C. PLINII SECUNDI HISTORIAE MUNDI LIBRI XXXVII

OPUS OMNI QUIDEM COMMENDATIONE MAIUS, SED NULLIS AD HUNC DIEM EDITIONIBUS, nulla cuiusquam singulari vel opera, vel industria, à mendis, quæ aut temporum iniquitate, aut superiorum ætatum negligentia, inter Latinos primæ notæ scriptorem hactenus occuparunt, satis vnquam emaculatum fuerit.

NUNC DENUO QUANTA PRAESTARI POTUIT FIDE, cura & diligentia, tam ex vetustißimorum & aliorum hactenus excusorum, quàm plurium etiam manuscriptorum codicum attentißima collatione; idque post vltimam defuncti doctißimi D. IACOBI DALECAMPII *præstantißimi medici manum, ita fœliciter repurgatum:*

VARIIS QUOQUE SIGISM. GELENII, FREDENANDI PINTIANI & aliorum Lectionibus, Castigationibus & Adnotationibus eruditissimis ornatum; vt nihil posthac huic operi desiderari posse videatur.

Accessere itidem Indices vtiles & necessarij.

COLONIAE ALLOBROGUM.

SUMPTIBUS SAMUELIS CRISPINI.

CIↃ. IↃC. XV.

SERENISSIMO ET GENEROSISSIMO PRINCIPI SVBALPINORVM INSVBRVM, CISALPINORVM ALLOBROGVM, ET MAGNÆ Ligurum partis;

Carolo Emanveli.

INualuit iam ac inueterauit mos, Serenissime princeps, quibus decretum est ingenij sui monumenta posteritati relinquere, sublimi dignitate conspicuum,& autoritate aliquem ij vt deligant, cuius patrocinio atque præsidio labores suos ab inuidorum & maleuolorum obtrectatione tutos fore confidant. Dictum olim fuit,& quidem sapienter, principibus viris placuisse non vltimam esse laudem, haud ideò tantùm quòd ad id fastigium euecti infrà se positos admodum paucos existiment dignos consuetudine sua, sed etiam quòd omnes fermè principes statim à pueritia & adolescentia educatorum præceptorúmque assidua cura sic instituantur, vt bonis literis imbuti, & multiplici rerum cognitione instructi, à lupinis æra, quod ait poëta , solerter dignoscant. Hoc esse verum si in quo vnquam perspectum est principe, in tua Celsitate apparet maximè. Nam cùm penè ab incunabulis incredibili diligentia vtriusque parentis, sed iussu præcipuè ac solicitudine prudentissimi patris, doctus sis omnia, quæ ad fouendam & retinẽdam pacem, gerenda bella & negotia maximi momenti tũ actione rerum, tum consilio expedienda, & conficienda pertinent, sedatissima tuorum morum grauitate, priusquam iuuentutis annos attingeres, palàm fecisti, indolem tuam rebus gestis maiorum, honori, titulis,& gloriæ respondere, quos superaturus esses, non modò æquaturus. Nec fefellit ominibus faustis illa de te opinio cõcepta omnium magno consensu: nam ex quo lætissimis auspiciis nationes tibi subditas & prouincias solus regere cœpisti, ea pietate, iustitia, æquitate, clementia tuis sic præfuisti, vt vicinis gentibus bellorum diuturnitate, fame, pestilenti lue ad internecionem propemodum afflictis & exhaustis, securissima & quietissima pace tui fruantur; fragores & tumultum armorum non sentiant: ac postremò, quod est fortunatissimum, hospitem nunquam militem videant. Il-

lud ſcilicet diuinum acumen perſpicaciſſimæ tuæ prouidentiæ, & tui principatus longè ac latè patentis æſtimatio, Catholicum Hiſpaniæ regem, quos hiſtoriæ memorant, potentiſſimum, dominum vaſtiſſimarum & ditiſſimarum regionum, quæ ad orientem & occidentem extra cognitum veteribus orbem iacent, mouerunt, vt te ſibi generum aſciſceret, & tuæ prolis ſpe, quam pulcherrimam tibi celeritate fœlici Deus indulſit, feraciſſimæ ac porrectiſſimæ ditionis ſpem & poſſeſſionem oſtenderet. Cùm ergo tot ac tam egregiis animi dotibus tua Celſ. ſplendeat, vt inter alios & coæuos Europæ principes veluti fulgens quoddam iubar niteas, haud abs re pręſtantes omnium ordinum viri tibi ſe mancipant, ac deuouent, & ſe beatiſſimos putant, vel ſi benignis tantùm oculis aſpexeris. Eſt igitur hominum alibi rariſſimorum aula tua frequentiſſima, quos inuitant, & ad te, ſicuti magnes ferrum, non alliciunt, ſed pertrahunt, eximiæ virtutes, quibus excellis, ac præterea certiſſima liberalitatis & munificentiæ tuæ fama, ſic vbique vulgata, vt Celſit. tuam, his Dei donis cumulatiſſimam, etiam venerentur, quos non intuitus, non congreſſus, ſed ſolus tibi rumor conciliauit. Inter eos, qui certatim Celſitatis tuæ amplitudinem prædicant, &, vt meretur, in cœlum tollunt, auſus ego ſum, meas in Plinij naturalem hiſtoriam annotationes & emendationes Serenitati tuæ dicare: de quibus, & Plinio ipſo, non eſt quod tuis auribus, quamuis patientiſſimis, prolixa verborum congerie moleſtus obſtrepam: quandoquidem nihil propemodum eſt quod ignores; & quamuis hæc procul abſint à principum maximè ſeriis cogitationibus, colloquiis tamen doctorum hominum, qui comites & aſſeclę tibi perpetui ſunt, nunquam non ſuggeruntur, & horum ingenito quodam amore à te vehementer expetuntur. Hæc quantulacunque, vt omnia ſoles ab iis oblata, qui Celſitatem tuam religioſè colunt & obſeruant, explicata & hilari fronte vt excipias rogat & obſecrat, qui tibi eſt addictiſſimus, ſummiſéque ac reuerenter manus tuas oſculatur,

Iacobus Dalechampius.

CANDIDO

CANDIDO LECTORI.

ERMVLTOS equidem miraturos prospicio, in medicina facienda mihi occupatissimo quid venerit in mentem, Plinium vt tractare vellem, scriptorem, ob rerum quas mandauit literis varietatem ac obscuritatem, paucis familiarem, opera mea vt is emendatior prodeat, & quæ ad posteros transmisit, ductu meo cunctis sint clariora, & faciliora: præsertim cùm iam plures insignes eloquentia, doctrina, iudicio, ex Italis Barbarus, ex Hispanis Pincianus, Gelenius ex Germanis, Turneb. ex nostratib. laborem eum susceperint, illóque strenuè ac fœliciter defuncti sint. Inceptum profectò meum vel prorsus abrumpere, vel tardare saltem & labefactare debuit tantorum hominum, qui suo tempore summa cum laude floruerunt, propositum exemplum. Ab illis enim speranda omnia fuerant, quæ in hac commentationum & studiorum ratione optare ac expectare consueuimus, vt de iis meritò dici queat, quod olim de Commentariis Cæsaris iactatum est, omnibus illum scribendi cupiditatem excitasse, facultatem verò cunctis præripuisse. Ego me Hercule, quamuis stultissimum foret cum illis æui nostri luminibus vel ingenio, vel eruditione me conferre, non ideo tamen discedendum ab eo putaui quod destinaram, multis de causis non solùm adductus, verùm etiam accensus, quas hîc commemorare, benigne Lector, non absurdum erit, mihi vt æquior sis, & intelligant omnes non gloriæ stimulis & auiditate me percitum, laboriosissimum hoc onus subiisse, ac tolerasse per decennium, sed vt quocunque modo liceret prodessem reipublicæ literariæ, erga quam animatus semper optimè fui, & ne me mortuo lucubrationes hæ, qualescunque sint, intercidant, si bene auguror, non futuræ iis inutiles, qui nobilissimi huius auctoris lectione delectantur, & vberrimum capere fructum ex ea possunt. Primùm igitur, ex quo studia humaniora degustaui, ea mihi fuit ingenita mentis propensio, vt quæ ad rerum cognitionem faciunt, iis anteponerem, quæ adornatum & copiam orationis quæruntur, ac comparantur, quòd arbitrarer, interiorum literarum scientiam homini cordato magis conuenire, quàm dicendi vim, ac facundam venustatem. Itaque cùm inter Græcos Athenæus, Plinius inter Latinos, editis libris ea prodiderint, quæ aliis intacta vel primariis auctoribus, ignota nobis essent, horum scripta nisi superessent, ac extarent, in Athenæo quidem optima fide vertendo, in Plinio verò corrigendo ac explicando noctes diésque sudare, anhelare, fatiscere non recusaui, vt quæ ex ærumna decennali mea peruentura esset ad nepotes vtilitas, aliqua ex parte nobis imputaretur, & quàm assidua solicitudine reipublicæ commodis seruiam, etiam hac ætate pessima, & fermè decrepita, omnibus testatum esset. Addo quod cùm præter libros sex ordine priores, nihil à Plinio traditum sit, quod medicorum artem & supellectilem non augeat, & non locupletet, siue de homine & reliquis animantibus terrestribus, aquaticis, volucribus disserat, siue de omnifariis stirpibus sermonem habeat, siue aquarum quæ medicatæ sunt naturam expendat, siue de metallis agat, & gemmis, vt

nihil medico futurum sit conducibilius, quàm quæ Plinius consignauit literis euoluere tam sæpe, versare, perlegere, vt penitus infixa hæreant ac insideant animo, ídque propterea curiosiùs, quòd auctores ab eo primo libro citati, quorum testimonio fidem scriptorum suorum fulciuit, temporum vetustas & caries nobis inuiderit. Ad eum verò conatum cùm valde iam procliuis essem, nihil me vehementiùs impulit, quàm quòd propitia fortuna, exaratos penna sex codices nactus sum, & inter eos antiquißimum Vezontinum, è Chiffletij bibliotheca, medici doctissimi ac probissimi: cuius beneficio mihi concessum est per annum totum examinare singula in impressis codicibus suspecta, prospero, nisi fallor, successu, quod innumeris locis ea restituta sint, quæ deplorata credebantur. Attulit quoque multùm opus D. Cuiacij non sine præfatione laudis & honoris appellandi, liber manuscriptus, è puluerulentis cœnobij cuiusdam tablinis erutus, post Chiffletianum præ aliis integer, ac incorruptus, quo me pro sua ingenti munificētia donauit. His adiutus subsidijs, magni profectò momenti, alacriùs & audentiùs Plinium ita sum aggressus, vt dies ac noctes quantùm valetudo & priuata negotia permiserunt, manum à tabula nunquam remouerim. Fuere sanè quidam, qui me sic attentum & pertinacem obiurgarent, inanem meum laborem futurum admonentes: ideóque expedire magis, vt cassas illas meas, futiles, abortiuas obseruationes supprimerem, quàm iis publicatis existimatio mea traduceretur, & fastidiosæ morosæq; censuræ nepotum carpenda & vellenda obiiceretur. Eorum sententiæ nec obsequi, nec parêre libuit, quòd mea, qualiacunque sint, (hoc citra τὴν φιλαυτίαν dictum esto) posteris non vana & infructuosa fore mihi persuadeam: & quamuis non tantùm præstem, quantùm fortaßis de me sibi literatorum senatus & consessus promittit, in illis tamen sæpiuscule festinatis meis perscriptionibus, emendationibus, adnotationibus reor aliquid fore, quod etiam delicatorum palato & auribus placeat, hoc meo fœtu maturiore, ac seriore, sed mihi si dexter Apollo vocatus adsit, cæteris meis omnibus magis vitali. Vale.

Typographus.

SI QVANTI MIHI HANC PLINII EDITIONEM, cuius procuratio in nos incidit, post non credendos labores, vt de sumptibus taceam, tibi amice Lector, adornasse steterit, hîc pluribus repetam, vereor ne quid isthæc commemoratio exprobrationi proprius habere videatur. Hoc verè quidem testari possum fructuosiores nec paucas, operosiorem omnino nullam nos, aut diutius vnquam exercuisse. Faxit Deus, quam ex docti viri lucubrationibus expectari est æquum, eam per nos paratam partámque vtilitatem iucundiùs tu in otio, quàm nos molestiùs in summo negotio parturÿmus, præsentem colligas. Gratiæ non amplius à te petimus, quàm ab intelligentibus viris, æquísque harum rerum æstimatoribus, ingentis operis moles & difficultas, quæ pro se ipsa vel nobis tacentibus, plus satis loquitur, requirere potest aut debet. Hæc, aut nihil, opinor, faciet, si quid conferendo, exscribendo, componendo, emendando, premendo, humanitus in ærumnosissima prouincia mihi, quorúmve id curæ fuit, exciderit, æqui id totum, quale quantúmque, boníque consulas. Prima est hæc quidem manus, longè illa tamen affecta: quam & ipsam perfectam vt demus, (dabimus autem, Deus modò conatus nostros adiuuet) in te est positum, si nobis rem communem agentibus, quod debes, in amore responderis. Refert enim pulchrum quid effectum vt demus, & verò omnino refert, qua mente, quo animo, quibúsque sensibus & grata prædicatione Typographicos nostros labores, totámque hanc literariam negotiationem excipias & prosequare. Hoc est quod volebam imprimis nescius ne esses. Cæterùm ne quid etiam impetum remoretur tuum, quibus in variis censendis lectionibus vsi sunt infrà marginum notis, eas visum est statim ordine tibi è regione exponere. Hi sunt igitur vel libri scriptores, quorum adiutis ope tanti boni ingens oblatum suis auctoribus ferre acceptum debes.

Ael.	Aelianus
ex Alexand.	ex Alexandro
Al.al.	Alias, Alij, Aliud.
Antiq.cod.	Antiquus codex, Antiqui codices
Aris. Arist. ex Arist.	Aristoteles, ex Aristotele
Arrh. ex Arrh. in Hist. Ind.	Arrhianus, ex Arrhiano in Historia Indica
Aut. Auct.	Autor, vel Auctor, Plinius
Basil. Basil. exempl.	Basiliense, Basiliense exemplar
Beral. Vet. Beral.	Beraldus, Vetus Beraldi.
Bud. Budæ.	Budæus
Cæs.	Cæsar
Carr.	Carrion
CH. Ch. Chi. Chif. Chiff.	Chifletianus codex manuscriptus
Chiffle.	Chiffletius medicus, qui manuscriptum suum suppeditauit
Cod. Cod. anti.	Codex, Codices, Codex vel Codices antiqui
Col. Colum.	Columella
Const.	Constantinus Robertus
Cor. Corn. Corna.	Cornarius
Cuia.	Cuiacius
D. Dal. Dale. Dalech.	Dalechampius
d.	deest, desideratur, desunt
del.	deletur, dele, delendum
Dio. Diosc.	Dioscorides
exempl.	exemplar, exemplaria
Ful. Vrs. Ro. famil.	Fuluius Vrsinus de Romanis familiis
Fux. Fuxen. exempl. M. Fux.	Fuxense, Fuxense exemplar, Manuscriptum Fuxense, ex Fuxensi Gymnasij Tolosani Bibliotheca
Gal.	Galenus
Gesn.	Gesnerus
Gyral. Gr. Gyr.	Gyraldus, Gregorius Gyraldus
Her. Hermol. ex Herm.	Hermolaus, ex Hermolao
Hisp. cod.	Hispanus codex, quo vsus est Pincianus
Iac. Milich.	Iacobus Milichius
Id.	Idem
Ind. vel Index.	Index alphabeticus, in Plinium, vel primus Plinianæ Historiæ liber, quem auctor operi suo, veluti Indicem eorum quæ illo tractaturus erat, præmisit.
ex Interpr. Isthm. Pind.	ex Interprete Istmiorum Pindari.

Ioan.Britan.	Ioannes Britannicus
Io.Go.	Ioannes Goropius
Io.Scal.	Iosephus Scaliger
Isidor.	Isidorus
Iuuenal.	Iuuenalis
l.leg.legen.non leg.	lege,lego,legendum,non legitur
Leop.Leopar.Leopard.	Leopardus
Lipſ.Lipſ.in Tac.	Lipſius,Lipſius in Tacitum
Long.Longo.Longol.Vet.Long.	Longolius, Vetus Longolij
Macrob.	Macrobius
M.Man.Manſ.Manſc.Mſ.Man.extem.	Manuſcriptum,vel Manuſcripta exemplaria
Marc.	Marcianus
Marc.Emp.	Marcellus Empiricus
Maſſar.	Maſſarius
Mediol.Vet.Mediol.	Mediolanenſe.Vetus Mediolanenſe
Mital.	Mitalerius Claudius
Or.Ort.	Ortelius
Ouid.	Ouidius
Pal.Pallad.	Palladius
Pariſi.Vet.Pariſ.	Pariſienſe,Vetus Pariſienſis editio
Parm.Vet.Parm.	Parmenſe,Vetus Parmenſis editio
Pauſ.	Pauſanias
Pine.Pinet.	Pinetus vel Pinæus Antonius
Plinius in Geogr.	Plinius in Geographicis, prima nimirum operis parte,vbi Geographica tractantur.
Plut.Plutar.Plutarch.ex Plut.	Plutarchus,ex Plutarcho
Polit.	Politianus
Pomp.	Pomponius Mela
Pto.Ptole.Ptolem.	Ptolemæus
Quintil.	Quintilianus
Rhen.	Rhenanus
Rhod.	Rhodiginus
Vet.Rom.	Vetus Romanum,Vetus Romana editio.
Rond.Rondel.	Rondeletius
Sab.Sabel.	Sabellicus
Sal.Salm.Salam.	Salamanticenſe, vel Salmanticenſe exemplar, quo vſus Pincianus
Scal.	Scaliger
Senec.de tr.vitæ.	Seneca de tranquillitate vitæ
Sex.Pomp.	Sextus Feſtus Pompeius
Sig.	Sigonius
Sol.Soli.Solin.	Solinus
St.Step.Steph.	Stephanus,qui de Vrbibus
Strab.	Strabo
ſub.	ſubaudi
Suet.Sueton.in Aug.in Iul.	Suetonius in Auguſto,in Iulio
Tertul.	Tertullianus
Theoph.	Theophraſtus
Thu.	Thucydides
Tolet.	Toletanum exemplar
Turn.	Turnebus
Val.Val.Max.	Valerius Maximus
V.Vet.Vetuſt.Vet.cod.	Vetus,Veteres,Vetuſti,Vetus codex,Vetuſta lectio
V.Vet.lect.	
Var.	Varro
Xen.Xenoph.de re eque.	Xenophon,de re equeſtri

Occurrent ſubinde & Adnotationibus eadem aut ſimilia dictionum compendia,quæ his præſertim ſemel obſeruatis non difficile erit reddere.Vale.prid.Kal.Iul .quo die hoc opus ad finem perductum excudi deſiit. CIↃ. DC. VI.

Priuilegium Cæsareum.

RVDOLPHVS Secundus, diuina fauente clementia Electus Romanorum Imperator, semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ, & Virtembergæ, Comes Tirolis, Notum facimus tenore præsentium vniuersis, quod cùm nobis humiliter exponendum curauerit Bartholomæus Honoratus, ciuis ac Typographus Lugdunensis, se opus quoddam C. Plinij Secundi, per Iacobum Dalechampium Cadomensem, magno labore & diligentia concinnatum, ac in trigintaseptem libros, Historias mundi tractantes digestum, pro bono publico & communi vsu, iam typis in lucem edere decreuisse, dummodo ab æmulorum fraudibus priuilegio nostro Cæsareo præmunitus atque instructus esse possit: demissè proinde supplicando, vt suæ hoc loci indemnitati consulere clementer dignaremur. Nos sanè pro solito nostro rem literariam iuuandi studio, humilibus eiusdem precibus deesse nolentes, auctoritate nostra Cæsarea omnibus ac singulis Chalcographis, Bibliopolis, aliisve librariam negotiationem quoquo modo exercentibus, seriò firmitérque vetamus & inhibemus, ne quis memoratum opus, postquam dicti Honorati prælo excusum prodierit, per decennium à prima editionis suæ die computandum, intra sacri Romani Imperij, seu quorumcunque Regnorum ac Dominiorum nostrorum hæreditariorum fines, siue in toto, siue in parte, simili, aut alio quopiam charactere vel forma imitari, recudere, alióve recudendum dare, vel alibi impressum adducere, venum exponere, distraheréque clam aut palàm, citra expressum ipsius Bartholomæi Honorati, suorúmve hæredum, consensum ac voluntatem ausit. Si quis autem secùs faciendo, priuilegium & interdictum hoc nostrum Cæsareum spernere, negligere, transgredi, aut temerario aliquo ausu violare præsumpserit, eum non solùm libris illis omnibus, tanquam perperàm impressis & adductis (quos quidem præfatus Typographus, eiúsve hæredes, aut mandatarij, vbicunque deprehensos, vel propria auctoritate, vel Magistratus loci illius auxilio, sibi vendicare poterunt) priuandum, & pœna insuper decem Marcharum auri puri fisco nostro Cæsareo fraudis vindici, & sæpedicto Honorato, eiúsve hæredibus ex æquo pendenda, decernimus irremissibiliter plectendum. Dummodo tamen huiusmodi opus, tam in præfatione quàm aliàs, nihil omnino scandalosum, aut sacri Romani Imperij, ac Orthodoxæ Religioni Catholicæ aduersum in se contineat: Ipséque Typographus quamprimùm terna ad minus operis illius exemplaria propriis suis sumptibus ad Cancellariam nostram imperialem transmittere teneatur. Quod si neglexerit, priuilegio hoc nostro neutiquam vti possit, sed eo ipso priuatus & exutus penitus censeatur. Mandamus ergo vniuersis ac singulis nostris, & sacri Romani Imperij, & Regnorúmque ac Ditionum nostrarum hæreditariarum subditis, cuiuscunque status, gradus, ordinis, conditionis, dignitatis, aut præeminentiæ existant, tam Ecclesiasticis, quàm secularibus, præsertim verò iis, qui in Magistratus constituti, vel proprio, vel superiorum suorum loco ac nomine, iuris & iustitiæ administrationem exercent, ne quenquam priuilegium & edictum hoc nostrum Cæsareum impunè spernere, negligere, transgredi, aut violare patiantur: quin potius contumaces, si quos deprehenderint, mulcta plecti, aliisque idoneis ac opportunis modis coërceri curent, quatenus & ipsi eandem pœnam euitare voluerint. Harum testimonio literarum manu nostra subscriptarum, ac sigilli nostri Cæsarei impressione munitarum. Datum in Arce nostra Regia Pragæ, die vigesimasexta mensis Februarij, Anno Domini millesimo quingentesimo octuagesimo quinto, Regnorum nostrorum Romani decimo, Hungarici decimotertio, & Bohemici itidem decimo.

RVDOLPHVS.

Ad mandatum sacræ Cæsareæ Maiestatis proprium.
Obernburger.

V. Suiehenser. b.

Extrait du priuilege du Roy.

PAr lettres patentes dudit Seigneur donnees à Paris le xxiij. iour de Decembre, mil cinq cents quatre vingts & quatre, signees *Par le Roy en son Conseil, Bernard*, & seelees du grand seau en cire ieaune à simple queüe: il est permis à Barthelemy Honorat marchand Libraire de Lyon, d'imprimer, ou faire imprimer vn liure intitulé, *C. Plinij Secundi historia mundi libri xxxvij. Opus omni quidem commendatione maius, sed nullis ad hunc diem editionibus, nulla cuiusquam singulari vel opera, vel industria, à mendis, quæ aut temporum iniquitate, aut superiorum ætatum negligentia, inter Latinos primæ notæ scriptorem hactenus occupauerant, satis vnquam purgatum: Nunc verò quanta potuit expectari fide, cura, diligentia, ex vetustißimorum excusorum, & complurium codicum manuscriptorum attentißima collatione, & auctoritate, sic detersum ac emaculatum, vt ad pristinam eius integritatem & splendorem attulisse nostra hæc editio post alias omnes adiumenta sanè maxima iudicari meritò poßit. Accessere ad varias lectiones, quas multiplices in marginum spaciis tibi religiosißimè indicamus, & repræsentamus, Castigationes & adnotationes eruditißimæ, quibus infinita Plinij loca cum Græcis & Latinis scriptoribus, illis præsertim, vnde pleraque omnia sua ille sumpsit, summa cum vtilitate conferuntur. Vnà cum Indice totius operis copiosißimo, additamentis rursus non pœnitendis aucto, locísque propemodum innumeris, quæ cum auctoris sensu non bene congruebant, accuratißimè correcto, & restituto. Omnia quidem hominum doctorum laboriosis obseruationibus conquisita, & solerti iudicio pensitata, maximè verò Iacobi Dalecampij, Medici, Cadomensis: &c.* par tels ou tels Libraires & Imprimeurs que bon luy semblera, & iceluy vendre & distribuer par tout nostre pays, terres & seigneuries de nostre obeissance: sans qu'autres Libraires ou Imprimeurs, que celuy, ou ceux ausquels ledit exposant en aura donné charge, le puissent imprimer ou faire imprimer iusques au temps & terme de dix ans, à compter du iour & datte que ledit liure sera acheué d'imprimer: auec deffences à toutes personnes de quelque estat & qualité qu'ils soyent, d'iceluy faire imprimer, exposer en vente, changer ou trafiquer tant aux foyres establies en France qu'ailleurs, sans le consentement dudit Honorat: sur peine de confiscation desdits liures qui auront esté mis en vente tant en public qu'en particulier, & de mil escuz d'amende applicable vn tiers au Roy, vn tiers au denonciateur, & l'autre tiers audit Honorat, sans aucune diminution pour chascun liure ou exemplaire qui sera trouué, & de punition corporelle: sans qu'il soit permis d'imprimer ou faire imprimer ledit liure *C. Plinij Secundi historiæ mundi libri xxxvij. &c.* auec diuerses Leçons, Commentaires, ou Annotations, autrement veu, & corrigé, que celuy dudit Dalechamp. Et encor que ledit liure fut imprimé auec diuerses Leçons, Commentaires, & Annotations, és villes n'estans de l'obeissance du Roy, n'entend, ny veut qu'il se vende ou eschange aucunement en sondit Royaume: faisant deffences tresexpresses à tous Libraires, & Imprimeurs, & autres de quelque estat & qualité, condition, pays, & nation qu'ils soyent, ses subiects & estrangers, qu'ils n'ayent à imprimer ou faire imprimer, par eux, ou par personnes interposees, de quelque lieux ou part qu'ils soyent, auec fausses marques, faux & supposés nõs des lieux & des villes: vẽdre, eschanger, tenir, achepter, soit en public ou en priué, ledit liure, ou aucun extrait d'iceluy, ny aucune chose entreprendre au preiudice d'iceluy, sur les mesmes peines que dessus. Lesquels liures estans imprimés, & exposés en vente contre la teneur des presentes, veut sa Maiesté estre incontinent pris, saisis, & mis entre ses mains par le premier de ses Iuges, & officiers iurés, requis: en cõtraignant ceux qui en auront esté trouués saisis, ou qui en auront vendu & transporté, de declarer & nommer le lieu & les personnes de qui ils auront eu lesdits liures, pour estre procedé cõtre eux extraordinairement: & autres peines portees par lesdites lettres patentes. Et à fin qu'aucun n'en pretende cause d'ignorance, il est permis audit exposant mettre vn brief de ce present priuilege au commencement ou à la fin dudit liure.

Par le Roy en son Conseil.

Bernard.

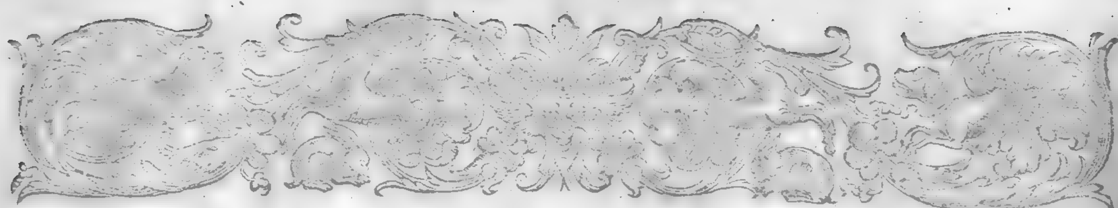
C. PLINIVS CÆCILIVS.

MARCO SVO S.

PErgratum est mihi, quòd tam diligenter libros auunculi mei lectitas, vt habere omnes velis, quærásque qui sint. Fungar indicis partibus, atque etiam, quo sint ordine scripti, notum tibi faciam. Est etiam hæc quoque studiosis non iniucunda cognitio. De iaculatione equestri vnus. Hunc, cùm præfectus alæ militaret, pari ingenio curáque composuit. De vita Q. Pomponij Secundi duo, à quo singulariter amatus, hoc memoriæ amici, quasi debitum munus, exoluit. Bellorum Germaniæ viginti, quibus omnia, quæ cum Germanis gessimus bella, collegit. Inchoauit cùm in Germania militaret, somnio monitus. Adstitit enim ei quiescenti Drusi Neronis effigies, qui Germaniæ latissimè victor ibi periit. Commendabat memoriam suam, orabátque, vt se ab iniuria obliuionis assereret. Studiosi tres, in sex volumina propter amplitudinem diuisi, quibus Oratorem ab incunabulis instituit & perficit. Dubij sermonis octo scripsit sub Nerone nouissimis annis, cùm omne studiorum genus paulò liberius & erectius, periculorum seruitus fecisset. A fine Aufidij Bassi XXXI. Naturæ historiarum XXXVII. opus diffusum, eruditum, nec minus varium, quàm ipsa natura. Miraris, quòd tot volumina, multáque in iis tam scrupulosa, homo occupatus absoluerit? Magis miraberis, si scieris illum aliquandiu causas actitasse, decessisse anno VI. & L. medium tempus distētum impeditúmque, qua officiis maximis, qua amicitia principum egisse. Sed erat acre ingenium, incredibile studium, summa vigilantia. Lucubrare à Vulcanalibus incipiebat, non auspicandi causa, sed studendi statim à nocte multa: hyeme verò ab hora septima, vel cùm tardissimè, octaua, sæpe sexta. Erat sanè somni parcissimi, nonnunquā etiam inter ipsa studia instantis, & deserentis. Ante lucem ibat ad Vespasianum Imperatorē: nam ille quoque noctibus vtebatur: inde ad delegatum sibi officium. Reuersus domum, quod reliquum temporis, studiis reddebat. Post cibum sæpe, quem interdiu leuem & facilem veterum more sumebat, æstate, si quid otij, iacebat in sole, liber legebatur, adnotabat, excerpebátque. Nihil enim vnquam legit, quod non excerperet. Dicere etiam solebat, nullum esse librum tam malum, vt non aliqua ex parte prodesset. Post Solem plerunque frigida lauabatur. Deinde gustabat, dormiebátque minimum. Mox, quasi alio die, studebat in cœnæ tempus. Super hanc liber legebatur, adnotabatur, & quidem cursim. Memini quendam ex amicis, cùm lector quædam pronuntiasset perperàm, reuocasse & repeti coëgisse: huic auunculum meum dixisse, Intellexeras nempe: quum ille annuisset. Cur ergo reuocabas: decem ampliùs versus hac tua interpellatione perdidimus. Tanta erat parsimonia temporis. Surgebat æstate à cœna luce, hyeme intra primam noctis, sed tanquam aliqua lege cogente. Hæc inter medios labores, vrbísque fremitum. In secessu solum balinei tempus studiis eximebatur. Cùm dico balinei, de interioribus loquor. Nam dum distringitur, tergitúrque, audiebat aliquid, aut dictabat. In itinere, quasi solutus cæteris curis, huic vni vacabat. Ad latus notarius cum libro & pugillaribus, cuius manus hyeme manicis muniebantur, vt ne cæli quidem asperitas vllum studiis tempus eriperet. Qua ex causa Romæ quoque sella vehebatur. Repeto me correptum ab eo, cùm ambularem: Poteras, inquit, has horas non perdere. Perire enim omne tempus arbitrabatur, quod studiis non impartiretur. Hac intentione tot ista volumina peregit, electorúmque commentarios CLX. mihi reliquit, opistographos quidem, & minutissimè scriptos: qua ratione multiplicatur hic numerus. Referebat ipse, potuisse se, cùm procuraret in Hispania, vendere hos commentarios Largio Licinio CCCC. millibus nummûm, & tunc aliquando pauciores erant. Nónnne videtur tibi recordanti quantum legerit, quantum scripserit, nec in officiis vllis, nec in amicitia principum fuisse? Rursus cùm audis quid studiis laboris impenderit, nec scripsisse satis, nec legisse? Quid est enim, quod non aut illæ occupationes impedire, aut hæc instantia non possit efficere? Itaque soleo ridere, cùm me quidam studiosum vocant, qui, si comparer illi, sum desidiosissimus. Ego autem tantum, quem partim publica, partim amicorum officia distringunt? Quis ex istis, qui tota vita literis assident, collatus illi, non quasi somno & inertiæ deditus erubescat? Extendi epistolam, quamuis hoc solum, quod requirebas, scribere destinassem, quos scilicet libros reliquisset. Confido tamen hæc quoque tibi non minus grata, quàm ipsos libros, futura, quæ te non tantùm ad legendos eos, verumetiam ad simile aliquid elaborandum possunt æmulationis stimulis excitare. Vale.

C. PLINIVS TACITO SVO S.

Petis vt tibi auunculi mei exitum ſcribam, quò verius tradere poſteris poßis. Gratias ago. Nam video morti eius, ſi celebretur à te, immortalẽ gloriam eſſe propoſitam. Quamuis enim pulcherrimarum clade terrarum, vt populi, vt vrbes, memorabili caſu, quaſi ſemper victurus, occiderit, quamuis ipſe plurima ſcripſerit, plura tamen perpetuitati eius ſcriptorum tuorum æternitas addet. Equidem beatos puto, quibus Deorum munere datum eſt, aut facere ſcribenda, aut ſcribere legenda: beatißimos verò quibus vtrumque. Horum in numero auunculus meus & ſuis libris, & tuis erit. Quo libentius ſuſcipio, depoſco etiam, quod iniungis. Erat Miſeni, claſſémque imperio præſens regebat. Calen. Nouembris hora ferè ſeptima, mater mea indicat ei apparere nubem inuſitata & magnitudine, & ſpecie. Surgit ille, vt è ſole ſolebat, frigida guſtata: iacens enim ſtudebat. Popoſcit ſoleas, aſcendit locum, ex quo maximè miraculum illud conſpici poterat. Nubes, incertum procul intuentibus ex quo monte (Veſuuium fuiſſe poſtea cognitum eſt) oriebatur: cuius ſimilitudinem & formam non alia magis arbor, quàm pinus expreſſerit. Nam longißima velut trunco efflata in altum, quibuſdam ramis diffundebatur. Credo, quia recenti ſpiritu euecta, dein ſeneſcente eo deſtituta, aut etiam pondere ſuo victa, in latitudinem vaneſcebat, candida interdum, interdum ſordida & maculoſa, prout terram cineréмve ſuſtulerat. Magnum id, propiúſque noſcendum, vt eruditißimò viro, viſum eſt. Iubet liburnicam aptari: mihi, ſi venire vnà vellem, facit copiam. Reſpondit, ſtudere me malle: & fortè ipſe quòd ſcriberem, dederat. Egrediebatur domo: accepit codicillos. Retinæ claßiarij, imminente periculo exterriti, nam villa ea ſubiacebat: nec vlla, niſi nauibus fuga. Vt ſe tanto diſcrimini eriperet, orabat. Vertit ille conſilium, & quod ſtudioſo animo inchoauerat, obit maximo. Deduxit quadriremes, aſcendit ipſe, non Retinæ modo, ſed multis (erat enim frequens amœnitas oræ) laturus auxilium: properat illuc, vnde alij territi fugiunt, rectúmque curſum, rectáque gubernacula in periculum tenet, adeò ſolutus metu, vt omnes illius mali motus, omnes figuras vt deprehenderat oculis, dictaret, enotarétque. Iam nauibus cinis inciderat: quò propius accederet, calidior & denſior: iam pumices etiam, nigríque & ambuſti & fracti igne lapides: iam vadum ſubitum, ruináque montis litora obſtantia. Cunctatus paulùm, an retro flecteret, mox gubernatori vt ita faceret monenti, Fortes, inquit, fortuna iuuat: Pomponianum pete. Stabiis erat, peruenerátque ſinu medio. Nam ſenſim circum actis cernatíſque litoribus mare infunditur. Ibi quanquam nondum periculo appropinquante, conſpicuo tamen &, cùm creſceret, proximo, ſarcinas contulerat in naues, certus fugæ, ſi contrarius ventus reſediſſet. Quo tunc auunculus meus ſecundißimo inuectus complectitur trepidantem, conſolatur, hortatur, vtque timorem eius ſua ſecuritate leniret, deferri ſe in balineum iubet: lotus accubat, cœnat, atq; hilaris, aut, quod æquè magnum eſt, ſimilis hilari. Interim è Veſuuio monte plurib. locis latißimè flammæ atque incẽdia relucebant, quorum fulgor & claritas tenebras noctis excipiebat. Ille agreſtiũ trepidatione igni relictas deſertáſq; villas per ſolitudinẽ ardere, in remediũ formidinis dictitabat. Tũ ſe quieti dedit, & quieuit verißimo quidẽ ſomno. Nã meatus animæ, qui illi propter amplitudinẽ corporis grauior & ſonãtior erat, ab ijs, qui limini obſeruabantur, audiebatur. Sed area, ex qua diæta adibatur, ita iam cinere miſtiſq; pumicibus oppleta ſurrexerat, vt ſi lõgior in cubiculo mora eſſet, exitus negaretur. Excitatus procedit, ſéq; Põponiano, cæteríſq; qui peruigilarãt, reddit. In cõmune cõſultãt, intra tectáne ſubſiſtãt, an in aperto vagẽtur: nam crebris vaſtíſq; tremorib. tecta nutabant, & quaſi emota ſedib ſuis, nũc huc, nũc illuc abire, aut referri videbantur. Sub dio rurſus, quanquam leuium exeſorúmq; pumicum caſus metuebatur: quod tamen malorum collatio elegit. Et apud illum quidem ratio rationem, apud alios timorem timor vicit. Ceruicalia capitibus impoſita linteis conſtringunt. Id munimentum aduerſus incidentia fuit. Iam dies alibi, illic nox omnibus nigrior denſiórque, quam tamen faces multæ variáq; lumina ſoluebant. Placuit egredi in litus, & ex proximo aſpicere quid iam mare admitteret quod adhuc vaſtũ & aduerſum permanebat. Ibi ſuper abiectũ linteum recubans ſedit, atque iterum frigidam popoſcit, hauſitque. Deinde flammæ, flammarúmque prænuntius odor ſulphuris, alios in fugam vertunt: excitant illum, qui innixus ſeruis duobus aſſurrexit, & ſtatim concidit (vt ego coniecto) craßiore caligine ſpiritu obſtructo, clauſoque ſtomacho, qui illi natura inualidus, & anguſtus, & frequenter intus æſtuans erat. Vbi dies redditus is, ab eo, quem nouißime viderat, tertius, corpus inuentum integrum, illæſum, opertúmque vt fuerat indutus. Habitus corporis quieſcenti, quàm defuncto, ſimilior. Interim Miſeni ego & mater. Sed nihil ad hiſtoriam. Nec tu aliud, quam de exitu eius, ſcire voluiſti: finem ergo faciam. Vnum adijciam: omnia me, quibus interfueram, quæque ſtatim, cùm maximè vera memorantur, audieram, perſecutum. Tu potißima excerpes. Aliud eſt enim epiſtolam, aliud hiſtoriam, aliud amico, aliud omnibus ſcribere. Vale.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER PRIMVS.

PRÆFATIO.

C. Plinius Secundus[1] *Vespasiano suo S.*

LIBROS Naturalis Historiæ nouitium[2] Camœnis Quiritium tuorum opus[3] natum apud me proxima fœtura, licentiore epistola[4] narrare constitui tibi, iucundissime Imperator (sit enim hæc tui præfatio verissima, dum[5] maximi consenescit in patre.) Nanque tu solebas[6] meas esse aliquid putare nugas, vt[7] obiter emolliam Catullum conterraneum meum. Agnoscis & hoc castrense verbum.[a] Ille enim, vt scis, permutatis prioribus syllabis duriusculum se fecit,[8] quàm volebat existimari à[9] b.[10] Veraniolis suis & Fabulis. Simul vt hac mea petulantia fiat, quod proximè non fieri questus es in alia procaci epistola nostra,[11] vt in quædã acta[12] exeat, sciántque omnes quã ex æquo tecum viuat[13] imperium. Triumphalis & Censorius tu,[14] sexiésque Consul, ac Tribunitiæ potestatis particeps, & quod his nobilius fecisti, dum illud patri pariter & equestri ordini præstas, præfectus prætorio eius, omniáque hæc Reipublicæ, & nobis quidem qualis in castrensi contubernio? Nec quicquam in te mutauit fortunæ amplitudo, nisi vt prodesse tantundem posses,[15] & velles. Itaque cum cæteris in[16] venerationem tui pateant omnia illa, nobis ad colẽdum te familiariùs audacia sola superest. Hanc igitur tibi imputabis, & in nostra culpa tibi ignosces. Perfricui faciẽ, nec tamen profeci.[17] quando alia via occurris ingens, & lõgiùs etiam[18] submoues ingenij fascibus. Fulgurat in nullo vnquam veriùs dicta[c] vis eloquentiæ, Tribunitiæ potestatis facundia. Quanto tu ore patris laudes tonas?[19] quanto fratris amas? quantus in Poetica es? O magna fœcunditas animi: quemadmodum[20] fratrem quoque imitareris, excogitasti. Sed hæc quis possit intrepidus æstimare subiturus ingenij tui iudicium, præsertim lacessitum? Neque enim similis est conditio publicantium, & nominatim tibi dicantium. Tum possem dicere, quid ista legis Imperator? Humili vulgo scripta sunt, agricolarum, opificum turbæ, denique[21] studiosum otiosis, quid te iudicem facis? Cùm hanc operam condicerem, non eras in hoc albo. Maiorem te sciebam quàm vt descensurum huc putarem. Præterea est quædam publica etiam eruditorum reiectio. Vtitur illa & M. Tullius extra omnem ingenij aleam positus, & (quod miremur) per aduocatum[22] defenditur.[24] Hæc doctissimum[25] Persium legere nolo, Lælium Decimum volo. Quod si hoc Lucilius, qui primus condidit styli nasum, dicendum sibi putauit: si Cicero mutuandum, præsertim cùm de re publica scriberet: quanto nos cautiùs ab aliquo iudice[26] diffidimus? Sed hæc ego mihi nunc patrocinia ademi nuncupatione, quoniã plurimum[27] interest, sortiatur aliquis iudicem an eligat: multúmque apparatus interest apud inuitatum hospitem & oblitum. Cùm apud Catonem illum ambitus hospitem, & repulsis tanquam honoribus[28] indeptis gaudentem, flagrantibus comitiis[d] pecunias

1 D. Tito Vespa. Alij.
2 Quirit. tuor. op. amœ. nat. Dal.
3 natos M.
4 iactare. Alij nuncupare. Vet.
5 max mè. Alij Herm. maxim Alij.
6 nostra. Vet.
7 obij ere mollia. Vet. obiter emolliam. Turn.
8 magis quã Dal.
9 vernaculis tuis & famulis. M. Veraniis suis & Fabulis.
10 tuis. Turn.
11 vt in acta quidem exeat.
12 extant. M. exeam. Vet.
13 imperium triumpha e & censoriu. Turn.
14 sextiúmque. Vet. septimúmque Vet. Chalderij.
15 vt M. quantum Chald. ac Alij
16 veneratione M.
17 quoniã. M.
18 summoues. M
19 quantũ fratrẽ M
20 frater quoque imitaretur.
21 studiosorũ. Alij. alij studiosis Alij.
22 Quam hãc operam cũ dicerem non eras in hoc albo. Turn haud satis scienter.
23 defensus. Alij
24 Nec doctissimis. Manium Persium legere nolo, (sic M.) Iunium

[illegible] Legi: & Iunium Congium, Her. 25 omnium Pers. M. 26 defendimur M. & V. 27 refert. M. 28 inemptis. V. ineptis Turn.

deponerent candidati, hoc se facere pro [e] innocentia (quod in rebus humanis summũ esset) profitebantur: inde illa nobilis M. Ciceronis suspiratio: O te felicẽ M. Porci à quo rẽ improbã petere nemo audet. Cùm Tribunos appellaret [f] L. Scipio Asiaticus, inter quos erat Gracchus: hoc attestabatur, se vel inimico iudici [29] approbari posse. Adeo sũmũ quisque causæ suæ iudicẽ facit, quẽcunq. [30] elegit, vnde prouocatio appellatur. Te quidẽ in excelsissimo humani generis fastigio positũ, sũma eloquẽtia, sũma eruditione præditũ, religiose adiri etiã à salutãtib⁹. scio. [31] Et ideò immẽsa præter cæteras subit cura, vt quæ tibi dicãtur, te digna sint. Verùm [32] & diis lacte rustici multæq; gẽtes supplicãt, & mola tãtùm salsa litãt, qui non habẽt thura: nec vlli fuit vitio deos colere, quoquo modo posset. Meæ quidẽ temeritati accessit hoc quoq;, quòd leuioris operæ hos tibi dedicaui libellos. Nã nec ingenij sunt capaces, quod alioquin nobis perquàm mediocre erat: nec admittũt excessus aut orationes, sermonésve, aut [33] casus mirabiles, vel euentus varios, nõ alia iucũda dictu, [34] aut legẽtibus blãda. Sterili materia rerũ natura, hoc est, vita narratur, & hæc sordidissima sui parte, [35] vt plurimarũ rerũ aut rusticis vocabulis aut externis, imò barbaris, etiã cũ honoris præfatione ponendis. Præterea iter est, nõ trita autorib⁹ via, nec qua peregrinari animus expetat. Nemo apud nos, qui idẽ tẽtauerit, nemo apud Græcos qui vnus omnia ea [36] tractauerit. Magna pars, studiorũ amœnitates quærimus. Quæ verò tractata ab aliis dicũtur immẽsæ subtilitatis, obscuris rerũ tenebris premũtur. Iã omnia attingẽda, quæ Græci τὰς ἐγκυκλοπαιδείας vocãt, & tamen ignota aut incerta ingeniis facta. Alia verò ita multis prodita, vt in fastidium sint adducta. Res ardua, vetustis nouitatem dare, nouis autoritatẽ, obsoletis nitorẽ, obscuris lucẽ, fastiditis gratiã, dubiis fidẽ, omnibus verò naturã, & naturæ suæ [37] omnia. Itaq; etiã nõ assecutis, voluisse, abundè pulchrũ atq; [38] magnificũ est. Equidẽ ita sentio, peculiarẽ in studiis causam eorũ esse, qui difficultatibus victis, vtilitatem iuuãdi prętulerunt gratiæ placẽdi: idque iam & in aliis operibus ipse feci: & profiteor mirari me T. Liuiũ, autorẽ celeberrimũ, in Historiarum suarũ, quas repetit ab origine Vrbis, quodã volumine sic orsum: Satis iã sibi gloriæ quæsitũ: & [39] potuisse se desinere, ni animus inquies pasceretur opere. Profectò enim populi gẽtiũ victoris, & Romani nominis gloriæ, nõ suæ cõposuisse illa decuit. Maius meritũ esset, operis amore, nõ animi causa perseuerasse: & hoc populo Romano præstitisse, nõ sibi. Viginti millia rerũ dignarum cura ([40] quoniã, vt ait Domitius Piso, thesauros oportet esse, nõ libros) ex lectione voluminũ circiter duũ milliũ, quorũ pauca admodũ studiosi attingũt propter secretũ materię ex exquisitis autoribus centũ, inclusimus triginta [41] sex voluminib. adiectis rebus plurimis, quas aut ignorauerant priores, aut postea inuenerat vita. Nec dubitamus, multa esse, quæ nos præterierint. Homines enim sumus, & occupati officiis: [42] succisiuísque tẽporibus ista curamus, id est nocturnis, [43] [g] ne quid vestris putetis cessatũ horis. Dies vobis impẽdimus: cũ somno valetudinẽ computamus: vel hoc solo præmio cõtenti, quod dũ ista (vt ait M. Varro) [44] musinamur, pluribus horis viuimus. Profectò enim vita vigilia est. Quibus de causis atque difficultatibus nihil auso promittere, hoc ipsũ tu præstas quod ad te scribimus. [45] Nec fiducia operis hęc est, sed indicatura. Multa valde pretiosa ideò vidẽtur, quia sunt tẽplis [46] dicata. Nos quidẽ omnes, patrẽ, te, fratrémq; diximus opere iusto, temporũ nostrorũ historiã orsi à fine Aufidij Bassi. Vbi sit ea quæres? iã pridẽ [47] peracta sancitur: & alioquin statutũ erat hæredi [48] mandare, ne quid ambitioni dedisse vita iudicaretur. [49] Proinde occupãtibus locum faueo, ego verò & posteris, quos scio nobiscum decertaturos, sicut ipsi fecimus cũ prioribus. Argumẽtũ huius stomachi mei habebis, quòd in his voluminibus autorũ nomina prætexui. Est enim benignum (vt arbitror) & plenũ ingenui pudoris, fateri per quos profeceris, nõ vt pleriq; ex iis, quos attigi, fecerũt. Scito enim conferentẽ autores me deprehẽdisse à iuratissimis & proximis veteres trãscriptos ad verbũ, neq; nominatos: nõ illa Virgiliana virtute vt certarẽt, nõ Ciceroniana simplicitate, qui in libris de Republica, Platonis se comitẽ profitetur: [50] in cõsolatione filiæ, Crãtorẽ, inquit, sequor: itẽ Panætiũ [51] de officiis. Quæ volumina eius ediscẽda, nõ modo in manibus quotidie habenda, nosti. Obnoxii profectò animi, & infelicis ingenij est, deprehẽdi in furto malle, quã mutuũ reddere, [h] cum præsertim sors fiat ex vsura. [52] Inscriptionis apud Græcos mira felicitas: κηρίον inscripsere, quod volebant intelligi fauum: alij κέρας ἀμαλθείας, quod Copiæ cornu, vt vel lactis gallinacei [53] sperare possis in volumine haustũ. [54] [k] Iã Musæ, πανδέκται, [55] ἐγχειρίδιον, λειμών, [l] πινακίδιον, inscriptiones propter quas vadimoniũ deseri possit. At cũ intraueris, dij déæque, quã nihil in medio inuenies! Nostri crassiores, Antiquitatũ, Exẽplorũ [56] [m] Artiúmq; quàm [57] facetissimi. Lucubrationẽ puto, qui Antias ciuis erat & vocabatur,

29 probari. M.
30 eligit. M.
31 Et ideo curaui vt quæ, &c Et ideo curaui, quæ tibi dicantur, condigna sint. V.
32 &, in M d. & mox. supplicant.
33 caussas M.
34 ac leg. M
35 vt, in M d. vt plurimum
36 tract. inuenitur. Vet.
37 vim M.
38 magnum Vet.
39 potius se desyderare vt animus inquiete. M potuisse desyderare Tur.
40 quarum. A ij.
41 septem Alij.
42 subsiciuisque. Turn.
43 ne quid nostris V. ne quis vestrûm putet his cess. M.
44 musitamus. V. Apud Cicer. lib. 16 Epist. ad Attic quæ incipit, Nonis mussinamur. Ex hoc loco illic corrigendum, vt ex illo hic. Ci. muginamur, Festus, nugamur, & tardè conamur
45 Hac fid. op est, hac ind. v Herm.
46 dicatura. Vet.
47 pacta. V.
48 mand vt publicaret ne quid amb studuisse vt iud
49 Perinde verò occupantibus. V. Chal Perinde verò vt occup. loc. ego faueo. sic & post.
50 & tr. Turn.
51 in offic.
52 Inscriptionum
53 spectare. Turn.
54 Iam iamnos. Turn.
55 enchetridia M.
56 artiúmque. Facetissimi lucubrationem, puto, quia vt baculus erat, & vocabatur paulominus. Ab. &c M. Lego artiúmque. Facetiss. mus Bibaculus paulominus. Lucubrationum, qui puto, vt erat, vocabatur, &c
57 facundissimi. Alij.

cabatur, Valerius primus asserit: Varro in Satyris suis [n] Sesculixem & Flexibulas. Apud Græcos desiit nugari Diodorus, & βιβλιοθήκης, historiã suã inscripsit.[o] Apiõ quidẽ Grãmaticus, hic quẽ Tiberius Cæsar cymbalũ mũdi vocabat, quũ publicæ famæ tympanũ potius videri posset, immortalitate donari à se scripsit, ad quos aliqua cõponebat. Me nõ pœnitet nullũ festiuiorẽ excogitasse titulũ. Et ne in totũ videar Gręcos insectari, ex illis [58] nos velim intelligi pingẽdi fingẽdiq; cõditoribus, quos [59] in libellis his inuenies, absoluta opera, & illa quoq; quæ mirãdo nõ satiamur [p] pẽdẽti titulo inscripsisse: [60] vt, Apelles [q] faciebat, aut Polycletus, tãquã inchoata sẽper arte & imperfecta, vt cõtra iudiciorũ varietates superesset artifici regressus ad veniã, velut emẽdaturo quicquid [61] desideretur, si non esset interceptus. Quare plenũ verecũdiæ illud est, quòd omnia opera tãquã nouissima inscripsere, [62] & tãquã singulis fato adẽpti. Tria nõ amplius, vt opinor, [63] absolute tradũtur inscripta, [64] Ille fecit, quæ suis locis reddã: quo apparuit, [65] sũmã artis securitatẽ autori placuisse, & ob id magna inuidia fuere omnia ea. Ego planè meis adiici posse multa cõfiteor: nec his solis, sed & omnibus [66] quæ edidi: vt obiter caueã istos [r] Homeromastigas. Ita enim veriùs dixerim, [67] quoniã audio & Stoicos & Dialecticos, Epicureos quoq; (nã de Grãmaticis [68] sẽper expectaui) parturire aduersus libellos, quos de Grãmatica edidi, & subinde abortus facere iã decẽ annis, cũ celeriùs etiã elephanti pariẽt. Ceu verò nesciã, aduersus Theophrastũ, hominẽ in eloquẽtia tãtũ, vt nomẽ diuinũ inde inuenerit, scripsisse etiã [s] fœminã, & prouerbiũ inde natũ [t] suspẽdio arborẽ [69] eligẽdi. Nõ queo mihi tẽperare, [70] quò minus ad hoc pertinẽtia ipsa Censorij Catonis verba ponã, vt inde appareat, etiã Catoni de militari disciplina [71] cõmẽtãti, qui sub Africano, imò verò & sub Annibale didicisset militare, & ne Africanũ quidẽ ferre potuisset, qui Imperator triũphum reportasset, paratos fuisse istos qui obtrectatione alienæ sciẽtiæ famã sibi aucupãtur. Quid enim [72] ait in eo volumine? Scio ego, quæ scripta sũt, si palã proferãtur multos fore [73] qui vitilitigẽt, sed ij potissimũ, qui veræ laudis expertes sũt. Eorũ ego orationes [74] sino præterfluere. Nec Plãcus illepidè, cùm diceretur Asinius Pollio orationes in eũ parare, quæ ab ipso aut liberis post mortẽ Plãci ederentur, ne respõdere posset: Cũ [v] mortuis nõ nisi laruas luctari. Quo dicto sic repercussit illas, vt apud eruditos nihil impudẽtius iudicetur. Ergo securi etiã contra vitilitigatores, quos Cato elegãter ex vitiis litigatoribus cõposuit, (quid enim illi aliud quã litigant, aut litẽ quærũt?) [75] exequemur reliqua propositi. [76] Quia occupationib⁹ tuis publico bono parcẽdũ erat, quid singulis [77] cõtineatur libris huic epistolæ subiũxi: sũmáque cura, ne perlegendos eos haberes, operã dedi. Tu per hoc & aliis pręstabis ne perlegãt, sed vnusquisq; [78] desiderauerit [20] aliquid, id tantùm quærat, & sciat quo loco inueniat. Hoc ante me fecit in literis nostris [x] Valerius Soranus, in libris, quos ἐποπτίδων inscripsit.

58 mox vel intel. pingique cõdit. Turn. M.
59 in tabulis suis inuen.
60 Aut.
61 desyderaretur V.
62 tamque aliquid fing. fato sit ademptum. M. Vet.
63 traduntur, qua absolute inscripta ille fecit M.
64 Apelles fecit
65 summa artis securitate.
66 quos. M.
67 quam. Alij Nam. M. quam Stoic. & dialecticos. Epicureos quoque. Nã Grãmaticos audio. quod semper expectaui. &c.
68 id semper. Alij.
69 eligendum. M.
70 quin ad hoc. M.
71 cõminanti. Turn.
72 ad te in eo. Turn.
73 qui ita reprobent, vt eligant. Turn M. vt vellicent Rhenanus.
74 ob prætereo. Turn. M. ibi. Alij silentio prætereo. Alij.
75 exequamur. M.
76 Quia verò occup. M. & V.
77 contineretur. M.
78 desyderabit. M.

ANNOTATIONES.

a In Catullo est, *Cui dono lepidum meum libellum,*
Arida modò pumice expolitum?
Corneli, tibi, namque tu solebas
Meas esse aliquid putare nugas.
Visus autem legere Plinius,
Corneli, tibi, tu putare namque
(vel, *namque tu putare*)
Nugas esse aliquid meas solebas:
quod profectò durius & asperius fuit.

b Catullus sæpe scribit ad amicos & familiares suos Fabullum & Veranium, quem ὑποκοριστικῶς blandiens nonnumquam vocat Veraniolum, vt hoc versu.
Et Veraniolum meum, & Fabullum.

c Suetonio Titus Latinæ Gręcæque linguæ vel in orãdo, vel in fingẽdis poëmatib. promptus & facilis fuit, vel vsque ad extẽporalitatẽ. d Qui honores à populo petebãt, solebãt coram captãdæ gratiæ caussa per centurias certã pecunię summam pronũtiare, eamq; præsẽtẽ apud aliquẽ virũ grauem deponere, ne clãculũ furtiua largitione populum corrupisse suffragiáq; emisse crederentur. Vide Suet. in Iulio ca. 19. Operas campestres Cicero pro Plancio sequestros eos vocat. Deponebãtur vero apud illos à cãdidatis pecunię, vt iis multarentur, si ambitus aut corruptorũ suffragiorum cõuicti dãnatiq; fuisset, quia in Campo Martio ad honores petẽdos deferẽdóq; destinato coiret populus. e Seneca Epistola 3. lib. 1. cãdidatos omnes publico nomine bonos viros appellari scribit. f L. Scipio Asiaticus deuicto Antiocho repetũdarum accusatus, cũ à Senatus iudicio sibi timeret, Tribunos plebis appellauit, tametsi Gracchum, qui tũ eum magistratum gerebat, inimicissimũ esse sibi cognosceret ac infẽsissimum. Nec spe falsus est. Prohibuit enim Gracchus ne in carcerem & vincula traheretur. Eutropius.

g Nouerat Plinius à Theophrasto dictũ χεῖρον εἶναι πολυτελὲς ἀνάλωμα: prætereà breuem acutámque hanc sententiam, fuisse hominum sapientum, χρόνου φείδου. Victorius ca. 19 11.

h Cùm præsertim libris alienis vtendo non solum nihil nobis depereat, aut detrimenti accedat, vt iis qui pecuniã ad vsuram & fœnus sumpserunt, sed etiam lucri multum adquiratur.

i Lac gallinaceum de summa felicitate olim vsurpabatur. Strabo lib. 14. eos, qui Sami fœcunditatem laudabant, ei prouerbium accommodasse tradit, quo aiunt φέρειν ὀρνίθων γάλα. k Suos libros Musas & Prata veteres inscripsisse testatur etiam Aul. Gellius.

l πίναξ, nauium assamentum: tabula cerata, pugillar, in quo stylis scribitur: vas cui cibus ac potus imponitur: operis alicuius & libri index, qua significatione hic vsurpatur. Guillandinus.

m Vt Musica, Grammatica, &c.

n Flexabulas & Sesquivlyssem Nonius multis locis legit.

o πλειστονίκης, vel πλειστονίκης, & πολυΐστωρ, infrà c. 5. li. 37. Vt ait Seneca Epist. 89. tota circumlatus Græci. sub C. Cæsare.

p Dubio & ambiguo: vel, pendulo, suspenso, affixo.

q Vide Politianum cap. 47 Miscell.

r Zoili Macedonis poetę Homeromastigis scitu dignam historiam vide apud Vitruuium præfatione li. 7.

s Leontium meretriculam.

t De re vehementer indigna, nec vllo pacto toleranda, vide Erasmi Chiliades. Veteris legis carmine arbor infelix dicebatur è qua suspendio strangulatus aliquis fuisset. Rhodig. c. 7. 10.

v Apud Rhodig. cap. 13. 21. Philostratus Aeliano Sophistæ mortui Ginnidis accusationem paranti, miraturum se dixit, si viuum accusasset.

x Q. Val. de quo Varro 4. de ling. Lat. & posthac li. 3. c. 5.

C. PLINII SECVNDI HISTORIARVM MVNDI ELENCHOS, librorum omnium triginta septem liber vnus, qui primus.

Summatim hæc insunt libris singulis.

1 Quæ hinc sequuntur ad vsque, libro secundo, in M. d.

2 in M. desunt.
3 infinitus. M.
4 Lunæ natura. M.
5 defectibus M.
6 & de cæl M.
7 generatio. M.
8 Hipparchi. M.

Ex autoribus

M. Varrone, Sulpitio Gallo, Tiberio Cæsare Imperatore, Q. Tuberone, Tulio Tirone, L. Pisone, T. Liuio, Cor. Nepote, Statio, Seboso, Cælio Antipatro, Fabiano, Antiate, Mutiano, Cecina, qui de Hetrusca disciplina scripsit, [19] Tarquitio, [20] L. Aquila, qui item, Sergio Paulo.

19 Tarquinio. Macrob. lib. 3. Vlt Saturn.
20 L Iulio. Aquiláq. item Sergio Pau M.

Externis

Platone, Hipparcho, [21] Timæo, Sosigene Petosiri, Necepso, Pythagoricis, Posidonio, Anaximandro, Epigene Gnomonico Euclide, Cerano Philosopho, Eudoxo, Democrito, Critodemo, Thrasyllo, Serapione, Dicæarcho, Archimede, Onesicrito, Eratosthene, Pythea, Herodoto, Aristotele, Ctesia, Artemidoro Ephesio, Isidoro Characeno, Theopompo.

21 Timarcho. M.

Libro III. continentur situs, gentes, maria, oppida, portus, montes, flumina, mensuræ, populi qui sunt, aut fuerunt.

23 trãs Padum. M.

24 & gentes.

Ex autoribus

[25] Turãnio Gracula, Cor. Nepote, T. Liuio, Catone Censorio, M. Agrippa, M. Varrone, Diuo Augusto, Varrone Atacino, Antiate, Hygino, L. Vetere, Mela Põponio, Curione patre, Cælio, Arũtio, Seboso, Licinio Mutiano, Fabricio Thusco, L. Atteio Capitone, Verrio Flacco, C. Pisone, C. Æliano, Valeriano.

25 Terranio, Gracula. M.

Externis

Artemidoro, Alexandro, Polyhistore, Thucydide, Theophrasto, Isidoro, Theopompo, Metrodoro Scepsio, Callicrate, Xenophonte Lãpsaceno, Diodoro Syracusano, Nymphodoro, Calliphane, Timagene.

Libro iiii. continentur situs, gentes, maria, oppida, montes, portus, flumina, mensurę, populi qui sunt, aut fuerunt,

26 Mæotis. Hellespontus. M.

Ex autoribus

M. Varrone, Catone Censorio, M. Agrippa, Diuo Augusto, Varrone Atacino, Cor. Nepote, Hygino, L. Vetere, Pomponio Mela, Licinio Mutiano, Fabricio Thusco, Atteio Capitone, Atteio Philologo.

Externis

Polybio, Hecatęo, Hellanico, [27] Damaste, Eudoxo, Dicæarcho, Timosthene, Ephoro, Cratete Grammatico, Serapione Antiochense, Callimacho, Artemidoro, Apollodoro, Agathocle, Eumacho siculo Musico, Alexandro Polyhistore, Thucydide, Dosiade, Anaximandro, Philistide Mallote, Dionysio, Aristide, Callidemo, Menęchmo, Aedosthene, Anticlide, Heraclide, Philemone, Menephonte, Pythia, Isidoro, Philonide, Xenagora, Astynomo, Staphylo, Aristocrito, Metrodoro, Cleobulo, Posidonio.

27 Damasceno.

Libro v. continentur situs, gentes, maria, oppida, portus, montes, flumina, mensurę, populi, qui sunt, aut fuerunt. De Mauritania

28 & xvi. M.

Ex autoribus

Agrippa, Suetonio Paulino, Varrone Atacino, Cor. Nepote, Hygino. L. Vetere, Mela, Domitio Cor-

tio Corbulone, Licinio Mutiano, Cl.Cæsare, Aruntio, Liuio filio, Seboso, Actis triumphorum.

Externis

Iuba rege, Hecatæo, Hellanico, Damaste, Dicæarcho, Bione, Timotthene, Philonide, Xenagora, Astynomo, Staphylo, Aristotele, Dionysio, Aristocrito, Ephoro, Eratosthene, Hipparcho, Panætio, Serapione Antiocheno, Callimacho, Agathocle, Polybio, Timæo Mathematico, Herodoto, Myrsilo, Alexandro Polyhistore, Metrodoro, Posidonio, qui periplum aut periegesim, Sotade, Periandro, Aristarcho Sicyonio, Eudoxo, Antigene, Callicrate, Xenophonte Lampsaceno, Diodoro Syracusano, Hannone, Himilcone, Nymphodoro, Calliphone, Artemidoro, Megasthene, Isidoro, Cleobulo, Aristocreonte.

Libro VI. continentur situs, gentes, maria, oppida, portus, flumina, mensuræ, populi qui sunt aut fuerunt.

29 insulæ navigationes in eam insulã. M.
30 Dariene, Carm. M.

Summa oppida CXCV.[31] Summa gentes DLXVI. Summa clara flumina [32] CLXXXX. Summa montes clari XXXVIII. Summa insulæ CVIII. Sũma quæ intercidêre oppida aut gentes [33] CXCV. Summa res, & historiæ, & obseruationes duo M.CC.XIIII.

32 Summa semel tantum toto hoc commate legitur in M.
32 cxv. M.
33 xcv. M.

Ex autoribus

M.Agrippa, Varrone Atacino, Cor. Nepote, Hygino, L.Vetere, Mela Pomponio, Domitio Corbulone, Licinio Mutiano, Claudio Cæsare, Aruntio, Seboso, Fabritio Thusco, Tito Liuio, Seneca, Nigidio.

Externis

[34] Polybio, Hecatæo, Hellanico, Damaste, Eudoxo, Dicæarcho, Betone, Timotthene, Patrocle, Demodamante, Clitarcho, Eratosthene, Alexandro Magno, Ephoro, Hipparcho, Panætio, Callimacho, Artemidoro, Apollodoro, Agathocle, Polybio, Eumacho Siculo, Alexandro Polyhistore, Isidoro, Amometo, Metrodoro, Posidonio, Onesicrito, Nearcho, Megasthene, Diogneto, Aristocreonte, Bione, Dialdone, Simonide minore, Basile, Xenophonte Lampsaceno.

34 Iuba rege. Pol. M.

Libro VII. continentur gentium mirabiles figuræ.

35 tempera. M.
36 pertinentia ante partum. M.
37 Diuersæ laudes plurimorum. M.
38 Medicina, Architectura, Geom. M.
39 artificũ, M.

Ex autoribus

Verrio Flacco, Cn. Gellio, Licinio Mutiano, Mutio,[40] Massurio, Agrippina[41] Claudij, M. Cicerone, Asinio Pollione, Messala, Rufo, Corn. Nepote, Virgilio, Liuio, Cordo, Melisso, Seboso, Cor. Celso, Maximo Valerio, Trogo, Nigidio, Figulo, Pomponio Attico, Pediano Asconio, Sabino, Catone Censorio, Fabio[42] Vestale.

40 Mass. Sabino. M. 41 Claudio Cæsare. 42 Vest. Cornelio Celso. M.

Externis

Herodoto, Aristea, Betone, Isigono, Cratete, Agatharchide, Calliphane, Aristotele, Nymphodoro, Apollonide, Philarcho, Damone, Megasthene, Ctesia, Taurone, Eudoxo, Onesicrito, Clitarcho, Duride, Artemidoro, Hippocrate medico, Asclepiade medico, Hesiodo, Anacreonte, Theopompo, Hellanico, Damasthe, Ephoro, Epigene, Beroso, Petosiri, Necepso, Alexandro Polyhistore, Xenophonte, Callimacho, Democrito, Duillio, Polyhistore historico, Stratone, qui contra Ephori theoremata scripsit, Heraclide Pontico, Asclepiade qui tragodumena, Philostephano, Hegesia, Archimacho, Thucydide, Mnesigitone, Xenagora, Metrodoro Scepsio, Anticlide, Critodemo.

Libro VIII. continentur[43] animalium terrestrium naturæ pedatim gradientium.

43 in M. d. hæc vltima clausula 44 De elephantis, & sensu eorũ. M. 45 in M. d.

46 Scinco, & M. 47 ostenderunt. M. 48 del. & suffosse. M. 49 pecudũ. M. 50 in M. d. 51 in M. d.

Ex autoribus

Mutiano, Procilio, Verrio Flacco, L. Pisone, Cor. Valeriano, Catone Censorio, Fenestella, Trogo, Actio, Columella, Virgilio, Varrone, L. Metello Scipione, Cor. Celso, Nigidio, Trebio Nigro, Pomponio Mela, Manlio Sura.

Exter-

Externis

52 Iuba regem. [52] Iuba, Polybio, Onesicrito, Isidoro, Antipatro, Aristotele, Demetrio Physico, Democrito, Theophrasto, Euãthe, Agrippa qui Olympionica, Herone, Attalo rege, Philometore item. Ctesia, Duride, Philisto, Archyta, Philarcho, Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono [53] Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenæo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chærea Athenæo, Diodoro Prieneo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagone Thassio, Euphronio Athenæo, Hegesia Maroneo, Menandris Prienæo & Heracleote, Menecrate Poëta, Androcione qui de agricultura scripsit, Æschrione qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Archelao rege, Nicandro.

53 Cymæo. A qu. à Cymæo ... Locrorum.

54 in M. desunt.

LIBRO IX. continentur [54] animalium aquaticorum historiæ & natura

55 in M. desunt.
56 aquatilibus &c. M.
57 Digestio aquat. M.
58 murænæ M.
59 miluo. M.
60 inueniũtur. M.
61 & Tyrio, &c. M.
62 in M. desunt.
63 in M. d.
64 inuenit. M.
65 instituerit. M.

Ex autoribus

Turanio Gracculo, Trogo, Mecœnate, [66] Alfio Flauo, Cor. Nepote, Laberio mimographo, Fabiano, Fenestella, Muciano, Ælio Stilone, Statio Seboso, Melisso, Seneca, Cicerone, Macro Æmilio, Messala Coruino, Trebio Nigro, Nigidio.

66 Albino Flauo. M.

Externis

Aristotele, Archelao rege, Callimacho Democrito, Theophrasto, Thrasyllo, [67] Hegesidemo Cythnio, Alexandro Polyhistore.

67 Æsisidemo Cydnio V.

LIBRO X. continentur [68] naturæ & historiæ animalium volatilium.

68 in M. d.

69 aquilis genera sex. M.
70 in M. desunt.
71 in M. de.

De pi-

Ex autoribus

Manilio, Cornelio Valeriano, Actis, Vmbritio Meliore, Massurio Sabino, Antistio Labeone, Trogo Cremutio, M. Varrone, Macro Æmilio, Melisso, Mutiano, Nepote, Fabio Pictore, T. Lucretio, Corn. Celso, Horatio, Desulone, Hygino, Sarsenis, Nigidio, Manlio Sura.

Externis

Homero, Phœmonoe, Philemone, Boetho, qui ornithogoniam, Hyla qui de auguriis, Aristotele, Theophrasto, Callimacho, Æschylo, Hierone, Philometore, Archyta, Amphilocho Atheniense, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Atheneęo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chærea Atheniēse, Diodoro Prieneęo, Dione Colophonio, Democrito, Diophane Nicæense, Epigene Rhodio, Euagora Thasio, Euphronio Athenæo, Iuba, Androcione qui de agricultura, Æschrione qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio Epitomen fecit, Nicandro, Onesicrito, Philarcho, Hesiodo.

LIbro XI. continentur historiæ & naturæ paruorum animalium, & reptilium

Cicadæ

Ex autoribus

81 Saffer-na.Ch. Marco Varrone, Hygino, Scropha,&[81] Sarsena, Celso Cornelio, Æmilio Macro, Virgilio, Columella, Iulio Aquila qui de Hetrusca disciplina scripsit, Tarquitio qui item,[82] Vmbritio qui item, Catone Censorio, Domitio Caluino, Trogo, Melisso, Fauonio, Fabiano, Mutiano, Nigidio,[83] Manlio,[84] Opio.

82 Vmbrito meriore qui item Ch.
83 Mamilio.Ch.
84 Oppio. Ch.

Externis

85 Philisco. Ch. Aristotele, Democrito, Neoptolemo qui meliturgia, Aristomacho qui item,[85] Philisto qui item, Nicandro, Menecrate, Dionysio qui Magonem transtulit, Empedocle, Callimacho, Attalo rege, Apollodoro qui de bestiis venenatis, Hipporate, Eriphilo, Erasistrato,[86] Asclepio, Themisone, Posidonio Stoico, Menādris Perinēsē & Heracleote, Euphronio Athenæo Theophrasto, Hesiodo, Philometore rege.

Ex autoribus.

M. Varrone, Mutiano, Virgilio, Fabiano, Seboso, Pomponio Mela, Flauio Proculo, Trogo, Hygino, ClaudioCæsare, Corn. Nepote, Sextio Nigro, qui Græcè de Medicina scripsit, Cassio Hemina, L. Pisone, Tuditano, Antiate.

Externis

Theophrasto, Herodoto, Callisthene,[87] Isidoro, Clitarcho Anaximene, Duride, Nearcho, Onesicrito, Policrito, Olimpiodoro, Diogneto, Nicobulo, Anticlide Charace Mitylenæo, Menęchmo, Dorothęo, Xenia Athenęo, Lyco, Antęo, Ephippo, Chęrea, Democle, Ptolemęo Lago, Marsya Macedone, Zoilo item, Democrito, Amphilocho, Aristomacho Alexandro, Polyhistore, Iuba, Apollodoro qui de odoribus scripsit, Heraclide Medico, Archidemo item, Dionysio item, Democlide item, Euphrone item, Obsenide item, Diagora item, Heraclide Tarentino, Xenocrito Ephesio, Eratosthene. 87 Isigen. Ch.

Ex autoribus

M. Varrone, Mutiano, Virgilio, Fabiano, Seboso, Pomponio Mela, Fabio, Hygino, Trogo, Proculo, Cl. Cæsare. Cor. Nepote, Sextio Nigro, qui Græcè de Medicina scripsit, Cassio Hemina, L. Pisone, Tuditano, Antiate.

Externis

Theophrasto, Herodoto, Callisthene, Isidoro, Clitarcho, Anaximene, Duride, Nearcho, Onesicrito, Olympiodoro, Diogneto, Cleobulo, Anticlide, Charace Mitylenæo, [83] Menechmo, Dorotheo Atheniense, Lyco, Antæo, Ephippo, Dione, Adimantho, Ptolemæo Lago, Marsia Macedone, Zoilo item, Democrito, Amphilocho, Alexandro Polyhistore, Aristomacho, Iuba rege, [89] Apollodoro qui de odoribus scripsit, Heraclide Medico, Botrye Medico, Archidemo item, Dionysio item, Democlide item, Euphrone item, Mnesicle item, Diagora item, Iolla item, Heraclide Tarentino, Xenocrito Ephesio.

83 Menechmedoro Ath. Alij

89 Apollonio Alij.

Libro quartodecimo continetur de vitibus & vineis.

Ex autoribus

Corn. Valeriano, Virgilio, Celso, Catone Censorio, Sarsennis patre & filio, Scropha, Varrone, D. Syllano, Fabio Pictore, Trogo, Hygino, Flacco Verrio, Græcino, Iulio Actio, Columella, Massurio Sabino, Fenestella, Tergilla, M. Actio Plauto, Fabio, Dorseno, Scæuola, Ælio, Atteio Capitone, Cotta Messalino, L. Pisone, Pompeio Lenæo, Fabiano, Sextio Nigro, Vibio [90] Rufo.

90 Ruffino. Alij.

Externis

Hesiodo, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Attalo rege, Philometore rege, Archyta, Xenophonte, Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenæo, Botrye item, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chærea Atheniense, Cheristo item, Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagora Thasio, Euphrone Athenæo, Androcione qui de agricultura scripsit, Æschrione qui item, Lysimacho qui itē, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Asclepiade medico, Onesicrito, Iuba rege.

Libro XV. continentur naturę frugiferarum arborum & cultarum.

Ex autoribus

Fenestella,Fabiano,Virgilio, Cornelio Valeriano,Celso,Catone Censorio, Sarsẽnis patre &filio,Scropha,M.Varrone,D.Syllano,Fabio Pictore,Trogo,Hygino,Flacco Verrio, Græcino,Attico,Iulio Sabino,Tergilla,Cotta Messalino,Columella,L.Pisone,Pompeio Lenæo, M.Actio Plauto,Fabio,Dorseno,Scæuola, Ælio, Atteio Capitone, Sextio Nigro, Vibio Rufo.

Externis

Hesiodo,Aristotele,Democrito, Hierone rege, Archyta, Philometore rege, Attalo rege, Xenophonte, Amphiloco Athenæo,Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio,Antigono Cimæo, Agathocle Chio, Apollodoro Pergameno, Aristãdro Athenæo, Bacchio Milesio,Bione Solense,Chærea Athenæo,Chæristo item,Diodoro Prienæo,Dione Colophonio,Epigene Rhodio,Euagora Thasio,Euphronio Athenæo, Androcione qui de agricultura scripsit,Æschrione qui item, Dionysio,qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Asclepiade med. Erasistrato item,Comiade qui de conditura vini,Aristomacho,qui item,Hicesio qui itẽ,Themisone medico,Onesicrito,Iuba rege.

Libro XVI. continentur syluestrium arborum naturæ.

Summa res, & historiæ, & obseruationes centum trigintaquinque.

Ex autoribus

M.Varrone, Fœciale, Nigidio, Corn. Nepote, Hygino, Mallurio, Catone, Mutiano, L.Pisone, Trogo, Calphurnio Basso, Cremutio, Sextio Nigro, Corn. Boccho, Vitruuio, Græcino.

Externis

Alexādro Polyhistore, Hesiodo, Theophrasto, Democrito, Homero, Timæo Mathematico.

Libro XVII. continentur satiuarum ac cultarum arborum naturæ

Summa res, & historiæ, & obseruationes quingentæ octoginta vna.

Ex autoribus

Cor. Nepote, Catone Censorio, M.Varrone, Celso, Virgilio, Hygino, Sarsennis patre & filio, Scropha, Calphurnio Basso, Trogo, Æmilio Macro, Græcino, Columella, Attico Iulio, Fabiano, Sura Manlio, Dorseno Mundo, C.Epidico, L.Pisone.

Externis

Isidoro, Theophrasto, Aristotele, Æmocrito, Theopompo, Hierone rege, Attalo rege, Philometore rege, Archyta, Xenophonte, Amphilocho Atheniense, Anaxipoli Thrasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Bacchio Milesio, Bione, Chærea Atheniense, Cheristo item, Diodoro Prienęo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagone Thasio, Euphronio Athenæo, Androcione qui de agricultura scripsit, Æschrione qui item, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Aristandro qui de portentis.

Ex autoribus

Massurio Sabino, Cassio Hemina, Verrio Flacco, L. Pisone, Corn. Celso, Turannio Graccula, D. Syllano, M. Varrone, Catone Censorio, Scrofa, Sarsennis patre & filio, Domitio Caluino, Hygino, Virgilio, Trogo, Ouidio, Græcino, Columella, Tuberone, L. Aruntio qui Gręcè de astris scripsit, Cæsare Dictatore qui itē, Sergio Paulo, Sabino Fabiano, M. Cicerone,
91 Manilio Surra, Attico qui. V. Calphurnio Basso, Atteio Capitone, [91] Manlio Sura, Actio qui Praxidica.

Externis

Hesiodo, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Hierone rege, Philometore rege, Attalo rege, Archelao rege, Archyta, Xenophonte, Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thasio, Aristophane Milesio, Apollodoro Lemnio, Antigono Cymæo, Agathocle, Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenæo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chærea Atheniense, Cheristo item, Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagora Thasio, Euphronio Athenæo, Androcione qui de agricultura scripsit, Æschrione qui item, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Thalete, Eudoxo, Philippo, Callippo, Dositheo, Parmenisco, Melitone, Critone, Oenopide, Zenone, Euctemone, Harpalo, Hecatæo, Anaximandro, Sosigene, Hipparcho, Arato, Zoroastre, Archibio.

Libro XIX continetur lini natura & mirabilia.

Ex authoribus

M. Actio Plauto, M. Varrone, D. Syllano, Catone Censorio, Hygino, Virgilio, Mutiano. Celso, Columella, Calphurnio Basso, Manlio Sura, Sabino Tyrone, Licinio Macro, Q. Hirtio, Vibio Ruffo, Cesennio qui Cepurica scripsit, Castritio item, Firmo item, Petreio.

Externis

Herodoto, Theophrasto, Democrito, Aristomacho, Menandro qui Biochresta scripsit, Anaxilao.

Libro XX. continentur medicinæ ex his quę in hortis seruntur.

Ex autoribus

Catone Censorio, M. Varrone, Pompeio Lenæo, Gallione, Hygino, Sextio Nigro, qui Græce scripsit, Iulio Basso, qui item, Celso, Antonio Castore.

Externis

Democrito, Theophrasto, Orpheo, Menãdro qui Biochresta scripsit, Pythagora, Nicãdro.

Medicis

91 Opinionæ Ex Athen. & li. 22.

Nicãdro, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, [91] Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Tarentino, Apollodoro Citiense, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua, Petronio Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mnesicle, Epicharmo, Damione, Dalione, Sosimene, Theopolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Phyllino, Petreio, Mictione, Glaucia, Xenocrate.

Libro vigesimoprimo continentur florum & coronamentorum naturæ.

Ex autoribus

Catone Censorio, M. Varrone, Massurio, Antiate, C. Helio Vestino, Vibio Ruffino, Hygino, Pomponio Mela, Pompeio Lenęo, Cornelio Celso, Calphurnio Basso, P. Largio, Licinio Macro, Sextio qui Græcè scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore.

Externis

Theophrasto, Democrito, Orpheo, Pythagora, Magone, Menãdro qui Biochresta scripsit, Nicandro, Homero, Hesiodo, Musæo, Sophocle, Anaxilao.

Medicis

Mnestheo qui de coronis, Callimacho qui item, Phania Physico, Simo, Timaristo, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Citiense, Apollodoro Tarentino, Praxagora, Plistonico medico, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Ascle-

ne, Asclepiade, Crateua, Petronio Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mnesicle, Epicharmo, Damione, Dalione, Sosimene, Theopolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Phyllino, Petreio, Mictione, Glaucia, Xenocrate.

Libro XXII. continetur de autoritate herbarum

Ex autoribus

Iisdem, quibus priore libro, & præter eos, Chrysermo, Eratosthene, Alcæo.

Libro XXIII. continetur de cultis arboribus.

Ex authoribus

C. Valgio, Pompeio Lenæo, Sextio Nigro qui Græcè scripsit, Iulio Basso qui itẽ, Antonio Castore, M. Varrone, Cornelio Celso, Fabiano.

Externis

Theophrasto, Democrito, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro qui Biochresta scripsit, Nicandro, Homero, Hesiodo, Musæo, Sophocle, Anaxilao.

Medicis

Mnestheo, Callimacho, Phania Physico, Simo, Timaristo, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Citiense, Apollodoro Tarentino, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophãto, Philistione, Asclepiade, Crateua, Petronio, Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mnesicle, Epicharmo Damione, Dalione, Sosimene, Theopolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Phyllino, Petreio, Mictione, Glaucia, Xenocrate.

Libro XXIIII. continentur medicinæ ex arboribus syluestribus

Ex autoribus

C. Valgio,Pompeio Lenæo,Sextio Nigro qui Græcè scripsit,Iulio Basso qui item, Antonio Castore,M.Varrone,Corn.Celso,Fabiano.

Externis

Theophrasto, Apollodoro, Democrito, Orpheo,Pythagora,Magone,Menandro qui Biochresta scripsit,Nicandro,Homero, Hesiodo, Musæo,Sophocle,Anaxilao.

Medicis

Mnestheo,Callimacho,Phania Physico,Simo, Timaristo,Hippocrate,Chrysippo,Diocle,Ophione,Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Cittiense,Apollodoro Tarentino,Praxagora,Plistonico,Medio,Dieuche, Cleophãto,Philistione, Asclepiade, Cratena, Petronio Diodoto,Iolla,Erasistrato, Diagora, Andrea Mnesicle, Epicharmo, Damione, Sosimene, Theopolemo,Solone,Lyco,Metrodoro, Olympiade Thebana,Phylino,Petreio,Mictione,Glaucia,Xenocrate.

LIbro xxv. continentur naturæ herbarum sponte nascentium, autoritas herbarum & de origine vsus earum.

Ex autoribus

Sex. Gallico, Pompeio Lenæo, Sextio Nigro qui Græ-

qui Græcè scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore, Corn. Celso.

Externis

Theophrasto, Apollodoro, Democrito, Iuba, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro qui Biochresta scripsit, Nicandro, Homero Hesiodo, Musæo, Sophocle, Xantho, Anaxilao.

Medicis

Mnestheo, Callimacho, Phania Physico, Timaristo, Simo, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Cittiense, Appollodoro Tarētino, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateteua, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea Mnesicle, Epicharmo, Damione, Sosimene, Theopolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Phyllino, Petreio, Mictione, Glaucia, Xenocrate.

Ex authoribus

M. Varrone, C. Valgio, Pompeio Lenæo, Sextio Nigro qui Græcè scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore, Corn. Celso.

Externis.

Theophrasto, Apollodoro, Democrito, Iuba, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro qui Biochresta scripsit, Nicandro, Homero, Hesiodo, Musæo, Sophocle, Xantho, Anaxilao.

Medicis

Mnestheo, Callimacho, Phania Phys. Timaristo, Simo, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Tarentino, Praxagora, Plistonico, 93 medici. Vet.
Medio, Diuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mnesicle, Epicharmo, Damione, Theopolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Thebana olympiade, Phyllino, Petreio, Mictione, Glaucia, Xenocrate.

Ex autoribus

Pompeio Lenæo, Sextio Nigro, qui Græcè scripsit, Iulio Basso, qui item, Antonio Castore, Cornelio Celso.

Externis

Theophrasto, Apollodoro Cittiense, Democrito, Aristogitone, Orpheo, Pythagora, Magone, Menádro qui Biochresta scripsit, Nicádro.

Medicis

Mnestheo, & cæteris iisdem quibus in priore libro.

Ex autoribus

M. Varrone, L. Pisone, Fabiano, Verre, Antiate, Verrio Flacco, Catone Cẽsorio, Seruio Sulpitio, Licinio Macro, Celso, Massurio, Sextio Nigro, qui Græcè scripsit, Bytho Dyrracheno, Ophilio Medico, Cranio Medico.

Externis

Democrito, Appollonio qui Myrsin, Mileto, Artemone, Sextilio Antæo, Homero, Theophrasto, Lysimacho, Attalo, Xenocrate, Orpheo qui Diophios, Archelao qui itẽ, Demetrio, Sotira, Laide, Elephantide, Salpe, Olympiade Thebana, Diotimo, Iolla Mictione Smyrnæo, Æschide Medico, Hippocrate, Aristotele, Metrodoro, Icacida Medico, Hesiodo, Dialcone, Cæcilio Bione, qui peridynameon, Anaxilao, Iuba rege.

Ex autoribus

M. Varrone, L. Pisone, Verrio Flacco, Antiate, Nigidio, Cassio Hemina, Cicerone, Plauto, Celso, Sextio Nigro, qui Græcè scripsit, Cęcilio Medico, Metello Scipione, Ouidio Poeta, Licinio Macro.

Externis

Philopatore, Homero, Aristotele, Orpheo, Democrito, Anaxilao.

Medicis

Botrye, Apollodoro, Archidemo, Anaxilao, Aristone, Xenocrate, Diodoro, Chrysippo Philosopho, Horo, Nicandro, Apollonio Pitanæo.

Ex autoribus

M. Varrone, Nigidio, M. Cicerone, Sextio Nigro qui Græcè scripsit, Licinio Macro.

Externis

Eudoxo, Aristotele, Hermippo, Homero, Apione, Orpheo, Democrito, Anaxilao.

Medicis

Botrye, Horo, Apollodoro, Menandro, Archimede, Aristone, Xenocrate, Diodoro, Chrysippo, Nicandro, Apollonio Pitanæo.

Libro XXXI. continentur medicinæ ex aquatilibus, & aquarum mirabilia

Ex autoribus

M. Varrone, Cassio Parmense, Cicerone, Mutio, Cornelio Celso, Trogo, Ouidio, Polybio, Sornatio.

Externis

Callimacho, Ctesia, Eudico, Theophrasto, Eudoxo, Theopompo, Polyclito, Iuba, Lyco, Apione, Epigene, Pelope, Apelle, Democrito, Thrasyllo, Nicandro, Menandro Comico, Attalo, Sallustio Dionysio, Andrea, Nicerato, Hippocrate, Anaxilao.

Libro XXXII. continentur reliquæ medicinæ ex aquatilibus.

Ex autoribus

Licinio Macro, Trebio Nigro, Sextio Nigro qui Græcè scripsit, Ouidio Poëta, Cassio Hemina, Mecœnate, L. Atteio.

Externis

Iuba, Andrea, Salpe, Apione, Pelope, Apelle Thasio, Thrasyllo, Nicandro.

Libro trigesimotertio continentur naturæ metallorum.

Ex autoribus

L.Pisone, Antiate, Verrio, M.Varrone, Cornelio Nepote, Messala, Ruffo, Marso Poeta, Butho, Iulio Basso qui de medicinis Græcè scripsit, Sextio Nigro qui item, Fabio Vestale.

Externis

Democrito, Metrodoro Scepsio, Menæchmo qui de toreutice scripsit, Xenocrate qui item, Antigono qui itẽ, Heliodoro qui de Atheniẽsiũ anathematis, Pasitele qui admirabilia opera scripsit, Nymphodoro, Timęo qui de medicina metallica scripsit, Iolla, Apollodoro, Andrea Heraclide, Diagora Botryense, Archimede, Dionysio, Aristogene, Democrito, Mnesicle, Attalo Medico, Xenocrate Zenonis, Theomnesto.

Libro trigesimoquarto continentur æris metalla, & ferri, & plumbi, & stanni Cap. I

Ex autoribus

L.Pisone, Antiate, Verrio, M.Varrone, Messala, Ruffo, Marso Poeta, Butho, Iulio Basso qui de medicina Græcè scripsit, Sextio Nigro qui item, Fabio Vestale.

Externis

Democrito, Metrodoro Scepsio, Menæchmo qui de toreutice scripsit, Xenocrate qui item, Antigono qui item, Duride qui item, Heliodoro qui Atheniensium anathemata scripsit, Nymphodoro, Andrea, Heraclide, Diagora Botryense, Iolla, Apollodoro, Archimede, Dionysio, Aristogene, Diomede, Mnesicle, Xenocrate Zenonis, Theomnesto.

Libro trigesimoquinto continetur honos picturæ.

Ex autoribus

Messala oratore, Messala sene, Fenestella, Attico, Verrio, M.Varrone, Cornelio Nepote, Decio Eculeone, Mutiano, Melisso, Vitruuio, Cassio Seuero, Longulano, Fabio Vestale qui de pictura scripsit.

Externis

Pasitele, Apelle, Melanthio, Asclepiodoro, Euphranore, Parasio, Heliodoro, qui anathemata scripsit Athenis, Metrodoro qui de architectonice scripsit, Democrito, Theophrasto, Apione Grãmatico qui de metallica medicina scripsit, Nymphodoro, Andrea, Heraclide, Iolla, Apol-

Finis libri primi.

CLARISSIMO VIRO DOMINO DAMIANO AGOES SIGISMVNDVS GELENIVS S. P. D.

Avd facile erat, Damiane optime, post Hermolaum super historia Pliniana annotanti impudentiæ arrogantiæve opinionem euadere, si primus tale aliquid attentassem. Nunc posteaquam eruditorum aliquot in hoc genere lucubrationes magno applausu exceptas video, non opinor vllis apologiis opus, quòd, quæ pro parte virili animaduerti, ipse quoque studiosis communico. Et tamen, etiamsi alius nemo post illum annotasset, dicere poteram, manere illi mansurámque suam gratiam, quòd labore suo nos maxima parte laboris leuarit: qui, vt primus hanc viam ingredientibus muniuit, ita neminem, quò minùs eiusdem industriæ successionem capesceret, vetuit, modò suis vestigiis insistere studeret: & fortassis quædam, quæ vir ille restituit, post eius obitum à librariis denuò vitiata sunt. Quin & gloria illi manet illibata per nos, quotquot aliquid castigationibus Plinianis adiecimus. Neque enim statim doctior est, qui posterior aliquid deprehendit, sed sæpe numero felicior. Equidem quamuis cupidè arripuerim conferendi exemplaria munus, quòd partim iam expertus essem, id publico studiosorum commodo me facturum: Annotationes tamen inuitus adieci, nec nisi doctissimorum amicorum autoritate compulsus: quibus neque quicquam pernegari decebat, & illis sciebam consilij sui rationem constare. Nec hæc dico, quòd hoc modo velim culpam in illos translatam, imò non deprecor arrogantiæ crimen, nisi in his Annotationibus euicero, me nihil temerè, nihil superuacaneè mutasse: sed tamen libentiùs Persiorum, quàm Læliorum, iudicio staturus, quantumuis diuersam ipse Plinius iudicum reiectionem habeat, ídque non sine causa. Nam ille sua per modestiam extenuare maluit: nos non nostra in medium proponimus, sed Pliniana ex vetustissimis archetypis reuocata adferimus. Namque eam castigandi rationem secutus sum, quam omnium certissimam vsu comperi. Quid enim certius, quàm duo peruetusta exemplaria inter se consentientia sequi: alterum longè integerrimum, deprauatius alterum, ita tamen vt synceriores lectionis manifesta etiam nunc vestigia retineat: maximè, si phrasin quoque Plinianam diligenter obserues? Me certè hîc oculatiorem fecit cùm diuturna in cæteris Latinis scriptoribus exercitatio, dum eò attentiùs in his versor, quòd non mihi solùm caueo, sed & his qui Frobenianos codices euoluunt prospectum cupio: tum hic ipse autor plus minùs decies, non oscitanter perlustratus, ac proinde iam familiarior. Et in prima quidem editione quædam non exigui momenti restituimus, parciùs tamen, quia vltrò, & à nemine dum demandata ea prouincia: at in secunda accuratiùs idem egimus, sed tum quoque ob angustiam temporis saltuatim duntaxat prout ad singulos scrupulos res poscere videbatur, exemplaria consulendo. Nunc postremò nactus pluscululum otij, à capite vsque ad calcem totum opus contuli: tantúmque erratorum sublatum est, quãtùm superesse non eram crediturus, nisi ipse periculum fecissem: non solum eius generis, quæ sensum vitiant, sed etiam quę orationis venustatem deformant, maiora pleraque quàm pro literarum numero. Dicet aliquis, Túne igitur postulas, vt quicquid quomodocunque mutasti, pro syncera lectione recipiamus: quod nemo ante te postulauit, quantumuis doctior? Hic, quisquis est, non aliud responsum feret, quàm diuersam esse meã, atque illorum castigandi rationem. Illi homines ingeniosi, etiam sicunde se non satis explicabant, vel ex autorum quos citat Plinius, collatione, vel alioqui coniecturis probabilibus, interdum variis, adiutare Lectorem pro sua benignitate conati sunt. Ego secutus consensum probatæ fidei codicum, quoties inueni manifestò veriorem lectionem, eam in contextum reposui: sicubi hæsi, (quod sanè, præterquàm in nomenclatura herbarum, perraro incidit in tanto archetyporum præsidio) locum aliis disquirendum relinquere malui, quàm frustra vexare. Quoniam verò ingenuè fatendum erat, nonnulla hodiéque deprauata manere, si quis eis quoque restituendis operam impendere volet, aut etiam à nobis attacta retractare, vnum orabitur, à diuinationibus, non semper feliciter cadentibus, abstineat, & ea demum adferat, quæ non solùm speciem synceritatis præ se ferant, verùm etiam alicuius ex tam multis manuscriptis codicibus testimonio fulciri possint. Meam verò opellam ideò tibi, vir integerrime, dedicaui, quòd & te hoc genus studiis cumprimis delectari animaduerti: & affectionis erga te meæ, quam degustata tua humanitas excitauit, pignus aliquod esse volui: simul vt per te hic meus conatus innotescat Italis quoque, apud quos nunc viuis, quorúmque exacta iudicia demiror, & candorem exosculor. Vale. Basileæ calendis Ianuarij, Anno M. D. XXXV.

SIGIS-

SIGISMVNDI GELENII CASTIGATIONES EX VETVSTORVM ARCHETYPORVM COLLATIONE, IN ALIquàm multa Pliniani operis loca, ab aliis anteà parùm animaduersa.

EX LIBRO SECVNDO, CAPITE VIII.

IRCVLORVM *quoque cæli ratio in terræ mentione aptiùs dicitur, quãdò ad eam pertinet tota Signiferi modulatio inuentionibus non dilatis.*) Si hoc modo legamus, quò referentur hæc verba, *Inuentionibus non dilatis*? Non ad circulos, de quorum inuentione hîc nihil: vt iã demus, Signiferi modulationem hîc rectè posse dici. Veteres codices habent, *Quando ad eam totam pertinet, Signiferi modo inuentionibus non dilatis*: vt, *Tota*, referatur ad, *Modulatio*, quæ vox in manuscriptis non est: & sensus sit, de vno Signifero circulo hîc se dicturum, quod circa eum primi Anaximander & Cleostratus obseruauerint, cæterorũ circulorum mentionem cum mentione terræ aptiùs coniungendam: quod facit in fine libri. Minutiora annotare non videtur necesse. Satis est, in eis, quæ maioris sunt momenti, fidem codicum, quos sequimur approbare. [*Tertium Martis, quod quidam Herculis vocant, ignea ardentis Solis vicinitate, binis ferè annis conuerti.*) Vetus lectio, *Ignei, ardentis à solis vicinitate*, quemadmodum & Liuius sæpe loquitur. Causam dedit, non cur biennio circulum absũmat, sed cur ardens sit & igneus. (*Temperari Iouem, salutarémque fieri Deum.*) De sydere loquitur, non de Deo. Scriba proximè sequẽtẽ particulã, *Deinde*, deprauauit in, *Deum inde*. (*Vt temporũ ratio faciliùs Solis itineri congruat.*) *Faciliùs*, redundat. (Circa finẽ capitis pro, *Ctesias & Sosigenes, legitur*, *Hic idem & Sosigenes*, magno manu scriptorum codicum consensu. Refertur autem ad Timæum. Quia & in catalogo mox post Timæum Sosigenes subiicitur. (Eodẽ versu in vtroque exemplari, *Peculiaris syderũ ratio*, nõ, *Statio*. ¶ Ca. IX. *Quæ mensis exitu latet, cùm laborare iam creditur.* Antiquorum atque emendatorũ codicũ lectio est, *Cùm laborare non creditur*, id est, interquiescere creditur, eò quòd tũc lucere desinat. Vnde quod interlunio fit, aliquoties Plinio silẽte Luna fieri dicitur, Vnum locũ adscribam, qui primus occurrit lib. 28. ca. 7. *Non segniùs silente Luna, coitúsque tum maribus exitiales esse.* Tale est & illud apud Maronem: A Tenedo tacitæ per amica silentia Lunæ. Vbi interlunium significat, noctisque obscuritatem, Græcorum insidiis accommodam. Reperiuntur quidem apud poëtas Solis labores, & Luna laborans: verùm illi tum de eclipsibus loquuntur. Reliqui tamen vulgatam lectionem, contentus diuersam indicasse, mutaturus alioqui, nisi maturè animaduertissem, esse quibus & illa non displiceat. (Tertio inde versu illic legitur de Endymione, *Et ob id amore eius famæ traditus.* Arbitrium sit penes eruditum lectorem. [*Dein remorata in coitu.*) Scripsi, *Morata*. Remorari enim actiuam significationem habet: vnde remora piscis, quòd naues remoretur. [*Omnium, quæ in cælo prænosci potuerũt, magistra.*) Lego, *Pernosci*, vt intelligas certam & absolutam cognitionem. De præsagiis Plinium hîc non loqui indicant quæ mox subsequũtur, *In duodecim mensium spatia*, &c. (Sequenti versu lege, *Ipsa toties Solem*, non, *Ipsum*. ¶ Cap. XI. *Immensum esse constat, quia arborum, &c.*) Verbũ, *Cõstat*, redũdat. Refertur enim hæc tota oratio ad præcedẽs verbũ, *Aperitur*, &, *Qui arborum*, habẽt veteres codices, non, *Quia*. Scriba, *A*. literã geminauit. ¶ Cap. XII. *Solis defectu, qui sub Astyage rege factus est.*) Vetus lectio, *Qui Alyatte rege f. e.* ¶ Cap. XVI. *Hoc vno protinus intelligi potest visu.*) Lege, *Hoc non protinus.* ¶ Cap. XVIII. *In triquetro semi ambitur orbe.* Legendum, *Seminani ambitur orbe.* ¶ Cap. XXV. *Fiunt & hirci, villorum specie.*) Scribo, *Hirti*. (*Lampades ardentes imitãtur faces.*) Legendum, *Lampadias ardentes imitatur faces. Lampadias*, eâdem forma, qua proximo versu dixit, *Ceratias*, singulari numero. (Item versũ à fine pag. 4. *Spiræ modo*, non, *Spinæ*. (Pagin. sequentis versu decimotertio, *Eo sidere significari*, non, *Eo signo*. ¶ Cap. XXVI. *Non modò an obiret noscerẽtúrq; sed omnino aliqua trãsiret.*) Meliùs, *Nõ modò an obiret nascerẽtúrve, sed an om.* &c. ¶ Cap. XXVII. *Atqui hæc ego ratis tẽporibus.*) Rectiùs, *Atque hæc ego statis tẽporibus.* ¶ Cap. XXXI. *Semel in meridie.*) Vetus lectio, *Semel & meridie*. (Exẽplaria consentiunt. (Mox post singula paria Consulũ adiecimus coniunctionẽ, quò euidentiùs anni ab inuicẽ secernerentur. ¶ Cap. XXXII. *Alter Cõsul est C. Fannius*, nõ, *L. Annius*. ¶ Cap. XXXV. *Postquàm in Lunæ magnitudinẽ facta sit.*) Miror, cur hic Hebraismus placuerit. Sic enim illi loquũtur: Factus est mihi Deus in protectorẽ, & in locũ refugij. Nostri codices habẽt, *Lunæ magnitudinẽ*. ¶ Cap. XXXVIII. *Infra Lunã hæc sedes, multò inferior (vt animaduerto propemodũ cõstare infinitũ) ex superiore natura aeris, & terreni halitus miscens vtraque sorte conditur.*) Planior lectio, *Infra Lunã hæc sedes, multóq. inferior (vt animaduerto propemodũ cõstare) infinitũ ex superiore natura aeris, infinitũ & terreni halitus miscẽs, vtraq. sorte cõfunditur.* Attestãtur ambo exẽplaria. ¶ Cap. XLVII. *Veteres quatuor omnino seruare per totidem mũdi partes: ideò nec Homerus plures nominat. Hebetius mox indicatũ id est. Secuta ætas octo addidit, ratione nimis subtili & cõcisa. Proximus inter vtrãq. media placuit.*) Est quidẽ sensus idẽ in antiqua lectione, mirũ tamẽ, quãtũ sibi hic indulserit castigator nescio quis, dictiones alias addẽdo, alias trãsponẽdo, alias diuisas cõponẽdo, vnámque continuã orationẽ in plures minutas ineptè cõcidẽdo. Talẽ audaciã ardelionũ probare nõ possum. Hermolaus extra culpã est: Aleriensis fortasse non est. Nũc vide synceriorẽ lectionẽ. *Veteres quatuor omnino seruauere, per totidẽ mundi partes: ideò nec Homerus plures nominat hebeti vt mox indicatũ est ratione: secuta ætas octo addidit, nimis subtili & cõcisa: proximus inter vtrãque media placuit.* Quòd si quis cõtendat nostrã lectionẽ scribarũ temeritate inuectã, primum exẽplaria cõsentiunt: deinde scribæ non solẽt tã feliciter errare. Castigatorũ hæc solertia est, deprauationibus speciẽ aliquã synceritatis affingere, quorũ impudentia sæpius, quã vellẽ, ansam destomachandi præbet. [*Argesten intelligit & Cæciam.*) Distingue, vt Cæcias sequẽtibus cohæreat, *Et Cæciã aliqui vocãt Hellespontiũ.* [*Saluberrimus autem omniũ Aquilo, quia siccus & frigidior: noxius Auster, fortasse quia magis humidus.*) Nõ video, cur hîc quoq; libuerit castigatoribus tantum verborũ trãsponere, fortiter cõtẽpta fide archetyporũ. Auster, qui Græcis Notus, sæpius quidẽ imbrifer, interdum tamẽ serenificus est, vel Horatio teste: Albus vt obscuro detergit nubila cælo Sæpe Notus: neque semper imbres adfert: vtroq; modo noxius: atq; etiã magis quoties est siccus, quod tũc etiã æstuosius fit. Id an nõ satis Latinè Plinius expressit his verbis? *Saluberrimus autẽ omniũ Aquilo. Noxius Auster: & magis siccus, fortassis quia humidus frigidior est.* [Sequenti versu in ambobus legitur, *Etesiæ noctẽ desinunt ferè*, nõ, *Flare*. Et quorsum attinebat supponere, *Flare*, cũ æquè perfecta locutio sit, *Etesiæ noctu desinũt*? [Nec male nostri in sequẽti versu, *Cùm vocãtur Ornithiæ*, pro quo in vulgatis est, *Qui vocantur*. Nã & Ornithiæ sunt Etesiæ, atque stati. ¶ Cap. XLVIII. *Rursúsq; deiecti in terrã, obducta nubiũ cute.*) Antiqua scriptura, *Rursúsque deiecti, interim obducta.* [*Quod si maiore depressæ nubis eruperit specu, sed minùs alto, quàm procella.*) Scribo, *Latè*, nõ, *Alto*. Superius enim dixerat, *Si latè sicca ruperint nubem, procellam gignũt.* ¶ Cap. XLIX. *Quòd simul rupit nubẽ, exarsitq;, & ignẽ habuit, aut posteà concepit, fulmen est.*) Lego, *Non posteà cõcepit*. Id addit ad differentiã presteris, quẽ in fine præcedẽtis capitis dixit, rupta nube demũ dũ furit, accẽdi. [*Vortex autẽ hoc meando distat à turbine, quo stridor à fragore.*) Nõ displicet, quod habẽt nostra exẽplaria, *Vortex autẽ remeando distat à turbine & quod strider à frigore.* ¶ Cap. L. *Quæ à septentrione descendunt ad teporem, qualis est omnis Campaniæ tractus.*) Rursus in ambobus est, *Quæ à septentrione discedunt ad te-*

porem, qualis est Vrbis & Campaniæ tractus. ¶Cap. LII. Saturni ea sidere proficisci.) Deest præpositio, A Saturni sidere. ¶Cap. LIII. Impetratum Vulsiniis, & vrbe & agris depopulatis, subeunte monstro, quod vocauere Oltam.) Syncera lectio, Impetratum, Volsinios vrbem agris depopulatis, subeunte monstro, quod vocauere Voltam. Alioqui serum erat Iouis Tonantis auxilium iam depopulata vrbe. Quod autem ad monstri nomen attinet, Tusci terram vocabant Volam. Inde Volta, terrigena bellua. ¶Ca. LV. Quia nonnullæ earum sunt fulmine dirutæ.) Magis idonea causa est in manuscriptis voluminibus, Nulla non earum fulmine diruta. ¶Cap. LXIII. Cuius numen vltimum iam nullis imprecamur, rati graue.) Quid est imprecari numen? Imprecamur mala. Numen, nisi aliquid addas, nihil mali est. Transposuit vnam syllabam nescio quis, Imprecamur rati, scribendo, pro, Precamur irati. Dicebant enim male precantes, Sit tibi terra grauis: sicut cōtrà bene precantes, Sit tibi terra leuis: vt est videre in epitaphiis. Irati precamur defunctis terram grauem, cupientes & ipsam eis iratam, quasi nesciamus solam nunquam homini irasci. ¶Cap. LXVIII. Iam primùm in dimidio computari mihi videtur, tanquam nulla portio ipsi decedat Oceano.) Mihi, redundat: nam ipse improbat eam opinionem. Et pro, Decedat, Decidatur, legendum. Portio terræ deciditur Oceano eique accedit, non decedit. [Europam Asiamque dispartit.) In nostris exemplaribus pro, Dispertit, legitur, Dispescit. Cap. LXX. Neque enim (vt dixere aliqui) mundus hic polo excelsiore se attolit, vt vndique non cernantur hæc sidera.) Primùm non, Mundus hic, sed, Hoc polo, legendum: deinde, Aut vndique cernerentur hæc sidera. Aut, id est, alioqui. nam & hoc significatu apud probos autores reperitur hæc particula. Sic lib. 19. capit. 5. Effodiuntur bulbi ante ver, aut deteriores illicò fiunt. ¶Cap. LXXI. Eumdémque remeans obuium contrario præuertebat occursu.) Malui, quòd est in scriptis exemplaribus, Præuertebat: præuertimus enim ad eandem metam nobiscum tendentes, non obuios. Et æque integra locutio est absque coniunctione, Que. ¶Cap. LXXII. Vasáque horoscopa non vbique eidem sunt vsui.) Lege, Eadem vasa. ¶C. LXXVII. Ipsóq. crinium argumēto) Meliùs, Crurū, quā, Crinium. ¶Ca. LXXVIII. In eadem & oppidum haustum profundo: aliòque motu terræ Statinas emersisse: & alio prouolutis montibus insulam extitisse Prochytam.) Veteres codices, pro, Statinas, habent, Stagnum, vt intelligas omnia in vna insula accidisse, oppidum hiatu haustum, stagnum emersisse, montes prouolutos, non eodem tamen terræ motu, sed alio post alium. ¶Ca. LXXIX. Domiston & Prienem Mileto, Artemisiam Parthenio promontorio.) Illic verius legitur, Dromiscon & Pernen, Mileto, Narthecusam Parthenio promōtorio. ¶Ca. XCIV. Similiter in Reatino.) Hę tres voces cum fine huius capitis cohærent, nō cum sequētis initio. ¶Ca. XCVIII. His adde, vt nihil quod equidem nouerim prætereamus, Aristoteles.) Legendum, Addit, & sequenti versu redundat, Affirmat. ¶Cap. III. In Falisco Clitumni amnis aqua potata candidos boues facit.) Hominā peritū regionū, qui tā leui momēto Clitumnū ex Vmbria in Hetruriā traduxit. Vetus lectio, In Falisco omnis aqua potata candidos boues facit. [In Ponto fluuius Astaces irrigat campos, in quibus pastæ oues nigro lacte æque gentes aluntur.) Cui absurdum visum est, Scythicam gentem equino lacte ali, is multo vaniora crediderit, quæ Pausanias de victimis ex hoc armento tradit, & sacras quoque dapes apud illos equinis visceribus constare. Certè apud Maronem legisse debuerat: Et lac concretum cum sanguine potat equino. Quare non erat cur mutaretur vetus lectio, In quibus pastæ nigro lacte equæ gentem alūt. ¶Cap. CVI. In medio mari Hiera insula ardet. Aeolia insula iuxta Italiam cum ipso mari arsit.) Nulla insula propriè vocatur Æolia, sed ex septem Æoliis vni nomen est Hiera. Proinde magis placet antiqua lectio, In medio mari Hiera insula iuxta Italiam, &c. Ca. CVII. Quid quod innumerabiles partus, sed naturales scatēt? Pro, Partus, illic legitur, Parui. Naturales dixit propter præcedentē speculorū mētionē: Parui, quia hactenus de magnis loquutus. ¶Cap. CVIII. Quæ mensura Artemidoro attestante effecit.) Meliùs, Artemidori ratione efficit.

EX LIBRO TERTIO. CAP. I.

LVsum enim Liberi patris ac Lysā cū eo bacchātē.) Lysiā istū nūquā natū opinor, & plana est vetus lectio, Lusū enim Liberi patris, ac lyssā cùm eo bacchātiū, nomē dedisse Lusitaniæ. Nota est ex poetis lyssa, hoc est rabies, Mænadū Bacchi comitū obuios thyrso ferientiū, & canes, pecudésque discerpentium: de qua illud, Et toruum vitulo caput ablatura superbo Bassaris, & lyncē Mænas flexura corymbis. [Libida quæ Clausa, Stici quod Iulienses.) Antiqui codices versus, Ilipula, quæ Laus: Artigi, quod Iuliēses. Ac mox pro, Auia, Ecdanū, Arialdunum: pro, Hebura, Vbeda: pro, Ipho, Hippo: pro, Tuati, Tucci Et subiicit, Omnia Basteraniæ, quod aliquis in Obuia, deprauauit. [Obulco, quod Botisicēse.) Lege, Pōntificense. Fere enim barbaris oppidorum in hoc tractu nominibus Latina cognomina adiungit. [Mox, Ilipa cognomine magna, Itlica.) Magna, redundat. [Ab ora venti prope Menobam.) Venienti, lege, non, Venti. ¶Cap. III. Oppida oræ prima, Vrci.) Lege, Oræ proxima. [Qui Phocensium fuere soboles.) Scribo, Phocæensium, à Phocæa Ioniæ, non à Phocide Helladis. [Oscēses regionis Bastetaniæ.) Rectiùs, Vescitaniæ. Hæc mediterranea est regio. illa maritima. quamuis & illa suam habeat Oscā ab hac diuersam. [Ac mox pro, Carceses, Cimenses, Cortenses. illic legitur, Carensenses, Cincenses, Cortonenses. [Capitiq. Celtiberiæ, Segobrigenses, Carpetani & Toletani.) Lege & distingue sic, Capútque Celtiberiæ Segobrigenses, Carpetaniæ Toletani. [Aliquanto post, Arturum duodecim populi diuisi in Augustanos.) Lege addendo, Diuisi in Augustanos & transmontanos. [Ac mox, In iis sunt Gyri.) Legendum, Giguri, attestante Ptolemæo. ¶Ca. IV. Amnis Cema.) Cū omnes Geographi Varum in hac ora Galliæ finem faciant, miror cur castigatoribus libuerit Cemam pro Varo supponere, reclamantibus manu scriptis codicibus. ¶Ca. V. A Corsica minus CXX.) Est quidem huic terme par interuallum, & inter Corsicam: magis tamen placet Corcyram legi quàm Corsicam, quemadmodum habent vetusti codices: alioqui Corsica ante Sardiniam, non ante Issam ponenda erat, eo videlicet ordine, quo ipsæ insulæ sitæ sunt. [Oppido Vendiaticorum ciuitas Cemelion.) (Melior vetus lectio, Oppidum Vediantiorum ciuitatis Cemelion. Cæsar, Liuius, & Plinius solent gentes Hispanas atque Gallicas in ciuitates diuidere, cuiusmodi nunc imperitum vulgus communitates vocat. Sic inter Belgarum ciuitates numerantur, Remi, Treuiri, Eburones, Neruij, Morini, atque alij. Singulæ ciuitates plura habebant oppida, pro suis quæque opibus: quædam exiguæ non plus vno. Ita hoc loco Vediantiorum ciuitatis oppidum Cemelion recensetur non longe ab ora. Et Vediantij dicuntur ea forma, qua in eisdem Alpibus Ebroduntij, qui hodie sunt Ebrodunenses. Venidates diuersi sunt ab his trans Padum vicini Carnis. [Trira, Baraeraté.) Iria, non, Trira. [A tentanis Græca gens.) Scribo, Atintanis, à recto, Atintan, sicut, Acarnan. [Fluentini præfluenti Arno appositi.) Non mutaui lectionem: omnes tamen, quotquot vidi, manu scripti codices, Florentinos, habent. [Ibi fuere Amyclæ) Antiqua lectio, Et vbi fuere Amy. [Mox, Dein lacus Fundinus.) Lege addendo iuxta fidem veterum codicum, Dein locus speluncæ, lacus Fundanus. Meminerunt huius loci Tacitus & Tranquillus. [Item sequenti versu pro, Oppidum Formiæ, antiq Læst. sedes.) Oppidum Formiæ, Hormiæ dictū, vt existimauere, antiqua Læstrygonū sedes. [Nauigatione à Circeiis.) Lege Nauigatio. Et pro, Capua ab XL. cāpo dicta, illic est tātū Capua ab cāpo dicta. (Nec multo post, Verulani, pro, Nerulanis. (Cōpita earum CCLXV. pass.) Syncera lectio, Cōpita Larū CCLXV. attestatur Ouidianus versiculus. Cōpita grata Lari, cōpita grata cani. Nā in cōpitis sacrū anniuersariū Laribus fiebat: vnde Cōpitalia dicta, dies ei sacrificio status. Et verba, quæ subiiciuntur, intelligenda sunt de partibus inter se à miliario ad omnes portas spatiis. [Quod si quis altitudinem.) Meliùs, Quò si quis. (Paulò post pro, Ficulnea, veteres habent, Ficana: & pro, Æneipolis, constanter habent, Antipolis. Verisimileque est, Pelasgos aut Arcadas, qui cū Aboriginibus Saturniā tenebāt, hoc nomē Ianiculo indidisse, quòd id oppidum sibi ex aduerso situ esset. (Ibidē, quod, Amēnas, pluratiuo numero malui scribere, Virgiliū quoq. secutus, nō solum libros manu descriptos. (Mutucumēses, Ollicutani.) Nostra exēplaria, Mutucumēses, Munēses, Numiniēses, Ollicutani. Atq; ita cōsit. LIII. populorū numerus. [In antiquo Latio LIII. populi.) Syncera lectio, Ita ex antiquo Latio. [Pæstum, à Græcis Posidonia appellatū.) Præpositione castigatores de suo adiecerūt. Idē factū & aliis locis plurimis. (Crathis fluuius, pater, vt dixere, Scyllæ. Alius est Crathis, non in hac ora, sed in fronte Italiæ circa Thurios. Legendum igitur, Crateis fluuius, mater, vt dixere, Scillæ, testātibus Homero simul & emēdatis exemplaribus Plinianis. (Inde Apennini sylua. Addendum nomen syluæ, Sila, cuius & Virg. meminit. Id aliquis sustulit, putans per errorem repetitam dictionem. (Oppida habet ciuiū Romanorū Palmam & Pollētiā; Latina Ciniū & Cunici, quod fœderatū Bochorū fuit.) Quis hic sit inet error? est tamē nō leue. Legēdum enim, Et fœderatū Bocchri fuit. Sensus est, Olim quinq. in ea insula oppida fuisse, duo ius ciuitatis habuisse, duo ius Latij: quintū fœderatū Romanorū fuisse, idq. intercidisse. Qui lectionem mutauit, sōniate Bochos reges, nec sētit eodē propemodo dictū, Fuit, quo illud, Fuit Iliū. (Ianonē & Magonē.) Scio Strabonē has solas enumerare, fieri tamen potuit, vt tertiā Sanisferam aut ignorauerit, aut prudens, tanquam minus nobilem, præterierit. Verisimile est autem eam solam indigenarum fuisse, reliquas duas à Pœnis colonias deductas, & à deductoribus denominatas vocabula Punica indicant. Sequenti versu pro, Meraria, legendum, Mænariæ, à mænis piscibus salsamento aptis.

¶ Cap. VI. Et Barpona, Mænaria, Colubraria, Venaria.) Barpona, vox est nihili & fictitia. Lege, Et paruæ, Men, Col. Ven.

¶ Ca. VIII. Inter se autem hæc promontoria latè distat his spatiis. Antiqui codices, Inter se autem hæc promontoria ac latera distāt his spatiis. (cephaledis, Aleuntium, Agathyrsum.) Vera lectio, Cephalœdis, Aleuntium, Agathina.) Hanc & Liuius sic nominat. Cephalœdis hodiéque nomen retinet.

¶C. IX. Cui successit Æolus.) Lege, Qui successit Æolo: &, Logonis, vox est de-

est deprauata: nam, *Melogonis*, *siue Melogunis*, scribendum est, à prouentu omnium μακαρίης. ¶ Cap. xi. *Amita, Pactius, Aufidus.*) Scribendum, *Aemes, Pactius, Aufidus.* (In fine capitis intercidit vna vox. Integra lectio est, *Norbanenses, Palionenses, Sturnini.*

¶ Cap. xii. *Sucentes, Lucentes.*) Scribo *Fucentes, Lucenses. Fucentes* à Fucino lacu, *Lucenses*, à luco quopiam: & pro, *Mutustæis: Mutuscæos.* Virg. Ortuitteraque Mutuscæ: & *Æuiculos*, non *Æquicolas*. est enim diminutiuum.

¶ Cap. xiiii. *Forosempronienses, Inginini.*) Imo: *Iguini*, hodie Eugubini dicuntur. (*Æsini Sentinates.*) *Palestini*, non *Æsini*. (*Suprà Interamnani.*) Lego, *supra Interamnam*: cohærent enim hæ duæ voces cum præcedentibus.

¶ Cap. xv. *Regiates, Vrbinates.*] Imo, *Vmbranates*: nam Vrbinates in sexta regione censentur.

¶ Cap. xvi. *Finibus Ligurū Gabiennorum.*] Lege, *Vagiennorum*, quorum oppidum Augusta, non longè à fonte Padi. ¶ Cap. xvii. *Trāspadana appellatur ab eo regio nona.*] Quia mox cap. 18. sequitur, *Venetia decima regio*, castigator pro sua sapientia hîc ex vndecima fecit nonā, oblitus suprà Liguriā ex descriptione D. Augusti dici nonam regionem, is totam Italiā diuisit in regiones vndecim. Quòd si hæc nona est, quęnam erit vndecima? Sequenti versu nō est, *Fluctuoso alueo*, sed, *Fructuoso*, videlicet ob importationem variarū mercium. ¶ Cap. xix. *Pola, quæ nunc Iulia pietas.*] Rectiùs, *Pietas Iulia*. Solet enim ferè in talibus oppidorum nominibus substantiuum adiectiuo præponi. Sic in Iulia, Concordia Iulia. Similiter in Italia Laus Pōpeia. (*In mediterranea regionis decimæ. Colonia Cremona, Brixia, Ceromānorum agro. Venetorum autē Natri Ateste.*) Antiqua & syncera lectio, *In mediterraneo regionis decimæ Coloniæ, Cremona, Brixia Cenomānorum agro Venetorum autem Ateste.* Error est simplex. Primū sola Cremona Colonia vocatur, quasi non & Brixia & Ateste coloniæ fuerint: deinde Natri coloniarū enumerationi inseritur, quo nomine nulla vnquam colonia legitur. (Paulò pòst, *Fertini*, legendum, non, *Feltrini*: nam hoc posterius nomen recēs est, & ex illo altero vetere deprauatū. ¶ Cap. xxi. *Populorum pauca effatu digna aut felicia nomina.*) Meliùs, *Facilia*. [*Insulæ in eo sinu, Absyrtium, Arba.*) Integra lectio, *In ora eius sinus, cum oppidis, praeter suprà significatas, Absyrtium, Arba.* ¶ Cap. xxii. *Petunt in ea iura iuribus descriptis in decurias.*) Legendum, *Petūt in eam iura descripti in decurias.* [*Staei, Colentini.*) *Issæi*, non, *Stæi*. ¶ Cap. xxiii. *In ora verò ciuium Romanorum.*) Lege addendo, *In ora verò Denda ciuium Rom.* vt intelligamus huic oppido ius municipale fuisse. ¶ Cap. xxiiii. *Iam tamē colonia D. Claudij Sabaria, & oppida Carabatia, Iulia.* Restituimus, *Iam tamen colonia D. Claudij Sabaria & oppido Scarabantia Iulia habitantur.* ¶ Cap. xxvii. *Flumina clara Dardanus, Margus, Pingius, Timachus ex Rhodope, Oescus ex Hæmo, Vtus, Escamus, Ieterus.*) Lege & distingue. *Flumina clara è Dardanis Margus, Pingus, Timachus: ex Rhodope Oescus: ex Hæmo V. E. I.* [*Electridas vocauere, in quibus prouenit & succinum.*) Scribo, *Prouenire succinum*. [*Adeò vt iis quas earum designem, haud vnquam constiterit.*) Particula, *Iis* redūdat, quemadmodum sequenti versu hæc dictio, *Trucones*, si credimus vetustis iuxta atque emendatis codicibus.

EX LIBRO QVARTO.

CAP. III.

CVm oppidis, *Gymnis*, *Thebis*.) Vera lectio, *Siphis*, *Thebis*. ¶ Cap. v. *Amnis Alpheus nauigabilis prope sex oppida.*) Veteres codices habet, *Amnis Alpheus nauigatur in oppida Aulos & Leprion*, vt intelligamus nō vltra hæc oppida nauigabilem. [*Intus autē ipsa Messene, Ithome, Oechalia, Arene, Pteleon, Thryō, Dorion, Tamyræ vatis clara temporibus.*) Lege, *Dorion, Zancle variis clara temporibus.* Sensus est, hæc oppida non simul claruisse, sed diuersis tēporibus aliud post aliud effloruisse. Pleraque heroicis temporibus nobilia fuere: inter quæ pòst Zancle eminuit, cæteráque obscurauit, & ad vltimū Zanclen Messene, aliquantò pòst Peloponnesiacum bellum opera Thebanorum condita. [*Locus Thyra, Gerania.*) *Thyrea*, est in vetustis exemplaribus & sic Herodotus quoque nominat. [*Apesas, Antes.*) Pro his duobus nominibus vnum reposuimus, *Apesantus*, ex fide eorundem codicum. Sic enim Apesas dicitur Apesantus Latina terminatione, sicut elephas elephantus. ¶ Cap. vii. *Oppida Sidus, Cremyon.*) *Sidus*, incuria scribarū omissum fuerat.

¶ Cap. x. *Ampelos, Torone, Soggostedes.*) *Singos*, nō, *Soggostedes*. Paulò pòst, pro, *Acanthus, Istria, Crastonia*, vetus lectio habet *Acanthus: Stagira, Sitone.* [Ac mox, *Amphipolis liberū*. ¶ Cap. xi. *Doriscus* CXXM. *hominum capax.*) Lege XM. hac est, *myriadis* attestante Herodoto. [*Veteranorū Phinopolis.*) Hæc vox, *Veteranorū*, coniungenda est cum, *Deuelto*, præcedēte proxime: nam ea fuit Colonia, non Phinopolis, teste præter alios Ptolemæo.

Cap. xii. *In quem mutatam Vlyßis nauem.*) Neminem offendat, quòd vbique Vlixem scripsi sequutus antiqua exemplaria. Fui & ipse quondam in ea opinione, vt putarem barbare dici Vlixem. Posteà reperi apud Plutarchum ὀδυσσέα Romanos Vlixem sua lingua appellare. Sed hæc leuiora passim cōsectari non est propositum, duntaxat in annotationibus: in contextu & talium est habita ratio. [Paulò pòst pro, *Arnoxiæ, Oxiæ*, scribendum, attestātibus Grecis Geographis. [*Dacenchris, Aspis.*) Nulla est insula Dacenchris nomine: sed Cenchreis nauali Corinthiorū obiacet Aspis insula: & sic lectionē vitiosam emendauimus. [*Ophiussa, Buto, Aranus.*) Scribo ad fidē codicum, quos sequor, *Butoa, Rhamnus*, & sequēti versu pro, *Plachiæ, Placiæ*. [Rursus hic proxime pro, *Lycades, Lichades*, à Licha in hoc mare ab Hercule proiecto, cuius Naso meminit in sua Metamorph. [Eodem versu pro, *Phocosia, Phocaria*, à phocis, hoc est, vitulis marinis. [*Mesatia, Eantion.*) Lege, *Mesate, Æantion*, quasi dicas, Aiacis fanum. [Aliquantò pòst, *Montis Abnobræ*, non, *Arnobæ*. [*In ora Carcinite.*) Scribo, *In ora à Carcinite*.

¶ Cap. xiii. *Circa Isurum Apolloniatarū vna.* Lege, *Citra Isirum*. [Aliquantò pòst, *Corpora prægrandes ipsorū aures tota contegunt*, non, *Integant*. ¶ Cap. xviii. *Sed peninsulam spectatiorem excurrentem in Oceanum, à fine Osismiorū circuitu* DCXXVM. *paß. longitudine, In latitudine* CXXVM. Vera lectio, *Circuitu* DCXXM. *paß. ceruice in latitudinem* CXXVM. Ceruicē vocat isthmon, qua insula, ceu caput, continenti ceu corpori cohæret. [Sequēti versu pro, *Vanneses, Nannetes*. pro, *Cauritani*, lege, *Cornutani*: pro, *Eburones Eburouices*, ac mox, *Secusiani liberi*, pro, *Secusij. Albij liberi.*

¶ Cap. xix. In primo versu, *Bituriges liberi*, redūdat, nam hoc ipso capite post aliquot versus horum facit mentionē. [*Bergebi, Tarbeli quatuor, Signani, Cocossates, Sexagnani*) Veteres codices, *Begerri, Tarbeli quatuorsignani, Cocossates sexsignani.* (In fine c. deerat nomen insulæ, *Et in Aquitanico sinu Vliarus*. ¶ Cap. xx. *Ipsa Pyrenæi iuga ab ortu æquinoctiali in occasum brumalē.*) Deest vna dictio, *Ab ortu æqu. fusa in oc. br.* Eodem capite, *Pesici*, scribendū, nō, *Pisici*, & pro, *Groniis, Grauij*, quasi, *Craij*. ¶ Cap. xxi. *Oppidum & flumen Eumenium.*) Lege, *Minium*. ¶ Cap. xxii. *Abest à continēta proxima parte minus* DCC.) *Passus*, non, *Pedes*. *Nostri Tarteßon appellant, quam Pœni quondam Gadira: nam Gadira Punica lingua septū significant.*) Antiqui codices, *Nostri Tartesson appellant, Pœni Gadir ita Punica lingua sepem significante.*

EX LIBRO QVINTO

CAP. IX.

CÆsareæ in Theseo dicatus.) Quid Mauris cum Theseo? Antiqua lectio, *In Iseo*, hoc est in Isidis fano, cuius nomē initio ab Ægyptiis orto, tota Africa religiose colebat. [*Elephantis insula infra nouißimum cataracten* CCCIM *paß.*) Scribedū, IIIM. *paß.* Est enim cataractis vicina. [*Copiosa Indicarum Arabicarúmque mercium Nilo proximum emporium.*) Coptos emporij nomen est, quod in copiosa deprauauerūt. [*Infra quod Abydus, Mēnonis regia & Osiris templo inclytū, septē dierū itinere in Libyā remotū à flumine.*) O crassum errat! Quomodo enim Abydus intra Tentyra in Ægypto atque adeo inter ripenses vrbes recenfetur, si tātùm spatij inter eam & flumē interest? Itaque reposuimus ex manuscriptis, VIIMD. *paß. in L. r. a. f.* ¶ Cap. xxv M. *laxitate inserta.*) *Infessa*, non, *Inserta*. [Ac mox, *Quinta situs parte regiæ dicata*, non, *Regi*. [Et paulò pòst, XI. *enim reperiuntur, super quæ* IIII. lege, *Supérque*. ¶ Cap. xii. *Qui subtiliùs diuidunt, circum Euphraten Syriam, Phœnicen volunt esse oram maritimam Syriæ, cuius pars sit Idumæa & Iudæa: deinde Phœnicem, deinde Syriam.*) Mollius erat, *Circa Euphratem*. Sed præstat ab exēplaribus nō discedere, quæ sic habent, *Qui subtiliùs diuidunt, circumfundi Syria Phœnicen volunt, & esse oram maritimā Syriæ, cuius pars sit Idumæa & Iudæa, deinde Phœnice, deinde Syria.* Hic nulla mentio Euphratis. Syria Phœnicem à lateribus, & à tergo amplectitur: frontem mare alluit. eius oræ partes sunt Idumæa & Iudæa, Phœnice, & Syria Antiochena.

¶ Cap. xiii. *Iannes duæ: altera vicus.*) Scribo, *Altera intus*.

¶ Cap. xiiii. *Pors enim Syriæ iūcta.*) Vetus, *Pars eius Syriæ iuncta*. [Et inter toparchias est, *Gophnitica*, non *Zophantica*. attestatur Iosephus. *Nomen Iudææ modo Herodium.*) Portētosa deprauatio. Legendum, vt cohæreat cum præcedentibus, *Hierosolyma longè clarißima vrbium Orientis, non Iudææ modò: Herodium cum oppido.* Est autem Herodium arcis nomen.

¶ Cap. xvii. *Haud procul ab Asphaltite.*) Vetus lectio, *Haud procul Asphaltite*. ¶ Cap. xxvii. *A mari relata, vbi vocabatur Olmia.*) Legēdū, *Hormia*, à portu. [*Lalaßis fluuius.*) Dele, *Fluuius*, quæ vox non habetur in manu scriptis. Est enim Lalassis oppidi nomē, teste Stephano. Cæterùm, *Decurrit*, verbū ad Isauriam referendū, quòd decliuis sit, quà versus mare protēditur editiore situ mediterraneo. Metaphora castigatore parùm attentū fefellit. [*Oroda, Sagaleßos.*) *Oroanda*, est in codicibus manuscriptis, & apud Liuium. [*Edigis, Paropamisus, Circius.*) Scribo, *Emodus, Paropamisus, Circius.* [*In proxima ora Caria est, mox Ionia, vltra eam Æolis, media Doride. Circumfunditur mari vtroque latere ambiente.*) Hominē geographiæ peritū, quisquis Dorida Ioniā inter & AEolidem collocauit. Quid autem est libros deprauare, si hoc non est? Syncera lectio manet etiam nunc in antiquis exemplaribus. *In proxima ora Caria est, mox Ionia, vltra eam Æolis. Caria mediæ Doridi circumfunditur, ad mare vtroque latere*

ambiens. Sic superiùs cap. 12. dixerat Syria Phœnicem circunfundi. Nec dubium est vtrumque locum ab vno castigatore data opera tam bellè deprauatum.

¶ Cap. XXVIII. *Amnis Ninus.*) Hermolao placet, *Nînus*, de quo tamen subdubitat: manuscripti libri, tum etiam typis excusi quidã *Indum*, habent. Et sunt nonnulli amnes binominés, atq; haud scio an huic ipsi nomẽ mutatũ narret Liuius, posteaquàm in eum Indus belluæ rector ab elephanto prolapsus est.

¶ Cap. XXIX. *Fuit in ora eius oppidum Temnos, nunc in extremo sinu Smyrnæ Cheseopolis promontorium. Leuce dein oppidum, quod insula fuit finisque Ioniæ.*) Syncera lectio, *Fuit in ore eius oppidũ Temnos: hunc in extremo sinu Myrmeces scopuli, oppidum Leuce in promontorio quod fuit insula finisque Ioniæ Phocæa.*

¶ Cap. XXX. *Pergamum, quod intermeat Silenus.*) *Selinus*, non, *Silenus*. ¶ Cap. XXXI. *Elysia, Nymphalis, Mœris.*) Lege, *Lasia, Nymphais, Macris. Proximáque Cynorrhodussa.*) Lege, *Proximáque Cauno Rhodussa* [*Præter has citra Rhodum Cyclopis, Tergamõ.*) Veriùs, *Præter has circa Rhodum, Cyclopis, Teganon.* Posteriore à similitudine patellæ dictam apparet. [Ac mox, *Cisertussa, Therion, Archia.*) Legendum, *Cicerussa, Therionarce.* Hæc inde dicta, quòd in ea venenatæ bestiolæ obtorpescant. [*Argiæ numero viginti, Ethecusa*) Lego, *Et Hyetussa*, quasi dicas Pluuialis. [*Bolbulæ, Phæate Priapos.*) Vetus lectio pro, *Phæate*, habet, *Phanæ*, & sic etiam Liuius nominat. ¶ C. XXXII. *In quo portus Azari.*) *Amyci*, non, *Azari*. Is fuit Bebricum rex, pugil eximius, à Polluce in eo certamine victus & occisus, cum Argonautas hospitio prohiberet.

EX LIBRO SEXTO. Cap. I.

CAlpéque Africæ auulsa multò maiora absorbuisse, quã reliquerit spatia.) Antiqui codices habent, *Tantò maiora*, non, *Multò maiora*. ¶ Cap. II. *Cerambis vadosa excursu.*) Lege, *Vasto excursu*. [Paulò post, *Colonia Sinope Pteria Pteria*, redũdat. ¶ Ca. III. *Megapolin, Zelam.*) Scribe, *Magnopolin, Zelam*. [Et in fine capitis, *Sortira, Anasia, Comana*, lege addendo, *Sotira, Amasia, Comana, nunc Manteum*, hoc est oraculum. Testis est Strabo.

¶ Cap. IIII. *Nunc Manteum Genetarum, Chalybum.*) In antiquis voluminibus hoc caput sic incipit, *Getes, Genetarum, Chalybum.* [Mox est, *Pharnacea op.* non, *Pharnace: & Pyxites flu.* non, *Pysites*. ¶ Cap. VII. *Iaxamatæ Medorum (vt ferunt) soboles, & ipsi in multa genera diuisi.*) Legendum, *Sarmatæ*. Nam Iaxamatarum gens non erat tam ampla, vt in multa genera diuidi posset: & mox subiicit, *Primo Sauromatæ Gynæcocratumeni.* [Paulò pòst est, *Saltuosis conuallibus asperas*, non, *Saxosis*. ¶ Cap. IX. *Adiabenem Tigris & montes in VII. M. p. cingunt.*) Vera lectio, *Adiabenem Tigris & montium sinus cingunt.* ¶ Ca. XII. *Insulæ in Ponto Planetæ siue Cyaneæ.*) *Planctæ*, legendum Hom. ἀς δ' ἴκετο πλάγκτας. ¶ Cap. XV. *Adiabenis connectuntur Caduci quondam dicti. nunc Gordieni præfluente Tigri, Hyspiratæ Paredoni appellati.*) Veteres codices, *Adiabenis connectuntur Carduchi, nunc Cordueni, præfluente Tigri. his Pratitæ Paredoni appellati.* Carduci Galliæ sunt prouinciæ, non Parthorum regni. Et Carduchorum appellationem Macedones posteà in mollius defluxerunt Corduenos vocantes. Pratitarum mentio fit & 25. cap. [Circa finẽ huius capitis legẽdũ, *Stadia 15680. Prodẽdo*, nõ, *Procedendo.*

¶ Cap. XVI. *Fertilitatis inclytæ locus Darieum mons: gentes Tapyri, Anariaci.*) Lege & distingue sic, *Locus Darieum mox gentes, Tapyri, Anariaci.* [Aliquanto pòst est, *Aduersa montis Paropamisi & aduersus fõtes Indi.* vbi legẽdũ, *Auersa mõtis Paropamisi, ex aduerso fõtis Indi.* [Itẽ pro *Demodamãte* Demonax repositus est: cuius nominis fuit & philosophus Luciani ętate nõ incelebris.

¶ Cap. XVII. *Persæ illos Sacas vniuersos appellauere.* Plinius scripsit, *In vniuersum appellauere*: Sic enim alibi sæpe loquitur. ¶ Cap. XX. *Pagungæ, Ialij. hi montium, qui perpetuo tractu Oceani oram tenent, incolæ.*) Manuscripti codices, *Pagungæ iam hi montium*, &c. [Elegans verò, quòd mox nescio quis XM. elephantorũ posuit, pro X. elephantis. (*Mutaui super hos Caucaso subiecti, Soleadæ, Sondræ.*) Lege, *Montani super hos*, quibus enumeratis subiicit Taxilas iam in plana demisso tractu.

¶ Cap. XXII. *Patrem Mabaciẽ commeasse eò.*) In vetustis codicibus est, *Patrem Rachiæ com. eò.* nam id fuit legato nomen. Scribam fefellit similitudo literarum. [*Agros diligenter coli, pomis abundare.*) Plus est in manuscriptis, *Ag. dil. coli, vitis vsum non esse, po. abundare.* ¶ Cap. XXII. *Hæc regio est ex aduerso Bactrianorum. Deinde eius oppidum Alexandria.*) Lege & distingue sic, *Hæc regio est ex aduerso. Bactrianorum deinde, cuius oppidum Alexandria.* [*Arianæ partem esse Darazin aliqui volunt.*) Pro, *Dararin*, scribo, *Daritin*. [*Circumuectus in mediterranea Persidis & Indiæ*) *Ex India*, non, *Et Indiæ*. [*Mille millibus passuũ ab Alexandria abest oppidum Heliopolis.*) Scribendũ, *Duo M. passuum*. Scriptum erat hoc modo MM. id typographi verterunt in, *Mille millia*, adeò nulla ratio habita est numerorũ, perinde ac si minimùm referat. Deinde ex, *Iuliopoli*, fecerunt *Heliopolim*, quæ alibi sita est. [*Ibi regnat Paridion*) Lego, *Pandion*. [*Aut Mecheris Ægypti intra diem sextum.*) Lege addendo, *Aut vtique Mechiris.*

¶ Cap. XXVI. *Habet ipsa ab ortu Caspios.* Adde coniunctionem, *Habet ergo ipsa.* [*Antiochiam, quæ à præfecto Mesopotamiæ Nicatore condita, Nicatoris vel Arbeiis vocatur.*) Nostra exemplaria habent, *Antiochiam, quæ à præfecto Mesopotamiæ Nicanore condita, Arabis vocatur.* Arabis cognominata est ad differentiam aliarum, ideò quòd esset inter Arabas sita. Nicator verò regis est cognomen, non Præfecti nomen. [*Suprà Siciclassi tria millia passuum, per quos Lycus*, &c. Illic tantùm legitur, *Suprà Silici, Classitæ, per quos Lycus*, &c. [Paulóque post, *Gobaris*, non, *Cobaris*. [*Feruntur ei plebes vrbanæ* DC. *esse.*) Et hîc vitiatus est numerus. Legendum est, *Ferunt ei plebis vrbanę* DCM. *esse*: alioqui malè cohærent sequentes accusatiui, *Situm*, &, *Agrũ*. [*Cùm Persę quoque schænos & parasangas alia mensura determinent.*) Lege addendo, *Alij alia mensura determinent.* Sensus est, non debere cuiquam mirum videri, quòd inter autores de spatiis earum regionum parum constet, cùm apud ipsos Persas locorum indigenas alibi magis, alibi minus prolixæ sint parasangæ, quod idem apud Germanos quoq; in milliariis accidit.

¶ Cap. XXVII. *Alterum deinde transit lacum, qui Tesbites appellatur.*) *Thospites*, non, *Tesbites*. [Aliquantò pòst est, *Zagrus mons*, non, *Sagrus*. [*Susianis ab Oriente sunt Cossæi.* Addo vnam dictionem, *Ab Oriente proximi sunt.* Sunt enim his ab Oriente, & aliæ gentes, sed nulla æque propinqua, ac Cossæi. [*Circuit arcẽ Susarum; ac Dianæ templum augustissimum cùm illis gentibus & ipse magna ceremonia sit.*) Vetusta exemplaria, *Circuit arcem Susarũ, ac Dianę templum augustissimum illis gentibus, & ipse in magna ceremonia.* (*Preter asylum Persarum venientem ad vnum ex Susianis oppidum.*) Lege, & distingue, *Præter asylum Persarum venientem, & vnum ex Susianis*, videlicet asylis. (*Oppidum iuxta eum Magera Pasiones Sogdonaci filius.* (*Pasines*, est in antiquis exemplaribus: & sic Græci Geographi vocant πασίνου χάρακα.

¶ Cap. XXVIII. *Insula Deuuade.*) *Denadæ*, scribo, vt sit genitiuus, sicut aliquantò post, *Dioscoridu*, pro *Dioscoriada*. Sic enim solent denominari à præfectis classium. Eadem ratione in hoc ipso capite leges, *Maithu insulam*, vbi hactenus in impressis exemplaribus corrupte, Maiacho, legebatur. (*Sueleni, Satraceni, Arrareni Oppidum, in quo*, &c. Scribendum, Suelleri, Sarraceni, Arra oppidũ. (*Amyelome colonia Milesiorum.*) Milesij coloniis suis, vel in barbarissimas gentes deductis, Græca tamen solebant imponere nomina, quemadmodum videre licet in tot eorum coloniis per oram Ponticam dispersis. Proinde magis placet, *Ampelone*, à vinetis, (quæ appellatio est in manuscriptis exemplaribus) quàm, *Amyelome*, vox Græcis nihil significans.

¶ Cap. XXIX. *A Troglodytico verò.*) *A*, prępositio redundat: præcedit enim in fine proximi capitis, *Arabiæ latere*, abiq; præpositione. (*Fuit & Cambiso.*) Scribo, *Cambysu*, paterno casu, & Græca inflexione. Sic enim pleraque in eo tractu oppida nominantur ἀράβων πόλις, καμβύσου πόλις. (*Insulæ Stenæ diræ aliquot, Hallonesi non pauciores, Cardamin, Topazos.*) Lego, *Haloñesi nõ pauciores, Cardamine, Topazos. Et Stenæ diræ.* Græcæ sunt voces, στεναὶ δεῖραι. (*Insula ibi Cytis, topazium ferens, & ipsa vltra syluas, vbi Ptolemais.*) Lege & distingue, *Topazium ferens & ipsa. Vltrà, syluæ*: vt intelligas non in sola Topazo insula gẽmã ipsius cognomine inueniri. Deinde Ptolemaidos cognomẽ nõ est, *Epitherias*, sed, ἐπὶ θήρας, quemadmodũ Antiochia ἐπὶ δάφνης. (*Horarũ sex cõsumũtur vmbræ.*) Non leue & hoc mendum. Castigamus sic, *Hora sexta cõsumuntur vmbræ*: hoc est meridie, iuxta Romanã supputationẽ. (*Insula Cytis*) Vetusta exẽplaria, *Colocasitis*. Dictam apparet à prouentu copioso colocasiæ. (*Celetum testudinum.*) Eadẽ exẽplaria habẽt, *Celtiũ*: & sic Græci quoque hoc genus vocãt χέλτιον (*Animal spingiõ.*) Scibo, *Sphingiõ*. Diminutiuũ est à sphinge, & simiarum generis est hoc animal (*Herbas circa Meroẽn demũ viridiores syluarũque aliquid aperuisse rhinocerotũ elephantorũque vestigia.*) Scio verbum hoc, *Aperire*, interdũ perquã eleganter dici de nauigantibus, maximè quoties oram aliquã sinuosam legunt: mihi tamen videtur hîc non habere locum: proinde malui & hîc manu scripta sequi exemplaria, quæ hanc lectionem habent, *Herbas circa Meroẽn demũ viridiores, syluarũque aliquid apparuisse, & rhinocerotum elephantorũque vestigia.* (*Insula Diodori, & aliæ desertæ.*) Addendum hîc, *Per continentem quoque deserta*, vt intelligamus, quicquid litoris ex aduerso harũ insularũ, inter sinum Abaliten & Gazam sitũ est, totum esse desertum & incultum. (*Gętes Troglodytarum Iuba tradit.*) Scribe, *Idem Iuba.* (*Gauconem, Emeũ, Pidibotas Endondacometas.*) Syncera lectio, *Graucomen, E. P. Hebdomecontacometas*, acsi Latine dicas, Grai vicum, & septuaginta vicanos à numero vicorum (*Enonimiton Æthiopum.*) Vera lectio extat in manu scriptis, *Euonymiton*, Græca appellatione, quòd accolant sinistrã Nili ripã aduerso flumine nauigãtibus. (*Aliã insulã tractu dextro subeũtibus alueo.*) Legẽdũ nõ, *Tractu*, sed, *Tatu*, est enim genitiuus Græcus, & insulæ nomẽ τάτου νῆσος, &, *Dextro* ad alueũ refertur. [*Delubrũ Hãmonis est ibi religiosum.*) Meliùs legitur, *Et ibi*. Dicit enim in Meroë quoque Hãmonis delubrũ esse, diuersum ab illo Lybico, in quo oracula reddebantur, & quod Alexan-

Alexander adiit, Hãmoné patrē, vt credi volebāt, salutaturus.

¶ Cap. xxx. *Inde Paropas oppidum, Nauos Modundæ, Mandadini, Secanduni, Colligati, Secandæ, Nauectabæ, Cumi, Agrospi, Ægipani, Candrogari, Arabum summorum.*) Hic nostra exemplaria, quæ sequimur, discrepant à vulgatis editionibus, inter se verò consentiunt: vbi sic legitur, *Inde per ripas, oppida, Nauos, Modundā, Andatim, Setundū, Colligat, Secāde, Nauectabe, Cumi, Agrospi, Ægipam, Candrogari, Arabam, Summarā.* Per ripas, dicit ideo, quia superiùs ex Bionis cōmētariis relata, in insulis Nili sita sunt. Sunt autem appellationis barbaricæ, & accusatiuo casu posita. (*Meridiana parte imminens mari mons.*) Illic legigitur, *A media eius parte imm. m.*

¶ Capit. xxxi. *Contra hoc promontorium Gorgones insulæ narrantur.*) Lege, *Gorgades*, quod est denominatum à Gorgon.

¶ Capit. xxxii. *Ex quibus perducti sunt à Iuba duo.*) *Iubæ*, est in vetustis codicibus. Iuba enim nunquam illuc nauigauit, sed ab ipsius classiariis hi canes ei aduecti sunt. ¶ Capite xxxiii. *Agrippa hoc interuallum à freto Gaditano ad sinum Persicum.*) Legendum est, *Ad sinum Issicum.* ¶ Cap. xxxiii. *Bessicam Thraciam, Mædiam.*) Est quidem Mædia Thraciæ pars, sicut & Bessica: magis tamen placet ita additum Mædiam, quemadmodum superiùs dixit Hispania media: itémque Septentrionalia Siciliæ, Narbonensis Galliæ exortiua: quod hæ prouinciæ longe latéque pateant. Huc accedit quòd in manuscriptis non est diphthongus. (Paulò pòst, *Galliam, Aquitaniam.*) Lege coniunctim, *Galliam Aquitanicam.* (Et versu sequenti, *In parte Venetiæ*, non, *In partem.*

EX LIBRO SEPTIMO.

Cap. vii.

AT qui etiam hodie minoris potes.) Meliùs veteres, *Atque etiam hodie.* ¶ Cap. xi. *Sed vbi paululum temporis inter duos conceptus intercessit, vterque est perfectus.*) Lege, *Vterque perfertur.* ¶ Cap. xvi. *Quod alij Orionis, alij Etionis fuisse tradunt.* Vetus lectio, *Quod alij Orionis, alij Oti fuisse arbitrantur.* Hunc Otum tam vasto corpore tantísque viribus præditum fuisse poëtę narrant, vt socio Ephialte fratre Martem ipsum ex insidiis aggredi sit ausus. Hos Maro Æneid. sexto Aloidas vocat. Sequenti versu illic legitur, *Monumentis creditur.*) non, *Traditur*, & rectè, mea sententia: quòd hoc posterius ab Historicis memoriæ proditum sit, non à poëtis. *Salamiam Euthimenis filium.*) Scribo, *Salamine.* Quid enim attinebat nominare puerum? Sic mox, *In filio*, inquit, *Cornelij Taciti.*

¶ Cap. xvii. *Id esse sparsis manibus.* Rectiùs est, *Passis manibus.* Sequenti versu hæc vox, *Quibusdam*, priore loco redundat, neque in nostris archetypis geminatur.

¶ Cap. xx. *Obnoxio contrà nitentibus iumentis.*) Lego, *Obnoxius.* [Ac mox, *Et ducenaria duo humeris*, non, *Duobus*. [Et sequenti versu. *Quingenario thorace*, non, *Quinquagenario.*

¶ Cap. xxiii. *Leænæ meretricis exemplum.*) *Exemplum*, redundat. [Sequenti versu est, *Anaxarchi*, non, *Anaxarchus*.

¶ Cap. xxiiii. *Sui verò nominis oblitus Messala Coruinus.*) Et hîc, *Oblitus*, redundat.

Cap. xxvi. *Bellóque ciuili, quod omnia cōcutiebat externa.*) Quid opus erat hîc, *Conciebat*, mutare in, *Concutiebat?* quasi non rectè dictum esset, externos hostes Mithridatem, aliósque intestinis Romanorum bellis excitos fuisse, ratos inuicto alioqui populo, inferendi bellum nullum aliud tempus opportunius fore.

¶ Cap. xxviii. *L. Sicinius Dentatus.*) *Siccium*, vocant manuscripti codices, atque etiam Liuius, & Dionysius Halicarnassensis. [*Ante* xxii. *annos bina cœperat spolia.* Verior antiqua lectio, *Ante decimum septimum annum*: nam ab hoc anno militaris ætas incipiebat. At hoc idem ante vigesimum secundum in tam insigni viro mirum videri non debuerat. (*Quas Trebia, Ticinúsque, aut Thrasymenus ciuitas coronas dedêre?*) *Coronas*, aliquis interpretans primò in spatio, quod versus dirimit, adscripsit: ea vox deinde in contextum irrepsit: alioqui elegantiùs subintelligitur, quemadmodum in Laurea.

¶ Cap. xxx. *Ille semper alioquin exitiali appellans nomine, vniuersos ex Italia pellendos censuit Græcos.*) Hæc tria verba, *Exitialis appellans nomine*, nec in vetustis habentur exemplaribus, nec Plinium admodum sapiunt: & alioqui etiam absque eis integra est sententia. Quibus de causis haud illibenter ea omisimus, maxime cùm similem superuacanea verbula infulciendi licentiam sæpius & alibi, & in hoc ipso capite deprehenderimus. (*Quo potiùs quàm vniuersi populi & illius gentis amplissimo testimonio, & in tota vita tua, & ad Consulatū tantùm operibus electis?*) Nostrorum codicum lectio melior, *Quo potiùs, quàm vniuersi populi illius gentis amplissimi testimonio, & tota vita tua Consulatus tantùm operibus electis?* [*Roscio theatralis seditionis autori leges ignouerunt, notásque sedes ignominiæ discrimine æquo animo tulerunt.* Et hoc indidem restituimus ad hunc modum, *Roscio theatralis autori legis ignouerunt, notatásque se discrimine sedis. æ. a. t.*

¶ Cap. xxxvii. *Cui ob meritum honores quos Herculi, decreuit Græcia.*) Sensus vtcunque manet: à verbis Plinij discessum est. Legēdum, *Quod ob meritū honores illi, quos Herculi, decreuit Græcia.* Ibidem, *Cleombrotus Ceus*, Legitur non, *Theombrotus.* Hic medicus fuit, alter Ambraciotes patria, professione philosophus. [*Relato è funere homine & conseruato.*) Lege, *Seruato.* (*Laudatus Ctesiphon.*) Lege addendo, *Laudatus est & Ctesiphon.*

¶ Cap. xxxix. *Sed hoc pretium belli, non hominis fuit: tam Hercule, quàm libidinis no fortunæ Peronetomi spadonis, Seiano* iii. m. d. *mercante à Sutorio Prisco.*) Hic locus multùm torsit eruditos, multa frustra diuinātes. Atqui expedire illos potuerant ex hac difficultate exēplaria vetusta, quæ nobis certe cùm hîc, tum alibi sæpe egregiè succurrerunt. Ea sic habēt, *Tam Hercule quàm libidinis, non formæ, Pæzontem è spadonibus Seiani* iiimd. *mercante Sutorio Prisco.* Nomen conuenit homini probroso, quale est Camazon, quem Heliogabalus Imperator in deliciis habitum ad consulatum vsque euexit. Porrò participia interdum verti in propria nomina, nouum videri non debet, cùm etiam passiua forma quædam in hoc genere reperiantur, vt Sozomenus. Is fuit ecclesiasticæ historiæ scriptor.

¶ Cap. xl. *Numerus dierum computatur, vbi quæritur pondus.*) Non erat mutanda vetus lectio, *Numerus dierum comparatur*, hoc est, numeri dierum felicium infeliciúmque inter se conferuntur, vter maior sit.

¶ Cap. xxi. *Lampido Lacedæmonia refertur.*) *Reperitur*, meliùs quàm, *Refertur.* Et Ambusti filius, *Rullianus*, est, non *Rutilianus*, in Liuianis æquè ac Plinianis vetustis exemplaribus.

¶ Cap. xliii. *Sed accusatus, atque de iure virgarum in iudicum consilium missus.*) Plenior ac planior est antiqua lectio, *Sed accusatus, atque de iure virgarum in eum, iudicum in consilium missus.* Neque enim in omnes passim ius virgarum magistratus habebat, sed in tergum ciuis Romani nihil illi licebat. (Paulò pòst legendum, *Supremo somnio*, non, *Somno.*

¶ Cap. xliiii. *Quod superest, nescio maior gloriæ, an indignationi, dolor accedat, inter tot Metellos tam sceleratā Catinij audaciam semper fuisse inultam.*) Codices antiqui habet, *Nescio morum gloriæ, an indignationis dolori, accedat.* Subindicat Plinius, maiorem vlciscendi libidinem ætate sua regnasse, quàm Metellorum, de quibus loquitur, tempore, cùm mores P.R. adhuc minùs corrupti essent.

¶ Cap. xlv. *Proscriptionibus inuidia in collegam.*) *In collegam*, redundat. (*Solicitudo Martis Actiaci Pannonicique belli ruinæ pontis.*) In exemplaribus nostris constanter legitur, *Solicitudo Martis Actiaci, Pānonici belli ruina è turri.* Videtur aliquis data opera lectionem mutasse ex Tranquillo. [*Hærede hostis sui non suo filio excessit.*) Nihil opus erat addere duas voces: satis plena erat vetus lectio, nempe hæc, *Hærede hostis sui filio excessit.* Sed hîc quoque glossula interpretis irrepsit in contextum.

¶ Cap. xlviii. *Cui astipulatur Damiates.*) *Damastes*, legendum. Is fuit historiarum scriptor, patria Sigiensis ex Hellesponto.

¶ Cap. l. *Hebescunt sensus, membra torquentur.*) *Torpent*, non, *Torquentur.*

¶ Cap. li. *Profundi humoris è corpore effluuium.*) Vetus & syncera lectio, *Præfandi humoris.* Sic enim Plinius more suo verecundè genitale semen circumloquitur, ac si dicat, cum præfatione honoris aurium nominandi.

¶ Cap. lii. *Nam Cælium Tuberonem*,) Scribo, *C. Ælium Tuberonem.* Tuberonum enim familia Aeliæ gentis est. [Mox est, *Hermotimus*, non, *Hermotinus.* [*Se enim ab inferis remissum, haberéque quod nuntiaret.*) Vetus, *Habere quæ nuntiaret.*

¶ Cap. liii. *Duo Cæsares, Pretor, & Prætura populi Romani functus.*) Legendum, *Prætor, & Prætura perfunctus.* (*Cum populo admodùm placuisset.*) Adde, *Is. Is cùm p. a. p.*

¶ Cap. liiii. *Et tamen multifarie priscos seruauere ritus: sicut in Cornelia domo nemo ante Syllam Dictatorem traditur esse crematus.*) Lege, *Et tamen multæ familiæ priscos seruauere ritus, sicut in Cornelia nemo ante Syllam Dictatorem traditur crematus.*

¶ Cap. lvi. *Vtique in Græciam attulisse è Phœnice Cadmum* xvi. *numero.* Legendum, *Intulisse.* Hîc nescio quis subiecit Latina elementa, cùm Plinius de Græcis literis loquatur, quare sustulimus ea, nec enim sunt in archetypis. (*Doxius cæli filius.*) *Cæli*, non, *Cælij.* (*Phœnices, vt Theophrast.*) *Tirynthij*, nō, *Phœnices*, teste Pausania. [Paulò pòst, *Æacus inuētor argēti*, nō, *Ceacus.* (*Terebrā, glutinū, ichthyocollā.*) Malim veterē lectioné, *Ter. glu. lithocollā.* [*Staphylus Sitheni filius.*) Imò, *Sileni.*) *Bouem & aratrum Briges Atheniensis.* Scribo, *Buzyges*, ex re nomen habet. [*Inducias Lycaon*) *Lycanor*, veriùs. (*Cithara edita carmina composuit Terpāder.*) Leg., *citharœdica car.* [*Prosaicā orationē.*) Apage, *Prosaicā*, Scribo, *Prosā orationē.* (*In Græcia verò Pyrrhus Dedali cognatus*) *Euchiro*, *Euchir*, non, *Pyrrhus*, attestantibus Græcis scriptoribus. (*Hippagum Salaminij.*) Vetus lectio habet, *Samij*, pro *Salaminis.* ¶ Cap. lviii. Græca inscriptio plenior erit hoc modo, Ναυσικράτης πδεαδρου, Αθλω αφεσ

νέρα δ' Ἀθηνᾶ ἀνέθηκε. Vbi omissum erat, cui numini anathe consecratum esset. ¶ Cap. LX. *Nasica collega Lanati.*) *Lænatis*, legi debet.

EX LIBRO OCTAVO.

Cap. I.

QVippe *intellectus illis sermonis patrij, & imprimis obedientia.*) Rectius legitur in manuscriptis, *Et imperiorum obedientia:* (*Indicus Arabici minores.* Veteres codices, *Indis erant minores.* Supra quoq; libri sexti c. XIX. de elephantorum apud Indos vsu dixit, *Iis arant, ijs inuehuntur.* Ad hoc cap. huius libri XI. docens vbi nascantur, Arabiæ non meminit. ¶ Cap. II. *Aut lasciuiente pernicitate colludere*) Syncera lectio veterum codicum, *Aut las. pyrrhiche col.* Est autem πυῤῥίχη saltationis genus, Cretensibus in primis familiare. (*Lecticas etiam ferentes quaterni singulas, puerperas imitantes.*) Nec lecticæ puerperas imitabatur, nec elephãti lecticarij. Quapropter sic scripsimus, *Lecticis etiam ferentes quaterni singulos, puerperas imitantes.*

¶ Cap. III. *Circa hos belli cura summa.*) Veteres rectius, *Circa hos belluis summa cura.* ¶ Cap. VII. *Et illum dimitti pactus si interemisset. Solus ergo in harena congressus, magno Pœnorum dolore confecit.*) Scribo ex fide nostrorũ exemplariũ, *Et ille dimitti pactus si interemisset, solus in harena congressus, m. p. d. c.* [Et non longe à fine huius capitis, *Pari equitum ex aduerso dimicante*, non, *E diuerso.*

¶ Cap. VIII. *Anteà domitandi gratia gregis, equitatu cogebant in conuallem.*) Distinguendũ, *Domitãdi gratia, greges equitatu cogebant.* ¶ Cap. XV. *Cuius contactus sequentes vt ignis aliquis comburat.*) Nimium est, *Comburat. Amburat*, satis erat. ¶ Cap. XVI. *Non tanquam periculo coactus, sed tanquam amentia iratus.*) *Amentiæ*, legi debet. (*Velut deputans absconsione turpitudinem.*) Noua elegantia, dignior tamen Apuleianis istis, quàm Plinio. Simplicior est vetus lectio, *Velut abscondente turpitudinem loco.* (*Leonũ simul pugnam plurimũ.*) Turbatus est ordo: restituimus sic, *Leonũ simul pluriũ pugnam.* (*Non sine ostento quodam tempore illo generosos spiritus iugum subire prodigio significante.*) Et hìc veram lectionem commonstrant archetypa, nempe hanc, *Non sine ostento quodã temporum, generosos spiritus iugum subire illo prodigio significante.* (*Quod ab eo factum Græci σωτῆρος, id est, saluatoris templum Dionysii appellauere.* Antiqui codices, *Quod ab eo facto Græci κεχηνότος Διονύσου appellauere. Ab eo facto*, scilicet ab hiatu leonis.

¶ Cap. XXI. *Nec flexu multiplici, nec, vt reliquæ, corpus impellit.*) Posterius, *Nec*, redundat. (*Interficiunt eos, cauernis faciliè cognitis sola tabe necant illi simul odore, moriunturque.*) Verba quæ proximo versũ præcedunt, faciunt vt magis probẽ veterẽ lectionẽ, videlicet hæc, *Sæpe enim enectum concupiuere reges videre.* Proinde sic lego, *Iniiciũt eas cauernis, facile cognitis sola tabe necant, illæ simul odore, moriunturque.* Iniiciunt eas, mustelas scilicet, regiæ cupiditatis mercenarij ministri. Alioqui mihi non fit verisimile, mustelam esse adeo nocendi auidam, vt vltrò latebras basilisci peruestiget, & vel cum certa sua pernicie tam dirum monstrum lacessere non dubitet. Dissimile est, quod de viuerris in cuniculorum venatu narrat infrà capite 55. *Iniiciunt eas* inquit, *in specus, qui sunt multifores in terra.* ¶ Cap. XXII. *Itaque Copas, qui Olympionicas scripsit.*) Antiqui codices, *Agriopas.* Nomen est Doricum, quale Gorgopas. [*Et in lupum se conuertisse.*) Conuertisse dixit, pro cõuersũ esse: itaq;, *se*, redundat. Sic vertere quoq. sæpe est apud Liuiũ reperire: Id cõsiliũ in caput autoris vertit. & similes locutiones. (Sequitur, *Eũdẽ x. anno restitutum, athleticè restitisse in pugilatu, victoreq; victoria Olympia reuersũ.*) Vetus potior, *Eundẽ decimo anno restitutũ athleticæ, certasse in pugilatu, victoreq; Olympia reuersum.* Sic Horatius, Magna coronari quis victor Olympia. & Athleticæ est τῇ ἀθλητικῇ, sicut Arithmeticẽ dicimus.

¶ Cap. XXIII. *Nec pedibus pauendas tantùm serpentes.*) Restitue luxatum ordinem, *Nec pedibus tantùm.* [*Eosque non in fronte aut ex aduerso cernere.*) *Aut*, redundat.

¶ Cap. XXVII. *Iaculando ea petendoque deficiat.*) Quanto melior antiqua lectio? *Iaculando se appetendóque deficiat.*

¶ Cap. XXX. *Alternis annis se marem, alternis fœminam fieri.*) Germana lectio, *Alternis annis mares, alternis fœminas fieri.* ¶ Cap. XXXI. *Theophrastus autor est angues eo modo & stelliones senectutẽ exuere, eámq. protinus deuorare.*) Quònam referendum est illud, *Eo modo?* Nihil enim præcedit, quò referri possit. Et exuuias deuorari, vt de stellionibus: verũ ipse Plinius lib. trigesimo cap. decimo testatur, ita de anguibus manifestò falsũ est, cùm eæ passim reperiantur. Legendum itaque, *Anguis modo*, non, *Angues eo modo.* [*Eosdem pestiferos ferunt in Græcia, innocuos esse in Sicilia.*) Hoc quoque, sicut id quod præcedit, ex auctoritate Theophrasti refertur. Quid igitur attinebat veterem lectionem mutare? *Eosdem pestiferi morsus in Græcia, innoxios esse in Sicilia.* ¶ Cap. XXXII. *A partu duas habent herbas, quæ aros & seselis appellantur pastæ redeunt ad fœtum illos imbui lactis primo nolunt succo*) Cur, *illos*, potius, quàm, *Illum?* Sed longe aliter scripsit Plinius, *Illis imbui lactis primos volunt succos. Illis*, aro & seseli, quod intelligant eis occultam quandam vim inesse, fœtui suo salubrẽ. ¶ Ca. XXXVI. *Sæpe in harena colaphis inflictis exanimantur.*) Rursus data opera vitiata lectio. Opinor parũm Latinum doctulis istis videbatur, *Infracto colapho exanimantur.* ô industriam colapho dignã! [*Arborem auersi diripiunt.*) Bellum & hoc. Sed quis vnquam id vidit saltem scriptum aut pictum? Legendum igitur, quemadmodum habent magno consensu vetusti codices, *Arborem auersi derepunt*, hoc est, non proni, sed posterioribus primum pedibus, anterioribus interim molem corporis sustentantes, ne ruant: id quod notum est omnibus, qui modo vel semel vrsum ab arbore descendentẽ viderũt. Atq. in hoc quoq. hominẽ imitatur, præter morẽ quadrupedũ. Quamobrẽ pulchre cohæret cũ eo quod proximè præcedit, *Ingrediũtur & bipedes.* ¶ Cap. XXXVII. *Condũtur & alpini, quibus magnitudo media est.*) Vera lectio vetus, *Quibus magnitudo mediã est.* [*Sunt his pares & in Ægypto: similiter residẽt in clunes.*) Lege, *Similiterq; residũt in clunes.* (Aliquãtò post, *Maleficio eo*, aliquis de industria mutauit in, *Maleficio illo*, nimirũ quò minùs esse vocalũ. Grande vero operæpretiũ. ¶ Ca. XXXVIII. *Sufflata cute distentæ, ictus hominũ & morsus canũ arcent.*) Manente sensu, verba tantũmodò mutata sunt. Sed quid opus erat? Nostri codices habent, *Sufflatæ cutis distentu.* ¶ Cap. XXXIX. *Vel annua fame edurant.*) Rectius, *Durant.* Scriba dormitans, e, literã geminauit. ¶ Cap. XL. *Canes defendêre Cimbros, cæsis dominis eorũ plaustris impositi*). Legẽdũ, *Canes defendêre Cimbris cæsis domus eorũ plaustris impositas.* (*Cui nomẽ Hyrcani reddidit Durides.*) *Duris*, lege, quemadmodũ primo libro in catalogo. Samius is fuit, Alexandri rerum scriptor & reginam Bithyniæ, *Consingin*, vocant veteres codices, non, *Consygnẽ.* [*Scrutatur vestigia atque persequitur, comitantem ad ferã inquisitorem loro retrahens. quãuis aquã trãsiliens se occultasset, quàm significans demonstrati est, cauda primùm, deinde rostro.*) Hæc oratio media sui parte male sarta est. Consulamus archetypa. Illic reperio sic scriptũ, *Scrutatur vestigia atq; persequitur, comitantémque ad ferã inquisitorem loro trahens. qua visa, quàm silens & occulta, quàm sign. dem.* &c. *Qua*, scilicet fera, à cane visa. Vides nimirum Lector, quãtùm intersit. [*Et ab ea, quæ fœmina sit ex primipara genita, citiùs cerni.*) Hic quoque longè aliter habent incorrupta exemplaria, vbi legitur, *Faunos cerni*, quam dictionem deprauator non intellexit.

¶ Cap. XLII. *Laceratémque pariter aurigam inuenimus.*) Quid hîc facit auriga, cuius longe aliud officium est? Lege non, *Pariter aurigam*, sed *Prorigam*, vnica voce. Proriga enim appellatur, qui equos admittit, vt est apud Varronem li. 2. c. 7. In fine capitis legendum, *Præterque vesicæ couersio*, non, *Præterquàm.* Est enim is morbus iumentorum proprius, non hominum. Simile mendum & alibi aliquoties in hoc autore occurrebat.

¶ Cap. XLIII. *Vt bibant cogendæ exoneranda eve sunt.*) Meliùs *Exorandæve*, hoc est, cogendæ sunt, nisi malis eblandir, vt bibant. [*Notum est, in Celtiberia singulas quadragenis millibus nummorum emi.*) Lege, *Quadragenis millibus enixas.* Cùm enim dixisset, quæstus ex iis optima prædia exsuperare, qui fere ex fœtura solet fieri vberrimus, hoc subiecit exemplum.

¶ Cap. XLV. *Sunt autores, ipsa complente decimum mensem duos parere, nunc rarò geminos*) Hæc lectio nihil est. Plinius longè aliud scripsit, *Sunt autores, ipso complente decimum mensem die parere. Gignunt rarò geminos.*

¶ Cap. XLVIII. *Hispania nigri velleris præcipuas habet; Pollẽtia iuxta Alpes, Canusia rutili, quas Erythras vocant. item Beticæ, vt Canusium: furuas Tarentum ac pulliginis suæ, & succidis omnibus vsus medicatus.*) Facile agnoscas & hic eundem castigatorem. Syncera lectio est hæc, *Hispania nigri velleris præcipuas habet, Pollẽtia iuxta Alpes cani: Asia rutili, quas Erythreas vocant: item Bætica: Canusium fului, Tarentũ & suæ pulliginis. Succidis omnibus vsus medicatus.* [*Quippe ahenis coquentium extractæ, indumẽtis vsu veniũt.*) Et hinc se explicare nequiuerũt, etiã doctissimi viri. Vetus ac syncera lectio, *Quippe ahenis polientium extracta, in tomenti vsum veniunt.* Loquitur de lanarũ purgamẽtis. Est autẽ tomentũ, culcitræ fartum. Martialis, Culcitra tomẽto quàm viduata suo. Et de tomento, non de indumento, accipiendum alioqui satis indicant quæ sequuntur, *Antiquis enim torus è stramento erat.* (*Sicut villosa & etiam ventralia.*) Coniunctio, *Et*, superfluit. (*In templo M. Anci durasse.* Quid sibi vult hîc M. Anci templũ? aut quisnã fuit iste suppositius M. Ancus? Certo scio in Roman. historia neminẽ hominũ aut Deorum esse hoc nomine. Dicet aliquis de Anco Marcio accipiendum, at ex omni regũ Romã. numero solum Romulum cõsecratũ legimus. Sed quid ego his lectorẽ remoror, cũ in prõptu sit in archetypis verũ nomen, *In templo Sangi.* Equidem demiror, quòd hic Sangus tantopere ignotus fuerit recẽtioribus Grãmaticis, vt etiã in Liuiana historia vno atque altero loco in Ianum sit demutatus. Et est quidẽ vnius numinis vtrunque nomen: sed hæc Romana appellatio est, illa altera Sabina. Vehementer suspicor pro talibus castigationib. Alteriẽsi nos malã gratiã debere: nã huius primi opera typogra-

typographi Romani sunt vsi. (*Vndulata vestis primo laudatißimis fuit.*) Lege, *E laudatißimis*. Ac mox, *Acu facere Idæi Phryges inuenerunt.*) Quid significat, Acu facere, Latine scientibus? Lego, *Ac facere id*, (hoc est pingere : nam pictæ vestis mentio præcessit. *Phryges inuenerunt*. Et sic habent antiqua exemplaria. ¶ Cap. L. *Mares quam maximè simos, longis auriculis, infractisque armis, quàm villosissimos probãt.*) Lege, & distingue, *Mares quàm maximè simos, longis auribus, infractisque, armis quàm villosissimis probant.*

¶ Cap. LII. *Primus togati generis inuenit Fuluius Hirpinus.*) Et hîc & lib. 9. c. 56. in antiquis exemplaribus constanter legitur, *Fuluius Lippinus*. ¶ Cap. LIIII. *Mira solertia, visco inungunt oculos, calcearique imitatione venantium tradunt.*) Vetusti codices, *Visco inungi, laqueisque calceari*: nam vtroque modo capiuntur, Sequẽti versu, *Cornelius*, superflue adiectus est: nã & hoc ex auctoritate Mutiani narrat, quod nescio quis ad Corneliũ autorẽ retulit. Alioqui cùm duo sint in Indice Cornelij, Valerianus & Celsus, Plinius cognomen adiecisset. [Ite sequenti versu lege, *Nouam exultatione adorare*, non, *Noua exultationem adoriri*. ¶ Cap. LV. *Vltima huius capitis dictio Dilabidas, est*, non, *Labili*. ¶ Cap. LVI. *Damæ mansuescunt rarò cùm feræ iure dici non poßint.*) Cùm Plinius hic perquam elegantem transitionem faciat ad reliqua animantia, vt videre licet in manu scriptis, hoc modo, *Hi*, (nempe lepores) *mansuescunt rarò cùm feri dici iure non possint. Comp ura nanque sunt nec placida nec fera*, &c. demiror, quibus intemperiis agitatus deprauator lectionem mutandam putarit, ac, *Damas*, hic inserendas, quamuis iam ante in alio genere recẽsitas, nec hic vllo modo quadrantes. Et, quasi hoc parùm esset, titulum quoque, quem Plinius fecit, *De semiferis*, ipse vertit, *De damis*. Sic nobis hîc verè literarius porcus bonos autores castigat. Et alia dissimulanter transilit Hermolaus dum Aristotelem , dum Theophrastum , dum id genus alios consulit , dum Roman. editionem cum Veneta confert, non paucis locis vtranque ex æquo vitiatam , securus interim quid in ipsis Plinianis habeatur archetypis, quod tamen in primis curandum erat : quod non illius insectandi causa dictum accipi velim, cui perpauci in literis conferri possunt , præferri fortassis nemo: sed vt appareat, hanc viam succurrendi veterum monumentis, quam nos ingredimur, esse longè certissimam, si modò viri docti negotium id, qua par est cura ac religione tractandum suscipere non grauentur.

¶ Cap. LVII. *Quos Censoriæ legis princeps Q. Scaurus & M. in Consulatu non alio modo cœnis ademere, quàm conchylia.*) Vbinam legitur istuc Consulum par? imò vbi Q. Scaurus? deinde, vbi sic loquũtur Latini scriptores, Q. Scaurus & M. & non potius, Q. & M. Scauri? Fatendum est & hic corruptam esse lectionem. Integra sic habet, *Quos Censoriæ leges, princepsque M. Scaurus in Consulatu*, hoc est, Censores, & ante eos Scaurus Consul, cœ. ad. Sic. n. dictum est hic *Princeps*, quomodo apud Poetam , Princeps ærata Tarchon secat æquora prora, id est, primus. Librarij ferè non aliter scribebant, *Que*, coniunctionem , quàm primæ literæ puncto posito , id lector imperitus prænomen putauit: vnde deprauandi occasio.

EX LIBRO NONO.

CAP. VIII.

DElphinus non tantùm hominis amicum animal, verùm & musica arte mulcetur symphoniæ cantu.*) Rectiùs, *Non homini tãtùm amicum animal, verùm & musicæ arti, m. s. c.* [*Ex hominum manibus vescens, ferénsque se tractandum.*) Lege, *Præbénsque se tractandum.*) Paulo post, *Amphilochi*, scribendum, non , *Amphilochij*, ἀμφίλοχοι. Sunt autem in Epiro. ¶ Cap. x. *Et cooperta terra, ac pauita corpore*,) Meliùs, *Ac pauita pectore*.

¶ Cap. XIII. *Ipsis in somno mugitus: vnde nomen vituli accipiũt. Tenent disciplinam.*) Lege, & distingue, *Vnde nomen vituli. Accipiunt tamen disciplinam.* ¶ Cap. XV. *Silurus grassatur, vbicunque est, omne animal appetens, equos innatantes sæpe demergens , præcipuè in Mœno Germaniæ amne prope Lisboum, & in Danubio. Mari extrahitur porculo marino simillimus.*) Hoc loco nominatim recensentur pisces magnitudine insignes, non marini: sed fluuiorum, Nili, Rheni, Padi, Danubij, Borysthenis, Gangis. Horum medio catalogo non satis aptè inseritur marinus quidam piscis innominatus. Sequenda igitur antiquorum codicum lectio, vt post, *Lisboum*, nouæ orationis initium faciamus. *Et in Danubio marino extrahitur, porculo marino simillimus.* Is vulgo Italorum etiam nunc semilatino nomine Moro appellatur, ob salsamẽta illis notus , gustu aspectúque porcinam salitam nonnihil referentia: Germanis Husio, dictus, quasi ὗς, sicut Mario ἀπὸ τῆς μερίδος. ¶ Cap. XVI. *Sunt & piscibus præscita in hac parte auguria.*) Nostri codices meliùs , *Sunt & in hac parte naturæ auguria, sunt piscibus præscita.* ¶ Cap. XVII. *Inde aduectos Tib. Claudio principe Optatus Elipertius præf. classis, inter Ostiensem & Campaniæ orã sparsos disseminauit.*) Lego, *Optatus è libertis*, scilicet ipsius principis. Notum est autem ex Tranquillo & Tacito, quanto fuerint potẽtia liberti Cæsarum. ¶ Cap. XVIII. *His aquam acceptam ore remittunt.*) Quisquis hic ordinem mutauit, fecit sermonem ἀμφίβολον. Vetus ordo est, *His aquam emittunt, acceptam ore.*

¶ Cap. XIX. *Miratur Arcadia suum exocœtum.*) Deest coniunctio, *Et*. Commemorato enim Verbani & Larij piscium miraculo, subiecit, *Miratur & Arcadia*. [*Nã stagna & amnes transeunt. Plerisque euidens ratio est.*) Scribendum coniunctim, *Nam in stagna & amnes transeundi plerisq; euidẽs ratio est.* ¶ Cap. XXVII. *Item miluus subit in summa maria.* Has voces, *Itẽ miluus*, adiuximus fini præcedentis capitis, quas inde resectas nescio quis hic non suo loco assuit. [*Attollit cornua è mari sesquipedalia ferè cornuta, quæ ab his nomen traxit.*) Diuersa lectio antiquior , quam secuti sumus, *Attollit è mari sesquipedanea ferè cornua, quæ ab his nomen traxit*, vt periphrasi vtatur, de vulgo nota loquens , alioqui superuacaneũ videri potest, de etymologia admonere in re tam clara. Si quis tamen illam alterã lectionẽ mauult, fruatur. ¶ Cap. XXIX. *Terreni maiores, quã pelagici.* Lege, *Pelagij*, πελάγιοι. Sic Græci longe à litorib. dissita vocant: nos t πέλαγος altũ. [In fine capitis, *Liburnicarũ ludes imagine*, scribẽdũ ex fide archetyporum, pro, *Liburnicarũ gaudens imagine*. ¶ Cap. XXX. *Simúlque eã descendere in duo sensu carentia, nisi fortè tristi. Id enim vbi constat rumore nauigantium humana calamitas in causa est.*) Antiquior lectio, *Nisi fortè tristi* (id enim constat) *omine nauigantium , humana calamitas in causa est.* ¶ Cap. XXXIII. *Nauigant ex his neritæ, præbentésque concauam sibi partem, & alteram auræ opponẽtes, per summa æquorum velificãt.*) Primum rectiùs legitur, *Veneriæ*. Sunt enim conchæ non gratæ modò Veneri, sed etiam cognatæ, ob communem è mari originem: celebrísque est eius deæ effigies, concham, atque haud scio an ex hoc ipso genere, pede premens. Deinde mirum, quod non concauam partem auræ præbeat concha, sed diuersam, cùm concaua sit velificationi aptior. Sequenda igitur & hic vetera exemplaria, *Nauigant ex his veneriæ, præbentésque concauam sui partem & auræ opponentes, p. s. æ. v.* Castigator nõ intelligens quid Latinis significet, præbere se, & hunc locum corrupit, & suprà, *Præbens se tractandum* , in *Ferens se tract.* deprauauit , quemadmodum illic annotauimus.

¶ Cap. XXXIIII. *Iam quidem in tota rerum natura damnosissimum ventri mare est.*) *Ventri*, superest, nec habebatur in archetypis manu scriptis.

¶ Cap. XXXV. *Animæ hominis periculo quæsita maximè placent.*) Idem castigator nec hîc sensit, *Quæsita*, positum pro, *Acquisita*. Proinde vitiauit veterem lectionem , *Anima hominis quæsitam. p.* (Ac mox, *E tantis Solis ardoribus, atque Indicis quoque insulis petunt & admodum paucis.*) Syncera lectio, *Atque Indis quoque in insulis petuntur, & admodum paucas.* Nec aliter forte Plinius hoc verbo vtitur , quamuis vbique studium fuit literatori nescio cui syntaxin temere mutare. [*Speciem verò inani inflatam.* Vetus lectio , *Speciem modò inani inflatam. Modò* , id est , tantummodò , frequens apud hunc scriptorem. (*Præcipuum custodiunt, pelago altiùs mersæ, quàm vt penetrẽt radij.* Tu scribe, *Quare præcipuum custodiunt pelagiæ, altiùs mersæ, quàm vt penetrent radij.* De pelagiis piscibus supra monui. [*Nam apud Græcos non est, nec apud barbaros inuẽtores eius aliud, quàm margaritæ.*) Lege addendo, *Nam apud Græcos id non est, ne apud barbaros quidem inuẽtores eius aliud quàm margaritæ.* [Mox est, *Squamas aßimulat*, nõ, *Aßimilat*, quod Gallicum idioma sapit. [*Enormes, & feri, colorísque marmorei.*) Vetus lectio, *Enormes ferè c. que. m.* [*Lautitiam eius omnem , apparatúmque detractans.* Imò, *Obtrectans*. (*Gerebátque auribus tum maximè.*) Scribe, *Gerebat cum maximè*. In primis elegans locutio , sed persæpe apud bonos autores scribarum vel oscitantia, vel peruersitate mutata. (*Vniones conuiuis ad sorbendum dedit.*) Meliùs, *Absorbendos dedit.*

¶ Cap. XXXVI. *Quia cum vita sua succum eum euomunt.*) *Sua*, superest. [*Fraudatam se protinus luxuria non credas, nos indiligentiæ damnet.*) Magis placet vetus lectio, *Fraudatam profectò se luxuria credat, nósque indiligentiæ damnet.*

¶ Cap. XXXVII. *Capiuntur autem purpuræ paruulis rarisque cõchis textu, veluti naßis, in alio iactis. Inest ijs esca clusiles mordacésq; concharum, quales videmus has semineces, sed redditas mari auido hiatu reuiuiscentes. Appetunt eas purpuræ.*) Et hic locus pessimè est à castigatoribus acceptus. Deprauationib. singillatim cõmõstrãdis prolixior esse nolo: collatio ea satis indicabit. Scribi debet iuxta fidem archetyporum sic, *Capiũtur autem purpuræ paruulis rarísque textu veluti naßis, in alto iactis. Inest ijs esca, clusiles mordacésque conchæ, ceu mitulos videmus. Has semineces, sed redditas mari auido hiatu reuiuiscentes appetunt purpuræ.*

¶ Cap. XXXIX. *In conchyliata veste cętera eadem sine buccino, prę terque ius temperaturę. Æquè pro indiuiso humani potus excremento*

dimidia & medicamina addunt) Hæc perobscura sunt, nec mirũ, cùm sint deprauata. Legendum, *Præterque ius temperatur aqua pro inuiso humani potus excremento : dimidia & medicamina adduntur*. Hoc est, præterquàm quòd buccinum detrahitur, etiam hoc interest, quòd hic ius pro lotio aqua temperatur, & ex medicaminibus dimidium inditur eius, quod in purpuræ tinctura indi solet. *Præter*, Plinius vtitur pro, *Præterea*: id vbique fefellit castigatorem, qui exceptionem esse putabat. ¶ Cap. XL. *Sed alia sunt, nec habent finem vitia: iuuátque ludere impendio, & lusus geminare miscendo iterum, & ipsa adulterare adulteria naturæ*.) Syncerior lectio, *Sed alia sunt è fine initia*, quod pulchre quadrat cũ his verbis, *Lusus geminare miscendo iterum*. ¶ Cap. XLIII. *Glanus qui & glanis vocatur*.) Castigatior lectio, *Cautius, qui glanis vocatur*: nam sic præcedenti bus pulchre cohæret.

¶ Cap. LI. *Plani piscium, quibus cauda non obest, aculeique vt testudines & raiæ in coitu superueniunt*.) Itane testudines inter planos pisces numerantur? Rectiùs, *Plani piscium, quibus cauda non est, aculeatique, vt testudines, in coitu superueniunt*, id est, testudinũ modo. [*Spari, torpedo, squali*.) *Spargi*, non *Spari*. [Circa finem capitis est, *Coalescit vulnus*. non, *Callescit*. ¶ Cap. LIII. *Posteà visum tanti in extrema Italia petere Brundusium ostreas*.) Rectiùs, *In extremam Italiam*, familiari Plinio locutione. ¶ Cap. LVII. *In cauernis aquas hebetes remanere*.) Vetus lectio, *In cauernis aquas habentibus remanere*.

EX LIBRO DECIMOTERTIO.

CAP. III.

INgenitum *est ei, testudines raptas frangere*.) Legendum, *Ingenium est ei*, id est, natura. [*Quarti generis est percnopterus, eadem moratur per lacus*.) Vetusta exemplaria, *Pernocpterus: eadem oripelagus*. [Sequenti versu, *Vt quam verberet coruus*, nihil erat necesse in, *Vtpote quam*.

¶ Cap. VIII. *Traditum est, missas in sublime ibi excipere eos*.) Meliùs, *Missa in sublime sibi*. ¶ Ca. IX. *Ac ritu columbis potiùs*.) Vetus lectio, *Ac victu columbi potiùs*, vt intelligamus, eam & leguminibus vesci, præter reliquorum accipitrum morem. Ad hoc ritum vix puto inueniri de vllis auibus, nedum de columbis. ¶ Cap. XIX. *Vncos vngues habentes omnino non congregantur, & sibi quoque prædantur*.) Lege, *Et sibi quæque prædantur*. ¶ Cap. XXII. *Scipio, an Metellus vir Consularis, an M. Sextius*.) Prius, *An*, superfluit. Is Scipio Metellus Pompeij Magni socer fuisse fertur. ¶ Cap. XXIII. *Cyrenaici Achorem*.) Legendum, *Et Elei Myiagron*. Attestatur nostris exemplaribus & Pausanias. [Ibidem, *Qua litatum est illi die*, non, *Postquàm litatum est illi deo*. ¶ Cap. XXXIII. *Madefactum multa aqua pennis puluerem spargunt*.) Lege, *Madefactæ multa aqua*. [*In genere item ripariarum est*.) Antiqua lectio, *In genere parrarum est*. Parrarum & Horatius meminit, tanquàm inauspicatarum. Impios parræ recinentis omen Ducat. (*Eadem iam pauore libera, ac materna vocante cura*.) Rectiùs, *Eadem in pauore libera ac materna vacans*. Non enim narrat, quid perdix facere soleat abducto per dolum à nidis aucupe (nam tunc volatu se proripit) sed quo ingenio aduersus illum alioqui vtatur, cùm aut non habet pullos, aut longe alio loco habet. ¶ Ca. XL. *Caprimulgi appellantur grandiores merulæ aspectu*.) Lege, *Grandioris*. Hæc minutiora pigeret annotare, nisi animaduertissem omnibus inoleuisse editionibus. ¶ Cap. XLII. *Super omnia humanas voces reddunt psittaci, & quidem sermocinantes. India auem hanc mittit, Psittacem vocant*.) Legendum, *Psittaci quidem etiam sermocinantes*. nam hæc verba, *Super omnia humanas voces reddunt*, ad præcedentia referuntur. Præterea legendum, *Sittacen vocat*, & ita adhuc nonnullis barbaris nominatur. Nam quod ad terminationes attinet, altera Græca est, Latina altera, neutra barbara. [Vltimorum hoc capite verborum vera lectio est, *Ac cibis blandiente*, non, *Ad cines*. Sensus est apertus. [Quin & proxime sequentis c. extrema verba deprauate legitur, *Quæ poturo sufficeret*, pro, *Quantùm poturo suff*. ¶ Cap. XLIII. *Hunc siue æmulatione incitatus manceps*. Nihilò deteriùs habuit pristina lectio, *Æmulatione vicinitatis*: & plena erat locutio etiam absque participio. ¶ Cap XLIX. *Venerunt in Italiam Bebriacenses bellis ciuilibus trans Padum externæ & nouæ aues (ita enim adhuc vocãtur) turdorum specie*. Quibusdã bellis ciuilibus? nã plura fuerũt diuersis temporibus. Deinde si Bebriacenses vocabantur, verba per parenthesim interiecta, post hanc vocem, *Bebriacenses*, statim subiici debuerant. Præclare adiuuerunt hic quoque nostra exemplaria, vbi sic legitur. *Venère in Italiam Bebriacensibus bellis ciuilibus trans Padum & nouæ aues (ita enim adhuc vocantur) turdorum specie*, &c. Loquitur de bello ciuili Othoniano, quod cladem ad Bebriacum Galliæ Cisalpinæ oppidum, Bebriacense nominat. &, *Externæ*, verbũ est superuacaneum, inscitia castigatoris adiectum. Is, quisquis fuit, non sentiens, *Et*, pro, *Etiam*, dictum, putauit aliquid deesse. Cæterùm aues ipsæ nouæ appellatæ sunt, cùm recens aduenissent, ac deinde appellatio mansit, etiam post multos annos ab earum aduentu: id quod satis indicare poterat vel titulus capitis, *De nouis auibus*. Sic enim & hîc & in primo libro constanter habetur in manu scriptis voluminibus. ¶ Cap. L. *Gallinaceos quoque pascendi lacte addito cibis*.) Non multùm fortasse refert: attamen antiqua scriptura est, *Lacte madidis cibis*. ¶ Cap. LV. *Liuia Augusta*.) Vetus lectio, *Iulia Augusta*. Nec erat mutanda, nam tametsi hæc ipsa gentilitio nomine Liuia primùm dicta est, tamen iam natu grandior, vt marito tam honorifica appellatione æquaretur, Augusta consalutata, & peræque honoris gratia in gentem Iuliam ascita, Iulia Augusta vocari cœpit, relicto priore nomine: quemadmodum ex Tacito discere licet. Nec aliter legitur in omnibus emendatis autorum monumentis, duntaxat quoties Augustæ cognomen additur. ¶ Cap. LX. *Nec aliàs in pluribus tanta fœcunditas, tamen maior paruis*.) Legendum, *Nec alia plures parit, quàm melancoryphus. Tantò fœcunditas maior paruis*.

¶ Cap. LXI. *Cui membrana, ceu pennæ*.) Meliùs, *Cui & membranaceæ pinnæ vni*. ¶ Cap. LXII. *Ea de causa ingrediuntur in conceptu*.) Meliùs quadrabit, si legas, *In coitu*, vt est in manu scriptis. [*Vicisse Olympia prægnantem equam Hecratidis Thessali inuenimus*.) Scribo, *Prægnantem Echecratidis*. ¶ Cap. LXIIII. *Ex omnibus quæ perfectos fœtus, vel tantos & innumerosos edunt*.) Lege *Ex omnibus quæ perfectos fœtus, sues tantùm & numerosos edunt*.

¶ Cap. LXX. *Qui ob id coguntur in nassas*.) Lege, *Quæ ideò coniiciuntur in nassas*. ¶ Cap. LXXIII. *Orygen perpetuò sitientem Africa generat, ex natura loci potu carentem mirabili modo ad remedia sitientium*.) Germana lectio, *Orygen perpetuò sitientia Africæ generant, & natura loci potu carentem mirabili modo ad rem. si*. [Sequenti versu vbi legitur, *Saluberrimi liquoris haustu vesicis*, dele, *haustu*.

¶ Cap. LXXIV. *Vulpes & milui: angues, & mustelæ & sues*.) Codices antiqui meliùs, *Vulpes, & Nili angues, mustelæ & sues*. Cõponit enim animalium paria inter se dissidentium. [*De aspide miraculum à Philarcho traditur. Is enim autor est*, &c.) Vetus lectio, *De aspide miraculum Philarcho reddatur*. Vult enim Plinius fidem rei, quam narrat, penes autorem Philarchum esse. Id cùm non intelligeret castigator, homo crassæ Mineruæ, more suo castigauit, hoc est, mutauit in deterius.

EX LIBRO VNDECIMO.

CAP. IVI.

NIgra *crusta est prima: saporis amari*.) Lege, *Commosis crusta est prima*. Explanat enim has voces, commosin, pissoceron, propolin, ac primò commosin.

¶ Cap. X. *Apprehensis ponduscul lapilli se librant*.) Meliùs, *Apprehensi ponduscul lapilli se librant*. ¶ Cap. XI. *Fucus ademptus alis in alueum traiectus*.) Scribo, *Reiectus*.

¶ Cap. XII. *Itaque cum prima*. (Lego pro, *Cùm*, *Tum*, hoc est, Vergiliarum exortu. ¶ Cap. XIII. *Qua feruoris ipsius spuma cõcrescit*.) Scribe, *Quæ*, videlicet membrana. nam si spuma nominatiuus non ablatiuus esset, *In quam*, dixisset potiùs, quàm, *Qua*. ¶ Cap. XIIII. *Contra copia ignauiam affert Maciem melle non erithace pascunt*.) Non leue erratum. Lege, *Ac iam melle, non erithace pascuntur*: vt sit sensus, Si copia mellis adsit, fastidiri erithacen in cibo ab apibus. [Et mox error errorem peperit: quia deprauato, *Ac iam*, in, *Maciem*, non bellè cohæret. [*Ergo diligentiores*.) Pro vna voce. *Ergo*, suppositæ sunt tres, *Qui autem sunt*. [Mox, *Dies status inchoandi*.) Meliùs quàm, *Statutus*. [In fine capitis pro, *Non talia suauitas, vsquè que*, reposuimus, *Non alia suauitas, vsque*.

¶ Cap. XV. *Aptissimum in æstimatione à thymo*.) Vetus lectio, *Aptissimum existimatur è thymo*. (Et sequenti versu pro, *Cùm sit*. *Quod fit*. [*Sequens probatio, vt sit odoratum, & dulce, regiutinosum*.) Quid hoc verbi est, *Regiutinosum*? Restituimus, *Odoratum, ex dulci acre, glutinosum*.

¶ Cap. XVI. *Æquitas etiam in eis obstringitur*.) Lege addendo voculam, *Æquitas quidem etiam in eis obstringitur*. Nec caret sua elegantia particula, *Quidem*, sicut sequenti versu temerariè fecit, qui detraxit vocem, *Ego* scribens, *In primis præcipitur*, pro, *In primis ergo præcipitur*. (*Nam vbi incubauere, fœuos liuidos faciunt*.) Antiqui codices, *Nam nisi incubauere*: vt quod præcedit, *ad opera*, non de mellificio, sed de prolificatione intelligatur, quæ incubatu fit.) Tertio inde versu adde verbum, *Existimatur*. *Hulceribus aptissimum existimatur*. (*Quam probabilem aliàs sententiam fucorum euentus coarguit*.) *Prouentus*, non, *Euentus*.

¶ Cap. XVII. *Cùm procedit, vnà est: totum examen circa eum conglobatur*.) In vetustis codicibus aliter legitur, ac distinguitur, *Cùm procedit vnà est totum examen, circàque eum conglobatur*. (Bellum verò, quod mox, *Assidua custodes autoritatis*, nescio quis deprauauit in, *Assidua custodes autoritate*. (*Apparatus indicio diem tempestiuum eligentium*. Lego, *Apparatus indice*, nempe murmure, quod

re, quod nomen proximè præcessit. (*Si quà lassatus deficit, aut forte aberrauit, odore prosequuntur.*) Verior lectio, *Si qua lassata def. a. f. a. odore persequitur.* nam lassari, & aberrare in regem competere non potest. (*Sedere in ore infantis Platonis, tunc etiam suauitatem illam prædulcis eloquij portendentes.*) Vt verior, ita multo elegantior vetus lectio, *Sedere in ore infantis tum etiam Platonis suauitatem,* &c. [Et continenter, *Sedere in castris ducis Drusi Imperatoris, tunc prosperrimè pugnatum.*) Lege, *In castris Drusi Imperat. quum prosp. pug.* (Et circa finem cap. *alterutra pars, quæ suis,* non, *Quem suis.* [Et sequenti versu, *Maxime rixa in conuehendis floribus exorta,* non, *Maxima rixa & in c. f. e.*

¶ Cap. XVIII. *Aliqui non nisi in tantum adacto intestinum sæpe assequatur.*) Vetus lectio, *Vt intestini quippiam sequatur.* [Sequenti versu redundabat, *Dein.* (*Adrepentésque foribus opertas sufflant: ab hoc spatio prouolant.*) Restituimus ex fide veterum codicum, *Adrepentésque foribus per eas sufflant: ad hoc prouolant,* hoc est, ad flatum ranarum prouolant apes.

¶ Cap. XIX. *Papilio etiam ignauus & inhonoratus, luminibus accensis aduolans.*) Adde voculam, *Hic. Papilio etiam hic,* quod nõ de quouis papilione loquatur. &, *Aduolitans,* frequentatiua forma legendum. [Sed grauius erratum mox sequitur, vtpote non simplex, *Filis etiam araneus, quacunque incesserit, alarum maxime languines obtexit.* Non enim de araneo loquitur, sed tertiũ nocendi modum papilionis narrat: *Filiis etiam araneosa, quacunque incesit, aliarum maximè languine obtexit.*

¶ Cap. XXII. *Prima eas retorquere rursúsque texere inuenit.*) Veteres codices, *Redordiri, rursúsque texere.*

¶ Cap. XXIII. *Hanc ab his quoque cogi subigique.*) *Quoque,* redũdat. sicut antepenultimo versu duæ dictiones, *More ceræ,* quæ cera ex postremis syllabis verbi, *Lentescere,* nata est. [Et primam dictionem huius cap. quæ est, *Bõbyces,* mutatis postremis literis perperam assuerunt fini vigesimisecundi capitis: cùm ibi non minùs grauiter, quàm argute, dictum sit, *Vt denudet fœminas vestis,* ac si dicat, nihil absurdius fieri posse, quàm cum vestis ad tegendum partes, quibus pudor debetur, inuenta, eadem ad nudandum eas adhibeatur pellucida: quæ argutia perit, si dicas, *Vestis bombycina,* ac non simpliciter, *Vestis.* [*Nec puduit has vestes etiam viros leuitate vsurpare propter onera æstiua.*) Itáne hæ vestes propter onera vsurpantur, ac non magis propter leuitatem? Verior lectio, *Nec puduit has vestes vsurpare etiam viros, leuitatem propter æstiuam.* Primùm fœminarum lasciuia his via est, quæ gauderent nuditatem suam per eas aspectari. Deinde viri quoque vsurpare cœperunt, ob delicatam leuitatem æstati cõuenientem.

¶ Cap. XXIIII. *Circinato adnectens.*) Hoc adiectiuum nomen substantiuum poscit: & habetur sanè in manuscriptis, *Circinato orbe adnectes.* Circinatum vocat tam absolutum, vt circino ductus videri possit. [*Derelicto laxo prætenti summa parte.*) In his quidem verbis nullum commodum sensum video. Quod si legas, vt in nostris archetypis habetur, *Derelicta lasso prætenti summa parte,* sensus erit, prætentæ telæ summam partem imperfectam præ lassitudine ab araneo derelictam. [Ibidem, *Arbitrari licet.* legendum est, non, *Liceat.* [*Pariunt autem oua ea in telas expansa, quia saliunt.*) Pro, *Expansa,* lege, *Et sparsa.* Ideo sparsa, quia saliunt. [*Pariunt autem trecentos.*) Reposuimus, *Pariunt autem & tricenos.*

¶ Cap. XXVIII. *In Thraciæ partibus iuxta Olynthum.*) Vetus lectio, *In Thracia iuxta Olynthum.* Quod in hoc annotaui, ne indocti, qui sic loqui solent, exemplum apud Plinium inueniri iactent.

¶ Cap. XXIX. *Iidem quippe noctibus non volare eas propter frigora tradiderunt ignari etiam longinqua maria ab iis transiri, continuata plurium dierum profectione. Quod maximè miremur famem quoque, quam propter externa pabula petiere sciunt imminere.*) Non obscurum erit ex collatione, quanto & hic antiqua lectio sit incorruptior: Iidem quippe nec volare eas noctibus propter frigora tradiderunt, ignari etiam longinqua maria ab iis transiri continuata plurium dierum (quod maxime miremur) fame quoque quam propter externa pabula petere sciunt. (*Italiam ex Africa magna cohorte infestant.*) Scribo, *Itialiam ex Africa maximè coortæ infestant.*

¶ Cap. XXXII. *Multa autem insecta & aliter nascuntur, atque asilus inprimis ex rore.*) *Asilus,* nec est in emendatis exemplaribus, nec alioqui hîc locum habere potest, vbi de papilionibus fit mentio, non de asilis. [Sequenti versu est, *Inde porrigitur vermiculus,* non, *Oritur.*

¶ Cap. XXXVII. *Alij præfixa his pila cuspidant.* (Malim, vt vetus, *Alij præfixa hastilia cuspidant:* præcedit enim, *Cornibus.* [*Oculos vnicolores nulli, cum candore omnibus mediusculo differentes.*) Vetus lectio melior, *Oculus vnicolor nulli, cum candore omnibus medius color differens.* [*Ardent, intenduntur, humectantur, cohibentur.* (Legi debet, *Humectant, conniuent.* [*Ab ijsdem, qui altero lumine orbi nascerentur, Coclites vocantur, queîs parui vtrinque ocelli, Lucinj iniuriæ cognomen habuere.*) Locus est fœdè corruptus. Exemplaria manuscripta habent: *Ab ijsdem, qui altero lumine orbi nascerentur, Coclites vocabantur: qui paruis vtrisque, Ocellæ Luscini iniuria cognomen habuere.* Vt hoc intersit inter Luscinum & Coclitem, quod hic sit vnoculus natus, ille per vim eluscatus. Porrò Coclitem eo modo Opici ex Cyclope detorserunt, quo ex Ganymede Catamitum. Fuerunt autem Coclites Horatiorum gentis, sicut Seruiliorum Ocellæ, Fabriciorum Luscini, Pompeiorum Strabones, Papyriorum atque Æliorum Pæti. [*Bobus bis mutantur.*) Vetus lectio, *Boues bimi mutant* (*Setis intus os hirtũ, & linguam etiam appellatam.*) Lege, *Et linguam etiam ac palatum.*

¶ Cap. XXXIX. *Quæ verò ratio crocodilis, si non cruori, sed duritiæ tergoris tribuatur & solertia.*) Lectio sane inepta, castiganda ad exemplaria vetera sic, *Ceu vero non crocodilis duritia tergoris tribuatur, & solertia.* Coarguit enim hoc exemplo quorundam opinionem, qui subtilitatem animi constare cute operimentísq; corporum putabant. (*Velut languidiores, cùm menstrui cursus stetere.*) Legendum, *Vt & lanugines oris, c. m. c. s.*

¶ Cap. XL. *Primogeniti in quaque parte sues primas premunt, & si escę sunt faucibus proximę.*) Prodigiosa deprauatio, cùm à Plin. scriptum sit, *Primis genitis in quoque partu sues primas præbent: eæ sunt faucibus proximæ,* scilicet mammæ. ¶ Cap. XLI. *Tenuissimũ camelis, mox equabus.*) Manu scripti codices habent, *Equis,* nusquam obseruantes recentiorum exceptionem de ablatiuo in filiabus, equabus, asinabus. Sicut & suprà 40. c. *Asinis à fœtu dolet,* non, *Asini.* Idem animaduerti & in Liuianis exemplaribus.

¶ Cap. XLII. *Duobus alpes generibus pabula sua approbant Dalmatiæ Docleatem mittunt, Centronum terræ Natusicum.*) Vetus lectio, *Dalmaticæ Docleatem mittunt, Centronicæ Vatusicum.* Dalmatica vocat iuga à Carnis ad Dalmatas vsque pertinentia.

¶ Cap. XLV. *Sunt autem crura his obliqua, humani poplitis modo.*) Pollicis, nõ, *Poplitis.* (*Qua perfossa, ceu vinculis, spiritus fugit.*) Legendum, *Ceu iugulo,* scilicet professo.

¶ Cap. XLVI. *Leo etiamnum tortuosos.*) Scribo, *Tortuosius.*

¶ Cap. XLVII. *Confirmant & apodas habere, nycterin & drepanin, in eis quæ rarissimè apparent.*) Nycterin pro rara nõ agnosco, quæ Græcis vespertilionem sonat, volucrem potius, quàm auem. Raræ aui rarum nomen magis conuenit, quemadmodum habet antiqua scriptura, *Et apodas habere, & ocen, & drepanin.*

Cap. LI. *Hinc tot cantibus & modulis flexiones.* Antiqua lectio potior, *Hinc tot cantus & moduli flexionésque.* ¶ Cap. LIII. *Qui venena serpentium suctu è corporibus exigerent.*) Meliùs, *Corporibus eximerent.* (*Scythæ sagittarum vngunt aciem.*) Vetus lectio, *Scythæ sagittas tingunt.*

EX LIBRO DVODECIMO.

CAP. IV.

VNam, quam peculiariùs Virgilius celebrauit, ebenum.) Rectiùs manu scripta volumina, *Vnam è peculiaribus Indiæ Virg. celebrauit ebenum.*

¶ Cap. V. *Quorum pondera adeo in terram curuantur vt annuo s. i.*) Incorruptiora exempla. *Quorum imi adeò,* &c. ¶ Cap. VI. *Qua sapientiores Indorum, viuunt.*) Lege, *Sapientes,* id est, philosophi.

¶ Cap. IX. *Facilius hoc & crustosius amariúsque & gummosum.*) Lege addendo iuxta fidem veterum codicum, *Facilius hoc, & crustosius, amariusque: at Indicum humidius & gummosum.* [Ibidem legitur, *In libras x. terni,* non, *x. tantum.* ¶ Cap. XIII. *Vt alij existimauere frutice venoso.*) Exemplaria nostra, quæ ob vetustatem sequimur, habent, *Frutice myrtuoso.* Quod nescio cur debuerit magis absurdum videri, quàm, *Gummosus,* & similes Plinianæ voces. ¶ Cap. XIIII. *Græci stagoniam & atomum tali modo appellant minorem autem Arabiam* (Imò, *Orobiam,* à magnitudine, ὀρόβου hoc est, *Erui.* [Vltimo capitis versu lege, *Potiùs quàm in micas frietur.* ¶ Ca. XVI. *Facillimè autem adulteratur Indica myrrha.*) Scribo, *Fallacissimè autem adult.* ¶ Cap. XVII. *Periti rerum astruxerũt.*) *Asseuerant,* non, *Astruxerunt.* ¶ Cap. XIX. *Reuehunt vitrea & ænea.*) Meliùs, *Et ahena.* [*Sterilior imbre, ceu diræ naturæ.*) Vetusti codices, *Sterilior imbre, cæduæ naturæ.* [Et mox illic legitur, *Venia cædendi,* non, *Metendi.* [*Deinde sorte germina discerni.*) *Cremia,* non, *Germina,* quæ vox vel ex Psalmographo nota esse poterat.

¶ Cap. XX. *Per Nabatæos Troglodytásque confines, qui considêre ex Nabatæis.*) Vetus lectio, *Per Nabatæos Troglodytas, qui considêre ex Nabatæis:* vt intelligamus coloniam à Nabatæis negotiatoribus in Troglodyticem deductam.

¶ Cap. XXIIII. *Eandem quæcunque sit aspalatho.*) Lege, *Eandem, quæ sit aspalatho.* ¶ Cap. XXV. *Maximè probatur, quod antè semel fluxit.*) Melius vetus exemplar, *Maxime probatur, quod ante semen fluxit,* id est, antequàm semen prolatum sit. [Paulo pòst illic legitur, *Exit & in Pamphylia, sed aridior,* non, *Acrior.*

EX LIBRO DECIMOTERTIO.
CAP. I.

PRimúmque id scire conuenit, mutata autoritate ad peius transisse gloriam.) Syncera lectio, *Mutatam autoritatem & sæpius transisse gloriam.* ¶ Cap. III. *Vestes prolongant tempus.*) Antiqui codices, *Vestes prorogant tempus.* [*Summa commendatio eorum, vt transeuntem fœminam odor inuitet, etiam aliud agentem.*) Magis placet quod in iisdem codicibus habetur, *Vt transeunte fœmina odor inuitet, etiam aliud agentes.*) Neque enim vsque adeò Romanorum mores, vt frequentior esset viris, quàm fœminis, vnguentorum vsus. [Ac mox, Sed quidam crassitudo maximè delectat, idipsum approbantes.) Illic est, Spissum appellantes, non, *Idipsum approbantes.* [*Atque Caium principem solutū lauari.*) Lege, *Atque Caium principem solia temperari*, scilicet iussisse. [*Vtinámque dicere possemus, quis primus instituisset ista. nimirum hac mercede orbem terrarum corruptæ deuicère aquilæ.*) Duas vocales, *Ita est*, quibus perquàm eleganter Plinius vtitur, scribarum siue potiùs castigatorum temeritas deprauauit in, *Ista.* Sic enim scribitur ac distinguitur in emendatis voluminibus, *Vtinámque dicere possemus, quis primus instituisset. Ita est, nimirum hac mercede corruptæ terrarum orbem deuicere aquilæ.* Sic lib. 7. cap. 40. dixit, *Ita est profectò, alius de alio iudicat dies.* Item lib. 18. cap. 6. *Itáque est profectò, opera, non impensa, cultura constat.* Præterea lib. 24. cap. 1. *Ita est profectò, magnitudo populi Romani perdit ritus, vincendóque victi sumus.*

¶ Cap. IIII. *Genera earum plurima: & prima fruticem non excedentia: sterilem hanc, alibi & ipsum fertilem, breuémque ramis obiri vmbra foliorum.*) Emendata lectio, *Sterilem hunc, alibi & ipsum fertilem, breuique ramorum orbe foliosum.* Qui error tam crassus est, vt mirum sit à nemine deprehensum. [*Præterea cæsum à dorso puluinato, & in aluo media fissura plerisque vmbilicatum.*) Reposuimus ex manuscriptis, *Præterea cæsum à dorso puluinata fissura, & in aluo media plerisque vmbilicatum.* [*Quod erat prius, pomis refertam.*) Pro his verbis longe alia sunt in antiquis voluminibus, nempe hæc, *Eratque, cùm hæc proderem, fertilis.* ¶ Cap. VII. *Certóque eam fugit alienus humor, qui aluum omnem rigat.*) Lege, *Qui aliam omnem rigat.*

¶ Cap. XI. *Neque ad alios vsus illis, quàm funibus. Rex Antigonus in naualibus vsus est rebus, nondum sparto communicato.*) Syncera lectio, *Nec aliis vsus est, quàm inde, funibus rex Antigonus in naualibus, rebus n s.c.* ¶ Cap. II. *Quæ potuit esse segminibus vtrinque amputatis.*) Scribo, *Resegminibus.* [*Minus sorbet. Politur & charta magis, vt splendeat.*) Lege, & distingue, *Minus sorbet politura charta, magis splendet.* [*Deprehenditur & lentigo oculis, sed mediis inserto glutina mentis ceu tænia iunco papyri bibulo, ibi vix litera fundente se.*) Voluminum veterum emendatior lectio, *Sed inserta mediis glutin m t s tænia fungo papyri bibula, vix nisi litera fundente se.* [*Nam fabrilis à gummi commissuræ fragiles sunt.*) In eisdem codicibus meliùs est. *Nam fabrile, gemmisque fragilia sūt.* *Fabrile*, videlicet glutinum: &, *Gummis*, genitiuus est à Gummi, κόμμι κόμμεος. [*Minimum hunc modum integerit.*) Lege, *Minimum hoc modo intergerij.*

¶ Cap. XIII. *Quod eò magis miror, si etiamnum Homero condente Ægyptus non erat. At cur si iam hic erat vsus, in plumbeis linteísque voluminibus scriptitatum constet? Cur & Homerus in illa ipsa Lycia Bellerophonti, codicillos datos, non epistolas prodidit?*) Hic tenebrio nescio quis aliquot voces ex II. cap. repetitas, sed deprauate, in ulcire ausus est: nam vetusta exemplaria omnia tantùm habent, *Q. e. m. m. s. e. H. c. Æ. nō erat aut cur, si iam hic erat vsus in ipsa illa L. B.* &c. Agnoscis erudite Lector, Plinianum orationis fluxum, nullam interpolatoris operam desiderantem. ô impudentiam! ¶ Cap. XV. *Interiit nuper incendio, quam Cethegus dedecens, libris 14. permutauerat.*) Vetus lectio, *Interiit nuper incēdio à Cethegis descendens.* H-S XIIII. *permutata.* [*A Nomio Tiberij Cæsaris liberto.*) Lege addendo, *Item à Nomio*: nam duas recenset amplissimas, Ptolemæi vnam, alteram Nomij. [*Operimento conchylij & laminæ per mediam vestitam fuisse.*) Pro pessima opera malam gratiam meritus est, quisquis hic Pliniana verba aliquot de suo additis, interpolare non est veritus. Nam syncera scriptura tantum habet, *Operimento laminæ vestitam fuisse.* quemadmodum lateritij parietes ornatas caula marmoreis crustis vestiuntur. [*Nutriuntur optimè splendescúntque, manúque sicca fricantur ab alienis maximè: nec à bacu is læduntur, vt in his genitæ.*) O belle tractatum Plinium! Vide obsecro, Lector, quātum hæc à germana lectione discrepent, quæ talis est, *Nutriuntur optimè splendescuntque manu sicca fricatæ à balineis maximè, nec à vinis læduntur, vt his genitæ.* ¶ Cap. XVIII *Totúmque abire in lacum.*) *In altum*, non, *In lacum.* ¶ Cap. XIX. *Punicum malum cognomen sibi vindicat.*) Lege, *Cognomine sibi vendicante.*

¶ Cap. XXI. *Semine, colore & specie foris.*) *Farris*, non, *Foris.* ¶ Cap. XXIII. *Vtilitas herbosa ergo, & eò lætior satietas, quod perquàm modico pinguescunt & quadrupedia.*) Exemplaria vetera, *Vtilitas, quæ eruo, sed ocyor satietas, per quam modico pinguescente quadrupede.* [*Obiterq; inter ordines allium capessere fertile est.*) Lege, *Allium & cæpe seri fertile est.*

¶ Cap. XXV. *Vix vt respicere è naui tutum sit.*) *Prospicere*, non, *Respicere.*

EX LIBRO DECIMOQVARTO.
CAP. I.

SVbdiales inambulationes vmbrosis operculis opacat.) Syncera lectio, *Vmbrosis pergulis* vt est videre in emendatis manuscriptis. ¶ Cap. II. *Vua tam parua, vt nisi pinguissimo solo coalere non possit.*) Rectiùs, *Colere non prosit.* [*In neglecto solo morosa pingui putrescit, gracili omni non prouenit.*) Legendum, *In eligēdo solo morosa.* Morosum in eligēdo ideò dicit, quod ei nec pingue nec gracile talis conueniat. [*Túncque Albanum vinum æmulantur.*) Restituimus ex vetustis codicibus, *Albano vino æm.* Sic Martialis, Æmula Baianis Alsini litoravillis, locutione à Græcis accepta. ἀμιλλωμαι τινι. [Leuius hoc videri poterat, nisi in his leuibus tam sæpe scribæ ludere sibi permittant. [*Mærica contra omnes ictus firmissima.*) Veteres libri, *Contrà omne flatus fir.*

¶ Cap. III. *Et coronaria naturæ lusu stephanithis.*) Scribo, *Coronario naturæ lusu.* ¶ Cap. IIII. *Cum C. Gracchus Tribunus plebis seditionibus agitatis interemptus.*) Latiniùs nostra exemplaria, *Plebem seditionibus agitans.* [*Rarò quippe adhuc fuere nec nisi importatis singulis testis millia nummūm.*) Vetus lectio, *Nec nisi in nepotatu.*

¶ Cap. VI. *Pucino retulit acceptos, non aquoso.*) Lego, *Pucino retulit acceptos, non alio vsa.* [*Cùm eadem vitis, aliud aliis locis pullulet.*) Maluimus & hic nostros manu scriptos sequi, in quibus est, *Aliud aliis locis polleat.* ¶ Cap. VII. *Nec Cymoliti per se gratia.*) Nostri veteres codices, *Timoliti*, habent, cuius & apud Galenū fit mentio. [*Cæsare non aliud potaturum.*) Scribo, *Poturum.* ¶ Cap. XIII. *Interfectam fuisse à marito.*) Scribo ad exemplar vetus, *Interfectam fuisse à marito*, attestante Gellio. [*Aromaticis delectatos.*) Lege, *Aromatite*, id est, quod nunc Hippocratis vocant, cuius inuentum videri volunt.

¶ Cap. XIIII. *Sic quoque diu transmarina fuerunt in auctoritate ad atauos vsque nostros, etiā Falerno iam reperto, sicut apparet ex illo Comico versu Anaxipolis Thasij: Quinque Thasii vini inde depromam. Falerni bina.*) Quid ego audio, Anaxipolim Thasium Latino versu scriptitasse? an forte Græce quidem scripsit, sed togatas fabulas. Alioqui inepte citatur testis, vbi agitur de autoritate, quæ fuit vinis in Vrbe atque Italia. Subiiciam & hic veterem lectionem, quò magis appareat deprauatio, *Sic quoque postea diu transmarina in autoritate fuerunt, & ad auos vsque nostros: quin & Falerno iā reperto, sicut apparet ex illo Comico versu: Quisque Thasii*, &c. Neque enim ratio temporum patitur, vt legamus ad atauos, de vinis, quæ post Opimium Consule in pretio fuerūt. [*Millia cadorū cōgiorū.*) Lege, *Cadorū cōgiariorū*, id est, qui cōgiū caperent. [Sequenti versu est, *C. Sentius*, non, *Censius.* [*Hortensius super decem cados hæredi reliquit.*) Non video cur hoc magnum videri debeat, cùm Lucullo eiusdem vini plusquàm CM. cadorum fuisse supra in hoc ipso capite scriptum sit. Verior est dubio procul manu scripta lectio XM. cadorum, quod scribæ hoc modo scribere solent x inde lapsus occasio.

¶ Cap. XV. *Quidni? Et Cæsar dictator triumphi sui cœna vini Falerni amphoras* C. *Chij cados* C. *in conuiuia distribuit.*) Conuiuia hic vocat certum conuiuarum numerum vnà discumbentium, qui fere intra Musarum numerum consistebat, iuxta tritum illud prouerbium: Septem conuiuium, nouem conuitium. Quare nimio plus essent centum cadi vel Cyclopum conuiuio. Itaque malui antiquam scripturam sequi, *Quid, non & Cæsar Dictator triumphi sui* CV. *F. amphoras, Chij cados, in conuiuia distribuit*, id est, in singula conuiuia singulos cados, singulásque amphoras.

¶ Cap. XVI. *Fit & è pomis.*) Meliùs, *Fiunt & è pomis.* [Ac mox, *Primúmque è palmis*, non, *Proximúmque & è palmis.* [*Myrtiten Cato quemadmodum fecerit, hoc paulò post indicabimus.*) Meliùs, *Myrtiten Cato quemadmodum fieri docuerit, mox paulò indicabimus.* [*Ex cæteris herbis colatis.*) *Colatis*, redundat. [*Qualem & redolent salicum Patauinorum in palustribus vindemiæ.*) Lege, *Qualem & salicum redolent Patauinorum in palustibus vin.*

¶ Cap. XVII. *Adeò nihil intentatum in vita fuit.*) Elegantius datiuo casu, *Adeò nihil intentatum vitæ fuit.* ¶ Cap. XVIII. *Aspendios, damnata à feris.* [*Damnata aris*, lege. *aris* enim libare significat. [*Ægyptus & acebolinam habet abortiuos facientem.*) Vetus, *Ægyptus & ecbolada habet, abortus facientem.* (*Sic & maris nauigio.*) Rectiùs, *Mari nauigato.* ¶ Cap. XIX. *Prolibare diis nefastū habetur vino.*) Rectiùs, in vetustis codicibus scribitur, *Vina*, sicut tertio ab hinc versu, *Polluta & Græca.* (*Præcepta tradiderint.*) *Præcepta condiderint*, est in veteribus: idque non ineleganter, vt nihil opus fuerit mutare. (*Anni prioris vna nōnusquā fæce*

acetóve condiunt.)Vetus lectio, Nonnusquam prioris vini fæce acetóve con...at.

¶ ...ap.xx. Iterum sponte feruere: qua calamitate cùm deferbuit, deperit sap...r.) Cùm deferbuit, voces sunt superuacaneæ, & ab interprete p...imùm adi...ctæ.(Acor aut fumidum virus, aut picis adustio.)Lege, Piscis autem adustio : nam superiora resinæ vitia sunt, hoc picis.(Asia picem Indicam maximè probat, Græcia Piericam) Non Indicam, quod absurdum erat, sed, Idæam, ab Ida cãtat...ssimo Troadis monte, at...stante etiam Theophrasto.

¶ Cap.xxi. Sic coopercula doliorum medicanda.) Imò, Opercula. Error natus ex geminatione literarum. ¶Cap.xxii. Pestera die ex ore halitus fœtidi.)Veteres codices diserte habent, Halitus cadi: vt intelligamus eos nimia temulentia cadum olere. [Cùm priorem diem quotidie perdant, imo verò & venientem.) Nihilo deterior erat vetus lectio, Illi verò & venientem.(L. Pisonem vrbis Romæ curatorem, ab eo delectum.)Syncerior lectio extat in antiquis voluminibus, L. Pisonem vrbis Rom. curæ ab eo delectum, hoc est ad curam, Præfectus vrbis creatus est, non curator: & præfecturam circunloqui libuit.

EX LIBRO DECIMOQVINTO.

Cap. I.

Oleam Theophrastus celeberrimus è Græcorum autoribus.)Moderatius Plinius, Theophrastus è celeberrimis Græcorum autoribus.(M. Seruius T. F. Ædilis curulis.) Antiqua scriptura, M. Seius, L. F. Certè Seruius, pronomen est, non nomen. Nec desiderat e rastros, aut falcem vllam, aut curam.)Elegantius vetus, Nec desiderat e rastros, aut falces, vllámve curam ¶Ca.III. Has enim ocyssime occupat æstas, quia sunt tenerrimæ, & amurca cogit decidere.) Vera lectio, Has enim ocyssimè occupatas, qui sunt tenerrimę amurca cogit decidere. Cum omni hora oleũ decrescat.) Lege, Omni mora. ¶Cap.v. Quam earum in his locis optimam esse dicant.) Veteres codices, Quam earum finitimis locis o.e.d. Nec erat opus mutare. ¶Cap.vi. Præterea conchas & plumbeas cortinas aere vitiari)Vitiata lectio est: restituimus iuxta fidem archetyporum sic, Præterea in conchas & plumbeas cortinas ære vitiari. Refertur enim ad, Decapulandum, quod præcessit.

¶Ca.vii. Suis herbis componunt inter Cappadociam & Seleuciã, quod Seleucinum vocant.)Vera lectio vetus, Inter Cappadociam & Galatiam quod Selgiticum vocant. Idem erratum deprehẽdimus & castigauimus lib.23. ca.4. scribendo sic, Selgiticum neruis vtile diximus.[E pice fit, quod picinum appellant.) Lege, Pissinum, non, Picinum, vt sit Græca vox.

¶Cap.xi. Præcocia verò mustea.)Scribo, Præcoci, referendo ad proxime præcedens, Prouentu.[E strutheis odoratissima.)Lege, A strutheis, id est, post struthea.

¶ Cap.xiiii. Tamen peculiare nomen dedit.)Lege addendo, His tamen peculiare. His, Lanatis, quorum mentio præcessit. [A cõditione castrati seminis, quæ spadonia appellant. Belgemela à foliis: folium enim vnum, aliquando & geminum erumpit è latere medio.) Mira verò donominatio à gemino folio, Belgemela. Sed cur potiùs à gemino, cùm sæpius vnicum erumpat? Antiqua exẽplaria aliter habent, Quæ spadonia appellãt Belgæ Melofoliis foliũ vnũ, aliquando & geminum, erumpit: Mirum autem videri non debet, si Belgæ spadonia vocabant Romano, & non Gallico vocabulo, vt qui prouinciales id temporis essẽt, apud quos ipse Plinius aliquandiu vixit: vnde hoc pomum in eius notitiam venit, vrbanis alioqui non admodùm notum. Melofolium verò dictio est ex Græca ac Latina composita, quasi μηλόφυλλον.

¶C.xv. Reliquorum nomina aliter in aliis locis appellantur.)Scribe addendo, Aliter in alis atque aliis loca.[Conduntur verò pyra, vt vuæ, ac totidem modis, non aliter quàm in cadis. Præterea quæ in pomis proprietas pyris quoque vini. Similiter iis ægris medentes in escam dant.) vera lectio, Conduntur verò pyra, vt vuæ ac totidẽ modis. nec aliud in cadis, præterquàm pruna. Pomis proprietas pyrisque, vini: similiterque in ægris medentes cauent.

¶Ca.xvii. Eandem pomis vino subigunt.)Meliùs, Vino subigũt. [Oleo aspergi in ore, vt de palmis diximus.)Hoc nusquam dictum est: sed particula, Vt, redundat. Mox legendum, De palmis diximus, vt sit transitus ad reliqua. Ac si dicat. Nisi inter peregrinas arbores de palmis delectum esset, potuisse hic inter secundas menias de earum fructu dici, nunc de ficis proxime dicendum.

¶ Cap.xviii. Ad nos ex aliis transiere gentibus Chalcidicæ, quarum plura genera: siquidem & Lydiæ, quæ sunt purpureæ, & mamillanæ similitudinem mammarum habent.)Legẽdũ ex fide veterũ exemplariorum. Ad nos ex aliis transiêre gentibus, Chalcide, Chio quarum plura genera: siquidem & Lydiæ, quæ sunt purpureæ & mamillanæ, similitudinem earum habent. Alioqui Plinius omiserat Chias Romæ non incelebres, & Martiali in primis amatas. [Nam Alexandrinæ enixiores. Candicans terina, cognomine delicata.)Eadem exemplaria veram etiam nunc lectionem retinent, Nam Alexandrina è nigris est, candicante rima, cognomine delicatæ. Alioqui non bene cohæret quod mox subsequitur, Nigra & Rhodia est.[Tanto propiùs Carthaginem pomo Cato admonuit. Elegãtius vetus lectio, Tanto propiùs Carthaginẽ pomo Cato admonuit. ¶Ca.xix. Ergo culices partim fraudati alimento in matre, hoc est, putri eius tabe, ex qua nati ad cognatam volant.) Antiquior lectio melior, Ergo culices parit: hi fraudati alimento in matre, putri eius tabe, ad cognatam volant. ¶Cap.xx. Setaniæ tamen maius pomum est.)Tamen, superuacaneum est, natum ex proximis syllabis, taniæ, nec ad sensum quicquam facit. ¶Cap.xxi. Hæc obnoxia acri odore, nec suauitate iucunda.) Cuinam obnoxia? Syncera lectio, Hæc obnoxia acori. Odore & suauitate rotunda præcellunt. Cæteris vini sapor. [Et rufatur capillus primùm prodeuntibus nucleis.) Nuculis, non, Nucleis.

¶Ca.xxiii. Molitura etiam præstant.)Vetus, Moluntur etiam, & præstant, &c. ¶Cap.xxv. Minus quinquennio est.) Satis Latinè dixerat Plinius, Minus quinquennium est, nec erat cur mutaretur. ¶Cap.xxviii. Aliquorum lignum ipsum in vsum & pomi vicẽ, vt grana myxis, quas in Ægypto gigni diximus.)Vetus lectio, Aliquorum lignum ipsum in vsu & pomi vice, vt generi amygdalæ, quã in Ægypto gigni diximus. Dixit autem Plinius his verbis, Pomũ longius pyro, inclusum amygdalæ putamine & corio; colore herbido. ¶Cap.xxix. Antequam piper reperiretur, illam obtinens vicem.) Illius obtinens vicem, legendum est. [Plebeia, torrida, ac squalida.)Scribo, Retorrida, qua voce libenter vtitur. [Quin & virgæ anuli.) Lege, Virgei anuli. [Papyrium Nasonem.) Massonẽ, non, Nasonem, attestante Liuio.

¶Cap.xxx. Et posteà accessere genera eius. Hanc syluestrem &c.) Quam. Hanc? Libri vetusti, Posteà accessere genera. tinus, hanc syluestrem, &c. Alioqui male cohæret, Accessit & regia, nisi, tinus, præcedat.[Folio crispo ac breui, quæ inuenitur rara.) Lege, Inuentu rara.[Præferenda vtique myrto & oleæ est.)Vetus lectio, Præferẽda ei vtroque olea.

EX LIBRO DECIMOSEXTO.

Cap. I.

Nauigantibus similes, cùm integant aquæ circundatæ naufragiis. Cùm verò recesserint, fugientes cum mari pisces circa tuguria venantur.)Vera lectio, Nauigantibus similes, cùm integant aquæ circundata: naufragijs verò, cum recesserint, fugientésque cum mari, &c.[Non pecudes hos habere, non lacte ali, vt finitimis. Ne cum feris quidem dimicare contigit.) Meliùs, Non pecudem his habere, non lacte ali, vt finitimis, ne cum feris quidem dimicare con. [Potus non nisi ex imbre)Legendum addendo, Potus iis. [Et sequenti versu, Et hæ gentes certè. Certè, superfluit.

¶ Cap.ii. Roborum vastitas intacta.)Et hîc adde vnam dictionem, Æuis roborum vastitas intacta. ¶Cap.iiii. Veluti pop. Rom. ipsa corona imposita.) Ipsi, non, Ipsa.[Longum est, ex institutione operis. Vetus lectio, Nec instituti operis. [Quique patriæ muro primus scandens, audentem irrumpere occidit. Quique ciuem maluit seruare, quàm hostem occidere.) An non hæc inter se pugnant? Sicut nec id apte cohæret, quod mox subiicitur, Vtque eum locum, in quo sit actum, obtineret hostis eo die. O strenue nauatam à deprauatore operam, & cui nulla ex his, quæ hîc memorantur, corona dignum sit præmium! Restituimus ex fide manu descriptorũ hoc modo. Quæ sub ipso Ioue datur, cuique muros patria gaudens rumpit. Confert enim leges Romanas de ciuica, cum illa Græcorũ de Hieronicis, hoc est sacrorum certaminum victoribus, in quorum honorem patria cuique sua redeunti murorum partẽ diruebat, quà oppidum intraret: tanquàm nihil opus esset mœnibus ciuitati, quæ tales viros gigneret. Mox subiiciuntur capita legum, Ciuem seruare, Hostem occidere, Vtque eum locum, in quo sit actum, hostis obtineat eo die.

¶ Cap.v. Nec non & in copia frugum.) Veteres codices, Nec non & inopia frugum.[Distinguemus ergo proprietate naturáque, & vbi res coget, etiam Græcis nominibus vtendum.) Vtendum, superfluit. nam omnia referuntur ad verbum, Distinguemus. ¶ Ca.vi. Continentur hispido calice, per genera plus minus complectente.) Scribe addendo, Plus minùs cutem complectente. Cutem, glandis scilicet.

¶Ca.vii. Gignunt & alia ramorum eius pilulas corpori, non pediculo, adhærentes.) Legendum, Gignunt & alæ ramorum eius pilulas, corpore, non pediculo adh.[Item circa finem capitis, Et in folio rubente aquosos nucleos candicantes. non, Rubentes, quod nescio quis ad pilulas præcedentes referendum putauit.

¶ Cap.viii. Granum hoc, primóque ceu species frutices paruos aquifoliæ ilicis, quisquilium vocant.)Syncera lectio, Primóque seu scapus fruticis paruæ aquifoliæ ilicis: cusculium vocant. Est enim Hispanum vocabulum, non Romanum: & cusculiatum videtur olim dictũ, quod nũc deprauatè scarlatum.[Signũ hoc eius, quod in tenebris decerpitur.) Quo, nõ, Quod.[Græci cortices arborum

appellant. Vetus, *Corticis arborem.*

¶ Cap. XVIII. *Tingendi causa ad seruorum vestes.*) Illic legitur, *Ad seruitiorum vestes.*

¶ Cap. XXIIII. *Et apud nos vère palmæ à matre integræ decerpuntur: meliores enim sunt, quæ non diuisæ fuerint.*) Integra lectio, *Et apud nos ferè palmis à messe decerpuntur ex his meliora, quæ sese nō diuiserint.* Loquitur de foliis. (*Decidua à populo quernáque.*) Rectiùs, *Decidua populea quernáque.*

¶ Cap. XXV. *Cæteræ vère concepto.*) Vetus lectio, *Cæteræ vère capturo.* [*Sic fit, vt dum prima cacumina impelluntur, se cutis operiat, geniculato incremento.*) Et hîc diuersa lectio, *Vt prima cacumina impelli sequutis appareat.*

¶ Cap. XXVI. *Cedri, & iuniperus, & ilex, annuæ ferè habentur: nouus fructus in iis autumno pendet.*) Nostra exemplaria, *Citreæ, & iuniperus, & ilex, anniferæ habentur noxiísque fructus in his cū annotino pendet.*

¶ Cap. XXIX. *Quoniam omnis infirmitas cælo magis accidit.*) Lege, *Cælo magis obnoxia est.*

¶ Cap. XXXII. *Fastidio balsamum alibi nasci natura, quàm in Syria noluit ferè: nec non & palmam nasci vbique, aut natam parere.*) Sic dixisset, *Alibi quàm in Iudæa*, verisimilius erat: neque enim in tota Syria nascitur aut vlla alia eius parte, præterquàm Iudæa. Antiquior ac verior lectio hæc, *Fastidit balsamum alibi nasci, Assyria malus alibi ferre: necnon & palma nasci vbique, aut nata parere.* [*Cælum nullo modo quit flecti.*) *Quit*, redūdat. [*Mutari naturam in iisdem locis atque in profundo valere.*) Exemplaria vetera, *Atque pro indiuiso valere.* [*An in Lyciis frigidisque montibus nascitur.*) Lege, *At in Lyciis Phrygiisque m.n.*

¶ Cap. XXXVI. *Durántque eius alta tecta.*) *Eius*, non est quò referatur. Lego, *Durántque æuis.* Sic suprà, *Æuis roborum vastitas intacta* [*Et canori tibiæ ipso educendæ.*) Meliùs, *Et canere tibiæ docendæ.* Nec aliter est in emendatis exemplaribus.

¶ Cap. XXXVII. *Licèt populi vitibus placeant, & Cæcubi ducant.*) Lege, *Et Cæcuba educent.* [*Sequacis ad iuncturas lætitiæ.*) Rectius, *Ad vincturas.* [*Mollioribus vasis, quàm vt è corio fiant.*) *Vilioribus*, non, *Mollioribus.* [*Deciduę salici fertilitatis.*) Legi debet, *Cædua salici fertilitas.* ¶ Cap. XXXVIII. *Ictus ab altero capite vel grauis sentiatur.*) Atqui magis conueniebat, *Vel leuißimus.* Legendum itaque, *Vel graphy*, non, *Vel grauis.* Est autem graphium (vt vulgò etiam notum est) stylus ferreus, quo in ceratis tabellis, quicquid libuerit, exarare solemus.] *Fagis pectines trāsuersi in pulpa apud antiquos. Inde & vasis honos.*) Distingue, *Apud antiquos inde & vasis honos.*

¶ Cap. XL. *CXX. modij tunc lentis pro saburra ei fuere.* Pudendum erratum, cùm tam modica saburra vix mediocri nauigio sufficiat, nedum vlli vsque ad miraculum ingenti. ἀλλὰ τῶ πάντων οὐ φροντὶς ἱπποκλείδῃ, modò sensus sit vtcunque Grammaticus. Vera lectio est XXM. *modiūm lentis.* [*Quas & ipsas esse modicas admodum miror.*) *Medico*, scilicet simulachro. Id miratur, quòd alioqui iūcturę ferè nullæ sint in grādibus simulachris. [*Nónne simulachrum Iouis in arce è cupresso durat.*) Veteres codices, *Simulacbrum Veiouis.*

¶ Cap. XLIIII. *Et dulcior in Punicis.* Restituimus ex archetypis nostris, *Et dulciori in Punicis.* Sēsus est, Quò dulciora poma, eò minùs viuacem esse arborem. [*Decem arbores metiens.*) *Mittens*, non, *Metiens.* [*Quod notatur & in spina fullonia.*) Scribo, *Quod verò in spina fullonia.* Pendet enim à præcedente verbo, *Gignatur.* [*Edendi ratio ætatis quadragenis diebus.*) Rectius, *Ea medendi ratio æstatis quadragenis diebus.*

EX LIBRO DECIMOSEPTIMO.

CAP. III.

IN *Aquilonem obseruare vites & arbores poni suasere.*) Lege, *In Aquilonem obuersas vites.* ¶ Cap. IIII. *Sed idem solum vbicunque arduum opere, difficile cultu, bonis suis acriùs penè pascit, quàm vitiis. Affligit agricolam & carbunculus terræ, quæ ita vocatur. Emendari vitem hac terra putatur.* Longe emendatior, ac plenior vetus lectio: id quod vel absque commonstratore cuiuis Latinè scienti perspicuum esse potest. Est autem hæc, *Sed idem solum vbicunque arduum opere, difficile cultu, bonis suis acriùs penè, quàm vitiis posset, affligit agricolam. Et carbunculus, terra quæ ita vocatur, emendari vite macra putatur.* Hæc lectio belle quadrat & ad præcedentia, & sequentia. [*Iter vites aduri, quod non anteà, Thracia sensit admoto Hebro*) Nostra exemplaria veriùs, *Ænos sensit.* (*Campos Rosciæ dixit Italiæ sumen esse.*) *Roseæ*, scribendum, vt est in veteribus. Virg. Et Rosea rura Velini. ¶ Cap. VIII. *Harenacea vtuntur, si aliqua non sit: in vliginosis verticibus, & si alia sit, vbi hos gentium solos nouimus*, &c.) Emendatior lectio, *Harenacea vtuntur, si aliena non sit: in vliginosis verò, & alia sit. Vbios gentium solos nouimus*, & reliqua. Vbi Germanica gens erat, sed in Gallicam ipsam à Romanis traducta, quo loco nunc est celeberrima Agrippinensis Colonia. ¶ Ca. X. *Amygdalæ in argilla molli meridiem spectanti seri iubentur.*) *Amygdala*, legi debet, *Iubet*, non, *Iubentur.* Præcedit enim proximo versu, *Mago*, cuius hoc est præceptum.) Ac mox eodem versu, *Gaudere & dura*, non, *Gaudere eas in dura.* (*Quo in genere & ... parui sunt, auelluntur.*) Vetusti codices magno consensu habēt, *Et cum perna sua auelluntur*, & ita meliùs cohæret cum his quæ sequuntur. (*Namque & huic principio eligi solum refert.*) Melius, *Nanque ad principium e.s.r.* (*Non omittendum naturæ miraculum, ex tam paruo gigni arbores.*) Magis placet vetus lectio, *Non omittendo naturæ miraculo.* Sic enim sæpe Plinius loquitur. ¶ Cap. XI. *Cato, si locus aquosus sit, inquit, latas pedes ternos: in faucibus imisque palmum & pedem.*) Restituimus mutata distinctione sic, *Latos pedes ternos in faucibus, imóque palmum & pedem. In faucibus*, id est, summa sui parte. *Imosque* id est, ima sui parte. [*Cato crassiorem quinque digitis non omisit. Idem ait, attinere meridianam cæli partem signari in cortice.*) Scribo, & distinguo, *Cato crassiorē quinque digitis. Non omisisset idem, si attineret*, &c. *Cato*, referri debet ad præcedens verbum, *Præcipiunt.* Et, *Non omisisset*, eleganti eclipsi dictum est, acsi dicat, ideo à Catone omissum pręceptum hoc, quia nullius sit momenti. ¶ Cap. XII. *Illam inscitiā pudendam esse conueniet, & adultas inter sese luctari iusto plus.*) Pudenda sane inscitia locum hunc deprauatum apparet, cùm in antiquis voluminibus rectè legatur, *Adultas interlucare iusto plus.* Interlucari autem arbores dicuntur, quoties adempta ramorum parte, quantùm opacitati earum detrahitur, tantùm luci accedit, vnde & interlucare, dictum. ¶ Cap. XIIII. *Ne excutiatur in vento, ne cortex à ligno decidat alterutri.*) Vetus lectio, *Ne exacuatur in vento, ne cortex à ligno decedat alterutri.* Præcessit enim, *Calami exacutio medullam ne nudet.* ¶ Cap. XV. *Atque vt gemmascere incipiens ligetur calamus.*) Legendum pro, *Ligetur*, *Legatur.* [Ac mox, *Vt inde potiùs distillaret mucor*, vbi, *Humor*, pro, *Mucor*: legebatur. ¶ Cap. XVIIII. *Autumno ablaqueato, & stercus adiicito.*) Lege, *Addito*, non *Adiicito.* Sic enim Cato loqui solet. (*Vt eadem oliueta constent.*) Integra lectio est, *Vt eadem oliueta constent.* Sic suprà lib 16. capite secundo; *Æuis roborum vastitas intacta.* Eiusdem capite 36. *Durántque æuis tacta alta.* Mirúmque, quæ Pallas castigatori hanc mentem dederit, vt eā vocem vbique aut omitteret, aut deprauaret. [*Confessa enim de tēpore serendi æquè ratio est, vère & autumno. Id ex magna parte fieri decreuere.*) Rectiùs in archetypis legitur, & distinguitur, hoc modo, *Connexa enim de tempore serendi æquè ratio est. Vère & autumno id magna ex parte fieri decreuere.* [Ac mox, *Naturę totius*, non, *potius.* [*Ideò faciles corticum esse amplexus.*) Illic habetur, *Complexus.*

¶ Cap. XX. *Ideò nucibus potius, quam radice, p.c.i.* Scribo, *Potiùs quàm viuiradicibus.*

¶ Cap. XXI. *Et predictis velut armamentis vinearum.* Hæc verba, quæ nescio quis fini præcedentis perperàm assuerat, huius capitis initio adposuimus, meliùs hîc cohærentia. [*Id enim, cùm decisi, nec intorti trigemmes.*) Lege, *Idē cū decisi.* [Paulò pòst, pro, *In area*, restituimus, *Marra.* [*Oculorum exinde materia emicat cum aqua, trigesimosexto mense viuiradix transfertur.*) Scribo & distinguo, *Oculorum inde materia emicat, cum qua XXXVI. mense v.t.* [*Detraxere hoc experimenta seminarij curáque. Sequitur vinearū ratio.*) Distinguendum, *Detraxere hoc experimenta. Seminarij curam sequitur v.r.*

¶ Cap. XXII. *Sulco latitudo palæ est.*) Lege addendo, *Suco latitudo palæ satis est.* [Eodem versu, *In quāque partem*, non, *Quancunque.* [*Quæ ex his longiores fient, vt vites binas accipiant.* [*E diuerso aliq labuntur.*) Antiqua lectio, *Qui ex iis longiores fient, vt vites binas accipiant è diuerso, aluei vocabuntur.* (*Intra bienniū autē fructus.*) Malui veterem lectionem, *Interest autem biennium fructus, quò tardiùs in sato prouenit, quàm in translato.* (*Ideò vtriusque fructum tardum, præterea retorridum & nodosum puluino, úmque reddi incremento.*) Alia lectio antiquior, in quam exemplaria consentiunt, sic habet, *Id vtrunque fructum tardum præterea retorridum & nodosum reddit pumilionum incremento* (*Operarum ista computatio est. In latifundijs verò legitima naturæ festinatio.*) Vetus lectio, *Operarum ista computatio est in latifundiis, non legitima nat. fest.*

Cap. XXIII. *Et vlmus detruncata & media inter ramorum scamna digeritur.*) Legendum, *In ramorum scamna.* (*Meridianum solem spectare palmites debent.* Non malè est in manu scriptis, *Spectare palmæ debent.* Nam sequitur mox, *Rami à proiectu digitorum modo subrigi*, nec de vitibus loquitur, sed de arboribus, quæ vitibus maritantur. (*Traduces Gallica cultura binis vtrinque lateribus, si pedum quadrageno distet spatio, quaternis viceno, inter se obuij miscentur alligantúrque vno conciliati, virgultorum comitatu obiter ligati quā deficiant. Aut si breuitas non patiatur ipsorum, adalligato protenduntur in viduam arborem iunco.*) Repræsentabimus & hîc veterem lectionem, quam veriorem esse certè illic facilè iudicabunt, quibus id culturæ genus visu cognitum est, etiam hodie in ea Italiæ parte frequens. Nam de Cisalpina Gallia loquitur. Est autem talis, *Traduces Gallica cultura bini vtrinque lateribus*

teribus , ſi pes quadrageno diſtet ſpatio, quaterni ſi viceno, inter ſe miſcentur alligantúrque vnà conciliati, virgultorum comitatu obiter rigorati, quà deficiant, aut ſi breuitas non patiatur ipſorum , adalligato protenduntur in viduam arborem vnco. (*Sed quia vtilitate redituum impendia exuperent.*) *Reditum*, non, *Redituum*. Vilitas enim de vino intelligi debet. (*Carioſáſque tantùm vitis partes incipiẽtes marceſcere deputando.*) Antiqua ſcriptura, *incipientes inareſcere.* (*Quoniam certa latera eſt facilius abſcondere, quàm detorquere, quò velis.* (*Plagas in arborum tonſura ſupinare, velut calices faciendi.*) Satis apparet deprauatorem hunc neque literaturam calluiſſe, nec agricultarum. Reponenda igitur ex vetuſtis exẽplaribus incorrupta lectio, & hoc modo diſtinguendum, *Quàm detorquere, quo velis, plagas. In arborum tonſura ſupiniore velut calices faciendi, ne conſiſtat humor.*

¶ Cap. XXIV. *Itaque per hyemes cæli rigorem probamus. Non enim ſolùm infirmiſſimæ arbores gelu periclitantur, ſed maximæ.* (Verior lectio, & cum proximè præcedentibus Plinij verbis meliùs cohærens, eſt hæc, *Itaque per hyemes cæli rigorem probamus , non ſoli. Nec infirmiſſimæ arbores gelu periclitantur ſed maximæ.* (*Vnde partium adhibita ſocietate, nominum quoq. cum hominum miſeriis.* (Caſtigauimus ex fide manu deſcriptorum , *Vnde partium debilitas, ſocietate nominum quoque cum hominum miſeriis.* (*Idque aues corticis ſono experiuntur.*) Adde, *Caui. Aues caui corticis ſono experiũtur.* (*Quapropter & grando in iis cauſis intelligi debet, & carbunculatio, quod pruinarum iniuria euenit.*) Deeſt coniunctio , *Et. Et pruinarum iniuriâ euenit.* Sunt enim tria diuerſa mala. (*Naſcitur hoc malum tempore humido & lento.* (Lege, *Tepore humido.* (*Quod araneum vocant.*) *Quod*, particulam ſcriba de ſuo adiecit. Legẽdum (*Araneum vocant*) per parentheſin. Idem peccatum ſcribarum aliis locis, nec in hoc ſolo autore, deprehendere licet. (*Ibi autem & in reliquis partibus.* Male detracta eſt coniunctio, cùm ſcriptum ſit, *Et ibi autem, & in reliquis partibus.* (*Intereunt pleraque exciſa ſtirpe.*) Lego, *Et ſciſſa ſtirpe.* (*Olfactrix enim intelligitur, & tangi eam odore mirum in modum.* (Vetus ſcriptura molliùs , *Olfactatrix enim intelligitur , & tangi odore mirum in modum.*

¶ Cap. XXV. (*Inter vitia arborum eſt & prodigiis locus.*) Et hîc neſcio quis tres primas huius capitis voces fini præcedentis aſſuerat.

¶ Cap. XXVI. *Autumno varia, & hoc eſt ex natura ſoli.*) Scribo, *Varia, & ex natura ſoli.* (*Cæterùm maiore in parte orbis etiam pluuia aut in omni aqua ſeri & arari non conuenit.*) Antiqua lectio manu ſcriptorum voluminum , *Etiam pluuias autumni aquas eriuari conuenit*, quod ſanè aptiùs ad præcedentia de Hiſpanorum vindemiis verba quadrat. (*In Sulmonenſi Italiæ agro Fabiano.*) Lege addendo, *In Sulmonenſi Italiæ agro, pago Fabiano.* [*Tãto magis ſi niues ſcateant.* (Quis vnquam vel vidit, vel legit niues ſcatere ? Vſque adeo nihil referre putant iſti, quem ſermonem etiam facundiſſimis autoribus affingant. Scribi debet, *Si niues iaceant.*

¶ Cap. XXVII. *Et ab ima parte circunforato defluens pituita abſtrahatur. Abſtergeatur*, nõ, *Abſtrahatur.* [*Similis ſtercoratio. Gaudent ea*, &c.) Melius, *Similis fimi ratio. Gaudent ea*, & reliqua. [*Eo anno violenta, proximo dulcia futura:* Lege, *Vinolenta.* De punicis loquitur.

¶ Cap. XXVIII. *Multi talpas amurcant.*) Lege addendo, *Multi & has, & talpas. Et has*, ſcilicet formicas, quarum mentio proximè præcedit. [Vltimo verſu legendum, *Cuius rei rationem quoque eodem volumine tradidit.*

EX LIBRO DECIMOOCTAVO.

CAP. I.

T*Enebris quoque & ipſarum noctium quieti inuidentium gemitu.*) Neſcio quis detraxit vnum verbum minimè hoc loco ſuperuacaneum. Legendum enim, *Tenebris quoque ſuis*, &c.

¶ Cap. III. *Pilumni, qui pilum piſtrinis inuenerunt.* Lego, *Inuenerat.* Eſt enim paternus caſus *Pilumni*, ſicut mox, *Piſonis*. Et vnus tãtùm apud autores Latinos memoratur Pilumnus, qui ob hoc ipſum inuentum ſuum à priſcis conſecratus eſt. (*Ludos boum cauſa celebrantes, Bupetios vocabant.*) Vetus ſcriptura, *Bubetios.* [*Noxámve duplionémve decerni.*) Antiqui cod. *Noxiámve*, & ſic alibi quoque. [*Marci quidem Curij poſt triumphos.*) *Manius*, eſt verum prænomen huius Curij. [*Et quidem vt tradit Norbanus nudo.*) In huius libri indice, vbi recenſet Plinius quos autores ſequatur, nullus eſt Norbanus, & in manu ſcriptis exemplarib. tantùm eſt, *Et quidem, vt traditur, nudo*, nulla omnino Norbani hoc loco mentione. [*D. Syllanus ſapientiæ compoſitiſſimæ. Quos ſequeremur prætexuimus in hoc volumine.* Hæc duo verba, *Sapientiæ compoſitiſſimæ*, neque apte cohærent Syllano, & alioqui ſunt deprauata. Incorrupta lectio eſt hæc, *Sapientes verò complures, quos ſequentes pertexuimus in hoc volumine.* Aliquot, inquit, reges & duces ſcripſerunt de agricultura: ſapientes verò, id eſt, philoſophi, complures.

¶ Cap. VI. *Nouiſſimus villam in Miſenenſi poſuit C. Marius ſepties Conſul, ſed peritia caſtrametandi, ſicut comparatus ei in cæteris etiam Sylla Felix, quos cæcos fuiſſe dicere conuenit. Nec iuxta paludes ponendam eſſe, neque aduerſo amne.*) Nę hic caſtigator magno conatu magnas nugas attulit. Nunc vide germanam lectionẽ, *Sic vt comparatos ei cæteros etiam Sylla Felix cæcos fuiſſe diceret.* Cęcos ideo, quòd cùm Marius nouiſſimus in Miſenenſi villam ædificaret , tamen commodiſſimo eam ſitu poſuit , quem alij præocupare neglexiſſent ob imperitiam eligendi. Id teſtimonium eo grauius fuit, quia ab inimico prolatum. (Poſteà ſequitur, *Conuenit nec iuxta pal.* &c. (*Non fraudabo magnitudine hac quoque ſua Cn. Pompeium.*) Vera lectio, *Non fraudando magnitudine hac quoque ſua Cn. Pompeio.* Qua locutione per ſeptimum caſum cum ſæpe Plinius vtatur, tamen caſtigatores fere ſemper mutare eam auſi ſunt [*Omnium ſententiis abſolutus itaq. eſt. Profecto opera non impenſa cultura conſtat.*) Diſtinguendum aliter, hoc modo , *Omnium ſententiis abſolutus. Itaque eſt profectò, opera non impenſa cultura conſtat. Fruteta igni optime tolluntur.*) Lego, *frutecta.* Sic enim à frutice frutectum denominatur, ſicut a carice carectum. [*Humidum agrum foſſione concidi.*) Melius, *Foſſis cõcidi. Foſſas autem retuſis locis apertas relinqui, in ſolutiore terra ſepibus firmari, imbricibus ac ſupinis lateribus procumbere.*) Malè tractato loco ſuccurrimus auxilio veterum codicum hoc modo, *Foſſas autem cretoſis locis apertas relinqui, in ſolutiore terra ſepibus firmari, ne procidant, aut ſupinis lateribus procumbere.* Hæc lectio longe eſt planior. Cretoſum enim ſolum opponit ſolutiori, & pro natura terræ foſſas alia atque alia latera habere debere præcipit. [*Ora vtrinque lapidibus ſtatuminari.*) Plenior antiqua lectio , *Ora autem earum binis vtrinque lapidibus ſtatuminari.*

¶ Cap. VII. *At communis quadrupedum hominúmque vſui lupinus.*) *Commune lupinum*, neutro genere legi debet. [*Sed nullum frumento ponderoſius.*) Lege, *Sed nullum frumentum ponderoſius eſt:* nam Plinius milium quoque frumenti genus facit , vt ex quo tum panem ruſtica plebs conficeret , cùm hodie in pulte ſit eius vſus, in panificio perraro.) *Et fortunatam Italiam frumento caneſcere candido.*) Magis conuenit, *Canere*, quàm, *Caneſcere*, inchoatiua forma, nec habent inchoatiuum vetera exemplaria. (Sequenti verſu lege , *Peculiaris hodiéque.* (*Adijcit ſex libras.*) Vetus lectio, *Adijcit Sardum ſelibras*, quod veriſimilius eſt, cùm ſequatur, *Bœoticum totam libram addit.* Porrò, *Selibras*, diſtributiuè dixit. (*Lex naturæ certa eſt in quocunque genere. Pani militari tertia portio ad grani pondus accedit. Sicut optimum eſſe frumentum quod in ſubactu congium aquæ capiat.*) Emendata lectio. *Lex certa naturæ, vt in quocunque genere pani militari tertia portio ad grani pondus accedat, ſicut optimum frumentum eſſe, quod in ſubactu congium aquæ capiat.* (*Quibuſdam impermixtis vt Cyprio & Alexandrino.*) Rectiùs, *Quibuſdam in binis mixtis.* (*In Bœotia & Africa genus.*) *In Bætica*, non, *Bœotia.* (*Seri non valet, niſi in ſicca &c.*) Elegantius, *Seri non vult.* (*Quod quadrageſimo die, quod ſatum eſt, matureſcit.* Lege , *Quàm ſatum eſt.* (*Proximum trimeſtri , quod eſt minimè ponderoſum , tritico.* Scribo , *Proximum è trimeſtri quodam minimè ponderoſo tritico.* (*Probatur autem leuitate, & candore , atque vt recens ſit. Iam & Catonis dicto, apud nos hordei farina ad medendum vtuntur.*) Verior antiqua lectio , *Atque vt recens ſit, iam & Catonis dictum. Apud nos hordei farina & ad medendum vtuntur.* Significat autem amylum , tametſi rem exoticam, tamen iam tum ætate Catonis Romæ fuiſſe notum. (*Ignibus durato, ac poſteà emollito.*) *Mollito*, non, *Emollito.* [*Ita ſapientes agricolæ triticum cibarijs tantùm ſerunt.*) Legendum, *Itaque ſapientes.* (*Quod in Hiſpania & Carthagine Aprili menſe collectum eſt.*) Lego, *In Hiſpaniæ Carthagine.* Ea eſt Carthaginenſium colonia, ab aliquibus Noua, ab aliis Spartaria cognominata.

¶ Cap. VIII. *In Ægypto autem & Syria, Ciliciáque & Aſia, ac Græciæ parte peculiares.*) Nec hîc operæpretium erat mutare veterem lectionem hanc, *Ægypto autem, & Syriæ, Ciliciæque, & Aſiæ, ac Græciæ peculiares.* (Et mox, *Ægyptus ſimilaginem conficit è tritico ſuo, nequaquam Italiæ parem.*) Scribo, *Italicæ.* (*Obſidionis famem deſcribens*) *Famem exprimens*, eſt in emendatis codicibus. (*Pulte fritilla conficiuntur.*) Legendum, *Fritilla*, atteſtante Arnobio libro aduerſus gentes ſeptimo.

¶ Cap. IX. *Et cibarij tria, furfurum ſemodium.*) Meliùs, *Furfurúmque ſemodius.*

¶ Cap. X. *Tritico nihil eſt fertilius: hoc enim natura ei attribuit.*) Vetus lectio, *Hoc ei natura tribuit.* (Sequenti verſu eſt, *Byzatio Africæ campo*, non, *Byzantio.* (*Triticum antè perfundi aqua multa iubet, poſteà euelli, deinde Sole ſiccatum pilo repeti.*) *Euelli*, hîc male conuenit, vbi de piſtrinis ſermo eſt. Magis placet, quod habent vetera exemplaria, *Eualli*, ſicut paullò poſt iterum eodem verbo vtitur Plinius. *Et ipſa autem*, inquit, *quæ eualluntur, variã piſturarum rationem habent.* Acus vocatur cùm per ſe pinſitur

spica. Eualli frumentum intelligo, dum repurgatur modò, non etiam frangitur. Hi Basilientes molitores vernacula sua lingua, *Renlen*, dicunt: quomodo alij vocent, nescio. ¶ Cap. xi. *Cùm fieret autem panis hordeaceus, eruiliæ, aut cicerculæ admistione fermentabatur.*) Absurda lectio restituenda ad verum sic, *Eruiliæ aut cicerculæ farina ei præfermentabatur.* hoc est, ex eruiliæ aut cicerculæ farina fermentum ei præparabatur. [*Vulgò verò nec sufferuere faciunt.* Lege, *Sufferuefaciunt*, composita dictione. [*Cùm apud veteres ponderosissimo cuique, præcipuo tritico, salubritas perhibita sit.*) Crassum hercle erratum, pro, *Ponderosissimo cuique tritico præcipua salubritas.* [*A festinatione, vt speusici.*) Imò, *Speustici.* [*Non pridem etiam è Parthis aduecti.*) Lege, *E Parthis inuecto*, alias oratio erit parum congrua. [*Durat sua Piceno in panis inuentione gratia, ex alicæ materia: cùm nouem diebus maceratæ, decimo ad speciem tracta, & subacta vuæ passæ succo est. Ibi postea in furnis ollis indita quæ rumpantur ibi, torrent.*) Admetiar & hic totidem verbis veterem lectionem: ea per se satis coarguet istam suppositiciam. *Eum nouem diebus macerant, decimo ad speciem tractæ subigunt vuæ passæ succo: postea in furnis, ollis inditum, quæ rumpantur ibi, torrent.* Vtitur tractæ vocabulo & Cato ca. 67. (*Galliæ setis equorum inuenere, Hispaniæ lino.*) Scribe, *Galli è setis, Hispani è lino.* (*Sed inter hæc dicatur prima & alicæ ratio.* Melius manu descripti libri, *Sed inter prima dicatur & alicæ ratio. Inter prima*, sicut, In primis. [*In Campania tamen laudatissimus campus est montibus subiacens.*) Lego, *Laudatissima*, & aliter distinguo, *Sicut Veronensi Pisanóque agro, in Campania tamen laudatissima* Deinde est nouæ orationis initium, *Campus est subiacens montib. Extátque D. Augusti decretum, quo anno ad vicena millia.* Scribe, *Qua annua v. m.* [*Alica adulterina fit maximè è zea.*) Rectius, *Alica adulterina fit, maximè quidem è zea.* [Ac mox legendum, *Difficulter deterunt vtriculos*, non, *Conterunt.*

¶ Cap. xii. *Ob hoc Pythagorica sententia damnata: vel, vt alij tradidere, quoniam mortuorum animæ sunt in ea.*) Vetus lectio, *Ob hæc Pythagorica sententia damnata: vt alij tradidere, quoniam mortuorum animæ sunt in ea.* [*Est enim arietino capiti simile, vnde ita appellatur. Album, nigrúmque est & columbinum quod alij venerium vocat, candidum, rotundum, leue, Arietino minus quod religio peruigiliis adhibet. Est & cicercula minuti ciceris, inæquales angulos habens, veluti pisum.*) Hæc partim sunt deprauata, partim (quod non leuius est crimen) perperam distincta: quamobrem totam orationem retexam: *Est enim arietino capiti simile, vnde ita appellatur, album nigrúmque: est & columbinum, quod alij venerium vocant candidũ, rotudũ, leue, arietino minus, quod religio peruigiliis adhibet. est & cicercula minuti ciceris, inæqualis, angulosi, velut pisũ.* (*Siliquæ rotundæ ciceri, cæterisque leguminũ longæ.*) *Que*, redũdat.

¶ Cap. xiii. *In transcursu eas attigere nostri.*) Scribo, *Ea.* Sunt enim rapa Plinio vbique neutri generis: sicut mox. (*Quadrupedes & fronde eorum gaudent*, non *Earum.* (*Masculinum, fœmininũque.*) Antiqua scriptura, *Masculum fœmininúmque.* [Ac rursum αὖ ϑις αὖ, *Rapam lætiorem* pro eo quod recte erat, *Rapa lætiora.* [*Quota Luna procedente hyeme nix prima ceciderit.*) Scribedum, *Præcedente.*

¶ Cap. xiiii. *Et vnum hoc seritur non arata, vbi fuerit maximè sabulosa.*) Incorrupta lectio, *Seritur non arato: quærit max. s.* &c.

¶ Cap. xv. *Degenerátque ex leguminibus cracca.*) Lege, *Degeneránsque*, nam & hæc pabulum est. (*Marris à solo radi*) Melius, *Ad solum*, quemadmodum dicimus, Ad viuum radi. (Ac mox, *Ita reliquæ*, non, *Itaque.* [Et paulò pòst, *Deplere, sanguinem*, non, *Repellere.* Sunt enim contraria, Deplere, & Replere.

¶ Cap. xvii. *Quippe cùm Germaniæ populi edant eam.*) Meliùs, *Serant eam.* Frumentum esse probat, quod cultura proueniat.

¶ Cap. xvi. *At in Bactris, Africa, Cyrene, omnia hæc superflua: quæ fecit indulgentia cæli.*) Syncera lectio, *Omnia hæc superuacua fecit indulgentia cæli.*

¶ Cap. xxii. *Vt mersis capitibus totis eas quærant viribus.*) *Viribus*, abundat. Satis est, *Mersis capitibus totis.* & attestantur antiqui codices. ¶ Cap. xxiii. *Nisi hic malè subtrauisse pecori colonum appareat.*) Integra lectio, *Nisi hoc contingat, malè substrauisse pecori col. app.*

¶ Cap. xxiiii. *Id enim optimum, quoniam grauissimum, neque alio modo vtilius dispergitur.*) Antiqua scriptura, *Vtilius discernitur. Nihilque contrarium præripere quadam falsa diligentia.*) Hæc verba neque cohærent cum superioribus, neque sensum habent probum. Germana lectio est, *Idque in contrarium præcepere quidam falsa diligentia.* (*Spes ardua & immensa, misceri posse cælestem diuinitatem imperitiæ, sed contemplanda tamen, grandi vitæ emolumento.*) Posteriora verba aliter leguntur in vetustis exemplaribus, nempe sic, *Sed tentanda iam grandi vitæ emolum.*

¶ Cap. xxvi. *Foueas aperire, aquam de agro pellere.*) Vetus lectio, *Incilia aperire, aquam de a. p.* (*Bubus glandem tunc aspergi cõuenit, in iuga singula modis* CCXL. (Ipsa absurditas numeri falsam scripturam coarguit. Tollendus est omnino, cùm absoluta sit locutio etiam absque eo, q. d. iugatim singulos modios. (*Non vtique* vi. *Idus Febr. sed siue antè quàm ver præuenit, siue postquàm hyemarit.*) Confer veterum codicum lectionem, & senties quantùm pulchriùs cùm ad præcedentia, tùm ad sequentia quadret. Illic sic legitur, *Sed siue antè, quando præuernat, siue pòst, quando hyemat. Quando præuernat*, hoc est, quando præmaturè ver incipit: *Quando hyemat*, hoc est, quando hyems nondum desæuiit. In priore verbo elegans est compositio, posterius ex Græco χειμάζειν, translatum est. ¶ Cap. xxvii. *Dedi ecce tibi herbas horarum indices: & vt ne sic quidem oculos tuos à terra reuoces, heliotropium ac lupinum circumagũtur cum Sole.* (Antiqua scriptura meliùs, *Et vt ne sole quidem oculos tuos à terra auoces, heliotropium ac lupinum circumaguntur cum illo.*

¶ Cap. xxviii. *Itali fœnum ex dextera vna manu secant.* Restituimus ex nostris manuscriptis, *Italus fœnisex v. m. secat.* (*Ex hoc vsque ad brumã decrescunt dies, qui creuerunt sex mensib. At Sol ipse ad Aquilonem scandens, asper ardua emensus ab ea meta incipit flecti.*) Hæc lectio aliquot manifesta errata habet: in vetere nihil est offendiculi. *In hoc vsque, à bruma dies creuerunt sex mensib. Sol ipse ad Aquilonem scandens, ac per ardua enisus, ab ea m. i. f.* [*Et huius vetermorum pabulo versa folia stringis, stringes autem deputas.*) Syncera lectio, *& huius vertam. Pabulo folia eius stringis, vitem deputas.* Hæc lectio collata ad præcedentia, quæque mox sequũtur, magis etiam probabitur, euidentiùs veritate eius elucente. nos breuitati studemus. [*Transisse solstitium cantu ne putes.*) Emendati codices. *Transisse solstitium caueto putes.* [*Et huius folia circumaguntur.*) Scribendum. *Et huius circumagam*, vt supra tertio ab hoc versu. *Et huius vertam.* [*Nec quæque vnquam annonæ intulere caritatem.*) Lege, *Quæque nunquam annonæ in. ca.* [Paulo pòst lego, *Sapientiæ adsectatorib.* ¶ Cap. xxx. *Ritus diuersitatem magnitudo facit messium & aritas operariorum.*) Elegantius est, *Et caritas operarum.* [*Alij omnino pendunt, & afflatu extenuari granũ arbitrantur.*) Quid est, *Omnino pendunt*? Legendum, *Alij omnino pendente tabulato extenuari granum arbitrantur.*

¶ Cap. xxxi *Vindemiator Ægypto non exoritur.*) Scribo, *Vindemiator Ægypto Nonis exoritur.* [Et paulò pòst *Arcturus verò medius*, non, *Medius* [*Sed iam & Calendis Ianuarij defectu vasorum vindemiantes vites, vidi.*) *Vites*, superfluit. [*Sed æqui patrisfamilias modo est annonæ, cuiusque anni vtilitate*) Quantò elegantior vetus lectio! *S. æ. p. modus est, annona cuiusque anni vti*, quemadmodum dicimus, Vti foro. ¶ Cap. xxxv. *Cùm repentè stellarum fulgor obumbratur, vti neque nubilo, neque caligine fluitans, graues denuntiatur tempestates.*) Nostra exemplaria rectiùs. *Cùm repentè stellarum fulgor obscuratur, idque neque nubilo neque caligine, pluuia aut graues denuntiantur tempestates.* [*Eum à Septentrione, ventum.*) Illic legitur *Ventum eum*. i. Aquilonem. [*Sole occidente si ex vtraque parte eius cælum patet, tempestatem significabunt, Cælum petent*. i. nubes. Nisi ita legas, non est quò referas verbum, *Significabunt.* [*Delphini tranquillo mari lasciuientes flatum, ex qua veniũt parte, item spargentes aquam, item turbantes tranquillitatem.*) Posterior pars castiganda sic, *Item spargentes aquam turbato, tranquillitatem.*) *Séque lambentes contra pluuiam.*) Lege, *Cõtra pilum*, (*Formicæ absconditæ concursantes.*) Addenda particula, *Vel. Absconditæ, vel concursantes.*

EX LIBRO DECIMONONO,
CAP. I.

T*Extúmque rursus tunditur clauis.*) Lego, *Textúmque*, vt de tela intelligatur. (*Quaternis denarijs stipula eius permutata quondam, vt auri.*) Equidem stipulas auri nusquam anteà reperi. In manuscriptis exemplaribus legitur, *Scripula*, id ponderis genus est. (*Ad cliuum vsque in Capitolium.*) Rectius, *Ad cliuum vsque Capitolinum.*

¶ Cap. ii. *In sicco præferunt è cannabi funes. Et spartum alitur etiam demessum, veluti natalium sit impensa.*) Germana lectio, *At spartum alitur etiam demersum, veluti natalium sitim pensans.* Superiùs enim dixerat, Iuncum esse aridi soli. (*Distinguuntur & colore, ruffo nigróque, & intus candido. Laudatissima sunt quæ Africæ crescunt. Anne vitium id terræ, neque enim aliud intelligi potest, malúmne id ea protinus globetur magnitudine qua futurum est, & viuátne, an non, haud facilè arbitror intelligi posse.* Ita quidem legitur in vulgatis editionibus: sed longe aliud est in emendatis exemplaribus manu descriptis. *Distinguuntur & colore, ruffo nigróque, & intus candido laudatissima Africæ. Crescant, ánne vitium id terræ (neque enim aliud intelligi potest) ea protinus globetur magnitudine, qua futurum est: & viuántne, an non, haud facilè arbitror intelligi posse.*

¶ Cap iii. *Misy, præcipuum suauitate, odore ac sapore.*) Meliùs, *Suauitate odoris ac saporis.* (*Quibusdam locis acceptantur riguis, & feruntur.*) Absona lectio. Elegantiæ integritas in nostris manuscriptis exemplaribus extat. *Quibusdam locis accepta riguis feruntur.* (*Diúque iam non aliud ad nos inuehitur, quàm quod in Perside aut Media & Armenia nascitur, laser, multò infra Cyrenaicum. Id quo-*

Id quoque adulteratur gummi.) Vetus lectio, *Quàm quod in Perside, aut Media, & Armenia nascitur largè, sed multo infra Cyrenaicum: id quoque adulteratum gummi.* (*Mirum quantum conferens candori mollitiæque. Æquè nascitur satiua vbique.*) In vetustis codicibus tantum est, *Nascitur satiua vbique. Æquè*, Echo, opinor, addidit quod præcedens oratio in eas syllabas exeat.

¶ Cap. IIII. *Epicurus hortorum magister.*) Antiqui codices habent, *Otij magister*, quod magis probatur. (*Alias in Numidia atque Æthiopia in sepulchris aucupari, aut pugnare cum feris mandi ab eo cupientem quod mandat alius.*) Castigauimus ex fide archetyporum hoc modo, *Alias in Numidiam atque Æthiopiæ sepulchra: aut pugnare cum feris mandique cupientem quod mandet alius. In Numidiam peti*, quod verbum eodem modo præcedit, non, *In Numidia aucupari*, cùm nullum sit aucupium Numidicarū, quæ cicures sunt, gallinaceique generis: de his enim accipiendum est. (*E frugibus quoque quoddam alimentum excogitasse luxuriam.*) Lege addendo, *Excogitasse sibi luxuriam.* (Ac mox, *Alio pane procerum alio vulgi*, non, *Alios.* (*Et quæ minime accederent ad desiderium panis.*) Vitiauit elegantiam sermonis, quisquis hic, *Ad*, præpositionem de suo addidit. Scribendum erat, *Accenderent des.* [Ac mox, *Iam quoque in fenestris.*) *Quoque*, superuacaneum est, nec habetur in emendatis codicibus. (*Et contingat aliqua gratia operi, curæque nostræ.*) Mollior est antiqua lectio, *Operæ curæque nostræ.*

¶ Cap. V. *Viuunt hausti in stomacho in posterum diem, nec perfici queunt. In cibis non insalubres, tamen plurimùm natant. Oleum odère mirè.*) Aliter legitur in nostris exemplaribus, ad hunc modū, *Nec perfici queunt in cibis, non insalubres, tamen plurimum. Natura oleum odère mirè.* (*Quod de semine eius faciunt.*) Lego, *Quod è semine eius faciunt.* (*Nostri armoracion.*) Imò, *Armoraciam*. Est enim Latinum nomen. (*Adeo cæteris cibis prælatus raphanus, vt ex auro dicaretur raphanus.*) O battologiam! quid opus erat repetere, *Raphanus*? (*Scripsit & Morchion Græcus.*) *Moschion*, non, *Morchion*. Fuit eius nominis medicus, cuius libellū Latine versum vidimus, nondum publicatum. (*Inest longitudine neruus, qui in decoctis extrahitur.*) *In*, præpositio redundat. Lege, *Qui decoctis extrahitur.* (*Cicer his seritur mensibus, Februario, Martio, Aprili.*) Vetus lectio, *Ciceris satus mensibus, Feb.* &c. (Mox est, *Pluribus modis austeritate victa*, non, *Plurimis*. Sed hoc genus leuiora nō semper annotamus, ob euitandum lectoris tædium, quale est mox, *Melle vuisque passis*, cùm scribendum sit, *Vuisve*. Et aliquātò pòst, *Folia quæ sunt in eis ampla*, pro, *Quæ sunt his.* [*Effodiuntur bulbi ante ver. At deteriores ilico fiunt, si finduntur.*) *Si finduntur*, superfluit. Sic enim est in vetustis voluminibus. *Effodiuntur bulbi ante ver, aut de. il. fiunt. Aut*, id est, alioqui. Sic libr. 2. c. 70. *Aut vndique cernerentur hæc sidera.* ¶ Cap. VI. *Sectiui duo genera. hoc herbaceum folio.*) *Hoc*, redundat. [*Sunt qui & allium & vlpicum inter Opalia ac Saturnalia seri aptissimè putant.*) Veteres codices, *Inter Compitalia ac Saturnalia.* (*Pulchriùsque existimatur tale.*) Antiqua lectio, *Pulchriùsque tale existimant quidam.* Sed hoc ad sensum nihil refert.

¶ Cap. VII. *Mirum in betæ semine. non enim totum eo anno gignitur.*) Non malè antiqua scriptura, *Non enim totum eodem anno gignit.* [*Nil ocimo fœcundius. Cum maledictis ac probris serendum præcipiunt: lætius proueniet. Satum etiam pauitur terra adacta cuminum, & qui serunt, precantur ne exeat.*) Syncera lectio, *Cum maledictis ac probris serendum præcipiunt, vt lætius proueniat sato pauitur terra. Et cuminum qui serunt, precantur ne exeat.* Attestantur vetusti codices manuscripti.

¶ Cap. VIII. *Est autem satiui differentia in folio.*) Legendum, *Et satiui autem differentiæ in folio.* [*Alij coloris & temporis satus genera discreuere.*) Scribo, *Alij colore, & tempore satus genera discreuere.* [*Cappadocas, Græcas. Longiora his folia, caulésque lati.*) Sine causa mutata est vetus lectio, *Cappadocas, Græcas, longioris has folij, caulisque lati.* Tametsi ad sensum perparum refert. [*Medici innocentiorem, quàm olus esse iudicauere.*) Verba, quæ sequuntur, postulant vt legamus, *Nocentiorem*, quemadmodum legitur in antiquis voluminibus. Errori occasionem præbuit postrema litera præcedētis dictionis. [Sequenti versu. *Vtque validis potiùs in cibo sint. Que*, redundat. [*Sed teneritas in dote fit. Frigora non tolerat.*) Antiqua scriptura rectius, *Sed teneritas in dote, si frigora non tolerat.* [*Est etiam sua gratia nonnunquam plantæ habitum excellentibus, halmyridia vocant.*) Vera lectio veterum exemplariū, *Nunquam plantæ habitum excellentibus.* Intelligendum est enim de plantis brassicæ. huc facit diminutiua vox, ἀλμυρίδιον. [*Viret thyrso primùm emicante: qui caulem educens, tempore ipso quo fastigatus est in toros, stringitur.*) Duæ voculæ, *Quo*, &, *Est*, redundāt, & *Striatur*, lege, non, *Stringitur*: nam inter toros interueniunt striæ, sicut in aruo inter porcas sulci. Eadem ratione striatæ columnæ apud Vitruuium leguntur. Sic & melopepones striato cortice conspiciuntur. *Nullum gratius his solum, quàm Rauennatium. Hortorum indicauimus corrudam. Hunc intelligimus syluestrem asparagum, quem Græci orminum aut myacanthon vocant.*) Distingue, *Quàm Rauennatium hortorum. Indicauimus & corrudam. Hunc intelligo syluestrem asparagum.* [*Apricis gaudet & siccis, terra quàm maximè lateritia.*) Lego, *Lateraria*, Lateritios parietes dicimus, ex lateribus constructos. Laterariam terram, quæ apta sit fingendis lateribus. [*A Cornelio Cethego in consulatu collega Q. Flaminij.*) *Quintius Flamininus*, est verum nomen. [*Ligusticum syluestre est. In Liguriæ suæ montibus seritur. Vbique suauius satiuum, sed sine viribus.*) Integra manente scriptura vitiosa distinctio sensum in contrarium deprauauit. Tu sic distinguito, *Ligusticum syluestre est in Liguriæ suæ montibus seritur vbique: suauius*, &c. [*Sinapi nulla cultura, melius tamen planta relata.*) Legendum, *Planta tralata.*

¶ Cap. X. *Nanque & ocimum se necat, degenerátque rite in serpyllum.*) Vera lectio, *Nanque & ocimum senecta degenerat in serpyllum.* [*Item contra formicas.*) Lege, *Idem.* [Ac mox, *Remedium monstrauit limum marinum, aut cinerem obturandis earum foraminibus.* pro eo quod vulgò deprauate legitur, *Limo marino, aut cinere obturatis.* [*Naporum medicinæ sunt.*) Scribo, *Medicina est.* [Et proxime sequenti versu, *Quo si amisso*, non, *Quæ.*

¶ Cap. XII. *Solummodo ex omnibus lapathum syluestre melius. Hoc insatiuum rumex vocatur, nascitúrque fortissimum. Traditur semel satum durare, nec vnquam vitiari terra.*) Demiror, quam ob rem castigatoribus visum sit archetypo hic discedere. Vetera exemplaria habent sic. *Solum verò ex omnibus lapathum syluestre melius: hoc in satiuis rumex vocatur, nascitúrque fortissimum. Traditur certè semel satum durare, nec vinci vnquam à terra.* [*Quæ sunt syluestria.*) Atqui non de syluestribus sermo est, sed de hortensibus. Legendum igitur, *Quæ sunt & syluestria.* [*Alioquin extra insidit pulueris modo.*) Vetus lectio, *Aliquando extra insidit.* Sed perparum refert, vtro modo legas. [*Apio eximi in coctis obsoniis aceto, in eodem cellario in saccis odorem vino grauem.*) Quis intelliget hæc? Syncera lectio, *Apio eximunt coqui obsonijs acetum, eodem cellarij in saccis odorem vino grauem.* (*Vera autem vniuscuiusque natura non nisi medico effectu prænosci potest.*) *Pernosci*, nō, *Prænosci.*

EX LIBRO VIGESIMO.

IN fine Prooemij legendum, *Tantùm venia sit à minimis, sed à salutaribus ordienti*, non, *Ordiemur.*

¶ Cap. I. *Suscipitur aqua cælesti atque subsidet. Deinde in Sole cogitur in pastillos.*) Legendum, *Atque subsidit: Deinde, Sole cogitur.* (*Idque melius quo vetustius erit, quod iam CC. annis seruatum esse, autor est Theophrastus.*) Nec hic video cur mutanda fuerit vetus lectio, nisi quòd castigatores, dū archetypa legere nesciūt, nihil non corrūpunt. Atqui non satis est solùm sensum vtcunque reddere: verba etiam ipsa autoris optima fide annumerāda sunt. Reposuimus igitur vetera hoc modo, *Melius quo vetustius. fuitque iam CC. annis seruatum, vt autor est Theophrastus.* (*Partus verò, si in arietis lana alligatū inscientis lumbis fuerit, ita vt protinus ab ea eximatur, & rapiatur extra domum ipsam.*) Vtrum tandem iubet eximi, partúmne ipsum, an semen adalligatum? atqui neutrum quadrat. Sequamur & hic antiquam scripturam, *Ita vt protinus ab exitu rapiatur extra domum.* Iam euidens est, de semine accipiendum, quod raptim ab exitu fœtus efferri domo vult, quod omnis mora periculosa sit: tanta vis educendi inest. (Superest vna vox, *Ipsam.* Lege, *Ipsum*, vt cum sequentibus cohæreat, *Ipsum cucumim*, & reliqua. nam hactenus de succo & semine eius loquutus est.

¶ Cap. II. *Sanat & humores subitos.*) *Tumores*, non, *Humores.* (*Radix sanat hulcera concreta in modum faui, quem cerion vocant.*) Scribo, *Quæ ceria vocant*: nam meliùs ad hulcera refertur: nec aliter legitur in emendatis codicibus. (*Item millepedem: sepa Græci vocant.*) Lege, *millepedæ*. Emorius. (*Et putrescit locus ipse.* (*Cucumis odore defectum animi.*) Distingue, *Ipse cucumis.* Idem erratum & proximo capite annotauimus.

¶ Cap. III. *Non nisi saxosis nascens.*) Adde præpositionem, *In saxosis.* (*In morbo verò regio vtiliter semina eius insumuntur.*) Legendum, *In morbo regio vtiliter semina eius sumuntur.* (*Item spinæ & lumborum ac coxarum dolores.* Lego, *Coxendicum.* (*Et ardores capitis, & maximè infantium.*) Vetus, *Et ardores capitis infantium maximè.* (*Democritus in totum ipsum abdicauit in cibis.*) Rectius, *In totum ea abdicauit. Ea*, f. rapa. (Et sequenti versu, *Ab eis*, non, *Ab eo.* Ibidem, *Condirentur*, non, *Condiretur.* Item, *Prodesse*, non, *Prodest.* vt ex autoritate Dionysij dictum accipiamus. Et iam antea monui de rapo neutri generis, quòd perpetuò raparius iste castigator in rapam transmutauit, quòd vulgus ita loquatur. (*Hoc ad albicādam cutem.*) *Albicare*, Latinum non est, hoc significatu. *Ad læuigandam*, legi debet, non, *Albicandam.* (Ac mox, *Nam, vt suprà diximus, erui, hordei, tritici & lupini radix ad omnia inutilis.*) Hoc nusquam superius dictum est, & primæ quatuor voces non habentur in vetustis codicibus, quamobrem & nos deleuimus.

¶Cap. IIII. *Quanquam & alibi nascitur vtilior vrinæ duntaxat eiiciendæ.)* Ciendæ, non, *Eiiciendæ.* (*In aqua foliis eius decoctis, bibere vel succum ipsius cyathis binis. Contrà phlegmoni ipsos illinire tusos vtile. Inchoantibus verò recentem corticem cum melle.*) Hîc fœdissimam deprauationem sustulimus, adiuti exemplaribus antiquis. Legendum enim, *Aquam foliis eius decoctis bibere, vel succum ipsius cyathis binis contra phthiriases: Phlegmoni ipsos illinire tusos, liuori verò recenti corticem cum melle.* Nec est necesse addere hanc dictionē, *Vtile.* Pendet enim oratio à precedenti verbo, *Prodest.* [*Cæterùm cerastis scorpionibus aduersatur, vel ipso semine infectis manibus impunè tractantibus. Imposito rhaphano scorpionibus moriuntur.*) Non multò mitiùs hunc locum deprauator tractauit. Castigauimus, vnde & priorem, hoc modo, *Cætero scorpionibus aduersatur: vel ipso, vel semine infectis manibus impunè tractabis: impositóque raphano scorpiones moriuntur.* [*Hydropicis quoque & aceto & sinapi sumpti.*) Scribo, *Ex aceto aut sinapi sumpti.* [*Hippocrates capillis mulierum defluos fricari raphanis.*) Vetus lectio, *Capitis mulierum defluuia fricari.*

¶Cap. V. *Et Phagedænas hulcerum sistit recens cum melle impositum. Vel aridæ farinæ inspersam radicem eius Dieuches, &c.*) Lege, & distingue sic. *Et phagedenas hulcerum sistit recens cum melle impositum, vel aridum farina inspersum. Radicem eius Dieu. &c.* [*Inde quoque est prouerbium.*) Meliùs, *Indéque est prouerbium.* [*Simillimam staphylino herbam serit, quam alij gingidion vocant. Tenuius tamen & amarius, eiusdémque effectus est coctum crudúmque stomachi magna vtilitate.*) Ex his verbis intelligitur, gingidion coctū eiusdem effectus esse, cuius crudum. Atqui Plinius aliud dicit, videlicet gingidij eundem esse effectum, quem staphylini. Sed nihil mirum, si deprauatis verbis & perperam distinctis etiam sensus vitiatus est. Proinde rectiùs legitur hoc modo, *Quam alij gingidion vocant, tenuius tantùm & amarius, eiusdémque effectus. Estur coctum crudúmque, stomachi magna vtilitate.* [*Fastidium abstergit.*) *Absterget*, grāmatista nescio quis mutauit in, *Abstergit*, quasi verò alterum Latinè dicatur. [*In eadem sententia est Diocles.*) Lege addendo, *In eadem sententia est & Diocles.* [*Heraclides contrà argentum viuum dedit: & Veneri subinde offensantem, ægrísque se recolligentibus. Hunc Hicestus ideò stomacho vtilem videri dixit, quoniam nemo tres ciceres edendo continuaret: esse tamen vtilem conualescentibus ad vitam trānseuntibus.*) Primùm, *Offensanti*, legendum pro, *Offensantem*: deinde particula, *Hunc*, superfluit: præterea, *Vtile*, bis mutatum est in, *Vtilem*, non rectè. Apparet enim cicer inter illa nomina connumerari, quæ genus cum numero mutant. Superius enim dixerat, *Cicer erraticum satiuo simile est.* Sed grauissimum erratum, quod nescio quis pro, *Ad vinum transeuntibus*, scripsit, *Ad vitam transeuntibus*, non sentiens verba hæc de hydroposia ægrorum & œnoposia intelligenda. [*Et quoniam plerosque similitudo nominum Græcorum confundit, contexemus & de seseli.* Vetus lectio hic, & in Indice, *De sili*, nec erat necesse Græcam vocem pro Latina supponere: quod enim Græci medici, σίσελι μασσαλιωτικὸν vocant, apud Marcellum, qui sub Theodosio floruit, Sil Massiliense legitur. Qui mutauit lectionem putabat Sil pigmenti tantùm nomen esse, cùm sit vox polysema. [*Boum morbis medetur, vel si contritum infunditur.*) Satis erat, *Boum morbis tritum infunditur*: nec egebant Pliniana verba tali interpolatore. [*Siccata autem in vmbra farina tusa & conuulsis, & inflationibus, & arteriis medetur.*) Legendum, *Siccatæ autem in vmbra farina tussi, & conuulsis, &c.* [*Satiuæ olfactu ipso & delacrymationi, & caligini medentur, magis verò succi inunctione.*) Caligini tantùm his verbis remedia traduntur, si legamus ita, vt Plinius scriptum reliquit, nempe sic. *Olfactu ipso & delachrymatione caligini medentur.* Significat delacrymationem acrimonia cæparum excitam oculorum caligini prodesse. [*Purgamenta quoque earum cremata in cinerem illinentes ex aceto serpentium morsibus inter ipsáque multipedes ex aceto.*) Dele, *Inter*, & pro, *Multipedes*, repone, *Multipedæ.* s. morsibus, *Ipsásque*, videlicet cæpas. [*Et si succum ieiuni quotidie edant.*) *Succum*, superuacanea dictio. [*Stomacho vtilia esse, ac spiritus agitationi.*) Lege, *Stomacho vtilia esse spiritus agitatione.* Apparet eundē castigatorem supra in hoc ipso capite ex, *Delacrymatione*, fecisse, *Delacrymationi.*

¶Ca. XVI. *Porro sectiuo profluuia sanguinis sisti in naribus, contrito eo obturatis.*) Scribo, *Porrum sectiuum profluuia sanguinis sistit, naribus contrito eo obturatis.* Neque enim hoc ita, vt superius, ex autoritate Varronis refert: sed transitum facit ad aliam speciem, quemadmodum est videre in emendatis exemplaribus. [*Hulcus aciem hebetans, & in angulo oculi perpetim humor emanans.*) Lege, *Perpetuo humore manans.* Epinyctidis est descriptio. (*Sanguinem reiicientibus succus eius cum caule, aut thuris farina, vel acacia datur.*) Scribendum, *Cum gallæ aut thuris farina.* (*Allio magna vis, magnæ etiam vtilitates, contra aquarum & quorumlibet locorum mutationes.*) In vetustis voluminibus nec, *Etiam*, est, nec, *Quorumlibet.* (*Aconitum, quod alio nomine pardalianches vocatur, depellit: item hyoscyamum: contra canū morsus. Inque vulnera cum melle imponitur*) Vetus & syncerior lectio, *A. q. a. n. p. vocatur debellat, item hyoscyamum, canum morsus, in quæ vulnera, &c.* [*Attritis corporum partibus, vel intumuerit.*) Scribendum, *Vel si in vesicas intumuerint*, hoc est, Etiamsi vesicas produxerint attritæ partes. [*Vel si decocta aqua colluantur.*) *Decocti*, non *Decocta.* Porrò si indicare pergam quotiescunque in distinguendo peccatū est, vereor ne Lectori tædiosum sit. [*Sic & voci plus confert.*) *Plus*, redundat. (*Aut si sanguis etiam excreetur, vel purulenta sint. Et pituitæ sub pruna coctum potum, & cum mellis pari modo sumptum.*) In antiquis voluminibus tantùm est, *Aut si sanguis excreetur vel purulenta sub pruna coctum, & cum mellis pari modo sumptum.* Cætera verba satis apparet esse nugatoris alicuius additamenta. (*Quartanas quoque excutere potum caput vnum cum laserpitij obolo. In vino austero tussim, & alio modo acetum. Suppurationes quantaslibet sanat fractæ incoctum fabæ, atque ita in cibo sumptum.*) Omnia hîc confusa & vitiata, distinguenda emendandáque in hunc modum, idque ex fide archetyporum, vt reliqua. *Quartanas quoque excutere potum caput vnum cum laserpitij obolo in vino austero. Tussim & alio modo, ac pectorum suppurationes quantaslibet sanat, fractæ, &c.* Sensus est, Tussim & hoc modo sanari, & illo altero remedio, iam contra quartanas dicto. (*Iumentis vrinam reddere, atque non torqueri tradunt.*) *Iumenta*, non *Iumentis.* ¶ Cap. VII. *Huius lac expissatum.* (Scribe, *Spissatum. Thyrso & foliis scabritia.*) Vetus lectio, *Et ipso & foliis scabritia. Ipso.* i. caule, quod nomen proxime præcedit. (*Quidam & satiuis colligunt succo minùs efficaci.*) Meliùs legitur, *Quidam & è satiuis colligunt succum minùs efficacem.* (Et tertio inde versu, *Nunc non paucæ restant*, *Nunc* superfluit. (*Nec nulla res maiorem in cibis auiditatem incitat inhibétque. Eadem in causa alterutrinque modus.*) Lege & distingue, *Nec nulla res cibis auiditatem incitat inhibétque eadem: in causa alterutráque modus est.* Nunc pulchrè cohærebit, quod sequitur, *Sic & aluum copiosiores soluunt, modicæ sistunt.*

¶Cap. VIII. *Nigræ radices ita in aqua coctæ pruriginem tollunt.*) Lege, *Porriginem tollunt.*

¶Cap. IX. *Ergo vel cum vino tritam sorbendam, vel ex olei intinctu sumendam.*) Incorruptior lectio, *Ergo vel cum his tritam sorbendam, vel ex hoc intinctu sumendam.* Pendet enim hæc oratio à præcedente. [*Et alij compescere mala corporis.*) Lege addendo, *Et alij verò.* [*Semen eius totum auxiliatur contra serpentes, fungorúmque venena. In tauri sanguine folia cocta spleneticisque in cibo data, & cruda illita cum sulphure & nitro prosunt.*) O bellum medicū! hic nimirum tauri sanguinem etiam pro antidoto præberet. Germāna lectio est hæc, *Contra serpentes, fungorúmque venena, & tauri sanguinem. Folia cocta spleneticis in cibo data, &c.* [*Neruis vtiles: ideò & paralyticis dantur. Luxata in pedibus. Qui sunt ruffi ex his citissimè sanant.*) Lege & distingue, *Ideò paralyticis dantur. Luxata in pedibus, qui sunt ruffi, &c.* [*Elixos assis minùs vtiles esse adiiciunt.*) Scribo, *Adiicit*, scilicet, *Diocles.*

¶Cap. X. *Vesicæ quoque nisi coctum aqua. Si canibus detur, occidi eos.*) Distingue, & castiga sic, *Vesicæ quoque nisi decoctum: quæ aqua si canibus detur, occidi eos.* Alioqui canes non vescuntur asparagis.

¶ Cap. XI. *Verùm apud eruditos non aliud erutum terra in maiore sententiarum autoritate est.*) *Varietate*, non, *Autoritate.* [*Nam id defunctorum epulis feralibus dicatum existimatur. Ipsius quoque visus claritati inimicum.*) Lego, *Epulis feralibus dicatum esse, visus quoque claritati inimicum.* Nam hoc ex Chrysippi & Dionysij autoritate refertur: ideóque meliùs per infinitum legitur absque verbo existimatur. [*Semen datur ex tribus cyathis ex vino albo.*) Antiqua scriptura potior, *Semen datur & arquatis ex vino albo. Arquatis*, id est, ictericis.

¶Cap. XII. *Ocimum quoque Chrysippus grauiter increpuit, inutile esse dicens stomacho, vrinæ, oculorum quoque claritati.*) Duo verba, *Esse dicens*, aliquis de suo adiecit, mirum ni elegantiæ causa. [*Alij verò si eo die feriatur quispiam à scorpione, qui ederit ocimum, sanari non posse.*) Vera lectio, *Afri verò, si eo die feriatur quispiam à scorpione, quo ederit ocimum, seruari non posse.*] *Secuta ætas alacriter defendit.*) Rectius, *Acriter defendit.*

¶ Cap. XIII. *Sestius adiicit, hoc serpentes fugare.*) Vetus lectio, *Sextius adiicit, vstum serpentes fugare.* [*Multi succo eius cum melle attrito inuncti.*) Lege, *Cum melle Attico.* [*Dederunt & cum bitumine infrictam.*) *Infriatam*, non, *Infrictam.* [*Item vitiligines vel rugas, strumas, & similia cum hircino & adipe suillo.*) Codices veteres, *Item vitiligines, verrucas, strumas, & similia, cum strychno & adipe suillo.*

¶Cap. XIIII. *Iis commanducatis & impositis sanari elephantiam, sicut Magni Pompeij ætate fortuito cuiusdam experimento propter pudorem facie illita compertum est.*) *Elephantiasin*, non *Elephantiā*, hunc morbum Plinius vocare solet. Legendum igitur pro, *Elephantiam sicut*, *Elephantiasin*, & bene habebit tota oratio. [*Mentæ ipsius odor animum excitat & sapor auiditatem in cibis: ideò in mammarū mistura familiares ipsæ accessere, vt coire desereque lac nō patiantur.*) Tota via aberratū est. Vera lectio est hæc, *Ideò embāmatum*

matum

matum miſturæ familiaris. Ipſa aceſcere ac coire denſeréque lac non patiantur. Embammata Græce vocantur intinctus, ad excitandam orexim inuenti. [*Recentis ſuccus narium vitia ſpiritu ſubducto emendat.*)Scribo, *Spiritu ſubductus. Impetigines quoque, vel ſi teneatur tantùm, prohibet.*) *Intertrigines*, legendum quemadmodum eſt in archetypis. [*Morbo regio in vino albo ab alienis datur.*)Lego, *A balineis datur.*

¶ Cap. xv. *Propter colum quoque bibitur, illinitúrque vel penicillis feruens, vel aſtringitur faſciis.* (Vetus lectio, *Propter colum quoque bibitur, illinitúrque, vel penicillis feruens apprimitur faſciis.* [*Namque & panibus ſubigitur.*) Vetus lectio, *Subditur.* Sic cap. 17. *Panis etiam cruſtis inferioribus ſubditum.* [*Sunt & quidam qui cunilam bubulam appellauerint.*) *Quidam*, ſuperuacanea vox eſt hoc loco.

¶ Cap. xvi. *Trita mellis odorem habet, digitis tactu eius cohærentibus.*)Meliùs, *Cohæreſcentibus.*

¶ Cap. xvii. *Caſtore taliter demonſtrante.*) Vetus lectio, *Caſtor & aliter monſtrabat*, vt intelligamus alterum piperitidis genus. [Sequenti verſu lego, *Vtilem.* ſcilicet demonſtrabat. [*Luxata & contuſa in aceto.*)Archetypa, *Luxatæ & incuſſa.* [*Vrinam & menſtrua ciet.*) Plinius ſcripſit. *Vrinam & menſes ciet*, ſicut paulò poſt, *Pythagoræ inter pauca laudatum*, non, *A Pythagora*, quod deprauationis frequens eſt in hoc opere. (*Epiphoris oculorum radicem eius tuſam imponit Iollas.*) Lege addendo, *E vino radicem eius.* (Et mox, *Extrahendiſque, ſiqua in oculos inciderint. Dyſentericis & tenaſmis datur.* Rectiùs, *Dyſentericis & in teneſmo.* (*Semen hydropicis & cæliacis dedit tritum cum menta. Verùm & radicem ad renes.*)Caſtigauimus ad exemplaria hoc modo, *Tritum cũ menta è vino, radicẽ & ad renes.* (*Pythagoras quidem non corripi vitio comitiali in manu habentes.*) Legendum, *Pythagoras quidem negat corripi.*

¶ Cap. xviii. *Sed ſatiui albi calix ipſa teritur, & bibitur ſomni cauſa. Semen elephantiis medetur.* Scribendum erat, *Et è vino bibitur.* Item *Elephantiaſi*, non, *Elephantiis.* [*Succus & hic, & herbæ cuiuſque.*)Lege, *Cuiuſcunque.* (Sequenti verſu, *Vt lactucis*, non, *Aut.* (*Prætorij viri patrem in Hiſpania baiuli. Bauili*, malim, vt ſit loci nomen, quemadmodum dicimus, Bilbili, Sacili. (*Cum his aurium dolori inſtillatur*)Meliùs, *Cum hoc & auriũ dolori. Cum hoc* ſ. roſaceo. (*Sic & foliis ipſis vtuntur ad ſacros ignes. Item vulnera cum aceto.*)Si ſic legamus, & podagræ vnum remedium peribit, nec ſacro igni ſuum, vt oportet, adhibebitur. Synceram lectionem etiamnum retinent antiqui codices, *Sic & foliis ipſis vtuntur. Item ad ſacros ignes & vulnera ex aceto.* (*Experimentum apij eſt primum odore: ſyncerum enim perpeti non mos eſt. Dein in lucernis.* Indidem caſtigauimus & hæc, *Syncerum enim perpeti non eſt: mox in lucernis.* Sed hîc Latinitatis grauior iactura eſt, quàm ſenſus. Fœdiore mendo mox pro, *In puſtulas coit*, ſcriptum eſt, *In poſca coit*, cùm tamen experimentum fiat in aqua, non in poſca.

¶ Cap. xix. *Inter ſatiua & ſylueſtria medium genus, quod niſi in aruis eſſet ſponte naſceretur, rhæam vocauimus erraticum.*) Lectio vetus magis Plinium ſapit, *Inter ſatiua & ſylueſtria medium genus, quoniam in aruis, ſed ſponte naſceretur, r. v. & e.* [*Alterum eſt in ſylueſtribus generibus heraclion: vocatur ab aliis aphron.*] Elegantior eſt vetus lectio, *Alterum è ſylueſtribus genus heraclion vocatur, ab aliis aphron.*

¶ Cap. xx. *Dyſenteriæ & vomicis datur ex aceto.*)Noſtra exemplaria habent, *Eſtur ex aceto.* (*Caput inde litum diſtillationem toto anno non ſentire.*) Illic legitur, *Caput illitum ea, diſtillationem anno toto non ſentire.* (Aliquantò poſt pro, *Coquitur difficillimè*, repoſuimus, *Coqueretur.* Refertur enim ad præcedentem particulam, *Tanquam.* (*Hippocrates vuluarum vitiis ad infundi.*) Lege, *Infundit.* (*Duritias omnes vel cocto, vel crudo vtiliter illini putant.*) Scribo, *Putauit.* ſ. Lycus. (*Cocto aut per ſe, aut cum malua, aut lenticula.* Rectiùs. *Vel per ſe, vel cum malua aut lenticula.*

¶ Cap. xxi. *Aculeos omneis extrahunt illitæ crudæ, aut cum anetho potæ. Decoctæ verò cum radice ſua leporis marini venena reſtringunt.*) Incorrupta ſcriptura aliter habet, *Illitæ crudæ cum nitro: potæ verò decoctæ cum*, &c. [*Nec lapathum diſsimiles effectus habet. Eſt autem ſylueſtre.*) Non hoc dicit, Lapathum herbam eſſe ſylueſtrem, ſed præter ſatiuum eſſe etiam aliud lapathi genus ſylueſtre. Quare meliùs legitur adiecto, *&. Eſt autem & ſylueſtre.* [*Foliis aquoſis.*)Rectiùs, *Acutis*, vt eſt in veteribus voluminibus. Vnde etiam oxalidem appellatam videri poteſt. [*Oxylapathi ſemen lotum in aqua cæleſti, ſanguinem prodeſt reiicientibus, adiecta acacia lentis magnitudine, prodeſt.*)Priùs, *Prodeſt*, redundat. [*Radicis tantùm altitudine differens, & erga dyſentericos efficacis effectus, potum ex vino.*)Veteres codices habent, *Et erga dyſentericos efficaci effectu potu ex vino.* Vt intelligamus hoc quoque differre à reliquis lapathi generibus quòd peculiarem vim contra dyſenteriam habeat.

¶ Cap. xxii. *Senſus atque ſternutamenta capitis purgat.*) Lege, *Sternutamentis caput purgat.* [*Et vuluarum conuerſione ſuffitum excitat odore.*) Melius. *Et vuluarũ cõuerſione ſuffocatus excitat odore.* [*Addito exiguo oleo & ſalis.* Scribo, *Olei & ſalis.* [*Ruptis, conuulſis, ſpaſmatum neruis ſalutare.*) *Spaſticis neruis*, non, *Spaſmatum.* [*In ouum inane ſuccum adiicit is.*)Rectiùs, *Addit*, quàm, *Adiicit.* [*Fugat & odore, cominus ſi vratur.* Legendum, *Fugat & odore omnes, ſi vratur. Omnes*, ſ. ſerpentes. [*Ex aqua bibitur & ad iocinerum dolores.*) Antiqui codices habent, *Ad iocinerum deſideria*, familiari Plinio locutione. [*Stomachi diſſolutiones cohibet ſiue in cibo ſumptum, ſiue in ſucco potum.*)Lego, *Siue ſucco potum.* [*Epiphoras cum thure & aqua, aut cum myrrhæ. Cum vino ſedat parotidas. Cum melle, aut adipe, aut cera, ſtomachi ſolutiones inſperſum polentæ modo.*)Aliter legitur & diſtinguitur in vetuſtis codicibus, *Epiphoras cum thure & aqua, aut cum myrrha ac vino ſedat parotidas cum melle aut adipe, aut cera ſtom. ſ. i. p. m.* [*Ad iocineris dolores eſtur cum vua paſſa, & ad phthiſim vtiliſsimè. Semine fiunt & ecligmata.*) Nimis ſæpe in diſtiguendo peccatum eſt, maxime in his medicinalibus libris, aliquando non vno loco in eodem capite, vt in hoc ipſo. Diſtinguendum ad hunc modum, *Ad iocineris dolores eſtur cum vua paſſa. Ad phthiſim vtiliſsimè è ſemine f. e.*

¶ Cap. xxiii. *Prodeſt veſicæ cum vino leni, & fœminarum menſtruis.*)Lege addendo, *P. v. c. v. leni, & fœ. menſtruis hærentibus.*

(Cap. xxiiii. *Sed ante diſceſſum ab hortenſibus.*) Elegantiùs, *Sed diſceſſuri ab hortenſibus, vnam compoſitionem ex his clariſsimam ſubtexemus.*

EX LIBRO VIGESIMO PRIMO.
Cap. II.

QVin & vocabulum ipſum tarde inde communicatum eſt.) *Inde*, ſuperfluit. Cap. iii. *Cælare eos primùm inſtituit. P. Claudius.*)Malo veterem ſcripturam, *Primus inſtituit.* [*Qui coronam, ipſe pecuniáve eius, virtutis ergò arguitur, quam ſerui equíve meruiſſent, Pecuniam partam lege dicit, nemò dubitauit.*) Verba Plinij, quibus duodecim tabularum legem interpretatur, reſtituimus ex fide archetyporum. *Quam ſerui, equíve meruiſſent, pecunia partam lege dici nemo dubitauit.* Videlicet quia ſerui ipſi, & equi pecunia parantur.) *Ingénſque & his ſeueritas.*) *Hinc*, non, *His.* (*P. Mutianus, cùm demptam Marſyæ.*) *Munatius*, ſcribi debet.) *Cuius luxuria noctibus coronatum Marſyam, literæ illius deſcribunt.*) Antiqua exemplaria habent, *Literæ illius dei gemunt.* Apparet ironiam eſſe. (*Florum quidem P. R. honorem Scipioni tantùm adhibuit. Suario cognominabatur, propter ſimilitudinem ſuarij cuiuſdam negotiatoris.*)Pro, *Adhibuit*, lege, *Habuit*, pro, *Suario, Serapio*: nam idem nomen fuit negotiatori. Huius fit mentio & libri 7. cap. 12. (*Nec ei fuit in bonis funeris impenſa.*) Vetus lectio, *Nec erat in bonis.* Leuius hoc, fateor, ſed cùm videam in hoc capite tam multa de induſtria mutata, nihil dubito, quin hoc quoque mendũ eidem debeamus, cui cætera. (Sequenti verſu eſt, *Quáque præferebatur*, nõ, *Quáque parte fer.* (Et aliquantò poſt pro, *Quod nocerent capiti*, legendũ, *Quæ nocent.* (*Quoniam & in hoc eſt aliqua valetudinis portio in potu atque hilaritate præcipuè odorũ vi ſurripẽte fallaciter ſolertiam. Nanque ſcelerata Cleopatra, apparatu belli Actiaci gratificationẽ ipſius reginæ Antonio timẽte, nec niſi præguſtatos cibos ſumente, fertur ab ore eius luſiſſe extremis coronæ floribus, veneno illitis. Ipſáque capiti impoſita* &c.) Egregiè hoc loco adiuuerũt noſtra exemplaria, in quibus ita legitur, *In potu, atque hilaritate præcipuè odorum vi ſurrepente fallaciter, ſcelerata Cleopatræ ſolertiã. Nãque apparatu belli Actiaci gratificationem ipſius reginæ Antonio timente, nec niſi præguſtatos cibos ſumente, fertur pauore eius luſiſſe, extremis coronæ floribus veneno illitis ipſáque capiti impoſita.* Eſt autem perquàm familiare Plinio, ſeptimo caſu orationem claudere. (*Quis iſtas timeret inſidias?* Nihilo peior erat veriùs lectio, *Quis ita t. i.* (*Adeò mihi, ſi poſsim ſine te viuere, occaſio & ratio adeſt.*)Rectiùs ironice, *Occaſio aut ratio deeſt.* ¶ Cap. iiii. *Cõtrà genera eius noſtri fecere. Contrà*, redundat. (*Vtiliſsimũ verò plurimis, ſed minutiſsimis, ſpermoniam.*) Pro, *Spermonia*, emendati codices habent, *Spineolam*, à ſpinis denominatã, quemadmodùm in alio genere Coroneola à coronis nomen traxit. (*Pangæus nanque mõs in vicino ferè eſt.*)Lege, *Pangæus mons in vicino fert.*) *Negauit centifoliam in coronis addi.*) Antiquior lectio eſt, *In coronas addi*, (*Quæ Græcula altera eſt.*) Vetus lectio, *Quæ è Græcis altera eſt.*

¶ Cap. v. *Nec vllis florum excelſitas maior.*) Meliùs, *Nec vlli.* (*Ita odor colórque duplex, vt alius calicis, alius ſtaminis.* Non male vetus, *Et alius calicis, alius ſtaminis*: nam ita ad præcedentia refertur. (*Inuenta eſt in his & ratio inferendi.*)Rectiùs, *Inuenta eſt & in his.* (*Menſe Martio macerantur, vt colorem accipiant.*) Magis placet, *Percipiant*, ac ſi dicat, vt colorem perbibant.

¶ Cap. vi. *Calathiana munus autumni, cæteris veris.*)Scribo, *Cæteræ veris.* [*Vincit numero foliorum marinã quinque folia non excedentem.*)Quid opus repetere, *Folia?* ſatis erat, *Quinque non excedentem.* [*Foliorum exilitate vſque in fila extenuata.*] In antiquis voluminibus legitur, *Attenuata.* [*Prima nobilitas Cilicio croco.*]

Croco, aut scriba addidit, aut interpres aliquis inter prælegendum. (Sicut paulò pòst, Gaudet calcari & atteri pede.) Pede, non est in manuscriptis.

¶ Cap. VII. Troianis temporibus ei iam erat honos. Et hos certè flores Homerus tres laudat, loton, crocon, hyacinthum. (Rectior lectio, Troianis temporibus iam erat honos ei. Hos certè flores, &c. Dicet aliquis, leuicula sunt ista, nec annotatu digna. Hunc ego rogabo, ipse æquóne animo ferret huiuscemodi leuicula in suis scriptis à librariis deprauari. At multò plus religionis debetur veterum monumentis. [Omnis autem verno tempore acrior, & matutinis. Quicquid ad meridianas horas diei vergit, hebetatur.) Verior lectio vetus Quicquid ad meridianas horas dies vergit. (Animalium nullum odoratum, nisi de pantheris quicquam dictum est, si credimus.) Vetus lectio, Nisi de pantheris quod dictum est, credimus. Dixit autem hoc lib. 8. cap. 17. tametsi quidam illic odorem in colorem deprauauerant. [Vt irin atque saliuncam, & quamquam nobilissimi sit odoris vtraque.) Lego, Quanquam nobilissimi sit odoris vtraque. [Proxima in Macedonia, longissima hæc & candicans. Et ex illis tertium locum habet Africana.) Lege & distingue, Longissima hæc & candicans, & exilis. Tertium l.h. [Pannonia hanc gignit & Norica.) Scribo, Norici: alioqui Noricum dicendum erat, sicut Illyricum. (Supérque cætera ad famam etiam dignitatis.) Legendum, Ad famam etiam ac dignitates.

¶ Cap. VIII. In quibus vnguenta vicisse naturam gaudent. Luxuria vestibus quoque prouocauit eos flores, qui colore commendantur.) Hæc verba non deprauauerunt modò homines insulsissimi, verumetiam partem eorum reuulsam præcedentis capitis fini assuerunt. Scribendum. In quibus vnguento vicisse naturam gaudens luxuria, vestibus quoque, &c. [Paria nunc componuntur, & natura atque luxuria depugnante.) Lege, Depugnant.

¶ Cap. IX. Folia smilacis & ederæ in coronamenta se dedêre, coronæque earum obtinent principatum.) Hanc tam ingeniosam deprauationem mirum ni professor aliquis excogitauit, dum diuinare mauult, quàm ad archetypa recurrere. Vera lectio aliud sonat, Folia in coronamentis smilacis & ederæ, corymbique earum obtinent principatum. [Quia nostris maiore ex parte nomen dare iis defuit cura.) Non minor priore hic error, vtcunque sensus manet: Plinius enim longe aliis verbis vsus est, Quia nostris maiore ex parte huius nomenclaturæ defuit cura. ¶ Cap. X. Non durãte Attico thymo, nisi in afflatu maris seratur.) Seratur, superuacaneũ verbũ est, natũ ex vltima litera, Maris, & prima dictione sequẽtis orationis, Erat. [Abrotonum iucundi odoris est, & grauis. Floret æstate.) Elegãtiùs, Abrotonũ odore iucundè graui floret æstate. [Alsiosa enim admodũ sunt, & Sole nimio læduntur.) Hîc particulã necessariã, per incuriã librariorũ omissam, denuò adiecimus, Et sole tamen nimio lædũtur. ¶ Cap. XI. Eruitur post æquinoctiũ vernum radicitus siccatúrque ad Lunã XXX. diebus, ita lucens noctib.) Lege, Erui, siccari, lucere, quòd hæc omnia ex commentariis Democriti referantur. Sequitur enim, Magos Parthorúmque reges vti hac. (Et in Italia quidem, vt diximus post rosam.) Satis erat, In Italia quidẽ. Cõiunctio hîc addita vitiat sermonẽ. [Cæterùm hyacinthus maximè durat.) Lego, E cæteris hyacin. m. d. [Sed hæc ita, si deuulsa crebrò, prohibeatur in seminibus.) Legendum, Prohibeatur in semen abire. Attestantur vetera exemplaria: & alioqui ex illis verbis nullus sensus elici potest. [Alterum candidius, qui ferè nascitur ad tumulos.) Rectiùs, In tumulis.

¶ Cap. XII. Hostilia vicus abluitur Pado.) Meliùs Alluitur.

¶ Cap. XIII. Nos tamen trademus, quæ cõperimus. Herba est alba, vexatio quidẽ iumentorũ est, sed præcipuè caprarum, appellata ægolethron.) Antiqua scriptura potior, Nos trademus, quæ comperimus. Herba est ab exitio & iumentorum quidem, sed præcipuè caprarum, appellata ægolethron. (Huius flores concipiunt noxium virus, aquoso vêre marcescente.) Lege, Marescentes. (Aliud genus in eodem Ponti situ viget, ex annona mellis.] Codices vetusti lõgè aliud habent, Aliud genus in eodẽ Ponto gente Sannorum mellis, quod ab insania, quam gignit, mænomenon appellant. Hi sunt, quos posterior ætas Tzanos vocauit, Lazis cõterminos. Vtraque Colchica gens fuit in clientela fideque Constantinopolitani Imperatoris. [Et in Mauritania Cæsariensi, Getulia contermina Massylis.) Emẽdatior lectio, Et in Mauritaniæ Cæsariensis Getulia, contermina Massæsulis. Nã & Getuli, & Massæsuli hanc prouinciã incolebãt, quod ipse Plinius suprà docuit. [Remedium aduersus has vtique nõ differendũ.) Lege, Remedio, non, Remedium. De quo loquendi modo iam suprà capite tertio monui. ¶ Cap. XIIII. Circunlini aluearia fimo bubulo vtilissimũ. Operculum à tergo esse ambulatorium, vt properatus sit prosper. Si magnus sit vterus aluearijs, prouentus autem sterilis, ne operandi desperatione curam abiiciant, id paulatim reduci oportet, fallente operis incremento.) Huius lectionis absurditas magis detegetur, collata ad germanam lectionem, quam ex fide veterũ codicũ restituimus ad hunc modũ: Circũlini alueos fimo bubulo vtilissimum: operculum à tergo esse ambulatorium, vt proferatur intus, si magnus sit alueus, aut operatio sterilis, ne desperatione curam abiiciant, id paulatim reduci, fallẽte operis incremẽto. [Post has Corsica quoniã ex buxo sit, & habere aliquantã vim medicaminis putatur.) Lege, Quoniã ex buxo sit, habere quãdã vim m. p. [Inde tigulis eligunt florẽ, id est, cãdidissima quæque: trãsfundúntque in vas, quod exiguũ marinæ habeat frigidæ.) Toties expertus fidem veterũ codicũ, ne hîc quidẽ ausus sum ab eis discedere. Illi pro, Eligunt, habẽt, Hauriunt. Itẽ, Quod exiguum frigidæ habeat. [Siccant Sole, Lunáque: hoc enim candorem facit, si sic siccantur. Et ne liquefaciant, protegunt tenui linteo.) Melior vetus lectio, Siccant Sole, Lunáque, hæc enim candorem facit siccantes, ne liquefaciant p. t. l.

¶ Cap. XV. Maximéque Ægyptus, frugum fertilissima, sed vt sola iis carere possit.) Non parùm detraxit elegantiæ, quisquis hîc particulam, Quidem, detraxit. Legendum enim, Frugum quidem fertilissima. (Hanc à Nilo metunt.) Scribo, E Nilo. [Foliis latissimis, etiam si arbores comparentur.) Rectiùs, Arboreis. (Scandix, come, ab aliis tragopogon.) Vetus lectio, Scandix, quæ ab aliis tragopogon vocatur. [Syluestrium duæ species. Vna mitior est simili caule, tamen rigido, itaque & colu antiquæ mulieres vtebantur, exilis quam quidam atractylida vocant.) Legendum, Itaque & colu antiquæ mulieres vtebantur ex illis, quare q. a. v.

¶ Cap. XVI. Et ex diuerso stans anchusa, inficiendo ligno cerísque apta. Est autem mitior iis anthemis, & phyllantes, anemone, & aphace.) Lege, E diuerso stant, anchusa inficiendo ligno cerísque radice apta, & è mitioribus anthemis, & phyllantes, & anemone, & aphace. Sic enim meliùs quadrabit ad præcedentia.

¶ Cap. XVII. Perdicio, quam & Æoliæ & Ægyptij edunt, nomen dedit auis.) Verior lectio, Perdicium & aliæ gentes, quàm Ægyptij edunt. Suprà dixerat, Ægyptios præ cæteris gentibus herbis vesci: nunc dicit, perdicium herbam etiam aliarum gentium cibum esse. [Iulio mense secari iubet.) Lege addendo, Iulio mense toto secari iubet.

¶ Cap. XXVIII. Iunio mense eximi; ante Iulium medium præcipiens.) Meliùs, Iunio mense eximi ad Iul. m. p. (Vsus ad nassas marinas, vtilium nexus elegantium.) In antiquis codicibus tãtùm est, Vitilium elegantiam. (Quanquam professus efficacissimum esse aduersus calculosos Eo fœtas fœminas quidem abortus facere non dubitat.) Syncera lectio, Quanquam professus efficacissimum esse aduersus calculos, eo fouet. Fœminis quidem abortus facere non dubitat. (Largiori tanta vis expellit eas.) Legendum, Largiori tanta vis, vt expellat eas. (Laudatissimus ex Nabathæa iuncus.) Non erat opus hic repetere, Iuncus. ¶ Cap. XIX. Ita vt à balineis inarescant corpora.) Scribo, Inarescant corpori. [Lieníque & ruptis vulsis prosunt: & menstruis fœminarum in vino decoctæ: Impositæque cum melle neruis præcisis medentur. Contrà lichenas & lepras & furfures in facie emendant.) Lege, & distingue. Lieníque & ruptis vulsis prosunt, & menstruis fœminarum. In vino verò decoctæ, impositæque cum melle, neruis præcisis medentur. Lichenas, &c.

¶ Cap. XX. In hunc locum dilata, cùm disputaremus de peregrinis arboribus.) Vetusta exemplaria tantùm habent, Dilata in peregrinis arboribus, id est, in mentione peregrinarum arborum. [Sistit purgationes mulierum. Nardi verò eius, quam Phu eodem loco appellauimus, &c.) Antiqua scriptura meliùs, Sistit purgationum mulieram impetus. Eius verò, quod Phu eodem loco appellauimus, & reliqua. [Crocum cum melle non soluitur.) Cum, redundat. [Sequenti versu pro, Vino & aqua, lege, Vino aut aqua. [Collyrio vni nomen dedit.) Lege addendo, Collyrio vni etiam nomen dedit. [Dentientibus præcipua est, & tussientibus.) Scribo, Dentientibus præcipuè. [Partem eius seruantium, & quarundam aliarum herbarum: sicuti plantaginis, substituentium si parùm mercedis tulisse sese arbitrantur. Rursúsque vt plus operis acquirant, p. e. q. s. l. i.) Incorrupta lectio etiamnum durat in vetustis codicibus manu descriptis, Partem eius seruant, quarundam aliarum herbarum, sicuti plantaginis: si parùm mercedis tulisse se arbitrantur, rursúsque opus quærunt, partem eam, quam seruauere, eodem loco infodiunt: credo, vt vitia quæ sanauerint, faciant rebellare. Ciet menstrua & si cruda detur, hydropicorum aquam sistit.) Sistit, verbum superfluit: nam, Ciet, ad vtrunque refertur.

¶ Cap. XXI. Coxendicibus imponitur cum vino. Articularibus morbis trium obolorum pondere. &c.) Lege addendo non pauca verba, Coxendicibus imponit, & articularibus morbis & luxatis, tritum ac lanæ inspersum ex oleo. Dant & potionem articularibus morbis t. o. p. [Præterea putant vsu eius quondam datam gratiam iis venerémque conciliari.) Hæc dictio, Datam, superflua est. [Coquitur panis cum farina hordeacea.) Lege, Concoquit panos.

¶ Cap. XXII. Mouet & narium sternutamenta.) Aridum, non, Narium.

¶ Cap. XXIII. Imposita hulcerum facit stipticam vim.) Scribe, Hulcus facit septica vi, id est, corrosiua. ¶ Cap. XXXI. Vt radice eius propiùs admota soporentur, illam sopore enecante vim earum.) Sic scilicet Plinius loqui solet. Scribo, Soporetur illa sopore enecans vis earum. ¶ Cap. XXXII. Nec de cnico siue atractylide verbosiùs disputetur. Ægyptia herba est, & magnum contra venenata animalia præbet auxilium. Hanc senten-

tiam

tiam Plinius aliis extulit verbis, quàm quæ in vulgatis leguntur editionibus. *Nec de cnico, siue atractylide verbosiùs dici par esset, Ægyptia herba, ni magnum contra venenata animalia præberet auxilium.*

EX LIBRO VIGESIMO SECVNDO.

CAP. II.

IAm verò infici vestes scimus admirabili succo.) Fuco, non, Succo. (*Stans & in sicco carpis, quo frugi mundos exculpat vsu alioquin fulgentis. Instrui luxuria poterat certè innocentiùs.*) Pro, *Vsu alioquin fulgentis*, antiqua scriptura habet, *His alioqui fulgentibus instrui poterat luxuria certè innocentiùs.* [*Et in sacris legationibus quàm verbenæ.*) *Quam*, redundat.

Caput IIII. *Vlli nisi ab vniuerso.*) Scribo, *Nulli nisi ab vniuer.* distinctione etiam mutata. ¶ Cap. v. *Donatus est ea L. Sicinius.*) *L. Siccius*, legendum, vt etiam suprà libro octauo monuimus, [*Hic Decius posteà Consul, & imperio & collegio se pro victoria deuouit.*) Lege, *Hic Decius posteà se Consul, Imperioso collega, pro victoria deuouit.* Intelligendum de Manlio Imperioso. ¶ Cap. VI. *Ipse tamen obsessus in toto orbe proscriptus. Hæc corona Sertorio etiam cessit.* Vera lectio, *Ipse tamen obsessis in toto orbe proscriptis, hac corona Sertorio cessit.* Notum est ciuile belum Sertorianum, in quo præcipua fuit opera proscriptorum à Sylla. [*Cohortibus seruatis, totidémque ad eas seruandas eductis.*) Lege addendo, *Tribus cohortibus seru.* [*Quod & statuæ eius in foro suo Diuus Augustus scripsit.*) *Adscripsit*, non, *Scripsit.* [*Addidere videndi pretia deliciæ luxúsque.*) *Pretio*, non, *Pretia.* [*Aliorum hanc operam esse credimus.*) Vetus lectio, *Aliorum hanc operæ credimus.* [*In quibus ipsius prouidentiam naturæ.*) Meliùs, *In quibus ipsis*, scilicet aculeatis. ¶ Cap. XI. *Hæmorrhoide quoque & dysenteriæ infusa.*) Scribe, *Hæmorrhagiæ.* ¶ Cap. XXI. *Imposita verò herba, aut inde omnino respersum, protinus mori.*) Antiqua scriptura, *Aut vda omnino respersum.* [Sequenti versu lege addendo, *Vel si herba ipsa.* (*Infantes quoq; hulcerati.*) Lege, *Exhulcerati.* ¶ C. XXII. *Cõstat bulbos eius cũ ptisana decoctos aptissimè mederi.*) Scribo, *Aptissimè aari.* (*Foliis in quocũq; morbo decoctis magis medici vtũtur.* Legedũ, *Ferè in quocũque.* De bulbis enim accipi debet, nõ de foliis. (*Vtrunq; prodesse dysentericis & exhulceratis.*) Meliùs, *Etiam exhulceratis*, hoc est, etiam si sit dysenteria cum exhulceratione intestinorum, quod sane periculosius est. (*Contra sanguinem tauri demonstrant succo eius vti.*) Paulo elegantius videtur, *Demonstrat succum eius.* (*Optimus quidem ex iis cibus.*) Vetus lectio magis placet, *Optimi quidem hos cibi*, vt cum præcedentibus cohæreat. (*Si enim caligaris clauus, si ferri vel chalybis aliqua rubigo.*) In veteribus tantùm est, *Ferriue aliqua rubigo.* ¶ Cap. XXIII. *Communes in omni eorum genere obseruationes.*) Hic legitur, *In omni eo genere.* (*Item hyeme quàm æstate vtilius, verumtamen aquam bibentibus.*) Scriptura vetus, *Item hyeme, quàm æstate, vtilius, & tum aquam bibentibus.* (*Atque ex aceto his qui coagulum lactis sorbuerint.*) Lege, *Æquè ex aceto.* (*Qui se eadem causa præcipitauit.*) Scribe, *Ea de causa.* (Mox est, *Coniecturam sæpius fallacem*, non, *Sepe.* ¶ C. XXIIII. *Calefacta incitat vomitiones.*) Rectiùs, *Inuitat. Quem centesimum annum excedentem cùm D. Augustus hospes interrogaret, quãnam ratione maximè vigorem illum animi corporisque custodisset, ille respondit, Intus mulso, foris oleo.*) Ad sensum quidem nihil refert, libet tamen reponere veterem lectionem, ab audaculis temere mutatam, *Centesimũ annũ excedentẽ eum D. Augustus hospes interrogauit. quanam r. m. v. i. a. corporisque custodisset. at ille respõdit.* ¶ Cap. XXV. *Leuatúsque siccatis pedibus mirabili modo.* Et hic nihilo peius erat anteà, *Mirabilem in modum.* (*Ad iocineris dolores eã in posca positam concoqui opus est.*) Veteres codices melius, *Eam cum posca concoqui opus est.* (*Quæ à farina hordei distat, eò quòd torretur. Ad stomachum vtilis.*) Antiqui codices, *A farina hordei distat eo quod torretur, ob id stomacho vtilis.* (*Datur tepida sorbenda efficaciter prodest.*) Lege, *Datur tepida sorbenda efficaciter.* (*Peculiariter tamen longo morbo ad tabitudinem redactis.*) Emendata exemplaria habent, *Ad habitudinem redactis*, vt de hecticis intelligatur. (*Neruorum doloribus & aliis feruens in sacco ponitur.* (Scribendum, *Imponitur.* [*Amplius hoc oculis imponitur.*) Melius est, *Hoc amplius oculis imponitur.* [*Et per se drachmæ pondere exinaniunt.*) Lego, *Exinanit.* granum. [*Quoniam in aluo non tumesceret.*) Vetus, *Intumesceret.* [*Semuncia amyli cum ouo & passis tribus.*) Antiqua lectio, *Cum ouo & passi tribus cuis.* [Mox est, *Auenacea farina*, non, *Auenæ farina.* [*Sitanius hoc est trimestris.*) Scribe, *Hoc est è trimestri.* frumento. [*Et vini, in saccis additus.*) Rectiùs, *In saccos additus.* [*Fabalium etiam siliquarum cinis.*) Scribo ex veteri exemplari, *Siliquarúmque.* Nec redundat coniunctio, quandò, *Fabalia*, hic substantiua vox est, vt alibi quoque apud hunc ipsum autorem. [*Sed si largius sumatur, aluus soluitur.*) Sed, superfluit. *Horrorem tertianæ & quaternæ minuere traditur.*) Vetus lectio, *Minuere creditur.* Refertur enim hoc ex vulgi opinione, non ex autoritate medicorum. [*Maculas ex toto corpore emendat.*) Particula, *Ex*, superuacanea est. [*Aqua decoctum perniones & pruritus sanat.*) *Decocti*, non, *Decoctum.* [*Si verò ad mellis crassitudinem decoquantur satiui.*) Adde necessariam particulam, *Vel. Decoquantur vel satini.* Suprà enim dixit syluestres efficaciores. [*Si verò cælesti aqua decoquantur, succus ille smegma fit.*) *Discoquantur*, non, *decoquantur.* [Sequenti versu verbum, *Solent*, redundabat. [*Item fistulis, cum axungia veteri, ne intus addatur.*) Lege addendo, *Ita ne intus addatur.* [*Nascitur inter vitia segetis auenæ Græcæ genere.*) *Græcæ*, superfluit. [*Estur & per se, & in patinis cùm tenera est recocta.*) Posterius, *Et* redundat.

EX LIBRO VIGESIMO TERTIO.

CAP. I.

ET ad expiationem sanguinis quoque adhibent non vltra gargarizationes.) Quid faciunt gargarizationes in expiatione? Legendum igitur, *Ad expuitionem sanguinis*, qua laborantes hæmoptoicos Græci vocant. [*Ideò & purgationibus ancipitem temperant.*) *Putant*, non, *Temperant.* Error natus ex geminatione præcedentis syllabæ. [*Huius enim colorem nigrum esse diximus, cuius asparagos similes Diocles prætulit veris asparagis.*) Vetus lectio, *Huius enim nigrum esse diximus. Asparagos eius Diocles p. v. a.* [*Ossa infracta efficacius extrahit, quàm supradicta.*) Plinius scripsit, *Vel efficacius*, id est, efficacius etiam. (*Aiunt, si quis in villa eam extruxerit, fugere accipitres, tutásque fieri aues villaticas. Aliter eadem in iumento homineque phlegma aut sanguinem qui screatur, talos circunligata sanat.*) Hostibus eueniat ita tractari, vt hic Plinius tractatus est. Equidem peruelim discere, quanam ratione radices extruantur apud istos deprauatores, vt nec cætera portenta exagitem. Præstat enim syncerám indicare lectionem, ex archetypis erutam. *Aiunt, si quis villam ea tinxerit, fugere accipitres, tutásque fieri villaticas alites. Eadem in iumento homineque plegma aut sanguinem, qui se ad talos deiecerit, circunligata sanat.* (*Quod sunt candida, aut nigra, aut inter vtrunque alia ex alijs, in quibus vnum fiat, alia ex quibus passum.*) Emendata lectio, *Aut inter vtrunque, aliáque ex quibus vinum fiat, alia ex quibus passum.* (*Albana neruis vtiliora. Stomacho minus quæ sunt dulcia, vel austera Falerna vtiliora.*) Lege, *Austera vel Falerno vtiliora.* (*Somno verò ac securitatibus iamdudum hon. fuit.*) Sic enim legendum ac distinguendum, sublata dictione, *Accommodatum*, quæ redundabat. (*In sanguinis fluxione post excisos calculos, & omnes alias rosiones foris in spongia impositum.* (Legendum, *In sanguinis fluxione post excisos calculos, & omni alia, foris in spongia impositum. Omni alia*, scilicet sanguinis fluxione.

¶ Cap. II. *Quandiu extinguatur descensionis periculum denuntians.*) *Descensionis*, superfluit. ¶ Cap. III. *Succus eorum carbunculantibus excrescentibus circa oculos hulceribus.*) Dele, *Excrescentibus.* (*Nam lacrymam, quæ ab arbore ipsa distillat, Æthiopicæ maximè oleæ, mirari satis non est. Reperti sunt, qui dentium dolores illinẽdos censerent, venenum esse prædicantes.*) Hic vna oratio, praua nescio cuius industria, in duas disiecta est. Legendum enim coniunctim, *Nam lacryma, quæ ex arbore ipsa distillat, Æthiopicæ maximè oleæ, mirari satis non est repertos qui dentium dolores illinendos censerent.* Non enim lacrymam ipsam miratur, sed eorum potius temeritatem, qui tam ancipiti remedio vti non dubitarent, cùm etiam ipsi venenum faterentur. (In fine cap. legendum, *Cum decocto lupinorum*, non, *Lupino.*

¶ Cap. IIII. *Fauces exasperat, & venena omnia cohibet, hebetátque.*) Emendatior lectio. *Et venena omnia hebetat*, absque verbo, *Cohibet.* (*Cum pari portione mellis ac opij.*) Lege, *Mellis acapni.* (*Cæterùm iners & graue sapore corpori.*) Dele superfluam vocem, *Corpori.* ¶ Cap. VI. *Expeditur in grauidarum malacia, & quoniam gustatu moneat infantem.*) Lego, *Expetitur grauidarum malaciæ, quoniam g. m. i.* (*Cytinus vocatur à Græcis.*) Satis erat, *Vocatur Græcis.* Tales præpositiones sexcentas de suo adiecerunt castigatores. ¶ Ca. VII. *Quoniam sudantia huius sibi opera corpora refrigescunt.*) Scribendum, *Perfrigescunt.* (*Folia eius trita illita hæmorrhoiam sistunt.*) Lege, *Hæmorrhagiam.* [*Pòst additur omphacij aridi pondus sextariorum duorum, aut myrrhæ sextarij vnius. Sed hæc simul mixta vel trita, miscentur decoctio.*) Hìc, *Sextarij*, pro, *Denarijs*, sunt suppositi, vt indicant vetusta exemplaria, in quibus sic legitur, *Post additur omphacij aridi pondus x. duorum, aut myrræ x. vnius, croci x. vnius. Hæc simul trita miscentur decocto.* ¶ Cap. IX. *Lenius succo oleum est ex eodem myrto, & vinum quo nunquam inebriatur.*) Lege addendo, *Lenius & vinum.* (*Et folijs crematis vtuntur & succo decocto.* (Lege, *Et succo & decocto.*

EX LIBRO VIGESIMO QVARTO.

CAP. I.

SImilis vis Rhodiæ cretæ, & argillæ nostratis concordia valentium. Pix oleo extrahitur.) Hæc dictio, *Concordia*, nouam orationem incipit, hoc modo, *Concordia valent, cùm pix oleo extrahitur, quando vtrunque pinguis naturæ est.* ¶ Cap. IIII. *Emollit, discutit tumores, siccat strumas.* (*Hultera commanducata impositúque optimè sanari.*) Scribo, *Commanducato impositóque.* ¶ Cap. V. *Defuncta corpora incorrupta conseruat.*) Vera lectio, *Incorrupta æuis seruat.* De hac locutione & supra libro XVI. monui. ¶ Cap. VI. *Chamæpitys Latinè aiuga appellatur, dicitúrque propter abortus.*

Vetus & syncera lectio, *Camepitys Latinè abiga vocatur propter abortus.* *Abiga*, ab abigendo partu. *Aiugæ* cum abortu nihil est commune. ¶ Cap. VIII. *Ita vt puero quinque folia tribus cyathis dentur.*) Rectius, *Diluantur*, quàm, *Dentur.* (*Acetis radix contusa iocinoris doloribus vtilißimè imponitur.*) Lege, *Efficacißimè imponitur.* ¶ Cap. IX. *Grauis quidam autor in medicina, virgam ex eadem fractam,* &c.) Antiqua scriptura, *Grauis autor in medicina, virgam ex ea defractam.* (Ac mox, *Vulgus infelicem arborem eam appellat,* non, *Infelicem eam, arborem.* ¶ Cap. XI. *Erythrodanus, quam aliqui ereuthodanum vocant.*) Lege addendo, *Alia est erythrodanus.* (*Tingentibus & radicula ramos præparat.*) *Lanas*, non, *ramos.* [*Gummi genera diximus.*) Lege, *Gummium.*

¶ Cap. XIII. *Sed & frutex humilior atque spinosus in Nisyro.*) Scribo, *Æquè spinosus*, non, *Atque.* [*Calculorúmve ex vino decoctum, vel præsentaneum remedium est.*) Nisi legas, *Cauliculorum ex vino decoctum*, neque præcedentia cohærebunt aptè, neque sequentia. [*Vel efficaciorum stomaticen præbuere.*) Rectiùs, *Præbuerint.* ¶ Cap. XIIII. *His subnectemus ea, quæ Græci*, &c.) Nó male vetus scriptura, *His subtexemus.* ¶ Cap. XV. *Atque is nidor per infundibulum imbibitur in vetere tussi.*) Antiqui codices habent, *Per infurnibulum.* ¶ Cap. XVII. *Pythagoræ verè esse pertinax fama antiquitásque vindicant.*) Duæ voces, *Verè esse*, redundāt. [*Quod fecisse fuimus Cleemporum, cùm & alia suo & nomine ederet, quis credat?*) Vetus lectio, *Quod fecisse Cleemporum cùm alia suo & nomine ederet, quis credat?* [*Achæmenidon colore est electri, sine folio, nascens in Tardastilis.*) Legendum, *Achæmenidon colore electri, sine folio, nasci in Tardastilis.* nam & hoc Democritus tradit. [*Alio de his aptiore dicturus loco.*) Lege, *Dicturis.* Abundè sit dicturis. ¶ Cap. XVIII. *Celebratur autem à Græcis stratiotes. Est ea in Ægypto tantùm, & inundatione Nili nascitur.*) Melior antiqua lectio, *Celebratur autem & à Græcis stratiotis, sed ea in Ægypto tantùm & inundatione Nili nascitur.*

¶ Cap. XIX. *Qui perunctus est, si despuat ad suam dexteram ter.* Lege, *Qui perunctus est, despuit ad suam dexteram ter.* [*Tuetúrque & ab inflammationibus placat.*) Scribo, *Tuetúrque ab inflammationibus plagas. Decoctum ex vino gramen ad dimidias è balneis bibi iubent.*) *A balineis*, non, *E baineis.* [*Et cùm caro vnguibus excreuerit.*) *Increuit*, non, *Excreuit.* [*Diocles difficile parientibus semen eius dedit acetabuli mensura tritum in nouem cyathis sapæ ad tertias partes bibere, vt qui biberint in calida lauarentur.*) O Grammaticum deprauatorem, cui parientes masculi sunt generis! Emendata lectio hæc est, *Diocles difficilè parientibus semen eius dedit, acetabuli mensura tritum in nouem cyathis sapæ: vt cùm tertias partes biberint, calida lauarentur: & in balneo sudantibus dimidium ex relicto iterum dedit, mox à balneo reliquum, pro summo auxilio.*

EX LIBRO VIGESIMO QVINTO.

CAP. I.

IPsa quæ nunc dicetur herbarum claritas, medicinæ tantum gratia gignente eas tellure.) Satis erat dixisse, *Medicinæ tantum gignente eas tellure. Gratia*, doctulus quispiam de suo adiecit. [*Tantùm ab excogitandis nouis, ac adiuuanda vita mores absunt summúmque opus ingeniorum diu in hoc fuit*, &c.) Codices vetusti, *Iuuanda*, habent, non, *Adiuuanda*, &, *Diu iam hoc*, non, *Diu in hoc.* [*Omnúmque vitam clariorem fecere cognominibus herbarum.*) Illic legitur, *Omnium vtiq; vitam.* ¶ C. II. *Pōpeius Lenæus, Magni Pōpeij libertus.*) *Pōpeij*, non additur in emendatis exemplaribus, nec refert additum est, *Magni libertus.* [*Atq; subscripsere effectus.*) Deest vna particula necessaria. Legendum, *Atque ita sub*. [*Verùm & pictura fallax est ex coloribus tam numerosis, præsertim in æmulatione naturæ, multúmque degenerat transcribentium sors varia.*) Rectior est antiqua scriptura, *Verùm & pictura fallax est, & coloribus tā numerosis, presertim in æmulatione naturæ, multùm degenerat transcribentium sors varia.* [*Atque effigie quidem indicata & nudis plerunque nominibus defuncti.*) Scribo, *Aliqui ne effigie quidem indicata, & nudis plerunque nominibus defuncti.* [*Durat tamen tradita persuasio in magna parte vulgi, veneficijs & herbis id cogi. In eo nanque fœminarum scientiā præualere.*) Malo veterem lectionem, *Veneficiis & herbis id cogi, eámque num fœminarum scientiā præualere.* Sic enim interdum hac parelectica particula Plinius vtitur, vt supra 22. lib. 24. capitis initio, *Eam quoque num, quam laminum, inter genera earum appellauimus.* Sic enim eo loco legēdum indicauimus. Vulgus castigatorum, quicquid rarum est, pro deprauato damnat, suóque mox arbitratu mutare sibi permittit. Ea deinde lectio passim recipitur, etiam summatibus in literis viris talia vt minutiora dissimulantibus. Hinc fit, vt sexcentis locis apud autores Latinos, *Etiam nunc*, suppositum sit pro, *Etiamnum*, aduerbium pro coniunctione: quamuis hoc ipsum, *Etiamnunc*, Latinè dicatur, sicut, *Hodiéque.* sed persæpe non suo loco positum reperitur, ídque deprauatorum (vt dixi) opera. [*Multique Circeios agros, vbi habitauit illa.*) *Agros*, redundat, nec est in antiquis exemplaribus. Sunt enim Circeij oppidum in Latio maritimum, & antiqui Latij finis. [*Tum etiam cum rigaretur Ægyptus illa, non tamē esset, postea fluminis limo inuecta.*) Incorruptior est vetus lectio, *Cùm etiam, quæ rigatur, Ægyptus illa non esset postea fluminis limo inuecta.* Tātum enim Ægypto, aggerente Nilo accessit, vt Pharos insula, quam Homerus ætate sua vnius diei cursu à continente abesse scribit, posteà litorali vrbi Alexandriæ ponte iungeretur. (*Inde & plerosque video existimare.*) Legò addendo, *Ita video existimare.* [*Sed quare nunc non plures noscantur causæ? nisi quod eas agrestes literarúmque ignari experiuntur, vtpote qui soli inter illas viuant.*) Et hic vetus potior, *Sed quare non plures noscantur, causa est, quòd eas agrestes literarúmque ignari experiuntur, vt qui soli inter illas viuant.* (*Vt radicem syluestris rosæ: quàm cynorrhodon vocant, eblanditam sibi aspectu pridie in fruteto, mitteret filio bibendam in lacte. In Lusitania res gerebatur, Hispaniæ proxima parte.*) Atqui Lusitania remotissima est à Roma, non proxima. Recurrendum est ad archetypa vbi sic legitur, *Vt radicem syluestris rosæ, quam cynorrhodon vocant, blanditam sibi aspectu pridie in fruteto, mitteret filio bibendam. In Lacetania res gerebatur*, &c. Nunc probe quadrant omnia. Est enim Lacetania regio Pyrenæo vicina, in ea citerioris Hispaniæ parte, quæ prima se Roma venientibus offert. Deprauator ex, *In Lacetania*, fecit, *In lacte*, idque præcedentibus verbis pro sua sapientia attexuit. Eadem autoritate regioni nomen aliud, quod tum libitum est, finxit, nec religione vlla erga veterum monumenta, nec lectorum respectu, quos opinor omnes pro fungis habuit. Et talium operam Typographi nonnunquam ampla mercede conducunt, ne non habeant similes lactucas. (*Alius est, quem nos in priori volumine eiusdem nominis diximus.*) Legendum, *Alius est, quàm quos in p. v.* Tria enim dracunculi genera monstrauit capite 16. (*Aliúdque miraculum exeuntis è terra.*) O temeritatem! quorsum attinebat priorem lectionem mutare, *Exerentis se terra?* Sed bellè pensatum est damnum scilicet, mox scribendo, *In terram se condentis*, pro, *In terram condentis.*

¶ Cap. III. *Stomacacem medici vocabant, & sceletyrben. Ei malo reperta auxilio est herba.*) Haud multò minus detrimenti accepisse bonos libros, dum confunditur lectio ineptis distinctionibus, quàm dum deprauatur, cum aliis innumeris hic quoque locus, & qui proxime sequetur, testes esse possunt. Non solùm enim sensus obscuratur, quoties aliquid perperàm distinctum est, sed etiam deprauandi occasio vix aliunde sæpius contingit. Veterum codicum lectio talis est, *Stomacacem medici vocabant & sceletyrben ea mala. Reperta*, &c. [*Miror quidem quæ nominis esset causa, nisi fortè confini Oceano Britanniæ velut propinquam dicauere. Non enim inde appellatam eam, quoniam ibi plurima nasceretur, certum est. Etiam tum libera Britannia fuit quidem: & hic quondam ambitus, nominibus suis eas adoptandi.*) Sequamur & hic archetypa vetera, & statim multum lucis accedet, *Mirórque nominis causam, nisi fortè confines Oceano Britanniæ, velut propinquæ, dicauere. Non enim inde appellatam eam, quoniam ibi plurima nasceretur, certum est, etiam tum Britannia libera. Fuit quidem & hic*, &c. [*Non fortaßis crederet aliquis, cùm hæc nostra friuola quoque existimentur.* Vetus lectio melior, *Nunc fortaßis aliquibus curam nostram friuolam quoque existimaturis.*

¶ Cap. IIII. *Laudatißima herbarum est Homero teste, quam vocari à diis putant moly. Ast inuentionem eius Mercurio aßignat.*) Incorruptior lectio, *Laudatißima herbarum est Homero, quam vocari à diis putat moly, & inuentionem eius M. a.* [Versu penultimo lege, *Miréque vt contra venenū*, non, *Miréque contra venenū.*

¶ Cap. V. *Instillauit auribus surdis succum*) Antiqua lectio, *Auribus olidis.* [*Cum exta super eā proiecta essent, fertur adhæsisse lieni.*) *Fertur*, redundat: pendent enim hæc à præcedenti verbo *Constat.* [*Cui ante omnes plebs adstans plausit.*) *Stans*, non, *Adstans.* Is fuit non vulgaris honor: nam sedens in theatro plebs plurimis & ante Drusum plausit. [*Antiqui radicem, cortices quàm cornosissimos eligebant.*) Meliùs, *Radicem cortice quàm carnosißimo seligebant.* [*Turgescentémque in longitudinem fingebant.*) Lege addendo, *Turgescentémque acu in longitudinem fingebant.* [*Nunc ramulos ipsos ab radice sui grauißimi corticis, ita dantes.*) Vetus lectio, *Nunc ramulos ipsos ab radice quàm grauißimi corticis ita dant.*

¶ Cap. VI. *Alteram lenem scordotin, siue scordion, ipsius manu descriptam.*) *Alteram Lenæus, in scordotin, siue scordion: ipsius manu adscriptam.* [*Atque in Alpibus pluribusque locis in Lycia.*) Emendatiores codices, *Et in Alpibus verò plurimísque aliis locis.* [*Medetur & omnium morbis decoctæ succus.*) *Ouium*, non, *Omnium.*

¶ Cap. VII. *Sunt qui ab Artemide Artemisiam cognominatam putent, quoniam priuatim medicatur fœminarum malis.*) Antiqui codices meliùs, *Sunt qui ab Artemide Ilithya cognominatam putent, quoniam priuatim medeatur fœminarum malis.* Solenne autem erat Græcis fœminis in partu Artemidem Ilithyam inuocare, quémadmodum Romanæ Iunonem Lucinam implorabant. Intelligendum igitur ab obstetrice Artemide, hoc est, Diana denominatam herbam, non à venatrice. [*Vis tanta est, vt vel è longinquo succus excipiatur incisæ conto. Suscipitur excipulis ventriculo hœdino. Humor lactis videtur effluere. Siccatur conto. hic thuris effigiem*

giem habet.) Non paulo ſyncerior eſt antiquorum voluminum lectio, *Vis tanta eſt, vt è longinquo ſuccus excipiatur. Inciſæ conto ſubditur excipulus ventriculo hædino. humor lactis videtur effluere. ſiccatus cùm coit, thuris effigiem habet.*

¶ Cap. VIII. *Aliam quoque ampliſſimam, quam ſpartaniam vocãt. Magna & ea commendatio, quòd in ore eam habentes famem ſitimq; non ſentiant.*) Cùm dicit, *Magna & ea commendatio*, ſatis apparet quod & alium eius viſum indicauit Plinius: alioqui, *Et*, non habet quod coniurgat. Quo fit vt libenter accedam archetypis, quæ ſic habent, *Aliam vtiliſſimam ad ea quæ ſpaſmata vocant. Aliam*, ſcilicet Scythicem. Certè in Indice ſpartaniæ nulla fit mẽtio, vt iam nihil dubitem, diuinatoris cuiuſpiam opera nouam herbam hîc ſubitò enatam, Plinio ipſi ne per ſomnum quidem cognitam. [*Vt in quibus etiamnum hodie in virorum lætiore conuictu.*) Emendata exemplaria habent, *In numeroſo & lætiore conuictu.* [*Seruilius Damocrates primus medentium.*) Rectiùs, *E primis medentium* [Leuius & quod paulò poſt, *Vt dein in balneum deſcẽdatur in calidum*, ſcriptum eſt pro, *Vt deinde in balineis deſcendatur in calidam.* [*Imponitur in ipſa inflammatione, ſed imminuta.*) Vetus lectio, *Non in ipſa inflammatione.*

¶ Cap. IX. *Serpentes necat, cuicunque admota fuerit: & his torporem adfert.*) Exemplaria vetuſta, *Cuicunque admota fuerit feræ & hæc torporem affert.* Senſus eſt, eam vim huic quoque therionarcæ ineſſe, quam magicæ illi ſupra memoratæ, vnde & nomen vtrique commune, θηριονάρκη, ac ſi dicas, feræ torpor.

¶ Cap. X. *Folia ei plantaginis, niſi anguſtiora eſſent.*) Vetus lectio. *Folia erant plan.* Sic Virg. de malo Medica, Et ſi non alium latè iactaret odorem, Laurus erat.

¶ Cap. XIII. *Quanquam mala in alijs terris mandantur.*) Manuſcripti codices habent, *In aliquibus terris.* (*Hæc commanducata, ſi oculis ſubinde religetur, plumbum, quod eſt genus vitij, ex oculis tollit.*) Syncera lectio, *Hac commanducata ſi oculus ſubinde liniatur, plumbum, quod eſt genus vitij, ex oculo tollitur.*

EX LIBRO VIGESIMO SECVNDO.

Cap. II.

SIne dolore quidem vllo, aut ſine pernicie vitæ. (Elegantiùs, *Sine dolore quidem illos, ac ſine pernicie vitæ.* (*Nec niſi vſque in oſſa corpus exuſtum eſſet, non rebellante tædio.*) Et hoc mollius eſt in manu deſcriptis codicibus, *Ni vſque in oſſa corpus exuſtum eſſet, rebellante tædio.* (*H-S CC. elocaſſe in eo morbo ad curandum ſeſe.*) *Ad*, redundat. (*Duritia rubens varijs modis.*) Vetus lectio, *Varicis modo.* (*Ad poſterum verò nigreſcente.*) Lege, Ad poſtremum. (*Quid hoc eſſe dicemus?*) Rectiùs, *Dicamus.* (*Parùm enim erant homini cætera morborum genera, cùm ſuprà CCC. eſſent, niſi etiam noua timerentur. Neque ipſi homines pauciore ſibi opere ſuo negotia important.*) In emendatis exemplaribus legitur, *Certa morborum genera*, non, *Cætera.* Deinde, *Neque ipſi autem*, coniunctione adiecta. Præterea, *Opera ſua*, non, *Opere ſuo.*

¶ Cap. II. *Sedere namque in his ſcholis auditioni occupatum gratius erat.*) Malim veterem lectionem, *Auditioni operatos*, id eſt, operam dantes. Sic apud Naſonem, ſtudiis operata Mineruæ.

¶ Ca. III. *Aſclepiades ætate Magni Pompeij Rhetoricæ magiſter, nec ſatis in ea arte quæſtuoſus.*) Nihilò deterior eſt antiqua ſcriptura, *Orandi magiſter, nec ſatis in arte ea quæſtuoſus.* (*Ambulationem, geſtationéſque, cùm vnuſquiſque ſemetipſum ſibi præſtare poſſet intelligere. Fauentibus cunctis, vt eſſent vera, quæ facillima erant, vniuerſum prope humanum genus circumegit in ſe.*) Syncera lectio ex antiquis exemplaribus repetita eſt hæc, *Ambulationem, geſtationes: quæ cùm vnuſquiſque ſemetipſum ſibi præſtare poſſe intelligeret fauentibus cunctis vt eſſent vera quæ*, &c.

¶ Cap. IIII. *Siccentur Æthiopide Pontinæ paludes.* Adde aduerbium, *Hodie Æthiopide.* Tranſit enim à priſcis temporibus ad ſua. Caſtigator delicatus hiatu offenſus ſubmouit aduerbium, vt illi quidem videbatur, ſuperuacaneum. [*Namque apud eundẽ Democritum inuenitur compoſitio medicamenti, quo pulchri boníque & fortunati gignantur liberi. Cur nunquam Perſarum regi talis eſt dedita?*) Præclare ſanè de Plinio merentur, qui illi talem ſermonem affingunt, qualis vix hoc ſeculo in aliquo mediocriter erudito ferri poſſet. Quid enim ſibi volunt hæc verba, *Cur nunquam Perſarum regi talis eſt dedita?* Scribendum iuxta archetyporum fidem, *Nam quæ apud eundem Democritum inuenitur compoſitio medicamenti, quo pulchri boníque & fortunati gignantur liberi, cur nunquam Perſarum regi tales dedit?* hoc eſt, pulchros, bonos, & fortunatos. Atque ita meliùs iam hæc oratio ad præcedentia quadrabit. [*Igitur demonſtratarum priore libro herbarum reliquos effectus dicemus, adiiciemúſque, quas ratio dictauerit.*) Elegantiùs, *Reliquos effectus reddemus: adiiciemus, vt quaſque ratio dictauerit.* [*Vt rumicis radix trita ex aceto illinitur.*) Parùm quidem ad ſenſum refert: malo tamen & in talibus probatorum exemplarium fidem ſequi, vbi ſic legitur, *Vt rumicis radix trita ex aceto illinatur.* [*Petris tantùm adhærens, vt muſcus.*) Lege, *Totum adhærens.* Nam & muſcus petris totus adhæret. [*Pro ſerpinaca cũ muria & oleo trita.*) Vetus lectio, *Cum muria ex mænis & oleo trita.* Vt non ex quouis ſalſamento muria adhibenda ſit, ſed è ſolis mænis.

¶ Cap. V. *Condurdon herba ſolſtitialis: flore rubro ſuſpenſa in collo, comprimere dicitur ſtrumas: Item verbenaca cum plantagine, digitorum vitiis omnibus, & priuatim pterygiis. Quinquefolium medetur pectoris vitijs. Vel quod grauiſſimum eſt tuſſis, huic medetur panacis radix in vino dulci.*) In medicinalibus his libris grauiore periculo peccatur, qui tamen nihilo maiore religione tractati ſunt, quàm cæteri. Vel hic locus quot mendis ſcatet. Itaque totum retexemus noſtra exemplaria ſequendo. *Condurdum herba ſolſtitialis, flore rubro ſuſpenſa in collo, comprimere dicitur ſtrumas: Verbenaca cum plantagine. Digitorum vitiis omnibus, & priuatim pterygijs quinquefolium medetur. In pectoris vitijs vel grauiſſimum eſt tuſſis*, &c. ¶ Cap. VII. *Plantago autem per ſe ſumpta in cibo cum lente, alicæve ſorbitione.*) Legendum, *Aut per ſe ſumpta in cibo, aut cũ lente alicæve ſorbitione.* [*Capnion herbam qui edêre, bilem per vrinã trahunt.*) Vetus lectio melior, *Capnon herbam qui edêre, bilem per vrinam reddunt.* [*Radix verò conſiliginis, quam nuper inuentam diximus, ſuum & pecorum omnium remedium præſens eſt. Pulmonum vitium vel traiecta tantùm in auricula.*) Et hic vetus potior, *Radix herbæ conſiliginis, quam nuper inuentam diximus, ſuum quidem & pecoris omnis remedium præſens eſt pulmonum vitio vel traiecta tantùm in auricula.* [*Tripolium in maritimis naſcitur ſaxis, vbi allidit vnda.*) *Alludit*, non, *Allidit.* [*Cacuminibus thymo dulcis, & ſitim ſedat.*) Mollius eſt, *Dulcis, & ſitim ſedans.* ¶ Cap. VIII. *Pſylliũ in aqua cum radicibus decoctum.*) Antiqua ſcriptura, *Pſyllium in aqua: Acori radicis decoctum.* Vtrobique ſubintelligitur verbum, *Bibitur*, ibidem præcedens. [*Naturæ ei, molliendi, ſiccandi, coquẽdi.* Rectius, *Concoquendi.* [*Cochlearibus quinque additis in cyathis tribus vini.*) Latinius eſt, *In cyathos tres.* Sicut mox, *In aquã mulſam addito pondere denariorum duorum.* [*Sumitur & ecligmate ad pectoris vitalia.*) *Vitia*, non, *Vitalia.* [*Bibi ex aqua acetabuli menſura: dimidia detrahere pituitam.*) Legendum, *Bibi ex aqua acetabuli parte dimidia, detrahere pituitam.* [*Radix eius in aqua mulſa duodecim pondere denariorum.*) Nimium ſanè hoc pondus eſſe vel cæco appareat. Lego, X. *duorum pondere.* Errori occaſionem dedit nota denarij. [*Scammonium quoque diſſolutionem facit.*) Lege addendo, *Diſſolutionem ſtomachi facit.* (*Virus redolens, fuminoſum linguæ tactu lacteſcens.*) Scribo, *Gumminoſum, linguæ tactu lacteſcens.*) *Quod fit herbæ farina & tithymali marini ſucco.*) Lege, *Erui farina.* [*A radice folijs pendet*) Legendum, *Folijs pendulis.* (*Farina erui, aut fici.*) *Ficis*, non, *Fici.* (*Folijs tuſsis, priore minùs efficax.*) Lege addendo, *Fit & è folijs tuſsis.* (*Semen & dentium cauis cera includitur. Colluuntur & dentes ſucco radicis decoctæ in vino.*) Vetus lectio, *Colluuntur & radices decocto è vino. Dentes*, repetere ſuperuacaneum eſt, & *decocti* ſignificatio ſatis nota. (*Et ipſum etiam in aſperis naſcens.*) *Etiam*, redundat. (*Ita vt ſit totum acetabuli modo.*) Rectius, *Acetabuli modus.* (*Peucedani ſuccus inflationes & ructus gignit.*) Longe aliter antiqui codices, (*Peucedani ſuccus inflationes, ructus gignens*: nam & huc referendum verbũ, *Diſcutit*, quod proxime præcedit. (*Datur in ſomnum euntibus, addito nitro ſeu polenta. Simul ſi poſt cibum detur.*) Vera lectio, *Datur & in ſomnum euntibus addito nitro vel polenta, ſi multò poſt cibum detur.* (*In cibo ictericis dari atque illini, vtiliſſimum eſt.*) Antiqui codices, *Hoc in vino enterocelicis dari.* Et enterocelarum remedium huic loco magis appoſitè conuenit, ſecundum ordinem membrorum. (*Itémque genitalium inflammationem.*) Adde, *Omnem: Inflammationem omnem.* (*Symphyti radix illita enterocelas cohibet. Aufert & genitalium nomas hypocyſtis alba.* Legendũ, *Symphyti radix illita enterocelas cohibet: genitalium nomas hypociſthis alba.* Nam, *Cohibet*, tam ad, *Nomas*, refertur quàm ad, *Enterocelas.* (*Præcipuéque eius vſus ad ſtranguriam.*) Elegantius abſque coniunctione, *Præcipui vſus.* (*Verùm largior quoque inflationes.*) Scribe, *Verùm æquo largior inflationes.* Et ſequenti verſu, *Humorem trahit*, non, *Dolorem.* (*Veſica autem callithricon trita, ſimilis cumino, medetur, & data ex vino albo.*) Vetus lectio, *Trita ſimul cum cumino & data ex vino albo.* Nec eſt neceſſe repetere verbũ, *Medetur*, eodem verſu præcedens. (*Paruis è radice folijs quinis.*) Melius, *A radice.*

Cap. IX. *Plurimum remedium eſſet ſi virgo imponat.*) Lege, *Plurimum referre, ſi virgo imponat.*

¶ Cap. X. *Quæ talis eſt, molugo vocatur. Similis & aſperioribus folijs aſparago.*) Scribendum, *Quæ talis eſt, mollugo vocatur. ſimilis, ſed aſperioribus folijs, aſperugo.* Vt intelligas duo lappaginis genera, vtrunque à peculiari qualitate denominatum.

¶ Cap. XI. *Ramoſam, & interuallis binûm palmorum.*) Rectiùs, *Ramoſam ex interuallis*, vt binûm palmorum interualla inter ramos intelligantur. (*Phthiſin ſanat & plantaginis ſuccus, ſi bibatur. Et ipſa decocta in vino cum ſale & oleo à ſomno matutino refrigerat.* Magis placet, quod in vetuſtis habetur codicibus, *Phthiſin ſanat & plantaginis ſuccus, ſi bibatur, & ipſa decocta. In cibo cum ſale & oleo à ſomno matutino refrigerat.* Certe hæc lectio magis Plinium reſipit: nec medicos diſſenſuros puto, ad quorum tribunal hũc

locum reiicio, sicut & eum, qui mox subtexetur. (*Quinquefolij contrita folia ex vino sumpta diebus xxx. in betonicæ farinæ pondo denariorum tredecim cum aceti scillitici cyatho.*) In iisdem codicibus longe aliud legitur, & quidem rectiùs, quantùm ego video, *Quinquefolij contrita folia ex vino pota diebus xxxi. Vetonicæ farina pondere x. trium cum aceti scillitici cyatho.* (*E diuerso lethargicos excitari labor est. Hoc præstat euphorbium (vt perhibent) ex aceto naribus tactis peucedani succo.*) Agnosco eundem, quem prioribus duobus locis, castigatorem: quem si offendebat soporifera vis in peucedano, eadem opera poterat id omnino tollere, contentus euphorbio suo, nunc manet idem scrupulus, neque docet, quomodo sit euphorbium adhibendum. Syncera lectio in nostris exemplaribus est hæc: *Hoc præstante (vt perhibent) ex aceto naribus tactis peucedani succo.* [*Eruptiones pituitásque emendat plantago.*) Scribo, *Eruptiones pituitæ emendant, plantago, cyclamini radix.*

¶ Cap. XIII. *Et ad hoc amplius addo, iocineris aut lateris contorsionibus.*) Legendum, *Et hoc amplius à vocis aut lateris contensionibus.* [*Erisithale est flore luteo.*) Lege, *Erisithales.*

¶ Cap. XIIII. *Spicula sagittariorum extrahit.*) *Sagittarum*, & non *Sagittariorum*. [*Psilothrum nos quidem in muliebribus medicamentis tractamus, verùm etiam viris in vsu est.*) Antiqua scriptura, *Verùm iam & viris est in vsu.* Cùm dicit *Iam*, significat nouum eius vsum apud viros esse, postquàm mores degenerare cœperunt. [*Quadrupedum scabiem sanat hyssopum ex oleo fotum. Anginas peculiariter sideritis.*) Satis apparet ineptè dici, *hyssopum ex oleo fotum.* In nostris exemplaribus durat syncera lectio: *Quadrupedum scabiem sanat hyssopum ex oleo, suum anginas peculiariter sideritis.*

EX LIBRO VIGESIMO SEPTIMO.

Cap. I.

Crescit apud me certè tractatu ipso admiratio antiquitatis.) Libens audirem, quidnam mouerit castigatorem vt vnam particulam in ipso statim initio detraheret, idque contra fidem archetyporum, quæ sic habent: *Crescit profectò apud me certè, tractatu ipso admiratio antiquitatis.* [*Nunc verò Deorum fuisse eam apparet, aut certè diuinam etiam cùm homo inuenerit: eandémque omnium parentem genuisse hæc & ostendisse.*) In emendatis codicibus est, *Cùm homo inueniret.* Ibidem coniunctio geminatur, *Et genuisse hæc, & ostendisse.* [*Verumetiam montes, & excedentia in nubibus iuga, pactúsque pecorum & herbas quoque inuicem ostentant.*) Hîc quoque veteres codices à vulgatis editionibus discrepant: sic enim in eis legitur: *Verumetiam montes, & excedentia in nubes iuga, partúsque eorum & herbas quoque inuicem ostentante*, scilicet Romanæ pacis maiestate.

¶ Cap. II. *Hoc quoque tamen in vsus humanæ salutis vertere, scorpiorum ictibus aduersari experiendo aconitum.*) Cùm hæ particulæ, *Hoc quoque*, nihil aliud quàm aconitum referant, non erat opus repetere. Sed talia permulta passim ex interpretum glossulis in contextum irrepserunt.

¶ Cap. III. *Omnia animalia quæ sint salutaria ipsis nosse ipsa, præter hominem.*) *ipsa*, non est in emendatis exemplaribus, sensu nihilominùs obsoluto. [*Fas ergo nobis erit, qui nulla diximus venenata, nunc demonstrare, quale sit aconitum.*) Rursus illic minùs est verborum ac syllabarum, nullo tamen sensus detrimento, hoc modo: *Fas ergo nobis erit, qui nulla diximus venena, monstrare quale sit aconitum.* Poterant videri casu aliquot literæ omissæ, nisi toties deprehensa esset, quidlibet in quiduis mutandi temeritas, etiam gratias, nullâque occasione inuitante.

¶ Cap. IIII. *Præterea in Æthiopia nascuntur, & in Ida.*) Lego, *Præter Æthiopiam nascuntur & in Ida.* [*Huius vetustæ nidor vrinam cit.*) Scribo, *Huius vstæ nidor vrinam ciet.* [*Radice vna, ceu palo in terra demissa.* Rectiùs, *in terram demissa.* [*Vsus in multis & principalis aluum soluere, cùm penè sit sola medicamentorum, quæ per se id præstant. Confirmat etiam stomachum, adeò vt non infestet vlla vis contraria.*) O hominem (ne quid durius dicam) male feriatum, quisquis hunc locum suo more interpolauit, pro elegantissima Plinij locutione suas nugas substituens! Germana lectio hæc est: *Vsus in multis, sed principalis aluum soluere, cùm penè sola medicamentorum, quæ id præstant, confirmet etiam stomachum, adeò non infestet vlla vi contraria.* [*Vsus eius ad collectiones inflammationésque: quin emendat omnia quæ helxine.*] Pro, *Quin emendat omnia*, veteres codices habent, *Et in eadem omnia.* [*Ambrosia vagi nominis est, & circa alias herbas fluctuans, fruticem vnum habens densum.*) Pro *Fluctuans*, lege *Fluctuati*, scilicet nominis: pro *Habens*, *Habet.* [*Anonymos à non inueniendo nomine nomen inuenit.*) Argutior est vetus lectio: *Anonymos non inueniendo nomen inuenit.* [*Item aristogiton, in vulneribus præclara.*) Hîc stupidus aliquis conatus est noua metamorphosi ex medico herbam facere, eique virtutes, quæ sunt anonymi, attribuere, cùm sit legendum, *Aristogitoni*, & subintelligendum præcedens participium, *Celebrata.* Quin & in Indice Aristogiton inter externos autores connumeratur.

¶ Cap. V. *Arction aliqui potiùs arcturum vocant.*) *Potiùs*, redundat. [*Sed ascyron maiores habet ramos, qui ascyroides vocantur.*) Dele has duas voces, *Sed ascyron*: atque ita lege, *Maiores habet ramos, quod ascyroides vocant.* Sic enim legitur in emendatis exemplaribus, & sic magis lectio quadrabit, quòd ascyroides herbæ nomen sit, non ramorum. (*Comæ tritæ veluti cruentatæ.*) Rectiùs, *Cruentant*, hoc est, cruorem reddunt.

¶ Cap. VII. *Actæa graui foliorum odore, caulibus anisi geniculatis.*) Vetus lectio, *Caulibus asperis geniculatis.*

¶ Cap. VIII. *Trahit eadem potione secundas semine, lac minuitur in vino aut mulsa aqua pota.*) Lege & distingue hoc modo, *Trahit eadem potio & secundas semine, lac minuitur, in vino aut mulsa aqua poto.* (*Cynosorchin aliqui orchin vocant, foliis oleæ, mollibus, ternis, paruísque semipedis longitudinis, in terra stratis.*) Antiqua scriptura, *Foliis oleæ, mollibus, ternis, per semipedem longitudinis in terra stratis* (*Et albi genus chrysolachani traditur.*) Veteres codices, *Et aliud genus chrysolachani traditur.*

¶ Cap. X. *Caulem habet duorum palmorum.*) Imò, *Cubitorum*, loquitur enim de pæonia. si quis dubitat de fide codicum, is certè oculis credere cogetur, si hos modò consulere libuerit.

¶ Cap. XI. *Hippoglossa folia habet figura syluestris myrti.*) Non *Hippoglossa*, sed *Hypoglossa*. Non enim ab equinæ lingua similitudine dicitur, sed quòd paruum folium, ceu lingua, de folio eius exeat. (*Aliqui ægonychon vocant, alij Diospyron, alij Heraclean.*) Vetusta exemplaria pro *Heraclean* habent *Heracleos*, vt sit genitiuus, quemadmodum *Dios*, & subaudias *Pyron*, ac si Latine dicas, Iouis Herculísue triticum. (*Quod & magis miror, quoniam vtilis prodatur sanguinem excreantibus.*) Legendum, *Quod eò magis miror.*

¶ Cap. XII. *Vis ei styptica & exulceratrix.*) Scribo, *Septica*, id est, corrosiua, vt nunc medici vocant. (Sequenti versu scribo: *In Augustum mensem incurrente*, non *In Augusto mense.* (*Ergo species lymphantium hoc modo animorum esse credimus.*) Vera lectio, *Ego species lymphantium hoc modo animorum esse crediderim.* (*Folius rutæ, similis gramini.*) Antiqua lectio, *Foliis rutæ, semine graminis.* De Polygono, siue sanguinaria loquitur. (*Mares autem semine tantùm differunt, quod est incipiente oliua.*) Incorruptiores codices hanc lectionem habent, *Mares autem semine tantùm differens, quod est incipientis oliuæ.* Mares autem, scilicet partus facit, quod hic quoque subintelligi debet.

¶ Cap. XIIII. *Foliis lenticulæ densis, amaris, aduersis in se.*) Lege, *Aduersis inter se.* De trichomane loquitur. [*Tragonia herba qualis sit, non traditur.*) Vetera exemplaria & hic contextu pro *Tragonia* constanter habent *Trachiniam* & in margine adnotatam: nec aliter est in primo libro, qui Indicis vicem obtinet. [*Tragonis, siue tragion, nascitur in Creta tantùm insula, in maritimis.*) Paulo elegantius est, *Nascitur in Cretæ tantùm insulæ maritimis.* [*Phrygiæ omnino non nasci.*) Lege, *Non innasci.*

EX LIBRO VIGESIMO OCTAVO.

Cap. I.

Quanquam & ipsi consensus proprij iudicij ita eligere laborauimus, potiúsque curæ rerum, quàm copiæ, instituimus.) Antiqui codices multò meliùs, *Quanquam & ipsi consensu propè indicata eligere laborauimus.* Quod Plinius hic de se prædicat, id non minùs verè ipse quoque vsurpare possem, vt qui nihil magis, dum hæc trado, præ oculis habuerim, quam veterum iuxta atque emendatorum exemplarium inter se consensum: cuius propositi necdum pœnitet, & bona quædam spes pollicetur, candidos quosque qui Musarum fores pulsant, hanc nostram opellam non omnino fastidituros: fierique potest, vt & illis qui iam intra adyta penetrarunt, nonnihil conferat: de iis duntaxat loquor, qui Plinianæ lectionis auidi non semper vetera exemplaria ad manus habent, quò recurrere possint, quotiescunque scrupulus aliquis inciderit. [*Sanguinem quidem gladiatorum bibunt, vt bibentibus populis procul sint comitiales morbi.*) Quantò melior vetus lectio, *Sanguinem quoque gladiatorum bibunt, vt viuentibus poculis, comitiales morbi.* [*Cùm è plagis hunc ne ferarum quidem admoueri ori fas sit humano.*) Scribo iuxta fidem nostrorum exemplariorum, *Cùm plagis ne ferarum quidem admoueri ora fas sit humana.* Idque magis ad præcedentia quadrat. [*Quasi verò sanitas videri possit, feram ex homine fieri. Quin morbo dignum, non ipsa medicinæ gratia, egregia hercule frustratione, si non prosit. Aspici humana exta nefas habetur, quantò magis mandi!* Et hic locus est vnus e pulchrè contaminatis. Restituimus, vnde cætera, sic, *Quasi verò sanitas videri possit, feram ex homine fieri, morbóque dignum in ipsa medicina, egregia hercule frustratione, si non prosit. Aspici humana exta nefas habetur, quid mandi?* Sequenti versu. *Fecisti*, redundabat. [*Vitam quidem non adeò extendendam censemus, vt quoquo modo pertrahenda sit.*) Syncera lectio, *Vitam quidem non adeò expetendam censemus, vt quoquo modo trahenda sit.* Vel ex hoc capite abunde perspicuum esse potest, & nostrum laborem minimè superuacuum esse, & illos persæpe falli, qui librorum typis excusorum fiducia de veteribus manuscriptis vix vn-

quam cogitant, ignari quantùm sibi in priscorum monumentis contaminandis sacrilega, publicóque odio digna, quorundam non dico ammatorum, sed planè asinorum, audacia permiserit: cùm non rarò fiat, vt tenebrio quispiam plus mendarum in vnum aliquod boni autoris opus ex putido suo cerebro inuehat, quàm quantùm septem alij docti viri, omni conatu adnisi, perpugnare sufficiant.

¶ Cap. II. In titulo capitis scribe, *Ostenta & sanciri, & depelli.* [*Extat Tucciæ Vestalis incestæ precatio.*) Atqui incesti crimen factum erat. Legendum igitur, *Incesti deprecatio.* (Ac mox sequenti versu, *Anno vrbis*, non *Anno vrbis Romæ.* Nam Romæ, nugator aliquis addidit contra omnium doctorum consuetudinem. Sic dicimus, Anno ab vrbe condita, non Ab vrbe Roma. [*Et omnia approbantibus dcccxxx. annorum euentibus.*) Lege, *Ea omnia.* [*Mancipia fugitiua retinere in loco precationis.*) *Precatione*, non *Precationis.* (Et quod ibi statim subtexitur, *Quod si semel recipiatur*, in antiquis voluminibus non male legitur, *Cùm si semel recipiatur.* (*Neque diras aues, neque vlla auspicia pertinere ad eos, qui quanque rem ingredientes obseruare se ea negauerint.* In emendatis codicibus non additur *Aues:* quibus eò libentiùs accedo, quòd suprà in hoc ipso capite sic legatur, *Quoties ipsæ diræ obstrepentes nocuerint:* Et solent plerunque voculas tales assuere glossularij, longe interdum à scopo aberrantes: quod & hîc factum equidem non dubito. (*Quinetiam & legum ipsarum in xii. tabulis verba sunt.*) Rectiùs antiqua scriptura, *Quid non & legum*, &c. Inepte enim simul ponuntur, *Etiam &.* [*Non pauci etiam serpentes ipsas recantari, & hunc vnum esse ipsis intellectum.*) Aliquanto mollior est vetus lectio. *Et hunc vnum illis esse intellectum*, quàm si repetatur, *Ipsas, ipsis.* (*Incendio inter epulas nominato, aquam sub mensa profundi abominamur.* Quem non offendat huius lectionis absurditas? aut quis non sentiat, alteram esse synceram, quæ in impressis etiam quibusdam codicibus habetur? *Incendia inter epulas nominata aquis sub mensas profusis abominamur.* Aqua profusa pulchre conuenit incendium abominantibus: at quid causæ vel comminisci possumus, cur ad incendium nominatum aquæ effusionem abominari debeamus? aut cur aquam effundi potiùs abominamur, quàm incendij mentionem? (*Priusquàm eam ipsam nominaret, aliúsve ei prædiceret.*) Lege, *Priusquàm ipse eam nominaret.* Nam *Ipse* & *Alius* sibi inuicem opponuntur. [*Carmina quædam extant contra ambusta. Quædam etiam in partus. Sed in prodendo obstat ingens verecundia.*) Antiqua exemplaria hoc loco non parùm discrepant à vulgatis editionibus, *Contráque morborum genera, contráque ambusta, quædam etiam experta, sed prodendo obstat ingens verecundia:* vt de experimentis intelligatur, non de partubus.

¶ Cap. III. *Hominum monstrificas naturas, & veneficos aspectus pleniùs diximus in portentis gentium.*) *Pleniùs*, superfluit. [*Nam in insula Nili Tentirij.*) *Tentyra* potiùs, quàm *Tentyrij.*

¶ Cap. IIII. *Sed & alios efficaces eius vsus recognoscat vita. Ita despuimus comitiales morbos, hoc est, contagia regerimus. Simili modo & fascinationes repercutimus, sinistræ dextræque claudicatis occursu.*) Primùm *Ita*, redundat, natum ex præcedenti dictione, *Vita.* Deinde *Sinistræ*, similiter superfluit. Legendum enim, *Fascinationes repercutimus, dextræque claudicatis occursum.* Quæ postrema vox cùm finalem literam casu aliquo amisisset, nec iam compareret alter accusatiuorum, castigator, ne nihil ageret coniunctio, de suo adiecit *Sinistræ:* itaque error errorem peperit, vt ferè fit, quoties absque archetyporum præsidio, ex nobis ipsis synceram lectionem addiuinare conamur: iustissima hercle frustratione, sed graui studiosorum incommodo, quibus ad hunc modum nimiùm sæpe os sublinitur. [*Veniam quoque à Deis spei alicuius audacioris petimus in sinum spuendo. Etiam eadem ratione terna, &c.*) *Etiam*, aptiùs præcedentibus cohæret; *In sinum etiam proprium.* [*Nunc mirum dicemus, sed experimento facile.*) Dele, *Nunc.* Sic enim magis aures ferit, atque ad attentionem excitat, *Mirum dicemus:* & sic fere Plinius loqui solet, nec aliter habent probatæ fidei exemplaria: quod dissimulassem, ni studium esset non sensus modò suos reddere Plinio, sed verba etiam ipsa, quantùm fieri potest, annumerare. [*Lepráśque ieiuno illitu arceri.*) *Ieiunæ*, non *Ieiuno.* [Ac mox, *Marcion*, non *Martion.* [*Adiecta precatione se vinxisse eandem & soluturum.*) scribo & distinguo, *Se vinxisse, eundem & soluturum.* [*Eæ sunt: abstinere à cibo nimio.*) Scribe, *Abstinere cibo omnino.* [*Notandum, nullum animal aliud præter hominem calidos potus sequi.*) Hic duæ dictiones superfluunt, *Præter hominem*, hominis videlicet alicuius male feriati assumentum. [*Item posca oculos contra lippitudines, certa experimenta sunt.*) Sic enim claudendum hoc caput, vt sequentis initium sit, *Sicut totius corporis*, cõtra quã in vulgatis editionibus hæc capita distinguũtur.

¶ Cap. V. *Vltimóque probro maius in cisiis triumphalibus sedenti dicebatur, vel in Capitolio epulanti.*) Tota hic aberratum est via: in eam reducent nos archetypa, in quibus ita scriptum est, *Vltimóque probro manus in cibis triumphali seni deducebatur, vel in Capitolio epulanti.* Sensus est iam planus, qui antehac erat obscurissimus.

¶ Cap. VI. *Digitis pectinatim inter sese amplexis.*) Magis placet antiqua scriptura, *Digitis pectinatim inter se implexis.* [*Nam è diuerso scandentésque.* Lege, *Nam euersos scandentésque.* [*Atque etiam quotidiani cinctus tali modo.*) Rectiùs, *Tali nodo.* [*Augurium ex homine ipso non est timendi mortem in ægritudine.*) Scribendum, *Augurium ex homine ipso est non timendi mortem in ægritudine.* [*Contra aurium pituitas vermiculósque.*) Lego, *Aurium pura*, id est, aures suppuratas. [*Hulcera capitum, prurigines.*) Pro *Prurigines*, malim *Porrigines*, quod est in antiquis exemplaribus.

¶ Cap. VII. *Alij cum hyssopo & adipe anserino.*) *Oesypo*, non *Hyssopo.* Est autem œsypum, vt Nasonis verbis vtar, succus ab immundæ vellere raptus ouis. [*Pulmonum quoque incommoda lacte mulieris sanantur, cui admisceatur impubis pueri vrina & mel Atticum, omnia singulorum cochlearium mensura. Murmura quoque aurium eijci inuenio.*) Confusa sunt remedia, hoc modo distinguenda, *Pulmonum quoque incommoda, lacte mulieris sanatur. cui si admisceatur impubis pueri vrina & mel Atticum, omnia singulorum cochlearium mensura, murmura quoque aurium eijci inuenio.* [*Anguli oculorum subinde madificentur.*) *Madefiant*, non *Madeficentur.* [*Non segniùs & in silente Luna coitus suos maribus exitiales esse.*) Legendum, *Non segniùs & silente Luna, coitúsque tum maribus exitiales esse. Non segniùs*, ad præcedentia refertur. [*Metrodorus Scepsius in Cappadocia inuentum prodit, ob multitudinem cantharidum ire illas per media arua, retectis super clunes vestibus.*) Vera lectio, *Ob multitudinem cantharidum. Ire ergo per media*, &c. [*Item nouella vitis eius tactu in perpetuum læditur. Vt ad noxiam res medicatissima transferatur, rutam & ederas illico mori.*) Lege, *Item nouellas vites eius tactu in perpetuum lædi: rutam & ederas res medicatissimas illico mori.* Suffragantur & hìc, quemadmodum in cæteris, vetusta exemplaria. [*Aciem in cultris tonsorum hebetari, æs contactum graue virus odoris accipere.*) Scribo, *Hebetescere*, & *Odoris*, redundat. [*Nam bitumen in Iudæa nascens, sola hac vi sponte superari. Et fila vestis contactæ, vt docuimus, ne igne quidem vincuntur, quo cuncta. Cinisque etiam ille, si quis aspergat eum lauandis vestibus, purpuras mutat, floribus colorem adimit, ne ipsis quidem fœminis malo suo immunibus.*) Aliter in nostris exemplaribus legitur, & quidem non paulò meliùs, itaque retexemus totum, illáve sequemur. *Nam bitumen in Iudæa nascens, sola hac vi superari. fila vestis contactæ, docuimus. Ne igne quidem vincitur, quo cuncta, cinisque etiam ille, si quis aspergat lauandis vestibus, purpuras mutat, florem coloribus adimit, ne ipsis quidem fœminis malo suo inter se immunibus.* De bitumine Iudaico meminit suprà libro septimo cap. 15. (*Quæ Lais & Cleophantus inter se contraria prodidere.*) Scribendum, *Lais & Elephantis.* Fuit autem vtraque meretrix, & vtraque de rebus muliebribus scripsit, posterior etiam de concubitus schematibus, cuius & Martialis meminit, & Politianus. Legendum itaque mox, *Aut inter ipsas pugnantia, cùm hæc fœcunditatem fieri iisdem modis, quibus illa sterilitatem, pronunciaret.* Catalogus quoque autorum, quos Plinius hoc libro sequitur, Laida & Elephantida coniungit. Cæterùm pro radice *Brassicæ vel myricæ*, in manuscriptis est, *Brassicæ vel myrti.* (*Bythus Dyrrhachinus hebetari aspectu speculorum nitorem tradit. Iisdem aduersa rursus conuertibus, omnem talem vim resolui, si nullum piscem habeant secum.*) Bonam hercule operam deprauator hìc nauauit, cuius præmium equidem non aliud darem, quàm magnum aliquod malum, iam sexcenties promerito. Synceram lectionem archetypa commonstrant, nempe hanc, *Bythus Dyrrhachinus hebetata aspectu specula recipere nitorem tradit, iisdem auersa rursus conuentibus, omnémque vim talem resolui, si nullum piscem secum habeant.* (*Vestis omnino ita infectæ portiuncula, acu vel licio, brachiali inserta.*) Lege, *Ac vel licio:* quasi dicat, vel vnico filo. (*Sic & comitiales excitari, morbósque sanari.*) *Morbósque sanari*, de suo aliquis attexuit, contra veterem archetyporum fidem. (*Supposita tantùm calici lacinia menstruo tincta tali.*) Satis erat, *Supposita tantùm calici lacinia tali*, ídque Plinij ciuilitatem magis decebat, cætera haud dubium, quin glossularius aliquis, vt solent, adiecerit. (*Correptam subnecti collo, & ita discuti morbum.*) Dele, *&.*

¶ Cap. VIII. *Promoscidis tactu capitis dolor leuatur, efficaciùs si & sternutet.*) Rectiùs, *Si & sternuat.* (*Sanguis & ischiadicis prodest.*) *Syntecticis*, non *Ischiadicis*, si veteribus ac emendatis voluminibus credere libet. Mox, ne nihil ageret castigator, *Leonis adipes custodiunt*, in *Adeps custodit*, mutauit, & *Magorum vanitas promittit*, in *Vanitates promittunt.* (*Similiter dentis.*) Lege, *Similia*, scilicet promissa. (*Setas è cauda contortas, & sinistro brachio illigatas.*) Scribo, *Adalligatas.* (*Permutationes sexus ex his annua vice diximus, cæteráque monstrifica naturæ eius.*) Antiqua scriptura, *De permutationis sexus annua*

vice diximus, cæteráque de monstrifica natura eius. (*Præcipuè pantheris esse in metu hyenæ dicuntur.*) Germane Latina lectio hæc est, *Præcipuè pantheris terrori esse traduntur:* nam hyenam hîc repetere quorsum attinebat? (*Faciliùs autem capi, si cinctus suos venator, flagellúmque & ipsos equos septenis alligauerit nodis.*) Elegantior simul & verior est vetus lectio, *Flagellúmque imperitans equo septenis alligauerit nodis.* [*Febribus quartanis iecur degustatum ante accessiones.*) Lege, *Degustatum ter.* quod non parum referre putatur in eiusmodi remediis. [*Promisso in triduum conceptu.*) Melius, *Intra triduum. In triduum,* aliud significat: vt cùm dicimus, Assumpto in triduum commeatu, id est, quantum tribus diebus sufficiat. [*Mulieri prægnanti à pectore hyænæ caro, & pili septem, & genitale, à ceruice si alligentur, dorcadis pelle collo suspensa, contineri partus promittunt.*) Repræsentabitur & hic vetus lectio, vel quo ex collatione veritas facilius eluceat. *Mulieri cãdida à pectore hyænæ caro, & pili septem, & genitale cerui, si illigentur dorcadis pelle, collo suspensa continere partus promittunt:* vt, *Suspẽsa,* neutri generis sit, casus accusatiui, & omnia suprà dicta referat. [*Eodem genitali & articulo spinæ cum adhærente corio conseruatis.*) *Adseruatis,* non, *Conseruatis.* [*Eodem suffitu mulieribus menstrua euocari.*) Scribo, *Mulierum menses:* quod Plinio est vsitatius. [*Membranam, quæ fel continuerat à cardiacis potam.*) Codices vetusti, *Quæ fel contineat cardiacis potam.* [*Quæ autem in vesica inuenta sit vrina, additis oleæ ex sesamo, & melle Asiano haustã prodesse acrimoniæ veteri.*) Deprauator, quantùm video, non leui brachio caput hoc attigit. Quæ sequimur exemplaria, non addunt, *Asiano,* neque medici inter mellis genera Asiaticum celebrant: & pro *Acrimoniæ,* habent *Ægrimoniæ.* [*Siue lucernis, siue visu, siue peluibus.*) Illic legitur, *Siue lucernis siue pelui.* Nec video, quid hîc, *Siue visu,* faciat. [*Fimum, qui in intestinis inuentus sit.* nam neutro genere Plinius hoc nomen vsurpat. [*A cane verò morsis adipem illitum, & corium si sit substractum.*) Aequè pleno sensu scriptum erat, *Et corium substratum.* Quid sibi volunt in Pliniana purpura tam crebra pannorum assumenta? aut qualis gratia debetur prauis istis sartoribus? [*Perunctos omnibus odio euenire.*) *Venire,* non, *Euenire.* [*Contra ducum ac potestatum iniquitates comministrans.*) Quid, malum, *Comministrant? Commonstrant,* legi debet. [*Si omnino aliquantulùm quis secum habeat.*) Non male vetus lectio, *Si omnino tantum aliquis secum habet.* Plinius ait sufficere, si tantum habeat secum eam fistulam: alius mutauit sensum, docens satis esse quantulamcunque eius partem. [*Canini eius dentes febres statas arcent repleti: sunt enim caui.*) Lege addendo, *Thure repleti.* [*Adulterant amylo aut cimolia, sed maximè sturni, quos captos oryza tantum pascunt.*) Coniector multùm aberrauit à scopo. Vera lectio est hæc, *Sed maximè, qui captos oryza tantùm pascunt.* Sentit enim Plinius, crocodileam ex captiuis adulterinam esse: vtpote longè deteriorem, nimirùm mutato animalis victu. (*Præterquàm in risu coarguentium.*) Lego, *Præterquàm vbi irrisu coarguendum.* (*Eundem salutarem esse parturientibus circa domum. Sin verò domibus inferatur, perniciosissimũ.*) Egregiè deprauatum & hoc, non minus quàm superiora. Restituetur in integrum hoc modo, *Eundem salutarem esse parientibus, si sit domi: si verò inferatur, perniciosissimum.* Est enim verus sensus longè alius, quàm ille prior. est autem hic: Chamæleontem salutarem esse, si multò ante parturitionem illatus sit, sin idem parturienti iam superueniat, perniciosissimum esse. Suffragantur vbique vetusti codices. (*Sinistrum, mirum quibus mõstris consecret, qualiter somnia quæ velis & quibus velis mittantur, putet referre.*) Syncera lectio ex archetypis petita est hæc, *Sinistrum humerum quibus monstris consecret, qualiter somnia quæ velis & quibus velis mittantur, pudet referre.* (*Capitis dolores, insperso vino, in quo latus alterutrum maceratum sit, sanari fœminis.*) Mirum verò, si hoc remedium in solis fœminis vim suam exerit, in maribus non item. Distinctio praua sensum deprauat: nam *Fœminis,* paternus casus est, & sequentis orationis initium, hoc modo, *Fœminis sinistri vel pedis cineri si misceatur,* & cætera. Quibus in verbis, *Vel,* detractum erat, *Si,* transpositum. (*Serpentes fugari liene instillato.*) At quónam instillandus est, aut quomodo? Lege, *Serpentes fugari liene instillato.* Nam & hoc experimentum & duo proxime sequentia, de felle, non de liene accipi debent, iuxta fidem emendatorum codicum. (*Illita inimicorum immane odium & omnium his conciliare.*) Certe ad inimicorum odium nullo opus est veneficio, vt qui vltro & exosi sunt, & oderunt vicissim. Verior igitur vetus lectio, *Illita inimicorum ianuæ odium omnium hominum, his conciliare.* (*Prodest contra sagittas venenatas, vt Apelles tradit, posteà sumptus.*) Vetus lectio, *Prodest & contra sagittarum venena, vt Apelles tradit, antè posteáque sumptus.* Vt intelligamus, eum præseruatiuam etiam vim habere. (*Prætereà eiusdem decoctum cum melle sumptum Venerem inhibere.*) Paulò melius legetur, *Eiusdem decocti ius cum melle.* (*Est crocodilo cognatio quædam affinitásque.*) *Affinitas,* superuacua est. (Sequenti versu lege, *Detrahendi sanguinis,* non, *Trahendi.* (*Plurimi autum super Saiticam inter Ægypti præfecturas.*) Lege, *Super Saiticam præfecturam.* Ac rursus, *Item fimum suffitu,* non, *Fimus:* &, *Dentes è parte læua,* addita præpositione. Tandem finem fecit deprauator, duntaxat in hoc capite, sed non nisi proximus capitis fini. Porrò vel hoc caput argumento est, quòd tot mendis refertum hactenus Plinium (vt cæteros autores taceam) habuerimus, non tam librariorum oscitãtiam in culpa esse, quàm malè literatos istos castigatores, iustiùs diuinatores aut coniectores appellandos: qui tamen alibi plus, alibi minùs, prout cuique libitum est, se exercuerunt. Cæterum scribæ inscitia labi solét, non temeritate: errataque eorum non magni negotij sit deprehendere, maxime cordato & erudito lectori. Illi contrà homines nefarij, maiore periculo, nec tam facili remedio, & in maioris momenti rebus peccant, nulla religione nihil non cõtaminantes, planéque, iuxta Flacci dictum, mutant quadrata rotundis. Dicas eos Manibus se deuouisse, nisi omnes, quotquot possunt, bonos autores suis venenis infecerint, suísque fœtoribus conspurcauerint. Sed desinat stomachatio, etsi nimiò, quàm vellem, iustior, & ad præsens potiùs negotium redeamus.

¶ Cap. IX. *Sicuti è lactis vsu, vtilissimum cuique maternum, nutricis exitiosum est.*) Vt in ipso statim portu impegit egregius gubernator! Nam quid ego audio, nutricis lac infantibus exitiosum esse? Cur igitur tantùm vbique nutricum numerum videmus, infantium tamen exitia nihilo crebriora, quàm inter eos, qui maternis vberibus aluntur? Lego, *Sicuti de lactis vsu.* Quæ verba à prioris capitis fine pendent. Deinde, *Vtilissimum cuique maternum.* Alioqui iuxta priorem lectionem non vtilissimum erat, sed plane necessarium. Sequitur, *Concipere nutrices exitiosum est.* Sic enim, quæ sequuntur, nunc demum probe quadrabunt. (*Minùs inflat quodcunque decoctum. Sanat vuas, lichenas. Ad omnia vtile contusa aut luxata, maximè renes, vesicam, interanea, fauces, pulmones.*) Obsecro quid commune licheni cum vuis? aut quis vnquam fando audiuit, luxatos renes, vesicam, interanea, fauces, pulmones? vel vesicam contusam interaneave, aut pulmonem? Quid igitur præsidij reliquũ est, nisi in archetypis? ea sic habent, *Minùs inflat quodcùnque decoctum. Vsus lactis ad omnia intus exhulcerata maximè renes, & cætera.* [*Nam vt in Achaia bubulum biberent phthisici syntectícique & cachectæ, diximus in ratione herbarum.*) *In Arcadia,* non, *Achaia* Dixit autem hoc libro vigesimoquinto, capite octauo. [*Quod est maximè coactũ, in summo fluit. At id exemptum addito sale oxygala appellant.*) Sic nobis transcribunt vetera exemplaria, qui nec legere sciunt, nec scribere. Lege, *In summo fluitat. Id exemptum,* &c. [*Quod magis virus respuit, hoc præstantius iudicatur.*) Quid est, *Virus respuit?* Lege, *Resipit.* Præstantius autem medicinæ, opinior, non cibis. [*Oxygala fit & alio modo, acido lacte addito in recens, quod dum acescit, vtilissimum est stomacho.*) Legendum, *In recens quod velis acescere, vtilissimum stomacho.* [*Proxima in cõmunibus laus est adipi, sed maximè suillo. Apud antiquos etiam religiosus erat.*) Elegantior lectio, *Proxima in communibus adipis laus est, sed maximè suilli, apud antiquos etiam religiosi.*] *Medicorũ aliqui admisso anseris adipe, taurorúmque seuo & hyssopo.*) Rursus, *Oesypum,* deprauatum in *Hyssopum.* Vbi notandum, sympathiã quandam esse œsypo cum adipe anserino, quandoquidem & suprà capite septimo ad podagras, ad vuluæ dolores, eædem species miscentur. [*Omnino enim non nisi ad ea, quæ purganda sint, aut quæ non sint exhulcerata & calida, recipitur.*) Legendum, *Aut quæ non sint exhulcerata,* falsa petitur scilicet axungia. Iámque probè quadrabit, quod hactenus ad præcedentia non congruebat. (Mox sequenti versu, *Contra phthises,* lege, non, *Contra tussim.* Sic enim in probatæ fidei voluminibus scriptum est, & aliàs non bene conueniet, quod mox sequitur, scapulis eorum, qui phthisin sentiunt. (*Parotidas admista farina è salsamentaria testa quo genere proficit ad strumas. Pruritus ad papulas in balneo perũctis tollit.*) Scribo, *Parotidas admista farina salsamentariæ testæ: quo genere proficit & ad strumas. Pruritus & papulas in balineo perunctis tollit.* nam & hæc vox, *Balneum,* vitiosa est, cùm vterque Plinius, *Balineum,* appellet. Quin & Græcis quadrisyllabum est βαλανεῖον. (*Multi priuatim sic, taurorum, leonum, pantherarum ac camelorum pinguia curari iubent.*) Elegantius est, *Taurorum, leonúmque, pantherarum & camelorum:* vt quædam coniunctionum ceu catena nectatur. (*Inter omnia autem communia animalium, fel præstantius in effectu*) Restituimus vnde cætera sic, *Inter omnia autem communia animalium vel præstantissimi effectus fel est. Vis eis,* &c. (*Item equarum, præterquàm virginũ, erodit, emarginat, hulcerat.*) Lege, *Emarginat hulcera.* [*Tantum potest sympathia illa, de qua loquuntur.*) *Loquimur,* non, *Loquuntur.* (*Hircorum sanguini tanta vis est, vt ferramentorum subtilitas non aliter acuatur aut induretur, aut scabritia poliatur, vehementiusque quam lima.*) Antiqua lectio, *Vt ferramentorum subtilitas non aliter acriùs induretur, scabritia tollatur vehementiùs quàm lima.* (*Et ideò suis quæque dicentur effectibus.*) Lego, *Quisque suis dicetur.* nam de sanguine tantùm loquitur. (*Vt si quæ sunt, extractas ca-*

uernis mandant.) Scribo, *Mandentes*. Nam, *Vt*, pro, *Vtpote*, ponitur hoc loco. (*Fuciunt & omnino aliquid cerui habentes.* Vetus lectio, *Omnino dente... rui habentes.* nam, *Omnino*, ad *Habentes*, refertur. Sic supra cap. e octauo, *Si omnino tantùm aliquis secum habeat.* [*Aut medulla perunctos seuóve corui aut vituli.*) *Hinuli*, non *Vituli*.

¶ Cap. x. *Item lactis haustus cum vna amminea.*) *Taminia*, non, *Amminea*, cuius vsus in medicina nullus est. [*Fimum quoque caprarum in aceto decoctum & illitum in ictus serpentium, placet, & recentis cinis in vino.*) Antiqua lectio planior, *Fimo quoque caprarum in aceto decocto illini ictus serpentium placet, & recentis cinere in vino.* [*Canis rabidi morsu facta vulnera circuncidunt ad viuas vsque carnes. Quidam carnem vituli admouent.*) Lege & distingue, *Canis rabidi morsu facta vulnera, circuncidunt ad viuas vsque partes quidam, carnémque vituli admouent.* (*Hoc idem præstare & pellis è ceruice solida existimatur: quippe tanta vis est animalis. Præter ea quæ retulimus, & vestigia eius calcata equis afferunt torporem.*) Similis error priori. Legendum, *Quippe tanta vis est animalis, præter ea quæ retulimus, vt vestigia eius calcata equis afferant torporem.* (*Verumtamen fortiora eadem, quàm in equis, intelligi debent.*) Scribo, *Fortiora omnia eadem.* (*Et toxica expurgantur.*) Exemplaria vetusta habent, *Expugnantur*, vt hoc de antipathia intelligatur.) *Omnia sesami quoque iure poto.* (Vera lectio, *Omasi quoque iure.* Neque enim ex frugibus remedia in hoc libro traduntur, sed ex animantibus. Ius omasi & duodecimo capite est inter remedia.

¶ Cap. xi. *Cum succo oleris, ita vt vncto inarescat.*) Codices veteres, *ita vt vnctio inarescat.* (*Sed & corruptos dentes confirmari.*) Iidem codices pro, *Corruptos*, habent, *Combustis*, scilicet ossibus. (*Asinæ quoque lacte percussu vexatos.*) Manu scripti codices, *Asinino quoque lacte.* Castigator, veritus ne forte quis de maris asini lacte id acciperet, scripsit, *Asinæ.* ô solertiam asininam! (*Equarum à coitu in lychnis accensum*) Melius, *In ellychniis.*

¶ Cap. xii. *Poppæáque hoc vxor Neronis principis instituit.*) In vetustis exemplaribus tantùm est, *Poppæa hoc Neronis principis instituit.* Sicut dicimus, Cornelia Gracchi, Terentia Ciceronis. (*Friuolum licet videatur, non tamen omittendum.*) Eadem exemplaria non addunt, *Licet*: tantùm est, *Friuolum videatur, dummodo.*) *Æstates, & quæ discolorem faciunt cutem.*) *Decolorem*, non, *Discolorem.* (*Hirci fel & lentigines tollit, admisto caseo & vino, sulphure spongiæque cinere.*) Lege, *Et vino sulphure spongiæque cinere.* (*Labrorum scissuris cum adipe anserino.*) *Fissuris*, non, *Scissuris.* (*Et bouis vngulæ cinis ex aqua: Fimum quoque feruens ex aceto decoctum, testésque vulpini*) Lege addendo, *Et bouis vngulæ cinis ex aqua: Fimum quoque feruens ex aceto. Item seuum caprinum cum calce, aut fimum ex aceto decoctum, testésque vulpini.* (*Prodest & sapo. Gallorum hoc inuentum rutilandis capillis, ex seuo & cinere. Optimus fagino & carpino.*) *Optimus*, non ad cinerem refertur, sed ad saponem. his verò duabus vocibus, *Seuo*, &, *Cinere*, redduntur aliæ duæ, *Fagino*, &, *Caprino*, quod posterius in, *Carpino*, deprauatum est. (*Vngues contusos fel vniuscuiusque animalis circumligatum.*) Scribo, *Fel cuiuscunque animalis circumligatum.*

¶ Cap. xiiii. *Vtuntur ad vtrunque vitium & coagulo hœdi in vino myrteo, magnitudine fabæ poto: & sanguine, & eiusdem in cibo formato, quem sanguiculum vocant.*) Lege, *Et sanguine eius in cibum formata.* Item, *In vino myrteo.* [*Cornus ceruini teneri cinis, cochleis Africanis cum testis suis mixtis, in vini potione.*) Melius, *Cochleis Africanis cum testa sua tusis mistus.*

¶ Cap. xv. *Calculos expellunt lienes equini.*) Legendum, *lichenes equini*, itáque scriptum visitur in vetustissimis exemplaribus: alioqui satis erat dicere, *Lien equinus.* [*Demonstrant vrinam facere in canis cubiculo, ac verba adijcere, ne ipse vrinam faciat, vt canis, in suo cubiculo.*) Vtrobique, *Cubili*, legendum: nam canis cubiculum nemo vnquam Latinus dixit. [*Quem dicunt, cùm interficiatur, reddere vrinam liquidiorem in initio, sed in terra spissantem se.*) *Quem*, calculum, non onagrum. Proinde rectior est antiqua scriptura. *Quem dicitur, cùm interficiatur, reddere vrinam liquidiorem initio, sed in terra spissantem se.*

¶ Cap. xvi. *Perniones vrsinus adeps, rimásque pedum omnes arcet.*) *Sarcit*, non, *Arcet.* [*Iniurias à calceatu.*) Vetus lectio, *E calceatu.* [*Potum verò sublime ex aqua.*) Hæc verba male in vulgatis editionibus distrahuntur à præcedentibus: &, *Sub limine*, scribendum, pro, *Sublime.* nam hoc ad Magicam superstitionem attinet: & remedium ex Magorum autoritate præscribitur. [*Quis hoc quæso inuenire potuit? Quæ est ista mistura? Cur digitus bubonis potissimùm electus est?*) Et hîc vetus lectio paulò melior, *Quis hoc quæso inuenire potuit? quæve est ista mistura? cur digitus potissimùm bubonis electus est?*

¶ Cap. xvii. *Lupi & capræ seui cyatho, vel lactis pari mensura deploratum phthisicum conualuisse, certus autor affirmat.*) Mira verò mistura, si credere dignum est. Equidem malim veterem lectionem, vt verisimiliorem, *Rupicapræ seui cyatho, & lactis*, &c. [*Ramenta pellis ceruinæ desecta pumice.*) Imò, *Deiecta.* Pumex enim non secat. [Sequenti versu pro, *Ruborem*, lege, *Rubori*: pendet enim & hoc à verbo, *Illinitur.* [*Sunt qui id coxisse aceto, vtilius putent.*) Rectiùs, *Sunt qui incoxisse aceto vtilius putent.* ¶ Cap. xviii. *Aut cum musci pari pondere, aut cum propoli.*) *Visci*, non, *Musci*, attestantibus vetustis exemplaribus.

¶ Cap. xix. *Quod si mortuus partus sentiatur lien ex a.d.p.e.*) *Lichen*, non, *Lien.* [*Tædium Veneris fieri aicit Æschines.*) Legendum, *Osthanes.* Is fuit vir Persa, professione Magus. [*Et testiculi equini aridi vt potioni interseri possint.* (*Inseri*, non, *Interseri.* ¶ C. xx. *Insuper pedes boum, si prius cornua pice liquida perungantur.*) Emédati codices, *Non subteri pedes boum, si*, &c.

EX LIBRO VIGESIMONONO.

Cap. I.

QVanquam non ignarus sum, nullis ante hæc Latino sermone condita, ancépsque ac lubricum esse rerum omnium nouarum principium, nec aliud vtique gratiæ, quàm sterilis difficultati in promendo.) Quis obsecro in postremis verbis micam Plinianæ elegantiæ agnoscat? In vetustissimo codice scriptum reperi. *Quanquam non ignarus sim, nullis ante hæc Latino sermone condita, ancépsque lubricum esse rerum omnium nouarum, talium vtique quàm steriles gratiæ difficultates in promendo.* Cæterùm, *Lubricum*, hîc substantiuum nomen est, idque fefellit eum qui principium adiecit. (*Mirúmque & indignum protinus subit, nullam artium incõstantiorem fuisse, & etiamnum sæpius mutari contigerit.*) *Contigerit*, redundat. (*Scribere in templo eius Dei, qui auxiliatus esset.*) Scribo, *Quid auxiliatum esset*: &, *Eius Dei*, ad Æsculapium refertur. (*A Creonte Agrigentino.*) Legendum, *Acrone Agrigentino*, septimo catũ. In eum Acronem Empedocles ciuis eius & amicus, hoc lusit epitaphio:

Ἄκρον ἰατρὸν Ἄκρων᾽ Ἀκραγαντῖνον πατρὸς ἄκρου,
Κρύπτει κρημνὸς ἄκρος πατρίδος ἀκροτάτης.

(*In musicos pedes venarum pulsu discreto.*) Rectiùs, *Descripto.* (*Censúsque, quanquam exhaustis opibus Neapoli exornata, vt hæredi H-S ccc. relinqueret, quadragena, id est Aruntius solus.*) In manu scriptis reperio *Censúsque, quanquam exhausti operibus Neapoli exornata, hæredi H-S ccc. relinquere, quantum ad eã ætatẽ Arũtius solus.* vt hæc verba de ambobus fratribus accipiantur. (*Nullius histrionum par, ex quo de trigario comitatu regressus in publico erat.*) Vetusta scriptura, *Nullius histrionum equarúmque trigarij comitatio egressus in publico erat.* Vult enim autoritatem eius demõstrare per turbas in honorem eius affectantium: qua in re confert eum gratiosissimis tum apud plebem, sed histrionibus aurigisque, qui Circensibus trigas equarum agitarent: qua exercitatione Nero quoque eius temporis Romanorum princeps in primis delectabatur. Iamque pulchre congruet quod mox subiũgitur, *Cùm Crinas Massiliensis*, &c. (*Nullo idem censente, ne videatur assertio alterius.*) Meliùs, *Accessio alterius*: itáque legitur in incorruptioribus exemplaribus. (*Iis ipsis scilicet, quæ nunc nos tradémus.*) *Tractamus*, non, *Trademus.* Intelligendum enim etiã de iam dictis. (*Quæ nos per genera vsus sui differimus.*) Rectius, *Quem.* s. commentarium. (*Quinimò transit in conuicium.*) Lege, *Transit conuicium*: nam hoc est, quod mox dicit, *Vtróque, qui periere, arguuntur.* (*At de iudice ipso quales in consilium eunt, statim occasuri?*) *Occisuri*, non, *Occasuri.* Crassum sane erratum, quod tamen non vnam editionem occupauit. (*Non deseram Catonem tam ambitiosæ artis inuidiæ à me obiectum, vt à Senatu illum, qui ita censebat.*) Lege, *Aut Senatum illum*: nam aliquantò pòst ita sermonem hunc claudit, *Hæc fuerint dicenda pro Senatu illo.* (*Non sunt artis ista, sed hominum.*) Paruulum erratum, sed non leuis momenti: legendum enim, *Non sint artis ista, sed hominum.* (*Archontio vulnerum medico.*) Reposuimus ex vetusto codice, *Alconti.* Huius & Martialis meminit: Ostendit digitum, sed impudicum, Alconti, Dasióque, Symmachóque. (*Et ab ijsdem deficientibus cibo sæpius die ingesto.*) *Cibos ingestos*, lege, vt cùm præcedentibus cohæreat. (*Illa prodidere imperij mores*) Scribo, *perdidere.* (*Neque enim dubitauerim aliquibus futura quæ dicuntur animalia, at non Virgilio nefas fuit.*) *Nefas*, superuacuum est: subintelligitur enim, *Fastidio.* (*Ordiemur autem à confessis, hoc est, lanis ouibúsque.*) Lege, *Lanis, ouisque*, de quibus secundo & tertio capitibus. (*Nec deesset materiæ pompa.*) Elegantiùs, *Nec deesset materiæ pompa.*) Elegantius, *Nec deerat.*

¶ Cap. ii. *Sanguinem in naribus sistit cum oleo rosaceo & allio, indita auribus obturatis modico spissius.*) Legendum, *Et alio modo indita auribus obturatis spissius.* atque ita legitur in probatis exẽplaribus. (*Vulnera ex vino, vel aceto, vel aqua frigida & oleo aspersa sanat.*) Illic legitur, *Expressa*, non, *Aspersa.* (*Sordes quoque caudarum concretæ in pilulas, ac siccatæ per se, tusæque farina, & illitæ dentibus, mirè prosunt, etiam labentibus.*) Lege, *Tusæque in farinam.* (Item pro, *Labentibus*, *Labantibus* id est, vacillantibus.

¶ Cap. iii. *Sic & illita lienicis.*) Illita, redundat. (*Cibis quot modis iuuent, notum est, cùm transmittant faucium tumorem.*) Vetus

lectio, *Cibo quot modis iuuent notum est, cùm transmeent faucium tumorem.*[Ac mox, *Simúlque vim potus & cibi habeant*, non, *Vini visum.* (*Quò fuerint ea excellentiora, hoc præsentaneum remedium erit.*) Scribo, *Hoc præsentius.*[*Equitem Romanum euocatum.*) Pro, *Euocatum*, legi debet, *E Vocontiis.* nam Vocontij Galliæ ciuitas est: & ouorum genus, de quo loquitur, Gallis peculiare: atque ita habent vetusta exemplaria.) *Multa prætereà remedia sunt ex ansere, quod miror, æquè quàm in coruis.*) Atqui è coruis non admodùm multa remedia traduntur. Vetusti codices habent, *Æquè quàm in capris.* & rectè. Nanque id miratur Plinius, quòd ex animalibus morbo obnoxiis tanta sit remediorum copia, ansere videlicet, & capra. Huc facit, quòd libri præcedentis cap. mox circa initium, enumeratis aliquot e capra remediis, subiicit, *Quod quidem miror, cùm febri negetur carere.* Verùm errori occasionem præbuit, quod & coruus aliquot mensibus singulis annis ægrotare dicatur, æquè quàm anser.

¶ Cap. IIII. *Præcipuè in ascensu siderum.*) *Assensu*, non, *Ascensu.* Alioqui male quadrat, quod sequitur, *Cum lumine Lunæ fibrarum numero crescente ac decrescente.* (Ac mox, *Serpentes persequitur*, egendum, non, *Prosequitur.* (*De mustela, Tribuunt ei, & successus petitionum à Potestatibus & à Diis etiam precum, morborum remedia beneficiorum munere.*) Vera lectio, *Morborum remedia, veneficiorum amuleta.*) *Propitiatis oratione Diis, fortunatam domum facere promittunt.*) *Adoratione*, non, *Oratione.* (*Item si quis eam ipsam in vapore baculo sustineat, aiunt eum futura præcinere.* Legendum, *Aiunt enim præcauere*, attestantibus emendatis codicibus: alioqui nec præcedentia congruunt, nec sequentia. (*Democritus quidem monstrat quædam ex his confici.*) Germanior lectio, *Democritus quidem monstra quædam ex his conficit.* Vnde monstrificæ dicuntur sagæ, quales Medea & Circe fuisse feruntur. (*Quidam oleo illo spumam argenteam decoquunt ad emplastri genus, atque illa illinunt.*) Lege, *Atque ita illinunt.*

¶ Cap. V. *Oportet igne comburi omnia, modo vt semel diximus.*) Syncera lectio, *Oportet autem comburi omnia eodem modo, vt semel dicamus.*

¶ Cap. VI. *Alij lacte mulierum cum brasica cinerem muscarum subijciunt, quidam mel tantùm.*) *Subigunt*, lege, non, *Subiiciunt*, &, *Melle*, non, *Mel.* (*Additis duabus sextis denarij sextiui, vt omnia æsypo illinantur.*) *Est ibi*, non, *Sextini.* Porrò stibi quid sit, ipse Plinius docet in metallorum tractatione. (*Cinis lacertæ viridis, vel in vino albo Sole coctus.* Vetusti codices, *Lacertæ viridis fel in vino albo Sole coactum.* (*Quibus pluma aurium modo eminet.*) Illic legitur, *Aurium modo emicat.*) *Apollonius Tyanæus.*) Lege, *Pitanæus.* Est autem Pitane Æolidis oppidum in Asia. Nam vt Tyanæi testimonio Plinius vtatur, temporum ratio vix patitur. Ad hoc non memorantur vlla Apollonij Tyanæi in hoc genere scripta. (*Et præcipuè spelunca ipsa imposita fronti ad duo tempora.*) Antiqua scriptura, *Imposita per frontem ad duo tempora.* (*Venantur eum formicæ circunligatæ capillo in cauernam eius coniectæ, efflato priùs puluere, ne sese condat: & ita formicæ complexu extrahitur.*) Antiquior lectio, *Venantur eum formica circumligato capillo in cauernam eius coniecta, efflato priùs puluere, ne sese condat: ita formicæ complexu extrahitur.* (*At Hercule Diodorus & morbo regio & orthopnoicis restitisse tradit.*) Rectiùs, *At Hercule Diodorus & in morbo regio & orthopnoicis se id dedisse tradit.*

EX LIBRO TRIGESIMO.

Cap. I.

ISTOS *enim quisque communi auditu saltem cognitos habet.*) Meliùs quadrat vetus lectio, *Quotus enim quisque auditu saltem cognitos habet? Siquidem Protea & Sirenum cantus apud eum non aliter intelligi volunt. Circen vtique & inferorum euocationem solum hæc agi.*) Quantò elegantior antiqua lectio? *Circe vtique & inferorum euocatione hoc solùm agi.* [*Troianis itaque temporibus cum Chironis medicinis contenta esset, solo Marte fulminante, miror equidem illis populis famã eius in tantum adhæsisse, vt Menãder quoque literarum subtilitatibus peritus, in eadem Telmesso genitus, Thessalam cognominarit fabulam, complexam ambages fœminarum detrahentium Lunam.*) Non dubito, quin & hîc vetus lectio tantò sit verior, quantò tùm simplicior est, tùm planior. Sic enim habet, *Troianis itaque temporibus, Chironis medicinis contenta & solo Marte fulminante, miror equidem Achillis populis famam eius in tantum adhæsisse, vt Menander quoque literarum subtilitati genitus, Thessalam, &c.* [*Orphea putarem è propinquo primum intulisse, ad vicinas vsque superstitiones ac medicinæ profectum, si non ex Persis esset vis tota, in Thraciámque Magice delata fuisset.*) Hic quoque temere discessum est ab archetypis, in quibus sic legitur, *Si non expers sedes eius tota Thrace Magices fuisset.* [*Voluminibus Dardani è sepulchro eius petitis.*) Germana Plinij verba sunt, *In sepulchrum eius petitis.* [Ac mox, *Cætera in viro illo probant*, non, *De viro.* [*Est & alia Magices factio, à Mose etiamnum & Iochabele Iudæis pendens.*) Modò dixit, *Est & alia*, id est, etiam alia. quid igitur opus repetere, *Etiamnum*? Emendati certe codices aliud habent, nempe sic, *A Mose, & Iamne, & Iotape Iudæis pendens.* Is Iamnes in thaumaturgia antagonista Mosi fuit corã Pharaone, quod in Paulinis epistolis legimus, Magus insignis, quo factum opinor, vt Plinius Mosem quoq. similiter Magũ fuisse putauerit. Castigatorem fefellit similitudo scripturæ, dum pro, *Et Iamne*, legit, *Etiamnum.* Tertium nomen etiam typis excusa quædam exemplaria habent, rectè quidem mea sẽtentia, cùm Hebræum sit, & apud Hebræos autores reperiatur. (*Palámque in tempus siluit sacri prodigiosi celebratio.*) Lege, *Palámque in tempus illud sacra prodigiosa celebrata.* [*Quid ipse ego hanc memorem artem Oceanum quoque transgressam, & ad naturę inane peruectam in Britanniam, quæ hodie eam attonitè celebrat.*) Elegantior & germanior lectio, *Sed quid ego hæc commemorem in arte Oceanum quoque transgressa, & ad naturæ inane peruecta? Britannia hodiéque eam attonitè celebrat.*

¶ Cap. III. *Canum, qui rabiem præferunt capitum cinis.*) Scribẽdum, *Qui rabie perierunt.* [*At in superiore dolore duos superiores adalligant.*) Lego, *At in superiorum dolore.* [*Fit eodem modo & dẽtifricium è caninis dentibus. Cinis è murino fimo inditus.*) Lege & distingue, *Fit eodẽ modo & dentifriciũ. Canis dentibus cinis è murino fimo inditur.* [*Vanum esse arbitror. Canis ortu angues cauda mẽbranam exuere, quoniam neutrum in Italia visum est.*) Antiqua scriptura, *Vanũ arbitror esse Canis ortu angues candidos membranam exuere, quoniã nec in Italia visũ est.* [*Pruritũ quidẽ intolerabilẽ facit, & ideò vtilius est.*) Vetus lectio, *Et ideò tolerabilius est.* ¶ Cap. IIII. *Hæc cum hircino seuo lichenas illita ex facie tollit smectica vi.*) Scribo, *Hæc cum hirc. seuo illita lichenas ex facie tollit septica vi.* [Sequenti versu lege, *Contectúsque brasica*, pro, *Contemptúsque.* ¶ Cap. VI. *Iure pecudũ stomachus recreatur.*) *Perdicum*, non, *Vipera.* [*Caninus si viuenti exprimatur.*) Lege, *Eximatur.* [*Eliberat & lacerta viridis eo dolore viua, in olla ante cubiculum dormitorij eius, & cui medetur, sponsa.*) Emendati codices, *eo liberat & lacerta viridis, viua in olla ante cubiculum dormitorium eius, cui medetur, suspensa.* ¶ Ca. VII. *Resistit & cochlea, sicut diximus, in suspiriosis temperata.*) Nisi legas, *Sistit aluum & cochlea*, quemadmodum est in vetustis iuxtà atque incorruptis exemplaribus, non quadrabit, quod paulò post sequitur, *Sistit & anatum masculorum sanguis.*

¶ Cap. VIII. *Album cit & gallinaceorum decoctum ius.*) Legendum, *Aluum ciet & gallinaceorum discoctorum ius.* [*Vel herinacei, vel vespertilionis. Et anserinus cum cerebro, & alumine & æsypo.*) Melior vetus lectio, *Vel herinacei cum vespertilionis cerebro: & alumine æsypo.* Loquitur de cinere herinacei. (*Cochleas Africanas cum sua carne & testa crematas pro cinere.*) Scribo, iuxta fidem archetypotum, *Poto cinere*, non, *Pro cinere.*

¶ Cap. IX. *Fel arietis cum seuo muris dissecti impositi.* Quis vnquam vidit seuum muris? Lego & distinguo, *Fel arietis cum seuo. Mures dissecti impositi.* [*Quod si putrida hulcera, cera ad cicatricem perducunt.*) Lege, *Cera addita ad cicatricem perducunt.* ¶ C. X. *Nũc autem reuertemur ad ea, quæ totis corporibus medenda sunt.*) Antiqua lectio, *Nunc reuertemur ad ea, quæ totis corporibus metuenda sunt.* [*Si dexter pes circunscribatur, ac vestigium id defodiatur.*) *Effodiatur*, non, *Defodiatur.* [*Item fel cum melle, præcipuè anguinum.*) *Agninum*, non, *Anguinum.* [Ibidem, *Lichen mulæ*, non, *lien.* (*Eadẽ omnia prædicantur ex vipera.*) Rursus, *Viuerra*, in, *Viperam*, est deprauata. Vult enim eadem esse remedia è syluestri mustela, viuerra appellata, quæ iam è domestica commonstrauit. (Et sequẽti versu, *Abstergeant*, Plinianum erat, nõ, *Abstergãt*: quod tamen semper mutatum est, sicut *Ciet*, in, *Cit*, & *Cient*, in, *Ciũt*, *Balineum*, in, *Ba. nenm*, *Aqua calda*, in, *Calidam*, & alia id genus non pauca. ¶ Ca. XI. *Bubonis quidem oculorum cinerem*) Non malè antiqua lectio, *Bubonis certè oculorum.* (*Si Luna, rasis barbis eorum.*) Vetus lectio, *Radijs barbísque eorum.* (*Quoniam eius erit copia spei de tecto.*) Argutius est. *Quoniam miseria spei delectat*, suffragantibus vetustis exemplaribus.

¶ Cap. XIII. *Cinis cochlearum terrenarum: sed & ipsæ extractæ testis.*) In emendatis exemplaribus non est mentio cineris. Tãtum est, *Cochlearum terrena: sed & ipsæ extractæ testis.* Sicut paulò pòst, *Eadem ratione & terrena cochlearum prosunt, totæque exẽptæ tusæ & impositæ, recentia vulnera sistunt.* Quanquam & hic posterior locus in vulgatis æditionibus deprauatè legebatur, nimirùm eiusdem opera, cuius & superior. (*Fimo quoque ipso ouium sub testa calefacto.*) *Sub testo*, non, *Sub testa.* Est autem testũ vas testaceum, sub quo placentæ coquuntur. Vtitur hac voce Cato quoque cap. 76. (*Adeo ad neruos quoque abscissos illitis solidari infra septimũ diem Democritus persuaserit, itaq. in melle seruãdos censet.*) Antiqua scriptura, *Adeò vt neruos quoque abscisos illitis solidari intra septimum diem persuasum sit: itaque in melle seruãdos cẽsent.* [*Bubonis cerebro cum adipe anserino mire vulnera dicuntur glutinari, quæ vocantur cacoethe. Cinis etiam feminũ arietis cum lacte muliebri diligenter prius elutus linteolis sanat. Vlula quoq. auis cocta in oleo, cui liquato miscetur butyrum ouillũ & mel, ad hulcera sanãda valet.*) Operę pretium est & hîc conferendi causa vete-

veterem adscribere lectionem, *Bubonis cerebrum cum adipe anserino mirè vulnera dicitur glutinare: quæ verò vocantur cacoëthe, cinis feminum arietis cum lacte muliebri diligenter priùs elutis linteolis: vlula auis cocta in oleo, cui liquato miscetur butyrum ouillum & mel.* Vides Lector totam hanc orationem pendêre ab illis verbis, *Dicitur glutinare*, nihílque opus esse tam multis adiectis, vt iam mutata ac perperam distincta taceam.

¶ Cap. XIIII. *Muliebribus malis membranæ à partu ouium proficiunt.*) Lege, *In muliebribus malis.* [*Alio modo Africanæ binæ cũ fœnograeco quod tribus digitis capiatur; additis melle cochlearibus quatuor. Illinuntur aluo, priùs irino succo perunctæ.*) Lege addẽdo, distinctione quoque mutata, hoc modo, *Alio modo Africanæ binæ tritæ cum fœnigræci quod tribus digitis capiatur, additis mellis cochlearibus quatuor, illinuntur*, &c. [*Miscentur lomento æquis portionibus.*) Vetus, *Æqui partibus.* [*Putant & ter circundatas ouo perdicis, non inclinari.*) *Circunductas*, non, *Circundatas.*

¶ Cap. XV. *Infantibus qui lacte concreto vexantur, præsidium est anguinum coagulum.*) Quis vnquam vidit anguinum coagulum? Scribo, *Præsidio est agninum coagulum.* [*Lacertæ viridis admotæ dormientibus morsu emendantur.*) Quid opus erat repetere verbum, *Emendantur*, cùm id proxime præcedenti versu habeatur? [Et sequenti versu lego, *Harundini alligata suspenditur*, nõ, *Adalligata*: nam, *Adalligata*, vocare solet, quę Gręci periapta, superstitiosa fere ac magica remedia, quæ suspensa collo, aut brachio alligata gestantur. [*Cogunt concipere inuitas setæ ex cauda mulæ si iunctis inter se colligentur in coitu.*) Antiqua lectio, *Si iunctis euellantur, inter se colligata in coitu.* [*Byturos vocari, qui vites in Campania rodant.*) Scribo, Erodant.

EX LIBRO TRIGESIMOPRIMO.
CAP. I.

QVæ causa fulmina edidit.*) *Elidit*, non, *Edidit.*

¶ Cap. II. *Alibi frigidæ, alibi calidæ, alibi inunctæ.*) Lege, *Alibi iunctæ*, id est, vnà cum calidis frigidæ eodem in loco. (*Sestias in Narbonensi prouincia.*) Meliùs, *Sextias.* (*Ibi compositis voluminibus eisdem nominibus.*) Scribo, *Voluminibus eiusdem nominis.* (*Lacus Amphion vitiligines tollit.*) In ò *Alphion*, nam ab hoc effectu etiam nomen inuenit, vitiligo enim ἀλφὸς Græcis dicitur. (*Tũgri ciuitas Galliæ fontem habet insig nem plurimis bullis stillantẽ.*) Rectius *Bullis stellantem*, quod in emendatis exemplaribus legitur. (*Eudicus in Hestiæa Euthice.*) Scribendum, *In Hestiæotide.* (*At Lusis Arcadiæ quodã fonte mures terrestres bibere & conseruari.*) *Viuere*, nõ, *Bibere.* (*In Sicilia apud oppidũ Iusgũ riuus fluit vnus, ex quo bibentiũ subtiliores sensus fieri Varro tradit.*) Triplex erratũ, nec tamẽ cuiuis deprehendi facile, nisi ex collatione. Restituimus autẽ hoc modo, *In Cilicia apud oppidũ Cescũ riuus fluit Nûs*, &c. vnde prouerbium Κέσκου νίψεις. Quãquã autem parœmiographi in hebetes ac stupidos id dici solitũ affirment, εἰρωνικῶς tamẽ procul dubio accipiẽdũ est, quẽadmodũ illud, Sapientũ octauus, aut ἄνθρωπος Θαλῆς. (*Mirũ quoq; & quòd cũ piscibus transit.*) Vetus lectio, *Mirúmq. quòd cũ piscibus transit.* Leue hoc videri poterat, nisi hæc ipsa menda non in vno loco occurrerẽt.) *Non procul ab Euripidis Poëtæ sepulchro.*) *Ab*, redundat. Sic enim Plinius loqui solet. *Non procul sepulchro.* (*Item calidæ aquæ in Eubœa. In Lebedo namque alluit riuus, in quo saxa in altitudinem crescunt.*) Antiqui codices, *Item calidæ aquæ in Eubœæ Delio, nam quæ alluit riuus saxa in altitudinem crescunt.* (In fine secundi capit. *In quibusdam speluncis vtroque modo columnas faciunt.*) Lego & distinguo, *In quibusdam speluncis vtroque modo, columnásq. faciunt*: nam hæ voces, *Vtroque modo*, ad verbum præcedens, *Durescunt*, referuntur. ¶ Cap. III. *Cursu enim procursúque ipso extenuari atque proficere.* (Legendum, *Cursu enim percussúque ipso.* (*Et vt sæpe ad vicina lactis accedens.*) Scribo, *Ad viciniam lactis* (*Quædam aquæ vêre statim incipiente frigidiores sunt, quarum non in alto origo est: hybernis enim constant imbribus, quædam Canis ortu, sicut in Macedonia apparet. Vtrunque ante oppidum Pellam: incipiente enim æstate frigida est palustris, dein maximo æstu in excelsioribus oppidi riget.*) Malui veteres codices sequi, in quibus sic legitur, *Quædam Canis ortu, sicut in Macedoniæ Pella vtrunque. Ante oppidum enim incipiente æstate frigida est palustris*, &c. ¶ Cap. V. *Illa mutatio mirabilis nulla euidente causa apparet.*) Vera lectio, *Illa mutatio mira, vbi nulla euidens causa apparet.*

¶ Cap. VI. *Cùm alioqui lauari calida frequenter indicarit.*) *Induceret*, non, *Indicarit.* (*Idem ad corpora siccanda. Qua de causa & frigidi mari vtuntur. Præterea est alius vsus simplex.*) Scribo iuxta fidem emendatorum codicum, *Item corpora siccant: qua de causa & frigido mari vtuntur. Præterea est alius vsus multiplex* (*Difficiliùs perfrigescunt marina calefacta.*) *Calefacta.* (Ibidem pro *Mammas rigentes*, *vetusti codices habent*, Mammas sororiantes: nec dubito, quin rectiùs, quandoquidem hoc vocabulo præter alios etiam Politianus vtitur. (Sequenti versu lege, *Aurium grauitatem, capitis dolores.*

¶ Cap. VII. *Et in Cappadociæ puteis ac fonte, quem in salinas egerunt.*) Congruentior erit lectio, si legas, *Et in Cappadocia è puteis ac fonte aquam in salinas ingerunt.* [*Quicunque ligno conficitur sal niger est.*) Vetus lectio, *Quicunque ligno confit sal.* [*At è stagnis Tarentinus, at è riguis Phrygius.*) In vetustis exemplaribus tantùm est, *At è stagnis ac Phrygius.* (*Salinarum synceritas summã fecit suam differentiam. Quædam enim fauilla salis, quæ leuissima ex eo est & candidissima, flos salis appellatur. Et flos quidem salis in totum diuersa res.*) Verbosior hæc lectio est, at vetus multo elegantior simul & verior, *Salinarum synceritas summam fecit suam differentiam quædam fauilla salis, quæ leuissima ex eo est & candidissima appellatur flos salis, in totum diuersa res.*

¶ Cap. VIII. *Nunc è scombro pisce laudatissimum in finibus Carthaginis Spartariæ & cetariis: sociorum appellatur.*) Antiqui codices melius, *Laudatissimum in Carthaginis Spartariæ cetariis: sociorum id appellatur.* (*Laudatur & Clazomene garo.*) Illic legitur, *Laudantur & Clazomenæ.* (Ac mox, *Sicut muria Antipolis ac Thurij, iam verò & Dalmatia.* Quod priùs non recte legebatur, *Antipolis ac Thuria. Iam verò in Dalmatia*, (*Nanque & alece scabies pectoris sanantur.*) Imo, *Pecoris.*

¶ Cap. IX. *Defuncta autem ac putrescentia ita vendicans, vt durent ea per secula.*) Syncera lectio, *Defuncta etiam à putrescendo vendicant, vt durent ita per secula.* (*Ad hoc maxime probatur Tragasæus au. Caunites.*) In vetustis codicibus pro, *Tragasæo*, *Tatteus* legitur. Is in Phrygia conficiebatur. ¶ Cap. X. *Magnus & nitro vsus, qui dicetur suo loco.*) Legendum, *Et vitro*, id est, ad vitiũ. quod enim promittit suo loco se dicturum, id lib. 36. cap. 26. in mentione vitri dicit. (*Podagricis in balneis vngi solia nitro prodest.*) Vetus lectio, *Podagricis in balneis vti solio prodest.*

¶ Cap. XI. *Item abstergendæ lippitudini vtilissimi. Eam quæ tenuissima est, mollissimam quoque esse oportet.*) Rectiùs, *Iidem abstergendæ lippitudini vtilissimi, eósque tenuissimos & mollissimos esse oportet.* (*Imponuntur & integris partibus: & fluxione occulta laborãtibus, quæ discutienda sunt*) Vetus lectio, *Sed fluctuatione occulta laborantibus, quæ discutienda sit.* (*Sed spleneticis è posca, ignibus sacris ex aceto. Efficaciores quãdo aliud imponi oportet, sic vt sanas quoque partes spatiosè operiant.*) Lege & distingue, *Sed spleneticis è posca, ignibus sacris ex aceto, efficacius quã aliud. Imponi oportet sic*, &c.

EX LIBRO TRIGESIMOSECVNDO.
CAP. I.

HOmines, quibus in pastu est, piscem olent.*) Vetus lectio, *Quibus impactus est*, alioqui non quadrabit quod subiungitur, *Cæterò moriuntur totidem diebus, quot vixerit lepus.* [*Vitulos marinos ternas heminas capere*) Absurda hercle lectio. Legi debet, *Mitulos ternas heminas capere. Id conchæ genus est.* ¶ Cap. II. *Nouacula & ferrum quæ pisce tacta sunt, olent.*) Cod. antiqui, *Nouacula pisce quæ tacta sunt, ferrum olent.* [*Item in Labra Cnidij Iouis fõte.*) Legendum, *Item in Labradij Iouis fonte.* [*Nam in Lyciæ Limira fonte Apollinis, quem Cinum appellant.*) Dissentiunt ab hac lectione vetera exemplaria, quę sic habent, *Nam in Lyciæ Myris, fonte Apollinis quem Curium appellant.* Et, *Curuius*, Apollinis est cognomen, non fontis nomen. ¶ Cap. IV. *Vrina earum aliter quàm in vesica desectarum inueniri posse non arbitror, & intra eam esse. Hæc quoque portentosa à Magis demonstratur aduersus aspidũ ictus singulare remedium. Efficacior est tamen, vt aiunt, cimicib. admistis.*) Emendati codices. *Et interea hoc quoque esse quæ portentosa Magi demonstrent, aduersus aspidum ictus singulare, efficaciorẽ tamen, vt aiunt, cimicibus admistis.*

¶ Cap. V. *Sæpius verò quantum veneficium præstaret menstruis mulierum.*) *Præter*, redundat. [*Ad inueniri obiecta rana formicis.*) Lege, *Id inueniri.* [*Cinis eorum seruatus prodest pauori. Prodest periclitantibus ex canis rabiosi morsibus.*) Germana lectio, *C. e. s. prodest pauore potus periclitantibus ex c. r. m.*

¶ Cap. VII. *Huius corporis humorem penicillis derasum claritatem oculis inunctis narrant afferre.*) Scribo iuxta fidem veterum codicum, *Specillis derasum est.* Est autem specillum instrumentũ inungendis oculis aptum: quemadmodum legimus libr. 7. cap. 53. C. Iulius medicus dum inungit, specillum per oculum trahens. [*In calice nouo lenta pruna decoquere, deinde spuma pennis detersa.*) *Subinde*, non, *Deinde.*

¶ Cap. IX. *Pisciculi minuti ex ventre eius quos deuorauerit, exẽpti.*) Lego, *Qui deuorauerit.* [*Item vituli marini, cuius cinis & adeps prodest.*) *Cinis*, redundat per anadiplosin præcedentis vocis paulùm immutatæ natus. [*Morbos abigit ius mitulorum.*) Hoc ius præcellit Iuri Cæsareo pariter ac Pontificio, si verum est quod hîc legitur. Sed extra iocum pro, *Morbos abigit*, legi debet, *Corpus auget.* ¶ Cap. X. *Neruos præcisos purpurarum cauum, quo se operiunt, tusum glutinat.*) Antiqua lectio, *Neruos vel præcisos purpurarum callum, quo se operiunt.* Intelligo autem operculum, quale & in terrestribus cochleis conspicimus, quoties intra calicem contractæ suo succo victitant. [*Secari harundine, ferro enim intin-*

gi vitiúmque trahere natura deserente.) Ferro enim infici, legendum: & *Desinente*, pro, *Deserente*, attestantibus vetustis codicibus. [*Ita pueros pubescere negauit mango Salpe obstetrix.*) Vera lectio, *Ita pueros mangonizauit Salpe obstetrix.* [*Iecur ranæ dryophytis & calamitæ.*) Incorruptiores codices. *Iecur ranæ diopetis vel calamitæ.* Vidi equidem certis locis tantum numerum ranunculorum, vt cum imbre delapsi vel certè ex imbre prouenisse videri possent. Hos opinor hic diopetes vocari, quòd Græci διοπετεῖς nominent, quicquid est ex aere delapsum, quasi à Ioue demissum. Legitur hoc vocabulum & suprà. [*Pulmone marino si confricetur lignum, ardere videtur, adeo vt faculam ita præluceat.*) Malo quod in vetustis est codicibus. *Adeò vt baculum ita præluceat. Baculum* autem neutro genere dixit, quemadmodum Græcis βάκτρον.

EX LIBRO TRIGESIMOTERTIO.
Ex procemio.

Videmúsque super excauatos montes, mirantes, &c.) Syncera lectio, *Viuimúsque super excauatam, mirantes*, &c. [*Et in sede Manium opes quærimus, tanquam parum benigna fertilique, quà secetur.*) Pro, *Quà secetur*, meliùs leges, *Quaquà calcatur*, vt est in probatæ fidei voluminibus. [*Cui enim fodiendi causa medicina est?*) Nostra exemplaria elegantiùs, *Quoto enim cuique fodiendi causa medicina est.* [*Quàm innocens, quàm beata, imò verò & delicata esset vita, si nihil aliud de ea, nisi quod supra terras, concupisceret, haberétque non nisi quod secum est?*) Vetus lectio non nihil variat: ea ex vetustis exemplaribus totidem verbis adscribetur. *Q. i. q. b. i. v. & d. e. v. si nihil alind, quam supra terras, cõcupisceret, breuitérq. nisi quod secũ est?* [*Parũ enim erat naturæ vnã inuenisse vitę pestẽ, nisi in pretio etiã esset sanies auri.*) Illic legitur, *Parũ enim erat vnã vitæ inuenisse pestẽ, nisi in pretio esset auri etiã sanies.* ¶C. I. *Manus & prorsus sinistræ maximam autoritatem conciliauere auro non quidem Romani, quorum more ferendum erat bellicæ virtutis insigne.*) Quanto meliùs nostri codices! *Non quidem Romanæ, quorum more ferreum erat id, & bellicæ virtutis insigne.*) *Nec præter Numæ Seruiique Tullij alia, nec L. quidem Bruti.*) Lege, *Ac ne L. quidem B.* [*Quanquam & de nomine ipso ambigitur: id Græci à digitis appellauere.*) Potior lectio, *Quanquam & de nomine ipso ambigi video: Græci à digitis appellauere.* [*Æqua fortuna triũphantis & serui coronam sustinentis.*) Antiqua scriptura magis arridet, *Æquè triumphantis & serui fortasse coronam sustinentis.* [*Et conditas artes vestes ac vasa aurea.* Alius pro, *Artes*, scripsit, *Arte*, atque ita locum bellè castigatum putauit, cùm legi debeat, *Et cõditas arcis vestes.* [*Et qui primus instituit, cũctãter id fecit.*) Meliùs, *Et quisquis primus instituit.* [*Inter Cepionem quoque & Drusum ex anulo in actione nauali inimicitiæ cœpere. Venali*, non, *Nauali.* [*Multi Pretura fũcti in ferreo consenuerint.*) Lege addẽdo, *Multi Prætura quoq. functi.* [*L. Fusidiũ illũ, quem Scaurus in vita sua scribit.*) Antiqui codices, *Ad quẽ Scaurus de vita sua scripsit.* [*Nullósque omnino anulos maior pars gẽtium hominumq́; etiam sub imperio nostro degũt, hodie habent.*) Lege, *Hodiéque habeat.* [*Alij verò & huic vnum tantùm, quo signanda signent. Conditúrque ille vt res rara, & ad iniuriæ vsus indigna, velut è sacrario promitur.*) Prætulerim & hîc veterem lectionem, *A. v. & h. v. t. quo signantem signẽt. Conditus ille, vt res rara, & iniuria vsus indigna, velut è sacrario promitur.* Porro, *Quo signantem signent*, sic dictum est, quemadmodũ illud apud Satyricũ, Sed quis custodiat ipsos Custodes? (*Alij bracteas inserunt leuiore materia, & propter casum gemmarũ tot solicitudinem putant.*) Quis hæc verba obsecro pro Plinianis agnoscat, cui modo Plinius vel mediocriter cognitus sit? Imò quis nõ statim ineptã orationem & vitiosam esse sẽtiat? In nostris exẽplaribus legitur sic, *Alij bracteas infarcire leuiore materia, tutius propter casum gemmarum solicitudini putant.* [*Demúmq; vel plurimum opum, ita scelera anulis fiunt.*) Bene exercuit castigatorem & hoc caput, vt video, quãuis nõ bonã gratiã meritũ. Germana lectio est, *Deniq. vt plurimum opũ scelera anulis fiunt.* [*Hoc profecere mãcipiorũ legiones, & in domo turba externa acta. Seruorũ quoq. causa nomẽclator adhibẽdus. Sed aliter apud antiquos. Singuli Marcipores &c.*) Quid est, *In domo turba externa acta?* Syncera lectio, *Et in domo turba externa, ac seruorũ quoque causa nomenclator adhibendus. Aliter apud antiquos singuli* &c. (*Nunc rapiendæ comparantur epulæ, pariterque qui rapiant eas. Sed & claues quoq. ipsas signare nõ est satis.*) Elegantiùs absque cõiũctione, *Sed. Nunc r. c. e. p. q. q. r. eas: & c. q. i. s. n. e. s.* Et hoc est quod supra dixit, *Quod signantem signent.* (*Celebrationem quidem vsũ cũ fœnore cœpisse, argumento est consuetudo vulgi, ad sponsiones etiamnum anulo exiliente, ab eo tempore, quo nondum erat arra velocior.*) Nec hîc video cur mutare libuerit veterem lectionem. Ea sic habet, *Celebratior quidem vsus cum fœnore cœpisse debet: argumento est c. v. ad s. e. a. exiliente tracta ab* &c. Eadem loquendi forma li. 9. c. 41. dixit, *Pœnitentia hoc primũ debet inuenisse.* (*Seruatúmq. in hodiernũ diẽ est.*) *Diem*, elegantius subintelligitur, quàm exprimitur.

¶ Cap. II. *Propter hoc etiamnum Nongenti vocabantur ex nominibus selecti, ad custodienda suffragiorum scita in comitiis.*) *Plebiscita*, passim legimus apud bonos Latinæ linguæ autores: at, *Suffragiorum scita*, equidem nusquam legere memini. Præstiterit igitur & hic veterum codicum fidem sequi, toties iam expertam, *Præter hos etiamnum Nongenti vocabantur ex omnibus selecti ad custodiendas suffragiorum cistas in comitiis.* (*Cùm C. Sulpitius Galba iuuenalem famam apud principem popinarum pœnis aucuparetur, occupatúsque in his esset, quæstus in Senatu, vulgò institores eius culpæ defendi anulis.*) O bellum castigatorem! At quid erit corrũpere veterum monumenta, si hoc castigare dicetur? An illi parùm integra videbatur hæc vetus lectio? *Cum C. Sulpitius Galba, dum iuuenalem famam apud Principem popinarum pœnis aucupatur, questus esset in Senatu* &c. (*Quod ad equestre ordinem pertinet.*) Rectiùs, *Attinet.* ¶ Cap. III. *Antonius Sopus in contumeliam naturæ vilitatem auro fecit, opus proscriptione dignum*) *Sopus*, redundat: nam de Triumuiro intelligendum est, ad cuius tabulas proscriptorias alludit.

¶ Ca. IIII. *Tum maximè Augustum de cruore eius cœnare.*) Aliæ editiones, *De cruce eius.* Vtraque dictio vitiosa. Legendum, *De crure eius*: vt intelligamus huic in direptione fractæ statuæ crus obtigisse, cuius partem in hospitalem cœnã insumpserit. ¶ Ca. V. *Hæc sunt tenacia eius in colore blanda.*) Meliùs, *Et colori blanda.*

¶ Cap. VI. *Lineas ex argento nigras fieri producique miramur.*) Vetus lectio, *Lineas ex argento nigras produci plerique mirantur.* (*Nanque ideò etiam platyophthalmon id appellauere, quoniam in collyriis mulierúmque epiphoris dilatet oculos & fluxiones inhibeat oculorum.*) Tutius & hic vetusta exemplaria sequemur, quæ sic habent, *Namq. ideò etiã plerique platyophthalmon id appellauere, quoniam in calliblepharis mulierũ dilatet oculos. Et fluxiones inhibet oculorũ*, &c. Porrò calliblephari appellatione fucus palpebrarũ intelligitur. [*Quæque subsidit in mortario abigitúrque*) Lege, *Abiicitúrque.* [*Alij tritũ in aqua triplici linteo siccant, fæcémq. abijciũt.*) *Saccãt*, nõ, *Siccãt.* [*Confractis tubulis ad magnitudinẽ anellanarũ.*) *Anulorũ*, meliùs quadrat, quàm, *Auellanarũ*: atque ita legitur in emendatis exemplaribus. [*Tẽperare, purgare, explere hulcerũ tumores lenire.*) Scribe ex fide veterũ codicũ, *Temperare, purgare, explere hulcera, tumores lenire.* [*Itémq. perniones cum myrto & cera & abdomine.* [In exemplaribus, quorum fidem sequimur, tantùm est, *Cum myrtis & cera*, abdominis nulla mentione.

¶ Cap. VII. *Miniũ quoque, & nunc inter pigmenta magnæ autoritatis, & quondam apud Romanos non solum maximæ, sed etiam sacræ religionis, vt autor est Verrius, & cuius sit necesse credere autoritati, Iouis ipsius simulachri faciem diebus festis minio illini solitã.*) Codices nostri longè meliùs distinguũt, vbi sic legitur, *Et quõdã apud Romanos non solùm maximæ, sed etiam sacræ. Enumerat autores Verrius, quibus credere sit necesse, Iouis ipsius simulachri,* &c.

¶ Cap. VIII. *Dum ne quid prætereat in viscera, ac vulnus attingat.* Lego, *Dum ne quid penetret.*

¶ Cap. IX. *Quin etiam pocula ita figurantur, excultis intus crebris ceu speculis.*) Alius, *Excultis*, mutauit in, *Exculptis*, atque ita rem acu se attigisse putauit, cùm legendum esse, *Expulsis*, vetusta exemplaria nobis indicent. [*Plurimúmque refert concaua sint, & poculi modo, an media depressa, an elata, an auersa, an obliqua.*) Antiqui codices sic habent, *Plurimúmq. refert concaua sint & poculi modo, in parmæ Threcidicæ, media depressa an elata, trauersa an obliqua.* [*Optima apud maiores fiebant Brũdusina.*) *Fuerũt*, non, *Fiebãt*: atque ita legitur in emendatioribus voluminibus. (*Conflatur in fictili circunlito argilla.*) Lege addendo, *Conflãtur ita in fictili.* (*Et falsũ denarij spectatur exemplar.*) *Falsi*, rectiùs, quã, *Falsum.* ¶ Cap. X. *Eum qui primus acceperit hoc nomen, decoxisse.*) *Cognomẽ*, nõ, *Nomẽ.* [*M. Crassus negabat diuitẽ esse, nisi qui reditu annuo legionẽ tueri posset.*) Nec hîc video cur, *Diuitẽ*, nescio quis maluerit, quã, *Locupletẽ*, quantũuis reclamantibus probatæ fidei exemplaribus. [*Iuuat enim insectari inexplebilem istam habendi cupiditatem.*) Nihilò minùs elegans est, *Habendi cupidinem*, quod in nostris legitur exemplaribus. (*C. Asinio Galbo, C. Marcio Cyrino coss.*) *Censorino*, non, *Cyrino.*

¶ Cap. XI. *Nec copia tantùm argenti fuerat vitæ, sed validius pœnæ metu pretium.*) Antiqua scriptura meliùs, *Sed validius pœnæ manupretium.* Alioqui ex vulgata lectione quis sensus cõmodus elici possit, equidẽ nõ intelligo. [*Parthica signa & tabulas pictas inuexit.*) Demiror quid sibi velint hic Parthica signa per Achaicã victoriã Romã inuecta, nisi forte castigator iste Achaiam, ex qua hæc spoliauerant, Parthorum prouinciã fuisse existimauit. Certè manu descripti codices pro, *Parthica*, habent, *Parta. s. victoria.* quam lectionem si recipimus nihil supererit scrupuli. (*Vt liberet amplecti vitia, & liceret peccare ex dignatione. Hinc aliqui veterum, vt C. Marius.*) Lege & distingue sic, *Vt liberet amplecti vitia, & liceret peccare, & dignatione hinc alicui veterum C. Marius,* &c. atque ita legitur in emendatis codicibus.

¶ Cap. XII. *Vidimus & ipsi Valerium Fuscum.*) *Arellium*, non, *Valerium*, suffragantibus vetustis voluminibus. Hunc Seneca inter claros sui tẽporis oratores annumerat. (*Boethi apud Lyndiam*

diam Mineruam in templo.) *In templo*, superfluit. (*Myos in eadem æde & Silenus & cupido & venatio in scyphis. Magna fama post hos celebratus est Antipater.*) Exemplaria incorruptiora aliter hic habent ad hunc modum, *Myos in eadem æde & Silenus & Cupidines. Acragantis & venatio in scyphis magnam famam habuit. Post hos celebratus est Calamis, & Antipater, quique* &c. Nec dubito quin & hæc data opera deprauata sint. (*Mox Cyzicenus Tauricus. Item Ariston & Onichus Mitylen. laudatur.*) Legendum, *Mox Cyzicenus Tauriscus, itē Æriston & Eunichus Mitylenæi laudantur.* ¶ Cap. XIII. *Non obliti Demetrium tota Hellade Neronis principatu accusatum.*) Syncera lectio, *Demetrium à tota Seplasia Neronis principatu accusatum*, attestantibus bonæ fidei exemplaribus. Cæterùm Seplasiæ nomine pigmentorum atque aromaticarum specierum negotiatores significantur, origine vocabuli à Campanis deducta, quorum vicus erat Seplasia, huiuscemodi mercibus attributus.

EX LIBRO TRIGESIMOQVARTO.

Cap. I.

I*Mò verò ante argentum ac penè etiam ante aurum, Corinthium.*) Lege, *Corinthio*. i. pretium est. [*Docuimus quandiu P.R. ære signato tantùm vsus esset.* Scribo, *Ære tantùm signato.* ¶ Cap. II. *Quippe cùm tradatur non alia de causa Verrem, quem Cicero damnauerat, proscriptum esse ab Antonio, quàm quòd Corinthiis se ei cessurum negauisset.*) Vetus lectio, *Proscriptum cum eo ab Antonio*: hoc est, cum Cicerone. [*Cùm anteà in seculo fictores nobiles esse desissent.*) Rectiùs, *Cùm antè, seculo*, id est, ante centum annos. [*Sanè ergo vasa tantùm Corinthia, quæ isti elegantiores nunc æs sculpendo transferunt modò in lucernas, modò in trullas.*) Vetusti codices sic, *Quæ isti elegantiores modò in esculenta transferunt, modò in lucernas, aut trulleos. Esculenta*, dixit, quæ alibi, *Escaria*. (*Insula ipsa est, nec gignens, sed officinarum temperatura nobilitata.*) Vetus lectio meliùs quadrat, *Insula & ipsa, nec æs gignens, sed officinarum temperatura nobilitata.* ¶ Cap. III. *Accensio candelabri talis fuit, vt autor est Dion. Iussu præconis Clesippus fullo gibbere & præterea alio fœdus aspectu fabricatus est, emente id Gegania sestertiis l. eodémque ostentante in conuiuia emptum, ludibrij causa nudatus, atque impudentiæ libidinis receptus in totum, mox in testamentum, prædiues numinum vice illud candelabrum coluit.*) Quis intelliget hæc? Nunc vide quantum præstant vetera exemplaria, in quibus ad hunc modum legitur, *Acesio candelabri talis fuit, Theonis iussu præconis Clesippus fullo, gibbere præterea & alio fœdus aspectu, emente id Gegania sestertiis l. eadémque ostentante conuiuio emptum ludibrij causa nudatus, atque impotentiæ libidinis receptus in totum, m.i.t.p.n.v.i.c.c. Quid* nunc dici potuit planius? *Camillo enim crimini obiecit Sp. Caruilius.*) Legendum, *Camillo inter crimina obiecit Sp. Caruilius.*

¶ Cap. IV. *Et iam omnium municipiorum & fori statuæ ornamētum esse cœpere, prorogarique memoria hominum & honores legi æuo & basibus inscribi.*) Aliquantò melior est antiqua lectio, *Et iam omnium municipiorum foris st.o.e.c.p.que.m.h.& honores legendi æuo basibus inscribi.* ¶ Cap. V. *Togata effigie antiquitus statuæ dicabantur.*) Codices veteres verbis variant, si non sensu, *Togatæ effigies antiquitus ita dicabantur.* [Et sequēti versu pro *Ab ephebarum gymnicis exemplaribus*, illic legitur, *Ab epheborū è gymnasiis exemplaribus.* [*Mancinus eodem habitu sibi instituit, quo deditus est.*) *Statuit*, non, *Instituit.* [*Vnde & nostri currus nati in his qui triumphassent.*) In vetustis codicibus tantùm est, *Vnde & nostris currus in his qui triumphassent.* [*Nescio an primo honor talis à populo.*) Rectiùs, *Nescio an primo honore tali à populo.* [*Equidem & Sibyllæ tres iuxta rostra sūt, minores sint licèt: vna, quā Pacuuius Taurus Ædilis plebis instituit, duæ quas M. Messala.*) Magis placet vetus scriptura, *Equidē & Sibyllæ iuxta rostra esse nō miror, tres sint licèt: vna quā Sex. Pacuuius Taurus*, &c. ¶ Cap. VI. *Et antè ædem Castorū fuit M. Tremelij.*) Lego, *Q. Marcij Tremeli. Qui regē Antiochum, dilaturum se responsum dicentem.* Nostri codices, *Hic regem Antiochum, daturum se responsum dicentem* &c. [*Habuit è diuerso Annius Fœcialis. Equestrem statuā contra Iouis Statoris ædem in vestibulo superiore domus Valeriæ fuisse Publicolæ Consulis filiæ, eámque solam fugisse, Tiberimque transnatauisse.*) Syncera lectio ex antiquis exemplaribus reposita est hæc, *E diuerso Annius Fœcialis, equestrem, quæ fuerit contra Iouis Statoris ædem in vestibulo Superbi domus, Valeriæ fuisse Publicolæ Consulis filiæ, eámque solā refugisse, Tiberimque trāsnauisse.* [*Passimque statuæ in clientelas sunt receptæ.*) Deprauatā lectionē hoc modo ex fide archetyporum restituimus, *Passimque clientes in clientelas ita sunt recepti.*

¶ Cap. VII. *Vt trecentorum quinquagintaquinque dierum nota.*) Crassum erratum, cùm nunquam minus CCCLX. in anno numerati sint. [*Deorum tantùm putarem esse, ni Metrodorus Scepsius, cui cognomen Romani nominis odio inditum est, Vulsinios pulsatos propter centum & decem statuarum signa obiiceret.*) Emendati codices, *Deorum tantùm putarem ea fuisse, ni Metrodorus Scepsius, cui cognomen à Roman. nominis odio inditum est, propter duo millia statuarum Volsinios expugnatos obiiceret.* [*Signorum quoque inexplicabili multitudine, cùm Lysippus ad sexcenta x. opera fecisse tradatur, ante omnia, vt arti claritatē possent dare vel singula.*) Illic legitur, *Singulorum quoque inexplicabili multitudine, cùm Lysippus ad sexcenta x. opera fecisse prodatur, tantæ omnia artis, vt claritatem possent dare vel singula.* [*Solitum enim ex immani pretio cuiusque signi.*) Lege, *Ex manipretio.* quod nunc vulgus illiteratum manufacturæ pretium vocat.

¶ Cap. VIII. *Cephisiodotus, Leochares, Epatodorus.*) Scribo, *Cephissodorus, Leochares, Hypatodorus.* Et paulò post pro, *Tymocles, Timocles*, attestantibus vetustis exemplaribus. [*Proprium eiusdem, vt vno crure insisterent signa, excogitasse, vt ait Varro.*) Plus verborum habent vetusta exemplaria *P.e.v.v.c. i.s. excogitasse: quadrata tamen ea esse tradit Varro, & penè ad vnum exemplum.* [*Cuius signa ad ædem Fortunæ huiusce Deæ sunt seminuda: vnde & laudata sunt.*) Malui sequi archetypa, vbi scribitur hoc modo, *Cuius signa ad ædem Fortunæ huiusce Deæ septem nuda, & senis vnum, laudata sunt.* Tale senile signum Corinthium graphicè describit Plinius Iunior in quadam epistola. nec nouum est Fortunæ simulachra nuda depingi, sicut & Occasionis. [*Quamobrem Athenienses eam honore habere volentes, ne tamen scortum celebrasse viderentur, animal nominis eius fecere.*) Antiqua lectio melior, *Quamobrem Athenienses & honorem ei habere volentes, nec tamen scortum celebrasse anima nominis eius fecere.* [*Canachus Apollinem nudum, qui Philesius cognominatur, in Didymæo Æginetici æris temperatum.*) Lege, *Æginetica æris temperatura.* [*Et Virtutem egregiam, vtrasque colosseas.*) Scribo, *Et Virtutem & Græciam, vtrasque colosseas.* Alioqui non est, quod referat hæc dictio, *Vtrasque.* [*Eutychides Eurotam fecit, in quo artem ipsam amne liquidiorem plurimi dixere.*) Nostra exemplaria, *Eutychides Eurotam, in quo artem ipso amne liquidiorem plurimi dixere.* [*Leocras aquilam sentientem quid rapiat in Ganymede, & quid ferat.*) Lego, *Et cui ferat.* [*Boëthi quanquam argento melior.*) *Melioris*, rectius, quàm *Melior.* [*Habet gratiam suam huius quoque Doryphorus. Vnam solummodo Zenonis Cypriam statuam in expeditione non vendidit Cato.*) Scribendum, *Vnam solummodo Zenonis statuam Cypria in expeditione non vendidit Cato.* ¶ Cap. X. *Cadmiæ effectus, siccare, sanare.*) Meliùs, *Siccare, persanare.*

¶ Cap. XII. *Prodest autem & dentium dolori, si contineatur atque colluatur.*) Imò, *Colluat.* ¶ Cap. XIIII. *Aristonidas artifex cùm exprimere vellet Athamantis furorem, Clearchum filium præcipitare volentis, & præcipitato illo residentis pœnitentiam, ferrum & æs miscuit.*) Incorrupta manu scriptorum codicem lectio hæc est, *Aristonidas artifex cùm exprimere vellet Athamantis furorem, Learcho filio præcipitato residētē, pœnitētiámque, ferrū & æs miscuit.*

EX LIBRO TRIGESIMOQVINTO.

Cap. II.

Q*Væ etiam dominis mutatis domus ornamenta erant.*) Argutius est, quod in vetustis simul ac emendatis codicibus legitur hoc modo. *Triumphabántque etiam dominis mutatis ipsæ domus.* ¶ Cap. III. *Omnes ab vmbra hominis lineis circunducta.*) *Ab*, præpositio redundat. (*Primus inuenit eos colores, teste (vt ferunt) Arato, Cleophantus.* Quosnam colores, cùm modò dixerit, *Sine vllo etiamnum colore.* Deinde quoties ita loquimur, vt ferūt, rumori nos credere significamus, non certè alicuius testimonio. Quid igitur hîc facit Aratus? qui tamen non est in enumeratione scriptorum, quos in hoc libro Plinius sequitur. Quo fit vt facilè hîc vetustis codicibus assentiar, vbi sic legitur, *Primus inuenit eas colorare testa, vt ferunt, trita Cleophantus Corinthius.* Nimirum simplicissimus color conueniebat rudimentis artis, quandoquidē absolutissimi etiam artifices, Apelles & eius ætatis alij, non nisi quatuor coloribus pinxisse leguntur. *Durauere & cæteræ, antiquiores & ipsæ.*) Satis apparet hanc dictionem, *Cæteræ*, hîc locum non habere. Antiqui codices habent, *Durauere*, &, *Cære.* Ea vrbs est Hetruriæ, olim Agylla à Pelagis cultoribus vocitata. [*Nisi fortè quis Turpicium equitem Romanum è Venetia nostræ ætatis bellè referat.*) *Velit referre*, meliùs, quam, *Bellè referat*, suffragantibus antiquis exemplaribus: [Paulò ante, *Cùm restringerentur, sublatas.*) Lege, *Cùm resisterentur.* s. thermæ. ¶ Cap. IX. *Superatúsque est ab eo Pythis.*) Legendum, *Superatus ab eo Pithiis.* nam Pythia Delphis celebrabantur. [*Fecit & Penelopen, in qua amores pinxisse videtur.*) Vetus lectio est, *In qua pinxisse mores videtur.* ¶ Cap. X. *Ipsius autoritas tanta fuit, vt diuiserit picturam in genera tria, quæ ante eum duo fuere, Helladicum & Asiaticum. Asiaticum appellabant propter hunc qui erat Sicyonius. Dimisso Helladico tria facta sunt, Ionicum, Sicyonium, Atticum.*) Vitiatam lectionē castigauimus ex fide veterū codicum in hunc modum, *Quæ ante eum duo fuere, Helladicum, & quod Asiaticum appellabant.* Propter hunc qui erat Sicyonius, diuiso Helladico tria facta sunt. Ionia Græcorum fuit colonia in Asiam deducta: Athenæ autem caput erant veræ Helladis, in qua est & Sicyon, altera post Athenas picturæ patria: vna

de mox generibus ipsis cognomina sunt facta, Atticum, Sicyonium, & Ionicum, olim Asiaticum appellatum. *Vt pueri ingenui ante omnia graphicen, hoc est picturam, in buxo docerentur.*) Secutus archetypa nostra, lego & distinguo: Diagraphicen, hoc est dict. in buxo, docerentur. vt ea voce rudimenta picturæ intelligamus, neque enim omnes pueri in absolutos artifices euadebant. Est autem διαγραφὴ, vnde Diagraphice deducitur, tabella buxea, in qua pueri scribere vel pingere meditabantur, subinde errata emendantes, quod Græci διαγράφω vocant. & diagramma a proprie dicuntur descriptiones Mathematicæ, deformationésve architectonicæ. Cæterùm buxus ad id potissimum electa est propter materiæ læuorem, simúlque densitatem, quod minimè colores biberet, nec lineas fluidas redderet. *Voluminibus editis, quæ doctrinam eam continent.* Lege addẽdo, Voluminibus etiam editis. *Vnde, vt iam diximus, ab alio pingi se vetuit inueterato edicto.*) Melius aliquanto cohærebit oratio, si iuxta veterem scripturam legamus hoc modo: Nam, vt diximus, ab alio pingi se vetuit edicto. Porro hæc dictio Inueterato, haud dubiè nata est ex verbi Vetuit, literis aliquot ab oscitante scriba repetitis, ac mox à castigatore quopiam, quò ei tum visum est detortis. *Imaginum ille similitudines adeò indiscretè pinxit.*) Rectius, Imagines adeò similitudinis indiscretæ pinxit. *Tantúmque ea in parte è facie ostendit.*) Melius vetus: Tantúmque eam partem. *Sed legentes meminerint, omnia ea constare quatuor coloribus. Immanæ tabulæ pretium accepit aureos mensura, non numero.*) Cui hic suboleret mendum? Est tamen non simplex. Nam vetus ac synceria lectio habet sic: Sed legentes meminerint, omnia ea quatuor coloribus facta: manipretium eius tabulæ in auro mensura accepit, non numero. Vt intelligamus, in opere artem fuisse pretiosam, non colores. *Est & equus eius sine fine dictus in certamine.*) Aptius quadrabit ad sequentia, si legas: Est & equus eius, sine fuit, pictus in certamine. *Vicisse Homeri versus videtur idipsum scribentis.*) Melius, Describentis. *Vt idipsum repercursu claritates oculorum excitaret.*) Colorum, non Oculorum. *Ex illáque reposuit ablatos colores.*) Vetus lectio melius, Et illa reposuit ablatos colores. *Cylisicum tragœdiarum scriptorem.* Scribo, Philiscum. *Impetus animi & libido in hæc quædam artis eum potius tulere.*) Melior ordo, Impetus animi & quædam artis libido in hæc potius eum tulere. *Tradunt nanque conductum eum ab Aristrato Sicyoniorum tyranno ad pingendum, quod is faciebat, Telesti Poetæ monumentum.*) Vera lectio, Tradunt nanque conduxisse pingendum ab Aristrato Sicyoniorum tyranno, quod is faciebat Telesti Poetæ monumentum. *Aristratus locauit pingendum, Nicomachus conduxit. Parua & Callides fecit.*) Scribo, Callicles. *Vnde hoc genus picturæ Gryllus vocatur.*) Vetus lectio, Grylli vocantur: est enim picturæ nominatiuus. &, Hoc genus, dixit pro Huius generis. *Plurimæ præterea faciles argutiæ.*) Legendum, Plurimæ præterea tales argutiæ. ¶ Cap. XI. *Pinxit & ipse penicillo parietes Thebis.*) Thespiis, non Thebis, habent veteres codices. *Quamobrem daturus celeritatis famam, absoluit vno die tabellam.*) Lege addendo, Quamobrem arti daturus & celeritatis famam, *Quę nobilissima tabula appellata est stephanoplocos.*) Scribo: Quæ e nobilissimis eius tabula appellata est stephanoplocos. *Quoniam Glycera coronas ventitando sustinuerat paupertatem.*) Vetus lectio: Quoniam Glycera ventitando coronas sustentauerat paupertatem. *Imitati sunt multi, æquauit autem nemo.*) Elegantius absque coniunctione, Æquauit nemo. *Hic primus videtur & expressisse dignitates, insignia heroum, & vsurpasse symmetriam.*) In emendatis exemplaribus tantum est: Hic primus videtur expressisse dignitates heroum, & vsurpasse symmetriam.) *Nobilis eius est tabula Ephesi, Vlixes simulata vesania bouem cum equo iungens, & Palamedes dux falce gladium condens.*) Antiqua scriptura verior: Nobiles eius tabulæ Ephesi, Vlixes simulata insania bouem cum equo iungens, & palliati cogitantes, dux gladium condens. *Huius est clypeo dimicans Athenis.*) Addidimus, Athenis, quòd ibi pictura ea seruaretur. *Non satis discernitur alius eodem nomine. At hunc eundem quidam faciunt Olympiade* CXII.) Lege & distingue sic: Non satis discernitur, alium eodem nomine, an hunc eundem quidam faciunt Olympiade CXII. *Ioue liberum parturiente depicto mitrato, & muliebriter ingemiscente inter obstetrices & dearum clamorem.*) Antiqua lectio, inter obstetricia dearum. Obstetricia, sicut Famulitia, Seruitia. Nec enim credendum pictorem tanto deo alias obstetrices, quam deas, admouisse. Superest vnum verbum Clamorem. pro eo reposuimus, Cleon admeto, vt sit pictoris & picturæ appellatio, & referatur ad verbum præcedens innotuit. *Neacles Venerem, solers hic arte ingenioso operi superpinxit. Siquidem cùm prælium, &c.*) Castigauimus ex manuscripto exemplari ad hunc modum. Neacles Venerem, ingeniosus & solers in arte. siquidem cum prælium nauale, & reliqua. *Theontius Epicurum cogitantem.*) Vetera exemplaria, Leontium Epicuri cogitantem, vt sit picturæ nomenclatura, non pictoris, & tabula hæc Theodori operibus annumeretur. Fuit autem Leontium Epicuri concubina, philosopha & ipsa nimirùm ex amatoris domestica consuetudine, in tantum vt libros quoque contra Aristotelem scripserit, quemadmodum legitur in præfatione ad Vespasianum Imperatorem à Plinio in operis huius frontispicio præfixa. *Mydon solus.*) Lego, Mydon Soleus, id est, Solensis. Sunt enim Σόλοι Ciciliæ oppidum, & alterum eiusdem nominis in Cypro. Ac mox, *Stadius*, non Tadius. *Dianam in tabula, quæ Ephesi est in antiquissimis picturæ.*) Melius, Antiquissimæ picturæ. *Discipulum eius fuisse Antobulum.*) Scribe, Autobulum. *Hoc cum fecere, non apparet in velis, sed in cortina pingi. In feruentes aquas mersa, post monumentum extrahuntur picta.*) Incorruptiora exemplaria aliter distinguunt, mutata nonnihil etiam lectione: Hoc cùm fecere, non apparet in velis: sed in cortinam pigmenti feruentis mersa, post momentum extrahuntur picta. ¶ Cap. XII. *M. Varro tradit sibi cognitum Romæ Possumium nomine, à quo factas Romæ tubas, item pisces, quos aspectu discernere à veris vix posses.*) Crediderim nostros potius codices germanam habere lectionem hoc modo: M. Varro tradit sibi cognitum Romæ Posim nomine, à quo factas Romæ vuas, item pisces, ita vt non sit aspectu discernere à veris. *Cuius proplasticen pluris venire solitam ab artificibus ipsis, quàm aliorum opera.*) Illic legitur: Cuius proplasmata pluris venire solita artificibus i.q.a.o. Fictilem eam fuisse, & ideo mirari solere.) *Vetus lectio*, Fictilem eum fuisse, & ideo miniari solitum. *Et arte firmitatéque æui sanctiora auro.*) Scribo, Et arte æuíque firmitate certiora auro. Firmitate certiora, magis quadrat, quàm Sanctiora. Sequenti versu, *Sed fictilibus prolibatur sympulis*) Antiqui codices pro sympulis habent, *Sympuuiis*: quod vocabulum & apud Satyricum in eodem significatu reperitur. —quis ausit Sympuuium r.dere Numæ priscúmque catinum? [*Vter tenuiorem rumum circumduceret.*) Meliùs. *Duceret*, hoc quidem in loco, assentientibus vetustæ scripturæ voluminibus. [*Exprobauit patinarum paludes Vitellio, memoria non vlla fœdiore, cuius veneno Asprenati reo Cassius Seuerus accusator obiiciebat interisse* CXXX. *conuiuas.*) Hæc Lectio nullo modo consistit, cum neque Asprenas, neque Cassius, vsque ad Vitellij principatum vixerit. Emendati codices aliter habent, *Exprobauit patinarum paludes Vitellij memoriæ, quàm illa, fœdiore, cuius veneno, &c. Vitellij memoriæ*, dici, non *Vitellio*, quia tum iam supplicium dederat Vitellius: vt sit sensus, fœdiorem fuisse in Vitellio principe tam immanem profusionem, quàm in Asprenate priuato veneficium.

¶ Cap. XIIII. *Parietes quos appellant fornaceos, quoniam fornacum modo circundati vtrinque duabus tabulis inferciuntur.*) Confer nunc synceram lectionem, *Formaceos, quoniam in forma circundatis vtrinque duabus tabulis inferciuntur.* [*Quos ædificiis non idoneos probant.*) Tolle, *Quos*, & scribe, *Ædificiis non nisi binos probãt.* [*Halicarnassi Mausolea.*) Lego, *Mausoli*, scilicet regium. pendet enim oratio à præcedentibus, nec de Mausoleo hic loquitur, sed Mausoli domo, cuius & sequenti lib. cap. 6. meminit. ¶ Cap. XV. *Fungosum atque omnium ore dilui facile.*) Legendum, *Omni humore dilui facile.*

EX LIBRO TRIGESIMOSEXTO.

CAP. III.

Columnas habuit in eodem atrio, *Hymettias*) Lege, *In eodem Palatio.* [*Quem M. Brutus in iurgiis ob id Venerem Palatinam appellauerat.*) *Quem*, redundat. [*Antè igitur artifices censebimus.*) Meliùs, *Percensebimus.*

¶ Cap. V. *Quod Hipponax indignatus, amaritudinem carminum distrinxit eos tantùm, vt credatur aliquos ex iis ad laqueum compulisse.*) Meliùs, *Amaritudinem carminum strinxit intantum, vt credatur a quibus ad laqueum eos compulisse.* Quemadmodum enim gladium distringimus petituri hostem, ita hic Hipponax metaphoricè dicitur amaritudinem carminis, quæ illi pro telo fuit, in inimicos distrinxisse. [*Cuius opera Athenienses complura in ædibus sacris pósuere, præclarámque Veneris imaginem extra muros, quæ appellantur Aphrodite exopolis.*) Et hic vetus lectio est incorruptior, *Cuius sunt opera Athenis complura in ædibus sacris, præclaráque Venus extra muros quæ appellatur Aphrodite ἐν κήποις.* Ἐν κήποις legendum pro *Exopolis*, Pausanias quoque in Atticis attestatur. [*Proferemus argumento paruo & ingenij tantùm.*) *Argumenta parua*, non *Argumento paruo.* [*Scopæ verò laus enim bis certantis. Fecit Venerem.*) Legendum, *Scopæ laus cum his certat. Is fecit Venerem.* [*Et quencunque alium locum nobilitant.*) Scribo, *Et quencunque alium locum nobilitatura.* neque aliter legi commode potest. [*Romæ quidem magnitudo operum est iam obliterata à magnis officiorum negotiorúmque aceruis, quæ omnes à contemplatione talium abducunt.*) Æque fœdum & hoc mendũ sustulimus ex fide veterum codicum, hoc pacto, *Romæ quidem magnitudo operum eam obliterat, ac magni officiorum negotiorúmque aceruí omnes à c. t. a.* Synceritas lectionis euidentiùs in contextu apparebit, collatis præcedentibus. [*Ex quibus vnus Liberum patrem*

trem palla velatus Veneris praefert.) Vetusti codices pro *Veneris*, habent *Humeris*. [*Hippiades & Hermerotes Taurisci*.) Vetus lectio, (*Hippiades Stephani, Hermerotes Taurisci*. (Eodem loco, *Liber pater Eutichidis manu laudatur*.) *Manu*, superest, nec habetur in probatae fidei exemplaribus. (*Ex quo apparet in magni honoris autoritate habitum Lysiae opus*.) Melius vetus scriptura, *Ex honore apparet in magna autoritate h.l.o.*& sic rectius quadrabunt quae sequuntur. (*In honore est & in templo illo Hercules, ad quem Poeni omnibus annis humana sacrificauerunt victima. humi stans ante aditum porticus agnitiones sitae. Fuere & Thespiades ad aedē Felicitatis*.) Clariorem & hunc locum fecit collatio ad manuscriptos codices, qui sic habent. *Inhonorus est nec in templo ullo Hercules, ad q.p.o.a.h.s. victima. h.st.a.a.p. ad nationes. Sitae fuere & Thespiades* &c. Suffragatur huic lectioni, quod mox in eodē capite legitur his verbis, Idem & a Coponio quatuordecim nationes, quę sunt circa Pompeij, factas autor est. (*Quarum vnam amauit eques Rom. Iunius Pisciculus*.) Scribēdum, *Adamauit* (*Alij calcearent soccos, & omnes ex vno lapide*.) Lego, *Alij calcearint soccis, omnes ex vno lapide*. [*Nec minus Sauron atque Batrachū obliterari conuenit*.) Vox haec, *Minùs*, delēda est, vt hoc loco planè superuacanea. ¶ C. VII. *Argumento XVI. liberis circa ludentibus, per quos totidem cubiti summi incrementi arguentes annos eius intelliguntur*.) Emendata lectio, *Argumento Nili XVI. liberis circa ludētibus, per quos totidem cubiti summi incrementi augentis se amnis intelliguntur*. (*Onychem etiam tum in Arabiae montibus, nec vsquam alibi nasci putauere nostri veteres, sed in Germania*.) Pro, *Sed*, legendum, *Sudines*, nomen scriptoris, qui & in Catalogo recēsetur. (Ac mox, *Chiorum magnitudine cadorum*, nō, *Et vrceos magnitudine cadorum*. (*Nos ampliores triginta vidimus in scena, quā Callistus Caesaris Claudij libertorum potentissimus exaedificauerat*.) Magis placet vetus lectio, *N.a.t.v. in coenatione, quam Callistus Caesaris Claudij libertorum potentia notus sibi exaedificauerat*. ¶ C. VIII. *Ad terenda collyria quadam vtilitate naturae alia conueniens*.) Lego, *Quadam vtilitate naturali conueniens*.

¶ Ca. IX. *Hac admiratione opus effectum est vt cùm op. id ex. Cābyzes &c*.) Scribo, *Hac admiratione operis*, non, *Opus*. (*Pedalibus spatiis ex eodem lapide*) *Spatiis*, redundat. (*Posteà egestis laterculis alleuata naue*.) Scribo, *Alleuatas naues* (*Et alij duo sunt Alexandriae ad portum in Caesaris templo*.) Lege, *In portu ad Caesaris templum*. ¶ C. XI. *Tertius est in Vaticano*.) Rectiùs, *Tertius Romae in Vaticano*. Nā sequenti versu in emendatis codicibus legitur, *Fractus est in molitione*, non, *Fractus in molitudine eius*.

¶ Cap. XII. *Alij lateribus è luto factis extracto contis in priuatas domos distributo*.) Vera lectio, *Alij lateribus è luto factis extructos pontes, peracto opere in priuatas domos distributos*. (*Minimam extitisse laudatissimam à Rhod. mer. factam*.) Meliùs, *Minimam ex his, sed laudatissimam*.

¶ Cap. XIII. *Refecit vnus omnino pauca ibi ex monte Phado Thebis rex*.) Longe aliter legitur in manuscriptis voluminibus, *Refecit vnus omnino pauca ibi Circamnon spado Nectabis regis*.

¶ Ca. XIIII. *Leguntur & pensiles hortos, imò verò totum oppidum fecisse Aegyptiae Thebae*.) Restituimus, *Legitur & pensilis hortus, imo verò totum oppidum, Aegyptiae Thebae*. Sequenti versu pro *Subito*, *Subter*.

¶ Cap. XV. *Id M. Agrippa fecit in Aedilitate post Consulatū, per meatus corriuatis septem amnibus, cursu praecipiti torrentium modo rapere atque auferre omnia coactis. Insuper mole imbrium concitati vada ac litora quatiunt*.) Melius quadrat, mea quidem sententia, vetus lectio, *A M. Agrippa in Aedilitate post Consulatum, per meatus corriuati septem amnes, cursúque praecipiti torrentium modo rapere atque auferre omnia coacti, insuper mole imbrium cōcitati vada ac latera quatiunt*, & reliqua. [*Is iussus à Senatu aquarum Appiae & Anienis regula ductus reficere*.) Vera lectio, *Is i.a.S. aquarum, Appiae, Anienis, Tepulae, d.r.* [*Inenarrabili profecto impendio & operariorum multitudine*.) Elegantiùs, *Et operarum multitudine*. ¶ Cap. XVI. *Et Magnesiacum è Macedonia ei contermina*.) Legēdum, *E Magnesia Macedoniae contermina*.

¶ Ca. XVII. *Et vestes & calceamenta illita, mortuis, lapidea fieri*.) Prodigiosa sanè lectio, & à vetere multùm degenerans, quae sic habet, *Et vestes & calceamenta illata, omnia lapidea fieri*. ¶ C. XXI. *In pelliculis scarificati vel vteri animalium*) Ridiculum, pro *Sacrificatorum an.* [Paulò pòst pro, *In vstrina ter siccantur*, duae tantum voces repositae. *Trina vstione*. ¶ Cap. XXII. *Graeci è lapide duro ac silice aequo*.) Meliùs, *Silice aequato*.

¶ Cap. XXIII. *Et cisternas harena pura & aspera quinq. partibus*.) In antiquis exemplaribus est, *Et cisternas harenae purae & asperae quinque partibus*.

¶ Cap. XXIIII. *Et lapide speculari, squamam vitalem habent*.) Legendum *squamámve talem habente*. [*Quod maltbatur, oleo perficitur antè*.) *Perfricatur*, non, *Perficitur*.

¶ Cap. XXV. *In Italia è festucis cannea: hoc apertè ex nomine ipso intelligi potest*.) Nihil simile est in vetustis voluminibus, vbi sic legitur, *In Italia fistucis pauita: hoc certè ex nomine ipso intelligi potest*. [*Pulsa deinde ex humo pauimenta in cameras transiere, vt pronum vitium. Et hoc certè inuentum ab Agrippa in Thermis, quas Romae fecit. Figlinum opus encausto pinxit*.) Et hic vetus lectio magis arridet, *Pulsa deinde ex humo pauimenta in cameras transiere è vitro, nouitium & hoc inuentum. Agrippa certè in thermis, quas Romae fecit, figlinum opus encausto pinxit*. ¶ Cap. XXVI. *Sex M.p. à litore inter Cumas atque Lucrinum*. *A* praepositio redundat; non otiosa modò, sed & sensum vitians. [*Fit & intinctura genere Obsidianū, ad escaria vasa totum rubens vitrum, atque non translucens, haematinon appellatum*.) Legi debet, *Fit & tinctura genere obsidianū ad escaria vasa, & totum rubens vitrum atque Contranslucens, haematinon appellatum*. Nam alterum *Et* necessariò addendum, cum diuersa genera sint Obsidianum & haematinon, hoc rubens, illud verò nigricans. ¶ Cap. XXVII. *Repentè in foco comparuisse genitale*.) Lege addendo, *Repentè in foco eius comp.*

EX LIBRO TRIGESIMOQVARTO.

Cap. I.

MVltùm enim detractum erat gemmae dignitati.) *Erat*, redundat: sunt enim verba Ismeniae choraulae. [*Vt sibi quoque par videretur*.) Legendum, *Vt sic quoque par videretur* (*Sed nulla peritia electas, sed forte quadam. His exemplis initio voluminis oblatis*.) Lege, & distingue sic, *Sed nulla peritia electas: forte quadam his exemplis*, & reliqua. [*Hoc in Polycratis gemma, quae demonstratur illibata intactáque ab Ismeniae aetate post multos annos apparet scalpi etiam smaragdos solitos*.) Melior vetus lectio, *Polycratis quae demonstratur, illibata intactáq. est. Ismeniae aetate multos post annos, apparet scalpi etiam smaragdos solitos*. *Quique Diui Augusti imaginem similem expressit, qua posteà principes signabant*.) Adde nomen artificis, *Quique Diui Augusti imaginem similem expressit, qua posteà principes signabant, Dioscorides*. [*Quidnam fuisse acturū eum, si Scipio à patre eius interemptus esset*.) *Facturum*, non *acturum*. Vitium enim est Latinitatis hoc loco, grauius quàm prima frōte videtur.

¶ Cap. II. *Seueritate victa & veriore luxuria, quàm triumpho*.) Antiqua scriptura, *Et veriore luxuriae triumpho*: quasi luxuria tūc veriùs triumphauerit, quàm Pompeius. (*Ni verius sit eum Deorum ostentum credi oportere*.) Rectiùs nostra exemplaria, *Ni verius irae Deorum ostentum credi oporteret*. [*Qui sceptra personis histrionum, & cubicula viatoria vnionibus consternebat*.) Scribo iuxta fidem veterum codicum, *Qui sceptra & personas histrionum, & cubicula viatoria vnionibus construebat*. (*Dum Poppaeanis praeludit*.) Non *Poppaeanis*, sed *Pompeiano*, i. theatro: vt inte Ligamus theatrum hoc Transtiberinum Pompeiani fuisse praeludium. Nam Nero priusquam probè perfricuisset frontem minoribus se ostentauit theatris, postremò in Pompeij theatro in conspectu totius populi Romani ineptire non erubuit. (*Hoc artifices litura occultant*.) *Antiqua lectio*, *Caelatura oc.* Alioqui non quadrat quod sequitur, *Putas enim*. nam purae hic caelatis opponūtur. (*Guttonibus Germaniae genti accolis aestuarium Mentonomon nomine, Oceano spatio stadiorum sex millium*.) Syncera lectio antiquorum voluminum haec est. *Guttonibus Germaniae genti accoli aestuarium Oceani Mentonomon nomine, spatio stadiorum sex milliū*.

¶ Cap. III. *Centum ferè M.p. abest à Carnunto litus Pannoniae, quò id à Germania inuehitur*.) In emendatis codicibus legitur sic, *D.C. ferè M.p. à Carnunto Pannoniae abest litus id Germaniae, ex quo inuehitur*.

¶ Cap. IIII. *Omnium profectò muneris talis inuentio hominis est*.) Scribo, *Numinum profectò muneris talis inuentio omnis est*. ¶ C. V. *Quapropter principatum ex ijs Aegyptij obtinent*.) Nisi legas, Cyprij, vt est in vetustis exemplaribus, nec praecedentia quadrabunt, nec sequentia. (*Mox iuxta Carchedonem, in qua legebatur, smaragdites dictus est*. [Lego, *Mons, in quo legebantur iuxta Carchedonem, smaragdites dictus est*.

¶ Cap. VI. *Sunt & Armeniacae, vt caeterae improbandae, sed pallida zona*.) Recta lectio, *Caetera probandae. sed pallida zona*. [Sequētis versus scripturam emendauimus sic, *Hoc in gemmam transiliit ex lapide Carmaniae*. [Vltimus etiam huius capitis versus sic legendus, *Obiterque omnium ardentium gemarū indicanda*. ¶ C. VII. *Callistratus fulgorem carbunculi debere candidum esse posuit, extremo visu nubilantem, & si ita attollatur exardescentem*.) Et hic verā lectionem, vnde caetera, transcripsimus. *Callistratus fulgorem carbunculi debere candidum esse positi, extremo visu nubilantē, si attollatur exardescentē*. Opponuntur. n. *Poni* & *Attolli*. Qui *Positi*, genitiuum in verbum *Posuit* vertit, non Latinitatis solum oblitus erat, sed etiam verbi *Dicit*, quod ex praecedentibus huc quoque refertur. (Et paulò pòst legendum, *Indicos etiam in sextarij vnius mensuram cauari*. nam deprauata lectio nullam certam mensurā definiebat. [*Sicut in Ephyra & Asso*.) Nostri codices, *Sicut Paro*. alioqui Corynthum potiùs dixisset, quàm obsoleto nomine Ephyram.

¶ Cap. VIII. *Caeterę saxo & cote poliuntur*. Imò, *Naxijs cotibus*, vt extat in veter. codic. non à Naxo, vna è Cycladibus, sed ab

alia Cretẽsi. Stephanus ταξία λίθος, ἡ Κρητικὴ ἀκόνη Cretẽsis cotis mẽtio fit etiã decimooctauo volum. in ratione pratorum. *Ergo euntes è longinquo incessunt, & cum toto musco excutiunt.*) Pro *Euntes*, scribo *Fundis*. *Ergo fũdis è lõginquo incessũt.* (*Hoc vectigal hócque gestamẽ diutius in ceruice gratissimũ norũt.*) *Diuites*, non *Diutius*. (*Quidam ictu primo cepere præclaras, multi in secũdo nullas.*) Nõ, *In secũdo*, sed *Insectãdo*. [*Et quidẽ callaides tali sectura formantur*. Qualinam sectura? Nihil enim præcessit, quo referatur. Incorruptiores codices habent, *Et venatus quidem callaidis talis. Sectura formantur*, &c. *Et venatum* apte nominat propter funditores. (*Neque est mutabilior alia aut mendacior vitri.*) Reposuimus sinceram lectionem hoc modo: *Neque est imitabilior alia mendacio vitri.* [*Et milion, fulgoris si antè habeas breuis, & cũ intueare fallacis.*) Antiqua scriptura, *Fulgore hebeti, aut breui & cùm intueare fallaci.* [*Smaragdo similem Indicæ, Cyprij dicunt glaucum pinguémque.*) Meliùs quadrat vetus lectio, siue præcedentia consideres, siue sequentia. Est autem hæc: *Smaragdo similem Indi, Cypros duram glaucóque pingui.* [Et sequenti versu, pro *Talis & iaspis est*, scribo, *Talis & Caspia est.* [*Thracia Indicæ similẽ mittit, Chalcidia turbidam.*) Antiqua lectio: *Amisos Indicem similem mittit, Chalcidon turbidam.* Est autem Amisos Ponti vrbs, sicut Chalcidon Bithyniæ.

¶ Cap. IX. *Quæ ex iis smaragdo similis est è petra per transuersum linea alba præcingitur.*) Legendum, *Smaragdo similis est, & per transuersum*, &c. [*Indicæ absolutum purpuræ colorem habent.*) Addendum, *Felicis purpuræ*, hoc est, cuius tinctura feliciter successit. ¶ Cap. X. *Candore interstincto varijs coloribus.*) *Interstincto*, id est, distincto, διαστικτῷ, de alabastrite. (*In India & Persidis Acidiæ monte.*) Scribo, *Et Perside ac Ida monte.*) *Batrachias mittit & Coptos.*) Meliùs, *Coptos & Batrachitas mittit.* (*Et fulmine tacta restinguit.*) Vetus lectio, *Fulmine icta*. De brontia loquitur. *De cælo tacta*, legi sæpe, *Fulmine tacta*, non memini legere apud Latinitatis autores. (*Et alia parte purpuræ.*) Lego, *Et altera parte*. Hoc de secundo genere chelidoniarum intelligendum. [*Deiectam in aquam feruẽtem tempestates tueri.*) Scribendum, *Deiecta in aquam feruentem tempestates auerti, de chelonitide*. Proximè sequenti versu restituimus, *In motacillæ auis ventre*. Quis enim vnquam Scyllam auem aut vidit, aut legit? [*Ad Dardanum nunc pagum, quõdam oppidum.*) Vetus lectio, *Atarne nunc pago, quondam oppido.* (*Lactis succo ac sapore notabilem.*) Lege addendo, *Tritam lactis succo ac sapore notabilem.* [*Sed etiam in Samo, vt aliqui putant.*) *In Samnio*, veteres codices habent. (Et sequenti versu, *Panchrus*. Sic enim apud Græcos quoque terminatur. (Ac paulò post, *additam fœcunditatem*, non, *Addictam*. (Item pro *Philoginos*, *Phloginos*. (*Iuxta monumentum Tiresiæ inueniunt speciésque est eis aquæ glaciatæ.*) Satis erat, *Specie aquæ glaciatæ*. Plinius non solet huiusmodi hiatus reformidare. (Sequenti versu legendum, *Sagdam Chaldæi adhærescentem nauibus inueniunt prasini coloris.*

¶ Cap. XI. *Adunephros eiusdem Theudactylus hic & à Syris colitur.*) Quis intelliget hæc? Syncera lectio, *Adadunephtos eiusdem oculus nominatur.* Fuit autem Adadus vnus e priscis illis Syrorum regibus, cuius sacra Hebræorum historia meminit. Hunc Syri ob merita consecratum in cælitum numerum retulerunt, diuinísque honoribus, ceu peculiare suæ gentis numen, vsque ad Plinij tempora colere perseuerauerunt. [*Triopthalmos Ionacæ nascitur.*) Scribo, *Cum onyche nascitur*. [*Pyrene ab oliuæ nucleo.*) Imo *Pyren*, ipsius nuclei vocabulo. ¶ Cap. XII. *Cochlites quoque nunc vulgatissimæ.*) Lego, *Cochlites*, alioqui *Cochlitæ*, dixisset. ¶ Cap. XIII. *Gemmiferi amnes sunt, Oaxis, Mater, Ganges.*) Malim veterem lectionem, *Gemmiferi amnes sunt Acesines & Ganges.*

IN PLINII HISTORIAM NATVRALEM ANNOTATIONVM SIG. GELENII FINIS.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER SECVNDVS.

An finitus sit mundus, & an vnus. CAPVT I.

1 hoc quodcunque, nemine, &c. M. quocunque. V. 2 appellari. M. V. 3 degunt. M dicunt cuncta contineri CH.

VNDVM, & [1] hoc, quod nomine alio [a] cælum [2] appellare libuit, cuius [b] circumflexu [3] teguntur cuncta, numen esse credi par est, æternum, immensum, neque genitum, neque interiturum vnquam. Huius extera indagare, nec interest hominum, nec capit humanæ coniectura mentis. Sacer est, æternus, immensus, totus in [c] toto, imò verò ipse totum, [d] finitus, & [4] infinito similis, omnium rerum certus, & similis incerto, extrà, intrà, cuncta complexus in se: idémque rerum naturæ [e] opus, & rerum ipsa natura. Furor est, mensuram eius animo quosdam agitasse, atque prodere ausos: alios rursus occasione hinc sumpta, aut [5] his data, [f] innumerabiles tradidisse mundos, [6] vt totidem rerum naturas credi [7] oporteret, [8] aut, si vna omnes incubaret [g], totidem tamen Soles, totidémque Lunas, & cætera etiam in vno & immensa, & innumerabilia sydera: [9] quasi non eadem quæstione semper in [h] termino cogitationis occursura, desiderio finis alicuius: aut, si hæc infinitas naturæ omnium artifici possit assignari, non illud idem in vno faciliùs sit intelligi, tanto præsertim opere. Furor est, profectò furor, egredi ex eo, & tanquam interna eius cuncta planè iam sint nota, ita scrutari extera: quasi verò mensuram vllius rei possit agere, qui sui nesciat: [10] aut mens hominis videre, quæ mundus ipse non capiat.

4 infinitus ac finito similis. M.

5 hinc. M. 6 ac si. Alij. 7 oporteat. Vet. 8 aut si vnà omnes incubarēt. M. aut si vni. V. 9 quasi non eadem quæstiones semper in termino cogitationis sint occursuræ, si deerit finis aliquis. M. 10 aut mereantur homines videre &c. M. Aut homines possint videre. CH.

ANNOTATIONES.

a Vetustissimi Romani cohum appellauerunt, Ennius.

—pilam vix
Sol mediam, complere cohum terroribus audet.

b Hæc ex Arist. lib. j. de Cælo. Vide num Plato aliter senserit.

c Hoc est, extra quod nihil est, nec motus nec tempus.

d Finitum esse ingeniosis rationibus probat Rhodig. ca. 19. lib. 2.

e Hæc antithesis conatur probare mundum nec cœpisse, nec desiturum esse, sed sibiipsi esse causam æternam.

f Ea fuit Democriti opinio apud Arist. & Val. Max.

g Ab absurdo monstrat non plures esse mundos, ex Arist.

h Sensus est, si plures sint mundi, fore vt nunquam sciri possit vbi sit primus, nec disputationis ac quæstionis finem vnquam futurum.

De forma eius. CAP. II.

FOrmam [a] eius in speciem orbis absoluti [1] globatam esse, nomen in primis, & consensus in eo mortalium, orbem appellantium, sed & argumenta rerum, docent: non solùm quia talis figura omnibus sui partibus vergit in sese, ac sibi ipsa toleranda est, séque includit, & continet, nullarum egens compaginum, nec [b] finem, aut initium vllis sui partibus sentiens, nec quia ad motum, quo subinde [2] verti debeat, (vt mox apparebit) talis aptissima est, sed oculorum quoque [3] probatione, quòd [c] conuexus, mediúsque, quacunque cernatur: quum id accidere in alia non possit figura.

1 globosa. V.

2 verti mox apparebit. M. 3 probatione hoc declaratur. M.

ANNOTATIONES.

a De forma mundi vide Aristotelem de Mundo c. 2. Physic. lib. 8. de Cælo lib. 2.

b Apud Philonem Byblium Sanchumates Berytius antiquissimus rerum Phœnicię scriptor, mundum ὅμοιον τῷ τοῦ ὤου σχήματι esse vult. Itaque Initiis & Orgis sacris Liberi patris, ouum, tanquam imago mundi, religiosissimè colebatur, auctore Macrobio cap. 17. 7. Saturn. & Plutarcho in Sympos. apud Probum grammaticum Varro in Logistorico, Cœlum est testa. item vitellum, vt terra: inter illa duo

humor quasi in sinum conclusus aëris, in quo calor. Quidam mundum figura literæ ω esse volunt, in qua extremum lineamentum Oceanum repræsentat, ζωστῆρα κόσμου, vt ait idẽ Probus itémque Cyrillus, ὠκεανός τ', ᾧ πᾶσα περιρρύτος ἐνδέδεται χθών. Had. Iun. cap. 4.3.

c Homerus ideò terram ἀπείρονα vocat, propter globosam, orbiculatam, rotundámque figuram, fine carentem ac initio.

De motu eius. CAP. III.

HAnc ergo formam eius, æterno, & irrequieto ambitu, inenarrabili celeritate, vigintiquatuor horarum spatio circumagi, Solis exortus & occasus haud dubium reliquêre. [1] An sit immensus, & ideò sensum aurium [2] facilè [a] excedens, tantæ molis [3] rotatæ vertigine [4] assidua sonitus, non equidem facilè dixerim; non hercle magis, quàm circum actorum simul tinnitus syderum, suósque voluentium orbes: [5] an dulci quidem & incredibili suauitate concentus: nobis qui intus agimus, iuxtà diebus noctibúsque tacitus labitur mundus. Esse innumeras ei effigies animalium, rerúmque cunctarum impressas, nec (vt in volucrum notamus ouis) leuitate continua lubricum corpus, [b] quod clarissimi autores dixêre [6] tenerum, argumentis indicatur: quoniam inde deciduis rerum omnium seminibus innumeræ, in mari pręcipuè ac plerunque confusis, monstrificæ [7] gignantur effigies. Prętereà visus probatione, alibi plaustri, alibi vrsi, tauri alibi, [8] alibi literę figura, candidiore medio [9] super verticem circulo.

1 an autem sit. M.
2 facilè, in quibusdam non legitur.
3 rotata. Vet.
4 assiduus. M.
5 an dulcis quidã &c. M. an dulcis quidam & incredibilis suauitatis concentus. Nobis qui. & cæt. CH concentu nobis qui intus agim⁹ iuxta dieb⁹ noctibúsque tacitus labatur mũdus. Alij.
6 rerum argumentis indicatur. M. quod clarissimum autores dixêre, terrenorum argumentis iudicatur. CH.
7 generantur. Vet.
8 alibi Δ literæ Vet.
9 per verticem. M.

ANNOTATIONES.

a Hæc fuit sententia Pythagoricorum: de qua re vide Somnium Scipionis, ex Platone. Vide item Arist. Phys. 8.

b Martianus Capella globosum ac tenerum corpus vocat, superni roris leuitate compactum instar speculi prænitentis. Plato in Timæo, leuem esse mundum ait, extrinsecus vndique politum & cum æqualitate summa tornatum. Cicero, *Qui terram tenero circumiectu amplectitur.* Euripides, ὑγραῖς ἐν ἀγκάλαις ὑγρὸν molle ac tenerum est, quod hic Plinius vocat leuitate lubricum. Virg.

—& ipse tener mundi concreuerit orbis.

Cur mundus dicatur. CAP. IV.

EQuidem & consensu gentium moueor. Nam quem [a] κόσμον Græci, nomine ornamenti [1] appellauerunt, eum nos à perfecta absolutáque elegantia, mundum. [b] Cælum quidem haud dubiè cælati argumento [2] diximus, vt interpretatur M. Varro. Adiuuat rerum ordo, descripto circulo, qui Signifer vocatur, in duodecim animalium effigies: & per illas Solis [3] cursus, congruens tot seculis ratio.

1 appellauere. M.
2 dicimus. M.
3 Solis cursus congruens tot circulorum ratio. M.

ANNOTATIONES.

a Varro in satyra Dolio. *Mundus domus est maxima omnium: Quam quinque altitonæ fragmine zonæ cingunt: Per quem limbus pictus bis sex signis Stellimicantibus, altus in obliquo æthere Lunæ Bigas acceptat posthumi, cui seplasia fœtet.* Vocatur à cælatura cælum: Græce ab ornatu, κόσμος: Aristoteles ὀνόμασι τὸν κόσμον ἐκ τῆς τῶν ἀστέρων τάξεως. Latinè à puritis mundus dicitur. Vide Platonem in Gorgia.

b Aërem etiam olim vocarunt τὸ χάος Græci, vt inane Latini. Euripides in Cadmo apud Probum, οὐρανὸς ὑπὲρ ἡμᾶς κενός, φαυλὸς ἴδε δαιμόνων. Τὸ δ' ἐν μέσῳ οὐρανοῦ τε καὶ χθονός, οἱ μὲν ὀνομάζουσι χάος. Aristophanes in Auibus. διὰ τῆς πόλεως τ' ἀλλοτρίας καὶ τοῦ χάους. Theoc. ἐν τ' ἠέρος ἄπαντα ὅσα ἕρπει δι' αἰθέρας χάεσι. Inde etiam fortassis veteres choum cælum dixerunt. Vide annot. ca. 1.

De quatuor elementis. CAP. V.

NEc de [a] elementis video dubitari, quatuor ea esse. [1] Ignium [b] summum: inde tot stellarum collucentium illos oculos. Proximum [2] spiritus, quem Græci nostríque eodem vocabulo aëra [c] appellant. Vitalem hunc, & per [d] cuncta rerum meabilem, totóque [3] consertum: [4] huius vi suspensam, cum quarto aquarum elemento, librari medio spatio tellurem. Ita mutuo [5] complexu diuersitatis effici nexum, & leuia ponderibus inhiberi, quo minus euolent: contráque grauia, ne ruant, suspendi, leuibus in sublime tendentibus. Sic pari in diuersa nisu, vi [5] sua quæque consistere, irrequieto mundi ipsius constricta circuitu: quo semper in se currente, imam atque mediam in toto esse terram, eandémque [6] vniuersi cardine stare pendentem, [7] librantem per quæ pendeat: ita solam immobilem [8] circa eam volubili vniuersitate, eandem ex [9] omnibus necti, eidémque omnia inniti.

1 ignem. M. igniũ summo CH.
2 spiritum. M.
3 cõsertum. M.
4 cuius V.
5 in suaqua que consistere. M.
6 vniuersi. M.
7 librãtemque. M. V.
8 circa eam volubilem vniuersitatem M.
9 ex omnibus necti, et eidem omnia innecti. Turn. ca. 4. 22. Adu.

ANNOTATIONES.

a De elementorum ratione vide Aristotelem lib. 2. de Generatione & corruptione.

b Falsò Plinius putat eandem esse materiam ignis & cœli, Epicureos secutus.

c Hunc αἰθέρα Græci vocant. Euripides ὁρᾷς τὸν ὑψοῦ τόνδ' ἄπειρον αἰθέρα, καὶ γῆν πέριξ ἔχονθ' ὑγραῖς ἐν ἀγκάλαις; τοῦτον νόμιζε Ζῆνα, τόνδ' ἡγοῦ θεόν. Hos versus sic Latinos fecit Cicero 2. de Natu. Deor.

Vides sublime fusum immoderatum æthera,
Qui terram tenero circumiectu amplectitur?
Hunc summũ habeto diuũm, hunc perhibeto Iouem.

d Seneca quæst. Nat. lib. 2. cap. 9. *Spiritus non aperta tantùm intendens, sed etiam abdita & inclusa.*

De septem planetis. CAP. VI.

INter hanc, cælúmque, eodem spiritu pendent, certis discreta spatiis, septem sydera, quæ ab incessu vocamus errantia, quum errent nulla minus illis. Eorum [a] medius Sol fertur, amplissima magnitudine ac potestate: nec tẽporum modò, terrarúmque, sed syderum etiam ipsorum, cælique rector. Hunc mundi esse totius [b] animum, ac [1] planiùs mentem: hunc principale naturæ regimen, ac numen credere decet, opera eius æstimantes. Hic lucem rebus ministrat, aufértque tenebras: hic reliqua sydera [2] occultat: hic vices temporum, annúmque semper renascentem ex vsu naturę temperat: hic cæli tristitiam discutit, atque etiam humani nubila animi serenat: hic suum lumen cæteris quoque syderibus fœnerat. Præclarus, eximius, omnia intuens, omnia etiam exaudiens, vt principi literarum Homero placuisse in vno [3] eo video.

1 planè. Quidam.
2 occultat, illustrat. M. inlustrat. CH.
3 Dictio eo, redundat.

ANNOTATIONES.

a Chaldæi errantia sydera ad hunc numerum redegerunt;

gerunt: Ptolemæus verò ac Theon Solem & Lunam inter errantia non recensent. De Planetarum numero, motu, & situ, vide Arist. lib. de Mundo cap. 2.

b Elegantissimi hac de re Orphei versus,

Κλῦθι μάκαρ, πανδερκὲς ἔχων αἰώνιον ὄμμα,
Τιτὰν χρυσαυγής, ὑπερίων οὐράνιον φῶς.

Et paulò pòst,

ὄμμα δικαιοσύνης, ζωῆς φῶς, ὦ ἐλάσιππε,
Μάστιγι λιγυρῇ ἅρμα διώκων.

De Deo. CAP. VII.

QVapropter [a] effigiem Dei formámque quærere, imbecillitatis humanæ reor. Quisquis est Deus (si [1] modò est alius) & quacunque in parte, totus est sensus, [2] totus visus, totus auditus, totus [b] animæ, totus animi, totus sui. Innumeros quidem credere [3] atque etiam ex virtutibus vitiísque hominum, vt Pudicitiam, Concordiam, Mentem, Spem, Honorem, Clementiam, Fidem; [c] aut (vt Democrito placuit) duos omnino, Pœnam & Beneficium, maiorem ad socordiam accedit. Fragilis & laboriosa mortalitas in partes ista digessit, infirmitatis suæ memor, vt portionibus [4] quisque coleret, quo maximè indigeret. Itaque nomina alia aliis gentibus, & numina in iisdem innumerabilia [5] reperimus: inferis quoque [6] in genera descriptis, morbísque, & multis etiam pestibus, dum esse [7] placatas trepido metu cupimus. Ideóque etiam publicè [d] [8] Febri fanum in Palatio dicatum est, Orbonæ ad ædem Larium ara, & Malæ Fortunæ Exquiliis. Quamobrem maior cœlitum populus etiam quàm hominum intelligi potest, cùm singuli quoque ex semetipsis totidem Deos faciant, Iunones [e] Geniósque [9] adoptando sibi. Gentes verò quædam [10] animalia etiam [11] aliqua & obscœna, pro diis [12] habent, ac multa dictu magis pudenda, per fœtidos [f] cibos, & [13] alia similia iurantes. Matrimonia quidem inter Deos credi, tantóque æuo ex his neminem nasci, & alios esse [14] grandæuos sempérque canos, alios iuuenes atque pueros, [g] [15] atricolores, aligeros, claudos, ouo editos, & alternis diebus viuentes morientésque, puerilium propè deliramentorum est. Sed super omnem impudentiam, adulteria inter ipsos fingi: mox iurgia & odia, atque etiam furtorum esse, & scelerum [16] numina. Deus est mortali [h] iuuare mortalem, [17] & hæc ad æternam gloriam via. Hac proceres iêre Romani: hàc nunc cælesti passu cum liberis suis vadit maximus omnis æui rector Vespasianus Augustus, fessis rebus subueniens. Hic est vetustissimus referendi benemerentibus gratiam mos, vt tales numinibus [18] adscribantur. Quippe & [19] omnium aliorum nomina Deorum; & quæ suprà retuli syderum, ex hominum nata sunt meritis. Iouem quidem aut Mercurium, alitérve alios inter se vocari, & esse [20] cœlestem nomenclaturam, quis non interpretatione [i] naturæ fateatur? [k] Irridendum verò agere curam rerum humanarum illud quicquid est summum. Anne tam tristi, atque multiplici ministerio non pollui credamus [21] dubitemúsve? Vix propè est iudicare, vtrum magis conducat generi humano quando aliis nullus est deorum respectus, aliis pudendus. Externis famulantur [l]

1 Si mundo est alius aliquis. M. fortes si à mundo Dal.
2 In Ch. desunt hæc adusque, totus animi.
3 támque ex virtutibus hominum, quàm vitiis. M. atque tam ex virtutibus quàm ex vitiis, CH. ex vitiis. Pint. atqui hæc est vera lectio.
4 coleret quisque. M.
5 inuenimus. M. CH.
6 in genera deorum descriptis. M.
7 placata. M.
8 Febris. CH. Febri fanum in Palatio dicatum est ad ædem Larium, & ara Malæ Fortunæ Exquiliis. Ex Cicero. 2. de Nat. Deor.
9 adoptando. Vet.
10 animalia aliqua etiam obscœna pro diis habeant. M.
11 & aliqua obs. Alij.
12 habeant. CH.
13 allia & similia. Vet. per fœtidas cepas, allia, & similia. CH.
14 grandæuos semper canósque. M.
15 atri coloris. M.
16 numina. At si deus est.. M.
17 deest in M.
18 adscribant. M. & CH.
19 in M. non legitur, nec in CH.
20 cælestium nomenclaturã. v. esse cælestes &c. Pint. nomenclaturam. M. cælestis nomenclatura quis non interpretationis fortè, cælestes nomenclaturas Dal.
21 dubitemúsve Na vix propè

sacris; ac digitis deos gestant, & monstra quoque colunt: damnant, & excogitant [22] cibos: imperia dira in ipsos, ne somno quidem quieto, [23] irrogant. Non matrimonia, non liberos, non denique quicquam aliud, nisi [24] iubentibus sacris, deligunt. Alij in ipso [m] Capitolio fallunt, ac fulminantem peierant Iouem: & hos iuuant scelera, illos [25] sacra sua pœnis agunt. Inuénit tamen inter has vtrasque sententias medium sibi ipsa mortalitas numen, quo minùs etiam plana de Deo coniectatio esset. Toto quippe mundo, & [26] locis omnibus, omnibúsque horis omnium vocibus [n] Fortuna sola [27] inuocatur: vna nominatur, vna accusatur, vna agitur rea, [28] vna cogitatur, sola laudatur, sola arguitur, & cum conuiciis colitur: volubilis, à plerisque verò [29] & cæca etiam existimata, vaga, inconstans, incerta, varia, [30] indignorum fautrix. Huic omnia expensa huic omnia ferũtur accepta: & in tota ratione mortalium, [31] sola vtramque paginam facit. Adeóque [32] obnoxiæ sumus sortis, [33] vt [o] Sors ipsa pro Deo sit, qua Deus probatur incertus. Pars alia & hanc pellit, astróque suo [p] euentus assignat, & nascendi legibus [34] semélque in omnes futuros vnquam Deo decretum: in reliquum verò otium datum. Sedere cœpit sententia hæc, [35] paritérque & eruditum vulgus, & rude in eam cursu vadit. [36] Ecce fulgurum monitus, oraculorum præscita, aruspicum prædicta, atque etiam ([q] parua dictu) in auguriis sternutamenta, & offensiones pedum. Diuus Augustus læuum prodidit sibi calceum præposterè [37] inductum, quo die seditione militari propè afflictus est. Quę singula improuidam mortalitatem inuoluunt, solùm vt inter ista certum sit, nihil esse certi, nec miserius quicquam homine, aut superbius. Cæteris quippe animantium sola victus cura est, in quo sponte naturæ benignitas sufficit: vno quidem vel [38] præferendo cunctis bonis, quòd de gloria, de pecunia, ambitione, supérque de morte non cogitant. Verùm in his Deos agere curam rerum humanarum credi, ex vsu vitæ est: pœnásque maleficiis aliquando seras, occupato Deo in tanta mole, nunquam autem irritas esse, nec ideò proximum illi genitum hominem, vt vilitate iuxta belluas esset. Imperfectę verò in homine naturę pręcipua solatia, ne Deum quidem posse omnia. Namque nec sibi potest mortem consciscere, si velit, quod homini dedit optimum in tantis vitæ pœnis: nec [39] mortales æternitate donare, aut reuocare defunctos: nec facere, vt qui vixit, non vixerit: qui honores gessit, non gesserit: nullúmque habere in pręterita ius, pręterquam obliuionis: atque (vt facetis quoque argumentis societas hęc cum Deo copuletur) vt bis dena, viginti non sint, ac multa similiter efficere non posse: per quę declaratur haud dubiè naturę [40] potentia, idque esse quod Deum vocamus. In hęc diuertisse non fuerit alienum, [41] vulgata propter assiduá quęstionem de Deo.

est iudicari. CH.
22 gibbos. M
23 inrogat. CH.
24 nisi iuuantibus sacris, diligunt. M. & CH.
25 sacramenta. Vit. illi sacramenta sua pœnas agunt. A ij.
26 omnibus locis. M.
27 inuocatur, ac nominatur, vna accusatur cum tõ... uit..s colitur M.
28 vna cogitatur, in Tol. d.
29 & cæca etiam, in CH d. etiã, in Aliis.
30 indignorúmque. M.
31 sola est ea, quæ vtramque pugnam facit. M
32 obnoxij sumus sortis. Alij.
33 sortis, vt pro se ipsa sola pro Deo sit. M. CH.
34 semélque, in omnes futuros, Dei decreto: in reliquũ vero otio dato. M.
35 paritérque & eruditi & rude vulgus CH.
36 sed ecce. M.
37 indutum. V.
38 præferenda. M. & CH.
39. mortalia. A. ij.
40 potentiam id esse quod Vet.
41 propter vulgatam assiduè. M.

ANNOTATIONES.

a Veterum opiniones de Deo vide apud Arist. de Mundo cap. 7. quamquam Platonem & Orpheum videatur hic secutus Plinius.

b Animæ, ψυχῆς, quæ omnibus vita præditis eam præbet: animi, τοῦ νοῦ, qui quæ in vniuerso fiunt omnia, admirabili sapientia regit & administrat. D. Augustino anima vitæ est, animus cõsilij. Animam Virgilius 6. Æneid. spiritum vocat.

c Plaut. in Aulul. *Vt te auferam Aula in Fidei fanum ibi abstrudam probè.*

d Pauorẽ Hostilius atque Pallorẽ coluit, mox à nescio quo Febris dedicata. Minutius Fœlix. Idẽ D. Cyprianus lib. de idolorũ vanitate. Arnobius li. 4. aduersus Gent. Ab erroribus viarum dea Vibialia liberat, in tutela sũt Orbonæ, orbati liberis parentes, in Næniæ, quibus extrema tẽpora. Cic. 3. de Nat. Deor. *Febris enim fanum in Palatio, & ædem Larium, & aram malæ Fortunæ Exquiliis consecratam videmus.* Febris fana tria Romæ fuerunt, vnum in capite vici Longi, alterum in Palatio, tertium iuxta monumenta Mariana. Huic & Malæ Fortunæ, Postuertæ, Prosæ, Veioui, Timori, Pallori, Robigo, Auetrunco; apud Lacedæmonios Morti & Timori, apud Gades Paupertati & Senectæ ædes; aræque positæ sunt: non vt opem ferãt, aut quidquam iuuent, sed ne quicquã obsint, aut noceant. De his vide Alex. ab Alex. ca. 13. 1.

e Natalis Deus Genius virorum: sic natalis mulierum Iuno. Tibullus, *Natalis Iuno sanctos cape thuris aceruos:*
Plaut. in Menechm. *Teneo dextra genium meum.* Idem in Mercatore. *I hac mecum, vt videas simul Tuam Aicumenam pellicem Iuno eam.* Minutius Fœlix Præstites vocat Genios, quòd præsint hominum actionibus: hominum custodes Hesiodus: manes Seruius. Ammianus lib. 12. ex Menandro, statim in lucem editis hominibus numina sociata sic vocat, quæ vitæ cursum regunt, admodum paucis visa insigni virtute viris. Menandri versus sunt:
ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ συμπαρίσταται
εὐθὺς γενομένῳ μυσταγωγὸς τοῦ βίου.

f Allia, porrum, cepas Ægyptij. Vide Alex. ab Alex. cap. 10. lib. 5.

g Plutarchus testatur Mortem albi fuisse coloris, Osirim subnigri, Typhona flaui.

h Cicero pro Ligario scribit, homines ad Deos nulla re propiùs accedere, quàm salutem hominibus dando: id quod Strabo libro 10. εὖ δὲ εἴρηται καὶ τοῦτο, τοὺς ἀνθρώπους μάλιστα μιμεῖσθαι τοὺς θεούς, ὅταν εὐεργετῶσιν.

i Cicero enim ait eos, qui Dij appellantur, rerum naturas esse, non figuras Deorum.

k Hîc sibi caueant veri ac pij Christiani.

l Magica intelligit, quos nostri exorcismos vocant: & annulos magica arte formatos obliquè sugillat, quibus vim magnam tribuebant veteres, iis maxime quibus Cynocephali, vel Harpocratis imago sculpta esset.

m Vt sanctiora essent pacta & conuenta, cum iurisiurandi religio interposita esset, in ipso Capitolio nonnunquam fiebant, velut præsente & audiente Deo, qui trisulcum in periuros telum gerere censebatur. Plaut. in Curculione:

Coq. *Namque incubitare satius te fuerat Ioui,*
Tibi qui auxilio in iureiurando fuit.

Cap. *Siquidem incubare velint qui peierauerint,*
Locus non præberi potis est in Capitolio.

n Fortunæ varia cognomina vide apud Alex. ab Alex. cap. 13. 1. & Plaut. in Pseud. *Centum doctũm hominum consilia hæc deuincit dea Fortuna: atque hoc verum est, Perinde vt quisque fortuna vtitur ita præcellit, atque exinde sapere eum dicimus.* In Rhetoricis ad Herennium leguntur Pacuuij versus graues & sententiosi: *Fortunam insanam esse, & cæcã & brutam, perhibent Philosophi.*

o In denario vetusto Romano percusso à quodam Plætoriæ gentis, qui eius templum vel dedicauerat, vel refecerat, Sortis imago impressa est cum his literis, SORS M. PLAETOR. CEST. S. C.

p Ex opinione poetarum id sumptum, qui singula nobis attributa sydera scribunt. Papinius,
Perpetuis frenis atque vni seruiet astro:
& alibi,
Locum certũ dabit omnibus astris.

q Hoc est, humilia, vilia, spernenda. Hac phrasi vtitur Fabius: *Auidas longè fugare volucres, & pascere parua dictu animalia.* Eadem significatione vsurpat autor infra cap. 53. 7. lib. friuolum dictu.

De natura syderum errantium, & eorum ambitu. CAP. VIII.

Hinc redeamus ad reliqua naturæ. Sydera, quæ affixa diximus mundo, non illa, vt existimat vulgus, singulis [a] attributa nobis, & clara diuitibus, minora pauperibus, obscura defectis, ac pro sorte cuiusque lucentia, [1] adnumerata mortalibus: [2] nec cum suo quæque homine orta [3] moriuntur, nec, aliquem extingui, decidua significant. Non tanta cœlo societas nobiscum est, vt nostro fato mortalis sit [4] ille quoque syderum fulgor. Illa nimio [b] alimento tracti [5] humoris igneam vim abundantia reddunt, cùm [c] decidere creduntur, vt apud nos quoque id, [6] luminibus accensis, liquore olei notamus accidere. Cæterùm æterna est cælestibus natura, intexentibus mundum, [7] intextúque concretis: potentia [8] autem ad terram magnoperè eorum pertinens, quæ propter effectus, claritatémque, & magnitudinem, in tãta [9] subtilitate nosci potuerunt, sicut suo [d] demonstrabimus loco. Circulorum quoque cæli ratio in terræ mentione aptiùs dicetur, quando ad eam tota pertinet, Signiferi modò [10] inuentionibus non dilatis. Obliquitatem eius intellexisse, hoc est, [11] rerum fores aperuisse, Anaximander Milesius traditur primus, Olympiade quinquagesima octaua. Signa deinde in eo Cleostratus, & prima Arietis ac Sagittarij. [e] Sphæram ipsam antè multò Atlas. Nũc relicto mundi ipsius corpore, reliqua inter cœlum terrásque tractentur. Summum esse quod vocant [f] Saturni sydus, ideóque minimum videri, & maximo ambire circulo, ac trigesimo [12] anno ad breuissima sedis suæ principia regredi certum est. Omnium autem errantium syderum meatus, intérque ea Solis, & Lunæ, contrarium mundo agere cursum, id est, [g] læuum, illo semper in dexteram præcipiti. Et quanuis assidua conuersione immensæ celeritatis attollantur ab eo, rapiantúrque in occasum, aduerso tamen ire motu per suos quæque passus: ita fieri, ne conuolutus aër eadem in partem æterna mundi vertigine, ignauo globo torpeat, sed [13] findatur, aduerso syderum verbere discretus & digestus. Saturni autem sydus gelidæ ac rigentis esse naturæ, [14] multóque ex eo inferiorem Iouis circulum, & ideò motu celeriori duodenis circumagi annis. Tertium Martis, quòd quidam Herculis vocant, [15] ignei, ardentis à Solis vicinitate, binis ferè annis conuerti. Ideóque huius ardore nimio, & rigore Saturni interiectum ambobus, ex vtroque temperari Iouem, salutarémque [16] fieri. Deinde Solis meatum esse partium quidem trecentarum sexaginta: sed vt obseruatio vmbrarum eius redeat ad notas, quinos annis dies adiici, supérque quartam partem diei. Quam ob causam quinto anno vnus interca-

1 ad munera. Vet.
2 quia. nec. M.
3 cum suo homine oriuntur. Longol.
4 ibi quoque. M.
5 humoris cum abundantiam reddũt, tũc decidere creduntur. M.
6 lucernis. Alij.
7 in textúque discretis. Alij.
8 autem eorum ad ter. mag. pertinet. Dal.
9 sublimitate. Vet.
10 inuentoribus. Ch.
12 annò, cùm breuissimè ad sedu. Vet.
13 fundatur. M.
14 multóque eo inf. Dal. expũct. & multóque ex eo in terris inf. M.
15 ignea ardentis Solis vicinitate. M.
16 fieri Deum. Iude. Vet.

terca-

17 Solis itineri faciliùs. M.

tercalaris dies additur, vt temporum ratio [17] Solis itineri congruat. Infra Solem ambit ingens sydus, appellatum Veneris, alterno meatu vagum, ipsisque cognominibus æmulum Solis ac Lunæ. Præueniens quippe & ante matutinum exoriens, [h] Luciferi nomen accipit, vt Sol alter, diem maturans: contrà ab occasu refulgens nuncupatur Vesper, [i] vt prorogans lucem, vicémque Lunæ reddens. Quam naturam eius [k] Pythagoras Samius primus deprehendit, Olympiade circiter quadragesima secunda, qui fuit vrbis Romæ annus centesimus quadragesimus secundus. [18] Iam magnitudine extra cuncta alia sydera est claritatis quidem tantæ, vt vnius huius stellæ radiis vmbræ reddantur. Itaque & in magno nominum ambitu est. Alij enim Iunonis, alii Isidis, alii Matris Deûm appellauere. Huius natura cuncta generantur in terris. Nanque in alterutro exortu genitali rore conspergens, non terræ modo conceptus implet, verùm animantium quoque [19] omnium stimulat. Signiferi autem ambitum peragit trecenis & duodequinquagenis diebus, ab Sole nunquam [20] absistens partibus sex atque quadraginta longiùs, vt Timeo placet. Simili ratione, sed nequaquam magnitudine aut vi, proximum illi Mercurii sydus, à quibusdam appellatum Appillonis: inferiore circulo fertur nouem diebus, ocyore ambitu, modò ante Solis exortum, modò post occasum splendens, nunquam ab eo viginti [21] tribus partibus remotior, vt [22] hic idem & Sosigenes docent. Ideò & peculiaris horum syderum [23] ratio est, neque communis cum suprà dictis. Nanque ea & quarta parte cæli à Sole abesse, & tertia: & aduersa Soli sæpe cernuntur, maiorésque alios habent cuncta plenæ conuersionis ambitus, in magni anni ratione dicendos.

18 Largiori magnitudine. Vet.
19 omnium. naturam stimulat. M.
20 abscedens. Vet.
21 duabus. M. Vet.
22 Ctesias & Sosigenes. M.
23 Statio. M.

ANNOTATIONES.

a Confutat hic Epicureos, qui singulis hominibus singulas tributas esse stellas credebant. In eadem opinione fuit & Manilius poeta.

b Cleomedes libris κυκλικῆς θεωρίας, sydera, stellas, astra, oceani, terræque vaporibus ali credidit, quoniam alimento priuatus ignis statim extinguitur. Vir. *Conuexa polus dum sydera pascet.* λίμνην enim τὴν θάλασσαν etiam Homerus vocat. Zeno apud Laertium ait, τὰ ἄστρα ἔμπνοα καὶ φωτεινά, τὸν μὲν ἥλιον ἐκ μεγάλης θαλάττης, τὴν δὲ σελήνην ἐκ ποταμίων ὑδάτων, τὰ δ᾽ ἄλλα ἀπὸ τῆς γῆς. Totum porro hunc locum Pli. lubenter ita legerim. Hinc redeamus ad reliqua sydera, quę affixa diximus mundo, non illa, vt existimat vulgus, singulis attributa nobis, adnumeratáque mortalibus, & clara diuitibus, minora pauperibus, obscura defectis, ac pro sorte cuiusque lucentia, nec cum suo, &c.

c *Sæpe etiam stellas vento impellente videbis*
Præcipites cælo labi, noctísque per vmbras
Flammarum longos à tergo albescere tractus.
Ptolemæus διάττειν, stellas discurrere dixit. Paulò post cap. 36. traiectiones eas & emicationes autor vocat, discursus, Ammianus Marcellinus eum fulgoré appellat δίφρου ὁλκὸν, quasi currus orbitam. Transuersas stellas & cadentes, quæ præteruolant & secant aëra. Seneca vocat διαττάσας esse stellarum Græci putant.

d Vide locum sub finem huius libri.

e Eam Anaximandri inuentum quoque tradit cap. 56. lib. 7.

f Saturnus lingua Syriaca, siue Aramæâ, qua vsi sunt Thusci, latentem significat: inde Latinum vocauerunt, & eius vxorem Latiam, siue Latiam Saturni.

g Plinius augurum disciplinam sequutus, pronam faciem intuentis in Austrum spectare voluit: indéque læuum erit vbi Sol oritur, dextru m vbi occidit. Aristoteli mundi dextra sunt exortiua, læua, occidua: Solino dextra septentrionalia, læua meridionalia.

h Luciferum diurnam stellam vocat Plaut. in Menæch. *Inde vsque ad diurnam stellam crastinam potabimus cras.* Vesperuginem quidam Veneris esse stellam putauerunt, ac ideò Venerem noctiuigilam appellarunt, vt Plaut. in Curc. aut noctilucam, vt Leuinus: *Venerem igitur almam adoras, siue fœmina, siue mas est, ita vti alma Noctiluca est.*

i Iide Vesperugo, extrema diei pars, & prima noctis. Varro, *Inter vesperuginem & iubar dicta nox intempesta,* (omitto quædam) *quam Ælius dicebat, cum tempus agendi est nullum: quod alij concubium appellarunt, quod omnes ferè tunc cubarent.* κνέφας vesperuginem Græci appellare videntur, quòd terra luce carere incipiat. Hom. Iliad. ἦμος δ᾽ ἠέλιος κατέδυ, καὶ ἐπὶ κνέφας ἦλθεν. Vesperi exortum, primam facem. Apuleius & Macrobius dixerunt: non quòd tunc faces accenderentur, & lucernæ, quam ob rem Gal. ἀμφὶ λύχνων ἁφὰς, horam vespertinam ait, vt meridiem Lucianus ἀμφὶ πλήθουσαν ἀγοράν, quòd ea diei parte maxima fit in foro frequẽtia, sed quòd Vesperi stella post Solis occasum prima luceat.

k Pythagoræ longam historiam, & incredibilium rerum quas gessit miracula, vide apud Rhodig. cap. 7. 19. Phliasius Timon, ignarus præstantissimæ naturæ hominis & prorsus diuinæ, aut maleuolentia & inuidia percitus, eum præstigiatorem vocauit: Πυθαγόρην δ᾽ ἀπόκλινόντ᾽ ἐπὶ δόξας θήρην ἐπ᾽ ἀνθρώπων σεμνηγορίης ὀαριστήν.

De Lunæ natura. CAP. IX.

SEd omnium admirationem vincit nouissimum sydus, [1] terrísque familiarissimum, & in tenebrarum remedium ab natura repertum, [a] Lunæ. Multiformi hæc ambage torsit ingenia [2] contemplantium, & proximum [3] ignorari maximè sydus indignantium: crescens semper, aut senescens. Et modò curuata in [4] cornua, modò æqua portione [5] diuisa, modò [b] sinuata in orbem: maculosa, eadémque subitò prænitens, immensa orbe pleno, ac repentè nulla: aliàs pernox, aliàs sera, & parte diei Solis lucem adiuuans, deficiens, & in defectu tamen [6] conspicua: quæ mensis exitu latet, cùm [c] laborare non creditur. Iam verò [7] humilis, & excelsa, & ne id quidem vno modo, sed aliàs admota cælo, aliàs contigua montibus, nunc in Aquilonem elata, nunc in Austros deiecta: quę singula in ea deprehendit hominum primus Endymion: & ob id amore eius captus fama [8] traditur. Non sumus profectò grati erga eos, qui labore, curáque lucem nobis aperuêre in hac [9] luce: miráque humani ingenij peste sanguinem, & cædes [10] condere Annalibus iuuat, vt scelera hominum noscantur mundi ipsius ignaris. Proxima ergo cardini, ideóque minimo ambitu, vicenis diebus septenísque, & tertia diei parte, peragit spatia eadem, quæ Saturni sydus altissimum triginta (vt dictum est) annis. [11] Deinde morata in coitu Solis biduo,

1 terris. CH.
2 contemplantibus. CH.
3 ignorare. CH.
4 cornua, facie mo... æqua ... M
5 diuidit a Vet. sic ... cap. 18
6 cōspicua: ac mensis. M. alius quin mens
7 humilis, excelsa.
8 traditur. M.
9 luce. Mira hum. Dal.
10 scribere. M.
11 Deinde assecuta Sol...

cùm tardissimè [12] è tricesima luce rursus ad easdem vices exit: haud scio an omnium, quæ in cælo [13] pernosci potuerunt, magistra. In duodecim mensium [14] spatia oportere diuidi annum: [15] quando ipsa toties Solem redeuntem ad principia consequitur. Solis [16] fulgore eam, vt [d] reliqua sydera, tegi: siquidem in totum mutuata ab eo luce fulgere, [17] qualem in repercussu aquæ volitare conspicimus. Ideò molliore, & imperfecta vi soluere tantum humorem, atque etiam augere, quem Solis radij absumant. [18] Ideò & inæquali lumine aspici: quia ex aduerso demum plena, reliquis diebus tantum ex se terris ostendat, quantum ex Sole ipsa [19] concipiat. In coitu quidem non cerni: quoniam haustum omnem lucis auersa illò [e] regerat, vnde acceperit. [20] Sydera verò haud dubiè humore terreno [f] pasci: quia orbe dimidio [21] nonnunquam maculosa cernatur, scilicet nondum suppetente ad hauriendum [22] vltrà iusta vi. [g] maculas enim non aliud esse, quàm terræ raptas cum humore sordes.

Item, biduo remorata in coitu, & cum tardissimè à tricesima luce, &c. Milichius. Dein commemorata. M.
12 à. CH.
13 pronosci. CH.
14 spatia cognitum oport. Dal.
15 quando ipsum. M.
16 fulgore, vt reliqua syderũ regi. M. egit & regi Turneb.
17 qualem in repercussa aqua. M.
18 Ideò autem inæquali lumine absumi M.
19 conspiciciat. CH.
20 Humore verò terreno, vt sydera, haud dubiè pasci. Dal.
21 nunquã. Dal.
22 vltra lucis vi. Chiff.

ANNOTATIONES.

a Lineam σεληνιακὴν, Lunæ orbitam, Tarentina voce circulum manacum veteres appellarunt, quasi maniacum, μηνιακόν: vnde Arabibus Calendarium Almanach. Victruuius lib. 11. *Circinatio circuli menstrui agatur, qui Manacus dicitur.* Scalig.

b Lego, sinuata, in orbe maculosa, &c. Nam sinus in orbe non potest intelligi. Vel certe, sinuosa, orbe pleno immensa ac repentè nulla, eadémque subitò prænitens, maculosa, aliàs &c.

c Luna cùm plena est, inciditque in fastigium vmbrę noctis, extinguitur, quod veteres laborare dixerunt. At verò mẽsis exitu, quamuis nullum eius lumen sit, tamen eam laborare veteres non credebant. Credebant etiam veneficarũ carminibus & incantationibus deficientem eripi, solicitari, affici, ac deduci. Quapropter ne illarum verba exaudiret, clamoribus, & æris crepitu obstrepebant. Ambrosius, *Quod cùm requirerem quid sibi clamor hic velit, dixerunt mihi quòd laboranti Lunæ vestra vociferatio subueniret, & defectum eius suis clamoribus iuuaret.* Et iterum, *Tunc, inquam, apud vos turbatur carminibus globus Lunæ, quando calicibus turbantur & oculi.*

d Ob hanc causam Græci poëtæ Solis filiam vocant. Euripides in Phœnissis, ὦ λευκοζύγου θύγατερ ἁλίου σελαναία, χρυσεόκυκλον φέγγος. Hesiodus verò & Virgilius, sororem: *Nec fratris radiis obnoxia surgere Luna.*

e Berosus, autore Cleomede, atque etiam Victruuius, putauit Lunæ corpus pilam esse altera parte candentem, altera cœruleam, eiúsque mutationes fieri prout magis minúsve à Sole corripitur. Vide Vitruu. cap. 4. libro 9.

f Sic infrà cap. 68. huius lib. de Oceano: *Sydera ipsa tot & tantæ magnitudinis pascens.* Eiusdem opinionis fuit & Seneca Quæst. Nat. li. 2. c. 5. *Ex cælo & terra alimenta omnibus animalibus, omnibus satis, omnibus stellis diuiduntur. Profertur quo sustineantur tot sydera, tam exercitata, tam auida per diem noctémque, vt in opere, ita in pastu.* Lucret. *vnde æther sydera pascit.* Lucan. *Nec non Oceano pasci, Phœbúmque polúmque Credimus.*

g Poëtæ fingunt maculas illas esse puerum, quem dilectum secum Luna ferat, præ pudore faciem celantem. Valerius Cato in Diris, *Sydera per viridem redeunt cùm pallida mundum, Inque vicem excurrunt, tunc aureus orbis ephœbi Luna tui tecum est, cur non est & mea mecum?* Apud Plutarchum Agesianarum Poëta. περὶ τοῦ προσώπου ἐμφαινομένου ἐν κύκλῳ τῆς σελήνης.

πᾶσα μὲν ἥδε πέριξ πυρὶ λάμπεται: ἐν δ᾽ ἄρα μέσση
γλαυκότερον κυάνοιο φαείνεται ἠΰτε κούρης
ὄμμα: καὶ ὑγρὰ μέτωπα δ᾽ ἐρυθείοντα ἔοικε.

De defectu Solis & Lunæ, & de nocte. CAP. X.

DEfectus autem [1] suos, & Solis, rem in tota contemplatione naturę maximè miram, & ostento similem, eorum magnitudinum, vmbræque indices existere. Quippe manifestum est, Solem interuentu Lunæ occultari, Lunámque terræ obiectu, ac vices reddi, eosdem Solis radios Luna interpositu suo auferente terræ, terráque Lunæ. [2] Hac subeunte repentinas obduci tenebras, rursúmque illius vmbra sydus hebetari. Neque aliud esse [a] noctem, quàm terræ vmbram. Figuram autem vmbræ similem metæ, ac [3] turbini inuerso, quando [b] mucrone tantùm ingruat, neque [4] Lunæ excedat [5] altitudinem: quoniam nullum aliud sydus eodem modo [c] obscuretur: & talis figura semper [6] in mucronem deficiat. Spatio [7] quidem consumi vmbras, indicio sunt volucrum prælalti volatus. Ergo confinium illis est aëris terminus, initiúmque ætheris. Supra Lunam pura omnia ac diuturnæ lucis plena. A nobis autem per noctem cernuntur sydera, vt reliqua lumina [8] è tenebris. Et propter has causas nocturno tempore deficit Luna. Stati autem atque menstrui non sunt vtrique defectus, propter obliquitatem Signiferi, Lunæque multiuagos (vt dictum est) flexus, non semper in [d] scrupulis partium congruente syderum motu.

1 eius. M. sui, & Solis, quæ res in tot. contemplat. max. mira, & ost. similis. eor. magnitudinem vmbrásque ind. exist. Dal.
2 Hac verò M.
3 orbi. Chiff.
4 non legitur in M. neque in Chiff.
5 latitudinem. M.
6 in mucronẽ. M. mucrone. CH.
7 eodem. CH.
8 in tenebris. V.

ANNOTATIONES.

a Noctis præsidem deum, Nocturnum Plautus appellat in Amphitryone: *Certè ædepol scio, si quicquam est quod credam, aut certò sciam, Credo ego hac noctu Nocturnum obdormisse ebrium.* Idem in Bacchid.

Vulcanus, Sol, Dies, & Luna dei quatuor,
Scelestiorem nullum illuxere alterum.

b Hic monendus est lector, Plinium sequutum quosdam vt non plus vno puncto de corpore Lunari obscurari posset, quantum videlicet mucro, seu acies contineret. Quod falsum esse experientia testatur: siquidem totam Lunam deficere atque etiam aliquandiu in vmbra cõmorari, vel rudi vulgo notum est. Hac de re vide Iacobi Milichij in hunc secundum librum commentaria.

c Ratio est, quia Venus & Mercurius nunquam tam longè recedunt à Sole vt obscurari possint.

d Hoc est in capite & cauda Draconis.

De syderum magnitudine. CAP. XI.

HÆc ratio 1 mortales animos subducit in cælum: ac velut deinde contemplantibus, trium maximarum rerum naturæ partium magnitudinẽ detegit. Non [2] posset quippe totus Sol adimi terris, intercedente Luna, [3] si terra

1 mortaliũ. Ver.
2 posset quippe. Ia. Milich. sic legit. Non posset totus

[3] si terra [a] maior esset quàm Luna. [4] Certior ex vtraque vastitas Solis aperitur, vt non sit necesse amplitudinem eius oculorum argumentis, atque coniectura animi scrutari: [5] immensum esse qui arborum in limitibus porrectarum in quolibet passuum millia vmbras paribus iaciat interuallis, tanquam toto spatio [6] medius. Et quia per æquinoctium omnibus in meridiana plaga habitantibus, simul fiat à vertice: item quia [7] circa solstitialem circulum habitantium meridie ad Septentrionem vmbræ cadant, ortu verò ad Occasum. Quæ fieri nullo modo possent, nisi multò, quàm terra, maior esset. [8] Et quod montem Idam [b] exoriens latitudine [9] exuperet, dextra læuáque largè amplectens, præsertim tanto discretus interuallo. Defectus Lunæ magnitudinem eius haud dubia ratione declarat, sicut terræ paruitatem [10] ipse deficiens. Nanque cùm sint tres vmbrarum figuræ, constétque, si par lumini sit materia, [11] quę iactat vmbram, columnæ effigie iaci, nec habere finem: si verò maior materia, quàm lumen, turbinis recti, vt sit imum eius angustissimum, & simili modo infinita longitudo: si minor materia, quàm lux, metæ existere effigiem in cacuminis finem desinentem: talémque cerni vmbram deficiente Luna, palam fit, vt nulla amplius relinquatur dubitatio, superari magnitudine terram. [12] id quidem & tacitis ipsius naturæ indiciis. Cur enim partitis vicibus anni [13] brumalis abscedit? vt noctium [14] capacitate terras reficiat, exusturus haud dubiè, & sic quoque exurens quadam in parte, tanta magnitudo [15] est.

Sol adimi teris, interuedente Luna, si terra minor esset. 3 Si Luna maior esset quàm terra. Dal. 4 Tertia ex vtroque. M. & Chiff. 5 immensum esse cōstat quia. Rhodig. 6 medias. M. 7 citra. V. 8 Nec non quod mōtes idem. M. 9 exuperat. M. 10 ipsa. M. 11 iactans. CH. 12 his. 13 brumalis. M. 14 opacitate. M. & Chiff. 15 eius. Dal.

ANNOTATIONES.

a Hæc in Euclide latiùs tractata videre poterit studiosus lector.

b Doctissimus poëta, *Iámque iugis summæ surgebat Lucifer Idæ.*

Quæ quis inuenerit in obseruatione cælesti.

CAP. XII.

ET rationem quidem defectus [a] vtriusque, primus Romani generis in vulgus extulit Sulpicius Gallus, qui Consul cum M. Marcello fuit: sed tum Tribunus militum, solicitudine exercitu liberato, pridie quàm Perseus rex superatus à Paulo est, in concionem ab imperatore productus ad [1] prædicendam eclipsim, mox & composito volumine. Apud Græcos autem inuestigauit primus omnium [b] Thales Milesius, Olympiadis xlviij. anno quarto, prædicto Solis defectu, qui [2] Alyatte rege factus est, vrbis conditæ anno [3] clxx. Post eos vtriusque syderis cursum in sexcentos annos præcinuit Hipparchus, menses gentium, diésque, & horas, ac situs locorum, & [4] vicos populorum complexus, æuo teste; haud alio modo, quàm consiliorum naturæ particeps. Viri ingentes, supráque [5] mortaliū naturam tantorum numinum lege deprehensa, & misera hominum mente absoluta, in defectibus [6] stellarum [7] scelera, aut mortem aliquam syderum pauente: [8] quo in metu fuisse Stesichori & [c] Pindari vatum sublimia ora palàm est: deliquio [9] Solis & in Luna veneficia arguente mortalitate, & ob id [d] crepitu dissono auxiliante. Quo pauore ignarus causæ [e] Nicias Atheniensium imperator, veritus classem portu educere, opes eorum afflixit. [10] Macti ingenio este cæli interpretes, rerúmque naturæ capaces argumenti repertores, quo Deos hominésque [11] vicistis. Quis enim hæc cernens, & statos syderum (quoniam ita placuit appellare) labores, non suæ necessitati [12] mortalis genitus ignoscat? Nunc confessa de iisdem breuiter atque capitulatim attingam, ratione admodum necessariis locis strictímque reddita: nam neque instituti operis talis [13] argumentatio est: neque omnium rerum [14] afferre posse causas minus mirum est, quàm constare in aliquibus.

1 prædicendam. V. 2 Halyatte, ex Herod. 3 CLXXX M. & CH. 4 visus populorū. M. vt eos intelligamus quos recentiores Astrologi aspectus vocant. 5 mortalia tantorum. M. 6 stellarū. d. in Tal. 7 scelera, vt mortem aliquam. M. & Chiff. 8 qua in mente. M. 9 Sol. s, aut Lunæ: veneficia grauia. M. Solis & Lunæ. Aug. 10 Macte. M. 11 vinxistis. V. 12 Mortales genitus ignoscat? CH. fortè, agnoscat. 13 aut argumentatio. M. 14 afferri. CH.

ANNOTATIONES.

a Vide Valer. Max. lib. 8. cap. 11.

b Thalem & Lycurgum fuisse viros sapientes, vel vt possent leges condere & præcepta Philosophiæ, clare indicat Plaut. in Bacchidib. *Nam ita me dij ament, vel Lycurgus, mihi quidē vt videtur, posset hic ad nequitiam adducier.* Ac rursum, *Quem ego sapere nimiò censui quàm Thalem.*

c Pindarus in cantico de radiis Solis obscuratis:

πολέμου δ' ἢ σᾶμα φέρεις τινὸς
ἢ νιφετοῦ σθένος ὑπέρφατον,
κενέωσιν ἀνὰ πέδον,
ὕδατι ζακότῳ διερόν:
ἀνδρῶν νέον ἐξ ἀρχῆς
ἢ καρποῦ φθίσιν,
ἢ στάσιν οὐλομέναν, ἢ πόντου
ἢ παγετὸν χθονός: ἢ νότιον θέρος,
ἢ γαῖαν κατακλύσασα θήσεις
γένος ὀλοφυδνόν

d Ouid. hac de re: *Te quoque Luna traho, quoniam Temesæa labores Aera tuos minuant.* Liuius li. 26. scribit, *Campanorum imbellem multitudinem cum æris crepitu, qualis in defectu Lunæ silenti nocte fieri solet, clamorem edidisse.* Alexander putat sic abigi prauos dæmones, tum feroces & insultantes, cum vim suam in terras deficiens sydus non potest homini salutarem mittere, & illorum cohibendæ insolentiæ efficacem. Credidit etiam simplex antiquitas Lunam de cælo in terras carminibus trahi posse: nec non depressam cogi in herbas subditas spumam & virus effundere, quibus ad magica fœlicius vtantur. Despumare Lunam id dixit Apul. libro primo. Asini aurei. Lucanus libro 1.

Et patitur cantu tantos depressa labores,
Donec suppositas proprior despumet in herbas.

Hæc omnia commentum Aglaonicæ, Agetoris filiæ, Astrologiæ peritæ, fuisse, Plutarchus libro de oraculorum defectu autor est. Vide quæ suprà cap. 9. in verbo, laborare, annotauimus.

e Nicias Atheniensis, clarus alioqui imperator, sed tardior, ac nimius cunctator, in quem hoc facetissimum Aristophanis dicterium: καὶ μὰ Δί' οὐχὶ νυστάζειν ἔτι ὥρα 'στὶν ἡμῖν, οὐδὲ μελλονικιᾶν. Vide Plutarch. in eius vita.

De defectibus.

CAP. XIII.

DEfectus ducentis [1] viginti duobus mensibus redire in suos orbes certū est: Solísq; [2] defectum non nisi nouissima primáve fieri

1 viginti tribus. M. Chiff. alii xxv. 2 defectus. CH.

Luna; quod vocant coitum: Lunæ autem non nisi plena: sémperque citrà quàm proximè[3] fuerit.[a] Omnibus autem annis fieri vtriusque sýderis defectus statis diebus, horísque, sub terra. Nec tamen quum[4] fiant, supernè vbique cerni, aliquando propter nubila, sæpius globo terræ obstante[5] conuexitatibus mundi. Intra ducentos annos Hipparchi sagacitate compertum est, & Lunæ defectum aliquando quinto mense à priore fieri, Solis verò septimo.[6] Eandem bis in triginta diebus supra terras occultari,[7] sed ab aliis atque aliis hoc cerni: quæque sunt in hoc miraculo maximè mira, cùm conueniat vmbra terræ Lunam hebetari,[8] nunc ab occasus parte hoc ei accidere, nunc ab exortus. Et quaná ratione cum Solis exortu vmbra illa hebetatrix sub terra esse debeat, semel iam acciderit, vt in occasu Luna deficeret, vtroque super terram conspicuo sydere. Nam vt[9] duodecim diebus vtrunque sydus quæreretur, & nostro æuo accidit, Imperatoribus Vespasianis, patre iij. filio iterum Consulibus.

3 fuerint. CH.
4 fiunt. Vet.
5 è con. Vet.
6 Eundem M. & Chiff.
7 sed ab hoc atque aliis cerni. M. sed ab aliis hoc cerni. CH.
8 & nunc ab Tol. non placet.
9 quindecim. M. & Chiff.

ANNOTATIO.

a Aut textus hoc loco mendosus est, aut aliquem autorem sequutus est Plinius, qui eclipsium rationem non intellexit. Nam Horizontis diuersa positio nihil, aut admodum parum, ad eclipsium rationes pertinet: & omnino hæc res nullam habet rationem, vt singulis annis eclipses sub terra fiant, & non etiam singulis annis supra terram.

De Lunæ motu.

CAPVT XIIII.

LVnam semper, auersis à Sole cornibus, si crescat, ortus spectare: si minuatur, occasus, haud dubium est.[a] Lucere[1] dodranteis semuncias horarum ab secunda adiicientem vsque ad plenum orbem, detrahentémque in[2] diminutionem. Intra quatuordecim autem partes Solis, semper occultam esse. Quo argumento amplior errantium stellarum, quàm Lunæ, magnitudo colligitur: quando illæ[3] & à septenis interdum partibus emergant. Sed altitudo cogit minores videri: sicut affixas cęlo Solis[4] fulgore interdiu non cerni, cùm[5] æquè diu ac noctu luceant: ídque manifestum fiat[6] defectibus Solis, & prǽaltis puteis.

1 initio dodrantem & semuncias horar. M.
2 diminutionem. Chiff.
3 etiam septenis. M. & Chiff.
4 fulgor. Int CH.
5 æquè ac noctu. M. Tol. & CH.
6 defectu. M. Chiff.

ANNOTATIO.

a Lucere dod. se. est lucere tres vnius horæ quartas, & insuper eiusdem partem vicesimam quartam, vt explicat Bud li.1. de Asse. Secundo die lucet dextantem & silicium horæ vnius. Infrà cap.18. lib.32.

Errantium motus, & luminum canonica.

CAPVT XV.

ERrantium autem[a] tres, quas supra Solem dicimus sitas, occultantur, meantes cum eo. Exoriuntur verò matutino, discedentes partibus nunquam amplius vndenis. Posteà radiorum eius contactu[2] teguntur, & in[b] triquetro à partibus centum vigint. stationes[c] matutinas faciunt, quæ & primæ vocantur: mox in[3] aduerso à partibus centum octoginta, exortus vespertinos.[4] Itémque in centum viginti ab alio latere[5] appropinquante, stationes vespertinas, quas & secundas vocant: donec assecutus in partibus duodenis occultet illas, qui vespertini occasus appellantur. Martis stella, vt propior, etiam ex quadrato sentit radios,[6] ab nonaginta[7] partibus: vnde & nomen accepit is motus, primus & secundus nonagenarius dictus ab vtroque exortu. Eadem stationalis senis mensibus commoratur in signis, alioqui bimestris, cùm cæteræ vtraque statione quaternos menses non impleant. Inferiores[d] autem duæ occultantur in coitu vespertino, simili modo:[8] relictóque Sole, totidem in partibus faciunt exortus matutinos, atque[9] à longissimis distantiæ suæ metis Solem insequuntur, adeptæque occasu matutino conduntur, ac prætereunt. Mox eodem interuallo[10] vesperi exoriuntur vsque ad quos diximus terminos. Ab[11] his retrogradiuntur ad Solem, & occasu vespertino delitescunt. Veneris stella[12] & stationes duas, matutinam vespertinámque, ab vtroque exortu facit,[13] à longissimis distantiæ suæ finibus: Mercurij, stationes breuiore momento, quàm vt deprehendi[14] possit. Hæc est luminum occultationúmque ratio,[15] perplexiore motu, multísq; inuoluta miraculis. Siquidem magnitudines suas & colores mutant, &[16] eędem ad septentrionem accedunt, abeúntque ad Austrum, terrísque propiores aut cęlo repentè cernuntur: in quibus aliter multa, quàm priores, tradituri, fatemur ea quoque illorum esse muneris, qui primi quęrendi vias[17] demonstrauerunt: modò ne quis desperet secula proficere semper. Pluribus de causis hęc omnia accidunt. Prima circulorum, quos Græcis absidas in stellis vocant: etenim Græcis vtendum erit vocabulis. Sunt autem hi sui cuique earum, aliique quàm mundo: quoniam terra à verticibus duobus, quos appellauerunt Polos, centrum[18] cæli est, necnon Signiferi, obliquè inter eos siti. Omnia autem hæc constant ratione circini semper indubitata. Ergo ab alio cuique centro absides suę exurgunt. Ideóque diuersos habent orbes, motúsque dissimiles, quoniam interiores absidas necesse est breuiores esse.

1 diximus. Vet.
2 reguntur. M. & Chiff.
3 auersa. CH.
4 Iterúmque. M. Tol. CH.
5 appropinquantes. Vet.
6 & ab octoginta partibus. M. radios lxxx. partibus. CH.
7 partibus: vnde & nomen accepit. Motus primus &. M. & Chiff.
8 relictaque à Sole M. & CH.
9 deest in CH.
10 Vespere. Chiff.
11 hisce. CH.
12 & deletur in M. & Chiff. V. omnib.
13 dele à. Dal.
14 possint. M. & CH.
15 perplexior. CH.
16 eadem. CH.
17 demonstrauerint. CH.
18 cæli est non Signiferi.

ANNOTATIONES.

a Saturnus, Iupiter, & Mars.
b In trino aspectu.
c Planetæ dicũtur stationarij cũ tardissimè mouẽtur.
d Mercurius & Venus.

Quare eadem aliâs altiora, aliâs inferiora videantur.

CAPVT XVI.

IGitur à terrę centro absides altissimæ sunt, Saturno in Scorpione, Ioui in Virgine,

Marti in Leone; Soli in Geminis; Veneri in Sagittario, Mercurio in Capricorno, mediis omnium partibus. Et è contrario, ad terræ centrum humillimæ atque proximæ. Sic fit, vt tardiùs moueri videantur, cùm altissimo ambitu feruntur: non [1] quòd accelerent tardéntve naturales motus, [2] qui certi ac singuli sunt illis, sed quia deductas ab summa abside lineas coarctari ad centrum necesse est; sicut [3] in rotis radios: idémque motus aliâs maior, aliâs minor, centri propinquitate sentitur. Altera sublimitatum caussas quoniam à suo centro absidas altissimas habent in aliis signis. Saturnus in Libræ parte vicesima, Iupiter Cancri quintadecima, Mars Capricorni vicesimaoctaua, Sol Arietis [4] vicesimanona, Venus Piscium decimasexta, Mercurius Virginis decimaquinta, Luna Tauri quarta. Tertia altitudinum ratio, cæli mensura, non circuli, intelligitur; subire eas, aut descendere per profundum aëris oculis existimantibus. Huic connexa latitudinum Signiferi obliquitatísque causa est. Per hunc stellæ, quas diximus [5] errantes, feruntur. Nec aliud habitatur in terris, quàm quod illi subiacet. Reliqua à Polis squalent. Veneris tantùm stella excedit eũ binis partibus. Quæ causa intelligitur efficere, vt quædam animalia & in desertis mũdi nascantur. Luna quoque per totam latitudinem eius vagatur, sed omnino non excedens eum. Ab his Mercurij stella laxissimè, vt tamen è duodenis partibus (tot enim sunt latitudinis) nõ ampliùs octonas pererret, neque has æqualiter, sed duas medio eius, & suprà quattuor, [6] infrà duas. Sol deinde medio fertur inter duas partes flexuoso Draconum meatu inæqualis: Martis stella quatuor medias, Iouis mediam & super eam duas: Saturni [7] duas, vt Sol. Hæc erit latitudinum ratio ad Austrum descẽdentium, aut ad Aquilonem subeuntium. Hac constare & tertiam illam à terra subeuntium [8] in cælum. Et pariter scandi eam quoque existimauêre plerique falsò: qui vt coarguantur, aperienda est subtilitas immensa, & omneis eas complexa causas. Conuenit stellas in occasu vespertino proximas esse terræ & latitudine & altitudine: exortúsque matutinos in initio cuiusque [9] fieri: stationes in mediis latitudinum articulis, quæ vocant ecliptica. Perinde confessum est, motum augeri, quandiu in vicino sint terræ: cùm abscedant in altitudinem, minui. Quæ ratio Lunæ maximè sublimitatibus approbatur. Æquè non est dubium, in exortibus matutinis [10] etiam numerum augeri, atque à stationibus primis tres superiores diminui vsque ad stationes secundas. Quæ cùm ita sint, manifestum erit ab exortu matutino latitudines scandi: quoniam in eo primum [11] abitu incipiant parciùs adiici motus: in stationibus verò [12] primis & altitudine subire, quoniam tum primùm [13] incipiant detrahi numeri, stellæque retroire. Cuius rei ratio priuatim reddẽda est. Percussæ in qua diximus parte, & triangulo, Solis radio inhibentur rectum agere cursum, & ignea vi leuantur in sublime. Hoc non protinus intelligi potest visu nostro, ideóque existimantur stare, vnde & nomen accepit statio. Progreditur deinde eiusdem radij violentia; & retroire cogit vapor repercussas. Multò id magis in vespertino earum exortu, toto Sole [14] aduerso, cùm in summas absidas expelluntur, miniméque cernuntur, quoniam altissimè absunt, & minimo feruntur motu, tanto [15] minore, cùm hoc in altissimis absidum euenit signis. Ab exortu vespertino latitudo descenditur, parciùs iam se minuente motu: non tamen ante stationes secundas [16] agente, cùm & altitudo descenditur, superueniente ab alio latere radio, eadémque vi rursus ad terras deprimente, quæ sustulerit in cælum ex priore triquetro. Tantùm interest, subeant radij, an [17] superueniant. Multóque eadem magis in vespertino occasu accidunt. Hæc est superiorum stellarum ratio: difficillior reliquarum, & à nullo ante nos reddita.

1 quia. M. & CH. 2 qui certi singulis. Vet. 3 in rota radiis, idem motus. M. 4 decimanona. Chiff. 5 d. in CH. 6 citra. Vet. 7 duabus. CH. 8 leg. subeuntium in cælum, & per aera quoque descendentium. in cælum pariter, & descendentium quoque. Vet. 9 fieri stationes. Tolet. 10 etiamnum augeri. CH. motum. 11 habitu incipiat. M. & CH. 12 primis altitudinẽ subire. M. 13 incipiat detrahi numeris. M. & CH. 14 auersi. CH. 15 Minores CH. 16 augente. M. & CH. fortè, augescente. Dal. 17 desuper veniant. Vet.

Catholica syderum errantium.
CAP. XVII.

PRimùm igitur dicatur, [1] cùm sint diuersæ stellæ, cur Veneris stella nunquàm longiùs [2] xlvi. partibus, Mercurius [3] vigintitribus à Sole abscedant, sæpe citra eas [4] ad solem reciprocent. [5] Conuersas habent vtræque absidas, vt infra Solem sitæ: tantúmque [6] circulis earum [7] subter est, quantùm supernè prædictarum: & ideò non possunt abesse ampliùs, quoniam curuatura absidum ibi non habet longitudinem maiorem. Ergo [8] vtræque simili ratione modum statuunt absidum suarum margines, ac spatia longitudinis latitudinum euagatione pensant. At enim cur non semper ad quadragintasex, & ad partes [9] vigintitres perueniunt? Imò verò. Sed [10] ratio canonica fallit. Nanque apparet absidas quoque earum moueri, quòd nunquam transeat Solem. Itaque cùm in partem ipsam eius incidêre margines alterutro latere, tum & stellę ad longissima sua interualla peruenire intelliguntur, cùm citrà fuêre margines totidem partibus, & ipsę ocyùs redire [11] creduntur, cùm sit illa semper vtrique extremitas summa. Hinc & ratio motuum conuersa intelligitur. Superiores enim celerrimè feruntur in occasu vespertino, hæ tardissimè: illæ à terra altissimè absũt, cùm tardissimè mouentur, hę cùm ocyssimè. Quia sicut in illis propinquitas centri accelerat, ita [12] in iis extremitas circuli. Illæ ab exortu matutino minuere celeritatem incipiunt, hæ verò augere: illæ retrò cursum agunt à statione matutina vsque ad vespertinã, Veneris à vespertina vsque ad matutinam. Incipit autem ab exortu matutino latitudinem scandere, altitudinem verò ac Solem insequi à statione matutina, ocyssima in occasu matutino, & altissima. Digredi autem latitudine, motúmque minuere [13] ab exortu matutino: retrò quidem ire, simúlque altitudine digredi à statione vespertina. Mercurij rursus stella vtroque modo scandere ab exortu matutino, digredi verò latitudine à vespertino: consecutóque Sole ad quindecim partium interuallum, consistit quatriduo [14] propè immobilis. Mox ab altitudine descendit, retróque graditur ab occasu vespertino vsque

1 cùm sint vniuersa. M. in Chiff. hac clausula non legitur. 2 xxxvi. CH. 3 xx. M. & CH. 4 ab Sole reciproca sint. Chiff. & M. 5 Sic conuersas. CH. 6 circuli. Vet. 7 sub terra. CH. 8 vtrique, simili ratione admodũ statuant, &c. M. & Chiff. 9 viginti. M. V. 10 ratio Canonicos fallit, hoc est, canonum astronomicorum conditores. CH. 11 eoguntur. M. 12 in his. Aij. 13 ab exortu vespertino M & Chiff. & Pint. 14 penè. Chiff.

ad exortum matutinum. Tantúmque hæc, & Luna, totidem diebus, quot subiêre, descendunt. Veneris [15] quindecim & pluribus subit. Rursus Saturni & Iouis duplicato digrediuntur: Martis etiam quadruplicato. Tanta est naturæ varietas. Sed ratio euidens: nam quę in vaporem Solis nituntur, etiam descendunt ægrè. Multa promi ampliùs circa hæc possunt secreta naturæ, legésque, quibus ipsa seruiat. Exempli gratia: in Martis sydere, cuius est maximè inobseruabilis cursus, nunquam [16] id stationem facere, Iouis sydere triquetro: rarò admodum sexaginta partibus discreto, qui numerus sexangulas mundi efficit formas: nec exortus, nisi in duobus signis tantùm, Cancri & Leonis, simul edere. Mercurij verò sydus in Piscibus exortus [17] vespertinos raros facere, creberrimos in Virgine: in Libra matutinos. Item matutinos in Aquario, rarissimos in Leone. Retrogradum in Tauro & Geminis non fieri: in Cancro verò non citra vigesimamquintam partem. Lunam bis coitum cum Sole in nullo alio signo facere, quàm Geminis: non coire aliquando in Sagittario tantùm. Nouissimam verò primámque eadem die vel nocte, nullo alio in signo, quàm Ariete, conspici: id quoque paucis mortalium contingit. Et inde fama cernendi Lynceo. Non comparere in cælo Saturni sydus, & Martis cùm plurimùm diebus [18] centumseptuaginta: Iouis trigintasex, aut cùm minimùm, denis detractis diebus: Veneris sexaginta nouem, aut cùm minimùm, quinquaginta duobus: Mercurij tredecim, aut cùm plurimùm, [19] septemdecim.

15 quindecies pluribus. M. & Chiff.

16 id, nisi quadrato stat. fac. Vet.

17 vespertinos in piscibus. M.

18 centum sexaginta. V.

19 xvij. Chiff.

Quæ ratio colores eorum mutet. CAP. XVIII.

COlores ratio altitudinum temperat: siquidem earum similitudinem trahunt, in quarum [1] aëra venêre subeundo, tingitque appropinquantes [a] vtralibet alieni meatus circulus. Frigidior in pallorem, ardentior in ruborem, ventosus in horrorem. Sol [2] atque commissuræ absidum, extremæque orbitæ atram in obscuritatem. Suus quidem cuique color est, Saturno candidus, Ioui clarus, Marti igneus, Lucifero candens, [3] Vesperi refulgens, Mercurio radians, Lunæ Blandus, Soli, cùm oritur, ardens, postea radians: his causis connexo visu, & earum quæ cælo continentur. Namque modò multitudo conferta inest circa dimidios orbes Lunæ, placida nocte leniter [4] illustrante eas: modò raritas, vt fugisse miremur plenilunio abscondente: aut cùm Solis, suprá ve dictarum, radij visus perstrinxêre nostros. Et [5] ipsa autem Luna ingruentium Solis radiorum haud dubiè differentias sentit, hebetante [6] cætera [7] inflexos mundi conuexitate eos, præterquàm vbi recti angulorum competunt ictus. Itaque in quadrato Solis diuidua est, in triquetro seminani ambitu orbe, impletur autem in aduerso: rursúsque minuens easdem effigies, paribus edit interuallis, simili ratione, qua supra Solem tria sydera.

1 oram. V.

2 Solaque. Long.

3 Vespero. Chiff.

4 illustrantis. Vet.

5 Et ipsa autem Luna ingruëtium Solis radiorum haud dubia differentia sentitur. M.

ANNOTATIO.

a Siue ascendant, siue descendant.

Solis motus, & dierum inæqualitatis ratio. CAP. XIX.

SOl autem ipse quatuor differentias habet, bis [a] æquata nocte diei, vêre & autumno, & in centrum incidens terræ octauis in partibus Arietis ac Libræ: bis permutatis spatiis, in auctum diei, bruma octaua in parte Capricorni, noctis verò, solstitio totidem in partibus Cancri. Inæqualitatis causa obliquitas [1] est Signiferi, cùm pars æqua mundi super subtérque terras omnibus fiat momentis. Sed quę recta in exortu suo consurgunt signa, longiore tractu tenent lucem: quæ verò obliqua, ocyore transeunt spatio.

1 est, in M. non legitur, neque in Chiff.

ANNOTATIO.

a Æquinoctium nunc vocant: olim Festus ait æquidiale, τλὼ ἰσημέζειαν vocatum fuisse, quòd nox diei potiùs adnumerari debeat, quàm dies nocti.

Quare Ioui fulmina assignentur. CAP. XX.

LAtet plerosque, magna cæli assectatione compertum à principibus doctrinæ viris, superiorum trium syderum ignes esse, qui decidui ad terras [a] fulminum nomen habeant: sed maximè ex iis medio loco [1] siti, fortassis quoniam contagium nimij [2] humoris ex superiore circulo, atque ardoris, ex subiecto, per hunc modum egerat. Ideóque dictum Iouem fulmina iaculari. Ergo vt è flagrante ligno carbo cum crepitu, sic à sydere cælestis ignis exspuitur, [b] præscita secum afferens, ne abdicata quidem sui parte in diuinis cessante operibus. Idque maximè turbato fit aëre: quia collectus humor abundantiam stimulat, aut quia turbatur quodam ceu grauidi syderis partu.

1 fiets. Alij.
2 algoris. Nam Saturnus non est humidus, sed siccus.

ANNOTATIONES.

a Quasi fluminum: vel fulmina, quasi, flumina, vt ferè perpetuo in Manuscr. legitur, quòd ad terram defluant.

b Tria antiquitus fulgurum genera feruntur, postulatoria, pestifera, & peremptalia: è quibus postulatoria votorum, aut sacrificiorum spretam religionem desirabant: pestifera mortem, aut exilium denunciabant: peremptalia verò superiorum fulgurum, portentorúmque significationem pariebant. De expiationibus fulgurum vide Senecam Natur. quæst. lib. 2.

Interualla syderum. CAP. XXI.

INterualla quoque syderum à terra multi indagare [1] tentauerunt: & Solem abesse à Luna vndeuiginti partes, quantum Lunam ipsam à terra, prodiderunt. Pythagoras verò vir sagacis animi, à terra ad Lunam [2] centum xxvj. M. stad. esse collegit. Ab ea vsque ad Solem duplum. Inde ad xij. signa triplicatum. In qua sententia & Gallus Sulpitius noster fuit.

1 tẽtarunt. M.

2 cxxvi. stad. esse colligit. M. & Chiff.

De syderum musica. CAP. XXII.

SEd Pythagoras interdum [1] ex musica ratione appellat [a] tonum, quantum absit à terra

1 & Chiff.

terra Luna. Ab ea ad Mercurium, [2] spatij eius dimidium: & ab eo ad Venerem ferè tantundem. A qua ad Solem sesquiplum: à Sole ad Martem tonum, id est, quantum ad Lunam à terra. Ac eo ad Iouem dimidium, & ab eo [3] ad Saturnum dimidium, & inde sesquiplum ad Signiferum. [4] Ita septem tonos effici, quam diapasôn harmoniam vocant, hoc est, vniuersitatem concentus. In ea [5] Saturnum [b] Dorio moueri, Mercurium phthongo, Iouem Phrygio, & in reliquis similia, iucunda magis, quàm necessaria subtilitate.

2 spatij dimidium: & ab eo ad Veneris. A quo ad M. & Ch.
3 ad Saturni, dimidiū & inde sesquiplum ad Signiferum. M. & Ch.
4 Ita septem tonis effici, quam &c. Ch.
5 Saturnum Dorio moueri phthongo, Iouem. Chiff.

ANNOTATIONES.

a Tonus huic sumitur pro vnitate integra, hoc est, ex Pythagoræ sententia pro 125000. stadiis.

b Veteres vocabant grauem tonum Dorium, medium Lydium, acutum Phrygium: quare moti inepti quidam hic Mercurium interposuerunt, & legunt, Mercurium Lydio.

De mundi geometria. CAP. XXIII.

S[a]Tadium centum vigintiquinque nostros efficit passus, hoc est, pedes sexcentos vigintiquinque. [b]Posidonius non minus quadraginta stadiorum à terra altitudinem esse, in qua nubila ac venti, nubésque proueniant. Inde purum liquidúmque, & imperturbatæ lucis [2] aërem. Sed à turbido ad Lunam vicies centum millia stadiorum. Inde ad Solem quinquies millies. Eo spatio fieri, vt tam immensa eius magnitudo non exurat terras. Plures autem nubes nongentis stadiis in altitudinem subire prodiderunt. Incomperta hæc & inextricabilia: sed [3] tam prodenda, quàm sunt prodita: in queis tamen vna ratio Geometricæ collectionis nunquàm fallacis possit non repudiari, si cui libeat altiùs ista persequi. Nec vt mensura, (id enim velle penè dementis otij est) sed vt tantùm æstimatio coniectandi constet animo. [4] Nam cùm trecentis sexaginta & ferè sex partibus orbis Solis ex circuitu eius patere appareat circulum, per quem meat, sempérque [c] dimetiens tertiam partem ambitus, & tertiæ paulò minus septimam colligat, apparet, dempta eius dimidia, (quoniam terra centralis interueniat) sextam ferè partem huius immensi spatij, quod circa terram circuli solaris animo comprehenditur, inesse altitudinis spatio; Lunæ verò duodecimam; quoniam tantò breuiore, quàm Sol, ambitu currit; [5] ita ferri eam in medio Solis ac terræ. [6] Mirum quo procedat improbitas cordis humani, paruulo aliquo inuitata successu, sicut in supradictis occasionem impudientiæ ratio largitur: ausique diuinare Solis ad terram spatia: eadem ad cælum agunt; [d] quoniam sit medius Sol, vt protinus mundi quoq; ipsius mensura veniat ad digitos. Quantas enim dimetiens habeat septimas, tantas habere circulum duo & vicesimas: tanquam planè à perpendiculo mensura cæli constet. Ægyptia ratio, quam Petosiris & Necepsos ostendere, singulas partes, in lunari circulo (vt dictum est) minimo, triginta tribus stadiis paulò amplius patere colligit: in Saturni amplissimo duplum: in Solis, quem medium esse diximus, vtriusque mensuræ dimidium. Quę computatio plurimum habet [7] pudoris: quoniam ad Saturni circulum, addito Signiferi ipsius interuallo, innumerabilis multiplicatio efficitur.

1 in quam nubila ac vēti nubésque perueniant. M.
2 aera. Ch.
3 sed tamē prodenda: quia sunt prodita: quamuis vna Tollet.
4 Nam cùm trecētis sexaginta & ferè sex partibus patere circulum, per quem meat orbis Solis ex circuitu eius appareat. sempérque &c. Vet. quidam legūt, circuli pro circulum.
5 ita fieri eam &c. M. & Chiff.
6 Miror. M.
7 deiis ponderis.

ANNOTATIONES.

a Mensurarum nomina, atque simplex vsitatáque diuisio hæc est: Digitus continet quatuor grana hordei: palmus quatuor digitos: pes quatuor palmos: cubitus sesquipedes, seu vlnam: passus quinque pedes: stadium centum triginti pedes: stadia septem vnum conficiunt milliare Italicum, Suidas ἑπτὰ δὲ ἥμισυ στάδια ποιοῦσι μίλιον. Notandum tamen stadia non vbique eandem terræ mensuram continere, sed pro diuersitate gentium esse diuersas stadiorum mensuras: quemadmodum & miliaria modò longiora, modò breuiora aliis atque aliis nationibus existunt. Vnde Prolomæus ait 500. stadia in terra vni gradui cælesti respondere. At Eratostenes & Plinius 700. numerant.

b Posidonius bifariam partitur distantiam à terra ad cælestes orbes. Ab ea enim ad aërem, vbi tępestates fiunt xl. stadia assignat: à nubibus ad Lunam vicies centena millium: indéque ad Solem quinquies mille stadia.

c Hoc est, circunferentia semper continet ter diametrum, & ferè vnam septimam. In hac tamen supputatione neglexit septimam vnius tertiæ.

d Si enim Sol fertur medio mundi, distátque à terra sexaginta gradibus: distantia terræ & Signiferi erit duplicata, hoc est, 120. graduum.

De Repentinis Syderibus.

CAP. XXIV.

REstant pauca de mundo: namque & in ipso cœlo stellę repentè nascuntur. Plura earum genera.

De Cometis & cælestibus prodigiis, natura & situ, & generibus eorum.

CAP. XXV.

C[a]Ometas Græci vocant, nostri crinitas, horrentes crine sanguineo, & comarum modo in vertice hispidas. Iidem Pogonias, quibus inferiore ex parte, in speciem barbæ longæ, [1] promittitur iuba Acontiæ iaculi modo vibrantur, [2] ocyssimo significatu. Hæc fuit de qua quinto consulatu suo [3] Titus Imperator Cæsar præclaro carmine perscripsit, ad hunc diem nouissimè visa. Easdem breuiores & in mucronem fastigiatas, Xiphias vocauêre, quæ sunt omnium pallidissimæ, & quodam gladij nitore, ac sine vllis radiis: quos [b] Disceus suo nomini [4] similis, colore autem electro, raros è margine emittit. [5] Pithetes doliorum cernitur figura, in concauo fumidæ lucis. Ceratias cornus speciem habet, qualis fuit cum Græcia apud [6] Salamina depugnauit Lampadias ardentes imitatur faces: [c] Hippeus equinas iubas, celerrimi motus, atque in orbem circa se euntes. Fit & candidus cometes, argenteo crine, ita refulgens, vt vix contueri liceat, [7] speciéque humana Dei effigiem in se ostendens, Fiunt & [8] hirti villorum specie, & [9] iuba aliqua circundati. Semel adhuc iubæ effigies mutata in hastam est, Olympiade centesimaoctaua,

1 promitur. M.
2 Ocyssimæ. M.
3 Malim, Tiberius, vti anteà legebatur: cū præsertim suprà in Catalogo autorum, etiam Tiberium Cæsarem recenseat.
4 similes Vet. leg. quos disco similes, colore autem electro, raro è margine emittūt.
5 Aliâs, Pitheus M. eadem forma, qua Hippeus, & Disceus. Pithias, Senec.
6 Salaminam. M. & Chiff. V.
7 quidam sequentia huius periodi verba supposita existimant.
8 hirci. M. & Chif.
9 nube Chif. Long.

vrbis anno tricentesimo nonagesimo octauo. Breuissimum, quo cernerentur, spatium septē dierum annotatum est, longissimum[10] octoginta. Mouentur autem alij errantium modo, alij immobiles hærent. Omnes fermè sub ipso Septentrione, aliqua eius parte non certa, sed maximè in candida, quæ lactei circuli nomen accepit. Aristoteles tradit & simul[d] plures cerni, nemini compertum alteri, quòd equidem sciam. Ventos autem ab iis graues æstúsque significari.[d] Fiunt & hybernis mensibus, & in austrino polo, sed ibi citra vllum iubar. Diráque comperta Æthiopum & Ægypti populis, cui nomen æui eius rex dedit[e] Typhon, ignea specie, ac spiræ modo intorta, visu quoque toruo, nec stella veriùs, quàm quidam igneus nodus. Sparguntur aliquando & errantibus stellis, cæterísque crines: sed cometes nunquàm in occasura[f] parte cæli est, terrificum magna ex parte sydus, ac non[11] leuiter piatum, vt ciuili motu Octauio Consule, iterúmque Pompeij & Cęsaris bello. In nostro verò[g] æuo circa veneficium, quo Claudius Cæsar imperium reliquit Domitio Neroni, ac deinde[12] principatu eius, assiduum propè ac sæuum. Referre arbitrantur, in quas partes sese iaculetur, aut cuius stellę vires accipiat, quásque similitudines reddat, & quibus in locis emicet. Tibiarum speciem, musicæ arti portendere. Obscœnis autem moribus in verendis partibus signorum. Ingeniis & eruditioni, si triquetram figuram quadratámve paribus angulis ad aliquos perennium stellarum situs edat. Venena fundere, in capite Septentrionalis, Austrinæve serpentis.[h] Cometes in vno totius orbis loco colitur in templo Romę, admodum faustus Diuo Augusto iudicatus ab ipso: qui incipiente eo, apparuit ludis quos faciebat Veneri Genitrici, non multò post obitum patris Cæsaris, in collegio ab eo[13] instituto. Nanque his verbis id gaudium prodidit: *Iis ipsis ludorum meorum diebus, sydus crinitum per septem dies in regione cœli, quæ sub septentrionibus est, conspectum. Id oriebatur circa vndecimam horam diei, clarúmque &[14] omnibus terris conspicuum fuit. Eo sydere significari vulgus credidit[i] Cæsaris animam inter Deorum immortalium numina receptam: quo nomine id insigne simulachro capitis eius, quod mox in foro consecrauimus, adiectum est.* Hæc ille in publicum, interiore gaudio sibi illum natum, séque in eo nasci interpretatus est: &[15] si verum fatemur, salutare id terris fuit. Sunt qui & hæc sydera perpetua esse credant, suóque ambitu ire, sed non nisi relicta[16] à Sole cerni. Alij verò, qui nasci humore fortuito, &[17] ignea vi, ideóque solui.

10 centum octaginta ex Senec. 7. Nat. Quæst.
11 leuiter. M.
12 principatum. M.
13 Constituto. M.
14 Omnibus è terris Chiff.
15 vt verū fateamur. M.
16 ab Chiff. M.
17 & igne. M.

ANOTATIONES.

a Vide Senecam ca.14.& 15.lib.1.Quęst.Natural. Item Arist.Meteorol.1.cap.3.& 4.& de Mundo 3.

b Disceus fit quando materia vndique sibi similis existit.

c Fuit & Hippeus sculptor ac faber insignis, de quo Athenæus pag.233.vers.48.

d Fieri potest vt imago veri cometæ fulserit in opposita nube, non aliter quàm imagines in speculis redduntur.

e Thyphon infrà cap.48. ventus est, & vibratus ecnephias.

f Sinistre hîc Plinius Aristot. interpretatus est: non enim dicit in occasu cometas nūquam apparere, sed quod sæpe dissipentur supra Horizōtem, ac euanescant.

g Eo anno quo Cl. Cęsar veneno extinctus est.

h Huius meminit Suetonius in vita Iulij Cæsaris. vide Senecam Quæst.Nat.lib.6.cap.17. Cometes hic Christi seruatoris nostri natalem prænunciasse creditur.

i In antiqui denarij Romani altera parte spectatur Cęsaris effigies cum his literis: IMP. CAESAR DIVI III.VIR R.R.C. in altera verò, templi Veneris anterior facies cum stella, Cæsaris statua augurali habitu, & ara ad quam sacrificare, vota suscipere, & controuersias dirimere, interposito iureiurando, per Cæsarem, solebant, cum his literis: DIVO IVL.

Hipparchus de syderibus, per exempla historica, faces, lampades, trabes, bolides, & chasma cæli.

CAP. XXVI.

IDem Hipparchus nunquàm satis laudatus, vt quo nemo magis approbauerit cognationem cum homine syderum, animásque nostras partem esse cæli, nouam stellam & aliam in æuo suo genitam deprehendit: eiúsque motu, qua die fulsit, ad dubitationem est adductus ánne hoc sæpius fieret, mouerentúrque & eę, quas putamus affixas.[1] Idémque ausus, rem etiam Deo improbam, annumerare posteris stellas, ac sydera ad[2] normam expangere, organis excogitatis, per quæ singularum loca, atque magnitudines signaret: vt facilè discerni posset ex eo, non modò an obirent, nascerentúrve, sed an omnino aliquà transirent, mouerentúrve, item an crescerent, minuerentúrque, cęlo in hæreditate cunctis relicto, si quisquam, qui[3] rationem eam caperet, inuentus esset. Emicant & faces, non, nisi cùm decidunt, visę: qualis Germanico Cęsare gladiatorum spectaculum edente, præter ora populi meridiano transcurrit. Duo genera earum: Lampades vocant planè faces: alterum Bolidas, quale Mutinensibus malis visum est. Distant quod faces vestigia longa faciunt, priore ardente parte: Bolis verò perpetua ardens, longiorem trahit limitem. Emicant & trabes simili modo, quas[4] Docos vocant: qualis cum Lacedęmonij classe victi, imperium Græciæ amisêre. Fit & cęli ipsius hiatus,[5] quod vocant[a] chasma.

1 Idéoque. M.
2 ad nomen expungere. M. & Chiff. hoc est, Hipparch. stellas ad sydera redegisse, in singulis syderibus quot essent numerasse, nomina etiam reddidisse cum illis, tum syderibus.
3 cretionem CH & Pint. aditionem hæreditatis. ea voce intellig.
4 Decus. M. & CH.
5 quem. M.

ANNOTATIONES.

a Est & chasma terra αὐτομάτως discedente ac patefacta facta hiatus & vorago. Seuerus in Ætna vocat chaos. Id cùm subitò accideret, inferorum & deorum manium Romani veteres appellarunt, quomodo Græci χάσματα.

De cæli coloribus. CAP. XXVII.

FIt &[1] sanguinea species, & (quo nihil terribilius mortalium timori est)[a] incendiū, ad terras cadens inde, sicut Olympiadis centesimæseptimæ anno tertio, quum rex Philippus Gręciam quateret. Atque hęc ego[2] statis temporibus naturę, vt cętera, arbitror existere, non vt plerique variis de causis, quas ingeniorum acumen excogitat, quippe ingentium malorum

1 Fit & sanguinea specie. quo & c. M. Chiff.
2 ratis. M.

lorum fuêre prænuntia. Sed ea [b] accidisse, non quia hæc facta sunt, arbitror: verùm hæc ideò facta, quia incasura erant illa. Raritate autem occultam eorum esse rationem, ideóque non, sicut exortus suprà dictos, defectúsque, & multa alia, nosci.

ANNOTATIONES.

a Chasmatum proprij colores sunt puniceus & purpureus. Arist. Meteorolog. lib. 1. cap. 2. & de Mundo 3.

b De hoc fuse Seneca Nat. Quæst. lib. 2. cap. 32.

De flamma cæli. CAP. XXVIII.

1 Spiceæ coronæ. M. & Chiff.

CErnuntur & stellę cum Sole totis diebus, plerunque & circa Solis orbem, ceu [1] specie coronæ: & versicolores circuli, qualiter Augusto Cęsare in prima iuuenta Vrbem intrante, post obitum patris, ad nomen ingens capessendum.

De coronis cælestibus. CAP. XXIX.

1 cælóque. M.
2 Opimio iij. & Q. Fabio ii. coss. Vet. CH.

EXistunt eędem [a] coronæ circa Lunam, & circa nobilia astra. [1] cœlo quoque inhærentia. Circa Solem arcus apparuit, L. [2] Opimio, Q. Fabio consulibus: orbis L. Porcio, M. Acilio.

ANNOTATIONES.

a Coronas hîc vocat quod Græci ἅλως, & Latini areas: quando videlicet circa Solem, vel Lunam vel aliam claram stellam circulus conspicitur.

De circulis repentinis. CAP. XXX.

CIrculus rubri coloris L. Iulio, P. Rutilio coss. Fiunt prodigiosi, & longiores Solis defectus, qualis occiso Dictatore Cęsare, & Antoniano bello, totius penè anni pallore continuo.

Plures Soles. CAP. XXXI.

1 & antiqui. M.
2 quàm tres simul. Chiff.

ET rursus plures [a] Soles simul cernuntur, nec suprà ipsum, nec infra, sed ex obliquo, nunquàm iuxta, nec contra terram, nec noctu, sed aut oriente aut occidente. Semel & meridie conspecti in Bosphoro produntur, qui à matutino tempore durauerunt in occasum. Trinos Soles [1] antiqui sæpius vidêre: sicut SP. Posthumio, Q. Mutio: & Q. Martio, M. Portio: & M. Antonio, P. Dolobella: & M. Lepido, L. Planco coss. Et nostra ætas vidit Diuo Claudio principe, consulatu eius, Cornelio Orfito collega. Plures simul, [2] quàm tres, visi, ad hoc æui nunquam produntur.

ANNOTATIONES.

a Quos historici Soles, Græci παρήλια vocant: nostri verò virgas nominant. Fiunt autem quando nubes ex latere Solis vel orientis, vel occidétis collocata velut speculum εἴδωλον seu imaginem Solis recipit atque exprimit.

Plures Lunæ. CAP. XXXII.

1 quod M. & Chiff.

LVnæ quoque [a] trinæ, vt Cn. Domitio, C. Fannio consulibus, apparuêre: [1] quos plerique appellauerunt Soles nocturnos.

ANNOTATIONES.

a παρασεληνιον dicitur, & eandem habet causam materialem & efficientem, quam parelius.

Dierum lux nocte. CAP. XXXIII.

1 nocte. M. & Chiff.

L[a]Vmen de cælo noctu visum est, C. Cæcilio, Cn. Papyrio consulibus, & sępe aliâs, vt diei species [1] noctu luceret.

ANNOTATIONES.

a nihil aliud est quàm chasma suprà dictum.

Clypei ardentes. CAP. XXXIIII.

CLypeus ardens ab Occasu ad Ortum scintillans transcurrit, Solis occasu L. Valerio, C. Mario consulibus.

Ostentum cæli. CAP. XXXV.

1 in Lunæ magnitudine. M.
2 die. M. & Chiff.
3 Vidit id Syllanus. M. & Ch. nulla Licinij facta mentione.

SCintillam è stella cadere, & augeri terrę appropinquantem, ac postquàm [1] Lunæ magnitudine facta sit, illuxisse ceu nubilo [2] diei; dein cùm in cælum se reciperet, lampadem factam, semel vnquam proditur, Cn. Octauio, C. Scribonio coss. [3] Vidit hoc Licinius Syllanus Proconsul cum comitatu suo.

De discursu stellarum. CAP. XXXVI.

1 Ex his tūc procella, & in &c. M.

FIeri videntur & [a] discursus stellarum, nunquam temerè, vt non ex ea parte truces venti cooriantur [1] Existunt stellę & in mari terrísque.

ANNOTATIONES.

a Scintillas & discursus stellarum vocat id quòd Ptolomæus traiectiones.

De stellis Castoribus. CAP. XXXII.

1 fulgurum effigies. Ea &c. V. & M.

VIdi nocturnis militum vigiliis, inhęrere pilis pro vallo [1] fulgorem [a] effigie ea: Et antennis nauigantium, aliísque nauium partibus, ceu vocali quodam sono insistūt, vt volucres sedem ex sede mutantes: graues, cùm solitariæ venêre, mergentésque nauigia: & si in carinæ ima deciderint, exurentes: geminę autem salutares, & prosperi cursus pręnuntię: quarum aduentu fugari diram illam ac minacem, appellatámque [b] Helenam, ferunt. Et ob id Polluci & Castori id numen assignant; eósque in mari deos inuocant. Hominum quoque [c] capita vespertinis horis, magno pręsagio circumfulgent. Omnia incerta ratione, & in naturę maiestate abdita.

ANNOTATIONES.

a Gręci hoc meteoron vocant πολυδεύκεα, Latini Castorem & Polluccm.

b Solinus expositis multis malis quæ adfert mulierum sanguis menstruus: *Habet*, ait, *planè id solū salutare, quòd auertit sydus Helenę, perniciosissimū nauigantibus*. Apollo tamé in Oreste apud Euripidem, salutarem nautis Helenam esse pronuntiat. ζηνὸς γὰρ οὖσαν ζῆν νιν ἄφθιτον χρεών.

b

χαῖρέ τε, πολυδεύκει' ἐν αἰθέρος πτυχαῖς, σὺν Ἀθάνας ἴστᾳ ἐν τπαύλοις σωτῆρος.

c Sic apud Vergilium 2. Æneid. sub finem, caput Iulij ardere visum. *Ecce leuis summo de vertice visus Iuli Fundere lumen apex, tactúque innoxia molli Lambere flamma comas, & circum tempora pasci.*

De aëre. CAP. XXXVIII.

HActenus de [1] ipso mundo, syderibúsque. Nunc reliqua cęli memorabilia. Nanque & hoc cælum appellauêre maiores, quod alio nomine [a] aëra: omne quod [b] inani simile, vitalem hunc spiritum fundit. Infra Lunam hæc sedes, multóque inferior, (vt animaduerto propemodum constare) infinitum ex superiore natura aëris, [2] infinitum & terreni halitus miscens, vtraque sorte confunditur. Hinc [c] nubila, tonitrua, & [3] alia fulmina. Hinc grandines, pruinæ, imbres, procellæ, turbines. Hinc plurima mortalium mala, & rerum naturæ pugna secum. Terrena in cælum tendentia deprimit syderum vis: eadémque quæ spontè non subeunt, ad se [4] trahunt. Decidunt imbres, nebulæ subeunt, siccantur amnes, ruunt grandines, torrent radij, & terram in medium vndique impellunt. Iidem infracti resiliunt: &, quæ [5] potuêre, auferunt secum. Vapor ex alto cadit, rursúmque in altum redit. Venti ingruunt inanes, iidémque cum rapina remeant. Tot animalium haustus spiritum è sublimi trahit. At ille contrà nititur, tellúsque, vt inani, cælo spiritum infundit. Sic vltrò citrò commeante naturâ, vt tormento aliquo, mundi celeritate discordia accenditur. Nec stare pugnæ licet, sed assiduè rapta conuoluitur, & circa terram, [6] immenso rerum quasi globo tendit, subinde per nubes cælum [7] aliud obtexens. Ventorum hoc regnum. Itaque præcipua eorum natura ibi, & fermè reliquas [8] complexa causas: quoniam & tonitruum, & fulminum iactus, horum violentiæ plerique assignât. Quin & ideò lapidibus pluere interim, quòd vento sint rapti, & multa similiter. Quam ob rem plura simul dicenda sunt.

1 mundo ipso. M. & Chiff.
2 hæc dictio in Vetustis non leg.
3 illa fulmina. Emphaticôs.
4 trahit. Chiff.
5 potauêre, forsan legêdum esse.
6 immenso rerum causas globo ostendit. M. & Chiff.
7 aliud atque aliud Vet.
8 complexa à se. M.

ANNOTATIONES.

a Elegantissimi sunt versus Pacuuij in Chryse, de aëre.

Hoc vide circum supráque quod complexu tenet
Terram, quod nostri cælum memorant, Græci perhibent æthera,
Quicquid est hoc, is omnia format, animat, auget, alit, serit,
Sepelit, recipítque in se omnia, omniúmque idem est pater
Indidemque eadem quæ oriuntur de integro æquè eodem occidunt.

Vide supra caput primum.

b Videri enim propter raritatem non potest.

c Enumeratio est impressionum quæ in aëre fiunt, ex congressu & pugna contrariarum qualitatum.

De statis tempestatibus. CAP. XXXIX.

TEmpestatum, rerúmque [a] quasdam [1] statas esse causas; quasdam verò fortuitas, aut adhuc rationis incompertæ, manifestum est. Quis enim æstates, & hyemes, quæque in temporibus annua vice intelliguntur, syderum motu fieri dubitet? [2] Ergo vt Solis natura temperando intelligitur anno, sic reliquorum quoque syderum propria est quibusque vis, & ad suam cuique naturam fertilis. Alia sunt in liquorem soluti humoris fœcunda, alia concreti in pruinas, aut coacti in niues, aut glaciati in grandines: alia flatus, alia teporis, alia vaporis, alia roris, alia rigoris. Nec verò hæc tanta debent existimari, quanta cernuntur; cùm esse eorum nullum minus Luna tam immensæ altitudinis ratio declaret. Igitur, in suo quæque motu, naturam suam exercent: quod manifestum, Saturni maximè [b] transitus imbribus faciunt. Nec meantium modò syderum hæc vis est, sed multorum etiam adhærentium cælo, quoties errantium accessu impulsa, aut coniectu radiorum extimulata sunt: qualiter in [c] Suculis sentimus accidere, quas Græci ob id pluuio nomine Hyadas appellant. Quin & sua sponte quædam, [3] statisque temporibus, vt Hœdorum exortus. Arcturi verò sydus non fermè sine procellosa grandine emergit.

1 statutas. M.
2 vt Solis ergo. V H.
3 statutisque. M.

ANNOTATIONES.

a statas tempestates vocat simpliciter ortus & occasus syderum, qui certis temporibus ac vicibus oriuntur & occidunt: fortuitas quæ nulla certa cælesti ratione gubernantur.

b transitum hunc vulgò apertiones portarum vocãt.

c sunt 7. stellæ obscuræ, in capite Tauri: éstque vehemẽs sydus terrâ ac mari. Vide infra c.26. li.18.

De vi caniculæ. CAP. XL.

NAm Caniculæ exortu accendi Solis [1] vapores quis ignorat? cuius syderis effectus amplissimi in terra sentiũtur. Feruẽt maria exoriente eô, fluctuãt in cellis vina, mouentur stagna. [a] Orygem appellat Ægyptus feram, quam in exortu eius contrà stare & contueri tradit, ac velut adorare, cùm sternuerit. Canes quidem toto eo spatio maximè in rabiem agi, [2] non est dubium.

1 calores. Vet. vide infra cap. 39. lib. 18.
2 nulli dubium est. M.

ANNOTATIONES.

a Vide infra lib. 8. cap. 53.

Sydera in alijs signorum partibus, & temporibus aliâs influere. CAP. XLI.

QVin partibus quoque signorum quorũdam sua vis inest, vt autumnali æquinoctio, [1] brumáque, cùm [a] tempestatibus confici sydus intelligimus. Nec imbribus tantùm tempestatibúsque, sed multis & corporum, & ruris experimentis. [b] Afflantur alij sydere, alij commouentur, statis temporibus, aluo, neruis, capite, mente. Olea, & populus alba, & salices, folia [2] solstitio circumagunt. Floret ipso brumali die suspensa in tectis arentis herba pulegij, rumpuntur intẽtę spiritu membranæ. Miretur hoc, qui non obseruet quotidiano experimento, herbam vnam, quæ vocatur heliotropium, abeuntem Solem intueri semper, omnibúsque horis cum eo verti, vel nubilo obumbrante. Iam quidem lunari potestate ostrearum, conchyliorúmque, & concharum omnium [c] corpora augeri, ac rursus minui. Quin & soricum fibras respondere numero Lunæ, exquisiuêre diligentiores: minimúmque animal, formicam, sentire vires

1 brumaque. M.
2 Solstitij folia. M. & Chiff.

syderis

syderis, interlunio semper cessantem. Quo turpior homini inscitia est, fatenti præcipuè iumentorum quorundam in oculis morbos cum Luna increscere, ac minui. Patrocinatur vastitas[3] cæli immensa, discreta altitudine in duo[4] atque LXX. signa. Hæc sunt rerum, aut animantium effigies, in quas digessêre cælum periti. In his quidem mille sexcentas annotauêre stellas, insignes videlicet effectu, visuve. Exempli gratia, in cauda Tauri[d] septem, quas appellauêre Vergilias, in fronte Suculas, [e] Booten, qui sequitur Septentriones.

3 rei. M. Vetus sic habet: cæli, immensa altitudine discreta in. &c.
4 atque xl. ex Higinio. Martianus 47. numerat. Ptolomaus & Alfonsus 48.

ANNOTATIONES.

a Visus est hypallage, cum dixit sydus confici tempestatibus, pro conficere tempestates.

b hoc est syderantur. Morbi genus est, quem Græci ἀστροβολισμὸν appellant, aut quando corpus exarescit & fit tabidum, aut fit quis velut attonitus. Hoc in coniunctione Saturni cum Venere in Virgine fieri solet.

c Lucilius, Luna alit ostrea: implet & echinos, muribus fibras & pecu addit. Sola omnium capitatarũ, cæpa Luna senescente augetur, iuuenescente flaccessit, quasi syderis cursum perosa. Quamobrẽ eã Pelusiotę in cibis execrãtur.

d Fama & opinionę vulgi septem esse Virgilias, siue Pleiadas Aratus scribit, conspici tamen sex tantùm.

ἑπτὰ πόρος δὴ ταίγε μετ' ἀνθρώποις καλέονται,
ἓξ οἶαί περ ἐοῦσαι ἐπόψιαι ὀφθαλμοῖσι.
οὐ μέν πως ἀπόλωλεν ἀπευθὴς ἐκ Διὸς ἀστὴρ
ἐξ οὗ καὶ γενεῆθεν ἀκούομεν: ἀλλὰ μάλ' αὔτως
εἴρηται. ἑπτὰ δ' ἐκεῖναι ἐπιρρόιδην καλέονται.
ἓξ οἶαί περ ἐοῦσαι ἐπόψιαι ὀφθαλμοῖσι.

Homerus odyss. μ. tradit cùm Pleiades occidunt, Symplegadum scopulorum concursu & collisu vnam semper obteri: sed alteram in eius locum à Ioue restitui, vt earum numerus integer sit. Vide Athenæum lib. 11. ὀρείας. Pindarus vocat, tanquam ὀρείας, quod in Tauri cauda sitæ sint.

e Hunc Musæus in Leandro tardum vocat. καὶ μὴν ὀπιπεύων ἐς ὄψε δύοντα βοώτην, ἢ θρασὺν Ὠρίωνα, καὶ ἄβροχον ὁλκὸν ἁμάξης. Axen. Booten, & Temonem Varro appellat. Septentriones Homerus ἄμαξαν, ἄρκτον θ' ἣν καὶ ἄμαξαν ἐπίκλησιν καλέουσιν.

Imbrium, ventorum, & nubium causæ. CAP. XLII.

Extra has causas non negauerim existere imbres ventósque:[1] quoniam humidam à terra, aliàs verò propter[2] vapores fumidam, exhalare caliginem certum est. Nubésque[3] liquore egresso in sublime, aut ex aëre coacto in liquorem, gigni. Densitas earum, corpúsq; haud dubio coniectatur argumento, cùm Solem obrumperent, perspicuum aliàs etiam vrinantibus in quamlibet profundam aquarum altitudinem.

1 quoniam aliàs. Vet.
2 vaporem fumidam exhalari. M. & Ch.
3 vapore, ex Arist.

De tonitruis & fulguribus. CAP. XLIII.

Igitur non eam inficias, posse in has & [a] ignes[1] supernè stellarũ decidere, quales sereno sæpe cernimus, quorum ictu concuti aëra verum est, quando & tela vibrata strident. Cùm verò in nubem[2] peruenerint, vaporem[3] dissonum gigni, vt candente ferro in aquam demerso, & fumidum verticem volui. Hinc nasci procellas. Et si in nube luctetur flatus, aut vapor, tonitrua edi: si erumpat ardens, fulmina: si longiore tractu nitatur, fulgetra. His findi nubem, illis perrumpi. Et esse tonitrua impactorum ignium plagas: ideóque protinus coruscare igneas nubium rimas. Posse & repulsu syderum depressum, qui à terra meauerit, spiritum nube cohibitum tonare, naturâ strangulãte sonitum, dum rixetur, edito fragore, cùm erumpat, vt in membrana spiritu intenta. Posse & attritu, dum in præceps feratur, illum, quisquis est, spiritum accendi. Posse & conflictu nubium elidi, vt duorum lapidum, scintillantibus fulgetris.[4] Sed hæc omnia esse fortuita. Hinc bruta fulmina & [b] vana, vt quæ nullâ veniant ratione naturæ. Iis[5] percuti montes, iis maria, omnésque alios irritos iactus. Illa verò fatidica ex alto, statísque de causis, & ex suis venire syderibus. Simili [c] modò ventos vel potiùs flatus, posse[6] & ex arido, [d] siccóque halitu terræ gigni non negauerim: posse & aquis aëra expirantibus, qui neque in nebulam densetur, nec crassescat in nubes: posse & Solis [e] impulsu agi: quoniam ventus non aliud intelligatur, quàm[7] fluctus [f] aëris: pluribúsque etiam modis. Namque & è fluminibus, ac[8] niuibus, & è mari videmus, & quidem trãquillo, & alios quos vocant Altanos, è terra consurgere. Qui quidem cum in mari redeunt, Tropæi vocantur: si pergunt, Apogæi.

1 supernarum. Vet.
2 peruenerint. M.
3 altissimum. Vet.
4 Et hæc omnia.
5 his percuti montes. his &c. M.
6 & arido succoque anhelitu. M. & CH.
7 flatus M.
8 Sinibus. Corsi.

ANNOTATIONES.

a Fuit hæc sententia Epicureorum. At quàm falsa nemo non intelligit: stellę enim non cadunt, nec ignis nisi superius tendit, Vide Arist. 3. Meteor.

b quæ fulmina dicantur vana & quæ fatidica infrà dicetur.

c Quidam hîc cap. aliud incipiunt de ventis.

d Hæc est opinio Aristotelis. 2. Meteorol. cap. 1.

e Aristot. 2. Meteor. ὁ δ' ἥλιος καὶ παύει καὶ συνεξορμᾷ τὰ πνεύματα.

f Plutarch. in Caus. Nat. Ἀναξίμανδρος λέγει ἄνεμον εἶναι ῥύσιν ἀέρος. Idem: Στωικοὶ πᾶν πνεῦμα ἀέρος εἶναι ῥύσιν.

Qua ratione echo reddatur. CA. XLIV.

Montium verò flexus crebriq; vertices, &[1] conflexa cubito, aut confracta in humeros iuga, concaui vallium sinus, scindunt inæqualiter inde resultantem aëra: quæ causa etiã voces [a] multis in locis reciprocas facit.

1 aut complexi subito anfractu innumerosa iuga. Vet. M. habet, & conflexa subito aut fracta niuium erosa iuga.

ANNOTATIONES

a Ausonius ait Echo aëris & linguæ filiam esse, Varro in Sesquivlysse. *Pieridum comes quæ tenes cauata putri gelo montiũ saxa.* Oui. 3. Meta.

De ventis iterum. CAP. LXV.

Sine[1] fine [a] ventos generant iam quidam etiam specus, qualis in[2] Dalmatiæ ora, vasto in præceps hiatu: in quem deiecto leui pondere, quamuis tranquillo die, turbini similis emicat procella. Nomen loco est Senta. Quin & in [b] Cyrenaica prouincia rupes quędam Austro traditur sacra, quam profanum sit attrectari hominis manu, confestim Austro voluente harenas. In domibus etiam[3] multis, manu facta inclusa opacitate ceptacula auras suas habent, adeò causa non deest. Sed plurimum interest, flatus sit, an ventus. Illos status atque perspirantes; quos non tractus aliquis, verùm terræ sentiunt:[4] qui non aura, nõ procella maris, sed appellatione quoque ipsa venti sunt: qui siue assiduo mundi[5] incitu, & contrario syderum occursu nascuntur; siue hic est ille generabilis rerum naturæ spiritus, huc[6] illuc tanquam in vtero aliquo vagus;

1 Iam sine fine ventos generant quidam etiam specus.
2 Dalmatia, ore vasto præceps hiatu. Chif.
3 multa madefacta inclusa opacitate conceptacula. Ch.
4 qui non aura, non procella, sed maris appellatione quoque ipsa venti sunt. Chiff. Mares itaque existimantur impari numero. infra ca. seq.
5 incitatu. Chiff.
6 illicque. Tol.

siue dispari errantium syderum ictu, radiorúmque multiformi iactu flagellatus aër; siue à suis [c] syderibus exeunt his propioribus, siue ab illis cælo affixis cadunt, palàm est [7] illud quoque legem naturæ habere non ignotam, etiamsi nondum percognitam.

7 illos. M. CH.

ANNOTATIONES.

a De ventis vide Arist. de Mundo cap. 3. & Meteo. lib. 2. capite 2.
b Vide Pomponium Melam lib. 1. cap. de Cyrenaica.
c Hoc ex Epicureorum sententia.

Naturæ & obseruationes ventorum. CAP. XLVI.

Viginti [1] amplius autores Græci veteres prodidêre de his obseruationes. Quo magis miror, orbe [2] discordi, & in regna, hoc est in [3] membra, diuiso, tot viris curæ fuisse, tam ardua [4] inuentu; inter bella præsertim & infida hospitia, piratis etiam omnium mortalium hostibus transitus fermè tenentibus: vt hodie quędam in suo quisque tractu ex eorum commentariis, qui nunquam eò accessêre, verius [5] noscat, quàm indigenarum scientia: nunc verò pace tam festa, tam gaudente prouentu rerum artiúmque principe, omnino nihil addisci noua inquisitione, imò ne veterum quidem inuenta perdisci. Non erant maiora præmia in multos dispersa fortunæ magnitudine: & ista plures sine pręmio alio, quàm posteros iuuandi, eruerunt. [6] Namque mores hominum senuêre, non fructus: & immensa multitudo aperto, [7] quodcunque est, mari, hospitalíque litorum omnium appulsu nauigat; sed lucri, nō scientię gratia. Nec reputat cęca mens, & tantùm auaritię intenta, idipsum scientia posse tutiùs fieri. Quapropter scrupulosiùs, quàm instituto fortassis conueniat operi, tractabo ventos, tot millia nauigantium cernens.

1 & amplius. M.
2 tam discordi. Vet.
3 membra terra. M.
4 inuentu perquirere. Vet.
5 noscant. Vet.
6 Iámque. M.
7 quocunque. M.

Ventorum [a] *genera.* CAP. XLVII.

Veteres [1] quatuor omnino [2] seruauêre, per totidem mundi partes, (ideò nec Homerus plures nominat) hebeti, vt mox iudicatum est, ratione. [3] Secuta ætas octo addidit, nimis subtili, & concisa: proximis inter vtranque media placuit, ad breuem ex numerosa additis quatuor. Sunt ergo bini in quatuor cęli partibus: ab Oriente æquinoctiali Subsolanus, ab Oriente brumali Vulturnus: illum [4] Apelioten, hunc Eurum Græci appellant. A Meridie Auster, [b] & ab Occasu [5] brumali Africus; Noton & Liba nominãt. Ab Occasu [6] æquinoctiali Fauonius, ab [7] Occasu solstitiali Corus: Zephyron & Argesten vocant. A Septentrionibus, [c] Septentrio: intérque eum & Exortum solstitialem, Aquilo, [8] Aparctias dicti & Boreas. Numerosior ratio quatuor his interiecerat, Thrasciam, media regione inter Septentrionem, & Occasum [9] solstitialem: itémque Cæcian, media inter Aquilonem & Exortum æquinoctialem. [10] Ab Ortu solstitiali Phœnician, media regione inter ortum brumalem & Meridiem. Item inter Liba & Noton, compositum ex vtroque medium, inter Meridiem & [11] hybernum Occidentem, Libonoton. Nec finis. alij quippe Mesen nomine etiamnum addidêre inter Borean & Cæcian: & inter Eurum & Noton, Euronotum. Sunt etiam quidam peculiares quibusque gentibus venti, non vltra certum procedentes tractum, vt Atheniensibus [d] Sciron, [12] paulùm ab Argeste deflexus, reliquæ Græciæ ignotus. [13] Aliubi clarior, idem Olympias vocatur. Consuetudo omnibus his nominibus Argesten [14] intelligit: & Cæcian aliqui vocant Hellespontian, & eosdem [15] alibi aliter. Item in Narbonensi prouincia clarissimus ventorum est [e] Circius, nec [16] vlli violentia inferior, Ostian [f] plerunque [17] rectâ Ligustico mari perferens: idem non modò in reliquis partibus cæli [18] ignotus, sed ne Viennam quidem, eiusdem prouinciæ vrbem, attingens, paucis antè [19] limitibus iugi modici occursu tantus [20] ille ventorum coercitus. Et Austros in Ægyptum penetrare negat Fabianus. Quo fit manifesta lex naturæ, ventis etiam & tempore, & fine dicto. Ver ergo aperit nauigantibus [g] maria: cuius in principio, [h] Fauonij hybernum molliunt cælum, Sole Aquarij xxv. obtinente partem. Is dies sextus est ante Februarias Idus. Competit fermè & hoc omnibus, quos deinde pœnam, per singulas [i] intercalationes vno die anticipantibus; rursúmque lustro sequenti ordinem seruantibus. Fauonium quidam ad [21] vij, Calendas Martij, Chelidonian vocant, ab hirundinis [22] viso: nonnulli verò Ornithian, vno & lxx. die post brumam, ab aduentu auium, flantem per dies nouem. Fauonio contrarius est, quem Subsolanum appellauimus Datus [23] est autem huic exortus Vergiliarum in totidem partibus Tauri, sex diebus ante Maias Idus, quod tempus austrinum est, huic vento Septentrione contrario. Ardentissimo autem æstatis tempore exoritur Caniculæ sydus, Sole primã partem Leonis ingrediente: qui dies xv. ante Augustas Calend. est. Huius exortum diebus octo fermè Aquilones antecedunt, quos [k] Prodromos appellant. Post biduum autem exortus, iidem Aquilones constantius [24] perflant diebus quadraginta, [25] quos [l] Etesias [m] vocant. [26] Molliri eis creditur Solis vapor geminatus ardore syderis: nec vlli ventorum magis stati sunt. Post eos rursus Austri frequentes, vsque ad sydus Arcturi, quod exoritur vndecim diebus ante æquinoctium Autumni. Cum hoc Corus incipit. Corus autumnat: huic est contrarius Vulturnus. Post id æquinoctium diebus ferè quatuor & quadraginta Vergiliarum occasus hyemem inchoat: [27] quod tempus in iii. Idus Nouembris incidere consueuit: [28] hoc est Aquilonis hyberni, multúmque æstiuo illi dissimilis, cuius ex aduerso est Africus. Ante brumam autem septem diebus, totidémque posteà, sternitur mare halcyonum fœturæ, vnde nomen hi dies [n] traxêre: reliquum tempus hyemat. Nec tamen sæuitia tempestatum concludit mare. Piratæ primùm coëgere mortis periculo in mortem ruere, & hyberna experiri maria: nunc idem hoc auaritia cogit. [29] Ventorum frigidissimi sunt, quos à Septentrione diximus spirare, & vicinus his Corus. ij [30] & reliquos compescunt, & nubes abigunt. Humidi, Africus,

1 ecrnēs veterū. Chiff.
2 seruásse. Vet.
3 proxima. Vet.
4 Apheliotem. Ch.
5 solstitiali.
6 brumali.
7 ab ortu solstitiali. Long.
8 Aparctias & Boreas dicti. Chiff.
9 brumalē.
10 æquinoctiale: phæniciam media. hæc qua interiacēt superuacanea sunt.
11 æstiuum.

12 paulò. M.
13 alibi vbi. M.
14 intelligi. Et. M.
15 aliâ. Chiff.
16 vllo in violentia. Chiff.
17 rectè. M. vet.
18 ignoratus est. CH. M.
19 mollibus. Vet.
20 ille ventus coercetur. Vet. & CH.
21 vij. Chriff.
22 visu. M.
23 Est autem exortus. Verg. M.
24 perflant his diebus. M.
25 quos Etesias appellant. Chiff.
26 Molliri eos. CH. M. Vet.
27 quod in tempus. Vet.
28 Hic est Aquilo hybernus. M.
29 Venti etiam. CH.
30 hi. Chiff.

Africus; & præcipuè Auster Italiæ. Narrant & in Ponto Cæcian in se trahere nubes. Sicci Corus, & Vulturnus, præterquàm desinentes. Niuales Aquilo, & Septentrio. Grandines Septentrio importat, & Corus: æstuosus Auster: tepidi Vulturnus, & Fauonius. Iidem Subsolano sicciores: & in totum omnes à Septentrione & Occidente sicciores, quàm à Meridie & Oriente. Saluberrimus autem omnium [31] Aquilo: noxius Auster, & magis siccus, fortassis quia humidus frigidior est. Minus esurire eo spirante creduntur animantes. Etesiæ [n] noctu desinunt [32] ferè, & à tertia diei hora oriuntur. [33] In Hispania & Asia [o] ab Oriente flatus est eorum, in Ponto ab Aquilone, reliquis in partibus à Meridie. Spirant autem & à bruma, [34] cùm vocantur [p] Ornithiæ, sed leniores & paucis diebus. Permutant & duo naturam cum situ. Auster Africæ serenus, Aquilo nubilus. Omnes venti vicibus suis spirant maiore ex parte, [35] aut vt contrarius desinenti [36] incipiat. Cum proximi cadentibus surgunt, à læuo latere in dextrum vt Sol, ambiunt. De ratione eorum menstrua, quarta maximè Luna decernit. Iisdem autem ventis in contrarium nauigatur, prolatis [q] pedibus, vt noctu plerunque aduersa vela concurrant. Austro maiores fluctus eduntur, quàm Aquilone: quoniam ille [37] infernus ex imo maris spirat, hic summo. Ideóque post Austros noxii præcipuè terræ motus. Noctu Auster, interdiu Aquilo vehementior. Et ab Ortu flantes diuturniores sunt ab Occasu flantibus. Septentriones impari ferè desinunt numero: quę obseruatio & in aliis multis rerum naturę partibus valet. Mares itaque existimantur [38] impari numero. Sol & auget, & comprimit flatus. Auget exoriens occidénsque, comprimit [39] meridianis æstiuis temporibus. Itaque medio diei aut noctis plerunque sopiuntur, quia aut nimio frigore, aut æstu soluuntur. Et imbribus [40] venti sopiuntur. Expectantur autem maximè, vnde nubes discussę adaperuêre cælum. Omnium quidem (si libeat obseruare minimos ambitus) redire easdem vices quadriennio exacto Eudoxus putat, non ventorum modò, verùm & reliquarum tempestatum magna ex parte. Et est principium lustri eius semper intercalari anno Caniculę ortu. De generalibus ventis hæc.

31 *Vide nũ rectius legatur, Aquilo, quia siccus & frigidior: noxius Auster fortassis, quia magis humidus. Chiff.*

32 *Flare. M.*

33 *In Hispaniam & Asiam ab Oriẽte flatus est eorum: in Ponto ab Aquilone, in Meridiem. Reliquis autem partibus spirant & à &c V.*

34 *qui. Vet.*

35 *del. aut.*

36 *incipiat: aut quam proximè cadentibus surgat. Lõg. & M.*

37 *inferius ex imo mari. Chiff.*

38 *impares numeri. Vet.*

39 *meridianis & æstiuis. M.*

40 *venti sop. des. hac in Chif. M. & rectè.*

ANNOTATIONES.

a Vetera exemplaria non separant hoc caput à præcedenti.

b Odyss. ε, σὺν δ' εὖρός τε νότος τ' ἔπεσε, ζέφυρός τε δυσαής, καὶ βορέης αἰθρηγενέτης. Musæus, μαρναμένων ἀνέμων τῆς ζεφύρῳ δ' ἀντέπνεεν εὖρος, καὶ νότος ἐς βορέην μεγάλας ἐφέηκεν ἀπειλάς. Aristot. tamen 2. Meteorolog. ventos ex aduerso ruentes simul flare non posse tradit.

c Mirum quod Aristoteles 2. Meteor. Austrum à mũdi parte quæ antarctico polo subiecta est, flare negat, quòd tam procul ad nos vsque flatus peruenire non possit, cùm in Problematibus, & lib. de Mundo ad Alex. illinc flare tradat. Ouid. certè 4. de Ponto ab ortu suo procul digressum, languidum accedere scribit.

Hîc oritur Boreas, oræque domesticus huic est,
Et sumit vires à propiore loco.
At Notus aduersa tepidus qui spirat ab arce,
Est procul, & rarus, languidiórque venit.

d Ouid. *Scythiam Septemque triones*
Horriferi inuasit Bôreas, contraria tellus
Nubibus assiduis pluuióq; madescit ab Austro.
idem, *Letiferi calidi spirarunt flatibus Austri:* νότος ἀπὸ τῆς νοτίδος ab humore & nebula. Homerus κὰδ δὲ ὅτι ῥέεν ἱδρώς. Idem, ὅτε θαλάσσης κῦμα τόσον βοᾷ ποτὶ χέρσον ποντόθεν ὀρνύμενον πνοιῇ βορέω ἀλεγεινῇ.

e Strabo zephyros & præcipuè Argestas σκείρωνας vocari ab Atheniensibus scribit, ὅτι πνέουσιν ἀπὸ σκειρωνίδων σκοπέλοις, quoniam spirant à scopulis Sceironiis. Quidam hunc ventum eundem esse putant cum Iapyga, Cauro, Hellespontio, Olympia.

f Hunc Strabo lib. 4. Melamborum vocat. Circio tam vehementi vt tecta nonnunquam auferat, ne Galliam rapidus infestaret, Augustus aliquando votum extoluit & sacrum fecit. Anemothidos Palladis Methone templum fuit. Vide Alex. ab Alex. cap. 22. 3.

g Maria hyeme clausa sunt cælo tempestatibus fœdo ac procelloso: aperiuntur vêre. Diem anni quo nauigationem auspicabantur feriis publicis celebrabant. Veget. *Post natalem verò nauigationis, qui solenni certamine, publicóque spectaculo multarum gentium celebratur, &c.* Turn. cap. 24. lib. 18. Aduer.

h Fauonius inter omnes ventos mitissimus. *Soluitur acris hyems gratâ vice veris & Fauonî.* Horat. Plaut. in Milite, *Liquidius culúsque ero quàm ventus est Fauonius.* Idem ibid. *Hic Fauonius serenus est, istic Auster imbricus: hic facit tranquillitatem, iste omnes fluctus continet.*

i quartò quoque anno.

k Vide infrà cap. 28. lib. 18. circa medium.

l Etesias constat flare à Septentrione. Lucret. *Etesiæ flabra Aquilonum.* Licenter poëtæ Aquilolonem, siue Boream, medium inter Orionem & Vrsam, Septentrionem, Græcorum Aparctiam vocant. Flant Prodromi diebus octo ante ortum Caniculę. Etesię verò biduo post; Aristoteli & Suidæ gignũtur sole dissoluente collectum humorem. ἀπὸ τοῦ ἔτους nomen est impositum, quòd sint anniuersarij. Occidentem versus ij flant ad Zephyrum, Argesten, Thrascian: Orientem verò ad Apheliotem. Nauales, vel, vt alij legunt, Niuales Varro appellat in Ephemeridie, Nauales Etesiæ diutius & vberius flauerant, & autumnum ventosum fecerant.

m Vide infrà cap. 32. lib. 10.

n Vide Senecam.

o Venti Septentrionales omnes numero quinque: Aquilo, Cęcias, Aparctias, Thracias, Argestes.

p Etesiæ imbecilliores.

q Pes nauticum vocabulum, imus est veli angulus: aliis funis quo velum tenditur. Virg. *vnà omnes fecere pedem*, id est, vela tetenderunt. Proferre pedem Seruio est, funibus & suis podiis imam veli partem minus adducere, siue vtramque veli partem æquatam esse non pati, quod fit obliquato veli sinu, dum producitur funis alter, reducitur. Sic colligitur ventus vt aduersæ naues eodem vento inflatæ ac pulsæ possint concurrere. Funes hos vorioria vocat Plautus, *Hic ventus nũnc secundus est, cape versorum.* Propedes Isidorus ex Turpilio, *Quasi cum ventus fert nauem in mare secundum, si quis propedem misit in veli sinistrum.* Si anginam ex Cinna vocat funem. *Qui autem naui ad malum constrngit atque angina regit stabilem fortissima cursum.* Tur. cap. 4. li. 20. Aduers.

De repentinis flatibus.
CAP. XLVIII.

NVnc de repentinis [a] flatibus, qui exhalante terrâ (vt dictum est) coorti, rursúsque deiecti, interim obducta nubium cute multiformes existunt. Vagi [1] quippe & ruentes torrẽtiũ modo (vt [2] aliquibus placere ostẽ-

1 *d. in M.*
2 *aliquies. Chiff.*

dimus) tonitrua & fulgura edunt. Maiore verò illati pondere incursúque, si latè siccam [3] ruperint nubem, procellam gignunt, quæ vocatur à Græcis Ecnephias. Sin verò [4] depresso sinu arctiùs rotati effregerint, sine igne, hoc est sine fulmine, verticem faciunt, qui Typhon [b] vocatur, id est, vibratus Ecnephias. Defert hic secum [5] aliquid [c] abruptum è nube gelida, conuoluens versánsque, & ruinam suam illo pondere aggrauans, & locum ex loco mutans rapida vertigine: præcipua nauigantium pestis, non antennas modò, verùm ipsa nauigia contorta frangens, tenui remedio aceti in aduenientem effusi, cui frigidissima est natura. Idem illisu [6] ipse repercussus, correpta secum in cælum refert, sorbétque in excelsum. [d] Quòd si maiore depressæ nubis eruperit specu, sed minus lato quàm procella, nec sine fragore, [e] Turbinē vocant, proxima queque prosternentem. Idem ardentior, accensúsque dū [7] furit, [f] Prester vocatur, amburens contacta pariter & proterens.

3 rupère. Chiff. 4 depressum sinum. Vet.

5 aliquid abreptum.

6 ipso. V.

7 fuerit. Chiff.

ANNOTATIONES.

a De his Aristoteles in Meteor. & Gellius li.19. Rhodig. ca.19.20.

b Gellius loco citato. Alius est Typhon cometes suprà cap.25.

c Aristoteles de Mundo, τῶν δὲ ἀνέμων οἱ μὲν κατὰ ῥῆξιν νέφεος γενόμενοι καὶ ἀνάλυσιν τοῦ πάχυς πρὸς ἑαυτοὺς ποιούμενοι ἐκνεφίας καλοῦνται Et Meteo. lib.3. ἐὰν δ' ἄθροον πνεῦμα, καὶ πυκνότερον ἐξέλθῃ, ἐκνεφίας ἄνεμος γίνεται. Vide Senecā Quęstio. Natur. lib.5. ca.12.

d τὸν στρόβιλον. Ventos hos nubibus inclusos & tanto impetu erumpentes Ennius his versibus significat. Per ego *Deûm sublimes subices humidas, Vnde oritur imber sonitu sæuo & spiritu.* Vide Festum hac de re.

e Huc videtur pertinere prima sequentis capitis periodus, perperam ex hac sua sede in alienam traiecta.

f Est etiam πρηστὴρ χθόνιος: Arist. ἀναφύσημα vocat, cùm spiritus ex terræ hiatibus explosus mare vi se circumagit & contorquet.

Alia prodigiosa genera tempestatum. *CAP. XLIX.*

NOn fit autem aquilonius Typhon, [1] nec niualis aut niue iacēte Ecnephias. Quòd si simul [2] rupit nubem, exarsitque, & ignem habuit, [3] non postea concepit, fulmen est. Distat à Prestere, quo flamma ab igne. Hic latè funditur flatu, illud conglobatur impetu. [a] Vortex autem [4] remeando distat à turbine, [5] & quo stridor à fragore. Procella latitudine ab vtroque, desiecta nube veriùs, quàm rupta. Fit & caligo belluæ similis, nube dira nauigantibus. Vocatur & columna, cùm spissatus humor rigénsque ipse se sustinet. Ex eodem genere, & [6] in longam veluti fistulam nubes aquam [b] trahit.

1 nec niualis Ecnephias. Redundant enim tria illa verba, Aut niue iacente. ex Vet. & Arist. 1 Meteor. 2 rumpit. 3 ac non postea concipit. ex M. & Chiff. 4 meando. Vet. 5 turbine, quomodo &c. ex Chiff & d. in Vet. omnibus. 6 & in lōgum veluti fistulæ aquam &c. Chiff.

ANNOTATIONES.

a Vorticem Græci σίφωνα: alij τυφῶνα vocant. Apollodor. in Meteor. Arist. Ἀριστοτέλης, inquit, τυφῶνα οἷον τυπῶνα καλεῖ, διὰ τὸ τύπτειν σφόδρως καὶ ῥηγνύειν τὰ στερεὰ σώματα: ναῦται δὲ σιφῶνα, διὰ τὸ δίκην σιφῶνος ἀνασπᾶν τὸ ὕδωρ θαλάσσης. Vide Turn. ca. 20. lib.4. Adu.

b Præter Ecnephian, siue procellam, vorticem, siue typhonem turbinem siue strobilum & presterem nominat Aristoteles, θύελλαν, ἐξυδρίαν, λαίλαπα, καταιγίδα, ἀναφύσημα, de quibus Rhodig. ἐκνεφίας vero, ἀποδέας, εὐθύνους, hîc referre nihil attinet, cùm aliam naturam, rationémque habeant, vt & imbres τροπαῖοι. Petrus Victorius Romæ in prima regione ædem Tempestati sacram fuisse tradit.

Quibus in terris fulmina non cadant. *CAP. L.*

HYeme & æstate rara fulmina, contrariis de causis; quoniam hyeme densatus aër nubium crassiore corio spissatur, omnísque terrarum exhalatio rigens ac gelida, quicquid accipit ignei vaporis, extinguit. Quæ ratio immunem Scythiam & circà rigentia à fulminum casu præstat, & è diuerso nimius ardor Ægyptum. Siquidem calidi siccique halitus terræ, [1] raras admodum, tenuésque & [2] infirmas densantur in nubes. Vere autem & autumno, crebriora fulmina, corruptis in vtroque tempore, æstatis hyemísque causis. Qua ratione [3] crebra in Italia, quia mobilior aër mitiore hyeme, & æstate nimbosa, semper quadammodò vernat, vel autumnat. Italię quoque partibus iis, quæ à Septentrione discedunt ad teporem, qualis est Vrbis & Campaniæ tractus, iuxtà hyeme & æstate fulgurat, quod non alio [4] situ.

1 rarò. M. 2 hac verba, & infirmas in quibus dam desunt. 3 crebra sunt in Italia. Chiff.

4 situ eminus. M.

Fulgurum [a] genera, & miracula. *CAP. LI.*

FVlminum ipsorum plura genera traduntur. Quæ sicca veniunt, non adurunt, sed dissipant. Quæ humida, non vrunt, sed infuscant. Tertium est, quod clarum vocant, mirificæ maximè naturæ, quo dolia exhauriuntur intactis [b] operimentis, nullóque alio vestigio relicto. Aurum, & æs, & argentum liquatur intus, [c] sacculis ipsis nullo modo ambustis, ac ne confuso quidem signo ceræ. Marcia princeps Romanarum icta grauida, partu exanimato, ipsa citra vllum aliud incommodum vixit. In [1] Catilinanis prodigiis, Pompeiano ex municipio M. Herennius Decurio sereno die fulmine ictus est.

1 Catilinianis. Ve aliis Catilianis.

ANNOTATIONES.

a Fulgurum genera Rhodigino cap.13. lib.8. καταιβάται, ἀργῆτες, ψολόεντα, quæ, vt vult Suidas, maxima celeritate icta comminuunt. Ab his tribus generibus quidam trisulcum fulmen dictum volunt.

b Vide Senecam cap.31. lib.2. Quæst. Natur. Arist. de Mundo cap.3. Meteor. lib.2. cap.1. lib.3. cap.1.

c Vide quod adnotatum de Mithridate cap. 2. lib.25. Varro lib.3. Rerum diuinarum. Lucius Scipio cùm aurum haberet in cista viminea, ita fulmine est icta, vt cista esset integra, aurum verò colliquisset. Nonius in voce liquidum. Plutarchus in simpposia. καὶ κυλιχνίων ἀργυρῶν ξυλίνοις ἐγκειμένων ἐλύτροις, τὸ μὲν ἄργυρον σύζεσθαι τακέντα, τὸ δὲ ξύλον ἄπτικτον καὶ ἀπαθὲς εὑρεθῆναι.

De obseruationibus. *CAP. LII.*

THuscorum [a] literæ nouem Deos emittere fulmina existimant, eáque esse vndecim generum: Iouem enim trina iaculari. Romani duo tantùm ex iis [1] seruare: diurna attribuentes Ioui, nocturna [b] Summano, rariora sanè eadem

1 Seruauere. CH.M.

ne eadem de causa[c] frigidioris cæli. Hetruria erumpere[2] terra quoque arbitratur, quæ infera[3] appellat, brumali tẽpore facta, sæua maximè & execrabilia, cùm sint omnia, quæ terrena[4] existimant, non illa generalia, nec à syderibus veniẽtia, sed ex proxima atq; turbidiore natura. Argumentum euidens[5] est, quòd omnia à superiore cælo decidentia obliquos[6] habeant ictus: [d] hæc autem quæ[7] vocantur terrena, rectos. Sed quia ex priore materia cadunt, ideò creduntur è terra exire, quoniam ex[8] repulsu nulla vestigia[9] edant, cùm sit illa ratio non[10] inferni ictus, sed aduersi. A Saturni ea sydere proficisci subtiliùs ista consectati putant: sicut cremantia, à Martis. Qualiter, cùm Volsinij oppidum Thuscorum [e] opulentissimum[11] totum concrematum est fulmine. Vocant & familiaria [f] in totam vitam fatidica, quæ prima fiunt familiam suam cuique indepto. Cæterùm existimant non vltra [g] decem annos portendere priuata, præterquam aut[12] matrimonio primo facta, aut natali die: publica non vltra tricesimum annum, præterquam in deductione oppidorum.

2 è terra. M.
3 appellantur. M.
4 existimãtur. M.
5 deest in Chiff. M.
6 habent. Chiff.
7 vocant. CH.
8 percussu. Chiff.
9 edunt. CH. M.
10 inferi. Chiff.
11 opulentum. M.
12 patrimonio. M. Senec.

ANNOTATIONES.

a Hetrusci iudicabant fulmina ob hoc tantum fieri vt aliquid significarent: Philosophi contra, fulminum causam efficientem nubium collisioni assignabant: postquam verò facta essent aliquid portendere existimabant.

b Plutoni summo Deorum manium. Quis tamen Summanus esset, Ouidius dubitare videtur his versibus,

Reddita, quisquis is est, Summano templa feruntur:
Tunc cùm Romanis Pyrrhe timendus eras.

c quia locis tepentibus cœlum propter ἀντιπερίστασιν frigidius est.

d Et casus. Inde obstita fulgurita dicuntur, quasi obliqua, ex obliquo tacta & collapsa. vide quod notatur cap. 47. lib. 8.

e Et Lugdunum florentissima ciuitas, Nerone imperante. Hetrusci quas vocarunt manubias, id est, fulminum iactus, à tribus superioribus syderibus, Saturno, Ioue, Marte decidere putarunt: sed præcipuè Ioue, qui colluctantes inter se nimiũ Saturni humorem, & immodicum ardorem Martis, medius ipse prorumpere cogit. Iouis fulmina mitiora esse tradunt, Saturni sæua & execrabilia, Martis cremantia. Itaque Iouis fulmen afflare tantum, leuíque iniuria lædere: Saturni punire, ac perimere. Martis accendere: vnde trisulca quoque fulmina appellata fuisse quidam censent. Abstrusius est quod fulguralibus Hetruscorum libris continebatur, ex vndecim manubiis nouem diis traditis, tres Iouem habuisse: quarum prima est eius solius arbitrij, placida & monitoria tantùm: secunda ex consilio Deorum concentum: quæ non impune mittitur: tertia consensu Deorum superiorum, seu inuolutorũ, quæ peruastat & imis summa commiscet. Had. Iun. ca. 16. 5. Alex. ab Alex. c. 13. 5. Sunt & postulatoria fulmina, quæ contempta nec procuratu expiatione indigent.

f Seneca Quæst. Natur. lib. 2. cap. 47. fulmina perpetua, quorum significatio in totam vitam pertinet, nec vnam rem id enuntiat, sed contextum rerum per omnem deinceps ætatem futuram complectitur. Hæc sunt fulmina quæ prima accepto patrimonio & in nouo hominis aut vrbis statu fiunt.

g Seneca idem, Quæst. Nat. lib. 2. cap. 48. Priuata fulgura negant vltra decimum annum, publica vltra tricesimum posse differri.

De fulminibus euocandis. CAP. LIII.

Extat Annalium memoria, sacris quibusdam, & precationibus vel cogi fulmina, vel impetrari. Vetus fama Hetruriæ est, impetratum, [1] Volsinios vrbem agris depopulatis subeunte monstro, quod vocauère Voltam. Euocatum & à Porsena suo rege. Et ante eum à Numa sæpius hoc factitatum, in primo annalium suorum tradit L. Piso grauis author: quod imitatum parùm ritè Tullium Hostilium ictum [a] fulmine. Lucósque, & aras, & sacra habemus:[2] intérque Statores, [3] & Tonantes, & [b] Feretrios: Elicium quoque accepimus Iouem. Varia in hoc vitæ sententia, & pro cuiúsque animo. [4] Imperari naturæ, audacis est credere: nec minus hebetis, beneficiis abrogare vires: quando in fulgurum quoque interpretatione eò profecit scientia, vt [c] ventura alia finito die præcinat: & an [d] peremptura sint fatum, aut [e] apertura [5] potiùs alia fata, quæ lateant innumerabilibus in vtroque publicis priuatísque experimentis. Quamobrem sint ista (vt rerum naturæ libuit)[6] aliis certa, aliis dubia, aliis probata, aliis damnanda. Nos cætera, quæ sunt in his memorabilia, non omittemus.

1 Volsiniis & vrbe & agris depopulatis. Vet. Chiff.
2 inter quà statores. Vet. alij inter quæstores.
3 ac. M. Chiff.
4 Imperare naturæ audacis est credere, nec minus, auitis beneficiis. CH. Imperare naturæ sacra audacis. Vet.
5 prius. Chiff.
6 aliàs certa, aliàs. Chiff. M.

ANNOTATIONES.

a Idem scribitur cap. 2. lib. 28.

b Feretrio optima spolia dicabantur. Numæ Pompilij lex prima: *Quouis auspicio, classe procincta opima spolia capiuntor, Ioui Feretrio bouem cedito quei cæpit, æris ducenta darier oporteto.* Secunda, *Spolia in Martis asam: in campo solitaurilia vtra voluerit cædito.* Tertia, *Spolia Iano Quirino agnum marem cædito, quei cæperit centum ex ære dato.*

c Seneca cap. 49. lib. 2. ex Cecinna: Peremptalia fulmina, quæ tollunt priorum minas: Regalia quæ regum ciuitati minantur: Monitoria quę docent quid cauendum sit, aut impendentis periculi euitationem continent.

d Exoratura, placatura, vt pericula submoueantur. Vide Senecam cap. 35. 26. Quæst. Nat.

e auersura.

Catholica fulgurum. CAP. LIIII.

Fvlgetrum [a] priùs cerni, quàm tonitrũ audiri, (cùm simul fiant) certum est. Nec mirum; quoniam lux sonitu velocior. Ictum autem & sonitum congruere, ita modulante naturà. Sed sonitum profecti esse fulminis, non illati: etiamnum spiritum ocyorem fulmine, ideo quati prius omne & afflari, quàm percuti: nec quenquam tangi, qui prior viderit fulmen, aut [1] tonitrum audierit. Læua [b] prospera existimantur, quoniam læua parte mundi ortus [2] est. Nec tam aduentus spectatur, quàm reditus siue ab ictu [3] resiliat ignis, siue opere confecto, aut igne consumpto spiritus [4] remeet. In sedecim partes cælum in eo [5] respectu diuisere Thusci. Prima est à Septentrionibus ad Æquinoctialem exortũ: secunda ad Meridiem: tertia ad Æquinoctialem occasum: quarta obtinet, quod reliquum est, ab Occasu ad Septentriones. Has iterum in quaternas diuisère partes, ex quibus octo ab Exortu sinistras, totidem è contrario ap-

1 tonitrua. Vet.
2 deest in CH.
3 resilit. CH.
4 remeat. Chiff.
5 aspectu. M.

pellauêre dextras. Ex his maximè dira,[6] quæ Septentrionem ab Occasu attingunt. Itaque perplurimùm refert, vnde venerint fulmina, & quò concesserint. Optimum est, in exortiuas redire partes. Ideo cùm à prima cæli parte venerint, & in eandem concesserint, summa felicitas portenditur, quale Syllæ Dictatori ostentum datum accepimus. Cætera ipsius mundi portione minus [7] prospera aut dira. Quædam fulgura enuntiare non putant fas, nec audire, præterquam si hospiti indicentur, aut parenti. Magna huius obseruationis vanitas, tacta Iunonis æde, Romæ [8]deprehensa est Scauro Consule, qui mox [9] princeps fuit. Noctu magis, quàm interdiu, sine tonitribus fulgurat. Vnum animal hominem non semper extinguit, cætera illicò: [10] hunc videlicet natura tribuente honorem, cùm tot belluæ viribus præstent. Omnia contrarias [11] incubant in partes:[12] homo, nisi conuertatur, vi percussus non expirat. Supernè icti considunt. Vigilans ictus conniuentibus oculis, dormiens patentibus reperitur. [c] Hominem ita exanimatum cremari fas non est: condi [d] terrâ religio tradidit. Nullum animal, nisi exanimatum, fulmine accenditur. Vulnera [13] fulminatorum [14] frigidiora reliquo corpore sunt.

6 qua per Septentriones Occasũ. Vet.
7 prospera. At dira quædam fulmina enim ciare. M.
8 depressa. Long.
9 lego, Senatus princeps &c.
10 huic. M.
11 concidunt. M
12 homo nisi conuertatur in percussas nõ expirat. v. Si conuertatur in percussas non respirat. M.
13 fulminitorum. Festus.
14 frigidiora sunt reliqui. Chiff.

ANNOTATIONES.

a Fulminis vim & impetum eleganter describit Plautus in Amphytrion. his verbis: *Strepitus, crepitus, sonitus, tonitrus, vt subito, vt properè, vt tonuit valide?*

b Ad consuetudinem Romani augurij dixit Ennius,

Quum tonuit læuum bene tempestate serena.

At Homericus Vlysses apud Achillem querens de ferocitate Troianorum, nescio quid hoc modo enunciat: *Prospera Iuppiter his dextris fulguribus edit:* Cicero 2. de Diuinat: Homeri versus est, *Ζεὺς δὲ σφὶν κρονίδης ἐνδέξια σήματα φαίνων.* Victorius cap. 3. lib. 3. Muretus in Varronem cap. 6. 3. Apud Nonium è Catone. Fulguratores dicuntur fulgurum inspectores, vt extispices, haruspices. Vide Alex. ab Alex. cap. 13. 5. Turneb. cap. 35. 29. vide suprà cap. 8.

c Credidit antiquitas Iouem tonare ac fulminare si quando iratus impios & periuros vlcisci velit, aut lucos & sacra loca violata, profanata, contaminata, parùm caste habita, expiari. Itaque vt Acro scribit, Aruspicum & Pontificum doctrina, pollutum fuit quicquid de cælo tangeretur. Turn. cap. 29. lib. 29. Inde apud Plautum in Trinummo, fulguritæ arbores. In 12 Tabulis, *Si hominem fulmin iobis occisit em supra genua tollito homo: sei fulmine occisus esit, ei iusta nulla fieri oporteto.* Artemidorus, *οὐ γὰρ οἱ κεραυνωθέντες μετατίθενται, ἀλλ' ὅπου ἂν ὑπὸ τοῦ πυρὸς καταληφθῶσιν, ἐνταῦθα κεῖνται.* Scalig. in Festum voce occisum. Turn. cap. 22. in leg. 12. Tabul.

d Antiquitus priusquã gleba iniecta esset, locus vbi crematum corpus erat, nil religionis habebat: iniecta gleba tumulis corpus humatum dicebatur, & gleba.

Quæ non feriantur fulmine.
CAP. LV.

EX iis, quæ terrâ gignuntur, lauri fruticem nõ icit: nec vnquam quinque altiùs pedibus descendit in terram. Ideò pauidi altiores specus tutissimos putant: aut tabernacula è pellibus belluarum. [a] quas [1] vitulos appellant, quoniam hoc solum animal ex marinis non percutiat, sicut nec è volucribus aquilam, quæ ob hoc [2] armiger huius teli fingitur. In Italia inter [3] Tarracinam & ędem [b] Feronię, turres bellicis temporibus desiêre fieri,[4] nulla non earum fulmine diruta.

1 marinos vitulos. Vet.
2 armigera. Chiff
3 Terracinem & ędem Feroniam. Ch.
4 quia nonnullæ carũ fulmina diruta. M.

ANNOTATIONES.

a Phocas scilicet. Harum pellis vt & Hiænarum fulmine non tangitur.

b Feronia libertorum Dea, in cuius templo ij, siue bello capti, siue cõpedibus ac ergastulo educti, seu vindicta manumissi foret, seu testamẽto, seu cẽsu liberorum statũ munera & conditionem accipiebant. Alex. ab Alexand. c. 10. 4. In Feroniæ templo numine affiati super ignem citra noxiam incedebant: vt & virgines dicatæ templo Dianæ Persicæ in Castrabalis, & ad montem Soractis Hyrpiarum familiæ, quibus senatusconsulto perpetua munerum vacatio concessa est. Idem cap. 2. 7. Plin. cap. 2. 7.

De prodigiosis pluuiis,[a] lacte, sanguine, carne, ferro, lana, lateribus coctis.
CAP. LVI.

PRæter[1] hæc inferiore [b] cælo relatum in monumẽta est, lacte & sãguine pluisse, M. [2] Acilio, C. Porcio COSS.[3] & sæpe antàs [c] carne, sicut [4] C. Volumnio, Seruio Sulpicio COSS. éxque ea non [5] putruisse, quod non diripuissent aues. Item ferro in Lucanis, anno antequam M. Crassus à Parthis interemptus est, omnésq; cũ eo Lucani milite, quorũ magnus numerus in exercitu erat. Effigies, quæ [6] pluerat, spongiarum ferè similis fuit: aruspices [7] cauenda præmonuerũt superna vulnera. L. autem Paulo, C. Marcello COSS. lana pluit circa castellum Carissanum, iuxta quod post [8] annũ T. [d] Annius Milo occisus est. Eodem causam dicente lateribus coctis pluisse,[9] in eius anni acta relatum est.

1 Præter hæc relatũ monumẽtis est, cælum lacte &c. M.
2 Attilio. Chiff.
3. In vetust. & Chiff. legitur, & sæpe antẽas sunt carne, L Volumnio &c.
4 Publio. ex Valerio cap. 6 1.
5 perpuruisse. CH. & M.
6 pluit. Chiff.
7 deest in Vet. M. & CH.
8 d. ĩn Chif.
9 in acta eius anni.

ANNOTATIONES.

a Cælestes aquas siue pluuias in sublime piscium examina secum rapere vide cap. 1 lib. 31. Apud Athenæum lib. 8. ex Phinia & Phylarcho piscibus aliquando pluit. Contigit id in Chersoneso toto triduo. Autore Eustathio in Dardania & Pæonia ranis pluit tam multis vt incolis aufugiendum fuerit. Diodorus 4. Biblioth. Idem accidisse scribit in Vellaunis non ita ante multos annos: vna nocte tantum erucarum è cælo decidit, vt eas in domo reptantes, biduo toto, accensa palea vrere necessum fuerit, vix ad id sufficiente hominum mulierúmque turba. Viee Rhodig. c. 3. 24.

b Cùm hæc prodigia, ostentáque acciderent prodigiali Ioui sacrum fiebat. Plautus in Amphit. *Sed mulier postquam experrecta es, Prodigiali Ioui, Aut mola salsa hodie, aut thure comprecatam oportuit.*

c Liuius lib. 3. primæ Decad.

d Cæsar lib. 3. belli Ciuilis, lapidis ictu periit, dum oppugnaretur Cossa in agro Taurino.

De crepitu armorum, & tubarum de cælo audito.

CAP.

CAP. LVII.

ARmorũ crepitus, & tubæ sonitus auditos è cælo Cimbricis bellis accepimus: [1]crebrósque & priùs, & postea. Tertio verò cõsulatu Marij ab [2]Ametinis, & Tudertibus spectata arma cœlestia, ab Ortu Occasúque inter se concurrentia, pulsis quæ ab Occasu erant. Ipsum ardere cælum, minimè mirum est, & sæpius visum, [3] maiore vi ignis nubibus correctis.

1 crebrique M. & CH
2 Amamertinis. Ch.
3 maiore igne. Ch. M.

De lapidibus è cælo cadentibus.
CAP. LVIII.

CElebrãt Græci[a] Anaxagoram Clazomenium, Olympiadis septuagesimæoctauæ secundo anno, prædixisse cælestium [1] literarum scientia, quibus diebus saxum casurum esset è Sole. Idque factum interdiu in Thraciæ parte ad Aegos flumen. Qui lapis etiam nunc ostenditur, magnitudine [2]vehis, [3]colore adusto, comete quoque illis noctibus flagrante. Quòd si quis prædictum credat, simul fateatur necesse est, maioris miraculi diuinitatem Anaxagoræ fuisse, soluíque rerum naturæ intellectum, & cõfundi omnia, si aut ipse Sol lapis esse, aut vnquam lapidem in eo fuisse credatur: [b] decidere tamen crebrò non erit dubium. In [c] Abydi gymnasio ex ea causa colitur hodiéque, modicus quidem, sed quẽ in medio terrarum casurum idem Anaxagoras prædixisse narratur. [4] Colitur & Cassandriæ, quæ Potidæa vocitata est, ob id deducta. Ego ipse vidi in Vocõtiorum agro paulò antè delatum.

1 militarium. Ch.
2 vehiculi. Vet. vehibilis. Salã.
3 calore adustus. Salam.
4 Colitur & Potidaa, qua Cassandria vocitata est, colonia ab eo deducta.

ANNOTATIONES.

a Hegesibuli vel Eubuli filium, Archelai & Euripidis magistrum, Anaximenis discipulum. de quo Leopard. cap. 17. 4.

b Vide cap. 1. lib. 31.

c Romæ quoties lapidibus pluisset, vel ab vrbano Prætore, vel à Maximo Pontifice nouendiale sacrificiũ indicebatur, procurandi expiandique ostenti gratia. Alexan. ab Alex. cap. 27. 5.

De arcu cælesti. CAP. LIX.

ARcus [a] vocamus, extra miraculum frequentes, & extra ostentum. [b]Nam ne [1] pluuios quidem, aut serenos dies, cum fide portendunt. Manifestum est, radium Solis immissum [c] cauę nubi, repulsa acie in Solem refringi, [d] colorúmque [2]varietatẽ misturã nubium, aëris, [3] igniúmque [e] fieri. Certè nisi Sole aduerso non fiunt, nec vnquã, nisi dimidia circuli forma: nec noctu, quãuis Aristoteles prodat aliquando visum, quod tamen fatetur idẽ non nisi [4] quarta decima [f] Luna posse. Fiunt [5] autẽ hyeme, maximè ab Æquinoctio autumnali die decrescente. Quo rursus crescente ab Æquinoctio verno, non existunt: nec circa solstitium longissimis diebus: bruma verò, hoc est, breuissimis diebus, frequenter. Iidem [6] sublimes humili Sole, humilésque sublimi, & minores [7] occidente vel oriente, sed in latitudinem diffusi, meridie exiles, verùm [8] ambitus maioris. Aestate verò per meridiem non cernuntur, post autumnĩ Æquinoctium, quacunque hora: nec vnquam plures simul, quàm duo. [g]Cætera [9] eiusdem naturæ non multis dubia esse video.

1 pluuiales. M.
2 Varietates. M.
3 luminúmque. Vet. atricesima. M. & Chiff.
5 autem hi maxime. M. vide Rhodig. cap. 27. lib. 22.
6 Sole sublimes humili &c. M.
7 Oriente vel occidente. M. Chif.
8 ambitu maiores. M.
9 eius. M.

ANNOTATIONES.

a Vide Rhodig. à cap. 24. vsque ad 32. lib. 22.

b Seneca: *Vndecunque apparuit non easdem minas affert. A Meridie ortus magnam vim aquarum vehit. Vinci enim non potest vehementissimo sole, tantum est illi virium. Si circa occasum refulsit, rorabit, & leniter impluet. Si ab Ortu circáve surrexerit, serena promittit.* Plautus de ana bibace in Curc. *Ecce autem bibit arcus: pluet, credo, herclè hodie.* Poeta Elegiacus: *Cæruleus pluuias cur bibit arcus aquas?* Irin geminam copiosissimum imbrem portendere hoc versu docet Aratus, καὶ δίδυμοι διὰ μέγαν οὐρανὸν ἶρις. Interpres eius Theon causam reddit.

c Humidus enim vapor, in nubem concrescens, ac deinde εἰς μικρὰς ῥανίδας νοτίζων in exiguas stillas liquescens non imaginem figuræ τὴν τοῦ σχήματος μορφὴν, sed coloris ostendit varietatem.

d Tales colores apparent in Sapphiro nitida candelæ obiecta, in aquæ cyatho quem feriunt Solis radij, in vitri, crystallíve angulosa massa, ad lucem conuersa. πολυώνυμον ὕδωρ vocat Hesiodus.

e fit etiam per emphasin, siue simphasin, lineis non rectis sed refractis. Plutarch.

f ἐν τῇ πανσελήνῳ Arist. Eodem anno bis visam nocturnã Irin in Aquilone, Luna in meridie posita, non quidem plena, sed amphicyrto obseruatum est.

g Tota hæc periodus initium esse debet capitis sequentis.

De grandine, niue, pruina, nebula, rore.
CAP. LX.

GRandinem conglatiato imbre gigni, & niuem eodem humore molliùs coacto, pruinam autem ex rore gelido. Per hyemem niues cadere, non grandines: ipsásque grandines interdiu sæpius, quàm noctu, & multò celeriùs resolui, quàm niues. Nebulas nec æstate, nec maximo frigore existere. [a]Rores neque gelu, neque ardoribus, neque ventis, nec nisi serena nocte. Gelando liquorem minui, solutáque glacie non eundem inueniri modum.

ANNOTATIO.

a Ros imber tenuis, Alcam ait esse Iouis & Lunæ filiam. Διὸς θυγάτηρ ἔρσα τρέφει, καὶ σελάνας δίας. Nam, vt inquit Plutarchus, πανσέληνος δροσοβόλος ἐστὶν: ac ideo canes pleniluniis ἥκιστα ἰχνοσκοπίαις ἐντυγχάνουσιν, quoniam roris frigiditas odorem abolet, nec ἐᾷ ῥεῖν τὰς τῶν ζώων ἀποφορὰς: quæ causa est cur διαθρύπτος sit ἡ ὥρα τοῦ ἔαρος, Rhodig. capite 20. 26. Victorius capite 17. 14. Plutarchus ἐν φυσικοῖς αἰτίαις tradit obesas mulieres rore pannis, aut mollibus velleribus collecto ac excepto pinguedinem minuere ac consumere. Victorius cap. 6. 2. A rore milites rorari dicuntur: qui & Ferentarij, qui primi armatura leui prælium committunt, quemadmodum cœlum rorat ante pluuiam. Plaut. in Friuolæria, *Vbi rorarij estis? D. en sunt.*

De nubium [a] imaginibus.
CAP. LXI.

VArietates colorum figurarúmque in nubibus cerni, prout admistus ignis

[1] superet aut [2] vincatur.

1 superat. M. 2 vincitur. M.

ANNOTATIO.

a Vide Arist. Meteor. lib. 1. cap. 2.

De proprietatibus cæli in locis. CAP. LXII.

Præterea quasdam proprietates [1] cæli quibusdam locis esse. Roscidas æstate Africæ noctes. In Italia Locris, & in [a] lacu Velino, nullo non die apparere arcus. Rhodi & Syracusis nunquam tanta nubila obduci, vt non aliqua hora Sol cernatur: qualia aptiùs suis referentur locis. Hæc sint dicta de aëre.

1 d. in Ch.

ANNOTATIO.

a Lago di Riete hodie dicitur.

De natura terræ. CAP. LXIII.

Sequitur terra, cui vni rerum naturæ partium, eximia propter merita, cognomen indidimus maternæ venerationis. Sic hominum illa, vt cælum Dei: quæ nos nascentes excipit, natos alit, semélque editos sustinet semper: nouissimè complexa [a] gremio iam à reliqua natura abdicatos, tum maximè, vt mater [b] operiens; nullo magis [1] sacramento, quàm quo nos quoque [c] sacros facit, etiam monumenta ac titulos gerens, noménque prorogãs nostrum, & memoriam extendens contra breuitatem æui. Cuius numen vltimum iam nullis [2] precamur irati graue: tanquam nesciamus hanc esse solam, quæ nunquam irascatur homini. Aquæ subeunt in imbres, rigescunt in grandines, tumescunt in fluctus, præcipitantur in torrentes: aër densatur nubibus, furit procellis. At hæc benigna, mitis, indulgens, vsúsque mortalium semper ancilla, quæ coacta generat! quæ sponte fundit! quos odores saporésque! quos succos! quos tactus! quos colores! quàm bona fide creditum [3] fœnus reddit! quæ nostri causa alit! Pestifera enim animantia, vitali spiritu habente culpam, necesse est illi seminata excipere, & genita sustinere. Sed in [4] malis generantium noxa est. Illa serpentem homine percusso non amplius recipit, pœnásque etiam inertium nomine exigit: illa medicas fundit herbas, & semper homini parturit. Quin & venena, nostri misertam instituisse credi potest; [5] ne in tædio vitæ diræ famis mors terræ meritis alienissima, lenta nos consumeret tabe, ne lacerum corpus abrupta dispergerent, ne laquei torqueret pœna præpostera, incluso spiritu, cui quæreretur exitus: ne in profundo quæsita morte, sepultura pabulo fieret, ne ferri cruciatus scinderet corpus. [6] Ita est, miserta genuit id, cuius facillimo haustu, illibato corpore, & cum toto sanguine extingueremur, nullo labore, [7] sitientibus similes: [8] qualiter defunctos, non volueris, non fera attingeret, terræque seruaretur, qui sibiipsi perisset. Et, vt verum fateamur, terra nobis malorum remedium [9] genuit, nos illud vitæ fecimus venenum. Nos enim & ferro, quo carere non possumus, simili modo vtimur. Nec tamẽ quereremur meritò, etiamsi malefici [10] causa tulisset. Aduersus vnam quippe naturæ partem ingrati sumus: [11] quasi non ad delicias quásque, non ad contumelias, seruiat homini. In maria iacitur, aut, vt freta admittamus, [12] eroditur aquis: ferro, ligno, igne, lapide, fruge, omnibus cruciatur horis: multóque plus, vt deliciis, quàm vt alimentis famuletur nostris. [13] Et tamen quæ summa patitur atque extrema cute, tolerabilia videantur. Penetramus in viscera, auri argentíque venas, & æris ac plumbi metalla fodientes; gemmas etiam & quosdam paruulos quærimus [14] lapides, scrobibus in profundum actis. Viscera eius extrahimus, vt digito gestetur gemma, quam petimus. Quot manus atteruntur, vt vnus niteat articulus! Si vlli essent inferi, iam profecto illos auaritiæ atque luxuriæ cuniculi refodissent. Et miramur si eadem ad noxã genuit aliqua. Feræ enim, credo, custodiunt illam, arcéntque sacrilegas manus. [15] Nonne inter serpentes fodimus, & venas auri tractamus cum [16] veneni radicibus? Placatiore tamen Dea [17] ob hoc vtimur, quod omnes hi opulẽtiæ exitus ad scelera cædésque & bella tendunt: quámque sanguine nostro irrigamus, insepultis ossibus tegimus. Quibus tamẽ, velut exprobrato furore, tandem ipsa se obducit & scelera quoque mortalium occultat. Inter crimina ingrati animi & hoc duxerim, quòd naturam eius ignoramus.

1 sacro merito. Ch. sacramento. rectius.
2 imprecamur rati graue. Vet.
3 d. in M.
4 in bis malis.
5 ne in tædio vita fames, mors terræ meritis alienissima, lenta nos consumeret tabe. Chiff.
6 Ita genuit id. M. cætera quæ interposita sunt delenda.
7 sentientibus.
8 quotaliter.
9 genuit: illud vita fecimus venenum. Num enim & ferro. interrogatiuè. To Vet. facimus. Chif.
10 causam attulisset. Vet.
11 Quásue nõ inseruit. Toll. interrogando.
12 eruitur. Vet.
13 Illa tamen. M.
14 lapides. Scrobibus in profundũ actis viscera. M. alia distinctione. petimus quot. alia distinct.
15 Nos inter. Tol. Nã inter. Sal.
16 venenis traducibus. Vet. alij. venenis trucibus; & rectè.
17 Tol. delet.

ANNOTATIONES.

a Ennius apud Varronẽ, *Est corpus terra, quæ dederat, ipsa capi, neque dispendij facit hilum.* Alibi. *Quæ dedit illa capit, neque dispendi facit hilum.* Idem ex Epicharmo. *Isthæc terra gentes omnes peperit, & resumit denuò: Isthæc dat cibaria, isthæc omnibus fruges gerit.*

b Magnam olim & impiam fraudem admittere censebatur, qui in naufragum, aut insepultum quemuis, terram non iniecisset, Buzyre apud Athenienses eius caput execrato, qui id neglexisset. Horat. *Ne parce malignis arenæ ossibus & capiti inhumato Particulam dare.* Catullus in Argonaut. *Nec iniecta tumulabor mortuo tetra.*

c Vetus lex fuit: *Vbi corpus hominis demortui condas, sacer locus esto.* Plutarchus sacros mortuos appellat: quoniam eorum sacra sepulchra sunt: inde Græcis dictum ἀκινητὰ μὴ κινει. Rhodig. cap. 19. 17.

De forma terræ. CAP. LXIIII.

Est autem figura prima, de qua consensus iudicat. [a] Orbem certè dicimus [1] terræ, globúmque verticibus includi fatemur. Neque enim absoluti orbis est forma; in tanta montium excelsitate, tanta [b] camporum planitie; sed cuius amplexus, si capita [2] linearum comprehendantur ambitu, figuram absoluti orbis efficiat: id quod ipsa rerum naturæ cogit ratio, non eisdem causis, quas attulimus in cęlo. Nanque in illo caua in se conuexitas vergit, & cardini suo, hoc est terræ, vndique incumbit. Hęc, vt solida atque conferta, assurgit, [3] intumescenti similis, extráque protenditur. Mundus in centrum vergit: at terra exit à centro immensum eius globum in formam orbis

1 terræ globũ, quem. M. & Chiff.
2 cunctarum linearum. Vet.
3 & intumescenti similis ex vtraque parte extenditur. M.

assidua circa eam mundi volubilitate cogente.

ANNOTATIONES.

a Esse τυμπανοειδῆ quosdam existimasse, alios κωνοειδῆ, alios τραπεζοειδῆ Plutarchus in Placitis philosophorum scribit. Qui globosam esse putant, ob id apeirona vocant, quòd rotundi corporis nullis sit finis, nullum initium.

b Ea ratione Sophocles in Oedipode Sternuchon vocat: sterna enim & νῶτα τῆς γῆς latæ fusæque planities: αὐχένες vero angusti campi metaphoricῶs dicuntur. Vide Rhodig. cap. 18. 15.

De [a] Antipodibus, an sint, & aquæ rotunditate.

CAP. LXV.

INgens hîc pugna literarum, contráque vulgi; circunfundi terræ vndique homines, conuersísque inter se pedibus stare, & cunctis similem esse cæli verticem, ac simili modo ex quacunque parte mediam calcari: illo quærente, cur non decidant contrà siti: tanquam non[1] & ratio præstò sit, vt nos non decidere mirentur illi. Interuenit sententia quámuis indocili probabilis turbæ, [b] inæquali globo, vt si sit figura pineæ nucis; nihilominus terram vndique incoli. Sed quid hoc refert, alio miraculo exoriente? pendere ipsam, ac non cadere nobiscum, ceu spiritus vis mundo præsertim inclusi, [2] dubia sit: aut possit cadere, naturâ repugnante, & quò cadat, [3] negante. Nam sicut ignium sedes non est nisi in ignibus, aquarum nisi in aquis, spiritus nisi in spiritu, ita terræ, arcentibus cunctis, nisi in se locus non est. Globum tamen effici mirum est, in tanta planitie maris camporúmque. Cui sententiæ adest Dicæarchus vir in primis eruditus, regum curâ permensus mõtes, ex quibus altissimum prodidit Pelion, M. ccl. pass. ratione perpendiculi, nullam esse [4] eam [5] portionem vniuersæ rotunditatis colligens. Mihi incerta hæc videtur coniectatio, haud ignaro quosdam Alpium vertices, longo tractu, nec breuiore L. millibus passuum assurgere. Sed vulgò [6] maxima hæc pugna est, si coactam in verticem aquarum quoque figuram credere cogatur. Atqui non aliud in rerum natura aspectu manifestius. Namque & dependentes vbique guttæ paruis globátur orbibus: & pulueri illatæ, frondiúmque lanugini impositæ, absoluta rotunditate cernuntur: & in poculis repletis media maximè tument. quæ propter subtilitatem humoris, [7] mollitiámque in se residentem, ratione faciliùs, quàm visu, deprehendũtur. Idque etiã magis mirum, in poculis repletis, addito humore minimo circumfluere quod superfit: contrà euenire ponderibus additis ad vicenos sæpe denarios: scilicet quia intus recepta liquorem in verticem attollant: at cumulo eminente [8] infusa dilabantur. Eadem est causa propter quam è nauibus terra non cernatur, è nauium malis conspicua: ac procul recedente nauigio, si quid quod fulgeat religetur in mali cacumine, paulatim descẽdere videatur, & postremò occultetur. Denique Oceanus, quem fatemur vltimum, quanam alia figura cohæret, atque non decideret, nullo vltrà margine includente? [8] Ipsum id ad miraculum redit, quonam modo, etiamsi globetur, extremum non decidat mare. Contra quod, vt sint plana maria; & qua videntur figura, non posse id accidere, magno suo gaudio, magnáque gloria inuentores Græci subtilitate geometrica docent. Namque cùm è sublimi in inferiora aquæ ferantur, & [9] sit hæc natura earum confessa: nec quisquam dubitet [10] in litore vllo accessisse eas quò lõgissimè deuexitas passa sit: procul dubio apparere, quò quid humilius sit, propius centro esse terræ, omnésque lineas, quæ emittuntur ex eo ad proximas aquas, breuiores fieri, quàm quæ ad extremũ mare à primis aquis. Ergo totas, omníque ex parte aquas vergere in centrum: ideoque non decidere: quoniam in interiora nitantur. Quod ita formasse artifex [11] Natura credi debet, vt cùm terra arida & sicca constare per se ac sine humore non posset, nec rursus stare aqua, nisi sustinente terrâ, mutuo [12] implexu iungerentur: hac sinus pandente, illa verò permeante totam, intrà, [13] extrà, suprà, venis, vt vinculis, discurrentibus, atque etiam in summis iugis erumpente: [14] quo spiritu acta, & terrę pondere expressa, siphonum modo emicat: tantúmque à periculo decidendi abest, vt in summa quæque & altissima exiliat. Qua ratione manifestum est, quare tot fluminum quotidiano accessu maria non crescant.

Margin notes: 1 in M. d. — 2 dubium sit. Chiff. — 3 non dante. Vet. — 4 eam altitudinem proportione vniuersitatis. Vet. — 5 portione vniuersæ rotunditatis, hoc est, si vniuersæ rotunditatis species proportionem. quod genus locutionis Plinio in primis est familiare. — 6 maximè. M. & Sabellicus. — 7 mollitiémque in se residentem. Tol. — 8 infrà. Vet. — 8 In id ipsum admirandum redit. Chiff. — 9 sit hic naturæ earũ consensus. M. — 10 in littus vllum accessisse eas, nisi quo longissima. Vet. — 11 Natura. Chiff. — 12 complexu fungerentur. Vet. Tol. — 13 extrà, intra sup. — 14 quibus.

ANNOTATIONES.

a De iis Manilius & Lucretius. Lactantius li. 3. negat Antipodas.

b Multis sedibus & veluti scalarum gradu distincto.

Quomodo aqua sit terræ innexa.

CAP. LXVI.

EST igitur in toto suo globo tellus [a] medio ambitu præcincta circunfluo mari. Nec argumentis hoc inuestigandum, sed iam experimentis cognitum.

ANNOTATIONES.

a Hic Plinius mediam tantùm terram mari præcinctam esse, reliquum verò dimidium eminere extra vndas velut pila aut globus aquis innatans ait ex Thalis Milesij sententia. Aristoteles de Cælo libro 2.

De nauigatione maris, & fluminum.

CAP. LXVII.

A Gadibus, columnísque Herculis, Hispaniæ, & Galliarum circuitu, totus hodie nauigatur Occidens. Septentrionalis verò Oceanus, maiore ex parte nauigatus est, auspiciis Diui Augusti Germaniam classe circumuecta ad [a] Cimbrorum promontoriũ: & inde immenso mari prospecto, aut famâ cognito, ad [1] Scythicam plagam, & humore nimio rigentia. Propter quod minimè veri simile est illic maria deficere, vbi [2] vis humoris superet. Iuxtà verò ab Ortu ex Indico mari, sub eodem sydere [b] pars tota vergens in Caspiũ ma-

Margin notes: 1 Scythicã ad plagam. Chiff. — 2 humoris vis. Ch. & M.

re, pernauigata est Macedonum armis, Seleuco atque Antiocho regnantibus, qui & Seleucida atque Antiochida ab ipsis appellari voluêre. Circa Caspium quoque[3] multa Oceani litora explorata, paruóque breuiùs, quàm totus, hinc aut illinc Septentrio eremigatus. Vt tamen coniecturæ locum sic quoque non relinquat, ingens argumentum paludis Mæoticæ, siue ea illius Oceani sinus est, vt multos aduerto credidisse, siue angusto discreti situ restagnatio. Alio latere Gadium, ab eodem Occidente, magna pars meridiani sinus ambitu Mauritaniæ nauigatur hodie. Maiorem quidem eius partem, & Orientis, victoriæ Magni Alexādri lustrauêre, vsque in Arabicum sinum. In quo rés gerente C. Cæsare Augusti filio, signa nauium ex Hispaniensibus naufragiis feruntur agnita. Et Hanno, Carthaginis potentiâ florente, circunuectus à Gadibus ad finem Arabiæ, nauigationē eam prodidit scripto: sicut ad extera Europę noscenda missus eodem tempore Himilco. Præterea Nepos Cornelius author est,[c] Eudoxum quēdam sua ætate, cùm Lathyrum regem fugeret, Arabico sinu egressum: Gades vsque peruectum: multóque ante eum Cælius Antipater, vidisse se, qui nauigasset ex Hispania in Æthiopiam commercij gratia. Idem Nepos de Septentrionali circuitu tradit, Quinto Metello Celeri, C.[4] Afranij in Consulatu collegæ, sed tum Galliæ proconsuli, Indos à rege Sueuorum dono datos, qui ex India commercij causa nauigantes, tempestatibus essent in Germaniam abrepti. Sic maria circunfusa vndique diuiduo globo, partem orbis auferunt nobis: nec inde huc, nec hinc illò peruio tractu. Quæ contemplatio, apta detegendæ mortalium vanitati, poscere videtur, vt totū hoc, quicquid est, in quo singulis nihil satis est, ceu subiectum oculis, quātū sit, ostendam.

3 multo labore Oceani. M.

4 Sabellicus dum emendauit, Africani.

ANNOTATIONES.

a Chersonesum Cimbricam quam incolunt Holsatienses.

b Sydus hic plagam mundi significat. vide Turn. cap. 24. lib. 18. Aduer.

c Nauigatorem, non Astrologum, de quo Petronius in Satyra, *Eudoxus quidem in excelsissimi montis cacumen conscendit, vt astrorum cælique motus deprehenderet.* Vide Strabonem lib. 2. qui diuersæ est à nostro autore sententiæ.

Quæ portio terræ habitetur.
CAP. LXVIII.

IAm[1] primùm in dimidio computari videtur, tanquam nulla portio ipsi decidatur Oceano: qui toto circundatus medio, & omnes cæteras fundens recipiénsque aquas, & quicquid exit in nubes, ac[a] sydera ipsa tot & tantæ magnitudinis pascens, quo tandem amplitudinis spatio credetur habitare? Improba & infinita debet esse tam vastæ molis possessio. Adde quòd ex relicto plus abstulit cælum. Nam cùm sint eius quinque partes, quas vocāt [b] Zonas, infesto[c] rigore & æterno gelu premitur omne, quicquid est subiectum duabus extremis, vtrinque circa vertices, hunc, qui[d] Septentrio vocatur, eúmque qui aduersus illi Austrinus appellatur. Perpetua caligo vtrobique, & alieno molliorum syderum aspectu, maligna, ac pruina tantùm albicans[2] lux. Media verò terrarum, quà Solis orbita est,[e] exusta flammis & cremata, cominus vapore torretur. Circà duæ tantùm, inter exustam, & rigentes, temperantur: eæque ipsæ inter se non[f] perui, propter incendium[3] syderis. Ita terræ tres partes abstulit cælum: Oceani rapina in incerto est. Sed & relicta nobis vna portio, haud scio an etiam in maiore damno sit. Idē siquidē Oceanus infusus in multos (vt[4] diximus) sinus, adeò vicino accessu interna maria allatrat, vt centum XV. millibus[5] passuum Arabicus sinus distet ab Ægyptio mari: Caspius verò CCCLXXV. millibus à Pontico. Idem interfusus intrat per tot maria, quibus Africam, Europam, Asiamq.[6] dispescit. Quantum terrarum occupet, computetur etiam nunc mensura tot fluminum, tantarum paludum. Addantur & lacus, & stagna: iam elata in cælum, & ardua aspectū quoque iuga: iam syluę vallésque præruptæ, & solitudines, mille causis[7] deserta detrahantur. Hæ tot portiones terræ, imò verò, vt plures tradidêre, mundi[g] punctus, (neque enim est aliud terra in vniuerso). Hæc est materia gloriæ nostræ, hæc sedes: hîc honores[8] gerimus, hîc exercemus imperia, hîc opes cupimus, hîc[9] tumultuatur humanum genus, hîc instauramus bella etiam ciuilia, mutuísque cædibus laxiorem facimus terrā. Et vt publicos gentium furores transeā, hæc in qua cōterminos pellimus, furtóq; vicini cespitem nostro solo[10] affodimus, vt qui latissimè rura metatus fuerit, vltráque[11] fines exegerit accolas, quota terrarum parte gaudeat? vel cū ad mensurā auaritiæ suæ propagauerit, quam tandem portionē eius defunctus obtineat.

1 Iam primum inde mihi disputandum videtur, cùm nulla portio ipsi decedat. M. Inde mihi disputandū videtur, quænam portio illius ipsi decedat Oceano. Vet. Pint. adstipulatur. Chiff.

2 albicans. Lux verò media terrarum. Ch.

3 syderum. M. & Ch.

4 diximus. M. sc. supra cap. 67.

5 passuum tantum Arabicus &c. Vet.

6 dum dispertit. M. dispescit, multum terrarum occupat. Compus. Vet.

7 deserta detrahātur terræ. Imò. M.

8 quærimus. Vet.

9 tumultuamur. Chiff.

10 ordimur. M. affodimus. Et vt quis. Vet.

11 famam. CH.

ANNOTATIONES.

a Vide adnotata cap. 9. huius libri.

b Erastothenes in Hermete, apud Heraclidem Ponticum de Allegoriis Homericis,

πέντε δ' αἱ ζῶναι περιειλάδες ἐσπείρηντο·
αἱ δύο μὲν γλαυκοῖο κελαινότεραι κυανοῖο·
ἡ μία ψαφαρή τε καὶ ἔμπυρος, οἷον ἐρευθρή,
τυπτομένη φλογμοῖσιν, ἐπεὶ ῥα ἑ μοῖραν ὑπ' αὐτὴν
κεκλιμένην ἀκτῖνες ἀειθέρεες πυρόωσιν.
αἱ δὲ δύω ἑκάτερθε, πόλοιο περιπηγυῖαι,
αἰεὶ κρυμαλέαι, αἰεὶ δ' ὕδατι μογέουσαι.

Versus hos Virgilius sic expressit.

Quinque tenent cælum zonæ, quarum vna corusco
Semper sole rubens, & torrida semper ab igni:
Quam circa extremæ dextra læuáque trahūtur
Cæruleā glacie concretæ, atque imbribus atris.
Has inter mediæque duæ mortalibus ægris
Munere concessæ diuūm.

Homerus in Achillis clypeo πτύχας vocat: & polis vicinas ex albo plumbo factas ait: mediam, auream, i. igneam: reliquas duas ad tropicos sitas, æneas, veluti medij coloris inter aurum & plumbum.

τὰς δύο χαλκείας, δύο δ' ἔνδοθι κασσιτέροιο,
τὴν δὲ μίαν χρυσῆν.

Zonas has eleganter descripserunt Ouid. 1. Met. Claudian. lib. de raptu Proserpinæ, Hadrianus Iunior cap. 5. 3.

c glacie ad Septentrionem, imbribus ad Meridiem.

d Teriones boues qui terram arant, terunt, colunt, quasi teriones. Hoc sydus quod cæli vertex est, à stellarum figura & positu simile plaustro Græci ἅμαξαι vocarunt: Romani à septem stellis ita iunctis vt triones iuncti videantur

deantur Septentrionem. Vide Aul. Gel. cap. 21. libro 11.

e sub Aequinoctiali.

f quoniam vt ipse putat sub Aequinoctiali commeare non licet.

g Vide Senecam in proœmio.

Mediam esse mundi terram.
CAP. LXIX.

M[a]Ediam [1] esse mundi totius haud dubiis constat argumentis, sed [2] clarissimè Æquinoctij paribus horis. Nam nisi in medio esset, æquales dies noctésque haberi non posse deprehenderunt & [b] dioptræ, quæ vel maximè id confirmant: cum Æquinoctiali tempore ex eadem linea Ortus Occasúsque cernatur, & Solstitialis exortus per suam lineam, Brumalisque occasus. Quæ accidere nullo modo possent, nisi in centro sita esset.

1 esse terram mūdi. Ch. M.
2 clarissimo M.

ANNOTATIONES.

a Vide Aristot. lib. 2. de Cœlo cap. 2.

b Astronomica instrumenta, quale nostrum Astrolabium à Ptolomæo, vt censent, excogitatum, quo Lunæ, Solis & reliquorum astrorum interualla cognoscuntur.

De syderum ortus inæqualitate, & de ecleipsi, & vbi, & quare.
CAP. LXX.

TRes autem circuli suprà dictis zonis implexi, inæqualitates tēporum distinguūt: Solstitialis à parte Signiferi excelsissima nobis, ad septentrionalem plagam versus; contráque ad alium Polum brumalis, item medio ambitu Signiferi orbis incedens [a] Æquinoctialis. Reliquorum, quæ miramur, causa in ipsius terræ figura est, quam globo similem, & cum ea [1] aquas, iisdem intelligitur argumentis. Sic enim fit haud dubiè, vt nobis Septentrionalis plagę sydera numquam occidāt, contrà Meridianæ nunquam oriantur: rursúsque hæc illis non cernantur, attollente se contra medios visus terrarum globo. Septentriones non cernit Troglodytice, & confinis Ægyptus: [2] nec Canopum Italia, & quem vocant Berenices crinem, item quem sub Diuo Augusto cognominauêre Cæsaris thronon, [3] insignes ibi stellas. Adeóque manifesto assurgens fastigium curuatur, vt Canopus quartam ferè partem signi vnius suprà terram eminere Alexandrię intuentibus videatur: eadem à Rhodo terram quodammodo ipsam stringere: in Ponto omnino non cernatur, vbi maximè sublimis Septentrio. Idem à Rhodo absconditur, magísque Alexandriæ. In Arabia Nouembri mense prima vigilia occultus, secundâ se ostendit: in Meroë Solstitio vesperi paulisper apparet, paucísque ante exortum Arcturi diebus pariter cum die cernitur. Nauigantium hæc maximè cursus deprehendunt, in alia aduerso, in alia prono mari, subitóque conspicuis, atque vt è freto emergentibus, quę in anfractu pilę latuêre, syderibus. Neque enim (vt dixêre aliqui) mundus [4] hoc Polo excelsiore se attollit: [5] aut vndique cernerentur hęc sydera: verū hęc eadē [6] quibusque proximis sublimiora creduntur: eadémque demersa longinquis: vtque nunc sublimis in [7] deiectu positis videtur hic vertex, sic in illam terrę deuexitatem transgressis, illa se attollunt, residentibus quę hîc excelsa fuerant: quod nisi in figura pilę accidere non posset. [8] Ideóque defectus Solis ac Lunę vespertinos Orientis incolę non sentiunt, nec matutinos ad Occasum habitantes: meridianos verò sępius. Nobili apud Arbela Magni Alexandri victoriâ, Luna defecisse noctis secunda hora prodita est: eadémque in Sicilia exoriens Solis defectum, Vipsano & Fonteio coss. qui fuêre ante paucos annos, factum [9] pridie Calendas Maias, Campania hora diei inter septimam & octauam sensit: Corbulo dux in Armenia inter horam diei decimam & vndecimam prodidit visum, circuitu globi alia aliis detegente & occultāte. Quòd si plana esset terra, simul omnia apparerent cunctis, noctésque non fierent inæquales: neque [10] aliàs, quàm in medio sitis, paria duodecim horarum interualla cernerentur, [11] quę nunc in omni parte simili modo congruunt.

1 aquam. M.
2 nec Canopum Italia, sed quem vocant Berenices crinem. Vitru. li. 9. ca. 6. 7.
3 insignis ibi stella. Chif. M. quidā: stella Canopus adeò manifesto surgens fastigio cernitur vt quartam, &c.
4 hic. M.
5 vt M. & Ch. ff.
6 proximis quibusque Pint.
7 deiectum. M.
8 quę d. in M.
9 vndecimo Calē Maias. adstipulante etiam Marciano, qui de hac ipsa loquēs eclipsi, in diem xi. Cal. Maias eam incidisse ait.
10 aliis. M.
11 quæ nūc non. &c. M.

ANNOTATIONES.

a Ab hoc loco in finem vsque capitis LXXVII. vna est & breuis sententia: Terram & aquas esse circacunquaque rotundas: idque multis probat exemplis.

Quæ ratio diurnæ lucis in terris.
CAP. LXXI.

IDeò nec nox diésque quæuis eadem toto orbe simul est, oppositu globi noctem, aut ambitu diem afferente. Multis hoc cognitum experimentis. In Africa Hispaniáque turrium Annibalis: in Asia verò propter piraticos terrores, simili specularum præsidio excitato: in quêis [1] prænuntiatiuos ignes sexta hora diei accensos, sæpe compertum est, tertia noctis à tergo vltimis [a] visos. Eiusdem Alexandri cursor Philonides, ex Sicyone Elin mille & ducenta stadia nouem diei confecit horis: indéque quamuis decliui itinere, tertia noctis hora [2] remensus est sæpius, Causa, quód eųnti cum Sole iter erat. [3] eundem remeans obuium contrario præteruertebat occursu. Qua de causa ad Occasum nauigantes, quamuis breuissimo die, vincunt spatia nocturnæ nauigationis, vt Solem ipsum comitantes.

1 Praenuncios. Vet. Pranunciatores. Pint.
2 reuersus est Causa. M.
3 eundemque. M.

ANNOTATIONES.

a Milichius hoc esse credibile non putat, sicut nec quod de Alexandri cursore sequitur.

Gnomonica de eadem re, & horologio primo. CAP. LXXII.

VAsáque [1] horoscopa non vbique [2] eadem sunt vsui, in trecētis [3] stadiis, aut, vt longissime, in quingentis, mutātibus semet vmbris Solis. Itaque vmbilici (quem [a] gnomonem appellant) vmbra, in Ægypto meridiano tem-

1 horoscopa. Tol.
2 eisdem. Longol.
3 tricenis. CH.

pore, Æquinoctij die, paulò plus quàm dimidiam gnomonis mensuram efficit. In vrbe Roma nona pars gnomonis deest vmbræ. In oppido [4] Ancone superest quinta [5] trigesima. In parte Italiæ quæ Venetia appellatur, eisdem horis vmbra gnomoni par fit.

4 Ancona. M. 5 trecesima M.

ANNOTATIONES.

a Vide infrà cap. 10. lib. 36. & cap. 60. & 34. lib. 7. Item Vegetium cap. 8. 9. Vitruuium lib. 9. ca. 4. & 8.

Vbi & quando nullæ vmbræ. CAP. LXXIII.

SImili modo tradunt in Syene oppido, quod est supra Alexandriam quinque millibus [1] stadiorum, Solstitij die medio nullam vmbram iaci: puteúmque eius experimenti gratia factum, totum illuminari. Ex quo apparere tum Solem illi loco supra verticem esse: quod & in India supra flumen Hypasin fieri tempore eodem Onesicritus [2] scripsit. Constátque in Berenice vrbe Troglodytarum, & inde stadiis quatuor millibus dccc. xx. in eadem gente, Ptolemaide oppido, quod in margine Rubri maris ad primos elephantorum venatus conditum est, hoc idem ante Solstitium quadragenis quinis diebus, totidémque [3] posteà fieri, & per eos xc. dies in Meridiem vmbras iaci. Rursus in [4] Meroë insula, quæ est caput gentis Æthiopum, & quinque millibus [5] stadiorum à Syene in amne Nilo habitatur, bis anno absumi vmbras, Sole duodeuicesimam Tauri partem, & quartam decimam Leonis obtinente. In Indiæ gente Oretum, mons est Maleus nomine, iuxta quem vmbræ æstate in Austrum, hyeme in Septentrionem iaciuntur. Quindecim tantùm noctibus ibi apparet Septentrio. In eadem India [6] Patales celeberrimo portu, Sol dexter oritur, vmbræ in Meridiem cadunt. Septentrionem, ibi Alexandro morante, [7] annotatum primâ tantùm noctis parte aspici, Onesicritus dux eius scripsit: quibus in locis Indiæ vmbræ non sint, Septentrionem non conspici, & ea loca appellari Ascia, nec horas dinumerari ibi.

1 stadiûm. Chiff. 2 scribit. Chiff. 3 post. M. 4 Meroe insula, hac quæ est &c. Ch. Meroe, insula hac, caputque. Tol. 5 stadiûm. Chiff. 6 Patalis. Chiff. 7 annotatum, sed prius.

Vbi bis anno vmbræ, & vbi in contrarium. CAP. LXXIV.

AT in tota Troglodytice, vmbras bis quadragintaquinque diebus in anno Eratosthenes in contrarium [a] cadere prodidit.

ANNOTATIONES.

a Hoc euenit, quia Throglodytica sita est inter Tropicum cancri & Æquatorem.

Vbi longissimus dies, & vbi breuissimus. CAP. LXXV.

SIc fit, vt vario lucis incremento, in Moroë longissimus dies xij. horas æquinoctiales & octo partes vnius horæ colligat. Alexandriæ verò xiiij. horas: in Italia quindecim: in Britannia xvij. vbi æstate lucidæ [1] noctes, haud dubiè repromittunt id, quod cogit ratio credi, Solstitij diebus accedente Sole propiùs verticem mundi, angusto lucis ambitu, subiecta terræ continuos dies habere [2] senis mensibus, noctésque è diuerso ad brumam remoto. Quod fieri in insula [a] Thule Pythias Massiliensis scripsit, sex dierum nauigatione in Septentrionem à Britannia distante: quidam verò & in [b] Mona, quæ distat à [3] Camaleduno Britanniæ oppido circiter ducentis millibus affirmant.

1 noctes, angusto lucis ambitu subiecta terra, haud dubia repromittunt id &c. mundi continuos & Pint. transpositione verborum corrigit. 2 senis diebus. Pintianus, vetusti codicis fidem secutus. binis, Logol. 3 Cameladuno. M. Tacitus lib. 12. Camuloduno. Ptolomeus Camum Ludonum.

ANNOTATIONES.

a Islandia.
b Vulgò Man.

Item de horologio. CAP. LXXVI.

VMbrarum hanc rationem, & [1] quam vocant gnomonicen, inuenit Anaximenes Milesius, Anaximandri (de quo [2] diximus) discipulus: primúsque horologium, quòd appellant [a] sciotericon, Lacedæmone ostendit.

1 quem vocant gnomonem, inuenit Milesius Anaximander, de quo diximus primúsq. Pint. ex Laertio sic Vitru. lib. 6. c. 4. 8. in vita Anaximandri. 2 diximus, & Thaletis. Vet.

ANNOTATIONES.

a quo deprehenduntur ad vmbram horæ.

Quomodo dies obseruentur. CAP. LXXVII.

IPsum diem alij aliter [a] obseruauêre. Babylonij inter duos Solis Exortus: Athenienses inter duos Occasus: Vmbri à Meridie in Meridiem: vulgus omne à luce ad tenebras: sacerdotes Romani, & quidem [1] diffiniêre ciuilem, item Ægyptij & Hipparchus, à media nocte in mediam. [2] Minora autem interualla esse lucis inter ortus Solis iuxta solstitia, quàm æquinoctia, apparet: quia positio Signiferi circa media sui obliquior est, iuxta solstitium [3] verò rectior.

1 finiêre. Ch. 2 Minora maioráve. Chiff. 3 autem. CH.

ANNOTATIONES.

a Alex. ab Alexan. capit. 20. 4. Diei spatium totum veteres diuiserunt in matutinum, ortum, meridiem, occasum: noctis verò in vesperum, conticinium siue intempestam noctem, gallicinium & luciferum.

Differentiæ gentium ratio. CAP. LXXVIII.

COntexenda sunt his cælestibus nexa causis. Nanque Æthiopas vicini syderis vapore torreri, adustísque similes gigni, barbâ & capillo vibrato, non est dubium. Et aduersa plaga mundi, atque glaciali, candida cute esse gentes, flauis promissas crinibus, truces verò ex cæli rigore, [1] has & illas mobilitate habentes. [2] Ipsóque crurum argumento, illis in supera succum reuocari, natura vaporis: his in inferas partes depelli, humore deciduo. Hîc graues feras, illîc varias effigies animalium

1 Cælius Rhodig. Antiqu. lect. lib. 3. ca. 12. legit, has & illas mobilitate hebetes. lege, truces ex cæli rigore & has. Illas verò &c. 2 criniúmq. ipsorum. Chiff. Ipsorúmque crinium. Vet.

animalium prouenire, [3] & maximè alitum, & in multas figuras gigni volucres. Corporum autem proceritatem vtrobique: illic ignium nisu, hîc humoris alimento. Medio verò terræ [4] salubris vtrinque mistura, fertilis ad omnia tractus, modicus corporum habitus. Magna & in colore temperies. Ritus molles, sensus liquidus, ingenia fœcunda, totiúsque naturæ capacia. Iisdem imperia, quæ nunquam extimis gentibus [5] fuerint: sicut ne illæ quidem his [6] paruerint, auulsæ, ac pro [7] immanitate naturæ vrgentis illas solitariæ.

3 &, redūdat.
4 salubri vtrinque mistura. Vet.
5 fuerūt. V.
6 paruerūt. Vet.
7 pronitate. V. vnitate. Chiff.

De [a] motu terræ. CAP. LXXIX.

B[b] Abyloniorum placita [c] motus terræ, hiatúsque, & cætera omnia, vi [1] syderum existimant fieri: sed illorum trium, quibus fulmina assignant. fieri autem, meantium cum Sole, aut congruentium, & maximè circa quadrata mundi. [d] Præclara quædam esse & immortalis [2] in eo (si credimus) diuinitas perhibetur, [3] Anaximandro Milesio Physico, quem ferunt Lacedæmoniis prædixisse, [4] vt vrbem ac tecta custodirent: instare enim motum [5] terræ, cùm & vrbs tota eorum corruit, & Taygeti montis magna pars ad formam puppis eminens abrupta, [6] cladem insuper eam ruina pressit. Perhibetur & [7] Pherecydis Pythagoræ doctoris alia coniectatio, sed & illa diuina: haustu aquæ è puteo præsensisse, [8] prædixisse ibi terræ motum. Quæ si vera sunt, quantum à Deo tandem videri possunt tales distare, dum [9] viuant? Et hęc quidem arbitrio cuiúsque existimanda relinquátur: ventos in causa esse non dubium reor. Neque enim vnquam intremiscunt [e] terrę, nisi sopito mari, cęlóque adeò tranquillo, vt volatus auium non pendeant, subtracto omni spiritu qui vehit: nec vnquam, nisi post ventos [10] conditos, scilicet in venas & cauernas eius occulto afflatu. [f] Neque aliud est in terra tremor, quàm in nube tonitruum. Nec hiatus aliud, quàm cùm fulmen erumpit, incluso spiritu luctante, & ad libertatem exire nitente.

1 syderum vi. Ch.
2 hæc duo vocabula (in eo) d. V. & M.
3 Anaximene ex Arist. Meteor. lib. 2.
4 ne. ex Cice. lib. 1. de Diuin.
5 terræ: & tū vrbs. M.
6 clades eā, insuper & ruina oppressit. M.
7 Pherecydes Pythagoræ doctori. Ch.
8 ac prædixisse.) hæc duo vocab. in M. d.
9 viuunt.
10 condito scilicet in venas, & caua eius occulta flatu. Ch. calidos occultato flatu. M.

ANNOTATIONES.

a Hæc ex Aristot. libr. 2. Meteorol. & cap. 1. libr. 2 de Plantis. item cap. 4. de Mundo. Seneca in Quæst. Nat.

b de Chaldæorum Philosophis loquitur.

c Si quando Romæ terra quassata fuisset, supplicatio in triduum decernebatur, feriis à prætore indictis, præeuntibus duumuiris, eóque die terræ motum nemo pronunciabat, tanquam fœdum & abominandum quodpiam, nec Dei nomen, cui sacrum fiebat, edebatur, quod Pontificum libris traditum non esset, cuius Dei nutu imperióve terra moueretur. Vide Alex. ab Alex. cap. 27. lib. 5. Vide Rhodig. cap. 27. 30.

d Aristoteles terræ motuum, τῶν σεισμῶν, hæc refert genera χασματίας, recessus. 2. ῥῆκτας, hiatus, 3. ἐπεράστας, succussionem. 4. ἰάστας, impulsionem, 5. ἐπικλίντας, inclinationem. 6. παλματίας, vibrationem. Vide Dionem in Traiano quatuor genera recensentem &c.

e Proclus scribit vt terræ motus cesset, Neptuno sacrum fieri Asphelio, quoniam mare sæpius obstat, ne terræ latebris erūpant vēti: quamobrem Neptunum & γαίηχον, & ἐνοσίχθονα vocauerunt.

f Lege Senecam Quæstionum Natur. lib. 6. cap. 9.

De terræ [a] hiatibus. CAP. LXXX.

V Ariè itaque quātitur, & mira eduntur opera alibi prostratis mœnibus, alibi hiatu profundo haustis, alibi egestis molibus, alibi emissis amnibus: nonnunquam etiam ignibus, calidísve fontibus, alibi * aduerso fluminum cursu. Præcedit verò comitatúrque terribilis sonus, aliàs [1] murmur similius mugitibus, aut clamori humano, [2] armorúmve pulsantium fragori, pro qualitate materiæ excipientis, formáque vel cauernarum, vel cuniculi, per [3] quem meat, exilius grante in augusto, eodem rauco in [4] recuruis resultante, in duris fremente, in humidis fluctuante & stagnantibus, item fremente contra solida. [5] Itaque & sine motu sępe editur sonus. Nec simplici modo quatitur [6] vnquam, sed tremit vibrátque. Hiatus vero aliàs remanet, ostendēs quę sorbuit, aliàs occultat ore compresso, rursúsque ita inducto solo, vt nulla vestigia extēt, vrbibus plerunque deuoratis, agrorúmque tractu hausto. [b] Maritima autem maximè quatiuntur. Nec [7] montosa tali malo carent. Exploratum est mihi, Alpes, [8] Apenninúmque sępius tremuisse. Et autumno ac vêre terrę crebriùs mouentur, sicut fiunt fulmina. Ideò Gallię & [c] Ægyptus minimè quatiuntur: quoniam hîc ęstatis causa obstat, illic hyemis. Item noctu sępius, quàm interdiu. Maximi autem motus existunt matutini, vespertinique: sed propinqua luce crebri, interdiu autem circa meridiem. [9] Fiunt & Solis Lunęque defectu, quoniam tempestates tunc sopiuntur. Præcipuè verò, cùm sequitur imbrem ęstus, [10] imbrésve ęstum.

* Rectius; auerso. M. & CH.
1 aliàs mur muri similis, aliàs mugitibus. Chiff. astipulatur M.
2 arborúmve Chiff.
3 per quem fit exitus. Salm.
4 recuruis, resultante in duris, fremente in humidis, fluctuante in stagnantibus, feruēte contra solida. Itaq. Ch. & M. Vet. item Salmant.
5 quandoque. M.
6 d. in M.
7 montuosa Ch.
8 Apennias. M. Pœnias. Longol.
9 Fiunt & Lunæ defectu. Pint Arist.
10 imbérue.

ANNOTATIONES.

a Totum hoc caput est ex Aristotele Meteorolog. li. 2. summa. 3.

b Quamobrē Homero Neptunus vocatur ἐνοσίγαιος.

c Seneca cap. 26. lib. 6. Quæst. Nat. quia ex limo concreuit tota, quem affert Nilus turbido affluxu. Quamobrem nulla interualla habet, accrescente in solidum limo, nihil inane quod interueniat, & spiritum includat. Moueri tamen aliquando Ægyptum idem asserit.

Signa motus futuri. CAP. LXXXI.

N Auigantes quoque sentiunt non dubiâ coniecturâ, sine flatu intumescente fluctu subitò, aut quatiente [1] icti. Intremunt verò & in nauibus posita, æquè quàm in ædificiis, crepitúque prenuntiant. Quin & volucres non impauidę [2] sedent. Est [3] & in cęlo signum, precéditque motu futuro, aut interdiu, aut paulò post occasum sereno, [4] ceu tenuis linea nubis in longum porrectę spatium. Est & in puteis turbidior aqua, nec sine odoris tædio.

1 ictu. CH.
2 sedentes. Ch. & c sētiunt.
3 Sed & in cælo signum precedit motu futuro. M.
4 tenuis ceu linea nube in longum porrecta spat. Chiff. Tenuis ceu lanea nubes in long porrecta Pint. ex Verg. Tenuia nec lana per cælū vellera ferri.

Auxilia contra motus futuros. CAP. LXXXII.

S Icut in iisdem est remedium, [2] quale & crebri specus præbent. [3] Preconceptum enim

1 Sed & in iisdem est remediū V.
2 quale cloaca &. Vet
3 concepiū. Ch.

spiritum exhalant: quod in [4] certis notatur oppidis, quæ minus quatiuntur, crebris ad eluuiem cunicul s cauata: Multóque sunt tutiora in iisdem illis quæ pendent: sicut Neapoli in Italia intelligitur, parte eius, quæ solida est, ad tales casus obnoxia. Tutissimi sunt ędificiorum fornices, [5] anguli quoque parietum, postésque alterno [6] pulsu renitentes. Et latere terreno facti parietes minore noxa quatiuntur. Magna differentia est & in ipso genere motus: pluribus siquidem modis quatitur. Tutissimum est, cùm vibrat crispante ædificiorum crepitu, & cùm intumescit assurgens, alternóque motu residet: innoxium, & cùm concurrentia tecta contrario ictu arietât, quoniam alter motus alteri renititur. Vndantis inclinatio, & [8] fluctus more quædam volutatio infesta est: aut cùm in vnam partem totus se motus impellit. Desinunt autem tremores, cùm ventus emersit: sin verò durauêre, non ante quadraginta dies sistuntur: plerunque & tardiùs, vtpote cùm quidam annuo & bienni spatio durauerint.

4 totis notatur oppidis: minus quippe quatiuntur. ex M. & Ch.
5 non angulosi quoque parietes. Vet.
6 pulsui. Vet. alterno pulsu retinente. CH.
7 Elatere terráve. V.
8 fluctuum Chiff.

Portenta terrarum semel visa. CAP. LXXXIII.

FActum est semel, quod equidem in Hetruscæ disciplinæ voluminibus [1] inueni, ingens terrarum portentum, L. Marcio, Sex. [2] Iulio coss. in agro Mutinensi. Nanque montes duo inter se concurrerunt, crepitu maximo assultantes, recedentésque, [3] inter eos flammâ fumóque in cælum exeunte interdiu, spectante è via Æmylia magna equitum Romanorum, familiarúmque & [4] viatorum multitudine. Eo concursu villæ omnes elisæ, animalia permulta, quæ intrà fuerant, exanimata sunt, anno ante sociale bellum: quod haud scio an funestius ipsi [5] terræ Italiæ fuerit, [6] quàm ciuilia. Non minus mirum ostentum & nostra cognouit ætas, anno Neronis [a] principis supremo, sicut in rebus eius exposuimus, pratis oleísque, intercedente via publica, in contrarias sedes trangressis, in agro Marrucino, prędiis Vectij Marcelli equitis Romani, res Neronis procurantis.

1 inueniitur. Ch.
2 Lucio. Ch.
3 interea. M.
4 vxorum. M.
5 terra ipsi Chiff.
6 bella ciuilia. Chiff.

ANNOTATIONES.

a Vide infrà cap. 5. lib. 17. sub finem.

Miracula, terræ motus. CAP. LXXXIIII.

FIunt simul cum terræmotu & inundationes maris, eodem videlicet spiritu infusi, aut [1] residentis sinu recepti. Maximus terrę memoria mortalium extitit motus, Tiberij Cæsaris principatu, xij. vrbibus Asiæ vna nocte prostratis. Creberrimus Punico bello, intra eundem annum septies atque quinquagies nuntiatus Romam. Quo quidem anno ad [b] Trasymenum lacum dimicantes, maximum motum neque Pœni sensêre, nec Romani. Nec verò simplex malum, aut in ipso tantùm motu periculum est: sed par aut maius [2] ostentum. Nunquam vrbs Roma tremuit, vt non futuri euentus alicuius id prænuntium esset.

1 terra sidentis. V.
2 ostento. M. Vet. Ch.

ANNOTATIONES.

a Vide Aristot. Meteor. lib. 1. sum. 4. per totum, & lib. 2. capit. 2. de Mundo cap. 4.
b Liuius lib. 2. Decadis tertiæ.

Quibus locis maria recesserint. CAP. LXXXV.

EAdem nascentium causa terrarum est, cùm idem ille spiritu attollendo potens solo, non [1] valuit erumpere. Nascuntur enim nec fluminum tantùm inuectu, sicut Echinades insulæ ab Acheloo amne congestę: maiórque pars [a] Ægypti à Nilo, in quam à Pharo insula [b] noctis & diei [2] cursum fuisse [c] Homero credimus: sed & recessu maris, sicut eidem de [d] Circeiis. Quod accidisse & in [3] Ambraciæ portu decem millium passuum interuallo, & Atheniensium quinque millium ad Piræeum memoratur: & Ephesi, vbi quondam ædem Dianæ [4] alluebat. Herodoto quidem si credimus, mare fuit supra Memphin vsque ad Æthiopum montes: itémque [5] à planis Arabiæ. Mare & circa Ilium, & tota [e] Teuthrania, quáque campos intulerit Mæander.

1 Valet. M.
2 cursus fuit, si Homero. Pint.
3 Vmbraciæ. CH.
4 abluebat Chiff.
5 in. Pint.

ANNOTATIONES.

a Herodotus vocat Ægyptum ποταμοῦ δῶρον, fluuij donum: vt & Seneca Quæst. Nat. cap. 26. lib. 6.
b Nunc Alexandriæ ponte iungitur. Vide cap. 11. lib. 13.
c Odyss. δ.
d Odyss. κ. εἶδον δὲ σκοπιὴν ἐς παιπαλόεσσαν ἀνελθὼν Νῆσον, τὴν πέρι πόντος ἀπείριτος ἐστεφάνωται.
e Troadis Mediterranea parte.

Ratio insularum enascentium. CAP. LXXXVI.

N[a]Ascuntur & alio modo terræ, ac repentè in [1] aliquo mari emergunt, velut paria secum faciente natura, quæque hauserit hiatus, alio loco reddente.

1 alto. M. alio. Vet.

ANNOTATIONES.

a Vide Strabonem sub finem lib. 1.

Quæ & quibus temporibus enatæ sunt. CAP. LXXXVII.

CLaræ iam pridem insulæ, [a] Delos & Rhodos, [1] memoriæ produntur enatæ. Posteà minores, vltra Melon [b] Anaphe, inter Lemnum & Hellespontum, Nea: inter [2] Lebedum & Teon, Alone: inter Cycladas Olympiadis cxxxv. anno quarto, [c] Thera & [3] Therasia. Inter easdem post annos cxxx. Hiera, [4] eadémque Automate. [5] Et ab duobus stadiis post annos cx. in nosto [6] ęuo, M. Iunio [d] Syllano, L. Balbo coss. ad viij. Idus Iulias, Thia.

1 memoria. M.
2 Lesbon. Chiff.
3 & Thia. Brod. Senec.
4 eadéque. M.
5 Ab ea duobus. Ch.
6 auo, Iunio Syllano Mar. Calio Balbo. Ch. Salm.

ANNOTATIONES.

a Dicta ἀπὸ τοῦ δηλοῦσθαι. De Rhodo Philo lib. de Mũdo. Heracleides lib. περὶ πολιτειῶν, Ῥόδον τὴν νῆσον, inquit, τὸ παλαιὸν κατακρυφθῆναι λέγουσιν ὑπὸ τῆς θαλάσσης, εἶτα ἀναφα-

ἀναφαινέσθαι δὲ ὕστερον ξηραινομένης. Hadr. Iun. cap. 15. lib. 3. Vide infra. cap. 12. 4.

b Strabo lib. 10.

c Seneca 6. Nat. Quæst. *Theren & Thian nostræ ætatis insulam hanc spectantibus nobis in Ægeo mari enatam, quis dubitat quin in lucem spiritus vexerit?*

d Syllani meminit Tacitus li. 4. Eum Caligula pecudem auream vocabat.

Quas terras interruperint maria. CAP. LXXXVIII.

ANte nos [1] & iuxta Italiam inter [a] Æolias insulas: item iuxta Cretam emersit è mari [2] M. D. passuum vnà cum calidis fontibus: altera Olympiadis [3] cxliij. anno tertio in Thusco sinu, flagrans hæc violento cum flatu. [4] Proditúrque memoriæ, magna circa illam multitudine piscium fluitante, confestim expirasse quibus ex his cibus fuisset. Sic & [b] Pithecusas in Campano sinu ferunt ortas. Mox in his montem [5] Epopon, cùm repentè flamma ex eo emicuisset, campestri æquatum planitie. In [6] eadem & oppidum haustum profundo: alióque motu terræ [7] stagnum emersisse: & alio, prouolutis montibus insulam extitisse [c] Prochytam. Nanque & hoc modo insulas rerum natura fecit. Auellit [d] Siciliam Italiæ, Cyprum Syriæ, Euboeam Boeotiæ, Euboeæ Atalantem & Macrin, Besbycum Bithyniæ, [e] Leucosiam Sirenum promontorio.

1 *id. in M.* 2 *M. M. D. Tol.* 3 *CLXII. Ch. Tol.* 4 *quoque. M.* 5 *Epomeum, Strabo ad finem lib. 5.* 6 *iisdem. M.* 7 *Statiuas. Long. Scalig. in Var.*

ANNOTATIONES.

a Vulcanias, Liparæas, Hephæstias infra c. 8. 3. sub finem.

b Aenaria, Inarime Homero. Pythecusæ Græcis. ca. 6. 3.

c Vide cap. 8. 3. lib.

d Seneca lib. 6. Natur. Quæst. cap. 29.

e Leucosia Sirenum vna in Neptunium promontorium e mari eiecta insulæ nomen dedit. Licophron in Cassandra: ἐπὶ τὴν δὲ τὴν πρόυχουσαν εἰς ἀκτὴν Λευκωσία ῥιφεῖσα τὴν ἐπώνυμον πέτραν ἐκτήσει δαρόν. Canterus cap. 10. 3. Alia est Leucosia dicta ab Aeneæ consobrina, ibi sepulta, cuius meminit Halicarnassæus libr. 1. & quæ deprauata scriptura Festo Lectosia dicitur, Sirenas Ausonius in Grypho vocat Siredones, quasi σειρηδόνας, cantu allicientes. *Tres in Trinarcria Seiridones: omnia trina.*

Quæ insulæ continenti adiunctæ. CAP. LXXXIX.

RVrsus abstulit insulas mari, iunxitque terris: Antissam Lesbo, [1] Zephyrum Halicarnasso, [2] Æthusam Myndo, Dromiscon & Pernen Mileto, Narthecusam Parthenio promontorio. Hybanda quondam insula Ioniæ, cc. nunc à mari abest stadiis. Syrien Ephesus in [3] mediterranea habet: Derasidas & Sophoniam vicina ei Magnesia, Epidaurus & Oricum insulæ esse desierunt.

1 *Zephyriã. V. M.* 2 *Aechusã Chiff. alij Æthecusam.* 3 *mediterraneo. M.*

Quæ terræ in totum mari permutatæ. CAP. XC.

IN totum abstulit terras, primùm omnium vbi Atlanticum mare est, si Platoni credimus, immenso spatio. Mox interno [1] quæ videmus hodie, mersam Acarnaniam Ambracio sinu, Achaiam Corinthio, Europam Asiámque Propontide & Ponto. Ad hoc perrupit mare Leucada, Antirrhium, Hellespontum, Bosphoros duos.

1 *quæ. M. Hodieque. vid. Ch.*

Quæ terræ ipsæ se sorbuerunt. CAP. XCI.

ATque vt sinus & stagna prætercam, [1] ipsa se condens terra deuorauit Cybotum altissimum montem, cum oppido [2] Curite: Sypylum in Magnesia: & priùs in eodem loco clarissimam vrbem, quæ Tantalis vocabatur. [3] Galanis & Gamales vrbium in Phoenice agros cum ipsis: Phegium [4] Æthiopiæ iugum excelsissimum, tanquam non infida grassarentur & litora.

1 *ipsa se comest terra. Deuorauit. Chiff. ipsa quæ se comest terra M.* 2 *Curice. Ch* 3 *Galenes & Galamei. Ch.* 4 *Ices. Lõgoi. vide ca. 1. 5.*

Quæ vrbes haustæ sint à mari. CAP. XCII.

PYrrham & Antissam circa Mæotim Pontus abstulit, [a] Elicen & [1] Buram in sinu Corinthio, quarum in alto vestigia apparent. Ex insula Cea amplius [2] triginta millia passuũ abrupta subitò, cum plurimis mortalium rapuit. Et in Sicilia dimidiam Thyndarida vrbem, ac quicquid ab Italia deest. Similiter in Boeotia & Eleusina.

1 *Bursam sinus Corinthius. Ch.* 2 *trecenta. M.*

ANNOTATIONES.

a Strabo lib. 8. Arist. de Mundo. Callisthenes apud Senecam li. 6. Quæst. Natur. Ouid. Si quæris.

De miraculis terrarum. CAP. XCIII.

MOtus enim terræ sileantur, & quicquid est, vbi saltem busta vrbium [1] extant: simul vt terræ miracula potius dicamus, quàm scelera naturæ. Et herculè non cælestia enarratu difficiliora fuerint. Metallorum opulentia tam varia, tam diues, tam foecunda, tot seculis soboriens: cùm tantùm quotidie orbe toto populentur ignes, ruinæ, naufragia, bella, fraudes: tantùm verò luxuria & tot mortales conterant: gemmarum pictura tam multiplex, lapidum tam discolores maculę, intérque eos candor [a] alicuius, pręter lucem omnia excludens: medicatorum fontium vis: ignium tot lucis emicantium perpetua tot seculis incendia: [b] spiritus letales [2] alibi, aut [c] scrobibus emissi, aut ipso loci situ mortiferi, [3] alibi volucribus tantùm, vt Soracte vicino vrbi tractu, [4] alibi pręter hominem cęteris animantibus, nonnunquam & homini, vt in Sinuessano agro & [d] Puteolano: [5] spiracula [e] vocant alij Charoneas scrobes, mortiferum spiritum exhalantes. Item in [f] Hirpinis [6] Amsancti, ad Mephitis ædem [g] locum, quem qui intrauêre, moriuntur. Simili modo [h] Hierapoli in Asia, Matris tantùm magnę sacerdoti innoxium. [7] Alibi fatidici specus, quorum exhalatione temulẽti futura pcinũt, vt Delphis, no-

1 *extant sepultarum. M.* 2 *alubi. Ch* 3 *alubi, Ch.* 4 *alubi. idem.* 5 *quæ spiracula. Chiff. sunt spiracula, quæ vocant alij M.* 6 *Anfacti. Ch.* 7 *Alubi. Ch.*

bilissimo oraculo. Quibus in rebus quid possit aliud causæ [8] efferre mortalium quispiã, quàm diffusæ per omne naturæ subinde aliter atque aliter numen erumpens?

8 afferre. M.

ANNOTATIONES.

a vel Vnionis, vel Adamantis.

b Vide Rhodig. cap. 12. 8. Babylone in Apollinis templo arculam inuentam, qua conscissa prosilierit spiritus pestilens non solùm Babyloniis, sed accolis etiam Parthis. Item principatu M. Antonij & Veri, diruto Apollinis fano Seleuciæ, repertum à militibus foramen, quod obturarant Chaldæi, eóque recluso vaporem letiferum prorupisse, qui funestus in Gallias vsque sit debacchatus.

c Seneca lib. 6. Nat. Quæst. cap. 28.

d Cicero 1. de Diuinat. Plutonia vocat, eáque sibi in Asia visa tradit, nempe ad Hierapolin. Idem lib. 2. multis disputat qua ratione Delphicus anhelitus & afflatus, quo Pythia mente incitata oracula edebat, euanuerit, & cessauerit. Vide Rhodig. cap. 16. 8. Idem autor cap. 12. 19. Charoneis suffocari quæuis animalia tradit, præter ea quibus excisa sunt genitalia: χαρωνῖται βουλευταὶ Plutarchus in Antonio: Orcini senatores Suetonio in Augusto, post Cæsaris necem ad orcum demissi & Charonem, gratia vel præmio allecti. Victorius cap. 16. 16. Fuit & Athenis χαρώνιος θύρα in Nomophylacio δι' ἧς οἱ κατάδικοι τὴν ἐπὶ θανάτου ἐξήγοντο. Zenobius Pollux. Rhodig. cap. 9. 17. Brod. ca. 8. 4.

e *Spiracula Ditis.* Virg. 7. Æneid. nempe in quibus est, rupto ingens Acheronte vorago, id est, eruptio, & exæstuatio ἀποῤῥώξ. Hom. 2. Ilia. ὅρκου γὰρ δεινοῦ στυγὸς ὕδατός ἐστιν ἀποῤῥώξ. Vide Turn. cap. 28. 26.

f Strabo lib. 6. Leucis, oppidulo non ita procul à Tarento seiuncto, fœtidam aquam fons effundit.

g speluncam, quidam Lacum legunt.

h Galenus lib. 1. tuendæ valetudinis circa Sardeis talem quoque locum esse tradit.

De terris semper trementibus. CAP. XCIIII.

QVędam verò terrę ad ingressus tremunt, sicut in Gabiensi agro, non procul vrbe Roma, iugera fermè ducenta, equitantium cursu: similiter in Reatino.

De insulis semper fluctuantibus. CAP. XCV.

QVædam insulæ [a] semper [1] fluctuant, sicut in agro Cæcubo, & eodem Reatino, Mutiensi, [2] Statoniensi. In [3] Vadimonis [b] lacu, & ad [c] Cutilias aquas opaca sylua, quæ nunquam die ac [4] noctu eodem loco visitur. In Lydia quæ vocantur [d] Calaminæ, non ventis solùm, sed etiam [5] contis quò libeat impulsæ, multorum ciuium Mithridatico bello salus. Sunt & in Nymphæo paruæ, Saltuares dictæ, quoniam in symphoniæ cantu ad ictus modulantium pedum mouentur. In Tarquiniẽsi lacu magno Italiæ duæ nemora [6] circunferunt, nunc triquetram figuram edentes, nunc rotundam complexu, ventis impellentibus, quadratam nunquam.

1 fluitant. V.
2 Stationẽsi. Chif. forsan Statiniensi. Statinas enim meminit Statius.
3 Vadimonii. Chiff.
4 noctc. M. Ch.
5 contis, vel quo
6 circumierunt.

ANNOTATIONES.

a Theoph. cap. 11. 4. Historiæ νήσων πλεουσῶν meminit. vide Senecam cap. 25. lib. 3. Quæst. Natur.

b Vadimonius lacus, ad quem lib. 9. Liuius scribit Hethruscos à Romanis superatos fuisse, monti Rosulo vicinus, inter Sutrium & Nepe medius est Blondo: alij prope Tiberim collocant, iuxta Bassano, inter Orti & Galese castella.

c Strabo, καὶ τὰ ἐν Κοτιλίαις ψυχρὰ ὕδατα, ἀφ' ὧν καὶ πίνουσι, καὶ ἐγκαθίζοντες θεραπεύουσι νόσους. Oppidum quod ad eam paludem erat Cutilias numero plurali dixerunt, & inde aquas eas. Aluminosas eas fuisse Galenus tradit, Græcis sedes quærentibus responsum est redditum:

στείχετε μαιόμενοι σικελῶν σατούρνιον αἶαν
ἠδ' ἀβοριγινέων κοτύλην οὗ νᾶσος ὀχεῖται.

d Insulæ calaminæ & saltuares eædem. Prope fuit Nympharum templum quibus erant dicatæ. Plin. Nymphæum vocat. Scotion in Eclogis, ἐν Λυδίᾳ ἐστὶ λίμνη καλαμίνη καλουμένη, ἱερὰ δ' ἐστὶ νυμφῶν, ἣ φέρει καλάμων πλῆθος, καὶ μέσον αὐτῶν ἕνα ὃν βασιλέα προσαγορεύουσιν οἱ ἐπιχώριοι. θυσίας δὲ καὶ ἑορτὰς ἐπιτελοῦντες ἐνιαυσίους ἐξιλάσκονται. τούτων δ' ἐπιτελουμένων ἐπειδὰν ἐπὶ τῆς ἠιόνος κτύπος συμφωνίας γένηται, πάντες οἱ κάλαμοι χορεύουσι, καὶ ὁ βασιλεὺς σὺν αὐτοῖς παραγίνεται ἐπὶ τὴν ἠιόνα. Varro. Cùm eodem tempore insulas Lydorum ibi concussas vidisses.

Quibus in terris non pluat: & aceruata terrarum miracula, & cæterorum elementorum. CAP. XCVI.

CElebre fanum habet Veneris Paphos, in cuius quandam [1] aream non [a] impluit. Item in Nea, oppido Troadis, circa simulacrum Mineruæ. In eodem & relicta sacrificia non putrescunt. Iuxta Harpasa oppidum Asiæ, cautes stat horrenda, vno digito mobilis: eadem, si toto corpore impellatur, resistens. In Taurorum peninsula in ciuitate [2] Parasino terra est, qua sanantur omnia vulnera. At circa Asson Troiadis lapis nascitur, quo consumuntur omnia corpora, [b] Sarcophagus vocatur. Duo sunt [c] montes iuxta flumen Indum: alteri natura est vt ferrum omne teneat, alteri vt respuat. Itaq; si sint claui in calciamento, vestigia auelli in altero non posse, in altero [3] sisti. Locris & [d] Crotone pestilentiam nunquam fuisse, [4] nec vllo terræ motu laboratum, annotatum est. In Lycia verò sẽper à terrę motu xl. dies serenos esse. In agro [5] Ardano frumentum satum non nascitur. Ad aras [e] Murtias [6] in [f] Veiente, & apud Tusculanum, & in sylua [g] Ciminia loca sunt in quibus in terram depacta non extrahuntur. In Crustumino natum fœnum ibi noxium, extrà salubre est.

1 aream. Ch.
2 Charanna.
3 obsisti.
4 ne illo terræ motu aduotatum est. Ch.
5 Arpana. Ch.
6 Mutias.

ANNOTATIONES.

a Tacitus lib. 18. de illa ara: *Sanguinem aræ offundere vetitum precibus & igne puro altaria adolentur, nec vllis imbribus, quãquam in aperto madescunt.*

b Si omnia corpora consumit, πάνφαγος potius, quàm σαρκόφαγος dicitur.

c Idem montibus duobus Æthiopiæ infrà capit. 16. 36. in fine capitis.

d Vide apud Strabonem lib. 6. vetus prouerbium κρότωνος ὑγιέστερον.

e Veneri Murtiæ dicatas, de qua infra cap. 29. lib. 15. Rhodig. cap. 12. 18. Mutias probat, nempe in honorem Q. Mutij Scæuolæ erectas, qui tãta integritate Asiæ præfuit, vt in eius gloriam Mutia diem festum Asiatici celebrauerint, sicut & Syracusani Marcellea, eodem fere laudis genere, quo Scipioni in cella Iouis Capitolini, Catoni in curia statua posita est.

f hodie *Martignano.*

g Ciminius mons, Viterbio proximus. Ciminius lacus hodie, Viterbiensis. In eo monte Ciminia sylua,

sylua, in quo victos à Fabio consule Hetruscos scribit Liuius lib. 9. per montem illum tendebat via Cassia, vbi nunc est Surianum, arx munitissima.

Qua ratione æstus maris accedant, & recedant. Et vbi iidem extra rationem. CAP. XCVII.

ET de aquarum natura complura dicta sunt: sed [a] æstus maris accedere, & reciprocare, maximè mirum: pluribus quidẽ modis, verùm causa in Sole, Lunáque. Bis inter duos exortus Lunæ affluunt, bísque remeant, vicenis quaterníſque semper horis. Et primùm attollente se cum ea mundo intumescentes, mox à Meridiano cæli fastigio vergẽte in Occasum residentes: rursúsque ab Occasu subter cæli ima, & Meridiano contraria accedente, inũdantes: hinc donec iterum exoriatur, se [1] sorbentes. Nec vnam eodem tempore, pro pridie reflui, [2] vt ancillante sydere, trahentéque secum auido haustu maria, & assiduè aliundè, quam pridie, exoriente paribus tamen interuallis reciproci, senísque semper [b] horis, non cuiusque diei aut noctis, aut loci, sed Æquinoctialibus: ideóq. inæquales vulgarium horarum spatio, vtcunque plures in [3] eas aut diei aut noctis illarum mensuræ cadunt, & Æquinoctio tantùm pares vbique. Ingens argumentum, plenúmque lucis ac vocis etiam [4] diurnæ, hebetes esse, qui negent subtermeare sydera, ac rursus eadem resurgere, similémque terris, imò verò vniuersæ naturæ exinde faciem in iisdem ortus occasúsque operibus, non aliter sub terra manifesto syderis cursu, alióve effectu, quàm cum præter oculos nostros feratur. Multiplex etiamnum lunaris differentia, primúmque septenis diebus. [5] Quippe modici noua ad diuiduam æstus, pleniore ab ea exundant, plenáque maximè feruent. Inde mitescunt. Pares ad septimam primis. Iterúmque alio latere diuidua augentur. In [6] coitu Solis pares. Planè eadem Aquilonia, & à terris longiùs recedente mitiores, quàm [7] cùm in Austros digressa, propiore nisu vim suam exercet. Per octonos quoque annos, ad principia motus & paria incrementa centesimo Lunæ reuocantur ambitu [8] augente ea cuncta Solis annuis causis, duobus Æquinoctiis maximè tumẽtes, & autumnali amplius, quàm verno: inanes verò Bruma, & magis Solstitio. Nec tamen in ipsis, quos dixi, tẽporum articulis, sed paucis pòst diebus: sicuti neque in plena aut nouissima, sed posteà: nec statim vt Lunam mundus ostendat occultétve, aut media plaga declinet, verùm duabus ferè horis Æquinoctialibus seriùs, tardiore semper ad terras omnium, quæ gerũtur in cælo, effectu cadente, quàm [9] visu, sicuti fulguris, & tonitrus, & fulminum. [c] Omnes autem æstus in Oceano maiora integunt spatia inundántque, quàm in reliquo mari: siue quia totum in vniuersitate animosius est quàm in parte, siue quia magnitudo aperta syderis vim laxè grassantis efficaciùs sentit, eandem angustiis arcentibus. Qua de causa nec lacus, nec amnes similiter mouentur. Octogenis cubitis supra Britanniam intumescere æstus Pythias Massiliensis author est. Interiora autem maria terris clauduntur, vt portu. Quibusdam tamen in locis spatiosior [d] laxitas [10] dit oni paret, vtpote cùm plura exempla sint, in tanquillo mari, nullóque velorum [11] impulsu, tertio die ex Italia [12] prouectorum Vticam, æstu feruente. Circa litora autem magis quàm in alto deprehenduntur hi motus: quoniam & in corpore extrema pulsum venarum, id est, spiritus magis sentiunt. In plerisque tamen æstuariis, propter dispares syderum in quoque tractu exortus, diuersi existunt æstus, tempore, non ratione, discordes, sicut in Syrtibus. Et quorundam tamen priuata natura est, velut [13] Taurominitani [e] erupi sæpius, & in Eubœa septies die ac nocte reciprocantis. [14] Æstus idem triduo in mense consistit, septima, octaua, nonáque Luna. [f] Gadibus, qui est delubro Herculis proximus, fons inclusus ad putei modum, aliàs simul cum Oceano augetur minuitúrq;, aliàs verò vtrunq; contrariis tẽporibus. Eodem in loco alter, Oceani temporibus consentit. In ripa Bætis oppidũ est, cuius putei crescente æstu minuuntur, augescunt decedente, mediis temporum immobiles. Eadem natura in Hispali oppido vni puteo, cæteris vulgaris. Et [g] Pontus [15] semper extrà meat in Propontidem, introrsus in Pontum nunquam refluo mari.

1 resorbentes. Tol.
2 vt ancillantes syderi auido, trahẽtique secum haustu maria, & assiduè aliunde, quàm pridie, exoriẽti. CH.
3 eos. sub. æstus.
4 diuinæ.
5 Quippe modici à noua ad diuiduum æstus, pleniores ab ea exundant. CH.
6 In coitu Solis pares plena. Eadẽ &c. Chiff. pares planè. Ead. M.
7 d. in CH. & rectius.
8 augentibus. Vet.
9 nisu.
10 dictioni. H C.
11 pulsu. CH.
12 peruectorũ. CH.
13 Taurominitani. CH.
14 Idem æstus. &c.
15 prorsus. Tol.

ANNOTATIONES.

a De hoc vide Ptolemæum lib. 2. cap. 12. Quadrip. & Arist. Prob. sect. 23. Item meteor. lib. 2. sum. 1. per totum.

b has horas vulgares, & temporales καιρικὰς Græci vocant, vt æquinoctiales ἰσημερινάς. Vide Senecam Quæst. Nat. lib. 2. cap. 28. Vide & annotata in cap. 10. 36.

c Romani veteres æstum maris accedentem Veniliam appellarunt: reciprocantem verò & in salum redeuntem, Salaciam. Cum autem in Germanicũ Oceanum penetrassent, Germanicis vocabulis pro venilia, Maladinam dixerunt vulgò maree, & pro Salacia Lidunam, quibus vocabulis vsus est Marcellus Empiricus: *Conficitur, inquit, 12. Cal. Iulias. Non interest quo die vel luna: Liduna, vel Malina* His verbis apparet obseruatione superstitiosa Marcellũ credidisse, alias vires herbis esse collectis cùm mare inũdat, alias cũ recedit. Oceanũ refusũ vocat Virg. 7. AEneid. refluentem, ἀψόῤῥοον Homerus: idem æstum extumescentem ἀποσύρματ vocat. Vide Scalig. in Festum, voce Salacia.

d Lunæ viribus ac imperio.

e Vide Pomponium Melam.

f Strabo sub finem lib. 3.

g Seneca in præfatione lib. 4. Quæst. Nat. Ob hoc Pontus in inferum mare assiduè fluit rapidus, non vt cætera maria alternans vltro citro æstus, in vnam partem semper pronus & torrens. Quod nisi faceret, hísque itineribus quod cuique deest redderetur, & quod cuique superest emitteretur, iam aut sicca essent omnia, aut inundata. Vide infra cap. 13. lib. 4.

Miracula maris. CAP. XCVIII.

OMni plenilunio maria purgantur, quædam & stato tempore. Circa [a] Messanam & Mylas fimo similia expuuntur in litus purgamenta: vnde fabula Solis boues ibi stabulari. His addit (vt nihil quod equidem nouerim præteream) Aristoteles, nullum animal

nisi æstu recedente expirare. Obseruatum id multùm in Gallico Oceano; & duntaxat in homine compertum.

ANNOTATIO.

a Seneca lib.3.cap.26.

Quæ potestas Lunæ, in terrena, & marina. CAP. XCIX.

QVo vera coniectatio existit, haud frustrà [1] spiritum sydus Lunæ existimari. Hoc [2] esse quòd terras saturet, accedénsque corpora impleat, abscedens inaniat. Ideò cùm incremento eius [a] augeri conchylia, & maximè spiritum sentire, quibus sanguis non sit. Sed & [3] sanguine hominem etiam cum lumine eius augeri ac minui: frondes quoque ac pabula (vt suo loco dicetur) sentire, in omnia eadem penetrante vi.

1 *spiritus. Vet. spirituosum sydus Lunã. &c. CH. & M.*
2 *est. CH.*
3 *sanguinẽ hominum. CH.*

ANNOTATIO.

a Luna alit ostrea, & implet echinos, muribus, & pecori fibras addit. Lucilius apud Gellium ca.7.20. Vide Arist.de partib. animal.libro 4. cap.5.

Quæ Solis, & quare salsum mare. CAP. C.

ITaque Solis [1] ardore siccatur liquor: & hoc esse masculum sydus accepimus, torrens cuncta sorbénsque. Sic mari latè patenti saporem [a] incoqui salis; aut quia exhausto inde dulci tenuíque, quod facillimè trahat vis ignea, omne [2] asperius crassiúsque linquatur: ideo summa æquorum aqua dulciorem profundâ: hanc esse veriorem causam asperi saporis, quàm quòd mare terræ sudor sit æternus: aut quia [3] plurimum ex arido misceatur illi vapore, aut quia terræ [4] natura medicatis aquas inficiat. Est in exemplis Dionysio Siciliæ tyranno, cùm pulsus est ea potentia, accidisse prodigium, vt [b] vno die in portu dulcesceret mare.

1 *Ita, cùm Solis ardore siccetur liquor (nã & hoc &c. sorbénsque) sic mari &c. Pint.*
2 *& asperius. Chiff.*
3 *plurimus ex arido misceatur illi vapor. CH. Sal.*
4 *natura sicut med. CH.*

ANNOTATIONES.

a Rhodig. capitib.15.& 16.lib.26.
b Vide Valerium Max.cap.vltimo lib.6.

Item de natura Lunæ. CAP. CI.

EContrario ferunt Lunæ fœmineũ ac molle sydus, atque nocturnum, soluere humorem, & trahere, non auferre. Id manifestum esse, quòd ferarum occisa corpora in tabem [1] visu suo resoluat, somnóque sopitis torporem contractum in caput reuocet: glaciem refundat, cunctáque humifico spiritu laxet. Ita pensari naturæ vices, sempérque sufficere, aliis syderum alimenta cogentibus, aliis verò fundentibus. Sed in dulcibus aquis Lunæ alimentum esse, sicut in marinis Solis.

1 *nisu, legit Pint. ex Tolet. codice: qua voce & supra vsus est Plin. capite 97. pro de fluuio ille à syderibus in terram decidente, quod Barbari Influentiam vocant.*

Vbi altissimum mare. CAP. CII.

ALtissimum mare xv. stadiorum Fabianus tradit. Alij in Ponto ex aduerso Coraxorum gentis (vocant Bathea Ponti) trecentis ferè à continenti stadiis immensam altitudinem maris tradunt, vadis nunquam repertis.

[a] *Miracula aquarum, fontium, & fluminum.* CAP. CIII.

MIrabilius [1] id faciunt aquæ dulces, [b] iuxta mare vt fistulis [2] emicantes. Nam nec aquarum natura à miraculis cessat. Dulces mari inuehuntur, leuiores haud dubiè. Ideo & [3] marinæ, quarum natura grauior, magis inuecta sustinét. Quædam verò & dulces inter se supermeant alias. Vt in [c] Fucino lacu inuectus amnis, in [d] Lario [e] Addua, in [f] Verbano Ticinus, in [g] Benaco [h] Mincius, in [i] Seuinno [k] Ollius, in Lemano Rhodanus, hic trans Alpes, superiores in Italia, multorũ millium transitu hospitales suas tantùm, nec largiores, quàm [4] intulêre, aquas euehentes. Proditum hoc & in Oronte amne Syriæ, multísque aliis. Quidam verò odio maris ipsa subeunt vada, sicut Arethusa fons Syracusanus, in quo redduntur iacta in [l] Alpheũ, qui per Olympiam fluens, Peloponnesiaco litori infunditur. Subeunt [5] terras, rursúsque redduntur, [m] Lycius in Asia, Erasinus in Argolica, Tigris in Mesopotamia. Et quæ in Æsculapij fonte Athenis [6] immersa sunt, in Phalerico redduntur. Et in Atinate campo fluius mersus post xx. M. pass. exit: & in Aquileiensi Timauus. Nihil in Asphaltite Iudeę lacu, qui bitumen gignit, mergi potest: nec in Armeniæ maioris Arethusa: is quidem nitrosus pisces alit. In Salentino iuxta oppidum [7] Manduriam lacus ad margines plenus, neque exhaustis aquis minuitur, neque infusis augetur. In Ciconum flumine, & in Piceno lacu [n] Velino lignum deiectum, lapideo cortice obducitur: & in Surio Colchidis flumine, adeò vt lapidem plerunque [8] durans adhuc integat cortex. Similiter in [9] flumine Silaro, vltra [o] Surrentum, non virgulta modò immersa, verùm & folia lapidescunt, aliâs salubri potu eius aquæ. In exitu paludis [p] Reatinæ saxum crescit. Et in rubro mari oleæ, virentésque frutices [q] enascuntur. Sed & fontium plurimorum natura mira est feruore. Idque etiam in iugis Alpium, ipsóque in mari inter Italiam & Ænariam; vt in Baiano sinu, & in Liri fluuio, multísque aliis. Nam dulcis haustus in [10] mari plurimis locis; vt ad Chelidonias insulas, & [11] Aradum, & in Gaditano Oceano. Patauinorum aquis calidis herbæ virentes innascũtur: Pisanorum ranæ: ad [r] Vetulonios in Hetruria non procul à mari, pisces. In Casinate fluuius appellatur Scatebra, frigidus, abundantior æstate. In eo, vt in Arcadiæ Stymphali, [12] enascuntur aquatiles [s] musculi. In Dodone Iouis fons cùm sit gelidus, & immersas faces extinguat, si extinctæ admoueantur, accendit. Idem meridie semper deficit; qua de causa [t] Anapauomenon vocant. Mox increscens ad medium

1 *Mirabile. CH.*
2 *emanantes. M.*
3 *marina natura grauior, magis inuecta sustinet. Tol. V. Cod.*
4 *tulere. M.*
5 *terræ. CH.*
6 *mersa. CH. M.*
7 *Anduriam. Chiff.*
8 *durus.*
9 *d. in Tol. & Salam.*
10 *mari. Vet.*
11 *Arabũ. Chiff.*
12 *nascuntur. M.*

medium noctis exuberat: ab eo rursus sensim deficit. In Illyriis supra fontem frigidum expansæ vestes accenduntur. Iouis[u] Hammonis[13] fons interdiu frigidus, noctibus feruet. In Troglodytis fons Solis appellatur dulcis, circa meridiem maximè frigidus: mox paulatim tepescens, ad noctis media feruore & amaritudine[14] infestatur. Padi fons mediis diebus æstiuis velut interquiescens semper aret. In Tenedo insula fons, semper à tertia noctis hora in sextam ab æstiuo solstitio exundat. Et in Delo insula[15] Inopus fons eodem, quo Nilus, modo,[16] ac pariter cum eo decrescit augetúrque. Contra Timauum amnem insula parua in mari est cum fontibus calidis, qui pariter cum æstu maris crescunt, minuuntúrque. In agro Pitinate trans Apeninum fluuius Nouanus omnibus Solstitiis torrens, Bruma siccatur. [x] In Falisco[17] omnis aqua pota candidos boues facit: in Bœotia amnis Melas oues nigras: [y] Cephissus ex eodem lacu proflués, albas: rursus nigras Penius, rufásque iuxta Ilium Xanthus, vnde & nomen amni. In Ponto fluuius[18] Astaces rigat campos, in quibus[19] pastæ nigro lacte equæ gentem alunt. In Reatino fons[20] Neminia appellatus, alio atque alio loco exoritur, annonæ mutationẽ significans. Brundusij in portu fons,[21] incorruptas præstat aquas nauigantibus.[z] Lynceitis aqua, quę vocatur acidula, vini modo temulentos facit. Item in Paphlagonia, & in agro Caleno. In Andro insula templo Liberi patris fontem Nonis Ianuariis semper vini sapore fluere Mutianus ter cos. credit: Dios[22] Tecnosia vocatur. Iuxta Nonacrim[23] Arcadiæ Styx, a nec odore differens, nec colore, epota illicò necat. Item in Beroso Taurorum colle tres fõtes, sine remedio, sine dolore, mortiferi. In[24] Carrinensi[b] Hispaniæ agro duo fõtes iuxta fluunt, alter omnia respuens, alter absorbens. In eadem gente[25] alius, aurei coloris, omnes ostendit pisces, nihil extra illam aquam cæteris differentes. In Comensi iuxta Larium lacum, fons largus, horis singulis semper intumescit ac residet. In Sydonia insula ante Lesbon fons calidus, vêre tantùm fluit. Lacus[26] Sinnaus in Asia circumnascẽte absynthio inficitur. Colophone in Apollinis Clarij specu lacuna est, cuius potu mira redduntur[c] oracula, bibentium breuiore vita. Amnes retrò fluere & nostra vidit ætas, Neronis principis annis supremis, sicut in rebus eius[d] retulimus. Iam omnes fontes,[e] æstate quàm hyeme gelidiores esse, quem fallit? Sicut illa permira naturæ opera, æs & plumbum in massa mergi, dilatata fluitare: Eiusdémque ponderis alia sidere, alia[f] inuehi. Onera in aqua facilius moueri. Thyrreum lapidem, quamuis grandem, innatare, eundémque comminutum mergi. Recentia cadauera ad vadum labi, intumescẽtia attolli. Inania vasa haud faciliùs, quàm plena, extrahi. Pluuias salinis[27] aquas vtiliores esse, quàm reliquas: nec fieri salé, nisi admistis dulcibus. Marinas tardiùs gelare, celeriùs accendi. Hyeme mare calidius esse, autumno salsius. Omne oleo tranquillari. Et ob id vrinantes ore spargere; quoniam mitiget naturam asperam, lucémque deportet. Niues in alto mari non cadere. Cùm omnis aqua deorsum feratur, exilire fontes, atque etiam in Ætnæ radicibus flagrantis in tantum, vt quinquagena & centena millia pass.[28] harenas flammarum[29] globus eructet.

13 stagnum interdiu frigidum. Ch.
14 infestius. Vet.
15 Inolus. Chiff.
16 ac pariter redundans.
17 Clitumni amnis. Vet. astipulat. M.
18 Astacenos rigat campos. irrigat Chiff.
19 oues pastæ nigro lacte, & equa. M. Vet.
20 Nemiṅie. Chiff.
21 incorruptas in spira præstat. Chiff. semper præst. M.
22 Tecosia. Vet.
23 in Arcadia. Chiff.
24 Catanensi. Vet.
25 alueus. Chiff.
26 Innaus. Chiff.
27 aquis. Chiff.
28 cinereq; & flammarum globos, M.
29 globo. Ch.

ANNOTATIONES.

a De aquarum miraculis vide Vitru. lib. 8. cap. 8.
b Vide Arist. Sect. 28. Problem. 19. 21. 37.
c *Lago di Celano* hodie.
d *Lago di Como.*
e *Ada.*
f *Maior.*
g *la Gargde.*
h *Mento.*
i *Isero.*
lz *Oglio.*
l Idem tradunt de Alpheo Strabo & Timæus.
m *Dic vbi terreno Lycus est epotus hiatu,*
Existit procul hinc alióque renascitur ore.
De Erasino: vide Senec. Quæst. Nat. li. 3. c. 26.
Sic modo qui bibitur tacito sub gurgite lapsus,
Redditur Argolicis ingens Erasinus in vndis.
Virg. De Arethusa:
Sic tibi cùm fluctus subter labere Sicanos
Doris amara suam non intermisceat vndam.
n *Piedi luco.* Ouid. *Flumen habent Cicones quod potum saxea reddit*
Viscera, quod tactis inducit marmora rebus.
o Vide Strabonem sub finem lib. 5.
p Ea palude sola iumentorum vngulæ durantur, cap. 2. 31.
q Vide Theophrast. in Hist.
r *Viterbo.*
s mures exigui, vel aquatici mytuli, vt in multis Galliæ fluuiis.
t Vide Pontanum.
u Vide Scotonem. Vide cap. 5. lib. 5.
x Falisco. Virg. 2. Georg. *Hinc albi Clitumne greges & maxima taurus Victima*: Silius lib. 1. *Et lauet ingẽtem perfundens flumine sacro Clitumnus taurum*: Eius fluuij Deus Iuppiter Clitumnus vocabatur, de quo Plinius Iunior 8. Epistolarum. *Adiacet tẽplum priscum & religiosum: stat Clitumnus ipse amictus ornatúsque prætexta. Præsens numen atque etiam fatidicum indicat sortes.* Flumen sacrum eum ideo vocarunt, quod, vt idem Plinius ait, in illo ad pontem vsque, natare liceret, non nauigare.
y Vterque in Orchomenium lacum effunditur. Theoph. cap. 12. 4. Hist.
z Vibius Sequester Lycesium nominat: Thraciæque fluuium esse tradit. Ch. exemp. Lyncesus legit. Ouid. 15. Metamorph.
Huic fuit effectu dispar Lyncestius amnis,
Quem quicunque parum moderato gutture traxit;
Haud aliter titubat quàm si mera vina bibisset.
Vide Senec. Quæst. Natur. lib. 3. c. 20. Lyncestas Strabo li. 7. inter gentes Macedonias refert, quæ in Austrum & Ionium sinum iacent.

ANNOTATIONES.

a Vide cap. vlt. lib. 30. & 2. lib. 31.
b Fons ille Catanensis absorbens omnia, hodie Ferventia vocatur: ager, Cadima, vicinus municipio Tentugallensi. Autor stirpis regum Lusitaniæ narrat iumentum quo vehebatur demerso pede in eum fontem, vix extractum fuisse à duobus comitibus.
c Iis per ambages redditis exitium sibi maturum impendere Germanicus monitus est. Rhod. cap. 5. 27.
d suprà cap. I X X X I I I.
e Fontinalis fontium Deus, cuius sacra olim Fontinalia. Hinc iocus Plauti in Sticho, *Vtrum Fõtinali, an Libero imperium te adhibere mauis?*
f In Silia Indiæ montanæ fluuio nihil innatare Strabo tradit lib. 15.

Ignium & aquarum iuncta miracula, & de maltha.

CAP. CIIII.

1 Nãque. Ch. 2 In vrbe Comagenes Samosata. Chiff. 3 attingit. Vet. 4 tactu. CH. 5 d. in Ch.

I[1]Amque & ignium, quod est naturæ quartum elementum, reddamus aliqua miracula. Sed primùm ex aquis. [2] In Commagenes vrbe Samosatis stagnum est, emittens limum ([a] maltham vocant) flagrantem. Cùm quid [3] attigit solidi, adhæret: præterea [4] tactus sequitur fugientes. Sic defendêre muros oppugnante Lucullo: flagrabátque miles armis suis: aquis [5] etiam accenditur. Terrâ tantùm restingui docuêre experimenta.

ANNOTATIO.

a Maltha hæc bitumen est. Malthæ factitiæ rationem vide cap. 24. lib. 36.

De Naphtha. CAP. CV.

1 Babylonẽ. Chiff. 2 Austacenis. Chiff. 3 fertur. Chiff.

SImilis est natura [a] naphthæ: ita appellatur circa [1] Babyloniam, & in [2] Austagenis Parthiæ, profluens, bituminis liquidi modo. Huic magna cognatio ignium, transiliúntque protinus in eam vndecunque [b] visam. Ita [3] ferunt à Medea [c] pellicem crematam, postquam sacrificatura ad aras accesserat, corona igne rapta.

ANNOTATIONES.

a Latinorum quidam oleum viuum vocant. Gratius: *Vulcano condicta domus, quam subter eunti Stagna sedent venis oleóque madentia viuo.*

b Eadem vis in radice Aproxidis infrà cap. 17. lib. 24.

c Horat. *Hoc delibutis vlta donis pellicem serpente fugit alite.*

De semper ardentibus locis.

CAP. CVI.

1 materia ignium. CH. M. 2 Phaselitis. Chif. & Tol. 3 fimo. Lõg. 4 tacti flagrant, & adeo. Chiff. 5 eorum. Et inter campos Babyloniæ flagrat quadam velut Chif. 6 Hesperu. Tol. Pint. 7 Mutãda est distin. & sic leg. frõdémque densi supra se nemoris non adurẽs. Et iuxta Egelidum fontem ardens Nymphæi crater, dira semper Apolloniatis suis portendit. Vt autem Egelidum malimus, quã Gelidum, Strabonis authoritati adducimur, qui Nymphæi crateri fontes subesse scribit, aquis tepidis, & bitumine scatentib. 8 dulcius. M.

VErùm in montium miraculis, ardet Ætna noctibus semper, tantóque æuo [1] ignium materiæ sufficit, niualis hybernis temporibus, egestúmque cinerem pruinis operiens. Nec in illo tantùm natura sæuit, [a] exustionem terris denuntians. Flagrat in [2] Phaselide mons Chimæra, & quidem immortali diebus ac noctibus flammâ. Ignem eius accendi aqua, extingui verò terra, aut [3] fœno, Gnidius Ctesias tradit. Eadem in Lycia Hephestij montes, teda flammante [4] tacti, flagrant adeò, vt lapides quoque riuorum, & harenę in ipsis aquis ardeant: alitúrq; ignis ille pluuiis. Baculo si quis ex iis accenso traxerit sulcos, riuos ignium sequi narrant. Flagrat in Bactris Cophanti noctibus vertex. Flagrat in Medis & Cestia gente confinio Persidis: Susis quidem ad Turrim albam, è xv. caminis, maximo [5] eorum & interdiu. Campus Babyloniæ flagrat, quadam veluti piscina iugeri magnitudine. Item Æthiopum iuxta [6] Hesperium montem, stellarum modo campi noctu nitent. Similiter in Megalopolitanorum agro; tametsi internus sit ille iucundus, [7] frondémque densi supra se nemoris non adurens, & iuxta gelidum fontem semper ardens. Nymphæi crater dira Apolloniatis suis portendit, vt Theopompus tradidit. Augetur imbribus, egerítque bitumen, temperandum fonte illo ingustabili; aliàs omni bitumine [8] dilutius. Sed quis hæc miretur? in medio mari Hiera insula Æolia iuxta Italiam cum ipso mari arsit per aliquot dies sociali bello, donec legatio Senatus piauit. Maximo tamen ardet incendio Theôn ochema dictum, Æthiopum iugum, torrentésque Solis ardoribus flammas egerit. Tot locis, tot incendiis rerum natura terras cremat.

ANNOTATIONES.

a Veteres enim vniuersitatis rerum apocatastasin, id est, restitutionem, siue redintegrationem factam fuisse per cataclysmũ tradunt, & olim futuram per ἐκπύρωσιν. Eius meminit Rhodig. c. 21. lib. 2. Eius fit & mentio infra c. 16. lib. 7.

Ignium per se miracula.

CAP. CVII.

1 ipsum. 2 isto. M. 3 miracula omnia. Ch. 4 vnum. Chiff. 5 accedât. Chiff. 6 ex æterno. M semper, alij. 7 Vulcaniis M. 8 existere ignes. Chiff. 9 Interim. Iterũ. Tol.

PRætereà cùm sit huius vnius elementi ratio fœcunda, séque [1] ipse pariat, & minimis crescat scintillis, quid fore putandum est in tot rogis terræ? Quæ est illa natura, quæ voracitatem in [2] toto mundo auidissimam sine damno sui pascit? Addantur iis sydera innumera, ingénsque Sol. Addantur humani ignes, & lapidum quoque insiti naturæ, attrita inter se ligna, iam nubium & origines fulminum. Excedit profectò [3] omnia miracula, [4] vllum diem fuisse, quo non cuncta conflagrarent: cùm specula quoque concaua aduersa solis radiis faciliùs etiã [5] accẽdãtur, quàm vllus alius ignis. Quid quod [a] innumerabiles parui, sed naturales scatent? In Nymphæo exit è petra flamma, quæ pluuiis accenditur. Exit & ad aquas [b] Scantias. Hæc quidẽ inualida, cùm transit, nec longè in alia materia durans. Viret [6] æternò hunc fontem igneum contegens fraxinus. Exit in Mutinenti agro statis [7] Vulcano diebus. Reperitur apud authores, subiectis Ariciæ aruis, si carbo deciderit, ardere terrã. In Agro Sabino & Sidicino vnctum flagrare lapidem. In Salentino oppido Egnatia, imposito ligno in saxum quoddam ibi sacrum, protinus flammam existere. In Laciniæ Iunonis ara sub dio sita, cinerem immobilem esse, perflantibus vndique procellis. Quin & repentinos [8] ignes existere, & in aquis, & in corporibus etiam humanis. Trasymenum lacum arsisse totum: Seruio [c] Tullio dormienti in pueritia, ex capite flammam emicuisse: L. Marcio, in Hispania interemptis Scipionibus concionanti, & milites ad vltionem exhortanti, arsisse simili modo, Valerius Antiâs narrat. Plura mox & distinctiùs. nũc enim quadã mistura rerum omnium exhibentur miracula. [9] Verùm egressa mens interpretationem naturæ, festinat legentium animos per totum orbem veluti manu ducere.

ANNOTATIONES.

a Vide Senecam Quæst. Nat. lib. 2. cap. 2.

b eadem flamma micat in vliginosa terra, cum baculo sculpitur prope Gratianopolim Allobrogum ad fontem quem Ardentem vocant, è quo stramen admotum possit accendi.

c Idem infrà cap. 1. lib. 37. Vide lib. 2. AEneid. Verg. de Iulo.

Terræ vniuersæ mensura, longitudo & latitudo.

CAP. CVIII.

PArs nostra terrarum, de qua memoro, ambienti (vt [a] dictum est) Oceano velut innatans, longissimè ab Ortu ad Occasum patet, hoc est, ab India ad Herculis columnas Gadibus sacratas, [1] octuagies quinquies centena septuaginta octo M. pass. vt Artemidoro authori placet. Vt verò Isidoro, [2] nonagies octies centena & [3] decem & octo M. Artemidorus adiicit amplius, à Gadibus circuitu sacri promontorij ad promontorium [b] Artabrum, quò longissimè frons procurrit Hispaniæ, octinginta M. nonagintaunum. Id mensuræ, duplici currit via. À Gange amne ostióque eius, quo se in Eoum Oceanum effundit, per Indiã Parthyenénque ad Myriandum vrbem Syriæ, in Issico sinu positam, [4] quinquagies bis centena, quindecim M. pass. Inde proxima nauigatione Cyprum insulam, [5] Patarã Lyciæ, Rhodum, Astypalæam in Carpathio mari insulas [6] Laconicæ Tænarum, Lilybeum Siciliæ, [7] Calarim Sardiniæ, [8] tricies quater centena, quinquaginta M. Deinde Gades quatuordecies centena & quinquaginta M. pass. Quæ mensura vniuersa ab eo mari efficit [9] octogies quinquies centena, [10] lxxviij. M. pass. Alia via, quę certior, itinere terreno maximè patet, à Gange ad Euphratem amnem [11] quinquagies centena M. p. & xxi. Inde Cappadociæ Mazaca cc. M. xliiij. Inde per Phrygiam, Cariam, Ephesum. cccc. M. pass. xcviij. ab Epheso per Aegæum pelagus Delum ducenta M. Isthmum ducenta duodecim M. Deindè terra & [12] Laconio mari & Corinthiaco sinu Patras Peloponnesi ducenta duo M. quingenti: Leucadem [13] lxxxvj. millia [14] quingenti: Corcyram totidem. Acroceraunia centum triginta duo millia [15] quingenti: Brundusium lxxx. sex millia quingẽti: Romã ccc. millia lx. Alpes vsque ad [16] Cincomagum vicum M. ccccxviiij. Per Galliam ad Pyrenæos mortes Illiberim quingenta quinquaginta sex M. Ad Oceanum & Hispaniæ orã trecenta trigintaduo M. Traiectu Gadis septem millia quingenti. Quæ mensura [17] Artemidori ratione efficit octuagiessexies cẽtena octoginta quinque. Latitudo autem terræ à meridiano situ ad septentrionem, dimidio [18] ferè minor colligitur, quinquagies quater centena sexaginta duo millia. Quo palam fit, quantum & hinc vapor abstulerit, & illinc [19] rigor. Neque enim deesse arbitror terris, aut non esse globi formam, sed inhabitabilia vtrinque incomperta esse. Hæc mensura currit à litore Aethiopici Oceani, quà modò habitatur, ad Meroën [20] cccccl. M. Inde Alexandriã duodecies centena millia quinquaginta. Rhodum quingenta [21] octogintatria. Gnidũ [22] octoginta quatuor millia quingẽti. Côn viginti quinque millia. Samum c. millia Chium [23] lxxxiiij. millia. Mitylenem lxv. millia. Tenedon [24] xxviij. millia. Sigæum promontoriũ xij millia quingenti. Os Ponti cccxij. millia quingenti. Carambin promontorium cccl. Os Mæotidis cccxij. millia quingenti. Ostium Tanais [25] cclxv. M. qui cursus compendiis maris breuior fieri potest lxxx x. M. Ab ostio Tanais nihil modicum diligentissimi authores fecêre: Artemidorus vlteriora incomperta existimauit, cùm circa Tanaim [c] Sarmatarum gentes degere fateretur ad Septentriones versas. Isidorus adiecit [26] xii c M. L. vsque ad Thulen, quæ coniectura diuinationis est. Ego non minore quàm proximè dicto spatio, Sarmatarum fines nosci intelligo. Et alioquin quantum esse debet, quod innumerabiles gentes, subinde sedem mutantes capiat? Vnde vlteriorem mensurã inhabitabilis plagæ, multo esse maiorem arbitror. Nam & à Germania immensas insulas non pridem compertas, cognitum habeo. De longitudiue ac latitudine hæc sunt, quæ digna memoratu putem. Vniuersum autem hunc circuitum [d] Eratosthenes, in omniũ quidem literarum subtilitate, & in hac vtique præter cæteros solers, [27] quàm cunctis probari video, ducentorum quinquagintaduorum milliũ stadiũm prodidit. Quæ mẽsura Romana computatione efficit trecenties quindecies centena millia pass. Improbũ ausum: verùm ita subtili [28] computatione comprehensum, vt pudeat non credere. Hipparchus & in coarguendo eo, & in reliqua omni diligẽtia mirus, adiicit stadiorum paulo minus xxv. millia.

1 Sabellicus: octoginta quinque millia stadiorum, & præterea sexaginta octo.
2 idem: stadiorũ millia nonaginta octo, at præterea octodecim.
3 Lxviij. Chiff.
4 quinquagintaquinque millia stadiorum. Sabellicus.
5 Patras.
6 Tenarum Laconiæ. Chiff.
7 Caralim, ex Strabone & Ptolemæo, vnde etiam infrà lib. 3. cap 7. propinquũ promontorium Caralitanũ appellatur.
8 trigesies bis quinquaginta. Chiff.
9 nonaginta octo millia stadiorum. Sabellicus.
10 lxviij. Chiff.
11 quinquaginta millia stadiorum & nouendecim. Sabellicus. Long. pass. etiam leg. hic & in sequentib.
12 Lechaico. Ch. Ab oppido Lechao sinus Corinthiaci.
13 lxxxvij. Chif.
14 d. in Ch.
15 d. in Ch.
16 Calcincomacum. Vet.
17 Artemidoro attestante. Vet.
18 fermè. Chiff.
19 liquor.
20 D.cccv. Chiff.
21 octog. quat. Ch.
22 octog. quinq. Cb.
23 xliiij. Ch.
24 cxix. Chiff.
25 cclxv. idem.
26 duodecim millia stadiorum & quinquaginta. Sabell.
27 quem. Ch.
28 argumẽtatione. M.

ANNOTATIONES.

a supra cap. lxvj.
b Ibi sita est Olyssipo.
c Herodoto Sarmatæ supra Mœotin habitant quindecim dierum itinere.
d Is Cyrenæus fuit, vt scribit Victruuius cap. 6. lib. 1.

Harmonica mundi ratio.

CAP. CIX.

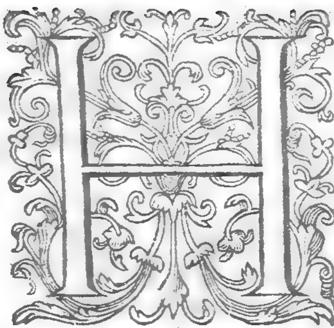
ALia Dionysodoro fides: neque enim subtraham exemplum vanitatis Græcæ maximum. [1] Melius hic fuit. Geometrica scientia nobilis. Senecta diem obiit in patria. Funus duxêre ei propinquæ, ad quas pertinebat hæreditas. Eæ cùm secutis diebus iusta peragerent, inuenisse dicuntur in sepulchro epistolam Dionysodori nomine ad superos scriptam: Peruenisse eum à sepulchro ad infimam terram: esséque eò stadiorũ quadraginta duo millia. Nec defuêre Geometræ, qui interpretarentur significare epistolam à medio terrarum orbe missam, quò deorsum ab summo longissimum esset spatium, & idem pilæ medium. Ex quo consequuta computatio est, vt circuitu esse [2] ducenta quinquagintaquinque millia stadia pronuntiarent. Harmonica ratio, quæ cogit rerum naturam sibi ipsam congruere, addit huic mensuræ stadia [3] septem millia; terrámque nonagesimam sextam millesimam totius mundi partem facit.

1 Chius. M. alij Cydius.
2 Ducenta quinquaginta duo millia stadiorum. Ch. Vet.
3 stadiorũ xvj. M.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER TERTIVS.

PROOEMIVM.

HACTENVS de situ, & miraculis terræ, aquarúmq; [1] ac syderum, & [2] ratione vniuersitatis, atque [3] mensura. Nũc de partibus; quanquàm infinitum id quoque [4] existimatur, nec temerè sine aliqua reprehensione [5] tractatum. Haud vllo in genere venia iustior est; si modò minimè mirum est, hominem genitum non omnia humana nouisse. Quapropter autorem neminem vnum sequar: sed vt quéque verissimum in quaque parte arbitrabor. Quoniam commune fermè omnibus fuit, vt eos quisq; diligẽtissimè situs [6] diceret, in quibus ipse prodebat: ideo nec culpabo, aut coarguam quenquam. Locorum nuda nomina, & [7] quanta dabitur breuitate ponentur, claritate causísque dilatis in suas partes. nunc enim sermo de toto est. Quare sic accipi velim, vt [8] si [9] vidua fama sua nomina, qualia fuêre primordio ante res vllas gestas, nuncupentur: [10] & sit quædam in his nomenclatura quidem, sed mundi rerúmque naturæ. Terrarum orbis vniuersus in tres diuiditur partes, Europam, Asiã, Africam. Origo ab occasu Solis & Gaditano freto, quà irrumpens Oceanus Atlanticus in maria interiora diffunditur. Hinc intranti dextra Africa est, læua Europa: inter has Asia [11] est. Termini amnes, Tanais, & Nilus. Quindecim M. pass. in longitudinem, quas diximus, fauces Oceani patent, quinque M. in latitudinem, à vico Mellaria Hispaniæ, ad promontorium Africæ Album, autore Turannio [12] Graccula iuxtà genito. T. Liuius, ac Nepos Cornelius latitudinis tradiderunt, vbi [13] minimum, vij. M. pass. vbi verò plurimum, x. M. Tam modico ore tã immensæ æquorum vastitas panditur. Nec profunda altitudo miraculum minuit. Frequentes quippe tæniæ candicantis vadi carinas territant. Qua de causa a Limẽ interni maris multi eum locũ appellauêre. [14] Proxima autem faucibus vtrinque impositi montes coercent, [15] claustra, Abila Africæ, Europæ Calpe, laborum Herculis [16] metæ. Quam ob causam indigenæ columnas eius Dei vocant, credúntque [17] perfossas exclusa antea admisisse maria, & rerum naturæ mutasse faciem.

1 & Chiff. — *2 ac. Chiff.* — *3 mensura. V.* — *4 æstimatur. V.* — *5 tractandum. Vet.* — *6 disceret, ex quibus ipse prodibat.* — *7 quãtum dabitur breui.* — *8 sicubi. V.* — *9 diuidua. Ch.* — *10 & del. vid. ex Ch.* — *11 est deest in Chiff.* — *12 Gracili. V.* — *13 minus. Chiff.* — *14 proximis. Ch.* — *15 veluti claustra.* — *16 meta. Chiff.* — *17 perfossos (sub. montes.)*

ANNOTATIO.

a Mediterranei, quod & supra internum dixit: Sallustio, mare secundum, & fretum maris nostri: Isidoro, mare magnum.

De Europa. CAP. I.

PRimùm ergo de Europa altrice victoris omnium gentium populi, longéque terrarum pulcherrima, quam plerique meritò non [a] tertiam portionem fecêre, verùm æquam, in duas partes, ab amne Tanai ad Gaditanum fretum, vniuerso orbe diuiso. Oceanus hoc, quod dictum est, spatio [1] Atlanticum mare infundens, & auido meatu terras, quæcunque venientem [2] expauêre, demergens: resistentes quoque flexuoso litorum anfractu lambit, Europam vel maximè recessib. crebris excauans: sed in quatuor [3] præcipuè sinus. Quorum primus à Calpe Hispaniæ extimo (vt dictum est) monte, Locros, [4] & Brutium vsque promontorium immenso ambitu flectitur. In eo prima Hispania terrarum est, vlterior appellata, eadem Bætica. [5] Mox à fine Vrgitano citerior, eadémque Tarraconensis ad Pyrenæa iuga. Vlterior in [6] duas, per longitudinem, prouincias diuiditur. Siquidem Bæticæ latere septentrionali prætenditur Lusitania, amne Ana discreta. Ortus hic Laminitano agro citerioris Hispaniæ, & modò se in stagna fundens, modò in angustias resorbens, aut in totum cuniculis condens, & sæpius nasci gaudens, in

1 in Atlãticum mare se infun. — *2 expectauere. excepere. Vet.* — *3 præcipuos. Chiff.* — *4 deest in Chiff.* — *5 lege, à sinu Virgitano. Vrbs enim Virgi hac in parte à Pomponio collocatur, propinquúsq. sinus appellatur Virgitanus.* — *6 duas partes diuid. Chiff.*

Atlanticum Oceanum effunditur. Tarraconensis autem affixa Pyrenæo, totóque eius latere decurrens, & simul ad Gallicum Oceanum Iberico à mari [7] transuersa se pandens, Solorio monte, & Oretanis iugis, Carpetanisque, & Asturum, à Bætica atque Lusitania distinguitur: Bætica, à flumine eam mediam secante cognominata, cunctas prouinciarum diuiti cultu, & quodam fertili ac peculiari nitore præcedit. Iuridici conuentus ei quatuor: Gaditanus, Cordubensis, [8] Astigitanus, Hispalensis. Oppida omnia numero clxxv. In iis coloniæ viij. municipia viij.[9] Latio [b] antiquitus donata xxix. libertate vj. [10] fœdera ij. stipendiaria cxx. Ex his digna memoratu, aut Latiali sermone dictu facilia, à flumine Ana, littore Oceani, oppidum Ossonoba, Lusturia cognominatum. [11] Interfluentes, Luxia & Vrium, Ariani montes: Bætis fluuius. Litus [12] Corense inflexo sinu. cuius ex aduerso Gades inter insulas dicendæ. Promontorium Iunonis, Portus Besippo. Oppida Belon, Mellaria, Fretum ex Atlantico mari. Carteia, [13] Tartessos à Græcis dicta. Mons Calpe. Dein litore interno [14] oppidum Barbesula cum fluuio. Item Salduba oppidum, [15] Suel Malacha cum fluuio fœderatorum. Dein Menoba cum fluuio, [16] Sexi Firmum cognomine Iulium, Selambina, Abdera. Murgis Bæticæ finis. Oram eam vniuersam originis Pœnorum existimauit M. Agrippa. Ab Ana autem Atlantico Oceano obuersa Bastulorum Turdulorúmque est.[17] In vniuersam Hispaniam M. Varro peruenisse Iberos & Persas, & Phœnicas, Celtásque, & Pœnos tradit. Lusum enim Liberi patris, aut Lyssam cum eo [18] bacchantium nomen dedisse Lusitaniæ, & Pana præfectum eius vniuersæ. [19] At quæ de Hercule ac Pyrene vel Saturno traduntur, fabulosa in primis arbitror. Bætis in [20] Tarraconensis prouinciæ, non vt aliqui dixère, [21] Mentesa oppido, sed Tugiensi exoriens [22] saltu, quem Tader fluuius, qui Carthaginiensem agrum rigat, [23] Ilorci refugit Scipionis rogum: versúsq; in occasum, Oceanum Atlanticum prouinciam adoptans petit, modicus primò, sed multorum fluminū capax, quibus ipse famam aquásque aufert. Bæticæ primùm [24] ab Ossigitania infusus, amœno blandus alueo crebris dextra læuáque accolitur oppidis. Celeberrima inter hunc & Oceani oram in mediterraneo Segeda, quæ Augurina cognominatur, Iulia quæ Fidentia, Virgao quæ Alba, [25] Ebura quæ Cerealis, Iliberi quod Liberini, Ilipula quæ Laus, Artigi quod Iulienses, Vesci quod Fauentia, Singilia, Hegua, Arialdunum, Aglaminor, [26] Bæbro. Castra vinaria, [27] Episibrium, Hipponoua, IlIurco, Osca, Escua, Succubo, Nuditanum, Tucci vetus, omnia Bastitaniæ vergentis ad mare. Conuentus verò Cordubensis circa flumen ipsum Ossigi, quod cognominatur, [28] Laconicum, Illiturgi quod Forum Iulium, Ipasturgi quod Triomphale, Sitia & xiiij. M. passuum remotum in mediterraneo Obulco, quod Pontificense appellatur. Mox Ripepora fœderatorum, Sacili, [29] Martialum Onoba. Et dextra Corduba, Colonia patritia cognominata: inde primùm nauigabili Bæti, Oppida Carbulo, Decuma, fluuius Singulis, eodem Bætis latere incidens. Oppida Hispalensis conuentus, Celtica, Axatiata, Arruci, Menoba, Ilipa cognomine Italica. Et à læua Hispalis colonia cognomine Romulensis. Ex aduerso oppidum esset, quod cognominatur Iulia Cōstantia, Vergentum, quod Iulij genitor, Hippo Caurasiarum, fluuius Menoba Bæti & ipse à dextro latere infusus. At inter æstuaria Bætis oppidum Nebrissa, cognomine Veneria, & Colobona, coloniæ. Asta quæ Regia dicitur. Et in mediterraneo Asido, quæ [30] Cæsariana. Singulis fluuius in Bætin, quo dictum est ordine, irrumpens, Astigitanam coloniam alluit, cognomine Augustam firmā, ab ea nauigabilis: Huius conuentus sunt reliquæ coloniæ immunes: Tucci, quæ cognominatur Augusta gemella, Itucci quæ Virtus Iulia, Attubi, quæ Claritas Iulia, Vrso quæ Genua Vrbanorum, inter quæ fuit Munda cum Pompeij filio capta. Oppida libera, Astigi vetus, Ostippo: stipendiaria Callet, Calucula, Castra gemina, Ilipula minor, Merucra, Sacrana, Obulcula, Oningis. Ab ora venienti prope Menobam amnem & ipsum nauigabilem, haud procul accolunt Alontigiceli, [31] Alostigi. Quæ autem regio à Bæti ad fluuium Anam tendit extra prædicta, Beturia appellatur, in duas diuisa partes, totidémq; gentes: Celticos, qui Lusitaniam attingunt, Hispalensis conuentus: Turdulos, qui Lusitaniam & Tarraconensem accolunt, iura Cordubam petunt. Celticos à [32] Celtiberis ex Lusitania aduenisse manifestum est, sacris, lingua, oppidorum vocabulis, quæ cognominibus in Bætica distinguntur: Seria, quæ dicitur fama Iulia: Vertobriga, Concordia Iulia: Segede Restituta Iulia: Contributa Iulia: Vcultuniacum, quæ & Curiga nunc est: Laconimurgi, Constantia Iulia: Teresibus Fortunales, & Callensibus Emanici. Præter hæc in Celtica Acinippo, Arunda, Arunci, Turobrica, Lastigi, Alpesa, Sepona, Serippo. Altera [33] Beturia, quam diximus Turdulorum, & conuentus Cordubensis, habet oppida non ignobilia, Arsam, Mellariam, Mirobricam: regiones Osintigi, Sisaponem.[34] Gaditani conuentus ciuium Roman. Regina, Latinorum Læpia, Vlia, Carisa cognominata castrum Iulium: item Cæsaris Salutariensis: stipendiaria, Besaro, Belippo, Berbesula, Lacippo, Besippo, Callet, Cappagum, Oleastro, Itucci, Brana, Lacibi, Sagūtia, [35] Andorisippo. Longitudinem vniuersam eius prodidit M. Agrippa cccclxv. M. passuum: latitudinem cclvij. M. sed cum termini Carthaginem vsque procederent, quæ causa magnos errores [36] computatione mensuræ sæpius parit alibi mutato prouinciarum modo, alibi itinerum auctis aut diminutis [37] passibus. Incubuere mariatam longo æuo alibi, processêre litora, torsêre se fluminum aut correxêre flexus. Præterea aliunde aliis [38] exordium mensuræ est, & alia meatus: ita fit, vt nulli duo concinant.

7 transuersim. Vet.
8 Asticianus. Ch.ff.
9 lege, Latio iure, vt infra ca 3.
10 fœdere iij. in Ch. ij.
11 interfluunt. Vet.
12 Curonēse. Ch.
13 Carpessum Appian. Pausania. Leopard.
14 oppida. Vet.
15 siue. Ch.
16 Sexti firmiam Ptolomæo.
17 Turduli à Bæti flumo ad Ætnam vsq. protenduntur. Eorum finis ad promontorium sacrum. Bastuli verò à Calpe vsq. Almentā. Pinetus hac interserit.
18 patris comitem aut Lyssam bachantem. Cor. Pinet.
19 eius. Vniuersa autē qua de.
20 Terraconensi prouincia.
21 Mitesa. Ch.
22 saltu iuxta quē.
23 ille ocyor refugit. Ve.
24 Ossigitania.
25 Hebura.
26 Vbeda.
27 Pisimbrium. Ch.
28 Laconium. Ch.
29 Maritalium. Vet.
30 Cæsarina.
31 Alastigi. Ch.
32 Celticis de quib. lib. 4.
35 Andorisas. Porrò longit. &c.
36 comparatione Ve.
37 passibus. Et dum incub.
38 Exordium est, mensura & alia meatus.

ANNOTATIONES.

a Isocrates in Panegyrico Τῆς γὰρ γῆς ἁπάσης, τῆς ὑπὸ τῷ κόσμῳ κειμένης δίχα τετμημένης. καὶ τῆς μὲν Ἀσίας

d

τῆς δ' Εὐρώπης καλουμένης, τὴν ἡμίσειαν ἐν τῇ συνθηκῶν εἴληφεν.

Sallustius in Iugurth. In diuisione orbis terrę plerique in parte tertia Africam posuere, pauci tantummodo Asiam & Europam esse: sed Africam in Europa.

b Quoniam hac tota Geographia frequens mentio fit iuris Latij, ac Municipalis, coloniarum, oppidorum, quæ stipendiaria fuerunt & quæ immunia, gentium, quæ Romana ciuitate donatæ sint, Alexandrum ab Alexan. cap. 10. 4. consulendum puto, qui ea omnia diligēter persequutus est. Ius Latij Leuatio censitionis fuit, vt idem ius experirentur in censitione quod Italicæ coloniæ: ac præterea in traditionibus nixi, vsucapionibus annali exceptione iure capiendi: Immunitas verò cùm nec pro capite, nec pro solo tributum pendebant.

Bæticæ longitudo, & latitudo.

CAP. II.

BAeticæ longitudo nunc à Castulonis oppidi [1] fine Gadeis [2] ccccLxxv. M. & à Murgi maritima ora [3] xxij. M. pass. [4] amplior. Latitudo à Carteiana ora [5] ccxxiiij. M. pas. Agrippam quidem in [6] tanta viri diligentia, prætérque in hoc opere cura, cùm orbem terrarum vrbi spectandum [7] propositurus esset, errasse quis credat, & cum eo Diuum Augustum? Is nanque complexam eum porticum [8] ex destinatione & commentariis M. Agrippæ à sorore eius inchoatam peregit.

1 finibus ad Gadeis. 2 ccl. Chiff. 3 xxv. Chiff. 4 amplius. Vet. 5 ccxxvij. Chiff. 6 tanta virum diligētia. 7 proponeret, cæcò errasse. 8 designatione.

Hispania citerior. CAP. III.

CIterioris Hispaniæ, sicut complurium prouinciarum, aliquantum vetus forma mutata est; vtpote cùm Pompeius Magnus trophæis suis, quæ statuebat in Pyrenæo [1] dccclxvj. oppida ab Alpibus ad fines Hispaniæ vlterioris in ditione [2] à se redacta testatus sit. Nunc vniuersa prouincia diuiditur in conuentus septem: Carthaginiensem, Tarraconēsem, Cæsaraugustanum, Cluniensem, Asturum, [3] Lucensem, Bracarum. Accedunt insulæ, quarum mentione [4] seposita, præter ciuitates contributas aliis, prouincia ipsa ccxciiij. continet oppida. In iis [5] colonias xij. oppida ciuium Romanorum xiij. Latinorum veterum [6] xvij. fœderatorum vnum, stipendiaria [7] cxxxvj. Primi in ora Bastuli: post eos, quo dicetur ordine, intus recedentes Mentesani, Oretani, & ad Tagum Carpetani: iuxta eos Vaccæi, Vectones, & Celtiberi, Arrebaci. oppida oræ proxima, Vrci, adscriptúmque Bæticæ Barea, regio Mauitania, mox Deitania, dein Contestania, Carthago noua, colonia: cuius à promontorio quod Saturni vocatur, Cæsariam Mauritaniæ vrbem clxxxvij. M. pass. traiectus. Reliqua in ora flumen Tader, colonia immunis Illici, vnde Illicitanus sinus. In eam contribuuntur Icositani. Mox Latinorum Lucentum, Dianium stipendiarium, Sucro fluuius, & quondam oppidum, Contestaniæ finis. Regio Edetania amœno prætendente se stagno ad Celtiberos recedens. Valentia Colonia iij. M. pass. à mari remota: flumen [8] Turium, & tantundem à mari Saguntum, [9] ciuium Romanorum oppidum, fide nobile: flumen [10] Idubeda: regio Ilergaonum. Iberus amnis nauigabili cōmercio diues, ortus in Cantabris, haud procul oppido Iuliobrica, [11] ccccl. M. pass. fluens, nauium per cclx. M. à Varia oppido capax, quem propter vniuersam Hispaniam Græci appellauêre Iberiam. Regio Cossetania, flumen Subi, colonia Tarraco Scipionum opus, sicut Carthago Pœnorum. Regio [a] Ilergetum, oppidum Subur, flumen Rubricatum, à quo Laletani & Indigetes. Post eos, quo dicetur ordine, intus recedentes radice Pyrenæi, Ausetani, Itani, [12] Lacetani, pérque Pyrenæum Cerretani, dein Vascones. In ora autem colonia Barcino, cognomine Fauentia. Oppida ciuium Romanorum, Bætulo, Illuro, [13] flumen Larnum, Blandæ: flumen Alba, Emporiæ: geminum hoc, veterum incolarum, & Græcorum, qui Phocænsium fuêre soboles. Flumen Tichis. Ab eo Pyrene Venus in latere promontorij altero xl. M. Nunc per singulos conuentus reddentur insignia præter supra dicta. Tarracone disceptant populi [14] xliiij. quorum celeberrimi ciuium Romanorum Dertusani, Bisgargitani. [b] Latinorum Ausetani, Cerretani, qui Suliani cognominantur, & qui Augustani, Sedetani, Gerundenses, Gessorienses, Teari qui Sulienses. Stipendiariorum Aquicaldenses, Onenses, Bætulonenses. Cæsaraugusta colonia immunis, amne Ibero affusa, vbi oppidum antea vocabatur Salduba, regionis Sedetaniæ recipit populos lij. Ex his ciuium Romanorum Bellitanos, Celsenses. Ex colonia [c] Calagurıtanos, qui Nascici cognominantur. Ilerdenses Surdaonum gentis, iuxta quos Sicoris fluuius. Oscenses regionis [15] Vescitaniæ, [d] Turiasonenses. Latinorum veterum [16] Cascantenses, Ergauicenses, Gracchuritanos, Leonicenses, Ossigerdenses, fœderatos Terragenses, stipendiarios [17] Arcobricenses, Andologenses, Arocelitanos, Bursaonenses, Calaguritanos qui Eibularenses cognominantur, Contuplutenses, Carenses, Cicenses, [18] Cortonenses, Dammanitanos, Larnenses, Iturisenses, Ispalenses, Ilumberitanos, Lacetanos, [19] Vibienses, Pompelonenses, Segienses. Carthaginem conueniunt populi [20] lxij. exceptis insularum incolis. Ex colonia Accitana Gemellenses, & [21] Libisosona cognomine Foroaugustana, quibus duabus ius Italiæ datum: ex colonia Salariense oppidani Latij veteris Castulonenses, qui Cæsari venales appellantur. Setabinani qui Augustani, Valerienses. Stipēdiariorum autem celeberrimi, [22] Babanenses, [23] Bastitani, Consaburenses, Dianenses, [24] Egelestani, Ilorcitani, Laminitani, Mentesani, qui & Oritani, [25] Mentesani qui & Bastuli, Oretani qui & Germani cognominantur, capútque Celtiberiæ Segobrigenses, [26] Carpetaniæ Toletani Tago flumini impositi. Dein Viacienses & Virgilienses. In conuentum Cluniensem Varduli ducunt populos xiiij. ex quibus Albanenses tantùm nominare [27] libeat, Turmodigi quatuor in quibus Segisamonenses, [28] Sagisameiulienses. In eundem conuentum Carietes & Vennenses quinque ciuitatibus vadunt, quarum sunt [29] Velienses. [30] Eodem

1 lxxvij Chiff. 2 abs se. V.

3 Lucrensem. Chiff. 4 seposita ciuitates prouincia ipsa, præter contributas aliis cc. xciij. continet oppida. cclxxix. Chiff. 5 coloniæ, Vet. præter ciuitates cōtributas aliis ducētas nonagintaquatuor, prouincia ipsa continet oppida clxxix. 6 xviij. Ch. 7 cxxxv. Ch. quibusdā cxxxvij

8 Durias. quibusdam Turia Vet. 9 ciuium Romanorū fide oppidū nobile. 10 Vduba.

11 per cccel. M. Chiff.

12 Ita legitur Strabonis lib. 3. Et Ptolemæo. Fuluio Vrsino, Iacetani. 13 Irulo Ch.

14 xliij. Ch.

15 Bessetania Vet. 16 Cascantes. Chiff. 17 Arcobrienses. Chiff. 18 Cotonenses. Ch. 19 Subienses. Vet. 20 lxv. Chiff. 21 Rectius Libisoca, vt in vetustis codicibus, & apud Ptolemæum, lib. 2. cap. 6. 22 Alabanenses. Ch. Labanenses. vet. 23 Bastiani. Vet. 24 Gelestani. Chiff. 25 Metesani. Chiff. 26 Carpetani. Chiff.

27 libet. 28 & Sagisameiulienses Ch. 29 Velienses. Scal. 30 Iidem. Vet.

[31] Pe-

[31] Pelendones [32] Celtiberorum quatuor populis, quorum Numantini fuere clari: sicut in Vaccęorum xviij. ciuitatibus [33] Intercatienses, Pallantini, Lacobricenses, Caucenses. Nam in Cantabricis [34] quatuor populis Iuliobrica sola memoratur: In Autrigonum decem ciuitatibus Tritium, & Virouesca. Areuacis nomen dedit fluuius Areua. Horum sex oppida: Saguntia & Vxama, quæ nomina crebrò aliis in locis vsurpantur, prætereà Segouia, & noua Augusta, Termes, ipsáque Clunia Celtiberiæ finis. Ad Oceanum reliqua vergunt, Vardulíque ex prędictis, & Cantabri. Iunguntur his Asturum xii. populi, diuisi in Augustanos, & transmontanos, Asturica vrbe magnifica. in his sunt Giguri, Pesici, Lancienses, [32] Zoëlæ. Numerus omnis multitudinis ad c c xl. M. liberorum capitum. Lucensis conuētus populorum est x v j. præter Celticos & Lebunos, [33] ignobilium, ac barbaræ appellationis, sed liberorum capitum fermè c l x v j. M. Simili modo Bracarum xxiiij. ciuitates [34] c c l x x v. M. capitum, ex quibus præter ipsos Bracaros Vibali, Celerini, Gallæci, Æquesilici, Querquerni citra fastidium nominentur. Longitudo citerioris Hispaniæ est, ad finem Castulonis à Pyrenęo, sexcentaseptē M. pass. & ora paulo amplius. Latitudo à Tarracone ad litus Olarsonis cccvij. [35] Et radicibus Pyrenæi, vbi cuneatur angustiis inter duo maria, paulatim deinde se pandens, quà contingit vlteriorem Hispaniam, tantundem & amplius latitudini adiicit. Metallis, plumbi, ferri, æris, argenti, auri, tota fermè Hispania scatet: Citerior & [36] specularibus [e] lapidibus: Bætica & minio. Sunt & marmorum lapidicinæ. Vniuersæ Hispaniæ Vespasianus Imperator Augustus iactatus procellis Reipublicæ Latij ius tribuit. Pyrenæi montes Hispanias Galliásque disterminant, promōtoriis in duo diuersa maria proiectis.

31 Pelondōnes. Ch. — 32 Celtiberi. Pint. — 33 Intercatenses. Pint. — 34 vii. Ch. — 32 Zoeli. C. — 33 ignominiosa. M. Vet. — 34 clxxv. Chif. — 35 E radicibus. Ch. — 36 specularis lapidis: Bætica & minio & marmoris lapidicinis. M.

ANNOTATIONES.

a Illurganonenses, vel vt Fuluius Vrsinus legit, Lurganonenses. Vide Cæsar. in Comment.

b Qui Latij iure donati fuerant. Id autem fuit magistratus petendi causa ciuitatem adipisci. Fuerunt Latini ciues, & veteres, nimirum ex Latio ipso ciuitate donati, & noui beneficio principis idem adepti. Cuiacius cap. 3. 5. 10. Obser.

c Eorum vrbs Calagurus dicebatur. Florus cap. 20. li. 2. Epitomes De Calaguritanis vide cap. 6. li. 7. Val. Max.

d Turiassonenses à Turiassone oppido ferrariis officinis nobili cap. 14. lib. 34.

e Talcum vocant, seu Asini speculum.

Narbonensis prouincia.

CAP. IIII.

NArbonensis prouincia appellatur pars Galliarum, quæ interno mari alluitur, Braccata antè dicta, amne Varo ab Italia discreta, Alpiúmque [1] saluberrimis Romano imperio iugis. A reliqua verò Gallia latere Septentrionali, montibus [a] Gebenna & [b] Iura: agrotum cultu, virorum, morúmque dignatione, amplitudine opum, [2] nulli prouinciarum postferenda, breuitérque Italia verius, quàm prouincia. In ora regio [3] Sardonum, intúsque Consuaranorum. [c] Flumina Tecum, Vernodubrum. Oppida, [4] Illiberis, magnæ quondam vrbis tenue vestigium, Ruscino Latinorum Flumen Atax è Pyrenæo [5] Rubrensem [d] permeans lacum: Narbo Martius, decumanorum Colonia, x i i. M. p. à mari distans. Flumina, [6] Araris, Liria. Oppida de cætero rara, præiacentibus stagnis, Agatha quondam [e] Massiliēsium, & regio Volcarum Tectosagum: atque vbi [f] Rhoda Rhodiorum fuit: vnde dictus multo Galliarum fertilissimus Rhodanus amnis, ex Alpibus se rapiens per Lemanum lacum, segnémque deferens [7] Ararim, nec minus seipso [8] torrentem Isaram, & Druentiam. Lybica appellantur duo eius ora modica: ex his alterum Hispaniense, alterum Metapinum: tertium idémque amplissimum [g] Massalioticum. Sunt autores, & Heracleam oppidum in ostio Rhodani fuisse. Vltra [9] fossa ex Rhodano C. Marii opere & [10] nomine, insigne stagnum: [h] Astromela oppidum maritima Auaticorum: súperque campi lapidei, Herculis præliorum memoria: Regio [11] Anatiliorum, & intus [12] Desuuiarium, Cauarúmque. Rursus à mari Tricorium, & intus Tricollorum, Vocontiorum, [13] & [i] Segouellaunorum, mox Allobrogum. At in ora Massilia Græcorum [14] Phocęensium fœderata. Promontorium [15] Citharista, portus, regio Camatullicorum. Dein Suelteri, supráque [16] Verucini. In ora autem Athenopolis Massiliensium, Forum Iulij [17] Octauanorum colonia, quę Pacensis appellatur & classica: amnis in ea Argenteus. Regio [k] Oxubiorum, [l] Ligaunorúmque, super quos Suetri, Quariates, Adunicates. At in ora oppidum Latinum Antipolis. Regio Deciatium: amnis Varus, ex Alpium monte [18] Acema profusus. In mediterraneo coloniæ [m] Arelate sextanorum, [19] Bliteræ septumanorum, Arausio secundanorum. In agro Cauarum Valentia, Vienna Allobrogum. Oppida Latina, Aquę Sextię [20] Salyorum, Auenio Cauarum, Apta Iulia Vulgientium, Albeciorum Apollinarium, Alba [21] Heluorum, Augusta [22] Tricastinorum: Anatilia, [23] Acria, [n] Bormannico, Marcina, Cabellio, Carcasum, Volcarum [o] Tectosagum: Cessero, Carpentoracte, [p] Meminorum: Cenicenses, Cambolecti, qui Atlantici cognominantur, Forum Voconij, Glanum, Liuij, Luteuani, qui & Foroneronienses, Nemausum Arecomicorum, Piscenę, Ruteni, Sanagenses, Tolosani Tectosagum. Aquitanię contermini [q] Tascodunitari, [24] Cononienses, Vmbranici: Vocontiorum ciuitatis fœderatę duo capita, [25] Vasco & Lucus Augusti. Oppida verò ignobilia xix. sicut xxiiij. Nemausiensibus attributa. Adiecit formulę Galba Imperator ex Inalpinis Auanticos, atque Ebroduntios: quorum oppidum Dinia. Longitudinem prouincię Narbonensis, c c l x x. M. pass. Agrippa tradit latitudinē ccxlviij.

1 Vel salub. Chiff. — 2 nulla ei præferenda. M.

3 Sardaonū, vt præcedenti cap. legitur. — 4 Illiseberæ Co. Vet. quibusdam Illybyrtis. — 5 Rubrosū vetus. Narbonensem, Strab. lib. 4. — 6 Rharnanis. Strab. — 7 Arauranim, quibusdam. — 8 torrentes. Ch M. — 9 fossam ex Rhodano. c. pass Mart. &c. Vet. fossa. Ch. — 10 nomine, Latera, insigne stagnum Lesitē de Lates. Vide infra cap. 5. libr. Insigne stagnum Mastromela. Ipidū, Maritimo Auaticorum. M. — 11 Natiliorum. M. — 12 Desuuiaricum. CH. M. — 13 Aliàs, Segalaunorum: quem admodum & apud Ptolemæū lib. 2 cap. 8. CH. Segouelleronum legit. — 14 Phocēsiū — 15 Zao citaristapertus. Chiff. aliis Zaoportus. — 16 Verticini. M — 17 Octauianorum. V. — 18 Cema. Vet. — 19 Biitera. Vet — 20 Saluuiorum Ch. — 21 Heiucorum. Pint. — 22 Tricastemorum. Ch. — 23 Arearbonia, Nocemanria, Cab. Ch. — 24 Tascodunitarusconienses. Pint. — 25 Alias Vasio: quē admodū & apud Ptolemaum.

ANNOTATIONES.

a *Les montagnes de Geneuey à l'entour d'Anici, les mōtagnes de Fosigny.*

b Est exiguus pagus in radice montis non longè distans à Diuo Claudio, Gallicè *Mitou*, à quo Iura mons nomen accepit.

c scilicet Larmum, Alba, Tichis, vt superiori cap.

d Rubrensis lacus alluit Narbonensem, Strabo lib. 16. *Le lac qui est pres de Capdestan, & de l'Archeuesché de Narbonne.*

e De Massiliensibus honorificè & magnificè multa Liuius lib. 37. Valerius. Cicero pro Flacco. Isocrates in Archidamo & Aristoteles conditā putant à Phocænsibus magni Regis dominatum fugientibus: addit Plutarchus in Solone, illorum ducem fuisse Protum: Trogus verò, Paranon. Dictam volūt ἀπὸ τοῦ μάσαι, quod cùm in littore piscatorem gubernator nauis conspexisset, iussit μάσαι τὸ ἀπόγειον σχοινίον religare funem quo ad terram appellitur. Rhodig. cap. 8. 16. Massilienses tamen mores Plautus in Cassina delicatos & muliebres intellexit. Athenæus autem ait θηλυμανεῖν μασαλιώτας, καὶ ἀσχημονεῖν διὰ τὴν ἐν ψυχαῖς μαλακίαν, καὶ διὰ τρυφὴν γυναικοπαθεῖν, ὅθεν καὶ προσῆλθεν παροιμία πλεύσαις εἰς μασαλίαν. Brod. cap. 27. 3. qui & adnotat Massilienses à Phocænsibus non Phocensibus oriundos.

f *poce de Rhore. Aiguemortes*, quo in loco Marius fossam duxit.

g Massalian enim Græci, non Massilian proferunt. In Narbonensi Gallia recūbentibus qui ad nuptias inuitati essent prodiens virgo iubebatur à patre aquam ei porrigere, quem sibi dari virū vellet. Ea sorte Peranus Phœnicum Dux Senani regis Segoregiorum gener delectus condendæ Massiliæ locum à socero accepit. Rhodig. cap. 15. 28. Turneb. ca. 26. 27. Ex Plutarcho in Solone Protum, non Peranum vocatum fuisse monstrat. Massaliæ, Salyum caput, à Salyis nomen inditum.

h Astromela oppidum maritimum. Pint. Seph. Mastramellam vocat.

i Nominis Segouellaunorum vestigium adhuc restat in appellatione oppiduli Diæ, & Tricoriis vicini, quod incolæ vocant Saillans, & in pago prouinciæ dicto Salyes, Salyum.

k Straboni villa franca, *villeneuue pres de Nice*: aliis *Breil pres de Nice & villa franca*. Oxubij *Oberrois*.

l Ingaunorúmque, vt capite sequenti legitur. Eius nationis caput Albium Ingaunum (vulgò Arbenga) vt eodem capite.

m Arleatem Romam Gallulam vocauit Ausonius, ob celeberrimum & oportunissimum emporiū, cuius commoditatibus inuitatus Flauius Cōstantinus tyrannus, Imperator in Britanniis salutatus tempore Honorij iunioris, sedem imperij sui illic statuit. Vide commentarios Scaligeri in Ausonium cap. 24. lib. 1.

n Bormanni, Comacina, Turnebus cap. 6. lib. 4. Aduers. Bormanni: *Obrac*. Comacina: *la caune*.

o Tectosagas sub Volscis comprehendi autor est Strabo: Carcasso certe in confinio Volcarum est, & Tectosagum.

p Quidam volunt esse *la Mure pres Grenoble*. Sed mihi placet magis *Menosque* vel *Mornas* oppidū antiquum Rhodano appositum. cap. 8. lib. 18. legitur Meninorum & non Meminorum.

q Quibusdam *Tarrasco pres de Foix*: quibusdam Tasco, Dunitari, *Chatelnau d'Arri*, aliis *Mirepois*.

Italia, Tiberis, Roma, Campania.
CAP. V.

Italia[a] dehinc, primíque eius Ligures, mox Hetruria, Vmbria, Latium, vbi [b] Tiberina ostia, & Roma terrarum caput xvj. M. p. interuallo à mari: Volscorum posteà litus, & Campaniæ: Picentinum inde, ac Lucanum, Brutiúmque quo longissimè in Meridiem, [1] ab Albium pene lunatis iugis in maria excurrit Italia. Ab eo Græciæ ora, mox Salentini,[2] Pediculi, Apuli, Peligni,[3] Frentani,[c] Marrucini, Vestini, Sabini, Picentes, Galli, Vmbri,[4] Thusci, Veneti, Carni, Iapides, Istri, Liburni. Nec ignoro, ingrati ac segnis animi existimari posse meritò, si breuiter atque in transcursu,[5] ad hunc modum dicatur terra, omnium terrarum alumna, eadem & parens, numine Deûm electa, quæ cælum ipsum clarius faceret, sparsa congregaret imperia, ritúsque molliret, & tot populorum discordes ferásque linguas, sermonis commercio contraheret ad colloquia, & humanitatem homini daret, breuitérque vna cunctarum gentium in toto orbe patria fieret. Sed quid[6] agam? Tanta nobilitas omnium locorum,* quos quis attigerit, tāta rerum singularum populorúmque claritas tenet. Vrbs Roma, vel sola in ea, & digna tam festa ceruice facies, quo tandem narrari debet opere? Qualiter Cāpaniæ[7] ora per se, fœlíxque illa ac beata amœnitas? vt palàm sit[8] vno in loco gaudentis opus esse naturæ. Iam verò[9] tota ea vitalis ac perennis salubritatis[10] cæli temperies[11] est, tam fertiles campi, tam aprici colles, tam innoxij saltus, tam opaca nemora, tam munifica syluarum genera, tot montium afflatus, tanta frugum & vitium olearúmque fertilitas, tam nobilia[12] pecori vellera,[13] tot opima tauris colla, tot lacus, tot amnium fontiúmque vbertas, totam eam perfundens, tot maria, portus, gremiúmque terrarum commercio patens vndique: & tanquam ad iuuandos mortales, ipsa auidè in maria procurrens. Neque ingenia, ritúsque, ac viros, & lingua manúque superatas commemoro gentes. Ipsi de ea iudicauêre Græci, genus in gloriam[14] suam effusissimum, quotam partem ex ea appellando Græciam magnam. Nimirum id, quod in mentione cæli fecimus, hac quoque in parte faciendum est, vt quasdam[15] notas ac pauca sydera attingamus. Legentes tantùm quæso meminerint, ad singula toto orbe edisserenda festinari. Est ergo folio maximè querno assimilata multo proceritate amplior, quàm latitudine in[16] læua se flectens cacumine, & Amazonicę figura desinens parmæ, vbi à medio excursu Cocinthos vocatur, per sinus lunatos duo cornua emittens, Leucopetram dextera, Lacinium sinistra. Patet longitudine ab Alpino fine Prætoriæ Augustæ per Vrbem, Capuámq; cursu meāte Rhegium oppidum in humero eius situm, à quo veluti ceruicis incipit flexus, decies centena & viginti M. passuū, multóque amplior mensura fieret Lacinium vsque, ni talis obliquitas in latus digredi videretur. Latitudo eius varia est,[17] ccccx. millium inter duo maria, inferum & superum, amnésque Varum atque Arsiam:[18] mediæ atque fermè circa vrbem Romam, ab ostio Aterni amnis in Adriaticum mare influentis, ad Tyberina ostia cxxxvj. & paulo minus à [d] Castro nouo Adriatici maris Alsium ad Tuscum ęquor, haud vllo loco[19] cc. in latitudinem excedens. Vniuersę autem ambitus à Varo ad Arsiam[20] xxx. pass. lviij. efficit. Abest à circundatis terris, Istria ac Liburnia quibusdam locis[21] centum M. pass. ab Epiro & Illyrico quinquaginta. Ab Africa minus cc. vt[22] autor affirmat Varro. Ab

1 in. in

fra, Patet longitudine ab Albino fine, &c.
2 Pediculi. Chiff.
3 Ferentani Vet.
4 Hethrusci. Vet.
5 in hunc. M.
6 Sed ne id agam? anta. Vet.
** qua.*
7 Ora per se fœlix illa. Vet.
8 Vno hoc in.
9 tanta. Vet.
10 talis Cæli. Chiff.
11 est. Tol. delet.
12 pecudi. Chiff.
13 tam. Ve.
14 sui. Ch.
15 quasdā notas stellas. Vet. quasdam notas &c. Chiff.
16 aua. Vet.
17 Vet. lectio, &c. Mil.
18 Media autem ferme: vt mediam latitudinem intelligas, non Italiā mediam, mediam autē CH.
19 Legēdū, trecenta ex antiq. cod. adstipulante etiam Martiano.
20 Antiq. cod. sic habet, Vicies cētena xlix. M. in quā mensurā etiā Martianus & Solinus consentiunt.
21 centena. Chiff.
22 autor est. Chiff.

ro. Ab Sardina cxx. M. Ab Sicilia M.ccccc. A Corcyra minus[23] lxx. Ab Issa quinquaginta. Incedit per maria[24] cæli regione ad Meridiẽ quidem: sed si[25] quis id diligenti subtilitate exigat, inter sextam[e] horam primámque brumalem. Nunc ambitum eius, vrbésque enumerabimus. Qua in re præfari necessarium est, autorem nos Diuum Augustum secuturos, descriptionémque ab eo factam Italiæ totius in regiones xj. sed ordine eo,[26] qui litorum tractu fiet, vrbium quidem vicinitates[27] oratione vtique præpropera seruari non posse: itaque interiori in parte digestionem in literas eiusdem nos secuturos, coloniarum mentione signata, quas ille in eo prodidit numero. Nec situs originésque persequi facile est,[28] Ingaunis Liguribus (vt cæteri omittantur) agro tricies dato. Igitur ab amne Varo Nicæa oppidum à Massiliensibus conditum: Fluuius[29] Padus: Alpes, populíque Inalpini multis nominibus, sed maximè Capillati. oppidum[30] Vediantiorum ciuitatis Cemelion,[31] portus [f] Herculis Monœci, Ligustica ora. Ligurũ celeberrimi vltra Alpes[32] Salyi,[33] Deceates,[34] Oxubij: citrà Veneni, & Caturigibus orti Vagenni, Statyelli, Vibelli, Magelli, Euburiates, Casmonates, Veliates, & quorum oppida in ora proxima[35] dicemus. Flumen Rutuba, oppidum[36] Albium Intemelium, flumen Merula, oppidum[37] Albium Ingaunum, portus Vadum Sabatium,[g] flumen Porcifera, oppidum Genua, fluuius Feritor, portus Delphini, Tigulia, intus Segesta Tiguliorum: flumen Macra Liguriæ finis. A tergo autem supra dictorum omnium Apenninus mons Italiæ amplissimus, perpetuis iugis ab Alpibus tendens ad Siculum fretum. Ab altero eius latere ad Padum amnem Italiæ ditissimum, omnia nobilibus oppidis nitẽt, Libarna, Dertona colonia,[38] Iria Barderate, Industria, Pollẽtia, Carrea quod Potentia cognominatur, Forofului quod Valentinum, Augusta Vagiennorum. Alba Pompeia, Asta, Aquis Statyellorum. Hęc regio ex descriptione Augusti[39] nona est. Patet ora Liguriæ inter amnes Varum & Macram ccxj. M. pass. Adnectitur[40] septimæ, in qua [h] Hetruria est, ab amne Macra,[41] ipsa mutatis sæpe nominibus. Vmbros inde exegêre antiquitus Pelasgi: hos Lydi, à quorum rege Tyrrheni, mox à sacrifico ritu, lingua Græcorum [i] Thusci sunt cognominati. Primum Hetruriæ oppidum [k] Luna portu nobile. Colonia Luca à mari recedens, propiórque Pisæ, inter amnes * Auserem & Arnum, ortæ à Pelope Pisisque, siue[42] Arintanis Græca gẽte. Vada[l] Volaterrana, fluuius Cecinna, Populonium Hetruscorum quondam hoc[43] tantum in litore. Hinc amnes Prille, mox Vmbro nauigiorum capax, & ab eo tractus Vmbriæ, portúsque[m] Telamon, Cossa Volcientiũ à populo Romano deducta, Grauiscæ, Castrũ nouum, Pyrgi, Cæretanus amnis, & ipsum Cære intus M. pass. quatuor, [n] Agilla à Pelasgis conditoribus dictum: Alsium, Fregenæ. Tiberis amnis à Macra cclxxxiij. M. pass. Intus coloniæ, Falisca Argis orta (vt autor est Cato) quæ cognominatur[44] Hetruscorum, Lucus Feronię, Russellana,[45] Senensis, Sutrina.

23 lxx. Ch. 24 ad cæli quidẽ meridionalem regionem. 25 & quis hoc exigat dilig. Chiff. 26 qui in lit. Vet. 27 ordinatione. Tol. 28 Superiore cap. legitur Ligaunis. 29 Pado. Chiff. 30 Vendiantiorum ciuitas &c. Vet. 31 Portus Herculis & Monæcius Vet. 32 Salpes, Strab. Salyes la Prouẽce nasse 33 Deciat. s. Chiff. 34 Oxibij. Vet. 35 edicemus Ch. 36 Album. Chiff. 37 Album Inguanum. Chiff. 38 Trira. Vet. 39 vndecima est. V. 40 septima. Chiff. 41 & ipsa. *Auxerem vet. Exarẽ Strab. 42 à Teutanis. Ch. Sunt qui malint Atintanibus à recto Atintan Teutanis. Ve. 43 situm. 44 Hetruscorũ lucus, Feronia colonia Russellana Ve. 45 Seniensis. Chiff.

De cætero Aretini veteres,[46] Aretini fidentes, Aretini Iulienses, Amitinenses, * Aquenses, cognomine Taurini, Blerani,[47] Cortonenses, Capenates, Clusini noui, Clusini veteres, Fluentini præfluenti Arno appositi, Fesulæ, Ferẽtinum, Fescennia, Hortanum, Herbanum, Nepet, Nouem pagi,[+] prefectura [o] Claudia[5] Foroclodij,[p] Pistorium, Perusia, Suanenses, Saturnini, qui[6] antè Aurinini vocabantur, Sudertani, Statones, Tarquinienses, Tuscanienses, Vetulonienses,[7] Veientani, Vesentini,[q] Volaterrani[8] cognomine Hetusci,[9] Volsinienses. In eadem parte oppidorum veterum nomina retinent agri Crustuminus, Caletranus. Tiberis antea Tybris appellat[9], & prius[r] Albula, è media ferè longitudine Apennini, finibus Aretinorum profluit, tenuis primò, nec nisi piscinis corriuatus, emissúsque nauigabilis, sicuti,[f] Tinia &[10] Glanis influentes in eum,[t] nouenorũ ita conceptu dierum, si non adiuuent imbres. Sed Tiberis propter aspera & confragosa, ne sic quidem, præterquàm trabibus veriùs quàm ratibus,[11] longè meatibus fertur, per centum quinquaginta millia passuum non procul Tiferno, Perusiáque &[12] Ocriculo: Hetruriam ab Vmbris ac Sabinis, mox citra tredecim millia passuum vrbis Veientem agrum à Crustumino: dein Fidenatem Latinúmque à[13] Vaticano dirimens: sed[14] infra Aretinum Glanim duobus & quadraginta fluuiis auctus, pręcipuis autem Nare &[u] Aniene, qui & ipse nauigabilis Latiũ includit à tergo, nec minus tamen aquis ac tot fontibus in vrbẽ perductis: & ideo quãlibet magnarum nauium ex Italo mari capax, rerum in toto orbe nascentium mercator placidissimus. Pluribus propè solus, quàm cæteri in omnibus terris amnes accolitur, aspicitúrq; villis. Nulĺique fluuiorum minus licet inclusis vtrinque lateribus: nec tamen ipse pugnat, quanquàm[15] creber ac subitis incrementis, & nusquã magis aquis quàm in ipsa vrbe stagnãtibus. Quinimò vates intelligitur potius ac monitor, auctu semper religiosus veriùs, quàm sæuus. Latium antiquũ à Tiberi[16] Circeios[17] seruatũ est mille passuũ quinquaginta lõgitudine. Tã tenues primordio imperij fuêre radices. Colonis sępe mutatis, tenuêre alij aliis temporibus, Aborigenes, Pelasgi, Arcades, Siculi, Aurunci, Rutuli. Et vltra[18] Circeios Volsci, Osci, Ausones, vnde nomen[19] modò Latij processit ad Lirim amnem. In principio est Ostia, colonia à Romano rege deducta. Oppidũ Laurentum,[x] lucus Iouis Indigetis, amnis[y] Numicius, Ardea à Danaë Persei matre condita. Dein quondam Aphrodisium,[z] Antium colonia, Astura flumẽ & insula. Fluuius Nymphæus, Clostra Romana. Circeij quondã insula, immenso quidem mari circundata, (vt[aa] creditur Homero) at nunc planitie. Mirum est, quod hac de re tradere hominũ notitię possumus. Theophrastus, qui primus externorum aliqua de Romanis diligentiùs scripsit (nam Theopompus, ante quẽ nemo mẽtionẽ habuit, vrbẽ duntaxat à Gallis captã dixit: Clitarchus ab eo proximus, legationẽ tantũ ad Alexandrum missam) hic[bb] iam plusquàm & fama,[20] Circeiorum insulæ mensuram posuit stadia octoginta in eo volumine, quod scripsit Nicodoro Atheniensium

46 Arutini fidentiores. Ch * Aquulẽses. Vet. 47 Cortonienses. Ve. 3 Florentini profluenti. Chiff. 4 Præfectura Claudia Vet. 5 Forum Claudij. V. alij, Forum Cassij. 6 antea. Chiff 7 Veterani, Vasentini. Ve. 8 Volaterrani, Voigẽtini cognõ. Ch 9 Volsini Fer. ca. 21. li. 1 Valerio Max. Volsinenses. cap. 9. 10 Glanius. Vet. 11 longis meatibus in Vet. 12 Otriculo. Vet. 13 Labicano Pint. 14 Intra Tiniam & Glanim. V. lego, vltra Tiniam itemGlanim è duobus quadraginta. 15 crebris. 16 Cerceiis. Ch 17 vsque ob seruatum. Vet. 18 Cerceios. Ch 19 deest in Chiff. 20 Cerceiorum. Ch.

magiſtratui, qui fuit vrbis noſtrę quadringenteſimo [21] ſexageſimo anno. Quicquid eſt ergo terrarum, præter decem millia paſſuum [22] propè ambitus, adnexum inſulæ. Poſt eum annum acceſſit Italiæ aliud miraculum. [23] A Circeiis palus [24] Pomptina eſt, quem locum [25] vigintitrium vrbium fuiſſe Mutianus ter Cõſul prodidit. Dein* flumen Vfens, ſupra quod [cc] Tarracina oppidum, lingua Volſcorum Anxur dictum: & [26] vbi fuêre [dd] Amyclæ à ſerpentibus deletæ. Dein locus ſpeluncæ, lacus Fundanus, Caieta portus. Oppidum [ee] Formiæ, Hormiæ dictum, vt exiſtimauêre, antiqua Læſtrygonum ſedes. Vltra fuit oppidum [27] Pyræ, Colonia Minturnæ, Liri amne diuiſa [28] Glanico appellato. Oppidum Synueſſa extremum in [29] adiecto Latio, quam quidam Sinopen dixêre vocitatam. Hinc felix illa Campania eſt. Ab hoc ſinu incipiunt vitiferi colles & [30] temulentia nobilis ſucco per omnes terras inclyto, atque (vt veteres dixêre) ſummum Liberi patris cum Cerere certamen. Hinc Setini & Cæcubi [31] obtenduntur agri. His iunguntur Falerni, Caleni. Dein conſurgũt Maſſici, Gaurani, Surrentiníque montes. Ibi [32] Laborini campi ſternuntur, & in delicias alicæ [33] politur meſſis. Hæc litora fontibus calidis rigantur præterque cætera in toto mari conchylio & piſce nobili [34] annotantur. Nuſquam generoſior oleę liquor. Et hoc quoque certamen humanæ voluptatis tenuêre Oſci, Græci, Vmbri, Tuſci, Campani. In ora Sauo fluuius, [ff] Vulturnum oppidum cum amne, Liternum, [gg] Cumę Chalcidenſium, Miſenum, portus Baiarum, [hh] Bauli, lacus Lucrinus & Auernus, iuxta quẽ Cimmerium oppidum quõdam. Dein Puteoli, colonia Dicæarchia dicti: póſtque Phlegræi campi, Archeruſia palus Cumis vicina. Litore autem Neapolis Chalcidenſiũ & ipſa, Parthenope à tumulo Sirenis appellata: [ii] Herculanium, Pompeij: haud procul ſpectante monte Veſuuio, alluente verò Sarno amne, ager [35] Nucerinus: & nouem millia paſſuum à mari ipſa Nuceria. Surrẽtum cum promontorio Mineruæ, Sirenum quondam [36] ſede. Nauigatio à [kk] Circeiis duodeoctaginta millia paſſuum patet. Regio ea à Tiberi prima Italiæ ſeruatur, ex deſcriptione Auguſti. Intus coloniæ, Capua ab campo dicta, Aquinum, Sueſſa, Venafrum, Sora, Teanum Sidicinum cognomine, Nola. Oppida, Abellinum, Aricia, Alba longa, Acerani, Allifani, Atinates, Aletrinates, Anagnini, [ll] Atelani, [37] Aſulani, Arpinates, [38] Auximates, Auellani, Alfaterni: & qui ex agro Latino, item Hernico, item Labicano cognominati: Bouillæ, [mm] Calatiæ, [nn] Caſinum, [oo] Calenum, Capitulum, Cernetum, Cernetani qui Mariani cognominantur: Corani, à Dardano Troiano orti: Cubulterini, Caſtrimonienſes, Cingulani: [39] Fabienſes, in monte Albano Foropopulienſes. Ex Falerno [40] Fruſinates, [pp] Ferentinates, Freginates, Fabraterni veteres, Fabraterni noui, Ficolenſes, Fregellani, [41] Foroappi, Forentani, Gabini, Interamnates, Succaſani qui & Lirinates vocantur, Ilionenſes, [qq] Lauinij, Norbani, Nomentani, Preneſtini, vrbe quondam Stephane dicta, Priuernates, Setini, Signini, Sueſſulani, Telini, [42] Trebulani

21 xl. Chiff. 22 propinqui. Vet. 23 Cereeiis. Chiff. 24 Pontina infra libro 26. cap. 4. 25 xxxiij. Chiff. * flumen Vfentum. Chiff. 26 ibi. 27 Pylo. Chiff. 28 Aliàs Clanio: quo pacto & à Virgilio appellatur libro 1 Georg. 29 adiectũ. 30 temeto nobiles. 31 protenduntur. Ch. 32 Leborini Chiff. 33 politura. Vet poliuntur meſſes. Herm. populatur. Chiff. halica poliuntur menſis Blondo. lego. colligitur. 34 nobilitãtur. V. 35 Nucerinus eſt, & Vet. 36 ſedes. Chiff. 37 Æſulani. Vet. 38 Auximates, Auxellani. Vet. 39 Gabienſes Ch. 40 Fuſcinates à Fuſcinone oppido. Vet. 41 Foro-Appiani. V. hodiè ſoſſa noua, cænobium. 42 Aliàs

cognomine Balinienſes, Trebani, [rr] Tuſculani, Verulani, Veliterni, Vlubrenſes, [43] Vlnernates, ſupérque Roma ipſa [ſſ]: cuius nomen alterum dicere, arcanis cæremoniarum nefas habetur: optimáque & ſalutari fide abolitum enunciauit Valerius Soranus, luítque mox pœnas. Non alienum videtur inſerere hoc loco exemplum religionis antiquę, ob hoc maximè ſilentium inſtitutæ. Namque Diua Angerona, cui ſacrificatur ad diem xij. Calend. Ianuarij, ore obligato obſignatóque ſimulacrum habet, [tt] Vrbem [uu] tris portas habentem Romulus reliquit, aut (vt [44] plurimis tradentibus credamus) quatuor. Mœnia eius collegêre ambitu Imperatoribus Cenſoribúſque Veſpaſianis anno condit æ [45] dcccxxviij. paſſ. xiij. [46] M. cc. Complexa montes ſeptem ipſa diuiditur in regiones quatuordecim, compita [47] Larium cclxv. Eiuſdem ſpatij menſura [xx] currente à miliario in capite Ro. fori ſtatuto ad ſingulas portas, quæ ſũt hodie numero triginta ſeptem, [48] ita vt duodecim portæ ſemel numerentur, prætereantúrque ex veteribus ſeptem, quæ eſſe deſierũt, efficit paſſuum per directum xxx. M. dcc. lxv. Ad extrema verò tectorum cum caſtris prętoriis ab eodem milliario per vicos omnium viarum menſura colligit paulo amplius ſeptuaginta millia paſ. Quò ſi quis altitudinem tectorum addat, [49] dignam profectò æſtimationem concipiat, fateatúrque nullius vrbis magnitudinem in toto orbe potuiſſe ei comparari. Clauditur ab Oriente aggere Tarquinij Superbi, inter prima opere mirabili. Nanque eum muris æquauit, quà maximè patebat aditu plano. Cætero munita erat præcelſis muris, aut abruptis montibus, [50] niſi quòd expatiantia tecta multas addidêre vrbes. In prima regione præterea fuêre, in Latio clara oppida, Satricum, Pometia, Scaptia, Pitulum, Politorium, Tellene, Tiſata, Cænina, Ficana, [yy] Cruſtumerium, Ameriola, [51] Medullia, Corniculum, [zz] Saturnia, vbi nunc Roma eſt: [52] Antipolis, quod nunc Ianiculum in parte Romæ: [53] Antemnæ, Cameriũ, Collatia, [54] Amiternum, Norbe, Sulmo, & cum his [A] carnem in monte Albano soliti accipere populi Albenſes, Albani, [55] Æſolani, Acienſes, Abolani, [56] Bubetani, Bolani, Cuſuetani, Coriolani, [B] Fidenates, [57] Foretij, Hortenſes, Latinienſes, [58] Longulani, Manates, Macrales, Mutucumenſes, Munienſes, Numinienſes, Olliculani, Octulali, Pedani, [59] Polluſtini, Querquetulani, Sicani, Siſolenſes, Tolerienſes, Tutienſes, [60] Vimitellarij, Velienſes, Venetulani, Vicellenſes. Ita ex antiquo Latio liij. populi interiêre ſine veſtigiis. In Campano autem agro Stabiæ oppidum [61] fuêre vſque ad Cn. Pompeium, & L. Carbonem Conſules, pridie Calend. Maij, quo die L. Sylla legatus bello ſociali id deleuit, quod nunc in [62] villas abiit. Intercidit ibi & Taurania. Sunt & morientis Caſilini reliquiæ. Præterea autor eſt Antias, oppidum Latinorum Apiolas captum à L. Tarquinio rege, ex cuius præda [1] Capitolium is inchoauerit. A Surrento ad Silarum amnem triginta millia paſſuum ager Picentinus fuit, Tuſcorum templo Iunonis Argiuæ ab Iaſone condito inſignis. Intus oppidum

Mutiſcæ infra cap. 12. 43 Vrbinates. Chiff. 44 plurimis. Vet. 45 dcc. cxxx. Chiff. 46 xxx. Vetus. 47 earum. Vet. 48 bis quindecim: atq; ita vt patentes portæ. 49 dignationis. 50 niſi quà. 51 Medullum. Chiff. 52 Æneipolis. Vet. 53 Antennæ Vet. 54 Amitinum. CH. 55 Solani. Vet. 56 Nubetani. Chiff. 57 Foreſi. Vet. Fortuli Stra. Forenſes. Feſtus in voce Noua curiæ. 58 Longani. Chiff. 59 Poletaurimi. CH. 60 Vimiterali Vet. Vinutellarij. Chiff. 61 fuit. Vet. 62 Villam. Chiff. 1 lego. Capitolinum.

oppidum Salerni, Picentia. A Silaro regio tertia, & ager Lucanus, Brutiúsque incipit: nec ibi rara incolarum [2] mutatione. Tenuerunt eam Pelasgi, Oenotri, Itali, Morgetes, Siculi, Græciæ [3] maximè populi, nouissimè Lucani à Samnitibus orti duce Lucio. Oppidum [4] Pætum, Græcis Posidonia appellatum, sinus [5] Pæstanus, oppidum Helia, quæ nunc Velia. Promontorium Palinurum: à quo sinu recedente traiectus [6] ad D columnam Rhegiam centum M. pass. Proximum autem huic flumen Melphes. Oppidum Buxentum, Græcè Pyxus, [7] Laus amnis: fuit & oppidum eodem nomine. Ab eo Brutium litus, oppidum Blanda, flumen [8] Batum, portus Barthenius [9] Phocensium, sinus Vibonensis, [10] locus Clampetiæ, oppidum Tempsa, à Græcis Temese dictum, & Crotoniensium Terina, sinúsque ingens Terinæus. Oppidum Consentia. Intus in peninsula fluuius Acheron, à quo oppidani Acherontini. Hippo, quod nunc Vibonem Valentiam appellamus, Portus Herculis, Metaurus amnis, [11] Tauroentum oppidum, portus Orestis & [12] Medua. Oppidum Scyllæum [13] Cratæis, fluuius [14] mater (vt dixêre) Scyllæ. Dein columna Rhegia: Siculum fretum, ac duo aduersa promontoria: ex Italia Cænis, ex Sicilia Pelorum duodecim stadiorum interuallo. Vnde Rhegium * duodecim M.ccccc.p. Inde Apennini [15] sylua [16] Sila, promontorium Leucopetra [17] xij. M. pass. ab ea Locri cognominati à promontorio Zephyrio, absunt à Silaro ccciij. M. pass. [18] Et includitur Europæ sinus primus, in eóque maria nuncupantur: vnde [19] irrumpit Atlanticum, ab aliis magnum: quà intrat, [20] Porthmos à Græcis, à nobis Gaditanum fretum: cùm intrauit, Hispanum, quatenus Hispanias [21] illuit: ab aliis Ibericum, aut Balearicum; mox Gallicum ante Narbonensem prouinciam, hinc Ligusticum. Ab eo ad Siciliam insulam, Thuscum: quod ex Græcis alij Notium, alij Tyrrhenum, è nostris plurimi Inferum vocant. Vltra [22] Siciliam ad Salentinos, Ausonium Polybius appellat. Eratosthenes autem inter ostium Oceani & Sardiniam quicquid est, Sardoum. Inde ad Siciliam Tyrrhenum. Ab hac Cretã vsque Siculum, Ab ea Creticum. Insulæ per hæc maria primæ omnium Pityusæ à Græcis dictæ, à frutice pineo, nunc Ebusus vocatur, vtraque E ciuitate fœderata angusto freto interfluente, patent [23] xiiij. M. pass. Absunt à Dianeo septingentis stadiis: totidem Dianium per continentem à Carthagine noua. [24] Tantundem à Pityusis in altum, F Baleares duę, & Sucronem versus Colubraria. Baleares fundâ bellicosas, Græci Gymnasias dixêre. Maior centum millia passuum longitudine, circuitu verò [25] ccclxxx. millia. Oppida habet ciuium Romanorum Palmam & Pollentiam, [26] latina Cinium & Cunici, & fœderatum Bochri fuit. Ab ea xxx. M. p. distat minor longitudine [27] lx. M. circuitu cl. M. pass. Ciuitates habet, [28] Iamnonem, Saniseram, Magonem. A maiore xij. M. p. in altum abest Capraria, insidiosa naufragiis, & è regione Palmæ vrbis Mænariæ, ac [29] Tiquadra, G & [30] parua Annibalis. Ebusi terra serpentes fugat, Colubrariæ parit.

2 mutatio.
3 maximè. aliis magnè.
4 Præstū. Chiff.
5 Præstanus. Chiff.
6 ad coloniam. M. Vet. vt & paulo post.
7 Talaus. Strabo lib. 6.
8 Balcetū. M.V.CH.
9 & Phocensiū. CH.
10 lucus.
11 Taurianum. Vet.
12 Medma. Vet.
13 Cratis. Vet.
14 pater. Vet.
* xx. M. pass. CH.
15 insula. M.
16 Sila in Vet.
17 xxv. CH.
18 His includitur. Europ. si prs. ineoque maria diuersa nuncup. Chiff.
19 irrumpunt. alij vnde Oceanus irrumpit. Vet.
20 Asthmos. Chiff.
21 alluit, abluit. Vet.
22 Siciliā quod est ad Chiff.
23 xvi. Ch.
24 est add. Chiff.
25 ccccclxxv Chiff.
26 Latinorum ciuiū & Thuscium quod fœderatum Bocchorum fuit. V. Latinacinium & fœderatum Bocchorū. Chif.
27 xl. Chif.
28 Hannonem vt postea Labonem in Ch. Lamnonē. V.
29 Tiquetra. Vet.
30 & patria Annibalis. Vet.

Ideò infesta omnibus, nisi Ebusitanam terram inferentibus: Græci Ophiusam dixêre. [31] Nec cuniculos Ebusus gignit, populantes [32] Balearium messes. Sunt aliæ xx. fermè paruæ mari vadoso. Galliæ [33] autem ora, in Rhodani ostio Metina, mox quæ H Blascon vocatur [34] tres I Stœchades à vicinis Massiliensibus dictæ propter ordinem, quas item nominant singulis vocabulis Proten & Mesen, quæ & [35] Pomponiana vocatur, tertia Hypæa. Ab his Sturium, Phœnice, Phila, Lero, & Lerina aduersum Antipolim, in qua Vergoani oppidi memoria.

31 nec in M. deest.
32 Brassacorum M. la Piage.
33 autem hinc ora. Vet.
34 Stœchades à vicinis Massiliensibus dicta propter ordine, quo sita sunt Nomina singulis Prote, Mese, &c.
35 Pōpeiana. Vet.

ANNOTATIONES.

a Italiam præter hāc notissimam appellationem, vel ab Italo Arcade, vel Siculo, vel Penelopes & Telegoni filio sumptam, vel, vt Cato in Originibus maluit, ab Italo Hesperi fratre: vel ab Italis bobus, quos optimos gignit, etiam Argessam, siue Morgesiam, Ianiculam, Saturniã, Ausoniam, præsertim maritimum tractum Aruncorum, Volscorum, Campanorum, Calabrorum, Hesperiam, Oenotriam ab Oenotro rege, ἀπὸ τοῦ οἴνου quo nobilis est, vt Seruius putat, vocauerunt. Hadrian. Iun. cap. vlt. lib. 1.

b De Tiberi Andreas Saccius cap. 5. lib. 3. ait. Nascitur Tiberis in Auernia monte, qui Apennini iugum altissimum & amœnissimum est in Italia ferè media situm. E Camaldolo cænobio Certosinorum, quod illic magnifice est extructum, superum & inferum mare pariter videre licet, circumiectis pascuis multis & lætissimis, syluisque arborum procerissimarum, laurorum, fagorum, pinorum, abietum, cerrorum, quercuum, & tot suauissimarum aquarum scatebris, vt inde oriantur multi & magni fluuij: nempe Orientem versus, & contra Meridiem Tiberis, qui Hetruriam, Vmbriam, Campaniam intersecans, in mare labitur.

Ad Occidentem Arnus: ad Septentrionem, Torrens, qui per mediam Flaminiam (hodie, Romagnam) fluit inter Rauennam, & Ceruiam: paulò supra eum Sauius, qui Cesennam fertur, & Marecchia, qui Ariminum petit. Tiberis ex prærupto & celsissimo saxo in theatri modum curuato & circumposito erumpit, copiosissimo limpidissimóque fonte, æstate gelidissimo, hyeme adeò tepido & fumante ob calidos vapores, vt quamuis plurimum niuis e cœlo cadat, tamen in eius circuitu ad milliare vnum liquescat. Tam multis fontibus exortus is augetur, vt post vnum milliare molas aquarias verset. Fluuios accipit ferè quadraginta, quorum accessu vberior & plenior nauigabilis est. Insigniores Anienem (*Teuerone*) Narem (*La nera*) Velinum (*il velino di Riete*) Pagliam (*Hianam*) Glanium, vtcunque famosos, Scaram prope Auerniam: Pubicum Nestorem, prope Lacum Thrasimenum: Trigliam inter Nepe, & ciuitatem Castellanam, Riuum (*il Riuo*) ad pontem Quinti: Maglianam prope Romam. Ex altera ripa Campaniam versus Maranam: Corresum vltra Anienem è montibus Montorij, multis scaturiginibus limpidissimis & suauissimis: Laiam: Fioriam: Digentiam Horatij: Faram: Fabaris Virgilio, & flumen Himellæ. *Qui Tiberim Fabarimque bibunt.* Himellam Clitumnum: Folignum: Topinum: Carignanum, Saōdam. Hi quatuor Chiasium ingrediuntur. Supra Perusiam, Asinum, Frattam, Carpiniam, Clitumnus ortum habet in Ducatu Spoletano, vbi sunt Pisignani fontes (*Pasignano*) Chiasio is se adiungit, Topinus Straboni Tinia, è colle Florido (*Col Fiorito*) supra Serrauallem prodit, & versum Folignum, properans Tiberi tandem miscetur. Chiana siue Glanius in quem, meatu subterraneo Thrasimenus lacus suas aquas demittit, etiam Tiberim paulò post adit. Paglia prope Oruietum

fluit. (*Nar, la Nera*) Terni accipit Velinum fluuium egressum sub Reate, è Velino lacu, hodie, (*piè di Luco.*) Prope Narniam Nar ex altissimo saxo præcipitatus ita dirūpitur, vt aërem circumiectum suo vapore obscuret, & cùm illucet sol, arcus cælestis imaginem repræsentet. Anien è lacu Fucino, (*hodie, Lago di Celano*) sese exerit. Velinus fluuius aquas Cutilias, siue Subcutilias recipit, ad castellū quod Cotigliano vocant, aluminosas, vtiles purgādo vētriculo. Exonerat sese & in Tiberim Vadimonis Lacus, hodie *Lago Bassanello.* Anienem subeunt Albulæ aquę sub Tiburi emergentes, sulphureæ, laudatissimæ ad arenas renum educendas, & varia cutis vitia.

c Marrucinorum regio supra Aquilam, à monte Secco, fluuiis Sino & Tano, vsque ad Lentem, Album, & Forum torrentes, qui coniuncti Lancianum adeunt. Ferentanis Marrucini propinqui, versus Adriaticum mare.

d Est & Castrum nouum Hetruriæ, hodie *Corneto*, vel extructum vel auctum, ruinis vrbis Tarquiniæ vicinæ.

e Hoc est inter Meridiem & hybernum exortum. i. inter Notum & Eurū. vide annot. c. 32. lib. 6.

f Portus Herculis Meneti, *Villa franchæ.* Lucanus:

Quàque sub Herculeo sacratus nomine portus
Vrget rupe alta pelagus, non Corus in illum
Ius habet & Zephyrus: solus sua littora turbat
Circius, & tuta prohibet statione Nemeti.

Portus Monœchi Straboni, *Monigo*, statio potius quàm portus, maximè infida, & vix quatuor nauium capax.

g Vada Sabatium vetustum oppidum, dirutum, hodie *Vae*, superstitibus tantum quibusdam domunculis. Ex eius ruinis extructa est Sauona. Legendum puto portus Vadûm Sabatiûm, pro vadorum Sabatiorum.

h Ita vocarunt Pelasgi veteres qui in Italia consederunt, nobilem eam partem Italiæ montosam. ὔθρυες enim montem: Vnde fit ἴθρυες, ο, in ι mutato, vt in Apello, Apollo: vt τὴν πεδιάδα, Campaniam. χαμπὸς enim vox prisca planitiem significat. Sic Hernicam asperam, vt in Græcia ῥαχῖαν: ἀπουλίαν, ἀπουλίαι οι in υ contracto, ἕλη enim sol. Et in ipsa Apulia μετάπιες, nam ἄποι aduenæ, vt ἰθαγενεῖς Aborigenes, & in ipsa Hetruria Vmbros, spurios, nothos, insititios. Scali. in Varr. quamuis Varro ipse 4. de Ling. Latina Vmbros dictos velit, ab imbre, quod ea regio sit humilis, & multis imbribus perfusa.

i dicti sunt ἀπὸ τοῦ θύειν: De illorum origine, imperio & statu, vide Alexandrum ab Alex. cap. vlt. 3.

k Lunæ, Petræ sanctæ, & Carraræ montanos incolas. Liuius Appuanos Ligures appellat, lib. 10. ad Macram fluuium, non, vt vulgò legitur, Mœram, sitos. Rupem eo tractu excelsam adhuc vocant Petram Paniam. Lunensis portus, Ptolemæo sinus Erycis: hodie *porto di Spetia.*

l Sic dictæ quod in humido loco positæ sint. Loca enim vda, & humecta Græci πίσεα vocant ἀπὸ τοῦ πίσαι, id est ποτίσαι. Rhodig. cap. 6. 28.

m Ptolomæo, Telamonium promontorium, hodie Argentarium: cui vicinus est Traiani portus, hodie Herculis: eidem Populonium promontorium, hodie *Troia*, vel *Capo di Toscana.* Portus Herculis meminit Strabo, sub ingenti tumulo siti, iuxta Cossani oppidum.

n Cære à quo Cæremoniæ, hodie *Ceruetere*: prope id ad 4. mil. passuū in saxoso tumulo manent ruinæ Agyllæ. Strabo imperitè cum Cære Agyllam confundit: quod errandi caussam attulit Hermolao. Ptolomæo Alsium quòd Agyllam quidam esse volunt Pyrgis vicinum, & maritimum est: Cære mediterraneum prope Faleriam. Cærus veteri lingua sanctus. In Saliari carmine, Cerus manus, mysticum nomen Iani, quamuis quidam exposuerint Creatorem bonum. Scaliger in Festum.

o Foroclodij, forum Claudii vel Cassii: oppidum Sutrio vicinum, in via Cassia, euntibus Viterbio Romam. hodie Vetralla. Huic oppido contiguum diuæ Mariæ templum in foro Cassii vocatur.

p Inde iocus & allusio Plauti in Captiuis: *Multis & multigeneribus opus est ibi Militibus: primò dū opus est Pistoriensibus.*

q Strabo Volaterram vocat οἰνορέαν, vt & autor libri περὶ τῶν ἀκουσμάτων, qui scribit Volaterranos ne ciuitatem quispiam occuparet, solitos imperium ac dominum Reipub. suis libertis dare, quibus abeuntibus magistratu, alios eiusdem conditionis sufficerent. Victor. cap. 23. 22.

r Inuenio Serram quoque ac Rumonem vocatum, quoniam rapidis & concitatis aquis quæ alluit, mordet, limat, mollit. Sic veteres loquuti sunt. Horat. *quæ Liris quieta*

Mordet aqua taciturnus amnis.

Cornelius Seuerus in Ætna:

—seu lympha perenni
Edit humum lima, furtimque obstātia mollit.

Artius in Thelepho.

--remisque nixi properiter nauem in fugam
Trudunt, subter saxa ad læuam qua montem
mollibat mare.

Festo Rumentum, abruptio.

s Hoc est, cùm per nouem dies aquæ in piscinis vel alueo claustris & aggeribus cohibitæ fuerint.

t Legitur apud Straboné Tinias: hodie *Topino.* Mixtus id ad Canariam oppidum Chiesio, nomen amittit & Chesius dicitur.

v Anio, *Teuerone* hodie. Ad eum fluuium Camillus Gallos redempta Roma exeuntes trucidauit. Iungitur via Tiburtina ponte Mænnolo, qué Mammæa Seueri Alexandri mater ædificauit: Numentana via, Numentano, Salaria, ponte extructo, à Nariete.

x In eum labitur Iuturnæ fons, cuius aquâ victimas conspergebant. Eam vase haustam latioris & angusti, ne humi depositum staret: nam humū illam attingere valde religiosum fuit, aut Flaminiæ virgines sacrorū ministræ, aut Vestalium famulæ, aut patrini, matrinique Camilli, siue pueri coronati manibus tenebant. Alex. ab Alex. cap. 17. 4. Hodie fons Ardeæ proximus tenui riuo in mare descendens.

y Numicius ex lacu Nemorensi emissus per Ardeam in mare labitur. Nemus id hodie *Campo selua*, vicinum Albæ longæ, hodie *Sauello*, & Aritiæ ruinis: hodie *La Riccia.* Ibi Cynthianum oppidū, Straboni Artemisium, Dianæ lucus, nempe Tauricæ, euntibus ex Aritia Ariciam, ad sinistram. Nemorensis lacus meminit Suetonius in Caligula.

z Antium Equestris fortunæ templo celebre, autore Tacito, qui incuriosè scribit, nullam eius ædem seculo suo Romæ fuisse: cùm Quintus Fuluius Flaccus censor, victis Celtiberis, magnificam ædificasset, tegulis marmoreis tectam, quas Iunonis Laciniæ templo detraxerat. Antiatas famosos olim prædones fuisse constat: à piratica tamen coactos absistere Græcorum precibus, qui de eorum latrociniis apud Ro. Senatum questi fuerant. Victorius cap. 22. li. 31. Hodie *Anxo*: Tiberius sumptuosissimis ædificiis ornauit: Nero & portu quo carebat, maximo sumptu, & cura. In ruinarum parte oppidulum Neptunium extructum est: hodie, *Natun.*

aa Vide locum quem citauit supra cap. 80. lib. 2.

bb phrasis obseruanda, hoc est, certiùs quàm si tantum auditione & fama comperisset.

cc Flumen inter Formias & Sinuessam. Garigliano, à monte Tauro, huius fluminis hostiis.

dd Porphyrio in Horat. ex vetustissimo Codice, Quæ nunc Tarracina dicitur, olim Anxur dicebatur, vnde Iouem Anxurum colebant: cuius & Virg. meminit dum ait, *Iuppiter Anxurus aris Presidet.* Meritò autem inquit Horat. (repimus) & (impositum saxis) quoniam adhuc illis temporibus Tarraconensis vrbs in altissimo monte erat: inde postea in æquiorem locum deposita est, vt non solùm adhuc sint vestigia ædificiorum in mōte, sed & murorum,

rorum. Si Seruio credimus, Anxyrum Iouem dictum fuisse, quod puer & imberbis pingeretur & sculperetur. Ἀξύρος legend. ἄνευ ξύρου, quia nunquam esset barba rasa. In denario stirpis Pansarum altera parte videtur persona ludis Cerealibus conueniens, in altera Iouis imago sine barba cum hac inscriptione: C. VIBIVS. C. F. C. IOVIS. (pro Iuppiter) AXVR.

ee Virgilius nono Ænei. *Tacitis regnauit Amyclis*, id est, deletis & obliuione sepultis. Eius oppidi ciues Pythagorei cùm animatis omnibus abstinerent, serpentium quos occidere nolebāt, in vicinis paludibus natorum copia, deleti sunt. Narrant alii, cùm inani rumore hostes adesse crebrò nuntiarētur, lege cautum, ne id postea indicarent: & ex improuiso aliquanto post, facta impressione, ab hostibus oppressos fuisse: vnde prouerbium, Amyclas silentium perdidit. Lucillius: *Mihi necesse est loqui. Nam scio Amyclas silentio periisse.*

ff Formiæ fuerunt à Sarracenis dirutæ anno 956. prope Tarracinum extant illarum ruinæ.

gg Vulturnum à colonia Roma eò missa conditum ad ostia Vulturni fluuii, hodie Vulturnia. Liuius lib. 4. ait, Capuam olim Vulturnum dictam fuisse, Capuæ verò nomen inditum à Capuo Samnitum duce qui eam cœperat, vel à campestri agro. Vulturnum flumen etiam à Romanis Nataronum vocatum fuisse tradit in vita Fabij.

hh Cumis Hamæ vicinæ fuerunt, sacrorum religione claræ. Liuius lib. 23. *Campani adorti sunt rem Cumanam suæ ditionis facere: primò sollicitantes vt à Romanis deficerent: Vbi id parum processit, dolum ad capiendum eos componunt. Sacrificium ad Hamas nocturnum erat, &c.* In arduo monte qui à Balneis Tripergulinis abest mille & quingentos passus, Hamarum insignes ruinæ conspiciuntur.

Baulos Herculeos vocat Silius, quòd eò Geryonis armenta diuersatus Hercules egisset, quasi βοαυλὰς. Hadria. Iun. cap. 9. 1.

kk Herculanea via à Caieta Lirim decem millium spatio. In ea amœnissimus ager, quem Molle Caietæ vocant.

ll Circeium est mons, siue promontorium potius, ad cuius radices oppidum sanctæ Fœlicitatis situm est.

mm Atellanorum ruinæ visuntur in Auersa oppido regni Neapolitani. Prope id oppidum diuæ Mariæ templum, quod nomine vetusto in Ateia vocatur. Robertus Guichardus Auersam nominauit, quòd illic munitis castris Neapolim simul & Capuam per longum tempus obsidens aduersatus diu sit.

nn Calatia, hodie *Caiatia*. Huic vicinus Callis Sidicinus, hodie *Calui*. Callicula, hodie, *Caianello*.

oo Varro 6. de Ling. Lat. Cassinum scribit, ac eius dictionis rationem ducit à Casso, quod vetus significat, quod veteres Samnites à Sabinis orti id tenuerunt: eadem ratione Forum Cassinum vetus appellari. Papinius Casiniū scribit prima breui--*Nymphisque habitata Casini Rura euastantur.*

Nunc Diui Benedicti cœnobium in monte Cassino.

pp Calenum hodie Carinula. Iuuenal. --*Et melle Calenum Porrectura viro.* sub. vinum, quod in eo tractu nobile fuit: vt, Massicum, Falernum, Surrētinum, Cecubum dicta à collibus Caleno vicinis in primis vitiferis.

qq Ferētium Thusciæ Ptolomæo, vnde Ferētini: Ferentium Larii, vnde Ferentinates. Strabo perpetuò Ferentinū scribit. Est & in Samnio Ferentum, siue Sabinis, vnde Ferentani & Ferentii. Val. lib. 2. *Habitabat in villa sua prope vicinum Sabinæ regionis Ferentum*: quamuis illic quidam legant Fretum.

rr In ruinis Lauinij extructa est ciuitas Indiuina. Aliud fuit Lauiniū municipium è quo Murinæ Patricii & consulares originem trahebant. Romā Tarracinam petentibus occurrit Marinum, deinde Lucii Murænæ villa, adhuc nonnihil integra, & Portium prædium. Marinum quidam Marianam villam esse putant: alii extructum fuisse ex Lauinii ruinis. Quidam de Zagarolo propinquo id existimant. In denariis Romanis insignia fuēre penates tantùm duo, pila manibus tenentes, porca in eorum medio: quòd cùm Æneas esset Lauinii, porcos albos triginta pepererat, Albæ post annos triginta à Lauiniis condendæ ostentum. Vrsinus.

ss Prope erat villa Ciceronis Tusculana, hodie *Sancta Maria de grotta ferrata.*

tt Roma altero nomine Valentia vocabatur. Vide Solinum c.2. Sempronius lib. de Italiæ diuisione (cùm de Deo egisset in cuius tutela esset Roma) *Quamobrem, & Angerona silentij Dea ante Iani festos dies colitur præ foribus, vt ne cui liceat illud palàm efferre, quod ad salutem Reip. veteres ore obsignato intra pectoris arcana voluerant contineri: cuius violatæ religionis pœnas primus luit Soranus.* De Angerona Varro lib. 5. de Ling. lat. Verrius Flaccus apud Macrob. 1. Saturnal. Sextus Pompeius, & Solinus.

uu Vrbs ab orbe, siue vruo, dicitur. Vruum autem aratri pars. Orbis quem & olympum, limbum, mundum vocarunt, fossa primùm excauata die auspicato, qua cingebatur vrbs, & postquam excalptam, iunctis boue extrorsum, vacca introrsum, aratro sulcum ducebant extrudendis mœnibus destinatum. Varro. Magius cap. 13. 3.

xx Quadratam Fabio Pictori, Catoni, Pompeio, Ennio

Et quis extiterat Romæ regnare quadratæ.

Plutarcho in Romulo τετράγωνον. Magius. Portarum Vrbis 34. nomina, appellationisque rationem vide apud Alex. ab Alex. cap. 16. 4.

yy Milliariū est. 1. spatiū mille passuū. 2. colūna aurea in capite fori Romani, ad quam viæ publicæ terminabantur 3. Vas Balneatoriū magnum, multarum amphorarum capax. Senecæ cap. 42. lib. 3. Quæst. Natur. ὑπνολέσοις. Milliariæ porticus à spatio mille passuum, vel à numero columnarum. Milliariæ oleæ cap. 12. lib. 17.

zz In ea regione nunc sunt Mons rotundus, Palumbaria, & quędam oppida ignobilia. Vide Scalig. in Festum voce Crustumina.

A Roma templum habuit, & vt Dea religiosum cultum.

Prudentius:

Ac sacram resonare viam mugitibus, ante
Delubrum Romæ, colitur: nam sanguine & ipsa
More Deæ, nomēnque loci ceu numen habetur.

B In visceratione, siue ἐν τῇ κρεοδαισίᾳ, cui apud Lacedæmonas splēdidissimus quisque ac clarissimus præficiebatur. Itaque & Lysandro munus aliquando id commissum est. Rhodig. cap. 7. 5. Vide quod notatum est capitulo 7. 27. τὴν κρεοδαισίαν Lampridius in Alexandro Edulitatem nominare videtur. *Cùm edulitatem, ait, pop. Rom. ab eo peteret, non quidem edulitatem proposuit, sed iussit nequis suminatam occideret, ne quis lactentem, ne quis vaccam, ne quis demalionem: tantùmque intra biennium, vel prope annum porcinæ carnis fuit & bubulæ, vt cùm fuisset octo (assium) minutalis libra, ad duos vnùmque, vtriusque carnis libra redigeretur.*

C Fidenas euertit ac prorsus deleuit M. AEmilius Dictator.

D De Casilino & Casilinorum aduersus Hannibalē fortissima tolerantia vide Strabonem lib. 5.

E Strabo semper hoc vocabulo vtitur. Græcè σύλλω & σύλλιδα manuscriptum exemplar habet coloniam.

F Altera Euizza, altera Frumentara vocatur.

G Statius in Achill.

---Vt flexæ balearicus actor habenæ,
Quo suspensa trahens libraret vulnera torti
Inclusum quoties distingueret aera gyro.

Hadrian. Iun. cap. 2. 1.

H hodie *Aosa* vocatur, inter Hispaniam, & Maioricam è regione Ortosiæ, hodie *Tortosa*. Hermolaus haud rectè putat esse Cunicularium.

I Monpessulensibus hodie, *La Plage*: Insula cincta altera ex parte mari, altera stagno.

K Ptolemæo & Straboni, Stœchades quinque: duæ paruæ: tres sat magnæ: ac post eas Lero, & Planasia. Stœchades tres Plinij, hodie *Pomige* ab vnius nomine. Earum prima, Themista Martiano, Prætæ Plinio, hodie *Iseco*. Altera Mese, hodie *Diui Stephani*: tertia Hypæa, hodie *Pomige*. Aliæ insulæ paruæ Stœchadibus vicinę, duæ Straboni, & Ptolemæo, plures Melę, hodie *Les Iles D'eres*, numero tres: *Bonomo, Porto Croze, & Porto Rena* siue *Ribadec*. Quatuor verò Stœchadibus vicinæ, Sturiũ, Phœnice, Phila, Lero, hodie *Aire, Hiare, Proxelo, Reo*. His adiacent & aliæ duæ: quarum vnam Rubram vocant, Blasconem, hodie dici Gianeam volunt: & Agatham Ptolemæo memoratam, hodie, *L'isle D'Ade*. Lerma, in qua Leronis templum fuit, hodie *Sancti Honorati*: Planasia verò à Strabone memorata, huic vicina, hodie Diuæ Margaretæ.

De Corsica. CAP. VI.

IN Ligustico mari est [a] Corsica, quam Græci Cyrnon appellauêre, sed Thusco propior à Septentrione in meridiem [1] proiecta, longa passuum cl. millia: lata maiore ex parte quinquaginta. Circuitu [2] cccxxij. M. Abest à vadis Volaterranis lxij. M. pass. Ciuitates habet xxxiij. & colonias Marianam, à C. Mario deductam, [3] Aleriam à Dictatore [4] Sylla. Citrà est Oglosa: intra verò sexaginta millia passuũ à Corsica, [5] Planaria à specie dicta æqualis freto, ideóque nauigiis fallax. Amplior [6] Vrgo & Capraria, quam Græci [7] Ægilon dixêre. Item [8] Ægilium & Dianium, quam Artemisiam, ambæ contra [b] Cosanum litus: & [9] paruæ, [c] Mæneria, Columbaria, Venaria, [d] Ilua cum ferri metallis, circuitu centum millia, à Populonia decem, à Græcis Æthalia dicta. Ab ea Planasia [10] xxxix. M. Ab his vltra Tiberina ostia in Antiano Astura, mox Palmaria, Sinonia, & aduersum Formias Pontiæ. In Puteolano autem sinu [e] [11] Pandataria, [f] Prochyta, non ab [g] Æneæ nutrice, sed quia [h] profusa ab [12] Ænaria erat. Ænaria ipsa à statione nauium Æneæ, [i] Homero Inarime dicta, Græcis [k] Pithecusa, non à simiarum [12] multitudine, (vt aliqui existimauêre) sed à figlinis doliariorum. Inter Pausilypum & Neapolim Megaris: mox à Surrento octo millibus passuum distãtes, Tiberij principis arce nobiles Capreæ, circuitu quadraginta millia passuum. [13] Mox Leucothea, [14] extráque conspectum, pelagus Africum attingens, Sardinia, minus [15] nouem millibus passuum à Corsicæ extremis, etiamnum angustias eas arctantibus insulis paruis, quæ [l] Cuniculariæ appellantur, itémque [16] Phintonis & Fossæ, à quibus fretum ipsum Taphros nominatur.

1 Porrecta. 2 cccxxv. Tol. Chiff. & Marcianus. 3 Alteram. Vet. 4 Scipa autem citrà est, Oglosa infrà: Marcianus. 5 Platanaria. 6 Orgon. Vet. Gorgona. 7 Ægiliũ. Vet. 8 Igilium. Vet. CH Iginium, Melæ. 9 & Barpona, Mæn. Veto. 10 xxxviij. Chiff. 11 Pandaria. Chif. 12 quidam Ænearia vbique hic scribunt 12 mutatione. 13 Sũt qui non legant, Mox. 14 extra quem. M. Vetus Ch. 15 viij. Ch. 16 Phitonis. v. Pintonis. Tol.

ANNOTATIONES.

a De Corsiæ situ, variis incolis, Phocensibus, Liguribus, Cantabris, & de coloniis Mariana & Syllana vide multa apud Senecam cap. 8. lib. de Consol. ad Heluiam.

b dicitur etiam à quibusdam Barpona, Pom. Melæ Carbonaria, hodie Monte Christo.

c Ad Insulam Mœnariam, hodię Meloram, anno 1284. Obertus Auria, Dux classis Genuensis, cæsis quinque millibus hostium, captis quatuor triremibus, nouemdecim abductis, demersis septem, sic Pisanorum opes attriuit, vt postea nunquam vires instaurare potuerint.

d Ptolemæus in mari Ligustico recenset Iluam, AEthaliã, Caprariam, diuersas insulas. Quidã Æthaliam ejus, esse putant Palmariam insulam. De illa illiúsque portu, variis lapillis, & Argonautarum relictis Stœchadibus in eam accessu, vide multa apud Victoriũ cap. 10. 19. αἰθάλιαν Græci vocant, pro quo apud Arist. περὶ τῶν ἀκουσμ. legitur corrupte nunc θάλεια, nunc αἰγιαλία. Vict. cap. 23. 32.

e Ex insulis duabus quas nautæ *Le Botte* vocant, altera Sanum, Pandataria est, in quam filiam Augustus relegauit: altera Diui Martini hodie. Vide cap. 88. lib. 1.

f Vergilius 9. AEneid. --*Tum Prochyta alta tremit, durúmque cubile*
Inarime, Iouis imperiis imposta Typhæo.

g Vide Dionysium Halicar. in lib. 1.

h Nam Inarime siue AEnaria terræ motu quassata, mõte dirupto ac prostrato insulam diuulsam extrusit, Prochytam ideo dictam, quod eã caussa veluti profusa fuisset. Strab. lib. 5.

i Apud Homerũ debuit scribi εἰν Ἀρίμοις. error est librarij ex contractione εἰναρίμοις. Virg. hunc sequutus lib. 9. AEneid. vt supra ostendimus. *Inarime Iouis imperiis imposta Typhęo*. Veteres vocarunt Arimen. Vide Erythræum in Virg.

k Sic vocata est authoribus Xenagora, Suida, Harpocratione, quod Candulum & Atlantem sceleratissimos homines, ac ideo vocatos Cercopas, quasi caudatas Simias, aduenas dolis circunuenientes, Iuppiter eádem fraude ab illis petitus in simias verterit. Vide Ouid. lib. 14. Metamorph.

l Harum altera, hodie, *Isola de le Bizze*, Serpentum insula: altera *Speragia*.

De Sardinia. CAP. VII.

S[a]Ardinia ab Oriente patens, clxxxviij. millia passuum: ab Occidente, [1] clxx. millia, à Meridie, [2] lxxiiij. millia: à Septentrione, [3] cxxii. circuitu, [4] d lx. millia, abest ab Africa [5] Caralitano promontorio ducenta millia, à Gadibus quatuordecies centena. Habet & à Gorditano promontorio duas insulas, quæ vocantur Herculis, à [6] Sulsensi [b] Enosin, à [7] Caralitano [c] Ficariam. Quidam haud procul ab ea etiam [d] Beleridas ponunt & [e] Collodẽ, & quam vocant [f] Heras [8] lutra. Celeberrimi in ea populorum [9] Ilienses, Balari, Corsi. Oppidorum [10] xiiij. Sulcitani, Valentini, Neapolitani, Bosenses, Caralitani ciuium Romanorum, & Norenses. Colonia autem vna, quæ vocatur ad turrim Lybisonis. Sardiniam ipsã, Timæus Sandaliotin appellauit ab effigie soleæ, Myrsilus Ichnusam à similitudine vestigij. contra Pæstanum sinum Leucasia est, à [g] Sirene ibi sepulta appellata. Contra Veliam, Pontia, & [11] Iscia, [12] vtraque vno nomine Oenotrides, argumentum possessæ ab Oenotriis Italiæ: & contra Vibonem paruæ, quæ vocantur Ithacesiæ, [13] Vlyssis [14] specula.

1 clxxv. Chiff. Tol. aliis clxxij. 2 lxxvij. CH 3 cxxv. CH. 4 dlxv. CH. 5 Calaritano. Vet. 6 Sycensi, Solensi vetustiss 7 Caralit. F ca. Galatámque. Marc. 8 Hieraca, Vetust. Heraiytra. CH. 9 Iotenses, Ioalenses vet. 10 xviij. CH. 11 Isacia. 12 vtraque vet. 13 ab Vlyss V. CH. 14 Spectacula. Vet Tol. CH.

ANNOTATIONES.

a Sardiniæ cœlum Pausanias esse scribit δολερὸν ἐς ὑγιείαν χαροπώδες, ob salinas, graues & violentos austros, & montium altitudinem, qui salubrem Boreæ flatum repellunt. Alij Solpugas venenatæ formicę genus, & Sardonium Bathrachium causantur potius. Cicero Tigellium in ea insula natum patria sua pestilentiorem

lentiorem esse ait. Martialis:

Nullo fata loco possis excludere, cùm mors
Venerit, in medio Tibure Sardinia est.

Silius:

Serpentum tellus pura ac viduata veneno:
Sed tristis cælo & multa vitiata palude.

Rhodig. cap. 16. 12. & 24. 20.

b Enosis, Diabasta Ptolomæo, hodie Santermo.

c hodie *Isola rossa.*

d duæ paruæ, hodie, *Lo Tauro & la Vacca:*

e fortassis à lignorum copia, Ptolomæo Melibodes, siue Plumbea: hodie, Palmæ solis.

f apud Ptolomæū & in vetustissimo codice legitur & Hieraca, hodie *Diui Petri*, Ptolomæus addit inter Corsicam & Sardiniam, Hermeam non longe à Nymphata, hodie *Tabularia.*

g Straboni Sirenes, siue Sirenussæ insulæ, in circumfluxu promontorii Athenæi, & Pestano sinu, olim Possidoniate, sitæ e regione Silaris fluminis qua sinum eum illabitur, hodie *Trozo, Toro, Nizari.* Plinius vnius tantùm Leucasiæ meminit. In veterib. Roman. denariis Syren spectatur capite virginis cristata galea tecto, adiectis duab. pilis cum scuto, reliquo vt auis corpore. Nam quòd tradit Seruius, Syrenes partim virgines fuere, partim volucres, Acheloi & Calliopes filiæ, numero tres, quarum vna voce: altera tibiis: tertia lira canebat. Iuxta Pelorum illæ primùm habitarunt: deinde Capreas insulas tenuerunt, prӕternauigātes illectos suo cantu in naufragia deducentes.

De Sicilia. CAP. VIII.

VErùm ante omnes claritate Sicilia, Sicania[1] Thucydidi dicta, Trinacria pluribus, aut Triquetra à triangula specie: circuitu patens, vt autor est Agrippa, dcxviij. M. pass. quondam Brutio agro cohærens, mox interfuso mari auulsa[2] xij. M. longitudinem freto, in latitudinem autem M. d. p. iuxta columnam Rhegiam. Ab hoc dehiscendi argumento, Rhegium Græci nomen dedêre oppido, in margine Italiæ sito. In eo freto est scopulus Scylla, item Charybdis, mare vorticosum, ambo clara sæuitia. Ipsius Triquetræ, vt diximus, promontorium Pelorus vocatur, aduersus Scyllam vergens in Italiam:[3] Pachynum in Græciam,[4] cxliiij. M. ab eo distante Peloponneso: Lilybæum in Africam clxxx. M. interuallo à Mercurij promontorio: & à Caralitano Sardiniæ[5] cxx. M. Inter se autem hæc promontoria ac latera distant his spatiis. Terreno itinere à Peloro Pachynum[6] clxvj. M. p. Inde Libybæum cc. M. Inde Pelorū clxx. M.[7] Coloniæ ibi vrbes ac ciuitates[8] lxxij. A Peloro mare Ionium ora spectante, oppidū Messana ciuium Ro. qui Mamertini vocantur. Promontorium[a] Drepanum, colonia Tauromenium, quæ anteà Naxos, flumen[b] Asines, mons[c] Ætna nocturnis mirus incendiis.[d] Crater eius patet ambitu stad. xx. Fauilla Tauromininium &[9] Catanā vsque peruenit feruēs, fragor verò ad[10] Maronē & Gemellos colles. Scopuli tres Cyclopū, portus Vlyssis, colonia Catana. Flumina Symæthum, Terias. Intus Læstrigonij campi. Oppida, Leontini, Megaris, amnis[11] Pantagies. Colonia Syracusæ, cum fonte Arethusa. Quanquam & Temenitis, &[12] Archidemia, & Magæa, & Cyane, &[13] Milichie fontes in Syracusano[14] potantur agro. Portus Naustathmus, flumen Elorum, promontorium Pachynum: à quo fonte Siciliæ flumen Hirminium, oppidum[15] Camarina, fluuius Gelas, oppidum Acragas, quod Agrigentum nostri dixêre. Thermæ colonia, amnes[16] Atys & Hypsa, Selinûs oppidum, Lilybæum ab eo promontorium, Drepana,[17] mons Eryx. Oppida Panhormum, Solûs, Himera cum fluuio, Cephalœdis,[18] Aluntium,[19] Agathirnum, Tyndaris colonia, oppidum Mylæ, & vnde cœpimus, Pelorus. Intus Latinæ conditionis Centuripinis[20] Netini,[21] Segestani: stipendiarij, Assorini,[22] Ætnenses, Ægyrini, Acestæi, Acrenses, Bidini, Citarij, Cacirini, Drepanitani, Ergetini, Eceltienses, Erycnij, Entellini,[23] Etini, Enguini, Gelani, Galatani, Halesini, Ennenses, Hyblenses, Herbitenses, Herbessenses, Herbulenses, Halycienses, Hadranitani,[24] Imacarenses, Ichanenses,[25] Ietenses,[26] Mutustratini, Magellini, Murgétini,[27] Mutyenses, Menanini, Naxij, Noœni, Petrini, Paropini, Phintienses, Semelhtani, Scherrini, Selinuntij, Symæthij, Talarenses, Tissinenses, Triocalini, Tiracienses, Zanclæi[28] Messeniorum in Siculo freto. Insulæ sunt in Africam versæ, Gaulos, Melita à[e] Camerina[29] lxxxiiij. M. pass. à Lylibæo cxiij. Cosyra, Hieronesos, Cæne, Galata, Lopadusa,[f] Æthusa, quam alij Ægusam scripserunt,[30] Bucinna, &[31] à Solunte lxxv. M.[32] Osteodes, contráque Paropinos Vstica. Citra verò Siciliam ex aduerso Metauri amnis[33] xij. millibus fermè pass. ab Italia, vij. Aeoliæ appellatæ. Eædem.[g] Liparæorum, & Hephæstiades à Grecis, à nostris[34] Vulcani, Aeoliæ, quod Aeolus Iliacis temporibus ibi[35] regnabat.

1 à Thucydide. Vet.
2 lxv. CH. M.
3 Pachynus.
4 cccxl. M. cui lectioni adstipulatur & Marcianus.
5 cxc. CH.
6 clxxxvi. CH.
7 Coloniæ immunes quinque, ciuitates lxxviij.
8 lxiij. CH.
9 Catinam vt paulò pòst, & Vet.
10 Maroneum. Chif.
11 Pantagia. Vet.
12 Archidemisa & Margaa. Vet.
13 Milina. Vet.
14 ponantur. Vet.
15 Camerina.
16 Acis. Vet.
17 mox. Vet.
18 Aleuntium. Vet.
19 Aitâs, Agathyrnum. quo pacto & à Strabone appellatur.
20 Nepini. CH.
21 Ægestani. Vet.
22 Echetienses, Escletienses. Vet.
23 Ædini. V. itaindex habet. & Ch. leg. Netini, Edini, Petini &c.
24 Lego Hyccarenses, ab oppido Hiccaro: vnde autē nomen hoc acceperit vide apud Athenæum sub finem lib 7.
25 Letenses. V. Chiff.
26 Mutustrani, Mytistratini. Vet.
27 Muticēses. Chiff.
28 Messenorū. Horū in Siculo freto insula. Vet.
29 lxxxvij CH.
30 Ætnā. Vet. add.
31 à Selentte.
32 Osteades CH.
33 xv. CH.
34 Vulcania.
35 Regnauit CH.

ANNOTATIONES.

a Ex eius aduerso Ptolomæus insulam exiguam Forbantiam statuit, hodie *Lenza*: & ex aduerso Lilybæi, Sacram, hodie *Maretino.*

b Acim fluuium ex AEtna monte ἀκίδος, id est teli instar decurrere adnotat Eustathius in Dionysium, ab eo fluuio Romæ dicti Acisculi, quasi Aciscoli, vt Agriculi pro Agricoli.

c Plautus in Milite: *præter thesaurum,*

Tum argenti montes, non massas habet: Aetna non æquè alta est.

In Mercatore:

Montes tu quidem mali ardentes in me iam dudum iacis.

Sub Ætna, Liparensibus insulis, & Puteolano, Baianóque agro Typhona Gigantem sepultum fuisse ex Pindaro Strabo scribit lib. 4. Cornelius autem Seuerus in Ætna Enceladum.

Gurgite Trinacrio morientem Iuppiter Aetna
Obruit Enceladum, vasti qui pondere montis
Aestuat, & patulis expirat faucibus ignes.

d Est summus verticis hiatus.

e Virgilio dicitur Camerina:

Apparet Camerina procul, campique Geloni:
Immanisque Gelo fluuij de nomine dicta.

f *Grandolo hodie.* Huic vicina AEoli insula, hodie Palanderea.

g Insulas has τὰς τῶν Λιπαραίων νήσους Strabo vocat, quòd aliquando in Liparæorum ditione fuerint.

De Lipara. CAP. IX.

L[a]Ipara cum ciuium Roman. oppido, dicta à Liparo rege, qui successit Æolo,[b] anteà

[1] Melogonis vel [c] Meligunis vocitata, abest [2] xij. M. pass. ab Italia, ipsa circuitu paulo [3] minori. Inter hanc & Siciliam altera, anteà Therasia appellata, nunc [d] Hiera: quia sacra Vulcano est, colle in ea nocturnas euomente flammas. Tertia [e] Strongile, à Lipara M. pass. ad exortum solis vergens, in qua regnauit Æolus, quæ à Lipara liquidiore flamma tantùm differtrè cuius fumo, quinam flaturi sint venti, in triduum prædicere incolæ traduntur: vnde ventos Æolo paruisse existimatum. Quarta Didyme, minor quàm Lipara. Quinta Ericusa, Sexta Phœnicusa, pabulo proximarum relicta. Nouissima, eadémque [f] minima, Euonymos. Hactenus de primo Europæ sinu.

1 Milogi-nis.CH. 2 xv.Chiff 3 minori v. Chiff.quinque.

ANNOTATIONES.

a Est princeps & maxima AEolidum insula. Apud Liparam Duellius Consul primus Carthaginenses prælio nauali superauit.

b dicitur ab ouium prouentu à μῆλον καὶ γίγνομαι.

c Callimach. de Diana Cyclopas adeunte, vt haberet sagittas & pharetram: τοὺς μὲν ἐπέτμε νήσῳ ἐνὶ λιπάρῃ νέον: ἀλλά τότ' ἔσκεν ὄνομα οἱ μελιγουνὶς, ἐπ' ἄκμοσιν ἡφαίστοιο ἑσταότας περὶ μύδρον. Canterius cap.23.4.

d De Hiera Virg.8.AEneid.inquit:

Insula Siconium iuxta lacus, Aeoliámque
Erigitur Liparen, fumantibus ardua saxis.

Turn.cap.29.26.

e Cornel.Seuerus in AEtna de nomine huius insulæ ait,

Insula cui nomen facies dedit ipsa rotunda.

f His vicina est apud Ptolomæum Hicesia, hodie Panaria.

De Locris Italiæ fronte. CAP. X.

A Locris Italiæ frons incipit, Magna Græcia appellata, in [1] tres sinus recedens Ausonij maris, quoniam Ausones tenuêre primi: patet [2] octoginta duo M.pass. vt autor est Varro. Plerique lxxij. M. fecêre. In ea ora flumina innumera, sed memoratu digna à Locris [a] Sagra, & vestigia oppidi Caulonis, Mystia, Consilinum castrum, Cocinthum, quod esse longissimum Italiæ, promontorium aliqui existimant Dein. [3] sinus, & [b] Scylacium, Scylletiũ Atheniensibus, cùm conderent, dictum: quem locum occurrens Terinæus sinus peninsulam efficit: & in ea portus, qui vocatur Castra Annibalis [4], nusquam angustiore Italia. [5] xx. M.passuum altitudo est. Itaque Dionysius maior intercisam eo loco adiicere Siciliæ voluit. Omnes ibi nauigabiles. [6] Cæcinos, Crotalus, Semirus, Arocha, Targines. Oppidum intus Petilia, mons Alibanus, promontorium Lacinium: cuius ante oram insula x.M. pass. à terra Dioscoron, altera Calipsus, quam Ogygiam appellasse Homerus existimatur: præterea [7] Tiris, [c] Eranusa, Meloessa. Ipsam à Caulone abesse lxx.M.pass. prodidit Agrippa.

1 treis.Chif. 2 octoginta ses.Chiff. 4 Deinde sinus Scylacius & Scolagiũ, Scylacium & Scyllecium ab Atheniens. Pinet. 5 xl.Chiff 6 Cæcinus. Vet. Carcines. Chiff. 7 tres Sirenusa. V.

ANNOTATIONES.

a Sagrus Straboni, Ferentanos à Pelignis diuidens inter Amiternum & Ortonium labitur. Hodie Sangrus fluuius, tribus miliaribus à Lantiano fertur.

b Virgilius vocat Scylaceum nauifragum:

Caulonisque arces, & nauifragum scylaceum.

c Sirenussarum mentionem facit Strabo.

Secundus Europæ sinus. CAP. XI.

A Lacinio promontorio secundus Europæ sinus incipit, magno ambitu flexus, & Acroceraunio Epiri finitur promontorio, à quo abest lxxv. M. pass. Oppidum Croto, amnis [1] Neæthus. Oppidum [2] Thurium inter duos amnes Arathin & [a] Sibarin, vbi fuit vrbs eodem nomine. Similiter est inter Sirin & [3] Acirin Heraclea, aliquando [b] Siris vocitata. Flumina [4] Acalandrum, Masuentum, oppidum Metapontum, quo tertia Italiæ regio finitur. Mediterranei Brutiorum Aprustani tantum: Lucunorum autem [5] Atinates, [6] Bantini, Eburini, Grumentini, Potentini, Sontini, Sirini, Tergilani, Vrsentini, Volcentani, quibus Numestrani iunguntur. Prætereà interiisse Thebas Lucanas Cato autor est. Et [7] Pãdosiam Lucanorum vrbem fuisse Theopompus, in qua Alexander Epirotes occubuerit. Connectitur secunda regio, amplexa Hirpinos, Calabriam, Apuliam, Salentinos ccl. M. situ, qui Tarentinus [c] appellatur, ab oppido Laconum in recessu hoc intimo sito, contributa eo maritima colonia, quæ ibi fuerat. Abest c x x x v j. M.passuum à Lacinio promõtorio, aduersam ei Calabriam in peninsulam emittens. Græci Messapiam à duce appellauêre: & antè Peucetiam, à Peucetio Oenotri fratre. In Salentino agro inter promontoria c. M. pass. intersunt. Latitudo peninsulæ à Tarento Brundisium terreno itinere [8] xxxij M.pass. patet, multóque breuius à portu Sasina. Oppida per contiéntem à Tarento, Varia, cui cognomen Apulæ, Cessapia, Aletium. In ora verò Senonum Gallipolis, quæ nunc est Anxa [9] lxij. M. pass. à Tarento. Inde xxxij. M. promontorium, quod Acram Iapygiam vocant, quo longissimè in maria excurrit Italia. Ab eo [10] Basta opidum, & [11] Hydruntum decem ac nouem M. passuum ad discrimen Ionij & Adriatici maris, quà in Græciam breuissimus transitus, ex aduerso [12] Apolloniæ oppidi, latitudine intercurrentis freti, [13] quinquaginta M. non amplius. Hoc interuallum pedestri continuare trãsitu pontibus [14] iactis, primùm Pyrrhus Epiri rex cogitauit: post eũ M. Varro, cùm classibus Pompeij piratico bello præesset. Vtrunque aliæ [15] impediêre curæ. Ab Hydrunte Soletum desertum, dein Fratuertium. portus Tarentinus, statio militum [16] Lupia, Balesium, Cælium, Brundisium l. M. passuum ab Hydrunte, inprimis Italiæ portu nobile, ac velut certiore transitu, [17] sicuti longiore, excipiente Illyrica vrbe Dirrhachio [18] ccxx. M. traiectu. Brundisio conterminus Pediculorum ager. ix. adulescentes totidémque virgines ab Illyriis tredecim populos genuêre. [19] Pediculorum oppida, [20] Rhudia, Egnatia, Barion, antè [d] Iapyx à Dædali filio, à quo & Iapygia. Amnes, Pactius, Aufidus ex Hirpinis montibus Canusium præfluẽs. Hinc Apulia Dauniorum cognomine, à duce Diomedis socero. In qua oppidũ [e] Salapia Annibalis meretricio amore inclytum, Sypontum, Vria: amnis Cerbalus. Dauniorũ finis: portus Agasus

1 & Crathis. Vet. ad. 2 Tauri. Chiff. 3 Acbrin. V. Acrin. Chiff 4 Thalandrum. V. Chiff. 5 hinc. Vet. ad. 6 Buxentini. 7 Mardaniam. Chif. 8 xxxv. Chiff. 9 lxxv. Chiff. 10 Hasta. 11 Hydrus. 12 Apolloniæ oppidũ. Vet Tol. 13 Centum M. P. non. Vet. 14 sunctis. V. 15 impediuere. Chiff. 16 Pesimbia. Chiff. 17 sed vtique. Vet. 18 ccxxv. Chiff. 19 Pediculorum. Strab. lib. 6. Iidẽ vocantur & Peucetij. 20 Rhudiæ Ptolemæo. Rhodæ Stephano.

Agasus promontorium montis Gargani, à Salentino siue Iapygio ccxxxiiij. M. pass. ambitu Gargani: portus Garnæ, lacus Pantanus. Flumen portuosum Frento, Teanũ[f] Apulorũ. Itémq. Larinum, Aliternia, Tifernus amnis. Inde regio Frētana. Ita Apulorũ genera tria: Teani à [21] duce è Graiis: Lucani, subacti à Calchante, quæ loca non tenēt Atinates. Dauniorum præter supra dicta coloniæ; Luceria, Venusia: Oppida Canusium, Arpi, aliquando [g] Argos hippium, Diomede condente, mox Argyrippa dictum. Diomedes ibi deleuit gētes Monadorũ, Dardorúmque, & vrbes duas, quæ in prouerbij ludicrum vertêre, Apinam & Tricam. Cætera intus in secunda regione, Hirpinorum colonia: vna Beneuentum, auspicatius mutato nomine, quæ quondam appellata Maleuentum.[22] Æculani, Aquiloni, [23] Abellinates cognomine Protropi, Compsani, [h] Caudini, Ligures, qui cognominantur Corneliani, & [24] qui Bebiani, Vescellani, Deculani, Aletrini, Abellinates cognominati Marsi, Atrani, Æcani, Alfellani, Attinates, [25] [i] Arpani, Borcani, Collatini, Corinenses, & nobiles clade Romana Cannenses, Dirini, Forentani, Genusini, [26] Hordonienses, Hyrini, Larinates, cognomine Frentani, Metinates, ex Gargano Mateolani, [27] Neretini, Matini, Robustini, Syluini, Strapellini, Turmentini, [28] Vibinates, Venusini, Vlurtini, Calabrorum mediterranei, Ægitini, [29] Apamestini, Argentini, Butuntinenses, Deciani, Brumbestini, Norbanenses, [30] Palionenses, [31] Sturtini, Tutini. Salentinorum, [32] Aletini, Basterbini, Neretini. [33] Valentini, Veretini.

21 à duce, Gaces, Lucani. Vet.
22 Ausculani. Vet.
23 Apellinates. Ch.
24 qui in Vet. del.
25 Hirpinis Liu. lib. 23.
26 Herdonienses. Vet.
27 Neratini. Ch.
28 Vibarnates. Vet.
29 In vet. delet.
30 Balsonēses.
31 Stulnini. Vet.
32 Alentini. Ch.
33 Valentini. Vec.

ANNOTATIONES.

a De eo & Myscello conditore vide multa apud Leopardum cap. 14. 2. Cogitanti de Sybari ædificanda oraculum æditum est, Μύσκελλε βραχυνῶτε παρὲκ θεοῦ ἄλλα ματεύων κλαύματα θηρεύεις, δῶρον δ' ὅτι δῷ τις ἐπαίνει.

b Apud Athenæũ lib. 12. Timæus & Euripides sic dictum volunt à muliere quadam: Archilocus verò à fluuio.

c Herculeum Tarētum Virg. appellat, à primis incolis vocatum: Signeum, ab Ionibus, qui post habitarunt: πλοῖον, ob nauigationis commoditatem: vel quod, vt ait Arist. περὶ θαυμασίων ἀκουσμ. Hercules ex Africa rediens, obsessum & expugnatum suo nomine ornauerit: vel quod, Taras eius vrbis conditor, Neptuni filius, Herculi & patri aras dicauerit: huic vt prospera esset nauigatio: illi vt fortiter ageret & ditesceret. Quamobrem & nummo Tarentino Taras delphino insidens læua manu gestat cornu copiæ. Iun. Hadrian. cap. 9. 1.

d In exercitu Minois à Cæculi filiabus occisi in Silicia dux strenuus Iapix fuit, Dædali & Cretensis mulieris filius. Post obitum regis collectas exercitus reliquias 16. in Apuleiam traduxit, & à suo nomine eum Italiæ tractum vocauit. Strabo apud Athenæum lib. 12. Iapigas eorum posteri fuerunt Cretenses, qui Glaucũ, cùm in mare se deiecisset, nec vsquā emergeret, quæsitum è Creta discesserunt.

e Oppidum id è loco pestilenti, qui millibus à mari distabat, in maritimam & salubrem sedem à M. Hostilio translatum fuisse vide apud Victruuium cap. 4. lib. 1.

f Apulos rusticos, inciuiles, inurbanos, duros, agrestes fuisse monstrat hic Plauti versus in Milite.

Post Ephesi sum natus, non in Apulis, non sum in Vmbria.

g Argos fuit Diomedis patria, quam Hippobotan Argos Homerus vocauit. Vide Leopardum cap. 16. 5.

h Candium oppidum Samnij, in Candina valle, dirutum. Distat ea vallis à Beneuento millibus passuum decem: Furuæ verò Caudinæ quatuordecim.

i Hirpini, hodie Arpadium Caudio vicinum. Liuius lib. 23. Hirporum in Sabinis prope Compsam meminit: *Eadem æstate, ait, ab Nola, quam præsidio tenebat, crebas excursiones in agrum Hirpinum, & Samnites Caudinos ferit.*

NOTA.

Omittit Plinius Telesiam ciuitatem, ad ripam Exerniæ fluuij priusquam Vulturnum accipiat; memoratam Liuio lib. 22. nunc dirutam.

Regio Italiæ quarta.

CAP. XII.

SEquitur regio quarta gentium vel fortissimarum, Italiæ. In [1] ora [a] Frentanorum à Tiferno flumen Trinium portuosum. Oppida, Histonium, Buca, Ortona: Aternus amnis. Intus Anxani cognomine Frentani. Carentini supernates, & infernates, Lanuenses: [2] Marrucinorum Teatini: [b] Pelignorum [c] Corfinienses, Superæquani, Sulmonenses: Marsorum, [3] Anxantini, Atinates, [4] Fucentes, [5] Lucentes, Marruuij, Albensium Alba ad [d] Fucinum lacum: Æquiculanorum Cliternini, Carseolani: Vestinorum Angulani, [6] Pinnenses, Peltuinates, quibus iunguntur Aufinates cismontani: [e] Samnitium, quos Sabellos, & Græci Saunitas dixêre: colonia [7] Bouianum vetus, & alterum cognomine Vndecumanorum. Aufidenates, Esernini, [8] Fagifulani, [f] Ficolenses, Sepinates, [9] Treuentinates: Sabinorũ [g] Amiternini, [h] Curēses, Forũ Decij, Forũ nouũ, Fidenates, Interānates, Nursini, Nomētani, Reatini, Trebulani, qui cognominātur [10] Mutuscæi, & qui Suffenates, Tiburtes, Tarinates. In hoc situ ex [k] Æquiculis interiêre [l] Comini, Tadiates, Acedici, Alfaterni. Gellianus autor est, lacu Fucino haustum Marsorum oppidum Archippe, conditum à Marsya duce Lydorum: item Vidicinorum in Piceno deletum à Romanis, Valerianus. Sabini (vt quidam existimauêre) à religione & deorũ cultu Seuini appellati: [m] Velinos accolũt lacus, roscidis collibus. Nar amnis exhaurit illos sulphureis aquis. Tiberim ex his petens replet, è monte Fiscello labens, iuxta Vacunæ nemora & Reate in eosdem cōditus. At ex alia parte Anio, in monte [11] Trebanorum ortus, lacus [12] tris amœnitate nobiles, qui nomen dedêre [n] Sublaqueo, defert in Tiberim. In agro Reatino [13] Cutiliæ lacum, in quo fluctuet insula, Italiæ vmbilicum esse M. Varro tradit. Infra Sabinos Latium est, à latere Picenum, à tergo Vmbria, Apennini iugis Sabinos vtrinque [14] vallantibus.

1 ora Ferētanorũ. V.
2 Murcinēsrum. Vet.
3 Anaxatini. Ch.
4 Sucentes. Vet.
5 Lucenses.
6 Penniexses. Ch.
7 Bouianium. Ch.
8 Fagi, Fugali V Ch.
9 Treuentiates. V.
10 Mutustai. V Mutusci. CH.
11 Trebulanorum
12 ita leg. in Vet Recentiores habēt treis.
13 Cutinia. CH.
14 velantibus. Vet.

ANNOTATIONES.

a Ferentanorum Pelignis conterminorum, caput Ferentum. hodie, *Franca villa*, in maris litore. Per eam regionem labitur Lentus fluuius, ex Maiela mōte nascens. Apud Liuium lib. 9.

Aulus consul vno secundo prælio Ferentanorum effusam aciem profligauit, & eorum vrbem in deditionem accepit. Ferentanorum oppidum mediterraneum Ptolomæo Anxanum, hodie *Lansano.*

b Peligni hodie Valuenses: inter montem Maielum & Apelinum, ab oppido Populio vsque ad Sulmonem extenduntur. In eo tractu oppidum est Furea, siue Palene, quasi Peligne, à quo dictos Pelignos volunt. Addit Strabo Interocleam, quæ hodie Interdocum.

c Corfinium oppidum, in quo Domitius Ænobarbus Iulio Cæsari sese obiecit, ne Pompeium insequeretur, dirutum iacet. Eius ruinæ visuntur in pago Diui Pelini, in planitie, quam Petinam vocant, procul ab oppido Populio tribus millibus passuum.

d Anaginæ fons Tophanus, hyeme, lacu Fuscino glaciato, exarescit: vere autem relegato lacu, æstate, autumno ingentem aquarum vim fundit, quibus Liris fluuius augetur. *Lago di Celano.*

e Hodie, *Apruzo.* Samnitibus olim continebantur Ferentani, Vestini, Peligni, Marsi, Hyrpini, Marrucini.

f Quidam legendum putant Ficeduleses, eóque pertinere iocum Plauti in Captiuis, *Opus Tudetanis opu' est Ficedulensibus.*

g Aquila ex Amiterni ruinis, quod millibus quinque inde abest, & Furconij ciuitatis, episcopatu quondam nobilis ædificata est. Amiterni reliquiæ visuntur turres, templa, theatrum. Amiternius fuit Caius Sallustius Crispus.

h Curenses, olim Cures, à quibus Quirites, hodie, Turres. Inde nati Numa Pompilius & Titus Tatius, Romanorum reges. Episcopatus Sabinus, diui Eutymij, ei ciuitati, quæ nunc in exiguum vicũ redacta fuit, propinquus est. Diuus Gregorius in Registro Gratioso Numentano Episcopo, ecclesiæ diui Euthymij Curium in Sabinis administrationem committit.

i Mutiscæ. Virg. *Freti manus omnis oliuiferæque Mutiscæ.*

Id oppidum postea dictum Treuia, & Trebula, hodie Turuium. Mart.

Numida quà gelidas summittit Trebula valles:
Et viribus cancri mensibus alget ager.

Alij sunt Trebulani Balinienses. supra cap. 5. huius lib.

k Æqui, qui Tyburi montes imminentes ac superiores incolunt. Æquicolæ Virgilio 7. AEneid.

Horrida præcipuè cui gens assuetáque multo
Venati nemorum, duris Aequicola glebis.

AEqui Liuio lib. 9. *Populus Romanus bellũ fieri AEquis iussit. Ad quadraginta oppida intra 60. dies, omnia oppugnando ceperunt: quorũ pleraque diruta & incensa sunt, noménque Aequorũ propè ad internecionem deletum, &c.* In eo tractu sunt, Vicouarro, Cantalupo, Portella.

l Cominii Liuius libro 10. meminit. Oppidum quondam Samnitum, quod Carbilius cæpit, cæsis hominum 4. millibus & 40. Montes altissimos Liri imminentes, vbi arces Viculbũ, Atuentũ, Sanctus Donatus, Picinestrum, Gallinarium, Septem fratres. Cominium vocant ab illa vrbe, cuius locus etiam ignoratur.

m Velini lacus in Amsancti vallibus soli multum operuerunt, quod ob inundationem eorum infructuosum fuit. At iis in proximum Narem deductis agri multum iuxta Reate detectum est, graminis fœcundissimum, quem Roseæ campos autor vocat infra sub finem cap. 5. lib. 17. Virg. *Rosea rura.* Legendum ergo sic puto: *Velinos accolunt lacus Roseis campestribus. Nam amnis sulphureis aquis, Tiberim petens exhaurit illos ac deplet. E mõte Fiscello is labens iuxta Vacunæ nemora, & Reate, in eodem conditur.* Vacunæ templum & oppidum prope Molianũ fuit.

n Loci nomen est Lacubus illis subiecti, à lacu fictum vicino stagnis Imbruinis. Ibi fuit Neronis Sublacensis villa memorata à Frontino libro de Aquæ ductibus. Tacit. lib. 14. Nam quia discũbentis Neronis apud Imbruina stagna, villa cui Sublaceum nomen est, ictæ dapes &c.

Quinta regio. CAP. XIII.

QVinta regio[a] Piceni[1] est, quondam vberrimæ multitudinis ccclx. M. Picentiũ in fidem populo Romano venêre. Orti sunt à Sabinis[2] voto vero sacro. Tenuêre ab Aterno amne vbi nunc ager Adrianus, et[b] Adria colonia, à mari vij. M. pass. Flumen Vomanum, ager Prætutianus, Palmensisque. Itẽm Castrum nouum, flumen Batinum, Truentum cum amne: quod solum Liburnorum in Italia reliquum est.[3] Flumina[c] Albulates, Suinum, Heluinum, quo finitur Prætutiana regio, & Picentium incipit. Cupra oppidum, castellum Firmanorum, & super id colonia Asculum, Piceni nobilissima, Intus Nouana. In ora Cluana, Potentia, Numana, à Siculis condita. Ab iisdem colonia Ancona, apposita promontorio Cumero in ipso flectentis se oræ cubito: à Gargano clxxxiij. M. pass. Intus Auximates, Beregrani,[d] Cingulani, Cuprenses cognomine Montani, Falarienses, Pausulani,[4] Plenineses,[e] Ricinenses,[f] Septempedani,[5] Tollentinates,[6] Triacenses,[7] Vrbs[g] Saluia, Tollentini.

1 & CH.

2 omnino legendũ est, voto vere sacro. Quid autem sit sacrũ ver. & quẽ in vsum soleat voueri, notum est ex Strabonis lib. 5. sic leg. & CH.

3 Flumina Albula, Teruium, &c. CH.

4 Plinienses. Vet. Planenses. Ch.

5 Tolenes. CH.

6 Traianẽses. Pint.

7 cum vrbe. Vet.

ANNOTATIONES.

a A Piceno diuersi Picentes Neapolitani, quorum oppida maritima Salernum, Surrentum ad Sarni ostia: mediterranea verò, Nola, Victoria. Piceni oppidi quod prouinciæ nomen imposuit, ruinæ supersunt prope portum Firmianum, vrbem ad ostium Læti torrentis, quem mortuum vocant.

b Spartiano teste, eius Adriæ ciuis fuit Ælius Hadrianus. Memoratur & ea ciuitas Liuio lib. 14.

c Albula, hodie Librata.

NOTA.

Omittit autor in Piceni descriptione Tigniũ oppidum, hodie *Sancta Maria in Georgio*, memoratum Cæsari 1. Belli Ciuil. & vicinum fluuium Tigniam, nunc *Tenne.*

d Cingulanum, oppidum à Labieno ędificatum quod adhuc extat, Auxino propinquum.

e Ricinam instauratam, non, vt tradit Blondus, ædificatam, Pertinax de suo nomine Æliam Ricinam vocauit. Maceratæ vicina est. Huius incolæ in collem propinquum migrantes, Ricinetum olim, nunc Recanetum condiderunt.

f E ruinis Septempedæ extructum est oppidum Sanseuerinum, quod alluit Potentia fluuius: quidam legunt Septempedates.

g Ex ruinis Saluiæ extructum est oppidum Vrbisaglia.

Sexta regio. CAP. XIIII.

IVngitur his sexta regio, Vmbram complexa, agrúmque Gallicum circa Atiminum ab Ancona Gallica ora incipit,[1] Togatæ Galliæ cognomine: Siculi & Liburni plurima eius tractus tenuêre, in primis Palmensem, Prętutianum, Adrianúmque agrum. Vmbri eos expulêre, hos Hetruria, hanc Galli. Vmbrorum gens antiquissima Italiæ existimatur, vt quos[2] Ombrios à Græcis putent dictos, quòd inundatione terrarum imbribus superfuissent. ccc. eorum oppida Thusci debellasse reperiuntur. Nunc in ora flumen, Æsis, Senogallia. Metaurus fluuius,[3] colonia Fanum fortunæ, Pisaurum cum amne. Et intus[4] Hispellum, Tuder. De cætero Amerini, Attidiates,[a] Asirinates, Arnates, Æsinates, Camertes,

1 Togata Gallia. V.

2 Ombricos. Herod. in Cleio. Mitallerius.

3 Colonia. Ch.

4 Pellunt. CH.

mertes,[5] Casuentillani, Carsulani, Dolates cognomine Salentini, Fulginates,[b] Foroflaminienses, Foroiulienses cognomine Concubienses; [6] Forobremitiani, [c] Forosempronienses, [7] Iguini, [d] Interamnates cognomine Nartes, Meuanates, [8] Meuanienses; Matilicates, Narnienses, quod oppidum Nequinum anteà vocatum est, [e] Nucerini cognomine Fauonienses, & Camelani, [9] Otriculani, Ostrani, Pitulani cognomine Pisuertes, & alij Mergentini, [10] Pelestini, [f] Sentinates, Sarsinates, [11] Spoletini, [12] Suarrani, Sestinates, Suillates, Tadinates, Trebiates, Tuficani, [13] Tifernates cognomine [14] Tibertini, & alij Metaurenses, [15] Vesionicates, Vrbinates cognomine Metaurenses, & alij Hortenses, [16] Vettionenses, Vindinates, Viuentani. In hoc situ interière Feliginates, & qui [g] Clusiolum tenuêre supra Interamnam: & Sarranates, cum oppidis Acerris, quæ Vafriæ cognominabantur, Turocelo, quod Vetriolum, item Solinaes, [17] Suriates, Fallienates, Apiennates. interière & Arienates cum Crinouolo, & Vsidicani, & Plangenses, Pisinates, Cælestini. Ameriam suprascriptam Cato ante Persei bellum conditam annis [18] d c c c c l x i i i j. prodidit.

5 Casuentini. Vet.
6 Forobrētani. Ch.
7 Ligunini: ex inscripto vetusto lapide. Aldus in commēt. Cas. Ingnini. Vet.
8 Menanionenses. V.
9 Legendū Ocricuiani, ab Ocriculo Vilumbrorum oppido: cuius meminit & Ptolomæus libro 3. ca. 1.
10 Pestini. Vet.
11 Spolentini. CH.
12 Suarreani. Vet.
13 Tiburnates. CH.
14 Tiburini. Vet. Tibertini. CH.
15 Vesinicates. Ch.
16 Mettionenses. Ch.
17 Curiates. Ch.
18 dcccclxiij. Ch.

ANNOTATIONES.

a Quidam Asisinates ab oppido Asisio, quod & Axin vocant: Propert.

Scandentique Axis consurgit vertice murus:
Murus ab ingenio notior ille tuo.

b In ruinis Fori Flaminij euersi à Longobardis, extructum est Fulgineum, hodie Foligni. Alij tamen sunt Fulginates Tidurtinis propinqui, quos autor hîc memorat; Straboni Forum Flaminij Nuceriæ propinquum est, vbi nunc Fulgineum.

c Forosempronium hodie, *Fossambruno*, in via Flaminia, quà Roma itur Ariminum, ab Augusto lapidibus strata.

d Interamnates Vmbri, Tarni hodie: Sabini, siue Præcutij, siue Samnites, Termini, vel Teruolæ. Sub Sora in Samnio, vbi Liris coëunt duo capita, insula est, & oppidum Interamna dictū, quòd iis duobus fluuiis circundetur.

e Alij sunt Nucerini prope Neapolim supra capit. 5. huius lib. Hæc Nuceria cognomine Alphatenia, apud Liuium lib. 9. in Vmbris, quam Decius Consul oppugnando ad deditionem subegit, in ripa Penij amnis, hodie *Topino*, prope Fulgineum, & Camerinum, vbi Straboni lignea vasa fiunt, hodie suum nomen retinet, Nuceri: Fulgineum verò, Foro ligno. Nuceria Alphatenia Liuio lib. 9. fortassis Alphateni.

f Sontina Vmbriæ, vicina Centino fluuio, qui etiam hodie nomen retinet, à Longobardis euersa est, ex eiusque ruinis ædificata oppida duo, Saxoferratum, & Fabrianum. Ptolomæus in Vmbris collocat. Blondus in Piceno.

g Quidam, Luceolum, oppidum in Flaminia via, qua itur Eugubium à Longobardis dirutum: Cādiano oppido in eius ruinis extructo. Illic Totilæ mors Bellisario nunciata est.

Octaua regio. CAP. XV.

OCtaua regio determinatur Arimino, Pado, Apennino. In ora fluuius Crustumiū, Ariminum colonia cum amnibus Arimino & Aprusa. Fluuius hinc [a] Rubico, quondam finis Italiæ. Ab eo[b] Sapis, & Vitis, & Anemo, Rauenna Sabinorum oppidum, cum amne Bedese, ob Ancona cij. M. pass. Nec procul à mari Vmbrorum[1] Butrium. Intus coloniæ Bononia, Felsina vocitata, cùm princeps Hetruriæ esset, [2] Brixillum, [3] Mutina, Parma, [c]Placentia. Oppida, Cæsena, Claterna, Forum Clodii, Liuii, [d] [4] Popilii, [5] Truentinorum, [e] Cornelii, [6] Laccini, [f] Fauentini, Fidentini, Otesini, Padinates, Regienses à Lepido, Solonates, saltúsque Galliani, qui cognominantur Aquinates, [g7] Tanetani, Veliates cognomine Vecteri, [8] Regiates, [9] Vmbranates. In hoc tractu interierunt Boii, quorum tribus cxij. fuisse autor est Cato: Item [h] Senones, qui ceperant Romam.

1 Brutium. Ch
2 Brixellū. Pinet.
3 Mutinā parma. Ch.
4 Pompilij. Vet.
5 Brintanorum. Blondus. hodie Bretenou.
6 Licinij. Ch.
7 Tannitani. Ch.
8 Vegiates. Pinet.
9 Vrbinates V. Vrbanates. Chiff.

ANNOTATIONES.

a Labitur hic inter Ariminum & Cesennam. Fluit in Adriaticum mare, & quod ait Lucanus: *Fonte cadit modico, paruisque impellitur vndis.* Circa originem Rucon vel Rugon vocant: cum lōgius prouectus est mare versus, Pisciatello. Straboni Rubicon. Labitur inter Ariminū & Rauennam: exit inter Anconem & Senogalliam.

b Sapis per Candiam vallem Rauennæ propinquam fluens, portum olim faciebat commodissimū, in quo Augustus classem instituit, quę Adriaticum mare custodiret. Itaque nautarum, remigum, mercatorum concursu ampla illic ciuitas Classis Rauennatum, siue Classensis ædificata est, diui Gregorii sæculo Episcopatus, à Luitprando rege Longobardorum capta & diruta, cuius exilia vestigia nunc restant, templum Diui Apollinaris, extructum à Theodorico rege Ostrogothorum, murorum, portus, & Phari quædam ruinæ.

c Ad id nomen spectat iocus Plauti in Captiuis: *opus paniceis, opus placentis quoque.*

d Pompilium, hodie *Forimpouolo*. Anno 700. Grimoaldus Longobardorum tyrannus, die Sabbathi sancto, cùm Christiana conceptis verbis sacraretur ex insidiis captā diruit. Eandem restitutam à Forouoliensibus Ægidius Cardinalis Ecclesiæ legatus euertit, & aratro suffodit. Episcopatus translatus est in Forum Brintanorum, hodie *Bretenou*, pro quo hic legitur Forum Truentinorum.

e Forum Cornelii à Narsetis militibus dirutum, Clephis Longobardorum Tyrannus Imolæ nomine restituit, & Rauennatibus, qui in fide P.R. perstabant, opposuit. Martial.

Si quibus in terris, quo simus in vrbe rogabit,
Cornelij referas, me licet esse foro.

f Sylla Carbonem cum exercitu ad Clusium, Fauentiam, Fidentiolamque cæso, Italia expulit. Liuius lib. 18.

g Tanetum Regio vicinum. huius meminit Liuius lib. 21. Totila ibi occisus à Narsetis copiis, nēpe Longobardis equitibus quos ad 1000. conduxerat.

h Senones Brenno duce, 14. Calend. August. deleto Rom. exercitu, Romam ceperunt. hancque de nomine Ducis Benogalliam appellarant. Prœlium commissum fuit ad Alliam fluuiū, quem hodie Corresium vocant: vnde Allienses dies nefasti Romanis. Huic vicinum est oppidum Podium Carresij.

De Pado flumine. CAP. XVI.

PAdus è gremio Vesuli mōtis, celsissimū in [1] cacumen elati, finibus Ligurum [2] Vagiennorum [a] Visendo fonte profluens, condensque sese cuniculo, & in Forouibiensium agro iterum exoriens, nulli amnium claritate inferior: [3] Græcis dictus Eridanus, ac pœna Phaetonis [4] illustratus: augetur ad Canis [5] ortus liquatis niuibus, agris [6] quàm nauigiis[b] torrentior, nil tam ex rapto sibi [7] vindicans, atque vbi liquit agros, vbertate largior, trecentis M.

1 cacumen Alpium elati. M. & Chiff.
2 Gabiennorum. V.
3 à Græcis. Vet.
4 Inlustratus. perpetuò per n, legit, in Ch.
5 ortum. CH.
6 agris quā nauis torrentior. M.
7 Vendicās M. Chiff.

pass. à fonte addens [8] meatu duodenonaginta: nec amnes tantùm Apenninos Alpinósque nauigabiles capiens, sed lacus quoque immensos in eũ sese exonerantes, omni numero xxx. flumina in mare Adriaticum defert. Celeberrima ex iis, Apennini latere iactum, Tanarum, Trebiam, Placentinum, Tarum, Niciam, Gabellum, Scultennam, Rhenum. Alpium verò Sturam, [9] Morgum, Durias duas, Sessiten, Ticinum, Lambrum, Adduam, Ollium, Mincium. Nec alius amnium tam breui spatio maioris incrementi est. Vrgetur quippe aquarum mole, & in profundum agitur, grauis terræ, quanquàm [10] deductus in flumina & fossas inter Rauennam [c] Atinúmque [11] cxx. M. pas. tamen [12] quia largiùs vomit, [d] septem maria dictus facere. Augusta fossa Rauennam trahitur, vbi Padusa vocatur, quondam Messanicus appellatus. Proximum inde ostium, magnitudinem portus habet, qui [e] Vatreni dicitur, quo Claudius Cæsar è Britannia triumphans, prægrandi illa domo verius quàm naue intrauit Adriam. Hoc antè Eridanum ostium dictum est, aliis [13] Spineticum ab vrbe Spina, [14] quæ fuit iuxta præualens vt Delphicis creditum est thesauris, condita à Diomede. Auget ibi [f] Padum [g] Vatrenus amnis ex Forocorneliensi agro. Proximum inde ostium Caprasiæ, dein Sagis, dein [15] Volane, quod ante Olane vocabatur. Omnia ea flumina, fossásque, primi à [16] Sagi fecêre Thusci, egesto amnis impetu per transuersum in Atrianorum paludes, quæ septẽ maria appellantur, nobili portu oppidi Thuscorum [h] Atriæ, à quo Atriaticum mare antè appellabatur, quod nunc Adriaticum. Inde ostia plena, Carbonaria, ac [i] fossiones [k] Philistinæ, quod alij Tartharum vocant: omnia ex Philistinæ fossæ abundatione [17] nascentia, accedentibus Athesi ex Tridentinis Alpibus, & [18] Togisono ex Patauinorum agris. Pars eorum & proximum portum fecit Brundulum, sicut Edronem [l] Medoaci duo, ac fossa Clodia. His se Padus miscet, ac per hæc effunditur, plerisque, vt in Ægypto Nilus quod vocant Delta, triquetram figuram inter Alpes atque oram maris facere proditus, stad. ij. M. circuitu. Pudet à Græcis Italiæ [20] rationem mutuari. Metrodorus tamen Scepsius dicit, quoniam circa fontem arbor multa fit picea, quæ pades Gallicè vocetur, [21] Padum hoc nomen accepisse. Ligurum quidem lingua amnem ipsum [22] Bodincum vocari, quod significet fundo carentem, cui argumento adest oppidum iuxtà Industria, vetusto nomine Bodincomagum, vbi præcipua altitudo incipit.

8 *meatus: vt sit Padi cursus P. 300088.*
9 *Orgum. CH.*
10 *deductus.*
11 *per cxx. millia. Ch.*
12 *qua. Ch.*
13 *Spireticum. Vet.*
14 *quæ fuit iuxta præualẽs Delphicis (vt creditũ est) thesauris à Diomede condita. Ch. & M.*
15 *Alane. Ch.*
16 *Asagi. M. Vet.*
17 *enascentia M.*
18 *Vigisono. Vet.*
20 *narrationem.*
21 *Padi. CH.*
22 *Bodincum. Ch.*

ANNOTATIONES.

a nomen proprium est fontis.

b Torrentior, id est, rapidior, concitatior ac magis exundans: qua in re fallitur Isidorus cap. 21. lib. 13. Etymol. qui torrentem dictum putat, quod siccitate torrescat & arescat. Ego potius torrentem quasi torquentem dictum putauerim, quod inflatus pluuiis, liquatisve niuibus auctus obuia queque intorqueat & peruertat. Aliis torrere rapere est, vnde torrens rapidus. Eridano tauri vultum Virgilius tribuit 4. Georg. quòd graui sono vt taurus mugiat: & cornua, propter riparum flexuosos sinus.

Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus, quo non alius per pinguia culta
In mare purpureum violenter influit vndis.

Sic tauri formam Aufidum Horat. vocat lib. 2. Carm. hinc figmentum de Acheloi cornu ab Hercule euulso. Magius cap. 2. lib. 4.

c Ex huius oppidi ruinis ædificatum est oppidum Torcello. Martial.

Æmula Baianis Altini littora villis. Syli fluuio propinquum est.

d Palus versus Æmiliam & Flminiam porrecta, in eã Pado effuso, & influentibus Anemone, hodie *l'Amone*: Silere torrente, hodie *Sil*: Citerna torrente apud Bagnacauallo: Idice, prope Mulinellam; Scultenna hodie, *Panario*: Liminio, *Samogia*: Formigine, fluuiolis ad Bundenum. Finis eius paludis, Turris, Vcelini, & Rheni Bononiensis ostium. *Bagnacauallo*, Blondo, olim Tiberiacum.

e Vatrenus hodie, *La riuiere de Imola*, & Isaurus hodie *Folia*, Æmiliæ fines sunt. Addunt quidam & Scultennam, hodie *Pannario*.

f Ad id Padi ostium hodie Butrium est Reuennatiũ castellum, & Spina, nunc vicus, olim florentissima ciuitas, nunc à mari distans nonaginta stadiis, olim maritima.

g Vatrenus hodie Spineticum ostium non ingreditur, sed auerso cursu pene 20. millium itinere, noui nominis ostium in Padusa habet, hodie Zeniolum. Padi alueus qui à Ferraria Cõsadalum, & qui Coderia in mare labitur, ab annis 150. reclusus est.

h Ea solo episcopatu famosa est, à paucis piscatoribus hodie incolitur.

i Pistrinam fossam nunc dici tradit Rhodi. c. 1. 5. Aliis Pelestrinam.

k à Thuscorum tribubus & decuriis (φύλας Greci vocant) eius rei caussa accitis, factæ.

l à Bernado Iustino autore, alter eorum Brenta nomine Paduam petit: alter Bachilione, Taruisium præterlabitur.

Italia Transpadana. Regio vndecima. CAP. XVII.

1 *nona. Vet.*

TRanspadana appellatur ab eo regio, [2] vndecima tota in mediterraneo, cui maria cuncta fructuoso alueo important. Oppida Vibi [3] forum, [4] Segusio, Coloniæ ab Alpium radicibus, Augusta Taurinorum antiqua Ligurum stirpe, [5] inde nauigabili Pado. Dein [6] Salassorum Augusta Prætoria, iuxta geminas Alpium [7] fauces, Graias atque Pœninas. His Pœnos, Graiis Herculem transisse memorant. Oppidum Eporedia, Sibyllinis libris à populo Romano [8] condi iussum. [9] Eporedicas Galli bonos equorum domittores vocant. Vercellæ [10] Libycorum ex Sallyis ortæ, Nouaria ex Vertacomatoris, Vocontiorum hodiéque pago, non (vt Cato existimat) Ligurum: ex quibus Leui & Marici condidêre Ticinum, non procul à Pado, sicut [a] Boij trans Alpes profecti Laudem Pompeiam, Insubres [b] Mediolanum. Orobiorum stirpis esse, Comum atque Borgomum, & Liciniforum, & aliquot circa populos, autor est Cato: sed originem gentis ignorare se fatetur, quam docet Cornelius Alexander ortam à Græcia, interpretatione etiam nominis, vitam in montibus degentibus. In hoc situ interiit oppidum Orobiorum Barra, vnde Bergomates Cato dixit ortos, etiamnum prodente se altius quàm fortunatius [11] sitos. Interiêre & [12] Caturiges Insubrum exules, & Spina supra dicta. Itẽ Melpum opulentia

2 *nna. Vet.*
3 *Biuisorũ Vet.*
4 *Setusum Ptolomæo.*
5 *Inde nauigabili Pado antiqua Ligurum stirpes. Chiff.*
6 *Salassorum. M.*
7 *fores CH.*
8 *cõditum. Iussisse Bpor. CH.*
9 *Iporedicas enim. M. Vet.*
10 *Lebitiorum. Vet.*
11 *situm, et in Ch. & vetustis codicib. nõ sitos: vt oppidum Orobiorum, respiciat potius. quàm Bergomates.*
12 *Caturgi M.*

lentia

lentia præcipuũ, quod ab Insubribus, & Boiis, & Senonibus deletum esse eo die, quo Camillus Veios ceperit, Nepos Cornelius tradidit.

ANNOTATIONES.

a Quidam Boiorum etiam Mutinam esse volunt, vt Tanetum, & Regium. Horum meminit Liuius lib. 20. Vnde Bononia, quasi Boionia.

b Galli. Claudian. in nuptiis Honorii & Mariæ:

Ad mœnia Gallis
Condita, lanigeræ suis ostentantia pellem.

Nam cùm eius vrbis fundamenta iacerẽtur, effosso solo reperta est lanata sus. Bro. c. 26. 2.

Venetia. Decima regio.

CAP. XVIII.

Sequitur decima regio Italiæ, Adriatico mari apposita; Venetia, cuius fluuius Silis ex montibus [1] Taurisanis. Oppidum [a] Altinum, flumen [b] Liquentia ex montibus Opiterginis, & portus eodem nomine, colonia Concordia, flumina & portus Romatinum, Tilauentum maius minúsque, [2] Anassum, quò [3] Varranus defluit, [c] Alsa, [d] Natiso cum Turro, præfluentes Aquileiam colonia xij. M. p. à mari sitam. [e] Carnorum hæc regio, iunctáque [4] Iapidum, amnis [f] Timauus, castellum nobile vino Pucinum: Tergestinus sinus, colonia Tergeste, xxiij. M. p. ab Aquileia. Vltra quam vj. M. p. Formio amnis, ab Rauenna clxxxix. M. p. antiquus auctæ Italiæ terminus, nunc verò [g] Istriæ; quam cognominatam [5] tradunt à flumine Istro, in Adriam effluente è Danubio amne, [6] eidémque Istro ex aduerso Padi [7] fauces. contrario eorum percussu mari interiecto dulcescente, plerique dixêre falsò, & Nepos [8] Cornelius etiam Padi accola. Nullus enim ex Danubio amnis in mare Adriaticum effunditur. Deceptos credo, quoniam Argo nauis flumine in mare Adriat. cum descendit, non procul Tergeste: nec iam constat quo flumine. Humeris trauectam Alpes, diligentiores tradunt. Subiisse autem Istro, dein [9] Sao, dein [h] Nauporto, [10] cui nomen ex ea causa est, inter [11] Æmonam Alpésque exorienti.

1 Taruisanis. Ch.
2 Anassus. V. Anaxũ.
3 Varianus. V. M.
4 Iapidum regioni. V.
5 tradunt, abundat: neque est in Va. exem. nec in CH.
6 eodémque M. Ch.
7 faucibus. M.
8 non leg. in Ch.
9 Sauo. CH. semper scribit pro Sabo.
10 Naupõto. Vet.
11 Eumoniam. Vet. hodie Citta nuoua.

ANNOTATIONES

a Id oppidum ab Attila incensum & dirutum intra Gallicas paludes situm fuisse Victruuius tradit cap. 4. lib. 1. Martialis:

Velleribus primis Apuleia, Parma secundis
Nobilis: Altinum tertia laudat ouis.

b Nascitur prope Pulsinicum, pluribus fontibus eodem ferme loco scatentibus. Quidam putant e lacu Domus Stultæ, *Casappaza*, in agro Bellunensi, per subterraneos meatus profluere. Opiternij fines valde procul abesse tradit Sabellicus.

c Hodie Sisanus. Labitur inter Mugliam oppidum Tergesto proximum, & Iustinopolin, hodie caput Istriæ. In Istria Ptolomæus collocat.

d Natiso, hodie *Natisone*: Turro, hodie *Tutrone*: Sontium, hodie *Lisontio*: subeunt prope Manzan: & Vltinum, hodie Vdenæ 24. stadiis procul ab Aquileia, quam præterfluit Natissa amnis: vt probabile sit Plinium pro Natissa, Natissonem scripsisse. Apud Paulum Lombardum lib. 4. Dugna matrona Aquileiensis ob metum Hunnorum irrumpentium ex suis ædibus in Natissam præcipitem se deiecit. Sontii nec Plinius nec Ptol. meminerunt. Idem Lõbardus scribit, Theodoricum è Sirmio & Pannonia in Italiam transeuntem ad Sontium castra primùm posuisse.

e Carnia Straboni montana, tractus montanus Foroiulio imminens: hodie *Carantana*: vbi ciuitas Iulium Carnicum euersum à Longobardis, hodie Iulio. Carnia litoralis Ptolomæo, hodie Patriarchatus Aquileiensis, & Forum Iulii. Prouincia, vulgi *Friol*, vbi forum Iuliũ oppidum, hodie *Ciuidale*. Eius prouinciæ fines: à meridie sinus Adriaticus inter ostia Liquentiæ, & Timaui quem tractum Chersum vocant, iam Istriæ partem: à septẽtrione Noricarum Alpium iuga: ab Ortu Istria & Iapida, quas Illyrici partem esse volunt & præcipue ad ortum solstitialem. Iapidiæ pars, Cranium: ab occasu Bellunensis & Taruisinus ager, vsque ad ortum Liquẽtiæ. Sabellicus eius regionis peritissimus, vnicum Trilauentum agnoscit, non duo, vt Plinius.

f Virgilio nouem, strab. & Martial. septem ostiis in mare euoluitur.
Martial.

Laneus Euganei lupus excipit ora Timaui.

Idem.

Et tu Ledæo fœlix Aquileia Timauo,
Hic vbi septenas Cyllarus (equus Castoris) *hausit aquas.*

Blondus non rectè putat Brentam esse.

g Istria patet à Formione fluuio, hodie *Cisapio*, ad Franaticum promontorium. Primaria eius ciuitas Iustinopolis, hodie *Capo d'Istria* extructa in insula Pullaria, hodie *Capria*.

h Alius strabonis Nauportus in Sauum defluens, & eusdem Pamportus in Drauum.

Istria. CAP. XIX.

Istria, vt peninsula, excurrit. Latitudinem eius xl. M. p. circuitum verò [1] cxxii. M. prodidêre quidam. Item adhærentis Liburniæ & [2] Flanatici sinus. Alij Liburniæ clxxx. M. Nonnulli in [3] Flanaticum sinum Iapidiam promouêre, à tergo Istriæ, cxxx. M. pass. Dein Liburniam cl. M. fecêre. Tuditanus, qui domuit Istros, in statua sua ibi inscripsit, ab Aquileia ad Titium flumen [4] stad. cc. Oppida Istriæ ciuium Roman. Ægida, Parentium: colonia, Pola, quæ nunc Pietas Iulia, quondam à Colchis condita. Abest à Tergeste c. M. pass. Mox oppidum [5] Nesactium: & nunc finis Italiæ fluuius [6] Arsia. Polam ab Ancona traiectus [7] cxx. M. p. est. In mediterraneo [a] regionis decimæ coloniæ, Cremona, Brixia Cenomannorum agro: [8] Venetorum autem Ateste: & oppida Acelum, Patauium, Opitergium, Belunum, Vicetia: Mantua Tuscorum trans Padum sola reliqua. Venetos Troiana stirpe ortos autor est Cato: [b] Cenomannos iuxta Massiliam habitasse in [c] Volcis. [9] Fertini, & Tridentini, & [10] Berbenses, Rhætica oppida. Rhætorum & Euganeorum Verona, Iulienses Carnorum. Dein, quos scrupulosè dicere non attineat, [11] Alutraenses, Asseriates, [d] Flamoniẽses, Vannienses, & alij cognomine Culici: Foroiulienses cognomine Transpadani, Foretani, [12] Venidates, Quarqueni, Taurisani, Togiẽses, [13] Varuani. In hoc situ interiêre per oram Iramine, Pellaon, [14] Palsicium: ex Venetis Atina, & Cœlina: Carnis, Segestæ, & Ocra: Tauriscis Noreia. Et ab Aquileia ad duodecimum lapidem, deletum oppidum, etiam inuito Senatu, à M. Claudio Marcello, L. Piso autor est. In hac regione & [15] x. lacus incluti sunt, amnésque eorum partus aut alumni: si modò [16] exceptos reddunt, vt [e] Adduam Larius,

1 cxxv. CH.
2 Fanatici. V bodie Carnarũ vel Quernarium.
3 Fanaticũ. V
4 Stad. M. M. Vet.
5 Nexantium. Vet. Arse.
6 Myrsia. Ch.
7 cxxx. CH
8 Ventorũ autem Adera, Ateste & oppidum. Vet.
9 Felstrini. Vet
10 Beruenses V: sic H nisi quo perpetuo pro u, b scribit & econtra vt super. ea. Sauo pro Sabo, sic hic Berbenses pro Beruenses
11 Alutrẽses M.
12 Nedinates. Vet.
13 Barbari. CH.
14 Palsatium Ch.
15 xi Vet. M. Ch.
16 acceptos. Vet. M. Ch

Ticinum Verbanus, Mincium Benacus, Ollium[f] Sebinus, Lambrum Eupilis, omnes incolas Padi. Alpes in longitudinem[17] x. pass. patere à supero mari ad inferum, Cælius tradit: Timagines xxij. M. p.[18] deductis: in latitudinẽ autem Cornelius Nepos c. M. T. Liuius tria M. stadiorum: vterque diuersis in locis. Nam & centum millia excedũt aliquando, vbi Germaniam ab Italia submouent: nec lxx. M. explent reliqua sui parte graciles, veluti naturæ prouidentiâ. Latitudo Italiæ, subter radices earum a Varo, per vada Sabatia, Taurinos, Comum, Brixiam, Veronam,[19] Vicetiam, Opitergium, Aquileiam, Tergeste, Polam, Arsiã,[20] dccij. millia passuum[21] colligit.

17 x. M. pas. V. Ch.
18 deductis. In latitudinẽ autem Cornelius Nepos col. M. Tol. & Salm.
19 Vincentiam V.
20 dccxiij. Tol. & Sal. dccxlv. CH
21 agit. Tol. Salm.

ANNOTATIONES.

a Hæc ad præcedens caput pertinere videntur.

b Cenomannorum in Gallia Togata oppida sunt, Bergamum, Mantua, Tridẽtum: vt Insubrum, Nouaria, Mediolanum, Comum, Ticinũ: Lybicorum, Vercellæ, Dertona: Taurinum, Taurinorum Ptolomæo.

c Procul à vero id abest.

d Hi cognominabantur Vannienses, aliis Culici. Pint.

e Apud Strabonem sub finem lib. 4. perperàm legitur, Aduam è Verbano, Ticinum ex Lario profluere, siue interpretis culpa, siue librariorum errore ac negligentia.

f Nunc lacus Issei, in Brixiano tractu. Eum fluuius Ollius e superiorib. locis natus ingreditur, ac ex eo sese profert.

De Alpibus & gentibus Alpinis.
CAP. XX.

INcolæ Alpium multi populi, sed illustres à Pola ad Tergestis regionem[1] Secusses, Subocrini, Catili, Menocalini, iuxtáque Carnos quondam Taurisci appellati, nunc Norici. His contermini Rhæti & Vindelici, omnes in multas ciuitates diuisi. Rhætos Thuscorum prolem arbitrantur, à Gallis pulsos duce Rheto. Verso deinde[2] Italiam pectore Alpium Latini iuris Euganeæ gentes, quarum oppida xxxiiij. enumerat Cato. Ex iis Triumpilini venalis cum agris suis populus: dein Camuni, compluréśque similes, finitimis attributi municipiis. Lepontios & Salassos, Tauricæ gentis idem Cato arbitratur. Cæteri ferè Lepontios relictos ex comitatu Herculis, interpretatione Græci nominis credunt,[3] præustis intra sinus Alpium niue membris: eiusdem & Graios fuisse, positos in tansitu, Graiarum Alpium incolas, præstantésque genere Euganeos, inde tracto nomine. Caput eorũ Stonos: Rhætorum[a][4] Vennonetes, Sarunetesque ortus Rheni amnis accolunt: Lepontiorum qui Viberi vocãtur, fontem Rhodani, eodem Alpium tractu. Sunt præterea Latio donati incolæ, vt Octodurenses, & finitimi Ceutrones, Cottianæ ciuitates. Caturiges, & ex Caturigibus orti Vagienni, Ligures, & qui[5] Montani vocantur, Capilatorúmque plura genera ad confinium Ligustici maris. Non alienum videtur, hoc loco subiicere inscriptionem è[b] trophæo Alpiũ, quæ talis est. Imperatori Cæsari Diui Fil. Aug. Pontifici Maximo, Imp.[6] xiij. tribunitię potestatis. S.P.Q.R. quod eius ductu auspiciísque gentes Alpinæ omnes, quæ à mari supero ad inferum pertinebant, sub imperiũ po. Rom. sunt[7] redactæ, Gẽtes Alpinæ deuictæ, Triumpilini,[8] Camuni, Vẽnonetes, Isarci,[9] Breuni,[10] Naunes, Focunates. Vindelicorum gentes quatuor, Consuanetes,[11] Virucinates, Licates, Catenates:[12] Abisontes, Rugusci, Suanetes,[13] Calucones, Brixentes, Lepontij, Viberi, Nantuates, Seduni, Veragri,[14] Salasi, Acitauones,[c] Meduli,[15] Vceni, Caturiges, Brigiani, Sogiontij, Ebroduntij, Nemaloni, Edenates, Esubiani, Veamini, Gallitæ, Triulatti, Ectini, Vergunni, Eguituri, Nemẽturi, Oratelli, Nerusi, Velauni, Suetri. Non sunt adiectæ Cottianæ ciuitates[16] xij. quę non fuerunt hostiles,[17] itẽ attributę municipiis lege Pompeia. Hæc est Italia diis sacra, hæ gentes eius, hæc oppida populorum. Super hæc Italia, quæ L. Æmylio Paulo, C. Atilio Regulo Cõsulibus, nuntiato Gallico tumultu, sola sine externis vllis auxiliis, atque etiam tunc sine Transpadanis, equitum lxxx. M. peditum dcc. M. armauit. Metallorum omnium fertilitate nullis cedit terris. Sed interdictum id vetere consulto patrum, Italiæ parci iubentium.

1 Fecusses. Ch.
2 in Italiã. V.
3 perustis in transitu Alpium mẽbris. Eiusdem exercitus & Graios fuisse, Graiarũ Alpium & M. Ch.
4 Vennonẽses. Chiff.
5 Quidã legunt Appuani, ab oppido Appua, hodie Pontromolo.
6 xviij. Tol. Salm. Imp. xiij. Tribunitiæ potestatis.
xviij. Vet.
7 redactæ & gentes. Ch.
8 Camuci. Vennestes, Vennonetes Ch.
9 Brigãtij, Straboni. Briaucon.
10 Ceuaunes. Ch.
11 Rucinates. Ch.
12 Ambisones. Ch.
13 Allucones. Ch
14 Salaßi, Centrones. CH.
15 Veneni, vt supra ca. 5.
16 xv. Ch.
17 sed.

ANNOTATIONES.

a Rhenanus putat legendum: Vennonetes Rutenésque. Sunt enim Vennonetes, qui & Veneti, lacus Veneti accolæ, nempe partis lacui Constantiensis.

b Trophæum id fuisse prope Augustam Prætoriam Salassorum arbitratus, deceptus est. Reliquiæ eius trophæi visuntur prope oppidum Monigo in Liguribus, extante adhuc columna cochleata, qua & speculæ, & arcis loco vtuntur. Incolæ vocant Torbia, quasi Trophæa.

c Medulli, vel Miolani Ligurum, supra Sauonam, prope Maluesin.

Illyricum. *CAP. XXI.*

ARsiæ gens Liburnorum iungitur, vsque ad flumen Titium. Pars eius fuère Montores, Hymani, Encheleæ,[1] Dudini, & quos Callimachus Peucetias appellat: nunc totum vno nomine[a] Illyricum vocatur generatim, populorum pauca effatu digna, aut[2] facilia nomina. Conuentum Scardonitanum petunt[b] Iapides, & Liburnorum ciuitates[3] xiiij. è quibus Lacinienses, Stulpinos, Burnistas, Albonenses nominare non pigeat. Ius Italicum habent eo conuentu Alutæ, Flanates à quibus sinus nominatur, Lopsi, Varubarini, immunésque Assesiates, & ex insulis[4] Fulfinates, Curictæ. Cæterùm per oram oppida à Nesactio, Aluona,[5] Flauona, Tarsatica, Senia, Lopsica, Ortopula, Vegium, Argyruntum, Corinium, Ænona ciuitas, Pausinus flumen,[6] Tedaniũ, quo finitur Iapidia. Insulæ eius sinus cum oppidis, præter suprà significatas, Absirtium, Arba,[7] Tragurium, Issa, Pharos, Paros antè: Crexa, Gissa, Portunata. Rursus in continente colonia[8] Iadera, quæ à Pola, clx. M. p. abest: inde triginta M. Colentũ insula, xviij. ostium[9] Titij fluminis.

1 Dudini. Ch.
2 fœlicia. V.
3 xxiiij. Ch.
4 Furtinates, Fulsinates Chiff.
5 Flamona. Ch.
6 Telaniũ. Vet.
7 in M. & Vet. deest.
8 Iader, vt cap. vlti. huius lib.
9 Tits, legẽdum videtur ex Ptolomæo, qui ad finem lib. 2. fluuiũ hunc Titũ appellat, nõ Titium.

ANNOTATIONES.

a Bernardo Iustino, Dalmatæ Istri accolæ Liburniam

niam occupatam. Dalmatiam vocarunt, secundùm littus Adriatici maris à Polo vsque Catarum. Montana imminentia, Croatia sunt. Eius vicini Illyrici, hodie Sclaui, & Posnenses, olim Triballi, vltra quos Albani, olim Epirotę, à Drino fluuio, vsque Dyrrachium, & post eos Rasciani, Flauio Vopisco, & Capitolino in vita Constantij primi & secundi, Galerij Maximini, Iuliani, Claudij secundi: Illyricum continet quicquid est à Fanatico sinu vsque ad Peloponnesum, & Istrum, Macedoniam, Epirum, Pannoniam, Dalmatiam.

b Iapidiam cum Venetorum regione & Istria confusam esse tradunt recentiores Geographi. Bernardus tamen Iustinus lib. 3. historiæ Venetæ scribit, Soncium fluuium Carsos montes quos olim Iapidiam vocarunt, ab Alpibus diuidere. Straboni Iapidum oppida sunt, Metullum, Arupe, Manetium, Vendum.

Liburnia. CAP. XXII.

LIburniæ finis & initium Dalmatiæ Scardona, in [1] amne eo, xij. M. p. à mari. [2] Dein Tariotarum antiqua regio, & castellum Tariona: promontorium Diomedis, vel vt alij, peninsula Hyllis, circuitu c. M. pass. Tragurium ciuium Romanorum, marmore notum: Sicum, in quem locum Diuus Claudius veteranos misit. Salona colonia, ab Iadera [3] ccxxij. M. pass. Petunt in eam [4] iura descripti in decurias [5] ccclxxij. [6] Dalmatæ. [7] xxij. Decuni: [8] ccxxxix. Ditiones: lxix. Mezæi, lij. Sardiates. In hoc tractu sunt, Burnum, Mandetrium, Tribulium nobilitata Popul. Roma. prœliis castella. Petunt & ex insulis, Issæi, Colentini, Separi, Epetini. Ab his castella, Piguntiæ, Rataneum, Narona colonia tertij conuentus, Salona lxxij. M. pass. apposita, [9] cognominis sui fluuio, à mari xx. M. pass. [10] M. Varro lxxxix. ciuitates eò ventitasse autor est. Nunc soli propè noscũtur Cerauni decuriis xxiiij. Daorizi xvij. Desitiates [11] ciij. Docleatæ, xxxiij. Deretini xiiij, [12] Deremistæ xxx. Dindari xxxiij. Glinditiones xliiij. Melcomani xxiiij. Naresij cij. Scirtari lxxij. Siculotæ xiiij. populatorésque quondam Italiæ Vardæi non amplius quàm xx. decuriis. Præter hos tenuêre tractum eum [13] Oenei, Partheni, Hemasini, Arthitæ, [14] Armistæ. A Narone amne c. M. pass. abest Epidaurum [15] colonia. Oppida ciuium Romanor. Rhizinium, Ascriuium, [16] Butua, Olchinium, quod anteà Colchinium dictum est, à Colchis conditum: amnis Drilo, supérque eum oppidum ciuium Romanorum Scordra, à mari xviij. M. pass. Præterea multorum Græciæ oppidorum deficiens memoria, necnon & ciuitatum validarum. Eo nanque tractu fuêre [17] Labeatæ, Enderudini, Sassæi, Grabæi, propriéque dicti Illyrij, & Taulantij, & Pyræi. [18] Retinet nomen in ora Nymphæum promontorium: Lissum oppidum ciuium Romanorum, ab Epidauro c. M. passuum.

1 lego fine. 2 Deottarietarum antiqua regio. M. 3 cxij. Chif. 4 iura, iuribus descriptis. M. Chiff. 5 ccclxxxij. Tol. Salm. 6 Delmatæ. Tol. 7 xxvi. Chif. 8 ccclxix. Deditiones. Chiff. 9 cognominis sibi. 10 M. in M. & V. del. 11 cviij. Ch. 12 Derenistæ. Vet. 13 Oz uæi. Chiff. 14 Arinistæ. Chiff. 15 colonia. ab Epidauro sunt oppida &c. Chiff. 16 Butuanum. Chiff. 17 Labeatæ, Essena, Enderuni. &c. Chiff. 18 hæc duo vocab. retin. nom. supposititia videntur.

Macedonia. CAP. XXIII.

ALisso Macedonia prouincia, gentes [1] Partheni, & à tergo eorum [2] Dassaretæ. [a] Montes Candauiæ à Dyrrachio lxxix. M. pass. In [3] ora verò Denda ciuium Romanorum, [b] Epidamnum colonia, propter inauspicatum nomen à Romanis Dyrrachium appellata, flumen Aous, à quibusdam Aeas nominatum; Apollonia, quondam Corinthiorum colonia, [4] vij. M. pass. à mari recedens: cuius in finibus celebre Nymphæum. Accolunt barbari: Amãtes & [5] Buliones. At in ora oppidum Oricum à Colchis conditum. Inde initium Epiri, mõtes Acroceraunia, quibus hunc Europæ determinauimus sinum. Oricum à Salentino Italiæ promontorio distat [6] lxxxv. M. pass.

1 Parthini. Vet. 2 Dissaretæ. Vet. 3 In ora ciuium Rom. Epidamnũ. Tont. 4 iiij. Chiff. 5 Cicero de Orat. Bulienses vocat. Steph. Bulliences. Turnẽ. cap. 15. lib. 21. Aduers. 6 xxx. M. Chiff.

ANNOTATIONES.

a Deserta Candauiæ Seneca vocat epistola 31. libro 4.

b Lege Val. Max. cap. 5. lib. 1. in exemplo & historia Apoloniatarum. Plautus in Menæch. *Propterea huic vrbi nomen Epidamnum inditum est: Quia nemo fermè huc sine damno diuortitur.*

Noricum. CAP. XXIV.

ATergo [a] Carnorum & Iapidum, quà se fert magnus Ister, Rhætis iunguntur Norici. Oppida eorum Virunum, Celeia, Teurnia, Aguntum, Viana. Æmonia, Claudia, Flauium, Soluense. Noricis iunguntur lacus Peiso, deserta Boiorum: iam tamen colonia Diui Claudij Sabaria, & [1] oppido Scarabantia Iulia habitantur.

1 oppidum Sarabãtia quibusdam legitur pro ʐum Rotten.

ANNOTATIO.

a A tergo Carnorum & Iapidum quà se fert magnus Ister. Hæc in Manu scripto & veteri annectuntur capiti superiori.

Pannonia. CAP. XXV.

INdè glandifera [1] Pannoniæ: qua mitescentia Alpium iuga, per medium Illyricum à Septentrione ad Meridiem versa, molli in dextra, ac læua deuexitate considunt. Quæ pars ad mare Adriaticum spectat, appellatur Dalmatia, & Illyricum suprà dictum. Ad Septentriones Pannonia vergit: finitur inde Danubio. In ea coloniæ, Aemona, Siscia. Amnes clari, & nauigabiles in Danubium defluunt, [2] Draus è Noricis violentior, Saus ex Alpibus Carnicis placidior [3] cxv. M. pass. interuallo. Draus per Serretes, Serrapillos, Iasos, [4] Sandrizetes: [5] Saus per Colapianos, Breucósque. Populorum hæc capita. Præterea Ariuates, Azali, Amantes, Belgites, [6] Catari, Corneates, [7] Arauisci, Hercuniates, Latouici, Oseriates, Varciani. Mons Claudius, cuius in fronte [8] Scordisci, in tergo Taurisci. Insula in Sao Metubatris, amnicarum maxima. Prætereà amnes memorandi, Calapis in Saum influens iuxta Sisciam, gemino alueo insulam ibi [9] efficiens, quæ Segestica appellatur. Alter amnis [10] Bacuntius in Saum Sirmio oppido influit: vbi ciuitas Sirmiensium, & Amantinorum. Inde xlv. M. pass. Taurunum, vbi Danubio miscetur Saus. Suprà influunt [11] Valdanus, Vrpanus, & ipsi non ignobiles.

1 Pannonia. Vet. 2 Drauus. vet. 3 cxx. Chif. 4 Sandizetes. Ch. 5 Sauus. vet. 6 Cartari. vet. 7 Erauisci. Chif. 8 Cordisci. Chif. 9 efficit. Chif. 10 Acuntius. Chif. 11 Vadasus. Chiff.

Mœsia.[a] *CAP. XXVI.*

PAnnoniæ [b] iungitur prouincia, quæ Mœsia appellatur, ad Pontum vsque cum Danubio decurrens. Incipit à confluente suprà dicto. In ea Dardani, Celegeri, Triballi, Trimachi, Mœsi, Thraces, Pontóque contermini Scythæ: flumina clara, è Dardanis Margis, Pingus, Timachus: ex Rhodope Oescus: ex Hæmo, Vtus, [1] Escamus, Ieterus. Illyrici latitudo, quà maxima est, cccxxv. M. passuum colligit. Longitudo à flumine Arsia ad flumen Drinium dccc. M. [2] A Drinio ad promontorium Acroceraunium, clxxij. M. Agrippa prodidit vniuersum hunc sinum Italiæ & Illyrici ambitu xiij. In eo duo maria, quo distinximus fine: Inferum, siue Ionium in prima parte, interius Adriaticum, quod Superum vocant. Insulæ in Ausonio mari præter iam dictas, memoratu dignæ, nullæ: in Ionio paucæ: Calabro litore ante Brundisium, quarum obiectu portus efficitur: contra Apulum litus Diomedea, conspicua monumento Diomedis: & altera eodem nomine, à quibusdam [c] Teutria appellata. Illyrici ora mille amplius insulis frequentatur, [3] natura vadosi maris, æstuariisque tenui alueo intercursantibus: Claræ ante ostia Timaui calidorum fontium cum æstu maris crescentium: iuxta Istrorum agrum, Cissa, [4] Pullariæ, & Absyrtides Graiis dictæ, à fratre Medeæ ibi interfecto [5] Absyrto. Iuxta eas Electridas vocauêre, in quibus proueniret succinum, quod illi electrum appellant, vanitatis Græcæ certissimum documentum: adeò vt quas earum designent, haud vnquam constiterit. Contra Iader est [6] Lissa: quæque appellatæ contra Liburnos Cretæ aliquot: [7] nec pauciores Liburnicæ, Celadussæ. Contra Surium, bubus, & capris laudata Brattia, Issa ciuium Romanorum [8] reliqua, & cum oppido Pharia. Ab his Corcyra, Melæna cognominata cum Gnidiorum oppido distat [9] xxij. M. passuum; inter quam & Illyricum [d] Melita, vnde catulos Melitæos appellari Callimachus autor est, [10] xij. M. passuum ab ea tres Elaphites. In Ionio autem mari ab Orico M.M. [11] passuum Sasonis piratica statione nota.

1 *Aescamus. Chiff.*

2 *Malim veterem lectionē, quæ sic habet, A Drinio ad promontorium Acroceraunium clxx. (clx Chiff.) M. Agrippa prodidit: vniuersum autem hūc sinum Italiæ & Illyrici ambitu xiiij. (xiiij. Chiff.)*

3 *natura vadosa mari. M. & Chiff.*

4 *Pullaria. Tol.*

5 *nomine, quidā addunt.*

6 *Basilissa. Chiff.*

7 *necnon Trucones. Tol.*

8 *in Mandel.*

9 *xxv. Ch.*

10 *xv. C.*

11 *passuum prope Sasonum. Chiff.*

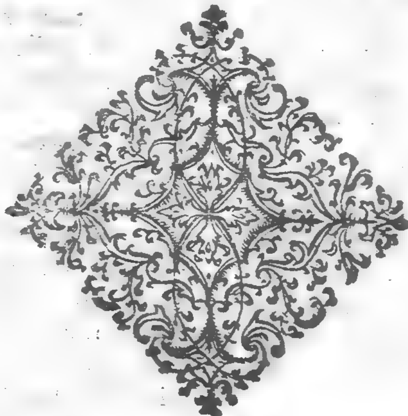
ANNOTATIONES.

a Mœsia superior, hodie Bosna, cum parte Seruiæ: Mœsia inferior, hodie, Bulgaria, cum parte Vualachiæ. Bulgari olim Triballi. Ptolomæus, qui sæculo Antonini Imperatoris scripsit, meminit vtriusque. Vopiscus tamen longe posterior, scribit Aurelianum Dacos, qui vltra Danubium habitabant, in Mœsiam traduxisse, in eum tractum scilicet, vbi nunc Seruia est, & Mœsiam in duos secuisse.

b Pannoniæ pars Dacia, siue Transsyluania. Hanc tenent tres gentes: Teotones, siue Teutones, oriundi à Saxonibus, bello fortes, hodie Sibeburgenses, à septem vrbibus, quas possidet, nominati. Septemcastrum eam prouinciam vocant. Situli, Vngari, vetustissimi, &, vt aiunt, nobilissimi. Agros ij quamuis colant, & greges pascant, inuicem sibi occurrentes generosos se Dominos salutant. Immunes sunt, nisi cùm rex coronatur. Tum enim quisque paterfamiliàs taurum pendit. Sexaginta millia ea se daturam pacta est. Iussi nisi ad bellum proficiscantur, plectuntur capite, ac omnium bonorum iactura, quæ fisco adiudicantur. Tertij, Vualachi, Istro finitimi à Meridie. Rosanis siue Rutenis, à Septentrione. Nomadibus Scythis, siue Tartaris versus Tyram fluuium: olim Getæ, qui Darium Histaspis repulerunt. A Flacco, qui eò coloniam deduxit, Flaccos, posteà Vualachos dictos arbitrantur: vt Seruiam prouinciam, quod, teste Strabone, Getarum, & Dacorum, vnde Dauus Terentianus quasi Dacus, seruilia nomina sint, & in Seruiam Daci, siue Getæ transierint.

c Straboni, pariter duæ & in earum altera, vrbs Vreum, hodie Bestia.

d Melita duplex: altera inter Africam & Siciliam ante Pachinum Malta, à qua Strabo Melitæos canes vocatos scribit: altera Plinij Dalmatica siue Illyrica: è regione Ragusæ veteris, ab Antonino in Itinerario memorata, & Stephano, qui cum Plinio canes inde cognominatos censet. Veneti more antiquo, Triremium præfectis mandat, vt Venetias redeuntes, dextrorsum, & introrsum per Melitensem canalem nauigent, non læuorsum. Vide prouerbium, Melitæus canis.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER QVARTVS.

Vnde primùm omnis Græciæ fabulositas, & literarum claritas effulsit.

ERTIVS Europæ ſinus Arroceraunijs incipit montibus, finitur Helleſponto: amplectitur præter minores ſinus [1] xIx. xxv.M.paſſuum. In eo Epirus, Acarnania, Ætolia, Phocis, Locris, Achaia, Meſſenia, Laconia, Argolis, Megaris, Attica, Bœotia; iterúmq; ab alio mari eadẽ Phocis & Locris, Doris, Phthiothis, Theſſalia, Magneſia, Macedonia, Thracia. Omnis Græciæ fabuloſitas, ſicut & literarum claritas, ex hoc primùm ſinu effulſit. Quapropter in ea paululùm commorabimur. [a] Epiros in vniuerſum appellata, Acroceraunijs incipit mõtibus. In ea primi Chaones, à quibus Chaonia: dein Theſproti, Antigonenſes: locus Aornos, & peſtifera auibus exhalatio: Ceſtrini, Perrhæbi, quorum mons Pindus, Caſſiopæi, Dryopes, [2] Selli, [3] Hellopes, Moloſſi, apud quos Dodonæi Iouis templum, oraculo illuſtre: [4] Tomarus mons, centum fontibus circa radices, Theopompo celebratus.

1 xx.xxvi. Chiff.

2 Sellæ. Vet.

3 Helli. quibusdã.

4 Talarus. Vet. & Chif.

ANNOTATIO.

a Ab his verbis in Manuſcripto incipit caput primum.

Epirus. CAP. I.

EPirus ipſa ad Magneſiam Macedoniámque tendens, à tergo ſuo Daſſaretas ſuprà dictos, liberam gentem, mox feram Dardanos habet. Dardanis læuo Triballi prætenduntur latere, & Mœſicæ gentes: à fronte iunguntur Mædi, ac [1] Denſelatæ, quibus Thraces, ad Pontum vſque pertinentes. Ita ſuccincta Rhodopes, mox & Hæmi vallatur excelſitas. In Epiri ora caſtellum in Acroceraunijs [2] Chimæra, ſub eo aquæ regię fons. Oppida Mæandria Ceſtria: flumen [a] Theſprotiæ [3] Thyamis: colonia Buthrotum [b]; maximéque nobilitatus Ambracius ſinus, [4] faucibus ſpatioſum æquor accipiens, longitudinis [5] xxxix. M. latitudinis. xv. M. In eum defertur amnis Acheron, è lacu Theſprotiæ Acheruſia profluens xxxvj. M. paſſ. inde, & mille pedum ponte mirabilis omnia ſua mirantibus. In ſinu oppidum Ambracia. Moloſſorum flumina, Aphas & Arachthus. Ciuitas [6] Anactoria, [7] lacus Pandoſia. Acarnaniæ, quæ anteà [8] Curetis vocabatur, oppida Heraclia, Echinus, & in ore ipſo colonia Auguſti Actium, cum templo Apollinis nobili, ac ciuitate libera Nicopolitana. Egreſſos ſinu Ambracio in Ionium, excipit Leucadium litus promõtorium Leucates. Dein ſinus ac Leucadia ipſa peninſula, quondam Neritis appellata, opere accolarum abſciſa à continenti, [9] ac [c] reddita ventorum flatu congeriem harenæ accumulantium, qui [10] lacus vocetur Dioryctos, ſtadiorum longitudine trium. Oppidum in ea Leucas, quondam Neritum dictum. Deinde Acarnanum vrbes, Halyzea, Stratos, Argos Amphilochicũ cognominatum. Amnis [d] Achelous è Pindo fluens, atque Acarnaniam ab Ætolia dirimẽs, & Artemitam inſulam aſſiduo terræ inuectu continenti annectens.

2 Denſelæ.

ti. Vetus. aõ ij, Dentneæ.

2 Chimerra. Strab. lib. 7.

3 Thymias. Chiff.

4 D (Polyb. D C. paſſ.) faucibus quingentorum paſſ ſpatioſum æquor accipiens. Longitudinis ſunt &c. Chif.

5 xxxvij. M.

6 Anactoria. Chif.

7 locus. Ch.

8 Curetes. Chiff.

9 ac edita. Vet.

10 locus. Chif.

ANNOTATIONES.

a Vide Strabonem lib. 7.

b Apud Liuium libr. 29. Buthrotus amnis haud procul à Locris Epizephyriis abeſt.

c Alij edita: (alta) ὑψηλή. Alij, reddita, rurſum adnexa continenti. Ex ſcopulo eius Peninſulæ in mare porrecto, amoris impatientiâ Sappho pręcipitem ſe dedit. Lælius vetus poëta:

Seſéque in alta maria præcipitem miſit;

Inops & ægra sanitatis Herois:

Anacreon. ἀρθεὶς δ' ἦυτ' ἀπὸ λευκάδος πέτρης
Ἐς πολιὸν κῦμα κολυμβῶ μεθύων ἔρωτι.

Idem, τὸν ὑπέρκομπον Θηρέωσα φάων οἰστρῶντι πόθῳ ῥίψαι πέτρας ἀπὸ τηλεφανέος, ἀλλὰ κατ' εὐχὴν σὴν δέσποτ' ἄναξ. Vide apud Scaligerum cap.18. lib.2. Adnot. iucundissimam hac de re historiam.

d Acheloum primum omnium fluuiorum erupisse terrâ crediderunt: Inde Virg. 1. Georg. Acheloia pocula aquæ.

Poculáque inuentis Acheloia miscuit vuis.

Aristophanes in Cocalo, Σμύρειν τε δῶμα τοῦ μὲν ἐκ χρυσηλάτων τευχέων ἀεὶ απειργουσαν Ἀχελώου δρόσον. Turn. cap.25.29.

Aetolia. CAP. II.

AEtolorum populi Athamanes, Tymphei, Ephyri, Ænienses, Perrhæbi, Dolopes, [1] Maraces, [2] Atraces, à quibus Atrax amnis Ionio mari infunditur. Ætoliæ oppidum Calydon, est septem millium quingentorum passuum à mari, iuxta Euenum amnem. Dein Macynia, Molycria: cuius à tergo Chalcis, & mons est [3] Taphiassus. At in ora promontorium Antirrhium, vbi ostium Corinthiaci sinus, minus mille passuum latitudine influentis, Ætolósque dirimentis à Peloponneso. Promontorium, quod contrà procedit, appellatur Rhion: sed in Corinthiaco sinu oppida Ætoliæ [4] Naupactum, Pylene: & in mediterraneo Pleuron, Halysarna. Montes clari, in Dodone [5] Tomarus, in Ambracia Crania, in Acarnania Aracynthus: in Ætolia Acanthon, Panætolium, Macinium.

1 Marages Ch. 2 Atrages. Vet. 3 Præsus. Vet. 4 Naupactos. Chif. 5 Talarus. Vet. Ch.

Locri. CAP. III.

PRoximi Ætolis Locri, qui cognominantur Ozolæ, immunes. Oppidum Oeanthe. Portus Apollinis Phæstij, sinus Crissæus. Intus oppida Argyna, Eupalia, Phæstũ, Calamissus. Vltra Cirrhæi Phocidis campi, oppidum Cirrha, portus Chalæon, à quo [1] vij. M. passuum introrsus liberum oppidum Delphi, sub monte [a] Parnasso, [2] clarissimum in terris oraculo Apollinis. Fons [b] Castalius, amnis Cephissus præfluens Delphos, ortus in [3] Lilæa quondam vrbe. Præterea oppidum Crissa, & cum Bulensibus Anticyra, Naulochum, [4] Pyrrha, Amphissa immunis, Trichone, Tritea, [5] Ambrysus, [6] Drymæa regio, Daulis appellata. Dein in intimo sinu angulus Bœotiæ alluitur cum oppidis, [7] Siphis, Thebis, quæ Corsicæ cognominatæ sunt iuxta [8] Heliconem. Tertium ab hoc mari Bœotiæ oppidum [c] Pagæ, vnde Peloponnesi prosilit ceruix.

1 iiij. Chif. 2 Parnasij, & clarissimi. M. Ch. 3 Libæa. Chiff. 4 Tyrrhonea. Vet. 5 Amphrysum. Vet. 6 Myrænáque reg. Chiff. 7 Gymnis. Vet. M. 8 Heliconẽ montem. Tert. Chif.

ANNOTATIONES.

a Hunc terrarum vmbilicum, nempe medium prorsus, Strabo, Plutarchus, Pausanias scripserũt. Inde Sophocles in Oedip. tyranno μεσόμφαλα μαντεῖα vocauit. Varro tamen lib. 6. de lingua Lat. falsum id esse constanter asserit. Vide locum. Manlius vetus poeta: *O sancte Apollo, qui vmbilicum certum terrarum tenes.* Vide Rhodig. cap. 20. 15. Plautus in Pseud. *si quiduis roga*

Quod scibo Delphis tibi responsum dicito.

b Castaliam aquam potu dulcem à Castallio dictam quidam volunt, alij ab indigena muliere, Acheloi filia. Panyasis de Hercule παρνησσὸν νιφόεντα θοοῖς διὰ ποσσὶ περήσας ἵκετο κασταλίης ἀχελωΐδος ἄμβροτον ὕδωρ.

c Alij πηγὰς vocant. Apud Strab. lib. 8. cap. 1. legendum ὅν ἰσθμόν ἐστι ὁ ἐκ πηγῶν μεγαρικῶν (non ἐκ πόντων) εἰς νίσαιαν τὸ μεγαρέων ἐπίνειον. Leopard. cap. 12. 3.

Peloponnesus. CAP. IIII.

PEloponnesus, Apia antè appellata & Pelasgia, peninsula haud vlli terræ nobilitate postferenda, inter duo maria, Ægæum & Ionium; platani folio similis, propter angulosos [1] recessus circuitu ccccclxiij. M. pass. colligit autore Isidoro. Eadem per sinus penè tãtundem adiicit. Angustiæ, vnde procedit, Isthmos appellantur. In eo loco irrumpentia è diuerso, [2] quæ dicta sunt, maria à Septentrione & exortu [3] eius omnem ibi latitudinem vorant, donec contrario incursu æquorum [4] tantorum, in quinque M. pass. interuallo exesis vtrinque lateribus angusta ceruice Peloponnesum contingat Hellas. Corinthiacus hinc, illinc Saronicus appellatur sinus: [5] Lecheæ hinc, Cinchreæ illinc, angustiarum termini, longo & ancipiti nauium ambitu, quas magnitudo plaustris transuehi prohibet. Quam ob causam perfodere nauigabili alueo [6] angustias tentauêre, Demetrius rex, Dictator Cæsar, [a] C. princeps, Domitius Nero [b] infausto (vt [7] omnium patuit exitu) incepto. Medio hoc interuallo, quod Isthmon appellauimus, [8] applicata colli habitatur colonia Corinthus, anteà Ephyra dicta, sexagenis ab vtroque litore stadis, è summa sua arce, quæ vocatur Acrocorinthus, in qua fôs Pirene, diuersa [c] duo maria prospectans. [9] lxxxvij. M. p. [10] ad Corinthiacum sinum traiectus est Patras à Leucade. Patræ colonia in longissimo promontorio Peloponnesi condita, ex aduerso Ætoliæ, & fluminis Eueni, minus M. pass. (vt dictum est) interuallo, in ipsis faucibus, sinum Corinthiacum lxxxv. M. pass. in longitudinem vsque ad Isthmon [11] transmittunt.

1 incessus, Vet. 2 Rhodig. citato ad verbũ hoc loco, hæc verba: quæ dicta sunt, à septẽtrione & ortu, non legit. cap. 9. li. 21. solis. 4 tantùm quinque. 5 Lecheum quo pacto & à Strabone & Ptolemæo effertur. 6 angustias eas tentauere. Chiff. 7 omnium, vt patuit exitu, incœpto. Vet. nefasto, vt & Chiff. 8 applicatu colli. V. 9 lxxxix. Chiff. 10 per. Vet. 11 transittunt in Ch. exemp. perpetuo ita scribitur.

ANNOTATIONES.

a Refert Dion adorto id Nerone, cruorem primum scaturiisse, mox auditos mugitus, vlulatusque flebiles, visaque formidabilia spectra, & simulachra multa. Demetrium narrãt deterritum ab architectis ab instituto destitisse, quoniam metati, ii renuntiarent Corinthiacum mare altius esse quàm Cenchras Æginámque, & vniuersas insulas in propinquo positas submersas iri: præterea non futurum nauigabilem alueum, ob rapidam vndæ celeritatem, qualis est in Euripo. Vide Rhodig. c. 19. lib. 21.

b Quoniam vt ait Pausanias, rebus diuinitus constitutis manum iniicere non licet.

c Hac de causa Horatius Bimaré Corinthum vocat: Græci verò amphithalasson, quemadmodum & Atheniensium vrbem Xenophon Mur. Var. cap. 7. 1.

Achaia. CAP. V.

AChaiæ nomẽ prouinciæ, ab Isthmo incipit: [1] antè Ægialos vocabatur propter vrbes in litore per ordinem dispositas. Primæ ibi, quas diximus [2] Lecheæ Corinthiorum portus. Mox [3] Oluros Pellenæorum castellum. Oppida Helice, Bura, [4] in quæ refu-

gêre:

1 antea. Ch. 2 Lecheũ. 3 Olyros. Chiff. 4 Melitie.

gêre haustis prioribus, Sicyon, Ægira, Ægion, Erineos. Intus Cleone, Hysiæ. [5] Panhormus portus, demonstratúmque iam Rhium: à quo promontorio quinque M. pass. absunt Patræ, quas suprà memorauimus: locus Pheræ. In Achaia, ix. montium [6] Scioëssa notissimus, fons Cymothoe. Vltra Patras oppidum Olenum, colonia Dyme, loca Buprasium, Hyrmine, promontorium [7] Araxum. Cyllenes sinus, promontorium Chelonates: vnde Cyllenen [8] duo M. pass. castellum Phliûs. Quæ regio ab Homero Arethyrea dicta, posteà Asophis. Inde Eliorum ager, qui antea Epei vocabatur. Ipsa Elis in mediterraneo, & à Pylo xij. M. pass. Intus delubrum Olympij Iouis, ludorum claritate fastos Græciæ complexum. [9] Pisæorum quondam oppidum, præfluente Alpheo amne. At in ora promontorium Ichthys. Amnis Alpheus [10] nauigatur in oppida [11] Aulos & Leprion. Promontorium Platanistus: omnia hæc ad Occasum versa. Ad Meridiem autem Cyparissius sinus cum vrbe Cyparissa lxxij. millium passuum circuitu. Oppida Pylos, Methone: locus Helos, promõtorium Acritas, sinus Asinæus, ab oppido Asine, Coronæus, à Corone. Finiuntur Tænaro promontorio. Ibi regio Messenia duodeuiginti montium. Amnis Pamisus. Intus autem ipsa Messene, Ithome, Oechalia, Arene, Pteleon, Thryon, Dorion, [12] Zancle, variis clara temporibus. Huius sinus circuitus lxxx. M. pass. traiectus verò xxxx. M. Dehinc à Tænaro ager Laconicus, liberæ gentis: & sinus circuitu [13] ccvj. M. traiectu xxxix. M. Oppida Tænarum, Amyclæ, Pheræ, [a] Leuctra, & intus Sparta, [14] Theramne, atque vbi fuere Cardamyle, Pitane, [15] Anthane: locus Thyrea, Gerania. Mons Taygetus; amnis Eurotas, sinus Ægylodes, oppidum Psammathus. Sinus Gytheates ab oppido: ex quo ad Cretam insulam [16] certissimus cursus. Omnia autem Maleo promontorio includuntur: Qui sequitur sinus ad Scyllæum, Argolicus appellatur, traiectu quinquaginta M. p. idem ambitu [17] centum septuaginta duorum milliũ. Oppida Boea, Epidaurus, Limera cognomine, Zarax, Cyphanta portus; Amnes, Inachus, Erasinus, inter quos Argos Hippium cognominatum, supra [18] lacum Lernen, à mari M. M. pass. nouémque additis millibus, Mycenæ: & vbi fuisse Tyrintha tradunt: & locus Mantinea. Montes, Artemius, Apesantus, Asterion, Parparus, aliíque vndecim numero. Fontes Niobe, Amymone, Psammathe. A Scyllæo ad Isthmum clxxvij. M. pass. [b] Oppida [c] Hermione, Trœzen, Coryphasium: appellatúmque aliàs Inachium, aliàs Dipsium Argos. Portus [19] Cænites, sinus Saronicus, olim querno nemore redimitus, vnde nomen, ita Græcia antiqua appellante quercum. In eo Epidaurum oppidum, Æsculapij delubro celebre: Spiræum promontorium, portus [20] Anthedon, & Bucephalus: & quas suprà dixeramus, Cenchreæ, Isthmi pars altera cum delubro Neptuni quinquennalibus inclyto ludis. Tot sinus Peloponnensem oram lancinant, tot maria allatrant. Siquidem à Septentrione Ionium irrumpit, ab Occidente Siculo pulsatur, à Meridie Cretico vrgetur, ab Oriente brumali Ægæo, ab Oriente [d] solstitiali Myrtoo: quod à Megarico incipiens sinu, totam Atticam alluit.

& in qua refugiere. vt intelligamus, Helice & Bura mari haustis incolas sese Sicyonẽ & Ægirã recepisse.
5 Palinhormus. Chif.
6 Scioessa. Notissimus fons. Vet.
7 Axarus. Chiff.
8 quinque. Chif.
9 Pisa eorũ. M. & Vet. altu Pisa Oenomani quondam.
10 nauigabilis prope sex oppida, Aulos. Vet. nauigatur sex prope. M. & Ch.
11 Auleon. M.
12 Zande. M. Thamira. Vet.
13 cvi. Tol. M.
14 Therenna. Vet.
15 Anxianæ. M. Anteia. Strab. Ardrũ. Thu. Antiane. Chiff.
16 breuissimus.
17 e. duo millia. Vet. clxiij. M.
18 locum. Chiff. vt mox sequitur.
19 Chenitas. Tol.
20 Anthedus. Chiff.

ANNOTATIONES.

a Leuctra sunt Bæotiæ, nobilia clade Lacedæmoniorum profligatorum à Thebanis. Sunt & Arcadiæ, & agri Luconici, quæ varietas Solino peccandi ansam præbuit. Brodæus cap. II. lib. 2.

b Ibi fuit Asylum Cereris & Proserpinæ, quò qui confugissent à nemine lædebatur, vnde apud Suidam & Zenobium adagium, ἀυθ' Ἑρμιόνης.

c Chthonio festo Cereri sacro apud Hermionenses taurum ferocissimum ab anu & inualida sacerdote mactandum ad aram perduci testatur his versibus Aristo.

Δάματερ πολύκαρπε, θυ ἐν συκαλοῖσιν ἐναργής, καὶ παρ' ἀρεχθείσαις. ἐν τι μέγα κρίνεται Ἑρμιονεῦσι τὸν ἐξ ἀγέλας τὸν ἀφείδεια ταῦρον. Οὐτ' οὐχ αἱρεῦσιν ἀνέρες οὐδὲ δέκα, Τοῦτον γραμῦς στείχουσα μόνα μόνον οὔατος ἕλκει τὸν δ' ἐπὶ βωμόν: ὁδ' ὡς πατέρι παῖς ἕπεται. Σὸν τόδε δάματερ, σὸν τὸ σθένος, ἵλαος εἴης, καὶ πάντων θείλλοι κλέος ἐν Ἑρμιόνῃ. Rhodig. cap. 30. 23. Leopardus c. 18. 5. Emend.

d Aegæi pars est, quod paulò pòst autor scribit circa finem cap. II. Pausanias ex Eubœensium famâ & sermonibus à Myrto, muliere quadam, sic vocatum ait. Alij à Myrtoo Oenomai auriga, quem ab Hippodamia falsò accusatum, quasi stuprare eam conatus esset, cùm illa, absente Pelope, Myrtoi complexum & concubitum vltro appetiisset, Pelops in mare proximum è curru præcipitem deiecit.

De Arcadia. CAP. VI.

MEditerranea eius Arcadia maximè tenet, vndique à mari remota: initio Drymodis, mox Pelasgis appellata. Oppida eius, Psophis, Mantinea, Stymphalum, Tegea, [1] Antigonea, Orchomenum, Pheneum, Palantium, vnde Palatium Romæ: Megalepolis, [2] Catina, [3] Bocalium, [4] Carmon, Parrhaliæ, [5] Thelphusa, Melanæa, Heræa, Pile, [6] Pellana, Agræ, Epium, Cynætha, Lepreon Arcadiæ, Parthenium, Alea, Methydrium, Enispe, Macistum, [7] Lampe, Clitorium, Cleone, inter quæ duo oppida regio Nemea, Bembinadia vocitata. Montes in Arcadia, Pholoë cum oppido: item Cyllene, Liceus, in quo Licei Iouis delubrum: Mænalus, Artemisius, Parthenius, Lampeus, Nonacris: præterque ignobiles octo. Amnes, Ladon è paludibus Phenei, Erymanthus è monte eiusdem nominis in Alpheum [8] defluentes. Reliquæ ciuitates in Achaia dicendæ, [9] Aliphiræi, Abeatæ, Pyrgenses, Pareatæ, Patagenitæ, Tortuni [10] Typanei, Thryasij, Trittenses. Vniuersæ Achaiæ libertatẽ Domitius Nero dedit. Peloponnesus, in [11] latitudine à promontorio Maleæ ad oppidum [12] Lechæum Corinthiaci sinus [13] clx. M. pass. patet. At in transuersum ab Elide Epidaurum cxxv. M. ab Olympia Argos per Arcadiam [14] lxiij. M. Ab eodẽ loco ad Phliũta dicta mẽsura est. Vniuersa autẽ, velut pensante æquorũ incursus natura, in montes vj. atque lxx. tollitur.

1 Antigonia. Vet.
2 Gortina. Cartina. M.
3 Buphagium, & in M. Baliũ. Bucolium. Chiff
4 Carnon, Cramnon. Chif. alij. Carnion. Man. verò Charnon.
5 Telpusa. Vet
6 Pallena. Chiff.
7 Lampea. Vet.
8 defluens. Vet. M. & Chiff.
9 Alithræi. Chiff.
10 Typhanæi. Chiff.
11 in latitudinem. Ch.
12 Ægin. Regium. Chif & M.
13 exc Ch.
14 lxvij. Chiff.

Græcia & Attica. CAP. VII.

AB Isthmi angustiis Hellas incipit, [1] nostris Græcia appellata. In ea prima Attica, an-

1 à nostris. Vet.

tiquitùs Acte vocata. Attingit Isthmum parte sui, quæ appellatur Megaris, à Colonia [a] Megara: è regione Pagarum. Duo hæc oppida excurrête Peloponneso sita sunt vtraque ex parte, velut in humeris Helladis. [2] Pagæi & amplius Megosthenienses contributi Megarensibus: in ora autem portus Schœnus. Oppida Sidûs, Cremyon, Scironia saxa [3] iij. M. lõgitudine, Geranea, Megara, Eleusin. Fuêre & Oenoa, [4] Probalinthos: nunc sunt ab Isthmo quinquaginta [5] duo M. pass. Pyræeus, & Phalera portus, [6] quinque M. pass. muro recedentibus Athenis iuncti. Libera hæc ciuitas, nec indiga illius præconij amplius: tanta claritas superfluit. In Attica fontes, Cephissia, Larine, Callirrhoe, [7] Enneacrunos. Montes, Brilessus, Megialcus, Icarius, Hymettus, Lycabetus: [8] amnis Ilissos. A Pyræeo [9] xlij. M. pass. Sunium promontorium, [10] Doriscum promontorium. [11] Potamos, Brauron, quondam oppida. Rhamnûs pagus, [12] locus Marathon, campus Thriasius, oppidum [13] Melita, & Oropus, in confinio Bœotiæ. Cuius Anthedon, Onchestos, Thespiæ liberum oppidum, Lebadea: nec cedentes Athenis claritate, quæ cognominantur Bœotiæ Thebæ, duorum numinum Liberi atque Herculis (vt volunt) patria. Et Musis natale in nemore Heliconis assignant. Datur & his Thebis saltus Cithæron, amnis Ismenus. Præterea fontes in Bœotia, Oedipodia, Psamate, Dirce, Epigranea, Arethusa, Hippocrene, Aganippe, Gargaphie. Mõtes extra prędictos, Mycalessus, Adylisus, Acontius. Reliqua oppida inter Megaram & Thebas Eleutheræ, Haliartus, Platææ, Pheræ, Aspledon, Hylę, Thisbe, Erythrę, Glissas, Copę: iuxta Cephissum amnem Lamia & Anichia: Medeon, Phligone, Grephis, Coronæa, Chæronia. In ora autem infra Thebas: Ocale, Elæon, Leolos, Scœnos, Peteon, Hyriæ, Mycalessus, Hyreseon, Pteleõ, [14] Olyros, Tanagra liber populus, & in ipsis faucibus Euripi, quẽ facit obiectu insulæ [15] Eubœæ, Aulis capaci nobilis portu. Bœotos Hyantas antiquitus dixêre. Locri deinde Epicnemidij cognominãtur, olim Leleges appellati, per quos amnis Cephissus defertur in mare. Oppida, Opûs, [16] vnde Opuntinus sinus, Cynos. Phocidis in litore vnum Daphnûs. Introrsus in Locris Elatea, & in ripa Cephissi (vt diximus) Lilæa, Delphósque versus Cnemis, & Hyampolis. Rursus Locrorum ora, in qua Larymna, Thronium, iuxta quod Boagrius amnis defertur in mare. Oppida Narycion, Alope, Scarphia. Posteà Maliacus sinus ab incolis dictus: in quo oppida, Halcyone, Econia, Phalara. Doris deinde, in qua Sperchios, Erineon, Boion, Pindus, Cytinum. Doridis à tergo mons est Oeta. Sequitur mutatis sæpe nominibus Æmonia. Eadem Pelasgicum Argos, Hellas, eadẽ Thessalia, & Dryopis, semper à regibus cognominata. Ibi genitus Rex nomine Græcus, à quo Græcia: ibi Hellen, à quo Hellenes. Hos eosdem Homerus tribus nominibus appellauit, Myrmidonas, & Hellenas, & Achæos. Ex his Phthiotæ nominantur Doridi accolentes. Eorum oppida, Echinus in faucibus Sperchij fluminis, Thermopylarum angustiæ: [17] quo argumento iiij. M. pass. inde Heraclea, Trachin dicta est. Mons ibi Aallidromus: oppida celebria, Hellas, Halos, Lamia, Phthia, Arne.

2 Pagæi cl ij M. passibus & Vet.
3 Vi. Chiff.
4 & Probalinthos, quæ nunc non sunt, &c Vet.
5 iv. Chiff.
6 duorum. Vet.
7 Enneacros. Chiff.
8 lacus Selinos. V. M. locus. Chiff.
9 xlv Chif.
10 Doriscos. Chiff.
11 leg. ex Strab. Potamos, Steirea, Brauron. Ion. &c.
12 In man. & Vet. deletur.
13 Miletũ. Vet.
14 Ollarũ. Chiff.
15 obiecta insula Eubœa M.
16 & sinus Opuntius. Chiff.
17 aquarũ argumento.

ANNOTATIO.

a Athenis vt aborigenes & indigenas sese ostenderent, congestos in conum capillos, aut mulieres vt Romanæ loquebantur, in tutulũ quod ait Thucydides τεττίγων ἐνέρσει, aureis cicadis, loco fibulæ, adstringebant: ac in viris quidem crobylos & κρωβύλη id vocabatur: in mulierib. corymbos & corimba: in pueris, scorpios. Nõnius: καὶ πολὺς ἀγλαΐῃσι φερτέρην αὐτὴν ἔθηκε φύτλην χρυσέοις ἀμπλέκτοισι κόμῃς ἐσφίγγετο τέττιξ. Virgil.

Aurea solenni comptum quem fibula ritu
Cæcropiæ, tereti nectabat dente cicadæ.

Thessalia. CAP. VIII.

IN Thessalia autem Orchomenus, [1] Minyeus anteà dictus: & oppidum [a] Almon, ab aliis Elmon, Atrax, Pelinna, fons Hyperia. Oppida, Pheræ, quarũ à tergo Pierus ad Macedoniam protenditur, Larissa, Gomphi, Thebæ, Thessaliæ, nemus Pteleõ, sinus Pagasicus. Oppidum Pagasa, idem posteà Demetrias dictũ, Tricca Pharsalici campi cum ciuitate libera, Cranon, Iletia. Montes Phthiotidis, Nymphęus, quodam topiario naturæ opere spectabilis: Buzygæus, Donacesa, Bermius, Daphissa, Chimerion, Athamas, Stephane. In Thessalia sunt quatuor atque triginta quorum nobilissimi [2] Cerceti, Olympus, [3] Pierus, Ossa: cuius ex aduerso Pindus & Othrys, Lapitharum sedes: hi ad Occasum vergentes: ad [4] Ortus, Pelios: omnes theatrali modo inflexi [5] cuneatis ante eos septuagintaquinque vrbibus. Flumina Thessaliæ, Apidanus, Phœnix, Enipeus, Onochous, [6] Pamisus. Fons [7] Messeis. Lacus Bœbeis. Et ante cunctos claritate Peneus, ortus iuxta Gomphos: Intérque Ossam & Olympũ nemorosa [b] conualle defluens quingentis stadiis, [8] dimidio eius spatio nauigabilis. In eo cursu Tempe [9] vocantur quinque mil. passuũ longitudine, & fermè sesquiiugeri latitudine, vltra visum hominis attollentibus se dextera læuáque leuiter conuexis [10] iugis. Intus sua luce viridante allabitur Peneus, viridis calculo, amœnus circa ripas gramine, canorus auium concentu. Accipit amnem [c] [11] Euroton, nec recipit, sed olei modo supernatantem (vt dictum est Homero) breui spatio portatum abdicat: pœnales aquas dirisque genitas, argenteis suis misceri recusans.

1 Mynilus. Chif.
2 Cerai. Chiff.
3 Peria. Chiff.
4 ortum.
5 cuneatis. M V. Chif.
6 Lammisus. M & Chiff
7 Nessen. Vet.
8 dimidio nauigabilis. Spatia eius in eo. Man.
9 vocant. M.
10 iugis, intus verò luce viridanti. Allauitur (hac labitur. Salm.) Peneus vitreus. Tol.
11 Aliàs, Eurotã, & apud Strabonẽ. Horcon. Chiff. & M.

ANNOTATIONES.

a Est & Almon Romæ fluuiolus, quo mater Deûm 6. Cal. April. lauatur, Lucanus 1. *Et lotam paruo reuocant Almone Cybelen.* Claudianus in bello Gildonico. *Prælatóque lauas Phrygios Almone leones.* Brodæ. cap. 26. lib. 2.

b Aulona vocat Herodotus libro 7. nempe angustum, oblongum, depressum locum. Rhodig. capite 5.12.

c Τιταρήσιον vocat Strabo, & λιπαρὸν εἶναι scribit, ὡς ἐπιπολῆς, ὥστε μὴ συμμίγνυσθαι. Bituminosus is liquor est, cuius pinguedine innatat. Homero 1. Iliad. Titaresius etiam dicitur, vt & Lucano lib. 6. fontem hunc autor vocat lib. 37. capite 2.

Magnesia. CAP. IX.

THessaliæ annexa Magnesia est, cuius fons Libethra. Oppida, Iolcus, Hormenium, Pyrrha, Methone, Olizon. Promontorium a Sepias. Oppida, [1] Castana, Spalathra. Promontorium Æantium. Oppida, Melibœa, Rhisus, Erymne: ostium Penei, oppida Homolium, Orthe, Thespiæ, [2] Phalanna, Taumachiæ, Gyrton, Cranon, Acarne, [3] Dotion, Melitea, Phylace, Potniæ, Epiri, Achaiæ, Atticæ, Thessaliæ in porrectum longitudo [4] quadringentorum octoginta mil. pass. traditur, latitudo ducentorum octogintaseptem millium.

1 Castanea. Vet. Castana. M.
2 Palinna. CH. Thome Vet. addit.
3 Dorion. CH.
4 ccix. CH.

ANNOTATIO.

a In eo promontorio Peleum cum Tetide, semel cõcubuisse, Achillemque genuisse tradit Euripides. Inde nata fabula est Apollodoro, Peleum cũ ea in sepiam mutatum rem habuisse. Rhodig. cap. 6. lib. 24.

Macedonia. CAP. X.

MAcedonia posteà centum quinquaginta populorum, duobus inclyta regibus, quondámque terrarum imperio, Emathia anteà dicta. Hæc ad Epiroticas gentes in Solis occasum recedens post terga Magnesiæ atque Thessaliæ, infestatur à Dardanis. Partem eius Septentrionalem Pæonia ac [1] Pelagonia protegunt à Triballis. Oppida, [2] Æge, in quo [3] mos sepelire reges: Berœa: [4] & in regione, quæ Pieria appellatur à nemore, Æginium. In ora Heraclea, flumen Apilas: Oppida, [5] Phina, Oloros. Amnis Haliacmon. Intus Halaritæ, Vallei, Phylacei, Cyrrhestæ, Tyrissei. Pella colonia. Oppidum Stobi ciuium Romanorũ. Mox [6] Antigonia, Europus ad Axium amnem, eodémque nomine, [7] per quod Rhœdias fluit. [8] Heordeæ, Scydra, Mieza, Gordiniæ. Mox in ora Ichnæ, fluuius Axius. Ad hunc finem Dardani, Treres, Pieres, Macedoniam accolunt. Ab hoc amne Pæoniæ gentes, [9] Parorei, Heordenses, Almopij, Pelagones, Mygdones. Montes, Rhodope, Scopius, Orbelus. Dein præiacente gremio terrarum, Arethusij, Anthiochienses, Idomenenses, [10] Doberienses, Trienses, Allantenses, Audarienses, Moryllij, [11] Garesci, Lyncestæ, Othrionei, & liberi Amantini atque Orestæ, coloniæ Bullidensis & Diensis: Xylopolitæ, Scotussæi liberi, Heraclea Sintica, Timphei, Coronæi. In ora sinus [12] Macedonici oppidum Chalastra, & intus Phileros, Lete: medióque flexu litoris Thessalonica, liberæ conditionis. Ad hanc à Dyrrachio cxiiij. millia passuum Therme. In Temaico sinu oppida, Dicæa, Pydna, [13] Derrh [14] Scione, Promontorium Canastræum. Oppida, Pallene, Phlegra. Qua in regione montes, Hypsizorus, Epitus, Alchione, Leuomne. Oppida, Nissos, [15] Brygion, Eleon, Mendæ, & in [16] Pallenensi Isthmo quondam Potidæa, nunc Cassandria colonia: Anthemus, Holophyxos sinus, Mecyberna. Oppida [17] Physcella, Ampelos, Torone, [18] Singos: fretum, quo mõtem Athon Xerxes rex Persarum continenti abscidit, in longitudine passuum M. cccc. Mons ipse à planitie excurrit in mare lxxv. mill. passuum. Ambitus radicis centum quinquaginta mill. colligit. Oppidum in cacumine fuit [19] Acroton. Nũc sunt Vranopolus, Palæotrium, Thyssus, Cleone, Apollonia, cuius incolæ Macrobij cognominantur. Oppidum Cassera, faucésque alteræ Isthmi, [20] Acanthes, Stagira, [21] Sitone, Heraclea, & regio Mygdoniæ subiacens, in qua recedentes à mari Apollonia, [22] Aretsa. In ora rursus Posidium, & sinus cum oppido Cermero, Amphipolis [23] liberum gens Bisaltæ. Dein Macedoniæ terminus amnis Strymnon, ortus in Hemo. Memorandum, in septem lacus eum fundi, priusquàm dirigat cursum. Hæc est Macedonia, terrarum imperio potita quondam: hæc Asiam, Armeniam, Iberiam, Albaniam, Cappadociam, Syriam, Ægyptum, Taurum, Caucasum trãsgressa: hæc in Bactris, Medis, Persis dominata, toto Oriente possesso: hæc etiam Indiæ victrix, per vestigia Liberi patris atque Herculis vagata: hæc eadem est Macedonia, cuius vno die Paulus Æmilius Imperator noster lxxxij. vrbes direptas vendidit. Tantam differentiam sortis præstitêre duo homines.

1 Pastagonia. M.
2 Ægla. CH.
3 sepeliri mos. Ch.
4 &, in M. d.
5 Diaua, Eloros. V.
6 Antigone. V. Antigonea. CH.
7 aliud per &c. V.
8 Phorba. Vet.
9 Paroeei. CH.
10 Doberes, Eftrienses. vet. Her.
11 Garesti. CH.
12 Macedonica oppida Tol.
13 Deris. Vet.
14 Crestone.
15 Phrix. CH.
16 Pallenes, Pint.
17 Myceella. CH.
18 Soggestedes V. Siggostelos. Ch.
19 Acroathon Pomponio quidã leg. Acrotõ cuius incolæ Macrobij cognominantur.
Nunc sunt Vranopolis, Paleo, Thyss. Cleo. Oppida Cass.
20 Acanthus, Singus Suagyra, Sitone quidam legũt.
21 Sithonia. Pint.
22 Arethusa. CH.
23 libera gens. Vet.

Thracia. CAP. XI.

THracia sequitur, inter validissimas Europæ gentes, in strategias L. diuisa. Populorum eius, quos nominare non pigeat, amnem Strymonem accolunt dextero latere Denseletæ, & Mædi, [1] Bisaltas vsque suprà dictos: læuo, Digeri, Bessorúmque multa nomina, ad Nestum amnem [2] Pangæi [3] montis ima ambientem, inter Eleios, Diobelos, Carbilesos, inde Brysas, Sapæos. Odomantes [4] Odrysarum gens [5] infundit Hebrum, accolentibus Carbiletis, Pyrogeris, Drugeris, Cænicis, Hypsaltis, Benis, Corpillis, Botiæis, Edonis. Eodem sunt in tractu Selletæ, Priantæ, Doloncæ, Thyni, Celetæ, maiores Hæmo, minores Rhodopæ subditi. Inter quos Hebrus amnis. Oppidũ sub Rhodope Poneropolis antea, mox à conditore Philippopolis, nũc à situ [6] Trimontium dicta. a Hæmi excelsitas sex mil. pas. subitur. Auersa eius & in Istrũ deuexa Mœsi, Getæ, Aoti, Gaudæ, Clarieq;, & sub iis Arrei Sarmatæ, quos Areatas vocãt, Scytæq;: & circa Põti litora Moriseni, Sithoniiq; Orphei vatis genitores si obtinẽt. Ita finit Ister à Septẽtrione. Ab Ortu Põtus ac Propontis. A Meridie Ægæũ mare cuius in ora à Strymone, Apollonia, Oesima, Neapolis, [7] Pastos. Intus Philippi colonia: absũt à Dyrrachio cccxxv. pas. [8] Scotusa, Topiris, Nesti amnis ostiũ. Mõs Pãgeus. Heraclea, Olynthos, Abdera libera ciuitas, stagnũ Bistonũ & gẽs. Oppidum fuit [9] Tinda, Diomedis equorũ stabis dia. Nunc sunt Diceæ, Ismaron, locus Parthenion, Phalesina, Maronea, prius Ortagurea dicta. Mons, Serrium & Zone, tum locus b Doriscus [10] decem mil. hominum capax. Ita Xerxes ibi c dinumerauit exercitũ. Os Hebri. Portus Stentoris. Oppidum d Ænos liberum cum Polydori tumulo, Siconum quondam regio. A Dorisco incuruatur ora ad Macrontichos centumuiginti duorum mil. pass. Circa quem locum fluuius Melas à quo

1 ad Bisaltas. Chiff.
2 ima Pang. mont. Ch.
3 Orbelia. Vet. ad.
4 Othrysarum. Vet.
5 fundit. CH.
6 Termontium. V.
7 Batos. Ch.
8 ciuitas. V. addit.
9 Tyrida. CH.
10 centum vigint. Vet.

sinus appellatur. Oppida, Cypsella, Bisanthe Macrontichos dictum, quà à Propontide ad [11] Melanen sinum inter duo maria [12] porrectis muris, procurrentem excludit Cherrhonesum. Namque Thracia altero latere à Pontico littore incipiens, vbi Ister amnis immergitur, vel pulcherrimas in ea parte vrbes habet, Istropolin Milesiorum, Tomos, Calatínque, quæ anteà Aceruetis vocabatur. Heracleam habuit, & Bizonem terræ hiatu raptam: nunc habet Dionysopolin, [13] Crunos anteà dictam. Alluit Zyras amnis. Totum eum tractum Scythæ Aroteres [14] cognominati tenuêre. Eorum oppida Aphrodisias, Libistos, Zigere, [15] Borcobe, Eumenia, Parthenopolis, Gerania, vbi Pygmæorum gens fuisse proditur, [16] quos Catizos Barbari vocant, credúntque à gruibus fugatos. In ora à Dionysopoli est Odessus Milesiorum. Flumen, Pamisus. Oppidum, Tetranaulochus. Mons Hæmus vasto procumbens in Pontum, oppidum habuit in vertice Aristæum. Nunc in ora Mesembria, Anchialum, vbi Messa fuerat Astice regio. [17] Fuit oppidum Anthium, nunc est Apollonia. Flumina Panissa, Rira, Tearus, Orosines. Oppida, Thynnias, [18] Almedessos, Deuelton cum stagno, quod nunc Deultum * vocatur, veteranorum: Phinopolis, iuxta quam Bosphorus. Ab Istri ostio ad os Ponti pass. cccccclv. mil. alij fecêre. Agrippa adiecit quadraginta. Inde ad murum suprà dictum centum quinquaginta, ab eo Cherrhonesus cxxvj. mill. Sed à Bosphoro sinus [18] Casthenes. Portus [19] Senum, & alter qui mulierum cognominatur. Promontorium, Chrysoceras, in quo oppidum Byzantium liberæ conditionis, anteà [20] Lygos dictum. Abest à Dyrrhachio septingentis vndecim millibus passuum. Tantùm patet longitudo terrarum inter Adriaticum mare & Propontidem. Amnes, Bathynias, [21] Pydaras, siue Atyras. Oppida, Selymbria, Perinthus latitudine ducentorum [22] passuum continenti adnexa. Intus Byzia, arx regum Thraciæ, à Terei nefesto crimine inuisa hirundinibus. Regio Cænica, colonia Flauiopolis, vbi anteà Zela oppidum [23] vocabatur. Et à Byzia quinquaginta mil. passuum Apros colonia, quæ à Philippis abest centum octogintaocto mil. pass. At in ora amnis [24] Erginus, [25] oppidum fuit Gonos: deseritur & Lysimachiam in Cherrhoneso. Alius nanque ibi Isthmos angustia [26] simili est, eodem nomine & pari latitudine. Illustrant duæ vrbes vtrinque litora, quę haud dissimili modo tenuêre, Pactie à Propontide, Cardia à Melane [27] sinu: hæc ex facie loci nomine accepto: vtræque comprehésæ posteà Lysimachia quinque mil. pas. à Longis muris, Cherrhonesos à Propõtide habuit Tyristasin, Crithoten. [28] Cissam flumini [29] Aegos appositam nunc [30] habet à colonia Apro [31] xxxij. mill. p. [32] Resiston, ex aduerso coloniæ Parianæ. Et Hellespontus, septem (vt diximus) stadiis Europam ab Asia diuidés, quatuor [33] illic inter se contrarias vrbes habet, in Europa Callipolin & Seston, in Asia Lampsacum & Abydon. Dein promontoriũ Cherrhonesi Mastusia aduersum Sigeo, cuius in fronte obliqua Cynossema: ita appellatur Hecubæ tumulus, statio Achæorum. Turris & delubrum Protesilai. Et in extrema Cherrhonesi fronte, quæ vocatur Aeolium: oppidum Eleûs. Dein petenti Melanen sinum, portus Cœlos, & Panhormus, & suprà dicta Cardia. Tertius Europæ sinus ad hunc modum clauditur. Montes extra prædictos Thraciæ Edonus, Gigemoros, Meritus, [34] Melamphyllon. Flumina in Hebrum cadentia Bargus, Suemus. Macedoniæ, Thraciæ, Hellesponti, [35] longitudo suprà dicta. Quidam septingentorum viginti mill. faciunt. Latitudo trecentorum octoginta trium mill. est. Aegeo mari nomen dedit scopulus [36] inter Tenedum & Chium veriùs, quàm insula. Aex nomine à specie capræ, quæ ita Græcis appellatur, repentè in [37] medio mari exiliens. Cernunt eum à dextra parte Andrum nauigantes ab Achaia, dirum ac pestiferum. Aegei pars [38] Myrtoo datur: appellatur ab insula parua, quæ cernitur Macedoniam à Geresto petentibus, haud procul Eubœæ Carysto. Romani omnia hæc maria duobus nominibus appellant: Macedonicum, [39] quodcunque Macedoniam aut Thraciam attingit: Græciense, quà Græciam alluit. Nam Græci & Ionium diuidunt in Siculum, ac Creticum, ab insulis. Item Icatium, quod est inter Samum, & [40] Myconum. Cætera nomina sinus dedêre, quos diximus. Et maria quidem gentésque in tertio Europæ sinu ad hunc modum se habent.

11 Meleã. CH.
12 Porrectus murus. Ch.
13 Crunon. Vet. CH.
14 dicti. Vet.
15 Rocobe. Vet.
16 proditur. Catuzos V. CH.
17 habuit. CH.
18 Halmydissus vt apud Ptol. & Pom. legitur: & apud Xen. ἀλμυδήσσος ve. Salmydessus quemadmodum Herm. ex Stephano & Strabone emẽdat.
* vocant.
18 Leosthenes Vet
19 Ceron. Tol. Serrium Pint.
20 Longos. Vet.
21 Pidaras, & Ayras, siue Tydas. Vet.
22 pedum. CH.
23 in Man. del.
24 Eginus.
25 oppidum Ganos. Fuisse fertur & Lysimachia Vet.
26 similis. CH
27 sinu. Hæ. Vet.
28 Cissiam. Vet.
29 Aego.
30 abest.
31 xxij. CH.
32 Rhedestion ex Ptolom. Pint.
33 in M. & Ch deletur.
34 Melamphyllos. Ch.
35 longitudo est suprà. Ch.
36 inter Tenum & Chium.
37 è medio. Ch.
38 Myrtoũ appellatur. Vet. item supra ca. 5.
39 quacunque. Ch.
40 Myconem. Vet.

ANNOTATIONES.

a Hemus hodie Turcis Ballzam, Sclauonibus Konnuila.

b Marcellin. lib. 18. *Quousque nobis Doriscum Thraciæ oppidum, & agminatim intra consepta exercitus recensitos Græcia fabulosa narrabis?*

c In eum locum singulas myriadas aduocans, vt ea ratione tam numerosum exercitum recenseret, nec falleretur.

d Crediderim Ænea, quam Dionysius in Chersonneso Pallene scribit ab Ænea fuisse conditam: ab ea verò AEneadas vocatos. Stephanus tradit: Æneatas autem Liuius, & Dionysius. Turn. c. 6. 17.

Insulæ inter eas terras, inter quas Creta, Eubœa, Cyclades, Sporades, Hellesponti, Ponti, Mæotidis, Daciæ, Sarmatiæ, Scythiæ.

CAP. XII.

INsulæ autem ex aduerso Thesprotiæ Corcyra, à Buthroto duodecim mill. pass. eadem Ab Acroceraunijs quinquaginta mil. cum vrbe eiusdem nominis Corcyra, liberæ [1] ciuitatis, & oppido [a 2] Cassiope, templóque [3] Casij Iouis, pass. nonagintaseptem mill. in longitudinem patés: Homero dicta Scheria & Phæacia, Callimacho etiam Drepane. Circa eam aliquot, sed ad Italiam vergens Thoronos, ad Leucadiam [4] Paxæ duæ, quinque M. discretæ à Corcyra. Nec procul ab iis ante Corcyram Ericusa, Marate, Elaphusa, Malthace, Trachie, Pytionia, Ptychia, [5] Tarachie. Et à [6] Phalacro Corcyræ promontorio scopulus, in quem mutatam Vlyssis nauem à simili specie fabula est. Ante Leucadiam Sybota. Inter Leucadiam autem & Achaiã permultæ: quarũ Teleboides,

1 conditionis. Curtius cap. 7. lib. 10. Obser. vt & postea.
2 Gassipe. Strabo. Steph.
3 Cassiophei Iouis.
4 Paxo. Vet. M.
5 Tarachie CH.
6 Phalara. CH.

leboide; eæ item quæ [7] Taphiæ: ab incolis, ante Leucadiam, appellantur, [8] Taphias, Oxiæ, Prinoessa: & ante Ætoliam Echinades, Ægialia, Cotonis, Thyatira, Geoaris, Dionysia, Cyrnus, Chalcis, Pinara, [9] Mystus. [10] Ante eas in alto Cephalenia, Zacynthus, vtræque liberæ: Ithaca, Dulichium, [b] Same, Crocylea, Paxos. Cephalenia quondam Melæna dicta, vndecim mil. pass. abest, circuitu patet [11] xliiij. Same diruta à Romanis: adhuc tamen oppida tria habet. Inter hanc & Achaiam, cum oppido magnifica & fertilitate præcipua, Zacynthus, aliquando appellata Hyrie, Cephaleniæ à meridiana parte [12] xxij. M. abest. Mons Elatus ibi nobilis. Ipsa circuitu colligit [13] xxxvj. M. Ab ea Ithaca [14] xij. M. distat, in qua mons Neritus. Tota verò circuitu patet xxv. M. pass. Ab ea Araxum Peloponensi promontorium xij. M. pass. Ante hanc in alto Asteris, Prote: ante Zacynthum xxxv. M. pass. in Eurum ventum Strophades duæ, ab aliis Plotæ dictæ. Ante Cephaleniam Letoia. Ante Pylum Sphagiæ; & [15] totidem ante Messenen Oenussæ. In Asinæo sinu tres Thyrides: in Laconico Teganusa, Cothon, Cythera [c] cum oppido, anteà Porphyris appellata. Hæc sita est à Maleæ promontorio v. M. pass. ancipiti propter angustias ibi nauium ambitu. In Argolico Pityusa, Irine, Ephyre: contra Hermionium agrum Tiparenus, [16] Epiropia, Colonis, Aristera: contra Trœzenium Calauria, [17] quingentos passus distans Plateis: [18] Belbina, Lasia, Baucidias. Contra Epidaurum Cecryphalos, [19] Pityonesos vj. mil. passuum à continente. Ab hac [c] Ægina liberæ conditionis xvij. mil. pass. cuius [20] xx. mill. pass. præternauigatio est. Eadem à Piræeo Atheniensium portu [21] xij. M. pass. abest, antè [22] [d] Oenone vocitata. Spireo promontorio obiacent Eleusa, Dendros, Craugiæ duæ, [23] Cęcię duæ, Selachusa, Cenchreis, Alpis. Sunt & in Megarico sinu [24] Methurides quatuor. [25] Ægila autem xv. M. pass. à Cythera, eadémque à Cretę Phalasarna oppido xxv. M. pass. Ipsa Creta altero latere ad Austrum, altero ad Septentrionem versa, inter Ortum Occasúmque porrigitur, centum vrbium clara fama. Dosiades eam à Creta nympha [26] Hesperidis filia, Anaximander à rege Curetum, Philistides, Mallotes Crates primùm Æriam dictam, deinde postea Curetin: & Macaron nonnulli à temperie cęli [27] appellatam existimauêre. Latitudine nusquā quinquaginta mil. pass. excedens, & circa mediam sui partem maximè patens, [28] longitudine implet [29] cclxx. M. pass. circuitu [30] ccccc. lxxxix. flectensque se in Creticum pelagus ab ea dictum, quà longissima est ad Orientem Sammonium promontorium aduersum Rhodo: ad Occidentem Criu metopon Cyrenas versus expellit. Oppida eius insignia, Phalasarne, Elęa, Cysamum, Pergamum, Cydō, Minoum, [e] Apterō, Pātomatrium, Amphimalla, Rhythymna, Pāhormū, Cyteum, Apollonia, Matium, Heraclea, Miletos, Ampelos, Hierapytna, Lebena, Hierapolis: & in mediterraneo, Gortyna, Phæstum, Gnossus, Polyrrhenium, Myrina, Lycastus, Rhamnus, Lyctus, Dium, [31] Asum, [32] Pyloros, Rhytion, [33] Elatos, Pharæ, Holopyxos, [34] Lasos, Eleutherne, Therapne, Marathusa, [35] Mytinos: & aliorum circiter lx. oppidorū memoria extat. Mōtes, [36] Cadiscus, Idęus, [37] Dictęus, Morycus. Ipsa abest promontorio suo, quod vocatur Criu metopon, vt prodit Agrippa, à Cyrenarum promōtorio Phycunte, [38] ccxxv. M. pass. Item Cadisco à Malea Peloponnesi [39] lxxx. A Carpatho insula, promontorio Sammonio lx. M. in Fauonium ventum. Hęc inter eam & Rhodum interiacet. Reliquę circa eam ante Pelepōnesum duę Coricę, totidem Mylę: & latere Septentrionali, dextera Cretā habenti contra Cydoniam Leuce, & duę [40] Budorę. Contra Matiū [41] Via. Contra Itanum promontoriū [42] Onisia, Leuce: contra Hierapytnam, Chrysa, Gaudos. Eodē tractu Ophiusa, Butoa, Rhamnus: circumuectisque Criu metopō, tres [43] Musagores appellatę. Ante Sammonium promontorium, Phocę, [45] Platię, Sirnides, [46] Naulochos, Armedon, Zephyre. At in Hellade, etiamnum in Ægeo, Lichades, Scarphia, Maresa, Phocaria, complurésque alię ex aduerso Atticę sine oppidis, & ideò ignobiles. Sed contra Eleusina, clara Salamis, ante eam Psytalia: à Sunio verò Helene quinque M. pass. distans. dein [f] Ceos ab eo totidem, quam nostri quidā dixêre Ceam, Gręci & [47] Hydrussam. Auulsa Eubœę, quingentis longa stadiis fuit quondam: mox quatuor ferè partibus, quæ ad Bœotiam vergebant, eodem mari deuoratis, oppida habet reliqua, [48] Iulida, Carthęam: intercidêre [49] Coressus, [50] Pęcilia. Ex hac profectam [51] delicatiorem fœminis vestem, autor est Varro. Eubœa & ipsa auulsa Bœotię, tam modico interfluente Euripo, vt ponte iūgatur, [52] Meridiem promontoriis duobus, Geresto ad Atticam vergente: & ad Hellespontum Caphareo insignis, à Septentrione Cęneo, [53] nusquam latitudinem vltra xl. M. passuum extendit, nusquam intra xx. M. contrahit: sed in longitudinem [54] vniuersę Bœotię, ab Attica Thessaliam vsque pręteta in [55] cl. mil pass. circuitu verò trecenta sexaginta quinque. Abest ab Hellesponto parte Capharei ccxxv. mil passuum, vrbibus clara quondam, Pyrrha, Porthmo, [56] Meso, [57] Cerintho, Oreo, Dio, Ædepso, Ocha, Oechalia, nūc Chalcide, cuius ex aduerso in cōtinenti Aulis est: Geresto, Eretria, Carysto, [58] Oritano, Artemisio, fonte Arethusa, flumine Lelanto, aquísque calidis, quę Hellopię vocantur, nobilis: notior tamen marmore Carystio, antea vocitata est Chalcodontis, aut Macris, vt Dionysius & Ephorus tradūt: vt Aristides, Macra: vt Callidemus, Chalcis, ęre ibi primùm reperto: vt Menęcmus, Abantias: vt Poetę vulgo, Asopis. Extra eam in Myrtoo multæ, sed maximè illustres Glauconnesos, & [59] Ægilia. Et à promontorio Geresto, circa Delum in orbem sitæ (vnde & nomen traxêre) Cyclades. Prima earum Andrus cū oppido, abest Geresto x. mil. passuū, à Ceo xxxix. mil. Ipsā Myrsilus Caurō, deinde Antādro cognominatā tradit, Callimachus Lasiam, alij Nonagriam, Hydrussam, Epagrin. Patet circuitu [60] xciij. mill. passuū. Ab eādē Andro passus mille, & à Delo [61] quindecim mill. Tenos, cū oppido [62] xv. mill. passuum porrecta, quam propter aquarū

7 Taphiæ ab incolis appellātur. Ante Leucadiam Taphias (Taphiosis M.) Sijarna. Oxia. Pint. 8 Zaphicus, Arnoxia. CH. 9 Nystrus. M. 10 Ante eas in alto Cephalenia, quæ & ab oppido Same dicta, Zachynthus, vtraque libera, Ithaca, Dulichium, Crocylea, Paxos Corcyra quondam Melæna dicta. in Cephalenia Same diruta à Rom. sic legendum. 11 xciij. CH. 12 xxv. CH. 13 xxxv. M. 14 xv. M. & Chif. 15 totidem in latere Septentrionali: dextera in Messenen Oenussa. Vet. 16 Eperopia. CH. 17 quinquaginta millia pass. distans à Plateis. Vet. 18 Bellina. CH. 19 Sitionnesos Vet. 20 xix. CH. 21 xx. CH. 22 Oenopia. V. Pint. 23 Acacia. CH. 24 Eturides. V. Methuriades. St. 25 Ægialia. Ægila. Ve. Ægiarum. CH. 26 Hesperi filia. 27 appellauere Vet. 28 longitudinem Ch. 29 ccxxxvij. & octo actas quatuor ex Apollodoro. 30 mille quingentos lxxxix. M. ex recentioribus. xx. 31 Ahum. Vet. M. 32 Phileros. 33 Elatos. CH. 34 Alos. V.

35 Gyssos. CH. 36 Cadisfus. M. 37 Dictinens. Vet. 38 cxxv. CH. 39 lxx. Ch. 40 Budreæ: V. aliis Buto sic Sept. 41 Dria. V. 42 Onisia. M. Ch. 43 Musagoræ Vet. 45 Plachiæ, Syrindes. Vet. M. 46 Naumachos. V. 47 Hydrussam auulsam Eubœæ. Quingentis &c. Vet. 48 Iulide. Strab. 49 Corissia. Strab. 50 Præessa Id. 51 delectationis M. 52 a Meridie. Vet. 53 Nusquā latitudine vltra xx. M. pass. extendit, nusquā intra xi M. contrahit Vet. adstipulantibus Strabone & Pomponio. Man legit nusquam intra xx. non intra. 54 vniuersa Bœotia. 55 cx. M. ex recentioribus. 56 Nesode. Vet. 57 Cerintho Vet. 58 Orobiane V. 59 Ægilia. CH. Bryxalis Ptolemæo. 60 xcvi. Ch. ex recentiorib. xc. 61 x. ex recentiorib. 62 in xv. CH.

abundantiam, Aristoteles Hydrussam appellatam ait, aliqui Ophiussam. Cæteræ[63] Myconos cum monte Dimasto, à Delo[64] quindecim mil. passuum[g] Scyros, Siphnus,[65] antè Meropia, & Acis appellata, circuitu[66] vigintiocto mil. passuum. Seriphus duodecim, Præpesinthus, Cythnos. Ipsáque longè clarissima,[67] Mycladum media, templo Apollinis & mercatu celebrata,[h] Delos: quæ diu fluctuata (vt proditur) sola motum terræ non[68] sensit ad M.Varronis ætatem, Mutianus prodidit bis cõcussam. Hanc Aristoteles ita appellatam prodidit, quoniam repentè apparuerit enata. Æglosthenes Cynthiam, alij Ortygiam, Asteriã,[69] Lagiam, Chlamydiam,[70] Cynethum,[71] Pyrpilen, igne ibi primùm reperto. Cingitur quinque mil. passuũ, assurgit[72] Cyntho mõte. Proxima ei Rhene, quã Anticlides Celadussã vocat; itẽ Artemitẽ Helladius.[73] Syros, quã circuitu patere viginti mill. passuũ prodidêre veteres, Mutianus centum sexaginta. Oliaros, Paros cũ oppido, ab Delo xxxviij. mil. marmore nobilis, quã primo[74] Pactiam, posteà[75] Minoida vocarunt. Ab ea septem mill. quingentis Naxus, à Delo xviij, cum oppido, quam Strongylen, dein Dian, mox Dionysiada à vinearum fertilitate, alij Siciliam minorem, aut Callipolin appellarunt. Patet circuitu[76] septuagintaquinque mil. passuum, dimidióque maior est quàm Paros. Et hactenus quidem Cycladas seruant: cæteras, quæ sequuntur, Sporadas. Sunt autem Helene,[77] Phocussa,[78] Phæcasia, Schinussa,[79] Phalegandros, & à Naxo decem & septem mill. passuum Icaros, quæ nomen mari dedit, tantundem ipsa in longitudinem[i] patens, cum oppidis duobus, tertio amisso: ante vocata Doliche, & Macris, & Ichthyoessa. Sita est ab exortu solstitiali, à Delo quinquaginta mil. pass. Eadem à Samo trigintaquinque mil. Inter Eubœam & Andrum[80] decem mil. pass. fretum. Ab ea Gerestum centumduodecim mil. quingenti passus. Nec deinde seruari potest ordo. Aceruatim ergo ponentur[81] reliquæ. Ios à Naxo[82] vigintiquatuor mil. pass. Homeri sepulchro veneranda, longitudinis vigintiquinque mil. anteà Phœnice appellata, Odia,[83] Letandros, Gyaros, cum oppido, circuitu[84] duodecim M.p. Abest ab[85] Anero sexagintaduob. mil. p. Ab ea Syrnos octoginta mil. p.[86] Cynethussa, Telos vnguento nobilis, à Callimacho Agathussa appellata, Donysa,[87] Patmos circuitu[88] triginta mil. pass. Corasię, Lebinthus, Leros, Cynara,[89] Sycinus, quæ anteà OEnoe, Heratia quæ Onus,[90] Casus quæ Astrabe, Cimolus quæ[91] Echinussa, Melos cum oppido, quam Aristides[92] Byblida appellat, Aristoteles Zephyriam, Callimachus Mimalyda, Heraclides Siphnum, & Acyton. Hæc insularum rotundissima est. Pòst Macia,[93] Hypere quondam Patage, vt alij Platage, nunc Amorgos, Polyægos, Phyle,[k] Thera, cùm primùm emersit, Calliste dicta. Ex ea auulsa posteà Therasia, atque inter duas enata mox Automate, eadẽ Hiera: & in nostro æuo Thia iuxta eandem Hieram nata. Distat Ios à Thera vigintiquinque mil. pas. Sequuntur Lea, Ascania,[94] Anaphe, Hippuris, Hippurissusa. Astypalæa liberæ[95] ciuitatis, circuitu lxxxviij. mill. passuum. abest à[96] Cadisco Cretæ cxxv. mil. Ab ea Platea sexaginta mil. Vnde[97] Camina triginta octo M. Azibintha, Lanise, Tragia, Pharmacusa, Techedia, Chalcia, Calydna,[98] in qua oppida Coos & Olymna. A qua Carpathũ, quæ nomen Carpathio mari dedit, xxv. M.pass. Inde Rhodũ Africo vẽto quinquaginta M. pass. à Carpatho ad Cason vij. M. à Caso Samoniũ Cretæ promõtoriũ xxx.M. In Euripo autẽ Euboico, primo ferè introitu, Petaliæ quatuor insulæ, & in exitu Atalante. Cyclades, & Sporades, ab Oriẽte litoribus Icariis Asiæ, ab Occidente Myrtois Atticæ, à Septentrione Ægeo mari, à Meridie Cretico & Carpathio inclusæ, per[99] cc.M. in longitudinẽ iacent. Pagasicus sinus ante se habet Eutychiã,[100] Cicynethũ, & Scyrũ suprà dictã, sed Cycladũ & Sporadum extimam, Gerontiam, Scadirã, Thermeusim, Irrhesiam,[1] Solimniam, Eudemiam, Neam, quæ Mineruæ sacra est. Athos ante se quatuor,[l] Peparethum cum oppido, quõdam Euonum[2] dictam, nouem M.passuũ. Scyathum[3] quindecim M. Imbrum cum oppido lxxxviij. M. passuum. Eadem abest à Mastusia Cherrhonesi[4] lxxv.M. pass. Ipsa circuitu lxxij. M. passuum. Perfunditur amne Ilisso. Ab ea[m] Lemnos vigintiduo M. quæ ab Atho lxxxvij. M. passuum. Circuitu patet[5] viginti duo M.ccccc.pass. Oppida habet Hephæstiam & Myrinam, in cuius forum solstitio Athos eiaculatur vmbrã. Ab ea Thassos libera quinque M. passuum, olim[6] Æria vel Æthria dicta. Inde Abdera continentis,[7] viginti M. passuum. Athos sexagintaduo M. tantundem[8] insula Samothrace, quę libera, ante Hebrũ, ab Imbro[9] trigintaduo M. à Lemno vigintiduo M.ccccc. à Thracię ora trigintaocto M. circuitu trigintaduo M. attollitur monte[10] Saoce decem M. passuum[11] portuosissima omnium. Callimachus eam antiquo nomine[n] Dardaniam[12] nominat. Inter Cherronesum & Samothracen, vtrinque ferè quindecim M. Halonesos, vltrà Gethrone, Lamponia,[13] Alopeconnesus, haud procul à Cœlo, Cherrhonesi portu, & quædam ignobiles.[14] Desertis quoque reddantur in hoc fine, quarum modò inueniri[15] potuerunt nomina, Desticos,[16] Larnos, Cyssiros, Carbrusa,[17] Calathusa, Scylla, Draconon, Arconesus, Diethusa, Scapos, Capheris,[18] Mesate, Æantion, Phaterunesos, Pateria,[19] Calete, Neriphus. Polendos. Quartus è magnis Europæ[20] sinus ab Hellesponto incipiens, Mæotis ostio finitur. Sed totius Ponti forma[21] breuiter amplectenda est, vt faciliùs partes noscantur. Vastum mare præiacẽs Asiæ, & ab Europa porrecto Cherrhonesi litore expulsum, angusto meatu irrumpit in terras, septem stadiorum, vt dictũ est, interuallo Europam auferens Asiæ. Primas angustias Hellespontum vocant. Hàc Xerxes Persarum rex,[22] constrato in nauibus ponte, duxit exercitum. Porrigitur inde tenuis Euripus lxxxvj. M. pass. spatio ad Priapum vrbem Asiæ, quà magnus Alexander transcendit. Inde expatiatur æquor, rursúsque in arctum coit: laxitas Propontis appellatur: angustiæ, Thracius Bosphorus, latitudine ccccc. passuum, quà Darius pater Xerxis copias ponte transuexit. Tota ab Helles-

63 Mycone. Vet.
64 xvij Vet. aliis. x.
65 autea. CH.
66 xl. M. quibusdã.
67 & Cycladum media, ac tẽplo &c. Ch.
68 sensit. At M. Varronis ætate, Mutianus. Tol.
69 Pelasgiam. Vet.
70 Cynthũ. Steph. & M.
71 Pyrpolẽ. Vet
72 Cinthio monte CH.
73 Scyros. Vet.
74 Plateã. M.
75 Minoã. Step.
76 lxxx. M.
77 Phacussa. à lente.
78 Hecaria. Vet Hecesia. M.
79 Polegrados. Ch.
80 xx. CH.
81 reliquæ Scyros. Ios à Naxo Tol. & Ch.
82 xviij. CH.
83 Telandros. Vet.
84 circuitu xv. M pass. propè. M. xxv Ch
85 Andro. Vet. M.
86 Cynethus. M.
87 Pathmes. Vet.
88 L. quibusdam
89 Sicenus Straboni, Ptolomæo Sicinus.
90 Casos, quæ Astrabe. Vet.
91 Chinussa. M.
92 Mymblida. Ch.
93 Hypace, quondam Panoale, & vt. Vet.
94 Canaphe. CH.
95 conditionis.
96 Cisto. CH.
97 Camina. Vet.
98 in qua oppida tria au & Calymnæ & Olymnos. Vet.
99 per dcc. in longitudinem iacẽt. M. Tol. Ch.
100 Tinetum. M.
1 Elymniã, Eudeip. nam. Vet.
2 dicto. Mans.
3 xvj. M. pass. M.
4 xxv. CH.
5 cxij. d. pass. Tol. V.
6 Æraria. M.
7 xxij. M. CH.
8 ad insulã Samothracen Vet.
9 xx quibusdã. Ch. xxxv.
10 Sao. Vet.
11 passuum altitudinis, vel importuosissima. Tol. Ch.
12 vocat. CH.
13 Alopeconnesus. M.
14 Deserta. Pint.
15 potuêre. Ch
16 Sarnes. M. CH.
17 Calathusa, Dialeon, dicta Melantia, Draconon (aliis Drecanon) Vet.
18 Mesatea, Canticron, Phatelonnesos vel Paternon. Pint.
19 Calathe. CH.
20 simbus. V.
21 quamc breuiter cõplectenda. M.
22 constrato nauibus Ponto. Ch. contracto. M.

ab Hellesponto longitudo [23] ccxxxix. M. pas. Dein vastum mare, Pôtus Euxinus, qui quondam Axenus; longè refugientes occupat terras, magnóque litorum flexu, retrò curuatus in cornua, ab his vtrinq; porrigitur, vt si planè arcus Scythici forma. Medio flexu iungitur ostio [24] Mæotici lacus. Cimmerius Bosphorus id os vocatur, M M D. pass. latitudine. At inter duos Bosphoros Thracium & Cimmerium directo cursu, vt autor est Polybius ccccc. M. pass. intersunt. Circuitu verò totius Ponti [25] vicies semel centena quinquaginta M. vt autor est Varro, & ferè veteres. Nepos Cornelius trecenta millia; quinquaginta adiicit. Artemidorus vicies nouies centena xix. M. facit: Agrippa [26] xxiij. sexaginta M. Mutianus [27] xxviij. sexagintaquinque M. Simili [28] modo Europæ latere mensuram alii quatuordecies centena lxxviij. M. ccccc. determinauêre: alij vndecies [29] centena septuaginta duo mil. M. Varro ad hunc modum metitur, Ab ostio Ponti Apolloniam [30] clxxxviij. M. d. p. Calatin tantundem. Ad ostium Istri cxxv. Ad Borysthenem ccl. Cherrhonesum Heracleatarum oppidum ccclxxv. M. p. Ad Panticapæum, quod aliqui Bosphorum vocant, [31] extremum in Europæ ora, cc. xxij. M. ccccc. quæ summa efficit [32] xiij. xxxvj. M. ccccc. Agrippa à Byzantio ad flumen Istrum ccccc. lx: [33] in Panticapæum [34] d c x x x. Inde lacus ipse Mæotis, Tanain amnem ex Rhiphæis montibus defluentem accipiens, nouissimum inter Europã Asiámque finem xiij. vj. M. circuitu patere traditur. Ab aliis xi. xxv. M. Ab ostio eius ad Tanais [35] ostium directo cursu [36] ccclxxv. M. passuum esse constat. Accolæ sinus eius, in mentione Thraciæ dicti sunt Istropolim vsque. Inde ostia Istri. Ortus hic in Germaniæ iugis montis [37] Abnobiæ, ex aduerso [38] Raurici Galliæ oppidi, multis vltra Alpes millibus, ac per innumeras lapsus gentes [39] Danubij nomine, immenso aquarum auctu, & vnde primum Illyricum alluit, Ister appellatus, sexaginta amnibus receptis, medio fermè numero eorum nauigabili, in Pontum vastis * sex fluminibus euoluitur. Primum ostium Peuces: mox ipsa [p] Peuce insula, à qua proximus alueus [40] appellatus: [41] xix. M. passuum magna palude sorbetur. Ex eodem alueo, & super Istropolim lacus gignitur, lxiij. M. passuũ ambitu: Halmyrin vocant. Secundũ ostiũ. [q] Naracustoma appellatur. Tertiũ Calostoma, iuxta insulam Sarmaticam. Quartum [42] Pseudostoma, & insula [43] Conopon diabasis: posteà [44] Boreostoma, & Spireostoma. Singula autem ora tanta sunt, vt prodatur in quadraginta millia passuũ longitudinis vinci mare, dulcémque intelligi haustum. Ab eo [45] in plenum quidem omnes Scytharum sunt gentes, variè tamen litori apposita tenuêre, aliâs Getæ, Daci Romanis dicti, aliâs [r] Sarmatæ, Græcis Sauromatæ, eorúmque Hamaxobij aut * Aorsi, aliâs [46] Scythæ degeneres & à seruis orti, aut Troglodytæ, mox Alani & Rhoxalani. Superiora autem inter Danubium & Hercynium saltum, vsque ad Pannonica hyberna Carnunti, Germanorúmque ibi confinium; campos, & planas Iazyges Sarmatæ; montes verò & saltus pulsi ab his Daci ad [47] Pathissum amnem, à * Moro, siue is Duria est, à Sueuis regnóq; Vanniano dirimens eos: aduersa Basternæ tenent, aliique inde Germani. Agrippa totum eum tractum ab Istro ad Oceanum bis [48] ad decies centum millia passuum in longitudinem, quantum minus quadringentis in latitudinem, ad flumen Vistulam a desertis Sarmatiæ, prodidit. Scytharum nomen vsquequaque transit in Sarmatas atque Germanos. Nec aliis prisca illa durauit appellatio, quàm qui extremi gentium harum ignoti propè cæteris mortalibus degunt. Verùm ab Istro oppida, [49] Cremniscos, Æpolium: montes [t] Macrocremnij, clarus amnis Tyra, oppido nomen imponens, vbi anteà Ophiusa dicebatur. In eodem insulam spatiosam incolunt Tyragetæ. Abest à Pseudostomo Istri ostio centum triginta millibus passuum. Mox Axiacæ [50] cognomines flumini; vltra quos Crobyzi: flumen Rhode, sinus [51] Sagaricus, portus Ordesus. Et à Tyra * centum viginti millibus pass. flumen Borysthenes, lacúsque & gens eodem nomine, & oppidum [52] à mari recedens quindecim millibus passuum, Olbiopolis & Miletopolis, antiquis nominibus. [53] Rursúsque in litore portus Achæorum. Insula Achillis, [u] tumulo eius [54] viri clara. Et ab ea centum [55] trigintaquinque millia passuum peninsula, ad formam gladij in transuersum porrecta, exercitatione eiusdem cognominata Dromos Achilleos, cuius longitudinẽ octaginta millium passuum tradit Agrippa. Totum eum tractum [56] Tauri, Scythæ & Sarmatæ tenent. Inde syluestris regio Hyleum mare, quo alluitur, cognominauit: [x] Enœcadloæ vocantur incolæ. Vltra Panticapes amnis, qui Nomadas & Georgos disterminat: mox Acesinus. Quidam Panticapen confluere infra Olbiam cum Borysthene tradunt, diligentiores Hypanin: tanto errore eorum, qui illum in Asiæ parte prodidêre. Mare subit vasto [57] recessu, donec quinque millium p ss. interuallo absit à Meotide, vasta ambiens spatia, multásque gentes. Sinus [57] Carcinites appellatur, flumen Pacyris. Oppida [59] Naubarum, Carcine. A tergo lacus Buges fossa emissus in mare. Ipse Buges à [60] Coreto, Mæotis lacus, sinu, petroso discluditur dorso. Recipit amnes Bugẽ, Gerrhum, Hypanin, ex diuerso venientes tractu. Nam Gerrhus Basilidas, & Nomadas separat, Hypanis per Nomadas & Hyleos fluit manu facto alueo in Bugen, naturali in Coretum. Regio Scythiæ Sendica nominatur. [61] Sed in Carcinite Taurica incipit, quondam mari circunfusa & ipsa, [62] quaqua nunc iacent campi. Deinde vastis attollitur iugis. Triginta sunt eorum populi. Ex iis mediterranei [63] xxiiij. Sed oppida, Orgocyni, [64] Caraseni, Assyrani, [65] Tractari, Archilachitæ, Caliordi. Iugum ipsum Scythotauri tenent. Clauduntur ab Occidente [66] Cherroneso, ab Ortu Scythis Satarchis. [67] In ora à Carcinite oppida, Taphræ, in ipsis angustiis peninsulæ: mox Heraclea Cherronesos, libertate à Romanis donatum. Megarice vocabatur anteà, præcipui nitoris in toto eo tractu, custoditis Græciæ moribus, quinque millia pass. ambiente muro. Inde Parthenium promontorium, Taurorum ciuitas

23 ccxxxv. ex Herodo to in Melpomene. Pint.
24 Mæotis Toll. Mæotij. Sal. Mæotis lacui. Pint.
25 vicies semel. M. vt autor est Varro. vt ferè veteres semel quinquaginta. M. Tol.
26 xxiiij. CH.
27 xx. CH.
28 modo de Europ. M.
29 in M. desunt hæc duo vocabula, centena, & duo.
30 clxxxvij. Tol
31 extremũ in europ. ora. (ore Pint.) ccxij. M. D. Tol. M.
32 quibusdam xiij. vi. M.
33 Inde Pant. Vet.
34 dcxxxv. CH.
35 portum. Vet.
36 ccclxxxv. M.
37 montis Noua. M.
38 Saurici. M.
39 Danubij nomine, & vnde pr. Illyr. al. Ister app. immẽso aq. auctu lx. amnibus &c. ita quidam leg.
* septem. Bonfinius qui 6. vocat Stenostomum.
40 appellatur. M.
41 & xi. M. passuũ magna palus oritur ex eodem alueo. M.
42 Pseudostomon. M. CH. vt etiã hoc eod. cap. sequitur.
43 Conopõ, siue Diabasis. Cone Lucano dicitur.
44 Boriostoma, & Stenostoma Vet.
45 in plano. M.
* Corsi. CH.
46 Sindi. Vet. Strab.
47 hodie Tiza, Ptolomæo Tibiscum.
* Amoro. Vet.
48 quidam legunt, Ad bis decies centum. M. pass. in longitudinem, iiij M. minus: cccc. in latitudinẽ ad flumen Vistulam &c. (Istulam Pom.) CH. habet, Oceanum bis decies centum M. pass. in longitudinem, quatuor millibus quadringẽtis in latitud. ad flumen Vistiã, &c.
49 Cremẽse, Obolium. Vet.
50 legendũ censeo cognomine flumĩnis sic. M.
51 Sagarius CH.
* ccxx. Ch.
52 ab mari. M.
53 que in M. d. & V. omnib.
54 eius viri M. Vet.
55 xxv. M. Vet. Ch.
56 Taurisci Vet. Sardi, Scythæ, & Siraci tenent. Tol. de Sir. lege Strab. li. 11.
57 magno recessu. M. & CH.
58 Garcinites. V. M.
59 Nauarum V. M.
60 A tergo lacus Buges à Coreto Mæotæ lacus sinu petroso &c. Tol.
61 Sed à. M.
62 quaque. CH.
63 xxviij. Vet.
64 Characeni. Lagyrani. Vet.
65 Stactari Ch
66 Nea. V. adstip. & M.
67 In ore Carcine oppidum Tagre. &c. M.

[68] Placia. Symbolon portus. Promontorium, Criumetopon, aduersum[69] Charābi Asiæ promontorio, per medium Euxinum procurrens clxx. M. pass. interuallo: quæ maximè ratio Scythici arcus formam efficit. Ab eo Taurorum portus multi, & lacus oppidum Theodosia à Criumetopo [70] cxxij. M.pass. A Cherroneso [71] clxv.M.pass. Vltrà fuêre oppida, Cyte, Zephyrium, Acre, Nymphæum, Dia. Restat longè validissimum in ipso Bosphori introitu, Panticapæum Milesiorum, à Theodosia M. [72] xxxv. pass. A [73] Cimmero verò oppido transfretum sito [74] mil.M.D.(vt diximus) pass. Hæc ibi làtitudo Asiam ab Europa separat, [75] eáque ipsa pedibus plerunque peruia, glaciato freto. Bosphori Cimmerij [76] latitudo xij. M. D. pass. Oppida habet Hermiusim, Myrmecium: intus insulam [77] Alopecen. Per Mæotin autem ab extremo Isthmo, qui locus Taphræ vocatur, ad os Bosphori cclx.M. pass. longitudo colligitur. A Taphris per continētem introrsus tenent Auchetæ, apud quos Hypanis oritur, [78] Neuri apud quos Borysthenes,[y] Geloni, Thussagetæ, Budini, Basilidæ, & cæruleo capillo Agathyrsi. Super eos Nomades: dein Antropophagi. [79] A Buge super Mæotin Sauromatæ, & Essedones. At per oram ad Tanaiam vsque Mæotæ, à quibus lacus nomen accepit: vltimíque à tergo eorum Arimaspi. Mox [z] Riphæi montes, & assiduo niuis casu pinnarum similitudine, Pterophoros appellata regio: pars mundi damnata à [80] natura rerum, & densa mersa caligine: [81] neque in alio quàm rigoris opere, gelidisque Aquilonis conceptaculis.

[82] Pone eos montes, vltráque Aquilonem, gens felix (si credimus) quos [aa] Hyperboreos appellauêre, annoso degit æuo, fabulosis celebrata miraculis. Ibi creduntur esse cardines mundi extremique syderum ambitus, [83] semestri luce & vna die Solis auersi: non, vt imperiti dixêre, ab æquinoctio verno in autumnum. Semel in anno solstitio oriuntur iis Soles, brumáque semel occidunt. Regio aprica, felici temperie, omni[84] afflatu noxio carens. Domus iis nemora, lucíque, & deorum cultus viritim gregatimque; discordia ignota & ægritudo omnis. Mors non nisi satietate vitæ, epulatis [85] delibutisque senibus luxu, ex quadam rupe in mare salientibus. Hoc genus sepulturæ beatissimum.

Quidam eos in prima parte Asiæ litorum posuêre, non in Europa, [86] qui sunt ibi similitudine & situs, Atacorum nomine. Alij medios fecêre eos inter vtrunque Solem, Antipodum occasum exoriētémque nostrum: quod fieri nullo modo potest, tam vasto mari interueniente. Qui [87] non alibi, quàm in semestri luce constituêre eos, [bb] serere matutinis, meridie metere, occidente Sole fœtus arborum decerpere, noctibus in specus condi tradiderunt. Nec [88] licet dubitare de gente ea, cùm tot autores prodant frugum primitias solitos Delon mittere Apollini, quem præcipuè colunt. Virgines ferebant eas, hospitiis gentium per annos aliquot venerabiles: donec violata fide in proximis accolarum finibus deponere sacra ea instituêre, [89] híque ad conterminos deferre, atque ita Delon vsque. Mox & hoc ipsum exoleuit. Sarmatiæ, Scythiæ, Thraciæ, omnísq; à Borysthene amne tractus lōgitudo [90] dccccl xxx. M. Latitudo dccxvij. M. à M. Agrippa tradita est. Ego incertam in hac terrarum parte mensuram arbitror. Verùm instituto ordine, [91] reliqua huius sinus dicantur: & maria quidem eius [92] nuncupauimus.

68 Palacia. Vet.
69 Carambico Vet.
70 cxxv. M. CH.
71 cxv. M. Vet.
72 lxxxvij. M. xxxvi. M.D. pass. CH.
73 ab Hermonassa verò oppido, vt dicemus trāsfretum Cimmeriū sito, xx. M. pass Pint.
74 Vet. & M. in prius M. expungunt.
75 eáque ipsa, in Ist. non leg.
76 latitudo verò xxvij Pint.
77 Alopeciam. Vet.
78 Neuroæ. Vet.
79 A Buge verò super. M.
80 à rerū natura. CH.
81 neque in aliud quam rigoris perage idque Aquilonis conceptacula alij in rigore operta
82 Post eos M.
83 & vna die ab æquinoctio verno in autumnū: non vt imperiti dixere. Alij a verō. Rhodi. 10.c.22. Vide Bud. 1. de Ass. alijs semestri luce vna nocte, non vt sup.
84 omni flatu Ch.
85 delibutóque senio. Ch.
86 quia sunt ibi simili consuetudine & situ, Atacori nomine. M.
87 non, in M. CH. & V delet. omnib.
88 libet. CH.
89 Inde que M. Vet.
90 decclxxx. Ch M.
91 reliquia M.
92 nuncupabimus. M. & Vet.

ANNOTATIONES.

a Illic nunc extat templum Diuæ Mariæ in Cassiopo, ædificatum ex ruinis Cassiopes.

b Ab hac Samei dicuntur, vt à Samo Samij. Straboni Same ciuitas est Cephaleniæ. Apud Melam Same & Cephalenia magno errore vt insulæ duæ diuersæ recensentur, ac item Neritus & Ithaca, cùm Nertius sit Ithacæ mons: vt patet ex hoc capite.

c Eam Pericles & Demades dicebant esse Periæi λήμην, non vt interpres legit apud Plutarchum λιμένα: Samum verò ciuitatis ἀπόῤῥωγα. Fossam, vallum, munimentum. Rhodigin. capite 6. libro 12.

d Ab Oenone Asopi filia, vt ab eius sorore Corcyra, Corcyram, quæ antea Scheria vocabatur. Dicta est & Oenone Oinopia. Ouidius.

Oinopiam Mincs petit AEacideia regna.

Pindarus, σὺ δ' ἐς νᾶσον οἰνοπίας ἤνεγκεν κώματα. AEacū οἰνώνας βασιλέα in Nemæis. Euripides in Iphigenia οἰνώνης πρόμον, id est, πρόμαχον, πρωταγωνίστην, προστάτην, προηγούμενον. Ζεὺς (inquit) Αἰακὸν δ' ἔφυσεν οἰνώνης πρόμον Leopard. cap. 8.3.

e Inter Apteron & mare μουσεῖον locus fuit in quo Sirenæ cum Musis contenderunt, quæ à Musis victæ, doloris impatientia ab humeris alis remotis, & abiectis, in mare dederunt se præcipites, vnde ἀπτέρων nomen. Ausonius in Grypho.

Tres volucres, tres semideæ, tres semipuellæ,
Ter tribus ad palmam iussæ certare Camœnis,
Ore, manu, flatu, buxo, fide, voce canentes.

f In hac insula Strabo refert, vetusta consuetudine, sexagenarios potos & coronatos, spectantibus necessariis, sacro peracto cicuta hausta, κωνιαζομένους, quam à necandi celeritate quidā ἐφήμερον vocant, mortem sibi conciscere. Rhodig. cap. 31.28. Menander, καλὸν τὸ κείνων νόμιμον ἐστὶ φανία, ὁ μὴ δυνάμενος ζῆν καλῶς, οὐ ζῇ κακῶς. Meminit & Ælianus lib. 3. Hist. & Stephanus in dictione ἰουλίς. Idem fere mos senes e ponte deturbandi apud Romanos, vnde vocati sunt Depontani. Vide apud Nonium dictionem Casnares pro qua corruptè legitur Carnales. De Ceo Insula hæc leguntur apud Strabo. libro 9. *Ceos quaternas continet vrbes, inde Tetrapolis vocitata. Duæ verò restant, Carthæa scilicet, & quam Iulidem appellant: ad quas reliquarum habitatores concurrerunt: Carthæam quidem à Phæëssa, Iulidem verò è Corisia.* Ex Iulide oriūdus fuit Simonides primus auctor condendorum carminum.

g A Scyro vate nominata fuit, qui ad Eleusinos cum Erechteo bellum gerentes ex Dodone profectus in prælio occidit, cùm in Phalero Palladis Scyradis sacellum ædificasset. Rhod. cap. 23.28.

h Delos Apollinis & Dianæ natalis, quos Latona Titani filia ex Ioue peperit. Manilius apud Varronem: Deli gemellos Creta Titano Deos Latona peperit casto complexu Iouis: Διὶ φιλότητι μιγάσα. Scal. Illic fuit ara Cornea, quam inter septem orbis miracula recēset Martial.

Dißimu átque Deum cornibus ara frequens.

Vide Politian. cap. 52. Miscell.

i Recentiores patere xxx. miliariū longitudine affirmant: & circuitu lxxx.

k Callimach. apud Strabonem lib. 17. Καλλίστη τὸ πρόσθε, τὸ δ' ὕστερον οὔνομα Θήρη: μητὴρ εὐίππους πατρίδος ἡμετέρη.

l Inde

l Inde vinum peparethium apud antiquos nobile. Athen.

m Vulcano sacra. Papinius:

—Aegæo premitur circunflua Nereo
Lemnos, vbi ignifera fessus respirat ab Aethna
Mulciber.

De fumantibus eius collibus Flaccus:

Ventum erat ad rupem, cuius pendentia nigris
Saxa iugis fumant, coquitúrque vaporibus aër.

Dionysius:

Et celsa Scyros, Peparethus, sacráque Lemnos:
Fertilis atque Thasos, simul Imbros, post Corybantum.
Mœnibus antiquis Samothracia cernitur alta.

n Dardania Leucadia quoque vocata fuit, quòd procul intuétibus albicet: deinde Thracia ab incolis Thracibus, ac tandem Samothracia: quoniam post Thraces Samij in ea habitauêre. Vide Rhodig. cap. 48. 21.

o Arnoba manuscript. Abnobij montes Herciniæ pars. *Das hessische gebirge.* Arnoba conuenit magis loco scaturiginis quem vocant *In der Bar.* Fons eius non procul abest ab *Eschingen* pago. Mox ab origine recipit riuos duos, alterum *die Prigen*, à quo vicinus tractus Pregena dicitur: alterum *die Bregen.* Herodotus scripsit, eum ἀρξάμενος ἐκ κελτῶν, καὶ πυρήνης πόλιος, vbi fortasse legendum ὀρυγίνης χώρας.

p Sic vocata à Basternis Peucinorum montium accolis, qui eam occuparunt.

q A congelatis & stupidis piscibus, quorum ibi capitur maxima copia.

r Straboni Getæ ad Pontum, orientem versus, circa ostium Danubij sedes habent: Daci verò ad Istri fontem in Germania vsque ad eius præcipites decursus, siue cataractas. Vtriusque tamen gentis sermo idem est. Vide supra cap. 26. lib. 2. Sarmatæ in Europa, Poloni. Sarmatæ Asiatici inter Tanaim, hodie *Tana*, & Coracem, hodie, *Copa* fluuios sit: hodie, Abgasti.

s Hungarorum vulgus adhuc hodie eos appellat *Iar* voce decurtata.

t Nuëster Moldauiæ qua mare ingreditur, supra Turla.

u Translato in eam herois corpore, à matre Thetide. Eadem & Phaenna dicitur, quasi φαεινή, & Alba, ab ardearum albarũ multitudine: nec vt quidam censent, alia est quam Achillis Dromos. Vide Rhod. cap. 4. 14.

x Est vocabulum Græcum ab ἐν. i. in, οἶκος domus, καὶ ἀλάω vagari, quòd domibus currui impositis oberrent & vagentur.

y Geloni arcu præliari solebant. Statius in Achillem:

Quo Magetæ sua gesa citent, quo turbine cæstum
Sauromates, falcémque Getæ, arcúmque Gelonus
Tenderet.

Had. Iun. cap. 2. 1.

z Moschouitæ hodie vocant Semnoi Poyas, id est, mundi cingulum.

aa Inugros & Vogolicos hodie vocari multi credũt. Permiis, Pecerris, Pinnagis ij cõtermini sunt. Annosum degũt æuum, hoc est, ex Strabonis sententia, mille annos viuunt. Antimachus Hyperboreos eosdem esse putat cum Arimaspis monoculis Herodoti. Strabo credit ex historia Scythica Homerum Cyclopas induxisse. Damastes libro de Gentibus, vltra Scythas Issedonas esse tradit: post hos Arimaspos: ac deinde Riphæos montes, vltra quos, Hyperboreos quæ mari vicina sunt tenere, & ab eorum tractu flare Boream.

bb Per iocum hoc dictum est. Nam cum semestris eis lux sit vnica dies, matutinum primos duos menses intelligimus, Meridiem, extremam partem sequentium duorum: vesperam autem vltimos reliquos.

Insulæ Ponti. CAP. XIII.

HEllespontus insulas non habet in Europa dicendas. In Ponto duæ, M.D. pass. ab Europa, xiiij. M. ab ostio, Cyaneæ, ab aliis Symplegades appellatæ, traditæque fabulis inter se concurrisse: quoniam paruo discretæ interuallo, ex aduerso intrantibus geminæ cernebantur, paulúmque deflexa acie, coeuntium speciem præbebant. Citra Istrum Apolloniatarum vna lxxx. M. à Bosphoro Thracio, ex qua M. Lucullus Capitolinum Apollinem aduexit. Inter ostia Istri quæ essent, diximus. Ante Borysthenem Achillea est suprà dicta, eadem Leuce & Macaron appellata. Hanc temporum horum demonstratio, à Borysthne cxl. M. ponit, à Tyra cxx. M. à Peuce insula quinquaginta M. Cingitur circiter decem M. pass. Reliquæ in Carcinite sinu Cephalonnesos, [1] Rhosphodusa, Macra. Non est omittenda multorum opinio, priusquam digrediamur à Ponto, qui maria omnia [2] interiora illo capite nasci, non Gaditano freto, existimauêre, haud improbabili argumento: quoniam æstus semper è Ponto profluens, nunquã reciprocetur. [3] Exeundum deinde est, vt [4] extera Europæ dicantur, transgresśisque Riphæos montes, litus Oceani Septentrionalis in læua, donec perueniatur Gades, legendum. Insulæ cõplures sine nominibus eo situ traduntur. Ex quibus ante Scythiam, quæ appellatur [5] Bannomanna, abesse à Scythia diei cursu, in quam veris [6] tempore fluctibus electrum eiiciatur, Timæus prodidit. Reliqua litora incerta signata fama. [7] Septentrionalis Oceanus, Amalchium eum Hecatæus appellat, à Paropamiso amne, quà Scythiam alluit, quod nomen eius gentis lingua significat cõgelatum. Philemon Morimarusam à Cimbris vocari, hoc est, [a] mortuum mare [8] vsque ad promontorium Rubeas: vltra deinde [b] Cronium, Xenophon Lampsacenus, à litore Scytharum tridui nauigatione, insulam esse immensæ magnitudinis, Baltiam tradit. Eandem Pythias Basiliam nominat. Feruntur & Oonæ in quibus ouis [9] auium & auenis incolæ viuant. Aliæ in quibus equinis pedibus homines nascantur, Hippopodes appellati: [10] Fanesiorum [c] aliæ, in quibus nuda alioquin corpora prægrandes ipsorum aures tota contegant. Incipit inde clarior aperiri fama ab gente [11] [d] Ingæuonum, quę est [12] prima inde Germaniæ. Seuo mons ibi immensus, nec Riphæis iugis minor, immanem ad [13] Cimbrorum vsque promontorium efficit sinum, qui Codanus vocatur, refertus insulis: quarum clarissima Scandinauia est, incompertæ magnitudinis, portionem tantùm eius, quòd sit notum, Hillenionum gente D. incolente pagis, quæ alterum orbem terrarum eam appellat. Nec est minor opinione Eningia. Quidam [14] hæc habitari ad [15] Vistulam vsque fluuium, à Sarmatis, Venedis, Scyris, Hirris tradunt. Sinum [16] Clylipenum vocari: & in ostio eius insulam Latrin. Mox alterum sinum Lagnum, conterminum Cimbris promontoriũ Cimbrorum excurrens in maria longè peninsulam efficit, quæ [17] Cartris appellatur. xxiij inde Insulæ Roman. armis cognitæ. Earum nobilissimæ, Burchana, Fabaria à nostris dicta, à frugis [18] similitudine sponte prouenientis. Item Glessaria, à succino militiæ appellata, à

1 Rhodussa Stephano.
2 Inferiora apud Senecam, qui hunc locum explicat.
3 Ad eundem Vet.
4 cetera. M.
5 Infrà lib. 37 cap. 2. eandē hanc insulam ex eiusdē Timæi sententia Baltiā nominat, Baunema. vnā abesse Chiff. M. V.
6 tempore. M. Chiff.
7 Septent. Oceo. à Paropamiso amne quà Scythiā alluit. Amalchium eum Hec. app. quod &c.
8 Inde vsque M.
9 auiũ aduene & incolæ V. aduenis. M.
10 Panotiorum. Tur.
11 Vigaeunum. Rhen.
12 prima. Inde Germania. Mons Seuo &c. Rhenanus. M.
13 Cimbros vsque promõtorium, sin. Chif.
14 hanc.
15 Visulã. Chiff Istulam. Põp.
16 Cylipenum Chif.
17 Cartris appellatur xx. pass. Inde &c. V.
18 multitudine sponte prouenien-te M.

Barbaris[19] Aüstrania, prætérque Actania. Toto autem hoc mari ad Scaldim vsque fluuium, Germanicæ accolunt gentes haud explicabili mensura, tam immodica[20] prodentium discordia est. Græci & quidam nostri, xxv. M. pass. oram Germaniæ tradiderunt. Agrippa cũ Rhætia & Norico longitudinem dclxxxvj. millia passuum, latitudinem[21] cclxviij. M.

19 Austrania. Austerauia. Chiff. 20 tradentium. Rhenanus.

21 cxlviij. Tol.

ANNOTATIONES.

a Apud Senecam epistola 68. Demetrius Stoicus vitam securam, & sine vllis fortunæ incursionibus festiue & eleganter mare mortuum vocat.

b Cronii maris meminit Eustathius: *Post Scythas*, inquit, *qui mari Cronio vicini Caspium accolunt, Vnni sunt, quos Sinocatus historiographus Turcos à Persis vocari tradit, ad orientem vernum siti erantes.* Cronium dictum putat Rhodig. cap. 6. 12. à frigoris immanitate, cui præest κρόνος, id est Saturnus. Ego verò à Grontlandia, prouinciarum vltima in eo tractu, voce illis nationibus vsitata, sed à Græcis deprauata. Cronium mare dictum etiam Hadriaticum, vel à Saturno, qui in Italia regnauit, vel à Chrono insula, Apollonius. Argon. ostendit. Lycophronis interpres Ionium finũ, & Cronium vocatum fuisse, i. Saturnium, ait. Idem mortuum Orpheo & Dionysio Alex. dicitur.

c Rheæ, tradit. Fanesios & Sarmalos Pomponius vocat: Strabo ἐνωτοκοίτους, quòd dormituri auribus, vt lecto, incubent. *Panotij* (inquit Isidorus) *apud Scythas esse feruntur, tam diffusa aurium magnitudine, vt eorum totum corpus contegant.* Panotii dicti sunt à πᾶν καὶ οὖς Turn. cap. 19. lib. 6. Aduers. Vide de his Rhodig. cap. 29. 3. Horum etiam mentio fit posteà cap. 2. lib. 7.

d Beatus Rhenanus hanc vocem interpretatur dicẽs *Vvic*, aut *Vvig* Saxonum lingua, & eorum qui mare accolunt sonare maris aut fluuii sinum: *Vvonen* verò (vt & germanica communi lingua) habitare. Vnde Vuigæuones maris accolæ, quos Ingæuones Latini vocauerunt.

Germania. CAP. XIIII.

R*Hætiæ propè vnius maiore latitudine, sanè[1] circa excessum eius subactæ. Nam Germania multis posteà annis, nec tota, percognita est. Si coniectare permittitur, haud multum oræ deerit Græcorum[2] opinioni, &[3] longitudinis ab Agrippa[4] proditę. Germanorum genera v.[a][5] Vindili, quorum pars Burgundiones, * Varini, Carini,[6] Guttones. Alterum genus[7] [b] Ingæuones, quorum pars Cimbri, Teutoni, ac[8] Cauchorum gentes. Proximi autem Rheno[c] Istæuones, quorum pars[9] Cimbri mediterranei: [d] Hermiones, quorum Sueui, Hermunduri,[e] Chatti, Cherusci. Quinta pars Peucini,[f] Basternæ suprà dictis contermini Dacis. Amnes clari in Oceanum defluunt,[g] Guttalus,[10] Vistillus siue Vistula, Albis, Visurgis, Amisius, Rhenus, Mosa. Introrsus verò,[11] nulli inferius nobilitate, Hercynium iugum prætenditur.

1 citra. Rhen.

2 opinione. Chif. 3 longitudini. M. 4 tradita. M. 5 Vandili. Rhen. Vandilici. Chif. * Auarini. Io Go. 6 Gottones. 7 Vuigæuones Rh 8 Baugorũ. Chiff 9 pars Cimbri, & Mediterranei. Her. 10 Vistillus, Sueuus, Albis. Rhen 11 nullo. Rhen.

ANNOTATIONES.

* Rhenanus dicit hæc non esse à superioribus distrahenda: siquidem cum iis necessariò cohęreant vsque ad hæc verba: Germanorum genera quinque. Atque his verbis incipit cap. 14.

a siue Vandali, à vocabulo germanico *Vvandelk* quod peregrinari. Inde Vandali aduenæ, peregrini homines. Eorum sedes in Polonia ad caput Vistulæ. Megalburgenses, Pomerani, Pruteni, Marchia, Saxoniæ pars.

b Indigenæ, aborigenes, autochthones. Hodie Frisij, Dani, Holsati, Ditmarsi, Vvestuuali, Saxoniæ pars maxima.

c Qui ad Istrum habitant, *Vvestuuoner* occidentales. Ij sunt Sicambri, Bataui, Mattiaci, Tencteri, Bructeri, Visipetes, Chamani, Angriuarij, Tubantes, Busactori, Vangiones, Nemetes, Vbij pars Saxonię, Franci, Sueui, Danubij & Rheni accolæ.

d bellatores. Horum sedes incolunt Turingi, Misnenses, Boiemi, Lusatij, Slesij, Moraui, pars Polonorum. Hermiones, olim Hernuuones, ab her terra, propinqui Danubio.

e Ad hos addendi sunt ex sententia Melancht. Narisci, Marcomanni, Ligij, Arij, Elisij, Quadi.

f Bastarnarum & Iazygum nomine cõprehenduntur VValachi, Lituani, Ruteni, VVestarnæ occidentales oratores, coloni, agricolæ. Peucini, ij dicti sunt quia Peucen insulam ad ostia Danubij positam occupassent. Melancht. 4. Chronicorum.

g Guttalus Ptolomæo Viadrus, Odera *die Oder*. Visurgis, *VVeser*. Alluit is ciuitatem Saxoniæ Hamelem. Labitur in *Aller* fluuium, ad oppidum *Verden*, supra *Bremen*.

Insulæ in Gallico Oceano.

CAP. XV.

IN Rheno ipso, propè centum M. p. in longitudinem, nobilissima Batauorum insula,[1] Cannenufatum, & aliæ Frisiorum,[2] [a] Cauchorum, Frisiabonum, Sturiorum,[2] [b] Marsatiorum, quæ sternuntur inter Helium ac Fleuum. Ita appellantur ostia, in qua effusus Rhenus, ab Septentrione in lacus, ab Occidente in amnem Mosam se spargit: medio inter hæc ore, modicum[3] nomini suo custodiens alueum.

1 Canittifatum, Canennenfacium. M. 2 Mattiacorum.

3 nominis sui.

ANNOTATIONES.

a Cauchi, aliis *Cadsant*: aliis *VValcheron*, prope Meydelburgum. Melancht. Cauchos minores esse tradit ad Bremam & VVurgin: maiores, ad Luneburgum & veterem Marchiam.

b Seelandos vocant, quasi maritimos homines. Sturij, *Staueren*, aliis *Snitbeuue*. Frisiabones, *fredeborch land*.

Britannia & Hybernia.

CAP. XVI.

EX aduerso huius[1] situs Britannia insula, clara Græcis nostrísque monumentis, inter septentrionem & occidentem iacet: Germaniæ, Galliæ, Hispaniæ, multo maximis Europæ partibus[2] magno interuallo aduersa. Albion ipsi nomen fuit, cum Britanniæ vocarentur omnes: de quibus mox paulò dicemus. Hæc abest à Gessoriaco Morinorum gẽtis litore, proximo traiectu quinquaginta M.[3] minimum: circuitu verò patere tricies octies centena vigintiquinque M. Pyteas & Isidorus tradunt, triginta propè iam annis notitiam eius Rom. armis non vltra vicinitatem syluæ Caledoniæ propagantibus,[4] Agrippa lõgitudinem dccc. M. p. esse: latitudinem ccc. M. credit. Eandem Hyberniæ latitudinem, sed lõ-

1 sita.

2 haud magno Vet. 3 passuum. Nam minimum neque est in Vet. neque in CH. legitur. 4 Agrippa longitudinem dccc. M. pass erat dit latitudinem ccc. Eandem credidit

gitudinem cc. M. passuum minorem. Super eam hæc sita, abest breuissimo transitu: à [a] Silurum gente [5] xx. M. pass. Reliquarum nulla cxxv. M. circuitu amplior proditur. Sunt autē [6] xl. Orcades modicis inter se discretæ spatiis. Septem [7] Acmodæ. xxx. [8] Hæbudes: & inter Hyberniam ac Britanniam Mona, Monapia, [9] Ricnea, Vectis, [10] Silimnus, [11] Andros. Infra verò [12] Siambis, & Axantos, & ab aduerso in Germanicum mare sparsæ Glessariæ, quas Electridas Græci recentiores appellauêre, quòd ibi electrū nasceretur. Vltima omnium, quæ memorantur, Thule: in qua solstitio nullas esse noctes indicauimus, [13] Cancri signum Sole transeunte, nullósque contrà per Brumam dies. [14] Hæc quidam senis mensibus cōtinuis fieri arbitrantur. Timæus historicus à Britānia introrsus sex dierum nauigatione abesse dicit insulam Mictim, in qua candidum plumbum proueniat. Ad eam Britannos [15] vitilibus nauigiis corio circumsutis nauigare. Sunt qui & alias prodant. Scandiam, [b] Dumnam, Bergos: maximámque omnium Nerigō, ex qua in Thulen nauigetur. A Thule vnius diei nauigatione Mare concretum, à nonnullis Cronium appellatur.

Hyber. Pine. Chiff. ex. legit. credidit. Eādem Hybernia, sed longitudinem. &c.
5 xxx. M. Chiff.
6 xl. M. pass. Orc. V.
7 Hemodes. Vet.
8 Hebrides. Vet.
9 Ricina. Vet.
10 Limnus. Vet.
11 Edros. Vet.
12 Samnis. Vet. M.
13 ad Cancri.
14 Hoc quidam. Chiff. Hæc siquidem Rhod. cap. 22. 16.
15 vilibus. M.

ANNOTATIONES.

a Silurorum oppidū Ptolomæo, Buleū: nūc *VVirksam*. Fuit & Siluriæ pars Caricta, nunc Gallonidiæ pars. Boetius idem Coil & Cunigamam Siluriæ partes fuisse tradit.

b Quibusdam Dumna, Dumo, Nerigon, Nordera: Islandiæ vicinas insulas. Est autem Nordera maxima ex aliquot insulis, quas Farras vocāt, proximè Islandiam sitas.

Gallia. CAP. XVII.

G[a]Allia omnis Comata vno nomine appellata, in tria populorū genera diuiditur, amnibus maximè distincta. A [1] Scaldi ad Sequanam Belgica. Ab eo ad Garumnam Celtica, eadémque Lugdunensis. Inde ad Pyrenæi montis excursum [2] Aquitania, [3] Aremorica [4] antè dicta. Agrippa [5] vniuersarum Galliarum inter Rhenum, & Pyrenæum, atque Oceanū, ac montes Gebennam & Iuram, quibus [b] Narbonensem Galliam excludit, longitudinē [6] ccccxx. M. p. latitudinem [7] cccxiij. computauit. A Scaldi incolunt [8] extera [c] Toxandri pluribus nominibus. Deinde Menapij, Morini, Oromansaci iuncti, pago, qui [d] Gessoriacus vocatur: [9] Britanni, Ambiani, Bellouaci, [10] [e] Hassi. Introrsus Castologi, Atrebates, Neruij, liberi, Veromandui, Sueconi, Suessiones liberi, Vibanectes liberi, Tungri, [11] [f] Rinuci, Frisiabones, Betasi, Leuci liberi, Treueri liberi anteà, & Lingones fœderati, Remi fœderati, [12] Mediomattici, Sequani, Raurici, Heluetij, Coloniæ, [g] Equestris & [h] Rauriaca. Rhenum autem accolentes, Germaniç gentium in eadem prouincia, Nemetes, [13] Tribochi, Vangiones: hinc Vbij, Colonia Agrippinēsis, Gugerni, Bataui, & quos in insulis diximus Rheni.

1 A Scalde. Chif.
2 Aquitanica. Chiff. sic initium ca. 19.
3 Arecomica. V.
4 anteà. Chiff.
5 in Chiff. non legitur. Tol. leg. vniuersam oram Gall. &c.
6 ccccxxx. Chif.
7 cccxxiiij. Chif.
8 Externi, M. Vet.
9 quidam legunt Britanni.
10 Bassi. Chiff.
11 Runici: male apud Tacitum Sunici.
12 Mediomatrices.
13 Tribocci. Elsatia hodie.

ANOTATIONES.

a Gallia omnis vel Cisalpina est, quam Togatam ideò vocarunt, quod, vt scribit Dion lib. 46. placidior esset, ac Romano vestitu vteretur: vel Transalpina: ac rursum Cisalpina, vel Cispadana est, vel Transpadana: incipit hæc ab Ancone, terminatur Alpibus. Ad mare superum finis Rubico, ad inferum Arnus. Transalpina circumscribitur Oceano, Rheno, Alpibus, mari mediterraneo, montibus Pyrenęis. Diuiditur hæc in Comatam, sic appellatam, quòd incolæ studiosius comam alerent & summitterent, ac in Bracchatam siue Narbonensem, à brachis nuncupatam, nempe tunica, quæ sago imponebatur, & qua in curia deposita latum clauum Gallos sumpsisse Suetonius in Caio Cæsare tradit, nimirum senatoriam tunicam: Prouincia Romana priuatim quoque dicta hæc est, quòd prius à Romanis superata, & in prouinciam redacta, leges Romanas, moréque accepisset. Comata, siue Capillata, in Celticam, quam & Lugdunensem nominarūt, diuiditur, ac in Belgicam. De Comata Catullus.

Quis hoc potest videre, quis potest pati?
Mamurram habere quod comata Gallia
Habebat omnis, vltima & Britannia?

Pomp. Melæ Carni & Veneti Galliam Togatam incolunt. Vide Comment. Cæsar. initio lib. 1. de bell. Gall. vbi eandem Galliæ diuisionem cum nostro autore tradit.

b Excludit, tanquam iam antea in prouinciæ formam redactam, quam reliquam, vicissent, ac subegissent Romani, ac ideo seiunctam.

c In Eburonibus Tasandrum ciuitas nunc etiam celebris est, quam vulgus appellat *Sainct Trudē*, quam Toxandrorum caput fuisse volunt. De Toxandria Marcellinus lib. 12. *Quibus paratis, petit primos omnium Francos, eos videlicet, quos consuetudo Salios appellauit, ausos olim in Romano solo apud Toxiandriam locum habitacula sibi prælicenter figere.*

d Scaliger in Ausonium, pagis olim habitatam fuisse totam Galliam, putat, vt Vellaunio, Gebalo, &c. fuisseque illos totas præposituras prouinciarum, & amplos tractus, etiam oppidis frequentes, vt nunc apud Heluetios: qua ratione Galli etiam nunc vocant *pays*. Itaque Gessoriacum pagum fuisse tractum, qui porrigitur à Northmanis Belgis vsque ad Borioniam, in quo oppidum Gisors vetustam adhuc appellationem seruat.

e Hem, oppidū & arx Sancto Quintino vicina: aliis *Henaut*. Vide Turn. cap. 21. 8. Adu.

f Melanchthon lib. 4. Chronicon legit, Runici, Belgis, *Das Runckerland*, & apud Tacitum malè scribi, Sunici, putat. Siti sunt inter Batauos & Phrisios. Rinuci aliis dicti *Roermonde*, aliis *Rauenstein*.

g Alij dicunt esse Lausannensem, alii verò Neocommensem.

h Hanc Cæsar in commentariis suis vocat Sequaniā, vt est Basilea, Porrentraucum, Mompelgardum, &c.

Lugdunensis Gallia. CAP. XVIII.

LVgdunensis Gallia habet Lexouios, [1] Vellocasses, [2] Galletos, Venetos, * Abrincatuos, [3] Osismios, flumen clarum Ligerim. Sed [a] peninsulam spectatiorem excurrentem in Oceanum à fine [4] Osismiorum circuitu dcxxv. M. pass. ceruice in latitudinem cxxv. M. Vltra eam Nannetes. Intus autem [5] Hedui fœderati, [6] Carnuti fœderati, Boij, Senones, Aulerci [7] qui cognominantur Eburouices, & qui Cenomanni, Meldi liberi, Parrhisij, Trecasses, Andegaui, Vidugasses, [8] Vadicasses, Vnelli, Cariosuelites, Diablindi, Rhedones, Turones, [9] Itesui, [b] Secusiani liberi, in quorum agro colonia [c] Lugdunum.

1 Bellocassios.
2 Calletes.
* Ambilates. Cas.
3 Osismos. Chiff.
4 Osismorum. Chif.
5 Eius. Vet.
6 Carnutes. V.
7 Et qui nominantur. Vet.
8 Vadiocasses. Chif.
9 Atesui. Chiff.

ANNOTATIONES.

a Peninsula ea continet ciuitates indigenarum dictas *Brest*, *le Conquet*, *Sainct Maché*, *le Four*, *Sainct Paul*

b Secusiani *Forestz*. In ea regione est arx dominorum de Cuzieu, quæ vetustatē nominis & originis testatur. Forum Secusianorum *Fours*. In eius oppidulo legitur vetus inscriptio: Deo Syleiano Fabri Tignuarij Qui for. Sec. consistunt. D.S.P.R. (id est, de sua pecunia restituerunt) Alij sunt Sebusiani, Buzei, & Bresse. Forum Sebusianorum *Bourg en Bresse*. Sebusianorum caput, *Beley*.

c Officina monetaria Romanorum Imperatorum, celebre & clarum. Alex. ab Alexandro cap. 24. 4. Illic ad communem aram Cæsaris sexaginta quotannis populi, ingēti coacta manu, conueniebant, & peracto sacro, de maximis rebus publico concilio decernebant. Idem cap. 2. 5. In auersa parte antiqui denarij cuius, a quodam ex Antoniorum stirpe Leo signatus est, eius coloniæ insigne, cum his literis infra supráque scriptis. LVGDVNI. & hisce ad latera. A. V L. quę annos significāt deductæ coloniæ post ædificatā ciuitatē. Dion li. 49. scribit λυγȣ δȣνον postea λυγδȣνον vocatā fuisse. At omnes antiquitus inscripti lapides, qui inuēti sunt & quotidie inueniuntur, habēt LVGDVNVM III. GALL. PROVINCIA.

Aquitania. CAP. XIX.

AQuitanicæ sunt [1] Ambilitri, [2] Anagnutes, Pictones, a Santones [3] liberi, cognomine Vbisci, Aquitani, vnde nomen prouinciæ, Sediboniates. Mox in oppidum contributi conuenæ, Begerri, [4] Tarbeli quatuorsignani, Cocosates sexsignani, Venami, [5] Onobrisates, Belendi, saltus Pyrenæus. Infráque Monesi, Osquidates montani, [6] Sibyllates, Camponi, Bercorates, [7] Bipedimui, [8] Sassumini, Vellates, Tornates, Consoranni, Ausci, Elusates, Sottiates, Osquidates campestres, Succasses, Latusates, Basabocates, Vasſci, Sennates, Cambolectri, Agesinates Pictonibus iuncti. Hinc Bituriges liberi, qui Cubi appellātur. Dein Lemouices, Aruerni liberi, [9] Gabales. Rursus Narbonensi prouinciæ contermini Rutheni, * Cadurci, Antobroges, b Tarnéque amne discreti à Tolosanis Petrogori. Maria circa oram, ad Rhenum Septentrionalis Oceanus, inter Rhenum & Sequanam Britannicus, inter eum & Pyrenæum Gallicus. Insulæ complures Venetorum, quæ & Veneticæ appellantur, & in Aquitanico sinu [10] Vliarus.

1 Lege Ambilitates, putóque vocem hanc tractam è superiori capite huic insertam imprudentia.
2 Aginnates.
3 liberi, Beturi cognomine, &c. Chiff.
4 Tarbelli. Chiff.
5 Olobrisates. V.
6 Sibulates. Cæsar.
7 Pinpedunni Chi.
8 Lassunni, Chiff.
9 Gabali. vide cap. 42. lib. 11.
** Cadurci: Nitiobriges Tarne amne discreti à Tolosanis Patrocorij Io. Scalig.*
10 Vliarus. M. &c Fuxēse exem. l'isle d'oleron.

ANNOTATIONES.

a Lego Santones, Bituriges, cognomine Vibisci, seu Viuisci, seu Bibisci: tot enim modis olim scripserunt. Porrò sic Burdegalenses vocati sunt ad aliorum differentiam. Burdegalæ nunc extat inscriptio hæc. AVGVSTO SACRVM, ET GENIO CIVITATIS BIT. VIV.

b Tarnis *le Tar*. Celebres in ea prouincia fluuij, Tarnis, Duranius, *la Dordonne*, Olda, *Loda*, Aturrus vel Atyr, Tarbellam præfluens, *L'Ardor*, Lucanus.

— & ripas Atyri, quem littore curuo
Molliter admissum claudit Tarbellicus Ancon.

Citerior Hispania. CAP. XX.

A Pyrenæi promontorio Hispania incipiō angustior nō Gallia modò, verùm etiam semetipsa, vt diximus, immensum [1] quantum hinc Oceano, illinc Iberico mari comprimentibus. Ipsa Pyrenæi iuga [2] ab exortu æquinoctiali fusa in occasum brumalē, breuiores latere septentrionali quàm meridiano Hispanias faciunt. Proxima ora citerioris est, [3] eiusdémque Tarraconensis [4] situs, à Pyrenæ [5] per Oceanum Vasconum saltus: Olarso, Vardulorum oppida Morosgi, Menosca, Vesperies, Amanum portus, vbi nunc Flauiobriga, colonia ciuitatum ix. Regio Cantaborum, flumen [6] Sada, portus Victorię Iuliobrigensium. Ab eo loco fontes Iberi quadraginta millia passuum. Portus * Blendium, [7] Origeni mistis Cantabris. Portus eorum [8] Vesei, Veca. Regio Asturum, Noega oppidum, in peninsula Pesici. & [9] deinde conuentus Lucensis, à flumine Nauilubione, Cibarci, [10] Egouarri cognomine Namarini, Iadoni, Arrotrebæ, promontorium Celticum. a Amnes Florius, Nelo, Celtici cognomine Neriæ, supérque Tamarici, quorum in peninsula tres aræ Sestianæ Augusto dicatę, Copori, oppidū Noela. Celtici cognomine Præsamarci, Cileni. Ex insulis nominandę, Corticata, & Aunios. A Cilenis, conuētus Bracarum, Heleni, [11] Grauij, castellum Tide, Græcorum sobolis omnia. Insulæ Cicæ, Insigne oppidū Abobrica. Minius amnis iiij. M. pass. ore spatiosus, [12] Leuni, Seurbi, Bracarum oppidum Augusta, quos supra Gallecia. Flumen, Limia. Durius amnis ex maximis Hispaniæ, ortus in [14] Pelendonibus, & iuxta Numantiam lapsus; dein per Areuacos Vaccæósque, disterminatis ab Asturia [15] Vettonibus, à Lusitania Gallæcis, vbi quoque Turdulos à Bracaris arcens. Omnisque dicta regio à Pyrenæo metallis referta, auri, argenti, ferri, plumbi, nigri albíque.

1 Cuntum P.
2 ab exortu brumali fusa in occasum æquinoctialem Pint.
3 eius quoque M.
4 situs constat. a.
5 prope. M.
6 Sanga. Vet. M.
** Blēdium. Chiff.*
7 Origeni, Coniaci Cātabri ex Strabo. lib. 3.
8 Vescinesca Ptolomæo Viuesca. Pint.
9 Et inde. V.
10 Aquiarri. Chiff.
11 Gronij. Vet.
12 Lebuni. Vet.
13 T[illegible] dom[illegible] V.
1[illegible] [illegible]ni[illegible] Vet.

ANNOTATIO.

a Multa ex hoc loco in proximum & tertium caput perperam videntur traiecta, ex rerum serie, locorúmque ipsorum situ municipiis suis restituenda. Consule Castigationes Ferdinandi Pintiani.

Lusitania. CAP. XXI.

A Durio Lusitania incipit, Turduli veteres, Pesuri, flumen [1] Vacca. Oppidum Talabrica. Oppidum & flumen [2] Minium Oppida [3] Conimbrica, [5] Colippo, * Eburo, [5] Britium. Excurrit deinde in altum vasto cornu promontorium, quod alij Artabrum appellauêre, alij Magnum, multi Olyssiponense, ab oppido, terras, maria, cęlum disterminans. Illo finitur Hispaniæ latus, & à circuitu eius incipit [6] frons.

1 Barcia. Ort. Vagia. M. Chiff.
2 Eumenium. Vet. M. Æminiuro Vet.
3 Cinumbriga. M. Tol.
5 Ositipo. Vet.
** Eburobritium vno vocabulo. Or.*
5 Britoleum. Vet Britiicum. M.
6 frons septentrionis. Hinc Oceanus &c. Mallem ita vt Septentrionis vox ad cap. præcedens pertineat.

Insulæ in Oceano. CAP. XXII.

SEptentrio hinc Oceanúsque [1] Gallicus, Occasus illinc & Oceanus Atlanticus. Promōtorij excursum [2] lx. M. prodidêre, alij xc. M. pass. Ad Pyrenæum inde non pauci xii. quinquaginta millia, & ibi gentem Artabrum, quæ

1 Calaicus. Chiff.
2 xl. Vet.

quæ nunquam fuit, manifesto errore. Arrotrebas enim, quos antè Celticum diximus promontorium, hoc in loco posuêre literis permutatis. Erratum & in amnibus inclytis. Ab Minio quem suprà diximus, cc. M. passuum (vt autor est Varro) abest Aeminius, quem alibi quidam intelligunt, & [3] Limæam vocant, obliuionis antiquis dictus, multúmque fabulosus. Ab Durio Tagus cc. M. pass. interueniente Munda. Tagus auriferis harenis celebratur. Ab eo clx. M. pass. promontorium Sacrum è media propè Hispaniæ fronte prosilit. XIIII. M. passuum inde [4] ad Pyrenæum medium colligi Varro tradit. [5] Ab Ana verò, quo Lusitaniam à Bætica discreuimus, [6] ccxxvj. M. pass. A Gadibus cij. M. passuum additis. Gentes, Celtici, [7] Varduli, & circa Tagum Vettones. Ab Ana ad Sacrum, Lusitani: oppida memorabilia à Tago in ora, Olyssipo equarum è Fauonio vento conceptu nobile, Salacia cognominata. Vrbs imperatoria, Merobrica: promontorium Sacrum, & alterum [8] Cuneus. Oppida, Ossonoba, Balsa, Myrtilis. Vniuersa prouincia diuiditur in conuentus tres, Emeritensem, Pacensem, Scalabitanum. Tota populorum [9] xlv. in quibus coloniæ sunt quinque, municipium ciuium Ro. vnum: Latij antiqui tria: Stipendiaria, xxxvj. Coloniæ, Augusta Emerita, Anæ fluuio apposita, Metallinensis, Pacensis, Norbensis, [10] Cæsariana cognomine. Contributa sunt in eam Castra Iulia, Castra Cæcilia. Quinta est [11] Scalabis, quæ Præsidium Iuliū vocatur. Municipium ciuium Roman. Olyssippo, Felicitas Iulia cognominatum. Oppida veteris Latij Ebora, quod item Liberalitas Iulia: & Myrtillis ac Salacia, quæ diximus. Stipendiariorū, quos nominare non pigeat, [12] præter iam dictos in Bæticæ cognominibus, Augustobrigenses, [13] Ammienses, [14] Aranditani, [15] Axabricenses, [16] Balsenses, [17] Cæsarobricenses, Caperenses, Caurenses, Colarni, Cibilitani, Concordienses, qui & Boccori, [18] Interausenses, Lācienses, Mirobrigenses, qui Celtici cognominantur, [19] Medubricenses, qui Plumbarij, Ocelenses [20] qui & Lancienses, Turduli qui Barduli & Tapori. Lusitaniam cum Asturia & [21] Gallæcia patere lōgitudine cccccxl. M. pass. latitudine ccccc. xxxvj. M. Agrippa prodidit. Omnes autem Hispaniæ, à duobus Pyrenæi promontoriis per maria, totius oræ circuitu pass. [22] XXIX. M. colligere existimantur, ab aliis [23] XXVII. mil. Ex aduerso [24] Celtiberiæ complures sunt insulæ, [a] Cassiterides dictæ Græcis à fertilitate plūbi: & è regione Arrotrebarum promontorij, Deorum sex, quas alicui fortunatas appellauêre. In ipso verò capite [25] Bæticæ, ab ostio freti pass. [26] lxxv. mil. Gadis longa (vt Polybius scribit) xij. mil. lata iij. mil. pass. Abest à continente proxima parte minus [27] passus dcc. reliqua plus septem M. Ipsius spatium [28] xv. M. pass. est. Habet oppidum ciuium Romanorum, quod appellatur [29] Augusta vrbs Iulia Gaditana. Ab eo latere, quo Hispaniam spectat, passibus ferè centum, altera insula est longa iij. M. pass. mil. lata, in qua prius oppidum Gadium fuit. Vocatur ab Ephoro & Philistide, [30] Erythia, à Tymæo & Sileno Aphrodisias, ab indigenis Iunonis. Maiorem Timæus [31] [b] Cotinusem apud eos vocatam ait, [32] nostri Tartesson appellant, [33] Pœni Gadir, ita Punica lingua septem significante. [34] Erythia, dicta est, quoniam Tyrij ab [35] origine eorum orti ab [c] Erythræo mari ferebātur. In hac Geryones habitasse à quibusdam existimatur, cuius armenta Hercules abduxerit. Sunt qui aliam esse eam, & contra Lusitaniam arbitrentur, eodémque nomine quondam ibi appellatam.

3 Letheum vocant ab obliuione antiquis dictum, multúmque fabulosum. 4 & ad Pyrenæum medium colligit vt Varro tradit. Vet. 5 Ad Anam. M. Tol. 6 cxxi. Tol. Chiff. 7 Turduli. Vet. 8 Caneus. M. Chiff. 9 xlvi. M. 10 Cæsarina. Chif. 11 Sallabis. Chiff. 12 præter iam dictos in Bætica cognomines. Suprà lib. 3. c. 1. 13 Emienses M. 14 Aranitani. Vet. Pranitani. M. 15 Taxabricenses. 16 Blaccēses. 17 Cæsarobrīses. M. Chiff. 18 Interansenses. M. Chif. 19 Medubrigenses. M. Chiff. 20 hæc duo vocabula, qui & in Man. non habentur. 21 Gallicia. Chiff. 22 xxxix. M. duodecies colligere. Vet. xxix. M. xxij. colligere. Chiff. 23 xxvi. Vet. 24 Celtici. Ptol. Celticorum Nerearum. Pint. 25 Bætica, mox ab &c. vet. 26 xxv M. 27 pedes. Chiff. 28 xxv. Pint. 29 Augustana. Vet.

30 Erythria Vet. 31 Potinussam. Chiff. alij Putinussam à ~~puteu vocatam.~~ 32 Post Tirij Tartesson appellauêre. V. 33 Pœnij Gadiraza. Nam Gadir Punica lingua septem significat. Baptista Ægnatius ca. 15. Racem. 34 Erythria. V. 35 aborigenes. Pint.

ANNOTATIONES.

a Vicinæ sunt Maderæ, & aliis Fortunatis. Hodie Insula corui marini: Insula Cuniculi: Diuus Georgius: Auentura: Insula columbi: Basil. Capraria: Onus. Ptolomæus Galetiæ proximas esse tradit: Plinius & Mela, Celtiberiæ: falsò vterque: cùm à continente multùm absint, vt verè Strabo scripsit, à fuscis hominibus habitatæ. Rectè tamen is non censuit Aquilonias esse, cùm ad occidentem spectent. Alii eas nominant, *le Stellæ: San Martino: Flama: Saluoro: Emisido.*

b Qui legunt Cotinusam, dictam volunt ab Oleastris, vt Ericusam ab Erica, Rhamnuntem pagum à Rhamno, Cerasunta à Cerasis, Myrtinusios, à myrto. Auenius:

Gadir prima fretum solida supereminet arte,
Attollitque caput geminis inserta columnis.
Hæc Cotinusa prius fuerat sub nomine prisco,
Tartessúmque dehinc Tyrij dixere coloni.
Barbara quinetiam Gades hanc lingua frequentat:
Pœnus quippe locum Gadir vocat vndique septum

ἡ γάδειρα, vel τὰ γάδειρα, Eustathio in Dionysium dicitur, quasi γῆς δειρα, terræ ceruix.

c Vide Strabonem lib. 16. Dionysium in Periplo.

Vniuersæ Europæ mensura.

CAP. XXIII.

PEracto ambitu Europę, reddenda cōsummatio est, ne quid non in expedito sit, noscere volentibus. Longitudinem eius Artemidorus atque Isidorus, à Tanai vsque Gades [1] L. XXXIII. xiiij. M. prodiderunt. Polybius latitudinem Europæ ab Italia ad Oceanum scripsit [2] XI. M. quinquaginta esse, etiam tum incomperta magnitudine eius. Est autem ipsius Italiæ (vt [a] diximus) [3] XII. XX. M. ad Alpes. Vnde per Lugdunum ad portum Morinorum Britannicum, quà videtur mensuram agere Polybius XI. M. lxviij. Sed certior [4] mensura ac longior ad Occasum Solis æstiui ostiúmque Rheni, per castra legionum Germaniæ ab iisdem dirigitur Alpibus [5] XII. xliij. M. pass. Hinc deinde Africa atque Asia dicentur.

1 L. xxxvj. Chiff. 2 xx. Pint. 3 xi. c. lxviij. Vet. 4 mensura. ccc. long. Salm. 5 xi. M. xviij. Pint. aliis xvi. c. xviij.

ANNOTATIO.

a supra cap. 5. 3. Item ex Solino & Martiano.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE.

LIBER QVINTVS.

Africæ descriptio.

FRICAM Græci Libyam appellauêre,[1] quà mare ante eam Libycũ incipiens Ægyptio finitur. Nec alia pars terrarum pauciores recipit sinus,[2] longè ab Occidente litorũ obliquo spatio. Populorum eius oppidorúmque nomina, vel maximè sunt ineffabilia: præterquam ipsorum linguis, & aliàs castella fermè inhabitant.

1 & mare ante eam Libycum: Ægypto (Ægyptio. Chiff.) finitur.
2 longè ab occid. hæc videntur superuacua.

Mauritania. CAP. I.

PRincipio terrarum Mauritaniæ appellantur vsq; ad C. Cæsarem Germanici filium regna, sæuitia eius in duas diuisæ prouincias. Promontoriũ Oceani extimum Ampelusia nominatur à Græcis. Oppida fuêre,[1] Lissa,[2] Cotes vltra columnas Herculis: nũc est Tingi, quondam ab Antæo conditum: posteà à Claudio Cæsare, cùm coloniam faceret, appellatum Traducta Iulia. Abest à Belone oppido Bæticæ proximo[3] traiectu xxx. M. p. Ab eo xxv. M. p. in ora Oceani, colonia Augusti Iulia Constantia,[4] Zilis regum ditioni exempta, & iura[5] in Bæticam petere iussa: & ab ea xxxij. M. p. colonia à Claudio Cæsare facta Lixos, vel fabulosissimè ab antiquis narrata. Ibi regia Antæi certamenq; cum Hercule, & Hesperidum horti. Affunditur[7] autẽ[8] huic æstuarium è mari flexuso meatu, in quo[9] draconis custodiæ instar fuisse nunc interpretantur. Amplectitur intra se insulam, quam solam è vicino tractu aliquanto excelsiore, non tamen æstus maris[10] inundat. Extat in ea & ara Herculis, nec præter oleastros aliud, ex narrato illo aurifero nemore. Minus profectò mirentur portẽtosa Græciæ mendacia, de iis & amne Lixo prodita, qui cogitent nostros nuper paulo minus monstrifica quædam de iisdem tradidisse: præualidam hanc vrbem, maioremque Carthagine magna: prætereà ex aduerso eius sitam, & propè immenso tractu ab Tingi: quæq; alia Cornelius Nepos[11] auidissimè credidit. Ab Lixo xl. M. in mediterraneo altera Augusti colonia est Babba, Iulia Campestris appellata: & tertia Banasa lxxv. M. Valẽtia cognominata. Ab ea xxxv. M. p. Volubile, oppidum tantundem à mari vtroque distans. At in ora à Lixo l. M. amnis.[12] Subur, præter Banasã coloniam defluens,[13] magnificus & nauigabilis. Ab eo totidem M. p. oppidum Sala, eiusdem nominis fluuio impositum, iam solitudinibus vicinũ, elephantorúmque gregibus infestum, multò tamen magis Autololum gente, per quã iter est ad montem Africæ, vel fabulosissimũ, Atlantem. E mediis hunc harenis in cælum attolli prodiderunt, asperum, squallentem, quà vergat ad litora Oceani, cui cognomen imposuit: eundem opacum, nemorosúmque, & scatebris fontium riguum, qua[14] spectat Africam, fructibus omnium generum spontè ita subnascentibus, vt nunquã[15] satietas voluptatibus desit. Incolarum neminem interdiu cerni: silere omnia, haud alio, quam solitudinum, horrore: subire tacitam religionem animos propius accedentium,* prætérque horrorem, elati super nubila, atque[16] in vicinam lunaris circuli.[17] Eundémque noctib. micare crebris ignibus, Ægipanum Satyrorúmque lasciuia impleri, tibiarum, ac fistulæ cantu, tympanorúmque & cymbalorum sonitu strepere. Hæc celebrati autores prodidêre, præter[18] Herculi & Perseo laborata ibi. Spatium ad eum immensum incertúmque. Fuêre & Hannonis Carthaginiensium ducis commentarij, Punicis

1 Lixa. V.
2 & Cotta. Chiff.
3 in Ch. nõ legitur.
4 Zubili. V. Zulis. M.
5 non legitur in Ch.
6 delet. in Ch
7 etiã M.
8 in Ch. del.
9 dracones. Chiff.
10 inundant. Vet. & Man.
11 audacissimè. Vet.
12 Sububa V. & M. Sububus. Chiff
13 munificus. Vet.
14 spectet. Chiff.
15 satias. Chiff.
** prætérquã terrorem. Chiff.*
16 Vicina. Chiff.
17 quæ in Man veteri & Ch. delet.
18 Herculis & Perses. M.

Punicis reb. florentissimis explorare ambitũ Africæ iussit: quem secuti plerique è Græcis, nostrisque[19] ad alia quædam fabulosa, & vrbes multas ab eo conditas ibi prodidêre, quarum nec memoria vlla, nec vestigium extat. Scipione Æmiliano res in Africa gerẽte, Polybi[9] Annalium conditor, ab eo accepta classe, scrutandi illius orbis gratia circumuectus, prodidit à monte eo ad Occasum versus saltus plenos feris, quas generat Africa ad flumen Anatin[20] ccccLxxxv. M.p. Ab eo Lixum ccv. M. pass.[21] Agrippa Lixum à Gaditano freto cxii. M. pass. abesse. Inde sinum, qui vocetur[22] Saguti. Oppidum in promontorio Muleiacha. Flumina,[23] Subur, & Salam. Portum Rutubis à Lixo[24] cccxiij. M. pass. Inde promontoriũ Solis: portum Risardir, Gætulos[25] Autololes, flumen[26] Cosenum, gentem[27] Scelatitos & Masatos. Flumen Masatat, flumen Darat, in quo crocodilos gigni. Deinde sinum dcvj. M. pass. includi Barce promontorio excurrente in Occasum, quod[28] appellatur Surrentium. Posteà flumen Palsum, vltra quod Æthiopas Perorsos, quorũ à tergo* Pharusias. Iis iungi mediterraneo, Gætulos Daras. At in ora Æthiopas Daratitas, flumen Bamborum, crocodilis & [a] hippopotamis refertum. Ab eo montes perpetuos vsque ad eum, quem Theôn[b] ochema[29] dicemus. Inde ad promontorium[30] Hesperium nauigatione dierum ac noctium x. in medio eo spatio Atlantem locauit, à cæteris omnibus in extremis Mauritaniæ proditũ. Romana arma primùm, Claudio principe in Mauritania bellauêre, Ptolomæum regem à C. Cæsare interemptum vlciscente liberto Ædemone,[31] refugientibúsque barbaris ventum constat ad montem Atlantem. Nec solùm consulatu perfunctis, atque è Senatu ducibus, qui tum res gessêre, sed equitibus quoque Rom. qui ex eo præfuêre ibi, Atlantem penetrasse in gloria fuit.[32] Quinque sunt (vt diximus) Ro. coloniæ in ea prouincia,[33] peruiúmque famæ videri potest. Sed id plerunque fallacissimum experimento deprehenditur, quia dignitates, cum indagare vera pigeat, ignorantię pudore mentiri non piget: haud alio fidei proniore lapsu, quam* vbi falsæ rei grauis autor existit. Et quidem minus miror incomperta quædam esse equestris ordinis viris, iam verò &[35] senatorij, nil demirantibus quàm luxuriam, cuius efficacissima vis sentitur atque maxima, cùm ebori [c] citróque syluæ exquirantur, omnes scopuli Gætuli muricibus ac purpuris. Indigenæ tamen tradũt in ora ab Sala centũ quinquaginta mil. p. flumen[36] Asanam marino haustu, sed portu spectabile: mox amnem quem vocant[37] Fut, ab eo ad Dyrin (hoc enim Atlanti nomen esse eorum lingua conuenit) ducenta mil. pass. interueniente flumine, cui nomen est Vior. Ibi fama,[38] exstitere[39] circà vestigia habitati quondam soli, vinearum palmetorúmque reliquias. Suetonius Paulinus, (quem Consulem vidimus) primus Romanorum ducum trangressus quoque Atlantem aliquot millium spatio, prodidit de excelsitate quidem eius, quæ cæteri: imas radices densis altísque repletas syluis, incognito genere arborum, proceritatem spectabilem[39] esse enodi nitore, frõdes cupressis [d] similes, prætérque grauitatem odoris, tenui eas obduci lanugine: quibus addita arte, posse, quales è bombyce, vestes confici. Verticem altis etiam æstate operiri niuibus. Decumis se eò peruenisse castris, & vltrà ad [e] fluuium, qui Niger[40] vocatur, per solitudines nigri pulueris eminẽtibus interdum velut exustis cautibus, loca inhabitalia feruore, quanquam hyberno tempore[41] experto. Qui proximos inhabitent saltus, refertos elephantorum ferarúmque & serpentium omni genere, Canarios appellari. Quippe victum eius animalis promiscuum his esse, &[42] diuidua ferarum[43] viscera. Iunctam Æthiopum gentem, quos Perorsos vocant, satis constat. Iuba Ptolomæi pater, qui primus vtrique Mauritaniæ imperauit, studiorum claritate memorabilior etiam, quàm regno, similia prodidit de Atlante: præterque gigni ibi herbam euphorbiam nomine, ab inuentore medico suo appellatam. Cuius lacteum succum miris laudibus celebrat in claritate visus, contráque serpentes, & venena omnia: priuatim dicato volumine. Et satis supérque de Atlante.

ANNOTATIONES.

a Vide de hoc animali, quod autor tradit lib. 8. capit. 25. 7.
b θεῶν ὄχημα, Deorum vehiculum, currus.
c Locus hic ostendit capit. 15. 16. pro citro legendum perpetuò Cedrum.
d Vide cap. 15. 13.
e Infra cap. 8. flumen appellat.

Tingitania Prouincia. CAP. II.

Tingitaniæ prouinciæ longitudo clxx. M.[1] pass. est.[2] Gentes in ea, quondam præcipua Maurorum, vnde nomen[3] prouinciæ, quos plerique Maurisios dixerunt. Attenuata bellis, ad paucas[4] recidit familias. Proxima illi * Massæsulorũ fuerat, sed simili modo extincta est. Getulæ nunc tenent gentes, Banurri, multóque validissimi Autololes: & horum pars quondam Vesuni, qui auulsi his, propriam fecêre gentem, versi ad Æthiopas. Ipsa prouincia, ab Oriente, montosa, fert elephantos.[5] In Abila quoque monte, & quos Septem fratres à simili altitudine appellant: * ij freto imminent iuncti Abilæ. Ab his ora interni maris. Flumen Tamuda nauigabile, quondam & oppidum. Flumen[6] Laud, & ipsum nauigiorum capax.[7] Rusardi oppidum & portus, Maluana fluuius nauigabilis, Siga oppidum ex aduerso * Malachæ in Hispania sitæ, Syphacis regia, alterius iam Mauritaniæ. Nanque diu regum nomina obtinuêre, vt Bogudiana appellaretur extima: itémque Bocchi, quæ nunc Cæsariensis. Ab ea portus Magnus à spatio appellatus, ciuium Romanorũ oppidum, amnis [a][8] Mulucha, Bocchi Massæsulorúmque finis. Quiza xenitana peregrinorum oppidum, Arsennaria Latinorum, tribus millibus passuum à mari.[8] Cartenna colonia Augusti, legio secunda. Item colonia eiusdem, deducta cohorte prætoria, Gunugi, promontorium Apollinis. Oppidúmque ibi celeberrimum Cæsarea, anteà vocitatum Iol, Iu-

19 & alia quidem M. V. CH.
20 cccclxvi Salm. M. Marcianus. Ch.
21 Agrippa Lixum hæc duo vocabula in manusc. non leguntur.
22 Sagiei. M. CH
23 Subuhũ & Salat. CH.
24 cccxxij. CH.
25 Autoteles. M.
26 Vosenũ. V. CH.
27 Salatitos (à fluuio paulo antè memorato) Pint.
28 appellat. (Iub. Poly.) Tol.
* Tarusios. CH.
29 dicimus. CH.
30 Hesperũ. Pint.
31 profugiẽtibus.
32 Hæc verba: Quinque sunt (vt dix.) Rom. Col. in ea pro. Pint ad ea pertinere censet ad initium capitis sequẽtis.
33 peruiũque fama. M.
* ore. CH.
35 senatum intrãtibus. CH.
36 Asamã. Vet.
37 Phthut. Vet.
38 extare. CH.
39 certa vestigia.
39 esse in M. non legitur, nec in CH.

40 vocaretur. CH.
41 expertus, M. Vet.
42 diuisa, Vet.
43 Viscera iuncta Æthiopum gente. CH.
1 pass. est. Quinque sunt, vt diximus) Ro. Coloniæ in ea prouincia. Pint.
2 & gens in ea quondam præcipua Maurorum. Ex Antiq. cod.
3 in M. d. & CH.
4 rediit. V.
* Massiliorum. M. V.
5 in Abila monte, & iis quoque quos septẽ. Vet.
* freto imminens, iũcti Abilæ. CH
6 Lauth. Tol.
7 Rusadir (Rursus Addir CH.) oppidũ & portus amnis Mulucha Bocchi Massæsulorúmque finis. Nãq. diu regũ nomina obtinuêre, vt Boguiana appellaretur extima: item Bocchi quæ nunc Cæsariensis. Maluæ fluuius nauigabilis. Syga oppidum ex aduerso Malachæ in Hispaniæ sitæ Syphacis regia, alterius iam Mauritaniæ. Ab ea portus Magnus à spatio appellatus, ciuium Rom oppidum. Quiza xenitana, &c. Sic legit Pintianus.
* Maleæ. CH.
8 Molocath. Vet. Strab.
8 Carcẽna. Vet.

bæ regia, à Diuo Claudio coloniæ iure donata, eiusdem iussu deductis veteranis. Oppidum nouum, & [9] Latio dato, Tipasa. Itémque à Vespasiano Imperatore eodem munere donatum Icosion. Colonia Augusti Rusconiæ, Ruscurium ciuitate honoratum à Claudio. [10] Ruzasus colonia Augusti. Salde colonia eiusdem. [11] Igilgili, oppidum Tucca impositum mari & flumini Ampsagæ. Intus colonia Augusta, quæ item Succubar, item Tubusuptus. Ciuitates Timici, Tigauæ. Flumina [12] Sardabala, Nabar, gens, [13] Cacurebi, flumen Vsar, gẽs Nabades. Flumen Ampsaga, abest à Cæsarea [14] ducentis trigintatribus millibus passuum. Vtriusque Mauritaniæ longitudo [15] octingentorum triginta nouem mill. Latitudo [16] quadringentorum sexaginta septem millium passuum.

9 Latio donatum.
10 Rusarus Vet.
11 Item Ig. CH. Gilgili M.
12 Sardabala 1. Ancus. Nabar. Pint.
13 Machurebi. Ptol.
14 cccxxij. Marcianus. CH.
15 decies M. xxxvij. Idem CH.
16 ccclxx. vij Tol. M. CH.

ANNOTATIO.

a. Muluchæ memit Sallust. in Iugurth. fol. 67.

Numidia. CAP. III.

AB Ampsaga Numidia est, Masinissæ clara nomine, Metagonitis terra à Græcis appellata: [a] Numidæ verò Nomades à permutandis [1] pabulis, mapalia sua, hoc est, domus [b] plaustris circunferentes. Oppida Cullu, [2] Rusicade, & ab ea quadraginta octo M. passuum in mediterraneo colonia Cirta, Sittianorum cognomine: & alia intus Sicca, liberúmque oppidum Bulla regia. At in ora Tacatua, [3] Hippo regius, flumen Armua. Oppidum [c] [4] Trabracha ciuium Romanorum. Tusca fluuius, Numidiæ finis: nec præter marmoris Numidici, ferarúmque prouentum aliud insigne.

1 papilionibus. Vet.
2 Rusicade. Ab ea. Vet.
3 Hippos. CH.
4 Tacabra cha Tol. Iuuenalis.

ANNOTATIONES.

a Sallustius in Iugurth. de Medis, Persis, Armeniis, Getulisque Africæ populis: *Et quia sæpe tentantes agros, alia atque alia loca petiuerant semetipsi, Numidas appellauêre. Cæterùm adhuc ædificia Numidarum agrestium, quæ mapalia illi vocant prælonga in curuis lateribus tecta, quasi nauium carinæ sunt.* Vide Festũ in voce Numidas. Solin. *Hæc gens plaustris inuecta pabula paßim sequitur.*

b Hoc Scythis tribuit Strabo: ἁμαξοικοὺς ideò eos vocans. Horatius lib. 3. Carminum od. 24. *Campestres melius Scythæ*
Quorum plaustra vagas ritè trahunt domos.

c Iuuenalis: *Quales vmbriferos vbi pandit Tabracha saltus.*

Africa. CAP. IIII.

A Tusca Zeugitana regio, & quæ propriè vocetur Africa, est. Tria promontoria, Candidum, mox Apollinis aduersum Sardiniæ, Mercurij aduersum Siciliæ, in altum procurrentia, duos efficiunt sinus: Hipponensem proximum ab oppido, quod Hipponem [1] dirutum vocant, [a] Diarrhytum à Græcis dictum propter aquarum [2] irrigua. Cui finitimum Theudalis immune oppidum, longiùs à litore. Dein promontorium Apollinis, & in altero sinu Vtica ciuium Romanorum, Catonis morte nobilis, flumen Brada. Locus, Castra Cornelia, colonia [3] Carthago magnæ in vestigiis Carthaginis, colonia Maxulla. Oppida, Carpi, Misua, & liberum Clupea in promontorio Mercurij. Item libera Cutubis, Neapolis. Mox Africæ ipsius alia distinctio. Libyphœnices vocantur, qui Byzacium incolunt. Ita appellatur regio ccl. M. passuum [4] circuitu, fertilitatis eximiæ, cum centesima fruge agricolis fœnus reddente terrâ. Hic oppida libera, Leptis, Adrumetum, Ruspina, Thapsus. inde [5] Thenæ, Macomades, Tacape, [6] Sabrata contingens Syrtim minorem, ad quam Numidiæ & Africæ ab Ampsaga longitudo ccccclxxx. M. passuum. Latitudo, quà cognitum est, cc. M. Ea pars quam Africam appellauimus, diuiditur in duas prouincias, veterem & nouam, discretas fossa, [7] inter Africanum sequentẽ & reges, Thenas vsque perducta, quod oppidum à Carthagine abest [8] ccxvij. M. pass. Tertius sinus diuiditur in geminos, duarũ [b] Syrtium vadoso ac reciproco mari diros. Ad proximã quæ minor est, à Carthagine ccc. M. pas. Polybius tradit. Ipsam [9] cẽtum M. passuum aditu, ccc. M. ambitu. [10] Et terra autem, syderum obseruatione, ad eam per deserta harenis, pérque serpentes iter est. Excipiunt saltus repleti ferarum multitudine, & introrsus elephantorum solitudines, mox deserta [11] vasta, vltráque Garamantes, ab Augylis dierum xij. itinere distantes. Super illos fuêre gens Psylli, super quos lacus Lycomedis, desertis circundatus. Augylæ ipsi medio ferè spacio locantur ab Æthiopia, quæ ad Occidentem vergit, à regione quæ duas Syrtes interiacet, pari vtrinque interuallo, sed litore inter duas Syrtes, ccl. M. passuum. [12] Ibi ciuitas [c] Oeensis Cynips fluuius ac regio. Oppida, Neapolis, Taphra, Abrotonum, Leptis altera, quæ cognominatur magna. Inde Syrtis maior, circuitu dcxxv. aditu autem cccxiij. M. passuum. Inde accolit gens Cisipadum. In intimo sinu fuit ora Lotophagôn, quos quidam [d] Alachroas dixêre, ad [e] Philænorum aras: ex harena sunt eæ. Ab his non procul à continente palus vasta amnem Tritonem, noménque ab eo accipit, [13] Pallantias appellata Callimacho, & citra minorem Sirtim dicta: à multis verò inter duas Syrtes. Promontorium, quod máiorem includit, Borion appellatur. Vltrà [14] Cyrenaica prouincia. Ad hunc finem Africa à fluuio Ampsaga populos [15] xxvi. habet, qui Romano parent imperio. In his colonias vj. præter iam suprà dictas, Vthinam, Tuburbin. Oppida ciuium Roman. xv. ex quibus in mediterraneo dicenda [16] Azuritanum, [17] Abutucense, Aboriense, Canopicum, Chilmanense, Simittuense, Tunusidense, Tuburnicense, Tynidrumense, [18] Tibigense, Vcitana duo, maius & [19] minus, Vagense. Oppidum Latinum vnum Vsalitanum. Oppidum stipendiarium [20] vnum Castris Corneliis. Oppida libera triginta ex quibus dicenda intus Acolitanum, [21] Acharitanum, Auinense, Abziritanum, Canopitanum, [22] Melzitanum, [23] Madaurense, Salaphitanum, Tusdritanum, * Tirencẽse, Tiphicense, Tunicense, Theudense, [24] Tagestense, Tigense, Vlusuburitanum, Vagense aliud, Vigense, * Zamẽse. Ex reliquo numero non ciuitates tantùm, sed pleræque etiam nationes iure dici possunt, vt [25] Natabudes, Capsitani,

1 Dilutũ. Pintiano expungitur.
2 irrigua: item Africanum sequentem à regione. Cui finitimum. Pint.
3 Carthago magna: & in vestigiis. Ch.
4 per circuitum. Ch.
5 Thenæ, Aues, Macomades. CH.
6 Sabatra. CH.
7 inter Africanum sinum & regias Thenas.
8 ccxvi. CH.
9 ferè centum Mela. Strabo verò lib. vlt. aditu lxxv. ambitu cc. M. pass.
10 Est terra hac obseruatione syderum nobilis. V. lego, meabilis. Ad eã per desertas harenas &c.
11 vasta vtrinque. V.
12 Ibis ciuitas Oasẽsis. Manuscrip. Ocensis.
13 Pallanteas Ch.
14 Cyren. promontoria prouincia Ch.
15 dxvi. Sal. Ch.
16 Assuritanum. V.
17 Abitacense (ab oppido Appari) Vet.
18 Tichicẽse. Vet.
19 minus Vagense oppidum. Vet.
20 vnum. A castris Corneliis opp. Vet.
21 Aparitanum. M. Auittense. Vet. Arrizitanum.
22 Melditanum. V. Melizitanum. Ch.
23 Madurense. Vet.
* Thisicense. Ch.
24 Tagasiẽse. V.
* Zyamense Ch.
25 Natabuta Caspitani. Vet.

Capsitani, [26] Misulani, Sabarbares, Massili, Nisiues, Vamacures, Ethini, Mussini, [27] Marchubij, & tota Gætulia ad flumen Nigrin, qui Africam ab Æthiopia dirimit.

26 Musulani, Sabares. Ch.
27 Macrobij.

ANNOTATIONES.

a Hipponis Diarrythi meminit autor infra capitibus 7.9.

b Sallust. in Iugurtha tradit, Leptin oppidum à Sidoniis conditū, situm inter duas Syrtes: quibus nomen ex re inditum. *Nam duo sunt sinus*, inquit, *propè in extrema Africa, impares magnitudine, pares naturâ: quorum proxima terræ præalta sunt: cætera, vti fors tulit, alta: alia in tempestate vadosa &c.* pag. 114.

c Censeo legendum Oasensis, nempe vastis desertis circundata. Oasena Theodosio, in Codice, lib. 9. titulo de Nili aggeribus non rumpend. vide annotationes cap. 9.

d Alochroas à glauco maris colore.

e Vide Sallust. in Iugurth. pag. 114.

Cyrene. CAP. V.

CYrenaica, eadem Pentapolitana regio, illustratur Hammonis oraculo, quod à Cyrenis abest cccc. M. passuum, [a] fonte Solis: vrbibus maximè quinque, Berenice, Arsinoë, Ptolemaide, Apollonia, ipsa [b] Cyrene. Berenice in [c] Syrtis extimo cornu est, quondam vocata Hesperidum suprà dictarum, vagantibus Græciæ fabulis. Nec procul ante oppidum fluuius [1] Lethon, lucus sacer, vbi Hesperidum horti memorantur. Abest à Lepti [2] ccclxxxv. M. passuum. Ab ea Arsinoë, [3] Teuchira vocitata, xliij. M. passuum. Et deinde Ptolemais, antiquo nomine Beuce, xxij. M. passuum. Mox ccl. M. promontorium Phycûs per Creticum mare excurrit, distans cccl. M. passuum à Tænaro Laconicæ promontorio. A Creta verò ipsa [4] cxxv. M. post id Cyrene à mari vndecim M. pass. A Chycunte Appolloniam xxiiij. M. pass. ad [4] Cherrhonesum lxxxviij. M. passuum. [5] Vnde [d] Catabathmum [6] ccxvj. M. passuum. Accolunt Marmaridæ, à Paratonij fermè regione ad Syrtin vsque maiorem porrecti. Post eos Araraunceles, & iam in ora Syrtis Nasamones, quos anteà Cesammones [7] Græci appellauêre, ab argumento loci, [8] medios inter harenas situs. Cyrenaicus ager xv. M. pass. latitudine à litore, [9] & arboribus fertilis habetur. Intus eodem spatio frugibus tantùm: mox triginta M. passuum latitudine, & ccl. M. pass. longitudine, lasére modò. Post Nasamones [10] Hasbitę & Macę viuunt. Vltra eos Hammanientes [11] vndecim dierum itinere à Syrtib' maiorib' ad Occidētē & ipsi quaquà versus harenis circūdati: puteos tamē haud difficiles binū fermè cubitorum inueniunt altitudine, ibi restagnantibus Mauritanię aquis. Domos sale montibus suis exciso, ceu lapide, construunt. Ab his ad Troglodytas hyberni occasus plaga dierum [12] iiij. iter, cum quibus commerciū gemmæ tantum, quam carbunculum vocamus, ex Æthiopa [13] vectæ. Interuenit ad solitudines Africæ, supra minorem Syrtin [14] dictas [15] versa Phazania, vbi gentem Phaziniorum, vrbésque Alelen & Cillabam subegimus. Item Cydamum è regione Sabratæ. Ab his mons longo spatio in Occasum ab Ortu tendit, Ater nostris dictus naturâ adusto similis, [16] aut Solis repercussu accenso. Vltra eum deserta: [17] Matelgæ oppidum Garamantum: itémque Debris, [18] affuso fonte, à medio die ad mediam noctem aquis feruentibus, totidémque horis ad medium diem rigentibus: clarissimúmque oppidum [19] Garama caput [e] Garamantum: omnia armis Rom. superata, & à [f] Cornelio Balbo triumphata, [20] vnius omnium externo curru & Quiritium iure donato: quippe Gadibus [21] nato ciuitas Roman. cum Balbo maiore patruo data est. Et hoc mirum, suprà dicta oppida ab eo capta, autores nostros prodidisse. Ipsum in triumpho pręter Cydamum & Garamantum, omnium aliarum gentium vrbiúmque nomina ac simulacra duxisse, quæ iêre hoc ordine: [22] Tabidium oppidum, Niteris natio, Negligemela oppidum, Bubeium natio, Vel, oppidum, Enipi natio, Thuben oppidum, mons nomine Niger: Nitibrum, Rapsa, [23] oppida: [24] Discera natio, Debris oppidum, flumen Nathabur, Tapsagum oppidum, [25] Nannagi natio, Boin oppidum, Pege oppidum, flumen Dasibari. Mox oppida continua, Baracum, [26] Buluba, Alasi, [27] Balsa, [28] Galla, [29] Maxala, [30] Zizáma. Mons Gyri, in quo gemmas nasci [31] titulus præcessit. Ad Garamātas iter inexplicabile adhuc fuit, latronibus gentis eius, puteos (qui sunt non altè fodiendi, si locorum notitia adsit) harenis operientibus. Proximo bello, [32] quod cum Oeensibus gessêre initiis Vespasiani Imperatoris, compendium vię quatridui deprehensum est. Hoc iter vocatur, Præter caput saxi. Finis Cyrenaicus [g] Catabathmos appellatur, oppidum & vallis repentè conuexa. Ad eum terminum Cyrenaica Africa [33] à Syrti minore decies centena lx. M. passuum in longitudine patet: in latitudine, qua cognitum est, [34] dccc.

1 Lethè. Ve.
2 ccclxxv. M. V. Marcia. & CH.
3 Taucheїa. Vet.
4 ccxxv. M. ipso etiā Plinio teste, supra lib. 4. cap. 12.
4 à Cherroneso.
5 Inde Catabathmus.
6 ccvi. CH.
7 Grai. CH.
medio. CH.
9 & in Man. & veteribus deles.
10 Abyta. Vet.
11 xij. CH.
12 vij. itinere. M. Ch.
13 inuecta. Ch.
14 dictam. CH.
15 vrbs. Ve.
16 velut Solis repercussu accensus.
17 Mons Talgæ. Ch.
18 effuso.
19 Garamana. Vet.
20 vni omnium. V. alius vno omnium externorum.
21 genito. CH.
22 Thabudis. Ptole. Tabudiū. Ch.
23 oppidum Ch.
24 Viscera. CH.
25 Dannagi. Ch.
26 Buba. CH.
27 Galsa.
28 Balla. V.
29 Mazala.
30 Cyzama. M.
31 Titus predidit. V. M.
32 quod cū Oeensibus Romani gessere auspiciis Vespasiani.
33 à Syrti maiore dcc. M. pass. in longitudine patet. Qua cognitum est, decies centena lx. M. ex ipso Plinio. Pinet & Tol adstipulantib.
34 dcccx. CH.

ANNOTATIONES.

a supra lib. 2. cap. 103. Fontem Solis Troglodytis assignat, vt hic locus ex illo videatur emendandus, vel contra.

b Cyrene est colonia Thereōn: ac deinceps duæ Syrtes intérque eas Leptis: deinde Ar. Philenōn quem locum Aegyptum versus finem imperij habuere Carthaginenses: Sallust. pag. 67. Huius Battas ἰσχνόφωνος καὶ τραυλός, conditor fuit post diuturnos labores illic positis sedibus. Ouid. in Ibin.

Conditor vt tardè blæsus cognomine Cyrrhæ
Orbis in innumeris inueniare locis.

Leopardus cap. 11. 3.

c De vtraque Syrti maiore & minore vide Strab. lib. 17. fol. 792.

d Lege Sallust. in Iugurtham pag. 65. in diuisione orbis: & pag. 67. *Vbi ad Catabathmum, qui locus Aegyptum ab Africa diuidit, &c.*

e Strab. vltra Getuliam est Garamantum regio, quę cum illa pariter progreditur, vnde Carchedonij lapilli afferuntur.

f De isto Cornelio multa posthac cap. 43. 7.

g Sallust. Iug. 65. *ab ortu, soli decliuis latitudo, quem locum Catabathmon incolæ appellant.*

Libya Mareotis. CAP. VI.

EA quæ sequitur regio, [a] Mareotis Libya [1] appellatur, Ægypto contermina. Tenent [2] Marmaridæ, Adyrmachidæ, dein Mareotæ. Mensura à Catabathmo ad Paretonium

1 deletur in Ch
2 Marmaricæ. Pinet.

lxxxvj.M.passuum. In eo tractu vicus Apis interest, nobilis religione Aegypti locus. Ab eo Parętonium [3] xij. M. passuum. Inde Alexandriam [4] centum M. passuum: latitudo clxix. est. Eratosthenes à Cyrenis Alexādriam terrestri itinere ccccclxxv. M. prodidit. Agrippa totius Africæ à mari Atlantico cum inferiore Aegypto xxx.[5] xl.M. passuum [6] longitudinem. Polybius & Eratosthenes diligentissimi existimati, ab Oceano ad Carthaginem magnam [7] xvi. M. passuum: ab ea [8] Canopicum Nili proximum ostium xvi. M. p.[9] xxx. fecerunt. Isidorus à Tingi Canopum xxxv.xcix. M. passuum: Artemidorus xl. minus, quàm Isidorus.

3 lxij. Ma. CH.
4 cc. M. ex vetust. cod. & Marciano.
5 lxxx M. Vet. Man. & CH
6 lōgitudinem posuit. Vet. ad.
7 Vetust. cod. xi. M. pass. adstipulante Marciano.
8 passuum. Ab ea ad Canopicū. Vel, Ab ea ad Canopicum Nili proximum ostio.
9 lxxxviij. Vet.

ANNOTATIO.

a eius regionis vinum Mareôticum celebre fuit. Plautus in Cassina Libycum florem appellauit: *Nisi* (inquit) *hæc miraculosè vspiam percussit more Libyco*. Turnebus c.12. li.8. aduers.

Insulæ circa Africam, & ex aduerso Africæ. CAP. VII.

INsulas non ita multas complectuntur hæc maria. Clarissima est Meninx,[1] longitudine xxxv. M. passuum, latitudine xxv. ab Eratosthene Lotophagitis appellata. Oppida habet duo, Meningem ab Africæ latere, & altero [2] Thoar, ipsa à dextro Syrtis minoris promontorio passibus [3] cc. sita. Ab ea centum M. pass. contra læuum Cercina, cum vrbe eiusdem nominis libera, longa xxv. M. passuum, lata dimidium eius, vbi plurimum, [4] ac in extremo non plus quinque M. passuum. Huic perparua, Carthaginem versus, Cercinitis ponte iungitur. Ab his quinquaginta M. ferè passuum [5] Lopadusa, longa vj. M. pass. Mox Gaulos & Galata, cuius terra scorpionem, dirum animal Africæ, necat. Dicuntur & in Clupea emori, cuius ex aduerso [6] Cosyra cum oppido. At contra Carthaginis sinum [7] duo [a] Ægimori àre, scopuli verius, quàm insulæ, inter Siciliam maximè & Sardiniam. Autores sunt, & has quondam habitatas subsedisse.

1 longitudine xxv. M. pass. latitudine xxij. M. CH.
2 Thorar. M.
3 mille quingentis Tol. Man. Strab. hanc continenti iunxit.
4 at in. V. M.
5 Lipadusa CH.
6 Cossyria. Vet. Cossoracum oppidū. CH.
7 dua Aegemo, Aerea M. alij, Ærea vel, Ara. alij, Agata & Torichiæ alij, Aegimori & Ara. de Aris Virg. 1. Aen Saxa vocāt Itali mediis qua in fluctibus Aras.

ANNOTATIO.

a Ptolomæo Æginus vel Ægimonis, hodiè *Isola di Trabacha*, sita inter Galatam insulam, hodie Garitam, & Trabracham oppidum Aphricæ. Ad Ægi murum M. Fab. Buteo cons. Rom. nauali prælio Carthaginenses vicit.

Aethiopes. CAP. VIII.

INteriori autem ambitu Africæ ad Meridiem versus, supérque Getulos interuenientibus desertis, primi omnium Libyęgipsij, deinde[1] Leucæthiopes habitant. [a] Super eos Æthiopum gentes Nigritæ, à [2] quo dictum est flumine: Gymnetes, [3] Pharusi, & iam Oceanum attingentes, quos in Mauritaniæ fine diximus, Perorsi. Ab his omnibus vastæ solitudines Orientem versus, vsque Garamantes. Augilásque & Troglodytas: verissima opinione eorum, qui desertis Africæ duas Æthiopias superponunt, & ante omnes Homeri, qui [4] bipertitos tradit [b] Æthiopas, ad Orientem Occasúmque [5] versos. Nigri fluuio eadem natura, quæ Nilo, calamum & papyrum, & easdem gignit animantes, iisdémque temporibus augescit. Oritur inter Tareleos Æthiopas, & Oecalicas. Horum oppidum [6] Mauin quidam solitudinibus [7] imposuerunt. [c] Atlantas [8] iuxta eos, Ægipanas semiferos, & Blemmyas, & Gamphasantas, & Satyros, & Himantopodas. Atlantes degeneres sunt humani ritus, si credimus. Nam neque nominum vllorum inter eos appellatio est, & Solem orientem occidentémque dira imprecatione [9] contuentur, vt exitialem ipsis agrisque: neque [d] [10] insomnia visunt, qualia reliqui mortales.[e] Troglodítæ specus excauāt. Hæ illis domus, victus serpentium carnes, stridórque, non vox: [11] adeò sermonis commercio carent. Garamantes matrimoniorum exortes, passim cum fœminis degunt. Augylę inferos tantùm colunt. Gamphasantes nudi, præliorúmque [12] expertes, nulli externo congregantur. Blemmyis traduntur capita abesse, ore & oculis pectori affixis. Satyris, præter figuram, nihil moris humani. Aegipanum, qualis vulgò pingitur, forma. Himantopodes loripedes quidam, quibus serpendo ingredi natura est.[13] Pharusi quondam [14] Persæ, comites fuisse dicuntur Herculis ad Hesperidas tendentis. Nec de Africa plura quæ memorentur, occurrunt.

1 Leuca Aethiopes. CH.
2 a quibus dictum est flumen. M. supra cap. 1. sub finem, fluuium legit non flumen.
3 Pharusii, Oceanum attingentes, & quos &c. ex Ch. adstipulatur Pine.
4 bipartitos.
5 versus. Tol.
6 Magium. Ch
7 interposuerūt. Pin.
8 iuxtaque eos. Ch.
9 intuentur M.
10 in somno. M.
11 adeò cōmercio &c. hæc transposita infrà reponenda.
12 expertes. Ideò sermonis commercio carent. Nullo externo. Pint. ex Herodoto, Pomponio, Solino.
13 Pharusij: Steph. Dionysi. CH.
14 pars è comitibus.

ANNOTATIONES.

a In vetustis Cod. hîc incipit caput octauum. Vt & in Manuscripto.

b De iis Æschylus, χαλκοκέραυνόν τε παρ' ὠκεανῷ λίμναν παντοτρόφων Αἰθιόπων, ἵν' ὁ παντόπτας ἥλιος αἰεὶ χρῶτ', ἀθάνατον κάματόν θ' ἵππων θερμαῖς ὕδατος μαλακοῦ προχοαῖς ἀναπαύει. Leopard. capit. 17. 5.

c Herodotus in Melpomene.

d Scribit Marcellinus, cum Romæ delatorum pestis sæuius grassaretur, ne somnia quidem citra vitæ discrimen ausum quenquam patefacere: ideóque nonnullos mœruisse, quòd apud Atlantæos nati non fuissent, vbi nulla videntur somnia. Rhodig. cap. 16.27. De Atlantibus idē etiam scribit Tertullianus libro de Anima.

e Herodot. in Melpom. Vide Strabonem lib. vltimo de situ Orbis.

De Asia. CAP. IX.

ADhæret Asia, quam patere à Canopico ostio ad Ponti [1] ostium Timosthenes, xxvi.xxxix. M. passuum tradidit. Ab [2] ora autem Ponti ad os Mæotis Eratôsthenes [3] xv. xlv. M. passuum. Vniuersam verò cum Ægypto ad Tanain, Artemidorus & Isidorus [4] Lxxxviii. M. passuum. Maria eius complura ab accolis traxêre nomina: quare simul indicabuntur. Proxima Africæ incolitur Ægyptus, introrsus ad meridiem recedens, donec à tergo prætendantur Æthiopes. Inferiorem eius partem Nilus dextra læuáque diuisus, amplexu suo [5] determinat, Canopico ostio ab Africa, ab Asia Pelusiaco clxx. M. passuum interuallo. Quam ob causam inter insulas quidam Ægyptum retulêre, ita se findente Nilo, vt triquetram terræ figuram efficiat.[6] Ideo multi Græcæ literæ vocabulo, [a] Delta appellauêre Ægyptum. Mensura ab vnitate aluei, vnde se primùm

1 os. Pint.
2 ore, legendum, non ora. ex. V. M. & Ch.
3 xvi. centum lxxv. M pass. Marcianus.
4 Lxxxviii. dcc.L. M. pass. Vet. Lxiii. cccl. M. Ch. xiii. M. pas. Tol. & Salm. Isidor. in Ch. non leg.
5 disterminat. CH.
6 ideóque. M.

se primùm [7] findit in latera, ad Canopicum ostium, cxlvj. M. ad Pelusiacum cclvj. M. est. Summa pars contermina Æthiopiæ, Thebais vocatur. Diuiditur in præfecturas oppidorum, quas nomos vocant, Ombiten, Phatniten, Apollopoliten, [8] Hermonthiten, Thiniten, [9] Phanturiten, Coptiten, [10] Tentyriten, [11] Diospoliten, Antæopoliten, Aphroditopoliten, Lycopoliten. Quæ iuxta Pelusium est regio, nomos habet, [12] Pharbætiten, Bubastiten, Sethroiten, Taniten. Reliqua autem Arabicum Hammoniacum tendentem ad Hammonis Iouis oraculum, Oxyrynchiten, Leõtopolitẽ, Atharrabiten, Cynopoliten, Hermopoliten, Xoiten, Mendesium, Sebenniten, Capastiten, [13] Latopoliten, Heliopoliten, Prosopiten, Panopoliten, Thermopoliten, Busiriten, Onuphiten, Saiten, [14] Ptenethu, [15] Phthemphu, Naucratiten, [16] Nitriten, [17] Gynęcopoliten, Menelaiten, Alexandriæ regione. Item Libyæ Mareotis: Heracleopolites est in insula Nili, longa passuum quinquaginta M. in qua & oppidum Herculis appellatum. Arsinoitæ duo sunt: hi & Memphites, vsque ad summum Delta perueniunt. Cui sunt contermini ex Africa duo [18] [b] Oeasitæ. Quidam ex his aliqua nomina permutant, & substituunt [19] alios nomos, vt Heroopoliten, Crocodilopoliten. Inter Arsinoiten autem ac Memphiten lacus fuit, circuitu ccl. M. passuum, aut, vt Mutianus tradit, ccccl. M. & altitudinis quinquaginta passuum, manu factus, à rege, qui fecerat, [20] Mœridis appellatus. Inde lxxij. M. passuum, abest Memphis, quondam arx Ægypti regum: vnde ad Hammonis oraculum xij. dierum iter est. Ad scissuram autem Nili, quod appellauimus Delta, xv. M. passuum. Nilus incertis ortus fontibus, it per deserta & ardentia: & immenso longitudinis spatio ambulans, [21] famâque tantum inermi quæsitu cognitus, sine bellis, quæ cæteras omnes terras inuenêre. Originem (vt Iuba rex potuit exquirere) in [22] monte inferioris Mauritaniæ, non procul Oceano habet, lacu protinus stagnante, quem vocant Nelidem. Ibi pisces reperiuntur [23] alabetæ, coracini, siluri, crocodilus quoque. Inde ob argumentum hoc [24] Nili ortus creditus [c] [25] Cæsareę in Iseo dicatus ab eo spectatur hodie. Prętereа obseruatum est, prout in Mauritania niues imbrésve [26] satiauerint, ita Nilum increscere. Ex hoc lacu profusus indignatur fluere per harenosa & squalentia, conditque se aliquot dierum itinere. Mox alio lacu maiore in Cæsariensis [27] Mauritaniæ gente Massæsylûm erumpit, & hominum cœtus veluti [28] circumspicit, iisdem animalium argumentis: iterum harenis receptus cõditur rursus xx. dierum desertis ad proximos Æthiopas: atque vbi iterum senserit [29] hominem, prosilit fonte (vt verisimile est) illo, quem [30] Nigrin vocauêre. Inde Africam ab Æthiopia dispescens, etiamsi non protinus populis, feris tamen & belluis frequens, syluarúmque opifex, medios Æthiopas secat, cognominatus Astapus, quod illarum gentium lingua significat aquam è tenebris [d] profluentem. Insulas ita innumeras spargit, quasdámque tam vastæ magnitudinis, vt quanquam rapida celeritate, tamen dierum quinque cursu non breuiore transuolet: circa clarissimam earum Meroen, Astabores læuo alueo dictus, hoc est, ramus aquę venientis è tenebris: dextero verò [31] Astusapes, quod latentis significationem adiicit: nec antè Nilus, quàm se totum aquis concordibus rursus iunxit. Sic quoque etiamnum [32] Siris, vt antè, nominatus per aliquot millia, & in totum Homero Ægyptus, aliísque Triton: subinde insulis impactus, totidem incitatus irritamentis: postremò inclusus montibus, [33] nec alibi torrentior, vectus aquis properantibus ad locum Æthiopũ, qui Catadupi [34] vocantur, nouissimo catarecte inter occursantes scopulos non fluere immenso fragore creditur, sed ruere. Posteà lenis & confractis aquis, [35] domitáque violentia, aliquid & spatio fessus, multis quamuis faucibus in Ægyptium mare se euomit. Certis tamẽ diebus auctu magno per totam [e] spatiatus Ægyptum, [36] fœcundus innatat terrę. Causas huius incrementi varias prodidêre, sed maximè [f] probabiles, Etesiarum eo tempore ex aduerso flantium repercussum, [37] vltrò in ora acto mari: aut imbres Æthiopię æstiuos, iisdem Etesiis nubila illò ferentibus è reliquo orbe. Timęus mathematicus occultam protulit rationem: Phialam appellari fontem eius, mergíque in cuniculos ipsum amnem, vapore anhelantem fumidis cautibus, vbi conditur. Verùm Sole per eos dies cominus facto, extrahi ardoris vi, & suspensum abundare, ac [38] ne deuoretur, abscondi. Id euenire à Canis ortu, per introitum Solis in Leonem, contra perpendiculum fontis sydere stante, cùm in eo tractu absumantur vmbrę. Plerisque [39] è diuerso opinatis largiorem fluere, ad Septentrionem Sole discedente, quod in Cancro & Leone euenit, ideóque tunc minus siccari. Rursus in Capricornum & Austrinum polum reuerso sorberi, & ob id parciùs fluere. Sed Timęo, si quis extrahi posse credat vmbrarum defectus iis diebus & locis, sine fine adest. Incipit crescere Luna noua, quęcunque post solstitium est, sẽsim modicéque, Cancrum Sole transeunte, abundantissimè autem [g] Leonem. Et residit in Virgine, iisdem, quibus accreuit, modis. In totum autem reuocatur intra ripas in Libra, vt tradit Herodotus, centesimo die. Cùm crescit, reges aut pręfectos nauigare eo, nefas iudicatum est. Auctus [40] eius per puteos mensurę notis deprehenduntur. Iustum incrementum est cubitorum xvj. Minores aquę non omnia rigant: ampliores detinent, tardiùs recedendo. Hę serendi tempora absumunt solo madente: illę non dant sitiente. Vtrunque reputat prouincia. In duodecim cubitis famẽ sentit, in tredecim etiamnum esurit: quatuordecim cubita hilaritatem afferunt: quindecim securitatem: sexdecim delicias. Maximum incrementum ad hoc æui fuit [h] cubitorum decem & octo, Claudio principe: [41] minimúmque Pharsalico bello, veluti necem Magni prodigio quondam flumine auersante. Cùm stetêre aquę, apertis [i] molibus [42] admittuntur. Vt quęque liberata est terra, seritur. Idem amnis vnus omnium [k] nullas expirat auras. Ditionis * Ægypti esse inci-

- 7 fundit. Ch.
- 8 Hermothi en Ch.
- 9 Phaturiten Ch.
- 10 Tempyriten. M.
- 11 Diopoliten. M.
- 12 Barbetiten. Vet.
- 13 Letopoliten.
- 14 Ptenethum. Vet. alij Ptenetu.
- 15 Pthemphum. M. aliis Pthẽthu.
- 16 Metelitẽ Pint. CH.
- 17 Gymnopoliten. Vet.
- 18 Oacitæ. Vet.
- 19 alias. CH.
- 20 Myridis. Vet.
- 21 famáque tantùm quæsitus, sine bellis. V. famáque tantum inermi quæsitus sine armis. M.
- 22 fonte. CH.
- 23 alabetes ex Strabone & Athenæo.
- 24 Nili ortus creditur In M. & V. hæc non leguntur. Tol. Sal. superuacua etiam esse censent.
- 25 Mauritianæ Theseo. Vet.
- 26 saciauerint.
- 27 Mauretania per e, semper habet Ch.
- 28 circuit. M.
- 29 homines.
- 30 Nigrã. M.

- 31 Astosabas. Strabonis.
- 32 Giris antè nominatus. M. Ch.
- 33 nec aliunde. M. Tol.
- 34 vocatur. CH.
- 35 domitáque aliquid violentia. Et quamuis spatio fessus, multis faucibus &c. Pint.
- 36 secundus. M.
- 37 Vltra oram in interiora acto amne. Pint. vltra M. CH. aliis flantium repercussu vltrò.
- 38 ac rursus ne.
- 39 è in CH. deletur & M.
- 40 eius: in Tol. exem. del. & in M.
- 41 minimũ quinque Pharsalico bello. M. V. CH.
- 42 emittuntur. Ch.
- * Ægyptiæ CH.

pit à fine Æthiopiæ [l] Syene: ita vocatur [43] peninsula centum mil. passuum ambitu, in qua Ceraltæ sunt latere * Arabiæ, & in aduerso [m] insulæ iiij. Philæ. cccccc. M. pass. à Nisi fissura, vnde appellari diximus Delta. Hoc spatium edidit Artemidorus, & in eo ccl. oppida fuisse. Iuba cccc. M. pass. Aristocreon ab [44] Elephantide ad mare dccl. M. pass. Elephantis insula [45] infra nouissimum cataracten [46] tria M. passuum, & supra Syenen [47] xvj. M. habitatur, nauigationis Ægyptiæ finis, ab Alexandria [48] cccccixxxvj. M. pass. In tátú errauêre suprà scripti. Ibi Æthiopicę conueniunt naues. Nanque eas plicatiles humeris transferunt, quoties ad cataractas ventum est. Ægyptus super cæteram antiquitatis gloriam xx. M. vrbium [49] sibi Amase regnante, habitata præfert, nunc quoque multis, [50] etiamsi ignobilibus, frequens. [51] Celebratur tamen Apollinis, mox Leucotheę, & Diospolis magna, eadem Thebe portarum centum nobilis fama, Coptos Indicarum Arabicarúmque mercium. Nilo proximum emporium. Mox Veneris oppidum, & iterum Iouis, ac Tentyris: infra quod Abydus, Mennonis regia, & Osiris templo inclytum, vij. M. ccccc. pass. in Libyam remotum à flumine. Dein Ptolemais, & Panopolis, ac Veneris iterum. Et in Libyco Lycon, vbi montes finiunt Thebaidem. Ab iis oppida Mercurij, [52] Alabastron, Canum, & suprà dictum Herculis. Deinde Arsinoë, & iam dicta Memphis, inter quam & Arsinoiten nomon, in Libyco turres quæ pyramides vocantur, Labyrinthus [53] in Mœridis lacu nullo addito ligno exædificatus: & oppidum Crialon. Vnum prætereà intus & Arabiæ conterminum, claritatis magnæ, Solis oppidum.

43 Peninsula mille pass. ambitu, in qua Castra sunt latere Arabiæ: & ex aduerso insulæ iiij. Philæ. Manuscrip.
* Arabiæ. Ex aduerso iiij. M. pass. Philæ. ita vocatur insula mille pass. ambitu Pint.
44 Elephãtine.
45 intra. CH.
46 quatuor. Tol.
47 xij. ex Strabon.
48 dlxxxv. Ch.
49 ibi. Vet.
50 etiam non. Tol.
51 Celebrantur. M.
52 Alabastron.
53 ad Mœridis lacũ. ex Her. Pint.

ANNOTATIONES.

a Eius meminit Theophrast. cap. 15. lib. 1. Histor.

b Ouasis siue Oasis, vnde Oasitæ Straboni lib. 17. οἰκουμένη χώρα, περιεχομένη κύκλῳ μεγάλαις ἐρημίαις, ὡς νῆσος πελαγία. Historiæ Eccles. Socratis cap. 28. 2. Georgius Arrianus quosdam catholicos relegauit in magnam Oasim. capit. 7. 1. eiusdem historiæ Euagrij, Nestorius hæreticus edicto Theodosij in Oasim, quam & Ibim vocant, relegatus est. Apud Vlpianum cap. 4. De interdictis & relegatis, in prouincia Ægypto in Ouasim relegare, genus quoddã est quasi in insulam relegationis. Duar. cap. 39. lib. 2. Anniuer.

c Iuliam Cæsaream quidam intelligunt, quam nunc Alger vocant.

d Seruius Grammaticus eadem etymologia, μέλονα vocari tradit quasi, atrum, & Atlanta montem τελάμονα, quòd laboris multum ferat in sustinendo cœlo. Rhodig. cap. 4. 10. Nilum in Alexandria Lycophron Tritona vocauit, quod tribus nominibus appellatus fuisset. Primùm enim dictus est Oceanus, mox Ætos, postea Ægyptus, & postremò Nilus, à limo. Idem autor cap. 13. 20. διιπετῆ Nilum vocari tanquam à Ioue fluentem, aut imbribus augescentem. idem autor scribit cap. 10. lib. 1. quasi νέον ἰλὺν nouum limum dictum vult, quoniã quotannis limo nouo agros Ægypti oblinit. Festus in Alumẽto Melo pro Nilo vocatũ fuisse scribit à priscis Romanis, nondum assuetis Gręcę linguæ, vt plæraque alia.

e Inde Byzantio Parmenoni Αἰγύπτιος Ζεὺς Nilus dicitur, quòd aquis suis Ægyptum riget, ac fœcundet, vt alias terras imbre Iuppiter. Eadem ratione χρυσόδινον appellat Pindarus in Pythiis, & Chrysorrhoan alij. Rhodig. cap. 6. 27. Euripides in Prologo Helenæ. ὃς ἀντὶ δίας ψακάδος Αἰγύπτου πέδον λευκῆς τακείσης χιόνος ὑγραίνει γύας.

f Pomponius Mela: Aut Ethesiæ per ea tempora flãtes venienti obuij, aduerso spiritu cursum descẽdentis impediunt, aut arenis, quas cum fluctibus litori applicant, ostia obducunt. Vide Senecam Quæst Nat. lib. 4. cap. 2.

g Id simulacris ostenditur, quæ cum AEyptio capitis ornatu anteriore parte virginis effigiem, posteriore Leonis mõstrãt. Talia multis in locis visuntur, & Sphinges à multis esse creduntur.

h Male apud Plutarchum lib. de Iside & Osiride μεγίστην ἀνάβασιν περὶ τὴν ἐλεφαντίνην ὀκτὼ γίνεσθαι καὶ εἴκοσι πηχῶν, pro ὀκτὼ καὶ δέκα. Brod. cap. 22. lib. 6.

i In eum vsum fuerunt κόμματα & διώρυγες per quos Nilus in campos admittebatur, vel intra alueum compescebatur: vulgò *des Escluses*, nepe emissaria, memorata à Iurisconsultis l. sacculariij. Fossas, per quas Nilus diuideb. tu, & diducebatur, longa vetustate oblimatas Augustus detergendas curauit, vt AEgyptus feracior, & vrbanæ annonæ commodior redderetur. Suetonius. Vide capit. 33. lib. 10. In Heracleotico ostio euaganti Nilo molem inexpugnabilem nidorum continuatione hirundines opponunt.

k Affirmat idem & Heliodorus in Æthiopum historia. Anauron tamen in Thessalia ac Syria fluuium, ideò dictum notauit Lipsius cap. vlt. 2. auram nullam emittere. Quin & autor cap. 5. 31. Borysthenẽ scribit omnium aquarum tenuissimum, nullum halitum reddere, nedum nebulam. Videtur cum hoc loco pugnare quod autor scripsit cap. 7. 21. in Ægypto minime flores odoratos esse quia nebulosus & roscidus aër est à Nilo flumine. Vide locum. De Nilo idem Herodotus in Euterpe, addita ratione, ὡς κάρτα ἀπὸ θερμῶν χωρέων οὐκ εἰκός ἐστιν οὐδὲν ἀποπνέειν. αὔρη δ' ἀπὸ ψυχροῦ τινὸς φιλέει ἀποπνέειν περὶ τῶν ἀέμων, scribit, à Nilo οὐκ ἀποπνέειν, ἢ αὔρας ἐλαχίστας ὅτι θερμὸς ὁ τόπος καὶ ἐξ οὗ, καὶ εἰς ὃν ῥεῖ, αἱ δ' αὖραι πυκνεομένου τοῦ ὑγροῦ εἰσί: idq. cõmune esse cunctis Libyæ fluuiis. Brod. cap. 30. 3. Hircius in bello Alexandrino Nili aquam limosam & turbidam, multos variósque morbos efficere tradit. Aëtius prauas esse fluuiatiles & palustres omnes, præter Niliacam, quæ πάσαις ταῖς ἀρεταῖς κεκόσμηται. Spartianus in Pescennio, totam éius dulcedinem ac suauitatem esse, vt accolæ vinũ non quærãt. Gal. in Simp. hoc explicat, & Comment. in 6. Epid. vt salubris sit, bis vel ter colandam esse per vasa fictilia, donec, subsidente limo, defecata prorsus sit & lympida. Brod. cap. 29. 4.

l Syene Trebaidis oppidum, sub tropico Cancri positum, in qua cùm Sol eius signi quandam partem ingreditur, nullam vmbram corpora iaciunt hora diei sexta. Lucan. 2. Atque vmbras nusquam flectente Syene. Macrobius peruersè nunquam legit. Seneca in Herc. furente, Et quà sol medium tenens vmbras corporibus negat. Brod. cap. 17. 5.

m Insulæ 4. Philæ & ccccc. M. pass. Nili fissura. Seneca cap. 2. 4. Natural. Quæst. *Nunc verò magnas solitudines peruagatus, & in paludes diffusus, gentésque sparsus, circa Pilas primùm ex vago & errante colligitur &c.* ac rursum: *Primum incrementum Nili, circa insulam quam modò retuli, Philas, noscitur.* forsan illic leged. insulas quas. Inde eidem Senecæ ad finem epistolæ 2. Philistæ latrones & prædones, quales fuêre earum 4. insularum incolę. In iis accipere numinis instar colebatur.

Alexandria. CAP. X.

SEd iure laudetur in litore Ægyptij maris Alexandria, à Magno Alexandro condita, in Africæ parte ab ostio Canopico xij. M. passuum iuxta Mareotim lacum, [1] qui lacus anteà

1 qui lacus antea Rhacotes nominabatur. Steph. Strabo. & Ch.

teà Arapotes nominabatur. Metatus est eam[2] Dinochares architectus pluribus modis memorabili ingenio, xv. M. pass. laxitate[3] insessa, ad effigiem Macedoniæ chlamydis, orbe gyrato laciniosam, dextera læuáque anguloso procursu; iam tum tamen[4] quinta situs parte regiæ dicata. Mareotis lacus à Meridiana vrbis[5] parte, Euripo è Canopico ostio mittitur mediterraneo commercio, insulas quoque plures amplexus, triginta M. passuum traiectu,[6] cccccc. ambitu, vt tradit Claud. Cæsar. Alij scœnos in longitudinem patere xl. faciunt, scœnúmque stadia triginta, ita fieri longitudinis cl. M. passuum, tantumdẽ & latitudinis. Sunt in honore & intra decursus Nili multa oppida, præcipuè quæ nomina dedêre ostiis,[7] nõ omnibus. (xi. enim reperiuntur, súperque quatuor, quæ ipsi falsa ora appellant) sed celeberrimis septem, proximo Alexandriæ Canopico, deinde Bolbitino, Sebennitico Phatnitico, Mendesico, Tanitico, vltimóque Pelusiaco. Præterea Buros, Pharbætos, Leontopolis,[8] Athribis, Isidis oppidum, Busiris, Cynopolis, Aphrodites, Sais, Naucratis, vnde ostium quidam[9] Naucraticum nominant, [a] quod alij[10] Heracleoticũ,[11] Canopico,[12] cui proximum est, præferentes.

2 Dinocrates. M. & Vet. vt & cap. 37. 7. itẽ 14. 34. Vitruuius libro 2.
3 immensa. M. inserta. Vet.
4 quarta situs parte regiis dic. Strab.
5 ad meridianam Vrbis partẽ, M. parte Euripo in Canopicum ostiũ emittitur. V. parte Euripo Canopico ostio cõmittitur. Pint. ex Strabone.
6 cc. L. Tol.
7 non omnibus (nunc enim xi. Tol.
8 Atheribis Strabo. Athlibis Steph.
9 Naucratitũ. Salm.
10 Ceramicum. Athen.
11 ex Ptol. lege: Canopico, quod alij Heracleoticum vocant, cui &c.
12 cui vi. M. pass. M. & Vet. addunt.

ANNOTATIO.

a Athenæus lib. 11. pag. 237. vers. 3. πολλοὶ δ' ἐν τῇ ναυκράτει κεραμεῖς, ἀφ' ὧν καὶ ἡ πλησίον τῶν κεραμικῶν πύλη κεραμικὴ καλεῖται. Sunt autẽ Naucratici figuli multi, à quibus proximum Nili ostiũ Ceramicum appellatur.

Arabia. CAP. XI.

VLtra Pelusiacum Arabia est, ad Rubrum mare pertinens, & odoriferam illam, ac diuitem & beatæ cognomine inclytam. Hæc[1] Catabanum & Esbonitarum, & Scenitarum Arabum vocatur, sterilis, præterquàm vbi Syriæ confinia attingit, nec nisi Casio monte nobilis. His Arabes iunguntur: ab Oriente Canchlei, à Meridie Cedrei, qui deinde ambo Nabathæis Heroopoliticus vocatur, altérque Ælaniticus sinus Rubri maris in Ægyptũ vergentis, cl. M. passuum interuallo inter duo oppida Ælana, & in nostro mari Gazam. Agrippa à Pelusio Arsinoën Rubri maris oppidum, per deserta cxxv. M. passuum tradit. tam paruo distat ibi tanta rerum naturæ diuersitas.

1 Cabanũ. Vet.

Syria, Palæstina, Phœnice. CAP. XII.

IVxtà Syria litus occupat, quondam terrarum maxima, & pluribus distincta nominibus. Nãque Palæstina vocabatur, quà cõtingit Arabas, & Iudæa, & Cœle,[1] dein Phœnice: & quà recedit intus, Damascena: ac magis etiamnum meridiana, Babylonia.[2] Et eadem Mesopotamia inter Euphrate & Tigrin: quáque transit Taurum, Sophene: citra verò etiam Comagene. Et vltra Armeniam, Adiabene, Assyria[3] antè dicta: & vbi Ciliciam attingit, Antiochia. Longitudo eius inter Ciliciam & Arabiam cccclxx. M. pass. est. Latitudo à Seleucia Pieria, ad oppidum in Euphrate Zeugma clxx. M. passuum. Qui subtiliùs diuidunt,[4] circunfundi Syria Phœnicen volunt,[5] & esse oram maritimam Syriæ, cuius pars sit Idumæa & Iudæa, deinde Phœnice, deinde[6] Syria. Id quod præiacet mare totum, Phœnicium appellatur. Ipsa gens Phœnicum in[7] gloria magna literarũ inuentionis, & syderũ, naualiúmque ac [a] bellicorum artium. A Pelusio Chabriæ castra, [b] Casius mons, delubrum Iouis Casij, tumulus magni Pompeij,[8] Ostracine. Arabia finitur à Pelusio lxv. M. passuum.

1 exin Ch.
2 Exinde Mesopotamia. Ex eadem M. & Ch. lego hac eadem.
3 anteà. Chiff.
4 Euphratẽ Syriam, Phœnicẽ esse volunt orã ex Man.
5 lege ex Bud. 4. de Asse, & Vetustissi. exem. Esse enim primùm oram maritimã Syriæ ab Arabia, cuius pars sit Idumæa & Iudæa: deinde Phœnicẽ. Deinde rursus Syriam. Introrsus autem, Syria Damasci claudi, Phœnicen.
6 Assyria. Vet.
7 magna gloria. Chif.
8 Trachine. M. V.

ANNOTATIONES.

a Ciceroni apud Nonium de Repub. Phœnices primùm mercaturis & mercibus suis auaritiam & magnificentiam & inexplebiles cupiditates omnium rerum importauerunt in Græciam. Victorius cap. 4. lib. 12.

b De monte Casio lege Strab. lib. 16. pag. 721. ex quo loco videntur hæc desumpta, & ad verbum ferè descripta.

Idumæa, Syria Palæstina, Samaria. CAP. XIII.

MOx Idumæa incipit, & Palæstina, ab emersu Sirbonis lacus, quem quidam cl. M. pass. circuitu tradidêre, Herodotus Casio monti applicuit: nunc est palus modica. Oppida[1] [a] Rhinocolura & intus Rhaphea: Gaza, & intus Anthedon: mons Angaris. Regio per oram Samaria. Oppidum Ascalo liberum,[2] Azotus: Iamnes duæ, altera[3] intus, Ioppe Phœnicum, antiquior terrarum inundatione, vt ferunt.[4] Insidet collem præiacente saxo, in quo vinculorum Andromedæ vestigia ostendunt. Colitur illic fabulosa[5] Derceto. Inde Apollonia, Stratonis turris, eadẽ Cæsarea, ab Herode rege condita: nunc colonia prima Flauia à [b] Vespasiano Imperatore deducta. Finis Palæstines centum octoginta nouem millium passuum, à confinio Arabiæ: deinde Phœnice. Intus autem[6] Samariæ oppida, Neapolis, quod anteà[7] Mamortha dicebatur,[8] Sebaste, in monte altiore Gamala.

1 Rhinocera. Ptol.
2 Azotos. Chiff.
3 Vicus. Vet.
4 Insidet colli. V.
5 Cato. Ch.
6 Samaria. Oppida. Chif.
7 Iosephus lib. 5. Bel. Iudaici, Maxbotã nominat.
8 Sebaste in mõte & altiora Gamala.

ANNOTATIONES.

a Rhinoceta Diodor. in Bibliotheca cap. 1. lib. 2. in AEgypti & Arabiæ confinio sita, haud procul à mari, dicta à narium mutilatione. Nam Actisanes Æthiopum rex superato Amaside AEgypti crudelissimo rege, AEgyptóque subacta, latrones omnes excisis naribus, in vltimum desertum coegit, & eam illic ciuitatem condere, quod & Strabo refert lib. 16. quamuis lib. de ira Seneca factum id à rege Persarum in Syria scripserit. Hadr. Iun. cap. 3. 5.

b Colonia Flauia Vespasiani Imperatoris beneficio immunis fuit. Remisit enim iis tributum capitis, Titus verò etiam soli. Cuiacius cap. 35. 10. Obseruat.

Iudæa, Galilæa. CAP. XIIII.

S[a]Vpra Idumæam & Samariam Iudæa longè latéque funditur. Pars eius Syriæ iuncta, Galilæa vocatur: Arabiæ verò & Ægypto proxima[1] Peræa, asperis dispersa montibus, & à cæteris Iudæis Iordane amne discreta.

1 Petræa. Vet. lege Arabiæ verò Petræa & Ægypto altera proxima.

Reliqua Iudæa diuiditur in toparchias[2] decem, quo dicemus ordine: Hierichuntem palmetis consitam, fontibus irriguam Emmaum, Lyddam, Ioppicā,[3] Arcabatenam,[4] Gophniticam, Tamniticā, Betholenē, Tephenen, Orinen, in qua fuêre Hierosolyma, longè clarissima vrbiū Orientis, non Iudææ modò: Herodium cum oppido eiusdem nominis.

2 xij. M. 3 Acrebitenā. Chiff. 4 Zophaniticā. Chiff.

ANNOTATIO.

a In manuscripto hæc (supra Idumæam Samariā) annectuntur præcedenti capiti, sequénsque incipit, Iudæa longe &c.

Iordanis. CAP. XV.

I[1]Ordanis amnis oritur è fonte[2] Paneade, qui cognomen dedit Cæsareæ, de qua dicemus: amnis amœnus, & quatenus locorū situs patitur, ambitiosus, accolísque se præbens, velut inuitus. Asphaltiten lacum dirum naturâ petit, à quo postremò ebibitur, aquásque laudatas perdit pestilentibus mistas. Ergo vbi prima conuallium fuit occasio, in lacū se fundit, quem plures Genesaram vocant[3] xvj. M. pass. longitudinis, vj. M. latitudinis, amœnis[4] circunseptum oppidis: ab oriente Iuliade & Hippo, à Meridie[5] Tarichea, quo nomine aliqui & lacum appellant: ab Occidente Tiberiade, aquis calidis salubri.

1 Iordanes. Chiff. 2 Peneade. Solinus. Paniade. Tol. Panio. Iosephus. 3 xv. Chiff. 4 circunceptus. M. circunspectus. Vet. 5 Trachea. Vet. Tarichia. Strabo.

Asphaltites. CAP. XVI.

ASphaltites nihil præter bitumen gignit: vnde & nomen. Nullum[a] corpus animalium recipit: tauri camelíque fluitant. Inde fama, nihil in eo mergi. Longitudine excedit centum M. passuum, latitudine maxima[1] xxv. implet, minima sex. Prospicit eum ab Oriente Arabia Nomadum, à meridie Macherûs secunda quondā arx Iudææ, ab Hierosolymis. Eodem latere est calidus fons medicæ salubritatis Callirhôe, aquarum gloriam ipso nomine[2] præferens.

1 lxxv. Chi. 2 præ se ferens.

ANNOTATIO.

a viuum. Nam aqua spissa bitumine corpora viua & spiritibus repleta non admittit.

[a]Gens Essenorum. CAP. XVII.

A[1]B Occidente litora Esseni fugitant, vsque quà nocent, gens sola, & in toto orbe præter cæteras mira, sine vlla fœmina, omni Venere abdicata, sine pecunia, socia palmarum. In diem ex æquo conuenarum turba renascitur, largè frequentátibus,[2] quos vita fessos ad mores eorum fortunæ[3] fluctus agitat. Ita per seculorum millia (incredibile dictu) gens æterna est, in qua nemo nascitur. Tam fœcunda illis aliorum vitæ pœnitentia est. Infra hos Engadda oppidum fuit, secundum ab Hierosolymis fertilitate, palmetorúmque nemoribus: nunc alterum bustum. Inde Masada castellum in rupe, & ipsum haud procul[4] Asphaltite. Et hactenus Iudæa est.

1 Ab occidente litora Esseni habitant. Hos fugitant vsquequaque nocentes. V. ita legit & Rhodig. lego, Ab occidente litora Esseni habitant vsquequaque Gens &c. 2 quos vita fessos fortunæ fluctus ad mores eorum agit. Pin. 3 fluctibus. Chif. Tol. 4 ab Asphal.

ANNOTATIO.

a Essenos Iosephus lib. 18. antiquit. Iudæorum, Philosophos, vt & Sadducæos & Pharisæos ὑπὸ τῶν ἐσσαίων dictos vult. Rhodig. ca. 9. 5. Alij voce eam significare putant τοὺς θεραπευτάς. Illorum placita Philo longa oratione recitat libello, Omnes studiosos liberos esse.

Decapolis. CAP. XVIII.

IVngitur ei latere Syriæ Decapolitana regio, à numero oppidorū, in quo non omnes eandem obseruant.[1] Plurimi tamen Damascum & Opoton riguas amne Chrysorrhoa, fertilem Philadelphiam, Raphanam, omnia in Arabiam recedentia.[2] Scythopolin, anteà Nysam, à Libero patre, sepulta nutrice ibi, Scythis deductis. Gaddara[3] Hieromiace præfluente, & iam dictum[4] Hippon Dion, Pellam aquis diuitē,* Galasam, Canatham. Intercursant cingúntque has vrbes tetrarchiæ,[5] regionum instar singulæ, & in regna contribuuntur, Trachonitis,[6] Paneas, in qua Cæsarea cum suprà dicto fonte, Abila, Arca, Ampeloessa,[7] Gabe.

1 Plurimum. Chif. 2 Scythopolin deductis Scythis, antea Nysā, à libero patre sepulta nutrice ibi. 3 Hieromice. Chif. 4 Hippodion. Chiff. * Gadarā. 5 regnorū. M. Vet. & Chiff. 6 Panias. ex Iosepho. 7 Gabala. V.

Tyrus & Sidon. CAP. XIX.

HInc redeundum est ad oram[1] atque Phœnicen. Fuit oppidum Crocodilon,[2] est flumen: memoria vrbium,[3] Dorum, Sycaminon, promontorium Carmelum, & in monte oppidum, eodem nomine, quondam Ecbatana dictum. Iuxtà Getta, Iebba, riuus[4] Pagida, siue[a] Belus, vitri fertiles harenas[5] paruo litori miscens. Ipse è palude[6] Cendeuia à radicibus Carmeli profluit. Iuxtà colonia Claudij Cæsaris Ptolomais, quæ quondam[7] Ace. Oppidum Ecdippa. Promontorium Album, Tyrus quondam insula, præalto mari septingentis passibus diuisa, nūc verò Alexandri oppugnantis operibus[b] continens, olim partu clara, vrbibus genitis, Lepti, Vtica, & illa[8] Romani imperij æmula, terrarum orbis auida, Carthagine, etiam Gadibus extra orbem conditis. Nunc omnis eius nobilitas conchylio atque purpura constat. Circuitus xix. M. p. est, intra Palætyro inclusa oppidum ipsum xxij. stad. obtinet. Inde[9] Euhydra,[10] Sarepta, & Ornithon oppida: & Sidon artifex vitri, Thebarúmque Bœtiarum parens.

1 ac Phœnicem in qua fuit oppidū. V. 2 & M. 3 Dora. Ptol. Dorus. Steph. 4 Pigida ὑπὸ τῶν ... Pacida. Chiff. 5 in Man. deest. 6 Candelabra. Vet. 7 Acon. V. M. 8 Ro. Imp. æmula hæc in Tol. exēplari non leguntur nec in Chiff. 9 Enhydra. Vet. 10 Sarapta. Vet.

ANNOTATIONES.

a Vide cap. 26. lib. 36.
b Vide Quintum Curtium de reb. gestis Alex. Mag. lib. 4.

Mons Libanus. CAP. XX.

A Tergo eius mons Libanus orsus, mille quingentis stad. Simyrā vsque porrigitur, quà Cœle Syria cognominatur. Huic par, interiacente valle, mōs aduersus Antilibanus obtendirur, quondam muro coniunctus. Post eum, introrsus, Decapolitana regio est, prædictæque cum ea tetrarchiæ, & Palæstinæ tota laxitas.[1] At in ora etiamnum subiecta Libano, fluuius Magoras: Berytus colonia, quæ Felix Iulia appellatur.[2] Leontos oppidum, flumen Lycos, Palæbyblos, flumen Adonis. Oppida[a] Byblos, Botrys,[3] Gigarta, Trieris, Calamos:

1 In ora autem subiecta Lib. fl. Nagoras. Ch. 2 Leonton vt apud Strab. 3 Sicarda. Chif.

mos: Tripolis, quam Tyrij & Sydonij & Aradij obtinent. Orthosia, Eleutheros flumen. Oppida, Simyra, Marathos, [4] contráque Aradum Antarados septem stadiorum oppidum, & insula [5] ducentos passus à continente distans. Regio in qua supra dicti desinunt mõtes, & interiacentibus campis, Bargylus mons incipit. Hinc rursus Syria, desinente Phœnice. Oppida Carne, Balanea, Paltos, Gabale: promontorium, in quo Laodicea libera, [6] Diospolis, Heraclea, Charadus, Posidium.

4 contráque Aradus septem stadiorum oppidũ, &c. ex M. Vet. Chif. & Strab.
5 ducentis passio Ch. ij. M. D ex Strabone.
6 Dipolis. Chiff.

ANNOTATIO.

a Hesiodus βίβλον τ' αἴγλαλον καὶ σιδῶν αἰθρεμέναι. Sic dictam volunt, quòd è Byblo compositi libri in ea repositi non corrũperentur. Idem poëta diebus feruidis, vmbrosa, saxosa, cauernosa quæri iubet, & vinũ byblinũ bibi celebratũ ab Achæo tragico, & Theocrito. Interpres Hesiodi exponit, aquosum & tenue. Guillandinus in 13. Plinij multo plura. Vide eius scripta.

Syria Antiochena. CAP. XXI.

DEinde promontorium Syriæ Antiochenæ. Intus ipsa Antiochia libera, [2] Epidaphnes cognominata. Oronte amne diuiditur. In promontorio autem Seleucia libera, Pieria appellata.

1 Deinde Syria Antiochia. nulla promontorij mentione. V. & M.
2 Epiphanes. M.

Casius mons. CAP. XXII.

SVper eam mons eodem, quo alius, nomine, Casius. Cuius excelsa altitudo quarta vigilia orientem per tenebras Solem aspicit: breui circumactu corporis, diem noctémque pariter ostendens. Ambitus ad cacumen xix. M. passuum est, altitudo per directum iiij. At in ora amnis Orontes, natus inter Libanum & Antilibanum, iuxta Heliopolin. Oppidum Rhosos, & à tergo Portæ quæ Syriæ appellantur, interuallo Rhosiorum montium & Tauri. In ora oppidum Myriandros, mons Amanus, in quo oppidum Bomitæ. Ipse ab [1] Syris Ciliciam separat.

1 ab Assyriis. M.

Cœle Syria. CAP. XXIII.

NVnc interiora dicantur. Cœle habet [a] Apamiam, Marsya amne diuisam à Nazerinorum tetrarchia: Bambycen, quæ alio nomine Hierapolis vocatur: Syris verò Magog. ibi prodigiosa [1] [b] Atargatis, Græcis autẽ Derceto dicta, [2] colitur: Chalcidem cognominatã ad Belum, vnde regio Chalcidene fertilissima Syriæ. Et inde Cyrthistica, Cyrrhũ, [3] Gazaras, [4] Gindarenos, Gabenos: tetrarchias duas, quæ [5] Granucomatę vocãtur, Hemisenos, [6] Hylatas, Ituræorum gentem, & qui ex iis [7] Bætarreni vocantur, [8] Mariamnitanos. Tetrarchiã, quæ Mãmisea appellatur, Paradisum, Pagras, Pinaritas, [9] Seleucias, præter iã dictã, duas, quæ ad Euphratem, & quæ ad Belũ vocãtur, Carditenses. Reliqua autem Syria habet, (exceptis quæ cum Euphrate dicentur) Arethusios, Berœenses, Epiphanenses. Ad Orientem Laodicenos, qui ad Libanum cognominantur, Leucadios, Larissæos præter tetrarchias in regna descriptas barbaris nominibus.

1 Atergatis. V. Ouid. 4. Meta.
2 colit. Ch.
3 Irneazates. M.
4 Gindaneos. Vet.
5 Granutomatia. Ch.
6 Heliatas. Vet.
7 Betaceni. M. & V. Bethemi appellãtur. Chiff.
8 Mariamnitanos Ch.
9 Seleuciã præter iam dictas. Ch.

ANNOTATIONES.

a Ad Ascalonem templum eius fuisse scribit Rhodig. cap. 5. 23. Prodigiosum auctor vocat, quòd eius facies humana foret, cætera piscis. Semiramidis matrem fuisse narrant. Fabulosa de illa vide plurima apud Rhodig. Syros & piscibus abstinere, & columbas tanquam sacras venerari, refert Victorius ex Xenophonte & Porphyrio cap. 15. 12.

b Vetus legit Atergatis. Strabo de hoc nomine & similibus lib. 16. in fine, *Nominum mutationes permultę sunt, pręsertim Barbarorum: quemadmodum Dariacem Darium, Charzirin verò ipsã Parysatim, Atargatam Atharam, quam Ctesias Derceto vocauit.*

Euphrates. CAP. XXIIII.

ET de Euphrate hoc in loco dixisse aptissimum fuerit. Oritur in præfectura Armeniæ maioris Caranitide, vt prodidêre ex iis, qui proximè [1] viderunt, Domitius Corbulo in monte [2] Aba, Licinius Mutianus sub radicibus montis, quem Capotem appellant, supra Simyram xij. M. passuum, initio Pyxirates nominatus. Fluit Derxenem primùm, mox [3] [a] Anaetiam Armeniæ regiones à Cappadocia excludens. Dascusa abest à Simyra lxxv. M. pass. Inde nauigatur [4] Pastonam quinquaginta M. pass. [b] Melitenen Cappadociæ [5] lxxiiij. M. pass. [6] Elegiam Armeniæ decem M. passuum, acceptis fluminibus Lyco, Arsania, Arsano. Apud Elegiam occurrit ei Taurus mons, nec resistit, [7] quanquam xij. M. pass. latitudine præualens. Omiram vocant irrumpentem: mox vbi [8] perfregit, Euphratem, vltra quoque [9] saxosum ac violentum. Arabiam inde læua, [*] Merorum dictam regionem, trischœna mensura, dextráque Comagenen disterminat: pontis tamen, etiam vbi Taurum expugnat, patiens. Apud Claudiopolim Cappadociæ, cursum ad occasum Solis agit. [10] Primò hunc illi in pugna tus, cursum Taurus aufert: victúsque & abscissus sibimet, alio modo vincit, ac [11] fractum expellit in Meridiem. Ita naturæ dimicatio illa æquatur, hoc eunte quò vult, illo prohibẽte ire quà velit. A cataractis iterum nauigatur xl. M. pass. inde Comagenes caput Samosata. Arabia supra dicta habet oppida, Edessam, quæ quõdam Antiochia dicebatur, Callirrhoen, à fonte nominatam, Carra clade Crassi [12] nobiles. Iungitur præfectura Mesopotamiæ, [13] originem à Syris trahens, in qua Anthemusia & Nicephorium oppida. Mox Arabes, qui Rhetaui vocantur: horum caput Singara. A Samosatis autem, latere Syriæ, Marsyas amnis influit. [14] Gingla Comagenen finit, Merorum ciuitas incipit. Oppida alluũtur Epiphania & Antiochia, quæ ad Euphraten vocantur. Item Zeugma lxxij. millibus passuum à Samosatis, transitu Euphratis nobile. Ex aduerso Apamiam Seleucus, idem vtriusque conditor, ponte iunxerat. Qui cohærent Mesopotamiæ, Rhoali vocantur. At in Syria oppida, Europum, Tapsacum quondam, nunc Amphipolis, Arabes Scenitæ. Ita fertur vsque Vram locum, in quo conuersus ad Orientem relinquit Syriæ Palmy-

1 viderant. Chiff.
2 Aga. Ch.
3 Anaitiã. Io. Gop.
4 Sartonã. Chiff.
5 xxiiij. Chiff.
6 Elegeam. Chif.
7 tãquam xij. M. pas. latitudine perforata præualenti.
8 perfregit cornu Euphraten. Tol.
9 saxosũ. Chiff.
* Moreon. Chiff.
10 primum hunc illi in pugna Taurus aufert. M & Ch. Vet in Basiliensi. cod. legitur. primum hunc illi impugnatus Taurus aperit.
11 ac fractum cursum, quidã leg.
12 nobile. Chiff.
13 ab Assyriis originem trahẽs. Chiff.
14 fluuius Singa, Comag. &c. Pin. Cingilla. Chiff.

renas solitudines, quæ vsque ad Petram vrbẽ, & regionem Arabiæ felicis appellatæ, pertinent.

ANNOTATIONES.

a In Anaetia fuit Anaitidis religiosissimum templum, cuius meminit Strabo lib.12. & autor cap.4.lib.33.

b Ptolomæus Armeniæ minori assignat.

Palmyra. CAP. XXV.

PAlmyra vrbs nobilis situ, diuitiis soli, & aquis amœnis, vasta vndique ambitu[1] harenis includit agros: ac velut terris exempta à rerum natura, priuata sorte inter duo imperia summa, Romanorum Parthorúmque, & prima in discordia semper vtrinque cura. Abest à [a] Seleucia Parthorum, quæ vocatur ad Tigrin [2] cccccxxxvij. mil. passuum: à proximo verò Syriæ litore [3] ducentis quinquaginta duobus millibus, & à Damasco vigintiseptem [b] propius.

1 harenosos.
2 cccxxxvij. M. p. M. & Ch. 3 cciij milli bus. Man.

ANNOTATIONES.

a Ptolomæus Seleuciam ad Tigrin Mesopotamiæ adscribit.

b In manuscripto vocabulum, Propius, est initium capitis sequentis.

Hierapolis. CAP. XXVI.

INfra Palmyræ solitudines, Stelendena regio est, [1] dictæque iã Hierapolis, ac Berœa, & Chalcis. Vltra Palmyram quoque ex solitudinibus iis aliquid obtinet Hemesa, item Elatium, dimidio propior Petræ, quàm Damascus. [2] Asura autem proximè est Philiscum, oppidum Parthorum ad Euphratem. Ab eo Seleuciam dierum decem nauigatio, totidémque ferè Babylonem. [3] Scinditur Euphrates à Zeugmate [4] octogintatribus millibus passuum circa vicum Massicen. Et parte læua in Mesopotamiam vadit per ipsam Seleuciam, [5] circa eam præfluenti infusus Tigri. Dexteriore autem alueo Babylonem, quondam Chaldææ caput, petit, mediámque permeans, item quam Otrin vocãt, distrahitur in paludes. Increscit autem & ipse Nili modo statis diebus, paulùm differens, ac Mesopotamiam inundat, sole obtinente vicesimam partem Cancri: minui incipit [6] in Virgine, Leone transgresso. In totum verò remeat in vigesimanona parte Virginis.

1 est dictáque; iam Hierapolis. At verò ea & Calchis vltra Palmyram. M. 2 Assur autem proximè est, Philiscum oppidum, Parthorúmque. Manusc Chiff. 3 Scinditur enim Chiff. 4 dlxxxiij. Chiff. 5 circáque. Chiff. 6 in Virginem à Leone transgresso.

Cilicia, & adiunctæ gentes Isauricæ, Homonadum, Pisidia, Lycaonia, Pãphylia, Taurus mons, Lycia. CAP. XXVII.

SEd redeamus ad oram Syriæ, cui proxima est Cilicia. Flumen Diaphanes, mons Crocodilus, [1] portę Amani montis. Flumina, Andricus, Pinarus, Lycus: sinus Issicus. Oppidum Issos, [2] inde Alexandria: flumen Chlorus, oppidum Ǽge liberum, amnis Pyramus, portæ Ciliciæ: oppida, Mallos, [3] Magarsos, & intus Tarsos. [a] Campi Aleij: oppida [4] Cassipolis, [b] Mopsos liberum Pyramo impositum, Thynos, Zephyrium, Anchiale. Amnes Saros, Sydnus Tarsum, liberam vrbem, procul à mari secans. Regio Celenderitis cum oppido. Locus Nymphæum, Solœ Cilicij, nunc Pompeiopolis, [5] Adana, Cibira, Pinara, Pedalie, [6] Halix, Arsinoë, Tabæ, [7] Doron. Iuxtáque mare Corycos, eodem nomine oppidum, & portus, & specus. Mox flumen Calycadnus. Promontorium Sarpedon: oppida Olme, Myle, promontorium & oppidum Veneris, à quo proximè Cyprus insula. Sed in continenti oppida, Myanda, Anemurium, Coracesium, finísque antiquus Ciliciæ, Melas amnis. Intus autem dicendi Anazarbeni, qui nunc [8] Cæsaraugustani, [9] Castabla, Epiphania, quæ anteà Eniandos, Eleusa, Iconium. Seleucia supra amnem [10] Calicadnum, [11] Trachiotis cognomine, à mari relata, vbi vocabatur [12] Hormia. Prætereà intus flumina, Liparis, Bombos, [13] Paradisus. Mons [14] Imbarus. Ciliciæ Pamphyliam omnes iunxêre, neglecta gente Isaurica. Oppida eius intus Isaura, Clibanus, [15] Lalassis: decurrit autem ad mare Anemurij [16] regione suprà dicti. Simili modo omnibus, qui eadem composuêre, ignorata est illi [17] contermina gens Homonadum, quorum intus oppidum Homona. Cætera castella xliiij. inter asperas conualles latent. Insident verticem Pisidæ, quondam Solymi appellati, quorum colonia Cæsarea, eadem Antiochia. Oppida Oroanda, [18] Sagalessos. Hos includit Lycaonia in Asiaticam iurisdictionem versa, cum qua conueniunt Philomelienses, Tymbriani, Leucolithi, Pelteni, [19] Hyrienses. Datur & tetrarchia ex Lycaonia, qua parte Galatiæ contermina est, ciuitatum xiiij. vrbe celeberrimá Iconio. Ipsius Lycaoniæ celebrantur [20] Tembasa in Tauro, [21] Sinda in confinio Galatiæ atque Cappadociæ: à latere autem eius super Pamphyliam veniunt Thracum soboles, [22] Myliæ, quorum [23] Aricanda oppidum. Pamphylia, antè Mopsopia appellata. Mare Pamphyliũ Cilicio iungitur. Oppida eius Side, & in monte [24] Aspendus, [c] Planistũs, Perga: promontorium Leucolla. Mons [25] Sardemisus, amnis Eurymedon iuxta Aspendum fluens: Cataractes, iuxta quem Lyrnessus & Olbia, vltimáque eius oræ Phaselis. Iunctum ei mare Lycium est, génsque Lycia vnde vastus sinus. Taurus mons, ab Eois veniens litoribus, Chelidonio promontorio [26] disterminat. Immensus ipse, & innumerarum gentium arbiter, dextero latere Septẽtrionalis, vbi primùm ab Indico mari exurgit, læuo Meridianus, & ad Occasum tendens: mediámque distrahens Asiam, nisi opprimenti terras occurrerent maria. Resilit ergo ad [27] Septentriones, flexúsque immensum iter quærit, velut de industria rerum natura subinde æquora opponente, hinc Phœnicium, hinc Ponticum, illinc Caspium & Hyrcanium, contráque Mæoticum [28] lacum. Torquetur itaque collisus inter hæc claustra, & tamen victor, flexuosus euadit vsque ad cognata [d] Riphæorum montium iuga, numerosis [e] nominibus & nouis, [29] quacunque incedit, insignis: Imaus prima parte dictus

1 parte. Man. 2 Inde est. M. 3 Margissos. M.

4 Cassigonus. Chiff. 5 Addana. Chiff. 6 Halix, Clinus, Arsi, &c. M. Hal. Elini, Arsi. Chiff. 7 Dorson. V. M. Chif. 8 Cæsarea Augusta. Chiff. 9 Castabula. V. aliis Castabla. 10 Caricadnum. Chiff. 11 Tracheades. M. Trachea Steph. 12 Olmia. Vet. 13 Paradius. Vet. 14 Imbarisa. Chiff. 15 Lariscis fluuius. V. 16 è regione. Ch. 17 contermina illi. M. Chif. & V. 18 Agalesos. Vet. Ch. 19 Tyrienses. Chiff. 20 Terbasa. V. 21 Idaa. Chiff. 22 Milienses Vet. 23 Aricandra. Chiff. 24 Aspendum, Planistum. Chiff. 25 Sardessus. Vet. 26 disterminatur. M. 27 à Septẽtrione. M. 28 lacum torquetur. Itaque. Vet M. 29 quocunque tendit. M.

dictus, mox Emodus, Paropamisus, Circius, [30] Chambades, [31] Pharphariades, Choatras, Oreges, Oroandes, Niphates, Taurus. Atque vbi se quoque exuperat, Caucasus: vbi brachia emittit, subinde tentāti maria similis, Sarpedon, [31] Coracesius, Cragus; iterúmque Taurus, etiam vbi dehiscit, séque populis aperit: portarum tamen nomine vnitatem sibi [32] vindicans, quæ alibi Armeniæ, alibi Caspiæ, alibi Ciliciæ vocantur. Quinetiam confractus, effugiens [33] quoque maria, plurimis se gentium nominibus hinc & illinc implet: à dextra [34] Hyrcanus, Caspius: à læua Pariedrus, Moschicus, Amazonicus, Coraxicus, Scythicus appellatus. In [35] vniuersum verò Græcè Ceraunius. In Lycia igitur, à promontorio eius oppidum Simena, mons Chimæra noctibus flagrans, Hephæstium ciuitas, & ipsa sæpe flagrantibus iugis. Oppidum Olympus ibi fuit: nunc sunt montana, Gage, Corydalla, Rhodiopolis. Iuxta mare Lymira cum amne, in quem Arycandus influit, & mons Massycites, [36] Andriaca ciutias, Myra. Oppida, Apyre, & Antiphellos, quæ quondam [37] Habessus, atque in [38] recessu Phellus. Deinde Pyrrha, itémque Xanthus à mari xv. mil. passuum, fluménque eodem nomine. Deinde Patara, quæ priùs Sataros, & in monte [39] Sydima. Promontorium Cragus. Vltrà par sinus priori. Ibi Pinara, & quæ Lyciam finit Telmessus. Lycia quondam lx. [40] oppida habuit, nunc xxxvj. habet. Ex his celeberrima præter suprà dicta Canas, [41] Candyba, vbi laudatur [42] Oenium nemus, [43] Podalia, Choma præfluente [44] Adsa, [45] Ciane, Ascandalis, Amelas, [46] Noscopium, Tlos, Telanorus. Comprehēdit in mediterraneis [47] Cabaliam, cuius tres vrbes, [48] Oenoanda, Balbura, [49] Bubon. A Telmesso Asiaticum mare, siue Capathium, & quæ propriè vocatur Asia. In duas eam partes Agrippa diuisit. Vnam inclusit ab Oriēte Phrygia & Lycaonia, ab Occidente Ægeo mari, à Meridie Ægyptio, à Septentrione Paphlagonia. Huius longitudinem cccclxx. mil. passuum, latitudinem [50] ccc. M. fecit. Alteram determinauit ab Oriente Armenia minore, ab Occidente Phrygia, Lycaonia, Pamphylia, à Septentrione prouincia Pontica, à Meridie mari Pamphylio, longam ccccclxxv. mil. passuum, latam cccxxv. mil. In proxima ora Caria est, mox Ionia: vltra eam [51] Æolis. Caria mediæ Doridi circunfunditur, ad mare vtroque latere ambiens. In ea [f] promontorium Pedalium. Amnis Glaucus deferens [52] Telmessum. Oppida [g] Dædala, [53] Crya fugitiuorū. Flumen Axon, oppidum [54] Calydna.

30 Chābages. Chiff. 31 Pariades. M. Ch. ex glossemate. 31 Coracesus. Vet. 32 vendicans. Ch. 33 quaque. M. 34 Hircanius. Ch. 35 In vniuersa verè Grecia M. 36 Andriaca ciuitas mira. Ch. 37 Habessos. Chiff. 38 recessu, Dionysio potius, Phellus. M. 39 Strabo Solima. 40 lxx. Vet. & Ch. 41 Condica aliis Geographis. 42 Oenias. Chiff. 43 Podalea. Pinetus. 44 Edesa. Vet 45 Ganea Scari, Ælimala. Stephanus 46 Nisa, Ptolem. 47 & Carbaliam. M. 48 Oeneandra. Ptolemæo Oeniandra. Man. 49 Dubon. Ch. 50 cccxx. fecit M. Ch. 51 Aeolis' media Doride. Circūfunditur mari vtroque latere ambiente. 52 Telmedium. Tol. M. 53 Car ea. Vet. Caria. Ptol. Cyrcia. Ch. emend. 54 Calynda. V. M.

ANNOTATIONES.

a Ἀλήια πεδία, ἀπὸ τοῦ ἀλᾶσθαι, ab errando, quoniam excussus Pegaso Bellerophon per eos solus oberrauerit. Quidam ab oppido quod Alas vocant, dictos fuisse volunt, esséque sitos inter Pinarum & Cydnum fluuios. Quidam interpretantur οὐκ ἔχοντα λήια. τουτ' ἐστὶ σπορίμα, καὶ χωρὶς βοσκημάτων. Homerus:

ἤτοι ὁ καππεδίον τὸ ἀλήιον οἶος ἀλᾶτο,
ὃν θυμὸν κατέδων, πάτον ἀνθρώπων ἀλεείνων.

Hos versus sic reddidit Cicero:

Qui miser in campis mœrens errabat Aleis,
Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.

Rhodig. cap. 23. 17. Leopardus cap. 20. 7.

b Stephanus μόψου ἑστίαν vocat. D. Hieronymus Mopsi viculum, vbi supremum diem obiit Constantius Imperator. à Mopso vate dictus est, qui Chalcanti mortis causam attulit. Cùm enim Chalcanti fata prædixissent vita tùm decessurum, cùm incidisset in vatem se præstantiorē, occurrit is Mopso, arte vaticinandi celebri, rogauítque, vt ait Hesiodus, in caprifico quot ficus essent, respondit ille decem millia, & vnam: vt verò ait Pherecydes, percunctatus est, sus prægnans obuia quot porcellos gestaret, respondit ille, tres, ac ex iis vnam fœminam, quod vbi verum esse deprehenderunt, mœrore & tristitia vitam Chalcas finiuit. Rhodig. c. 15. 29.

c Strabo Platanistum vocat quosdam scopulos in mari Cilicio vortiginosum mare reddentes.

d Fallitur Plinius, nulli enim existunt Riphæi montes.

e Strabo lib. 15. de diuersis nominibus Tauri inquit: *Indigenæ Taurum, aliàs Paropamissum, Emodū, Imaum & aliis nominibus appellant. Macedones Caucasum vocant.*

f Ptolomæus has vrbes omnes Ciliciæ assignat.

g Ptolomæus Dædala pro loco vsurpat.

Indus fluuius. CAP. XXVIII.

AMnis [1] Indus in Cybiratarum iugis ortus, recipit lx. perennes fluuios, torrentes verò amplius centum. Oppidum Caunos liberum, deinde Pyrnos. Portus Cressa, à quo Rhodus insula xx. M. locus Loryma. Oppida Thysanusa, [2] Paridion, Larymna. Sinus Thymnias. Promontorium Aphrodisias. Oppidum [3] Hyda. Sinus Schœnus. Regio Bubassus. Oppidum fuit [4] Acanthus, alio nomine Dulopolis. Est in promontorio Gnidos libera, Triopia, dein [5] Pegusa & [6] Stadia appellata. Ab ea Doris incipit. Sed priùs terga, & mediterraneas iurisdictiones indicasse [7] conueniat. Vna appellatur Cybiratica. Ipsum oppidum Phrygiæ est. Conueniunt eò [8] xxv. ciuitates.

1 Ninus, ex Alexand. & Hermol. 2 Paridon Chiff. 3 Hyla. Vet. 4 Cynethē. Vet. 5 Pegasa. Vet 6 Caudia. Ch. emend. 7 conueniet M. 8 xxij. Ch.

Laodicea, Apamia, Ionia, Ephesus.

CAP. XXIX.

CEleberrima [1] vrbe Laodicea. Imposita est Lyco flumini, latera alluentibus Asopo & Capro; appellata primò Diospolis; dein Rhoas. Reliqui in eo conuentu, quos nominare non pigeat, Hydrelitæ, Themisones, Hierapolitæ. Alter conuentus à [2] Synnada accipit nomen. Conueniunt Lycaones, Appiani, [3] Eucarpeni, Dorylæi, [4] Midæi, Iulienses, & reliqui ignobiles populi xv. Tertius [a] Apamiam vadit, antè appellatā Celænas, dein Ciboton. Sita est in radice mōtis Signiæ, circunfusa Marsya, Obrima, [5] Orga, fluminibus in Mæandrum cadentibus. [b] Marsyas ibi redditur ortus, ac paulò mox conditus, [6] vbi certauit tibiarum cantu cum Apolline, Aulocrenis: ita vocatur conuallis decem mil. passuum ab Apamia, Phrygiam petentibus. Ex hoc conuentu deceat nominare Metropolitas, Dionysopolitas, Euphorbenos, [7] Acmonenses, Peltenos, [9] Silbianos. Reliqui ignobiles ix. Doridis in sinu, Leucopolis, Amaxitos [10] Elæus, Euthene. Dein Cariæ oppida [11] Pitaium, Eutaniæ, Halicarnassus. Sex oppida contributa

1 Celeberrima vrbs Laodicea, imposita &c. M. 2 Synnade. CH. 3 Cercopeni. Vet. 4 Mudai. Vet. Mydai. Chiff. 5 Orba Ch. 6 lego. vbi Marsyas certauit. 7 Aenonienses. V. 9 Sylleanos. Vet. 10 Elaa. Ptol. 11 Pitauiā Ptolom. Piatium, Chiff.

ei sunt à magno Alexandro; Theangela, Sibde, [12] Medmassa, Euranium, Pedasum, Telmessum. Habitatur inter duos sinus, Ceramicum & Iasium. Inde Myndos, & vbi fuit Palæmyndus, Nariandus, Neapolis, [13] Carianda, Termera libera, [14] Bargyla, & à quo sinus Iasius, oppidum Iasus. Caria interiorum nominum fama prænitet: [15] quippe vbi sunt oppida, Mylasa libera, Antiochia, vbi fuère [16] Seminethos & Cranaos oppida; nunc eam circunfluunt Mæander & [e] [17] Mossinus. Fuit in eo tractu & Mæandropolis. Est Eumenia Cludro flumini apposita, Glaucus amnis, Lysias oppidum & [18] Orthosia, Berecyntius tractus, [19] Nysa, Trallis, eadē Euanthia & Seleucia & Antiochia dicta. Alluitur Eudone amne, perfunditur *Thebaide. Quidam ibi Pigmæos habitasse tradunt. Prætereà sunt Thydonos, Pyrrha, Eurome, Heraclea, [20] Amyzon, Alabanda libera, quæ conuentum eum cognominauit: [21] Stratonicea libera, Hynidos, Ceramus, Trœzene, Phorontis. Longinquiores eodem disceptant foro, [22] Othronienses, Halydienses seu Hippini, Xystiani, Hydissenses, Apolloniatæ, Trapezopolitæ, Aphrodisienses liberi. Præter hæc sunt Coscinus, Harpasa apposita fluuio Harpaso, quo & [23] Trallicon, cùm fuit, alluebatur. Lydia autem perfusa [24] flexuosi amnis Mæandri recursibus, super Ioniam procedit, Phrygiæ ab exortu Solis vicina, ad Septentrionem Mysiæ, meridiana parte Cariam amplectens, Mæonia antè appellata. Celebratur maximè Sardibus in latere Tmolis montis, qui [25] antè Timolus appellabatur, vitibus consitus, & ex eo profluente Pactolo, eodémque Chrysorrhoa, ac fonte Tarne: à Mæoniis ciuitas ipsa Hyde vocitata est, clara stagno Gygeo. Sardiana nunc appellatur ea iurisdictio. Conueniúntque in eam extra prędictos, Macedones, Cadueni, Loreni, Philadelpheni, & ipsi in radice Tmoli, Cogamo flumini appositi Mæonij, Tripolitani: iidem & Antoniopolitæ Mæandro alluuntur: [23] Apollonos hieritæ, Mysotmolitæ, & alij ignobiles. Ionia ab Iasio sinu incipiens, [25] numerosiore ambitu litorum flectitur. In ea primus sinus Basilicus, Posideum promontorium & oppidum, oraculum [d] Branchidarum appellatum, nunc [e] Didymæi Apollinis, à litore [26] stadiorum viginti. Et inde centum octoginta Milletus Ioniæ caput, Lelegeis antè & [27] Pityusa & Anactoria nominata, super [28] octoginta vrbium per cuncta maria genitrix: nec fraudanda ciue [f] Cadmo, qui primus prosam orationem condere instituit. Amnis Mæander ortus è lacu in monte Aulocrene, plurimísque affusus oppidis, & repletus fluminibus crebris; ita sinuosus flexibus, vt sæpe credatur reuerti; Apamenam primùm peruagatur regionem, mox Eumeneticam, ac dein Bargylleticos campos: postremò Cariam placidus, omnésque eos agros fertilissimo rigans limo, ad decimum à Mileto stadium lenis illabitur mari. Inde mons Latmus. Oppida, Heraclea montis eius, cognominis Caricæ, Myûs, quòd primo condidisse Iones narrantur, Athenis profecti, Naulochum, [29] Priene. In ora quæ Trogilia appellatur, Gessus amnis. Regio

12 Medmassa. CH.
13 Arianda. Vet.
14 Bargylia. Vet.
15 quippe ibi. M. & CH.
16 Seminethos. H.
17 Orsinus Ch.
18 Othrusia. Ch.
19 Nisa. Strabo.
* 1. lacus, fonte, amne.
20 Amyzon. Ch
21 Stranice, & Alinda libera ex Ptolom.
22 Orthronienses. Ch.
23 Tralle. Ptol
24 flexuosis. Ch.
25 antea. Chiff.
24 Apollonohieritæ Basil. Apollonihieritæ. Ch.
25 numerose. M. numeroso. Vet.
26 stadijs. M.V.Ch.
27 Phillyusa. Vet.
28 septuaginta. Vet. & Basilienses exemplar lxxv. ex Senec. & M.
29 Cadme, Strabo.

omnibus [g] Ionibus sacra, & ideò Panionia appellata. Iuxtà fugitiuis conditum (vti nomen indicio est) Phygela fuit, & Marathesium oppidum. Supra hæc Magnesia Mæandri cognomine insignis, à Thessalica Magnesia orta. Abest ab Epheso xv. mil. pass. Trallibus eò amplius [30] MMM. anteà Thessaloce & Androlitia nominata: & litori apposita Derasidas insulas secū abstulit mari. Intus & [31] Thyatira alluitur Lyco, Pelopia aliquando & [32] Euhippa cognominata. In ora autem [33] Manteium, Ephesus Amazonum opus, multis antè expetita nominibus: Alopes, cùm pugnatū apud Troiam est, mox [34] Ortygia, & Morges vocata est, & Smyrna cognomine [35] Trachea, & Samornion, & Prelea. Attollitur monte Pione, alluitur [h] Caystro in Cylbianis iugis orto, multósque amnes deferente, & stagnum Pegaseum, quod Phyrites amnis expellit. Ab his multitudo limi est, quà terras propagat, mediísque iam campis Syrien insulā adiecit. Fons in vrbe [36] Callipia & templum Dianæ complexi è diuersis regionibus duo Selinuntes. Ab Epheso Manteium aliud Colophoniorum, & intus ipsa Colophon, [37] Haleso affluente. Inde Apollinis Clarij phanum, [i] Lebedos: fuit & Notium oppidum. Promontorium Coryceon, mons Mimas ccl. M. passuum excurrens, atque in continentibus campis residens. Quo in loco magnus Alexander intercidi planitiem eam iusserat. vij. M. [38] ccccc. passuum longitudine, vt duos sinus iungeret, [k] Erythrásque cum Mimante circunfunderet. Iuxta eas [39] fuère oppida Pteleon, Helos, Dorion: nunc est Aleon fluuius, Corinæum Mimantis promontorium, Clazomene, Parthenie & Hippi, [40] Chytophoria appellatæ, cùm insulæ essent: Alexander idem per duo stadia continenti adnexuit. Interiére intus Daphnûs & Hermesia, & Sipylum, quod antè Tantalis vocabatur, caput Mæoniæ, vbi nunc est stagnum Sale: ob id & Archæopolis substituta [l] Sipylo, & inde illi Colpæ, & huic Lebade. Regredientibus inde abest xij. mil. passuum ab Amazone condita, restituta ab Alexandro, in ora Smyrna, amne Melete gaudens, non procul orto. Montes Asiæ nobilissimi in hoc tractu ferè explicant se, Mastusia à tergo Smyrnæ, & Termetis Olympi radicibus iūctus. Is in Dracone desinit, Draco in Tmolo, Tmolus in Cadmo, ille in Tauro. A Smyrna Hermus [41] amnis campos facit, & nomini suo adoptat. Oritur iuxta [42] Doryleū Phrygiæ ciuitatem multósque colligit fluuios, inter quos Phrygem qui nomine genti dato, à Caria eam disterminat: Hyllum & Cryon, [43] & ipsos Phrygiæ, Mysiæ, Lydiæ amnibus repletos. Fuit [44] in ore eius oppidum Temnos: nunc in extremo [45] sinu Myrmeces scopuli, oppidum Leuce in promontorio, quod insula fuit, finísque Ioniæ Phocæa. Smyrnæum conuentum magna pars Æoliæ, quæ mox dicetur, frequentat: prætérque [m] Macedones Hyrcani cognominati, & Magnetes à Sypilo. Ephesum verò alterum lumē Asiæ, remotiores cōueniunt [n] Cæsariēses, Metropolitæ, Cylbiani, inferiores & superiores Mysomacedones, [46] Mastaurēses, Brullitæ, Hypæpeni, Dioshieritę.

30 ccc. M. Vet.
31 Tyana. V. & Ch.
32 Euhippia. M.V.
33 Matiū. Vet. Ch. alij Manteum.
34 Ortygia, Morges vocata & Smyrna est. Ch.
35 Trichia. M. & V.
36 Callipea (vel Callipe) templum Dianæ cōplexa, è diuersis. M. item Vet.
37 Halete. cuius fluuij hoc in tractu meminit & Pausanias.
38 in Ch. non leg.
39 fuerunt. Chif.
40 Chytrophoria. Vet.
41 amnis non leg. in Ch
42 Dorylaum Pineus.
43 & Hippo: Phrygiæ. Ch.
44 in ora. Vet.
45 sinu Smyrnæ Cheleopolis. Sal. Stephanus, Chesium oppidum Ioniæ. Pint.
46 Metaurenses. Ch.

ANNO-

ANNOTATIONES.

a Apamia dicta est ab Apama, Artabazi filia, quæ Seleuco Nicatori nupsit,& mater Antiochi Soteris fuit,qui vrbem Apamiam condidit. Vocata fuit & Cellæne à Cellænis oppido, ex quo traducti sunt incolæ Apamiæ.Hoc in loco e st palus quædã quæ calamos gignit ad tibiarum linguas idoneos, vnde nata fabula de Marsiæ cum Apolline contentione. Vide Strab.lib.12.

b Vide fabulam apud Ouid.lib. 6. Metam.

c Alius est Mossinus Thraciæ apud Athenæum lib. 8.pag.172.vers.18.

d Ptolomęus Branchidas vsurpat pro ea parte mõtis Didûs quæ Orientem spectat.

e Didyma oraculum Mileto vicinum,Ioui sacrum & Apollini,quasi geminis diis (διδύμους καὶ διδύμονας Græci geminos vocant) vnde Apollo Didymæus appellatur.Papin.8.Theb.

Nec Clarias hac luce fores,Didymiáque quisquam
Limina,nec Lyciam supplex consultor adibit.

Didymæi Apollinis fit & mentio libro 6. ca. 16.Vide Rhodig.cap.23 4. Didymæo Ioui cũ res diuina fit,libant hederæ foliis. Inde κισσύβιον poculum dictum.Athen.pag. 235. vers.14.

f Autor lib.7.cap. 56.dicit, Pherecidem Syrium primum,Cyri regis Persarum ætate, proiam orationem instituisse.Historiam verò Cadmũ Milesium.

g Asylon Ionium fuit in promontorio montis Icales.

h Propertius cygneum Caistrum vocat,à cygnorum copia qui in eo sunt fluuio.

Et quæ Cygnei visenda est ora Caystri,
Et quæ septenas temperat vnda vias.

Lipsius cap.2.1. V. L.

i Ptolomæi meum exemplar habet Lacerca.

k Straboni Gnopopolis.

l Μαγνῆτες ὑπὸ σιπύλῳ Straboni lib.13.Nam etiam fuerant μαγνῆτες ἐπὶ μαιάνδρῳ.Cicero ad Q. fratrẽ. *De te à Magnetibus ab Sipylo mentio est honorifica facta,cùm te in vnum dicerent postulationi L.Pansæ restitisse.* Victor.cap.30.

m Mosteni & Moseni Ptol.

n Ierocæsarea Ptolomæo.

Aeolis,Troas,Pergamus. CAP.XXX.

AEolis proxima est, quondam Mysia appellata, & quæ Hellesponto adiacet Troa.[1] Ibi à Phocæa, Ascanius portus. Dein fuerat Larissa:sunt Cyme,Myrina, quæ Sebastopolim se vocat: & intus Ægæ,[2] Attalia, Posidea, Neon-tichos, Temnos. In ora autem[3] Titanus amnis, & ciuitas ab eo cognominata.Fuit &[4] Grynia,,nunc tantum portus[5] soli,insula apprehensa. Oppidum[6] Elæa, & ex Mysia veniens Caicus amnis. Oppidum Pitane, Canaius amnis. Intercidêre Canæ, Lysimachia,[7] Atarnea,Carene,Cisthene,Cilla,Cocillũ, Thebæ, Astyre,Chrysa,Palæscepsis, a[8] Gergithos,Neandros: nunc est Perperene ciuitas.Heracleotes tractus,Coryplias oppidum,[9] amnis Gryliosolius. Regio Aphrodisias, quæ anteà Politiceorgas. Regio Scepsis. Flumen[10] Euenum,cuius in ripis intercidêre Lyrnessos & Miletos. In hoc tractu b Ida mons. Et in ora quæ sinum cognominauit & conuentum, Adramytteos, olim c Pedasus dicta. Flumina Astron, Cormalos,[11] Eryannos,Alabastros, Hieros ex Ida. Intus mons Gargara,eodémque nomine oppidum. Rursus in litore Antandros, Edonis prius vocata; deinde Cimmeris,& Assos,eadem Apollonia. Fuit & Palamedium oppidum. Promontorium Lecton disterminans Æolida & Troada.Fuit & Polymedia ciuitas, & Crysa,& Larissa alia. d Smintheum templum durat. Intus Colone intercidit,[12] deportata Adramytteum negotia. Apolloniatæ à Rhyndaco amne,Eresij,Miletopolitæ, Pœmaneni Macedones,[13] Aschilacæ, Polichnæi, Pionitæ, Cilices, Mandagandeni: in Mysia Abrettini, & Hellespontij appellati, & alij ignobiles. Troadis primus locus Amaxitus, dein Cebrenia, ipsáque Troas, Antigonia dicta, nunc Alexandria, colonia Ro. Oppidum Nee,Scammander amnis nauigabilis, & in promontorio quondam Sigeum oppidum. Dein portus Achæorum, in quem influit Xanthus Simoënti iunctus:stagnúmque prius faciens Palæscamander. Cæteri Homero celebrati,Rhesus,Heptaporus,Caresus,Rhodius vestigia non habent. Granicus diuerso tractu in Propontida fluit. Est tamen & nunc Scamandria ciuitas parua,ac M.ccccc. passuum remotum à porta. e Ilium immune, vnde omnis rerum claritas. Extra sinum sunt Rhœtea litora,Rhœteo & Dardanio & Arisbe oppidis habitata. Fuit & Achilleon, oppidum iuxta tumulum Achillis conditum à Mitylenæis, & mox Atheniensibus,[14] vbi classis eius steterat. In Sigeo fuit & Æantium, à Rhodiis conditum in altero cornu, Aiace ibi sepulto xxx.stad. interuallo à Sigeo, &[15] ipso in statione classis suæ. Supra Æolida,& partem Troadis, in mediterraneo est, quæ vocatur Teuthrania, quam Mysi antiquitùs tenuêre. Ibi Caicus amnis iam dictus oritur. Gens ampla per se, etiam cùm totum Mysia appellaretur. In ea Pioniæ, Andera,Cale,Stabulum,Conisium,Tegium,Balcea, Tiare, Teuthranie, Sarnaca, Haliserne, Lycide, Parthenium,[16] Thymbre,Oxiopum, Lygdanum, Apollonia, longéque clarissimum Asiæ Pergamum, quod intermeat Selinus, præfluit Cetius profusus Pindaso monte. Abest haud procul[17] Elæa, quam in litore diximus. Pergamena vocatur eius tractus iurisdictio. Ad[18] eam conueniunt Thiatyreni, Mygdones, Mossini,[19] Bregmenteni, f Hieracomitæ, Perpereni, Tyareni,[20] Hierapolenses, Harmatopolitæ, Attalenses, Pantaenses, Appollonidienses, aliæque inhonoræ ciuitates. A Rhœteo Dardanium oppidum paruum abest stad.[21] lxx. Inde xviij. M. promontoriũ Trapeza,vnde primùm concitat se Hellespontus. Ex Asia interiisse gẽtes tradit Eratosthenes Solymorũ,Lelegũ, Bebrycũ, Colycantiorum,Trepsedorum.Isidorus[22] Arimos, & Capretas,vbi sit Apamia condita à Seleuco rege,inter Ciliciam,Cappadociã,Cataoniam, Armeniam. Et quoniam ferocissimas gentes domuisset,initio Dameam vocatam.

1 Ab ea.V. & M.
2 Satalia. Pineus. caput f.Satalia.
3 Mitanus. Vet.Ptolomæo Pitana.
4 Grya. CH.
5 solo insula apprehẽso.
6 Ialea.Pineus.portus Pergami.
7 Atarneus ex Strabo. lib.13.
8 Gergetha. Strabo.libr. decimotertio.
9 sic Pintianus legit. Amnes Gyrlios,Solus:regio Aphrodisias, quæ anteà Politice:Orgas regio, Scepsis.Manus. verò, Amnis Grylios, Olius regio, Aphrodisias, quæ antè Politice.Orgas regio, Scepsis, sic CH.
10 Euenus. Strabo lib. 13.
11 Cryanos CH.
12 deportãs. Salm. & Manuscrip.
13 Ascilacæ M.
14 Vbi classis eius steterat in Sigeo.Fuit & Æantion. ex Basilien. & Manus. in Sigeo enim sepultum fuisse Achilem, in Rhœteo autem Aiacem, ex Strab Põp. & Stepha. notum est.
15 & ipsi sub Æanium Pint.
16 Camure. Ch.
17 Ialea. Pineus.
18 eandem. M.
19 Bregmeni.Ch.
20 Hydropolienses. Hermacopolitæ.V.
21 lxx.mil. Vet.
22 Arimæos.Vet.

ANNOTATIONES.

a Athenæus libr.6.pag.128. Gergina siue Gergitha, Æolidis oppidum ab assentatoribus conditum.Vide locum.

b Idæ ferarum latibula, νάπαι, δρυμοί, φωλεοί, ἔργαθες. Rhodig.cap.vltimo lib.26. Ida quiuis mons excelsus,vnde circuniecta spectari possunt.Idem cap.1.28.

c Pedacensibus mirum hoc contingere scribunt Herodotus, Aristoteles, Strabo, vt quoties aduersi quippiam illis, aut vicinis imminet, Antistiti Mineruæ, quæ illic est, prolixa barba nascatur. Rhodig. cap. 21. 14.

d Quare Smintheus Appollo dictus fuerit vide apud Strabonem lib. 13. pag. 576.

e Plenissima immunitate, omnium tributorum & munerum publicorum, militiæ, metati, etiam tutelarum. Callistratus in l. non solum. §. Iliensibus. D. de excusatione. item, vt qui matre Iliensi esset, fieret eorum municeps, & vt Minerua Iliensis hæres institui posset. l. 1. D. ad municip. Data verò est primùm decreto decem legatorum, icto fœdere cum Antiocho, Rhoœteo & Gergitho in super concessis. Liuius lib. 38. *propter inclytam nobilitatē ciuitatis & coniunctionem originis Romanæ. Confirmat Claudius Cæsar propter originis gloriā.* Tacitus lib. 4. Cuiacius ca. 5. 10. Obseruat. Turneb. ca. 21. 7. Ilium nouum à vetere distat xxx. stadia iuxta Strabonem.

f Ieragermæ Ptolomæo ciuitas eorum dicitur.

Insulæ ante Asiam, Pamphylium mare, Rhodus, Samus, Chius.

CAP. XXXI.

INsularum ante Asiam prima est in Canopico ostio Nili, à Canopo Menelai gubernatore (vt ferunt) dicta. Altera iuncta ponte Alexandriæ, colonia Cæsaris Dictatoris, Pharus; quondam diei nauigatione distans ab Ægypto: nunc è turri nocturnis ignibus cursum nauium regens. Nanque fallacibus vadis Alexandria, tribus omnino aditur alueis maris, Tegamo, Posideo, Tauro. In Phœniceo deinde mari est ante Ioppen Paria, tota oppidum, in qua [1] obiectam belluæ Andromedam ferunt: & iam dicta Arados, inter quam & continentem, quinquaginta cubita alto mari, (vt author est Mutianus) è fonte dulcis aqua tubo coriis facto, vsque [2] à vado trahitur. Pamphylium mare, ignobiles insulas habet Cilicium ex quinque maximis * Cyprum, ad ortum occasúmque Ciliciæ, ac Syriç obiectam, quondam ix. regnorum sedem. Huius circuitum Timosthenes [3] ccccxxix. M. cccc. prodidit. Isidorus ccclxxv. M. Longitudinem inter duo promontoria, Dinaretum & Acamanta, quod est ad Occasum, Artemidorus [4] clx. ccccc. * Timosthenes cc. vocatam antè Acamantida, Philonides Cerastin, Xenagoras & Aspeliam, & Amathusiam, & Maceriam, Astynomus Crypton, & Coliniam. Oppida in ea xv. [5] Paphos, Palępaphos, Curias, Citium, Corineum, Salamis. Amathus, Lapethos, [6] Solœ, [7] Tamaseus, Epidarum, Chytri, Arsinoe, [8] Carpasium, Golgi. Fuêre & ibi Cinyria, [9] Marium, Idalium. Abest ab Anemurio Ciliciç quinquaginta mill. pass. Mare, quod prętenditur, vocant Aulona [10] Cilicium. In eodem situ Elęusa insula est, & quatuor, ante [11] promontorium ex aduerso Syriç, Clides: rursúsque ab altero capite Stiria. Contra Neampaphum Hierocepia. Contra Salamina, Salaminę. In Lycio autem mari Illyris, [12] Telendos, Attelebussa, Cypriç tres steriles, & Dionysia, prius Caretha dicta. Deinde contra Tauri promontorium b pestiferæ nauigantibus [13] Chelidoniæ c totidem ab iis cum oppido Leucola, Pactyæ, [14] Lasia, Nymphais, Macris, * Megista, cuius ciuitas interiit. Multæ deinde ignobiles. Sed contra Chimæram [15] Dolichiste, * Chirogylium, [16] Crambussa, [17] Rhoge, Enagora viij. mill. passuum, Dædaleon duæ, [18] Cryeon tres, Strongyle; & contra [19] Sidyma Antiochi, Glaucúmque versus amnem Lagusa, Macris, Didymæ, Helbo, Scope, Aspis, & in qua oppidum interiit [19] Telandria, proximáque [20] Cauno Rhodussa. Sed pulcherrima & libera Rhodos, circuitu [21] cxxx. mill. pass. aut, si potius Isidoro credimus, ciij. habitata vrbibus Lindo, Camiro, Ialyso, nunc Rhodo. Distat ab Alexandria Ægypti [22] cccccLxxviij. mill. vt Isidorus tradit: vt Eratosthenes, cccclxix. mill. vt Mutianus, cccc. à Cypro clxvj. Vocitata est anteà c Ophiusa, Asteria, Æthræa, Trinacria, Corymbia, Pœessa, Atabyria ab Rege. Deinde [23] Macria, & Oloëssa. Rhodiorum insulæ, Carpathus, quæ mari nomen dedit: Casos, [24] Achne olim: Nisyros distans ab Gnido xij. mill. ccccc. Porphyris anteà dicta. Et eodem tractu media inter Rhodum Gnidúmque Syme. Cingitur [25] xxxvij. mill. ccccc. Portus benignè præbet octo. Præter has circa Rhodum, Cyclopis, [26] Teganon, Cordylusa, [27] Diabetæ iiij. [28] Hymos, Chalce cum oppido, [29] Seutlusa, [30] Narthecusa, Dimastos, Progne: & à Gnido, Ciserussa, [31] Therionarce, Calydne cum tribus oppidis, Notio, Nisyro, Mendetero, & in Arconneso oppidum Ceramus. In Cariæ ora, quæ [32] vocantur Argiæ, numero viginti, & [33] Hyetussa, Lepsia, Leros. Nobilissima autem in eo sinu Cos, ab Halicarnasso quindecim mill. pass. distans, circuitu centum, vt plures existimant, [34] Merope vocata: Cos, vt Staphylus: Meropis, vt Dionysius: dein Nymphæa. Mons ibi Prion, & Nisyron abruptam [35] illi putant, quæ Porphyris anteà dicta est. Hinc [36] Carianda cum oppido. Nec procul ab Halicarnasso Pidosus. In Ceramico autem sinu Priaponnesos, Hipponesos, Psyra, Mya, Lampsemandus, Passala, Crusa, Pyrrhe, Sepiussa, Melano: paulúmque à continente distans, quæ vocata est Cinædopolis, probrosis ibi relictis à Rege Alexandro. Ioniæ ora [37] Ægeas & Corseas habet, & Icaron, de qua dictum est: Laden, quæ prius Late vocabatur: atque inter ignobiles aliquot, duas Camelidas Mileto vicinas, [38] Mycalen, Trogilias, Trepsilion: Argennon, * Sandalion, c Samon liberam, circuitu octoginta septem mill. passuum: aut, vt Isidorus, centum: [39] Parrheniam primùm appellatam, Aristoteles tradit, posteà [40] Dryusam, deinde Anthemusam. Aristocritus adiicit Melamphyllum, dein Cyparissiam: alij [41] Parthenoarusam, Stephanen. Amnes in ea Imbrasus, Chesius, Ibettes. Fontes Gigarto, Leucothea. Mons Cercetius. Adiacent insulæ, Rhypara, Nymphæa, Achillea. Par claritate ab ea distat xciij. M. passuum, cum oppido Chios libera, quam Æthaliam Ephorus prisco nomine appellat: Metrodorus & Cleobulus Chiam, à Chione nympha: aliqui à niue, & Macrin & Pityusam. Montem habet Pellenæum,

mnia tribuit Samothracia non Samo. 41 Parthenorosam. Pint. Straboni dictam. Parthenarrusam. CH.

1 subiectā. Vet.
2 vsque ad vadum. Vet.
3 cccc. xxvij. M. D. Pineus.
4 clxij. M. Vet.
** Timosth. vocauit. Vet.*
5 Neaphos. Tol.
6 Solus. Pine.
7 Tamasus, Epidaurum. Vet.
8 Carphasium, Golgæ Vet.
9 Murium. Vet.
10 Cilicum. CH.
11 promontoria. Ex aduerso. Vet.
12 Tolandros. Vet.
13 Chelidonia totidem.

Ab iis. Vet.
14 Elysia, Nymphalis, Meris. Vet.
** Maxima. Ptol.*
15 Dolichà. Vet.
** Chirodylion. Ch.*
16 Cramret. bis.
17 Aroge V.
18 Cryeon, tres Strigila. V. et M.
19 Solima Strab.
19 Cyllandria. Vet.
20 Cynorbo dussa. V.
21 cxxv. CH.
22 dlxxxiij. CH.
23 Macaria (vt ait Pomp. Mela) vel ab agrorum fertilitate, vel quod Rex Mucar insulas illas occupauera, & hanc de suo nomine appellauerit.
24 ac duæ Calymna, Gyros. M. Suyros vetust.
25 xxx. et recentior.
26 Tergamon. Vet.
27 Diabaite. Ch.
28 Hyrmos. Ch.
29 Teutlusa, Steph.
30 Marathecusa. Ch.
31 Terione Archia. V.
32 vocatur. Vet.
33 Ethecusa. V. Hethusa CH.
34 Meropis vocata, Staphylus, Cos, Meropis, vt Dionyfius Ex Strab. & Higinio Pint. Cea, V.
35 illinc putant.
36 Cariãda CH.
37 Trageas, ex Strab. & Ptol.
38 Mycala Trogilian. Trogilias tres, Phylũ, Arg. &c.
** cap. 7. 3. Sardinia, Sandaliotis & Ichnusa dicitur.*
39 Parthe niam. Vet. Basil. Parthenũ Rodig. 48.
40 Adriusã Stephanus. Str. hac nomina o- Herfasthiam

Pellenæum, marmor Chium. Circuitu[42] cxxv. mil. pass. colligit, vt veteres tradidêre. Isidorus ix. millia adiicit. Posita est inter Samum & Lesbum, ex aduerso maximè Erythrarum. Finitimæ sunt, [d] Thallusa, quam alij[43] Dapnusam scribunt, Oenussa, Elaphites, Euryanassa, Arginusa cum oppido. [44] iam hæ circa Ephesum, & quę Pisistrati vocantur, Anthinę, Myonnesos, [45] Diareusa. In vtraque oppida intercidêre. Poroselene cum oppido, Cerciæ, Halone, Commone, Illetia, Lepria, & [46] Rhesperia, Procusæ, Bolbulæ, [47] Phanæ, Priapos, Syce, Melane, [48] Ænare, Sidusa, Pela, [49] Drymusa, Anydros, Scopelos, Sycussa, Marathussa, [50] Psile, Perirheusa, multęque ignobiles. Clara verò in alto [51] Teos cum oppido, à Chio [52] lxxxj. mil. passuum, tantundem ab Erythris. Iuxta Smyrnam sunt Peristerides, Carteria, Alopece, Elæussa, Bachina, Pystira, Crommyonesos, Megale. Ante Troada Ascaniæ, Plateæ iij. Dein Lamię, Plitaniæ ij. Plate, Scopelos, Getone, Arthedon, Celæ, Lagussæ, Didymę. Clarissima autem Lesbos, à Chio saxagintaquinque mill. pass. Hemerte, & Lasia, Pelasgia, Ægira, Æthiope, [53] Macaria appellata fuit, [54] octo oppidis inclyta. Ex iis Pyrrha hausta est mari, Arisbe terrarum motu subuersa. Antissam Methymna traxit in seipsam [55] viij. vrbibus Asię[56] in xxxvij. mill. passuum vicina. Et Agamede obiit, & Hiera. Restant [e] Eresos, Pyrrha, & libera Mitylene, amnis D. potens. Tota insula circuitur, vt Isidorus, [57] clxxiij. mil. passuum, vt veteres, cxcv. M. Montes habet Lepethymum, [58] Ordymnium, Macistum, Creonem, Olympum. A proxima continente abest vij. M. ccccc. passuum. Insulę appositæ, Scandalion, Leucę quinque. Ex iis Cydonea cum fonte calido. Argenussę ab [59] Æge iiij. M. passuum distant. Dein [60] Phellusa, Pedna. Extra Hellespontum aduersa Sigæo litori adiacet [f] Tenedus Leucophrys dicta, & Phœnice, & Lyrnessos. Abest à Lesbo lvj. M. passuum, à Sigęo xij. M.D.

42 cxxij. M. D. in recentiorib.
43 Daphnusam CH.
44 Iam hac Basil.
45 Clareusa. Vet.
46 Æthraa, Hesperia. Pin.
47 Pheatæ. Vet.
48 Cænare. Vet.
49 Dilemusa. Vet.
50 Phile. V.
51 Theas. Man.
52 lxxi. V. Basil. lxxi. M. D CH.
53 supra hoc eodem cap. legitur Macria.
54 nouem. M. & V.
55 viij. vrbib. supernacanea sunt.
56 particula in, non leg. in Vet.
57 clxviij. Basil.
58 Ordynũ apud Theo. cap. vlt. lib. 3. Histor.
59 in M. & V. deest.
60 Phesula. Vet.

ANNOTATIONES.

a Cerastiam vocari Xenagoras scripsit ὅτι πολλὰ κέρατα, τουτέστι πολλὰς ἐξοχὰς ἔχει. multis promontoriis superciliosa est ac erecta: quamuis sint qui ideo sic dictã putent, quod aliquando in ea cornuti homines fuerint. Dicta & Sphecia ab incolis Sphecibus, vel à vespis. Rhodig. ca. 1.30.

b Dicta est à multitudine serpentum, quos eò tempestate delatus Phorbas Triobæ filius occidit: Asteria ab astri figura: Aethræa, à serenitate, quia illic nunquam tantæ nubes sunt, vt aliquando de die sol non cernatur: Trinacria, à tribus oppidis eminentibus: Corymbia, à specie corymbornm hederæ: Poëessa ab herbido virore. Hadr. Iun. cap. 15. 3. Straboni vocata fuit & Stadia & Telchinia. Pontiam vocat Pindarus, vt Pelagiam Marcellinus lib. 17. Pindarus Ialyson, aureo imbre perfusam scribit ob diuitias & summas opes ἔνθα ποτὲ βρέχε θεῶν βασιλεὺς χρυσαῖς νιφάδεσσι πόλιν.

c Samon insulam Apul. 2. Florid. Frumento pigram, aratro irritam, fœcundam oliuetis, ait, nec à vinitore, nec ab olitore scalpi, sed totã eius, quamuis frequentibus incolis, hospitibus celebris, culturam esse in surculo, & sarculo. Vide locum.

d Stephano hic Pelus insula collocatur.

e Eresos Theophrasti patria præstantissimo & candidissimo tritico nobilis, cuius pollinem Mercurius ad Deos ferret. Archestratus in Gastronomia, ἐν Λέσβῳ κλεινῆς Ἐρέσου περικύμονι μαστῷ λευκοτέρας χιόνος θεοὶ εἴπερ ἔδουσι ἄλφιτ᾽ ἐκεῖθεν ἰὸν Ἑρμῆς αὐτοῖς ἀγοράζει. Ea ratione Delphis olim Eresij statuam Cereris ἑρμοῦχον dicarunt. Had. Iun. cap. 4. 5. Infamis ea fuit infanda libidine, vnde λεσβιάζειν, vel ore morigari vel capiti illudere, vt φοινικίζειν, ἄρρητον μῖξιν μίγνυσθαι, à Phœnicum execrandis moribus. Brod. cap. 21. 2.

f Tennin Cyeni filium, Neptuni nepotem cum nouerca Phylonome de stupro appellasset, recusantem apud patrem insimulauit, tanquam vim afferre voluisset. Credulus is iuuenem capsa inclusum in mare abiecit, quæ Neptuno innocenti & nepoti propitio, cum Leucophrim delata fuisset, aperta illa, & re cognita, incolæ regnum detulerunt, insulam de suo nomine appellarunt, mortuum pro Deo coluerunt. Muret. Var. cap. 12. 1.

Hellespontus, Mysia, Phrygia, Galatia, Bithynia, Bosporus. CAP. XXXII.

IMpetum deinde sumit Hellespontus, & mare incumbit, vorticibus limitem fodiẽs, donec Asiam abrumpat Europę. Promontorium id appellauimus [1] Trapezam: ab eo decem mill. pass. Abydum oppidum, vbi angustię septem stadiorum. Deinde Percote oppidum, & Lampsacum, antea Pityusa dictum. Parium colonia, quam Homerus Adrastiam appellauit. Oppidum Priapos, amnis [2] Æsepus, Zelia Propontis, ita appellatur vbi se dilatat mare. Flumen Granicum, Artace portus, vbi oppidum fuit. Vltrà insula, quam continenti iunxit Alexander, in qua oppidum Milesiorum * Cyzicum, anteà vocitatum Arconnesos, & Dolionis, & [3] Dindymis, cuius à vertice mõs Dindymus. Mox oppida Placia, Ariacos, Scylace, quorum à tergo mons Olympus, [4] Mesius dictus: ciuitas Olympena. Amnes Horisius, & Rhyndacus, antè Lycus vocatus. Oritur in stagno Artynia iuxta Miletopolim: recipit Maceston, & pleró sque alios, Asiam Bithyniámque disterminans. Ea appellata est Cronia, dein Thessalis, dein Maliande & Strymonis. Hos Homerus Halizonas dixit, quando pręcingitur gens mari. Vrbs fuit immensa Attusa nomine: nunc sunt [5] xv. ciuitates, inter quas Gordiu-come, quę Iuliopolis vocatur, & in ora [a] Dascylos. Deinde flumen Gebes, & intus Helgas oppidum, quę Germanicopolis, alio nomine Booscœte, sicut [6] Apamia, quæ nunc [7] Myrlea Colophoniorum: flumen Etheleum, antiquus Troadis finis, & Mysiæ initium. Posteà sinus, in quo flumen Ascanium, oppidum Bryllion, amnes Hylas & Cios cum oppido eiusdem nominis, quod fuit emporium non procul accolentis Phrygię, à Milesiis quidem conditum, in loco tamen qui Ascania Phrygiæ vocabatur. Quapropter non alibi aptiùs de ea [8] dicatur. Phrygia Troadi superiecta, populísque à promontorio Lecto ad flumen Etheleum prędictis, Septentrionali sui parte Galatiæ contermina, Meridiana Lycaoniæ, Pisidię, Mygdonięque ab Oriente Cappadociam attingit. Oppida ibi celeberrima pręter iam dicta, Ancyra [9] An-

1 Træziã. CH.
2 Absepus. M. Æsapus. Strab.
* Duobus pontibus vt ait Strabo iuncta est continenti. In priapeis Cyzicos ostreosa diuã Proserpinã frequentat, veneratur, colit, pro cũctis aliis numinibus.
3 Didymis, cuius à vertice mõs Didymus. CH.
4 Misius. V. Mysus. Man.
5 xij CH.
6 Apamea per e, in Ch. perpetuò leg.
7 Myrtea. Ptol.
8 dicetur. Vet.
9 Andira. Stephano, Andraca. Ptol.

dria, Celænæ, Colloſſe, Carina, [10] Cotiaion, Ceranæ, Iconium, Midaion. Sunt autores tranſiſſe ex Europa Myſos, & Brygas, & Thynos, à quibus appellantur Myſi, Phryges, Bithyni. Simul dicendum videtur & de Galatia, quæ ſuperpoſita, agros maiori ex parte Phrygiæ tenet, capútque quondam eius Gordium. Qui [b] partem eam inſedêre, Gallorum [11] Toliſtobogi, & Voturi, & [12] Ambitui vocantur: qui Mæoniæ & Paphlagoniæ regionem, [13] Trocmi. Prætenditur Cappadocia, à Septentrione & Solis ortu, cuius vberrimam partem occupauêre Tectoſages, ac Teutobodiaci. Et gentes quidem hæ. Populi verò ac tetrarchiæ omnes, numero cxcv. Oppida, Tectoſagum, Ancyra, Trocmorum, Tauium, Toliſtobogorum, Peſinûs. Præter hos celebres, Attalenſes, [14] Araſenſes, [15] Comenſes, Dioshieronitæ, Lyſtreni, Neapolitani, Oeandenſes, Seleucenſes, Sebaſteni, Timoniacenſes, [16] Tebaſeni. Attingit Galatia & [17] Pamphyliæ [18] Gabaliam, & Milyas, qui circa Barin ſunt, & [19] Cyllanticum, & [20] Oroandicum Piſidiæ tractum. Item Lycaoniæ partem Obigenen. Flumina ſunt in ea præter iam dicta, Sangarium & Gallus, à quo nomen traxêre Matris Deûm ſacerdotes. Nunc reliqua in ora, à Cio intus in Bithynia Pruſa, ab Annibale ſub Olympo condita. Inde Nycæam vigintiquinque millia paſſuum, interueniente Aſcanio lacu. Deinde Nicæa in vltimo Aſcanio ſinu, quæ priùs Olbia: & Pruſa: item altera ſub Hippio [21] monte. Fuêre Pythopolis, Parthenopolis, Coryphanta. Sunt in ora amnes, Æſius, Bryazon, Plataneus, Areus, *Siros, Gendos, qui & Chryſorrhoas. Promontorium, in quo [22] Magarice oppidum fuit. [23] Inde Craſpedites ſinus vocabatur, quoniam id oppidum velut in lacinia erat. Fuit & Aſtacum, vnde & ex eo Aſtacenus idem ſinus. Fuit & Libyſſa oppidum, vbi nunc Annibalis tantùm tumulus: eſt in intimo ſinu Nicomedia Bithyniæ præclara. Leucatas promontorium, quo includitur Aſtacenus ſinus à Nicomedia [24] xlij. mill. ccccc. Rurſúſque coeuntibus terris anguſtiæ pertinentes vſque ad Boſphorum Thracium. In iis Chalcedon libera, [25] à Nicomedia lxxij. ccccc. Proceraſtis anteà dicta, dein Compuſa: poſteà Cæcorum oppidum, quòd locum eligere neſciſſent, ſeptem ſtadiis [a] diſtante Byzantio, tanto feliciore omnibus modis ſede. Cæterùm intus in Bithynia colonia Apamena, Agrippenſes, Iuliopolitæ, [26] Bithynion. Flumina, Syrium, Lapſias, [27] Pharmicas, Alces, Crynis, Lylæus, Scopius, Hieras, qui Bithyniam & Galatiam diſterminat. Vltra Chalcedona Chryſopolis fuit. Deinde Nicopolis, à qua nomen etiamnum ſinus retinet: in quo portus Amyci. Deinde [28] Naulochum promontorium, Eſtiæ templum Neptuni, Boſphorus D. p. interuallo Aſiam Europæ iterum auferens, abeſt à Chalcedone xij. M. ccccc. paſſ. Inde fauces primæ viij. mill. [29] ccl. paſſ. vbi [30] Phinopolis oppidum fuit. Tenent oram omnem Thyni, interiora Bithyni. Is finis Aſiæ eſt, populorúmque cclxxxij. qui ad eum locum à fine [31] Lydiæ numerantur. Spatium Helleſponti & Propontidis ad Boſphorum [32] Thracium clxxxviij. M. paſſ. diximus. A Chalcedone Sigeum Iſidorus [33] ccclxij. M. ccccc. paſſ. tradit. Inſulæ in Propontide ante Cyzicū Elaphonneſus, vnde Cyzicenum marmor: eadem Neuris, & Proconneſus dicta. Sequuntur Ophiuſa, Acanthus, Phœbe, Scopelos, Porphyrione, Halone cum oppido. Delphacia: Polydora. Artacæon cum oppido. Eſt & contra Nicomediam Demonneſos. Item vltra Heracleam, aduerſa Bithyniæ, Thynnias, quam barbari Bithyniam vocant. Eſt & [34] Antiochia, & contra fauces Rhyndaci [35] Beſbicos, decem & octo mill. circuitu. Eſt & Elæa, & duæ [36] Rhoduſſæ, [37] Erebinthus, Magale, [38] Chalcitis, Pityodes.

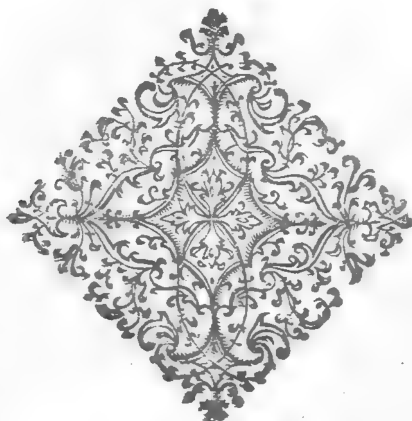
10 Cotiaion. Ch.
11 Teliſtobogi Ptol. Toliſtobagi. Ch.
12 Ambiani Vet.
13 Trocmi Ptolomæo. Trocmi Straboni.
14 Araſſenſes, Ch.
15 Commēſes. Didyenſes. Hieronenſes. V. & Man. & Ch.
16 Tarbaſeni, V.
17 Pamphilia Ch.
18 Cabaliā. Baſil. & Vet.
19 Cyllanicum. Ch.
20 Condicum. V.
21 Fluuio. Vel flumine ex Ptol.
* Æſyros. Ch.
22 Megaricon ex Stephano.
23 Vnde. Ch.
24 lxij. Ch.
25 Man. legit à Nicomedia lxxij M. D. paſſ. Ceraſtis anteà dicta, dein Colpoſa. CH. exemp. xxxvij M. D paſſ. Ceraſtis anteà dicta, dein Colpoſa.
a diſtans a. Vet.
26 Bithyniata V.
27 Pharmacias. Ch.
28 Neulochus. Pint. ex Strab. lib. 7.
29 decl. Ch.
30 Sphyropolis V. alij Boſphoropolis.
31 Lyciæ. Vet M.
32 Thraciū eſſe &c. CH.
33 ccexij. Ch.
34 Antiochia. M. V.
35 Berbicos. CH.
36 Rhodiuſſæ Vet.
37 Erebinthiotes. Pint.
38 Calcesis.

ANNOTATIONES.

a Ptolomæo locus eſt dictus Daſcylæum.

b Strabo refert Volſcorum Tectoſages cùm robore & multitudine hominum valerent, ſeditione quodam tempore inter eos orta, magnum numerum hominum è finibus ſuis eieciſſe, qui poſt longos errores in Phrygiam Paphlagoniæ & Cappadociæ profecti, illis non inuitis, loca illa occuparunt. lib. 4.

C. PLINII

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER SEXTVS.

Pontus Euxinus. CAP. I.

PONTVS Euxinus, anteà ab inhospitali feritate Axenos[1] appellatus, peculiari inuidiâ naturę sine illo fine indulgentis auiditati maris, & ipse[2] inter Europam Asiámque funditur. Non fuerat satis Oceano ambisse terras & partem earum aucta[3] immanitate abstulisse, non irrupisse fractis montibus,[4] Calpéque Africæ auulsa, tantò maiora absorbuisse, quàm reliquerit, spatia: non, per Hellespontum Propontida infudisse, iterum terris deuoratis: à Bosphoro quoque in aliam vastitatem panditur nulla satietate, donec expatiantur[5] lacus à Mæoti rapinam suam iungant. Inuitis hoc accidisse terris indicio sunt totangustiæ, atque tam parua naturæ repugnantis interualla, ad Hellespontum octingẽtorum[6] septuagintaquinque pass. ad Bosphoros duos, vel bubus meabili transitu. Vnde nomen ambobus,[7] & tanquam in dissociatione germanitas concors. Alitum quippe cantus, canúmque latratus inuicem audiuntur: vocis etiam humanæ commercia, inter duos orbes[8] manente colloquio, nisi cùm idipsum auferunt venti. Mẽsuram Ponti à Bosphoro ad Mæotium lacum quidam fecêre XIII. trigintaocto mill. [9]ccccc. pass. Eratosthenes centum minorem. Agrippa à Chalcedone ad Phasim x. mill. Inde Bosphorum Cimmerium trecenta sexaginta mill. Nos interualla generatim ponemus comperta in nostro æuo, quando etiam in ipso ore Cimmerio pugnatum est. Ergo à faucibus Bosphori est amnis Rhebas, quem aliqui Rhœsum dixerunt. Deinde[10] Psillis, portus Calpas,[11] Sangarius fluuius ex inclytis. Oritur in Phrygia, accipit vastos amnes, inter quos Tembrogium & Gallum. Idem Sangarius à plerisque dictus Coralius, à quo incipiunt[12] Maryandini sinus, oppidúmque Heraclea[13] Lyco flumini oppositum. Abest à Põti ore millibus ducentis: portus Acone, veneno aconito dirus, specus Acherusia. Flumina[14] Pedopiles,[15] Callichorum, Sonautes. Oppidũ Tium, ab Heraclea trigintaocto mil. passuum. Fluuius[16] Bilis.

1 appellatus est, pecul. CH.
2 in Europam. Pine.
3 inanitate. M. Turnebus cap. 19. lib. 12. Aduersar.
4 Calpéque Abila auulsa.
5 lacus Mæotis rapinam suã iungat. Basil.
6 xxv. CH.
7 etiam quedam. CH.
8 manante: alij, meãte.
9 deest. in CH.
10 Syris. CH.
11 Sagaris. Ouid. 4. de Ponto. Huc Lycus, huc Sagaris, Peniúsque, Hypanísque Cratésque, Sangaris. Tol. CH.
12 Mariandrini. Ch.
13 Celeci flu. appositum.
14 pedepides. Ch.
15 Callichaum. V.
16 aliis. Billis.

Gens Paphlagonum & Cappadocum. CAP. II.

VLtra quem gens Paphlagonia,[1] quam[2] Pylæmeniam aliqui dixerunt, inclusam à tergo Galatia. Oppidum Mastya Milesiorum, deinde Cromna. Quo loco[3] Henetos adiicit Nepos Cornelius, à quibus in Italia ortos cognomine eorum Venetos[4] credi postulat. Sesamum oppidum, quod nunc Amastris. Mons Cytorus, à Tio lxiij M. pass. Oppida Cimolis, Stephane, amnis Parthenius. Promontorium Carambis vasto excursu. abest à Ponti ostio cccxv. M. passuum. vel vt aliis placuit, cccl. M. Tantundem à Cimmerio, aut vt aliqui maluêre, cccxij. M. ccccc. Fuit & oppidum eodem nomine, & aliud inde Armine: nunc est colonia[5] Sinope, à Cytoro clxiiij. M. Flumen Varetum, gens Cappadocum, oppidum Gaziura & Gazelum, amnis Calys. à radicibus Tauri per Cataoniam Cappadociámque decurrens. Oppida Gangre: Carissa:[6] Amisum liberum, à Sinope[7] cxxx. m. passuum. Eiusdémque nominis sinus tanti recessus, vt Asiam penè insulam faciat, cc. M. passuum[8] haud amplius per continentem ad Issicum Ciliciæ sinum. Quo in omni tractu proditur, tres tantùm gentes Græcas iure dici, Doricam, Ionicam, Aeolicam, cæteras[a] Bar-

1 Vltra fluuium Bilim gens est Papolagonia Man.
2 Pylæmoniam. Ch.
3 Venetos. Vet.
4 credere putat. Ch.
5 Sinope Pteria, à &c. vetustiũ Synope. Cyteros. Man.
6 Amisus libera ex Strabone, Arrita in Periplo, ex Stephano.
7 cxx. Sal. Pin.
8 aut. CH.

barorum esse. Amiso iunctum fuit oppidum Eupatoria, à Mithridate conditum. Victo eo, [9] Pompeiopolis vtrunque appellatum est.

9 vtrunque Pomp. Ch. traspositione.

ANNOTATIO.

a Cur barbari dicantur, vide apud Strabonem.

Cappadocia. CAP. III.

CAppadocia intus habet coloniam Claudij Cæsaris Archelaidem, quam præfluit Halys: oppida Comana, quod Sarus: Neo Cæsaream, quod Lycus, Amasiam, quod Iris, in regione Gazacena. In Colopena verò [a] Sebastiam, & Sebastopolin. Hæc parua, sed paria suprà dictis. Reliqua sui parte Melitam à Semiramide conditam, haud procul Euphrate: Diocæsaream,[1] Tyana,[2] Castabala, Magnopolim, Zelam: & sub monte Argæo Mazacam, quæ nunc Cæsarea nominatur. Cappadociæ pars prætenta Armeniæ maiori, Melitene vocatur: Comagenę, Cataonia: Phrygię, Garsauritis: Sargaurasanæ,[3] Cammanene: Galatiæ, Morimene: vbi disterminat eos Cappadox amnis, à quo nomen traxêre, anteà Leucosyri dicti. A Neocæsarea suprà dicta minorem Armeniam Lycus amnis disterminat. Est & Ceraunus intus clarus. In ora autem ab Amiso oppidum & flumen Chadisia, Lycastum, à quo [4] Themiscyra regio. Iris flumen deferens Lycum. Ciuitas Ziela intus, nobilis clade Triarij, & victoria C. Cæsaris: in ora amnis[5] Thermodoon, ortus ad castellum, quod vocant [6] Phanaroeam, præterque radices Amazonij montis lapsus. Fuit oppidum eodem nomine, & alia quinque, Phamizonium, Themiscyra, Sotira, Amasia, Comana, nunc [7] Manteium.

1 Tyanam, hodie Tina. 2 Castrabalam. V.

3 quibusdã Comane.

4 Temisçyrena. M. CH. & V. vt & infra. 5 Thermodon. Ch. 6 Pharnaciam. V.

7 Mantæum. Pintus.

ANNOTATIONES.

a Ptolomæo Augusti ciuitas.

Themiscyrenæ regionis gentes. CAP. IV.

G[a]Entes, Genetarum, Charybum. Oppidum Cotyorum. Gentes Tibareni, Mossyni notis signantes corpora. Gens Macrocephali, oppidum Cerasus, portus Cordulæ. Gentes Bechires, Buzeri. Flumen Melas. Gens Macrones, Sideni, fluménque Sidenum. quo alluitur oppidum[1] Polemonium, ab Amiso cxx. M. passuum. Inde flumina Iasonium, Melanthium, & ab Amiso lxxx. M. passuum. Pharnacea oppidum, Tripolis castellum & Fluuius. Item [2] Philocalia, & sine fluuio Liuiopolis, & à Pharnacea centum M. passuum. b Trapezûs liberum, vasto monte clausum. Vltra quod gens Armenochalybes,[3] & maior Armenia xxx. mill. passuum distans. In ora ante Trapezunta flumen [4] Pyxites, vltrà verò gens Sannorum Heniochorum. Flumen [5] Absarum cum castello cognomine in faucibus, à Trapezunte [6] cl. M. passuum. Eius loci à tergo montium Iberia est: in ora verò Heniochi, [7] Ampreutæ, Lazi. Flumina [8] Campseonysis, Nogrus, Bathys. Gentes Colchorum. Oppidũ Marium, flumen Heracleum, & promontorium eodem nomine, clarissimúsque Ponti Phasis. Oritur in Moschis: nauigatur quamlibet magnis nauigiis xxxviij. M. ccccc. pass. inde minoribus longo spatio, pontibus cxx. peruius. Oppida in ripis habuit complura: celeberrima,[9] Tyritacen, Cygnum, & in faucibus Phasin. Maximè autem inclaruit [c] Æa, [10] xv. M. passuum à mari, vbi Hippos & Cyanos vasti amnes è diuerso in eum confluunt. Nunc habet Surium tantum, & ipsum ab amne influente ibi cognominatum, vsque quò magnarum nauium capacem esse diximus. Et alios accipit fluuios, magnitudine numeróque mirabiles, inter quos Glaucum. In ore eius insulæ sine[11] nomine. Abest Absaro [12] lxxv. M. Inde aliud flumen [13] Charien. Gens Salæ, antiquis Phthirophagi dicti, & Suani. Flumen [14] Cobum è Caucaso per Suanos fluẽs. Dein Rhoas. Regio Ecrectice. Amnes [15] Sigania, Tersos, Ctelpos, Chrysorrhoas, gens [16] Absilæ, castellum Sebastopolis, à Phaside centum M. pass. gens [17] Sannigarum, oppidum Cygnus, flumen & oppidum [18] Pityûs. Deinde multis nominibus Heniochorum gentes.

1 Palemonium. Ch. 2 Cocalia. Vet. 3 à maiori Armenia. Man. 4 Pysites. Vet. 5 Absarus. Arrhian. in Periplo. Absorus, Ptolomæus. 6 cxl. CH. 7 Zidritæ Arrhia. 8 Acampsis. M. legi videtur, Acampsis, Acinasis, Mogros, Bathys. Arrhiano in Periplo

9 celeberrimũ Tyndaridacem. M. & Ch. 10 Stephano ccc. stadia (id est) 37. M.D. pass. Pint. 11 nomine ab Ausme. Ve.. sic Ch. 12 lxx. CH. 13 Chariets ex Arrhiano. Charistus Ptolemæo. 14 Cobus. Arrh. 15 aliàs sic: Singames, Tapuras, & Astelephus, ex Arrhiano, & CH. 16 Apsilæ. Arrh. 17 Samnigarum. V. 18 Penius, quem fluiũ in hoc tractu recenset & Ouid. 4. de Ponte. adstipulatur CH.

ANNOTATIONES.

a Quartum cap. in manuscripto incipit à duobus cap. posterioribus vocabulis: præcedentis hoc modo. Nunc Matium gentes, &c.

b Vide Strabonem lib. 12.

c Plinio Æa & Dioscurias, ciuitates duæ sunt diuersæ, Stephano verò vna & eadem.

Regio Colchica, Achæi, & cæteri eodem tractu. CAP. V.

SVbiicitur Ponti regio [1] Colchica, in qua iuga Caucasi ad Riphæos montes torquentur, vt dictum est, altero latere in Euxinum & Mæotin deuexa, altero in Caspium & Hyrcanium mare. Reliqua[2] litorum feræ nationes tenent, Melanchlæni, Coraxi vrbe Colchorum Dioscuriade, iuxta fluuium Anthemunta, nunc deserta: quondam adeò clara, vt Timosthenes in eam ccc. [3] nationes, quæ dissimilibus linguis vterentur, descendere prodiderit. Et posteà à nostris cxxx. interpretibus negotia ibi gesta. Sunt qui conditam eam ab [4] Amphito & Telchio, Castoris ac Pollucis aurigis putent, à quibus ortam Heniochorum gentem [5] feram constat. A Dioscuriade oppidum Heracleum: distat Sebastopoli [6] lxxx. M. pass. Achæi, Mardi, Cercetæ: post eos Serri, Cephalotomi. In intimo eo tractu Pityûs oppidum opulentissimum, ab Heniochis direptum est. A tergo eius Epageritæ, Sarmatarum populus in Caucasi iugis: post quem Sauromatæ. Ad hos [7] confugerat Mithridates Claudio principe, narrauítque Thalos iis esse confines, qui ab Oriente Caspij maris fauces attingerent: siccari eas æstu recedente. In ora autem iuxta Cercetas, flumen [8] Icarusa, cum oppido Hiero & flumine, ab Ceracleo cxxxvj. M. [9] Inde promontorium Cronea, [10] quo supercilium arduum tenent Toretæ. Ciuitas Sindica ab Hiero lxvij.[11] M. pass. Flumen Sceaceriges.

1 obliqua ex Pomponio lib. 1. Toletus collig a Salm. & Manus exempl. Colica. 2 litora. CH. 3 nationes dissimilib. linguis descendere CH 4 Strabo lib 11. Castoris & Polluds aurigã nõ Amphitum & Telchium, sed Amphistratũ & Rhecã nominat, ex quo locus hic emendandus. 5 ferè Pint. Man. & CH. 6 lxx. CH. 7 profugerat. CH. 8 Tarusa. M. 9 Inde promontorium Crunœ à quo supercilium, &c. Basil. exēpl. CH. Manuscriptũ, & Toll. κρουνοὶ Græcè: 10 cuius. Vet. 11 mil. D. pass.

Bosphoros Cimmericus, Mæotis. CAP. VI.

INde ad Bosphori Cimmerij introitum octogintaocto millia ccccc. pass. Sed ipsius peninsulæ inter Pontum & Mæotin lacum excurrentis, non amplior[1] octogintaseptem mill. ccccc. pass. longitudo est: latitudo nusquam[2] infra duo iugera.[3] Eionem vocant. Ara ipsa Bosphori, vtrinque ex Asia atque Europa, curuatur in Mæotin. Oppida, in aditu Bosphori primo Hermonassa, dein Cepi Milesiorum. Mox Stratoclia, & Phanagoria, & penè desertum[4] Apaturos, vltimóque in ostio Cimmeriũ, quod anteà Cerberiõ vocabatur.

1 lxvij. Chiff. 2 intra. Vet. 3 Eonem Chiff. 4 Apaturon. Strab. lib. 11.

Gentes circa Mæotin. CAP. VII.

INde Mæotis lacus, in Europa dictus. A Cimmerio accolunt Mæotici, Vali, Serbi,[1] Archi, Zingi, Psesij. Dein Tanain amnem, gemino ore fluentem, incolunt Sarmatæ, Medorum (vt ferunt) soboles, & ipsi in multa genera diuisi. Primò Sauromatæ Gynecocratumeni: vnde[2] Amazonum connubia, Dein Euazæ,[3] Cotæ, Cicimeni,[a][4] Messeniani, Costobocci, Choatrę, Zigœ, Dandari, Tussagetæ,[5] Turcæ, vsque ad solitudines saltuosis conuallibus asperas: vltra quas[6] Arimphæi, qui ad Riphæos pertinent mõtes. Tanain ipsum Scythæ Silyn vocant, Mæotin Temerenda, quod significat matrem maris. Oppidum in Tanais quoque ostio fuit. Tenuêre finitima primi Cares, dein Clazomenij & Mæones, postea[7] Panticapenses. Sunt qui circa Mæotin ad Ceraunios montes[8] altiores has tradunt gentes, à litore[9] Napæas, supráque Essedones Colchis iunctos[10] ac montium cacuminibus. Dein Carmacas, Oranos,[11] Antacas,[b] Mazacas, Ascanticos,[12] Acapeatas,[13] Agaganimatas, Phycaros, Rhimosolos, Ascomarcos: & ad iuga Caucasi Icatalas,[14] Imaduchos, Ranos, Anclacas, Tydios, Carastascos,[15] Asuciandas. Lagoum amnem ex montibus Catheis, in quem defluit Opharus:[16] vbi gentes Caucadas, Opharitas.[17] Amnem Menotharum, Imituenis ex montibus scissum, inter Agedos, Carnapas, Gardeos, Accisos, Gabros,[18] Gregaros. Circáque fontem[19] Imitissi, Imituos, & Aparthenos. Alij influxisse eò Suitas, Auchetas, Satarneos, Asampatas. Ab his Tanaitas & Nepheonitas vititim deletos. Aliqui flumen[20] Opharium labi per Cantecos & Sapeos: Tanain verò transisse[21] Phatareos, Herticeos, Spondolicos, Synhietas, Amassos, Issos, Catacetos, Tagoros,[22] Catonos, Neripos, Agádeos,[23] Mandareos,[24] Saturcheos, Spaleos.

1 Arretis. Vet. 2 Amazonum regna. Vet. 3 Choatra. Vet. 4 Messenciani. Vet. 5 Iyrca. siue Iurca. Pint. 6 Agrippas. Pint. 7 Ponticapenses. Ch. ex glossemate. 8 altiores, non legitur in vetust. cod. neque in Man. nec in Ch. 9 Napitas. Vet. 10 ac in Man del. 11 Autacas Chiff. 12 Agapetetas. Vet. 13 Agancimatas Ch. 14 Modacas. Vet. 15 Antiadas. V. 16 ibi gentes. in M. & Ch. 17 Pintianus in Vetust. Cod. legit: Amnes Menotharũ Imituem ex montibus Cissiu. Sic Man. & Chiff. 18 Gogaros Chif. 19 Imituis. 20 Ocbarium. Man. 21 Satareos. Vet. 22 Caronos Chiff. 23 Gandareos. Vet. 24 Satarcheos. M.

ANNOTATIONES.

a Moschouitæ, qui vt Apollonius tradit à Græcis μεσσηνιοι dicuntur. Modacas Ptolomæus vocat.

b Alij sunt Mazaces, Africæ gens, quorum præcurrentium, ac iter explorantium, comitatu nobiles Romani delectabantur. Sueton. in Nerone capite 30. *Armillata & phalerata cum Mazacum turba, & cursorum.* Claud. in Panegyr. ad Stiliconem. *pauidus proiecit missile Mazax.* Id nimirum est quod scribit Seneca epistola 124. lib. 22. Omnes iam *sic peregrinantur, vt illos Numidarum procurrat equitatus, vt agmen cursorum antecedat.* Mart. lib. 10.

Cum cathedralitios portet tibi rheda ministros,
Et Lybis in longo puluere sudet eques.

Turn. c. 3. 30.

Cappadocia, Armeniæ. CAP. VII.

PEracta est interior ora, omnésque accolæ:[1] nunc reddantur gentes in Mediterraneo sinu: in quo multa aliter: ac veteres, proditurum me non eo inficias, anxia perquisita cura, rebus nuper in eo situ gestis à Domitio Corbulone regibúsque inde missis supplicibus, aut regũ liberis obsidibus. Ordiemur autem à Cappadocũ gente. Lõgissimè hæc Põticarum omnium introrsus recedens, minorem Armeniam maiorémque & Comagenen læuo suo latere transit:[2] dextra verò omnes in Asia dictas gentes, plurimis superfusa populis: magnóque impetu scandens ad ortum Solis & Tauri iuga, transit Lycaoniam, Pisidiam, Ciliciam: vadit super Antiochiæ tractum, & vsque ad Cyrrhesticam eius regionẽ parte sua, quæ vocatur Cataonia, contendit. Itaque ibi longitudo Asiæ XI I.[3] quinquaginta M. passuum efficit, latitudo cccccxl. M.

1 nunc reddatur ingẽs in Mediterraneo sinus. Manus. & Ch. & Basil. 2 dextre Chiff. 3 Marcianus. Vndecies centena quadraginta.

Armeniæ duæ. CAP. IX.

ARmenia autem maior incipiens à Pariedris montibus Euphrate amne (vt dictum est) aufertur Cappadociæ: & quà discedit Euphrates, Mesopotamiæ, haud minus claro amne Tigri. Vtrunque fundit ipsa,[1] & initium Mesopotamiæ facit, inter duos amnes ituræ. Quod interest ibi tenent Arabes Orei. Sic finem vsque in Adiabenem perfert. Ab ea transuersis iugis inclusa, latitudinem in læua pandit ad Cyrum amnem[2] transuersam in Araxem, longitudinem verò ad minorem vsque Armeniam, Absaro amne in Pontum defluente, & Pariedris montibus (qui fundunt Absatum) discreta ab illa: Cyrus oritur in Heniochiis montibus, quos alij Coraxicos vocauêre: Araxes eodem monte, quo Euphrates, vj. M. passuum interuallo: auctúsque amne[3] Musi, & ipse (vt plures existimauêre) à Cyro defertur in Caspium mare. Oppida celebrãtur in minore, Cæsarea, Aza, Nicopolis: in maiore[4] Arsamote Euphrati proximum, Tigri Carcathiocerta:[5] in excelsis autem Tigranocerta, at in campis iuxta Araxem Artaxata. Vniuersæ magnitudinem Aufidius quinquagies centena M. prodidit. Claudius Cæsar longitudinem à[6] Dascesa ad confinium Caspij maris XIII. M. passuum, latitudinem dimidium[7] eius, à Tigrano certa ad Iberiam. Diuiditur (quod certum est) in præfecturas, quas ij strategias vocant, quasdam ex iis vel singula regna quondam, barbaris nominibus cxx.[8] Cludunt eam ab Oriente mõ-

1 Rectius vetust. cod. & initium Mesopotamia facit, inter duos amnes sita. Terræ quod interest ibi, tenent Arabes. &c. 2 transuersim. 3 Vsi. Ch. 4 Arsamosata V. & Ptol. 5 in excelso. Tol. Man. & Ch. 6 Dascuta. Ptol. ésque minoris Asia vrbs. 7 eius. A Tigrane ad Iberiam diuiditur &c. M. Vet. 8 Claudũ. M. & Ch.

tes, ſed non ſtatim Ceraunij, nec Adiabene[9] regio. Quod intereſt ſpatij, Sopheni tenēt: ab his [10] iuga: vltra Adiabeni tenent. Per conualles autem proximi Armeniæ ſunt Menobardi, & Moſcheni. Adiabenē Tigris, &[11] mōtium ſinus cingunt. Ab læua eius regio Medorum [12] eſt, & proſpectus Caſpij maris. Ex Oceano hoc (vt ſuo loco dicemus,) infunditur, totúmque Caucaſiis montibus cingitur. [13] Horum incolæ per confinium Armeniæ nunc dicentur.

9 regionis. Man.
10 iuga Ceraunia.
11 montium ſinus inuij cingunt. montes imperuij. M. aliis, ſinus multi, mōtes inuij. Ch.
12 eſt ad proſpectum Tol.
13 Horum in Man. d.

Albania, Iberia. CAP. X.

P*Lanitiem omnem à Cyro vſque, Albanorum gens tenet: mox Iberum, diſcreta ab iis amne [1] Alazone, in Cyrum è Caucaſiis mōtibus defluēte. Præualent oppida Albaniæ [2] Cabalaca, Iberiæ [3] Harmaſtis iuxta flumen, Neoris: regio Thaſie, & Triare vſq; ad [4] Partedoros mōtes. Vltrà ſunt Colchicæ ſolitudines: quarum à latere ad Ceraunios verſo, Armenochalybes habitant, & Moſchorum tractus ad Iberum amnem in Cyrum defluentem: & infra eos Sacaſſani, & deinde [5] Macrones ad flumen Abſarum. Sic plana ac deuexa obtinentur. Rurſus ab Albaniæ confinio, tota montium fronte, gentes Syluorum feræ, & infra Lubienorum, mox Diduri & Sodij.

* Per planitiem. Ch.
1 Alagone. Vet.
2 Chabala. Vet. hodie (Chilan)
3 Pharmaſus. M.
4 Pariedros. Baſilienſe exemp. Parteodores. Ch.
5 Macerones. Tol. M. Machebones. Arrhia. hodie Maumutaga.

Portæ Caucaſiæ. CAP. XI.

AB iis ſunt portæ Caucaſiæ, magno errore [1] à multis Caſpiæ dictæ, ingens naturæ opus montibus interruptis repentè, vbi fores [2] abditæ ferratis trabibus, ſubter medias amne [3] Dyriodori fluente, citráque in rupe caſtello (quod vocatur Cumania) communito ad arcendas tranſitu gentes innumeras: vbi loci terrarum orbe portis diſcluſo, ex aduerſo maximè [4] Harmaſtis oppidi Iberum. A portis Caucaſiis per montes [5] Gordyeos Valli, Suarni indomitæ gentes, auri [6] tantùm metalla fodiunt. Ab iis ad [7] Pontum vſque Heniochorum plura genera, mox Achæorum. Ita ſe habet terrarum [8] ſinus è clariſſimis. Aliqui inter Pontum & Caſpium mare ccclxxv. M. paſſ. non amplius intereſſe tradiderunt: Cornelius Nepos [9] cl. M. Tantis iterum anguſtiis infeſtatur Aſia. Claudius Cæſar à Cimmerio Boſphoro ad Caſpium mare cl. M. prodidit: eáque perfodere [10] excogitaſſe Nicatorem Seleucum, quo tempore ab Ptolomæo Ceranno ſit interfectus. A portis Caucaſiis ad Pontum cc. M. paſſuum eſſe conſtat ferè.

1 à in Ch. non leg.
2 additæ. Chiff.
3 diri odoris Man.
4 Hermaſti. M. & Ch. hodie Daſandaran. Hermaſtica Ptol.
5 Gordynios. Chiff. Ibi ſtetit arca Noe.
6 tamen Chiff.
7 portum Chiff.
8 ſitus. V.
9 cel. M. Vetuſt. & Manuſ.
10 cogitaſſe Nicanorē. Manuſc.

Inſulæ in Ponto. CAP. XII.

INſulæ in Ponto [1] Planctæ, ſiue Cyaneæ, ſiue Symplegades. Deinde Apollonia, Thynnias dicta, vt diſtingueretur ab ea, quæ eſt in Europa. Diſtat à [2] continenti paſſibus M. cingitur tribus M. Et contra Pharnaceā [3] Chalceritis, quam Græci [a] Ariam dixerunt, ſacrámque Marti, & in ea volucres cum aduenis pugnaſſe [4] pinnarum ictu.

1 Planitiæ M. Planetæ. Vet. Plancta. Pint. in Pomponiū
2 continente. M.
3 Achalceritis. M.
4 Pennarū ictu. Chiff.

ANNOTATIO.

a De hac vide Theophraſt. cap. 5. lib. 4. Hiſtor.

Gentes in Scythico Oceano. CAP. XIII.

NVnc omnibus, quæ ſunt interiora Aſiæ, dictis, Riphæos montes tranſcendat animus, dextráq; [1] litore Oceani incedat. Tribus hic è partibus cæli alluens Aſiam, Scythicus à Septentrione, ab Oriente Eous, à Meridie Indicus vocatur, variéque per ſinus & [2] accolas in complura nomina diuiditur. Verùm Aſiæ quoque magna portio appoſita Septētrioni, iniuria ſyderis rigentis, vaſtas ſolitudines habet. Ab extremo Aquilone ad initium Orientis æſtiui Scythæ ſunt. Extra eos [3] vltráque Aquilonis initia Hyperboreos aliqui poſuēre, pluribus in Europa dictos. Primùm inde [4] noſcitur promontorium Celticæ, Lytarmis, fluuius Carambucis, vbi laſſata cum [5] ſyderum vi Riphæorum montium deficiunt iuga. Ibíque Arimphæos quoſdam accepimus, haud diſſimilem Hyperboreis gentem. Sedes illis nemora, alimenta baccæ, capillus iuxtà fœminis virísque in probro exiſtimatur: ritus clementes. Itaque ſacros haberi narrant, inuiolatóſque eſſe etiam feris accolarum populis: nec ipſos modò, ſed illos [6] etiam, qui ad eos [7] perfugerint. Vltra eos planè iam Scythæ, Cimmerij, [8] Cicianthi. [9] Georgi, & Amazonum gens. Hæc vſque ad Caſpium [10] & Hyrcanum mare. [11] Nanque id [a] erumpit Scythico Oceano in auerſa Aſiæ, pluribus nominibus accolarum appellatum, celeberrimis duobus, Caſpio, & Hyrcano. Non minus hoc eſſe quàm Pontum Euxinum, Clitarchus putat. Eratoſthenes ponit & menſuram: ab exortu [12] ad meridiem, per Caduſiæ & Albaniæ oram quinquies mil. cccc. ſtad. Inde per Aratiaticos, Amarbos, Hyrcanos, ad oſtium Zoni fluminis, quater mil. [13] dccc. ſtad. Ab eo ad oſtium Iaxartis [14] mil. cccc. Quæ ſumma efficit quindecies centena [15] ſeptuagintaquinque mil. paſſ. Artemidorus hinc detrahit vigintiquinque M. paſſ. Agrippa Caſpium mare, gentéſque quæ circa ſunt, & cum his Armeniam determinans ab Oriente Oceano Serico, ab Occidente Caucaſi iugis, à Meridie Tauri, à Septentrione Oceano Scythico, patere quà cognitum eſt, ccccxc. M. paſſ. in longitudine, [illegible] M. in latitudinem prodidit. Non deſunt verò, qui eius maris vniuerſum circuitum à freto xxv. M. paſſ. tradunt. Irrumpit autem artis faucibus in longitudinem ſpatioſis. At vbi cœpit in latitudinem pandi, luna is obliquatur cornibus: velut ad Mæotim lacum ab ore [16] deſcendens, [17] Scythici arcus (vt autor eſt M. Varro) ſimilitudine. Primus ſinus appellatur Scythicus: vtrinque enim accolunt Scythæ, & per anguſtias inter ſe commeant, hinc Nomades, & Sauromatæ multis nominibus, illinc Abzoæ, non paucioribus. Ab introitu dextra, mucronem ipſum faucium tenent Vdini Scytharum populus: dein per oram Albani (vt ferunt) ab Iaſone [18] orti. Ante quos mare quod eſt, Albanum nominatur. Hæc gens ſuperfuſa montibus Caucaſeis, ad Cyrum amnem, Armeniæ confinium atque Iberiæ, deſcendit, vt dictū eſt. [19] Super maritima eius, Vdinorúmque gentem, Sarmatæ, Vtidorſi, Aroteres præten-

1 littora. Vet.
2 ab accolis. M.
3 vltráque in Man. non legitur.
4 naſcitur.
5 conſidere viden ur vi Riphæorum montium deficientia iuga.
6 quoque Chiff.
7 profugerint. M.
8 Ciſianthi. Baj.
9 Georgi Chiff.
10 ſeu Vet.
11 Nam & erumpit è Scythico. Vetuſt. lego: Erumpit id eſt &c.
12 & meridie. Tol. Man.
13 dcccc. Chiff.
14 Melior [illegible]
16 deſcendentes M.
17 [illegible] Siculis. Salmant. Sicilicis. Pint. ex Sex. Pomp.
18 creti. Man.
19 ſupra Chiff.

prætenduntur: quorum à tergo indicatæ iam [20] Amazones Sauromatides. Flumina per Albaniã decurrunt in mare, Cassios & Albanos: deinde Cambises in Caucasiis ortus montibus: mox Cyrus in Coraxicis, vt diximus. Oram omnem à Caucaso prælatis rupibus [22] inaccesso, patere cccc.xxv. mil. pass. autor est Agrippa. A Cyro Caspium mare vocari incipit: accolunt Caspij. Corrigendus est error in hoc loco multorum,[23] & eorum etiam, qui in Armenia res proximè cum Corbulone gessere. Nanq; hi Caspias appellauêre portas Iberiæ, quas Caucasias diximus vocári: sitúsque depicti, & inde missi, hoc nomen inscriptum habent. Et Neronis principis comminatio ad Caspias portas tendere dicebatur, cùm peteret illas, quæ per Iberiam in Sarmatas tendunt,[24] vix vllos propter appositos montes aditu. Ad Caspium mare sunt aliæ, Caspiis gétibus iunctæ: quod [25] cognosci non potest, nisi comitatu rerum Alexandri Magni. Nanque Persarum regna, quæ nunc Parthorum intelligimus inter duo maria Persicum &[26] Hyrcanum Caucasiis iugis attolluntur: vtrinque per deuexa[27] laterum Armeniæ maiori, à frontis parte, quæ vergit in Comagenem, Sophene, (vt diximus) copulatur, eíque Adiabēne Assyriorum initium. Cuius pars est Arbelitis, vbi Darium Alexander debellauit, *proxima [28] Syriæ. Totam eam Macedones Mygdaniam cognominauerunt à [b] similitudine. Oppida Alexandria, item Antiochia, quam Nisibin vocant. Abest ab Artaxatis dccl. M. passuum. Fuit & [c] Ninus imposita Tigri, ad Solis occasum spectans, quondã clarissima. Reliqua verò fronte, qua tendit ad Caspium mare, Atropatene, ab [29] Armeniæ Otene regione discreta Araxe. Oppidum eius Gazæ ab Artaxatis quadringenta quinquaginta M. pass. Totidem ab Ecbatanis Medorum, quorum pars sunt Atropateni.

20 Amazones Sauromatid. 21 Roso. Tol. Caso Sob. fortasse Cassio (flumine suprà dicto.) 22 inaccessam. 23 & in CH. non leg. 24 Manuscrip. Sic legit mutata distinctione, Vix vllo, propter appositos mõtes, aditu ad Caspium mare Sunt autem aliæ &c. apposit. non legit. Chiff. 25 quod cognosci non potuit, nisi in dominatu rerum. &c. 26 Hircaniam. Chif. 27 laterum. Armeniæ + proxime. M. 28 Assyria Pint. 29 & ab Armenia Otone regio. M. alij, opere.

ANNOTATIONES.

a Errat Plinius: Caspium enim mare in continenti est velut lacus, nullóque ostio ex Oceano erumpit.

b Vide Strabonem lib. 16.

c *Mosu*: indeque Assyria vulgò dicitur *Mosul*. Ea est Niniue, vbi Ionas propheta prædicauit pœnitentiam.

Media, Caspiæ portæ.

CAP. XIIII.

Ecbatana caput Mediæ Seleucus rex condidit: à Seleucia magna dccl. M. passuum: à portis verò Caspiis xx. M. Reliqua Medorum oppida,[a] [1] Phausia,[2] Agamzua, Apamia, Rhaphane cognominata. Causa portarum nominis eadem, quæ suprà, interruptis angusto trãsitu iugis, ita vt vix singula meent plaustra, longitudine viij. M. pass. toto opere manu facto. Dextera læuáque ambustis similes impendent scopuli, sitiente tractu per [3] xxxviij. M. pass. Angustias impedit [4] corriuatus salis è cautibus liquor, atque eâdem emissus. Præterea serpentium multitudo, nisi hyeme, transitum non sinit.

1 Phiscaro. Zago. M. Ardonil. 2 Ptolomæo, Aganzaga. 3 xxviij. M. & Ch. 4 deriuatus salis liquor è cautib.

ANNOTATIO.

a Ptolomæus hoc oppidum Armeniæ maiori tribuit.

Gentes circa Hyrcanum mare.

CAP. XV.

Adiabenis connectuntur Carduchi, quondam dicti, nunc [1] Cordueni, præfluente Tigri: his Pratitæ,[2] Paredoni appellati, qui tenent Caspias portas. Iis à latere altero occurrunt deserta Parthiæ, & Citheni iuga. Mox eiusdem Parthiæ amœnissimus [3] situs, qui vocatur Choara. Duæ vrbes ibi Parthorum,[4] oppositæ quondam Medis, Calliope, & alia in rupe Issatis quondam. Ipsius verò Parthiæ caput [5] Hecatompylos, abest à portis cxxxiij. M. pass. Ita Parthorum quoque regna foribus discluduntur. Egressos portis excipit protinus gens Caspia, ad litora vsque, quæ nomen portis & mari dedit. Læua [6] montosa. Ab ea gentes retrorsus ad Cyrum amnem produntur [7] ccxx. M. pass. Ab eodem amne si subeatur ad portas, dcc. M. pass. Hunc enim [8] deinde cardinem Alexandri Magni itinera[9] fecêre, ab iis portis ad Indiæ principium, stadia quindecim millia sexcenta octoginta prodendo: ab Bactra oppidum, quod appellant Zariaspa, tria millia septingenta. Inde ad Iaxartem amnem quinque M.

1 Gordyeni. Vet. 2 Parodon. Toll. παρ᾽ ὁδὸν. 3 sinus. Ch. 4 apposita. Chiff. 5 Hecatõpylos, à centum portis. Pineus. 6 mõtuosa. Chiff. 7 cxx Ch. 8 deinde, redundat neque legitur in manuscriptis exẽplarib. 9 fecêre. Ab iis portis ad Indiæ principium: octoginta procedendo ad Bactra, &c. V. mutata pinct. dist. Manusc. &c. protendini A Bactris oppido.

Item aliæ gentes. CAP. XVI.

A Caspiis ad Orientem versus regio est [1] Zapauortene dicta, & in ea fertilitatis inclytæ locus [2] Darieum. Mox gentes Tapyri, Anariaci, Stauri, Hyrcani, à quorum litoribus idem mare Hyrcanũ vocari incipit, à flumine Syderi.[3] Circa id amnes [4] Mazeras, Stranos, omnia ex Caucaso. Sequitur regio [5] Margiane, apricitatis inclytæ, sola in eo tractu vitifera, vndique inclusa montibus amœnis, ambitu stadiorum mille quingentorum, difficilis aditu propter harenosas solitudines per cxx. M. passuum, & ipsa contra Parthiæ tractũ sita, in qua Alexander Alexandriam condiderat. Qua diruta à barbaris, Antiochus Seleuci filius, eodem loco restituit [6] Syrianam, interfluente Margo, qui corriuatur in Zotale. is maluerat illam Antiochiam appellari. Vrbis amplitudo [7] circuitu lxx. stad. In hanc Orodes Romanos, Crassiana clade captos deduxit. Ab huius excelsis per iuga Caucasi protenditur ad Bactros vsque gens Mardorum, fera, sui iuris. Ab eo tractu gentes Ochani, Chomari, Berdrigei, Harmatotrophi, Bomarei,[8] Commani, Marucæi,[9] Mandrueni, Iatij. Flumina Mandrum, Gridinum: vltráque Chorasmij, Gandari, Attasini, Paricani, Sarangæ, Parrhasini, Maratiani, Nasotiani,[10] Aorsi, Gelæ, quos Græci Cadusios appellauêre,[11] Matiani. Oppidum Heraclea, ab Alexandro conditũ: quod deinde subuersum ac restitutum Antiochus Achaida appellauit: Derbices, quorum medios fines secat Oxus amnis, ortus in lacu [12] Oxo: Syrmatę, Oxij, Tagæ, Heniochi, Bateni,[13] Sataparæ, Bactri, quorum oppidum Zaria-

1 Apauortene. Chiff. 2 Dareium mons. Gentes Tapyri, &c Man. 3 Cira. Ch. 4 Mazara quibusdam. 5 Margiana. Chiff. 6 Seleuciã. Nam inter fluẽte Margo qui corriuatur in Zotale, maluerant illam appellare Antiochiã. Man. Ptolomæus, Stephanus Pint. qui corriuatur in Zota lacu Maluerunt alij Antiochiã appellare. 7 circuitur Ch. 8 Coamani. Vet. 9 Mandradan: Vet. 10 Asilegi. quos Vet. M. 11 Materni Man. 12 Oxia. Vet. Axo. Chif Vide cap. sequẽs. 13 Saaparæ Basil.

ſpe, quod poſteà Bactrum à flumine appellatum eſt. Gens hæc obtinet auerſa mõtis Paropamiſſi,[14] ex aduerſo fontis Indi: includitur flumine Ocho. Vltrà Sogdiani, oppidũ Panda, & in vltimis eorum finibus Alexandria, ab Alexandro Magno[15] conditum. Aræ ibi ſunt ab Hercule ac Libero patre conſtitutæ, item Cyro, & Semiramide atque Alexandro: finis omnium eorum dictus ab illa parte terrarum, includente flumine Iaxarte, quod Scythæ Silyn vocant: Alexander, militéſque eius, Tanain putauêre eſſe.[16] Tranſcendit eum amnem Demonax, Seleuci & Antiochi regum dux, quem maximè ſequimur in iis: aráſque Apollini [a]Didymæo ſtatuit.

14 & aduerſus fontes Indi. Man. Vet.
15 oppidum. M. & V.
16 tranſgreſſus eſt. M. & Vet.

ANNOTATIO.

a De Didymæo vide ſupra cap. 29. lib. 5.

Scytharum gens. CAP. XVII.

VLtrà ſunt Scytharum populi. Perſæ illos Saras in vniuerſum appellauêre à proxima gente, antiqui Arameos. Scythæ ipſi Perſas, Chorſaros: & Caucaſum montem Graucaſum, hoc eſt, niue candidum. Multitudo populorum innumera: & quæ cum Parthis ex æquo degat. Celeberrimi eorum Sacæ, Maſſagetę, Dahæ, Eſſedones,[1] Ariacæ, Rhymnici, Peſici, Amordi, Hiſti, Edones, Camæ, Camacæ, Euchatæ, Cotieri, Antariani, Pialæ, Arimaſpi, anteà Cacidari, Aſæi, Oetei. Ibi Napæi interiſſe dicuntur, & Appellæi. Nobilia apud eos flumina,[2] Mandagræum & Caſpaſiũ. Nec in alia parte[3] maior autorum incõſtantia, credo propter innumeras vagáſque gentes. Hauſtum ipſius maris dulcem eſſe & Alexander Magnus prodidit, & M. Varro, talem perlatum Pompeio, iuxtà res gerenti Mithridatico bello, magnitudine haud dubiè influentium amnium victo ſale. Adiicit idem, Põpeij ductu exploratum, in Bactros ſeptem diebus ex India perueniri ad Icarum flumen, quod in Oxum influat: & ex eo per Caſpium in Cyrum ſubuectas, quinque non amplius[4] dierum terreno itinere, ad Phaſin in Pontum Indicas poſſe deuehi merces. Inſulæ toto eo mari multę, vulgata vna maximè[5] Tazata: à Caſpio mari Scythicóque Oceano, in[6] eam curſus [b] inflectitur, ad Orientem conuerſa litorum fronte. Inhabitabilis eius prima pars, à Scythico promontorio, ob niues: proxima, inculta ſæuitia gentium. Antropophagi Scythæ inſident, humanis corporibus veſcentes. Ideò iuxtà vaſtæ ſolitudines, ferarúmque multitudo,[7] haud diſſimilem hominum immanitatem obſidens. Iterum deinde Scythæ. Iterúmque deſerta cum belluis, vſque ad iugum[8] incumbens mari, quod vocant Tabin. Nec ante dimidiam fermè longitudinem eius oræ, quæ ſpectat æſtiuum Oriẽtem, inhabitatur illa regio. Primi ſunt hominum, qui[9] noſcantur, Seres, [c] lanicio ſyluarum nobiles, perfuſam aquâ depectentes frondium canitiem: vnde geminus fœminis noſtris labor, redordiendi fila, rursúmque texendi. Tam multiplici opere, tã lõginquo orbe petitur, vt in publico matrona tranſluceat. [d] Seres mites quidem, ſed & ipſi feris perſimiles, [e] cœtum reliquorum mortalium fugiunt, cùm commercia[10] expectant. Primum eorum noſcitur flumen Pſitaras, proximum[11] Carabi, tertium Lanos, à quo promontorium: Chryſe ſinus, Cyrnaba flumen,[12] Attanos ſinus. Et gens hominum Attacorum, apricis ab omni noxio afflatu ſecluſa collibus, eâdem, qua Hyperborei degunt, temperie. De iis priuatim cõdidit volumẽ Amonetus, ſicut Hecatæus de Hyperboreis. Ab Attacoris gentes[13] Thyri & Tochari, & iam Indorum[14] Caſiri: introrſus ad Scythas verſi: humanis corporibus veſcuntur. Nomades quoque Indiæ vagantur. Sunt qui ab Aquilone cõtingi ab ipſis & Cyconas dixêre, & Bryſanos.[15] Sed inde (vt planè conſentiunt omnes) Emodi montes aſſurgunt, Indorúmque gens incipit, non eo tantùm mari adiacens, verũ & meridiano, quod Indicum appellauimus: quæque pars Orienti aduerſa recto prætenditur ſpatio,[16] & flexum & initium Indici maris XVIII. LXXV. mil. paſſ. colligit. Deinde quà flectitur in Meridiẽ XXIIII. LXXV. M. paſſ. vt Eratoſthenes tradit, vſque ad[17] Indum, qui eſt ab Occidente finis Indiæ. Complures autem totam ipſius longitudinem XL. dierum noctiúmque velifico nauium curſu determinauêre: & à Septentrione ad Meridiem[18] XXVII. quinquaginta mil. paſſ. Agrippa longitudinis XXXIII. latitudinis[19] XXIII. prodidit. Poſidonius ab æſtiuo Solis ortu ad hybernum extortum metatus eſt eam, aduerſam Galliæ ſtatuens, quam ab occidente æſtiuo ad occidentem hybernum metabatur totam à Fauonio. Itaque[20] obuerſam eius venti afflatu iuuari Indiam, ſalubrémque fieri, haud dubia ratione docuit. Alia illius cæli facies, alij ſyderum ortus:[21] binæ meſſes in anno, binæ æſtates, media inter illas hyeme Eteſiarũ flatu: noſtra verò brumali. Lenes ibi auræ, mare nauigabile,[22] gentes & vrbes innumerabiles, ſi quis omnes perſequi velit. Etenim patefacta eſt non modò Alexandri Magni armis, regúmque qui ei ſucceſſêre, circũuectis etiam in Hyrcanum mare, & Caſpium Seleuco & Antiocho, præfectóque claſſis eorum Patrocle: verùm & aliis autoribus Græcis, qui cum regibus Indicis morati (ſicut Megaſthenes, & Dionyſius à Philadelpho miſſus ex ea cauſa) vires quoque gentium prodidêre. Non tamen[23] deeſt diligentiæ locus, adeò diuerſa & incredibilia traduntur.

1 Aſoca. Vet. & M.
2 Mandragæum & Caſpaſum. Chif.
3 maiorem autorũ incõſtãtiam. V. & M.
4 diebus. Vet.
5 Talga, vel Talca. V.
6 Eoum (i. orientalem Oceanum) Pint. & Ch.
7 haud diſſimili homines immanitate occidens.
8 incubans. Chiff.
9 qui vocãtur Man
10 expetãt. Vet
11 Cãbari. Chiff.
12 Atanos. Chiff.
13 Thuni. Man
14 Caſibi. Pineus.
15 Sed vnde planè cõſtent gentes. Tol. Sal. & Manuſcript.
16 ad M. & Vet.
17 Indum amnem qui &c. Chiff.
18 xxviij. Ch.
19 xiiij. Ch.
20 aduerſum eius venti afflatum iuuare Indiam ſalubrémq. haud dubia ratione docuit. Man.
21 binæ æſtates in anno, binæ meſſes
22 gentes vrbéſque. Chiff.
23 eſt diligentiæ locus. Tol. & Ch.

Alexandri Magni comites in eo tractu Indiæ[*] quem ſubegerant, ſcripſerunt quinque mill. oppidorum fuiſſe,[24] nullum cominus, gẽtium IX. Indiámque tertiam partem eſſe terrarum omnium, multitudinem populorum innumeram, probabili ſanè ratione. Indi enim propè gentium ſoli nunquam[25] emigrauêre finibus ſuis. Colliguntur à Libero patre ad Alexandrum Magnum reges eorum CLIIIJ.[26] annis quinque mill. CCCCIJ. adiiciunt & menſes tres. Amnium mira vaſtitas. Proditur Alexandrum nullo die minus[27] ſtadia ſexcenta nauigaſſe in Indo, nec potuiſſe ante mẽſes quinque enauigare, adiectis paucis diebus: & tamẽ minorem Gange eſſe conſtat. Seneca etiam[28] apud nos, tentata Indiæ[29] commentatione ſexaginta

* quem armis ſubegerant. Chiff.
24 nullúmque minus. Vet & Manuſ. nullum cogĩ minus. Ch.
25 migrauere. Chiff.
26 annis ſex. Man. vetuſt. & Ch.
27 quàm ſtadia.
28 apud nos (vt & Megaſthenes) Man.
29 commẽdatione. Man.

xaginta amnes eius prodidit; gentes duodeuiginti centúmque. Par [30] labor sit montes enumerare. Iunguntur inter se Imaus, Emodus, Paropamisus, Caucasi partes, à quibus tota decurrit in planitiem immensam, & Ægypto similem. Verùm vt terrena [31] demonstratio intelligatur, Alexandri Magni vestigiis insistamus. Diognetus & Beton itinerum eius mensores, scripsêre, à portis Caspiis Hecatompylô Parthorũ quot diximus, millia esse: inde Alexandriã Arion, quam vrbem is rex condidit, [32] cccccc. lxv. mil. Inde ad Prophthasiã Drangarum ccxix. mil. Inde ad Arachosiorum oppidũ ccccc. xv. mil. Inde Orthospanum [33] ccl. mil. Inde [34] Alexandri oppidum quinquaginta mil. In quibusdam exemplaribus diuersi numeri reperiuntur: hác vrbem sub ipso Caucaso esse positam. Ab ea ad flumen [35] Chepta, & oppidum Indorum [36] Peucolaitin, ccxxvij. mil. Inde ad flumen Indum & oppidũ Taxila, sexaginta mil. ad [37] Hydaspen fluuium clarum, cxx. mil. Ad Hypasin non ignobiliorem, [38] xlix. cccxc. mil. qui fuit Alexandri itinerũ terminus, exuperato tamen amne, arisque in aduersa ripa dicatis. Epistolæ quoque regis ipsius consentiunt his. Reliqua inde Seleuco Nicatori peragrata sunt ad Hesidrum, clxviij. mil. Iomanem amnem tantundem. Exemplaria aliqua adiiciunt quinque mil. passuum. Inde ad Gangen cxij. M. ad Rhodapham [39] cxix. M. Alij cccxxv. mil. in hoc spatio produt. Ad Calinipaxa oppidum, clxvij. ccccc. alij [40] cclxv. M. Inde ad confluẽtem Iomanis amnis, & Gangis dcxxv. mil. plerique adiiciunt xiij. mil. ad oppidúmque Palibrota ccccxxv. Ad ostium Gangis dc. xxxviij. mil. passuum. Gentes, quas memorare non pigeat, à montibus Emodis, quorum promontorium Imaus vocatur, incolarum lingua niuosum significante, Isari, Cosyri, Izgi & per iuga Chisiotosagi, multarúmque gentium cognomen Bracmanæ, quorũ Maccocalingæ. Flumina [41] Pumas & Cainas (quod in Gangem influit) ambo nauigabilia. Gentes Malingę proximi mari, & suprà Mandei, Malli, quorum mons Mallus, [42] tractúsque eius finis Ganges.

30 labes. Chiff.
31 demonstratione. Tol.
32 cccclxxv. Chif.
33 clxxv. Ch.
34 Alexãdriam opianes ex Stephano Pint.
35 Copheta. Man. & Ch. vt posthac cap. 23. Flumen Cophes, in quem influit Sadarus, Parospus, Sodinus.
36 Peucolatin ccxxxvij. Ch.
37 Bidaspẽ. Ptolomeo.
38 xxix. ccclxxx. Chiff.
39 D'xviij Chiff.
40 cclxv. Chiff.
41 Prinas. Chiff.
42 finisque eius tractus est Ganges. Chiff.

ANNOTATIONES.

a Negotiatores qui mercium gratia Cambalum petunt, prohibentur edicto magni Cham Massazetas transgredi.

b Errat Plinius: pedibus. n. ambire licet mare Hircanum quod in continenti longè ab Oceano est.

c Virg. 2. Georgicorum.

Velleráque vt folijs depectant tenuia Seres.

d Claudianus.

Stamine quod molli tondent de stipite Seres,

Seneca Poeta.

Quæ fila ramis vltimis Seres legunt.

Arrhianus in Periplo. νῆμα σηρικὸν vocat. Dionys. lib. μγ. σηρικὸν ὕφασμα ... Βαρβάρῳ ἔργον. Strab. lib. 18. τοιαῦτα δὲ τὰ σηρικὰ ἔκ τινων φύλλων (non φλοιῶν) ξενομένης βύσσου.

e Hodie vbi merces exposuere venales, pretium in tabulis scribunt in oráque dimittunt. Mercatores igitur mutata negotiatione euntes deponunt pretium & merces auferunt.

Fluuius Ganges. CAP. XVIII.

HVnc alij incertis fontibus, vt Nilum, rigantémque vicina eodem modo, alij in Scythicis montibus nasci dixerunt. Influere in eum xix amnes. Ex iis nauigabiles; præter iam dictos, Canucham, [1] Vamam, Errano boam, Cosoagum, Ionum. Alij cum magno fragore [2] ipsius statim fontis erumpere: deiectúmque per scopulosa & abrupta, vbi primũ molles planities contingat, in quodam lacu hospitari: inde lenẽ fluere, vbi minimũ, viij. mil. latitudine: [3] vbi modicum, stadiorum centum, [4] altitudine nusquam minore pass. xx.

1 in Man. & Vetust. deest.
2 Ipsis statim fontibus.
3 vbi modicum, stadicitum. vbi maximũ, clx. Pint. ex Marciano & Solino.
4 altitudine. Chiff.

Gentes Indiæ. CAP. XIX.

NOuissima gente [1] Gandaridum Calignarum regio [2] Parthalis vocatur. Regi [3] lxx. mil. peditum, equites mille, elephanti dcc. in procinctu bellorum excubant. Nanque vita [4] mitioribus populis Indorum multipartita degitur. Alij tellurem exercent, militiam alij capessunt, merces alij suas euehunt, [5] res externas inuehunt, res publicas optimi ditissimíque temperant, iudicia reddunt, regibus assident. [a] Quintum genus celebratæ illic, & propè in religionem versæ sapientiæ deditum, voluntaria semper morte vitam, accenso priùs rogo finit. Vnum [6] super hæc est, semiferum, ac plenũ laboris immensi, [7] & quo supra dicta continentur, venandi elephantos domandíque. Iis [8] arant, iis inuehuntur, hæc maximè nouêre pecuaria: iis militant, dimicántque pro finibus. Delectum in [9] bellua vires & ætas atque magnitudo faciunt. Insula in Gange est [10] amplæ magnitudinis gentẽ continens vnam [11] Modogalicam nomine. Vltrà siti sunt Modubæ, Molindæ vbere cum oppido eiusdẽ nominis magnifico, Galmodroesi, Preti, [12] Calissę, Sasuri, Pessalę, Colubę, Orxulę, Abali, Taluctæ. Rex horum peditum l. M. equitum [13] iij. M. [14] Elephantos cccc. in armis habet. Validior deinde gens Andaræ, plurimis vicis, xxx. oppidis, quæ muris turribúsque muniuntur, regi præbet peditum c. M. equitum ij. M. elephantos M. Fertilissimi sunt auri Dardæ, Setæ [15] verò argenti. Sed omnium in India propè, non modo in hoc tractu, potentiam claritatémque antecedunt Prasij, amplissima vrbe ditissimáque Palibotra: Vnde quidam ipsam gentem Palibotros vocant, imò verò tractum vniuersum à Gange. Regi eorum peditum sexcenta M. equitum xxx. M. elephantorum ix. M. per omnes dies stipendiantur. Vnde coniectatio ingens opum est. Ab iis interiore situ Monedes & Suari, quorum mons Maleus, in quo vmbræ ad Septentrionem cadunt hyeme, æstate in Austrum, per senos menses. Septentriones eo tractu semel in anno apparere, nec nisi xv. diebus, Beton autor est: hoc idem pluribus locis Indiæ fieri, Megasthenes, Austrinum polum Indi [b] Dramasa vocant. Amnis Iomanes in Gangem per Palibotros decurrit inter oppida Methora & Cyrisoborca. A Gange versa ad Meridiẽ plaga, tinguntur Sole populi, iam quidem infecti, nondum tamen Æthiopum modo exusti: quátum ad Indum accedunt, tantũ colore præferunt sydus. Intus statim à Prasiorum gente,

1 Candaridum V.
2 Portalis. V.M.
3 lxxx. V.
4 minoribus.
5 nõ legitur in Chiff.
6 superest. Tol. & Ch.
7 à quo Pineus.
8 Arantes inueniũtur. Man. lego iis vehuntur.
9 bella. Ch. ex glossemate.
10 magnã amplitudinis. Chiff.
11 nomine modo Galingam. Ch.
12 Aclissa. Chiff.
13 iiij. M. Manus. & Ch.
14 elephantorum. Ch.
15 verò & arg. Ch.

quorum in montanis Pigmæi traduntur. Artemidorus inter duos amnes xxi. M. pass. interesse tradit.

ANNOTATIONES.

a Nouo anno incipiente Philosophi omnes Gymnosophistæ & Brachmanes in venationem cum rege exeunt, & quicquid quisque composuerit, vel annotauerit eo anno in medium proferunt. Ei, qui ter mendax fuerit repertus tota vita ex lege silentium indicitur: qui autem vera dixerit immunitatem tot omnium rerum tota vita obtinet. De iis vide Theoph. cap. 5. lib. 4. Hist.

b Mathematicis Canapus dicitur.

Indus fluuius. CAP. XX.

INdus,[1] Sandus ab incolis appellatus, in iugo Caucasi montis, quod vocatur Paropamisus, aduersus Solis ortum effusus, & ipse vndeuiginti recipit amnes. Sed clarissimos Hydaspem, quatuor alios afferentem, Cantabram tres. Per se verò nauigabiles Acesinem & Hypasin, quadã tamẽ aquarum modestia nusquam latior quinquaginta stadiis, aut altior xv. pass. amplissimam insulam efficiens: quæ Prasiane nominatur, & aliam minorem, quæ Patale. Ipse per xii. M. xl. pass.[2] parcissimis autoribus nauigatus, & quodam Solis comitatu in Occasum versus, Oceano infunditur. Mensuram in ora ad eum ponam, vt inuenio, generatim, quãquam inter se nullæ[3] congruant. Ab ostio Gangis ad promontorium Calingon, & oppidum[4] Dandagula dccxxv. mil. pass. Ad Tropina xii. xxv. M. pass. Ad Perimulæ promontorium, vbi est celeberrimum Indiæ emporium dccl. Ad oppidum in insula, quam suprà diximus, Patalen, dcxx. M. p. Gentes montanæ inter eum & Iomanem Cesi, Cetriboni syluestres: deinde Megallæ, quorum regi quingenti elephanti,[5] peditum equitúmque numerus incertus: Chrysei, Parasangæ, Asangæ tigri fera scatentes. Armant peditum xxx. mill. elephantos ccc. equites dccc. Hos includit Indus, montium corona circundatos & solitudinibus per[6] dcxxxv. M. Infra solitudines, Dari, Suræ: iterúmq; solitudines per clxxxviij. M. pass. plerunque harenis ambientibus haud alio modo quàm insulas mari. Infra deserta hæc Maltecoræ, Singæ: Marohæ, Rarungæ, Morontes, Masuæ,[7] Pagungæ. Iam hi montium, qui perpetuo tractu Oceani oram tenent incolæ, liberi & rerum expertes, multis vrbibus mõtanos obtinent colles: Nareæ deinde, quos claudit mons altissimus Indicorum Capitalia. Huius incolæ, alio latere latè auri & argenti metalla fodiunt. Ab iis Oraturæ, quorum regi elephanti quidem decẽ, sed amplæ vires peditum:[8] Varetatæ, qui sub rege elephantos non alunt, fiducia equitum peditúmque: Odomboerę, Salabastræ, Horatæ vrbe pulchra, fossis palustribus munita: per quas crocodili, humani corporis auidissimi, aditum nisi ponte non dant. Et aliud apud illos laudatur oppidũ Automela, impositũ litori, quinque amniũ in vnũ confluẽte cõcursu, emporio nobili. Regi eorum elephanti M. cccccc. peditũ cl. M. equitum quinque M. Pauperior Charmarum rex, elephantos lx. paruásque reliquas vires habet. Ab iis gens Pandæ, sola Indorum regnata fœminis. Vnam Herculi sexus eius genitam ferunt, ob idque gratiorem præcipuo regno donatam. Ab ea deducentes originem imperitãt ccc. oppidis, peditum[9] cl. M. elephantis quingentis. Post hãc trecentarum vrbium Syrieni, Derangæ, Posingæ, Buzæ, Gogiarei, Vmbræ, Nereæ, Brancosi, Nobundæ, Cocondæ, Nesei, Pedatriræ, Solobriasæ, *Olostræ[10] Patalen insulam attingentes: Indum[11] aduersum euidenti demonstratione Amatæ, Bolingæ, Gallitalutæ, Dimuri, Megari[12] Ordabæ, Mesæ. Ab his Vri, Sileni: mox deserta in ccl. M. passuum. Quibus exuperatis Organagæ, Abaortæ, Sibaræ, Suertæ: & ab iis solitudines prioribus pares. Dein Sarophages, Sorgæ,[13] Baraomatæ, Gumbritæque, quorum xiij. nationes, singulísque binæ vrbes. Aseni trium vrbium incolæ. Caput eorum Bucephala, Alexandri regis equo (cui fuerat hoc nomen) ibi sepulto conditum. Montani super hos Caucaso subiecti: Soleadæ, Sondræ, transgressísque Indum, & cum eo decurrẽtibus Samarabriæ, Sambruceni,[14] Brisabritæ, Osij, Antixeni, Taxilæ, cum vrbe celebri, iam in plana demisso tractu, cui vniuerso nomen Amandræ. Populi quatuor,[15] Peucolaitæ, Arsagalitæ, Geretæ, Asoi. Etenim plerique ab occidente non Indo amne determinant, sed adiiciunt quatuor satrapias, Gedrosos, Arachotas, Arios, Paropamisadas.

1 incolis Sindus app. Chiff. — 2 paucissimis. M. — 3 congruũt. Chiff. — 4 Dandaguda. Chif. — 5 Peditum & equitũ. Man. — 6 dcxxv. Chiff. — 7 Pagungæ, [illegible] Vet. — 8 Suarattaratæ. Ch — 9 cxxx. M. ex Ar. — * Orostræ. CH. — 10 alis Petalem. — 11 aduersus eos euidenti. Vet. aduersus eos cadente demonstratione. M. Indũ aduersum scandentes Amatæ. Pint. — 12 Ardabæ CH. — 13 Baragomatæ, Vmbitræ. Vet. — 14 Bisambritæ. Ch. — 15 Peucolitæ. Ch.

Arij, & iunctæ gentes. CAP. XXI.

VLtimo fine Cophete fluuio, quæ omnia Ariorum esse, aliis placet. Necnon & Nysam vrbem plerique Indiæ ascribunt, montémque Merum, Libero patri sacrum: vnde origo fabulæ, Iouis semine editum.[1] Item Aspagonas gentem, vitis, & lauri, & buxi, pomorúmque omnium in Græcia nascentium fertilem. Quę memoranda, & propè fabulosa, de fertilitate terræ, ac genere frugum[2] arborúmque, aut ferarum, aut volucrum, & aliorum animalium traduntur, suis quæque locis in reliqua parte operis commemorabuntur. Quatuor vero satrapiæ mox paulò, ad Taprobanen insulam festinante animo. Sed antè sunt aliæ, Patale, quam significauimus in ipsis faucibus Indi, triquetra figura,[3] ccxx. M. pass. latitudine. Extra ostiũ Indi, Chryse, & Argyre, fertiles metallis, vt credo: Nam quod aliqui tradidêre, aureum argenteúmque iis solum esse, haud facilè crediderim. Ab iis xx. M. pass. Crocala. Ab ea xij. M. pass.[4] Bibaga, ostreis & conchiliis referta. Deinde[5] Toralliba ix. M. pass. à suprà dicta, multæque ignobiles.

1 Inde Aspagones. — 2 arborúmque lanıferarum. — 3 cxxx. Vet. — 4 Bibacta ex Arrhiano, in Histo. Ind. — 5 Coralliba. Ch.

Taprobane insula. CAP. XXII.

TAprobanẽ alterum orbem terrarum esse, diu existimatum est, Antichthonum appellatione. Vt liqueret insulam esse, Alexandri magni ætas résque præstitêre. Onesicritus

critus classis eius præfectus, elephantos ibi maiores bellicosioresque, quã in India, gigni scripsit: Megasthenes flumine diuidi, incoláſque Palæogonos appellari, auri, margaritarũque grádium [1] fertiliores, quàm Indos. Eratosthenes & mensuram prodidit longitudinis [2] vij. M. stad. latitudinis [3] quinq; M. nec vrbes esse, sed vicos septingentos. * Incipit ab Eoo mari, inter ortum occasúmque Solis Indiæ prætenta, & quondam credita xx. dierum nauigatione à Prasiana gente [4] distare: mox, quia papyraceis nauibus armamentisque Nili peteretur, ad nostrarum nauium cursus, vij. dierum interuallo taxato. Mare interest vadosum, senis non amplius altitudinis passibus; sed certis canalibus [5] adeò profundum, vt nullæ anchoræ sidant: ob id nauibus vtrinque proræ, [6] ne per angustias aluei circumagi sit [7] necesse. Syderum in nauigando nulla obseruatio. Septentrio non cernitur: sed volucres secum vehunt, emittentes sæpius, meatúmq; earum [8] terras petentium comitatur. Nec plus, quàm ternis mẽsibus [9] in anno nauigant: Cauent à solstitio maximè centum dies, tunc illo mari hyberno. Hactenus à priscis [10] memorata: nobilis diligentior notitia Claudij principatu contigit, legatis etiam ex insula aduectis. Id accidit hoc modo: Annij Plocami, qui maris rubri vectigal à fisco redemerat, libertus circa Arabiam nauigans, Aquilonibus raptus præter Carmaniã xv. die Hippuros portũ eius inuectus, hospitalis regis clementiâ sex mensium tempore imbutus alloquio, percontanti posteà [11] enarrauit Romanos & [12] Cæsarem. Mirum in modum inauditis iustitiam ille suspexit, quòd pares pondere denarij essent in captiua pecunia, cùm diuersæ imagines indicarent à pluribus factos. Et hoc maximè sollicitatus ad amicitiam, legatos quatuor misit, principe eorum Rachia. Ex iis cognitum, D. esse oppida, portum contra Meridiem, appositum oppido [13] Palesimundo, omnium ibi clarissimo, ac regiæ. cc. M. [14] plebis. Stagnum intus Megisba, [15] cclxxv. M. pass. ambitu, insulas pabuli tantùm fertiles, complexum. Ex eo, duos amnes erumpere: Palesimundum, iuxta oppidum eiusdem nominis, influentem in [16] portum tribus alueis, quinque stadiorum arctissimo, xv. amplissimo: alterum ad [17] Septentrionem Indiámque versum, Cydara nomine. Proximum esse Indiæ promontorium, quod vocetur [18] Colaicum, quatridui nauigatione, medio in cursu Solis insulâ occurrente. Mare id colore peruiridi, præterea fruticosum arboribus, iubas earum gubernaculis deterentibus. Septentriones vergiliásque apud nos, veluti nouo cœlo, mirabantur. [16] Lunam quidem apud ipsos, non nisi ab octaua ad xvj. suprà terram aspici fatentes. Canopum lucere noctibus, sydus ingens & clarum. Sed maximè mirum iis erat, vmbras suas in nostrum cælum cadere, non in suum: Solémque à læua oriri, & in [17] dexteram occidere potius, quàm è diuerso. Iidem narrauêre, latus insulæ, quod prætenderetur Indiæ, x. M. stad. esse, ab Oriente hyberno vltra montes Emodos. Seras quoque ab ipsis aspici, notos etiam commercio: patrem Rachiæ commeasse eò. Aduenis ibi [18] feras occursare. Ipsos verò excedere hominum magnitudinem, rutilis comis, cæruleis oculis, oris sono truci, [19] nulli commercio linguæ. Cætera eadem, quæ nostri negotiatores. Fluminis vlteriore ripa merces positas iuxta venalia tolli ab his, si placeat permutatio: non aliter odio [20] iustiore luxuriæ, quàm si perducta mens illuc vsque cogitet, quid, & quo petatur, & quare. Sed ne Taprobane quidem, quamuis extra orbem à natura relegata, nostris vitiis caret. Aurum argentúmque & ibi in pretio. Marmor testudinis simile, gemmæ margaritæque in honore multo præstantiores, & totius luxuriæ nostræ cumulus. Ipsorum opes maiores esse dicebant, sed apud nos opulentiæ maiorem vsum. Seruum nemini, non in diem aut interdiu somnum: ædificia modicè ab humo extantia, annonam núquàm augeri, non fora litésve esse: coli Herculem: eligi regem à populo senectâ clementiáque, liberos non habentem: & si posteà gignat, abdicari, ne fiat hæreditarium regnum. Rectores ei à populo xxx. dari: nec nisi plurium sententia quenquam [21] capitis damnari: sic quoque appellationem esse ad populum: [22] lxx. iudices dari: si liberent ij reum, amplius trigintaviis nullam esse dignationem, grauissimo probro. Regi cultum Liberi patris, cęteris Arabum. Regem, si quid delinquat, morte mulctari, nullo interimente, [23] auersantibus cunctis, & commercia etiam sermonis negantibus. Festa venatione absumi, gratissimam eam tigribus elephantísque constare. Agros diligenter coli: vitis vsum non esse: pomis abundare. Esse & in piscatu voluptatem, testudinum maximè, quarum superficie familias habitantium contegi: tanta reperiri magnitudine. Vitam hominum centum annis modicam. Hęc comperta de Taprobane. Quatuor satrapię, quas in hunc locum distulimus, ita se habent.

1 fertiliorẽ quam India. 2 vij. mill. stad. ex Strabone. 3 quingentorum. Stephanus. * Ab his verbis in manuscripto incipit aliud caput. 4 distare, quia papyraceis nauibus armamentisque Nili peteretur, mox ad nostrarũ nau. &c. Pint. Manuscriptum vero, peteretur. At nostrarum nauium cursu. vij. dierũ. &c. 5 ita. CH. 6 ne per angustias alueum (sub. nauium) circumagi. Pint. 7 necesse: magnitudo autem ad nauium foros: Syd. ex Ch. 8 terrarum Tol. terrã. CH. 9 m. non legit M. neque CH. 10 memorata. Nobis diligentior notitia &c. Vet. & manuscrip. 11 narrauit. CH. 12 Cæsarẽ. Rex autem mirum in modum inter audita iustitiam Romanorũ suam suspexit. Longol. & vetust. 13 Palæsimundo ex Stephano. alii, Simũdo. Pint. 14 plebes. Tol. 15 ccclxxv. CH. 16 Portũ. CH. 17 Septentriones Ch. 18 Coliacũ. Ch. 16 Ne Lunam quidẽ apud ipsos nisi, &c. CH. 17 dextera, Vet.

18 feros. V. 19 nullo vetust. 20 tristiore. M. 21 capite M. & Vet. 22 & lx. Vet. 23 sed auersantib. V.

Capissene, Carmania.

CAP. XXIII.

A Proximis Indo gentibus montana [1] Capissenæ habent Capissam vrbem, quam diruit Cyrus. Arachosia [2] cum oppido flumine eiusdem nominis, quod quidam [3] Cophen dixere, à Semiramide conditum. Amnis [4] Hermandus pręfluens per Abesten Arachosiorum. Proximos iis à Meridie ad partem Arachotarum faciunt [5] Gedrosos, & à Septentrione Paropamisadas. Cartana oppidum sub Caucaso, quod posteà [6] Tettragonis dictum. Hęc regio est ex aduerso [7] Bactrianorum: deinde, cuius oppidum Alexandria, à conditore dictum, Syndraci, [8] Dangulę, [9] Parapiani, [10] Cantaces, [11] Maci. Ad Caucasum Cadrusi oppidum ab Alexandro conditum. Infra hęc [12] omnia, ora ab Indo. Ariana regio ambusta feruoribus, desertísque circundata, multa tamen interfusa opacitate: cultores congregat circa duos maximè fluuios, [13] Tonderon & Arosapen. Oppidum [14] Artaccana. Arius amnis, qui pręfluit Alexã-

1 Capissene habuit Capissam Mã. & Chiff. 2 Cum flumine & oppido. Tol. Salm. Manusc. Dalech. & CH. 3 Cutin e. ad. omnia Manusc. Quidam etiam veteres habent Phoclin. cui astipulari videtur Ptolem. inter Arachosia vrbes Phoclin referens. Copines certè Ariana est fluuius. 4 Erymadus Chiff. 5 Dexendrusos CH. 6 Tegrogonis. CH. Cegrogonis. Vet. 7 Bactrianorũ: deinde eius Man. & Vet. 8 Dangala. M. & CH. 9 Parapinæ. CH. 10 Cataces. CH. 11 Mazi. CH. 12 Omnia. A ab Indo Ariana. M. Omnia ora ab Indo. Ariana. Vet. Infra hæc omnia ora ab Indo Ariana regio &c. Chiff. 13 Tomberon. CH. 14 Articãda. Ptolem. Artacouna. CH.

driam ab Alexandro conditam. Patet oppidum stad. xxx. multóque pulchrius, sicut antiquius, [15] Artacabane, iterum ab Antiocho munitum, stad. l. [16] Dorisci gens. Amnes Pharnacotis, Ophradus. [17] Prophthasia oppidum Zarasparum, Drangæ, Argetæ, Zarangæ, Gedrusi. Oppida [18] Peucolais, Lymphorta, Methoricorum desertum. Amnis Manain, [19] Augutturi gens. Flumen [20] Borru, gens [21] Vrbi, flumen [22] nauigabile ponamus Pandarum finibus. Item [23] Caberon Sorarum ostio portuosus. Oppidum Condigramma. Flumen Cophes. Influunt in eum nauigabilia [24] Sadarus, Parospus, [25] Sodinus. Arianæ partem esse [25] Daritin aliqui volunt, mensurámque produnt vtriusque [26] longitudine x i x. l. mill. passuum, latitudine dimidio minore, quàm Indiæ. Alij Gedrusos & [27] Scyros posuere per c l x x x i i i. mill. passuum. Mox Ichthyophagos [a] Oritas, propria non Indorum lingua loquentes, [28] per c c. mill. pass. Inde posuere Arbiorũ gentẽ per cc. mill. Ichthyophagos omnes Alexander vetuit piscibus viuere. Vltra deserta. deinde Carmania, ac Persis, atque Arabia. Sed priusquàm hæc generatim persequamur, indicare conuenit, quæ prodit Onesicritus, classe Alexandri [30] circumuectus in mediterranea Persidis [31] ex India, narrata proximè à Iuba: dein eam nauigationem, quæ his annis comperta seruatur hodie. Onesicriti & Nearchi nauigatio nec nomina habet mansionum, nec spatia. Primúmque Xylenepolis ab Alexandro condita, vnde cœperunt exordium, iuxta quod flumen, aut vbi fuerit, non satis explanatur. Hæc tamen digna memoratu [32] produntur ab eis: oppidum à Nearcho conditum in nauigatione ea. Flumen Nabrum nauium capax: contra insula distans lxx. stad. Alexandria condita à Leonato iussu Alexandri in finibus gentis. Argenus portu [33] salubri. Flumen [34] Tuberum nauigabile, [35] quod circa Pariræ. Deinde Ichthyophagi tam longo tractu, vt [36] xx. dierum spatio prænauigauerint. [b] Insula, quæ Solis appellatur, & eadem cubile Nympharum, rubens, in qua nullum non animal absumitur, incertis causis. Origens, Flumen Carmaniæ Hytanis portuosum, & auro fertile. Ab eo primùm Septentriones apparuisse adnotauere. Arcturum nec omnibus cerni noctibus, nec totis vnquam. Achæmenidas vsque tenuisse. Æris & ferri metalla, & arsenici, & minij exerceri: Inde promontorium Carmaniæ est: ex quo in aduersa ora ad gentem Arabiæ Macas traiectus distat l. mill. pass. Insulæ tres, quarum [37] Organa tantùm habitatur aquosa, à continenti xxv. mill. pass. Insulæ IIII. [38] iam in sinu ante Persida. Circa has hydri marini vicenûm cubitorum adnatantes terruere classem. Insula [39] Acrotadus, item Gauratæ, in quibus [40] Chiani gens. Flumen Hyperis in medio sinu Persico, onerariarum nauium capax. Flumen [41] Sitiogagùs, quo Pasargadas septimo die nauigatur. Flumen nauigabile [42] Phirstimus, insula sine nomine. Flumen Granius modicarum nauium capax, per Susianen fluit: dextra eius accolunt Deximontani, qui bitumen perficiunt. Flumen [43] Oroatis ostio difficili, nisi peritis: insulæ II. paruæ: inde vadosa nauigatio palustri similis, per euripos tamen quosdam peragitur. Ostium Euphratis. Lacus, quem faciunt Eulæus & Tigris iuxta [44] Characem. Inde Tigri Susa. Festos dies ibi agentem Alexandrum inuenerunt septimo mense, postquàm digressus ab iis fuerat [c] Patalis, tertio nauigationis. Sic Alexandri classis nauigauit. Posteà à [d] Syagro Arabiæ promontorio Patalen Fauonio, quem [45] Hypalum ibi vocant, peti certissimum videbatur [46] x i i i. x x x i i. mill. pass. æstimatione. [47] Secuta ætas propiorem cursum tutiorémque indicauit, si ab eodem promontorio [e] [48] Zizerum amnem portum Indiæ peteret. Diúque ita nauigatum est, donec compendia inuenit mercator, lucróque India admota est. Quippe omnibus annis nauigatur, sagittariorum cohortibus impositis. Etenim piratæ maximè [49] infestabant. Nec pigebit totum cursum ab Ægypto exponere, nunc primùm certa notitia [50] patescente. [51] Digna res, [52] nullo anno imperij nostri minus [f] H-S quingenties exhauriente India, & merces remittente, quæ apud nos centuplicato veneant. M M. passuum ab Alexandria abest oppidum [53] Iuliopolis. Inde nauigant Nilo [g] Coptum [54] cccIII. mill. pass. qui cursus Etesijs flantibus peragitur x i i. diebus. A Copto camelis itur, aquationum ratione mansionibus dispositis. Prima appellatur [55] Hydreuma, [56] x x x i i. mill. Secunda in monte, diei itinere. Tertia in altero hydreumate, à Copto x c v. mill. Deinde in monte. Mox ad hydreuma Apollinis, à Copto clxxxIIII. mill. pass. Rursus in monte. Mox ad nouum Hydreuma à Copto [57] ccxxxIII. mill. pass. Est aliud Hydreuma vetus, Troglodyticum nominatur, vbi præsidium excubat diuerticulo II. millium. Distat à nouo Hydreumate, [58] IIII. mill. pass. Inde [h] Berenice oppidum, vbi portus rubri maris, à Copto [59] cclvIII. M. pass. Sed quia maior pars itineris [60] conficitur noctibus propter æstus, & statiuis dies absumuntur, totum à Copto Berenicen iter duodecimo die peragitur. Nauigare incipiunt æstate media ante Canis ortum, aut ab exortu protinus. Veniúntque circiter xxx. die [i] Ocelim Arabiæ, aut [61] [k] Canan thuriferæ regionis. Est & tertius portus, qui vocatur [62] [l] Muza, quem Indica nauigatio non petit, nec nisi thuris odorúmque Arabicorum mercatores. Intus [63] oppida: regia eius appellatur Saphar, aliúdque Sabe. Indos autem petentibus vtilissimum est ab Oceli egredi. Inde vento [64] Hypalo nauigant diebus quadraginta ad primum emporium Indiæ [65] [m] Muzirim, non expetendum propter vicinos piratas, qui obtinent locum nomine [66] Hydras: neque est abundans mercibus. Præterea longè à terra abest nauium statio, lintribúsque [67] efferuntur onera, quæ geruntur. Regnabat ibi, cùm proderem hæc, Celebothras. Alius vtilior portus gentis [68] [n] Necanidon, qui vocatur [68] Becare. Ibi regnat Pandion, longe ab emporio mediterraneo distante oppido, quod vocatur [69] Modusa.

15 Artacabene. Ch. 16. Dorisdorsi. CH. 17 Phropthasia oppidum Zaraspadum. &c. CH. 18 Peucolis, Lyphorta, Metorgum. CH. 19 Accutri. CH. 20 Eorum. CH. 21 Orbi. Ch. 22 Nauigabili Romano Spandorum. Vet. quoque & M. Pãdorũ suprà tamẽ cap. 20. Gẽs Pandæ. 23 Cabirus Suarorum. CH. Cabyrus. M. & Vet. 24 Saddaros. Chiff. 25 Sodanus. Chiff. 25 Darintbim. 26 Lõgitudinẽ xvIII. L Latitudinẽ dimidia minorem. Ch. Vet. quoque eundem numerum agnoscunt. 27 Sirpos. 28 cxxxvIII. Chiff. 29 Ichthyophagos omnes Alexãder vetuit piscibus viuere. Deinde posuere. Arbiorum gẽtem per cc. p. Vltra deserta, dein Carmania &c. CH. 30 circunuectus meridiana Persidis. 31 & Idina. Vet. 32 produntur. Abies oppidum. Chiff. 33 portus salubris. Ch. 34 Tomberon. Chiff. 35 Circa quod. Mã. & Vet. 36 xxx. Ch. Eorum prænauigatio & ora est vII. M. ccccI. stadiorum Strabon. 37 Ogyris. Vet. Oracla. Chif. 38 Intimo sinu. Vet. 39 Athithadrus Ch. 40 Gyani. Chiff 41 Sitioganus CH. 42 Phrystimus. CH.

43 Zaratis. CH. 44 Cariacen. Vet. 45 Hypilũ. Chiff. 46 xIIII. xxxv. p. Chiff. 47 Secuta veritas. M. Secuta verò ætas propiorem cursũ tutiorémque. Vet. 48 Sigerũ portum India Chiff. Zizerum vocant M. & Vet. Muziriũ Ptolem. Plinius paulo post Muzirin 49 Infestant M. 50 Palescentem. Vet. 51 Lego, digna admiratione res. 52 Nullo anno minus hic di. imperij nostri exhauriente India. Ch. Nullo anno minus hic quingentesimis imperij. &c. Vet. & M. 53 Heliopolis Vet 54 cccvIII. CH. 55 Hydrãũ. Vet. & M. vt & in sequentib. 56 xxII. Chiff. 57 cxxx. Chiff. 58 vij. Ch. 59 clvII. Chiff. 60 conficitur die. M. Vet. 61 Canen. Chiff. 62 Maza. Chif. 63 oppidum regni M. oppida regia eius vnum appellatur. Vet. 64 Fauonio, alij Hapalo, molli, leni. 65 Muzirum Vet. M. 66 Mitrias Chiff. 67 adferũtur onera & egeruntur. Chiff. 68 Neacindon. Tol. Neaeridon. Salm. Neachyndon. Chiff. 68 Becares, Ptolem.

[69] Modusa. Regio autem, ex qua piper monoxylis lintribus Becaren conuehunt, vocatur[70] Cottona: quæ omnia gentium portuúmve, aut oppidorũ nomina apud neminẽ priorum[71] inueniuntur. Quo apparet mutari locorum status. Ex India renauigant mense Ægyptio Tybi incipiente, nostro Decembri: aut vtique Mechiris Ægyptij intra diem sextum, quod fit intra Idus Ianuarias nostras: ita euenit, vt eodem anno remeent. Nauigant autem ex India vento Vulturno: & cùm intrauere rubrum mare, Africo vel Austro. Nunc reuertemur ad propositum. Carmaniæ oram patere duodecies[72] centena L.M. pass. Nearchus scripsit. Ab initio eius ad flumen [o] Sabin centum M. pass. Inde vineas coli & arua ad flumen[73] Andanin, xxv. M. spatio. Regio vocatur [p] Armuzia. Oppida Carmaniæ, Zetis, & Alexandria. Irrumpit deinde & in hac parte geminum mare[74] terras, quod [q] Rubrum dixere nostri, Græci Erythræum à rege Erythra,[75] aut (vt alij) Solis repercussu talem reddi colorem existimantes: alij ab harena terráque, alij tali aquæ ipsius natura.

69 Cottonara. 70 Cottonara. Cottonara. Chiff. 71 reperiũtur. CH. 72 L. Chif. 73 Ananin. Ch. 74 in terra. V. M. in terram. Ch. 75 aut, vt alij, à colore Solis repercussu tale reddi existimantes.

ANNOTATIONES.

a Illos defunctorum cadauera voranda feris obiicere scribit Rhodig. cap. 23. 6. quemadmodum & Gedrusos inhospitales ac seuos, vngues nũquam præcidere: cetaceis ali, quorum costis trabium vice domos contiguant, squamis verò tegularum loco contegunt.

b Huius insulæ mentionem facit apud Strabonem lib. 15. Nearchus, & contra sparsam famam quòd in ea insula προσορμισθέντι ἀφανίζονται, fabulosum id esse tradit experimento suo. Meminit & Curtius circa finem li. 10. his verbis. Adiiciebant nauigia, quæ lixas mercatorésque vexissent, famam auri secutis gubernatoribus, in insulam esse transmissa, nec deinde ab his postea visa. Meminit Solinus cap. 67. Martianus animalia vi feruoris in ea perire tradit.

c Patale nunc regnum Cambaiæ: veteri lingua Indorum hoc significat insulam triangularem, qualis est Cambaia. Patalen adhuc Indi vocant nunc Patam, nunc Diu Patam, oppidum populosissimum & mercatura celeberrimũ.

d Syagrus, *Sfacalath*.

e Zizerus est ad ciuitatem Anor, prope Calicut ad insulam quam vocant Amiadiua.

f Ea summa efficit duodecies centena millia coronatorum. Infra lib. 12. cap. 18. Minima, inquit, cõputatione millies centena millia sestertiûm annis omnibus India & Seres, peninsulaque illa (Arabia) imperio nostro adimunt, &c.

g Coptus, nunc *Cana*, distat à Cairo 400000. millibus.

h Nunc *Sues*.

i Nunc *Capo de celi*, Gabinitarum Arabum portus. cap. 19. lib. 12.

k Cana, nunc *Canocain*.

l Muza, nunc *Hali*.

m Muziris, nunc *Anor* supra Calicut.

n Nunc *Nelcinde*.

o Nunc *Bindamir*.

p Nunc *Ormuz*.

q Curtius lib. 8. *Mare certè, quo alluitur, ne colore quidem abhorret à cæteris. Ab Erythro rege inditũ est nomen, propter quod ignari rubere aquas credunt. Reliqua stultorum ac infantium nugæ sunt, & somnia.* Hebræi vocant Sup. id est, syluis & carice refertum, quod & autor scribit li. 13. & Theophrast. lib. 4. Histor. Brodæus cap. 9. li. 3.

Sinus Persicus, & Arabicus. CAP. XXIIII.

SEd[1] in duos diuiditur sinus. Is qui ab[2] Oriente est, Persicus appellatur xxv. M. pass. circuitu, vt Eratosthenes tradit. Ex aduerso est Arabia, cuius[3] xii. mill. pass. est longitudo. Rursus altero ambitur sinu Arabico nominato. Oceanum qui influit, Azanium appellant. Persicum introitum v. mill. pass. latitudinis, alij quatuor fecerunt. Ab eo ad intimum sinum recto cursu xi. xxv. mill. propemodum constat esse, & situm eius humani capitis effigie. Onesicritus & Nearchus ab Indo amne in sinum Persicum, atque illinc Babylonem[4] ab Euphratis paludibus, scripserunt[5] xxv. mill. passuum esse. In Carmaniæ angulo sunt Chelonophagi, testudinũ superficie casas tegentes,[6] carne vescentes. A flumine[7] Arbi promontorium ipsum inhabitant, præter capita toto corpore hirti, coriisq; piscium vestiti.

1 In ch. hoc caput cum superiore cõtinuatur. 2 ex oriente. Chiff. 3 xv. Chif. 4 ab in M. [illegible] consideratur. 5 xvii. Chif. 6 Hæc vltima nõ agnoscunt Tolet. & Chiff. 7 Arabi. Chiff.

Cascandrus insula, Parthorum regna. CAP. XXV.

AB horum tractu Indiam versus[1] Cascandrus deserta insula in Oceano L.M. pass. traditur: iuxtáque eam freto interfluente[2] Stoidis, quæstuosa margaritis. A promontorio Carmanis iunguntur Armoz.i. Quidam interponunt Arbio[3] ccccii. mill. pass. toto litore. Ibi portus Macedonum, & aræ Alexandri in promontorio. Amnes[4] Saganos: dein Daras, & Salsos. Ab eo promontorium[5] Themisteas, insula Aphrodisias habitatur. Inde Persidis initium ad flumen[6] Oroatin, quo diuiditur ab Elymaide. Contra Persidem insulæ,[7] Philos, Casandra, Aratia cum monte præalto Neptuno sacra. Ipsa Persis aduersus Occasũ sita obtinet[8] litora cccc. l. mill. passuum, etiam in luxum diues, in Parthorum iam pridem translata[9] nomen. Horum de imperio[10] nunc paucis. Regna Parthorum duodeuiginti sunt omnia: ita enim diuidunt prouincias circa duo (vt diximus) maria. Rubrum à meridie, Hyrcanum à Septentrione. Ex iis vndecim, quæ superiora dicuntur, incipiunt à confinio Armeniæ, Caspiisque litoribus: pertinent ad Scythas, cum quibus ex æquo degunt.[11] Reliqua septem regna inferiora appellantur. Quod ad Parthos attinet, semper fuit[12] Parthia in radicibus montium sæpius dictorum, qui omnes eas gentes prætexunt. Habet ab Ortu Arios, à Meridie Carmaniam & Arianos, ab Occasu Pratitas, Medos, à Septentrione Hyrcanos, vndique desertis cincta. Vlteriores Parthi Nomades appellantur: citra deserta, ab Occasu vrbes eorum, quas diximus, Issatis & Calliope: ab Oriente æstiuo[13] Europum, ab hyberno[14] Mania:[15] in media Hecatompylos,[16] Arsacia: regio Nisæa Parthyenes nobilis, vbi Alexandropolis à conditore.

1 Socaicandros. Vet. 2 Stoydos Chif Toidis infra cap. 35 lib. 9. 3 ccccxxi. Chiff. 4 Succanas, dein Dratinus & Salsa. ch. 5 Themisteas. CH. 6 Oratim CH. 7 Philos, Cassandra, Aracha. Chif. 8 litore. 9 numen. CH. & Basil. 10 nunc in paucis Ch. 11 Reliqua septẽ regna inferiora appellãtur, quæ, ad Parthos attinent. 12 Parthiæa, ex Stephano. CH. & M. 13 Pyropũ Chiff. 14 maria. Chif. 15 in medio. Chif. 16 Arsace regio, Nysæa CH. Arsacia (ædia. vrbs est) Aij, Arsaca regia (nempe regis à qua Parthi Arsacidæ dicuntur) Ptolem. lib. 6. Hecatompylon oppidum regiũ est. Aij, Arsace. Regionis ea nobilis Parthienes, vrbs, & c Nisæa quidem Cedorum est, non Parthorũ Straboni, Stephano, Herodoto.

Media, Mesopotamia, Babylon, Seleucia. CAP. XXVI.

NEcessarium est hoc in loco signare & Medorum situm, terrarúmque, faciem

circumagere ad Persicum mare, [1] quò faciliùs deinde reliqua [2] noscantur. Nanque Media ab Occasu transuersa [3] obliquè [4] Parthiæ occurrens, vtraque regna [5] includit. Habet [6] ergo ipsa ab Ortu Caspios & Parthos, à Meridie Sittacenen & Susianen & Persida, ab occasu Adiabenen, [7] à Septentrione Armeniam. Persæ Rubrum mare semper accoluère, propter quod is sinus Persicus vocatur. [8] Regio ibi maritima Cyropolis. Quà verò ipsa subit ad Medos, Elymais. [9] Megala appellatur locus, arduo montis ascensu per gradus, introitu angusto, ad Persepolin caput regni, [10] dirutam ab Alexandro. Prætereà habet in extremis finibus [a] Laodiceam, ab Antiocho conditam. Inde ad orientem Magi obtinent [11] Passagardas castellum, in quo Cyri sepulchrum est: & horum Ecbatana oppidum translatum ab Dario rege ad montes. Inter Parthos & Arianos excurrunt Parætaceni. His gentibus & Euphrate, inferiora regna [12] cluduntur. Reliqua dicemus à Mesopotamia, excepto mucrone eius, Arabúmque populis, in priore dictis volumine. Mesopotamia tota Assyriorum fuit, vicatim dispersa, præter Babylona & Ninum. Macedones eam in vrbes congregauere propter vbertatem soli. Oppida, præter iam dicta, habet Seleuciam, [13] Laodiceam, Artemitam: item in Arabum gente, qui [14] Aroëi vocantur, & [15] Mardani, Antiochiam: quæ à præfecto Mesopotamiæ [16] Nicanore condita Arabis vocatur. Iunguntur his Arabes, introrsus [17] Eldamarij. Super quos ad Pellacontam flumen Bura oppidum, Salmani & [18] Masei Arabes. [19] Gordyæis verò iuncti [20] Aloni, per quos Zerbis fluuius in Tigrin cadit, Azones Silices montani, & Orontes. Quorum ad Occidentem oppidum Gaugamela. Item [21] Sue in rupibus. Suprà [22] Silici, [23] Classitæ, per quos Lycus ex Armenia fertur: Absitris ad hybernum exortum, [24] Azochis oppidum. Mox in campestribus oppida Diospage, [25] Polytelia, [26] Stratonicea, Anthemus. In vicinia Euphratis Nicephorion, vt diximus, quod Alexander iussit condi propter loci opportunitatem. Dicta est in Zeugmate [27] Apamia, ex qua Orientem petentes excipit oppidum [28] apprimè munitum, quondam stadiorum [29] sexaginta quinque amplitudine, & satraparum regia appellatum, quò tributa conferebantur, nunc in arcem redactum. Durant, [30] vt fuerant, Hebata, ductu Pompeij Magni terminus Romani Imperij, [31] Oruros, à Zeugmate ducentis quinquaginta millibus passuum. Sunt qui tradunt Euphratem [32] Gobaris præfecti opere diductum, vbi eum diximus findi, ne præcipiti cursu Babyloniam infestaret: ab Assyriis verò vniuersis appellatum [33] [c] Armalchar, quod significat regium flumen. Quà deriuatur, oppidum fuit [34] Agrani è maximis, quod diruère Persæ. Babylon Chaldaicarum gentium caput diu summam [35] claritatem obtinuit in toto orbe, propter quam reliqua pars Mesopotamiæ Assyriæque Babylonia appellata est, sexaginta millia passuum amplexa [d] muris, ducenos pedes latis, quinquagenos latis, in singulos pedes ternis digitis mensura ampliore, quàm nostra, interfluo Euphrate, mirabili opere vtroque. Durat adhuc ibi Iouis Beli templum. Inuentor hic fuit sideralis scientiæ. [36] Cæterò in solitudinem rediit, exhausta vicinitate Seleuciæ, ob id conditæ à Nicatore intra [37] nonagesimum lapidem, in confluente Euphratis fossa perducti atque Tigris: quæ tamen Babylonia cognominatur, libera hodie ac sui iuris, Macedonúmque moris. [38] Ferunt ei plebis vrbanæ d c. M. esse: situm verò mœnium Aquilæ pandentis alas: agrum totius Orientis fertilissimum. Inuicem ad hanc exhauriendam, Ctesiphontem iuxta tertium ab ea lapidem in [39] Chalonitide condidere Parthi, quod nunc [40] est caput regni: & postquàm nihil proficiebatur, nuper Vologesus rex aliud oppidum Vologesocertam in vicino condidit. Sunt etiamnum [*] in Mesopotamia oppida, Hipparenum, [41] Chaldæorum & hoc, sicut Babylon, iuxta [42] flumen [e] Narragam, qui dedit ciuitati nomen. Muros Hipparenorum Persæ diruère. Orcheni quoque tertia Chaldæorum doctrina, in eodem situ locantur, ad Meridiem versi. Ab his Notitæ & [43] Orthophantæ, & Græciochantæ. Euphrate nauigari Babylonem è Persico mari ccccxii. mil. pass. tradunt Nearchus & Onesicritus. Qui verò posteà scripsère, à Seleucia [44] ccccxc. mil. Iuba à Babylone Characem clxxv. mill. pass. Fluere aliqui vltra Babylonem continuo alueo, priusquàm distrahitur [45] in irrigua, lxxxvii. mill. Vniuerso autem cursu [46] xi. mill. pass. Inconstantiam mensuræ diuersitas autorum facit, cùm Persæ quoque schœnos & parasangas, [46] alij alia mensura determinent. Vbi [47] desinit [48] alueo munire, ad confinium Characis accedente tractu, statim infestant Attali latrones, Arabum gens. Vltra quos Scenitæ. Ambitu verò Euphratis Nomades Arabiæ vsque ad deserta Syriæ, vnde [49] in Meridiem flecti eum diximus, solitudines Palmyrenas relinquentem. Seleucia abest à capite Mesopotamiæ Euphratem nauigantibus vndecies centena xxv. mill. passuum. A mari rubro si Tigri nauigetur, [50] cccxx. mill. à Zeugmate [51] cccccxxvii. mill. Zeugma [52] à Seleucia Syriæ ad nostrum litus [53] cxxxii. mill. pass. Hæc est ibi latitudo [54] terrarum inter duo maria. Parthici verò regni dcccc. [55] xliiii. mill. passuum. Est etiamnum oppidum Mesopotamiæ in ripa Tigris circa confluentes, quod vocant [56] Digbam.

ANNOTATIONES.

a Hodie, *Lor.*

b Arteinita, *Caramit.* Aroëi, *Esron:* Mardani, *Myrdino:* Gordyæi, *Gon:* Aloni, *Alangiacana:* Orontes, *Orfa:* Classitæ, *Galat:* Azochis, *Azanchis:* Hebata, *Besin.*

c Nahar Malcha: Syrorum lingua, qua vsi sunt Orientales. Mitalerius.

d E bitumine & testaceo latere structis. Vitruuius ca. 3. lib. 6.

e Nunc, *Narsingua.*

1 quò facilius dein. Chiff. 2 narrentur. M. 3 obliqua. Vet. Ch. 4 Parthia. Tol. 5 præcludit. Chiff. 6 ergo in vet. deside. 7 ad Septẽtrionem. Chiff. 8 Regia. Chiff. 9 Cegale. Chiff. 10 dirutũ. CH. 11 Frassargida. CH. 12 includũtur. M. & Vet. 13 CH. non habet. 14 Arrhoei CH. Erroei. Vet. 15 Vãdani. CH. 16 Nicanoria vel Arabis. M. Nicanoria vel Arbelis. Vet. 17 Elmari supra quos. Chiff. 18 Marai. Chif. 19 Cõdiæis. Chif. 20 Azoni. Chiff. 21 Saue. vet. Suet. Chiff. 22 Silci. Chif. 23 Classitre III. M. per quos &c. Vet. 24 Achochis Chiff. 25 Polytelia. Vet. 26 Stratogena Anthemusiã. Vet. 27 Apamæa Chiff. 29 lxx Ch. 30 vt fuere, Thabata. Chiff. 31 Orturos. Vet. 32 Cobares. Chiff. 33 Narmalchan. CH. 34 Agranis Chiff. 35 claritatem inter vrbes obtinuit toto orbe, propter quod Chiff.

36 Cætero circuitu ad. M. Vet. Caterũ ad. Tol. Cætero ad Chif. 37 Sunt qui quadragesimum legere malint, Strabonis auctoritatem sequuti, qui Seleuciam à Babylone CCC. non amplius stadiorũ dirimit interuallo. 38 Feruntur ei plebes vrbanæ sexcẽta esse. M. Vet. 39 Chalibonitide ex Ptolem. 40 caput est regnorũ. Ch. 41 Chaldæorum doctrina & hoc Chiff. ch. doctrina clarum & hoc. Vet. 42 Flumẽ. Chiff. Flumen Narragam, qui cadit in Narragam, qui Tol. & Salm. 43 Orotopanita & Graecochanta. Chif. 44 ccccl-xxx. Chiff. ccccxl. Tol. ccccxl. Pint. 45 ad rigua. Chiff. 46 xii. Ch. 46 alij in Man. & Vet. non legitur. 47 desit. Chieff. 48 alueus muniri Vet. vbi desinũt alueum munire. Vet. alueo vno ire alij. 49 In Orientem vt suprà lib. 5. cap. 24. 50 ccxx. Chiff. 51 dcccxxIIII. Chif. 52 abest. Chiff. 53 Rectius, clxxv. M. quem admodum suprà lib. 5. ca 12. & apud Marcianũ lib. 6. Chiff. legitur, cxxII. 54 terrarũ Parthici verò regni inter duo maria. ex cap. 25. & proximè sequenti. 55 xvIII. Chiff. 56 Debam. Ptolem.

Flumen Tigris. CAP. XXVII.

SEd & de Tigri ipſo dixiſſe conueniat. Oritur in regione Armeniæ maioris, fonte conſpicuo in planitie. Loco nomen[1] Elongoſine eſt. ipſius, qua tardior fluit,[a] Diglito: vnde concitatur, à celeritate Tigris incipit vocari. Ita appellant Medi ſagittam. [2] Influit lacum[3] Arethuſam, omnia illata pondera ſuſtinentem, & nitrum nebulis exhalanté. Vnum genus ei piſcium eſt, [4] idque tranſcurrentis non miſcetur alueo, ſicut nec è Tigri piſces in lacum tranſnatant. Fertur autem & curſu & colore diſſimilis: tranſuectúſque occurrente [b] Tauro monte in ſpecu mergitur: ſubtérque lapſus, à latere altero eius erumpit. Locus vocatur Zoroanda. Eundem eſſe manifeſtum eſt, quòd demerſa perfert. Alterum deinde tranſit lacum, qui [5] Thoſpites appellatur: rurſúſque in cuniculos mergitur, & poſt xxv. mill. paſſ. circa Nymphæum redditur. Tam vicinum Arſaniæ fluere [6] eum in regione Arrhene Claudius Cæſar autor eſt, vt cùm intumuere, confluant, nec tamen miſceantur, leuiórque Arſanias innatat IIII. M. fermè ſpatio: mox diuiſus in Euphratem mergitur. Tigris [7] autem ex Armenia acceptis fluminibus claris [8] Partheni, Agnice, Pharione, Arabas,[9] Aroeos Adiabenóſque diſterminans, & quam diximus Meſopotamiam faciés, luſtratis montib[9] [10] Gordyęorum circa[c] Apamiam Meſenes oppidum, citra Seleuciam Babyloniá [11] cxxv. M. paſſ. diuiſus in alueos duos, altero Meridié ac Seleuciam petit, Meſené perfúdés: altero ad Septentrioné flexus, eiuſdem gentis tergo cápos[d] Cauchas ſecat. Vbi remeauere aquæ, Paſitigris appellatur. Poſteà recipit ex Media Choaſpem: atque (vt diximus) inter Seleuciam & Cteſiphonté vectus, in lacus Chaldaicos ſe fundit, eóſque lxx. M. paſſ. amplitudine implet. Mox vaſto alueo profuſus, dextra Characis oppidi infertur mari Perſico [12] decumo ore. Inter duorum amnium oſtia xxv. mill. paſſ. fuere, aut (vt alij tradunt) VII. M. vtroque nauigabili. Sed longo tempore Euphratem præcluſere Orcheni, & accolæ agros rigantes: nec niſi [13] *per Tigrin* defertur in mare. Proxima Tigri regio Parapotamia appellatur. In ea dictum eſt de Meſene. Oppidum eius[e] Dibitach. Iungitur [14] Chalonitis cum Cteſiphonte, non palmetis modò, verùm & olea, pomíſque, alíiſque arbuſtis nobilis. Ad eam peruenit Zagrus mons, ex Armenia inter Medos [15] Aliabenóſque veniens, ſupra Parætacenen & Perſidem. Chalonitis abeſt à Perſide [16] cccclxxx. mill. paſſ. Tantum à Caſpio mari [17] Aſſyriam abeſſe compendio itinerum aliqui tradunt. Inter has gentes atque Meſenen Sittacene eſt, eadem Arbelitis & [18] Palæſtine dicta. Oppidum eius Sittace Græcorum ab Ortu eſt, & [19] Sabata. Ab Occaſu autem Antiochia, inter duo flumina Tigrin & Tornadotum. Item Apamia, cui nomen Antiochus matris ſuæ impoſuit [20] Tigris circumfunditur. Hæc diuiditur Archoo. Infrà eſt [21] Suſiane, in qua vetus regia Perſarum Suſa, à Dario Hyſtaſpis filio condita: abeſt à Seleucia Babylonia CCCCL. mill. paſſ. Tantundem ab Ecbatanis Medorum per montem [22] Charbanum. In Septentrionali Tigris alueo oppidum eſt [23] Babytace. Abeſt à Suſis cxxxv. mil. paſſ. [24] Ibi mortalium ſoli aurum in odio contrahunt: id defodiunt, ne quo cui ſit in vſu. Suſianis ad Orientem verſus iunguntur [25] Coſſæi latrones, & Mizæorum xl. populi liberæ feritatis. Supra eos [26] patent Parthuſi, Mardi, & Saitæ, Hyi, qui prætenduntur ſupra Elymaida, quam Perſidi in ora iunximus. Suſa à Perſico mari abſunt ccl. mill. paſſ. Quà ſubiit ad eam claſſis Alexandri Paſitigri, vicus ad lacum Chaldaicum vocatur Aphle: vnde Suſa nauigatione lxv. M. d. paſſ. abſunt. Suſianis ab Oriente proximi ſunt [27] Coſſæi, ſupra Coſſæos ad Septentrionem Meſobatene ſub monte Cambalido: qui eſt Caucaſi ramus, inde molliſſimo tranſitu in Bactros. Suſianen ab Elymaide diſterminat amnis [28] Eulæus, ortus in Medis [29] medióque ſpatio, cuniculo conditus, hac rurſus exortus & per Meſobatenem lapſus, circuit arcem Suſorum, ac Dianæ templum auguſtiſſimum illis gentibus, & ipſe in magna cæremonia. Siquidem reges non ex alio bibunt, & ob id in longinqua portant. Recipit amnem [29] Hedypnum, præter Aſylum Perſarum venientem [30] & vnum ex Suſionis. Oppidum iuxta eum Magoa, à Charace xv. mill. paſſ. Quidam hoc in extrema Suſiana ponunt ſolitudinibus proximum. Infra Eulæum Elymais eſt, in ora iuncta Perſidi, à flumine [31] Oroati ad Characem ccxl. mill. paſſ. Oppida eius Seleucia & Soſirate, appoſita monti [32] Caſyro. Oram, quæ præiacet, minorum Syrtium vice diximus inacceſſam cœno plurimum limi deferentibus [33] Brixia & Ortacea amnibus: madente & ipſa Elymaide in tantum, vt nullus ſit niſi circuitu eius, ad Perſidem aditus. Infeſtatur & ſerpentibus, quos flumina deportant. Pars eius maximè inuia, Characene vocatur ab oppido Arabiæ claudente [34] regna, de quo dicemus, expoſita prius M. Agrippæ ſententia. Nanque is Mediam & Parthiam, & Perſidem ab Oriente Indo, ab Occidente Tigri, à Septentrione Tauro, Caucaſo, à Meridie Rubro mari terminatas patere in longitudinem XIII. XX. mill. paſſ. in latitudinem [35] dcccxl. prodidit. Pręterea per ſe Meſopotamiam ab Oriente Tigri, ab Occaſu Euphrate, à Septentrione Tauro, à Meridie mari Perſico incluſam, longitudine octingentorum mill. paſſ. latitudine cccl x. Charax oppidum Perſici ſinus intimum, à quo Arabia Eudęmon cognominata excurrit, habitatur in colle manu facto inter confluentes, dextra Tigrin, lęua [36] Eulæum III. mill. paſſuum laxitate. Conditum eſt primùm ab Alexandro Magno, qui colonis ex vrbe regia Durine (quę tum interiit) deductis, militúmque inutilibus ibi relictis, Alexandriam appellari iuſſerat: pagúmque Pellæum, à patria ſua, quem propriè Macedonum fecerat: Flumina id oppidum expugnauere. Poſteà Antiochus reſtituit quintus regum & ſuo nomine appellauit. [37] Iterúmque infeſtatum Paſines Sogdonaci filius, rex

1 Elegoſine, Man. Vet. Æloſina eſt, ipſi qua tardior fluit digito.
2 Influit in lacum. Mã. Vet. & Ch.
3 Arſenen. Strab. li. 11.
4 & aqua. M. eſt, & hi aqua i. non miſcentur. V. Nec vnum genus ei piſcium eſt, ĩ{q}ue tranſcurrentis nõ miſcentur, ex Strab. li. 11. Pint.
5 Theſpites. Ch. Theſbites. Vet.
6 eum deeſt in M.
7 enim. M. & vetuſt. cod.
8 (Parthenia ac Nicephorione) Ch. Parthenia &c.
9 Oroees, V. Chiff.
10 Corydeorum. Chiff. Coridiorũ. Vet. Corydaorũ. Tol. Corduenorum vel Corduchorum è cap. 15 huius li. Pint.
11 ccxxv. Chiff.
12 decem millium paſſ. ore. M. Chiff. & Baſil. decumano ore. Vet.
13 Paſitigri. Pint.
14 Chalibonitis. Ptol.
15 Adiabenóſque. Ch.
16 ccclxxx. Chiff.
17 & Aſſyr. Vet. M.
18 Palæſtina. Chiff.
19 Sabdata. Chiff.
20 Tigris circumfunditur huic, diuiditur Archoo.
21 Suſiana. Chiff.

22 Carbanetum. CH.
23 Carbithace. CH.
24 (Ex Hiſpanicis codicibus Pint.) Ibi mortalium ſolis aurum in odio: contrahunt id, defodiúntq. ne quo cui ſit in vſu. Sic & CH. vno verbo minus: neq. enim habet & quo. Manuſcr. legit, quo ne cui. alias huic lectioni adſtipulatur.
25 Oxi CH. & M.
26 parent Parthis Mardi. M. & Chiff.
27 Coſſæi. CH. Vxij ex Strab. li. 11. Oxi & Oxij. Vetuſt.
28 Ilaus. Chiff.
29 modicéque, Man. & Chiff.
26 Hedypion. ex Strab li. 16. CH. Recipit amnes Hedypuon &c.
30 ad vnũ ex Suſianis oppidum. Iuxta. Vet.
31 Ora. Ch.
32 Chaſiro. Chiff.
33 Brixa & Ortatia. Chiff.
34 regna ea Chiff.
35 dcccl. Chiff.
36 I. eum 11. p. Chiff. VI. M. Pint.
37 Iterumque infeſtatum Spaſinis Suggodanaj filius. Chiff. Spaſinem vocat Dion in vita Traiani, & Stephanus Byzãtius, qui hanc vrbẽ ab inſtauratore Σπασίνου χάρακα vocatam tradidit. Eius meminit & Ioſephus cap. 7. l. 20. ἀρχαιολογίας. Vide Leopard. cap. 2. 8.

finitimorum Arabum, quem Iuba satrapen Antiochi fuisse falsò tradit, oppositis molibus restituit: [38] noménque suum dedit, emunito situ iuxtà in longitudinem III. mil. pass. in latitudinem paulo minus. [39] Primò fuit à litore stadiis X. [40] maritimum: etiam inde pseudo porticus habet: Iuba verò prodente, L. mill. pass. Nunc abesse à litore CXX. mill. legati Arabum nostríque negotiatores, qui inde venêre, affirmant. Nec vlla in parte plus aut celeriùs profecêre terræ fluminibus inuectæ. Magis id mirum est, æstu longè vltra id accedente non repercussas. Hoc in loco genitum esse Dionysium, terrarum orbis situs recentissimum autorem [41] constat, quem ad commentanda omnia in Orientem præmisit Diuus Augustus, ituro in Armeniam ad Parthicas Arabicásque res maiore filio. Non me præterit, nec sum oblitus, sui quenque situs diligentissimum autorem visum nobis in introitu huius operis. In hac tamen parte arma Romana sequi placet nobis, Iubámque regem, ad eundem Caium Cæsarem scriptis voluminibus de eadem expeditione Arabica.

38 noménque è suo dedit & è munito situ. Pint. 39 Prius. Chiff. 40 Et maritimum etiam Ipsãda portum habuit. (Pint. lx. Tol. lego) etiam ipsatum portū habuit. vel, Et maritimum iam inde ipsa portum habuit. 41 Verbū, constat, in Chiffl. desideratur. optimè si post præterit, ante (Nec sū oblitus, τελεία στιγμὴ distinguas.)

ANNOTATIONES.

a Thetèclus. Chaldæus paraphrastes: Iosephus cap.2. lib.1. ἀρχαιολογίας, Diglath Mitalerius.
b Seneca cap.8. lib.6. Quæst. Natural.
c Nunc, *Gresiræ*.
d Nunc, *Cuerch*.
e Nunc, *Debebech*.
f Procemio libri tertij.

Arabia, Nomades, Nabatæi, Omani, Tylos & Ogyris insulæ.

CAP. XXVIII.

Arabia gentium [1] nulli [2] postferenda, amplitudine longissima, à monte Amano à regione Ciliciæ Comagenésque descendit, vt diximus, multis gentibus eorum deductis illo à Tigrane magno, sponte verò ad mare nostrum litúsque [3] Ægyptiacum, vt docuimus: nec non in media Syriæ ad Libanum montem penetrantibus nubeis, quibus iunguntur Ramisi. [4] Deinde Taranei, deinde Patami. Ipsa verò peninsula Arabia inter duo maria, Rubrum Persicúmque procurrens, quodam naturæ artificio ad similitudinem atque magnitudinem Italiæ mari circunfusa, in eandem etiam cæli partem nulla differentia spectat. Hæc quoque in illo [5] situ felix. Populos eius à nostro mari vsque ad [6] Palmyrenas solitudines diximus: reliqua nunc inde [7] peragemus. Nomadas, infestatorésque Chaldæorum, Scenitæ (vt diximus) [8] claudunt, & ipsi vagi, [9] sed à tabernaculis cognominati, quæ ciliciis metantur, vbi libuit. Deinde Nabatæi oppidum [10] incolunt Petram nomine in conualle, paulo minus II. mill. passuum amplitudinis, circundatum montibus inaccessis amne interfluente. Abest [11] à Gaza oppido litoris nostri DC. M. à sinu Persico [12] CXXII. M. Huc conuenit vtrunque biuium, eorum qui [13] Syriæ Palmyram petiere, & eorum qui ab Gaza venerunt. A Petra [14] incoluerunt Omani ad Characem vsque, oppidis quondam claris à Semiramide conditis, [15] Abesamide & Soractia. Nunc sunt solitudines. Deinde est oppidum, quod Characenorum regi paret, [16] in pasitigris ripa, [17] Forath nomine, in quod à Petra conueniunt, [18] Characémque inde XII. mil. passuum secundo æstu nauigant. E Parthico [19] enim regno nauigantibus vicus [a] Teredon, infra confluentem Euphratis & Tigris: læua fluminis Chaldæi obtinent, dextra Nomades Scenitæ. Quidam & alia duo oppida longis interuallis [20] Tigris [21] prænauigari tradunt, Barbatiam, mox [22] [b] Thumatam: quod abesse à Petra decem dierum nauigatione, [23] nostri negotiatores dicunt, Characenorúmque regi parêre: & Apamiam sitam, vbi restagnatio Euphratis cum Tigri confluat. Itaque molientes incursionem Parthos, operibus [24] obiectis inundatione arceri. Nunc à Charace dicemus oram, [25] Epiphani primùm exquisitam. Locus vbi [26] Euphratis ostium fuit, flumen salsum, [c] promontorium Chaldone, voragini similius, quàm mari, per L. M. oræ flumen Achana, deserta C. mil. passuum vsque ad insulam [27] Icharam. Sinus Capeus, quem accolunt Gaulopes & Chateni. Sinus Gerraicus. Oppidum Gerra V. mil. passuum amplitudine, turres habet ex salis [28] quadratis [29] molibus. A litore L. mil. passuum regio [30] Attene. Ex aduerso [31] Tylos insula, totidem millibus à litore, plurimis margaritis celeberrima, cum oppido eiusdem nominis: iuxtáque [32] altera minor, à promontorio eius [33] XII. mill. passuum. Vltrà magnas aspici insulas tradunt, ad quas non sit peruentum. Huius ambitum CXII. M. D. passuum, à Perside longiùs abesse, adiri [34] vno alueo angusto. Insula [35] Asgilia, Gentes Nocheti, Zurachi, Borgodi, Cataræi, Nomades. Flumen Cynos. Vltrà nauigationem incompertam ab eo latere propter scopulos tradit Iuba, prætermissa mansione oppidi [36] Omanorum Batrasabbes, & Omanæ, quod priores celebrem portum Carmaniæ fecere. Item [37] Omnæ & Athanæ, quæ nunc oppida maximè celebrari à Persico mari nostri negotiatores dicunt. A flumine Canis, vt Iuba tradit, mons adusto similis. Gentes Epimaranitæ. Mox Ichthyophagi, insula deserta, gentes Bathymi. Eblitei montes, insula Omœnus. Portus Machorbæ, insulæ Etaxalos, Onchobrīce, gens Chadæi. Insulæ sine nominibus multæ: celebres verò Isura, Rhinnea, & proxima, in qua scriptæ sunt stelæ lapideæ literis incognitis. Gobœa portus, Bragæ insulæ desertæ. Gens [38] Thaludæi. Dabanegoris regio. Mons Orsa cum portu. Sinus Duatus, insulæ multæ. Mons Tricoryphos. Regio Cardalena, insulæ Solanidæ, Capina. Item Ichthyophagorum. Deinde Glari. Litus Hammæum, vbi auri metalla. Regio Canauna, gentes Apitami, Gasani. Insula Deuadæ. Fōs Goralus, Garpheti, insulę [39] Aleu & Amnamethu. Gēs Darrę, insulę Chelonitis, Ichthyophagō multæ, Eodáda deserta, Basag. Multæ Sabeorū. Flumina, Thamar, Amnon, insulæ Dolicæ. Fontes Daulates, Dora; insulæ Pteros: [40] Labanis, Coboris, Sanbracate, &

1 nullis: Chiff. 2 postferenda amplitudine à monte Amano è regione. Pint. Tol. Chiffletianum verò, è regione Ciliciæ Comagenísque. 3 Ægyptum Chif. 4 Dein Teranei, dein Patami. Chif. 5 situs. Ch. 6 situ Felix eius populus. A nostro. M. Vet. 7 peragimus. Nōmadas inde infestatorésque. Ch. 8 cludunt. Ch. 9 sic à tabernaculis cognominati. Vetus mercantur. lego, cognominati ciliciis quibus metantur. Vest. vel castra ponunt vel metas in agris pro terminis statuunt. 10 includunt. Chiff. 11 à Bagaza. Chif. 12 CXXXV. Chif. 13 & Syria. Chif. 14 incoluere. CH.

15 Besannisa & Soractia nunc sunt solitudines. CH. Soroactia in vulgata lectione habet. Vet. 16 in ipsa Tygris ripa. Man. 17 Fora. Chif. 18 Characem. Inde. Vet. 19 autem. Chif. 20 Tygri. Chif. 21 pernauigari. Manuscr. 22 Dumatham. CH. Thumatam, quod abesse à pud. l. nauigatione. Nostri. n. do Characenorum Regi parere. Vet. 23 deest nostri in Chif. 24 abiectis. Basiliense. 25 Epiphanio. Man. Vet. 26 Euphrates ostio effluit. Vet. 27 Barū. Vet & Ch. aliū Tharū. 28 quadrati. CH. 29 molibus à litore. l. Regio Attene ex aduerso cccee. m. p. Tyros insula. M. 30 Atta, Ptolemæ. 31 Tyros, Ptolem. 32 altera in ora promontoria. M. Vet. 33 XII. M. d.p. CH. x. M. è cap. 11. lib. 12. Pint. 34 modò alueo. M. 35 Asclies. Chif. 36 Omanorum Batrasauanes & Ommama. Chif. 37 Homa & Attana. Chif. 38 Caludai. Vet. 39 Alaca. Vet. Amnameth. Vet. 40 Labatanis. Chif.

cate, & oppidũ eodẽ nomine in continenti. A Meridie insulæ multæ, maxima Camari. Flumẽ, Mysecros. Portus, Leupas. Scenitæ Sabæi. Insulæ multæ. Emporium eorum [41] Acila, ex quo in Indiã nauigatur. Regio, Amithoscuta, Damnia. Mizi maiores & minores, Drimati, [42] Macæ. Horum promontorium contra Carmaniam est. Distat quinquaginta mil. passuum. Mira res ibi traditur: Numenium ab Antiocho rege Mesenæ præpositum, ibi vicisse eodem die classe, æstúque reuerso iterũ equitatu contra Persas dimicantem, & gemina trophæa eodem in loco Ioui ac Neptuno statuisse. Insula in alto obiacet Ogyris, clara Erythra rege ibi sepulto. Distat à continente [43] centum viginti quinque mil. pass. circuitu CXII. M. pass. Nec minus altera clara in Azanio mari [44] Dioscordui, distans à Syagro extimo promontorio CCLXXX. mil. pass. Reliqui in continẽte à noto etiamnum Autaride, in montes VII. dierum transitus. Gentes Larendani, Catabani, Gebanitæ pluribus oppidis, sed maximis, Nagia, & Tamna templorum LXV. Hæc est amplitudinis significatio. Promontorium, à quo ad continentem Troglodytarum L. M. p. Toani, Acchitæ, [45] Chatramotitæ, Tomabei, Antidalei, Lexianæ, Agrei, Cerbani, Sabæi Arabum propter thura clarissimi, ad vtraque maria porrectis gentibus. Oppida eorum in Rubro litore Marane, Marma, Corolia, Saba: intus oppida Nascus, Cardaua, Carnus, & quò merces odorum deferunt, Tomala. [46] Pars eorum Atramitæ, quorum caput Sobotale LX. templa muris includens. Regia tamen omnium est Mariaba. Sinum obtinet XCIIII. M. pass. refertum insulis odoriferis. Atramitis in mediterraneo iunguntur Minæi: mare accolunt & Elamitæ. [47] Oppidum eiusdem nominis. Iis. [48] iuncti Cagulatæ. Oppidum Siby, quod Græci [49] Apaten vocant: Arsicodani, Vadei [50] cum oppido magno, Barasei, Lichenia, [51] Sygaros insula, quam canes non intrant, expositique circa litora errando moriuntur. Sinus intimus, in quo Leanitæ, qui nomen ei dedêre. Regia eorum Agra, & in sinu Læana, vel, vt alij, Ælana. Nam & ipsum sinum nostri Ælaniticum scripsere, alij Ælenaticum, Artemidorus Aleniticum, Iuba Læniticum. Circuitus Arabiæ, à Charace Leana colligere proditur [52] quadragies octies cẽtena LXX. M. Iuba paulo minus XL. M. putat. Latissima est à Septentrione inter oppida Heroum & Characem. Nunc & reliqua mediterranea eius dicãtur. Nabatæis Thimaneos iunxerunt veteres: nunc sunt [53] Taueni, Suellini, Sarraceni. Arra oppidum, in quo omnis negotiatio conuenit. Hemuatæ, Analitæ: oppida, Domada, Egra. Thamudei, oppidum Badanatha. Carrei, oppidum [54] Chariati: Acholai, oppidum Phoda: ac Minæi, à Rege Cretæ Minoe (vt existimãt) originem trahentes: quorum Charmæi, oppidum XIIII. mil. pass. [55] Mariaba, Baramalacum, & ipsum non spernendum: item Carnon. [56] Rhammei, & horum origo Rhadamanthus putatur frater Minois. Homeritæ, Massala oppido. Hamirei, [57] Gedranitæ, [58] Ampræ, Ilisanitæ, Bachilitæ, Sammei, Amathei cũ oppidis Nessa & Cennesseri. Zamareni cũ oppidis Saiace, Scantate, Bacascami. Riphearina oppidum, quo vocabulo hordum appellant. [59] Autei & Raui, Gyrei & Mathatæi. Helmodenes cum oppido Ebode. Agacturi in montibus, oppido XX. mil. passuum in quo fons Emischabales, quod significat camelorum oppidum. [60] Ampelone colonia Milesiorum. Actrida oppidum, Calingij, quorum Mariaba oppidum significat dominos omnium. Oppida, Pallon, [61] Murannimal iuxta flumen, per quod Euphratem emergere putant. Gentes [c] Agrei, Ammonij. Oppidum, Athenæ, Cauraráni, quod significat ditissimos armeto: Coranitæ, Cæani, Choani. Fuerunt & Græca oppida, Arethusa, Larissa, Calcis, deleta variis bellis. Romana arma solus in eam terram adhuc intulit Ælius Gallus ex equestri ordine. Nam C. Cæsar Augusti filius prospexit tantùm Arabiam. Gallus oppida diruit nõ nominata ab autoribus, qui antè scripserunt, [62] Egran, Annestum, Escã, Magusum, Tammacum, Labeciam, & suprà dictam Mariabam, circuitu VI. mil. passuum. Item Caripeta, quò longissimè processit. Cætera explorata retulit: Nomades lacte & ferina carne vesci: reliquos vinum, vt Indos, palmis exprimere, oleum sesamæ. Numerosissimos esse Homeritas, Minæis fertiles agros palmetis arbustísque, in pecore [63] diuitias. Cembanos & Arios armis præstare, maximè Chatramotitas. Caræis latissimos & fertilissimos agros. Sabæos ditissimos syluarum fertilitate odorifera, auri metallis, agrorũ riguis, mellis ceræque prouẽtu. De odoribus suo dicemus volumine. Arabes, mitrati degunt, aut intonso crine: barba abraditur, præterquàm in superiore labro. Aliis & hæc intonsa, mirúmque dictu ex innumeris populis pars [64] æqua in commerciis, aut latrociniis degit: in vniuersum gentes ditissimæ, vt apud quas [65] maximè opes Romanorum Parthorúmque [66] subsidant, vendentibus, quæ è mari aut syluis [67] capiant, nihil inuicem redimentibus. [68] Nunc reliquam oram Arabiæ contrariam persequemur. Timosthenes totum sinum quatridui nauigatione in longitudinem taxauit, bidui in latitudinem angustias [69] IIII. mil. pass. Eratosthenes ab ostio XIII. mil. in quanque partem. Artemidorus Arabiæ latere [70] XIIII. quinquaginta mill.

41 Acil. Ch. Ocole. Ptolem.
42 Naumacheorum p. e. Carmaniam dictæ quinque. Chiff.
43 CXX. p. circuitur CXIJ. d. Chiff.
44 Dioscuriada. Vet. Dyoscyni ... dia M. alij Dioscurias.
45 Cattamotitæ. Chiff.
46 Vera lectio sic habet: Pagus eorũ Atramitæ, quorum caput Sabota, lx. templa muris includens. (Infrà enim lib. 12. cap. 14. Sabæorum pagum facit Atramitas, in quo & Sabota collocat, regni totius caput.) Ch. quoque Sabota legit, vt & To. & Basilien. Stephanus Saboeam vocent.
47 Oppido. Chiff.
48 iunguntur. M. & Vet.
49 Appoten. M. V.
50 cũ, deest in M. & Vet. Chiffletianum ita locum hunc totum legit: Arsi, Codani, Bora: oppido magno Barasasa & Lachiceni Syagros insulã canes non intrãt &c.
51 Syagros. Basilien.
52 XLVI. LXVI. Chif.
53 Thabaeni, Suellini, Anageni: oppidum in quo negotiatio ei cõuenit. Hẽnathæ, Anaitæ: oppida Domata, Hagra. Chiff. Arra, Man. habet Arreni, pro Egra, Egeata: Vetus Arareni.
54 Cariatta. Chiff.
55 Mariba, Palmalachũ Ch.
56 Rhamnei, Basil. Rhadamei. Chiff.
57 Sannei, Chantaca Bastia. Harma oppidum. Vet.
58 Poryati

Hyrsanitæ, Bacnyieta, Samnai, Amaitrei, oppidis Nessa & Chennaesacri: Zamereni oppidis Sagiatta, Canthace, Bacas Chamiri Phearina oppidũ Ch.
59 Authæi & Brani Gyrei & Elmata eis oppido XX. p. Choda in thuri in montibus. Ch.
60 Amyclomei. Vet.
61 Vrannimal. M.
62 Negranan, Nestũ, Neelcan, Masugum, Caminacũ, Laba etiã, & suprà dictam Maribam &c. Item Caripetam. Ch.
63 diuites Cembanus & M. Vet.
64 coequa. M. Vet.
65 maximæ. Chiff.
66 subsistant. Chif.
67 capiunt. Chif.
68 Chiffl. hinc orditur quod proximè sequitur caput & melius mea sententia quàm in Vulgatis.
69 VIJ p. Chiff.
70 XVI. Troglodytico. &c. Ch.

ANNOTATIONES.

a Nunc, *Balzara.*
b Nunc *Thyma.*
c Nunc *Vargan.*

Sinus maris Rubri, Troglodytici, & Aethiopici.
CAP. XXIX.

TRoglodytico verò [1] XI. LXXXII. mil. pass. Ptolomaida vsque. Agrippa [2] XIII. XXII. mil. pass. sine differentia laterum. Plerique latitudinem [3] CCCCLXII. prodiderunt, faucésque hyberno orienti obuersas, [4] alij quatuor mil. alij septẽ mil. alij duodecim mil. pass. patere. Situs autem ita se habet. A

1 XI. XXXVIIJ. d. p. Chiff.
2 XVIJ XXIJ. Chiff.
3 CCCCLXXV. Chiff.
4 alij VIJ. alij XXV patere. Chiff.

sinu [5] Ælanitico alter sinus, quem Arabes [6] Æât vocant, in quo [7] Heroum oppidum est. Fuit & Cambisu inter Nelos & Marchadas, deductis eò ægris exercitus. Gens Tyra: Daneon portus, ex quo nauigabilem alueum perducere in Nilum qua parte ad Delta dictum decurrit [8] lxii. mil. pass. interuallo (quod inter flumẽ & Rubrum mare interest) [9] primus omnium Sesostris Ægypti rex cogitauit: mox Darius Persarum: deinde Ptolomæus sequens: qui & duxit fossam latitudine peditum centum, altitudine [10] triginta, in lõgitudinem xxxvii. mil. cccc. pass. vsque ad fontes amaros. Vltrà deterruit inundationis metus, excelsiore tribus cubitis Rubro mari comperto, quàm terra Ægypti. Aliqui non eam afferunt causam, sed ne immisso mari corrumperetur aqua Nili, quæ sola potus præbet. Nihilominus iter totum [11] terendo frequentatur à mari Ægyptio, quod est triplex: Vnum à Pelusio per harenas, in quo nisi calami defixi regant, via non reperitur, subinde aura vestigia operiente. Alterum verò duo mil. passuum vltra Casium montem, quod à sexaginta mil. passuum redit in Pelusiacam viam. Accolunt Arabes Autei. Tertium [12] à Gerto ([13] quod Adipson vocant) per eosdem Arabes sexaginta mil. passuũ propius, sed asperum montibus, & inops aquarum. Eæ viæ omnes Arsinoën ducunt, cõditam sororis nomine in sinu [14] Charandra, à Ptolomæo Philadelpho, qui primus Troglodyticen excussit, & amnem qui [15] Arsinoen præfluit, Ptolomæum appellauit. Mox oppidũ paruum est Aennum, [16] pro quo alij Philoterã scribunt. Deinde sunt Azarei, ex Troglodytarũ cõnubiis Arabes feri. Insulæ, [17] Sapirene, Scytala, mox deserta ad a Myos hormon, vbi fons [18] Tadnos, mons [19] Eos, insula [20] Lambe, portus multi. Berenice, oppidum matris Philadelphi nomine, ad quod iter à Copto diximus. Arabes Autei & [21] Gnebadei. b Troglodytice, quam prisci Michoen, alij Midoen dixere. [22] Mons Pentedactylos: insulæ Stenæ deiræ aliquot, Halonnesi non pauciores: Cardamine, Topazos, quæ gemmæ nomen dedit. Sinus insulis refertus: [22] ex iis quæ Mareu [22] vocantur aquosæ: quæ [23] Eratonos, sitientes. [24] Regum ij præfecti fuere. Introrsus Candei, quos Ophiophagos vocant, serpentibus vesci assueti. Neque alia regio fertilior earum. Iuba, qui videtur diligentissimè prosecutus hæc, omisit in hoc tractu (nisi exemplarium vitium est) Berenicen alteram, quæ Panchrysos cognominata est: & tertiam: quæ [24] Epidires, insignem loco. Est enim sita in [25] ceruice longè procurrente, vbi fauces Rubri maris [26] iiii. mil. ccccc. passuum, ab Arabia distant. Insula ibi Cytis topazium ferens [27] & ipsa. Vltrà syluæ, vbi Ptolomais à Philadelpho condita ad Venatus Elephantorum, ob id Epitheras cognominata, iuxta lacum Monoleum. Hæc est regio secundo volumine à nobis significata: in qua quadraginta quinque diebus ante solstitium, totidémque posteà hora sexta consumuntur vmbræ, & in Meridiem reliquis horis cadunt, cæteris diebus in Septentrionem, cùm in Berenice, quam primam posuimus, ipso die solstitij sexta hora vmbræ in totum absumantur, nihílque adnotetur aliud noui D. cii. mil. passuum interuallo à Ptolomaide, res ingentis exempli, locúsque subtilitatis immensæ, mundo ibi deprehenso, cùm indubitata ratione vmbrarum Eratosthenes mensuram terræ [28] prodere inde cœperit. Hinc Azanium mare, promontorium, quod aliqui Hispalum scripsere: lacus Mandalum: insula [29] Colocasitis, & in alto multæ, in quibus testudo plurima. Oppidum [30] Suchæ, insula Daphnidis, oppidum Aduliton. Ægyptiorum hoc serui à dominis profugi condidere. Maximum hic emporium Troglodytarum, etiam Æthiopum. Abest à Ptolomaide [31] quinque dierum nauigatione. Deferunt plurimum ebur, rhinocerotũ cornua, hippopotamorum coria, [32] celtium testudinum, sphingia, mancipia. Supra Æthiopes Aroteres: insulæ, quæ [33] Aliæu vocantur: item Bacchias & Antibacchias, & [34] Stratonis. Hinc in ora Æthiopiæ sinus incognitus, quod admiremur: cùm vlteriora mercatores scrutentur. Promontorium, in quo fons [35] Cucios, expetitus nauigantibus. Vltrà Isidis portus decem dierum remigio ab oppido Adulitarum distans. In eum Troglodytis mirrha confertur. Insulæ ante portum duæ, Pseudopylæ vocantur: interiores totidem, Pylæ. In altera stelæ lapideæ literis [36] ignotis. Vltrà sinus Abalites. Insula Diodori, & aliæ desertæ. Per continentem quoque deserta. Oppidum Gaza, promontorium & portus [37] Mossylites, quò cinnamomum deuehitur. Hucusque Sesostris exercitum duxit. Aliqui vnum Æthiopiæ oppidum vltrà ponunt in littore Baragaza. A Mossylite promontorio Atlanticum mare incipere vult Iuba, præter Mauritanias suas Gadeis vsque nauigandum Goro. Cuius tota sententia hoc in loco subtrahenda non est. A promontorio Indorum, quod vocatur Lepteacra, ab aliis Drepanum, proponit recto cursu, præter exusta, ad Malchu insulam xv. mil. pass. esse. Inde ad locũ, quem vocant Sceneos, ccxxv. M. Inde ad insulam Sadanum centum quinquaginta mil. pass. Sic fieri ad apertum mare xviii. [38] lxxxv. mil. pass. Reliqui omnes propter Solis ardorem nauigari posse non putauerunt. Quin & commercia ipsa infestant ex insulis Arabes Ascitæ appellati, quoniam bubulos vtres binos [39] sternentes ponte, piraticam exercent sagittis venenatis. Gentes Troglodytarum idẽ Iuba tradit Therothoas à venatu dictos, miræ velocitatis: sicut Ichthyophagos, natantes ceu maris animalia: Bargenos, Zageras, Chalybas, Saxinas, Syrecas, Daremas, Domazanes. Quin & accolas Nili à Syene non Æthiopum populos, sed Arabum esse dicit vsque Moreon, * Solis quoque oppidum, quod non procul Memphi in Ægypti situ diximus, Arabas conditores habere. Sunt & qui vlteriorem ripam Æthiopiæ auferant, adnectántque Africæ, ripas autem incolere propter aquam. Nos relicto cuique intelligendi arbitrio, oppida quo traduntur ordine [40] vtrinque ponemus. A Syene, & prius Arabiæ latere, gens Catadupi. Deinde Syrenitæ. Oppida, Tacompson, quam quidam [41] appellauerunt Thathicen, [42] Aranium, Sesanium, Sandura, Nasaudum, Anando-

5 Laenitico. Chiff.
6 Fortaßis, Ælath lingua Hebraica & Syriaca. Mitalerius. quem Arabia Sœan. Chif.
7 Heroon. Chiff.
8 lxij. d. Chiff.
9 primùm Chiff.
10 xl. Chif.
11 mercaturis. Vet. terrenu. Tol. terra. n. Chiff.
12 Accercho. Chiff. Ptolemaus Gereum oppidum inter Pelusiũ & Casium montem collocat.
13 quod Apson vocãt. Man. quod Agipsium. Ch.
14 Carandra Chiff.
15 Straboni etiam Cleopatridem dictam.
16 alij pro hoc Philetrias Chiff. alij pro hoc Philaterias. Man.
17 Sarapina Scythala. Chiff.
18 Statnos. Ch. Tamos. Manſ.
19 Cos. Vet. Eas. Chiff.
20 Iambe. Chiff
21 Zebatai.
22 Mox Pentedactylos insula est Heneayrae' aliquot Hallonesiis Chiff. Stenatiræ, M Stenadiræ. Pinetus.
22 Ex his quæ Maru. Ch.
22 vocatur, aquosa: quæ Eratones, sitit.
23 Eranos. Chiff.
24 Regum his præfectis fuêre. Chiff.
24 ὀπὶ δείρης. Vet.
25 ceruicẽ lõgè procurrẽ em. Vet.
26 vij. d. p. Chiff.
27 & ipsa vltra syluas, vbi. Chiff.

28 prodere incœperit. Chiffletianum verò & Tol. cœperit.
29 Castis. M. Vet.
30 Sace. M. & Chif.
31 duorum. M.
32 celetum. Vet.
33 Elaa. Vet. adstipulante Strabone.
34 Stratotum. Tol. Salm.
35 Curius. M.
36 incognitis. Vet.
37 Mossylicus. Vet.
37 Cossylicus. Vet.
38 lxxxv. Chiff.
39 in sternendo põte. Tol.
** (Huc referendum videtur, quod paulò post sequitur, Aranam in ſidem perperam traiectum.) Ripas autẽ incolere propter aquã: (Aut legẽdum videtur,) incoluere (non incolere) quemadmodum in aut. cod. & Ch scriptũ reperitur.*
40 ponemus vtrinque. M.
41 appellarunt. Ch.
42 Aramã, Sesamen. Vet.

Anaudoma, Cumara, Beta & Bochiana, Leuphithorga, Tantarene, Mœchindira, Noa, Gophoa, Gystatę, Megeda, Lea, Rhemnia, Nupsia, Direa, Pataga, Bagada, Dumana, Rhadata, in quo felis aurea pro deo colebatur. Boron in mediterraneo, Mallos, proximum Meroæ. sic prodidit Bion. Iuba aliter: Oppidum in monte Megatichos, inter Ægyptum & Æthiopiam, quod Arabes Myrson vocauêre. Deinde Tacópson, Aranium, Sesanium, [43] Piden, Mamuda, Corambin: iuxta eam bituminis fontem, Hammodara, Prosda, Parenta, Mama, Tessara, Gallas, Zoron, [44] Graucomen, Emeum, Pidibotas, [45] Hebdomecontacometas, Nomadas in tabernaculis viuentes: [46] Cysten, Pemmam, Gadagalen, Paloin, Primmin, Nupsin, Daselin, Patin, Gambreues, [47] Magasen, Segasmala, Cranda, Denna, Cadeuma, Thena, Batha, Alana, Macum, Scammos, Goram in insula: ab iis Abala, Androcalim, Seren, Mallos, [48] Agocen. Ex Africæ latere tradita sunt eodẽ nomine Tacompsos altera, siue pars prioris: Magora, Sea, Edosa, Pelenaria, Pyndis, Magusa, Bauma, Linitima, [49] Spyntuma, Sydopta, Gensoa, Pindicitora, Eugoa, Orsima, Suasa, Mauma, Rhuma, Vrbubuma, Mulona, quod oppidum Græci [50] Hypaton vocarunt: Pagoargas, Zamnes, vnde elephanti incipiant: Mamblia, Berresa, Cetuma. Fuit quondam & Epis oppidum contra Meroen, antequàm Bion scriberet, deletum. Hęc sunt prodita vsque Meroen: ex quibus hoc tempore [51] nullum prope vtroque latere extat. [52] Cætera solitudines, nuper renuntiauere principi Neroni, missi ab eo milites prætoriani cum tribuno ad explorandum, inter reliqua bella & Æthiopicum cogitanti. Intrauere autem & eò arma Romana Diui Augusti temporibus, duce P. Petronio, & ipso equestris ordinis, [53] præfecto Ægyptiis. Oppida eorum expugnauit, quæ sola inuenerit, quo dicemus ordine: Pselcin, Primin, Aboccin, Phthurin, Cambusin, Attenam, Stadisin, vbi Nilus præcipitans se, fragore auditum accolis aufert. Diripuit & [54] Napata. Lõgissimè autem à Syene progressus est [55] dccclxx. mil. passuum. Nec tamen arma Romana ibi solitudinem fecerunt. Ægyptiorum bellis attrita est Æthiopia, vicissim imperitãdo seruiendóque, clara & potens etiam [56] vsque ad Troiana bella [d] Memnone regnante: & Syriæ imperitasse eam, nostróque [57] litore ætate regis Cephei patet Andromedæ fabulis. Simili modo & de mensura eius varia prodidere: primus Dalion vltra Meroen longè subuectus: mox Aristocreon, & Bion, & Basilis: Simonides minor [58] etiam, quinquennio à Meroe moratus, cùm de Æthiopia scriberet. Nam [59] & Timosthenes classium Philadelphi præfectus, sine mensura dierum lx. à Syene Meroen iter prodidit. Eratosthenes dcxxv. mill. Artemidorus dc. mil. Sebosus ab Ægypti extremis [60] sexdecies centena lxxv. mil. pass. vnde proximè dicti [61] xii.lxx. Verùm omnis hæc finita nuper [62] disputatio est: quoniam à Syene [63] dccclxii. mil. Neronis exploratores renuntiauere his modis. A Syene Hieran sycaminon liiii. mil. pass. Inde [64] Tama [65] lxxv. mil. pass. regionem Euonymiton Æthiopum primam cxx. Acinam [66] liiii. mil. Pitaran xxv. Tergedum cvi. mil. Insulam Gagaudem esse in medio eo tractu. Inde primùm visas aues psitacos, & ab altera (quæ vocatur Artigula) animal sphingion, à Tergedo cynocephalos. Inde [67] Napata lxxx. mil. Oppidum id paruum inter prædicta solum. Ab eo ad insulam Meroen ccclx. M. Herbas circa Meroën demum [68] viridiores syluarúmque aliquid apparuisse, & rhinocerotum elephantorúmque vestigia. Ipsum oppidum Meroen ab introitu insulæ abesse lxx. mil. pass. iuxtáque aliam insulam [69] Tatu dextro subeuntibus alueo, quæ portum faceret. Ædificia oppidi pauca. Regnare fœminam [70] Candaocẽ, quod nomen multis iam annis ad reginas [71] transiit. Delubrum [e] Hammonis [72] & ibi religiosum, & toto tractu sacella. Cæterùm cùm potirentur rerum Æthiopes, insula ea magnæ claritatis fuit. Tradunt armatorum ccl. mil. dare solitam artificum [73] cccc. M. alere. Reges Æthiopum xlv. & hodie traduntur.

43 Pidne. Vet.
44 Caucomene. Mẽ. Vet.
45 Endõda Cometas. M.
46 Cysteni, Pemmani, Gadagaleni, Paroi, Patrimi. Vet.
47 Cagasna Vet.
48 Agolon. Chiff.
49 Spintũ. Chiff.
50 Hypatiton. Vet. Hyphammon. M.
51 nullum prope. Vtroque latere solitudines &c.
52 Certè solitudines vt nuper. Ch.
53 præfecto. Ægyptiis oppida expugnauit, quæ sola inuenimus. Chif. alij præfecto Ægypti. In oppida eorũ &c.
54 Neata. Chiff.
55 dccclxx p. Chif.
56 à Troiano vsque bello. M.
57 litori. M.
58 ætate. Vet.
59 & in M. deest.
60 lxvi. lxxv. Chif.
61 xij. l. Ch.
62 disceptatio. Vet.
63 dccclxxiij. (numeris sequẽtib. cũ hac summa ad amußim congruentibus,) dcccclxxv. Chif.
64 Tamia. Pineus.
65 xxij. Chiff.
66 lxiiij. M. pass. Msc. & Ch.
67 Nataba. Chiff.
68 viridiores syluarũ apparuisse. Chiff.
69 Tadu. M. & Ch.
70 Canagẽ. Chiff.
71 transit. Chiff.
72 est. M. & Vet.
73 iij. M. Mscr. iij. alare reges. Chiff.

ANNOTATIONES.

a Nunc, *Cosir.*

b Troglodyta hodie vocant Abissinorum gentem proximam rubro mari. Regnum Barnagas, appellant indigenæ ἐρέμβους ab Homero 4. odyss. dictos volunt his versibus, quibus ad eos se peruenisse Menelaus refert:

Αἰθίοπας θ᾽ ἱκόμην καὶ Σιδονίους, καὶ Ἐρεμβοὺς &c.

ἐρέμβους autem ἀπὸ τοῦ εἰς ἔραν ἐμβαίνειν dictos interpretantur, qua etymologia & τρωγλοδύτας appellant.

c Vocauit Pythie Lacedæmonios ὀφιοδείρους quòd excoriatis sepentibus vescerentur. Autor libri τῶν θαυμασίων ἀκουσμάτων.

d De eo vide infrà cap. 26. lib. 10. & cap. 7. lib. 36.

e Iouis, quem κριοπρόσωπον ideo vocarunt, quòd in eius simulachro intacta cornua suprà aures extarent.

Multiformes & miræ hominum effigies. CAP. XXX.

VNiuersa verò gẽs Ætheria appellata est, deinde Atlantia, mox à Vulcani filio Æthiope Æthiopia. Animalium hominúmque [1] effigies monstriferas circa extremitates eius gigni minimè mirum, artifici ad formanda corpora effigiesque cælandas mobilitate ignea. [2] Ferũt [3] certè ab Orientis parte intima, gentes esse sine naribus, æquali totius oris planitie. Alias superiore labro orbas, alias sine linguis. Pars etiã ore concreto & naribus carens, vno tantũm foramine spirat, potúmque calamis auenæ trahit, & grana eiusdem auenæ, sponte prouenientis ad vescendum. Quibusdam pro sermone nutus motúsque membrorum est. Quibusdam ante Ptolomæum Lathyrum regem Ægypti ignotus fuit vsus ignium. Quidam & Pygmæorum gentem prodiderunt [4] ante paludes, [5] ex quibus Nilus oritetur. In ora autem, vbi desiimus, continui montes ardentibus similes rubent. Troglodytis & rubro mari à Meroe tractus omnis [6] superponitur: à [7] Napata tridui itinere ad Rubrum litus, aqua pluuia ad vsum

1 monstrificas effigies Chif.
2 Fertur. M.
3 certis. Chif.
4 inter. Chif.
5 à Chif.
6 supponitur. M. alij suppositus.
7 Nabatæ. Chif.

compluribus locis seruatur, fertilissima regione, quæ interest, auri. Vlteriora Atabuli Æthiopum gens [8] tenet. Deinde contra Meroen [9] Megabari; quos aliqui [10] Adiabaras nominauere, oppidum habent Apollinis. Pars eorum Nomades, quæ elephantis vescitur. Ex aduerso in Africæ parte Macrobij. Rursus à Megabaris Memnones & [11] Daueli, dierúmque viginti interuallo Critensi. Vltra eos Dochi, deinde Gymnites semper nudi. Mox Anderæ, [12] Mathitæ, Mesagebes, Hipporeæ, atri coloris tota corpora rubrica illinunt. At ex Africæ parte Medimni. Deinde Nomades cynocephalorum lacte viuentes, [13] Olabi, Syrbotæ, qui octonûm cubitorum esse dicuntur. Aristocreon Lybiæ latere à Meroe oppidum [14] Tolen dierum quinque itinere tradit. Inde dierum duodecim [15] Esar Ægyptiorum oppidum, qui Psammeticum fugerint. In eo [16] produntur annis trecentis habitasse. Contrà in Arabico latere [17] Daron oppidum esse eorum. Bion autem Sapen vocat, [18] quod ille Esar, & ipso nomine aduenas ait significari. Caput eorum in insula [19] Sembobitin, & tertium in Arabia, [20] Sai. Inter montes autem & Nilum [21] Symbari sunt, [22] Phalanges, in ipsis verò montibus Asachæ multis nationibus. Abesse à mari dicuntur dierum quinque itinere. Viuunt elephantorum venatu. Insula [23] in Nilo Semberritarum, reginæ paret. Ab ea [24] Nubei Æthiopes dierum octo itinere. Oppidum eorum Nilo impositum, Tenupsis. Sambri apud quos quadrupedes omnes sine auribus, etiam elephanti. At ex Africæ parte Ptoembari, Ptoemphanæ, qui canem pro rege habēt, motu eius imperia augurantes, Aurusp i oppido longè [25] à Nilo sito. Posteà Achisarmi, Phaliges, Marigeri, Caramani. Bion & alia oppida in insulis tradit, à [26] Sembobiti Meroen versus dierum toto itinere viginti. Proximæ insulæ oppidum Semberritarum sub regina: & aliud Asar: alterius oppidum Daron. Tertiam Medoen vocant, in qua oppidum Asel. Quartam eodem, quo oppidum, nomine [27] Garoden. Inde [28] per ripas oppida, Nauos, [29] Modundam, Andatim, Secandum, Colligat, Secandē, Nauectabe, Cumi, Agrospi, Ægipam, Candrogari, [30] Arabam, Summaram. Regio suprà Sirbitū, vbi desinunt [31] montes, traditur à quibusdam habere maritimos Æthiopas, Nisicastes, Nisitas, quod significat ternûm & quaternûm oculorum viros: non quia sic sint, sed quia sagittis præcipua contemplatione [32] vtantur. [33] Ab ea verò parte Nili, quæ supra Syrtes maiores, Oceanúmque meridianum protenditur, [34] Dalion vocatos esse dicit, pluuia tantum aqua vtentes [35] Cisoros, Longoporos. Ab Oecalibus dierum quinque itinere, Vsibalcos, Isuelos, Pharusos, Valios, Cispios. Reliqua deserta. Deinde [36] fabulosa: ad Occidentem versus Nigrœ, quorum rex vnum oculum habeat in fronte. Agriophagi, pantherarum [37] & leonum carnibus maximè viuentes. Pamphagi, omnia mandentes. Antropophagi [38] humana carne vescentes. Cynamolgi, caninis capitibus. Artabatitæ quadrupedum ferarum modo vagi. Deinde Hesperij, Perorsi, [39] quos in Mauritaniæ confinio diximus. Pars quædam Æthiopum locustis tantùm viuit, fumo & sale duratis in annua alimenta: ij quadragesimum annum vitæ non excedūt. Æthiopum terram vniuersam cum mari Robur patere in longitudinem [40] semel & vicies centena lxx. mil. pass. in latitudinem cum superiore Ægypto [41] duodecies centena xcii. M. Agrippa existimauit. [42] Quidam longitudinem ita diuiserunt. A Meroe Sirbitum [43] xii. dierum [44] nauigationem. Ab ea [45] xii. ad Dauellos. Ab iis ad Oceanum Æthiopicum sex dierum iter. In totum autem ab Oceano ad Meroen [46] dccxxv. mil. pass. esse inter autores ferè conuenit: inde Syenen, quantum diximus: Sita est Æthiopia ab Oriente hyberno, ad Occidentem hybernum. Meridiana cardine syluæ hebeno maximè virent: à media eius parte imminens mari mons excelsus, æternis ardet ignibus, [47] Theôn ochema dictus Græcis à quo nauigatio quatridui ad promontorium, quod [48] Hesperion ceras vocatur, confine Africæ iuxta Æthiopes Hesperios. Quidam & in eo tractu modicos colles amœna opacitate vestitos Ægipanum Satyrorúmque produnt.

Insulæ Aethiopici maris.

CAP. XXXI.

INsulas toto eo mari & Ephorus complures esse tradidit, & Eudoxus & Timosthenes: Clitarchus verò Alexandro [1] regi renuntiatam adeò diuitem, vt equos incolæ talentis auri permutarent. Alteram, vbi sacer mons opacus [2] sylua repertus esset, [3] distillantibus arboribus odore [4] miræ [5] suauitatis. Contra sinum Persicū Cerne nominatur insula aduersa Æthiopiæ, cuius neque magnitudo, neque interuallum à continēte constat Æthiopas tantùm populos [6] habere proditur. Ephorus autor est, à Rubro mari nauigantes in eam non posse propter ardores vltra quasdam columnas (ita appellantur paruæ insulæ) prouehi. Polybius in extrema Mauritania contra montem Atlantē à terra stadia octo abesse prodidit Cernen. Nepos Cornelius ex aduerso maximè Carthaginis à continente passus mille: non ampliorem circuitu duobus millibus. Traditur & alia insula contra monten Atlantem, & ipsa Atlantis appellata. Ab ea [7] quinque dierum [8] nauigatione solitudines ad Æthiopas Hesperios, & promontorium, quod vocauimus Hesperion ceras, inde primùm circūagente se terrarum frontę in Occasum, ac mare Atlanticum. Cōtra [9] hoc promōtorium Gorgades insulæ narrantur, Gorgonum quondam domus, bidui nauigatione distantes à continente, vt tradit Xenophon Lampsacenus. Penetrauit in eas Hanno Pœnorū imperator, prodiditque hirta fœminarum corpora, viros pernicitate euasisse: [10] duarúmque Gorgonum cutes argumenti & miraculi gratia in Iunonis tēplo posuit, spectatas vsque ad Carthaginem

8 tenent. Chiff. 9 Megabri. Vet. Megabarri. M. 10 Adiabaros. Chiff. 11 Dabeli: Ch. Daneli ex A. 1. M. 12 Monthes Mesjeges Ipsodoro. Chiff. 13 Alabi, Syrdotæ. Chiff. 14 Tollen. Ch. Thale Pineus. 15 Desar op. Ægypt. Chiff. 16 prodente se ccc. habitasse. M cui consentit Chiff. nisi quòd ccc. habet. 17 Dallon, vt suprà. Pint. Danion, Salm. Dianō, M. Diaron, Vet. Diarō oppidū esse deorum. Chif. 18 quòd ille afferit & ipso nomine aduenas significari. M. 19 Sunt qui malint Psebottin: nimirùm à Psebcala cu, quem suprà Meroen collocat Strabo lib. 17. satis ampla insignem insula, eáque egregiè habitata. eius meminit & Artemidorus autore Stephano. 20 Sina. M. Sinat. Chif. 21 Barri. Chiff. 22 Phaliges, Vet. Manusc. Paluogges. Chiff. 23 in illo Sembritarum regioni Vet. M. 24 Nuba. Vet. 25 à Nili situ. M. 26 Pseboiti. 27 Garo. Deinde Paropas oppidum Chiff. 28 Paropas oppidū. Vet. 29 Modundæ, Mandatini. Secundini M. & Vet. 30 Arabum summorum regio M. V. 31 montes. Traditur à q. haberi Pint. 32 vtuntur. M. 33 (Locum hunc Pintianus minus malè sic legi posse arbitratur:) Ab ea verò parte cœli, quæ suprà Syrtes maiores Oceano meridiano prætenditur. In M. legitur, Ab ea verò parte soli, quæ &c. 34 Dallo notatos. M. 35 Cisauros. Vet. 36 fabulosa. Vet. 37 leonúmque maximè carne. Chiff.

38 humanā carnem. Chif. 39 & quos. M. 40 xxi. lxx. p. Ch. 41 (Calculi ratio videtur exposcere, Vt) Quindecies centena xcvij. M. (legamus. Ea enim summa conficietur, si dccxxv. millibus quibus Meroe distat ab Oceano, iungatur dccclxxij. millia, quod est interuallū quo Meroes distat à Syene, extremo Æthiopiæ termino. Chif. xi. xcvij. 42 Melius sic: (Sūt quæ latitudinē ita diuiserunt) Hæc enim diuisio fit à Septentrione in Meridiē cùm Æthiopiæ longitudo ipsa etiam Plinio teste ab ortu hyberno in Occasum hybernum porrigatur. 43 xi. Ch. 44 nauigatione. M. & Vet. 45 xv. ad Dabelios. Ab his. Ch. 46 dcxxv. p. Chiff. 47 Ætnocauma. Vet. alij, Æconiocauma. 48 Hesperu ceras. Chif. Tol. Salm.

1 rege renūtiat. Ch. 2 syluarū. M. 3 destillante. Chiff. distillāte. M. 4 Myrrha. M. 5 suauitatis contra sinū Persicum. Cerne nominatur. Pint. & Ch. 6 habitare. M. 7 duorum. M. 8 prænauigationi. Ch. 9 hoc quoque. Ch. 10 duarū. Vet. duarū Gorgadū. Chiff.

thaginem captam. Vltra has etiamnum duæ [11] Hesperides insulæ narrantur. Adeóque omnia circa hæc incerta sunt, vt Statius Sebosus à Gorgonum insulis prænauigatione Atlantis dierum xl. ad Hesperidum insulas cursum prodiderit, [12] ab iis ad Hesperion ceras vnius. Nec Mauritaniæ insularum certior fama est. Paucas modò constat esse aduerso Autololũ à Iuba repertas, in quibus Getulicam purpuram tingere instituerat.

De fortunatis insulis. CAP. XXXII.

SVnt, qui vltra [1] eos Fortunatas putant esse, quasdámque alias: [2] quorum numero idem Sebosus etiam spatia complexus, Iunoniam abesse à Gadibus dccl. mil. pass. tradit. Ab ea tantundem ad Occasum versus Pluuialiam, Caprariámque: in Pluuialia non esse aquam, nisi ex [3] imbribus. Ab iis ccl. mil. pass. [a] Fortunatas, contra læuam [4] Mauritaniæ vii. mil. passuum. Oram Solis vocari [5] in conualle à conuexitate, & Planariam à specie, conuallis circuitu ccc. mil. passuum. Arborum ibi proceritatem ad [6] centum quadragintaquatuor pedes adolescere. Iuba de Fortunatis ita inquisiuit: [7] sub Meridiẽ positas esse prope occasum, à Purpurariis [8] dccxxv. mil. passuum, sic vt ccl. supra occasum nauigetur: [9] deinde per lxxv. mil. passuum ortus petatur. Primam vocari Ombrion nullis ædificiorum vestigiis habere in montibus stagnum, arbores similes ferulæ, ex quibus [10] aquæ exprimantur, ex nigris amara, ex candidioribus potui iucunda. Alteram insulam Iunoniam appellari, in ea ędiculam esse tantùm lapide extructam. Ab ea in vicino eodem nomine minorem. Deinde Caprariam lacertis grandibus refertam. In conspectu earum esse [11] Niuariam, quę hoc nomen [12] accepit à perpetua niue, nebulosam. Proximam ei Canariam vocari, à multitudine canum ingentis magnitudinis: ex quibus perducti sunt [13] Iubæ duo: apparéntque ibi vestigia ædificiorum. Cùm autem omnes copia pomorum & auium omnis generis abundent, hanc & palmetis caryotas ferentibus, ac nuce pinea abundare. Esse copiam & mellis: Papyrum quoque & siluros, in [14] amnibus gigni. Infestari eas belluis, quæ expellantur assiduè, [15] putrescentibus. [16] At abundè orbe terrarum extrà intrà indicato, colligenda in arctum mensura æquorum videtur.

ANNOTATIO.

a Fortunatas insulas contra læuam Mauritaniæ, in octauam horam solis locari autor ait. Hoc est, inter Meridiem & hybernum solis occasum, siue inter Notum & Libanotum Geographi & rei rusticæ scriptores per horas vulgares solent regiones cæli, terrarúmque situm & positionem designare. Vide adnot. cap. 11. lib. 17. Plautus in Trinummo de his inquit:

Sicut Fortunatorum memorant insulas,
Quo cuncti, qui ætatem egerunt castè suam,
Conueniant.

11 Hesperidum. Chiff.
12 ab his ad Hesperuceras. Chiff.
1 ea. M. & Chiff.
2 quarum numeros. M. & Chiff.
3 imbri M. & Chiff.
4 Mauritania in octauam horam Solis locari. Constantinus vt & c. 11. lib. 17. & cap. 5 lib. 3. inter sextã h. am primamve brumalem. In nonam horam Solis. Tol. Salm.
5 in conuallis conuexitate & Planariæ Vet. vocari In nauem ... uexitatem & Planitiem a specie. Innanis circuitu. Tol. (vt hac sint propria insularum nomina)
6 cxxiiij. Ch.
7 vt sub Meridie quoque, &c. Chiff.
8 Legendũ dcxxv. mi. ex vetust. codd. tũ ex numeris sequentib. summa huic ad vnguem congruentibus. Nec aliter in Chiff. legitur.
9 Dein per cccl.xxv. Chiff. & M.
10 aqua exprimatur. Ch. M. Vet.
11 Ninguariam. Chiff.
12 accepere. Chiff.
13 à Iuba. Vet.
14 omnib.
15 putescentibus. Tol. Salm. Chiff.
16 Et abũde orbe terræ extra, intra indicato, colligendam in arctũ mensuram. Ch.

Terræ per mensuras computatæ digestio. CAP. XXXIII.

POlybius à Gaditano freto longitudinem directo cursu ad os Mæotis [1] xxxiiii. xxxvii. mil. ccccc. passuum prodidit. Ab eodem initio ad Orientem recto cursu Siciliam [2] xii. lx. mil. ccccc. pass. Cretam ccclxxv. mil. pass. Rhodum clxxxvi. mil. ccccc. pass. Chelidonias tantundem: Cyprum [3] cccxxv. mil. pass. Inde Syriæ Seleuciam Pieriam cxv. mil. passuum. Quæ computatio efficit [4] vicies ter centena xl. mil. passuum. Agrippa hoc idem interuallum à freto Gaditano ad sinum Issicum per longitudinem directam xxxiiii. xl. passuum mil. [5] taxat, in quo haud scio an sit error numeri, quoniam idem à Siculo freto Alexandriam [6] cursus xii. mil. passuum tradidit. Vniuersus autem circuitus per sinus dictos ab eodem exordio colligit [7] ad Mæotin lacum [8] clvi. mil. passuum. Artemidorus adiicit dcclvi. mil. Idẽ cum Mæotide [9] clxxiii. mil. passuum esse [10] tradit. Hæc est mensura inermium, & pacata audacia fortunam prouocantium hominum. Nunc ipsarum partium magnitudo comparabitur, vtcunque difficultatem afferet authorum diuersitas. Aptissimè tamen spectabitur ad longitudinẽ latitudine addita. Est ergo ad hoc præscriptum Europæ [11] magnitudo lxxxi. xlviii. mil. passuũ. Africæ (vt media ex omni varietate prudentium sumatur computatio) efficit longitudo [12] xxxvii. xlviii. mil. Latitudo, quà colitur, nusquam ducenta quinquaginta millia passuum excedit. Sed quoniam à Cyrenaica eius parte nongentorum decem millium passuum eã facit Agrippa, deserta eius ad Garamantas vsque, quà noscebantur, complectens, [13] vniuersam mensurã quæ venit in cõputationem, xlvi. viii. mil. pass. efficit. Asiæ longitudo in confesso est [14] lxiii. mil. dccl. mil. pass. Latitudo sanè computetur ab Æthiopico mari Alexandriam iuxta Nilum sitam, vt per Meroen [15] & Syenen mensura currat, [16] xviii. lxxv. mil. pass. Apparet ergo Europam paulo minus dimidiã Asiæ parte maiorem [17] esse, quàm Asiam. Eandem altero tãto & sexta parte Africæ ampliorem quàm Africam. Quòd si misceantur omnes summæ, liquidò patebit Europam totius terræ tertiam esse partem & [18] octauam paulo amplius: Asiam verò quartam & quartamdecimam: Africam autem quintam & insuper sexagesimam. His addemus etiamnum vnam Græcæ inuentionis [19] sententiam vel exquisitissimæ subtilitatis, vt nihil desit in [20] spectando terrarum situ: indicatísque regionibus noscatur, [21] & quæ cuique earum societas sit siue cognatio dierum ac noctiũ, quibúsque inter se partes vmbræ & æqua mundi conuexitas. Ergo reddetur hoc etiam, [22] terráque vniuersa in membra cæli digeretur. Plura sunt autem hæc segmenta mundi, quæ nostri circulos appellauere, Græci Parallelos.

Digestio terrarum in parallelos, & vmbras pares. CAP. XXXIIII.

PRincipium [1] habet Indiæ pars versa ad Austrum. Patet vsque Arabiam & rubri maris

1 lxxxiiii. Pint.
2 xij. l. M. pass. Pint. ex Tol. sic & Ch.
3 ccxxv. Pint. ex Tol. sic & Chiff.
4 xxiiij. l. Chiff.
5 traxit. Tol.
6 cursu xij. l. Chiff.
7 intra Mæotin. Tol. & Ch.
8 clviiij. Chiff.
9 centies octogies bis ex Marciano. Pint.
10 tradidit. Chiff.
11 lxxij. xi. xciiij. Chiff. longitudo xxxi. ij. latitudo xvj. xviij Pint. ex Marciano.
12 xxxvij. xciiij. Pint. ex Marciano & Chif. xcviij. Tol.
13 vniuers. mens. quæ veniet in comparatione. Tol. vniuersa mensura quæ veniet in comparationem. Chif.
14 tricies. dccc Pint.
15 & per.
16 decies octies xxv. Martianus.
17 Esse: quàm Asiam eandem.
18 octaua.
19 scientiam. M.
20 inspectato M.
21 & cum qua cuique societas sit. Ch. cum qua cuique earum societas sit. Aliij.
22 terraque vniuersæ in m. c. digerentur. M. & Chif
1 Principium habent Indiæ. Pars vniuersa ad Austrum patet vsque, &c.

accolas. Continentur Gedrosi, Persæ, Carmani, Elymæi, Parthyene, Aria, Susiane, Mesopotamia, Seleucia cognominata Babylonia, Arabia ad [2] Petras vsque, Syria Cœle, Pelusium Ægypti: [3] interiórque ora, quæ vocatur Alexandriæ, Africæ maritima, Cyrenaica oppida omnia, Thapsus, Adrumetum, Clupea, Carthago, Vtica, vtraque Hippo, Numidia, Mauritania vtraque, Atlanticum mare, columnæ Herculis. In hoc cœli [4] circumplexu æquinoctij [5] die media vmbilicus, quem gnomoné vocant, vi. pedes longus, vmbram non amplius iiii. pedes longam reddit. Noctis verò dieique [6] longissima spatia horas xiiii. æquinoctiales habent, breuissima [7] è contrario x. Sequens circulus incipit ab India vergente ad occasum, vadit per [8] medios Parthos, Persepolin, citima Persidis, Arabiam citeriorem, Iudæam, Libani montis accolas. Amplectitur Babylonem, Idumæam, Samariam, Hierosolymam, Ascalonem, Ioppen, Cæsaream, Phœnicen, Ptolemaidem, Sidonem, Tyrum, Berytũ, Botryn, Tripolin, Byblum, Antiochiam, Laodiceam, Seleuciam, Ciliciæ maritima, [9] Cyprum, austrinã Cretam, Lilybæum in Sicilia, septentrionalia Africæ & Numidiæ. Vmbilicus æquinoctio xxxv. pedum, vmbram vigintiquatuor pedes longam facit. Dies autẽ nóxque maxima quatuordecim horarum æquinoctialium est, accedente iis quinta parte vnius horæ. Tertius circulus ab Indis Imao proximis oritur. Tendit per Caspias portas, Mediæ [10] proximas, Cataoniam, Cappadociam, Taurum, Amanum, Issum, Cilicias portas, Solos, Tarsum, Cyprum, Pisidiam, Pamphyliæ Siden, Lycaoniam, Lyciæ Patara, Xanthũ, Caunũ, Rhodũ, Coũ, Halicarnassum, Gnidũ, Dorida, Chiũ, Delum, Cycladas medias, Gythiũ, Maleam, Argos, Laconiam, Elin, Olympiã [11], Messenen Peloponnesi, Syracusas, Catinam, Siciliã mediã. Sardiniæ austrina, Carteiã, Gades. Gnomonis centũ vnciæ, vmbrã septuaginta septẽ vnciarũ faciunt. Longissimus dies est æquinoctialiũ horarũ quatuordecim atque dimidiæ, cum trigesima parte vnius horæ. Quarto subiacent circulo, quæ sunt ab altero latere Imai, Cappadociæ austrina, Galatia, Mysia, Sardis, Smyrna, Sipylus, Tmolus mons Lydiæ, Caria, Ionia, Trallis, Colophon, Ephesus, Miletos, Samos: Chios, Icarium mare, [12] Cyclades Septentrionales, Athenæ, Megara, Corinthus, Sicyon, Achaia, Patræ, Isthmos, Epirus, Septentrionalia Siciliæ, Narbonensis Galliæ exortiua, Hispaniæ maritima à Carthagine noua, & inde ad occasum. Gnomoni xxi. pedum, respondent vmbræ xvii. pedum. Longissimus dies habet æquinoctiales horas quatuordecim, & duas tertias vnius horæ. Quinto continentur segmento ab introitu Caspij maris, Bactra, Iberia, Armenia, Mysia, Phrygia, Hellespontus, Troas, Tenedus, Abydos, Scepsis, Ilium, Ida mons, Cyzicum, Lampsacum, Sinope, Amisum, Heraclea in ponto, Paphlagonia, Lemnus, Imbrus, Thasus, Casãdria, Thessalia, Macedonia, Larissa, Amphipolis, Thessalonice, Pella, [13] Edessa, Berœa, Pharsalia, Caristum, [14] Eubœa, Bœoti, Chalcis, Delphi, Acarnania, Ætolia, Apollonia, Brundisium, Tarentum, Thurij, Locri, Rhegium, Lucani, Neapolis, Puteoli, Tuscum mare, Corsica, Baleares, Hispania media. [15] Gnomoni septem pedes, vmbræ [16] sex. Magnitudo diei summa, horarum æquinoctialium quindecim. Sexta comprehensio, quâ continetur vrbs Roma, amplectitur Caspias gentes, Caucasum, Septentrionalia Armeniæ, Apolloniam supra Rhyndacum, Nicomediam, Nicæam, Chalcedonem, Byzantium, Lysimachiam, Cherrhonesum, Malenem sinum, [17] Abderam, Samothraciam, Maroneam, Ænum, [18] Bessicam, Thraciam mediam, Pæoniam, Illyrios, Dyrrachium, Canusium, Apuliæ [19] extima, Campaniam & Hetruriam, Pisas, Lunam, Lucam, Genuam, Liguriam, Antipolin, Massiliam, Narbonem, Tarraconem, Hispaniam Tarraconensem mediam, & inde per Lusitaniam Gnomoni pedes nouem, vmbræ octo. Longissima diei spatia, horarum æquinoctialium quindecim, addita nona parte vnius horæ: aut, vt Nigidio placuit, quinta. Septima diuisio ab altera Caspij maris ora incipit: [20] cadítque supra Calatim, Bosphorum, Borysthenem, Tomos, Thraciæ [21] auersa, Triballos, Illyrici reliqua, Adriaticum mare, Aquileiam, Altinum, Venetiam, Vicetiam, Patauium, Veronam, Cremonam, Rauennam, Anconam, [a] Picenum, Marsos, Pelignos, Sabinos, Vmbriam, Ariminum, Bononiam, Placentiã, Mediolanum, omniáque ab Apennino: tránsque Alpes, Galliam Aquitanicam, Viennam, Pyrenæum, Celtiberiam, Vmbilico trigintaquinque pedum, vmbræ trigintasex, vt tamen in parte Venetiæ exæquetur vmbra Gnomoni: amplissima dies horarum æquinoctialium quindecim, & quintarum partium horæ trium. Hactenus antiquorum exacta celebrauimus. Sequentium diligentissimi, quod superest terrarum [22] tribus [23] assignauere segmentis. A Tanai per Mæotin lacum & Sarmatas vsque Borysthenem, atque ita per Dacos partémque Germaniæ, Gallias, Oceani litora amplexi, quod esset horarum sedecim. Alterũ per Hyperboreos & Britanniam, horarum decem & septem. [24] Postremò Scythicum à Riphæis iugis in Thulen, in quo dies continuarẽtur (vt diximus) noctésque per vices. Iidẽ & ante principia, quæ fecimus, posuere circulos duos. Primum per [25] insulam Meroen, & Ptolemaidem, in Rubro mari ad elephantorum venatus conditam: vbi longissimus dies duodecim horarum esset, dimidia hora amplior. Secundum per Syenem Ægypti euntẽ, qui esset horarũ [26] tredecim. Iidémq; singulis dimidia horarum spatia [27] vsque vltimum adiecere circulis. Et hactenus de terris.

2 Petram vt supra c. 28.
3 infráque ora Rhacota vocata, nunc Alexandria. Pi. ex Stepha. inferiora qua chora vocabatur Alexãdria Chiff. vterque Tol. & Ch.
4 circumplexu. M.
5 dimidio. M.
6 lõgissimæ. Chiff.
7 ex Chiff.
8 Medos. Chiff.
9 Cypri austrina Chif.
10 proximã Cataoniæ Cappadoc. Chiff.
11 Messenam. Chiff.
12 Cycladũ septentrio. Chiff.
13 Edessa.
14 Eubœa Oreum. Pint. ex Strabone & Stephano. Eubœa, Bœotum. Ch.
15 Gnomonis.
16 vmbra. M. & Ch.
17 Abdera ex Stra. & M.
18 Bessiam Thraciæ. Pint.
19 extuma. Chiff.
20 vadítque. Chif.
21 aduersa. Chif.
22 supra tribus. Tol.
23 ab ... uere. Chif.
24 Postremum Tol. Salm. Ch.
25 insulas.
26 xiiij. chif.
27 vsque ad vltimũ M. Vet. chif.

ANNOTATIO.

a Picenum hodie, *Marcha d'Acona*: Marsi, *Labruzzo*: Peligni *Ducado di Spoleto*: Sabini, *Sauina*.

C. PLINII

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER SEPTIMVS.

PROOEMIVM.

MVNDVS, & in eo terræ, gētes,[1] maria, insulæ, insignes vrbes, ad hunc modum se habent.[a] Animantium in eodem natura, nullius propè partis contemplatione minor est, si quidē omnia exequi humanus animus queat. Principium iure tribuetur homini, cuius causa videtur cuncta alia genuisse natura, [b] magna & sæua mercede contra tanta sua munera: [2] vt non sit satis æstimare, parens melior homini, an tristior nouerca fuerit. Ante omnia vnum animantium cunctorum, [3] alienis velat opibus: cæteris [4] variè [5] tegumenta tribuit, testas, cortices, coria, spinas, villos, setas, pilos, plumam, pennas, squamas, vellera. Truncos etiam arboresque cortice, interdum gemino, à frigoribus & calore tutata est. Hominem tantùm nudum, & in nuda humo, natali die [7] abiicit, [c] ad vagitus statim & ploratum, [d] nullúmque tot animalium [8] aliud ad lacrymas & has protinus vitæ principio. At Hercule risus, præcox ille & celerrimus, ante quadragesimum diem nulli datur. Ab hoc lucis rudimento, [9] quæ [10] ne feras quidem inter nos genitas, vincula excipiunt, & omnium membrorum [11] nexus: itaque feliciter natus iacet, manibus pedibúsque deuinctis, flens animal cæteris imperaturum: & à suppliciis vitam auspicatur, vnam tantùm ob culpam, [12] quia natum est. Heu [13] dementiam ab [14] iis initiis existimantium ad superbiam se [e] genitos. Prima roboris spes, primúmque temporis munus [f] quadrupedi similē facit. Quando [15] homini incessus? quando vox? quando firmum [16] cibis os? quandiu palpitans vertex, summæ inter cuncta animalia imbecillitatis indiciū? Iam [17] morbi, tótque medicinæ contra mala excogitatæ, & hæ quoque subinde nouitatibus [18] victæ. Cætera sentire naturam suam, alia pernicitatem vsurpare, alia præpetes volatus, [19] alia vires, alia nare: [20] hominem scire nihil sine doctrina, non fari, non ingredi, non vesci: breuitérque non aliud naturæ sponte, quàm flere. Itaque multi extitere, qui non nasci optimum [g] censerent, aut quàm ocyssimè aboleri. Vni animantium luctus est datus, vni [21] luxuria, & quidem innumerabilibus modis, ac per singula membra: vni ambitio, vni auaritia, vni immensa viuendi cupido, vni superstitio, vni sepulturæ cura, atque etiam post se [22] de futuro. Nulli vita fragilior, nulli rerum omnium libido maior, nulli pauor confusior, nulli rabies acrior. Denique cætera animantia in suo genere probè degunt: congregari videmus, & stare contra dissimilia: Leonum feritas inter se non dimicat: [23] serpentum morsus non petit serpentes: ne maris quidem belluæ ac pisces, nisi in diuersa genera, sæuiunt. At Hercule [24] homini plurima ex homine sunt mala.

1 maria insignia, insulæ, vrbes.
2 non sit vt satis Tol.
3 aliena alienis. Vet. cunctorum aliena velut ope. Tol.
4 varia. Tol.
5 tegumenta. Chiff.
6 tuta est. Salm.
7 abiecit. Vet.
8 aliud pro nius ad. Hermol.
9 quo. Vet.
10 neque. M.
11 nexus. Atque infeliciter natum. V. nexus. At homo infeliciter. M.
12 quia. Tol. Chiff.
13 dementia. Vet.
14 his. Ch.
15 hominis. V. inf.
16 cibis ios. Tol. legendum cibis ossa, id est, bene sana.
17 morbi tot, atque medicinæ tot contra. Vet
18 victæ. Et cætera. M.
19 alia ire. M.
20 hominē nihil scire, nihil &c. Tol. nihil scire nisi doctrinam. Chif.
21 luxus.
22 de futura V. de sepultura. Ioan. Britannicus.
23 serpentium CH.
24 non homini &c. mala. Hermol.

ANNOTATIONES.

a De animalium diuisione, & an quædam sint terrestria, alia aquatica, aëra, cœlestia: quod Ouidius his versibus ostendit:

Neu regio foret vlla suis animantibus orba,
Astra tenent cœleste solum, formæque Deorum,
Cesserunt nitidis habitandæ piscibus vndæ.
Terra feras cepit, volucres agitabilis aër.

Vide doctam & eruditam quæstionem apud Magium cap. 21. 1.

b Lege Sallustium initio belli Iugurthini.

c Hanc Plinij querelam an æqua iustáque sit, prudēter expendit Rhodig. Cap. 10. 3. Porro idem Plutarchus, quod & Plinius, in hominis na-

tura & conditione accuſat, lib. de Fortun. Quod verò ſcribit Auguſtin.4.de Ciuit.priſcus Romanis mos fuit infantem ſtatim natum,humi deponere,ac continuò leuare:vnde Leuana dea vocata eſt.Quidam ad eum ritum pertinere putant verba Plinij.

d Mirè conuenit hîc elegantiſſimum Palladæ Epigram.

> Δακρυχέων γενόμην, καὶ δακρύσας ἀποθνήσκω:
> Δάκρυσι δ' ἐν πολλοῖς τὸν βίον εὗρον ὅλον.
> Ὦ γένος ἀνθρώπων πολυδάκρυτον, ἀσθενὲς, οἰκτρὸν,
> συρόμενον κατὰ γῆς, καὶ διαλυόμενον.

Olim mos fuit infantibus terram attingi, Opémque Deā tum rogare vt naſcentibus propitio ſinu illos exciperet,quòd non antea vocem dari putarent, quàm terram tetigiſſent. Quin etiam,vti dictum, Leuanam Deam vocarunt, quæ pueris de terra leuandis præeſſet. Varroni.& talis fœtus exceptus ab obſtetrice in terram ſtatuebatur vt eſſe rectus inciperet, cap.14.29.Præterea ante partum Proſæ & Poſtuertæ ſacrum fiebat,ne peruerſus fœtus præpoſter è exiret,itémq;Egeriç nymphę,& Fluoniç Iunoni, vt illarũ auxilio infās egereretur, cohiberetúrque sãguinis fluor,Alex.ab Alex. cap.25.2.Papinius:*tellure cadentem Excepi fouíque ſinu*.Tertulliano prima infantiæ conſtitutio Statinæ Deæ ſacra eſt, cuius numine ſublatus ex terra puellus erigitur, vt rectus eſſe incipiat.Cuiacius cap.30.11.obſeruat. Vide & Turneb.cap.15.4.Aduerſ.

e Reddito partu,Pilumno & Picũno in ædibus lectulus ſternebatur,vt vitalis foret,ac ne Syluanus puerum vexaturus irreperet,viri tres peruigiles,cum ædes circumiuiſſent, ad fores ædium ſtabant,eorúmque primus ſecuri limen, alter pilo feriebat, tertius ſcopis verrebat. Cùm autem cibo iam & potu veſceretur, Edulam & Potuſam placabant:deinde ipſo adoleſcente,Maiam,Statanum,Fabulinum.Alex.ab Alex. cap. 25.2. Nono die inuocata Nundina Dea nomen imponebatur.

f Huius rei cauſſam Rhodiginus explicare nititur c. 10. 3. nempe ſuperiora corporis, in ea ætate inferioribus adhuc tenellis ac molliuſculis eſſe grauiora.

g Eo pertinet ſapientiſſimum dictum Euripidis, τίς οἶδεν τὸ ζῆν μὲν ὅτε κατθανεῖν τὸ κατθανεῖν δὲ ζῆν. Plutarchus in Conſolatione Apollonij, Silenum ebrium captum, & vinculis adſtrictum percontanti Midæ quid optimum homini & maximè optabile eſſet, id reſpondiſſe tradit, quod & Lactantius confirmat. Lilius Gyrald. li.15.de vitis. Apud Laertium ſic ille verſus citatur φῦντα δ' ὅπως ὤκιςα πύλας ἀΐδαο περῆσαι. Ridet auctorem eius ſentētiæ Epicurus,quod non ſtatim è vita diſceſſerit,cùm optimum id arbitraretur.Vide locum.

Gentium mirabiles figuræ.

CAP. I.

ET de vniuerſitate quidem generis humani, magna ex parte in relatione gentium diximus. Neque enim ritus moréſque nunc tractamus [1] innumeros, ac totidem penè, quot ſunt hominum cœtus, quædam tamen [2] non omittenda duco, maximéque longiùs à mari degentium: in quibus prodigioſa aliqua & incredibilia multis viſum iri haud dubito: Quis enim Æthiopias,antequàm cerneret,credidit? aut [3] quid non miraculo [4] eſt cùm primum in notitiam venit? Quàm multa fieri non poſſe,priuſquam ſint facta,iudicātur? Naturæ verò rerum vis atque maieſtas, in omnibus momentis fide caret: ſi quis modo partes eius, ac non totam complectatur animo. Ne pauones,aut tigrum, pantherarúmque maculas, & tot animalium picturas commemorem, paruum dictu, ſed immenſum æſtimatione, tot gentium ſermones, tot linguæ, tanta loquendi varietas, vt externus alieno penè non ſit hominis vice. Iam in facie vultúque noſtro,cùm ſint decem aut paulo plura membra, nullas duas in tot millibus hominum indiſcretas effigies exiſtere:quod ars nulla [5] in paucis numero præſtet affectando. Nec tamen ego in pleriſque eorum obſtringam fidem meam, potiúſque ad autores relegabo, qui [6] dubiis reddentur omnibus:modò ne ſit faſtidio Græcos ſequi, tanto maiore eorum diligentiâ,vel curâ vetuſtiore.

1 *Innumeri ſunt, totidem.M. Vet.*
2 *haud M. Chiff.*
3 *cui M. Vet.*
4 *fuit. Vet.*
5 *paucorum.*
6 *de dubiis regentur. Vet,*

De Scythis & aliarum diuerſitate gentium.

CAP. II.

ESſe Scytharum genera, & quidem plura quæ corporibus humanis veſcerentur, indicauimus. Idipſum incredibile fortaſſe,nî cogitemus in medio orbe terrarum,[1] ac Sicilia & Italia fuiſſe gentes huius monſtri, Cyclopas & Læſtrigonas, & nuperrimè trans Alpes hominem immolari [a] gentium earum more ſolitũ:quod paulũ à mandēdo abeſt: Sed & iuxta eos, qui ſunt ad Septentrionem verſi, haud procul ab ipſo Aquilonis exortu, ſpecúque eius dicto,quē locũ [2b] Geſclitrō appellāt,produntur Arimaſpi,quos diximus,vno oculo [c] in fronte media inſignes: quibus aſſiduè bellum eſſe circa metalla cum gryphis, ferarum volucri genere, quale vulgò traditur, eruente ex cuniculis aurum, mira cupiditate & feris cuſtodientibus, & Arimaſpis rapientibus,multi, ſed maximè illuſtres Herodotus, & Ariſteas Proconneſius ſcribunt.Super alios autem Anthropophagos Scythas, in quadam conualle magna Imai montis,regio eſt, quæ vocatur [3] Abarimon, in qua ſylueſtres viuunt homines, auerſis poſt crura plantis, eximiæ velocitatis, paſſim cum feris vagantes. Hos in alio non ſpirare cælo, ideóque ad finitimos reges non pertrahi, neque ad Alexandrum Magnum pertractos,Beton itinerum [4] eius menſor prodidit. Priores Anthropophagos, quos ad Septentrionem eſſe diximus decem dierum itinere ſupra Boryſthenem amnem, oſſibus humanorum capitum bibere [d] cutibúſque cum capillo pro mantelibus ante pectora vti, Iſigonus [5] Nicæenſis. Idem in Albania gigni quoſdam glauca oculorum acie, à pueritia ſtatim canos, qui noctu pluſdam interdiu cernant. Idem itinere dierum x.ſupra Boryſthenem, Sauromatas tertio die cibum capere ſemper. Crates Pergamenus in Helleſponto circa Parium, genus hominum fuiſſe tradit, quos [e] Ophiogenes vocat, ſerpentum ictus contactu leuare ſolitos, & manu impoſitâ venena extrahere corpori. Varro [6] etiam nunc eſſe

1 *(verba hæc:) ac Sicilia & Italia, (deſunt in Tol.in Chiff.) & Italia, (tãtum.)*
2 *Geſcliten. CH. Geſolithron.Vet. Rom Geſelithrõ (Turneb. id eſt terra clauſtrum).*
3 *Abarimon. Chiff.*
4 *ſeiuſdem Alexandri M.*
5 *Iccenſis. Chiff.Sicenſis.Turn.*
6 *etiamnũ. Chif.*

eſſe paucos ibi, quorum ſaliuæ contra ictus ſerpentum[7] medeantur. Similis & in Africa gens Pſyllorum fuit, vt Agatharchides ſcribit, à Pſyllo rege dicta, cuius ſepulchrum in parte Syrtium maiorum eſt. Horum corpori ingenitum fuit virus exitiale ſerpentibus,[8] vt cuius odore ſopirent eas. Mos verò, liberos genitos protinus obiiciendi ſæuiſſimis earum, eóque genere pudicitiam coniugum experiendi, non profugientibus adulterino ſanguine natos ſerpentibus. Hæc gens ipſa quidem prope[e] internecione ſublata eſt à Naſamonibus, qui nunc eas tenent ſedes: genus tamen hominum ex[10] his qui profugerát, aut cùm pugnatum eſt, abſuerant, hodiéque remanent in paucis. Simile & in Italia Marſorum[11] gentis durat, quos à[12] Circes filio ortos ſeruant, & ideo ineſſe iis vim naturalem eam. Et tamen omnibus hominibus contra ſerpentes ineſt venenum:[13] feruntque[14] ictas ſaliuâ, vt[15] feruentis aquæ contactum fugere. Quòd ſi in fauces penetrauerit, etiam mori: idque maximè humani ieiuni oris. Supra Naſamonas confinéſque illis Machlyas,[f] Androgynos eſſe vtriuſque naturæ, inter ſe vicibus[16] coëuntes, Calliphanes tradit. Ariſtoteles adiicit, dextram[17] mammam iis virilem, læuam muliebrem eſſe. In eadẽ Africa familias quaſdam effaſcinantium, Iſigonus & Nymphodorus[18] tradunt:[19] quarum laudatione[g] intereant probata,[20] areſcant arbores, emoriantur infantes. Eſſe eiuſdẽ generis in Triballis & Illyriis, adiicit Iſigonus,[h] qui viſu quoque effaſcinent, interimántque quos diutius intueantur.[20] iratis præcipuè oculis:[21] quod eorum malum faciliùs ſentire puberes. Notabilius eſſe quod[i] pupillas binas in oculis ſingulis habeãt. Huius generis[22] & fœminas in Scythia, quæ vocantur[23] [k] Bithyæ, prodit Apollonides. Philarchus & in Ponto[24] [l] Thibiorum genus, multóſque alios eiuſdem naturæ: quorum notas tradit in altero oculo geminam pupillam, in altero[m] equi effigiẽ. Eoſdem præterea nõ poſſe mergi, ne veſte quidem degrauatos. Haud diſſimile[25] iis genus Pharnacum in Æthiopia prodidit Damon, quorum ſudor tabem contactis corporibus afferat. Fœminas quidem omnes vbique viſu nocere, quæ duplices pupillas habeant, Cicero quoque apud nos author eſt. Adeò naturæ, cùm ferarum[26] morem veſcendi humanis[27] viſceribus in homine genuiſſet, gignere etiam in toto corpore & in quorundam oculis quoque venena placuit: ne quid vſquam mali eſſet, quod in homine non eſſet. Haud procul vrbe Roma in Faliſcorum agro familiæ ſunt[28] paucæ, quæ vocantur Hirpiæ: quæ ſacrificio annuo, quod fit ad montem Soractem[n] Apollini, ſuper ambuſtam ligni ſtruem ambulantes non[29] aduruntur. Et ob id perpetuo[30] ſenatuſconſulto militiæ omniúmque aliorum munerum vacationem habent. Quorundam[31] corpore partes naſcuntur[32] ad aliqua mirabiles: ſicut Pyrrho regi pollex in dextero pede: cuius tactu lienoſis medebatur. Hunc cremari cum reliquo corpore non potuiſſe tradunt, conditúmque loculo in templo. Præcipuè India Æthiopúmque tractus, miraculis ſcatent. Maxima in India gignuntur animalia. Indicio ſunt canes grandiores cæteris. Arbores quidem tantæ proceritatis traduntur, vt ſagittis[33] ſuperari nequeant. Hæc facit vbertas ſoli, temperies cæli, aquarum abundántia (ſi libeat credere) vt ſub vna[34] ficu[o] turmæ condantur equitum. Arundines verò[p] tantæ proceritatis, vt ſingula internodia alueo nauigabili ternos interdum homines ferant. Multos ibi quina cubita conſtat longitudine excedere: non expuere: non capitis, aut dentium, aut oculorum vllo dolore affici, rarò aliarum corporis partium: tam moderato Solis vapore durari. Philoſophos eorum quos Gymnoſophiſtas vocant, ab exortu ad Occaſum[35] præſtare, contuentes Solem immobilibus oculis: feruentibus harenis toto die alternis pedibus inſiſtere. In monte, cui nomen eſt[36] Milo, homines eſſe auerſis plantis, octonos digitos in ſingulis[37] pedibus habentes, autor eſt Megaſthenes. In multis autem montibus genus hominum capitibus caninis, ferarum pellibus velari, pro voce latratum edere, vnguibus armatum venatu & aucupio veſci. Horum ſupra centum viginti millia fuiſſe[38] prodente ſe, Cteſias ſcribit: & in quadam gente Indiæ, fœminas ſemel in vita parere, genitóſque confeſtim caneſcere.[39] Item hominum genus, qui[40] [q] Monoſceli vocarentur, ſingulis cruribus, miræ pernicitatis[41] ad ſaltum: eoſdémque[42] Sciopodas vocari, quòd in maiori æſtu humi iacentes reſupini, vmbra ſe pedum protegant: non longè eos à[43] Troglodytis abeſſe. Rurſúſque ab his Occidentem verſus quoſdam ſine ceruice, oculos in humeris habentes. Sũt &[r] Satyri Subſolanis Indorum montibus ([44] Cartadulorum dicitur regio) perniciſſimum animal:[45] tum quadrupedes; tum rectè currentes humana[46] effigie, propter velocitatem, niſi ſenes aut ægri, non capiuntur.[47] Choromandrum gentem vocat Tauron ſyluestrem ſine voce, ſtridoris horrendi,[s] hirtis corporibus, oculis glaucis, dentibus caninis. Eudoxus in Meridianis Indiæ viris plantas eſſe cubitales:[48] fœminis adeò paruas, vt[t] Struthopodes appellentur.[u] Megaſthenes gentem inter Nomadas Indos narium loco foramina tantum habentem, anguium[49] modo loripedem, vocari[50] Syrictas. Ad extremos fines Indiæ ab Oriente circa fontem Gangis, Aſtomorum gentem ſine ore, corpore toto hirtam veſtiri frondium lanugine, halitu tantùm viuentem, & odore, quem[x] naribus trahant: Nullum illis cibum, nullúmque potum:[51] tantùm radicum florúmque varios odores & ſyluestrium malorum, quæ ſecum portant longiore itinere, ne deſit olfactus: grauiore[51] paulo odore haud difficulter exanimari. Supra hos extrema in parte montium[52] [y] Spithamæi Pygmæi narrantur, ternas ſpithamas longitudine, hoc eſt[z] ternos dodrantes non excedentes, ſalubri cælo,[53] ſempérque vernante, montibus ab Aquilone oppoſitis: quos à gruibus infeſtari Homerus quoq; pro-

7 medẽtur. M.
8 & M. & Ch. ex Vet.
9 Interemptione. Vet.
10 iis. Chiſ.
11 genus. M. & Chiſ. gente. Vet.
12 Circa Chiff.
13 Ferunt. Chiff.
14 ictu ſaliuæ vt ferventis aquæ contactu fugere
15 frigentis aqua contactu Vet. & M.
16 coeuntibus. Chiff.
17 in mammis virilẽ. Tol.
18 tradunt, deeſt in To. & Chiff.
19 quorum. Chiff.
20 areſcãt. Chiff.
20 irritatis Tol.
21 & id. Vet.
22 &, in Vet.
23 Viciæ. Tol. quæ Vitia vocãtur. Chiff.
24 Tybiorum. Chiff.
25 id genus Pharnacũ in Æthiopia Damon Chiff. legit, & Turn. Pharnacũ & M. adſtipulante Elymo viroſi & venenati corporis.
26 more Vet. & Ch.
27 corporibus, in homine rabiẽ genuiſſet, gignere in toto. Vet.
28 parua in Tol.
29 adurãtur Chiff.
30 ſenatuſconſultu. Tol.
31 corpori. M. Chiff.
32 ad alia quam mirabiles. Tol. ad aliaq. mir. Chiff.

33 ſuperiaci. Chiſ & ante Turn ex antiquo codice.
34 fico. Chi.
35 perſtare.
36 Nullo. Chiff.
37 pedibus, in Chiff. d. Recte, eſt enim gloſſ.
38 plantis.
38 traditur. Cteſias ſcribit. in. M. prodente ſe. Cteſias & c. CH.
39 Idem Tol. & Ch.
40 Monocoli. M. Turn. & Chiff.
41 aſſultim. Sabellicus. (Pintianus hunc locum alio verorũ ordine ſic legit.) ad ſaltum. Eudoxus in meridianis Indiæ viris plantas eſſe cubitales, eoſdemque Sciapodas vocari & c. protegant. fœminis vero adeò & c. appellentur. Rurſúſque ab his & c. habentes: non longè eos à Troglodytis abeſſe.
42 Sciapodas. Steph. & Philoſtr. eoſdẽ Sciapodis. Chiſ.
43 Troglodytis. Turn.
44 Catardudorũ. Ch.
45 quanquã quadrupedes tamen recti. Pint. tanquam. M. Vet. ergo, tum vt quadrupedum vt recti.
46 Effigie, vt propter & c. non capiantur. V. effigie. Propter. M.
47 Choraniorum. V.
48 fœminas Chiſ.
49 modo Loripedes vocari Syriſtas ad & c Gãgis. Aſtomorũ. M.
50 Scyritas Chiſ.
51 radicum tantum. Tol.
51 paulo odore. in Tol. d. & Chiſ.

52 Triſpithamai. Pint. (Alÿ ſunt &) Pentaſpithami Megaſtheni (apud Strab. li. 3. vbi hæc narrãtur omnia.) Spithamæi Pigmæiq. narrantur (Turn. in vet. eod legit) Spithami Pygmaique. Chiſ. Super. M. & Chiſ.

didit. Fama est, insidentes arietum caprarúmve dorsis, armatos sagittis veris tempore vniuerso agmine ad mare descendere, & oua pullósque earum alitum consumere: terris expeditionem eam mensibus confici, aliter futuris gregibus non resisti. Casas eorum luto[53] pennísque, & ouorum putaminibus [54] construi: Aristoteles in cauernis viuere Pigmæos tradit. Cætera de his, vt reliqui. Cyrnos Indorum[55] genus Isigonus annis centenis quadragenis viuere. [56] Item Æthiopas Macrobios & Seras existimat, & qui Athon montem incolant: hos quidem, quia viperinis carnibus alantur: itaque nec capiti, nec[57] vestibus eorum noxia corpori inesse animalia. Onesicritus,[58] quibus in locis Indiæ vmbræ non sint, corpora hominum cubitorum quinûm &[59] binorum palmorum existere, & viuere annos centum triginta, nec senescere, sed, vt medio æuo, mori. Crates Pergamenus Indos, qui centenos annos excedant,[60] Gymnetas appellat, non pauci Macrobios. Ctesias gentem ex his quæ [61] appellatur [62] Pandore, in conuallibus sitam, [aa] annos ducenos viuere, in iuuenta candido capillo, qui in senectute nigrescat. [63] Contrà aliosquadragenos non excedere[64] annos iunctos Macrobiis, quorum fœminæ semel pariant: idque & Agatharchides tradit. Præterea locustis eos ali, & esse pernices. [65] Mandrorum nomen iis dedit Clitarchus, & Megasthenes, trecentósque eorum vicos[66] annumerat. Fœminas septimo ætatis anno parere, senectam [67] quadragesimo anno accedere. Artemidorus, in Taprobana insula lõgissimam vitam sinè vllo corporis languore traduci. Duris, Indorum quosdam cum feris coire mistósque & semiferos esse partus. In[68] Calingis eiusdem Indiæ gente quinquennes concipere fœminas, octauum vitæ annum nõ excedere. Et alibi cauda villosa homines nasci pernicitatis eximiæ, [bb] alios auribus totos cõtegi.[69] Oritas ab Indis[70] Arbis fluuius disterminat.[71] Ij nullum alium cibum nouere, quàm piscium, quos vnguibus dissectos Sole torreant: atque ita panem ex his faciunt, vt refert Clitarchus. Troglodytas super Æthiopiam velociores[72] esse equis, Pergamenus Crates. [73] Item Æthiopas octona cubita longitudine excedere. Syrbotas vocari gentem eam Nomadum Æthiopum, secundùm flumen[74] Astapum ad Septentrionem[75] vergentium. Gens [76] Menisminorum appellata, abest ab Oceano dierum itinere viginti, animalium, quę Cynocephalos[77] vocamus, lacte viuit, quorum armenta pascit maribus interemptis,[78] præterquàm sobolis causa. In Africæ solitudinibus hominum species obuiæ subinde fiunt, momentóque euanescunt. Hęc atque talia ex hominum genere ludibria sibi, nobis miracula, ingeniosa fecit natura. Et[79] singula quidem, quæ facit indies, ac propè horas, quis enumerare valeat? Ad detegendam eius potentiam, satis sit inter prodigia posuisse gentes. Hinc ad confessa in homine pauca.

53 spinnisque Chiff.
54 conseri. Tol. conserui. Chiff.
55 gentem. Vet.
56 Idem.
57 visceribus.
58 quibus locis. CH.
59 binarum palmarum. Chiff.
60 Gymnetas M V. & Chif.
61 appelletur. M. CH.
62 Panaore. Vet. Pãdere. Chif.
63 Econtra. M.
64 canos. Chiff.
65 Meãdorum Chiff. Pandaorũ, ex Arriano lib. 7.
66 annumerant. M.
67 quadragesimo accidere. CH. (legit &) accidere. M.
68 Colingis. Chif.
69 Soritas. M. Vet. Chiff.
70 Arabis ex Arria. & Ptol. & CH. Arbis Straboni.
71 Hinc vllum. Chiff.
72 Equis esse M.
73 Idem.
74 Astragum. Chiff. Astrapum. M.
75 vergentem. Vet.
76 Medimnorum Ve. Menismorum, Chiff.
77 vocauimus Pint.
78 præter sobolis causam. M.
79 singulis. Chif.

ANNOTATIONES.

a Gallorum videlicet Allobrogum. Vide Strab. li. 4. & infrà, lib. 36. cap. 5.

b τὸ τῆς γῆς κλεῖθρον, id est, terræ claustrum. Turn. cap. 42. lib. 24. Aduers. Var. 5. de Ling. Lat. Hellesponti claustra. Poeta in Medea ἐφ᾽ ἁλμυρὰν πόντου κλῇδ᾽ ἀπέραντον. Aeschylus in Persis dixit βόσπορον κλείσῃ. Herodot. ζεῦξαι. Scal.

c Aristides Rhetor falso mordacíque dicterio, Philippo altero oculo capto μονομμάτους Arimaspos cognatos esse dicebat. Rhodig. cap. 8. 21. Æschylus μονῶπας vocat. Quidam putãt eam gentem, quæ arcu & sagittis excelleret, in illis dirigendis, vt fit, alterum oculum claudere solitam, & propterea creditum, vnum tantũ oculum illis fuisse. Muret. Cap. 8. 12. Variar.

d Herodotus in Melpomene, ἀποχειρόμακρον εἴκει τὰ ἐκ δὲ τῶν χαλινῶν τοῦ ἵππου, ὃν αὐτὸς ἐλαύνει, ἐκ τούτων ἐξάπτει, καὶ ἀγάλλεται· ὃς γὰρ ἂν πλεῖστα δέρματα χειρόμακρα ἔχῃ, ἀνὴρ ἄριστος οὗτος κέκριται. Addit & hoc, multos humana hæc coria perinde ac brutorumconsuere, iisque vti pro amiculis. Vide Rhodig. lib. 16. cap. 10. Antiq. lect. Vide quid dehis autor dicat cap. 3. lib. 28

e Apud Priscianum Varro lib. 1. Rerum humanarum: *Vt habent Parij, qui vocantur ὀφιογενεῖς, & in Africa Psyllos: quorum ὀφιογενεῖς cùm arbitrantur suppositum aliquem esse in stirpe, ei admouẽt, vt pungat, colubram. Cùm pupugerit, si de genere sit viuere: si non sit, mori.* In eodem, *Admota aspis cùm pupugerit, si non occidat, sciat ex Psyllorum stirpe esse.* Muret. Var. cap. 2. 2. Celsus cap. 27. lib. 5. ait Psyllos ore vulneri admoto ictæ percussæve partis, anguium venenum extrahere, idque non præcipua quadam scientia, sed audacia vsu confirmata.

f Ii si quando Romæ nascerentur exportatus fœtus, in mare vel flumine deiiciebatur, tum à virginibus ter nouenis carmen per vrbem canebatur, Iunoníque donum offerebatur. Alex. ab Alex. cap. 27. 5.

g Virg. Ecl. 7.

Aut si vltra placitum laudarit bacchare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

Fascinus pro Deo habitus qui fascinum depelleret, hominis pudendum fuit, turpicula res, vt inquit Varro, pueris solita è collo suspendi. Itaque cum animo bono, candidè & sine liuore laudari quempiam volebant, laudationi vt adderetur, præfiscini, exigebãt. i. absque fascino, ἀβασκάντως. Titinius in Setina. *A. Paula mea, amabo. B Pol tu ad laudem addito Præfiscini ne puella fascinetur.* Turn. cap. 10. 22. cap. 31. 34. 23. 27 Scaliger in Varronem, Plaut. s in Asinaria, pag. 74. *Præfiscini hoc nunc dixerim, nemo etiam me accusauit Merito meo.* Vide cap. 4. 28. Quidam tamen, probata, hic (πρόβατα) oues intelligendas esse putant, morbis pestilentibus obnoxias, & ea caussa sæpe gregatim pereũtes. Qua de caussa pestis suæ idem Thucydides cùm describit, ęgros ὥσπερ τὰ πρόβατα θνήσκειν tradidit, & id Lucretius imitatus lib. 6. *Lanigeras tanquam pecudes &c.* Vúltque Muretus cap. 3. lib. 1. Variar. eádem ratione dictum, qua Ciceroni in Verrem, in acta, ἐν τῇ ἀκτῇ, eidemque vt & Terentio, astu τὸ ἄστυ.

h ὀφθαλμὸν βάσκανον vocat Heliod. Aethiop. vt interpretatur Theocriti Scholiastes κοίνοντα, καὶ φθείροντα τὸ ὁρατὸν, καὶ μάλιστα παῖδας, vt scribit Aphrod. 2. Prob. & Plutarch. 5. Sympos.

i Ouid. 1. Amorum: *—oculis quoque pupula duplex*
Fulminat, & geminum lumen in orbe manet.
Vide Brod. cap. 37. 1.

k Bythias in Thracia Stephanus memorat, gentem ab his fœminis diuersam.

l Plutarchus cap. 7. lib. 5. Sympos. καὶ τοὶ τοὺς γὲ περὶ τὸν πόντον οἰκοῦντας πάλαι Θιβεῖς προσαγορευομένους ἱστορεῖ Φύλαρχος οὐ παιδίοις μόνον, ἀλλὰ καὶ τελείοις ὀλεθρίους εἶναι. Horum Gal. meminit libr. 1. Methodi, vt seruorum emptitiorum. Vide Iuniũ Adag. 36. Cent. 8. Hæc gens adeo pestilens fuit, vt solo habitu perimeret. Dydymg.

m Nomine τοῦ ἵππου deceptum Plinium fuisse arbitror. Significat enim ea vox & equum animal, &

mal, & ingenitum oculi vitium, quo instabilis & tremulus assiduo motu concutitur. Philarchus nictationem perpetuam intellexit, quam Plinius equi effigiem interpretatur.

n Strabo lib.5. non Apollini, sed hæc sacra fieri solita tradit.

o Nearcus apud Strabonem lib.15. quadringentorum, Aristobulus quinquaginta.

p Megasthenes apud Strabonem quasdam stantes esse vlnarum 30. refert, quasdam humi prostratas, 50. diametro cubitorum trium & interdum sex.

q Fabulosos esse, ac rationem, cur ita credulum sit, vide apud Rhodig. cap.12. lib.4.

r In vasto Oceano repertos Satyros ab Euphemo Care in insulis, quas Satyridas vocant, Pausanias narrat lib. 1. ruffos, caudis non minoribus quàm equorum, salacissimos, vt qui mulierem expositam & anteriore Venere & posteriore vexarint petulantissimè.

s Eadé fere de Arimaspis supra recitata sunt ex Strabone, nisi quod iis pectus hispidum esse ait, non corpus, & aures caninas, non dentes, médose forte.

t Sic Struthocephalos Themistius dixit in paraphrasi Physicorum, quibus amplius caput non est quàm passeri. Quidam non à passere, Struthopodas dicunt, sed à Struthio camelo.

v Strabo Amyctyras vocat, omniáq; & cruda comesse, parum viuere, ante senectutem mori, superius labrum eminentius habere tradit.

x Lege hac de re Strabonem lib.15. ex Onesicriti sententia. Rhodiginus hunc locum cap.21. lib.24. ex Platone interpretatur. Dicit autem in calidis regionibus ac odoriferis homines plerumque esse gracili corpore, tenui cibo ac pene nullo ex odoribus ali, & ipsam naturam loci herbarum & frugum succos redigere in odores, & humanorum corporum humores in spiritus resoluere. Quum igitur vterque (odor videlicet, ac spiritus) sit vapor quidam, & simile simili nutriatur, nimirum & spiritus qui spiritum ducit homo, plurimùm odoribus accipit alimentum. Qui scripsit Homeri vitam, narrat malorum odore prorogatam ei aliquandiu vitam. Olympiodorus ex Aristotele historiam citat cuiusdam, qui aëre tantùm ac sole nutriretur.

y Alij sunt Pentaspithami Megastheni apud Strabonem, lib.12. vbi hæc omnia narrantur.

z Id est 29. pollices, nimirum pedes duos ac quinque pollices: vide quæ de hac re notata sunt in cap.14. lib.35.

aa Seribus tam longam vitam esse Strabo auctor est lib.5.

bb Hos Fanesios vocauit supra lib.4. ca.13. ἐνωτοκοίτους Strabo vocat, auribus ad talos vsque demissis indormiétes, adeo robustos vt arcus neruum frangant, & arbores euellant. Adnotatum loco citato Panótios ab Isidoro vocari.

De prodigiosis partubus. CAP. III.

TErgeminos nasci certũ est, [a] Horatiorum Curiatiorúmq; exéplo:[1] [b] suprà inter ostéta[2] ducitur, prẹterquã in Ægypto, vbi fœtifer potu[3] Nilus. Annis[4] proximis, supremis Diui Augusti, Fausta quædam è plebe, Ostiæ duos mares, totidem fœminas enixa, famem, quæ consecuta est, portendit haud dubiè. Reperitur & in Peloponenso[5] [c] quinos quater enixa, maiorémque partem ex omni eius vixisse partu. Et in Ægypto septenos vno vtero simul gigni, autor est Trogus. Gignuntur & vtriusque sexus, quos Hermaphroditos vocamus, olim [d] Androgynos vocatos, & in prodigiis habitos, nunc verò in deliciis. Pompeius Magnus in ornamentis theatri mirabiles fama po-

1 super. Ch. 2 adducitur. Vet. dicitur. Chiff. 3 Nilus amnis. Proximè suprà. Chiff. 4 proximè. M. Vet. 5 binos. M. & Chiff.

suit effigies, ob id diligentius magnorum artificum ingeniis elaboratas: inter quas legitur [6] Eutyche, à xx. liberis rogo illata[7] Trallibus, enixa xxx. partus. Alcippe elephantum,[8] quanquam id inter ostenta est. Namque & serpentem peperit inter initia Marsici belli[9] ancilla. [10] Multiformes pluribs modis inter monstra partus eduntur. Claudius Cæsar scribit, [e] Hippocentaurum in Thessalia natum eodem die interiisse. Et nos principatu eius allatum illi ex Ægypto in melle vidimus. Est inter exempla, in vterum protinus reuersus infans Sagunti, quo anno ab Annibale deleta est.

6 Euthycis. Chiff. 7 Taxylis. CH. Tralleis. M. 8 quod & inter. M. 9 Achille. M. 10 Et multis. Chiff.

ANNOTATIONES.

a Liuius lib.1. Decad.1.

b Numerum tergeminorum.

c Strabo lib.15. quatergeminos. Idem ex Aristotele tradit, quãdam peperisse septem geminos. Albertus prodidit, mulierem in Germania conformatis iam in vtero 22. infantium corpusculis abortum fecisse: aliamque eiecisse in peluim Embryonum auricularis digiti magnitudine CL. corpuscula: aliam lxx. Neque enim, quod de Margareta Hollandię Comite ferũt, affirmare libet, quæ vno partu 360. filios peperisse viuos ann. Dom. 1314. traditur.

d Vocant & διφυεῖς; & ἀνδροθήλυκας & ἀρσενοθήλυκας. In maribus id fit tribus modis, cùm in perineo, siue interfœmineo muliebre pudendum exiguum videtur: cùm itidem in scroto, sed nullo excrementi profluuio: cum ibidem; exeunte lotio. In fœminis vnico, cùm penis supra genitalis fastigium, in clitorio & ima pube prominet. Addunt quidam in maribus, cũ supra colis radicem muliebris natura extat: in fœminis, cum penis ad inguina vel in perineo profertur. Rhodig. cap.10.15. & 12.19. Androgynos vocauit & Pollux concubinos.

e Vide cap.24. lib.22. Centauros, Scyllas & id genus monstra gigni fierique non posse, multis versibus ostendit Lucretius lib. 4. An existere possint, vide Magium cap.20.1.

De mutatione sexus, & geminis partubus. CAP. IIII.

EX fœminis [a] mutari in mares, non est fabulosum. Inuenimus in Annalibus,[1] P. Licinio Crasso, C. Cassio Longino coss. Cassini puerum factum ex virgine sub parentibus, iussuque Aruspicum deportatum in insulam desertam. Licinius Mutianus prodidit, visum à se Argis[2] Arescontem, cui nomen Arescusæ fuisset, nupsisse etiam, mox barbam & virilitatem prouenisse, vxorémque duxisse. Eiusdem sortis & Smyrnæ puerum à se visum. Ipse in Africa vidi mutatum in marem nuptiarum die, L.[3] Cossicium ciuem[4] Tisdritanum. Editis geminis [b] raram esse, aut puerperæ, aut puerperio, præterquàm alteri, vitam. Si verò vtriusque sexus editi sint gemini, rariorem vtrique salutẽ.[5] [c] Fœminas gigni celeriùs quàm mares,[6] sicut mares celerius senescere. Sæpius in vtero moueri mares, & in dextera ferè geri parte, in læua fœminas, constat.

1 C. Chiff. 2 Aristontem. M. Vet. & Ch. 3 Constitiũ. Chiff 4 Tisdritanum: viuebatque cũ proderem hæc. Editis &c. Vet. Long. 5 Vide Adnotat. 6 sicuti. Ch.

ANNOTATIONES.

a Pontano Caietana muliercula piscatoris per annos 14. vxor repente vir facta est. Idem contigit Æmiliæ coniugi Antonij Spensæ, ciuis Ebulani anno 12. postquã nupserat. Sexu mutato ea duxit vxorem, & liberos sustulit. Idẽ & alteri mulierculæ accidit cùm iã semel peperisset. Tẽporibus Ferdinãdi primi Neapolitano-

rum regis Carlotta & Francisca filiæ Ludouici Quarna Sarernitani, annos xv. natæ, sexum mutarunt.

b Ex Aristotel. lib. 4. de Gener. animal. cap. 6.

c Tol. Fœminas gigni nasci celerius. Ex quibus duobus verbis (gigni nasci) Pintianus acute verbum iuuenescere componit, quod ex aduerso respondeat sequenti (senescere) idque de sententia Aristot. cap. 4. 7. hist. Quidam tamé vt diximus, quod & ab aliis adnotatum, legere malunt, Gignere: vt sit sensus, Fœminas sobolis procreationi celerius maturas fieri quã mares.

De homine generando, & pariendi tempore per illustria exempla à mensibus septem, ad vndecim.

CAP. V.

CÆteris animantibus statum, & pariendi, & [1] partus gerendi tempus est: homo toto anno, & incerto gignitur spatio. [b] Alius septimo mense, alius [c] octauo, & vsque [2] ad initia decimi vndecimíque. Ante septimum mensem haud vnquam vitalis est. Septimo non nisi pridie posteróve pleniluníj die, aut interlunio concepti nascuntur. [3] Translatitiũ in Ægypto est & octauo gigni. Iam quidem & in Italia tales partus esse [4] vitales, contra priscorum opiniones. Variant hæc pluribus modis. Vestilia [5] C. Herditij, ac posteà Pomponij atque Orfiti clarissimorum ciuium coniunx, ex his quatuor partus [6] enixa, Sempronium septimo mense genuit, Suilium Rufum vndecimo, [7] Corbulonem septimo, vtrunque Consulem: posteà Cæsoniam Caij principis coniugem, octauo. In quo mensium numero genitis, intra quadragesimum diem maximus [8] labor. Grauidis autem quarto & octauo mense, letaléſque in iis abortus. Massurius autor est, L. Papyrium Prætorem, secundo [9] hærede [d] lege agente, bonorum possessionem contra eum dedisse, cùm mater partum se [10] XIII. mensibus diceret tulisse, [e] quoniam nullum certum tempus pariendi statutum videretur.

1 egerendi. M. Vet.
2 ad initia vndecimi. Chiff.
3 Tralatitium. Chiff.
4 vitales. Contra & c. variant. M. Vet.
5 C. Lili.
6 Enixa septimo semper mense. CH. Enixa semper septimo mẽse genuit: Suillium verò Rufũ, &c. octauo, iniquo mensiũ numero, Genitis infrà Pint. ex M & Ant. ca. 37. hist.
7 à Corbulone CH.
8 labor grauidis. Quarto autem & oct. mẽse lætales in iis. Vet.
9 cohærede, Salm.
10 sedecim. M.

ANNOTATIONES.

a Mirum Plinium partum τὸν τόκον, pro fœtu, aut cõceptu ἀντὶ τῆς συλλήψεως, ἢ τοῦ κυήματος vsurpasse καταχρηστικῶς.

b Quinto mense vitales in Hispania editos fuisse scribit Ferdinandus Mena suis commentariis in lib. Hippocr. De septimestri fœtu. Vide Arist. lib. 7. cap. 4. de nat. animal.

c Cur vitalis partus non sit octauo mense vide Rhodig. cap. 22. 19. & 1. 20. 13. 22. Octauo quidem mense in Ægypto fere nasci, vt nono apud nos fabulosum putant, verùm qui octauo gignuntur raro mori. Asclepiades Naxias mulieres ædere ὀκτάμηνα prodit, siue Iunone Lucina id gratificante ob Dionysij beneuolentiam, siue quia Bacchus eo mense in lucẽ prodiisset, cuius nomine Dionysiam Naxom appellárunt: tametsi quidam à vitium fœcũditate, quod autor scribit cap. 12. 4. ita dictã interpretantur, & quod fons vini sapore in ea fluat.

d Brisson. cap. 20. 4.

e Gellius: *Decemuiri partum legitimum esse mense decimo voluerunt.* lib. 3. cap. 16. Victorius cap. 18. 5. lege Nonium in vocabulo Spissum, Tertullian. lib. de Anima, Legitima natiuitas decimi mensis fermè ingressus est. Renard. cap. 28. in leg. 12. tabul. Apud Hom. Neptunus sic nympham alloquitur, χαῖρε γυνὴ φιλότητι, ἀειπλομένου δ' ἐνιαυτοῦ, τέξεις ἀγλαὰ τέκνα. (x. anno circumacto speciosum partum edes) nimirũ 10. mense. Tot. n. mensibus apud Aeolas, vt & apud priscos Romanos constabat annus: & Homerum Aeolem fuisse indubitatum.

De conceptibus, & signa sexus in grauidis præuenientia partum.

CAP. VI.

A Conceptu decimo die dolores capitis, oculorum [a] vertigines, [b] tenebræque, [1] [c] fastidium in cibis, [d] redundatio stomachi, indices sunt hominis inchoati. Melior color marem ferenti, & facilior partus: motus in vtero [e] quadragesimo die. Contraria omnia in altero sexu: [f] ingestabile onus, crurum & [2] inguinum leuis tumor. [g] Primus autem nonagesimo die [h] motus. Sed plurimum languoris in vtroque sexu, [3] capillum germinante partu, & in plenilunio: quod tempus editos quoque infantes præcipuè infestat. Adeóque incessus, atque omne, quicquid dici potest, in grauida refert, vt salsioribus cibis vsæ, [5] carentem vnguiculis partum edant: & si [7] respirauere, difficilius enitantur. Oscitatio quidem in enixu letalis est: sicut sternuisse à coitu abortiuum.

1 redundãtia. Vet. & Tol.
2 inguinis laeui. Tol. inguinis leuis CH.
3 laboris. M.
4 capillo germinantè partus.
5 carentes vnguiis partus M.
6 suspirauere. Vet. Sabellicus.
7 sternutasse. M.

ANNOTATIONES.

a δῖνος.

b σκοτώματα.

c Græci μαλακίαν & κίτταν eam ægritudinem vocant. Moschopulus quoniam hedera (κιττὸς) συμπλέκεται ἀεὶ τοῖς παρατιθεμένοις: in mulieribus τὸ κιττᾶν esse putauit incõsiderate τὸ μεθ' ἡδονῆς συλλαμβάνειν. Brod. cap. 30. 5. conceptus signa vide apud Arist. cap. 3. lib. 7. de Histor. Animal.

d Nausea.

e Hoc incertum: qui fœtus siue mares, siue fæminæ, absoluuntur 35. die, autore Hippocrate, mouentur 70. nascuntur triplo, hoc est, 210. die, & 7. mense: qui verò formantur 40. mouentur 80. & eduntur 240. id est, octauo mense: sic qui perficiuntur die 45. mouentur 90. prodeunt 270. id est, nono mense: qui 50. die delineantur, mouentur 100. exeunt 300. id est, decimo mense.

f Obserua ἀφόρητον.

g Si partus futurus est nono mense.

h Si fœtus fœmina est.

De conceptu hominum & generatione.

CAP. VII.

MIseret atque etiam pudet æstimantẽ, quã sit friuola animalium superbissimi origo, cùm [1] plerunque abortus causa fiat odor à lucernarum extinctu. [2] His principiis nascuntur tyranni, his carnifex animus. Tu qui corporis viribus fidis, tu qui fortunæ munera amplexaris, & te ne alumnum quidem eius existimas, sed partum: tu cuius semper in victoria est mens, tu qui te Deum credis, aliquo successu tumens, [3] tanti perire potuisti: [4] atque etiam hodie minoris potes, quantulo serpentis ictus dente: aut etiam, vt Anacreon poëta, acino vuę passę: vt Fabius Senator [5] Prætor, in lactis haustu vno pilo [6] strangulatus. Is demum profectò vitam æqua lance pensitabit, qui semper fragilitatis humanæ memor fuerit.

1 Prisique abortus causa odore lucernarũ fiat extinctu. Tol.
2 tinctoria. Chif. & Turn. cap. 42. lib. 24. id est crudelis & cruenta.
3 tantitum perire, M. tanti tamẽ perire. Vet.
4 Atqui. M.
5 poto in lactis haustu vno pilo. Tol.
6 strangilatus. CH.

De

De Agrippis. CAP. VIII.

IN[a] pedes[1] procedere nascentem, contra naturam est:[2] quo argumento eos appellauere Agrippas,[3] vt ægrè partos: qualiter M. Agrippam feruntur genitum, vnico propè felicitatis exemplo in omnibus ad hūc modum genitis. Quanquam is quoque aduersa pedum valetudine, misera iuuenta, exercito æuo[4] inter arma mortésque, ad noxia successu, infelici terris stirpe omni, sed per vtrasque Agrippinas maximè, quæ Caium[5] & Domitium Neronem principes genuêre, totidem faces generis humani: prætereà breuitate æui quinquagesimo vno raptus anno, in tormentis adulteriorum[b] coniugis,[c] socerique prægraui seruitio, luisse[6] augurium præposteri natalis existimatur. Neronem quoque paulò antè principem, & toto principatu suo hostem generis humani, pedibus genitum[d] parens eius scribit Agrippina. Ritu naturæ capite hominem gigni mos est,[7] pedibus efferri.

1 procidere. Tol. & Chiff. 2 ex quo. M. Vet. 3 vt ægri partus qualiter & Chiff. 4 inter arma hostésque & ad mortem obnoxio secessu. Vet. obnoxio accessu. M. leg. inter arma hostésque obnoxio abscessu, nempe discessu Agrippæ ex vrbe in Lesbum. de quo Suet. in Aug. 5 quaque. 6 præposteri ortus augurium. M. 7 pedibus efferri auspicatius. Enecta parente, &c. Chiff.

ANNOTATIONES.

a Hoc nimirum est quod inquit Varro, pueros in lucem prodeuntes in vtero confixos esse, capite infima obtinente, pedibus in superna porrectis arborum modo, non hominis, eósque nonnunquam præter rationem conuersos, diductis paßísque brachiis, in pedes exire magno periculo malóque parentis, cuius deprecandi caussa Carmentibus Postuersæ ac Prosæ erectæ statuæ sunt. De peruersi rectique partus nomine Rhodig. cap. 15. Vide Suetonium in Augusto.

b Iuliæ.

c Augusti.

d Neronis mater, quæ, vt ait Tacitus Annal. lib. 4. Commentariis vitam suam casúsque suorum posteris memorauit.

Monstruosi partus excisi vtero. CAP. IX.

AVspicatius[1] enectâ parente gignuntur: sicut[a] Scipio Africanus prior natus, primúsque Cæsarum à cæso matris vtero dictus: qua de causa &[b] Cæsones appellati. Simili modo natus & Manlius, qui Carthaginem cum exercitu intrauit.

1 enecata. M. execta. Pint.

ANNOTATIONES.

a Tertul. lib. de Anima: Possumus illos quoque recogitare, qui execto matris vtero viui aërem hauserunt, Liberi aliqui, & Scipiones. Fortaßis, Laberij.

b Cæsones Probo dicuntur, qui necatis matribus nati sunt.

Qui sint Vopisci. CAP. X.

VOpiscos[1] [a]appellabant è geminis, qui[2] retenti vtero nascerentur, altero interempto abortu. Nanque maxima,[3] & rara, circa hoc miracula existunt.

1 Vopiscū appellabāt vnum è. M. Vet. 2 recenti vtero nascerentur, Vet. lego, qui retentus nasceretur. 3 Etsi rara.

ANNOTATIO.

a Probo, Opiscus qui in vtero matris geminus conceptus, altero abortu eiecto editus est. Opiscum dictum puto, quasi ὀπίσω, quod alterum pone sequatur.

Exempla numerosæ sobolis. CAP. XI.

PRæter mulierem, pauca animalia coitum nouere grauida. Vnum quidem omnino, aut alterum, superfœtat. Extat in monumentis etiam medicorum, & quibus talia consectari curæ fuit, vno abortu XII. puerperia egestâ. Sed vbi paululum temporis inter[1] duos conceptus intercessit,[2] vterque[3] perfertur: vt in Hercule & Iphiclo fratre eius apparuit, & in ea, quę gemino partu, alterum marito similem,[4] alterum adultero genuit: Item in Proconnesia ancilla, quæ eiusdem diei coitu, alterum domino similem, alterum procuratori eius:[5] & in alia, quæ[6] vnum iusto partu, quinque mensium alterum edidit. Rursus in alia, quæ septem mensium edito puerperio, insecutis mensibus geminos enixa est. Iam illa[7] vulgata, variè ex integris truncos gigni, ex truncis integros, eádémque parte truncos: signa quædam, næuósque, & cicatrices etiam[8] regenerari. Quarto partu[9] Dacorum originis nota[a] in brachio redditur.

1 duo. M. 2 vtrumque. Tol. & CH subaudi, puerperium. 3 est perfectus. M. Vet. 4 alterumque. Chiff. 5 in aliaque quæ iusto partu Chif. 6 geminos (reponit Pint. ex Arist. cap. 4. 7. hist. vt legamus) Est & alia, quæ geminos iusto &c. Rursus alia. 7 vulgata varia. CH. 8 regenerari quarto partu. Dacorum &c. CH. regenerari. Tertio partu annorū originis nota &c. Pintianus ex Aristot. cap. 6. lib. 7. hist. 9 aliquorū. Vet.

ANNOTATIO.

a Nam Daci & Sarmatæ corpora sua inscribunt. Vide infrà cap. 1. lib. 22.

Exempla[a] similitudinum. CAP. XII.

IN Lepidorum gente tres, intermisso ordine, obducto[b] membranâ oculo, genitos accepimus. Similes quidem alios auo: & ex geminis quoque alterum patri, alterum matri:[1] annóque pòst genitum, maiori similem fuisse vt geminum. Quasdam sibi similes semper parere, quasdam viro, quasdam nulli, quasdam fœminam patri, marem sibi. Indubitatum exemplum est Nicæi nobilis[2] pictæ Byzantij geniti, qui adulterio Æthiopis nata matre,[3] nil à cæteris colore differente,[4] ipse[c] auum regenerauit Æthiopem.[d] Similitudinum quidem in mente reputatio est, & in qua[5] credantur multa fortuita pollere, visus, auditus, memoria, haustæque imagines sub ipso conceptu. Cogitatio etiam vtriuslibet[6] animū subitò trāsuolans, effingere similitudinem aut miscere existimatur. Ideóque plures in homine, quàm in cæteris omnibus animalibus differentiæ, quoniam velocitas cogitationum, animíque celeritas, & ingenij varietas multiformes notas[8] imprimit: cùm cæteris animantibus immobiles sint animi,[9] &[e] similes omnibus, singulísque in suo cuique genere.[f] Antiocho regi Syriæ, è plebe in tantum nomine[10] Artemon similis fuit, vt Laodice coniunx regia, necato iā Antiocho,[11] mimū per eum commendationis, regníque successionis peregerit. Magno Pompeio Vibius quidam è plebe, & Publicius etiam seruitute liberatus, indiscretâ propè specie fuere similes, illud os probum reddentes, ipsúmque honorem eximiæ frontis. Qualis causa patri quoque eius, Menogenis coci sui cognomen imposuit,[12] iam Strabonis à specie[13] oculorum habenti, vitium imitata & in seruo Scipioni[g] Serapionis: is erat

1 paulóque post (Ex Arist. loco proximè citato. 2 pictoris. M poetæ, Vet. 3 nihil. Chi 4 ipse in auum degenerauit. M. Vet. 5 credūtur. 6 animo. Vet. & Rhodiginus. 7 sitoi. Chiff. 8 imprimat. Chiff. 9 & similis omnibus singulisque in suo genere. M. 10 Artemus M. Arreon. Vet. 11 munus. Vet. 12 iam. in M. d. 13 oculorum nomen habenti. M. vitium imitatus & serui Serapionis Scipio. Is erat &c. (Vide huius operis lib. 21. cap. 3.) vitium imitata & Scipioni in seruo Serapione victimarij negotiatorio vili mancipio. Vet.

suarij negotiatoris vile mancipium. Eiusdem familiæ Scipioni post [14] eum cognomen [h] Salutio Mimus dedit: sicut Spinter [15] secundarum, tertiarúmque Pamphilus, collegio Lentuli Metelli COSS. In quo perquàm [16] importunè fortuitum hoc quoque fuit, duorum simul consulum in scena imagines cerni. E diuerso L. Plancus, orator, histrioni Rubrio cognomen imposuit. Rursus Curioni patri Burbuleius, itémque Messalæ Consorio Menogenes, perinde histriones. Suræ quidem proconsulis etiam [17] rictum in loquendo contractionémque linguæ, & sermonis tumultum, non imaginem modò, piscator quidã in Sicilia reddidit. Cassio Seuero celebri oratori, [18] *armentarij Mirmillonis obiecta similitudo est. [19] Toranius M. Antonio iam Triũuiro, eximios formâ pueros alterum in Asia genitum, alterum trans Alpes, vt geminos vẽdidit: [i] tanta vnitas erat. Postquam deinde sermone puerorum detecta fraude à [20] furente increpitus Antonio est, inter alia magnitudinem pretij [21] conquerente: (nam ducentis mercatus erat sestertiis) respõdit versutus ingenij mango, ob id ipsum se tanti vendidisse, quoniam non esset mira similitudo in vllis eodem vtero editis: diuersarum quidem gentium natales tam concordi figura reperiri, super omnem esse taxationem. Adeóque tẽpestiuam admirationem intulit, vt ille proscriptor animus, [22] modò & contumelia furens, non aliud in censu magis [23] ex fortuna sua duceret.

14 Cneum. Vet.
15 secundarius, tertiariúsque. Vet.
16 infortune. Vet. Rom. in quo præterquã
17 rictus. Chif. rictũ in loquendo contractionẽ linguæq. & sermonis. Vet. cũ ctationem. Pin. ex Solino.
18 amentarij. Vet.
* modo in ea domo Gallionem castellano liberto non discernebat, ne à Sanio mimo Paride cognominato, Agrinã Senatorem. Chiff. hæc παζεμβεβλημένα τῷ oratori & armentarij, extra ordinem leguntur, vt eãdem manum quod in his sectari solet, ex interuallo tamen hæc illis coactè. nec æquo spatio interserentis, agnoscat. B.
19 Vetust. cod. Toranius mango Antonio iam Triũuiro, &c. sic & Ch.
20 fruente. Chif.
21 requirẽte Vet. conquerente. Chiff.
22 mero. Vet. proscr. animus modò & cont. Chiff.
23 & in M. & Vet. Rom.

ANNOTATIONES.

a Vide & consule Aristotelem cap. 6. lib. 17. Histor. animal. ex quo autor totum hoc caput mutuatus est.

b Fuerunt & in quibusdam stirpibus gentilia quædam signa, vt Spartis, Thebanis lancea, quibusdam stellæ, Thyesti cancer, innata & insita statim ab ortu: quæ interdum extincta ac tecta in filiis proximísque nepotibus, longo post tempore in remotis posteris veluti reuiuiscerent. Victorius cap. 16. 8. vide notata lib. 44. cap. 9. Seleuco eiúsque posteritati anchoræ imago in femore visebatur. Alex. ab Alex. cap. 19. 2.

c Aristoteles loco proximè citato, in Sicilia tradit id accidisse: & lib. 1. de Gener. anim. in Elide, tanquam parum sui memor.

d Vide Rhodig. cap. 15. lib. 20.

e Cicero Tuscul. 1. Similitudo, inquit, magis apparet in bestiis, quorum animi sunt rationi expertes.

f Valer. Max. cap. 12. lib. 9.

g Quamuis Constantinus hunc locum sic emendauerit, tamen rursus Plinius cap. 3. lib. 21. Serapionem vocatum eum fuisse tradit ob similitudinem suarij negotiatoris.

h Quendam ex Scipionibus adoptione testamentaria Salutionem cognominatum fuisse autor scribit cap. 2. lib. 35. non ob similitudinem cum Salutione Mimo.

i Eam oris & faciei similitudinem venustè Plautus in Menæch. expressit his verbis:

Ei sunt nati filij duo gemini:
Ita forma simili pueri, vti mater sua
Non internosse posset, quæ mammam dabat:
Neque adeò mater ipsa, quæ eos pepererat.

Vbi matrem, eam, & quæ parit, & quæ nutrit, dici obseruandum.

Quæ sit generandi ratio. CAP. XIII.

EST quædam priuatim dissociatio corporum, & inter se [1] steriles, vbi cum aliis iunxere, gignunt: sicut Augustus & Liuia. Itém [2] alij aliæque fœminas tantùm generant, aut mares: plerunque & alternant: sicut Gracchorum mater duodecies, & Agrippina Germanici nouies. Aliis sterilis est iuuenta: aliis semel in vita datur gignere. Quædam non perferunt partus: quales, si quando medicina & cura vicere; fœminam ferè gignunt. Diuus Augustus in reliqua exemplorum raritate, neptis suæ nepotem vidit, genitum quo excessit anno, [3] M. Syllanum: qui cùm Asiam obtineret post Consulatum, [a] Neronis principis successione, veneno eius interemptus est. Q. Metellus Macedonicus, cùm [4] sex liberos relinqueret, vndecim nepotes reliquit, nurus verò generósque omnes, [b] qui se patris appellatione salutarent, viginti septem. In actis [5] temporum Diui Augusti inuenitur, XII. Consulatu eius, [6] L. que Sylla collega, ad III. Idus Aprilis, C. Crispinum Hilarum ex ingenua plebe Fesulana, cum liberis [7] nouem (in quo numero filiæ duæ [8] fuerunt) nepotibus XXVII. pronepotibus XXIX. neptibus [9] IX. [10] prælata pompa, cum omnibus his in Capitolio immolasse.

1 Steriles. At vbi. Vet.
2 aliæ, aliique. Chiff.
(3 Aliàs sic: Iunium Syllanum, qui cum Asiæ obtineret Procõsulatum. &c. (Cui lectioni adstipulatur & Tacitus lib. 13.
4 quatuor cap. 44. posthæc.
5 temporibus. M.
6 quê Sylla &c. Aprilis gessit, Crispinum. M. Hilarium. Vet.
7 octo. M. & Chif.
8 fuêre. Ch.
9 octo. M. & Chiff.
10 præcara prælata. Vet. præcata Chiff.

ANNOTATIONES.

a Agrippinæ dolo, ignaro Nerone. Tacitus.

b Socer. n. vitricus, nouerca parentum loco sunt: nurus autem, generi, & priuigni filiorum. Hom. Illiad. vltimo ἑκυρὸς δὲ πατὴρ ὣς ἤπιος αἰεί. Cuiacius lib. 18. ca. 9. Obser.

De eodem multiplicius.
CAP. XIV.

MVlier post quinquagesimum annum non gignit, maiórque pars quadragesimo [a] profluuium genitale sistit. Nam [1] in viris Masinissam regem, post LXXXVI. [2] annum generasse filium, quem [3] Methymathnum appellauerit, clarum est: Catonem Censorium octogesimo exacto, è filia [4] [b] Salonij clientis sui. Qua de causa, aliorum eius [5] liberorum propago, Liciniani sunt cognominati, hi Saloniani, ex [6] quibus Vticensis fuit. Nuper etiam L. Volusio Saturnino in vrbis præfectura extincto, notum [7] est Cornelia Scipionum [8] gentis Volusium Saturninum, qui fuit Cõsul, genitũ post LXII. annum. Et vsque ad [9] LXXXV. apud ignobiles vulgaris reperitur generatio.

1 è viris M. Nam viris. Chif.
2 annos Chiff.
3 Methymnum. Vet. Methymãnum. Chiff.
4 Salonis. Chiff.
5 Liberûm. Chif.
6 queis. Ch.
7 e M.
8 gente. M.
9 lxxv Ch. & Ma.

ANNOTATIONES.

a Ineptè Plinius menstruam fœminarum purgationem τὰ καταμήνια, profluuium genitale τὴν ῥόον γονῆς, hic vocat.

b E filia coloni sui, Seneca controuers. 6. lib. 7. E filia scribæ sui Salonij, Plutarchus in eius vita.

De menstruis mulierum.
CAP. XV.

SOlum autem animal mẽstruale [a] mulier est: inde vnius vtero, quas appellarunt [1] [b] molas. Ea est caro informis, inanima, ferri ictum & aciem respuens. Mouetur, sistitque menses: &

1 mola. Vet.

ſes:& vt partus, aliàs letalis, aliàs vnà ſeneſcens, aliquando aluo [2] citatiore excidens. Simile quiddam & viris in vẽtre gignitur, quod vocant ſcirron: ſic Oppio Capitoni prætorio viro. Sed nihil facilè [3] reperiatur mulierũ profluuio magis monſtrificum. Aceſcunt ſuperuentu muſta, [4] ſterileſcunt tactæ fruges, moriuntur inſita, exuruntur hortorum germina, & fructus arborum, quibus [5] inſedêre, decidunt: [c] ſpeculorum fulgor aſpectu ipſo hebetatur, acies ferri præſtringitur, eboríſque nitor: alueí apum emoriuntur: æs etiam ac ferrum rubigo protinus [6] corripit, odórque dirus [7] aëra: & in rabiem aguntur guſtato eo canes, atque inſanabili veneno morſus [8] inficitur. Quin & [9] bituminum ſequax alioquin ac lenta natura, in lacu Iudææ (qui vocatur Aſphaltites) certo tempore anni ſupernatans, [10] nequit ſibi auelli, ad omnem contactum adhærens, præterquàm [d] filo, quod tale virus infecerit. Etiam formicis, [11] animali minimo, [12] ineſſe ſenſum eius ferunt: abiicíque [13] guſtatas fruges, nec poſteà repeti. Et hoc tale tantúmque omnibus tricenis diebus malum in muliere exiſtit, & trimeſtri [e] ſpatio largius. Quibuſdam verò ſæpius menſe: ſicut aliquibus nunquam: ſed tales non gignunt, quando hæc eſt generando homini materia [14] ſemine è maribus coaguli modo [15] hoc in ſeſe glomerante, quod deinde tempore ipſo animatur, corporatúrque. Ergo cùm grauidis fluxit, inualidi aut non vitales partus eduntur, aut ſanioſi, autor eſt Nigidius.

2 citatior. Chiff.
3 reperietur. M. reperiatur. Vet.
4 orta ſterileſcunt, fruges moriũtur. M.
5 inſidere. Chiff. fortè incubêre. B.
6 corrũpit. M.
7 Aera (redundat nec legitur in vetuſt. codic. vel certè ſcribendũ) ara (duabus ſyllabis, Ex ipſo Plin. lib. 28. cap. 7. Pintianus legi poſſe arbitratur) odórq dirus viri. (ſic infrà lib. 9. c. 30.) odore viri: (& Lucr.) tetri primordia viri, (idémque) perdere viro.
8 infigitur. Vet. & Ch. lego, infligitur.
9 bituminis.
10 nõ quit. Chiff.
11 animalium. Chiff.
12 (Eſſe. Chif.
13 (geſtatas.) M. vaſtatas. Ch. (cui librarius ſupernè.) vel geſtatas, (Eadem manus.)
14 germine è matricibus. M. germine maribus. Ch.
15 hinc in ſeſe glomerat. Chif.

ANNOTATIONES.

a Mulieres quibus mẽſes fluunt, veteres Ancunulentas dixerunt, quaſi inquinatas. Feſtus. Vide Ariſtot. lib. 4. de Gener. anim. cap. 7.

b Molucrum vocauit Afranius. *Fermè virgini, tanquam grauidæ mulieri, creſcit vterus: molucrum vocant. tranſit ſine doloribus.* Apud Feſtum.

c Inde priſcis Bubinari menſtruo ſanguine inquinari, vt bulbitari puerili ſtercore, quod Græci βόλβιτον appellant: Lucilius.

Hæc te imbubinat, & contra te imbulbitat.

Feſtus in explicanda cauſſa, multa philoſophatur. Rhodig. cap. 28. 3.

d Filo. Vel aſperſum lotio necari ſolet. Ioſeph. 4. de captiuita. Strab. 15. ex Poſſidonio refert lacus accolas incantatores carmina quædam recitare, deinde vrinam & alios fœtidos ſuccos affundere. Brod. cap. 21. 4.

e Ariſtoteles cap. 1. 7. hiſtoriæ, paucis fœminis purgationem eam ſingulis menſibus συνεχῶς, id eſt continuata vacuatione, nec intermiſſa, fieri tradit: quod Plinius largius hoc loco interpretari videtur, plurimis autem tertio quoque menſe, quoniam humor copioſior, & ad motum imparis numeri poteſtate concitatior, naturam, veluti reſumptis viribus alacriorem vehementius irritat.

Idem de ratione partuum.

CAP. XVI.

IDem, lac fœminæ non corrumpi alenti partum, ſi ex eodem viro rurſus conceperit, arbitratur. Incipiente autẽ hoc [a] ſtatu, aut deſinente, conceptus facillimi traduntur. Fœcunditatis in fœminis [b] prærogatiuam [1] accepimus, inunctis medicamine oculis, ſaliuam [c] infici. Cæterùm editis primores ſeptimo menſe gigni dentes, priúſque in ſupera ferè parte, haud dubium eſt. Septimo eoſdẽ decidere anno, alióſque ſuffici. Quoſdam & cũ dentibus naſci, ſicut [d] M. Curium, qui ob id Dentatus cognominatus eſt: & Cn. Papyrium Carbonẽ, præclaros viros. In fœminis ea res inauſpicati fuit exempli regum temporibus. Cùm ita nata eſſet Valeria, exitio ciuitati, in quam delata eſſet, [2] futurum, reſponſo aruſpicum vaticinante, [3] Sueſſam Pometiam illa tempeſtate florentiſſimam deportata eſt, veridico [4] exitu conſecuto. Quaſdam [e] concreto genitali gigni, infauſto omine, Cornelia [f] Gracchorũ mater iudicio eſt. Aliqui vice dentium continuo oſſe gignuntur: ſicut [g] Pruſiæ regis Bithyniorum filius, ſuperna parte oris. Dentes autem tantum inuicti ſunt ignibus, nec cremantur cum reliquo corpore. Iidem flammis indomiti, [5] cauantur tabe pituitæ. Candorem trahunt quodam medicamine. Vſu atteruntur, multóque [6] primùm in aliquibus deficiunt. Nec cibo tantùm & alimentis neceſſarij: quippe vocis ſermoníſque regimen primores tenent, [7] concentu quodam excipientes ictum linguæ, ſeriémque ſtructuræ, [8] atque magnitudine mutilãtes [9] molientéſve aut hebetantes verba: & cum [10] defluxere, explanationem omnem [11] adimentes. Quin & augurium in hac eſſe creditur parte. Triceni bini viris attribuuntur, excepta [i] Turdulorum gente: quibus [k] plures fuere, longiora promitti vitæ putant ſpatia. Fœminis minor numerus: quibus in dextera parte gemini [12] supernè à [l] canibus cognominati, fortunæ blandimẽta pollicentur, ſicuti in Agrippina Domitij Neronis matre: contrà in læua. Hominem priuſquàm genito dẽte cremari, mos gentiũ non eſt. Sed mox plura de hoc, cùm [13] membratim hiſtoria decurret. Riſiſſe eodẽ die, quo genitus eſſet, vnum hominem accepimus Zoroaſtrem. Eidem cerebrum ita palpitaſſe, vt impoſitam repelleret manum, futuræ præſagio ſcientiæ. In [14] trimatu ſuo cuique dimidiam eſſe menſuram [15] ſtatuere certum eſt. In plenum autem cuncto mortalium generi minorẽ indies fieri, propemodum obſeruatur: raróſque patribus proceriores, conſumente [16] vbertate ſeminum [m] exuſtione, in cuius vices nunc vergat æuum. [17] In Creta terræ motu rupto mõte, inuentum eſt corpus ſtans [18] xlvi. cubitorum, quod alij Orionis, alij [19] Oti [20] fuiſſe arbitrantur. [n] Oreſtis corpus oraculi iuſſu refoſſum, vii. cubitorum fuiſſe [o] monumentis [21] creditur. Iam verò ante annos propè mille vates ille [p] Homerus non ceſſauit minora corpora mortalium, quàm priſca, conqueri. Næuij Pollionis amplitudinem Annales non tradunt. Sed quia populi concurſu penè interemptus eſſet, prodigij vice habitum. Proceriſſimum [22] hominem ætas noſtra Diuo Claudio principe [23] Gabbaram nomine, ex Arabia aduectũ ix. pedum & totidem vnciarum vidit. Fuere ſub Diuo Auguſto ſemipede addito, quorum corpora eius miraculi gratia, in conditorio Saluſtianorum aſſeruabantur hortorum. [24] Puſioni & Secundillæ erant nomina. Eodem præſide minimus homo duos pedes &

1 accipimus. M.
2 futuram, M.
3 Seſſapiã etiam Vet.
4 Exitio. M.
5 tabe cauantur pituitáve. Vet.
6 prius. Vet
7 conceptu, &c. ..riẽque M.
8 atque magnitudinem mutilantes molientéſve. Ch.
9 mollites. M.
10 deſluêre. Chif
11 adimentes Treceni bini viris, &c. gente. Fœminis minor numerus. Quin & augurium &c. parte. Quibus plures, &c. ſpatia Quibus in dextra parte &c. Pintia.
12 ſuperãt. Ex Solino. id eſt extra cæteros eminent, & vt idem loquitur procedunt.
13 Membratim. M.
14 Alias, (Qui matu,) adſtipulante Ariſtotel. lib. 1 cap 18. Hiſtor Animal.
15 futuræ. Ch & Tol. ſtaturæ legendum putant.
16 vbertatem. M. & Chif.
17 Merita incrementa terræ. Chif.
18 xvi. alij Solin. xxxiij.
19 Etionis. Vet.
20 Tradũt eſſe M. alij Orio eſſe arbitrabatur. Chif.
21 traditur. Vet.
22 hominũ. M. & Ch.
23 Gabborem M.
24 Poſioni. Chif.

palmum [25] Conopas nomine in deliciis Iuliæ neptis eius fuit: & mulier Andromeda liberta [26] Iuliæ Augustæ. Manium Maximum, & [27] M. Tullium equites Romanos, binûm cubitorum fuisse autor est M. Varro: & ipsi vidimus in loculis asseruatos. [28] Sesquipedales gigni quosdam longiores, in trimatu implentes vitæ cursum, haud ignotum est. Inuenimus in monumentis [29] Salamine Euthimenis filium in tria cubita triennio [30] adoleuisse, incessu tardum, sensu hebetem: & iam puberem factum voce robusta, absumptum contractione [31] membrorum subita triennio circumacto. Ipsi nos [32] pridem vidimus eadem ferme omnia præter pubertatem, in filio Cornelij Taciti equitis Romani, Belgicæ Galliæ rationes procurantis. [q] Ectrapelos Græci vocant eos: in [33] Latino non habent nomen.

25 quibusdã Scopas. σκώπαφος Græcis homunsio, nanus, pumilio.
26 Liuiæ. M.
27 Manilium M.
28 Sextupedales. Longolius. non rectè sesquipede gigni quosdam haud longiores. Quidam longiorẽ. Vet.
29 Salamiam Euthimenis. Solinus.
30 adcreuisse.
31 morborũ. Ex Solino. Pint.
32 non. M. & Chiff.
33 Latio. Chiff.

ANNOTATIONES.

a Menstrua purgatione.
b prærogatiuam. argumentum certum ac minimè fallax.
c infici. medicamento in os defluente.
d M. Curium. Vide Valer. Max. cap. 3. lib. 6.
e Concreto. ἀζήτους Græci vocant.
f Gracchorum. Vide huius libri cap. 36. & lib. 34. cap. 6.
g Prusiæ regis. μονόδους apud Festum dictus, vt & Pyrrhus rex Epirotarum. Alex. ab Alex. cap. 9. 1. Dentatos Romæ vocatos fuisse tradit, quod illis dentium vice continuum os foret: aut quòd autor gentis dente iam nato in lucem prodierit. Vide Val. Max. cap. 8. lib. 5.
i Turdulorum. Turdulos & Basculos nationem esse minime aptam ad pecuariam ait Varro cap. 10. 2.
k Hippocr. Aphor 2. sect. 6. lib. 6. Epid.
l Græce πυνίδοντες.
m Nam vt olim aquarum illuuione deletum mundum fuisse constat, sic incendio & conflagratione aliquandò periturum Stoici affirmabant. Seneca cap. 13. lib. 3. Natur. quæst. Ignis exitus mundi est, humor primordium Cataclysinis & Ecpyrosei. i. Eluuionibus & Exustionibus mundum renouari Philosophi tradunt. Ouidius,

Esse quoque in fatis reminiscitur affore tempus,
Quo mare, quo tellus, correptáque regia cæli
Ardeat, & mundi moles operosa laboret.

Vide quod adnotatum est in cap. 106. lib. 2.
n In Orontis fluuii alueo. Orontis, quem Indum fuisse Syris consulentibus respondit Apollinis Clarii oraculum, cadauer compertum est vndecim cubitorum & amplius. E regione Valẽtiæ Allobrogũ in torrẽte, qui rigat pagũ Diui Peratij, regnãte in Gallia Ludouico vndecimo, gigãtis cadauer effossũ est stupẽdæ & inusitatæ magnitudinis, & quæ, vt ex variis eius picturis & ossibus deprehenditur ad octodecim pedes accederet. Rhod. cap. 31. 18. Pausaniæ lib. 1. in Aiacis cadauere mola genuum disci magnitudine fuit, qua vtuntur quinquertiones: Asterii verò Anactis filii cadauer decem cubitos procerum. Plutarcho Thesei corpus inusitatæ magnitudinis. Henrici tertij principatu Pallantis à Turno interfecti corpus inuentum & ad muros vrbis erectum, illorum pinnas vertice tangebat. Boccacius lib. 4. Geneal. tradit, prope Drepanum Polyphemi corpus in specu repertum incredibilis magnitudinis. Nuper ad Iuliam Cæsaream in Africa effossa est calua, ambitu duodecim spithamarum. Magius 4. 1. De Orestis cadauere vide Gell. cap. 10. lib. 3.
o Herodot. lib. 1. Solinus refert, in Phlegra, cùm repentinis nimbis auctiores aquæ in campos ruunt, detegi ossa humanis similia, quæ ob enormem magnitudinem gigantum esse creduntur.
p Iuuenal. Satyr. 15.

Nam genus hoc viuo tum decrescebat amore:
Terra malos homines nunc educat atque pusillos.

q Monstrosos. τοὺς κοινῆς ἀνθρώπων αὐξήσεως ἐκτρεπομένους, prodigioso incremento augescentes: ab vsitato nostrorum corporum auctu discedentes: auerso naturæ ordine nascentes. Vide Hermog. περὶ πολιτικοῦ λόγου. Συνθετὰ τινὰ ζῶα καὶ ἐκτράπελα, οἷον πηγασοὶ καὶ γοργόνες, καὶ κένταυροι, καὶ σειρῆνες.

Insignia corporum.

CAP. XVII.

QVod sit [1] hominum spatium à vestigio ad verticem, id esse [2] passis manibus inter longissimos digitos [a] obseruatum est: sicuti vires dextera parte maiores, quibusdam æquas vtraque, aliquibus læua manu præcipuas: nec id [3] vnquam [b] in fœminis. Mares præstare pondere, & defuncta viuentibus corpora omnium animalium, & dormiẽtia vigilantibus. Virorum cadauera supina fluitare, [c] fœminarum prona: velut pudori defunctarum parcẽte naturâ.

1 homini. Chiff.
2 sparsis. M. Vet.
3 vnquam vi. Fœminis mares Sabellicus.

ANNOTATIONES.

a Vide Vitruuium cap. 1. lib. 3.
b Rationem explicat Rhodiginus cap. 3. 4. Idem scripsit & Hippocrates γυναῖκα ἀμφιδέξιον οὐ γίνεσθαι. Aphoris. 43. 7. Vide Aristo. cap. 1. lib. 2. Hist. Animal.
c Rhodig. cap. 10. 3. eius rei caussam affert, quod ob mammas & vterum in fœminis grauiores sint anteriores partes. Sed & in maribus vteri loco pudenda sunt foris exposita, ac propendentia, quæ si id tantum spectamus, grauitatem corporis anterioris æquo augent ac vterus in fœminis.

Exempla variarum figurarum.

CAP. XVIII.

COncretis quosdam ossibus, ac sine medullis viuere accepimus. Signum eorum esse, nec sitim sentire, nec sudorem emittere: quanquam & voluntate scimus sitim victam: equitémque Romanum Iulium Viatorem è Vocontiorum gente fœderata, in pupillaribus annis aquæ subter cutem fusæ morbo prohibitum humore à medicis, naturam fecisse consuetudine, atque [1] in senecta caruisse potu. Necnon & alij multa sibi imperauere.

1 in senectam. M.

Diuersorum morum exempla.

CAP. XIX.

FErunt Crassum, auum Crassi in Parthis interempti, nunquam risisse, ob id Agelastum vocatum: sicuti nec flesse multos. Socratem clarum sapientiâ eodem semper visum vultu, nec [1] aut [2] hilari magis, aut turbato. Exit hic animi tenor aliquando in rigorem quendam toruitatémque naturæ duram & inflexibilem, affectúsque humanos adimit, quales

1 in M. deest.
2 hilare. Chiff.

quales apathes Græci vocant, multos eius generis experti: quódque mirum sit, autores [4] maximè sapientiæ, Diogenem Cynicum, Pyrrhonem, Heraclitum, Timonem, húc quidem etiam in totius odium generis humani euectum. Sed hæc [5] prauæ naturæ insignia in multis varia cognoscuntur: vt in Antonia Drusi nunquàm expuisse, in Pomponio Cõsulari Poëta [6] nunquàm ructasse. Quibus natura [a] concreta sunt ossa, qui sunt rari admodũ, cornei vocantur.

4 maximè. D.
5 parua. M. Vet.
6 non.

ANNOTATIO.

a Vasa, medulla vacua: ij sunt torui natura, inflexibiles, rigidi, ἀπαθεῖς. Hinc Persio, cornea fibra, & cap. 31. Cornea piscatorum corpora, sole & Sale durata, ideoque τῶν ἰσώδην ἀπαθῶ.

De fortitudine & velocitate. CAP. XX.

C[1]Orpore vesco, sed eximiis viribus [2] [b] Tritanum, in gladiatorio ludo [3] [c] Samnitium, armaturâ, celebrem filiũmque eius militem Magni Pompeij, & rectos & transuersos cancellatim toto corpore habuisse neruos, in brachiis etiam manibúsque, autor est [4] Varro in prodigiosa virium relatione. Atque etiam hostem ab eo ex prouocatione dimicantem, [5] inermi dextra vno digito superatum, & postremò correptum in castra translatum. [6] A. Iunius Valens meruit in prætorio Diui Augusti centurio, vehicula cum culeis onusta, donec exinanirentur, sustinere solitus: carpenta apprehensa vna manu retinere [7] obnixus contrà nitentibus iumentis: & alia mirifica facere, quæ insculpta monumento eius spectantur. Ideo M. Varro: Rusticellus, inquit, Hercules appellatus, mulũ suum tollebat. Fusius Saluius duo centenaria pondera pedibus, totidem manibus, & ducenaria duo humeris contra scalas ferebat. Nos quoque vidimus Athanatum nomine, prodigiosæ ostentationis, [8] quingenario thorace plumbeo indutum, cothurnísque [9] quingentorum pondo calciatum, per scenam ingredi. [10] [d] Crotoniatam Milonem athletam, cùm constitisset, nemo vestigio educebat: malum tenenti nemo [11] digitum corrigebat. Cucurrisse [12] MCXL. stadia, ab Athenis Lacedæmonem, biduo [e] Philippiden, magnum erat: donec [13] Anistis cursor Lacedæmonius, & Philonides Alexandri Magni, à Sicyone Elin, vno die [14] MCC. stad. cucurrerunt. Nũc quidem in circo quosdam clx. M. pass. tolerare non ignoramus. Nupérque Fonteio & [15] Vipsano COSS. annos [16] ix. genitum puerem à Meridie ad vesperam lxxv. M. pass. cucurrisse. Cuius rei admiratio ita demum solida [17] perueniat, si quis cogitet [18] nocte ac die longissimum iter vehiculis tribus [f] Tiberium Neronem emensum, festinantem ad Drusum fratrem [19] ægrotantem in Germania: in eo fuerunt cc M. pass.

1 Corpore neruosos esse, sed, M. & Vet.
2 Tributanum. Chiff.
3 Samnitẽ natura Solinus.
4 Varro prodigiosa virium elatione. M.
5 (Melius sic) Inermi dextera superatum & vno digito postremo correptum, & in castra translatum. (Cui lectioni suffragatur & Solinus cap 4.
6 At Vinnius.
7 obnoxia M. obnixius. Vet.
8 quinquagenario. M.
9 quingentũm. Ch.
10 C. Milonem. M. & Chiff.
11 digito corripiebat. M.
12 Mcclx. Vet.
13 Canistius. Vet.
14 Mcccv. Chif.
15 Vipsanio. Vet. Vipstano. Ful. Vrsinus Ro. famil. Vpitano. M.
16 viij. M. & Ch. (Vetus quoque lectio viij. annos agnoscit, non ix. & paulò post, xlv. M. pass. non lxxv. M. Vtrique adstipulatur Solinus cap. 4.)
17 perueniet. M. & Chiff.
18 nocte ad diem. Chif.
19 ægrotũ. M ægrotũ in Germaniam: ea fuerunt cc. passuũ. Ch.

ANNOTATIONES.

a Paruo, gracili & minuto. Oui. 1. Fast.

Nunc vocor ad nomẽ, Vegrandia farra coloni
Quæ malè creuerunt, vescáque parua vocant.

b Tritanum. Apud Ciceronem li. 1. de Finibus in Lucilij versibus ex fide vetusti codicis legitur: *Municipem Pontij, Tritanni centurionum.* & ex lib. de Senectute, T. Pontij validi robustique hominis meminit Turn. cap. 2. 25.

c Samnites, gladiatores stataria pugna dimicantes, scuto ad summum latiore, quà pectus & humeros tegebat pari fastigio, ad imum cuneato, pectore tecto spongia: sinistro crure ocreato: galea cristata: ex Liuio, Horat. Lucilio, Turn. cap. 10. 25.

d Punicum sic manu cõpressa tenebat, vt nemo extorqueret & id tamen non elideret. Vncto disco insistentem nemo detrudebat. Neruum quo caput precingeretur, intercluso spiritu labiis obductis rumpebat: cubito dextro lateri admoto, ex porrecta manu, & sublato pollice, cùm reliquos digitos iunctos intendisset, minimum nemo à cæteris se iungebat. Pausan. in Eliacis. Eo tamen robustiorem ac tãquam ἐπίεγεν ἀεχαλλοῦ describit ex Athenæo Rhodig. Titormum AEtolum, bubulcum, cap. 36. 21. cap. verò 36. 13. Polydamanta, editis virium suarum incredibilibus ferè documentis.

e Herodotus lib. 6. eum memorat. Rhodig. cap. 8. 18. Alex. ab Alex. 21. 2. Plutarcho in Aristide Euchides vno die stadia mille emensus est. AEmilius Probus cursores eos in Miltiade ἡμεροδρόμους vocat, & Phillipidem Herodot. loco citato.

f Vide Valer. Max. cap. 5. lib. 5.

De visu. CAP. XXI.

O[1]Culorum acies vel maximè fidem excedentia inuenit exempla. In nuce inclusam [2] Iliada [a] Homeri carmen in membrana scriptum, tradidit Cicero. [b] Idem, fuisse qui peruideret cxxxv. M. passuum. Huic & nomen M. Varro [3] reddidit, Strabonem vocatum. Solitum autem Punico bello, à Lilybeo Siciliæ promontorio, exeunte [4] classe Carthaginis portu, etiam [c] numerum nauium dicere. Callicrates ex ebore formicas, & alia tam parua fecit animalia, vt partes [5] earum à cæteris [6] cerni non possent. Myrmecides [7] quidam in eodem genere inclaruit [8] [d], à quo quadrigam ex eadem materia, quam musca integeret alis, fabricatam, & nauem, quam apicula pinnis absconderet.

1 Visu deinde plurimũ potuit Strabo nomine quem super spexisse per cxxxv. p. Varro significat, solitúmque exeũtem à Carthagine classem Punicam specula notare. M. nec quicquam aliud ex hoc capite.
2 Iliadem. Chiff.
3 reddit. Chiff. hunc Lynceum vocat Valer. Max. tit. vlt. 1.
4 classe è Carth. Ch.
5 eorũ Ch.
6 secerni. Ex Solin.
7 quidem. Chiff.
8 quadriga &c. fabricata. Chiff.

ANNOTATIONES.

a Had. Iun. cap. 7. 1. refert, Franciscum Alemnum in denariolo sine notis perscripsisse symbolum Apostolorum, & principium Euangelij D. Ioannis: item se vidisse cerasi nucleum in modum quasilli exculptum, quo contineretur quindecim paria tessarum, suis punctis affabre distincta. Vide Solin. cap. 6.

b Cic. 4. Acad. *At ille nescio quis, qui in scholis nominari solet, mille & octoginta stadia quod abesset, videbat.*

c Vide Val. Max. lib. 4. cap. vlt.

d Cum agitatore infrà lib. 36. cap. 6. vltimo. AElianus lib. 1. de Hist. Varro 6. de Ling. Latin. *Etenim facilius obscuram operam Myrmecidis ex ebore oculi videant, si extrinsecus admoueant nigras setas, &c.*

De auditu. CAP. XXII.

A[1]Vditus vnum exemplum habet mirabile, prælium, quo Sybaris deleta est, eo die quo gestum erat, auditum Olympiæ. Nam [a] Cimbricæ victoriæ, Castorésque Roma-

1 visus & auditus & numinum. Vet lego, nõ visus, sed numinum,

ni, qui Persicam victoriam ipso die, quo contigit, [b] nuntiauêre, visus, & numinum fuere præsagia.

ANNOTATIONES.

a De hoc Cicero lib.6. de nat. deor.
b Narrat Pausanias in Eliacis, quo die Taurosthenes AEgineta, Olympiæ coronatus est, spectrum ei simile AEginæ victoriam illius nuntiasse.

Exempla patientiæ. CAP. XXIII.

1 calamitatum CH. 2 meretricis exemplū quæ. M. 3 Anaxarchidis. Vet. 4 vnáque spe. Vet. lego, vnámque spem.

PAtientia corporis, vt est crebra sors [1] calamitatum, innumera documenta peperit. Clarissimum in fœminis Leænæ [2] meretricis, quæ torta non indicauit Harmodium & [a] Aristogitonem tyrannicidas: in viris [3] [b] Anaxarchi, qui simili de causa cùm torqueretur, prærosam dentibus linguam, [4] vnamque spem indicij in tyranni os expuit.

ANNOTATIONES.

a Alius fuit Aristogiton sycophanta, quem Phocion claudum, improbum, mendacem dixit. Eum in vincula coniectum rogatus ab illo Phociō, cùm vellet inuisere, amicis suadentibus ne ad virum tam scelestum accederet, καὶ ποῦ τίς ἂν, εἶπεν, ἥδιον Ἀριστογείτονι λαλήσειεν. Rhodig. ca. 10. 25. Vide Pausa. in Atticis: Thucydid. lib. 6.
b Valer. Maxim. lib. 3. cap. 48. de Patientia.

Memoriæ exempla. CAP. XXIIII.

MEmoria necessarium maximè vitæ bonū, cui præcipua fuerit haud facilè dictu est, tam multis gloriam eius adeptis. Cyrus rex omnibus in exercitu [a] suo militibus nomina reddidit, L. Scipio populo Romano, Cineas Pyrrhi regis legatus senatui & equestri ordini Romæ postero die quàm aduenerat. Mithridates duarum & xx. gentium rex, totidem linguis iura dixit, pro concione singulas sine interprete affatus. [1] Charmidas [2] quidā in Græcia, quæ [3] quis exegerat volumina in bibliothecis, legentis modo repræsentauit. Ars postremò eius rei facta, & inuenta est [b] à Simonide [4] Melico, consummata Metrodoro Scepsio, vt nihil non iisdem verbis redderetur auditū. Nec aliud est [5] æquè fragile in homine, morborū & casus iniurias atque etiam metus [6] sentiens, aliâs particulatim, aliâs vniuersa. [c] Ictus lapide oblitus est literas tantùm. Ex præalto tecto lapsus, matris & affiniū, propinquorúmque cepit obliuionē. Alius ægrotus, seruorū etiam: sui verò nominis Messala Coruinus orator. Itaque [7] sæpe desicere tentat, ac meditatur, vel quieto corpore & valido. Somno quoque serpente [8] computat, vt inanis mens quærat, vbi sit loci.

1 Carmandas. M. Carmadas. Turn. cap. 16. 10. Carneades: Cic. 1. Tusc. & 2. de Orat. & Quintil. li. 11. cap. de memor. 2 quidem Tol. 3 Exigeret. Vet. exegerit. M. 4 medico. M. 5 facile M. Ch. vero, fragile in ordine, sed spatio interlineare, facile 6 sentit. 7 sæpe se reficere. 8 amputatur. M. & Tol. & CH.

ANNOTATIONES.

a Τοῖς ὑφ' αὐτὸν ἡγεμόσι. Xenophon 5. περὶ τῆς παιδείας κύρου. *Omnibus qui sub eius imperio ducebant ordines: omnibus militum præfectis.* Vide Val. Max. cap. 7. lib. 8. Seneca lib. 1. Declam. admirabilem suam memoriam prædicat. Muretus Corsici hominis memoriam multis laudibus effert cap. 1. 3.

b Τοῦ μελοποιοῦ, De Simonide iactatum distichon;
Μνήμην δ' οὔ τινά φημι Σιμωνίδῃ ἰσοφαρίζειν
ὀγδωκονταέτει, παιδὶ Λεωπρεπέος.
De eo vide Strabon. lib. 13. Geograph.
c Valer. Max. lib. 1. cap. de Miraculis.

Laus C. Iulij Cæsaris. CAP. XXV.

ANimi vigore præstantissimum arbitror [1] [a] C. Cæsarem Dictatorem. Nec virtutem constantiámque nunc commemoro, nec sublimitatem omnium capacem, quæ cælo continentur, sed proprium vigorem celeritatémque quodam igne volucrem. Scribere & legere simul, dictare & audire solitum accepimus. Epistolas verò tantarum rerum [2] quaternas pariter librariis dictare: aut si [3] nihil aliud ageret, [4] septenas. Idē signis collatis [5] quinquagies [6] dimicauit: * solus M. Marcellum transgressus, qui vndequadragies dimicauerat. Nā præter ciuiles victorias, vndecies c. & xcii. M. hominū occisa præliis ab eo, nō equidē in gloria posuerim, tantam etiam coactam humani generis iniuriā: quod ita esse cōfessus est ipse, bellorum ciuilium stragem non [7] prodendo. Iustius Pompeio Magno tribuatur dcccxlvi. naues piratis ademisse. Cæsari proprium & peculiare sit, præter suprà dicta, clementia insigne: qua vsque ad pœnitentiam omnes superauit. Idem magnanimitatis [8] perhibuit exemplum, cui comparari non possit aliud. [9] Spectacula enim edita effusásque opes, aut operum magnificentiam in hac parte enumerare, luxuriæ fauentis est. Illa fuit vera & incomparabilis inuicti animi sublimitas: captis apud Pharsaliam Pompeij Magni scriniis epistolarum, iterúmque apud Thapsum Scipionis, concremasse ea optima fide, atque non legisse.

1 genitum Cæsarum. Tol. & CH. 2 quaternis Vet. 3 ... CH. 4 septenis. Vet. & CH. 5 quinquagies & bis Vet. 6 dimicauit. CH. * hæc ad, Nam præter, vsque non leguntur in M. 7 prodendo vt iustius. CH. 8 præbuit M. 9 Specula; CH.

ANNOTATIO.

a Laudem Cæsaris, vide apud Ciceronem orat. pro M. Marcello.

Laus Pompeij Magni. CAP. XXVI.

VErum [1] ad decus imperij Rom. non solùm ad viri vnius pertinet victoriam, Pompeij Magni titulos omnes, triūphósque hoc in loco nuncupari: æquato non modò Alexandri Magni rerum fulgore, sed etiam Herculis ac Liberi patris. Igitur Sicilia recuperata, vnde primùm Syllanus in Reip. causa exoriens auspicatus est: Africa verò tota subacta, & in ditionem redacta, [b] Magníque [2] nomine [3] spolio inde capto, eques Ro. (id quod anteà nemo) curru triumphali [4] reuectus est: & statim ad solis Occasum transgressus, excitatis in Pyrenæo trophæis, oppida dccclxxvi. Ab Alpibus ad fines Hispaniæ vlterioris in ditionem redacta victoriæ suæ ascripsit, & maiore animo Sertorium [5] tacuit: bellóque ciuili (quod omnia externa [6] conciebat) extincto, iterum triūphales currus eques Ro. induxit, toties Imperator, antequam miles.

(1 Melius sic quidam mutata interpunctione:) Ad decus imperij Romani, nō solum ad viri vnius pertinet victorias Pōpeij Magni, titulos omnes, triumphósque hic in loco nuncupari. 2 cognomine. Vet. 3 in spoliū inde. Tol. & Chiff. 4 euectus, & statim. M. 5 domuit. Vet. 6 concutiebat. M.

les. Postea ad tota maria & deinde Solis ortũ missus,[7] hos retulit patriæ titulos, morte [d] sacris certaminibus vincentium. Neque enim [e] ipsi coronantur, sed patrias suas coronant. Hos ergo honores vbi tribuit in delubro [f] Mineruæ, quod ex manubiis dicabat Cn. Pompeius Magnus Imp. bello xxx. annorum confecto, fusis, fugatis, occisis, in deditionem acceptis hominum[8] vicies semel centenis[9] lxxxiii. M. depressis aut captis nauibus[10] dccclxvi. oppidis, castellis[11] M. D. XXXVIII. in fidem receptis: terris[12] à Mæotis lacu ad Rubrum mare subactis, votum meritò Mineruæ. Hoc est breuiarium eius ab Oriente. Triumphi verò, quem duxit ad tertium Calendas Octobres[13] M. Messala, M. Pisone Consulibus, præfatio hæc fuit: CVM ORAM maritimã [14] à prædonibus liberasset, & [g] imperium maris populo Romano restituisset, ex Asia, Ponto, Armenia, Paphlagonia, Cappadocia, Cilicia, Syria, Scythis, Iudæis, Albanis, Iberia, insula Creta, Basternis, & super hæc de[15] regibus Mithridate atque Tigrane triumphauit.[16] Sũma summarum in[17] illo gloria fuit (vt ipse in concione dixit, cùm de rebus suis dissereret) Asiam vltimam prouinciarum[18] accepisse, eandémque mediam patriæ reddidisse. Si quis è contrario simili modo velit[19] persensere Cæsaris res, qui maior illo apparuit, totum profectò terrarum orbem enumeret: quod infinitum esse[20] conueniet.

7 infinitos. Vet.
8 centiesvicies semel M. & CH.
9 lxxx. CH.
10 dccxlvi. CH.
11 clxxxviij. CH.
12 à Mæoti ad. M.
13 M. Pisone, M. Messala coss. CH.
14 in M. deest.
15 rege.
16 Summa summa res in illa. Pint.
17 illa. CH.
18 Excepisse. M.
19 percensere. CH.
20 conuenit. Vet.

ANNOTATIONES.

a Alexandro Magno futurum se similem sperasse Pompeium ab historicis proditur, Magníque cognomen à multis oblatum ideò non reiecisse, ridentibus ac contemnentibus æmulis, ac inimicis, ipsúmque per iocum Alexandrũ vocantibus. Sylla certe Dictator ob summam virtutem, & quòd eius partes strenuò iuuisset, ipsi obuio de equo descendere, surgere de sella, caput aperire solebat. Victorius ex Nonio & Plutarcho cap. 2. lib. 5.

b Val. Max. cap. vlt. lib. 7.

c Suprà lib. 3. cap. 3.

d Quatuor: Olympiis, Nemæis, Pythiis, Isthmiis.

e Infra cap. 4. lib. 16.

f Victoriæ vult Gellius cap. 1. lib. 10.

g Hoc indicat Romani denarij pars altera, in qua delphin spectatur cum aquila, intermedio sceptro, subscriptis his literis MAGN. PROCOS. Vrs. 258.

Laus Catonis primi.

CAP. XXVII.

CÆteris virtutum generibus variè & multi fuere præstantes. Cato primus Porciæ gẽtis, tres summas in homine res præstitisse[1] existimatus est optimus Orator, optimus Imperator, optimus Senator: quæ mihi omnia, etiam si non prius, attamen clarius[2] fulsisse in Scipione Æmiliano videntur: dempto præterea plurimorum[a] odio, quo Cato laborauit. Itaque sit proprium Catonis, quater & [b] quadragies causam dixisse: nec quemquam sæpius postulatum, & semper absolutum.

1 existimatur, vt esset opt. CH.
2 fuisse. V.

ANNOTATIONES.

a Tam vehementi id aliquando sit obiectum in auctione regia Cantharidas seu venenum vendidisse. Infra cap. 4. lib. 29. Id est quod apud Charisium in oratione de suo consulatu inimicos suos multa miracula fecisse ait, se tamen non desinere mirari eorum audaciam atque confidentiam.

b Val. Max. cap. 7. lib. 3. Aristophon quinquagies Athenis accusatus & absolutus est. Æschines in Demosthenem.

Item de fortitudine.

CAP. XXVIII.

FOrtitudo in quo[1] maximè extiterit, immensæ quæstionis est, vtique si recipiatur poetica fabulositas.[2] Q. Ennius T. Cæcilium Teucrum, fratrémque eius præcipuè miratus, propter eos[3] sextum adiecit Annalem. L.[4] Siccius [a] Dentatus, qui Tribunus plebei fuit, Sp. Tarpeio, A.[b][5] Æterno Consulibus, haud multo pòst exactos reges, vel[6] numerosissima suffragia habet, centies vicies præliatus, octies ex prouocatione victor, xlv. cicatricibus aduerso corpore insignis, nulla in tergo.[7] Item spolia cepit xxxiiii. donatus [c] hastis puris duodeuiginti, phaleris xxv. torquibus[8] tribus & lxxx.[d] armillis[10] clx. coronis[11] xxvi. ciuicis xiiii. aureis viii. muralibus iii. obsidionali[12] vna, fisco æris, x.[13] captiuis & xx. simul bubus, Imperatores ix. ipsius maximè opera triumphantes secutus: prꝍterea (quod optimum in operibus eius reor) vno ex ducibus[13] T. Romulio ex Consulatu ad populum[14] conuicto malè acti imperij[15] rei militaris. Haud minora forent Manlii Capitolini decora, ni perdidisset illa [e] exitu vitæ. Ante[16] decimum septimum annum bina ceperat spolia. Primus omnium eques coronam muralem acceperat, vi. ciuicas, xxxvii. dona.[17] xxxiii. cicatrices aduerso corpore exceperat: P. Seruilium Magistrum equitum seruauerat, ipse vulneratus humerum ac femur. Super omnia, Capitolium summámque rem in eo solus à Gallis seruauerat, si non regno suo seruasset. Verùm sunt in his quidem virtutis opera magna, sed maiora fortunæ. [f] M. Sergio, vt quidem arbitror, nemo quemquam hominum iure prꝍtulerit: licet pronepos Catilina gratiam nomini[18] deroget. Secundo stipendio[19] dextram manum perdidit: stipendiis duobus ter & vicies vulneratus est: ob id neutra manu, neutro pede satis vtilis, vno tantum seruo plurimis posteà stipendiis debilis miles. Bis ab Annibale captus (neque enim cum quolibet hoste res fuit) bis vinculorum eius profugus, xx. mensibus nullo non die in catenis aut compedibus custoditus. Sinistra manu sola quater pugnauit duobus equis insidente eo suffossis. Dexteram sibi ferream fecit, eáque religata præliatus, Cremônam obsidione exemit, Placentiam tutatus est: duodena castra hostium in Gallia cepit: quæ omnia ex oratione eius apparent, habita cùm in Prætura [g] sacris arceretur à collegis vt debilis. Quos hic coronarum aceruos constructurus hoste mutato? Etenim plurimum

1 maximà. Vet.
2 qua. CH.
3 sextumdecimum. M & CH.
4 Sicinnius.
5 Aternio. CH.
6 in eo numerosissimã Vet.
7 Idem. CH.
8 xxxvi. Valerius.
9 clxxxiij. Valerius.
10 plusclx. Longolius ex Gellio.
11 xxxvi.
12 vna: ex fisco, æris decem millibus, captiuis & simul bubus viginti. V. Priorem huius lectionis partem agnoscit Rhodigin. ca. 6. 29. Similis est locutio in xij. tab. Si quis iniuriam alteri faxit, vigintiquinque æris pœnæ sunto, quod apud Gellium Phauorinus interpretatur.
13 captiuis xx. millibus. M. alij captiuorũ.
13 T. Tiberio Romilio. M.
14 conuincto. M.
15 eius. M.
16 decem septem annos. CH.
17 xxiij. CH.
18 derogarit. Vet.
19 dexterã. CH.

refert, in quæ cuiusque virtus tempora inciderit. Quas Trebia[20] Ticinúsque aut Trasymenus ciuicas dedêre? Quæ Cannis corona merita?[21] vnde fugisse virtutis summum opus fuit. Cæteri profectò victores hominum fuere, Sergius vicit etiam fortunam.

20 Ticinúsve. Tol.
21 in CH. vulgata lectio in ordine seruata, ita supernè emẽdatur, indefessæ virtuti &c.

ANNOTATIONES.

a Infrà lib. 22. cap. 5. Hic propter fortitudinem Achilles Romanus dictus. Valer. Max. lib. 3. cap. de Fortitudine. In denariorum, quos Sicinia gens percussit, altera parte quorundam, expressa sunt indicia fortitudinis huius Sicinij Herculis claua operta leonis pelle cum arcu & sagittis, vt fortassis apud Valerium pro Achilles Romanus legendum sit Hercules: in aliorum verò, caduceus cum palma, & laurea corona, signatúmque altera parte viraginis caput cum his literis, FORT. P. R. Fortitudo Populi Romani. Vrsin. 245.

b Liuius sic vocat: Gellius cap. 11. 2. Solinus cap. 5. Aul. Thermum: Halicarnass. Aul. Terminium, nominibus falsis & mendosis omnibus, cùm in lapide Capitolino Aul. Aterius vocetur. Eius consulatu Ateria lex Gellio, Tarpeia Festo à nomine collegæ, lata est de æstimatione multar. Vide quod notatum est infrà lib. 33. cap. 1. Brissonius cap. 3. lib. 1.

c Hasta pura, sine ferro. Virgil. Æneid. lib. 6. *Ille, vides, iuuenis, pura qui nititur hasta.* Hæc olim præmium eius fuit, qui tum primùm in prælio vicisset: quoniam, vt Festus explicat, hasta summum imperium armorum significabat, quamobrem δορυάλωτοι, siue δορύκτητοι, id est captiui, sub ea vænibant. Existimarunt quidem veteres, hastam, perinde ac diadema fastigij regij signum fuisse. Itaque Deorum Dearúmque simulacris addidêre, vnde & Curitis Iuno, vocata est ab hasta, quam Curin Sabini dicunt. Legitur apud Liuium, inter prodigia, quæ nuntiabant Pontifices, nunc Lanuinæ Iunonis hastam, nunc Prænestini Martis sponte motam fuisse. Rhodig. cap. 16. 21. Militem de gradu deiicere, exautorare, vite aut virgis cædere, equum adimere, hastam dare iubere, tanquam spe merendi stipendia prorsus amissa turpissimi facinoris grauissimum fuit supplicium. Alexand. ab Alexan. cap. 13. 2.

d Ornamenta erant circulorum modo, quæ milites Imperatorum dono, in brachiis sinistris gestabāt. Veteres hos *Calbeos* appellasse, author est Festus.

e Liuius lib. 6. Decad. 1. Val. Max. lib. 6. cap. de Seueritate.

f Vocabatur is M. Sergius Silus. In Romani vetusti denarij altera parte Romæ galeatæ caput expressum est cum denarij nota, & his litteris, ROMA EX S. C. altera vero facie equo procurrenti insidens, sinistra manu caput hostis præcisum tenet, cum his literis, Q. M. SERGI. SILVS.

g Veteribus cautum, ne corpore mutilati sacris admouerentur, ostendit Seneca Declam. 4. contra Metellum petentem Sacerdotium: *Sacerdos non integri corporis, quasi mali ominis res, vocanda est. Hoc in victimis notatur, quanto magis in sacerdotibus?* Rhodigin. cap. 2. 12.

De ingeniis, siue laudibus quorundam ab ingeniis.

CAP. XXIX.

Ingeniorum gloriæ qui possit agere delectum, per tot disciplinarũ genera, & tantam rerum operúmque varietatem? nisi fortè[a] Homero vate Græco, nullum[1] felicius extitisse conuenit, siue operis fortuna, siue materia æstimetur. Itaque Alexander Magnus (etenim insignibus iudiciis optimè citráque inuidiam tam superba censura peragetur) inter spolia [2] Darij Persarum regis vnguentorum [b] scrinio capto, quod erat auro[3] gẽmisque ac margaritis pretiosum, varios eius vsus amicis demõstrantibus (quando tædebat vnguenti bellatorem & militiâ sordidum) imò Hercule, inquit, liberorum Homeri custodiæ detur: vt [c] pretiosissimum humani animi opus, quàm maximè diuiti[4] opere seruaretur. Idem [d] Pindari vatis familiæ penatibúsque iussit parci, cùm Thebas caperet. Aristotelis philosophi [5] [e] patriam condidit: tantæque rerum claritati, tam benignum testimonium miscuit: [f] Archilochi Poetæ [6] interfectores Apollo arguit Delphis. Sophoclem tragici cothurni principem defunctum[7] sepeliri Liber pater iussit, obsidentibus mœnia Lacedæmoniis: Lysandro eorum rege in quiete sæpius admonito, vt pateretur humari delicias suas. Requisiuit rex qui supremum diem Athenis obiisset: nec difficulter[8] ex iis, quem Deus significasset, intellexit: pacémque funeri dedit.

1 feliciorem quidam malunt.
2 Darij. CH.
3 Margaritis gemmisque. CH.
4 operi. CH.
5 patriam suam credidit. M. Aristotelis Philippus patriam condidit. Longol.
6 (Alias, interfectorem) vnus enim fuit, Calendas cognomine Corax, vt Suida placet: aut certè (Archias,) vt maullt Eusebius lib. 5. Præparat. cap. 12.
7 sepelire. CH.
8 rex idem. Tol.

ANNOTATIONES.

a Ambigitur multùm inter doctos, cuiás fuerit Homerus, & qua ætate vixerit. Chium fuisse mõstrat versus ex eius hymno in Apollinem: τυφλὸς ἀνήρ, οἰκεῖ δὲ Χίῳ ἐνὶ παιπαλοέσσῃ. De seculo non constat in scriptorum maxima diuersitate: probabilior tamen visa est Aristarchi Philochori, & Apollodori sentẽtia, qui cẽtũ quadraginta annis floruisse post Troianum bellũ asseruerunt. Guillandinus. Vide Magium cap. 4. & cap. 1. 3. vide & quod notatum est cap. 2. lib. 30. Adiunctem Apud Ælianum &c. Apud Ælianum cap. 22. 13. Hist. Galaton pictor eum finxit euomentem, reliquos verò poëtas hauriẽtes quæ vomuisset. Ptolemæus autem Philopator templo in honorem eius exstructo, sedentem collocari iussit, & circa eum ciuitates quæ poëtam sibi vẽdicant. Vide eund. scriptor. cap. 14. libri eiusdem.

b Ferula scrinium id compactum fuisse prodiderunt. Itaque cum exemplar illud diligẽtissimè correctum cura & opera Aristotelis, Callisthenis, Anaxarchi, post Alexandri mortem euulgatum esset, editionem illam ἐκ τοῦ νάρθηκος vocauerunt, hoc cognomine ab aliis non paucis eo seculo celebribus distinguentes. Victor. cap. 19. 31.

c Homeri poëmata tanti fecerunt Athenienses, vt lege sanxerint, quinto quoque anno in Panathenæis eius vnius carmina publicè decantari: sicut ex tragicis poëtis Æschyli solius fabulas eo mortuo doceri. Muretus in Var. cap. 6. 6. Homerum natura cæcum fuisse quidam & tradunt & putant: at Herodotus anteà sanum Colophone excæcatum fuisse tradit. Pausanias id morbo contigisse, & Tamytidi Tzetzes inopem ac senectute cæcum obiisse. Brod. cap. 9. 5. Plato in Phædro oculis captum, quòd in Helenam inuectus esset.

d Cùm Pindarus in quodam asmate his verbis Athenas laudasset. αἱ λιπαραὶ καὶ ἀοίδιμοι Ἑλλάδος ἔρεισμ' Ἀθᾶναι, à suis ciuibus pecunia multatus est, quòd alienis potius, quàm suis, tantùm laudis dedisset. Hoc vbi resciuissent Athenienses, & duplum pecuniæ miserunt, quæ exigebatur, & ante regiam porticum æneam statuam posuerunt sedentis figura cum pallio, & diade-

& diademate lyram tenentis, librúmq. apertũ super genua. Pausanias. Muret. in Var. c.14.

e Val. Max. ca. 6. li. 5. Plutarchus in Alexandro. Laërtius in Aristotele.

f In acie fortiter pugnantem Archilochum Calondas cognomine Corax interfecit, nec, arguẽte Pythio oraculo, prius à cęde potuit expiari, quàm excusata cæde, eaque in necessitaté reiecta ei ad Tænarum parẽtasset: vnde Græcum prouerbium Ἀρχίλοχον πατεῖς. Eusebius li. 5. Præp. Euang. hunc Archiam vocat.

De Platone, Ennio, Virgilio, M. Varrone, & M. Cicerone.
CAP. XXX.

PLatoni[a] sapientiæ antistiti Dionysius tyrannus, aliàs sæuitiæ superbiæque natus, vittatam nauem misit obuiam: [b] ipse[1] quadrigis albis egredientem in litore excepit. Viginti talentis vnam orationem [c] Isocrates vẽdidit. Æschines Atheniensis summus Orator, cùm accusationem, qua fuerat vsus,[2] Rhodi legisset, legit & defensionem [d] Demosthenis,[3] ob quam in illud[4] depulsus fuerat exilium: mirantibúsque, tum magis fuisse miraturos dixit, si ipsum orantem audiuissent:[5] in calamitate testis ingens factus inimici. Thucydidem Imperatorem Athenienses in exilium egêre,[6] rerum conditorem reuocauere, eloquentiam mirati, cuius virtutem damnauerant. Magnum & Menandro in comico socco testimonium regum Ægypti & Macedoniæ contigit, classe & per legatos petito: maius ex ipso, regiæ fortunæ prælata literarum conscientia. Perhibuere & Romani proceres etiam exteris testimonia. Cn. Pompeius confecto Mithridatico bello intraturus Posidonij sapientiæ professione clari domum, fores percuti de more à lictore vetuit: & fasces lictorios ianuæ submisit is, cui se Oriens Occidénsque submiserat. Cato Censorius, in illa nobili trium[7] sapientiæ procerũ ab Athenis legatione, audito Carneade, quàm primùm legatos eos censuit dimittendos, quoniam illo viro argumentante, quid veri esset haud facilè discerni posset. Quanta morum commutatio? Ille semper alioquin vniuersos[8] ex Italia pellendos censuit Græcos: at pronepos eius Vticensis Cato, vnum[9] ex tribunatu militũ philosophum, alterum ex Cypria legatione deportauit.[10] Eandémque linguam ex duobus Catonibus,[e] in[11] illo[12] abiecisse, [f] in hoc importasse, memorabile est. Sed & nostrorum gloriam percenseamus. Prior [g] Africanus Q. Ennij statuam sepulcro suo imponi iussit: clarúmque illud nomen, imò verò spolium ex tertia orbis parte raptum, in cinere supremo cum Poetæ titulo[13] legi. Diuus Augustus carmina [h] Virgilij cremari contra testamenti eius verecundiam vetuit: maiúsque ita[14] vati testimonium contigit, quàm si ipse sua carmina probauisset. M. Varronis in bibliotheca, quæ prima in[15] orbe ab Asinio Pollione[16] ex manubiis publicata Romæ est, vnius viuentis posita imago est: haud minore (vt equidẽ reor) gloria, principe oratore & ciue, ex illa ingeniorum, quæ tunc fuit, multitudine, vni hanc coronam dante, quàm cùm eidem Magnus Pompeius piratico ex bello naualem dedit. Innumerabilia deinde sunt [i] exẽpla Romana, si persequi libeat: cùm plures vna gens in quocunque genere eximios tulerit, quàm[17] cæteræ terræ. Sed quo te M. Tulli piaculo taceam? quóve maximè excellentem insigni prædicẽ? quo potius, quàm vniuersi[18] populi illius gentis amplissimo testimonio,[19] & tota vita tua Consulatus tantum operibus electis? Te dicente, legem Agrariam, hoc est alimenta sua,[20] abdicauerũt tribus: te suadente, [k] Roscio theatralis[21] autori legis ignouerunt,[22] notatásque se discrimine sedis ęquo animo tulerunt: te orante, [l] proscriptorum liberos honores petere puduit: tuum Catilina fuit ingenium: tu M. Antonium proscripsisti. Salue primus omnium parẽs [m] patriæ appellate, primus in toga triumphum, linguáque lauream merite, & facundiæ[23] Latiarúmque literarum parens: atque (vt dictator Cæsar hostis quondam tuus, de te scripsit)[24] omnium triumphorum lauream[25] adepte maiorem, quanto plus est, ingenij Romani terminos in tantũ promouisse, quàm imperij.

1 à gradibus egrediẽtes. Tol. A corradine egrediens Pint.
2 Rhodis. CH. fortè Rhodiis. sic certè Tol
3 qua M. & CH.
4 pulsus. CH.
5 in calamitate, deest in M.
6 tragœdiarum. M. haud rectè.
7 literarũ. M. & CH. laureatos. Longol.
8 exitiali nomine appellandos. M. ex Italia appellãdos. CH.
9 in D.
10 Eundem itaque. D.
11 illum & hunc. D.
12 abegisse. Alij ambigisse. in hoc imperitasse. CH.
13 regi. M.
14 To vati, &, carmina, quod mox sequitur, in M. deest. deest & carmina in CH.
15 vrbe Roma ab &c. publicata est, vnius D.
16 de Vet.

17 cæteræ omnes terræ. Sed quo & te. M.
18 populi & illius. M.
19 & tota. V. ex tota. CH & tota vita tua Consulatus tanti operibus electũ. Pint.
20 abdicarunt. M.
22 notatúsque se ignominiæ discrimine, æquo. M. notatúque sedes æquo. Tol. notata quęsedis ignominiæ discrimine, æquo. Vet.
23 Latinarum. M.
24 omnibus triumphis. D.
25 adepte tanto maiorem D.

ANNOTATIONES.

a Platoni quod natali suo decessisset, & vnum & octogesimum sine vlla deductione annum impleuisset, Athenis Magos sacrum fecisse, tanquam viro amplioris sortis quàm humanæ, vide apud Senecam Epist. 5.

b Vide quæ adnotata sunt ad libr. 33. cap. 1. triumphatam &c.

c Platonis & Socratis æqualis, in Phædro magnopere laudatus. Nam & alij duo fuerunt: alter Apolloniates, superioris auditor, memoratus à Suida, cui Harpocration λόγον παραινετικὸν ad Demonicum Hipponici filium tribuit: alter Ciceroni σύγχρονος, familiaris & sodalis Halicarnassei, quem is supradictæ orationis autorem fuisse tradit. Muret. in Var. cap. 1. lib. 1.

d Valer. Max. cap. 10. lib. 8.

e In illo. Censorio.

f In hoc. Vticensi.

g Cicero pro Archia poëta. Val. M. cap. 15. lib. 6.

h Vergilium, & Virgilium dixisse veteres constat tũ ex hac inscriptione vetusta M. VERGILIVS NARCISSVS, tum ex hoc versu Calui;

Et vates, cui virga dedit memorabile nomen
Laurea.

Testatur & Græcum Epigram. in Claudianũ,

Εἰ ἐνὶ Βιργιλίοιο νόον, καὶ μοῦσαν Ὁμήρου
Κλαυδιανὸν ῥώμη καὶ βασιλεῖς ἔθεσαν.

i Multa vide apud Valer. Max. cap. 15. lib. 6.

k Hic L. Roscius Otho fuit, qui Tribunus plebis legem tulit de 14 ordinibus. Alius Roscius histrio fuit Syllæ charissimus.

l Hac de re vide Plutarchum in Sylla, Suetonium in Iulio, Velleium Paterculum lib. 2.

m In Senatu à Q. Catulo eius ordinis principe, quod testatur & ipse Cicero oratione in Pisonem & pro Sextio: Vt autem Plutarchus & Appianus literis mandarunt, à Catone. Lipsius cap. 20. 4.

De morum maiestate. CAP. XXXI.

RElíquis[1] animi bonis,[2] præstitere cæteros mortales sapientia, ob id Cati, Corculi, apud Romanos cognominati. Apud Grecos[a] Socrates, oraculo Apollinis Pythij pręlatus cunctis.

1 animis. Vet.
2 Præstitere & apud cæteros. V præstitere & cæteros M.

ANNOTATIO.

a Valer. Max. cap. 2. lib. 7.

De autoritate. CAP. XXXII.

RVrsus mortales oraculorum societatem dedere Chiloni Lacedæmonio, tria pręcepta eius Delphis consecrando aureis literis, quæ sunt hæc: [a] Nosse se quenque: [1] & [b] Nihil nimium cupere: Comitémque æris alieni atque litis, esse [2] miseriam. Quin & funus eius, cum victore filio Olympiæ [c] expirasset gaudio, tota Græcia prosecuta est.

1 & nihil nimis comitémque. P.nt.
2 sponsionē. Vet. Quidam, Comitémque miseram esse æris alieni atque litis (nempe spōsorem) esse miserum. Ch.

ANNOTATIONES.

a Plautus in Pseud.

Ecquem in angiporto hoc hominem tu nouisti, te rogo? BAL. Egomet me. SIC. Pauci istuc faciunt homines, quod tu prædicas. Nam in foro vix decumus quisque est qui ipsus se nouerit.

b Hanc sententiam Chiloni tribuunt Pindarus quidem & Critias: Sisypho Theophrastus: quidam, Thaleti: Sodamo vetustum hoc distichō, τοῦτ' ἔλεγε Σώδαμος Ἐπιχάρου: ὅς μ' ἀνέθηκε, Μηδὲν ἄγαν, καιρῷ πάντα πρόσεστι καλά. Varro apud Nonium in dictione Medioxumum, *Quid aliud est quod Delphica canat columna literis suis, μηδὲν ἄγαν, quàm nos facere ad mortalium modum medioxume, vt quondam patres nostri loquebantur?* Had. Iun. cap. 24.6. Plautus in Pænulo: *Modus omnibus in rebus soror optimu'st habitu: Nimia omnia nimium exhibent negotium hominibus ex se.*

Simile exemplum apud Valer. Max. de muliere in filij occursu. cap. 12. lib. 9.

De diuinitate. CAP. XXXIII.

DIuinitas, & quædam cælitum societas [1] nobilissima, ex fœminis in Sibylla fuit: ex viris in [a] Melampode apud Græcos, apud Romanos in Marcio.

1 nobilissima ex. Vet.

ANNOTATIO.

a Auditu Melampodem præstitisse ostendit quod Galenus ait, imò cillum esse nobis vitium, si conferamur cum lyncibus, & aquilis: auditum, si cōferamur cum Melampode: inualidos nobis esse pedes, si Iphicli pernicitatem spectemus: languidas manus, si Milonis robur.

De Nasica. CAP. XXXIIII.

VIr optimus semel à condito æuo iudicatus est [a] Scipio Nasica, [1] à iurato Senatu. Idem in toga candida bis [b] repulsa notatus à populo. In summa, ei in patria mori non licuit: non Hercule magis, quàm extra vincula illi sapientissimo ab Apolline iudicato Socrati.

1 adiurato. M.

ANNOTATIONES.

a Valer. Max. cap. 16. lib. 8.
b Liuius lib. 7. belli Macedonici.

De pudicitia. CAP. XXXV.

PVdicissima fœmina semel matronarū sententiā iudicata est Sulpitia Paterculi filia, vxor Fuluij [1] Flacci: electa ex centum præcipuis, quæ simulachrum [a] Veneris ex Sibyllinis libris dedicaret. [2] Iterum religionis experimēto [b] Claudia, inducta Romam Deûm matre.

1 Flaminij. Valer. lib. 8. cap. 16.
2 Item. Vet.

ANNOTATIONES.

a Verticordiæ, quæ virginum & mulierum mentes à libidine vertebat ad pudicitiam: quoniam sūt Vestales. Tres nobilissimæ cū aliquot Romanis equitibus incesti damnatæ fuerāt. Val. Max. cap. 15. 8. Iulius Obsequens, Solinus, Lilius Gyraldus, Ouidius.

Cum eam veteres consuluistis anum.
Templa iubet fieri Veneri, quibus ordine factis,
Inde Venus verso nomine corda tenet.

b Liuius lib. 9. Decad. 3. Herodian. lib. 1. Fenestel. cap. 12. Lactantius cap. 8. lib. 8.

De pietate. CAP. XXXVI.

PIetatis exempla infinita quidem toto orbe extitere, sed Romæ vnum, cui comparari cuncta non [1] queant. Humilis in plebe, & ideo ignobilis puerpera supplicij causa carcere inclusa matre, cùm impetrasset aditum, à ianitore semper [2] excussa, ne quid inferret cibi, deprehensa est vberibus suis alens eam. Quo miraculo, matris salus [3] donata pietati est, ambæque perpetuis alimentis, & locus ille eidem cōsecratus Deę, C. Quintio, M. [5] Acilio coss. templo pietatis extructo in illius carceris sede, vbi nūc Marcelli theatrum est. [b] Gracchorum pater, anguibus prehensis in domo, cùm responderetur, ipsum victurum alterius [6] sexus interempto: imò verò, inquit, [7] meum necate: Cornelia [8] enim iuuenis est, & parere adhuc potest. Hoc erat vxori parcere, & reipublicæ consulere. Idque mox [9] consecutum est. M. Lepidus [c] Apuleiæ vxoris charitate post repudium obiit. P. Rutilius morbo leui impeditus, nuntiata fratris repulsa in Consulatus petitione, illico expirauit. P. Catienus [10] Philotimus, [d] patronum adeò dilexit, vt hęres omnibus bonis institutus, in rogum eius se iaceret.

1 possunt. M.
2 curante. M. excutiē te. Tol.
3 Donata filia pietati. sic quidam. donata filia pietate, ambaque M.
4 cons. est Dea M.
5 Attilio, vt suprà.
6 sexu. M.
7 meo. Tol.
8 nimirum. Tol.
9 consecutā Ch.
10 Apuleius Catienus Plotinus. Ch.

ANNOTATIONES.

a Sanguinis ingenui matrem fuisse tradit Valer. Max. lib. 5. cap. de Pietate.
b Cicero de Diuinat. Valer. Max. lib. 4. de Amore coniugali. Alex. ab Alex. cap. 18. 1.
c Vide cap. 53. huius libri.
d Multa quoque exempla fidelitatis seruorum apud Valer. Max. cap. 8. lib. 6. & cap. 4. lib. 8.

De artium plurimarum excellentia, Astrologia, Grammatica, Geometria. CAP. XXXVII.

VAriarum artium scientiâ innumerabiles enituere, quos tamen attingi par sit florem hominum libantibus: Astrologiâ Berosus, cui ob diuinas prædictiones Athenienses publicè in gymnasio statuam inaurata lingua statuêre. Grammaticâ Apollodorus, cui [a] Amphictyones Græciæ honorem habuere. Hippocrates [1] medicina: qui venientem ab Illyriis pestilentiam [2] prædixit, [3] & discipulos ad auxiliandum circa vrbes dimisit: [4] quod ob meritum honores illi, quos Herculi, decreuit Græcia. Eandem scientiam in Cleombroto [5] Ceo Ptolemæus Rex Megalensibus sacris donauit C. talentis, seruato Antiocho Rege. Magna & Critobulo fama est, extracta Philippi Regis oculo sagitta, & citra deformitatem oris [6] curata orbitate luminis. Summa autem [7] Asclepiadi Prusiensi, condita noua secta, spretis

1 medicina pollent: qui. Vet.
2 prædixit discipulis, quos ad. Tol.
3 discipulosque. CH.
4 Cui. Vet.
5 Ceo in M. deest.
6 curato orbe. Vet.
7 Asclepiades Prusiēsis. M. & Vet. alij Asclepiadis.

ſpretis legatis & [8] pollicitationibus Mithridatis regis, repertâ ratione, qua vinum ęgris medetur, relato [9] [b] è funere homine & [10] seruato: ſed maximè ſponſione facta cum fortuna, ne medicus crederetur [c], ſi vnquàm inualidus vllo modo fuiſſet ipſe: [11] & victor ſuprema in ſenecta lapſu ſcalarum exanimatus eſt. Grande & Archimedi Geometricæ ac machinalis ſcientiæ teſtimonium M. Marcelli contigit, [12] interdicto, cùm Syracuſæ caperentur, ne violaretur vnus, niſi fefelliſſet imperium militaris imprudentia. Laudatus eſt & [13] [d] Cteſiphon Gnoſſius, [14] æde Epheſiæ Dianæ admirabiliter fabricata: Philon, Athenis armamentario mille nauiũ, [e] Cteſibius, pneumatica ratione & [f] hydraulicis organis repertis: [15] Dinocrates, metatus Alexandro condente in Ægypto Alexandriam. Idem hic Imperator edixit, ne quis ipſum alius, [g] quàm Apelles, pingeret: quàm Pyrgoteles [16] ſculperet, quàm Lyſippus ex ære duceret: quæ artes pluribus inclaruere exemplis.

8 pollicitationibus. M. id eſt, laudis, opiparis ſplendidis conuiuiis ac epulis.
9 ex. CH.
10 conſeruato. CH.
11 Aliij. & victor ſuprema in ſenecta lapſu ſcalarum exanimatus.
12 interdictu. Tol. & CH.
13 Cherſiphro. infrà cap. 14. lib. 36. atq. ita vocat Strabo Chriſippon CH.
14 æde Epheſii Dianæ admirabili. CH.
15 Dinocha res. CH. & ſuprà lib. 5. cap. 10 Chirocrates. Strabo & Ælianus.
16 ſcalperet. Vitr. CH.

ANNOTATIONES.

a Sanctiſſimum Græciæ concilium ab Amphictyone Heleni filio inſtitutum, ad Thermopylas haberi ſolitum, ac ideò vocatum Pilaycum, eò conuenientibus Græciæ populis duodecim: videlicet, Iones, Æoles, Dores, Perrhœbi, Bæotij, Magneſi, Achæi, Phtiotæ, Melienſes, Aenianes, Delphi, Phocenſes, veris & autumni principio, vt de maximis rebus & ad vniuerſæ Græciæ ſtatum pertinentibus decernerent. Alex. ab Alex. cap. 7. 5. Concilium id commune, alij publicum Græciæ vocant, Suidas Amphictyoné Deucalionis filiũ fuiſſe tradit.

b Hanc hiſtoriam narrat copioſè Apuleius Floridor. 4. vide locum.

c Sponſionũ hæ fuerũt olim formulę, Si bona ſua ex edicto Prętoris dies triginta poſſeſſa nõ eiſẽt. Cicero pro Quinctio. Ni iuſte appellatũ ſit. Paulus li. 5. Vide Pithoęum li. 1. Aduerſ. ca. 18.

d Valer. Max. cap. 7. lib. 8.

e Apud Athenæum pag. 245. ver. 13. Cteſibius Alexãdriæ in templo Zephyri potoriuon vas τὸ κέρας, ſiue τὸ ῥυτὸν fabricatus eſt, quod appulſu aquarum edito ſpiritu, & bellicum canebat, & hilares feſtiuóſque modos perſonabat. Hedylus in Elegis.

> Ζωροπόται, καὶ τοῦτο φίλον ζεφύρου μέγα νηόν,
> Θρεπτὸν μὲν βασιλεὺς εἰσίδετε τὸ κέρας.
> Σαλπίζον λυγίας τῷ κρήνα πρὸς ῥύσιν ἦχους,
> Δεινὸν καὶ πολέμου σύνθημα, καὶ θαλίης.

f Hydrautica vel deducendis hauriendiſve aquis excogitata, Græci ἀρυτῆρας & ἀντλητήρια, Lucretio hauſtra, nempe aquarias machinas, rotas, tympana, de quibus vide lib. 10. Victruuij ca. 9. 10. 11. 12. 13. vel muſica organa, in quibus aquæ motus & agitatio tubulos animat. De iis Claudianus ad Manlium:

> *Et qui magna leui detrudens murmura tactu*
> *Innumeras voces ſegetis moderatur ahenæ.*
> *Intonat* (*inſonat* forte) *erranti digito penitúſque trabali*
> *Vecte laborantes* (*rectè adlabantes*) *in carmina concitat vndas.*

Eius fuit generis apud Corn. Seuerũ in Aetna, Triton, qui aquarum aſſultu auram conciperet, ac per buccinam ori admotam vocem ederet, ſiue, vt ait poeta, irriguum carmen. Alia ſunt Pneuſtica noſtra ventum follibus accipientia, de quibus πεζαβάτης: Ἀλλοίων δονάκων ἔρδω φύσιν, &c. quod eius Atticæ elegantiæ hexametrum Epigramma Elegiaco æmulatus eſt Ang. Politianus, εἰς ὄργανον. ſcribens, Χαλκείων δονάκων ἱερὸν στίχον. &c. libro Græcorum Epigrammatum. Fuit & Pneuſticon πίθος, vnde πιθαύλης, cadus ligneus aut eburneus, impactis tibiis plenus, quæ cum ex parte quadam ſpiritu animabantur, cãtum, modulationes, &, vt ait Gellius, frequentamenta edebant, foraminum varietate diſtincta, abſq. regularum motu. Seneca, *Quo modo in dolio cantantis vox per totum cum quadam diſcuſſione percurrit & reſonat, & tam leuiter mota circuit tamen, non ſine tactu eius ac tumultu, quo incluſa eſt. Varro apud Nonium,*

> *Inflet priúſque tibias in orchoſtia,*
> *Domi ſuæ pithaulia ramices rumpit.*

Propert.

> *Tibia Mygloniis cantat eburna cadis.*

Aliàs eſt vtricularius, ὁ ἀσκαύλης qui vtre ventum conceptum inſtigans, cubito exprimit, ac vtrem exanimat. In Copa. *Ad cubitum raucos excutiens calamos. Scalig.*

g Val. Max. cap. 11. lib. 8.

Item mira opera artificis.

CAP. XXXVIII.

ARiſtidis Thebani pictoris vnam [a] tabulam, centum talentis rex Attalus [1] licitatus eſt. Octoginta emit duas [b] Cæſar Dictator, Medeam & Aiacem Timomachi, in templo Veneris Genitricis dicaturus. [c] Candaules Rex Bularchi picturam Magnetum [2] exitij mediocris ſpatij pari rependit auro. Rhodum non incendit rex Demetrius [d] Expugnator cognominatus, ne tabulam Protogenis cremaret, à parte ea muri locatam. Praxiteles marmore nobilitatus eſt, [e] Gnidiáque Venere, præcipuè væſano amore cuiuſdam iuuenis inſigni: & Nicomedis æſtimatione regis, grandi Gnidiorum ære alieno permutare eam conati. Phidiæ [f] Iupiter Olympius quotidie teſtimonium perhibet, [c] Mentori Capitolinus & Diana [3] [g] Epheſia, quibus fuere conſecrata artis eius vaſa.

1 licitus eſt. CH.
2 exilij haud mediocris, parĩ Budæus li. 1. de Aſſe.
3 Epheſi. CH.

ANNOTATIONES.

a De hac infra cap. 4. & 10. lib. 35.
b Eod. cap. 4. lib. Eod.
c Libr. eod. cap. 8.
d πολιορκήτης, vocem Græcam eximere voluit. Vitru. lib. 10. *Interea rex Demetrius, qui propter animi pertinaciam Poliorcetes eſt appellatus:* id eſt, in obſidendis & oppugnandis vrbibus. Vide cap. 10. lib. 35. huius operis.
e Eadem refert lib. 36. cap. 5.
f Infra cap. 5. lib. 36.
g Dianam Epheſiam ab artifice Canetia factam memorat autor cap. 40. lib. 16.

De ſeruitiis.

CAP. XXXIX.

PRetium hominis in ſeruitio geniti maximum ad hanc diem (quod equidem compererim) fuit Grammaticæ artis [1] Daphnidis, Cn. Piſaurenſi vendente, * & M. Scauro principe ciuitatis [2] [a] III MDCC. ſeſtertiis licente. Exceſſere hoc in noſtro æuo nec modicè hiſtriones, ſed libertatem ſuam mercati. Quippe cùm iam apud maiores [b] Roſcius [3] hiſtrio HS quingẽta annua meritaſſe prodatur: [4] niſi ſi quis in hoc loco deſiderat Arme-

1 Daphni natio Piſaurenſe.
* Expendit hunc locum Budæus li. 2. de Aſſe. circa finẽ, démque in eam diſcedit ſententiam vt hic legendum cenſeat. CCC. M. DCC. ſeſtertiis.
2 DCCC. M.
3 hiſtrio III. D CH. hiſtrioni M. D. annua mercaſſe Vet. tercentum L. annua meritaſſe. Budæus hiſtrio ij. M. D. Annuã mercaſſe. Vet Parmenſe.
4 niſi quis, CH.

niaci belli, paulò antè propter Tyridatem gesti, dispensatorem, quem Nero [5] H-S. CXX. M. manumisit. Sed hoc pretium belli, non hominis fuit, tam hercule, quàm libidinis, non formæ, [6] Pæzontem è spadonibus Seiani III. M. D. mercante [7] [c] Sutorio Prisco. Quam quidem iniuriam lucrifecit ille mercatus in luctu ciuitatis, quoniam arguere nulli vacabat.

5 III. CXXX. M. Nero sestertium centies vicies manumisit. Vet. 6 Patonetemi spadonis. Vet. Parmense. Patonetè mes spadonis Seiano. M. 7 Caio Lutorio Prisco. Vide Annot.

ANNOTATIONES.

a Suetonius libro de illustribus Grammaticis, De Lælio Præconino, ducentis milibus numûm, idque διαρρήδην sine notis numerorum. Mitalerius.

b De illo plurima Rhodiginus, cap. 17. lib. 14.

c Eques Romanus is fuit, damnatus à Tyberio, & exanimatus in carcere ob quoddam poema. Tacitus lib. 3. apud quem legitur & malè, Clutorius, pro C. Lutorius.

De præstantia gentium. CAP. XL.

GEntium in toto orbe præstantissima vna [1] omni virtute haud dubiè Romana extitit. Felicitas cui præcipua fuerit homini, non est humani iudicij: cùm prosperitatem ipsam alius alio modo, [2] & suopte ingenio quisque [3] terminet. Si verum facere iudicium volumus, ac repudiatâ omni fortunæ ambitione decernere, [a] mortalium nemo est felix. Abundè [4] igitur atque indulgenter fortuna [5] decidit cum eo, qui iure dici non infelix potest. Quippe vt alia non sint, certè ne lassescat fortuna metus est: quo semel recepto, solida felicitas non est. Quid quòd nemo mortalium omnibus horis sapit? vtinámque falsum hoc, & [6] non à vate dictum quàm plurimi iudicent. Vana mortalitas, & ad [7] circunscribendum seipsam ingeniosa, computat more Thraciæ gentis: quæ calculos colore distinctos, pro experimento cuiusque diei in vrnam condit, ac supremo die [8] separatos dinumerat, atque ita de quoque pronunciat. Quid, quòd iste calculi candore illo [9] laudatus dies, originem mali habuit? Quàm multos accepta afflixere imperia? quàm multos bona perdidere, & vltimis mersere suppliciis? Ista nimirum bona, [10] si cui inter illa hora in gaudio fuit. Ita est profectò, alius de alio iudicat dies, & tamen supremus de omnibus: ideóque nullis credendum est. Quid, quòd bona malis paria non sunt, etiam pari numero, nec lætitia [11] vllo minimo mœrore pensanda? Heu vana & imprudens diligentia: numerus dierum [12] comparatur: vbi quæritur pondus.

1 omnium. M. & Ch. 2 & pro suopte. M. Tol. 3 determinet. CH. 4 agitur. M. & Ch. 5 deciditur. M. Tol. & CH. 6 non vt à vate. Tol. 7 circumscribendam. Vet & Ch. 8 separatim. Vet. 9 laudato die. M. & CH. 10 cum interim illa. CH. 11 vlla. Vet. 12 computatur. Vet.

ANNOTATIO.

a Homerus Odyss. ς

Τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων,
Οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγῃσι πατὴρ ἀνδρῶν τε, θεῶν τε.

De felicitate summa. CAP. XLI.

VNa fœminarum [a] in omni æuo Lampido Lacedæmonia reperitur, quæ regis filia, regis vxor, regis mater [1] fuit. Vna [2] [b] Pherenice, quæ filia, soror, mater Olympionicarum. Vna familia Curionum, in qua tres continuâ serie oratores [3] extiterunt. Vna [c] Fabiorum, in qua tres continui principes Senatus, M. Fabius Ambustus, Fabius [4] Rullianus filius, Q. Fabius Gurges [d] nepos.

1 fuerit. Ch. 2 Berenice. M. & Ch. 3 extiterint. CH. 4 Rutilianus. Valer. lib. 5. Rulliani. Ch.

ANNOTATIONES.

a In regum nostrorum progenie Blancha regis Hispaniæ filia fuit regis vxor, regis mater: itidem Claudia regis Lodouici filia, regis Francisci vxor, regis Henrici 2. mater.

b Pherenice. Callipateram quoque Pausanias vocat lib. 5. & de virili eius animo historiam narrat scitu dignam. Vide & Ælianum cap. 1. lib. 10. Historiæ Fabiorum.

c Ex ea familia trecenti perierunt ad Cremeram fluuiolum Hetruriæ, vicinum Romæ, nascentem ex paruo lacu in sylua Baccana, & Tiberim subeunte ad Valcam. Ouid.

Vna dies Fabios ad bellum miserat omnes:
Ad bellum missos abstulit vna dies.

d Florus cap. 21. lib. 1.

Varia exempla fortunæ. CAP. XLII.

CÆtera exempla fortunæ variantis innumera sunt. Etenim quæ [1] fecit magna gaudia, nisi [2] ex malis? aut quæ mala immensa, nisi ex ingentibus gaudiis?

1 facit. CH. 2 ex insignibus malis. D.

De bis proscripto, L. Sylla, Q. Metello. CAP. XLIII.

SEruauit proscriptum à [a] Sylla M. Fidustium Senatorem, annis [2] XXXVI. sed iterum proscriptus. Superstes Syllæ vixit [3] vsque ad Antonium: constátque nulla alia de causa ab eo proscriptum, quàm quia proscriptus fuisset. Triumphare [b] P. Ventidium de Parthis voluit quidem solum, sed eundem in triumpho Asculano Cn. Pompeij [4] Strabonis duxit puerum: quanquàm Massurius autor est, bis in triumpho ductum: Cicero, mulionem [5] castrensem [c] suffaraneum fuisse: plurimi, iuuentam inopem [6] in caliga militari tolerasse. Fuit & Balbus [d] Cornelius maior Consul, sed accusatus, atque de iure [e] virgarum [7] in eum, iudicum in consilium missus, primus externorum, atque etiam in Oceano genitorum vsus illo honore, quem maiores Latio quoque [8] negauerunt. Est & L. Fuluius inter insignia exempla, Tusculanorum rebellantium Consul: eodémque honore, [9] cùm transisset, exornatus confestim à populo Romano: qui solus eodem anno, quo fuerat hostis, Romæ triumphauit ex iis, quorum Consul fuerat. Vnus hominum ad hoc æui, [f] Felicis sibi cognomen asseruit L. Sylla, ciuili nempe sanguine, ac patriæ oppugnatione adoptatus. [10] Et quibus felicitatis inductus argumentis? quòd proscribere tot millia ciuium ac trucidare potuisset. O praua interpretatio, & futuro tempore infelix. [11] Non melioris sortis tunc fuere pereuntes, quorum miseremur hodie, [12] cùm [13] Syllam nemo non oderit? Age, non [g] exitus vitæ [14] eius omnium proscriptorum ab illo calamitate crudelior fuit, erodente seipso corpore, & supplicia [15] sibi gignente? Quod vt [16] dissimulauerit, & supremo [h] somnio [17] eius ([18] cui immortuus quodammodo [19] est) credamus, [20] ab vno

1 Seruauit &c. XXXIIJ. vsque ad Antonium. Sed iterum proscriptus superstes illi vixit. Constátque &c Pint. 2 XXXIIJ. M. 3 sed vsque. CH. 4 Strabonis non legitur in M. 5 castrensis suffranium. M. sufferaneum. Vet. castrensis ferranam fuisse Vet. Alij castrēsis fusinariа. Alij. Turn. cap. 8. 29. castrēsis fuenaria vel, vt alij malunt, fanrinaria. castrensis fusinaria. Ch. 6 in, deest in M. 7 in eum iudicem. Ch. 8 negauerint. CH. 9 transfuga exornatus Salm. perfuga. Romanum transfuga & exornatus Vet. de iis. 10 Et quibusnam. M. & Ch. En quibus. Pint. 11 Nam. D. 12 cùm te Sylla Vet. 13 Syllam nemo aderat. M. 14 eius in M. d. 15 tibi Tol. sibi. Vet. 16 dissimulaueris. vet. 17 eius in M. d. 18 cuius vi mortuus. D. cū mortuus quodammodo est creditus. M. 19 est. Vet.

[20] ab vno illo inuidiam gloriâ victam:[21] hoc tamen nempe felicitati [22] suæ defuisse confessus [23] est, quòd Capitolium non [24] dedicauisset Quintus Metellus in ea oratione, quam habuit supremis laudibus patris sui L. Metelli, Pontificis, bis Consulis, Dictatoris, Magistri equitum, [25] Quindecimuiri agris [26] dandis, [27] qui primus [i] elephantos [28] primo [k] Punico bello duxit in triumpho, scriptum reliquit: decem maximas res optimásque, in quibus [29] quærendis sapientes ætatem exigerent, consummasse [30] eum. Voluisse enim primarium bellatorem esse, optimum oratorem, fortissimum Imperatorem, auspicio suo maximas res geri, maximo honore vti, summa sapientia esse, summum Senatorem haberi, pecuniam magnam bono modo inuenire, multos liberos relinquere, & clarissimum in ciuitate esse. Hæc contigisse ei, nec vlli alij post Romam conditam, longum est refellere & superuacuum, abundè vno casu refutante. Siquidem is Metellus orbam luminibus exegit senectam, amissis incendio, cùm Palladium raperet ex æde Vestæ, memorabili casu, sed euentu misero. Quò fit, vt infelix quidem dici non debeat, felix tamen non possit. Tribuit ei populus Romanus [31] quod nunquam vlli alij ab condito æuo, vt quoties in Senatum iret, curru veheretur ad curiam. Magnum & sublime, sed pro oculis datum.

20 abs te vno. Vet. 22 tua. M. 23 es. Vet. 24 dedicauisses. Vet. 25 xij. viri. M. 26 diuidendis. Vet. 27 qui plurimos elephãtos (Ex ipso Plinio lib. 18. cap. 3.) Cum L. Metellus triumpho plurimos duxit elephantos. (Nam ante eum bello Tarentino Manius Curius elephantos in triumpho duxerat.) 28 Ex primo M. & CH. 29 reddendis. M. 30 Eum valuisse. Primariũ enim bellatorem. M. eum. Valuisse enim. Tol. consummasse auo. Fuisse enim primarium. Pint. 31 quod nulli alij condito auo. CH.

ANNOTATIONES.

a Syllam quidam dictum volunt vna litera mutata à sillo naso. Sigonius verò quasi Sibyllam, quod Decemuir, aut Prætor, ex libris Sibyllinis ludos Apollinares instituerit.

b Vide Max. cap. 10. lib. 6. & infrà cap. 22. lib. 22.

c Vide Scalig. Append. Virgil. ad Catulli Phaselli παρῳδίαν, Sabinus ille, &c. quę tota est in Ventidium. Vide & Turneb. ca. 18. lib. 29. Aduers.

d Maior siue prior consul, qui primo statim mense & prius quàm collega, fasces accipiebat. Is autem erat vel senior, vel nobilior, vel plurium liberorum pater, vel maritus altero cælibe, vel prior declaratus, vel qui iam ante consulatum gessisset. Rhodig. cap. 8. 12. insigne dictum putat à Virg. his versibus:

Ipse Quirinali trabeâ, cinctúque Gabino
Insignis reserat stridentia limina consul.

Hunc Balbum triumphalem Strabo vocat l. 3. de Garamantibus & vicinis populis triũphasse autor scribit cap. 5. lib. 5. Vide & Alex. ab Alex. cap. 3. 3. & Brissonium cap. 14. 3.

e Legem Cato tulit, ne ciuis Romanus aut verberaretur, aut necaretur. Eam ille, *Pro scapulis*, vocabat, vt autor est Festus. Liuius, *pro tergo*: autor hoc loco de iure virgarum.

f Felicem Syllam dictum putant, quod feliciter in hostes pugnasset, quod amicus fuisset Metelli Pij, quòd Athenas vi captas non deleuisset. Scribit Appianus equestrem imaginem Syllæ auream antè rostra positam cum inscriptione: CORNEL. SYLLÆ IMPERAT. FORTVNATO. Venustum quoque Sylla cognominari se voluit. Rhodig. cap. 6. 24. Syllæ immolanti iecur extrema fibra coronæ laureæ imaginem ostendit, ostento mirabili felicitatis. Alex. ab Alex. cap. 25. li. 5. Vide Val. Max. cap. 9. lib. 6. & cap. 2. lib. 9.

g φθειριάσει siue pediculari morbo interiit. Val. Max. cap. 4. lib. 9. & infrà lib. 11. cap. 33.

h De supremo hoc Syllæ somnio vide Appian. Alexandr. Bel. ciuil. lib. 1. & Plutarchum in vita eius.

i Centum & viginti. Seneca libro de Breuitate vitę. Val. Max. lib. 7.

k Victis in Sicilia Pœnis.

De altero Metello.

CAP. XLIIII.

HVius quoque Q. Metelli, qui illa de patre [1] dixerat, filius [2] inter rara felicitatis humanæ exempla numeratur. Nam præter [a] honores amplissimos, cognoménque è Macedonia, [b] quatuor filiis illatus rogo, [3] vno Prætore, tribus Consularibus, duobus Triumphalibus, vno Censorio: quæ singula quoque paucis contigêre: in ipso tamen flore [4] dignationis suæ [5] ab [c] Catinio Labeone, cui cognomen fuit [6] Macerioni, Tribunoplebis, quem è Senatu Censor eiecerat, reuertens è Campo meridiano tempore, vacuo foro & Capitolio, ad [d] Tarpeium raptus, [7] vt præcipitaretur, conuolante quidem tam numerosa illa cohorte, quæ patrem eum appellabat: sed (vt necesse erat in subito) tardè & tanquam in exequias, cùm resistendi sacróque sanctum[8] repellendi ius non esset, virtutis suæ operâ & Censuræ periturus, ægrè Tribuno, qui intercederet,[9] reperto, à limine ipso mortis reuocatus: alieno beneficio postà vixit, bonis inde etiam consecratis [10] à damnatu suo: tanquam parum esset, [e] faucium certè intortarum expresśique per aures sanguinis [11] pœnam exactam esse. Equidem & [12] Africani sequentis inimicum fuisse, inter calamitates duxerim, ipso teste Macedonico. Siquidem [13] liberis dixit: Ite filij, celebrate exequias, nunquàm ciuis maioris funus videbitis. Et hoc dicebat iam Balearicis, [14] & Creticis, & [15] Diadematis, iam Macedonicus ipse. Verùm vt illa sola iniuria æstimetur, quis hunc iure felicem dixerit, periclitatum ad libidinem inimici, nec [16] Africani saltè, perire? quos hostes vicisse tanti fuit? aut quos non honores [17] currúsque illa sua violentia fortuna retroegit, per mediam vrbem Censore tracto, (etenim sola hæc [18] moriendi ratio fuerat) tracto in Capitolium [19] illud, in quod triumphans ipse de eorum exuuiis, ne captiuos quidem sic traxerat. Maius hoc scelus felicitate consecuta factum est, periclitato Macedonico vel funus tantum ac tale perdere, in quo à triumphalibus liberis portaretur in rogum, velut exequiis quoque triumphans. Nulla est profectò solida felicitas, quam contumelia vlla vitæ [20] rumpit, nedum tanta. Quod superest, nescio [21] morum gloriæ an indignationis dolori accedat, inter tot Metellos tam sceleratam Catinij audaciam semper fuisse inultam.

1 dixit. Chif. 2 intra felicitatis. M. 3 Aliàs; vno Pratorio. sic & Valer. Maxi. lib. 7. ca. de felicit. 4 dignitatis. Alij. 5 à C. Atilio Longelius. 6 Macerionis. 7 vt præcipitaretur virtutis sua opera & censura periturus, cõuolãte quidem. Pint. 8 collegarum repei. M. 9 recepto. Vet. referente. M. 10 damnato M. & Ch. 11 pœna exacta est. CH 12 Africani Æmiliani inimicum. M. 13 liberis, non legitur in Tol. & M. 14 & Creticis, Tol. non habet: nec M. 15 Dalmaticis. Vet. 16 Africano saltem paris. Vet. nec Africanum saltem perire, nec hostis. Lego, nec ab Africano. 17 cursúsque M. 18 morandi. Ch. 19 illo. Ch. 20 rupit. M. & CH. 21 maiorũ. M. nescio maior gloria an indignationis dolor accedat. Vet. Lego, an dignationi dolor.

ANNOTATIONES.

a Valer. lib. 7. cap. 1.

b Cap. 12. Metellus Macedonius reliquit sex liberos: Valerio, septé, mares quatuor, fœminas tres. August. 2. de Ciuit. quinque: Plutarcho lib. de fort. Roman. & Paterculo, quatuor.

c Quod de Labeone hic autor narrat, & de M. Druso legimus, qui Trib. pl. Philipũ consulem, quia concionantem interpellasset, tam præcipitem in carcerem egit, vt multa vis sanguinis è naribus flueret. Alex. ab Alex. cap. 3. 1. Idem exemplum narrat idem scriptor cap. 13. 3. de P. Sempronio Tribuno plebis, qui nisi collega obstitisset, Appium Claudium Censorem in

vincula duci iusserat.

d Vide Turneb. cap. 9. lib. 4. Aduersar.

e Magistratus, si quis imperio suo parum obediret, ipsi manu iniecta in collum inuadebat, ac torquebat; tanquam eo genere pœnæ cohercés, Turn. cap. 34. 28. Cicero 6. in Verrem, *Quem obtorta gula de conuiuio in vincula atque in tenebras abripi iussit.* Plaut. in Rud. *opta ocyus, Rapi in obtorto collo manus, an trahi?*

f In Metellorum familia quondam fuisse Diadematos Cicero tradit. Beroaldus legit, Dalmaticos, quoniam L. Metellus Dalmatas vicerit: Plutarchus lib. de Fort. Rom. tradit Cæcilium Metellum Macedonicum elatum a quatuor filiis consularibus, Q. Baleario, L. Diademato, M. Metello, C. Caprario, Rhodig. cap. 22. 17. Diadematum vocatum fuisse, quòd vlceratam frontem diademate, id est, fascia diu ligauerit, autor est Plutarchus in Coriolano. Sigonius, *Cum Pompeius vlceratum crus fascia vinctum circumferret, Fauonius quidam amarè dixit, nihil referre qua in parte diadema gestaret.* Rhodig. cap. 6. 24. *Vide Val. Max. cap. 1. lib. 4.*

De diuo Augusto. CAP. XLV.

IN Diuo quoque Augusto, quem vniuersa mortalitas in hac Censura nuncupat, si diligenter æstimentur cuncta, [1] magna sortis humanæ reperiantur volumina. Repulsa in Magisterio equitum apud auunculum, & contra [2] petitionem eius prælatus Lepidus: [3] proscriptionis inuidia, collegium in Triumuiratu pessimorum ciuium, nec æqua saltem portione, sed [4] prægraui Antonio: Philippensi prælio [5] morbus, fuga, [6] & triduo in palude latebræ ægroti: & (vt fatentur Agrippa & Mecœnas) aqua subter cutem fusa turgida latera: naufragia Sicula, & alia ibi quoque in spelunca occultatio. Iam in nauali fuga vrgente hostium manu, preces [7] Proculeio mortis [8] admotæ: cura Perusinæ contentionis: [9] solicitudo Martis Actiaci: Pannonici belli ruina è turri: tot seditiones militum, tot ancipites morbi corporis: suspecta Marcelli [10] vota, pudenda Agrippæ ablegatio, toties petita insidiis vita, incusatæ liberorum mortes, luctúsque non tantum orbitate tristes: adulterium filiæ & consilia parricidæ palàm facta: contumeliosus priuigni Neronis secessus: aliud [11] neptis adulterium: iuncta deinde tot mala: inopia stipendij, rebellio Illyrici, seruitiorum delectus, iuuentutis penuria: pestilentia vrbis, fames [12] sitisque Italiæ, destinatio expirandi, & quatridui inedia maior pars mortis in corpus recepta: iuxta hæc Variana clades, & maiestatis eius fœda sugillatio, abdicatio Posthumi Agrippæ post adoptionem, desiderium post relegationem: inde suspicio in [b] Fabium, arcanorúmque [13] proditionem: hinc [c] vxoris & Tiberij cogitationes suprema eius cura. In summa, Deus ille, cælúmque nescio adeptus magis, an meritus, hærede [14] [d] hostis sui filio excessit.

1 nunquam magna s. h. rapientur. M. reperiētur Vet. 2 voluntatem. Vet. 3 proscriptionis inuidia in collegā: collegium. Pa. 4 prægrauante Tol. 5 morbi. Chiff. 6 (Vetus lectio.) & tridui in palude ægroti, & (vt fatetur Agrippa & Mecœnas) aqua subter cutē fusa turgidi lateora. hic & Ch. nisi quòd, triduo, seruat. Manusc. verò, & triduo in palude ægrotantis. cætera eadem. 7 pro periculo M. 8 admotæ curas Perusinæ centuriones. 9 solicitudo Martis Actiaci, Pannonicique belli: ruinæ pontis: Parmēse, Pannonicis bellis ruinæ in curru. M. ruinæ ponti. Vet. ruinæ turriū. 10 vita. Vet. 11 in neptē. Chiff. 12 sitique, in M. deest, & Chiff. 13 proditio Vet. proditerum. Ch. 14 non suo filio M.

ANNOTATIONES.

a Præsertim à L. Cecinna, Seneca lib. 1. De Clemētia. Illum à Valerio significari cap. 11. 9. censet Brod. cap. 27. quem apud inferos, si illic receptus esset, quæ mereretur, supplicia pendere Valerius scribit.

b Fabium Maximum, quo solo comite Augustus Planasiā ad inuisendum Agrippam vectus fuerat. Id Fabius, cū vxori Martiæ aperuisset, eáque Liuiæ, ac tandem C. Nauius Augusto, paulò post extinctus est, Martia se in funere accusante quod exitij caussa marito fuisset. Tacitus.

c Dion Augustum periisse scribit veneno à Liuia dato in fico.

d Nam Tiberij pater Antonii partes ciuili bello secutus erat.

Quos beatissimos dij iudicauerunt. CAP. XLVI.

SVbeunt in hac reputatione Delphica oracula, velut ad castigandum hominum vanitatem [1] à Deo emissa. Duo sunt hæc: [2] Phedium [a] felicissimum, qui pro patria proximè occubuisset. Iterum à [b] Gyge rege tunc amplissimo terrarum [3] consultum, Aglaum Psophidium esse feliciorem. Senior hic in angustissimo Arcadiæ angulo paruum, sed annuis victibus largè sufficiens, prædium colebat, nunquàm ex eo egressus: [4] atque (vt è vitæ genere manifestum est) minima cupidine minimum in vita mali expertus.

1 ab Msto Chiff. 2 Pedum. Tol. Pediū Chiff. 3 consulti. CH. 4 vtque è vita. Mi

ANNOTATIONES.

a Idem de Tello Atheniensi apud Herodotum lib. 1.

b Lydorum, qui post Midam Gordij filium primus Delphos preciosissima dona misit, quæ Σύγυεων χρύσεα vocauerunt. Eius annulus multorum scriptis celebratus est, præsertim à Cicerone, & Platone libr. 2. de Iusto. Rhodig. cap. 11. 6. Vide cap. 1. lib. 33. Val. cap. 10. 7. Solinum quoque.

c Sic AElianus sophista nunquam extra Italiam peruagatus est, nauem nunquam ascendit: mare ne nouit quidem. Apud Platonem in Phæd. Socrates potius hospiti, quàm incolæ similis extra mœnia non egrediebatur, ciuitatis fines non transibat. Rhod. cap. 32. 21.

Quem viuentem, vt Deum, coli iusserūt. CAP. XVLII.

COnsecratus est viuus sentiénsque oraculi eiusdem iussu, & Iouis deorum summi astipulatu, Euthymus [1] pycta, semper Olympiæ victor, & semel [a] victus. Patria ei Locri in Italia: [2] ibi imaginem eius & Olympiæ alteram eadem die tactam fulmine, Callimachum vt nihil aliud, miratum video, [3] Deúmque iussisse sacrificari: quod & [b] viuo factitatum & mortuo: nihílque adeò mirum aliud, quàm hoc placuisse Diis.

1 potta. Vet. 2 vbi. M. 3 ad eúmque iussisse sacrificare. CH.

ANNOTATIONES.

a à Theagene, non iusto quidem bello, sed dolo, vnde nec Theageni honos decretus, sed mulctæ nomine talentum Euthymo coactus est repræsentare. Pausanias in Eliacis.

b Mortuum non esse, sed alio quodam modo hominem esse desiisse, narrat Pausanias.

De spatiis vitæ longissimis. CAP. XLVIII.

DE [a] spatio atque longinquitate vitæ hominum, non locorum modò situs, verùm exempla, ac sua cuique sors nascendi incertum fecere. Hesiodus, qui primus aliqua de hoc

de hoc prodidit, fabulosè (vt reor) multa de hominum æuo referens, cornici nouem nostras attribuit ætates, quadruplum eius ceruis, id triplicatum coruis. Et reliqua fabulosius in phœnice ac Nymphis. Anacreon Poëta Arganthonio Tartessiorum regi [1] cl. tribuit annos, Cinyræ Cypriorum x. annis amplius, Ægymio cc. [b] Theopompus Epimenidi Gnossio [2] clvij. Hellanicus quosdam in Ætolia [3] Epiorum gentis cc. explere. Cui astipulatur [4] Damastes, memorans [5] Pictoreum ex iis præcipuum corpore viribúsque, etiam ccc. vixisse. [6] Ephorus Arcadum reges [7] ccc. annis. Alexander Cornelius, [8] Dandonem quendam in Illyrico ccccc. vixisse. [9] Xenophon in Periplo, maritimorum regem cccccc. atque vt parcè mentitus, filium eius [10] dccc. quæ omnia inscitia temporum acciderũt. Annum enim alij æstate vnum determinabant, & alterum hyeme: alij quadripartitis temporibus, sicut Arcades, quorum anni trimestres fuere: quidam Lunæ senio, vt Ægyptij: itaque apud eos aliqui & singula millia annorum vixisse produntur. Sed vt ad confessa trãseamus, Arganthonium Gaditanum octoginta annis regnasse, propè certum est: putant quadragesimo cœpisse. Masinissam sexaginta annis regnasse, indubitatum est: [d] Gorgiam Siculum [11] centum & octo vixisse. Q. Fabius Maximus [12] sexaginta tribus annis Augur fuit. M. Perpenna, & nuper L. Volusius Saturninus, omnium quos in Consulatu sententiam rogauerant, superstites fuere. Perpenna septem reliquit ex iis, quos Censor legerat: vixit annos [13] xcviij. Qua in re illud adnotare succurrit, vnum omnino quinquennium fuisse, quo Senator nullus moreretur: cùm Flaccus & Albinus Censores lustrum condidere vsque ad proximos Censores, ab anno vrbis quingentesimo [14] septuagesimonono. M. Valerius [15] Coruinus c. annos impleuit: cuius inter primum & sextum Consulatum xlvj. anni fuere. Idem sella curuli semel ac vicies sedit, [16] quoties nemo alius. Æquauit eius vitæ [17] spatium Metellus Pontifex. Et ex fœminis Liuia [18] Rutilij xcvij. annos excessit: [19] [e] Statilia Claudio principe ex nobili domo nonaginta nouem: Terentia Ciceronis [20] ciij. Clodia [21] Ofillij cxv. hæc quidem etiam enixa quindecies. Luceia mima centum annis in scena pronuntiauit. Galeria Copiola [f] Emboliaria reducta est in scenã, [22] Cn. Pompeio, Q. Sulpitio COS. ludis pro salute Diui Augusti votiuis, annum centesimumquartum agens: quæ producta fuerat tyrocinio à M. Pomponio [22] Ædili plebis. C. Mario, Cn. Carbone Consulibus: ante annos [23] nonagintanouem: & à Magno Pompeio magni theatri dedicatione, anus pro miraculo [24] reducta. [25] Samulam quoque centum decem annis vixisse, autor est Asconius Pedianus. Minus miror Stephanionem (qui primus [26] togatus [g] saltare instituit) vtrisque secularibus ludis [27] saltasse: & diui Augusti, & quos Claudius Cæsar Consulatu suo quarto fecit, quando

1 cxxx. Valer. Max. cxxx. Asin. Pollio. 2 c.vi.Ch. cliij.M. 3 Ephyrorum.Vet. 4 Damiates. Ch. & M. 5 Lictoreũ. Vet. Litterium. Valer. Max. Pictorium ex his.Chif. 6 Theophorus.M. 7 tricenis. Chiff. 8 Candonẽ. Cn.J. 9 Xenophõ in petrim. Poiutimorũ insulæ regẽ. Parmense & Rom. Xenophon in petripuli-ij Otimorũ insulæ regem M. Lutimorum insulæ regẽ. Tol. Latinorum: Lamiorum. Vetusta. in peri(plut. in litura) maiorum insulæ regẽ. Ch. περὶ γῆς Latinorum regem octingentes annos. Val. Max. 10 Sexcentos. Valerius idem. ει tot & Cicero 11 7. Val. Max. 105. Pausan. 109. Quintil. 108 Lucianus. 12 lxvi. Chiff. lxij. Val. xxiij. Liuius. 13 lxxxviij. Chiff. xcvij. M. 14 Septuagesimooctauo. M. 15 Cornelius. Chiff. 16 quoties nemo alius. Ita quantũ spatiũ ætatis maiores nostri esse volunt ad senectutis initium, tãtus illi cursus honorũ fuit. Adamauit eius. Constantinus è Val. nullius exẽplaris fide. 17 spatia. Chiff. 18 Rutilia. M. & Chif. 19 Stratilia. M. Satilia. Chif. 20 cvi. Ch. 21 Ofelli. Ch. Ofellij. Chiff. 23 Val. Max. Auli filia. Longol. 22 C. Poppæo. Sigonius. 22 ædile. xv. Chiff. 24 producta. M. 25 Summullam. Chiff. 26 togatas. Sabellicus. 27 saltauisse diui. Ch.

lxiij. non amplius annis interfuere, quanquã & posteà diu [28] vixit. In Tmoli montis cacumine, quod vocant Tempsin, cl. annis viuere, Mutianus autor est. [29] Totidem annos [30] censum Claudij Cæsaris Censura T. Fullonium Bononiensem: idque collatis censibus, quos antè detulerat, vitæque argumentis (etenim id curæ principi erat) verum apparuit.

28 vixerit. Vet. Parm. 29 Totidem annos, est, clx. censum M. 30 item censum. Vet.

ANNOTATIONES.

a Qua ratione breuior ætas longiórve nobis contingat, vide luculenter disputatum à Rhod. cap. 21. 19.

In antiquis inscriptionibus Romæ, L. Clodius Hirpanus vixit annos 115. dies 5. puerorum halitu refocillatus ac educatus. Cuiacius in Nouellam 5.

b Val. cap. 14. lib. 8.

c De statuendi anni spatio, perquàm multa Alex. ab Alex. cap. 23. 3.

d Gorgias Charneantidæ filius, Empedoclis discipulus, præceptor Poli Agrigentini, Periclis, Isocratis, Alcidamantis, robusto corpore, sensibus integris, memoria firma, ingenio vegeto, annum 108. excessit, interrogatúsque quanam ratione prosperam valetudinem tandiu conseruasset, respondit, οὐδὲν πώποτε ἡδονῆς ἕνεκα πράξας.

e Seneca epistola 78. Nulla vita est non breuis. Nam si ad naturam rerum inspexeris, etiam Nestoris & Statiliæ breuis est, quæ inscribi monumento suo iussit, annis se nonagintanouem vixisse. Vides aliquem gloriari senectute longa. Quis illam ferre potuisset, si contigisset centesimum implere? &c.

f τὰ εἰσόδια iocularia, quæ ante mimos & Attellanas vel alta voce recitabantur, vel canebantur ad citharam, aut psalterium, à scurris mimicis, vrbicis, vrbicariis. Eadem mediæ fabulæ interposita τὰ ἔμβολα dicebantur, vnde fit Embolaria mulier, id est Scenica, ἐμμελικὴ: ad finem verò fabulæ, Exodia. Iuuenalis Satyr. 6. *Vrbicus exodio risum mouet Attellanæ.* Sunt autem Mimi, vt ait Claudianus, qui lætis salibus faceti risum mouent. Pantomimi verò, vt idem ait:

-nutu manibúsque loquaces. Scalig. in Manilium.

g De saltationis, ac musices studio & exercitatione vide plura apud Alex. ab Alex. 25. 2.

De varietate nascendi.

CAP. XLIX.

Poscere videtur locus ipse sideralis scientiæ sententiam. Epigenes [1] cxxij. annos impleri negauit posse: Berosus [2] excedi cxvij. Durat & ea ratio, quam Petosiris ac Necepsos [3] tradiderunt, & [4] [a] tetartemorion [5] appellant, à trium signorum portione, qua posse in Italiæ tractu [6] cxxvij. annos vitæ contingere apparet. Negauere illi quenquam xc. partium exortiuam mensuram (quod [b] anaphoras vocant) transgredi, & has ipsas incidi occursu maleficorum siderum, aut etiam radiis eorum, Solisque. [7] Rursus [8] Æsculapij secta, [11] quæ stata vitæ spatia à stellis accipi dicit, sed quantum plurimum tribuat, incertum est. Rara autem esse dicunt longiora tempora, quandoquidem momentis horarum insignibus Lunæ dierúmve septem atque [12] ix. (quæ nocte àc die obseruantur) ingens turba nascatur, scansili [c] annorum lege occidua, quam

1 cxxv. Chif. 2 excedit. Chiff. 3 tradiderit. Chiff. 4 tetarmorion. Vet. 5 appellat. Chif. 6 cxxiiij. M. cxxvij. Chiff. 7 Rursus, in M. deest. 8 Asclepiadæ. Vet. Alias Asclepiadis cuius & in Indice meminit, & lib 7. cap. 37 Æsculapij sententiam secuti. Parmense, & M. 11 qui. M. 12 quinda-

cim. M. xxiiij Parmēse. diuersi vt vij atq. xv. Chiff. — 13 varia. Chiff. — 14 Brixilli &c. Ch. Brulixi vnus. cxxv. cxxx Placentiae vnus M. 15 cxxv. Chiff. — 16 maponia. CH. maponias. M. — 17 Citra. M — 18 Veleiacium. M. — 19 quatuor verò Chiff. — 20 c. quinquaginta. Chiff. — 21 Galeria. M. — 22 xiiij M. & Chiff. — 23 cētenûm vicenûm homines iiij M. — 24 tradidit. Chiff. — 25 & Cornelius Licinius Caluus.

climacteras appellant, non ferè ita genitis liiij. annum excedentibus. Primùm ergo artis ipsius inconstantia declarat, quàm incerta res sit. Accedunt experimenta & exempla recentissimi [d] census, quem intra quadriennium Imperatores Caesares Vespasiani, pater filiúsque Censores egerunt. Nec sunt omnia [13] vasaria excutienda: mediae tantùm partis, inter Apenninum Padúmque, ponemus exempla. Centum viginti annos Parmae tres edidere, [14] Brixelli vnus. cxxv. Parmae duo. cxxx. Placentiae vnus. cxxxj. Fauentiae vna mulier. [15] cxxxij. Bononiae L. Terentius Marci filius, Arimini verò [16] M. Aponius. c. & l. Tertulla, cxxxvij. [17] Circa Placentiam in collibus oppidum est [18] Velleiacium, in quo cx. annos sex detulere, [19] quatuor centenos vicenos. vnus [20] cxl. M. Mutius M. filius, [21] Galerius Felix. Ac ne pluribus moremur in re confessa, in regione Italiae octaua centenûm annorum censi sunt homines liiij. centenûm denûm homines [22] lvij. [23] centenûm vicenûm quinûm homines duo, centenûm tricenûm homines quatuor, cētenûm tricenûm quinûm aut septenûm totidem, centenûm quadragenûm homines tres. Alia mortalitatis inconstantia: [e] Homerus eadem nocte natos Hectorem & [f] Polydamanta [24] tradit, tam diuersae sortis viros. C. Mario, Cn. Carbone iij. coss. ad quintum Calend. Iunias, M. Caecilius Rufus [25] & C. Licinius Caluus eadem die geniti sunt, oratores quidem ambo, sed tam dispari euentu. Hoc etiam iisdem horis nascentibus in toto mundo quotidie euenit, paritérque domini ac serui gignuntur, reges & inopes.

ANNOTATIONES.

a Est Tetartemorion Graecè, qui Quadrans Latinè dicitur, constans ex quatuor partibus signiferi circuli, hoc est signis tribus, vt annotauit Budaeus lib. 1. de Asse.

b Eam caeli partem intelligit, quae 30. partibus, hoc est duobus signis ab horoscopo distat.

c Gellius cap. 7. 15. annum vitae 63. cum periculo & clade aliqua venire tradit, quòd septies nouem contineat. De hac re fusius Firmicus cap. 14. 4.

d Census ea fuit ratio: Ciues omnes bona aestimabant, & iureiurando obstricti aestimationem deferebant: praeterea nomen & aetatem vxoris, liberorum, libertorum, seruorum: ac cùm Romae id fiebat, qua regione vrbis habitarêt. Qui secus fecisset, bona publicabantur: verberatus ipse vaenibat, & ciuitatem amittebat. Institutum hoc à Seruio Tullio. Sigonius.

e Homer.

τοῖσι δὲ Πουλυδάμας πεπνυμένος ἦρχ' ἀγορεύειν
Πανθοΐδης· ὁ γὰρ οἶος ὅρα πρόσσω καὶ ὀπίσσω·
Ἕκτορι δ' ἦεν ἑταῖρος, ἰῇ δ' ἐν νυκτὶ γένοντο.
Ἀλλ' ὁ μὲν ἂρ μύθοισιν, ὁ δ' ἔγχεϊ πολλὸν ἐνίκα.

f Alius Polydamas fuit, corporis prodigiosi viribus Miloni vel aequandus, vel etiam anteponendus, de quo Rhodig. cap. 36. 29. Vide & Pausaniam in Eliacis.

In morbis varia exempla.

CAP. L.

PVblius Cornelius [1] Rufus, qui Consul cum [2] M. Curio fuit, dormiens oculorum visum amisit, cū id sibi accidere somniaret. E diuerso [3] [a] Phalereus [4] tum deploratus à medicis vomicae morbo, cùm mortem in acie quaereret, vulnerato pectore medicinam inuenit ex hoste. Q. [b] Fabius Maximus Consul apud flumen Isaram praelio commisso aduersus [5] Allobrogū Aruernorúmque gentes, ad vj. Idus Augustas cxxx. M. perduellium caesis, febri quartana liberatus est in acie. Incertum ac fragile [6] nimirum est hoc munus naturae, quicquid datur nobis: malignum verò & breue etiam in [7] iis, quibus largissimè [9] contingit, vniuersum vtique aeui tempus intuentibus. [c] Quid, quod aestimatione nocturnae quietis, dimidio quisque spatio vitae [10] suae viuit? pars aequa morti similis exigitur, aut poenae, nisi [11] contingit quies. Nec reputantur infantiae anni, qui sensu carent, [12] non senectae in poenam [d] viuacis. Tot periculorum genera, tot morbi, tot metus, tot curae, toties inuocata [13] morte, vt nullum frequentius sit votum. Natura verò nihil hominibus breuitate vitae praestitit melius. [e] Hebescunt sensus, membra [14] torpent, praemoritur visus, auditus, incessus, dentes etiam ac ciborum instrumenta: & tamen vitae hoc tempus [15] annumeratur. [16] Ergo pro miraculo & id solitarium reperitur exemplum, [f] Xenophilum Musicum [17] centum & quinque annis vixisse sine vllo corporis incōmodo. At Hercule reliquis omnibus per singulas membrorum partes, qualiter [g] nullis aliis animalibus, certis pestifer calor remeat horis aut rigor: neque horis modò, sed & dieb. noctibúsque trinis quadrinísve, etiam anno toto. Atque etiam morbus est aliquis, [h] per sapientiam mori. [18] Morbis enim quoque quasdam leges natura [19] posuit. [i] Quadrini circuitus febrem, nunquam bruma, nunquam hybernis mensibus incipere: quosdam post sexagesimum vitae spatium non [20] accidere: alios pubertate deponi, à foeminis [21] praecipuè. Senes minimè sentire pestilētiam. Nanque & vniuersis [k] gentibus ingruunt morbi, & generatim modò seruitiis, modò procerum ordini, aliósque per gradus. Qua in re obseruatum, [22] à meridianis partibus [23] ad occasum solis pestilentiam semper ire: [24] nec vnquam ferè aliter [25] nisi hyeme, nec vt ternos excedat menses.

1 Rufinus. Vet. sic & Valer. Max. Florus, Eutropius, Liuij Epitome, Agellius. 2 Manio. Vet.

3 Phalereus caecus. Chiff. Phareus Iason deploratus &c. Turn. atq. ita videtur legendum ex Val. Max. — 4 iam tum. Vet. — 5 Allobrogum regem Vet. — 6 nimium. Vet. — 7 his. Chiff. — 8 lōgissimè. Vet. — 9 contigit. Chiff. — 10 suae tantùm viuit. Vet. — 11 contigit. M. & Ch. — 12 nec. M. — 13 mors. M. — 14 torquentur. M. — 15 adnumerant. Ch. — 16 Est ergo pro. M. — 17 ducentū Ch. ducētis. M. praue. — 18 Mortis quoque enim. Tol. — 19 imposuit. M. — 20 Accedere. Chiff. — 21 à foeminis. Praecipuè senes. Vet. — 22 in. Mer. — 23 & occasu. Tol. — 24 nec vnquā aliter ferè, nisi hyeme. Ch. — 25 nisi hyeme sedari, & vt ternos non excedat. Vet.

ANNOTATIONES.

a Phaereus Iason. Cicero 3. de Nat. Deor. Prometheus Thessalus. Plutarchus lib. Quid intersit inter amicum & adulatorem τύραννος φεραῖος. Simplicius in 2. φυσικῆς ἀκροάσεως. Victorius cap. 9. 7. Idem & Proclus. Brodaeus cap. 23. 1.

b AEmilianus is fuit, aduersus quem ad cōfluentem Isarae & Rhodani, deinde quà Sulgas Rhodano miscetur, aduersus Domitium AEnobarbum, Bittus Zuarii filius Aruernus, summus & fortissimus Imperator, cc. M. hominū generosè, quamuis infoeliciter, conflixit. Strabo lib. 4.

c Id, nimirum est quod scribit Plato 7. de Leg. καθεύδων γὰρ οὐδεὶς οὐδενὸς ἄξιος, οὐδὲν μᾶλλον τοῦ μὴ ζῶντος: Aristot. 1. Ethicorum, οὐδὲν διαφέρειν τὸ ἥμισυ τοῦ βίου τοὺς εὐδαίμονας τῶν ἀθλίων. Scopelianus tamen apud Philostratum lucubratam noctem inter Deos πλεῖστον σοφίας μέρος ἔχειν dicebat. Rhod. cap. 11. 20. Mnesimachus comicus scitè dixit, *somnum esse parua mortis mysteria.* Idem autor cap. 6.

cap.6.30. Insigne est & Aristonis dictum, *viuendi breue tempus homini datum, quoniam somnus veluti publicanus dimidiam aufert.* Gorgiam senio fessum & dormientem cùm familiaris quidam excitasset & ecquid valeret sciscitaretur, respondit is, ἤδη με ὁ ὕπνος ἄρχεται παρακατατίθεσθαι τῷ ἀδελφῷ. Præclarum & illud Ouid.

Stulte quid est somnus, gelidæ nisi mortis imago?

De somno ænigma lepidissimum apud Athenæum legitur ex Alexi comico, quod recitat Hadr. Iun. cap. 26. 6. Eius vltimus versus est ὕπνος ἔχω τέλων ὦ κόρη παυστὴρ πόνων. Hygino è nocte & Erebo lethum & somnus nati sunt: vnde Virg.

Tum consanguineus lethi sopor.

infra lib.36.cap.1.

d Apud Ciceronem in Catone Maiore, senibus quibusdã ita odiosa est senectus: vt se onus AEtna grauius dicant sustinere: quod & senum chorus apud Euripidem in Hercul. furente queritur, ἁ νεότας μοι φίλον· τὸ δὲ γῆρας ἄχθος ἀεὶ βαρύτερον Αἴτνας σκοπέλων ἐπὶ κρατὶ κεῖται. Callimachus Priamum sæpius quàm Troilum plorasse scripsit, nempe quod diutius vixerit.

e De senibus præclarè Plautus in Mercatore.

Senex cùm extemplò est iam nec sentit, nec sapit.
Aiunt solere eum rursum repuerascere.

f Valerio cap. 14. lib. 18. Xenophilus is fuit Chalcidensis & Pythagoricus.

g Leones tamen & capræ febre vexantur.

h Desipientem φρενιτίζοντα male hoc Plinius.

i Quartanam Octauius Horatianus medicus vetustate commendabilis, Saturni filiam esse tradit, ob tarditatem & malignam contumaciã. In eius curatione Democritus flagitium aliquod insigne committere putauit necessarium, vt hominem iugulare, aut sauciare, sanguinem bibere, menstruum adlinere, sacras aues, & animalia religione prohibita comesse. Hadrian. Iun. cap.1. lib.3.

k ἐπιδημικοί.

De signis mortis. CAP. LI.

1 fimbriarũ curam & strag. vest. plicaturas insõnes mouere: neglectum præfandi. Vet.
2 morientium. Chiff.
3 profundi humoris effluuium. M.
4 assiduo. Vet. ac venarum inæqualis. M. & alia quoque. M.
5 innumerabilia. Chiff.
6 valetudinis quoque obseruatione. M.
20 Syrus. Vet.
21 serpentiũ multitudine ex corp. Chiff.
22 sicut. Chiff.
23 febre, M. & Ch.
24 & ea. Vet.

IAm signa letalia: in [a] furoris morbo [b] risum: [c] sapientiæ verò ægritudine, [1] fimbrarum curam & stragulæ vestis plicaturas, à somno [2] mouentium [d] neglectum, [3] [e] præfandi humoris è corpore effluuium: in oculorum quidem & nariũ aspectu indubitata maximè, atque etiam supino [4] assiduè cubitu: venarum inæquabili [f] aut formicante percussu: quæque alia Hippocrati principi medicinæ obseruata sunt. Et cùm [5] [g] innumerabilia sint mortis signa, salutis securitatísque nulla sunt. Quippe cùm Censorius Cato ad filium de [6] validis quoque obseruationẽ, vt ex oraculo aliquo prodiderit, senilem iuuentã præmaturæ mortis esse signum. Morborum verò tam infinita est multitudo, vt [h] Pherecides [20] [i] Syrius [21] copia serpentium ex corpore eius erumpente expirauerit. Quibusdam perpetua febris est, [22] vt C. Mecœnati. Eidem triennio supremo nullo horæ momento contigit somnus. [k] Antipater Sidonius Poeta omnibus annis vno die tantùm natali corripiebatur [23] febri. [24] & eo consumptus est satis longa senecta.

ANNOTATIONES.

a Maniæ.

b Hippocrates Aphoris.63. 6. desipientiam quæ cũ risu fit tutiorem esse vult, quæ cum studio, periculosiorem. At hic risum intelligo, non quidem hilaritatis indicium, sed Sardonium risum, nempe conuulsionem faciei, risui similem.

c Sapientiæ morbum vocat, non in quo ægri sapiũt & mente constant, sed in quo læditur & offenditur eorum sapientia, in quo desipiunt φρενῖτις. Celsus capit.10. libr. 2. Hippoc. libro Progn.

d Vide infra cap.39.lib.9.

e Vrinæ.

f Hippocratis more sic arterias appellat, quod & annotauit Rhodig. cap.14. lib.3. Priscis enim duplices venæ fuerunt ἄσφυκτοι, priores, quæ citra motum sanguinem dispergunt: aliæ micantes & pulsatiles σφύζουσαι, quas arterias vocauit posteritas. ἐπὶ ἀείρεσθαι, quoniam dilatantes sese attolluntur.

g Celsus cap. & libr. citatis.

h ὑπὸ τῶν φθειρῶν πλήθους τελευτῆσαι. Suidas scribit, quos *animalia tetra* vocauit Serenus Laertius versibus de illo editis ad hunc modum scripsit, εἰς φθεῖρας ἐξ ἀλλάξε τὸ πρὶν εἶδος. Idẽ sua ad Thaletem epistola totum se pediculis opertum queritur: quæ cùm ita sint mirum cur hic Plinius serpentum copia tradit expirasse quasi τῶν ἑρπετῶν nomine pediculi significari possent. Hæc cùm attentius considerarẽ, occurrit apud Aelianum sub finem libri 4. Var. Pherecydis historia, *ex Laertio vt videtur sumpta*: Deinde mox cap.2. lib.5. alia narratio petita ex alio quodam autore, qua refert, ἐμπεσόντα εἰς ἀρρωστίαν, πρῶτον μὲν ἱδρῶσαι ἱδρῶτα θερμὸν, ἰχώδη, ὅμοιον μύξῃ, ὕστερον δὲ ἑρπετώδη, μετὰ δὲ φθειριάσαι, καὶ διαλυομένων τῶν σαρκῶν ἐς φθεῖρας, τῆξιν ἐπιγενέσθαι, καὶ οὕτως τὸν βίον καταλλάξαι. Hæc cum fortassis Plinius legisset, suspicor eum vocẽ ἑρπετώδη, ad serpẽtes retulisse, cùm potius eo loco significet sudorem noxiorum animalium fœcundum genitorem ac effectorem, quæ statim pediculos fuisse declarat, quamuis Gesnerus fœtidum & virosum interpretatus sit. Aurelianus cap. de phthiriasi, pediculos, in eo morbo, infestissimos, non consuetos, aut simplicis formæ, sed ignotos, latiores, duros magis, vehementer morsu sæuientes, qui sæpe corpora sub capillo penetrant, Ferales vocari tradit: eos fortassis quos hic Plinius serpentes vocat. Nec iis assentior qui serpentes hinc significari putant medicorum dracunculos, morbum Arabibus, AEthiopibus, & corporibus in eo tractu melancholicis familiarem. Pediculos & vermes olim vocauerunt. Theoph. li. De signis pluuiarum, inter earum præsagia numerat ἰούλους, id est, τοὺς ὀνίσκους τοὺς τεῖχος ἕρποντας: cùm tamen ij non serpant anguium modo, sed instar pediculorum multis pedibus ambulent.

i Syrius non à Syria prouincia, sed à Syro insula vna ex Cycladibus. Illum cùm inuiseret Pythagoras, ac πῶς διάκειται, rogaret, digito per ianuam immisso, ἐν χροὶ δῆλα, respondit. Hunc etiam fato defũctum humi religiosè vt magistrum, mandauit. Narrarunt Delij pestiferum eum morbum ab Apolline immissum, quod in eius templo sedens in frequenti corona circunstantium arroganter & superbè gloriatus fuisset, nulli Deo se vnquam sacrificasse, nec ideo minus sanum degere, quàm qui Ecatombas immolant: offensum ergo Deum illam hominis κουφολογίαν tam diro morbo, vindicasse. Quidam scribunt Scyrium à Scyro. Suidas tamen σύρον & σύριον scripsit. Rhod. ex Aeliano c.13.14. & cap.30.19.

k Valer. cap. vlt. lib.1.

De his qui elati reuixerunt. CAP. LII.

A[a] Viola Consularis in rogo reuixit: & quoniam subueniri non potuerat, præua-

lente flamma, viuus crematus est. Similis causa in L. Lamia Prætorio viro traditur. Nam [1]C. Ælium Tuberonem Pratura functum à rogo relatum, Messala Rufus, & plerique tradunt. Hæc est conditio mortalium: ad has & eiusmodi occasiones fortunæ gignimur, vti de homine [2] ne morti quidem debeat credi. Reperimus inter exempla, [3] Hermotimi Clazomenij animam relicto corpore errare solitam, [b] vagámque è longinquo multa annuntiare, quæ nisi à [4] præsenti nosci non possent, corpore interim semianimi: donec cremato eo inimici (qui Cantharidæ vocabantur) remeanti animæ velut vaginam ademerint. [5]Aristæi etiam visam euolantem ex ore in Proconneso, corui effigie, [6] magna quæ sequitur fabulositate: quam equidē & in Gnossio [c] Epimenide simili modo accipio. Puerum æstu & itinere fessum in specu septem & quinquaginta dormisse annis: rerum faciē mutationémq; mirantem, velut postero experrectū die: hinc pari numero dierū senio ingruēte, vt tamē in septimum & quinquagesimū atque centesimū vitæ duraret annum. Fœminarū sexus [d] huic malo videtur maximè opportunus, cōuersione vuluæ: quæ si corrigatur, spiritus restituitur. Huc pertinet nobile illud apud Græcos volumen Heraclidis, septem diebus fœminæ exanimis ad vitā reuocatæ. Varro quoque autor est [7]xx. viris agros diuidētibus Capuæ, quēdā qui efferretur [8] feretro, domū remeasse pedibus. Hoc idem Aquini accidisse. Romæ quoque [9]Corfidium materteræ suæ maritum funere locato reuixisse, & locatorem funeris ab eo elatū. Adiicit miracula, quæ tota indicasse conueniat. E duobus fratribus equestris ordinis Corfidio maiori accidisse, vt videretur expirasse, apertóque testamento recitatum hæredem minorē [10] funeri institisse: interim eum, qui videbatur extinctus, plaudendo [11] conciuisse ministeria & narrasse à fratre se venisse, commendatam sibi filiam ab eo. Demonstratum præthereà, quo in loco defodisset aurum nullo conscio, & rogasse vt iis funebribus, quæ comparasset, efferretur. Hoc eo narrante, fratris domestici propere annuntiauere exanimatum illum: & aurum, vbi dixerat, repertum est. Plena præterea vita est his vaticiniis. sed non [12] conferenda, cùm sæpius falsa sint, sicut ingenti exemplo docebimus. Bello Siculo Gabienus Cæsaris [13] classiarius fortissimus à Sext. Pompeio, iussu eius [f] incisa ceruice, & vix cohærente, iacuit in littore [14] tota die. Deinde cùm aduesperauisset, [15] cum gemitu precibúsque congregata multitudine petiit, vti Pompeius ad se veniret, aut aliquem ex [16]charis mitteret: [17] se enim ab inferis remissum, habere quæ nuntiaret. Misit plures Pompeius ex amicis, quibus [18] Gabienus: Inferis diis placere Pōpeij causas & parte pias: proinde euentum futurum, quem optaret: hoc se nuntiare iussum: argumentum fore varietatis, quod peractis mandatis, protinus expiraturus esset. [19] Idque ita euenit. Post sepulturam quoque visorum exempla sunt: nisi quòd naturæ opera, non [20] prodigia consectamur.

1 Q. Æl. iii. Cicer. de clar. orat. Cælium. Chiff.
2 ne fortè morti quidem Vet.
3 Hermolini. Vet. Hermodorum vocat Plutarch.
4 præsente. Chiff.
5 Aristeæ. Herodotus, Strabo, Plutarchus, Suidas, cæterique ad vnum authores Græci. Aristeæ M. Aristhæ. Chiff.
6 quæ magna quæritur. Parmense. quæ magna quæritur hic fabul. Chif.
7 è xx. viris agros diuidentem Capuæ quēdam. M. xx. viro se agros diuidente. Pint. & Chiff.
8 foro. Vet. & Ch.
9 Corsidiis. Vet. Corsidis. Chiff.
10 fratrem insti uisse. Sabellicus mavè vt indicant sequentia.
11 concinisse. M concinuisse mysteria Vet.
12 referendis.
13 classium. M. & Ch.
14 toto. Ch.
15 cum. in M desideratur.
16 arcanis. M. & Ch.
17 se autem dixit. habereq. quod. Parm.
18 Gabienus dixit. M. & Ch.
19 Itaque ita venit. Chiff.
20 prodigiosa. Vet.

ANNOTATIONES.

a Valer. Max. c. 8. lib. 1. Vide & Celsum cap. 6. lib. 2.

b Plato in Phœdone pollutas & impuras animas, cùm è corpore discesserint, circa monumēta & sepulchra vagari tradit. Quidā eius autoritate freti putant, eorum qui mortem sibi consciuerunt, post fatum animas cadaueri magis vinciri & adhærescere, illincque nata Lemurum & Vmbrarum terriculamenta. Virgil. 4. Æneid.

Et cùm frigida mors animâ seduxerit artus,
Omnibus vmbra locis adero.

Brod. cap. 11. 5. Magius cap. 5. 3. de Animarum post obitum recursu, & in percussorem corporis odio, multa refert, quæstionem obscurā explicans & arduam: Quid causæ est, cur præsente eo qui interfecerit ex eius vulneribus qui occisus est sanguis manet? Hom. Iliad. 9. animam quæ è corpore excessit, non amplius reuerti his versibus docet,

Ἀνδρὸς δὲ ψυχὴ πάλιν ἐλθεῖν οὔτε λεϊστὴ
οὔθ' ἑλετὴ, ἐπεὶ ἄρ κεν ἀμείψεται ἕρκος ὀδόντων.

Apud Plinium Iun. lib. 7. Epistolarum mirabilis est & terribilis historia domus pestilentis & infamis Athenis, ob vagantem noctu senis vmbram. Vide Magium cap. 12. 4. Huc pertinet Miltiadis sepulchrum apud Pausaniam, & aliud in Lypara Aeolica apud Arist. lib. περὶ θαυμασίων ἀκουσμ. Ouid. 2. Fastorum:

Vix equidem credo, bustis exisse feruntur,
Et tacitæ questi tempore noctis aui.

c De illo quædam Victorius cap. 1. lib. 24. Varro & Plutarchus quinquaginta tantum obdormisse tradunt.

d ἄπνοια, spiritus & animæ interceptioni ac priuationi.

e Sic vocat ὑστερικὴ πνίξ Grecorum. Et morbo vexatas fœminas ὑστερικῶς πνιγείσας Græci vocant.

f Auerrhoes 7. Physicōn tradit arietem se vidisse amputato capite huc illuc ambulantem. In Caria Iouis Hoplosimi sacerdos occisus, cum percussor ignoraretur, capite præciso Cereidam accusauit. Rhodig. cap. 23. 3. Apud Platonem in Politicis. Val. Max. lib. 1. Clementem Alex. lib. 5. Stromatōn. Eris Armenij filius natione Pamphylius, multis acceptis vulneribus inter mortuos ad decimum vsque diem relictus, deinde duodecimo ad sepulturam sublatus in rogo reuixit, ac mira quædam sibi visa, dum exanimis iaceret, narrauit. Leopard. cap. 2. 9.

De mortibus repentinis. CAP. LIII.

INprimis [1] autem miraculo sunt atque [2] frequenti mortes repentinæ, hoc est, summa vitæ felicitas, quas esse naturales docebimus. Plurimas prodidit Verrius: nos cum delectu modum [3] seruabimus. Gaudio obiere, præter Chilonem, de quo [a] diximus, Sophocles & Dionysius Siciliæ tyrannus, vterque accepto tragicæ victoriæ nuntio. [b] Mater pugna illa Cannensi, filio incolumi [4] viso contra [5] falsum nuntium. Pudore Diodorus sapientiæ [6] Dialecticæ professor, [7] lusoria quæstione non protinus ad interrogationes Stilbonis dissoluta. Nullis euidentibus causis obiere, dum calciantur matutinò duo Cæsares, Prætor & Prætura [8] persunctus Dictatoris Cæsaris pater: hic Pisis [9] exanimatus, ille Romæ. Q. Fabius Maximus in Consulatu suo pridie [c] Kalend. Ianuarias: in cuius locum [10][d] Rebilus paucissimarum horarum Consulatum petiit: Item C. Vulcatius Gurges Senator: omnes adeò sani atqte [11] tempestiui, vt de progrediendo cogitarent. Q. Æmilius Lepidus iam ingrediens incusso pollice limini cubiculi. [12] C. Aufidius egressus cùm in Senatū iret, offenso pede in comitio.

1 autem visa miraculo sunt, atque frequentia mortu &c. quam esse naturalem. Parm.
2 frequenter. M frequentia mortu. Ch.
3 seruamus. M.
4 reuiso. Chiff.
5 nuntium falsum. M.
6 delecta. M.
7 luxuria.
8 P. R. functus. M.
9 exanimatus est, ille. CH. & M.
10 M. Orellius. Par. Caninius Rebelius. Tur. Orabilius. CH.
11 Festiui. Vet.
12 Caussitius. Ch.

comitio. Legatus quoque, qui Rhodiorum causam in Senatu magna cum admiratione [13] orauerat, in limine Curiæ protinus expirauit progredi volens. Cn. Bebius Pamphilus, Pr**ę**tura & ipse functus, cùm à puero quæsisset horas.[14] A. Pompeius in Capitolio, cùm Deos salutasset. M. Iuuentius [15] Talua Cos. cùm sacrificaret. C. Seruilius Pansa, cùm staret in foro ad tabernam hora diei [16] secunda in P. Pansam fratrem innixus. Bebius iudex,[17] cùm vadimonium differri iubet. M. Terentius Corax, dum tabellas [18] scribit in foro. Necnon & proximo anno, dum Consulari viro in aurem dicit, eques Romanus, ante Apollinem eboreum, qui est in foro Augusti. Super omnes C. Iulius medicus, dum inungit, specillum per oculum [19] trahens.[20] Iam L. Manlius Torquatus Consularis, cùm in cœna placentam appeteret. L.[21] Durius Valla medicus, dum mulsi potionem haurit. Ap. Saufeius,[22] cùm à balineo reuersus mulsum bibisset, ouúmque sorberet. P. Quintius Scapula, cùm apud Aquiliũ Gallũ cœnaret. Decimus Saufeius scriba, cùm domi suæ pranderet.[f] Cornelius Gallus Prætorius,[23] & T. Ætherius eques Rom. in Venere obiere. Et quos nostra adnotauit ętas, duo equestris ordinis in eodem pantomimo Mythico,[24] tum forma præcellente. Operosissima tamen securitas mortis in M.[25] Ofilio Hilaro ab antiquis [26] traditur Comœdiarũ histrione. Is cùm populo admodum placuisset natali die suo, conuiuiúmque haberet, edita cœna calidam potionem in pultario poposcit, simúlque personam eius diei acceptam intuens, coronam è capite suo in eam transtulit, tali habitu rigens nullo sentiente, donec accubantium proximus tepescere potionem admoneret. Hæc felicia exempla: at contrà miseriarum innumera. L. Domitius clarissimę gentis apud Massiliam victus, Corfinij captus ab eodem Cæsare, veneno [27] poto propter tædium vitæ postquá biberat, omni [28] ope vt viueret annixus est. Inuenitur in actis,[29] Felice [g] Russato auriga elato, in rogũ eius vnum è fauentibus iecisse [30] sese: [h] friuolum dictu, ne hoc glorię artificis daretur,[31] [i] aduersis studiis copia odorum [32] [k] corruptum criminantibus. Cum antè nõ multo M. Lepidus nobilissimæ stirpis, quem [33] euenti anxietate diximus mortuum,[34] flammæ vi è rogo eiectus, recondi propter ardorem non potuisset, iuxtà sarmentis aliis nudus crematus est.

13 concionauerat. M.
14 Aulus Pompeius M. & Ch.
15 Thalna. M. & Ch.
16 ad secundam. M. & CH.
17 cum Babiũ. Pint. ex Tol. dum Babiloniũ vadimoniũ differri iubet. M. dũ Vadimoniũ differre iubet. CH.
18 scriberet. M.
19 trahens iam Manlius. CH.
20 Aulus Manitus Torq. M.
21 Ductius. Dictius. Ve. Tuscius. Tol. Tunctius. M. L. Tuntius medicus Valla. Chiff.
22 è Balineo reuersus cum mulsum, &c. M. & CH.
23 & vethrius. M. & atherius. CH.
24 tum in M. deest.
25 Ofilio. M.
26 traditur. Comœdiarum histrius cum populo. M. traditur. Comœdiarum histria is cùm. CH.
27 potato post. M.
28 opere vt viueret adnisus est. M. aduisus, quoque legit Ch.
29 Fœlicis Russai auriga, tam igne illato in rogum eius. Parm.
30 se. Ch.
31 à diuersis. M.
32 correptum. Vet.
33 ingenti. Vet. diuerti. M. & Ch. pro diuortij. diuerij. Pint. ex vet. codic. suffragante huic lectioni Plinio ipso supra cap. 36.
34 Flamina vi. M.

ANNOTATIONES.

a Cap. 32. huius libri.
b Vide Valer. Max. cap. 12. lib. 9.
c Quibus fiebant comitia consularia.
d Macrob. 2. Satur. de illo Ciceronis iocos refert: *Vno die consulem fuisse, rostra cùm ascendisset, honorem consulatus iniisse pariter, & expirasse:* ὀλιγωρητικὸν *fuisse, tanquam paucarum horarum, somnum toto suo consulatu non vidisse: hoc consecutũ, vt quæreretur quibus consulibus consul fuisset: eo consule nihil mali factum. Sed ad eum consulem venientem, à nocte comprehensum: cùm multi ad eum prehensandum & deducendum irent, properandum, priusquam ille occuparet sibi magistratum abrogare: eo consule neminem prandisse.* Sed & festiue M. Otacilium Pitholaum olim Flamines diales fuisse, nunc consules diales fieri. Leop. 17.3. Macrobius idem & simile dictum Ciceronis de Vatinio refert, magnum ostentum eius anno factum, quòd nec ver, nec æstas, nec autumnus, nec hyems fuerit. Idem ca. 18. eiusdem libri.
f Valer. ibid.
g Is Russatorum factionis fuerat. Aurigarum factiones vestis colore potissimum distinguebatur cap. 5. li. 33. Nero publicis spectaculis arenam circi chrysocolla strauit, concolori panno aurigaturus. Russatus color, Rusceus Catonis, è viridi rutilus aut flauus. Turn. cap. 8 lib. 17. Aduers.
h Sic paruum dictu vsurpat. cap. 7. lib. 2.
i Aurigis, qui aduersæ factionis seu aduersarum partium erant quidam legunt, aduersis studiis.
k mente alienatum.

De sepultura. CAP. LIIII.

IPsum cremare, apud Romanos non fuit [a] veteris instituti: terrâ condebantur. At postquàm longinquis bellis obrutos erui cognouere, tunc institutum. Et tamen multæ familiæ priscos seruauere ritus: sicut in Cornelia nemo ante Syllam Dictatorem traditur crematus. Idque voluisse, veritum talionem,[1] eruto C. Marij cadauere.[2] [b] Sepultus intelligitur quoquo modo conditus: [c] humatus verò humo contectus.

1 obruto. Ch. obrutum C. Marij cadau. Vet.
2 Sepultus verò. Vei. & CH. Hæc tamen postrema Grammatici cuiusdam non autoris esse putat Pint.

ANNOTATIONES.

a Cicero 2. de legib. *Hominem mortuum*, inquit, *lex in 12. tabulis, in vrbe ne sepelito néve vrito.* Credo, propter ignis periculum. Quòd autem addit, *néve vrito*, indicat non sepeliri eum qui vritur, sed humari. Tabulæ quidem earum legũ, anno 300. ab vrbe condita scriptæ fuerunt, teste Gellio cap. 1. 20. Apud Plut. Numa corpus suum vri vetat, itemque rogum vino aspergi cap. 12. 14. huius operis. Ouid. 4. Fastor. de Remi funere,

Arsurósque artus vnxit, fecere quod ille
Faustulus & mæstas Acca soluta comas.
Tunc iuuenes nondum facti flevère Quirites.
Vltima plorato subdita flamma rogo est.

Hæc omnia ostendunt antiquorum cremandi corpora morem fuisse, quàm Plinius celet. Quamquam à poëtis id per πρόληψιν scribi quidã volunt. Magius cap. 10. 3. Locum Romæ in quo plebeiorum & vulgarium hominum corpora comburebantur Puticulos, & culinas appellabant. Cremandi morem sub Antoninorum imperio relictum & antiquatum fuisse tradit Alex. ab Alex. 2. 3. magna diligentia omnia persecutus, quæ ad funerandi & sepeliendi cadauera leges pertinent. Vide Val. Max. cap. 2. 9. Rhod. capitibus 9. 20. 10. lib. 17.
b Apud Iuriscõsultos, De relig. & sumpt. fun. ex edicto diuorum fratrum cauetur, ne corpus sepulturæ traditum inquietetur, hoc est, terra conditum, viderique terra conditum, etsi in arcula conditum sit eo animo, vt non aliò transferatur. Arcularum sepulchralium lapidearum mentio est apud Cassiodorum in epistola quadam regis Theodorici ad Danielem marmorarium lapicidam. Seneca lib. 13. epist. *In ipsa Scipionis Africani villa iacens hæc tibi scribo, adoratis manibus eius & area, quam sepulchrum tanti viri esse suspicor.* In epitaphio An. Crestinæ. *Ne. Quis. Nos. Inquietet. Ex. Arcæ. Neque. Ab. Ante. Aliã. Ponat. Aut. Commutet.* Ræuard. cap. 4. 2. Varior.
c In vstrina mortui cõburebantur. humabãtur cũ iusta persoluta fuissét post Denicale sacrum, sepulchro (τοῦ τύμβου) inuecti: Siti vocabãtur, imposito sepulchri titulo Inferiarum & funerãdi morem vide copiosè à Vertranio explicatũ cõmẽtario in li. 4. Varronis de Lingua Lat.

m

De anima, vel de Manibus.

CAP. LV.

POst sepulturam[1] aliæ atque aliæ [a] Manium ambages. Omnibus à supremo die eadem, quæ ante primum: [b] nec magis à morte sensus vllus aut corpori, aut animæ, quàm ante natalem. Eadem [2] enim vanitas in futurum etiam se propagat, & in mortis quoque [3] tempora ipsa sibi [4] vitam mentitur: aliàs immortalitatē animę, aliàs transfigurationem, aliàs sensum inferis dando, &[c] Manes colendo, Deúmque faciendo, qui iam etiam homo esse desierit: ceu verò vllo modo [5] spirandi ratio homini à cæteris animalibus distet, aut non diuturniora in vita multa reperiantur, quibus nemo similem diuinat immortalitatem. [6] Quod autem corpus animæ † persequitur materiam? vbi cogitatio illi? quomodo visus, auditus? aut [7] quid agit? qui visus eius? aut quod sine his bonum? Quæ deinde sedes, quantáve multitudo tot seculis animarum velut vmbrarum? Puerilium ista [8] deliramentorum, auidæque nunquàm desinere mortalitatis commenta sunt. Similis & de asseruandis corporibus hominum, ac reuiuiscendi promissa Democrito [9] vanitas, qui non reuixit ipse. Quæ (malùm) ista dementia est, iterari [10] vitam morte? quęve genitis quies vnquam, si in [11] sublimi sensus animæ manet, inter inferos vmbræ? Perdit profectò ista dulcedo credulitásq; præcipuū naturæ bonū mortē, ac duplicat [12] obitus, si dolere etiam pòst futuri æstimatione euenit. Etenim si dulce [13] viuere, cui potest esse vixisse? At quanto facilius certiúsque, sibi quenque [14] credere, ac specimen securitatis antegenitali sumere experimento.

1 varia Manium. Tol in Salm post sepulturam Manium & Ch. 2 etiam vanitas in futura e. 3 tempore sibi vita. M. 4 vita. CH. 5 spirandi ratio cæteris M. 6 Quæ autem corporis animā prosequitur materia? Vet. Quod autē corpus anima per se? quæ materia? Pint. 7 qui tangit? quis, M. Vet. 8 de enimentorum. Ch. 9 vanitas reuixit: ipsoque malo ista M. reuixit ipse: ma iq ae ipsa dementia est iterari vitam mortemque. Quæ genitis. Parmense. 10 vitam morteque. Interea quies nunquam, si sublime. M. 11 sublime. Ch. 12 ac duplicat obitum dolor m etiam post futuri æstimatione. Sic aliàs, obitu si dolorem etiam post futuri æstimationem inuenit. Vet. M. Lego, si dolorem post futura æstimatione inuenit, obitu si dolorem. CH. 13 viuere est Ch. 14 credere specimen securitatis antegenitali experimente. Pineus iò ae, certè in Ch non legitur.

ANNOTATIONES.

a Manibus Diti & Proserpinæ sacros dies esse putauit antiquitas, quibus mundus patet, quod illis abdita & occulta religionis eorum numinum patefierent, & in lucem proferrentur, orcíque fores aliàs clausæ, iis aperirentur. Varroni autem mundus patet ter in anno: pridie Vulcanalia: tertio Nonas Octobris: sexto Idus Nouembres. Gyraldus ex Varrone. Alex. ab Alex. cap. 20. 4.

b Homer. Iliad. 4.
ὢ πόποι ἦ ῥά τίς ἐστι καὶ εἰν Ἀΐδαο δόμοισι
ψυχὴ καὶ εἴδωλον.
Sic Cn. Martius lib. 23. suæ Iliadis:
An maneat specij simulachrum in morte silentium.
Scaliger. Plautus in Capt.
Post mortem in morte nihil est quod metuam mali.

c Plinio Nepoti lib. 7 Epistolarum, manes condere, parentare, iusta persoluere, quod Virg. 3. Æneid. animam condere,
Inferimus tepido spumantia cymbia lacte,
Sanguinis & sacri pateras, animámque sepulchro
Condimus, & magna supremum voce ciemus.
Ouidio condere vmbras 5. Fastor.
Romulus vt tumulo fraternas condidit vmbras,
Et malè veloci iusta soluta Remo.

Quæ quis inuenerit in vita.

CAP. LVI.

COnsentaneum videtur, priusquàm digrediamur à natura hominum, indicare quæ [15] cuiusque inuenta [16] sunt. Emere ac vendere instituit Liber pater. Idem [a] diadema, [17] regum insigne, & triumphum inuenit. [b] Ceres frumenta, cùm anteà [c] glande vescerentur. Eadem [d] molere [18] & conficere in Attica, Italia, & Sicilia: ob id Dea iudicata. Eadem prima leges dedit: vt alij putauêre, Rhadamanthus. Literas semper arbitror Assyrias fuisse: sed alij apud Ægyptios à Mercurio, vt Gellius: alij apud Syros repertas volunt. Vtique in Græciam [19] intulisse [e] è Phœnice Cadmum sedecim numero. Quibus Troiano bello [f] Palamedem adiecisse quatuor hac figura Θ Ξ Φ X. Totidem post eum Simonidem [20] [g] Melicum. Z H Ψ Ω: quarum omnium vis in nostris recognoscitur. Aristoteles X. & viij. priscas fuisse: Α Β Γ Δ Ε Ζ Ι Κ Λ Μ Ν Ο Π Ρ Σ Τ Υ Φ: & duas ab Epicharmo additas Θ X, quàm à Palamede mauult, Anticlides in Ægypto inuenisse quendam nomine Menona tradit [21] xv. annis ante Phoroneum antiquissimum Græciæ regem: idque monumentis approbare conatur. E diuerso Epigenes, apud Babylonios dccxxx. annorum obseruationes syderum coctilibus laterculis inscriptas docet, grauis autor in primis qui minimum, Berosus & Critodemus, cccc. [22] lxxx. annorum. Ex quo [23] apparet æternus literarum vsus. In Latium eas attulerunt Pelasgi [24] Laterarias, ac domos constituerunt primi Euryalus & Hyperbius [25] fratres Athenis: anteà specus erant pro domibus. Gellio [26] Doxius [27] Cæli filius, lutei ædificij inuentor placet, exemplo sumpto ab hirundinum nidis. Oppidum Cecrops à se appellauit Cecropiam, quæ nunc est [28] arx Athenis. Aliqui Argos à Phoroneo rege antè conditum volunt: quidam & Sicyonem. [29] Ægyptij multò antè apud ipsos Diospolin. [30] Tegulas inuenit Cinyra [31] Agriopæ filius & metalla æris, vtrunque in insula Cypro. Item forcipem, [32] marculum, vectē, incudem. Puteos Danaus, ex Ægypto aduectus in Græciam, quæ vocabatur [33] Argos Dipsion. [34] Lapicidinas Cadmus Thebis, [35] aut (vt Theophrastus) in Phœnice. Thrason muros. Turres, vt Aristoteles, [h] Cyclopes: Tirynthij, vt Theophrastus. Ægyptij textilia: [36] inficere lanas Sardibus Lydi. Fusos in lanificio Closter filius [37] Arachnes: linum & retia Arachne. Fulloniam artē Nicias Megarensis. Sutrinam [38] Boethius. Medicinam Ægyptij apud ipsos volunt repertam: alij per Arabum, Babylonis & Apollinis filium: herbariam & medicamētariam à Chirone, Saturni & Phylliræ filio. [i] Æs conflare & temperare, Aristoteles Lydum [39] Scythem monstrasse, Theophrastus [40] Delā Phrygem [41] putat. [k] Ærariam fabricam alij Chalybas, alij [l] Cyclopas. [m] Ferrum Hesiodus in Creta eos, qui vocati sunt Dactyli Idæi. Argentum inuenit Erichthonius Atheniensis, vt alij, [42] Æacus. Auri metalla & [43] conflaturam, Cadmus Phœnix ad Pangæum mōtem: vt alij, Thoas & [44] Eaclis in Panchaia: aut Sol Oceani filius, cui Gellius medicinæ quoq; inuentionē [45] & mellis [46] assignat. Plumbū ex Cassiteride insula primus apportauit Midacritus. Fabricā [47] ferra iam inuenêre Cyclopes. Figlinas Corœbus Atheniensis. In iis orbem Anacharsis Scythes,

15 cuiusque scientia inuenta sint. M. scientia à quocunque. Parmen. 16 sint. Ch. 17 regium. CH. 18 & panem conficere. Vet. 19 attulisse M & CH. 20 Medicum. M. 21 xv. annorum antè Phoronea. Ch. 22 nonagint. M. & Ch. 23 appareret æternū litterarum vsum. Ch. 24 Lateraria. Dom. M Laterarias domos Vet. 25 fratres. Athenis antea M. 26 Textus. Ch. 27 Cælij. Vet. 28 Athenis. 29 Ægyptij verò. CH. 30 Regulas M. 31 agricola. M. 32 martulum. M. CH. Turn ex Capro. sarcu. ñ Vet. martellum Tolet. 33 Argidipsi n. Par. 34 Lapidicinas. Ch. 35 Arthebrasius. M. Vet. 36 infecêre. M. & Ch. 37 Arachnæ. Ch. 38 Tibus Bœotius. Tol & Ch. 39 Scythen. Tol. 40 Deltā. Vet. 41 putant. Ch. 42 Ceacus Turn. ex Hyg. & Vet. 43 flatura. CH. 44 Aeclis. CH. 45 ex melle M. Vet. 46 signat. Ch 47 ferreā. Chiff.

Scythes,vt alij,[48] Hyperbios Corinthius.[49] Fabricam materiariá Dædalus, & in ea ferram, asciam,perpendiculum,terebram,glutinum,[50] Ichthyocollam: [51] normam autem, & libellam & tornum,& clauem Theodorus Samius. Mensuras & pondera, Phidon Argiuus: aut Palamedes,vt maluit Gellius. Ignem è silice Pyrodes Cilicis filius: eundem asseruare in ferula,[n] Prometheus. Vehiculum cum quatuor rotis Phryges. Mercaturas Pœni.[52] Culturas vitium & arborum Eumolpus Atheniensis. Vinum aqua misceri Staphylus[53] Sileni filius. Oleum & trapetas Aristæus[54] Atheniensis. Idem mella. Bouem & aratrum [55] Buzyges Atheniensis,vt alij,Triptolemus. Regiam ciuitatem Ægyptij,popularem Attici: Post Theseum tyrannus primus fuit Phalaris Agrigenti. Seruitium inuenere Lacedæmonij. Iudicium capitis in [56] Ariopago primum actum est. Prælium Afri contra Ægyptios[57] primum fecere fustibus, quos vocant phalangas. Clypeos inuenerunt Prœtus & Acrisius inter se bellantes,siue Chalcus Athamantis filius. Loricam Midias Messenius. Galeam, gladium, hastam Lacedæmonij. Ocreas & cristas Cares. Arcum & sagittam Scythen Iouis filium, alij sagittas Persen Persei filium inuenisse dicunt: lanceas Ætolos, iaculum cum amento Ætolum Martis filium. Hastas velitares Tyrrhenum,pilúmque: Penthesileam Amazonem securim: Piseum venabula,& in tormẽtis [58] scorpionem Cretas,catapultam[59] Syros, [o] Phœnicas ballistam & [p] fundam. Æneam tubam Piseum Tyrrhenum, testudines Artemonẽ Clazomenium. Equum(qui nunc Aries appellatur,) in muralibus machinis [60] [q] Epeum ad Troiam. Equo vehi Bellerophontem. Frænos & strata equorũ [r] Pelethronium. Pugnare ex equo Thessalos,qui Centauri appellati sunt,habitantes secundùm Pelium montem. Bigas [61] primùm iunxit Phrygum natio,[f] quadrigas Erichthonius. Ordinem exercitus, signi dationẽ, [t] tesseras,vigilias Palamedes inuenit Troiano bello.[62] Specularẽ significationẽ eodẽ Sinon. Inducias [63] Lycanor. Fœdera Theseus. Auguria ex auibus Car, à quo Caria appellata. Adiecit ex cæteris animalibus Orphæus [64] Aruspicium Delphus, [65] ignispicia Amphiaraus,auspicia auium Tiresias Thebanus. Interpretationem ostentorum & [u] somniorum Amphictyon. Astrologiam Atlas Libyę filius, vt alij, Ægyptij: vt alij, Assyrij. [66] Sphæram in ea Milesius Anaximander. Ventorum rationẽ Æolus Hellenis filius, Musicã Amphion.[67] Fistulam & monaulũ Pan Mercurij: obliquam[x] tibiam Midas in Phrygia: geminas tibias[68] Marsyas in eadẽ gente, Lydios modulos Amphion: Dorios Thamyras Thrax: [y] Phrygios Marsias Phryx: Citharam Amphiõ: vt alij,Orpheus: vt alij,Linus.[69] Septem chordis additis Terpander. Octauam Simonides addidit: nonam Timothe[9],Cithara sine voce cecinit[70] Thamyras primus: cũ cantu Amphiõ vt alij,Linus. [71] Citharœdica carmina composuit Terpander. Cum tibiis canere voce Trœzenius Dardanus instituit. Saltationem armatã Curetes docuere,[z] pyrrhichen Pyrrhus, vtramque in Creta. Versum[72] heroicum Pythio

48 Hyperbius. CH.
49 Fabricæ materiam Dædalus. Tol. Fabricam materiarum. V.
50 Lytho collam. Alij sic & M.
51 normã, fornicem autem. Vet. lego forpicẽ.
52 Culturã. CH.
53 Silethi. Vet.
54 Cyrenẽsis quidam ex Diodor. qui eum in Cyrenaica Africæ natũ Aristæum olei & mellis repertorem facit.
55 Briges V. Bytyges. CH. cui supernè adscrip. vel Buziges
56 Areopago. M. & CH.
57 primi. CH.
58 scorpionẽ: Cretas catapultã. Syrophœnicas. Pint.
59 Sicilios, Phœnicas Turn. Syrophœnicas, CH.
60 primum Epeum.
61 prima. CH.
62 Speculorum. M.
63 Lycaon. Vet.
64 Aruspicam. Tol. Arispicam. CH.
65 ignispicia Amphiaraus, aut Tiresias Thebanus. Pint. ex M. ignispicia Amphiaraus auiũ Tiresias. Baud. ex M.
66 Spiramina. M. prauè.
67 Fistulã Pã: & M. nauion Mercurius. M.
68 Marsyas In eadem. CH.
69 Septem chordis primùm cecinit iij. ad iiij. primas additis. CH.
70 Thamyris. CH.
71 Cithara edita. Vet.
72 heroum CH.

oraculo[73] debemus. De pœmatum origine magna quæstio[74] est. Ante Troianum bellum probantur fuisse. [α] Prosam orationem condere Pherecydes Syrius instituit, [75] Cyri regis ætate. Historiam Cadmus Milesius. Ludos gymnicos in Arcadia Lycaon: [β] funebres [76] Acastus in Iolco: post eum[77] Theseus in Isthmo. Hercules Olympiæ athleticam. [78] Pythus [γ] pilam lusoriam, [79] Gyges Lydius picturam in Ægypto: in Græcia verò Euchir Dædali cognatus, vt Aristoteli placet, vt Theophrasto, Polygnotus Atheniensis. [80] Naue primus in Græciam, ex Ægypto Danaus aduenit: [81] antè ratibus nauigabatur, [δ] inuentis in mari Rubro inter insulas à rege Erythra. Reperiũtur,qui Mysos & Troianos priores excogitasse in Hellesponto putent,cùm transirent aduersus Thracas. Etiam nunc in Britannico Oceano vitiles corio circunsutæ fiunt: in Nilo ex papyro,& scirpo,& arundine. Longa naue,Iasonem primùm nauigasse,Philostephanus autor est: Egesias Paralũ: [82] Ctesias Samyrã: Saphanus Semiramin:[83] Archimachus Ægeonẽ: Biremem[84] Damastes Erythræos fecisse: triremem [ζ] Thucydides Aminoclem Corinthiũ: quadriremem Aristoteles Carthaginienses. Quinqueremem instituit Nesichthon Salaminius: sed ordinum Zenagoras Syracusius: ab ea ad decemremem [85] Mnesigeton. Alexandrũ Magnum ferunt instituisse ad xij. ordines. Philostephanus Ptolemæum Soterem ad quindecim: Demetrium Antigoni ad xxx. Ptolemæum Philadelphum ad xl. Ptolemæũ Philopatorem, qui Tryphon cognominatus est ad l. Onerariam Hippus Tyrius inuenit, lembum Cyrenenses, cymbam Phœnices, [86] celocem Rhodij, cercuron [87] [η] Cyprij. Syderum obseruationem in nauigando Phœnices, remum Copæ, latitudinem [88] eius Plateæ, [θ] vela Icarus, malum & antennam Dædalus. Hippagum [89] Samij,aut Pericles Atheniensis: tectas longas Thasij: anteà ex prora tantùm & puppi pugnabatur. [90] Rostra addidit Piseus: Tyrrheni anchoram: Eupalamus eandem bidentem: Anacharsis harpagonas: & manus Pericles Atheniensis,adminicula gubernandi Typhis. Classe princeps [λ] depugnauit Minos. Animal occidit primus Hyperbius Martis filius,Prometheus bouem.

73 habemus. M.
74 Est in M. deest.
75 tempore Cyri regn. M.
76 Acastus Iolco. CH.
77 Sisyphus Pint. ex interpr. Isthmi Pind.
78 Picus. CH.
79 Cynges Lydius, Pint. ex Tol. Gyges Lydius picturam Ægypti, & in Græcia Euchirra. CH.
80 Nauẽ primus in Græcia ex Ægypto Danaus adinuenit. M. Græciam &c. aduexit. Vet.
81 antea M. & CH.
82 Ctesias Semiramin CH.
83 Antimachus. Vet. Arthea-chus. CH.
84 Demasthenes. V.
85 Nesigiton. CH.
86 celetem, M ã. Turn. & CH.
87 Corcyræos. Turn.
88 nauium. Vet.
89 Damias. Tol. Sal.
(90 Meliùs alia verborum interpunctione) Rostra addidit Piseus Tyrrenus: anchoram Eupalamus: eandẽ bidentem Anacharsis: harpagonas & manus Pericles Atheniensis &c. sic omnino. CH. nisi quod Tyrrheni habet, Pisei Tyrrheni meminit suprà hoc ipso capite Plin.

ANNOTATIONES.

a Quale diadema fuerit,& quæ insignia rerum: corona,chlamys,& crepidæ,sceptrum,stola, cidaris,tiara, mitra, prolixe exponit Alex. ab Alex. cap. 28. 1.

b Quamobrem in eius sacris placentæ,sesama,papauerum capita,& id genus alia mysticis cistis inclusa contrectabantur & offerebantur,nulla animalium cæde. Sacris iis qui initiabantur,hæc formula religionem profiteri solebant, ἐνήστευσα, ἔπιον τὸν κυκεῶνα, ἔλαβον ἐκ κίστης, ἐργασάμενος ἀπεθέμην εἰς κάλαθον, καὶ ἐκ καλάθου εἰς κίστην: quod fuit occulti & arcani eius mysterij σύμβολον. Had. Iun. ex Arnobio & Eusebio. cap. 13. 6. Apud Pausaniam ea ficum arborem Pytalo prima ostendit.

Ἔνθαδ' ἄναξ ἥρως Φύταλος ποτὶ δέξατο σεμνὴν,
Δήμητραν, ὅτε πρῶτον ὀπώρας καρπὸν ἔφηνεν,
Ἣν ἱερὰν συκῆν θνητῶν γένος ἐξονομάζει,
Ἐξ οὗ δὴ τιμὰς Φυτάλου γένος ἔσχεν ἀγήρως.

c Arcadas Pelasgus rex docuit glande vesci, tuguria, καλύβας ædificare, pellibus vestiri. Inde, βαλανηφάγοι Arcades in oraculo Pythię dato Lacedæmoniis. Πολλοὶ ἐν Ἀρκαδίᾳ βαλανηφάγοι ἄνδρες ἔασιν. Οἵ σε ἀποκωλύσουσιν, ἐγὼ δέ τοι οὔ τι μεγαίρω. Arcas humaniorem vitæ rationem monstrauit, nimirum panis vsum, lanificiíque, & texendæ vestis solertiam. Rhodig. cap. 3.16.

d Pausanias in Laconicis Myletam Lelegis filiũ tradit in Alesia vico molam primùm reperisse, & eius vsum in molẽdis frugibus docuisse: indeque dictum vicum eum Alesiam, quasi pistrinum, aut pistorium.

e Tyrios primos litteras aut docuisse aut didicisse tradit Q. Curtius lib. 4.

f Palamedem aiunt Y, literam inuenisse ex ordine gruum volantium: Martialis.

Turbabis versus, nec littera tota manebit,
Vnam si tollas, hinc Palamedis auem.

φ. verò à figura crucis, quæ in inferiore parte eius literę spectatur.

Hæc crucis effigies Palamedica porrigitur φ. Scaliger. in Auson.

g E Cæo insula fuit Simonides, Melicus verò ἀπὸ τῶν μελῶν.

h Inde Virg. 6. Aeneid. *Cyclopum educta caminis Mœnia conspicio.* Nam ij fabricam ferrariam inuenerunt & munitiones oppidorum, vt Tyrinthes Pausaniæ, &, quod quidam putant, Mycenarum. Turn. cap. 46.28.

i Pausanias in Arcadicis Rhœcum Philæi & Theodorum Teleclis filium, ambos Samios, ęs conflare & cudere primos docuisse tradit, à Theodoróque cælatum smaragdum, quo Polycrates Samius maxime delectabatur.

k Ferri fundendi modum Theodorum Samium inuenisse ex Pausania constat, & Rhodig. scribit cap. 5.18.

l Cyclopas fulminis Iouis fabros Virgilius & Hesiodus Asteropen, Bronten, Argen nominant. Hos cùm Apollo sagittis occidisset, quòd Ioui fulmen cudissent, quo Æsculapium necauerat, cœlo depulsus Admeto famulari coactus est. Panyasis apud Clementem Alexãdrinum,

τλῆ δ' ἀργυρότοξος Ἀπόλλων
Ἀνδρὶ παρὰ θνητῷ θητευέμεν εἰς ἐνιαυτόν. Leopard. cap. 9.2.

m Ferri ferruminandi rationem primùm inuenisse Glaucum Chium Pausanias in Phocicis tradit. Straboni libro 10 Idæi dactyli ferrum primi fabricati sunt. Eidem lib. 14. Telchines primi ex ære ac ferro varia opera fecerunt.

n Pausanias non à Prometheo sed à Phoroneo, ex Argiuorum sententia, repertum ignem, & cum mortalibus cõmunicatum scribit. Vide Rhodig. cap. 14. & 15. lib. 15.

o Ælianus inuentam scribit in Sicilia à Dionysio tyrãno: ideóque allata è Sicilia catapulta, Gręcum quendam dixisse ἄλετο ἀρετά. Siculos machinalis scientiæ peritissimos fuisse ostendit Archimedes. Turn. cap. 18.29.

p Ætolos Strabo inuenisse scribit. Pollux fundam Acarnanum, qui Ætolis vicini sunt, laudat. Had. Iun. cap. 2. lib. 1.

q Septimius Florens inuentum fuisse à Carthaginensibus ait, Vitruuius in oppugnatione Gadium id factum fuisse scribit. Vide Turn. cap. 20. lib. 7. Aduersar.

r Virgil.

Frena Pelethronij Lapithæ, gyrósque dedere.
Impositi dorso, &c.

Contrà quàm Plinius scribit, Lapithas Pelethronios Virgilius nominat, à Pelethronio Thessaliæ monte, quem incolebant, vbi primùm domitos equos fuisse tradunt. Turn. cap. 9. lib. 21. Aduers.

ſ Cicero de natur. Deor. lib. 3. quadrigarum inuentrĩcem fuisse tradit quartam Mineruam Ioue natam, ex Coryphe Oceani filia, quam Arcades à matre Coryphasiam vocauerunt. Victorius cap. 15. lib. 11.

t Idem scribunt & Philostratus in Heroicis, & Nazianzenus in στηλιτευτικῷ, Pausanias in Argolicis, cubósque abs se inuentos consecrasse illum in Fortunæ tẽplo. Sophocles in Palamede, Οὐ λιμὸν οὗτος, τὸν δ' ἀπῶσε, σὺν θεῷ εἰπεῖν: χρόνου τε διατριβὰς σοφωτάτας πεσσούς, κύβους τε τερπνὸν ἀργίας ἄκος. Polemonis ætate apud Ilion saxũ monstrabatur, super quo Græci tesseras iaciebant. Celebratur & ab autoribus ἄβακιον παλαμήδειον. Plato tamen in Phœdro Ægyptios inuenisse ait numerandi ac calculos subducendi rationem, tum etiam πεττείαν atque κυβείαν. Had. Iun. cap. 4.2.

u Quorum alia sunt ἀλληγορικά, alia θεωρηματικά. Ονειροκριτικοὺς libros de his præceptis scriptos vocant, vt οἰωνιστικοὺς augurales, & θυτικοὺς de aruspicina. Clemens Alexandr. ἐν στρώμασι. Telmisseos narrat primos excogitasse τὴν δι' ὀνείρων μαντικήν. Cicero quidem certe in Telmisso oppidulo Lyciæ excelluisse testatur aruspicũ disciplinam, vt & Arrianus lib. 2. de gest. Alexand. Hadr. Iun. capit. 18. eos recenset qui suis scriptis eam artem illustrarunt.

x Vide notata infrà ad cap. 8. lib 35. Tibias porrò funebres, quibus Nænice, Lessi, Mortualia, θρηνῳδίη, siue θρηνητικὰ αὐλίσματα canebẽtur à pręficis, quæ, vt ait Papinius, ficta pietate alienos dolores colunt, nec sua plorant funera, Phryges inuenerant: nempe θρηνητικοὺς αὐλούς. Quãobrem apud Nonium Varro Pergameam pręficam requirit, in voce Nenia. Cares à Phrygibus id didicerunt, vnde καρικὸν μέλος Polluci: & καρῖναι Hesychio, θρηνῳδοὶ μουσικαί, αἳ τοὺς νεκροὺς τῷ θρήνῳ παραπέμπουσι πρὸς ταφάς. Scaliger.

y Auditis illis semiuiri Galli, Matris Deûm sacerdotes, in furorem quasi ex imperio agebantur, non item reliqui homines. Seneca Epist. 109. Lucianus in Nigrino, Philostratus. Brod. cap. 13.5.

z Aristoteli Achilles. Quidam ab ardore, id est velocitate dictam volunt. Ardere enim festinare est. Poëta, *Instant ardẽtes Tyrij*: ac rursum, *Ardet abire fugâ.* Nicolaus apud Stobæũ οἱ δὲ κρητικοὶ παῖδες ἀγελάζονται κοινῇ, καὶ τὴν ἐνόπλιον πυρρίχην ἐκπονοῦντες, ἥντινα πρῶτος εὗρε πύρριχος κυδωνιάτης κρὴς τὸ γένος. Pyrricha lusus & saltatio cum simulachro pugnæ, vel equestris, Dioni ἀρύλες & ἱππασία: vel pedestris. Cuiacius cap. 10. lib. 3. obseruat. Apud Apuleium lib. 10. Asini, pueri & puellæ Pyrricham saltant, dispositis ordinationibus decoros ambitus, inerrantes, nunc in orbe rotarum flexuosi, &c. Vide locum.

α Vide cap. 29. lib. 5.

β Romanis duplex funus fuit: alterum in quo adhibebantur ludi & desultores, indictiuum: alterum in quo ludi tantùm, Simpludearium, quasi simplex. Scaliger in Ausonium.

γ Lydos omnium primos pilæ, tesserarum, aleæ lusum, institoriam, cauponariámque artem inuenisse, aureum item & argenteum nummum primos cudisse scribit Rhodig. cap. 14. lib.

δ Nauem primùm à se inuentam gloriatur apud Æschylum Prometheus. θαλασσόπλαγκτα δ' οὔτις ἄλλος ἀντ' ἐμοῦ λινόπτερ' εὗρε ναυτίλων ὀχήματα. Muret. Var. cap. 11. lib. 1.

ε Iasonem pro quouis ditissimo Rege dixit Plautus in Pseud.

-atque adeo vt frumento affluam,
Vt ciuitas mihi nomen commutet, méque vt prædicet,
Lenone ex Ballione Regem Iasonem.

ζ φαίνεται δὲ, inquit, καὶ σαμίοις Ἀμεινοκλῆς κορίνθιος ναυπηγὸς ναῦς ποιήσας τέσσαρας.

η Corcyræi interpreti Thucydidis: cuius opinionem vtcunque asserit, τοῦ κερκουρου appellatio. Turn. cap. 18.29.

θ Hoc Dædalo tribuit Pausanias in Bæoticis.

ι Herodotus lib. 6. ἱππαγωγοὺς ναῦς dictas vult equis vehendis commodas & destinatas.

κ Ancho-

b Anchoram bidentem, figuli rotam, & folles primũ excogitasse Anacharsin Scytham, tradit Rhodig. cap. 24. 18.

a Iis viribus, autore Arist. lib. 2. de Repub. insulas partim subegit, partim oppidis conditis, populosas & frequentes reddidit: ad extremúmque cùm Siciliæ bellum intulisset, ad Camicum oppidum cui imperabat Cocalus Dædali filius, dolo interfectus est, ἐδολοφονήθη. Victorius ex Strabone & Stephano, cap. 18. 16.

In quo primus gentium consensus. *CAP. LVII.*

1 vt literis vterentur. Hot.

GEntium consensus tacitus omnium conspirauit,[1] vt Ionum literis vterentur.

De literis antiquis. CAP. LVIII.

1 sint. CH.

2 hac postrema in Vin. non legantur.

VEteres Græcas fuisse easdem penè, quæ nunc[1] sunt Latinæ, indicio erit Delphica tabula antiqui æris, quæ est hodie in Palatio, dono principum Mineruæ dicata in bibliotheca, cum inscriptione tali, Ναυσικράτης τισαμένου Ἀθηναῖος[2] κόρα καὶ Ἀθηνᾷ ἀνέθηκεν.

Quando primùm tonsores Romæ. *CAP. LIX.*

1 Tinnio. CH.

2 antea. CH.

SEquens gentium consensus in tonsoribus fuit, sed Romanis tardior.[a] In Italiam ex Sicilia venêre post Romam cõditam anno quadringentesimo quinquagesimoquarto, adducente P.[1] Ticinio Mena, vt autor est [b]Varro:[2] antè intonsi fuêre.[c] Primus omnium radi quotidie instituit Africanus: sequens Diuus Augustus cultris semper vsus est.

ANNOTATIONES.

a Anteà, vt apud Nonium Sisennas ait, immissa barba i. demissa populus fuit. Vide Gell. li. 3. ca. 4.

b Cap. 11. lib. 2.

c Eum qui primus Athenis radi se passus est, per ludibrium κόρσην vocatum fuisse Chrysippus scripsit. Had. Iun. lib. de Coma Alexis, τί δρᾷς; τρίχας λυποῦσιν ὑμᾶς πρὸς θεῶν, δι' ἃς ἀνὴρ ἕκαστος ὑμῶν φαίνεται: Adductis ante Romam e Sicilia tõsoribus, iuuenibus mos fuit barbã radere, & comam tondere, ad annum vsque 40. posteà vero minimè. Alex. ab Alex. cap. 18. lib. 5.

Quando primùm horologia. CAP. LX.

1 diximus secũdo. M.

TErtius consensus fuit in horarum obseruatione, iam hic rationi accedens. Quando & à quo in Græcia reperta,[1] diximus in secundo volumine. Serius etiam hoc Romæ contigit. Duodecim tabulis Ortus tantum & Occasus nominantur: post aliquot annos adiectus est &[a] Meridies, Accenso Consulum id pronuntiante,[2] cùm Curia inter Rostra & Græcostasin[3] prospexisset talem Solem.[b] A columna[4] ænea ad carcerem inclinato sydere, supremam[c] pronunciabat. Sed hoc serenis tantùm diebus vsque ad primum Punicum bellũ.[5] Princeps Romanis[d] solarũ horologium statuisse, ante[6] duodecim annos, quàm cũ Pyrrho bellatum est, ad ædem Quirini, L. Papyrius Cursor, cùm[7] eandem dedicaret, à patre suo votam, à Fabio[8] Vestali prod tur. Sed neque facti horologij rationem vel[9] artificem significat, nec vnde translatum sit, aut apud quem scriptum id inuenerit. M. Varro primum[10] statutum in publico secundùm Rostra in colũna tradit; bello Punico primo, à M. Valerio Messala Consule[11] Catana capta in Sicilia: deportatum inde post xxx. annos, quàm de Papyriano horologio traditur, anno vrbis[12] cccclxxvij. nec congruebant[13] ad horas eius lineæ: paruerunt tamen[14] eis annis vndecentum, donec Q. Marcius Philippus, qui cum L. Paulo fuit Censor, diligentius ordinatum iuxtà posuit: idque munus inter Censoria opera gratissimè acceptum est.[15] Etiam tum tamen nubilo incertæ fuere horę vsque ad proximum lustrum. Tunc Scipio Nasica collega[16] Lænatis, primus[e] aqua diuisit horas æquè noctium[17] ad dierum. Idque horologium sub tecto dicauit, anno vrbis DXCV. Tamdiu[18] populi Romani indiscreta lux fuit. Nunc[19] reuertamur ad reliqua animalia, primúmque terrestria.

2 (Vetust. lect.) cũ à Curia inter Rostra & Græcostasin prosp. xisset Solem, sic & Tur. continuans ita sequentia, Solem à columna Menia ad carcerem.
3 prospexisset.. Solem. M.
4 Menia. M. & CH. & Vet.
5 Princeps. solarium. CH & M.
6 vndecim. M. & CH.
7 eam Ch.
8 Vestale. CH.
9 artificis. Vet.
10 factum. CH.
11 Catina. CH. Catina. M.
12 ccclxxxij. CH. trecẽtesimo quinquagesimo vigesimo septimo. M.
13 ad lineas eius hora & paruerunt. M.
14 & M. et ann. s vndecima. V.
15 Etiamnum tamen numero incerto fuere. CH emed.
16 Lenatis. CH.
17 ac. M.
18 populo Romano. M & CH.
19 reuertemur. M. & CH.

ANNOTATIONES.

a Meridies etiam de media nocte vsurpatur. Varro in Marcipore.

Repentè noctis circiter Meridiem,
Cùm pictus aer feruidis latè ignibus
Cæli choreas astricas ostenderet.

b Menius, cùm domum venderet Catoni & Flacco censoribus vt ibi ædificaretur basilica, ius sibi columnæ vnius excepit, super quam tectum proiiceret, vnde ipse ac posteri spectarent gladiatorium munus, quod tum in foro dabatur, Pædianus. Meminit Cicero prima in Verrem. Vide adnotata in cap. 5. lib. 34.

c Pronunciabat vel accensus, (i. præco qui ad censũ populum vocabat) vel prætor. Varro in lib. 5. de lingua Lat. *Pletorij tribuni pleb. plebiscitum. Prætor vrbanus qui nunc est, quiqu posthac fuerit, duos lictores apud se habeto. Vsque ad supremam ad solis occasum ius inter ciues dicito.* Censorinus. Gell. cap. 2. 16. hanc legem 12. tabularum recitat. *Ante Meriatem causam cognoscito, quũ perorant ambo præsentes. Post Meridiem litem addicito, si ambo præsentes. Sole occaso suprema tempestas esto.* Rænardus cap. 7. in leg. 12. tabul.

d Vide infra cap. 10. lib. 56. Solarium, apricum & soli expositum locum Græci αἴθουσαν vocauerũt. Turn. cap. 20. 28.

e Per Clepsydrom stillantem: de cuius verbi notione vide Victorium cap. 1. lib. 22.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER OCTAVVS.

De animalibus terrestribus, elephantorum commendatio, & de sensu eorum. CAP. I.

AD RELIQVA transeamus animalia, & primùm terrestria. Maximũ est elephas, proximúmque humanis sẽsibus: quippe intellectus illis sermonis patrij, &[1] imperiorum[2] obedientia, officiorumque, quæ didicêre, memoria, amoris & gloriæ voluptas: imò verò (quæ etiam in homine rara) probitas, prudentia, æquitas: religio quoque syderũ, Solisque ac Lunæ veneratio. Autores sunt, in Mauritaniæ saltibus ad quẽdã amnẽ, cui nomẽ est[3] [a] Amilo, nitescẽte Luna noua, greges eorum descẽdere: ibíque se purificantes solenniter aqua circunspergi, atq; ita salutato sydere in syluas reuerti, vitulorum fatigatos præ se ferentes. Alienæ quoque[4] regionis intellectu, creduntur maria transituri non antè naues conscendere, quàm inuitati rectoris iureiurando de reditu. Visíque sunt fessi ægritudine (quando & illas moles infestant morbi)[5] herbas supini in cælum iacentes, veluti tellure precibus[6] allegata. Nã quod ad docilitatem attinet, regem adorant, genua submittunt, coronas porrigunt.[7] Indis arant minores, quos appellant nothos.

1 imprimis. M.
2 obedientia. Ch.
3 vide Annot.
4 regionis. Vet.
5 per herbas supini in cœlum iacentes. Vet. iacentes habet & CH.
6 alligata. M ablegata. Vet. Sabellicus.
7 Indi arant minoribus, quos. Indicis Arabici minores quos. Parmense.

ANNOTATIO.

a Dion ait, pergere περὶ ὕδωρ ἀείναον, perennem aquam. Vetusti codices habent Annulo, quæ vox à Græca ἀείναος fortassis deprauata est. Rhodig. cap. 18. 13. Primus ex Europę regibus Indis victis elephantos Alexander habuit: plurimos Antigonus: multos Pyrrhus in prælio captos superato Demetrio, quos Romanis obiecit. Idem Rhod. cap. 20. 22.

Quando primùm iuncti. CAP. II.

ROmæ iũcti primùm subiêre currum Põpeij Magni Africano triũpho: quod prius India victa triumphante Libero patre memoratur. Procilius negat potuisse Pompeij triumpho iunctos[1] ingredi portam. Germanici Cæsaris munere gladiatorio,[2] quosdam inconditos motus edidêre, saltantium modo. Vulgare erat, per auras arma [a] iacere non auferentibus ventis, atque inter se gladiatorios congressus edere, aut lasciuiente[3] pyrrhiche[4] colludere: postea & per funes incessere,[5] lecticis etiam ferentes quaterni singulos puerperas imitantes:[6] plenísque[7] hominum tricliniis accubitu[8] iere per lectos ita libratis vestigiis, ne quis[9] potantium attingeretur.

1 egredi porta. M. & CH. ingredi porta. Vet.
2 quosdam etiam incõditos Saim. & CH.
3 pernicitate. M Vet.
4 colludere. Tol.
5 lecticas quæ singulas M. modo, lecticis e. f q. singulas vt in elligamus elephantos fœminas.
6 plerisque. M.
7 homina. CH.
8 accubitũ. M. & Ch.
9 portãtiũ. M structorum, ministrorum fercula & epulas ferẽtium.

ANNOTATIO.

a Velut quadam prælusione, more pilariorum & ventilatorum ea quæ emiserant, vt scribit Quintilanus lib. 10. ita librantium, vt venire in manus viderentur, &, quà iuberent, decurrere. Rhodig. cap. 8. Vide quæ adnotata sunt infrà ad finem libri 36.

De docilitate eorum. CAP. III.

CErtum est, vnum tardioris ingenij in accipiendis, quæ tradebantur, sæpius castigatum verberibus, eadem illa meditantem noctu repertum. Mirũ maximè, & aduersis quidem [a] funibus subire, sed regredi magis vtique pronis. Mutianus ter Consul autor est, aliquem ex his & literarum ductus Græcorum didicisse, solitúmque præscribere eius linguæ verbis: Ipse ego hæc scripsi, & spolia Celtica dicaui. Itémque se vidente Puteolis, cùm[1] aduecti[2] è naue egredi cogerentur, territos spatio pontis procul à[3] continente porrecti,[4] vt sese longinquitatis æstimatione fallerent, aduersos retrorsus isse. Prædam ipsi in se[5] expetendam, sciunt, solam esse in armis suis, quæ Iuba [b] cornua appellat, Herodotus tanto antiquior, & consuetudo melius, [c] dentes. Quam ob rem deciduos casu aliquo vel senecta de-

1 aduecti naue. M.
2 de Vet.
3 in continentem.
4 vt se se in long. Vet.
5 expetendam. Vet.

cta defodiunt.[6] Hoc solum ebur est, cætero, & in his quoque, quà corpus intexit,[7] vilitas ossea.[8] Quanquam nuper ossa etiam in laminas secari cœpere penuriâ. Etenim rara amplitudo iam[9] dentium, præterquam ex India, reperitur: cætera in nostro orbe cessêre luxuriæ. Dentium candore intelligitur iuuenta. Circa hos[10] belluis summa cura: alterius mucroni parcunt, ne sit præliis hebes: alterius operatio vsu fodiunt radices, impellunt moles: circumuentique à venantibus primos constituunt, quibus sunt minimi, ne tanti prælium putetur: postea fessi, impactos arbori frangūt, prædáque se redimunt.

6 Hoc solū ebur est. Cæterum iis quibus corpus intexitur, vilitas ossea. Vet. Alij, cæteris quibus quoque corpus. Alij, Cæterū in iis, quibus corpus. 7 vilitas osse. Chiff. 8 aliquaque nuper. M. 9 dentibus. M. 10 belli M. Vet. Circa alios belli. Chiff.

ANNOTATIONES.

a Apud Labeonem Iurisconsultum his verbis: *Si per catadromum seruus curreret*, funis protenius intelligitur, per quem histriones ac etiam elephanti ingrederentur ac currerent. Apud Suetonium in Nerone, notissimus eques Romanus, elephanto super sedens, per catadromum decucurrit. Brod. cap. 6. 3.

b Varro quoque lib. 6. de Ling. Lat. esse cornua putauit.

c Iuuenalis Sat. 11.

Dentibus ex illis, quos mittit porta Syenes,
Et Mauri celeres, & Mauro obscurior Indus,
Et quos deposuit Nabathæo bellua saltu,
Iam nimios, capitique graues.

De clementia eorum, & quòd pericula sua intelligant, & de tigridis truculentia.

CAP. IIII.

Mirum in plerisque[1] animalium, scire quare petantur: sed & per cuncta quid caueant. Elephas homine obuio forte in solitudine, & simpliciter oberrante, clemens placidúsque etiam demonstrare viam traditur.[a] Idem vestigio hominis animaduerso priusquā homine, intremiscere insidiarū metu, subsistere ab olfactu, circunspectare, iras proflare, nec calcare, sed[2] erutum proximo tradere, illum sequenti, nuntio simili vsque ad extremum: & tunc agmen circumagi, & reuerti, aciémque dirigi: adeò omnium odori durare virus illud, maiore ex parte ne[b] nudorum quidem pedum. Sic & tigris etiam feris cæteris truculenta,[3] atque ipsa elephanti quoque spernens vestigia,[4] homine viso transferre dicitur protinus catulos. Quonam modo agnito[5] vbi ante conspecto illo, quem timet? Etenim tales syluas, minimè frequentari certum est. Sanè mirentur ipsam vestigij raritatē: sed vnde sciunt[6] timendum esse? Imò verò cur vel ipsius conspectum paueant, tanto viribus, magnitudine, velocitate præstantiores? Nimirum hæc est natura rerum, hæc potentia eius, sæuissimas ferarum maximásque[8] nunquàm vidisse quod debeant timere, & statim intelligere[9] cur sit timendum.

1 animalia. 2 derutum. Tol. 3 Alij, atque ipsa elephantum, quoque spernens vestigio hominis viso transferre dicitur protinus catulos. Vet codices & ipse Plinius mox, Sanè mirentur ipsam vestigij raritatē &c. 4 hominis viso. Chiff. 5 aut vbi. Vet vbi autem. M. 6 timendi. Tol. lego, timendi causam esse. 7 ipsum. Tol. sæpius. Vet. 8 quæ nunquam vidisset quod debeant timere statim. Vet. 9 cūm. Ch.

ANNOTATIONES.

a AElianus lib. 1. de Animal.

b Sed calceis tectorum, qui efflatum humani corporis impediunt.

De intellectu & memoria eorum.

CAP. V.

Elephanti gregatim semper ingrediuntur. Ducit agmen maximus natu, cogit ætate proximus. Amnem transituri minimos præmittunt, ne maiorum ingressu atterente alueum, crescat gurgitis altitudo. Antipater autor est, duos Antiocho regi in bellicis vsibus celebres etiam cognominibus fuisse: etenim nouêre[a] ea. Certè Cato, cùm Imperatorum nomina Annalibus describeret, eum qui fortissimè præliatus esset in Punica acie, Surum tradidit vocatum, altero dente mutilato. Antiocho vadum flum nis experienti renuit Aiax, alioquin dux agminis semper. Tum pronuntiatum, eius fore principatum qui transisset: ausúmque Patroclum ob id phaleris argenteis, quo maximè gaudent, & reliquo omni primatu[1] donauit. Ille, qui notabatur, inedia mortem ignominiæ prætulit. Mirus nanque pudor est, victúsque vocem fugit victoris: terram ac verbenas porrigit. Pudore nunquàm nisi in abdito coeunt: mas[b] quinquennis, fœmina decennis. Initur autem[2] biennio, quinis (vt ferunt) cuiusque anni diebus, nec amplius: sexto perfunduntur amne non ante reduces ad agmen. Nec adulteria nouêre, nulláve propter fœminas inter se prælia, cæteris animalibus[3] pernicialia: nō quia desit illis amoris vis: nanque traditur vnus amasse quandam in Ægypto corollas vendentem: ac ne quis vulgariter[4] dilectam putet,[5] miretur gratam[6] Aristophani, celeberrimo in arte Grammatica. Alius Menandrum Syracusanum incipientis iuuentæ in exercitu Ptolemæi, desiderium eius, quotiens non videret, inedia testatus. Et vnguentariam quandam dilectam Iuba tradit. Omnium amoris fuêre argumenta, gaudium à conspectu, blanditiæque inconditæ, stipésque, quas populus dedisset, seruatæ, & in sinum effusæ. Nec mirum, esse amorem, quibus sit memoria. Idem nanque tradit, agnitum in senecta multos post annos, qui rector in iuuenta fuisset. Idem diuinationem quandam iustitiæ.[c] Cùm Bocchus Rex triginta elephantis, totidem, in quos[7] sæuire instituerat, stipitibus alligatos obiecisset, procursantibus inter eos qui lacesserent,[8] non potuisse effici, vt crudelitatis alienæ ministerio fungerentur.

1 donatum. D. 2 à biennio. Vet. quidā Aristotelē secuti lib. 5. Hist. animal. legere hic malūt, à triennio. 3 perniciosa. M. 4 electam. M. & Chiff. 5 mirè gratam Chiff. mirè tum gratam. Alij. 6 Aristophanto. Vet. 7 Cet. erā stipitibus. M. 8 nec. Chiff.

ANNOTATIONES.

a Cognomina.

b Aristot. cap. 27. lib. 6. Histor. non nisi post vigesimum annum coire, aut gignere tradit.

c Senec cap. 13. lib. De breuit. vitæ.

Quando primùm in Italia.

CAP. VI.

Elephantos Italia[a] primùm vidit Pyrrhi regis bello, & boues Lucas appellauit,[b] in Lucanis visos, anno Vrbis quadringētesimo septuagesimo secundo: Roma autem in triumpho, septem annis ad superiorem nu-

merum additis. Eadem plurimos anno quingentesimo secundo, victoria [c] L. Metelli Pontificis [1] in Sicilia de Pœnis captos. [d] Centum [2] quadraginta duo [3] fuere transuecti ratibus, quos doliorum consertis ordinibus imposuerant. Verrius eos pugnasse in Circo, interfectósque iaculis tradit penuria [4] consilij: quoniam neque ali placuisset, neque donari regibus. L. Piso inductos duntaxat in Circum, atque vt contemptus eorum increſceret, [5] ab operariis hastas præpilatas habentibus, per Circum totum actos. [6] Nec quid deinde iis factum sit, autores explicant, [7] qui non putant interfectos.

1 in Sicilia, in M. non legitur. 2 quadraginta M. 3 fuere, aut, vt quidā, centū quadraginta. Tol. Salm. Ch. & M. 4 consuliū. M. 5 ab operis. Lips. in Tac. 6 Nec quid deinde his. Chiff. Nec dein quid de iis factū sit, auctor is explicat, qui non putat interf. Tol. 7 quatuor hæc postrema verba huc aliūde irrepsisse putat Pint.

ANNOTATIONES.

a Manium Curium Dentatum victis Pyrrho, Sabinis, Samnitibus primùm in triumpho elephantos duxisse scribit Seneca cap. 13. libr. de breuit. vitæ.

b Varro lib. 6. De ling. Lat. nec à Lybia nec à Lucania dictos putat, sed à luce, quòd longè relucebāt propter inauratos regios clypeos, quibus turres eorum ornatæ fuerunt.

c Hanc ob caussam in multis denariis antiquis, Metellorum gestas res indicantibus, nunc elephas vnicus impressus fuit, nunc ad currum iuncti duo cum imperatore stante, quem coronat victoria, nunc sub biga, cui insidet Imperator, elephanti caput. Vrsinus 38.

d Liuio in Epitome lib. 19. Senecæ lib. De breuit. vitæ, 120. Floro, circiter 100. Eutropio, 130. Paulo Orosio, 104.

Pugnæ eorum. CAP. VII.

CLara est vnius è Romanis dimicatio aduersus elephantum, cùm Annibal captiuos nostros [a] dimicare inter [1] se coegisset. Nanque vnum qui supererat, obiecit elephanto, [2] & ille, dimitti pactus si interemisset, solus harena congressus, magno Pœnorum dolore, confecit. Annibal, cùm famam eius dimicationis contemptum allaturam belluis intelligeret, equites misit, qui abeuntem interficerent. [3] Proboscidem eorum facillimè amputari, Pyrrhi præliorum experimentis patuit. Romæ pugnasse Fenestella tradit primùm omnium in Circo Claudij Pulchri [b] Ædilitate curuli, M. Antonio, A. Posthumio coss. anno vrbis [4] sexcentesimo quinquagesimoquinto. Item post annos xx. Lucullorum Ædilitate curuli, aduersus tauros. Pompeij quoque altero Cōsulatu, dedicatione tēpli Veneris Victricis, pugnauere in Circo viginti, aut vt quidam tradunt, [5] xvij. Gætulis ex aduerso iaculātibus, mirabili vnius dimicatione, qui pedibus confossis repsit genibus [6] in cateruas, [7] arrepta scuta iaciens in sublime, quæ decidentia [8] voluptati spectantibus erant in orbem circumacta, velut arte, non furore belluæ iacerentur. Magnum & in altero miraculum fuit, vno ictu occiso. [9] Pilum sub oculo adactum, in vitalia capitis venerat. Vniuersi eruptionem tentauêre, non sine vexatione populi, [10] circundati clathris ferreis: Qua de causa Cæsar Dictator, posteà simile spectaculum editurus, [11] euripis harenam circundedit: quos Nero princeps sustulit, equiti loca [12] addens. Sed Pompeiani amissa fugæ spe misericordiam vulgi inenarrabili habitu quærentes supplicauere, quadam sese lamentatione complorantes: tanto populi dolore, vt oblitus Imperatoris, ac munificentiæ honori suo exquisitæ, flens vniuersus consurgeret, dirásque Pompeio, quas ille mox luit, pœnas imprecaretur. [d] Pugnauere & Cæsari dictatori tertio Consulatu eius, viginti contra pedites [13] quingētos: [14] iterum totidem turriti cum sexagenis propugnatoribus, eodem quo [15] priores, numero peditum & pari equitum ex aduerso dimicante: posteà [16] singuli, principibus Claudio & Neroni, in [e] consummatione gladiorum. Ipsius animalis [17] tanta narratur clementia cōtra minus [18] valida, vt in grege pecudum occurrentia manu dimoueat, ne [19] quod obterat imprudens, nec nisi lacessiti [20] noceant, [21] idéoque gregatim semper ambulent, minimè ex omnibus soliuagi. Equitatu circumuenti, infirmos aut fessos vulneratósve in medium agmen recipiunt: [22] ac velut imperio [23] ac ratione, per vices [24] subeunt. [25] Capti celerrimè mitificantur hordei [f] succo.

1 sese. Chiff. 2 & illum dimitti pactus si interemisset. Solus ergo in. M. 3 Promuscidem. M. Vet. 4 clv. Chif. 5 xvij Seneca de br. vita. 6 in cateruas, in M. non legitur. 7 abrepta. Chiff. 8 volubilitate M volubilitate spectantib. voluptati erant. Vet. 9 Pilum autem sub. Chiff. 10 circundantis. Vet. circundatis claustris. M. circundatis clathris. Chif. 11 euripos harenæ. Vet. 12 accommodans. Vet.

13 quinquagenos. Suet. Iulio: quinquaginta. Vet. 14 iterúmque. Chiff. 15 priore. Tol & Ch. 16 singulis. M Vet. & Chiff. 17 ista. M. 18 validos. Chif. 19 quid. Vet. 20 nocent. i. g. s. ambulant. 21 Hique cōgregatim semper. Tol. itaque cum gregatim semper. Salmant. rectius atque ita. Ch. 22 ac velut imperio ac torstati. Pint. 23 aut. Vet 24 subeuntes. Tol. 25 Et capti. Ch.

ANNOTATIONES.

a Valer. cap. 2. lib. 9.

b Scenam in iis ludis magnam picturæ admirationē habuisse traditur infrà cap. 4. lib. 35.

c Seneca cap. 13. lib. De breuit. vitæ scribit Pompeiū primum in Circo elephantorum duodeuiginti pugnam edidisse, commissis more prælij noxiis hominibus, ideóque spectaculo nouo more perdidisse homines.

d In denarij antiqui altera parte cusa sunt flaminis dialis insignia, albogalerus, secespita, aspergillum, sympulum, in altera elephantus serpentem obterens, cum his literis. CÆSAR. nempe ad ostendendam & celebrandum spectaculum id elephantorum.

e Absoluto & consummato gladiatorio munere: fine gladiatorij spectaculi, velut corollarium ad concludendos finiendósque ludos. Rhodiginus tamen cap. 11. lib. 11. exponit aduersus gladiatores iam consummatos, emeritos, rude donatos, iam amissos longa digladiandi consuetudine confirmatos, & animosiores, qui præmiorū magnitudine interdū in harenā & ludorū certamina reuocabātur. Ego verò intelligendū arbitror simplicius, singulos elephantos dimicasse, cùm gladiatores pugnare desiissent. Vide Turn. cap. 33. lib. 30. & Lips. ca. 16. lib. 2. Satur.

f Ptissana, πτισάνη σεσμωμένη.

Quomodo capiantur. CAP. VIII.

CApiuntur autem in India vnum ex domitis agente rectore: qui deprehensum solitarium, abactúmve à grege, [1] verberat ferum: quo fatigato, transcendit in eum, nec secus ac priorem regit. Africa foueis capit, in quas deerrante aliquo, protinus cæteri [2] congerunt ramos, moles deuoluunt, aggeres construunt. [3] omníque vi conantur extrahere. [4] antea [5] domitandi gratia [6] greges equitatu cogebant in conuallem manu factam, & longo tractu fallacem: cuius inclusos [7] ripis fossísque fame domabant. Argumentum erat ramus, homine porrigente clemēter acceptus. Nunc dentium causa, pedes eorum iaculantur alioquin mollissimos. [8] [b] Troglodytæ contermini Æthiopiæ, qui hoc solo venatu aluntur, arbores propinquas itineri eorum conscendunt, In-

1 Verberat. Chiff 2 congregantur, ramos, moles Tol. 3 omnésque vi Tol. omnésque Viuum. Vet. 4 Ante. Chiff. 5 militandi gratia reges Pint. Valen. Ch. 6 regis. Vet. reges. M. 7 Euripis. Pint. 8 Trogydytæ. M.

dunt. Inde totius agminis nouissimum specula ti, extremas in clunes desiliunt. Læua[9] appre-he-ditur cauda: pedes stipantur in sinistro[10] femine. I a pendens alterum poplitem dextra[11] cædit præacuta bipenni: hoc crure tardato profugiens, alterius poplitis neruos ferit, cuncta præceleri pernicitate peragens. Alij tutiore genere, sed magis fallaci, intentos ingentes arcus defigunt humi longius. Hos præcipui viribus iuuenes continent: alij connixi pari conatu[12] tendunt, ac prætereuntibus sagittarum venabula infigunt, mox sanguinis[13] vestigiis sequuntur. Elephantorum generis fœminæ multò pauidiores.

9 deprehenditur M. 10 femore. Vet. 11 cadit, ac præacuta bipenni hoc crure. M & Chiff. 12 contendunt. Tol. & Chiff. 13 vestigia. Vet. & Ch. emend.

ANNOTATIONES.

a Aliam capiendi domandíque rationem vide apud Strabonem lib. 15.

b Scribit Rhodig. cap. 38. 18. Lybias, eos, quos in venatione aut pugna elephanti obtriuerint, magnifice, cum hymnis & insigni laude, sepelire: ἀγαθοὺς γὰρ ἄνδρας εἶναι δεῖν τὸ ἐξαίφνης ἐναντίον ἀπήλλους γινομένους, mortem eâ virtute quæsitam. ἐπαίνιον εἶναι τοῖς ἀποθανοῦσι.

Quomodo domentur.

CAP. IX.

Domantur autem[1] rabidi fame & verberibus, [a] elephantis aliis admotis, qui tumultuantem catenis coerceant:[2] & aliâs circa coitus maximè efferantur, & stabula Indorum dentibus sternunt. Quapropter arcet eos coitu, fœminarúmque pecuaria separant, quæ haud alio modo, quàm armentorum, habent. Domiti militant, & turres armatorum[3] in hostes ferunt, magnáque ex parte Orientis bella conficiunt. Prosternunt acies, proterunt armatos. Iidem minimo suis stridore terrentur, vulneratíque & territi retro semper cedunt, haud minore partium suarum pernicie. Indicum Afri pauent, nec contueri audent: nam & maior Indicis magnitudo est.

1 capti &c. admotis, & rectoribus, qui tumultuantes. Ex Strabone. 2 & in M. non leg. 3 in dorsis. M.

ANNOTATIO.

a Aristot. cap. 19. lib. 6. Histor.

De partu eorum, & reliqua natura.

CAP. X.

Decem annis[1] gestare [a] in vtero vulgus existimat: Aristoteles biennio,[2] nec amplius quàm semel gignere,[3] pluresve[4] quàm singulos: viuere ducenis annis, & quosdam trecenis. Iuuenta eorum à sexagesimo incipit. Gaudent amnibus maximè, & circa fluuios vagantur, cùm alioquin nare propter magnitudinem corporis non possint. Iidem frigoris impatientes. Maximum hoc malum, inflationémque & profluuium alui, nec alia morborum genera sentiunt. Olei potu tela, quæ corpori eorum[5] inhæreant, decidere inuenio: à sudore autem faciliùs adhærescere. Et terram edisse[6] iis tabificum est, nisi sæpius mandant. Deuorant autem & lapides. Truncos quidem gratissimo in cibatu habent. Palmas excelsiores fronte prosternunt, ac ita iacentium[7] absumunt[8] fructum. Mandunt ore: spirant & bibunt, odorantúrque haud impropriè[9] appellata manu. Animalium maximè odêre [b] murem: & si pabulum in præsepio positum attingi ab eo videre, fastidiunt. Cruciatum in potu maximum sentiunt hausta hirudine, quam sanguisugam vulgò cœpisse appellari aduerto. Hæc vbi in ipso[10] animæ canali se fixit, intolerando afficit dolore. [c] Durissimum dorso tergus,[11] ventri molle, setarum nullum tegumentum, ne in cauda quidem præsidium abigendo tædio muscarum: (nanque id & tanta vastitas sentit) sed cácellata cutis, & inuitans id genus: animalium odore. Ergo[12] cùm extenti recepere examina, arctatis in rugas repentè cancellis, comprehensas enecant.[13] Hoc iis pro cauda,[14] iuba, villo est. [d] Dentibus ingens pretium, & Deorum simulacris[15] laudatissima ex iis materia. Inuenit luxuria[16] commendationem & aliam:[17] expetit in callo manus vim saporis, haud alia de causa credo, quàm quia ipsum ebur sibi mandere videtur. Magnitudo dentium videtur quidem in templis præcipua. Sed tamen in extremis Africæ, quà confinis Æthiopiæ est, postium vicem in domiciliis præbere:[18] sæpésque in iis & pecorum stabulis[19] pro palis elephátorum dentibus fieri, Polybius[20] tradit, autore[21] Gulussa regulo.

1 gestari. M. 2 nec amplius quàm singulos. Iuuenta eorũ. Tol. 3 pluresque. Chiff. 4 quam singulos semel gignere: pluresque viuere ducenis annis & quosdam trecenis M. 5 inhæserât. M. inhæserunt. Vet. inhærebât. Chif. 6 his. Chiff. 7 assumũt. Vet. 8 fractu. Tol. fructu. Vet. 9 dicta M. 10 amne canalis. Chiff. 11 ventres molles. Ch. 12 cum ext. re cepere examina, artatis 13 Hoc illis pro cauda tuuamen est. Dentibus Tol. 14 pro iuba, pro villo. Vet. 15 lautissima. M. Salm. & Chiff 16 commendationem: & aliam expetit. Vet. & M. 17 expetiti in callo manus saporis. Tol. & Ch. 18 sepésque iis, & pecorum stabulis palos. Vet 19 propalã. M. 20 traditdit. Chiff. 21 Gaulussa. Vet.

ANNOTATIONES.

a Plautus in Sticho:

Audiui sæpè vulgò à multis dicier,
Solere elephantum grauidam perpetuos decem
Esse annos: eius ex semine hæc certò est fames.

b Suem odisse, non murem, scribit AElianus cap. 31. lib. 7. Hist. & cap. 36. lib. 16. Plutarchus εἰκότως δὲ καὶ τῷ λέοντι φρὶξ τὸν ἀλεκτρυόνα, καὶ τῷ ἐλέφαντι φρὶξ τὸν ὗν μῦσος ἰσχυρὸν γεγενῆσθαι, καὶ τὸν φόβον. Deceptus est Plinius affinitate vocum ὗς & μῦς. Constantinus. Cæterùm autor sub finē præcedentis capitis, suis quoque minimo stridore terreri scribit.

c Hinc Plauti iocus in Milite.

Herus meus elephanti corio circuntectus est, non suo:
Neque habet plus sapientiæ, quàm lapis.

d Cornua esse, quos dentes vocant, multis rationibus probare conatur Pausanias, quas Rhodiginus repetit cap. 18. 13.

Vbi nascantur, & de discordia eorum, & draconum.

CAP. XI.

Elephátes fert Africa vltra Syrticas solitudines, & in Mauritania: ferunt Æthiopes & Troglodytæ, vt dictum est: sed maximos India, bellantésque cum iis perpetua discordia dracones, tantæ magnitudinis,[2] vt & ipsos circunflexu[3] facili ambiant, nexúque nodi præstringant. Commoritur ea dimicatio: victúsque[4] corruens, complexum[5] elidit pondere.

1 Elephãtos. Chiff 2 & ipsos vt circumplexu Chif. & Antiq. cod. & ipsos vt circumflexu. M 3 faciunt. Tol. fasciatim. Pint. 4 corruens complexus. M. 5 decidit. M.

De solertia animalium.

CAP. XII.

Mira animalium[1] pro se cuique solertia est,[2] vt iis vna scandendi in tantam alti-

1 pro se cuique in Tol. non legitur. pro se cuiq; Chif. vt ex præcipuáque soler. M. 2 vt his vnà arcessendi &c. difficultas draconi.

tudinem difficultas.[3] Draco itaque iter ad pabula speculatus, ab excelsa se arbore iniicit. Scit ille imparem sibi luctatum contra nexus. itaque arborum aut rupium attritum quærit. Cauent hoc Dracones, ob idque gressus primùm alligant cauda. Resoluunt illi nodos manu. At hi in[4] ipsa nare caput condunt, pariterque spiritum præcludunt, & mollissimas[5] lancinant partes. Iidem obuij deprehensi, in aduersos erigunt se, oculósque maximè petunt. Ita fit, vt plerunque cæci ac fame & mœroris tabe confecti reperiantur. Quam quis aliam tantæ discordiæ causam attulerit,[6] nisi naturæ spectaculum, sibi paria componentis? Est & alia dimicationis huius fama. Elephantis frigidissimum esse sanguinem: ob id æstu torrente præcipuè à draconibus expeti. Quamobrem in amnes mersos insidiari bibentibus:[7] arctatisque illigata manu in aurem morsum defigere: quoniam is tantùm locus defendi non possit manu. Dracones esse tantos, vt[8] totum sanguinem capiant. Itaque elephantos ab iis ebibi, siccatósque concidere: & dracones inebriatos opprimi, commorique.

...mo' f. i. t. altitudinē, dracon. Itaque iter. Pin. ex Tol. Alij, vt hic (elephanto & draconi) vnà: scandendi. &c. vt castigatū est. Itaque itatem ad pabula. Pint.
5 Draconi itaque vt tritum iter ad pabula speculetur. M. luctari contra. Nexus itaque. M. lego, imparem se iu ctari contra nexus. Itaque.
4 Ipsas nares, Chiff.
5 laniant. M.
6 nisi natura spect. sibi ac paria cō ponens? M. nisi naturā spect. sibi ac paria componens? M. nisi naturā spect. sibi ac paria compon̄etē. Lips. & ante eum, qui in hunc authorē margin. adnotat scripserat. sic & Ch. nisi quòd natura habet.
7 arctatósque M. attractisque, Alij. coartatósque. Chif.
8 tantum. M.

De draconibus. CAP. XIII.

GEnerat[1] eos & Æthiopia Indicis pares, vicenûm cubitorum. Id modò mirum, vnde cristatos Iuba crediderit. Asachæi vocantur Æthiopes, apud quos maximè nascuntur.[2] Narrat in maritimis eorum quaternos quinósque inter se cratium modo implexos erectis capitibus velificantes ad meliora pabula Arabiæ vehi fluctibus.

1 dracones Æthiopiæ. M.
2 Narrántque. Chiff.

De serpentibus maximis, & bois.

CAP. XIIII.

M[a]Egasthenes scribit, in India serpētes in tantam magnitudinem adolescere, vt solidos hauriant ceruos taurósque. Metrodorus, circa Rhyndacum amnem in Ponto, vt superuolantes quamuis altè perniciterque alites haustu raptas absorbeant. Nota est, in Punicis bellis ad flumen [b] Bagradam à Regulo imperatore balistis tormentísque, vt oppidum aliquod, expugnata serpens cxx. pedum longitudinis. Pellis eius maxillæque vsque ad bellum Numantinum durauêre in templo. Faciunt his fidem in Italia [c] appellatæ[1] boæ: in tantam amplitudinem exeuntes, vt Diuo Claudio principe, occisæ in Vaticano solidus in aluo spectatus sit infans. Aluntur[2] primò bubuli lactis succo, vnde nomen traxere. Cæterorum animalium, quæ modò conuecta vndique Italiæ[3] contigêre sæpius, formas nihil attinet scrupulosè referre.

1 boua. Ch.
2 Trino. Tol. & Ch. non placet tamen.
3 contigit videre.

ANNOTATIONES.

a Apud Strabonem lib. 15. Onesicritus refert, apud Abisarum Indiæ regem duos fuisse dracones, alterum pedum 140. alterum 80. Nearchus autem visam viperam fœminam cubitorum sedecim.

b Nunc *Megerada*. Vide Valer. Max. cap. vlt. lib. 1. Liuium 29. Decad. primi belli Punici. Nam Senecam non dubito huc spectasse lib. 1. de clement. cap. 25. his verbis: *Lenis & priuata pernicies non solas vrbes mouet. Quòd latè furere cœpit & omnes appetit, vndique configitur. Serpētes paruulæ fallunt, nec publicè consequuntur vbi aliqua solitam mensuram transit, & in monstrum excreuit, vbi fontes potu infecit, & si afflauit, deurit, obteritque quacunque incessit, balistis petitur.*

c Talis draco fuit qui Lanuuij colebatur & alebatur à virgine, memoratus à Plutarcho in Parallelis, & à Propertio Elegia 8. lib. 4. signatus vetusti denarij Romani altera parte, cum virgine cibum oblatura, canistro ad cingulum suspenso.

De Scythicis animalibus, & Septentrionalibus. CAP. XV.

PAucissima Scythia gignit, inopia[1] fruticum: pauca contermina illi Germania, insignia tamen boum ferorum genera,[a] iubatos bisontes, excellētique & vi & velocitate viros, quibus imperitum vulgus bubalorum nomen imponit, cùm id gignat Africa[2][b] vituli potius[3] ceruíve quadam similitudine.[c] Septētrio fert & equorum greges ferorum, sicut asinorum Asia & Africa: prætereà alcem, ni proceritas aurium & ceruicis distinguat, iumento similem. Item[4] notam in Scandinauia insula, nec vnquam visa in hoc orbe, multis tamen narratam,[5] machlin, aut dissimilem[6] illi, sed nullo suffraginum flexu: ideóque non cubantem,[7] sed accliuem arbori in somno, eáque incisa ad insidias, capi, aliâs velocitatis[8] memoratæ.∴ Labrum ei superius prægrande: ob id retrograditur in pascendo, ne in priora tendens inuoluatur. Tradunt in Pæonia feram, quæ [d] bonasus vocetur, equina iuba, cætera tauro similem, cornibus ita[9] in se flexis, vt non sint vtilia pugnæ, quapropter fuga sibi auxiliari, reddentem in ea fimum interdum, &.·. trium iugerum longitudine: cuius contractus sequentes, vt ignis aliquis, amburat. Mirum pardos, pātheras, leones & similia, condito in[10] corporis[11] vaginas vnguium mucrone, ne[12] refringatur hebetetúrve, ingredi: auersísque falculis currere, nec nisi appetendo[13] protendere.

1 fructuum. Vet.
2 Lego, vituli potius māsuetudine. Septentrio cerui quadam similituaine fert & equorum.
3 ceruice. quam. M.
4 natam in Scadinauia. Chif.
5 Achlin. Tol. & Ch. emend. fortassis, Aclin, quòd non cubet.
6 illis. M. Vet.
7 & ad cliuem Ch.
8 memorādæ, quidam legunt, Solinus cap. 22. hoc.
9 inflexis. M.
10 pedum. d.
11 vagina. Chiff.
12 refringātur, hebetentúrque. M. Vet. hebetentúrve. Chiff.
13 prætendere. Vet.
∴ Hanc labri magnitudinem Solinus cap. 22. alci non machlis tribuit. Quo fit, vt verba hæc ex sua sede perperam huc videantur traiecta, cùm tribus antè versibus locū habeant post illa verba, iumento similem.

ANNOTATIONES.

a AElianus cap. 44. lib. 4. Bisontem describit, eúmque vnico tantùm cornu armatum esse tradit. De iisdem eorúmque venatione Pausanias in Phocicis.

b Rangiferos his describit: cornutos equos ex antiquis scriptoribus nonnulli vocarunt. Strabo lib. 15. equos in India vnicornes esse tradit ex Megasthene, & cerui capite.

c Nascūtur & in Africæ vastis solitudinibus equi feri, quorum historiam, mores, naturam, venationem, capturam Iohannes Leo suis de Africa libris diligenter exposuit. Medicinam ex iis vide infrà c. 13. 28. Fert & in India AEliano cap. 9. lib. 16. De animal.

d Arist. ca. 1. li. 2. Hist. vocat βόνασον: libro verò μόναπον

.·. Aristoteles lib. 9. Histor. animal. Vnde Plinius hæc ferè omnia videtur mutuatus, bona sum ait fimum reddere ad quatuor orgya qua appellatione Plinius iugera, Theodorus (quod verisimilius est) passus intelligit.

[illegible]

θαυμασίων ἀκουσμ. Eam vocat βόνασσον: Idem c. 35. libr. 9. Hist. vocat & βόλινθον & μόνωπον, quæ vltima vox est Pœoniæ incolarum.

De leonibus. CAP. XVI.

LEoni[a] præcipua generositas, tunc cùm colla armósque vestiunt iubæ. Id enim ætate contingit[1] è leone conceptis. Quos verò pardi generauêre, semper insigni hoc carent: simili modo fœminæ. Magna iis libido coitus, & ob hoc maribus ira. Africa hæc maximè spectat, inopiâ aquarum ad paucos amnes congregantibus se feris. Ideo multiformes ibi animalium partus: variè fœminis cuiusque generis[2] mares aut vi, aut voluptate miscente. Vnde etiam vulgare Græciæ dictum, Semper aliquid noui Africam afferre. Odore pardi coitum sentit in adultera leo, totáque vi consurgit in pœnam. Idcirco[3] aut culpa flumine abluitur, aut[b] longiùs comitatur. [c] Semel autem edi partum, lacerato vnguium acie vtero in enixu, vulgum credidisse video. Aristoteles diuersa tradit, vir quem in iis magna[4] secuturus ex parte præfandum reor. Alexandro Magno rege inflammato cupidine animalium naturas noscendi, delegatáque hac commentatione Aristoteli, summo in omni[5] doctrina viro, aliquot millia hominū[6] in totius Asiæ Græciæque tractu parêre iussa, omnium quos venatus, aucupia, piscatúsque alebant: quibusque[7] viuaria, armenta, aluearia, piscinæ, auiaria in cura erant: ne quid vsquam[8] gentium ignoraretur ab eo: quos percontando, quinquaginta fermè volumina illa præclara de animalibus condidit: quæ à me collecta in arctum, cum iis quæ ignorauerat, quæso vt legētes boni consulant, in vniuersis rerum naturæ operibus, medióque clarissimi rerum omnium desiderio cura nostra breuiter peregrinantes. Is ergo tradit leænam primo fœtu parere quinque catulos, ac per annos[9] singulos vno minus: ab vno sterilescere. Informes minimásque carnes magnitudine mustellarum esse initio, semestres vix ingredi posse, nec nisi[10] bimestrem moueri. In Europa autē inter Acheloū tantùm Nestúmque amnes leones esse, sed longè viribus præstantiores iis, quos Africa aut Syria gignant. Leonum duo genera,[11] compactile & breue crispioribus iubis. Hos pauidiores esse, quàm[12] longo simplicíque villo, eos contemptores vulnerum. Vrinam mares crure[13] sublato reddere: vt canes, grauem[14] odorem,[d] nec minus halitum: raros in potu, vesci alternis diebus: à saturitate interim triduo cibis carere. Quæ possint, in mandendo solida deuorare:[15] nec capiente auiditatem aluo, coniectis in fauces vnguibus extrahere, vt (si fugiendum sit)[16] non in satietatem abeant. Vitam iis longam docet argumento, quod[17] plerique dentibus defecti reperiantur. Polybius Æmiliani comes, in senecta hominem appeti ab iis refert, quoniam ad persequendas feras vires non[18] superant. Tunc obsidere Africæ vrbes: eáque de causa crucifixos vidisse se cum Scipione, quia cæteri metu pœnæ similis absterrerentur eadem noxa. Leoni tantùm ex feris clementia in supplices: prostratis parci: & vbi sæuit, in viros[19] priùs, quàm in[20] fœminas fremit, infantes non nisi magna fame. Credit[21] Libya intellectum peruenire ad eos precum. Captiuam certè Gætuliæ reducem[22] audiui, multorum in syluis impetum à se mitigatum alloquio,[23] ausam dicere se fœminam, profugam, infirmam, supplicem animalis omnium generosissimi, cæterísque[24] imperantis, indignam eius gloria prædam. Varia circa[25] hæc opinio ex ingenio cuiúsque vel casu, mulceri alloquiis feras:[26] quippe vbi etiam serpentes[e] extrahi cantu, cogíque in pœnam, verum[27] falsúmve sit, vita non decreuerit. Leonum animi index cauda, sicut & equorum aures. Nanque & has notas generosissimo cuique natura tribuit. Immota ergo[28] placidus, clemens, blandientíque similis, quod rarum est: crebrior enim iracundia eius. In principio terra verberatur:[f] incremento terga, ceu quodam incitamento, flagellantur. Vis summa in pectore. Ex omni vulnere, siue vngue impresso, siue dente, ater profluit sanguis. Iidem satiati, innoxij sunt. Generositas in periculis maximè deprehenditur: non in illo tantummodò, quòd spernens tela diu se terrore solo tuetur, ac[29] velut cogi testatur.[30] cooritúrque non tanquàm periculo coactus, sed tanquam[g] amentiæ iratus.[h] Illa nobilior animi significatio: quamlibet magna canum & venantium vrgente vi, contemptim restitánsque cedit in campis, & vbi spectari potest: idem vbi virgulta syluásque penetrauit, acerrimo cursu fertur,[31] velut abscondente[32] turpitudinem loco. Dū sequitur,[i] insilit saltu, quo in fuga non vtitur. Vulneratus, obseruatione mira percussorem nouit, & in quantalibet multitudine appetit. Eū verò qui telum quidem miserit, sed tamen non vulnerauerit, correptum[33] raptatúmque sternit, nec vulnerat. Cùm pro catulis fœta dimicat, oculorum aciem traditur defigere in terram, ne venabula expauescat.[34] Cæterùm dolis carent & suspicione: nec limis intuentur oculis, aspicique simili modo nolunt. Creditum est, à moriente humum morderi, lacrymámque letho dari. Atque hoc tale[35] tam sæuum animal, rotarum orbes circumacti, currúsque inanes, & gallinaceorum cristæ, cantúsque etiam magis terrent, sed maximè ignes. Ægritudinem fastidij tantùm sentit, in qua medetur ei contumelia, in rabiem agente annexarum lasciuia simiarum. Gustatus deinde sanguis in remedio est. Leonum simul plurium pugnam, Romæ princeps dedit Q. Scæuola[36] P. filius in curuli Ædilitate. Centum autem iubatorum primus omnium[k] L. Sylla, qui postea Dictator fuit, in Prætura. Post eum Pompeius Magnus in Circo dc.[37] in iis iubatorum cccxv. Cæsar Dictator cccc. Capere eos, ardui erat quondam operis, foueísque maximè. Principatu Claudij casus rationem docuit, pudendam penè talis feræ nomine, pastoris Gætuli sago contra ingruentis impetum obiecto: quod spectaculum in harenam protinus transfe-

1 è. Ch. non leg.
2 mare se aut vi. M.
3 ea. Ch.
4 secutus. M.
5 scientia. Vet.
6 in, in M. deest.
7 varia armenta. M.
8 genitum. Chiff.
9 singulis minus. Tol. singulos minus. M.
10 bimestres. CH.
11 compactum.
12 longos.
13 sullato. M.
14 odore. M.
15 nec capiēte aluo, coniectis. & M.
16 Alij sic: Non satietatem habeant. Alij rursus, Nō satietate grauentur, Manuscr. aut si fugiēdum, in satietate habeant.
17 plerisque dentibus defractis, ex Aristot. ca. 44 lib. 9. Hist.
18 suppetant. M.
19 potius. Tol. & Ch.
20 fœminas. Perimit infantes. Sabellicus.
21 Iuba. Pint. ex Solino cap. 29.
22 audiuit, sub Iuba. Pint.
23 ausa in. Vet. ausa. Chiff.
24 imperitantis. M. & Chiff.
25 hoc M. & Chiff.
26 quippe cùm iam, &c. vita decreuerit. M. quippe cùm etiā. Alij, quippe obuiam. M.
27 falsúmne. Chiff.
28 placido, clementi, blandienti, quòd. M. placido clemens blandienti quod rarum est. Crebrior enim iracundia. Cuius in principio Tol.
29 velle. Longol.
30 cogitúrque, &c. amentia. M. Spuriâ hæc Pintianus censet.
31 velut deputans absconsam turpitudinem. Dum. M.
32 turpitudinem. Ch.
33 rotatúmque. M. & Chiff.
34 cæterò.
35 tāquam sæuum. M.
36 dedit Scæuola præfectus in M.
37 ac in iis. M.

tum est, vix credibili modo torpescente tanta illa feritate, quamuis leui iniectu operto capite, ita vt deuinciatur non repugnans: videlicet omnis vis constat in oculis. Quo minus mirum [38] fit, à Lysimacho Alexandri iussu simul incluso strangulatum leonem. Iugo subdidit eos, primúsque Romæ ad currum iunxit M. Antonius, & quidem ciuili bello, cùm dimicatum esset [m] in [39] Pharsalicis campis, non sine [40] quodam ostento temporum, generosos spiritus iugum subire illo prodigio [n] significante, nam quòd ita vectus est cum mima Cytheride, [41] supra monstra etiam illarum calamitatum fuit. Primus autem hominum leonem manu tractare ausus, & ostendere [o] mansuefactum, Hanno [42] è clarissimis Pœnorum traditur: damnatúsque illo argumento, quoniam nihil non persuasurus vir tam artificis ingenij videbatur: & malè credi libertas ei, cui in tantum cessisset etiam feritas. Sunt verò & fortuita eorum quoque clementiæ exempla. Mentor Syracusanus in Syria [p] leone obuio suppliciter volutante, attonitus pauore, cùm refugienti vndique fera opponeret sese, & vestigia lamberet adulanti similis, animaduertit in pede eius tumorem vulnúsque, & extracto surculo liberauit cruciatu. Pictura casum hunc testatur Syracusis. Simili modo Elpis Samius natione in Africam delatus naue, iuxta litus conspecto leone hiatu minaci, arborem fuga petit, Libero patre inuocato: quoniam tum [q] præcipuus votorum locus est, cùm spei nullius [43] est. Neque profugienti, cùm potuisset, fera institerat: & procumbens ad arborem, hiatu, quo terruerat, miserationem quærebat. Os morsu auidiore inhæserat dentibus, cruciabátque inedia [44] tum penè in ipsis eius telis suspectantem, ac velut mutis precibus orantem: [45] dum fortuitu fidens non est contra feram, multo diutius miraculo, quàm metu, cessatum est. Egressus tandem euellit præbenti, & quàm maximè opus esset, accõmodâti. Tradúntque, quãdiu nauis ea in litore steterit, retulisse gratiã venatus aggerẽdo. Qua de causa Libero patri templum in Samo Elpis sacrauit, quod ab eo [46] facto Græci [47] κεχηνότος Διονύσου appellauere. [48] Miremur posteà vestigia hominũ intelligi à feris, cùm etiam auxilia ab vno animalium sperent. Cur enim non ad alia iere? aut vnde medicas manus hominis sciunt? nisi fortè vis malorum, etiam feras omnia experiri cogit.

38 sit. M. & Vet.
39 Pharsalus. Chiff.
40 ostento quodam, tempore illo generosos iugum subire prodigioi M. habet &c. tempore. Ch.
4 super. Chiff.
42 clarissimus. M.
43 Est. Sed neque. M.
44 (tum pœna.) Ch. tum pœnã &c. suspectante &c. orante. M. tum pœnæ vim immẽsis eiulatibus testantẽ ac velut, &c. orantẽ diu contuitus, videns os, it contra feram (vel diu contuitus fidentior it in cõtra feram) &c. cessatũ est. Ægre tandem os euellit præbenti. Pint.
45 Contra verò dum feræ fidere non est ausus fortuitu multo, &c. cessatum. Degressus tandem &c. Alij, at dũ fortè intuitus est confidentius contra ferã, multo &c. Alij. at dũ fortè contra feram iam fidens intuitus est, multo &c. metu cessauit, aggerendo. Vet.
46 Effectu. Pint.
47 σωτῆρος ναὸν Διονύσου. Vet. ἀρχηγέτου. Pint. vt sic Bacchum vocarit reditus sui principẽ & authorẽ.
48 Ne miremur. Ch.

ANNOTATIONES.

a Leones Porphyrius dictos vult παρὰ τὸ λάω, vel λεύσσω, quòd acerrimo sint visu, σμερδαλέους vocat Homerus ab oculis radiantibus. Nam μέρδειν μαίρειν significat, lucere, splendere.

b Ne propius accedens, odore crimen suum prodat.

c In Æsopi fabulis, leæna vulpi glorianti multos se fœtus edere, vnum respondit se tantum parere, sed leonem. Herod. lib. 3. & Gellius hanc fabulam in vulgus sparserunt. Apud Philostratum, ingens leæna octo catulos in vtero gestare comperta. Idem autor scribit, leænam sex mensibus vterum ferre, parere ter, primùm tres, post duos, ac vnum postremo. Rho. cap. 9. 29.

d Hinc putant quidam vetulæ pudendum muccidũ iam ac fœtens à Martiale dici Leonem hoc versu: *Noli noli.*
Barbam vellere mortuo leoni.
Ob hãc caussam Catullo Cæssius leo dicitur hoc versu:
Cæssio veniam obuius leoni:
non, vt vulgò legunt, *Cæsio*. Nã Græcis χέζειν cacare est. Inde Cessale, priuata & familiaris sella, Italis *Cesso*. Apud Plautum in Menæch. Leoninũ cauum, domus est in qua mulier habitat grauem halitum & virosum spirans.
Etiam nunc concede audacter ab leonino cauo,

e Atque adeo rumpi. Virg.
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.
Ouid.
Vipereas rumpo & verbis & carmine fauces.
Horat.
Capútque Marsa dissilire næniæ,
Turn. cap. 39. 30.

f Homerus.
οὐρὴν δὲ πλευράς τε καὶ ἰσχία ἀμφοτέρωθεν
Μαστίεται.
Apud Theocrit. Eid. 25.
μακρὴν δὲ παρ' ἰγνύησιν ἕλιξε
κέρκον ἄφαρ δὲ μάχης ἐμνήσατο.

g Illorum, qui inuadentes lacessunt.

h De leonum moribus & ingenio perquàm multa Rhodiginus ca. 8. & 19. lib. 13.

i Theocritus in Hercule leonis interfectore, Eidyll. 25.
πλοῦ δὲ μυῇ πήδησεν ἐφ' ὁρμῇ.

k Seneca lib. de breuit. vitæ cap. 13. auctor est Syllam in Circo leones solutos dedisse, cùm alioqui alligati darentur, ad conficiendos eos missis à Boccho rege iaculatoribus.

l Valerius Max. cap. 3. lib. 9.

m An id verum sit, exquirit & pensitat Victorius ca. 3. 16. qui & legendum putat apud Ciceronem Philippica 2. *Sequebatur rheda cum leonibus,* comites nequissimi, (non, *lenonibus.*)

n Elegans grauéque dictum Senecæ, magnis stellis magna portenta feriri, fabula leonem non excipi.

o. Plutarchus ἐν τοῖς πολιτικοῖς παραγγέλμασι tradit, eũ leonem in castris habuisse σκευοφόρον, ideóque locum vertere coactum quòd ad tyrannidem aspirare id argumento foret.

p Gellius cap. 14. lib. 5.

q Sic vetustus Homeri scholiastes ἀπεγνωκὼς ἐλπίδας σωτηρίας ἀπὸ ἴσως εὐχῇ θείῳ. Victor. cap. 14. 28.

De pantheris. CAP. XVII.

AEquè memorandum & de panthera tradit Demetrius Physicus, iacentem in media via hominis desiderio, repentè apparuisse patri cuiusdam Philini, assectatoris sapientiæ: illum pauore cœpisse regredi, feram verò circumuolutari non dubiè blandientem, seséque conflictantem mœrore, qui etiam in panthera intelligi posset. Fœta erat, catulis procul in foueam delapsis. Primùm ergo [1] miserationis fuit non expauescere, proximùm ei curam intendere: sequutúsque, qua trahebat vestem vnguium leui iniectu, vt causam doloris intellexit, simúlque salutis suæ mercedẽ, exemit [2] catulos: eáque cum iis prosequente, vsque extra solitudines deductus, læta atque gestiente: vt facilè appareret gratiam referre, & nihil inuicẽ imputare: quod etiam in homine rarum est. Hæc fidem [3] etiam Democrito afferunt, quia [4] Thoantem in [5] Arcadia [a] seruatũ à dracone narrat. Nutrierat eum puer dilectum admodum: [6] pauénsque serpentis naturam, & magnitudinem metuens, in solitudines tulerat: in quibus circumuento latronum insidiis, agnitáque voce, subuenit.

1 mirationis M.
2 catulos eã prosequẽte. Chiff.
3 & M. & Chif.
4 dathen. M.
5 Achaia. Vet.
6 parẽsque. Chif. & Vet.

Nam

Nã quæ de infantibus ferarum lacte nutritis, cùm essent [b] expositi, produntur, sicut de conditoribus nostris à lupa, [7] magnitudini fatorum accepta ferri æquius, quàm ferarum naturæ, arbitror. [c] Panthera & tigris macularum varietate propè solæ bestiarum spectantur, cæteris vnus ac suus [8] cuiusque [9] generis color est. Leonum tantùm in Syria niger. Pãtheris in candido breues macularum oculi. Ferunt [10] [d] odore earum mirè solicitari quadrupedes cunctas, sed capitis toruitate terreri. Quamobrem occultato eo, reliqua dulcedine inuitatas corripiunt. Sunt qui [11] tradunt in armo iis similem Lunæ esse maculam, crescentem in orbes, & cauantem pari modo cornua. Nunc varias, & pardos, [12] qui mares sunt, appellant in eo omni genere, [13] creberrimo in Africa Syriáque. Quidam ab iis pantheras candore solo discernunt: nec adhuc aliam differẽtiam inueni. Senatusconsultum fuit vetus, ne liceret Africanas in Italiam aduehere. Contra hoc tulit ad populum [e] Cn. Aufidius Tribunus plebis, permisítque Circensum gratiâ importare. Primus autem Scaurus Ædilitate sua varias centum quinquaginta vniuersas misit: dein Pompeius Magnus quadringentas decem: Diuus Augustus quadringentas viginti. Idem Q. Tuberone, Fabio Max. COSS. IIII. Nonas Maias, theatri Marcelli dedicatione, tigrin primus omnium Romæ ostendit in cauea mansuefactum: Diuus verò Claudius simul quatuor.

7 magnitudine f.a.fieri. CH. 8 vnicuiq. Tol. cuique. M. 9 generi. CH. 10 colore. M. prauè. sic tamen & CH. 11 tradant. V. & CH. 12 qua. CH. 13 creberrimo, in M. deest. 14 his. CH.

ANNOTATIONES.

a Ælianus id prolixè narrat cap. 63. lib. 6. de animalib.

b Χαμαιρριφεῖς χαμεύρετοι: qui hos tollit & educat, inuentor est, ac nutritius. Inuenti enim propriè dicuntur.

c Inde tigrinæ & pantherinæ mensæ, ca. 15. lib. 13. Apud Plautum in Epidico, cùm Epidicus dixisset variè se valuisse, festiuè respondit Tesprio,

—qui varie valent
Caprigenum hominum non placet mihi, neque pantherinum genus.

d Vide Theophr. cap. 5. & 26. Causs.

e Cnei Aufidij, ciuis Roman. oculis capti, qui cùm eorum sensu careret, nec atrum ab albo posset discernere, videbat tamen in litteris, & Græcam historiam scribebat. Meminit Cicero 5. Tuscul. Victorius cap. 10. lib. 3.

De tigridis natura, & camelis, & camelopardali, & quando primùm visa Romæ. *CAP. XVIII.*

TIgrin Hircani & Indi ferunt, animal velocitatis tremendæ, & maximè cognitæ, dum capitur. Totus [1] enim fœtus, qui semper numerosus est, ab insidiante rapitur equo quàm maximè pernici, atque in [2] recentem subinde transfertur. At vbi vacuum cubile reperit fœta (maribus enim cura non est sobolis) fertur præceps, odore vestigans. Raptor appropinquante fremitu, abiicit vnum è catulis. Tollit illa morsu, & pondere etiam [3] ocyor acta [4] remeat, iterúmque consequitur, ac subinde: donec in [5] nauem regressio [6] irrita feritas sæuit in litore. Camelos [a] inter armenta pascit Oriens, [7] quorum duo genera, [8] Bactriani & Arabici: differunt, [b] quòd [9] illi bina habent tubera in dorso, hi singula, & [10] in pectore alterum, cui incumbant. Dentium superiore ordine, vt boues, carent in vtroque genere. Omnes autem iumentorum in iis terris dorso funguntur, atque etiam [11] equitantur in præliis. Velocitas [12] inter equos, sed [13] sua cuique mensura, sicuti vires. Nec vltra assuetum [14] procedit spatium, nec plus instituto onere recipit. Odium aduersus equos gerunt naturale. Sitim & quatriduo tolerant: implentúrque cùm bibendi occasio est, & in præteritum & futurum, obturbata proculcatione priùs aqua: aliter potu non gaudent. Viuunt quinquagenis annis, [15] quidam & centenis. Vtcunque rabiem & ipsi sentiunt. Castrandi genus etiam fœminas, quæ bello præparentur, inuentum est: fortiores ita fiunt coitu negato. [16] Horum aliqua similitudo [17] in duo transfertur animalia: [18] Nabin Æthiopes vocant, collo similem equo, pedibus & cruribus boui, camelo capite, albis maculis rutilum colorem distinguentibus, vnde appellata [c] camelopardalis. Dictatoris Cæsaris Circensibus ludis primùm visa Romæ. Ex eo subinde cernitur, aspectu magis: quàm feritate, conspicua: quare etiam [19] ouis feræ nomen inuenit.

1 tius. M. & CH. 2 recentes. M. 3 ocyus. Ve. 4 remittit. To. 5 nauim. M. & Vet. 6 irritata. Vet. 7 quarum. Tol. 8 Bactria & Arabia Vet. M. & Ch. 9 illa & mox, hæ. Tol. & Ch. 10 sub. p. ac c. incubant. M incumbunt Vet. 11 equitatu. M. equitatus. CH. 12 Nisæorũ equorum. ex Arist. cap. vlt. 9. Hist. 13 sua cuique mensura. Tol. 14 procedunt. Tol. & mox, recipiunt. 15 quædã, móxque, & ipsæ, Tol. & CH. 16 Harum. Tol. & CH. 17 in aliud transfertur animal. 18 Nabuna. M. & CH. 19 ouifera. Tol. & CH.

ANNOTATIONES.

a Artemidorus primo Onirocriticôn Euæni sententia in Eroticis, Camelos dictos vult, quasi καμμήρους, ὅτι βαδίζοντες μέσους τοὺς μηροὺς κάμπτουσι. Rhodig. cap. 18. 7.

b Διτύλους & δικύρτους Græci vocant. Hesychio, τύλοι ὀχθώδεις ἐπαναστάσεις, καὶ τὰ τῶν ἀχθοφόρων ἐπὶ τῶν ὤμων τυλώματα. De iis Diodor. 3. Biblioth. πλεῖστα δὲ καὶ διαφορώτατα γένη καμήλων τρέφει, τῶν τε ψιλῶν, καὶ δασέων, καὶ διπλῆν ἀνατεταμένων τὸ κατὰ τὴν ῥάχιν κύρτωμα, καὶ διὰ τοῦτο διτύλων ὀνομαζομένων.

c Varro 4. de Ling. Lat. *Camelus suo nomine Syriaco in Latinum venit: vt Alexandria camelopardalis nuper adducta, quòd erat figura vt camelus, maculis vt panthera (vulgo Giraffe.)* Eam Dion accuratissime descripsit li. 43. περὶ δὲ τῆς καμηλοπαρδάλεως ὀνομαζομένης λέγεται, ὅτι τότε πρῶτον εἰς τὴν Ῥώμην εἰσήχθη, καὶ πᾶσιν ὑπεδείχθη. Heliodorus Aethiopicôn 10. Solinus cap. 33. Horat. *Diuersum confusa genus panthera camelo.* Politianus cap. 3. Miscellan.

De chao, & cepho. *CAP. XIX.*

POmpeij Magni primùm ludi ostenderũt [1] [a] chaum, quem Galli [2] rhaphium vocabant, effigie lupi, pardorum maculis. Idem ex Æthiopia, quas vocant [3] [b] cephos, quarum pedes posteriores pedibus humanis & cruribus, priores manibus fuere similes. Hoc animal posteà Roma non vidit.

1 chama. CH. & in emend. vel, chaum. 2 rufium. CH. 3 caphus. Chiff.

ANNOTATIONES.

a Fortassis Thoem: vulgò lupum ceruarium: qui Genettam nostram esse putãt verisimiliora loqui videntur. Alij sic dictas putant zibetas, siue catos zibetas.

b Strabo lib. 15. κεῖπον vocat, esséque tradit facie Satyro similem, cætera inter vrsum & canem, & in AEthiopia nasci, semiuulpem nunc appellant.

De rhinocerote.

CAP. XX.

Iisdem ludis & [a] rhinoceros, vnius in nare [1] cornu qualis sæpè, visus. Alter hic genitus hostis elephanto: cornu ad saxa limato preparat se pugnæ, in dimicatione aluum maximè petens, quam scit esse molliorem. Longitudo ei par, crura multò breuiora, color buxeus.

1 cornus. M. & CH.

ANNOTATIONES.

a Pausanias Æthiopicum taurum esse putat ac super cornu quod in nare prominet, alterum habere, sed exiguũ. Rhinocerota & Hippopotamũ Romæ primùm visos Dion scribit, Augusto triumphante de Cleopatra. Martial.

Namque grauem cornu gemino sic extulit vrsum,
Iactat vt impositas taurus in astra pilas.

Vide Politian. cap. 56. Miscell.

De lyncibus, & sphingibus, & crocutis, cercopithecis, Indicis bubus, leucrocutis, eale, tauris Aethiopiæ, manticho-ra, monocerote, catobleba, basilisco.

CAP. XXI.

Lyncas vulgò frequentes, & sphingas, fusco pilo, mammis in pectore geminis, Æthiopia generat, multáque alia [1] monstro similia: [2] pennatos equos, & cornibus armatos, quos Pegasos vocant: Crocutas, velut ex cane lupóque [3] conceptos, omnia dentibus frangentes, protinúsque deuorata conficientes ventre: Cercopithecos, nigris capitibus, pilo [4] asinino, & dissimiles cæteris voce: [5] Indicos boues vnicornes tricornésque: [6] Leucrocutam [7] pernicissimam feram, asini feri magnitudine, [8] crurib. ceruinis: collo, cauda, pectore leonis, capite [9] melium, bisulca vngula, ore ad aures vsque rescisso, dentium locis osse perpetuo. Hanc feram humanas voces tradunt imitari. Apud [10] eosdem & quæ vocatur eale, magnitudine equi [11] fluuiatilis, cauda elephanti, colore nigra [12] vel fulua: maxillas apri, maiora cubitalibus cornua habens, mobilia, quæ alterna in pugna sistit, variátque infesta aut obliqua, vtcunque ratio monstrauit. Sed atrocissimos habet tauros syluestres maiores [13] agrestibus, velocitate [14] ante omnes, colore fuluos, oculis cæruleis, pilo in contrarium verso, rictu ad aures dehiscente, iuxta cornua mobilia, tergori duritia silicis, omne respuens vulnus. [15] Feras omnes venantur: ipsi non aliter, quàm foueis, capti, feritate semper intereunt. Apud eosdem nasci Ctesias scribit, quam [a] mantichoram [16] appellat, triplici dentium ordine pectinatim [17] coëuntium, facie & auriculis hominis, oculis glaucis, colore sanguineo, corpore leonis, cauda scorpionis modo spicula infigẽtem: vocis, vt si misceatur fistulæ & tubæ concentus, velocitatis magnæ, humani corporis vel præcipuè appetẽtem. In India & boues solidis vngulis, [b] vnicornes: & feram nomine [c] axin, [18] hinnuli pelle pluribus [19] candidioribúsque maculis, [20] sacram Liberi patris. [21] Orsei Indi simias candentes toto corpore, venantur. Asperrimam autem feram monocerotem, reliquo corpore equo similem, capite ceruo, pedibus elephanto, cauda apro, mugitu graui, vno cornu nigro media fronte cubitorum duûm eminente. Hanc feram viuam negant capi. Apud Hesperios Æthiopas fons est Nigris, vt plerique existimauêre, Nili caput, [22] vt argumenta quæ diximus persuadent: iuxta hunc fera appellatur [d] catoblebas, modica [23] alioquin, cæterisque membris iners, [24] caput tantùm prægraue ægrè ferens: id deiectum semper in terram, aliâs internecio humani generis, omnibus qui oculos eius vidêre confestim expirantibus. Eadem & basilisci serpentis est vis. Cyrenaica hũc generat prouincia, [e] xij. nom amplius digitorum magnitudine, cãdida in capite macula, vt quodam [25] diademate insignem. [f] Sibilo omnes fugat serpentes: nec flexu multiplici vt [26] reliquæ, corpus impellit, sed celsus & erectus [27] in medio incedens. Necat [28] frutices, non contactos modò, verùm & afflatos: exurit herbas, rumpit saxa. Talis vis malo est. Creditum quondam, ex equo [29] occiso hasta, & per eam [30] subeunte vi, non equitem modò, sed equum quoque absumptum. [31] Atque huic tali monstro (sæpe enim [32] enectũ concupiuêre reges vidêre) mustelarum virus exitio est: adeò naturæ nihil placuit esse sine [33] pari. [34] Iniiciunt eas cauernis, facilè cognitis [35] sola tabe. necant [36] illæ [37] simul odore, moriuntúrque, & naturæ pugna conficitur.

1 monstra. M. Vet. monstri. Ch. 2 pinnatos. Ch. 3 conceptas. CH. 4 asini. Ch. 5 Indi equos vnicornes. ex Strab. lib. 15. 6 Alij legunt, Leocrocutam, tum ex eo quod sequitur, collo, cauda, pectore leonis: tum quia infrà c. 30. crocuta quoddam genus facit ex leana conceptum. Quam eorum coniecturam adiuuat Ch. in quo, leucocrotam, legitur. 7 pernicio-sissimum. Vet. M. & Ch. 8 clunibus. Tol. ex Sol. Sol. ca. 54. clunis. Ch. 9 Cameli ex Solino. 10 eos. M. 11 fluuiatilis. Vet. 12 fulua abundare videtur ex Solino: maxillis M. & Ch. 13 aggregibus, vel cõgregibus, Polit. 14 ante aues, ex Solino ca. 54. 15 feri. d. 16 appellãt. Vet. 17 coeunti. Vet. Ch. 18 inulei. CH. 19 sacrorũ. Chiff.

20 sacrorũ. Ch. 21 Orsei. Ch. 22 vt, in M. d. 23 alioqui. Chiff. 24 caput eius tantum. Vet. 25 diademate insigne. M. insigni. Vet. diadematis insigni. 26 reliqua. Chiff. 27 à medio ex Solin. 28 frutices: non contactas m. v. & afflatus, exurit herbas. M. 29 occisum. Vet. & Ch. 30 subeuntem. Chiff. 31 Atque, & Enectũ, in M desider. Atque 32 erectũ. M. enectũ. V. erutum. Quidam. 33 pare. CH. 34 Interficiunt eas. M. Interficiunt has. CH. 35 soli labe. Vet. CH. Alij, soli tabe, quod magis placet, nempe ariditas exucca circũiecti soli. Adstipulatur Solin. c. 29. sol. tã enecãt Ch. 36 illi. Vet. 37 simul natural: odore, m r. tur æquè. (Alij & peritura natura. M.) pugnam conficiunt, moriũtúrque, & inter. tu ræ pugnam conficiunt. M. Vet.

ANNOTATIONES.

a Pausanias in Bœoticis vocat Martiorã: Philostratus in Apollonio, Martichoram. Idem Ctesias, è quo Plinius hanc fabulam ad verbum sumpsit, vanissimus homo Pygmæos, Steganopodas, Pægasos, Sphinges impudenti mendacio posteritati tradidit. Brod. cap. 14. lib. 5.

b Vnicornes & asini Indici & Orygis infrà cap. 46. lib. 11. ad quem locum septem animalium genera vnico armata cornu adnotauimus.

c Quidam eam esse volunt, è qua fit moschus suauissimum & pret. osissimum odoramentum, vulgò *Chat de Musc.*

d Eadem de Gorgone animante prodidit Athenæus sub finem lib. 5.

e Aëtio παλαιστῶν τριῶν quod cum Plinio conuenit.

f Similis ἱερὸς ὄφις in Thessalia, cuius meminit Arist. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ. Vide infrà cap. 4. lib. 29.

De Lupis. *CAP. XXII.*

Sed in Italia quoque creditur luporum visus esse noxius: [a] vocémque homini quem priores [1] contemplentur, adimere ad præsens. Inertes hos paruósque Africa & Ægyptus gignunt, asperos trucésque frigidior plaga. [b] Homines in lupos verti, [2] rursúmque restitui sibi falsum esse confidenter existimare debemus, aut credere omnia, quę fabulosa tot seculis comperimus. Vnde tamen ista vulgò infixa [3] sit fama in tantum, [4] vt in maledictis [c] versipelles [5] habeat, indicabitur. Euanthes inter [d] autores Græcię non spretus, tradit [e] Arcadas scribere, ex gente [6] Antæi, [7] cuiusdam sorte familiæ lectum ad stagnum quoddam

1 contemplantur. Vet. 2 rursúsque. Chiff. 3 sunt. CH. 4 vt maledictis in versipellas abeat. CH. vt in maledicta versipellis habeat. Quidam. 5 habeant. Vet. 6 Anthi. CH. 7 cuiusdam famil. áquæ alectu. Vet.

quoddam regionis eius duci, vestitúque in quercu suspenso[8] tranare, atque abire in deserta, transfigurarí que in lupum, & cum cæteris eiusdem generis congregari per annos ix. Quo in tempore si homine se abstinuerit, reuerti ad idem stagnum: & cum[9] tranauerit, effigiem[10] recipere, ad pristinum habitum addito nouem annorū senio Id quoque Fabius, eandem recipere vestem. Mirum est[11] quò procedat Græca credulitas. Nullum tam impudens mendacium est, vt teste careat.[12] Itaque Agriopas, qui Olympionicas scripsit, narrat,[f] Demænetum Parrhasium in sacrificio, quod Arcades Ioui Lycæo humana[13] etiam tum hostia faciebant, immolati pueri exta degustasse, &[14] in lupum conuertisse: eundem decimo anno restitutum athleticæ,[15] certasse in pugilatu, victorémque Olympia reuersum. Quin & caudæ huius animalis creditur vulgo inesse amatorium virus exiguo in villo, eúq;[16] cùm capiatur, abiici, nec idem pollere, nisi viuenti direptum. Dies, quibus coeat, toto anno non amplius xii. Eundem in fame vesci terra.[g] Inter auguria ad dexteram commeantium præciso itinere, si pleno[17] id ore fecerit,[18] nullum omnium præstantius. Sunt in eo genere, qui ceruarij vocantur, qualem è Gallia in Pompeij Magni harena spectatū diximus. Huic quamuis in fame mandenti, si[19] respexit, obliuionem cibi[20] surripere aiunt, digressúmque quærere[21] aliud.

8 transnatare. Tol.
9 transnatauerit. Tol.
10 recuperare. M.
11 quàm. Vet.
12 Ista Copas qui Olympionicas M. Itaque Copas qui Olympionica scripsit, narrat. Vet.
13 etiam cū. Vet.
14 in lupum se con. M. & CH.
15 restitisse t. p. victorēque victoria Olympica. M. Vis & CH. nisi quod habet, restituisset. Lego, restitutum, athletico certamine in pugilatu, victorem Olympiis reuersum.
16 qui capiantur abiicere. M.
17 odore. M.
18 nullum homini. Tol. Vet. nullum hominum. CH. Alij, nullum omnino.
19 respexerit. CH.
20 subrepere. M. & CH.
21 alium d.

ANNOTATIONES.

a Virgil. Bucolicis, *vox quoque Mœrim*
Iam fugit ipsa: lupi Mœrim videre priores.
Vide prouerbium, Lupus in fabula.

b Animi is morbus est, ac melancholiæ genus, quod λυκανθρωπίαν medici vocant.

c Plautus in Amphitr. de Ioue in Amphitruonem mutato:
Ita versipellem se facit, quando lubet.

d Vide Pausaniam initio lib. 9.

e Plautus in Amphitr.
Nam verum est, quod olim est auditum
Fabularier, mutatos Anticos in Arcadia homines:
Et sæuas belluas mansitasse, nec vnquam denuo parentibus
Cognitos.

f Demarchū vocat Pausanias in Eliacis, narrátque Olympiæ statuā ei positā cū hac inscriptione:
Dinytta genitus Demarchus dedicat hancce
Effigiem, Arcadico Pharrasius genere.

g Lupū ad dexterā eūtem ore pleno, fœlicissima promittere aiūt. Prodigiosum fuit lupos in Capitolio vidisse. Lupus ingressus castra, & obuiis laceratis egressus incolumis, exitium Romanis promisit insigne lupi in foro visi incolumes euaserunt. Id significauit armis oppressam iri patriam. In Africa lupi metas, quibus ager designabatur, dissipantes, ne colonia deduceretur effecere. Alex. ab Alex c. 13. lib. 5.

De serpentibus. CAP. XXIII.

QVod ad serpentes attinet, vulgatum est colorem[1] plerósque[a] terræ habere, qua occultentur. Innumera esse genera. Cerastis corpore eminere cornicula, sæpe quadrigemina, quorum motu reliquo corpore[2] occultato, solicitent ad se aues. Geminum caput amphisbenæ,[3] hoc est, ad caput & ad caudam tanquam parum esset vno ore fundi venenum. Aliis[4] squamas esse, aliis picturas: omnib. exitiale virus. Iaculum ex arborū ramis vibrari: nec pedibus tantùm[5] cauendas serpētes, sed & missili volare tormēto. Colla aspidū intumescere[b] nullo ictus remedio, præterquam si confestim partes contactæ amputentur. Vnus huic tam pestifero animali sensus, vel potius affectus est. Coniuga fermè vagantur: nec, nisi cum[6] compare, vita est, itaque alterutra interempta, incredibilis alteri vltionis cura. Persequitur interfectoré, vnúmq; eū in quantolibet populi agmine notitia quadā infestat, perrūpit omnes difficultates, permeat spatia, nec nisi amnibus arcetur, aut præceleri fuga. Non est fateri, rerum natura largius mala, an remedia, genuerit. Iam primùm hebetes oculos huic malo dedit: eósque non in fronte[7] ex aduerso cernere, sed in temporibus: itáque excitatur[8] sæpius auditu, quàm visu.

1 eius pleraſque t. h. in qua occult. M. & CH earum plerasque terrarū, in quas Vet.
2 occulto. CH.
3 hoc est à cauda, tanquam. Tol. & CH.
4 squamas. M.
5 pauendas M. & CH.
6 pari. CH. coparı. M.
7 aut ex. Vet.
8 sed sæpius, M. sed sæpius quàm visu. CH.

ANNOTATIONES.

a Præsertim Sepa & Sepedona. Nicander in Theriacis.

b Ea de causa imagine aspidis reges Ægyptij diademа ornabant, vim principatus inuictam significantes. Gignuntur interdum quinûm cubitorum aspides, atri vt plurimùm coloris, nōnunquam cinerei, aliquando fului. Rhodig. ca. 31. 25. Somniculosam aspidem Sisenna vocat, quoniam lethalé somnum morsu affert, & vt inquit Plutarchus, καὶ ἐγὼ ὑπνώδη, καὶ κωματώδη. Idem autor cap. 14. 27.

De ichneumone. CAP. XXIIII.

HAbet deinde internecinum bellum cū ichneumone. Notum est animal hac gloria maximè, in eadem natum Ægypto. Mergit se limo sæpius, siccátque sole. Mox vbi pluribus eodem modo se coriis loricauit, in dimicationem pergit. In ea[2] caudam attollens, ictus irritos auersus excipit, donec obliquo capite speculatus inuadat in fauces. Nec hoc contentus, aliud haud mitius debellat animal.

1 Habet, neque in Vet. neque in CH. legitur Repetendū, Natura dedit.
2 cauda se attollens. M.

De crocodilo, & scinco, & hippopotamo. CAP. XXV.

CRocodilum habet Nilus, quadrupes malum, & terra pariter ac flumine infestum. Vnum hoc animal terrestre linguæ vsu caret. Vnum superiore mobili maxilla imprimit morsum, aliàs terribile, pectinatim stipante se dentium serie. Magnitudine excedit plerumque duodeuiginti cubita. Parit oua, quanta anseres: eáque extra[1] eum locum semper incubat, prædiuinatione quadam, ad quem[2] summo auctu eo anno accessurus est Nilus. Nec aliud animal ex minori origine in maiorem crescit magnitudinem. Et vnguibus hic armatus est, contra omnes ictus cute inuicta. Dies in terra agit, noctes in aqua,[3] temporis vtrunque ratione.[b] Hunc saturum cibo piscium, & semper esculento ore, in litore somno datum, parua auis, quę trochilos ibi vocatur, rex auium in Italia, inuitat[4] ad hiandum pabuli sui gratia os primùm eius

1 aquarum locū. Quid. vdum locū. Alij eum locum trās. &c.
2 summo aestu eo anno. M. egressurus.
3 temporis. M. id est, opportuna stationis & moræ.
4 ad hiatū. Tol.

[5] assultim repurgans, mox dentes, & intus fauces quoque ad hanc scabendi dulcedinem quàm maximè hiantes: in qua voluptate somno pressum conspicatus ichneumon, per easdem fauces, vt telum [6] aliquod, immissus, erodit aluum. Similis crocodilo, sed minor etiam ichneumone, est in Nilo natus scincos contra venena [7] præcipuus antidotis: [8] item ad inflammandam virorum Venerem. Verùm in crocodilo maior erat pestis, quàm vt vno esset eius hoste natura contenta. Itaque & delphini immeantes Nilo, quorum dorso tanquam ad hunc vsum cultellata inest [9] pinna, abigentes eos præda, ac velut in suo tantum amne regnantes, alioquin impares viribus ipsi, æstu interimunt. Callent enim in hoc cuncta animalia, sciúntque non sua modò commoda, verùm & hostium aduersa: norunt sua tela, norunt occasiones, partésque dissidentium [10] imbelles. In ventre mollis est tenuísque cutis crocodilo: ideo se, vt territi, mergunt delphini, subeuntésque aluum [11] illa secant spina. Quin & [12] gens hominum est huic belluæ aduersa in ipso Nilo [12] [c] Tentyritæ, ab insula, in qua habitat, appellata. Mensura eorum parua, sed [13] præsentia [14] animi in hoc tantùm vsu mira. Terribilis hæc contra fugaces bellua est, fugax contra [15] insequentes: sed aduersum ire soli hi audent. Quin [16] etiam flumini innatant: dorsóque equitantium modo impositi, hiantibus resupino capite ad morsum, addita in os claua, [17] dextra ac læua tenentes extrema eius vtrinque, vt frænis in terram agunt captiuos: [18] ac voce etiam sola territos, cogunt euomere recentia corpora ad sepulturam. Itaque vni ei insulæ crocodili non [19] adnatant: olfactúque eius generis hominum, vt Psyllorum serpentes, fugantur. Hebetes oculos hoc animal dicitur habere in aqua, extra acerrimi visus: quatuórque menses hyemis inedia semper transmittere in specu. Quidam hoc vnum quamdiu viuat, crescere arbitrantur: viuit autem longo tempore. Maior altitudine in eodem Nilo bellua hippopotamus editur: vngulis [20] bifidis, quales bubus, dorso equi, & iuba, & hinnitu, rostro resimo, [21] cauda & dentibus aprorum, aduncis sed minus [22] noxiis: [23] tergoris ad scuta galeásque [d] impenetrabilis, præterquàm si humore madeat. Depascitur segetes, destinatione antè (vt ferunt) determinatas in diem, & ex agro [24] ferentibus vestigiis, ne [25] quæ reuertenti insidiæ comparentur.

5 ad saltũ. 6 aliquod missum. M. prauè. 7 præcipuũ antidotum. Vet. 8 & idem. M. 9 penna. Vet. spina. Longol. 10 in bellis. Vet. & Ch. 11 mollem. Vet. 12 Alias, genus hominum huic belluæ aduersum. Sic paulò pòst: olfactúque eius generis hominum fugantur. 12 & à Tentyra insula. M. à Tintyri insula, in qua habitant, appel. CH. 13 præscientia. CH. 14 hominũ. M. 15 serpentes M. prauè. Lego, sequẽtes. 16 & M. 17 à dextera. M. & Ch. 18 à voce. M. 19 adnant. CH. 20 binis, & Ch. 21 cauda torta & Vet. 22 noxius. CH. 23 tergore &c. impenetrabili. M. 24 fallentibus. Nam astuto dolo auersi pabulatum exeunt. ex Solino. 25 aliqua. CH.

ANNOTATIONES.

a Crocodili ἀπὸ τῶ δειλαίνεσθαι omnes dicuntur, marini quidem τὰς κρόκας, nempe litorum vel lapides, vel testas. nam ad terræ contactum expauescunt: terrestres verò τὸν κρόκον: nam quamuis mel valde appetant, aluearia tamen illita croco non attingunt. Rhodig. cap. 21. 15.

b Aristot. capit. 6. libro. 9. Histor. lib. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ.

c Vide Senecam Quæst. natur. lib. 4. cap. 2. & infrà ca. 3. lib. 28. vbi scriptum Tentyri, sed perperàm. Vide Strabonem Geograph. lib vltimo, & Ælianum histor. animal. lib. 10. cap. 21.

d Idem scribit auctor Historiæ Aphricanæ de corio animalis, quod *Lant*, aut *Dant* vocant.

Quis primus Romæ hippopotamum, & crocodilos ostendit: & medicinæ ab animalibus repertæ.

CAP. XXVI.

P[a]Rimus eum, & quinque crocodilos Romæ Ædilitatis suæ ludis M. Scaurus temporario euripo ostendit. Hippopotamus in quadam medendi parte etiam magister [1] extitit. Assidua nanque satietate obesus exit in litus, [2] recentes harundinum cæsuras speculatus: atque vbi [3] acutissimum videt [4] stirpem, imprimens corpus, venam quandam in [5] crure vulnerat, atque ita profluuio sanguinis morbidum aliâs corpus exonerat, & plagam limo rursus obducit.

1 extitit. M. & CH. 2 recenti hac cæsura speculatũ. Tol. & Ch. 3 acutissimam vidit Ch. 4 stipitem. Vet. 5 cute. M.

ANNOTATIONES.

a Vide quæ adnotata à nobis sunt suprà ad cap. 20. huius libri.

Quæ animalia quas herbas ostenderunt, cerui, lacerti, hirundines, testudines, mustela, ciconia, aper, anguis, draco, panthera, elephas, vrsi, palumbes, columbæ, grues, coruus.

CAP. XXVII.

SImile quiddam & volucris in eadem Ægypto monstrauit, quæ vocatur ibis: rostri aduncitate per eam partem se [1] perluens, qua reddi ciborum onera maximè salubre est. Nec hæc sola à [2] mutis animalibus reperta sunt, vsui futura & homini. Dictamnum herbam extrahendis sagittis [a] cerui monstrauere, percussi eo telo, pastúque eius herbæ [3] eiecto. Iidem percussi à phalangio, quod est aranei genus, aut aliquo simili, cancros edendo sibi medentur. Est & ad serpentum [4] ictus præcipua, qua se lacerti, quoties cum his conseruere pugnam, vulnerati refouent. Chelidoniam visui saluberrimam hirundines monstrauere, vexatis pullorum oculis illa medentes. [b] Testudo cunilæ, quam bubulam vocant, pastu vires contra serpentes refouet: mustela [5] rutæ, [6] in murium venatu cum his dimicatione conserta: Ciconia [7] origano, edera apri in morbis sibi medentur, & [8] cancros vescendo maximè mari eiectos. Anguis hyberno situ membrana [9] corporis obducta, fœniculi succo impedimentum illud exuit, nitidúsque vernat. Exuit autem à capite primùm, nec celerius quàm vno die [10] ac nocte replicans, vt extrà fiat membranæ, quod fuerat intus. Idem hyberna latebra visu obscurato, marathro herbæ sese affricans, oculos inungit ac refouet: si verò squamæ [c] obtorpuere, spinis iuniperi se scabit. Draco [11] vernam nauseam syluestris lactucæ succo [12] restinguit. Pantheras [13] perfricata carne [d] aconito (venenũ id est) barbari venãtur. Occupat illico fauces earum angor:

1 proluens. Vet. 2 multis M. Vet. Ch. 3 electo. Ch. 4 ictus Calamintha præcipua. Ex Æliano, cap 26. lib. 9 Hist. animal. 5 serpyllo. M. ruta. Vet. & Ch. 6 in anguiũ venatu. Pint. ex Arist. cap. 6. lib. 9 Hist. Idem in murem venantes, aut muriũ venatores (μυοθήρας) ex eod ibi. 7 vulneri admoto. Arist. 8 cancris. v. m. m eiectis. Vet. 9 corpori. Vet. 10 & Ch. 11 hibernam. D. 12 restringi. Vet. 13 per carnes fricatas aconito ve-

vnctis veneno iidem barb. M. per carnis frecatas aconito venantur iidem barbari. Vet. perfricatas carnes. CH.
14 eáque appetendo. M. & Vet.
15 defatigata, postremo. Vet.
16 Diu pugnet. Ch.
17 fronde. M.
18 merulæ lauri. f.a.f. purgant: perdices, columbæ, &c. D.
19 totis. Ch.
20 chamæleone. M. & Ch.
21 lauru infectum. Chif.

angor: quare Pardalianches id venenum appellauere quidam. At fera contra hæc excrementis hominis sibi medetur: & aliàs tam auida eorum, vt à pastoribus ex industria in aliquo vase suspensa altius, quàm vt queat saltu attingere, iaculando se[14] appetendóque[15] deficiat, & postremò expiret: alioqui viuacitatis adeò lentæ, vt eiectis interaneis[16] pugnet. Elephas Chamæleonte cõcolori[17] frondi deuorato, occurrit oleastro huic veneno suo.[e] Visi cùm mandragoræ mala gustauere, formicas lambunt. Ceruus herba cinare venenatis pabulis resistit. Palumbes, gracculi,[18] merulæ, [f] perdices lauri folio annuum fastidium purgant: columbæ,[19] turtures & gallinacei herba quæ vocatur helxine: anates, anseres, cæteræque aquaticæ herba[g] siderite: grues & similes iunco palustri. Coruus occiso[20] chamæleonte, qui etiam victori nocet,[21] lauro infectum virus extinguit.

ANNOTATIONES.

a Idem repetit cap. 8. lib. 25. At Valerius cap. vlt. lib. 1. & Arist. cap. 6. lib. 9. Hist. id capreis tribuunt: auctor verò libri τῶν θαυμασ. ἀκουσμ. capris. Dioscorides & Virgilius capris.

--non illa feris incognita capris
Gramina, cùm tergo volucres hæsere sagittæ.

b Idem scribitur & cap. 16. lib. 20. & ab Arist. cap. 6. lib. 9. Hist. & in lib. τῶν θαυμ. ἀκουσμ.

c Tardiùs & difficiliùs separantur.

d Παρδαλιαγχὲς φάρμακον hoc vocat auctor libri τῶν θαυμ. ἀκουσμ. à quo & sequentia de hominis stercore traduntur, sumpta tamen ex Aristotele c. 6. Histor. lib. 9. Cicero 2. De nat. deor. Auditum est Pantheras, quæ in Barbaria venenata carne caperentur, remedium quoddam habere, hominis nempe excrementa. Vide infrà cap. 2. lib. 27.

e Plutarchus de Animal. prudentia hoc remedio vti scribit vrsos, cùm sunt ἀσώδεις, id est cùm cibum fastidiunt, auersantur & abhorrent. ἄλλως δ' ἀσώδης γινομένη, inquit, πρὸς τὰς μυρμηκίας τρέπεται, καὶ καθίησι προβάλλουσα λιπαρὰν καὶ μαλακὴν ἰχμάδι γλυκείᾳ τὴν γλῶσσαν ἄχρις οὗ μυρμήκων ἐμπλέως γένηται· καταπίνουσα δ' ὠφελεῖται. Cæterùm fortassis aliquis suspicari possit esu fructus mandragoræ vrsis τὴν ἄσην nasci. Victor cap. 17. 13. vide infrà cap. 6. lib. 29.

f Lego: Palumbes, gracculi, merulæ, lauri folio annuum fastidium purgant: perdices, columbæ, &c. Hinc namque Perdicium Helxine vocatur quòd ea comesa se Perdices purgent, vt idem scribit cap. 10. lib. 12.

g Seride ex Colum. cap. 14. 8. Ideóque Virg. Georg. 1. inter segetum noxas cùm memorasset improbos anseres, Strymoniásque grues, adiecit, *--& amaris intyba fibris*, quæ radicum fibris terram defrugant, triticum angunt, & anseribus expetitæ, illos inuitant. Turn. cap. 15. lib. 27.

Prognostica animalium. CAP. XXVIII.

1 alia alio modo.

MIlia præterea, vtpote cum plurimis animalibus eadem natura rerum, cæli quoque obseruationem & ventorum, imbrium, tempestatum præsagia,[1] aliis alia dederit: quod persequi immensum est, æquè scilicet quàm reliquam cum singulis hominum societatem. Siquidem & pericula præmonent, non fibris modò extisq; circa quod magna mortalium portio hæret, sed alia quadam significatione.[a] Ruinis imminentibus musculi præmigrant, aranei cum telis primi cadunt.[b] Auguria quidem[2] artem fecere, apud Romanos & sacerdotum collegium vel maximè solenne est.[3] In Thracia locis rigentibus & vulpes, animal alioqui[4] solertia auditu, amnes gelatos lacúsque non nisi ad pastus ituræ redituræque transeunt: Obseruatum, eam aure ad glaciem apposita, coniectare crassitudinem gelu.

2 artem periculis fecere. Apud Romanos sacerdotum. M.
3 Interea. M. & Ch. Veteres Codices post, auditu, distinguunt τελεία στιγμῇ, vt subaudito κοινῶς pericula præmonet; vel artem fecit. Sequentia sic legit. Amnes g. n.n. ad eius itum reditúmque transeunt. quæ vltima & M. & CH. etiam pro vulgatis habent. Assentitur Plutar. li. Sagac. sintne terrest. anim. an aqu. asserẽs Thracas glaciei sese non committere priusquàm vulpem transeuntẽ conspexerint, eiusve vestigia in niue deprehenderint.
4 solertia dirũ. CH.

ANNOTATIONES.

a Cicero ad Atticum, *Tabernæ mihi duæ corruerunt reliquæ rimas agunt. Itaque non solùm inquilini, sed mures etiam migrauerunt.*

b De augurum numero, dignitate, disciplina, officio, habitu, vide Alex. ab Alex. cap. 19. lib. 5. 4.

Ciuitates, & gentes à minutis animalibus deletæ. CAP. XXIX.

1 ex. CH. non leg.
2 abactas Etrurienses. M. abactos Eretrienses. CH.
3 transeamus. M. redeamus. CH.

NEc minus clara exitij documenta sunt etiam[1] ex contemnendis animalibus. M. Varro autor est, à cuniculis suffossum in Hispania oppidum, à talpis in Thessalia: ab ranis ciuitatẽ in Gallia pulsam, ab locustis in Africa: ex Gyaro Cycladum insula incolas à muribus fugatos, in Italia Amyclas à serpentibus deletas. Citra Cynamolgos Æthiopas latè deserta regio est, à scorpionibus & solpugis gente sublata: & à[a] scolopendris[2] abactos Trerienses, autor est Theophrastus. Sed ad reliqua ferarum genera[3] remeamus.

ANNOTATIO.

a Terrestribus, nam & marinæ sunt.

De[a] hyæna, & crocuta, & mantichora, & fibris, & lutris. CAP. XXX.

1 Collo & iuba & vnitate. M. Collũ & vnitate. CH.
2 non quit. CH.
3 assimilare. M.
4 addisci. CH.
5 foris. M. & CH.
6 coroccttã. CH. Alij, leocrocutã, malunt, cũ ex vocis cõpositione leanã matrem præferente, tum hoc argumento, quod supra ca. 21. eum crocutam ex cane & lupo concipi tradidisset, leocrocutæ easdem, quas hic notas assignauerit.
7 vtroque orbe, (i. scu-

HYenis vtranque esse naturam, & alternis annis mares, alternis fœminas fieri, parere sine mare, vulgus credit, Aristoteles negat.[1] Collum & iuba[b] continuitate spinæ porrigitur, flectique, nisi circumactu totius corporis,[2] nequit. Multa præterea mira traduntur. Sed maximè sermonem humanum inter pastorum stabula[3] assimulare, nomenq; alicuius[4] addiscere, quem euocatum[5] foras laceret.[c] Item vomitionem hominis imitari, ad sollicitandos canes, quos inuadat. Ab vno animali sepulchra erui, inquisitione corporum. Fœminam rarò capi. Oculis mille esse varietates, colorúmque mutationes.[d] Præterea vmbræ eius contactu canes obmutescere. Et quibusdam magicis artibus omne animal, quod ter lustrauerit, in vestigio hærere. Huius generis coitu leæna Æthiopica parit[6] crocutã, similiter voces imitantem hominum pecorúmque. Acies ei perpetua in[7] vtraque parte oris, nullis gingiuis dente continuo: qui ne contrario occursu hebetetur, capsarum modo includitur. Hominum sermones imitari & mãtichoram in Æthiopia, autor est Iuba. Hyenæ plurimę gignuntur in Africa, quæ & asinorum syluestrium multitudinem fundit. Ma-

lo) oris nullis. ex Solino.

res in eo genere singuli fœminarum gregibus imperitant. Timent libidinis æmulos, & ideo grauidas custodiunt, morsúque natos mares castrant. Contrà grauidæ latebras petunt, & parere[8] furto cupiunt, gaudéntque copiâ libidinis. [e] Easdem partes sibiipsi Pontici amputant fibri, periculo vrgente, ob hoc se peti gnari: castoreum id vocant[9] medici: aliàs animal horrendi[10] morsus, arbores [f] iuxta flumina, vt ferro, [g] cædit: hominis parte comprehensa, non antequàm fracta concrepuerint ossa, morsus resoluit. [11] Cauda piscium iis, cætera species lutræ. Vtrunque aquaticum: Vtrique mollior pluma pilus.

8 furtim. Vet.
9 medici. Latax animal horrēdi ex Aristo. cap.6. lib. 8. hist.
10 morsum. Vet.
11 Cauda piscium fibris. Cætero species. D.

ANNOTATIONES.

a Arabes vocant *Adib*. Vide infrà cap.8.lib.28.

b Citra vertebrarum distinctionem cum dorsi spina continuatur, quæ in nodos & articulos diuisa est vt in cæteris animalibus, quemadmodū videre est infrà, cap.8.lib.28.

c Ælianus cap.22.lib.7.de Animal.

d Aristot. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ. Ælianus cap.7.lib.3.de Animal.

e Iuuenalis Satyr.12.

—imitatus Castora, qui se
Eunuchum ipse facit, cupiens euadere damno
Testiculorum, adeò medicatum intelligit inguen.

Falsum tamen vanúmque id esse Sextius tradit infrà cap.3.lib.32.

f Festo fiber quasi fimber dicitur, quòd in extremis fluminum oris ac tanquam fimbris degat.

g Aristoteles id scripsit περὶ τῆς ἐνυδρίδος quam lutrā vocamus c.5. lib. 11. hist. Plautus, *Sic me subes quotidie, quasi fiber salicem*

De ranis, & vitulis marinis, & stellionibus. CAP. XXXI.

RAnæ quoque[a] rubetæ, quarum & in terra, & in humore vita, plurimis refertæ medicaminibus, deponere ea[1] quotidie ac resumere à pastu dicuntur, venena tantùm semper sibi reseruantes. Similis & vitulo marino victus, in mari ac terra: simile[2] fibro & ingenium. Euomit fel suum, ad multa medicamenta vtile. Item[3] [b] coagulum, ad comitiales morbos: ob ea se peti prudens. Theophrastus autor est,[4] angues modo & stelliones [c] senectutem exuere, eámque protinus deuorare, præripientes comitiali morbo remedia. [5] Eosdem mortiferi in Græcia morsus, innoxios esse in Sicilia.

1 assidue. M.
2 fibris M. prauè sic tamen & Ch.
3 coaglum. Ch.
4 angues eo modo &c. M. fortassis, eodem modo, vt in Vet.
5 eosdē pestiferos ferunt in Græcia, innocuos esse in Sicilia. Vet. in vulgata lectione. Ch. habet innocuos.

ANNOTATIONES.

a De rubetarum veneno & sumpto, & afflatu incusso, vide Ælianum cap.12.17. de Animal. & infrà cap.6.lib.32.

b Theophr. in fragmento de animalium inuidia. Aristot. περὶ θαυμ. ἀκουσμ.

c Aristoteles & Theophrastus citatis locis Senectutem stellionis tuniculam auctor vocat cap.10.

d Aristoteles περὶ θαυμ. ἀκουσμ. καὶ ἐν σικελίᾳ δέ φασι, καὶ ἐν ἰταλίᾳ τοὺς γαλεώτας θανάσιμον ἔχειν τὸ δῆγμα, καὶ οὐχ ὥσπερ τὸ παρ' ἡμῖν ἀσθενὲς καὶ μαλακὸν εἶναι. Idem c.29.lib.8. Ἡ τῆς δ' ἰταλίας ἐν πολλοῖς τόποις καὶ τὰ τῶν ἀσκαλαβωτῶν δήγματα θανάσιμα ἐστίν.

De ceruis. CAP. XXXII.

CEruis quoque est sua malignitas, quanquam placidissimo animalium. Vrgente vi canum, vltro confugiunt ad hominem. Et in pariendo semitas minus cauent, humanis vestigiis tritas,[1] quàm secreta ac feris opportuna. Conceptus earum post Arcturi sydus. Octonis mensibus ferunt partus,[2] interdum & geminos. A conceptu seperant se. At mares relicti rabie libidinis sæuiunt:[3] fodiunt scrobes. Tunc rostra eorum nigrescūt, donec[4] aliquando abluant imbres. Fœminæ autem ante partum purgantur herba quadam, [a] quæ seselis dicitur, faciliore ita vtentes vtero. A partu duas[5] habent herbas, quæ aros & seselis appellantur: pactæ redeunt ad[5] fœtum: illis imbui lactis primos volunt succos, quacunque de causa. Editos partus exercent cursu, & fugā meditari docent: ad prærupta ducunt, [b] saltúmque demonstrant. Iam mares soluti desiderio libidinis, auidè petunt pabula. Vbi se præpingues sensere, latebras quærunt, fatentes incommodum pondus. Et aliâs semper in fuga acquiescunt, stantésque[6] respiciunt: cùm propè ventum est, rursus fugæ præsidia repetentes. Hoc fit intestini dolore, tam infirmi, vt ictu leui rumpatur intus. Fugiunt autem latratu canum audito secunda semper aura, vt [c] vestigia cum ipsis abeant. Mulcentur fistula pastorali[7] & cantu: & cùm erexere aures, acerrimi[8] auditus: cùm remisere, surdi. Cæterò animal simplex, & omnium rerum miraculo stupens: in tantum, vt equo aut bucula accedente propius, hominé iuxta venantē nō cernant, aut si cernant, arcum ipsum sagittásque mirentur. Maria[9] tranant gregatim nantes porrecto ordine, & capita imponentes præcedentium clunibus, vicibúsque ad terga redeuntes. Hoc maximè notatur à Cilicia Cyprum traiicientibus. [10] Nec vident terras, sed in odorem earum natant. Cornua mares habent, solíque animalium omnibus annis stato veris tempore amittunt: ideo sub[12] ipsa die quam maximè inuia petunt. Latent amissis velut inermes, [13] sed & hi [d] bono suo inuidentes. [e] Dextrum cornu negant inueniri, ceu medicamento aliquo præditum. Idque mirabilius fatendum est, cùm & in viuariis mutent omnibus annis: defodi ab iis putāt. [14] Accensis autem vtrislibet, odore serpentes fugantur, & comitiales morbi deprehenduntur. Indicia quoque ætatis in illis gerunt, [15] singulos annis adiicientibus ramos vsque ad sexcennes. Ab eo tempore similia reuiuiscunt: nec potest [16] ætas discerni, sed dentibus senecta declaratur. Aut enim paucos aut nullos habent, nec in cornibus imis ramos, alioquin ante frontem prominere solitos iunioribus. Non decidunt castratis cornua, nec nascuntur. Erumpunt autem renascentibus tuberibus primò aridæ cutis similia. [17] Eadem teneris increscunt [18] ferulis arundineas in paniculas, molli [19] plumata lanugine. Quàm diu carent iis, noctibus procedunt ad pabula: increscentia Solis vapore durant, ad arbores subinde experientes: vbi[20] placuit robur in aperta prodeunt. Captíque iam sunt, edera in cornibus viridante ex attritu arborum, [21] vt in aliquo ligno teneris dum experiuntur innata. [22] Fiunt aliquando & candido colore, qualem fuisse tradunt [f] Q. Sertorij ceruam, quam esse fatidicam

1 quàm quæ secreta, ac feris opportuna. M. Toletanum tamē vulgatam sequitur.
2 interim. CH.
3 fodiúntque. Vet.
4 aliqui M. & CH.
5 habent. quæ &c. M. A partu duas, quæ & amo & sifelicis app. CH.
5 fœtus: illos imbui lactis primo nolunt succo. M. illius imbui lactis primo volunt succo. Pint. ex Salm.
6 respipiscūt, M.
7 ex Ch.
8 sunt auditus, &c. Ch. auditur cum demisere, surdi. Cæterum. M. & vet.
9 trameāt. Ch. transnatant gregatim natantes. Tol.
10 Nō M.
11 sed in odore. M. & Ch.
12 est ea Ch.
13 & ipsi. Vel, sed & ipsi. Pint.
14 Accensa autem vtriusque liberat odore & comit. CH. Accensis autem vtriusque libet odore & comit. M. Accensis autem vtriusque libeat odore & comit. Tol. Quin neque in Salmat. leguntur verba illa, serpentes fugantur:
15 singulis Vet.
16 ætas. iis disc. V.
17 eiusdem generis. Tol.
18 surculis. Vet
19 plumosa Vet.
20 placuerit. M.
21 quæ (τῶ arborum & Fiunt) inclusa sunt in M. non leguntur.
22 Sunt. Tol. Fuit. Ch. Fit. M.

cam

cam Hispaniæ gentibus persuaserat.[23] Et iis est cum serpente pugna.[24] Vestigant cauernas, nariúmque spiritu extrahunt renitentes. Ideo [25] singulare abigendis serpentibus odor adusto ceruino cornu. Contra morsus verò præcipuũ remedium ex coagulo hinuli in matris vtero occisi. Vita ceruis in confesso longa, post centũ annos [26] aliquibus captis cũ torquibus aureis, quos Alexander Magnus addiderat, adopertis iam cute in magna obesitate. Febrium morbos non sentit hoc animal: quin & medetur huic[27] timori. Quasdã[28] nos principes fœminas scimus omnibus diebus matutinis carnem eam degustare solitas, [29] longo æuo caruisse febribus: quod ita demum existimant ratum, si vulnere vno interierit.

23 Est iis cum. Tol. Est & iis. Vet. Et his cum. M. & Vet.
24 Inuestigant. M. & Vet.
25 singularis. Vet.
26 à quibusdam. Chiff.
27 timor. Chiff.
28 modo. M. & Ch.
29 & longo. Chiff.

ANNOTATIONES.

a Aristoteles 9. Historiæ. καὶ ὅταν τί κῃ ἐσθίει τὸ χορίον πρῶτον, καὶ ἐπὶ τὴν σέσελιν δὲ τρέχουσι καὶ φαγοῦσαι οὕτως ἔρχονται πρὸς τὰ τέκνα πάλιν.

b Cubile est lustrum. Turn. cap. 22. lib. 3. aduersariorum. Quidam exponunt editum montem. alij, saliendi pernicitatem.

c Vestigiorum odor.

d Inter lapides Orpheus suo de illis poëmate, cornuum cerui dotes & medicas vires diligẽter prosecutus est. Theophrast. lib. De inuidis animal.

e Sinistrum cornu. ex Aristot. cap. 6. lib. 9. Hist. Idem tamen lib. περὶ θαυμ. de ceruis Eperoticis id scribit: vt ceruorum omnium non sit id commune.

f Val. Max. lib. 1. cap. de simulata religione.

De tragelapho, & chamæleonte.
CAP. XXXIII.

E[1]Adem est specie, barba tantùm & armorum villo distans, quem tragelaphon vocant non alibi, quàm iuxta Phasin amnem, nascẽs. Ceruos[a] Africa propemodum sola non gignit. At chamæleontem & ipsa, quanquam frequentiorem[2] Indiæ. Figura & magnitudo erat lacertæ, nisi crura essent recta & excelsiora. Latera ventri iunguntur, vt piscibus[3] & spina simili modo. Eminet[4] rostrum, vt in paruo haud absimile suillo: cauda prælonga in tenuitatem desinens, & implicans se viperinis orbibus: vngues adunci, motus tardior, vt testudini: corpus asperum, ceu crocodilo: oculi in recessu cauo, tenui discrimine prægrandes, & corpori concolores: nunquàm eos operit: nec pupillæ motu, sed totius oculi[5] versione circunspicit. Ipse celsus hianti semper ore, solus animaliũ [b] nec cibo, nec potu[6] alitur, nec alio quam [c] aëris alimento: circa caprificos ferus, innoxius alioqui. Et coloris natura mirabilior. [d] Mutat nãque eum subinde, & oculis & cauda & toto corpore: redditque semper quẽcunque proximè attingit, præter rubrum candidúmque. Defuncto pallor est, Caro in capite & maxillis, & ad commissuram caudæ admodum exigua, nec[7] alibi toto corpore: sanguis in corde, & circa oculos tantùm: viscera sine splene. Hybernis mensibus latet, vt[8] lacertæ.

1 est eadẽ. M. & Vet.
2 India M.
3 Alij aliter interpungunt. Et spina simili modo eminet. Rostrũ &c. adstipulante Arist. lib. 2. Hist. cap. 12.
4 rostro. v. i. p. h. absimili suillo. Vet. rostro, vt in paruo, simia suilla haud absimili. Ex eod. ibi.
5 versatione. M.
6 semper alitur. Vet.
7 alicubi. Vet.
8 lacerta.

ANNOTATIONES.

a Licet cum Plinio id Aristoteles asserat, in Africa tamen ceruorum greges multos pasci notum est.

b Quamuis famem multos menses toleret, lingua tamen sesquipalmum longè exerta, ac vibrata, mucóque oblita, locustas, formicas, muscas, scarabeos, & alia insecta, quibus vescitur, corripit, retinet, ad se adducit. Brod. cap. 21. lib. 9.

c Theophrasto auctore, paruum abest quin pulmo totum corpus impleat, ideóque dum aurã captat & consectatur auidius, ea viuere sola creditur: eadem quoque caussa & colorem mutare idem censet, nempe raro & pellucente corpore ob aeris copiam distendentis.

d Plutarchus libro de dignoscendo amico ab adulatore: Theophrastus in fragmento. περὶ τῶν μεταβαλλόντων τὰς χρόας· μεταβάλλει δ' ὁ χαμαιλέων εἰς πάντα τὰ χρώματα πλὴν εἰς τὸ λευκὸν, καὶ τὸ ἐρυθρὸν οὐ δέχεται μεταβολήν. Idem Solynus Polyhist. cap. 43.

De tarando, & lycaone, & thoe.
CAP. XXXIIII.

MVtat colores[1] & Scytharum [a] tarandus, nec aliud ex iis quæ pilo vestiuntur, nisi in Indiis lycaon, cui iubata traditur ceruix. Nam [b] thoes (luporum id genus est procerius longitudine, breuitate crurum dissimile, velox saltu, venatu viuens, innocuum homini) habitum, non colorem mutant, per hyemes hirti, æstate nudi. Tarãdo magnitudo, quæ boui, caput maius ceruino, nec absimile: cornua ramosa, [2] vngulæ bifidæ, villus magnitudine vrsorum. [3] Sed cùm libuit sui coloris esse, asini similis est. Tergori tãta duritia vt thoraces ex eo faciãt. Colorem omnium arborũ, fruticum, florum, locorúmque reddit, in quibus latet, metuens, ideóque rarò [4] capitur. Mirum esset habitum[5] corpore tam multiplicem dari, mirabilius [6] & villo.

1 & in M. d.
2 vngula bifida. M.
3 Hac videtur transposita & post (capitur) legẽda, vrsini Solin. ca. 32. est. Tol. non habet.
4 capitur. Sed c. l. s. c. esse, vrsini similis. Tergori b. d. v. th. e. e. faciant. Mirũ esset Pint.
5 corpori. Vet.
6 & villũ. Vet.

ANNOTATIONES.

a Aristoteles περὶ θαυμ. ἀκουσμ. & Theophrastus fragmento de iis, quæ colorem mutant.

b φιλανθρωπότατον, nempe homini amicissimum esse, occurrentémque venerari, ac si feræ cæteræ inuadant, opitulari, & defendere scribit Rhodig. cap. 27. 23.

De hystrice. CAP. XXXV.

H[a]Ystrices generat India & Africa spina contectas, ac herinaceorum[1] genere: sed hystrici longiores aculei, & cùm intendit cutem, missiles. Ora vrgentium[2] figit canum & paulò longiùs iaculatur. Hybernis autem se mensibus condit: quæ natura multis, & ante omnia vrsis.

1 generis. Vet.
2 fugit. M.

ANNOTATIO.

a Mures Africanos Plautus vocat in Pænulo:
Non audis? mures Africanos prædicat
In pompam ludis dare se velle ædibus.

De vrsis, & fætibus eorum.
CAP. XXXVI.

EOrum coitus [a] hyemis initio: nec vulgari quadrupedum more, sed ambobus cubantibus complexísque. [1] Deinde [2] secessus in specus separatim, in quibus pariunt trigesi-

1 Dein. Ch.
2 recessus. M.

mo die, plurimùm quinos. Hi sunt candida[b] informísque caro, paulò muribus maior, sine oculis, sine pilo: vngues tantùm prominent: hanc lambendo paulatim figurant. Necquicquam [3] rarius, quàm [4] parientē videre vrsam. [5] Ideo mares quadragenis diebus [c] latent, fœminæ quaternis mensibus. Specus si non habuere, ramorum fruticúmque cōgerie [6] [d] ædificant, impenetrabiles imbribus, mollíque fronde constratos. Primis diebus bis septenis tam [d] graui somno premuntur, vt ne vulneribus quidem excitari queant. Tunc mirum in modum veterno pinguescunt. Illi sunt adipes medicaminibus apti, contráque capilli defluuium tenaces. Ab iis diebus [7] residunt, ac [e] priorum pedum suctu viuunt. Fœtus rigentes apprimendo pectori fouent, [8] alio incubitu, [9] quàm oua volucres. [f] Mirum dictu, credit Theophrastus, per id tempus coctas quoque vrsorum carnes, si seruentur, increscere: cibi tunc nulla argumenta, nec nisi humoris minimum in aluo inueniri: sanguinis exiguas circa [10] corda tantùm guttas, reliquo corpori nihil inesse. Procedunt vêre, sed mares præpingues: cuius rei causa [g] non prompta est: quippe nec somno quidem saginatis præter quatuordecem dies, vt diximus. Exeuntes herbam quandam [h] Aron nomine laxandis intestinis alioqui concretis deuorant, circáque surculos [12] sentium prædomantes ora. Oculi eorum hebetantur [13] crebrò: quà maximè caussa fauos expetunt, vt cōuulneratum ab apibus os leuet sanguine grauedinem illam. Inualidissimum vrso caput, quod leoni [14] fortissimum: ideo vrgente vi, præcipitaturi se ex aliqua rupe, manibus [15] eo operto iaciuntur: ac sæpe in harena [16] colapho infracto exanimantur. Cerebro veneficium inesse Hispaniæ credunt, occisorúmque in spectaculis [17] capita cremant, testato, quoniam potu in vrsinam rabiē agat. Ingrediuntur [18] & bipedes. Arborem auersi [19] derepunt. Tauros, ex ore cornibúsque eorum pedibus [20] omnibus suspensi, pondere fatigant. Nec alteri animalium in [21] maleficio stultitia solertior. Annalibus notatum est, M. Pisone, M. Messala Coss. ad xiiij. Calēdas Octobr. Domitium Ænobarbum Ædilem curulem [i] vrsos Numidicos centum, & totidē venatores [22] Æthiopas in circo dedisse. Miror adiectum Numidicos fuisse, cùm in Africa [23] [k] vrsos non gigni constet.

3 rarius homines quā. M.
4 grauidā capere vrsam. Ex Arist. cap. 30. lib. 6 Hist. & ca. 18. lib. 8.
5 Hyeme mares. Alij.
9 ædificant molli fronde cē str. impenetrabiléque imbribus. Pint.
7 resident. Vet.
8 Alij, non aliter, quā incubitu oua volucres.
9 quàm quo oua. Vet. quàm ad oua. Chiff.
10 cor. D.
11 cui. M.
12 dentium præd. M. & Ch. qua si dentiant prædomāt. Vet. circa surculos quasi dentiant præmandentes. Ex Arist. sentiū præmandentes. Hora oculi &c. Hora, id est, verè, τῇ ὥρᾳ. Pint. ex Tol. vel præmandentes. Orbes oculorum hebetātur.
13 crebrò, in M. d.
14 firmissimum. Ch.
15 cooperto. M. & Ch.
16 collapsi exanim. M. colaphis inflictis exan Vet.
17 cremantur testa. Vet. & Longol cremant testa. Alij.
18 & in pedes arborē. Auersi. Chiff.
19 diripiūt. M. in arbores aduersi erepunt.
20 manibus. D.
20 maleficia M. in malitia astutia. Salm. habent & vet. cod astutia
22 Æthiopas in M. deest.
23 versum. M. & Ch. leones. Ful. Vrsin. vide Ann.

ANNOTATIONES.

a Aristot. cap. 30. lib. 6. Histor. mense Elaphibolione, id est, vt Gaza traduxit, Februario, quare potius legerem, hyemo desinente.

b Hoc falsū. In vtero grauidæ vrsæ à venatoribus captæ & exenteratæ omnibus suis membris distinctos catulos & formatos vidi. Fabulæ caussam præbet catulorum ortus crassissimis secundis obuolutorum, quas nōn nisi diu lābendo mater reuellere potest. Sic videlicet contecti informis carnis speciem monstrant.

c φιλαλίας ἄρκτος ideò vocat Theocritus. AElianus non solùm ideò secedere putat, quòd gerat vtero, sed cùm obesior est, vt saginam deponat. ὅταν δὲ, inquit, αἴσθηται ἑαυτῆς πεπλησμένης ὑφορωμένη τοῦτο ὡς ἰσόν, ζητεῖ φωλεῖν. ἐντεῦθεν τοι κέκληται τῇ ἀρκτῳ φωλία τὸ πάθος εἶτα εἰσέρχεται, οὐ βαδίζουσα, ἀλλὰ ὑπτία ἀφανίζουσα τοῖς θηραταῖς τὰ ἴχνη ἑαυτῆς γὰρ ἐπισύρει κατὰ νῶτα, καὶ παρελθοῦσα ἡσυχάζει, καὶ βόσκον τι. ἀ τὴν ἔξιν ῥινᾶ.

d Iuuenalis Satyr. 3. altissimo somno correpto vrsos vocat & Phocas.

--rhedarum transitus arcto
Vicorum inflexu, & stantis conuicia mandræ
Eripiunt somnos vrsis vitulísque marinis.

Virgil.

Sternunt se somno deserto in littore Phocæ.

e Vrsi manus esse gustatu dulces ac suaues, eiúsque rei caussam ex Plutarcho quæsitam vide apud Rhodig. c. 10. 26.

f Fortassis de carne hæc dixerat lib. περὶ τῶν φωλευόντων. At de adipe sic memorat libro de odoribus, θαυμασιώτατον δὲ τῶν τοιούτων τὸ ἐπὶ τοῦ στέατος τῆς ἄρκτου συμβαῖνον, ὅπερ ἅμα ταῖς φωλείαις ὑπαίρεται, καὶ ἐκπληροῖ τὰ ἀγγεῖα. Aristoteles περὶ θαυμασ. ἀκουσμάτ. λέγουσι καὶ τὸ τῆς ἄρκτου στέαρ, ὅταν διαπεπηγὸς ᾖ διὰ τὸν χειμῶνα, καθ' ὃν ἂν χρόνον ἐκείνη φωλεύῃ αὐξάνεσθαι, καὶ ὑπεραίρειν τὰ ἀγγεῖα ἐν οἷς ἂν ᾖ.

g Tunc fructuum syluestrium in latebras congestorum magna copia deuorata inertes crassescunt.

h Huius inter bulbos meminit infrà lib. 19. cap. 5. & lib. 24. cap. 16.

i Vide quod notatum est infrà ad quinquagesimum octauum caput vltimum huius libri.

k Vrsinus in Romanis familiis, legendum putat, leones: denariúque ab hoc AEnobarbo cusi imaginem ostendit, in quo cum leone homo pugnat.

De muribus Ponticis, & Alpinis, & herinaceis.

CAP. XXXVII.

Conduntur hyeme & Pontici mures, [1] hi duntaxat [a] albi: quorum palatum in gustu sagacissimum, autores quonam modo intellexerint, miror. Conduntur & Alpini, quibus magnitudo [2] melium est: sed hi pabulo antè in specus conuecto, cùm quidam narrent alternos marem ac fœminā [3] supra se cōplexo fasce herbæ supinos, cauda mordicus apprehensa, inuicem [4] detrahi ad specum: ideóque illo tempore detrito esse dorso. Sunt his pares & [b] in Ægypto: similitérque [5] residunt in clunes, [6] & binis pedibus gradiuntur, prioribúsque, vt manibus, vtuntur. Præparant hyemi & [c] herinacei cibos ac volutati supra iacentia poma affixa spinis, vnum [7] non amplius tenentes ore, portant in cauas arbores. Iidem mutationem Aquilonis [8] in Austrū, [9] [d] condentes se in cubile, præsagiūt. Vbi verò sensere venantem, contracto ore pedibúsque, ac parte omni inferiore, quā raram & innocūam habent lanuginem, [10] confluunt in formam pilæ, ne quid comprehendi possit præter aculeos. In desperatione verò, [e] vrinam [11] ex se reddunt tabificā tergori suo spinísque noxiam, propter hoc se capi gnari. Quāobrem exanimata priùs vrina venari, ars est. [12] Et cùm præcipua dos tergori, aliàs corrupto, fragili putribus spinis atque deciduis, etiā si viuat subtractus fuga: ob id [13] non nisi nouissima spe maleficio eo perfunditur: quippe & ipsi odore [14] suum beneficium, ita parcētes sibi terminúmque supremum operientes, vt ferme ántè captiuitas occupet. Calidæ posteà aquæ [15] aspersu resoluitur pila: apprehensúsque [16] pede altero à posterioribus, suspendio ac

1 hi, in M. d
2 media. M. Vet.
3 subrosa complexes fasciem herba. Pint. ex Tol sic & Chiff.
4 se trahere M. detrahere. Vet.
5 resident. M.
6 & in binis. hiff.
7 Negatio videtur redundare, neque est in Vetust. cod deest. & in M. & Chiff.
8 & Austrij Pint.
9 cōdentes cubile, Vide Annot.
10 conuoluuntur M. & Chiff.
11 A ij. in se & Ch.
12 Et tum. M.
13 non nisi in nouiss. M & Ch.
14 ipsi um. M.
15 aspersura soluitur. M.
16 pes alter è posterioris

dio ac fame necatur: aliter non est occidere & tergori parcere. Ipsum animal non [17] verentur plerique dicere vitæ hominum superuacuum [18] esse, si non sint illi aculei, frustrà vellerum [19] mollitie in pecore mortalibus data. Hac cute expoliuntur vestes. Magnum fraus & ibi lucrum [20] monopolio inuenit, de nulla re crebrioribus senatusconsultis, nullóque non principe adito [f] querimoniis [21] prouincialibus.

Hus suspendiosa fame necat. M. & Chiff. 17 vt rentur aliqui, vitæ hominum superuacuum est. Pint. ex Tol. vt rentur plerique, &c. vt in Tol. M. non remur plerique vitæ hominũ superu. Chiff. 18 est. Si enim desint illius a f. v. mollities i. p. m. d Huius cute. vel, esse, si desint illius acul. &c. 19 mollitia in pecude. Chiff mollities in pecude data. Huius. M. 20 monopolium. M. & Chiff. Leg fraude & ibi lucrũ monopolii. 21 pernicialibus. Tol.

ANNOTATIONES.

a Vulgò *Hermines*, alij *Rosereaux*, *Menu ver*.
b Theophrastus περὶ ἀθρόως φαινομένων ζώων.
c Herinaceus Eres quoque dicitur Plaut. in Menęch.
Cur ausus facere, cui ego æquè ac Eres hæreo?
Nemesianus in Cynegeticis.
Implicitúmque sinu spinosi corporis Erem.
d Lego, condentes cubile. Ex Aristot. c. 6. li. 9. histor. & Plutarcho, diab. tra prudentiora. Nam cùm habeat foramina duo vnũquodque cubile, in Austrum patens alterum, alterum in Aquilonem, si flaturus est Auster, foramen, quod ad eam partem spectat, claudunt, & aduersum aperiunt, ac contrà.
e Theophrastus in frag. de animal. inuidia. Aristot. περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων.
f Quod panni fulloniis spinis, non Echinorum aculeis, polirentur. Quod herinaceorum corio vel putri, vel non sat diligéter id fieret. Quòd ditiores mercatores ea sibi coria coëmerent, & foro intercepto apud se haberent, nec tenuiores in vsum cómodúmque suum mercari paterentur. De quo importuno hominum genere, qui fraude & iniquitate variè annonam mercium onerant, vide Cuiac. cap. 19. li. 10. Obseru.

De leontophono, lynce, melibus, & sciuris. CAP. XXXVIII.

V[22]Rinæ & è duobus alijs animalib. ratio mira est. [a] Leontophonon accipimus vocari paruum, nec alibi nascens, quàm vbi leo gignitur: quo gustato tanta illa vis, ac cæteris quadrupedum imperitans, illico expiret. Ergo corpus eius [23] adustum aspergunt [24] aliis carnibus polentæ modo, insidiantes feræ, necántque etiam [25] cinere. Tam cótraria est pestis. Haud immeritò igitur odit leo, visúmque frangit, & citra morsum exanimat. Ille contrà vrinam spargit prudens, hanc quoque leoni exitialem. Lyncum humor ita redditus, vbi [b] gignuntur, glaciatur arescítve in gemmas carbunculis similes, & igneo colore fulgentes, lyncurium vocatas, atque ob id [26] succino à plerisque ita generari prodito. [c] Nouere hoc sciuntq; lynces, & inuidentes vrinam terra operiunt, eóque celerius solidatur illa. Alia solertia in metu melibus: [27] sufflatæ cutis distentu ictus hominum & morsus canũ arcent. [28] Præuident tempestatem & sciuri: obturatísque, quà spiraturus est ventus, cauernis, ex alia parte aperiunt fores: [29] de cætero ipsis villosior cauda pro tegumento est. Ergo in hyemes aliis prouisum pabulum, aliis pro cibo somnus.

22 Vrina & duobus a. a. ratione mira Leontoph. M. 23 exustum. Alij. 24 alituris. 25 cinere tã contrario feris. Haud. M. 26 succinũ &c. proditum. 27 sufflata cute distenta. M. 28 Prouident M. & Chiff. 29 detectis. Vet. aperiunt fores decretas Parm.

ANNOTATIONES.

a Aristotel. περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων.
b Theophrastus lib. de lapidibus.
c Aristot. loco proximè citato: Theophr. de animaliũ inuidia.

De vipera, cochleis, & lacertis. CAP. XXXIX.

S[1]Erpentium vipera sola terrâ dicitur condi: cæteræ arborum aut saxorum cauis. Et aliâs vel annua fame [2] durant, algore modò dempto. Omnia secessus tempore veneno orba dormiunt. Simili modo & cochleæ. Illæ quidem [a] iterum & æstatibus, adhærentes maximè satis: [3] vt etiam iniuria resupinatæ auulsæque, non tamen exeant. In Balearib. verò insulis cauaticæ appellatæ, non prorepunt in cauis terræ: neque herba viuunt, sed vuæ modo inter se cohærent. [b] Est & aliud genus minus [4] vulgare, adhærente operculo eiusdem testæ se operiens: obrutæ terrâ semper hæ, & circa maritimas tantùm Alpes quondã effossæ, cœpere iam erui & in Veliterno. [c] Omniũ tamen laudatissimæ in Astypalæa insula. Lacertæ inimicissimum genus cochleis, negantur semestrem vitam excedere. Lacerti Arabiæ cubitales: [5] in Indiæ verò Nysa monte x x iiij. in [6] longitudine pedum, colore fului aut punicei, aut cærulei.

1 Serpentiũ cætera sola terra dicuntur condi, vipera arborum. Ex Arist. 2 edurant. Vet. 3 aut etiam & c exeuntes. Chiff. 4 vulgare Adhærente o e. t. s. operientes. obruta terra semper. Hæ & circa. Parm. 5 Alij, in India Mere Nysæorũ monte. in India verò Nysæorum monte: Vet. in India. Mero. Nysæ monte. Pint. in India vero Nyso monte. Chiff. 6 longitudinem. Chiff.

ANNOTATIONES.

a Non hyeme tantùm vt serpentes. Plautus in Captiuis:
Quasi cùm caletur cochleæ in occulto latent:
Suo sibi succo viuunt ros si non cadit: &c.
Cochleæ tarditas in prouerbium abiit. Plaut. in Pseud.
Nunc vos quia mihi dixi & testes ducere,
Podagrosi estis, ac vicistis cochleam tarditudine.
Potissimùm cochleæ apparent cum imbre leni, rorescit. Aristias comicus apud Athenæum καὶ κοχλίας ἡνομένου ψεχαδίου αὐτὸ γρίφους αὐτοῦ καὶ κατατρῦ αὐτοῦ χθόνιον. Varro cap. 14. 3. De re rust. Victor. c. 23. 33. De cochleis altilibus & earum viuariis vide infrà lib. 9. c. 56.
b Pomaliæ.
c Vide cap. 14. lib. 30. & 6. eiusdem.

De canibus. CAP. XL.

EX his quoque animalibus, quæ nobiscum degunt, multa sunt cognitu [1] digna: fidelissimúmque ante omnia homini [a] canis: atque equus. Pugnasse aduersus latrones canem pro domino accepimus, confectúmque plagis à corpore non recessisse, volucres & feras abigentem. Ab alio in Epiro agnitum in conuentu percussorem [2] domini, [3] laniatu, & latratu [4] coactum fateri scelus. [5] Garamantum regem canes ducenti ab exilio reduxere, [6] præliati contra resistentes. Propter bella Colophonij, itémque Castabalenses, cohortes canum habuere: [7] eæ primæ dimicabant in acie nunquàm detrectantes. Hæc erant fidissima auxilia, nec stipendiorum indiga. Canes defendere [8] Cimbris cæsis domus eorũ plaustris impositas. Canis Iasone Lycio interfecto, cibum capere noluit inediáque consumptus est. Is verò, cui nomen Hyrcani reddidit Duris, accenso regis Lysimachi rogo, iniecit se flammæ: similitérque Hieronis regis. Me-

1 digna. Fidelissimi ante Parm. 2 domini, vt laniatu & latratu cogeretur fat Vet. 3 laniatúque & M. & Chiff. 4 adactum vt cogeretur fateri. Vet. 5 Garamãtæ. Chiff. 6 præliates. M. 7 hæ. Chiff. 8 Cimbros cæsis domi. nis e. p. impositi. Vet.

morat & † Pyrrhum Gelonis tyranni canem [9] Phylistus. Memoratur & Nicomedis Bythiniæ regis, vxore eius Consingi lacerata propter lasciuiorem cum marito iocum. Apud nos Volcatium [10] nobilem, qui [c] [11] Cesellius ius ciuile docuit, Asturcone è suburbano redeuntem, cùm aduesperauisset, canis à grassatore defendit. Item Cælium Senatorem ægrum Placentiæ ab armatis oppressum: nec priùs ille vulneratus est, quàm cane interempto. Sed super omnia in nostro æuo actis populi Romani testatum, Appio Iunio & P. Silio COSS. cùm animaduerteretur ex causa Neronis Germanici filij, in [12] T. Sabinum, & seruitia eius, vnius ex his canem nec à carcere abigi potuisse, nec à corpore recessisse, [13] abiecto in [d] gradibus gemoniis mœstos edentem vlulatus, magna populi Romani corona [14] circumstante: ex qua cùm quidam ei cibum obiecisset, ad os defuncti tulisse. Innatauit idem cadauere in Tiberim abiecto sustentare conatus, effusa multitudine ad [15] spectandum animalis fidem. Soli dominum nouere; & ignotũ quoque, si repentè veniat, intelligunt. Soli nomina sua, soli vocem domesticam agnoscũt: Itinera, quamuis longa, meminere. Nec vlli præter hominem memoria maior. Impetus eorum & sæuitia mitigatur ab homine [16] considente humi. Plurima alia in his [17] quoque vita inuenit. Sed in [18] venatu [e] solertia & sagacitas præcipua est. Scrutatur vestigia atque persequitur, comitantem ad feram inquisitorem loro trahens: [19] qua visa quàm silens & [20] occulta, quàm significans demonstratio est, cauda primùm, deinde rostro. Ergo etiam senecta fessos, cæcósque ac debiles sinu ferunt, ventos & odorem captantes, [21] prodentésque rostro cubilia. E tigribus eos Indi volunt concipi: & ob id in syluis coitus tempore alligant fœminas. Primo & secundo fœtu nimis feroces putant gigni: tertio demũ educant. Hoc idem [g] è lupis Galli, quorum greges suum quisque [22] [h] ductorem è canibus & ducẽ habẽt. Illum in venatu comitantur, illi parent. Nanque inter se exercent etiam magisteria. Certum est iuxta Nilum amnem currentes lambere, ne crocodilorum auiditati occasionem præbeant. [i] Indiam petenti Alexandro Magno, rex Albaniæ dono dederat inusitatæ magnitudinis vnum: cuius specie delectatus iussit vrsos, mox apros, & deinde damas emitti [23] contemptu immobili iacente. Eáque segnitie tanti corporis offensus Imperator generosi spiritus, eum interimi iussit. nuntiauit hoc fama regi. Itaque alterum mittens addit mandata, ne in paruis experiri vellet, sed in leone, elephantóve. Duos sibi fuisse: hoc interempto, præterea nullum fore. Nec distulit Alexander, leonémque fractum protinus vidit. Posteà elephantum iussit induci, haud alio magis [24] spectaculo lætatus. Horrentibus quippe per totum corpus villis, ingenti primùm latratu [25] intonuit: mox ingruit assultans, contráque belluam exurgens hinc & illinc, artifici dimicatione, [26] qua maximè opus esset infestans atque euitans, donec assidua rotatum vertigine afflixit, ad casum eius tellure concussa. Canum generibus annui partus. Iusta ad pariendum annua ætas. Gerunt [27] vterum sexagenis diebus. Gignunt cæcos: & quo largiore aluntur lacte, eo tardiorem visum accipiunt: non tamen vnquam vltra vicesimum primum diem, nec ante septimum. Quidam tradunt, si vnus gignatur, nono die cernere: si gemini, decimo: Idémque in singulos [28] adiici, totidémque esse tarditatis ad lucem dies. Et ab ea, quæ fœmina sit ex primipara genita, [29] faunos cerni. Optimus in fœtu, qui [30] nouissimè cernere incipit, aut quem primum fert in cubile fœta. [31] [k] Rabies canum Sirio ardente homini pestifera vt diximus, ita morsis [32] letali aquæ metu. Quapropter obuiam itur [l] per xxx. eos dies, gallinaceo maximè fimo [33] misto canum cibis: aut si præuenerit morbus, veratro.

ANNOTATIONES.

a Plurima & memorabilia Rhodig. cap. 28.17. Alex. ab Alex. cap. 31. Romæ fuisse in templo Vulcani pro æditui, solis sacrilegis adlatrantes, eiusdem Dei fanũ custodisse in AEtna, in Daunia Achaiæ Mineruæ delubrum, in Creta Dictææ matris, Græcis blandientes, barbaris infestos &c.

b Eadem fide interfecto Hesiodo canes assistentes latratu cædis auctores prodidere. Beneuolentiã canum venatoriorum in Niciam dominum refert Rhodig. cap. 27.23. Canum mirum ingenium in Ætneo Vulcani templo, vbi ignis ἀκοίμητος καὶ ἄσβεστος custodiebatur, & Mineruæ Dauliadis, vide apud Rhodig. 29. & 30.23.

c Iurisconsultum celebrem: Horatio in Sermon. Cascellium. Fuit & L. Cæsellius eruditione celebri grammaticus, cum cuius appellatione Lucij Cæcilij Vindicis, famosi quoque Grammatici, memorati Agellio, Charisio, Prisciano, nomen confunditur ab imperitis. Vide Lipsium ca. 26.3.

d Ἀναβαθμοὺς vocat Dion in Tiberio: alij scalas. Tacitus consossum collaceratúmque & abscisso capite truncum Sabini corpus in scalas Gemonias tractum fuisse prodit. A gemitu & planctu dictas vult Rhodig. cap. 5.10. Fuerunt & gradus Castoris ad Græcostasin, & gradus Aurelij in foro, de quibus Cic. in oratione pro Cluentio Scalæ Gemoniæ fuerunt in Auentino, prope templum Iunonis reginæ à Camillo captis Veiis, dicatum: Locum vbi damnatos suppliciis afficiebant, Sextricium vocauerunt. Alex. ab Alex. cap. 5.3. quo plurima de carceribus, suppliciis, & damnandi modo refert.

e Lepide Plautus in Milite.
Si ita non reperio, ibo odorans quasi canis venaticus,
Vsque donec persecutus volpem ero vestigiis.

f Hoc Aristoteles.

g Sic Laconici ex vulpe nati & cane ideò ἀλωπεκίδες vocabantur, Arcadicæ ex Leone λεοντομιγεῖς.

h Ita vulgò fit & in Narbonensi prouincia.

i De canibus generosissimis Alexandro à Sepithe datis alia memorabilis historia apud Strabonem lib. 15.

k Galenus vltimo κατὰ τόπους, & Aphrodisæus solum canem in rabiem agi ex quadrupedibus scribunt. Porphyrius eo quoque morbo equam tentari prodit, & vt tetano, febre, podagra: boues præterea, vulpésque insania corripi. Rabiosi equi meminit Absyrtus Hierocles eum morbum accidere tradit, vel æstu immodico, vel ob nimium esum erui. Brod. capite 19.3. Vide supra capit. 40. libro 2. & infrà capite 5. libr. 29.

l Fortassis per XL. Tot enim diebus caniculæ vis durat. Galenus 2. de aliment. facult. Dioscor. cap. de Origano. Hippocr. lib. de medicam.

† Aliàs, Et Pyrrhi, & Gelonis tyranni canem: Pyrrhi enim canem celebrat & Plutarchus. in opusculo, quod inscripsit, Solertioráne sint terrestria animalia, an aquatica. & Iul. Pollux in Onomast. ad Commodũ, Imp.
9 philistis. M.
10 nobilem virũ. Vet.
11 Carcellium Chiff. & M.
12 Titium. Chiff.
13 abiectus. M. abiecti. Chiff.
14 circumstante, in M. d.
15 spectandam. M. & Chif.
16 concedente. M. & Chiff.
17 quotidie. M.
18 venatus. Ch.
19 quamuis aquã transiliens se occultasset. Significans demonstratio. M. Vet.
20 occulta, sed quàm significans. Tol.
21 protendentésque rostra ac cubilia. Ch.
22 ductorẽ & è canibus ducem. Vet. lego pastorem.
23 contemptim immobili iacente eo. Qua segnitie. &c. Vet. & Ch. nisi quod habet iacenti. M. segnitia.
24 spectaculo lætatus magis. Tol.
25 insonuit, mox in cernicem assult. M. mox increuit. Chiff.
26 quàm. Chiff.
27 vteri. M.
28 adi. M.
29 citius cerni Vet. clunos cerni M. nullo sensu lego, penitus cerni, vel, quod magis placet, die noctéque cerni.
30 nouissimus. M. & Ch ettuu. Vet.
31 Rabies canum Sirio ardente vt diximus: homini pestifera: ita morsis &c. Vet. Vide c. 40. lib. 2.
32 letalis aquæ metus, Parm.
33 immixto. M. & Chiff.

purgant. numerat 50. vt & vetus kalendarium.

Ad canis rabidi morsum.

CAP. XLI.

A[1] Morsu verò vnicum remediũ [a] oraculo quodam [2] nuper repertũ, radix syluestris rosæ, qui cynorrhodos appellatur. Columella autor est, si quadragesimo die, quàm si natus, castretur morsu cauda, summúsque eius articulus auferatur,[3] sequenti neruo exempto, nec caudam crescere, nec canes rabidos fieri. Canem loquutum, in prodigiis (quod equidem annotauerim) accepimus: & serpentem latrasse, cùm pulsus est regno Tarquinius.

1 Ad morsum. M. 2 nuper inuento repertum. Tol. 3 sequi neruum. Ch.

ANNOTATIO.

a Vide infrà lib. 2. cap. 25.

De natura equorum.

CAP. XLII.

EIdẽ Alexãdro & equi magna raritas contigit: a Bucephalon eum vocarunt, siue ab aspectu toruo, siue ab insigni taurini capitis armo impressi.[1] Sedecim talentis ferunt ex[2] Philonici Pharsalij grege emptum, etiamtum puero, capto eius decore. Neminem hic alium, quàm Alexandrum, regio instratus ornatu, recepit in sedem, alios passim[3] reiiciens. idem in præliis memoratæ cuiusdam perhibetur operæ, Thebarum oppugnatione vulneratus in alium transire Alexandrum non passus: multa præterea eiusdem modi, propter quę rex defuncto ei duxit exequias: [b] vrbémque tumulo circundedit nomine eius. Nec Cæsaris Dictatoris quenquem alium recepisse dorso equus traditur: idémque [4] humanis similes pedes priores habuisse, hac effigie locatus ante [5] Veneris Genetricis ædem. Fecit & Diuus Augustus equo tumulum,[6] de quo Germanici Cæsaris carmen est. Agrigenti complurium equorum tumuli pyramides habent.[c] Equũ adamatum à Semiramide vsque ad coitum, Iuba autor est.[7] Scythæ quidem equitatus & equitum gloria strepunt.[8] Occiso denique ipsorum regulo ex prouocatione [9] dimicante: hostem cùm victor ad spoliandum venisset, ab equo eius ictibus morsúque confectũ. Alium detracto oculorum operimento & cognito cum matre coitu, petiisse prærupta, atque exanimatum.[10] Equæ eadem ex causa in Reatino agro laceratum [d] prorigam inuenimus. Nãque & cognationum intellectus in iis est:[19] itaque in grege prioris anni [20] sorore libentius etiam, quàm matre, equa comitatur. Docilitas tanta est, vt vniuersus Sybaritani exercitus equitatus ad symphoniæ cantum saltatione quadam moueri solitus inueniatur. Iidem præsagiunt pugnam, & amissos lugent dominos, lacrymásque interdum desiderio fundũt. Interfecto Nicomede rege, equus eius inedia vitam finiuit. [e] Philarchus refert [21] Centaretum è Galatis, in prælio occiso Antiocho, potitum equo conscendisse ouantem. At illum indignatione [22] accensum domitis frænis, ne regi posset, præcipitem in abrupta isse, exanimatúmque vnà. Chilistus à Dionysio relictum in cœno hærentem,[23] vt sese euellisset, secutũ vestigia domini, examine apum [24] iubæ inhærente: eóque ostento tyrannidem à Dionysio occupatã. Ingenia eorum inenarrabilia iaculantes obsequio experiuntur, difficiles conatus corpore ipso nixúque inuitantium. Iam tela humi collecta equiti porrigunt. Nam in circo ad currus iuncti, non dubiè intellectum adhortationis & gloriæ fatẽtur. Claudij Cæsaris Secularium ludorum Circensibus excusso in carceribus auriga, a. bati [25] equi palmam occupauere, primatum obtinuere, opposita effundentes,[26] omnia quæ cõtra æmulos debuissent peritissimo auriga insistente, facientes: cùm puderet hominum [27] artes ab equis vinci, peracto legitimo cursu ad [28] metam stetere. Maius augurium apud priscos, plebeiis Circensibus excusso auriga, ita vt si staret, [g] in Capitolium cucurrisse equos,[29] sedémque ter lustrasse: maximum verò, eódẽ peruenisse [30] [h] ab Veiis cùm palma & corona,[i] effuso Ratemana, qui ibi vicerat: vnde posteà nomen portæ est. Sarmatæ [31] longinqua itinera acturi, inedia pridie præparãt eos, [32] exiguũ tantũ potũ impartientes: atque ita per centena millia & quinquaginta continuo cursu euntibus insident. Viuunt annis quidam quinquagenis: [33] fœminæ minore spatio, eædem quinquennio finem crescendi capiũt, mares anno addito. Forma equorum, quales maximè legi oporteat, pulcherrimè quidem Virgilio vate absoluta est. Sed & nos diximus in libro de iaculatione equestri condito: & ferè inter omnes constare video. Diuersa autem Circo ratio quæritur. Itaque cùm bimi in alio [34] subigantur imperio, nõ ante quinquennes ibi certamen [35] accipit. Partum in eo genere vndenis mensibus ferunt, duodecimo gignunt. Coitus verno æquinoctio bimo vtrinque vulgaris: sed à trimatu firmior partus: Generat mas ad annos triginta tres, vt pote cũ [36] à Circo post vicesimum annum mittantur ad sobolem reparandam. [37] Et [k] ad quadraginta durasse tradunt, adiutum modò in attollenda priore parte corporis. Sed ad generandum paucis animalium minor fertilitas: qua de causa per interualla admissuræ dantur: nec tamen quindecim initus eiusdem anni valet tolerare. Equarum libido extinguitur iuba tonsa. Gignunt annis omnibus ad quadragesimum. Vixisse [38] equum septuagintaquinque annos proditur. In hoc genere grauida stans parit, prætérque cęteras fœtum diligit. Et sanè equis amoris innasci veneficium, [l] hippomanes appellatum, in fronte [39] caricæ magnitudine, colore [40] nigro: quod statim edito partu deuorat fœta, aut partum ad vbera non admittit, [41] si quis præreptum habeat. Olfactu [42] in rabiem id genus agitur. Amissa parente in grege armenti: reliquæ fœtæ educant orbum. Terram attingere ore triduo proximo, quàm sit genitus, negant posse. Quo quis acrior, in bi-

1 Tredecim. Budaus ex Gellio cap. 2. lib. 5. & Plutarc. in Alexan. 2 Philonico Parm. 3 recipiens. Tol. alias passim recipiens. Chif. 4 hominis. M. 5 Veneris eadem. M. 6 in. M. 7 Scythici quidem equitatus equor. Chiff. 8 occiso regulo. Chiff. occiso denique regulo. M. 9 dimicantem hostem cùm ad spolian. Chiff. dimicãtem, cũ ad spol. M. 10 Æqua ex causa in Reat. &c. Chiff. Qua eadem ex causa, quidam leg. adnotarũt. Equam e. e. c. I. R. do. re, lacerãq. quadrigã. M. laceratúmque pariter aurigam. Vet. in vulgata lectione perorigam legit Rhodig. ca. 24. lib. 21: vide Annot. 19 atque. M. & Ch. 20 sorores i. e. matres

equarũ pulli comitantur. Vet. 21 Citaretum. Vet. sicque Longol. ex histriogr. Alij, Centareto &c. Antiochum pot. 22 succensum. Tol. 23 vt se vellisset. Chiff. 24 iuba. Chiff. 25 equo carace. Chiff. in emend, corace curatem. M. metam. Vet. lego, equi occupato cursu primatũ obtinuere. Nam opposita, &c. 26 & omnia. Vet. omniaque com. am. quæ &c. Chiff. 27 artem. Chiff. 28 cretam Chiff. 29 sedémq. Alij. 30 habenas. Parm. 31 longinquo acturi. Tol. & Ch. 32 potum exiguum. impertientes Chiff. 33 fœmina m. s. eadem. q. f. c. capit. Chif 34 subiungantur. M. 35 accipiũt. Vet. 36 sic & Chif sed in emend. vel ideirco. 37 ad subolem. Opunte & ad xl. Ch. sed neque in M. legitur. reparandam. Monuerunt & ante nos alij ex Arist. opunte hic legend. 38 equam. Pint. ex Arist. 39 carica minus. Arist. 40 fulua Solin. legendum, fuluo. 41 Alij Si quis praceptum habeat, olfactu in rabiem id genus agit. Ex Aristot. 42 Lego ex eod. in rabiem ingentem equas agit.

bendo profundius nares mergit: Scythæ per bella fœminis vti malunt, quoniam vrinam cursu non impedito reddant. Constat in Lusitania circa Olyssiponem oppidum & [m] Tagum amnẽ equas Fauonio flante[43] obuersas animalem concipere spiritum, idque partum fieri & gigni pernicissimum ita, sed triennium vitæ non excedere.[44] In eadem Hispania Gallaica[45] gens & [46] Asturica, equini generis, quos thieldones[47] vocamus, minori forma appellatos asturcones gignunt: quib. non vulgaris in cursu gradus, sed mollis alterno crurũ explicatu glomeratio, vnde equis tolutim capere[48] in cursus traditur arte. Equo ferè, qui homini morbi, prӕterque vesicæ conuersio, sicut omnibus in genere veterino.

43 aduersus. Chiff. 44 indéque. D. 45 gens est & Chiff. gens est & Asturica. Equini generis his sunt quos thieldones vocamus. Minori fama appellatos asturcones gignunt. Pint. ex Tol. 46 Asturica equini generis. Hi sunt, quos M. 47 vocamus Minori forma appellati asturcones gignuntur, quibus. D. 48 capere in cursu traditum. Chiff. & M.

ANNOTATIONES.

a frontis latitudine. Strabo lib. 15.

b Suprà cap. 20. lib. 6. Aseni inquit, trium vrbium incolæ. Caput eorum Bucephala, Alexandri regis equo (cui fuerat nomen) ibi sepulto conditum. Strabo loco citato Bucephaliam ad Hydaspem & in aduersa ripa Nicæas, Poro victo ab eo conditas refert.

c Vide quæ notata sunt infrà ad cap. 10. lib. 35.

d Varro cap. 7. lib. 2. Apud eum legitur peroriga, siue perauriga, vt olim claudus & cludus: at in vetustis exemplaribus huius auctoris, proriga, & fortassis aliquanto rectius pruriga ab admissuræ prurigine. Scal. Prurigam igitur, qui ad pruritum Veneris excitat admissarios. Similis huic est historia de Camelo apud Aristotelem περὶ θαυμ. ἀκουσμ. Vide Varronem loco citato.

e Hanc historiam sic refert AElianus capite 44. lib. 6. Animal. Antiochi equum prætereo, qui vt dominum suum vlcisceretur, Gallo nomine Centoarati, (τῷ Κεντοαράτῃ) qui Antiochum in pugna interfecerat, necem attulit. Solinus verò Polyhist. capite 47. Cùm prælio, inquit, Antiochus Galotas subegisset, Centaretrij nomine ducis, qui in acie ceciderat, equum ouaturus insiluit. Isque adeo spreuit lupatos, vt de industria curuatus, ruina & se & equitem pariter affligeret.

f Contrà Plutarchus lib. περὶ φθόνου καὶ μίσους, & inuidiam animalibus inesse negat, aitque οὐδὲ ἅπτεσθαι τὸ ἔνδοξον ἢ ἄδοξον αὐτῶν. Vide infra de Gallis cap. 21. lib. 10. & de pauonibus cap. 20.

g Solitos per latinas ferias illic agitari & exerceri quotannis vide infra cap. 7. lib. 27. Idem de Arione equo pernicissimo traditur illum, in Nemeis deturbato rectore Polinice, reliquos omnes cursu anteuertisse. Alex. ab Alex. cap. 8. 5. Fiebat id in equitum trãsuectione, de qua Cuiacius cap. 29. 13. obseruat.

h Plutarchus in Publicola,

i Vide Lucium Faunum cap. 24.

k Sophocles in Electra:

> Ὥσπερ γὰρ ἵππος εὐγενὴς κἂν ᾖ γέρων
> Ἐν τοῖσι δεινοῖς θυμὸν οὐκ ἀπώλεσεν,
> Ἀλλ' ὀρθὸν οὖς ἵστησιν· ὡσαύτως δὲ σὺ
> ἡμᾶς δ' ὀτρύνεις κ' αὐτὸς ἐν πρώτοις παρῇ.

Quæ generosum equi, quamuis senis, animũ ostendunt & in periculis subeundis, & fœminis ineundis.

l Theophrastus fragmento de animalium inuidia. Vide infrà cap. lib. 28.

m Id fieri in Monte sacro, qui iuxta Oceanum procurrit in occidentem, Columella tradit cap. 27. lib. 6. pro quo apud Varronem cap. 1. lib. 2. rei Rust. corrupte legitur in monte Tagro.

De asinis. CAP. XLIII.

Asinum cccc.[1] nummûm emptum Q. Axio Senatori, autor est M. Varro, haud scio an omnium pretio animalium victo: opera sine dubio geruli[2] mirifica, arando quoque, sed mulatum maximè progeneratione. Patria etiam spectatur in his, Arcadicis in Achaia, in Italia Reatinis. Ipsum animal frigoris maximè impatiens: ideo non generatur in Ponto: nec æquinoctio verno, vt cætera[3] pecua, admittitur, sed solstitio. Mares[4] in remissione operis deteriores.[5] Partus à tricesimo mense ocyssimus, sed à trimatu legitimus: totidem, quot equæ, & eisdem mẽsibus, & simili modo: Sed incontinens vterus vrinam genitalem reddit, ni cogatur in cursum verberibus[7] coitu. Raró geminos parit: paritura lucem fugit, & tenebras quærit, ne conspiciatur ab homine. Gignit tota vita, quæ est ei ad trigesimum annum. Partus charitas summa, sed quarum tædium[8] maius. Per ignes ad fœtus tendunt:[9] cædem, si viuus minimus intersit, horrent ita, vt pedes omnino caueant tingere. Nec nisi assuetos putant fontes, qui sunt in pecuariis, atque ita vt sicco tramite ad potum eant: nec[10] pontes transeunt,[11] per raritatem[12] [a] eorum translucentibus fluuiis. Mirúmque dictu sentiunt: & si[13] immutentur aquæ, vt bibant cogendæ[14] exorandæve sunt. Nec nisi[15] spatiosa incubitant laxitate. Varia nanque somno visa concipiunt, ictu pedum crebro: qui nisi per inane[16] emicuerit, repulsu durioris materiæ clauditatem illico affert. Quæstus ex iis optima prędia exuperat. Notum est, in Celtiberia singulas[17] quadragenis millibus nummorum[18] enixas.[19] Ad mularum maximè[20] partus, aurium referre in his & palpebrarum pilos aiunt. Quamuis enim vnicolor reliquo corpore, totidem tamen colores, quot ibi fuere, redit. Pullos earum epulari Mecœnas instituit, multum eo tempore prælatos onagris: post eum interiit authoritas saporis. Asino moriente viso, celerrimè id genus[21] deficit.

1 nummûm. M. quadringentis millibus emptum Budæus ex Varrone. 2 munifica M. & Ch. 3 pecuaria pauca. Vet. 4 in remissione. Alij. 5 Coitus à t. m. o. j. a t. gignunt totidē Pint. 6 virus genitale. Vet. vrina genitale. Tol. 7 ac coitu raro. Geminos. Chiff. 8 magis. Vet. 9 ea item. Vet. 10 pontos. Tol. forte, pontones. 11 pro raritate. Chiff. 12 plancarum. Vet. vide Annot. 13 mutētur. Chiff. 14 exonerandæve. Vet. 15 spatiosè incubant, aliàs atteruntur. Varia. &c. Vet. Budæus sicut legitur, castigauit. 16 emicuit. Chiff. 17 quadragena millia. M. quadringētena millia nummûm enixas. Chiff. 18 emi. Vet. 19 mularũ maximè partu. Chif. 20 partum. M. 21 defecit. Longol.

ANNOTATIO.

a Alij plancarum. Quam vocem Dictionaria scribunt, huius loci testimonio autoratã, & Nonij. Ego malim, sublicarum. φάλαγγες Græcis, inquit Scaliger priscis palancæ, vnde plancæ, teretes fustes, quibus subiectis naues ex alto subducuntur. Varr. 4. de vita Pop. Rom. Cùm Pœnus obuiam venisset nostris, & quosdam cœpisset, crudelissimè pro palangis carinis subiecerat, quo metu debilitaret nostros. Sic Appianus & Plutarchus scribũt. τοῖς τῶν αἰχμαλώτων σώμασι ποταμοὺς, καὶ τάφρους γεφυρώσαντας ἐπιβῆσαι. Palare, extendere: inde palanca, & plaustrum, quasi pala ustrum, quòd asseribus distentis fiat.

Dè mulis. CAP. XLIIII.

EX asino & equa[1] mulus gignitur mense[2] xii. animal viribus[3] in labores eximium. Ad tales partus equas neque quadrimis minores, neque decennibus maiores legunt: arceríque vtrumque genus ab altero narrant, nisi infantia eius generis, quod[4] ineant, lacte hausto. Quapropter[5] surreptos pullos in

1 mula. Tol. Salm. Ch. & M. 2 tertiodecimo. M. & Chiff. 3 & labore. Vet. in labore. Parm. 4 ineat. Chi. 5 surreptos statim pullos. Vet.

los in tenebris equarum vberi, asinarúmve equuleos admouent. Gignitur [6] etiam mula ex equo & asina, [sed effrenis & tarditatis indomitę. [7] Lenta omnia esse vetulis. Conceptum ex equo, sequutus asini coitus, abortu perimit: non item [8] ex asino equi. Fœminas à partu optimè septimo die impleri, obseruatum est, mares fatigatos melius implere. Quæ non prius, quàm dentes, quos [a] pullinos appellant, [9] iaciat, conceperit, sterilis intelligitur, & quæ non primo initu generare cœperit. [b] Equo & asina genitos mares, [10] hinulos antiqui vocabant: contráque mulos, quos asini & equę generarent. Obseruatum, è duobus diuersis generibus nata, tertij generis fieri, & neutri parentum esse similia: eáque ipsa, quę sunt ita nata, non gignere, in omni animalium genere: idcirco mulas non parere. Est in annalibus nostris, peperisse sępe, verùm prodigij loco habitum. Theophrastus vulgò parere in Cappadocia tradit: sed esse id animal ibi sui generis. Mulę calcitratus inhibetur [c] vini [11] crebriore potu. In plurium Græcorum est monumentis, cum equa muli coitu natum, quem vocauerint [12] hinnum, id est, paruum mulum. Generantur ex equa & onagris mansuefactis mulę veloces in cursu, duritia eximia pedū, verùm [13] strigoso corpore, indomito [14] animo, sed generoso. Onagro & asina [15] genitus omnes antecellit. [d] Onagri in Phrygia & Lycaonia pręcipui. Pullis eorum, ceu prestantibus sapore, Africa gloriatur, quos [e] lalisiones appellant. Mulum lxxx. annis vixisse, Atheniēsium monumentis apparet. Eo gauisi, cùm [f] templum in arce facerent, quod derelictus [17] senecta, [18] cadentia iumenta comitatu nisúque exhortaretur, decretum fecere, [19] quo caueretur, [g] ne frumentarij negotiatores ab incerniculis eum arcerent.

6 autem. CH.
7 Hanc clausulam Pint. expūgit.
8 asini equi. CH.
9 iaciat. CH.
10 melius alij putant legi, hinnos: ita ad genus appellantes. & Columella lib. 6. ca. 37. nomēque hoc à patris, hoc est, equi hinnitu deducente.
11 celebriore. M.
12 innum CH. ninnum. M. lego nanum, id est, pumilionē. Alij ginnū vt apud Arist. lib. 6. c. 24. Hist. & lib. 1. de gener. anim. cap. vlt.
13 rugoso. M.
14 animo. Sed generator onagro. CH.
15 Lego, genitus admissarius omnes, ex Colum. cap. 35. 6. & Pallad. lib. 4. tit. 14.
16 Gauisi nāque, cum Tol. Gauisi, cum. CH.
17 senectus CH.
18 cedentia. Buda 9. & Tol. scandētia i. e. visúque Par.
19 quo caueretur. deest in Tol. & Salm.

ANNOTATIONES.

a Sic eos vocat, quibus ætas dignoscitur. vnde *ἀγνώμονες* & *λειπογνώμονες* equi annosi, quorum ætas ex dentibus nequit cognosci.

b Fortassis burdos, buricos, & mannos veterum: de quibus Horatius, *Appiam mannis terit*. Hieronymus in Ecclesiasten: *Dignitate perflati vias publicas mannis terant, quos vulgo buricos appellant*. Cuiacius cap. 16. 11. obseruat.

c Vide quod adnotatum est infra ad cap. 9. 14.

d Varro cap. 6. 2. de re Rust. Xenophon 1. *ἀναβάσεως*. Virg. *Sæpe etiā cursu timidos agitabis onagros.*

e Martialis: *Dum tener est onager, soláque lalisio matre Pascitur, hoc infans sed breue nomen habet.*

f *ἑκατόμπεδον* id, ac *παρθενῶνα* vocauerint, in omnem partem centum pedum, ædificatum à Callicrate & Ictino architectis. Plutarchus in Pericle.

g Publica impensa vt aleretur, decretum fuisse scribit Rhodig. ca. 21. lib.

De bubus. CAP. XLV.

BVbus Indicis camelorum altitudo traditur, cornua in latitudinem quaternorum pedum. In nostro orbe [a] Epiroticis laus maxima, à Pyrrhi (vt ferunt) iam inde regis cura. Id consecutus est, non ante quadrimatum ad partus [1] vocando. Prægrandes itaque fuêre, & hodiéque reliquiæ stirpium durant. At nūc anniculæ ad fœcunditatem poscuntur, tolerantius tamen bimæ. [2] Tauri generationem quadrimi implent, & [3] singulis denæ eodem anno traduntur. [4] Si autem post coitum ad dextram partem abeant tauri, generatos mares esse: si in læuam, fœminas. Conceptio vno initu peragitur: quę si fortè [5] errauit, vigesimo post die marem fœmina repetit. Pariunt mense decimo: quicquid ante genitum, inutile est. Sunt autores, [6] ipso complente decimum mensem die parere. Gignunt rarò geminos. Coitus à Delphini exortu ad pridie Nonas [7] Ianuarij diebus [8] xxx. aliquibus & autumno: [b] gentibus quidem, quæ lacte viuūt, ita [9] dispensatur, vt omni tempore anni supersit id alimentum. Tauri non sæpius, quàm bis die, ineunt. Boues animalium soli, & retro ambulantes pascuntur: apud Garamantas quidem haud aliter. Vita fœminis xv. annis longissima, maribus xx. Robur in quimatu. Lauatione calidæ aquæ traduntur pinguescere, & si quis incisa cute spiritum harundine in viscera adigat. [10] Non degeneres [11] existimandi etiam minus laudato aspectu. Plurimum lactis Alpinis, quib. minimum corporis, [12] plurimum laboris, capite, non ceruice, iunctis. Syriacis non sunt palearia, sed [c] gibber in dorso. Carici quoque in parte Asiæ fœdi visu, tubere super armos à ceruicibus eminente, [13] luxatis cornibus, excellentes in opere narrantur: [14] cæterò nigri coloris candidíve, ad laborem damnantur. Tauris minora, quàm bubus, cornua, tenuioráque. Domiturā boum in trimatu, posteà sera, antè præmatura. Optimè cum domito iuuencus imbuitur. [d] Socium enim laboris agríque culturæ [15] habemus hoc animal, tantæ apud priores curæ, vt sit inter exempla [e] damnatus [16] à populo Romano, die dicta, qui concubino procaci rure omasum edisse se negante, occiderat bouem, actúsque in exilium, tanquam colono suo interempto. Tauris in aspectu generositas, torua fronte, auribus setosis, cornibus in procinctu dimicationem poscentibus. Sed tota comminatio prioribus in pedibus [17] stat, ira gliscēte, alternos [18] replicans, spargénsque in altum harenam & solius animalium eo stimulo ardescens. Vidimus [19] de imperio dimicantes, & [20] ideo demonstratos rotari, cornibus cadentes excipi, iterúmque resurgere, modò iacentes ex humo tolli, bigarúmque etiam [21] cursu citato, velut aurigas, insistere. [f] Thessalorum gentis inuentum est [22], equo iuxta quadrupedante cornu intorta ceruice tauros necare: primus id spectaculum dedit Romę Cęsar Dictator. Hinc victimæ [23] opimæ, & lautissima Deorum placatio. Huic tantùm animali omnium, quibus procerior cauda, non statim nato consummatæ, vt cæteris, mensuræ: crescit vni, donec ad vestigia ima perueniat. [g] Quāobrem victimarum probatio in vitulo, vt articulum suffraginis contingat: breuiore non litant. Hoc quoque notatum, vitulos ad aras humeris hominis allatos non ferè litare, sicut nec [h] claudicante, nec aliena hostia Deos placari, nec trahente se ab aris. Est frequens in prodigiis priscorum, bouem locutum: Quo nuntiato, Senatum [i] sub [24] dio haberi solitum.

1 vocando prægrādes. Itaque fere & hodie quare reliqua stirpiū durant. CH.
2 Tauri generāt optimè quadrimi. Implent singuli quindenas eodē anno. Traditur autē si post coitum. Pint. ex Colum. & Pallad.
3 singuli denas eodem anno tradūt. Si autē coitu in CH.
4 Si autem ad d. p. habeant. M.
5 pererrauit. M. Vet. pererrauit xx. post diē. CH.
6 ipsa c. d. m. auos parere: nunc rarò geminos. V parere vnū, rarò geminos. Pint ex Arist.
7 Ianuarias CH.
8 Alias, quadraginta Tol. & Varro rei Rust. li. 2. c. 5.
9 dispēsatis. M. dispensantibus. Parm.
10 Nec V.
11 existimari. M.
12 plus. M.
13 laxatis. M.
14 cæteri. M.
15 habemus. Hoc animal. Vet.
16 apud po. R. M.
17 statim. V. stat. Ira g. a. replicat spargitque s. a. h. & solus a. e. s. ardescit.
18 replicās orbes, spar. CH.
19 ex M.
20 ideo se demū stratos rotare, cornibus c. e. s. r. mox iacentes ex h. a. bigasq. etiā ac curus citatos vel ab aurigis sistere. Alij, dimicare & ideo. Alij bigarumq. etiam cursui citato vel ab aurigis obsistere. Alij, mox iacentes humo attolli. Alij, iterumq. mox resurgere, & iacentes humo attolli. Lego dimicantes, ideo, se demōstratos rotare: corn. cad. exc. iterúmque mox resurgere, & iacentes humo attolli, bigarumque etiam cursui citato vel ab aurigis, obsistere.
21 curru citato. Vet. & Ch.
22 Leg. equo iuxta quadrupedante intorta ceruice, &c.
23 optima. Parm & M. optuma.
24 dēū Ch. & ita semper.
cornua quā Chiff.

ANNOTATIONES.

a Epiroticos boues dici & Larinos & Rhodig. testatur cap.7.6. à Larino pastore, ab Athenæo li. 9. etiam nominato, cui Geryone victo educandos Hercules tradidit: alij à patulis naribus, quasi καρρίνους. Eosdem & Ceitrinos vocatos fuisse reperio. Pyrrhicas boues, quas & ἀταύρους nuncupabant, quasi tauris intactas, non à Pyrrhi tantùm regis nomine appellatas volunt, sed vel à colore, vel ab ignea mobilitate: oues etiam Pyrrhicas vt & boues dictas fuisse, idem Rhod. scribit.

b Lacte potissimùm aluntur Scythæ, ideóque seruos cæcant, vt assiduam operam in eo agitando & quatiendo præstent. Herod. in Melpomene, ἐπὰν δὲ ἀμέλξωσι τὸ γάλα ἐγχέαντες ἐς ξύλινα ἀγγήϊα κοῖλα, καὶ περιστήξαντες κατὰ τὰ ἀγγήϊα τοὺς τυφλοὺς δονέουσι τὸ γάλα· καὶ τὸ μὲν αὐτοῦ ἐφιστάμενον ἀπαρύσαντες ἡγέονται εἶναι τιμιώτερον, τὸ δὲ ὑφιστάμενον, ἧσσον τοῦ ἑτέρου. τούτων μὲν εἵνεκα ἅπαντας ἂς ἂν λάβωσιν οἱ σκύθαι ἐκτυφλοῦσι. Canterius cap.25.4.

c Tales vaccas in Americæ septentrionali parte qui Hispani viderunt, eas sua lingua vaccas *cocorbadas* vocant.

d Ideò sancitum Athenis lege fuit ne immolaretur, quoniam, vt aiebant, γεωργὸς ἐστὶν καὶ τῶν ἐν ἀνθρώποις καμάτων κοινωνός. Rhod. c.26 19. Ælianus lib. 5. hist. Nec abs re est quod Aristoteles in Oeconomicis ait, βοῦς ἀντὶ οἰκέτου τοῖς πένησίν ἐστιν. Constantinus certe leg. Executores, Cod. Quæ res pig. obli. poss. ob ciuilia debita boues aratorios pignori capi vetuit, ne culturæ abstraherentur. Cuiacius c.20.lib.4. obseruat.

e Val.Max. cap.1.lib.8.

f Sueton. in Claud. cap. 21. *Præterea Thessalos equites* (sub. exhibuit) *qui feros tauros per spatia Circi agunt, insiliúntque defessos, & ad terram cornibus detrahunt.* In altera parte vetusti denarij Iulij Cæsaris caput impressum est, in altera taurus concitatus ac furens, quo id spectaculi genus indicatur, cum his literis L. LIVINEIVS: qui fortassis iis ludis præfuit. Vrsinus 121.

g De cura apud veteres, delectúque anxio hostiarũ, quas diis offerent non mancas aut mutilas, sed omni sui parte integras, vide Alex. ab Alex. cap.12. lib.3. & Magium cap.4.lib.4.

h Morbosa, vitiosa, fissis auribus, lingua nigra, cauda, pilo amisso acuminata. Alex. ab Alex. loco citato. Aliena hostia est, quæ Deo non conuenit. Apollini, Marti, Neptuno, taurus cæditur. Nundinis Ioui arietem Flaminica immolat. Idem.

i Non in rostis aut curia, sed aprico loco, patentíque cælo, tamen inaugurato, ne senatusconsulta irrita forent. Idem. cap.27.5.

De Api boue.

CAP. XLVI.

BOs in Ægypto etiam numinis vice colitur, Apim vocant. Insigne ei, in dextro latere candicans macula, cornibus Lunæ crescere incipientis: Nodus sub lingua, quem [a] cantharum appellant. Non est fas eum certos vitæ excedere annos, mersúmque in sacerdotum fonte enecant, quæsituri luctu alium, quem substituant: & donec inuenerint, mœrẽt, derasis etiam capitibus: nec tamen [1] vnquam diu quæritur. Inuentus deducitur Memphim à sacerdotibus.[2] Sunt delubra ei gemina, quæ vocant thalamos, auguria populorum. Alterum intrasse lætum est, in altero dira portendit. Responsa priuatis dat, è manu consulentium cibum capiendo. Germanici Cæsaris [3] manum auersatus est, haud multò [4] post extinctũ. Cætero [5] secretus, cùm se [6] proripuit in cœtus, incedit [7] summotu lictorum, grexque puerorum comitatur carmen honori eius canentium: intellligere videtur, & adorari velle. Hi greges repentè lymphati futura [8] præcinunt. Fœmina bos semel ei anno ostenditur, suis & ipsa insignibus, quanquam aliis: sempérque eodem die & inueniri eam, & extingui tradunt. Memphi est locus in Nilo, quem à figura vocant [9] Phialam, [b] omnibus annis ibi auream pateram argenteámque mergentes, diebus quos [10] habet natales Apis: septem hi sunt, mirúmque neminem per eos à crocodilis attingi: octauo post horam diei sextam redire belluæ feritatem.

1 vsque. Vet.
2 Sunt, in CH non leg.
3 manus. M.
4 postea. Ch.
5 secretius Parm.
6 cùm prorupit. Vet. cum prorũpit. M.
7 submoto strepitu lictorum M. Vet. Turn.
8 procinũt. Chiff.
9 Phialam, Omnibus &c. mergunt. Dal.
10 habent. Chiff.

ANNOTATIONES.

a Cantharum à coloris nigredine, & scarabæi figura. Auctor est Porphyrius lib. de carnis abstinentia, Ægyptios scarabæum imprimis venerari, quod Solis sit animata effigies. Lunæ eosdem Apin consecrasse Solis & Lunæ signa gestantem: Solis quidem, nigrum pilum, & sub lingua cantharum: Lunæ verò, maculam albam, nascentis Lunæ modo sinuatam.

b Seneca cap.2.lib.4. Quæst. Natur. de Nilo tractans. Post magnum deinde spatium duo eminent scopuli (Nili venas vocant incolæ) ex quibus magna vis effunditur, non tamen quantum operire possit Ægyptum in hæc ora stipem sacerdotes, & aurea dona Præfecti, cùm solenne venit sacrum, iaciunt.

De natura pecorum, & generatione eorum.

CAP. XLVII.

MAgna & pecori gratia, vel in [a] placamentis Deorum, vel in vsu vellerum. Vt boues [1] victum hominum excoluntita, corporum tutela pecori debetur. Generatio bimis vtrinque ad nouenos annos, quibusdam & ad [2] decimum. [3] Primiparis minores fœtus. Coitus omnibus [4] ad Arcturi occasum, id est [5] à tertio Idus Maias, ad Aquilæ occasum, [6] x. Calendas Aug. Gerunt partum diebus cl. Posteà concepti inualidi. Cordos vocabant antiqui post id tempus natos. Multi hybernos agnos præferunt vernis: quoniam magis intersit ante solstitium, quàm ante brumam firmos esse, solúmque hoc animal vtiliter bruma [7] nasci. Arieti naturale agnas fastidire, senectam ouium consectari: & ipse senecta melior, [8] illis quoque vtilior. Ferocia eius cohibetur, cornu iuxta aurem terebrato. Dextro teste præligato fœminas generat, læuo mares. [9] Tonitrus solitariis ouibus abortus inferunt. Remedium est congregrare eas, vt cœtu iuuentur. Aquilonis flatu mares concipi dicunt, Austri fœminas: atque in eo genere arietum maximè spectantur ora: quia cuius coloris sub [10] lingua habuere venas, eius & lanicium est in fœtu, variúmque si plures fuere: & mutatio aquarum potúsque variat. Oiuũ summa genera duo: tectũ & colonicũ: illud mollius, hoc in pascuo [11] delicatius, quippe cùm tectũ [b] rubis vescâ-

1 sumptum M. Vet. & CH.
2 decem. M. ad x. CH.
3 Primiparæ. Vet. & Ch.
4 A'ij, ab A'cturi occasu, ex Vetust. cod. & Var. lib. &c. 2 tum propter id quod sequitur, Id est à tertio. Id Maias.
5 ad tertium. Tol.
6 in x. Ch.
7 nasci prætant. Dal.
8 & vtilior. M. & virilior. Vet. multis, quoque vtilior. Ch.
9 Tonitrus. CH.
10 linguæ. CH.
11 elegantius. Vet.

bis vescatur. Operimenta eis ex Arabicis pręcipua.

ANNOTATIONES.

a Herodotus in Euterpe narrat Ægyptios, qui Thebas accolunt, & omnino Thebanam præfecturam habitant, non oues, sed capras Diis immolare: alios verò in præfectura Mendesia oues sacrificare, non capras. Muret. in Var. ca. 13.8.

b Colonicum verò solo gramine.

De generibus lanarum, & vestium.

CAP. XLVIII.

Lana autem [a] laudatissima Apula, & quæ in Italia [b] Græci pecoris appellatur, alibi Italica. Tertium locum Milesiæ oues obtinent. Apulæ breues villo, nec nisi [c] penulis celebres. Circa Tarentum Canusiúmque summam nobilitatem habent. In Asia verò eodẽ genere [d] Laodiceæ. Alba circumpadanis nulla præfertur, nec libra centenos nummos ad hoc æui excessit vlla. Oues non vbique tondentur: durat quibusdam in locis [e] vellendi mos. Colorum plura genera: quippe cùm desint etiam nomina eis, [1] quas natiuas appellant, aliquot modis. Hispania nigri velleris præcipuas habet. Pollentia iuxta Alpes cani: Asia rutuli, quas Erythræas vocant: item Bætica: Canusium fului: Tarentum & suæ pulligini. Succidis omnibus [2] vsus medicatus. Istriæ Liburniæque [3] pilo propior, quàm lanæ, [f] pexis aliena vestibus, & quam sola ars [g] scutulato textu commendat in Lusitania. [h] Similis circa Piscenas prouinciæ Narbonensis, similis & in Ægypto, ex qua vestis detrita vsu [4] tingitur, rursúsque æuo durat. Est & hirtæ pilo crasso in tapetis antiquissima gratia: iã certè priscos iis vsos, Homerus autor est. Aliter hæc Galli pingunt, aliter Parthorum gentes. Lanæ & per se [5] [i] coactæ vestem faciunt: & si addatur acetum, etiam ferro resistunt: imò verò etiam [6] ignibus nouissimo sui purgamento: quippe alienis [7] pollentium [8] extracta, [9] in tormenti vsum veniunt, Galliarum, vt arbitror, [9] inuento: certè Gallicis hodie nominibus [10] discernitur: nec facilè dixerim, qua id ętate cœperit. Antiquis enim torus è stramento erat, qualiter etiam nunc in castris [11] gausape. Patris mei memoria cœpere [k] amphimalla nostra, sicut villosa etiam [l] ventralia. Nam [m] tunica lati claui in modum gausape texi nunc primùm incipit. Lanarum nigræ nullum colorem bibunt. De reliquarum infectu suis locis dicemus in conchyliis marinis, aut herbarum natura. Lanam [12] cũ colo & fuso Tanaquilis, quę eadem [n] Caia Cæcilia vocata est, in templo [13] Sangi durasse, prodente se, autor est M. Varro: factámque ab ea togam regia [14] vndulatam in æde [15] [o] fortunæ, qua Ser. Tullius fuerat vsus. Inde factum, vt nubentes virgines comitarentur [p] colus compta, & fusus cum stamine. Ea prima texuit [q] rectam tunicam, quales cum [r] toga pura [16] tyroni induuntur, nouæque nuptæ. [17] Vndulata vestis primo è lautissimis fuit: inde [18] [s] soriculata defluxit. Togas rasas [19] [t] Phrygianásque, Diui Augusti nouissimis temporibus cœpisse, scribit Fenestella. Crebræ [u] papaueratæ antiquiorem habent originem, iam sub Lucilio Poeta in Torquato notatæ. [x] Prætextæ apud Hetruscos originem inuenere. [y] Trabeis vsos accipio reges, [z] pictas vestes iam apud Homerum fuisse, vnde triumphales natæ. [α] Acu facere id Phryges inuenerunt, ideóque phrygiones appellati sunt. Aurum intexere in eadem Asia inuenit Attalus rex: vnde nomen Attalicis. Colores diuersos picturæ intexere [β] Babylon maximè celebrauit, & nomen imposuit. Plurimis verò liciis texere, quæ [γ] polymita appellant, Alexandria instituit: scutulis diuidere, Gallia. Metellus Scipio triclinaria Babylonica [20] sestertiûm octingentis millibus venisse iam tunc, posuit in Capitonis criminibus, quæ Neroni principi [21] quadragies sestertio nuper [22] stetere. Seruij Tullij prætextæ, quibus signum Fortunæ ab eo dicatę coopertum erat, durauere ad Seiani exitum. Mirúmque fuit nec defluxisse eas, nec teredinum iniurias sensisse annis [23] dlx. Vidimus iam & [24] viuentium vellera, purpura, cocco, conchylio, [25] [δ] sesquilibris infecta, velut illa sic nasci cogente luxuria. In ipsa oue satis [26] generositatis ostenditur breuitate [27] crurum, [28] [ε] ventris vestitu: quibus nudus esset, [ζ] apicas vocabant, [29] damnabántque. Syrię cubitales ouium caudę, plurimúmque in ea parte lanicij. Castrari agnos, nisi quinquemestres, præmaturum [30] existimatur.

1 quos natiuos. Dal. vt sub. colores. 2 Vetu. cod. medicata vis. sic & CH. 3 lino. M. 4 pingitur. M. & CH. cingitur. V. lego, tegitur. 5 coactata. Vet. 6 ignibus. Nouiss. sui purg. quibusdam alienis potiẽtium vncis tracta in tormenti vsũ veniunt. Alij, Nouissimo quinetiam sui purgamento alienis, &c. 7 coquentiũ Vet. 8 extractæ in tormenti. Vet. 9 indumẽtis vsu veneunt. M. in tormenti. CH. 9 inuentũ. Vet. 10 discernũtur. Vet. 11 gausapinis. Vet Auorum memoria cœpere amphimalla. sicut nostra villosa. Pint. villosa & etiã. M. Vet. 12 in co'n. CH. 13 M. Ancũ. M. Sancus. CH. 14 vngulatam. M. 15 fortunæ asseruatã, qua Seru. Farm. 16 tyrones Alij, & CH. 17 Vngulata vestis prima lautissimis fuit: inde 18 sorericulata. M. prima è l. f. i. sororeculata. CH 19 Phryxianas. M. & CH.

20 sestertiis. CH. & M. 21 quadringenties sestertio. Budæus li. 2. de Asse. 22 extitere. M. & CH. constitere. Dal. 23 quingentis. CH. 24 bidentium. Vet. 25 sesquepedalibus libris M. & CH. sesquipedalibus labris. Vet. sesquipondialibus. Alij. 26 generositas his ostend. M. 27 crurum. Ventris vestitus quibus nudus esset. CH. 28 & ventris M. 29 damnabantur. M. 30 existimant. M.

ANNOTATIONES.

a Martialis,

Velleribus primis Appulia, Parma secundis,
Nobilis Altinum tertia laudat ouis.

b Quòd in Magna Græcia alebatur.

c Hoc est, vestibus aduersus imbres & iniurias cœli contecturis: vulgò *Mantes*, vel *Cappes de Biard.*

d Hieronymus in Iouinianum, *Nunc lineis & sericis vestibus, & Atrebatum, ac Laodiceæ indumentis ornatus incedis.*

e Varro de Ling. Lat. *Veliæ vnde essent: plures accepi causas, inquies, quòd ibi pastores palatim ex ouibus, ante tonsuram inuentam, vellere lanam sint soliti, à quo vellera dicuntur.* Idem lib. 2. de re Rust. *Quam demptam ac conglobatam alij vellera, alij vellimna appellant: ex quorum vocabulo animaduerti licet, prius lanæ vellsuram, quã tonsuram inuentam.* Victor. cap. 24. 16.

f Pexæ vestes, in quibus nec stamen, nec subtegmen apparet, eminente & operiente villo. Nam quibusdam licia numerare licet, vt in quarũ textis & tramis lana est propior. Tales sunt Istrianæ. Turn. cap. 14. lib. 5. Aduers.

g Scutulas vocat autor, τὰ πλίνθια, nimirum quadra, similia retium maculis, quas Græci vocant τοὺς βρόχους. Gallos Diodorus ait Saga gestare ῥαβδωτὰ, πλινθίοις πολυανθέσι καὶ πυκνοῖς διειλημμένα, scutulata, & reticulatim distincta, virgata Propertio & Virgilio, Polluci ῥαβδοειδῆ, nõ, assuto purpureo limbo ornata, vt exponit Seruius. Scutale Liuio in funda, quod reticulatum. Polluci βρόχος, siue macula, τὸ συνεχὲς ἐν τοῖς δικτύοις διάστημα τετράγωνον συνεστηκὸς ἐκ τεττάρων ἀμμάτων ὃ τετραμερὴς τοῦ ἄρκυος γίνεται ῥαβδοειδὲς Scutulatus ergo textus, virgatus est, macularum instar cancellatim & reticulatim distinctus. *Lausagias* Galli vocãt, à similitudine foliorum Lauri, quasi Laurangias. Scaliger. Scutulæ forma quadrata & oblonga. Cẽsorinus. ἑτερόμηκες, quadrangulum imparibus lateribus, & angulis minimè rectis, scutulæ simile,

c.24.11. Araneorum rete scutulatum est. Turn. ca. 24.27.

h Talis & in Vasconibus, è qua penulas conficiunt, & viatoria pallia: quæ hodie, vt diximus, vocant *Cappes de Biard.*

i τὰ πιλήματα, impilia, coactilia: vulgò *feutre.*

k ἀμφιτάπητες Hesychio. Lucilius:

Psilæ, atque amphitapę molles cum ingentibus villis.

Talia amphimalla hodie sunt quæ vocamus *conuertes de Cathelongne.*

l Ventrale, κοιλιόδεσμος, φουσκα. Glossæ, Iurisconsultis zona, crumena, quam & fundum vocauerũt & Profundum. Cuiacius c.27.10. obser. Gausapa & Gausapia, tapetes insignes mollitia villorum, & artificio texturæ quibus mensæ teguntur. Martial.

Nobilius villosa tegant tibi gausapa citrum.

m Tunica lati claui, nempe cui aureus clauus affigebatur, & laxior, senatorij ordinis insigne fuit, ne patriciis quidem concessa, priusquàm in Senatum admitterentur. Vsus eius quia suo seculo frequens ac promiscuus fuit, clauatis vestibus vti Tacitus Imperator vetuit. Alex. ab Alex. cap.18.8. Idem fere Campestre apud Turn.cap.22.27.

n Cæterùm Caia vsu super omnes celebrata est. Fertur enim Caia Cæcilia, Tarquinij Prisci regis vxor, optima lanifica fuisse: & ideò in eius memoriam sempiternam institutum fuit vt nouæ nuptæ ante ianuam mariti interrogatæ quænam vocarentur, Caiam se esse dicerent. Alex. ab Alex. cap.5.2. Vide Festum in Recta, & Regilla.

o Fortunatæ paruæ. Idem Forti fortunæ, Primigeniæ, Masculæ, Virili, Prosperæ, regnum assecutus templa erexit. Alex. ab Alex. cap.13.1. Vide infrà cap.22. lib.36.

p Vide quod notatum est cap.2. lib.29.

q Recto filorum ductu textam, ὀρθοστάδιον, ἄῤῥαφον, ἐκ τῶν ἄνωθεν ὑφαντὸν δι' ὅλου. Recta tunica Isidoro, quam sursum versus stantes texunt: *qu'on fait au mestier droit.*

r Toga pura candida fuit, quam induebant tyrones, non quidem militiæ sed forensis eloquentiæ, cùm apud iudices orabant, & caussas agebant. Vide Rhodig. cap.16.14. Alex. ab Alex. c.18.5. Pura vestis sacerdotum, non funesta, aut homine mortuo maculosa, non obstita. Scalig. in Festum, voce pura.

s Interpretantur quidam Soriculatas vestes ex lino & sparto consertas, & condensatas, à conserendo. Turneb. vt & Man. legit Suroriculatas, siue Suroreclatas, quod idem est, exponítque suris & latioribus regulis virgatas, ac eo toto texendi genere confectas, tanquam suroregulatas. Surus ramus, inde fit surculus: Quidam à Sura & rica, siue ricula deducunt, non à regula.

t Seneca l.1. De benef. c.3. de Gratiis, *Inueniam alium poëtam apud quem præcingantur, & spicas auro Phrygianis prodeant.* E vetusto codice sic Muretus legit, cap.1. li.12. Variar. Turnebus tamẽ Phryxianas, quæ Phryxæi velleris crispos ac eminentes villos imitantur: vulgo, *de la frise.*

u Papaueratæ, Isidoro Pauitenses: grauiter pressæ & calcatæ. Contra Rallæ, quas tamen idem Isidorus interpretatur rasiles. Pauerate, Sophocl. σπαθητοὶ ἐσθῆτες: quoniam κροτοῦνται, καὶ σπαθιοῦνται. Pauire, ferire, παίειν. Pauera frumenta Festo, quorum granum obtritu multo deglubitur, & glumis euaginatur. Scalig.

x Lucilius lib.1 Satyrar.

Prætextæ ac tunicæ Lydorum opus sordidum omne.

y Triplex trabea fuit. Prima Diis consecrata, texta sola purpura: altera ex purpura immixto albo, regibus & consulibus peculiaris: tertia ex purpura & cocco, auguribus permissa, dum auguria captant. Alex. ab Alex. cap. 18 5.

z Palmatas, Tertullian. lib. de Coron. milit. Picta vestis, quæ nũc toga dicitur, anteà purpurea vocitata est, erátque sine pictura. Eius rei argumentum est pictura in æde Vertumni, & Cõsi, quarum in altera M. Fab. Flaccus, in altera T. Papyrius, Censor triumphantes ita picti sunt. Festus. αἰθίνας & αἰθηρὰς Græci vocarunt. Pollux κασλωτούς, ζωτούς, ζωδιωτούς. Artemid. 3. ὀνειροκρ. locupleti fœminæ, & meretrici permissas tradit: huic, vt maiorem corpore faciat quæstum: illi, luxus caussa. Idem Suidas in dictione ἱππαρχεῖν. Phylarchus 5. hist. tradit. Syracusis mulieri non licuisse vti picta veste, auróve caput redimire, nisi publice prostans, cuiuis sui copiam faceret. Strab. 25. refert, Persarum duces æstate vestem gestare aut purpuream, aut pictam. Iun. Hadr. cap.13.1.

α Ægyptij quoque artem illam exercuerunt eleganter & egregie. Mart.

Quando eques & picti tunica Nilotide Mauri. Lucanus,

Quod Niloris acus compressum pectine, serum Soluit, & expansa laxauit stamina velo.

β Lucretius de amoris insani damno:

Adde, quòd alterius sub nutu degitur ætas:
Labitur intereà res: tum Babylonia fiunt:
Languent officia, atque ægrotat fama vacillãs:

Plutarchus autor est, cùm hæreditate obuenisset Catoni βαβυλώνιον περίβλημα, statim iussisse vendi.

γ Filis diuersi coloris in longum & transuersum ductis, vt fit hodie. Quidam multitia vocãt. Meminit Trebellius Pollio in Quieto, cùm ait in eius familia tunicas, limbos, penulas matronales, variantibus liciis effigiem Alexandri monstrauisse. Pithæus cap.2.

1 Trilicem loricam tribus liciis ornatam & distinctam fuisse tradit Turn. cap.35.29.

δ Sesquipedalibus libris infecta &c. Nam viuarum ouiũ cùm lanã & vellus tingere vellent, adhibitis corticibus siue libris sesquipedalibus medicamẽto imbutis, qui cõseruarent inhærentem velleribus infecturam, id faciebant. Turn. Alij sesquilibris, id est, in singulas oues adhibita libra & dimidia infectura. Fortassis, sesquipedalibus fibris, vt in manuscript. id est, lanæ villis. Isidoro cap.22. li.30. Fibræ, lana caprina, vnde Fibrina vestis, quæ ex ea tramam habet.

ε Plautus in Trinummo:

Oues scabræ sunt, tam glabræ, hem quàm hæc est manus.

ζ τὸ πῖκος seu πέκος, ὁ πέκος vellus, vnde ἄπικος οἶς, ouis apica, mina Varronica 2.2. κολέρας. Arist. εἰσὶ δ' ἐν Συρίᾳ πρόβατα αἱ πλατύκερκοι ἔτι τῶν μακροκέρκων καὶ αἱ κολέραι τῶν λασίων. Plautus in Truculento.

Ego perperas, minas.
Oues in crumena hac in vrbem detuli.

Salio.

De [a] musmone. CAP. XLIX.

EST & in Hispania, sed maximè Corsica, non maximè absimile pecori, genus[1] [b] musinunum, caprino villo, quàm pecoris velleri, propius. Quorum è genere & ouibus natos[2] prisci [c] Vmbros vocarunt. Infirmissimum pecori caput, quamobrem auersum à Sole[3] pasci cogendum. Quam stultissima animalium lanata. Quà timuere ingredi, vnum cornu[4] raptum sequũtur. Vita lõgissima anni x. in Æthiopia xiij. Capris eodem loco xj. in reliquo orbe plurimum octoni. Vtrunque genus intra quartum coitum impletur.

1 Musmonium. M. musmonũ. Chif.
2 priscum bres vocauerunt. Ch.
3 coci pascẽdo. Dal.
4 raptu. Ch.

ANNOTATIONES.

a Vide in Lexico Constantini, vocem μούσμωνες.

b Alij Musimonum: alij Musmonium. Olim Musimonas etiam vocarunt asinos, mulas, equos breues. Lucil.

Pretium emit, qui vendit equum Musimonem.

De Musi-

De Musimonibus Strabo: γίνονται δ' ἐνταῦθα οἱ ἔριγα φύοντες αἴγειαι ἀντὶ ἐρείας κριοὶ, καλούμενοι μούσμωνες ὧν τῆς δοραῖς θωρακίζονται. Inde Sardos Mastrucas Cicero vocat in oratione pro Scauro, Musimonum pellibus munitos & loricatos. Turn. cap. 9. lib. 20. Aduers. Id animal fortassis est, quod cap. 9. lib. 28. Ophion vocari tradit, itemque cap. 15. lib. 30.

c Vmbri, Ibri, Imbri, priscis spurij Græcis ἐμβρίγαλοι, & ὀμβρίκια ferarum catuli. Hinc, ibridæ canes, Lyciscæ in veteri glossario, Vmber, ἡμίονος πρόβατον: Iber, ἡμίονος. Scaliger.

De capris, & generatione earum.
CAP. L.

CApræ pariunt & quaternos, sed rarò admodum. Ferunt quinque mensibus, vt oues. Capræ [1] pinguitudine sterilescunt. [2] Trimæ minus vtiliter generant, & in senecta,[3] nec vltra quadriennium.[4] Incipiunt septimo mense, adhuc[5] lactantes. Mutilum in vtroque sexu vtilius. Primus in die coitus non implet: sequens efficacior, ac deinde. Concipiunt Nouembri mense, vt Martio pariant turgescentib. virgultis, aliquando anniculæ,[6] semper bimæ, in trimatu [7] inutiles. Pariunt octonis[8] annis. Abortus frigori obnoxius. Oculos suffusos capra iunci puncto sanguine exonerat, caper rubi. Solertiam eius animalis Mutianus visam sibi prodidit in ponte prætenui, duabus obuiis è diuerso: cùm circumactum angustiæ non caperent, ne reciprocationem longitudo in exilitate cæca, torrente rapido minaciter subterfluente, alteram decubuisse, atque ita alteram [9] proculcatæ supergressam. Mares[10] quàm maximè simos, longis [11] auriculis,[12] infractis, armis quàm [13] villosissimis probant. Fœminarum generositatis insigne, [a] laciniæ [14] corporibus à ceruice binæ dependentes. Non omnibus cornua: sed quibus sút, in his & indicia annorum per[15] incrementa nodorum. Mutilis lactis maior vbertas. Auribus eas spirare, non naribus, nec vnquam febri carere,[b] Archelaus autor est: ideo fortassis anima his, quàm ouibus, ardentior, calidioresque concubitus. Tradunt & noctu non minus cernere, quàm interdiu:[16] ideo si caprinum iecur vescantur restitui vespertinam aciem his, quos Nyctalopas vocant. In Cilicia, circaque [17] Syrtes villo tonsili vestiuntur. Capras in occasum[18] decliui Sole, in pascuis negant contueri inter sese, sed aduersas iacere: reliquis autem horis aduersas: & inter [19] cognationes. Dependet omnium mento villus, quem [c] aruncum vocant: hoc si quis apprehensam ex grege vnam trahat, cæteræ stupentes spectant. Id etiam euenire, cum quandam herbam aliqua ex eis momorderit. Morsus earum arbori [20] exitialis.[d] Oliuam lambendo quoq; sterilem faciunt, eáque ex causa[e] Mineruæ[21] nō immolantur.

1 pinguedine. M. 2 ante trimos. Pint. ex Tol. vt de hircis intelligatur. nam de capris infra. Sic & CH. 3 nec in Tol. & Salm. deest, ac recte. nã autore Co. ñ. cap. 9. 7 ante sexennium senescunt. 4 Coire incipiunt. D. 5 lactantes id est, lac præbentes, nutrientes, D. & CH. 6 sæpe Vet. 7 vtiles legend. vel haud inutiles. Pint ex Col. & Pal. 8 annis, ad abortus frigore obnoxiæ. Oculos suffusos sanguine capra iunci punctis (alij iunco punctos) exonerat. 9 procu. cãdo. Dal. 10 quàm maximè longis auribus infractisque. CH. 11 auribus. Tol. 12 infractisque. Vet. 13 villosissimos. Vet. 14 propalearibus. Alij pectoribus. 15 incrementa CH. 16 & ideo. M. ideo caprinũ iecur vescentibus. Tol. 17 Syrias. Vet. 18 declini. CH. 19 cognitiores. V. Lego, coniunctiores. 20 est exitiale. CH. 21 non, in V. deest, & M.

ANNOTATIONES.

a Festus vocat Noneolas, vel, vt quidam legunt, Næuolas. Varro cap. 3. 2. mamillas pensiles.

b Ab Alcmæone id proditum, non Archelao, scribit Aristot. sed ἐκ ἀληθὲς, ὅτι ἀπνοῦ ἐστι μέρων. Vide Rhodig. c. 29. 3. Victor. cap. 9 6. Varronem c. 3. 2. de re rust. Oppianus capras syluestres scripsit, non quidem auribus spirare, vt Alcmæon apud Arist. sed fistula, quæ à palato pertinet ad instertitium cornuum,

Αἰγάγροις δέ τις ἐστὶ δι' αὐτῶν αὐλὸς ὁδεύων
λεπταλέης φοίνιξ, κεράων μέσον, ἐγ δὲ ἐσεισι
Αὐτὴν εἰς κραδίην, καὶ πλεύμονας εὐθὺ ἱκάνει.

Spirare vtraque parte putat Aelianus c. 3. 1. de Animal.

c Græci ἠρύγγιον. Inde apud Plutarchum de herba Eryngio malè hoc ipsum scriptum, quod hic Plinius ex Arist. tradit. Locus est in li. De iis, qui serò à numine puniuntur. Vide in Lexico Constant. ἠρύγκος.

d Huc refer illa ex cap 24. lib. 17. Oleam quidem etiamsi lambat capra, sterilescere auctor est Varro, vt diximus.

e Vide & quę supra ad c. 47. huius libri adnotauimus.

De [a] suibus & natura earum.
CAP. L.

SVilli pecoris admissura à Fauonio ad æquinoctium [1] vernum, ætatis viij. mense: quibusdam in locis etiam iiij. vsque ad [2] vij. annum. [b] Partus bis anno: tempus vtero iiij. mensium: numerus [3] fœcunditatis ad vicenos: sed educare tam multos nequeunt. Diebus x. circa brumam statim [4] dentatos nasci, Nigidius tradit. Implentur vno coitu, qui & geminatur propter facilitatem abortiendi. Remedium, ne prima subactione, neque antè flaccidas aures coitus fiat. Mares non vltra trimatū generant. Fœminæ senectute fessæ, cubantes coeunt. Comesse fœtus his, non est prodigium. Sui fœtus sacrificio [5] die quinto purus est, pecoris die [6] octauo, bouis xxx. Coruncanus ruminales hostias, donec bidentes[7] fierent, puras negauit. Suem oculo amisso putant citò [8] extingui: alioqui vita ad xv. annos, quibusdam & vicenos. Verùm efferantur, & aliàs obnoxium genus morbis, [d] anginæ maximè, & strumæ.[9] Index suis inualidæ, cruor in radice setæ dorso euulsæ, caput obliquum in incessu. Penuriam lactis præpingues sentiunt, & primo fœtu minus sunt [10] numerosæ. In luto[c] volutatio generi grata. Intorta cauda: id etiam notatum, facilius [11] litare, in dexterū, quàm in læuum, [12] detorta. Pinguescunt lx. diebus, sed magis tridui inedia [13] saginatione orsa. Animalium hoc maximè brutum, [f] animámque ei pro sale datam non illepidè [14] existimabatur. Compertum [15] agnitam vocem suarij furtò abactis, mersóque nauigio inclinatione lateris vnius remeasse.[16] Quin & duces in vrbe forum nundinarium domósque petere discunt: & feri sapiunt vestigia palude confundere: vrina fugam leuare. [g] Castrātur fœminæ quoque [17] sicuti cameli, post bidui inediam, suspensæ pernis [18] primoribus, vulua recisa: celerius ita [h] pinguescunt. Adhibetur & ars iecori fœminarum, sicut anserum, inuētum M. Apicij, fico [19] carica saginatis,[20] ac satie necatis [21] repentè mulsi potu dato. Neque alio ex animali numerosior materia ganeæ: quinquaginta propè sapores, cùm cæteris singuli. Hinc Censoriarum legum paginæ interdictáque cœnis [i] abdomina, glandia, testiculi, vuluæ, sincipitia verrina, vt tamē [k] Publij Mimorum Poetę cœna, postquam seruitutem exuerat, nullo memoretur sine abdomine, etiā

1 vernum. Aetas. M. & CH. 2 octauum. CH. 3 fœcunditati. CH. 4 dentes. V. 5 Quidam ex Varrone lib. 2. cap. 4. legunt die decimo. 6 vij. CH. sexto. M. 7 forent. V. 8 extingui. Aliquibus. M. 9 Inde sues M. 10 mammosæ. Vet. 11 iacere. V. latere. CH. 12 detortã. V. detorto. M. 13 ante saginationem. Vet. 14 existimatur. Vet. 15 agnita voce ff. abactos merso nauigio. Ve. & M. 16 Quin & in vrbe f n. reducesque domos petere Pint & Tol. 17 sic quoq. vti & M. sic quoque vti cam. CH. 18 Alij ex Arist li. 9. cap vlt. legere malũt, posterioribus. 19 arida. M. & CH. 20 ac siti. Dal. à sacietate necatis repentè, mulsi. Vet. 21 tepente. Tol.

vocabulo suminis ab eo imposito. Placuere autem & [22] feri sues. Iam Catonis Censoris orationes [l] aprugnum exprobrant callum. In tres [23] tamen diuiso, media ponebatur lũbus aprugnus appellata.[m] Solidum aprum Romanorum primus in epulis apposuit P. Seruilius Rullus, pater eius Rulli, qui Ciceronis Consulatu legem agrariam promulgauit. Tam propinqua origo nunc quotidianæ rei est. Et hoc Annales notarunt, horum scilicet ad emendationem morum: quibus notata quidem [24] cœna, sed [25] in principio, bini ternique pariter mandantur apri.

22 feri vesica. In Catonis Censoriis Pint. ex Tol. & feri vesica. Catonis. M. Vet.
23 tantum partes diuiso apro media ponebant, lumbos aprugnos appellata. Vet.
24 ea cœna. Vet.
25 principio Hunc. b. t. p. mandũtur: mandebantur. M. mãduntur. Ch.

ANNOTATIONES.

a De hoc animali, & multis eius nomenclaturis, vide Rhodig. c. 26. 25. Sues olim χαλαροὺς vocarũt, à grãdinosa fere carne: δέλφακας: θύας quod ante reliquas pecudes immolati sint: μυστηρικοὺς, quòd in cæteris mysteriis sacrificarentur, sicut & in nuptiis. σύζω vox est subulci sues inclamantis, quarum vox est κοίζειν. Hippocratis filios, ob morum turpitudinem, & sordidam illuuiem, Comici veteres ὕας vocauerunt.

b Plutarch. in causs. Natur. sues domesticas sæpius ait parere & incerto tempore feras autem semel duntaxat, æstatis initio, qua de re versus apud Græcos iactabatur.

μηκέτι νυκτὸς ὗς ἂν τίκῃ ἀγροτέρα σῦς.

c Id est, pendulas & demissas: id quod accidit porcis natu iam grãdioribus. Nam iunioribus subriguntur & erectæ manent.

d Plaut. in Trin.

Sues moriuntur angina hîc acerrima.

e Id nimirum est, quod Heraclitus Ephesius scribit, sues cœno lauari, vt cortales aues puluere & cinere. Aristophani γρυλλίζουσι & κοίζουσι sues.

f Varro cap. 4. lib. 2. Suibus tamen Iudæi & Ægyptij abstinent, quod animal id sit antropophagon: quod humo rostris effossa sata obruat, ne ab auibus deuorentur: quòd graues morbos esus suillæ carnis gignat: quòd Lunę Solíque inuisos esse credat Ægyptus: quòd obscœnissimus sit illorum victus. Had. Iun. cap. 16. 6.

g Vide quod adnotatum est ad cap. 32. lib. 18.

h Et caro suauior est. Galenus lib. 1. de semine.

i Vide infrà cap. 37. lib. 11.

k Syri, qui Laberium vicit eo genere poematis.

l Sumen aprugnum, quod cum sua vulua conuiuis Heliogabalum apposuisse Lampridius testatur.

m Iuuenalis Satyr. 1.

--quanta est gula, quæ sibi totos
Ponit apros, animal propter conuiuia natum?

De viuarijs bestiarum.
CAP. LII.

Viuaria [1] horum cæterorúmque syluestrium, primus togati generis inuenit Fuluius [2] Lippinus, qui in Tarquiniensi feras pascere instituit. Nec diu imitatores defuere L. Lucullus, & Q. Hortensius. Sues feræ semel anno gignunt. Maribus in coitu plurima asperitas. Tunc inter se dimicant, indurantes attritu arborum [3] costas, lutóque se [4] tergorantes. Fœminæ in partu asperiores, & ferè similiter in omni genere bestiarum. Apris maribus, non nisi anniculis generatio. In India cubitales dentium flexus gemini [5] ex rostro, totidem à fronte ceu vituli cornua exeunt. Pilus æreo [6] similis agrestibus, cæteris niger. At in Arabia suillum genus non viuit.

1 Eorum. CH.
2 Hirpinus Parm. Lupinus. CH.
3 ficat.
4 stercorantes. M. Tol. Salm.
5 à CH.
6 similis. Agrestibus cæteris Tal.

De semiferis animalibus.
CAP. LIII.

In nullo [1] genere æquè facilis mistura cum fero, qualiter natos antiqui [1 a] hybridas vocabant, seu semiferos, ad homines quoque, vt in C. Antonium Ciceronis in Consulatu collegam, appellatione translata. Non in suibus [2] tantùm, sed in omnibus quoque [3] animalibus, cuiuscunque generis vllum est placidum, eiusdem inuenitur & ferum, vtpote cùm hominum etiam syluestrium tot genera prædicta sint. Capræ tamen in plurimas similitudines transfigurantur. Sunt capreæ, [4] sunt rupicapræ, sunt ibices pernicitatis mirandæ, quanquam onerato capite vastis cornibus, [b] gladiorúmque vaginis: in [5] hæc se librant, vt tormento aliquo [6] rotati in petras, potissimum è monte aliquo in alium [7] transilire [8] quærentes, atque recussu [9] pernicius, quò libuerit, exultant. Sunt & oryges, soli quibusdam dicti contrario pilo vestiti, & ad caput verso. Sũt & damæ, & pygargi, & strepsicerotes, multáque alia haud dissimilia. Sed illa Alpes, hæc transmarini [10] situs mittunt.

1 hybridas sues vocabant semiferos. Vet.
2 autem tantum. M. & Ch.
3 animalium. Vet.
4 sunt ibices, sunt rupicapra pernicitatis.
5 in his. Long. Vet.
6 rotati, in petris potissimum. Vet.
7 trãsitum quærentes æquè recursu pernici quo libuit. Pint. ex Tol. & cõiectura. Legitur & CH. recursu, & libuit.
8 cupientes. Vet.
9 pernici. Vet.
10 fluctus. Vet.

ANNOTATIONES.

a Vide quod adnot. in superius caput proximum 49. ad vocem, Vmbros.

b Nam ex his cornibus gladiorum vaginæ fiebant. Alij exponunt, gladiorum vaginis similibus.

De Simiis. CAP. LIIII.

Simiarum quoque genera [a] hominis figuræ proxima, [b] caudis inter se distinguuntur. Mira solertia, visco inungi, laqueísque calceari [c] imitatione venantium tradunt. Mucianus & latrunculis [1] lusisse fictis cera, nuces visu distinguere: Luna caua tristes esse, quibus in eo genere cauda sit, [2] nouam exultatione adorare: nam defectum syderum & cæteræ pauent quadrupedes. Simiarum generi præcipua erga fœtum [3] affectio. Gestant catulos, quos mansuefactæ intra domos pepere, omnibus demonstrant, [4] tractaríque gaudent, [5] similes gratulationem [6] intelligentis. Itaque magna ex parte [7] complectendo [d] necant. Efferacior Cynocephalis [8] natura, sicut mitissima [e] Satyris, [9] & Sphingibus. Callitriches toto penè aspectu differunt, barba est in facie, cauda latè fusa [10] primori parte. Hoc animal negatur [11] viuere in alio quàm in Æthiopiæ, quo gignitur, cælo.

1 lusisse: fictas cera nuces. CH. & M.
2 nouã exultationem oboriri. Pint. nouã exultationem adoriri. Salm. & M. nouam exultantes adorare. Vet. noua exultatione adori ri. Ch.
3 affectatio. M.
4 gaudent tractatu gratulationem intelligentes. Vet.
5 gratulationem intelligentis bus similis. CH.
6 intelligentibus similis M. intelligentib. Simiolas itaque. Pint. ex Tol. & Salm.
7 conflectendo M.
8 natura, sicut Satyris Callitriches. M. & Ch.
9 & Sphingibus, in Vet. d.
10 priori. Vet.
11 Esse nisi in Æthiopia. M.

ANNOTATIONES.

a Habes infrà huius argumenti integrum caput 44. lib. 11. Nam simiarum, inquit, genera perfectam hominis imitationem continent, facie, naribus, auribus, palpebris, &c. Vide locum.

b Simias curtas & cauda carentes Græci πιθήκους nominant, caudatas verò κερκοπιθήκους. Harum genera sunt κῆβοι Aristoteli, & οὐρὰν ἔχοντες, vt & callitriches. Festiuè Iuuenal. Satyr. 10. de rugoso sene.

--deformem pro cute pellem,
Pendentésque genas, & tales aspice rugas,
Quales vmbriferos vbi pandit Tabraca saltus
In vetula scalpit iam mater Simia bucca.

Festus.

Festus. *Cercolopis* (alij *Cercalopex*) *genus simiæ, quæ vltimam partem caudæ villosam habet.* Idē Clunas simias à clunibus tritis dictas existimat. Vide ad ead. Scaligerum. De simiis multa Solinus Polyti. ca.40. qui eadem quæ hic ferè tradit: Arist. c.8. lib.2. Hist. anim.

c Strabo lib.15. Hac ratione celebrem oratorem Tatianum Simiam vocauerunt, quod imitando quiduis repræsentaret. Rhod. cap.10.3.

d Oppianus 3. Cynigeticōn scribit, Simias ex duobus, quos pariunt, alterum amare, alterum odisse, & hunc statim necare arctior e complexu.

e Quales fuerint Satyri & Sileni, Bacchi & cur ita dicti, vide Rhodig. cap.25.19.

De leporibus, & cuniculis.

CAP. LV.

ET leporum plura sunt genera: In Alpibus candidi, quibus hybernis mensibus pro cibatu niuem credunt esse: certè liquescente ea rutilescunt annis omnibus: & est alioqui animal intolerandi rigoris alumnum.[a] Leporum generis sunt [b] & quos Hispania cuniculos appellat fœcunditatis [1] innumeræ, famémque Balearibus insulis populatis messibus afferentes. Fœtus ventre exectos vel vberibus ablatos non repurgatis interaneis, gratissimo in cibatu habent: laurices vocant. Certum est Balearicos aduersus prouentum eorum auxilium militare à Diuo Augusto petisse. Magna propter venatum eum viuerris gratia est. Iniiciunt eas in specus, qui sunt multifores in terra, vnde & nomen animali: atque ita eiectos supernè capiunt. Archelaus autor est, [c] quod sint corporis cauernæ ad excrementa lepori, totidem annos esse ætatis. Varius certè numerus reperitur. Idem vtranque vim singulis inesse, ac sine mare æquè gignere.[d] Benigna circa hoc natura, innocua & esculenta animalia fœcunda generauit. Lepus omnium prædæ nascens, solus [e] præter dasypodem [f] superfœtat, aliud [2] educans, aliud in vtero [3] pilis vestitum, aliud implume, aliud [4] inchoatum gerens pariter. Necnon & vestes leporino pilo facere, tentatum est, tactu non perinde molli, vt in cute, propter breuitatem [5] pilis dilabidas.

1 innumera ta. M.
2 ducens. M.
3 pilis iam vest. M.
4 inchoato gerens partu. Vet.
5 pilo labili. Vet. pili dilabi. Parm. dilabi lassi. Tol. restitue. Pint. delebilis visu.

ANNOTATIONES.

a λαγὼς Græci vocant à pauore. Nam, vt inquit Pollux, δειλία ὑπερβάλλει τοῦτο ζῶον ἐμπληκτον ῥᾶστα γιγνόμενον, καὶ αἰσθανόμενον. Quam obrem ei lustra sunt θάμνοι συνηρεφεῖς, καὶ ἀμφιλαφεῖς, densa vmbrosáque dumeta. Dicitur & λαγὼς ab aurium magnitudine ἀπὸ τῆς λίαν καὶ τῶν ὤτων, vel, vt aliqui volunt, ἀπὸ τοῦ λάειν, id est, βλέπειν, quòd dormiat oculis apertis. ἐν πᾶσι τοῖς λαγῴοις Græci aiunt, lautissimas delitias significantes. Huius animalis colorem ὑπόπερκνον dicunt, qualis est oliuæ nondum maturitate nigrescentis. Varroni leporum genera sunt, Italicū, Gallicum, Hispanum: Xenophonti montanum, campestre, palustre: Polluci Elymæon describitur vulpis magnitudine. Chelidonios memorat Athenæus: Moschias quidam citāt, tanta vi spiritus, vt in furorem canes agant. Rhodig. c.29. & 30. lib.26. Vide quod notauimus ad cap.19. lib.28.

b δασύποδας, Arist. quoniam, vt ait Pollux δασεῖς εἰσὶ καὶ τρίχωσιν οὐ μόνον τὰ πέρατα, ἀλλὰ καὶ τὰ ὕπτια τῶν ποδῶν, quod Lagopodi aui commune est, sed nulli præterea quadrupedi, vt inquit Arist.

Quidam vocarunt λαγίδας: quidam, auctore Strabone, quo loco de Balearibus tractat, etiam λεβηρίδας. Idem cùm de Viuerris agit, γαλαᾶς ἀγρίας, inquit, ἃς ἡ λιβύη φέρει, φέρουσι ἐπιτηδὲς, ας φιμώσαντες παρίασιν εἰς τὰς ὀπάς. Victor. cap.20. lib. 31.

c Si, quot annorum sint, quis scire velit, inspicere oportere foramina naturæ, quòd sine dubio alius alio plura habeat. Varro c.13. lib.3.

d Herodotus lib.3.

e Hæc non leguntur apud Herodotum.

f ἐπικυΐσκεται. Equas & mulieres quoque superfœtare, pro indubitato habetur.

De semiferis. CAP. LVI.

HI mansuescūt rarò, cum feri dici iure non possint. Complura nanque sunt nec [2] placida, nec fera, sed mediæ inter vtrunque naturæ, vt in volucribus, hirundines, [3] apes, in mari delphini.

1 Damn. mans. M. Parm. Vet.
2 flaccida. M.
3 apes in campo, in mari. M.

De muribus & gliribus.

CAP. LVII.

QVo in genere multi & hos incolas domuum posuere mures, aut spernendum in ostentis etiam publicis animal. [a] Arrosis Lauinij clypeis argenteis, Marsicum portendere bellum: Carboni Imperatori apud Clusium [b] fasciis, quibus in calceatu vtebatur, exitium. Plura eorum genera in Cyrenaica regione, alij lata fronte, alij acuta, alij herinaceorum genere pungentibus pilis. [c] Theophrastus autor est, in Gyaro insula cùm incolas [1] fugassent, ferrum quoque [2] rosisse eos, id quod natura quædam & ad Chalybas facere in ferrariis officinis. Aurariis quidem in metallis, ob hoc aluos earum excidi, semperque [3] furtum id deprehendi: tantam esse dulcedinem furandi. [d] Vænisse murem cc. nummis, Casilinum obsidente Annibale: eúmque qui vendiderat fame interisse, emptorem vixisse, Annales tradunt. Cùm candidi prouenere, lætum faciunt ostentum. Nam [e] soricum occentu [f] dirimi auspicia, Annales refertos habemus. [4] Sorices & ipsos hyeme condi, autor est Nigidius, sicut glires: quos [g] Censoriæ [5] leges, princepsque M. Scaurus in consulatu, non alio modo cœnis ademere, quàm cochylia, aut ex alio orbe conuectas aues. Semiferum & ipsum animal, cui viuaria in doliis idem qui apris, instituit. [6] Qua in re notatum, non congregari, nisi populares eiusdem syluæ: & si misceantur alienigenæ, amne vel monte discreti, interire dimicando. Genitores suos fessos senecta, alūt insigni pietate. [7] Senium finitur hyberna quiete. Conditi enim & hi cubant: rursus æstate [8] iuuenescunt, [9] simili & [10] [h] nitelis quiete.

1 fugauerūt. M. fugauerint. Chiff.
2 rosisse. Constat id, quodque iacturam quidam & ad Chal. fecere. Constat id quod iacturam &c. Parm. Lego, rosisse. Constat id natura quadam & apud Chalybas facere.
3 in furtum id. Tol. Salm. in furtum id. Pint.
4 Mures. M.
5 legis princeps. M. Vet. legis principes. Q. Scaurus & M. in consulatu. Parm.
6 Quo in genere not. Vet.
7 Somnus. Pint.
8 viuescūt. Pint.
9 Similis & nitelis quies.
10 mustellis. Parm. nitedulis.

ANNOTATIONES.

a Plautus in Persa:

Pater, auos, proauos, abauos, tritauos:
Quasi mures edere semper alienum cibum.

b Vel crurales, vel pedules intelligit: de quibus Vlpianus l. Argumento. ff. de auro & arg. legat. Crurales, lineæ laneæve longæ quædam vittæ fuerunt, quibus rotundo ac simplici volumine complicatis, interdum & alternatim intextis, crura tegebant ac vestiebant, vel qui-

bus tibialia laxiora comprimebant ne dilaberentur: Pedules verò, habenæ, lora, vincula, ansæ quibus, vt inquit Gellius cap.20.13. pidas, siue soleas olim adstringebant. Vinceum calceatum Ouid. vocat 2. Fastor. de Hercule,

Fregerat armillas non illa ad bracchia factas
Scindebant magni vincula parua pedes.

Magius cap.3.3.

c Fragmento περὶ τῶν ἀθρόων φαινομένων ζώων. Arist. περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων. Stephanus lib. de vrbibus.

d Valerius cap.6. lib.7. ducentis denariis. Strabo li.5. μέδιμνον non murem venisse διακοσίων δραχμῶν. Nummi enim sestertij intelliguntur. Pollux lib. 9. Onomast. δύναται φησὶ νοῦμμος ὀκτὼ ἡμιωβόλια, non, vt legitur, ὀμάλια, id est, quantum sestertium. Mitalerius.

e Audito soricis occentu Fabius Max. dictatura, Caius Flaminius magisterio equitum se abdicarunt. Valer. Max. lib.1. Mures in fundamentis vrbis, qui ad Strymonem ædificatur pugnantes reperti, ciues ostenderunt feroces ac bellicosos fore. Alex. ab Alex. cap. 13. & 19. lib.5. Irrita fiebant & auspicia aquæ intercessu. Quamobrem captato augurio, si ad aquam ventum foret, de illa hauriebatur, preces recitabantur, votum suscipiebatur. Lepide Plautus in Truculento,

--sed tamen
Cogitato, mus pusillus quàm sapiens sit bestia,
AEtatem qui vni cubili nunquam committit suam:
Quia si vnum obsideatur, aliud perfugium erit.

f Auspicia vitiantur non solum morbo comitiali, aut murium voce, vt ait Ausonius:

Quadrupes auspiciis, quis iungitur oscinibus? mus:

sed, quod ridiculum est, vêtris crepitu. Cato, *Domi cùm auspicamus, honorem Deûm immortalium velim habuisse. Serui, ancillæ, si quis eorum sub centone crepuit, quod ego non sensi, nullum mihi vitium facit. Si cui ibidem seruo aut ancillæ euenit, quod comitia prohibere solet, ne is quidem mihi vtium facit.* Græcis tamen auspicatum id, vt & sternutamentum fuit. Apud Græcum Poëtã cum Apollo boues profugos quæreret auxius.

Οἰωνὸν προέηκεν ἀειρόμενος μετὰ χερσὶ
Τλήμονα γαστρὸς ἔριθον, ἀτάσθαλον ἀγγελιώτην
Ἐσσυμένως δὲ μετ᾽ αὐτὸν ἀπέπταρε.

Quare fretus illo bono omine mox ait,

Εὑρήσω καὶ ἔπειτα βοῶν ἴφθιμα κάρηνα
Τούτοις οἰωνοῖς.

Scalig. in Ausonium. Vide quod notatum est infrà cap.6. lib.28.

g Sumptuariæ, quas Marcellinus lib.16. ex Rhetris & Axonibus Lycurgi Romam translatas fuisse tradit. Magius cap.8.1.

h Nitedulæ, parui mures (subterranei puto) à nitore pilorũ & cutis dicti: vulgò *Rate courte*, Northmanis, *Mulots*, quasi *Nilots*. Cicero pro Sestio, *Quum id etiam fatum ciuitatis fuit, vt illa ex vepreculis extracta nitedula Remp. conatur arrodere.*

Quæ animalia quibus locis non sint.

CAP LVIII.

MIrum, rerum naturam non solùm alia aliis dedisse terris animalia, sed in eodem quoque situ quædam aliquibus locis negasse. In Mæsia sylua Italiæ, non nisi in parte reperiuntur hi glires. [2] In Lycia dorcades non transeunt montes Syris vicinos: onagri montem qui [a] Cappadociam à Cilicia diuidit. In Hellesponto in alienos fines non commeant cerui: & circa Arginussam [2] Elatum montem non excedunt, auribus etiam in monte fissis. In [3] Proselene insula viam mustelæ non transeunt: [4] in [b] Bœotiæ Lebadia illatæ solum ipsum fugiunt, quæ iuxtà in Orchomeno tota arua subruunt, talpæ, quarum è pellibus cubicularia vidimus stragula. Adeò ne religio quidem à portentis summouet delicias. In Ithaca lepores illati moriuntur, [5] extremis quidem in litoribus: [6] in Ebuso cuniculi non sunt, scatent in Hispania Baleari, búsque. [c] Cyrenis mutæ fuere ranæ, illatis è continente vocalibus durat genus earum. Mutæ sunt etiam [7] nunc in Seripho insula. Eædem aliò [8] trãslatæ canunt: quod accidere & in lacu Thessaliæ [9] Sicendo tradunt. In Italia muribus araneis venenatus est morsus: eosdem vlterior [10] Apennino regio non habet. Iidem vbicunque sint, orbitam si transiere, moriuntur. In Olympo Macedoniæ monte non sunt lupi, nec in [d] Creta insula. Ibi quidem [11] non vulpes, vrsíve, atque omnino nullum [e] maleficum animal, præter phalangium: aranei id genus, [12] de quo dicemus suo loco. Mirabilius, in eadem insula ceruos, præterquàm in Cydoniatarũ regione, non esse: item apros, & [13] attagenas, herinaceos: in Africa autem nec apros, nec ceruos, nec capreas, nec [f] vrsos.

1 Sic mirũ. M. 2 (legendum,) In Cilicia. Ea enim regio Syriæ vicina est, Amano monte ab ea dirempta. Lycia autẽ totius Asiæ diametro à Syria distat. 2 Elaphum. Long. ex Strab. & Ptol. sic & Parm. 3 Pordoselene. Vet. Pordoselene insula vicinã. Parm. prætu Selene insulam vicinam. M. 4 in Bœotia Lebadia M. 5 externis. Vet prauè. 6 In Ebuso in litoribus cuniculi scatent, iuxta Hispaniã, Balearésq. Cyren. par. In Eb. cuniculi scatent iuxta Hisp. Balearibúsque. 7 nunc cicadæ in Parm. 8 allatæ. M. 9 Sicandro. Chiff. 10 Apennina. M. 11 nec. Ch. 12 de quo, in Ch. d 13 τὸ attagenas Pint. expungit.

ANNOTATIONES.

a Lycaoniam Cappadociæ partem, in qua sunt Onagrorum multi greges auctore Varrone cap. 6. lib.2.

b Arist. περὶ θαυμ. ἀκουσμ.

c Idem ibid. vide & infrà cap.51. lib.11.

d Nec in Britannia.

e Addit Solinus, nec vlla serpens: quamuis incolæ spectati viri, in ea serpentes gigni narrent, sed morsu innoxio: quidam, etiam pernitiosos. Brod. cap.11.3.

f Supra cap.36. huius libri, sub finem, Domitius Ænobarbus Ædilis Curulis vrsos Numidicos centum, & totidem venatores AEthiopas in circo dedit. Iuuenalis, Satyra 4.

Profuit ergo nihil misero quod cominus vrsos
Figebas Numidas Albana nudus arena
Venator.

Martial.

Et freno Libyci domantur vrsi.

Virgil.

Horridus in iaculis & pelle Libystidis vrsæ.

Solinus forma Numidicos vrsos cæteris præstare tradit. Fortassis legendum, Vros.

Quæ aduenis noceant. CAP. LIX.

IAm quędam animalia indigenis innoxia, aduenas interimunt: sicut serpentes [1] parui in Tirynthe, quos terra nasci proditur. Item in Syria angues, circa Euphratis maximè ripas, dormientes Syros non attingunt: aut etiam si calcati momordere, non sentiuntur maleficia: aliis cuiuscunque gentis infesti, auidè & cum [2] cruciatu exanimantes: quamobrem & Syri nõ necant eos. Contrà in [3] Latmo Cariæ monte Aristoteles tradit à scorpionibus hospites non lædi, indigenas interimi. Sed reliquorum quoque animalium, [4] & præter terrestria, indicemus genera.

1 pareant in Myrinthe. 2 alios. M. 3 Aletenio. Parm. 4 & præterea terrestrium dicemus generata. Ch.

C. PLI-

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER NONVS.

De aquatilium natura. CAP. I.

ANIMALIVM, quæ terrestria appellauimus, hominum [1] quadam consortione degentia, indicata natura est. Ex reliquis minimas esse volucres cõuenit. Quamobrem prius æquorum, amnium stagnorúmque dicentur.

Quare in mari maxima animalia. CAP. II.

SVnt autem complura in iis, maiora etiam terrestribus. Causa euidens humoris luxuria. Alia sors alitum, quibus vita pendentibus. In mari autem tam latè supino, mollíque ac fertili [1] accremẽto, accipiente causas genitales è sublimi, sempérque pariente natura, pleraque etiã mõstrifica reperiũtur, perplexis & in semet aliter atque aliter fiatu, nunc fluctu conuolutis seminibus atque principiis: [2] vt vera fiat vulgi opinio, quicquid nascatur in parte naturæ vlla, & in mari esse, prætérque multa, quæ nusquam alibi. Rerum quidem, non solùm animaliũ simulachra [3] esse, licet intelligere intuentibus vuam, gladium, serras, cucumim verò & colore & odore similẽ: quo minus miremur equorum capita in tam paruis eminere cochleis.

De Indici maris belluis. CAP. III.

PLurima autem & maxima in Indico mari animalia, è quibus balænæ quaternûm iugerum, pristes ducenûm cubitorum: quippe vbi locustæ quaterna cubita impleant: anguillæ quoque in Gange amne tricenos pedes. Sed in mari belluæ circa solstitia maximè visuntur. [a] Tunc illic ruunt turbines, tunc imbres, tunc deiectæ montium iugis procellæ ab imo vertunt maria, pulsatasque ex profundo belluas cum fluctibus voluũt [1] & aliâs tanta thynnorum multitudine, vt Magni Alexandri classis haud alio modo, quàm hostium acie obuia contrarium agmen aduersa fronte direxerit: [2] aliter sparsis non erat [3] euadere: non voce, non sonitu, non ictu, sed fragore terrentur, nec nisi ruina turbantur. Cadara appellatur Rubri maris peninsula ingens. Huius obiectu vastus efficitur sinus, xij. dierum & noctium remigio enauigatus Ptolomæo regi, [4] quando nullius auræ recipit afflatum. Huius loci quiete præcipua ad immobilem magnitudinem belluæ adolescunt.[5] [b] Gedrosos, qui [6] Arbin amnem accolunt, Alexandri Magni classium præfecti prodidere, in domibus fores maxillis belluarum [7] facere, ossibus tecta contignare, ex quibus multa [8] quadrigenûm cubitorum longitudinis reperta. [c] Exeunt & pecori similes belluæ [9] ibi in terram, pastæque radices fruticum remeant: & quædam equorum, asinorum, taurorum capitibus, quæ depascuntur sata.

ANNOTATIONES.

a Nam ea pars anni illis hyems est, non, vt nobis, frigoris asperitate, sed assiduis imbribus, tonitruis, tempestatibus, nimbis, procellis.

b Strabo lib. 15. de Ichthyophagis inter Carmanos & Oritas sitis id tradit, non de Arbiis. Verisimile est autem vicinos Gedrosios id de illis narrasse.

c Onesicritus apud Strabonem lib. 15. narrat, circa Taprobanem Indiæ belluas marinas ancipitis vitæ nasci, alias bobus similes, alias equis, alias variis animalibus terrestribus.

Quæ in quóque Oceano maxima. CAP. IIII.

MAximum animal in Indico mari pristis & balęna est: in Gallico Oceano physe-

1 quodam consortio degentium. Vet. quodã consortio degentia. Parm.

1 incremento, Tol. nutrimento. M. nutrimento accipienti. Ch.
2 vera vt fiat. Tol. vt vera sit. Vet.
3 inesse. Vet.

1 & alia. M.
2 Quidam, aliter ipsis sparsis, legunt.
3 euadere. Non M. euadere, qui non Vet. Lego, cum non voce &c. terreantur n.n.r. turbẽtur.
4 quoniam nullius ante. M. Lego, quoniam nullius auræ rec. afflatum huius.
5 Gedrosii qui Arabin &c. præfecti prodidere runt. M.
6 Arabim. Chiff.
7 se facere. Vet.
8 quadragenûm. M.
9 & ibi. M.

ter, ingentis columnæ modo se attollens, altiórque nauium velis diluuiem quandam eructans. In Gaditano Oceano arbor in tantum vastis dispensa ramis, vt ex ea causa fretum nunquam intrasse credatur. Apparent & totæ appellatæ, à similitudine, quaternis distinctæ radiis, modiolos earum oculis duobus vtrinque claudentibus.

De Tritonum, & Nereidum, & elephantorum marinorum figuris.

CAP. V.

Tiberio principi nuntiauit Olyssiponensium legatio ob id missa, visum auditúmque in quodam specu [a] concha canentem Tritonem, qua noscitur, forma: & [b] Nereidum [1] falsa non est, squamis modò hispido corpore, [2] etiam quà humanam effigiẽ habét. [3] Namque hæc in eodem spectata litore est, cuius morientis etiam [4] gannitum tristem accolæ audiuere longè. Et Diuo Augusto legatus Galliæ cõplures in litore apparere exanimes Nereidas scripsit. Autores habeo in equestri ordine splendentes, visum ab his in Gaditano Oceano [c] marinum hominem, toto corpore absoluta similitudine: ascendere [5] eum nauigia nocturnis temporibus, statímque degrauari, quas [6] insederit, partes: & si diutius permaneat, etiam mergi. Tiberio principe, [7] contra Lugdunensis prouinciæ litus in insula simul trecentas amplius belluas reciprocans destituit Oceanus, miræ varietatis & magnitudinis, nec pauciores in Santonum litore: intérque reliquas [d] elephantos & arietes, [8] candore tantùm [e] cornibus [9] assimulatis, [f] Nereidas verò multas [10] Turanius prodidit, expulsam belluam in Gaditana litora, cuius inter duas pinnas vltimæ caudæ cubita sexdecim fuissent, dentes eiusdem cxx. maximi dodrantium mensura, minimi semipedum. [g] Belluæ, cui dicebatur exposita fuisse Andromeda, ossa Romæ, apportata ex oppido Iudææ Ioppe, ostendit inter reliqua miracula in Ædilitate sua M. Scaurus longitudine pedum xl. altitudine costarum Indicos elephantos excedente, spinæ crassitudine sesquipedali.

1 *falsa opinio non est. M.*
2 *etiam in quo. Vet. in qua. Salm. & in aqua hic habente Pin.*
3 *Vndique. Pint.*
4 *cantum. M. gemitũ. Vet. canitũ. Chiff.*
5 *eum, in M. d.*
6 *insideret &c. permaneret.*
7 *contra litus insularum Lugdunensis prouinciæ. M. contra Lug. prou. lit. impulsas. Pint. contra Lugdinensis p. l. insularum trecentas. Chif.*
8 *tumore. M.*
9 *assimilatis. M. & Vet.*
10 *Turanius vero prod. M.*

ANNOTATIONES.

a Interpres Homeri scribit ante inuentam à Tyrrhenis tubam, priscos eius loco vsos fuisse concha. Vnde Virgilius 6. AEneid.

Sed tum fortè caua dum personat æquora concha.

b Sic Poëtæ vocant Nerei & Doridis filias, μινοῦσαν, Κυμοθόην, & alias permultas. Nereum Orpheo in Argonaut. deorum antiquissimum, Virgilio grandæuum, Oceani & Tethyos filium ex imitatione Pherecydis Syrij, vaticinantem & futura prædicentem inducit Horatius Protei modo. Hadr. Iun. cap. 22. 4. Tritonis figuram, qualis sit, accuratissimè describit Pausanias.

c Iuuenalis Satyr. 14.

Grande operæpretium est, vt tenso folle reuerti
Inde domum possis, tumidáque superbus aluta,
Oceani monstra, & iuuenes vidisse marinos.

d Elephantus, Rosmarus Olai Magni. Vide quod adnotatum est lib. 32. cap. 11.

e Exertis dentibus, vt in Elephantis terrestribus. Horum autem dẽtes cornua vocari Iuba & Pausanias ostendunt.

f Apud Alex. ab Alexand. cap. 8. 3. Gaza Nereidem in Peloponnesi litus eiectam vidit, Trapezuntius in mari natantem, Draconetus Bonifacius Neapolitanus Tritonem melle conditum, multi viuum captum in maritimis Epiri.

g πίστρικα, πρίστιν, & φύσητιν, hoc ceti genus autores vocant, Pistricem. Festus, in voce Balæna, Cicero in hoc versu,

Tum verò fugit Andromeda, & Neptunia Pistrix:

Arati Græcus est, ἡ δὲ μὲν Ἀνδρομέδης, καὶ κήτεος ἐσσ' ἐλέλυσθο. Pristin, Virg.

Frons hominem præfert, in pristin desinit aluus.

Florus lib. 3. cap. 5. Epicharmus in nuptiis Hebes ἐν δὲ ζύγαιναι πρίστεις ῥινοπε βαχυδίρμοισι. Polycharmus in Lyciæ commentariis, quo loco scribit, vati augurium captanti è piscibus, interdum apparere Orphos & Glaucos, interdum φαλαίνας & πρίστεις, ἀπὸ τοῦ πρίειν dictam volunt, quod tenuis corporis lõgo tractu fluctus secat & findit. Seneca è Pedone,

Qui ferat Oceanum, qui sæuas vndique pristes,
AEquoreósque canos ratibus cõsurgere pansis.

πρῆστιν dixit Oppianus, 1. ἁλιευτικῶν:

—ἐν δὲ διαφοιτᾷ
Πρῆστις.

Pristin & poculi genus, & nauis item dixerunt. Quadrigarius apud Nonium, lib. 4. Decad. 5. Polybius. Virgil.

Velocem Mnestheus agit acri remige pristin.

Had. Iun. cap. 13. lib. 2.

De balænis, & orcis.

CAP. VI.

Balænæ, & in nostra maria penetrant. In Gaditano Oceano non ante brumam cõspici eas tradunt, condi autem [1] statis temporibus in quodam sinu placido [2] & capaci, mirè gaudentes ibi parere. Hoc scire orcas, infestam his belluam, [a] & cuius imago nulla repræsentatione exprimi possit alia, quàm carnis immensæ dentibus truculentæ. Irrumpunt ergo in secreta, ac vitulos earum, [3] & fœtas, vel etiamnum grauidas lancinant morsu, incursúque ceu Liburnicarum rostris fodiunt. [4] Illæ ad flexum immobiles, ad repugnandum inertes, & pondere suo oneratæ, tunc quidem & vtero graues, pariendíve pœnis inualidæ, solùm auxilium nouere in altum profugere, & se toto defendere Oceano. Contrà, orcæ occurrere laborant, séseque opponere [5] & cautium angustiis trucidare, in vada vrgere: saxis illidere. Spectantur ea prælia, ceu mari ipso sibi irato, nullis in sinu [6] ventis, fluctibus verò ad anhelitus ictúsque, [7] quantos nulli turbines [8] voluunt. Orca & in portu Ostiensi visa est, oppugnata à Claudio principe. Venerat tunc ex ædificante eo portum, inuitata naufragis tergorum aduectorum è Gallia santiánsque se per cõplures dies, alueum in vado sulcauerat, [9] accumulata fluctibus [10] in tantum, vt circumagi nullo modo posset: & dum saginam persequitur, in litus fluctibus propulsa, [11] emineret dorso multum [12] supra aquas carinæ vice inuersæ. [13] Prætendi iussit Cæsar plagas multiplices inter [14] ora portus: profectúsque ipse cum prætorianis cohortibus populo Romano spectaculum præbuit, lanceas congerente milites è nauigiis assultantibus,

1 *æstatis. M.*
2 *& capaciore gaudentes. Tol*
3 *aut fœtus M. aut fœtas Ch.*
4 *Illa.*
5 *& incautas angustiis. Tol & impactas. Pint. cautas. Chiff. cautas M. circundatas angustiis. Alij & cauentes angustias. Vet.*
6 *ventis: fluctus.*
7 *quanti nullo turbini volant. M.*
8 *voluant. Chiff.*
9 *attumulata. M. & Chiff.*
10 *& aterna in tantum Dal.*
11 *eminente. Dal.*
12 *super. M.*
13 *Protendi. Parm. & Chiff.*
14 *oras. M.*
15 *adnatantes. M.*

assultantibus, quorum vnum mergi vidimus, reflatu belluæ oppletum vnda. [b] Ora balænæ habent in frontibus: ideóque summa aqua [15] natantes, in sublime nimbos efflant.

15 adnatantes. M.

ANNOTATIONES.

a Balænarum plana & leuis cutis est, orcarum canaliculatim striata, qualem vidimus in litus eiectam prope Monspessulum.

b Tubulatas fistulas.

An spirent pisces, an dormiant.

CAP. VII.

Spirant autem confessione omnium & paucissima [1] alia in mari, quæ internorũ viscerum pulmonem habent, quoniam sine eo nullum animal putatur spirare: nec piscium branchias habentes, anhelitum reddere, ac per vices recipere existimant, quorum hæc opinio est: nec multa alia genera etiam branchiis carentia: in qua sententia fuisse Aristotelem video, & multis persuasisse [2] doctrinæ indaginibus. Nec me protinus huic opinioni eorum accedere haud dissimulo: quoniam & pulmonum vice aliis possunt [a] alia spirabilia inesse viscera, ita volente naturâ: sicut & pro sanguine est multis alius humor. In aquas quidem penetrare vitalem hunc halitum quis miretur, qui etiam reddi ab his eum cernat: & in terras quoque tanto spissiorem naturæ partem, penetrare, argumento animalium, quæ semper defossa viuunt, ceu talpæ? Accedunt apud me [3] certè efficacia, vt credam etiam omnia in aquis spirare naturæ suæ sorte: primùm sæpe adnotata piscium æstiuo calore quædam anhelatio, [4] & alia tranquillo velut oscitatio: ipsorum quoque, qui sunt aduersa opinione, de somno piscium confessio. Quis enim sine respiratione somno locus? Præterea bullantium aquarum [5] sufflatio, Lunæque effectu concharum quoque corpora augescentia. Super [6] omnia esse auditum & odoratum piscibus, non erit dubium, ex aëtis vtrunque materia. Odorem quidem non aliud, quàm infectum aera, intelligi [7] posse. Quàobrem de his [8] opinetur, vt cuique libitum erit. Branchiæ non sunt balænis, nec delphinis. Hæc duo genera fistulis spirant, quæ ad pulmonẽ pertinent, balænis à fronte, delphinis à dorso. Et vituli marini, quos vocãt phocas, spirant ac [b] dormiunt in terra: Item testudines, de quibus mox plura.

1 alta, id est, alita, educata. Chiff.
2 doctrinã. M.
3 certe efficacia. Vet.
4 & aliàs. in Dal.
5 suffultio. Chiff.
6 omnia est, quod esse. M. & Chiff.
7 posse. M. & Chiff.
8 opinetur. Vet.

ANNOTATIONES.

a De hac quæstione multa Rhodiginus cap. 15. lib. 4.

b Vide quæ suprà notata sunt ad cap. 36. huius libri.

De Delphinis. CAP. VIII.

Velocissimum omnium animalium, non solùm marinorum, [a] est delphinus, ocyor volucre, [1] ocyor telo: ac nisi multum infra rostrum os illi foret [2] medio pene in ventre, nullus piscium celeritatem eius euaderet. Sed affert moram prouidentia naturæ, quia nisi resupini atque conuersi non corripiunt: quæ causa præcipuè velocitatem eorum ostendit. Nam cùm fame [3] conciti, fugientem in vada ima persecuti piscem, diutius spiritum continuere, [4] vt arcu emissi, ad respirandum emicant: tantáque vi exiliunt, vt plerunque vela nauium [5] transuolent. Agunt ferè coniugia: [b] pariunt catulos decimo mense, æstiuo tẽpore, [6] interim & binos: nutriunt vberibus, sicut balæna: atque etiam gestant fœtus infantia infirmos. Quin & adultos diu comitantur, magna erga partum charitate. Adolescunt celeriter, decem annis putantur ad summam magnitudinem peruenire: viuunt & tricenis, quod cognitum præcisa cauda in experimentum. Abduntur tricenis diebus circa Canis ortum, occultantúrque incognito modo: quod eo magis mirum est, si spirare in aqua [7] nequeunt. [c] Solent in terram erumpere incerta de causa: [8] & statim [d] tellure tacta moriuntur, multóque ocyus fistula clausa. Lingua est his contra naturam aquatilium [e] mobilis, breuis atque lata, aut differens suillæ. Pro voce gemitus humano similis, dorsum repandum, rostrum simum. Qua de causa nomen [f] Simonis omnes miro modo agnoscunt, malúntque ita appellari. Delphinus nõ [9] homini tantùm amicum animal, verùm & [10] musicæ arti, mulcetur symphoniæ cantu, & præcipuè hydrauli sono. Hominem non expauescit, vt alienum: obuiam nauigiis [11] venit, alludit exultans, certat etiam, & quamuis plena præterit vela. Diuo Augusto principe Lucrinum lacum inuectus pauperis cuiusdam puerum ex Baiano, [12] Puteolos in ludum literarium itantem, cum Meridiano immorans appellatum eum Simonis nomine, sæpius fragmentis panis, quem [13] ob id ferebat, allexisset, miro amore dilexit. Pigeret referre, nî res Mecœnatis, & † Flauiani & Flaui Alij, multorúmque esset literis mandata. Quocunque diei tempore inclamatus à puero, quamuis occultus atque abditus, ex imo aduolabat: pastúsque è manu præbebat ascensuro dorsum, [14] pinnæ aculeos velut vagina condens: receptúmque Puteolos [g] per magnum æquor in ludum ferebat, simili modo reuehens pluribus annis: donec morbo extincto puero, subinde ad consuetum locum ventitans, tristis & mœrenti similis, ipse quoque (quod nemo [15] dubitaret) desiderio expirauit. Alius [16] intra hos annos in Africo litore Hipponis Diarrhyti simili modo ex [17] hominis manu vescens, [18] præbénsque se tractandum, & alludens [19] natantibus, impositósque portans, vnguento perunctus, à Flauiano Proconsule Africæ, & sopitus (vt apparuit) odoris nouitate, fluctuatúsque similis exanimi, caruit hominum conuersatione, vt iniuria fugatus, per aliquot menses: mox reuersus in eodem miraculo fuit. Iniuriæ potestatum [15] [h] in hospitales ad visendum venientium, Hipponenses in necem eius compulerunt. Ante hæc similia de puero in [16] Iasio vrbe memorantur, cuius amore spectatus longo tempore, dum abeuntem in litus auidè sequitur, in harenam inuectus expirauit. [i] Puerum Alexander Magnus Babylone [17] Neptuni sacerdotio præfecit: a-

1 acrior. M.
2 à medio. Chiff.
3 concitati. M.
4 vt arcu missi. Chiff.
5 trauolente aguntur. Ferè Chiff. transuolent vento. Agunt vere coniugia. M. transuolent luncti vere agunt. Vet. Alij pro ferè, legunt, vera. olim. Vagantur ferè coniuges. Arist. διαζεύγνυνται δὲ μετ' ἀλλήλων κατὰ συζυγίας οἱ ἄρρενες ταῖς θηλείαις.
6 interdũ. M.
7 nõ queũt. M. & Ch.
8 nec statim, id est, stato tempore. Tellure &c. Pint. nec statim tellure &c. Parm. & Chiff.
9 hominis. Chiff.
10 musica arte mulcetur symphonia. Vet.
11 euenit. Vet Lego, is venit.
12 Puteo'is in ludo literarum stantem M. Puteolis &c. vt in vulg. Chiff.
13 obiter. M. & Ch.
† Fabiani, legendum, non Flauiani, tum ex Indice autorum, quorũ testimonio hoc in libro vtitur Plinius, tum ex Solino cap. 17 eadẽ hactantũm non ad verbum referente.
14 penna. M. & Ch.
15 dubitarit.
16 inter. M.
17 hominũ. Chiff.
18 ferénsque. Vet.
19 nantibus. M. & Chiff.
15 in hospites. Alij, in hospitales. Chiff.
16 Asia. M. Iolijso. Parm. Iaso. Chiff & Athenaus.
17 Neptunio. Chif.

morem illũ numinis propitij fuisse interpretatus. In eadem vrbe [18] Iasso Egesidemus scribit, & alium puerum [19] Hermiam nomine, similiter maria perequitantem, cùm repentinæ procellæ fluctibus exanimatus esset, relatum: delphinúmque causam leti fatentem non reuersum in maria, atque in sicco expirasse. Hoc idem & Naupacti accidisse Theophrastus tradit. [20] Nec modus exemplorum. Eadem Amphilochi & Tarentini de pueris delphinísque narrant. Quæ faciunt, vt credatur Arionem quoque citharœdicæ artis interficere nautis in mari parantibus, ad [k] intercipiendos eius quæstus, eblanditum, vt prius [l] caneret cithara, congregatis cantu delphinis, cum se [21] iecisset in mare, exceptum ab vno Tænarum in litus peruectum. Est prouinciæ Narbonensis & in Nemausiensi agro stagnum [m] [22] Laterra appellatum, vbi cum homine delphini societate piscantur. Innumera vis mugilum [23] stato tempore angustis [n] faucibus stagni in mare erumpit, obseruata æstus reciprocatione. Qua de causa prætendi non queunt retia, [24] quæ molem ponderis vllo modo tolerent, etiam si non solertia insidietur tempori. [25] Simili ratione in altum protinus tendunt, quod vicino gurgite [26] efficitur, locúmque solum pandendis retibus habilem effugere festinant. Quod vbi animaduertêre [27] piscantes, (concurrit autem multitudo temporis gnara, & magis etiam voluptatis huius auida) totusque populus è litore quanto potest clamore conciet Simonem ad spectaculi euentum. Celeriter delphini exaudiunt [28] desideria, Aquilonum flatu vocem prosequente, Austro verò tardius ex aduerso referente. [29] Sed tum quoque improuiso in auxilium aduolant. Properè apparet acies, quæ protinus disponitur in loco, vbi [30] coniectus est, pugna opponente sese ab alto: trepidósque in vada vrgent. Tum piscatores circundant retia, furcísque subleuant: mugilum nihilominus velocitas transilit. At illos excipiunt delphini, & occidisse ad præsens contenti, cibos in victoriam differunt. Opere prælium feruet, includíque retibus se fortissimè vrgẽtes gaudent: ac ne idipsum fugam hostium stimulet, inter nauigia & retia, natantésve homines ita sensim elabuntur, [31] vt exitus non appareat. Saltu, [32] quod est aliàs blandissimum his, nullus conatur euadere, ni summittantur sibi retia. Egressus protinus ante [33] vallum præliatur. Ita peracta captura, [34] quos interemere, diripiunt. [35] Sed enixioris operæ, quàm in vnius diei [36] præmium, conscij sibi, operiuntur in posterum: nec piscibus tantùm, sed [37] intrita panis è vino satiantur. Quæ de eodem genere piscandi in Iasio sinu Mutianus tradit, hoc differunt, quòd vltrò neque [38] inclamati præstò sint, partésque è manibus accipiant, & suum [39] quæque [40] cymba è delphinis socium habeat, quamuis noctu, & ad faces. Ipsis quoque inter se publica est societas. Capto à rege Cariæ, alligatóque in portu [41] delphino, ingens reliquorum conuenit multitudo, mœstitia quadam, quę posset intelligi, miserationem petens, donec dimitti rex eum iussit. Quin & paruos semper aliquis grandior comitatur, vt custos. Conspectíque sunt iam defunctum portantes, ne laceraretur à belluis.

18 Ialiso. Parm. 19 Hermã. M. 20 Neci. Chiff. forte Nec hic. 21 iecisset, in mari exceptũ. M. 22 Latena. M. Laterna. Vet Lutera. Chif. 23 statuto. M. 24 equè moles põderis vllo modo toleratura. M. Lego, aquæ motis pondera vllo modo toleratura. 25 Simul ergo omnes. Quid Simul itaque omnes, Alij, Subtili ratione omnes Alij. 25 affigitur M. lego, affunditur. effecere. V. 27 piscãtes, totúsque populus, concurrit autẽ multitudo &c. auida ad spectaculi euentum, è litore quanto potest clamore conciet Simonem. Celeriter. Pint. 28 desideria Agu. flatu, voce prosequente: Austro verò vt ex ad. restante. Alij, regerente 29 Et tum. CH. 30 toniecta est pugna. M in loco, Vbi conserta est pugna, opponunt sese. Pint Lego, vbi exitus est, vel vbi traiectus est. Pugnant opponentes: pugna. Opponunt &c Vet & Ch. vbi coniectus est pugne: opponunt sese &c. Rom. delet. 31 vt exitũ non aperiãt saltu. Chiff 32 qui est alias validissimus. 33 malum. Parm. 34 æquò intrim iure. Pint. 35 Sed vt enixioris. Vet. 36 præmij Tol. 37 Intritu. M. interiectũ. Vet 38 inclamanti Vet. 39 quemque. M. 40 cubantes (Lego, excubantes) cum delph. soc. habeant M. 41 de phino. in M. d.

ANNOTATIONES.

a Ex Aristotelis hist. lib. 9. vbi de delphino: λέγεται δὲ καὶ θεῖν ταχύτατος ἁπάντων τῶν ζῴων. ἁπάντων γὰρ δοκεῖ εἶναι ζῴων τάχιστον καὶ τῶν ἐνύδρων, καὶ τῶν χερσαίων, καὶ ὑπεράλλονται δὲ πλοίων μεγάλων ἱστούς. Et paulò post, καὶ ὑπερβάλλονται τοὺς ἱστοὺς, ἐὰν παρὰ τύχωσι τῶν πλοίων. Solinus, *Ante omnia nihil velocius habent maria, vt plerunque salientes transuolent vela nauium.* Solinus & Plinius male exposuerunt ἱστοὺς, (id est, malos) vela, quæ ἱστία Græcis.

b Aristoteles hist. 6. κύει δὲ δέκα μῆνας. τίκτει δὲ ὁ δελφὶς ἐν τῷ θέρει, ἐν ἄλλῃ δὲ ὥρᾳ οὐδεμιᾷ. Solinus, *Catulos edunt, decimus mensis maturum facit partum, Lucinam æstiuus dies soluit.* Vide locum cap. 22. Polyhist. vbi ad verbum hoc caput fere citatur.

c Plinius Nepos lib. 8. Epist. *Incredibile*, inquit, *tam verum tamẽ, quàm priora, delphinum gestatorem, collusoremque puerorum, in terram quoque extrahi solitum, arenísque siccatum, vbi incaluisset, in mare reuolui.*

d Inde prouerbium, Delphinus in litore. Ouid.

Quem postquàm bibulis iniecit fluctus arenis,
Vnda simul miserum, vitáque destituit.

Loquitur de delphino.

e Liberam & absolutam esse negat Aristoteles hist. lib. 4.

f Apud Nonium in Pecus. Liuius, vel, vt legit Scalig. in AEgistho delphinos vocat, *lascivum Nerei simum pecus.*

g Parem fere historiam in Laconicis Pausanias refert ad Emporoselenen visum à se Delphinum, qui puero, à quo sanatus fuerat, cùm piscatores eum caperent, mercedem curationis pendebat, dicto se audientem præbebat, & quocunque iussisset, dorso transuehebat.

h In hospitales, diuisim legendum: hoc est Hipponẽses, qui magistratus magno sumptu excipiebant.

i Athenæus Dionysium vocat lib. 13. vbi ei usdem argumenti pleraque alia leguntur scitu dignissima. Vide locum, non procul à fine.

k Vt pecuniam auferrent, quam is arte sua quæsiuerat.

l Magnam vim Musices, non solùm in ea, quæ ratione carent, sed etiam in animos, corporáque hominum, vide apud Magium cap. 13. libro 4.

m Vide quod adnotatum est suprà lib. 3. cap. 4.

n Eas fauces Monpessulani vocant, *la Craupres de Maugueil.*

De tursionibus. CAP. IX.

DElphinorum similitudinem habent, qui vocantur [1] tursiones. Distant & tristitia quidem [2] aspectus: abest enim illa lasciuia, maximè tamen rostris canicularum [3] maleficentiæ assimulati.

1 thursiones. Chiff. 2 aspectatus. Chiff. 3 maleficiẽtia adsimulati. Ch.

De testudinibus, & quomodo capiantur. CAP. X.

TEstudines tantæ magnitudinis Indicum mare emittit, vt singularum superficie habitabiles casas integant: atque inter insulas Rubri præcipuè maris his nauigant cymbis. Capiuntur multis quidem modis, sed maximè euectæ in summa pelagi antemeridiano tempore blandito, eminente toto dorso per tranquil-

tranquilla fluitantes: quæ voluptas liberè spirandi, intantum fallit oblita sui, vt Solis vapore siccato cortice, non queant mergi, inuitæque fluitent, opportunæ venantium prædæ. Ferunt & pastum egressas noctu, auidéque saturatas [1] lassari: atque vt [2] remearint matutino, summa in aqua obdormiscere: id prodi stertentium sonitu, túmque leuiter capi. Adnatare enim singulis ternos, à duobus in dorsum verti, à tertio laqueum iniici supinæ, atq; ita ad terram à pluribus trahi. In Phœnicio mari haud vlla difficultate capiuntur, vltróq; veniunt [3] stato tempore anni in amnem Eleutherum effusa multitudine. Dentes non sunt testudini, sed rostri margines acuti, superna parte inferiorem claudente pyxidum modo. [4] in mari conchyliis viuunt, tanta oris duritia, vt lapides comminuant. In terram egressæ, in herbis pariunt oua, [b] auium ouis similia, ad centena numero. Eáque [5] defossa extra aquas, & cooperta terrâ, ac pauita pectore & complanata, incubant noctibus. [6] Educãt fœtus [c] annuo spatio. Quidam oculis spectãdo quoque oua foueri ab iis putant. [7] Fœminam coitum fugere, donec mas festucam aliquam imponat auersæ. [8] Troglodytæ cornigeras habent, vt in lyra, annexis cornibus latis, sed mobilibus, quorum in natando remigio se adiuuant: Celtium genus id vocatur eximiæ [9] testudinis, sed raræ. [10] Nanque scopuli præacuti Chelonophagos terrent. Troglodytæ autem, ad quos [11] adnatant, vt sacras, adorant. Sunt & terrestres, quæ ob id in [d] operibus chersinæ vocantur, in Africæ desertis, qua parte maximè sitientib[9] harenis squalẽt, roscido, vt creditur, humore viuẽtes. Neque aliud ibi animal prouenit.

1 laxari. Vet.
2 remeauerint. Ch.
3 statuto. M.
4 Legendũ mutata distinctione: In mari cõchyliis viuunt, tanta oris duritia, vt lapides cõminuãt. in terram egressæ, herbis. Pariunt &c. Asstipulante Aristotele.
5 defodiunt e.a. & cooperiunt terra pauita p. &c. incubantes.
6 Educunt, id est, excludunt, ex Arist. sic CH.
7 Fœminas. CH.
8 Trogodytæ. M.
9 magnitudinis.
10 Nanque quasi scop. Vet.
11 adnatant. CH.

ANNOTATIONES.

a Vide ca.4.li.32. Pausanias li.1. marinas terrestribus dissimiles tantum esse scribit magnitudine, & pedum figura vitulo marino simili.

b Aristoteles cap.33.lib.5. Hist. terrestris testudinis oua quidem comparat auicularum ouis, marinæ verò gallinarum.

c De terrestribus hoc audiendum. Nam marinæ oua, quadraginta diebus excoquuntur, & rumpuntur, autore Plutarcho lib. vtra pudentiora, &c.

d Laminis sectilibus, quæ ex eius cortice fiunt.

Quis primus testudines secare instituerit. CAP. XI.

TEstudinum [a] putamina [b] in laminas, lectósque & [1] repositoria his vestire, [2] Carbilius Pollio instituit, prodigi & sagacis ad luxuriæ instrumenta ingenij.

1 repositorium. M.
2 Caruilius, vt & li.33. cap.11.

ANNOTATIONES.

a Vide cap.4.lib.32.

b Seneca li.7. de Benefic. ca.9. Video elaboratam scrupulosa distinctione testudinem, & fœdissimorum pigerrimorúmque animalium testas, ingentibus pretiis emptas in quibus illa ipsa quæ placet varietas, subditis medicamentis in similitudinem veri coloratur.

Digestio aquatilium per species. CAP. XII.

AQuatilium tegumenta plura sunt. Alia corio & [1] pilo integuntur, vt vituli, & hippopotami. Alia corio tantum, vt delphini: cortice, vt testudines: silicum [a] duritia, vt ostreæ & conchę: crustis, vt locustæ: crustis & spinis, vt echini: squamis, [2] vt pisces: aspera cute, vt squatina, qua lignum & ebora poliũtur: [3] molli, vt murenæ: alia nulla, vt polypi.

1 pilis. M.
2 vt alij ferè pisces.
3 laui. Massarius, vt opponatur asperæ. carne molli & polypi ex Arist. li.4. Hist.

ANNOTATIO.

a Inde facetus iocus Plauti in Pœnul.
Itaque iam quasi ostreatum tergum vlceribus gestito.
id est, durum, asperum, tuberosum.

De vitulo marino. CAP. XIII.

QVæ pilo vestiuntur, [1] animal pariunt, vt [a] pristis, balæna, vitulus. Hic parit in [2] terra pecudum more: [3] secundo partus reddit initu. Canum modo cohęret: & parit [4] nunquàm geminis plures: educat mammis fœtũ. Non ante duodecimũ diem deducit in mare, ex eo subinde assuefaciens. Interficiuntur difficulter, nisi capite eliso. Ipsis in [5] somno mugitus: vnde nomen [6] vituli. [b] Accipiunt tamen disciplinam, [7] vocéque pariter & [8] visu populũ salutant, [9] incondito fremitu: nomine vocati respondent. Nullum animal grauiore somno premitur. Pinnis, quibus in mari vtũtur, humi quoque vice pedum serpunt. Pelles eorum etiam detractas corpori, sensum æquorum retinere tradunt, sempérque ęstu maris recedẽte inhorrescere: prætereà dextrę pinnę vim soporiferam inesse, somnósque allicere subditã capiti.

1 Animal pariũt pristis & balæna, & quæ pilo vestiuntur, vt vitulus Rond.
2 terra Pecudum more secundas partu reddit. Initu canum modo. Pint. ex Arist.
3 secundos partus reddit: initu canum. M. Lego secundas partu reddit, &c. secundas cũ partu reddit. Canum modo. Vet.
4 nonnunquã. Arist. cap.12. li.6. Hist.
5 Hoc Hermolai est. nã Ve. M. Tol. Salm. CH. omnes summo consensu sono, habẽt. ἀφίησι δ' ὁμοίαν φωνὴν βοΐ Arist. li.6. ca.12. Hist. anim.
6 vituli accipiunt. Tamen disciplina M.
7 voïque aut (vocatique) procurent, & iussi pop. Pint.
8 iussu. Tol.
9 condito. M.

ANNOTATIONES.

a Vide quæ notata sunt paulò antè cap.5. huius libri.

b τὴν ἀναγωγὴν δέχονται.

De piscibus pilo carentibus, & quomodo pariant, & quot eorum genera.

CAP. XIIII.

PIlo carentium [1] [a] duo omnino [2] animal pariunt, delphinus ac vipera. Pisciũ species sunt [3] septuaginta quatuor: pręter crustis intecta, quæ sunt triginta. De singulis aliâs dicemus. Nunc enim naturę tractantur insignium.

1 non omnia an par. vt delph. Pint.
2 & anim. M.
3 centum septuaginta sex. Longol. è cap. vlt li. 32. A cap. sequenti ad libri finem numerãtur 84.

ANNOTATIO.

a Falsum hoc esse monstrat Rondelet. cap.11. lib.16. Hist. piscium.

De nominibus & naturis multorum piscium. CAP. XV.

PRęcipua magnitudine [1] thynni. Inuenimus talenta quindecim pependisse. Eiusdem caudę latitudinem duo cubita & palmum. Sunt & in quibusdam amnibus haud minores, [a] silurus in Nilo, [b] esox in Rheno, [c] attilus in Pado, inertia pinguescẽs, ad mille ali

1 thunni. Rond. ex Arist. thynnum inuenimus. Massurius. & M.

quando libras, catenato captus hamo, nec nisi boum iugis extractus. Atqui hunc [d] minimus piscis appellatus clupea, venam quandam eius in faucibus mira cupidine appetens, morsu exanimat. Silurus grassatur, vbicunque est, omne animal appetens, equos [2] natantes sæpe demergens, [e] præcipuè in Mœno [3] Germaniæ [f] amne prope Lisboum. Et in Danubio mario extrahitur, porculo marino simillimus: & in Borysthene memoratur præcipua magnitudo, [g] nullis ossibus spinísve intersitis, carne prædulci. In Gange Indiæ platanistras vocant, rostro delphini & cauda, magnitudine autem [4] xv. cubitorum. In eodem esse Statius Sebosus haud modico miraculo affert, [gg] vermes branchiis bonis lx. cubitorum cæruleos, qui nomen à facie traxerunt. His tantas esse vires, vt elephantos ad [5] potum venientes, mordicus [6] comprehensa manu eorum abstrahant. [h] Thynni mares sub ventre non habent pinnam. Intrant è [7] magno mari Pontum [i] verno tempore gregatim, nec alibi fœtificant. Cordyla appellantur partus, qui fœtas redeuntes in mare autumno comitatur. [8] Limosæ verò [9] à luto pelamides [10] [k] incipiũt vocari, & cùm annuum excessere tempus, thynni. Hi membratim cæsi, ceruice & abdomine commendantur atque [11] [l] clidio, recenti duntaxat, & tum quoque graui ructu: cætera parte plenis pulpamentis sale asseruantur. [m] Melandrya vocantur, cæsis [12] quernis assulis simillima. Vilissima ex his, quæ [n] caudæ proxima, quia [o] pingui carent: probatissima, quæ faucibus: at in alio pisce circa caudam [13] exercitissima. Pelamides in [p] apolectos particulatímque consectæ, in genera [14] [q] cybiorum dispartiuntur. Piscium genus omne præcipua celeritate adolescit, maximè in Ponto. Causa, multitudo amnium dulces inferentium aquas. Amiam vocant, cuius incrementum singulis diebus intelligitur. Cum thynnis [15] hæ & [16] pelamides in Pontum ad dulciora pabula intrant [17] gregatim cum suis quæque ducibus, & [18] primi omnium [r] scombri, quibus est in [19] aqua sulphureus color, extrà qui cæteris. Hispaniæ [s] cetarias [20] hi replent, thynnis [21] non commeantibus. Sed in Pontum nulla intrat bestia piscibus malefica, præter vitulos paruos delphinos. Thynni dextra ripa intrant, exeunt læua. Id accidere existimatur, quia dextro oculo plus cernant, [t] vtroque natura hebete. Est in euripo Thracij Bosphori, quo Propontis Euxino iungitur, in ipsis Europam Asiámque separantis freti angustiis, saxum miri candoris, à vado ad summa perlucens, iuxta Chalcedonem in [22] latere Asiæ. Huius aspectu repentè territi, semper [23] aduersum Byzantij promontorium, ex ea causa appellatum [24] Auricornu, præcipiti petunt agmine. Itaque omnis captura Byzantij est, magna [25] Chalcedonis penuria, [26] D. pass. [27] medij interfluentis euripi. Opperiuntur autem Aquilonis flatum, vt secundo fluctu exeant è Ponto, nec nisi [28] intrantes Pontum, Byzantij capiuntur. Bruma non vagantur: [29] vbicunque deprehensi, vsque ad æquinoctium, ibi hybernant. Iidem sæpe nauigia velis euntia comitantes, mira quadam dulcedine per aliquot horarum spatia & passuum millia à gubernaculis [30] spectantur, ne tridente quidem in eos sæpius iacto territi. Quidam eos, qui hoc è thinnis faciant, pompilos vocant. Multi in Propontide [31] æstiuant, Pontum non [32] intrant. Item soleæ, cùm rhombi intrent: [33] nec sepia est, cùm loligo reperiatur. Saxatilium, turdus & merula desunt, sicut conchylia, cùm ostreæ abundent. Omnia autem hybernant in Ægæo. Intrantium Pontum soli non remeant [34] trichiæ. Græcis enim plerisque nominibus vti par erit, quando aliis atque aliis eosdem diuersi appellauere tractus. [u] Sed hi soli [35] Istrum amnem subeunt: ex eo subterraneis eius venis in Adriaticum mare defluunt: itaque [36] & illic descendentes, nec vnquam subeuntes [37] è mari, visuntur. [x] Thynnorum captura est à Vergiliarum exortu ad Arcturi occasum: reliquo tempore hyberno latent in gurgitibus imis, nisi tepore aliquo euocati, aut pleniluniis. Pinguescunt & intantum, vt dehiscant. Vita longissima his biennio. Animal est paruum, [y] scorpionis effigie, [38] aranei magnitudinne. [39] Hoc se & thynno, & ei qui gladius vocatur, crebro [z] delphini magnitudinem excedenti, sub pinna affigit [40] aculeo: tantóque infestat dolore, vt in naues sæpenumero exiliant. Quod & aliàs faciunt aliorum [41] vim timentes, mugiles maximè tam præcipuæ velocitatis, vt transuersa nauigia interim [42] superiactent.

a innatantes. 3 Germaniæ eadem ne protelis boum Et in Danubio mari extr. Chiff. amne. Protelis boum & in Danubio Mario. M. in Æno Germ. amne prope Vibium. Vet. Rhenõ Germ. amne prope Vbios. Alij. prope Erlis bornin. Rhenanus. vide Ann. 4 xvi Ch. 5 potus Ch. 6 comprehensos manu deorsum. Pint. ex Sol. 7 Æreo Pint. mediterraneo. Isidor. 8 Reuersa. Pint. 9 aut è luto. Chiff. 10 post. incip. D. 11 edulio. Parm. 12 quercus. Chiff. 13 exercitatissima. Chiff. 14 ciborũ. M. 15 hac. Parm. & Vet. 16 pelamidibus. D. 17 gregalis suis quique ducibus. Pint. ex Arist. cap. 13. lib 8. 18 primis omnium scombris 19 aquis. Vet. 20 his. Vet. 21 non raro. M. 22 littore. Vet. 23 aduersus. M. 24 Chrysoceras Vet. Aureicornu. CH. 25 Chalcedonius Vet. Chalcedone. M. 26 M. pass. M. & CH. Dc. Vet. 27 medio interfluente euripo. Vet. 28 infantes. Pint. ex Arist. linquentes. Alij. exeũtes ponto. 29 vbi cùm. CH.

30 non separantur. Vet. 31 æstuant CH. 32 intrant item soleæ. Vet. Lego, Pontum item non intrant soleæ. 33 non. M. 34 thrissa. Rond. 35 in Istrũ a. s. & ex eo. M. in Istrum mare s & ex eo. Chiff. 36 & illi subeuntes è mari, nec vnquam descendentes. Arist. cap. 13. lib. 8. Hist. 37 in maris. Vet. 38 drachma. Athenaus. 39 Hoc, & M. 40 aculeũ. Vet. 41 vim, in M. d. 42 super traiiciant. Alij, super traiectent.

ANNOTATIONES.

a Silurus Plinij à Gesnero luculenter descriptus est, malefica & vorax bestia. Silurus Ausonij ab eo diuersus, Sturio noster. Probatur id versibus poëtæ coætanei Ausonio de Ægirtio fluuio Aquitaniæ scribentis:

Obtinet expulsus stabulum campestre silurus,
Plus rapitur terris, quàm modò piscis aquis.

Scalig. in Auson. Silurus Vngaris, *Harcha*: Illyricis, *Sum*: Bernẽsibus, *Salut.* Sueuis, *VValler*, quasi Balæna: Danubij accolis, *ein Schaid.*

b Vide imaginem apud Gesnerum, Galei Rhodij figuræ vtcunque similem.

c Vulgo, *Adano.*

d Minimum dicit, comparatione ad ceraceum piscem, quem iugulat. Alioqui Callistheni lib. 13. τῶν γαλατικῶν, magnus piscis est. Ἄραρ, inquit, ποταμός ἐστι τῆς κελτικῆς παρὰ τῷ ῥοδανῷ ἡρμόσθαι, τὴν προσηγορίαν εἰληφὼς, καταφέρεται δὲ εἰς τοῦτον κατὰ τὴν χώραν τῶν Ἀλλοβρόγων γεννᾶται δ' ἐν αὐτῷ μέγας ἰχθὺς κλουπαία καλούμενος ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων οὗτος αὐξομένης τῆς σελήνης λευκός ἐστι μειουμένης δὲ μέλας γίνεται παντελῶς ὑπεραυξήσας δὲ ὑπὸ τῶν ἰδίων ἀκανθῶν ἀναιρεῖται δ' ἐν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ λίθος χόνδρῳ παρόμοιος ἁλὸς, ὃς κάλλιστα ποιεῖ πρὸς τεταρταίας νόσους, τοῖς ἀριστεροῖς μέρεσι τοῦ σώματος προσδεσμευόμενος τῆς σελήνης. Plutarch. lib. de Fluuiis.

e Plinij tempore nullus fuit in Germania Mœnus fluuius: sic posteritas eum vocauit, quem tali nomine seculum nostrum agnoscit. Quapropter legendum Rond. putat: præcipuè in Rheno. In Hermo & Mæandro Siluros esse, Pausanias in Messenicis autor est.

f Beatus Rhenanus lib. 2. rerum Germ. legit: amne prope Erlisbornim. Et in Danubio, &c. Erlisbornímque, id est, fontem alnorum, vicum esse tradit ad Mœni ripam situm, vulgò *Erlenbrunnen* dictum, qua traiectus est, vadosúsque locus, abluendis equis & potu reficiendis commodus.

g Sed cartilagine tantùm.

gg De vermibus Gangeticis Solinus ex Seboso longè aliter quàm Plinius refert, esse colore cæruleos

leos & nomine, cubitos ſex longos, bina brachia habere: tam robuſtos, vt venientem ad potum Elephantem mordicus comprehensũ manu in profundum rapiant.

h Elegantes Lucilij verſus in Lupum, apud Var. li. 6.

Tunnos captato: cordylum exclude: minores
Occidunt. Lupe, ſaperdæ te: hæc iura, ſilurum
Sumere te, atque amiam.

Quidam legunt Thynno capto coruum excludendum foras: quod videtur ſumptum ex his Amphidis comici: ὅστις κορακῖνον ἐσθίει θαλάττιον γλαύκου παρόντος οὗτος οὐκ ἔχει φρένας.

Nempe Mediterraneo: ſic Iſidorus exponit Cicero è quodam vetuſto poëta,

Iámque mori magno claßis cita texitur,

Turn. cap. 20. lib. 19. Aduerſ.

i Ariſtoteles cap. 17. lib. 6. Hiſt.

k Palamides vocantur, poſt ſexageſimum diem in mare reuerſæ, & illic augeſcentes.

l Clidia Thyum Feſtus in voce, Petimen, ex Næuio, Petimẽ piſcinum, quod eſt inter duos armos ad pectus. Clauicula, Medici vocãt. Athenæus lib. 6. orcynos Gadibus eſſe pinguiſſimos tradit, proptereáque ſeorſim eorum cleidia ſale condiri, vt Antacæorum palatum, & maxillas, ex iiſdemque parari Melandryas dictos. Idem paulò ante laudatas fuiſſe Thynnorum κλειδας teſtatur citato Ariſtophane. In his verbis Athenæi obſeruandum, quod μελάνδρυα neutro genere Plinius ſcripſit, maſculino genere ab Athenæo vſurpari.

m Melandryon, quercus medulla nigra, Theophr. c. 9. lib. 1. Hiſt. 15. cap. 4. lib. 5. Vide infrà cap. vltim. lib. 32. Melandryas magnos Thynnos Athenæus vocat lib. 3. & 7. ex Archeaſtro & Soſtrato.

n ὀρᾶια illa dicuntur, quaſi τυρᾶια.

o Ideo ἄπονα dicta.

p Quales ſint apolecti, pelamides, cordylæ, orcyni, Tritones, Sardæ, vide cap. 11. lib. 32

q κύβια, ſalſamenti fruſta, in formam κύβου diſſecta. Cybium conciſa pelamis. cap. 11. lib. 32.

r Salſamentarij Chærephili ciuitate donati, quòd Athenas magnam vim eorum piſcium conuexiſſet, cùm filios equo inſidentes vidiſſet Timocles, facetè dixit: Scombros eſſe ſuper Satyris. Alexis apud Athenæum. Victorius cap. 2. lib. 9. Vide quod notatum eſt ca. 7. lib. 32.

ſ Inde apud Nonium Cetarij, Varroni θυννοσκόποι. *Non animaduertis cetarios, cùm videre volunt in mari thunnos, adſcendere in malum altè, vt penitus per aquam perſpiciant piſces?* Vide c. 8. lib. 31.

t τῷ δ' ὄνόματι ἀμβλυωπεῖν. Athen. ex Ariſt. altero natura Hebete.

v Fabuloſum id eſſe putant multi, ac è vulgi ſermonibus potius Ariſtoteli proditum quàm veriſimile. Nec enim creditu facile Danubium, tam longo ſpatio ab Adria diſſitum, in id mare ſubterraneis cuniculis corriuari.

x Qui Thynnos ſpeculantur ſub aquis natantes & gregatim luſitantes, θυννοσκόποι Græcis dicũtur: rupes verò editior, in qua ſtantes obſeruant θυννοσκοπεῖν. Strabo lib. 5. quanquam in pỗto, alta trabe in vado defixa ex ſumma ſpeculatores intueantur: quæ fortè piſcatio Vlpiano l. venditur, tignaria dicitur, ſiue, vt alij legunt, thynnaria. Philoſt. 1. Iconum, ἀρίστη δὲ ἡ θήρα. Σκοπιωρεῖται δέ τις ἀφ' ὑψηλοῦ ξύλου, παρὰ τῶν ἀριθμόση, τὴν δ' ὄψιν ἱκανός. Brod. capite 8. 6.

y Aſylum & œſtrum vocant, figura multùm diſtat à ſcorpio. Depingit Rhondelet. in orcyno.

z Ariſtotel. ca. 19. 8. non vinci delphini magnitudinẽ à trichia ſcribit, ſed æquari celeritatem.

1 Sunt & piſcibus præſcita in hac parte naturæ auguria. M. & Salm. Sunt & piſcibus præſcita. Tol. & CH.

De auguriis & diuerſitate piſcium.

CAP. XVI.

SVnt[1] & in hac parte naturæ auguria, ſunt & piſcibus præſcita. Siculo bello ambulante in litore Auguſto, piſcis è mari ad pedes eius exiliit: quo argumento vates,[2] ſpondere Neptunum patrem,[3] adoptato tum ſibi Sex. Pompeio (tanta erat naualis rei[4] gloria) ſub pedibus Cæſaris futuros, qui maria tempore illo tenerent. Piſcium fœminæ maiores quàm mares. In quodam genere omnino non ſunt mares,[5] ſicut in erythinis & chanis. Omnes enim ouis grauidæ capiuntur. Vagantur gregatim[6] ferè cuiuſque generis ſquamoſi. Capiuntur ante Solis ortum:[7] tum maximè piſcium fallitur viſus. Noctibus quidem illuſtribus æquè, quàm die, cernunt. Aiunt &[8] ſi[a] iteretur gurges, intereſſe capturæ: itaque plures ſecundo[9] tractu capi, quàm primo. Guſtu olei maximè, dein modicis imbribus gaudent, aluntúrque. Quippe & harundines, quamuis in palude prognatæ, non tamen ſine imbre adoleſcunt: & aliâs vbicunque piſces in eadem aqua aſſidui, niſi[10] appluat, exanimantur. Prægelidam hyemem omnes ſentiunt, ſed maximè qui lapidem habere in capite exiſtimantur, vt lupi,[11] chromes, ſcienæ, pagri. Cùm aſperæ hyemes fuere, multi cæci capiuntur. Itaque hic menſibus iacent ſpeluncis conditi, ſicut in terreſtrium genere retulimus. Maximè hippurus &[12] coracinus, hyeme non capti, præterquàm ſtatis diebus paucis, & iiſdem ſemper: Item muræna & orphus, conger, percæ, & ſaxatiles omnes. Terra quidem, hoc eſt, vado maris excauato condi per hyemes torpedinem, pſittam, ſoleámque tradunt. Quidam rurſus æſtus impatientia, mediis feruoribus ſexagenis diebus latẽt, vt glaucus, aſelli, auratæ. Fluuiatilium ſilurus Caniculæ exortu[13] ſideratur,[23] & aliàs[14][c] fulgure ſopitur. Hoc & in[d] mari accidere[15] cyprino putant. Et alioquin totum mare ſentit exortũ eius ſideris: quod maximè in Boſphoro apparet. Algæ enim & piſces ſuperferuntur,[16] ab imo verſa omnia.

2 reſpõdere. M. CH. & Vet.
3 adoptãte. M. & Vet.
4 gloria repudiato ſub. M.
5 ſicut aratiniis. Omnes CH.
6 ferè Cuiuſque generis ſquameſi capiuntur M.
7 Nam tũ. Dal.
8 terratur. V. iteratur CH.
9 tactu. V. & Ariſt. ca. 15. lib. 8. Hiſt.
10 affluat. M. ſi non adfluat. CH.
11 choramis, ſchiena. CH.
12 corac. hyeme, non capti præterquam. Vet.
13 & aliàs ſẽper fulg. CH.
14 fulgore. M.
15 Cyprio. M.
16 omniaq. ab imo verſa. CH.

ANNOTATIONES.

a Iterum & ſecundo retibus ambiatur.
b De glanide hoc Ariſtot. cap. 20. lib. 8 hiſt.
c Tonitruo. Ariſt. Siluri nuſquã meminit Ariſtoteles.
d Nihil de mari Ariſtot. ſed ex profeſſo de fluuiatilibus hæc tradit.

De mugili, & aliis piſcibus, & quòd non iidem vbique placeant.

CAP. XVII.

MVgilum natura ridetur, in metu capite abſcondito, totos ſe occultari credentiũ. Iiſdem tamen tanta[1] ſalacitas, vt in Phœnice & Narbonenſi prouincia coitus tempore è viuariis marem linea longingua per os ad branchias religata emiſſum in mare, eadémque linea retractum, fœminæ ſequantur ad litus, rurſúſque fœminam mares partus tempore. Apud antiquos piſcium nobiliſſimus habitus[a] accipenſer, vnus omniũ ſquamis ad os verſis,[2] contra aquam[3] nando meat: nullo in honore eſt: quod quidem miror, cùm ſit rarus inuentu. Quidam eum elopem vocant. Poſteà præcipuam authoritatem

1 falacitas. M. & CH.
2 contrà quã in nando meant. CH.
3 natando M.

fuisse lupo & asellis, Cornelius Nepos, & Laberius Poeta mimorum tradidere. Luporum laudatissimi, qui appellantur lanati à candore mollitiáque carnis. [b] Asellorum duo genera, [4] callariæ minores & [5] bacchi, qui non nisi in alto capiuntur, [6] ideo prælati prioribus. [7] At in lupis in amne capti præferuntur. [c] Nunc scaro datur principatus, qui solus pisciū dicitur ruminare, [8] herbisque vesci, [9] non aliis piscibus, mari Carpathio maximè frequēs. Promontorium Troadis Lecton sponte nunquàm transit. Inde aduectos Tiberio Claudio principe [d] Optatus [10] è libertis eius præfectus classis, inter Ostiensem & Campaniæ oram sparsos disseminauit. Quinquennio ferè cura est adhibita, vt capti redderentur mari. Posteà frequentes inueniuntur Italiæ in litore, non [11] antè ibi capti. Admonitque sibi gula sapores piscibus satis, & nouum incolam mari dedit, ne quis peregrinas aues Romæ parere miretur. Proxima [12] est his mensa generis duntaxat mustelarum, quas mirum dictu inter Alpes quoque lacus Rhætiæ [e] Brigātinus æmulas [13] marinis generat. Ex reliqua nobilitate & gratia maxima est & copia mullis, sicut magnitudo modica: bināsque libras ponderis rarò admodum exuperant, nec in viuariis piscinísque crescunt. Septentrionalis tantùm hos & proxima Occidentis parte non gignit Oceanus. [14] Cæterò eorum genera [15] plura. Nam & alga vescuntur, & ostreis, & limo, & aliorum piscium carne: [16] barba gemina insigniuntur inferiori labro. Lutarium ex iis vilissimi generis appellant. Hunc semper comitatur sargus, nomine alius piscis, & cœnum fodiente eo, excitatum deuorat pabulum. Nec [17] litoralibus gratia. Laudatissimi conchylium sapiunt. Nomen his Fenestella à colore [18] mulleorum calciamentorum datum putat. [f] Pariunt ter anno. His certè toties fœtura apparet. [g] Mullum expirantem versicolori quadam & numerosa varietate spectari, proceres gulæ narrant, rubentium squamarum multiplici mutatione [19] pallescentem, vtique si vitro spectetur inclusus. M. [h] Apicius [20] ad omne luxus ingenium [21] mirus, in sociorum garo (nam ea quoque res cognomen inuenit) necari eos præcellens putauit, atque è iecore eorum alecem [22] excogitare prouocauit. Id enim est facilius dixisse, quàm quis vicerit. Asinius Celer è Consularibus, hoc pisce prodigus, [23] Caio principe vnum [24] mercatus [i] octo millibus nummûm: quæ reputatio aufert transuersum animum ad contemplationem eorum, qui in conquestione [25] luxus coquos emi singulos pluris, quàm equos, [26] quiritabant. At nunc coci triumphorum pretiis parantur, & [27] coquorum pisces. Nullúsque propè iam mortalis æstimatur pluris, quàm qui peritissimè censum domini mergit.

4 colliri. Chiff.
5 brachi. CH.
6 ideóque Vet.
7 A. è. V.
8 algisque Arist. cap. 2. 8. Hist.
9 atque nō Chiff.
10 E pertius præf. M. Vet. & Chiff.
11 antea. CH.
12 Est mensa pecori. M. his in mensa pecoris. Vet.
13 Murenis M.
14 Cætera. M.
15 plura. Alga. M.
16 & barba. M.
17 litoralis his. Chiff.
18 mollieorum. CH.
19 Aliàs pallentem:
20 ad omnē luxū ingenio mirus: ad omnem luxū ingenio magnus. Vet. cod.
21 maius. M. Lego, magister.
22 prouocare excogitauit &c. quā quòd vicerit,
23 Clàudio. Vet. M.
24 mercatus R. VIII. multum. Ch. mercatus Romæ &c. vt vulgo. M.
25 iuribus. M.
26 queritabant M.
27 equorū. Vet.

ANNOTATIONES.

a Plautus in Bacch.

Quis est mortalis tāta fortuna affectus vnquā
Quàm ego nunc sum? cuius hæc ventri portatur pompa,
Vel nunc qui mihi in mari accipenser latuit ante hac,
Cuius ego latus in latebras reddam meis dentibus & manibus.

Varro ὅτι τῇ περῷ μυεῖν. *Nec multimunus piscis ex salo captus helops, neque ostrea vlla magna captata quiuit palatum suscitare. Ab aquis verò qui pensera dictum vult.* Rhod. cap. 5. 13. absurdè, vt existimo: ἔλοπα verò vel ἀπὸ τοῦ ἰλλεσθαι τῆς ὀπὸς quod voce priuatus sit, vel παρὰ τὸ ἐν λεπίσιν εἶναι: quę duplex interpretatio partim omnibus piscibus conuenit, partim plurimis.

b τῶν ὄνων siue ὀνίσκων. Muretus in Var. cap. 15. 8. sic dictum putat vel à colore asinis simili, vel quòd in capite lapides habeat lapidi molari similes. ὄνος. κ. Hesychius exponit superiorem in pistrino lapidem, & Eustathius τὸ κινούμενον τοῦ μύλου.

c *Quid? Scarum præterij, cerebrum penè Iouis supremi.* Ennius Petronius:

Ingeniosa gula est, riculo scarus æquore mersus
Ad mensam viuus perducitur.

d Macrob. ca. 16. lib. 3. Saturn. Octauium vocat. Is fortassis est, quem Seneca Epist. 96. appellat Publium Octauium. Chiffletius.

e Hodie *Hydrus*, vnde oritur in finibus Tridentinorum Clisius fluuius. Mustela hæc Plinij, vt & Ausonij, Lampetra est: Dorioni apud Athenæum fluuiatilis muræna: Archestrato apud eundem, ἔγχελυς ἀπύρωος: Cassiodoro in descriptione Regni litoris, Exormistos. Reperiuntur & in Sebino lacu, qui Brigantino proximus est, hodie *Hiscio*, vnde exit Ollius amnis, tales mustelæ, & in multis Galliæ fontibus, ac riuulis, marinis prorsus similes, sed minores: vulgus eas vocat *Lamproyons*.

f Hac de caussa Hecatæ sacer est, quoniam τριοδῖτις τρίγληνος τ' ἐστὶν καὶ τῆς κατὰ νεομηνίαν αὐτῇ δεῖπνον φέρεται ὑπὸ τῶν πλουσίων, quam cœnam pauperes ac Cynici esurientes rapiebant ac diripiebant, ab Hecate consumptam esse iactantes. Athenæus Mænidas inter cibos Hecates recenset. Plutarchus & Tzetzes canes ei sacrificari tradunt, vnde versus Theocriti: τᾷ χθονίᾳ δ' ἑκάτᾳ τὰν καὶ σκύλακες τρομέοντι. Brodæus cap. 24. 1.

g Seneca cap. 18. lib. 3. Quæst. Natural.

h Prodigam eius luxuriam Seneca refert epistola 15. & lib. de Consolatione ad Albinam, Dion in Tiberio, Rhodig. cap. 11. 9. Apicios duos fuisse luxuria guláque infames, vide apud Victorium cap. 6. 17.

i Aureis nostris 80.

De [a] mullo, & coracino, salpa, & salmone.

CAP. XVIII.

MVllum lxxx. librarum in mari Rubro captū Licinius Mutianus prodidit. Quāti mercatura eum luxuria, suburbanis litoribus inuentum? Est & hæc natura, vt alij alibi pisces principatum obtineant: [b] coracinus in Ægypto: zeus idem faber appellatus, Gadibus: circa Ebusum salpa, obscœnus alibi, & qui nusquam percoqui possit, nisi ferula verberatus: in Aquitania salmo fluuiatilis marinis [c] omnibus præfertur. Piscium alij branchias multiplices habent, alij simplices, alij duplices. [d] his aquam emittunt acceptam [1] ore. Senectutis indicium squamarum duritia, quæ non sunt omnibus similes. Duo lacus Italiæ in radicibus Alpium, [e] Larius & [f] Verbanus appellantur, in quibus pisces omnibus annis [g] Vergiliarum ortu existunt squamis [h] conspicui crebris atque præacutis, clauorum caligarium effigie: nec amplius, quàm circa eum mensem visuntur.

1 in ore. M.

ANNO-

ANNOTATIONES.

a *Mullei, calcei Regum, ac patriciorum deinde, à mullando, id est suendo, vocati. Ab eorũ colore dicti Mulli pisces.* Festus.

b Salsamentum ex eo paratum Saperdam vocabant, autore Polluce. Persius Satyr. 5.

—en Saper dam aduehо ponto,
Castoreum, stuppas, hebenum, thus, lubrica coæ.

Festo, piscis vilissimus. Varroni insipiens, inelegans, in Modio: *Omnes nobis videmur belli & festiui, cùm saperdæ simus: σαπροί.* Sic enim legendum apud Nonium.

c Piscibus, non salmonibus, vt quidam.

d Fallitur hic Plinius: Branchiis enim pisces aërem accipiunt, & reddunt: ore, aquam.

e *Lac Maior.*

f *Lac de Como.*

g Cyprini clauati Rondeletio, lacuum verò accolis Pigo.

h Die 7. Maij.

i Sic in lacu Allobrogum, quem *Paladru* vocant, Gratianopoli vicino, Vmblę pisces delicatissimi Nouembri & Decembri mense capiuntur, anno toto reliquo, nunquam.

De exocœto. CAP. XIX.

MIratur & Arcadia sinum exocœtum, appellatum ab eo, quòd in siccũ somni causa[a] exeat. Circa Clitorium vocalis hic traditur,[b] & sine branchiis: idem aliquibus Adonis dictus. Exeunt in terrã,[c] & qui marini[1] mures vocantur, & polybi, & murænę. Quin & in[d] Indiæ fluminibus certum genus piscium, ac deinde resilit.[2] nã in stagna & amnes[3] transeũdi plerisque euidens ratio est, vt[4] tutò fœtus edant, quia non sint[5] ibi qui deuorent partus, fluctúsque minus sæuiant. Has intelligi ab his causas, seruarique temporum vices,[7] magis miretur, si quis reputet quoto cuique hominum nosci vberrimam esse capturam Sole transeũte Piscium signum.

1 myri vocantur & polypi. Pal. polypi, legitur in CH. 2 Nam stagna & am. transeunt plerique. Euidẽs. Pint. Nam stagna & am. trãseunt. In plerisque. CH. 3 transeũt. Plerisque. M. 4 tutos. CH. 5 ibi qui. M. & CH. 6 ius. CH. 7 magis qui miretur, si reputet. Vet.

ANNOTATIONES.

a Non de exocœto, sed de Pæcilia, id scripsit Pausanias in Arcadicis. Idem non in Clitore, sed in Aroanio, qui in Clitorem fluit, eos ait pisces reperiri.

b Clearchus Peripateticus apud Athenæum li. 8. sub ipsum principium scribit, ἰχθύων τινὰς οὐκ ἔχοντας βρόγχον φθέγγεσθαι: quosdam pisces vocem edere, quibus guttur non sit. Pro βρόγχον, Plinius legit βράγχια.

c Testudines. Theophr. lib. de Piscibus.

d Aristotel. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ.

Digestio piscium in figuras corporum. CAP. XX.

MArinorum alij sunt plani, vt rhombi,[a] soleæ ac passeres, qui à rhombis situ tantùm corporum differunt.[b] Dexter resupinatus est illis, passeri læuus. Alij longi, vt muræna, conger. Ideo pinnarum quoque fiunt discrimina, quæ pedum vice sunt datæ piscibus: nullis supra quaternas:[1] quibusdam binæ, quibusdam trinæ, aliquibus nullæ. In Fucino tantùm lacu piscis est, qui octonis pinnis natat. Binæ omnino longis & lubricis, vt anguillis & congris.[c] Nullæ, vt murænis, quibus nec[d] branchiæ. Hæc omnia flexuoso corporum impulsu ita mari vtuntur, vt serpentes terra. In sicco quoque repunt, ideo etiam viuaciora talia. Et è planis aliqua non habent pinnas, vt pastinacæ: ipsa enim latitudine natant. Et quæ mollia appellantur,[e] vt polypi, quoniam pedes illis pinnarum vicem præstant.

1 nullis. M.

ANNOTATIONES.

a Lingulacam à Festo eum piscem dictum volunt, quanquam & sic argutatricem mulierem vocarent. Canterius cap. 28. 4. Vide infrà, c. 10. 32.

b Passerem & Rhombum si ita statuas, vt mentum terram spectet, oculi cælum, Rhombi pars supina dextra est, Passeris læua.

c Nullas pinnas intellige, quibus natare possint.

d Aristoteles lib. 2. cap. 13. hist. Murenis branchias nullas esse minime ait, sed non integras. Rõd. cap. 12. lib. 3. primi tomi.

e Aristoteles tamen & pinnis & pedibus natare polypos scripsit.

De anguillis. CAP. XXI.

A[a]Nguillæ octonis viuunt annis. Durant & sine[1] aqua senis diebus Aquilone spirãte, Austro paucioribus.[2] At hyemem eædem in exigua aqua non tolerant: nec in turbida: ideo circa Vergilias maximè capiuntur, fluminibus tum præcipuè turbidis. Pascuntur noctibus.[3] Exanimes piscium solæ non fluitant.

1 aquis. M. 2 At eadẽ in ex. a. n. durant. Pint. ex Arist. ca. 2. lib. 8. Hist. 3 Hæc vltima clausula in M. nõ legitur.

ANNOTATIO.

a Lepidè Plautus in Pseudolo, de versuto & veteratore homine, Pseud.

Quid, cum manifesto tenetur? CHAR. *Anguilla est, elabitur.*

De captura earum in lacu Benaco. CAP. XXII.

LAcus est Italiæ Benacus, in Veronensi agro Mincium amnem transmittẽs, ad cuius emersus annuo tempore Octobri ferè mẽse,[a] autumnali sidere (vt palam est)[b 1] hyemato lacu, fluctibus glomeratæ voluuntur intantũ mirabili multitudine, vt in excipulis eius fluminis, ob hoc ipsum fabricatis, singulorum milium globi reperiantur.

1 hyemante lacu.

ANNOTATIONES.

a Arcturo oriente.

b Velut tempestate procelláque agitato.

De muræna. CAP. XXIII.

MVræna quocunque[1] tempore parit, cum cæteri pisces[2] stato pariant. Oua eius citissimè crescunt.[3] In sicco litore lapsas vulgus coitu serpentium impleri putat. Aristoteles[4] myrum vocat marem, qui generat. Discrimen esse, quod muræna varia & infirma sit,[5] myrus vnicolor & robustus, dentésque[6] extra os habeat. In Gallia Septentrionali murænis omnibus dextra in[a] maxilla septenæ maculæ, ad formam Septentrionis, aureo colore fulgent, duntaxat viuentibus, pariterque cum anima extinguuntur. Inuenit in hoc animali documenta sæuitiæ[b] Vedius Pollio eques Romanus ex amicis Diui Augusti, viuariis earum immergens damnata mancipia, non tanquam ad hoc feris terrarum non sufficientibus, sed quia in alio genere totũ pari-

1 mense. M. & CH. 2 statuto tẽpore par. M. 3 In sicco lapsis. Pint. In s. l. elapsas. M. In siccum litus elapsas. Ve. 4 ζμyrũ. Ve. & CH. 5 ζmyrus. Ve. & CH. 6 extra & intra os. ex Arist.

ter hominem distrahi [7]spectari non poterat. Ferunt aceti gustu præcipuè eas in rabiem agi.[8]Tenuissimum his tergus: contrà anguillis crassius, eóque verberari solitos tradit Verrius [c] prætextatos, & ob ob id mulctam his dicit non institutam.

7 spectare. M.
8 leuissimum. Massar. nihil mutandum censeo.

ANNOTATIONES.

a Matron apud Athenęum lib. 4. scribit, Murænam cùm ad magnanimi draconis thorum pergit, ἀγαλλομένην περὶ δειρὴν ζώνην φέρειν, lætabundam cingulum circa collum gestare.

b Seneca libro de clementia, & libro de Ira.

c Prætextatis mulcta non est instituta, quòd verberibus, non pecunia facinoris admissi pœnas luerent, nec alio supplicio castigarentur. Vt adolescentes ferula, flagris, puerili verbere. Alex. ab. Alex. cap. 25. 2.

De planis piscibus. CAP. XXIIII.

PLanorum piscium alterum est genus, quod pro spina cartilaginem habet, vt [1] raiæ, pastinacæ, squatinæ, torpedo: & quos bouis, lamiæ, aquilæ, ranę nominibus Græci appellant. Quo in numero sunt [2] squali quoque: quamuis non plani.[3] Hæc Græcè in vniuersum selache appellauit Aristoteles primus, hoc nomine eis imposito: nos distinguere non possumus,[4] nisi cartilaginea appellare libeat. Omnia autem [5] carniuora sũt talia, & supina vescũtur, vt in delphinis diximus. Et cùm cæteri pisces oua pariant, hoc genus solum, vt ea quæ cete appellant, animal parit, excepta quam ranam vocãt.

1 rapa. Ch.
2 galei. Massar. & Turn. Squalorum meminit & infra cap. 51. & Columel. cap. 17. lib. 8. quare nihil mutandũ videtur. primo. M.
3 Hæc Græcia in vniuersum selache appellat. Aristoteles primus hoc nomen ei imposuit. Vet.
4 nisi sicartil. CH. & M.
5 carnosiora

De echeneide. CAP. XXV.

ESt paruus admodum piscis assuetus petris, [a] echeneis appellatus: hoc carinis adhærente naues tardius ire creduntur, inde nomine imposito, quam ob causam [b] amatoriis quoque veneficiis infamis est, & iudiciorum ac litium mora: quæ crimina vna laude pensat, fluxus grauidarum[1] vtero sistens, partúsque continens ad puerperium. In cibos tamen non admittitur. Pedes eum [2] habere [3] arbitratur Aristoteles, ita posita pinnarum [4] multitudine. Mutianus muricem esse latiorem purpura, neque aspero, neque rotundo ore, neque in angulos prodeunte rostro,[5] sed simplice, [c] concha vtroque latere sese colligente: quibus inhærentibus, plenam ventis stetisse nauem, portantem [6] nuntios à Periandro, vt castrarentur nobiles [7] pueri, conchásque quæ id præstiterint, apud [d] Gnidiorum Venerem coli. Trebius Niger pedalẽ esse, & crassitudine quinque digitorum: naues morari. Præterea hanc esse vim eius asseruati in sale, vt aurum, quod deciderit in altissimos puteos, admotus extrahat.

1 vtique. D.
2 non habere. Vet.
3 arbitrantur, inquit Arist. ita disposita pin. locus Arist. est cap. 24. lib. 2. Hist.
4 similitudine. M.
5 sed simplice concha. Vet.
6 nuntios, in Tol.d. & Salm.
7 pueri: conchas quæ id. M.

ANNOTATIONES.

a Remoram Latini vocãt. Inde remoram facere Plauto in Trinummo:

Ita vincunt illud conducibile gratiæ
Quæ in rebus multis obstant, odiosæque sunt,
Remorámque faciunt rei priuatæ & publicæ.

Remeliginem apud Festum vocant Afranius & Plautus in Patina. Lucanus:

Non puppim retinens Euro tendente rudentes
In mediis echeneis aquis.

Vide cap. 1. lib. 32.

b Vel ad amatorum castiganda & coercenda desideria, ne amicarum damno & odio alias captẽt, vel ad cohibendam puellarum & amicarum facilem leuitatem, ne aliis obsequantur.

c Hic describitur Veneria concha Rondeletij, qua & chartas leuigari ait, cap. 12. lib. 13.

d Plaut. in Rudente, *Te ex concha natam autumant: caue tu harum conchas spernas.* Seruus his Venerem alloquitur.

De varietate naturæ piscium. CAP. XXVI.

MVtant colorem [1] candidæ hyeme mænæ,[2] & fiunt æstate nigriores. Mutat & phycis, reliquo tempore cãdida, vêre varia.[2] Eadẽ piscium sola nidificat ex alga, atque in nido parit. Volat hirundo, sanè perquàm similis volucri [3] hirundini: item [4] miluus.

1 cãdidum mænæ. CH.
2 eadem fiunt. Pint.
3 hirũdini, piscis ex argum. appel. lucerna ling. ign. per os exer. tr. no. relucet. Itẽ miluus subit in sũma maria. Attollit &c. Rõdel.
4 miluus subit in sũ. maria. Piscis ex arg. ap. luc. lingua igneas Pint. mili. s. i. s. m. p. e. a. a. luc. linguáque per os exer. trãquillat. Ch.

De lucerna pisce, & dracone marino. CAP. XXVII.

SVbit in summa maria piscis ex argumento appellatus lucerna, linguáque ignea per os exerta, tranquillis noctibus relucet.[1 a] Attollit è mari [2] sesquipedanea ferè cornua, quæ ab his nomen traxit. Rursus [b] draco marinus[3] captus, atque immissus in harenam, cauernam sibi rostro mira celeritate excauat.

1 Attollit Cornuta è mari. Massar.
2 sesquipedalia. M. semipedalia. Rondelet.
3 captus atque missus in hårenam Pint.

ANNOTATIONES.

a Cornutam Plinij, cetaceam beluam esse, non Lyram Rondeletij, putant attentiores.

b Northmanis *Equille* à lubrico sub arena lapsu. Ij namque sua lingua *Equiller* dicunt in humido loco labi.

De piscibus sanguine carentibus. CAP. XXVIII.

PIscium quidam sanguine carent, de quibus dicemus. Sunt autem tria genera: In primis quæ mollia appellantur: deinde contecta crustis tenuibus: postremò testis conclusa duris. Mollia sunt,[a] loligo, sepia, polypus, & cætera eius generis. His caput inter pedes & ventrem: pediculi octoni omnibus. Sepiæ & loligini pedes duo ex his longissimi & asperi, quibus ad ora admouent cibos, & in[1] fluctibus se, velut ancoris, stabiliunt:[2] cęteri cirri, quibus venantur.

1 fluctu. Chiff.
2 Cætera. Chiff.

ANNOTATIO.

a τευθὶς vel τευθὶς Græcorum. Themistocles Eretrienses loliginibus similes esse dicebat, ὅτι μάχαιραν μὲν, καρδίαν δὲ μὴ ἔχουσι: nõ absimili dicto Leosthenis, siue Demadis, qui Alexãdro mortuo exercitum illius Cyclopi excæcato similem aiebat, quoniam Imperatore orbatus esset. Rhodig. cap. 29. 24.

De loligine, & sepiis, & polypis, & nautilis. CAP. XXIX.

LOligo etiam volitat, extra aquam se efferens, quod & pectunculi faciunt, sagittæ modo.

modo. [a] Sepiarum [1] generis mares varij & nigriores, constantiæque maioris. Percussæ tridente fœminæ auxiliantur: at fœmina icto mare fugit. Ambo autem, vbi sensere se apprehendi, effuso atramento, quod pro sanguine his est, infuscata aqua absconduntur. Polyporum multa genera: [b] terreni maiores, quàm [2] pelagij: omnes brachiis, vt pedibus ac manibus, vtuntur: cauda verò, quæ est bisulca & acuta, in coitu. Est polypis [c] fistula in dorso, qua transmittunt mare: eáque modò in dexteram partem, modò in sinistram transferunt. Natant obliqui in caput, quod prædurum [3] est fufflatione viuentibus. [4] Cæterò per brachia velut [d] acetabulis dispersis, haustu [5] quodam adhærescunt, [6] tenent supini, vt auelli non queant. Vada non apprehendunt: & grandibus minor tenacitas. Soli mollium in siccum exeunt, [e] duntaxat asperum, læuitatem odore. Vescuntur conchyliorum carne, quorum conchas complexu [7] crinium frangunt: itaque præiacentibus testis cubile eorum deprehenditur. Et cùm alioqui brutum habeatur animal, vt quod ad manum hominis [8] adnatat, in re quodammodo familiari callet. Omnia in domum comportat, dein putamina [9] erosa carne egerit, adnatantésque pisciculos ad ea venatur [f]. Colorem mutat ad similitudinem loci, & maximè in metu. [g] Ipsum brachia sua rodere falsa opinio est. Id enim à [10] congris euenit ei: sed renasci sicut [11] colotis & lacertis [12] caudam, haud falsum. Inter præcipua autem miracula est, [h] qui vocatur nautilos, ab aliis [13] pompilos. [i] Supinus in summa æquorum peruenit, ita se paulatim subrigens, vt emissa omni per fistulam aqua, velut exoneratus sentina, facilè [14] nauiget. Posteà prima duo brachia [k] retorquẽs, membranam inter illa miræ tenuitatis extendit. Qua velificante [15] in aura, cæteris, subremigans [l] brachiis, [16] media cauda, [m] vt gubernaculo, se [17] regit. Ita vadit alto: Liburnicarum ludens imagine: [18] &, si quid pauoris interueniat, hausta se mergens aqua.

1 generi. Chiff. 2 pelagici. M. 3 est suffocaturæ. V. in flatione. Alij. Lego ex Arist. est, & tanquã inflatum, viuentibus. 4 Cæterũ. M. 5 cui adhæ rescunt. M. eo haustu quodãmodo adhærescũt V eo haustu quodam, cui adh. Alij. 6 tenéntque supini. Vet. tenéntque dum nõ su pini. Dal. 7 crurum. M. 8 adnatet. M. 9 rosa M. 10 à cancris Paguris. Arist. 11 Colotis. CH. colubris. V. ad stipul. Arist. 12 caudas. M. & CH. 13 polypi ouum ex Arist. Rondel. 14 enauiget. D. 15 in auras M. 16 media se cauda. v. g. regit. CH. CH. media secando. M. lego, maria sulcando Nulla enim polypo cauda est. 17 dirigit Parm. 18 & in CH. d.

ANNOTATIONES.

a Sepiis, cùm in cibum parabantur, oculos adimi solitos, monstrat hic versus Plauti in Rudente:

Iube oculos elidere itidem vt sepiis faciunt coqui.

Apud Athenæum pag. 308. versu 45. Antiphanes lepide vocat sepiam, κυφόνωτον, dorso gibbam.

b χερσαίους Aristoteli, littorales: terrenos licenter Plinius vocat.

c αὐλὸς φυσητήρ. Arist.

d Plautus in Asin.

Ego istos noui polypos, qui vbi quid tetigerint, tenent.

Ouid.

Vtque sub æquoreis deprẽsum polypus hostem
Continet, ex omni demissis parte flagellis.

e Arist. μάλιστα præcipue.

f Phocyl.

Μηδ᾽ ὡς πέτρῃ φυὴς πολύπους κατὰ χῶρον ἀμείβου
Πᾶσι δ᾽ ἁπλόος ἴσθι, τά δ᾽ ἐν ψυχῆς ἀγόρευε.

Ion apud Athenæum, καὶ τὸν πετραῖον πλεκτάνας, ... πολύπουν χερός.

Plutarchus περὶ πολυφιλίας.

Πουλύπου νόον ἴσχε πολυπλόκου ὃς ποτὶ πέτρῃ
Τῇ προσομιλήσῃ τοῖος ἰδεῖν ἐφάνη.

ex Theognide.

Vide Theophrastum fragmento περὶ τῶν μεταβαλλόντων τὰς χρόας. Inde Græcis dicitur πολύχροος & πολύχροος.

g Athenæus, Horus, Pherecrates ipsum rodere scripserunt: item Alcæus, ἔδωδα ἐμαυτὸν ὡς πολύπους. Hesiodus, ὅτ᾽ ἀνόστεος ὃν πόδα τένδει, quo loco polypum Eledanem ab edendo dictum interpres ait significari. Oppianus in Halieut. id scripsit,

Ἀλλ᾽ οἱ γὰρ γλαφυρῇσιν ἐνεζόμενοι θαλάμῃσι
Πτήξαντες δαίνυνται ἑοὺς πόδας, ἠύτε σάρκας
Ἀλλοτρίας.

Hinc Ioanni Grammatico polypi dicuntur κολοβόποδες. AElianus mutuò se vorare polypos tradit. Rhodig. cap. 32. 13. polypum suos cirrhos fame coactum absumere tradit, & AElianus. Inde Græci αὐτοφάγοι vocant.

h Polypi ouum, Aristotel. καλούμενος ὑπὸ τινῶν ναύτιλος, καὶ ναυτικός, ὑπ᾽ ἐνίων δὲ ᾠὸν πολύποδος. Rondelet.

i Imò pronus.

k ἄνω ποιῶν attollens. Athenæus.

l Brachio vltimo, quod solum albicat, acutius est, & in extremo bifidum, adnexúmque dorso in coitu polypum vti scribit Aristot. brachium id Plinius caudam vocat.

m Alia duo brachia in mare demittit loco gubernaculi.

De ozæna, nauplio, & locustis.

CAP. XXX.

POlyporum generis est ozæna, dicta[a] à graui capitis odore, ob hoc maximè murænis eam [1] consectantibus. Polypi binis mensibus [b] conduntur. Vltra bimatum non viuunt. [c] Pereunt autem tabe semper, fœminæ celeriùs, & ferè à partu. Non sunt prætereunda & L. Lucullo Proconsule Bæticæ comperta de polypis, quæ Trebius Niger è comitibus eius prodidit. Auidissimos esse concharum: illas ad tactum comprimi, præcidentes brachia eorum, vltróque escam ex prædante capere. Carent conchæ visu omnique sensu alio, quàm cibi & periculi. Insidiantur ergo polypi [2] apertis impositóque lapillo extra corpus, ne palpitatu eiiciatur, [3] ita securi grassantur, extrahúntque carnes: illæ se contrahunt, sed frustra, discuneatæ. Tanta solertia animalium hebetissimis quoque est. Prætereà negat vllum esse atrocius animal ad conficiendum hominem in aqua. Luctatur enim complexu, & sorbet [4] acetabulis, ac numeroso [5] suctu detrahit, cùm in naufragos vrinantésve impetũ cepit. [6] [d] Sed si inuertatur, elanguescit vis. Exporrigunt enim [7] resupinati, mirè omnibus marinis expetentibus odorem quoque eorum: qua de causa & nassis illinuntur. Cætera, quæ idem retulit, monstro propiora possunt videri. [e] Carteiæ in cætariis assuetus exire è mari in [8] lacus [9] eorum apertos, atque ibi salsamenta populari, conuertit in se custodum indignationem assiduitate furti immodici. Sepes erant obiectæ: sed has transcendebat per arborem: nec deprehendi potuit, nisi canum sagacitate. Hi redeuntẽ circumuasere noctu, concitique custodes expauere nouitatem. Primùm omnium magnitudo inaudita erat, [10] deinde color [11] muria obliti [12] odore diri. Quis ibi Polypum expectasset, aut ita cognosceret? cum monstro dimicare sibi videbantur. Namque & [f] afflatu terribili canes [13] agebat, nunc

1 coniact[a]tibus. Ch. 2 apertis im posito lapillo intra. Vet. 3 & ita M. 4 acceptabulis. Par. 5 suctu dé trahit M. 6 Sed si inuertatur, elanguescit. Vix enim exporrigunt se resupinati. 7 resupinati. Cætera quæ idem, & e populari, mirè omnibus marinis, & c.i.inũtur, conuertit in se Pint. 8 cupas, labra. Massar. 9 mercatorum Vet. 10 dein colos. M. 11 muria oblitu: odor dirus muria oblitus. Vet. 12 odore vi... Pint. 13 abigebat. Aliij.

extremis crinibus flagellatos, nunc robustioribus brachiis clauarum modo [14] incussos, ægréque multis tridentibus confici potuit. Ostendêre Lucullo caput eius dolij magnitudine, amphorarum quindecim capax, atque (vt ipsius Trebij verbis vtar) [g] barbas, quas vix vtroque brachio complecti esset, clauarum modo torosas, longas pedum xxx. acetabulis siue caliculis vrnalibus peluium modo, dentes magnitudini respondentes. Reliquiæ asseruatæ miraculo, pependere [h] pondo dcc. Sepias quoque & loligines eiusdem magnitudinis expulsas in litus illud, idem autor est. In nostro mari quinûm cubitorum capiuntur, sepiæ binûm. Neque his bimatu longior vita. [i] Nauigeram similitudinem & aliam in Propontide visam sibi prodidit Mutianus: concham esse acatij modo carinatam, inflexa puppe, prora rostrata, in hac condi nauplium, animal sepiæ simile, ludendi societate sola: [k] duobus hoc fieri generibus. Tranquillo enim vectorem demissis palmulis ferire, [15] vt remis. Si verò flatus [16] inuitent, easdem in vsu gubernaculi porrigi, pandíque [17] concharum sinus auræ. Huius voluptatem esse, vt ferat: illius, vt regat: [18] simúlque eam descêdere [19] in duo sensu carentia: nisi fortè tristi (id enim constat) [l] omine nauigātium humana calamitas in causa est. [m] Locustæ crusta fragili muniuntur in eo genere, quod caret sanguine. Latent mensibus quinis. Similiter cancri, qui eodē tempore occultantur, & ambo vêris principio senectutem anguium more [19] exuunt renouatione tergorum. Cætera in vndis natant: locustæ reptantium modo fluitant: si nullus ingruat metus, recto meatu cornibus, quæ sunt [21] propria rotunditate præpilata, ad latera porrectis: iisdem erectis in pauore obliquè in latera procedunt. Cornibus inter se dimicant. Vnum hoc animalium, nisi viuum ferventi aqua incoquatur, [n] fluida carne non habet callum.

14 percussos: D.
15 vt remissi verò flatus inuitāt. M.
16 inuitet. CH
17 baccarū. CH. concha sinum. D.
18 simulque eadem descēdere. Locustæ. Pint. ex Tol. & Salm. deletis verbis interpositis.
19 incluso sinu, fluctu hausto, territam visu. Id enim vbi cōstat rumore nauigantiū &c. Hæc vet. lectio. Massario. Vetustū meū sic habet: territā visu, forte tristi: Id enim vbi cōstat. Parmense verò, territam visu. Id enim vt constat rumore &c.
20 exigunt. CH
21 propria. in Parm. deest.

ANNOTATIONES.

a Imò verò potiùs quod suaue quippiam oleat. Græci ideò vocant μαχίμ, hoc seculo Neapolitani Muschardinū. Idem est Ozolis, Osmylus, Eledone, Bolitæna. Rond.

b φωλεύουσι, latent.

c A coitu mares, à partu fæminæ.

d Plinius à seipso dissentire hic videtur, cùm superiori cap. scripserit polypos ea quibus adhæserunt, ita supinos tenere, vt auelli nequeant, quod expono, si iam altius dentes infixerint, alioqui facile resupinatos elanguescere.

e Eandem historiam de Polypo Puteolano refert Ælianus 13.6.

f Odore: non enim flat, aut spirat.

g Crines, cirros, brachia, flagella.

h Strabo circa Carteiam Polypos talenti pondo reperiri autor est.

i Nautili in mari ludentis & nauigantis: Nauplium ἀπὸ τοῦ ἐν τῷ πλεῖν, Mutianus solus vocauit.

k Dalechamp. genera pisciū intelligit, & de Concha & Nauplio, Cod. 1. de Concha & Polypo, Cod. 2. interpretatur. Ego ad duplicem Conchæ & Nauplij nauigandi rationem refero, vt tranquillo aliter mari, quando auræ posuere, aliter incidentibus ventis nauigent.

l Putant enim qui nauigant, velificantem Nautilum grande aliquod malum & infortunium portendere, & maximè sinu clauso repentè occultum & demersum.

m Plautus in Menæch. iocose, Medicus,

Dic mihi etiam, solent tibi vnquam oculi duri fieri?

Menæch.

Tu me locustam censes esse, homo ignauissime?

n Laxa, molli, vda c. n. h. solidam durámque pulpam.

De cancris, echinis, & echinometris.

CAP. XXXI.

Viuunt petrosis locis, cancri mollibus. Hyeme aprica [1] litora sectantur: æstate in opaca gurgitum recedunt. Omnia eius generis hyeme læduntur, autumno & vêre pinguescunt, & plenilunio magis, quia nocte sidus tepido fulgore [2] mitificat. Cancrorum genera, carabi, astaci, maiæ, paguri, heracleotici, [a] leones, & alia ignobiliora. Carabi cauda à cæteris cancris distant. In Phœnice [3] hippœ vocantur, tantæ velocitatis, vt consequi [4] non sit. Cancris vita longa: pedes octoni, omnes in [5] obliquum flexi. Fœminæ primus pes duplex, mari simplex. Prætereà bina brachia denticulatis [6] forcipibus. Superior pars in primoribus his mouetur: inferiore immobili. Dextrum brachium omnibus maius. Vniuersi [7] vbi aliquando congregantur, os ponti euincere non valent: quamobrem regressi circumeunt, apparétque tritū iter. Pinnotheres autem vocatur minimus ex omni genere, ideo opportunus iniuriæ. Huic solertia est inanium [b] ostrearum testis se condere: & cùm accreuerit, migrare in capaciores. Cancri in pauore [8] etiam [c] retrorsum pari velocitate redeunt. Dimicant inter se, vt arietes, aduersis cornibus incursantes. Contra serpentium ictus [9] medentur. Sole cancri signum transeūte, & ipsorū, cum exanimati sint, corpus transfigurari in Scorpiones narratur in sicco. Ex eodē genere sunt [d] echini, quib. spinæ pro pedib. Ingredi est his, in orbem volui, itaq; detritis sæpe aculeis inueniūtur. Ex his echinometræ appellātur, quorū longissimæ spinæ, calices minimi. Nec omnibus idē vitreus color. Circa Toronen candidi nascuntur, spina parua. Oua omnium amara, quina numero, Ora in medio corpore in terram versa. Tradunt sæuitiam maris præsagire eos, [10] [e] correptísque operari lapillis, mobilitatem pondere stabilientes. Nolunt volutatione spinas atterere: quod vbi videre nautici, statim pluribus ancoris nauigia infrænant.

1 loca. Vet. M.
2 mitificatur.
3 Scribendū videtur non Hippæ, sed Hippees, siue Hippeis, ex Arist. Histo. animal. lib. 4. cap. 2. Theodoro quoque Equites, vertente, non Equos.
4 non possint. CH.
5 obliquo flexu. M.
6 forficibus. CH.
7 vbi, in M. d.
8 & retrorsi CH.
9 medentur sole C. s. transeunte: & ips. Vet.
10 correptis ore lapillis mobilitatē pondere stabilientes quia nolunt &c. D.

ANNOTATIONES.

a Fluuiatiles ex Arist. cap. 2. 4. hist.

b Lucil.

Ostrea nulla fuit, non purpura, nulla Peloris.

Afranius.

Conchas, echinos, ostreas marinas.

c Plaut. in Pseud.

Vt transuersus cedit, quasi cancer solet, non prouersus.

d De iis Plautus in parasito pigro,

Addite lepades, echinos, ostrea.

Idem in Rudente.

Echinos, lepadas, ostreas, balanos, captamos, conchas,

Marinam vrticam, musculos, plagusias striatas.

e Plutarchus in Dialogo, vtra pudentiora sint terrestria an aquatica.

De cochleis. CAP. XXXII.

IN eodem genere cochleæ, aquatiles terrestrésque, exerentes se domicilio, bináque ceu cornua protendentes contrahentésque: oculis carent: [1] itaque corniculis prætentant iter.

1 ideóque. M.

De pectinibus, murice, & concharum generibus. CAP. XXXIII.

PEctines in mari ex eodem genere habẽtur, recõditi & ipsi in magnis frigoribus, ac magnis [1] æstibus: vnguésque velut igne lucentes in tenebris, etiam in ore mandentium. Firmioris iam testæ murices, & concharum genera: in quibus magna ludentis naturæ varietas, tot colorum differẽtiæ, tot figuræ, planis, concauis, longis, [2] lunatis, in orbem circumactis, dimidio orbe cæsis, in dorsum elatis, læuibus, rugatis, denticulatis, striatis, vertice muricatim intorto, margine in mucronem emisso, foris effuso, intus replicato: iam distinctione [3] virgulata, crinita, crispa, [4] canaliculatim, pectinatim, imbricatim vndata, cancellatim reticulata, in obliquum, in rectũ expansa, [6] densata, porrecta, sinuata, breui nodo ligatis, toto latere connexis, ad plausum apertis, ad [7] buccinam recuruis. Nauigant ex his [8] veneriæ, præbentésque concauam [9] sui partem, [10] & auræ opponentes, per summa æquorum velificant. Saliunt pectines, & extrà volitant, séque & ipsi carinant.

1 æstatibus. CH. 2 limatis M. 3 singulata. M. 4 cauiculatim. CH. cauiculatim. Vet. canaliculatim reticulata in obliquum. M. 5 pectinatim diuisa, imbricatim vndati, cãcellatim &c. CH. 6 praedensata. Vet. 7 bucinum. CH. 8 Nerita. Vet. 9 sibi partim Vet. & CH. 10 & alteram auram. Vet.

De diuitiis marinis. CAP. XXXIIII.

SEd quid hæc tam parua commemoro, cùm populatio morum atque luxuria non aliũde maior quàm è concharum genere, proueniat? Iam quidem ex tota rerum natura damnosissimum [1] mare est, tot modis, tot mensis, tot piscium saporibus, quibus pretia capientiũ periculo fiunt.

1 vetri mare est Vet. Ch. & M.

Quomodo, & vbi inueniantur margaritæ. CAP. XXXV.

SEd quota hæc portio est reputantibus purpuras, [a] conchylia, margaritas? Parum scilicet fuerat in gulas [b] condi maria, nisi manibus, auribus, capite, totóque corpore à fœminis iuxtà virísque gestarentur. Quid mari cum [c] vestibus? Quid vndis fluctibúsque cum vellere? [1] Non rectè recipit hæc nos rerum natura, nisi nudos. Esto, [2] sit tanta ventri cum eo societas, quid tergori? Parum est, nisi [3] qui [d] vescimur periculis, etiam vestiamur. Adeò per totum corpus, [4] anima hominis quæsita maximè placent. Principium ergo [5] culménque [6] omnium rerum pretij, margaritæ tenent. Indicus maximè has mittit Oceanus inter illas belluas tales tantásque, quas diximus, per tot maria venientes, tam longo terrarum tractu, è tantis Solis [7] ardoribus, atque Indis quoque in insulas petuntur, & admodũ [8] paucas. Fertilissima est Taprobane & [9] Toidis, vt diximus, in circuitu mundi: item [d] Perimula promontorium Indiæ. Præcipuè autẽ laudatur circa Arabiã in Persico sinu maris [e] Rubri. Origo atq; genitura [f] conchæ, est haud multùm ostrearum conchis differẽs. Has vbi [10] genitalis anni stimulauerit hora, pandentes sese quadam oscitatione, impleri roscido conceptu tradunt, grauidas posteà eniti, [g] partúmque concharũ esse margaritas pro qualitate roris accepti: si purus influxerit, [11] candorem conspici: si verò turbidus, & fœtum sordescere, eundem [12] pallere, cælo minante conceptum: ex eo quippe constare, [13] cælique eis maiorem societatem esse, quàm maris, inde nubilum trahi colorem, aut pro claritate matutina serenum. Si tempestiuè satientur, grandescere & partus. Si fulguret, comprimi conchas, ac pro ieiunij modo minui. Si verò [14] & tonuerit, pauidas ac repentè compressas, quæ vocant physemata, efficere, [15] speciem modò inani inflatam sine corpore: hos esse concharum abortus. Sani quidem partus multiplici constant cute, non impropriè callum vt existimari corporis possit: itaque & purgantur à peritis. Miror ipso tantum [16] eos cælo gaudere, Sole rubescere, candorémque perdere, vt corpus humanum. Quare præcipuum custodiunt [17] pelagiæ, altius mersæ, quàm vt penetrent radij. Flauescunt tamẽ & illæ senecta, rugísque torpescunt: nec nisi [18] iuuenta constat ille, qui quæritur, vigor. Crassescunt etiam in senecta, conchísque adhærescunt, nec iis [19] auelli queũt, nisi [h] lima. Quibus vna tãtùm est facies, & ab ea rotunditas, auersis planities, ob id [i] tympania nominantur. Cohærentes videmus in conchis hac dote [20] vnguenta circũferentibus. [21] Cæterò in aqua mollis vnio, exemptus protinus durescit. Concha ipsa cùm manum [22] videt, comprimit sese, operítque opes suas, gnara propter illas se peti: manúmque si præueniat, acie sua abscindit, nulla iustiore pœna, & aliis munita suppliciis: quippe inter scopulos maior pars inuenitur: sed in alto quoque comitantur [23] marinis canibus: nec tamen aures fœminarum arcentur. Quidam tradunt, sicut apibus, ita concharum examinibus singulas magnitudine & vetustate præcipuas esse veluti duces, miræ ad cauendum solertiæ: has vrinantium cura peti: illis captis, facilè cæteras palantes retibus includi. Multo deinde [24] obrutas sale in vasis fictilibus, [25] erosa carne omni, nucleos quosdam corporũ, hoc est, vniones decidere in ima. Vsu atteri non dubium est, colorémque indiligentia [26] mutari. Dos omnis in candore, magnitudine, orbe, leuore, pondere, [l] haud promptis rebus, in tantum vt nulli duo reperiantur indiscreti: vnde nomen vnionum Romanæ scilicet imposuere deliciæ. Nam id apud Græcos non est, ne apud Barbaros quidẽ inuentores eius [m] aliud, quàm margaritæ. Et in cãdore ipso magna differentia. Clarior in Rubro mari [27] repertus. Indicus specularium lapidum squamas assimilat, aliàs magnitudine [28] præcellens. Summa laus coloris est [n] exaluminatos vocari. Et procerioribus sua gratia est: elenchos appellant [o] fastigata longitudine,

1 Num ritè. Pint. 2 sit tanti Pint. 3 queis Pint. 4 anima hominis quæsita M. animæ hominis periculo quæsita Vet. 5 colúmenque M. & CH. 6 omnium operum pretium, M. 7 arboribus. Et quoque ab Indicis insulis. Vet. 8 paucis. Vet.

9 Stoidis. Vet. & supra lib. 6. c. 25. Torois. Parm. 10 genitalis amnis (leg. annus) cumulauerit, ora pendentes se (leg. seu quadã. M. 11 candore. Pint. 12 pallescere. Pint. 13 cœli quietis. CH. 14 etiam. CH M. 15 specie modo inani inflata Quidam: speciẽ modo inanẽ & inflatã. Vet speciẽ earum inanem & inflatã. Par. specie modo inani inflata. Ch. 16 eas M. 17 pelago altius mersa. Vet. 18 in iuuen. M. & Ch. sic mox, in senecta. 19 euelli. M. 20 inuenta. Dal. Id est, hac laude excogitata ab iis qui circũferũt & vendũt, quasi natura gemella sint. 21 Caterũ. M. 22 vidit. Ch. sentit. Dal. nam visu caret. 23 marinis canes. D. 24 obrutis. D. 25 rosa. Ch. 26 mutare. Ch. 27 repertis Indico Tol. 28 praecellẽtes Ch. præcellentibus. D.

[29] alabastrorum figura in pleniorem orbem desinentes. Hos digitis suspendere, & binos ac [p] ternos auribus, fœminarum gloria est. [30] Subeant luxuriæ eius nomina [31] & tædia exquisita perditione portatu: siquidem cùm [32] id fecere, crotalia appellant, ceu sono quoque gaudeant, & collisu ipso margaritarum. [33] [r] Affectántque iam & pauperes, lictorem fœminæ in publico vnionem esse dictitantes. Quin & pedibus, nec crepidarum tantùm obstragulis, sed totis [f] socculis addunt. Neque enim gestare iam margaritas, nisi calcent, ac per vniones etiam ambulent, satis est. In nostro mari reperiri solebant, crebriùs circa Bosphorum Thracium, rufi ac parui in conchis, quas [t] myas appellant. [34] At in Arcanania, quæ vocatur pinna, gignit. Quo apparet non vno conchæ genere nasci. Nanque & Iuba tradit, Arabicis concham esse similem pectini [u] insecto [x] hirsutam echinorum modo, ipsum vnionem in carne, grandini similem. Conchæ non tales ad nos afferuntur. Nec in Arcanania antè laudati reperiuntur, [y] enormes [35] ferè, colorísque marmorei. Meliores circa Actium, sed & hi parui: & in Mauritaniæ maritimis. Alexander Polyhistor & Sudines senescere eos putant, colorémque expirare. Eorum corpus solidum esse manifestum est, quòd nullo lapsu franguntur. Non autem semper in media carne reperiuntur, sed aliis atque aliis locis. Vidimúsque iam in extremis etiam marginibus velut [34] concha exeuntes: & in quibusdam quaternos quinósque. Pondus [z] ad hoc æui semunciæ pauci singulis scrupulis excessere. In Britannia paruos atque decolores nasci certum est: quoniam Diuus Iulius thoracem, quem Veneri Genitrici in templo eius dicauit, ex Britannicis margaritis factum voluerit intelligi. Lolliam Paulinam, quæ fuit Caij principis matrona, ne serio quidem [35] ac solenni cæremoniarum aliquo apparatu, sed mediocrium etiam sponsalium cœna, vidi smaragdis margaritísque opertam, alterno textu fulgentibus, toto capite, crinibus, [36] a spiris, auribus, collo, [37] manibus digitísque: quę summa quadringenties H-S colligebat: ipsam [38] confestim paratam [39] nuncupationem tabulis probare. Nec dona prodigi principis fuerant, sed auitæ opes, prouinciarum scilicet spoliis partæ. Hic est rapinarum exitus: hoc fuit quare M. Lollius infamatus regum muneribus in toto Oriente, interdicta amicitia à Caio Cæsare Augusti filio venenum biberet, vt neptis eius quadringenties H-S operta spectaretur ad lucernas. Computet nunc aliquis ex altera parte, quantum Curius aut Fabricius in triumphis tulerint: imaginetur illorum fercula, & ex altera parte Lolliam, vnam [40] imperij mulierculam accubantem: [41] non illos curru β detractos, quàm in hoc vicisse malit? Nec hæc summa luxuriæ exempla sunt: Duo fuêre maximi vniones per omne æuum: vtrunque possedit Cleopatra, Ægypti reginarum nouissima, per manus Orientis regum sibi traditos. Hæc, cùm exquisitis quotidie Antonius saginaretur epulis, superbo simul ac procaci fastu, vt regina meretrix, lautitiam eius omnem apparatúmque obtrectans, quærente eo quid astrui magnificentiæ [42] posit, respondit, vna se cœna centies H-S absumpturam. Cupiebat discere Antonius, sed fieri posse non arbitrabatur. Ergo sponsionibus factis, postero die quo iudicium agebatur, magnificam aliàs cœnam, ne dies periret, sed quotidianam Antonio apposuit, irridenti, computationémque expostulanti. At illa corollarium [43] id esse, [44] consumpturámque se ea cœna taxationem confirmans, solámque sexcenties H-S cœnaturam, inferri mensam secundam iussit. Ex præcepto ministri vnum tantum vas ante eam posuere, aceti, cuius asperitas vísque in tabem margaritas resoluit. Gerebat auribus cũ maximè singulare illud, & verè naturæ vnicum opus. Itaque expectante Antonio quidnam esset actura, detractum alterum mersit, ac liquefactum absorbuit. Iniecit alteri manum L. Plancus, iudex sponsionis eius eum quoque paranti simili modo absumere, victúmque Antonium pronuntiauit, [45] homine irato. [46] Comitetur fama vnionis eius parem, capta illa tantæ quæstionis [46] victrice regina dissectum, vt esset in [47] vtrisque Veneris auribus Romæ in Pantheo dimidia eorum cœna. Non ferent tamẽ hanc palmã, spoliabunturque etiam luxuriæ gloria. Prior id fecerat Romæ in vnionibus magnæ taxationis Clodius Tragædi δ Æsopi filius, relictus ab eo in amplis opibus hæres, ne [48] in Triumuiratu suo nimis superbiat Antonius, penè histrioni comparatus, & quidem nulla sponsione ad hoc producto: [49] quod id magis regium erat: sed vt experiretur in gloria palati, quid saperent margaritæ: atque vt mirè placuere, nec solus hoc sciret, singulos vniones [50] conuiuis absorbendos dedit. Romæ in promiscuum ac frequentem vsum venisse, Alexandria in ditionem redacta: primùm autem cœpisse circa Syllana tempora minutas & viles Fenestella tradit manifesto errore: cùm Ælius Stilo Iugurthino bello vnionum nomen impositum maximè grandibus margaritis prodat. Et hoc tamen æternæ propè possessionis est. Sequitur hæredẽ, in mancipatum venit, vt prædium aliquod Conchylia & purpuras omnis hora atterit, quibus eadem mater luxuria paria penè [51] etiam margaritis pretia fecit.

29 vel alabastrorũ figura, vel in pleniorẽ orbem desinẽte. D.
30 subeuntque Ch.
31 & fastidia, exquisito perditis nepotatu. Vet. perditi nepotatus. Pint. perditione potatu. Ch. perditu ne potatu. Tu.
32 illisere Pint.
33 Cupiuntque iam & pauperes lectorem, dictitantes vnionẽ esse in publico. M. Affectantque iã & paup. lectiores fæ. A ÿ. Vide Annot.
34 At Arcadia quæ vocantur.
35 & feri. M. & Ch. Lego, & feri, marmoreique coloris.
34 è cõcha. M.
35 aut M. & Ch.
36 spira. M. & Ch.
37 monilibus. M. Sal. Tol. & Ch.
38 ipsa confestim parata &c. Aliÿ. ipsa cõf. paratt. Ch.
39 mancupationem. Turn. & Ch. id est, pretium.
40 imperatori. D.
41 non illos currus de fractos, quã huius cccc. H.S. malit? Pint. non illis currus detr. Vet.

42 possit. Ch.
43 quidem. M.
43 & consumpturam eam cœnã. Ch. & M.
45 omine rato. Turn. & Ch. nam paulo post ab Augusto separatus est.
45 Commitatur. Ch.
46 victa Vet.
47 vtriusque. Ch.
48 in M. Tol. & Salm. d.
49 quo magis refugiũ fiat. M. Turn. & Ch.
50 conuiuis quoque. Ch.
51 & Ch.

ANNOTATIONES.

a Buccinæ, quorum sanguine & purpurarum, ad tingendas lanas vtebantur.

b A natura fieri.

c Prouerbium vetus, qui natare vult, se exuit.

d Sic legit Turneb. cap. 9. lib. 10. Aduers.

dd Æliano lib. 15. cap. 8. hist. Animal. ... vrbs Indiæ.

e Vlpianus lib. 19. D. de auro & arg. leg. margaritas vult nec gemmis contineri nec lapillis, quia apud rubrum mare crescit & coalescit concha. Tertullianus lib. De habitu muliebri, pustulam conchæ, siue duram & rotundam verrucam esse ait. Hieronymus rubri maris grana vocat, Martialis:

Erythræos lapillos, & gemmas Erythræis erutas vadis.

Cuiacius cap. 18. lib. 10. Obser. Multa quoque de iis Iacob. Reuard. cap. 4. libr. 1. Varior.

f Con-

f Conchas eas nunc Persæ *Cheripo* vocant.

g De hac re vide Rondeletium. Androsthenes apud Athenæum lib.3. in ostrei carne gigni putat, non aliter quàm grandinem in suibus.

h Apud Pers. Sat.2.

Hæc baccam conchæ rasisse.

i τὰ τυμπάνια, exigua tympana.

k Isidorus Characenus: κινδυνεύουσι δὲ ἀπελθόντες τοὺς μαργαρίτας ὅταν εἰς ταχλιῶντα κόλπον κατ' εὐθὺ ἐντεῖνωσι τὴν χεῖρα, φύει δὲ τότε, καὶ πολλάκις οἱ δάκτυλα αὐτῶν ἀποτεμεῖν ἐσται: ἔνιοι δὲ καὶ παραχρῆμα ἀποθνήσκουσι.

Scalig. in Monil. ex Athenæo lib.3.

l Haud inuentu facilibus, eximiis illis præstantiæ notis omnibus in vnico vnione.

m Persæ vocant hodie *Lulu*, Indi verò *Moti* vel *Motu*.

n Quaquauersum sine fusco nitentes & pellucidos.

o In pyri modum turbinata.

p Petronius tribaccam margaritam vocat.

Quò margarita cara, tribacca, Indica:
An vt matrona ornata faleris pelagiis
Tollat pedes indomita strato extraneo?

Had. Iun. cap.15.6. Iuuenalis Satyra 6.

Cùm virides gēmas collo circundedit, & cùm
Auribus extensis magnos commisit elenchos.

Seneca cap.9. lib.7. De benefic. Video vniones non singulos auribus comparatos: iam enim exercitatæ oneri ferendo sunt. Iunguntur inter se & insuper alij bini superponuntur. Nam satis muliebris insania viros subiecerat, nisi bina ac terna patrimonia auribus singulis pependissent.

q Turneb. cap.9. lib.10. Aduers.

r Sensus est, pauperes fœminas vnionibus gaudere, quòd, in publico cùm sint, ipsis de via decedatur, videantúrque diuites, vt margarita pro lictore sit, & turbam summoueat. Id. n. fuit lictorum officium. Horatius:

---neque consularis
Summouet lictor miseros tumultus
Mentis. ---

Quidam docti licitatorem legunt, quasi emptorem pudicitiæ matronalis, verbis vim afferentes, & pro arguta elegantíque sententia turpem comminiscentes. Turnebus cap. 10. lib.15. Aduers.

s Tertullian. lib. de Habitu virginis. Latent in cingulis smaragdi: Gylindras vaginæ suæ solus gladius sub sinu nouit: & in peronibus vniones emergere de luto cupiunt. Manilius lib. 5. de margaritis & aliis gemmis:

Perque caput ducti lapides, per colla, manúsque
Et pedibus niueis fulserunt aurea vincla.

Chares Mitylenæus apud Athenæum scribit ex margaritis σκαλάζεσθαι ὅρμίσκους τε καὶ ψέλλια ἀεὶ τὰς χεῖρας, καὶ τοὺς πόδας.

t Tales hodie reperiuntur in gelidissimis quibusdam Aruernorum riuis & torrentibus.

u Insectam, οὐ διαγεγλυμμένην Athenæ. minimè stratam aut cælatam.

x δάσεια Athenæus, spissam, vt rectè vertit Rondeletius, non hirsutam.

y Minimè aut rotundi aut leues.

z In India nunc ponderosissimę pendunt centum sexaginta grana hordei.

α Vittarum circunductus sic vocat. Vittis. n. stola, sellis, ac lecticis primariæ locupletésq; matronę à tenuioribus & impudicis distinguebantur. Ouid.

Scripsimus hæc illis quarum nec vitta ligatos
Attingit crines, nec stola longa pedes.

Brissonius c.4. lib.1.

β Sensus est, satius fuisse Curium & Fabricium non triumphasse, quàm locupletatam eorum victoriis posteritatem ad tam immanem luxum peruenire. Turn. cap.9. lib.10. Aduers.

γ Id nimirum est quod scribitur in leg. Seia. ff. de auro, arg. Seia vnionem cum hyacinthis legauit: postea vnionem soluit, nec vllum mortis tempore inter ornamenta sua vnionem reliquit: quæsitum est, an hæres æstimationem rei, quæ in hæreditate non est, præstare debeat? Eam vim aceti esse tradit Vitruuius cap.3.8. Macrobius cap.7.3. Saturnalium. Idé de Æsopi filio scribit Valerius c.1.9. de Caligula, Suetonius, Brissonius cap.10. lib.2.

δ Horatius.

Filius AEsopi detractam ex aure Metellæ,
Scilicet vt decies solidum absorbêret aceto
Diluit insignem baccam.

Vide Valer. cap.1. lib.9.

ε Varronis magister. Dicere is solebat, Musas Plautino sermone locuturas fuisse, si Latinè loqui vellent. Eius meminerunt Grammatici Sosipater lib.1. Priscianus lib.6. Pompeius in voce Sonticus. Varro lib.4. de Ling. Lat. Hadrian. Iun. cap.11.6.

De natura purpuræ, & muricis.

CAP. XXXVI.

PVrpuræ viuunt annis plurimùm [1] septenis. Latent, sicut [a] murices, [2] circa Canis ortum tricenis diebus. Congregantur verno tempore, [3] mutuóque attritu lentorem [b] cuiusdam ceræ saliuant. Simili modo & murices. Sed purpuræ florem illum tingendis expetitum vestibus, [c] in mediis habent faucibus. [4] Liquoris hic minimum est in candida vena, vnde pretiosus ille bibitur [5] nigrantis rosæ colore sublucens. Reliquum corpus sterile. Viuas capere contendunt, quia [6] cum vita succum eum euomūt. Et maioribus quidem purpuris [d] detracta concha auferunt: minores [7] trapetis frangunt, ita demum rorem eum [8] excipientes [e] Tyrij. Præcipuus hic Asiæ, in Meninge Africæ, & Gætulo litore Oceani, in Laconica Europæ. [9] Huic [f] fasces securésque Romanæ viam faciunt: idémque pro maiestate [g] pueritiæ est. Distinguit ab equite Curiam: [h] Diis aduocatur placandis: omnémque vestem illuminat: in triumphali miscetur auro. Quapropter excusata & purpuræ sit insania. Sed vnde [i] conchyliis pretia? quîs virus graue in fuco, color austerus in glauco, & [k] irascenti similis mari? Lingua purpuræ longitudine digitali, qua pascitur perforando reliqua conchylia: tanta duritia aculeo est. [10] Aqua dulci necantur, & sicubi [11] flumen immergitur: alioqui captæ, diebus quinquagenis viuunt, saliua sua. Conchæ omnes celerrimè crescunt, præcipuè purpuræ: anno magnitudinem implent. Quòd si hactenus transcurrat expositio, fraudatam profectò se luxuria credat, nósque indiligentiæ damnet. Quamobrem persequemur etiam officinas: vt tanquam [12] in vita frugum noscitur ratio, sic omnes, qui istis gaudent, [13] præmia vitæ suæ [14] calleant. Concharum ad [15] [l] purpuras & conchylia eadem quidem est materia, sed distat temperamento. Duo sunt genera: Buccinum [16] minor concha, ad similitudinem eius buccini, quo sonus editur: vnde & causa nomini, rotunditate oris in margine incisa. Alterum purpura vocatur, [17] cuniculatim procurrente rostro, & cuniculi [18] latere introrsus tubulato, quà proferatur lingua. Præterea [19] clauatum est ad turbinem vsque aculeis in orbem septenis ferè, qui non sunt buccino, sed vtrisque orbes totidem, quot habeāt annos. Buccinum non nisi petris adhæret, circáque scopulos legitur.

1 *senis, ex Arist.*
2 *cōtra M.*
3 *mutuúmque. H.*
4 *liquor is nimirū est. D*
5 *nigricantis rosæ color D. Alij, viua*
6 *cum vita sua suc. M. in Tol. d.*
7 *cum terra vitis Tol. & CH congendum, cū testis, ex Arist. lib.5. hist Anim. 4.*
8 *expuentes. Tol. & Ch.*
9 *Hinc. Par. & Vet.*
10 *Aquæ dulcedine. M.*
11 *flumini immerguntur. Vet.*
12 *in victu CH & M.*
13 *præmio. M. & CH.*
14 *calleant. Ad purp. & c. temperamēto. Cōcharū præcipua duo sunt genera. Buccinum &c. Rond.*
15 *purpurea & conchyliata. Vet.*
16 *maior. Rondel.*
17 *clauiculatim. Vet. caniculatim proc. ro. & canaliculi. M. canaliculato pr. r. & canicula CH.*
18 *itinere. Dal*
19 *clauata. saubaudi, purpura. Dal.*

ANNOTATIONES.

a Apud Aristotelé κήρυκες. Buccina. Muricem hic de buccino Plinius vsurpat, suprà verò cap.25. de concha Veneria.

b Lentore cuiusdam cerij saliuant. ποιοῦσι μελίκηρα, id est, οἷον κηρίον κα εκάζουσι. Aristot. Gaza vertit fauare & fauificare.

c Inter papauer & ceruicem. Aristot.

d Eam prius distringebant, & vbi fracta esset, ceruicem à papauere separabant. Nam inter hæc supra ventrem flos situs est.

e Vide Pollucem lib.1. & Vitruuium ca.13. lib.7.

f Consulatus insignia fuerunt duodecim fasces, totidem lictores, purpurea prætexta, curulis sella. De comitiis consularibus, imperióque & potestate ac dignitate consulum amplissime disserit Alex. ab Alex. cap.3.3. & 18.5.

g In prætextis.

h Consules enim non nisi purpurati sacrificabant.

i Ex iis, vt buccinis & purpuris, succus tingendis lanis colligitur.

k Conchylij triplex fucus est: vnus Heliotropij paulò saturatior quem autor hic significat: alter floris maluæ ad purpuram inclinans: tertius violæ serotinæ. cap.8. lib.21.

l Purpurei & conchyliati coloris infecturas.

Quot sint genera.

CAP. XXXVII.

PVrpuræ, nomine alio [a] pelagiæ vocantur. Earum genera plura, pabulo & solo discreta. Lutense putri limo, & algense enutritum alga, [1] vilissimum: vtrisque melius Teniense, in [b] Tenei maris ora collectum: hoc quoque tamen etiamnum leuius atque dilutius: calculosæ appellantur à calculo maris, mirè apto conchyliis: & longè [2] optimum purpuris [c] Dialutense, id est [d] vario soli genere [3] pastum. Capiuntur autem purpuræ paruulis rarísque textu veluti nassis in alto iactis. Inest iis esca, [e] clusiles mordacésque conchæ, ceu mitulos videmus: has semineces, sed redditas mari auido hiatu reuiuiscentes, appetunt purpuræ, porrectísque linguis infestant. at illæ aculeo extimulatæ claudunt sese, comprimúntque [4] mordentia: ita pendentes auiditate sua purpuræ tolluntur.

1 vilissimũ vtrumque: melius tæniense, in tæniis maris & ora (Alij, maris & litore) collectũ. Man. & Ch. habent, in tenei maris collectũ. 2 optimo D. 3 pastu. M.

4 mordentes. D.

ANNOTATIONES.

a Vniuerso generi, quod situs ac loci proprium est, Plinius oscitanter tribuit. Nam purpurarum aliæ sunt pelagiæ, aliæ litorales.

b Monuimus *in tæniis maris* hic ab aliis legi. Sunt autem tæniæ, candidæ in mari cautes longo tractu fasciam imitantes.

c Quasi διαλυτόν, vagum, solutum, errabundum, eidem sedi minime adhærens. Lego, vt *Dialetæ vario soli genere pastæ.* ἀλήτης, erro, vagus, sedem mutans, ἀπὸ τοῦ ἀλᾶσθαι, vnde ficta vox διαλύτης: nisi magis placeat διαλητεύονσαι, ἀπὸ τῶ ἀλητεύειν.

Concharum flos Aristoteli	1 Niger ex	1 pelagiis. 2 magnis. 3 Aquiloniis.
	2 flauus aut rubens ex	1 litoralibus. 2 paruis. 3 Austrinis.

d Cœnoso, algoso, calculoso.

e Apud Athenæum li.3. pag.43. Concha ea μύλακα dicitur & καλχοῦσα.

Quo capiantur tempore.

CAP. XXXVIII.

CApi eas post Canis ortum, aut ante vernum tempus vtilissimum: quoniam cùm [1] fœtificauere, fluxos habent succos. Sed id tingentium officinæ ignorant, cùm summa vertatur in eo. Eximitur postea vena, quam diximus: cui addi [a] salem necessarium, sextarios [b] fermè in libras centenas: macerari triduo, iustum. Quippe [2] maior vis tantò, quantò recentior. Feruere in [c] plumbo, singulísque [d] aquæ amphoris centenas atque quinquagenas [e] medicaminis libras [3] [f] æquari, ac modico vapore torreri, & ideo longinquæ fornacis cuniculo. Ita despumatis subinde carnibus, quas [4] hæsisse venis necesse est, decimo fermè die [5] [g] liquata cortina, vellus [h] [6] elutriatum mergitur in experimentum: & donec spei satis fiat, vritur liquor. [7] Rubens color nigrante deterior. Quinis lana potat horis, rursúsque mergitur carminata, donec omnem ebibat saniem. Buccinum per se damnatur, quoniam [i] fucum remittit. Pelagio [8] admodum alligatur, nimiæque eius nigritiæ dat austeritatem illam nitorémque, qui quæritur, cocci. Ita permistis viribus alterum altero [k] excitatur, aut astringitur. Summa medicaminum in libras vellerum, buccini ducenta [9] pelagij c x j. Ita fit [l] amethysti color eximius ille. At Tyrius pelagio primùm satiatur [m] immatura viridíque cortina: mox permutatur in [10] buccino. Laus ei summa, [11] color sanguinis concreti, nigricans aspectu, idémque suspectu refulgens. Vnde & Homero [n] purpureus dicitur sanguis.

1 retificauere. M. cerificauere. Ch. & Vet.

2 tanto maior vis. M.

3 aquari, Alij. Vide Annot.

4 hausisse. Ch.

5 Liquatis in cortina. Vet.

6 elutum. Alij. elutatum. Alij.

7 Rubus. Parm.

8 ad modũ. D.

9 pelagio. M.

10 buccina. Parm.

11 in colore. Parm. & CH.

ANNOTATIONES.

a Quoniam liquor salsus incisa vena, saniem, quæ velut purpuræ sanguis est, copiosiorem elicit. Sic medici cucurbitis admotis & cute scarificata, vt sanguis fluat largius, nec coëat, vt vulnera salsa malefaciunt.

b Libram vnam & bessem, siue vncias viginti.

c Cortina plumbea: nam ferrea & ænea suos colores illinunt.

d Aquæ libris octoginta. Ex hominis tamen lotio tincturam eam confici, capite sequenti docet, non aqua.

e Conchæ tusæ, aut carnis exemptæ.

f Legend. aquari, id est dilui. Seneca Natur. Quæst. lib.1. c.3. *Sic enim & purpura eodem conchylio non in vnum modum exit. Interest quantum macerata sit: crassius medicamentum, an aquatius traxerit: sæpius mersa sit, an excocta, an semel tincta.*

g Quod satis est cocta.

h μεταγγιζόμενον, transuasatum, à lutra vase, vel, vt quidam censent, à lura, culei ore: vnde lurcones Festo, gulæ capacis homines. Laberio tamen elutriare lintea, lauare est, & labandria, sordida quæ lauari oportet. Rhodig. ca.40.17.

i Tincturam dilutiorem monstrat.

k Viuidius fit, aut obscurius.

l Tria purpuræ genera e varietate colorũ sumpta memorãt vetres, πορφυρίδα, coloris violacei saturati, & subnigricãtis, quo colore πορφύρεον κῦμα, θάνατον πορφύρεον Homerus dixit. Talis fuit Amethystina, & quæ è pelagiis purpuris solis fiebat atque buccinis: φοινικίδα, puniceam, rubentem, colore cocci, qualis fuit Tyria & Tarentina, à colore puniceo maturę palmulę dictam: ἀλουργίδα, colore glauco, irato mari simili, austero, diluto, qualis fuit conchyliata, & quæ fiebat è solis buccinis. Olim Odyssea Homeri agebatur ἐν ἁλουργοῖς ἱματίοις, ad significandos per maria Vlyssis errores: Ilias ἐρυθροβαφέσι, indicandis vulneribus cruentis, &

cædibus. Sextus Pompeius, Magni filius, ob hostium naufragia duo gloriabundus, imperatorium paludamentum phœnicium in cæruleum vertit, ad instar Neptuni, cuius se filium esse præiudicabat, quoniam fœlicissima nauigatione vsus fuisset. Had. Iun. cap. 2. 2.

m Nondum satis liquata, & percocta.

n A purpuræ illustri colore, quicquid nitet ac splendidum est, ἅπαν τὸ ἀγλαὸν, purpureum Latini dixerũt. Catullus, quercus purpureos ramos: Albinouanus ad Liuiam, purpuream niuem,

—purpurea sub niue terra latet. Horat.

—purpureis ales oloribus. ἀγλαοῖς, ἀγλαομόρφοις. Quinetiam Anacreon, πορφυρᾶ ἀφροδίτῃ. Scalig.

Romæ quando vsus purpuræ.

CAP. XXXIX.

PVrpuræ vsum Romę semper fuisse video, sed Romulo in trabea. Nam toga prætexta, & latiore clauo Tullum Hostilium è regibus primum vsum Hetruscis deuictis satis cõstat. Nepos Cornelius, qui Diui Augusti principatu obiit. Me, inquit, iuuene violacea purpura vigebat, cuius libra [a] denariis cẽtum vænibat: nec multò post rubra Tarentina. Huic successit dibapha Tyria, quæ in libras [b] denariis mille non poterat emi. Hac P. Lentulus Spinter [c] Ædilis curulis primus in prætexta vsus [1] improbabatur: qua purpura quis non iam, inquit, triclinaria facit? Spinter Ædilis fuit vrbis conditæ anno [2] septingentesimo, Cicerone Consule. [d] Dibapha tunc dicebatur, quæ bis tincta esset, veluti magnifico impendio, qualiter nunc omnes penè cõmodiores purpuræ tinguntur. In conchyliata veste cætera eadem sine buccino: [3] prętereque [e] ius temperatur aqua pro inuiso humani potus [f] excremento: dimidia & medicamina adduntur. Sic gignitur laudatus ille pallor saturitate fraudata, tantóque [4] dilutior, quantò magis vellera esuriunt.

1 improbatur. M. 2 de. CH. 3 præterque vis temp. &c. Budæus, præterque eius temperatura, & quæ pro indiuiso (sic M.) humani potus excremento remedia & med. &c. Turn. præterčáque in eius tempe ratura pro infuso humani potus excremento medicamina adduntur. Alij. Lego, buccino, præterque eius temperatura aqua pro inuiso humani potus excremento. ea dimidia tantum medicamina. 4 dilucidior. Alij.

ANNOTATIONES.

a Aureis decem.

b Aureis centum.

c Ædiles curules, & prætores & consules, prætexta olim ornabantur. Brissonius.

d Prouerbii, *Strumam dibapha vestire*, quis sensus sit apud Ciceronem, vide explicatum à Rhodig. cap. 26. 30.

e Ius vocat succum infectorium conchylij, qui ad lanam coquitur tingendam, in purpurea veste, cum vrina & duplicatis medicaminibus: in conchyliata, cum simplicibus tantum pigmẽtis, & aqua, vrinæ loco. Vrinam rubro colori & purpureo conciliando aptissimam esse mõstrant infectores, qui pigmentum rubrum, vulgò dictum *orseille*, conficiunt ex acerrimo lotio marium & terræ muscola crusta, quæ nudis saxis inhærescit candicans, & imbre aspersa veluti fungos exiguos rubentes gignit.

f Abominatos lotium hominis veteres fuisse, ostẽdit hoc, quod lotiulente, fæde & lutulente dixerint. Titinius,

Lotiulentè floccufiet is cultor gulæ.

Turnebus c. 20. li. 18. Aduer. Plaut. in Menech.

Summum me olfactare oportet vestimentum muliebre.

Nam ex hoc loco spurcatur nasum odore illutibili.

(nimirum, lotij.) Romanis turpe fuit atque ominosum vel lotium tantum nominare: Quamobrem autor cap. 6. lib. 28. cùm vrinæ vires persequitur, *Sua cuique autem (ait) quod fas sit dixisse, maximè prodest.* Idem cap. 51. lib. 7. Inter signa mortis recenset neglectum effluuium præfandi humoris, id est, vrinæ cum honore & præfatione nominandæ. Sic Seneca cap. 3. lib. 2. de Ira, irritationem humoris obscæni, id est, lotij & vrinæ: & cap. 18. libr. 2. de Tranquill. vitæ, immundam aquam vocat.

De pretio earum.

CAP. XL.

PRetia medicamento sunt quidem pro fertilitate litorum viliora: non tamen vsquam [a] pelagij [1] libras quinquagenos nũmos excedere, & buccini centenos sciant, qui ista mercantur immensò. Sed a ia sunt [2] è fine initia: iuuátque ludere impendio, & [3] lusus geminare miscendo [4] iterum, & ipsa adulterare adulteria naturæ: sicut testudines tingere, argentum auro confundere, vt electra fiant, addere his æra, vt Corinthia.

1 centenas libras CH. 2 nec habet finem vitia. Vet. 3 luxus d. 4 iterumque. CH.

ANNOTATIO.

a Hoc est, Lanam, pelagiæ purpurę tinctura infectam libræ pondo nusquam excedere.

De tingendo amethystino, & cocco, & hysgino. CAP. XLI.

NOn est satis abstulisse gemmæ nomen amethystum: rursum [1] absolutus inebriatur Tyrio, vt sit ex vtroque nomen [2] improbum, simúlque luxuria duplex: & cùm confecere conchylia, transire melius in Tyrium putant. Pœnitentia hoc [3] primum debet inuenisse, artifice mutante quod damnabat: inde [4] ratione nata, votum quoque factum è vitio portentosis ingeniis, & gemina demonstrata via luxuriæ, vt color alius operiretur alio, suauior ita fieri leniórque dictus. Quin & terrena miscere, coccóque tinctum Tyrio tingere, vt fieret [5] [a] hysginum. Coccum Galatiæ rubens [6] granum, vt [b] dicemus in terrestribus, aut circa Emeritam Lusitaniæ, in maxima laude est. Verùm vt simul peragantur nobilia pigmenta, anniculo [7] grano languidus succus: idẽ à quadrimo euanidus. Ita nec recenti vires, neque senescenti: Abundè tractata est ratio, qua se virorum iuxtà fœminarúmque forma credit amplissimam fieri.

1 absolutũ. CH. ablutus D. 2 improbum Tyriamethystum. V. 3 primo. CH. 4 ratio. M. & CH. ratio est nata. Vet. 5 bisbyssinum Vet. prauè. 6 gramen. M. & CH. 7 gramini. M. & CH.

ANNOTATIONES.

a De hysgino vide quæ adnotata sunt in cap. 8. libr. 16. & c. 7. lib. 35.

b Cap. 8. lib. 16. & cap. 4. lib. 24.

De pinna, & pinnotere, & aquatilium sensu. CAP. XLII.

COncharum [a] generis & pinna est. Nascitur in limosis [1] subrecta semper, nec vnquam sine comite, quem pinnoterem vocant, alij pinnophylacem: [2] is est squilla parua: alibi cancer dapis assectator. Pandit se pinna, lumi-

1 subiecta. M. 2 id. CH.

nibus orbum corpus intus minutis piscibus præbens. Assultant illi protinus, & vbi licentia audacia creuit, implent eam. Hoc tempus speculatus index, morsu leui significat: [3] Illa ore compresso, quicquid [4] inclusit, exanimat, partémque socio tribuit. Quo magis miror, quosdam existimasse, aquatilibus nullum inesse sensum. Nouit torpedo vim suam, ipsa non torpens, mersáque in limo se occultat, piscium qui securi [5] supernatantes obtorpuere, corripiens. Huius iecori teneritas nulla præfertur. Nec minor solertia ranæ, quæ in mari piscatrix vocatur. Eminentia sub oculis cornicula turbato limo exerit, [6] assultantes pisciculos [7] attrahens, donec tam propè accedant, vt [8] assiliat. Simili modo squatina, & [b] rhombus abditi pinnas exertas mouent specie vermiculorum: [9] itémque quæ vocatur raia. Nam pastinaca latrocinatur ex occulto, trãseuntes radio (quod telum est ei) figens. Argumenta solertiæ huius, quod tardissimi piscium hi, mugilem velocissimum omnium habentes in ventre reperientur.

3 *Illa compressa. Pint. Illa compressu quicquid inclusit, exanimat. Ch. & Vet.* 4 *incluserit. M.* 5 *natantes. M. supernantes. Ch.* 6 *assultantibus pisciculis pertrahens. Vet.* 7 *pertrahens. Vet.* 8 *assiliant. CH.* 9 *item quæ vocantur vaia. Ch.*

ANNOTATIONES.

a Apud Ciceronem lib. de Nat Deor. Balbus, & lib. 3. de Finibus, Cato, idem narrant ex scriptis ex disciplina Stoicorum, & præcipue Chrysippi, cuius verba ipsa Muretus refert in cap. 10. lib. 5.

b Aristotel. lib. 9 hist. περὶ τοῦ ψήττης, id est, de Passere, hoc prodidit. Athenæus tamen sub finem libri septimi Rhombum Romanis Passerem vocari scribit.

De scolopendris, vulpibus, & glanis.
CAP. XLIII.

SColopendræ terrestribus similes, quas centipedes vocant, [a] hamo deuorato omnia interanea euomunt, donec hamum egerãt, deinde resorbent. At vulpes [1] marinæ, simili in periculo glutiũt amplius vsque ad [2] infirma lineæ, quæ facilè prærodant. [3] Cautius qui [b] glanis vocatur: aduersos mordet hamos, nec deuorat, sed esca spoliat.

1 *marine, in M d.* 2 *infima. Vet.* 3 *Glaucus, & qui Vet.*

ANNOTATIONES.

a Oscitanter de Vulpe marina id scripsit Plutarchus dialogo, vtra prudentiora, &c.

b Aristot. Glanidem ἀλυσιφαγεῖν εἶναι, hamos deuorare scribit. De Mugile hoc tradit Plutarchus dicto libro. Quare Pintianus fermè audet legere, *Cestreus, qui Mugil à nobis vocatur.*

De ariete pisce.
CAP. XLIIII.

GRassatur [a] aries, vt latro. Et nunc grandiorum nauium in salo stantium occultatus vmbrâ, si quem nandi voluptas inuitet, expectat: nunc elato extra aquam capite, piscantium cymbas speculatur, occultúsque adnatans mergit.

ANNOTATIO.

a Belua marina, nomine tantùm cognita. Rhondel.

De his quæ tertiam naturam habent, non animalium neque fruticum, & de vrticis, & spongiis.
CAP. XLV.

EQuidem & his inesse sensum arbitror, [1] quæ nec animalium, nec fruticum, [2] sed [a] tertiam ex vtroque naturam habent, vrticis dico, & spongiis. Vrticæ noctu [b] vagantur, noctúque [3] mutantur. Carnosæ frondis his natura: [4] & carne vescuntur. Vis pruritu mordax, eadémque quæ terrestris vrticæ. Contrahit ergo se quàm maximè rigens, ac prænatante pisciculo frondem suam spargit, complecténsque deuorat. Aliâs [5] marcenti similis, & iactari se passa fluctu algæ vice, [6] contactos pisces attritúque [7] petræ scalpentes pruritum, inuadit. Eadem noctu pectines & echinos perquirit: [8] dum admoueri sibi manum sentit, colorem mutat & contrahitur. [9] Tacta [c] vrediné mittit, paulúmque si [10] fuit interualli, absconditur. [11] Ora ei in [12] radice esse traduntur: excrementa per summa tenui fistula reddi. Spongiarum tria genera [13] accipimus: spissum ac prædurum & asperum, [d] tragos id vocatur: minus spissum & mollius, [14] manon: tenue densúmque, ex quo [e] penicili, [f] Achilleũ. Nascuntur omnes in petris: aluntur conchis, pisce, limo. Intellectum inesse his apparet, quia vbi auulsorem sensere, contractæ multò difficilius abstrahuntur. Hoc idem fluctu pulsante faciunt. Viuere esca, manifestò conchæ minutæ in his repertæ ostendunt. Circa Toronen vesci illis auulsas etiam aiunt, & ex relictis radicibus recrescere. In petris cruoris quoque inhæret color, Africis præcipuè, quæ generantur in Syrtibus. Maximæ fiunt manæ, sed mollissimæ, circa Lyciam. In profundo autem, nec ventoso, molliores. In Hellesponto asperæ, & densæ circa Maleam. Putrescunt in apricis locis: ideò optimæ in gurgitibus. Viuentibus [15] idem, qui mandentibus nigricans color. Adhærent nec parte, nec totæ: intersunt enim fistulæ quædam inanes, quaternæ ferè aut quinæ, per quas pasci existimantur. Sunt & [g] aliæ, sed supernè concretæ. Et subesse membrana quædam radicibus earum intelligitur. Viuere constat longo tempore. Pessimum omnium genus est earum, quæ aplysiæ vocantur, quia [16] [h] elui non possunt, in quibus magnæ sunt fistulæ, & reliqua densitas spissa.

1 *quæ neque fruticum, neque animaliũ, sed tertiam quandam ex M.* 2 *sed tertia quadam ex vtraque natura habentur. CH.* 3 *mutant. M. & Ch. sedem vide licet.* 4 *vt carne vescantur. M.* 5 *marcētis. Chiff.* 6 *contractos piscū. Chiff.* 7 *petras scalpentes ob pruritum. D.* 8 *cum. M. & dum. A ij.* 9 *Tracta. CH* 10 *fuerit. M.* 11 *os ei in rad. esse traditur. D.* 12 *radicei. Chiff.* 13 *accepimus. Ch.* 14 *minus, in Chiff. d. manos. Ch.* 15 *itémque mandentibus M. Vet. idem, qui mandi tibus. CH.* 16 *erui. Parm.*

ANNOTATIONES.

a ζωόφυτα. ζωόδενδρα.

b Vagantur, quæ solutæ quidem sunt: nam alterum earum genus saxis affixum semper hæret.

c Admotam contrectantis manum pungit.

d Ab odore graui: nam quia cœno & luto ea solùm viuunt, male olent.

d Turundæ sinuosis, & cauis vlceribus immittendæ. penis, ac inde peniculus, penicillus, & penicu lamentum, cauda. Et quoniam veteres caudis boum, vt nos vulpium, vti solebant ad puluerem excutiendum, peniculos & penicillos inde vocarunt ea, quibus mensas & soleas tergebant, prætereáque pictorium veluti calamum ex setis compactum. Plautus in Menæch.

Quis

Quis est iste peniculus qui extergentur baxeæ: Afranius, *Lares ludentes peni pinxit bubulo.* Arnobius lib. 5. *Peniculamenta decurtantem canteriorum, innectentem laqueos mobiles* Ennius apud Nonium,

Pendent peniculamenta vnũ ad quodq; pedule.

Ælianus ex syluestrium boum caudis μυοσόβας, muscaria olim factitata scribit. Itaque penicilli trium sunt generum, excussorij, abstersorij, pictorii. Caudis equorum tota fere Germania hodie pectines barbæ & capilli contactu sordidos deterget. Apud Plaut. in Menæch. Peniculus, parasiti nomen, quod instar spongiæ mensam tergeret:

Iuuentus nomen fecit Peniculo mihi.

Ideò, quia mensam, quando edo, detergeo.

In Rudente.

Age iam hic te itidem quasi penicillus nouos exugeri solet,

Ni hunc amittis exugebo quitquid humoris tibi est.

Theopompus lepidè apud Athenæum vetulã, quæ linctu lauces detergebat, λειχένας σκόλγον καὶ πλευρὸν λοπαςῖς appellat, vt apud Nonium Terginocalycem, qui calyces terget: in voce, cluo.

f Quoniam, vt inquit Eustathius, robustissimum est, sicuti hordeum præstantissimum Achilleum vocatur, quale suis equis Achilles obiecit. Rhodig. ca. 6.24. vide infrà, & 11. libri 31.

g Fistulæ, per totum corpus earum sparsæ, verùm hæ superne occlusæ & obturatæ.

h Adeo sordidæ sunt & inquinatæ.

De caniculis marinis.

CAP. XLVI.

CAniculárum maximè [1] multitudine circa eas vrinantes graui periculo infestantur:[2] Ipsi ferunt & nubem [3] quandam crassescere [b] super capita, [c] planorum [4] piscium similem, prementem [5] eos, arcentémque à [d] reciprocãdo, & ob id stilos præacutos[6] [e] lineis annexos habere sese: quia nisi perfossæ ita non recedant [7] caliginis & pauoris, vt arbitror, opere. Nubem enim & nebulam (cuius nomine id malum appellant) inter animalia haud [8] vllam comperit quisquam. At [9] cum caniculis atrox dimicatio. Inguina, & calces, omnémque candorem corporum appetunt. Salus vna in aduersas eundi, vltróque terrendi. Pauet enim hominem æquè ac terret. [10] Et sors æqua in gurgite: vt ad summa aquæ vẽtum est, ibi periculum anceps, adempta ratione contrà eundi, dum conetur emergere: & salus omnis in sociis, funem illi religatũ ab humeris eius trahũt: hũc dimicans, vt sit periculi signum, læua quatit: dextra apprehenso stilo in pugna est: modicus aliâs [11] tractus. Vt propè carinam ventum est, nisi præceleri vi repentè rapiant, absumi spectant. Ac sæpe iam subducti, è manibus auferuntur, si nõ trahentium opem, conglobato corpore in pilæ modum [12] [f] ipsi adiuuere. Protendunt quidem tridentes alij:[13] sed monstro solertia est nauigium subeundi, atque ita è tuto præliandi. Omnis ergo cura ad [14] speculandum hoc malũ insumitur.

1 multitudo c. e. v. g. p. infestat. M. & CH.
2 Ipsis. Vet. sub. caniculis.
3 quandam animalium crass. M.
4 q uorundã pisc Vet.
5 eas D.
6 lignis. V.
7 haud pauore, sed caligine, vt arbitror, operta. D.
8 vltra. M. vlla. CH.
9 Cum, in M. d. Hæc cum caniculis. Vet. vt caniculi. CH.
10 Et frons. Parm. Et in fron. CH.
11 tracta tus. M. & CH.
12 ipse adiuuerit. Vet.
13 & monstri. M.
14 depeculãdum. M.

ANNOTATIONES.

a Plinius in vniuersum Galeorum siue Squalorum species omnes, quæ multæ sunt, Caniculas vocat: cùm hoc nomen peculiare sit ei, quem Græci νίβερον σκύμνον σκυλάκιον appellãt, Galli *Roussete*, & hæc canicularum aduersus vrinãtes dimicatio intelligenda sit de Galeo tantùm cane, & de Galeo Glauco, magna feritate & immanitate spongotheras inuadentibus: γαλεοὺς κυνίας Arist. vocat.

b Super oculos dicere debuit. Est enim nubes non quidem malum, aut vitium, sed in Galeo cane, & Glauco crassa membrana, quę palpebrę auium modo ex inferiore oculi parte nascens totum eum contegit, & inter dimicandum visui plurimum obest. Eadem est & in Raiis planis piscibus, sed ex interiore oculi angulo in eum totum distenditur, prætereaque in ambitu velut serrata & fissa est.

c Cartilagineorum.

d Impetu resumendo iterando morsu, repetẽdo impetu mordendi.

e Rhodig. cap. 14.5. in his verbis Quintiliani libr. 11. *Transire in diuersa subsellia parum verecundum est. Nam & Cassius Seuerus vrbanè aduersus hoc facientes lineam poposcit*: lineam interpretatur longurium, nempe longiorem perticam equis à præsepibus interiectam & eos discernentem ne inter se pugnent.

f Hîc notatu dignum, quod scribit Rhodig. ca. 16.25. spongotheras in imo maris ore effuso oleo, aquam illustrare, & luminis aliquid sibi præbere: quod etiam scriptum est supra cap. 103. lib. 2.

De his, quæ silicea testa includuntur, & quæ sine vllo sensu, & de reliquis sordidis animalibus.

CAP. XLVII.

CErtissima est securitas vidisse planos pisces: quia nunquam sunt, vbi maleficæ bestiæ:[1] qua causa[a] vrinãtes [b] sacros appellãt eos. [2] Silicea testa inclusis fatendum est nullum esse sensum, vt ostreis. Multis eadem natura, quæ frutici, vt [3] holothuriis, pulmonibus, stellis.[c] Adeóque nihil non gignitur [4] in mari, vt cauponarum etiam [d] æstiua animalia, pernici molesta saltu[5] & quæ capillus maximè celat, existant: & circumglobata [6] escę sæpe extrahũtur: quæ causa [7] somnum piscium in mari noctibus [e] infestare existimatur. Quibusdã verò ipsis innascuntur, quo in numero chalcis accipitur.

1 qua de causa. CH.
2 Scilicet à testa CH. Scilicet testa. M.
3 olotris. CH.
4 in mari vt campo. Nam etiã V conopeorum. Scal.
5 vt. CH.
6 esca. CH.
7 somnium. M.

ANNOTATIONES.

a Spongotheres.

b Arethusæ pisces sacros vocat Diodorus: Anthian, Plutarchus: Pompilum, & Delphina, Athenæus, Leuton, Theocritus in Berenice: Chrysophryn, idem in Galatea: Icien, idem in Epigrammatibus. Rhodig. cap. 11. lib. 1.

c Scaliger in Propert. Conopeorum animalia οἱ κώνωπες, culices, quæ capillus celat, οἱ φθεῖρες pedes. Inde conopea dicta quæ aduersus culicũ morsus tendebant gentes quædam ab iis infestatæ, præsertim per æstatem. Horat.

Interque signa, turpe, militaria,

Sol aspicit conopea. Propertius de Cleopatra,

Fœdáque Tarpeio conopea tendere saxo.

d Aristotel. cap. 10. lib. 4. hist.

e Idem ibid.

De venenatis marinis. CAP. XLVIII.

NEc venena cessant dira, vt in lepore: qui in Indico mari etiam tactu pestilens, vo-

mitum dissolutionémque stomachi protinus creat: in nostro offa informis, colore tantùm lepori similis: in Indis, & magnitudine, [1] & pilo duriore, tantùm: [2] nec viuus ibi capitur. Æquè pestiferum animal [a] araneus, spinæ in dorso aculeo noxius. Sed [3] nullum vsquam execrabilius, quàm radius, super caudam eminens trygonis, quam nostri pastinacam appellant, quincunciali magnitudine. Arbores infixus [4] radici necat: [5] arma, vt telum, perforat vi ferri & veneni [6] malo.

1 & pilo, duriore tantum. D. 2 nec in Vet. d. 3 nihil. D. 4 radicitus. Pint. 5 carnem, vt telum. Alij. 6 mali. M.

ANNOTATIO.

a Idem & Draco.

De morbis piscium. CAP. XLIX.

Morbos vniuersa genera piscium, vt cætera animalia etiam, feræ, non accipimus sentire. Verùm ægrotare singulos, manifestum facit aliquorum macies, cùm in eodem genere præpingues alij capiantur.

De generatione eorum mira. CAP. L.

Qvonam modo generent, desiderium & admiratio hominum differri non patitur. Pisces attritu ventrium coeunt, tanta celeritate vt visum fallant: delphini, & qua cete, simili modo, [1] paulò diutius. Fœmina piscis coitus tempore marem sequitur, ventrem eius rostro pulsans: sub [2] partum mares [3] fœminam similiter, oua vescentes earum. Nec satis est generationi per se coitus, nisi editis ouis, [4] inter se versando mares & fœminæ vitale asperserint virus. Non omnibus id contingit ouis in tanta multitudine: alioqui replerētur maria & stagna, cùm [5] singuli vteri innumerabilia concipiant.

1 sed paulo. M. & paulo. CH. 2 partu. M. 3 fœminas. Chiff. 4 i. f. versantes. Vet. inter versando mares vitale. Chiff. nisi editis à fœmina ouis ante se versando mares vitale. ex Arist. cap. 13. lib. 6. Hist. 5 singularum. D.

Item de generatione, & qui pisces oua pariat. CAPVT LI.

Piscium oua in mari crescunt, quædam summa celeritate, vt murænarum, quædam paulò tardius. Plani piscium [1] quibus cauda non est, aculeatique, vt [2] testudines in coitu [3] superueniunt: polypi crine vno [4] fœminæ a naribus adnexo: [b] sepiæ & loligines [5] linguis componentes inter se brachia, & in contrarium nantes: [6] ore & pariunt. [c] Sed polypi in terram verso capite coeunt. [7] [d] Reliqua mollium tergis, vt canes. Item locustæ & squillæ, [e] cancri, ore. Ranæ superueniunt, prioribus pedibus alas fœminæ mare apprehendente, posterioribus clunes. Pariunt minimas [f] carnes nigras, [g] quas gyrinos vocant, oculis tantùm & cauda insignes: mox pedes figurantur, cauda findente se in posteriores. Mirúmque, semestri vita resoluuntur in limum nullo cernente, & rursus vernis aquis renascuntur, quæ fuere natæ, [8] perinde occulta ratione, cùm omnibus annis id eueniat. Et mituli & pectines sponte naturæ in harenosis proueniunt. Quæ durioris testæ sunt, vt murices, purpuræ, [h] saliuario lentore. Sicut [9] acescente humore culices, [10] atque spuma maris incalescente, cùm admissus est imber. Quæ verò siliceo tegmine operiuntur, vt ostrea, putrescente limo, aut spuma circa nauigia diutius [11] stante defixósque palos [12] & lignum maximè. Nuper compertum in [i] ostreariis, humorem iis fœtificum lactis modo effluere. Anguillæ atterunt se scopulis: ea strigmenta viuiscunt: nec alia est earum procreatio. Piscium diuersa genera non coeunt, præter squatinam & raiam: ex quibus nascitur priori parte raię similis, & nomen ex vtroque [k] compositum apud Græcos trahit. Quædam [13] tempore anni gignuntur, & in humore, & in terra. Vere pectines, [l] limaces, [m] hirundines, [14] eodem tempore euanescunt. Piscium lupus & trichias bis anno parit, & saxatiles omnes. Mulli ter, vt chalcis, cyprinus sexies, [15] scorpiones bis ac sargi, vere & autumno. Ex planis squatina sola bis [16] autumno & Vergiliarum occasu. Plurimi piscium tribus mensibus, Aprili, Maio, Iunio. Salpæ autumno: [17] sargi, torpedo, [18] [n] squali circa æquinoctium: moles vēre: sepia omnibus mēsibus. [o] Oua eius glutino atramenti ad speciem vuæ cohærentia, masculus prosequitur afflatu, aliâs sterilescūt. Polypi hyeme coëunt, [p] pariūt vere oua tortili vibrata pampino, tanta fœcunditate, vt multitudinem eorum occisi nō recipiant [19] cauo capitis, quo prægnantes tulere. Ea excludunt quinquagesimo die, è quibus multa propter numerum intercidunt. Locustæ, & reliqua tenuioris crustæ, ponunt oua super oua, atque ita incubant. Polypus fœmina modò in ouis sedet, modò cauernam cancellato brachiorum implexu claudit. Sepia [20] & in terreno parit inter harūdines, aut sicubi enata alga: excludit quinto decimo die. Loligines in alto conserta oua edunt, vt sepiæ. Purpuræ, murices [21] eiusdémque generis, vere pariunt. Echini oua pleniluniis habent hyeme: & cochleæ hyberno tempore nascuntur. Torpedo octogenos fœtus habens inuenitur: eáque intra se parit oua præmollia, in alium locum vteri transferens, atque ibi excludens. Simili modo omnia, quæ cartilaginea appellauimus. Ita fit, vt sola piscium, & animal pariant, & oua concipiant. [q] Silurus mas solus omnium edita custodit oua, sæpe & quinquagenis diebus, ne absumantur ab aliis. Cæteræ fœminæ in triduo excludunt, si mas attigit. Acus, siue belone, vnus piscium dehiscente [22] propter multitudinem vtero parit. A partu [24] coalescit vulnus: quod & in [24] cæcis serpentibus tradunt. Mus marinus in terra scrobe effosso parit oua, [25] & obruit terra. Rursus tricesimo die refossa aperit, fœtúmque in aquam ducit.

1 quibus cauda non obest aculeique, vt testitudines & raiæ in coitu. Vet. 2 pastinaca. Pint. 3 superineunt. D. 4 fœmina in M. d. 5 fistulis Vide Annot. 6 fistula eadem Arisinantes pariunt ore. Vet. 7 Crustaceorū mollia tergi vt canes ita locustæa, & squillæ. Cancri ore. Alij. Crusta molli testa vt canes. 8 proinde: M.

9 crescente. M. accrescente. Chiff. 10 Apua. M. Vet. Ch. & Arist. lib. 5. Hist. c. 15. 11 stantia. M. & Ch. 12 ligna maximè. Alij. 13 Rectius, tempore anni. Consule Aristot. Histor. animal. lib. 6. ca. 15. vndè hic locus est desumptus. 14 eadem autumni tempore. Vet. eodem tempore viuiscunt. Alij. 15 scorpena. CH. 16 autumno & Iunio Vergil. Vet. 17 sparisi Vet. 18. sequatiua, vel squati liue. Turn. ex Arist. 19 cranio. Vet. praue. 20 & 21 M. d. 21 eius deniqne. Vet. 22 Legendum aliis videtur, propter magnitudinē. videlicet ouorum. suffragante Aristotele de generat anima. lib. 3. c. 4. 23 callescit. Vet. 24 Quidam emendant, Cæciliis serpentibus ex eodem Arist. lib. 6. 25. & rursus obruit terra. Tricesimo. Vet. & CH.

ANNOTATIONES.

a Fistulæ αὐλῷ φυσῶντες Plinius apud Aristot. μυκτῆρες legit, pro φυσῶντες. Plinij errorem Gaza secutus est, crine vno fistulæ adnexo.

b Sæpiis & loliginibus lingua non est. Pariunt illæ ore ori admoto, mutuo compositorum & applicatorum brachiorum complexu, fistulam (Gaza narem) fistulæ inserentes, natatu alterius retrorsum, alterius antrorsum. Pariunt fistula, qua & coire putantur. lego inde, Loligines fistulis, &c.

c Polypus fœmina, verso in terram capite nitibunda explicat porrigitque brachia: mas superuenit, passisque flagellis acetabula sua singula singulis fœminæ adiungens, adhærescit. Arist.

d Molli crusta tecta. Apud Arist. est, τὰ δὲ μαλακόστρακα ὀχεύονται καθάπερ τὰ ὀπισθουρητικὰ τῶν τετραπόδων, vt quę ex quadrupedibus retrorsum in caudam insiliunt. Gaza vertit, quæ retro meiunt.

e Cancri priore parte copulantur, rugosos operculorum loculos conferentes. Arist.

f Carnes hæ non pariuntur, sed e putri limo gignũtur.

g Vide cap. 10. lib. 32. De Gyrinis id verum est sponte natis, non autem de ranarum vero fœtu. Rond.

h Ex soliuario lentore folliculi fiunt, faui modo substructi. Illis autem ruptis, & sanie, quam cõtinent, in putrem limum effusa, gignũtur paruæ purpuræ & murices. Arist. ca. 15. li. 5. Hist.

i Eius meminit cap. 6. 32.

k Rhinobatos.

l Limaces Varroni, scorta, limacibus similia, quę olerum & plantarum filia rodunt, quemadmodũ Menander ἄγα vocauit quæ amatorem θυμὸν κατέφαγε, vocauerat. Quidam à limando malunt, ἀπὸ τοῦ ῥινοῦν, ob eandem causam, quod sui cupidos abrodant, & fortunis spolient. Apud Menandrum, vt scribit Ælianus, parasitus θηρίον μέγα φρονεῖ, ὅτι ῥινῶν ἀνθρώπους αὐτοὺς ἐκείνους φάτνην ἔχει, quod homines, quos arrodebat, haberet pro præsepi. Scaliger.

m Apud Plautum in Epidico festiue Epidicus,

-- iam ego me conuertam in hirundinem,
Atque eorum exugebo sanguinem, senati qui columen cluent.

n Squali, Galei, à squala, id est sordida, aspera, & scabra cute. Squalum enim prisca vox id significat, Ennius apud Nonium, Elauare lacrymas, vestem squalam & sordidam.

o Arist. cap. 10. lib. 5. histor.

p Cerium, siue fauum edunt.

q De glanide id Aristot. lib. 9. histor.

De vuluis piscium. CAP. LII.

ERythini & [a] chanæ vuluas habere traduntur: qui [b] trochos appellatur à Grecis, ipse se inire. Aquatilium omnium fœtus inter initia visu carent.

ANNOTATIONES.

a Chanæ omnes vuluas &c. nam quod scribit Arist. cap. 6. libr. 4. hist. in eo piscis genere nulla est sexus distinctio, omnésque ouis grauidæ capiuntur.

b De cinœdis hoc exponi potest, qui mutuo consequuntur κατ' οὐρὰν, vt Suidas, κατὰ πυγὴν, vt Athenæus, & alij aliorum clunibus natando innehuntur, vt qui nefandam & præposteram libidinem exercent. τρόχους fortassis quasi cursores Græci vocauerunt, à cursus pernici celeritate, non quasi rotas. Trochos diuersus à cetaceo quis & qualis sit ignorant.

De longißima vita piscium. CAP. LIII.

AEui piscium memorandum nuper exemplum accepimus. Pausilypum villa est Campaniæ, haud procul Neapoli, in ea in Cęsaris piscinis à Pollione Vedio coniectum piscem, sexagesimum post annum expirasse scribit Anneus Seneca, duobus aliis æqualibus eius ex eodem genere etiam tunc viuentibus. Quæ mentio piscinarum admonet, vt paulò plura dicamus hac de re, priusquam digrediamur ab aquatilibus.

De [a] viuariis ostrearum, & quis ea primus inuenerit. CAP. LIIII.

OStrearum viuaria primus omnium Sergius [b] Orata inuenit in Baiano, ætate L. Crassi Oratoris, ante Marsicum bellum: nec gulæ causa, sed auaritiæ, magna vectigalia tali ex ingenio suo percipiens, vt qui primus pensiles [1] inuenit balineas, ita magonizatas [2] villas subinde vendendo. Is primus optimum saporem ostreis [c] Lucrinis adiudicauit, quando eadem aquatilium genera aliubi atque aliubi meliora: sicut [d] lupi pisces in Tiberi amne inter duos pontes, rhombus Rauennę, [3] murenæ [e] in Sicilia, elops Rhodi: & alia genera similiter, ne culinarum censura peragatur. Nondum [f] Britannica seruiebant litora, cùm Orata Lucrina nobilitabat: posteà visum tanti [4] in extremam Italiam petere [5] Brundisium ostreas: ac ne lis esset inter duos sapores, nuper excogitatum, famem longæ aduectionis à Brundisio compascere in Lucrino. Eadem ætate prior [6] Licinius Muræna, reliquorum piscium viuaria inuenit: cuius deinde exemplum nobilitas secuta est, [7] Philippi, Hortensij: [g] Lucullus exciso etiam monte iuxta Neapolim maiore impendio, quàm villam [8] ædificauerat, euripum & maria admisit. Qua de causa Magnus Pompeius Xerxen togatum eum appellabat. [9] Tricies piscinę à defuncto illo væniere pisces.

1 im entrit. CH.
2 il as. CH.
3 murena. M. & CH.
4 in extrema Italia. M. extrema Italia. Vet.
5 Brundisio. CH.
6 Lucinius. CH.
7 Philippus, Hortensius. M.
8 exædificauerat. CH.
9 Quadragintasestertiis pisc. Bud. Vet. & M. Quadringentis ipsius pisc. Massar.

ANNOTATIONES.

a Vide cap. 6. lib. 32.

b Valer. Max. cap. 1. libr. 9. eius luxuriam carpit. Vide & Ciceronem in Officiis.

c Terantina præfert omnibus Varro. Brod. cap. 14. 4. Abydena Græci.

d Lucilius 16. Satyra:

Fingere præterea afferri quod quisque volebat:
Illum sumina ducebant, atque altilium lanx.
Hunc pontes Tiberinos duo inter captus catillo. i. lupus liguritor. Macrobius cap. 16. lib. 3. Satur. Horat.

Vnde datum sentis, lupus hic Tiberinus, an alter,
Captus hiet?

e Ἐν πορθμῷ τῷ Σικελικῷ. Flutas Latini vocant. Mart.

Quæ natat in Siculo grandis muræna profundo,
Non valet exustam mergere sola cutem.

f Quæ ostrea præstantissima nutriunt.

g Vide Sallust. in Catilin. pag. 9. n. 8.

Qui primus murænarum viuaria fecerit. CAP. LV.

MVrænarum viuarium priuatim excogitauit C. [1] Hirius ante alios, qui cœnis triumphalibus Cæsaris Dictatoris sex millia numero murænarum [2] [a] mutuo appendit. Nam permutare quidem pretio noluit, aliáve merce. Huius villam intra [b] quàm modicam quadragies [3] piscinę vænierunt. Inuasit deinde singulorum piscium amor. Apud Baulos in parte Baiana piscinam habuit Hortensius Orator, in qua murænam adeò dixit, vt exanima-

1 Hirtus. Ve. Hirrus: CH
2 mutua.
3 piscesvendiderunt. Pint. ex Varrone. piscinæ vẽdiderunt. Bud. 3. de Asse. M. Tol. Salms. & CH.

tam flesse credatur. In eadem villa, Antonia Drusi, murænæ, quam diligebat, inaures addidit: cuius propter famam nonnulli Baulos videre concupiuerunt.

ANNOTATIONES.

a In pondus dedit. Varro cap. vlt. lib. 3.
b Minorem mediocri.

De cochlearum a viuariis, & quis primus instituit. CAP. LVI.

COchlearum[a] viuaria instituit Fuluius[1] Hirpinus in Tarquiniensi, paulò ante ciuile bellum, quod cum Pompeio Magno[2] gestum est, distinctis quidem generibus earum, separatim vt essent[3] albæ, quæ in Reatino agro nascuntur: separatim Illyricæ, quibus magnitudo præcipua: Africanæ, quibus fœcunditas: Solitanæ, quibus nobilitas. Quin & saginam earum[4] commentus est, sapa & farre, aliísque generibus, vt cochleæ quoque altiles ganeam implerent: cuius artis gloria in eam magnitudinem[5] perductæ sint, vt octoginta quadrantes caperent singularum calices. Autor est M. Varro.

1 Lippinus. Chiff. 2 actum est. Vet. 3 Albulæ, fortassis: vt apud Varronem lib. 3. Rei rust. 4 commentatus est. M. Tol. Salm. CH. 5 perductas vt &c. calices, autor est. Vet. perducta sit. M.

ANNOTATIO.

a Vide cap. 39. lib. 8.

De piscibus terrenis. CAP. LVII.

PIscium genera etiamnum[a] à Theophrasto mira[1] produntur: circa Babylonis rigua decedentibus fluuiis, in[2] cauernis aquas habentibus remanere. Quosdam inde exire ad pabula pinnulis gradientes, crebro caudæ motu, contráque venanteis refugere in suas cauernas, & in iis obuersos stare: capita eorum esse ranæ marinæ similia, reliquas partes[3] gobiorum, branchias vt cæteris piscibus. b Circa Heracleam &[4] Cromnam, & multifariam in Ponto vnum genus esse, quod extremas fluminum aquas sectetur, cauernásque[5] faciat sibi in terra, atque in his viuat, etiam reciprocis amnibus siccato litore. Effodi ergo:[6] motu demum corporum viuere eos approbant. Circa Heracleam eandem, eodémque Lyco amne decedente, ouis relictis in limo generari[d] pisces, qui ad pabula petenda palpitent exiguis branchiis,[7] quod fieri non indigo humoris: propter quod & anguillas diutius viuere exemptas aquis. Oua autem in sicco maturari, vt testudinum. Eadem in Ponti regione apprehendi[8] glacie[9] piscium maximè[e] gobiones, non nisi patinarum calore vitalem motum fatentes. In his quidem, tametsi mirabilis, est[10] tamen aliqua ratio. Idem tradit in[f] Paphlagonia effodi pisces gratissimos cibis terrenos altis scrobibus, in his locis[11] vbi nullæ restagnent aquæ: miratúrque & ipse, gigni sine[12] coitu. Humoris quidem vim aliquam inesse, quam puteis, arbitratur,[13] cùm in nonnullis reperiantur pisces. Quicquid est hoc, certe minus[14] admirabile talparum facit vita subterranei animalis, nisi fortè vermiũ terrenorum[15] & piscibus natura inest.

1 produntur circa B. rigua. Deced. f. i. e. a. hebetes reman. Vet. 2 cauernas aquas habentes remanere quosdã. M. 3 gobionum. CH. 4 Cromnã & Lycum amnem esse multifaria. In Ponto Vet. & M. Chif. Crenã legit, cætera vt in vulg. 5 faciat. D. 6 motúque demum corporis viuere eos probari. D. 7 idque fieri non indigis. Vet. quo fieri nõ indigos humoris Pint. 8 in glacie. Vet. 9 pisces. Theophr. 10 tamen in M. d. est in his quidem tametsi mirabilis, tamen ai Ch. 11 in quibus CH. & M. 12 coitu humoris Vim. quidem aliquam. Pint. ex Theophrast. li. de pisc. 13 cùm non nullis. Vet. ceu nullis Chiff. 14 admirabilem r f. Vitã. Vet. & Chiff. 15 & his pisc. M. & iis. Vet.

ANNOTATIONES.

a Libello de Piscibus. Hoc ipsum tradit & Aristot. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ. Prope Mompessulum in vico quem vocãt *Baillargnet*, ad ripam amnis Liriæ, vulgo, *le Lez*, pisces effodiuntur. Id ipsum fit & prope Salsas, arcem regis Galliæ permunitam, quæ vltra Narbonam sita est.
b Circa Heracleam ad Lycum amnem, & Cromnam. Pint. Circa Heracleam & Toronen & Lycum amnem, & multifariam. Parm. Fortassis, Heracleã ad Lycũ amnẽ Tion & Crõnã. nã Crõna in Põto maritima Paphlagonię vrbs Tio & Heracleæ ad Lycum sitæ vicina est. Apud Aristot. lib. περὶ θαυμασ. pro Tio, corruptè legitur Rhegio. In Heraclea & circa Tium, Milesiorum in Ponto coloniam. Athen li. 8. ex Theophrasto.
c Aristot. ibid.
d Centrinas præcipuè. Theophr.
e Viles pisces. Iuuenalis Satyra 10.

Nec mullum cupias, cùm sit tibi gobio tantùm
In loculis. Martial.
In Venetis sint lauta licet conuiuia terris,
Principium cœnæ gobius esse solet.

f Arist. ibid. & Strabo lib. 12. Eudoxo.

De muribus Nili. CAP. LVIII.

VErùm omnibus his fidem Nili inundatio affert, omnia[1] excedentem miracula, quippe[2] detegente eo musculi reperiuntur inchoato opere genitalis aquæ terræque, iam parte corporis viuentes, nouissima effigie etiamnum terrena.

1 excedens. D. 2 deturgente Vet. decedente. D.

De anthia pisce, & quomodo capiatur. CAP. LIX.

NEc de anthia pisce[1] sileri conuenit, quæ plerosque aduerto credidisse. Chelidonias insulas diximus Asiæ[a], scopulosi maris,[2] ante promontoriũ sitas: ibi frequẽs hic piscis, & celeriter capitur vno genere. Paruo nauigio, & concolori veste, eadémque hora per aliquot dies continuos piscator enauigat certo spatio, escámque proiicit. Quicquid ex eo mittitur, suspecta fraus prædæ est:[3] cauénsque quod timuit, cùm id sæpe factum est, vnus aliquando consuetudine inuitatus anthias, escam appetit. Notatur hic intentione diligenti, vt author spei, conciliatórque capturæ. Neque enim est difficile, cùm per aliquot dies solus accedere audeat. Tandem & aliquos inuenit, paulatimque comitatior, postremò greges[4] adducit innumeros, iam vetustissimis quibusque assuetis piscatorem agnoscere, & è manu cibum rapere. Tum ille paulùm, vltra digitos in esca iaculatus hamum, singulos[5] inuolat verius quàm capit, ab vmbra nauis breui conatu[6] rapiens, ita ne cæteri sentiant, alio intus excipiente centonibus raptum, ne palpitatio vlla aut sonus cæteros abigat. Conciliatorem nosse ad hoc prodest, ne[7] capiatur. Parcit piscator fugituro in reliquum gregem. Ferunt discordem socium[8] duci insidiatum pulchrè noto cepisse malefica voluntate: agnitũ in macello

1 silere. Ch. 2 ante Tauri prom. Vet. supra cap. 31. lib. 5. dixit, contra Tauri promontor. 3 cauetque quod timuit Cum. M. 4 abducit, Chiff. 5 inuncat. Vet. 6 abscedens Vet. absens. Parm. conatur absens. CH. 7 capiatur, fugituro in reliquum grege. M. 8 duci secũ insf. Vet.

cello

9 dati in M.d. 10 formula ex edicto condemnatum: addit. Vet.

cello à socio, cuius iniuria erat,[9] & dati damni[10] formulam editam, condemnatúmque: addidit Mutianus, æstimata lite decem libris. Iidem anthiæ, cùm vnum hamo teneri viderint, spinis, quas in dorso serratas habent, lineã secare traduntur: eo qui tenetur, extendente, vt præcidi possit. At inter sargos, ipse qui tenetur, ad scopulos lineam terit.

ANNOTATIO.

a Eas propterea nauigantibus esse pestiferas suprà dixit cap.13. lib.5.

De stellis marinis.

CAP. LX.

1 ea stella figura est. Vet. ea s. est. Parua ad. caro intus. M.

2 multòque. Vet. & Ch. 3 dixerim. Id genus experiendi. M.

PRæter hæc claros sapientiâ autores video mirari stellam in mari. Ea[1] figura est parua admodum, caro intus, extrà duriore callo. Huic tam igneum feruorem tradunt, vt omnia in mari contacta adurat, omnem cibum statim peragat. Quibus sit hoc cognitum experimentis: haud facilè dixerim:[2] multo memorabilius[3] duxerim id, cuius experiendi quotidie occasio est.

De dactylis, eorúmque miraculis.

CAP. LXI.

1 è gen. sunt, ab humanorum similitudine,

COncharum[1] è genere sunt[a] dactyli, ab humanorum vnguium similitudine appellati. His natura in tenebris remoto[2] lumine, alio fulgore[3] clarere, & quanto magis humorem[4] habent,[5] ludere in ore mandentium, lucere in manibus, atque etiam in solo ac veste, decidentibus guttis: vt proculdubio pateat, succi illam naturam esse, quam[6] miremur etiam in corpore.

Vngues appellati. Pin. 2 lumine alio, fulgere clare, & M. 3 claro. Ch. 4 habeant Lucere. Vet. 5 lucere in ora cernentium. M. lucere in ora mandẽtium Ch. 6 miraretur. M lego, miramur, miraremur. Ch.

ANNOTATIO.

a Vide infrà, cap.9. & vltim. lib.32.

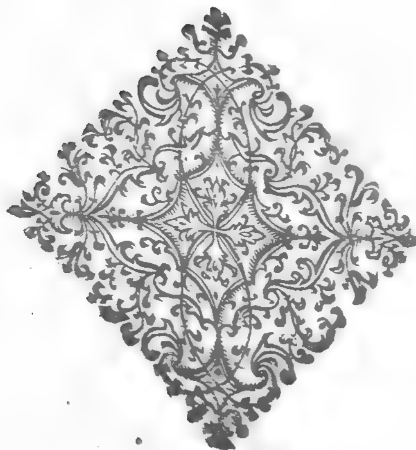
De inimicitiis & amicitiis inter se aquatilium.

CAP. LXII.

SVnt & inimicitiarum atque concordiæ miracula. Mugil & lupus mutuo odio flagrãt: conger & muræna,[1] caudas inter se prærodentes. Polypum intantum locusta pauet, vt si iuxtà[2] viderit, omninò moriatur.[3] Locustam conger: rursus polypum congri lacerant. Nigidius autor est, prærodere caudam mugili lupum, eosdémque[4] statis mensibus concordes esse. Omnes autem viuere, quibus caudæ sic amputentur. At è contrario amicitiæ exempla sunt, præter illos, de quorum diximus societate, balæna & musculus:[5] quando prægraui superciliorum pondere obrutis eius oculis,[6] infestantia magnitudinem vada prænatans demonstrat, oculorúmque vice fungitur. Hinc volucrum naturæ dicentur.

1 caudam. M.

2 vidit Ch. 3 Alij legunt, Locusta congrũ. ex Arist. l. 8. c. 2. Hist. ani. (hoc sic distinguo) moriatur: locustã conger: (sub. pauet) Rursus &c. 4 æstatis. M. & Ch. 5 quandoque. CH. 6 sistentia. Vet.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER DECIMVS.

De natura auium. CAP. I.

SEQVITVR natura auiũ, quarum grandissimi & penè bestiarũ generis, struthiocameli Africi vel Æthiopici, altitudinem equitis insidentis equo excedunt, [1] celeritatem vincunt: ad hoc demum datis [2] pennis, vt currentem adiuuent: cæterò non sunt volucres, nec à terra tolluntur. Vngulæ iis ceruinis similes, quibus dimicant, bisulcæ, [3] comprehendendis lapidibus vtiles, quos in fuga contra sequentes ingerunt pedibus. Concoquendi sine delectu deuorata mira natura, sed non [4] minus stoliditas, in tanta reliqui corporis altitudine, cùm colla frutice[5] occultauerint, latêre [6] se existimantium. Præmia ex iis oua, propter amplitudinem [7] pro quibusdam habita vasis, conósque bellicos, & galeas adornantes pennæ.

1 celeritate. Vet. & M. 2 pinnis. Ch. 3 & cõprehend. Ch. 4 minor. M. 5 occultauerunt. M. 6 sese. Ch. 7 Melius, Quibusdã habita pro vasis.

ANNOTATIO.

a Theophrastus cap. 5. lib. 4. histor.

De phœnice. CAP. II.

AEthiopes atque Indi, discolores maximè & inenarrabiles ferunt aues, & ante omnes nobilem Arabia phœnicem: haud scio an fabulosè, vnum in toto orbe, nec visum magnoperè. Aquilæ narratur magnitudine, auri fulgore circa colla, [1] cætera purpureus, cæruleam roseis caudam pennis distinguentibus, cristis [2] faciem capútque plumeo apice[3] cohonestante. Primus atque [4] diligentissimus togatorum de eo prodidit Manilius, Senator ille maximis nobilis [5] doctoris doctore nullo: neminem extitisse qui viderit vescentem: sacrum [6] in Arabia Soli esse, viuere annis [7] dclx. senescentem [8] casia thurísque surculis construere nidum, replere odoribus,[9] & superemori. Ex ossibus deinde & medullis eius nasci primò ceu vermiculum: inde fieri pullũ: principióque iusta [10] funeri priori reddere, & totum deferre nidum prope Panchaiam in Solis vrbem, & in ara ibi deponere. Cùm huius alitis vita magni conuersionem anni fieri prodit idem Manilius, iterúmque significationes tempestatum & syderum [11] easdem reuerti. Hoc autem circa meridiem incipere, quo die signum Arietis Sol intrauerit. Et fuisse eius conuersionis annum prodente se P. Licinio.[12] M. Cornelio [13] Consulibus. Cornelius Valerianus Phœnicẽ [14] deuolasse in Ægyptum [15] tradit, Quinto Plautio, Sexto Papinio Consulibus. Allatus est & in vrbem, Claudij Principis Censura, anno vrbis dccc. & in comitio propositus, quod actis testatum est, sed [16] quem falsum esse nemo dubitaret.

1 cætero Ch. 2 faces Ch. 3 honestante. M. honestare. Ch. 4 diligentissime. M.

5 doctrinis. Autor is est neminẽ. M. 6 in Arabia solo. Vet. 7 D. LX. Vet DXI. Alij. Vet. & h. Seneca vir, qui verè dicitur bonus quingentesimo quoque anno, vt Phœnix nascitur. Pint. 8 casiæ. Ch. 9 ac. M. 10 funera. M. & Ch. 11 eodem. M 12 Cn. Ch. 13 con'u'tu. d.. centesimũ quintum decimum Corne Ch & Vet consulibus CCXXV. Alij. 14 deuolauisse. Ch. 15 tradidit, quodque Plautio, Sex. Papinio Con'u'l allatus esset in vrbem. M 16 quæ falsa. M.

De aquilis. CAP. III.

EX his quas nouimus, aquilæ maximus honos, maxima & vis. Sex earum genera: Melenætos à Græcis dicta, [1] eadémque Valeria, minima magnitudine, viribus præcipua, colore nigricans: sola aquilarum fœtus suos alit: cæteræ, vt dicemus, fugant: sola sine clangore, sine murmuratione. Conuersatur autem in montibus. Secundi generis pygargus, in oppidis mansitat & in campis, albicante cauda. Tertij morphnos, quam Homerus & percnon vocat, aliqui & [2] plancum, & anatariam, [a] secunda magnitudine & vi: huícque vita circa lacus. Phœmonoë Apollinis dicta filia, dentes ei esse prodidit, mutæ aliàs,

1 eadem in Valeria. Ch. 2 clangum. M. clanug. Ch.

liàs,[b] carentíque lingua: eandem aquilarum nigerrimam, [c] prominentiore cauda. Consentit & [3] Boëthus. Ingenium est ei, testudines raptas frangere è sublimi iaciendo: quæ [4] sors interemit Poetam Æschylum, prædictam fatis (vt ferunt) [5] eius diei ruinam secura cæli fide [6] cauentem. Quarti generis est percnopterus: eadem [7] oripelargus, vulturina specie, alis minimis, [8] [d] reliqua magnitudine antecellens, sed imbellis & degener, [9] vt quã verberet coruus. Eadem ieiunæ semper auiditatis, & querulæ murmurationis. Sola aquilarum [10] exanima fert corpora: cæteræ, cùm occidere, considunt. Hæc facit, vt quintum genus gnesion vocetur, velut verum, solúmque incorruptæ originis, [e] media magnitudine, colore subrutilo, rarum conspectu. Superest haliæetos, clarissima oculorum acie, librans ex alto sese: visóque in mari pisce, præceps in eum ruens, & discussis pectore aquis rapiens. [11] Illa, quam tertiam [f] fecimus, circa stagna aquaticas aues appetit mergentes se subinde, donec sopitas lassatásque rapiat. Spectanda dimicatio, aue ad perfugia litorum tendente, maximè si condensa harundo sit: aquila inde [12] ictu abigente alæ, & cùm [13] appetit [14] in lacus cadente, vmbrámque suam nanti sub aqua à litore ostendente: rursus aue in diuersa, & vbi minimè se credat [15] expectari, emergente. Hæc causa gregatim auibus natandi, quia plures simul non infestantur, respersu pinnarum [16] hostem obcæcantes. Sæpe & aquilæ ipsæ non tolerantes pondus apprehensum, vnà [g] merguntur. [17] [h] Haliæetus tantùm implumes etiamnum pullos suos percutiens, subinde cogit aduersos intueri Solis radios: & si conniuentem [18] humectatémque animaduertit, præcipitat è nido, velut adulterinum atque degenerem: illum cuius acies firma contrà [19] steterit, educat. Haliæeti [i] suum genus non habent, sed ex diuerso aquilarum coitu nascuntur. [k] Id quidem, quod ex iis natum [20] est, in ossifragis genus habet, è quibus vultures progenerantur minores: & ex iis magni, qui omnino non generant. Quidam adiiciunt genus aquilæ, quam barbatam vocant, Thusci verò ossifragam. Tribus primis & quinto aquilarum generi [21] inædificatur nido lapis [l] aëtites, quem aliqui dixere [m] gagatem, ad multa remedia [22] vtilis, nihil [23] igne deperdens. Est autem lapis [24] iste prægnans, intus, cùm quatias, alio velut in vtero sonante. Sed vis illa medica non nisi nido direptis. Nidificant in petris & arboribus: pariunt [25] oua terna: excludunt pullos binos: visi sunt & tres aliquando. Alterum expellunt [n] tædio nutriendi. Quippe eo tempore ipsis cibum negauit natura, prospiciens ne omnium feratum fœtus raperentur. Vngues quoque earum [26] inuertuntur diebus iis, albescunt inedia [26] pennæ, vt meritò partus suos oderint. Sed eiectos ab his cognatum genus [28] [o] ossifragæ excipiunt, & educant cum suis. Verùm adultos quoque persequitur parens, & longè fugat, æmulos scilicet rapinæ. Et alioquin vnum par aquilarum magno ad populandum tractu, vt satietur, indiget. Determinat ergo spatia, nec in proximo prædantur. Rapta non protinus ferunt, sed primò deponunt, expertæque pondus tunc demum [29] abeunt. [p] Oppetunt non senio, nec ægritudine, sed fame, in tantum superiore accrescente rostro, vt aduncitas aperiri non queat. A meridiano autem tempore operantur, & volant: prioribus horis diei, donec impleantur hominum conuentu fora, ignauæ sedent. Aquilarum pennæ mistas reliquarum alitum pennas deuorant. [30] Negant vnquam solam hanc alitem fulmine exanimatam: ideo armigeram Iouis consuetudo [31] iudicauit.

3 Boetus. Pint. consensit & poeta Ch. 4 fors M. 5 et Ch. 6 cauenti. Item quarti. M. 7 moratur per lacus. Vet. praue naris per lacus Ch. 8 reliquas Arist. 9 vtpote quam M. 10 exanimata. Ex Arist. 11 Illam. Ch. 12 in deiectu abigente ala M. & Ch. alio Pint. & Vet. 13 impetit. M. appetat. Ch. 14 in latus. M. 15 spectari. Vet. 16 hostem, in M. d. & Ch. 17 ἀετος. Arist. non haliæetus. 18 flectentémque M. flente Vet. nictantem Pint. 19 stetit. Ch. 20 est, ossifragi genus habent. M. 21 infertur. D. 22 vtilis, in M. d. 23 inde M. 24 ipse Pin. & Ch. 25 & cua. Ch. 26 inuertuntur. Diebus iis. M. 27 pinnæ. Ch. 28 ossifragi. M. & Ch. 29 abeunt. 30 Negatumque solam M. 31 indicauit. Ch.

ANNOTATIONES.

a Aristoteles dum aquilas enumerat, primam omnium recenset Pygargum, eique mox subiicit Plangum, quam à Pygargo secundam esse vi ac magnitudine confirmat, non autem in vniuerso aquilarum genere.

b Hoc falsum & fabulosum.

c De Pernocptero id Aristotel. capite 31. libro nono histor.

d Apud Aristotelem est maiore corpore, quàm cæteræ, sed alis breuioribus.

e Hemiolia (supra cæteras) ex Aristotel. Pintianus.

f De Haliæëto id scribit Aristot. capite 24. libro 9. Histor.

g Idem hoc de eodem tradit.

h Apud Arist. est ἀετος, Aquila, non Haliæetos.

i Arist. περὶ θαυμα. ἀκουσμ.

k Plinius incogitanter ossifragum siue φήνη Græcorum, Gallicè *Freneau*, *Brif'os*, & *Bif*, Haliæetorum generi adscribit, cum teste Arist. ossifragus parum oculis valeat, quoniam illos nubeculis oblæsos habet: Haliæetus verò clarissima sit oculorum acie. Quæ Plinius recitat de vulturum progenie, apud Arist. nusquam extant, fortassis ex aliquo augurum auspicúmve libro hæc ille mutuatus est.

l Vide lib. 36. cap. 21. in principio.

m Gagates ab Aëtite diuersus est, vt res ipsa docet, & testantur Galenus & Dioscorides. Itaque necessum est vtrumque lapidem in aquilarum nido reperiri, vocarique ideò Aëtiten, quamuis natura plurimum dissideant. Serinus aquilas incubantes Gagaten sibi subiicere tradit, refrigerationis caussa, ne immenso calore oua percoquant: nam, vt inquit Lucanus,

--fœta tepefacta sub alite saxa.

Florus aquilam e terra vel mari sumptum lapidem quemuis nido inferre scribit, διὰ τὸ ἀσφαλῶς μένειν, vt stabilis sit. Hæc Plinius non satis distinxit. Vide infrà cap. 19. lib. 36.

n Apud Plutarchum in Mario ex Musæo vetustissimo poeta, Aquila oua τρία μὲν τίκτει, δύο δ' ἐκλέπει, ἓν δ' ἀλιβάζει: vnum (ouum, non pullum, vt autor) perdit, duo excludit, tria parit.

o Ossifragum in Aquilarum numero & genere ab Aristotele non reponi diximus.

p Post Aristotelem idem scripsit Demetrius Phalereus libro περὶ τῆς ἑρμηνείας. Vide quæ in hanc rem tradidit Rhodig. cap. 20. 13.

Quando legionum signa esse cœperint, & cum quibus sit aquilis bellum.

CAP. IIII.

ROmanis [a] eam legionibus C. Marius in secundo Consulatu suo propriè dicauit. Erat & anteà prima cum quatuor aliis: [1] lupi, minoutori, equi, aprique singulos ordines an-

1 lupis, minotauris, equis, apris

teibant. Paucis antè annis sola in aciem portari cœpta erat: reliqua in castris relinquebantur. Marius in totum ea abdicauit. Ex eo notatum, non [2] ferè legionis vnquam hybernasse castra, vbi aquilarum non sit iugum. Primo & secundo generi non minorum tantùm quadrupedum rapina, sed etiam cum seruis prælia. Multum puluerem volutatu collectũ, insidens cornibus excutit in oculos, pennis ora verberans, donec præcipitet in rupes. Nec vnus hostis illi satis est: [3] acrior est cum dracone pugna, multóque magis anceps, etiam si in aëre. Oua hic consectatur aquilæ auiditate malefica: at illa ob hoc rapit vbicunque visum. Ille multiplici nexu alas ligat; [4] se implicans, vt simul [5] decidant.

qua (subsi gna) M. 2 ferè apud legiones vnquam hyberna esse castra. M. ferè apud legiones hybernatũ esse in castris. Vet. 3 acrior cũ. M. 4 illa se explicat, Vet. Pint. 5 decidat. M. & Ch. decidat sæpe. D.

ANNOTATIO.

a Dion lib. 40. Aquilam militarem fuisse dicit aquilæ auream imaginem, in ædicula quadam collocatam, quam gestabat spectatæ virtutis miles, hasta parua suffixam, cuius inferiorem partem cuspidatam & acuminatam in terrã adigeret: nec illam ex hybernis moueri solitam, nisi prodiret vniuersus exercitus. Hadr. Iun. ca. 2. 3. De legione, centuria, decuria, manipulo, vexillo, turma, cohorte & id genus militari ordinum, ac potestatis differentia, Alex. ab Alex. cap. 5. 1. Idem de signis militaribus, ca. 2. 4. & cur aquilam Romani cæteris omnibus antepofuerint & vnde sumpserint.

Mirum de aquila. CAP. V.

EST [1] percelebris apud Seston vrbem aquilæ gloria: educatam à virgine retulisse gratiam, aues primò, mox deinde venatus aggerentem. Defuncta postremò, in rogum accensum eius iniecisse sese, & simul conflagrasse. Quam ob causam incolæ, quod vocant [a] Heroum, in eo loco fecere, appellatum Iouis & Virginis, quoniam illi Deo ales adscribitur.

1 Celebris Pint. Sempercelebris. M est percelebre a. S. v. a. gloria esse ductam. Ch.

ANNOTATIO.

a Monumentum. De huius verbi significatione multa Rhodig. cap. 18. 17. Auspicia ex aquilis & vulturibus apud Alex. ab Alex. cap. 13. 5.

De vulturibus. CAP. VI.

V[a]Vlturum præualent nigri. Nidos nemo [1] attigit. Ideo etiam fuere, qui putarent illos ex aduerso orbe aduolare, falsò. [b] Nidificant enim in excelsissimis rupibus. Fœtus quidem sæpe cernuntur ferè bini. Vmbricius Aruspicum in nostro æuo peritissimus, parere tradit oua [2] tria: vno ex iis reliqua oua nidúmque lustrare, mox abiicere. [c] Triduo autem antè [3] aut biduo volare [4] eos, vbi cadauera futura sunt.

1 attingit. M. 2 tredecim. Ch. 3 aut biduo, in Vet. d. 4 eò. Pint.

ANNOTATIONES.

a Magnas aues Plaut. in Rudente vocat:

Nam herclè ego te barba continuò arripiam & in ignem coniiciam,
Téque ambustulatum obiiciam magnis auibus pabulum.

Cur his potissimum Rom. vterentur ad auspicia Plutarch. docet in quæst. Rom. 93.

b Credidit Iuuenalis in arboribus nidos facere Satyra 13.

Vultur iumento, & canibus crucibúsque relictis
Ad fœtus properat, partémque cadaueris adfert.
Hic est ergò cibus magni quoq; vulturis, & se
Pascentis, propria cùm iam facit arbore nidos.

c Plaut. in Truculento,

Illud est: vide vt iam, quasi volturij, triduo
Priùs prædiuinant quo die esuri sient.

De sanguale. CAP. VII.

S[1][a]Angualem auem, atque immussulum, [b] Augures Romani [2] in magna quæstione habent. Immussulum aliqui vulturis pullum arbitrantur esse, & [3] sangualem ossifragæ. Massurius [4] sangualem ossifragam esse dicit, immussulum autem pullum aquilæ, priusquàm albicet cauda. Quidam post Mutium Augurem visos non esse Romæ confirmauere: ego (quod verisimilius [5] est) in desidia rerum omnium non arbitror agnitos.

1 Sangualem M. & Ch. Saqualem Festus. 2 magnæ quæstioni. M. & Ch. 3 sanguale. Ch. 4 sangualẽ ossifragum. Ch. 5 est, in M. d.

ANNOTATIONES.

a Vide quod notatum est proximè sequenti cap. 19.

b Homero μάντις Augur, οἰωνιστὴς: ἱερεὺς verò, ἱεροσκόπος, Aruspex: ὀνειροπόλος, somniorum interpres. Iliad. α.

ἀλλ' ἄγε δή τινα μάντιν ἐρείομεν ἢ ἱερῆα,
ἢ καὶ ὀνειροπόλον. Brod. cap. 1. 10. 6.

De accipitribus. CAP. VIII.

ACcipitrum [1] genera xvj. [2] inuenimus. [3] Ex iis [a] circon claudũ altero pede prosperrimi augurij [b] nuptialibus negotiis & pecuariæ rei. Triorchem à numero testium, cui principatum in auguriis Phœmonoë dedit: buteonem hunc appellant Romani, [c] familia etiam [4] ex eo cognominata, cùm prospero auspicio in ducis naui sedisset. [5] [d] Æsalona Græci vocant, qui solus omni tempore apparet: hyeme abeunt. Distinctio generum ex auiditate. Alij non nisi ex terra rapiunt [6] auem: alij non nisi circa arbores volitantem: alij sedentem in sublimi: aliqui volantem in aperto. Itaque & columbæ nouere ex iis pericula, visóque considunt, vel subuolant, contra naturam eius auxiliantes sibi. In insula Africæ Cerne in Oceano accipitres totius [7] Massyliæ humi fœtificant: nec alibi nascuntur, illis assueti gentibus. [e] In Thraciæ parte super [8] Amphipolim homines atque accipitres societate quadam aucupantur. Hi ex syluis & harundinetis excitant aues: illi superuolantes deprimunt. Rursus captas aucupes diuidunt cum iis. Traditum est, missas in sublime [9] sibi excipere eos: & cùm tempus sit capturæ, [10] clangore ac volatus genere inuitare ad occasionem. Simile quiddam lupi [11] apud Mæoten paludem faciunt. Nam si partem à piscantibus suam accepere, [12] expansa eorum retia lacerant. Accipitres auium non edunt corda. Nocturnus accipiter [13] cymindis vocatur, rarus etiam in syluis, interdiu minus cernens. Bellũ [14] internecinum gerit cum aquila, cohærentésque sæpe [15] deprehenduntur.

1 genera decem, nõ minus. Pint. ex Arist. 2 inuenimus. Ex iis Circon prosperrimi. Vet. 3 ex his Ægythũ. Ch. 4 ex eo. in M. d. 5 Epilæon. M. Epilaũ. Ch. Vide Anno. 6 columbã. Ex Arist. 7 Massyliæ. Pint. & Ch. 8 Cedropolim Arist. 9 ibi. M. 10 clamore ac vlulatu inuitari. Pint. ex Arist. de admir. 11 ad Ch. 12 Expassa. Vet. 13 cypindis. Ch. hybris. Arist. 14 internecium. Ch. 15 prenduntur. M.

ANNOTATIONES.

a Vetusta Man. & optima exempl. habet Ægithum. Aristoteles

Aristoteles certè scribit Ægithum esse εὔβιον, πολύτεκνον, τὸν δὲ πόδα χωλόν. Verùm cùm AEgithus auicula sit, ipsi ca.74. huius libri, haud rectè hic recenset inter accipitres. Turn. in li. Theoph. περὶ τῶν σημείων. Gaza vertit, Salus. Vide Arist. cap. 15.9. Hist.

b Nuptias aduocatis duobus auspicibus, & totidem signatoribus, spondebant stipulabantúrque noctu, ac interdum luce prima diei, magna cautione, id ne fieret motu cæli, aut terræ, cælo turbato, inquieto, procellosóque die, publicis festis, Lemuriis, quib. occisi Remi vmbra placabatur, feralibus, siue parentalibus, ancylibus nondum conditis, postridie nonas, idus, calendas, quoniam ij dies atri sunt. Macrob. Alex. ab Alex. cap. 5.2. Plautus in Prologo Casinæ,

Argentum si quis dederit, vt ego suspicor,
Vltrò ibit nuptum, non manebit auspices.

c M. Fabius Buteo à Liuio nominatur lib. 23. & à Plutarcho in Fabio Maximo: post Cannésē pugnā dictatores fuisse M. Iunium, & hunc Buteonem annalibus cognitum est. Buteonis oratoris meminit Seneca in controuersiis. Agathoclē κατὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν κοινὸν πόρνον. Theopompus vocatum fuisse τριόρχην scribit. Rhodig. ca. 4. lib. 24. Buteonis auspicium felix. Alex. ab Alex. cap. 13.5.

d Αἰσάλων vocat Hesychius. Vetusta duo exemplaria habent, Epileion Græci &c. Est autem ἐπίλαιος, ἐπιχώριος, indigena, & qui minimè abit. Turnebus. Leios Arist. accipitris genus. De Triorche tamen, vel, vt alij legunt, Hippotriorche scribit Arist. ὅτι διὰ παντὸς φαίνεται. Postea cap. 74. AEsalon parua auis dicitur. Vide locum.

e Exstat & id apud Arist. lib. περὶ θαυμ. ἀκουσμ. At in historia animalium sic scribit. ἐν δὲ τοῖς Θρᾴκης καλουμένῃ ποτὲ κεδροπόλει ἐν τῷ ἕλει θηρεύουσιν οἱ ἄνθρωποι τὰ ὀρνίθια κοινῇ μετὰ τῶν ἱεράκων.

De coccyce, quæ à suo genere interimitur. CAP. IX.

Ca Occyx ex accipitre videtur fieri, tempore anni figuram [1] mutans, quoniam tunc non apparet reliqui, nisi perquàm paucis diebus: [2] ipséque modico tempore æstatis visus non cernitur posteà. Est autem neque aduncis vnguibus solus accipitrum, nec capite similis illis, neq; alio quàm colore, [3] ac rictu columbi potiùs. Quin & absumitur ab accipitre, si quando vna apparuere: sola omnium auis à suo genere interempta. Mutat autem & vocē: procedit vêre, occultatur Caniculæ ortu: sempérque parit in alienis nidis, b maximè palũbium, maiori ex parte singula oua, quod nulla alia auis, rarò bina. Causa subiiciendi pullos putatur, quòd sciat se inuisam cunctis auibus. nam [4] minutas quoque infestant: ita nō fore tutam generi suo stirpem opinatur, ni fefellerit: quare nullũ facit nidum, aliòquin trepidum animal. c Educat ergo [5] subditum adulterato fœta [6] nido. Ille auidus ex natura, præripit cibos reliquis pullis, itaque pinguescit, & nitidus in se nutricem conuertit: illa gaudet eius specie, miratúrque sese ipsam, quod talē pepererit: suos comparatione eius damnat, vt alienos, absumíque etiam se inspectante patitur, donec corripiat ipsam quoque iam volandi potens. Nulla [7] tum auium d suauitate carnis comparatur illi.

1 mutante. q. 1. n. appa- ret, vt nec quidem reliqui. Ex Aristot. 2 Ipse quoque. Ch. 3 aspectu. Alij, ac visu. M. ac victu. Ch. ambobus (vnguibus & capite) columbis potius (similis.) Pint.
4 minuta. M. Alij, minuta, ex Vet. & Aristot.
5 subdititium. D.
6 nixu. Vet. & M.
7 tamen. M.

ANNOTATIONES.

a Cucullum ex accipitre fieri, qui in cuculli formam sit mutatus, nonnulli putant, quoniam is accipiter, cui similis est, nusquam accipitur, cùm cucullus apparet: Cæterùm nec reliqui quidem accipitres tum videntur (ouis edendis & incubandis in solitudinibus occupati) cùm cucullus canere incipit, nisi perquàm paucis diebus. Arist. cap. 7. li. 5. histor. Hæc Plinius confusè & obscurè. Accipitrum minimo (hic Gallicè *Emerillon*) magnitudine & volatu, cucullum similem esse ibid. Arist. tradit. Cucullum veteres per conuitium & opprobrium, fatuum, stolidum, insipientem vocauerunt. Horat.

—magna compellans voce cucullum.

Plaut. in Asinaria.

At etiam cubat cucullus: surge amator, i domum.

In Mercat.

—huic verò, vt mero cucullo,
Id certum est, mentiri ampliter.

In Pseud.

Quid fles, cuculle? viues.

In Persa.

S. Cædere tu hodie restibus. P. tua quidem, cuculle, caussa.

In Trinummo,

Ibi ille cucullus: Ocelle mi, fiat & istud.

Vide infrà cap. 26. lib. 18.

b Arist. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ.

c De Curruca audienda sunt hæc omnia, in cuius nido sæpe Cucullus oua parit.

d Pinguis & suauis saporis est. Aristot.

De miluis. CAP. X.

Mllui ex eodē accipitrum genere, magnitudine differunt. Notatum in his, rapacissimam & a famelicam semper alitem nihil esculenti rapere vnquam b ex funerum ferculis, nec Olympiæ c ex ara. Ac ne ferentium quidem manibus, nisi lugubri municipiorum immolantium ostento. Iidem videntur d artem gubernandi docuisse caudæ flexibus, in cælo monstrante natura, [1] quid opus esset in profundo. Milui & ipsi hybernis mensibus latent, non tamen ante hirundinem abeuntes. Tradũtur autem & à solstitiis affici prodagra.

1 quod. M. & Ch. quo. Vet.

ANNOTATIONES.

a Plaut. in Menæch. miluina mensa, quæ cum auiditate maxima deuoratur,

Madida quæ mihi apposita miluinam mensam suggerant.

In Pseudolo idem.

An inuenire postulas quenquam coquum,
Nisi miluinis, aut aquilinis vngulis?

Idem perquàm lepide in Pœn.

Tene sis me arctè mea voluptas: malè ego metuò miluon: mala
Illa bestia est, ne forte me aut ferat pullum tuũ.

Idem.

Vidi petere miluium, etiam cum nihil auferret tamen.

b In funeribus cæna lauta apparabatur, quam ad rogum delatam cum defuncto cremarent. Virg.

—congesta cremantur
Thurea dona, dapes, fuso crateres oliuo.

Apule. 4. Florid.

Exclamauit hominem viuere: procul ignes amolirentur: rogum demolirentur: cænam feralem à tumulo ad mensam inferrent. Si licernium ea dicitur, quòd silentes vmbræ eam cernant, vel quòd qui adstant cernant, non attingant. Nam Piis inferis libata qui edisset, vel bibisset, funestabatur.

c Aristot. ibid.

d Circaneam auem nominauerunt ideo veteres, quòd aberret semper, agros circando, κυκλεύοντα, περιιόντα, περιπλανώμενον. Scalig. in Tibullum.

Digestio auium per genera.
CAP. XI.

VOlucrum prima distinctio pedibus maximè cõstat. Aut enim aduncos vngues habent,[a] aut digitos, aut palmipedum in genere sunt,[1] vti anseres, & aquaticæ ferè aues. Aduncos vngues habentia, carne tantùm vescũtur [b] ex parte magna.

1 vt. Ch.

ANNOTATIONES.

a Aduncos, vt Gallinæ.
b Arist. cap. 13. lib. 8. histor.

De inauspicatis auibus, cornicê, coruis, bubone.
CAP. XII.

COrnices & alio [1] pabulo. Atque duritiem nucis rostro repugnantem, volantes in altum in saxa tegulásve iaciunt iterum ac sępius, donec quassatam perfringere queant. Ipsa ales est inauspicatæ garrulitatis, à quibusdam tamen [b] laudata. Ab Arcturi sidere ad hirundinum aduentum notatur eam in Mineruæ lucis templísque rarò, [2] alicubi omnino non aspici, sicut Athenis. Præterea sola hæc etiam volantes pullos aliquandiu pascit: inauspicatissima fœtus tempore, hoc est, post solstitium. Cæteræ omnes ex eodem genere pellunt nidis pullos, ac volare cogunt, sicut & corui: qui & ipsi non carne tantùm [3] aluntur, sed robustos quoque fœtus suos fugant longius. Itaque paruis in vicis [4] non plus bina coniugia sunt: circa Cranonem quidem Thessaliæ [5] singula perpetuò: [c] genitores soboli loco cedunt. Diuersa in hac, & suprà dicta alite quædam. Corui ante solstitium generant, iidem ægrescunt sexagenis diebus, siti maximè, antequam fici coquantur autumno. Cornix ab eo tempore corripitur morbo. Corui pariunt cum plurimũ quinos. Ore eos parere aut coire vulgus [d] arbitratur: [e] ideóque grauidas, si ederint coruinum ouum, per os partum reddere: atque in totum, difficulter parere, si tecto inferantur. Aristoteles negat, non hercule magis quàm in Ægypto ibim: sed illam exosculationem, quæ sæpe cernitur, qualem in columbis, esse. Corui [f] in auspiciis solis videntur intellectum habere significationum suarum. [g] nam cùm [6] Mediæ hospites occisi sunt, omnes è Peloponneso & Attica regione [7] volauerunt. [h] pessima eorum significatio, cùm glutiũt vocem velut strangulati. Vncos vngues & nocturnæ aues habent, vt noctuæ, bubo, vlulæ. Omnium horum hebetes interdiu oculi. Bubo funebris, & maximè abominatus, publicis præcipuè auspiciis, deserta incolit: nec tantùm desolata, sed dira etiam & inaccessa: noctis monstrum, nec cantu aliquo [8] vocalis, sed gemitu. Itaque in vrbibus aut omnino [i] in [9] luce visus, dirum ostentum est. Priuatorum domibus insidentẽ [10] plurimis scio non fuisse feralem. Volat nunquàm, quò [11] libuit, sed transuersus aufertur. Capitolij cellam ipsam intrauit Sex. [12] Papellio Istro, L. Pedanio Coss. propter quod nonis Martiis vrbs lustrata est eo anno.

1 pabulo, vt quæ dur. & e. iaciãt, Vet. Pint. & Ch. lego, vt quæ duritie nucem.
2 alicubi. M.
3 alunt, M.
4 non plus quàm. Vet. non plus quàm vna coniugia, vel, binum coniug. Pint. ex Arist.
5 ita singula. Vet.
6 Medi. M.
7 auolauerunt. Vet.
8 vocali. M.
9 luco. Pint.
10 plurimũ. Parm. & Chiff.
11 libet. M.
12 Papellio Ch.

ANNOTATIONES.

a Hinc cornicari Persio, pressa & strangulata voce mussitare. Satyr. 5.

Nescio quid tecum graue cornicaris inepte.

Cornicem humanum sermonem discere mõstrat hic versus Papinij in Syluis,

Quæque refert iungẽs iterata vocabula cornix.

b Quoniam magna sit in eo auis genere concordia maris & fœminæ, & ab iis perpetua seruetur coniugij lex ac fides: quamobrem solitariæ cornicis occursus malum omen facit, & in nuptiis auspicato societatis præsagio accinebatur, ἐκκόρει κορὴ κορώνην. Ex Æliano 3. De animal. Oro Apolline, Gregorio Naziãzeno, Politianus in Miscellaneis. Rhodig. cap. 18. 29. Iun. Hadr. cap. 1. lib. 1. Alex. ab Alex. cap. 5. 2.
c Arist. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ.
d Inde fellatores appellarunt. Mart.

Corue salutator, quare fellator haberis?
In caput intrauit mentula nulla tuum.

Ab Anaxagora id quidem fuit proditũ, quòd Arist. lib. De animalibus simul & ridet, & refutat. Rhod. cap. 25. 19.
e Rectè Plinius dixit vulgus id arbitrari. Est enim hoc fabulosum.
f Alexandro Babylonem ingressuro, & Ciceroni fugienti ij obstrepentes, mortem imminere significarunt. Alex. ab Alex. cap. 13. 5.
g Sumptũ hoc ex Arist. lib. 9. hist. περὶ δὲ τὸν χρόνον ἐν ᾧ ἀπώλοντο οἱ Μηδείου ξένοι ἐν φαρσάλῳ ἐρημία ἐν τοῖς περὶ Ἀθήνας καὶ Πελοπόννησον ἐγένετο κοράκων, ὡς ἐχόντων αἴσθησίν τινα τῆς παρ' ἀλλήλων δηλώσεως: quo loco Victor. ca. 2. 37. ξένους vertit, nõ hospites, vt Plinius, sed milites externos mercede cõductos, legendúmq; putat, δηλώσεως, non ἐδηδώσεως, intellectum significationis habere, non pabuli.
h Tempestatum atrocium. Infrà lib. 18. cap. vltimo.
i Eius tamen conspectus Agrippæ captiuo regnum Iudæorũ portendit. Alex. ab Alex. loco citato.

De incendiaria aue. CAP. XIII.

INauspicata est [a] & incendaria auis, propter quam sæpenumerò lustratam vrbem in Annalibus inuenimus, sicut L. Cassio, C. Mario Coss. quo anno & bubone viso lustrata est. Quæ sit auis ea, nec reperitur, nec traditur. Quidam ita interpretantur, incendiariam esse, quæcunque apparuerit carbonem ferens ex aris, vel altaribus. Alij [1] spinturnicem eã vocant: sed hæc ipsa quæ esset inter aues, qui se scire diceret, non inueni.

1 Spintharigen, σπινθάριγα. in quibusdam exemplaribus corruptè σπένδυονς.

ANNOTATIO.

a Incendiaria auis, ambustanea, quæ circa busta versabatur. Ea si, vt inquit Seruius, de busto sudem ad tectum detulisset, incendium portendebat: si cuius ædes insedisset, & vocem misisset, significabat mortem. vide Scalig. in Festum, voce Bustum.

De cliuina. CAP. XIIII.

C [1] [a] Liuinã quoque auem ab antiquis nominatam, animaduerto ignorari. Quidam clamatoriam dicunt, Labeo [b] prohibitoriam. Et apud Nigidium [2] subis appellatur auis, quæ aquilarum oua frangat.

1 Cliuiam. Chiff.
2 subter. Chiff.

ANNOTATIONES.

a Cluinam. (à cluendo. i. clamando.) Festo auis certa non est, sed quæcumque in auspiciis voce aliquid fieri prohibet.

b Aues

b Aues prohibitoriæ σκαιαὶ ὄρνιθες, quæ aliquid fieri prohibebant. Eædem & Festo dicuntur Alteræ, præsertim cùm superueniunt quæ auspicio fœlici vitium faciant: Arculæ ab arcendo: Cliuiæ, quoniam cliuia, προσάντη, difficilia: Enebræ & Inebræ, quod obstaculum dāt, ab inhibendo: Remores: Fecilytrę: Voisgrę, quia sese vellendo malū auspicium nuntiant. Statius:

--simul ora recuruo
Vngue secant rabidæ, planctúmque imitantibus alis
Exagitant Zephyros, & plumea pectora cædunt.

Æschylus in Persis.

μεθύστερον δ' κίρκον εἰσορῶ δρόμῳ
πτεροῖς ἐφορμαίνοντα, καὶ χηλαῖς κάρα
τίλλοντα. Scalig. Est in auguriis Nigritis infœlix vox, qua ægritudo significatur.

De auibus incognitis. CAP. XV.

SVnt prætereà complura genera depicta in Hetrusca disciplina, [1] seculis non visa: quæ nunc defecisse mirum est, cùm abūdent etiam quæ gula humana populatur.

1 sed visis. Toll. Pint.

De auibus nocturnis. CAP. XVI.

EXternorum de auguriis peritissimè scripsisse [1] Hylas nomine putatur. Is tradit noctuam, bubonem, picum arbores cauantem, [2] [a] trogonem, cornicem, à cauda de ouo exire: quoniam pōdere capitum peruersa oua, posteriorem partem corporum [3] fouendam matri applicent.

1 illas ac. Ch.
2 trygonā. Chiff.
3 magis fouend. Vet.

ANNOTATIO.

a Loxiam Gesnerus vocat.

De noctuis. CAP. XVII.

NOctuarum contra aues solers dimicatio. Maiore circundatę multitudine, resupinæ pedibus repugnant, collectæque in [1] arctum, rostro & vnguibus totæ teguntur. Auxiliatur accipiter [2] collegio quodam naturæ, bellúmque partitur. Noctuas sexagenis diebus hyemis [3] cubare, & nouem [a] voces habere, tradit Nigidius.

1 arcum. Parm.
2 consortio. Vet.
3 subare. Chiff.

ANNOTATIO.

a Auspicatissimæ illæ fuerunt Atheniensibus. Pyrrhi regis cōtra Argiuos euntis hastæ insidens noctua, exitij quod instabat augurium fuit. Alex. ab Alex. c. 13. 5. Noctuæ cantus videtur, tu, syllabam exprimere. Inde festiuus iocus apud Plautum in Menech.

Tu istic, inquam, vin' afferri noctuam,
Quæ, tu, tu, vsque dicat tibi? nam nos iam hoc defessi sumus.

De pico Marcio. CAP. XVIII.

SVnt & paruæ aues vncorum [1] vnguium, vt pici, Martio cognomine insignes, & in [2] auspiciis magni. Quo in genere arborum cauatores, scandentes in subreptum felium modo: illi verò & supini, percussi corticis sono, pabulum subesse intelligunt. Pullos in cauis educant [3] auium [a] soli. [4] Adactos cauernis eorum à pastore cuneos, admota quadam ab his herba, elabi creditur vulgò. Trebius autor est, clauum cuneúmve adactum, quanta libeat vi, arbori in qua nidum habeat, statim exilire, cùm [5] crepitu arboris, cùm insederit [6] clauo aut cuneo. Ipsi principales Latio sunt in auguriis, à rege qui nomen huic aui dedit. Vnum eorum præscitum transire non queo. In capite Prætoris vrbani [7] L. [b] Tuberonis, in foro iura pro tribunali reddentis, sedit ita placidè, vt manu [8] prehenderetur. Respondere vates, exitium imperio portendi, si dimitteretur: at si exanimaretur, Prætori. Et ille auem protinus concerpsit: nec multò pòst impleuit prodigium. Vescuntur & glande in hoc genere, pomísque multæ, [9] sed quæ carne tantùm non viuunt, excepto miluo: quod ipsum in auguriis dirum est.

1 Vnguium, sed in auspiciis magnæ, quo in genere pici. Martis cognomine insignes, arborum cauatores. Illi verò & supini scandentes in subrectum stellionum modo. Percussi. Pint. ex Arist. & Vet.
2 auspicatis. M.
3 arborum. Vet. Pint.
4 Adactus &c. cuneus. M.
5 strepitu. M. & Ch.
6 Hæc verba, clauo aut cuneo, in vetust. desunt.
7 Ælij. Ch.
8 apprehenderetur. Parm.
9 reliqua carne. D.

ANNOTATIONES.

a Id similiter faciunt & passeres, quos Salictarios vocamus, & aliæ complures auiculæ.

b Frontinus in Stratagem. hoc Caio Cœlio siue Lælio tribuit.

De vncos vngues habentibus & digitos. CAP. XIX.

VNcos vngues habentes omnino non cōgregantur, [1] & sibi quæque prædantur. Sunt autem omnes ferè altiuolę pręter nocturnas: & magis, maiores. Omnibus alæ grandes, corpus exiguum. Ambulant difficulter. In petris rarò consistunt, curuatura vnguium prohibente. Nunc de secundo [2] ordine dicamus, qui in duas diuiditur species, [a] oscines, & alites: illarum generi cantus oris, his magnitudo differentiam dedit. Itaque [3] præcedent & ordine.

1 sed sibi quæque prædatur. Vet.
2 genere dicamus, quod Ch.
3 præcedent & ordine, omnésque reliquas. In his &c. Chiff.

ANNOTATIO.

a Cicero lib. 6. Epist. ad Cæcinnam. Non igitur ex alitis inuolatu, nec è cātu sinistro oscinis, vt in nostra disciplina est, nec e tripudiis solistimis aut somniis auguror, &c. Canterus cap. 28. 4. legendum putat occines, ab occinendo, non oscines, ab ore. Oscines Festo, quę ore canentes faciunt auspicium, vt coruus, cornix, noctua: alites, quæ volatu, vt aquila, buteo, vultur, immissulus, sanqualis. In ambobus generibus habentur Picus Martius, Feroniúsque, & Parra. (Feroniū hic dici picū puto coloris nigri, à furuo, quasi furuonium) Vide Alex. ab Alex. cap. 13. & 19. lib. 5. Fuerunt & præpetes, inferæ, admissiuæ, arculæ, cliuiæ, inebræ, quæ quidquam vetabant. Plautus in Asinaria,

Impetritum, inauguratum est, quoduis admittunt aues:
Picus & cornix est ab læua, coruos, parrha ab dextra:
Consuadent.

Præpetes augurium volatu faciunt, occines cantu: Et quia plurimùm rapaces alis valent, κατ' ἐξοχὴν præpetes eæ vocantur. Turn. cap. 4. 29. Virg.

---quem præpes ab Ida
Sublimem rapuit pedibus Iouis armiger vncis.

Seruio quæ aues pennis ac volatu faciunt omina, si prosperæ sunt, Præpetes appellantur: si aduersæ, Inebræ. Vide Festum in voce Enebræ: Eundem in voce Præpes, & Scaligerum in eum locum. Fuerunt & olim autore Festo auspicia pedestria à vulpe, lupo, equo, serpente. Horat.

Rumpet & serpens iter institutum.

Turn. cap. 29. lib. 30.

De pauonibus, & quis eos primus cibi causa occiderit.

CAP. XX.

OMnésque reliquas in his pauonum genus, cum forma, tum intellectu eius & gloria. Gemmantes laudatus expandit colores, aduerso maximè Sole, quia sic fulgētius radiant. Simul vmbræ quosdā repercussus cæteris,[1] qui in opaco clarius micāt, conchata quærit cauda: omnésque in aceruum cōtrahit pennarum, quos spectari gaudet oculos. Idem cauda annuis vicibus amissa cum [a] foliis arborum, donec renascatur [2] iterum cum flore, pudibundus ac mœrens quærit latebram. Viuit annis XXV. Colores incipit fundere in trimatu. Ab autoribus nō gloriosū tātùm animal hoc traditur, sed & maleuolum, sicut anser verecundum: quoniam has quoque quidam addiderunt notas in his, haud probatas mihi. Pauonem cibi gratia Romæ primus occidit [b] Orator Hortēsius,[c] aditiali cœna sacerdotij. Saginare prim9 instituit circa nouissimum piraticū bellum M. Aufidius Lurco, éxque eo quæstu [3] reditus sestertiûm sexaginta M. habuit.

1 qui & in. CH.

2 alia. Vet. Pint.

3 reditus is sest. Vet. reditus is sexagena milia hab. Ch. sestertia sexaginta M. Manuscr.

ANNOTATIONES.

a Autumno & hyeme, ad veris vsque finem, æstatísque initium: vnde prouerbium ἔαρ ἤδυ, καὶ ὄθεν ὁ ταώς. Rhodig. cap. 9.16.

b Varro cap. 6.3. Ælianus cap. 2.5. hist. qui addit, ob id factum Hortensium κριθιῶσαι, in ius vocatum fuisse: vel, vt alij legunt, καταχειροθλῶσαι, cōdemnatum.

c Affluente, Cauta. Vide infrà cap. 4. lib. 29. ferè ab initio, vbi epulum adiiciale vocatur: nimirum ab adiiciendo. Fiebat inaugurandi gratia, aut in publica & festa lætitia. Corn. Tacitus 2. Annal. *Rescuporis sanciendo, vt dictitabant, fæderi conuiuium adiicit, tractáque in multam noctē lætitia per epulas ac vinolentiam.* Adiicialis cœna adipalis & pontificalis, Macr. lib. 3. cap. 13. In ea enim cœna dicis caussa Pontifex epulari dicebatur, id est religiosi solemnísque instituti caussa, vt infrà cap. 2. li. 28. γάμου, ἱερᾶς, ὁσίου, ἀφοσιώσεως ἕνεκα, χάειν.

De gallis, & quomodo castrentur, & de gallinaceo locuto.

CAP. XXI.

PRoximè gloriam sentiunt & hi nostri vigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus, rumpendóque somno natura genuit. Norūt sidera, & ternas [a] distinguūt horas interdiu cantu. Cum Sole eunt cubitū, quartáque castrēsi vigilia ad curas laborémq; reuocant. Nec Solis ortum incautis patiuntur obrepere, [b] diémque venientem nuntiant cantu, ipsum verò cantum plausu laterum. Imperitant suo generi, & regnum, in quacunque sunt domo, exercent. Dimicatione paritur hoc quoque inter ipsos, velut ideo tela agnata cruribus suis intelligentes: [1] nec finis sæpe commorientibus. Quòd si palma contingit, statim in victoria canunt, seque ipsi principes testantur. Victus occultatur silens, ægréq; seruitium patitur.[2] Et plebs tamen ęquè superba graditur ardua ceruice, cristis celsa: cælúmque sola volucrum aspicit crebro, in sublimè caudam quoque falcatam erigens: itaque terrori sunt etiam [3] leonibus ferarum generosissimis. Iam ex his quidam ad bella [c] tantùm & prælia assidua nascuntur, quibus etiam patrias nobilitarunt, Rhodum,[4] ac Tanagram. Secundus est honos habitus Melicis,[5] ac Chalcidicis, vt planè dignæ aliti tantum honoris [6] præbeat Romana purpura. Horum sunt [d] tripudia solistima. Hi [7] magistratus nostros quotidie regunt, domósque ipsis suas claudunt [8] aut reserant: hi fasces Ro. impellunt [9] aut retinent, iubent acies [10] aut prohibent, victoriarum [11] omnium toto orbe partarum auspices: hi [12] maximè terrarum imperio [13] imperant, extis etiā [14] fibrísque haud aliter quàm opimæ [15] victoriæ, Diis grati. Habent [16] ostenta & [17] præposteri eorum vespertiníque cantus. Nanque totis noctibus canendo, Bæotiis nobilem illam aduersus [e] Lacedæmonios præsagiuere victoriam, ita coniecta interpretatione, quoniam victa ales illa non caneret. Desinunt canere castrati: quod duobus fit modis, [f] lumbis adustis candente ferro, aut imis [18] cruribus: mox hulcere oblito figlina creta: facilius ita [19] pinguescunt. [g] Pergami omnibus annis spectaculum gallorum publicè editur, ceu [h] gladiatorum. Inuenitur in Annalibus, in Ariminensi agro, M. Lepido, Q. Catulo Coss. in villa Gallerij locutum gallinaceum, semel, quod equidem sciam.

1 nec finis sæpe, nisi cōmorientibus. Alij.

2 expleto iā que certamine superbè g. a. c. c. celsis.

3 leonibus dominis ferarū iā. M.

4 aut. CH.

5 &. CH.

6 perhibeat. M. & CH.

7 magistrus CH.

8 ac. M.

9 ac. M.

10 ac. M.

11 omniū, in M d.

12 maxime. Vet.

13 imperitabant. M.

14 Ex iis etiam fibra sunt, &c. grata. Vet.

15 Victima. CH.

16 ostenta ex se & M.

17 præproperi. Alij.

18 calcaribus. Ex Varr. lib. 3. de re rust.

16 pinnescunt. CH.

ANNOTATIONES.

a Gallicinium propterea veteres appellarunt.

b Huius rei caussam reddere conatur Cicero libr. 2. de Diuinat. Eam multis explicatam vide apud Rhodig. cap. 16.13. Inde scilicet Tragœdi, κήρυκας ἀλεκτρύονας, tanquam vocales & clamosos præcones appellant, ἀπὸ τοῦ γηρύειν. Eustathio, à vociferando: quo etymo & ἀρυζόα, vt Stentor, & ἀρυζάτης vt Homeri præcones dici possunt, παρὰ τὸ ἀρὺ ζάζειν, quod eorum sonora vox procul exaudiatur. Had. Iun. cap. 20.5.

c ὄτρας Hesychius vocat peculari nomine.

d Læta, cum prodeuntes cauea cibum oblatum capere non recusabant, & inter edendum nihil in terram ex ore decidebat. Horum alterutrum si accideret triste ac perniciosum augurium censebatur. Festus in voce Puls. Vide Alex. ab Alex. cap. 29. lib. 1.

e Sic Themistocli priusquam in Xerxem duceret, pridie auditus gallorum cantus victoriam promisit. Gallinarum cantum, futurum incommodum, vel dirum quidpiam significare putant. Alex. ab Alex. cap. 13. 5. Quod de Bœotiis tradit Plinius, accidit cum ij de bello oraculum Trophonij consulentes sacra facecerent. Idem Alex. ab Alex. cap. 2.6.

f Parte postrema alui, quæ in coitu procidit. Arist.

g Factum id & Athenis, Persis à Themistocle victis. Commissæ quoque sunt & ad certamen coturnices. Seueri filii inuicem contendebant edendis coturnicum & gallorum pugnis. Socrates Iphicrati duci animos adiecit monstratis gallis coram Callia pennis ac rostro dimicantibus. Chrysippus lib. de Iustitia, gallorum exemplo ad fortitudinem nos excitari tradit. Rhodig. cap. 13.16. & 32.17.

h Hinc sumptum Alectoromachiæ exemplum in scholis nostris circa Hilaria. Vide Ælianum.

De anseribus, & quis primus iecur anserinum comederit, & de adipe.

CAP.

EST & anseri vigil cura, Capitolio testata defenso,[a] per id tempus canum silentio proditis rebus.[2] Quamobrem cibaria anserum [b] Censores in primis locant. [bb] Quin & fama amoris, Argis dilecta forma pueri[3] nomine Oleni, & Glauces Ptolemæo Regi cithara canentis, quam[4] eodem tempore & aries[5] adamasse proditur. Potest & sapientiæ videri intellectus[6] iis esse. Ita comes perpetuò adhæsisse Lacydi philosopho dicitur, nusquam ab eo, non in publico, non in[7] balneis, non noctu, non interdiu digressus. Nostri sapientiores, qui eos iecoris bonitate nouere. [c] Fartilibus in magnam amplitudinem crescit: exemptum quoque lacte mulso augetur. Nec sine causa in quæstione est, quis primus tantum bonum inuenerit,[8] [c] Scipio Metellus vir Consularis, an M.[9] Sestius eadem ætate eques Ro. Sed (quod constat) Messalinus Cotta, Messalæ Oratoris filius,[10] palmas pedum ex his torrere, atque patinis cum gallinaceorum cristis condire reperit. Tribuetur enim à me culinis cuiusque palma cum fide. Mirum in hac alite,[11] à [e] Morinis vsque Romam pedibus venire. Fessi proferuntur ad primos: ita cæteris [f] stipatione naturali propellunt eos. [g] Candidorum alterum vectigal in pluma. Velluntur quibusdam locis bis anno. Rursus plumigeri vestiuntur:[12] molliórque, quæ corpori quàm proxima: & è Germania laudatissima. Candidi ibi, verùm minores,[13] ganzæ vocantur. Pretium plumæ eorum, in libras denarij quini. Et inde crimina plerunque[14] auxiliorum præfectis, à vigili statione ad hæc aucupia dimissis cohortibus totis. Eóque deliciæ processere, vt sine hoc[15] instrumento durare iam ne virorum quidem [h] ceruices possint. Aliud reperit Syriæ pars, quæ Comagenæ vocatur: adipem eorum in vase æreo cum cinnamo niue multa[16] obrutum, ac rigore gelido maceratum, ad vsum præclari medicaminis, quod ab gente dicitur[17] Comagenum.[i] Anserini generis sunt[18] chenalopeces, & quibus lautiores epulas non nouit Britannia chenerotes,[19] fero ansere minores. Decet [k] tetraonas suus nitor,[20] absolutáque nigritia, in superciliis cocci rubor. Alterum eorum genus vulturum magnitudinem excedit, quorum & colorem reddit. Nec vlla ales excepto struthiocamelo maius corpore[21] implens pondus, in tantum aucta, vt in terra quoque immobilis prehendatur. Gignunt eos Alpes, & septentrionalis regio. In[22] auiariis saporem perdunt. Moriuntur contumacia spiritu reuocato. Proximæ[23] eis sunt, quas Hispania aues tardas appellat, damnatas in cibis. Emissa enim ossibus medulla, odoris tædium extemplò sequitur.

1 Est, & M. d. & Pint.
2 Quam ob causam. CH. & M.
3 genere Olenij. Theophr.
4 Ex eodem. CH.
5 amasse. CH.
6 ita iis esse Comes. M. Pint.
7 balneis. CH.
8 Scipio an Metellus.
9 Seius Varro rei rust. lib. 3. cap. 10. Sefeius. CH.
11 plantos. M.
13 à Thurinis. Parm. prauè.
12 mollior qua corpori proxima. M. & CH.
13 ganta. CH.
14 auxiliarium. M. Vet.
15 stramento. D.
16 obruere ac r. g. macerare.
17 Commagum. CH.
18 Penelopes. Vet. prauè.
19 ferè M. cerenotes vera Chiff. chenerotes vera anseres. Pint.
20 absolutámque nigritiam. CH.
21 implet. D.
22 vinariis CH.
23 his. CH.

ANNOTATIONES.

a Vide Liuium & Gellium.
b Alex. ab Alex. cap. 13. 3.
bb Sic apud Solos Ciliciæ formosum puerum amatum à cane fuisse, & Spartæ adolescentem à graculo Rhodiginus scribit cap. 12. 13. Clearchus primo Eroticôn Amphilochum Oleniũ ab ansere dilectum prodit. In Leucadia virginem à pauone eousque vt illa vita functa moreretur: Nicander pincernam regis Bithyniæ à gallo quem Centaurum vocabant. Idem autor cap. 13. 16. Vide suprà de Delphinis.
c Saginatis, præsertim ficubus. Iecur id συκωτὸν olim vocauére. Iuuenalis Satyra 5.

Anseris ante ipsum magni iecur, anseribus par.

Martial.

Aspice quàm tumeat magno iecur ansere maius.

Persius Satyra 6.

Vt tuus iste nepos diui satur anseris extis
Cum morosa vago singultiet inguine vena,
Patritiæ immeiat vuluæ.

Minimè fartos, herbáque tantum pastos, & ideò graciliores, herbiles vocat Festus. Lucilius apud Seruium, *Anseris herbilis viris.*
d Vide Sigonium de Consulib. anno 750. creatis. Eius mentio fit cap. 10. 32.
e Inde fortassis ea Galliæ pars dicta est Comitatus anserum, *La Conté d'Oye.*
f Agmine stipato Anseres natura incedunt. E Morinis Romam perducebantur tum vt farto iecinore vescerentur. (Horat.

Pinguibus è ficis pactum iecur anseris albi.)

tum vt molles plumas vellerent, culcitris & ceruicalibus implendis.
g Eos plurimum ob id laudant Columella & Varro.
h Nam ex ea pluma ceruicalia fiunt.
i Vide infra cap. 3. lib. 29. circa finem.
k Politianus cap. 57. Miscell. hunc locum primus restituit.

De gruibus, ciconiis, oloribus, & peregrinis auibus, & coturnicibus, & glotte.

CAP. XXIII.

INducias habet gens [a] Pygmæa abscessu gruum (vt diximus) cum iis dimicantium. Immensus est [b] tractus, quo veniunt, si quis reputet à mari Eoo.[1] Quando proficiscantur consentiunt: volant ad prospiciendum altè: ducem, quem sequantur, eligunt: in extremo[2] agmine per vices, qui acclament, dispositos habent, & qui gregem voce contineant. Excubias habent nocturnis temporibus, lapillum pede sustinentes, qui[3] laxatus somno & decidens, indiligentiam coarguat. Cæteræ dormiunt capite subter alam condito, alternis pedibus insistentes. Dux erecto prouidet collo, ac prædicit. Eædem mansuefactæ lasciuiunt, gyrósque quosdam indecoro cursu vel singulæ peragunt. Certum est, Pontum transuolaturas, primùm omnium angustias petere, inter duo promontoria Criumetopon, & Carambin: mox saburra stabiliri. Cùm medium transierint, abiici lapillos è pedibus: cùm attigerint continentem, & è gutture harenam. Cornelius Nepos, qui Diui Augusti principatu obiit, cùm scriberet turdos paulò antè cœptos saginari, addidit, ciconias magis placere, quàm grues: cùm hæc nunc ales inter primas [c] expetatur, illam nemo velit[4] attigisse. Ciconiæ quonam è loco veniant, aut quò se referant, incompertum adhuc est. E longinquo venire non dubium, eodem, quo grues, modo: illas hyemis, has æstatis aduenas. Abituræ congregantur in loco certo:[5] comitatæque sic, vt nulla sui generis relinquatur, nisi captiua[6] & serua, ceu

1 Quandò proficiscuntur, confestim volant ad p. altè. Vet.
2 agmine, per vicésque acclamantes dispositos. Ch.
3 lassatus. Ch lassatis somno decidens. Vet.
4 tetigisse. Vet.
5 cunctatæ. Pint.
6 & serua. Pint. hac obrepsisse suspicatur.

lege prædicta die recedunt. Nemo vidit agmen discedentium, cùm discessurum appareat: nec venire, sed venisse cernimus: vtrunque nocturnis fit temporibus. Et quãuis vltra citráve peruolent, nunquam tamen aduenisse vsquam, nisi noctu, existimantur.

7 Pythonē vocant.V.

[7] Pythonos nomen vocant in Asia patentibus campis, vbi congregatæ inter se commurmurant, eámque quæ [8] nouissima aduenit, lacerant, atque ita abeunt. Notatum, post Idus [9] Augusti non temerè visas ibi. Sunt qui ciconiis non inesse [10] linguas confirment. Honos iis [d] serpentium exitio tantus, vt in [e] Thessalia [11] capitale fuerit occidisse, [12] eadémque legibus pœna, quæ in homicidam. Simili anseres quoque & olores ratione commeant: sed horũ volatus cernitur: liburnicarũ more rostrato impetu feruntur, facilius ita findentes aëra, quàm si recta fronte impellerẽt: à tergo sensim dilatante se cuneo porrigitur agmen, largéque impellenti præbetur auræ. Colla imponunt præcedentibus: fessos duces ad terga recipiunt. Ciconiæ nidos eosdem repetunt: [13] genitricum senectam inuicem educant. Olorum [f] morte narratur flebilis cantus, [14] falso, vt arbitror, aliquot experimentis. Iidem mutua carne vescuntur inter se. Verùm hæc commeantium per maria terrásque peregrinatio non patitur differri minores quoque, quibus est natura similis: vtcunque enim suprà dictas magnitudo & vires corporum [g] inuitare videri [15] possunt. Coturnices antè etiam semper adueniunt, quàm grues, parua auis, & cùm ad nos venit, terrestris potiùs, quàm sublimis. Aduolant & hæ simili modo non sine periculo nauigantium, cùm appropinquauere terris. Quippe velis sæpè [16] insidunt, & hoc semper noctu, mergúntque nauigia. Iter est his per hospitia certa. Austro non volant, humido scilicet & grauiore vento. Aura tamen vehi volunt, propter pondus corporum, virésque paruas. Hinc volantium illa [h] conquestio labore expressa. Aquilone ergo maximè volant ortygometra duce. Primam earum terræ appropinquantem accipiter rapit. Semper hinc remeantes [i] comitatum solicitant: abeúntque vnà [17] persuasæ glottis, & [18] otis, & cychramus. Glottis prælongam exerit linguam: vnde ei nomen. Hanc initio blandita peregrinatione auidè [19] profectam, pœnitẽtia in volatu cum labore scilicet subit. Reuerti incomitatam piget, & sequi: nec vnquam plus vno die [20] pergit: in proximo hospitio deserit. Verùm inuenitur alia, antecedente anno relicta: simili modo in singulos dies. [21] Cychramus perseuerantior festinat etiam peruenire ad expetitas sibi terras. Itaque noctu is eas excitat, admonétque itineris. [22] Otis bubone minor est, noctuis maior, auribus plumeis eminentibus: vnde & nomen illi: quidam Latinè [k] asionem vocant: imitatrix aliàs [l] auis ac parasita, & quodam genere saltatrix. Capitur haud difficulter, vt noctuæ, [23] intenta in aliquo circumeunte alio. Quod si ventus agmen aduerso flatu cœperit inhibere, pondusculis lapidum apprehensis, aut gutture harena repleto, [24] stabilitæ volãt. Coturnicibus [25] veneni semen gratissimus cibus: quam ob causam eas damnauere mensæ, simúlque comitialem propter morbum despui [26] suetum, quem solæ animalium sentiunt, præter hominem.

8 nouissimo. Vet.
9 Augustas.
10 linguã. CH.
11 capitali. CH.
12 eadem. M.
13 genitorũ. D.
14 falsis. M.
15 possint. CH.
16 incidunt. V. & CH.
17 per sua signa. Vet.
18 ctus. CH. otus & Cechramis. M.
19 prouectam. M.
20 peragit. Vet.
21 Cenchramis. Vet.
22 Otus. M. & rectè. Sic & CH.
23 intẽtam in aliquem circumeũte alio. CH. intenta in aliquẽ circumeunte alio. M.
24 stabilitæ. M. & CH.
25 veratri. Alij.
26 sueta. M.

ANNOTATIONES.

a Vide suprà cap. 11. lib. 4.

b Ab vltimis Scytharum campis & Troglodytica regione aduenire scribit Arist.

c Sempronium Ruffum mensis primum Ciconiam inuexisse tradunt, ac de illo scriptos hos versus,

Ciconiarum Ruffus iste conditor,
Quanquam est duobus elegantior Plancis,
Suffragiorum puncta non tulit septem.
Ciconiarum populus vltus est mortem.

Horat.

Tutus erat rhombus, tutóque ciconia nido,
Donec vos autor docuit prætorius.--

Ciconiam Petronius Arbiter his epithetis honestat.

Ciconia etiam grata peregrinhospita,
Pietati cultrix, gracilipes, corallistria

(nempe à rostri & pedum colore, simili corallo)

Auis exul hyemis, titulus tepidi temporis.

Vide Had. Iun. ca. 15.6. Ciconias in auspiciis concordiam polliceri, grues verò retrorsum à recto cursu deflectentes ac remeantes, procellas ac infandas tempestates notat Alex ab Alex. cap. 13.5.

d Iuuenal. Sat. 13.

--serpente ciconia pullos
Nutrit, & inuenta per deuia rura lacerta.

e Arist. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ.

f κύκνειον ᾄδουσι, siue ἐπᾴδουσι, qui spem omnem salutis abiecerunt. Iulianus παραβάτης. Ἐνταῦθα τί περιέπειν ἐχρῆν ἄνδρα τῶν Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους ζηλωτὴν δογμάτων; ἆρα περιορᾶν ἀνθρώπους ἀθλίους τοῖς κλέπταις ἐκδιδομένους, ἢ κατὰ δύναμιν αὐτοῖς ἀμύνειν; οἶμαι ὡς ἤδη τὸ κύκνειον ἐξᾴδουσι διὰ τὸ θεομισὲς ἐργαστήριον τῶν τοιούτων.

g Vt iam longo itinere ad nos commeent.

h Arist. cap. 12. lib. 8. hist.

i Prosecuturas comites de discessu admonent.

k A plumeis auribus, asini modo eminentibus & exertis. Gesnerus. Mihi potius à voce, quæ rudentem asinum æmulatur. Athenæus de hac aue, multa lib. 9.

l Sic κόβαλον reddit Plinius, quanquã Dæmonas quosdam Dionysiacos olim κοβάλους appellauerũt, id est, asperos ac immites: eodémque nomine illos, qui assimulato lusu fallerẽt. Rhod. cap. 7.2.

m Addit & Plutarchus capram: quamuis Arist. problemate, Cur homini soli peruertuntur oculi, affirmet μόνους ἀνθρώπους ἐν τῷ τῶν ζώων γένει ἐπιλήπτους γίνεσθαι. Ego verò & canes, & feles, & arietem eo morbo periisse vidi. Rhod. cap. 9.6. Capras & oues eo morbo vexari tradit Hippocrates, libro περὶ τῆς ἱερῆς νόσου: equos Absyrtus: accipitres & gracculos, Brod. cap. 23.3.

De hirundinibus, merulis, turdis, & sturnis, turturibus, & palumb.

CAP. XXIIII.

ABeunt & hirundines hybernis mensibus, sola carne vescens auis ex iis quæ aduncos vngues non habent: sed in vicina abeunt, [1] apricos secutæ montium recessus: inuentæque iã sunt ibi nudæ atque deplumes. Thebarum

1 Africos. CH.

barum tecta subire negantur, quoniam vrbs illa sæpius capta sit: nec [2] Biziæ in Thracia, propter scelera Terei. Cecina Volaterranus equestris ordinis quadrigarum dominus, cóprehensas in vrbem secum auferens, victoriæ nuntias amicis mittebat, in eundem nidú remeantes [3] illito victoriæ colore. Tradit & Fabius Pictor in Annalibus suis, cùm obsideretur præsidium Romanum à [4] Ligustinis, hirundinem à pullis [5] ad se allatam: vt lino ad pedem eius alligato nodis significaret, quoto die aduenientе auxilio eruptio fieri deberet. Abeunt & [a] merulæ, turdíque, & sturni simili modo in vicina. Sed hi plumam non amittũt, nec occultantur, [6] visi sæpe ibi, quò hybernũ pabulum petunt: itaque in Germania hyeme maximè turdi [b] cernuntur. [7] Verius [c] turtur occultatur, pennásque amittit. Abeunt & palumbes, quónam & in iis incertum. Sturnorum generi [8] proprium cateruatim volare, & quodam pilæ orbe circumagi, omnibus in medium agmen tendentibus. Volucrum soli hirundini flexuosi volatus, velox celeritas: quibus ex causis neque rapinæ cæterarum alitum obnoxia est.[9] Eadem demum sola auiũ non nisi in volatu [d] pascitur.

2 Biz icis. CH. 3 illita victoria colore. Pint. 4 Ligusticis. Vet. 5 cum epistola ad se. Vet. epistolã ad se. M. lego, à pullis ad se all. vt lino pro epistola (i. epistolæ loco) 6 nisi spe cibi &c. petant. Vet. 7 Vere. M. 8 prius. CH. 9 Ea demũ. M. & CH.

ANNOTATIONES.

a Merum, solum. Inde merula quòd sola volat. Græci hanc auem surdam esse putant, vnde prouerbiũ, κίχλης κωφότερος. κόσσυφος ἐν διονύσῳ μέμηνας.

b Iuniperi, qui frequens ibi est, baccas hyeme maturas & edules consectantes.

c Turturem pro meretrice basiis & suauiis illiciente Plautus lepidè dixit in Bacchid.

Vbi ego capiam pro machæra turturem.

d Muscis, & culicibus, quos escam vilem, id est, frequentem, vt Nonius interpretatur. Varro dicit in Virgula diuina.

Ad quos tum volucres venit pusillos,
Vsque ad limina nitida esca vilis.

Fritinniunt hirundines sua minurritione, vt ait Festus, Attius apud Varr. 6. de Ling. Latina. *Nefrende fritinni suauiter.* (Nefrende, νεφρὸν) Sic dicitur vel puer qui per ætatem, vel senex qui dentibus amissis cibum frangere nõ potest. Scalig.

Quæ auium perennes, quæ semestres, quæ trimestres. CAP. XXV.

TEmporum magna differentia auibus. Perennes, vt columbæ: semestres, vt hirundines: trimestres, vt turdi & turtures, & quæ, cùm fœtum eduxere, abeunt, vt galguli, vpupæ.

De auibus mira. CAP. XXVI.

AVtores sunt, omnibus annis aduolare Ilium ex Æthiopia aues, & configere ad Mẽnonis [a] tumulum, quas ob id [b] Memnonidas vocant. Hoc idẽ quinto quoque anno facere eas in Æthiopia circa regiam Memnonis, exploratũ sibi Cremutius tradit. Simili modo pugnant Meleagrides in Bæotia. Africæ hoc est gallinarum genus, gibberũ, variis sparsum plumis: quæ nouissimæ sunt peregrinarum auiũ, in mẽsas receptæ propter ingratũ virus. Verùm Meleagri tumulus nobiles eas fecit.

ANNOTATIONES.

a Prope Ptolomaida & Belum fluuium Memnonis sepulchrum esse Iosephus tradit: Strabo lib. 13. vltra Esapi ostia, idemque alibi circa Paltũ Syriæ iuxta flumen Bandam, ex Simonide: De Memnonidib. Ouid.

Præpetibus subitis nomen facit autor: ab illo
Memnonides dictæ: cùm Sol duodena peregit
Signa, parentali morituræ more rebellant.

Memnonis, & Sarpedonis, Iouis filij funebrẽ diem luctu & ieiunio celebrari solitum indicant versus hi Comici veteris.

πολλάκις δ᾽ ἡμῶν ἀγόντων τῶν θεῶν ἀπαστίαν,
ἡνίκ᾽ ἂν πενθῶμεν ἢ τὸν μέμνον᾽, ἢ τὸν σαρπηδόνα,
σπένδεθ᾽ ὑμεῖς, καὶ γελᾶτε. Rhodig. cap. 5. 22.

b Sunt accipitribus similes, coloris nigri, seminibus tantum vescentes. Ælianus. Cornicularum genus esse puto, quæ ex diuersis locis aduolãtes, & illic inter se obuiæ dimicant, vt inter eas sæpe fit.

De auibus seleucidibus. CAP. XXVII.

SEleucides aues [a] vocantur, quarum aduentum ab Ioue precibus impetrant Casi mõtis incolæ, fruges eorum locustis vastantibus. Nec vnde veniant quóve abeant, compertum nunquam conspectis, nisi cum præsidio earum [1] indigetur.

1 indigent. Vet.

ANNOTATIO.

a De iis Gal. c. 3. lib. 6. Loc. affect. Eloriorum genus esse arbitror.

De ibi. CAP. XXVIII.

INuocant & Ægyptij ibes suas contra serpentium aduẽtum: & [1] Elei [a] Myagron Deũ, muscarum multitudine pestilentiam adferente: quæ protinus intereunt, [2] qua litatum est illi die.

1 Cyrenaici Achorem. Vet & eleatini Sacorẽ. CH. 2 postquam litatum est ei deo. M. Pint. qua litatum est ei deo. CH.

ANNOTATIO.

a Sic apud Strabonem lib. 13. Apollo σμινθεύς, & πορνοπίων à muribus, ἐρυσίβιος à rubigine vocatur. Hercules verò κωνωπίων à culicibus, & ἰποκτόνος à vermiculis tenella vitis germina rodentibus: μυιαγρὸν autor vocat eum deum cap. 6. lib. 29. ἀπόμυιον, Pausanias lib. 5.

Quæ aues in quibus locis non sunt, & quæ mutant colorem & vocem, & de luscinіis. CAP. XXIX.

SEd in secessu auium & noctuæ paucis dieb' latêre traduntur: quarum genus in Creta insula [a] non est: [1] etiam si qua inuecta sit emoritur. Nam hæc quoque mira naturæ differentia: alia aliis locis negat, tanquam genera frugum fruticúmve, [2] sic & animaliũ: non nasci, [b] translatitium; inuecta emori, mirum. Quid est illud vnius generis saluti aduersum? [3] queve ista naturę inuidia? aut qui terrarum [4] dicati auibus termini? Rhodus aquilam non habet: transpadana Italia iuxta Alpes Larium locum appellat, amœnum [5] arbusto, [6] agro, ad quem ciconię non [7] permeát, sicuti nec octauum [8] circa lapidem ab eo, im-

1 & etiam. M. 2 sic & animalium nõ nasci translatitiorũq. inuecta mori. Mirum quidem est illud vnius generis aliti. Parm. animaliũ nasci translat. õ tiorum inuecta mori mirũ Quid c.i.v.g. aliti. V Quod illud est. CH 3 quanam est iis. Vet. 4 dicti. CH. 5 Aliàs, arbustato agro. 6 agrũ. V. 7 transmeant. Vet. 8 citra. M. & CH.

mensa alioqui finitimo Insubrium tractu, examina [c] gracculorum monedularúmque, cui soli aui furacitas [9] auri argentíque [10] præcipuè mira est. Picus Martius in Tarentino agro negatur esse. Nuper, & adhuc tamen rara, ab Apennino ad vrbem versus cerni cœpere picarum genera, quæ longa insignes cauda variæ appellantur. Proprium his caluescere omnibus annis, cùm serantur rapa. Perdices non transuolant Bœotiæ fines in Attica: nec vlla auis [11] in Ponto, [d] insula qua sepultus est Achilles, [12] sacratam ædem. In Fidenate agro iuxta vrbem ciconię nec pullos, nec nidum faciunt. At in agrum Volaterranum palumbium vis è mari quotannis aduolat. Romæ in [e] ædem Herculis in foro Boario, nec muscæ, nec canes intrant. Multa præterea similia, quæ prudens subinde omitto in singulis generibus, fastidio parcens: quippe cùm Theophrastus tradat inuectitias esse in Asia etiam columbas, & pauones, & [13] coruos, & in Cyrenaica vocales ranas. Alia [14] admiratio circa oscines: ferè mutant colorem vocémque [15] tempore anni, ac repentè fiunt aliæ: quod in grandiore alitum genere grues tantùm. [16] Eæ enim senectute nigrescunt. [17] Merula ex nigra ruffescit, canit æstate, [f] hyeme balbutit, circa solstitium [18] muta. Rostrum quoque anniculis in ebur transfiguratur, duntaxat maribus. Turdis color æstate circa ceruicem varius, hyeme concolor. Lusciniis diebus ac noctibus continuis xv. [19] garrulus sine intermissu cantus, densante frondium germine, non in [20] nouissimum digna miratu aue. [g] Primùm tanta vox tam paruo in corpusculo, tam pertinax spiritus. Deinde in vna perfecta [21] musicæ scientia modulatus editur sonus: & nunc continuo spiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo, nunc distinguitur conciso, copulatur intorto: [22] promittitur reuocato, infuscatur ex [23] inopinato: interdum & secum ipse [24] murmurat: plenus, grauis, acutus, creber, extentus, vbi visum est, vibrans, summus, medius, imus. Breuitérque omnia tam paruulis in faucibus, quæ tot exquisitis tibiarum [25] tormentis ars hominum excogitauit: vt non sit dubium hanc suauitatem præmonstratam efficaci auspicio, cùm in ore [h] Stesichori cecinit infantis. Ac ne quis dubitet [26] artis esse, plures singulis sunt cantus, nec iidem omnibus, sed sui cuique. Certant inter se, palámque [i] animosa contentio est. Victa morte finit sæpe vitam, spiritu priùs deficiente, quàm cantu. Meditantur aliæ [28] iuniores, versúsque quos imitentur accipiunt. Audit discipula intentione magna & reddit, vicibúsque [29] reticent. Intelligitur emendatæ [30] correctio, & in docente quædam reprehensio. Ergo seruorum illis pretia sunt, & quidem ampliora quàm quibus olim armigeri parabātur. Scio sestertiis sex, candidam alioquin, quod est propè inusitatū, vænisse, quæ Agrippinæ Claudij principis coniugi dono daretur. Visum iam sæpe, iussas canere cœpisse, & cum symphonia alternasse: sicut homines repertos, qui sonum earum, addita in transuersas [31] harundines aqua, foramen inspirantes linguæve parua aliqua opposita mora, indiscreta redderent similitudine. Sed eæ tantæ támque artifices argutiæ à xv. diebus paulatim desinunt, nec vt fatigatas possis dicere aut satiatas. Mox æstu aucto in totum alia vox fit, nec modulata, aut varia. Mutatur & color. Postremò hyeme ipsa non cernitur. Linguis earum tenuitas illa prima non est, quæ cæteris auibus. Pariunt vêre primo cum plurimum sena oua. Alia ratio ficedulis. [32] Nam formam simul colorémque mutant. Hoc nomen non nisi autumno habent: posteà melancoryphi [33] vocantur. Sic & erithacus hyeme, idem phœnicurus æstate. Mutat & vpupa, vt tradit Æschylus Poeta, [k] obscœna aliàs pastu auis, crista visenda plicatili, contrahens eam, subrigénsque per longitudinem capitis. Oenanthe quidem etiā statos latebræ dies habet, exoriente Sirio occultata, ab occasu eiusdem prodit: quod miremur, ipsis diebus vtrunque. Chlorion quoque, qui totus est luteus, hyeme non visus, circa solstitia procedit.

9 argenti auriq. præcipua. CH. 10 præcipua mirè est. M. 11 in Ponti insula. M. 12 infestat sacr. M. 13 ceruos. M. 14 admiratio. Oscines ferè M. 15 vt temp. CH. 16 Ha. Ch. 17 Merulæ ex nigra ruffescunt. Ch. Merula &c. rubescit. M. 18 mutat. M. 19 garrulis. M. 20 nouissimis Vet. A ij. 21 musica. Chiff. 22 promittitur, reuocatur, infuscatur ex inopinatu. M 23 inopinatu. M. 24 memorat. CH. 25 instrumentis D. 26 artes esse plures singuli M. 27 nec idē omnibus, sed suas cuique M. 28 iuniores Chiff. 29 recitant. Vet. lego, reticet. 30 correptio. M. & Chiff. 31 aquas fronde harundinea, quasi foramine inspirantis lingua. vt parua. Vet. & Parm. nisi quod hic habet in transla bias transuersas arūdine aqua foramine inspirantes, linguæve parua M. Lego, addita transuersam in os harundine, tanquam foramine inspirantes lingua parua.

32 Nam vocem. sc. mutant, hoc n.n.n.a. habentes: &c. æstate. Mutat formam vpupa, vt & ira. Pint. ex Arist. cap. 45. lib 9. Sunt qui sonum legere malint quàm formam, ex eod. 33 notantur. M.

ANNOTATIONES.

a Ælianus cap. 2. lib. 5.

b Vulgare, publicum, omnibus notum.

c τῶν κολοιῶν, qui ἀπὸ τοῦ κολοιᾶν, à tumultuando dicuntur. Auis est enim loquax & obstrepera ac tumultuosa, θορυβητική, καὶ κραυγαστική, de qua Pindarus, κραγέται δὲ κολοιοὶ ταπεινὰ νέμονται. Agathocles κολοιὸς dictus est, vel ob ferocitatem, vel ob loquacitatem. Rhodig. cap. 4. 24.

d Albam Ptolemæus vocat, Sita est in ora Tartariæ minoris, ante Borysthenis ostium, suprà cap. 12. 4.

e Vide quæ notata sunt cap. 7. lib. 34. Herculi hinc bonorum decimam Romani dicabant, sacrabāt, soluebant: vnde lepidus iocus Plauti in Bacchidibus.

Si frugi est, Herculem fecit ex patre: decumam partem ei
Dedit, sibi nouem abstulit.

Cic. De nat. Deor. *Neque Herculi decimam quisquā vouit vnquam, si sapiens factus esset.* Inde Plauto in Mostell. Herculis diuitiæ,

—vnus isti seruus est sacerrimus Tranio: is vel Herculis conterere quæstum posset.

f Turdos, merulas, sturnos, turtures hyeme latere scribit Aristot. cap. 16. lib. 8. hist.

g Lusciniarum cantus suauitatem & varietatem his versibus eleganter Homerus expressit,

ὡς δ' ὅτε Πανδαρέου κούρη, χλωρηῒς ἀηδὼν
καλὸν ἀείδῃσιν ἔαρος νέον ἱσταμένοιο,
δενδρέων ἐν πετάλοισι καθεζομένη πυκινοῖσιν,
ἥ τε θαμὰ τρωπῶσα χέει πολυηχέα φωνήν, &c.

Festiue Plautus in Bacchidibus,

Pol magis metuo, in monendo ne mihi desluat oratio.

BA. *Pol ego quoque metuo, Lusciniolæ ne defluat cantio.*

h Scripsit is Helenes epithalamium, siue γαμήλιον λόγον, κατακοιμητικὸν potius, vt arbitror, quàm διεγερτικόν, vespertinum, quàm matutinum. Hæc. n. epithalamiorum differentia est. Rhod. cap. 15. 28.

i Vide quod adnotatum est è Charmide cap. 1. 29.

k *Pastu*, redundare videtur. Pastu. n. ea obscæna non est, sed nido, quem è stercore, præcipuè humano, conficit. Arist. cap. 15. 9. Idem tamen cap. 1. 6. hist. Vpupam non nidificare ait, sed in cauis arborum parere sine vllo stramento. Pausanias lib. 1. tradit vpupam primum Magati visam ad Terei sepulcrhum.

De merulis. CAP. XXX.

Merulæ circa Cyllenen Arcadiæ, nec vsquam aliubi, candidæ nascūtur. Ibis circa

Pelu-

Pelusium tantùm nigra est, cæteris omnibus [a] locis candida.

ANNOTATIO.

a Ægypti. Arist. cap. 27. lib. 9. Histor.

Tempus auium genituræ.
CAP. XXXI.

OScines, præter exceptas, non temerè fœtus faciunt ante æquinoctium vernum, aut post autumnale: ante solstitium autem dubios, post solstitium vitales.

De halcyonibus, & de diebus earum nauigabilibus, & gauijs, & mergis.
CAP. XXXII.

EO maximè sunt insignes [a] halcyones. Dies earum partus, [1] maria, quíque nauigant, nouere. Ipsa auis paulo amplior passere, colore cyaneo ex parte maiore, tantùm [2] purpureis & [3] candidis admistis pennis, collo gracili ac procero. Alterum genus [b] earum [c] magnitudine distinguitur [4] & [d] cantu. Minores in arundinetis canunt. Halycionem videre rarissimum est, nec nisi Vergiliarum occasu, & circa solstitia [e] brumámve, naue aliquando circumuolata statim in latebras abeuntem. Fœtificant bruma, [f] qui dies halcyonides vocantur, placido mari per eos & nauigabili, Siculo maximè. In reliquis partibus est quidem mitius pelagus, Siculum [5] vtique tractabile. Faciunt autem septem ante brumam diebus nidos, & totidem sequentibus pariunt. Nidi earum admirationem [g] habent pilæ figura, [6] palum emiuenti ore perquàm [h] angusto, grandium spongiarum [7] similitudine: ferro intercidi non queunt, franguntur ictu valido, vti spuma arida maris. Nec vnde cõfingantur, inuenitur. Putant ex spinis [8] [k] aculeatis: piscibus enim viuunt. Subeunt & in amnes. Pariunt oua quina. [l] Gauiæ in petris nidificant, mergi & in arboribus. Pariunt plurimũ terna: sed gauiæ æstate, mergi incipiente vere.

1 qui maria quoque nauigant. M.
2 purpureas (fortè, purpura) candidis admixta pennis. Chiff.
3 pallidis. Puto ex Arist. & rectè χλωροῖς apud Aristot. id est, ὠχροῖς.
4 & nullo cantu. ex cod. Vide Annot.
5 vtrinque. M. & freto, & oceano.
6 paululũ eminentiore perquã angusta. M.
7 magnitudine. D.
8 aculeati, sic vocatur acus lib. 11. ca. 32. Quibusdam legendum videtur, Ex spinis acus piscis, ex Arist. lib. 5. ca. 14.

ANNOTATIONES.

a Pacuuius in Teucro,

Flexamina, tanquam lymphata & Bacchi sacris
Cõmota, in tumulis Teucrum commorans meũ,
Alcyonis ritu littus peruolans feror.

Apollon. lib. 4.

-- πίλοθι δ' οἴω
Λυγαίοισιν κατὰ πόντον ἅμ' ἀλκυόνεσσι φορεῦμαι.

Plaut. in prologo Casinæ,

Tranquillum est: Alcedonia sunt circa forum.

In Pseud.

Iam hercle tu peristi, nisi illam mihi tam tranquillam facis,
Quàm mare est olim, cùm ibi alcedo pullos educit suos.

Vide Varron. 6. De ling. lat.

b Nempe marinarum. Nam fluuiatiles canoræ & argutæ sunt. Apud Arist. cap. 3. lib. 8. histor. & 14. 9. hæc prodũt περὶ τῶν ἀηδόνων, i. de luscinijs. Verùm apud Arist. pro ἀηδόνων legendum ἀαζόνων.

c Aristot. Maximis amplior magnitudo quàm spongiæ. Sunt enim maiores & minores.

d Quia non canit. Aristotel.

e Vide infrà cap. 36. lib. 18.

f Quinque Simonidi & Aristoteli. Demagoræ Samio, septem: Philochoro, nouem: quibusdam quatuordecim, & iis ad octauum Calend. Martias. Vide Rhodig. cap. 11. 14. Cùm Cæyx Trachiniorum rex, eiúsque vxor Alcyon, tantum fastu elati fuissent, vt suo contempto nomine, ille Iouem, hæc Iunonem vocari se vellent: vindice Deorum ira extincti sunt: hicq; naufragio submersus in Cerylum, illa luctu exanimata ob mariti desiderium, in auem cognominem mutata est.

g Colore subrufis Cucurbitulis medicorum longioris colli similes esse ait Arist. materia verò Pilæ marinæ & Halósachne.

h Vt etiam si inuertatur, mare non influat. Arist.

i Sic vocat ἀλοσάχνην: de qua vide cap. 8. lib. 32. Arist. ἅμα δὲ κόπτοντι καὶ ταῖς χερσὶ θραύοντι, ταχὺ διαθραύεται, ὥσπερ ἡ ἀλοσάχνη.

k Aculeatos βελόνας à Romanis vocari vide cap. 11. lib. 32.

l Gauiæ & mergi in æquoris petris nidificant. Arist. cap. 9. lib. 5. hist.

De auiũ solertia in nidificando, hirundine, argatili, cinnamologis, & perdicibus.
CAP. XXXIII.

HAlcyonum nidi figura, reliquarum quoque solertiæ [1] admonet: neque alia parte ingenia auium magis [2] admiranda. Hirundines luto construunt, stramento roborant. Si quando inopia est luti, [3] madefactæ multa aqua pennis puluerem spargũt. Ipsum verò nidum mollibus plumis floccísque consternunt tepefaciendis ouis, simul ne durus sit infantibus pullis. In fœtu summa æquitate alternant cibum. Notabili munditia egerunt excrementa pullorum: adultioréſque circumagi docent, & foris saturitatem emittere. Alterum genus hirundinum est rusticarum & agrestium, quæ rarò in domibus, diuersos figura, sed eadem materia confingunt nidos, totos supinos, faucibus porrectis in angustum, vtero capaci: mirum qua peritia & occultandis habiles pullis, & [4] substernendis molles. In Ægypti Heracleotico ostio [a] molem continuatione nidorum euaganti Nilo inexpugnabilem opponunt stadij ferè vnius spatio: quod humano opere perfici non posset. In eadem Ægypto iuxta oppidum [b] Copton insula est sacra Isidi, quam ne laceret amnis idem, muniunt opere, incipientibus vernis diebus, palea & stramento [5] [c] rostrum eius firmantes, continuatis per triduum noctibus tanto labore, vt multas in opere emori constet. [6] Ea militia illis cum anno redit semper. Tertium est earum [7] genus, quæ ripas excauant, atque [8] ita internidificant. Harum pulli ad cinerem ambusti, mortifero [d] fauciũ malo multísque aliis morbis humani corporis medentur. Non faciunt hæc nidos, migrántque multis diebus antè, si futurum est vt auctus amnis attingat. In genere [9] perrarum est, cui nidus [e] ex musco arido ita absoluta perficitur pila, vt inueniri non possit aditus. [10] Argatilis appellatur, eadem figura ex lino intexens. [f] Picorum aliquis [11] suspendit in surculo primis in ramis [12] cyathi modo, vt nulla quadrupes possit accedere. [13] Galgulos quidem ipsos dependẽtes pedibus somnum capere confirmant, quia

1 noi adm. M.
2 adm. sunt. M. & Ch.
3 madefactũ M. V. madefactis &c. aspergunt. D.
4 substratu D.
5 rostro firmantes cont. triduo. Vet.
6 Eáque. M. & Ch.
7 genus. Excauant ripas M.
8 in terra nidificant: Vet. intro nidificant Alij. Vet. in terram fœtificant. Alij.
9 ripariarum Gaza pararum. Gesn. id est, egithalorum.
10 Acanthyllis. Ex Arist. lib. 9. cap. 13. Agatialis. Chiff.
11 suspenditur surc. Ch.
12 caluthi. Vet.
13 Gaugulos. Ch.

tutiores ita se sperent. Iam publicum quidem omnium est, tabulata ramorum sustinendo nido prouidè eligere,[14] cameráque ab imbri, aut fronde protegere densa. In Arabia [15] cinnamologos auis appellatur:[g] cinnami surculis nidificat. Plumbatis eos sagittis decutiunt indigenæ, mercis gratia. In Scythis auis magnitudine [h] otidis, [16] binos parit, in leporina pelle semper in cacuminibus ramorum suspensa. Picæ cùm diligentius visum ab homine nidum sensere, oua [17] transferunt aliò. Hoc in his auibus, quarum digiti non sunt accommodati cõplectendis transferendísque ouis, miro traditur modo. Namque surculo super bina oua imposito, ac ferruminato alui gluttino, subdita [18] ceruice medio, æqua vtrinque libra deportant aliò. Nec verò iis minor solertia, quæ cunabula in terra faciunt, corporis grauitate prohibitæ sublime petere. Merops vocatur, genitores suos reconditos pascens, pallido intus colore pennarum, [19] supernè cyaneo, [20] primori subrutilo. Nidificat in specu sex pedum [21] defossa altitudine. [i] Perdices spina & frutice sic muniunt receptaculum, vt contra [22] feras abundè vallentur. Ouis stragulum [23] molli puluere contumulant, nec in quo loco peperere incubant: [24] néve cui frequentior conuersatio sit suspecta, transferunt aliò. Illæ quidem & maritos suos fallunt, quoniam intemperátia libidinis frangunt earum oua, ne incubando detineantur. Tunc inter se dimicant mares desiderio fœminarũ: victũ aiunt Venerem pati. [25] Id quidem & coturnices, Trogus, & gallinaceos aliquando: perdices verò [26] à domitis feros & nouos aut victos iniri promiscuè. Capiũtur quoq; pugnacitate eiusdẽ libidinis, contra aucupis [k] indicem exeunte in prælium duce totius gregis. Capto eo procedit alter, ac subinde singuli. Rursus circa [27] conceptum fœminæ capiuntur, contra aucupum fœminam exeuntes, vt rixando abigant eam. Neque in alio animali par opus libidini. Si contrà mares steterint fœminæ, aura ab his flante prægnantes fiunt. Hiantes autem exerta lingua per id tempus æstuant,[28] concipiúntque superuolantium afflatu, sæpe [l] voce tantum audita masculi. Adeóque vincit libido etiam fœtus charitatem, vt illa furtim & in occulto incubans, cùm sensit [29] fœminam aucupis accedentem ad marem,[30] recanat reuocétque, & vltrò præbeat se libidini. Rabie quidem tanta feruntur, vt in capite aucupantium sæpe cæcæ [m] metu sedeant. Si ad nidum is [31] cœperit accedere, [n] procurrit ad [32] pedes fœta, prægrauem aut delumbem sese simulans, subitóque in procursu aut breui aliquo volatu cadit [33] fracta aut ala aut pedibus: [34] procurrit iterum, iamiam prehensurum effugiens, spémque frustrãs, donec in diuersum abducat à nidis. Eadem pauore libera, ac materna vacans cura, in sulco resupino glebla se terræ pedibus apprehensa operit. [o] Perdicum vita [35] ad sexdecim annos durare existimatur.

14 camerare. Chiff. cameràmque ab imbri fronde M. 15 A.ij. Cinnamomus. Vide Arist. c. 13. li. 9. Histor. cinnamolgus: Chiff. 16 bina. D. sub. oua. 17 transgerunt. Chiff. Vet. & M. 18 ceruice, media aquè vtrimque. Vet. 19 infernè cyaneo, supernè subrutilo. 20 superiori. Vet. priori. M. 21 defossus. CH. 22 feram. M. & CH. 23 molle. M. 24 ne cui M & CH. néve cui frequentiore conuersatione sint suspecta. Pint. 25 inquit & Vet. 26 domitos à feris & ouantibus vt victos Vet. 27 concentum. Pint. Idem ex Arist. circa conceptum capiuntur contra aucupem exeuntes fœminæ vt r. a. eũ Pint. Lego, ex eod. c. concep. capiuntur contra ducem fœminæ exe. vt r. a. eum M. verò & Vet. in vulgata lectione, contra aucupem fœmina exeunte vt r. abigat eũ. 28 concipiũt & sup. afflatu. CH. concipiúntq; sup. olfactu. A.ij, ex Arist. de gen. anim. lib. 3. cap. 1. 29 ad fœmin. aucupis accedẽtem marẽ. D. 30 resinat. D. 31 cœpit. CH. 32 pedes eius. M. & CH. 33 vt fracta ala, aut M. 34 ac proc. M. 35 & ad sedecim. CH.

ANNOTATIONES.

a Veluti aggerem quendam Nilo coercendo. Iurisconsultis. ff. de extraordin. crimin. l. saccularij. ea munimenta χώματα vocant. Magius cap. 10. lib. 1.

b Apud Apul. lib. 2. Asini. quidam prophetam AEgyptium rogat per aggesta Coptica, incrementa Nilotica, arcana Memphitica, sistra Phariaca.

c Insulæ superiorem partem, quæ irruentis Nili impetum excipit.

d Auginæ. Celsus lib. 4.

e Talem Reguli conficiunt.

f De Galgulis id verum est. Pici omnes in arborum cauis nidificant. Versus de Vpupa AEschyli, apud Arist. capit. 49. libro 9 sunt emendati.

τοῦτον δ' ἐπόπτην ἔποπα τῶν αὑτοῦ κακῶν,
πεποικίλωκε κἀποδηλώσας ἔχει,
θρασὺν πετραῖον ὄρνιν, ἐν παντευχίᾳ.
ὃς ἦρι μὲν φαίνοντι διαπάλλει πτερὸν,
κιρρὸν, μὲν ἐπ' ἀγροῦ δύο γὰρ οὖν μορφὰς φανεῖς.
παιδός γε αὑτοῦ μιᾶς ἐπὶ νηδύος,
νέας δ' ὀπώρας, ἡνίκ' ἂν ξανθῆς στάχυς
τίκτῃ, τότ' ἀμφινώμησ' ἀλλ' αὖθις πτέρυξ.
Hunc calamitatis Vpupam testem suæ
Variam facit, tenétque perculsum metu,
Ferum antea, armatum petrarum nunc auem,
Vere appetente quæ nouo, pennas quatit,
Ruffas in agris. Nam est figura duplici:
Vnus quidem iuueni colos est pectoris,
Autumno at illa flaua cum peperit seges,
Mutata pennas rursus alias induit.

Scaliger 2. versu legit, ἀποδηλώσας: 4. φανέντι: 5. κίρκου λευκάργου. δύο γὰρ οὖν μορφὰς φανεῖ: 6. παιδός γε τ' αὐτοῦ νήδυος μιᾶς ἀπό: 8. τίκτει νιν αὐτις κ' ἀμφινωμήσει πτέρυξ. putatque hæc Cuculo conuenire, Cuculúmque ab AEschylo cum vpupa confusum fuisse. Addendi sunt, & hi versus duo,

Ἀεὶ δὲ μίσει τῶνδε παλλιώνε τόπου
Δρυμοὺς, ἐρήμους, ἢ πάγους ἀποικίσει.

Quidam legunt, κ' ἀποδείλασιν βραχὺ δειλὸν πετραῖον: nam timidissima est auis illa, non ὄρνις θρασύς: deinde vers. 6 παῖς μὲν γ' αὐτὸς: & versu proximo: ἡνίκ' ἂν αὐανθῇ στάχυς.

g Falsum hoc, miniméque probabile: in Arabia namque cinnamum non nascitur.

h Alij legunt, auis magna nomine otis. Aristot. tamen cap. 23. 9. clarius his verbis: pullos duos parit, & quæ edit oua, leporis aut vulpis pelle condita & obuoluta fouet, non incubatu, ex arboréque summa suspendit &c. Pint.

i Perdix, ἀπὸ τοῦ πέρδειν, quoniam eum sonum edit, aut imitatur volando. Eadem ad Venerem incitata κακκαβίζει.

k Turneb. cap. 38. lib. 24. Aduers. legit illicem: qua voce vtitur Plautus in Asinaria.

Lectus est illis, inquit. Illices aues, quæ aliàs illiciunt, Græcè παλευτρίαι. Scal. qui illicẽ & ipse hic legit.

l Clearchus apud Athenæum lib. 9. Perdicem Indicam vulture maiorem Strabo, memorat libro 15.

m Apud Arist. πτοεῖ πῶς ὀχεῖαι. Lego in coitu. nisi Plinium decepit vox πτοεῖσθαι, quæ & trepidare metu significat, & ad venerem incitari. Pintianus hanc vocem expungit.

n Inde fictum Aristophani in Auibus verbum ὑπεκπερδικίζειν, id est, astutè elabi, periculúmque vitare. Nam πανοῦργον ὄρνεον πέρδιξ ἐστί. Rhodig. cap. 26. 29.

De columbis. CAP. XXXIIII.

AB [1] his columbarum maximè spectantur simili ratione mores iidẽ: sed pudicitia illis prima, & neutri notata adulteria. Coniugij fidem non violant, communémque seruãt domum. Nisi cœlebs aut vidua, nidum non relinquit. Et imperiosos mares, subinde etiam iniquos, ferunt: quippe suspicio est adulterij, quamuis

1 Aues. M. Ab iis cogesta spectãtur maximè. Parm.

quamuis natura non sit. Tunc plenum querela guttur, sæuíque rostro ictus, mox in satisfactione [2] exosculatio, & circa Veneris preces crebris pedũ orbib. adulatio. Amor vtriq; sobolis æqualis: sæpe & ex hac causa castigatio, pigrius intrante fœmina ad pullos. Parturienti solatia & ministeria ex mare.[b] Pullis primò salsiorem terram [3] collectam gutture in ora inspuunt, præparantes tempestiuitatem cibo. Proprium generis eius & turturum, cùm bibant,[4] colla non resupinare,[5] largéque bibere iumentorum modo.

2 osculatio. Vet.

3 colliquatam. id est, præmansam. Pint. ex Arist.
4 colium. Vet.
5 in large bibere. id est, in satis hauserunt. Pint. ex Arist. qui & illa, iumentorum modo, expungit.

ANNOTATIONES.

a Columbam Veneri sacram, quòd libidinosa sit auis, Apollodorus scribit lib. περὶ θεῶν. Ideò verò περιστερὰν Græcis vocari ὅτι περισσῶς ἱερὰ interpres eius tradit.
Virgilius.
--tum maximus heros
Maternas agnoscit aues.
Æneæ ramum aureum optanti aduolantes geminæ columbæ locum ostenderunt vbi seruabatur. Apud Apollonium lib.3. Mopsus augur conspectis iis auibus, bene sperare iubet heroas Quod Phineus prædixerat, placere Veneri, vt à periculosa illa nauigatione redeant. Victorius cap.14.3.

b Aristoteli lib.9. hist. exclusis pullis, in os mas inspuit, ὡς μὴ βασκανθῶσι, ne fascinus officiat: Æliano verò lib.1. de animalibus. ἀπελαύνων αὐτῶν φθόνον, ἵνα μὴ βασκανθῶσι, δι' ἀρᾶς. Liuorem abigens, ne fascinantium noceant imprecationes. Had. Iun. cap.5.6. Apud Arist. pro φροντίζει τῆς ἁρμοττούσης τροφῆς, legendum ἁλμυριζούσης.

De palumbibus. CAP. XXXV.

VIuere [2] palumbes ad xxx annum, [6] aliquos ad xl. [7] habemus autores, vno tãtùm incommodo vnguium, eodem & argumento senectæ, qui citra perniciem reciduntur. Cantus omnibus similis atque idem, trino conficitur versu,[8] prætérque in clausula gemitu: hyeme mutis,[9] [b] vere vocalibus. Nigidius putat, cùm oua [10] incubat, sub tecto nominatam palumbem relinquere nidos. Pariunt autem post [11] solstitium. Columbæ [12] & turtures octonis annis viuunt.

6 reliquas & xl. Ch.
7 Aristoteles author est. M.
8 præterquam in clausula gemitu. Vet. legit, & clausula Chiff.
9 habere, M. & Ch. Lego, at vere.
10 incubãt. Vet. incubet. Chiff.
11 solstitia. M.
12 vt. Chiff.

ANNOTATIONES.

a Palumbem lepidè Plautus in Pænulo vocat hominem peregrinum, ad hospitem, prædæ, insidiisque leonis obiectum, quo modo Galli *Pigeon* dicunt, & *Appigeonner*.
Nos tibi palumbem ad aream vsque adduximus,
Nunc te illum melius capere est, si captum esse vis.

b Autor cap.28. lib. 18. palumbum gemitus non nisi confecto peractóque solstitio audiri scribit.

De passeribus. CAP. XXXVI.

COntrà passeri minimum vitæ, cui salacitas par. Mares negantur anno diutius durare, argumento quia nulla veris initio appareat nigritudo in rostro, quæ ab æstate incipit. Fœminis longiusculum spatium. Verùm columbis inest quidam & gloriæ intellectus: Nosse credas suos colores, varietatémque [1] dispositam: quem etiam ex volatu quæritur plaudere in cælo,[2] variéque sulcare. Qua in ostentatione, vt [3] vinctæ, præbentur accipitri, implicatis strepitu pennis, qui non nisi ipsis alarum humeris [4] eliditur, alioquin soluto volatu in multum [5] velociore. Speculatur [a] occultus fronde latro, & gaudentem in ipsa gloria rapit.

1 oppositu, quæ etiam in vol. creditur. M. creduntur. Vet.

2 aerémq. Vet.
3 victa. Ch.
4 eliditur. Alioqui soluto volatu multo velociorem speculatur. Vet
5 velociores speculatur. Chiff.

ANNOTATIO.

a Columella cap.8. lib.8.

De tinnunculo. CAP. XXXVII.

OB id cum [1] iis habenda est auis, quæ a tinnunculus vocatur. Defendit enim illas, terrétque accipitres naturali potentia, in tantum, vt visum vocémque eius fugiant. Hac de causa præcipuus columbis amor eorum. Feruntque, si in quatuor angulis [2] defodiantur in [b] ollis nouis oblitis, non mutare sedem columbas: [3] quod auro insectis alarum articulis quæsiere aliqui, non aliter innoxiis vulneribus, multiuaga alioquin aue. Est enim ars illis inter se blandiri, & corrumpere aliàs, furtóque comitatiores reuerti. Quin & internuntiæ in rebus magnis fuêre, epistolas annexas earum pedibus obsidione Mutinensi in castra Consulum, Decimo Bruto mittente. Quid vallum & vigil obsidio, atque etiam retia [c] amne prætenta profuere Antonio, per cælum eunte nuntio? Et harum amore insaniũt multi: super tecta ædificant turres iis, nobilitatémque singularum & origines narrant, vetere iam exemplo. L. Axius eques Romanus ante bellum ciuile Pompeianum denariis quadrigenis singula paria [4] venditauit, vt M. Varro [5] tradit. Quin & patriam nobilitauere, in Campania grandissimæ prouenire existimatæ. Harum volatus in reputationem cæterarum quoque volucrum nos impellit.

1 his. Chiff.
2 pulli defod. Vet.
3 Quod & auro. Chiff.
4 Vendicauit Vet.
5 tradidit, M.

ANNOTATIONES.

a Cenchris vocatur cap.6. lib.29.
b Pullos sic conditos in angulo columbarij Columella suspendit.
c Pado.

De volatu & incessu auium. CAP. XXXVIII.

OMnibus animalibus reliquis certus & vniusmodi, & in suo cuique genere incessus est: aues solæ vario meatu feruntur & in terra, & in aëre. Ambulant aliquæ, vt cornices: saliunt [1] aliquæ, vt passeres, merulæ: currunt, vt perdices, [a] rusticulæ: ante se pedes iaciunt, vt ciconiæ, grues: expandunt alas pendentésque [b] raro interuallo quatiunt, aliæ [c] crebrius, sed primas duntaxat pennas: aliæ [2] & [d] tota latera pandunt, quædam verò maiore ex parte [e] compressis volant: percussóque semel aliquæ [f] gemino ictu aere [3] feruntur: vel vt inclusum eum prementes, [g] eiaculantur sese in sublime, in rectum, in pronum. [h] Impingi putes aliquas, aut rursus [4] [i] ab alto cadere has, illas [5] [k] salire. [l] Anates solæ, quæque sunt eiusdem generis, in sublime protinus se tol-

1 alia. Chi.
2 & totas alas tendunt. Vet.
3 feruntur velat i. e. exprimentes Iaculãtur. Vet.
4 ablati. Chiff.
5 prosilire. Vet.

liunt, atque e uestigio cælum petunt, ex hoc etiam ex aqua. Itaque in foueas quibus feras venamur, delapsæ solæ euadunt. Vultur, & ferè grauiores, nisi ex procursu, aut altiore[6] cumulo immissæ non euolant, cauda[7] reguntur. Aliæ circunspectant, aliæ flectunt colla.[8] Nonnullæ vescuntur ea, quæ rapuere pedibus. Sine voce non volant multæ: aut è contrario semper in volatu silent. Subrectæ, pronæ, obliquæ, in latera, in ora, quædam & resupinæ feruntur: vt si pariter cernantur plura genera, non in eadem natura meare videantur.

6 tumulo. Vet.
7 reguntur aliæ: circũspectant alia, flectúntque colla. Vet. & Ch.
8 Nec nulla. M. Nec vlla vescũtur ea quæ. Chiff.

ANNOTATIONES.

a *Perdris grises.*
b Milui.
c Vt Spiziæ, *Epernier.*
d Corui.
e Pici.
f Cardueles.
g Hirundines.
h Perdices.
i Alaudæ.
k Coturnices.
l Apud Nonium in Pecudes, Anates Varro quassagipennas appellat, quòd veluti quassis pennis volent. Verba eius sunt, *Neque quassagipennas anates, tremipedas, buxeis rostris, pecudes palustres, nocte nigra, ad lumina Lampadis sequens.*
m Vt Grues, Otides.
n Aquilæ.
o Ardeæ.
p Milui, Gauiæ.
q Ardeæ, infestante accipitre.

De apodibus. CAP. XXXIX.

Plurimùm volant, quæ[1] apodes, quia careant vsu pedum: ab aliis cypseli appellantur, hirundinum specie. Nidificant in scopulis. Hæ sunt, quæ toto mari cernuntur: nec vnquã tã longo naues, támque continuo cursu recedunt à terra, vt non circumuolitent eas apodes. Cætera genera residunt & insistunt: his quies, nisi in nido, nulla: aut pendent, aut iacét. Et ingenia æquè varia, ad pastum maximè.

1 apodes vocãtur. Vet.

De caprimulgis & plateis. CAP. XL.

Caprimulgi[1] appellãtur[2] grandioris merulæ aspectu, fures nocturni: interdiu enim visu carent. Intrant pastorum stabula, caprarumq; vberibus aduolant suctum propter lactis: qua iniuria vber emoritur, caprisq; cæcitas, quas ita mulsere, oboritur.[3] Platea nominatur,[a] aduolant ad eas, quæ se in mari mergunt, & capita illarum morsu corripiens, donec capturam extorqueat. Eadem cum deuoratis se impleuit[b] conchis, calore ventris coctas euomit, atque ita ex iis esculenta legit, testas[4] excernens.

1 appellantur à suctu, grandiores merulâ. Pint. ex Arist. cap. 30. lib 9. Hist.
2 grandiores M Vet.
3 Pelecan. Arist. Platalea, Cicero. Erodius Plutar.
4 excreans Vet. excutiens. Alij Vet. Lego, testas exuẽs, quomodo ex hoc Gaza apud Arist: transtulit.

ANNOTATIONES.

a Erodio Plutarchus id tribuit, dialogo, Vtra prudentiora, &c.
b Aristotel. ἀεὶ δυσμρεῖ ἀκούσμ.

De ingeniis auium. CAP. XLI.

Villaticis[1] gallinis & religio inest. Inhorrescunt edito ouo,[a] excutiúntque sese, & circumactæ purificant, ac[b] festuca aliqua sese, & oua lustrant.

1 Villaticis. Pint. de omnibus id

Arist. cap. 2 lib. 6. Hist.

ANNOTATIONES.

a Theophr. fragmento περὶ τῶν ζώων λεγομένων φθονεῖν.
b περικαθαρισμὸν vocat Plutarchus.

De carduele, & psittaco, & auibus quæ loquuntur. CAP. XLII.

Minimæ auiũ cardueles imperata faciũt, nec voce tantùm, sed pedibus & ore pro manibus.[1] Est quæ boum mugitus imitetur, in Arelatensi agro taurus appellata, alioquin parua. Est quæ equorum quoque hinnitus, anthus nomine, herbæ pabulo aduentu eorum pulsa[2] imitatur, ad hunc modum se vlcisens.[3] Super omnia humanas voces[4] reddunt, psittaci quidem etiam sermocinantes. India hanc auem mittit,[5] sittacen vocat, viridem toto corpore, torque tantùm miniato in ceruice distinctam. Imperatores salutat, & quæ accipit verba, pronuntiat, in vino præcipuè lasciua. Capiti eius duritia eadem, quæ rostro.[6] Hoc, cùm loqui discit, ferreo verberatur radio: non sentit aliter ictus. Cùm deuolat, rostro se excipit, illi innititur, leuiorémque se ita pedũ infirmitati facit. Minor nobilitas, quia non ex longinquo venit, sed expressior loquacitas,[a] certo generi picarum est. Adamant verba quæ loquantur. Nec discunt tantùm, sed diligunt meditantésque intra semet, cura atque cogitatione intentionẽ non occultant. Constat mori victas difficultate verbi, ac nisi subinde eadem audiant, memoria falli:[7] quærentes mirum in modum hilarari, si[8] interim audierint id verbum. Nec vulgaris iis forma, quamuis non spectanda. Satis illis decoris in specie sermonis humani est. Verùm addiscere alias negant posse, quàm quæ ex genere earum sunt, quæ glande vescantur: & inter eas facilius, quibus quini[9] sunt digiti in pedibus: ac ne eas quidem ipsas,[10] nisi primis duobus vitæ annis.[11] Latior iis est lingua: omnibúsque in suo cuique genere, quæ sermonem imitantur humanum: quanquã id penè in omnibus contingit. Agrippina[12] coniux Claudij Cæsaris turdum habuit (quod nunquàm[13] antè) imitantem sermones hominum, cùm hæc proderem.[b] Habebant & Cæsares iuuenes sturnum, item luscinias, Græco atque Latino sermone dociles: præterea meditantes in diem, & assiduè noua loquentes, longiore etiam contextu. Docentur secretò, & vbi nulla alia vox misceatur, assidente qui crebrò dicat ea, quæ condita[14] velit, ac cibis blandiente.

1 est qua, in M. d.
2 imitatur, equúmque fugat aduolans ad hunc, ex Arist.
3 Ch. hinc mutum caputorditur.
4 reddunt psittaci: qui dametiam. Pint. psittaci, & quidem sermocinantes. Vet.
5 septagen. Chiff.
6 Hæc. M.
7 quærentesque. Vet.
8 iterum. M. Vet.
9 sint. Ch.
10 nisi in Vet. d.
11 Latiores lingua omnibus in suo. M. Pint.
12 coniux. in Ch d.
13 antea, Ch.
14 velit ad dsuts Tolet. velit addisci, alio qui balbutiẽte. Pint. velit aliquo. Salm. Lego, ac cibo, velit edisci, alioque blandiente. Vet. velit addisci aliquo. Parm.

ANNOTATIONES.

a In hac re memoratu digna recitatur à Plutarcho historia, lib. de Animal. prudent. quã Victorius latine reddidit cap. 14. 9. de pica, quæ Romæ in officina tonsoris, ad Græcostasin, tubarum cantum imitari didicit.
b Papinius in Syluis:

—plangat Phœbeius ales
Auditásque memor penitus dimittere voces
Sturnus, & Aonio versæ certamine picæ:
Quique refert iũgens iterata vocabula perdix,

Et quæ Bistonio queritur soror orba cubili.
vbi etiam Perdicem inter vocales referri audis. Et verò Plutarchus in Symposiacis sermonem hominum discere Perdicem scripsit, vt & Athenæus, qui Aristomenem Atheniensem, Adriani libertum, appellatum ideo scribit Ἀττικοπέρδικα, quod esset histrio veteris comœdiæ.

De coruorum intelligentia.
CAP. XLIII.

REddatur & coruis sua gratia, indignatione quoque populi Romani [1] testata, non solùm conscientia. [a] Tiberio principe ex fœtu supra Castorum ædem [2] genitus pullus, in [3] oppositam sutrinam deuolauit, etiam religione commendatus officinæ domino. Is maturè sermoni assuefactus, omnibus matutinis inuolans in [4] rostra, in forum versus, Tiberium, dein Germanicum & Drusum Cæsares nominatim, mox transeuntem populum Rom. salutabat, posteà ad tabernam remeans, plurium annorum assiduo officio [5] mirus. Hunc siue æmulatione [6] vicinitatis manceps proximæ sutrinæ, siue iracundia subita, vt voluit videri, excrementis eius [7] imposita calceis macula, exanimauit, tanta plebei consternatione, vt primò pulsus ex ea regione, mox & interemptus sit, funúsque [8] innumeris alici celebratum exequiis, constratum lectum super Æthiopum duorum humeros, præcedente tibicine, & coronis omniũ generum, ad rogum vsque qui constructus dextra viæ Appiæ ad secundũ lapidem, in campo [9] Rediculi appellato fuit. Adeò satis iusta causa populo Romano visa est exequiarũ, ingeniũ auis, aut supplicij de ciue Romano, in ea vrbe, in qua multorum principum nemo [10] duxerat funus, Scipionis verò Æmiliani post Carthaginem Numantiámque deletas [11] ab eo, nemo vindicauerat mortem. Hoc gestum M. Seruilio, C. Cestio Coss. ad v. Calend. April. Nunc quoque erat in vrbe Roma, hæc prodente me, equitis Rom. cornix [12] è Bætica, primùm colore mira admodum nigro, deinde plura contexta verba exprimens, & alia atque alia crebrò addiscens. Necnon & recens fama Crateri Monocerotis cognomine, in [13] Erizena regione Asiæ coruorum opera [14] venantis, eò quòd deuehebat in syluas eos [15] considentes corniculis humerísque: illi vestigabant agebántque, eò perducta consuetudine, vt exeuntem sic comitarentur & feri. Tradendum putauere memoriæ quidam, visum per sitim lapides congerentem in situlam monumenti, in qua pluuia [16] aqua durabat, sed quæ attingi nõ posset: ita descendere pauentem expressisse tali congerie, [17] quantum poturo sufficeret.

1 attestata, non solum conscia. Vet. 2 genito. Chiff. 3 appositã. M. 4 rostra forum versus. Vet. 5 meritus. M. 6 incitatus. Vet. 7 posita. M. Vet. & Ch. 8 in humeris alti celebratum, cõstratum. Pint. 9 Ridiculi. Parm. ridiculi. Ch. 10 deduxerat. M. V. & Chiff. 11 ab eo, Pint. delet. 12 à Tol. Pint. 13 Troezena. Vet. 14 venãtis. Eque deueb. M. considentes humeris. Atqui corniculos (cuniculos) illi vestigabant. Vet. 15 insidentes. Chiff. 16 aquam dabat. M. 17 quãtum potui, M. que poturo. Vet.

ANNOTATIO.

a Vide Macrob. lib. 3. Saturn.

De Diomedeis auibus.
CAP XLIV.

NEc, Diomedeas præteribo aues: Iuba cataructas vocat, [1] eis esse dentes, oculósque igneo colore, cætero [2] candidis tradens. Duos semper iis duces: alterum ducere agmen, alterum cogere. Scrobes excauare rostro, inde crate consternere, & operire terra, quæ ante fuerit egesta: in his fœtificare. Fores binas omnium scrobibus: orientem spectare, quibus exeant in pascua: occasum, quibus redeant. Aluum exoneraturas subuolare semper, & contrario flatu. Vno hæ in loco totius orbis visuntur, in insula, quam diximus nobilem Diomedis tumulo atque delubro, contra [b] Apuliæ oram, fulicarum similes. Aduenas barbaros clangore infestant, Græcis tantùm adulantur, miro discrimine, velut generi Diomedis hoc tribuentes: ædémque eam quotidie pleno gutture madentibus pennis perluunt atque purificant, vnde origo fabulæ, Diomedis socios in earum effigies mutatos.

1 & eis. Vet. & Ch. 2 candidis. M.

ANNOTATIONES.

a Aristot. Charadrios. In insula vna ex Diomedeis, mari Adriatico, quam vocant *Santa Maria de Tromiti*, nunc Artenæ vocantur.

b Aristot. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ.

Quæ animalia nihil discant.
CAP. XLV.

NOn omittendum est, cùm de ingeniis disserimus, è volucribus hirundines esse indociles, è terrestribus mures: cùm elephanti iussa faciant, leones iugum subeant, in mari vituli, tótque piscium genera mitescant.

De potu auium. CAP. XLVI.

BIbunt aues [1] suctu, ex his quibus longa colla, intermittentes, & capite resupinato velut [2] infundentes sibi. Porphyrio solus morsu [3] bibit. Idem est proprio genere, omnem cibum aqua subinde tingẽs, deinde pede ad rostrum, veluti manu, afferens. Laudatissimi in Comagene. Rostra iis & prælonga crura rubent.

1 suctu cætera: & ex iis. Vet. cætera. Sed ex iis Parm. 2 infundentibus. Chiff. 3 bibit, idẽ è proprio. M. lego, idẽ proprio. Idẽ è pr. Parm.

De himantopode, & onocrotalis, & de peregrinis auibus.
CAP. XLVII.

HÆc quidem & [1] himantopodi, multo minori, quanquam eadem crurum altitudine. Nascitur in Ægypto. Insistit ternis digitis. Præcipuè ei pabulum muscæ. Vita in Italia paucis diebus. Grauiores omnes [a] fruge vescuntur, altiuolæ carne tantùm. Inter aquaticas mergi [2] soliti sunt deuorare, quæ cæteræ reddunt. Olorum similitudinem onocrotali habent: nec distare existimarentur omnino, nisi faucibus ipsis inesset alterius [3] vteri genus. Huc omnia explebile animal congerit, mira vt sit capacitas. Mox perfecta rapina, sensim inde in os reddita, [4] in veram aluum ruminantis [5] modo refert. Gallia hos septentrionali proxima Oceano mittit. In Hercynio Germaniæ saltu [6] inusitata genera [b] alitum acce-

1 hæmatopodi. Vet. himantopodi. Chiff. 2 solida vi deuorauere. Ch. 3 ventris. d. 4 inferam in aluum Parm. 5 more fertur. M. modo defert. Vet. 6 inuisitata. Chiff.

pimus, quarum plumæ ignium modo colluceant noctibus: in cæteris nihil præter nobilitatem longinquitate factam, memorandum occurrit.

ANNOTATIONES.

a σπερμολογεῖ εἰσί.
b Eæ sunt Garruli Boëmici Gesneri, quorum pennæ in summa cauda luteæ, in extremis pennis cocco nitentes, sublustri nocte lucent.

De multarum auium nominibus & natura. CAP. XLVIII.

PHalerides in Seleucia Parthorũ, & in Asia aquaticarum laudatissimæ: rursus phasianæ in Colchis geminas ex pluma aures submittunt subrigúntque. Numidicæ in parte Africæ Numidia,[1] omnésque iã in Italia.[a] Phœnicopteri linguam præcipui saporis esse, Apicius docuit, nepotum omnium altissimus gurges. Attagen maximè Ionius[2] celebratur, vocalis aliàs, captus verò obmutescens, quondam[3] extimatus inter raras aues. Iam & in Gallia, Hispaniáque capitur, & per Alpes etiam, vbi & phalacrocoraces aues, Balearium insularum peculiares: sicut Alpium pyrrhocorax, luteo[4] rostro: & præcipuo sapore lagopus.[5] pedes leporino villo nomen ei hoc dedere: cætero candidæ, columbarum magnitudine. Non extra[6] terram eam vesci facilè, quãdo nec[7] viua mansuescit, & corpus occisæ statim marcescit.[b] Est & alia nomine eodem, à coturnicibus magnitudine tantùm differens, croceo tinctu cibis gratissima. Visam in Alpibus ab se peculiarem Ægypti ibin M. Egnatius Caluinus præfectus earum prodidit.

1 omnìque. Vet.
2 celeber. M.
3 existimatus. M. æstimatus. Pint.
4 r[illegible] niger, & M. rostro niger & præcipuo Chiff.
5 pedes leporini villi nomen hoc. M.
6 terram, in qua nascitur eam. Vet.
7 vita. Ch.

ANNOTATIONES.

a Vide Suetonium in Caligula, Spartianum in Heliogabalo.
b Alpinis, *Gelabre.*

De nouis auibus & fabulosis. CAP. XLIX.

VEnêre in Italiam[a] Bebriacensibus bellis ciuilibus trans Padum &[b] nouæ aues (ita enim adhuc vocantur) turdorum specie, paulum infra columbas magnitudine, sapore gratæ. Baleares insulæ nobiliorem etiam suprà[1] dicto porphyrionem mittunt. Ibi & buteo accipitrum generis in honore mensarum est: item vipiones:[2] sic enim vocant minorem gruem. Pegasos equino capite volucres, &[3][c] gryphas[4] aurita aduncitate rostri, fabulosos reor: illos in Scythia, hos in Æthiopia. Equidem &[d] tragopanadem, de qua plures affirmãt maiorem aquilâ, cornua in temporibus curuata habentem, ferruginei coloris, tantùm capite phœniceo. Nec Sirenes impetrauerint fidem: licet[5] affirmet Dino, Clitarchi celebrati autoris pater, in India esse: mulcerique earum cantu, quos grauatos somno[6] lacerent. Qui[6] credit ista, & Melampodi profecto[8] aures lambendo, dedisse intellectum auium sermonis dracones non[9] abnuet: vel quæ Democritus tradit, nominando aues, quarum confuso sanguine serpens gignatur: quem quisquis ederit, intellecturus sit alitum colloquia: quæque de vna aue galerita priuatim commemorat, etiam sine his immẽsa vitæ ambage circa auguria. Nominantur ab Homero[e] scopes, auium genus: neque harum satyricos motus,[10] cùm insident, plerisque memoratos facilè conceperim mente: neque ipsæ iam aues[11] nascuntur. Quamobrem de confessis disseruisse præstiterit.

1 dictis. Vet.
2 sic vocãt. M.
3 grypas. Chiff.
4 auritos. Vet.
5 affirmet licet Dinon. M.
6 lacerant. Vet.
7 credat. Chiff.
8 augures. Chiff.
9 abnuat.
10 cùm assidentur plerique. Ch. cùm incedũt. Vet.
11 nascuntur. Alij.

ANNOTATIONES.

a Bebriacum, vicus situs inter Cremonam & Veronam, vulgò *Labina*, ad quem Othonianos Vitelliani superarunt. Sueton. in Othone. Tacitus lib. 18. In exemplaribus Tranquilli manuscriptis, Betriacum, siue Bretiacum legitur. Apud Plutarchum in Othone, Betriacum. Turn. capit. 36. 24. Huc pertinent Iuuenalis versus, Sat. 2.

Et curare cutem summi constantia ciuis,
Bebriaci in campo spolium affectare palati.

Onophrius in sua Roma Bebriacum Hostiliam vocari, propinquum Veronæ pagum.
b Turdi montani. Caryocatactæ, Gesnero.
c Gryphum meminerunt Solinus, Pausanias in Arcadicis, Ælianus ex Ctesia, Philostratus in vita Apollonij. Pegasos scribit Solinus præter aures nihil equinum habere.
d Tragopana. Nomen impositum, quia Pan cornutus. Pomponio Melæ aues illæ dicuntur Tragopomones. Solino auis Æthiopica cornibus arietinis, armato capite. Ab hirco quidam dictam volunt.
e Hmeri versus est,

σκῶπές τ' ἴρηκές τε τανύγλωσσοί τε κορῶναι

Odyss. lib. ε. σκῶπας, vel vt Arist. Alexander Myndius & alij plerique κῶπας vocarũt, quasi σκαιὰν ὄπα. i. ἀτερπῆ φωνὴν ἔχοντας. Tyrannion, tanquam σκιώπας, ὅτι ἐν σκιᾷ ἔχουσιν ὄπα, quoniam in tenebris canunt. Rhodig. cap. 14. lib. 12. aut quod varia gesticulatione tanquam irridendo, (σκώπτοντες) venatorum & spectatorum motus imitentur. Callimachus dici vult, ὅτι φωνὴν ἀφίασιν ἐπισκώπτουσαν, quasi auribus illudentem, nempe ingratam & iniucundam: κόβαλος, inquit Aristot. καὶ μιμητὴς ἀντορχούμενος ἁλίσκεται, ludificator & imitator contra saltando capitur. Vide quod notatum est c. 11. li. 35.

Quis gallinas farcire instituerit. De auiariis, & quis ea primus instituerit. CAP. L.

GAllinas[a] saginare Deliaci cœpere: vnde pestis exorta, opimas aues & suopte corpore vnctas deuorandi. Hoc primùm antiquis[1] cœnarum interdictis exceptum inuenio iam[b] lege C. Fannij Cos. xj. annis ante tertium Punicum bellum, ne quid[2] volucrum[3] poneretur præter vnam gallinam, quæ non esset altilis: quod deinde caput translatum, per[c] omnes leges ambulauit. Inuentúmque diuerticulum est, in[4] fraude earum gallinaceos quoque pascendi[5] lacte madidis cibis: multò ita gratiores approbantur. Fœminæ quidem ad saginam non omnes eliguntur, nec nisi in ceruice pingui cute. Posteà culinarum artes, vt clunes spectentur,[6] vt[d] diuidantur in tergora,[7] vt à pede vno dilatatæ repositoria occupent. Dedere & Parthi cocis suos mores. Nec tamen in hoc mangonio quicquam totum placet: hîc clune, alibi pectore tãtùm laudatis. Auiaria primus instituit, inclusis

1 cœnarum. Tol. Pint.
2 volucre. Chiff.
3 proponeretur. M.
4 fraudem. M.
5 lacte addito: multo &c. M. lacte addito cibis. Vet.
6 vt diuiderentur. Alij. distendantur.
7 & à pede vnà. Alij, vt à pede imma.

inclusis omnium generum auibus [8] M. Lælius Strabo Brũdusij equestris ordinis. Ex eo cœpimus carcere animalia coërcere, [9] quibus natura cœlum assignauerat.

8 (Legendũ videtur) M. Lenius, ex Varronis de Re rust. lib. 3. cap. 5 Vnde iecum hunc mutuatus est Plinius. 9 quibus rebus natura. Chiff. quibus rerum natura Pint. M.

ANNOTATIONES.

a Cicero 2. Academicarum, Vidésne, vt in prouerbio sit, ouorum inter se similitudo? tamen hoc accepimus, Deli fuisse complures saluis rebus illis, qui gallinas alere permultas quæstus causa solerent. Hi cùm ouum inspexerant, quæ id gallina peperisset, dicere solebant. Petronio Arbitro *Deliaci, gallinarum curatores. Molles, veteres. Deliaci, manu recisi*, id est, castrati, Scalig. Vide Varr. c. 9. 3. Columel.

b Lege Fannia permittebatur ludis Romanis, plebeiis, Saturnalibus, & aliis quibusdam diebus, in dies singulos centum æris insumi, decem aliis diebus singulorum mensium tricenos, cæteris omnibus, denos. C. Fannio & M. Val. Messala. Coss. factum est senatusconsultum, vt ciuitatis principes ludis Megalensibus antiquo ritu mutitantes, id est mutua conuiuia agitantes, verbis conceptis iurarent apud consules, in singulas cœnas sumptus se amplius facturos non esse, quàm centenos vicenósque æris, præter olus, far, vinum: vinóque patrio se victuros, non alienigena, argentíque in conuiuio plus pondo, quàm libras cétum, non illaturos. Sigonius ex Gellio. Macrobius ex Gellio historiographo tradit, Fanniam legem latam fuisse anno ab vrbe cõdita 688. eique similem fuisse Orchiam, qua cœnantium numerus cohibebatur.

c In omnes alias leges sumptuarias, postea diuersis temporibus publicatas, sumptuariæ leges fuerunt Fannia, Orchia, Didia, Oppia, Cornelia, Antia, Iulia: de quibus Alexand. ab Alex. cap. 11. lib. 3.

d Iuuenalis Sat. 5.

—nec minimo sanè discrimine refert,
Quo gestu lepores, & quo gallina secetur.

Seneca ad Lucil. *Alius pretiosas aues scindit, & per pectus & clunes certis ductibus circumferens eruditam manum, in frusta excutit.*

De Æsopi patina. CAP. LI.

Maximè tamen insignis est in hac memoria, Clodij [a] Æsopi tragici histrionis [b] patina [1] sexcentis H-S. taxata: in qua posuit aues cantu aliquo, aut humano sermone vocales, [2] nummis sex singulas coemptas: nulla alia inductus suauitate, nisi vt in his imitationem hominis manderet, ne quæstus quidem suos reueritus illos opimos & voce meritos: dignus prorsus filio, à quo deuoratas [c] diximus margaritas. [3] Non sit tamen (vt verum fatear) facilè, inter duos iudicium turpitudinis: nisi quòd minus est, summas rerum naturæ opes, quàm [5] hominum linguas, cœnasse.

1 centum. H.S. ex authore ca. 12. lib. 35. hoc est, 15000. aureis. Budæus. 2 in his VI. sing. Ch. millibus, Vet. ex. Bud. 3 Non sic tamen vt verum facere inter. Ch. 4 sed quidem minus est. Vet. 5 auium. Vet.

ANNOTATIONES.

a De Æsopi filio id narrat Valer. cap. 1. lib. 9.
b Macrobius lib. 3. Saturnal.
c Lib. 9. cap. 35.

De generatione auium, & præter aues quæ quadrupedes oua pariant. CAP. LII.

Generatio auium simplex videtur esse cùm & ipsa sua habeat [1] miracula, quoniam & quadrupedes [a] oua gignunt, chameleontes, lacertæ, & quæ diximus [2] inter serpentes. Pennatorum autem infœcunda sunt, quæ aduncos habent vngues. cenchris sola ex his suprà quaterna edit oua. Tribuit hoc auium generi natura, vt fœcundiores essent fugaces earum, quàm fortes. Plurima pariunt struthiocameli, gallinæ, perdices, [b] sali. Coitus auibus duobus modis: fœmina humi considente, vt in gallinis: aut stante, vt in gruibus. Ouorum alia sunt candida, vt columbis, perdicibus: alia pallida, vt aquaticis: [3] alia punctis distincta, vt [4] meleagridi: alia rubri coloris, vt phasianis, cenchridi. Intus autem omne ouum volucrum bicolor. Aquaticis [c] lutei plus quàm albi, idque ipsum magis [5] luridum, quàm cæteris. Piscium [6] vnus color, in quo nil candidi. Auium oua ex calore fragilia, serpentium ex frigore [7] lenta, piscium ex liquore mollia. Aquatilium rotunda, reliqua ferè fastigio [8] cacuminata. Exeunt à rotundissima sui parte, dum pariuntur, molli putamine, sed protinus durescente, quibuscunque emergunt portionibus. [d] Quæ oblonga sint oua, gratioris saporis putat Horatius Flaccus. [e] Fœminam edũt, quæ rotundiora gignuntur, reliqua marem. Vmbilicus ouis à cacumine inest, ceu gutta eminens in putamine.

1 miracula. Quin & Pint. ex M.

2 item. Ch. 3 Alij locũ hunc ita ex Arist. legunt, Alia punctis distincta, vt meleagridi, & phasianis: alia rubri coloris, vt cenchridi. 4 meleagridum Ch. 5 luidum, Parm. luteum Alij. 6 vnicolor, in quo plus. Pint. ex Arist. cap. 10. lib 6 Hist. 7 leuia. Chiff. 8 cacuminata exeũt & c. sui parte. Dum & c. M.

ANNOTATIONES.

a Ennius,

Oua parire solet genus pennis condecoratum,
Non animas.

ἀρχαϊκῶς pro animans. Scalig. in Festum, voce, ommentans.

b Ægillij.
c Τὸν λέκυθον, καὶ τὸν χρυσὸν Græci vocant.
d Horatius Sermon. 2. Satyr. 4.

Longa quibus facies ouis erit, illa memento,
Vt succi melioris, & vt magis alba rotundis,
Ponere, nãque marẽ cohibent callosa vitellum.

Idem Columella lib. 1. *Cùm deinde, inquit, volet aliquis quam plurimos mares excludi, longissima quæque & acutissima oua subiiciet, & rursus, cùm fœminas, rotundissima.* Contrà Arist. in histor. εἶναι τὰ μὲν μακρὰ καὶ ὀξέα, τὰ δὲ θήλεα, τὰ δὲ στρογγύλα, καὶ περιφέρειαν ἔχοντα κατὰ τ' ὀξὺ ἄρρενα: qua in re multa philosophatur Albertus, Rhodig. ca. 17. 27. Ad hunc locum parum spectat, quod ex præparandi varietate, medici oua dicunt ῥοφητὰ προμητὰ, seu ἁπαλὰ, ταγηνιστὰ, πηκτά. Item quod apud Græcos inter bellaria, quæ τραγήματα ἐπιδειπνίδας, ἐπιδορπίσματα, μεταδόρπια, ἐπιφορήματα, ἐπίπεμμα, ἐπιτραπεζώματα vocant, oua fuerunt: apud Romanos prima mensa apponebantur. Vnde prouerbium, Ab ouo vique ad malum. Rhodig. ibidem. Brodæus cap. 25. 3.

De ouorum generatione, incubatu auium, & coitu. CAP. LIII.

Qvædam omni tempore [1] coeunt, vt gallinæ, & pariunt, præterquam duobus mensibus hyemis brumalibus. Ex iis [2] iuuencæ plura, quàm veteres, sed minora: & in eodem fœtu prima ac nouissima. Est autem tanta fœcunditas, vt aliquæ & sexagena pariant, aliquæ quotidie, aliquæ bis die, aliquæ in tantum, vt effœtæ moriantur. [a] Hadrianis laus maxima. Columbæ decies anno pariunt, quædam & vndecies: in Ægypto [3] etiam brumali mense. Hirundines, & merulæ, & palumbi, & turtures bis anno pariunt: cæteræ aues ferè semel. Turdi in cacuminibus ar-

1 coeunt & pariunt vt gallinæ Pint. ex Arist. cap. 1. lib. 6. Hist. 2 iuuenes. Pint. ex M. 3 vere etiã. Ch.

f

borum luto [4] nidificantes, pene [b] contextim, in secessu generant. A coitu x. diebus [5] [c] oua maturescunt in vtero. [6] Vexatæ autem gallinæ & columbæ penna euulsa, aliáve simili iniuria, diutius. [d] Omnibus ouis medio [7] [e] vitelli parua inest velut sanguinea gutta, quod esse cor auium existimant, primùm in omni corpore id gigni opinantes: in ouo [8] certè gutta salit, palpitátque. Ipsum animal [f] ex albo liquore oui corporatur. Cibus eius in [9] luteo est. Omnibus intus caput maius toto corpore oculi compressi capite maiores. Increscente pullo, candor in medium vertitur, luteum circumfunditur. Vicesimo die, si moueatur ouum, iam viuentis intra putamen vox auditur. Ab eodem tempore plumescit, ita positus, vt caput supra dextrum pedem habeat, dexteram verò alam supra caput. Vitellus paulatim deficit. [10] Aues omnes in pedes nascuntur, contrà quàm reliqua animalia. Quædam gallinæ [11] omnia gemina oua pariunt, & geminos interdum excludunt, vt Cornelius Celsus autor est, alterū maiorem. Aliqui negant omnino geminos excludi. Plus vicena quina incubanda subiici [g] vetant. Parere à bruma incipiunt. Optima fœtura ante vernum æquinoctium. Post solstitium nata non implent magnitudinem iustam, tantóque minus, quantò serius [12] prouenere.

4 nidos ædificantes. Pint. ex M. 5 oua galli næ maturescūt in v ero Vexatæ autem gallinæ, aut penna euulsa, aut aliasi mili Pint. ex Arist. c. 2. lib. 6. 6 Vexatis, M & CH. 7 at tibi. Pint. ex Arist. 8 certè ea salit. Pint. ex M. 9 luto. CH. 10 oua omnia quasi in pedes nascontrà quā animalia. Pint. ex Arist. cap. 2. li. 3. de Gener. 11 omnia in M. d. 12 peruenere. Vet.

ANNOTATIONES.

a Pumilis, nanis. proximo sequenti cap. 56.
b Opere continuato, vt quasi nidorum quædam catena videatur. Arist. cap. 1. lib. 6. Histor.
c De gallinis tantùm id Aristot. cap. 2. lib. 6. histor.
d Aristot. cap. 1. lib. 3 de Gener. & cap. 2. lib. 6. histor.
e Græci, τὰ χρυσᾶ, καὶ τὰ ὠχρὰ τῶν ὠῶν vocant. Athenæus lib. 9. ἐν λοπάδι ῥοδωνία. καὶ τῶν ὠῶν τὰ χρυσᾶ, μεθ᾽ ἐλαιον. γάρος, πέπερ, οἶνον. Victor. ca. 4. 38.
f Aliter sentit Hippocr. lib. de natur. fœtus.
g Vide Varronem lib. 3. & Columell. lib. 8.

De vitiis, & remediis incubantium. CAP. LIIII.

OVa incubari [1] intra x. dies edita vtilissimum, [a] vetera aut recentiora infœcunda. Subiici impari numero debent. Quarto die postquā cœpere [2] incubari, si cōtra lumē cacumine ouorū apprehenso vna manu, purus & vniusmodi perluceat color, sterilia existimantur esse, próque eis alia substituēda. Et in aqua est experimentum: [b] inane fluitat: itaque sidentia, hoc est plena, subiici volunt. Concuti verò experimento vetant, quoniam non gignant confusis vitalibus venis. Incubationi datur initium post nouam Lunam, quia prius inchoata non proueniant. Celerius excluduntur calidis [3] diebus. Ideo æstate vndeuicesimo educunt fœtum, hyeme xxv. Si [4] incubatu [5] tonuerit, oua pereunt: & accipitris audita voce vitiantur. Remedium contra [6] tonitrum, clauus ferreus sub stramine ouorum positus, aut terra ex aratro. Quædam autem & citra incubitum, [7] sponte naturæ gignunt, vt in Ægypti [c] fimetis. [8] Scitum de quodam [9] potore reperitur, Syracusis tam diu potare solitum, [10] donec cooperta [11] terra fœtum [12] ederet oua. Quin & ab homine perficiuntur.

1 infra. Ve 2 incubare. M. 3 diebus ideo æ. v. educēte. M. 4 incubitu. Pint. ex M. Sic & CH. 5 tonuit. M. & CH. 6 tonitruū. M tonitrus CH. 7 sponte naturæ gignit. Vet 8 scriptum Vet. 9 potore. in Tol d. Pint 10 donec ab eo coop. Ve 11 storia Arist. ca. 2 li. 6 Hist. 12 edere.

ANNOTATIONES.

a Quæ requieta veteres appellabant. Rhodig. cap. 17. lib. 27.
b τὸ ἀφανιδὲς, καὶ ἐξουρήσιον. vt integrum, ἀπαθές. Caussam vide apud Rhodig. cap. 17. 27. Vocant & Græci ὑπηνέμιον, vt Latini subuentaneum ὠὸν, ζεφύριον, ἀνεμιαῖον. Inde Homero, οὐρῆες, muli, διὰ τὸ ἄγονον, quoniam illorum genitura infœcunda & subuentanea est.
c Nunc in eadem prouincia furnis tepido calore fouentibus magna industria & miranda.

De auguriis ouorum. CAP. LV.

IVlia Augusta, prima sua iuuenta Tiberio Cæsare ex Nerone grauida, cùm parere virilem sexum admodum cuperet, hoc vsa est puellari augurio, ouum in sinu fouendo, atque cùm deponendum haberet, nutrici per sinum tradendo, ne [2] intermitteretur tepor. [3] Nec falsò augurata [4] proditur. Nuper inde fortasse inuentum: vt oua in calido loco imposita paleis igne modico fouerentur, homine versante, [5] paritérque & stato die illinc erumperet fœtus. Traditur quædam ars gallinarij cuiusdam, dicentis quòd ex [6] quaque esset. Narrantur & mortua gallina mariti earum visi succedentes in vicem, & reliqua fœtæ more facientes, abstinentésque se à cantu. Super omnia est anatum ouis subditis atque exclusis [7] admiratio, primò non planè agnoscentis fœtum: mox [8] incertos incubitus solicitè conuocantis: postremò lamenta circa piscinæ stagna, mergentibus se pullis natura duce.

1 Liuia Aug Mitalerius. 2 intermitteretur. Ve. 3 Nec Augusta falsa proditur. Pint. ex Tol. habent, & Augusta veteres. 4 proditur imperatorii inde iacta. Sed inuentum. Vet. 5 pariter notē ac die, & statuto die illinc erumpere. Vet. 6 quoque (subous.) Vet. 7 admiratio prima. Vet. 8 incerti cōcubitus. Ve. Lego, in secretos cōcubitus. alarū suarum, sub audi mox incertis singultus. Pint. & CH.

Quæ gallinæ optimæ. CAP. LVI.

GAllinarum generositas spectatur crista erecta, interdum & gemino [1] primis nigris, ore rubicundo, digitis imparibus, aliquando & super quatuor digitos transuerso vno. Ad rem diuinam, luteo rostro pedibúsque, puræ non videntur: ad [a] opertanea sacra, nigræ. Est & [b] pumilionū genus non sterile [2] in iis, quod non in alio genere alitum, sed quibus [3] certa fœcunditas rara, & incubatio ouis noxia.

1 pluma rubra, pinnis nigris. ex Varr. & Colum. Lego, pinnis nigris rubicunda superiore pluma. Alij ex Vet. cod. pinnis nigris. cætera rubicunda. vel, & rectius, pēnis nigris ore &c. pinnis nigris. CH. 2 minus, quod CH. 3 contra M. certo. Vet. certa fœcūditas, incubatio ouis noxia, vt & raro. Pint. ex Arist cap. 2. lib 3 de Gener.

ANNOTATIONES.

a Quæ Opi fiebāt in abdito, ne prophanorum oculis polluerētur, & seclusa quoque vocabātur.
b Hadrianas Aristot. vocat cap. 1. li. 6. histor. & autor ipse paulò ante cap. 53. huius libri.

De morbis earum, & remediis. CAP. LVII.

INimicissima autem omnium generi [a] pituita, maximéque inter [1] messis, & vindemiæ tempus. Medicina in fame, & [2] cubatus in fumo, vtique si ex lauro aut herba sabina fiat: penna per transuersas inserta nares, & per omnes dies [3] mota: cibus allium cum farre, aut aqua perfusus, in qua [4] lauerit noctua, aut cum semine [b] vitis albæ coctus: [5] & quædam alia.

1 messes M. 2 cubitus. CH. 3 emota. M. 4 maduerit. CH. 5 ac. CH.

ANNOTATIONES.

a E cerebro in nares & fauces descendens
b Aut Staphysagriæ. Columell.

De

De conceptu & numero fœtus auium. CAP. LVIII.

COlumbæ proprio ritu osculantur ante coitum. Pariunt ferè bina oua: ita natura moderante, vt aliis crebrior sit [1] partus, aliis numerosior. Palumbes & [2] turtures plurimùm terna: nec plus quàm bis [3] ferè pariunt: atque ita, si prior fœtus corruptus est: & quamuis tria pepererint, nũquam plus duobus [4] educunt. [5] Tertium quod irritum est, [a] vrinum vocant. Palumbes incubat fœmina post meridiana in matutinum, cœtero mas. Columbæ marem [6] semper & fœminam pariunt, priorem marem, postridie fœminam. Incubant in eo genere ambo, interdiu mas, noctu fœmina. Excludunt [7] xx. die. Pariunt à coitu quinto. Æstate quidem [8] interdum binis mensibus terna [9] edunt paria. nam xviij. die excludunt, statímque concipiunt. Quare inter pullos sæpe oua inueniuntur, & alij prouolant, alij erumpunt. Ipsi deinde pulli [10] quinquemestres fœtificant. Et ipsæ autem inter se (si mas non sit) fœminæ æquè saliunt, pariúntque oua irrita, ex quibus nihil gignitur: quæ hypenemia Græci vocant.

1 fœtus. M. & Ch. 2 turtur. M Palumbus & turturi. Ch. 3 vere. M. ex Arist. c. 4. l. 6. Hist. 4 educant. M. & Ch. Lege, excludunt. 5 Tertium vritum est. Vrinũ vocat. M. 6 sæpe & sæpe m. posteriorem f. ex Arist. ib. d. Alij, post triduo f. 7 xxv. M. 8 interdum, in M. d. 9 edunt M. & Ch. 10 semestres. ex Arist. ibid.

ANNOTATIO.

a ουριον ᾠόν & ζέφυρον.

De pauone & anseribus. CAP. LIX.

PAuo à trimatu parit. Primo anno vnum aut alterum ouum, sequenti quaterna quináve, cęteris duodena, non amplius. Intermittens binos dies ternósve parit, & ter anno, si gallinis subiiciantur [1] incubanda. Mares ea frangunt desiderio incubantium. Quapropter noctu & in latebris pariunt, [2] aut in excelso cubantes: & nisi molli strato excepta, [a] franguntur. Mares singuli quinis sufficiunt coniugibus. Cùm singulæ aut binæ fuere, corrumpitur salacitate fœcunditas. Partus excluditur diebus ter nouenis, aut tardius [3] vicesimo. [b] Anseres in aqua [4] coeunt, pariunt vêre: aut si bruma coire, post solstitium, [5] quadraginta propè. [c] Bis anno, si priorem fœtum gallinæ excludant: aliàs plurima oua [7] sedecim: [8] paucissima, septem. Si quis surripiat, pariunt, [c] donec rumpantur. Aliena non excludunt. Incubanda subiici vtilissimum ix. aut xj. Incubant fœminæ tantùm tricenis diebus. Si verò tepidiores sint, [9] vigintiquinque. Pullis eorum vrtica contactu mortifera. [10] Nec minus auiditas, nunc satietate nimia, nũc suamet vi: quãdo apprehensa [d] radice, morsu sæpe conantes auellere, antè colla sua abrumpunt. Contra vrticam remedium est, stramento ab [11] incubatu subdita radix earum.

1 incubando. Ch. 2 aut, in M. d. 3 principio Ch. sic & antea legebatur. 4 coeunt à bruma: post quadragesimo prope die (Col. Mart. Colum.) pariunt, & incubant, vsque ad solstitium ex Colum. 5 diebus quadr. veteres quadragesimo M. Tol. & Salm. 6 Ter anno. Colũ. Varro, Cousdit. 7 duodecim Colum. 8 qui hoc minus sp... qui hoc plus, quindecim Varro 9 vicinis quinis, Arist. xxv. Chiff. 10 nimidque herbarum auiditas D. 11 incubitu. Chiff.

ANNOTATIONES.

a Cùm à fœmina perticis noctu incidente eduntur. Columel. cap. 11. lib. 8.

b Lepide Plautus in Truculento,

Sed est huic vnus seruus violentissimus,
Qui vbi quamque nostrarum videt prope ædes hasce, egrediens,
Item vt de frumento clamore anseres absterret, abigit.

c Nisi subiectis etiam suis. Columel.

d Sic Varro. Columella verò frutice aut herba duriore.

De ardeolis, & quomodo seruentur optimè oua. CAP. LX.

ARdeolarum tria genera, leucon, asterias, pellos. Hi in coitu anguntur. Mares quidem cum vociferatu sanguinem etiam ex oculis profundunt. Nec minus ægrè pariunt grauidæ. Aquila tricenis diebus incubat, & ferè maiores alites: [1] minores vicenis, [2] vt miluus & accipiter. Singulos ferè parit, nunquam plus ternos, [3] is qui [4] ægolios vocatur, quaternos: coruus aliquando & quinos: incubantem mas pascit. Pica nouenos, melancoryphus supra xx. parit, semper numero impari: [5] nec alia plures: tanto fœcunditas maior [6] paruis. [a] Hirundini cæci primò pulli, & ferè omnibus, quibus numerosior [7] partus. Irrita oua, [8] quæ hypenemia diximus, aut mutua fœminæ inter se libidinis imaginatione cõcipiũt, aut [b] puluere: nec columbæ tantùm, sed & gallinæ, perdices, pauones, anseres, chenalopeces. Sunt autem sterilia, & minora, ac minus iucundi saporis, & magis humida. Quidam & vento putant ea generari: qua de causa etiam Zephyria appellantur. [9] Hæc autem [10] vere tantum. Vrina fiũt, incubatione derelicta, quæ alij [c] cynosura dixere. Oua aceto macerata in tantum emolliũtur, vt per annulos transeant. Seruari ea in lomento, aut hyeme in paleis, æstate in furfuribus, vtilissimum. Sale exinaniri creduntur.

1 mediores Arist. cap. 6 lib. 6. Hist. 2 V: accipiter, miluus. Binos hic ferè. Idem Ibid. 3 Hæc clausula in M. deest, vsque coruus &c. 4 Ægornos Ch. Aristoteles Ætoliũ vocat, si emendata sint exemplaria, cúmque miluorum generi videtur attribuere. 5 nec alias in pluribus tanta fœcũditas, maior tamen in paruis Vet. Arist. cap. 4 de gener. 6 paris. Vet ægithais. 7 fœtus Ch. & M. 8 quoque. Vet. 9 Vrina autem verè tantum fiunt. Ch. 10 vere: æstate vrina fiunt ab incubatione. A ist.

ANNOTATIONES.

a Arist. cap. 2. lib. 6. histor.

b Arist. Duplex est caussa hæc oua gignendi: altera Fauonij vere afflatus quamobrem & Zephyria vocant: τὸ τῇ χειρὶ ψηλαφᾶν, fricare, contrectare, palpare (clunes, dorsum, collum, pectus, caudam, & fortassis podicem, id quod velut inuentis maris imaginem affert.) Initus fœminarum inter se, libidinosæ imaginationis, pulueris nullam mentionem facit Arist. Plinius pro ψηλαφᾷ, videtur legisse ἀφῇ. Est autè ἀφὴ puluis, & non quiuis, sed qui luctatoribus post vnctionem inspergitur.

c κυνόσουρα: quod caniculæ tempore, ὑπὸ τὰς κυνοσούρας, gignantur, Arist. ca. 2. lib. 3. de gener.

Quæ volucrum sola animal pariat, & lacte nutriat. CAP. LXI.

VOlucrũ animal parit vespertilio tantùm, cui & membranaceæ pinnæ vni. Eadem sola volucrum lacte nutrit, vbera admouens: [1] geminos volitat amplexa infantes: secúmque [2] deportat. Eidem [a] coxendix vna traditur, & in cibatu culices gratissimi.

1 parens gemines. M. & Ch. Parit hæc geminos, Volitat. Idem. 2 portat. Chiff.

ANNOTATIO.

a Sine genuum, malleorum, & pedum articulis.

De conceptu viperæ & partu, & quæ terrestrium oua pariant. CAP. LXII.

RVrsus in terrestribus oua pariunt serpentes: de quibus nondum dictum [1] est. Coeunt complexu, adeò circumuolutæ sibiipsæ, vt vna existimari biceps possit. Viperæ mas caput inserit a in os, quod illa abrodit voluptatis dulcedine. Terrestrium eadem sola, intra se parit oua vnius coloris, & mollia, vt pisces. Tertia die intra vterum b catulos excludit: deinde singulos diebus singulis parit, viginti ferè numero. Itaque cæteræ tarditatis impatientes, c perrumpunt latera, d occisa parente. Cæteræ serpentes [2] contecta oua in terra incubant, & fœtum sequente excludunt anno. Crocodili vicibus incubant mas & fœmina. Sed reliquorum quoque terrestrium reddatur generatio.

1 sit. M.
2 contexta. M. & CH. ad similitudinem monilis fœminarum. Arist. lib. 6. capit. vlti. Hist.

ANNOTATIONES.

a Arist. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ. Verùm quod abrodere scribit, e poetarum fabulis sumptum potius est, quàm ex historia Aristotelis.

b Brodæus cap. 11. lib. 3. Non tantùm viperas viuos fœtus parere scribit, vnde & nomen impositũ, sed & Cerastas: quod facilè nolim ei credere.

c Fabulosum hoc. Arist. cap. vltimo li. 5. Vipera catulos parit, obuolutos membranis, (secundis) quæ tertio die rumpuntur. Contingit verò nonnunquam, vt qui adhuc in vero sunt erosis membranis prorumpant.

d Ob id parricidæ culeo cum vipera, cane, gallo, simia insuti necabantur. A catulis viperam exedi, & interfici, tradunt Nicander, Plutarchus, Apuleius in Magia, D. Hieronymus, Basilius Magnus, Horus lib. 2. qui scribit viperæ fœtum ἐκβιβρώσκοντα τὴν γαστέρα τῆς μητρὸς ἐκπορεύεσθαι. Præterea Grammatici etymologici ἔχιδναν dictam interpretantur, ὅτι γονὴν ἔχει ἐν ἑαυτῇ ἄχρι θανάτου. Ælianus li. 1. de Animal. At, quod verissimum est, Apollonius apud Philostratum, & maximus Tyrius superesse partui suo viperam tradunt, eámque fœtum editum lambendo polire, &, vt autor ait, purificare. Vide Rhodig. cap. 13. 6. vide & notata cap. 44. lib. 11.

De generatione terrestrium. CAP. LXIII.

BIpedum solus homo animal gignit. Homini tantùm primi coitus pœnitentia, augurium scilicet vitæ à pœnitenda origine. a Cæteris animalibus [1] stati per tempora anni concubitus, homini (vt dictum est) omnibus horis dierum noctiúmque. Cæteris [2] satietas in coitu, homini propè nulla. Messalina Claudij Cæsaris coniunx, [3] hoc regalem existimãs palmam, eligit in id certamen [4] nobilissimam è prostitutis ancillam mercenariæ stipis, eámque [5] die ac nocte superauit quinto ac vicesimo concubitu. In hominum [6] genere maribus b diuerticula Veneris excogitata, omnia [7] scelere naturæ, fœminis verò abortus. Quantum in hac parte multo nocentiores, quàm feræ, sumus? Viros auidiores Veneris hyeme, fœminas æstate, c Hesiodus prodidit. Coitus [8] auersus d elephantis, camelis, tigribus, lyncibus, rhinoceroti, leoni, dasypodi, cuniculis, quibus auersa genitalia. Cameli etiam solitudines, aut secreta [9] certè petunt: neque interuenire datur sine pernicie. Coitus tota die [10] est tantùm iis ex omnibus, quibus solida vngula. In quadrupedum genere mares olfactus [11] accendit. Auertuntur & canes, phocæ, lupi, in medióque coitu, inuitíque etiam cohærent. [12] Supra dictorum plerisque fœminæ priores superueniunt, reliquis mares. Vrsi autem, vt dictum est, [13] humanitùs strati: herinacei [14] stantes ambo inter se complexi: feles mare stante, fœminâ subiacente: vulpes in [15] latera proiectæ, marémque fœmina amplexa. Taurorum ceruorúmque fœminę vim non tolerant: ea de causa ingrediuntur in [16] coitu. Cerui vicissim ad alias transeunt, [17] & ad priores redeunt. Lacertæ, vt ea quæ sine pedibus sunt, [18] circumplexu Venerem nouere. Omnia animalia quo [19] maiore corpore, hoc minus fœcunda sunt. Singulos gignunt elephanti, cameli, equi: Acanthis duodenos, auis minima. Ocyssimè pariunt, quę plurimos gignunt. Quo maius est animal, tãto diutius formatur in vtero. Diutius gestantur quibus longiora sunt vitę spatia. Neque crescentium tempestiua ad generandũ ętas. Quę solidas habent vngulas, singulos: quæ bisulcas, & geminos pariunt. Quorum in digitos pedum fissura diuisa est, ea numerosiora in fœtu. Sed superiora omnia perfectos edunt partus, hęc inchoatos: in quo sunt genere [20] leęnę, vrsę, & vulpes. Informia etiã magis, quàm supra dicta, [21] vrsę pariunt: rarúmque est videre parientes. Posteà lambẽdo calefaciunt fœtus omnia ea, & figurant. Pariunt plurimùm quaternos. Cęcos autem gignunt canes, lupi, [22] panthera, thoës. e Canum plura genera. Laconicę octauo mense vtrinque generant. Ferunt [23] sexaginta diebus, & plurimùm tribus. Cæteræ canes & semestres coitum patiuntur. Implentur omnes vno coitu. Quæ ante iustum tempus concepere, diutius cæcos habent catulos, nec omnes totidem diebus. Existimantur in vrina attollere crus ferè semestres: id est signum consummati virium roboris: fœminæ hoc idem sidentes. Partus duodeni, quibus numerosissimi, cætero quini, seni, aliquando singuli, quod prodigiosum putant: sicut omnes mares, aut omnes fœminas gigni. Primos quoque mares pariunt: in cęteris alternãt, [25] si ineant opportunò & recto mense. Ineuntur à partu sexto mense. Octonos Laconicæ pariunt. Propria in eo genere maribus [26] laboris alacritas. Viuunt Laconici annis denis, fœminæ duodenis: cætera genera xv. annos, aliquando [27] viginti. Nec tota sua ætate generant, ferè à xij. desinentes. f Felium & ichneumonum reliqua, vt canum. Viuunt annis senis. Dasypodes omni mense pariunt, & superfœtant, sicut lepores. A partu statim implentur. Concipiunt, quamuis vbera [28] siccante fœtu. Pariunt [29] non cæcos. Elephanti, vt diximus, pariunt singulos, magnitudine vituli trimestris. Cameli duodecim mẽsibus ferunt: à trimatu pariunt, vere, iterúmque post annum implentur à partu. Equas autem post tertium [30] annum, aut post vnum ab enixu vtiliter [31] admitti putant, cogúntque inuitas. [32] Et mulier [33] septima die concipere facillimè creditur. Equarum iubas tondere pręcipiunt, vt asinorum [34] in coitu patiantur humilitatem: comantes enim gloria superbire. A coitu solæ animalium h currunt ex aduerso [35] Aqui-

1 statuti. M.
2 satias. CH.
3 hanc. Vet. regalem hanc. CH.
4 vilissimam Vet.
5 nocte ac die. CH.
6 genere manibus. Tol. Salm.
7 scelera. M.
8 auersis. V. & CH. & M.
9 certa. M.
10 & his tantum. CH.
11 antecedit V. & CH.
12 Dasypodum maribus Ex Arist. 6. 2. li. 5. hist.
13 rectius, humistrati, ex Arist. li. 6. cap. 30. Hist.
14 stãtes. Ita inter se. M.
15 latere. V.
16 conceptu. M. & CH.
17 Hæc vltima in M. desunt.
18 circumflexu. M. & CH.
19 maiora Chiff.
20 leæna vulpes, & vrsa. Informes ha etiam magis quàm suprà dicta pariunt. Pint.
21 vrsa parit, r. e. vix parientẽ. M. & CH.
22 pãtheres. A pãthera diuersi, lupos canarios Gaza vertit, apud Arist. panthera. CH.
23 septuaginta d. e p. tribus mẽsibus. Vet.
24 Hæc ad, Ineuntur desunt in Tol. & Sil. Pint.
26 à labore salacitas Pint. Ex Arist. lib. 6. c. 20. Hist. laborem salacitas. CH.
27 & vig. CH.
28 suctãte. Pint. ex Arist. cap. 24. lib. 6. Hist.
29 Negatio videtur abundare, ex Arist. li. 6. ca. 33. Hist.
30 diẽ. M. & CH.
31 admittere. D.
32 Et equa. Vet. CH. Et asina. Arist. li. 6. ca. 23. & ipse Plin. lib. 8. cap. 44.
33 septimo. M. & CH.
34 coitũ patiuntur humilitate. CH.

[35] Aquilonum Austrorúmve, prout marem aut fœminam concepere. Colorem illico mutant [36] rubriore pilo, vel quicunque sit, pleniore: hoc argumento desinunt admittere etiam [37] volentes. Nec impedit partus quosdam ab opere, fallúntque grauidæ. Vicisse Olympia prægnantem [38] Echecratidis Thessali inuenimus. Equos, & canes, & sues initum matutinum appetere, fœminas autem [39] post meridiem [40] blandiri, diligentiores tradunt. Equas domitas [41] lx. diebus equire, antequam gregales: sues tantùm coitu spumam ore fundere: verrem subantis audita voce, nisi admittatur, cibum non capere [42] vsque in maciem: fœminas autem in tantum [43] efferari, vt hominem [44] lacerent, candida maximè veste indutum. Rabies ea aceto mitigatur naturæ asperso. Auiditas coitus putatur [45] & cibis fieri: sicut viro eruca, pecori cæpa. Quæ ex feris mitigentur, non concipere, vti anseres: apros verò tardè, & ceruos, nec nisi ab infantia [46] educatos. Mirum est: quadrupedum prægnantes Venerem arcent, præter equam & suem. Sed superfœtant dasypus & [i] lepus tantùm.

35 Aquilonem Austrúmve. M. & Ch. 36 rauiore Pint. 37 nolentes. CH. 38 Echecratis. Aliꝗ Echecratida. 39 post meridianum Pint. 40 blandiri diligentius. M. 41 xl M. 42 vsque ad. Vet. 43 afferri. CH. 44 lancinent. Pint. & Tol. Sic & CH. 45 ex. M. 46 educatos, mirum est. Quadr. &c. CH.

ANNOTATIONES.

a In hunc locum multa Rhodiginus accuratè scripsit cap. 31. lib. 2.

b Aliæ partes, quàm quas natura exercendæ Veneri destinauit.

c Versus Hesiodi sunt, ἐν ἔργοις:

θέρεος καματώδεος ὥρῃ
Μαχλόταται δὲ γυναῖκες, ἀφαυρότατοι δέ τοι ἄνδρες
εἰσίν, ἐπεὶ κεφαλὴν, καὶ γούνατα σείριος ἄζει.

Vide quod adnotatum est lib. 22. cap. 22.

d De Elephantis & Camelis aliter Arist. cap. 2. lib. 5. histor.

e Columellæ villatici, pastorales, venatici, & omnes muti custodes. Lepidè Plaut. in Capitiuis,

Prolatis rebus parasiti venatici
Sumus: quando rure redierunt, molossici,
Odiosicique, & multum incommodistici.

f Feles Columella & Varro nostras fouinas appellare videntur, quæ sunt generis mustellarum.

g Festo id testiculari dicitur, nempe mares equos fœminis, vel maribus fœminas admouere.

h Ante coitum id facere tradit Arist. cap. 18. 6. histor. ad Venerem incitatas & furioso procursu marem quærentes, neque id vnquam ad orientem vel occidentem.

i Mures quoque superfœtare pro certo habetur.

De varia generatione animalium. CAP. LXIIII.

QVæcunque animal pariunt, in capita gignunt, circumacto sub enixum fœtu, [1] alias in vtero porrecto. Quadrupedes gestantur extensis ad longitudinem cruribus, & ad aluum suam applicatis: homo in semet conglobatus inter duo genua naribus sitis. Molas, de quibus [a] antè diximus, gigni putant, vbi mulier non ex mare, verùm ex semetipsa tantùm conceperit: ideo nec animari, quia non sit ex duobus: altricémque habere per se vitam illam, quæ satis arboribúsque contingat.

1 alias in vtero porrecta. Ch.

ANNOTATIO.

a Cap. 15. lib. 7.

De murium fœtu. CAP. LXV.

EX omnibus quæ perfectos fœtus, [1] sues tantùm & numerosos edunt: item plures, contra naturam [a] solidipedum, aut bisulcorum. [2] Supra cuncta est [b] murium fœtus, haud sine cunctatione dicendus, quanquam [3] sub autore Aristotele & Alexandri Magni [4] militibus. [c] Generatio eorum lambendo constare, non coitu, dicitur: ex vna genitos cxx. tradiderunt: apud Persas verò [5] prægnantes & in vtero parentis repertas. Et salis gustatu fieri prægnantes opinantur. Itaque desinit mirum esse, vnde vis tanta messes populetur murium agrestium: in quibus illud quoque adhuc latet quonam modo illa multitudo repentè occidat. Nam nec exanimes reperiuntur, neque extat qui murem hyeme in agro effoderit. Plurimi [6] ita ad [7] Troadem proueniunt: & iam inde fugauerunt incolas. [d] Prouentus eorum [8] siccitatibus tradunt: & iam obituris vermiculum in capite gigni. [e] Ægyptiis muribus durus pilus, sicut herinaceis. Iidem [f] bipedes ambulant, ceu [9] [g] Alpini. Cùm [10] diuersi generis coiuere animalia, ita demum generant, si tempus nascendi par habent. Quadrupedum oua gignentium [11] lacertam ore parere (vt creditur vulgò) Aristoteles negat: neque incubant eædem, oblitæ quo sint in loco enixæ, quoniã huic animali nulla memoria. Itaque [12] catuli per sese erumpunt.

1 Sues tantum & vnum & duos edunt, item plures. Sic quidam ex Arist. 4. de gener. ani. legunt.

2 In M. hinc ducitur initium huius capitis: cætera ad superius pertinent. 3 sub in M. d. 4 militibus. generatio e. l. c. n. c. dicatur. M. 5 prægnantes in vtero Venerem patientis parentis repertas. Parm. in prægnantis ventre parientis. CH. 6 itaque. M. 7 Troada. CH. 8 siccitatibus. Tradūt etiam. Pint. M. 9 Alpini quoque. Ch. 10 diuersi quaque. M. quoque. Vet. 11 lacertat. Chiff. 12 per se catulis. CH.

ANNOTATIONES.

a Nam vt cap. 63. scripsit, quæ solidam vngulam habent singulos: quæ bisulcam, binos: sus verò nonnunquam & decem edit.

b Mures salacissimos esse Ælianus lib. 12. De animalib. ostendit, citatis multis scriptorum locis. Inde Cauum murinum Epicrati de libidinosissima muliere. Martial.

Nam cùm me murẽ, cùm me tua lumina dicis.

Polit. cap. 96. Miscellan.

c Vide quod annotatum lib. 29. cap. 1.

d Theophr. ἀεὶ δὲ ἀθρόων φαινομένων ζώων.

e Arist. sub finem lib. 6. histor.

f μυωξὸς vocat Epiphanius libro Anchorato & contra Origenem & Galenus lib. 3. Alimen.

g De certo murium Aphricanorum genere id scribit Herodotus.

De spina hominis anguem nasci. CAP. LXVI.

ANguem ex medulla hominis spinæ gigni, [1] accepimus à multis. Pleraque enim occulta & cæca origine proueniunt, etiam in quadrupedum genere.

1 accipimus M. & Ch.

De salamandra. CAP. LXVII.

SIcut salamandra, animal lacerti figura, stellatum, nunquam, nisi magnis imbribus, proueniens, & serenitate [1] deficiens. Huic [a] tantus rigor, vt ignem [2] [b] tactum extinguat, non alio modo, quàm glacies. Eiusdem sanie, quæ lactea ore vomitur, quacunque parte corporis humani contacta, [c] toti defluunt pili: idque quod contactum est, colorem in vitiliginem mutat.

1 desinens. M. & Ch. 2 tactu restinguat. Chiff.

ANNOTATIONES.

a Nicander in Theriacis.

ἥτε καὶ ἀσβέστοιο δι᾽ ἐκ πυρὸς οἶμον ἔχουσα
ἔσσυται ἄχμαντος, καὶ ἀναίδιμος.

Serenus. *Seu salamandra potens nullisque obnoxia flammis.* Galenus tamē in Simpl. σαλαμάνδρας καυθείσης meminit. & 4. κατὰ τόπ. σαλαμάνδρας κεκαυμένης σποδὸν requirit.

b Id quidem Aristot. scribit. cap. 19. lib. 5. histor. sed Dioscor. refragatur.

c Idem author scribit, & cap. 4. lib. 29.

De iis quæ nascuntur ex non genitis: & quæ nata nihil gignunt.
CAP. LXVIII.

QVædam [1] verò gignuntur ex non genitis, & sine vlla simili origine, vt suprà dicta: & [2] quæcunque æstas, aut ver, [3] statúmque tempus anni generant. Ex iis quædam nihil gignunt, vt [a] salamandræ. Neque est iis genus masculinum fœmininúmve, sicut neque in anguillis, omnibúsq; quæ nec animal, nec ouum ex sese generant. Neutrum est & ostreis genus, & cæteris adhærentibus vado vel saxo. Quæ autem [b] per se generantur, si in mares ac fœminas descripta sunt, generant quidem aliquid [4] coitu, sed imperfectum [5] & dissimile, & ex quo nihil amplius gignatur, vt vermiculos muscæ. Id magis [6] declarant naturæ eorum, quæ insecta dicuntur, arduæ explanationis omnia, & priuatim dicato [c] opere narranda. Quapropter [7] ingenium prædictorum, & reliqua subtexetur [8] dissertatio.

1 ergo. CH. 2 quæcunq. anni tempus (lego tēpor) generat Pint. ex Tol. 3 statutum. M.
4 ea coitu. Parm. 5 ac. CH. 6 declarauit natur. CH.
7 vt ing. præ.ta & r. subtexet. V. 8 edissertatio. CH.

ANNOTATIONES.

a Grauida Salamandra mense Martio pede & baculo elisa, lactea sanies ex omnibus corporis partibus, capite, dorso, alueo, cauda, pedibus exiliit, non aliter quàm ex papilla vberis, digitis compressa: tum etiam ex dirupto ventre plus quàm triginta fœtus adhuc palpitantes & in aqua nantes, ac plus quàm triginta oua prodierūt. Ego quidem fœminam vidisse memini prægnātē tū ouis, tum catulis plenā, aliis inchoatis tantùm, aliis iam perfectis, gradientibus, & in aqua natantibus: vt falsum esse quod tradit Plinius, nihil eas gignere, manifestum sit.

b Ex putri materia. Aristot. cap. 1. lib. 5. histor.

c Libro sequenti.

De sensibus animalium. CAP. LXIX.

EX sensibus ante cætera homini tactus, deinde gustatus: reliquis superatur à multis. Aquilæ clariùs cernunt: vultures sagaciùs odorantur: liquidiùs audiunt talpæ obrutæ terrâ, tam denso atque surdo naturæ elemento. Prætereà [1] voce omnium in sublime tendente, sermonem exaudiunt: & si de iis loquare, intelligere etiam dicuntur, & profugere. Auditus cui hominum primò negatus est, huic & sermonis vsus ablatus: nec sunt naturaliter surdi, vt non iidem sint & muti. In marinis ostreis auditum esse, non est verisimile: sed ad sonitum mergere se [2] solent. Ideo & silentium in mari piscantibus.

1 voce hominum V. voce omni & c. tendentes. CH.
2 dicuntur solere. CH. dicuntur. Solent ideo. Pint. ex Tol.

Auditum, & olfactum esse piscibus.
CAP. LXX.

PIsces quidem auditus nec membra habent nec foramina: audire tamen eos palàm est: [1] vt pote cum plausu congregari feros ad cibum [2] consuetudine in quibusdam viuariis spectatur: & in piscinis Cæsaris, genera piscium [a] ad nomen venire, [3] quosdam singulos. Itaque produntur etiam clarissimè audire, mugil, lupus, salpa, chromis, [b] & ideo in vado viuere. Olfactum iis esse, manifestè patet. Quippe non omnes eadem esca capiuntur: & priùs, quàm appetant, odorantur. Quosdam & speluncis latentes, [c] salsamento illitis faucibus scopuli piscator expellit, [4] veluti sui cadaueris [5] agnitionem fugientes. Conueniuntque ex alto etiam ad quosdam odores, vt sepiam vitam, & polypum: quæ ideo [6] coniiciūtur in nassas. Sentinę quidem nauium odorem procul fugiunt: maximè tamen piscium sanguinem. Non potest petris auelli polypus: idē [7] cunila admota, [8] ab odore protinus resilit. Purpuræ quoque fœtidis capiuntur. Nam de reliquo animalium genere quis dubitet? Cornus ceruini odore [9] serpentes [10] fugātur, sed maximè styracis: origani, aut calcis, aut sulphuris formicæ necantur. Culices acida petunt: ad dulcia non aduolant.

1 vt patet cū & c. assuetudine spectetur. M. 2 assuetum. Tol. assuetudine. CH. 3 quosdamque Tol. & CH.
4 velut. CH. 5 agnitione. Pint. 6 coguntur in massas. M. coguntur in nassas. Vet. Lego, congerūtur. 7 cunicula. CH. 8 ab odore. in M. d. 9 insecta ex Arist. cap. 8. lib. 4. hist. Pint. 10 fugātur. Sed maximè styracis, origani. Parm. Apud Arist. styracis & calcis non leguntur.

ANNOTATIONES.

a Lucianus in oratione de Syria Dea, οἳ τοι δὲ καὶ ὀνόματα ἔχουσι, καὶ ἔρχονται καλεόμενοι. *Nostri principes*, inquit Cic. epist. ad Atticum, *digito cælum se putant attingere, si muli barbati in piscinis sint, qui ad manum accedant.*

b Cæteri minus audiunt, quamobrem imis gurgitibus potius versantur. Arist. lib. 4. histor.

c Imò verò captos odore, ad escam salsamentorum obiectam allectos, ac libenter prodeuntes. Arist. 4. de hist. animal. ἔτι δὲ πολλοὶ τῶν ἰχθύων διαβιβάζουσιν ἐν σπηλαίοις, οὓς ἐπειδὰν βούλωνται προσκαλέσασθαι εἰς ἄγραν οἱ ἁλιεῖς, τὸ στόμα τοῦ σπηλαίου περιαλείφουσι ταριχηρᾶς ὀσμαῖς, πρὸς ἃ ἐξέρχονται ταχέως. Victorius cap. 1. lib. 9.

Tactum communem esse omnibus.
CAP. LXXI.

TActus [1] sensus omnibus est, etiam quibus nullus alius: nam & ostreis, & [2] terrestribus vermibus quoque. Existimauerim omnibus sensum & gustatus esse. Cur enim alios alia sapores [3] appetunt? in quo vel præcipua naturæ [4] architectio. Alia dentibus prædātur, alia vnguibus, alia rostri aduncitate carpunt, alia latitudine [5] ruunt, alia acumine excauant, alia sugunt, alia lambunt, sorbent, mandunt, vorant. Nec minor varietas in pedum ministerio, vt rapiant, distrahant, teneant, premant, [6] pendeant, tellurem scabere non cessent.

1 alius ostreis. Nam & terrestrium vermibus quoque existimauerim. M. 2 terrestriū. CH. 3 appetant. CH. 4 architectique vic. M. architectatio. 5 eruunt. Vet. 6 pendant. V. prendāt. Pint. Lego, suspendant.

Quæ venenis viuant, & quæ terra.
CAP. LXXII.

VEnenis capreæ & coturnices (vt [a] diximus) pinguescūt, placidissima animalia: at serpentes ouis, spectanda quidem draconū arte. [b] Aut enim solida hauriunt, si iam fauces capiunt, quæ deinde in semet conuoluti frangunt intus, atque ita putamina [1] excutiunt: aut si tenerior est, [2] & catuli adhuc ætas, orbe apprehensa spiræ, ita sensim vehementérque præstringunt, vt amputata parte ceu ferro

1 extussiūt. Ch. Quidā non rectè, eiiciunt. 2 est catulis adhuc ætas. CH.

ferro [3] reliquam quæ amplexu tenetur, sorbeant. Simili modo auibus deuoratis solidis, [4] contentione plumas & ossa reuomũt. Scorpiones terra viuunt. Serpentes, cùm occasio est, vinum præcipuè appetunt, cùm alioqui exiguo indigeant potu. [5] Eædem [c] minimo & penè nullo cibo, cùm adseruantur inclusæ: sicuti aranei quoque, alioqui suctu viuentes. Ideo nullum interit fame aut siti veneratum. Nam neque [6] calor his, neque sanguis, neque sudor, quæ auiditatem [7] naturali sale augent. In quo genere omnia magis exitialia, si suum genus edêre, antequam noceant. Condit in thesauros maxillarum cibum sphingiorum & satyrorum genus: mox inde sensim ad mandendum manibus [8] expromit: & quod formicis in annum solenne est, [9] his in dies vel horas.

3 reliqua. CH.
4 contritione pulmas & cætera ossa. Vet. contione pluri, & cita. & ossa. M. prauè Lego, coctione perfecta plumas & ossa contentione plurima, & cætera ossa. Parm. contentione pu rima. CH.
5 edunt. M. Eadem minimi, & penè nullius cibi. Vet.
6 caloris vim, neque sanguinis, neque sudoris. M.
7 naturali sale. Vet. Alij, naturalem sola. Ego nihil muto, naturalique incitamento interpretor, & tãquam auiditatis stimulo, non arte quæsito sed fame sponte abiecto condimento.
8 exprimit M. prauè. sic tamen Ch.
9 his dies vel hora. M.

ANNOTATIONES.

a Sub finem cap.23. huius libri.

b Sumptum ouum serpens iterum atque iterum sibi admouet, quoad summam partem rectam statuat, & tum parum contractum se colligit, vt distento corpore haustum ouum deorsum labatur. Arist. cap. 4.8. hist. Plinius hoc aliter.

c Theophr. c.4. lib.4. histor.

De cibo & potu quorundam. CAP. LXXIII.

VNum animal digitos habentium herba alitur, [1] lepus: sed & fruge solidipedes, & è bisulcis [a] sues omni [b] cibatu & radicibus. Solidipedum volutatio propria. Serratorum dentium carniuora sunt omnia. Vrsi & fruge, fronde, vindemia, pomis viuunt & apibus, cancris etiam [2] & formicis. Lupi, vt [c] diximus, & terra in fame. Pecus potu pinguescit: ideo sal illis [3] aptissimus: item veterina, quanquam & fruge & herba, sed vt bibêre, [4] secedunt. Ruminant, præter iam dicta, syluestrium cerui, cùm à nobis aluntur. Omnia autem iacentia potius quàm stantia, & hyeme magis quàm æstate, septennis ferè mensibus. [d] Pontici quoque mures simili modò remandunt. [5] In potu, quibus serrati dentes, lambunt: & mures hi vulgares, quamuis ex alio genere sint. Quibus continui dentes, sorbent, vt equi, boues. Neutrum vrsi, sed aquam quoque morsu vorant. In [e] Africa maior pars ferarum æstate non bibunt, inopia imbrium: quam ob causam capti mures Libyci, si [6] biberint, moriuntur. Orygem perpetuò [7] sitientia Africæ generant, & natura loci potu carentem, & mirabili modo ad remedia sitientium. Nãque Gætuli latrones [8] eo durant auxilio, repertis in corpore [9] eorum saluberrimi liquoris vesicis. Insidunt in eadem Africa pardi cõdensa [10] arborum, occultatique earum ramis, in prætereuntia desiliunt, atque è volucrum sede grassantur. Feles quidem quo silentio, quàm [11] leuibus vestigiis obrepunt auibus! quàm [12] occulto speculatu in musculos exiliunt! Excrementa sua effossa obruunt terra, intelligentes odorem illum indicem sui esse.

1 lepus: herba & f. s. & bisulci. Vet.
2 ac Ch.
3 aptissimum. M.
4 alij legunt, sic edunt ex Arist. lib. & cap. 8. & sic CH.
5 In potu autem quibus. Ch.
6 bibêre. Chiff.
7 sitientem Africa generat, ex natura loco. potu carente. Vet. & M. nisi quod hic habet, ex naturali loco, potu.
8 cum eo. M.
9 earum. Vet.
10 arbore oc. eius. M. arbore oc. earum. Ch.
11 lentbus. Vet.
12 occultè speculata. Chiff.

ANNOTATIONES.

a Sues quomodo saginandi & naturam earum vide suprà cap.51. lib.8.

b Et quamuis colluuie: vnde Festo Colluuiares porci. Aluntur tamen ferè in pistrinis furfuribus: vnde pistores scrophipascos Plautus appellat in Captiuis. Colluuiares Varro lib.6. de Lat. vocat & volutares: Appion Granmaticus χαμαιωάδας: Scaliger. Vide quæ notata sunt cap. 51. lib.8.

c Lib.8. cap.22.

d Vulgò *Rosereaux, Hermines, Menu verds.*

e ἅμα ὑορβύνη τῆς λιβύης. Theophr. cap.4. lib.4.

Quæ inter se dissideant, & quæ inter se conueniant. CAP. LXXIIII.

ERgo & [a] alios quosdam sensus esse, quàm suprà dictos, haud difficulter apparet. Sunt enim quædam his bella amicitiæque, vnde & affectus, præter illa quæ de quibusque eorum suis diximus locis. Dissident olores & aquilæ: [1] coruus & chlorio, [b] noctu inuicem oua exquirentes. Simili modo coruus & miluus, illo præripiente huic cibos: cornices [2] & noctua: aquilæ & [3] [c] trochilus (si credimus) quoniam rex appellatur auium: noctuæ [4] & cęteræ minores aues. Rursus cum terrestribus, mustela & cornix: turtur & pyralis: [5] ichneumones vespæ, & phalangia aranei. Aquaticæ, anates & gauiæ. [d] Harpæ & triorches accipiter. Sorices & ardeolæ, inuicem fœtibus insidiantes. Ægithus auis minima cum asino. [6] Spinetis enim se scabendi causa atterens, nidos eius dissipat: quòd adeo pauet, vt voce omnino rudentis audita, oua eiiciat, pulli ipsi metu cadant. Igitur aduolans hulcera eius rostro excauat. Vulpes [7] & Nili angues: mustelæ & sues. Æsalon vocatur [8] parua auis, oua corui frangẽs, cuius pulli infestantur à vulpibus. Inuicem hæc catulos eius ipsámque vellit. Quod vbi viderunt corui, contrà auxiliantur, velut aduersus communem hostem. Et acanthis in spinis viuit: idcirco asinos & ipsa odit, flores spinæ deuorantes. [f] Ægithum verò [9] anthus in tantum, vt sanguinem eorum credant non coire, multísque [10] ob id veneficiis infament. Dissident thoes & leones, & minima æquè, ac maxima. Formicosam arborem [11] sorices cauent. Librat araneus se filo in caput [12] serpentis porrectæ sub vmbra arboris suæ: tantáque vi morsu cerebrum apprehendit, vt stridens subinde: ac vertigine rotata, nec filũ quidem desuper pendentis rumpere, adeò non fugere queat: nec finis ante mortem est. Rursus amici pauones & columbæ, turtures & psittaci, [g] merulæ [13] & turdi, cornix & ardeolæ contra vulpium genus communibus inimicitiis. Harpe & miluus contra [14] triorchẽ. [15] Quid, non & affectus indicio sunt etiam in serpentibus, immitissimo animalium genere? [h] Dicta sunt, quæ Arcadia narrat de domino à dracone seruato, [16] & agnita voce hominis. De aspide miraculum [17] Philarcho reddatur: is enim autor est, cùm ad mensam cuiusdam veniens in Ægypto aleretur assiduè, enixam catulos, quorum ab vno filium hospitis interemptum, illam reuersam ad consuetudinem cibi, intellexisse culpam, & necem intulisse catulo, nec posteà in tectum [18] id reuersam.

1 pipra & chloreus. Turn. ex Arist. choreus. Chiff.
2 atque. M. & C bif.
3 orchilus in quibusdam. Arist. codic. Turn.
4 atque M.
5 ichn. & vesp phal. & ar. Parm. ichn. vespæ phal. & ar. M. Nihil muto, accipióque vespas dictas ichneumonos, & araneos, vocatos phalangia.
6 Spinis. M.
7 & nisi (sic circos vocat.) angues, mustelæ & sues, Turn. ex Arist. & milui: angues & mu Vet. & Nili angues, Ch.
8 praua. Quidam. Vide suprà cap.8.
9 Acãthis.
10 ideo. M.
11 vrucæ. M. & V. Ch.
12 lacertæ. Arist. cap. 39 lib. 9. Hist.
13 & turtures. Ch.
14 triorchim. M.
15 Quin & effectus indicia M.
16 & agnita voce draconis. Ch.
17 à Philarcho traditur. Vet.
18 id in Vet. A.

ANNOTATIONES.

a Aristot. cap.1. lib.9. histor.

b Mirum, cùm aues illæ noctu non volent.

c Trochilum Arist. cum noctua inimicitias gerere tradit.

d Aristoteles dicit Harpam & Triorchen, (lege Brénthum) Rubetam & Serpentem, Piponem in Aristot. exemplaribus legitur ἵπποι) & Ardeā mutuis se odiis prosequi.

e Falsum hoc. Æsalon enim vel Suida & Gesnero testibus, accipitris genus, quod nos vocamus *Emerellon*, ideóque paruam auem à Plinio dictam putat Gesnerus.

f Plutarchus περὶ φθόνου. πολεμοῦσι δ' ἀετοὶ καὶ δράκοντες: κορῶναι καὶ γλαῦκες: αἰγιθαλλοὶ καὶ ἀκανθυλλίδες, ὥστε τούτων γέ φασὶ μηδὲ τὸ αἷμα κίρνασθαι σφαττομένων, ἀλλὰ κ' ἂν μίξῃς, ἰδίᾳ πάλιν ἀπορρεῖ διακρινόμενον.

g Arist. hist. animal. lib. 9. cap. 1. sic habet: φίλοι κόττυφος καὶ τρυγών. Vnde & hic legendum videtur Merulæ & turtures. Adde ex Oppiano in Halieuticis non solùm Merulas & Turtures aues mutuò se amare, sed etiam pisces iisdem nominibus.

h Cap. 17. lib. 8.

De somno animalium.
CAP. LXXV.

SOmni quæstio non obscuram coniectationem habet. In terrestribus, omnia [1] quæ conniueant, dormire manifestum est. Aquatilia quoque exiguum quidem, etiam qui de cæteris dubitant, dormire tamē [2] existimāt: non oculorum argumento, quia non habēt genas: verùm [3] ipsa quiete cernuntur placida, ceu soporata, neque [4] aliud, quàm caudas, mouentia, & ad tumultum aliquem [5] expauentia. De thynnis confidentius affirmatur. Iuxta ripas enim aut petras dormiunt. Plani autem piscium in vado, vt manu sæpe tollantur. Nam delphini, balænæque stertentes etiam audiuntur. Insecta quoque dormire silentio appareret, quia ne luminibus quidem admotis excitentur. Homo genitus premitur somno per aliquot menses: deinde longior in dies vigilia.[a] Somniat statim infans. Nam & pauore expergiscitur, & suctum imitatur. Quidam verò nunquam: [b] quibus mortiferum fuisse signum contra [c] consuetudinem [6] somnium, inuenimus exempla. Magnus hîc [7] inuitat locus, & diuersis refertus documentis, vtrúmne sint aliqua præscita animi quiescentis: qua fiant ratione, an fortuita res sit, vt pleraq;. Et si exemplis agatur, profectò paria fiant.[8] A vino & à cibis proxima, atque in [9] [d] redormitatione vana esse visa, propè conuenit. Est autem somnus nihil aliud, quàm animi in mediū sese recessus. Præter hominem somniare [e] equos, canes, boues, pecora, capras, palàm est. Ob hoc creditur [10] & in omnibus, quæ animal pariant. De iis, quæ oua gignunt, incertum est: sed dormire ea, certum. Verùm ad insecta [11] transeamus.

1 qua conniuentur. M. qua cor habēt. Vet. priori lectioni adstipulatur quod sequitur, oculorū argumento.
2 æstimāt. M.
3 in ipsa. Vet.
4 alio quā caudis se mou. Vet. in vulgata lectione le, caudis, Sitiff.
5 expauescentia. M. & Chiff.
6 somniare. Pint. somnum. Chiff.
7 in vita. Chiff.
8 Autumno. Chiff.
9 redormitione. M. & Chiff.
10 & omnia. Vet.
11 transeamus. Hæc namque restant. Ch.

ANNOTATIONES.

a Affirmat id Arist. 7. hist. Negat idem cap. 10. libr. 4. libro de insomniis. & libro de Diuinatione per insomnium.

b Vt Cleon ex Daulia, & Thrasymedes. Plutarch. lib. de oraculis. Rhodig. cap. 16. 27. Turtullianus lib. de anima. Leopardus cap. 2. 8.

c Neronem nunquam somniare solitum, tradit Suetonius, sub extremum vitæ tempus euidentibus portentis somniorum territum fuisse.

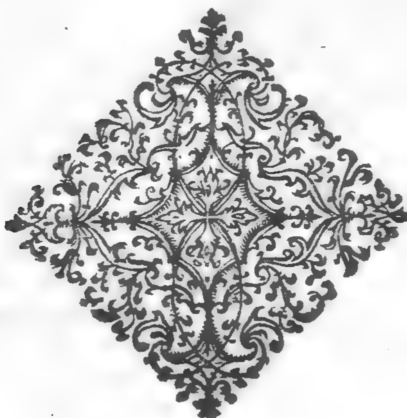
d Horat.

Atque ego cùm Græcos facerem, natus mare citra
Versiculus, metuit me tali voce Quirinus,
Post mediam noctem visus, cùm somnia vera.

e Stantes: vnde festiuè Plautus in Menæch.

Certè hæc mulier cantherino ritu adstans somniat.

C. PLI-

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VNDECIMVS.

RESTANT immensæ subtilitatis animalia: quando aliqui ea neque spirare, & sine [1] sanguine esse etiam prodiderunt.

1 sanguine etiam carere. M.

De insectorum genere. CAP. I.

MVlta hæc & [1] multigena, terrestriũ [2] volucriúmque [3] vita. Alia pennata, vt apes: alia vtroque modo, vt formicæ: aliqua & [a] pẽnis & pedibus carentia: iure omnia [b] insecta appellata ab incisuris, quæ nunc ceruicum loco, nunc pectorum atque alui [4] præcincta separant membra, tenui modo [c] fistula cohærentia. Aliquibus verò non [5] tota incisura eas [6] ambiente rugas, sed in aluo, aut supernè tantùm, imbricatis [7] flexilibus vertebris, nusquam alibi spectatiore naturæ rerum artificio.

1 multigenera. Turn. & Chiff.
2 volucrũ. M. voluerúmque. Chiff.
3 vita. Alia pedibus gradiuntur, vt aselli: alia pennata.
4 præcinctu ὑποζώματι διαιρεῖσθαι. Arist. de cicadis
5 tota incisura eorũ. Vet.
6 eam ambiente ruga Turn. & Chiff.
7 flexili. Turn. Ego nihil muto.

ANNOTATIONES.

a Vt Lumbrici.
b Græcis ἔντομα.
c Meatu fistuloso cibi & spiritus.

De subtilitate in his naturæ. CAP. II.

IN magnis siquidem corporibus, aut certè maioribus, facilis [a] officina sequaci materia fuit. [1] In his tam paruis, atque tam nullis, quæ ratio, quanta vis, quàm inextricabilis perfectio? Vbi tot sensus collocauit in culice? & sunt alia dictu minora. Sed vbi visum in eo prætendit? vbi gustatum applicauit? vbi odoratum inseruit? vbi verò truculentam illam & portione maximam vocem ingenerauit? qua subtilitate [2] pennas adnexuit? [b] prælongauit pedum crura? disposuit ieiunam caueam, vti aluum? auidam sanguinis, & potissimum humani sitim accendit? Telum verò perfodiendo tergori, quo spiculauit ingenio? Atque vt in capaci, cùm cerni non possit exilitas, ita [c] reciproca [3] geminauit arte, vt fodiendo acuminatum pariter, sorbendóque fistulosum esset. Quos teredini ad perforanda robora cum sono teste dentes affixit? Potissimúmque è ligno cibatum fecit? Sed turrigeros elephantorum miramur humeros, taurorúmque colla, & truces in sublime iactus; tigrium rapinas, leonum iubas, cùm rerum natura nusquam magis, quàm in minimis, tota sit. Quapropter quæso, [4] ne hæc legentes, quoniam ex his [5] spernunt multa, etiam relata fastidio damnent, cùm in contemplatione naturæ nihil possit videri superuacuum.

1 in his verò tam. M.
2 pinnas adnexuit. Ch.
3 generauit M. & Chiff. reciprocam geminauit. Dal.
4 ne nostra legẽtes M.
5 spernũtur, Vet.

ANNOTATIONES.

a Animalium procreatio ac effectio, perfectio, vt paulo pòst.
b Obserua.
c Duplici, mutuo sibi consentiente.

Vtrum spirent, an habeant sanguinem. CAP. III.

INsecta multi negarũt spirare, ídque [1] ratione persuadentes, quoniam [2] visceri interiori [a] nexus spirabilis non inesset. Itaque viuere vt fruges, arborésque: sed plurimum interesse, spiret [3] aliquid, an viuat. Eadem de causa nec sanguinem iis esse, qui sit [4] nullis carentibus corde atque iecore. Sic nec spirare, ea quibus pulmo desit. Vnde [b] numerosa quæstionum series exoritur. Iidem enim & vocem esse his negãt, in tanto murmure apum, cicadarum sono, & aliis quæ suis æstimabuntur locis. [5] Nam mihi contuenti se persuasit rerum natura, nihil incredibile existimare de ea. Nec video, cur [6] magis possint non trahere animam talia, & viuere quàm spirare, sine visceribus: quod etiam in marinis [c] docui-

1 ea ratione. M
2 per viscera interiora nexus. M. viscera interiora nexus Chiff. visceri interior nexos Vet.
3 aliquis. M.
4 nullus. M.
5 Nam contuenti semper suasit. M.
6 magis nõ possint trahere animã talia, & spirare quã viuere. Dal.

mus, quamuis arcente [7] spiritum densitate & altitudine humoris. Volare quidem aliqua, & [d] animatu carere [8] in ipso spiritu viuentia, habere sensum victus, generationis, operis, atque etiam de futuro curam: & quamuis non sint [9] membra, quæ velut carina sensus inuehant, esse tamen his [e] auditum, olfactum, gustatum, eximia prætereà naturæ dona, solertiam, animum, artem, quis facilè crediderit? Sanguinem non esse his fateor, sicut ne terrestribus quidem cunctis, verùm simile quiddã. Vt [10] sepiæ in mari sanguinis [11] vicem atramentum obtinet, purpurarum generi infector ille succus: sic & insectis: quisquis est vitalis humor, hic erit & [12] sanguis, donec existimatio sua cuique sit. Nobis propositum est, naturas rerum manifestas indicare, non causas [13] iudicare dubias.

7 Spiratũ M. Tol.
8 sine ipso. D. & in ipso. Ch.
9 membra, velut marinis, quæ sensus D.
10 sepiæ t. m. s. vice. Vet.
11 vires. M. & Ch.
12 sanguis. Sed Vet.
3 indagare. M.

ANNOTATIONES.

a Arteriæ, per quam spiramus, connexus ac contextus.
b Aristotelem tacitè carpit cap. 4. lib. 4. histor.
c cap. 7. lib. 9.
d Obseruatione dignum.
e Hos sensus insectis Aristoteles tribuit, cap. 7. libro 4. histor.

De corpore eorum. CAP. IIII.

INsecta, vt intelligi possit, non videntur neruos habere, nec ossa, nec spinas, nec cartilaginem, nec pinguia, nec carnes, [1] ne crustam quidem fragilem, vt quædam marina, [2] nec quæ iure dicatur cutis: sed mediæ cuiusdam inter omnia hæc naturæ corpus, arenti simile, neruo mollius, in reliquis partibus siccius [3] veriùs, quàm durius. Et hoc solum [4] his est, nec præterea aliud. [5] Nihil intus, nisi admodum paucis intestinum implicatum. Itaque diuulsis præcipua viuacitas, & partium singularum palpitatio. Quia quæcunque est ratio vitalis, illa non certis inest membris, sed toto in corpore, minimè tamen [6] capite, solúmque non mouetur, nisi cum pectore auulsum. In nullo genere plures sunt pedes. Et quibus ex his plurimi, diutius viuunt diuulsa, vt in scolopendris videmus. Habènt autem oculos, [7] prætérque è sensibus tactum atque gustatum: aliqua & odoratum, pauca & auditum.

1 nec. M.
2 neque iure dicetur. M.
3 ferè. Tur. verè. Chiff.
4 in his est. M.
5 (Legendũ videtur,) Nihil intus, nisi intestinum, admodũ paucis replicatum ex Arist. lib. 4. animal. c. 7.
6 caput, solúmque. M.
7 prætérque sensus. Parm.

De apibus. CAP. V.

SEd inter omnia ea principatus apibus, & iure præcipua admiratio, solis ex eo genere hominum causa genitis. Mella contrahunt, succúmque dulcissimum atque subtilissimum, ac saluberrimum.[1] Fauos confingunt & ceras. Illæ ad vsus vitæ laborem tolerant, opera conficiunt, rempublicam habent, consilia priuatim, ac duces gregatim: quod maximè mirum sit, mores habent. Prætereà cùm sint [a] neque mansueti generis, neque feri: [2] tamen tanta est natura rerum, vt propè ex vmbra [3] minimi animalis, incomparabile effecerit quiddam. Quos efficaciæ industriæque tantæ comparemus neruos? quas vires? quos [4] rationi medius fidius viros? hoc certè præstantioribus, quo nihil nouere, nisi commune. Non sit de anima quæstio: constet & de sanguine, quantulum tamen esse in tantulis potest. Æstimenus posteà ingenium.

1 Aliàs sic: Fauos confingunt & ceras, mille ad vsus vitæ. Laborẽ tolerant, &c. Sic & Ch.
2 tamen, in M. d. tantum natura rer. Ch.
3 minimi animalis. incorporabile. Tol. nõ rectè.
4 ratione. Ch.

ANNOTATIO.

a Apum ferã esse naturam Iustinianus in Instit. tit. de rerũ diuisione, & Caius. l. 5. ff. de acquirẽdo rer. dom. Autor posthac c. 18. eas distinguit in rusticas siue syluestres & vrbanas: Varro in feras & cicures. Aristoteles sex earum genera recenset. Apes feras nouit Paulus in l. Si apes. ff. de furtis. Magius cap. 3. lib. 1.

Qui ordo naturæ in eis. CAP. VI.

HYeme conduntur. Vnde enim ad pruinas niuésque, & Aquilonum flatus perferendos vires? Sanè & insecta omnia: sed minus diu quæ parietibus nostris occultata maturè tepefiunt. Circa apes aut temporum locorúmve ratio mutata est, aut errauerunt priores. Conduntur à Vergiliarum occasu: sed latent vltra exortum: adeò non ad [a] veris initium, vt dixere, [1] nec vt quisquam in Italia [2] de alueis existimat. Ante fabas florentes [3] non exeunt ad opera, & labores, nullúsque cùm per cœlum licuit, otio perit dies. Primùm fauos construunt, ceram fingunt, hoc est, domos cellásque faciunt. Deinde sobolem, posteà mella, ceram ex floribus, [b] melligenem è lacrymis arborum, quæ glutinum pariunt, salicis, vlmi, harundinis, succo, gummi, resina. His [c] primùm alueum ipsum intus [4] totum, vt quodam tectorio, illidunt, & aliis maioribus succis contra aliarum bestiolarum auiditates: id se facturas consciæ, quod concupisci possit. [5] His deinde [6] fores quoque latiores [7] circunstruunt.

1 nec quisquam in It. de eis aliter (de alius. Chiff.) exist. Turn.
2 de aliis. M. lego, de illis.
3 nõ, in M. deest, neque legitur in Ch. sed neque Turnebus agnoscit.
4 totum, ac etiam pauimentum. Arist. cap. 4. lib. 9. Hist.
5 His, in M. d.
6 fores quã latiores. Pint non rectè Arist. καὶ τὰς εἰσόδους περιοικοδομοῦσιν ἐὰν εὐρεῖαι ὦσιν.
7 circumobstruunt. è Varrone & loco cit. Arist.

ANNOTATIONES.

a Quod Homerus ἀεὶ νέον ἐρχομένας μελίσσας, veris tempus minui significarique Porphyrius censet, quo ad opus laborémque apes exeunt: νέον enim τὸ ἔαρ dixerunt. Pythagoras autem hyemem πατέρα τῶν χειμερῶν vocat. Rhodig. ca. 35. 23.
b Materiam e qua fit Commosis, Pissoceras, Propolis. Vide aliam melliginis significationem ca 27. lib. 12.
c Primum tectorium κόμμωσις est, gummitio. Materia ex qua fit, amara & glutinosa, Arist. μίτυς, Varroni lib. 3. Erithace, Plinio Mellige. Colligitur ea ex succo, gummi, resina, salicis, vlmi, arundinis: Aristoteli quasi ceræ excrementum, valdè nigra, acris odoris, ad plagas & suppurationes vtilis, & longe Pissocero valentior.

De vocabulis operis. CAP. VII.

PRima fundamenta [1] [a] commosin vocant periti, secunda [b] pissoceron, tertia [c] propolin, inter coria [2] ceràsque, magni ad medicamina vsus. [3] Commosis crusta est prima, saporis amari. Pissoceros super eam venit, [4] picantium modo ceu dilutior: ceræ initium plerunque è mitiore gummi. [e] Propolis, crassioris iam materiæ, additis [f] floribus, nondum tamen cera, sed fauorum stabilimentum, [5] qua omnes frigoris aut iniuriæ aditus obstruuntur, [g]

1 Mityn. Vet.
2 cerámque. D.
3 Metyt. Vet. Mitys. Arist.
4 picatus modo, ceu dilutior cera, è vitiis populorúmque mitiore gummi. Pint. ex Hisp. codic. Consentit M. & Chiff. inde, dilutior &c. Ego propicatus, potius legerim picationis.
5 qua aditus iniuria frigoris omnes obstruuntur. Alij.

tur,[g] odore & ipsa etiamnum graui, vt qua plerique pro galbano vtantur. Præter hæc cõuehitur erithace, quam aliqui sandaracham, alij cerinthum vocant. Hic erit apum, dum operantur, cibus, qui sæpe inuenitur in fauorum inanitatibus sepositus, & ipse amari[6] saporis. Gignitur autem[7] rore verno, & arborum succo gummi modo, Africi minor, Austri flatu nigrior, Aquilonibus melior & rubens, plurimus[8] in[h] Græcis nucibus. Menecrates florem esse dicit, futuræ messis indicium:[i] sed nemo præter eum.

6 saporis cibus. M. saporis, sed plenus humoris cibus. Vet. 7 rore marino. e Varrone ca. 16. lib. 3. melius, non erithaces materia est ros vernus. Pint. 8 ex. D.

ANNOTATIONES.

a Corium primum. Quidam legunt κόνησιν, vel κωνίασιν, nimirum tectorium, & illitionem, quæ fauorum primum fundamentum est. καλοῦσι δ' οἱ μελιτουργοὶ τοῦτο κόνησιν, inquit Arist. μίτυς Arist. commosi Plinij respondere videtur, nempe illitus quidam præter imum tectorium. Hesychio tamen κόμμωσις est, ὁ τοῦ σώματος ἀφαιρισμός, καὶ ὑπὸ τῶν μελιτουργῶν ἡ τοῦ σμήνους διάχρισις. Turn. cap. 12. libr. 23. Aduers. κόμμωσιν Græci ἀπὸ τοῦ κόμμεως gummosi & glutinosi succi illitum.

b Corium secundum.

c Vide cap. 24. lib. 22.

d Inter crustas duas priores & fauorum ceram.

e Cap. 8. lib. 24. è gutta, quam in foliis populi ferunt, Propolin apes faciunt.

f Euripides in Iphigenia:

Καὶ τῆς ὀρείας ἀνθεμόρρυτον γάνος
Ξανθῆς μελίσσης ἐς πῦρ ἐμβαλὼ σέθεν.

Cap. 8. lib. 24. e gutta, quam in foliis populi ferunt, Propolin apes faciunt.

g Dioscorides Propolin esse vult iucundi odoris, & ad styracem accedentis, quod Plinio repugnat. Qui verò pro Galbano vtantur, facultatem eius tantum, non odorem spectant, id quod Plinium fefellit.

h Amygdalis.

i Decepit Menecratẽ ambiguus Cerinthi significatus, quo nunc herbã florémque intelligimus, nunc, vel apum cibum, vel gluten quo fauorum obturant foramina.

Ex quibus floribus opera fiant. CAP. VIII.

CEras ex omnium arborum satorúmque floribus confingunt, excepta rumice[1] & [a] chenopode. Herbarum hæc genera. Falsò excipitur & [b] spartum, quippe cùm in Hispania multa in spartariis mella herbam eam sapiant. [c] Falsò & oleas excipi arbitror, quippe oliuæ prouentu plurima examina gigni certum est. Fructibus nullis nocetur. Mortuis ne floribus quidem, non modò corporibus insidunt. Operantur intra[2] sexaginta passus. Et subinde consumptis in proximo floribus, speculatores ad pabula vlteriora mittunt. Noctu deprehensæ in expeditione excubant supinæ, vt alas à rore protegant.

1 & Echinopode. M. & Ch. 2 quadraginta. M.

ANNOTATIONES.

a Equinopode. Quidam Tribulum interpretantur, alij Echion, alij spinæ genus. Eius mentio fit in veteri disticho.

ὡς ἂν ἐχινόποδας καὶ ἀνὰ τρηχεῖαν ὄνωνιν,
φύοντας μαλακῶν ἄνθεα λείρίων.

Turnebus cap. 12. lib. 23. Aduers.

b Non quidem iuncus sterilis, & flore fructúque priuatus, descriptus cap. 2. 19. sed genista, iisdem locis, quibus & ille nascens: flore apibus iucundissimo. Vide quæ notata sunt in eum locum.

c Verum tamen id esse affirmat cap. 12. lib. 21.

De amatoribus eorum. CAP. IX.

NE quis miretur amore earum captos, Aristomachum Solensem duodesexaginta annis nihil aliud egisse: Philiscum verò Thasium in desertis apes colentem Agrium cognominatum: qui ambo scripsere de his.

Ratio operis. CAP. X.

RAtio operis[1] hæc: interdiu statio ad portas more castrorum, noctu quies in matutinum, donec vna[2] excitet gemino aut triplici bombo, vt buccino aliquo. Tunc vniuersæ prouolant, si dies mitis futurus est. Prædiuinant enim ventos imbrésque, &[3] tunc se continent tectis. Itaque temperie cæli (& hoc inter præscita habent) cùm agmen ad opera processit, aliæ flores aggerunt pedibus, aliæ aquam ore, guttásque lanugine totius corporis. [4] Quibus est earum adolescentia, [a] ad opera exeunt, & supra dicta conuehunt: seniores intus operantur. Quæ flores comportant, prioribus pedibus femina onerant, propter id natura[5] scabra, pedes priores rostro: totæque onustæ remeant sarcina pandatæ. Excipiunt eas ternæ[6] aut quaternæ, atque exonerant. Sunt enim[7] intus quoque officia diuisa. Aliæ struunt, aliæ poliunt, aliæ suggerunt, aliæ cibum comparant ex eo, quod allatum est. Neque enim separatim vescuntur, ne inæqualitas[8] operis[9] & cibi fiat & temporis. [10] Struunt orsa ea concameratione aluei, texúntque vel vsque ad summa tecta deducunt, limitibus binis circa [b] singulos[11] arcus, vt aliis intrent, aliis exeant. [c] Faui superiore parte affixi, & paulùm etiã lateribus simul hærent & pendent vnà. Alueum non contingunt, nunc[12] obliqui, nunc rotundi, qualiter[13] poposcit alueus: aliquando & duorum generum, cùm duo examina concordibus populis dissimiles habuere[14] ritus. [d] Ruentes ceras fulciunt,[15] pilarum [e] intergerinis à solo[16] fornicatis, ne desit aditus ad sarciendum. Primi ferè tres versus inanes struuntur, ne promptum sit quod inuitet furantem. Nouissimi maximè implentur melle: ideóque[17] auerso alueo faui eximuntur. Gerulæ secundos flatus captant. Si cooriatur procella,[18] apprehensi [f] pondusculo lapilli se librant. Quidam in humeros eum imponi tradunt. Iuxtà verò terram volant in aduerso flatu vepribus[19] hebetato. Mira obseruatio operis. Cessantium inertiam notant,[20] castigant mox, & puniunt morte. Mira munditia. [21] Amoliuntur omnia è medio, nullæque inter opera spurcitiæ iacent. Quin & excrementa operantium intus, ne longiùs recedant, vnum congesta [g] in locum, turbidis diebus, & operis otio egerunt. Cùm aduesperascit, in alueo strepunt minus ac mi-

1 hæc, in M. d. 2 excitet omnes gem. M. 3 tunc, in M. d. Pint. & in se. Ch. 4 Quarum adolescentiores, ad op. M. Adolescentiores ad op. Dalm. Pint. Lego, Harũ adolescentiores. 5 scabri pedes priores vicini rostro M. 6 quaternæque exonerant Ch. 7 in iis. M. 8 temporis & cibi operis quoque fia. D 9 aut cibi. Vet. 10 A. ÿ, Struunt orsus: A. ÿ, Struunt orsa a concameratione aluei, textúque vel vsque ad ima telas deducunt. Turnebus verò, struunt orsa à concameratione aluei, textúque velis ad summa tela Lego, textúmque velis vsque ad imum solum deducunt ex Arist. 11 actus. M. Turn. Ch. 12 oblongi. Colum. cap. 15. lib. 9. 13 poscit. V. 14 situs. D. 15 pilarum instar interg. Vet. 18 adprehensi. Chiff. Lego,

16 formatis. M. prauè. 17 inuerso D. ideò auersa aluo. Chiff. hensis pondusculo lapillis librant. Chiff. 19 euacuatis M. hebetatis. euitatis 20 castigant. mox & Ch. 21 Emoliuntur. Ch.

nus, donec vna circumuolet eodem, quo excitauit, bombo, ceu quietem capere imperans: & hoc castrorum more. [22] Tunc repentè omnes conticescunt.

22 Tum. Ch.

ANNOTATIONES.

a Ex operariis apibus alias dici σειρῆνας, alias ἐργοφόρους, alias ἡγεμόνας, alias πλάστιδας, Ælianus adnotauit: κηφῆνας vero nunc apes masculas ἀπρεμάκτους, nunc ἀκέντρους, & steriles, interpretantur. Rhodig. cap. vlt. 23.

b Aristoteles scribit fauos cõstrui similitudine poculorum geminos habentium fundos, & in diuersa patentium, quæ Martialis hoc versu designat.

Hi duo censentur longæuo Nestore fundi.

Græci vocant ἀμφικύπελλα. Eius verba sunt. περὶ μίαν γὰρ βάσιν δύο θυρίδες εἰσιν, ὥσπερ ἡ τῶν ἀμφικυπέλλων.

c Mel olei crassitudine, absque fauis, in Cappadocia confici ab apibus traditur. Apud Medos ab arborib. mel stillare Euripides in Bacchis scribit. Apud Citheronem defluere dulces è ramis guttas memoriæ proditum, sicut & in Thracia mel in arboribus nasci, & in Hyrcaniæ pagis fortunatis. Diodoro iisdem in locis ἀνθηδὼν ape minor aliquanto, in saxorum rimis aut arborum cauis fauos struit, & mellificat. In Mycone apes nullæ sunt, & quæ inferantur, emori certum est. Rhodig. cap. vlt. lib. 23.

d Fauos cadentes erigunt, fulturam subiicientes, sic vt subire possint. Aristot.

e Qui sint intergerini parietes, notatur cap. 12. lib. 13.

f Idem Ælianus.

g In faui semotam partem.

De fucis. CAP. XI.

DOmos primùm [1] plebeis exædificãt, deinde regibus. Si speratur [2] largior prouentus, adiiciuntur [3] contubernia & fucis. [4] His cellarum minimæ, sed [5] ipsi maiores apibus. Sunt autem fuci, [a] sine aculeo, velut imperfectæ apes, [6] nouissimæque à fessis & iam emeritis inchoatæ, serotinus fœtus, & quasi seruitia verarum apum. Quamobrem imperant iis, primósque in opera expellunt, tardantes sine clementia puniunt. Neque in opere tantùm, sed in [7] fœtu quoque adiuuant eas, multum ad calorem conferente turba. Certè quò maior [8] fuerit multitudo, eò maior fiet examinum prouentus. Cùm mella cœperunt maturescere, abigunt eos: multæque singulos aggressæ trucidant. Nec id genus, nisi vêre, conspicitur. Fucus ademptis alis in alueum reiectus, ipse cæteris adimit. [b] Regias imperatoribus futuris [c] in vna parte aluei extruunt amplas, magnificas, separatas, [d] tuberculo eminentes: quod si [9] exprimatur, non gignuntur soboles. Sexangulæ omnes cellæ, [11] à singulorum eæ pedum opere. Nihil horum stato tempore, sed rapiunt diebus serenis munia. Et melle vno alteróve ad summum die cellas replent.

1 plebei. Ch.
2 longior. Ch.
3 contubernio & fuci. Dal.
4 Hæ CH.
5 ipsis. D.
6 nouissimè Alij.
7 fœtu coadiuuan. Parm.
8 fuerit multit. eorum Tol. eorum fuit mult. hoc maior. CH.
9 exprimitur, non gignitur Fucorum enim fœtus editur sine rege, apum nunquam. Arist ima parte alui. CH.
10 à, in M. d.
11 ea, in Tol. d.

ANNOTATIONES.

a κόθουροι, ἀεργὰν καθεύδοντες. Hesiodus:

τῷ δὲ θεοὶ νεμεσῶσι, καὶ ἀνέρες ὅς κεν ἀεργὸς
ζώῃ, κηφήνεσσι κοθούροις ἴκελος ὀργήν,
οἵ τε μελισσάων κάματον τρύχουσιν ἀεργοὶ
ἔσθοντες.

b Vide Senecam cap. 19. lib. 1. de Clementia.

c In circuitu fauorum, foramine maiore quàm vulgo, velut rubra sorde pleno, Hyginus. In fine (supremo) cerarum, Columella: in extremis fauis, Celsus.

d Velut vberis papilla. Columel. cap. 11. lib. 9.

Quæ natura mellis. CAP. XII.

VEnit hoc ex aëre: & maximè siderum exortu, præcipuéque ipso Sirio [1] explendescente fit, nec omnino prius [a] Vergiliarum exortu [b] sublucanis temporibus. Itaque [2] tum prima aurora folia arborum melle roscida inueniuntur: ac si qui matutino sub dio fuere, vnctas liquore vestes, capillúmque concretum sentiunt. Siue ille est cæli sudor, siue quædam siderum saliua, siue purgantis se aëris [3] succus, vtinámque esset & purus ac liquidus, & [c] suæ naturæ, qualis defluit primò: nunc verò è tanta cadens altitudine, multúmque, dum venit, sordescens, & obuio terræ halitu infectus, [4] prætereà è fronde ac pabulis potus, & in [5] vterculos congestus apum (ore enim [6] vomunt) ad [7] hæc succo florum corruptus, & alueis maceratus, totiésque mutatus, magnam tamen [d] cœlestis naturæ voluptatem affert.

1 explendescit. CH.
2 cum. Parm.
3 succus siue aqua, purus M. siue aqua est, & purus Parm. succus. Eoque si esset purus &c. primò? Pint. ex Vet.
4 prætereà fronde ac pab. epotus. Vet. Alij, fronde apúmque pab epotus.
5 vtriculos CH.
6 eum vomunt. CH.
7 hoc. CH.

ANNOTATIONES.

a Oriuntur octauo calend. Aprilis, id est, 23. Martij, in octaua parte Arietis. Columel. cap. 14. lib. 9.

b Apud Athenæum pag. 321. versu 36. Mel Alcman. vocat ὀπώεαν κηρίναν, ceræ, vel cereũ fructum. Epicharmus verò, πόντον ὄρθριον, matutinum mare, quòd diluculo, sublucano tempore ex aëre fluat.

c Vide quæ adnotata sunt ad cap. 24. lib. 42.

d Alludit ad id Virgilianum:

Protinus aerij mellis cœlestia dona.

Quæ optima mella. CAP. XIII.

IBi [1] optimus semper, vbi optimorum [2] doliolis florum conditur. Atticæ regionis [3] hic, & Siculæ, [4] Hymetto, & Hybla ab locis, mox Calydna insula. Est autem initio mel, vt aqua, dilutum, & primis diebus feruet, vt [5] mustum, séque purgat: vicesimo die crassescit, mox obducitur tenui membrana, quæ feruoris ipsius spuma concrescit. [6] Sorbetur optimum, & minimè fronde infectum, è quercus, tiliæ, harundinum foliis.

1 optimum. M.
2 caliculis. D.
3 hoc M. & CH. sub. mel.
4 Hymetti & Hybla editis locis. D.
5 musta. CH.
6 Seruatur. Pint.

Quæ genera mellis in singulis. CAP. XIIII.

SVmma quidem [1] bonitatis natione constat (vt suprà diximus) pluribus modis. Alibi [2] enim faui cera spectabiles gignuntur, vt in Pelignis, Sicilia: alibi mellis copia, vt in Creta, Cypro, Africa: alibi magnitudine, vt in Septentrionalibus, viso iam in Germania octo pedum longitudinis fauo, in caua parte nigro. In quocunque tamen tractu terna sunt mellis genera. [a] Vernum, ex floribus [3] constructo fauo, quod ideo vocatur anthinum. Hoc quidam attingi vetant, vt largo alimento valido exeat soboles. Alij ex nullo

1 nationis bonitate. Tol. Pint. bonitas. Vet.
2 enim cera. M.
3 collectum à Fauonio, quod.

ex nullo minus apibus relinquunt, quoniam magna sequatur vbertas [b] magnorum siderum exortu. Præterea [4] solstitio, cùm thymum & vua florere incipiunt, præcipua cellarum materia. Est autem eximendis fauis necessaria dispensatio, quoniam inopia cibi desperant, moriuntúrque aut [5] effugiunt: contrà copia ignauiam affert: ac iam melle, non erithace, pascuntur. Ergo diligentiores ex hac vindemia [6] xij. partem apibus relinquunt. Dies status inchoandi, [7] vt quadam lege naturæ, si scire aut obseruare homines velint, xxx. ab educto examine: feréque Maio mense includitur hæc vindemia. Alterum genus est mellis æstiui, quod ideò vocatur horæum, à tempestiuitate præcipua, [c] ipso Sirio explendescente post solstitium [d] diebus xxx. ferè. Immensa circa hoc [8] subtilitas naturæ mortalibus patefacta est, nisi fraus hominum cuncta pernicie corrumperet. Namque ab exortu sideris cuiusque, sed nobilium maximè, aut cælestis arcus, si non sequantur imbres, sed ros tepescat, Solis radiis, [9] medicamenta, non mella, gignuntur, [e] oculis, hulceribus, internísque visceribus dona cælestia. Quod si seruetur hoc Sirio exoriente, casúque congruat in eundem diem, vt sæpe, Veneris, aut Iouis, Mercuriíve exortus, non alia suauitas, [10] vísque mortalium malis à morte vocandis, quàm diuini nectaris, fiat.

ANNOTATIONES.

a Vergiliarum exortu. Varro.
b Sirij, Caniculæ, Arcturi, quæ magnam in cœlo & vniuerso rerum statu mutationem efficiũt.
c Æstate acta, priusquam totus Arcturus oriatur.
d Sub vigesimumtertium Iulij.
e De melle albo, quod è syncero thymo confectum non est, id Aristot. scribit.

Quomodo probentur mella. CAP. XV.

MEl plenilunio vberius capitur, serena die pinguius. In omni melle, quod per se [1] fluit, vt mustum [2] oleúmque, appellatúrque [a] acœton, [3] maximè laudabile est. [4] Æstiuum omne rutilum, vt diebus confectum siccioribus. Aptissimum [5] [b] existimatur è thymo, coloris aurei, saporis gratissimi, quod fit palàm [6] [c] doliolis, pingue, [7] [d] marino è rore spissum. Quòd concrescit autem, [8] hoc minimè laudatur. Thymosum non coit & tactu prætenuia fila mittit: quod primum [9] grauitatis argumẽtum est. Abrumpi statim & resilere guttas, vilitatis indicium habetur. Sequens probatio, vt sit odoratum, [10] ex dulci acre, glutinosum, perlucidum. Æstiua mellatione decimam partem [11] Thasio Dionysio apibus relinqui placet, si [12] pleni fuerint aluei: si minus, pro rata portione: aut si inanes omnino non attingi. Huic vindemiæ Attici signum [13] dedere initium [14] [e] Caprificialem diem Vulcano sacrum.

ANNOTATIONES.

a Ex Græco ἄκοιτον. Alij sed meo iudicio perperam, Atticum ἄκητον. I. χεύμενον ἄκητον dicebant, quod citra operam hominum fluxisset sponte, voce composita, ex α particula priuatiua & κάμνω. Quidam legunt ἄκοιτον, sic dici putantes quòd statim fluxisset, nec diu iacuisset in vinaceis, fraccibus, fauo. κοίτην enim in oleo amurcam, in vino fecem dici volunt, quasi purioris succi lectum stratum, cubile: hinc ἄκοιτον, defecatum, purum excrementi ac sedimenti expers. Ego verò legendum puto vel acedes, (ἀκηδὲς) vel acedeston (κήδεστον) curioso studiosóque nullo labore confectum. Sic & horti, acedaria dicuntur cap. 4. lib. 19. Pintianus quidem legit, acedon.
b Vide cap. 10. lib. 21.
c Nam vt mel θυμῶδες esse monstrarent, Thymi folia miscebant, quod etiam æstu & fraude fieri solitum ab impostoribus Galenus meminit.
d Vel ex Rosmarino herba, ex qua mel apes colligunt, vt e Thymo: vel afflatu & halitu maris. Quod enim fit in locis marinis, præstátius mel est. Alij legunt, & appositè, matutino è rore. Rosmarinum prope aluearia seri Varro præcipit.
e Nonas Iulij, quas & Caprotinas & Vulgi fugam vocabant, quibus Romulus è vita excessit. Primus is dies est ab exortu Caniculæ. Vide Plutarchum, Alex. ab Alex. cap. 4. lib. Gyraldum.

4 Quidam legunt solstiti, vocem mellis subaudientes, quod non probo. Turn. tamen sic legitur in CH. 5 diffugiũt. M. 6 xv. CH. 7 & D. 8 sublimitas. M. 9 medicamenta mella. D. 10 vísque in malis, mortalibus in morte vindicandis. quàm D. pro vindic. alij legunt, reuocandis.

1 fluxit. M. & CH. 2 oleúmque appellatur acetum. Turn. & CH. 3 maximé que. D. 4 Etiam omne rutilum vt visceribus aptissimum, in æstimatu est è thymo, ex Arist. & cap. sequẽti, Manuscri. etiam adstipulante. 5 existimamus è thymo eximij coloris. Pint. habent & Vet. coloris eximij. 6 Lego, foliolis. Vide Annot. 7 matutino è rore. Alij. 8 hoc, in M. d. 9 nobilitatis. Vet vt opponatur vilitatis quod sequitur, Leuitatis. Pint. 10 & ex. CH 11 Cassio Vet. & Varro de re Rust. in princ. Sic. & CH. 12 plena fuerint alui. CH. 13 dedere initium Africi, alij diem Vulcano sacrũ. Turn. initij dedere Caprificialem, id est Nonas Iulij. Dal.

14 Caprificiorum diẽ Iunoni. Gyral. Caprifici, alij. Vulc. &c. Chiff.

De tertio genere mellis, & quomodo apes probentur. CAP. XVI.

TErtium genus mellis, minimè probatum, syluestre, quod ericæum vocant. Conuehitur post primos autumni imbres, cum erice sola floret in syluis, [a] ob id harenoso simile. Gignitur id maximè [1] Arcturi exortu à pridie Idus Septemb. Quidam æstiuam mellationem [b] ad Arcturi exortum proferunt, quoniam ad æquinoctium autumni ab eo [2] super sint dies [3] xiiij. & ab æquinoctio ad Vergiliarum occasum diebus xlviij. plurimo [4] fit [5] erice. Athenienses [6] [c] terralicem appellant, Eubœa [7] sisaram quam putant apibus esse gratissimam, fortassis quia nulla tunc alia [8] sit copia. Hæc ergo mellatio fine vindemiæ & Vergiliarum occasu, Idibus Nouemb. ferè includitur. Relinqui ex ea duas partes apibus ratio persuadet, & semper eas partes fauorum, quæ habeant erithacen. A bruma ad Arcturi exortum diebus [9] lx. somno aluntur sine vllo cibo. Ab Arcturi exortu ad æquinoctium vernum tepidiore tractu iam vigilant: sed etiam tunc alueo se continent, seruatósque in id tempus cibos repetunt. In Italia verò hoc idem à Vergiliarum exortu faciunt, & in eum dormiunt. Alueos quidam in eximendo melle expendunt, ita [10] diribentes quantum relinquant. Æquitas siquidem etiam in eis obstringitur: ferúntque societate fraudata alueos mori. In primis ergo præcipitur vt lauti purique eximant mella. Et furem mulierúmque menses odêre. Cùm eximuntur mella, apes abigi fumo vtilissimum, ne irascantur, aut ipsæ auidè vorent. Fumo [11] crebriore etiam ignauia earum excitatur ad opera. [12] Nam nisi incubauere, fauos liuidos faciunt. Rursus nimio fumo [13] [d] inficiuntur: quarum iniuriam celerrimè sentiunt mella, vel minimo contactu [14] roris acescentia. Et ob id inter genera seruatur, quod acapnon vocant. [15] Album mel non fit, [16] quod bithymum est, sed oculis & hulceribus aptissimum existimatur. Fœtus quonam modo progenerarent,

1 ab Arcturi exortu. pridie. D. 2 semper sint. M. 3 xij Pint. Ego xiij. 4 flores. D. 5 erithace. CH. 6 eam te. CH 7 sysyrum. CH. 8 sit florum copia D. quia nullius tunc alius sit copia. Alij. 9 nonaginta D. 10 dirimentes. M. dimetientes. Vet. 11 rariore. Pint. 12 Nam vbi. Vet. Lego. Sed si incub 13 afficiuntur. Vet. 14 oris Pint. agrarum. 15 Hæc periodus in antiquis exempl. non reperitur. Pint. 16 quod è mero thymo est. Vet. lego, quod è thymo est. nam mel è thymo luteum potiùs spectatur.

magna inter eruditos & subtilis quæstio fuit. Apum enim coitus visus est nunquam. Plures existimauere [17] oportere confici floribus compositis aptè atque vtiliter. Aliqui coitu vnius, rex in quoque appellatur examine. Hunc esse solum marem, præcipua magnitudine, ne fatiscat. Ideo fœtum sine eo non edit: apésque reliquas, tanquàm marem fœminas, comitari, non tanquàm ducem: quàm probabilem aliâs sententiam fucorum prouentus coarguit. Quæ enim ratio, vt idem coitus alios perfectos, imperfectos generet alios? Propior vero prior existimatio fieret, nî rursus alia difficultas occurreret. Quippe nascũtur aliquã do in extremis fauis apes grandiores: quæ cæteras fugant. Oestrus vocatur hoc malum: quonam modo nascens, [18] si ipsæ fingunt. Quod certum est, gallinarum modo incubãt. Id quod exclusũ est, primùm [19] vermiculus videtur candidus, iacens transuersus, adhęrénsq; ita vt [20] pascere videatur. Rex statim mellei coloris, [21] vt electo flore ex omni copia factus neque vermiculus, sed statim penniger. Cætera turba cùm formam capere cœpit, nymphę vocantur: [22] e vt fuci, sirenes, aut cephenes. Si quis alterutris capita demat, priùs quàm pennas habeant, pro gratissimo sunt pabulo matribus. Tempore procedente instillant cibos, atque incubant, maximè murmurantes caloris (vt putant) faciendi gratia, necessarij excludendis pullis, donec ruptis membranis, quæ singulos cingunt ouorum modo, vniuersum agmen emergat. Spectatum hoc Romæ consularis cuiusdam suburbano, alueis cornu laternæ translucido factis. Fœtus intra xlv. diem peragitur. Fit in fauis quibusdã, qui vocatur [23] f clerus, amaræ duritia ceræ, cùm fœtum inde non eduxere morbo aut ignauia, aut infœcunditate naturali. Hic est abortus apum. Protinus autem educti operantur quadã disciplina cum matribus: regémque iuuenem æqualis turba comitatur. Reges plures inchoantur, [24] ne desint. Posteà ex his soboles cùm adulta esse [25] cœpit, concordi suffragio deterrimos necant, ne distrahant agmina. Duo autem genera eorum [26] melior, rufus, [27] quàm niger variúsque. Omnibus forma semper egregia, & duplo quàm cæteris maior, pennæ breuiores, crura [28] recta, ingressus celsior, in fronte macula quodam diademate cãdicans. Multùm etiam nitore à vulgo differunt.

17 procreari. Vet. apportari, Alij. V. Lego ex Arist. existimauere cõfici ex apportatis floribus ce rin hi, salicis alij. alij olea.
18 si ipsi se. Aristot. si ipsæ se. Vet.
19 Ver nicu clus est, qui paruus trãsuersim in fauo iacet, deinde sua vi sese erigens cibum capit, sed fauo ita adhærens, vt retineri videatur. Arist. Lego, transuersus erectus deinde ita pascitur, vt adhærescere videatur.
20 retineri, ex Arist. ca. 22. lib. 5. Pint. legit, pendère.
21 vt ex e lec. fl. in omni D.
22 Lego, ut fuci quos cephenas vocant Seirenes.
23 sclerus. CH. sclerus a. d. cera. Cũ fœtum &c. naturali, hic est. Pint. ex Arist.
24 nec desunt. CH
25 cœperit e. f. teterrimos. M.
26 melior variusque omnibus. Forma &c. CH.
27 quàm nigro varius. Vet.
28 erecta. Vel.

ANNOTATIONES.

a Arenoso simile est, quia humilis Ericæ flos harena, quam imber cadens excitat, conspergitur.

b Arcturus oritur pridie Idus Septemb. id est, 12. die: Æquinoctium verò fit mensis eiusdem die 24. nempe octauo Cal. Octob. Columel.

c Alia est spinosa & aculeatis foliis pungens tetralix Theophrasto c. 4. lib. 6. Histor. memorata ab autore c. 16. lib. 21.

d σφόδρα πονοῦσι, vehementer offenduntur. Arist. c. 40. 9. hist.

e Alij legunt, vt Sirenes fuci, quos cephenas vocãt. (ἀπὸ τοῦ σειρῶσθαι) quod intra membranam contracti & curuati iaceãt. Nymphę sunt apum, vesparum, crabronum, Sirenes fucorum.

f κλῆρος vermiculus in aluearis pauimento nascens, quo crescente alueus totus aranea abducitur, & fauus putrescit. Alius est Arist. c. 27. 8. Hist. κλῆρος siue πυραύστης vermiculus, cuius mẽtio posthac fit cap. 19. alis enatis auolans, genitus in fauis corruptis & ideo araneosis, cum apes non satis incubuerunt. In fauo hic fœtum edit, exigui aranei figura, & alueare totum morbo inficit. Colum. capit. 14. 9. Virgil. 4. Georg.

Quæ regiminis ratio. CAP. XVII.

QVærat nunc aliquis, vnúsne Hercules fuerit, & [1] quod Liberi patris sepulchrũ, & reliqua vetustatis situ obruta. Ecce in re parua, villísque nostris annexa, cuius assidua copia est, non constat inter autores: a rex nullúmne solus habeat aculeum, maiestate tantum armatus: an dederit eum quidem natura, sed vsum eius illi [2] tantùm negauerit. Illud constat, imperatorem aculeo non vti. Mira plebei circa eum obedientia. Cùm procedit, vnà est totum examẽ, circáque eum [3] conglobatur, cingit, protegit, cerni non patitur. Reliquo tempore cùm populus in labore est, ipse opera intus circuit similis exhortãti, solus immunis. Circa eum Satellites quidam lictorésque, [4] assidui custodes autoritatis. Procedit foràs non nisi migraturo examine. Id multò intelligitur antè, aliquot diebus murmure intus strepente, apparatus [5] indice diẽ tempestiuum eligentium. Si quis alam ei detruncet, non fugiet examen. Cùm processere, se quæque proximam illi cupit esse, & b in officio cõspici gaudet. Fessum humeris subleuant: validiùs fatigatum ex toto portant. [6] Si qua lassata deficit, aut fortè c aberrauit, odore prosequitur. Vbicunque ille consedit, ibi cunctarũ castra sunt. Tunc ostenta faciunt priuata ac publica, [7] vna dependente in d domibus templisve, sæpè expiata magnis euentibus. Sedêre in ore [8] infantis tum etiam e Platonis, suauitatem illam prędulcis eloquij portendentes. Sedêre in castris f Drusi imperatoris, cùm prosperrimè pugnatum apud Arbalonem est, haud quaquam perpetua aruspicũ coniectura, qui dirum id ostentum [9] existimant semper. Duce prehenso totum tenetur agmen: amisso dilabitur, migrátque ad alios. Esse vtique sine rege non possunt. Inuitæ autem interimunt eos, cùm plures fuere, potiúsque nascentium domos diruunt, si prouentus desperatur: tunc & [8] fucos abigunt. Quanquam de iis video dubitari, propriúmque iis genus esse aliquos existimare, sicut h furibus, grandissimis inter illas; sed nigris, latáque aluo: ita appellatis, quia furtim deuorent mella. Certum est, ab apibus fucos interfici. Vtique regẽ non habent. [10] Sed quomodo sine aculeo nascantur, in quęstione est. Humido vere melior fœtus, sicco mel copiosius. Quòd [11] si defecerit alicuius aluei cibus, impetum in proximas faciunt rapinæ proposito. At illæ contrà dirigunt aciem: & si custos adsit, alterutra pars, quæ [12] suis fauere sentit, non appetit eum. Ex aliis quoque sæpe dimicant causis, [13] eásque acies contrarias duo imperatores instruunt, maximè rixa in conuehendis floribus [14] exorta, & suos quibusque euocantibus. Quæ dimicatio, iniectu pulueris aut fumo tota discutitur. [15] Reconciliantur verò lacte vel aqua mulsa.

1 quot Liberi patres, sep. M. quo liberi patres, sep. CH.
2 tamen. V.
3 globatur. CH.
4 assidua custodientes authoritate. Vet.
5 iudicio. V.
6 Si quã lassatus. V.
7 vnà dependentes. M.
8 infantis Platonis tum etiam. M.
9 existimãt. Sępe duce prẽse. CH.
10 Hi. M.
11 si deficit aliquas aluos cib. Ch.
12 sibi. M. sibi fauere sensit. CH.
13 duasque. M.
14 exhortãtibus suis quibusque euocãtibusque. Pint.
15 Reconciliatur. CH.

ANNO-

ANNOTATIONES.

a Seneca cap.19.lib.1.de Clementia: Iracundissimæ, ac pro corporis captu pugnacissimæ sunt apes, & aculeos in vulnere relinquunt. Rex ipse sine aculeo est. Basilius Homilia κ. ἐςὶ μὲν κέντρον τῷ βασιλεῖ, ἀλλ' οὐ χρῆται τούτῳ πρὸς ἄμυναν. Brod. capite 10.4.

b Id est, quod Homerus ait, βοτρυδὸν πέτονται. Rhod. c.vlt.lib.23.

c Si ab examine Rex aberrauit, vestigantes excurrunt, quoad odore inuenerint. Arist.

d Secundo bello Punico Q. Fabio Max. quartùm: M. Claudio Marcello tertium Coss. apum examen in foro visum. Liuius lib.4. Decad.3.

e Valerius cap.6.lib.1. Sic in ore Stesichori luscinia. Supra cap. 29. lib. 10. Aluisse Pindarum apes domo patria eiectum, scribit Ælianus cap.45. l.12.histor. Dionysio verò portendisse regnum cap.46.lib.eiusdem.

f Dion lib. 54. Drusum ait imprudentibus hostibus regionem peragrasse, Vvisurgim etiam transiturum, nisi alimentorum inopia, hyemis propinquitas & visum castris apum examen deterruisset. Idem scribit Iulius Obsequens qui & infœliciter pugnatum scribit. Tacitus lib.1. tradit Germanicum ad aras barbaras contra Germanos prosperè dimicasse. Quamobrem quidam legunt, In castris Germanici imper. cùm prosp. pugnatum apud Aras barbaras est, &c. Quidam Arbalanonem Salam Germaniæ fluuium esse putant, ad quem Drusus Augusti priuignus insignem cladem accepit, autore Munstero cap. de Vvestphalia, lib.3. Quidam *Arfeld* Vvestphaliæ oppidũ, quod magis placet ob nominis vicinitatem, quidam *Arusperg*, vrbem eiusdem prouinciæ.

g Si mellis inopiam futuram præsciant, aut ad prolis incubatum eorum auxilio prospiciant non futurum opus.

h φῶρας Arist. vocat cap.40.lib.9.histor.

i Virgil.

Pulueris exigui iactu compressa quiescit.

De genere apum, & quæ inimica apibus. CAP. XVIII.

APes sunt & rusticæ syluestrésque, [a] horridæ aspectu, multò [b] iracundiores, sed opere ac labore præstantes. Vrbanarum duo genera: optimæ breues, variæque, & in rotunditatem compactiles: deteriores longæ, & quibus similitudo vesparum: etiamnum [1] deterrimæ ex iis [c] pilosæ. In Ponto sunt quædam albæ, quæ bis in mense mella faciunt. Circa [d] Thermodoontem autem fluuium duo genera: aliarum, quæ in arboribus mellificant: aliarum, quæ sub terra, triplici cerarum ordine vberrimi prouentus. Aculeum apibus natura dedit ventri consertum. Ad vnum ictum hoc infixo, [e] quidam eas statim emori putant. Aliqui, non nisi in tantum adacto [f] vt [2] intestini quippiam sequatur: sed fucos postea esse, nec mella facere, velut castratis viribus, paritérque & nocere & prodesse [3] desinere. Est in exemplis, equos ab iis occisos. Odere fœdos odores, procúlque fugiunt, [4] sed & infectos. Itaque [g] vnguenta redolentes infestant, ipsæ plurimorum animalium iniuriis obnoxiæ. Impugnant [5] eos naturæ eiusdem degeneres vespæ atque crabrones, [6] & è culicum genere qui vocantur [h] muliones: populantur hirundines, & quædam aliæ aues. Insidiantur aquantibus [7] ranæ, quæ maxima earum est operatio tum, cùm sobolem faciunt. Nec hæ tantùm, quæ stagna riuósque obsident, verùm & rubetæ veniunt vltro, adrepentésque foribus per eas [8] sufflant: ad hoc prouolant, confestímque abripiuntur. Nec sentire ictus apum ranæ traduntur. Inimicæ & oues, difficilè se à lanis earum explicantibus. Cancrorum etiam odore, si quis iuxtà coquat, exanimantur. Quin & morbos suapte natura sentiunt. Index eorum tristitia torpens, & cùm ante fores in [9] teporem Solis promotis aliæ cibos ministrant, cùm defunctas progerunt, funerantiúmque more comitantur exequias. Rege [10] peste consumpto, mœret plebs ignauo dolore, non cibos [11] conuehit, non procedit: tristi tantùm murmure glomeratur circa corpus eius. Subtrahitur itaque [12] deductæ multitudini: aliâs spectantes exanimem, luctum non minuunt. Tunc quoque ni subueniatur, fame moriuntur. Hilaritate igitur & nitore sanitas æstimatur.

1 teterrima. M.
2 intestinũ. Arist.
3 dein desinere. Vet.
4 sed & si fiat. Salm. M. & Ch.
5 eas CH.
6 et.am. Ch.
7 ranaeque. Maxima. Chiff.
8 inflãtur, & prouolantes eas confestim abripiunt. Arist. per eas efflant, ac hoc spatio prouolãtes cõfestim abrip. M. opertas suffiant, ab hoc spatio prouolant, & cõfestim abrip. Vet. suffluant. ab hoc spatio prouolant. CH.
9 tepore. M.
10 à peste. M. hac peste. Vet. ea peste. Ch.
11 cõuehũt, non procedunt t.t.m. glomerantur. M. conuehens non procedens &c. & in M. CH.
12 diducta. Salm. diducta multitudine. M. diducta multitudine. Ch.

ANNOTATIONES.

a δασύτεραι, hirsutiores. Arist.

b χαλεπώτεραι, infestiores. Idem.

c Nihil Aristoteles. Aut fucos significat, aut fures.

d In Themiscyra. Arist.

e Seneca cap.19.lib.1.de Clement. *Vtinam quidem eadem homini lex esset quæ apibus, & ira cum telo frangeretur, nec sæpius liceret nocere quàm semel. Facilè enim lassaretur furor, si per se sibi satisfaceret, & mortis periculo si vim suam effunderet.*

f Aristoteli eæ proferre aculeum non possunt, quin simul intestinum elidatur.

g Arist. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ. Theophr. cap.4.lib.6. de caus. piant.

h ἐμπίδες Arist. cap.19.lib.5. histor. qui onustos in via mulos æstatis tempore vexant.

De morbis apum. CAP. XIX.

SVnt & operis morbi: cùm fauos non explent, [1] cleron vocant. Item blapsigoniam, si fœtum non [2] peragant. Inimica & echo est resultanti sono, qui pauidas alterno [3] pulsat ictu: inimica & nebula. Aranei quoque vel maximè hostiles, cùm praualuere vt [a] intexant, enecant alueos. [b] Papilio etiam [4] hic ignauus & inhonoratus, luminibus accensis aduolitans, pestifer, nec vno modo. Nam & ipse ceras depascitur, & relinquit excrementa, quibus teredines gignuntur: [5] filis etiam araneosa, quacunque [6] incessit, alarum maximè [c] lanugine obtexit. Nascuntur [7] & in ipso ligno teredines, quæ ceras præcipuè appetunt. Infestat & auiditas pastus nimia florum satietate, verno maximè tempore [d] aluo cita. Oleo quidem non apes tantùm, sed omnia insecta exanimantur, præcipuè si capite vncto in Sole ponantur. Aliquando & ipsæ contrahunt mortis sibi causas, cum sensere eximi mella auidè vorantes. Cæterò præparcæ, & quæ alioquin prodigas atque edaces, non secus ac pigras & ignauas, proturbent. Nocent & sua mella ipsis, illitæque ab [8] auersa parte [e] moriuntur. Tot hostibus, tot casibus, & [9] quota portione eorum commemorata? tam munificum animal expositum est. Remedia dicemus suis locis: nunc enim sermo de natura est.

1 scleron, vt & suprà cap.16.
2 peragunt. M.
3 pulset. Ch.
4 hic, in M. d.
5 fila. Ch.
6 incesserit. Vet.
7 & in ipsis alueis erucæ, teredines vocata, quæ Arist.
8 auersa. Pint. p. e. ia.
9 quotam portionem eorum commemorẽ? Chiff.

ANNOTATIONES.

a Vel intra alueum, vel in eius aditu. Nouellas enim apes intercipiunt & occidunt.

b ὁ ἠπίαλος. Lanuginem quandam respiratu is gignit, nec ab apibus gignitur, fumóque tantum fugatur. Arist.

c Quæ alæ veluti puluerulentæ sunt.

d Præsertim cùm vlmi Samera, aut Tithymali flore vescuntur. Columel.

e Aliis vt visco implicatis, & fistula, quæ oris loco est, obturata, ademptóque cibi ac spiritus vsu, eo impedimento.

De continendis apibus, & quomodo reparentur. CAP. XX.

GAudent plausu atque tinnitu [1] æris, eóque conuocantur. Quò [2] manifestum, auditus quoque inesse sensum. Effecto opere, educto fœtu, [3] functæ munere omni, exercitationem [4] tum solennem habent: spatiatæque in aperto, & in altum [5] datæ gyris volatu editis, tum demũ [6] ad cibum redeunt. Vita eis lõgissima, vt prosperè inimica ac fortuita [7] cadant, septenis annis vniuersa. Alueos nũquàm vltra decem annos durasse proditur. [a] Sunt qui mortuas, si intra tectum hyeme seruentur, deinde Sole verno torreantur, ac ficulneo cinere [8] toto die foueantur, putent reuiuiscere. In totum verò amissas reparari ventribus bubulis recentibus cum fimo obrutis: Virgilius [b] iuuencorum corpore exanimato, sicut [c] equorum vespas atque crabrones, sicut asinorum scarabæos, mutante natura ex aliis quædam in alia. Sed horum omnium coitus cernuntur. Et tamen in fœtu eadem propè natura, quæ apibus.

1 æris & fictilium Arist. 2 manifestũ est. CH. 3 functo. CH. 4 tamen. V. 5 elatæ. 6 ad cibũ, in M. d. 7 cedant. M. & CH. 8 totidem tepide. CH.

ANNOTATIONES.

a Hyginus apud Columel.

b Inde βουγενὲς apud Varron. Callimachus Κρηθμα παρ᾽ Δαναοῦ γῆς ἐπὶ βουγενέων.

c Nicander in Theriacis.

ἵπποι δὲ σφηκῶν γένεσις, ταῦροι δὲ μελισσῶν.

Marc. Var. lib. 3. De re rust. versum eum tribuit Archelao. Lib. 1. Epigrammatõn ex Pallada citatur. Philo in compositione Philonij versibus descripti, mel vocat νάματα θυγατέρων ταύρων, liquorem filiarum taurorum.

De vespis, & crabronibus. CAP. XXI.

VEspæ in sublimi [a] è luto nidos faciũt, & [1] in iis ceras: crabrones in cauernis, [2] ac sub terra. Et horum omnium, sexangulæ cellæ, cætera autem [3] è cortice & harena. Fœtus ipse inæqualis [4] vt barbaris, alius euolat, alius in nympha est, alius in vermiculo. Et autumno, [5] non vere omnia ea. Plenilunio maximè crescunt. Vespæ, qui ichneumones vocantur (sunt autem minores, quàm aliæ) vnum genus ex araneis perimunt, phalãgium appellatum, & in nidos suos ferunt: [6] deinde illinũt, & ex eis incubando suum genus procreant. Prætereà omnes carne [7] vescuntur, contrà quàm apes, quæ nullum corpus attingũt. [b] Sed vespæ muscas grandiores venantur: & amputato iis capite, reliquum corpus auferunt [c] Crabronum syluestres, in arborum cauernis degunt: hyeme, vt cætera insecta conduntur: vita [d] bimatum non transit. Ictus eorum haud temerè sine febri est. Autores sunt, ter nouenis punctis interfici hominem. [8] Aliorum, qui mitiores videntur, duo genera: opifices minores corpore, qui [e] moriuntur hyeme: matres, quæ biennio durant: ij & clementes. [f] Nidos [9] vere faciunt ferè quadrifores, in quibus opifices generẽtur. Iis eductis, alios deinde nidos maiores fingũt, in quibus matres futuras producant. Iam tum opifices funguntur munere, & pascunt eas. Latior matrum species: dubiúmque an habeant aculeos, quia [g] nõ [10] egrediuntur. Et his sui [h] fuci. Quidam opinãtur [i] omnibus his ad hyemem decidere aculeos. [k] Nec crabronum autem, nec vesparũ generi [11] reges aut examina: sed [l] subinde renouatur multitudo sobole.

1 in his. CH. 2 aut. CH. 3 cortice manent. CH. cortice & araneis M adstipulãte Arist. lib. 5 cap 23. Hist 4 & barbarus M. & CH. in cytraris Arist. loco citato. 5 non verno. Omnia ea plenilunia. M. & CH. 6 deinde luto illinunt, & ibi pariunt. Præterea &c. Arist. 7 vescũtur. Contráque apes nullũ. M.

8 vesparũ, quæ. Ex Arist. 9 verò M. 10 exeruntur Vide Annot. 11 reges plures, aut examina. Ex Arist. 42. lib. 9. hist.

ANNOTATIONES.

a In columnas, vel aliquid aliud quod foramen habeat ibíque pariunt. Aristot.

b De crabronibus id Arist.

c Crabrones terra egesta alueos construunt. Verùm amisso duce aut si forte ab alueo aberrauerint, ad aliquam arborem se colligunt, & fauos ibi construunt. Arist. cap. 41. lib. 9. hist. & 23. lib. 5.

d De vespis matribus id Arist.

e παύσιλον Gaza inualidum vertit. Ego verò sepultũ, & tamquam emortuum: ὑποκείμενοι, οἷον νέκυον.

f Fauos & veluti vesparia, κηρία καὶ οἷον σφηκωνεῖς. Arist.

g Videntur vt apum reges, habere aculeos, sed nec exstringere nec ferire. Arist. vt hic exeruntur quemadmodum monuimus, videatur legendum.

h Vesparum quædam carent aculeo, & fuci. Arist.

i Plerisque ex iis quæ habent. Arist.

k Duces & reges tum vespis esse, tum crabronibus Aristoteles pluribus locis apertissimè scribit.

l Sed subnascentes semper nouellæ illic manent. Arist.

De bombycibus, & bombylio, & necydalo, & quis primus bombycinam vestem inuenerit. CAP. XXII.

QVartum inter hæc genus est [a] bombycũ, in Assyria prouenıens, maius quàm suprà dict. . Nidos luto fingunt, [1] salis specie, applicatos lapidi, tanta duritia, vt spiculis perforari vix possint. In iis & ceras [2] largiùs, quàm apes, faciunt: deinde maiorem vermiculum. Et alia horum origo [3] [b] è grandiore vermiculo, gemina protendens sui generis cornua. Hi erucæ sunt. Fit deinde, quod vocatur [c] bombylius: ex eo necydalus, ex hoc in vj. mẽsibus [d] bombyx. Telas [e] araneorũ modo texũt ad vestem luxúmque fœminarum, quæ bombycina appellatur. Prima eas [4] redordiri, rursúsque texere inuenit [5] in [f] Ceo mulier Pamphila [6] Latoi filia, non fraudanda gloria excogitatæ rationis, vt denudet fœminas [7] vestis.

1 velut sale perũcta Arist. 2 pallidiores Arist. 3 Alij ex Arist. lib. 5. Hist. cap. 19. legũt, E grãdiore vermiculo gemina protendente cornua, sui generis. Hinc erucæ fiunt, &c. Cui lectioni adstipulari videtur CH. in quo legitur cornuum vricas sit. Dein. &c. 4 retorquere. M. 5 in Coo. M. & CH. 6 λατῷς θυγάτηρ. Arist. Plateis vertit. Gaza Plata. CH. 7 vestis bõbyca. Et Co ins. M.

ANNOTATIONES.

a Vesparum grandiorum, quas à bombyzatione, vt est apud Festum, sic vocarunt. Nec omnium tamen hic intellig. sed quorundam tantum. Arist. cap. 24. lib. 5.

b Arist. cap. 19. 5. Histor. ἐκ δέ τινος σκώληκος μεγάλου, ὃς ἔχει οἷον κέρατα, καὶ διαφέρει τῶν ἄλλων, γίνεται πρῶτον μὲν μεταβαλόντος τοῦ σκώληκος κάμπη, ἔπειτα βομβύλιος, ἐκ δὲ τούτου νεκύδαλος. ἐν δὲ ἓξ μησὶ μεταβάλλει ταύ-

λει ταύτας τὰς μορφὰς πάσας. ἐκ δὲ τούτου τοῦ ζώου καὶ τὰ βαμβύκια ἀναλύουσι τῶν γυναικῶν τινὲς ἀναπηνιζόμεναι, κἄπειτα ὑφαίνουσι· πρώτη δὲ λέγεται ὑφᾶναι ἐν Κῷ Παμφίλη Λατώου θυγάτηρ. *Ex quodam magno verme qui cornua habet, & ab aliis differt, primùm quidem, cùm is mutatus est, nascitur Eruca, deinde Bombylius, atque ex illo Necydalus. Sex porrò mensibus in has omnes formas mutatur. Ex hoc animali bombycia mulieres quædam carminando resoluunt, ac texunt. In Co prima texuisse, Pāphila dicitur, Latoi filia.* Lego, κάμπη. ἔπειτα νεκύδαλος: ἐκ δὲ τούτου βομβύλιος: & prorsus ille ordo est.

c Theophr. cap. 8. lib. 5. Causs. νεκύδαλον vocat χρυσαλλίδα à colore tegminis & velleris, Bombylium verò siue Bombycem, τὴν ψυχὴν, Papilionem.

d Bombycas à Græcis Seras vocari tradit Pausanias in Eliacis: sed eorum ortum ac naturam inscite narrat.

e Aranearum. Araneæ retia sunt, quibus muscæ captantur: Aranei verò illorum textores. Cùm araneis comparantur illæ telæ, raritate texturæ, & macularum peruia latitudine, nobis *Crepe & Crepeline*.

f ἐν Κῷ Arist. Vnde Coa vestis. Tibullus,

Illa gerat vestes tenues, quas fœmina Coa
Texerat. Ouid.
Siue erit in Cois, Coa decere putat

Erat autem pellicula, sub qua ferè corpus transpareret. Tales Spartanis virginibus φαινομηρίδες quas διαφαίνουσαι induebant, dum saltarent & exercerentur. Vide συρίδιον in diction. Constant. & suprà cap. 17. lib. 6.

De bombyce Coa. CAP. XXIII.

Bombycas [a] & in Co insula nasci tradunt, cupressi, terebinthi, fraxini, quercus florem imbribus decussum terræ halitu animante. Fieri autem primò [1] papiliones paruos nudósque, mox frigorum impatientia villis inhorrescere, & aduersum hyemem tunicas sibi, [2] instaurare densas, pedum asperitate [b] radentes foliorum lanuginem in vellera. Hanc ab his cogi subigique vnguiū carminatione, mox trahi [3] inter ramos, [4] tenuari ceu pectine. Posteà [5] apprehensam corpori inuolui nido [c] volubili. Tum ab homine tolli, fictilibúsque vasis tepore & furfurum esca nutriri: atque ita subnasci sui generis plumas, quibus vestitos [d] ad alia pensa dimitti. Quæ verò [6] cœpta sint lanificia, [e] humore lentescere, mox in fila tenuari iunceo fuso. [f] Nec pudit [7] has vestes vsurpare etiam viros, leuitatem propter æstiuā. In tantum à lorica gerēda [8] discessere mores, vt oneri sint etiam vestes. Assyria tamen bombyce adhuc fœminis cepimus.

1 vermes paruos: deinde erucas nudas, mox frig. &c. D 2 comparare Quidam. 3 in terram Tol. non probo. 4 tenuarique. Vet. 5 apprehensa nidum inuolui corpori aduolutū. D. 6 capta. Vet. 7 has vestes etiam viros leuitate vsurpare propter onera æstiua. Vet. leuitate. Parm. 8 decessere mores, vt oneri sit etiam vestis CH.

ANNOTATIONES.

De Lanicio Serum, & an eadem sit Coa vestis, ac Serica.

a Folia eiusmodi ex Perside aduecta, & Arabia aliquot vidi, Mori foliis similia, paulò angustiora, & longiora, conuoluta, vellere serico inuolutæ sinu plena, quod bombyx intus occultatus neuerat, vt planè sit eadem res Sericeum filum orientale, quòd nostras Bombycium, aut Coum: nisi quod sponte & nulla hominum industria bombyces in arborum fronde id gignunt, animal autem id magno apud nos educationis, & cultus labore tuēdum sit. Quod vt cuiuis sit notius, & Aristotelis oratio de varia eius mutatione clarior, quanam diligentia tota hæc res tractanda sit, prolixius explicare non pigebit. Qui hoc negotium curandum suscipit, id primum laborat, vt quod semen aut oua dicunt, alicunde habeat. Quale, & quid semen sit, huius animalis primordium, pòst ostēdemus. Semen id charta exceptum, in sinu reconditur per biduum, aut triduum, quo tempore post germinationem, mori folia gliscunt, & explicantur, statim tenellis vermiculis tenella subiicienda, vt tepore humani corporis excludatur, quæ princeps & prima mutatio est. Inde vermiculi fiunt, quales in caseis οἱ ἀκαρεῖς, nam minuti, vt ferè conspectum fallant. Aristoteles horum non meminit quod Erucarum sint seminarium, in quas paulatim grandescunt & augentur: vermes sericeos opifices nominant. In cœnaculo amplo super mēsis tersis & mundis, arborum fronde constratis, eæ collocātur, aluntúrque renouatis quotidie foliis ac recentibus: qua in re videndum est, vt quàm mundissima sit sedes, quoniam eleganti nitidóque ac puro domicilio potissimùm hoc animal gaudet. Omnium arborū sine discrimine foliis id vescitur: sed mori albę fronde pastum, tenuissimam & pretiosissimam lanam præbet. quamobrem ea studiosissimè comparatur. Transactis aliquot diebus, cùm iā frondis & pabuli satietas est, appositis ramalibus, genistę præsertim ouibus ob scabritiem filum tenacius adhærescit, per ea repentes, à pabulóque discedentes, nere incipiunt, ac velut in solio quodam & sepulchro se recondere. Opifices tum ascendere illas dicunt. Qui hoc contemplantur, apertissimè vident filum id ex eorum corpore prodire, vt in araneis, telas suas ad muscarum venatum texentibus, nō autem fieri rasa pedū asperitate, foliorū lanugine in vellera, quod Plinius scripsit de Cois bombycibus. Exterior pars eius structuræ villis sericeis, luteis, cōgestis semper hirsuta est, perinde ac si circundata foret lana hispida: interior spissatur, & durescit ad corticis modum, complanatúrque ouata figura ad animalis intus iacentis, & papilionem vt pareat, sese cōponentis. Artifices id, *Cocon*, quasi τὸ κώρυκον appellant: quòd si cultello discindas erucam compressam, pellucida membrana contectam, effigie quadam puelluli in vtero concepti aspicies. Lanificium cū est absolutum, nec quidquam præterea velleris speratur, artifices ouatos illos folliculos ad apricū solem & æstuosum expandunt, vt eius feruore pereat delitescens intus eruca, vel in fumo torrent. Sic n. lana tenuior & delicatior carpitur, crassescēs & lautioribus texturis inutilis, si expectatur, quoad pennatus vermis exeso conditorio prorumpat. Quandiu filum ducit eruca, & labras illas sibi ædificat, Bōbylius, erucæ nomine relicto, nuncupatur, nō à sono quem bombyzationem Festus vocat, sed à bombycio, id est, vellere quod orditur: vnde bombycina vestis nomen habet. Post quadragesimum diem quàm eruca se abdidit, & in Bombyliū mutata est, subnascēs papilio, nimirum cornutus vermis, & quatuor alis pennatus, tum succum exhaurit qui mollitiem velleri præbet, tum exeso folliculo, vt exitum sibi quærat, velleris extrinsecus incumbētis filum proscindit, ac dissecat, vt eius tractum qui rota carminare nititur, sequi non possit, sed discerpatur, ac diuellatur. Artifices *Coste* vocant, illóque vtuntur ad ignobiliora & viliora opera. Papiliones νεκύδαλα Aristoteles vocat, vt equidem censeo, ἀλλαττομόρφους νεκύων, veluti rediuiuos, morte liberatos, ac vitæ restitutos, commutata forma, vel νεωτάτους, id est, νεωτάτους καὶ ὀψιαιτάτους ἐξαλλομένους, vltimos, recentissimos, nouissimè prosilientes. Nullus. n. quòd sciam eius vocali etymon tradidit. Vbi prouolarunt Necydali, & per aliquot dies huc illuc lusitantes, cœlóque reddito fruentes sunt euagati, eorum tum quisque mutuò alteri se adiungit, & applicat: mas, vt arbitror, fœminæ: quo complexu aliquamdiu cohærentes, id quod principio semen appellari, vel oua dixi, edunt nigra, rotunda, minuta, semini hyoscyami non dissimilia, aut herbæ Peti, siue Nicotianæ, quę in prouētū & fœtū anni proximi seruātur. Hoc reddi

to, à partu mox contabescunt & intereũt. Atque hæc est prorsus admirabilis, & paucis explorata bombycum procreatio, quã strictim Aristoteles indicauit, nemo hactenus pro dignitate rei memoriæ commendauit. Vellera cùm explicanda sunt, ea sua lana hispida in cacabum aqua feruida plenum, igne subiecto coniiciũtur. Adest in propinquo machina cum rota & calamo pertuso, in quẽ vestis ferrea trãsuersa & suspẽsa inditur. Peritus artifex triũ vel quatuor folliculorũ filũ manu prehensum calamo adnectit, & versata rota aduoluit, & sic expedit. Hanc bombycum naturam & lanificij solertiam strictim indicauit Alex. ab Alex. cap. 9. lib. 4.

b Fallitur, vt diximus, Plinius. Lanuginem enim tenuem & subtilem, qua nidus obuoluitur, Papilio non è foliis radit quibus insidet, sed ex aluo sua promit.

c Tereti, oblongo, ouato.

d Vt eodem ordine vermiculos gignant, vnde fiant erucæ, quæ neant alia vellera.

e Aquæ tepentis.

f Seneca Epist. 123. Nonne videntur tibi contra naturam viuere qui commutant cum fœminis vestem? &c. Idem Epist. 115. vestem eam pellucẽtem vocat. Plura de hac re Clemens Alexãd. cap. 3. lib. 3. Pædag. εἰς τοὺς χαλλωπιζομένους. Apud Tacit. lib. 3. Annal. Tiberius accusat promiscuas virorum & fœminarum vestes.

De araneis, & generatione eorum. CAP. XXIIII.

A[a]Raneorum his non absurdè iũgatur natura, digna vel [1] præcipua admiratione. Plura autem sunt genera, nec dictu necessaria in tanta notitia. [b] Phalangia ex his appellantur, q orum noxij [c] morsus corpus exiguum, varium, acuminatum, [d] assultim [2] ingredientium. [e] Altera eorum species, nigri, prioribus cruribus longissimis. Omnibus internodia terna in cruribus. Luporum [3] nomine minimi, non texunt. Maiores [4] in terra cauernis exigua vestibula præpandunt. Tertium eorundem genus [f] erudita operatione conspicuum. Orditur telas, tantique operis materiæ vterus ipsius sufficit: [g] siue ita corrupta alui natura stato tempore (vt Democrito placet) siue est quædam intus lanigera fertilitas: tam moderato vngue, tam tereti filo, & tam æquali deducit stamina, ipso se pondere vsus. Texere à medio incipit, circinato orbe [h] subtegmina adnectens: maculásque paribus semper interuallis, sed subinde crescentibus, ex angusto dilatans indissolubili nodo implicat. Quanta arte celat pedicas [i] scutulato [5] rete grassantes? quàm nõ ad hoc videtur pertinere [6] [k] cribratæ pexitas telæ, & quadam polituræ arte, ipsa per se tenax ratio tramæ? quã laxus ad flatus, [7] non [l] ad respuenda, quæ veniãt, sinus: derelicta [8] lasso prætenti sũma parte, vt arbitrari licet illa quæ difficilè cernuntur: atque vt in plagis lineæ offensæ præcipitant in sinum? Specus ipse qua concameratur architectura? & contra frigora quanto villosior? quàm remotus à medio, aliúdque [9] agenti similis? inclusus verò sic, nécne, intus aliquis, cerni non possit? [10] Age, firmitas quãta irrumpentibus ventis? qua puluerum mole degrauante? Latitudo telæ sæpe inter duas arbores, cum exercet artem & discit texere: lõgitudo fili à culmine, ac rursus à terra per illud ipsũ [11] velox reciprocatio: subítq; pariter ac fila [12] deducit. Cùm verò captura incidit, quã vigilans & paratus [13] ad cursũ? licet extrema hæreat plaga, semper in medium currit: [14] quia sic maximè totũ concutiendo implicat. Scissa protinus reficit, [15] ad polituram sarciens. Nanque & lacertarum catulos venatur: [16] hos primùm tela inuoluẽtes, & tũc demũ labra, vtraq; morsu apprehendentes, amphitheatrali spectaculo cùm cõtigit. Sunt ex eo & auguria. Quippe incremẽto amnium futuro telas suas altiùs tollunt. Iidẽ sereno [17] non texunt, nubilo texunt. Ideóque [18] multæ araneæ imbrium sunt. [m] Fœminam putant esse quæ texat, marẽ qui venatur: ita paria fieri merita coniugio. Aranei conueniunt clunibus: pariunt [n] vermiculos ouis similes. Nam nec horum differri potest genitura, quoniam insectorum vix vlla alia narratio est. [19] Pariunt autem [o] oua ea in telas, sed sparsa, quia saliunt, atque ita emittunt. [20] Phalangius tantũ in ipso specu incubat magno numero: qui vt [21] emerserit, matrem consumit, sæpe & patrem: adiuuat enim [22] incubare. Pariũt autem & [23] tricenos, cęterę pauciores. Et incubant triduo. Consummantur aranei quater septenis diebus.

1 præcipuè. M.
2 ingrediẽtia. D.
3 nomine in M. & CH. d. neque agnoscit Turn.
4 in terra cauernarũ. Ve. interna cauerna. Turn. interna & cauernis exig. CH. in terra & sepibus. Arist.
5 rete ad capiẽdas muscas circa grassantes. V circumcursantes. Pint. quod non placet. Alij, crassescẽtes. Alij, crescentes rectius.
6 cribr plexitas t. & q. politura artis i.p.s.t. r. textrina. Vet.
7 ac nõ M. & CH.
8 laxè prætendenti summa parte, vt architectari liceat fila quæ difficilè cernũtur. & quæ D. vel ex Tol. vt arbitrere licia, & fila quæ &c. lasso prætendi sũma parte arbitrari liceat: illa difficilè cernuntur. Turn. & CH.
9 agentis. CH.
10 Age firmitas: quãdo rumpentibus Tol. & M.
11 felix. Tol. velut. Vet.
12 reducit. Dal.
13 accursu. CH.
14 ex quo sic &c. implicet. Vet.
15 abolita resarcit. Tol.
16 Lege, vt primum tela inuoluẽtes; ex Arist. Hist. animal. 5. c. 27. & CH. nisi quod habet inuoluente.
17 retexit. CH.
18 multa araneo. CH.
19 Pariunt autem omnia in tela (sic CH, exp̃sa Parm. tela. Vet.
20 Phalãgia &c. incubant magnum numerũ. CH. Phalangij &c Alij.
21 emersit. CH.
22 incubatum. Ve. incubantem.) Dal.
23 Alij, tricenos siue trecentos: ex eodem. Arist. loco iam citato.

ANNOTATIONES.

a Arist. hist. cap. 39. lib. 9.

b Phalangiorum genera exactius distinguuntur ca. 4. lib. 29.

c δηκτικά.

d ποδητικά.

e Phalangiorum alterum hoc genus est, morsu non infectum. Aristot.

f σοφώτατον Arist. vocat. Et est alterum Araneorum genus morsu non infectum.

g Eam Democriti opinionem Aristoteles improbat, araneámque non ex inferiore corpore reddi putat tanquam excrementum, sed exteriore velut corticem quendam, qui in filum tenuatus netur.

h Quæ stamina subtus tegunt: κρόκως, tramam. Arist.

i Vide quod adnotatum est ad cap. 48. lib. 8.

k Id est villosa & lanuginosa filorum natura. Turn. densitas. Panni enim cùm pexi sunt tractis lanæ filis densiores fiunt ac tectiores. Ad araneos domesticos potius, quàm phalangia, pertinet hæc orationis splendida expositio.

l Hesiodus,

τῇ τοί δ' ὃρ νεῖ νήματα, τὰ ἀεροπότητος ἀράχνης.

Sic enim filum suum net in aëre volans araneus.

m Aristoteli fœmina venatur & texit, mas capturæ particeps est. Aristot.

n Eos vnguẽto Nardino dilutos ad dentium dolorẽ Archigenes valde probat li. 5. κατὰ τόπους.

o Alij subtili & breui, alij crassiore, alij in rotũdo telę sinu. Vt quisque pullus exit protinus salit, & filũ emittit. Aristotel. Hęc Plinius peruertit.

De scorpionibus. CAP. XXV.

SImiliter [1] his & scorpiones terrestres, vermiculos ouorum specie pariunt, similitérque [2] pereunt: pestis importuna [3] veneni serpentium, nisi quòd grauiore supplicio lenta per triduum morte conficiunt, virginibus letali semper ictu, & fœminis ferè in totum: viris autem matutinò, [4] exeuntes cauernis, priùs quàm aliquo fortuito ictu [5] ieiunium egerant venenum. Semper a cauda in ictu est: nullóque momento meditari cessat, ne quan-

1 his. in M. d.
2 perimuntur. M.
3 veneno. Dal.
4 exeuntibus è. D. cũ exeunt è. V.
5 ieiunus D. ieiunum. V. & CH.

ne quando desit occasioni. Ferit & obliquo ictu [6] & [b] inflexo. Venenum ab iis candidum fundi Apollodorus autor est, [c] in nouem genera descriptis, per colores [7] maximè superuacuos: quoniam non est scire, quos minimè exitiales prædixerit. Geminos [8] quibusdam aculeos esse, [9] marésque sæuissimos. Nam coitum [10] iis tribuit. Intelligi autem gracilitate & longitudine. Venenum omnibus medio die, cùm incanduere Solis ardoribus. Itémque cùm sitiunt, [11] inexplebiles potu. Constat & septena caudæ internodia [d] sæuiora esse. Pluribus enim sena sunt. Hoc malum Africæ volucre etiam Austri faciunt, [12] pandentibus brachia, vt remigia subleuantes. Apollodorus idem, [13] planè quibusdam inesse pennas tradit. Sæpe Psylli, qui reliquarum venena terrarum inuehentes, quæstus sui caussa peregrini malis impleuere Italiam, hos quoque importare conati sunt: sed viuere intra Siculi cæli regionem non potuere. Visuntur tamen aliquando in Italia, sed innocui, multísque aliis in locis, vt circa [e] Pharum in Ægypto.[14] In Scythia interimunt etiam sues, alioquin viuaciores contra venena talia: nigras quidem [15] celeriùs, si in aquam se immerserint. Homini icto putatur esse remedio ipsorum cinis [16] [f] potus in vino. Magnam aduersitatem oleo mersis & [g] stellionibus putant esse, innocuis duntaxat iis, qui & ipsi carent sanguine, lacertarum figura. Atque scorpiones in totum [17] nulli nocere, quibus nō sit sanguis. Quidam & ab ipsis fœtum [h] deuorari arbitrantur. Vnum modo relinqui solertissimū, & qui se ipsius matris clunibus imponendo, tutus & à cauda & à morsu loco fiat. Hunc esse reliquorum vltorem, qui postremò genitores [18] supernè conficiat. Pariuntur autem vndeni.

6 & infle-xu. Vet. M.
7 maxime superuacui ἀχρείως. Pin
8 quibusdamque.
9 marilisque. Vet.
10 his tribuunt. Ch.
11 inexplebili. Ch.
12 pandentes br. vt remigio D & vt remigio se subl. Alij.
13 plenè. Ch.
14 Alij leg. In Caria, ex Arist. lib. 8. hist. an. ca. 28. Nec enim in Scythia frigoribus scorpiones gigni, verisimile.
15 celerius, & quosuis si in. Ex Arist.
16 potatus. M. Vide Ann.
17 nullis. Dal.
18 supremus. Dal.

ANNOTATIONES.

a Lucilius apud Nonium in Tenta.
Muscipulæ vt tentæ, atque vt scorpius cauda sublata.
b Præsertim cùm retrocedunt, ac, vt ait Plautus in Casina, recessim.
Recessim cedam ad parietem, imitabor Nepam.
c Idem Auicenna sectione 6.4.
d Idem Auicenna & Ælianus lib. 8.
e Vide ca. 29. lib. 8. Arist. hist.
f Constat quotidianis experimentis scorpium in oleo demersum ac suffocatum si teratur & vulneri à scorpione illato imponatur, remedium esse præsentissimum.
g τοῖς ἀσκαλαβώταις. vide cap. 4. 29.
h Pelli interficique à prole tradit Aristot.

De stellionibus, & cicadis.
CAP. XXVI.

Chamæleonum [a] stelliones [2] quodammodo [b] naturam habent, rore tantùm viuentes, prætérque [c] araneis. Similis cicadis vita: quorum duo genera: minores, quæ primæ proueniunt, & [3] nouissimè pereunt: [d] sunt autem mutæ. Sequens est volatu rara. Quæ [5] canunt, vocantur [6] [e] achætæ: & quæ minores ex eis sunt, tettigoniæ: sed illæ magis canoræ. Mares canunt in vtroque genere: fœminæ silent: gentes vescuntur iis ad Orientem, etiam Parthi opibus abundantibus. Ante coitum mares [f] præferunt, à coitu fœminas, ouis earum [7] correptis quæ sunt cādida. Coitus supinis. Asperitas præacuta in dorso, quæ excauāt fœturę locum in terra. Fit primò vermiculus: dein ex eo, quæ vocatur tettigometra, cuius cortice rupto circa solstitia, euolant, noctu semper primùm nigræ atque duræ. Vnum hoc ex iis quæ viuunt, & sine ore est. Pro eo quiddam [8] [g] aculeatum linguis simile, & hoc [h] in pectore, quo rorem lambunt. [i] Pectus ipsum fistulosum: hoc canunt [9] achetæ, vt diximus. De cætero ventre [10] nihil est. Excitatæ cùm subuolant, humorem reddunt: quod solum argumentum est rore easdem ali. Iisdem solis nullum ad excrementa corporis foramen. [11] Oculi tam hebetes, vt si quis digitum contrahens ac remittens iis appropinquet, transeant velut in folia. Quidam duo alia genera faciunt earum: surculariam, quæ fit grandior: frumentariam, quam alij auenariam vocant. Apparet enim simul cum frumentis arescentibus.

1 Chamæleones stellionū. Da.
2 hi quodā. nat Ch.
3 nouissima. Vet.
4 his. Ch.
5 cantant. M.
6 echetæ. ἠχέται. Dal.
7 correpti. M. Chiff. & Pint. id est, illecti, deiniti. Lego eius vtero collectis.
8 aculeatarum ex Arist. D.
9 echetæ. Dal.
10 excrementi nihil est. Ex Arist.
11 Eas. Ch. Oculis. Vet.

ANNOTATIONES.

a Selliones dictos quidam volunt, quod eorum tergus velut stellis notatum sit. At Verrius apud Festum, quòd cibo virus stillet. Tertul. de cibis Iudæorū: *Quis stellionem?* (repete comedit) *sed maculas execratur, prædam de aliena morte quærentes?*
b Cap. 30. lib. 5. hist. Arist.
c Inter stellionem & Araneum bellum esse scribit Arist. cap. 1. lib. 9. hist.
d Sunt autem magis mutæ, & volatu raræ: sequuntur maiores quæ nouissimæ. Prodeunt & primæ pereunt, ac cùm canunt vocantur Echetæ, vt quæ minores. ex Arist. cap. 30. lib. 5. histor.
e Echetæ, ἠχέται. Pausaniæ Echetæ sunt maximæ cicadæ, minima verò κερκώπας & κεκλαμαῖα. Grammaticorum quidam Echetas mares esse volunt, Tettigonias verò, vel, vt aliqui scribunt, Titigonias, ἀπὸ τοῦ τιτίζειν, fœminas mutas. Sunt & Suidæ τέττιγες ἀκανθίαι, quòd in spinis viuant. Vide Rhodig. cap. 6. 17.
f In cibo suauiores sunt Arist.
g Quidam longum, adnexum, eorum linguæ simile, quæ aculeum in ore habent. Arist. cap. 7. 4. histor.
h Nihil Arist.
i Distinguūtur, quod Echetæ infra succinctum diuisi sunt, & conspicuam membranam ostendunt, non item Tettigoniæ. Arist.

Cicadæ vbi non sint, & vbi mutæ.
CAP. XXVII.

Cicadæ non nascuntur in raritate arborum: idcirco [1] sunt Cyrenis circa [a] oppidum: nec in campis, nec in frigidis aut vmbrosis [2] nemoribus. Est quædam & iis locorum differentia. In Milesia regione paucis sunt locis. Sed in [3] Cephalenia amnis quidam penuriam earum & copiam dirimit. At [b] in Rhegino agro silent omnes: vltra [c] flumen in Locrensi canunt. Pennarum illis natura quæ apibus, sed pro corpore amplior.

1 non sunt. Chiff.
2 nec nemoribus. Ch.
3 Cephania. Ch.

ANNOTATIONES.

a Circa oppidum, sed nullæ in campis. Arist.
b Idem & Pausanias in Eliacis.
c Cæcinum, quod Rhegiū agrū diuidit à Locrensi.

De pennis insectorum, & [a] scarabæorum generibus. CAP. XXVIII.

INsectorum [1] quædam binas gerunt pinnas, vt muscæ: quædam quaternas vt apes. Membranis & cicadæ volant. Quaternas habent, [b] quæ aculeis in aluo armantur. Nullum, cui telum in ore, pluribus quàm binis aduolat pennis. Illis enim vltionis causa [2] datum est, his auiditatis. Nullis eorum pennæ reuiuiscunt auulsæ. Nullum, cui aculeus in aluo, bipenne est. [c] Quibusdam pennarum tutelæ crustra superuenit, vt [3] scarabæis, quorum tenuior fragiliórque penna. His negatus aculeus: sed [d] in quodam genere eorum grandi cornua prælonga, bisculis dentata forcipibus, in cacumine, cùm libuit, ad morsum coeuntibus, [4] infantum etiam remediis ceruice suspenduntur. [5] [e] Lucanos vocat hos Nigidius. Aliud rursus eorum genus, qui è fimo [6] ingenteis pilas auersi pedibus [7] volutant, paruósque in iis contra rigorem hyemis vermiculos fœtus sui [f] nidulantur. [g] Volitant alij magno cum murmure ac mugitu. [h] Alij focos & prata crebris foraminibus excauant, nocturno stridore vocales. Lucent ignium modo noctu, laterum & clunium [8] colore [9] lampyrides, nunc pēnarum hiatu refulgentes, nunc verò compressu obūmbratæ, non ante matura pabula, aut post desecta conspicuæ. Econtrario tenebrarum [10] alumna blattis vita, lucémque fugiunt, in balineis maximè humido vapore prognatæ. Fodiunt ex eodem genere rutili atque prægrandes scarabæi tellurem aridam, fauósque paruæ ac fistulosæ modo spongiæ, [11] medicato melle fingunt. [i] In Thracia iuxta Olynthum locus est paruus, in quo vnum hoc animal exanimatur, ob hoc Cantharolethrus appellatus. Pennæ insectis omnibus sine scissura, nulli cauda, nisi scorpioni. Hic eorum solus & brachia habet, & in cauda spiculum. Reliquorum quibusdam aculeus in ore, vt asilo, siue tabanum dici placet: item [12] culicibus, & quibusdam muscis. Omnibus autem his in ore, & pro lingua sunt hi aculei. Quibusdam hebetes, neq; ad pūctū, sed ad suctū, vt muscarū generi, [13] in quo lingua euidēs fistula est. Nec sunt talibus dentes. Aliis cornicula ante oculos prætendūtur ignaua, vt papilionibus. Quædam insecta carent [14] pennis, vt scolopendræ. [k] Insectorum pedes [15] quibus sunt, in obliquum mouentur. Quorundam extremis longiores foris curuantur, vt locustis.

1 autē quædam. M. & Chiff.
2 datum, & his. Ch.
3 tauris. Arist. c. 9. lib. 5. hist. scarabeis. Quorum t. f. penna, his &c. Vet.
4 infantiū. Chiff.
5 Lucanos. Chiff.
6 fingentes. Dal.
7 volitant. M.
8 candore. Pint. fulgore. Alij.
9 πυγολάμπαδες. Arist.
10 alumna blattis vita. Lucem ea fugiunt. Vet. alumna blattæ. Vitam lucémque fugiūt. Parm.
21 è medio.
12 culici. Ch.
13 in quo loco. Vet.
14 pinnis, vt scolopēdra. Chiff.
15 quibus multi sunt. Ex Arist. ἔντομα πολύποδα. &c. Insectorū multipedes qui sunt. Alij.

ANNOTATIONES.

a Scarabæorum genera sunt, Lucani, Stercorarij, κανθαρίδες: Fullones, cap. 11. lib. 30. Virides, cap. vltimo lib. 29. Mylagrides, siue Mylabrides: Grylli: Blattæ pistrinariæ, Mololonthæ, χρυσίζουσαι Rutili prægrandes: Longipedes: Tauri, eosdem cum Lucanis quidam esse putant, à cornibus dictos, cap. 19. lib. 5. hist.

b Vt apes, vespæ fuci, crabrones.

c τοῖς κολεοπτέροις.

d Tauri: hi procreantur ex verme in arido ligno nascente, & Prasocourides gignunt. Aristot. cap. 19. lib. 5. hist.

e Scaliger comment. in Varr. legi posse credit, Lucas vocat hos Nigidius &c. qua forma elephantos appellarunt Lucas boues, eadem vt Lucas scarabæos nominent.

f Velut in nido reponunt & recondunt.

g Vide dictionem κάραβος in Diction. Constant.

h Grylli.

i Arist. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ.

k Vide cap. 4. lib. 11. Vide & in dict. Const. in voce σκολοπένδρα.

De locustis. CAP. XXIX.

HÆ pariunt, [1] in terram demisso [2] spinæ caulæ, oua condensa, autumni tempore. Ea durant hyeme sub terra. Subsequenti anno exitu veris emittunt paruas, nigrantes, & sine cruribus, pennísque reptātes. Itaque vernis aquis intereunt oua: sicco vêre maior prouentus. Alij duplicem earum fœtum, geminúmque [3] exitum tradunt: Vergiliarum exortu [4] parere: deinde ad Canis ortum obire, & alias renasci. Quidam Arcturi occasu renasci. Mori matres, cùm pepererint, certum est, vermiculo statim circa fauces innascente, qui eas strangulat. Eodem tempore mares obeunt. Tam friuola ratione morientes, serpentem, cùm libuit, necant singulæ, faucibus eius apprehensis mordicùs. [5] Non nascuntur, nisi in planis & rimosis locis. In India ternûm pedum longitudinis esse traduntur, cruribus & fœminibus serrarum vsum [6] præbere, cùm inaruerint. Est & alius earum obitus. Gregatim sublatæ vento in maria aut stagna decidunt. Fortè hoc [7] casúque euenit, non (vt prisci existimauere) madefactis nocturno humore alis. Iidem quippe nec volare eas noctibus propter frigora tradiderunt, ignari etiam longinqua maria ab iis transiri, continuata plurium [8] dierum (quod maximè miremur) fame quoque, quam propter externa pabula petere sciunt. Deorum [9] iræ pestis ea intelligitur. Nanque & grandiores cernuntur, & tanto volant pennarum stridore, vt aliæ alites credantur: Solémque [10] obumbrant, [11] solicitè suspectantibus populis, ne suas operiant terras. Sufficiunt quippe vires: & tanquàm parum sit maria transisse, immensos tractus permeāt, [12] diráque messibus contegūt nube, multa contactu adurentes: omnia verò morsu erodentes, & fores quoque tectorum. Italiam ex Africa [13] maximè coortæ infestant, sæpè populo ad Sybillina coacto remedia confugere, inopiæ metu. In Cyrenaica regione lex etiam est ter anno debellandi eas, [14] primò oua [15] obterendo, deinde fœtum, postremò adultas: desertoris pœna in eum, qui cessauerit. Et in Lemno insula certa mensura præfinita est, quam singuli enecatarum ad magistratus referant: Gracculos quoque ob id colunt, aduerso volatu occurrentes earum exitio. Necare & in Syria militari imperio coguntur. Tot orbis partibus vagatur id malum. Parthis & hæ in cibo gratæ. Vox earum proficisci ab [16] occipitio videtur. Et loco in commissura scapularum habere quasi [a] dentes existimantur, eósque inter se terendo stridorem edere, [17] circa duo æquinoctia maximè, sicut cicadæ circa solstitium. Coitus locustarum, qui & insectorum omnium, quæ coeunt, marem portante fœminâ, [18] in eum fœminarum vltimo caudæ reflexo,

1 in terra. M.
2 spiculo cauda. Dal. spinæ aculeo. Alij.
3 exitium. M. & Ch.
4 parere deinde obire, & ad canis ortum alias renasci. Pint.
5 Non nascuntur in rimosis locis. Ch.
6 præbētes. Vet.
7 casu euenit. Ch.
8 dierum pro fectione. Quod maximè miremur, famē quoque quā propter externa pabula petiere, sciunt immenere ac deorum iræ Vet.
9 Mira pestis e . M. dierum mirè. Ch.
10 obumbrent. Vet.
11 solicitis. M. & Ch.
12 diramque mess. cont. nubem M & CH.
13 maxime cohor e M.
14 prima. Ch
15 adiicere. M. & mox qui cesserit. prauè vtrūque.
16 occipitij videtur eo loco vbi cōmissura scapularum Habere D.
17 circa duo maximè æquinoctia. Pint.
18 in aluū. D.

reflexo, tardóque digressu. Minores autem in omni hoc genere fœminis mares.

ANNOTATIO.

a Arist. cap. 9. lib. 4. histor. πηδάλια vocat, quasi nauium clauos & gubernacula.

De formicis nostratibus.

CAP. XXX.

PLurima insectorum vermiculum gignũt. Nam & formicæ similem [1] ouis vere: & hæ communicantes laborem,[2] vt apes: sed illæ faciunt cibos, hæ condunt. [3] Et si quis comparet onera corporibus earum, fateatur nullis portione vires esse maiores. Gerunt ea morsu. Maiora auersæ postremis pedibus moliuntur, humeris obnixæ. Et iis Reip. ratio, memoria, cura. Semina arrosa condunt, ne rursus in fruges exeant è terra. Maiora ad introitum diuidunt. Madefacta imbre proferunt atque siccant. Operantur & noctu [4] plena Luna. Eædem interlunio cessant. Iam in opere, qui labor? quæ sedulitas? Et quoniam ex diuerso conuehunt altera alterius [5] ignara, certi dies ad recognitionem mutuam [6] nundinis dantur. Quæ tunc earum concursatio? quàm diligens cum obuiis quædam collocutio atque percontatio? Silices itinere earum attritos videmus, & in opere semitam factam, ne quis dubitet qualibet in re quid possit quantulacunque assiduitas.[7] Sepeliuntur inter se viuentium solæ, præter hominem. Non sunt in Sicilia pennatæ.

1 apibus. Pint. ex M. 2 vt apes laborem: sed apes vti es faciũt. Vet. & M. Quadam Manuscr. verba illa, laborem vt apes: sed illa, non habent. 3 Ac si. Ch 4 plena Luna. Ch. 5 ignara. Chiff. ignara, vt signa inuicem recognoscant, certi. Vet. 6 velut nũdinis. D. 7 Sepeliũt. Ch.

ANNOTATIO.

a Theocritus,

μυρμάκων ἔτι πλοῦτος ἀεὶ χάχοντες μυχιόντων.

Idem.

μύρμακες αὐέρθμοι κρὰ ἄματροι. Idem.

τέττιξ μὲν τέττιγι φίλος, μύρμακι δ' ὁ μύρμαξ.

Eleganter Apuleius lib. 6. Asini, vndas populorum sepedum, vocat formicarum herbam, quæ sex pedibus ambulant.

De Indicis. CAP. XXXI.

INdicæ formicæ cornua, Erythris in æde Herculis fixa, miraculo fuere. Aurum ex cauernis egerunt terræ, in regione Septentrionalium Indorum, qui Dardæ vocantur. Ipsis [a] color [1] felium, magnitudo Ægypti [2] luporum. Erutum hoc ab iis tempore hyberno, [b] Indi furantur æstiuo feruore, cõditis propter vaporem in [3] cuniculos formicis: quæ tamen odore solicitatæ prouolant, crebróque lacerant, quamuis præuelocibus camelis fugiẽtes. Tanta pernicitas feritásque est cum amore auri.

1 fœdus. M. ... 2 Vulpium. Strab. 3 cuniculis. M.

ANNOTATIONES.

a Nearchus apud Strabon. lib. 15. formicæ id genus pellem sibi visam refert, pardi pelli similem. Addit postea Strabo, ex iis formicis quasdam alatas esse. In Pephno insula candidas esse tradit Pausanias in Laconicis.

b Et fugientes ferarum carnem huc illuc abiiciunt, quæ insequentes detineat. Strabo.

De diuersitate insectorum.

CAP. XXXII.

MVlta autem insecta & aliter [a] nascuntur, [1] atque in primis ex rore. Insidet hic [2] rhaphani folio primo vere, & spissatus Sole [3] in magnitudinem milij cogitur. [4] Inde porrigitur vermiculus paruus, & triduo [5] [b] eruca: quæ adiectis diebus accrescit, immobilis, duro cortice: ad tactum tantùm mouentur [6] aranei. Hæc eruca, quam chrysalidem appellant, rupto deinde cortice volat papilio.

1 atque asilus in primis M papilio Arist. ψυχή. 2 brassica. Diosc. 3 minus milio. Ex Arist. 4 Inde porrò gignitur. Dal. 5 vruca. Chiff. 6 Quidam post, mouentur, distinctionem collocant: reliqua mutilata adnotant, vt palam fit ex Arist. de animal. 5 cap 19. In Ch. legitur, mouetur araneo o. creta quã ch ys ap. rup. deinde eo cort. ... c.

ANNOTATIONES.

a Quod de vniuerso quodam genere insectorum Aristoteles prodidit, Plinius hic de Papilione particulatim refert.

b Eruca, quæ immobilis accrescit, sed adiectis diebus, duro tecta cortice & araneis obsita, ad tactum tantum mouetur. Huius erucæ, quam tum chrysalidem appellant, rupto cortice euolat papilio. ex Arist.

De animalibus in ligno, & ex ligno nascentibus. CAP. XXXIII.

SIc quædam [1] ex imbre generantur in terra, quædam & in ligno. Nec enim cossi tantùm in eo, sed etiam tabani ex eo nascuntur, & [2] alia, vbicunque humor est nimius: sicut intra hominem tæniæ tricenûm pedum, aliquando & plurium longitudine. [3] Iam in carne exanimi, & viuentium quoque hominum: [a] capillo: qua fœditate & [b] Sylla dictator, & [c] Alcmam ex clarissimis Græciæ Poetis, obiere Hoc quidem & aues infestat: phasianas verò interimit, nisi puluerantes sese. Pilos habentium asinum tantùm immunem hoc malo credunt,[4] & oues. Gignuntur autem & vestis genere, præcipuè lanicio interpretatum à lupis ouium. Aquas quoque quasdam, quibus lauamur, fertiliores eius generis, inuenio apud autores. Quippe cùm [5] & ceræ id gignant, [d] quod [7] animalium minimum existimatur. Alia rursus generantur [e] sordibus [7] aridi soli, posteriorum crurum lasciuia [8] petauristarum. Alia puluere humido in cauernis,[f] volucria.

1 exinde. M. ex imbri. CH. 2 & alibi, Tol. & alias CH. 3 Iam in carne, viuentiũ quoque hominum, & capillo. M capillo quidã expungunt. 4 & boues. De ouibus id falsum est. 5 etiam cera. M. & Ch. & cases vetusti. Ex Arist. ἐν τυρῷ παλαιουμένῳ, non, ἐν κηρῷ. 6 animal id. Ch. 7 à radiis solis. M. 9 petauristis. M poster. lasciuia crurum & auris. Ch.

ANNOTATIONES.

a Pediculos significat siue pedes, vnde pedicosus apud Festum, Titinnio & Lucilio. Plautus in Curculione,

Item genus est lenonum inter homines, meo quidem animo,
Vt muscæ, culices, pedésque, pulicésque, cimices,
Odio, & malo, & molestiæ, bono vsuique estis nulli.

b Serenus.

Sylla quoque infœlix tali languore peresus
Corruit, & fœdo se vidit ab agmine vinci.

Vide cap. 43. lib. 7.

c Adde & Pherecydes. Arist. cap. 31. lib. 5. hist. Plato ipse, vt scribit Myronianus apud Laertium. Vide Erasmum prouerb. Pediculi Platonis.

d ἀκαρι vocat Arist. cap. 32. lib. 5. histor.

e Pulices.

f Muscæ.

De animali, cui cibi exitus non est.

CAP. XXXIIII.

Est [a] animal eiusdē [1] turpitudinis, [b] infixo [2] semper sanguini capite viuens, atque ita intumescens, vnum animalium cui cibi non sit [3] exitus: dehiscitque nimia satietate, alimento ipso moriens. [4] Nunquàm hoc in iumentis gignitur, in bubus frequens, in canibus [c] aliquando, in quibus omnia. In ouibus & in capris hoc solùm. [5] Aequè est mira sanguinis & hirundinum generi in palustri aqua sitis. Namque & hæ toto capite conduntur. Est & volucre canibus peculiare suum malum, aures maximè [6] lancinans, [7] quà defendi morsu non queunt.

1 temporis. Chiff. 2 semper capite, sanguine. M. 3 exitus, cū nimia dehiscit. M. 4 Nonnunquā. Pint. 5 Æquè mira. M. & Chiff. 6 lanians. M. 7 qua. Ch.

ANNOTATIONES.

a Ricinus, κρότων.

b Columella Rediuium vocat, quia suctu carnem animalium resoluit. Rediuire, soluere, priscum verbum. Vide c.11.lib.30.

c Imò frequentissimè: quamobrem κυνοραϊστὰς vocant. Arist.

De tineis, & de culicibus. CAP. XXXV.

Idem puluis in lanis & veste [a] tineas creat, præcipuè si araneus vnà includatur. Sitit enim & omnem humorem absordens, ariditatē ampliat. Hoc & in chartis nascitur. Est earum genus [b] tunicas suas trahentium quo cochleæ modo. Sed harum pedes cernuntur. Spoliatæ [1] expirant. Si accreuere, faciunt chrysalidem. Ficarios culices caprificus generat. Cantharidas vermiculi ficorum & pyri, & peuces, & [2] cynachantæ, & rosæ. Venenum hoc remedia secum habet. Alæ medentur: quibus demptis, letale est. Rursus alia genera culicum acescens [3] natura gignit. [4] Quippe cùm & in niue candidi [5] reperiantur, & vetustiore vermiculi: in media quidem altitudinè rutili (nam & ipsa nix vetustate [6] rubescit) hirti pilis, grandiores torpentésque.

1 adspirāt. Chiff. 2 oxyacantha. Aly cynorrhodō intelligunt. 3 materia. Dal. 4 locus mirè deprauatus, & confusus verborum ordo Vide Arist. hist. anim. lib.5.c.19. 5 inueniantur. Chiff. 6 rufescit. Chiff.

ANNOTATIONES.

a Aquaticarum meminit cap.3.lib.31.

b In pellibus eæ nascuntur. Xylophthoron vocat Arist. cap.32.lib.5.hist.

De pyrali, siue pyrausta. CAP. XXXVI.

Gignit [1] aliqua & contrarium naturæ elementum. Siquidem in Cypri ærariis fornacibus ex medio igni, maioris muscæ magnitudinis volat pennatum quadrupes: appellatur pyralis, à quibusdam [2] pyrausta. Quandiu est in igne, viuit: cùm euasit longiore paulò [3] volatu emoritur. Hypanis fluuius in Ponto, circa solstitium defert acinorum effigie tenues membranas: quibus erumpit [4] volucre quadrupes suprà dicti modo, nec vltrà vnum diem viuit: [5] vnde [a] hemerobion vocatur. Reliquis talium ab initio ad finem septenarij sunt numeri, culici & [b] vermiculo ter septeni, [6] corpus parientibus quater septeni. Mutationes & in alias figuras transitus, trinis aut quadrinis diebus. Cætera ex his pennata, autumno ferè moriuntur: [7] tabani quidem etiam cæcitate. Muscis humore exanimatis, si cinere condantur, redit vita.

1 aliquando contrarium natura. M. 2 Pyrotus. Aly Pyrato. Ch. Vide Senecam c. 6. lib. 5. quæst. natur. 3 volatu, tunc moritur. M. 4 volucris quadrupedes supra dicta. M. vo uere quadrupedes supradicta Ch. 5 Vnde Ephemeron. Arist. 6 oua parientibus Arist. c. 20 lib. 5. hist. 7 tabani etiā quidā Pint.

ANNOTATIONES.

a Vide in Diction. Const. vocem ἐφήμερος. Tali tempore id culicum genus in Arari nascitur, eodémque mortuum aquis innatat, piscibus auidissimè consectantibus. Lugdunenses piscatores vocant *de la Manne*.

b Et plurimis vermium speciem habentibus (τοῖς σκωληκοειδέσι) Arist.

c Oculis aqua tumentibus, & inflatis: Aristoteles ὀμμάτων ἐξυδρωπούντων.

Historia naturæ animalium per singula membra. CAP. XXXVII.

Nunc [1] per singulas corporis partes, præter iam dicta, mēbratim tractetur historia. Caput habent cuncta, quæ sanguinem. In capite paucis animalium, nec nisi volucribus, apices, diuersi quidem generis: [a] Phœnici plumarum serie, è medio eo exeunte alio: pauonib. crinitis arbusculis, [2] stymphalides cirro: [3] phasianæ corniculis: præterea [4] paruæ quæ ab illo [b] galerita appellata quondam, posteà Gallico vocabulo etiam legioni nomen [5] dederat alaudæ. Diximus [c] & [6] cui plicatilē cristam dedisset natura, per medium caput à rostro residentē. Et fulicarū generi dedit [7] cirros. Pico quoq; Martio & grui Balearicæ. Sed spectatissimum insigne gallinaceis, [8] corporeum, serratum: nec carnem id esse, nec cartilaginem, nec callum iure dixerimus, verùm peculiare. Draconum enim cristas qui viderit, non reperitur. Cornua multis quidem & aquatilium, & marinorum, & serpentium variis data sunt modis: sed quæ iure cornua intelligantur, quadrupedum generi tantùm. Actæonem enim, [d] & [9] Cippum etiam in [10] Latina historia, fabulosos reor. Nec alibi maior naturæ lasciuia. Lusit animalium armis. Sparsit hæc in ramos, vt ceruorum. Aliis simplicia tribuit, vt in eodem genere subulonibus ex argumēto dicti. Aliorū [11] finxit in palmas, digitósque emisit ex iis: vnde [12] [e] platycerotas vocant. Dedit ramosa capreis, sed parua: nec fecit decidua. Conuoluta in anfractum arietum generi, ceu cæstus daret infesta, tauris. In hoc quidem genere, & fœminis tribuit: in multis, tantùm maribus. Rupicapris in dorsum adunca, damis in aduersam. Erecta autem, rugarúmque ambitu contorta, & in leue fastigium exacuta, (vt [f] lyras [13] diceres) strepsiceroti, quem addacem Africa appellat. Mobilia eadē, vt aures, [g] Phrygiæ armentis: [16] Troglodytarum, in terram directa: qua de causa obliqua ceruice pascuntur. Aliis singula, & hæc [h] medio capite, aut [i] naribus vt diximus. [15] Iámque aliis ad incursum robusta, aliis ad ictum, aliis adunca, aliis [16] redunca, aliis ad iactum, pluribus modis, supina, conuersa, [17] connexa: omnia in mucronem migrātia. In quodam genere pro manibus ad scabendum corpus. Cochleis ad prætentandum iter: corporea hęc, sicut cerastis: aliquando [k] & singula. Cochleis semper bina, & vt [18] prætendantur, ac resiliant. [l] Vrorū cornibus [19] Barbari Septentrionales [m] potant: [20] vrnásque binas capitis vnius cornua

1 Itaque nunc per singulas corporum M. legit, & corporum. Ch. 2 stymphalids. M. 3 phasianis. Vet. 4 Paro, atque ab illo galerite appellata quondam, quæ Vet. paro, & ab qua. M. pirra, & qua. M. & aliud parua, aut qua. Ch. 5 dedit M. & Vet. 6 cuidam pl. er. cuisse natura. M. non probo 7 scirrius Dal. id est, callosam duritiam. 8 corpore consertum, nec carnem ita esse. M. praue, corpore conseratum. V. & Ch. 9 cipū (vel incybum.) emend. & Chiff 10 Lata Tol & Ch. 11 fudit. Ch 12 platycerontas Ch. 13 dicerent. M. & Ch. 14 Trogodytarum. M. 15 Iam quidem. M. Iā quod Ch. 16 trunca. M. aliis, proiecta. 17 conuexa. M. 18 protendantur. M. 19 Barbaris Septentrionalibus potatur. Ch. 20 vrnisque bina. Ch.

cornua

cornua implent. Alij præfixa[21] hastilia cuspidant. Apud nos in laminas secta translucent, atque etiam lumen inclusum latius fundunt, multásque alias ad delicias [22] conferuntur, nunc tincta, nunc sublita, nunc quæ [n] cerostrota picturæ genere dicũtur. Omnibus autẽ caua, [23] & in mucrone demum concreta sunt. Ceruis tantùm tota solida, & omnibus annis decidua. Boum attritis vngulis, cornua vnguenda aruina, medentur agricolæ. Adeóque sequax natura est, vt in ipsis viuentium corporibus feruenti cera flectantur, atque incisa [24] nascentium in diuersas partes torqueantur, vt singulis capitibus quaterna [25] fiant. Tenuiora fœminis plerunque sunt, vt in [26] pecore multis: ouium nulla, nec ceruarum, nec quibus multifidi pedes, nec solidipedum vlli: excepto asino Indico, qui vno armatus est cornu. Bisulcis bina tribuit: [27] nulli, supernè primores habenti dentes. Qui putant eos in cornua absumi, facilè coarguuntur ceruarum natura, quæ neque dentes habent, vt neque mares, nec tamen cornua. Cæterorum ossibus adhærent, ceruorum tantùm cutibus enascuntúr. [o] Capita piscibus portione corporum maxima, fortassis vt mergantur. [p] Ostrearum generi nulla, nec spongiis, nec aliis ferè quibus solus ex sensibus tactus est. Quibusdam indiscretum caput est, vt cancris. In capite cunctorum animalium homini plurimus pilus, iam quidem promiscuè maribus ac fœminis, apud intonsas vtique gentes. Atque etiam nomina ex eo capillatis Alpium incolis, [28] Galliæ comatæ: vt tamen sit aliqua in hoc terrarum differentia. Quippe [q] Myconij carentes eo gignuntur, sicut in Cauno lienosi. Et quædam animalium naturaliter caluent, sicut [29] struthiocameli, &[30] corui aquatici, quibus apud Græcos nomen est inde. Defluuium eorum in muliere rarum, in spadonibus non visum, nec in vllo ante Veneris vsum. Nec infrà cerebrum, & intra verticem, aut circa tempora atq; aures. Caluitium vni tantùm animalium homini, [r] præterquàm innatum. Canities homini tantùm [31] & [s] equis, sed homini semper à priori parte capitis, tum deinde ab auersa.[32] [t] Vertices bini homini tantùm. Aliquibus capitis ossa plana, tenuia, sine medullis, serratis pectinatim structa compagibus. Perfracta non queunt solidari: sed exempta modicè non sunt letalia, in vicem eorum succedente [u] corpora cicatrice. Infirmissima esse vrsis, durissima psittacis, suo diximus loco. [x] Cerebrum omnia habent animalia, quæ sanguinem:[33] etiã in mari, quæ mollia appellauimus, quãuis careant sanguine, vt polypi. Sed homo portione maximum & humidissimum, omniúmque viscerum frigidissimum, duabus suprà subtérque membranis velatum, quarum alterutram rumpi mortiferũ est.[34] Cæterò viri, quàm fœminæ, maius. [y] Hominibus hoc sine sanguine, sine venis, [35] & reliquis sine pingui. Aliud esse, quàm medullã, eruditi docẽt, quoniam coquendo durescat. Omnium cerebro medio insunt [36] officula parua. Vni hominum infantia palpitat, nec corroboratur ante primum sermonis exordium. Hoc est viscerum excelsissimum, proximumq; cælo capitis, sine carne, sine cruore, sine sordibus.[37] Hanc habent sensus arcem: huc venarum omnis à corde vis tẽdit, hîc desinit:[38] hic culmen altissimum, hic mẽtis est regimen.[39] Omnium autem animalium in priora pronum: quia & sensus [40] ante nos tendunt. Ab eo proficiscitur somnus: hinc capitis nutatio. Quæ cerebrum non habent, non dormiunt. [z] Ceruis in capite inesse [41] vermiculi, sub linguæ inanitate, & circa articulum, quà caput [42] iungitur, numero viginti produntur. Aures homini tantùm, [a] immobiles. [b] Ab iis Flaccorũ cognomina. Nec in alia parte fœminis maius impendium, margaritis dependẽtibus. In Oriẽte quidẽ & viris, aurum gestare eo loci, decus existimatur. Animalium aliis maiores, aliis minores. Ceruis tantùm scissæ, ac velut diuisæ:[43] soricibus pilosæ. Sed auriculæ omnibus, animal dũtaxat generãtibus, excepto vitulo marino atque delphino, & quæ cartilaginea appellauimus, & viperis. Hæc cauernas tantùm habent aurium loco, præter cartilaginea, & [44] delphinum, quẽ tamen audire manifestum est. Nam & cantu mulcentur, & capiuntur attoniti sono. [45] Quonam modo audiant, mirum. Iidem nec olfactus vestigia habent, cum olfaciant sagacissimè. Pennatorũ animalium buboni tãtùm, & oto plumæ, velut aures: cæteris cauernæ ad auditũ. Simili modo squamigeris atque serpentibus. In equis & omnium iumentorum genere, indicia animi præferunt: fessis marcidæ, [46] micantes pauidis, subrectæ furentibus, resolutæ ægris. Facies homini tantùm: cæteris os, aut rostra. [c] Frons & aliis: sed homini tãtùm tristitiæ, hilaritatis, clementiæ, seueritatis index. [47] [d] In ascensu eius, [e] supercilia homini, & pariter & alternè mobilia, & in iis pars animi. Negamus, annuimus. [f] Hæc maximè indicant fastum. Superbia aliubi conceptaculum, sed hic sedem habet. In corde nascitur, huc subit, hîc pẽdet. Nihil altius simul abruptiúsque inuenit in corpore, vbi solitaria esset. Subiacent oculi, pars corporis, pretiosissima, & qui lucis vsu vitam distinguant à morte. Nõ omnibus animalium hi: ostreis nulli: quibusdam concharum dubij. Pectines enim, si quis digitos aduersum hiantes eos moueat, contrahuntur, vt videntes. Et solenes fugiunt admota ferramenta. Quadrupedum [g] talpis visus non est: oculorum effigies inest, si quis prætẽtam detrahat membranam. Et inter aues [48] ardeolarũ genere, quos leucos vocant, altero oculo carere tradunt. Optimi augurij, cùm ad Austrum [49] volant, Septẽtrionémve. Solui enim pericula & metus narrant. Nigidius nec locustis, nec cicadis esse dicit. Cochleis oculorũ vicẽ cornicula bina prætẽtatu[50] implẽt. Nec lũbricis vlli sunt, vermiúmve generi. Oculi homini tantùm diuerso colore: cæteris in suo cuique genere similes. Et equorum quibusdam glauci, sed in homine numerosissimæ varietatis atque differentiæ, grãdiores, modici, parui, prominentes, quos hebetiores putant, conditi, quos clarissimè cernere, sicut in colore caprinos. Præterea alij cõtuẽtur lõginqua, alij [h] nisi propè admota, nõ cernunt. Multorum visus fulgore Solis con-

21 hispila. Vet. M.
22 comparãtur. D. conquiruntur. Alij.
23 & mucrone M.
24 nascẽdo. Vet.
25 fiant tenuiora. fœminis. Pint.
26 pecore. Multis animum. M.
27 nullis qui supernè primores habẽt. Vet.
28 & Galliæ. M.
29 Istruthocameli. Tol. & Ch.
30 corui Alpini. Aquatici enim canescunt, Alpini caluescũt, à Græcis propterea dicti φαλακροκόρακες. ca. 48. lib. 10.
31 & equo. Chiff.
32 Vertices bini hominum tantũ aliquibus. Capitis ossa &c. Arist. lib. 1. hist. an. cap. 7. & M.
33 aquè in M.
34 Cætera viri. Chiff.
35 & reliquis. Sui pingue. Pint. ex Arist. c. 17. lib. 3. hist.
36 lego, osculã parua per quã nimirum in fauces pituita coiatur, χοάνην tanquã infundibulum anatomici vocãt.

37 Hoc habet sensum. M.
38 hoc culmen. Chiff.
39 Omnib. Chiff.
40 antè ostendũt. M.
41 masculi. Rond. cõtra Arist. cap. 15. lib. 2. hist.
42 iungitur humero. M.
43 sorici. Chiff.
44 delphines, quos. M.
45 Quanã audiãt. M. & Ch.
46 nutãtes. Parm.
47 In anima sensus eius. Supercilia M. legendum fortassis, index, animóque sẽsum. Supercilia &c. Pint. legit, In animo est vsu, eius. Quidam index omnium consensit.
48 inter ardeolarum genera. M. inter aues in ardeolarũ genere. Alij.
49. volent. Chiff.
50 adimplent. M.

stat, nubilo die μ non cernentium, nec post [51] occasus. Alij interdiu hebetiores, noctu præter cæteros cernunt. De geminis pupillis, aut quibus noxij visus essent, satis[52] diximus.[53] Cæsij in tenebris clariores. ν Ferunt Tiberio Cæsari, nec alij genitorum mortalium fuisse naturam, vt expergefactus noctu paulisper, haud alio modo, quã luce clara cõtueretur omnia, paulatim tenebris sese obducentibus. ξ Diuo Augusto equorum modo glauci fuere [54] supráque hominem [55] albicantis magnitudinis. Quam ob causam diligentius spectari eos, iracundè ferebat. Claudio Cæsari ab angulis candore carnoso, sanguineis venis subinde suffusi: Caio principi ο rigentes, Neroni, nisi cùm conniueret, ad propè admota hebetes. Viginti gladiatorum paria in Caij principis ludo fuere: in iis duo omnino, qui contra comminationem aliquam non conniuerent, & ob id inuicti. Tantæ hoc difficultatis est homini. Plerísque verò naturale, vt [56] nictare non cessent, quos pauidiores accepimus. Oculus vnicolor nulli, cùm candore omnibus [57] medius color differens. Neque vlla ex parte maiora animi indicia cunctis animalibus, sed homini maximè, id est, moderationis, clementiæ, misericordiæ, odij, amoris, tristitiæ, lætitiæ. Contuitu quoque multiformes, truces, torui, flagrantes, graues, transuersi, limi, summissi, blandi. Profectò in oculis animus inhabitat. Ardent, [58] intendũtur, [59] humectant, conniuent. [60] Hinc illæ misericordiæ lacrymæ. Hos cùm [61] osculamur, animum ipsum videmur attingere. Hinc fletus, & rigantes ora riui. Quis ille humor est, in dolore tam fœcundus & paratus? aut vbi reliquo tempore? π Animo autem videmus, animo cernimus: oculi, ceu vasa quædam, visibilem eius partem accipiunt, atque transmittunt. Sic magna cogitatio obcæcat, abducto [62] intus visu. Sic in morbo comitiali aperti nihil cernunt, animo caligante. Quin & patentibus dormiunt ρ lepores, multíque hominum [63] quod σ corybantiân Græci dicũt. Tenuibus multísque membranis eos natura composuit, callosis contra frigora caloresque in [64] extremo τ tunicis, quas subinde [65] purificant lacrymationum saliuis, lubricos propter incursantia & mobiles. Media eorum υ cornea fenestrauit pupilla, cuius angustiæ non sinunt vagari incertam aciem, & velut canali dirigunt, obitérque incidentia facilè declinant: aliis nigri, [66] aliis atri, aliis rufi, aliis glauci coloris orbibus circundatis, vt [67] habili mistura & accipiatur circumiecto candore lux, & temperato repercussu non obstrepat. Adeóque iis absoluta vis speculi, vt tam parua illa pupilla, totam imaginem reddat hominis. Ea causa est, vt plæræque alitum è manibus hominum oculos potissimum appetant, quòd effigiem suam in iis cernentes, [68] velut ad cognata desideria sua tendunt. Veterina tantùm quædam, [69] ad incrementa Lunæ morbos sentiunt. Sed homo solus φ emisso humore cæcitate liberatur. Post vicesimum annum multis restitutus est visus. Quibusdam statim nascentibus negatus nullo oculorum vitio: multis repentè ablatus simili modo, nulla præcedente iniuria. Venas ab iis pertinere

51 occasũ. M.
52 diximus. Tiberio Cæsari in tenebris clariores. Ferunt ipsi alia quàm genitorum mort. M. Ferunt Tiberio Cæsari aliã quã cæterorum mortalium. Vet.
53 Orcis V.
54 supérque. Chiff.
55 albicantes & magni. Dal.
56 nictari. Ch.
57 mediusculo (leg. medio colore) differentes. M.
58 incenduntur M.
59 humescunt. Vet. instant. Pint.
60 Hinc illa mis. lacryma. Chiff.
61 exosculamur, an. ipsi. videtur att. Ch.
62 mentis. Tol. & M.
63 quod corybantia regreditur. Turn quod corybãtiare Græci dicebãt. Scalig. quas corybãtias. Ch.
64 extimo. M. extumo. Ch.
65 purificat lacrym. saliua D.
66 aliis raui. Alij. & Chiff.
67 habili mistura vt accip. Chiff.
68 ad cognatas desiderandam. ten.
69 ad cremementa. Ch.

ad cerebrum, peritissimi autores tradunt: [70] ego χ ad stomachum crediderim. Certè nulli sine redundatione eius, [71] eruitur oculus. Morientibus illos ψ operire, rursúsque in rogo patefacere, Quiritium [72] magno ritu sacrum est: ita more condito, vt neque ab homine supremùm eos spectari fas sit, & cœlo non ostendi, nefas. Vni animalium homini deprauantur: vnde cognomina Strabonum & Pætorum. Ab iisdem qui altero lumine orbi nascerentur, ω Coclites vocabantur: qui paruis vtrísque, [73] Ocellæ: a Luscini iniuriæ cognomen [74] habuere. Nocturnorum animalium, [75] velut felium, in tenebris fulgent radiántque oculi, vt contueri non sit: & & [76] capreæ lupóque splendent, lucémque iaculantur. Vituli marini & hyænæ in mille colores transeunt subinde. Quin & tenebris multorum piscium [77] refulgent aridi, sicut robusti caudices vetustate putres. Non conniuere diximus, quæ non obliquis oculis, sed circumacto capite cernerent. [78] Chamæleontis oculos ipsos circumagi totos tradunt. Cancri in obliquum aspiciunt. Crusta fragili [79] inclusis rigentes. Locustis squillísque magna ex parte sub eodem munimento præduri eminent. Quorum duri sunt, minus cernunt, quàm quorum humidi. Serpentium catulis, & hirundinum pullis, si quis eruat, renasci tradunt. Insectorum omnium, [80] & quibus testacea operimenta, oculi mouentur, sicut quadrupedum aures. Quibus fragilia operimenta, iis oculi duri. Omnia talia, & pisces, insecta, non habent genas, nec integunt oculos. Omnibus membrana vitri modo translucida obtenditur. Palpebræ in genis homini vtrinque. Mulieribus verò etiam [81] bb infectæ quotidiano. Tanta est decoris affectio, vt cc tinguantur oculi quoque. Alia de causa [82] hoc natura dederat, ceu vallum quoddam visus, & prouidens munimentum contra occursantia animalia, aut alia fortuitu insidentia. Defluere eas, haud immeritò, Venere abundantibus tradunt. Ex cæteris [82] nulli sunt nisi quibus & in reliquo corpore pili. Sed quadrupedibus in superiore tantùm gena, [83] volucribus in inferiore: & quibus molle tergus, vt serpentibus: & quadrupedum quæ oua pariunt, vt lacertæ. [84] Struthiocamelus alitum sola, vt homo, vtrinque palpebras habet. Nec genæ quidem omnibus: ideo neque nictationes, quæ animal generant. Grauiores alitum inferiore gena conniuent. Eædem [85] nictantur, ab angulis membrana obeunte. Columbæ & similia vtraque conniuent. At quadrupedes quæ oua pariunt, vt testudines, crocodili, inferiore tantùm sine vlla nictatione propter prǽduros oculos. Extremum ambitum genæ superioris antiqui cilium vocauere: dd vnde & supercilia. Hoc vulnere aliquo diductum non ee coalescit, [86] vt in paucis humani corporis membris. Infra oculos malæ, homini tantùm, quas prisci genas vocabant, xij. tabularum interdicto ff radi [87] fœminis eas vetantes. [88] Pudoris hæc sedes. [88] Ibi maximè ostenditur rubor. [89] Infra eas hilaritatem risúmque indicãtes, buccæ. Et altior homini tãtùm

70 ego & ad. Ch.
71 veritur M. Lego, excæcatur, extinguitur. Alij.
72 magno in ritu d. & in M.
73 Ocelli. Vet.
74 habuerunt Ch.
75 veluti. Ch.
76 capræ. Ch.
77 refulgent sicut aridi caudices. M. refulgent sicut aridi roboris caudices.
78 chamæleonis. Ch.
79 inclusis gerentes Tolet. & CH.
80 testacei operimenti. Chiff.
81 infecta. Quotidiana tãta est. M. infecta quotidiano Tan Ch.
82 hæc sub palpebras. Dal
82 nullis. Dal.
83 vt & struthocamelo, alitum soli. Cæteris volucribus in neutra, & quibus molle &c. lacerta. Homo vtrinq. &c. Habet Nec tena &c. nictationes. Ex his quæ an. gen. grauiores Pint. & M. & Arist. cap. 14. li. 2 hist. & cap vlt.
84 Similis quadrupedum sola. Vet.
85 nictarit ab ang. membr. exeunte M.
86 vt & in paucis. D. vt ex paucis. Alij. vt pauca hum. cor. membra. Vet. Nõ bucca præputium, ca. 13 lib 3. hist. Arist.
87 à fæminis, in M. deest.
88 Ubi M.
89 Intra eas hilaritates. M. in fra eas hilaritatis. Chiff.

tùm, quem noui mores subdolæ [hh] irrisioni [90] dicauere, nasus. Non alij animalium nares eminent. Auibus, serpentibus, piscibus foramina tantùm ad [91] olfactus, sine naribus. Et hinc cognomina Simorum, [ii] Silonum. Septimo mense genitis sæpenumero foramina aurium & narium defuere. Labra, à quibus [92] [kk] Brocci, Labeones dicti, & [ll] os probum duriúsve, animal generantibus: pro iis cornea & acuta volucribus rostra. Eadem rapto viuentibus adunca: collecto, recta: herbas [93] ruentibus limúmque, lata, vt suum generi. Iumentis vice manus ad colligenda pabula ora: apertiora laniatu viuentibus. Mentum nulli præter hominem, nec malæ. Maxillas crocodilus tantùm superiores mouet: [94] terrestres quadrupedes, eodem, quo cætera, more, præterquàm in obliquum. Dentium tria genera: serrati, aut continui, aut exerti. Serrati pectinatim coeuntes, ne contrario occursu atterantur, vt serpentibus, piscibus, canibus. Continui, vt homini, equo. Exerti, vt apro, hippopotamo, elephanto. Continuorum qui [mm] digerunt [95] cibum, lati & acuti: qui conficiunt, duplices: qui discriminant eos, canini appellantur. Hi sunt serratis longissimi. Continui aut vtraque parte oris sunt, vt equo: aut superiore primores non sunt, vt bubus, ouibus, omnibusque quæ ruminant. Capræ superiores non sunt, præter primores [97] geminos. Nulli exerti, quibus serrati. Rarò fœminæ, & tamen sine vsu. Itaque cùm apri [nn] percutiant, fœminæ sues mordent. Nulli, cui cornua, exerti: [98] sed omnibus concaui, cæteris dentes solidi. Piscium omnibus serrati, præter scarum: huic vni aquatilium plani. Cæterò multis eorum in lingua & toto ore: vt turba vulnerum molliant, quæ attritu subigere non [99] queant. Multis & in palato, atque etiam [100] in cauda. Prætereà in os vergentes, [101] ne excidant cibi, nullum habentibus retinendi adminiculum. Similes aspidi & serpentibus: sed duo [oo] in supera parte dextera læuáque longissimi, tenui fistula perforati vt scorpionum aculei, venenum infundentes. Non aliud hoc esse, quàm fel serpentium, & inde [102] venis sub spina ad os [103] peruenire, diligentissimi autores scribunt. Quidam vnum esse eum: & quia sit aduncus, resupinati, cùm momorderit. Aliqui tunc decidere eum, rursúsque recrescere, facilem decussu, & sine eo esse, [104] quos tractari cernamus. Scorpionis caudæ inesse eum, & plerisque ternos. [105] Viperæ dentes gingiuis conduntur. Hæc [106] eadem prægnans veneno, [107] impresso dentium repulsu, virus fundit in morsus. Volucrum nulli dentes, præter vespertilionem. Camelus vna ex iis quæ non sunt cornigera, in superiori maxilla [108] primores non habet. Cornua habentium [109] nulli serrati. Et cochleæ dentes habent: indicio est à minimis earum [110] derosa vitis. At in marinis crustata & cartilaginea [111] primores habere, item echinis quinos esse, vnde intelligi potuerit, miror. Dentium vice aculeus insectis. Simiæ dentes, vt homini. Elephanto intus ad mandendum quatuor, prêterque eos qui prominent, masculis reflexi, fœminis recti atque proni. Musculus marinus,

90 dicauere. M. & CH. — 91 olfactum. M. — 92 Bochi. Ch. — 93 rodentibus. M. — 94 terrestris eodem quo cætera modo. ex Arist. cap. 7. lib. 3. hist. Legitur & commodo, in Tolet. — 95 cibum acuti: lati qui conficiunt, & duplices: qui discr. eum Dal. — 96 cū sub. cibū. Dal. — 97 genuinos. Vet. & CH. — 98 sed sui omnes. Vet. — 99 queunt. M. — 100 ingula Rondel. ca. 7. lib. 3. & Vet. — 101 vt. M. — 102 venas. CH. — 103 perueniri, & hac per vitrem descendere diligentissimi. Vet. — 104 quas M sub. viperas. Sic & Ch. — 105 Viperis. M. & CH — 106 eodem CH. — 107 impressu dens, repulsa. M. — 108 priores. CH. — 109 nullis. Chiff. — 110 derodi vites. Vet. — 111 primos. Vet. & Ch.

qui balænam antecedit, nullos habet: sed pro iis, setis intus os [112] hirtum & linguam etiam ac palatum. Terrestrium [pp] minutis quadrupedibus, primores bini vtrinque longissimi. Cæteris cum ipsis nascuntur: homini, postquàm natus est, septimo mense. Reliquis [113] perpetuò manent. Mutantur homini, leoni, iumēto, cani, & [114] ruminantibus. Sed leoni & cani, non nisi canini appellati. Lupi dexter caninus, in magnis habetur operibus. [qq] Maxillares, qui sunt à caninis, nullum animal mutat. Homini nouissimi, qui genuini vocantur, circiter vicesimum annum gignuntur, multis & octogesimo. Fœminis quoque, sed quibus in iuuenta non fuere [115] nati, decidere in senecta, & mox renasci, certum est. [116] Zanclen Samothracenum ciuem, cui renati essent post centum & quatuor annos, Mutianus visum à se prodidit. [rr] Cætero maribus plures quàm fœminis, in homine, pecude, [117] caprisve. [118] Timarchus [ss] Nicoclis filius Paphij, [tt] duos ordines habuit maxillarum. Frater eius non mutauit primores, ideóque prætriuit. Est exēplum [119] dentis, homini & in palato geniti. At canini amissi casu aliquo, nunquàm renascuntur. Cæteris senecta [120] rubescunt: equo tantùm candidores fiunt. Ætas veterinorum dentibus [121] indicatur. Equo sunt numero xl. Amittit tricesimo mense primores vtrinque binos: sequenti anno totidem proximos, cùm subeunt dicti columellares. Quinto anno incipiente binos amittit, qui sexto anno renascuntur. Septimo omneis habet & renatos, & immutabiles. Equo castrato priùs non decidunt dentes. Asinorum genus tricesimo mēse similiter amittit, deinde senis mensibus. Quòd si non priùs peperere, quàm decidant postremi, sterilitas certa. [1] Boues bimi mutant. [2] Suibus decidunt nunquàm. Absumpta hac obseruatione, senectus in equis, & cæteris veterinis, intelligitur [3] dentium brochitate, superciliorum canitie, & circa ea lacunis, cùm ferè xvj. annorum existimantur. Hominum dentibus quoddam inest virus. Nanque & speculi nitorem ex aduerso nudati hebetant, & columbarum fœtus implumes necant. Reliqua de iis in generatione hominum dicta sunt. Erumpentibus [4] morbi [uu] corpora [5] infantium accipiunt. Reliqua animalia quæ serratos habent, sæuissima dentibus. Linguæ non omnibus eodem modo. Tenuissima [xx] serpentibus & trisulca, vibrans, atri coloris, & si extrahas, prælonga: lacertis bifida & pilosa: vitulis quoque marinis duplex: sed suprà dictis capillamenti tenuitate: cæteris ad circumlambenda ora. Piscibus paulò minùs quàm tota adhærens, crocodilis tota. Sed in gustatu, linguæ vice carnosum aquatilibus [yy] palatum. Leonibus ac pardis, omnibúsque generis eius, etiam felibus, [6] imbricatæ asperitatis, ac limæ similis, attenuánsque lambendo cutem hominis. [7] Quæ causa etiam [8] mansuefacta, vbi ad vicinum sanguinem peruenit [zz] saliua, inuitat ad rabiem. De purpurarum linguis diximus. Ranis prima cohæret, intima absoluta à gutture, quà vocem [9] mittunt. Mares tum vocantur ololygones. Stato id tempore euenit,

112 hirsutum. Tol. — 113 perpetui. Ch. — 114 subantibus: M. & Tol. — 115 nati. Decidere. M. — 116 Zāclem Samothracem, cui &c. ciuem quidam in Tol. d. — 117 capris, sue. Vet. & Pint. ex Arist. cap. 3 lib. 2. hist. — 118 Timarchus Nicoclis illius pater, ex Polluce. — 119 dentes homini & palato gigni. M. — 120 liuescunt. Pint. rufescunt Ch. — 121 indicatur. Ch. — 1 Bubus bis mutantur. M. Arist. lib. 6. hist. cap. 21 vulgatā probat. Boues bimutannt. Ch. — 2 Subus nō decidunt vnquam. Ch. — 3 dentium rubore, brōchitate. Vet. — 4 morbos. Dal. — 5 infantia. M infantia. Vet. infantiam. Ch. sæuissimè dentiūt. Ch. — 6 muricata. Vet. — 7 Qua de causa etiā mansuefactorum vbi ad vicinum sanguinem peruenit, saltua inuitat. Sic lego. — 8 mansuefactam M. & Ch. — 9 mittunt mares, cū &c. M. & Ch. Alij quam mittunt vocāt ololygenē. Ex Aristot. lib. 4. histor. cap. 9.

cientibus ad coitum fœminas. Tum siquidem inferiore labro demisso, ad libramentum modicæ aquæ receptæ in fauces, palpitante ibi lingua vlulatus [10] eiicitur. Tunc extenti buccarum sinus perlucent, oculi flagrant labore [11] perpulsi. Quibus in [12] posteriori parte aculei, iis & dentes, & lingua. Apibus etiam prælonga, eminens & cicadis. Quibus aculeus in ore fistulosus, iis nec lingua, nec dentes. Quibusdam insectis intus lingua, vt formicis. [13] Cæterùm lata elephanto præcipuè. Reliquis in suo genere semper absoluta: homini tantùm ita sæpè constricta venis, vt intercidi eas αα necesse sit. Metellum Pontificem adeò inexplanatæ fuisse accepimus, vt multis mensibus tortus credatur, dum meditatur in dedicanda æde Opiferæ dicere. Cæteris septimo ββ fermè anno sermonem exprimit. Multis verò talis eius ars [14] contingit, vt auium & animalium vocis [15] indiscretæ edatur imitatio, intellectus saporum est cæteris in prima lingua, homini & in palato. Tõsillæ in homine, in sue glandulæ. Quod inter eas γγ vuæ nomine vltimo dependet palato, homini tantùm est. Sub ea minor lingua, [16] epiglossis appellata, nulli oua generantium. [17] Opera eius gemina, duabus [18] interpositæ fistulis. [19] Interior earum appellatur arteria, ad pulmonem atque cor pertinens. Hanc operit in epulando, ne spiritu [20] ac voce illac meante, si potus cibúsve in alienum deerrauerit tramitem, torqueat. Altera [21] exterior [22] appelletur sanè gula, qua cibus atque potus [23] deuoratur. Tendit hæc ad stomachum, is ad ventrem. Hanc per vices operit, cùm spiritus tantùm aut vox commeat, ne δδ restagnatio intempestiua [24] alui obstrepat. Ex cartilagine & εε carne arteria, gula [25] ζζ neruo & carne constat. Ceruix nulli, nisi quibus vtraque hæc. Cæteris collum, ηη quibus tantùm gula. Sed quibus ceruix, è multis θθ vertebratisque orbiculatim ossibus [26] flexibilis ad circunspectum, ιι articulorum nodis iungitur. Leoni tantùm, & lupo, & hyænæ, ex singulis rectisque ossibus [27] rigens. Cætero κκ spinæ annectitur, spina lumbis, ossea: sed tereti structura, per media foramina à cerebro medulla descendente. Eandem esse ei naturam, quam cerebro, colligunt, quoniam prætenui eius mẽbrana modo incisa statim expiretur. Quibus longa crura, iis longa & colla. Item aquaticis, quamuis breuia crura habentibus: [28] simili modo vncos vngues. Guttur homini tantùm & suibus λλ intumescit, aquarum quæ potantur μμ plerunque vitio. Summum gulæ fauces vocantur, [29] extremum stomachus. Hoc nomine est sub arteria iam carnosa inanitas adnexa spinæ, [30] ad latitudinem ac longitudinem [31] lagenæ modo fusa. Quibus fauces non sunt, ne stomachus quidem est, nec colla, nec guttur, vt piscibus: & ora ventribus iunguntur. νν Testudini marinæ lingua nulla, nec dentes: rostri acie comminuit omnia. [32] Postea arteria & stomachus denticulatus callo, in modum [33] rubi, ad conficiendos cibos, [34] decrescentibus crenis [35], quicquid appropinquat ventri. Nouissima asperitas, vt scobina fabri. Cor animalibus cæteris in medio pectore est: homini tantum infra læuam papillam, turbinato [36] mucrone in priora eminens. Piscibus solis ad os spectat. Hoc primum nascentibus formari in vtero tradũt: deinde cerebrum, sicut tardissimè oculos. Sed hos primùm emori, cor nouissimè. Huic præcipuus calor. Palpitat certè, & quasi alterum [37] mouetur animal, intrà præmolli firmóque opertum membranæ ξξ inuolucro, munitum costarum & pectoris muro, [38] vt pariat præcipuam vitæ causam & [39] originem. Prima domicilia intra se οο animo & sanguini præbet, sinuoso specu, & in magnis animalibus triplici, in nullo non gemino. Ibi mens habitat. Ex hoc fonte duæ grandes venæ [40] in priora & terga discurrunt, [41] sparsæque ramorum serie, per alias minores [42] omnibus membris vitalem sanguinem rigant. Solum hoc viscerum vitiis non maceratur, nec supplicia vitæ trahit: læsúmque mortem illico affert. Cæteris corruptis, vitalitas in corde durat. Bruta existimantur animalium, quibus durum riget: audacia, quibus ππ paruum est: pauida, quibus prægrande. Maximum autem est portione muribus, lepori, asino, ceruo, pantheræ, mustelis, hyenis, & omnibus [43] timidis, aut [44] propter metum maleficis. In Paphlagonia ρρ bina perdicibus corda. In equorum corde & σσ boum ossa reperiuntur interdum. Augeri id per singulos annos in homine, [45] ac binas drachmas ponderis ad quinquagesimum annum accedere: ab eo detrahi tantundem, & ideo non viuere hominem vltra centesimum annum defectu cordis, Ægyptij existimant, quibus mos est cadauera asseruare medicata. [46] ττ Hirsuto corde gigni quosdam homines proditur, neque alios [47] fortioris esse industriæ, sicut Aristomenem Messenium, υυ qui ccc. occidit Lacedæmonios. Ipse conuulneratus & captus, semel [48] per cauernam φφ latomiarum euasit, angustos vulpium aditus secutus. Iterum captus, sopitis custodibus somno, ad ignem aduolutus lora cum corpore exussit. χχ Tertio capto Lacedæmonij pectus dissecuere [49] causa videndi, ψψ hirsutúmque cor repertum est. In corde summo pinguitudo est quædam lætis extis. ωω Non semper autem in parte extorum habitum est. L. Posthumio Albino Rege sacrorum post centesimã [50] vicesimamtertiam Olympiadem, A cùm rex Pyrrhus ex Italia discessisset, cor in extis Aruspices inspicere cœperunt. Cæsari Dictatori, quo die primum veste purpurea processit, vtque in sella aurea [51] sedit, sacrificanti bis in extis defuit. Vndè quæstio magna de diuinatione argumentantibus, potueritne sine [52] vllo viscere hostia viuere, an ad tempus amiserit? Negatur cremari posse in iis, qui cardiaco morbo obierint: negatur & veneno interemptis. Certè extat oratio Vitelli, qua reum Pisonem eius sceleris coarguit, hoc vsus argumento: palámque testatus, non potuisse ob venenum cor Germanici Cæsaris cremari. Contrà genere morbi defensus est Piso. [53] Sub eo B pulmo est, spirandíque officina, attrahens ac reddens animam, idcirco spongiosus, ac fistulis inanibus cauus. Pauca eum

10 editur. M. elicitur. V. & CH.
11 percussi. Vet.
12 posteriore p a & his. CH.
13 Veterinis lata, elephanto perexigua. Pint. ex Aristot. cap. 6. lib. 2. histor.
14 contigit. Vet.
15 indiscretè, V. discretè. CH.
16 Epig. appell. in M. deest, & CH.
17 Opercula Vet.
18 interposita CH.
19 Exterior. Vet Exterior earum app... rt spiritu ac voce illa meante ad pulm atque cor. pert. Hanc op. epu. ne si to queat. Altera interior appellatur &c. Pint. & ingeniosè
20 & voce illa. CH.
21 interior. Vet.
22 appellatur. CH.
23 deuolat. CH.
24 alimenti obrepat Dal. Alij, irrumpat.
25 è neruo. CH.
26 flexilis. M.
27 riget. Dal.
28 Alij reponendum monent dissimili, vt anteà legebatur. Nec aliter in. Ve.
29 postremum M.
30 etiam M. in longit. ac latit. longmo. effusa. Vet.
31 lacunæ modo fusa. M. lacuna &c. CH.
32 Post arteriam est. Vet.
33 tubi. Vet.
34 decrescentibus. Alij dispescentibus.
35 quo magis appr. V.
36 mucrone priore. M.
37 mouetur intra animalia præmolli &c. CH. mou. intra animal. præm. M. Lego, alterum intro mouetur animal, præm. &c.
38 vt par erat. Alij, vt pareat. CH.
39 originem primam Domic. CH.
40 in prosp. M. & CH.
41 sparsaque CH.
42 omnia membra vitali sanguine.
43 timidis minima. aut. M. Lego, timidis ac minimis.
44 præter. Vet.
45 & ad binas. Tol.
46 Hirto. Alij, & CH.
47 fortiores esse industria. Ve.
48 per cauernas, lautumiarum euasit angustias vulpiũ &c. M. & CH
49 viuenti V. alij. cod. & CH.
50 vicesimã sextã. Tol. & meum, & CH.
51 insedit. Vet.
52 illo.
53 super ei Dal.

ca eum (vt dictum est) habent aquatilia, [54] ac cætera oua parientia exiguum, spumosum nec sanguineum: ideo non sitiunt. Eadem est causa, quare sub aqua diu ranæ & phocæ viuentur. Testudo quoque, quamuis prægrandem & sub toto tegumento habeat, sine sanguine tamen habet. Quantò minor hic corporibus, tantò velocitas maior. Chamæleoni portione maximus, & nihil aliud intus. Iecur in dextra parte est. In eo quod C caput extorum vocant, magnæ varietatis. M. Marcello circa mortem, cùm periit ab Annibale, defuit in [55] extis. Sequenti deinde die geminum repertum est. Defuit & C. Mario, cùm immolaret Vticæ: item Caio principi Calend. Ianuariis, cùm iniret Consulatum, quo anno interfectus est: Claudio successori eius, quo mense interemptus est veneno. Diuo Augusto Spoleti sacrificanti primo potestatis suæ die, [56] sex victimarum iecinera replicata intrinsecus ab [57] ima fibra reperta sunt: responsúmque, duplicaturum intra annum imperium. Caput extorum tristis ostenti D cæsum quoque est, præterquàm in solicitudine ac metu. Tunc enim perimit curas. Bina iecinera leporibus circa E [59] Briletum & Tharnē & in Cherroneso ad Propontidem. Mirúmque, translatis aliò interit alterum. In eodem est fel, non omnibus datum animalibus. In Eubœæ Chalcide nullum pecori. In Naxo prægrande geminúmque, [60] vt prodigij loco vtrunque aduenæ. Equi, muli, asini, cerui, [61] capræ, apri, F cameli, delphini non habent. Murium aliqui habent. Hominum paucis non est, quorum valetudo [62] firmior, & vita longior. Sunt qui equo non quidem in iecore esse, sed in aluo putent: & G ceruo in cauda, aut intestinis. Ideo tantam habent amaritudinem, H vt à canibus non attingantur. Est autem nihil aliud, quàm purgamentum [63] pessimi sanguinis, & ideo in materia eius est. Certè iecur nulli est, nisi sanguinem habentibus. Accipit hoc à corde, cui iungitur, funditque in venas. Sed I in felle nigro insaniæ causa homini, K mórsque toto reddito. Hinc & in mores crimen, bilis nomine. Adeò magnum est in hac parte virus, cùm se fundit in animum. Quin & [64] toto corpore vagum, L colorem quoque oculis aufert: illud quidem redditum, etiam ahenis: nigrescúntque contacta eo: ne quis miretur id venenum esse serpentium. Carent eo, qui [65] absinthium [66] vescuntur in Ponto. Sed renibus, & parte tantùm altera intestino iungitur in coruis, coturnicibus, phasianis: quibusdam intestino tantùm, vt columbis, accipitri, murænis. Paucis auium in iecore. Serpentibus portione maximè copiosum, & piscibus. Est autem plerisque toto intestino, sicut accipitri, miluo. Præterea [67] in iecore est & [68] cetis omnibus: [69] vitulis quidem marinis ad multa quoque nobile. Taurorum felle aureus ducitur color. Aruspices id Neptuno & [70] humoris potentiæ dicauere: M geminúmque fuit diuo Augusto, quo die apud Actium vicit. N Murium iecusculis fibræ ad numerum Lunæ in mense O congruere dicuntur

54 at. Dal. 55 exitu. M. prauè. 56 sex, in M. deest. 57 vna. Vet. 58 visum tumquoque est. Vet. 59 Priliterum. 60 & prod. loc. vtr. sit aduenis. Vet. 61 Aiy, caprea legunt, vt sit αἶξ Aristot. dama Gaza, quæ est capreæ species. Capras enim fel habere testatur ipse Plinius lib. 28. cap 10. vt & apros cap. 16 vide vtrque etiam vox, apri, hîc redundare. In CH. eg. cap. capri. 62 firma. M. 63 pessimúsque sanguis M. pessimúmque. CH. pessimū Vet. quod placet: fel enim æquè optimi atque pessimi sanguinis excrementum est. 64 toto vagum corpore M. 65 absinthio M. 66 pascuntur. Vet. 67 in pectore est. CH. 68 cæteris auibus M. & CH. cæteris animalibus. Vet. 69 apte quidē ad. Pint. vituli marini fel non habent Aristoteli. 70 Iunonis. M.

totidémque inueniri, quotum lumen eius sit. Præterea bruma increscere. Cuniculorum [71] exta in Bætica sæpe gemina reperiuntur. Ranarum rubetarum altera fibra à formicis non attingitur, propter venenum, vt arbitrantur. Iecur maximè, vetustatis patiens, P centenis durare annis, obsidionum exempla prodidere. Exta serpentibus & lacertis longa. Cecinæ Volaterrano dracones emicuisse de extis læto prodigio traditur. Et profectò nihil incredibile sit, existimantibus, Pyrrho regi, quo die periit, præcisa hostiarum capita repsisse, sanguinem suum lambentia. Q Exta homini ab inferiore viscerum parte [72] separantur membranis, quæ R præcordia appellant, quia cordi [73] prætenduntur, quod Græci appellauerunt phrenas. Omnia quidem [74] principalia viscera, S membranis propriis, ac velut vaginis inclusit prouidens natura: in hac fuit & peculiaris causa vicinitas alui, ne [75] cibo supprimeretur animus. Huic certè refertur accepta subtilitas mentis: ideo T nulla est ei caro, sed neruosa exilitas. In eadem præcipua hilaritatis sedes, quod titillatu maximè intelligitur alarum, [76] ad quas subit, non alibi tenuiore cute humana, ideo scabendi dulcedine ibi [77] proxima. Ob hoc in præliis gladiatorúmque spectaculis mortem cum risu traiecta præcordia attulerunt. Subest venter stomachum habentibus, cæteris simplex, ruminantibus V geminus, sanguine carentibus nullus. [78] Intestinis enim quibusdam ab ore incipiens, quadam via eodem reflectitur, vt sepiæ, polypo. In homine adnexus infimo stomacho, similis [79] canino. His solis animalium inferiore parte angustior: itaque & [81] sola vomunt, quia repleto propter X angustias supprimitur cibus quod accidere non potest iis quorum spatiosa laxitas eum [82] in inferiora transmittit. Y Ab hoc ventriculo lactes in homine & oue, per quas labitur [83] cibus, in cæteris [84] ile: à quibus capaciora intestina ad aluum, homini que flexuosissimis orbibus. idcirco magis auidi ciborum, quibus [85] ab aluo longius spatium. Iidem minus solertes, quibus obesissimus venter. Aues [86] quoque geminos sinus habent quædam: vnum, quo merguntur recentia, vt Z guttur: alterum, in quem ex eo demittunt concoctione maturata, vt gallinæ, palumbes, columbæ, perdices. Cætera ferè carent eo, sed AA gula patentiore vtuntur, vt gracculi, corui, [87] cornices. Quædam BB neutro modo, sed ventrem proximum [88] habent, quibus prælonga colla & angusta, vt porphyrioni. Venter solidipedum asper & durus. Terrestrium aliis denticulatæ asperitatis, aliis cancellatim [89] mordacis. Quibus neque dentes vtrinque, nec ruminatio, hic conficiuntur cibi, hinc in aluum delabuntur. Media hæc vmbilico adnexa in omnibus, in homine [90] suillæ infima parte similis, à Græcis appellatur colon, vbi dolorum magna causa est. Angustissima canibus: qua de causa vehementi nisu, nec sine cruciatu, leuant eam. Insatiabilia animalium, quibus à ventre protinus recto intestino transeunt cibi, vt lupis ceruariis, & inter aues mergis. Ventres ele-

71 exta, in M. deest. 72 sep. membrana quā. Pint. separant membrana, quæ CH. 73 prætenditur. Pint. quia à corde prætenditur. CH. 74 nedum principalia. Ex Arist. cap 1: lib. 3 de part. 75 cibis. Vet. 76 Id falsum. Subit enim ad sextam costam. Lego, ad quas ferè subit. 77 præcipua, Vet. 78 Intestinū D. intestinus enim ab ore incipit, & quibusdam eodē reflectitur. CH. 79 cani, Dal. 81 tacitè. Dal. 82 ad M. 83 cibus. Cætero. M. 84 ct.eos à quo cap Vel. alia à quibus c. Aiy Vet. 85 à aluū. Dal. 86 quædā. Vet. 87 coturnices M. 88 habent. Quibus ā Pint. ex Arist. ca vlt. lib. 2 histor. 89 mordacis, quibus dentes vtrinque, nec ruminatio. Hic. M. mordacis. Quibus dentes vtrinque, nec ruminatio Hic. Vet. 90 ile inf. par. simile suillo, Græcis. Vet.

phanto quatuor, cætera [91] suibus similia: [92] pulmo quadruplo maior bubulo, auibus venter carnosus callosúsque. In ventre hirundinum pullis lapilli [93] candido aut [CC] rubenti colore, qui chelidonij vocantur, magicis narrati artibus reperiuntur. Et in iuuencarum secundo ventre pilæ rotunditate nigricãs tophus, nullo pondere: singulare, (vt putant) remedium ægrè parientibus, si tellurem non attigerit. Ventriculis atque intestina pingui ac tenui omento integuntur, [94] præterquàm oua gignentibus. Huic adnectitur [DD] lien in sinistra parte aduersus iecori, cum quo locum aliquando permutat, sed prodigiosè. Quidam eum putant inesse oua parientibus, item serpentibus admodum exiguam: ita certè apparet in testudine, & crocodilo, & lacertis, & ranis. [95] Ægocephalo aui non esse constat, neque iis quę careant sanguine. Peculiare cursus impedimentum aliquando in eo: quamobrem inuritur cursorum laborantibus. Et per vulnus etiam exempto viuere animalia tradunt. Sunt qui putẽt [EE] adimi simul risum homini: intemperantiámque [96] eius constare lienis magnitudine. Asiæ regio Scepsis appellatur, in qua minimos esse [FF] pecori tradunt, & inde ad lienem [97] inuenta remedia. At in Brileto & Tharne quaterni renes ceruis: contrà pennatis squamosísque nulli. [98] Cæterò summis adhærent lumbis. Dexter omnibus elatior, & minus pinguis, [GG] sicciórque. Vtrique autem pinguitudo è medio exit, præterquàm in vitulo marino. Animalia in renibus [99] pinguissima: oues quidem lethaliter circum eos concreto pingui. Aliquando in eis inueniuntur lapilli. Renes habent omnia quadrupedum quæ animal generant: oua parientium testudo sola, quæ & alia omnia viscera: [100] sed homo bibulis similes, velut è multis renibus compositos. Pectus, hoc [101] est, ossa, præcordiis & vitalibus natura circundedit: at ventri, quem necesse erat increscere, ademit. Nulli animalium circa ventrem ossa. Pectus homini tantùm latum, reliquis carinatum, volucribus magis, & inter eas aquaticis maximè. [HH] Costæ homini tantùm octonæ, suibus denæ, cornigeris tredecim, serpentibus triginta. Infra aluum est à priore parte vesica, quę nulli oua gignentium, præter testudinem: nulli nisi sanguineum pulmonem habenti, nulli pedibus carẽtium. Inter eam & aluum [II] arteriæ, ad [KK] pubem tendentes, [102] quæ ilia appellantur. In vesica lupi lapillus, qui Syrites [103] appellatur. Sed in hominum quibusdam diro cruciatu subinde nascentes calculi, & setarum capillamenta. Vesica membrana constat, quæ [LL] vulnerata cicatrice non solidescit: [104] neque qua cerebrum aut cor inuoluitur: plura enim membranarum genera. Fœminis eadem omnia, prætérque vesicæ iunctus vtriculus, [MM] vnde dictus vterus: [105] quod alio nomine locos appellant, hoc in reliquis animalibus vuluam. Hæc viperæ, & intra se parientibus, duplex: oua generantium adnexa præcordiis: & in muliere geminos situs ab vtraque [107] parte laterũ habet, [108] funebris quoties [109] versa spiritum inclusit. Boues grauidas negant

91 subus. CH.
92 Hoc de iecinore tradit Arist.
93 candidi. M.
94 tam cæteris, quam oua gign. V. consentiente Arist. li. 4. c. 3. & 4. de part. anim.
95 Cynocephalo. Parm. prauè.
96 ioci. Ve. & M.
97 inuecta. CH.
98 De cætero. CH.
99 pinguissimæ oues, lethaliter quidem circum. M.
100 sed vt homo &c. CH. sed homini bub. similis, v. è. m. r. cõpositus. Ve. Ren homini bubulo simili &c. vt Ve.
101 & costas. Pint. Pectus præcordiis. M.
102 qua inguina. Dal.
103 vocetur. CH. & M.
104 nec. CH.
105 quem in homine Ve quod in homine. Dal.
106 & Ve. ac Dal.
107 parte alterũ. Dal.
108 funera. M. funesta. M. aliud funera. Ve.
109 euersa. Dal.

præterquàm dextero vuluæ sinu ferre. etiã [110] cũ geminos ferant. Vulua [111] eiecto partu melior, quã edito. Eiectitia vocatur illa, hæc porcaria, primiparæ suis optima: contrà [112] effœtis. A partu, præterquam eodem die [113] suis occisæ, liuida ac macra. Nec nouellarum suum, [114] præterquàm primipararum probatur, potiúsque veterum, [115] dum ne effœtarum, nec biduo ante partum aut post partum, aut quo ciecerint die. Proxima [116] eiectitiæ est occisæ vno die post partum. Huius & [NN] sumen optimum, si modò [117] fœtus non hauserit: eiectitiæ deterrimum. Antiqui [OO] abdomen vocabant, [118] priusquàm calleret [119] id, scientes occidere non assueti. Cornigera vna parte dentata, & quæ in pedibus talos habent seuo pinguescunt. Bisulca scissisve in [PP] digitos pedibus, & non cornigera, adipe. Concretus hic: & cùm refrixit, fragilis: sempérque in fine carnis. Contrà pingue inter carnem cutémque, [120] succo liquidum. Quædam non pinguescunt, vt lepus, perdix. Steriliora cuncta pinguia, & in maribus, & in fœminis. Senescunt celeriùs præpinguia. Omnibus animalibus est quoddam in oculis pingue. Adeps cunctis [121] sine sensu, [122] qui nec arterias habet, nec venas. Plerisque animalium est [123] pinguitudo sine sensu: [QQ] quam ob causam sues spirantes à muribus tradunt [124] arrosas. Quin & L. Apronij Consularis viri filio detractos adipes, leuatúmque corpus [125] immobili onere. [126] Et medulla [127] ex eodem videtur esse, in iuuenta rubens, & senecta albescens. Non nisi cauis hæc ossibus, nec cruribus iumentorum aut canum: quare fracta non ferruminantur, quod [128] [RR] defluente euenit medulla. Est autem pinguis iis, quibus adeps, [129] seuosa cornigeris: neruosa & in spina tantùm dorsi, ossa non habentibus, vt piscium generi: vrsis nulla: leoni in [130] feminum & brachiorum ossibus paucis exigua admodum: [131] cætera tanta duritie, vt ignis elidatur, velut è silice. Et iis dura, quæ [SS] non pinguescunt: asinorum ad [132] tibias canora. Delphinis ossa, non spinæ: animal enim pariunt: serpentibus spinæ. Aquatilium mollibus nulla: sed corpus circulis carnis vinctum, vt sepiæ atque loligini. Et insectis negatur æquè esse vlla. [TT] Cartilaginea aquatilium habent medullam in spina. Vituli marini cartilaginem, non [133] ossa. Item omnium auriculæ ac nares, quæ [134] modicùm eminent, [135] flexili mollitia, naturę prouidentia, ne frangerentur. [VV] Cartilago rupta non solidescit. Nec præcisa ossa recrescunt, præterquàm veterinis ab vngula ad [XX] suffraginem. Homo crescit in longitudinem [136] ad annos vsque ter septenos: tum deinde ad plenitudinem. Maximè autem pubescens [YY] nodum quendam soluere, & [ZZ] præcipuè ægritudine, sentitur. Nerui orsi à corde, [aaa] bubulóque etiam circumuoluti, similem naturam & causam habent, [bbb] in omnibus lubricis applicati ossibus: [137] nodósque corporum, qui vocantur articuli, alibi [ccc] interuentu, alibi ambitu, alibi transitu ligantes, hîc teretes, illic lati, [138] vt in vnoquoque poscit figuratio. [139] Neque ij solidantur in-

110 si. Vet.
111 iecto. CH.
112 effæta. Dal.
113 sue occisa Dal.
114 præter primiparas probantur.
115 necdum. Vet. M.
116 abiectitia. M. abiectitia. CH.
117 fœtus lac nõ Dal.
118 prius callere id sinentes. ante occidere. Vet.
119 inscientes.
120 seuum & liquidũ. M. Lege, succosũ &.
121 sine sãguine, quia Vet.
122 quia. CH.
123 pinguedo. M.
124 rosas. V.
125 immobile. Vet.
126 Et medulla videtur inuenta rubẽs, senecta albescẽs M. Et v. ex c. v. e. inuẽta rũbens, in sen. CH.
127 ex humidis Arist. cap. 20. lib. 3 hist.
128 deficiente. Vet.
129 obesa. M. prauè.
130 femorũ & tibiarũ. Vet.
131 cæterũ tanta ineſt duritia, Pint. cæterũ tanta in iis duritia. Ve. cætera ossa tanta dur. V. alij cætera sunt tanta duritia. CH.
132 tubas. Chiff.
133 ossa Cartilaginea omnium. V.
134 modo. CH.
135 flexibili mollicie. M.
136 vsque ad ter septenos: tum. CH. ad annos quater septenos. M.
137 nodisque. Parm.
138 vt quaque poscit figur. M. Alij vt quaque poscit figuratio.
139 Nec hi. CH.

cisi:

cisi mirúmque, vulneratis summus dolor, [140] præfectus nullus. Sine neruis sunt quædam animalia, vt pisces: arteriis enim constant. Sed neque [141] eæ molli piscium generi. Vbi sunt nerui, interiores conducunt mēbra, superiores reuocant. Inter hos latent arteriæ, id est, spiritus semitæ. His innatant venæ, id est, sanguinis riui. Arteriarum pulsus,[ddd] in cacumine maximè membrorum euidens, index ferè morborum in modulos certos, legésque metricas, per ætates, stabilis, aut [142] citatus, aut tardus, descriptus ab Herophilo medicinæ vate, miranda arte, nimiam propter subtilitatem [143] desertus: obseruatione tamen crebri aut languidi ictus, [eee] gubernacula vitæ temperat. Arteriæ carent sensu: nam [fff] & sanguine. [144] Nec omnes vitalem continent [145] spiritum: præcisísque torpescit tantùm pars ea corporis.[146] Aues nec venas, nec arterias habent: item serpentes, testudines, lacertæ minimúmque sanguinis. Venæ in prætenues postremò [147] fibras subter totam cutem dispersæ, adeò in angustam subtilitatem tenuantur, vt penetrare sanguis non possit, aliúdve quàm exilis [148] humor ab illo, qui cacuminibus innumeris sudor appellatur. Venarum in vmbilico nodus ac coitus.

140 perfectus. Vet.
141 his mollis piscium generis. Ch.
142 citatioris, aut tardioris. Pin.
143 desertas A ij Vet. vt illic arte, hic leges subaudiatur.
144 Nec, deest in Vet.
145 spiritum. Præcisis torp. Vet.
146 Aues venas & art. Vet. consentiente Arist. lib. 3 anim. 6.4.
147 fimbrias. Ch.
148 humor foraminibus innumeris stillans qui sudor. Vet. humor ille, qui foraminibus innumeris sudor &c. Vet. alij.

ANNOTATIONES.

a Stymphalides Arabiæ peculiares, ibi similes, gruum magnitudine, rostro validiore, sed non adunco, venatores inuadunt, & plerúmque interimunt, perforatis etiamnum ferreis æneísque loricis. Remedium, corticeum thoracem obiicere, in quo defixum rostrum hæreat. Eas Herculem sagittis quidem impetiuisse Pisander Camireus tradit, sed non occidisse. Plura de his Rhodig. cap. 11. 16. Stymphalidem esse putant nonnulli visam plurimis annis auem in aula Maximiliani Imperatoris, Philippi generi, & Caroli nepotis, quem Germani vocauerunt, *VVogel Hein.*

b κορυδαλλίς. Græcis. Theocritus εἰδυλ. 3. κὰλ ἐπὶ τυμβίδοι κορυδαλλίδες ἠλαίνοντι. Caussam eius nominis reddit in Auibus Aristophanes. Meminit & Galenus 11. Simplicium.

c Numidicam gallinam intelligit, descriptam cap. 29. lib. 20. aut potius vpupam.

d De Genitio Cippo vide Valerium cap. 6. lib. 5. Cornu in fronte nobilis fœminæ natum, quam *de Fortiuc* Monspessulani vocant, digiti longitudine, filo paulatim adstricto præcisum, vide anno 1542.

e Εὐρυκέρωτας vocat Oppianus in Cyneget. Animal est ceruo minus, cauda pro portione corporis longiore pilo magis albicante, arunco carens, cornibus maxime patulis. Nullum ei cū ceruo amicitiæ vinculum, taróque ob id simul degunt: Gallis, *vn Dain.* Brod. cap. 21. 6.

f Sulcos.

g Bobus.

h Orygi.

i Rhinoceroti.

k Cerastis.

l Vri hodie Moschouitis, *Thur.*

m Traditum ab antiquis, priusquam pocula reperta fuissent, cornibus homines bibisse. indéque fictum verbum ἐγκεράσαι, id est, οἶνον ἐπιχέειν, vinum affundere. Rhodig. cap. 1. 30. Athenæus lib. 11. pag. 235.

n Cerostrota fiebant tessellis cornuum vario colore pictus, & ligno insertis, vulgò *Marqueterie.*

o Quidnam in capite & singulis hominum partibus religiosum, venerabile, & ingenij morúmque sit indicium & argumentum, vide apud Alex. ab Alex. cap. 19. lib. 2.

p Ob id Turpilius vocat inoras ostreas, ἀστόμους:

In acta cooperta alga inoras ostreas.
Vide Festum.

q Hinc Myconios prouerbiali ioco caluos appellant. Vide Erasmum in Chiliadibus.

r Vt Phalacrocoraci.

s Vide cap. 27. lib. 13. apud Rhodig.

t δικορύφους cap. 7. lib. 1. hist. intelligit, τῇ τῶν τριχῶν διαστάσει capillorum discrimine ac distinctione, non gemino verticis fastigio.

v τὸ πρόσω.

x ἴγκαρ Lycophron vocauit indéque, vt scribit Plutarch. in Sympos. apud Homerum Iliad. α.
-- τὴν δὲ μὲν ἴγκαρ ἑσάσεν.
Sophocles in Trachin, λευκὸν μυελὸν vocat. Rhodig. cap. 23. lib. 3.

y Hoc falsum: sunt enim frequentes in eo venæ.

z Contrà Aristot. cap. 15. lib. 2. histor.

α Quibusdam mobiles visæ sunt: mihi quidem adolescens qui & aures & capitis cutem promptè moueret.

β A pendulis & flaccidis auriculis.

γ Iuuenalis Satyr. 1.
Natus ad Euphratem, molles quod in aure fenestræ Arguerint.

δ Nubem frontis, inde Latini. Græcíque vocant seuerum, tristem, & cogitatione maiore vel ægritudine perturbatum vultum.
Horat. *Deme supercilio nubem.*
Euripid. in Hyppolyto coron.
συγγνοῦ δ' ὀφρύων νέφος αὔξεται.
Victorius cap. 14. lib. 16.

ε Addo his, & pudoris: vnde frontem, vel os perfricuisse dicuntur, τὸ μέτωπον τρῖψαι, qui verecundiam abiecerunt, & impudenter in aliquo negotio se gerunt. Vide Victorium cap. 6. 8.

ζ veluti τὰ γεῖσα, siue γεισώματα, id est, suggrundia quædam. vide Rhodig. cap. 27. lib. 3.

η Supercilia salire & palpitare veteres bonum omen crediderunt, quod & polliceretur ex animi sententia successura quæ optamus. Plaut. in Pseudolo,
Atque id futurum vnde, vnde dicam nescio,
Nisi quia futurum est, ita supercilium salit.
Suidæ ex Possidonio id παλμικὸν, οἰώνισμα est: παλμοσκόποι, ij qui tali vaticinatione vtuntur. ApudTheocritum quidam oculum dextrum sibi salire ait.

θ Inde supercilium attollere dicuntur arrogantes, fastuosi, seueri, tristes, duri & asperi homines, Græcis τὰς ὀφρῦς αἴρειν. Diphilus,
ὦ πᾶσι τοῖς φρονοῦσι φροσφιλέστατε
Διονύσε, καὶ σοφώτατε, ὡς ἡδύς τις εἶ,
ὅταν ταπεινὸν μέγα φρονεῖν ποιῇς μόνος,
τὸν τὰς ὀφρῦς αἴροντα συμπείθῃς γελᾶν,
τὸν δ' ἀσθενῆ τολμᾶν τι, τὸν δειλὸν θρασύν.
Victorius cap. 1. 8.

ι Hinc veteres quod charissimum est oculum dixerunt. Plaut. in Curcul.
Huic proximum illud ostium oculissimum.
Salue valuistin' ostium oculissimum?
Idem in Asinaria: *Da meus ocellus.*

κ Et musculis, quos Curtos rustici vocant, in terra semper defossis.

λ ἀμβλυῶπες.

μ νυκτάλωπες.

ν Idem Suetonius.

ξ Augustus existimari volebat diuinum oculis suis vigorem inesse, ac ideò qui eum contuerentur, vultum summittere solitos, quasi ad splēdidum solis fulgorem. Sueton.

ο Albicantes & magni. Idem Suetonius in Caio.

π Rhodig. ca. 30. lib. 2. hunc locū diligenter exposuit.

ρ Apud Suidam ideò δερκευνεῖς vocantur, ὅτι ἰαύοντες, id est, κοιμώμενοι δέρκονται, quòd dormientes vident. id est, tanquam videant oculos aperiunt.

σ Turn. cap. 24. lib. 13. Aduersl. legit: quos Corybantia, nimirum Coribantum sacra, regrediunt: i. sanitati restituunt. Qui sic dormiunt sani esse non putantur. Malè sanos autem curabant. Corybātū sacris, quibus ægros tum animo, tū corpore initiabant. Ego verò cùm sciā κορυβαντιᾶν esse furere ac insanire, & qui furore diuino percelluntur, oculos distorqueant, ex

dimidióque apertos, ex dimidio clausos ostendant, vt inter domiendum lagophthalmi, & lepores, nihil mutandum esse puto. Scaliger in Catull. legit, quos Corybantiare credunt. Imaginosum eum morbum vocant, vt & phrenitin, quo qui laborant, aures putant sibi perpetuis imaginibus, id est, musicis carminibus personari, & vigiliis ac insomniis vexantur, oculísque patentibus dormiunt. Varro in Prometheo.

Leuisomna mens sonorinas imagines
Adfatur: non vmbrantur somno pupulæ.

Eum morbum superstitiosa vetustas credidit Corybantibus immitti, nō ab iis sanari. Hec Scaliger.

τ κορυτοῖδῶ significat.

υ In Rhagoëide tunica, non cornea, aperta ea fenestra est.

φ In suffusionis morbo. Humor in eo morbo non educitur, sed aut transponitur, ne pupillam occupet.

χ Falsum id est, anatomicæque historiæ repugnans.

ψ Apud Virg. 4. Æneid. Mercurius ψυχοπόμπος.— *Lumina morte resignat*, nempe à cognatis clausos, in pyra & rogo aperit. Seruius illic ineptè exponit, claudit & perturbat. Turn. c. 5. 26. Varro apud Nonium in Sigillo, *Contra lex Mæuia est in pietate, ne filij patribus luci claro sigillent oculos*, id est, occludant.

ω Varroni 6. de ling. Lat. Cocles quasi ocles, qui vnū haberet oculum. Plautus in **Curcul.**

De Coclitum prosapia te esse arbitror.
Nam hi sunt vnoculi.

aa Festo Lucini sine, s, quibus oculi sunt hebetiores: inde oblucinare, & allucinare.

bb Quotidianam infectionem rectè Plinius vocat eum ornatum. Nam quibus mulieribus illita fuco semel est facies, id nisi quotidie fiat turpissimis rugis & lurido colore statim illa fœdatur.

cc Iuuenalis:

Ille supercilium madida fuligine tinctum
Obliqua producit acu.

Diuus Hieronymus orbes vocat stibio fuliginatos. Vide Rhodig. cap. 28. 3.

dd Inde & Varro dictos oculos, quasi ocilios, id est ciliis occultos, vt ait Lactantius. Rhodig. cap. 27. 3.

ee Hippocrates Aphoris. 19. 6.

ff Vnguibus lacerari, cruentari, proscindi. Festo, fidicines, rasores veteribus dicti, quod fides radant & obterant. Ne vel illæ igitur in se raderent, quod decoris affectatione fieri solet à quibusdam: vel, ne in viris raderent. Tonsores enim ante annum ab vrbe condita 454. in Italia non fuisse, autor scribit c. 59. lib. 8. Lex ea fuit Decemuiralis, *Mulieres genas ne radunto, neve lessum funeris ergo habento*: Reuard. c. 15. in leg. 12. Tabul. Solon, quod in eius vita Plutarchus scripsit, ἀμυχὰς κοπτομένων ἀφεῖλεν, plangentium lacerationes sustulit.

gg Apud Athenæum pag. 279. linea 37. Aristoteles τὴν αἰδῶ ἐν ὀφθαλμοῖς κατοικεῖν scribit.

hh Horat.

- Naso suspendit adunco. Martial.
Nasutus sis vsque licet, sis denique nasus.

μυκτὴρ ὕβριν πνέων Gregorij: ἱερόφωνα μυκτὴρ: inde μυκτηρίζειν, μυκτηρισμὸς μυκτηριστὴς, & alia id genus, μυκτηρίζει, qui, quod ait Plautus, frigidam subdole suffundit, deridet, clanculū mordet, maledictisque ac probris incessit. Brod. cap. 32. 4.

ii Silones prominētibus superciliis Nonio, quod Silenus prominētib. superciliis fingeretur: hîc verò, nasus sursū versus repādus est, quos etiā Silos, vt ex Festo discimus appellabant, vnde galeæ quoque, inquit idem, à similitudine Silæ dicebātur. Alij Cilonū. Cilones in Glossis στενοκέφαλοι, angusto capite, quibus à partu cōtigit. Caper Grāmaticus. Chilones verò, Labeones. Cuiacius cap. 26. 10. obseru. Arnob. li. 3. Ergo esse dicendum est quosdam capitones, cilunculos, frontones, labeones: atque in his alios mentones, næuimos ac nasicas, &c.

Vide locum.

kk Brochi siue Bronchi, quibus os prominet, & exorti dentes sunt. Nonius.

ll Vt in equo frenum admittente, vel recusante. Aliud est os probum hominis, nempe cū quadam maiestatis specie morum integritatem & probitatem indicans, quale in Pompeio supra cæteros mortales insigne fuisse dixit cap. 12. lib. 7.

c Anno verò septimo ferè primùm decidunt. Plautus in Menæch.

Quot eras annos natus, cum te pater à patria auehit. Men.
Septennis: nam tum dentes mihi cadebant primulum.

Idem in Mercatore:

—puer est ille quidem, stulta:
Nam illi quidem haud sanè diu est, cum dentes exciderunt.

mm Diuidunt, οἱ τομεῖς.

nn Exertis dentibus.

oo Viperæ mari quatuor, fœminæ duo.

pp Cuniculis, sciuris, soricibus, canibus, &c.

qq Hoc falsum esse vide apud VVessalium capit. 11. libro 1.

rr Falsum hoc ex Aristotelis fide Plinius tradit.

ss Nicocles siue Nicocræon, Timarchi, seu Euagoræ filius, ad quem de regno orationem scripsit Isocrates, Cypri Rex.

tt De Mithridatis filia id quoque Valerius scribit li. 1. De miraculis.

vv Hippocrates Aphoris. 25. 3.

xx Plaut. in Asinaria:

Fac proserpentem bestiam duplicem vt habeā linguam. In Pœnulo,
Qui nostra venisti huc tentatum magalia
Bisulca lingua, quasi proserpens bestia.

In Persa,

Tanquam proserpens bestia bilinguis est, & scelestus.

Arist. quidem lib. 2. de part. animal. cap. vlt. bisulcam linguam serpentibus tribuit, non trisulcam.

yy Vt Cyprinis.

zz Si ira concitati vt dum Venere stimulantur, aut deuorato animali venenato, putrive carne contrectantium cutem lambendo radant.

αα In Ancyloglosso morbo.

ββ Cùm tardissime.

γγ Gurgulionis potius. Morbi nomen vua est.

δδ Recursus sibi e ventriculo in fauces & os redundatio, per vomitum reiectio.

εε Carnosa tunica.

ζζ Membranosa carne.

ηη Vt piscibus.

θθ κύβος Arrianus poëta dixit, ἀστράγαλος Tryphiodorus. Hadr. Iun. cap. 4. 2.

ιι Lucilius 4. Satyrarum, de corpore hominum,

Hæret verticulis adfixum in posteriore
Parte, atque articulis: nobis talus, atque genus est.

κκ Metaphreno.

λλ Morbo bronchocele.

μμ Præsertim, auctore Victruuio, apud Æquicolas Italiæ, & Medullos Alpinos, vulgò *Miollans*, & *la vallee de Tarentaise*. Iuuenalis Satyr. 13.

Quis tumidum guttur in Alpibus,

νν Hæc ad superiora pertinent, vbi de dentibus agitur.

ξξ Pericardio.

οο τῷ θύμῳ. Medici in eo situm esse τὸ ὀργιστικὸν putant, vt in capite λογιστικὸν, id est, νοῦν, mentem, quā ab animo diuidunt. Virg. 6. Æneid.

—magnam cui mentem animúmque
Delius inspirat vates. Catul.
Mens animi tantis fluctuat ipsa malis.

Turneb. cap. 44. 28.

ππ σπλάγχνον & σπλαγχνίδια veteres vocarunt, κατ' ἐξοχὴν. Hinc ἄσπλαγχνος, timidus: εὔσπλαγχνος, virilis, strenuus. Rhodig. cap. 16. 4.

ρρ De hac re Rhodiginus loco citato.

σσ Ceruorum, & omnium prægrandium animalium.

ττ Valer. Max. cap. vlt. lib. 1.

vv Qui ter Hecatomphonia, centum Laconibus ter in prælio occisis, Ioui Itomatæ, veteri Messeniorum instituto, fecit. Pausan. in Messen. Plutarchus in Romulo, Poliænus lib. 2. Stratag. Clemens Alexan. in Protrept. Leopardus c. 19. lib. 6.

yy Coniectum εἰς κεάδα, scribit Pausanias. Fuit autem κεάδας Lacedæmoniis σπήλαιόν τι καὶ ἀφανὲς χωρίον, εἰς ὅπερ κακούργους ῥίπτειν εἰώθασιν, ἀπάγειν εἰώθασι. Nam χάσμα, fossæ hiatúsque sunt, ῥωχμοὶ καὶ ὀρύγματα, terræ motu reclusi, οἱ καῖαι: vnde Homero feræ ὀρεσκῷοι dicuntur. Rhodig. cap. 9. 17.

zz Pausanias lib. 4. extremum diem Rhodi obiisse apud Damagetum Ialysi regem, cui tertiam filiam nuptum dederat, scribit.

ƒƒ Idem scribitur de Hermogene Rhetore, Leonida, Lysandro, cane Alexandri. De fatuo scribit Plato αἰδεσιμώτατος ἔχει ἐπὶ τῆς ψυχῆς τρίχας. Rhodig. ibidem.

ee Qua religione & ceremonia aruspex, flamen sacerdos, cultro ferreo, oblongo (Festus clunaclum vocat) exta diuideret, ac dispicienda sibi retegeret: vide apud Alex. ab Alex. cap. 17. 4.

A Valer. Max. lib. 1. c. 6. De prodigiis.

B Tumorem & animi fastum in pulmone veteres collocarunt: vnde Græcis μέγα πνεῖν: & prouerbium, De pulmone reuellere, i. stultam & arrogantem opinionem animo eximere. Persius.

Grande aliquid, quod pulmo animæ prælargus anhelet.

Erasm. in Chiliad. Plaut. in Epid.

Dij immortales otiosè esse admiror pedibus pulmoneis,

Qui probibet prius venisse, quàm tu aduenisti mihi.

id est, mollissimis, tardissimis. Theocr. Eidyl. 25.

μαστιγὸς δ' ἔβαλον γλώσσῃ, ὃ δὲ πνεύμονος ἕδρα.

C Summam & altissimam hepatis fibram ita vocant. Vide Alex. ab Alex. cap. 25. 5. Id geminum, vel impensè auctum, vel fibra introrsum replicata contractum, fœlicia promittebat, tristia verò luridum, saniosum, pustulosum, coctura tabescens, quouis modo vitiosum. Fibrum Varroni, extremum: inde vestimentorum fimbriæ, & fibra, extremum in iecore, quod extorum caput autor vocat. Pers. Sat. 2.

Rem struere exoptas cæso boue, Mercuriúmque Accersis fibra.

Fissum etiam iecoris, haruspicum vocabulum fuit: nempe rima, vnde profertur vena, quæ partuum vmbilico inseritur. Hinc fissiculare exta, vel extorum prosicia Apuleio, & Martiano: nempe rimari, contemplari, διασκοπεῖν, χορδευλικεῖν, Luciano. Scalig. In extis verò protecta, & prosicia, partes quæ coctæ & recisæ diis offerebantur. Nonius. Turn. c. 30. 26. Apud Festum exta vel muta sunt, è quibus nihil responsi aut diuinationis elicitur: vel adiutoria, quæ quidpiam indicant. Hîc autem extorum significatio de hepate solo accipienda est: Non enim vel absque iecinore hostiæ inuentæ sunt, vel cum duplici: sed in prima hostia Marcelli iecinoris caput defuit: in eiusdem secunda duplex repertum est. Plutarchus in Marcello, Valerius lib. 1. c. 6. De prodigiis.

D Cultro victimarij tactum ac vulneratum.

E Circa Bisaltiam, Theopompus apud Athenæum lib. 9.

F Vituli marini: Pint. ex Arist. c. 15. lib. 2. histor. Camelis quidem Aristoteles c. 2. lib. 4. De part. fel inesse non negat, sed indiscretum venulis quibusdam confundi ait.

G De Achaino tantùm id Arist. c. 15. 2. histor.

H Falsum id esse venatores, qui capto ceruo, in more habent eius visceribus, intestinis, sanguine canes cibare. id quod dicunt, *faire la curee.*

I Plaut. in Amphit.

--Delirat vxor. SO. Atra bili petita est:

Nulla res tam delirantes homines concinnat citò.

Idem in Cap.

--ardent oculi: fune opus, Hegio.

Viden' tu illi maculari corpus totum maculis luridis?

Atra bilis agitat hominem.

K Hippocrates Aphoris. 24. 4.

L Plaut. in Menæch.

Videntur illi oculos virere? vt viridis exoritur color.

Ex temporibus atque fronte? vt oculi scintillant? vide.

ac paulò post.

Vt pandiculās oscitatur? quid faciam mi pater?

In Curcul.

Quis hic est homo, cum collatino ventre, atque oculis herbeis?

*Sed auibus, partim ventri tantùm, aliis intestino iungitur, vt coruis, coturnicibus, phasianis, columbis, passeri, (non, accipitri.) hirundini (non, murænis.) Quibusdam iecori simul & intestino, vt accipitri, miluo. Paucis auium in iecore. Serpentibus &c. piscibus. Præterea. Pint. feliciter ex Arist. c. 15. lib. 2. histor. in qua enumeratione addit Arist. quibusdam, vt ægocephalo, iecori, ventrique adnexum esse. Nam quod de renibus in coruis cotur. &c. ait Plinius, infra, hoc ipso capite negat eos esse cuiquam ouiparorum animalium, excepta testudine, quod & ipsum affirmat Arist. hist. animal. li. 2. c. 16. Quod ab aliis iam hic obseruatum, tacere nolui.

M Arato sacrificanti idem cùm accidisset, aruspex, vaticinatus est conciliatas iri ciuium dissensiones, quod euentu verissimo consequutum est. Alex. ab Alex. cap. 15. 5. Fellis magnitudo in extorum obseruatione fortunata omnia fœliciáque promittit. Idem.

N Plutar. Quæst. 5. 4. Sympos. non de quouis mure id scripsit, sed de Mygale, id est, Araneo mure: quem Ægyptij venerabantur, quia cæcus sit, tenebras luce priores & antiquiores existimantes: deinde quòd solus è muribus ætate quinta nascatur, id est, nouilunio. & quod senescente luna iecur eius minuatur.

O Vide infrà cap. 4. lib. 29.

P Turnebus cap. 23. libro 20. Aduers. adnotauit hunc locum suspectum esse, nec tamen restituere potuit.

Q Exta nō viscera quæuis sunt, sed supra præcordia, cor & pulmo, quod in suo situ extant, i. infrà præcordia, ventriculus, iecur, lien, quod aliis, vt renibus, vesicæ, lactibus vtero superposita sint. Non ergo præter rem Plinius inferiorem hic viscerum partem dixit. Chiffletius legit, ab interiore, quod non probo.

R Dissipium siue disseptum Macrobius vocat c. 6. lib. 1. in somn. De hoc viscere multa Rhodiginus cap. 11. lib. 4. διάφραγμα & διάζωμα Græci vocant Grammatici συμπλεῖν εἰς τὸ φρενεῖν, καὶ φλεγμαῖνον παραφροσύνην ποιεῖν credunt, quod negat Hippocr. lib. de sacro morbo: nullam enim iis inesse δύναμιν, ὥστε φρονέειν καὶ νοέειν. item Arist. 3. De part. animal. οὐ μετέχει μὲν τοῦ φρονεῖν, ἀλλ' ἐγγὺς ὂν τῶν μετεχόντων, καὶ ἐπίδηλον ποιεῖν τὴν μεταβολὴν τῆς διανοίας: vt omittatur Galeni iudicium lib. περὶ παντὸς μορ. & de admi. anatom. Brod. c. 14. 5.

S Præter communes.

T Falsum id esse monstrat Anatome. Septi quidem ambitus neruosus & membranosus est, media verò pars carnosa.

V Leg. quadrigeminus, ex Arist. cap. 17. lib. 2. histor. nempe κοιλία, κεκρύφαλος, ἐχῖνος, ἤνυστρον.

X Inferioris partis ad pyloron.

Y A ventriculo lactes, per quas labitur cibus: cætera ilia à quibus &c. Ineptus quidam addidit, margini, in homine & boue: quasi verò lactium, ilium, siue eilei, & crassiorum intestinorum non eadem structura sit, quæ & hominis. Lactes autor vocat νῆστιν ieiunum & λεπτὸν ἔντερον: ilia τὸν εἰλεόν: capaciora, κῶλον, τυφλόν,

ἔντερα His distribuitur & separatur cibus ab inutilibus purgamentis. Varro in Prometheo, *Retrimenta cibi, quæ exierant per posticum, euallefecerunt*, id est, eiecerunt. Lactes pantices prisco & obsoleto verbo Plautus appellat in Pseud. *improbæ vini modo cupidæ estis: Eo vos vestrósque pantices adeò madefacitis, cùm ego sim hic siccus.* Apud Festum pantices, frux ventris. Mesareon vocant medici, & mesenterion.

Z πρόλοβος Aristoteli, ingluuiem Latinis priscis; apud Festum, gigerium. Galli vocant *Gizier*.

AA Vel tota vel prope ventrem. Arist. cap. vlt. lib. 2. histor.

BB Vt passeres.

CC Dioscorid. alter est coloris varij, alter synceri.

DD Plautus in Curculione,

Nunc iam quasi Zona liene cinctus ambulo:
Geminos in ventre habere videor filios:
Nihil metuo, nisi ne medius disrumpar miser:

Apud eundem in Mercatore, Acanthio celerrimo cursu properans ait:

Perij, seditionem facit lien: occupat præcordia.
Perij: animam nequeo vertere: nimis nihil tibicen siem.

EE Ob vsum aspleni.

FF Apud Rhodig. cap. 18. 4. Horus nec ridere, nec odorari, nec sternutare tradit τελείως σπληνωτικούς.

GG Plaut. in Saturione, *Malè tibi euenisse video: glaber erat tanquam rien.*

HH Apud Pausaniam libro primo Protophani Magnesio in Olympia eodem die pancratio & lucta victori, costæ, vt in aliis hominibus, discretæ non fuerunt, sed os vnum continuum à iugulo ad situm vsque postremæ nothæ costæ. Lego verò, Costæ homini tantùm duodenæ. Nisi forte superiores octonas tantùm intelligat, veras & legitimas, non adnumeratis quatuor spuriis.

II Aut vaſa genitalia marium, aut venæ & arteriæ ad crura descendentes.

KK Pubem τὸ ἐφήβειον, nunc κῆπον veteres dixerunt, tam fœminarum quàm marium, vnde prouerbium, γλυκεῖ ὀπώρα ἐκλελιπότος φύλακος: nunc πεδίον, in fœminis præsertim. Aristophanes.

νὴ δ' ὦ βοιωτία. καλὸν γ' ἔχουσα τὸ πεδίον. λ.
καὶ νὴ δία κομψότατα τὴν βλαχὼ παρατετιλμένα:

quo in loco festiue pulegium vocat pudendi pilos: nunc λειμῶνα: Euripides in Cyclope, ἵν',

ἔστι τοῦτο τ' ὀρθὸν ἐξανιστάναι:
μαστοῦ τε δραγμὸς, καὶ παρεσκευασμένου:
ψαῦσαι χεροῖν λειμῶνος:

Scaliger nunc κλειτόριον, εὔδιαιον βεύκτον, χειμάρρουν, vt Latini eugium.

LL Hippocrates Aphoris. 18. 6.

MM Lucilio lib. 21. Satyr. bulga quasi folliculus, loculus:

Ita vt quisque nostrûm è bulga est matris in lucem editus.

Inde vulua.

NN Vide suprà cap. 51. lib. 8. Delitias, cupedias, & ganeam è suibus peti solitas Plautus memorat in Carbonaria.

Sic ego pernam, sumen suis spectile, callum, glandia.

Idem in Captiuis.

Dij immortales, vt ego callos præ truncabo tergorios:
Quanta pestis pernis veniet? quanta labes larido?
Quanta sumini absumendo? quanta callo calamitas? &c.

Idem in Menæch.

--de foro obsonarier
Glandulam suillam, laridum, peronidem, aut
Sinciput, aut polimenta porcina, &c.

Idem in Pseud.

Pernam, callum, glandium, facito vt in aqua iaceant.

Sinciput ophthalmia vocasse videtur Plautus in Captiuis. Scaliger in Carbonaria legit, *Esto pernam, sumen sueris, spectile &c.* ac spectile ex Festo interpretatur carnem sub vmbilico. Eidem scriptori Petimen dicitur ex Næuio: quod est inter duos armos suis, vt pectus. Næuius.

Petimine porcino qui meruerat.

OO Abdomen Plautus in Milite dixit pudenda, & testes,

Vide istic tibi sit acutus Cario culter probè.

Car.

Quin iamdudum gestio mœcho hoc abdomen adimere,
Vt faciā, quasi puero in collo pendeāt crepūdia.

De sumine festiue Martialis,

Esse putes nondum sumen, sic vbere largo
Effluit, & viuo lacte papilla tumet.

PP Et quæ dentata sunt vtrinque. Arist. cap. 17. 3. histor.

QQ Varro lib. 2. c. 4. Rei rusticæ: In Arcadia scio me esse spectatum suem, quæ præ pinguitudine carnis non modo surgere non posset: sed etiā vt in eius corpore sorex exesa carne nidum fecisset, & peperisset mures.

RR Transeunte in fracturæ locum.

SS Sed seuum gignunt.

TT Raia, lamia, canicula.

VV Hippocr. Aphor. 19. 6.

XX Articulum quo tibiæ pes annectitur, & quo pedis versura fit.

YY Articulum qui auctum impedit. Fabulosum hoc. An, vt, cùm abditur & reponitur quidpiam in sacculo, vel pera, nodo solet id colligi, & colligari, cùm verò promitur, nodum solui opus est: hac etiam metaphora nodum soluere pubescēs dicitur, cùm in eius corpore clausi, delitescentes, & velut nodo compressi morbi sese produnt, & palam fiunt?

ZZ Censorinus autor est, septimo quoque anno articulos quosdam naturam ostendere, id est, rerum caussas, τὰς προφάσεις, & congruentes, conuenientésque occasiones, ac in his noui semper aliquid. Rhodig. cap. 21. 19. Seneca lib. de Beneficiis scribit septimum quemque annum ætati signum imprimere, qua ratione septenarios Climactericos tanquam scansiles, vocant, Ptolomæo hanc obseruationem repudiante. Rhodig. c. 2. 21.

aaa Aristotel. cap. 7. lib. 5. de gener. Summa pars cordis in vastis animalibus præduro ligamento constat. Nerui autem nomine ligamenta, mēbranas quæ articulos circumdant tendines, aponeuroseis, & veros neruos complectitur.

bbb Animalium corporibus.

ccc In coxa. ccc In cubito. ddd In manus tendinibus.

ddd τοῖς ἄκροις, extremis partibus corporis, musculis & carne non tectis. Varro ἀεὶ ἰξαγωγῆς apud Nonium venas & arterias, τὰ ἀγγεῖα, sic indicat, *Quamnam te esse dicam? feram? qui manu feruidos corporis fontes operis, & lacus sanguinis, téque vita leuas ferreo ense.* Scalig.

eee Robur naturæ monstrat, aut imbecillitatem.

fff Falsum hoc, sumptum ex Erasistrati disciplina.

De sanguine, & quorum celerrimè siccetur, quorum non coeat, quorum grauissimus vel tenuissimus, quorum nullus.

CAP. XXXVIII.

SAnguis quibus multus & pinguis, iracunda, maribus, quàm fœminis, nigrior: & iuuentæ magis, quàm senio: & [a] inferiore parte pinguior. Magna & in eo [1] vitalitatis portio. Emissus spiritum [2] secum trahit: tamen tactum non sentit. Animalium fortiora, quibus sanguis crassior: sapientiora, quibus tenuior: timidiora, quibus [3] minimus: [b] at quibus nullus, hebetia. Taurorum celerrimè coit atque durescit, ideò [c] pestifer potu maximè. Aprorum,

1 vtilitatis M præ, ne sic tamē Ch.
2 trahit secum: actū tamen non. Tol.
3 minimus, aut quibus nullus.
Taur. Ch.

rum[4] & ceruorum, [d] caprearúmque, &[5] bubalorum omnium non spissatur. Pinguissimus asinis, homini tenuissimus[6] lis, quibus plus quaterni pedes, nullus. Obesis minus copiosus, quoniã absumitur pingui. Profluuium eius vni fit in naribus homini,[7] aliis nare altera, aliis vtraque, quibusdam per inferna: multis per ora stato tempore, vt nuper Macrino[8] Visco viro Prætorio, & omnibus annis Volusio Saturnino vrbis præfecto, qui nonagesimum etiam excessit annum. Solum hoc in corpore temporarium sentit incrementum. Siquidem hostiæ abundantiorem fundunt, si prius bibêre.[e] Quæ animaliũ latêre certis temporibus diximus, non habent tunc sanguinem, præter exiguas admodum circa corda guttas, miro opere naturæ:[9] sicut in homine, vim eius ad minima momenta mutari,[10] non modò tanto minore suffusi materia, verùm ad singulos animi habitus, pudore, ira, metu, palloris plurib. modis, item ruboris. Alius enim iræ, & alius verecundiæ. Nam & in metu[11] refugere, & nusquam esse certum est: multísque non transfluere transfossis: quod homini tantùm euenit. Nam quæ [f] mutari diximus, colorem alienum accipiunt quodam repercussu: homo solus in se mutat. Morbi omnes, mórsque sanguinem absumunt.

4 ac Ch.
5 hinnulorum. Vet.
6 Hit. Ch.
7 aliis nare alterutra: quibusdam Ch.
8 Visco, deest in Vet. & M.
9 sicut & in M.
10 non morbo tantum Pint. nõ modo, tantum minore suffusa mat. Vet. non modo tantum in ora suffusa materia. M. non modo tanto minore materia suffusa. Ch.
11 transfugere M.

ANNOTATIONES.

- a Sanguis emissus, vaséque exceptus, supernè semper dilutior est: infernè verò nigrior, spissior, magis concretus.
- b An in formicis id constet & apibus, videndum.
- c Vide cap. 9. lib. 8. & quæ ad eum locum adnotata sunt, & Scalig. in Catul. de Cimbro declamatore.
- d Aristot. cap. 6. lib. 2. hist.
- e Vrsos, glires, serpentes, mures Alpinos.
- f Polypum, chamæleonem.

An in sanguine principatus, & de tergore & pilis, & mammis.
CAP. XXXIX.

SVnt qui subtilitatem animi constare non tenuitate sanguinis putent, sed cute operimentísque corporum magis aut minus bruta esse,[1] vt ostrea & testudines: boum[2] tergora, setas suum obstare tenuitati[3] immeantis spiritus, nec purum liquidúmque transmitti: sic & in homine, cùm crassior callosiórve excludat cutis: ceu verò non crocodilis[4] & duritia tergoris tribuatur & solertia. Hippopotami corij crassitudo talis,[5] vt inde tornentur hastæ, & tamen[6] quædam ingenio medica diligentia. Elephantorum quoque tergora[7] impenetrabiles certas habent, cùm tamen omnium quadrupedum subtilitas animi præcipua perhibeatur illis. Ergo cutis ipsa sensu caret, maximè in capite. Vbicunque per se, ac sine carne est, vulnerata non coit, vt in bucca cilióque. Quæ animal pariunt, [a] pilos habẽt: quę oua, pennas, aut squamas, aut corticẽ,[8] aut testam, vt testudines: aut cutem puram, vt serpentes. Pennarum caules omnium[9] caui, præcisíque non crescunt: euulsæ renascuntur. Membranis volant fragilibus insecta, humentibus hirundines in mari, siccis inter tecta vespertilio.[10] Horum alæ quoque articulos habent. Pili à cute[11] exeunt crassa hirti, fœminis tenuiores, equis in iuba largi, in armis leoni: dasypodi & in buccis intus, & in pedibus, quæ vtraque Trogus & in lepore[12] tradit, hoc exemplo libidinosiores hominũ quoque hirtos colligens.[13] Villosissimum animalium lepus. [b] Pubescit homo solus: quod nisi[14] contingat, sterilis in gignendo est, seu[15] mas, seu fœmina. Pili in homine partim simul, partim postea gignuntur.[16] [c] Congeniti autem [d] non desinũt, sicut nec fœminis magnopere. Inuẽtæ tamen quædam defluuio capitis inualidæ,[17] vt & lanugines oris, cùm menstrui cursus stetere. Quibusdam [e] pòst geniti viris sponte non gignuntur. Quadrupedibus pilum cadere atque subnasci, annuum est. Viris crescũt maximè in[18] capite, mox in barba. Recisi non, vt[19] herba, ab ipsa incisura augentur, sed ab radice exeunt. Crescunt & in quibusdam morbis, maximè[20] phthisi, & in senecta: defunctorum quoque corporibus. Libidinosis congeniti, maturius defluunt: [f] agnati, celerius[21] recrescunt. Quadrupedibus senectute[22] crassescunt, lanæque rarescunt. Quadrupedum dorsa pilosa,[23] ventres glabri. Boum coriis glutinum excoquitur, taurorúmque[24] præcipuum. Mammas homo solus è maribus habet: cætera animalia mammarum notas tantùm. Sed ne fœminæ quidem in pectore, nisi quæ possunt partus suos attollere. Oua gignentium nulli: nec lac, nisi animal pariẽti: volucrum vespertilioni tantùm. Fabulosum enim arbitror [g] de strigibus, vbera ea infantium labris immulgere. Esse[h] in maledictis iam antiquis strigem conuenit: sed quæ sint auium, constare non arbitror.

1 ostreas: M.
2 terga. Ch.
3 innati. Vet.
4 sit dur. terg. & trib. solert. Tol. quæ verè ratio crocodilis, si nõ cruori, sed duritiæ tergoris. Vet.
5 Vt inde torreantur esca, Parm. vt inde venabula fiãt. Aristot. capit. 7. lib. 2. histor.
6 quadam est ing. Vet.
7 impenetrabilem cutem. Vet. imp. setas. Vet. alij.
8 aut testam. in Vet. & M. deest. deest & in Ch.
9 auiũ præcisi non M.
caui præcisa non Ch.
10 Horum quoque alæ. Tol. & M.
11 exeunt. Crassi hirtis. Salm. lego, Crassi maribus.
12 tradidit. Ch.
13 Villosissimus. M. & Ch
14 contigit Ch.
15 masculus M.
16 Congeniti autem nõ desunt (subaudi. in ortu) Pili nec pueris cadunt, nec spadonibus, nec fœminis magnopere. Pint. ex Aristo. cap. 11. lib. 3. histo.
17 & lanugine Tol & Ch. velut lanugine, cũ Vet. vt & lãguidiores, Parm.
18 capillo, M. & Ch.
19 Herba ab cætera. M. herba ab cætera Ch
20 tussi. M. & Ch.
21 decrescunt. Vet. & Ch. Lego, excrescunt.
22 crassescunt rarescuntque lana. M. Quidam melius sic legi putant, crassescunt lanæ, quamquam rarescunt, ex Arist. cap. 11. lib. animal.
23 venter glaber. M.
24 & id præc. Vet. D.

ANNOTATIONES.

- a An de delphinis & caniculis id verum sit, considerandum.
- b In mento. Aliqui plerisque animalium circa pudendum veluti pubes nascitur. Vide Rhodiginum cap. 21. lib. 19.
- c Capitis, Superciliorum, palpebrarum.
- d Nam licet cadant nonnunquam, tamen renascuntur. Quidam legunt, non decidunt.
- e Vt pubes & barba.
- f Barba, pubes.
- g Vide Serenum cap. de infantibus dentientibus, aut Stryge vexatis. Maleficas fœminas & quasi lemures etiam hodie Itali vocant *Strighe*. Vide in lex. Constant. vocem νυκταλέος.
- h Plaut. in Pseud.

  Ei homines sibi cœnas coquunt: cùm condiunt,
  Non conuiuis condiunt, sed strigibus:
  Viuis conuiuæ intestina quæ exedunt.

  Ouid. lib. 6. Fast. In Græcorum diris, execrationibus, imprecationibus striges aduocãtur. Στρίγγ᾽ ἀποπέμπειν νυκτιβοάν, τὰν στρίγγ᾽ ἀγλαΐαν, ὄρνιν ἀνώνυμον, ἐκθὲν ὠκυπόρους ἐπὶ νῆας. Vide quæ notata sunt, cap. 19. 18.

Notabilia animalia quæ mammis.
CAP. XL.

ASinis à fœtu dolent: ideo sexto mense arcent partus, cùm equæ anno propè toto præbeant. Quibus solida vngula, nec supra geminos[1] fœtus, hæc omnia binas ha-

1 partus. Vet.

bent mammas, nec alibi, quàm in[2] feminibus. Eodem loco bisulca & cornigera: boues quaternas, oues capræque binas. Quæ numeroso fœcunda partu, & quibus digiti in pedibus, hæc plures habent toto ventre duplici ordine, vt sues: generosæ duodenas, vulgares[3] binis minus: similiter canes. Alia ventre medio quaternas, vt pantheræ: alia binas, vt leænæ. Elephantos tantùm sub armis duas: nec in pectore, sed citra in alis occultas.[4] Nulli in feminibus digitos habentium.[5] Primis genitis in quoque partu sues primas præbent:[6] eæ sunt faucibus proximæ:[7] & suam quisque nouit in fœtu, quo genitus est ordine, eáque alitur, nec alia. Detracto illa alumno suo sterilescit illico, ac[a] resilit. Vno verò ex omni turba relicto, sola munifex, quæ genito fuerat attributa, descendit. Vrsæ mammas quaternas gerunt. Delphini binas in ima aluo papillas tantùm, nec euidentes,[8] & paulò in obliquum porrectas. Neque aliud animal in cursu[9] lambitur. Et balænæ[10] autem vitulique mammis nutriunt fœtus.

2 femoribus. Vet.
3 binas. V.
4 Nullis. Chiff.
5 Primis ingenitis &c. Chiff. Primogeniti in quaque parte s.p premũt. M. Vet.
6 Et si esca sunt f.p. tamen suam. Vet prauè.
7 & in M. deest.
8 paulum. Chiff.
9 lambitur. Balanæ autem, vituli que marini mammu. Dal.
10 autem, in M. deest.

ANNOTATIO.

a In aluum redit, contracta, flaccida, rugosa.

De lacte, & vnde caseus non fiat.

CAP. XLI.

MVlieri ante septimum mensem[1] profusum[a] lac, inutile. Ab eo mense, quòd[2] vitalis est partus, salubre. Plerisque autem[b] totis mammis, atque etiam[3] alarum sinu fluit.[4] Cameli lac habent, donec iterum[4] grauescant. Suauissimum hoc existimatur, ad vnam mensuram[6] tribus aquæ additis. Bos ante partum non habet. Ex primo semper à partu[c] colostra fiunt: quæ, nî admisceatur aqua, in pumicis modum coeunt duritia. Asinæ prægnantes continuo lactescunt.[7] Pullis earum, vbi pingue pabulum, biduo à partu maternum lac gustasse lethale est. Genus mali vocatur colostratio. Caseus non fit[d] ex vtrinque dentatis, quoniam eorum lac non coit. Tenuissimum camelis, mox equis:[e] crassissimum asinæ, vt quo coaguli vice vtantur. Conferre aliquid &[8] candori in mulierum cute existimatur.[f] Poppæa certè Domitij Neronis[9] coniux, quingentas secum per[10] omnia trahens fætus, balnearum etiam[11] solio totum corpus illo lacte macerabat, extendi quoque cutem credens.[12] Omne autem lac igne[13] spissatur: frigore serescit. Bubulũ caseo fertilius, quàm caprinum, ex eadem mensura penè altero tanto. Quæ plures quaternis mammas habent, caseo inutilia, & meliora quæ binas. Coagulum[14] hinulei, leporis, hœdi laudatum. Præcipuum tamen dasypodis, quod & profluuio alui medetur,[15] vnius vtrinque dentatorum. Mirum barbaras gentes, quæ lacte viuant, ignorare aut spernere seculis casei dotem, densantes id alioquin in[g] acorem iucundum, & pingue butyrum: spuma id est lactis, concretiúsque quàm quod serum vocatur. Non omittendum, in eo olei vim esse, & barbaros omnes infantésque nostros ita vngi.

1 fusum &c. quo vital. M.
2 vitales partus. Ch.
3 in alarũ sinus. M. alarũ sinus. Chiff.
4 Cameli lac mulgetur, ne iterũ grauescat. Parm.
5 grauidescant. Dal.
6 tribus, dua[...]úsue Arist. c. lib 7. hist.
7 Pullo. Vet Pullos Chiff.
8 candore. M.
9 coniux in M. deest
10 omnia lecd trahens. Salm.
11 soliũ. M.
12 omne autem igne spis. frig. serueseit. Ch.
13 spissatũ humore serueseit. Parm.
14 inutile leporis. Parm. prauè hinuli, leporis. Dal.
15 Vnus. Chiff.

ANNOTATIONES.

a Varro in Andabatis, *Candido lacte papilla cùm fluit, signum putant partuis, quod hic sequatur mulierem è partu liquor.* Apud Nonium. Idem de liberis educandis, *Eam nutricem oportet esse adolescentem. Annis.n.vt sanguis deterior, sic lac.* Lac.n.vt quidam dicunt Physici, sanguinis spuma est.

b Aristot. cap. 11. lib. 7. histor.

c Vulgo, *Betton.*

d Fit ex asinarum & equarum lacte, quæ vtrinque dentatæ sunt.

e Falsum id medicorum omnium iudiciis, qui tenuissimum post humanam esse putant.

f Iuuenal. Sat. 6.

--atque illo lacte fouetur
Propter quod secum comites educit asellas,
Exsul Hyperboreum si dimittetur ad axem.

Vide infrà cap. 12. lib. 28.

g Mechlam, oxygala.

De diuersitate caseorum.

CAP. XLII.

LAus caseo Romæ, vbi omnium gentium bona cominus iudicantur, è prouinciis Nemausensi præcipua, Læsuræ[a] Gabalicique pagis, sed breuis ac musteo tantùm commendatio. Duobus Alpes generibus pabula sua approbant: Dalmaticæ[b] Docleatem mittunt, Ceutronicæ[c] Vatusicum. Numerosior Apenino.[d] Cebanum hic è Liguria mittit, ouium maximè lactis: Æsinatem ex Vmbria: mistóque Hetruriæ atque Liguriæ confinio Lunensem magnitudine conspicuum: quippe & ad singula millia pondo premitur. Proximum autem vrbi Vestinum,[1] eúmque è Cæditio campo laudatissimum. Et caprarum gregibus sua laus est,[2] recenti maximè, eam[e] augente gratiam fumo: qualis in ipsa vrbe conficitur, cunctis præferendus. Nam Galliarum sapor medicamenti vim obtinet. Trans maria verò Bithynus ferè in gloria est. Inesse pabulis salem, etiam vbi non detur, ita maximè intelligitur, omni in salem caseo senescente: quales redire in musteum saporem, aceto & thymo maceratos, certum est. Tradunt Zoroastrem in desertis caseo vixisse annis viginti, ita temperato, vt vetustatem non sentiret.

1 Crustuminúmque & è Vet. laudatissimũ & Caprygerum. Gregibus Vet. Capnityrũ aiũ aiũ Epityr.... legunt. Quod sequitur quidẽ augerat fumo, lectionem Capnityron probat.
2 Arrigẽti, quidam legunt.

ANNOTATIONES.

a Ballici (quare ita legendum putem mox dicam) pagi vulgò *les Baux*, villæ, aut potius casæ, in saltuosis nemoribus sitæ, quà itur ex Auenione Tarrasconem. Leturæ, etiamnum hodie, *Leso*, pagus aliquot domunculis constans. Ibi caprarum & ouium multi greges aluntur: è quorum lacte fiunt casei molliusculi, præpingues, præcipuæ commendationis apud Aueníonenses & circumuicinos. Hodie *fromages des Baux.* Lego Ballici, deprauatúmque puto ab iis, qui cùm nescirent huius rei historiã, & alibi in hoc scriptore legissent Gabales, ex illis Gaballicos pagos sibi finxerunt. In Gaballis, vel, vt legitur cap. 19. 4. Gabalibus, vulgò *Genauden*, est etiam mõs Lesora, vulgo *Losere*, vnde Tarnis fluuius oritur memoratus à Plinio loco citato. Eius meminit Sidonius Apollinaris in Propemptico ad libellum.

Hinc te Lesora, Caucasum Scytharum
Vincens, aspiciet, citróque Tarnis. Roaldes.

b *Drina di Sclauonia.*

c Hodie is vocatur *fromage de Passi*: quasi Passiacus

pro Vatusico, & fortassis vox qua Plinius vtitur corrupta est. Aliis, *fromages de sainct Bon en Tarentaise.*

d Cebanum, *du marquisat de Ceue.* Eius regionis incolæ hos caseos vocant, *Robles*, & bonitate cum Placentinis ac Marsolinis conferunt.

e Romæ & in plerisque Italiæ locis caseus & siccabatur & colorabatur fumo. Columel. cap. 8. 7. Est etiã nõ ingrati saporis muria perduratus, atq; ita maligni ligni vel culmi fumo coloratus. Apud Vlpianum Aristo censet, ex taberna casearia in ædificium alienum quod superius est, fumum iure non immitti: nisi fuerit nominatim constituta seruitus: alioqui vicino negatoriam actionem competere. Duaren. ca. 24. 1. Anniu. Martial. in Xeniis,

Non quemcunque locum, nec fumum caseus omnem,
Sed Velabrensem qui bibit ille sapit.

Brisson. cap. 15. 4.

Differentia membrorum hominis à cæteris animalibus.

CAP. XLIII.

TErrestrium solus homo bipes. [a] Vni [1] iuguli, humeri, cæteris armi: vni vlnæ. Quibus animalium manus sunt, intus tantùm carnosæ: extrà neruis & cute constant. Digiti quibusdam [b] in manibus seni. M. Curiatij ex patritia gente filias duas ob id Sedigitas appellatas accepimus, & Volcatium Sedigitum, illustrem in Poetica. Hominis digiti articulos habent ternos, pollex binos, & digitis aduersus vniuersis flectitur: per se verò in obliquum porrigitur, crassior cæteris. Huic minimus mensurâ [2] par est: duo reliqui sibi inter quos medius longissimè protenditur. Quibus ex rapina victus quadrupedum, quini digiti in prioribus pedibus, reliquis [c] quaterni. Leones, lupi, canes, & pauca in superioribus quoque quinos vngues habent, iuxta cruris articulum dependentes: reliqua, quæ sunt minora, [3] digitos quinos. Brachia non omnibus paria [4] secum. Studioso Thraci in C. Cæsaris ludo notum est dextram fuisse proceriorem. Animalium quædam, vt manibus, vtũtur priorum ministerio pedum: sedéntque ad os illis admouentia cibos vt sciuri.

1 Vngula M. Lego, iugula.
2 pari. M.
3 & digitus. M. & Ch.
4 esse. M.

ANNOTATIONES.

a Iugula, τὰ κλείδας, etiam simiis, talpis, sciuris, muribus Alpinis autor nesciit.

b Pollex, (in pedibus, halluchus) μέγας, ἀντίχειρ, Index, salutaris, δεικτικὸς, λιχανός: Medius, infamis, verpus. μέσος, ἰατρὸς, καταπύγων: Annularis, παράμεσος, δακτυλιωτὴς: Minimus, auricularis, μικρὸς, ὠτίτης. Medium vnguem ostendere, probose ac contumeliose despicere. Iuuenalis.

—cum fortunæ ipse minaci
Mandaret laqueum, mediúmque ostenderet vnguem.

Martial.

Rideto multum, qui te Sextile cynædum
Dixerit, & digitum porrigito medium.

Alex. ab Alex. cap. vlt. 4.

c Leg. quaterni, vt leonibus, lupis, canibus, & pantheris in posteriorib. vno iuxta &c. ex Arist. cap. 9. 4. de pact. Toletanum pro, vngues, habet lynces: quamobrem Pintianus legit, canibus & pantheris. Quaternos quoque lynces habent, vno iuxta &c.

De simiarum similitudine.

CAP. XLIIII.

NAm [1] simiarum genera perfectam [a] hominis [2] imitationem continent, facie, naribus, auribus, palpebris, [3] quas solæ quadrupedum & in inferiore habent gena. Iam mammas in pectore, & brachia, & crura in contrarium similiter flexa: in manibus vngues, digitos, longiorémque medium. Pedibus paulum differunt. Sunt enim, vt manus, [4] prælongi & vestigium palmæ simile faciunt. Pollex quoque his & articuli, vt homini: ac præter genitale, & hoc in maribus tantùm, viscera etiam interiora omnia ad exemplar.

1 Iã. Pint.
2 simulationem. M.
3 quæ s. q. & inferiorem h. genam. M. quas s. q. & inferiorem h. genam. Vet.
4 prælonga. M.

ANNOTATIO.

a Autore Galeno, ridiculam, exhilarandis oblectandísque pueris natam, summa tamen æquitate naturæ in eius fabricando corpore, quod animam nõ minus ridiculam eo vestierit. Thersitis deformem turpémque faciem Lycophron cùm exprimere conatur, πιθηκόμορφον appellat. Rhodig. cap. 10 3. vide cap. 54. 8. Plautus in Mostell. *Vide vt fastidit simia:* (i. monstrum hominis.) Idem in Milite glorioso, *Pithecium hæc est præ illa, & Sphinx unicum.*

De vnguibus. CAP. XLV.

VNgues [1] clausulæ neruorum summæ existimantur. Omnibus hi, quibus & digiti. Sed simiæ imbricati, hominibus lati, & [2] [a] defuncto crescunt: rapacibus vnci: cæteris recti, vt canibus, præter eum qui à crure plerisque dependet. Omnia digitos habent, quæ pedes, excepto elephanto. Huic enim informes numero quidem quinque, sed indiuisi, ac leuiter discreti, [3] vngulísque haud vnguibus [4] similes, & pedes maiores priores. In posterioribus [5] articuli breues. Idem poplites [6] intus flectit hominis modo. Cætera animalia in diuersum [7] posterioribus [8] articuli pedibus, quàm prioribus. Nam quæ animal generant, genua ante se flectunt, & suffraginũ [9] artus in auersum. Homini genua & cubita contraria: Item vrsis & simiarum generi, ob id minimè pernicibus. Oua parientibus quadrupedum, crocodilo, lacertis, [10] priora genua post curuantur, posteriora in priorem partem. Sunt autem crura his obliqua, humani pollicis modo. Sic & multipedibus, [b] præterquam nouissima salientibus. Aues, vt quadrupedes, alas in priora curuant, suffraginem in posteriora. Hominis [c] genibus quædam & religio inest, obseruatione gentiũ. Hæc supplices attingunt: ad hæc manus tendunt: hæc, vt aras, adorant, fortassis quia inest iis vitalitas. Nanque in ipsa genu vtriusque commissura, dextra læuáque à priore parte gemina quædam buccarum inanitas inest, qua perfossa, ceu [11] iugulo, spiritus fugit, inest & aliis partibus quædã religio: sicut [d] dextra osculis auersa appetitur, in fide porrigitur. Antiquis Græciæ in supplicando [e] mentum attingere mos erat. Est in aure ima [f] memoriæ locus, quem tangentes [12] [g] attestamur. Est post

1 Vngues, qui claus. ner. sum. existimantur, omnibus iis, quibus & dig. M.
2 defunctis. Vet.
3 vngulæq. M. vngulísque non Ch.
4 similes. Crura maiora priora. In posterioribus imis malleoli breues. Ex Aristo lib. 2. cap. 1. hist. anim.
5 Alij legunt, marculi, ex Arist. loco citato, vbi σφυρὰ βραχέα, malleolos breues vertit Gaza.
6 posteriores. ex Arist.
7 Hanc clausulam Pint. expungit, Lego, id poster. &c.
8 articulis & pedibus. M.
9 articulũ. M. & Vet.
10 priora posterioráque genua põst curuãtur, sed in latus obliqua paululum crura;

Ex Arist. *11 in gulis. M. vinculis. Vet.* *12 attestantur. M. antestamur. Vet.*

aurem æquè dextram Nemesios, (quæ Dea Latinum nomen ne in Capitolio quidem inuenit) quo referimus [13] tacto ore proximum à minimo digitum, veniam sermonis à diis [14] ibi recondentes. [h] Varices in cruribus viro tantùm, [i] mulieri rarò. [16] C. Marium, qui septies consul fuit, stantem sibi extrahi passum [k] vnum [16] hominem, Oppius autor est. Omnia animalia à dextris partibus incedunt, [17] sinistris incubãt. Reliqua, vt libitũ est, gradiuntur. Leo tantũ, & camelus pedatim, h.e. vt sinister pes non transeat dextrum, sed subsequatur. Pedes homini maximi, fœminis [18] tenuiores in omni genere. Suræ homini tantùm & crura [19] carnosa. Reperitur apud autores quendam in Ægypto non habuisse suras. [20] Vola homini tantùm, exceptis quibusdam. Namque & hinc cognomina inuenta, Planci, [l] Plauti, [21] Scauri, Pansæ: sicut à cruribus [m] Vari, Vatiæ, [22] Vatinij: quæ vitia & in quadrupedibus. Solidas habent vngulas, quæ non sunt cornigera: igitur [23] pro eis telum vngula est illis. Nec talos habent eadem. At quæ bisulca sunt, habẽt. Iidem [n] digitos habentibus non sunt: neque in prioribus pedibus omnino vlli. Camelo tali similes bubulis, sed minores paulò. Est enim bisulcus discrimine exiguo pes imus, vestigio [24] carnoso, vt vrsi: qua de causa in longiore itinere sine calciatu fatiscunt.

13 tactus more. M. tactum ore. Chiff.
14 exposcẽtes Vet.
15 C. Mario q. s.C.f. stante sibi &c Ch.
16 hominũ. Chiffletius legit.
17 sinistris magis incubant. Vet. sinistra incubant. Ch.
18 tenuiores. In omni genere suræ. Homini. Vet. & M.
19 carnosæ. Chiff.
20 Planta. Dal.
21 Pansa, Scauri. Ch.
22 Vatij. Dal.
23 pro his telum vngula inest illis. Chiff.
24 carnosus, vt vrsis Ch.

ANNOTATIONES.

a Rationem vide apud Rhodig. cap. 24. lib. 3. petitam ex Aristôt. problem.

b Pint. ex Arist. cap. 1. 2. hist. legit, præterquàm nouissima iubeuntibus aut subsequentibus (sub. pedibus) qui ambigui sunt. Ego nihil muto, sensúmque perspicuum ac verum esse puto, salientibus multipedibus, vt aranæo, locustæ, nouissima siue postrema crura esse minus obliqua, sed recta potius, quoniam eorum nixu saliendo antrorsum in rectum se vibrant.

c Priamus apud Homerum, Achillem oraturus vt filij corpus redimere liceret.

Γούνων ἁψάμενοι λιτανεύσομεν αἴ κ᾽ ἐλεήσῃ.

Apud eundem Illiad. ε.

--λαβὼν ἐλλίσσετο γούνων.

Apud Tryphiodorum Sinon periurus Priamo aduolutus ἱκεσίαις παλάμῃσιν ἥψατο γούνων. Apud Euripidem Orestes supplex Menelaum sic alloquitur,

Τῶν σῶν γουνάτων προστόλεια θιγγάνω.

Inde apud Synesium,

πρηνὴς καὶ γουνοπετὴς ἱκέτης κλινόμενος. Virg.

Et genua amplectens effatur talia supplex.

Claudianus de raptu Proserpinæ.

--genibúsque suas cum supplice fœtu
Admouere manus.

d Varro Callimachum secutus, rationem affert, quòd omnium rerum autoritas dextræ viribus constet: ideóque maiores, cũ se mutuò salutarẽt, hac parte corporis se potissimũ veneratos fuisse. Plethon lib. 2. rerũ Græc. eius consuetudinis meminit. Diodorus Persis id fidei pignus sanctissimum esse tradit. Aristophanes in Nubibus: κύσον με, καὶ τὴν χεῖρα δὸς τὴν δεξιάν. Nam, inquit interpres, ἔθος ἦν ἐπὶ πίστει, καὶ συνθήκαις βεβαίαις τὰς δεξιὰς διδόναι ἀλλήλοις. Rhod. c. 3. 4. Eodem loco ὀπισθέναρ extima & auersa manus pars, quam Catoni de prouincia discedenti, raro & inusitato quodam honore milites osculatos fuisse tradit Plutarchus.

e Vlyssi, vt inexorabili & duro, obiicit Hecuba, quòd vultum auertisset, ὡς μὴ προσθίγειν ξυνευνάδος. Apud Homerum supplices contingunt mentũ eorum quos rogant, vt vel annuant, vel apud alios pro se intercedant: dextram, vt quod precantur faciundum suscipiant: genua, vt in eo, quod facere aggressi fuerint, pergant. Had. Iun. cap. 11. 2. Supplicandi omnia genera priscis vsurpata, sed & quas cui Deo humani corporis partes esse sacras vetustas putauerit, recenset Alex. ab Alex. cap. 19. lib. 2.

f Hinc vellere aurem, admonere dicimus. Virgil.

--mihi Cynthius aurem
Vellit & admonuit.

Eius quoque tamen partis contrectatio, beneuolentiam, qua parentes nos prosequimur auditus sensu animis nostris inseri monet, sicut Clemens Alexandrinus 5. Stromatôn exposuit. Quamobrem olim mos fuit, vt pueri patres oscularentur arreptis vtrinque auribus, quod osculi genus Pollux lib. 10. χύτραν vocat.

Et fœtus matrona dabit, natúsque parenti
Oscula comprensis auribus eripiet.

Theocrit.

οὐκ ἔραμ᾽ Ἀλκίππας, ὅτι με πρᾶν οὐκ ἐφίλασε,
τῶ ὠτὸς καθελοῖσ᾽ ὅκα οἱ τὰν φάσσαν ἔδωκα.

Canterius ca. 19. lib. 1. Plaut. in Asinaria.

Prehende auriculis, compara latella cũ labellis.

g Lego cum veteribus, antestamur. Antestari, testem vocare prehensa tritáque auricula, cùm aduersarius, qui vadanti non paruit, in ius trahitur. Horat. Serm. Sat. 9. 16.

--& quo turpissime? magna
Exclamat voce, Et, licet antestari? ego verò
Oppono auriculam: rapit in ius.

Vide Lipsium Epist. 27. 4.

h Varices flegmina veteres appellarũt, quòd flexuosæ & tortuosæ venæ sint ac in multos sinus diuaricatę. Plaut. in Epidico.

Alium tibi te comitem melius quærere, ita dũ te sequor,
Lassitudine me inuaserunt miserum in genua flegmina.

Tamæ Festo. Lucilius.

Inguen ne existat, papulæ, tamane an boa noxit.

Varicosos Lucilius, vt ex eius verbis post paulò adscriptis manifestum est, Vatraces appellauit.

i Frequentiores hoc seculo fœminis quàm viris.

k Quo seculo id scripsit Oppius, aut Marius sectus est. Alios postea sectos esse sic fuisse vide apud Ciceronem 2. Tuscul.

l Plauti, quasi πλατεῖς: Scauri, quasi χαδροι, quibus tali siue malleoli eminent.

m Varis Valgi, qui & Vaciæ, contrarij sunt. Vari enim distortis sunt cruribus extrorsum, Valgi verò seu Vaciæ introrsum. Valgos Compernes Lucilius vocat lib. 17. Satyr.

Compernem aut varam fuisse Amphitrionis ἀκοίτην.

Nonius. Legendũ verò hic puto Vaciæ, quoniã eos Vaces Lucilius vocat lib. 27. Satyr.

Vt si progeniem antiquam qua est Maximus Quintus

Vacax, qua varicosus, & vatrax. Vacaces, Vatiæ, Vatij sunt quos Valgos dicimus.

n Ex Aristotele hoc Plinius. Astragalum tamen seu talum in homine esse indicat anatome, atque id in Epistoliss Seneca, & Herodotus affirmat.

De vngulis. CAP. XLVI.

VNgulæ veterino tantùm generi renascuntur. Sues in Illyrico quibusdam locis [a] solidas habent vngulas. Cornigera ferè bisulca. Solida vngula, & bicorne nullũ. Vnicorne asinus tantum Indicus, vnicorne & bisulcum oryx. Talos asinus Indicus vnus solidipedum habet. Nam sues ex vtroque genere existimantur, [1] ideo fœdi earum. Hominem qui existimarunt habere, facilè conuicti. Lynx tantùm digitos habentium, simile quiddam talo ha-

1 ideo feruntur diuersi earũ fœtus. Parm. ideóque fœtus earũ Vet. Alij legunt mutata distinctione: Autũ quibusdã grauioribus in cruribus additi radij, sed nul-

lo habet : leo etiamnum [2] tortuosius. Talus autem rectus est in articulo pedis ventre [3] eminens, concaua in vertebra ligatus.

li vncos habētium vngues longi pedes porrectis ad caudā cruribus volant : vide Arist. lib. 2. hist. an. cap 12. vnde totus hic locus. 2 tortuosos. M. 3 eminens concauo, in vert. M. & CH.

ANNOTATIO.

a Solidipedes sunt Aristot. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ. καὶ ἐν μακεδονίᾳ δὲ τῇ ἐν τῇ ἠμαθιώτων χώρᾳ τοὺς σῦς εἶναι μώνυχας.

De pedibus auium & vnguibus.
CAP. XLVII.

A[a]Vium aliæ digitatæ, aliæ palmipedes, aliæ inter vtrunque, diuisis digitis adiecta latitudine. Sed omnibus quaterni digiti, tres in [1] priore parte, vnus à calce. [b] Hic deest quibusdam longa crura habentibus. Iynx [c] sola vtrinque binos habet. Eadē linguam serpentium similem in magnam longitudinem porrigit. Collum circumagit [2] [d] in auersum. Vngues ei grandes, ceu gracculis. Auium quibusdam grauioribus, in cruribus additi radij. Nulli vncos habentium vngues, longi pedes. Porrectis ad caudam cruribus volant: quibus breues, contractis ad medium. Qui negant volucrem vllam sine pedibus esse, confirmant & apodas habere, [e] & [3] ocen, & drepanin, [4] in eis quæ rarissimè apparent. Visæ iam etiam serpentes anserinis pedibus.

1 superiore, Parm. 2 in aduersum se. M. Circumagit collum auersum. Vet. 3 hirundinem. Pint. ex Arist. cap 1. lib 1. hist. Nectorem. Vet. 4 ex his qua. CH.

ANNOTATIONES.

a Aristot. lib. 2. cap. 12. hist.

b Quin & Psittaci, Meropes, Pici, nocturnarúmque multæ. Lego itaque ex Arist. cap. 12. lib. 2. histor. Iynx cum aliis paucis vtrinque.

c Iyngis simplex & teres lingua est, serpentis verò bisulca, cap. 17. lib. 2. De Part. Animal. & cap. vltimo lib. 2. hist. quamuis trisulcam serpentibus esse Plinius tradat, cap. 37. lib. 11. Confertur igitur Iyngis lingua non cum lingua serpentum, sed cum eius vibratu, quo serpens exertam profert.

d In humeros & dorsum quiescente corpore. Arist.

e Arist. cap. 1. lib. 1. hist. vnde sumpta hæc sunt, *Nonnullis auium*, inquit, *inutiles ferè ac imbecilli sūt pedes*, κακόποδες: *quamobrem Apodas vocant. Similes iis cæteræ volatu sunt pernices, gressu & pedibus infirmæ, vt Hirundo & Drepanis*, &c. Hinc apparet Ocen redundare, nec pro ea voce legendum Nycterida, vt Hermolaus & Gesnerus censent, cùm Vespertilionem Aristot. loco suprà citato nec recenseat inter κακόποδας, & ei manifestè pedes tribuat. Quidam volunt Apodem minorem & atrum ob volatus celeritatem à Plinio Ocyn vocari.

De pedibus insectorum.
CAP. XLVIII.

INsectorum pedes [1] primi longiores, duros habentibus oculos, vt subinde pedibus eos [2] tergeant, ceu notamus in muscis. Quæ ex his nouissimos habent longos, saliunt, vt locustæ. Omnibus autem his seni pedes. Araneis quibusdam prælongi accedunt bini. Internodia singulis terna. Octonos & marinis esse diximus, polypis, sepiis, loliginibus, cancris, qui brachia in contrarium mouent, pedes in orbem aut in obliquum. [3] Iidem soli animalium rotundi. Cæterá binos pedes duces habent, cancri tantùm quaternos. Quæ hunc numerum pedum excessere terrestria, vt plerique vermes, non infra duodenos habent, aliqua verò & centenos. Numerus pedum impar nulli est. Solidipedum crura statim iusta nascuntur mensura: posteà exporrigentia se veriùs, quàm crescentia. Itaque in infantia scabunt aures posterioribus: quod addita ætate non queunt: [4] quia longitudo superficiem corporū [5] solam ampliat. Hac de causa inter initia pasci nisi submissis genibus non possunt, nec vsque dū ceruix ad iusta incremēta perueniat.

1 primo. CH. 2 tergant. 3 Iidem alii : vel iisdem solis. Dal. 4 qua (ætas) longam reddit ceruicem crura solum ampliat. Pint. ex coniectura non admodum firma. Lego, queunt, quia crurum superficies sola, non longitudo ampliatur. 5 sola. M.

De pumilionibus & genitalibus.
CAP. XLIX.

PVmilionum genus in omnibus animalibus est, atque etiam inter volucres. Genitalia maribus quibus essent [1] retro, satis diximus. Ossea sunt lupis, vulpibus, mustelis, [2] viuerris: vnde etiam calculo humano remedia præcipua. Vrso quoque simul atque expirauerit, cornescere aiunt. Camelino arcus intendere, Orientis populis [3] fidissimum. Necnon aliqua [a] gentium quoque in hoc discrimina, & sacrorum etiam, citra perniciem [4] [b] amputantibus Matris Deûm Gallis. Contrà [c] mulierum paucis prodigiosa assimulatio: sicut hermaphroditis vtriusque sexus: quod etiam quadrupedum generi accidisse Neronis principatu primùm arbitror. Ostentabat certè hermaphroditas [5] subiunctas carpento suo equas, in [6] Treuerico Galliæ agro repertas: ceu planè visenda res esset, principem terrarum insidere portentis. Testes pecori armentóque ad crura decidui, [7] subus adnexi: delphino prælongi vltima conduntur aluo, & elephanto occulti. Oua parientium lumbis intus adhærent: qualia ocyssima in Venere. Piscibus serpentibúsque nulli, sed eorum vice binæ ad genitalia à renibus venæ. Buteonibus terni. [d] Homini tantùm iniuria, aut sponte naturæ franguntur: idque tertium ab hermaphroditis & spadonibus semiuiri genus habent. Mares in omni genere fortiores, præterquàm in pantheris & vrsis.

1 retro sat. Salm. retrorsa. M. & CH. 2 viuerræ. Sunt inde etiam. M. Sunt in iis etiam. Vet. 3 fidelissimum. M. 4 amputatis. M. 5 subiuges. Vet. subiungi. M. 6 Triueria. CH. 7 suibus. Alij.

ANNOTATIONES.

a Vt Iudæorum, Ægyptiorum.

b Testa Samia, infra cap. 12. lib. 39. sub finem. Præcisos ob id vocat Lampridius in Heliogabalo. Iactauit autem caput inter præcisos fanaticos, & genitalia sibi deuinxit. Solebant porrò illi fanatici & lymphati, velut diuino spiritu afflati, & æstu quodam mentis perciti, vagari, caput iactare, contorquere, huc illuc flectere furibundorum specie, virilitatem amputare, vaticinari: quæ, vt Plutarchus ait, μανία ἦν τῶν ὀρειομανῶν σὺν ῥιψαυχένι κλόνῳ. Lucanus.

- -crinémque rotantes
Sanguinei populis cecinerunt tristia Galli.

Brissonius cap. 13. 2.

c τοῖς τριβάσι, quæ tentiginem in summa vulua marium pudendo similem habent.

d Testes olim etiam vasa nuncuparunt. Plaut. in Pœn. *Facio quod manifesto deprehensi mæchi haud fermè solent.* Mi. *Quid id est?* Syn. *refero vasa salua.* τέστωρ prisca vox Græca, μάρτυρ: μάρτυρας θέσθαι, testes aduocare. δίδυμοι ob id testes vocantur, quod τῆς ἀρρενότητος μάρτυρές εἰσι. in suibus polimenta, quoniā educta suis folliculis, polis, id est pilis alutaceis similia sunt. Laberius: *Quænā mens? quænam deliritas vos suppolitores*

facit, cum cano eugio puellitarier. Suppolitores, subagitatores: puellitari, lasciuire: cum eugio, pudendo muliebri. Vide quod adnotatum est supra cap. 37. & infrà cap. 4. 28. Festus polimenta dicta vult, quod castratura exempta vestium modo poliuntur. Arnobius lib. 7. Verecundius proles dici tradit. Vide Scal. in Festum voce, Polimenta.

De caudis. CAP. L.

C[a] Audæ, præter hominem ac simias, omnibus ferè [1] animalibus, & oua gignentibus,[2] pro desiderio corporum: nudæ hirtis, vt apris: paruæ villosis, vt vrsis: [3] prælongis setosæ, vt equis. Amputatæ lacertis & serpentibus renascuntur. Piscium [4] meatus gubernaculi modo regunt: [5] atque etiam [6] in dextram atque læuam motæ, vt remigio quodam impellunt. Lacertis inueniuntur & geminæ. Boum caudis longissimus [7] caulis, atque in ima parte hirtus. Idem asinis longior, quàm equis, sed setosus vterinis. Leoni infima parte, vt bubus & sorici: pantheris non item: vulpibus & lupis villosus, vt ouibus quibus procerior. Sues [8] retorquent: canum degeneres sub aluum reflectunt.

1 animal. CH. 2 pro differentia. 3 prælonga & setosa equis. D. 4 natatus 5 aquè. M. 6 in dexterã ac. CH. 7 pilus. M. 8 intorquẽt. CH.

ANNOTATIO.

a Vnico ac singulari cornu animalia septem armata legimus. Rhinocerontem, Orygem, Monocerontem Æliano cap. 3. lib. 7. & autori ca. 21. li. 8. Bouem Indicum cap. & libro citatis. Equũ Indicum e cuius cornu poculum factum veneni noxam frangit, Æliano cap. 12. lib. 4. Asinum Indicum, in cuius cornu eadem vis comperta est, & contra multos alios morbos efficax, Æliano c. 22. lib. 5. Asinos id genus, quotannis Indiæ rex publico spectaculo committit, Æliano c. 42. lib. 4. Bisontem Æliani ca. 44. lib. 4 Ludouicus Bertheme cap. 2. lib. 4. Nauigationum suarum, in insula Zeilam vaccas asserit se vidisse vno tantum corn prædítas.

De vocibus. CAP. LI.

V[1] Ocem non habere, nisi quæ pulmonem & arterias habent, hoc est, nisi quæ spirant, Aristoteles putat. Idcirco & insectis sonum esse, non vocem, intus meante spiritu, & incluso sonante. Alia murmur edere, vt apes. [2] Alia cum tractu stridorem, vt cicadas. Recepto enim vt duobus sub pectore [3] cauis spiritu, mobili occursãte membrana intus, attritu eius [4] sonare [5] viscera, sat notum est. Cætera simul cum volatu & incipere audiri & desinere, vt muscas, apes. Sonum enim attritu & interiore aura non anima, reddi. Locustas pẽnarum & feminum attritu sonare, creditur sanè. Item aquatiliũ pectines stridere, cùm volant. Mollia & crusta intecta, nec vocem nec sonum vllum habere. Sed & cæteri pisces, quamuis pulmone & arteria careant, non in totum sine vllo sono sunt. Stridorem cum dẽtibus fieri cauillantur. Et is qui [6] caper vocatur, in Acheloo amne, grunnitum habet, & alij de quibus [7] diximus. Oua parentibus sibilus, serpentibus longus, testudini abruptus. Ranis sonus sui generis, vt dictum est, nisi si & in his ferenda dubitatio est, qui mox in ore concipitur, non in pectore. Multũ tamẽ in iis refert & locorum natura. [8] Mutæ[a] in Macedonia traduntur,[b] muti & apri. Auium loquaciores, quę minores, & circa coitus maximè. Aliis in pugna vox, vt coturnicibus: aliis ante pugnam, vt perdicibus: aliis cùm vicere, gallinaceis. Iisdẽ sua maribus: aliis [9] eadem, vt fœminis, vt lusciniarum generi. Quædam toto anno canũt, quædã certis temporibus, vt in singulis dictũ est. Elephas [10] citra nares ore ipso sternutamento similem elidit sonum, per nares autem tubarum raucitati. Bubus tantùm fœminis vox grauior: in omni alio genere exilior quàm maribus, in [11] homine etiã castratis. Infantis [12] in nascendo nulla auditur, antequam totus emergat vtero. [13] Primus sermo anniculo [14] est. [c] Semestris locutus est Crœsi filius [15] in crepundiis: quo prodigio totum id cõcidit regnum. Qui celerius fari, tardius ingredi incipiunt. Vox roboratur [16] [d] xiiii. anno. Eadẽ in senecta exilior: neque in alio animaliũ sæpius mutatur. Mira præterea sunt de voce digna dictu. In theatrorum [e] orchestris scobe aut harena superiecta deuoratur, [17] & in rudi parietum circumiectu, doliis etiam inanibus: currit eadem concauo vel recto parietum spatio, quamuis leui sono dicta verba ad alterum caput perferens, si nulla inæqualitas impediat. Vox in homine magnam vultus habet partẽ. Agnoscimus [18] eam prius, quàm cernamus, nõ aliter quàm oculis, totidemque sunt eæ, quot in rerum natura mortales & sua cuique, sicut facies. Hinc illa gentium tótque linguarum toto orbe diuersitas: hinc tot [19] cantus & moduli, flectionésque. Sed ante omnia explanatio animi, quæ nos distinxit à feris, inter ipsos quoque homines discrimen alterum æquè grande, quàm à belluis, fecit.

1 Vocem nõ habere n. si quæ spirãt Arist. &c. sic Tol. CH. & M. ze. ctẽ: nã quæ inter ea leguntur gloßema sunt. CH. habet spirent. 2 Alia tractu str. M. contractu. Alij, cõtritu. Quidã at tritu. Pint. 3 cannis. M. caueis. Vet. 4 sonare. Muscas apes, & cætera similia cum vol. & incip. aud. & desinere. Sonũ. &c. Tol. legitur & similia, in M. & CH 5 viscera sat notum est, id CH. non leg 6 aper. V. κάπρος. Arist. quẽ diximus. oua Macedonia aprum non caprum verti debere mõstrat. Leo par. ca. 10. lib. 2. 7 diparientes. Sibilus serpent. V. 8 Muta Cyrenis tradũtur, muti & in sues. Vide Annot.

9 eadẽ quæ & fœm. V. eadem fœminis Alij. Vet. eaden de fœminis. Alij. Vet. 10 circa V. 11 omnibus. Pint. ex Arist. cap. pe. lib. 5. de gener. 12 nascẽtis. Vet. 13 Primo. CH. 14 est & semestri. Locutus. M. 15 in crep. CH. 16 à tredecim annis, eadem in senecta exiliore. M. Tot. x. iiij. annis CH. 17 & rudi Vet. 18 ea. Pint. M. 19 cantibus moduli, V. cantibus modulis. Alij. Vet.

ANNOTATIONES.

a Vide suprà cap. 8. lib. 58.

b De apris nusquam id Aristoteles prodidit.

c Herodotus li. 1. in capta vrbe Sardis fuisse cum patre scribit, & patri timentem, cùm eum stricto gladio occiturus Persa inuaderet, exclamasse ne Crœsum interimere: quæ si vera sunt, iam adultus fuit, non in cunis.

d Quo tempore adolescentes, vt inquit Aristoteles, ἀφροδισιάζειν ἄρχονται, hirquitallire, & ad Venerem concitari. Est autem τραγίζειν illud tum vocem grauiorem emittere, tũ aliis fœtere. Nã quod ait Theoph. περὶ ὀσμῶν, τράγοι, ἔλαφοι, λαγοὶ καὶ τ' ἄλλα περὶ τὰς ὀχείας μάλιστα ὄζει. In vetere glossario Hirquitallus, τραγῶν παῖς, ἀρχλιῶ, vel ἀκμὴν ἡβώσας. Vide Festum.

e Theatri parte quinque gradibus non altiore, vt omnia commodè spectarentur: in qua scenici artifices saltabant & agebant, Senatorésque & ciuium honoratissimi consedebant.

De agnascentibus membris, & dicta Aristotelis de vita hominis. CAP. LII.

M Embra animalibus agnata inutilia sunt, sicut sextus homini semper digitus. Placuit in Ægypto nutrire portentum, binis & in auersa capitis parte oculis hominem, sed iis non cernentem. Miror quidem Aristotelem non modo credidisse præscita vitæ esse aliqua in corporibus ipsis, verumetiam prodidisse. Quæ quanquàm vana existimo, nec sine cunctatione proferẽda, ne in se quisque & auguria

gutia anxiè quærat: attingam tamen,[1] quæ tantus vir in[2] doctrinis non spreuit. igitur vitæ breuis signa ponit raros dentes, prælongos digitos, plumbeum colorem, plurésque in manu incisuras, nec perpetuas. Contrà longæ esse vitæ incuruos humeris, & in manu vna duas incisuras longas habentes, & plures quàm xxxij. dentes, auribus amplis. Nec vniuersa hæc (vt arbitror) sed singula obseruat, friuola (vt reor) & vulgò tamen narrata. Addidit morum quoque[3] aspectus simili modo apud nos Trogus, & ipse autor[4] seuerissimus: quos verbis eius subiiciam: Frons vbi est[a] magna, segnem animum subesse significat: quibus parua, mobilem: quibus rotunda, iracundum, velut hoc vestigio tumoris apparente. Supercilia quibus porriguntur in rectum, molles significant: quibus iuxta nasum[5] flexa sunt, austeros: quibus iuxta tempora inflexa, derisores, quibus in totum demissa, maleuolos & inuidos. Oculi quibuscunque sunt[6] longi, maleficos esse indicant. Qui[7] carnosos à naribus angulos habent, malitiæ[8] notam præbent. Candida pars extenta, notam[9] impudentiæ habet: qui identidem operire solent, inconstantiæ.[10] Oricularum magnitudo, loquacitatis & stultitiæ nota est. Hactenus Trogus.

1 quia. Ch. 2 doctrina. Vet. 3 spectus. Tol. 4 i seuerissimus. Tol. 5 plexa sunt M. & CH. 6 longi moribus ma. lis. M. mali moribus. CH. 7 carnosos. narib. M. 8 nota prauenti. M. 9 imprudentia. Ch. 10 Auricularum. M.

ANNOTATIO.

a Signa hæc longa oratione colligit Alex. ab Alex. cap. 19. lib. 2.

De anima & de halitu animalium, & quæ gustata interimant, & de victu hominis, & quibus de causis non coquatur.

CAP. LIII.

A[a]Nimæ leonis virus graue, vrsi pestilens. Contacta halitu eius nulla fera attingit:[1] citiúsque putrescunt afflata reliquis. Hominis tantùm natura infici voluit pluribus modis,[b] & ciborum ac dentium vitiis, sed maximè senio. Dolorem sentire non[2] poterat:[3] tactu sensuque omni[4] carebat, sine qua nihil sentitur. Eadem[5] commeabat recens assiduè, exitura supremò, & sola[6] ex omnibus superfutura. Denique hæc[7] trahebatur è cælo. Huius quoque tamen reperta pœna est, vt neque idipsum quo viuitur, in vita iuuaret. Parthorum populis[8] hoc præcipuè, & à iuuenta, propter indiscretos cibos: nanque & vino fœtent ora nimio. Sed sibi proceres medentur grano Assyrii mali, cuius est suauitas præcipua, in esculenta[9] addito. Elephantorum anima serpentes extrahit, ceruorum[10] item vrit. Diximus hominum genera, qui venena serpentium suctu corporibus[11] eximerent.[12] Quin & subus serpentes in pabulo sunt,[13] & aliis venenum est. Quæ insecta appellauimus, omnia olei aspersu necantur.[14][c] Vultures vnguento qui fugantur, alios appetunt odores, scarabei rosam. Quasdam serpentes scorpio occidit. Scythæ[d] sagittas tingunt viperina sanie, & humano sanguine: irremediabile id scelus, mortem illico adfert leui tactu. Quæ animalium pascerentur veneno, diximus. Quædam innocua alioquin venenatis pasta noxia fiunt & ipsa. Apros in Pamphylia & Ciliciæ montosis, salamandra ab his deuorata, qui edêre, moriuntur.[15] Nec est intellectus vllus in odore, vel sapore. Et aqua vinúmque interimit, salamandra ibi immortua, vel si omnino biberit, vnde[16] potetur: item rana, quam rubetam vocant. Tantum insidiarum est vitæ. Vespæ serpente auidè vescuntur,[17] quo alimento mortiferos ictus faciunt. Ideóque magna differentia est victus: vt in tractu[e] pisce viuentium Theophrastus[18] prodidit, boues quoque pisce vesci, sed non nisi viuente. Homini cibus vtilissimus simplex. Aceruatio saporũ pestifera, &[19] condimenta perniciosiora. Difficulter autem perficiuntur[20] omnia in cibis acria, nimia, & auidè hausta, & æstate, quàm hyeme, difficilius, & in senecta, quàm in iuuenta.[f] Vomitiones homini ad hæc in remedium excogitatę,[21] frigidiora corpora faciunt, inimicæ oculis maximè ac dentibus. Somno concoquere[g] corpulentiæ, quàm firmitati, vtilius. Ideo athletas malunt cibos ambulatione perficere. Peruigilio quidem pręcipuè vincuntur cibi.

1 ocyusque. Ch. 2 potest. Dal. 3 fructu, in M. d. 4 caret Dal. 5 commeat, ab eo recedens assidue M. 6 ex omne. Tol. & Ch. ex homine. Pint. 7 trahitur. Dal. 8 hac M. & Ch. 9 additi. Vet. addita. CH. 10 item, in M. deest. 11 exigerêt. M. & CH. exugerent. Vet 12 Quin & b. s. M. 13 ali venenis ceternis. Vet. & M. 14 Vultures qui a bos odores appetunt, vnguento quidem necantur, scarabei rosa. Pint. Vultures qui a lios oderes. Vet. vult. vnguem. quidem &c. rosa. Alij Vet cui assentitur Theo phr. lib 6. caus. ca. 4.

15 nec enim est Vet. 16 petetur. Vet. Leg. vel si omnino vnde biberit potetur. Dal. 17 qua. M. 18 prodit. CH. 19 cõdimẽto perniciosior. CH. 20 omnibus. Vet. 21 fragiliora. Pint.

ANNOTATIONES.

a Ob id Plauto in Menęch. maritus ædes suas in quibus vxor habitabat, leoninum cauũ appellat,

Etiam nunc concede audacter ab leonino cauo.

Ac rursum,

Vt ego hunc poteram leonem, Getulum, olentem, edentulum.

b Est etiam sua ieiunis graueolentia, quæ sumpto cibo emendatur. Græci νηστείας ὄζειν vocant. Eius meminit Arist. in problematib. Significat & eam Cęcilius Comicus apud Nonium, inducto marito, qui vxoris parum acceptæ odiosam comitatem & blãditias dedignaretur:

--Quis mihi inquit, *vbi*
Domum aduenì, assedi, ex templo suauium
Dat ieiuna anima. Plaut. in Mercat.
Ieiunitatis plenus animam fœtidat.

Victorius cap. 2. 4. Vinosis postero die fœdos halitus esse autor scribit cap. vlt. lib. 14. vide quod notatum est ad eum locum.

c Aristot. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ. λέγεται δὲ καὶ τοὺς γῦπας ὑπὸ τῆς τῶν μύρων ὀσμῆς ἀποθνήσκειν, ἐάν τις αὐτοὺς χρίσῃ ἢ δῷ τι μεμυρισμένον φαγεῖν. ὡσαύτως δὲ καὶ τοὺς κανθάρους ὑπὸ τῆς τῶν ῥόδων ὀσμῆς. Theophr. lib. de odoribus, ποιεῖν δ' ἔνια φαίνεται τῆς ὀσμῆς, καὶ τῆς ἀηδίας πρὸς ἀληθὲς τὸ ἐπὶ τῶν γυπῶν καὶ κανθάρων.

d Quomodo id venenum pararetur ac misceretur, docet Rhodig. ca. 10. 23. Arabas quoque veneno sagittas illinire Pollux scribit. In India milites Alexandri sagittis veneno imbutis saucij, protinus moriebantur: at Alexandro monstrata per quietem herba, quæ præsentissimo remedio esset. In Harmatis Bragmanum ciuitate sagittæ veneno tingebantur. Limæo Gallos sagittas inficere autor scribit cap. 11. 27. Straboni Trãsalpini Galli perniciosissimo lacte arboris ficui similis sagittas tingunt, inde fortassis dictum Toxicum veneni genus. Vide quod adnotatum est cap. vlt. 17.

e Ichthyophagorum.

f Vomunt qui ex tempore dicunt. Aristides Rhetor se non esse τῶν ἐμούντων, sed ἀκριβούντων imperatori Marco respondit. Vomitores dicuntur, qui crapulam vomitu leuant. Pompeius Marcellino acerbius contra se in senatu oranti exprobauit suo beneficio è muto vocalem factum, ex esuritore vomitorẽ, ἐκ πεινατικοῦ ἐμετικόν. Vomitus quotidianos aut nimis frequẽtes vniuersa medicorum schola dãnat. Queri-

tur Seneca multos vomere vt edant, comesse vt vomāt epulas toto orbe conquisitas, quas coquere dedignantur. Plutarchus vomitiones, & per aluum purgationes esse inquit, μικρὰ παραμύθια πλησμονῆς: vtēdum verò potius ὑδροποσίᾳ, καὶ ἀσιτίᾳ: remedia porro hæc esse veluti ἐκβόλια & φθόρια, quibus intemperantes mulieres partum necant & abigunt, vt Venerem repetant & iterum concipiant. Rhodig. cap.9.21. Vide cap.1.lib.29.

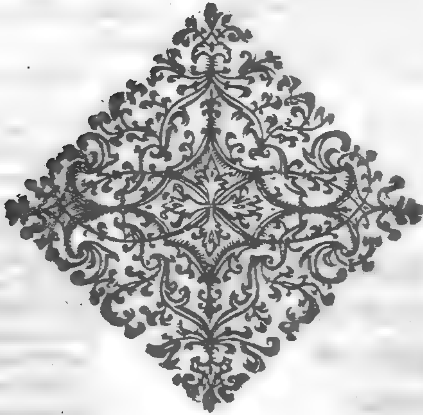
g Grauiter & acutè Pythagoras, cùm audiret quendam ex familiaribus exercitatione ac pleniore cibo id curare, vt habitior foret, dixit, molestiorem sibi illum carcerem parare. Rhodig. cap.10.21.

De corpulentia augenda vel minuenda, & quæ gustu famen ac sitim sedent.
CAP. LIIII.

AVgescunt corpora dulcibus, atque pinguibus & potu: minuuntur siccis & [1] aridis, frigidisque, ac siti. Quædam animalia & pecudes quoque in Africa, quarto die bibunt. Homini [2] non vtique septimo letalis inedia: durasse & vltra vndecimum plerosque certum est. Mori esuriendi semper inexplebili auiditate, animaliū vni homini. Quædam rursus exiguo gustu famem ac sitim sedant, conseruántque vires, vt butyrum, hippace, glycyrrhizon. Perniciosissimum autem [3] in omni quidē vita, quod nimium, præcipuè tamen corpori: minuíque, quod [4] grauat, quolibet modo vtilius, Verùm ad reliqua naturæ transeamus.

1 amaris. Pin. aridis frigidisque, in M.d. 2 non ante septimum. Alij, nō vtique ante septimum letales inedias durasse & vlt. vndicer est, vt plerosq. mori es. sē. in auid. Animalium quadā exiguo &c. M. Mori esurientes semper &c. Vet. esurienti Alij. 3 Est in omni M. hippice. vt ca.8.li.25. & in Ch. glycorrhiza. CH. 4 graue. Parm. & CH.

C. PLI-

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER DVODECIMVS.

Procemium.

Nimalium omnium, quæ nosci potuere, naturæ generatim membratimque ita se habent.[1] Restant neq; ipsa anima carentia (quandoquidem nihil sine ea viuit)[2] terra edita, vt inde eruta dicantur, ac nullum sileatur rerum naturæ opus. Diu fuere occultata eius beneficia, summúmque munus homini datum, arbores syluæque intelligebantur. Hinc primùm[3] alimentum, harum fronde[4] mollior specus, libro vestis. Etiamnum gentes sic degunt. Quo magis[5] admirari subit, ab iis principiis cædi mōtes in marmora, vestes[6] ad Seras peti: vnionē in Rubri maris[7] profundo, smaragdum in ima tellure quæri. Ad hoc excogitata sunt aurium vulnera: nimirum quoniam parum[8] erat collo[9] crinibúsque gestari, nisi inferentur etiam corpori. Quamobrem sequi par est ordinem vitæ & arbores ante alia dicere,[10] ac moribus primordia ingerere.

1 Restat vt neque ipsa. M.
2 terra editum, aut. Vet.
3 alimenta. Chiff.
4 melior. Vet.
5 admireris ab iis: M. adm. sub. his à prim. CH
6 à Seribus. Vet.
7 profunda M.
8 esset. Vet. est Parm.
9 crinibus, manibus gest. CH.
10 ac morbis Veteres ac orbis. Aij. Vet. ac deorum honorib. Dal.

De arborum honore, & quando platanus primùm in Italia, & de natura earum. CAP. I.

HÆc fuere [a] numinum templa, priscóque ritu[1] simplicia rura etiam nunc Deo præcellentem arborem dicant. Nec magis auro fulgentia atque ebore simulachra, quàm lucos, & in iis silentia ipsa adoramus. Arborum genera numinibus suis dicata[2] perpetrò seruantur, vt Ioui esculus, Apollini laurus, Mineruæ olea, Veneri myrtus, Herculi populus. Quin & Syluanos Faunósque, & dearum genera syluis, ac sua nomina, tanquam & cælo, attributa credimus. Arbores posteà blandioribus fruge succis hominem mitigauere. Ex iis recreans membra olei liquor, [b] virésque potus vini: tot denique sapores[2] annui sponte veniētes: & mensæ, depugnetur licet[3] earum causa cum feris, & pasti naufragorū corporibus pisces expetantur, etiamnum tamen [c] secundæ. Mille præterea sunt vsus earum, sine quîs vita degi non possit. Arbore sulcamus maria, terrásque admouemus, arbore exædificamus tecta. Ex arbore & simulacra numinum fuere, nondum pretio excogitato belluarum cadaueri antè quàm vt à Diis nato iure luxuriæ, eodem ebore[4] numinū ora spectarentur & mensarum pedes. Produnt Alpibus coercitas, & tum inexuperabili munimento Gallias, hanc primùm habuisse [d] causam superfundandi se Italiæ, quòd[5] Elico ex Heluetiis ciuis[6] earum, fabrilem ob artem Romæ commoratus, ficum siccam & vuam, oleique ac vini[7] [e] præmissa remeans secum tulisset. Quapropter hæc vel bello quæsisse venia sit. Sed quis non iure miretur, arborem vmbræ gratia tantum ex alieno petitā orbe? Platanus[8] hæc est, [f] per mare Ionium in Diomedis insulā eiusdē tumuli gratia primùm inuecta, in Siciliam transgressa, atque inter primas donata Italiæ: & iam ad Morinos vsque peruecta,[9] [g] ad tribunarium etiam pertinens solum, vt gentes vectigal & pro vmbra pēdant. [h] Dionysius prior, Siciliæ tyrannus, Rhegyum in vrbem transtulit eas,[10] domus suæ miraculum,[11] vbi posteà factum gymnasium: nec potuisse in amplitudinem adolescere, & alias fuisse in Italia, ac nominatim Hispania, apud autores inuenitur. Hoc actum circa[12] captæ vrbis ætatē: tantumq; posteà honoris increuit, vt mero infuso enutriantur: compertum id maximè prodesse radicibus: docuimúsque etiam arbores vina potare.

1 vt simplicia M simplici Parm.
2 perpetuè. M & Ch.

2 anni. Ch.
3 epularū, vel ciborum. Dal.
4 hominum. Dal.
5 Helico. Ch.
6 eorū. M.
7 præmia. Primitias. Cælius sub. 3 promissa. Vet promisso Ch.
8 ea est. Hæc per mare. Vet. Est in M. d. hæc est mare Ioniū Diomedis insula tenus aeu[illegible]. Ch.
9 ac tr. & detinens. M. & Ch. & Cuiac. ad tributū perb. soli, vt Dal.
10 domui sua vmbraculum Nō. Dar.
11 quæ nūc in gymnasio stant Theophr. cap 7. 4. hist. vt alias. M. aut Parm. & CH.
12 Capua. M.

Celebratæ sunt primùm in ambulatione[13] Academiæ Athenis cubitorũ[14] xxxvj. vnius radice ramos antecedente. Nunc est clara [i] in[15] Lycia gelidi fontis socia amœnitate, itineri apposita, domicilij modo caua lxxx. atque vnius pedum specu,[16] nemoroso vertice, & se vastis protegens[17] ramis, arborum instar, agros lõgis[18] obtinens vmbris: ac ne quid desit speluncæ imagini,[19] saxea intus crepidinis corona muscosos complexa[20] pumices: tam digna miraculo, vt Licinius Mutianus ter COS. & nuper prouinciæ eius Legatus, prodendum etiam posteris putarit, epulatum intra eam se cum duodeuicesimo comite, largè ipsa[21] toros præbente fronde, ab omni afflatu securum, optantem imbrium per folia crepitus,[22] lætiorem, quàm marmorum nitore, picturæ varietate, laquearium auro, cubuisse in eadem. Aliud exemplum Caij principis, in Veliterno rure mirati vnius tabulata,[23] laxísque ramorum trabibus scamna patula, & in ea epulati,[24] cùm ipse pars esset vmbræ, xv. conuiuarum ac ministerij capace triclinio, quã cœnam appellauit ille nidum. [k] Est Gortynæ in insula Creta iuxta fontem platanus vna, insignis vtriusque linguæ monumentis, nunquàm folia dimittens: Statímque ei Græciæ fabulositas[25] superfuit, Iouem sub ea cum Europa concubuisse: ceu verò non alia[26] eius generis esset in Cypro: sed ex ea primum[27] in ipsa Creta (vt est natura hominum nouitatis auida) platani satæ regenerauere vitium: quandoquidem commendatio arboris eius nõ alia maior est, quàm Solem æstate arcere, hyeme admittere. Inde in Italiam quoque ac suburbana sua Claudio principe Marcelli Esernini libertus,[28] sed qui se potentiæ causa Cæsaris libertis adoptasset, spado Thessalicus prædiues, & merito dici posset is quoque [l] Dionysius, trãstulit[29] id genus. Durántque[30] etiam in Italia portenta terrarum, præter illa scilicet quę ipsa excogitauit Italia.

13 Academia Ch
14 xxx.. M. xxx CH
15 Lycio, Quidam. Lydia. Dal.
16 numerosa. M.
17 ramorũ arborib. instar agros. M.
18 obtinet. CH.
19 saxa intus crep. & cor. musc. compl. pumices stat. ol. digna miraculo Licinius M.
20 punices extat Parm.
21 toris præb frondes M
22 latiorẽq. marm CH.
23 laxæque. M. laxéque. CH
24 circumsparsa i pjius vmbra. Dal.
25 superfluit. M.
26 eiusdem. CH.
27 in ipsa creuit. Nat. hom nou. auida platanis adiecit generauitiũ. M.
28 sed. in M. d.
29 ingeniis. M.
30 & in. CH.

ANNOTATIONES.

a Hoc etiam nostro seculo fit. Procerissimas arbores in ędium sacrarum vestibulis, & sepulchretis vicinis alunt.

b Ouidius:

Et iam deficiens sic ad tua verba reuixi,
Vt solet infuso vena redire mero.

c Vitruuius cap.1.lib.2.

d Liuius lib.5 Decadis 1. Plutarchus in Camillo, scribunt fama iactatum, Gallos dulcedine frugũ, maximéque vini tunc noua voluptate captos, Alpes transisse agrósque ab Hetruscis ante cultos possedisse. Inuectum autem in Galliã vinum, illiciendæ gentis caussa, ab Arunte Clausino. Eius rei fortassis exemplo, Imperatores Valentinianus & Gratianus in Codice prohibent, ad barbaros, vinum, oleum, liquamen transferre, ne gustus quidem caussa aut commercij. Magius cap.12.3.

e Primitias, quas e musto Sacrima vocari Festus tradit, ex messe Præmessum. Hermolaus promissa legit: sed vt censet Rhod. c.6 6. ieiuno sẽsu.

f Platanum multam in Hetruria sponte nasci vide apud Victorium cap.19. lib.19.

g Harmenopulus suo seculo non tantum pro solo, sed etiam pro cælo & aëre vectigal exactum fuisse tradit à Michaële Paphlagone imperatore, qui, vt ait, ποθεμαίτατος ὢν πρὸς λῶ τις ἀ-πηλιαν, πᾶσαν ἐπαδρεν ὁδὸν ἀδικίας, προσθεὶς ἐπέκεινα τῶν τελεσμάτων διδόναι ἕκαστον τῶν χωρίων ὑπὲρ ἀερικοῦ, κατὰ τὴν ποσότητα καὶ ἰσχὺν αὐτοῦ.

h Theophrastus cap.7. lib.4. histor.

i In Lydia Xerxem Herodotus scribit platanum comperisse, quam ob pulchritudinem monili aureo donauerit, & custodiendam mandauerit vni ex immortalibus. Idem & Ælianus. Στρεψλέχεα πλάτανον Nicander vocat, quòd æstate, τοῖς σκιαζοφουμένοις lectum ac cubile vmbram frõdis suæ præbeat. Rhodig. cap.1.25. Vide ibidẽ, cur se platano similem esse Themistocles diceret. Platanum à foliorum latitudine dici in confesso est. Lycium & gymnasium & Apollinem Athenis fuisse Callimachus, Thebis Sophocles in Oedipode scribit. Idem cap.20.19.

k Theophrastus cap.15. lib.1. hist. Ex Cretica tamen satam fuisse is non ait.

l Fortassis ob vineta multa & ampla, quæ possidebat.

De chamæplatano, & quis primus totonderit viridaria. CAP. II.

NAnque & chamæplatani vocantur coactę breuitatis: quoniam [a] arborum etiam abortus inuenimus.[1] Hoc quoque ergo in genere [b] pumilionum infelicitas dicta erit. Fit autem & serendi genere,[2] & recidendi. Primus [3] Cn. Matius ex equestri ordine, Diui Augusti amicus, inuenit nemora [c] tonsilia intra hos[4] lxx. annos.

1 Hæc typ M.
2 ext M.
3 C. Malius. CH.
4 xxx. M.

ANNOTATIONES.

a Theophrastus lib.4. cap.4. histor.

b Staturæ breuis & pumilæ causa inuestigat Rhodig. c.10. lib.3. citato etiam hoc loco.

c De syluis tonsilibus mentio apud Senecam in procœmio Quęst. natur.

De peregrinis arboribus, & malo Assyria. CAP. III.

PEregrinæ[1] & cerasi Persicęque, & omnes quarum Græca nomina aut aliena: sed quæ[2] ex his incolarum numero esse cœpere, dicentur inter frugiferas. In præsentia[3] externas persequemur, à salutari maximè orsi. Malus Assyria, quam[4] alij vocant [a] Medicam,[5] venenis medetur. [b] Folium eius est vnedonis, intercurrentibus spinis. Pomum ipsum aliàs non manditur: odore præcellit foliorum quoque, qui transit in vestes vnà [c] conditus, arcétque animalium[6] noxia. Arbor ipsa omnibus horis pomifera est, aliis cadentibus, aliis maturescentibus, aliis verò subnascentibus. Tentauere gentes transferre ad sese propter remedij præstantiam fictilibus in vasis, dato per cauernas[7] radicibus spiramento: qualiter omnia transitura longiùs, seri arctissimè transferríque meminisse conueniet, vt semel quæque dicantur. Sed nisi apud Medos, & in Perside nasci noluit. [8] Hæc est autem, cuius[9] grana Parthorum proceres [d] incoquere diximus esculentis, commendandi halitus gratia. Nec alia arbor laudatur in Medis. [e] Lanigeras Serũ in mentione gentis eius narrauimus.

1 & in M. d.
2 ex incolarum nomine. M. & CH
3 externa. M.
4 aliàs. M.
5 veneri. M. prauè.
6 noxas. Dal.
7 radicitus M.
8 Hæc est cuius. M.
9 corticem Dal.

ANNOTATIONES.

a Theophrastus loco proximè citato.

b Virgilius:

Ipsa ingens arbos, faciémque simillima lauro
Et, si non alium latè iactaret odorem
Laurus erat.

c Oppius apud Macrobium cap.14.lib.3.& citrum & θύαν vocatam arborem putat,& de illa versum hunc Homeri exponendum, εἵματα δ' ἀμφιέσασα θυώδεα σιγαλόεντα. Leopardus c.6.8. Quidnam id sit, quod eius florem apprime tenacē esse Virgilius tradidit, vide diligenter explicatum à Victorio c.8.32. Obseru. Fructum huius arboris aureum malum dictum volunt: cuius meminit Orpheus, crepundia Bacchi & supellectilem infantium enumerans.

κῶνος, καὶ ῥόμβος, καὶ παίγνια καμπεσίγυια,
μῆλα τε χρύσεα καλὰ παρ' ἑσπερίδων λιγυφώνων.

Scalig. Vide Athenæum lib.3.

d Penultimo cap. libri superioris.
Virgilius:
Flos apprime tenax, animas & olentia Medi
Ora fouent illo, & senibus medicantur anhelis.

e Lanigeras Tyli insulæ vide apud Theophrast. cap.9. lib.4. histor. Indicas verò cap.5. libri eiusdem. Vide & suprà c.17.lib.6.

De Indiæ arboribus, & quando Romæ primùm ebenus. CAP. IIII.

ITem Indiæ arborum magnitudinem. [1] Vnam è peculiaribus Indiæ [a] Virgilius celebrauit ebenum, nusquam alibi nasci professus. Herodotus eam Æthiopiæ intelligi maluit, [2] in tributi vicem regibus Persidis è materie eius [b] centenas [c] phalangas tertio quoque anno pensitasse Æthiopas cum auro & ebore, prodendo. Non omittendum id quoque, vicenos dentes elephantorum grandes, quoniã ita significauit, Æthiopas eadem causa pendere solitos. Tanta [3] ebori autoritas erat vrbis nostræ trecentesimodecimo anno, tunc enim autor ille historiam eam condidit Thuriis in Italia. Quò magis mirum est, quod eidē credimus, qui Padum amnem vidisset, neminem ad id tempus Asiæ Græciæque, aut sibi cognitum. Æthiopiæ forma, [d] vt diximus, nuper allata Neroni principi, raram arborem [4] Ebenum Meroen vsque à Syene fine imperij, per nongenta xcvj. M. passuum, [5] nullámque aliam nisi palmarum generis esse docuit. Ideo fortassis in [6] tributorum autoritate tertia res fuerit ebenus. Romæ [7] eam Magnus Pompeius in triumpho Mithridatico ostendit. Accendi [8] eam Fabianus negat: vritur tamen odore iucundo. [e] Duo genera eius: rarum id, quod melius, arboreum trunco [9] enodi materie nigri [f] splendoris, ac vel [g] sine arte protinus iucundi, [h] alterum fruticosum cytisi modo, & tota India dispersum.

1 vnámque peculiaribus Virgilius. M
2 tributi vice.M.
3 eborea.M.
4 ebenum, in M.d.& Ch.
5 nullámque nisi. Ch.
6 tributi. Chiff.
7 etiam. M.
8 eam. in M.& Ch. d.
9 & enodi materia.

ANNOTATIONES.

a Georg.
India fert ebenum, molles sua thura Sabæi.
Vide infrà cap.11.lib.24.& Theophr.c.5.lib.4.

b Ducentas. Herodotus in Thalia.

c Phalanges, ἔρματα, ligna rotunda, fustes teretes, quibus subiectis in litus naues subducuntur, & in mare deducuntur. Prælium Afros contra Ægyptios, primùm fecisse fustibus, quos Phalangas vocant, dixit suprà lib.7.c.57. Phalanx Chananæorum vox est. Aphri certè qui Carthaginem & plerasque maritimas vrbes incoluerunt, à Chananæis originem habuerunt. Atque hoc quidem à Mitalerio obseruatum est.

d Lib.6.cap.29.

e Theophr.cap.5.lib.4.hist. aliter hæc recitat.

f ἐξύλον καὶ καλόν, præstanti pulchróque ligno.

g Coloris gratiam recondita & asseruata (θησαυριζομένη) non accipit, sed natura statim. Theophr.

h De vtroque id Theophrastus, non tantùm de viliore.

De spina & ficu Indicis. CAP. V.

IBi & spina [a] similis, sed deprehensa vel lucernis, igni [3] protinus [a] transiliēte. Nunc eas exponam, quas mirata est Alexandri Magni victoria, orbe eo patefacto. Ficus ibi [4] exilia [5] poma habet. Ipsa se semper ferens, [b] vastis diffunditur ramis: quorum imi adeò in terram curuantur, vt annuo spatio infigantur, nouámque sibi propaginem faciant circa parentem in [6] orbem, quodam opere topiario. Intra septem eam [c] æstiuant pastores, opacam pariter & munitam vallo arboris, decora specie subter intuenti, procúlve fornicato ambitu. Superiores [7] eius rami in excelsum emicant, syluosa multitudine, vasto matris corpore, [d] vt lx.p. pleræque orbe colligant, vmbra verò bina stadia operiant. Foliorum latitudo peltæ effigiem Amazonicæ habet: [9] ea causa fructum integens, crescere prohibet. Rarúsque est, nec [e] fabæ magnitudinem excedens: sed per folia solibus coctus prædulci sapore, dignus miraculo arboris: gignitur circa Acesinem maximè amnem.

1 est ibi & Chiff.
2 humilis candida, lucernis vsu deprehensa, vel lucernarum vsu. Quidam. Alij spina humi sedet &c.
3 protinus fusi transil. M. fortè, in tusam, est enim fungosa. vide Ann.
4 eximia. Chiff.
5 poma semper ferens vastis diffunditur ramis, quorũ pondere adeò. M.
6 orbes. M.
7 eiusdem M & Ch.
8 plerúmq. in orbem colligant. vmbram verò bino stadio pariant. M. leg. binis stadiis
9 hac. M. lege, hac.

ANNOTATIONES.

a Hæc omnia ex Theophrasto cap.,. lib.4. & cap.12. lib.1.

b Ad duodecim cubitos. Strabo.

c Morantur homines. Theophrast. 50. equites apud Strabonem Aristobulus.

d Eadem Ouiedus scribit de Mangle cap. 6. lib. 9. Strabo lib. 15. ex Onesicrito & Nearcho describit, & in Musicana Indiæ prouincia nasci tradit.

e Ciceris, Theophrastus: ficui similis, idem.

De arbore pala, & arboribus Indicis sine nominibus, & laniferis. CAP. VI.

MAior alia, pomo & suauitate præcellentior, quo sapiētes Indorum [a] [1] viuunt. Folium alas auium [b] imitatur, longitudine trium cubitorum, latitudine [2] duûm. Fructum cortice [3] emittit, admirabilem succi dulcedine, vt vno quaternos satiet. [c] Arbori nomen palæ, pomo arienæ. Plurima est in [d] Sydracis, expeditionum Alexandri termino. Est & alia similis huic, [e] dulcior pomo, sed [f] interaneorum valetudini infesta. Edixerat Alexander, ne quis agminis sui id pomum attingeret. Genera arborum Macedones narrauere, [4] maiore ex parte sine nominibus. Est & [g] terebintho similis cætera, pomo amygdalis, [5] minore tãtùm [6] magnitudine, præcipuæ [7] suauitatis. In Bactris, vtique hanc reliqui terebinthum esse proprij generis potius, quàm similem ei, putauerunt. Sed vnde vestes lineas faciunt, foliis modo similis, [8] calyce pomi cinorrhodo. Serūt eam [h] in cãpis: nec est gratior vllarum prospectus. Oliua Indiæ [9] [i] sterilis, præterquam oleastri fructu.

1 viuunt. Fructum cortice &c. Alexandri termino. Est & alia similis huic &c. pomũ attingeret. Est & alia cuius foliũ alas auium &c. duum. Genera arborum Ex Theophr.
2 duorum. M
3 mittit. Ch.
4 ex parte maiore. M.
5 sed minor. Vet.
6 magnitudine. vacat.
7 suauitatis in Bactris vtique. Hanc. M.
8 calyce bombycino cyn Parm.
9 sterilis: cæteris, præterquàm fructu, oleastri. Const.

ANNOTATIONES.

a στρουθίων, Struthiorum (Struthiocamelorum) quæ galeis imponuntur. Theophr.

b Sic describitur Indicum Lycium à Garcia.

c Quidam, vt dixi, Musam esse putant. Theuetus cap. 33. arborem vocari ait *Pagouere*, fructum *Pacona*: Ouiedus Platanos, vtrunque nomen ad Palam accedit. Alium huic similẽ & vsus frequentissimi Theuetus ibidem scribit vocari *Hoyriri*, Ouiedus *Iaiama*.

d Ad Acesinem amnem. Theoph.

e Fructu longo, contorto, non recto, in cibo suaui. Theophr. Hanc Tamarindos nostros esse putant.

f Quia morsum facit & dysenteriam excitat. Theop.

g Arborem hanc Pistaciam nostram esse volunt.

h Addit Theoph. per ordines: quare procul aspicienti vites esse videntur.

i Ei natura penè inter oleum & oleastrum, folio latiore, quàm oleastri, angustiore quàm oleæ. Theophr.

De piperis arboribus, de garyophyllo, & alijs pluribus. CAP. VII.

PAssim verò quæ [a] piper gignũt, [b] iuniperis nostris similes: quanquam in fronte Caucasi solibus opposita gigni tantum eas aliqui tradidere. Semina à iunipero distant paruulis siliquis, quales in faseolis videmus. Hæ priusquam dehiscant [1] decerptæ, tostæque sole, faciunt quod vocatur piper longum: paulatim verò dehiscentes [2] maturitate ostendunt candidum piper: quod deinde tostum solibus, colore rugísque mutatur. Verùm & iis [c] sua iniuria est, atque cæli intemperie [3] carbunculantur, fiúntque semina cassa, & inania, quod vocant [4] brechmasin, [5] sic Indorũ lingua significante [6] abortum. Hoc ex omni genere [7] asperrimum est, leuissimúmque & pallidum. [d] Gratius nigrum, [8] lenıúsque vtroque candidum. Non est huius arboris radix, vt aliqui existimauere, [9] quod vocant [10] zimpiberi, alij verò [11] zingiberi, quanquam sapore simile. Id enim in Arabia atque Troglodytica in villis nascitur, paruæ herbæ radice candida. Celeriter ea cariem sentit, quamuis in tanta [12] amaritudine. Pretium eius in libras vj. Piper longum facillimè adulteratur, Alexandrino sinapi. Emitur in libras [13] x.xv. Albũ x.vij. nigrum x. iiij. Vsum eius adeò placuisse mirum est. In aliis quippe suauitas cepit, in aliis species inuitauit: huic nec pomi nec baccæ commẽdatio est aliqua: sola placere amaritudine, & hanc in Indos peti. Quis [14] illa primus experiri cibis voluit? aut cui in [15] appetẽda auiditate esurire non fuit satis? Vtrunque syluestre gentibus suis est, & tamen pondere emitur, vt aurum vel argentum. Piperis arborem iam & [c] Italia habet, maiorem myrto, nec [16] absimilem. Amaritudo grano eadem quæ [17] piperi musteo creditur esse. Deest tosta illa maturitas, ideóque & rugarum colorísque similitudo. Adulteratur iuniperi baccis mirè vim trahentibus. In pondere quidem multis modis. Est etiamnum in India piperis grani simile, quod vocatur [f] garyophyllon, grandius fragiliúsque. Tradunt [18] in Indico luco id gigni. Aduehitur odoris gratia. Fert [19] & spina [g] piperis similitudinem, præcipua amaritudine, foliis paruis densísque [20] cypri modo, ramis trium cubitorum, cortice pallido, radice lata, lignosáque, buxei coloris. [21] Hæc in aqua cum semine excepta in æreo vase medicamentum fit, quod vocatur Lycion. Ea spina & in Pelio monte nascitur, adulterátque medicamẽtum. Item asphodeli radix aut fel bubulum, aut absinthium, vel [22] thus, vel amurca. Lycion aptissimum medicinæ, quod est [h] spumosum. Indi in vtribus camelorum aut rhinocerotũ id mittunt. Spinam ipsam in Græcia quidam [23] pyxacanthum [24] Chironium vocant.

1 decerptæ faciũt quod voc. pip. long. paul. ve. dehiscentes maturitate, tostæque sole ostendunt &c. E Diosc.
2 per maturitatẽ. M.
3 carbunculant. fiúntq; semine. M. carbunculant &c. vt vulg. Chiff.
4 bralma. Diosc. bricma Ch.
5 sic, in M. d.
6 mortuũ. M. & Ch.
7 acerrimũ. Dal
8 lentus. Chiff.
9 quam M.
10 singiuerim. Ve. singiueri. Ch.
11 zimpiberi. Ch.
12 acrimonia potius.
13 x.vi. Dal.
14 ille M & Chiff
15 explẽda, auid esur. non fuit satius? M.
16 absimilẽ amaritudinem Grano. M.
17 piperi must. credatur Ch.
18 in India id. M. in Indicato loco id. Ch. & in emend. Indico
19 & in spinis. M.
20 buxi. Diosc.
21 Hac. Ch. Hac in a. c. s. expressa. Dal.
22 rus. Ch.
23 pyxacãthã. Diosc.
24 Chironiam. c. 14. lib. 24. vocẽ tamen hic superuacuã arbitror.

ANNOTATIONES.

a De pipere pauca Theophrastus cap. vlt. lib. 9. histor. paulo plura Philostratus in vita Apollonij lib. 3. cap. 1.

b Plinius ex aliena fide falsa hæc narrat omnia. Certas omnium generum piperis historias pete ex Garcia cap. 22. lib. 1.

c Piperi nigro. Diosc.

d ἐντομώτερον. Diosc.

e Italici piperis arbusculam esse, quam adhuc officinæ & olitores piper vocant, quidam Ison nigrum descriptum in historia nostra plantarum.

f Hoc quidam esse putant Comacum Theoph. memoratum cap. 7. lib. 9. histor.

g Hallucinatur Plin. Hæc est Lycij descriptio in Cappadocia, Lycia & vt ait, in Pelio nascentis. Indica spina Lycij, quam Lonchitin vocant: ramos rectos mittit, tricubitales maioréſve, rubo crassiores, à radice multos: folia oleæ: fractus cortex rubet. Dios. Qui de aromatibus Indicis scripsit, narrat Lycium ab Indis vocari *Cate*: fieri e ramis arboris *Hachic*, minutim concisis, elixis, contusis, cum farina Machani succo mixto, & in pastillos, tabellásve formato. Arborem esse magnitudine fraxini, folio minuto, Ericæ, vel Tamaricis, semper virẽte, multis spinis horridam: florere, sed fructum non ferre: lignum durum & densum vbiuis incorruptum manere.

h Quod vri potest, & restinctum spumam rubentem ostendit. Alia est Lycij Indici descriptio apud Dioscor. & Garciam.

De macir, saccaro, arboribus Arianæ gentis. CAP. VIII.

ET macir [1] ex India aduehitur, cortex rubens radicis magnæ, nomine arboris suæ. qualis sit ea, incompertum habeo. Corticis melle decocti vsus in medicina ad dysentericos præcipuus habetur. [a] Saccaron & Arabia fert, sed laudatius India. Est autem mel in arundinibus [2] collectum, gummium modo candidum, dentibus fragile, amplissimum nucis auellanæ magnitudine, ad medicinæ tantum vsum. [b] Contermina Indis gens Arriana appellatur, cuius spina [3] lacrymarum pretiosa, [c] myrrhæ [4] similis, [d] accessu propter aculeos anxio. Ibi & frutex pestilens [5] rhaphani, folio lauri, odore equos inuitante, qui penè equitatu orbauit Alexandrum primo introitu: quod & in Gedrosis [6] accidit. Item laurino folio & ibi spina tradita est, [e] cuius liquor aspersus oculis cæcitatem [7] infert omnibus animalibus. Necnon & herba præcipui odoris, referta minutis serpentibus, quarum ictu protinus moriendum esset. Onesicritus tradit in Hyrcaniæ conuallibus [8] fici similes esse arbores, quæ vocentur:

1 ex Arabia adu. cortex rufescens. Diosc.
2 concretũ. ex Diosc.
3 lacrymæ. Dal.
4 simili M. & Ch.
5 brassicæ magnitudine Theophr.
6 accidit item laurino folio. Est & ibi tradita spina cuius &c. ex Theoph. accidit. Itẽ lauri. Ch.
7 inferret. Chiff.
8 fico. Ch.

vocentur occhi, ex quibus defluat [g] mel horis matutinis duabus.

ANNOTATIONES.

a Gal.Simp.5. Varro Narbonensis, *Indica non magnâ nimis arbore crescit arundo,*
Illius è lentis premitur radicibus humor,
Dulcia cui succo nequeant contendere mella.
Statius Syl.1.
Et quas percoquit Ebutia cannas. Lucan.3. *Quique bibunt tenera dulces ab arundine succos.* Strabo 15. εἴρηκε δὲ καὶ περὶ καλάμων, ὅτι ποιοῦσι μέλι, μελισσῶν μὴ οὐσῶν. Arrianus in Periplo, καὶ μέλι τὸ καλάμινον τὸ λεγόμενον σάκχαρι. Brod.cap.22.4. Indicum solem vocauit Archigenes, Arabes *Tabaxir* nominant, Indi *Saccar Mambu.*

b Theophrastus cap.5.lib.4.histor.

c Strabo lib.15. Gedrosiam ferre Myrrhum & Nardũ scribit: est autem Gedrosia Arrianæ contermina. Theophrast. eam lacrymam Illyriæ aspectu odoréque similem esse tradit. Legunt quidam Illyricæ Irydi: lego, τῇ γαβιραίᾳ σμύρνῃ, Gabyrææ myrrhæ.

d Accessa Solis profluente cùm illuxit. ex Theophr.

e Lacteus, è nodis aculeatis, fractis, tritíſve expressus. Theophr. Idem refert Strabo lib. citato. Sed spinæ, cuius liquor excæcat, fructum humi iacere & cucumeri similem esse tradit, quod tacet Theophrastus.

f In maritimis araneæ tumulis Gedrosiæ nascens. Strabo.

g Mel id *Xirquest*, id est lac arboris *Quest*, Arabibus & Persis dicitur: vulgò corrupte *Siracost*. Vtribus reconditum venditur, ac Indis in frequẽti vsu est. Alterum quoque huius generis nascitur, melli candido simile, Hormusij copiosum. Vide Garciam cap.11.lib.1.

De bdellio, & arboribus Persi maris. CAP. IX.

VIcina est [1] Bactriana, in qua bdellium nominatissimum. Arbor nigra est, magnitudine oleæ, folio roboris, fructu caprifici [2] naturáque. Gũmi alij [3] [a] brochon appellant, alij [4] malachram, alij maldacon. Nigrum verò & in offas conuolutum, hadrobolon. Esse autem debet translucidum [b] simile ceræ, odoratum, & cùm fricatur, pingue, gustu amarum citra acorem. In sacris vino [5] perfusum odoratius. Nascitur & in Arabia, Indiáque, & Media, ac Babylone. Aliqui [6] peraticum vocant ex Media aduectum. [7] Facilius hoc & crustosius, amariúsque: at Indicum humidius & [8] gummosum. Adulteratur amygdala nuce. Cætera eius genera cortice [9] scordasti. Ita vocatur [10] arbor æmulo gummi. Sed deprehendũtur (quod semel dixisse & in cæteros odores satis sit) odore, colore, pódere, gustu, igne. Bactriano [11] nidor siccus, multique [c] candidi vngues. Præterea suum pondus, quod grauius esse [12] aut leuius non debeat. Pretium sincero in libras [13] x. terni. [d] Gentes suprà dictas Persis attingit, Rubro mari (quod ibi Persicum vocauimus) longè in [14] terra æstus agente, mira arborum natura. [e] Namque erosæ sale, inuectis derelictísque similes, sicco littore radicibus nudis polyporum modo amplexæ steriles harenas spectãtur. Eædem mari aduenientе fluctibus pulsatæ, resistunt immobiles. Quin & pleno æstu [f] operiuntur totæ: apparétque rerum argumentis asperitate aquarum illas ali. Magnitudo miranda est, species similis vnedonis, pomum amygdalis extrà, intus contortis nucleis.

1 Bactriana.Ch.
2 ipsi natura qua gũmi. Ch. natura gũmi. Aliĳ.M.
3 procon. M. leg. prochoon. quasi primarium blochon. Vet. bolchõ: Diosc. brocion Ch.
4 malachã M. & Ch.
5 perfuso moderatius.M.
6 pyraticũ. Vet. paraneum.M.
7 Fragilius.
8 cummi nosum. Ch.
9 & surd. Vet. & scorti.Ch.
10 æmula Vet. arboris æmilũ D.
11 nitor.M. Bactrio nitor siccus. Ch.
12 ac.M.
13 decem tantum terni Parm. xiiĳ.M.
14 terram vel terras. Dal.
15 adrachnes. Theop.

ANNOTATIONES.

a Arabes *Molochil* & *Molochal*, Bdellium vocant. Hæ dictiones in Bolchon & Madalcon detortæ ac corruptæ fuerunt.

b Taurino glutine. Diosc.

c Gal. lib. 2. de Antidotis, in Antidoto Charmidis Bdellium, præstãtissimum vocat, βδέλλιον ὄνυχα: lib.8. κατὰ τόπους in Iambicis Damocratis: lib.10. eiusdem operis in malagmate Fabullæ: & id quidem, non quod in eo candidi visantur vngues, quemadmodum censet Plinius, sed quia Bdellium accensum vnguis odorati modo oleat. Serapion sic interpretatur verba Dioscoridis, ἐοικὸς εἶναι βδέλλιον τῷ ὄνυχι.

d Carmaniam, Theophr.cap.8.lib.4.hist.

e Theophrastus arborum harum tria genera memorat. Primum in insulis quas æstus operit, magnitudine ingentis platani populíve, folio lauri, perpetuo: flore violæ, odore & colore: fructu suauiter olente magnitudine oliuæ. Secundũ in eo mari, sẽper foliosũ, fructu lupini. Tertium in maritimis Carmaniæ, Adrachnæ simile, nuda radice polypi modo adhærens, fructu extrorsum amygdalæ, intus in cohærẽtes veluti flexuosas spiras conuoluto. Hæc Plinius suo more confundit. Vide cap. vlt. lib.13.

f De insularibus id Plinius, non de iis quæ incontinente nascuntur.

De arboribus Persicæ insulæ, & lanigeris arboribus. CAP. X.

TYlos insula [a] in eodem sinu est, repleta syluis, quà spectat Orientem, quáque & ipsa æstu maris [1] perfunditur. Magnitudo [2] singulis arboribus fici, flos suauitate inenarrabili, pomum lupino simile, propter asperitatem intactum omnibus animalibus. Eiusdem insulæ excelsiore suggestu lanigeræ arbores alio modo, quàm Serum. His folia [b] infœcunda: quæ, ni minora essent, vitium poterant videri. Ferunt cotonei mali amplitudine [c] cucurbitas, quæ maturitate ruptæ ostendunt lanuginis [3] pilas, ex quibus vestes pretioso linteo faciunt.

1 profunditur.Ch.
2 similis. M.
3 pilos.Vet.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap.9.lib.4.

b Lanæ: aliter quàm apud Seras, quorum in tractu laniferæ arbores folia lana operta gerunt.

c Fructus cucurbitæ similes, id quod lanam continet vere compressum, maturitate se recludens, vnde lanas trahunt: ex quibus telas nunc pretiosas texunt, nunc viliores, inquit Theophr.

De gossampinis, & arboribus ex quibus vestes fiunt, & quibus modis constent arborum fructus. CAP. XI.

ARbores vocant [1] a gossampinos, [2] fertiliore etiam Tylo minore, quæ distat [3] x. M. pass. Iuba circa fruticem lanugines esse tradit, linteáque [4] ea Indicis præstantiora. Arabiæ autem arbores ex quibus vestes faciant, cynas vocari, folio palmæ simili. Sic Indos suæ arbores vestiunt. In Tylis autem & alia arbor floret [b] albæ violæ specie, sed

1 gossampinum. M. gossympinũ. Ch. gossampinus Dal.
2 fertiliores. Vet.
3 xii. cap. 28. lib.6.
4 fieri. Vet.

magnitudine quadruplici, sine odore, [c] quod [5] miremur in eo tractu. Est & alia similis, foliosior tamen roseique floris: [d] quem noctu comprimens, aperire incipit Solis exortu, meridie expandit. Incolæ dormire eum dicunt. Fert eadem insula & palmas, oleásque ac vites, & cum reliquo pomorum genere ficos. Nulli arborum folia ibi decidunt. Rigatúrque gelidis fontibus, & imbres accipit. Vicina his [6] Arabia flagitat quandam [e] generum distinctionem, quoniam fructibus is [f] constat radice, frutice, cortice, succo, lacryma, ligno, surculo, flore, folio, pomo.

5 miremur. In eo tractu est & alia Vet.

6 Arabia. Hic finis capitis: deinde, Flagitant aromata quand. gen. dist. quon. ferè cuncta ea constant.

ANNOTATIONES.

a Theophr. loco superiori capite citato.
b λευκοῖα violæ. Theophr. c. 9. lib. 4. hist.
c De loto Ægyptia eadem post traduntur cap. 18. libro 13.
d Vesperi paulatim colligit, & noctu rursus omnino claudit. Theophr.
e Odorum siue aromatum genera his ferè versibus complexus est Plaut. in Curcul.

Nam omnium odor vnguentum præ tuo nautea est.
Tu mihi stacte, tu cinimamum, tu rosa,
Tu crocum, & casia es, tu bdellium, &c.

f Aromata constant 1. radice, Cyperus: 2. frutice, Casia. 3. cortice, Macer: 4. succo, Silphium. 5. lacryma, Myrrha. 6. ligno, Agallochum: 7. surculo. Caryophyllum: 8. flore, Nardus, Rosa: 9. folio, Malabathrũ: 10. pomo, Malus Medica.

De costo, & nardo, & differentiis nardi. CAP. XII.

R[1]Adix & folium Indis [2] est magno pretio. Radix costi [a] gustu feruens, odore eximio, frutice aliàs [3] inutili. Primo statim introitu amnis Indi in [b] Patale insula, duo sunt eius genera, nigrum, & quod melius, candicãs. Pretium in libras xvj.[4] De [c] folio nardi plura dici par est, vt principali in vnguentis. Frutex est graui & crassa radice, sed breui ac nigra, fragilíque, quamuis pingui, sitũ redolente,[5] vt cyperi, aspero, folio paruo densóque. Cacumina in [6] aristas se spargunt: ideo gemina dote nardi spicas ac folia celebrãt. Alterũ eius genus apud Gangẽ nascẽs, dãnatur in totũ,[7] ozænitidis nomine, virus redolens. Adulteratur & [d] pseudo nardo herba, quæ vbicunque nascitur crassiore atq; latiore folio, & calore languido in cãdidũ vergente. Item sua radice permista põderis causa, & gummi, spumáq;[8] argenti, aut stibio, cyperíve cortice. Syncerũ quidem, leuitate dephẽditur, & colore ruffo, odorísque suauitate, & gustu maximè siccãte os sapore iucundo. Pretium spicæ in libras x. c.[e] Folia diuisere annonam: ab amplitudine hadrosphærum vocatur maioribus [9] foliis x. xxx. Quod minore folio est mesosphærum appellatur: emitur x. xl. Laudatissimũ microsphærũ è minimis folium: pretium eius x. lxxv. Odoris gratia omnibus maior recentibus. Nardo color [10] qui inueterauerit, nigriori melior. In nostro orbe [11] proximè laudatur Syriacum, mox Gallicum, tertio loco [12] Creticum, quod aliqui agrium vocant, alij [f] phu, folio olusatri, caule cubitali, geniculato, in [g] purpura ablicante, radice obliqua villosáque, & imitante [h] auium pedes. Baccharis vocatur nardum rusticum, de quo [i] dicemus inter flores. Sunt autem ea omnia herbæ, præter Indicum. Ex iis Gallicum & cum radice vellitur, abluitúrq; vino. Siccatur in vmbra, alligatur fasciculis in charta, non multùm ab Indico differens, Syriaco tamen leuius.[13] Pretium xiij. In his probatio vna, ne sint fragilia, & arida potiùs, quàm sicca, folia. Cum Gallico nardo [14] semper [k] nascitur herba, quæ hirculus vocatur, à grauitate odoris & similitudine, qua maximè adulteratur. Distat, quòd sine cauliculo est, & quòd minorib. foliis, quódque radicis neque amaræ, neque odoratæ.

1 Lego, Nardus, costi radix, & folium, Indis sunt & in max. pretio.
2 est & max. M.
3 inutili, primo &c. insula Duo. M.
4 De modo Dal.
5 aut cupressum, aspero. M & Ch. vt cypressi aspero sapore Vet.
6 arista spargunt. M Lego, in spicas.
7 Gangitidis. Diosc.
8 argentea, vt stibi. ac cypiro, cyperive. M. argenti aut stibi, ac cyperive. Ch.
9 pipulis. Ch. foliis c M.
10 si. M.
11 primum Dd.
12 Ponticũ. Diosc.
13 Pretiũ sicli xiij. Parm prauè.
14 sæpe. Dal.

ANNOTATIONES.

a Vide Garciam cap. 35. lib. 1.
b Vulgò *Patan.*
c Malabathrum, siue φύλλον, Nardi folium esse deceptus Plinius iudicauit, quo errore lapsos quoque multos alios fuisse Dioscorides tradit. Vide Garciam c. 33. lib. 1.
d Item luto siccæ radici permixto, ex Dioscor.
e Folia sub. Malabathri. De Malabathro verbis totidẽ, & iisdem hæc refert Arrianus. Annonam pretium mercis vocat.
f Plinius hoc loco tacet flores Phu esse Narcisso similes, vt est apud Dioscoridem, nondum animaduerso mendo codicis Græci, cùm legendum sit, ἄνθη ὅμοιος τὰ τῶ ναρκισσοῦ: quod optimè conuenit & colori, & figuræ.
g ὑπομπορφύρῳ Dioscor. purpurascente, ex obliquo villosa. Idem.
h Veratrum nigrum, seu Melampodium, ex Dioscoride. Ex voce Melampodium, vetustorum exemplarum corruptores effecerunt τοὺς τῶν ὀρνίθων πόδας.
i Cap. 6. & 9. lib. 21.
k De suo id Plinius. Dioscorides ea tantùm herba Nardum adulterari scribit.

De asaro, amomo, amomide & cardamomo. CAP. XIII.

N[1]Ardi vim habet & [a] asarum: quod & ipsum aliqui syluestre nardum appellant. Est autem ederæ foliis rotundioribus tantùm molliorib ùsque, flore purpureo, radice Gallici [2] nardi: Semen [b] acinosum, saporis calidi ac vinosi. Montibus in vmbrosis bis anno floret. Optimum in Ponto, proximum in Phrygia, tertium in Illyrico. Foditur cùm folia mittere incipit, & in sole siccatur, celeriter [3] situm trahens ac senescens. Inuenta nuper & in Thracia herba est, cuius folia nihil ab Indico nardo distãt. Amomi vua in vsu [4] est, Indica vite labrusca: vt alij existimauere,[c] frutice [5] myrtuoso, palmi altitudine: [6] carpitúrque cum radice, [7] manipulatim leniter componitur, protinus fragile. Laudatur quàm maximè [8] Punici mali foliis simile, nec rugosis, [d] colore ruffo. Secunda bonitas pallido. Herbaceum peius, pessimúmque candidum, quod & vetustate euenit. Pretium vuæ in libras [9] x. lx. friato vero amomo [10] xvliij. Nascitur & in Armeniæ parte, quæ vocatur Otene, & in Media, in Ponto. Adulteratur foliis [11] Punicis, & gummi liquido, vt cohæreat conuoluátque se in vuæ modum. Est & quæ vocatur [e] amomis, minus venosa atque durior, ac minus odorata: quo apparet, aut aliud esse, aut col-

1 Nardum habetur & asarũ. M.
2 nardi simile acinos. Ch.
3 succum. M
4 est ex Indica Dal.
5 venoso. Vet. multuoso Ch. myrteolo. Scalig.
6 capitur. M.
7 manu pus latim & leniter. M. manipulatim leuiter. Chiff.
8 brynia. Diosc.
9 sicli xx. Vet.
10 xxliix. Ch.
11 Punicã. M. bryonia vt antea, Diosc.

aut colligi immaturum. Simile his & nomine & frutice cardamomum, semine oblongo. Metitur eodem modo & [f] in Arabia. Quatuor eius genera: viridissimum ac pingue acutis angulis contumax fricanti, [12] quod maximè laudatur: proximum è ruffo candicans: tertium breuius atque nigrius. Peius tamen varium & facilè tritu, odorísque [13] parui: qui verus, costo vicinus esse debet. Hoc & apud Medos nascitur. Pretium optimi in [14] libras duodecim. Cinnamomo proxima gentilitas erat, ni prius Arabiæ diuitias indicari conueniret, causásque, quæ cognomen illi felicis ac beatæ dedere. Principalia ergo in illa thus, & myrrha: hæc [15] & cum Troglodytis communis.

12 hoc. Ch.
13 parui. Quod verius, costo vicinus esse. 14 libras. x. duodecim. Dal.
15 atque. Ch.

ANNOTATIONES.

a Vide infra cap. 6. & 9. lib. 21.
b ἰσικὸς σχάρτῳ. Dioscor. acini grano simile.
c Scaliger legit frutice myrteolo: nempe coloris myrtei, id est, inter nigrum & flauum medij, sicut apud Horatium exposuit Porphyrio hoc versu:
Myrteum nodo cohibere crinem:
vt hac appellatione id nos intelligamus quod Dioscorides dixit ὑπόκιρρον.
d Dioscorides, recens & candidum, vel subrubrum præfert, Armeniacum, optimum · χρυσίζει: Pontificum, secundum, subrufum est: Medicum, deterrimum, ὑπόχλωρον, subuiride.
e Amomide Dioscorides scribit Amomum adulterari.
f Aduehitur ex India & Media, Theophr. cap. 7. 9. hist.

De thurifera regione. CAP. XIV.

T[a]Hura, præter Arabiam, nullis, ac ne Arabiæ quidem vniuersæ. In medio eius ferè sunt [1] Atramitæ pagus Sabæorum, [2] capite regni Sabota, in monte excelso, à quo octo mansionibus distat regio eorum thurifera, [3] Saba appellata, quod significare Græci mysterium dicunt: spectat ortus Solis æstiui, vndique rupibus inuia, & à dextera malis scopulis [4] inaccessa. Id solum è rubro lacteum traditur. Syluarum longitudo est [5] schœnorum xx. latitudo dimidium eius. [b] Schœnus patet Eratosthenis ratione, stadia xl. hoc est pass. quinque D. aliqui xxxii. stadia singulis schœnis dedere. Attolluntur colles [6] [c] alti, decurrúntque & in [7] plana arbores sponte natæ. Terrã [e] argillosam esse cõuenit raris fontibus ac nitrosis. Attingunt & Minæi pagus alius, per quos euehitur vno tramine angusto. Hi primi commercium thuris fecere, maximéque exercent: à quibus & Minæum dictum est. Nec præterea Arabum alij thuris arborem vident, ac ne horum quidem omnes. Ferúntque [9] M M M. non amplius esse familiarũ, quæ ius per successiones id sibi vendicent. Sacros vocari ob id, nec vllo congressu fœminarum funerúmque, cum [10] incidant eas arbores aut metant, pollui: atque [11] religione merces augeri. Quidam promiscuum ius iis populis esse tradunt in syluis: alij per vices annorum diuidi. Nec arbores ipsius quæ sit facies, constat. Res in Arabia gessimus, & Romana arma in magnam partem eius penetrauere: C. etiam Cæsar Augusti filius inde gloriam petiit, nec tamen ab vllo (quod equidem sciam) Latino arborum [12] etiam tradita est facies. Græcorum [13] exempla variant. Alij folio pyri, minore duntaxat, & herbidi coloris, prodire. Alij [d] lentisco similem subrutilo. Quidam terebinthum esse, & hoc visum Antigono regi allato frutice. Iuba rex iis voluminibus, quę scripsit ad C. Cæsarem Augusti filium ardentem fama Arabiæ, tradit contorti esse caudicis, ramis aceris maximè Pontici. Succum amygdalæ modo emittere, talésque in Carmania apparere, & in Ægypto satas studio Ptolomæorum regnantium. Cortice lauri esse constat, quidam & folium simile dixere. Talis certè fuit arbor Sardibus. Nam & Asiæ reges seredi curam habuerunt. Qui mea ætate legati ex Arabia venerunt, omnia incertiora fecerunt, quod iure miremur, virgis etiam thuris ad nos commeantibus: quibus credi potest, matrem quoque [15] teretem enodi fruticare trunco. Meti semel anno solebat, minore occasione vendendi. Iam quæstus alteram [15] vindemiã affert. [e] Prior atque naturalis vindemia, circa Canis ortum flagrantissimo æstu, incidentibus qua maximè videatur esse prægnans, tenuissimúsque tendi cortex. Laxatur hic plaga, non adimitur. Inde prosilit spuma pinguis. Hæc concreta densatur, vbi loci natura poscat tegete palmea excipiente, alibi area [16] circumpauita. Purius illo modo, sed hoc ponderosius. Quod in arbore hæsit, ferro depectitur, ideo corticosum. Sylua diuisa certis portionibus, mutua innocentia tuta est. [17] Neque vllus saucias arbores custodit. Nemo furatur alteri. At hercule Alexandriæ vbi thura interpolantur, nulla satis custodit diligentia officinas. Subligaria designantur opifici. Persona adiicitur [i] capiti, [18] densúsve reticulus. Nudi emittuntur. Tanto minus fidei apud nos pœna, quàm apud illos syluæ habent. Autumno legitur [19] ex æstiuo partu. Hoc purissimum, candidum. Secunda vindemia est vere, ad eam hyeme corticibus incisis. Ruffum hoc exit, nec comparandum priori. Illud [g] carpheotum, hoc [h] dathiathum vocãt. Creditur & nouellæ arboris candidius, sed veteris odoratius. Quidam & in insulis melius putant gigni. Iuba in insulis negat nasci. Quod ex eo rotunditate guttæ pependit, masculum vocamus, cùm aliàs non ferè mas vocetur, vbi non sit fœmina. Religioni tributum, ne sexus aliter vsurparetur. Masculum aliqui putant à specie testiũ dictum. Præcipua autẽ gratia est mammoso, cùm hærente lacryma priore consecuta alia miscuit se. Singula hæc malũ implere solita inuenio, [k] cùm [20] minore diripiendi auiditate lentius nasci liceret. Græci stagoniam [21] & [l] atomnum tali modo appellant, minorem autem [22] orobiam. Micas concussu elisas mannam vocamus. Etiamnum tamen inueniuntur guttæ, quæ tertiam partem minæ hoc est [23] xxxix. denariorum pondus æquent. Alexandro magno in pueritia sine parsimonia thura ingerenti aris, pædagogus Leonides dixerat, vt illo modo, cùm deuicisset thuriferas gẽtes, supplicaret. At ille Arabia potitus, thure onustam nauem misit ei, exhortatus, vt [m] largè Deos adoraret. Thus, collectum [24] Sabotam came-

1 Adramytta Theop. 2 caput. Dal. 3 Saribus appellatur, hoc. Ch.
4 inaccesso. Ch. & M. 5 schœni. Chiff.
6 alij. M. 7 plana arbore sponte nascente. Dal. Barrensem. Vet. subar gillosam, & intatas crustas fissem. Totc. fbr.
9 quinque. M. ccc. Vet.
10 incidunt eas arb. aut metũt. Dal. 11 religionẽ mercis. D.

12 earum. M. & Ch. 13 exemplaria. Dal.
14 terete. Ch terete & enodi. M. 15 viam. Ch.
16 circumpauimẽtata. M.
17 Nemo saucias. M.
18 densúmve reticulum: Dal.
19 ab Dial. & Ch.
20 inope. M. & Ch. 21 syagren. Diosc. 22 arabian Vet. sic & Dioscorides vocat, & crepiscon. 23 Quadã exemplaria habent, xxix denariorũ, aliæ xxviij. sic M. & Ch.
24 Sabota Ch.

25 Digredi via capital. Ch.
26 inuecāt, Sabi M. quem vocant Sibin. Ch.
27 iterum. M. & Ch.
28 Catabanitas. Strabo.
29 d. M. oppido xxxx. xiij. xxxv. d.p. Ch.
30 lxv. M. & Ch.
31 hostreariij Ch.

lis conuehitur, porta ad id vna patente. [25] Digredi via capitale leges fecere. Ibi decimas [n] Deo, quem [26] vocent Sabin, mensura, non pōdere, sacerdotes capiunt. Nec antè mercari licet: inde impensæ publicæ tolerantur. Nam & benignè certa [27] itinerum numero Deus hospites pascit. Euehi nō potest, nisi per [28] Gebanitas: itaque & horum regi penditur vectigal. Caput eorum Thomna abest à Gaza nostri litoris in Iudæa oppido lxxx. [29] xxvij. mill. passuum, quod diuiditur in mansiones camelorum [30] lxij. Sunt & quæ sacerdotibus dantur portiones, scribisque rerum certę. Sed præter hos & custodes, satellitésque, & [31] hostiarij, & ministri populantur. Iam quacunque iter est, alibi pro aqua, alibi pro pabulo, aut pro mansionibus, variisque portoriis pendunt, vt sumptus in singulos camelos denariūm dclxxxviij. ad nostrum litus colligat: iterúmque imperij nostri publicanis penditur. Itáque optimi thuris libra xvj. pretium habet: secunda xv. [32] tertia xiiij. Apud nos adulteratur resinæ candidæ [33] gemma perquàm simili: sed deprehenditur, quibus dictum est, modis. Probatur candore, amplitudine, fragilitate, carbone, vt statim ardeat. Item ne dentem [34] recipiat potius, quàm in micas frietur.

32 tertia xiij. M. vert. ti xiij. Ch.
33 gummæ. M. lego gutta.
34 recipiat, potiusque. M.

ANNOTATIONES.

a Theophr. c. 4. lib. 9. histor.

b Suprà c. 10. lib. 5. stadia triginta: Herodoto lib. 3. sexaginta, Erasm. prou.
Hirundo totos schœnos anteibit.

c Et niue operti. Theophr.

d Verum hos (Theophr.) prodidisse. vide apud Garciam c. 7. lib. 1.

e Vide Theophr. c. 2. lib. 9. hist.

f Ne videat opifex qua adeundum sit ad furtum, qua exeundum.

g A festucacea leuitate. κάρφος Græci festucam dicunt.

h ἀπὸ τῆς δᾳδὸς καὶ τοῦ θείου: quod incensum tædam aut sulphur oleat: aut quòd ὡς τοῦ θύειν, in sacrificiis odorem tædæ imitetur: quo etymo scribendum fuerit dathyaton.

i *Melato* Arabes hodie vocant. Masculum thus ab iis qui sacris operando eblandiri fauorem Deorum omni industria & cura cupiebant, & ab iis qui magico sacro & amatoriis carminibus mentem alicuius mutare, aut Deos placare, propensioresque reddere conabantur, potissimum adolebatur. Virg. Ecloga 8.
Verbenásque adole pingues, & mascula thura.
Turn. cap. 2. lib. 10. Aduers. Mascula thura Virgilius adoleri præcipit tanquam excellentia, quoniam ea primam bonitatis gloriam obtinent. Diis enim quod offertur, præstantissimū esse debet, vt eximia hostia. Brodæus cap. 34. lib. 1. Plautus in Pœnul. granum thuris vocat.
Quive vlium thuris granum sacrificauerit.

k Theophrastus cap. 4. lib. 9. histor.

l Et Syagron, Dioscor.

m Fieri id solebat thure ex acerra tribus digitis sumpto. Ouid. Fast. 2.
Et digitis tria thura tribus sub limine ponit.
Lactan. 5. Instit.
Nam cruciari atque interfici malle, quàm thura tribus digitis comprehensa in focum iactare. Apud Porphyrium Pythia inquit Deum non magis lætatum fuisse Thessalo boues auratis cornibus (χρυσοκέρως) & Hecatombas offerente, quàm Ἑρμιονέως θύσαντος τὸ ψαιστὸν ἐκ τ πηριδίου τοῖς τρισὶ δακτύλοις, quàm cum Hermionensis quidam ex sacculo tribus digitis de placenta libaret. Brodæus cap. 8. 5. Sic apud Plautum in Bacchidibus.
Sic hoc digitulis duobus sumebas primoribus.
Idem in Milite,
Inde ignem in aram, vt Ephesiæ Dianæ laudes latas
Gratásque agam, eique vt Arabicos fumificem odores, amœnæ.

n Soli, Theophr. pretij tertiam partem.

De myrrha, & arboribus myrrhæ. CAP. XV.

Myrrham in iisdem syluis [1] permixta arbore nasci tradidere aliqui, plures separatim. Quippe multis in locis Arabiæ gignitur, vt apparebit in generibus. Conuehitur & [2] ex insulis laudata, petúntque eam etiam ad Troglodytas Sabæi transitu maris. Satiua quoque prouenit, multū syluestri prælata. Gaudet rastris [3] atque ablaqueationibus, melior radice refrigerata. Arbori altitudo [a] ad quinque cubita, nec sine spina, caudice duro & intorto, crassiore, quàm [4] thuris, & ab radice etiam, quàm reliqua sui parte. Corticem leuem similémque [5] vnedoni scabrum alij spinosúmque dixere. Folium [6] oliuæ, verùm crispius, & aculeatum. Iuba olusatri. Aliqui similem [7] iunipero, scabriorem tantùm spinísque horridam, folio [8] rotundiore, sed sapore iuniperi. Necnon fuere, qui è thuris arbore vtrunque nasci mentirentur. Inciduntur [9] bis & ipsæ, iisdémque temporibus, sed à radice vsque ad ramos, qui valent. Sudant autem sponte [b] priùs, quàm incidatur, [10] stacten dictā, cui nulla præfertur. Ab hac satiua, & in syluestri [11] quoque melior æstiua. Non dant ex myrrha portiones Deo, quoniam & apud alios nascitur. Regi tamen Gebanitarum quartas partes eius pendunt. Cæterò passim à vulgo coemptam in folles [12] consarciunt, [13] ipsique vnguentarij digerūt haud difficulter odoris atque pinguidinis argumentis.

1 permixta arborem. M.
2 ex syluis Aiij. & Ch.
3 & M.
4 sura hominus Theophrastu. D.
5 adrachnæ Theophr. c. 49. hist.
6 vims. Idem
7 terebintho. Idem.
8 rotundiore Ch.
9 bimis & ipsæ deinque M.
10 stacte dicta Ch.
11 quæ melior. Dal.
12 consarciunt Chiff.
13 mistrq. M. & Ch.

ANNOTATIONES.

a Theophrasto arbor quinque ferè cubitos alta est, myrrhæ verò ea minor.

b Theophrastus στάζει σμύρνης ἐκ κεντουμένων καὶ ἐκ σμύρνης αὐτομάτως ἔλαιον ῥεῖ Dioscorides vocat τὸ λιπαρὸν αὐτομάτου σμύρνης χεομένης, quæ Plinio aduersantur. Basilius in Psalm. 4. Stactem myrrhæ tenuissimæ genus esse scribit. Cùm enim odoris exprimitur, quod effluit, in stactem seponi, quod crassum restat myrrham vocari. σακτὴ ὑγρὰ Græcis liquida. Archestr. apud Athenæum καὶ σακτοῖσι μύροις ἀγαθοῖς χαίτην στεφάνου. Stactem vnguentum e stacte Lucretius vocat.
Sicut Amaracini blandum stactæque liquorum.
Brod. cap. 7. lib. 5. Parum attentè Plinius existimauit stactem sudare ex arbore myrrhæ, non ipsa myrrha.

De generibus myrrhæ, & natura, & pretio eius. CAP. XVI.

Genera complura: Troglodytica syluestrium [1] prima. Sequens [a] Minæa, in qua & Atramitica [2] est, & Ausaritis Gebanitarū regno. Tertia Dianitis. Quarta [b] collatitia Quinta Sembracena, à ciuitate regni Sabæorum ma-

1 prima: Erythræa sequens, & Minæa, in qua stacta, & Atramitica. M. & Ch.

ca Vet. pro stactæa lego ex Theophr. Citibana. 2 est & Gebanitica. Lego ex cod. Th. Mamalitta, vel ex Diosc. Caucalis.

rí pro

ri proxima. Sexta, quem[3] Dusartim vocant. Est & candida vno tantùm loco, quæ in Messalum oppidum confertur. Probatur[4] Troglodytica pinguitudine, & quòd aspectu[5] aridior est sordidáque ac[6] barbara, sed acrior cæteris. Sembracena prędictis caret vitiis, ante alias hilaris, sed viribus tenuis. [c] In plenum autem probatio est minutis glebis, nec rotundis, in concretu albicantis succi & tabescentis, vtque[7] fracta candidos vngues habeat, gustu leniter amara. Secunda bonitas intus variæ.[8] Pessima intus nigra: peior si etiam foris. Pretia ex occasione ementium varia.[9] Stactæ verò à vj. [10] ad l. Satiuæ sūmū ad xxij.[11] Erythięę ad xvj. Hanc volunt Arabicam intelligi. Troglodyticæ nucleo ad xiij. eius verò quam [d] odorariam vocant, [12] ad xiiij. Adulteratur lentisci glebis, & gummi. Item [e] cucumeris succo amaritudinis causa, sicut ponderis spuma argenti. Reliqua vitia deprehenduntur sapore [f] gūmi dente lentescentis.[13] Fallacissimè autem adulteratur Indica myrrha,[14] quæ ibi de quadā spina colligitur. Hoc solùm peius India affert facili distinctione: tantò deterior est.

3 Dusyritin CH. 4 Trogodytica pinguedinis. M. Troglodyticæ pinguidinis. Ch. 5 viridior est horrida. χλωρότερα. Dal. ex Diosc. 6 barbara. Acrior cæteris Sembracena ante alias. M. barb. sed acr. cæteris Sambracena prædictis, ante alias. Ch. canescentis. M 7 confracta M. 8 Pessima quæ intus. 9 Stactæ a. x. xxx ad. Alij, stactæ à xiii. ad Quidam à x:vi. ad l. x! Sati sum x. xi. (x xiii. M. Erytr. xvi. Hac &c. Ch. 10 x. xi. M. 11 Sea verò Parm. sexta verò. V. 12 x. xv. M. xvii. Ch. 13 Fallacissima M. 14 aliqua. M.

ANNOTATIONES.

a Eam improbari Dioscorides tradit. Gal. lib. de Antid. χαλλίςην εἶναι tradit, & eandem cum Troglodytica.
b Hinc illinc collata & contributa. Alij colaticia, à colando, excolata.
c ὅλως τῆ.
d Συματικλώ.
e Cucumeris agrestis succo. Nam, vt inquit Diosco. frutex totus amarus est. Nec amaritudinis tātum causa, sed vt color subrubeat.
f Myrrha adulteratur gummi macerato aqua in qua myrrha maduerit. Diosc.

De mastiche, ladano, & bruta, enhæmo, & strobo, & de styrace.

CAP. XVII.

E[1]Rgo transit in mastichen, quæ & ex alia spina fit in India, itémque in Arabia: lanam vocant. Sed mastiche[2] quoque gemina est: quoniam & in Asia[3] Græciáque reperitur herba radice [a] folia emittens, & carduum similem malo, seminis plenum: lacrymáque erumpit[4] incisa parte summa, vix vt dignosci possit à mastiche vera. Nec non & tertia in [b] Ponto est, bituminis similior. Laudatissima autem Chia candida, cuius pretium in libras xx. nigræ verò xij. Chia è lentisco traditur gigni gummi modo. Adulteratur, vt thura, resina. Arabia etiamnum & ladano gloriatur: fortè casúque hoc, &[5] iniuria fieri odoris, plures tradidere. [c] Capras maleficum aliâs frondibus animal, odoratorum verò fruticum[6] appetentius, tanquàm intelligant pretia,[7] carpere[8] geminum caules prædulci liquore turgentes, distillantémque ab his[9] casus mistura succū improbo barbarum villo abstergere. Hunc[10] glomerari puluere, incoqui Sole. Et ideo in ladano caprarum pilos esse. Sed hoc non alibi fieri, quàm in Nabatæis, qui sunt ex [d] Arabia contermini Syriæ. Recentiores ex autoribus[11]

1 Iam ego transeo ad mast. quæ & ex humili (nempe chamæleone) spina &c. vel, Trāseamus ad mast. &c Dal. 2 nobis quoque. Dal. 3 Græciáque, in M. d. 4 imat. Dal. 5 iniuria odores (lego, odorem. i. ἀρωμα.) fieri, plures. Mant iur. fieri odoris genus. Alij, casúque hunc & in fi. odorem. Alij 6 Expetentius M. & CH. 7 capere M. 8 germina caulium morsu casis prad. ligu. turgentia. 9 casu mixtura. Par. quasi casura. Alij. Alij. 10 glomeari in puluerem. Par. 11 stobolon, M.

strobon hoc vocant: tradúntque syluas Arabū pastu caprarū infringi, atque ita[12] succū villis inhærescere: verū autē ladanū Cypri[13] insulæ esse: vt obiter quæque genera odorū dicātur, quamuis non terrarum ordine. Similiter hoc & ibi fieri tradunt, & esse œsypū hircorū barbis[14] genibúsque villosis inhærens, sed[15] ederæ[16] flore deroso, pastibus matutinis, cùm est rorulenta Cypros. Deinde nebula sole discussa, puluerem madentibus villis adhærescere, atque ita ladanum depecti. Sunt qui herbam in Cypro, ex qua id fiat,[17] ledam[18] appellent: etenim illi ledanum vocant.[19] huius pingue insidere: itaque[20] attractis funiculis herbam eam[21] cōuolui, atque ita offas fieri. Ergo in vtraque gente bina genera, [e] terrenum & factitium. Id quod terrenū est, friabile: factitiū, lentum. Necnon & fruticem esse dicunt in Carmania, & super Ægyptum per Ptolæmeos trāslatis plantis: aut (vt alij)[22] generante & id thuris arbore: colligíque, vt gummi, inciso cortice, & caprinis pellibus excipi. Pretia sunt laudatissimo in[23] libra[24] asses xl. Adulteratur myrti baccis, & aliis animalium sordibus. Synceri odor debet esse ferus, & quodammodo solitudinem redolens: ipsum visu[25] aridum, tactu statim[26] mollescere, accensum fulgere, odore iucundo gratum. Myrtata deprehenduntur, crepitántque in igne. Prætereà syncero calculi potius è rupibus inhærent, quàm puluis. [f] In Arabia & olea dotatur lacryma, qua medicamentum conficitur, Græcis inhæmon dictum, singulari effectu contrahendis [g] vulnerum cicatricibus. In [h] maritimis[27] eæ fluctibus æstúque operiuntur. Nec baccæ nocetur, cùm constet & in foliis salē relinqui. Hæc sunt peculiaria[28] Arabiæ: & pauca prætereà communia, alibi dicenda, quoniam in iis vincitur. Peregrinos ipsa[29] mirè odores & ad exteros petit. Tanta mortalibus suarum rerum satietas est,[30] & alienarum auiditas. Petunt igitur in[31] Helimæos arborem[32] [i] brutam, cupresso fusæ similem, ex albidis ramis, iucundi odoris accensam, & cum miraculo historiis Claudij Cæsaris prædicatam. Folia eius inspergere potionibus Parthos tradit. Odorem esse proximum cedro, fumúmque eius contra [k] ligna[33] alia remedio. Nascitur vltra Pasitigrin in finibus[34] oppidi Sitacæ,[35] monte[36] Zagro. Petunt & in Carmanos arborem strobum ad suffitus, perfusam vino palmeo accedentes. Huius odor redit à cameris ad solum iucundus, sed aggrauans capita, citra dolorem tamen. Hoc somnum ægris quærunt. His commerciis Carras oppidum aperuere, quod est illis [l] nundinarium. Inde Gabbam omnes petere solebant, dierum xx. itinere, & Palæstinam Syriam. Posteà Characem peti cœptum, ac regna Parthorum ex ea causa, autor est Iuba.[37] Mihi ad Persas etiam prius[38] ista portasse, quàm in Syriam aut Ægyptum, videntur, Herodoto teste, qui tradit singula millia[39] talentum thuris annua pensitasse Arabas regibus Persarum. Ex Syria reuehunt styracem, acri odore eius in focis abigentes suorum fastidium. Cæterò, non alia ligni genera sunt in vsu, quàm odorata: cibósque Sabęi coquunt thuris ligno, alij myrrhæ, oppidorum vicorúmque non

12 succo villos inhorrescere. Vet. 13 insula. Ch. 14 genisq. Vet. 15 κισσῷ, pro κις ᾧ legit Pisanus. 16 folio. Dal. 17 ledon. Ex Diosc. 18 appellāt. Ch. 19 Huic. Quidam, huius foliis pingue super eam herbam. Alij, huius pingue. Ch. 20 attractos funiculos herbæ ei aduolui. Dal. atque extractis. Ch. 21 reuolui. Dal. 22 generari & id in iis, vt thuris arborem. Vet. generatis & ibidem, cum thuris arb. Dal. 23 libras. 24 Aisàs, asses xxx. 25 viride, vt infrà cap. 8 l. 26. ὑπόχλωρον. Diosc. 26 mollescit, accensum fulget. 27 ha. Ch. 28 Arabia. & pauca: Præterea alibi communia dicenda M. 29 myrrha odores & ab exteris M. 30 alienarúmque. M. & Ch. 31 Elymaeos. M & Ch. 32 bratum. Ch. 33 exitialia. 34 opimis Scytra. Vet. prauè oppidi Scytra CH. 35 in monte. M. & Ch. 36 Scantho. Vet. Schantro. Ch. 37 Minai & ad. Vet. 38 ista in M. d. 39 talētūm annuorum thuris pensit M. talentum thuris annuatim pens. Alij.

alio, quàm ex aris, fumo atque nidore. Ad hũc ergo ſanandum vrunt ſtyracem in pellibus hircinis, ſufficiúntque tecta. Adeo nulla eſt voluptas, quę non aſſiduitate ſui faſtidium pariat. Eundem [40] ad ſerpentes fugandas vrunt, in odoriferis ſyluis frequentiſſimas.

40 & ad. Ch.

ANNOTATIONES.

a Chamæleonem alium ſignificat, qui Ixiam Maſtiche ſimilem gignit.
b Eam vini condituris olim admiſceri ſolitam vide capit.20.lib.14.
c Apud Eupolin in capris de varietate frondiũ, quas depaſcuntur, eæ gloriantur. Verſus Poëtæ lepidiſſimos vide apud Macrobium cap.5.lib.7. Saturn. & Plutarchum in Sympoſiacis, Leopardum cap.10.8.
d Vide cap.8.lib.26.
e Non colatum, ſed cum arenis & puluere adhuc permixtum: alterum colatum & purgatum. Frigide hoc Plinius. Vide locum citatum. Rupibus inhęrent, in quas aſcendunt capræ, vt ciſtum decerpant.
f Vide vlt. caput huius libri.
g Siſtendo potius ſanguini, quod vox ἴναιμον indicat. Apud Theophraſtum rectè Gaza vertit cap.8. lib.4. hiſt. ſiſtendo ſanguini vtile.
h Non de Arabicis oleis Theoph. loco citato id ſcribit, ſed de oleis Indicarum inſularum. Vide locum eum & confer.
i Bruten. Eſſe quidam volunt arborem Paradiſi.
k Quæ noxium & venenatum, vel grauem & iniucundum acccenſa odorem mittunt.
l Nundinis frequens & celebre. Obſerua.

De felicitate Arabiæ.
CAP. XVIII.

NOn ſunt eorum cinnamomum aut caſia: & tamen Felix appellatur Arabia, [1] falſa & ingrata cognominis, quæ hoc acceptum ſuperis ferat, cùm [a] plus ex eo inferis debeat. Beatam illam fecit hominum [b] etiam in morte luxuria, quæ Diis intellexerat [2] genita, adhibens vrendis defunctis. Periti rerum aſſeuerant, non ferre tantum annuo fœtu, quantum Nero princeps nouiſſimo [c] Poppææ ſuæ die concremauit. [d] Æſtimentur poſtea toto orbe ſingulis annis tot funera, aceruatímque congeſta honori cadauerum, [e] quę Diis per ſingulas micas dantur. Nec minus propitij erant mola ſalſa ſupplicantibus: imo verò (vt palàm eſt) placatiores. Verùm Arabiæ etiamnum felicius mare eſt. Ex illo namque margaritas mittit. Minimáque computatione millies [3] cētena millia ſeſtertiûm annis omnibus India & Seres, [f] peninſuláque illa imperio noſtro adimunt. Tãto nobis deliciæ & fœminę cõſtant. Quota enim portio ex illis ad Deos quęſo iam vti ad inferos pertinet?

1 falſi & ingrati M. falſo. Vet.

2 genita, vrētium defunctis. Periti rerum aſtruxerũt. M & CH. niſi quòd habet, adſtruerant.

3 H-S. quingenties, ſuprà cap. 23. lib.6.

ANNOTATIONES.

a Quoniam odores ij magno pretio empti mortuorum buſtis atque rogis cremantur.
b Perſius Sat.3.

Hinc tuba, candelæ, tandémque beatulus alto
Compoſitus lecto, craſſiſque lutatus amomis
In portam rigidos calces extendit.

c Eam Nero cremari noluit, ſed rogum externorum modo variis odoribus conditam & refertam ſepeliri. Autor Tranquillus.
d Funerum impenſę ſunt, odores, vnguenta, loci pretium in quo defunctus inhumatur, vectigal quod in itinere præſtatur dum corpus ex vno loco perfertur in alium, marmoreus ſarcophagus, veſtis, τὸ τέλος, ἡ σορὸς, ἡ στολή: ac tandem compotatio ſiue ſilicernium, dictum à ſilentio, quòd in eo nullo accenſo lumine ſilentes vmbræ tantum cernantur, λύχνους γὰρ ἅπτειν ἐν πένθει οὐκ θέμις. Varro in Meleagris,

Funus exequiati, lautè ad ſepulchrum antiquo more,
Silicernium confecimus: (id eſt, περίδειπνον) *quo pranſi diſcedentes, diximus, alius alij, vale.*

Cuiacius cap.20.11. Obſer. Iuuenal. Sat.4.

Et matutino ſudans Criſpinus amomo,
Quantum vix redolent duo funera.

Feſto, acerra, ante mortuũ poſita, in qua odores incendebantur. Eos Apuleius Apologia prima recenſet, thus, myrham, caſiam, illos medicamento parari ait, & ſacrificio nempe fœtori vſtrinæ emendando. Ræuard. cap.15. in leg.12. tabul.
e Profuſiore in cadauer vrendum, quàm in Deorum cultu impenſa.
f Vbi eſt Malaca, & regnum Siam à Seribus dictum.

De cinnamomo, & xylocinnamomo, & caſia. CAP. XIX.

CInnamomum & caſias [1] fabuloſa narrauit antiquitas, princepſve [a] Herodotus, auium nidis, & priuatim phœnicis, in quo ſitu Liber pater educatus eſſet, ex inuiis rupibus arboribúſque decuti, carnis quam [2] ipſæ inferrent pondere, aut plumbatis ſagittis. Item caſiam circa [3] paludes propugnante vnguibus diro veſpertilionum genere, [b] aligeriſque ſerpentibus: his commentis augentes rerum pretia. [4] Commutata verò fabula eſt, ad meridiani ſolis repercuſſus inenarrabilem quendam vniuerſitatis halitum è tota peninſula exiſtere, tot generum [5] auræ [6] ſpirante concentu, Magníque Alexandri claſſibus Arabiã odore primùm nuntiatam in altum. Omnia falſa, ſiquidem cinnamomum, idémque cinnamum, naſcitur in Æthiopia Troglodytis connubio permixta. [7] Ii [c] mercantes id à conterminis, vehunt per maria vaſta ratibus, quas neque gubernacula regant, neque remi trahant vel impellant, non vela, non ratio vlla adiuuet, cùm omnium inſtar ibi ſint homo tãtùm & audacia. Præterea hybernum mare [8] exigunt circa brumam, Euris tum maximè flantibus. Hi recto curſu [d] per ſinus impellunt, atque à [e] promontorij ambitu [f] Argeſte deferunt in portum [g] Gebanitarum, qui vocatur [9] [h] Ocila. Quamobrem illi maximè id petunt, prodúntque [10] vix quinto anno reuerti negotiatores, & multos interire. Contrà [i] reuehunt vitrea, & aliena, veſtes, [11] fibuláſque cum armillis ac monilibus. Ergo negotiatio illa fœminarum maximè fide conſtat. Ipſe frutex duûm cubitorum altitudine ampliſſimus, palmíque minimus, iiij. digitorum craſſitudinis, ſtatim à terra ſex digitis ſurculoſus, arido ſimilis. Cùm viret non odoratus, folio origani, ſiccitate gaudens, ſterilior imbre, [12] cæduæ naturæ. Gignitur in planis quidem, ſed denſiſſimis in vepribus rubíſque, difficilis collectu. Metitur non niſi permiſerit Deus: Iouem hunc intelligunt aliqui: Aſſabinum illi vocant. xliiij. boum caprarúmque & arietum extis impetratur venia cædendi. Non tamen aut ante ortum Solis, aut poſt occaſum licet. Sarmen-

1 fabuloſè. M.
2 ipſæ inferret. M.
3 paludes gigni propug.
4 Commẽta. Aĩj. Comitata. CH.
5 auris. Parm. odoris. Aĩj.
6 Spirantis unceptum. M. Lege, ſpiratu conceptum. CH.
7 Hi. M. & CH.
8 eligunt. Dal.
9 Ocila. CH.
10 vix perfecto anno. Dal.
11 fibulas cum. CH.
12 cæduæ. Vet.

Sarmenta hasta diuidit sacerdos, Deóque partem ponit: reliquum mercator in[13] nassas condit. Est & alia fama, cùm Sole diuidi, ternásque partes fieri, dein sorte[14] cremia discerni: quódque Soli cesserit relinqui, ac sponte conflagrare. Præcipua bonitas virgultorum tenuissimis partibus,[k] ad lōgitudinem palmi. Secunda proximis breuiore mensura, atque ita ordine. Vilissimum, quod radicibus proximum, quoniam ibi minimum corticis, in quo summa[15] gratiæ. Qua de causa præferuntur cacumina, vbi plurimus cortex. Ipsum lignum in fastidio est propter[l] origani acrimoniam: xylocinnamomum vocatur. Pretium est in libras x x.[m] Quidam cinnami duo genera tradidere, candidius,[16] nigrúsque. Quondam præferebatur candidum, nunc contra nigrum laudatur: atque etiam varium præferunt candido.[17] Certissima tamen[18] æstimatio, ne sit scabrum, atque vt inter[19] sese tritum tardè frietur.[20] Damnatur in primis molle, aut cui albet cortex. Ius eius[21] à Gebanitarum rege solo proficiscitur: is[22] edicto mercatu vendit. Pretia quondam fuere in libras denariûm[23] mille. Auctum id parte dimidia est, incensis, vt ferunt, syluis ira barbarorū. Id[24] acciderítne ob iniquitatem præpotentium, an forte, non satis constat. Austros ibi tam ardentes flare, vt æstatibus syluas accendant, inuenimus apud autores. Coronas ex cinnamo interrasili auro inclusas, primus omnium in templis Capitolij atque Pacis dicauit Imperator Vespasianus Augustus. Radicem eius magni ponderis vidimus in palatij templo, quod fecerat Diuo Augusto coniux Augusta, aureæ pateræ impositam: ex qua guttæ editæ annis omnibus in grana durabantur, donec id delubrum incendio consumptum est. Frutex &[25] casia est, iuxtáque cinnami campos nascitur, sed in montibus crassiore sarmento, tenui cute veriùs quàm cortice,[26] quem contra atque in cinnamo[27] leuari &[n] exinaniri pretium est. Amplitudo[28] fruticis trium cubitorum. Colos triplex. Cùm primum emicat, candidus pedali mensuræ: deinde[29] rubescit addito semipede: vltra nigrans. Hæc pars maximè laudatur, ac deinde proxima: damnatur verò candida.[30] Consecant surculos longitudine binûm[31] cubitorum. Mox præsunt recentibus coriis[32] quadrupedum ob id interemptarum, vt iis putrescentibus vermiculi lignum erodant, & excauent[33] [o] corticem tutum amaritudine. Probatur recens maximè, & quæ sit odoris[34] mollissimi, gustúve quàm maximè feruens potius, quàm lento[35] tepore leniter mordens, colore[36] purpureo, quæque plurima minimum ponderis faciat, breui tunicarum fistula, & non fragili.[37] Lactam vocant talem barbaro nomine. Alia est[38] Phalsamodes, ab odore simili appellata, sed amara, ideóque vtilior medicis:[q] sicut nigra vnguentis. Pretia nulli diuersiora. Optimæ in libras x.l. cæteris x.v.

13 massas. M. naues. Dal. 14 germina M. genia. Chiff. 15 gratia. Dal. 16 nigricansque. A y & CH. 17 Certissimo Ch. 18 æstimatione si sic scabr. &c. frangatur. M. 9 sestertium Chiff. 20 Damnatum &c. aut cui labit cor. Ch. 21 ad Gibanitarum reges solos proficit, thuris edicto mercatu venditur. M. 22 indicto. Vet. 23 milia. Ch. 24 acciderit ob. Ch. 25 casia est. CH. 26 quem conteri (Leg. alteri) atque in cinname leuare pretium est. M. 27 labare & exinaniri Vet. & CH 28 frutici. CH. 29 rufescit. CH 30 Tum secant. Vet. 31 digitorū, aut paulo ampliores. Theophr. 32 boum, Theophr. 33 cortice tuto Vet 34 grauissimi. A y. 35 tempore. M. 36 purpura M. & Ch. 37 Ledam Vet. Lacā. Ch. fortasse achy vt apud Diosc. 38 balsamoides. Vet.

ANNOTATIONES.

a Herodoti sensum, quem autorem citat, non satis videtur assecutus Plinius.

b Fabulæ de serpentibus, sed non aligeris, meminit Theophr. cap.5. lib.9. Vide Garciam cap.15. lib.1.

c Æthiopes qui in Arabiam vehunt. Chinenses sic vocat. Insulsè tamen Plinius apud Æthiopas nasci tradit, mox subiungens Æthiopas mercari à conterminis. Si enim apud illos nasceretur, ab aliis non emerent. Multo magis etiam oscitat, cùm per vasta maria eas merces Æthiopas vehere scribit. Nam si contermini sunt qui vendunt, nauigatione tam longa quorsum opus est: Vt nunc, ita & olim, è Moluccis in superiorem Indiam Cinamomum vehebatur, mercimonium id potissimū exercente, quæ ad rubrum mare iacet, Æthiopum gente, quos Abyssinos vocamus, ob commodam Oceani propinquitatem: quæ res Plinium fefellit.

d Ab Oriente in Æthiopiam redeuntes.

e Quod est in Serum peninsula. Promontorium Camorin intelligit, Zeilam insulæ obiectum.

f Vento spirante ab occasu æstiuo, vulgo *Mestral*.

g Vulgo Zigen *Aden*.

h Vulgò, *Porto Oceli*. Vide cap.23. lib.6.

i Ex Arabia & Æthiopia in Indiam.

k Theophr. cap.5. lib.9. histor.

l Vel quod origanum olet, vt vult Dioscorides, vel quod origanum sapit.

m Theophr. duo, Dioscorides verò quinque genera Cinnamomi refert. Ex iis duo tantùm peculiari nomine vocata, Mossyliticum, & Montanum, reliqua odore, colore, & aliis huiusmodi notis distincta. Casiæ idem Diosc. septem genera memorat, Auchy siue Daphnitin, hic Daphnoëidē, & Isocinnamum, quòd bonitate & viribus æquet Cinnamomum, aut pretio: nam, quod inquit Galenus, cùm Cinnamomum abest, eius loco duplum Casiæ substituitur: Zigir, hic Balsamoden: Mossyliticum germē, id est è Zeilam, hic lactam: Aphemon, hic vnguentariam: Darca, Persis Dardimi, id est Chinæ lignum: Citto corruptè pro *Cuurdo*, quo nomine Zerlanij vocant, & Pseudocasiam.

n Tenue, ac gracile esse.

o Fabulosum id est.

p Dioscoridi ῥοδίζουσα τῇ ὀσμῇ quæ rosā odore imitatur, crassa, e purpureo nigricans, & præcipui, quod idem ait, vsus in medicina, Zigir nomine, vel, vt apud Gal. legitur lib. de Antidotis, Gizi. *Zangues* Nigros Arabes vocant. Colligit eam gens insulæ Zeilam quæ nigra est. Inde nominis ratio. In Malauar Cais manis, id est dulce lignum vocant. Hinc Casiæ nomen.

q ἄφημον, quasi minime fama claram vocat Diosc.

De isocinnamo, & cancamo, ac taro,
CAP. XX.

HIs addidere[1] mangones, quam[a] dalphnoiden vocant, isocinnamon cognominatam: pretiúmque[2] eius faciunt x.ccc. Adulteratur styrace, & propter similitudinem[3] corticum[4] lauri[5] tenuissimis surculis.[b] Quin & in nostro orbe seritur: extremóque in margine[6] imperij, quà Renus[7] alluit, viuit in aluearíis apum sata. Color abest ille torridus sole, & ob id simul idem odor. Ex cōfinio casiæ cinnamíque &[c] cancamum ac[d] tarum inuehitur, sed per Nabatæos[8] [e] Trogloditas, qui confidere ex Nabatæis.

1 mangoniis quam daphnoidis. Ch. 2 ex. Ch. 3 cortice. Vet. 4 laurus. Ch. 5 tenerissimis. M. 6 per id quod Rhenus. M. 7 alluit. Vidi &c. satam. Vet. 8 Trogoditasque confines Nab. M. confines qui considere. Vet.

ANNOTATIONES.

a Dioscorides primum Casiæ genus, quod *Achy* Barbari vocant, à negotiatoribus Alexandrinis Daphnitin vocari scribit, quòd lauri cortici similis sit.

b Casia, Lauendula nostra, Theophrasti alba Casia: eidem nigra, nostra libanotis coronaria. Casiam Hyginij, quę Theophrasto Cneorū est, cum Indica negligenter Plinius hic confundit.

c Cancamum, Lusitanis hodie *Anime*.

d Tarum hodie Lusitanis *Aquila braua.* i. Agallochū sylueſtre: lignum odoratum, Agallocho verò nonnihil ſimile. Naſcitur in promōtorio Comorin, quod olim Cori nuncuparunt, & in Zeilam inſula. In Malaca Agallochum *Garro* vocant, inde ſumptum Tari nomen. Garcias cap. 16. 1.

e Sic Chinenſes vocat.

De ſerichato, & gabalio, & de myrobalano. CAP. XXI.

EO comportatur & ſerichatum, & gabalium, quæ intra ſe conſumunt Arabes, noſtro orbi tantùm nominibus cognita, ſed cum cinnamo caſiáque naſcentia. Peruenit tamen aliquando [a] ſerichatum, & in vnguenta additur ab aliquibus. Permutatur in libras x. vj. Myrobalanum Troglodytis, & Thebaidi, & Arabiæ quæ Iudæam ab Ægypto diſterminat, commune eſt, naſcens [b] vnguento, vt ipſo nomine apparet. Quo item indicatur & [1] glandē eſſe arboris, [c] heliotropio, quam dicemus inter herbas, ſimili folio. Fructus magnitudine auellanæ nucis. Ex his in Arabia naſcens Syriaca appellatur, & eſt candida. Cōtrà in Thebaide nigra. Præfertur illa bonitate olei quod exprimitur: ſed copiâ Thebaica. Inter hęc Troglodytica viliſſima eſt. Sunt qui Æthiopicam iis præferant, [2] glandem nigram ac pinguem, nucleóque gracili, ſed liquore, qui exprimitur, [d] odoratiori, naſcentem in campeſtribus. Ægyptiam pinguiorem [3] eſſe, & [4] craſſiori cortice [5] [e] rubentem: & quamuis in paluſtribus [6] naſcatur, breuiorem ſicciorémque. E diuerſo Arabicam viridem ac tenuiorem: & quoniam ſit [7] montoſa, [f] ſpiſſiorem. Longè autem optimam Petræam, ex quo diximus oppido, nigro cortice, nucleo [g] candido. [h] Vnguentarij autem tantùm cortices premūt: medici nucleos, [8] tundentes affuſa eis paulatim calida aqua.

1 grandem eius arborem. M.

2 glandem nigram nec ping. M. & CH. glande nigra ac pingui. Dal.
3 eſſe aiunt, & Dal.
4 craſſiore. CH.
5 rubenti. Dal.
6 naſcitur. CH.
7 montuoſa. M. & CH.
8 tundendo. Dal. medici nucleos tūdūt, affuſa. M. tundentes adfuſa. paul. CH.

ANNOTATIONES.

a Serichatum quidam eſſe coniectantur noſtrum *Beniuinum*: Gabalium verò, *Caphuram*. Arij Sericatum Santalum flauum, à Serici crudi colore. Gabalium verò, Beniuinum.

b Vide Theophr. cap. 1. li. 4. hiſt. & libro de odoribus.

c Dioſcoridi myricæ ſimilis eſt. Theophr. loco citato folium myrto ſimile eſt, ſed longius.

d Quod vitium eſt. Prorſus enim odoris expertem oportet eſſe liquorem eum.

e rubenti. Tali ferè colore eſt durum putamen. Vide annot. ad vltimum hoc caput.

f Denſiori & firmiore cortice.

g Falſum id eſt. Nucleos vtrique premunt: ſed vnguētarij abſque igne & aqua calida, vt quod fluit oleum alienæ prorſus qualitatis expers ſit, nec ranceſcat: medici affuſa calida, vt plus olei extundant. Quidam cortices premi cenſent, non eliciendi olei gratia, quod nullum habent, ſed vt vnguentis ſint pro ſtymmate.

h Lego, Vnguentarij autem exuto cortice premunt, affuſa eis paulatim calida aqua: medici nucleis tuſis vtuntur. Sic porrò vocat ἐκκοπείσης καὶ ἐκθλιβείσης πίεσμα apud Dioſcoridem, tuſæ & expreſſæ fæcem. Fefellit Plinium corrupta Theophraſti litera, τῷ καρπῷ δὲ τοῖς κελύφεσι χρῶνται οἱ μυρεψοὶ κόπτοντες. ὁ δ' ὥσπερ ἔχει. τὸν δὲ καρπὸν αὐτοῦ ἀχρεῖον: pro quibus lego, τῷ καρπῷ δὲ ἐκ τοῖς ... κόπτοντες. ὁ δ' ὥσπερ κατέχει. ὁ σὸς καρπὸς ἐστὶν ἀρχεῖος. Vnguentarij putamine non vtuntur, ſed tuſo fructu. Is enim odorum ſuauitatem retinet. Eſt autem edendo inutilis. ca. 2. li. 4. hiſt.

De phœnicobalano, & calamo[a] *odorato.* CAP. XXII.

M[b]Yrobalano in vnguentis ſimilem proximúmque vſum habet [c] palma in Ægypto, quæ vocatur adipſos, viridis, odore mali cotonei, nullo [d] intus ligno. Colligitur autem paulò antè, quàm incipiat matureſcere. [1] Quod relinquitur, phœnicobalanus vocatur, & nigreſcit, veſcentéſque inebriat. Myrobalano pretium in libras x. [e] bini. Inſtitores & [f] fæcem vnguenti hoc nomine appellant. [g] Calamus quoque odoratus in [h] Arabia naſcens, communis [2] Indis atque Syriæ eſt: [3] in qua vincit [4] omnes, à noſtro mari centū l. ſtadiis. [i] Inter Libanū montē, aliúmque ignobilem, non (vt quidam exiſtimauere) Antilibanum, in cōualle modica iuxta lacum, cuius paluſtria æſtate ſiccantur, tricenis [5] ab eo ſtadiis calamus & iuncus odorati gignuntur. Sanè enim dicamus & de [k] iunco, quamuis alio herbis dicato volumine, quoniam tamē vnguentorum materia tractatur. Nihil ergo à cęteris ſui generis differunt aſpectu: ſed calamus præſtantior odore, ſtatim [l] è longinquo [6] inuitat, mollior, meliórque qui minus fragilis, & qui aſſuloſè potius quàm raphani modo frangitur. Ineſt fiſtulæ [7] araneum, quod vocant florem. Præſtātior eſt, cui numeroſius. Reliqua [8] probatio, [9] vt niger ſit. Damnatur alibi. Melior, quo breuior [10] & craſſior, lentúſque in [11] frāgendo. Calamo pretium in libras xj. iunco xv. Tradúntque iuncum odoratum & in Campania inueniri. Diſceſſimus à terris Oceanum ſpectantibus ad [12] conuexas in noſtra maria.

1 Quod ſi relinquatur. M. & CH.

2 India. Dal.
3 in qua viuit omnis Vet.
4 annis M. omnes. A noſtro mari centum ſtadiis inter Liban. Dal.
5 in eo. Ex Theophr.

6 inuitat, Mollior tactu melior, & qui minus fragilis.
7 araneū, vel arachnion ex Dioſc. araneus, quem &c. numeroſior.
8 probatio vt fuluus ſit. Niger alias damnatur Melior. Dal.
9 ne. M.
10 craſſiorque & lentus. M. & CH.
11 in mandēdo. Dioſc.
12 deuexas. Dal. conuerſas: Alij.

ANNOTATIONES.

a Ob eius elaten odoratam, qua in ſpiſſamentis vtūtur vnguentarii.

b Rondeletius apud Dioſcoridem putauit Arabicam Myrobalanum non eſſe intelligendam vnguentariam, ſed noſtrarum officinarum flauā myrobalanum palmulæ valde ſimilem. Legēdum puto, Myrobalano vnguentariæ ſimilem proximámque figuram habet Dioſcorides enim ait palmæ fructum παρεμφέρειν τῇ ἀραβικῇ μυροβαλανίῳ, nempe figura ſimilem eſſe quod eundem vſum in vnguentis Plinius negligenter refert.

c Palmula Ægyptia medio ſuæ maturitatis tempore πῶμα, quaſi potus ſiue potio vocatur Dioſcoridi, auctori ἄδιψος: quoniam humore multo plena non aliter ſitim minuit, quàm ſi bibatur aqua nec caput tentat ac maturitate percocta, à puniceo, ſiue phæniceo colore Phænicobalanus dicitur: ac ſic caput grauat, vt, quod ait Solinus, ſenſus intercipiatur, greſſus præpediatur, lingua retardetur, obſeſſæque mentis & corporis officiis, imitetur vitium ebrietatis. Had. Iun. cap. 2. 5.

d ἀπύρηνος. Aetius cap. 30. lib. 11. id fieri tradit & natura, & arte: ſed quænam ars fuerit, non explicat: oſſa reliquarum modo in balano non habet. cap. 5. lib. 23. De palmulis Dioſcor. ea ſcribit, quæ hic tradit Plinius: niſi quod ille nuſquam prodit os ſiue lignum intus nullum eſſe. Th. ca. 8. lib. 2. Hiſt. in fructu palmæ candidū, nigrū, flauū colorem agnoſcit: & alios ſine ligno

ne ligno, alios cum ligno: quosdam cum ligno molli, quosdam cum duro esse testatur. Phœnicobolanum dictum volunt non à colore phœniceo seu Puniceo, sed quasi palmæ glandem.

e Denarij.

f facem. βίμμα, siue ἐκπίεσμα.

g Calamus aromaticus siue odoratus duplex est: alter Syriacus, ad ripas lacus Genesaretici, quē alij mare Galilææ, alii mare Tiberiadis vocāt, nascens, à vulgari nihil dissimilis, præterquàm quòd, post quadragesimum diem siccatus, nonnihil flagrat: alter Indicus, descriptus à Dioscoride olim, nuper à Garcia *Horto Lusitano*, diuersissimus à Syriaco. Dionysius de Situ orbis ἐρυθραῖον vocat à colore, non vt Eustathius putat, quòd eius altrix India Erythræo mari cōtermina sit. Dioscorides ξηρὸν esse tradit. Apud Vegetium lib. 4. de re veterinaria, absyrtus in confectione pulueris quadrigarii calamum Syriacum & aromaticum, id est, Indicum, memorat. Ea calami genera plurimum inter se discrepantia Plinius ignoranter miscuit ac confudit. Guillandinus.

h Plutarchus libro, Quòd bruta ratione vtuntur, id quoque prodidit, sed errore manifesto. Guilland.

i Hæc ad verbum ex Theophrasto cap. 7. lib. 9. hist. Calamum aromaticum Arabes vocant *cassab ossiri, & cassab Alderina*. Guilland.

k Vide infrà cap. 18. lib. 27.

l Aliena fide Theophrastus hoc scripsit, quod minimè verum esse Guillandinus testatur, qui eam regionem peragrauit. Idem scripsit & Vitruuius cap. 3 8.

De Hammoniaco, & sphagno.
CAP. XXIII.

ERgo Æthiopiæ subiecta Africa [a] Hammoniaci lacrymam stillat in harenis [1] suis: [2] inde & nomine etiam ab Hammonis oraculo, iuxta quod gignitur [b] arbor, [c] quam [3] metopion vocant, resinæ modo aut gummi. Genera eius duo. [4] Trauston, masculi thuris similitudine, quod maximè probatur. Alterum pingue & resinosum, quod [d] phyrama appellant. Adulteratur harenis, velut nascendo apprehensis. Igitur quàm minimis glebis probatur, & quàm purissimis. Pretium optimi in libras [5] asses xl. [e] Sphagnos [6] infra eos situs in Cyrenaica prouincia maximè probatur. Alij [f] bryon vocant. Secundum locum obtinet Cyprius, tertium Phœnicius. Fertur & in Ægypto nasci: quin & in Gallia: nec dubitauerim. Sunt enim hoc nomine cani arborū villi, quales in [g] quercu maximè videmus, sed odore præstantes. Laus prima cādidissimis atque altissimis, secunda rutilis, nulla nigris. [8] Et in insulis petrísque nati improbátur, omnésque quibus [9] palmarum, atque non suus [10] odr si t.

1 suis resinæ modo aut gummi: inde &c. vocant. Genera eius &c. Dal.
2 inde nomine etiam Hammonis. M. & CH. inde & nomen. Vet.
3 metopen. M. & Ch. agasyllia. Diosc.
4 Trausma Diosc.
5 asses xxx. M.
6 intra. Dal.
7 longissimus Dal. cubitali longitudine. Theoph.
8 Et in baliphicæis plerisque ex Theophr.
9 plantarum. Dal.
10 odori. C.

ANNOTATIONES.

a vide cap. 6. lib. 24.

b Ferulacea, Diosc.

c Quam Agaryllim vocant. Diosc.

d Collectis terra & calculis sordidum. Diosc.

e Splanchnon à Dioscoride, Phaseosis vocatur à Thephrasto c. 9. lib. 3. hist. & posthac ca. 6. lib. 24.

f Græci σφάγνον, σπλάγνον, σπλάγχνον, βρύον, φάσκον vocant. Soranus βρύον ἀγρωματικόν. Vide cap. 28. huius libri.

g Ex omnibus quercuum generibus in Cerro solo, quem Aegilopem Græci vocant, gignuntur: c. 8. lib. 16. & loco suprà citato Theophrastus.

De cypro, & aspalatho, & maro.
CAP. XXIIII.

C[1] [a] Yprus in Ægypto est arbor ziziphi foliis, semine coriandri, [2] [b] flore candido odorato. Coquitur [3] hoc in oleo premitúrque posteà quod [4] Cyprus vocatur. Pretium ei in [5] libras quinque. Optimum habetur è [6] Canopica in ripis Nili [7] nata: secundum Ascalone Iudææ: tertium Cypro insula odoris [8] suauitate. Quidam hanc esse dicunt arborem, quæ in Italia ligustrum [9] vocetur. [c] In eodem tractu aspalathos nascitur, spina candida, magnitudine arboris modicæ, [d] flore rosæ. Radix vnguentis expetitur. [e] Tradunt, in quocunque frutice curuetur arquus cælestis, eandem [10] quæ sit aspalatho, suauitatem odoris existere, sed in aspalatho [f] inenarrabilem quandam. Quidam eum Erysisceptrum vocant, alij [11] sceptrum: probatio eius [12] colore ruffo vel igneo, tactúque spisso, & odore castorei. Permutatur in libras xv. In Ægypto nascitur & maron, peius quàm Lydium, maioribus foliis ac variis. Illa breuia ac minuta & odorata.

1 Cyproś. M. & CH.
2 flore in Ch. d.
3 hic. Dal. flos nempe.
4 Cyprinum. Dal.
5 libras x. quinque. A. ij, libras xv. CH.
6 Canope. Diosc.
7 natum. Dal.
8 suauitate præcipuum. Dal.
9 vocatur
10 quacunque sit aspalathi. M. qua sit aspalathi. Ch.
11 sceptrum Helysai (Elysium) cuius probatio est in M.
12 est in Ch.

ANNOTATIONES.

a Vide infrà cap. 4. lib. 23.

b Inde Virgilio,

Alba ligustra cadunt, &c.

Ouid. 13. Metamorph.

Candidior folio niuei Galathea ligustri:

vt quod flori Virgilius, foliis Ouidius tribuat.

c In Istro, Nisyrio, Syria, Rhodo. Diosc.

d Apud Dioscoridem id non legitur.

e Aristot. in Problem. Sect. 12. Quæst. 2.

f Perpetuò verum hoc esse, vide apud Rhodig. cap. 31. 22. Inde, nec absque ratione, quidam non ἐρυσίσκηπτρον vocandum censent, sed ab incubitu & innixu Iridis, ἰρίσκηπτρον. Plutarchus in Symposiacis, Quest. 2. lib. 4. vide cap. 13. lib. 24.

De balsamo, & opobalsamo, & xylobalsamo, & styrace, & galbano.
CAP. XXV.

SEd omnibus odoribus præfertur balsamum, [a] vni terrarum Iudææ concessum, quondam in duobus tantum hortis, [b] vtroque regio, altero iugerum xx. non amplius, altero pauciorum. Ostendere [1] arbusculam hanc vrbi Imperatores Vespasiani. Clarúmque dictu à Pompeio Magno: [c] in triumpho arbores quoque [2] duximus. Seruit nunc hæc, [3] & tributa pendit cum sua gente, in totum alia natura, quàm nostri externique prodiderant. Quippe viti similior est, quàm myrto. Malleolis seri dicitur, nuper [4] vincta, vt vitis: [5] & implet colles vinearum modo, quæ sine adminiculis se ipsæ sustinent. Tondetur similiter [6] fruticans, ac rastris nitescit, properátque nasci, intra tertium annum fructifera. Folium [7] proximum rutæ, perpetua coma. Sæuiere in [8] eandem Iudæi, sicut in vitam quoque suam. Contra defendêre Romani, & dimicatum pro frutice est. Serítque nunc [9] eam fiscus: nec vnquam fuit numerosior, aut procerior. [d] Proceritas intra bina cubita subsistit. [e] Arbori tria genera. Tenui & capillacea coma, quod [10] vocant eutheriston. Alterum scabro aspe-

1 abutum hanc. Crb.
2 ductas, Alij.
3 ac Ch.
4 iuncta. Vet. aicta. Ch.
5 at nunc implet. Dal.
6 fructificans. M. & Ch.
7 proxima tuberi. Ch.
8 eam. Ch.
9 eum. Ch.
10 vocatur entheristrū. CH.

ctu, incurnum fruticosum, odoratius: hoc trachy appellant. Tertium eumeces, quia est reliquis procerius, læui cortice. Huic secūda bonitas, nouissima eutheristo. [f] Semen [11] eius vino proximum gustu, colore ruffum, nec sine pingui: peius in grano, quod leuius atque viridius. Ramus crassior, quàm myrto. Inciditur vitro, lapide, osseisve cultellis.[12] Ferro lædi vitalia odit. Emoritur protinus, eadem amputari superuacua patiens. Incidentis manus libratur artifici temperamento, nequid vltra corticem violet.[g] Succus è plaga manat, quem opobalsamum vocant, suauitatis eximiæ, sed tenui [13] gutta, ploratu lanis parua colligitur in cornua. Ex [14] iis nouo fictili conditur crassiori similis oleo, & in musto cādida.[15] Rubescit deinde, simúlque [16] durescit è translucido. Alexandro Magno res ibi gerente, toto die æstiuo vnam concham impleri iustum [17] erat. Omni verò fœcunditate è maiore horto congios senos, minore singulos, cùm [18] duplo rependebatur argento. Nunc etiam singularum arborum [19] largior vena, ter omnibus percutitur æstatibus, posteà deputatur. Et sarmenta quoque in merce sunt.[20] [k] dccc. amputatio ipsa surculúsque [21] venit intra quintū demum annum. Xylobalsamum vocatur, & coquitur in vnguentis. Pro succo ipsum substituêre officinæ. Corticis etiam ad medicamenta pretium est. Pręcipua autem gratia lacrymæ, secunda semini, tertia cortici, minima ligno. Ex hoc [22] buxosum est optimum, quod est odoratissimum: è semine autem maximū & ponderosissimū, mordens gustu, feruénsq; in ore. Adulteratur [i] Petræo hyberico, quod [23] coarguitur magnitudine,[24] inanitate, longitudine, odoris ignauia, sapore piperis. Lacrymæ probatio, vt sit pinguis, tenuis, ac modicè rufa, & in fricando odorata. Secūdus candido color, peior viridis [25] crassúsq;, pessimus niger. Quippe, vt oleum senescit. Ex omni [26] incisura maximè probatur, quod antè semen fluxit. Et aliâs adulteratur [27] semine suo, víxque maleficium deprehēditur gustu amariore. Esse enim debet [28] lenis, non subacidus, odore tantū austerus. Vitiatur & [29] oleo rosæ,[30] cyperi, lētisci, balani, terebinthi, myrti, resina, galbano,[31] cera Cypria, prout quæq; res fuit. Nequissimè autē gummi,[32] quoniam ipsum quoque inhærescit manu inuersa, & in aqua sidit: quæ probatio [33] eius gemina est. [34] Debet syncerum & inhærescere: sed hoc & gummi addita fragili crusta euenit. Et gustu deprehenditur. Carbone verò, quod cera resináque [35] adulteratum est, nigridiori flamma. Nam melle mutatum [36] statim contrahit muscas. Præterea [37] synceri densatur in tepida aqua gutta sidens ad ima [38] vasis, adulterata olei modo innata: & si metopio [39] vitiata est, circulo candido cingitur. Summa probatio est, vt lac coagulet, in veste maculas non faciat: nec manifestior alibi fraus. Quippe millibus denariū sextarij empti: vendente fisco trecenis denariis væneunt. In tantum expedit augere liquorem. Xylobalsamo pretium in libras [40] vj. Proxima Iudææ Syria [41] supra Phœnicen styracem gignit, circa Gabala & Marathunta & Casium Seleuciæ montem. Arbor est eodem nomine, cotoneo malo [42] similis, lachrymę ex austero iucundioris, intus similitudo [k] harundinis, succo prægnans. In hanc circa Canis [43] ortum aduolant pennati [l] vermiculi erodentes: ob id in scobe sordescit. Styrax laudatur post suprà dicta ex Pisidia, [44] Sidone, Cypro, Cilicia, [45] Creta minimè. Ex Amano Syriæ medicis, sed vnguentariis magis. [46] Colos in quacunque natione præfertur ruffus, & pinguiter lentus: deterior furfurosus, & cano situ obductus. Adulteratur cedri resina vel gummi, alias [48] melle, aut amygdalis amaris: omniáque ea deprehenduntur gustu. Pretium optimo xix. Exit & in Pamphylia, sed [48] aridior, minúsque succosus.[m] Dat & galbanum Syria in eodem Amano monte [49] & ferula, quam eiusdem nominis resinæ modo stagonitin appellant. Quod maximè laudāt, cartilaginosum, purum ad similitudinem [50] Hammoniaci, miniméque lignosum. [51] Sic quoque adulteratur faba aut [52] sagapeno. Syncerum si vratur, fugat nidore serpentes. Permutatur in libras [53] v. Medicinæ hoc tantùm.

11 Est M & CH.
12 Ferrum odit. Lesis vitalibus emoritur &c. Moritur. M.
13 gutta. Ploratus. V. sed tenuis gutta ploratu Lanis. M.
14 his noua. CH.
15 Rufescit. CH.
16 durescit & translucida. V durescit & translucet. vel durescēs translucet.
17 erat magna fœcunditate: annis verò singulis. Ex Diosc. erat Annis verò fœc. è. maior con. senos singulis annis cū & duplo. A. ij.
18 duplo repēt. argentū M. & CH.
19 longior. CH.
20 decce. V. decciij. CH.
21 vaniit. Dal. ventre (leg. vanitere) intra quintū deuicta annū CH.
22 πυῤῥὸν. Diosc. πυξώδες videtur legisse Plinius.
23 sua arguitur. M.
24 inanitate, latitudine, ceu longitudine. V. qua induāt vocem, longitudine, obrepsisse.
25 casusque. Dal.
26 inclusura. CH.
27 seminis succo. CH
28 lauis. Diosc.
29 vnguento Diosc.
30 cypri. M. & CH.
31 cerato Cyprino, aut myrtino. Diosc.
32 quoniam inarescit in manu inuersa CH.
33 eius in M. d
34 Debet syncerū & est nigrigre CH.
inarescere. CH. Debet enim syncerum inarescere. Vet. 35 adulteratur, CH 36 statim manu contr. M. & CH 37 syncera. Vet. M. 38 vasa. 39 vitiatum, est M. 40 xv M. & CH. 41 super. M.

42 similis, succo prægnans, lacryma &c. harundinis, In hāc circa &c.
43 ortus. M. & CH.
44 fide. CH.
45 creta, minima ex Amono. Dal.
46 colore & c. ruffus, pinguis, & lentus Dal.
47 igitur (malè vulgò ipsus) ἰσοσταθμῷ Diosc. melle, & am. Dal.
48 acrior. M.
49 è ferula eiusdē nominis resina modo, quam stagonitin appellāt. Dal.
50 thuris. Diosc.
51 Hoc.
52 hammoniaco Diosc.
53 xv. M. & CH.

ANNOTATIONES.

a Et Ægypto, Dioscor. Strabo lib. 16. syluestre nasci tradit in maritimis Sabæorum. Pausanias in Bœoticis balsami arbores in Arabia describit, myrtorum magnitudine, foliis amarici. Vide reliquam historiam viperarum sub eius fronde latitantium, quàm longum esset adscribere.

b Theophr. ca. 6. lib. 9. hist.

c Mithridatico triumpho Ebenum is ostendit. Suprà cap. 4. huius libri.

d Punicæ magnæ Th. Cytiso & Terebintho similis. Strabo lib. 16.

e Xylobalsamo.

f Carpobalsamum.

g Vide infrà cap. 4. 23.

h Denariis trecentis.

i Semine Hyperico simili, quod à Petra oppido defertur Diosc.

k Plinius cur καλαμίτης vocetur dicere conatus est, sed absurde. Nō enim ratio nominis est, quod arundini similis sit, sed quod arundinibus obuolutus & circumseptus afferretur. Ideò autē arundinibus recondebatur vt & cætera olim odorata, ne expiraret, & vires amitteret, quod & de Dictamno Cretico Theoph. scriptum reliquit cap. 16. lib. 9. hist.

l Styracem quoque vermiculatum cognomine Scoleciten, in magno pretio fuisse Dioscorides testatur apud imperitos.

m Vide infrà cap. 5. lib. 24. Th. cap. 8. lib. 9. hist. ferulam eam paco vocari tradit, Dioscorides verò à quibusdam nominari Metopion. Rotundum & masculū thus Dioscorids Stagoniā vocat.

De panace, & spōdylio, & malobathro.

CAP. XXVI.

Panacem & [a] vnguētis eadem gignit, nascentem & in [1] Psophide Arcadiæ, circáque Erymanthi fontes, & in Africa, & in Macedonia: ferula sui generis v. cubitorum, foliis [2] primò quaternis, mox senis in terra iacentibus, ampla [b] magnitudine rotundis, in cacumine verò oleagineis, semine in muscariis dependente, vt ferulæ: Excipitur succus inciso caule

1 Phocide. Diosc. Phonea. Vet.
2 Lege, primo ternis, mox quinis &c. sic enim oriuntur

ſo caule meſſibus, radice in Autumno. Laudatur candor [3] eius coacti. Sequens pallido ſtatera. Niger color improbatur. Pretium optimo in libras [4] bini aſſes. Ab hac, ferula differt quæ vocatur [c] ſpondilon, foliis tantùm, quia ſunt minora, & platani diuiſura. Non niſi in opacis gignitur. Semen eodem nomine ſilis ſpeciem habet, medicinæ tantùm vtile. Dat & [d] malobathron Syria, arborem folio conuoluto, [5] arido colore: ex quo [6] [e] exprimitur oleum ad vnguenta, fertiliore eiuſdem Ægypto. Laudatius [7] tamen ex India venit. In paludibus ibi gigni tradunt [f] lentis modo, odoratius croco, nigricans, ſcabrúmque, quodam ſalis guſtu. Minus probatur candidum. Celerrimè ſitum in vetuſtate ſentit. Sapor eius nardo ſimilis eſſe debet ſub lingua. Odor verò in vno ſufferuefacti antecedit alios. In pretio quidem prodigio ſimile eſt, [8] à ſingulis ad [9] ccc. peruenire libras: [10] oleum autem ipſum in libras [11] lx.

3 tius recenter coacti. Sequitur pallor ſiccato. ξηραν-θεὶς κατὰ τὴν ἀπ-ὀπτησιν χρυσίζει. Dioſc. 4 x. bini. M. & Ch. 5 colore aridi ſoli. Ch. 6 premitur. M. lego. paratur. 7 tamen in M. d. 8 à x ſingulis. M. 9 x. ccc. Ch. 10 folium. M. & Ch. 11 lxx. M. xlx. Ch.

ANNOTATIONES.

a Imò potius medicinæ quàm vnguentorum delitiis. Eſt enim odoris ingrati vide infrà ca. 4. lib. 25.
b Ficulneis ſimilibus. Dioſcor.
c Vide cap. 6. lib. 24.
d Vide infrà cap. 4. lib. 23. Petalion Plauto in Curcul. Folium Latinis: vnde filiatum vnguentum ca. 1. libr. ſequentis.
Tu ſtacte, tu cinnamum, tu roſa es, tu crocum, tu caſia es, tu petalium.
e Imò conditur.
f Lenticulæ paluſtris modo aquis innatare.

De oleo omphacio. CAP. XXVII.

O[1]Leum & omphacium eſt. Fit duobus generibus, & totidem modis, ex olea, & vite: olea adhuc alba expreſſa: deterius ex druppa: ita vocatur priuſquam cibo matura ſit, iam tamen colorem mutans. Differentia, quòd hoc [a] viride eſt, illud candidum. E vite fit [2] pſythia aut amminea, cùm ſint acini ciceris magnitudine ante canis ortum. [c] In prima lanugine demetitur [3] vua, eiúſque melligo. Reliquum corpus ſole coquitur. [d] Nocturni rores cauentur. In fictili condita [e] melligo [4] colligitur: ſubinde Cyprio ære ſeruatur. Optima, quæ ruffa, acriórque, & aridior. Pretium omphacio in libras [5] vj. Fit & alio modo, cùm in mortariis vua immatura teritur: ſiccatáque in ſole, poſtea degeritur in paſtillos.

1 Lego, vnguentis ideneum & oleum omphacinum eſt. Fit quidem omphacium duobus &c. 2 Thaſia. Dioſc. 3 iuba. Ch. 4 colitur. M. 5 x. vi. M. xvi. Ch.

ANNOTATIONES.

a Edruppa. Vide cap. 6. lib. 24.
b Cùm nondum nigreſcit. Dioſc. μήπω περκάζουσι: incipientis vuæ pubertatem vocat in Procœmio. 23.
c Melliginem τὸν χυλὸν ἐκθλιβόμενον Dioſcor. vocat, ſuccum expreſſum. Qua de cauſa Plinius melliginem vocet incompertum. Qui dictionaria ediderunt melliginem interpretantur fructuum immaturorum, & vix delapſo flore, ſuccum expreſſum: eodem vocabulo autor vtitur cap. 6. lib. ſuperioris, ſed alia ſignificatione.
d Quoniam concreſcere ſuccum non ſinunt. Dioſcor.

De bryo & œnanthe, & de elate arbore, & cinnamo cariopo. CAP. XXVIII.

EOdem & bryon pertinet, [1] vua populi albæ. [a] Optima circa Gnidum aut Cariam, in ſitientibus aut ſiccis aſperiſque: ſecunda in Lyciæ cedro. Eôdem & œnanthe pertinet. Eſt autem vitis labruſcæ [2] vua. Colligitur [3] cùm floret, id eſt, cùm optimè olet. Siccatur in vmbra ſubſtrato linteo, atque [4] in cado cõditur. Præcipua ex Parapotamia: ſecunda ab Antiochia, atque Laodicea Syriæ, tertia ex montibus Medicis. Hæc vtilior medicinæ. Quidam omnibus iis præferunt eam, quæ in Cypro inſula naſcitur. Nam quæ in Africa fit, ad medicos tantùm [b] pertinet, vocatúrque maſſaris. [5] Omnis autem ex alba labruſca præſtantior, quàm è [6] nigra. Eſt [c] prætereà arbor, ad eadem vnguenta pertinens, quam alij elatem vocant, quod nos abietem, alij palmam, alij ſpathen. Laudatur Hammoniaca maximè, mox Ægyptia. Dein Syriaca, duntaxat in locis ſitientibus odorata, [d] pingui lacryma, quæ in vnguenta additur ad [e] domandum oleum. [f] In Syria gignitur, & cinnamum, quod [7] caryopon appellant. Hic eſt ſuccus nuci expreſſus, multum [8] à ſurculo veri cinnami differens, vicina tamen gratia. Pretium in libras aſſes quadraginta.

1 Imò muſcus affinitate nominum reade re videt τὸ βρύον Dioſcoridis. 2 germen cum flore. Gal. 8. κατὰ τόπους. fructus cũ flore Dioſc. 3 cùm flore, cum optimè. Vet. cum flore, id eſt, cum. Ch. 4 ita cadis comburitur. M. 5 Omnibus M. & Ch. Omnino. 6 nigra eſt. Prætereà &c. pertinet. 7 camaco. Chiff. 8 nucis. M. 9 maſculo. vero. Ch.

ANNOTATIONES.

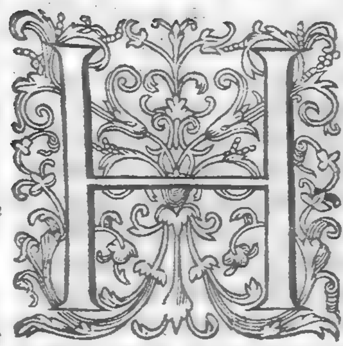
a Optimum Bryon Cedrinum, deinde Populneum, λεύκινον ex Dioſcor. Plinius legiſſe videtur λευκαῖον. Iam antea ca. 23. de Phaſe ſiue Splachno, quod idem eſt cum Bryo, Plinius diſſeruit. Vide & cap. 6. lib. 24.
b Odoribus tantum gigni idem ſcribit in fine procœmij lib. 23.
c Fallitur Plinius multiplici τῆς ἐλάτης ſignificatione. Eſt autem Elate, ad vnguenta pertinens, ſiue σπάθη Archigeni lib. 2. κατὰ τόπους, φοίνικος σπάθιον, gliſcentis palmæ florum inuolucrum & tegumentum.
d Lacrymam Elate non ſudat, ſed, vt ait Dioſcor. λιπαρὸν τὸ ἐντὸς ἔχει, pinguis intus eſt.
e εἰς τὰς τῶν μύρων σύψεις. Dioſcor. ad vnguentorum ſpiſſamenta. Vide cap. 1. lib. ſequentis.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER DECIMVSTERTIVS.

Proœmium.

ACTENVS in odoribus habent pretia syluæ: erántque per se mira singula: iuuítque [1] luxuriam ea omnia miscere, & è cunctis vnum odorem [2] facere: ita reperta sunt vnguenta.

1 *luxuria omnia ea. Ch.*
2 *facere. Vnguenta quis primus. M.*

De vnguentis, & quando primùm sunt cognita nobis, & de compositione. CAP. I.

QVis primus inuenerit non traditur,[a] Iliacis temporibus non erant: nec thure supplicabatur: Cedri tantùm & citri suorum fruticum in sacris [b] fumo conuolutum nidorem [1] verius, quàm odorem, nouerant, iam rosæ succo reperto. [2] Nominatur enim id quoq; in [c] olei laude. Persarum esse debet gentis vnguentum. [3] Illi madent eo, & accersita commendatione, [d] ingluuie natum virus extinguunt. Primùm, quod equidem inueniam, castris [4] Darij regis expugnatis, in reliquo eius apparatu Alexander cœpit scrinium vnguentorum. Posteà voluptas eius à nostris quoque inter laudatissima atque etiam honestissima vitæ bona admissa est. Honósque [5] is & ad defunctos pertinere cœpit. Quapropter plura de eo [6] dicemus. Quæ ex his non erunt [e] fruticum, ad præsens nominibus tantùm indicabũtur: natura verò eorum suis reddetur locis. Vnguentis cognomina dedere aliis patriæ, aliis succi, aliis arbores, aliis causæ. Primúmque id scire conuenit, [7] mutatam autoritatem, & sæpius transisse gloriam. Laudatissimum fuit antiquitus in Delo insula, posteà [f] Mendesium. Nec mistura & compositione tantùm hoc accidit: sed iidem succi variè alibi [8] atque alibi ad quælibet præualuere, aut degenerauere. [9] Irinum [10] Corinthi diu maximè placuit, posteà Cyzici: simili modo rhodinum Phaseli: quam gloriam abstulere Neapolis, Capua, Præneste. Crocinum in Solis Ciliciæ diu maximè [11] laudatum, mox Rhodi. Oenanthinum in Cypro,[12] deinde in Ægypto præpositum, posteà [13] Adramyttio. Amaracinum in Coo: posteà eodem loco prælatum est Melinum. Cyprinum in Cypro, deinde in Ægypto, vbi Mendesium & Metopium [14] subitò gratius factum est. Mox hæc abstulit Phœnice, & Cyprini laudem Ægypto reliquit. Panathenaicon suum Athenæ perseueranter obtinuere. Fuerat & Pardalium in Tarso: cuius etiam compositio & mistura obliterata est. Narcissinum quoque ex flore [15] narcissi desiit componi. Ratio faciendi duplex: succus, & corpus. Ille olei generibus ferè constat, hoc [16] odorum.[g] Hæc stymmata vocant, illa hedysmata. Tertius inter hæc est [h] colos, multis neglectus. Huius causa adduntur [17] cinnabari & anchusa. Sal aspersus olei naturam [i] coërcet. Quibus anchusa adiecta est, sal non additur. Resina aut gummi adiiciuntur ad continendum odorem in corpore. Celerrimè is euanescit atque defluit, si non [17] sint hæc addita. Vnguentorum expeditissimum fuit, primúmque, vt verisimile est, è bryo & balanino oleo,[18] de quibus [k] suprà diximus. Increuit deinde Mendesium, balanino resina mista, magísque etiamnum [19] Metopio. Oleum hoc est, amigdalis amaris expressum in Ægypto. Cui addidere omphacium, cardamonum, iuncum, calamum, mel, vinum, myrrham, semen balsami, galbanũ, resinã terebinthinam.[20] Et è vilissimis quidem

1 *verius quàm odorem, n M. d.*
2 *Hæc clausula, in Vet. non legitur.*
3 *Sed & batilli madẽt. Parm. M. Sed & illi Dal.*
4 *Darei. Ch.*
5 *is, in M. d.*
6 *dicemus, quam quæ ij nouerunt. Frutices. Vet.*

7 *mutata (multa. Vet.) autoritate ad pesus. M. mutata autoritate & sæp. Ch.*
8 *atque alibi. in M. d.*
9 *Brynum. Vet. leg. Brynum.*
10 *Corinthium maximè M. Corinthiũ max. Ch.*
11 *laudatũ est. M.*
12 *deinde in Æg. in M. d. & Ch.*
13 *Adramyttium Adramytto. Alij Adramytteo. Ch.*
14 *subitò. in M. d.*
15 *narcisso. Ch. ff.*
16 *odorum, quorũ hæc.*
17 *cinnabaris. M.*
17 *sunt M. & Ch.*
18 *Hæc vltima clausula in M. d. & Ch.*
19 *Metopium. Dal.*
19 *Metopium. Dal.*
20 *E vilissimis quidem hodiéque est M. & Ch.*

quidē hodie est, ob id creditū & id [l] in vetustissimis esse, quod constat oleo myrteo, calamo, cupresso, [21] cypro, lētisco, malogranati cortice. Sed diu algata maximè vnguenta crediderim rosa, quæ plurima vbique gignitur. Itaq; simplicissima rhodini mistura diu fuit, additis omphacio flore rosę, [22] crocino, cinnabari, calamo, melle, iunco, salis flore [23] aut anchusa, vino. Similis ratio & in crocino, additis cinnabari, anchusa, vino. Similis & in sampsuchino, admistis omphacio, calamo. Optimum hoc in Cypro & Mitylenis, vbi plurima sampsuchus. Miscentur & viliora genera olei è myrto, lauro, quibus additur [24] sampsuchinum, lilium, fœnum græcum, myrrha, casia, nardum, iuncus, cinnamomum. E malis quoque cotoneis & [25] strutheis fit oleum (vt dicemus,) melinum, quod in vnguēta transit, admistis omphacio, [26] cyprino, sesamino, balsamo, iunco, casia, abrotano. Susinum tenuissimum omnium est. Constat ex liliis, [27] balano, calamo, melle, cinnamomo, croco, myrrha, [28] aspalatho. Et idem cyprinum ex cypro, & omphacio, & cardamomo, calamo, aspalatho, abrotano. Aliqui & in cyprinum addunt [29] myrrham & [30] panacen. Hoc optimum Sidone, mox Ægypto, si non addatur sesaminum oleum. Durat & quadriennio. Excitatur cinnamomo. Telinum fit ex oleo recenti, [31] cypero, calamo, meliloto, fænograeco, melle, [32] melino, maro, amaraco. Hoc erat celeberrimum Menādri Poetæ Comici ætate. Postea [33] multo successit propter gloriā appellatū [34] megalium, ex eo balanino, balsamo, calamo, iunco, xylobalsamo, casia, resina. Huius proprietas, vt ventiletur [35] in coquendo, donec desinat [36] olere. Rursus refrigeratum odorem suum capit. [37] Singuli quoque succi nobilia vnguenta faciunt. In primis malabathrū, posteà iris Illyrica, & Cyzicena amaracus. Herbarij in vtraque pauca, sed alia alij miscēt: qui plurima, alterutri mel, salis florem, omphacium, agni folia, [38] panacem, externa omnia & prodigiosa. Cinnamomino adiicitur balaninū oleum, xylobalsamum, calamus, iuncus, balsami semina, myrrha, mel odoratum. Vnguentorum hoc crassissimū. Pretia ei [39] à xxxv. ad x. ccc. Nardinum siue foliatum constat omphacio, balanino, iunco, costo, nardo, amomo, myrrha, balsamo. In hoc genere conueniet meminisse herbarum, quæ nardum Indicum [40] imitentur, species nouemà nobis esse dictas: tanta materia adulterandi est. Omnia autem acutiora fiunt costo, amomo, quæ maximè nares feriunt: crassiora myrrha suauioráque: medicinæ autem vtiliora croco: acerrima per se amomo. Hoc & capitis dolores facit. Quidam [m] satis habent aspergere, quæ sunt pretiosissima, cæteris decoctis, [41] impendio parcentes: sed non eadē est vis, nisi vnà decoctis. Myrrha & per se vnguentum facit sine oleo. stacte duntaxat: alioquin nimiā amaritudinem affert. Cyprino viride fit, susino vnguinosū, Mendesio nigrū, rhodino candidum, myrrha pallidum. Hæc sunt antiquæ inuentionis genera, & posteà officinarum furta. Nunc dicetur cumulus [42] ipse deliciarum, & summa authoritas rei.

21 Cypero, iunco, odora to Diosc. κύπερον & σχοῖνον non κύπρον, & σχῖνον, legit Pintianus.
22 croco. Dal.
23 & Diosc.
24 sampsuchum. Dal.
25 struthijs. M. & Ch.
26 cypro, sesamo A. ij, cyprino, samo. Ch.
27 balanino. Ch.
28 aspalatho, in M. c.
29 & myrum. Ch.
30 cp. panacen. Dal.
31 cypro. M.
32 melino, in M. d.
33 multo post. Dal.
34 megalinum. Diosc.
35 incoquēdo Chiff.
36 calere. M.
37 Singula quoque cū succo. id est idoneo oleo, vt supra hoc ipso capite.
38 panacē Externa omnia & prodigiosa cinnamomi (Ch. cinnamomino: pretia Adiicitur cinnamo. M. & Ch.
39 xxxxv. Ch.
40 imitarentur. M.
41 Hæc ad Myrrha vsque in M. d.
42 ille. M.

ANNOTATIONES.

a Vnguenti meminit Homerus Illiad. ξ. his versibus.

—ἀλείψατο δὲ λίπ' ἐλαίῳ
ἀμβροσίῳ, ἑδανῷ, τό ῥα οἱ τεθυωμένον ἦεν:
ἔμπης ἐς γαῖαν τε καὶ οὐρανὸν ἵκετ' ἀϋτμή.

b Plaut. in Menæch.

—sternite lectos, incendite odorem,
Mundicia illecebra est animo amantum.

c Id est, appellatione & vocabulo. Locus est Illiad. γ.

—ῥοδόεντι δὲ χρῖεν ἐλαίῳ
ἀμβροσίῳ. Turn. in Th. lib. De odoribus.

d Idem fere de Parthis cap. 53. lib. 11.

e Sed vel seminum, vel herbarum.

f Paulus Ægineta c. 18. lib. 7. ita vocatum esse scribit, quod in Ægypto sit inuentum, vbi Mendes colitur. Mendes hircus est. Sic autem Panem Mendesij vocabant, quòd illum effigie hirci colerent.

g Lego, partim stymmata vocant, partim hedysmata. Cornarius, Stymmata olim nominarunt aromata, quibus in vnguentorum compositione oleum spissabant: ea Dioscorides fere numerat xylobalsamum, Iuncum, Calamum: Hedysmata verò ea, quibus spissatum oleum suaui odore imbuebant, & perfundebant. Ea recenset soler Dioscor. Amomum, nardum, myrrhā, balsamum, carpobalsabū, costum, amaracum.

h In vnguentis quatuor spectantur: Succus qui est oleum quoduis inodorū, tenuissimum, & minimè pingue, vt Balaninum: Corpus quod est partim stymma, siue spissamentum, nempe quòd oleum adstringit, odorem vt melius cōbibat, & pertinacius retineat, quemadmodum tinctores principio medicamentis quibusdam pannos imbuunt & præparant: partim hedysma, siue condimentum, cuius odorem vnguētum potissimum refert: Color de quo multi nō valde solliciti sunt: Magma, siue fæx. Diosc. c. de fuligine thuris χρωματισμὸν μύρον vocat & id resinam coctum laudat.

i Vel oleum spissat, vel ne rancescat prohibet.

k Cap. 21. libri superioris.

l Sic describit oleum myrteum, non vnguentū Dioscor.

m De Mendesio tantùm id Dioscorides, cui ea parsimonia cinnamomum additur.

Quod vnguentū regale vocetur, & quæ diapasmata, & qualiter seruentur.

CAP. II.

Ergo regale vnguentum appellatum, quoniam Parthorum regibus ita temperatur, constat myrobalano, costo, amomo, [1] cinnamomo, [2] comaro, cardamomo, nardi spica, maro, myrrha, casia, styrace, ladano, opobalsamo, calamo, [3] iuncóque Syrio, œnanthe, malobathro, serichato, [4] cypero, aspalatho, panace, croco, [5] cypro, amaraco, [6] colato melle, vino. Nihílque eius rei causa in Italia victrice omnium, in Europa verò tota, præter irin Illyricam, & [b] nardum Gallicum, gignitur. Nam vinum, & rosa, & myrti folia oleúmque, communia ferè omnium terrarum intelliguntur. Siccis odoribus constant, quæ [c] diapasmata vocantur. Nam [7] fæcem vnguenti magma appellant. [d] Inter omnes potentissimus odor, quisquis nouissimè additur. Vnguenta [8] optimè seruantur [e] in alabastris, odores in oleo: quod diuturnitati eorum tantò vtilius est, quantò pinguius, vt [f] ex amygdalis. Et ipsa vnguenta vetustate meliora. Sol inimicus his: quamobrem in vmbra [9] [g] coquuntur plumbeis vasis. [h] Experimentum eorum inuersa manu capitur, ne carnosæ partis [10] calor vitiet.

1 cinnamo. Ch.
2 comaco. M. & Ch. caryopo. Vet.
3 iunco œnanthe. &c. Chiff. & M. at Syrio, non legitur.
4 cypro. Ch.
5 cyprio. M. cyprino fortassis cypiro. Ch.
6 loto melle. Ch.
7 faces vnguēti magmata appellant M.
8 optima. Chiff
9 condūtur. Chifletius ex Theophr: Vide Annot.
10 calore vitientur. Vet colorvitietur. M ne carnosa parte color vitietur.

ANNOTATIONES.

a Vnguenta ex variis odoribus temperat. Empedocles apud Athenæum, pag.251. verſ.37. vocat μύροις δαιδαλεόδμοις. γραπτοῖς δὲ ζώοισι, μύροις τε δαιδαλεόδμοις.

b Et Cyperum.

c Theoph.lib.de odoribus.

d ἐπικρατεῖ γὰρ τὸ ἔσχατον ἐμβαλλόμενον κἂν ἔλαττον ᾖ. Theophraſt.

e Et plumbeis vaſis. Theophr.lib. De odorib.

f Plinius à Theophraſto diſſentit. Eius verba ſunt: τὸ δὲ δεκτικώτατον, οἷον τῆς βαλάνου, καὶ χρονιώτατον: τὸ δ' ἀμυγδάλινον παρακμάζει ταχὺ, καὶ ὀλιγοχρονιώτατον.

g Quidam legunt, coquuntur, ac conduntur plumbeis vaſis. Theophr. διαφθείρει δὲ τὰ μύρα, καὶ ὁ ἥλιος ἂν τεθῶσι· διὸ καὶ οἱ μυροπῶλαι καὶ ζητοῦσι τὰς οἰκίας ὑπερῴους, καὶ μὴ προσηλίους, ἀλλ' ὅτι μάλιστα παλεσκίους. Et paulo infra. διὸ καὶ εἰς ἀγγεῖα μολυβδᾶ ἐγχέουσι, καὶ τοὺς ἀλαβάστρους ζητοῦσι τοιούτου λίθου. Plūbeis vaſis: duplicibus inquit Cornarius Comment. in lib.5. κατὰ τόπους.

h Theoph. τὸ δὲ κοινὸν ἐπὶ πάντων ἀπόρημα, τί δήποτε ὑπὸ (alij ἐπὶ) τοῦ καρποῦ τῆς χειρὸς ἥδιστα φαίνεται, δι' ὃ καὶ οἱ μυροπῶλαι τοῦτο μυρίζουσι τὸ μέρος.

Quanta in vnguentis luxuria, & quando primùm Romanis in vſu. CAP. III.

HÆc eſt materia luxus è cunctis maximè ſuperuacui. Margaritæ enim gemmæque ad hæredem tamen tranſeunt: veſtes [1] prorogant tempus: vnguenta illico expirant, ac ſuis [a] moriuntur horis. Summa commendatio eorum, vt [2] tranſeunte fœmina odor inuitet etiam aliud agentes. [3] Excedúntque [4] quadringenos denarios libræ. [5] Tanti emitur voluptas aliena. Etenim odorem qui gerit, ipſe non ſentit. [6] Sed & hæc aliqua differentia ſignanda ſunt. In M. Ciceronis monumentis inuenitur, vnguenta gratiora eſſe, quæ terram, quàm quæ crocum [7] ſapiant: [b] quando etiam corruptiſſimo in genere magis tamen iuuat quædam ipſius vitij ſeueritas. Sed quoſdā craſſitudo maximè delectat, [8] ſpiſſum appellantes: linique iam non ſolùm [b] perfundi vnguentis gaudent. Vidimus etiam veſtigia pedum tingi: [c] quod M. Othonem monſtraſſe Neroni principi ferebant. [9] Quæſo vt qualiter ſentiretur, [10] iuuarétque ab ea parte corporis? Necnō aliquem ex priuatis audiuimus iuſſiſſe ſpargi parietes [11] balinearum vnguento, atque [d] Caium principem [12] ſolia temperari: ac ne principale videatur hoc bonum, & poſteà quendam ex ſeruis Neronis. Maximè tamen mirum eſt, hanc gratiam penetraſſe & in caſtra. Aquilæ certè ac ſigna, puluerulenta illa [13] & [14] cuſtodiis horrida, inunguntur feſtis diebus: [15] vtinámque dicere poſſemus, quis primus inſtituiſſet. [16] Ita eſt, nimirū hac mercede corruptæ terrarum orbem deuicere aquilæ. Iſta patrocinia quærimus vitiis, vt per hoc ius ſumantur ſub caſſide vnguenta. Quando id primum ad Romanos [e] penetrauerit, non facilè dixerim. Certum eſt Antiocho rege Aſiáque deuictis, vrbis anno quingenteſimo ſexageſimoquinto, P. Licinium Craſſum, L. Iulium Cæſarem Cenſores edixiſſe, ne quis venderet vnguenta exotica: ſic enim appellauere. At hercule iam quidam etiam [f] in [17] potus addunt: tantíque amaritudo eſt, vt odore prodigo fruantur ex vtraque parte corporis. [g] L. [18] Plotium, L. Planci bis Conſulis Cenſoriſque fratrem proſcripum à Triumuiris, in Salernitana latebra vnguenti odore proditum conſtat: quo dedecore tota abſoluta proſcriptio eſt. Quis enim non meritò iudicet periiſſe tales? [19] Cæterùm terrarum omnium Ægyptus accommodatiſſima vnguentis: ab ea Campania eſt, copia roſæ.

1 prolongāt. M. 2 tranſeuntem fœminam &c. aliud agentem. M. 3 Excedūt. M. 4 quadragenos. Alij quadrigenos. Chiff. 5 Tantum. M. 6 Sed tamē & M. 7 ſapiunt. Ch. 8 Id ipſum approbātes: linirique iam ſolum, ſed & perfundi. M. Id ipſum app. &c. vt in vul. Ch 9 Quæſo qualiter ſentiretur iuuari ab ea. Parm. 10 iuuaret ea. Ch. 11 balnearum Chiff 12 ſolium. M. ſolitum lauari. Parm. 13 Ex M. 14 cuſtodibus. Chiff. 15 Hæc, vtinámque &c. ad, Ita eſt &c. deſunt in M. 16 Ita eſt nimirum. Hac. M. 17 potu.. M. & mox, tātáque. Lego, addunt, nec tanta amaritudo odorum eſt, vt prodigi nō fruātur vtraque. 18 Policiū. Chiff. 19 Cæterū ter. omn. Æg. accommodatiſſima. Ch.

ANNOTATIONES.

a Ob id Iuriſconſultis, l.8.§. Si maritus. D. de Donat. inter virum & vxor. vnguenta rem mortuam vocat: quòd eorum poſſeſſio breuis, inutilis, inanis ſit. Cuiacius cap.30.9. Obſ.

b Plato 3. Politic. Homerum e ciuitate, quam ſibi fingit, pellendum cenſet, ſed vt ſanctum virū, mirabilem, ſuauem decet, capite vnguentis delibuto, & lana coronatum: vel, vt ait Cic. apud Nonium, redimitum coronis. Cic. 6. actione in Verré ait, Segeſtanas mulieres, cùm ſimulachrum Dianæ oppido exportaretur, vnguentis vnxiſſe, compleſſéque coronis & floribus: Themiſtij pater Epicurium Philoſophorum choro exturbauit, capite vnguento perfuſo, quod toto corpore voluptatē ſecutus fuiſſet. Victor. cap.13. lib.4. Lege elegantiſſimum locum apud Plautum in Moſtell.

c Id multò antè Athenis factum fuiſſe oſtendit hic Cephiſedori verſus apud Athenæum, καὶ τοῖς ποσὶν χρεῖς ἀριθμοὶ βακχάριν. Apud eundem Antiphanes:

> Αἰγυπτίῳ μὲν τοὺς πόδας καὶ τὰς χέρας.
> φοινικίνῳ δὲ τὰς γνάθους καὶ τιτθία.
> σισυμβρίνῳ δὲ τὸν ἕτερον βραχίονα.
> ἀμαρακίνῳ δὲ τὰς ὀφρῦς, καὶ τὴν κόμην.
> ἑρπυλλίνῳ δὲ τὸ γόνυ, καὶ τὸν αὐχένα.

Præterea Diogenes vnguentatis pedibus incedebat. Tum etiam in Aulularia Myrobatharij dicuntur, qui muliebres ſoleas vnguentis linebant.

d Suetonius in Caio, cap.37. apud Petronium in Syria, Trimalcio in balneo vnguento perfuſus tergitur, non linteis, ſed palliis ex molliſſima lana factis.

e Iam Tarquinij tempore vnguentorum fuit vſus. Ennius enim ait, niſi ſubſit poëtica πρόληψις,

Tarquinij corpus bona fœmina lauit, & vnxit.

f Apud Theophr. περὶ τῶν ὀσμῶν. μύρον καὶ τ' ἄλλα ἐνίοτε τοὺς ἐφ' οἴνους ἡδύνει, τῶν δὲ βρωμάτων οὐδὲν

g Valer. Max. cap. 8. lib. 6. Vbi legitur Plotinus Plancus, Numatij vel Mumacij Planci frater, &c.

De palmis, & natura earum, & generibus. CAP. IIII.

IVdæa verò inclyta eſt vel magis palmis: quarum natura nunc dicetur. Sunt quidem & in Europa, vulgóque Italia, ſed ſteriles. Ferunt in maritimis Hiſpaniæ fructum, verùm immitem: dulcem in Africa, ſed ſtatim euaneſcentem. Contrà in Oriente, ex his vina, gentiúmque aliquibus panis: plurimis verò etiam quadrupedum cibus. Quamobrem iure dicentur externæ. Nulla eſt in Italia ſponte genita, nec in alia parte terrarum, niſi in calida: frugifera verò nuſquam, niſi in feruida. Gignitur leui ſabuloſáque terra, maiore in parte & nitroſa. Gaudet & riguis, totóque anno bibere [1] cùm amet, anno ſitienti. A fimo quidem etiam lædi putant: & Aſſyriorum pars aliqua, ſi non [2] riuis [3] miſceatur. [4] Genera earum plura: & prima fruticem non excedentia:

1 cum amet ſitientia. Fimo. M. 2 aquis miſceatur fimus. Theoph. 3 miſceat. M miſceāt Alij 4 Genera earum prima frut. M.

tia: [5] sterilem hunc, alibi & ipsum fertilem, [6] breuíque ramorum orbe foliosum. Tectorij vicem hic parietibus plerisque in locis præstat contra [7] aspergines. Procerioribus sylua arbore ex ipsa, foliorum aculeo fruticante circa totas pectinatim, quas syluestres intelligi necesse est. Incerta tamen libidine etiam minoribus se miscet. Reliquæ teretes atque proceræ, densis gradatísque corticum pollicibus, vt orbibus, [8] faciles se ad scandendum Orientis populis præbent, vilem sibi [9] arborísque induuiis circulum mira pernicitate tum homine subeunte. [b] Coma omnis in cacumine: & pomum est, non inter folia, vt in cæteris, sed [10] suis inter ramos palmitibus racemosum, vtraque natura vuæ atque pomi. Folia cultrato mucrone, lateribus in sese [11] bifidatis, bellas primùm demonstrauere gemmas: nunc [c] ad funes vitiliúmque nexus [d] & capitum leuia vmbracula [12] finduntur. Ardoribus, imò potius [e] omnibus quæ terra [13] gignat, herbísque etiam, vtrunque sexum esse diligentissimi naturæ tradunt. Quod in plenum satis sit dixisse in hoc loco. Nullis tamen arboribus manifestius. [f] Mas in palmite floret, fœmina citra florem germinat tantùm [14] spinæ modo. [15] Vtrisque autem prima nascitur pomi caro: posteà [g] lignum intus, hoc est semen eius. Argumentum, quòd paruæ sine hoc reperiuntur in eodem palmite. Est autem oblongum, non, vt oliuis, orbiculatum. Prætereà cæsum [16] à dorso puluinata fissura, & in aluo media plerisque vmbilicatum, vnde primũ spargitur radix. Seritur autem pronum, & bina iuxta composita semina, superque totidem, quoniam infirma singulis planta est: quaternæ [h] coalescunt. Multis candidísque lignum hoc à carnibus [17] discernitur tunicis, aliis corpori adhærentibus: laxéque distans, tantùm cacumini filo adhæret. Caro maturescit anno. Quibusdam [18] tamen in locis, vt in [i] Cypro, quanquam ad maturitatem nõ perueniat, grato sapore dulcis [19] est: & [k] folium ibi latius, fructúsque reliquis rotundior: ne vt deuoretur corpus, verùm vt expuatur, succo modò expresso. Et in Arabia languidè dulces traduntur esse palmæ: quanquam Iuba apud Scenitas Arabas præfert omnibus saporibus, quam vocant [20] dabulan. [l] Cæterò non sine maribus gignere fœminas sponte edito nemore confirmant: circáque singulos plures nutare in eum [m] pronas blandioribus comis. Illum erectis hispidum, afflatu visúque ipso & puluere etiã [21] reliquas maritare. Huius arbore excisa viduas pòst sterilescere fœminas. [n] Adeóque est Veneris intellectus, vt coitus etiam excogitatus sit ab homine, ex maribus flore ac lanugine, interim verò tantùm puluere insperso fœminis. Seruntur autem palmæ & trunco, [22] duûm cubitorum longitudine, à cerebro ipso [23] arbori viridi fissuris diuiso atque defosso. Et ab radice auulsæ vitalis est satus, & ramorum tenerrimis. In Assyria, ipsa quoque arbor strata in solo humido tota radicatur, sed in frutices, non in arborem. Ergo planteria instituunt, anniculásque transferunt, & iterum bimas. Gaudent enim mutatione

23 arboris, fissuris M. & Ch.

5 sterilem maximus vbi & ipsam fertilem, breuímque ramus, obire (leg. exire.) vmbra foliorum tectorij vici. Parm. 6 breues ramus obire (ambire, amiciunt) vmbra foliorum tectorij M. 7 aspergines. Sunt è proc. sylua, Par. asper. Procer. sylua, arbore ex ipso foliorum aculeo fr. Assiccante &c. Incessæ. M. asperg. Et procer. Ch. 8 faciles ad scande. orientes se pop. præb. vtil. sibi arborem qua induttis circulum leg. arbore qua induttis circulum leg. arborem circumducto circulo) M. 9 arborémque indu. tis. Ch. 10 suos. M. 11 leg. bifidatis. bullas cùm prim. dem. gemmeas, tunc ad funes &c. Alij nouellas cùm primũ (quod probo) demonstrauere gemmas. Alij cenellas cùm primum &c. 12 fũduntur. Parm. 13 gignit. Ch. 14 spica. Vet. 15 vtrisq. M. 16 summo dorso pului natos, & in alueo media fissura plerisque. M. 17 discinditur. Dal. 18 tamen in M d. 19 est in M. d. dulcis. Est ibi aliud genus cuius folia latius. Ex Theophr. fructus quam. M. & Ch. 20 Dablan. M. & Ch. 21 illis maritari. Dal. 22 duorũ. M.

sedis, verna alibi, in Assyria autem circa Canis [24] ortum. Nec ferro attingunt ibi nouellas: sed religant comas, vt in altitudinem exeãt. Robustas deputãt crassitudinis gratia, semipedales ramorum relinquẽtes truncos, qui decisi alibi necant matrẽ. Diximus salsum ab his solum diligi. Ergo vbi non est tale, salem aspergunt, non radicibus, sed lõgius paulo. Quędam in Syria & Ægypto in binos diuidunt se truncos: in Creta [25] & ternos, [26] quædam & in quinos. Ferunt statim in trimatu. In Cypro verò, Syria, Ægypto, quadrimæ aliæ, aliæ quinquennes, [27] altitudine hominis, nullo intus pomi ligno, quandiu sunt nouellæ, ob id spadonũ accepto nomine. Genera earum multa. Sterilibus ad materias, [28] operúmque lautiora vtitur Assyria, & tota Persis. Sunt & cæduæ palmarum quoque syluæ, germinantes rursus ab radice succisæ. Dulcis media earum in cacumine, quod [o] cerebrum appellant: [29] exemptáque viuunt, quod non aliæ. Vocantur autem [p] chamæropes, folio latiore ac molli, ad vitilia vtilissimo. Copiosæ in Creta, sed magis in Sicilia. [30] E palmis prunis viuaces, [31] ignísque lentus. Fructiferarum aliis breuius lignum in pomo, aliis longius: his mollius, illis durius: quibusdam osseum [32] lunatúmque, dente contra fascinantes religione politum. Aliud pluribus vestitum paucioribúsve tunicis: aliud crassioribus tenuioribúsve. Ita fiunt vndequinquaginta genera, si quis omnium persequi velit nomina [33] etiam barbara, vinorúmque ex iis differentias. Clarissimæ omnium, quas regias appellauere ab honore: quoniam regibus tantùm Persidis [34] seruabantur, Babylone natæ vno in horto [35] [q] Bagou. Ita enim vocant spadones: qui apud eos etiam regnauere. Hortus ille [36] nunquàm nisi dominantis in aula fuit. At in meridiano orbe præcipuam obtinent nobilitatem syagri, proximámque [37] margarides. [38] Eæ breues, candidæ, rotundæ, acinis, quàm balanis, similiores. Quare & nomen à margaritis accepere. Vna earum arbor in Chora esse traditur, vna & syagrorum. Mirúmque de ea [39] accepimus, cùm phœnice aue, quæ putatur ex huius palmæ argumento nomen accepisse, [40] emori ac renasci ex seipsa: erátque, cùm hæc proderem, fertilis. Ipsum pomum grande, durum, horridum, & à cæteris generibus distans sapore ferino, quem fermè in apris nouimus: [41] euidentissiméque causa est nominis. Quarta autoritas sandalidum, à similitudine appellatarum. Iam in Æthiopiæ fine [42] quinque earum nec plures arbores tradunt, non raritate magis, quàm suauitate mirabiles. Ab his caryotæ maximè celebrantur, & cibo quidem, sed & succo vberrimæ. Ex quibus præcipua [r] vina Orienti, iniqua capiti, [s] vnde pomo nomen. Sed vt copia ibi atque fertilitas, ita nobilitas in Iudæa, nec in tota, sed Hierichunte maximè. Quanquàm laudatæ [43] & Archelaide, & Phaselide, atque Liuiade, gentis eiusdem conuallibus. Dos his præcipua succo pingui lactentibus, quodámque vini sapore [44] in melle prædulci. [t] Sicciores in hoc genere [u] Nicolai, sed amplitudinis præcipuæ, quaterni cubitorum longitudinem efficiunt. Minus specio-

24 ortus. M. & Ch. 25 & in ternos M. & Ch. 26 quædam que in quinos. Ch. 27 altæ alias. Parm. 28 operáque. M. ad lectos & vasa. Theophr. 29 exemptaque. Ch. 30 Ex. M. 31 segnisq. lenitas. M. 32 lunatúque dente fecstinater. M. lematúque. Par. limatúmq. Ch. 33 etiam barbara vinorũ. Ex iis differentiis clariss. sima. M. 34 seruarẽtur. Ch. 35 Baloni. Theophr. 36 nunquã fuit nisi &c. M. 37 margaritides. 38 Hæ. Ch. 39 accipimus. Chiff. 40 iterum mori, ac. M. 41 euidenti vnde causa nominis. Dal. 42 quinque harum plurimas. M. 43 & ex Cappadocia Archel. Dal. 44 vt. in Dal.

sæ, sed sapore caryotarum sorores, [45] ob hoc adelphides dictæ, proximam suauitatem habent, non tamen eandem. [46] Tertium ex his genus [47] [x] pateton, nimio liquore abundat: rumpitque se pomi ipsius, etiam in sua matre, ebrietas, [48] calcatis similis. Suum genus [49] è icciore turba [50] dactylis, prælonga gracilitate curuatis interim. Nam quos ex his honori Deorum dicamus, [51] [y] Chydæos appellauit Iudæa, gens contumelia numinum insignis. In totum arentes [z] Thebaides atque [52] Arabicæ, macróque corpore exiles, & assiduo vapore [53] torrentes, crustam veriùs, quàm cutem, obducunt. In ipsa quidem Æthiopia [54] friatur (tanta est siccitas) & farinæ modo spissatur in panem. [aa] Gignitur autem in frutice ramis cubitalibus folio latiore, pomo rotundo, sed maiore, quàm mali, amplitudine: [55] Cycas vocant. Triennio maturescunt. Sempérque frutici pomum est subnascente alio. Thebaidis fructus extemplo in cado conditur, cum sui ardoris anima: [56] ni ita fiat celeriter expirat: marcescítque non retostus furnis. Ex reliquo genere plebeiæ videntur. [57] Syri & Iuba tragemata appellant. Nam in [58] aliqua parte Phœnices, Ciliciæque, populari etiam nomine à nobis appellantur balani. Eorum quoque plura genera. Differunt figura rotunditatis aut proceritatis. Differunt & colore, nigriores ac rubentes. Nec pauciores [59] ficu traduntur colores. Maximè tamen placent candidi. Distant & magnitudiue: prout multi cubitum effecere. Quidam sunt non ampliores [60] faba. Seruantur [61] hi demum, qui nascuntur in salsis atque sabulosis, vt in Iudæa, & Cyrenaica Africa. Non item in Ægypto, Cypro, Syria, & Seleucia Assyriæ. Quamobrem sus, & reliqua animalia ex his saginantur. Vitiati aut vetusti eius pomi signum est, [62] decidisse candidam verrucam, [63] quæ racemo [64] adhæserit. [bb] Alexandri milites palmis viridibus strangulati sunt. In Gedrosis id factum est pomi genere, alibi copia euenit. Est enim tanta musteis suauitas, vt finis mandendi non nisi periculo fiat.

45 & ob hoc. M.
46 Alterũ.
47 patete. Chiff.
48 calcato simile.
49 sed è sic. Parm.
50 iacent dact. præl. gra. cur. in terram. Par iacẽs. Ch. cætera vt in vulg.
51 Idæos. Parm.
52 Arabia Chiff.
53 torridæ, vel torrẽte.
55 Cycen. Th. Cacas. Parm. præuè. Sic tamẽ Ch.
56 ita fit vt celeriter exspiret Ch.
57 Syri hæc tragemata app.
58 alia M. & Chiff.
59 fico M. & Ch. quã fico. Th.
60 cicere. Th.
61 item, qui. M.
62 cecidisse. Chiff
63 quæ ex racemo. Dal.
64 euenien te. Ch.

ANNOTATIONES.

a Obserua. Gradatim digestis.
b Theophr. cap. 23. lib. 1. hist.
c Nam quia tunc maxime succo abundant, ideo tractabiliora sunt. Apud Apuleium 2. Asini, Zachlas Ægyptius Propheta palmeis baxeis pedes indutus est.
d Ad ea opera decerpuntur à messe. vide cap. 24. libro 16.
e Theophrastus cap. 11. lib. 5. hist.
f Theophr. cap. 22. lib. 1. hist. & ca. 8. lib. 2.
g Theophrastus cap. 18. lib. 1. hist. Plinius malè lignũ vocat: est enim ossiculum instar carneæ substãtiæ purum. Paulò infrà osseum quibusdam inesse dicet.
h Theophr. cap. 8. lib. 2. hist.
i Peculiare Cypro id genus est. Theophr.
k Hæc à Theophrasto de duobus generibus dicta, aliàs in vnum confunduntur.
l Guillandinus in Ægypto & Oriente obseruauit, ne fœminæ steriles sint, aut immaturum fructum perdant, mares eo interuallo seri, vt ab iis puluerem ventus in illas perferat. Quòd si longius distent, quàm vt puluis, odórve peruenire possit, tùm à mare funem religatum ad fœminam perduci, vt maris fœcunda vis per eam copulam, ac vinculum irrepat. Refert Pontanus palmas duas, marem Brundusij satum, fœminam Hydrunti, steriles diu fuisse, quod adultæ se inuicem aspexerint, ac tùm quamuis longo tractu dissitas fructum edidisse.
m Idem prolixius Florentinus in Georgicis.
n Theophr. cap. vlt. lib. 2. hist. & c. 23. lib. 3. De caussis: quem semel vide ad totum hunc locum.
o Præter Theophrastum Galenus, Strabo, Plutarchus, Philostratus ἐγκέφαλον vocant, Dioscorides ἐγκέφαλον. Nam veteres ἔγκαρ siue ἔγκαρον etiam cerebrum dixerunt. Plutarchus quidem lib. de tuend. valetud. id prædulce esse ait, sed κεφαλαλγές. Philo lib. 1. de vita Mosis autor est, palmæ vitalem vim in radicibus defossam non esse vt in reliquis stirpibus, sed in summo trunci vertice vigere, tanquam in corde, ac in ramorum medio, quibus velut satellitibus stipatur. Guillandinus.
p Petalas quoque dici minutas palmas & θυμοειδεῖς notauit Rhodig. cap. 26. 25. χαμαιρριφεῖς Theophr. vocat, Dioscorides χαμαιζήλους.
q Bagoæ eunuchi meminit ex Diodoro Rhodig. cap. 39. 13. qui cùm veneno sanguinarium ac crudelem regem Occhum sustulisset, eodem mox necatus est, à Dario coactus poculum bibere, quod & ipsi parauerat. Plutarchus lib. 2 de fortitud. Alexandri scribit, interfecto Occho, regnum Arsæ (alij, Oarsæ) tradidisse, & mox eodem interempto, Dario. Leopardus cap. 25. lib 4.
r E Chydæis maturis fieri autor scribit c. 16. lib. 14.
s Nempe ἀπὸ τοῦ χέεσθαι.
t De quibusdam tantùm palmis id Theoph. non addita particulatim Nicolaorum appellatione.
u A Nicolao Damasceno, peripatetico, Augusti familiarissimo, eas palmas vocatas fuisse scribit Rhodig. cap. 6. 5. ex Plutarcho in Symposiacis, Quæst. 4. lib. 8.
x Vide quæ adnotata sunt cap. 16. lib. 14.
y Viles, exigui pretij.
z Sic dictæ à Thebis Ægypti. Papinio in syluis Thebaicæ. *Chartæ, Thebaicæve, Caricæve*. Rhodig. loco proxime citato.
aa Theophrastus loco suprà citato, sed aliter quàm Plinius Conferenda sunt loca.
bb Idem cap. 5. lib. 4. histor.

De Syriæ arboribus. CAP. V.

S[a]Yria præter hanc peculiares habet arbores. In nucum genere pistacia nota. Prodesse aduersus serpentium traduntur morsus, & [1] potu & cibo. In ficorum autem caricas, & minores eius generis, quæ [b] cottana vocant. Item pruna in Damasco monte nata, & myxa: vtranque iam familiarem Italiæ. Ex myxis in Ægypto & [c] vina fiunt. [d] Iuniperi [2] similem habent Phœnices, & cedrum [3] minorem. [4] Duo eius genera, [e] Lycia & Phœnicia. Differunt folio. Nam quæ durum, acutum, spinosum habet, oxycedros vocatur, ramosa & nodis infesta. Altera odore [5] præstat. Fructum ferunt myrti magnitudine, dulcem sapore. Et maioris cedri duo genera. Quæ floret, fructum nõ fert. Frugifera non floret: & in ea antecedentem fructum occupat nouus. [6] Semen eius cupresso simile. Quidam cedrelaten vocant. Ex hac resina laudatissima. Materiæ verò ipsi [f] æternitas. Itaque & simulacra deorum ex ea factitauerunt. Cedrinus est Romæ in delubro Apollo Sosianus, Seleucia aduectus. [g] Cedro similis in Arcadia est arbor: in Phrygia frutex vocatur.

1 potu.
2 similitudine. M.
3 maiore. M.
4 Duo cedri Dal
5 præstanti fructũ fert. Alij, præstat. Fructũ Lycia fert. Alij.
6 Contextius cupr. simile. Th.

ANNOTATIONES.

a Vide cap. 22. lib. 15. & cap. 8. lib. 23.

b Cottona. Iuuenal. Satyr. 3.

—me prior ille
Signabit, fultúsque toro meliore recumbet,
Aduectus Romam quo pruna & cottana vento.

Pruna scilicet Damascena. Martial.

Hæc tibi, quæ torta venerunt cottana meta,
Si maiora forent cottana, ficus erat.

Metam tortam poeta vocat, e tortis iūcis textam sportam, metæ modo in acuminatum fastigium desinente. Talibus canistris Massilienses caricas suas recondunt ac exportant, & *cabas* vocāt. Hesychius κότανα legit, non κόκτλωα κότlαγα, inquit, εἶδος συκῶν. Turn. cap 28.25.

c Theoph. cap. 12. lib. 3. histor.

d Historiam totam Theophrasti Plinius peruertit, & corrumpit. Phœnicia Cedrus eadem quę & Syriaca, siue Cedrelate: Lycia verò, quam & Cedrida vocat capite 15. & 16. libro 1. histor. Oxycedrus est. Deceptus Plinius Lyciam & Phyniciam minoris Cedri species esse putauit, & vtrāque bacciferam, cùm baccas Lycia, conos Phænicia gignat. Vtrique folium quidem Iuniperi, sed Phænicię breuius, firmius, durius.

e Theophr. cap. 18. lib. 3. hist.

f Ob siccitatem maximam, quæ à putredine illā vindicat: quamobrem in Argonauticis ὀζαλέην κέδρον Orpheus vocauit.

g His verbis Plinius reddere conatur quod Theophr. ait, Idæos narrare vnicum esse Cedri genus iunipero simile, quoniam scilicet apud eos Cedrelate non nasceretur: Arcadas verò trium simul annorum fructum gerere.

De terebintho. CAP. VI.

SYria & [a] terebinthum habet. Ex his[1] mascula est sine fructu. Fœminarum duo genera. Alteri fructus rubet [b] lentis magnitudine, alteri pallidius. Cum vite maturescit, non grādior fabâ, odore iucundior, [2] tactu [3] resinosus circa Idam Troadis. Sed in Macedonia breuis arbor hæc atque [4] fruticosa, in Damasco Syriæ magna. Materies ei admodum lenta, ac fidelis [5] ad vetustatem, eximij ac nigri splendoris: flos racemosus oliuæ modo, sed rubens: folia densa. Fert & folliculos [6] emittentes quædam animalia, ceu culices, lentorémque resinosum, qui & [7] cortice erumpit. [8] Etiam thus Syrię mascula fert, sterili fœminā, folio vlmi paulo longiore & piloso, foliorum inter se semper contrariis pediculis, gracili breuíque ramo. Pelles candidæ conficiuntur iis. Semen lenti simile, cùm vua rubescit, quod vocatur [9] rhus, [10] medicamentis necessarium.

1 mascula. Ch. 2 tractu. M. 3 resinosus circa Id. Tr. & in Theo. 4 fruticosa. In Damasco Syriæ materies. M. 5 ac vetustate nigris splendoribus. Flos. M ad vetustatem, nigris splendoribus &c. Ch. 6 mittentes. M 7 corticem rumpit. M. ligno colligitur. Theophr. 8 & Rhus Syria Ch. 9 res Ch. 10 medicamentū. M.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 15. lib. 3. histor.

b Protinus ruffus eit, nec concoquitur. Theophr.

De ficu Aegyptia, & Cypria. CAP. VII.

E[1]T in [a] Ægypto multa genera, quæ non alibi. Ante omnia ficus, ob id Ægyptia cognominata. Arbor moro similis folio, magnitudine, aspectu. Pomum fert non ramis, sed caudice ipso. Idque ipsum ficus est prædulcis, sine granis interioribus, perquàm fœcundo prouentu, scalpendo tantùm [b] ferreis vnguibus: aliter non maturescit. [2] Sed cùm factum est, quarto die demetitur, alio subnascente: septeno ita numerosa partu, per singulas [3] æstates multo lacte [4] abundante. Subnascitur, etiam si non scalpatur, fœtus quater ęstate, priorémque expellit immaturum. Materies proprij generis inter vtilissimas. Cæsa statim stagnis mergitur. Hoc est [5] eius siccari. Et primò sidit, postea fluitare incipit: certóque [c] fugit eam alienus humor, qui aliam omnem rigat. Cùm innatare [6] cæperit, tempestiuè habet signum. Huic similis quadantenus quæ vocatur [d] Cypria ficus in Creta. Nam & illa in caudice ipso fert pomum, & ramis, cùm in crassitudinem adoleuêre. Sed hæc [e] germina [7] emittit sine vllis foliis [8] radicis simi ia. Caudex arboris similis populo, folium vlmo. Fructus quaternos fundit: toties & germinat. Sed grossus eius non maturescit, nisi incisura emisso lacte. Suauitas & interiora fici, magnitudo [9] sorbi.

1 Et Ægypto. M. 2 Id cum. 3 æstates Ch. 4 abundat. Dal. Sub. ar [illegible] Theo. 5 ei. Dal. 6 capit. M. 7 mittit sine vllis foliis & radice populo similis, fo. vlmo fructus. M. eadem. nam hæc omnia leguntur apud Theophr. 8 radice similis. Ch. 9 primi. Theoph.

ANNOTATIONES.

a Vide Theoph. cap 2. lib. 4. histor. & infrà cap. 7. lib. 23.

b Vngue aut ferro, Dioscor. oleóque inungendo, Theoph. cap. 21. lib. de caussis.

c Siccat. Guilland. ad fabrilem materiaturam aptam reddit. Cùm enim ligno sit raro & fungoso, humore persusa lentescit, & tractabilem se præbet.

d Dioscoridi hæc vlmus est, folio tamen Sycomori, fructu pruni magnitudine, dulciore, cætera Sycomoro similis.

e Tenuia quibus fructus præfigitur. Theophr.

De Ceraunia siliqua. CAP. VIII.

S[1]Imilis his [a] siliqua, quam Iones Cerauniam vocant: trunco & ipsa fertilis, sed pomo [2] siliquæ. Ob id quidam Ægyptiam ficum dixere, errore manifesto. Non enim in Ægypto nascitur, sed in Syria Ioniáque, & circa Gnidum, atque in Rhodo, semper comantibus foliis, flore candido cum vehementia odoris: plantigera imis partibus, & ideo superficie flauescens, succum auferente sobole. Pomo antecedentis anni circa Canis ortus [3] detracto, statim alterum parit: postea florem, [4] per Arcturum hyeme fœtus enutriente.

1 Similis & quam. M. & Ch. 2 sed pomo sili quæ: vei, sed pomo siliquato. Dal sed pomum siliquæ. Ch. 3 detracto, quod placuit statim alt. parit, postea floret per Arcturum M. 4 post.

ANNOTATIO.

a Saliqua hæc nostra Carrobia est. Falluntur qui arborem Iudæ esse putant, quoniam arboris eius ruber flos est, non albus: item qui Cassiam nostram fistularem. Est enim illi flos luteus. Vide Theophr. ca. 2. lib. 4. histor. & infrà ca. 8. lib. 23.

De [1] Persica Aegypti, & spina Aegyptia. CAP. IX.

1 Persea. Dal.

AEgyptus & [1] persicam arborem sui generis habet, [a] similem pyro, folia retinentem. Fertilitas assidua [2] ei subnascente [3] crastino fructu. Maturitas Etesiarum afflatu. Pomum longius pyro, inclusum amygdalę putamine & corio colore herbido: sed vbi nux illi, [b] huic pomum, differens breuitate ac mollitie: & quamuis blandiatur prædulcis suauitas, [4] innocuum. Materies [c] bonitate, firmitudine, nigritia quoque nihil differens à loto. Simulacra ex ea [5] factitauere, non eadem gratia, quàm fideli materie, vt ex arbore

1 Perseam, Theophr. 2 eius M. 3 flatum. 4 in nucleo. M 5 factitauere Non eadem gratia æquè fidelis materiæ ex arbore &c. contorta. Dal.

quam balanum appellauimus, magna ex parte contorta. Noualis itaque tantùm est. At è diuerso [6] cuci in magno honore palmæ similis, quando & eius foliis vtuntur ad textilia. Differt, quòd in brachia ramorum spargitur. Pomo magnitudo, quæ manum impleat, color fuluus, commendabilis succo ex austero dulci. Lignum [d] intus [7] grande, firmæque duritiæ, ex quo velares detornant annulos. In eo nucleus dulcis, dum recens est. Siccatus durescit ad infinitum, vt mandi non possit, [8] nisi pluribus diebus maceratus. Materies crispioris elegantiæ, & ob id Persis [e] gratissima. Nec minus [f] spina celebratur in eadem [g] gente duntaxat nigra, quoniam incorrupta etiam in aquis durat, ob id vtilissima nauium costis. Candida facilè putrescit. Aculeus spinarum & in foliis. Semen in siliquis, quo coria perficiuntur gallæ vice. Flos & coronis iucundus, & medicamentis vtilis. Manat & gummi ex ea. Sed præcipua vtilitas, quòd cæsa anno tertio resurgit. Circa Thebas hæc, vbi & quercus, & Persica, & oliua, ccc. à Nilo stadiis syluestri tractu & suis fontibus riguo.

6 Cuciophoros. Theophr.
7 grandis. A.ij.
8 nisi, in M.d.

ANNOTATIONES.

a Folio, ramo, flore. Theophr.
b ἴσχει δ' ἐντὸς κάρυον ὥσπερ τὸ κοκκύμηλον. Nucem, quemadmodum Prunus, intus habet. Alij vertunt, nucum Pruni magnitudine.
c Theophr. cap. 20. & 38. lib. 2. histor.
d Sub corticoso & fibroso velamine, quod sese primùm offert.
e Ad lectorum pedes conficiendos. Theophr.
f ἄκανθα Theophr. hanc spinam vocat.
g Hæc omnia è Theophr. c. 3. lib. 4. vide infrà ca. 12. li. 24.

De pruno, & arboribus circa Memphim.

CAP. X.

IBi & [a] prunus Ægyptia, non dissimilis [b] spinæ proximè dictæ, pomo mespili, maturescens brumâ, nec folia dimittens. Lignum in pomo grande, sed corpus ipsum natura copiáque messium [1] instar incolis. Purgatum enim tundunt, seruántque eius offas. Syluestris fuit & circa Memphim regio tam vastis arboribus, vt terni nequirent vel circumplecti, vnius peculiari miraculo, nec pomum propter, vsúmve aliquem, sed euentum. Facies [2] enim spinæ folia habet [c] ceu pennas, quæ tactis ab homine ramis cadunt protinus, ac posteà renascuntur.

1 incolis, in M.d.
2 etiam alius spina, Quidam.

ANNOTATIONES.

a Vide Theophrast. cap. 3. lib. 4. histor. qui natalibus cum Plinio conuenit, alia re nulla prorsus. Quibusdam myrobalanus emblica officinarum, vt chrysobalanus Galeni, flaua.
b Descriptæ superiori proximo capite.
c φύλλα ὅμοια πτερύσι, ceu filicum. Plinius legit πτερυξι. Garcias c. 27. lib. 2. luteum florem esse scribit, folium verò Polypodij, qua in re cum Theophr. conuenit.

De gummi generibus, & papyro.

CAP. XI.

G[1] [a] Vmmi optimum esse ex Ægyptia spina conuenit, vermiculatum, colore [b] glauco purum, sine cortice, dentibus adhærens. Pretium eius in libras [c] x. iij. Deterius ex amygdalis amaris & cerasο, pessimum ex prunis. Fluit [2] & [d] ex vitibus infantium hulceribus aptissimum, & [3] aliquando ex olea dentium dolori: vlmo etiam in [e] Corycο monte Ciliciæ, ac iunipero, ad nihil [4] vtile: ex vlmi verò gummi & culices ibi nascuntur. Fit & ex sarcocolla (ita vocatur arbor) gummi vtilissimum pectoribus ac medicis, simile pollin thuris: & ideo candidum, quàm ruffum, melius. Pretium eius, quod suprà. Nõdum palustria attigimus, nec frutices amnium. Prius tamen, quàm digrediamur ab Ægypto, & papyri natura dicetur, cùm chartæ vsu maximè humanitas vitæ constet & memoria. Et hanc [f] Alexandri Magni victoria repertam, autor est M. Varro, condita in Ægypto Alexandria. Anteà non fuisse [g] chartarum vsum: [6] in [h] palmarum foliis primò scriptitatum: deinde quarundam arborum libris. Posteà publica monumenta plumbeis voluminibus, mox & priuata [i] linteis confici cœpta, aut [7] ceris. [k] Pugillarium enim vsum fuisse etiam ante Troiana tempora inuenimus apud Homerum. [8] Illo verò prodente, [l] ne [9] terram quidem ipsam totam fuisse, quæ nunc Ægyptus intelligitur, cum in [m] Sebennytico [o] saltem eius nomo omnis charta nascatur: posteà adaggeratam Nilo. Siquidem à Pharo insula, quæ nunc Alexandriæ ponte iungitur, [n] noctis dieique velefico nauigij cursu terram fuisse prodidit. Mox æmulatione circa bibliothecas [o] regum Ptolemæi & Eumenis, supprimente chartas Ptolemæo, idem Varro membranas Pergami tradidit repertas. Posteà promiscuè patuit vsus rei, qua constat immortalitas hominum. [p] Papyrum ergo nascitur in palustribus Ægypti, aut quiescentibus Nili aquis, vbi euagatæ stagnant, duo cubita non excedente altitudine gurgitum, brachiali radicis obliquæ [11] crassitudine, triangulis lateribus, decem nõ amplius cubitorum longitudine in gracilitatem fastigiatum, [q] thyrsi modo cacumen includens. Semine nullo, aut vsu eius alio, quàm floris [r] ad deos coronandos. Radicibus incolæ pro ligno vtuntur: nec ignis tantũ gratia, sed ad alia quoque vtensilia vasorum. Ex ipso quidem papyro [s] nauigia texunt: & [t] è libro vela, tegetésque, nec non & vestem, [12] etiam stragulam, ac funes. [u] Mandunt quoque crudum decoctúmque, succum tantũ deuorantes. Nascitur & in Syria, circa quem [x] odoratus ille calamus lacum. Neque aliis vsus est, quàm inde, funibus rex Antigonus in naualibus rebus, nondum sparto cõmunicato. Nuper & in Euphrate [13] nascens circa Babylonem papyrum intellectum est eundem vsum habere chartæ. Et tamen adhuc malunt Parthi vestibus literas intexere. [14] Præparantur ex eo chartæ, diuiso acu in prætenues, sed quàm latissimas philuras.

1 Cummam optimã &c. adiectiua fœminina omnia M.
2 & vitibus. M.
3 aliquãdo olea. M.
4 vtiles. M.
5 alibi. M.
6 in M.d.
7 schedis. M.
8 Illo verò prod. &c. intelligitur. Siquidem à Pharo &c. prodidit posteà adaggeratam Nilo. In Sebennytico solũ eius &c. nascitur. Max.
9 terra quidem ipsa tota &c. adaggerata. Vet.
10 solum. Dal.
11 crassitudine, decem &c. longitudine: eadem triangulis lateribus, in gracilitatem &c. decem & amplius Theophr.
12 atque stragula. M.
13 nascentem. Dal.
14 Præparatur ex eo charta.

ANNOTATIONES.

a Vulgò Arabicum Acanthinum Celsus vocat cap. 1. lib. 5. quoniam stillat ἐκ τῆς αἰγυπτίας ἀκάνθης, ἀφ' ...

ἀγαθίνας. Sic vocat & Marcellus Empiricus cap.14.

b Vitio ſimile, pellucidum. Dioſcor. Vide ſuprà c.9. huius libri.

c d Denarij tres.

e κώρυκος, folliculus in vlmo & terebintho, intra quem naſcuntur culices & gummi. Inepte Plinius Coycum montem eſſe putauit.

f Guillandinus huius loci diligentiſſimus, & ingenioſiſſimus enarrator ex Anacreonte, Alceo, Æſchylo, comicis veteribus, Platone, Ariſtotele, probat papyrum, ſiue byblum cognitam quidem fuiſſe, antequam naſceretur Alexander, verùm in vſu frequenti & publico fuiſſe, Alexandri ſeculo.

g Pertinent huc Lucani verſus,

Nondum flumineas Memphis contexere byblos
Nouerat, in ſaxis tantùm volucréſque feræque,
Sculptáque ſeruabant magicas animalia linguas.

h In maluarum foliis, non palmarum, legendum putat Guilland. quoniam olim in maluarum foliis ſcribebatur. Cnina apud Iſidorum,

Hæc tibi Aratæis multum inuigilata lucernis
Carmina, queis ignes nouimus aerios,
Læuis in aridulo maluæ deſcripta libello,
Pruſiaca vexi munera nauicula.

i Linteos libros memorat Liuius lib.4. primæ Decad. & Vopiſcus in Aureliano. Ceras, cera oblitas vocat, in quibus primùm ferreo ſtylo ſcribebatur, deinde oſſea cuſpide, cùm vetitum fuiſſet, ne quis è ferro graphium haberet. Plaut. in Bacchid.

Chry. *Nunc tu abi intro Piſtoclere ad Bacchidem, atque effer citò.*
Piſt. *Quid?* Chry. *ſtylum, ceram, tabellas & linum.*

Atta in Satyra. *Vertamus vomerem in ceram, mucronéque aremus oſſeo.* Hinc ſcribarum vulgatum dictum, *Ceram ferro ne cædito.* Præter arborum cortices, ac folia plantarum ligna cerata, lintea, plumbum, chartas, membranas, etiam in ligno, vt Solonis leges: ebore, vt Romanorum Principum edicta, libris elephantinis, quorum Vlpianus lib.32. Pandectarum, cap.50. meminit. Et Vopiſcus in Tacito: lapide, vt ſepulcrorum elogia, ſacras Ægyptiorum literas, & alia id genus monumenta: ære, vt 12. tabularum leges, fœdera, ſenatus decreta: animalium inteſtinis ac gemmis quondam ſcriptum fuiſſe, multis argumentis oſtẽdit Guillandinus, Alexander ab Alexand. cap.30.2.

k Codicillorum, ceratarum tabellarum. Codicillos vocat infrà cap.1. lib. 33. Homeri locus eſt Iliad ζ. --πόρεν δ' ὅγε σήματα λυγρὰ

Γράψας ἐν πίνακι πτυκτῷ θυμοφθόρα πολλά.

Pugillares olim dicti fuerunt duplices, triplices, quincuplices, à numero foliorum: citrei, eburnei, membranei à materia: lutei, virides, crocei, purpurei, à colore. Guilland. Quod ad materiam attinet tabulas ſcriptorias e pinu fieri ſolitas, oſtendit hic locus Euripidis in Hippolyto.

Καὶ τὴν ἐν Ἴδῃ γραμμάτων πλήσειε τις
πεύκην, ἐπεί νιν ἐσθλὸν ὄντ' ἐπίσταμαι.

Vide Victorium cap.5.16. Boni ſcriptores aliquando has lignum & ligna ἁπλῶς vocauerunt. Iuuenal.

Vana ſuperuacui dicens cheirographa ligni.

Ouid.2. de Ponto.

Nec mea fallaci conuicta eſt gemma ſigillo
Mendaces lignis impoſuiſſe notas.

Non ceris, vt editi codices, vel lignis, vt ſcripti. Cuiacius cap.4. lib.11. Obſeru.

l Herodotus lib. 2. Ægyptum eſſe γῆν ἐπίκτητον, καὶ δῶρον τοῦ ποταμοῦ ſcribit: Heliodorus 9. AEthiopicorum idem tradit: idem Ariſt. cap.14. lib.1. Meteorolog. idem Strabo, Diodorus, Eratoſthenes. Seneca cap.20. lib.6. Natur. Quæſt. Nilum turbidum defluentem, & limum ſecum trahentem multum, quem prioribus terris apponat, annuis incrementis ſemper Ægyptum proferre auctor eſt. Tot teſtibus, & inſignis auctoritatis viris conſiſus Plinius idem aſſerit. At conſtat omni memoria in inferiori Ægypto celebres vrbes fuiſſe, Canopum, vnde oſtium Canopicũ dictum, quò poſt excidium Troiæ, cum Helena Menelaus appulit, vulgò *Bicheri*, Tanin, vulgò *Damiatam*, vnde Taniticum: & in vertice Deltæ Sain, hodie, vt volunt, *Sait*, quæ chartæ Saiticæ nomen dedit: tum etiam Heliopolin, quæ *Bethſemes* appellatur, & *No* populoſam, quæ in Alexandriam poſtea verſa eſt: Latopolin, in cuius ruinis Cambyſes Babylonem ædificauit, *Cairam*: Memphim, Pyramidum miraculis claram, vt inde credendum hodie ſit, AEgypti eã partem non adaggeratam fuiſſe limo fluuij, ſed incolis multis ſemper habitatã. Pro Sebẽnitica præfectura Guillandinus Saiticã reponit, quoniam licet Sebẽniticus tractus, in quo etiam hodie viſitur ampla ciuitas *Sibnit*, ab hiſtoricis celebratus fuerit, nulla tamen charta Sebennitica nuncupetur, cùm de Saitica multa legantur apud autores. Homeri verſus de Pharo ſunt,

Νῆσος ἔπειτά τις ἐστὶ πολυκλύστῳ ἐνὶ πόντῳ
Αἰγύπτου προπάροιθε, Φάρον δέ ἑ κικλήσκουσι
Τόσσον ἄνευθ' ὅσσον τε πανημερίη γλαφυρὴ νηῦς
Ἤνυσεν ᾗ λιγὺς οὖρος ἐπιπνείῃσιν ὄπισθεν.

Continenti adiuncta eſt oblongo & anguſto aggere, quem pontem γέφυραν vocant, induſtria Cleopatræ reginæ, quæ legatos & publicanos Rhodiorũ vectigal cui obnoxia diu fuerat ſuperbe petentes in ſuburbana cùm duxiſſet ſolennis feſti ſpecie, ſeptem dierum ſpatio, molibus in altum iactis, totidẽ ſtadia occupauit, & ita continenti admouit. Aliquãto verò poſt vehiculo in eam profecta, Rhodios ludificata eſt portorium non ab inſula, vt putabant, ſed à terra exigentes. Guilland. ex obſeruatione Brodæi cap.5.3. Miſcellaneorum.

m Varro loco, quem Plinius citat, ſcripſerat in Sebennitico tantum nomo Papyrum, vnde chartæ fiunt, naſci: cùm autem naſcatur in multis aliis locis AEgypti, probabile eſt AEgyptum totam terram tum non fuiſſe.

n Quantum nauis plenis lata velis diurno curſu metiri poterat. Seneca, Plutarchus in Iſide & Oſiride.

o AElianus, Hieronymúſque ad Chromatium, inter Ptolemæum & Attalum contentionem eam habitam fuiſſe tradunt, qua in re nihil diſſentionis eſt, cùm, vt ſuos omnes reges Ptolemæos AEgyptus vocauit, ita & ſuos, Attalos Pergameni cunctos nuncupauerint. De membranarum initiis ſtatuendum fere idem quod de chartis, Eumenem frequentiorem quidem illarum vſum vulgaſſe, cùm maximum earum numerum ad bibliothecæ ſuę volumina cõpararet, quamuis iam annis multis illarum vſus fuiſſet ante Eumenem: cùm Herodotus in Terpſichore ſcribat, ab Ionibus byblon ſiue chartam appellari διφθέραι, nempe membranas: chartæque penuria, in membranis caprinis & ouillis eos ac pleroſque alios barbaros ſcribere ſolitos. Scribit præterea Ioſephus lib.12. Antiquit. à Iudæorum ſummo pontifice miſſos ad Ptolomæum ſenes libros ſacræ legis expectantem membranas ſuis inuolucris extractas oſtendiſſe, aureis literis perſcriptas, tenuitatis admirandæ, ac ſic compoſitas, vt viſu diſcerni commiſſuræ non poſſent. Facit & ad id prouerbium notiſſimum, Diphtera vetuſtiora, de quo vide Suidam & Eraſmum. Ariſtotelem primum omnium vndique colligere libros cœpiſſe, & AEgypti reges συντάξει bibliotheces docuiſſe Strabo affirmat: quod ſic intelligendum puto, non quidem viuum & coram locutum id monſtraſſe, verùm exemplo ſuæ bibliothecæ, quam inſtructiſſimam, copioſiſſimam, & ordine conuenientiſſimo digeſtam fuiſſe credi par eſt, eos principes incitaſſe, vt præclarã illam & incõparabilẽ ſuã inſtituerẽt. Piſiſtrati bibliothecã

ante Philosophi tempora, vrbe potitum Xerxem Gellius tradit in Persidē transtulisse: eāque multis post annis Seleucum Nicanora reportandam Athenas curauisse, Iulianus Imperator ad Ecdiciū Ægypti præfectū scripsit, alios quidem feris, auibus, equis delectari, sibi verò ἐκ παιδαρίου δεινὸν πόθον ἐντετηκέναι τῆς τῶν βιβλίων κτήσεως, à puero maximam cupiditatē comparandi libros inoleuisse. Capitolinus Serenum Sammoniacum eruditissimum virū Gordiano iuniori discipulo bibliothecam suā donasse refert, in qua sexaginta duo volumina selectorū & optimorū librorū numerabātur.

p Papyrus duplex est: altera Biblos Ægyptia, Ægypto peculiaris & Indiæ, si Straboni fides: in Syria quoque nascens Theophrasto: Plinio, etiam Babylone, cuius flore dij coronātur, philuris charta conficitur, scapo vescuntur, radicibus ignem alunt. Altera Sari Theophrasti, Biblos secunda Eustathij, extra Ægyptum autore Strabone, in Italiæ palustribus cum Typha & Anthela crescit, in Sicilia, Apulia, Calabria frequens, vbi voce à papyro sumpta, vulgus etiamnum *Papero* appellat. Radicē habet prædurам, flexuosam, è qua Saria, id est, molles tenellique cauliculi germinant, ad duorum cubitorum altitudinem surgentes, crassitudine pollicis, trianguli, chartis inutiles, coma papyro simili. Hic locus Aristotelem parum certa & vera de plantis iudicasse probat, qui problemate 8. lib. 6. asseueret nulli plantę caules triangulos, aut quadrangulos produci: cùm & papyri scapus tribus angulis distinguatur, & aliarum multarum quatuor, quod ex historia Dioscoridis, manifestissimum est. Guilland.

q Quod Theophrastus dixit, κώμην (Strabo χαίτην) ἔχοντας ἀχρείαν, ἀδρανῆ: Plinius his verbis reddidit, cùm aptius esset, comam, siue iubam inutilem habens, atque inualidam. Non parū sanè discrepat thyrsus à coma. Hæc. n. exporrecta, diffusa ac explicata est, in milio & arundine, Plinio: thyrsus verò in globosum caput coactus, quale est colocasiæ κώδιον Theophrasto, σφηκίον Dioscoridi, φελλοφρίς, vel in spicatā congeriem stipatus, vt in alismatis, & Acanthi caule, à similitudine thyrsi Bacchici vocatus, quem Macrobius telum fuisse ait circumplicata hedera obligatum, quæ fronde mucronem tegebat.

r Plutarchus in Agesilao scribit eum papyra coronaria delectatum fuisse ob coronarum simplicitatem, eāmque discedentem à rege petisse & accepisse. Athenæus verò lib. 15. ridet eos qui putarunt e papyro & rosis coronas fieri: idque non minus absurdum esse tradit, quàm si ex allio & rosa corona necteretur, vt pote papyro graue quiddam & cœnosum olente.

s Herodotus lib. 2. tradit Ægyptios naues fabricare è sua spina, compages introrsum e biblo facere ex amputato papyri vertice, ex eodem & vela, & calceos: inferiora verò longitudine cubiti, & comesse & vendere. Lucanus,

Conseritur bibulo Memphitis cymba papyro.

Ægyptiis sacerdotibus calceos tantùm papyraceos gestare licebat, quorum Aristides lib. 1. Sacrorum sermonum meminit, scribens in vlceris curatione Æsculapium sibi dedisse calceos Ægyptios, quibus vtuntur sacerdotes. Vsi sunt & veteres arundinum coma ad nauiū structuram, quo modo & papyro, commissuris interiicientes ad textus ferruminandos, vt quæ glutino sit tenacior, & explendis rimis pice fidelior cap. 36. 16.

t Apud Theophrastum est: etiam è biblo vela &c. nimirum ex eadem papyro, siue caulis eius tæniis & philuris, non autem libro siue extimo cortice, ne funibus quidem, nisi in humore, vtili. Plinius negligenter hæc vertit. Omisit & idē quod apud Theophrastū mortalibus imprimis necessarium vsum huius plantæ declarat, è biblo texi biblia, nēpe chartas, etiam externis notissimas, cùm Græci longè plura chartis memorię tradiderint, quàm ipsimet Ægyptij, apud quos papyrus gignitur, memorabilium rerum monumenta saxeis obeliscis & pyramidibus insculpere soliti. Guilland.

u Dioscorides & eius autoritate deceptus Pierius in Hieroglyphicis falsò putauerunt radicem ἴσχειν τρόφιμόν τι, alimenti nonnihil præbere, ideóq; Ægyptios διαμασσωμένους ἀποχυλίζειν mādere, exugeréque succum, τὸ διαμάσημα ἀποπτύοντας. Nam & præter Theophrasti perspicuam hac de re narrationem, Herodotus apertissime refert in Euterpe Ægyptios papyri è palustribus collectæ annua messe, partē superiorem præcisam in alios vsus quàm alimētorum vertere, inferiorem autē cubiti longitudine, & vendere & comesse, eximia quadam suauitate, cum in loculento furno torretur. Ante fruges repertas priscis Ægyptiis vsitatissimum & frequentissimum eum cibum fuisse ex Oro cognoscimus. Scribit enim Ægyptios antiquissimam, & omni memoria priorem originem suam significantes, papyri fasciculum pinxisse, quia eo primùm vescerentur.

x Vide quæ notata sunt suprà in cap. 22. lib. 12.

De generibus chartarum, & quomodo chartæ fiant, & de chartarum probatione & vitiis, & glutino earum. CAP. XII.

PRincipatus [1] medio, atque inde scissuræ ordine. [a] Hieratica appellabatur antiquitus, religiosis tantùm voluminibus dicata, quæ ab [2] adulatione Augusti nomen accepit, sicut secunda Liuię à coniuge eius. Ita descendit hieratica in tertium nomen. Proximum [b] amphitheatricæ datum fuerat à confecturæ loco. Excepit hanc Romæ [c] Fannij sagax officina, tenuatámque curiosa interpolatione principalem fecit è plebeia, & nomen ei dedit. Quæ non esset ita recurata, in suo mansit amphitheatrica. Post hanc Saitica, ab oppido, vbi maxima fertilitas ex vilioribus ramentis: propiórque etiamnum cortici [3] Tæniotica à vicino loco, pondere iam hæc, non bonitate, vænalis. Nam emporetica inutilis scribendo, inuolucris chartarum, [d] segrestiúmque in mercibus vsum præbet, ideo à mercatoribus cognominata. Post hanc papyrum [4] est, [e] extremúmque eius scirpo simile, ac ne funibus quidem, nisi in humore, vtile. [f] Texuntur omnes [5] tabulæ madentes Nili aqua. Turbidus liquor vim [6] glutini [7] præbet cùm primo [8] supina tabula scheda adlinitur, longitudine papyri, quæ potuit esse resegminibus vtrinque amputatis. Transuersa postea crates [9] peragitur. [10] Premitur deinde prælis, & siccantur Sole plagulæ, atque inter se iunguntur, [11] proximarum semper bonitatis diminutione ad deterrimas. Nunquam [12] plures scapo, quàm vicinæ. Magna in latitudine earum differentia, xiij. digitorum optimis. Duo detrahuntur hieraticæ. Fanniana denos habet. Et vno minus amphitheatrica. Pauciores Saitica: [g] nec malleo sufficit. Nam emporeticæ breuitas sex digitos non excedit. Præterea spectantur in chartis, tenuitas, densitas, candor, læuor. Primatum mutauit Claudius Cæsar. Nimia quippe Augustæ tenuitas, tolerandis

1 medio. sub. philuris, vel medio. cortī nēpe Dal. 2 ablutione. M. quomodo & legisse videtur Isidorus Sic & Turn. ex vet. cod.

3 Tæneotica Ch. Tenitica. Guil. à Tani ciuitate, hodie Damieta.

4 est, extimúmque eius. Vet.

5 tabula madēte. M. & Turn.

6 glutinis M.

7 præbet in re, cum primo M.

8 supina tabula Alij. supina tabula scheda Tur.

9 peragit. M deinde crates peragit. Turn.

10 premitur deinde prælis, & siccantur suta vel vda Guil.

11 interaneorum & ad extimas Dal.

12 plures philura scapo. Vet.

randis non sufficiebat calamis. Ad hoc transmittens literas [h] lituræ metum afferebat [13] aduersis, & aliàs indecoro visu [14] pertranslucida. [i] Igitur & secundo corio statumina facta sunt è primo subtegmine. Auxit & latitudinem. [k] Pedalis erat mensura, & cubitalis [15] macrocolis. Sed ratio deprehendit vitium, vnius schedæ reuulsione [16] plures infestante paginas. Ob hoc prælata omnibus Claudia: Augustæ in epistolis autoritas: Liuiana suam tenuit, [l] cui nihil [17] è prima erat, sed omnia è secunda. [m] Scabritia leuigatur dente [n] concháve, sed caducæ literæ fiunt. Minus sorbet politura charta, [18] magis splendet. [o] Rebellat sæpe humor incuriosè datus, primóque malleo deprehenditur, [19] aut etiam odore, cùm [20] fuerit indiligentior. Deprehenditur & lentigo [p] oculis, sed inserta mediis glutinamentis [q] tænia, [21] fungo papyri bibula, vix [22] nisi litera fundente se: tantùm inest fraudis. Alius igitur iterum texendis labor. Glutinum vulgare è pollinis flore temperatur feruente aqua, minimo aceti aspersu. Nam fabrile, gummísque [r] fragilia sunt. Diligentior cura, molli panis fermentati [23] colata aqua feruente: minimum hoc modo [s] intergerij: atque etiam Nili lenitas superatur. Omne autem glutinum, nec vetustius esse debet vno die, nec recentius. Posteà malleo tenuatur, & iterum glutino percurritur: iterúmque constricta erugatur, atque extenditur malleo. Ita sunt longinqua monumenta Tiberij Caiique Gracchorum manus, quæ apud [t] Pomponium Secundum vatē ciuémque clarissimum vidi annos ferè post cc. Iam verò Ciceronis ac Diui Augusti Virgilíque sæpenumerò videmus.

13 ex aduersis. M. ex auersis. Vet. & Turn. 14 per trāslucida. Igitur è secun. Turn. stamina sa. sunt è primo subtegmina. Vet. legit & sub tegmina. Turn. 15 macrocolis M. 16 ampliores. Vet. 17 primum erat, sed omnia secūda. M. in vulg. lectione Turn. expungit, è 18 magisque. Dal. 19 & vi etiam odoris. M. 20 fuerit ars indil. Vet. 21 iunco. M. & Turn. ceu tænia iunco papyri bibulo vix litera. Vet. 22 nisi litera fundenti se tantum est fraudi. Scalig. 23 colato. Dal. sub. molli.

ANNOTATIONES.

a Guillandinus aspere Turnebum reprehendit, ex hoc loco tres chartæ species inuehentem, Hieraticam, Augustam, Liuiam. cap. 2. libro 7. Aduer. cum vna eadémque sit, Ægyptiis dicta Hieratica, quoniam religiosis, & sacris voluminibus tantum dicata esset, Romanis adulatione prima, Augusta: adulatione secunda Liuiæ, vt obscurius, & ignotius, ordinéque tantum tertium eius nomen fuerit Hieratica. At quàm iuste, viderit. Nam cum paulo post genera chartarum pro latitudinis differentia recenset autor, emporeticæ digitos sex esse vult: Saiticæ, pauciores nouē: Amphitheatricæ, nouem: Fannianæ decem: Hieraticæ vndecim: optimis verò, cùm minimum duabus tredecim, quæ esse proculdubio non potuerunt aliæ, quàm Augusta & Liuiana, adulatione Augusti & Liuiæ, principem locum nactæ Augusti seculo, reiecta in locum tertium bonitatis & nobilitatis Hieratica. Nam Taniticam cortici propiorem, & venalem pondere, non bonitate, in eo sensu præteritā, nemo reposuerit inter optimas. Ad Guillandini opinioné refellendam, tuendámque Turnebi & Ruelli sententiā, hoc argumētum satis fuerit, verùm Liuianam & Augustam eandem non fuisse monstrant apertissime quæ mox sequūtur, Augustæ in epistolis autoritatem relictam, Liuianam verò suam tenuisse, cui nihil primum erat, sed omnia secunda. Sic enim in manuscripto legitur. Ordo ergo fuit ille chartarum dum vixit Augustus, mutatus à Claudio, densata charta, quæ literas ob tenuitatem trāsmittebat, addito tertio corio, & aucta latitudine digitis aliquot. Strabo lib. vlt. Hieraticam, non chartam, sed papyrum appellat, abundantem & præcipue cultam interiore Deltæ parte, eámque duplicem, alteram præstantiorem, viliorem alteram. Memphiticam chartam idem Turnebus prodit inauditā, & minimè ab aliis scriptoribus notatam, deceptus Lucani versu quem Isidorus corruptum sic refert,

Conficitur bibula Memphitis charta papyro:

cùm legendum sit, vt antea monuimus,

Conseritur bibula Memphitis cymba papyro.

Centeri, contexi, sui naues veteres dixerunt: vnde Spartea serilia, funes sparteos ad eum vsum destinatos dixit Pacuuius in Niptris.

Nec vlla subscus cohibet compagem alnei,
Sed suta lino, & sparteis serilibus.

Inde & Sicilia Istrica Liburni, eáque nauigia olim dixerunt. Nostrates eorum funium loco Iuniperi virgis contusis, & musco, nauium commissuras explent, additis subscudibus ferreis, quas vocant *Happes*, Greci ἀγκῶνας.

b Athribicæ. Guilland. ab Athribitica præfectura cuius meminerunt Strabo, Ptolomæus, Stephanus. Athribin eius caput memorat autor cap. 10. 5. Quidam ita dici potuisse suspicantur, quòd in amphitheatris Ægypti, Alexandriæque potissimum à concursu populi vacuis cōficeretur, vt solent manuarij opifices in locis publicis à vulgi turba non occupatis, artem suam exercere. Fortassis & id Romę factum in aliquo amphitheatro, vnde nomen.

c Rhemnium Fannium Palæmonem significat, qui, vt ait Tranquillus in Grammaticis illustribus, officinas promercalium chartarum & vestiū exercuit, verna mulieris, sed manumissus, principem locum inter grammaticæ doctores adeptus, sed libidine & vitiis omnibus tam infamis, vt Tiberius & Claudius palam dictarent nemini minus puerorum ac iuuenum institutionem commendandam: arrogantiæ tam insolentis, vt Varronem porcum appellaret, secum natas & morituras literas gloriaretur: quinetiam latrones aliquando sibi propter nominis celebritatem pepercisse: nomen præterea suum à Virgilio non temere positum in Bucolicis, sed præsagiente poëta, fore se aliquando omnium poematum iudicem.

d Quidam legunt Stegestrium παρὰ τὸ στέγειν, σκεπάζειν, καλύπτειν: Varroni tamen Segestria dicuntur stramenta e segete, quibus lecticas inuoluebant, vt ab imbre, puluere, & externis quibusuis iniuriis defenderent. Alij quæuis ἐνειλήματα inuolucra sic appellari putant, quod iis segregantur, & seponantur, ac separentur quæ occultant.

e Vetusti codices legunt extimùm, quod probo. Scirpus Festo iuncus palustris, procerus, & læuis, e quo tegetes fiunt, id quod repetit Isidorus cap. 9. 17. Etymolog. Plinio cap. 18 21. Mariscus, ad vitilia & texendas tegetes idoneus, Græcorum Holoschœnos.

f Hic Guillandinus, cui plurimum defero ob multas raràsque virtutes, eximiam doctrinā, iudicium acutum, summam diligentiam, & plurimam haud vulgarium rerum cognitionem, peregrinatione in semotas & lōginquas regiones comparatam, ac denique amabilem & ingenuum animi candorem, Turnebum & Ruellium ignorantiæ postulat, quòd hunc locum non intellexerint, nec viderint tabulas hic dici papyri schedas, quæ auulsæ compingantur, nō autem asserem philuris subditum, super quo glutinantur. Quod bona eius venia dictum sit, rectè sensisse illos existimo, quod ex sequente clausula (cum primo supina tabula scheda adlinitur) innotescet, in qua Guillandinus putauit orationem Plinij sic accipiendam, cùm primo scheda, id est, philura adlinitur, & insternitur supina tabula, (auferendi casu) id est exporrecta in longū eadē philura. Hoc sanè repetitionis genus in-

fulsum, minimè conuenit succinctæ Plinij grauitati, cum pressius dici potuisset, & aptius (*cum primo supina scheda adlinitur.*) Præterea dum charta fiebat, necessum fuit tabulā subijci, super qua distenderentur rectæ ac transuersæ philuræ, quæ glutino, vel aqua Nili turbida committerentur: quod obiter hic Plinius indicat. Quinetiam tabulæ significatio multū distat à philuræ notione. Quamobrem manuscripti codicis fidem sequendam arbitror, qui habet, (*Texuntur omnes tabulæ madēte Nili aqua:*) ac rursum, (*cum primo supina tabulæ scheda adlinitur,*) quibus verbis nihil clarius, aut congruentius esse potest. Supinam schedā idem exponit, recto situ positam, quo modo Liuius supinas manus dixit, erectas, matronis in publico dolore ad cœlum & deos illas tendentibus. Pronam manum constat à medicis vocari, cuius vola terram spectat, supinā, cùm eadem in cœlum obuertitur, supplicantium more, quo gestu etiamnum Franciscani taciti & mussitantes orāt. Supinā schedā ego potius interpretādum censeo cuius pars quæ in scapo vergebat introrsum, cum super tabula distenditur, extrorsum vertitur, nec tabulæ lignum tangit. Sic enim posita, quia mollior, humidior, ac tenerior est, facilius superiniectam alteram amplexatur, & retinet. Idem legendum putat (*Trāsuersa postea cute peragitur:*) At manuscripti codicis integritas nihil mutari suadet. Commodius autem & concinnius appellari non potuit chartarum textus, quàm cratis nomine, ob rectas transuersásque philuras sibi mutuò superincumbentes, quæ cratis, vel clathrorum figura est. Porrò, an apricis locis chartæ siccarentur, an vmbrosis, & perflatis, non est indignum scitu, quod id pertineat ad Plinij literam vel emendandam, vel cōfirmandā. Verū id quidē est, quæ solo aquæ humore glutinantur, dissilire, cùm vapore Solis inarescūt, at quæ luto pingui, aut pollinis flore aqua diluto cohærēt, Solis tepore & æstu, atque adeò ignis calore tenacius cōmittuntur. Itaque qui chartas densas libris compingendis aut tegendis mercibus conficiunt, vbi prælo, chartæ quadratam plagulam satis presserunt, insolatu siccāt, & librarij, voluminum quæ cōsuuntur posteriora glutine oblita, vel igni admouēt, vel Soli exponunt, vt citius resiccentur. Quamobrem & olim chartas insolatu durari, siccarique solitas, vero absimile non est. At quoniam vocabulorum, quibus Plinius historiam papyri & chartarum explicuit, varietas lectorem in hac re parum versatum remoratur, eum iuuare statutum est aliquot expositis. Scapū papyri quatuor plerūque cubitos, id est, sex pedes longū, tunicis siue membranis ad summum viginti cōstantē, aquis extractū præcidebant, ad verticem, siue cacumē, quia pars illa gracilior foret ac inualidior, & ad radicem, quia tenella molliuscuIáque ea pars, humore adhuc perfusa flaccesceret firmitatéque careret, ad glutinationem, preli torturam, malleorum ictus, læuigaturā necessaria. Quantū vtrinque amputaretur, nō proditum. Ad pedem circiter vnum resecatū coniector, vt quatuor pedes trūcati scapi superessent, quē tum demum in duo diuidebant medium, ferro quodam ad id destinato & aptato, quod fortassis acum vocauerunt, membranis separantes, e quibus recto, transuersóque situ collocatis chartam conficerent. Has membranas siue tunicas à scapo reuulsas Plinius philuras, schedas, ramenta vocat: cùm in tabula recto situ disponuntur, stamina, siue statumina: cùm transuerso, subtegmina vocabulis e textorum officina petitis: earundem siue in rectum, siue in transuersum coniunctarum seriem & struē, corium, quod ad Claudij vsque tempora duplex tantum fuit, prius rectis fibris, alterū transuersis: eius verò iussu triplex in ea charta, quam de suo nomine Claudiam vocauit. Illam enim primo & tertio corio rectis, secundo transuerso cōtexuerunt. Papyrum pro philuris nusquam Plinius vsurpat, & apud Vlpianum tertio. De legatis, papyrum ad chartas paratum, non tam philuras, quàm papyri scapos intelligit, quòd philuræ distrahi nō tolerent, vt ad manū & in parato essēt, nisi cùm instaret confecturæ tēpus. Tænia (chartæ vitiū) quid Plinio sit, paulo post declarabimus. Ea certe vox pro philura nusquam apud illum reperitur, quamuis in eo significatu dici posse non inficior, vt nec pagina, nec tabula, nec plagula. Est enim plagula chartæ confectæ, & suis iā philuris textæ veluti lamina, quam in linteis nostris chartis, foliū vulgus nuncupat. Eius autem vtraq. facies, auersa & aduersa, siue anterior & posterior, pagina. De tabula, quæ iacentes philuras sustinebat, quoad peracta crates, & absoluta textura fuisset, antea tractatū. Restat cutis nomē, quod in cratis expunctæ locū recipiendū non arbitror, reclamātibus antiquis exemplaribus, nec quadrante ipsa significatione cutis, quæ semper extima & obuia est, cum philularum multæ in profundo abstrusæ delitescant, maxime præstantiores ac meliores, & si quæ philura cutis vocāda sit extrema tantùm omnium deterrima, eā appellationem mercatur.

g Vel tam angusta est, vt malleum qua parte ferit latiorem, non adæquet vel tam fragilis est, vt malleo percussa disrumpatur. Rugosas chartas malleorum ictu complanare, ac extendere mos fuit, vnde lib. 32. Pandectarum, Vlpiano, libri malleati. Guillandinus.

h Aduersa charta, anterior & nostris oculis obiecta, quā scribentes cōtuemur in qua calamus properat: auersa posterior, & à tergo posita. Litura verò effusi sparsíque atramenti in bibula charta macula, ei similis, quam, penna scripturam delentes, inducimus. Apparet certe ea magis in auersa chartæ facie, illo subeunte atramento, vt cùm aduersa iam aliquid scriptū est, in auersa maculis nigris fœdata præterea nihil pingi queat. Vtraque verò facie veteres scripsisse, testantur hi versus Iuuenalis:

Scriptus, & à tergo nec dum finitus Orestes.

Martial. *Scribit in auersa Picens epigrammata charta,*

Et dolet, auerso quod facit illa Deo.

Commentarios opistographos, sic descriptos vocant, quibus cum nōnihil similitudinis habent Aduersaria, nempe tabulæ tumultuariæ, & multis rebus coniectis negligenter scriptę, quæ in codices referuntur iustos, æternos, ordine digestos. Cicero pro Roscio. De syngraphis, opisthographis, autographis, cheirographis, Alexan. ab Alexan. cap. 30. 2.

i Vetustus codex, (*igitur & secundo corio stamina facta sunt, vt primo subtegmina:*) sensu nihil discrepante, si etiam statumina legamus: stamen, id est, quod colo aduolutum mulieres nent: est & in textrinis filum telæ directum, intra quod subtegmen, siue trama currit transuersim: statumen verò, ridica, siue palus, quo vitis fulcitur. Autoris ergo sensus est minimè obscurus, in charta Claudia, sicut primo corio è rectis philuris confecto, additum est secundum, velet subtegmen, aut trama, è schedis transuersis textum, sic huic impacta, pro tertio corio, siue stamina, siue statumina rursum è rectis philuris composita, quemadmodum in primo corio.

k *Reuulsione ampliores infestante paginas.*) sic vetustus codex. Macrocōlla ἀπὸ τοῦ μακροῦ κόλλου dicta Guillandinus censet, tanquam à longo tergore: ego potius ἀπὸ τῶν μακρῶν κώλων, à longis velut artubus & membris. Mensura pedalis, & cubitalis, id est, sesquipedis, harum chartarū, an in longitudinem exporrigeretur, an in latitudinem, Plinius non statuit: in latitudinē potius existimo, quādoquidem hic agitur de latitudine, & scapi papyri, vnde schedæ distrahebātur, nota est lōgitudo, circiter quatuor pedū, quæ ad pedis vel cubiti mēsurā cōtrahi non

non potuit, quamuis μακροκόλλα nomen longitudinem potius indicet, quàm latitudinem. Quod autem vnius schedæ reuulsione ampliores, vel plures paginæ infestarentur, hoc nos docet plagulas chartæ confectæ, siccatæ, malleatæ, læuigatæ plicari solitas in paginas, vt fit & in nostris linteis, quæ quo ampliores essent, magis scriptura conturbaretur, ac læderetur, si quis vnam philuram vel improbitate ac malitia, vel corruptam ac vitiosam exemisset. Augustam epistolis laudatam & relictam, Martialis epistolarum lib. vlt. salutatricem lib. 9. vocat:

Marcus amat nostras Antonius, Attice, musas,
Charta salutatrix si modò vera refert.

Quod pro Liuiana reponit Guilladinus Fannianam, vt Augustam, Liuianam, Hieraticam eandem esse constanter affirmare non desinat, id contra veterum codicum autoritatem statui, à nobisque minime probari supra dictum est. Hinc quidem nos pro æstimationis ac pretij ordine, & latitudinis varietate, quoniam fere par esset omnium longitudo, chartas numerare, ac suis classibus recensere possumus, Augusti tempore macrocolas primas, pedem aut sesquipedem latas: Augustam & Liuianam optimas, digitos tredecim: Hieraticam vndecim: Fanianam decem: Amphitheatricā nouem: Saiticam, & quam omisit autor, Taniticam, pauciores nempe septem, vel octo: Emporeticam sex: quas omnes antèiuit & bonitate & dignatione Claudia, principatu Claudij texta, e duobus staminibus, siue statuminibus, & interiecto vno subtegmine, optimis, nempe Augusta & Liuiana, aliquanto latior, vt suspicor, ad digitos quatuordecim, vel quindecim.

l Quæ nihil accipiebat ex prima philura, sed omnia coria ex secunda: vel, quæ nullas dotes primæ, nimirum Claudiæ, sed omnes secundæ, nimirum Augustæ, habebat.

m Vitia chartarum hic autor memorat quatuor: scabritiem, rebellem contumaciam, lentiginem, tæniam vnam, vel plures. Scabritiæ remedium est dente vel concha politura, moderatione tamen adhibita, ne vehementius exteratur. Nam quamuis ea complanatione, ac erugatione splendeat magis, fulgentéque nitore oculis placeat, validiore tamen attritu non sorbet atramentum, sed respuit, &, si quæ literæ appictæ sint, instabilis & fugax scriptura non permanet. Alterum vitium est rebellio. Rebellant qui armis subditi & pacati bellum rursus mouent. Rebellat humor incuriose datus, cùm artificis curæ ac studio reluctatur pertinacius, nec omne corij spatium ex æquo rigat, & oblinit, sed alicubi subsistit copiosior, alibi parcior affunditur, vnde plagularum fit inæqualis & superficies & resiccatio. Nam cùm probè curatam, subactam, tractatámque chartam esse putat artifex, nec quicquam operæ suę præterea desiderare, tum contra eius spem vitium id detegitur, & tanquam recrudescit, quòd iterum eius diligentiæ negotium faciat. Est itaque retexenda charta, & eodem labore domanda, atque peruincenda, quo prius. Malleo deprehenditur hoc vitium, aut quod eminentiora tubera, depressioresque lacunas plagularum, inæquali percussu tundat, & inuenusta deformitate tutas ostendat. Prodit arguitque eam labem etiam odor, charta præsertim negligentius prælo compressa & siccata, muccidus, virosus, fœtidus putrescente ac situm olente humore qui nec prælo est elisus, nec insolatu dissipatus. Lentigo macula est chartarum plagulis aspersa, colore ruffa, vel subruffa, qualis in hominum ore conspicitur, Græcis φακός. Ab ea in facie crebra, φακᾶς Dioscorides, autore Suida, cognominatus est. In charta ergo næuos, sordes, decolores punctorum notas, & maculosas velut aspergines lentiginem Plinius vocat: quæ fiebant, dum compingerentur coria, si quid illaberetur impurius, quod natiuum colorem inquinaret, aut si quid in schedis contortum & conglobatum chartam infuscaret. Oculis id cognoscebatur, vel perspecta statim charta, si maculæ in aperto forent, vel ad Solem explicata, si altius insiderent. Quartum & postremum vitium tænia est, non, vt retur Guillandinus, philura, vel scheda, sed oblongus & angustus in plagulis ductus, nullo glutine aut pingui humore litus, & opertus, in quo sola papyri fungosa & bibula raritas absque vllo tectorio calamis scribentium occurrit, & literam, siue atramenti picturam dum haurit, diffundit, quod nec ictu mallei, nec oculorum conspectu exploratur, sed scriptura tantùm, dum picta litera liquescens vtraque parte combibitur, & tam auersam, quàm aduersam faciem inquinat.

n Veneria, quam Echneidis nomine Mutianus depingit.

o Leg. Rebellat sæpe humore incuriosè dato primis, quod maldepr. aut et. od. cùm fuerint indiligentiores &c. Rebellat, interpretor, humore nimio madida inflatur, & ob inæqualem tumoris molem, scribenti velut resistit, ac reluctatur. Alij postrema legunt, cùm fuerit graueolentior.

p Fortassis, osculis nempe contactu labrorum madidorum, quomodo chartæ nostræ bonitatem probamus. Chiffletius. Non probo.

q Tænias auctor vocat angustos, oblongos, & inanes sub schedis veluti linearum ductus, quibus vel gluten non adhæsit, vel illitum euanuit, aut corruptum est: quod fit, vt aiunt eius artis magistri, si dum plagulæ funibus appositæ siccantur: aura vehementior afflauerit, præsertim Austri: vel gluten ob nouitatem liquidius iusta tenacitate careat, vel muccescat vetustate, vel Austro flante, humidioreque cœlo coctum, & corruptum sit. Lego, *tænia vix nisi litera iunco papyri bibulo fundente se.*

r Nec conuolui & complicari chartam patiuntur.

s μεσότοιχον. Intergerini parietes Festo, inter confines extructi: vel etiam qui medij inter distantissimos pro fultura intergeruntur, sustinendis trabibus accommodati. Eorum fit mentio ca. 14. lib. 35. & c. 10. lib. 11.

t Huius meminit auctor c. 19. lib. 7. & c. 4. lib. 14. Plinius Nepos lib. 3. epistol. Tacitus.

De libris Numæ. CAP. XIII.

INgentia [1] quidem exempla contra Varronis sententiam de chartis reperiuntur. Nanque Cassius Hemina, [a] vetustissimus autor Annalium, quarto eorum libro prodidit, [b] Cn. Terentium scribam agrum suum in Ianiculo repastinantem offendisse arcam, in qua Numa, [c] qui Romæ regnauit, situs fuisset. In eadem [d] libros eius repertos [e] P. Cornelio, L.F. Cethego, M. Bebio, Q.F. [2] Pamphilo coss. ad quos à regno Numæ colliguntur anni dxxxv. & hos fuisse è charta: maiore etiamnum miraculo, quòd tot infossi [3] durauerunt annis. Quapropter [4] in re tanta ipsius Heminæ verba ponam: Mirabantur alij, quomodo illi libri durare potuissent. Ille ita rationem reddebat. Lapidem fuisse [5] quadratum, circiter in media arca vinctum candelis quoquò versus. In eo lapide insuper libros impositos fuisse: propterea arbitrarier eos non computruisse. Et libros [f] cedratos fuisse: propterea arbitrarier tineas non [6] tetigisse. In his libris scripta erant philosophiæ Pythagoricæ. Eósque cōbustos à Q. Petilio Prætore, [g] quia philosophiæ scripta essent. Hoc idem tradit C. Piso Censorius

1 quidem, in M.d.
2 Tamphilo Sigonius.
3 durauerint. M.
4 hic retenta M.
5 quadratū. circiter in medio. In eo lapide insuper libros impositos fuisse, arctè vinctos, cādelis quoquouersus. Propterea arbitrarier, &c. Guilland. medio arca vin. cād. quaquauersum. M. media arctè vinctū. V.
6 contigisse. Nulla in iis libris scripta erant, nisi. Vet.

primo commentariorum: sed libros [h] septem iuris pontificij, [i] totidémque [k] Pythagoricos fuisse. Tuditanus decimo tertio, Numæ [7] decretorum fuisse. Libros duodecim fuisse ipse Varro Humanarum antiquitatum [8] [l] quinque, [m] Antias secundo, duos pontificales Latinos, totidem Græcos præcepta philosophiæ continentes. Idem tertio ponit, quo comburi eos placuerit. Inter omnes verò conuenit, [n] Sibyllam ad Traquinium [o] Superbum treis libros attulisse. Ex quibus igni duo cremati ab ipsa, tertius cum Capitolio Syllanis temporibus. Prætereà Mutianus ter Consul prodidit nuper se legisse, cùm præsideret Lyciæ, Sarpedonis à Troia scriptam in quodam templo epistolæ chartam. Quòd eò magis miror, si etiamnum Homero condente Ægyptus non erat: aut cur, si iam [9] erat vsus, in ipsa illa Lycia Bellerophonti [p] codicillos datos, non epistolas, prodidit? Sterilitatem sentit hoc quoque. Factúmque iam Tiberio principe inopia chartæ, vt è Senatu darentur arbitri [10] dispensandi: aliàs in tumultu vita erat.

7 decretorũ libros duodecim fuisse. Ipse Varro. M.
8 vi M. vide Annot.
9 erat vsus, in plumbeis linteisque voluminib. scriptura tũ (scriptitatũ Vet.) constet: cur & Homerus in ipsa illa Lycia. M.
10 dispensandæ: Vet. Chiff.

ANNOTATIONES.

a Verissimus, Guillandinus: nam is Augusto & Tiberio coæuus quibus historiam suam dicauit, Plinium vix antecessit annis 70.

b Lucium Pætilium, Liuio, Lactantio, Valerio Maximo.

c Et non minus trecentis annis Alexandro superior ætate fuit.

d Liuius lib. 10. belli Macedon. Plutarchus in Numa, Valerius Max. cap. & lib. 1. Lactantius cap. 22. lib. 1. Institut. D. Augustinus cap. 34. lib. 7. de Ciuit. qui ex Varrone duodecim numero libros illos fuisse refert.

e Liuius eo anno Consules scribit C. Bebium Pamphilum, & M. Æmilium Lepidum. Plutarchus quadringẽtis tantum annis post regnum Numæ id accidisse in eius vita scribit: neque id factum imprudentia bubulci aratoris, qui terra proscissa duas arcas & non solam vnam eruerit, sed alluuie vehementissimorum imbrium, qui tumulum perrupere. Guilland.

f Cedrio siue cedria perunctos, de qua vide cap. 11. lib. 16. & cap. 5. lib. 24. Vitruuio cap. 9. lib. 2. quæ vnguntur cedrio, vt libri, à tineis & carie non læduntur. Hinc illud,

--& cedro digna locutus.

g Et quòd lectis rerum summis animaduertisset, pleraque religionum dissoluendarum esse. Liuius.

h Latinos Liuius.

i Græcos, Idem.

k Nam eum Pythagoræ auditorem fuisse, fama vulgatum.

l In veteribus legitur, quinto. Notissimum est Varronem de antiquitatibus libros scripsisse.

m Plutarchus in Numa ex Antiate scribit, duodecim fuisse de rebus sacris, & totidem de studio sapientiæ.

n De Sibyllis vide Commentarios Viuis in ca. 24. lib. 18. diui Augustini de Ciuit. & libellum Onuphrij Pauinij de Sybillis: vide & apud Canterum cap. 3. lib. 1. arcanum oraculum θεῶ συνπη-ρος.

o Lactantius ex Varrone ca. 6. libr. 1. Instituti. & Suidas Tarquinium eum priscum fuisse quintum Romanorum regem prodiderunt. Iidem cum Dionysio Halicarnasséo lib. 4. & Gellio cap. 19. lib. 1. scribunt nouem libros allato, ex quibus sex cremauerit Sybilla, reliquos tres Rex mercatus sit. Eos libros in Capitolio custoditos cùm Dij immortales consulendi essent, adibant primùm Duumuiri, post autem Decemuiri, deinde Quindecemuiri, ac postremo sexaginta, nomine tamen Quindecimuirorũ, eósque non Sybillinos tantùm, sed fatales & fatidicos appellauerunt. Liuius, Dionysius Halicarnasseus, Valer. Maximus, Macrobius, Fenestella, Alexander ab Alex. cap. 16. lib. 3.

p Tabulas arcanis hieroglyphicísque literis notatas, non vulgaribus Elementorum formis, quibus epistolę conscribuntur. Eustathius. Cuius sententiam non ita laudo. Quod verò putant quidam hic Plinium incuriosè codicillos ab epistolis distinguere, cùm codicilli nihil aliud sint quàm epistolæ Latinis, accusandum hac in re Plinium minime censeo, mirantem si iam tum vsus chartæ fuit, quod indicat epistola Sarpedonis, cur non potius Prætus mandata sua in charta descripta, quomodo epistolæ mittuntur: quàm pugillarium ligno consignata Bellerophonti dederit: quo sensu nihil potest esse explicatius. Locus apud Hom. est Iliad. ζ.

-πόρεν δ᾽ ὅγε σήματα λυγρὰ
γράψας ἐν πίνακι πτυκτῷ θυμοφθόρα πολλά.

De arboribus Æthiopiæ.

CAP. XIIII.

Æthiopia Ægypto contermina insignes arbores non ferè habet, præter laniferas, quarum natura in descriptione [1] Indorum atque Arabiæ dicta est. Propior tamen huic natura lanæ, maiórque folliculus granati modo mali: similésque & inter se arbores ipsæ. Præter [2] hanc palmæ, quales retulimus. Insularum arbores ambitu Æthiopiæ, & nemora odorata, in mentione earum dicta sunt.

1 Indicarũ. su: [illegible] arborũ Dal. ex ca. 6. lib. 12. & 10. ft.
2 has supra cap. 4.

De Atlantis arboribus, & [a] cedrinis mensis, & quæ in his laudentur, & quæ vituperentur.

CAP. XV.

Atlas mons peculiari proditur sylua, de qua diximus. Confines ei Mauri, quibus plurima arbor [1] [b] cedri & mensarum insania, quas fœminæ viris contra margaritas regerunt. [c] Extat hodie M. Ciceronis in illa paupertate, & quod magis mirũ est, illo æuo empta H-S. x. memoratur & Galli Asinij, H-S. xj. Venundatæ sunt & duæ Iuba rege vendente: quarum alteri pretium fuit H-S. xv. alteri paulò minus. Interiit nuper incendio [2] à Cethegis descendens H-S. xiiij. permutata, latifundij taxatione, si quis prædia tanti mercari [3] malit. Magnitudo amplissima adhuc fuit, vnius commissæ ex orbibus dimidiatis duobus, à rege Mauritaniæ Ptolomæo, quatuor pedum & semipedis per medium ambitum, crassitudine quadrantali. Maiúsque miraculum in ea est artis, latente iunctura, quàm potuisset esse natura [4] solidæ. Item à Nomio [5] Tiberij Cæsaris liberto cognomen trahentis, tribus [d] sicilicis infra quatuor pedes, totidémque infra semipedem crassitudinis. Qua in re non omittendum videtur: Tiberio principi mensam quatuor pedes sextante & sicilico excedentem, tota verò crassitudine sescunciali, operimento [6] laminæ vestitam fuisse, cùm tam [7] opima Nomio liberto eius esset, cuius materia erat tuber. Hoc est radicis vitium, maximéque

1 Citri M. citu. Cus.
2 quàm Cethegus decedens H-S. xiiij. p. mutauerat. Parm.
3 velit. Budæus.
4 solida à Nomio Parm.
5 Tiberij, in M. d.
6 conchylij & lamina per mediũ vestitam. Vet
7 optima. M. Vet.

méque in eo laudatum, quòd ſub terra totum fuerit, & rarius quàm quæ ſupernè, quæque gignuntur etiam in ramis propriéque quod tanti emitur, arborum vitium eſt, quarum amplitudo ac radices æſtimari poſſunt ex orbibus. Sunt autem cupreſſo fœminæ etiamnum ſylueſtri ſimiles folio, odore, caudice. Anchorarius mons vocatur citerioris Mauritaniæ, qui laudatiſſimam dedit[8] cedrum, iam exhauſtus. Menſis præcipua[9] dos in vena criſpis, vel in[10] vertice variis. Illud oblongo euenit diſcurſu, ideóque[11] tigrinæ appellantur: hoc intorto, & ideo tales pantherinæ vocãtur. Sunt & vndatim criſpæ, maiore gratia, ſi pauonum caudæ oculos imitentur. Magna verò poſt has gratia extra[12] prædictas criſpis denſa[13] veluti grani congerie, quas ob id à ſimilitudine [e] apiatas vocant. Summa verò omniũ in colore. Hic maximè mulſi placet,[14] ſuis refulgens venis. Poſt hæc amplitudo[15] eſt iam totius caudicis. Iuuant plura quoque in vna menſa vitia: lignum, ita vocatur materia [f] ſurda, & indigeſta ſimplicitas, aut platani foliorum modo digeſta: item ilignæ venæ ſimilitudo, vel coloris: & quibus maximè obnoxias fecere æſtus ventique, rimæ, aut capillamenta rimas imitata. Poſteà muræna nigro tranſcurrens[16] limite, variíſque[17] corticum punctis apprehenſus papauerum modo, & in totum atro propior color, maculæve diſcolores. Virides terra condunt barbari, & illinunt cera. Artifices verò frumenti aceruis imponunt ſeptenis diebus, totidem intermiſſis: mirúmque, ponderi quantum ita detrahant. Naufragia docuere nuper, hanc quoque materiam ſiccatam mari,[18] duritie incorrupta ſpiſſari, non vllo modo vehementius. Nutriuntur optimè, ſplendeſcúntque, manu ſicca fricatæ à balineis maximè, nec à vinis læduntur, vt his genitæ. Inter pauca nitidioris vitæ inſtrumenta hæc arbor eſt: quapropter inſiſtendum ei quoque paulùm videtur.

8 citrum Dal.
9 dos longa vena. Alij. in venam. M. in venas. Vet.
10 vertices paruis. M Lego, in vertices ſparſis.
11 tigrinum M.
12 prædicta. Dal.
13 veluti. Vet.
14 venis ſuis refulgens. M.
15 etiam totius caudicis iuuat. Plura quoque. M.
16 tramite. Dal.
17 corticum punctis apprehenſa. Alij, coriũ punctis apprehenſum. pap. modo. M. Lego, corium punctis aſperſum, aut tuberũ nodis.
18 duritie & maturitate incorrupta. M.

ANNOTATIONES.

a Hoc titulo capitis legendum eſſe citreis: ac deinceps, arbor citrus: ac rurſus, dedit citrum, multi contendunt argumentis duobus: altero, quòd Ciceronis menſam, cuius hîc fit mentio, Tertullianus lib. de Pallio, citri orbem vocauerit: altero, quòd in indice librorũ, qui primus liber eſt huius operis, ſcribatur, de Atlantis arboribus, & citreis menſis. Addit Cuiacius cap. 5. lib. 2. Obſeruat. Citrum eſſe frugiferam, cedrum verò vt ait Suidas, δένδρον ὑψίκομον, καὶ ἄκαρπον, ᾧ ἀπεικάζει Δαβὶδ τὴν εἰδωλολατρείαν. Indignatur etiam Plinius circa finem cap. 1. lib. 5. quo loco de Atlante tractat, ebori citróque ſyluas eius exquiri à Romanis dignitatibus. Varro in Gerontodidaſcalo apud Nonium, *In quibus Libyſſa citrus faſciis cinget fores.* Perſius,

—non quicquid denique lectis
Scribitur in citreis.

b Cedrus nũc reſiniferam arborem ſignificat, & eam duplicem, alteram cedrelatem proceriorem, Aſiæ fere peculiarem: alteram oxycedrũ multis locis cõmunem, nũc thyiam, ſiue citrum, Mauritaniæ alumnam, quamuis & aliud cœlum patiatur, lautiſſimis pretioſiſſimíſque menſis expetitam, cupreſſo foliatura ſimilem & fructu, ſed minore. Hæc πολυωνυμία, plantarúmque varietas, in magnas hæſitationes & dubitationes multos coniecit. Cedrum Gallicam apud Velleium Paterculum, ex quo apparatus Gallici triumphi, quem egit Cæſar, cõſtitit. Quidam exponunt Galaticam à Galatis Aſiæ, alij laricem cedrelate ſimilem, ideóque vocatam cedrum Gallicam. Strabo li. 4. de Liguribus. ἔχουσι δ' ὕλην ἐνταῦθα παμπόλλην, ναυπηγήσιμον, καὶ μεγαλόδενδρον, ὥστ' ἐνίων τὸ πάχους τὴν διάμετρον ὀκτὼ ποδῶν εὑρίσκεσθαι. πολλὰ δὲ καὶ τῇ ποικιλίᾳ τῶν θυΐνων οὐκ ἔστι χείρω πρὸς τὰς τραπεζοποιΐας.

c Budæus lib. 3. de Aſſe non procul à principio hunc in modum legit: extãt hodie M. Ciceronis in illa paupertate, &, quod magis mirum eſt, illo æuo empta H-S. XI. Memorantur & Galli Aſinij H-S. XI. venundatæ. Sunt & duæ à Iuba rege pendentes: quarum alteri pretium fuit H-S. XII. alteri paulo minus. Interiit nuper incendio attegiis deſcendens H-S. XIIII. permutata latifundij taxatione, &c. Vbi attegias, mapalia, tuguria intellige. Qui locus mihi tamen ſuſpectus, oſtendit menſam eam ex attegiis paſtorum, qui radicem Atlantis citris frequentem incolunt, petitam & aduectam fuiſſe.

d Sicilicus, quarta pollicis pars. Drachmæ duæ menſurales.

e Apiatas, veluti muſcarum & apum ſtercore inquinatas. Alij, apiculatas: crebris velut apiculis notatas.

f Non ſplendens, nudúmque lignum & linearum criſpo ductu minime virgatum.

Thya arbor quæ. CAP. XVI.

NOta etiam Homero fuit:[1] [a] θύον Græcè vocatur, ab aliis thya. Hanc[2] igitur inter odores vri tradit in deliciis [b] Circes, quam Deam volebat intelligi, magno errore eorum, qui odoramenta in eo vocabulo accipiunt, cùm præſertim [c] eodem verſu cedrum [d] laricémque vnà tranat: in quo manifeſtũ eſt de arboribus tantùm locutum. Theophraſtus, qui primus à magni Alexãdri ætate ſcribit, quæ circa vrbis Romæ quadringenteſimum quadrageſimum geſta ſunt annum, magnum iam huic arbori honorem tribuit, memoratas ex ea referens templorum veterum contignationes, quandámque immortalitatem materiæ in tectis contra vitia[3] omni incorruptæ. Radice nihil criſpius, nec aliunde pretioſiora opera. Præcipuam autem eſſe eam arborem [e] circa Hammonis delubrum. Naſci & in[4] interiore Cyrenaicæ parte. De menſis tamen tacuit: & aliâs nullius ante Ciceronianam vetuſtior memoria eſt:[5] ex quo nouitiæ apparent.[f] Alia eſt arbor eodem nomine, malum[6] ferens [g] execratum aliquibus odore & amaritudine, aliis expetitum, domos etiam decorans, nec dicenda verboſius.

1 Leg. θύον. Vide Annot.
2 itaque. M. & Ch.
3 omnia. M. & Ch.
4 inferiore. M.
5 quæ nouitiæ apparet. Chiff. quæ nouitia apparet M.
6 teres. M.

ANNOTATIONES.

a θύον apud Macrob. cap. 14. lib. 3. Satur. atque ita legendum.

b Fallitur Plinius. De Calypſo, non de Circe id Homerus ſcripſit. Hanc vt pro illa citaret, fortaſſis in cauſa fuerunt hi Virgilij verſus,

Proxima Circææ raduntur littora terræ,
Diues inacceſſos vbi Solis filia lucos
Aſſiduo reſonat cantu, tectíſque ſuperbis
Vrit odoratam nocturna in lumina cedrum.

c Verſus Homerici ſunt

—τῆλόσε δ' ὀδμὴ
κέδρου τ' εὐκεάτοιο, θύου τ' ἀνὰ νῆσον ὀδώδει,
δαιομένων, &c.

In his versibus ineptè Plinius pro voce Græca θύον, laricem interpretatur. Locus est apud Homerum libro 5. Odysseæ.

d Laricémve, Guillandinus legit. Vide Leopardum cap. 6. lib. 8. Virgil.

Robora nec cuneis, & olentem scindere cedrum,
Nec plaustris cessant vectare gementibus ornos.

apud Athenæum pag. 231. vers. 38. Empedocles λίβανον θυώδη vocat, suauiter olentem:

σμύρνης τ' ἀκρήτου θυσίαις, λιβάνου τε θυώδους.

e Mirum, cum idem Theophrastus scribit cap. 1. lib. 4. historię, thyiam in montium cacuminibus, & locis algidis nasci.

f Citriam, siue Assyriam malum intelligit.

g Virgil.

Media fert tristes succos tardúmque saporem
Felicis mali, quo non præsentius vllum,
Pocula si quando sæuæ infecere nouercæ.

De arbore loto. CAP. XVII.

EAdem Africa, quà vergit ad nos, insignem arborem [a] loton gignit, quam vocant celtin, & ipsam Italiæ familiarem, sed terra mutatam. Præcipua est circa [b] Syrtes atque Nasamonas. Magnitudo, quæ pyro, quanquam Nepos Cornelius breuem [1] tradat. [2] Incisuræ folio crebriores: [3] alioquin [c] ilicis viderentur. Differentiæ plures: eæque maximè [4d] fructibus fiunt. Magnitudo huic fabæ, color croci, sed [e] ante maturitatem alius atque alius, sicut in vuis. Nascitur densus in ramis myrti modo, nō vt in Italia, cerasi: tam dulci ibi cibo, vt nomen etiam genti terræque dederit, [f] nimis hospitali aduenarum obliuione patrię. Ferunt ventris non sentire [5] morbos, qui eum mandūt. Melior sine interiore nucleo, qui in altero genere osseus videtur. Vinum quoque exprimitur [6] illi, simile mulso, quod vltra [7] denos dies negat [g] durare idē Nepos: baccásque [8] & contusas cum alica ad cibos doliis cōdi. Quin exercitus [h] pastos eo [9] accepimus, vltro citróque commeantes per Africam. Ligno [i] color niger. [k] Ad tibiarum cantus expetitur. Et radice cultellis capulos, breuésque alios vsus excogitant. Hæc ibi natura arboris. Est autem eodem nomine [l] & herba, & in Ægypto [m] caulis in palustrium genere. Recedentibus enim aquis Nili riguis prouenit [n] similis fabæ, caule foliisque densa congerie stipatis, breuioribus tantùm [10] gracilioribúsque: cui fructus in capite papaueri similis [o] incisuris, omníque alio modo, intus grana, ceu milium. Incolæ capita in aceruis putrefaciunt: mox separant lauando & [12] siccata tundunt, eóque pane vtuntur. Mirum est, quod præter hæc traditur, Sole occidente papauera [p] ea comprimi, & integi foliis. Ad ortum autem aperiri, donec maturescant, flósque qui est candidus, decidat.

1 tradit. Chiff.
2 Incisura & folia breuiora, qua ilicis. M. prauè.
3 alioqui ilices Ch.
4 fructu.
5 morbum. M.
6 illo.
7 duos. Quidam.
8 concisas. Chiff.
9 accepimus. Chiff.
10 gracilioribus. Ch.
11 siccata folia tundūt. Theophr.

ANNOTATIONES.

a De hac Theophr. cap. 4. lib. 4. hist. Ioannes Leo in Africa sua cap. de Monteuerde sic loton describit. Ibi nascuntur arbores quarum fructus rubos Africanos vocant. Paliurum verò cap. de Zarfa. Sunt & ibidem spinosæ multæ arbores, fructu minore quàm Cerasi, sapore fermè ziziphorum. Arabes vocant *Rabich*. Paliurum verò Agathoclis, quem Connarum Alexandrini cognominabant, memoratum Athenæo lib. 14. cap. de Hani Eschallu: Nascuntur, inquit, illic Corni, & arbores spinosæ multæ, fructu tereti, luteo simili ziziphis, nucleo maiori quàm oliuarum, gustu non admodum grato. Loti secūdum genus à Theophrasto depictum viret Genuæ, in horto Principis Auriæ, & à multis zaurocerasus dicitur: quòd folium lauro simile, fructum Ceraso gignat. Loti genera tria diligenter distincta vide cap. 2. lib. 24.

b Syrtium insulam in historia loti Theophrastus vòcat Lotophagiten & Pharidem, hodie *Gerbi*: Syrtes verò, *los Baxos & Secagne di Barbaria.*

c Plinius apud Theophr. legit ἀπυρήνους: alij verò ἀπυρήνους.

d Nam alii, qui & suauiores, exosses sunt, alij nucleum continent.

e Priusquam perfecte maturescat: maturo niger.

f Homerus Odyssea.

τῶν δ' ὅστις λωτοῖο φάγοι μελιηδέα καρπὸν
οὐκ ἔτ' ἀπαγγεῖλαι πάλιν ἤθελεν οὐδὲ νέεσθαι.
ἀλλ' αὐτοῦ βούλοντο μετ' ἀνδράσι λωτοφάγοισι
λωτὸν ἐρεπτόμενοι μενέμεν, νόστου τε λαθέσθαι.

g De fructu loti secundæ id Theophr.

h De fructu prioris loti id Theophr.

i De secunda loto hæc Theophr.

k Loti secundæ, Theoph. Vt buxus, tibiæ Phrygiæ, quam ἔλυμον vocat Pollux, ὅρμα φρυγῶν, τὴν ὕλην πύξινον. Virgil.

Tympana vos, buxúsque vocat Berecynthia matris.

Turn. cap. 39. 30. Vide cap. 36. 16.

l Lotos vrbana Dioscoridi.

m Hanc posthac cap. 21. lib. 22. Lotometram vocat.

n Theophrasto cap. 10. lib. 4. historiæ, caulis Ægyptię fabæ similis est, non nostrati.

o Theophrastus ibidem.

p Flores comprimi & capita contegere. Vide cap. 21. lib. 22. infrà scripta multa de hac Loto.

De scapo ipso, & radice loti. CAP. XVIII.

HOc amplius in Euphrate tradunt, & [1] scapum ipsum & florem vespera [a] mergi vsque in medias noctes, [2] totúmque abire in altum, vt ne demissa quidem manu possit inueniri. [3] Verti deinde, paulatimque subrigi, & ad exortum Solis [b] emergere extra aquam, ac florem patefacere, atque etiamnum [4] exurgere, vt planè ab aqua absit altè. [c] Radicem lotos hæc habet mali cotonei magnitudine, opertam nigro cortice, qualis & castaneas tegit. Interius candidum corpus, gratum cibis, sed [5] crudo gratius decoctum, siue aqua, siue pruna. Nec aliunde magis, quàm purgamentis eius, sues crassescunt.

1 capus. Theophr. & Ch.
2 tantùmque M.
3 Reuerti deinde ex Theophr.
4 insurgere. Chiff.
5 crudum. Chiff.

ANNOTATIONES.

a Theophr. loco suprà proximè citato.

b Idem ferè scribitur de flore Arabicæ arboris capite 11 libro 12.

c Corsion vocat Theophrastus.

De paliuro, & Punico malo, & de flore Punici mali. CAP. XIX.

CYrenaica [1] regio lotō suæ postponit [a] paliuro. Fruticosior hæc, fructúque magis rubens, cuius nucleus non simul [2] manditur, iucundus per se, atque suauior è vino, quin & vina succo suo commendans. Interior Africa ad Garamantas vsque, & deserta, palmarū magnitudine & suauitate [3] cōstat, nobilibus maximè circa delubrum Hammonis. Sed circa Carthaginem [b] Punicum [4] malum [5] cognomine sibi vin-

1 Cyrenaicæ. Chiff.
2 mandatur. Co.
3 præstat. Dal.
4 malum in M. d.
5 cognomen Parm.

bi vindicat. Aliqui granatum appellant. Diuisit & in genera, [6] apyrinon vocando, cui lignosus nucleus abest. Sed [7] candidior ei natura, & blandiores sunt acini, minúsque amaris distincti membranis. Alia structura [8] eorum, [9] vt in fauis, communis. Nucleos habentium v. species, dulcia, [10] acria, mista, acida, vinosa. Samia & Ægyptia, distinguuntur [11] erythrocomis, & leucocomis. Corticis maior vsus ex acerbis ad perficienda coria. Flos [d] balaustium vocatur, & medicinis idoneus, & tingendis vestibus, quarum [e] color inde nomen accepit.

6 apyrenon. D. 7 candidiori natura & blandiore. D. 8 eorũ quædam, vt in M. & Ch. 9 vt in fauis. Communium & nucleos. Dal. 10 austera, Galeno. 11 erythrococcis & leucococcis. Dal.

ANNOTATIONES.

a Theophrastus cap.4.lib.4. latius & fusius describit quàm Plinius.

b De eo Empedocles, οὕνεκεν ὀψίγονοί τε σίδαι, ὑπέρφλοια μῆλα. Opsigonos appellat, quod tarde maturescant fructus, aut serius gignatur: ὑπέρφλοιος verò quòd cortice vestiantur præcrasso, nempe malicorio: vel quod floribus luxurient: φλοιεῖν enim & ἄγαν ἀκμάζειν est, & θάλλειν. Rhodig. cap.23.29.

c Durus. Ioannes Leo id depingit in cap. de Mechnase. Ea quorum nucleus durus est, Athenæus lib.4. vocat σκληροκόκκα.

d Vide cap.6.lib.23.

e Nimirum puniceus.

De Asiæ & Græciæ fruticibus. CAP. XX.

IN Asia & Græcia nascuntur frutices, [1] Epicactis, quem alij embolinen vocant, paruis foliis, quæ pota contra venena prosunt, sicut [a] Erices contra serpentes.

1 Leg. Epipactis, quã alij elleborinem appellant, ex Diosc.

ANNOTATIO.

a Et flos & coma, illitu. Diosc.

De thymelæa, siue chamelæa, & tragacanthe, & de tragio, siue scorpione, & myrice, & brya, & galla. CAP. XXI.

ET in quo nascitur granum Gnidium, quod aliqui linum vocant. Fruticem verò thymelæam, alij chamelæam, alij pyros achnen, alij cenestron, alij cneoron. Est similis oleastro, foliis angustioribus, [2] gummosis si mordeantur, myrti magnitudine, semine [a] colore, & specie [3] farris, ad medicinæ tantùm vsum. [b] Tragiō fruticē sola Creta insula gignit, terebintho similem & semine, quod contra sagittarum ictus efficacissimum tradunt. Eadem & tragacanthen, spinæ albæ radice, multùm [4] prælatam apud Medos aut in Achaia nascenti. Pretium eius in libras xiij. [5] Tragion & Asia fert, siue scorpionem, [c] veprem sine foliis, racemis [6] rubentibus, ad medicinæ vsum. [d] Myricen & Italia, quam alij tamaricen vocant, Achaia autem bryan sylvestrem: insigne in ea, quod satiua tantùm ferat gallæ similem fructum. In Syria & in Ægypto copiosa hæc est, cuius [e] infelicia ligna appellamus, quæ tamen infeliciora sunt Græciæ. Gignit enim arborem [f] ostryn, quam & ostryam vocant: solitariam circa saxa aquosa, similem fraxino cortice, & ramis, [g] folio pyri, paulo tamen longioribus crassioribúsque, ac rigosis incisuris, quæ per tota discurrunt: semine hordeo simili & colore. Materies est dura atque [7] firma: qua in domum illata, difficiles partus fieri produnt, mortésque miseras.

1 Fruticem in quo nasc. gr. Gnid. aliqui linum vocant, alij thymelæã. ex Diosc. 2 gumminosu. Ch. 3 faris. Vet. 4 prælata. Chiff. 5 Tragon. Diosc. & Chiff. 6 subcãtib. M. rufis Diosc. 7 firmã. Hæc in (sub. ostrya) Dal.

ANNOTATIONES.

a fructu pallido (χλωρῷ Diosc.) principio, tandem rubente. Plinius χλωρὸν herbacei coloris malè vertit. Vide c.9.li.27.

b Cretenses hodie vocant γλίγγυεσι. Aloisius.

c Imò iunci genus.

d Vide infrà cap.19.lib.24.

e Catoni felix arbor, quæ fructum fert: infelix, quæ nullum. Tarquitio apud Macrobium infelices quæ fructum nigrum ferunt. Rhodig.ca.7.16.

f Theophrastus cap.10.lib.3.

g Foliis pyri maioribus, non multo lōgioribus, in acutum cōtractis, fibrosis, rugosis circa fibras, tenui per ambitum scissura: reliquis fibris à media costarum modo in rectum iuxta magnam porrectis: materie dura, decolori, ex albida: fructu paruo, oblongo, hordeo simili. Theophr.

De euonymo, & adrachne, coggygria, & thapsia. CAP. XXII.

NEc auspicatior [a] in Lesbo insula arbor quæ vocatur euonymos, non absimilis Punicæ arbori, inter eam & laurum folij magnitudine, figura verò & mollitia Punicæ, flore candidiore, statim pestem denuntians. Fert siliquas [1] sesami similes, intus granũ quadrangula figura, spissum, letale [2] animantibus: necnon & in folio eadem vis. Succurrit aliquando præceps alui exinanitio. Alexander Cornelius arborem [2] eonē appellauit, [b] ex qua facta esset Argo: similem robori viscum [3] ferēti, quæ nec aqua, nec igni [4] posset corrumpi, sicuti nec viscum nulli alij cognitam, quod equidē sciam. Adrachnen omnes ferè [c] Græci portulacæ nomine interpretantur, cùm illa sit herba, & [d] andrachne vocetur, vnius literæ diuersitate. Cæterùm adrachne est sylvestris arbor, neq; in planis nascens, similis [5] vnedoni folio tātùm minore, & nunquàm decidente: [e] cortice non scabro quidem, sed qui [6] circumgelatus videri possit: tam tristis aspectu est. [f] Similis & coggygria folio, magnitudine minor. Proprietatem habet fructum amittendi lanugine (pappũ vocant) quod nulli [g] alij arborũ euenit. Similis & apharce, bifera æquè quàm adrachne. Priorem fructum incipiēte pubescere vua [7] peragit, alterum initio hyemis: quales eos, non traditur. Et [8] ferulam inter externas dixisse [9] conueniet, [h] arborũq; generi ascripsisse: quoniam quarundã naturæ (sicut [10] distinguemus) lignum [11] omne corticis loco habent, hoc est forinsecus: ligni autem loco fungosam intus medullam, vt sambuci: quædam verò inanitatē, vt harũdines. [i] Ferula calidis nascitur locis, atq; trans maria, geniculatis nodata scapis. Duo eius genera: Nartheca Græci vocant, assurgentem in altitudinem: [12] Narthechiam verò semper humilem. A genibus exeuntia folia maxima, vt quæque terræ proxima. [13] Cæterò natura eadem, quæ anetho, & fructu

1 sesama. Chiff. 2 animalibus. b. 2 aeniam, id est, æternam. 3 ferentem: qua nec aqua posset corrumpi sicuti nec viscum, nec igni, nulli alij cogn. Dal. 4 posset Ch. 5 lego, vnedoni folio, nunquam decidente: tantum minor. ex Theophr. 6 circumfundatur: tam &c. Th. 7 peragunt. Chiff. 8 ferulas. M. 9 conueniat. Chiff. 10 distinguimus. 11 omnino. Dal. 12 Narthecyan &c. exeũt folia maxima vt Dal. ex Th. 13 Catera. M. Lego ex Th. Flore natura ead. qua an. & fructu sim.

similis. Nulli fruticum leuitas maior: ob id [14] gestatu facilior, baculorum vsum senectuti præbet.[15] Semen feruiæ, thapsiam quidam vocauere: decepti eo, quoniam ferula sine dubio est thapsia, sed sui generis, folijs fœniculi, inani caule, nec excedente baculi longitudinem. Semen [16] quale ferulæ, radix candida. Incisa lacte manat, & contusa succo: [k] nec corticem abdicant, omnia ea venena. Quippe etiam fodientibus nocet: [17] si minima aspiret aura, intumescunt corpora, faciémque inuadunt ignes sacri: ob id cerato prius illinunt. [l] Quibusdam tamen morbis auxiliari dicunt medici, permixtam aliis. Item in alopeciis sugillatísque ac liuentibus: ceu verò remedia desint, vt scelera [18] contractent. Sed ita prætexunt noxio instrumento: tantúmque impudentiæ est [19], vt venenum artis esse persuadeant. Thapsia est in Africa vehementissima. Quidam [m] caulem incidunt per messes, & in ipsa excauant radice, quò succus confluat, arefactúmque tollunt. Alij folia, caulem, radicem tundunt in pila, & succum [20] in sole coactũ diuidunt in pastillos. Nero Cæsar claritatem ei dedit initio imperij, nocturnis grassationibus conuerberatam faciem illinens sibi cum [n] thure [21] ceráque, & [22] sequuto die contra famam cutem synceram circumferens. Ignem ferulis optimè seruari certum est, eásque in Ægypto præcellere.

14 gestat facilius, M. gestatu facilius Chif.
15 Speciem ferulæ. Dal.
16 quasi. M.
17 Nam si min.
18 contrectent Dal. non tractet. Chiff
19 est, in M.d.
20 insolatu. Dal.
21 cerussáque Mercurio M
22 sequenti. M.

ANNOTATIONES.

a Ordymno monte, cuius métio fit c.31.li.5. Theoph.
b Apollonius 4. Argonaut. scribit, Palladé ex Phago Dodonide nauis eius carinam fecisse vocalé,
—αὐτίκα δ' ἄφνω
ἴαχεν ἀνδρομέῃ ἐνοπῇ μεσσηγὺ θεόντων
αὐδῆεν γλαφυρῆς νηὸς δόρυ.
Quamobrem Lycophronis interpres λάλος [illegible] ait, ἔχει τὴν τρόπιν ἐκ τῆς δωδώνης δρυός. & Lycophron λάληθρον κίσσαν, garrulam picam, vocauit. Rhodig. cap.15.29.
c Theophrastus ca.16.lib.3. Vide infra cap.21.lib.16. Cretenses nunc vocant *Andrecies*.
d Pausaniæ in Bœoticis in Helicone Adrachnæ frutices longe suauissimum pomum ferunt.
e Adrachne, non aliter quàm Suber, detracto cortice iuuatur. Eadem, vt & Apharca anno bifera, priorem fructum perficit, cum variat vua (περκάζει, Plinio cum pubescit) iterum cùm horret vua. Plinium fefellit Theophrasti litera male distincta, in qua post ἀνδράχνη, statim subiicitur, ὡς χεδρίου τῷ ἀμώτος ἐλάτη καὶ μίλος αἰ θοῦσι μικρὸν πρὸς ἡλίου τροπῶν, initio hyemis. Taxus & Abies florent paululum ante brumam.
f Cottinum hanc arborem autor vocat c.18 lib.16.
g Hoc salici populo, Nerio similiter cótingit. Apud Theophrastum vitiose legitur Coccymelæa.
h Suffruticibus annumerat Theophrastus.
i Copiosior clariórque harum historia petenda è Theophrasto.
k Nec corticem radicis in vsu medicinæ reiiciunt: nam in purgationibus is datur quatuor oboli, succus tribus, lac vno. Diosc.
l Suspiciosis, diuturnis laterum doloribus, sanguinis reiectionibus. Dioscor.
m Facto in ambitu scrobe, radicis corticem incidunt, aut in ipsa. Diosc.
n Laudat & id remedium Dioscorides, dum amplius binis horis non dimittatur, postea locus marina calida foueatur.

De cappari, siue [a] cynosbato, aut opheostaphyle, & de sari. CAP. XXIII.

IBi & capparis, firmioris ligni frutex, [1] seminísque & cibi vulgati, caule quoque vna plerunque decerpto. Cauenda eius genera peregrina. [b] Siquidem [2] Arabicum [3] pestilens, Africum gingiuis inimicum, Marmaricum vuluis, & [4] omnium inflationibus. Apulum vomitus facit: stomachum & aluum [5] soluit. Quidam id [c] cynosbaton vocant, alij [d] opheostaphylen. [6] Fruticosi est generis & [e] sari, circa Nilum nascens duorum fermè cubitorũ altitudine, pollicari crassitudine, coma papyri, similíque [f] manditur modo: [7] radice ferrariis officinis præcipua, carbonis vsu, propter duritiam.

1 fructus in cibis vulg.
2 Arabicum Chiff.
3 pestilens, gingiuis inimicum. Africum pro cipue ... Marmaricum, vuluis & terminum inflationum. Dal.
4 omnibus. Quidam ... & terminum infl. M.
5 mouet. M
6 Fruticosi est gen. & sarisa Ch.
7 e radice ferrariis præcipuo carbonis. Dal.

ANNOTATIONES.

a Vide infrà c.13.lib.21. & Theophr. c.5.lib.6.hist.
b Dioscoridi Arabicum è rubro mari aduectum, itémque Libycum, in cibos non admittenda, quia in ore pustulas excitant, & osse tenus gingiuas excedunt. Aphricum verò, præsertim Marmaricum, vehementer inflat.
c Quoniam hamatas rubi modo spinas habet. Diosc.
d In nothis Dioscoridis male phyllostaphylen.
e Theophr. c.9.lib.4.hist.
f Cum Saria, id est, nati radice canaliculi manduntur, maniæ exuccæq; e reliquiæ, vt fit in Papyro, expuuntur. Theophr.

De spina Babylonis regia, & de cytiso. CAP. XXIIII.

NOn omittendum est & quod Babylone seritur in spinis, quoniam non aliubi viuit, [1] sicut & viscum in arboribus: sed illud in spina tantùm, quæ regia [a] vocatur. Mirum, quod eodem die germinat, [2] quo iniectum est. Iniicitur autem ipso Canis ortu, & celerrimè arborem occupat. Condiunt eo [3] vina, & ideo [4] serunt. Spina illa nascitur & Athenis in longis muris. Frutex est & cytisus, ab [5] [b] Aristomacho Atheniensi miris laudibus prædicatus, pabulo ouium, aridus verò etiam suum: spondétque iugero eius [6] annua H-S. M M. vel mediocri [7] solo reditus. [c] Vtilitas, quæ eruo, sed ocyor [8] satietas, perquàm modico pinguescente quadrupede, ita vt iumenta hordeum spernant. Nõ ex alio pabulo lactis maior copia aut melior, super omnia [9] pecorum [10] medicina à morbis omni vsu præstante. Quin & nutricibus in defectu lactis aridum, atque in aqua decoctum, potui cum vino dari [11] iubet, [12] firmiores celsioréque infantes fore. Viridem etiam gallinis, aut si [13] aruerit, madefactum. Apes quoque nunquam defore cytisi [14] pabulo contingente, promittunt Democritus & Aristomachus. Nec aliud minoris impendij est. [d] Seritur cum ordeo, [15] aut vere semine, vt [16] porram, [e] vel caule autumno ante brumam. Si semine, madidum: & si desint imbres, satum [f] spargitur. Plantæ cubitales [17] seruntur scrobe pedali. Seritur [18] per [19] æquinoctia tenero frutice. Perficitur triennio. Demetitur verno æquinoctio, [g] cùm florere [20] desiit, vel pueri vel anus vilissima opera. Canus aspectu, breuitérque si quis exprimere similitudinem velit, [21] angustioris trifolij frutex. Datur animalibus post biduum semper. Hyeme verò quod inaruit, [h] madidum. Satiant equos denæ libræ, &

1 etsique sicut & Vet.
2 quod. Vet.
3 vinum. M.
4 seritur. Vet.
5 Amphimaco Atheniensi. Ch.
6 annuus perpetuus, vel ... V.
7 sò reditu Dal.
8 satias Ch.
9 pecudum. M & Ch.
10 medicina in omni morbo. Vet. medicina & omni morbis. Aliq. Vet.
11 iuuat. M.
12 & firm. M.
13 maruerit Colũ
14 pabulo contingente M
15 aut ver. Vet.
16 ocymum Colum.
17 præstituntur. M. & Ch transferuntur. Dal.
18 post. Vet.
19 æquinoctium Dal.
20 desinit, vel pueri manu, vel vilissima op M. desi. vel pu. vel an. vel viliss. Ch.
21 amplioris. Vet.

portio-

22 ad portionem. Ch
23 maiora. M.
24 est hic. CH.
25 est, & magno, quod sequitur, in M. d.
26 praeterea quod max. mi. ra rũ est. Ch.

[22] portione[23] minora animalia: obiterque inter ordines allium & cæpe seri[i] fertile est. Inuentus[24] hic frutex in Cythno insula, inde translatus[25] est in omnes Cycladas, mox in vrbes Græcas, magno casei prouetu: [26] propter quod maximè miror rarum esse in Italia. Non æstuũ, non frigorum, non grandinum, aut niuis iniuriam expauescit. Adiicit Hyginus, ne hostium quidem, propter nullam gratiam ligni.

ANNOTATIONES.

a Theophr. ca. 23. lib. 2. de Caussis, & cap. 24. eiusdem ἀποκείρειν. Vide infra cap. 8. lib. 29. Id semen, vt equidem sentio, Cassuthę nostræ est, quàm alibi Plin. Cadytã vocat.
b Columella cap. vlt. lib. 5.
c Ad valetudinem & saginam.
d Columellæ ca. 4. lib. 9. Satiuum est, & suæ spontis.
e Vel ramis, autũno instante ante Septembré. Ex Colum. hic Plinius (vt pomum) indiligenter vertit ex autore Græco, apud quem scriptum fuit, εἰς πρασιὰς φυτεύεσθαι, in areolis seri, quemadmodum & Columella reddidit
f Rigatur quindecim diebus. Colum.
g Nam tota hyeme floret.
h Madefactum & maceratum. Nam aridum maiores vires habet & nimis satiat. Colum.
i Vtile obseruat. Vide Columellam cap. 4. lib. 9.

De fruticibus & arboribus nostri maris, atq; Rubri, & Indici. CAP. XXV.

1 hic autem frutex folia &c. quem quidam. Dal.
2 phycorũ.
3 tamen. Th.
4 Sed & ficus. Vet.
5 Est & ibi palma. Vet.
6 ternũm cubitorum est Ch.
7 carcha riis. Theoph.
8 respicere. Vet.
9 ab Indis. Dal.

NAscuntur & in mari frutices [a] arboresque, minores in nostro. Rubrum enim, & totus Orientis Oceanus refertus est syluis. Non habet lingua alia nomen, quod Græci vocant phycos: & quoniam alga [b] herbarum magis vocabulum intelligitur: [1] hic autem est frutex. Folia [c] lata colore viridi gignit, quod quidam prason vocant, alij zostera. Alterum genus eiusdem, capillaceo folio simile fœniculo in saxis nascitur: [d] superius in vadis haud procul litore: [e] verno vtrunque: & interit autumno. [f] Circa Cretam insulam nato in petris purpuras quoque inficiunt, laudatissimo à parte Aquilonis, aut cum spongiis. Tertium est gramini simile, radice geniculata & caule, qualiter calami. Aliud genus [2] fruticon bryon vocatur, folio lactucæ, rugosiore[3] tantùm [g] iam hoc interius nascens. In alto verò abies & quercus cubitali altitudine. Ramis earum adhærent conchæ. Quercu etiam tingi lanas tradunt. [h] Glandem etiam quasdam ferre in alto: naufragiis hæc deprehensa vrinantibusque. Et aliæ traduntur prægrandes circa Sycionem. Vitis enim passim nascitur.[4] Sed ficus [i] sine foliis, rubro cortice.[5] Fit & palma fruticum generis. Extra Herculis columnas porri fronde nascitur frutex, & alius lauri & thymi, qui ambo eiecti in pumicem transfigurantur. At in Oriente mirum est, statim à Copto per solitudines nihil gigni, præter spinam, quæ sitiens vocatur, & hanc raram admodum. [k] In mari verò Rubro syluas viuere, [l] laurum maximè & oliuam ferentem baccas: & cùm pluat, fungos, qui sole tacti mutantur in pumicem. Fruticum ipsorum magnitudo [6] ternorum est cubitorum,[7] caniculis referta,[m] vt vix[8] prospicere è naui tutum sit, remos plerunque ipsos inuadentibus. Qui nauigauere[9] in Indos Alexandri milites, frondem marinarum arborũ tradidere in aqua viridem fuisse, exemptam sole protinus in salem arescentem. Iuncos quoque lapideos perquàm similes veris per litora, & in alto quasdam arbusculas colore [n] bubuli cornus ramosas, & cacuminibus rubentes: cum tractarentur, vitri modo fragiles, in igne autem vt ferrum inardescentes, restinctis colore suo redeunte. Eodem tractu insularum syluas operit æstus, quanquam [10] altiores [o] platanis populisque altissimis. Folia iis [11] lauri, flos violæ & odore, & colore, Baccæ, vt oleis, & ipse odoris iucũdi [p] autumno nascentes foliis nunquam deciduis. Harum minores tantas integit mare. Maximarum cacumina extant, ad quæ naues religantur: & cùm recessit æstus, ad radices. Alias quoque arbores in alto ab eisdem accepimus eodem in mari visas semper folia retinẽtes: fructu earum lupino simili. Iuba tradit, circa Troglodytarum insulas fruticem in alto vocari.[12] [q] Isidos plocamon, corallio similem sine foliis: præcisum mutato colore in nigrum durescere. Cùm cadat, frangi. Item alium, [13] qui vocatur [r] charitoblepharon, efficacem in amatoriis. [s] Spathalia eo facere & monilia fœminas sentire eum se capi, duraque cornus modo, & hebetare aciem ferri. Quòd si fefellerint insidiæ, in lapidem transfigurari.

10 altiores sunt.
11 laurea. M. & Ch.
12 Isidis crinem Ch.
13 qui vocatur charitõblepharon. Ch.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 7. & 8. lib. 4. hist. Vide infrà cap. 7. & 9. lib. 32.
b Plinis satis negligenter hoc statuit.
c ταινιοειδῆ Theoph. fasciis similia: vel, vt alij legunt, τετανοειδῆ, distenta.
d ζωστήρ.
e Vere vtrumque. Non de Zostere id Theoph. sed de fœniculacea tantùm, quam scribit extremo vere nasci, æstate vigere, autumno languere, hyeme mori.
f Diuersum hoc algæ tinctoriæ genus, à fœniculacea Theophr. memorat, laudatissimámque prouenire Aquiloniis locis Cretæ ait, vbi spongiæ, & alij id genus marini frutices, marinæve plantæ præstantiores gignuntur. vide cap. 6. lib. 32. & cap. 7. lib. 27.
g Iam hoc in alto nascens. Terris verò abies vicina & quercus. ex Theophr. cap. 7. lib. 4. hist.
h Apud Athenęum lib. 7. Polibius narrat in mari Lusitanico gigni quercus, quarum glande Thynni vescantur, & pinguescant: itaque à vero minimè aberraturum, qui Thynnos esse marinos porcos dixerit.
i εὔφυλλος, foliis comota. Ficus similitudo absque foliis intelligi nequit, nisi fructus illã ostendat.
k Theophr. cap. 8. lib. 4. histor.
l Agriæ prorsus similem: oleam verò folio tantùm. Theophr.
m De hoc Theophrastus nihil.
n In Adriatico quę arbusculæ nascuntur, glutini taurino colore similes sunt.
o Magnitudine platanorum. Theophr.
p Flore & fructu primo autumno nascente, vere defluente. Theophrast.
q Quidam corallium esse volunt, coloris punicei, non rubri, oculis quidem grati, & arridentis, sed minoris pretij, & autoritatis quàm quod saturatius & plenius rubet. Horum opinioni non assentior, quoniam Isidos plocamos præcisus nigrescit, non autem id corallij genus.
r Nigrum esse coralllium hinc quidam arbitrantur, quòd olim in superciliis fœminarum, color niger pulcherrimus & vetustissimus haberetur. Quamobrem medicamenta superciliis tingendis apta καλλιβλέφαρα prisci vocaverunt.
s σπατάλη, ornamentum muliebre, brachialis & armillæ loco. Allusit ad id Claudianus in Epithalamio,

Et grauibus Spathale baccis diadema ferebat
Intextum, rubro quas legerat ipsa profundo.

A

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE

LIBER XIIII.

In quo frugiferæ arbores traduntur.

Proœmium.

XTERNÆ Arbores, indocilésque nasci alibi, quàm vbi cœpere, & quæ in alienas non commeāt terras, hactenus [1] ferè sút. Licétque iam de communibus loqui, quarum omnium peculiaris parens videri potest Italia. Noscentes tantùm meminerint, naturas earum à nobis interim dici, non culturas: quanquàm & colendi [2] maxima in natura portio est. Illud satis mirari nō queo, interisse quarundam memoriam, atque etiam nominum, quæ autores prodidere, notitiam. Quis enim non communicato orbe terrarum, maiestate Romani imperij profecisse vitam putet commercio rerum ac societate, festæ pacis [a], omniáque etiam quæ occulta antè fuerant, in promiscuo vsu facta? At hercule non [3] reperiuntur, qui norint multa ab antiquis prodita: [4] tanto priscorum cura fertilior, aut industria felicior fuit, ante millia annorum inter principia literarū Hesiodo præcepta [5] agricolæ pandere orso, subsecutísque non paucis hanc curam eius, vnde nobis creuit labor. Quippe cùm requirenda sint non solùm posteà inuenta, verùm etiam ea, quæ inuenerant prisci, [6] desidia rerum internecione memoriæ inducta. Cuius somni causas quis alias, quàm publicas mundi, inuenerit? Nimirum alij subiere ritus, circáque alia mentes hominum detinētur, & auaritiæ tantùm artes coluntur. Anteà inclusis gentium imperiis intra ipsas, ideoque & ingeniis, quadam sterilitate fortunę necesse erat animi bona [7] exercere: regésque innumeri honore artium colebantur, & in ostentatione has præferebant [8] opum, immortalitatem sibi per illas [9] prorogari arbitrantes. Quare abundabant & præmia, & [10] operæ vitæ. Posteris laxitas mundi & rerum amplitudo damno fuit, postquàm Senator censu legi cœptus, iudex fieri censu, magistratum ducémque nil magis exornare, quàm census: postquàm cœpere orbitas in autoritate summa & potentia esse, captatio in quæstu fertilissimo, ac sola gaudia in possidendo: pessum iêre vitæ pretia, omnésque à [b] maximo bono liberales dictæ artes, in contrarium cecidere, ac seruitute sola profici [11] cœptum. Hanc alius alio modo, & in aliis adorare, [12] eôdem tamen, habendi quò eat spes, omnium tendente voto. Passim verò etiam egregij aliena vitia, quàm bona sua, colere [13] malle. Ergo hercule voluptas viuere cœpit, vita ipsa desiit. Sed nos obliterata quoque scrutabimur. Nec deterrebit quarundam rerum humilitas, sicut nec in animalibus fecit. Quanquàm videmus Virgilium præcellentissimum vatem, ea de causa hortorum [c] dotes fugisse: [14] è tantísque, quæ retulit, flores modò rerum decerpsisse, beatum felicémque [15] gratiæ xv. omnino generibus vuarū nominatis, tribus oleæ, totidem pyrorum, malo verò tantùm Assyrio, cæteris omnibus neglectis. Vnde autem potiùs incipiemus, quàm à vitibus? quarum principatus in tantum peculiaris Italiæ est, vt vel hoc vno omnia gentium vicisse, quanquàm odorifera, possit videri bona: quanquàm vbicunque [16] pubescentium odori nulla suauitas præfertur.

1 ferè narrata sunt. Dal.
2 maximè. M.
3 multi non rep. qui norint ab antiquis.
4 tantum. Vet.
5 agricolis. CH.
6 del. aut rerum internemoria inducta. indicta M. & CH.
7 exercere, Reges. M.
8 opes. Vet. præferebāt. opem & immortalitatem M.
9 prorogare. M.
10 opera. Dal.
11 capta. M
12 eodem tamen habendi quò ad spes. M. lego, eadem tamen habendi spe, ad quæstū, omnium. eod tā. vndique ad spes &c. CH.
13 malunt Dal.
14 & tãtis quæ ret. CH.
15 gratia. Alij Græcia. Parm.
16 floredētium. Turn.

ANNOTATIONES.

a Quo die Romani pacem cum hoste faciebant, Diis tantum

tantùm sacra persoluebant, & vota, ab omni opere abstinentes. Inde festa pax.

b Libertate.

c De hortorum cultura nihil scripsisse.

De vitium natura, & quibus modis ferant. CAP. I.

VItes iure apud priscos magnitudine quoque inter arbores numerabantur. Iouis simulacrum in vrbe [1] Populonia ex vna conspicimus, tot æuis incorruptum: Item Massil æ pateram. Metaponti templum Iunonis vitigineis columnis stetit. Etiam nunc scalis tectum Ephesiæ Dianæ scanditur [2] vite vna Cypria, vt ferunt, quoniam ibi ad præcipuam amplitudinem exeunt. Nec est ligno vlli æternior [3] natura. Verùm ista ex syluestribus facta crediderim [4] quando hæ vites tonsura annua coercentur, & vis earum omnis euocatur in palmites, aut deprimitur in propagines, succíque tantùm gratia ex his pluribus modis ad cœli mores, solíque ingenia. In Cápano agro populis nubunt: maritásque complexæ, atque per ramos earum procacibus brachiis geniculato cursu scandentes, cacumina æquant, in tantum sublimes: vt [5] vindemiator [b] autoratus rogum ac tumulum excipiat. Nullo fine crescunt, diuidíque aut potiùs auelli nequeunt. Villas & domos ambiri singularum palmitibus, ac sequacibus [6] loris quoque memoria dignum inter prima Valerianus quoque Cornelius existimauit. Vna vitis Romæ [c] in [7] Liuiæ porticibus subdiales inambulationes vmbrosis [8] pergulis opacat, eadem duodenis musti amphoris fœcunda. [9] Vlmos quidem vbique exuperant. Miratúmque altitudinem earum Ariciæ ferunt [d] legatum regis Pyrrhi Cineam facetè lusisse [e] in austeriorem gustum vini, meritò matrem eius pendere in tam alta cruce. [f] Rombotinus vocatur, & alio nomine [10] populus arbor Italiæ Padum transgressis, cuius tabulata in orbem patula replent, puróque [11] producto [g] dracone in palmam eius, inde in subrectos ramorum digitos flagella dispergunt. Eædem modici hominis altitudine adminiculatæ sudibus [12] horrét, vineámque faciunt: [13] & aliæ improbo reptatu, pampinorúmque [14] superfluitate peritia [15] domini [h] amplo discursu atria media [16] complentes. Tot differentias vel sola tantùm Italia recipit. Stat prouinciarum aliquarum per se vitis sine vllo pedamento, artus suos in se colligens [17] & breuitate crassitudinem pascens. Vetant hoc [18] alibi venti vt in Africa & in Narbonensis prouinciæ partibus. Excrescere [19] vltra suos pollices prohibitæ, sempérque [20] [i] pastinatis similes, herbarum modo vagantur per arua, ac succum terra passim vuis bibunt, quæ ob id magnitudinem infantium puerorum in interiore Africæ parte exuperant. Vua non [21] alibi [22] gratior collo, vt inde posit inuenisse nomen [23] [k] duracina. Nanque genera magnitudine, colore, saporibus, acinis, innumera, etiamnum multiplicantur vino. Hic purpureo lucent colore, illic fulgent roseo, niténtque viridi. Candicans enim nigérque vulgares. Tument verò mammarum

1 Populonio. Ch.
2 ex vite Dal.
3 materia. Vet.
4 quando, in M. d.
5 vindemitor auctoratus. Ch.
6 loris, memoria quoque dignum Valer. Corn. Vet.
7 Lunæ porticibus subdiales. M.
8 operculis. M.
9 Vlmiq. vt exuberant. M.
10 opulus. Dal.
11 perducto. Turn. perducta Ch.
12 hærent Alij.
13 at aliæ. Quædam & alias. Alij.
14 superfluæ peritiæ. Dal.
15 dominus. Vet.
16 complet. Dal.
17 breuitatem crassitudine pensans. Dal.
18 alicubi M.
19 vltra sensus. Dal.
20 putatis. Dal.
21 alibi. Ch.
22 crassiore. Turn. cá.
26 lib. 25.
23 durus acinus. Ch.

modo [l] bumasti. Prælongis dactyli porriguntur acinis. Est & illa naturæ lasciuia, vt prægrádibus adhæreant parui, mites, & suauitate certantes: leptoragas has vocant. Durant aliæ per [24] hyemem, [25] pensili concameratæ nodo. Aliæ in sua tantùm continentur anima [m] ollis fictilibus, & insuper [26] doliis inclusæ, stipatæ vinaceis circunsudantibus. Aliis gratiá, qui & vinis, fumus affert [n] fabrilis, [27] iísque gloriá præcipuam in fornacibus Africæ Tiberij Cæsaris autoritas fecit. Ante eum Rhæticis prior mensa erat, & vuis Veronensium [28] agro. Quin & [o] patientia nomen acinis datur passis. Conduntur & [p] musto vuæ, ipsæque vino suo inebriantur. Aliæ [29] decoctæ, in musto dulcescunt: aliæ verò sobolem nouam in matre ipsa expectant [30] translucidæ vitro, additque acinis [31] eandem quam in doliis amphorisve, duratricem illam firmitatem austeritas picis infusa pediculo: [q] Iam inuenta [32] vitis per se in vino picem [33] resipiens, [r] Viennensem agrú nobilitans, Aruerno, Sequanóque & [s] Heluico generibus non pridem illustrata. Atque hæc Virgilij vatis ætate incognita, á cuius obitu xc. agútur anni. Quid, quòd [34] insertæ castris summam rerum imperiúmque [35] continent? Centurionum in manu vitis, & opimo præmio tardos ordines [36] ad lentas perducit [37] aquilas, [t] atque etiam in delictis pœnam ipsam honorat. Nec non vineæ oppugnationum dedere rationem. Nam in medicaminibus adeò magnum obtinent locum, vt per sese [38] vino ipso remedia sint.

24 hyemes. Ch.
25 pensiles, congemmatæ nodis Dal. pensili conglomeratæ nodo Vet. pen. cõc modo. M.
26 doliis fictilibus. CH.
27 quæ in ea gloria præcipua. Ch.
28 agri. Dal.
29 decoctæ. nempe sapa. Dal. sic CH.
30 translucido. Dal.
31 tandem. Vet.
32 vitis in M. d
33 resipiens Vinnnensi, agro Nobilitas Aruerno. Vet.
34 inserta. CH & Turn inserta &c. continet? M.
35 continent centurionũ &c. CH. Tur.
36 ad leuatas. Vet. ad elatas.
37 aquilas atque. Tur.
38 vina ipsa. M.

ANNOTATIONES.

a Theophrastus cap. 5. lib. 1. hist. vitem inter arbores recenset. Columella lib. 11. arborem esse negat, sed medium quoddam genus inter arborem & fruticem esse vult.

b Dum ad putandum vineam conducitur, paciscitur, si forte casu pereat, rogum ac sepulchrum sibi fieri impendio autorantis.

c De Liuiæ porticu vide Sueton. in Augusto. De porticibus milliariis, stadiariis, subterraneis, simplici, duplici ordine columnarum extructis, vide Lucium Faunum cap. 5. lib. 3. in explicatione porticus Octauiæ, vbi nunc est fanum Diuæ Mariæ in Porticu.

d Eum ἄπρακτον, infecta pace Senatus remisit, vt ait Plutarchus in Pyrrho, ἀποκρινάμενος ἐξελθόντα τῆς ἰταλίας εἰδιόιτο, περὶ φιλίας καὶ συμμαχίας διαλέγεσθαι De eo legato Ennius apud Varronem.

Orator sine pace redit regíque refert rem.

e Vinum eiusmodi atrum & asperum, Crucium vocat Festus, Gallum Lucilius:

Quæ gallam bibere ac rugas conducere ventri.
Farre aceroso, oleo decumano, pane coegit
Cumano.

Exemplo Alexidis poëtæ, οἶνος ξενικὸς παρῆν. ὁ γὰρ κορίνθιος βασανισμός ἐστι.

f Rumbotinus. Colum. cap. 7. lib. 5. non arboris genus, sed arbusti Gallici. vulgò *de Hautins.* Vide intra cap. 19. lib. 24.

g Emerito palmite, multis annis durato. Sic vocant á squamoso & aspero cortice, qualis est draconum cutis, vel á longitudine anguinea. Scalig. pag. 312. versu 33.

h Hæ sunt iugatæ & compluuiatæ vites.

i Nam cùm vinea pastinatur, soluta suis adminiculis sarmenta vinitores humi iacere patiuntur, quoad putata suis rursum pedamentis alligét.

k Vulgò *Piquepoulle*, Monspessulanis verò *Marroquin* á *Marroch* Aphricæ ciuitate.

l Ollares vocat Aurelianus. Vide Columellam ca. 43

lib.12. Martial. lib 7. de Sanctra cœnarum fure his versibus:

Dulci placenta sordidam linis mappam
Illic & uvæ collocantur ollares.

Aëtius vocat σταφυλὰς ἀπὸ χύτρας, καὶ ἐκ τῶν στεμφύλων. Diosc. σταφυλὰς ἐκ στεμφύλων. καὶ ἐκ τῶν βικῶν.

m Horum conditurae generum meminit Cato c. 143. & cap. 7. Varro cap. 58. 1.

n Fabriles vocat Aurelianus c. 3. lib. 4. Chronion. Vide cap. 1. lib. 23. & cap. 17. lib. 15.

o Fallitur Plinius. Passas vocamus quòd ad Solé expandantur.

p Nempe Sapa, vt cap. 1. lib. 23. Conduntur enim musto, vino dulci, sapa, aqua cœlesti.

q Allobrogica, ca. proximè sequenti vide & c. 1. li. 23.

r Eius vinum in summo apud Romanos pretio fuisse tradit Plutarchus lib. 5. Sympos. Quæst. 3. καὶ τῶν ἰταλικῶν, inquit, οἱ περὶ τὸν πάλαι οἰκοῦντες ἐκ ... τῆς περὶ βίενναν γαλατίας ὁ πισσίτης οἶνος κατακομίζεται, διαφερόντως τιμώμενος ὑπὸ τῶν ῥωμαίων.

s Heluij nomæ Viuarez.

t Polybio, tribuni Rutuli legionum delicta coercebant, vt auxiliarum copiarum, Socium præfecti. Rhodig. cap. 22. 25. In castigandis militibus centuriones vitem adhibuisse traditum à Liuio lib. 57. & à Floro, obseruatúmque ab Africano Scipione qui Numãtiam euertit. Huius supplicij meminit Plutarchus in Galba. Macrobius centurialem vitem appellat. Martianus ff. de re militari. Si miles vitem tenuit, militiam mutat: si ex industria fregit, vel manũ centurioni intulit, capite punitur. Rhodig. ca. vlt. lib. 26. Qui castigatur à Cẽturione miles, Põpeio sub vineam iacere dicitur. Vide Pithœum ca. 15. lib. 1. Scipio Æmilianus si quem militem deprehendisset in delicto, Romanũ ciuem, vulgato inter milites exemplo, vite, externum verò fuste cædebat. Alex. ab Alex. ca. 21. lib. 1. Castigationum ac animaduersionum militarium varietatem, & grauiorem leuioremque modum, pro noxæ magnitudine & conditione, vide apud eundem autorem ca. 13. lib. 2. Iuuenal. Sat. 8.

Nodosam posthæc frangebat vertice vitem,
Si lentus pigra muniret castra dolabra.

Gerebant vitem centuriones. Vitis eum, cui erat aquila commissa, paulatim & lẽte ad Primipili centurionatum perducebat. Turn. cap. 26. lib. 25.

In antiqui denarij aduersa parte Romæ caput signatũ est, in auersa Centurio vite b fida militem scutatum & hastatum genibus flex s tanquam supplicem verberans cum hac scriptura, T. DEIDI.

De generibus vitium. CAP. II.

Genera vitium [a] numero comprehendi [1] posse vnus existimauit Democritus, cũcta sibi Græciæ cognita professus. Cæteri innumera atque infinita esse prodiderunt, quod verius apparebit ex vinis. Nec omnia dicentur, sed maximè insignia: quippe quę totidem penè sunt, quot agri. Quamobrem celeberrimas vitiũ, aut quibus est aliqua proprietate miraculum ostendisse satis erit. Principatus datur [b] Ammineis propter firmitatẽ, [2] senióque proficientem vini eius vbique vitam. Quinque earum genera: ex iis germana minor acino [3] melior defloresci, imbres tempestatésque tolerat: non item maior, sed in arbore, quàm in iugo, minùs obnoxia. Gemellarũ, quibus hoc nomẽ vuæ semper geminę dedere, asperrimus sapor, sed vires præcipuę. Ex iis minor Austro læditur, cæteris ventis alitur, vt in Vesuuio monte, Surrentinísque collibus. In reliquis Italiæ partibus non nisi arbori accommodata. Quintum genus [c] lanatæ, ne Seres miremur, aut Indos, adeò lanugo eã vestit. Prima ex ammineis maturescit, ocyssiméq; putrescit. Proxima dignitas Nomẽtanis rubente materia: quapropter quidam [4] rubellas appellauere vineas. [5] Eæ minus [6] fertiles vino, acinis & fæce nimiæ, contrà pruinas fortissimæ, siccitate magis quàm imbre, æstu quàm algore vexantur. Quamobrem in frigidis humidisque principatum obtinent. Fertilior, quę minor acino, & folio scissa minus. Apianis apes dedere cognomen, præcipuè earum auidæ. Ex eis [d] duo genera, lanugine & [7] ipsa pubescunt. Distant, quòd altera celeriùs maturescit, quanquàm & altera properante. Situs frigidos non respuũt: & tamen [8] nullæ celeriùs imbre putrescunt. Vina primò dulcia, austeritatẽ annis [9] accipiunt, & rubra fiunt. Nulla magis [e] vitæ gaudet. Et hactenus potissima nobilitas datur peculiaribus atque vernaculis Italiæ. Cæteræ aduenere [f] Chio, Thasóve. [g] Græcula non inferior ammineis [10] bonitate, prætenera acino: & vua tam parua, vt nisi pinguissimo solo [11] colore non prosit. Eugeniam Taurominitani colles cum generositatis cognomine, misere Albano tantùm agro: quoniam translata statim mutatur. Nanque est aliquibus tantus locorum amor, vt omnem in [12] his gloriam suã relinquant, nec vsquam transeant totæ, quod & in [h] Rhetica Allobrigicáque, quam [i] suprà picatam appellauimus, euenit, domi nobilibus, nec agnoscendis alibi. Fœcundæ tamen, bonitatis vice copiam præstant: Eugenia feruentibus locis, Rhætica temperatis, Allobrogica frigidis, gelu maturescens, & colore nigra. Ex his, quas adhuc diximus, sed etiam è nigris vina vetustate in album [13] colorem transeunt. Reliquæ ignobiles. Aliquando tamen cæli aut [14] soli opera non fallunt vetustatem, sicuti [k] fecenia, & cum ea florens [15] [l] Biturica, acino rarior, nunquàm [16] floris obnoxij, quoniam antecedunt, ventísque & imbribus resistunt, meliores tamen algentibus locis, quàm calidis: humidis, quàm sitientibus. Vix vlla magis [17] tam denso vuarum partu, impatiens variantis cœli, sed contra tenorem vnum algoris æstúsve constans. [m] Quæ minor est ex eo genere, melior. In eligendo solo morosa, pingui putrescit, gracili omnino non prouenit. Mediam temperiem de icatè quærit, ob hoc Sabinis collibus familiaris. Vua eius indecora visu, sapore iucunda: nisi matura protinus [18] rapiatur, etiam non [n] putrescens cadit. Contra grandines eam tuetur foliorũ amplitudo atque duritia. Insignes iam colore inter purpureas nigrásque medio [o] heluolæ, sæpius [19] varianti, & ob id [20] varianæ à quibusdam appellatæ. Præfertur in his nigrior: vtraq; alternis annis fertilis: sed melior vino, cùm parcior. Et [21] preciæ duo genera magnitudine acini discernuntur, quibus materies plurima, vuáque ollis vtilissima, folium apio simile. [22] Basilicam Dyrrhachini celebrant, Hispaniæ [23] cocolobin vocant. Rarior vua, æstus Austrósque tolerat: [p] capiti inimica, copiâ larga. Hispaniæ duo genera eius faciunt: vnum oblongo acino, alterum rotũdo: nouissimas vindemiant. Quo dulcior [24] cocolibis, hoc melior. Sed & austera transit in dulcem [25] vetustate: & quę dulcis fuit, in austeritatem: [26] túnc-

que

1 posse, in V. d.
2 senióque proficit e. v. tique. CH.
3 ac in melius. M. ie go, acino, melius defloresceit.
4 Rubellinas. vium.
5 H.c. CH.
6 fertiles, vinaceis & fece nimia. M. & CH.
7 ipsa M.
8 nulla celerius maturescit. Imbre M.
9 accipiunt: & ex his rubra fiũt. Dal. accipiunt. Hetruria nulla magis vite gaudet. CH & Merc
10 bonitate CH
11 colore nõ prosit. M. coa ...: non possit. Vc
12 his CH.
13 colore transeunt. Reliquæ. CH.
14 soli. M.
15 Biturica CH
16 tempestati ... quoniam solita antecedunt. Dal.
17 quàm deno ... Aut tam, de ... lego, confiso. Dal.
18 rapiatur. CH.
19 variãti. Dal.
20 variæ. Colum.
21 pretia. Dal.
22 Balisca. CH.
23 cocolubi. Colum. vulgo Subi.
24 est cocolubis. CH.
25 vetustatem. Dal.
26 tũc Albanum vinum. M tũc & c. CH.

que Albano vino æmulantur. Tradunt vesicæ vitis vtilissimum ex his potum. Albuelis summis arboribus fertilior est, visula imis. Quamobrem circa easdem satę diuersitate naturæ locupletant. Inerticulam è nigris appellauere, iustius [q] sobriam dicturi, inueterato præcipuè commendabilem vino, sed viribus innoxiam. Siquidem [r] temulentiam sola non facit. Fertilitas commendat cæteras,[27] principémque heluenacam. Duo eius genera: maior, quam quidam longam: minor quam [28] arcam appellant, non tam fœcundam, sed gratiorem haustu. Discernitur folio circinate. Verùm vtraque gracilis. Furcas subdere his necessarium: alioqui vbertatem suam non tolerant. Maritimo afflatu gaudet,[29] roscido odore. Nulla vitium minus. Italiam [30] amat, rara, parua, putrescens in ea: vino quoque, quod genuit. æstatem [31] non exuperans. Nec alia macro solo familiarior. Græcinus, qui alioqui Cornelium Celsum transcripsit, arbitratur non naturam eius repugnare Italiæ, sed culturam, auidè palmites euocantiū. Ob id [32] fertilitatem suam absumi, si non præpinguis soli vbertas lassescentem sustineat. Carbunculari negatur, magna dote, si verum est, aliqua in vite cælo non esse ius. Æstum fert spionia, quam quidam spineam vocant,[33] autumnísque & imbribus pinguescit. Quinimo nebulis vna alitur, ob id Rauennati agro peculiaris. [34] Veniculam in optimè destorescentes, & ollis aptissimam, Campani malunt [35] sirculum vocare, alij [36] staculam, Tarracina numisianam, nullas vires proprias habentem, sed totam perinde ac solum valeat. Surrentinis [37] tamen efficacissima testis Vesuuio tenus. Ibi enim murgentina è Sicilia potissima, quam Pompeianam aliqui vocant, Latio demum feracem: sicut [f] horconia in Campania, tantùm vilitatis cibariæ, sed vbertate præcipua. Tolerat & annos [38] mœrica, contra [39] omne sidus firmissima, nigro acino, vinis [40] vetustate rubescentibus.

27 præcipuéque. Dal.
28 arcum. M Emarcum: Colū.
29 roscida odóre. Dal.
30 amat: vua rara. Dal.
31 non exit errans. M.
32 fertilitate sua Dal.
33 autumnique imbribus augescit.
34 Venuculam. Colū. venucula conuenit ol. lis. Horat.
35 scirpula. Colum. sicculam. M. sciccualam. Ch.
36 Sticulā. Colum quã aliã ab hac Numesianã statuit.
37 tantum.
38 Merica, absque diphthongo. Colum. & Ch.
39 omnes situs. M.
40 in vetust. & Ch.

ANNOTATIONES.

a Vide Theophr. cap. 7. lib. 2. histor. Columel. cap. 2. lib. 3.

b Vulgò *Gros plant*. Quidam scribunt cum duplici m, syllaba media correpta. Ausonius,
Solus qui Chium miscet & Ammineum:
alij cum simplici m, media producta. Serenus,
Succus Amineæ vitis cum pane medetur.
[illegible] Turn. cap. 26 29. Virgil.
Sunt & Amineæ viti fortissima vina.
Hesychius in suis Glossis, ἀμιναῖος, δὴ ἰνδόν. οἶνος. ἡ γὰρ πευκατία, ἀμιναῖα λέγεται.

c Cuius lanugine vestiuntur auersa folia. Lanatam vuam Marcellus Empeiricus cap. 14. Caniculatam vocat, veluti lanugine canescentem & hirtam.

d Maior & minor, vel candicans & nigra.

e Vinea. Vuas enim Apianas è vinea longè suauiores esse quàm pergulis, arbusto, iugo, compertissimum est. Vulgo *Muschat*.

f Tibullus.
Nunc mihi fumosos veteris proferre Falernos
Consulis, & Chio soluere vincla cado.

Raisins de Corinthe.

h *Di la valtolina*: Allobrogica Viennensis, *qui sent la violette*. Allobrogicum vinum, quod ex Allobrogica fit. Celsus vocat cap. 5. lib. 4.

i Sub finem primi capitis huius libri.

k Suprà Rubella: sic dicta, quod fecis plus afferat, quàm cæteræ. Columel.

l *Le plant d'Orleans.*

m Visulam eam dictam fuisse ostendit Columella, qui hæc omnia de Visula tradit.

n Talis est quam Lugdunenses vocant, *des Gametz*.

o Elueolæ, olim olera, elera: inde Eluela, olera minuta, & Elueola vitis herbacei coloris. Titinnius, *Leti calido, eluela, rapula, rumices*. Scaliger.

p Tale vinum est ex ea expressum, quod Monspessulani vocant *Piquardant*.

q Latini sic vocarunt, quòd innoxia sit & iners tentandis neruis. Columel.

r Ideo Græci Amethyston vocant. Columel.

s Fortassis quā Arelacam maiorē Columella vocat.

Item de vitium generibus, secundùm locorum & regionum proprietatem. CAP. III.

ET hactenus publica sunt genera: cætera regionum locorúmque, aut ex his inter se insitu mista. Siquidem Thuscis peculiaris est tudernis, [1] atque etiam eius nominis florentia. Est [2] opima Aretio talpana, & [3] etesiaca, & [4] conseminia. [5] [a] Talpana nigra candidum facit mustum. [b] Etesiaca fallax, quæ quò plus tulit, eò laudabilius fundit: [6] mirúmque, fœcunditate cessat. [c] Conseminia nigra, vino minimè durante, vua maximè: post xv. dies, quàm vlla alia metitur, fertilis, sed cibaria. Huius folia, sicut labruscæ, prius quàm decidant, sanguineo colore mutantur. Euenit hoc [7] etiam quibusdam aliis, pessimi generis argumento. [8] Irtiola Vmbriæ, Meuanatique & Piceno agro peculiaris est, Amiternino [9] pumula. Iisdē [10] bannanica fallax est: amant tamen eam.[11] Municipij vuam [d] Pompeij nomine appellant: quamuis Clusinis copiosiorem. [12] Municipij & Tiburtes appellauere, quamuis [13] oleaginam nuper inuenerint à similitudine oliuæ. Nouissima hæc vuarum ad hoc tempus reperta est. Vinaciolam soli [14] nouere Sabini & Laurenti. Nam Gauranas scio à Falerno agro translatas vocari Falernas, celerrimè vbique degenerantes. Nec non Tarentinum genus aliqui fecere, prędulci vua. Capnias & bucconiatis, & tarrupia, in Thurinis collibus non ante demetuntur, quàm gelauerit. [15] Pharia gaudent Pisæ, Mutina Prusinia, nigro acino, intra quadriennium albescente vino. Mirum, [16] vbique cum Sole circumagi vuam, quæ ob id streptos vocatur. Et in [17] Italia Gallicam placere, trans Alpes verò Picenam. Dixit Virgilius Thasias & Mareotidas, & Lageas: complurésque externas, quæ non reperiuntur in Italia. Sed sunt etiamnum insignes vuæ, non vino, ambrosiaca, duracina, sine vllis vasis in vite seruabilis: tanta est contra frigora, æstus, tempestatésque firmitas. Nec orthampelos indiget arbore aut palis, ipsa se sustinens: non item dactylides digitali gracilitate. Columbinæ [18] [e] acinosissimæ: & magis purpureæ cognomine bimammiæ, quando non racemos, sed vuas alias [19] gerunt. Item tripedanea, cui nomen à mensura est. Item [20] scirpula passo acino. Et Rhætica in maritimis Alpibus appellata, dissimilis laudatæ illi. Nanque hæc breuis, conferta acino, degener vino, sed cute omnium tenuissima, nucleo [21] quem Chium vocant, vno ac minimo, acinum prægrandem vnum alte-

1 aquè etiam, nec minus. M.
2 optima. M.
3 tesiaca. Chiff
4 Consentia M. prauè.
5 Talpona. Ch.
6 miráque fœcúnditate non cessat. Dal.
7 & M. Chiff.
8 Irciola. Ch.
9 Popula. M.
10 Brannanica M
11 mumiis. Ch.
12 Mutianam Vet.
13 o eagineam Col & Ch.
14 nouerūt? Chiff.
15 Paria. M. & Ch.
16 vbi M. lego .bi.
17 in Itala, vel sunt etiamnum: Insignis vua & c. M.
18 racemosissima. Turne.
19 gignunt. Turn.
20 scribula. Ch.
21 quod gygarium. Turn. quod Chij. CH.

rúmve habens. Est & nigra amminea, cui Syriacæ nomen imponunt. Item Hispana ignobilium probatissima. In pergulis verò serũtur escariæ appellatæ,[22] ederæ acinis, albæ nigræque. Et bumasti totidem coloribus.[23] At nondum dictæ Ægia, & Rhodia, & vncialis, velut à pondere acini. Item[24] pucina omnium nigerrima: & coronatio naturæ lusu stephanitis, acinos foliis intercursantibus: & quæ [f] forenses vocantur, celeres prouentu, vendibiles aspectu, portatu faciles. Contrà damnantur etiã visu cinerea, &[25] [g] rabuscula &[26] asinisca: minus tamen, caudas vulpium imitata, [h] alopecis.[27] Alexandrina appellatur vitis circa [i] Phalacram breuis, ramis cubitalibus, [k] acino nigro fabæ magnitudine, nucleo molli & minimo, obliquis racemis prædulcibus, folio paruo & rotundo, sine diuisuris.[28] Septem his annis, in Narbonensis prouinciæ[29] [l] Alba Eluia inuenta est vitis vno die deflorescens: ob id tutissima. Narbonicam vocant, quam nunc tota prouincia conserit.

22 è duracinis M. & CH.
23 Ac. M.
24 picina. M. à picis colore Sic & CH.
25 rabucula. CH.
26 asinusca. CH
27 Idaa. Theophr. c. 17. lib. 3. hist.
28 Septimo hinc (ab hinc) anno. M.
29 aruo oliuia. M. prauè. albo oluia. CH.

ANNOTATIONES.

a A colore talpæ.
b Quæ Etesiis variat.
c Conseminia cognomen hic proprium est. Alioquin Conseminalis vitis Columellæ cap. 45. lib. 12. diuersis vitium generibus consita.
d Oppidum Neapoli vicinum.
e Racemosissime: Vuę maiores, & crassioribus acinis, racemi minores, & tenuioribus ferè à vindemiatore sub pampinis latentes & fallentes relinquuntur, Græcis ἐπιφυλλίδες: vnde Racematio. Turn. cap. 26. 25.
f Rusticis nostris seruato nomine veteri, *des Foirars*.
g Rauuscula, colore ad rauum inclinante, Asinisca, asini colore, quemadmodum in hoc Virgilij versu,
Et passo Psythia vtilior, tenuisque Lageos.
Seruius exposuit leporis colore. Brod. ca. 25. 4.
h Vulgò, *Raisins barbus*.
i Circa Idæ partem, quam Phalacram vocãt. Theoph.
k Acino nigro, dulci, oblique ramis adhærente, fabæ magnitudine, qui vinaceo simile quippiã intus continet, molle, folio paruo & c. Theoph.
l Vulgò, *Aubenas de Viuarez*.

Insignia culturæ vinearum.
CAP. IIII.

CAtonum ille primus, triumpho & Censura super cætera insignis, magis tamen etiamnum claritate literarum, præceptísque omnium rerum expetendarum datis generi[1] Romano, inter prima verò agrum colendi,[2] illius æui confessione optimus ac sine æmulo agricola, pauca attigit vitium genera, quarundam ex iis iam etiam nominibus abolitis. Separatim toto tractatu[3] sententia eius indicanda est, vt in omni genere noscamus quæ fuerint celeberrima anno sexcentesimo vrbis, circa captas Carthaginem ac Corinthum, cùm supremum is diem obiit, & quantum postea ccxxx. annis vita profecerit. Ergo de vitibus vuísque ita [a] prodidit: Qui locus vino optimus dicetur esse, & ostentus solibus, ammineum minusculum & geminum eugenium,[4] heluinum minusculum conserito. Qui locus crassior aut nebulosior, ammineum maius, aut murgentinum, Apicium, Lucanum serito. Cæteræ vites miscellæ maximè in quemuis agrum conueniunt. In [b] lora rectè cõduntur. Quas suspendas duracinas, ammineas maiores, vel ad fabrũ ferrarium pro passis hæ rectè seruantur. Nec sunt vetustiora de illa re Latinæ linguæ præcepta: tam propè ab origine rerum sumus. Ammineam proximè dictam, Varro scantianam vocat. In nostra ætate pauca exempla consummatę huius artis fuere: verùm eò minus omittenda, vt noscantur etiam præmia, quæ in omni re maximè spectantur. Summam ergo adeptus est gloriam Acilius Sthenelus è plebe libertina, lx. iugerũ non ampliùs vineis excultis in Nomentano agro[5] atque cccc. nummûm venundatis. Magna fama & Vetuleno Ægialo perinde libertino fuit in Campaniæ rure Linternino, maióorque etiam fauore hominum, quoniam ipsum Africani colebat [c] exilium. Sed maxima, eiusdem Stheneli opera, Rhemmio Palæmoni, aliàs Grãmatica arte celebri, in hisce xx. annis mercato rus DC. nummûm in eodem Nomentano, decimi lapidis ab vrbe diuerticulo. Est autem vsquequaque[6] nota vilitas [d] mercis per omnia suburbana, ibi tamen[7] maxima, quoniam & neglecta[8] per indiligentiam prædia parauerat, ac ne in pessimis quidem elegantioris soli. Hæc aggressus excolere, non virtute animi, sed vanitate primò, quæ nota[9] mirè in illo fuit,[10] pastinatis de integro vineis, cura Stheneli dum agricolam imitatur, ad vix credibile miraculum perduxit, intra octauum anum cccc. nummûm emptori addita pendente vindemia. Cucurrítque non nemo ad spectandas vuarum in iis vineis strues, [e] literis eius altioribus[11] contra id pigra vicinitate sibi patrocinante: nouissimè [f] Anneo Seneca, principe tum eruditionis, ac[12] potentia, quæ postremò nimia fuit [g] super ipsum, minimè vtique miratore inanium, tãtò prædij eius amore capto, vt non puderet[13] [h] inuiso aliàs & ostentaturo tradere palmam eam, emptis quadruplicato vineis illis intra decimum ferè curæ annum: digna opera, quæ in Cæcubis Setinísque agris proficeret: quando & posteà sæpenumero septenos culeos singula iugera, hoc est amphoras centenas quadragenas multi dedere. Ac ne quis victam in hoc antiquitatem arbitraretur, idem Cato [hh] denos culeos redire ex iugeribus scripsit, efficacibus exemplis non maria plus[14] temerata conferre mercatori, non in Rubrum litus Indicúmve merces petitas, quàm sedulum ruris[15] larem. Vino antiquissima claritas [i] Maroneo, in Thraciæ maritima parte genito, vt autor est Homerus: Neque enim fabulosa, aut de origine variè prodita consectamur, præterquàm Aristæum primum omnium in eadem gente mel miscuisse vino, suauitate præcipua vtriusque naturæ sponte prouenientis. Maroneum vicies tantò addito aquæ miscendum Homerus [k] prodidit. Durat etiã vis eadem in terra generi,[16] vigórque indomitus. Quippe cùm Mutianus ter Consul ex his qui nuperrimè prodidere, sextarios singulos[17] octonis aquæ misceri compererit præsens in eo tractu. Esse autem colore nigrum, odoratum vetustate pinguescere. Et [l] Prãnio, quod

1 humano. Dal.
2 ille. CH.
3 excellẽtia indicanda, vt & c. M. testatus sententiam, cuius excel. Vet.
4 heluium. CH.
5 atque c. quęr eg. aquo numero sestertiũ. Vet.
6 nobilitas vinetis per omnia. Vet.
7 Leg. maxima. Quà igitur eam neglecta & c. sed hac aggressus excol.
8 indiligentia. CH.
9 mira. Parm.
10 Pastinatas enim de integro vineas, cura Sthenelum agricolam imitatur, ad vix. Parm.
11 contra eum. Dal.
12 potentia. M.
13 Ab aliàs inuiso aliàs repones. & ostentaturo. Quã etiã nem agro scit & Budæus lib. 1. de Asse.
14 tanta Aliq.
15 laborem. Dal.
16 vigórque. CH.
17 octogenis CH.

quod idem Homerus celebrauit, etiam nunc honos durat. Nascitur Smyrnæ regione, iuxta delubrum Matris Deûm. In reliquis claritas generis non fuit [18] alicui. Anno fuit omniũ generum bonitas, L. Opimio consule, cùm C. Gracchus Tribunus plebem seditionibus agitans interemptus, ea cæli temperies fulsit, quam cocturam vocant, Solis [19] opere natali vrbis dcxxxiij. Durántque adhuc vina ducentis ferè annis, iam in speciem redacta mellis asperi: etenim hæc natura vinis in vetustate est: nec potari per se queunt, si non peruincat aqua, vsque in amaritudinem carie indomita: sed cæteris vinis commendandis nimia aliqua mistura medicamenta sunt: [20] quo fit, vt eius temporis æstimationem in singulas amphoras centeni nummi statuantur. Ex his tamẽ vsura multiplicata [m] semissibus, quæ ciuilis ac modica est, in C. Cæsaris Germanici filij principatu, [21] [n] annis clx. singulas vncias [22] vini constitisse nobili exemplo docuimus, referentes vitam Pomponij Secundi vatis, cœnámque quam principi illi dedit. Tantum pecuniarum detinent vini apothecæ. Nec alia res maius incrementum sentit ad vicesimum annum, maiúsve ab eo dispendium, non pretio. Raro quippe adhuc fuere, nec nisi in nepotatu, singulis testis millia nummûm: Viennenses soli picata sua, quorum genera diximus, pluris [23] permutasse, sed inter sese [24] amore patrio creduntur. Idq; vinum frigidius reliquis [25] existimatur in frigido potu.

18 Alicui. Fuit quidẽ omniũ &c. interẽptus est quo anno ea cæli. Alij verò, alicui. Anno vno fuit &c. interemptus est, & ea cæli &c.
19 vapore. Dal.
20 quod, vt eius &c. centenis nummis æstimetur. M.
21 anno centesimo. Budæus.
22 binis ac vicenis cõstitisse. Vet. vinea constituisse. Ch.
23 permutare. Ch.
24 more. Dal.
25 existimatur in potu. Vet.

ANNOTATIONES.

a Cap. 6. & 7.
b Musto diluto. In Elsatico agro hodie *Lauren* vocant.
c Valer. Max. cap. 3. lib. 5.
d Prædiorum ac fundorum.
e Putabatur enim, quòd insigniter esset literatus, rectius potuisse & sciuisse agrum colere.
f De his Senecæ vinetis Columel. cap. 3. lib. 3. & ipse Epist. 105.
g In eius calamitatem ac exitium.
h Et superba arrogantia, qua natas secum literas atq; morituras iactabat, & insolentissima maledicentia, qua Varronem, tantum virum, porcum appellabat.
hh Sexcenas vrnas. Columel. loco citato.
i μάρων rex Thraciæ Cratino apud Pollucem vinum Maroneum ἐπ᾽ αὐτοῦ τοσοῦτον, οὐδὲ μάρωνα πίομαι. Maronea Thraciæ vrbs nobilis vino.
k Odyss. α.
l Ex eo, caseo, & polenta, Iliad. λ. Hecamede τὸν κυκεῶνα parat.
m Vsura semissium in singulos annos adaucta, in cẽtenarium sex: in millenarium sexaginta. Amphora continet sextarios 48. cyathos 12.
n Sors in singulas amphoras Opimio Cos. Nummi 100. Annua vsura semissis 160. annorum efficit 960. quibus si addas sortem, nempe 100. summa sortis & multiplicatæ vsuræ futura est 1060.

De natura vini. CAP. V.

V[a]Ino natura est, hausto accendendi [b] calore viscera intus, foris infuso refrigerãdi. Nec alienum fuerit commemorare hoc in loco, quod Androcydes sapientia clarus ad Alexandrum Magnum scripsit, intemperantiã eius cohibens: Vinum [1] potaturus rex, memẽto te bibere sanguinem terræ: [2] sicut cicuta homini venenum est, sic cicutæ vinum. Quibus præceptis si ille obtemperauisset, [c] profectò amicos in temulentia non interemisset. Prorsus vt iure dici possit, neque viribus corporis [d] vtilius [3] aliud, neque aliud [e] voluptatibus perniciosius, si modus absit.

1 potaturus. Chiff.
2 sicut ve-nenum est, sic & vinum cicuta homini. Alij.
3 aliud si modus adest, neque, Dal.

ANNOTATIONES.

a οἶνος Græcis, vel διὰ τὸ τοὺς οἰήσεως ἐμπίμπλασθαι τὸν νοῦν: vel ἀπὸ τῆς ὀνήσεως. Nam, vt ait Homerus, --ὀνήσεαι αἴκε πίνῃσθα. In leuandis curis vini vtilitatem versus hi Homerici declarant,

Οἶνον τοὶ μελέλας θεοὶ ποίησαν ἄριστον
Θνητοῖς ἀνθρώποισιν ἀποσκεδάσαι μελεδῶνας.

b αἴθοπα οἶνον Homerus vocat, ἐπικεκαυμένον τὴν ὄψιν, μελαίνα ἢ ἐρυθρὸν: vel θερμὸν, καὶ ἐκκαίοντα, παρὰ τὸ αἴθειν. Plutarchus interpretatur λαμπρὸν, καὶ διαυγῆ.
c Clytum, Seneca cap. 17. lib. de Ira: Callisthenem, idem autor cap. 23. lib. 6. Natur. quæst. Idem de Clyto Epist. 84. lib. 12. Val. Max. c. 3. lib. 9.
d Venustum hac de re Græcum epigramma,

οἶνος, καὶ τὰ λοετρὰ, καὶ ἡ περὶ κύπριν ἱερὸν
ὀξυτέρην πέμπει τὴν ὁδὸν εἰς ἀΐδην.

Rhod. cap. 35. lib. 28. Elegantissimi sunt de Cratino & Nicerato versus.

Οἶνος τοὶ χαρίεντι μέγας πέλει ἵππος ἀοιδῷ:
--Ὕδωρ δὲ πίνων οὐ καλὸν τίκοις ἔπος, &c.

Rhodig. ibidem ex Athenæo.
e Vocem (voluptatibus) Muretus in Varronem cap. 12. 6. expungendam censet, eámque lectionem à Politiano & Hermolao probari testatur. Lucilius,

Scito etenim bene longinquum mortalibus morbum
In vino esse, vbi qui inuitauit dapsilius se.

Theognis,

οἶνος πινόμενος πουλὺς κακός. ἢν δέ τις αὐτὸν
πίνῃ ἐπισταμένως, οὐ κακὸς ἀλλ᾽ ἀγαθός.

Panyasis,

ὡς οἶνος θνητοῖσι θεῶν πάρα δῶρον ἄριστον
πινόμενος κατὰ μέτρον, ὑπέρμετρος δὲ χερείων.

Vide Politianum cap. 61. Mucellan.

Vina generosa. CAP. VI.

GEnera autem vini alia aliis gratiora esse, quis dubitet? aut non ex eodem lacu aliud præstantius [1] altero germanitatem præcedere, [2] siue testa, siue fortuito euentu? Quamobrem de principatu [3] se quisque iudicem statuat. Iulia Augusta lxxxij. annos vitæ [a] Pucino [4] retulit acceptos, [5] non alio vsa. Gignitur in sinu Adriatici maris, non procul à Timauo fonte, saxeo colle, maritimo afflatu paucas coquente amphoras. Nec aliud aptius medicamentis iudicatur. Hoc esse crediderim, quod Græci celebrantes miris laudibus [6] pyctanõ appellauerunt ex Adriatico sinu. Diuus Augustus [b] Setinum prætulit cunctis, & ferè secuti principes, confessa propter experimenta, non temere cruditatibus noxiis [7] ab ea [c] saliua. Nascitur supra forum Appij. Antea [d] Cæcubo erat generositas celeberrima in palustribus populetis, sinu [e] Amyclano: quo iam intercidit & curia coloni locíque angustia, magis tamen fossa [f] Neronis, quam à Biano lacu Ostiam vsque nauigabilem inchoauerat. Secunda nobilitas Falerno agro erat, & ex eo maximè [8] Faustiano. Cura culturáque id [9] collegerat. Exolescit hoc quoque, copiæ potiùs, quàm bonitati, studentium. Falernus ager à ponte Campano læua petentibus, vrbanam coloniam Syllanam nuper Capuæ contribu-

1 potu altero Dal.
2 siue natura. Alij, siue arte. Quidam, siue astu.
3 si quisque iud. statuet. Chiff.
4 vino ret. Ch.
5 non aquoso. Gign. M.
6 praicianum appellauerint. Ch.
7 in ea salebra. Dal.
8 Faustini. M. Faustino. Ch.
9 cõtigerat. Excl. hoc quoque culpa. copiæ potius. vel, nimiæ cupiditate copia potius vel, Exol. hoc quoque copia potius, quàm bonitati stud. Dal. collegerat. Exol. hoc quoque nimietate copia. M.

tam incipit. Faustianus autem circiter quatuor milliaria à vico prope Cedias, qui vicus à Sinuessa vj. millibus abest. Nec vlli in vino maior[10] autoritas: solo vinorum flamma accẽditur. Tria eius genera, austerum, dulce, tenue. Quidam ita distinguunt: summis collibus[11] Gauranum gigni, mediis Faustianum, imis Falernum. Nõ omittendum autem nulli eorũ, quæ celebrentur, iucundum saporem vuæ esse. Ad tertiam palmam variè venêre Albanâ vrbi[12] vicina [g] prædulcia ac rara in austero. Item Surrentina in vineis tantùm nascentia, conualescentibus maximè probata, propter tenuitatem salubritatémque. Tiberius Cæsar dicebat consensisse medicos, vt nobilitatem [h] Surrentino darent, alioquin esse generosum acetum. C. Cæsar, qui successit illi; nobilem [i] vappam. Certant [k] Massica æquè, ex monte[13] Gaurano Puteolos Baiásque prospectantia. Nam Falerno Contermina Statana ad[14] principatus venêre non dubiè: palámque fecere sua quibusque terris tempora esse, sicut rerum prouentus[15] occasúsque. Iuncta his proponi solebant Calena, & quæ in vineis arbustísque nascuntur, Fundana. Ex alia[16] vicina vrbis Veliternina, Priuernatiáq;. Nam quod Signiæ nascitur, austeritate nimia continendæ vtile aluo, inter medicamina numeratur. Quartum [l] curriculũ publicis epulis obtinuere à Diuo Iulio (is enim primus autoritatẽ his tribuit.[17] vt in epistolis eius apparet) Mamertina, circa Messanam in Sicilia genita. Ex iis Potulana, ab autore dicta, in loco proximo Italiæ laudatur præcipuè. Est in eadem Sicilia & Taurominitatis honos, lagenis pro [m] Mamertino plerunque subditis. Ex reliquis autem à supero[18] mari Prætutia, atque Ancone nascentia, & quæ à palma vna fortè enata[19] palmesia[20] appellantur. In mediterraneo verò Cesenatia ac [n] Mecœnatiana. In Veronensi item Rhætica, Falernis tantùm posthabita à [o] Virgilio. Mox ab intimo sinu maris,[21] Adriana. Ab infero autem Latiniẽsia,[22] Grauiscana, Statoniensia. Hetruriæ palmam Luna habet, Liguriæ Genua: inter Pyrenæum Alpésque Massilia gemino sapore, quando & condiendis aliis [p] pinguius gignit, quod vocant succosum,[23] Beterrarum[24] intra Gallias consistit autoritas. De reliquis in Narbonensi genitis asseuerare non est: quoniã officinam eius rei fecere tingentes [q] fumo, vtinámque non & herbis, ac medicaminibus noxiis. Quippe etiam oloën [r] mercantur, qua saporem colorémque adulterant. Verùm & longinquiora Italiæ ab Ausonio mari, non carent gloria, Tarentina, & Seruitiana, & Consentiæ genita, & Tempsæ ac [s] Babiæ, Lucanáque antecedentibus Thurinis. Omnium verò eorum maximè illustrata Messalæ potu & salute Lagarina, non procul Grumento nascentia. Campania nuper excitauit nouis nominibus autoritatem siue cura, siue casu, ad quartum à Neapoli lapidem Trebellicis, iuxta Capuam Caulinis, & in suo agro [t] Trebulanis: alioqui semper inter plebeia & [u] Trifolinis gloriata. Nam Pompeianus summum x. annorum [x] incrementum est, nihil senecta conferente. Dolore etiam[25] capitum in sextam horam diei sequentis infesta deprehenduntur. Quibus exemplis, nisi fallor, manifestum est, patriam terrámque referre, non vuam: & superuacuam generum consectationem in numerum, cùm eadem vitis aliud aliis in locis[26] polleat. Hispaniarum[27] Laletana copiâ nobilitantur, elegantiâ verò Tarraconensia, atque Lauronensia: & Balearica & insulis, conferuntur Italiæ primis. Nec ignoro, multa prætermissa plerosque existimaturos, quando sũum cuique placet, & quocunque eatur, fabula eadem[28] reperitur: Diui Augusti iudiciorum ac palati peritissimum è libertis, censuram vini in epulas eius facientem, dixisse hospiti de indigena vino, nouum quidem sibi gustum esse eum, atque ex nobilibus, sed Cæsarem non aliud[29] poturum. Nec negauerim & alia digna esse fama: sed de quibus consensus æui[30] iudicauerint, hæc sunt.

10 autoritas. Solum. Vet.
11 Caucinum. Ch.
12 vicina, nec rara, prædulcia in austero. Dal. Aliĩ, vic. præd. ac grata in aust.
13 Gaulo. Chiff. in Emẽd. Gauro.
14 principatũ. Dal.
15 cenjúsq. Dal.
16 vicinia. Aliĩ, Et alia vicina vrbi. Ex vicinia. Ch.
17 vt in epulis eius. M.
18 mari in Ch. d.
19 Palmensia.
20 appellauere. Ch.
21 Adriatica. M.
22 Grauicana, Stoniẽsia. Ch.
23 Bliterarum. Dal.
24 inter M.
25 capitis.
26 pullulet. Vet. quod si placeat, legendum fuerit vitis alia aliis in locis pullulet.
28 reperiatur. Vet.
27 Lusitana. M. Lascetana. Ch.
29 potaturum. M.
30 indicauerunt. M.

ANNOTATIONES.

a Pizzino d'Istria.

b Setia oppidum in colle, à Tarracinæ paludibus quinque millia dissitum: hodie, *Sezza*. Martial.

Pendula Pontinos quæ spectat Setia campos,
Exigua vetulos misit ab vrbe cados. Idem.
Selinum, dominæque niues, densíque clientes,
Quando ego te medico non prohibente bibam.

Iuuenal.

—& lato Setinum ardebit in auro.

Vicinum & Setiæ oppidum Signia vino Signino clarum.

c Saliua, gustus & sapor. Persius,

Nec tenuem solers turdorum nosse saliuam.

De vini tamen familiari & peculiari sapore vsurpatur infrà cap. 1. lib. 23. circa medium.

d Gal. lib. 7. κατὰ τόπους in Arteriacorum expositione Cæcubum vinum à loco dictum minimè putat, sed ita vocatum fuisse quoduis vetustissimum, & ob vetustatem fuluum πυῤῥὸν, quod etiam 12. Meth. rursus confirmat, & lib. 1. de Antidotis.

e In eo tractu fuerunt Amyclæ deletæ à serpentibus, & in propinquo Fundanus lacus. Suprà cap. 5. lib. 3.

f Sueton. in Nerone cap. 31.

g γλυκάζειν subdulce esse, non prædulce esse Athenæus libro primo ex Galeno asserit. Vide Athenæum lib. 1.

h Galeno 12. Therapeutices. Surrentinum adstringit nonnihil aliisque suauius est ac calidius.

i Vappa, vinum corruptum, ἐξεστηκὸς οἶνος, *vin tourné*: vt ὀξίνης, acescens: ἐαφαντίδης, & ἐξίτηλος, euanidũ, fugiens, *qui n'est point de garde* ἐκλελυμένος, languidum & sublestum, *qui n'a point de force*.

k *—Nec veteris pocula Massici.* Horat.

l Quartum autoritatis & nobilitatis gradum. Sumpta metaphora ab aurigis, qui curru in Circo certabant.

m *Amphora Nestorea tibi Mamertina senecta*
Si detur, quoduis nomen habere potest.

Martial.

n A Mecœnate, Augusti familiari, & fido amico, regio sanguine orto, quod Horatius palàm facit. Eius enim pater Menodorus Cæsaris partes secutus contra Pompeiũ: Menodori pater Menippus, & huius Cecinna, rex Hetruscorum. Cilnium vocatum fuisse ostendit Tacitus lib. 5. Cæterùm Augustus bellis ciuilibus Cilniũ Mecœnatem equestris ordinis cunctis apud Romam atque Italiam præposuit.

o 2 Georg. *—& quo te carmine dicam Rhetica?* Admirantis hoc esse Plinius existimat: Seneca verò incerti laudatur úsne, an vituperaturus sit. Turn. cap. 26. lib. 29.

p Nigrius & crassius.

q Vinum id Plato Comicus apud Athenæum καπνίαν vocat: Martialis fumos Massilitanos. Locum, in quo sic condiebantur, Columella Nebularium appellat.

r Ad potum vinum id non parabatur, sed ad vsum medicinæ.

s Balbiæ. Hermolaus in Dioscoridem Balbina vina eadem esse putat, quæ Athenæus Barbarina vocat.

t Italorum vulgo, *Trebiano.*

u Quæ tertio foliorum exortu, nempe tertio anno ad bibendum tempestiua forent: vulgo, *vin de trois fueilles.* Martial.

Non sum de primo, fateor, Trifolina Lyæo.

x Durationis & ætatis tempus: ἡ ἀκμή.

Vina transmarina. CAP. VII.

NVnc simili modo [a] transmarina dicemus. In summa gloria post Homerica illa, de quibus suprà diximus, fuere Thasium Chiúmque. Ex Chio quod [1] [b] Aruisium vocant. His addit Lesbium Erasistrati maximi Medici autoritas, [2] circiter dc. annum vrbis Romæ. Nunc gratia ante omnia est Clazomenio, postquàm parcius mari condiunt. Lesbium sponte naturæ suæ mare sapit. Nec Tmoliti per se gratia, vt vino: sed cuius [c] dulci admisto, reliquorum duritia suauitatem accipiat, simul & ætatem, quoniam vetustiora protinus videtur. Ab his dignatio est Sicyonio, Cyprio, Telmesico, Tripolitico, Berytio, Tyrio, Sebennytico. In Ægypto hoc nascitur tribus generibus vuarum ibi nobile, Thasia, [d] æthalo, peuce. Post hæc autoritas hippodamantio, mystico, [e] cantharitæ, protropo Gnidio, [f] Gatacecaumenitæ, petritæ, Myconio. [g] Nam mesogiten capitis dolores facere compertum est: nec Ephesium salubre esse, quoniam mari & defruto condiatur, Apamenum mulso præcipuè conuenire dicitur, sicut Prætutium in Italia. Est enim & hæc proprietas [3] generum, vt dulcia vtique inter se non congruant. Exoleuit & protagion, quod Italicis proximum fecerant Asclepiadis scholæ. Apollodorus medicus in volumine, quo suasit Ptolemæo regi quæ vina biberet, Italicis etiam tum ignotis, laudauit in Ponto Nasperceniten, mox Orœticum, Oeneaten, Leucadium, Ambracioten, & quod cunctis prætulit [4] Præparentium: sed minoris famæ esse dixit, quoniam [5] post sex annos non placeret.

1 Aurustũ. Turn. 2 cccccl. anno vrbis. Vet. M. cccccl. anno. Chiff.

3 generum dulcia vtique inter se non congruunt. Ch.

4 Peparethium Ch. & Athenæus. 5 ante sex. M. & Ch.

ANNOTATIONES.

a Transmarina Plautus in Pœnulo hæc memorat,

Vbi Leucadio, Lesbio, Thasio, Coo,
Vetustate vino edentulo ætatem irriges.

b Arusium. Turn. cap. 26. 25. ab agro aspero & importuoso insulæ Chij. Strabo 14. Virg.

Vina, nouum fundum calathis Arnisia nectar:

quamuis aliqui legant Arethusia. Huius meminit Clemens Alex. 2. Pædagogi, cap. 2. Plutarchus aduersus Epicurum. Victorius cap. 24. 15. Seruius apud Vergil. 2. Georg. in his versibus,

Sunt & Amineæ vites, firmissima vina,
Tmolus, & assurgit quibus, & rex ipse Phanæus:

Notat Lucilio χῖον οἶνον δυνάστην vocatũ fuisse, tanquam satrapam, eadémque forma loquendi Phanæum regem appellari. Tmolus Lydiæ mons Sardibus imminens: Phanæus promontorium in insula Chio, vino nobilissimum. Canterus cap. 3. 3.

c τῷ γλυκεῖ, passo.

d Æthalo, quasi fuliginosa: Penæ, quasi picea.

e A Cantharorum doliis. De canthârea vite vide Theoph. cap. 20. lib. 2. de Caussis.

f Quasi retorrido. κατακεκαυμένη regio 500. stad. longitudinis, 400. latitudinis, Mysiæ vicina, exustæ similis, vino generoso celebris, de qua Strabo lib. 13. & 14.

g Non meminit Plinius vini, quod ἠθικὸν Theophrastus vocat, cap. 24. lib. 6. Caust. id est colo saccarum.

De vini salsi generibus septem. CAP. VIII.

HActenus bonitas vini nationibus debetur. Apud Græcos [1] iure clarissimum nomen accepit, quod appellauerunt [2] [a] bion ad plurimos valetudinum vsus excogitatum, vt docebimus [b] in parte medicinæ. Fit autem hoc modo: Vuæ paulùm ante maturitatẽ decerptæ, siccantur acri sole, ter die versatæ per triduum: quarto [3] exprimuntur, dein cadis sole inueterantur. Cui marinam aquam largiorem miscent, à serui furto origine orta, sic mẽsuram explentis, [5] idque translatum in album mustum [6] leucochrum appellatur. In aliis autem gentibus simili modo factum [c] tethalassomenon vocant: Thalassiten autem vasis musti deiectis in mare, quo genere præcox fit vetustas. Necnon apud nos quoque Coum vinum ex Italico faciendi rationem Cato [d] demonstrauit, super cætera in sole [7] quadriennio [e] maturandum præcipiens. Rhodium [f] Coco simile est. [8] Phorineum salsius Coo. Omnia transmarina septem [9] aut sex annis ad vetustatem mediam peruenire existimantur.

1 cura. Ch. 2 abion Tur. biaeon. Vet.

3 expr. vinũ in cad. sole inueteratur, cui mar. &c. Dal. 4 tractu. Dal. 5 qua trãslata. Chiff. 6 leucocoũ. Turn. & Chiff.

7 quatriduo. Dal. 8 Phormeũ. Chiff. fortè, Phormiũ, vel Formium. 9 vel in sex. M. in sex. Ch.

ANNOTATIONES.

a βίαιον: Rhod. cap. 8. lib. 26. quòd ad vetustatem accelerandam effuso mari cogeretur. Marinam enim veteres vinis miscebant, tùm vt gratior sapor esset, tum vt celerior & præcocior vetustas contingeret. Maris expers vinum Gal. 12. Meth. ἀθαλάσσωτον vocat. Hermol. in Diosc. à festinatione nomen impositum, quasi violenter fiat. Plaut. in Rud.

Quasi vinis Græcis Neptunus nobis assundit mare.
Itaque aluum prodissparauit nobis salsis poculis.

Turn. c. 26. 25. legit Abion, id est, adynamon. Vini Græci faciendi rationem Cato docet c. 24. Miscetur & sal, vt vinum incorruptũ seruet. Columel. cap. 37. 12. apud Horat,

- - Chium maris expers.

b Cap. 1. lib. 23.

c Oraculum vetus redditum narrant. Dionysium mari demergendum. Athenæus refert, Dionysium fulmine Iouis accensum in mare fugisse. Vtrunque id vini temperaturam cum aqua marina indicat.

d Cap. 12.

e Coquendam vuam.

f E Zacyntho præcipuè laudabatur.

De dulciũ generibus quatuordecim. CAP. IX.

VInum omne dulce [a], minus odoratum: quò tenuius, eò odoratius. [b] Colores vinis quatuor: albus, fuluus, sanguineus, niger. Psythium & [c] melampsythium [d] passi ge-

nera sunt, suum saporem, non vini referentia: [1] Cisibilites verò musti, in Galatia nascens & Halyntium in Sicilia. Nam siræum, quod alij [2] hepsema, nostri [e] sapam appellant, ingenij, non naturæ opus est, musto vsque ad tertiam partem mensuræ decocto: quod vbi factum ad dimidiam est, defrutum vocamus. Omnia in adulterium mellis excogitata. Sed priora [f] vuâ terráque constant. Passum à Cretico Cilicium probatur, & Africum, & in Italia [3] prouinciisque finitimis. Fieri certum est ex vua, quam Græci sticam vocant, nos apianam, item scirpula, diutius in vite [g] sole [4] adustis, aut [h] feruente [5] oleo. Quidam è quacunque dulci, dum præcocta alba faciunt siccantes sole, donec paulo amplius dimidium pondus supersit, [6] tusásque leniter exprimunt. Deinde quantum expressere, adiiciunt vinaceis aquæ puteanæ, vt & secundarium passum faciant. Diligentiores eodem modo siccatis acinos eximunt, ac sine [i] sarmentis madefactos vino excellenti, donec intumescant, premunt. Et hoc genus ante cætera laudant. Ac simili modo aqua addita, secundarium faciunt. Medium inter dulcia [7] vinúmque est, quod Græci aïgleuces vocant, hoc est, semper mustum. Id euenit cura, quoniam feruere prohibetur: sic appellant musti in vina transitum. [k] Ergo mergunt è lacu protinus in aqua cados, donec bruma transeat, & consuetudo fiat algendi. Est etiamnum aliud genus per se, quod vocat [l] dulce Narbonensis prouincia, & in ea maximè [8] Vocontij. Asseruatur eius gratia vua diutius in vite, pediculo intorto. Ab aliis ipse palmes inciditur in medullam, ab aliis vua torretur in tegulis: omnia ex Heluenaca vite. His adiiciunt aliqui, quod vocant [m] diachyton, vuis [n] in sole siccatis loco clauso per dies septem, in cratibus, totidem pedes à terra altè, noctibus à rore defensis, octauo die calcatis. Ita fieri optimi odoris saporisque. Dulci è genere est & [o] melitites. Distat à mulso quod fit [9] è musto, cũ quinque congiis austeri musti, congio mellis & salis cyatho sufferuefactis, austerum. Sed inter hæc genera potuum ponere debeo & protropum: ita appellatur à quibusdam [p] mustum sponte defluens, antequam calcentur vuæ. Hoc protinus diffusum lagenis suis deferuere passi, posteà in sole quadraginta diebus torrent æstatis secutę ipso Canis ortu.

1 Fortasse, Scybelites laudatum sæpe à Galeno inter dulcia.
2 carenum, Marc. Empir.
3 finitimísque prouinciis.
4 vuis adustis. Vet. & Colum.
5 oleo, in M. & .
6 tusámq. Aliĳ, tusásque leniter vnus exp. Vet.
7 vinum est. M. & Vet.
8 Vocontia. M.
9 ex vetere vino austero, & exiguo melle: melitites verò è quinque &c. suffer-uefactis. Sed inter. Ex Diosc.

ANNOTATIONES.

a Aristot. Problem. sect. 3. quæst. 13. & Theophr. cap. 24. lib. 6. Causs.

b Galeno vinorum colores sunt, λευκὸς, albus: κιῤῥὸς, fuluus: ἐρυθρὸς, ruber, siue sanguineus: ξανθὸς, flauus, siue giluus, quem idem vocari posse ait πυῤῥὸν ὠχρὸν, è ruffo pallescentem: μέλας, niger: ὠχρὸς, pallidus, medius inter album & fuluum, vt fuluus medius est inter album & nigrum. Color κιῤῥὸς annis & vetustate in ξανθὸν transit.

c Psythiam vitem eam esse putant, quæ & Prammia dicitur. Rhodig. cap. 15.19. Notauit Plutarchus apud Homerum conciliandæ beneuolentiæ caussa, dulce vinum dari:
ὡς φάτο πόντιος δὲ μελίφρονα οἶνον ἐκίρνα:
vehemens autem & καρτερικὸν, seu καρτερικὸν, Polyphemo: adstringens verò, quale Pramnium, vulnerato Machaoni. Quin & equis dari,
ὑμῖν πρὸ προτέροισι μελίφρονα πυρὸν ἔθηκεν,
οἶνον τ' ἐγκεράσασα πιεῖν, ὅτε θυμὸς ἀνώγοι:
nimirum vt animosiores sint ac ferociores, alia ratione, quàm qua mulis datur. cap. 44. 8. & cap. vlt. 30. Rhod. cap. 35 28.

d Athenæus lib. 1.

e Columella cap. 19. lib. 12. Sapam fieri tradit nunc quarta parte consumpta, nunc tertia, nunc dimidia. Vide locum. Carenum, sapam Marcellus medicus appellat, vulgò, *Vin cuit*: at defrutum, *Resinee*.

f Saporis proprietatem ex vuæ terræque natura & conditione obtinent, non hominum industria.

g Passas Græci vocant, πατηθείσας, quasi conculcatas, non quidem quòd conculcentur, sed quod ob resiccationem calcatis similes videantur: qua ratione palmulæ genus πατητὸν suprà vocatum est cap. 4. lib. 13.

h Aut aqua feruenti & oleo. Sic Monspessulani Passam vuam dum parant, racemos binos hinc illinc filo ligatos, vitiosis acinis forfice detractis, feruenti lixiuio addito olei paululo immergunt, quoad flaccescant tantum, & corrugentur: deinde perticis imponunt, vt siccescãt, ac post triduum quatriduúmve insolant: vt & Columella docet c. 16. lib. 12.

i Columella cap. 39. 12. Cato cap. 113. scopiones vocant, Varro cap. 54. 1. scopos, nempe vuas cum acinorum detractorum pediculis integras, à scoparum similitudine. Pediculos acinorum in vua Græci vocant κρεμαστῆρας, ficuum πέσματα, pomorum πέμματα, Palladius tenacia.

k Cato cap. 120.

l Nunc *Piquardant*, aliis *Muscat de Languedoc*.

m Columella c. 27. lib. 12.

n Vuas sic resiccatas extra vitem, & à suis palmitibus extractas Græci vocant ἡλιοπεπλευμένας. In crate, & super cannas id commode fieri ostendit Columella cap. 16. lib. 12. Ea voce vtitur Dioscorides in vino Myrtite. οἱ δὲ, inquit, ἀφηλιοπεπλεύουσιν ἐν ἡλίῳ.

o Dioscorides cap. 15. & 16. lib. 5.

p Lixiuium mustum à Latinis vocari autor est Rhodiginus capite 34. libro 28. Vide Athenæum lib. 1.

De deuteriis & secundariis, vini genera tria. CAP. X.

NOn possunt iure dici vina, quæ Græci [a] [1] deuteria appellant. Cato & nos loram, maceratis aqua vinaceis: sed tamen inter vina operaria numerantur. Tria eorum genera. [2] Decima parte aquæ addita, quæ musti expressa sit, & ita nocte ac die madefactis vinaceis, rursúsque prælo subiectis. Alterum, quomodo Græci factitauere, tertia parte eius quod expressum sit, addita aquæ, expressóque decocto ad tertias partes. Tertium est, fæcibus vini expressum, quod fæcatum [b] Cato appellat. Nulli ex his plus, quàm anno, vsus.

1 deuteria. Vet. plur. nu.
2 Leg. Decima parti musti quod expressum sit, pari aqua addita, & ita nocte &c. Dal. ex Colu. & Diosc.

ANNOTATIONES.

a Deuterias. Hesychio δευτερίας οἶνος, ὁ κατὰ τὸ ὕδωρ ἐπιχυθῶσι εἰς τὰ στέμφυλα. Turn. cap. 19. lib. 28. Aduers.

b ca. 153.

Quæ nuper in Italia generosa vina esse cœperunt. CAP. XI.

VErùm inter hæc subit mentem, cùm sint genera nobilia, quæ propriè [1] vini intelligi

1 vina. M.

ligi possint, lxxx. ferè in toto orbe, duas partes ex hoc numero Italiæ esse, longè [2] prætereà antè cunctas terras. Et hinc deinde altius cura serpit, non à primordio hanc gratiam fuisse.

2 præstatiore, quam cunctis terris. A ij. longè prætereuntis cunctas terras. A ij. longè propterea &c. Ch.

De vini obseruatione.
CAP. XII.

AVtoritatem post sexcentesimum vrbis annum cœpisse. Romulum lacte, non vino, libasse, indicio sunt sacra ab eo instituta, quæ hodie custodiunt morem. Numæ regis [1] [a] posthumia lex est: [b] Vino rogum ne respergito. Quod sanxisse illum propter inopiã rei nemo dubitet. Eadem lege, ex imputata vite libari vina diis, nefas statuit, ratione excogitata, vt putare cogerentur, aliàs aratores, & pigri circa pericula arbusti. M. Varro autor est, Mezentium Hetruriæ regem auxilium Rutilis contra Latinos tulisse vini mercede, quod tum in Latino agro fuisset.

1 Posthumi. Parm. & Ch.

ANNOTATIONES.

a Postumia, id est postrema supremóque vitæ tempore lata. De huius verbi notione vide apud Gellium cap. 16. 12. Cesellij Vindicis & Sulpitij controuersiam. Vt ab extra extumus, à citra citumus, sic fit à post postumus. Canterus cap. 10. lib. 2. Vel posthuma, ab eorum similitudine, qui patre mortuo nascũtur. Nam multis annis post eius interitum, Numæ libri reperti sunt Pontificij iuris, ac in lucem æditi, quibus id iussisse verisimile est. Suprà cap. 13. lib. 13. Scaliger in Catulli versu.

Vt lex Posthumiæ iubet magistræ,

interpretans legem Posthumię, pro lege Posthumia: eadem ratione dictum censet, qua vrbem Romæ, & herbam lapathi legimus: citánsque hunc Plinij locum vult has leges Numæ συμποτικὰς fuisse, non πολιτικάς. Qui enim id Numa vetarit, cùm ex veteribus autoribus satis constet, vino rogum respergi? Apparet itaque, inquit, allusum esse ad voluptariorum dicteria, cuiusmodi sunt hæc in Epigrammatis Græcis.

Μὴ μύρα, μὴ στεφάνες λιθίναις στήλαισι χαρίζε,
Μηδὲ τὸ πῦρ, βρέξεις εἰς κενὸν ἡ δαπάνη.
Ζῶντί μοι, εἴ τι θέλεις, χάρισαι. τέφρην δὲ μεθύσκων
Πηλὸν ποιήσεις, κ' οὐχ ὁ θανὼν πίεται.

Quanquam subiungit, in duodecim scriptum fuit: MVRRINAM MORTVO NE INDITO.

b Manibus cùm parentabatur, rogum sepulchrúmve conuersa manu vino respergebant, pocula libabant, effuso vino vasa in ignem mittebant, nigras hostias immolabant. Alex. ab Alex. ca. 26. 5. Quamuis ob inopiam Numa rogum vino aspergi vetuerit: Decemuiri tamen, quorum leges interpretati sunt Scæuola, Lælius, Capito ab autore nominati, vino quouis id fieri permiserunt, præterquàm Murrato, quod ex Varrone Festus citat. Pythagoricæ disciplinæ scientissimum regem hoc symbolo putant vinum iracundis prohibuisse.

Qui vini vsus antiquis, & de vinis antiquorum. CAP. XIII.

NOn licebat id [a] fœminis Romæ bibere. Inuenimus inter exempla, Egnatij [1] Mecennij vxorem, quòd vinum bibisset è dolio, interfectam [2] fuste à marito, eúmque cædis à Romulo absolutum. Fabius Pictor in Annalibus suis scripsit: Matronam, quòd loculos, in quibus erant claues vinariæ cellæ, resignauisset, à suis inedia mori coactam. Cato ideo propinquos fœminis osculum [3] dare, vt scirent an temetum olerent. Hoc tum nomen vino erat: vnde & temulentia appellata. Cn. Domitius iudex pronuntiauit, mulierem [b] videri plus vini bibisse, quàm valetudinis causa viro insciente, & dote mulctauit. Diúque eius rei magna parsimonia fuit. [c] L. Papyrius Imperator aduersus Samnites dimicaturus votum fecit, si vicisset, Ioui pocillum vini. Denique inter dona sextarios lactis datos inuenimus, nusquam vini. Idem Cato, cùm in Hispaniam nauigeret, vnde cum triumpho rediit: [4] Non aliud, inquit, vinum bibi, quàm remiges: in tantum dissimilis istis qui etiam conuiuis alia, quàm sibimetipsis, ministrant, aut procedente mensa subiiciunt. Lautissima apud priscos vina erant, [5] [d] myrrhæ odore condita vt apparet in Plauti fabula, quæ Persa inscribitur. quanquàm in ea & calamum addi iubet. Ideo quidam [6] aromatice delectatos maximé credunt. Sed Fabius [7] Dorsenus his versibus decernit:

1 Metelli. Val. c. 3. lib. 6 Gellius l. 9. c. 23 Sigonius lib. 1. De iure an. Rom. cap. 9. Maetenni. Ch.
2 fusti. CH.
3 durissed. Ch.
4 non aliud vinum bibit. M.
5 murino. M vnguentari. ? μύρα myri. Hermolaus
6 aromatites Vet vide num, aromatite, Sic certè Dosf.
7 Dossennus. c. hiff.

Mittebam vinũ pulchrũ, murrhinã.

Et in Acharistione.

Panẽ & polentam, vinũ murrhinã.

Scæuolam quoque & Lælium & Ateium Capitonem in eadem sententia fuisse video, quoniam in Pseudolo sic:

Quòd si opus est, vt dulce promat,
Indicẽ, ecquid habet? CHAR. rogas?
Murhinã, passum, defrutum, [8] mella.

Quibus apparet non inter vina modò [e] murrhinam, sed inter dulcia quoque nominatum.

8 mellinã Hadr. Iunius ca. 19. lib. 5. Defrutum, mellinam, mel quæ, usmodi. Sambucus. mellinã τὸ ὑδρομέλι. M.

ANNOTATIONES.

a Vide Val. Max. cap. 1. lib. 2. Scribit Gellius Romanas mulieres vsas in potu laurea, passo, murrhina: quo loco lauream loram esse intelligunt. Grandiores natu fœminas autor est Varro bibere solitas loram, poscam, defrutum, passum, quod à Plauto dictum volunt Murrhinam. Rhodig. cap 37. 18. Mulieres Romanas, seruos, ephebos ad annum vsque tricesimum, mulieres item Massilienses vino abstinuisse refert idem autor cap. 5. 28. Apud Agellium Cato in oratore, De dote, *Vir, nisi cùm diuortium fecit, mulieri iudex & pro censore est: imperium, quod videtur, habet: si quid peruersè tetréque factum est à muliere, multatur, si vinum bibit, si cum alieno viro quid probri fecit, cõdemnatur*, &c. Lipsius cap. 13. lib. 1. Apud Nonium Cic. 3 de Rep. *Ita magnam vim habet disciplina verecundiæ: Carent temeto omnes mulieres.* Idem lib. 4. *Atque etiam si qua erat famosa, ei cognatio osculum non ferebat.* Apud Athenæum lib. 10. Polybius scribit, etiam nullo modo fallere potuisse quæ bibissent, cùm mos ille manè ipsas osculandi ea de caussa sit inuentus, & illarum curæ non committeretur cella vinaria. Victorius c. 7. 24.

b Ea modestia fuit priscorum hominum, vt qui testimonium dicerent, etiamsi referrent quæ vidissent & certo scirent, ea tamen ἀσφαλῶς sibi videri, νομίζειν, δοκεῖν, loquerentur. Idem etiam obseruatum fuit in Senatusconsultis, quæ ob id δόγματα Græci vocauerunt, in Plebiscitis, & à Iudicibus in caussarum cognitione, quæ vera esse didicissent, vt ea, non tãquam essent,

sed tãquam facta viderentur, pronunciarent. Cuiacius cap.26.3. Obser. Brissonius cap.22.

c De hoc vide cap.11.lib.17.

d Myrrhæ odorem hic τὸ ἄρωμα vocat Columell.ca. 19.12. Ad prædictum autem modum musti adiici debent hi odores, Nardi folium, Iris Illyrica, Nardum Gallicum, Brod.capit.20.4. Vinum sic conditum ἀνθοσμίας οἶνον, & ἀνθίνην Græci vocabant, vt & Latini veteres vini florem. Ennius,

--Hæc anus admodum
Friguttit, nimirum sauciauit se flore Liberi.

e Quidam legunt Murrinam, alij Murinam, alij Myrrhinum. Had.Iun. capit.19.5. Myrrinum, ἀπὸ τοῦ μύρου, quoniam, vt inquit Ælianus, οἶνον μυρσίνῃ μεμιγμένον τοῖς ἐπινοοῦν, vinum odoribus imbutum bibebant, μυρρινίτην οἶνον, siue, vt legit Pollux, μυρίτην, Philippides Comicus appellauit. ἦν δέ τις, inquit Pollux, καὶ μυρίνης οἶνος: μύρῳ κεκραμένος: εἰ δὲ τὸν γλυκὺν οὕτως οἴονταί κεκλῆσθαι. Sex.Pomp. Murinam exponit Græcorum Nectar: quibus argumentis fit, vt interpretatio Plinij minus sit probabilis, quamuis Fulgentius laudet: ac præterea, quia ingrato amarore Myrrhæ perfusum vinum vix cuiquã placiturum sit. Iuuenal. Sat.6.

Cùm perfusa mero spumant vnguẽta Falerno.
Mart.
--& foliata sitis.

Brod.cap.4.4. Est & οἶνος ἀνθοσμίας Xenophõti ἑλληνικά. ac Luciano, idem fortassis cum Myrino. Thomas interpretatur εὔοσμον. Brod. cap. 26.& 33.lib.5. Alex.ab Alex. cap.11.3. Scalig. in cap.9.6. Causs. Theophr. Murrhinã vocatũ censet vinum, quod Romanis fœminis premebatur ex baccis myrti, quoniam myrrha ob amarorem non sit idonea potui, & myrtum vbique Th.vocat μύρσινον. Murratam potiorem Ædiles per supplicationes ad puluinaria Diis addebant. Duodecim tabulis cautum erat, ne illa mortuo inderetur. Murrinam Græci vocãt Nectar: mulieres Murriolam: quidã Murratum vinum: quidã dictũ putãt ab vua Murrina. Festus. Plauti versus est, *Bene in struthеis concaleat* (mulsum) *& calamum inijce.* Apud Sutrium Comicum Glycerium, *Myrinum mihi adfer, quo virilibus armis occurram fortiuscula.* Supplicationibus publicis ad deorum pulninaria Ædilium iussu Myrinum apponebatur, quos ambrosia & nectare pasci credidit antiquitas. Apud Petronium Arbitrum quidam Myrini potu se ad libidinem cõcitatum fuisse narrat.

De apothecis, & de vino Opimiano.
CAP. XIV.

Apothecas fuisse, & [a] diffundi solita vina anno dcxxxiij. vbis apparet [1] indubitato [b] Opimiani vini argumento, iam intelligente suum bonum Italia. Nondum tamẽ ista genera in claritate erant. [c] Itaque omnia tunc genita vnum habent Consulis nomen. Sic quoque posteà diu transmarina in autoritate fuerunt, & ad auos vsque nostros: quin & [d] Falerno iam reperto, sicut apparet ex illo Comico [2] versu.

Quinque [3] Thasij vini inde promam,
Falerni bina.

P. Licinius Crassus, [4] & L. Iulius Cæsar Censores anno vrbis conditæ [5] dclxxv. edixerunt, ne quis [6] vinum Græcum ammineúmque octonis æris singula [e] quadrantalia venderet. Hæc enim verba sunt. Tanta verò vino Græco gratia erat, vt singulæ potiones in conuictu darentur. Quibus vinis autoritas fuerit sua in mensa, M. Varro his verbis tradit. L. Lucullus puer apud patrem nunquàm lautum conuiuium vidit, in quo plus semel Græcum vinum daretur. Ipse cùm rediit ex Asia, millia cadûm [7] [f] congiariorum diuisit amplius centum. C. Sentius, quem Prætorem vidimus, Chium vinum in domũ suam illatum dicebat tum primùm, cùm sibi cardiaco medicus dedisset. Hortensius super decem millia cadûm hæredi reliquit. Hactenus Varro.

1 in consulatu.M.
2 versu Anaxipolis Thasii. Vet.
3 Thasii. M. Thasii vini depr. Chiff.
4 & L Cæsar.M.
5 dclxv. M. & Ch.
6 vini Græci Ammineique plus octonis, vel, pluris quã octonis. Dal.
7 congiariorum. M. & Ch. Lugd. congiariis.

ANNOTATIONES.

a Colari, saccari, διαχεῖσθαι, trãsuasari, elutriari, ex cupa in qua per aliquot dies ferbuit, in dolia & cados transfundi, in quibus conditum seruabatur, ac vnde œnophoris haustum in crateres & pocula fundebàtur bibituris. ἀποθήκη Theophr. capite 24. libro 6. Causs. quasi ἀποθώρημα vocat.

b L. Opimij Consulis anno omnium vini generum bonitatem laudauit suprà cap.4. huius libri.

c Cicero in Bruto, *Vt si quis Falerno vino delectetur, sed eo nec ita nouo, vt proximis Coss. natum velit: nec rursus ita vetere vt Opimium aut Anatium Coss. quærat. Atqui hæ notæ sunt optimæ. Credo. Sed nimia vetustas habet eam, quam quærimus, suauitatem: nec est iam sanè tolerabilis.*

d Olim minime liberum fuit cuique negotiatori tanti res suas æstimare, quanti vellet, sed quanti censuisset magistratus: cuius censionem ac æstimationem annonam fori vocabant. Apud Terent. Donatus illud, *--scisti vti foro*, sumptũ vult à negotiatoribus, qui, quanti vendant, quæ aduehunt, non præscribunt, priusquam veniant in commercij locum: sed secundùm annonam fori, quam deprehenderint, de vendendis, aut non vendendis mercibus consilium capiunt. Ræuard. cap.17.3. Variorum.

e Sextarios 48.

f Congius Italici sextarij sex: Congiarius cadus, qui sextarios sex capiebat.

De liberalitate Cæsaris in vino.
CAP. XV.

Qvid, non & Cæsar Dictator triũphi sui cœna vini Falerni amphoras, Chij cados in [1] conuiuia distribuit? Idem Hispaniensi triumpho Chium & Falernum dedit. Epulo verò in tertio consulatu suo, Falernum, Chiũ, Lesbium, Mamertinum: quo primùm tempore quatuor genera vini apposita constat. Postea ergo alia omnia in nobilitatem venerunt, [2] circiter septingentesimum vrbis annũ.

1 conuiuia Dal.
2 & circ. septingentesimo vrbis anno.M.

De vinis factitiis. CAP. XVI.

Itaque non [1] miror innumerabilia penè genera factitij reperta multis antè seculis, quæ nunc dicemus, omnia ad medicinæ vsum pertinentia. Omphacium quo modo fieret, propter vnguenta, diximus [2] priori libro. Fit è labrusca, hoc est, vite syluestri, quod vocatur œnanthinum. Flores eius libris duabus in musti cado [3] macerati, post xxx. dies mutantur. Præter hoc radix labruscæ & acini coria perficiunt. Ii paulò postquàm [4] deflouere, singulare remedium habent ad refrigerandos in morbis corporum ardores, gelidissima, vt ferunt, natura. Pars eorum æstu moritur, [5] priusquam reliqui, qui solstitiales [6] dicuntur. Vniuersi nunquam maturescunt: & si [7] priùs, quàm tota maturescat, vna incocta detur cibo gallinaceo generi, fastidium

1 minorã. Vet.M.
2 superioribus libris. Dal.cap.27. lib.12.
3 macerantur.M.
4 defluere. Ch.
5 perstant vel qui. D.
6 dicuntur vniuersi. Nunquam Ch.
7 priusquã tota vua maresceat incocta.

ftidium gignit vuas appetendi. Factitiorum primum fit ex ipso vino, quod vocant adynamon, hoc modo: Albi musti [s] sextarij xx. aquæ [9] dimidium, feruet donec excoquatur aquæ mensura. Alij marinæ sextarios decem, tantundem [10] pluuiæ, in sole quadraginta diebus torrent. Dant ægris, quibus vini noxiam timent. Proximum fit è millij semine maturo, cum ipsa [a] stipula [11] libram & quadrantem in congios duos musti macerato, [12] & post septimum mensem transfuso. [b] Ex loto arbore, frutice, herba, [c] dictum est vti quæque fierent. Fiunt & è pomis quæ dicemus, interpretationibus non nisi necessariis additis: primúmque è palmis, quo Parthi & Indi vtuntur, & Oriens totus, [13] maturarum quas vocant [d] chydæas modio in aquæ congiis tribus macerato [14] expressóque. Sic fit & sycites è fico, quem [14] alij [e] palmiprimum, alij catorchiten vocant. Aut si dulce esse non libeat, pro [f] aqua tantundem vinaceorum adiicitur. E Cypria fico & [g] acetum fit præcellens, atque [h] Alexandrino quoque melius. Vinum fit & è siliqua [i] Syriaca, & è pyris, malorúmque omnibus generibus. Sed è Punicis, quod rhoiten vocant: & è cornis, mespilis, sorbis, moris siccis, nucleis [k] pineis. Hi musto madidi exprimuntur: superiora per se mitia. Myrtiten [l] Cato quemadmodum [15] fieri docuerit, mox paulò indicabimus. Græci verò & alio modo. Ramis teneris cum suis foliis in albo musto decoctis, tusis, libram in tribus musti congiis [16] deferuere faciunt, donec duo supersint. Quod ita syluestris myrti baccis factum est, [m] myrtidanum [17] vocant: hoc manus tingit. Ex his quæ in hortis gignuntur fit vinum è radice, asparago, cunila, origano, apij semine, abrotano, mentastro, ruta, nepeta, serpillo, marrubio. Manipulos binos [18] tundunt in cadum musti & [19] sæpe sextarium, & aquæ marinæ heminam. E [20] napis fit, [n] xj. denariorum pondere in sextarios binos musti addito. Item è scillæ radice. Inter flores ex rosæ foliis tusis, in linteolo [o] in mustum [21] colatis cum pondusculo vt [22] sidat, xl. pondere denariorum in sextarios vicenos musti, [p] nec ante tres menses vase aperto. Item è nardo gallico, & aliud è syluestri. [q] Aromatiten quoque inuenio factitatum tantùm non vnguentorum compositione, primò è myrrha, vt diximus, mox & nardo Celtico, calamo, aspalatho, offis in mustum aut dulce vinum [23] defectis. [24] Aliud è calamo, iunco, costo, nardo Syriaco, amomo, casia, cinnamomo, croco, palma, asaro, [25] similiter & offa. Apud alios nardi, & malobathri selibris in musti congios duos additis: qualia nunc quoque fiunt pipere & [r] melle addito, quæ alij condita, alij piperata appellant. Inuenitur & nectarites ex herba, quam alij [26] helenion, alij medicam, alij symphyton, alij Idæam & orestion, alij nectaream vocant, radice [27] ponderis xl. denariorum in sextarios, sex musti addita, similiter in linteo. Ex cæteris herbis fit absinthites [28] in xl. sextarios, musti absinthij Pontici libra decocta ad tertias partes, vel scopis absinthij in vinum additis. Similiter hyssopites è Cilicio hyssopo, vnciis tribus in duos congios musti [s] coniectis, aut tusis in vinum. Fiunt [29] vtraque & alio modo, circa radices vitium sato. Sic & elleboriten fieri ex veratro nigro [t] Cato docet. Sic fit & scammonites. Mira vitium natura, [u] saporem alienum in se trahendi, qualem & salicum redolent Patauinorum in palustribus vindemiæ. Sic & elleborum seritur in Thaso, aut cucumis syluester, aut scammonea, quod vinum phthorium vocant: quoniam abortus facit. Fit & ex herbis, quarum naturæ [30] suo loco dicentur. E stœchade & radice gentianæ, & tragorigano, & dictamno, asaro, dauco, elelisphaco, panace, acoro, conyza, thymo, mandragora, iunco. Vocarunt & scyzinum, & itæomelin, & lectisphagiten, quorum iã obliterata ratio est. Et fruticum verò è genere, [x] credri vtriusque, cupressi, [31] laurus, iuniperi, terebinthi, [32] calami, lentisci, baccas aut lignum recens musto decoquunt. [33] Item chamelææ, & chamæpityos, & chamedryos lignum. Eodem modo & ex flore, in congium musti [y] decem denariorum pondere addito.

8 sextariis. Dal. 9 tantundem. Diosc. & M. 10 pluuia, mellis, musti miscent, decapulãt, & in sole. Diosc. lib 5. 11 libra & quadrante. Alij, ad libram. 12 & vino post. Dal. 13 mitio rum. Vet. 14 Lege, expressique: aut si ità dulce esse non libeat, cõgiis quinque. Fit & sycites è fico (carica in Diosc.) in Cypri, vt palmeum: aliqui catorchiten vocãt, sed pro aqua tantundem hu moris adiicii in quo recenter pressa vinacea maduerint. Fit & liquoris acetum præcellens &c. Sic locus hic ex Diosc. restituend. 14 alij parmu primũ, alij trocin. Ch. 15 fecerit, hoc pauio. M. 16 deferuefaciunt. Ch. 17 vocatur. Ch. 18 condunt. Ch. 19 sapa. Dal. 20 bunio. Diosc. 21 callatis. 22 sidant. 23 deiectis. Dal. defectis. Ch. 24 Alij de M. 25 similibus & offis Dal. 26 melemien Ch. 27 ponderis x. l. in sextarios M. poculo quinque drachmarum in congios sex Diosc. 28 xlviij. sextariis musti. absynthij Pontici libra, decoctis ad tertias partes. Budæus legitur & sextariis musti, in M. & Ch.

29 Pleraque &c. satu. Dal. 30 sua. Ch. 31 lauri, pini, iuni. M. 32 callsa. M tego, thymelaa, Ex Diosc. qui etiam his plantis addit abietẽ. 33 Item cham. & etiam lignũ, dum floret, eodẽ modo, in congios &c. Ex Diosc. cap. 79. & 80. 81.

ANNOTATIONES.

a Cum iuba, siue phoba.

b Lapsus est memoria Plinius, tùm quòd citato loco ex fructu loti, Aphricanæ arboris, vinum tantùm fieri dixit mulso simile, quod vltra denos dies non duratitũ quòd loti arboris, & herbe Ægyptiæ, ibi tantũ meminit, nõ autẽ fruticis.

c Cap. 17. lib. 13. arborem vocat Aphricanam: fruticẽ, Lotometram: herbam, Ægyptiam.

d E cariotis fieri, non e chydæis, autor scribit cap. 4. lib. 13. E chydæis fieri Dioscorides ait.

e Hæc vox si integra est, vinum Palmeo bonitate proximũ significat. Quidã legunt Carycinũ.

f Pro aqua, cremoris vinaceorum tantundem, Diosc. lib. 5. ἔνιοι δ᾽ ἀντὶ ὕδατος στεμφύλων ἀπόβρεγμα ἴσον ἐμβάλλουσι.

g Aceti Sycitis, id est ficulnei parandi modum tradit Columella cap. 17. lib. 12.

h Alexandriæ plurima Sycomorus est, cuius è fructu liquor in acetum aëre facile degenerat. Dioscor. cap. 42. libro 5.

i Diosc. cap. 32. lib. 5.

k Idem cap. 44 lib. eod.

l Cap. 125.

m Myrtidanum Dioscoridi est adnatum myrto tuber, inæquale, verrucosum, concolor, quod manus instar caudicem myrti amplectitur. Ex eo vinum nõ fit, sed tusum cum vino austero reconditur, deinde in pastillos formatur, qui in vmbra resiccati efficacius adstringunt quã myrti & folium, & fructus. Vide infra cap. vlt. 23. Catonem cap. 125. Palladium cap. 2. & Colum. cap. 38. lib. 12.

n Duarum drachmarum Diosc. Pondera prorsus alia sũt, quàm Dioscoridis, cõiecturæque modus.

o In Hyssopite id Dioscorides.

p Vt defæcatum vinum transfundatur. Diosc.

q Palladius in Octobri cap. 14. Diosc. lib. 5. Colum. lib. 12. Athen. lib. 1. τρίμμα vocari scribit.

r Hunc tertium modum non describit Dioscorides.

s Manualibus fasciculis.

t Cato. capite 115. Cæterùm serendum veratrum esse non scribit, verùm eius radicis fasciculos tres circa vitis ablaqueatæ radicem defodiendos. Dioscorides ex plantæ radicibus musto immissis Elleboritem & Scammonitẽ parat.

u Non saporem tantùm, sed etiam vires. Dioscorides cap. 77. lib. 5.

x Negligenter Plinius de vtraque Cedro id scribit, cùm de Cedrino ex Oxycedri baccis parato, & cedrite ex cedria confecto, id scribat Dioscorides.

y Dioscorides hãc vini & materiæ quæ iniicitur portionem docet cap. De vino ex Chamelæa.

De hydromelite & oxymelite. CAP. XVII.

FIt vinum & ex aqua ac melle tãtùm. Quinquennio ad hoc seruari cælestem [1] iubent. Aliqui prudentiores statim ad tertias partes decoquunt, & tertiam mellis veteris adiiciũt: deinde xl. diebus Canis ortu in sole habent. Alij [2] diffusa ita x. die obturant. Hoc vocatur hydromeli, & vetustate saporem vini assequitur, nusquam laudatius, quàm in Phrygia. Quin & acetum melle temperabatur: adeò nihil [3] intentatum vitæ fuit. Oxymeli hoc vocarunt, mellis x. libris, aceti veteris heminis quinque, salis marini libra, aquæ pluuiæ sextariis quinque, sufferuefactis decies, mox elutriatis atque ita inueteratis. Omnia ab Themisone summo autore damnata: & hercule coactus eorum vsus videri potest, nisi si quis naturæ opus esse credit aromaticen, & ex vnguentis vina composita, aut vt biberentur genuisse [4] eam frutices. Ista sunt cognitu iucunda, solertiâ humani animi omnia exquirente. Nihil quidem ex his anno durare, præterquàm quæ [5] vetustate ipsa fieri diximus, & plura ne tricenis quidem diebus, non erit dubium.

1 iubent aliqui prudẽtiores. Alij statim. M.
2 diffusam post x. diem.
3 intempe ratũ in vita. M.
4 eu. M.
5 vetustatẽ ipsam ferre &c. est.

Prodigiosa genera vini. CAP. XVIII.

SVnt & [a] in vino prodigia. Dicitur [b] in Arcadia fieri, quod [1] fœcunditatem fœminis importet, viris rabiem. At in Achaia maximè circa [2] [c] Caryniam abigi partum vino, atque etiam si vuam edant grauidæ, cùm differentia in gustatu non sit. Trœzenium vinum qui [3] bibunt, negantur generare. Thasios duo genera vini diuersa facere proditur: vnũ quo somnus conciliatur, alterum verò quo fugetur. Apud eosdem vitis [d] theriace vocatur, cuius & vinum & vua contra serpentium ictus medetur. Libanios thuris odore, & qua Diis prolibant. E diuerso [e] aspendios, damnata aris. Ferunt eam nec ab alite vlla attingi. Thasiam vuam Ægyptus vocat apud se prædulcem, quæ soluit aluum. Est contrà in Lycia, quæ solutam firmat. Ægyptus & ecbolada habet, [4] abortus facientem. Vina in [f] apothecis Canis ortu mutantur quædam, posteáque restituuntur sibi. Sic & [5] mari nauigatio, cuius iactatus his quæ durauerint, tantum vetustatis adiicere [6] sentitur, quantum habuerint.

1 sterilitatem. Th. ἀτεκνούσας ποιεῖ.
2 Charmiã. CH. Gabynnam. TH.
3 bibant. CH.
4 abortiuos. M.
5 maris nauigatio. M.
6 censetur. Vet.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 19. lib. 6. hist.
b Apud Heracleam. Theophr. ca. 20. li. 9. hist. Athen. lib. 1.
c Cabyniam Theophr. Ceryniam Athenæo. Addidit Theophrastus, canibus, si vuas gustauerint, etiam catulos elidi. Victorius cap. 23. lib. 7.
d Vide infrà cap. 1. lib. 23. & Palladium in Februario, capite 28.
e Quidam sic dictam interpretantur ab Aspendo vrbe Pamphyliæ. Lego Aspondos, vel Aspódios, à particula priuationis Græca α, & verbo σπένδω, libare: vt vua sit, cuius vino diis libare nefas est.
f Hesiodus tamen vinum tum esse optimum scribit, τῆμος πιότατοί τ' αἶγες καὶ οἶνος ἄριστος, vt interpres, quoniam τότε ἤδη χειμέριοι, τὰς μεταβολὰς ὁρῶν ἐκφυγεῖν, καθ' ἃς ὁ κίνδυνος πρᾶττεται. Ea de caussa sub Canis ortum veteres largius bibendum præceperunt: non tantum quod ingens æstus sitibundos ad potum inuitet. Theognis.

Ἄφρονες ἄνθρωποι καὶ νήπιοι, οἵτινες οἶνον
Μὴ πίνουσ', ἄστρου καὶ κυνὸς ἀρχομένου. Alcæus,
Θέρευς δ' τέγγε πλεύμονας οἴνῳ. τὸ γὰρ ἄστρον περιτέλλεται. Brod. cap. 20. 5. Magius cap. 18. lib. 1.

Quibus vinis ad sacra vti fas non sit, & quibus generibus musta condiantur. CAP. XIX.

ET quoniam religione vita constat, prolibare Diis nefastum habetur [1] [a] vina, [2] præter imputatæ vitis, fulmine tactæ, quámque iuxta [3] hominis [b] mors laqueo pependerit, aut vulneratis pedibus [4] calcata, & quod circuncisis vinaceis profluxerit, aut supernè deciduo immundiore lapsu aliquo [5] polluta. Item Græca, quoniam aquam habeant. Vitis ipsa quoque manditur, decoctis caulibus sũmis, qui & condiuntur in aceto ac muria. Verùm & de apparatu vini dixisse conueniat, cùm Græci priuatim ea præcepta condiderint, artemque fecerint, sicut Euphronius, & Aristomachus, & [6] Coniades, & Hicesius. Africa gypso mitigat asperitatem, nec non aliquibus sui partibus [d] calce. Græcia argilla, aut marmore, aut sale, aut mari, lenitatem excitat: Italiæ [7] pars aliqua [8] [e] rabulana pice: ac resina condire musta vulgare [9] est ei, prouinciísque finitimis. Nonnusquam prioris vini fæce acetóve condiunt. Necnon & ex ipso musto fiunt medicamina: decoquitur, vt dulcescat portione virium. Nec durare vltra annuum spatium tale proditur. Aliquibus in locis decoquunt [f] ad sapas musta, infusísque his ferociam frangunt. Et in hoc tamen genere, & in omni alio [10] subministrant vasa ipsa [11] condimentis picis. Cuius faciendę ratio proximo dicetur volumine.

1 vino M.
2 Præter, sic est in vetust. cod. & omnino videtur redũdare.
3 hom. mortui laqueus, vel, homo mortuus. Dal.
4 calcata. Dal.
5 polluta. Dal.
6 Connia des. CH.
7 in parte. M.
8 radulana. V. Vide Ann.
9 est, prouinc finitimis. Aut prioris vini fæce. M.
10 subm. vasis ipsis condimẽta. Alij, subliniunt vasa ipsa condimento.
11 eũ cond. Dal.

ANNOTATIONES.

a Spurca hæc vina Pontifices appellabant.
b Mortui laqueus, vel homo mortuus.
c Tortiuo.
d Condiri etiam vina gypso, & calce, vide ca. 1. lib. 23.
e Lego, radulana, (tam sicca vt radi possit. Nam, vt ait Columel. cap. 20. li. 12. quanto vetustior, tãto melior.) Idem autor rasim, (lego, rasilem) vocat, ξυστὴν. Quidam Rhetica legunt. Eã certè Constantinus in Geoponicis maximè laudat.
f Vinum id γλυκὺ vocat Athenæus lib. 1.

De picis generibus, & [a] resinis, & mustis condiendis, & de aceto, & fæce. CAP. XX.

ARborum succo manantium picem resinámque aliæ [1] ortæ in Oriente, aliæ in Europa ferunt. Quæ interest Asia, vtrinque quasdam habet. In Oriente optimam tenuissimámque terebinthi fundunt: deinde lentisci, quàm & [b] mastichen vocant: posteà cupressi, acerrimam sapore. [2] [c] Liquidam omnes, & tantùm resinam: crassiorem verò & ad [3] pices faciendas cedrus. Arabica resina alba est, acri odore, difficilis coquenti. [4] Iudaica callosior, & terebinthina quoque odoratior. Syriaca Attici mellis similitudinem habet. Cypria antecedit

1 ortæ in M. d.
2 Liquida omnes exstil(lant) resinã. M.
3 picem faciendã donea cedrus. Vet.
4 Iudaa. M. & CH.

tecedit omnes: est autẽ melleo colore, carnosa. [d] Colophonia præter cæteras fulua: si [5] teratur alba fit, grauior odore, ob id non vtuntur ea vnguentarij. In Asia quæ fit è picea, admodum candida, [6] spagas vocatur. Resina omnis dissoluitur [7] oleo. Quidam & [e] creta figlinarum hoc fieri arbitrantur: [f] Pudétque confiteri, maximum iam honorem eius esse in euellendis [8] virorum corpori pilis. Ratio autem condiendi musta, in primo feruore, qui nouem diebus cum plurimum peragitur, aspersu picis, vt odor vino contingat, & saporis [9] quædam acumina. Vehementius id fieri arbitrantur [g] crudo flore resinæ, excitarique lenitatem. E diuerso [h] crapula compesci feritatem nimiam, frangíque virus: aut vbi pigra lenitas torpeat, virus addi. Liguriæ maximè Circumpadanisque mustis vtilitas [10] discernitur hoc modo: Pugnacibus mustis crapulæ plus inditur, lenibus parcius. Sunt qui ex [11] vtroque condiri velint. [12] Nec non [i] alia æquè multiplici natura. Vitiúmque musto quibusdam in locis, iterum sponte feruere: qua calamitate [13] deperit sapor, [k] vappáque accipit nomen, probrosum etiam [14] hominum, cùm [15] degenerauerit animus. [16] Aceti enim nequitiæ inest virtus magnos ad vsus, & sine queis vita mitior degi non possit. Cæterò vinorum medicaminis tanta cura est, vt cinere apud quosdam, [17] ceu gypso, alibi [18] quibus diximus modis instaurentur. Sed cinerem è vitis sarmentis, aut quercu præferunt. Quin & marinam aquam eiusdem rei gratia ex alto peti iubent, seruaríque ab æquinoctio verno, aut certè nocte solstitio & Aquilone flante hauriri, vel si circa vindemiam hauriatur, decoqui. Pix in Italia ad vasa vino [19] condendo maximè probatur Brutia. Fit è piceæ resina, in Hispania autẽ è [20] pinastris, minimè laudata. Est enim resina harum amara & [21] arida, & graui odore. Differentiam rationémque faciendi proximo volumine demonstrabimus inter arbores [22] feras. Vitia, præter [l] suprà dicta, acor, aut fumidum virus picis autem adustio: experimentum verò, si fragmenta subluceant, ac sub dente lentescant [m] acore iucundo. Asia picem [23] Idęã maximè probat, Græcia Piericam, Virgilius [24] Naryciam. Diligentiores admiscent [n] nigram mastichen, quæ in Ponto bituminis similis gignitur, & iris radicem [25] oleúmque. Nam [o] ceram accipientibus vasis compertum est vina acescere. Sed transferre in ea vasa, in quibus acetum fuerit, vtilius, quàm in ea, in quibus dulce aut mulsum. Cato iubet vina concinnari (hoc enim vtitur verbo) [p] cineris lixiuij cum defruto cocti parte quadragesima, pulegij vel salis sesquilibra, interim & tuso marmore. Facit & sulphuris mentionem, resinæ verò in nouissimis. Super omnia addi maturescente iam vino iubet mustum, quod ille tortiuum appellat, nos intelligimus nouissimè expressum: & adiici mustis tingendi gratia coloris, vt pigmentum aliquod vini, atque ita pinguius fieri. [26] Tot veneficiis placere cogitur: & miramur noxium esse. In vitium inclinantis experimentum est, [27] laminæ plumbeæ mutatus in ea color. Proprium autem inter liquores vino, [q] mucescere, aut in acetum verti: extántque medicinę volumina. Et fex vini siccata recipit ignes, ac sine alimento per se flagrat. Cinis eius nitri naturam habet, easdémque vires, hoc amplius, [28] quò pinguior sentitur.

5 vratur. Ex Diosc.
6 spargas. M. epargos. Quidam. pseg is. Alij quasi stalactis & stagonas.
7 oleo. Pudétque confiteri &c. pilis. Quidã & creta &c. arbitrantur. Ratio &c.
8 à virorũ. M.
9 quodam acumine. M. quadã acrimonia. Vet.
10 decernitur Dal.
11 nitro. Alij. Ego verò vtrumque intelligo, & crapulã & resinæ florẽ.
12 Nec non alia, quæ est multi pice & natura. CH. Nec non alia quæ est multa pice nata Parm. Lego. Nec non & ij etiam multi pice quoque Nati.
13 cùm deferbuit. sapor vappæ accipit nomen. M
14 homini. Vet.
15 degenerauit M. degerauit. Ch
16 Aceti enim M. Aceti verò Vet.
17 ceu gypso alibi, & lixiuio quibus &c. Dal. ex iis quæ sequuntur, lixiuio vtebantur ad &c.
18 & quibus. Ch.
19 condiendo. M.
20 picea. M. piceastris. Parm.
21 auida. Ch.
22 feraces. M sub resinæ.
23 Indicã. M.
24 Naryciam. M. Naresiam. Alij à Naresis Liburniæ populis. Alij Nariciam Calabriæ vrbẽ esse volunt.
25 foliúmque. Dap. id est malabathrum.
26 Sed vt veneficiis placere cogatur, miramur M.
27 lamina plũbea. M.
28 quòd M. & Ch.

ANNOTATIONES.

a De resina & pice vide cap.11.& 12. lib.16. & cap.1. lib.23.& cap.6.lib.24.

b Plinius falsò mastichen resinis liquidis annumerat.

c Idem etiam e lentisco resinam liquidam fluere tradit cap.6.lib.24. quod tamen vsus falsum esse monstrat.

d Colophoniacam vocat & Celsus lib.5.cap.18.

e Cretam figularem vocat Celius cap.1.lib.5.

f καταπιττοῦν id Græci vocabant. Clemens Alexand. cap. 3.3. pædagi, de Cynædorum impura, infamique mollitie. διὰ τούτους γοῦν πλήρεις αἱ πόλεις πιττούντων, ξυρούντων, παρατιλλόντων τοὺς ἀνδρείας τούτους. Qui sic vulsi & glabri forent πιττοκοπούμενοι eidem dicuntur. Fuit & καταπιττοῦν tormenti genus, cùm feruẽti pice instillata corpora hominum vrebantur. Lucretius.

Verbera, carnifices, robur, pix, lumina, tædæ.

Plautus in Capt.

Atra bilis agitat hominem. B. At pol, te, si hic sapiat senex,
Atra pix agitet apud carnificem, ac tuo capiti (illuceat.

Victorius cap.14.8. Visco quoque pilos euelli solitos monstrant hi versus Iuuenal.

--nullus tota inter in cute, qualem
Præstabat calidi circumlita fascia visci.

De hac re plura Had. Iu. li. De coma. Idẽ Poëta

--quid enim resinata iuuentus,
Cruráque totius facient tibi læuia gentis?

Philostratus in vitis, de Scopeliano ὡς οὐκ ἐκδεδωκὼς ἑαυτὸν πίττῃ, καὶ παρατιλτρίαις. Theopompus apud Athenæum narrat, omnes Barbaros qui ad Occidentem habitant, picari & radi: apud Thuscos multas esse ad eam rem institutas officinas, quas adeunt, & peritis artificibus radendos ac picandos se præbent, nulla prorsus verecundia, si quis foris intueatur, vel dum hoc fit, interueniat. Euirationem pilorum eam vulsuram autor vocat cap.1. lib.29. Palladius in Octobri cap.14.

g Coquendi in aqua eiusdem floris ratione vide ca. 11.lib.16.

h Crapula, resina, resinæve coctus flos, qui pro condimento vino immiscetur, sic dicta quòd vinum resinatum, nouitium præsertim, caput tentet. Cap.11.lib.16.&.ca.1.lib.23. Confecturam tradit Dioscorides cap.23.lib.5.

i Vel musta condienda, vel mustorum condimenta.

k οἶνον παρατρέπεσθαι, vappescere, vulgò *se tourner*, εἰς ὀξίνην μεταπεσεῖν ἐξοινίζεσθαι dicunt, *s'enaigrir*. Chrysost. οἶνον μὲν ἀρετῆς βλάβη τὸ παρατραπῆναι καὶ εἰς ὀξίνην μεταπεσεῖν. ἀχρήστους homines etiam Græci ὀξίνας dicunt, quasi corrupta vina: Aristophanes in Equitibus, Ἄνδρα μοχθηρὸν πολίτην ὀξίνην, Ὑπέρβολον. Idem ἐμαχόμεθ' αὐτοῖσι θυμὸν ὀξίνην πεπωκότες. Inde Græcis οἶνος τροπίας, καὶ ἐκτροπίας, vinum mutatum, fugiẽs, in vappam aut acetum degenerans, & exolescens: quod ætati cedit. Horat.

Ac nisi mutatum parcit defundere vinum.

Turn.cap.1.lib.1.cap.9.7.13.20.

l Amarorem, ariditatem, grauem odorem.

m Quoniã in cortinas æneas cõiecta, aceto spissatur.

n Nigræ mastichis suprà meminit cap.17.lib.12.

o In picandis doliis cerã pici admisceri solitam scribit Palladius cap.11. Septembris. Adiecta cera ampliore vina vappescere scribit ca.5.& 7. li. 6.& fortassis hic legendum vappescere.

p Sic autor vocat κονίαν στακτὴν Græcorum, nempe liquidũ lixiuium. Nã calce àddita cum cinere quolibet, lixiuium id aut ἀφρόνιτρον, aut στακτὴ διηθημένη vocabatur, quasi excolatũ lixiuiũ.

q Propriũ verbum id vsurpatur de pane, carne, & aliis id genus, quę diutino situ lanuginem contrahunt cum quadam graueolentia. In vino mucorem nos intelligimus saporem euanidũ & obsoletum, cũ odore ingrato, vulgò *vin poussé*.

De cellis vinariis. CAP. XXI.

MAgna & collecto iam vino differentia in cella. Circa Alpes ligneis vasis condunt, circulisque cingunt, atque etiam hyeme gelida ignibus rigorem arcent. [1] [a] Mirum dictu, sed aliquando visum, ruptis vasis stetere [2] glaciatæ moles prodigij modo, quoniam vini natura [b] non gelascit, alias ad frigus stupens tantùm. Mitiores plagæ doliis condunt, infodiúntque terræ tota, aut [c] ad portionem [3] situs. Item cælum præbent: alibi verò impositis tectis arcent, traduntúrque & hæc præcepta: Latus cellæ vinariæ, aut certè fenestras [d] obuerti in Aquilonem oportere, vel [4] vtique in exortum æquinoctialem. [5] Sterquilinia & arborum radices procul abesse, omniáque odoris euitandi, facillimo in vina transitu: ficos vtique & caprificos. Doliis etiam interualla dari, ne inter sese vitia serpant, contagione vini semper ocyssima. Quin & figuras referre. [6] Ventrosa ac patula minus vtilia. Picari oportere protinus à Canis ortu, posteà perfundi marina aqua aut salsa, [7] dein cinere sarmẽti aspergi vel argilla, abstersa myrrha suffiri, ipsásque sæpius cellas. Imbecilla vina demissis in terrã doliis seruãda, valida expositis. Nunquàm implenda: & quod superfit, passo aut defruto perungendum, admisto croco, pice veteri cum sapa: sic opercula doliorum medicanda, addita mastiche ac pice. [8] Bruma aperiri vetant, nisi sereno die. Vetant Austro flante, Lunáve plena. [e] Flos vini candidus probatur: rubens triste signum est, [9] si non vini colos sit. [10] Itẽ vasa incalescentia, operculáve [11] sudantia. Quod celeriter florere [12] cœperit, odorémque [f] trahere, [13] non forè diutinum. Ipsa quoque defruta ac sapas, cùm sit cælum sine Luna, hoc est, in sideris eius coitu, neque alio die coqui iubent. Præterea plumbeis vasis, non æreis, [14] nucibus iuglandibus additis: eas enim [g] fumum excipere. Campaniæ nobilissima [15] exposita sub dio [16] cadis [h] verberari Sole, Luna, imbre, ventis, aptissimum videtur:

1 Rarum. CH.
2 glaciata, prodigij. M.
3 satis. Dal.
4 vsque in M.
5 Sterculonia. CH.
6 Vẽtruosa. M. & CH.
7 ac leni cinere sarm. asp vel argilla aspera. Vet. alij, & argilla abstersa.
8 Brutia aperire. CH.
9 si non is vini M. & CH.
10 vasis incalescẽtibus, operculisve sudantibus, quod celeriter. M.
11 sudantibus. Quod. Vet.
12 cœpit. M.
12 non fit diutinũ V.
14 nucibúsque. M. & CH.
15 expositis. Vet.
16 in cadis. M. & CH.

ANNOTATIONES.

a Æquè mirum quod prodit Arist. in Arcadia vinum ἀναξηραίνεσθαι ὑπὸ τοῦ καπνοῦ, ἐν τοῖς ἀσκοῖς, ὥστε ξυόμενον πίνεσθαι. Rhodig. c. 36. 28. Virgil. 3. Georg.

--cædúntque securibus humida vina.

Vide Brod. cap. 31. 5.

b Vide apud Macrobium lib. 7. Satur. caussam, cur vinum & acetum non gelascunt.

c Nam calidiore cælo, tota sub dio relinquuntur: frigidiore tota defodiuntur: medio, partim abduntur terra, partim cælo permittuntur.

d Vitruuius cap. 4. lib. 1.

e Flos vini, odor, fragrantia. Plaut. in Curcul.

Flos veteris vini naribus obiectus est meis.

flos vini, ἀνθοσμίας οἶνος, vinum optimum, & odoris iucundissimi. Festus, *Florem anclabant Liberi è carchesi s.* Plaut. in Cistellaria.

Quippe vbi linguam percussi flore Liberi.

Flos vini, tenuis spuma in summo innatans. Turn. c. 34. 29. Cęcilius apud Noniũ in Floces, tria hæc numerat, florẽ, floces, id est, fæcem, & vinum, *Ego, inquit, neque florem, neque floces volo: mihi vinum volo.*

f Alium, quàm suum & natiuum.

g Qui permixtus sapæ eam corrumpere potest.

h Vlpiano propriè verberatur, quod anima præditum verbere feritur cum doloris sensu: pulsatur, quod anima carens ictu crebro percutitur, vt Iani anua. Alex. ab Alex. cap. 19. lib. 3.

De vitanda ebrietate. CAP. XXII.

AC si quis diligentius reputet, in nulla [a] parte operosior vita est, ceu non saluberrimum ad [1] potum aquæ liquorem naturâ dederit, quo cætera omnia animantia vtuntur. At nos vinum bibere & [b] iumenta cogimus: tantóque opere, tanto labore & impendio constat, quod hominis mentem mutet, ac furorem gignat, millibus scelerum huic deditis tanta dulcedine, vt magna pars non aliud vitæ præmium intelligat. Quinimo vt plus capiamus, [c] sacco [2] frangimus [d] vires: & alia irritamenta [3] excogitantur: ac bibendi etiam causa venena conficiuntur, aliis cicutam præsumentibus, vt bibere mors cogat, aliis pumicis [e] farinam, & quæ referendo [e] pudet [4] docere. Cautissimos ex his balineis [f] coqui videmus, exanimésque efferri. Iam verò alios [g] lectum expectare non posse, imò verò [h] nec tunicam, nudos ibi protinus [5] anhelos ingentia vasa corripere, velut ad ostentationem virium, ac [6] planè infundere, vt statim euomant, rursúsque hauriant, ídque iterum tertiúmque: tanquam ad perdenda vina geniti, & tanquam effundi illa non possint, nisi per humanum corpus. [7] Huc pertinent peregrinæ [i] exercitationes, & volutatio [k] in cœno, ac pectorosa ceruicis repandæ ostentatio. Per omnia hæc prędicatur sitis quæri. Iam verò quæ vasa adulteriis cælata? tanquam per se parum doceat libidines temulentia. Ita vita ex libidine hauriuntur, atque etiam [l] præmio inuitatur ebrietas. Et si diis placet, emitur [8] alius, vt quantum biberit tantum edat: & pretium violentiæ lege accipit. [m] Alius quantum alea quæsierit tantùm bibit. Tunc auidi matronam oculi [9] licentur, graues produnt marito: tunc animi secreta proferuntur. Alij testamenta sua nuncupant, alij [10] mortifera loquuntur, rediturásque per iugulum voces non continent, [11] quàm multis ita interemptis. Vulgóque [n] veritas iam attributa vino est. Intereà vt optimè cedat, [o] Solem orientem non vident, ac minus diu [12] viuent. Hinc pallor, & genæ pendulæ, [p] oculorum hulcera, tremulæ manus, effundentes plena vasa, & (quæ [13] sit pœna præsens) furiales somni, & inquies nocturna, prę́miúmque summum ebrietatis libido [14] [q] portentosa, ac iucundum nefas. [15] Postera die ex [r] ore halitus [16] cadi, ac ferè rerum omnium obliuio, mórsque memoriæ. Rapere se ita vitam prædicant, [17] cùm priorem diem quotidie perdant, illi verò & venientem. Tib. Claudio principe ante hos annos xl. institutum, vt ieiuni biberent, potúsque vini antecederet cibos, externis & hoc artibus, ac medicorum placitis nouitate aliqua sese commẽdantium. Gloriam hac virtute Parthi quærunt, famam apud Græcos Alcibiades meruit, apud nos cognomen etiam Nouellus Torquatus Mediolanensis ad Proconsulatum vsque è Prætura honoribus gestis, [f] tribus congiis (vnde & cognomen illi fuit) epotis [r] vno impetu, spectante miraculi gratia Tib. principe in senecta iam seuero, [18] atque etiam sæuo aliàs, sed [19] ipsa iuuenta [u] ad merum pronior

1 potus. CH.
2 frangũtur. V.
3 excogitamus. Dal.
4 dicere. M.
5 & anhelos M.
6 plenè inf. vt statim vomant. M. & CH.
7 Ad hæc. M.
8 alienus. Dal.
9 licentur graues produntur M. licẽtur. Tũc graues produntur marito Ve. Leg. licẽtur, grauiqúe se produnt. Dal.
10 mortiferè CH.
11 perquã. Dal.
12 bibunt. M.
13 fit. M.
14 portentuosa. M.
15 Postera. CH.
16 fœdi M. fœtidi Vet. crudi. Vet.
17 si pridiquot perdant, immò verò. Vet.
18 Muretus illa, atque etiam sæuo alias, delet.
19 ipsi. Vet.

nior fuerat. Eáque commendatione credidere L. Pisonem vrbis Romæ [20] [x] curæ ab eo delectum, quòd biduo duabúsque noctibus perpotationem continuasset apud ipsum iam principem. Nec alio magis Drusus Cæsar [y] regenerasse patrẽ Tiberium ferebatur. [21] Torquati rara gloria (quando & hæc ars suis legibus constat) non labasse [22] sermone, [23] nec leuatum vomitione, non altera corporis parte, [z] dum biberet: matutinas obisse vigilias, plurimum hausisse vno potu: plurimum [24] præterea aliis minoribus addidisse: optima fide [aa] non respirasse in hauriendo, neque expuisse: nihílque [bb] ad elidendum in pauimentis [25] sonum ex vino reliquisse, diligenti scito legum contra [26] bibendi fallacias. Tergilla [27] Ciceronem M. filium binos congios simul haurire solitum ipsi obiicit: [28] Marcóque Agrippæ à temulento scyphum impactum. Etenim hæc sunt ebrietatis opera. Sed nimirum hanc gloriam auferre Cicero voluit interfectori patris sui [cc] M. Antonio. Is enim ante eum auidissimè apprehenderat hanc palmam, edito etiam volumine de sua ebrietate: quo patrocinari sibi ausus, approbauit planè (vt equidem arbitror) quanta mala per temulentiam terrarum orbi intulisset. Exiguo tempore ante prælium Actiacum id volumen euomuit: quo facilè intelligatur ebrius iam sanguine ciuium, & tanto magis eum sitiens. Nanque & hæc necessitas vitium comitatur, vt bibendi consuetudo augeat auiditatem. Scitúmque est Scytharum legati, quanto plus biberint, tanto magis sitire Parthos. Est & Occidentis populis sua ebrietas, fruge madida: pluribus modis [dd] per Gallias Hispaniásque, nominibus aliis: sed ratione eadem. Hispaniæ iam & vetustatem ferre ea genera docuerunt. Ægyptus quoque [ee] è fruge sibi potus similes excogitauit. Nulláque in parte mundi cessat ebrietas. Meros quippe hauriunt tales succos, nec diluendo, vt vina, mitigant. At [29] hercule illic tellus fruges parere videbatur. Heu mira vitiorum solertia! inuentum est quemadmodum aqua quoque [ff] inebriaret. Duo sunt [gg] liquores corporibus humanis gratissimi, intus vini, foris olei, arborum è genere ambo præcipui, sed olei necessarius. Nec segniter vita in eo elaborauit. Quanto tamen in potu ingeniosior apparebit, ad bibẽdum generibus centum nonaginta quinque, si species verò æstimentur, penè duplici numero excogitatis, tãtóque paucioribus olei. De quo in sequenti volumine dicemus.

20 curatorem. Vet.
21 Torquato. M. & CH.
22 sermonem CH.
23 non. M.
24 propterea CH.
25 summũ. Hermol.
26 bibendũ. Ch. forte, bibẽdũ.
27 Ciceronis M.
28 marcidoque ac. M. Marcóque Agr. à marcido & temulento. Vet.
29 hercules M. illis. Vet. Lego, At hercule solas illic tellus.

ANNOTATIONES.

a Eubulus primum cratera sanitati, secundum voluptati & amori, tertium somno, quartum iniuriæ dicat. Panyasis verò primum Gratiis, Horis, Dionysio: secundum Veneri, ac rursum Dionysio: tertium iniuriæ. Athenæus.

b Hector apud Homerum Iliad. θ. sic equos suos alloquitur,

Νῦν μοι τὴν κομιδὴν ἀποτίνετον, ἣν μάλα πολλὴν
Ἀνδρομάχη θυγάτηρ μεγαλήτορος Ἠετίωνος
Ὑμῖν πὰρ προτέροισι μελίφρονα πυρὸν ἔθηκεν,
Οἶνόν τ' ἐγκεράσασα πιεῖν ὅτε θυμὸς ἀνώγοι,
Ἢ ἐμοί, ὅσπερ οἱ θαλερὸς πόσις εὔχομαι εἶναι.

Vide cap.44.lib.8.

c Vinum sacco castratum, σεσακκισμένον, τῷ σάκκῳ ἐξειω- εὐχζόμενον, καὶ ἀποθηλυνόμενον, ἠθικὸν Theophr. cap.24.lib.6.causs. vocat: alij ἠθητικόν, colatum, sacratum, ἀπὸ τοῦ ἠθεῖν. Cic.2. De Finibus, *Quibus vinum defusum è pleno sit: hir siphon, vt ait Lucilius, cui nihil dempsit, nil vires sacculus abstulit.* Nempe vinum integerrimum, quod nec siphone depletum est, nec vola manus, (hir id significat) pitissatum. Hic sipho, tubulus est, quo vinũ exugitur alias vero, γευστεὶς, veteri glossario, Meraria, siue gustatorium eidem, γευστείδιον vasculum quo in caupona vinum gustatur, tenui fistula, angustóve collo. Inde Simpo veteribus Latinis, & à Simpône Simpulum. Scalig. Vide cap.12. li.35. Huc pertinet quæstio apud Plutarchum in Sympos.7.6. An colandum vinum sit.

d Nam vini fæx eius est veluti κράτος καὶ στόμωμα, quãobrem & τρύγα quidam, κατ' ἐξοχὴν vinum vocant: nec frustra est quod Hesiodus scripsit ἀπὸ τοῦ πίθου πινέμεναι δεῖν. Et certe δινήσεις illa, robur ac potestatem vini prorsus eneruat. Rhodig.cap.26.28.

e Vide quæ ex Theophrasto refert cap.21.lib.36.

e Vt de Cosso tradit Seneca epist.84.lib.12.

f Cruditatem ex pridiana temulentia infestam, balneo coquere, & in eo tantum perdurare, tantúmque sudare, vt animus deficiat.

g Sed in mensa obdormiscere. Theophr. cap.18.lib.9. hist.

h E lecto surgentes.

i Halterum, luctæ, saltus, pugilatus &c.

k Puluere palæstritarum, quem ἁφὴν vocauerunt. Aqueus hæc omnia refert ad inhonestas & indecoras poculis certantium inter bibendum leges & gesticulationes: ceruicémque repandam, curuam interpretatur, neruis temulentia debilitatis, quod mihi non placet. Prolixè locum hunc enarrat Rhodig.cap.26.lib.7.

l Apud Flauium Vopiscum Aurelianus suos Phagones, siue Comedones & Bibones habuit. Vide apud Eras. prouerb. Edax currus.

m Tot haurit pocula quot imperat modiperator, siue cõuiuij magister & dominus vel, vt aiũt Græci, βασιλεύς, talorum sorte eam præfecturam adeptus: de quo Macrobius, Cicero, Plato in legibus.

Nec regna vini sortiere talis, inquit Hor.

Ego verò puto accusari perditos mores eorum, qui statim ab alea compotarent, vt quãtum lucrati essent, tantum in conuiuia prodigeretur, omnéque vitæ tempus in alea & bibendo periret. Vide & Rhodig. cap.6.lib.28. Insignis est de hoc vitio, ac peruerso illo vitæ genere, epistola 123. Senecæ.

n Inde natum prouerbium, vinum cum pueritia, & sine pueritia veridicum. Sub Tiberio Cæsare, cùm vigeret accusandi publica rabies, exceptum quoque fuisse ebriorum sermonem, Seneca lib. de Beneficiis tradit.

o Smindyrides Sybarita, luxu & opibus diffluens, id sibi contigisse annis plus minus viginti gloriabatur. Idem & Hestieus Ponticus, sed honesta causa, cùm studiis operam daret tota fere vita. Rhodig. cap.13. libro 11. ex Athenæo lib.6.

p Iidémque & πελιδνοί, & κοιλοσιδοῦντες, liuidi, & circa cauum tumidi, quod & amantibus & melancholicis contingit. Theocritus οἱ δ' ὑπὸ λέκτροις Δῆτα κολοιδιόοντες ἐπώσια μοχθίζοντι.

q Veneris imaginarium somnium.

r Apud Vlpianum Trebatius ait, non esse morbosum os olere alicui, lurcosum & raponem: hoc enim ex ingluuie oris accidere, nempe ἐκ τῆς ἀδηφαγίας καὶ πολυποσίας. Quidam legunt, vt hircosum & strabonem. Hoc enim ex illuuie oris. Scalig. Vide quod notatum cap.53.lib.11.

s Tribus congiis, id est, libris triginta. Heminam libram pendit, Sestarius, 2. Congius, 10. Vrna, 40. Amphora 80. Culeus 1600. Vel, Hemina libram, Sestarius heminas duas, Congius sestarios quinque, Vrna congios quatuor, Amphora vrnas duas, Culeus amphoras quatuor. Rhodig.cap.1.lib.29.

t ἀμυστί. Sic Diotimum Atheniensem χῶνα vocarunt,

quoniam infundibulo ori apposito vinum affusum perpetuò biberet: sic Xenarchum Rhodium Metreten. Aureliani Phago vno die aprum integrum absumebat, veruecem, porcellum, panes centum, vini plus orca. Rhodiginus cap. 1.29. Idem autor capi. 17. libr. eiusdem, Heraclidem Pycten voracissimum & bibacissimum memorat.

v Quare per iocum quidam eum Biberium Meronem, pro Tiberio Nerone vocauerunt.

x Custodem, tutorem, præfectum. Vide Senecam epist. 84. li. 12. Tacitus Annal. lib. 6.

y Repræsentasse. Vide Sueton. ca. 42. in Tiberio. Druso huic Cæsari fastiditum caulium delicatiorem teneriorémque cauliculum, neque id sine castigatione Tiberij patris, dicit infrà ca. 8. lib. 19.

z De iis legibus potoriis vide Ciceronem vltima Tusculana.

aa Hoc paulò ante dixit vno impetu: ἀμυστί, & ἀπνευστί Græci, vnde ἀμυστίζειν: quo modo Dion scribit Commodum in theatro, feras ex alto iaculis impetentem, dulce vinum bibere solitũ, acclamante populo ζήσειας.

bb Eum morem indicat Horatius his versibus.

Absumet hæres Cæcuba dignior,
Centum seruata clauibus, & mero
Tinge pauimentum superbo,
Pontificum potiore cœnis.

Vide Rhodig. cap. 5.28. ἀποκοτταβίζειν id Græci dicunt.

cc Is, teste Paterculo, hedera redimitus, aurea corona tectus, cothurnos indutus, curru vectus, Liberum patrem vocari se iussit. Cùm ergo sic Athenienses salutassent, ac vt Mineruam suam in matrimonium duceret rogarẽt, ducturum is ait, sed dotis nomine imperare se mille talenta. Imitatus est tantam insaniam & Caligula, & Commodus, Antiocho & Mithridate iam antea Dionysij & cultum & nomen vsurpare ausis. Had. Iun. ca. 1.5. Seneca Suasoria 1.

dd Vide infrà cap. vlt. lib. 22.

ee Hordeo, tritico, auena, olyra. Cassianus in Geoponicis lib. 6. ex Leontio. Columel.

Vt Pelusiaci proritet pocula Zythi.

Vide infra loco proxime citato.

ff Nationes, quibus familiaris est potus eiusmodi, illo inebriari testantur Leontius apud Cassianum in Geoponicis, Dioscorides, qui zytho & curmi cerebrum tentari, excitarique dolorem capitis ait, Dion Academicus, qui Ægyptios hordeaceo potu exhilaratos cantare & saltare temulentos scribit. Arist. lib. De temulentia, qui scribit, zytho ebrios, quoniam id potionis genus καρωτικὸν est, in dorsum supinos cadere, ac reclinari, μόνους τοῦ πίνου μεθυσθέντας εἰς τὸ ὀπίσω καὶ ὑπτίους κλίνεσθαι, vino autem madidos, in faciem pronos ferri. Virg. de Septentrionalibus populis, his versibus.

Hîc noctem ludo ducunt, & pocula læti
Fermento, atque acidis imitantur vitea sorbis.

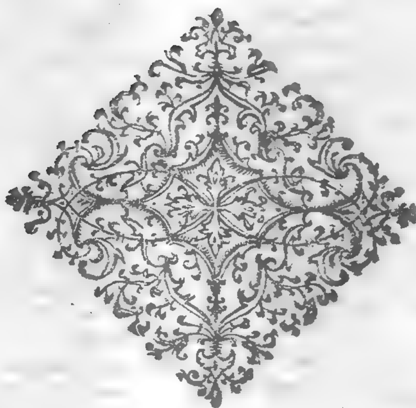
Had. Iun. cap. 12. lib. 2. Scythæ herbarum quarundam vapore, dum vruntur: Thraces quorundam seminum inebriantur, & veluti temulenti iacent: Babylonij quarundam arborũ fructu prunis iniecto: Indi succo arũdinis saccharatæ. Alex. ab Alex. c. 11. lib. 3. Elegantes hi sunt Lucilij versus apud Nonium de vinosis, in Inuito:

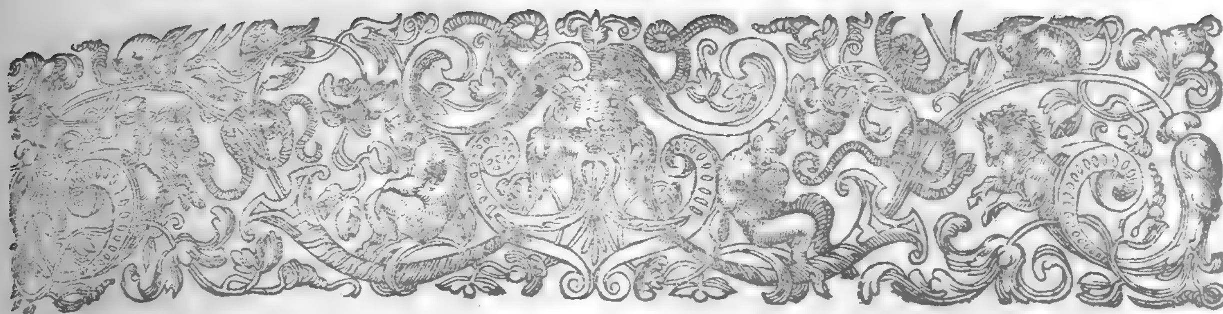
Scito enim bene longinquum mortalibus morbum
In vino esse, vbi quis inuitauit dapsilius se.

Quos etiam suprà adduximus.

gg Alludit ad Pollionis Romuli festiuum responsum, cuius meminit infrà capite 24. libro 22.

C. PLI-

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XV.

Naturæ frugiferarum arborum. CAP. I.

LEAM Theophrastus[1] è celeberrimis Græcorum autoribus vrbis Romæ anno circiter quadringentesimo[2] quadragesimo negauit nisi intra [3] xl. mil. passuum à mari nasci: Fenestella verò omnino non fuisse in Italia: Hispania, atque Africa, Tarquinio Prisco regnante, ab annis populi Romani clxxxiij. quæ nunc peruenit trans Alpes quoque, & in Gallias, Hispaniásque medias. Vrbis quidem anno quingentesimoquinto, Appio Claudio Cæci nepote, L. Iunio Coss. olei libræ[4] duodenæ assibus veniere. Et mox anno sexcentesimo octogesimo, M.[5] Seius, L. F. Ædilis curulis olei denas libras singulis assibus[a] præstitit populo Romano per totum annum. Minus ea miretur qui sciat post annos xxij.[6] Cn. Pompeij iiij. Consulatu oleum prouinciis Italiam misisse. Hesiodus quoque in primis cultum agrorum docendam arbitratus, [7] vitam, negauit oleæ satorem fructum ex ea percepisse quenquam. Tam tarda tunc res erat. At nunc etiam in plantariis serunt, translatarúmque alterno anno decerpuntur baccæ. Fabianus negat prouenire in frigidissimis oleam, neque in calidissimis. Genera earum tria[b] dixit Virgilius, orchites, & radios, & pausias: nec desiderare rastros, aut[8] falcem, vllámve curam. Sine dubio & in iis solum maximè cælúmque refert. Veruntamen &[9] tondentur, cùm & vites: atque etiam interradi gaudent. Consequens earum vindemia est, arsque vel maior,[10] oleum quàm musta temperandi. Ex eadem quippe oliua differunt succi. Primùm omnium è cruda, atque[c] nondum inchoatæ maturitatis: hoc[11] sapore præstantissimum. Quin & ex eo prima vnda præli laudatissima, ac deinde per diminutiones, siue (vt nuper[d] inuentum est) exilibus regulis pede incluso. Quantò maturior bacca, tanto pinguior succus, minúsque gratus. Optima autem ætas ad decerpendum inter copiam bonitatémque, incipiẽte bacca nigrescere. Nostri vocant drupas, Græci verò[12] drypedas. Cæterò[13] distat, an maturitas illa in torcularibus fiat, an ramis: rigua fuerit arbor, an suo tantùm[14] bacca succo, nihílque aliud quàm rores cæli biberit.

1 celeberrimus è Græcorum. Vet.
2 sexagesimo. M.
3 sexagesimũ, Colum. cap. 8 lib. 5. aut non viuere aut nõ esse feraci.
4 duodenis. Vet.
5 Seruius, M.
6 Cn. Põpeio septies consule. bi.
7 vita M.
8 falces. Chiff.
9 attondẽtur. Vet.
10 deo musta. Ch.
11 saporis præstantissimi. M.
12 drypetidas. Ch.
13 distant. M. & Ch.
14 vda. Dal.

ANNOTATIONES.

a Annonæ dispensationem penes Ædiles fuisse monstrat hic locus Liuij lib. 10. *Caritas etiam annonæ solicitam ciuitatem habuit, ventúmque ad inopiæ vltimum foret, vt scripsere quibus Aedilem fuisse anno Fabium Maximũ placuit, in eius viri cura, qualis in bellicis rebus tempestatibus fuerat, talis domi tum in annonæ dispẽsatione, comparando ac conuehendo frumento fuisset.* Ræuard. c. 16. 3. Varior.

b In Georgic.

Nec pingues vnam in faciem nascuntur oliuæ,
Orchitæ, Rudiique, & amara Pausia bacca.

Et rursum,

Contra, non vlla est oleis cultura, nec illæ
Procurnam expectant falcem, rastrósqua tenaces,
Cùm semel hæserunt aruis, &c.

c Omphacinum. Viride Catoni cap. 65.

d Exilibus regulis Sampsa inclusa. Columel. ca. 50. li. 12. Postea resolutis corticulis moli debebunt, adiectis binis sestariis integri salis in singulos modios: & aut regulis, si consuetudo erit regionis, aut certè nouis fiscinis Sãpsa exprimi.

De oleo. CAP. II.

VEtustas oleo tædium affert, non item[1] vt vino: plurimúmque ætatis[2] annuo est, prouida (si libeat intelligere) natura. Quippe temulentiæ nascentibus vinis, vi necesse non est: quinimo inuitat ad seruandum blan-

1 & Dal.
2 anno. M.

da[3] inueterati caries.[4] Oleo noluit parci,[5] fecítque ea necessitate promiscuum & vulgo. Principatum in hoc quoque bono obtinuit Italia toto orbe, maximè agro Venafrano, eiúsque parte quæ Licinianum fundit oleum: vnde & Liciniæ gloria præcipua oliuæ. Vnguenta hanc palmam dedêre, accommodato ipsis odore. Dedit & palatum[6] delicatiore sententia. De cætero baccas Liciniæ nulla auis appetit. Reliquum certamen inter Istriæ terram & Bæticæ par est. Vicina bonitas prouinciis, excepto Africæ frugifero solo.[7] Cereri totum id natura concessit: oleum ac vinum non inuidit tantum: satisque gloriæ in messibus fecit. Reliqua erroris plena, quem in nulla parte vitæ numerosiorem esse docebimus.

3 interueterati Ch. 4 oleū. Vet. 5 fecitque veteratica. M. veteratū ea. Vet.
6 delicatiorem sententiam. M.
7 Cæteris. Vet. M.

De natura oliuæ, & oleæ incipientis.

CAP. III.

OLiuæ constant nucleo, oleo, carne, amurca: sanies hæc est eius amara. Fit ex aquis, ideo siccitatibus minima, riguis copiosa. Suus quidem oliuæ succus oleum est, idque[1] præcipuè ex immaturis intelligimus, sicut de omphacio[a] docuimus. Augetur oleum[2] ab Arcturi exortu XVI. calendas Octobris: posteà nuclei increscunt, & caro. Cùm sitienti imbres copiosi[3] accessêre, vitiatur oleum[b] in[4] amurcam. Huius color oliuam cogit nigrescere. Ideóque incipiente nigritia minimum amurcæ, ante eam nihil. Et error hominum falsus, existimantium maturitatis initium, quod est[5] vitij proximum. Deinde quòd oleum crescere oliuæ carne arbitrantur, cùm succus omnis in corpus abeat, lignúmque intus grandescat. Ergo tum maximè rigantur. Quod vbi cura multa siue imbribus accidit, oleum absumitur, nisi consecuta serenitate, quæ corpus extenuet. Omnino enim, vt[c] Theophrasto placet, est olei causa calor, quare & in[d] torcularibus & iam[6] in cellis multo igne quæritur. Tertia est culpa in parsimonia, quoniam propter impendium decerpendi expectatur vt decidat oliua. Qui medium temperamentum in hoc seruant, perticis decutiunt, cum iniuria arborum, sequentísque[e] anni damno. Quippe[f] oliuantibus lex antiquissima fuit: Oleam ne stringito, néve verberato. Qui cautissimè agunt, harundine leui ictu, nec aduersos percutiunt ramos. Sic quoque alternare fructus cogitur decussis germinibus.[7] Nec minus, si expetetur vt cadat. Hærendo enim vltra suum tempus, absumunt venientibus alimentum, & detinent locum. Argumentum est, quòd nisi ante Fauonium[8] collectæ, nouas vires resumunt, & difficiliùs cadunt.[g] Prima ergo ab autumno colligitur, vitio operæ, non naturæ, pausia cui plurimum carnis: mox orchites, cui olei: post radius. Has enim ocyssimè occupatas, quia sunt tenerrimæ, amurca cogit decidere. Differuntur verò etiam in Martium mensem callosæ, contra humorem pugnaces, ob ídque minimæ. Licinia,[9] Cominia, Contia, Sergia, quam Sabini regiam vocant, non ante Fauonij afflatum nigrescentes, hoc est ad VI. Idus Febr. Tunc arbitrantur eas maturescere, & quoniam probatissimum ex iis fiat oleum, accedere etiam ratio[h] prauitati videtur. Ferúntque[i] frigore[10] sterilitatem fieri, sicut copiam maturitate: cùm sit illa bonitas non temporis, sed generis[11] tardè putrescentium in amurcam.[k] Similis error collectam seruandi in tabulatis, nec priusquàm sudet premendi, cùm omni[12] mora oleum decrescat, amurca augeatur. Itaque vulgo non amplius senas libras singulis modiis exprimi dicunt. Amurcæ mensuram nemo agit, quanto ea copiosior reperiatur in eodem genere diebus adiectis. Omnino in[13] vita error est publicus, tumore oliuæ crescere oleum[14] existimantium: præsertim cùm magnitudine copiam olei non constare, indicio sint quæ regiæ vocantur, ab aliis maiorinæ, ab aliis[l] phauliæ, grandissimæ, alioquin minimo succo.[15] Et in Ægypto carnosissimis oleis exiguum. Decapoli verò Syriæ perquàm paruæ, nec cappari[16] maiores, carne tamen commendantur. Quam ob causam Italicis transmarinæ[m] præferuntur in cibis, cùm oleo vincantur. Et in ipsa Italia cæteris Picenæ, & Sidicinæ. Sale illæ[17] primùm condiuntur, & vt reliquæ,[18] amurca sapáve. Necnon aliquæ oleo suo sine accersita commendatione puræ[19] innatant colymbades: franguntur eædem[n] herbarúmque viridium sapore condiuntur. Fiunt & præcoces feruenti aqua perfusæ, quálibet immaturæ. Mirúmque dulcem succum[o] oliuas bibere, & alieno sapore infici. Purpureæ sunt, & in iis vt[20] vuis in nigrum colorem transeuntibus, pausiæ. Sunt & superbę, prę ter iam dicta genera. Sunt & prædulces,[p] per se tantum siccatæ, vuísque passis dulciores, admodum raræ in Africa, & circa Emeritam Lusitaniæ.[q] Oleum ipsum sale vindicatur[21] à pinguedinis vitio. Cortice oleæ[22] conciso odorem accipit medicatum alias, vt vino,[r] palati gratia nulla est. Nec tam numerosa differentia:[s] tribus vt plurimum bonitatibus[23] distat. Odor in tenui argutior, & is tamen etiam in[24] optimo breuis.

1 præcipuū. Alij. 2 ad Arcturi exortum. Theophr. ad Arct. exortum in ad xv. Ch. leg. in ante diē &c. 3 incessere. Dal. 4 amurca. M. 5 vitio. Vet.
6 à Ch.
7 At minus &c. absumit & c. detinet sub. fructus. Dal. 8 oliua coll. Dal.
9 Culminia, Neuia. Colum. Cuminia, Cōtia. Ch.

10 suauitatem. Dal. 11 tarditate. Dal. 12 hora. M. 13 victu. Ch. 14 existimandi. Ch. 15 Et &c. in c. 16 maiores carne, etiam tamē. Dal. 17 priuatim M. V. & Ch. 18 muria. Vet. 19 innatāt. Colymbades frāguntur, eademque herbarum. M. Lego, commendatione. Muria innatant colymbades &c. 20 vuæ in nigrum colōre transeuntes Vet. 21 à pinguedine M. 22 conciso od. accipit. Medicatio. M. conciso od. accipit. Medicatio alia vt vino. Parm. Lego, Cortice oleæ conciso odorem accepit medicatum, alias palato gratia nulla est. Nec tam numerosa differentia vt vinis differ. Dal. Cor. ol. con. od. ac. medicatio. Ch. 23 distat odor. M. 24 optimo. M.

ANNOTATIONES.

a Cap. 27. lib. 12.
b Oleum deterius redditur & amurcæ plus habet. Theoph. capit. 23. lib. 1. Causs.
c Loco citato.
d Cato cap. 65.
e Theophr. loco citato.
f Oliuas colligentibus.
g Columellæ oliuarum decem genera, Pausia, Licinia, Sergia siue Regia, Radius, Neuia, Culminia, Cominia Plinio, Orchites, Algiana, Murtea, Circites, Contia Plinio.
h Praue iudicantium hominum opinioni.
i Exactæ hyemis, qua memorata oliuarum genera non colliguntur.
k Cato cap. 64.
l Tales afferuntur ex Hispania & Africa.
m Ob magnitudinem.
n Præcipuè fæniculi, in Narbonensi Gallia.
o Immaturitate acerbas.
p Nulla conditura.
q Ne concrescat & spissetur supra modum.
r Palatum, vini modo, non aliquo eximio insignique sapore, titillat ac inuitat, oleosa sua lenitate sola gratum.
s Prima, secunda, & tertia pressura Columella.

De natura olei. CAP. IIII.

OLeo natura tepefacere corpus, & contra algores munire. Eidémque feruores capitis refrigerare. Vsum eius ad luxuriam vertêre Græci, vitiorum omnium genitores, in gymnasiis publicando. Notum est,[a] magistratus honoris eius octogenis sestertiis strigmẽta olei vendidisse. Oleæ honorem Romana maiestas magnum [1] præbuit, [b] turmas equitum Idibus Iuliis ex ea coronãdo: item minoribus triumphis ouantes. Athenæ quoque victores olea coronant, Græci verò [c] oleastro Olympiæ.

1 perhibuit. Ch.

ANNOTATIONES.

- a Qui gymnasiis præsunt.
- b Quintus Fabius Rutilianus, equites Romanos equis insidẽtes, & olea coronatos, idibus Quintilibus ab æde Honoris in Capitoliũ transire, & transuehi statuit, ordinis eius recognoscendi & probandi gratia. Augustus, inquit Suetonius, turmas equitum frequenter recognouit post longam intercapedinem reducto more transuectionis, sed neque detrahi quenquam in transuehẽdo ab accusatore passus est, quod fieri solebat, &c. Atque id est, quod Vlpianus ait, eum, qui equo publico in Capitolium transuehitur, in ius vocari non posse. Alia fuit equitum porrò censio, de qua fusè Ræuardus cap.15.2. Var.
- c Theocriti interpres & Aristophanis, Aristoteles in Pãtho Callistephani oleæ ramis, non oleastri coronatos fuisse tradunt. Eius autem folia extrà non intus, candicare: ramos esse myrto similes: plãtatam eam ab Hercule in Olympia, Rhodig. ca.19 12. Olympicorum certaminum initia & progressus fuse docet ex Pausania idem autor cap.17.13. Atheniensium duces ad bellum profecturos fronde ex olea sacra sumpta coronari solitos scribit Alex. ab Alex. cap.3.3.

De cultura oliuarum. CAP. V.

NVnc dicentur Catonis [a] placita de oliuis. In calido & pingui solo radium maiorem Salentinam, orchitem, pausiam, Sergianam, [1] Cominianam, albiceram seri iubet. Adiicítque singulari prudentia, quam earum [2] in finitimis locis optimam esse dicant. In frigido autem & macro Liciniam. Pingui enim aut feruenti [b] vitiari eius oleum, arborémque ipsam fertilitate consumi. Musco prætereà [3] rubro infestari. Spectare oliueta in Fauonium loco exposito Solibus censet.

1 Colminianam. Cato. 2 in iis locis. Cato. & Vet. 3 & robo. Ch.

ANNOTATIONES.

- a Cap.6.
- b Nequam esse hostum, id est fructum. Cato.

De seruandis oliuis, & quomodo faciendum oleum. CAP. VI.

N[a]Ec alio vllo modo laudat [b] condi oliuas, [1] optimè orchites [2] & [c] pausias, quàm vel virides in muria, vel fractas in lentisco. Oleum [3] quàm acerbissima oliua optimum fieri. Cæterò quàm primùm è terra [4] colligendam: si inquinata sit, lauandam: siccari triduo satis esse. Si gelent frigora, quarto die premendam. Hanc & sale aspergi. Oleum in tabulato minui, deteriúsque fieri. Item & in amurca & [d] fracibus hæ sunt carnes, & [5] inde fæces. Quare sæpius [6] die [e] decapulandum: prætereà in conchas & plumbeas cortinas: ære vitiari. [f] Feruentibus omnia ea fieri clausísque torcularibus, quàm minimè ventilatis. Ideo nec [g] ligna ibi [7] cædi oportere. Qua de causa è nucleis ipsarum ignis aptissimus. Et è cortinis in labro fundendum, vt [8] fraces & amurca [9] liquentur. Ob id crebrius vasa mundanda, fiscinas spongia tergendas, vt quàm maximè pura synceritas constet. Posteà inuentum, vt lauarentur vtique feruenti aqua: protinus prælo subiicerentur solidæ (ita enim amurca exprimitur) mox trapetis fractæ premerentur. Iterum premi plus quàm centenos modios, non probant. Factus vocatur. Quod verò post malam primum est, flos. Factus [10] tergeminos ferè à quaternis hominibus nocte ac premi iustum est.

1 maximè. 2 & pausias, vel virides, quã in muria. M. 3 quàm acerbissimũ diu (leg. die i. tempore) optimum. M. Quarto die 4 colligenda. si inquin. sit lauanda: sic trid. sat. esse si gelent frigora. premenda. Hac & M.

5 nuda. Dal. 6 die capulãdum. Ch. 7 accendi. Ex Colum. 8 faces. Chiff. 9 linquantur. Dal. 10 tres gemino fere. Turn. & Chiff.

ANNOTATIONES.

- a Hæc ferè omnia Cato à cap.64. ad cap.69.
- b Cato cap.117.
- c Ad verbum hæc Varro cap.60. lib.1.
- d Fragibus vet. à frangendo, tanquam fragmentis. Eæ sunt reliquiæ fractarum ac contusarum trapetis oliuarum: vnde fracescere, seu fragescere, apud Catonem & Nonium ex Accio. Turn. cap.7. lib.28.
- e Decapulandum conchis, & plumbeas oportere esse cortinas, Cato cap.66.
- f Columella cap.6. lib.1.
- g Illud autem in totum præcipiendum habeo, vt neque fumus, neque fuligo, quamdiu viride oleum conficitur, in torcular admittatur, aut in cellam oleariam &c. Columel. lib. 12. capite 50.

De oleo factitio. CAP. VII.

NOn erat tum factitium oleum: ideóque arbitror [1] nihil à Catone dictum. Nunc eius genera plura. Primúmque persequemur ea, quæ ex arboribus fiunt, & inter illas ante omnes ex oleastro. Tenue id, multóque amarius, quàm oleæ, tantùm ad medicamentum vtile. Simillimum huic est ex [b] chamelæa frutice saxoso, [c] non altiore palmo, foliis [2] oleastri [3] [d] baccísque. Proximum fit & è cici, è arbore in Ægypto copiosa: alij crotonem, alij [4] trixin, alij sesamum syluestre appellant: ibíque non pridem. [5] Et in Hispania repentè prouenit [f] altitudine oleæ, caule ferulaceo, folio vitium, semine vuarum gracilium pallidarumque. Nostri eam ricinum vocant à similitudine seminis. Coquitur id in aqua, innatánsque [g] oleum tollitur. At in Ægypto, vbi abundat, sine igne & aqua sale aspersum exprimitur, cibis fœdum, lucernis [6] vtile. Amygdalinum, quod aliqui metopium vocant, ex amaris nucibus arefactis, & in offam contusis, aspersis, aqua iterúmque tusis, exprimitur. Fit & è lauro, [7] admisto druparum oleo. Quidámque è baccis exprimunt tantùm: alij foliis modò: aliqui folio & cortice baccarum. Necnon styracem addunt, alióśque odores. Optima laurus ad id latifolia, syluestris, [h] nigra baccis. Simile est è myrto nigra: & hæc latifolia melior. [1] Tun-

1 de eo nihil. Chiff.

2 oleæ. Diosc. 3 baccisque proximum. Fit & è. M. 4 Sibin. M. Seseli Cyprium. Diosc. sibi. Ch. 5 Exin Hispania. M. Hispania repẽte Vet. Et in Hisp. sponte Dal. 6 exile. M. & Ch. 7 Leg. ex Diosc. admisto emphacino oleo. Quidam ex drupis baccis expr.

duntur baccæ [8] asperſæ calida aqua, mox decoquuntur. Alij foliorum molliſſima decoquunt in oleo, & exprimũt. Alij [9] deiecta ea in oleum prius ſole [10] maturant. Eadem ratio & in ſatiua myrto, ſed præfertur ſylueſtris minore ſemine, quam [11] quidam [k] oxymyrſiné vocant, alij chamæmyrſinen, alij [l] acaron à ſimilitudine. Eſt enim breuis, fruticoſa. Fit & ex citro, cupreſſo, nucibus [12] iuglandibus, quod caryinon vocant: [13] [m] malis cedri, quod cedrelæon. Ex grano quoque Gnidio purgato ſemine & tuſo. Item lentiſco: nam & [14] cyprinum è glande Ægyptia vt fieret odorum cauſa, [n] dictum eſt. Indi ex caſtaneis & ſeſama atque oryza facere dicuntur: Ichthyophagi è [o] piſcibus. Inopia cogit aliquando luminum cauſa & è platani baccis fieri, aqua & ſale maceratis. Et œnanthinum fit de ipſa œnanthe, vt dictum eſt [p] in vnguentis. [q] Gleucino muſtum incoquitur vapore lento: ab aliis ſine igne circundatis vinaceis diebus [15] xxij. bis ſingulis permiſtum: conſumitúrque muſtum oleo. Aliqui non ſampſuchum tantùm admiſcent, ſed etiam pretioſiora odoramenta. [16] Et in gymnaſiis quoque conditur odoribus, ſed viliſſimis. [r] Fit & de aſpalatho, calamo, balſamo, iri, cardamomo, meliloto, nardo Gallico, panace, ſampſucho, helenio, [17] cinnami radice, [18] omnium ſuccis in oleo maceratis expreſſiſque. Sic & [19] rhodinum è roſis: iuncinum è iunco, quod eſt roſaceo ſimillimum. Itẽ hyoſcyamo, lupinis, & narciſſo. Plurimum autem in Ægypto è raphani ſemine, aut [ſ] gramine herba, quod [20] chortinon vocant. Item ſeſama & vrtica, quod [21] cnecinum appellant. E lilio & alibi fit ſub dio ſole, luna, [22] pruina maceratum. Suis herbis componunt inter Cappadociam & Galatiam, quod [23] Selgiticum vocant, neruis admodum vtile: ſicut [24] in Italia [t] è gummi. E pice fit, quod [25] picenum appellant, cùm coquitur velleribus ſupra halitum eius expanſis atque ita expreſſis, probatum maximè è Brutia. Eſt enim pinguiſſima & reſinoſiſſima. Color oleo fuluus. Spõte naſcitur [26] in Syriæ [u] maritimis, quod elæomeli vocant. Manat ex arboribus pingue, craſſius melle; reſinâ tenuius, ſapore dulci, & hoc medicis. [27] Veteri quoque oleo vſus eſt ad quædam genera morborum. Exiſtimatur & ebori vindicando à carie vtile eſſe. Certè ſimulacrum Saturni Romæ intus oleo repletum eſt.

8 adſperſa. Chiff. 9 defecta. M. 10 macerant. Dioſc. δενοβρέχουσι 11 quidam oxymirſ. alij chamamyrſ. vocant. Fit & ex cypro. M. Lego, quidam oxym. vo. alij cham. à ſimilitudine, alij acaron, vel acares &c. 12 iuglãdis. Chiff. 13 talcis. Vet. nempe ſegmentis. 14 balanicũ Dal. cyprinum & è gl. Vet. 15 xxx. Dioſc. 16 Nam in gymn. M. & Chiff. 17 cinnamomi Ch. 18 omnibus ſiccis. Dal. 19 rhodiũ. Chiff. 20 agroſtinum. Vet. coſtinon Ch. 21 Cnidinũ. vide ca.18. lib.22. 22 pruina, in M.d. 23 Seleuticum M. Selticum. Ch. 24 in Italia Inguini, vel Eguini cap. 4. lib. 23. Eguuini. Chiff 25 piſſelaũ. Dioſc. piſſunum. Ch. 26 in Syria Palmyris. Vet. ex Dioſc. 27 veteris quoque olei. Dal.

ANNOTATIONES.

a Vide cap.4.lib.23.
b Vide infra cap.14.lib.24.& c.7.lib.25.
c Ramis dodrantalibus, foliis oleæ. Dioſcor.
d Oleæ ſimilitudine, quæ baccifera eſt. Plinius decipitur. Chamelæa enim baccas non gignit, ſed fructum triangulum, principio viridem, deinde rubrum.
e Fallitur & hic Plinius. Herba eſt, non arbor.
f Altitudine ficus, cauo inſtar arundinis, folio platani, ſemine quale in vuis aſperis. Dioſcor.
g Dioſcorides c.38.lib.1.
h Superuacuæ ſunt hæ duæ voces. Omnibus enim lauri generibus maturæ baccæ nigræ ſunt.
i Dioſcorides è foliis tantum parat: Palladius ex baccis, in Ianuario cap.21.
k Cum ſylueſtri myrto ruſcum, qui & oxymyrſine dicitur, inſcienter confundit, è quo nuſquam oleum paratur.
l Acares, puſillum & exiguum, adeò vt præ breuitate tonderi nequeat.
m Fallitur. Cedrelæon fit ex accenſis cedri Syriacæ ramis, halitu, inquam, cedriæ, dum coquitur, lana excepto, vt & Piſſelæon. Cedrelæon *Chitram* Arabes vocant. Negligenter hæc Plinius.
n Cap.21.lib.12.
o Cetaceis, quorum adipe pro oleo vtuntur.
p Cap.vlt.lib.12.
q Columel.cap.51.lib.12.
r Dioſcorides confectionem tradit ex oleo omphacino, muſto, calamo & iunco odoratis, nardo Celtica, ſpatha, aſpalatho, coſto, meliloto.
ſ Gramen è quo oleum fit, meo iudicio, Gramen mannæ eſt, Germanis *Himmel daw*, id eſt, Manna cæleſtis: Italiæ vulgo, *Capriola*, & *Sanguinella*, quòd ætate pueri ſpicas eius conuolutas, & naribus inditas, extrahant ſanguinis eliciendi cauſſa. Sclaui Carniolæ incolæ & Gorichienſes id ſtudioſè colunt, & ſerunt, granúmque oblongum, candidum, cortice deglubunt in pilis, millij, & panici modo, ac cum carnibus coquunt, non minus ſuaui guſtu quàm orizæ. Vide Mathiolum commentario in caput Dioſcoridis de Coronopo & de Gramine.
t Eguuini. Vmbriæ populi, hodie Engubini. Turn. cap.17.27. Apud Nonium in Apiſci, Iguuini. Siſenna lib.4.hiſt. Itaque poſtero die legatos Iguuium redeuntes apiſcitur. Turn.cap.3.29.
u Vide quod adnotatum eſt ad cap.4.lib.23.

De amurca. CAP. VIII.

SVper omnia [1] autem celebrauit [a] amurcam laudibus Cato. Dolia olearia cadóſque illa imbui, ne bibant oleum. Amurca [2] ſubigi areas terendis meſſibus, [b] vt formicæ rimaque abſint. Quin & lutum parietum ac tectoria & pauimenta horreorum frumenti, veſtiarium etiam contra teredines ac noxia animalia, amurca aſpergi: ſemina frugum perfundi: morbis quadrupedum, arborum quoque [3] illa medendum, efficaci ad hulcera interiora humani quoque [4] oris. Lora etiam ac coria omnia, & calciamina, axéſque, decocta vngi, atque æramenta contra æruginem, colorísque gratia elegantioris: & totam ſupellectilem ligneam, ac vaſa fictilia, in queîs ficum aridam libeat aſſeruare: [5] aut ſi folia baccáſque [c] in virgis myrti, aliudve [7] id genus ſimile. Poſtremò [6] ligna macerata amurca, [c] nullius fumi tædio ardere. [d] Oleam ſi lambendo capra lingua contigerit, depauerítque primo germinatu, ſterileſcere, autor eſt M. Varro. Et hactenus de olea, atque oleo.

1 verò. M. & Ch. 2 ſubigi. M. 3 illa ad med. efficaci: ad viteria. M. 4 corporis (ſedis, genitalium, vulua) Dioſc. & Ch. 5 aut folia, baccáſve myrti. Cato 6 [illegible] quid. Ch.

ANNOTATIONES.

a Vide infrà cap.3.lib.23.& Caton. à cap.69. ad 130.
b Et ne curculio noceat, ne mures lædant. Cato.
c Acapna fieri. Idem cap.130.
d Idem infrà cap.24.lib.17. Vide quæ ad eum locum notata ſunt.

Pomorum omnium genera, & naturæ. *CAP. IX.*

REliqui arborum fructus vix ſpecie figuráve, non modò ſaporibus, ſuccíſque toties permiſtis atque inſitis enumerari queunt.

Nucum pinearum genera iiij. *CAP. X.*

Grandiſ-

Grandissimus pineis nucibus, altissiméque [1] suspensus, intus ex[1] les nucleos lacunatis includit toris, [2] vestitos alia ferruginis tunica, mira naturæ cura molliter semina collocandi. Harum genus alterum [3] [a] Tarentinæ, digitis fragili putamine, auiúmque [4] furto in arbore. [6] Tertium [7] [b] sapineæ è picea satiua, nucleorum cute verius quàm putamine, adeò molli, vt simul mandatur. Quartum [8] pityida vocant è pinastris, singularis remedij aduersus tussim. In melle decoctos Taurini [c] aquicelos vocant. Pinea corona victores apud Isthmum coronantur.

1 à terra susp M. 2 vestitque eos Vet. 3 Tarentinum. Turn. Terentina. Macrob. 4 expositū furto Turn. 5 in arbore obnoxia. 6 Et tertiū. M. & Ch. 7 Appinia. Vet. Turn. & Chiff. 8 pitydia. Turn. Vet. & Ch.

ANNOTATIONES.

a Tarentinæ, fragilis & mollis. Auellana & Græca nux, siue Amygdala, quomodo Tarētina fiat, vide apud Columellam cap.10. li.5. Macrobio Terentinæ, quoniam Sabinorum lingua terentum mole significat, τὸ τέρεν. Turn. cap. 17. lib.27.

b Vide infrà cap.12.& 39.lib.16.

c Monspessulani vulgò *des Tourrons*.

De malo cotoneo. CAP. XI.

His proxima amplitudine mala quæ vocamus [a] cotonea, & Græci cydonea, ex Creta insula aduecta. Incuruatos trahunt ramos, prohibéntque crescere [1] parentem. Plura eorum [b] genera [c] chrysomela, incisuris distincta, colore ad aurum [2] inclinato. Quæ candidiora, nostratia cognominata, odoris præstantissimi. Est & Neapolitanis suus honos. [3] Minora ex eodem genere struthea, odoratius vibrant, serotino prouentu, [4] præcoci verò mustea. Strutheis autem cotonea insita suum genus fecere muluianum: quæ sola ex his vel cruda manduntur. Omnia iam & virorum [d] salutatoriis cubilibus inclusa, simulacris noctiū consciis imposita. Sunt prætereà parua syluestria, à strutheis odoratissima, in sedibus nascentia. Mala appellamus, quanquam diuersa generis, Persica, & granata, quæ in Punicis arboribus nouem generum dicta sunt. His acinus sub cortice intus: illis lignum in corpore. Necnon & quædam è pyris libralia appellata, amplitudinum sibi ponderis nomine asserunt.

1 parientē. M. 2 inclinante. Dal. 3 Maiora. Ex Gal. & Diosc. 4 præcocia. Vet.

ANNOTATIONES.

a Ob eius fructus & formosam speciem, & amplitudinem, in arbore tam parua nascentis, ac tenui, Triphon medicus apud Plutarchum 5. Symposiacōn malum ab Homero dictam fuisse ἀγλαόκαρπον commemorat, tametsi Victorius capite 5.32. de mali citriæ fructu id potius explicandum esse putet.

b Columellæ cap.10.lib.5. Chrysomela, Mustea, Struthia.

c Vera ἀληθινὰ, cydonia Dioscoridi parua sunt, rotūda, odorata, vulgo *Pommes coin*: ex his Genuenses suum delicatissimum cydoniatum parant. Struthia verò, magna, sed minus vtilia, vulgò *Poires coin*, vide cap.6 lib.23.

d Sic cubicula vocat, in quibus diuitem e dormitorio suo prodeuntem communis amicus, vt inquit Manilius libr.5. salutabat: de quo Martialis,

Et matutinum portat ineptus, Aue.

Turn. cap.13.28. Ad horum autem cubiculorū ornatum erectas & comparatas imagines, simulachra noctium conscia appellat.

De Persico, genera iiij. CAP. XII.

Sed Persicorum palma [a] duracinis. Nationum habent cognomen Gallica & Asiatica. Post autumnum maturescunt, ætate [b] præcocia, intra xxx. annos reperta, & primò denariis singula venundata. [c] Supernatia è Sabinis veniunt, [1] popularia vndique. Pomum innocuum expetitur ægris: pretiúmque iam singulis [2] triceni nummi fuere, nullius maiore: quod miremur, quia non aliud fugacius. Longissima nanque decerpto bidui mora est: cogítque se venundari.

1 Popularia, vndique pomū innoc. exper. ægris pretiúmq. sine nidis &c. M. 2 tricenis, nummi fuere

ANNOTATIONES.

a Rhodacenis. Cornarius Sostratus ἐν τῷ περὶ βλητῶν καὶ δακέτων, Persæam Rhodacenæam vocari ait, trāslatámque ex Æthiopia in Ægyptum: Nicander in Alexipharmacis, Persæum Mycenis seuisse, à Cepheo Andromedes patre dono acceptam, eiúsque nucleos cerussæ veneno auxiliari. Vterq; scilicet, quāuis classicus & vetustus scriptor, Persæā cū Persica cōfundit. Rhodacena Paulo cap.81.lib.1. Persicorum genera ea sunt, quę nos vocamus *Auberges*, *Mirecotons*, *Presses*, sic dicta vel quod rosam oleant, vel roseo & rubro colore picturata fere conspiciantur. Ea fortassis Duracina Latini vocarunt ob solidam carnis duritiem, cū mollis & tenera sit in Persicis, Præcociis, Armeniis, & Tuberibus, quæ vulgus appellat *Peches noix*.

b Sub. magna & ampla sic dicta, quòd è montanis & supernis locis adueherentur. Hæc vulgò, *Abricots*.

c Præcocium duo genera hic Plinius indicat: alterum supernas, amplum, & magnum, quod è Sabinorum locis aduehebatur vulgò *gros Abricots*: alterum vulgare, paruum, & strigosum, etiam Armenium dictum, vulgo *des Armegnes*.

De pruno genera xi. CAP. XIII.

Ingens posteà turba prunorum, versicolor, nigra, [1] candicans, Hordearia appellata, à comitatu [2] frugis eius. Alia eodem colore seriora maioráque, asinina cognominata à vilitate. [2] Sunt & nigra, ac laudatiora [b] cerina atque purpurea. Necnon ab externa gente Armeniaca, quæ sola & odore [3] commendantur. Peculiaris impudentia est nucibus insitorum, quæ faciem parentis succúmque adoptionis exhibent appellata ab vtroque nucipruna. Et hæc autem & persica, & cerina, ac syluestria, vt vuæ autumno cadis condita, vsque ad alia nascentia ætatem sibi prorogant. Reliquorum velocitas citò [4] mitescentium transuolat. Nuper in Bætica malina appellari cœperunt malis insita, & alia amygdalina amygdalis. His intus in ligno nucleus amygdalæ est: nec aliud pomum ingeniosius geminatum est. In peregrinis arboribus dicta sunt Damascena à Syriæ Damasco cognominata, iampridem in Italia nascentia, [5] grandiore quanquam ligno, & exiliore carne, nec vnquā in rugas siccata: [6] quoniam soles sui desunt. Simul dici possunt populares eorum myxæ, quæ & ipsæ nunc [7] cœpere Romæ nasci insitæ sorbis. In totum quidem [d] Persica peregrina etiam Asiæ Græciæque esse, ex nomine ipso apparet,

1 candida est. M. 2 At nigra. M. 3 commendantur peculiari Impudentia. M. 4 maturescentium. Dal. 5 grandiore ligno Dal. 6 quanquā soles sui nō desint. 7 cœperunt. Chiff.

atque ex Perside aduecta. Sed pruna syluestria vbique nasci certum est. Quo magis miror, huius pomi mentionem à Catone non habitam: præsertim cùm condenda demonstraret quædam & syluestria. Nam Persicæ arbores serò, & cum difficultate transiere, vt quæ in Rhodo nihil ferant, quod primùm ab Ægypto earum fuerat hospitium. Falsum est, [d] venenata cùm cruciatu in Persis gigni, & pœnarum caussa à regibus translata in Ægyptum, terra mitigata. [e] Id enim de Persea diligentiores tradunt, quæ in totum alia est, [8] [f] myxis rubentibus similis, nec extra Orientem nasci voluit. Eā quoque eruditiores negauerunt ex Perside propter supplicia translatam, sed à Perseo Memphi satam. Et ob id Alexandrum illa [9] coronari victores ibi instituisse, in honoré ataui sui. Semper autem folia habet & poma, subnascentibus aliis. Sed pruna quoque omnia post Catonem cœpisse manifestum est.

8 myrtis. M. lego pyris folio & ramis similis ex Theophr.

9 coronam victoria sibi instituisse. M. 10 erit. Dal.

ANNOTATIONES.

a Quòd cùm hordeum metitur, ea maturescant.

b Cerea. Virgil. in Copa:

Sunt autumnali cerea pruna die.

—Ouid. 13. Metam.

Prunáque non solùm nigro liuentia succo,
Verùm etiam generosa, nouásque imitantia ceras.

A flauo colore sic dicta.

c Harpocrati taciturnitatis Deo Persicam esse tradit Plutarchus lib. de Iside & Osiride, quoniam eius arboris folium linguæ simile sit, fructus cordi.

d Id prodiderunt Nicander & Sostratus. Vide annotata supra in proximum caput.

e Theophrast. cap. 2. lib. 4. hist. Vide & suprà cap. 9. lib. 13.

f Galenus lib. 2. κατὰ τόπους, Perseam à se visam in Alexandria solam, arborem proceram, fructu pyri aut mali magnitudine, noxio in Perside, vesco in Ægypto.

De diuersis generibus malorum genera xxix. CAP. XIIII.

M[a]Alorum plura sunt genera. [b] De citreis cum sua arbore diximus. Medica autem Græci vocant patriæ nomine. Æquè peregrina sunt [c] zizipha, & tuberes, quæ & ipsa non pridem venêre in Italiam, hæc ex Africa, illa ex Syria. Sext. Papirius, quem Consulem vidimus, primus vtraque attulit, Diui Augusti nouissimis temporibus, [1] in castrorum aggeribus sata, [d] baccis similiora, quàm malis, sed aggeribus præcipuè decora, quoniam & [e] in tecta iam syluæ scandunt. Tuberum duo genera: candidum, & à colore [f] sericum dictum. Penè peregrina sunt in vno Italiæ agro Veronensi nascentia, quæ lanata appellantur. Lanugo [2] ea obducit, strutheis quidem Persicisque plurima: his tamen peculiare nomen dedit, nulla alia commendatione [3] insignibus. Reliqua cur pigeat nominatim indicare, cùm conditoribus suis æternam propagauerint memoriam, tanquā ob egregium aliquod in vita factum? Nisi fallor, apparebit ex eo ingenium inserendi: nihílque tam paruum esse, quod non gloriam parere possit. [g] Ergo habent originem à Matio, [4] Gestióque & Manilio, itē [5] Claudio. Quibus [6] cotoneo insito ab Appio è Claudia gente, Appiana sunt cognominata. Odor est his cotoneorum, [7] magnitudo quæ [8] Claudianis, color rubēs. Ac ne quis id ambitu valuisse claritatis [9] & familiæ putet, sunt & Sceptiana ab inuentore libertino, [10] insignia rotunditate. Cato adiicit Quiriana, & quæ tradit in doliis condi, Scantiana. Omnium autem nuperrimè adoptata sunt parua, gratissimi saporis, quæ Petisia nominantur. Patrias nobilitauere [11] Camerina, & Græcula. Cætera è caussis traxere nomen: [12] germanitatis cohærent a & gemella, nunquam singula in fœtu, coloris serica, cognationis [h] melappia. Mustea à celeritate [13] mitescēdi: quæ nunc melimella dicuntur, à sapore melleo. Orbiculata, à figura orbis in rotunditatem circumacti. Hæc in Epiro primùm prouenisse, argumento sunt Græci, qui Epirotica vocant. Mammarum effigie [14] orthomastica. A conditione castrati seminis, quæ spadonia [15] appellant Belgæ. [16] [i] Melofoliis folium vnum, aliquando & geminum erumpit è latere medio. Celerrimè in rugas marcescunt [k] pannucea. Stolidè tument pulmonea. [17] Sunt quibus sanguineus est color, origine ex mori insitu tracta. Cunctis verò, quæ fuerunt à sole, partes rubent. Sunt & parua gratia saporis, atque etiam acutiora odore, syluestria. [18] Id peculiare [19] improbitatis & acerbitatis conuicium, [20] & vis tanta, vt aciem gladij perstringat. Dacis fermè [21] vilissimis nomen, quanquam primis aduentu, decerpíque properantibus.

1 in castris sata. M. & Ch. temporibus, In castris has sata. Dal.

2 iis obducta Vet. 3 insigni. M.

4 Cestiana vocat Galenus cap. 14. lib. 13 meth. Videnis leg. Cestrio.

5 Scaudio. Chiff

6 cotonea insita. Vet. Quin & cotoneo insito. Dal.

7 magnitudoque, sed Claudianis color. M. 8 Scaudianis. Ch. 9 è familia M. 10 insigni. M 11 Temeriana & Græcula Ch. 12 germanitate &c. colore ser. cognationis. M. 13 maturescendi. Dal. 14 orthomastia. Ch. 15 appellāt. B gemella à foliis. Folium enim vnū. Vet. 16 Melaphyllis folium. 17 Est quibus sanguineus cobuldā sapor. Ch.

18 Iis Vet. 19 improbitatis acerb. Chiff 20 sed vis. Dal. 21 vilissimum. Dal.

ANNOTATIONES.

a ἀγλαόκαρπον malum, Homerus vocat, ob splendidi fructus atque formosi præstantiam & suauitatem. σύκεαί τε γλυκεραὶ καὶ μηλέαι ἀγλαόκαρποι. Rhodig. ca. 23. 29 Mirum vero non memorare hic autorem μῆλα τὰ τοῦ διονύσου, minuta illa, sed quæ tantùm in amoribus conciliandis valere crediderunt, vt fœminas posse iis pellicere ad concubitum sperarent. Coronæ ex illis Bacchi statuæ imponebantur. Philetas:

Μᾶλα φέρων κόλποισι, τά οἵ ποτε κύπρις ἐλοῦσα
Δῶρα διωνύσου δῶκεν ἀπὸ κροτάφων.

Theocritus,

Μᾶλα μὲν ἐν κόλποισι, διωνύσοιο φυλάσσων.

Eius forte generis fuerūt mala, quæ manibus tenentem Nanam nympham concepisse tradit Arnobius: quò fortassis pertinet hic versus ex Annalibus Attij apud Nonium.

Mala manu retinens grauido concepit in aluo.

Mustea, siue Melimela, quæ prima omnium maturescunt, vulgus nostrum vocat, nunc Diui Ioannis mala, nunc amoris. Scalig.

b De Citreis vide Palladium in Martio.

c Zizipha, vulgò *Iuiubes*: Tuberes autem, *Pesches noix*.

d De Ziziphis, non Tuberibus, id audiendum.

e Quoniam in ædificiis iam priuatorum hominum syluæ feruntur.

f Syricum, vel vt Hermolaus legit, Sericum, ruber color factus ex scandyce & sinopide mixtis. cap. 6. lib. 35. Hinc color Sericus, ruber: vulgò, *pomme Suzine*.

g De malorum generibus Columel. cap. 10. lib. 5. Pleraque eorum his hodie nominibus appellantur, Cestiana *Capendu*, Petisia *Apicle*, Serica *Pōme Suzine*, Melapia *Poirepomme*, Mustea *Pommes S. Iean*. Orbiculata *Pomme rose*, Orthomastica *Taponne*, Spadonia Belgis *Passepomme*, Allobrogibus Sabaudis *Pommes Grillotes*, Pannucea *Pannetes*, Pulmonea *Folanes*, quod & ipsum stolidorum nomini conuenit: Sangui-

Sãguinea *Grosse pomme rouge*, Camerina *Granoi*: quæ omnia malorum genera circa Lugdunum frequentia. Pannucea quidam esse putant quæ Prouinciales vocant *Pommes gelees*.

h Melapij nomen inditum volunt, quòd malorum & pyrorum quandam speciem habeāt, illámque esse cognationem à Plinio indicatam. Malorum genus quoddam etiam nunc vulgus appellat *Pomme poire*, quidam *Giraudette*.

i In villa Iacobi Regij, pagi, quem *Fontaines* vocant, haud procul Lugduno siti, pyra nascuntur, è quorum medio corpore folium exeritur. Ea simili ratione nominis Pyrophylla vocari possent.

k Quasi in pannos fathiscentia & rugarum plicas, Persio *Pannucea Baucis*, vel tumida & præpinguia ac suffarcinata, vel pannis multis conglobata, & conglomerata. Turn. cap. 33. & 28.

De pyris, & insitorum varietate. CAP. XV.

EAdem causa in pyris [1] taxatur [a] superbiæ cognomine. Parua hæc, sed ocyssima. Cunctis autem [2] Crustumina gratissima. Proxima iis Falerna, à potu, quoniam [3] tanta vis succi abundat. [4] Lactea hæc vocantur, in iisque alia colore nigro donantur Syriæ. Reliquorum nomina aliter in aliis atque aliis locis appellantur. Sed confessis vrbis vocabulis autores suos nobilitauere Decimiana, & ex eo tractum quod pseudodecimianum vocant. [5] Dolabelliana longissimi pediculi. [6] Pompeiana cognomine mammosa, [7] Liceriana, [8] [b] Seueriana: & quæ ex iis nata sunt [9] Tyranniana, longitudine pediculi distantia. [c] Fauoniana rubra, paulò superbis maiora. [10] Lateriana, Anitiana post [d] autumnalia acidulo sapore iucunda. Tiberiana appellantur, quæ maximè Tiberio principi placuere. Colorantur magis sole, grandescúntque: alioquin eadem essent, quæ Liceriana. Patriæ nomina habent, serissima omnium Amerina, Picentina, Numantina, Alexãdrina, [11] Numidiana, Græca, & in iis Tarentina: Signina, quæ alij à colore testacea appellant, sicut [e] onychina purpurea. Ab odore, myrapia, laurea, nardina. A tempore, hordearia: [12] collo ampullacea, [13] & Coriolana. Brutæ gentilitatis cucurbitina, acidula succi. Incerta nominũ causa est Barbaricis Venereísque. quæ colorata dicunt: regiis, quæ minimo pediculo sessilia, patriciis, [14] voconiis, viridibus oblongísque. Prætereà dixit [f] volema Virgilius [g] à Catone sumpta: qui [15] & [h] sementina, & [16] mustea nominat. Pars hæc vitæ iampridem peruenit ad [17] culmen, expertis cuncta hominibus. Quippe cùm [i] Virgilius insitam nucibus arbutum, malis platanum, cerasis vlmum dicat. Nec quicquam amplius excogitari potest. Nullum certè pomum nouum diu iam inuenitur. Neque omnia [18] insita misceri fas est, sicut nec spinas inseri quando fulgura expiari non queunt facilè: [19] quótque genera insita fuerunt, tot fulgura [20] vno ictu pronuntiantur. Turbinatior pyris figura. In iis serotina ad hyemem vsque [21] ad matrem pendent gelu maturescentia, Græca, ampullacea, laurea: sicut in malis Amerina, [22] Scantiana. [k] Conduntur verò pyra, vt vuæ, ac totidem [23] modis neque aliud in cadis, præterquàm pruna. Pomis proprietas pyrísque vini: [24] similitérque in agris medentes cauent: [25] ac vino & aqua coquuntur, atque [l] pulmentarij vicem implent: quod non alia præter cotonea, [26], & struthea.

1 taxantur superba. Vide Colũ. ca. 10 lib. 5. 2 Crustumia. Ch. 3 magna. Dal. 4 Lacte hoc vocatur. 5 Dobelliana Ch. 6 Pomponiana. Ch. 7 Lacerniana Ch. 8 Scauriana. Marc. Empir. Seuiana CH. 9 Turraniana. Colum. 10 Lateriana Ch. 11 Neuiana. Colum. Numinianana. Ch. 12 à collo. Vet. 13 & corio Coriol. 14 vocimis CH. 15 & semẽtiua. Ch. 16 mulsa. Colum. 17 columen &c. Ch. 18 insitu. Dal. 19 quotquot enim genera. Vet. 20 nec vno ritu procurãtur. Vet. 21 in matre Alij. in mare. Vet. 22 Scaudiana. Ch. 23 modis, non aliter quàm in ca d s Praterea qua pennis. Vet. 24 similiter iis agris med. calentia in escã dant. ac vino. Vet. Similiter iis egris med. in e'cam dã: Parm. 25 at vino. 26 ac struthia. Ch.

ANNOTATIONES.

a Sunt & nunc quoque variis pyrorum generibus sua hæc nostratibus nomina: Superba *Petite Muscadelle*, Crustumina *Poire perle*, Faterna *Bergamote*, Lactea *Blanchette*, Dolabelliana *Poire muset*, Põpeiana *Bonchrestien*, Fauoniana *Grosse Muscadelle*, Lateriana *Poire preuost*, Tiberiana *Poire forés*, Signina *Poire chat*, Myrapia *Caluau rosat*, Nardina *Poire d'argent*, Hordearia *Poire S. Ieã*, Ampullacea *Poire d'angoisse*, Coriolana *Poire de ialousie*, Cucurbitina *Poire course*, Venerea *Poire Acciole*, Regia *Poire Carmaignole*, Voconia *Poire serteau*, Onychina *Poire cuisse madame*.

b Scaurianorum mentionem facit Marcellus cap. 20. vt aut illic legendum sit Seueriana, aut hic Scauriana.

c Fauoniana dicta putant quod Fauonio flante statim formentur.

d Eadem fortassis quæ & acidala paulò post memorata.

e Onychina Plinius purpurea interpretari videtur, quòd onyx tegumentum conchylij sit, ait Dioscorides, purpurarum operculo simile. Pruna onychina Columellæ cap. 10. lib. 12. sic purpurea exponunt. Ego verò, quia Alabastrites lapis, onyx dictus est, vnde Propertius onychem murrheum pro poculo dixit,

Et crocino nares murrheus vngat onyx.

quoniam ex alabastro pocula fierent, & Horat. onychem pro alabastro,

Nardi paruus onyx:

onychium hic interpretor Pyrum, alabastro colore simile, vulgò *Poire cuisse madame*: purpureúmque hic genus ab onychino diuersum esse reor, non autem onychini vel epitethon, vel interpretationem. Eodem modo apud Columellam onychinon exponendum arbitror.

f Quòd volam manus impleant. Eadem fortassis, quę & Libraria suprà cap. 11. huius libri.

g Cap. 7.

h Sementina à sementinis feriis (hoc vocabulo Varro vtitur cap. 2. lib. 1.) quæ inclinante æstate sationis causa celebrabantur. Turn. pyrorum hoc genus maturum colligebatur.

i Georgic.

Inseritur verò fœtu nucis arbutus horrida,
Et steriles platani malos gessere valentes.

k Columella cap. 10. lib. 12.

l Idem cap. 14. lib. eod.

De pomis seruandis. CAP. XVI.

IN vniuersum [1] verò de pomis seruandis præcipitur: pomaria in loco [a] frigido ac sicco cõtabulari: septentrionalibus fenestris sereno die patere: Austros specularibus arcere, Aquilonis quoque afflatu poma deturpante rugis. Colligi mala post æquinoctium [2] autumnale, neque ante [3] xv. lunam, neque ante primam horam. Cadiua separari, stramentis, storeísve substerni. Rara componi, vt limites peruij spiritum æqualem accipiant. [4] Amerina maximè durare, melimela minimè.

1 auti. Ch. 2 autumnale. Ch. 3 xvi. lunam. Ch. octauã lunam. M. 4 Cameriña. vt c. 14.

ANNOTATIO.

a Vitruuius cap. 4. lib. 1. Varro cap. 59. lib. 1.

De cotoneis, Punicis, pyris, & sorbis & vuis seruandis. CAP. XVII.

C

COtoneis [1] interclusis spiramentum omne adimendum, aut incoqui melle ea immergive [2] oportere. Punica [a] aqua marina feruente indurari, mox triduo sole siccata, ita, ne nocturno rore contingantur, suspendi. [3] Cùm libeat vti, [b] aqua dulci perlui. M. Varro & in doliis harenę seruari iubet, & immatura obrui terra in ollis fundo effracto, sed spiritu excluso, surculo pice illito. Sic etiam crescere amplitudine maiore, quàm [4] possunt in arbore. Cætera mala [c] foliis ficulnis, præterquàm cadiuis, singula conuolui, cistique vitilibus condi, vel creta figlinarum illini. Pyra in vasis [5] fictilibus picatis inuersis obrui [6] inter scrobes. Tarentina serissimè legi. Anitiana seruari & in passo. [d] Sorba [7] verò & in scrobibus gypsato operculo duũ pedum terra [8] seperinducta, in loco aprico, inuersis vasis, & in doliis, vt vuas, cum ramis suspendi. Et proximis autoribus quidam altius curam petunt: deputaríque statim poma ac [9] vites ad hunc vsum præcipiunt, decrescente luna, post horam [10] diei tertiam, cælo sereno, ac siccis ventis. Similiter diligi & ex locis siccis, & ante perfectam maturitatem, addito vt luna infra terram sit: vuas cum malleolo [e] sarmentis duro, demptis forfice corruptioribus acinis, in dolio picato recenti suspendi, exclusa omni aura operculo & gypso, sit & sorba ac pyra, illitis omnium surculis pice. Dolia procul ab aqua esse. Quidam sic cum palmite in gypso condunt, capitibus eius scillæ infixis vtrinque. Alij etiam vina habentibus doliis, dum ne contingant ea vuæ. Aliqui mala in patinis fictilibus fluitantia: quo genere & vino odorem acquiri putant. Aliqui omnia hæc in milio seruare malunt. Plerique verò in scrobe duûm pedum altitudinis harena [11] sustrato, & fictili operculo, dein terra operto. Creta quidam etiam figlina vuas illinũt, siccatásque sole suspendunt, in vsu diluentes cretam. Eandem pomis vino subigunt. Mala verò generosissima eadem ratione crustãt gypso vel cera: quæ nisi [12] maturuerint, incremento calicem rumpunt. Semper autem [f] in pediculos collocant ea. Alij decerpunt cum surculis, eósq; [g] in medullam sambuci abditos obruũt, vt suprà scriptum est. Alij singulis malis pyrísque singula vasa fictilia assignant, & [13] opercula eorũ picata dolio iterũ includunt. Necnon aliqui in [14] floccis capsilq;, quas luto paleato illinunt. Alij [15] hoc quidem in patinis fictilibus: aliqui & in scrobe subiecta harena, ita [16] sicca operiunt mox terra. Sunt qui cotonea cera Pontica illita melle demergant. Columella autor, in puteos cisternásve in [h] fictilibus vasis pice diligenti cura illitis mergi. Liguria maritima Alpibus proxima, vuas sole siccatas iunci fasciis inuoluit, cadísque conditas, gypso includit. Hoc idem Græci [i] platani foliis aut vitis ipsius, aut fici, vno die in vmbra siccatis, atq; in cado vinaceis interpositis. Quo genere Coa vua & Berytia seruantur, [17] nullius suauitati postferendę. Quidam, vt has faciant, in cinere lixiuo tingunt protinus quàm detraxere vitibus, mox in sole siccant: tum foliis (vt suprà dictum est) inuolutas vinaceis stipant. Sunt qui malũt vuas in scrobe [k] ramentísve abietis, populi fraxini seruare. Sunt qui suspendi procul [18] malis, protinúsque in granariis [19] iubeãt, quoniam [20] optimè fit operimento puluis pensilibus. Contrà vespas remedio est, oleo aspergi ex ore. De palmis diximus.

1 inclusis. Dal. inconclusos. CH.
2 oportet. Dal.
3 & cum. CH.
4 possint. CH.
5 fictilibus. M.
6 intra scrobes. Dal.
7 quoque, & scrob. CH.
8 superintecta. CH. leg. superinsecta.
9 vuas. D.
10 ceu. Ch.
10 substrato. M.
12 maturauerint. CH.
13 operculo eorũ picato. Dal.
14 fossis. D.
15 hoc idem. M.
16 sita. D. sepulta.
17 nullis &c. vt hoc Dal.
18 malint. Vet.
19 iubent. M.
20 optimum sit opperimentũ. Vet. optimo sit operimento. Alij. Vet.

ANNOTATIONES.

a Id Mago præcipit apud Columellam cap.44.lib.12.
b Idem Columel. loco citato.
c Idem cap.45.lib.12.
d Idem cap.16.lib.22. Varro cap.68.lib.1.
e Vuæ condendæ & seruandæ ratio docetur suprà cap.1.lib.14. & apud Galen. cap.8.lib.2. De aliment.
f Vt pediculi deorsum spectent, oculi sursum, quemadmodum etiam in arbore nota sunt. Colum. cap.45.lib.12.
g Idem cap.44.lib.eod.
h Idem cap.43.lib.eod.
i Idem cap.16.lib.eod.
k Eam materiam Græci vocant ῥινήματα siue ῥινίσματα, πρίσματα, πελεκύσματα, λεπίσματα, τορβύματα: Hippocr. lib. de vlcer. ἰχθυήματα.

De ficis, genera vigintinouem.

CAP. XVIII.

EReliquo genere pomorum [a] ficus amplissima est: quædámque & pyris magnitudine æmula. De Ægyptiæ Cypriæque miraculis [b] retulimus inter externas. [c] Idæa rubet oliuæ magnitudine, rotundior tantùm, sapore mespili. [d] Alexandrinam hanc ibi vocãt, crassitudine [1] cubitali ramosam, materiæ validam, lentam sine lacte, cortice viridi, folio tiliæ, sed molli. Onesicritus tradit in Hyrcania multũ nostris esse dulciores, fertilioresque, vt quæ modios cclxx. singulæ ferant. Ad nos ex aliis transiere [2] gentibus, Chalcide, Chio: quarum plura genera. Siquidem & Lydiæ: quæ sunt purpureæ, & mamillanæ, similitudinem earum habent: & [e] callistruthię [3] parum sapore præstantiores, ficorum omnium frigidissimæ. Nam de Africanis, quas multi præferunt cunctis, magna quæstio est: cum id genus in Africam nuperrimè transierit, patriæ nomen obtinent. [4] Nam Alexandrina è nigris est, candicante rima cognomine delicatæ. Nigra & Rhodia est, & Tiburtina de [f] præcocibus. Sũt & autorum nomina iis, Liuiæ, Pompeiæ: [5] siccandis hæc sole in annuos vsus [6] aptissima, cũ mariscis, & quas [7] [g] harundinum folij macula variat. Est & Herculanea & albicerata, & [8] aratia alba, pediculo minimo, latissima. Primò autem prouenit porphyritis, longissimo pediculo. Comitatur eam è minimis & vilissimis, popularis dicta. Cõtra nouissima sub hyeme maturatur [h] chelidonia. Sunt prætereà [9] eædem serotinæ & præcoces, biferæ, alba ac nigra, cum messe vindemiáque maturescentes. [10] Serotinæ & è corio appellatæ duro: ex Chalcidicis [11] quorundam trifero prouentu. Tarenti tãtùm prædulces nascuntur, quas vocant [12] omas. Cato de ficis ita memorat: [i] Fico mariscas in loco cretoso aut aperto serito. In loco autem crassiore aut stercorato Africanas, & Herculaneas, Saguntinas hybernas, [13] Tellianas, atras pediculo longo. Posteà tot subiere nomina atque genera, vt vel hoc solum

1 cubitali ramosa materie: validam. M. Lego, ramosam, materia valida, lenta.
2 gentibus Chalcidica quarũ. M.
3 farim. CH. haud parum. ex Athen.
4 Nam Alexandrina eniziores. Candicans Terina (Therina) longa, delicata. Parm.
5 Siccandæ hæ. Ve. Sucandæ hæ. M.
6 aptissima. V aptissimè. M.
7 harundinei, folij mac. variant. Ve.
8 aritia M.
9 eadem in M.d.
10 Serotina & appellata ex Matth. Lego, Serotina & è racina è corio app.
11 quadam Ve. quorundam. CH.
12 omas. M. & CH. Lego, omadas, quasi crudi sapore.
13 Telerias Cato.

lum æstimantibus appareat, mutatam esse vitam. Sunt & hybernæ quibusdam prouinciis, sicuti Mœsiæ, sed [14] artis, non naturæ. Paruarũ genus arborum post autumnũ fimo contegũt, deprehẽsásque in his hyeme grossos: quæ mitiore [15] cælo refossæ cũ arbore atque in lucẽ remissæ, nouos soles, aliósque, quàm quibus vixere auidè, tanquã iterũ natę, accipiunt: & cum venientium flore maturescunt, alieno præcoces anno, in tractu vel gelidissimo. Sed à Catone appellata iam tum Africana, admonet & Aphricæ, ad ingens documentum vso eo pomo. Namque perniciali odio Carthaginis flagrans, nepotúmque securitatis anxius, cùm [k] clamaret, [16] omni senatu Carthaginem delendam, attulit quodam die in curiam præcocem ex ea prouincia ficum: ostendénsque Patribus: Interrogo vos, inquit, [17] quando hoc pomum demptum putetis ex arbore? Cùm inter omnes [18] recentem esse constaret: Atqui tertium, inquit, ante diem scitote decerptum Carthagine: tam [19] propè à muris habemus hostem: statimque sumptum est Punicum tertium bellum, quo Carthago deleta est: quamquam Catone anno sequente rapto. Quid primum in eo miremur? curam ingenij an occasionem fortuitam (celeritatémque cursus, an vehementiam viri?) Supra omnia [20] quiddam est quo nihil equidem duco mirabilius, tantam illam vrbem, & de terrarũ orbe per cxx. annos [21] æmulam, vnius pomi argumẽto euersam: quod non Trebia aut Trasymenus, non Cannæ busto insignes Romani nominis perficere potuere: non castra [l] Punica ad tertium lapidem vallata, portæque Collinæ adequitans ipse Annibal. Tanto propiùs Carthaginem pomo Cato [22] admouit. [m] Colitur ficus arbor in foro ipso ac comitio Romę nata sacra [n] fulguribus ibi conditis: magísque ob memoriam eius, quæ nutrix fuit [23] Romuli ac Remi conditoris appellata: quoniam sub ea inuenta est lupa infantibus præbens [o] rumen (ita vocabant mammam) miraculo ex ære iuxta dicato, tanquam in comitium sponte [24] transisset. Adacto nauigio [25] illico [p] arescit: rursúsque cura sacerdotum seritur. Fuit & ante Saturni ædem, vrbis anno cclx. sublata, sacro à Vestalibus facto cùm [26] Syluani simulacrum subuerteret. Eadem fortuito [24] satu viuit in medio foro, quà sidentia imperij fundamenta ostento fatali Curtius maximis bonis, hoc est virtute ac pietate, ac morte præclara expleuerat. Æquè fortuita eodem loco est vitis atque olea, vmbræ gratia [26] sedulitate plebeia satæ. [27] Ara inde sublata [q] gladiatorio munere Diui Iulij, [28] quod nouissimè pugnauit in foro. Admirabilis est pomi huiusce festinatio, vnius in cunctis, ad maturitatem properantis arte naturæ.

14 arte, non natura M.
15 calore fossa. CH.
16 omnis Senatus. M.
17 quam dudum. Vet.
18 recens. M.
19 prope nos habemus. M.
20 quiddã est, in M. d. quidem est. Alij Super omnia est. Ch.
21 vrbis æmula. Vet.
22 adiri. M. adiit. Dal. adiri monuit. Vet. satas Dal.
23 Romuli ac Remi ruminalis appellata. Vet.
24 trãsiuisset Attius Nauius. Illico arescit, rursus cura &c. Scalig. transisset Attio Nauio augure illic aresc. Turn.
25 illa cùm aresc. rursus cura.
26 Syluani & Isidis simulachrũ subuerteret. Eadem autem fortuitis viuit. M.
25 sata aduiuit. Vet. Leg. sata adhuc viuit. satu adiuuit in meso quasi sid. imp. fun. ostent. fatali, quæ Curtius &c. explevit. Parm.
26 sed vtilitate. M.
27 Ira inde subl. Chiffl. ab Iratio nimirum populo post necem Iulij Cæs. non placet.
28 quo nouiss. pugnatum. Dal.

ANNOTATIONES.

a Græcis vetus prouerbium est, σῦκον σύκῳ, de rebus valde simılib. vt, ouum ouo, lac lacti, aqua aquę. Priscus Comicus apud Ciceronem. σύκῳ μὲν σῦκον ὅμοιον... οὐδὲν οὕτω ὅμοιον γέγονεν. Vict. ca. 5. 36. 37.

b Cap. 7. lib. 13.

c De Idæa Theophr. cap. 17. lib. 3. histor. Idæa, inquit, fruticosa est, minime procera, tam crassa vt cubitalis ambitus sit. Lignum contortum, lentum, inferne minime nodosum, superne in orbem comosum: colore folij, & corticis liuido: folio Tiliæ, molli, læto, paris magnitudinis: flore mespili, qui simul cum mespilo prodit: fructu rubro, magnitudine oliuæ, rotundiore, gustu mespili: crassa radice, vt fici, & lenta. Lignum non putret, & solidum cor habet, non medullam. Hæc est Theophrasti integra descriptio, à qua Plinius quid dissideat, lector prudens iudicare potest.

d Theophrastus nusquam ficum hanc Alexandrinam vocari tradit, sed in eodem Idæ monte laurum nasci, quam Alexandrinam nuncupant. Legendum puto, Mespili, crassitudine molli. Alexandrinam & ibi natam laurum vocant. Onesicritus &c.

e Lego Callistr. haud parum, ex Athenæo, apud quẽ lib. 3. Magnus omnibus præfert, quæ vbiuis nascantur. Ibidem laudatur multum ficus è Paro, quam αἱμώνιαι à sanguinis colore vocabant. Victor. cap. 4. 36. 37.

Phytalo hospiti, prope Cephissum à Cerere ficum datam fuisse monstrant hi versus,

ἐνθάδ᾽ ἄναξ ἥρως Φύταλός ποτε δέξατο σεμνὴν
Δήμητραν, ὅτε πρῶτον ὀπώρας καρπὸν ἔφηνεν,
ἣν ἱερὰν συκῆν θνητῶν γένος ἐξονομάζει·
ἐξ οὗ δὴ τιμὰς Φυτάλου γένος ἔσχεν ἀγήρως.

Rhodig. cap 9. lib. 18. Ennius apud Sosipatrum & Charisiũ, *Dulciferæ fici lactãtes corpore toto.*

f Protericas & Prodromos vocat Macrobius lib. 3. Saturn.

g Grandinum in foliis. Nisi Laconicam harundinem intelligat, cuius folium versicolor est Theophrasto cap. 12. lib. 4. histor.

h Eam Athenienses vocabant Erythromelænam.

i Ex huius fici similitudine podicis vlcus attritu genitum, vt in pathicis ex obscœna libidine, in iis, qui equo nudo insidant, ex mina & natiũ affrictu, Mariscam & ficum olim vocauerunt. Iuuenalis,

Cæduntur tumidæ medico ridente mariscæ.

Martial.

Stragula succincti venator sume veredi,
Nam solet à nudo surgere ficus equo.

k Reclamãte Scipione Nasica, ne vrbis æmulæ sublato metu felicitas Romana luxuriaretur: qua ratione Lacedæmoniorum oppido diruto ingemuerunt, dicentes, ἐξῃρέθη τὸ πάλαισμα τῶν νέων, & captum oppidum euerti à rege noluerunt, ne tolleretur ἡ τῶν νέων ἀκόνη. Rhodig. c. 1. lib. 27.

l Cum Annibal. ob Romam noctu legiones ducere cœpit, vt ait Ennius, quibusdam nocturnis terriculamentis tantus pauor eius milites inuasit vt inde pedem retulerint. Quo facto Tutano Deo ibi fanum consecrarunt, ac ideo rediculum appellarunt. Varro in Satyra, Hercules tuam fidem:

Noctu Annibalis cùm fugaui exercitum:
Tutanus hoc, Tutanus Romæ minor:
Hoc propter omnes, qui laborant inuocant.

Scalig. ex Nonio.

m Hæc perturbata sunt, & ficus duas Romanis sacras confundunt: alteram Ruminalem, natam iam tum in Curmanico, vt scribit Plutarchus in Romulo, haud procul à Tiberi, cùm expositi sunt Romulus & Remus, sub qua rumam infantibus lupa præbuit, ab eo miraculo sic appellatam: alteram Nauiam in comitio, satam ab Attio Nauio augure, an sumptis ex Ruminali stolonibus, nondum reperi. Clarius hoc vt fiat, adscripsi quæ hac de re tradit Festus in dictionibus. Nauia & Ruminalis Priore quidem loco quæ integra sunt lege vsque ad hæc verba, *iussit rex cotem, ac nouaculam:* deinde subiunge quæ in codice Romæ edito sequuntur minus lacera, hoc modo, ... *nouaculum proferri, qua prolata, cùm interrogatus augur an cos illa posset præcidi, respondisset posse, nouacula subito præcidit: quo facto, Nauium, ex eo Tarquinio nihil auso contrà amplius facere nouaculam illã ac cotem sub locum consecratũ defodi iussisse, & fict*

ab eo satam ibi esse, intra id spatium loci, qui contentus sine sacro sit: eámque si quando arescere cõtigisset, subseri, sumique ex ea surculos, iussisse: quo facto tantos intra temporis tractus, cùm aliæ in eo loco complures ficus enatæ essent, atque eæ euu sæ deinde de sacro illo loco radicibus remouerentur, omnes quæ mihi tunc temporis erunt, ficum præter vnam illam, eiectas fuisse: admonitu fatali ac iussu imprimis aruspicum, & diuinis etiam responsis promittentibus, quandiu ea viueret, libertatẽ populi Romani incolumem mansuram, ideóque coli & subseri ex illo tempore cœptam. Hæc scilicet Nauia ficus, ad puteal Libonis, in comitio à Nauio depacta. Altera, Ruminalis appellata, quòd sub ea arbore lupa rumam, id est mammam, Romulo & Remo dederit, sub veteribus (sub tabernis) prope curiam fuit, vt autor est Varro. Hæc est illa altera, quam à Nauia pauci distinxerunt, eandem esse vtranque arbitrari. Ego sic locum hunc totum lego: Colitur ficus in foro ipso Romano *in foro iudicia. io, prope curiam sub veteribus tabernis* ac comitio, (*ad Libonis puteal,*) sata ab augure Attio Nauio, sacris ibi conditis, (*nouacula, & cote, quam cotem præciderat.* & tanquam in comitium sponte transisset,) *è curia, Ruminalique ficu, nec illam seuisset Nauius.* Illa cùm arescit, rursus cura sacerdotum seritur. Magis altera (*sub colitur*) ob memoriam eius, (*lupæ*) quę nutrix fuit Romuli ac Remi conditoris (*conditorum,*) Ruminalis appellata, quoniam sub ea inuenta est lupa, infantib. præbens rumam, ita vocabat mammam, miraculo ex ære iuxta dicato. Quamuis fori, i. amplissimæ & latissimæ plateę, partem fuisse Comitium dicat, curiam tamen à Libonis puteali, prope quod Attius ficum seuit, distare, veterum scripta ostendunt. Apud Tacitum sub finem li. 13. legendum videtur: *Eodem anno ruminali arbore in foro, quæ super octingẽtos & quadraginta ante annos &c.* quod scilicet ruminalem veram significat, quę Remum ac Romulum eiectos texit: non alteram illam, quæ à Nauio depacta est: Quoniã libertatis fatum in Nauia viua & virente situ erat. Cum illa exaruisset sub Nerone, qui moribus suis perditissimis exitium publici status moliebatur, mortuis ramalibus, diligẽtissimè culta est, donec in nouos fœtus reuiuisceret.

n Nam cùm puteus illic effossus de cælo tactus esset, locus is procuratus operculo imposito, Puteal vocatus est: τὸ τῶ φρέατος πῶμα. Addit Halicarnass. extructam ibi aram, quæ nimirũ fuit operculũ ostij deorum Manium. Polluta autẽ esse loca fulguratores Hetrusci crediderunt icta fulmine. Quamobrem reliquias fulminis sacro facto ij sepeliebant, dispersos ignes colligebant, & cum quibusdam tacitis precibus terra condebant: locum sic expiatum bidental vocantes. Alexand. ab Alex. ca. 13. 5. Varroni bidental, quòd binę oues ibi immolarẽtur. Gell. ca. 62. 16. Inde fulguritæ arbores Plauto in Trinummo, ad quas qui sacrum faciebant Strufertarij dicebantur, à strue & ferto, quod sacrificij genus est. Festo, obstitum, violatum, & de cęlo tactum, fanaticũ. Scalig. Bidental. τὰ ἐνηλύσια Polluci, εἰς τὰ κατασκήψει βέλος ἐξ οὐρανοῦ ... ἄψυσα ... Inde Iouem καταιβάτην, Elicium, nominarunt. Persius Sat. 2.

Triste iaces lucis, euitandúmque bidental.

Nam fulmine lucos parum castos ferit Iuppiter. Horat.

Tu parum castis inimica mittes,
Fulmina lucis.

Tur. c. 15. 25. Vide Scalig. in Festum, voce Sceleratus campus.

o Ruma, Rumis, Rumen, Rumin, vt germen, germin, Mamma. Inde Rumia dea, apud sacellum cuius Varro cap. 11 2. scribit à pastoribus satam ficum, eam nimirum, cuius hic autor meminit. Inde lactentes agni, subrumi: Varro de liberis educandis apud Nonium, *Hisce manibus lacte fit, non vino: Cuninæ propter cunas: Rumiæ propter rumam.* Idem & eodem opere scribit, cum à lacte depulsos pueros primo cibo & portione initiarent, sacrificari solitos, ab edulibus, Edusæ: & à potione, Potinæ nutrici. Nonius in Edusa & Sacrificari.

p Accidit id, vti diximus, sub Nerone, dio prodigio publici status, quoniam arbor ea conditores vrbis velut hospites excepisset, ac fronde protexisset. Cornelius Tacitus sub finem lib. 13.

q Vide infrà cap. 1. lib. 19. sub finem lib. 13.

De caprifico & caprificatione.

CAP. XIX.

CAprificus [1] vocatur è syluestri genere ficus [a] nunquàm maturescens, sed quod ipsa non habet, [2] aliis [b] tribuens, quoniam est naturalis causarum transitus, atque è putrescentibus identidem generatur aliquid. Ergo culices [3] pariti: hi fraudati alimento in matre, [4] putri eius tabe, [5] ad cognatam volant: morsúque [6] ficorum crebro, hoc est auidiore pastu aperientes [7] ora earum, [8] atque ita penetrantes, intus solem primò secum inducunt, [c] cerealésque auras im mittũt foribus apertis. Mox lacteum humorem, hoc est, infantiam pom̃, absumunt: quod fit & [d] sponte. Ideóque ficetis caprificus [9] permittitur ad rationem venti, vt flatus euolantes in ficus ferat. Inde repertum, vt illatæ quoque aliunde, & inter se colligatæ inijcerentur fico: quod in macro solo & aquilonio non desideratur: quoniã sponte arescũt loci situ, [10] rimísque eadem, quæ culicum opera, [11] causa perficit: necnon vbi multus puluis: quod euenit maximè frequenti via [e] apposita. Nanque & pulueri vis siccandi, succúmque lactis absorbendi: quæ ratio puluere & caprificatione hoc quoque præstat, ne decidant, absumpto humore teneto, & cum quadam fragilitate ponderoso. Ficis mollis omnibus tactus: maturis [f] frumenta intus: succus maturescentibus lactis percoctis mellis. Senescunt in arbore, anúsque distillãt gummi modo lacrymam, [g] siccantúrque. Honos laudatas seruat in capsis, Ebuso [12] insula præstantissimas, amplissimasque, mox in Marrucinis. At vbi copia abundat, implentur [13] orcę in Asia, cadi autem in Ruspina Africę vrbe: panísque simul & obsonij vicem siccatæ implent: vt pote cùm Cato cibaria ruris operatus iusta ceu lege sanciens, minui iubeat perfici [14] maturitatem. Cũ recenti fico salitis vice casei vesci, nuper excogitatum est. Ex hoc genere sunt, vt diximus, [15] [h] cottana & caricæ, quæque conscendenti nauim aduersus Parthos omẽ fecere [i] M. Crasso, venales prædicantis voce [k] cauneæ. Omnia hæc in Albense rus è Syria intulit L. Vitellius, qui posteà censor fuit, cũ legatus in ea prouincia esset, nouissimis [16] Tiberij Cæsaris temporibus.

1 vocatur, in Vet. d. 2 aliq. CH. 3 parti fraudati. Parm. parui fraudati M. 4 hoc est putri eius tabe, ex qua nati ad cogn. Parm. 5 & cognati. M. 6 ficuum. Dal. 7 ceria. Dal. 8 atque, in M. d. & CH. 9 permiscetur. Dal. 10 rimásque Vet. 11 opere. 12 in M. d. insula 13 arca. V. 14 maturitatem cùm & obsonij vicem habeant recentes ficus. Sale ficetis & casei loco vesci nuper. Vet. maturitatẽ. Recenti fic. salito vice, &c. Aliq. V. maturitatem, cùm obsonij vice recenti fico (aliis, v. ce cafei) vesci nuper excog. fit M. 15 castanea. CH 16 Titi. M. nouiss. Cæsaris temp. CH.

ANNOTATIONES.

a Theophrast. cap. 12. lib. 2. hist. Palladius lib. 2. c. 10.
b Vide infrà cap. 27. lib. 16.
c Fœcundas, fertiles, maturitatem iuuantes.
d Naturæ vi, sed longiore temporis spatio.
e Id est propinqua. Theophr. cap. vlt. lib. 2. ὅπου δ᾽ ὁ κονιορτὸς ... τὰ ἐρινά.
f Grana minuta, obserua.

g Ac ἰσχάδες Græcis dicuntur.

h Cap.5.lib.13.

i Proficiscentem Crassum Atteius tribunus plebis grauissimis diris execratus est, quibus iram indignationémque deorum maximè concitari creditum est. Alex. ab Alex. cap.21.3.

k Caunos vrbs est Cariæ. Cauni ciuitas AEoliæ, è qua ficus etiam laudatur Athenæo lib.3. Victor. cap.6.lib.37. Quod autem omen fecisse eas ait M. Crasso in Parthos exercitum mouenti, hoc est, Crasso nauem expeditione illa conscendenti, cùm Cauneas ficus venales quidam vociferaretur, visus est, Caue ne eas. Romani enim olim, vt auruncare pro aueruncauere, dortium pro diuortium dixerunt, sic & Cauneas pro caue ne eas. Cicero 2. de Diuina. *Cùm M. Crassus,* (inquit) *exercitum Brũdisii imponeret, quidam in portu caricas Cauno aduectas vendens, Cauneas clamitabat. Dicamus, si placet, monitum ab eo Crassum caueret,* &c. Vide Scalig. in Festum, voce Aurum. Ioach. Camerar. in Plautum, Leopard. cap.13.lib.6.

De mespilis, & eorum generibus tribus. CAP. XX.

MAlorum pyrorúmque generi [1] adnumerentur iure mespila atque sorba.[a] Mespilis tria genera, anthedon, serania: tertium degenerat, [2] tametsi anthedoni similius est, quod Gallicum vocant. Setaniæ maius pomum candidiúsque, acini molliore ligno: cæteris minus pomum, sed odore præstantius, & quod diutius seruetur. Arbor ipsa de amplissimis. Folia, antequàm decidant, rubescunt: radices multæ atque altæ, & ideo inextirpabiles. Nõ fuit hæc arbor in Italia Catonis æuo.

1 adnumerentur Ch.
2 Anthedoni tamen si milius, quod. M. & Ch.
3 Setania tamen maius. Vet.

ANNOTATIO.

a Theophr. cap.19.lib.3.hist.

De sorbis genera quatuor. CAP. XXI.

SOrbis quadruplex differentia.[a] Aliis enim eorum rotunditas mali, aliis turbinatio pyri, aliis ouata species, ceu malorum aliquibus. Hæc [1] obnoxia acori. Odore & suauitate iucũda præcellunt: cæteris vini sapor. Generosissima, quibus circa pediculos [2] tenera folia.[b] Quartum genus torminale appellant, remedio tantùm probabile, assiduum prouentu minimúmque pomo, arbore [3] dissimili, foliis [4] planè platani. Non ferunt ante trimatum ex vllo genere.[c] Cato & sorba sapa [5] condi iubet.

1 obnoxia acri odore, & suauitate iucunda præcellunt M. ore suauit. iucũda. Cæteris. Vet.
2 tenera, in M.d
3 dissimile. Ch.
4 penè M.
5 condi sapa tradit. Ch. sapa condiri iubet. Dal.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap.20.lib.3.histor.

b Plinius Sorbi syluestris, quam Aucupariam herbarij vocant, Sequani verò lignatores *Tormigne*, & quæ vera Torminalis est, nusquam meminit: Cratægi verò folia cùm forte vidisset, ea strictim & negligenter descripsit, Torminalisque sorbi esse credidit, nusquam alibi facta Cratægi mentione, prærerquàm cap.8.lib.27. vbi Cratægum, quem Cratæogona vocat, inconsiderate Aquifoliam (τὴν ἀγρίαν) Italorũ esse tradit. Genus id sorborum Andromacho dictum volunt ἰφικτικὸν, quamuis nonnulli legant ἰσχνικὸν, lib. 9. κατὰ τόπους Galeni in curatione dysentericorum. Idque à Plauto significatum volunt in Pœnulo,

Hem mihi iam video propter te victitandum sorbilo.

Nempe Torminali: tormenta scilicet multa, & cruciatus esse perferendos. Quo etiamnum significatu vulgò dicimus, *Poires d'angoisse.*

c Cap.7.

De nuce iuglande. CAP. XXII.

AB his locum amplitudine [1] vindicauerũt, quæ cessere autoritati,[a] nuces iuglandes: quanquàm & ipsæ nuptialium [b] Fescenniorũ comites, multùm pineis minores vniuersitate, eædémque portione ampliores nucleo. Necnon & [2] honor his naturæ peculiaris, gemino [3] protectis operimento, [c] puluinati primùm calycis, mox lignei putaminis. Quæ causa eas nuptiis fecit religiosas, tot modis fœtu munito: quod est verisimilius, quàm quia [d] cadendo tripudium [4] sonúmve faciant. Et has [5] è Perside à regibus translatas, indicio sunt Græca nomina. Optimum quippe genus earum [e] Persicon atque Basilicon vocant. Et hæc fuere prima nomina. [f] Caryon à capitis grauedine, propter odoris grauitatem conuenit dictum. Tinguntur [g] cortice earum lanæ, & rufatur capillus primùm prodeuntibus nuculis. Id compertum infectis tractatu manibus. Pinguescunt vetustate. Sola differentia generum in putamine [h] duro fragilive, & tenui ac crasso, loculoso & simplici. Solum hoc pomum natura compactili operimento clausit. Nanque sunt bifidæ putaminum carinæ, nucleorúmque [6] illis quadripartita distinctio, lignea intercursante membrana. Cæteris quicquid est, solidum est, vt in [7] auellanis,[8] & ipso nucum genere, quas antea abellinas [i] patrio nomine [9] vocabant. In Asiam Græciámque è Ponto venêre, & ideo Ponticæ nuces vocantur. Has quoque mollis protegit barba. Sed putamini nucleisque solida rotunditas inest. Eæ & torrentur. Vmbilicus illis intus in ventre medio. Tertia ab his natura [k] amygdalis, tenuiore sed simili iuglandium summo operimento: item secundo putaminis. Nucleus dissimilis latitudine, & [l] acriore callo. Hęc arbor an fuerit in Italia Catonis ætate, dubitatur, quoniam Græcas [m] nominat, quas quidam & in iuglandium genere seruant. [n] Adiicit præterea [10] auellanas & galbas, Prænestinas, quas maximè laudat, & conditas ollis, in terra seruari virides tradit. Nunc Thasiæ & Albenses celebrantur. Et Tarentinarum duo genera, fragili putamine, ac duro: quæ sunt & amplissimæ, [11] & minimè rotundæ. Præterea [o] molluscæ putamen rumpentes. Sunt qui honoris nomen [12] interpretentur, & Iouis glandem esse dicant. Nuper Consularem virum audiui, biferas & iuglandes nuces habere se profitentem. De pistaciis & ipsi [p] retulimus. Et hæc autem idem Vitellius in Italiam primus intulit eodem tempore: simúlque in Hispaniam Flaccus Pompeius eques Romanus, qui cum eo militabat.

1 vindicauerunt qua cess. auctoritate. Ch.
2 honoris natura. M.
3 protecta. M.
4 sonivium. ex Festo. Turn. & Scal. Nec aliter Ch.
5 è Persidis regionibus. M. è Perside regibus. Ch.
6 alia quadripertita. Ch
7 abellanis. Ch.
8 ex ipso Dal.
9 appellabant. Ch.
10 auellanas, & Calvas Pran. ex Vet. glossario. Turn.
11 ac Ch.
12 interpretantur, & Ie gl es. dicunt. M.

ANNOTATIONES.

a Varro libr.4. de Ling. Lat. *Nux*, inquit, *Iuglans, quòd hæc nux antequàm purgetur, similis glandi. Hæc glans optima & maxima, ab Ioue*

& glande Iuglans est appellata. Eadem, Nux, quòd vt nox aerem, ita huius succus facit corpus atrum. Hæc ille:ad quæ postrema Scaliger. *Alij*, inquit, *à nocendo Nucem dictam volunt*. quomodo & Grecè quoque κάρυον παρὰ τὸ καρεῦν. Est autem vox Syriaca Luz. Sed L. in N. abiit: vt Lympha, Nympha. Vide infrà capite 8. libro 23.

b Fescennina carmina à Fescenio vrbe Cāpaniæ, vel Sabinorū dicta, vbi primùm reperta sunt, lasciua & procacia inter nuptiales iocos & lusus canebantur, cum sacro hymno, siue epithalamio, quo præsides coniugiorum Deos quinque, Iouem adultum, Iunonem adultam, Venerem, Dianam, Suadelam inuocabant, rogātes, vt adessent propitiæ, ac prolem fecundarent. Alex. ab Alex. cap. 5. 2.

c In circulum subtumescentis, sed delumbata circinatione rotundi.

d Patresfamiliâs sponsi cùm domesticos pueros meritorios ab officio turpi dimitterent, nuces dabant, quas spargerent nuptialia fascennina cantantes. Apud Græcos, eodem instituto nouus sponsus, τὰ καταχύσματα, iuglandes, amygdala, & nuces id genus alias spargebat, vt putant Grammatici, nuptæ clamor ne audiretur. Scribunt enim, τὰ κτύπα· εἶναι ἐπικρούματα τοῦ θαλάμου, ἃ ἐπικτυποῦσιν ἔξωθεν, ὅταν συγκατακλίνηται τῷ νυμφίῳ ἡ γυναικὸς. Scalig. in Catullū.

e Ocellatas vocat Tranquillus in Augusto, quòd ea parte qua barbatæ suæ cuti adhærent, cùm auelluntur, oculi figura delineata cōspiciatur, nec id in alia vlla nuce appareat. Alex. ab Alex. c. 21. 3. Quo loco plurima ludorum genera veteribus vsitata commemorat, ocellatas nuces dici putat Persicorum nucleos, quod crebris velut ocellorum foraminibus pertusi sint: sed confidenter magis, quàm rectè: ἄρυα, Hesychio, τὰ ἡρακλεωτικὰ κάρυα.

f Galen. Comm. 1. n. 3. Epidem. tradit vicinia Buxi, Nucis, Brassicæ propter δυσωδίαν, vicinum & circumiectum aërem fieri semper μοχθηρὸν, vitiosum.

g Puluinato calice, quem Festus vocat Culeolum, quasi exiguum Culeum.

h Duras apud Festum Titinnius Moracias vocat, vnde diminutiuum Moracillum.

i Theophr. cap. 15. lib. 3. hist.

k Columella cap. 10. lib. 5.

l De amaris id verum est, non de dulcibus.

m Cap. 4. Ita & Varro cap. 9. lib. 2. & cap. 16. lib. 3. Vide infrà cap. 8. lib. 23.

n Adiicit præterea Auellanas & Caluas Prænestinas. In veteri glossario Calua nux, κάρυον βασιλικόν. In eodem Albanæ nuces, Prænestinæ. In Priapeis, Longæ nuces, auellanæ: Nucémve lōgam, quā vocāt Abellinam. Turnebo c. 19. 25. Calua nux quæ fructū caluū fert, id est, sūmo apice nudum, nec vndique putamine corticis obductum, qualis est auellana. Turn. capite 17. 27. è Vet. Cod. legendum putat Abellanas.

o De iis Plautus in Calceolo Molluscam nucem super eius dixit impendere tegulas.

p Cap. 5. libro 13. Vide & infra cap. 8. lib. 23. circa medium.

De castaneis genera octo.

CAP. XXIII.

NVces vocamus & [a] castaneas, quanquā accommodatiores glandium generi. Armatum iis echinato calyce vallum, quod inchoatum glandibus. Mirúmque, vilissima esse [1] quæ tanta occultauerit cura naturæ. Trini quibusdam partus ex vno calyce, cortéxque lentus. Proxima verò corpori membrana, & in his & in nucibus saporem, nî detrahatur, infestat. Torrere has in cibis [2] gratius. Moluntur etiam, & præstant ieiunio fœminarum quandam imaginem panis. Sardibus eæ prouenere primùm. Ideo apud Græcos [3] Sardianos balanos appellant. [4] Nam Diuus Tiberius posteà balanum nomen imposuit, excellentioribus satu factis. Nunc plura earum genera. Tarentinæ faciles, nec [5] operoso sunt cibo, [6] planæ figurâ. Rotundior, quæ balanitis vocatur, purgabilis maximè & sponte prosiliens. Pura & plana est ex iis & Salariana: Tarentina minus tractabilis: laudatior [7] Coreliana, & ex ea facta, quo dicemus in insitis modo, Meterana, quā [8] rubens cortex præfert triangulis, & popularibus nigris, quę coctiuę vocātur. Patria laudatissimis Tarentum, & in Campania Neapolis. Cęteræ suum pabulo gignuntur, scrupulosa [9] corticis [b] intra nucleos quoque ruminatione.

1 quæ natura tā. occul. cura. Dal.

2 gratius etiam. Vet.

3 Sardianos Turn.

4 Nā diuus βαλάνου posteà nomē imposuere. D Reginalaus ex studiis Turnebi, diuus balanum posteà imposuere. CH

5 operosa cibo. M. & CH.

6 plana figura rotūdior Quæ. CH.

7 Corellina. CH.

8 rubenti cortice, quā vulgus præfert, vel, quam præferunt.

9 corticis nucleorum intra quoque ferruminatione. Dal. ex V.

ANNOTATIONES.

a Virgil. *Castaneasque nuces*. Castaneæ dictæ à Castano oppido Magnesiæ, aut, si Stephano credimus, Apuleiæ, non procul Tarento. Eædem Sardianæ glandes à Sardibus vt mox, & λεπιμοὶ, ἀπὸ τοῦ λέπους, corticoso integumēto. Columel. cap. 43. lib. 4.

b Lego: scrupulosa corticis interioris circa nucleos quoque ferruminatione. Ferruminatione, tāto adhæsu, & tā arcto, vt interior cortex glutinatus cum nucleo, solidatus, ferruminatus videatur, ideóque ab eo separari & diuelli nequeat, quod vitium est. Potest & omitti vox, quoque.

De siliquis, & carnosis pomis, & moris, & de acinis, & baccis.

CAP. XXIIII.

HAud procul abesse videantur & prædulces [a] siliquæ, nisi quòd in iis cortex ipse manditur. [a] Digitorum [1] hominis longitudo [2] illis, & interim falcata, pollicari latitudine. Glandes inter poma numerari non possunt: quamobrem in sua natura dicentur. Reliqua carnosi sunt generis: [3] ea baccis atque carnibus distant. Alia acinis caro, alia moris, alia vnedonibus: & alia [4] acinis inter cutem succúmque, alia myxis, alia baccis, vt oliuis. [b] Moris succus, in carne vinosus: trini colores, candidus primo, mox rubens, maturis niger. In nouissimis florent, inter prima maturescunt. Tingunt manus succo matura, eluunt acerba. Minimùm in hac arbore ingenia profecerunt, nec nominibus, nec [5] insitis, nec alio modo, quàm pomi magnitudine. Differunt mora Ostiensia & [6] Tusculana Romæ. Nascuntur & [c] in rubis, multum differente callo. Aliud corpus est terrestribus fragis, aliud congeneri eorum vnedoni: quod solum pomum [d] simile fructui terræ gignitur. Arbor ipsa fruticosa. [e] Fructus anno maturescit: paritérque floret subnascens, & prior [7] cogitur. Mas sit an fœmina sterilis, inter autores non constat. [f] Pomum inhonorum, vt cui nomen ex argumento sit vnum tantum edendi. Duobus tamen hoc nominibus appellant Græci, [g] comarū & memecylon: quo apparet totidem esse [8] genera & apud nos. Alio nomine arbutus vocatur. Iuba autor est, quinquagenûm cubitorum altitudine

1 omnis M. & CH.

2 illis interim falcata.

3 eáque. M. & CH.

4 acinorum culi succoque. Dal.

5 Insitu. Dal.

6 Tusculana. Mora nascuntur & c. Pint. & der.

7 coquitur. CH. colligitur. Vet.

8 genera. Et apud nos alio. M

titudine in Arabia esse eas. Acinorum quoque magna est differentia. Primùm inter vuas ipsas callo, teneritate, crassitudine, interiore ligno aliis paruo, & aliis etiam gemino, qui minimè feraces musti. Plurimum verò differunt ederæ[h] sambucique acini: & figura etiam Punici, angulosi quippe soli. Nec cutis vlla singulis, præter communem, quæ est candida. [9] Totísque succus & caro est, [i] iis præcipuè, quibus paruulum inest [10] ligni. Magna & baccis differentia. Aliæ nanque sunt oliuis, lauris: & alio modo loto, cornis: alio myrtis, lentisco. Aquifolio enim ac spinæ sine succo: medióque etiamnum genere inter baccas acinósque cerasis. Pomum his primò candidum, [11] & ferè omnibus baccis. Mox aliis virescit, vt [12] oliuis, lauris: rubet verò moris, cerasis, cornis. Deinde nigrescit moris, [k] cerasis, oliuis.

9 Totáque (sub. acinus) V. M. 10 lignum. Dal. 11 vt ferè. Dal. 12 oliua. Ch.

ANNOTATIONES.

a Gellius Flaminicas Diales in sacris venenato operiri scribit, quoniam in rica, id est, palliolo purpureo surculum haberet arboris Siliquæ. Seruius vetere ceremoniarum iure præceptū ait, vt Flaminica habeat inarculum, ricam, venenatum, fibulam: quibus in locis non hanc siliquam interpretor, sed Rhododendron siliquatum, quod multis quadrupedibus venenatum est.

b Theophr. cap. 21. lib. 1. Causs. Columel. cap. 10. libro 5.

c Ouid.

Cornáque & in duris nascentia mora rubetis.

d Non recordabatur Plinius cùm hæc scriberet, Adrachnes fructum, quem similem Memæcylo Theophrastus esse tradit cap. 16. lib. 3. hist. fructui quoque terræ, nempe frago similem esse. Apud Pausaniam lib. 9. interpres vertit Portulacam.

e Theophr. lib. 3. hist.

f Plinius inscite & negligenter μεμαίκυλον, fructum Arbuti, τῷ κομάρῳ, cum Vnedone fructu Epimelidis confundit, vt & cap. 8. lib. 23. Negligētius etiam Mæmecylon fructum cum comaro, siue Arbuto arbore sua.

g Theophr. loco citato.

h Lucilius lib. 27. apud Nonium, Ardum: miserrimum, atque infœlix lignum Sambucum vocat.

i Apyrenis.

k Syluestribus, quorum fructus maturitate summa eum colorem accipit, & satiuarum vni generi.

De cerasis genera octo. CAP. XXV.

CErasi ante victoriam Mithridaticam L. Luculli non fuere in Italia.[1] Ad vrbis annum dclxxx. is primùm vexit è Ponto, annísque cxx. trans Oceanum in Britanniam vsque peruenere. [a] Eadem, vt diximus, in Ægypto nulla cura potuere gigni. Cerasorum Aproniana maximè [b] rubent: nigerrima [2] sunt, vt Actia: Cæciliana verò & rotūda.[3] Iulianis gratus sapor: sed penè tantum sub arbore sua, adeò teneris, vt gestatum non tolerent. Principatus duracinis, quæ [c] Pliniana Campania appellat: in Belgica verò Lusitanis. In ripis etiam [4] Rheni. Tertius iis colos è nigro ac rubenti viridíque, similis maturescentibus semper. Minus [5] quinquennium est, quòd prodiere quæ vocant laurea, non ingratæ amaritudinis, insitæ in lauro. Sunt & Macedonica paruæ arboris, raróque tria cubita excedentis: & minore etiamnum frutice chamæcerasi. Inter prima hoc è pomis colono gratiam annuam refert. Septentrione frigidísque gaudet: siccatur etiam sole, conditúrque, vt oliua, cadis.

1 At vrbis anno. M. 2 sunt Actia, vt & Cæciliana, rotunda. Vide Theo. cap. 21. lib. 3. hist. 3 Iunianis. M. Vinianus. Ch. 4 Rheni rubent. Tertius M. Rheni terni. Tertius. Ch. 5 quinquēnio est. M.

ANNOTATIONES.

a Lego, Eædem, vt diximus, peregrinæ, in Ægypto &c. Peregrinas quidem, vt & Persicas dixit cap. 3. lib. 12. sed nusquam Ægypti solum dedignatas, præterquam hic.

b Vide Theophr. cap. 21. lib. 3. histor.

c Vulgo, *Duraines*.

De corno, & lentisco. CAP. XXVI.

QVæ cura & cornis atque etiam lentisco adhibetur, ne quid non hominis vētri natum esse videatur. Miscentur sapores, & alio aliis placere cogitur. Miscentur verò & terræ cælíque tractus. In alio cibi genere India aduocatur, in alio Ægyptus, Creta, Cyrene, singulæque terræ. Nec cessat [a] in veneficiis vita, dummodo omnia deuoret. Planius hoc fiet in herbarum natura.

ANNOTATIO.

a Vt fungis.

De generibus succorum, & de odore. CAP. XXVII.

INterim quæ sunt communia & pomis omnibúsque succis, saporum [a] genera xiii. reperiuntur, dulcis, suauis, pinguis, amarus, austerus, [b] acer, acutus, acerbus, acidus, salsus. Præter hæc, tria sunt genera mirabili maximè natura. Vnum, in quo plures pariter sentiuntur sapores, vt vinis. Nanque in his & austerus, & acutus, & dulcis, & suauis, omnes [c] alieni. Alterum est genus, in quo sit & alienus quidem, sed & suus quidam ac peculiaris, vt in lacte. Siquidem inest ei,[1] quod tamen iure dici dulce, & pingue, & suaue non posset, obtinente lenitate, quæ ipsa succedit, in saporis vicem. Nullus hic aquis, ne succus quidem, vt tamen eo ipso fiat aliquis, ac [d] suum genus faciat. Sentiri quidem aquæ saporem vllum succúmve, vitium est. Magnum his omnibus in odore momentum, & magna cognatio, qui & ipse nullus est aquis: aut si sentitur, omnino vitium est. Mirum, tria naturæ præcipua elementa sine sapore [2] esse, sine odore, sine succo:[3] aquas, aëra, ignes.

1 quod iure dicitur dulce & pin. & suaue, obtin. tamen lenit. M. 2 esse. in M. d. 3 aqua, aër, ignis. M.

ANNOTATIONES.

a Theophr. simplices recenset cap. 19. lib. 1. histor. vinosum, pinguem, dulcem, acrem, amarum, aquosum, acidum. At c. 4. lib. 6. Causs. dulcem, pinguem, amarum, austerum, acrem, acidum, acerbum: & ex quorundam sententia vinosum, ac salsum.

b Acer, linguam vrens, vt pyrethri: acutus, linguam pungens, vt cinnamomi.

c Præter proprium accedentes, præter τὸν οἰνώδη. præter vuæ saporem genuinum aduentitij, quia in omni vino necessario non insunt.

d Fatum, ὑδατῶδες.

[a] *De succis fructuum, & arborum, & coloribus, & odoribus, & natura pomorum, & de commendatione fructuũ.* CAP. XXVIII.

ERgo succorum [1] vinosus pyro, moro, myrto: [2] minimè (quòd miremur) vuis. At pinguis oliuæ, lauro, nuci iuglandi, amygdalis: dulcis vuis, ficis, palmis: aquosus prunis. Magna differentia & in colore succi. Sanguineus moris, cerasis, cornis, vuis nigris. Idem albis candidus. [3] Lacteus in capite ficis, in corpore non item: spumeus malis: nullus Persicis, cùm præsertim duracina succo abundent: sed quis eius vllum dixerit colorem? Sua & in odore [b] miracula. Malis [c] acutus, Persicis dilutus, [d] dulcibus nullus. Nam & vinum tale sine odore, tenue odoratius. Multóque celerius talia ad [4] nasum veniunt, quàm pinguia. Quæ odorata, non eadem in gustu tenera: quia non sunt [5] [e] pariter odor & sapor. Quamobrem citreis odor acerrimus, sapor [6] asperrimus: quadantenus & cotoneis: nullúsque odor [f] ficis. Et hactenus sint species ac genera pomorum, naturas arctiùs colligi par est. Alia siliquis gignuntur, ipsis dulcibus, seménque [g] complexis amarum: cùm in pluribus semina placeant, [7] in siliqua damnentur. Alia baccis, quarum intus lignum, & extra caro, vt oliuis, cerasis. [8] Aliquorum intus [h] baccæ, foris lignum, vt his quæ in Ægypto diximus gigni. Quæ baccis natura, eadem & pomis. Aliorum intus corpus, & foris lignum, vt nucum. Aliis foris corpus, intus lignum, vt Persicis & prunis, vitiúmque cinctum fructu, cùm fructus alibi muniatur vitio. Putamine clauduntur nuces, corio castaneæ. Detrahitur hoc iis: at in mespilis manditur. Crusta teguntur glandes, cute vuæ, corio & membrana Punica. [i] Carne & succo mora constant, cute & succo cerasi. [k] Quædam statim à ligno recedunt, vt nuces & palmę. Quædam adhærent, vt oliuæ laurique. Quorundam generi vtraque est natura, vt Persicis. Etenim duracinis adhæret corpus, è lignóque auelli [9] nequit, cùm in cæteris facilè separetur. Quibusdam nec intus, nec extrà lignum, in [l] palmarum genere. Aliquorum lignum ipsum [10] in vsu & pomi vice, vt generi amygdalæ, quam in Aegypto gigni diximus. Quorundam extra gemina geminantur vitia, vt in castaneis, amygdalis nucibúsque iuglandibus. Quorundam natura trigemina est, corpus, deinde lignum, rursúsque semen in ligno, vt Persicis. Quædam inter se densa, vt vuæ, sorba: quæ ramos circundata ex omni parte vuarum modo degrauant. Alia rara, vt in Persicis. Quædam aluo continentur, vt granata. Dependent alia pediculis, vt pyra. Alia racemis, vt vuæ, palmæ. Alia & pediculis & racemis, vt ederæ, sambuci. Alia ramo adhærent, vt in lauro. Quædam vtroque modo, vt oliuæ. Nam & breues pediculi & longi. Quædam [m] vasculis constant, vt punica & mespila, lotósque in Ægypto & Euphrate. Iam verò diuersa gratia & commendatio. Carne palmæ placet, crusta Thebaicæ, succo vuæ & cariotæ: callo pyra ac mala, corpore melimela, mora cartilagine nuclei grano. Quædam in Ægypto [11] cute, vt caricæ. Detrahitur hæc ficis virentibus, vt putamen: [12] eadem in siccis maximè placet. In [n] papyris & ferulis, [13] spináque alba, [14] caulis ipse pomum est. [15] Sunt & ficulnei caules. In fruticoso genere cum caule capparis: in siliquis verò quod manditur, quid nisi lignum est? non omittenda seminis earum proprietate. Nam neque corpus, nec lignum, nec cartilago dici potest, neque aliud nomen inueniat.

1 vinosi. Ch. & moro, pingues, dul. aquosi.
2 non. M.
3 Lactens. M.
4 vsum. M. & Ch.
5 paria, vel, pares Dal. id est, pari modo.
6 asperrimus quidã, tenuis. M.
7 & siliqua Dal.
8 Alij intus lignum, foris bacca, vt Persicis, qua Vet. Alia baccis, quarum intus lignũ &c. M. Alij nihil mutant, Ægyptiam myrobalanum intelligẽtes.
9 non quit. Chiff.
10 in vsum. Chiff.
11 cute carica. Vet.
12 eisdemque Ch.
13 spinaque Cacto cau. si. ex Theoph. cap. 4. li. 6.
14 caulis ipse ceu pomum estur. Chiffletius. Sic infrà l. 25. ca. 13.
15 eduntur & ficulnei caules Vet. lego, sũt & in vsu medicinæ ficulnei caules: vt infrà ca. 4. lib. 26. inueniet M.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 19. lib. histor. & cap. 1. lib. 9. eiusdem, & c. 18. lib. 1. Causs.

b Theophr. toto lib. 6. Causs.

c Suauis tamen, & adeò iucundus, vt vel animo defectos reuocet. Plaut. in Amphitr.

Enimuerò prægnanti oportet & malum dari,
Vt quod abrodat sit, animo si malè esse cæperit.

d Probum mel, odoratius est Dioscoridi. Scaliger suis Commentariis in cap. 19. lib. 1. hist. Theophr. Plinium reprehendit.

e Pariter, non simul, alioqui id falsum foret, sed pari modo. Theoph. lib. de odoribus, ὡς γὰρ ἐπὶ τὸ πᾶν, οὐδεὶς οὔτε χυλὸς ἄοσμος, οὔτε ὀσμὴ ἄχυλος.

f Ficis, etiam siccis, odor est, sed tenuis. Vide Scaligerum loco suprà citato.

g Apud Dioscor. cap. de Siliqua, non, vt vulgò legitur, τὰ ἐκ τῶν στεμφύλων συντιθέμενα, sed legendum τὰ ἐπὶ τῶν, &c.

h Abutitur hac voce ad nucleum significandum, vt in Perseæ fructu, quam & Persicam vocat ca. 9. lib. 13.

i Confer Theophr. cap. 18. lib. 1. hist. quem hic superauit.

k Fructuum genera. Vide cap. 9. lib. 13.

l Suprà cap. 22. lib. 12. Spadonas eas vocat cap. 4. lib. 13.

m Vel flosculis, vt apud Columel. c. 45. li. 12. id est vmbilicatis, in summo fructu cauis: vel, vt quidam legendum apud Columel. censet, oculis.

n Nam Ægyptij papyri caulem crudum coctúmque mandunt, succum tantùm deuorantes c. 11. 13. Hac ratione caulem, siue thyrsum, καρπὸν AEschylus vocat. βίβλου δὲ καρπὸς οὐ κρατεῖ στάχυν μέγαν. Guilland. De papyro vide suprà, cap. 11. li. 13. ex Theophr. cap. 9 libro 4. historiæ. De ferula infrà capite 9. & 23. lib. 20. ex Theoph. cap. 2. lib. 6. hist. Vide & Diosc. cap. 90. lib. 3.

De myrto, genera eius xi. CAP. XXIX.

SVccorum natura præcipuam admirationem in myrto habet, quando ex vna omnium olei viníque [a] bina genera fiunt. Item myrtidanum, vt [b] diximus. Et alius vsus baccæ fuit apud antiquos, antequàm piper reperiretur, illius obtinens vicem, quodam etiam generosi obsonij nomine inde tracto, quod etiam nunc [c] myrratum vocatur. Eadémque origine aprorum sapor commendatur, plerunque ad [d] intinctus additis myrtis. [e] Arbor ipsa in Europæ [1] citeriore [2] cælo, quod à Ceraunijs montibus incipit, primùm Circeiis in [f] Elpenoris tumulo visa traditur: Græcúmque ei nomen remanet, quo peregrinam esse apparet. Fuit vbi nunc Roma est, iam tum cùm conderetur. Quippe ita traditur: myrtea verbena Romanos Sabinósque, cùm propter raptas virgines [g] dimicare voluissent, depositis ar-

1 terriore. Chif.
2 solo. Dal.

positis armis [3] purgatos in eo loco, qui nunc signa Veneris [h] Cluacinæ habet. Cluere enim antiqui [4] purgare dicebant. Et in ea quoque arbore suffimenti genus habetur. Ideo tum electa, quoniam coniunctioni, & huic arbori Venus præest. Haud scio, [5] an prima etiam omniū in locis publicis Romæ sata [6] sit, fatidico quidem & memorabili augurio. Inter antiquissima nanque delubra habetur [i] Quirini, hoc est, ipsius Romuli: in eo sacræ fuere myrti duæ ante ædem ipsam per longum tempus, altera patritia appellata, altera plebeia. Patritia multis annis præualuit, flaccescente plebeia, exuberans ac læta: quandiu Senatus quoque floruit, illa vigens, plebeia [7] retorrida ac squalida. Quæ posteaquàm eualuit flaccescente patritia Marsico bello, languida autoritas patrum facta est, ac paulatim in sterilitatem emarcuit maiestas. Quin & ara vetus fuit Veneri Myrteæ, quam nunc [8] [k] Murtiam vocant. [l] Cato tria genera myrti prodidit: nigram, candidam, coniugalem fortassis à coniugiis, [9] ex illo Cluacinæ genere. Nunc & alia distinctio, satiuæ, aut syluestris, aut in vtraq; latifoliæ. In syluestri propria oxymyrsine. Satiuarum genera topiarij faciunt. Tarentinam folio minuto, nostratem patulo, [10] exoticam densissimo, senis foliorum versibus. Hæc non est in vsu: ramosa vtraque alia. [11] Coniugulam existimo nunc nostratem dici. Myrtus [m] odoratissima [12] est in Ægypto. Cato docuit vinum fieri è nigra, siccata vsque in ariditatem in vmbra, atque ita mulso indita. Si non siccentur baccæ, oleum gigni. Posteà [n] compertum, & ex alba vinum fieri album, duobus sextariis myrti tusæ in vini tribus heminis maceratæ expressæque. [o] Folia & per se siccantur in farinam ad hulcerum remedia in corpore humano, leniter mordaci puluere, ac refrigerandis sudoribus. Quinimò oleo quoque (mirum dictu) inest quidam vini sapor, simúlque pinguis liquor, præcipua vi ad corrigenda vina, saccis antè perfusis. Retinet quippe fæcem, nec præter purum liquorem transire patitur, dátque se comitem præcipua commendatione liquato. [p] Virgæ quoque eius gestatæ [13] manu viatori prosunt in longo itinere pediti. [q] Quin & virgei anuli expertes ferri inguinem tumori medentur. Bellicis quoque se rebus inseruit: triumphánsque de Sabinis Posthumius Tubertus in Consulatu (qui primus omnium ouans ingressus vrbem est, quoniam rem leuiter sine cruore gesserat) myrto [r] Veneris Victricis coronatus incessit, optabilémque arborem etiam hostibus fecit. Hæc posteà ouantiū fuit corona, excepto M. Crasso, qui de fugitiuis & Spartaco laurea coronatus incessit. Massurius autor est, curru quoque triūphantes myrtea corona vsos. L. Piso tradit, Papyrium [14] [s] Massonem, qui primus in monte Albano triumphauit de Corsis, myrto coronatum ludos [t] Circenses spectare solitum. Auus maternus Africani sequentis hic fuit, Marcus Valerius duabus coronis vtebatur, laurea & myrtea: qui & hoc vouerat.

3 pacificatos. Gr. Gyral.
4 pugnare. Idem.
5 an prima una omnium M.
6 sit in M. d.
7 torrida M.
8 myrciam Ch.
9 & Ch.
10 hexastichum. Tur.
11 coniugalem. Ch.
12 est, in M. d.
13 modo. Ch.
14 Nasonē. Vet.

ANNOTATIONES.

a Vnum genus vini myrtei docet Cato cap.125. Palladius in Ianuario cap.19. Dioscorid. lib.5. At duo huius vini genera describit, nempe album & nigrum. Colum. cap.38.12. Olei genera duo tradit Dioscorides. Pallad. vnum in Ianuario cap.18.

b Suprà cap.16. lib.14.

c Etiamnum murtatum. Varro 4. de ling. lat. Quod in extis dicitur nunc prosectum, murtatum à murta (sic & Cato pro myrto) quòd eo largè fartum intestinum crassum.

d τὰ ἐμβάμματα, liquores nimirum vel liquamina, quibus aut panem aut carnem intingimus ad saporis gratiam, & gulæ irritamentum: ἀρτύματα odorata & aromata quæ liquoribus induntur, vt eos condiant. Sæpius alterum pro altero vsurpatur.

e Virgil. in Culice Parthicam vocat:

Et rosa purpureo crescit rubicunda colore.
Et violæ omne genus: hic est & Parthica myrtus.

Apud Athenæum quoque lib.15. Apollodorus lib.4. τῶν Παρθικῶν scribit, in Parthica μυρσίνης εἶναι ποικίλα γένη, μέλανά τε, καὶ τὴν καλλιστέφανον φιλάδελφον.

f Hic est Elpenor vnus ex Vlyssis sociis, quos à Circe in porcos mutatos fabulatur Homerus Odyss. κ.

g Liuius lib.1.

h Luere purgare. Lua mater, Dea quæ purgabat. Ei nonnunquam ad lustrandum hostium cædem arma & spolia incendebantur. Cluacina Venus, quasi luacina, à purgatione est dicta, quāuis Tertullianus à cloaca, Cloacinam dictam contendat.

i Semper id clausum fuit, nec aperire licebat, quasi arcanum haberi vellent, an humo tectus, an inter Deos Romulus relatus fuisset, tametsi Varro post rostra Romuli sepulchrum fuisse scribat. Alex. ab Alex. cap.14. lib.1.

k Idem Plutarchus in caussis Roman. Alia fuit Murcea desidiæ ignauiæque Dea, de qua vide Gyraldum. De Venere Murtia, quæ ædem habuit ad metas primas Circi, prope Consi aram defossam, Tertul. lib. de Spectacul. Vide Murcia apud Festum. Porrò vt Veneri Myrtus sacra est, sic Ioui æsculus, Apollini laurus, Mineruæ olea, Herculi populus, Baccho hedera, Pani pinus, Diti cupressus. Itaque cùm iis diuis sacrum fieret, sua fronde templum aráque ornabatur. Alex. ab Alex. cap.17. lib.4.

l Cap.8.

m Theophr. cap.27. lib.6. Causa.

n Columella cap.38. lib.12.

o Vide suprà c.22. lib.14.

p Ad myrtum Græci olim canebant, eiúsque ramo tradito, illum qui postea cantaturus esset, inuitabant. Alex. ab Alex. cap.25. lib.2.

q In antiquis sanctuariis Turn. reperit. Quin & virgæ iaculi: fortasse quòd è myrto iacula nonnunquam fierent, quorum hastile nondum ferro spiculatum virgam vocant. Virg.

Crebris hastilibus horrida myrtus.

Iterum,

Et pastoralem præfixa cuspide myrtum.

Itaque virgæ iaculi dici possunt, tam grandes, vt pro iaculo muniri ferro possint.

r Myrto, quod Plinius tacet, mortuorum busta etiā Græci ornarunt, cùm inferias soluerent. Euripedes in Electra,

Ἀγαμέμνονος δὲ τύμβος ἠτιμασμένος,
οὔπω ποτ᾽ οὐ χοάς, οὐδὲ κλῶνα μυρσίνης
ἔλαβε, πυρὰ δὲ χέρσος ἀγλαϊσμάτων.

Cui respondet Agamemnonis altor,

ἦλθον γὰρ αὐτοῦ πρὸς τάφον πάρεργ᾽ ὁδοῦ,
καὶ προσπεσὼν ἔκλαυσ᾽ ἐρημίας τυχών,
σπονδάς τε, λύσας ἀσκὸν ὃν φέρω ξένοις
ἔσπεισα, τύμβῳ δ᾽ ἀμφέθηκα μυρσίνας.

Victorius cap.2.16. Præterea qui olim in conuiuiis scolia carmina cantabant, myrtum laurúmve manu tenebant: laurum, qui versus Homericos recitarent: myrtum, qui Æschyli, Simonidis, Stesichori. Apud Plutarchum Dicæarchus lib. de certaminibus musicis.

f Valerius Max.cap.5.lib.3.

t De Circensibus vide quod notatum est ad cap. 22. lib.36.huius operis.

De lauro genera tredecim.

CAP. XXX.

LAurus triumphis propriè dicatur, vel gratissima domibus ianitrix Cæsarum [a] Pontificúmque: quæ sola & domos exornat, & ante limina excubat. Duo eius genera [1] tradit Cato: Delphicam & [b] Cypriam. [c] Pompeius Lenæus adiecit quam mustacem appellauit, quoniam [d] mustaceis subiiceretur. Hanc esse folio maximo, flaccidóque & albicante. Delphicam æquali colore, viridiorem, maximis baccis, atque è viridi rubentibus. Hac [2] victores Delphi coronari, & triumphantes Romæ. Cypriam esse folio breui, nigro, per margines imbricato, [3] crispam. Postea accessere genera: tinus, hanc syluestrem laurum aliqui intelligunt, nonnulli sui generis arborem. Differt [4] colore: est enim ei cærulea bacca. Accessit & regia, quæ cœpit Augusta appellari, amplissima & arbore & folio, baccis gustatu quoque non [5] asperis. Aliqui negant eandem esse, & suum genus regiæ faciunt longioribus foliis latioribúsque. Iidem in alio genere baccaliam appellant hanc quæ vulgatissima est, baccarúmque fertilissima. Sterilem verò earum (quod maximè miror) triumphalem, eáque dicunt triumphantes vti: nisi id à Diuo Augusto [6] cœperit, vt [e] docebimus, ex ea lauru, quæ ei missa è cælo [7] minima est altitudine, folio crispo ac breui, inuētu rara. Accedit in topiario opere taxa, excrescente in medio folio paruulo, veluti lacinia folij. Et sine ea [8] spadonia, mira opacitatis patientia. Itaque quanta libet sub vmbra solum implet. Est & chamædaphne syluestris frutex. Est & [f] Alexandrina, quam aliqui Idæam, alij hippoglotton, alij daphnitin, alij carpophyllon, alij hypelaten vocant. Ramos spargit à radice dodrātales, [9] topiarij ac coronarij operis, folio acutiore quàm myrti, molliore & candidiore, maiore semine inter folia rubro. Plurima in Ida, & circa Heracleam Ponti, nec [10] nisi montosis. Id quoque, quod [g] Daphnoides vocatur, genus, in nominum ambitu est. Alij enim pelasgum, alij eupetalon, alij stephanon Alexandri vocant. Et hic frutex est ramosus, [11] crassiore ac molliore, quàm laurus, folio, cuius gustatu accenditur os atque guttur, baccis [12] è nigro [h] ruffis. Notatum antiquis, nullum genus [13] lauri in Corsica fuisse: quod nunc satum & ibi prouenit. Ipsa pacifera, vt quam prætendi etiam inter armatos hostes quietis sit indicium. Romanis præcipuè lætitiæ victoriarúmque nuntia additur [14] literis, & militum lanceis, pilísque. Fasces imperatorum decorat: [15] Ex his in gremio Iouis optimi [16] maximi deponitur, quoties lætitiam [17] noua victoria attulit. Idque non quia perpetuò viret, nec quia pacifera est, præferenda ei [18] vtroque olea, sed quia spectatissima in monte Parnasso: [19] ideóq; etiam grata [i] Apollini, assuetis eo dona mittere iam & regibus Romanis, teste L. Bruto. Fortassis etiā in argumentū, quoniā [20] ibi libertatē publicā is meruisset laurifērā tellurē illam [k] osculatus ex responso: Et quia manu satarum receptarúmq; in domos, fulmine sola non icitur. Ob has causas equidem crediderim, honorem ei habitum in [l] triūphis potiùs quàm quia suffimentum sit cædis hostium & purgatio, vt tradit Massurius. Adeóque in profanis vsibus pollui laurum & [m] oleam fas non est, vt ne propitiandis quidem numinibus accendi ex his altaria aræve debeant. [n] Laurus quidem [22] manifestò abdicat ignes crepitu & quadam detestatione: interaneorū [22] etiam vitia & neruorum ligno torquente. [o] Tiberium principem tonante cælo coronari ea solitum ferunt contra fulminum metus. Sūt [23] & [p] circa Diuum Augustum euenta eius digna memoratu. Nanque Liuiæ Drusillæ, quæ posteà Augusta matrimonij nomen accepit, cum [24] pacta esset illa Cæsari, gallinam conspicui candoris sedenti aquila ex alto abiecit [25] in gremium illæsam. Intrepidéque miranti accessit miraculum, quoniam teneret rostro laureum ramum onustum suis baccis. Conseruari alitem & sobolem iussere auruspices, ramúmque eum seri, ac ritè custodiri. Quod factū est in villa Cæsarum, fluuio Tiberij imposita iuxta [q] nonum lapidem Flaminia via, quæ ob id vocatur Ad gallinas: miréque sylua prouenit. Ex ea triumphans posteà Cæsar, laurum in manu tenuit, coronámque capite gessit: ac deinde Imperatores Cæsares cuncti. Traditúsque mos est ramos, quos tenuerunt, serendi. Et durāt syluæ nominibus suis discretæ, fortassis ideo [26] mutatis triumphalibus. Vnius arborum Latina lingua nomē [r] imponitur viris. Vnius folia distinguūtur appellatione. Lauream enim vocamus. Durat & in vrbe impositum loco, quando Loretum in Auentino vocatur, vbi sylua [27] lauri fuit. [28] Eadem purificationibus adhibetur: testatúmque sit obiter & ramo eam seri, quoniā dubitauere Democritus [f] Theophrastus. Nūc dicemus syluestrium naturas.

1 tradidit. Ch.
2 acutiores. Ch.
3 crispam. & postea. M.
4 color: est enim cærula bacca. Ch.
5 aspero. M.
6 cœpit. M. & Ch.
7 est minima M. & Ch.
8 spadonina. Ch.
9 topiarij, ac in M. d.
10 nisi in montuosis. Ch.
11 graciliore Dal. Plinius pro ἰσχνότερα legit, ἰσχυρότερα
12 nigris vel ruffis. Vet.
13 laurus. Ch.
14 lituis. Vet.
15 ex hac corona. D.
16 maximique. Ch.
17 nouam. M.
18 vtique myrto & olea. Vet.
19 Idcóque etiam. Vet.
20 ibi in libert. M.
21 manifestè. M.
22 etiam virus (vulua, vesica) & neruorū lassitudini medentur. Tiberium &c. Dal. ex Dios.
23 Sed & circa. M.
24 nupta. M.
25 quæ sin inter abiecit, & miraculum, in M. non leguntur.
26 nominatis. Vet.
27 laurus. Chiff.
28 atque. Ch.

ANNOTATIONES.

a Pontificum maiorum & minorum gradus, ordinē, dignitatem, ius, autoritatem, immunitatem, cultum, munus & officium, collegia, prolixè describit Alex. ab Alex. cap. 8. 2. Pontifices à ponte dictos volunt, quòd iis solis licet pontem sublicium ligneum, nullo ære, vel ferro compactum, si collaberetur cæsa victima, & sacrificio peracto reficere. Pontificum galerus insigne fuit, vt augurum lituus.

b His duabus addit tertiam Cato cap. 8. syluaticam quod mirum est Plinium tacuisse.

c Pompeij libertus, Grammaticus doctissimus, de quo ca. 2. 25. Olim gentilitium nomen patronorum liberti assumebant. Autor Lactantius lib. 3. Institut. Tertul. lib. De resurrect. carnis. Sic Caruilius, Caruilij libertus nominatus est Plutarcho. Laurea Tullius Ciceronis cap. 1. 31. Cornelius Alexander, Cornelij Lentuli. Suidæ. Brissonius cap. 14. lib. 2. Persius.

Verterit hunc dominus, momento turbinis exit
Marcus Dama.

d Mustacei Catoni, mustacea Iuuenali, fiunt è farina siliginis musto conspersa, aniso cymino, adipe, caseo, ramentis virgæ lauri subditis, dum coquuntur lauri foliis. Iuuenal.

--nec est quare cœnam & mustacea perdas

Labente officio, crudelis donanda.

e Mox eodem hoc capite.

f Theophr.cap.17.lib.3.histor.

g Vide quæ de Camædaphne sunt adnotata infrà c. 8.lib.23 & cap.15.lib.24.

h Nigris vel ruffis. Dioscoridi bacca nigra est Daphnoeides croceum, id est croceis baccis. Vtrũque Plinius hic significat.

i Nam, vt ait Hesiodi interpres, ἐνεργεῖ πρὸς ἐνθουσιασμοὺς, ideò μαντικὸν φυτὸν nominatur. Sophocles in Cassandra. δάφνην φαγὼν ὀδόντι πρίετο στόμα. Lycophron, δαφνηφάγων φοιβάζειν ἐκ λαιμῶν ὄπα. Vates certè lauro semper coronati futura præcinebant. Vide Rhodig.cap.7.lib.5.

k Liuius lib.1. Valer.Max.ca.3.lib.7. Ouid.2.Fastor.

l Et, si quando Imperatores de hostium exercitu deleto, aut expugnata vrbe ad Senatum scriberent, literis exornandis quas nunc victrices, nunc laureatas appellabunt. Ouid.

Non ego victrices lauro redimere tabellas.

Brod.cap.33.1. Alex.ab Alex.cap.27.li.1. Quin & iidem insigni victoria parta, laureatis fascibus incedebant, nuncios cum Laureatis iaculis mittebant, nauésque laureatas, aut vittatas.

m Castitas etiam requiritur in oleæ cultura. Constantinus lib.9. γεωπονικῶν. Pallidius lib.1.cap.9.

n Inde Græcis δάφνη, quasi δαφωνὴ dicitur. Crepitum eum sonorum portendere felicia existimatũ à Theocrito, Lucretio, Porphyrio: contrà verò, Laurum iniectam igni & tacitam, tristia. Tibullus.

Laurus vbi bona signa dedit, gaudete coloni.

Propertius.

Et tacet extincto laurus adusta foco.

Rhodig.cap.7.lib.5.

o Suetonius in Tiberio cap.69.

p Idem in Augusto, & Dion lib.48.

q Nonum lapidem, nonum milliare. Plutarcho. Tiberius Grachus vias milliaribus dimensus est omnes: quod spatium parum abest ab octo stadiis eiusque mensuræ notam lapideam columellam statuit: ac præterea ex vtraque parte viæ lapides parum ab inuicem distantes disposuit, è quibus facilius salire in equum liceret, nec τοῦ ἀναβολεῖ opus esset: quo in loco ἀναβολέα quidam stapham nostram exponunt: alij seruum corpus domini prehensis natibus attollentem. Inde vsus obtinuit, vt milliare lapis vocetur. Brissonius cap.9.4.

r Libertus Ciceronis Laurea Tullius vocatus est.

s Cap.1.lib.2.histor.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XVI.

Syluestrium arborum naturæ.

Proœmium.

O MISERAE Arbores, quæque mitioribus succis voluptatem primæ cibis attulerunt, & necessario alimẽto delicias [1] im miscere docuerunt, siue illæ vltrò, siue ab homine didicere blandos sapores adoptione & connubio, [a] idque munus etiam feris volucribúsque [2] dedimus, intra prædictas constant. Proximum erat narrare glandiferas [3] quoque, quæ [4] primò victum mortalium aluerunt, nutrices inopis ac feræ sortis, nî præuerti cogeret admiratio vsu comperta, quænam qualisque esset vita, sine arbore vlla, sine frutice viuentium.

1 miscere. M. & Ch.
2 didicimus. M. & Ch.
3 quoque, primo victu mortalium aluorum nutrices inopis M.
4 prima. Ch.

ANNOTATIO.

a Vt iucundioribus scilicet, industria operáque nostra fructibus ac suauioribus vescantur.

Gentes sine arbore, & miracula, in Septentrionalis regionis arboribus.

CAP. I.

Diximus & in Oriente quidem iuxta Oceanum complures ea in necessitate gentes. Sunt verò [1] in Septentrione visæ nobis Cauchorum, qui maiores minorésque appellantur. Vasto ibi [2] meatu, bis dierum noctiúmque singularum interuallis, effusus in immensum agitur Oceanus, [3] æternam operiens rerum naturæ controuersiam: [4] dubiúmque terræ sit, an [5] parte in maris. Illic misera gens tumulos obtinet altos, [6] aut tribunalia structa manibus ad experimenta altissimi æstus, casis [7] ita impositis: nauigantibus similes, cùm integant aquæ [8] circundata: naufragis verò, cùm recesserint: fugientésque cùm mari pisces circa tuguria venantur. Non [9] pecudem his habere, non lacte ali, vt finitimis, ne cum feris quidem dimicare contingit, omni procul abacto frutice. Vlua & palustri iunco funes nectunt ad pretexenda piscibus retia: captúmque manibus [a] lutum ventis magis, quàm sole, siccantes terrâ cibos, & rigentia Septentrione viscera sua vrunt. Potus [10] iis non nisi ex imbre seruato scrobibus in vestibulo domus. Et hæ [11] gentes, si vincantur hodie à Po. Rom. seruire se dicunt. Ita est profectò, multis fortuna [12] parcit [b] in pœnam. Aliud è syluis miraculum: totam reliquam Germaniam [13] replẽt, addúntque frigori vmbras: altissimæ tamen haud procul suprà dictis Cauchis, circa duos præcipuè lacus. Litora ipsa obtinent quercus, [14] maxima auiditate nascendi: suffossæque fluctibus, aut propulsæ flatibus, vastas complexu radicum insulas secum auferunt: atque ita libratæ stantes nauigant ingentium ramorum armamentis, sæpe territis classibus nostris, cùm velut industria fluctibus agerentur [15] in proras stantium noctu, inopésque remedij illæ, prælium nauale aduersus arbores inirent.

1 & in Seui. no. & aucorum. Ch.
2 meatu per petuis bis dierum. M.
3 Lego, ex- ternam o- per. rer. nat. faciem cõtrouersã.
4 dubiúmve M.
5 pars maris. M.
6 vt. Dal.
7 ita in M. d.
8 circundãte: (leg. circundata.) Vet.
9 pecudes hos hab. non lacte ali, vt finitimos. Parm.
10 iis, in M. d.
11 terra M.
12 pacitior (leg. pacatior) in pœna. M.
13 referunt. M. leg. replerunt. reperiũt. Ch.
14 maximè. Ch.
15 in prospera Ch vt in prospectu stantes.

ANNOTATIONES.

a Bituminosum, quo in culina, & vsu domestico, non aliter quàm ligno vtuntur.

b Publius Laberius.

Fortuna multis parcere in pœnam solet.

De Her-

De Hercyniæ syluæ magnitudine. CAP. II.

IN eadem Septentrionali plaga [a] Hercyniæ syluæ roborum vastitas intacta ævis,& congenita mundo, propè immortali sorte miracula excedit. Vt alia omittantur fide caritura, constat attolli colles occursantium inter se radicum repercussu: aut vbi secuta tellus non sit,[b] arcus ad ramos vsque,& ipsos inter se [c] rixantes, curuari portarum patentium modo, vt turmas equitum transmittant.

1 æuis in M. & Vet.id.

ANNOTATIONES.

a Melæ Hercyniæ syluæ magnitudo sexaginta dierum itineris est ab Istro vsque ad Neccarum. *Schvvartzvvaldt* dicitur:à Neccaro ad Mœnũ, *Ottenvvald*:à Mœno vsque ad fluuium Lonã, quem & *Mosul* vocant prope Confluentiam, *VVestervvaldt*. Inde Franconiam ab Hassia & Thuringia diuidẽs:in Boëmiam,Morauiam Sarmatiam,Pannoniam Getas porrigitur,variis appellata nominibus.

b Radicum in altum sublatarum.

c Collisu veluti dimicantes.

[1] *De glandiferis.* CAP. III.

GLandiferi maximè generis omnes,quibus honos apud Romanos perpetuus.

1 Tertium hoc caput cum quarto continuatur in Ch.

De ciuica corona, & qui frondea corona donati. CAP. IIII.

HInc [a] ciuicæ coronæ, militum virtutis insigne clarissimum:iam pridem verò & clementiæ [b] Imperatorum,postquàm ciuilium bellorum [1] profano meritum cœpit videri ciuem non occidere. Cedunt his [2] murales vallaréſque, & aureæ, quanquam pretio antecedentes. Cedunt & rostratæ,quamuis in duobus maximè ad hoc æui celebres: M. Varrone è piraticis bellis, dante Magno Pompeio:itémque [c] M. Agrippa, tribuente Cæsare è Siculis,quæ & ipsa piratica fuere. Anteà [d] rostra nauium tribunali præfixa [3] fori decus erant, veluti populo Ro.[4] ipsi corona imposita:postquàm verò tribunitiis seditionibus calcari ac pollui cœpere, postquàm vires ex publico in priuatum [5] mergis singulisque ciuium quæri, sacrosancta omnia profana [6] tum à pedibus eorum subiere in capita ciuium rostra. Dedit hác Augustus coronam Agrippæ: sed ciuicam à genere humano accepit ipse. Antiquitus quidem nulla,nisi Deo,dabatur: ob id Homerus cœlo tantùm eas & prælio vniuerso tribuit, viritim verò ne in certamine quidem vlli. Ferúntque primùm omnium Liberum patrem imposuisse capiti suo ex edera. Posteà deorum honori sacrificantes sumpsere, victimis simul coronatis. Nouissimè & in sacris [e] certaminibus vsurpatæ,in quibus hodiéque non victori [7] datur,sed patriam ab eo coronari pronuntiatur. Inde natum, vt etiam triumphaturis conferrentur in templis dicandæ: mox vt & ludis darentur. Longum est, [8] nec instituti operis, disserere quisnam Romanorũ primus acceperit. Neque enim alias nouerant, quàm bellicas. Quod certum est,vni gentium huic plura sunt genera, quàm cunctis, Romulus frondeâ coronauit Hostum Hostilium, quòd Fidenam primus irrupisset. Auus hic Tulli Hostilij regis fuit. P. Decium patrem Tribunum militum, frondeâ donauit exercitus ab eo seruatus, Imperatore Cornelio Cosso cos. Samnitium bello. Ciuica iligna primò fuit, posteà magis placuit ex esculo Ioui sacra. Variatúmque & cum quercu est, ac [f] data vbique, quæ fuerat custodito tantùm honore glandis. Additæ leges arctæ,& ideo [g] superbæ,quásque cõferre libeat cum illa Græcorum [h] summa, quæ sub ipso Ioue datur, [i] cuíque muros patria gaudens rumpit: Ciuem seruare,hostem occidere: Vtque eum locum, in quo sit actum, hostis [10] obtineat eo die: [11] Vtq; seruatus fateatur:aliàs testes nil prosunt: Vt ciuis fuerit. [12] Auxilia quamuis rege seruato, decus id non dant: Nec crescit honos idem Imperatore conseruato, quoniam conditores in quocunque [13] ciue summum esse voluêre. Accepta licet vti perpetuò. [14] Ludos ineunti semper assurgi etiam ab Senatu, in more est. Sedendi ius in proximo Senatui. Vacatio munerum omnium ipsi patrique, & auo paterno. Quatuordecim eas accepit [15] Siccius Dentatus, vt [k] retulimus suo loco: sex Capitolinus. Is quidem & de duce Seruilio. Africanus [l] de patre accipere noluit [m] apud Trebiam. O mores æternos, qui tanta opera honore solo [16] donauerint: & cùm reliquas coronas auro commendarent, salutem [17] ciuis in pretio esse noluerint: [18] clara professione, seruari quidẽ hominem nefas esse lucri causa.

1 profanatio. M. profanatione. Vet.
2 murales, vallaréſque aureæ. Ex Gellio c.6.lib.5.
3 foro. Parm.
4 ipsa. Parm.
5 m gis sing. CH. quæ & sacrosancta (sub T. bunn.)& Ch.
6 facere. M.sub. cœperunt.
7 daui. M.
8 nec ex instituto re Vet nec instituti onerɩs.CH.
10 obtineret.Vet.
11 vt seruatus.Ch.
12 Auxilijs. Parm.
13 ciuem summũ. M. & Ch.
14 Ludis. Vet.
15 Sicinius. M.
16 donauerunt.Parm. M.
17 ciuis iis in pretio. M.
18 clarè professi, ne seruari quidem hominem fas esse lucri causa Tur, & CH.

ANNOTATIONES.

a Corona querna,& draconum voluminib. olim Triuiæ Dianæ, τῆς εἰνοδίας, siue τριοδίτιδος, quam eandem esse cum Hecate putabant,imaginem coronare mos fuit. Sophocles in Rhizotomis apud interpretem Apollonij,

ἥλιε δέσποτα, καὶ πῦρ ἱερὸν
τῆς εἰνοδίας ἔγχος Ἑκάτης,
τὸ δι' Οὐλύμπου πολλοῖν προφέρει:
καὶ γῆς ναίουσ' ἱερὰς τριόδους
στεφανωσαμένη δρυῒ καὶ πλεκταῖς
ὠμῶν σπείραισι δρακόντων.

Hanc coronam vt inferis diis,sic etiam Parcis imponebant. Catullus,

His corpus tremulum complectens vndique quercus.
Candida purpureis ramis induxerat ora.

Purpureis, τοῖς ἀγλαοῖς. Scalig.

b Hac ratione palatinæ ædes,& Augustæ quercu coronabantur,vt regis sacrorum,flaminis, Pontificis maximi,lauro. Alex. ab Alex.cap.27.3.

c In denario antiquo gentis Vipsaniæ, Marci Vipsanij Agrippæ altera parte signatum caput est, cum rostrata corona:altera Neptunus delphinum manu dextra gestans:in alius denarij parte altera,caput Agrippæ cum ciuica & rostrata corona,altera Augusti caput.

d Ex ære illa fuerunt, vnde æratæ naues, rostratæ, Græcis χαλκήρεις & χαλκέμβολοι. Virg.lib.9.

Quot priùs æratæ steterant ad littora puppes.

Brod.cap.13.4 vide Naualis apud Festum.

e Olympiis,Nemæis,Pythiis,Isthmiis. Vide suprà c. 26.lib.7.

f Plutarchus in quæst.Roman.Quæst.92.

g Coronæ.

h Clarissima ex oleastro in Olympicis,vt diximus.

i Nero è Græcia reuersus Neapolim,quòd in ea prima arte canẽdi protulerat,albis equis introiit,disiecta parte muri,vt mos est hieronicarum.

D

k Cap.28.lib.7.
l Consule, cum Hannibale pugnante aduersis auspiciis ad Ticinum.
m Apud Ticinum, Val.Max.ca.4.lib.5.Seneca cap.33. li.2.de Beneficiis.

De glande, genera xiij. CAP. V.

GLandes opes esse [1] nunc quoque multarum gentium, etiam pace gaudentium, constat. [2] Necnon & inopia frugum arefactis molitur farina, spissatúrq; in panis vsum. Quin [3] & hodiéque per Hispanias, secundis mensis glans inseritur. Dulcior eodem in cinere tosta. Cautum est prætereà [b] lege XII. tabularum, vt glandem in alienum fundũ procidentem liceret colligere. Genera earũ multa. Distant fructu, situ, sexu, sapore. Namque alia fageæ glandi figura, alia quernæ, & alia ilignæ: atque inter se quoque generum singulorum differentiæ. Prætereà sunt aliquæ sylueſtres, aliæ placidiores, quæ culta obtinent. Iam etiam in [4] montosis planísque distant: sicut & sexu mares ac fœminæ. Item sapore. Dulcissima omnium fagi, vt qua obsessos etiam homines durasse in oppido Chio, tradat Cornelius Alexander. Genera distinguere non datur nominibus, quæ sunt alia alibi. Quippe cùm robur quercúmque vulgò nasci videamus, esculum non vbique. Quartam verò generis eiusdem, quæ cerrus vocatur, ne Italiæ quidẽ maiore ex parte notam esse. Distinguemus ergo proprietate naturáque: & vbi res coget, etiam Græcis [5] nominibus.

1 nunc quoque in. M. d.
2 Glans & nunc in inopia frugũ arefacta molitur in farinam. Dal.
3 & hodie. Dal.
4 mõtuosis. CH.
5 nominibus utendum (leg. utendo) M.

ANNOTATIONES.

a Theophr.cap.9.& 10.lib.3. hist.
b Ræuardus cap.26.in LL.xij.tabularum.

De fagina glãde, & reliquis glandibus, & carbone, & pastu porcorum.

CAP. VI.

FAgi glans [a] nucleis similis, triangula cute includitur. Folium [b] tenue, [1] ac leuissimũ, populo simile, celerrimè flauescens: & media parte plerunque gignens, supernè paruulam [c] baccam viridem, cacumine aculeatam. Fagi glans muribus gratissima est, & ideo animalis eius vnà prouentus. Glires quoque saginat. [2] Expetitur & turdis. Arborum fertilitas omnium ferè alternat, sed maximè fagi. Glandem, quę propriè intelligitur, fuerunt robur, quercus, esculus, cerrus, ilex, [d] suber. Continentur hispido calice, per genera plus minus cutem complectente. Folia præter ilicem [3] grauia, carnosa, procera, sinuosa lateribus, nec [4] dum cadunt, flauescentia, vt fagi, pro differentia generum breuiora, vel longiora. [e] Ilicis duo genera. Ex iis in Italia folio non multum ab oleis distant, smilaces à quibusdam Græcis dictæ, in prouinciis [5] aquifoliæ. Ilicis glans [6] vtriusque breuior & gracilior, quam Homerus [f] acylon appellat, eóque nomine glande distinguit. [g] Masculas ilices negant ferre. Glans [h] optima in quercu atque grandissima, mox esculo: nam roboris parua: cerro tristis, horrida, echinato calice, ceu castaneæ. Sed & in querna alia dulcior, meliórque fœminæ, [7] maris spissior. Maximè autem probantur [i] latifolię ex argumento dictę. Distant [8] autem inter se magnitudine, & cutis tenuitate. Item quod aliis subest tunica rubigine scabra, aliis protinus candidum corpus. [k] Probatur & ea, cuius in balano vtrinque ex [9] longitudine extrema [l] lapidescit duritia: melior, cui in cortice, quàm cui in corpore, vtrunque non nisi mari. Prætereà aliis ouata, aliis rotunda, aliis acutior figura. Sicut & color nigrior, candidiórve, qui præfertur. Amaritudo in extremitatibus, mediæ dulces. Quin & pediculi breuitas proceritásque differentiam habet. In ipsis verò arboribus, quæ maximam fert, hemeris vocatur, breuior, & in orbem comosa, [10] alásque ramorum crebro cauata. Fortius lignum quercus habet & incorruptius: ramosa & ipsa, precerior tamen & crassior caudice. Excelsissima autem ægilops, incultis amica. Ab hac proxima latifoliæ proceritas, sed minùs vtilis ædificiis: atque [11] carbone dotata, [m] vitiis obnoxia est. Quamobrem solida vtuntur carboni [12] ærariorum tantùm officinis cõpẽdio: quoniam desinẽte flatu protinus, emoriens, sæpius recoquitur: [13] cæterò plurimis scintillis. Idẽ è nouellis [n] melior. Aceruí [14] cõfertis taleis recẽtib. luto [o] caminãtur: accensáq; strue contis pungitur [p] durescens calix, atq; ita [q] sudorẽ emittit. Pessima & carboni & materiæ halipheos dicta, cui crassissimus cortex atque caudex, & plerũq; [15] cauus fungosúsq;. Nec alia putrescit ex hoc genere, etiã cũ viuit. Quin & fulmine [16] sæpissimè icitur, quãuis altitudine non excellat: ideò ligno eius nec ad sacrificia vti fas habetur. Eidem [17] rarò glans, & cùm tulit, amara, quàm pręter sues [r] nullum attingat animal: ac ne [18] eæ quidem, si aliud pabulum habeant. Hoc quoque inter reliqua neglectæ religionis est, [19] quòd è mortuo carbone significatur. Glans fagea suẽ hilarem facit carnem [20] coquibilem ac leuem & vtilem stomacho: [s] iligna suem [t] angustam, nitidam, strigosam, ponderosam: querna diffusam & grauissimam, [21] & ipsa glandium æquè dulcissima. Proximam huic cerream [u] tradit Nigidius, nec ex alia [22] sordidiorem carnem, sed duram. Iligna tentari sues, nisi paulatim detur. [x] Hanc nouissimam cadere. Fungosam carnem fieri esculo, robore, subere. Quæ glandem ferunt, omnes & gallam, alternísque annis glandem. Sed gallam hemeris optimam, & coriis perficiẽdis aptissimam. Similem huic latifolia, sed leuiorem, multóque minus probatam. Fert & nigram. Duo enim genera sunt. Hęc [23] tingendis vtilior.

1 atque. M. atque è lævissimis. CH.
2 Expedit. M.
3 grandia. Dal.
4 cum CH.
5 aquif. sunt. CH.
6 utrique. Quidam.
7 mari. M.
8 autem, in M. d.
9 longitudinis extremo. The.
10 aliisque ramorum crebris. Vet.
11 carboni dotata. Da.
12 ærariorũ CH. carbonis ærariis. Vet.
13 ceterum. M.
14 consertis. M.
15 cauus. M.
16 sæpissimè. in M. d.
17 rarò. M. CH.
18 hæ. C.
19 cũm. V.
20 edibilẽ.
21 & ipsarũ glandium quæ est dulcissima. Dal. nempe fagi Græcorum.
22 solidiorẽ. M. & CH.
23 tinctoriis lanarum. Theoph.

ANNOTATIONES.

a Castaneæ, Theophr.ca.10.lib.3.histor. qui & fagum ὀξύαν vocat: Gaza vertit ineptè Scissimam.
b Folium crassum, pyro simile. Theophr.
c Duriusculum tuberculum baccæ simile.
d Omittit Haliphloeon, quam posteà memorat.
e Theophr.cap.16.lib.3.histor.
f Acylon hodie Græci, præsertim in Lemno insula, Acylaca vocant. Bellonius Smilacem. Plinius glãdiferã à Phellòdry nescit distinguere. Smilacis foliũ in ambitu minime pungit: Phello dryj

dryj verò aculeatum est & margine, & cacumine, Agriæ modo: quamobrem Dores Agriã quæ Latinis Aquifolia est, vocauerunt. Theophr. cap.16. lib.3. histor. Smilaces etiamnum Græci vocant Milaci.

g Theophr. cap.16 lib.3. histor. quo loco tractat de Ilice, Smilace, Phellodry, nusquam id scribit. Vide vocem παχαλιδάζειν in diction. Constantini.

h Dulcissima in Fago atque grãdissima, mox Hemeridi, nam latifoliæ parua, Cerro amarissima. Theophr.

i Fagi Theophr.

k Id accidere glandi maris Fagi, & Haliphloei, tradit Theophr. sed glandem non commendare.

l Nunc in cute, nunc in carne. Theophr.

m De Cerro, siue Aspri Macedonum, hæc Theopr. cap.10. lib.3. histor.

n Idem cap.10. lib.5. hist.

o In camini formam oblinuntur.

p Corium, seu tegumentum lutosa crusta.

q Hoc fieri Theophrastus vult, vt excitata flamma omnia corripiat.

r De Cerri glande id Theophr.

s Horatius,

Vmber & iligna nutritus glande rotundas
Curuet aper lances carnem vitantis inertem.

t Compacta & minime laxa carne.

u Contra iudicium Theophrasti.

x Quoniam serò maturescit, nouáque veterem occupat. Theophr. cap.16. lib.3. histor.

[a] De galla, & quàm multa præter glandem eædem ferant arbores.

CAP. VII.

NAscitur autem galla [b] sole de Geminis exeunte, erumpens noctu semper vniuersa. Crescit vno die [1] candidior. Et si æstu [2] excepta est, arescit protinus, neque ad iustum incrementum peruenit: hoc est, vt [c] nucleum fabæ magnitudine habeat. Nigra diutius viret, crescítque vt interdum mali compleat magnitudinem. Optima Comagena, deterrima ex robore. Signũ eius, quòd cauernę translucẽt. [3] Robur, [d] præter fructum plurima & alia gignit. Namque fert & gallæ [e] vtrunque genus, & quædam veluti mora, ni distarent arida [4] duritie, plerunque tauri caput imitantia, quibus fructus inest nucleis oliuæ similis. [f] Nascuntur in eo & pilulæ, nucibus non absimiles, intus habentes floccos molles, lucernarum luminibus aptos. [5] Nam & sine oleo flagrant, sicuti galla nigra. Fert & aliam inutilem pilulam cum capillo, verno tamen tempore [6] melligeni succi. Gignunt & alæ ramorum eius pilulas, corpore, non pediculo, [g] adhærentes, candicantes vmbilicis. Cætera nigrâ varietate dispersa. Media cocci colorem habent. Apertis amara inanitas est. Aliquando & pumices gignit: nec non [7] & è foliis conuolutas pilulas: [h] & in folio rubente aquosos nucleos candicantes [8] & translucidos, quandiu molles sint, in quibus & [9] culices nascuntur: maturescunt in modum gallæ.

1 candida. Aliij. candida præter nigram. Theophr. 2 recepta. Aliij. 3 Quercus. Dal. 4 duritie, plerumque & teneri caput. Et Theophr. duritie: iũ pleraque tau. cap. Aliij. 5 Nam sanè in oleo. Dal. 6 mellei Vet. melleo succo & gustum inficiẽtem, & tactũ. Theopr. 7 foliis. Ch. 8 ac CH. 9 μυῖα, musca. Th.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap.6. lib.3. histor. & infrà cap.4. lib.24.

b Theophr. loco citato: tempore secundæ germinationis, quæ fit circa desinentem Martium, cùm in Ariete sol adhuc vertitur.

c Hac voce abutitur Theophr. qua de caussa aliquæ faba maiores non sunt.

d Theophrasto, pręter fructũ, quercus hęc omnia fert: κικίδα, συγκαμμυτώδες, αἰδοιώδες, ταυρεγκέφαλον, πῖλον, σφαίρειον, μελιτηρόν, σφαίρειον μασχαλιστώδες, λιθάριον, σφαίρειον φυλλικὸν, σφαίρειον ὑδατῶδες.

e Album & nigrum. Theophr. cap.10. lib.3. histor.

f Nascuntur & quos Pileos vocant. Pilulæ eæ sunt, lanuginosæ, molles, nucleum duriorem amplexæ, quib. vtuntur ad lucernas. Theophr.

g Adhærentes, intus sculptas, varij coloris. Nam eminentes vmbilicos aut candicantes, aut pũctis maculosos, aut nigros habet: media splendida & coccinea. Apertæ verò & nigræ sunt & putres. Theopr.

h A tergo verò folij, mediæ costæ insidentes, pilulas albas (σφαίρια λευκά) pellucidas, aquosas, quandiu molles sint, in quibus & muscæ interdum nascuntur: durescunt in modum gallæ paruæ & læuis. Theoph.

De cachrye, & cocco grano, & agarico, & subere.

CAP. VIII.

FErunt [a] robora & [b] cachryn: ita vocatur pilula in medicina [c] vrendi vim habens. Gignitur & in abiete, larice, picea, tilia, nuce, platano, postquàm folia cecidere, hyeme durans. [d] Continet nucleum pineis similem. Is crescit hyeme, aperitur vêre pilula tota. Cadit, cùm folia [1] cœperint crescere. Tam multifera sunt, [2] & tot res præter glandem pariunt robora. Sed & [e] boletos suillósque, gulæ nouissima irritamenta, [3] quæ circa radices gignuntur: quercus probatissimos, robur autem & cupressus & pinus noxios. [f] Robora ferunt & viscum, & mella, vt autor est Hesiodus. Constátque, rores melleos è cœlo, vt diximus, cadentes, non aliis magis insidere frondibus. Cremati quoque roboris cinerem nitrosum esse certum est. Omnes tamen has eius dotes ilex, solo prouocat [4] cocco. Granum hoc, primóque [5] ceu scapus fruticis paruæ aquifoliæ ilicis: [g] cusculium vocant: pensionem alteram tributi pauperibus Hispaniæ donat. Vsum eius gratiorem in conchylij mentione [h] tradidimus. Gignitur & in Galatia, Africa, Pisidia, Cilicia: pessimum in Sardinia Galliarũ [i] glandiferæ maximè arbores agaricum ferunt. Est autem fungus candidus, [k] odoratus, antidotis efficax, in summis arboribus nascẽs, [l] nocte relucens. Signum hoc eius, quo in tenebris decerpitur. È glandiferis sola quæ vocatur ægilops, fert [6] panos arentes, muscoso villo canos, [m] non in cortice modò, verùm & è ramis dependentes cubitali magnitudine, odoratos, vt diximus inter vnguenta. Suberi [7] minima arbor, glans pessima, rara, cortex [8] tantùm in fructu præcrassus ac renascens, atque etiam in denos pedes vndique explanatus. [n] Vsus eius ancoralibus maximè nauium, piscatiúmque tragulis, & cadorum obturamentis: prætereà in [o] hyberno fœminarum calceatu. Quamobrem nõ infacetè Græci corticis arborem appellant. Sunt & qui [p] fœminam ilicem vocent: atque vbi non nascitur ilex, pro ea [9] subere vtantur in carpentariis præcipuè fabricis, vt circa [10] Elin & Lacedæmonem. Nec in Italia [q] tota nascitur, aut in Gallia omnino.

1 cœpêre. Ch. 2 &, in M. d. 3 qui. CH. 4 cocci grano. Hic primò M. 5 ceu scapo fruticis. Dal. malè emendat scabies. Turn c.16. lib.4. Aduers. ceu scaptes frut. Ch. 6 pannos. Vet. & Ch. phrascon. Theoph sphagnos & bryon. supra c. 28. lib. 12. 7 non minima. Dal. 8 tantùm non in. Dal. 9 phellodry Th. 10 Elaan Th.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 7. lib. 3. histor.

b Cachrys foliorum conceptu, è medio germinis globo prominens, tanquàm parturiente foliũ natura, qui in folia post explicatur: conuoluta è foliis pilula Iûlus, in iuglande & auellana racematim compactus callus, floris vicarius: Cyttarus in coniferis gradatum, squamosúmque nucamentum, rudimentum fructus: Bryõ in quercu, racemosi villi, qui loco floris sunt. Hæc diligenter distinguenda. κάγχρυν pro Libanotidis semine quidam scribunt.

c Roboris & arborum sequentium Cachryn ineptè confundit cum Rosmarini pilula acri & vrente, quæ etiam Cachrys dicitur: vt & medulla seminis Crethmi. c. 8. non procul à fine, li. 26.

d Hoc de iulis auellanarum Theophrast. esse nuci pineę similes, crescere hyeme, aperiri vére totos, &c. Dormitauit hîc Plinius.

e Vide infrà cap. 23. lib. 22.

f Theoph. cap. 10. lib. 3. histor.

g Fortassis quisquilium: Nam quisquilię Festo, quicquid surculorum foliorúmve cadit ex minutis arboribus, ac inde res quęuis nihili. Cęcilius,

Quisquilias volantes, venti spolia memorasti modo.

Næuius in Togularia,

Abi deturbate saxo, homo nõ quisquiliæ, id est, nõ nauci. Coccum scapis deraium cadere notum est: inde Quisquilium appellarunt.

h Suprà cap. 41. lib. 9. & infrà cap. 4. lib. 24.

i In laricibus maximè nascitur.

k Imò potius odoris expers.

l Fabulosum hoc.

m E cortice nascentes, non è surculorum cacumine, vnde glans nec è gemma, sed e latere superiorum nodorum. Theophr.

n Theophr. cap. 16. lib. 3. histor.

o Non solùm valetudinis causa id fœminæ hyeme fecerunt, sed vt grandiores viderentur. Clemens Alexãdrinus 3. Pædagogi, ex Alexi Comico. τυγχάνει μικρά τις οὖσα· φελλὸς ἐν ταῖς βλαύταισιν ἐγκάττυται. Xenophon lib. de tuenda re famil. de vxore Lichomachi, ὑποδήματα δ' ἔχουσαν ὑψηλὰ ὅπως μείζων δοκεῖν εἶναι ἢ ἐπεφύκει. Victorius cap. 23. 15.

p Hæc male. De Phellodry id Theophrastus, non de Subere.

q Falsum id. Nam, quod & Theophrastus ait, Thyrreniæ, id est Hetruriæ familiarissima est, & penè propria.

Quarum sint in vsu cortices.
CAP. IX.

CORtex & fagis, tiliæ, abieti, piceæ, in magno vsu agrestium. Vasa, corbésque, ac patentiora quædam messibus conuehẽdis vindemiísque faciunt, atque [1] prętextu tuguriorũ. Scribit [a] in recenti ad duces explorator, [2] incidens literas à succo. Necnon in quodam vsu sacrorum religiosus est fagi cortex. Sed non durat [b] arbor ipsa.

1 *protexta. CH.*
2 *incisas literas tegẽte succo. Dal.*

ANNOTATIONES.

a Literis ob succi madorem non conspicuis, & cum siccatus fuerit cortex, apparentibus.

b Cortice spoliata.

De scandulis, & pinu, pinastro, abiete, picea, larice, teda, taxo.
CAP. X.

1 *Scindulæ. Tur. ex Isid. scãdulæ &c. aptissima. facillima. durãs. CH.*

SCandulæ è robore aptissimę, mox è glandiferis aliis, fagóque: [1] facillimæ ex omnibus quæ resinam ferunt, sed minimè durant, præterquàm è pino. [2] Scandula contectam fuisse Romam, ad Pyrrhi vsque bellum annis quadragentis lxx. Cornelius Nepos autor est. Syluarum certè distinguebantur insignibus, [3] a Fagutali Ioui etiam nunc, vbi lucus fageus fuit porta [4] Querquetulana, colle in quem vimina petebantur, tótque lucis quibusdam & geminis. Qu. Hortensius Dictator, cùm plebs secessisset in Ianiculum, legem in Esculeto tulit, vt quod ea iussisset, omnes Quirites [5] teneret. Peregrinæ [6] tunc videbantur, quoniam non erant suburbanæ, pinus atque abies omnésque quæ picem gignunt, de quibus nunc dicemus, simul vt tota condiendi vina origo cognoscatur. Quædam ferunt in Asia, aut Oriente, è prędictis picem. In Europa sex genera [7] cognatarum arborum ferunt. Ex iis pinus atque [8] pinaster folium habent capillamenti modo prætenue, longúmque, & mucrone aculeatum. Pinus fert minimum resinæ, interdum & nucibus ipsis, de quibus dictum est, [9] vix vt adscribatur generi. Pinaster nihil aliud est, quàm pinus syluestris, mirâ altitudine, & à medio ramosa, sicut pinus in vertice. Copiosiorem dat hæc resinam, [10] quo dicemus modo. Gignitur & in planis. Easdem arbores [11] alio nomine esse per oram Italiæ, [12] quos [13] tibulos vocãt, plerique arbitrãtur, sed graciles succinctioréque, & enodes, liburnicarum ad vsus, penè resina. Picea montes amat atque frigora: feralis arbor, & funebri indicio ad fores posita, ac rogis virens, iam tamen & in domos recepta, tonsili facilitate. Hæc plurimam resinam fundit, [14] interueniente candida gemma, tam [15] simili thuris, vt mista visu discerni non queat: [16] vnde fraus Seplasiæ. [17] Omnibus his generibus folia breui seta & crassiore duráque, ceu cupressis. Picę rami penè statim ab radice modici, velut brachia, lateribus inhærent. Similiter abieti expetitæ nauigiis. Situs in excelso montium, ceu maria fugerit: nec [b] forma alia. Materies verò præcipua [18] trabibus, & plurimis vitæ operibus. [19] Resina ei vitiũ, vnde fructus vnus piceę: exiguúmque sudat aliquando contactu solis. E diuerso materies, quæ abieti pulcherrima, piceæ ad fissiles scandulas, cupásque, & pauca alia secamenta. Quinto generi situs idem, eadem facies larix vocatur. Materies præstantior longè, incorrupta [20] vis, [21] emori contumax, rubens, prætereà & odore acrior. Plusculum huic erumpit liquoris, melleo colore, atque [22] lentiore, nunquàm durescentis. [c] Sextum genus est teda propriè dicta, abundantior succo, quàm reliqua, [23] parcior liquidiórq; quàm picea, flãmis ac [d] lumini sacrorum etiam grata. [24] Hæ, mares duntaxat, ferunt & eam, quam Græci Sycen vocant, odoris grauissimi. [25] Laricis morbus est, vt teda fiat. Omnia autem hæc genera accensa, fuligine immodica, carbonem repentè expuunt cum eruptionis crepitu, eiaculantúrque longè: excepta [e] larice, quæ nec ardet, nec carbonem facit, nec alio modo ignis vi consumitur, quàm lapides. Omnia ea perpetuò virent, nec facilè discernuntur in fronde, etiam à peritis. Tanta natalium mistura est: sed picea minus alta, quàm [26] larix. Illa

2 *Scindulã non conspectam fuisse Romæ. M.*
3 *Fagutalis Iouis. Dal.*
4 *Quercu-lana. Vet.*
5 *tenerent. M. teneren-tur. Vet.*
6 *tum. CH.*
7 *cognitarũ. Vet.*
8 *[illegible]nestri. CH.*
9 *vi[illegible] t. M. [illegible] H.*
10 *de qua. M.*
11 *ea alia. Dal.*
12 *quas. D.*
13 *ftauulos. M. strubulos. Herm.*
14 *intermicante. Dal.*
15 *simillem thuri. M.*
16 *[illegible] inde. M.*
17 *Omnium his generi. Dal.*
18 *est trab. CH.*
19 *Resina vitium vnde fructus piceæ. CH.*
20 *vsu. M.*
21 *Emori. M. humori. Vet.*
22 *recentiore. M. lentoris. Dal.*
23 *parciore, liquidioréque quàm in picea.*
24 *Pini mares. Th.*
25 *Pini. Th.*
26 *larix: hæc crassiori lauioríque: vel, quod magis probo. larix crassiori &c. Dal.*

rix. Illa crassior, leuiórque cortice, folio villosior, pinguior, & densior, molliórque flexu. At piceæ rariora sicciorá que folia, & tenuiora, ac magis [f] algentia: [27] totáque horridior est, & perfusa resina. Lignum abietis similius.[28] Larix vstis radicibus non repullulat, picea repullulat, vt in Lesbo accidit, incenso nemore [29] Pyrrheo. Alia etiamnum generibus ipsis in sexu differentia. Mas breuior & durior: fœmina procerior, pinguioribus foliis & [30] simplicibus, atque non rigentibus. Lignum maribus durum, & in fabrili opere contortum: fœminæ mollius, publico discrimine in securibus. Hæ in quocunque genere deprehendunt marem: quippe [g] respuuntur, & fragosius sidunt, ægrius reuelluntur. Ipsa materies retorrida, & nigrior maribus radix. Circa Idam in Troade & alia differentia est, montanæ maritimæque. Nam in [h] Macedonia & Arcadia, circáque Elin permutant nomina: nec cõstat autoribus, quod cuique generi attribuant: nos ista Romano discernimus iudicio. Abies è cũctis amplissima est, & fœmina etiam prolixior: materie mollior [31] [i] vtiliórque, arbore rotundior, folio [k] pinnato densa, vt imbres nõ transmittat, atque hilarior [32] in totum. È ramis generum horum panicularũ modo nucamenta squamatim compacta dependent, [l] præterquã [33] larici. Hæc abietis masculæ, primori parte nucleos habent, non item fœminæ. Piceæ verò totis paniculis, minoribus gracilioribúsque [m] minimos ac nigros. Propter quod Græci phthirophoron eam appellant. In eadẽ nucamenta compressiora maribus sunt, ac minus resina roscida. Similis his etiamnum aspectu est, ne quid prætereatur, taxus, [34] minùs virens, gracilísque & tristis, ac dira, nullo succo, ex omnibus sola baccifera. Mas noxio fructu. Letale quippe baccis, in Hispania præcipuè, venenum inest. Vasa etiam viatoria ex ea vinis in Gallia facta, mortifera fuisse compertum est. Hanc [35] Sestius [36] smilacem à Græcis vocari dixit: & esse in [37] Arcadia tam præsentis veneni, [38] [n] vt qui obdormiant sub ea, cibúmve capiant, moriantur. Sunt qui & [o] taxica nunc appellata dicant, venena, quæ nunc toxica dicimus, quibus sagittæ tingantur. Repertum, innoxiam fieri, si in ipsam arborẽ clauus æreus adigatur.

27 totáque iucundi odoris resina perfusa est. Theophr. Rotaque. Hermol. 28 Pinus. Th. πίτυι. 29 Pyrrhaeorum. Th. 30 mollib. Th. ἁπαλαῖς. 31 vtiliorque. Arbos rotundior M. Sonnes dic camerata, in testudinem fornicata. 32 inuictu. Vet. 33 laricis. Dal. 34 minus in Ve. d. minimè. M. & Ch. 35 Sextius. Ch. 36 milion. Th. 37 Narbonensi Gallia. Diosc. 38 vt si qui dormiant. Vet.

ANNOTATIONES.

a Varroni lib. 4. de ling. Lat. in Esquiliis fuit lucus Fagutalis & Virarum querquetulanum sacellum, & lucus Mefitis. Viras Festus dictas vult nymphas, quæ præsident querceto virescenti. χλωρίδας καὶ ἁμαδρυάδας.

b Nam camerato ramorum & foliorum veluti fornice imbrem prorsus respuit. Theophr.

c Malè hæc. Vide Theophr. cap. 12. lib. 3. hist. Tedæ nomen πολύσημον est. Nunc enim pini resinosum & pingue lignum significat, τὴν δᾷδα, quod lucernæ candelæve loco vtitur: nunc arborem sui generis, ignoratam Theophrasto, quam *Cambro* vocant Tridentini, Allobroges *Auuia*.

d Inde lustrales faces, quas Claudianus 6. Consulatu Honorij describit luculenter,

Lustralem sic triste facem, cui lumen odorum
Sulphure cæruleo, nigróque bitumine fumat,
Circum mẽbra rotat, doctus purgãda sacerdos,
Rore pio spargens, & dira fugantibus herbis
Numina, terrificúmque Iouem, Triuiámque precatus:
Trans caput auersus manibus iaculatur in Austrum
Secum rapturas cantata piacula tedas. Ouid.
Vror vt inductæ cerato sulphure tedæ.

Vide quæ notata sunt cap. 15. lib. 35. Iuuenal.
—si qua darentur
Sulphura cum tedis. Ab agitatione quæ in orbem fiebat, ductum est verbum Circumferre & Circumferri. Virg.
—ter socios pura circuntulit vnda.
Plaut. in Amphitr.
SO. *Quæso quin tu istam iubes*
Pro cerita circumferri: — lustrari, περιμάττεσθαι, περιθειοῦσθαι, περιφέρεσθαι quod fieri ouis solitum, teda, scilla, sulphure, carmine ad aurem insusurrato. Turn. adnotat ca. 15. 4. & cap. 10. 9. sed manibus priùs rore pio, siue expiatorio ablutis: quod Aristophanes ἐν εἰρήνῃ χερνίπτεσθαι dixit. Apuleius lib. 11. Asini aurei de expiata naue: *Sũmus sacerdos, inquit, teda lucida, & ouo, & sulphure, solemnißimas preces de casto præfatus ore, quàm purißimè purificatam deæ nuncupauit.*

e Theophrastus id de Fico adnascente Pinis marib. De Larice idem Vitruuius.

f περιφρικότα μᾶλλον. Theophr. cap. 10. lib. 3. histor. hispidiora.

g Nã inter dolãdũ mas in vniuersum breuior est, magis distortus, tractatu difficilior, colore nigrior: fœmina verò longior. Theophr.

h Macedones Pinum diuidunt in marem, fœminam, sterilem. Arcades nec sterilem agnoscunt, nec satiuam, sed syluestrem tantùm, quam suis notis à Picea distinguunt. In Arcadia Picea nascitur, in Eleo agro multa. Theopraſt. Plinius negligenter hoc reddit.

i Operibus facilior, εὐεργεστέρα. Theophr.

k Frons pinnas habet, superne minores, tota specie camerata, Bœotorum gale s simili, iam densa, &c. Theophr. qui pinnas vocat ramos exporrectos alarum distentarum modo.

l Fallitur Plinius. Sui enim sunt & Larici coni, veluti Pino, sed minores & cupressinis similes.

m Pediculis similes, aut pulicibus.

n Plutarch. in Sympos. ἱστοροῦσι δὲ ὅτι καὶ σκιὰ μίλακος ἀποκτείνει τοὺς ἐγκαθεύδοντας, ὅταν ὀργᾷ μάλιστα πρὸς τὴν ἄνθησιν. Lucretius,
Est etiam magnis Heliconis montibus arbos,
Floris odore hominem tetro consueta necare.
Victorius c. 22. 18.

o Plautus in Mercat.
Certum est: ibo ad medicum, atque me ibi toxico morti dabo:
Quando mihi adimitur, qua causa vitam cupio viuere.

[a] *Quibus modis fiant genera picis, & quomodo fiat cedrium & de spissa [b] pice quomodo fiat, & quibus modis resina coquatur.*

CAP. XI.

Pix liquida in Europa è teda coquitur, [1] naualibus muniendis, multósque alios ad vsus. Lignum eius concisum, furnis [2] vndique igni extrà circundato, feruet: [3] primus sudor aquæ modo fluit canali: hoc [c] in Syria cedrium vocatur, cui tanta vis est, vt [d] in Ægypto corpora hominum defunctorum eo perfusa seruentur. Sequens liquor, crassior iam, picem fundit. Hæc [e] rursus in [4] cortinas æreas coniecta, aceto spissatur: [5] & [f] coagulata [g] Brutiæ cognomen [6] accepit, doliis [h] duntaxat vasisque cæteris vtilis, [i] lentore ab alia pice differens: item colore [7] rutilante, & quòd pin-

1 manibus. Vet. 2 vndique terra circũdatis igni feruet. Ex Theophr. 3 vt primo sud aquæ mo. fluat canali. Hoc è cedro in Syria cedrinũ Vet. 4 curtinas. M. 5 & coagu. Ch. 6 accipit. 7 subrussa. Dioscor.

guior est. [8] E teda omnia illa fiunt. E picea resina, feruentibus [9] [k] cocta lapidibus, in alueis validi roboris: aut si aluei non sint, struis [10] cõgerie, velut in carbonis vsu. Hæc in vinum additur, farinæ modo tusa, nigrior colore. Eadem resina si cum aqua [l] leuius decoquatur coletúrque, rufo colore lentescit, ac stillatitia vocatur. [m] Seponuntur autem [11] in id ferè vitia resinæ cortéxque. Alia temperies ad [n] crapulam. Namque flos crudus resinæ, cum multa [12] assula tenui breuíque auulsus, conciditur [13] ad cribri minuta: deinde feruenti aquâ, donec coquatur, perfunditur. Huius expressum pingue, præcipua resina fit, atque rara, nec nisi paucis in locis Subalpinæ Italiæ, conueniens medicis. [o] Resinæ albæ congium in duobus aquæ pluuiæ coquunt. Alij vtilius putant sine aqua coquere lento igne [p] tota die, [14] vtique vase æris albi. Item terebinthinam in sartagine referuēti, [q] hanc cæteris præferentes. Proxima ex lentisco.

8 *Reliqua illa omni fit è pic. &c. CH Reliqua omnia illa è picea resina feruēt. coacta. M Lego, E teda pinus & picea illa fit. Resina feruentib. coquitur. Ex Diosc.*
9 *coacta. CH.*
10 *congerie, vel carbonis Vsu hæc &c*
11 *ad id M. & CH.*
12 *haustula. M. & CH*
13 *ad cribrū. Minuta dein M ad cribrum in minuta. Turn. Lego, ad cribrum minutum: deinde &c. Ad cribrū deinde minuta V coquitur ad cibi minuta Quidem.*
14 *vtrique. Vet.*

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 2. & 3. li. 9. histor. De resina & pice vide cap. 20. lib. 14. cap. 1. lib. 23. cap. 6. lib. 24.

b Pice liquata, & in corpus affusa flagitiosos homines olim cruciari solitos indicat hic Plauti versus ex Captiuis.

-- at poste, hic si sapiet senex,
Atra pix agitet apud carnificem, tuóque capiti illuceat.

c Quoniam Syri cùm Picea, Pino, abiete careant, rarissime Terebinthos, sæpissimè Cedros suas vrunt ad conficiendam picem. Plinius cap. 5. li. 24. Cedri succum eum liquorem vocat, eúmq; distinguit à Cedrelæo, quod Pisselæi modo fit, dum Cedria coquitur, velleribus supra eius halitum expansis, Dioscoridi.

d Vide cap. 5. lib. 24. Varius modus curandi funera apud diuersas gentes fuit. Græci statim ac expirasset qui obierat, calentis adhuc corporis membra dirigebant, Euripides in Hippolyto.

ὀρθώσατ' ἐκθέντες ἄθλιον νέκυν, πικρὸν τόδ' οἰκούρημα δεσπόταις ἐμοῖς. deinde corpus lotum in mediis ædib. collocabant. Idem in Hecuba,

σὺ δ' αὖ λαβοῦσα τεῦχος ἀρχαία λάτρι
βάψασ' ἔνεγκε δεῦρο ποντίας ἁλὸς,
ὡς παῖδα λουτροῖς τοῖς πανυστάτοις ἐμὴν.
νύμφην τ' ἄνυμφον παρθένον τ' ἀπάρθενον.
λούσω, προθῶμαί θ' ὡς ἀξία. Victorius c. 20. 10.

Vide infrà cap. 3. lib. 21. Apud Romanos mulieres cadauera vngebant, vel ne fœterent, vel vt diutius conseruarentur. Ennius.

Tarquinij corpus bona fœmina lauit & vnxit.

Mart.

Qui non cœnat & vnguitur Fabulle,
Is verò mihi mortuus videtur.

Muret. in Var. cap. 19. 3. Alex. ab Alex. cap. 7. 3. copiosissime omnes omnium gentium mores in curandis funeribus tradidit.

e Palimpissa vocatur Dioscoridi.

f Talis Brutia & Lycia est Dioscoridi.

g In Brutiis, Straboni, oppidum Mamertium, & sylua quæ optimam picem fert. Lucianus in Pseudomanti, ex ea pice, lapide speculari trito, & asphalto pastillum factum describit, quo obsignarentur eorum qui sortes poscebant. Leopardus cap. 11. 4.

h Pugnat secum Plinius, qui ca. 7. lib. 24. scribit Brutiam medicinæ vtilissimam esse.

i In hoc genere quædam visci modo tenax est, altera sicca & arida. Probatur odorata, pinguis, pura, subrufa, resinosa. Dioscor.

k Eam Græci φρυκτὴν vocant.

l Negligentiùs, breuiori tempore, minore cura. Hunc cocturæ modum Dioscorides non descripsit.

m Antequam resina coquatur, liquatam eā priùs colare oportet, vt spurcities eximatur ac separetur. Dioscor. Lego, Seponuntur ante id ferè vitia &c. Vide suprà cap. 20. lib. 14.

n Crapula, vini condimentum ex pice, resina, resinæ flore, sic dictū, quod vertigines & capitis dolorem facit, cap. 1. lib. 23. Florem autem vocat tenuissimam, purissimam, & nitidissimam eius partem quæ in superficie extat vulnerati ligni.

o Resinæ liquidæ Diosc. qui hoc coctionis genere eximie fieri albam tradit ὑγρὰν ἐν λεβησίν. Liquidam Galenus vocat lib. 6. Methodi, & lib. 4. tuendæ valetudinis.

p Triduo & sine intermissione si liquida est: sin arida, vnius diei spatio. Dioscor.

q Hāc, terebinthinam sub. sed non frictam. Cui bonitate secunda lētiscina. Dioscor. Suspicor Plinium φρυκτὴν ῥητίνην Græcorum, id est igne, non aqua coctam, existimasse in sartagine frigi.

De zopissa, & sapio, & quarum arborum materia in pretio.

CAP. XII.

N[a]On omittendum, apud eosdem zopissam vocari [b] derasam nauibus maritimis picem cum [c] cera, nihil non experiente vitâ, multò efficaciorem ad omnia, quibus pices resinæque prosunt, videlicet [d] adiecto salis callo. [e] Aperitur [1] picea è parte solari, non plaga, sed vulnere ablati corticis, cùm plurimum bipedali hiatu, vt à terra cubito cùm minimum absit. [f] Nec [2] corpori ipsi parcitur, vt in cæteris, quoniam [3] astula in fructu est. [g] Verum hæc terræ proxima laudatur: altior amaritudinem affert. Posteà humor omnis è tota confluit in [h] hulcus. Item in teda. [i] Cùm [4] id manare desit, simili modo ex alia parte aperitur, ac deinde alia. Posteà tota arbor succiditur, & medulla eius [k] vritur. Sic & [l] in Syria terebintho detrahūt cortices, ibi quidem & è ramis ac radicibus, cùm resina damnetur ex his partibus. In Macedonia laricem masculam [m] vrunt, fœminæ radices tantum. Theopompus scripsit, in Apolloniatarum agro [n] picem fossilem, nō deteriorem Macedonica, inueniri. Pix optima vbique ex apricis [5] Aquilonis situ. Ex opacis horridior, virúsque præferens. Frigida hyeme deterior, ac minùs copiosa, & decolor. [o] Quidam arbitrantur in [6] montosis copiâ præstantiorem ac [7] colore, & dulciorem fieri, [8] [p] odorem quoque gratiorem, dum [q] resina [9] sit: decoctam autem minus picis reddere, quoniam in serum abeat: [r] tenuiorésque esse ipsas arbores, quàm in planis: sed has & illas serenitate steriliores. [f] Fructū quędam proximo anno ab incisu largiuntur, aliæ secundo, quædam tertio. Expletur autem plaga resina, non cortice, nec cicatrice, quę in hac arbore non coit. Inter hæc genera [10] proprium quidam fecere [11] sapium, quoniam ex cognatione earum seritur, qualis [t] dicta [12] est in nucleis Eiúsque arboris imas partes tedas vocāt, cùm sit illa arbor nil aliud, quàm [13] picea, [14] feritate paulùm mitigata satu: sapinus autē materies cæsarum è genere fiat, sicuti docebimus.

1 *minùs Th.*
2 *corporis ipsi parc. non vt &c. Dal.*
3 *assula cæterum in fr. Dal*
4 *ii. Æq.*
5 *& Aquil. Dal.*
6 *montuosis. CH.*
7 *coloratiorem. M.*
8 *odore quoque gratiore Dal*
9 *fit. M.*
10 *propriè. M.*
11 *Sapinū Turn*
12 *est nucleis. Eiusdémque. M. & CH.*
13 *picea feritatis paulū mitigata satu: sapij autem materies cæsa regenerata fit. M. Lego, è genere fit.*
14 *feritatis paulū mitigata. CH.*

ANNO-

ANNOTATIONES.

a Hæc est Theophr. cap. 2. & 3. lib. 9. hist.
b Vide infrà cap. 7. lib. 24.
c Inde ceratæ naues. Ouid. 11. Metamorph.

Iámque labant cunei spoliatáque tegmine ceræ
Rima patet.

Idem 2. de Remed. amoris.

Nec satis vna tenet ceratas anchora puppes:

Lucianus in dialogo Mercurij & Charontis, καὶ κηρὸν ὡς ἐπιπλάσαι τοῦ σκαφιδίου τὰ ἀνεῳγότα. Brod. cap. 13. 4.

d Adstringente & resiccante vj.
e Ad resinam eliciendam id fit. Theophr. ἀφελκοῦν vlcerare & scalpere dicit, non vulnerare.
f Plinius apud Theoph. c. 2. li. 9. histor. legit, & rectè, ἐν μὲν τῇ πεύκῃ ἀφελκωθείσῃ, ὅταν ἡ δᾳδὶ ἐξαιρεθῇ, &c. In pino quidem cùm detracto cortice corpus vulnerauerint: in picea & abiete cùm lignum delibratum tantùm scalpserint.
g Idæi, inquit Theoph. vbi arboris caudicem cortice spoliarint, quod parte solari fit, binis aut ternis supra terram cubitis, anno post confluxũ succi pinguis & resinosi abundantissimum in plagam fieri arbitrantur (μάλιστα ἐνδαδοῦν συρρεῖν) Eum verò cùm securi detraxerint, secundo rursum anno resinoso succo vulnus expleri, ac tertio pariter. Posteà ob eas paulatim factas incisuras arborem extenuatam & putrefactã à ventis humi prosterni, ac eius medullam extrahi, quæ maximè pinguis tedæ faciẽdæ idonea est. Hunc locum Plinius corrumpit.
h Hulcus resinosum, ἔνδαδον, vt Idæi loquebantur. Theophr.
i Cùm id ascia securíve abstulerint, simili modo anno proximo resina iterum manat, ac deinde rursum alio. Posthac ob vulnera succisa arbor, ventis facilè, putrefacta deijcitur, ac tum medulla & truncus & radix, quæ maximè resinosa est, eximitur ad tedam. Theophr.
k Teda & ex ea facta, candelarum vice.
l Theophrastus ait Syros vulnerare Terebinthorum ramos & caudicem, ad eliciendam resinam, meliorem tamen & largiorem confluere in caudicem quàm in ramos.
m Ad picem conficiendam, Theophr. Id quomodo fiat, intelligi non posse, tanquam oblitus sui Plinius tradit cap. 7. lib. 24.
n Ea Pissasphaltum est. ita appellauit Theopompus nomine e vulgo sumpto. Nasci id in Apolloniatarũ agro circa Epidorium, ait Dioscorides.
o Theophrastus cap. 2. lib. 9. & cap. 12. lib. 3. hist.
p Synceriorem εἰλικρινεστέραν, Theophr. Plinius legit εὐωδεστέραν.
q De pice cruda id Theophr. non de resina.
r Tenuiorem esse resinam ex Idæa Pino Th. ait, crassiorem ex maritima, non autem tenuiores esse arbores. Præterea ex pari teda pluuio cælo largiorem, & serosiorem picem fieri, quàm sicco: & ex gelidis ac opacis locis quàm ex tepentibus & apricis.
s Resinosum & pinguem confluxum. Theophr.
t Suprà cap. 10. lib. 15.

De fraxino, genera eius quatuor.

CAP. XIII.

Materiæ enim causa reliquas arbores natura genuit, copiosissimámque fraxinum. Procera hæc ac teres: [a] pennata [1] & ipsa folio: multúmque Homeri præconio, & Achillis hasta nobilitata. Mater es est ad [b] plurima vtilis. Ea quidem, quæ fit in Ida Troadis, in tantùm [c] citro similis, vt ementes fallat [d] cortice ablato. Græci duo genera eius fecere: longam, enodem: alteram breuem, duriorem [2] fusciorémque, laureis foliis. Bumeliam vocant in Macedonia amplissimam [3] lentissimámque. Alij situ diuisere. [e] Campestrem enim esse crispam, [4] montanam spissam. Folia earum iumentis [f] mortifera, cæteris ruminantium innocua, Græci prodidere. In Italia nec iumentis [5] nocent. Contra serpentes verò succo expresso ad potum, & imposita hulceribus, opifera, ac nihil æquè, reperiuntur. Tantáque est vis, vt ne matutinas quidem, occidentésve vmbras quàm sunt longissimæ, serpens arboris eius attingat, adeò ipsam procul [6] fugiat. Experti prodimus: si fronde ea [7] gyro claudatur ignis & serpens, in [8] ignem potiùs, quam in fraxinum fugere serpentem. Mira naturæ benignitas, priùs quàm hæ prodeant, florere fraxinum, nec ante conditas folia dimittere.

1 & ipsa folio. M.
2 flauiorémque. Th.
3 lentam. Th. lego, latissimam.
4 lentem montanam scabram. Th.
5 nocet. M.
6 fugat. Vet.
7 gyróque. Chiff.
8 ignes. M.

ANNOTATIONES.

a Taxum similem esse τῇ ἐλάτῃ Th. ait cap. 10. libr. 3. hist. atque idem eodem cap. tradit Abietis folium πτέρυγας ἔχειν, pinnatum esse: quod mouit Plinium, vt Fraxini folium, quam Milum esse putauit, pinnatum esse traderet. Legit nimirum loco τῆς μίλου apud Th. τῆς μελίας.
b Vitruuius lib. 2. cap. 9.
c Materiæ è qua fiunt citreæ mensæ pretiosissimæ & pulcherrimæ.
d De Taxo id Theophrastus cap. 10. lib. 3. histor.
e Theophr. cap. 17. lib. 3. histo.
f Id quoque de Taxo Theophr.

De tilia, genera duo. *CAP. XIIII.*

In tilia mas & fœmina differunt [a] omni modo. Namque & materies [1] maris dura, [2] ruffiórque ac nodosa, & [b] odoratior. Cortex quoque crassior, ac detractus inflexibilis. Nec semen fert aut florem, vt fœmina, quæ crassior arbore, materie candida præcellénsque est. Mirum [c] in hac arbore, fructum à nullo animalium attingi: foliorum corticísque succum esse dulcem. Inter corticem ac lignum tenues [3] tunicas [d] multiplici membrana, è quibus vincula tiliæ vocantur: [4] tenuissimæ earum [e] Philyræ, coronarum lemniscis celebres, [5] antiquorúmque honore. Materies teredinem non sentit, proceritate perquàm modica, verùm vtilis.

1 mari. Ch.
2 flaua. Theophr.
3 tunica. Dal.
4 tenuissimum coriũ. Vet.
5 antiquorũ hon. M.

ANNOTATIONES.

a Tota figura, ligni specie, fœcunditate. Theophr. c. 16. lib. 3. hist.
b De fœmina id Theophr. cap. 10. lib. 3. hist.
c Idem cap. 20. lib. 1.
d Idem cap. 21. lib. 3. hist.
e Vide Politianum cap. 72. Miscel.

[a] *De aceris generibus decem.*

CAP. XV.

Acer [b] eiusdem ferè amplitudinis, operum elegantiâ ac subtilitate [1] cedro secundum. Plura eius genera. Album quod præcipui candoris, vocatur Gallicum, in Transpadana Italia, tránsque Alpes nascens. [c] Alterum genus crispo macularum discursu, [2] qui cùm excellentior fuit, à similitudine caudæ pauonum [d] nomen accepit, in Istria Rhætiáque præcipuum. [3] E viliori genere [e] crassiuenium vocatur, Græci situ discernunt. [f] Campestre

1 citro M. & Ch. Turn. & Cuiac.
2 quod cũ excellẽtius fuit. Ch.
3 E molliore. M. E viliore. Ch.

enim candidum esse, nec crispum, [4] quod glinon vocant: [g] montanum verò crispius durúisque, etiamnum è mascula crispius ad lautiora opera. Tertium genus zygiam [h], rubentem, fissili ligno, cortice liuido, & scabro. Hoc alij generis proprij esse malunt, & Latinè carpinum appellant.

4 elinon. Ch.

ANNOTATIONES.

a Vide Theoph. cap. 4. 11. & 17. lib. 3. histor.

b Apud Theoph Stagiritis, Sphendamos. Acer est neruosum, & album, vulgo *Bois blanc* vel *Plane*. Zygias, Acer flauum & crispum: Clinotrochos flauum, & non crispum: Olympicis verò Zygias montanum est, Sphendamnos & mõtanum & campestre: ac montanum quidem flauum, pulchrum, solidum, crispum: Campestre, quod & Glinon vocant, laxum, candidum, minùs crispum. In hoc quoque genere marem à fœmina distinguunt, quòd mas in planis potius nascitur, germinet citiùs, ligno sit crispiore, & contorto. Campestria, è quibus Rumpotinum fit, Opulos Columella vocat, Insubres nunc *Opuli*, quod & alibi monuimus.

c Zygias Theophr.

d Fortassis Pauonacei.

e Clinotrochos Theophr.

f Sphendamni genus.

g Sphendamni genus alterum.

h Flauum, fissili ligno Platani modo, cortice paulò asperiore quàm Tiliæ, subliuido, crasso. Theo.

De brusco, mollusco, & stapylodendro, & buxo genera tria.
CAP. XVI.

PVlcherrimum verò est bruscum, multóque excellentius etiamnum a mollușcum. Tuber vtrunque [b] arboris eius: bruscum intortius crispum: molluscum [c] simplicius sparsum. Et si magnitudinem mensarum caperet, haud dubiè præferretur [1] citro. Nunc intra pugillares lectorúmque [2] [d] silicios aut laminas raro vsu spectatur. E brusco fiunt & mensæ nigrescentes. Reperitur & in alno [e] tuber: [3] tantò deterius, quanto ab acere alnus ipsa distat. Aceri mares prius florent. Etiamnum in siccis natæ præferuntur aquaticis, sicut & fraxini. Est & trans Alpes arbor, simillima aceri albo [4] materia, quæ vocatur staphylodendron. Fert siliquas, & in iis nucleos sapore nucis [5] auellanæ. In primis verò materies honorata buxo est, rarò [6] crispicanti, nec nisi [f] radice: cæterò [g] lenis quies materiæ, silentio quodam & duritie ac pallore commendabilis: in [7] ipsa verò arbore topiario opere. Tria eius genera: Gallicum: quod in metas emittitur, [8] amplitudinémque proceriorem. [h] Oleastrum in omni vsu damnatum, grauem [9] præfert odorem. Tertium genus [10] nostrate vocant: syluestre, vt credo, mitigatum satu: diffusius, & [11] densitate parietum virens semper ac tonsile. Buxus Pyrenæis, ac Cytoriis montibus plurima, & Berecynthio tractu: clarissima in Corsica [14] flore non spernendo: quæ causa amaritudinis mellis. [i] Semen illius cunctis animantibus inuisum. Hæc in Olympo Macedoniæ gracilior, sed breuis. Amat frigida, aprica. In igni quoque [13] duritia, quæ ferro, nec flamma, nec carbone vtili.

1 cedro. Tu. Cuiacius, citro, scribit, & ita Ch.
2 solicios. Ch.
3 & tanto. M.
4 materie. Ch.
5 abellanæ. Ch.
6 crispanti, nec nisi radice. De cætero lenis quoque est materia silenti, & quadã duritia, ac. M.
7 ipsa verò arbor. Vet.
8 amplitudine procerius est M.
9 profert, Quidã procul fert. Alij fert. Vet.
10 nostrates vocant syluestre M.
11 densitati Dal id est, regendis densa coma parietibus
14 florẽ non ferẽdo. Vet. Lego, in Corsica, apibus florem non spernẽtibus, quæ causa &c.
13 duritia ferri nec fl. nec carb. vtilis. M.

ANNOTATIONES.

a Lignarij montis Iuræ Abietum & Picearum candidissimos truncos, recto venarum discursu, nec nodis interruptos, ad opera faciles, adhuc vocant hodie *Louchon* & *Ouchon*, Theophrastus verò λουκὸν, seruata vetusta dictione.

b Aceris.

c Rectiori venarum discursu.

d Porrectos inter eminentes sculpturas tabellarum velut abacos. Sed locus citra controuersiam corruptus. Lego, Lectorúmque filaceas laminas: scilicet luteas, flauas, qualis est Aceris color: qua voce vsus est Vitruuius cap. 5. lib. 7. Alij legunt, Lectorúmque scilicia aut laminas: id est secamenta, à siciliendo, id est secando, quamuis rei rusticæ scriptores peculiari significatione sicilire dicant secare quæ fœnisęces prætererũt. Apud Catonẽ sicilimentum pro fœno secto legitur.

e Colore rubro, & maculatum varietate, linearúmque procursu excellens. Reperitur & in populo & in vlmo.

f Germani ex Gallia Narbonensi, locis Hispaniæ finitimis, & præcipuè montibus Pyrenæis, circa oppidum dictum *Limons*, haud procul Carcassona, radicum buxi magnam copiam emũt, ob maculas varias, varióisque & flexuosos linearum discursus ad opera lautiora expetitarum, quas seruato prisco vocabulo adhuc vocant *Brouchin & Brouchon*. Ex iis cochlearia pretiosa & cultellorum manubria faciunt, qui in monte Iura oppidum incolunt Diui Claudij nomine celebre.

g Pigra & tristis soliditas, oculos nullo fulgore excitans.

h Oleastrum, nisi mendosus locus sit, id buxi genus vocant, quod oleastri modo semper humile sit, ac vix vnquam in arbusculæ magnitudinẽ assurgat: & quòd reliquis generibus folium minus habet, quemadmodum oleastri folia, si cùm olea conferas, breuiora & angustiora sunt. Ego equidem prorsus deceptum fuisse Plinium aut libertum eius scribam puto, & cùm apud Græcum autorem legisset secundum buxi genus ἄγριον ὅλον εἶναι, omnino syluestre & agreste esse, nec vtile materia, vt primum genus, nec vestiendis parietibus idoneum vt tertium, imò etiam abominandum fœtore & grauitate odoris, incaute legisse ἀγριέλαιον εἶναι, oleastrum esse.

i Carthegon vocat cap. 30. huius libri.

De vlmo, [a] *genera quatuor.*
CAP. XVII.

INter has atque frugiferas, materie vitiúmque amicitia, accipitur vlmus. Græci [b] duo eius genera nouere: [1] montosam, quæ sit amplior: campestrem, quæ [c] fruticosa. Italia Atinias vocat excelsissimas, ex iis [2] siccanas præfert quæ non sint riguæ. Alterum genus Gallicas. Tertium nostrates, densiore folio, & ab eodem [3] pediculo numerosiore. Quartum syluestre. Atiniæ [d] non ferunt [4] samara: ita vocatur vlmi semen: omnésque [5] radicum plantis proueniunt, [6] reliquæ semine.

1 montuosã. Ch.
2 siccanas præf. quæ non sunt. V.
3 surculo. V.
4 samarã. M samaram. Ch.
5 radicibus plantarum Dal
6 reliqua. M.

ANNOTATIONES.

a Columella cap. 6. lib. 5.

b Theophr. cap. 23. lib. 3. histor.

c Ramis pluribus opaca, sed exiguis & breuibus.

d Columellæ ferunt quidem, sed rariorem.

De arborum natura per situs.
CAP. XVIII.

Nunc

NVnc celeberrimis arborum dictis, quædam in vniuersum de cunctis indicanda sunt.[a] Montes amant cedrus, larix, teda, & cæteræ è quibus resina gignitur. Item aquifolia, buxus, ilex, iuniperus, terebinthus,[b] populus, ornus, cornus, carpinus. Est & in Apenino frutex qui vocatur[c] cotinus, ad[1] lineamenta modo, conchylij colore insignis. Montes & valles diligit abies, robur, castaneæ, tilia, ilex, cornus. Aquosis montibus gaudent acer, fraxinus, sorbus, tilia, cerasus. Non temerè in montibus visæ sunt prunus, Punicæ, oleastri, iuglans,[2] morus, sambuci. Descendunt & in plana, cornus, corylus, quercus, ornus, acer, fraxinus, fagus, carpinus. Subeunt & in[3] montosa, vlmus, malus, pyrus, laurus, myrtus,[d] sanguinei frutices, ilex, tingendisque vestibus nascentes genistæ. Gaudet frigidis sorbus,[4] & magis etiam betulla. Gallica hæc arbor mirabili candore atque tenuitate, terribilis[e] magistratuum virgis. Eadem circulis flexilis, itē corbium[5] sportis. Bitumen ex ea Galliæ excoquunt. In eosdem situs comitatur[6] &[f] spina nuptiarum facibus auspicatissima, quoniam inde fecerint pastores qui rapuerunt Sabinas, vt autor est Massurius. Nunc facibus carpinus & corylus familiarissimæ. Aquas odere cupressi, iuglandes, castaneæ, laburnum. Alpina & hęc arbor, nec vulgò nota, dura ac candida materie, cuius[7] florem cubitalem longitudine apes non attingunt. Odit & quæ appellatur Iouis barba, in opere topiario tōsilis, & in[8] rotunditatem spissa, argenteo folio. Nō nisi in aquosis proueniunt salices, alni, populi,[g] siler, ligustra[h] tesseris vtilissima. Item vaccinia,[i] Italiæ in aucupiis sata: Galliæ verò etiam[9] purpurea, tingendi causa ad seruitiorum vestes.[k] Quæcunque communia sunt mōtibus planisque, maiora fiunt,[10] aspectúque pulchriora in campestribus, meliora materie crispioráque in montibus, exceptis malis, pyrisque.

1 lignamenta. Chiff.
2 mori. Ch.
3 mōtuosa. Ch.
4 sed magis. M.
5 costis. M. Turn. & Ch.
6 & pinus. Vet.
7 floris cubit longitudinem.
8 rotunditate. Dal.
9 purpurea. M. Lego, purpuram. purpura tingenda. Turn. cap. 16. 4. Aduers. & Ch.
10 aspectu, pulchrioráque. Chiff.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 7. lib. 2. cap. 4. lib. 3. cap. 1. lib. 4. histor.

b In planis hæc magis nascitur.

c Coggygriam supra vocauit, cap. 22. lib. 13. Itali hodie vocant *Scotano*, Galli *Fustet*. Hanc esse putant, quod Scytharion, tanquam Scythicum lignum, Græci vocauerunt: alij Thapsum, alij Chrysoxylon, flauo melinóve colore, & lanas tingens, & capillum. Rhodig. c. 24. 18. Apud Cratinum Hipponicus σκυθικός, id est, πυῤῥός vocatur. Interpres Theocriti ait eo ligno ἔρια βάπτεσθαι, μήλινα ποιεῖσθαι, τρίχας ξανθίζεσθαι, Asclepiadémque id vocare φυτὸν χλωρὸν, καὶ βάπτεσθαι ἐκ τούτου τὰ κροκοειδῆ. Paulus Æginet. cap. 2. 3. θάψον Rubiam exponit, perperàm, vt sentio. Nam Rubiæ tinctura subrubra est, non crocea. Quidam Glycyrrhizan vulgarem esse putant, cuius fructus aculeatus nō est: quod in historia sua Dioscorides requirit ad eius coloris infecturam commodam, quā Scythicem autor vocat infrà cap. 8. lib. 25. Aristophanes in Vespis, γυναικὶ σπλεκοῦν ἰσχνὸς θαψινῷ. Plutarchus in Phocione, αἱ τριήρεις μὲν αἱ ἐκπεμπόμεναι τὰς μυστικὰς κοίτας βαπτόμεναι θαψινὸν αὐτί φοινικοῦ χρῶμα καὶ νεκρῶδες ἀπενήνοχαν. Hoc loco θάψινον sepulchralem, ἀπὸ τοῦ θάπτειν intelligo, & atrum, non croceum, ἀπὸ τοῦ θάψου.

d Tettagoniæ Theophrasto. Gaza vertit, Quadratorias. Sanguineam virgam autor appellat, cap. 10. lib. 24. quo in loco & Sileris meminit.

e magist. virgis. Vide Brissonium c. 14. lib. 3.

f Cùm ad maritum virgo prodiret, ingenuus patrimus, matrimúsque puer ex alba spina facem accensam ferebat, eaque prælucente ad domum sponsi deducebat, more à priscis seculis tradito, quibus non nisi noctu & in tenebris vxorem aduenietem maritus excipiebat. Eam facem sub viri lecto posuisse, aut in sepulchro combussisse, tristissimum & inauspicatissimum credebatur. Alex. ab Alex. cap. 5. 2. Plautus in Casina.

Primùm omnium huic lucebis nouę nuptæ facem. Vsi sunt & ad nuptiales faces pinu. Virg.

Nec mihi iam pingui sudabunt tempora myrrha.

Pronuba nec castos accendet pinus honores.

Neque recte Parthenius, hoc loco impulsus, apud Catullum in Epithalamio pro --*pineam quate tedam*, legit *spineam*. Ritum vxoris domum ducendæ vide apud Brissonium cap. 18. lib. 1. Vide & cap. 14. 3. & alium ritum nubentium apud Nonium. Apud Græcos etiam sponsarum matres in nuptiis faces accensas tenuerunt. Euripides, ἐν φοινίσσαις, --ἐγὼ δ᾽ οὔτε σοὶ

πυρὸς ἀνῆψα φῶς νόμιμον ἐν γάμοις,

ὡς πρέπει ματρὶ μακαρίᾳ. Apud Apollonium in Argonauticis lunc δαδουχεῖ τῇ θέτιδι,

αὐτῇ δὲ σέλας χείρεσσιν ἀνέσχον

νυμφίδιον, κείνης ἀγανόφρονος εἵνεκα τιμῆς. Rhodig. cap. 15. 28. Alex. ab Alex. cap. 5. 2. Ouid.

Exoptat puros spinea teda Deos.

g Vide infrà cap. 10. lib. 24.

h Alex. ab Alex. cap. 21. 3. tesseras hîc lusorias interpretatur: ego vero lignea signa, vinum, frumentum, oleum, aut aliud quippiam eiusmodi significantia & promittentia, quibus in cōgiariis & publicis largitionibus imperatorum vtebantur. De tessera militari vide apud eundem scriptorem cap. 24.

i Constantinus e Turnebo legit, Italiæ mancipiis sata: quia mangonio Vaccinij tardatur corporis pubertas, quod erat venalitiis vtile. Ego verò si eam lectionem probarem, rationem potius ex sequentibus verbis afferrem, quia Vaccinij succo tingantur seruitiorum vestes in purpuræ colorem. Pręterea tardior pubertas iis vtilis non erat, sed dominis, & mangonibus, quòd pluris eos nondum barbatos venderent. Constantinus putat Vaccinium fuisse Hyacinthum: ego verò arbusculam in sepibus frequentem, quam *Magaleb* quidam vocant. Vide cap. 26. lib. 21. Plinius certè Vaccinium arbusculam perperam loco citato Hyacinthum reddit, eámque ineptè cum Hyacintho bulbosa herba confundit.

k Theoph. cap. 4. & 11. lib. 3. histor.

Diuisio generum. CAP. XIX.

PRæterea[a] arborum aliis decidunt folia: aliæ sempiternâ comâ virent. Quam differentiam antecedat necesse est prior. Sunt enim arborum quædam omnino syluestres, quædam[b] vrbaniores: quas his placet nominibus distinguere.[1] Ergo mites, quæ fructu, aut aliqua dote vmbrarúmve officio[2] humanius[3] iuuant, non improbè dicantur vrbanæ.

1 Ea mites. M Ea mites. Chiff.
2 humanos. Dal.
3 viuunt, nō impr dicuntur. M.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 14. lib. 1. hist.

b Idem cap. 16. lib. eod.

a *Quibus folia non decidant, & de rhododendro.* CAP. XX.

HArum generi[1] non decidunt, oleæ, lauro, palmæ, myrto,[2] cupresso, pinis, ede-

1 folia non Dal.
2 cupressis, Chiff.

3 rhododendro, & quã uis her dicatur, Sabinæ. Rhododendron. M. Ch & Mercerus. Alij, Et quamuis herba durant Sabinæ. Rhod. &c. 4 sempiterna Vet.

ræ,[3] rhododendro. Et quamuis herba dicatur Sabina [b] rhododendron, vt nomine apparet, à Græcis venit. Alij neriõ vocarunt, alij rhododaphnen,[4] sempiternum fronde, rosæ similitudine, caulibus fruticosum. Iumentis caprísque & ouibus venenum est. Idem homini contra serpentium venena remedio.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 15. lib. 1. histor.
b Lucius Apuleius roseam lauream appellat.

Item quibus folia non decidant, & quibus nõ omnia folia cadãt, & quibus locis nulli arborum.

CAP. XXI.

Syluestrium generis folia non decidunt abieti, larici, pinastro, iunipero, cedro, terebintho, buxo, ilici, aquifolio, suberi, taxo, tamarici. Inter vtraque genera sunt [a] adrachne in Græcia, & vbique [b] vnedo. Reliqua enim folia decidunt his, præterquàm in cacuminibus. [c] Non decidunt autem & in fruticum[1] genere cuidam rubo, & calamo. [d] In Thurino agro, vbi Syrabis fuit, ex ipsa vrbe prospiciebatur quercus vna, nũquam folia dimittens, nec ante mediam æstatem germinans. Idque mirum est, Græcis autoribus proditum, apud nos post eà sileri. [e] Nam locorum tanta vis est, vt circa Memphim Ægypti, & in Elephantine Thebaidis nulli arbori decidant, ne vitibus quidẽ.

1 quibusdam, rubo. M. Theo. cap. 15. lib. 1. hist.

ANNOTATIONES.

a Vide suprà cap. 22. lib. 13.
b ὀἰναρος Theophr. c. 15. lib. 1. histor. quæ eadem & κόμαρος dicitur.
c Idem ibid.
d Sybari qui nunc Thurij dicuntur. Varro cap. 7. lib. 1. de re rust. vbi & de Elephantine.
e Theophr. cap. 6. & 15. lib. 1. histor.

De natura foliorum cadentium, & quibus foliorum varij colores.

CAP. XXII.

Cæteræ omnes extra prædictas (etenim enumerare longum est) folia deperdunt: obseruatúmque non arescere, nisi tenuia, & lata & mollia. Quæ verò non[1] decidant, callo crassa & angusta esse. Falsa [a] definitio est, non decidere his, quarum succus pinguior sit. Quis enim potest in ilice intelligere? Decidere Timæus Mathematicus sole Scorpionem transeunte, sideris vi,[2] quodam veneno aëris, putat. Cur ergo non eadem causa[3] aduersum omnes polleat, iure miremur. Cadunt plurimis autumno. [b] Quædam tardius amittunt, atque in[4] hyemes prorogant moras.[5] Nec interest maturius germinasse, vtpote cùm quædam primæ germinent, & inter nouissimas nudentur: vt amygdalæ, fraxini, sambuci. Morus[6] autem[7] nouissimè germinat, cum primis folia dimittit. Magna & in hoc vis soli. Prius decidunt in siccis macrísque, &[8] vetustæ prius arbori: multis etiam, antequàm maturescat fructus. In serotina[9] ficu,[10] & hyberna pyro, & malo granato est pomum tantùm aspici in matre. Neque his

1 decidunt. M. 2 & quodam. Ch. 3 aduersus. Chiff. 4 hyemem. Dal. 5 Neque. M. & Ch. 6 item no. ger. & cum. Dal. 7 nouissima. M. 8 vetustæ. Ch. 9 fico Ch. 10 & pyrastro. Achrade. Theophr.

autem, quæ semper retinent comas, eadem folia durant: sed subnascentibus aliis, tum arescunt vetera: quod euenit circa[11] solstitium. Maximè foliorum [c] vnitas in suo cuique genere permanet, præterquam populo, ederæ, crotoni, quam &[12] cici diximus vocari.

11 solstitia maximè. Foliorum. M. & Ch. 12 ricinum. Vet.

ANNOTATIONES.

a Aduersatur Theophr. cap. 15. lib. 1. histor.
b Theoph. ibid.
c Theophr. cap. 16. lib. 1. histor. & cap. 22. lib. de Causs.

De populo tria genera, & quorum foliorum figura mutetur.

CAP. XXIII.

Populi tria genera,[1] alba, nigra, & quæ Libica appellatur, minima folio, ac nigerrima fungísque[2] enascentibus laudatissima. Alba folio bicolor, supernè candicans, interiore parte viridi. Huic[3] nigræ, vt crotoni, folia in iuuenta, circinatæ rotunditatis sunt vetustiora in angulos exeunt. E contrario ederæ angulosa rotundantur. Populorum foliis grandissima[4] lanugo. Euolat candidæ (tradita folio numerosiore candida)[5] vt iulus. Folia granatis & amygdalis rubentia. Mirum [b] in primis id, quòd vlmo tiliæque, & oleæ, & populo albæ, & salici euenit. Circumaguntur enim folia earum post solstitium. Nec alio argumento certius intelligitur sidus confectum.

1 alba & nigra. Alij. alba ac nigra. Ch. 2 enascentibus. Laudatissima alba M. 3 nigræque & crotoni. Vet. nigraque & cotam CH. 4 lanugo. Euolat. Candida &c. est vt iulus. M. Euolat &c. candida & vt villi. Folia gran. &c. Lege, euolant candida & vt villi. Tradita numerosiora folia candida. Folia. gran. &c. 5 & vt villa folia. &c. Ch.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 16. lib. 1. histor.
b Idem ibid. vide infrà cap. 28. lib. 18.

Quæ folia versentur omnibus annis, quæ foliorum è palmis cura & vsus, & foliorum mirabilia.

CAP. XXIIII.

E[1] St publica omnium foliorum in ipsis differentia. Nanque pars [a] inferior à terra herbido viret colore.[2] Ab eadem læuiora: neruos callúmque & articulos in superiore habent parte: [b] incisuras verò subter, vt manus humana. [c] Oleæ supernè candidiora, & minus læuia: item, ederæ. Sed [d] omnium folia quotidie ad solem [e] oscitant, [f] interiores partes tepefieri volẽtia. [g] Superior pars omniũ lanuginẽ quantulancunque habet, quę in aliis gentiũ lana est. In Oriente funes validos è palmæ [h] foliis fieri dictum est, eósque in humore vtiliores esse. [i] Et apud nos ferè palmis à messe decerpuntur. Ex his meliora, quæ sese non diuiserint. Siccantur sub tecto quaternis diebus: mox in sole expanduntur, & noctibus relicta,[3] donec candore inarescant, postea in opera finduntur. Latissima, vico, viti, platano: angusta myrto, Punicæ, oleæ: capillata pino, cedro: aculeata aquifolio: & ilicum generi: nam[4] iunipero spina pro folio est: carnosa cupresso, tamarici: crassissima alno: longa harundini, salici, palmæ etiam [k] duplicia: circinata pyro, mucronata malo, angulosa ederæ, diuisa platano: [l] insecta pectinum modo piceæ, abieti: sinuosa toto ambitu

1 est & publ. foliorũ in omnibus ipsis differentia Vet. 2 ab' ead. læu. Fibras enim et venas habent in prima, vel vti manus. Theop. Negligenter hæc Plin. 3 donec sub dio ea cãd. 4 iuniperi. M. iuniperis. Ch.

bitu robori : spinosa cute, rubo. Mordacia sunt quibusdam, vt [m] vrticis. Pungentia pino, piceæ, abieti, larici, cedro, aquifoliis. Pediculo breui oleæ, & ilici: longo vitibus: tremulo populis, & iisdem foliis inter se crepitantia. Iam & in pomo ipso, mali quodam in genere, parua mediis emicant folia, interim & gemina. Præterea aliis circa ramos, aliis & in [n] cacumine ramorum, robori [5] & in caudice ipsa. Iam densa, ac rara: sempérque lata rariora. Disposita myrto, concaua buxo, inordinata pomis. Plura eodem pediculo exeuntia malis pyrísque. Ramulosa vlmo, & cytiso. Quibus adiicit [o] Cato decidua, [6] populea quernáque, animalibus iubens dari non peraridа : bubus quidem & ficulnea, ilignáque & ederacea. Dantur ex arundine, ac lauro. Decidunt sorbo vniuersa, cæteris paulatim. Et de foliis hactenus.

5 & ex Dal.
6 à populo M.

ANNOTATIONES.

- a Superior. Supina Theophr. τὰ ὕπτια ποωδέστερα, colore magis herbaceo viret.
- b Nihil de incisuris Theophr.
- c Theophr. Oleæ folia supina & superiore parte, contra aliorum naturam, candidiora sunt, & minùs læuia: Hederæ verò superne, non quidem candidiora sunt, sed minùs læuia.
- d Vel maxime partis. Idem.
- e Conuertuntur. Idem.
- f Hæc de suo Plinius, & absurdè.
- g Inferior & prona. Theophr.
- h Dictum suprà cap. 4. libr. 13. Fiunt & ex iis scopæ. Martial.

  In pretio scopas testatur palma fuisse,
  Otia sed scopis nunc analecta dabunt.
- i Apud nos vêre palmea à matre integra decerpuntur. Meliora enim sunt, quæ diuisa non fuerunt. Vetusta omnia. Conuenit id cum eo, quod scripsit cap. 4. libr. 13. Palmæ folia cùm primùm nouellas demonstrauere gemmas, in opera varia findi.
- k velut ex duobus composita. Theoph.
- l In rectum velut serra dissecta.
- m In Lexico vetere Græcolatino ob id Vrtica, siue ἀκαλύφη, Acia & Acicla dicitur, quòd vt ferri acies vlceret. Turn. cap. 21. 17.
- n Ex surculis, Theophr. ἐκ τῶν ἀκρεμόνων. Cacumen ramorum. Plinius inconsiderate vertit.
- o Cap. 30. & 54.

De ordine naturæ in satis, & de flore arborum, & conceptu, & germinatione, & partu, & quo ordine floreant.

CAP. XXV.

ORdo autem naturæ annuus ita se habet. Primus est conceptus, flare incipiente vêto Fauonio circiter ferè vj. Idus Feb. Hoc [1] enim [b] maritantur [2] viuescentia è terra, [3] quo etiam equæ in Hispania, vt diximus. Hic est genitalis spiritus mundi, à [4] fouendo dictus, vt quidam existimauere. Flat ab Occasu æquinoctiali, [c] ver inchoans. [5] [d] Catulitionem rustici vocant, gestiente naturâ semina accipere, [6] eóque animam inferente omnibus satis. Concipiunt variis diebus, & pro sua quæque natura. [e] Alia protinus, vt animalia : tardius aliqua, & diutius grauida partus [7] gerunt : quod germinatio ideo vocatur. Pariunt verò cum florent, flósque ille [8] ruptis constat vtriculis. [9] Educatio in [10] pomo est: hoc & germinatio. [f] Arborum flos est pleni veris indicium, & anni renascentis, flos gaudium arborum. Tunc se nouas, aliásque quàm sunt, ostendunt: tunc variis colorum picturis in certamen vsque luxuriant. Sed hoc negatum [11] plerisque. Non enim omnes florent, & sunt tristes quædam, quæque non [12] sentiant gaudia annorum. Nam neque [g] ilex, picea, larix, pinus, vllo flore exhilarantur, natalésue pomorum recursus annuos versicolori nuntio promittunt: nec fici atque caprifici. Protinus enim fructum [13] flores gignunt. In ficis mirabiles sunt & [14] abortus, qui nunquam maturescunt. [h] Nec iuniperi florent. Quidam earum duo genera tradunt : alteram florere, nec ferre: quæ verò non floreat, ferre protinus baccis [15] subnascentibus, quæ biennio hæreât. Sed id falsum: omnibúsque iis [i] dura facies sêper. Sic & hominum multis fortuna sine flore est. Omnes autem germinant, etiam quæ non florent, magna & locorum differentia. [k] Quippe cùm ex eodem genere quæ sunt in palustribus, priora germinent: mox campestria, nouissima [16] in syluis. Per se autem tardius pyri syluestres, [17] quàm cætera. [18] Primo Fauonio [19] germinat cornus, proximè laurus, paulóque ante æquinoctium tilia, acer. Inter primas verò populus, vlmus, salix, alnus, nuces. Festinat & platanus. Cæteræ vêre [20] cœpturo, aquifolium, terebinthus, paliurus, castanea, [l] glandes. Serotino autem germine malus, tardissimo suber. Quibusdam germinatur germinatio, nimia soli vbertate, aut inuitantis cæli voluptate: quod magis in herbis segetum euenit. In arboribus tamen nimia germinatio [22] elassescit. Sunt aliæ naturales quibusdam, prætérque vernas, quæ suis constant [m] sideribus, quorum ratio aptiùs reddetur tertio ab hoc volumine. Hyberna Aquilæ exortu, æstiua Canis ortu, tertia Arcturi. Has duas quidam omnibus arboribus communes putant : sentiri autem maximè in fico, vite, Punicis: causam afferentes, quoniam in Thessalia Macedoniáque plurima tum ficus exeat. Maximè tamen in Ægypto apparet hæc ratio. Et [n] reliquæ quidem arbores, vt primùm cœpere, continuant germinationem. Robur, & abies, & larix [23] intermittunt tripartitò, ac terna germina edunt : [24] ideo & inter squamas corticé spargunt : quod omnibus arboribus in germinatione euenit, quoniam prægnantium rumpitur cortex. Est autem prima earum incipiente vêre, circiter xv. diebus. Iterum germinant transeunte Geminos sole. Sic fit, vt [25] quima cacumina impelli secutis appareat, geniculato incremento. Tertia est earundem ad solstitium breuissima, nec diutius septenis diebus. Claréque & tunc cernitur excrescentium cacuminum articulatio. Vitis sola [o] bis parturit, cùm primùm emittit vuam, iterum cùm digerit. Eorum quæ non florent, partus tantùm est, & maturitas. Quædam statim in germinatione florent, properántque in eo, sed maturescunt tardè, vt vites. Serotino quædam germinatu florent, maturántque celeriter, sicuti [p] morus, quæ nouis-

1 enim, in M d.
2 viuiscentia. Dal.
3 quippe cùm etiam M. & Ch. quinetiam. Vet. cum etiam. Gar.
4 fauendo. M.
5 Catletionem. M.
6 eáque. M. eáque animam ferente. CH.
7 egerunt. M.
8 è prûptis constat vtriculis. Sed dubitatio. M. e ergo, flósque ilico ruptis extat ἐξίσταται.
9 E dubitatio. Ch.
10 pomo. Est & hoc vt germinatio arborum. Flos. Vet.
11 plerumque Nam nec omnes. M.
12 sentiunt. M.
13 non flores.
14 abortiui. M.
15 nascentibus. Ch.
16 in môtibus. Theop.
17 quàm pyri. ἀχράδες, ἢ ἄπιοι Th.
18 Ante Fauonium. Th.
19 germinat, in M. d.
20 cœpto. Vet. cœpto.
21 minima. Ch.
22 lassescit. Vet.
23 intermittunt, tripartita ac terna M.
24 διὸ καὶ τρισολιποὶ, ter. genitali succo turgent. Plinius legit τρισολέποι,
25 prima M. & Ch. summa. Alij.

ſima vrbanarum germinat, nec niſi exacto frigore, ob id dicta ſapientiſſima arborum. Sed cùm cœpit, in tantùm vniuerſa germinatio erumpit, vt vna nocte peragat etiam cum [26] ſtrepitu. Ex his, quæ hyeme Aquila exoriente (vt diximus) concipiunt, [q] floret, prima omnium amygdala mẽſe Ianuario: Martio verò [27] pomum maturat. Ab ea proximè florent Armeniaca, dein tuberes, & præcoces: illæ peregrinæ, hæ [r] coactæ. Ordine autem naturæ, ſylueſtrium primæ ſambucus, cui medulla plurima: & cui nulla, cornus maſcula: vrbanarum malus, paruóque pòſt, vt ſimul videri poſſit, pyrus, & ceraſus, & prunus. Sequitur laurus, illámque cupreſſus: dein Punica, fici. At vites oleæ florentibus iam iis germinant. Concipiunt [f] Vergiliarum exortu. Hoc ſidus illarum eſt. Floret autem ſolſtitio vitis, & quæ paulo ſerius incipit, olea. Defloreſcunt omnia ſeptenis diebus, non celerius, quædam tardius, ſed nulla pluribus bis ſeptenis. Omnia & intra viij. Idus Iulij, Eteſiarum præcurſu. Nec ſtatim fructus ſequitur in aliquibus.

26 ſtrepitu. Ch.
27 pomũ matura. M.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 10. lib. 1. Cauſſar. & cap. 6. lib. 3. hiſtor.
b Ad conceptum ſtimulantur, inuitantur, illiciuntur.
c Vide infrà cap. 34. lib. 18.
d Catulire, ad venerem incitari. Apuleius de fœminis ſubare, ὀργᾷν, dixit, de maribus furire, κᾳπρᾷν, vt vetus grammaticus exponit. Inde catuſtater in Critico, κύπτης. Catlitionem hic multi legunt ex fide vetuſti exemplaris. Apud Vitruuium pro Catlaſtros legitur Cataſtos. *Ideóque ſemper*, inquit, *tranſmarinos cataſtos emere formoſos, & puellas maturas, eóſque coniungere, vt qui naſcerentur ex iis, non ſolùm egregia voce, ſed etiam forma eſſent non inuenuſta.* Turn. cap. 7. li. 24. Aduerſ. σκύζᾳν canum eſt ad libidinem incitatorum, & prurientium, κᾳπριᾷν ſuum, ταυρᾷν taurorum, ἱππομανεῖν, equorum.
e Theophr. cap. 6 lib. 3. hiſtor.
f Apud Athenæum lib. 13. Chæremon vocat flores, nunc veris, nunc pratorum filios, ἐν ἰοῖ. Ἀνθηρᾶ τέκνα ἔαρος πέριξ στρέφοντες. In Centauro, ἔνθεν μὲν αὐτῶν εἰς ἀπείρονα στρατὸν ἀνθέων ἀλόχευτ' ἰστρατόωσαν ὑδραῖς ἀπεσφραγίζον τὰ λειμώνων τέκνα. Æſchylus in Perſis, Ἄνθη τε πλεκτὰ, παμφόρου γαίας τέκνα. Victorius cap. 21. 32. ex Athenæo.
g Apud Theoph. cap. 5. lib. 3. hiſtor. Ilex floret. Eidem c. 6. li. eod. Pyro pro flore eſt ſquamatim compactalis meta, κύτταρος. Larix autem vêre florẽ mittit, e ramulorum cacuminibus, in purpura, ardenter rubentem, foliolis conantibus annexum, miro quodam naturæ artificio.
h Modeſtius Theophraſtus cap. 6. lib. 3. hiſtor. diligẽtius inquirendum id eſſe cenſet.
i Flore nuda & priuata.
k Theophraſtus loco proximè citato.
l Iuglandes, ex Theophr. cap. 6. lib. 3. hiſt. τὰ δ' ἄλλα ἀφανῆ ... οἷον ἰτεώδης, φιλύρα, ὀξυάκανθος, ... καρύα, διὸς βάλανος.
m Theophr. cap. 7. lib. 3. hiſt.
n Idem ibidem.
o Bis, ſi bifera eſt: ter, ſi trifera.
p Theophr. cap. 21. lib. 1. Cauſſ.
q Flore purpureo. In Priapeis, *Amygdalúmve flore purpureo fulgens.*
r Hominis induſtria & cultura effectæ.
ſ Sambuci tamen interiora mirè firma tradi poſthac ſcribit c. 30. huius libri.
t Circa nonum aut decimum diem Maij.

De corno, & quo tempore quæ ferant, & quæ fructum non ferant, & quæ infelices exiſtimantur, & quæ facillimè fructum perdunt, & quibus fructus, antequam folium, naſcantur.

CAP. XXVI.

Cornus enim [a] circa ſolſtitia reddit primò candidum, poſtea ſanguineum. Ex eo genere fœmina poſt autumnum fert baccas acerbas, & inguſtabiles cunctis animantibus: ligno quoque [1] fungoſa & inutilis, cùm mas è fortiſſimis quoque ſit: tanta differentia ab eodem genere [2] fit. Sed & terebinthus meſſibus reddit ſemen, & acer, & fraxinus: [b] nuces & mala, & pyra, præterquam hyberna aut [3] præcocia, autumno. Glandiferæ ſerius etiamnum, Vergiliarum occaſu: eſculus tantùm autumno. [c] Incipiente autem hyeme quędam genera mali pyríque, & ſuber. Abies flores [4] croci colore circa ſolſtitium, [5] ſemen reddit [d] poſt Vergiliarum occaſum. Pinus autem & picea præueniunt germinatione [e] xv. ferè diebus. Semen [7] verò poſt Vergilias & ipſæ reddunt. [8] [e] Citreæ & iuniperus & ilex anniferæ habentur, nouúſque fructus in his cum [9] annotino pendet. In maxima tamen admiratione pinus eſt. Habet fructum matureſcentem: habet proximo anno ad maturitatem venturum, ac deinde tertio. Nec vlla arborum auidius ſe promittit. Quo menſe ex ea nux decerpitur, eodem matureſcit alia: & ſic diſpenſatur, vt nullo non menſe matureſcant. Quæ ſe in arbore ipſa diuiſere, [10] [f] zamiæ vocantur: lædúntque cæteras, niſi detrahantur. Fructum arborum ſolæ nullum ferunt, hoc eſt, ne ſemen quidem, tamarix ſcopis tantum naſcens, [h] populus, alnus, vlmus Atinia [i] alaternus, qui folia inter ilicem & oliuam. Infelices autem exiſtimantur, damnatæque religione, quæ neque [k] ſeruntur vnquam, neque fructum ferunt. [11] [l] Cremutius autor eſt, nunquam virere arborẽ, ex qua Phyllis ſe ſuſpenderit. Quæ gummi gignũt, poſt germinationem [m] aperiuntur: [12] gummi verò nõ niſi fructu detracto ſpiſſatur. Nouellæ arbores carent fructu, quãndiu creſcunt. Perdunt facillimè ante maturitatem, palma, ficus, amygdala, malus, pyrus. Item Punica, quæ etiam roribus nimiis & pruinis florem amittit. Qua de cauſa [n] inflectunt ramos eius, ne [13] ſubiecti humorem infeſtum excipiant, atque contineant. [o] Pyrus & amygdala, etiam ſi non pluat, ſed fiat Auſtrinum cælum, aut nubilum, amittunt florem & primos fructus, ſi, cùm defloruere, tales dies fuerint. Ocyſſimè autem ſalix [p] amittit ſemẽ, antequàm omnino maturitatem ſentiat, ob id dicta Homero [q] frugiperda: [14] ſecutáque ætas ſcelere ſuo interpretata eſt hanc ſententiam, quando ſemen ſalicis, mulier [r] ſterilitatis medicamentum eſſe conſtat. Sed in hoc quoque prouidens natura, facilè naſcenti [15] & depacto ſurculo, incurioſius ſemen [16] dedit. Vua [17] tamen proditur ad maturitatem perferre ſolita, in Creta inſula, ipſo deſcenſu Iouis ſpeluncæ, toruum ligneúmque magnitudine

1 fungoſa & inutilis. M.
2 fit. Et terebinthus.
3 præcocia. Autumno glandiferæ, ſerius etiãnum. Vergiliarũ occaſu. Æſculus. Vet.
4 cocci. Vet. κοκκινόν apud Th.
5 ſemen verò reddit. Vet.
6 xv. diebus. M.
7 vere. Ch.
8 Cedri & iun. & il. annua ferè. Vet.
9 autumno. M. Vet.
10 ζαμία. Ch.
11 Cremetius. M.
12 gummini. Ch.
13 ſubrecti. M. & Ch.
14 ſecuta ætas. M.
15 ex dep. Vet.
16 reddit. M.
17 tantum. Vet.

gnitudine ciceris. Fiunt verò quædam [18] & loci vitio infructuosa, sicut in Paro sylua cædua, quæ nihil fert, [19] Persicæ arbores in Rhodo, florent tantùm. Fit hæc differentia [s] & ex sexu: in iisque mares non ferunt. Aliqui hoc permutantes: mares esse, quæ ferant, tradunt. Facit & densitas sterilitatem. [t] Gignentium autem quædam & lateribus ramorum & cacuminibus ferunt, vt pyrus, Punica, ficus, myrtus. [20] [u] Cæterò eadem natura, quæ frugibus. Nanque [21] & in eis spica in cacumine nascitur, legumina in lateribus. Palma sola (vt [x] dictum est) in spathis habet fructum, racemis propendentem. Reliquis sub folio pomum, vt protegatur, excepta fico, cui folium maximum vmbrosissimúmque, & ideo supra id pomum: [22] eidémque serius folium nascitur, quàm pomum. Insigne proditur in quodam genere Ciliciæ, Cypri, Helladis, ficos sub folio, grossos vero [23] post folium [y] nasci. Ficus & præcoces habet, quas Athenis prodromos vocant. In Laconico genere maximæ sunt.

18 vt in loco. Vet quadam loci. Ch. 19 Persea. Theophr. 20 Cæteris M. 21 vt eis sp. in cac. nasc. ita legumini siliqua in lat. Vet. 22 Et demum inferius folium M. Et demũ serius. Vet & Ch. 23 supra. M.

ANNOTATIONES.

a Hoc Theoph. c. lib. 3. hist. Ad idem c. 12. libr. eiusd. fructum eod. fere tempore ferre scribit, quod olea.

b Alnus, Nux iuglans, & Achradum quoddam genus, autumno: Quercus & Castanea serius, circa Virgiliarum occasum.

c Aria hyemis initio, Malus primis frigoribus, Achra serotina hyeme.

d Circa diem nonum Decembris.

e Celastri Iuniperus & Ilex tardissimè perficiunt fructum, &c. Theophr. cap. 6. lib. 3. histor. Plinius hæc negligenter vertit.

f Ζημίαι, damna, detrimenta.

g Myrica syluestris, & nostrás, Dioscoridi fructum fert compage muscosum. Ægyptia verò, & satiua, Gallæ similem.

h Infra c. 8. lib. 24. Populus semen fert comitialibus vtile. Columellæ cap. 5. Vlmus Atinia.

i Vide Macrobium. Is Alaternum sanguine infelicem esse ait.

k Vocarunt & infelicem, ad quam capitis damnatus suspendio necaretur, obtecto, velatóque capite, quod constat ex illo prisco diro carmine, *Caput obnubito, arbori infelici suspendito*, recitato à Cicerone in Orat. pro Caio Rabirio: nisi quis fortè existimet, non solitos veteres supplicium id sumere ad alias arbores, quàm quæ essent ex infelicium genere. Muret. in Var. 9. 8. Brod. cap. 6. 4. Apud Gellium cap. 15. lib. 10. Flaminica surculum de arbore felici in rica habet, quod inarculum, à tegendo, arcere enim hoc significauit, olim nominarunt. Fuit autem Rica cingulum capitis, quo sacerdos vittæ loco redimibat se. Arborem felicem Punicam malum Festus exponit. Scalig. Inarculum quod fuit Flaminicis, Stropus in Flaminum pileis dicebatur. Idem in Varr.

l Id est quod fabulantur, Phyllidem post suspendium mutatam in Amygdalum nudam foliis, & cùm Athenis reuersus Demophoon eius trũcum amplecteretur, quasi sponsum sentiret, frondem emisisse.

m Finduntur vt gummi exeat.

n Theophr. cap. 11. lib. 2. de Caussis.

o Theophrastus ibid.

p Theophr. cap. 2. lib. 3. histor.

q Homerus. Odyss. κ. μακραί τ' αἴγειροι, καὶ ἰτέαι ὠλεσίκαρποι.

r Quod sterilitatem inducit, Nonius. ἀκαρπολογία.

s Theophr. cap. 6. lib. 3. histor.

t Theophr. cap. 25. lib. 1. histor. & cap. 23. lib. eod.

u Arborum aliæ fructum edunt cacumine, aliæ lateribus, aliæ vtraque parte. Ex aliis plantis cacumine plures ferunt, quàm arbores, vt frumenta quę spicam gignunt, &c. Theophr. Malè hunc locum vertit Plinius.

x Cap. 4. lib. 13.

y Theophr. cap. 1. lib. 5. Causs. Athenæus lib. 3.

De biferis & triferis, & quæ celerrimè senescant, & de ætatibus earum.

CAP. XXVII.

SVnt & biferæ in eisdem. In [a] Cea insula caprifici triferæ sunt. Primo fœtu sequens euocatur, sequenti tertius: hoc fici caprificantur. Et caprifici autem ab aduersis foliis nascuntur. Biferæ & in malis ac pyris quædam, sicut & præcoces. Malus syluestris bifera. Sequens eius fructus post Arcturum in apricis maximè. Vites quidem [b] & triferæ sunt, quas ob id insanas vocant: quoniam in iis alia maturescunt, alia turgescunt, alia florent. M. Varro [c] autor est, vitem fuisse Smyrnæ apud [1] mare biferam, & malum in agro Consentino. Hoc autem euenit perpetuò in [2] Tacapensi Africæ agro, de quo plura [d] aliàs: ea est soli fertilitas. Trifera est & cupressus. Nãque baccæ eius colligũtur mense Ianuario, & Maio, & Septembri: ternásque earum [3] gerit magnitudines. Est verò [e] & in ipsis arboribus etiam onustis peculiaris differentia. Summa sui parte fertilior est arbutus: quercus inferiore, iuglandes, fici, [f] mariscæ. Omnes, quò magis senescũt, hoc maturiùs ferunt, & in apricis locis, nec pingui terra. Syluestriora omnia tardiora. Quædam ex iis omnino [4] non maturescunt. Item quæ subarãtur, aut quæ ablaqueãtur, celeriora neglectis: hęc & fertiliora. [5] Est etiamnum ætatis differentia. Amygdala enim & pyrus in senecta fertilissimæ, [6] vt glandiferæ, & quoddam genus ficorũ. Cæteræ in iuuenta, tardiúsque maturantes: quod maximè notatur in vitibus. Vetustioribus enim vinum melius, nouellis copiosius. Celerrimè verò senescit, & in senecta deteriorem fructum gignit malus. Nanque & minora poma proueniũt, & vermiculis obnoxia. Quin & in ipsa arbore nascuntur. Ficus sola ex omnium arborum fœtu, maturitatis [7] causa [g] medicatur: iam quidem ex portentis, quoniam maiora sunt pretia [h] præposteris. Omnia autem celerius senescunt pręfœcunda. Quin & protinus moriuntur aliqua, cælo fœcunditatem omnem eblãdito: quod maximè vitibus euenit.

1 marem. M. Matream. Vet. matrem antriferam Ch. 2 Venesi. Ch. 3 gerunt. Vet. generit Ch. fortè, generis. 4 nec. M. 5 Et. Vet. 6 vt & gland. Ch. 7 causam meditatur. M. vide ca. 19. lib. 11.

ANNOTATIONES.

a Chio. Hodie etiam incolæ eius insulæ hunc caprificandi morem retinent.

b Non ter sed triplicem fructus varietatem ferentes: vt apparet ex Arist. l. ἀεὶ θαυμ. ἀκουσμάτων. Cõst. Ego verò sic dictas puto, quod ter fructum quotannis edant: quales multis in locis mihi visæ sunt, & præcipuè in horto Guill. Caulij Lugduni. Earũ meminit Theophrastus cap. 11. 1. Causs.

c Locus Varronis hic est. c. 7. lib. 1. *Propter eãdem caussam multa sunt bifera, vt vites apud mare Smyrnæ: malus bifera, vt in agro Consentino.*

d Infrà cap.22.lib.18.
e Theophr.cap.23.lib.1.histor.
f Prægrandes, Vide suprà cap.18.lib.15.
g Veluti medicina iuuatur. Caprificatione id fit, cùm putrescente caprifici fructu culices geniti in vrbanæ fructus euolant, & fructũ mordent, sic properante eius maturitate. Vide c.19.lib.15.
h Serotinis & nouissimis, quę salubriores censentur. Infrà cap.7.libr.23.

De moro. CAP. XXVIII.

CONtrà morus tardissimè senescit, [1] fructibus minimè laborans. Tardè & quorum crispa materies, vt acer, palma, populus. Et subarata ocyus senescunt.

1 fructu. M. fructus. CH.

De syluestribus. CAP. XXIX.

S[a]Yluestria autem tardissimè. Atque in totũ, [b] omnis cura fertilitatem adiicit, fertilitas senectam: ideo & præflorent talia [1] & prægerminant, atque in totum præcocia fiunt: quoniam omnis infirmitas cælo magis [2] obnoxia est. [c] Multæ verò plura gignunt, vt diximus in glandiferis: inter quas [d] laurus vuas suas: maximéque sterilis, quæ non gignit aliud: ob id à quibusdam mas existimatur. Ferunt & auellanæ iulos compactili callo, ad nihil vtiles.

1 & quæ germinant tota. M. 2 accidit. M. obnoxidat. CH.

ANNOTATIONES.

a Theoph.cap.14.lib.4.histor.
b Idem cap.15.lib.2.Causs.
c Idem cap.10.lib.3.histor.
d Apud Theophr.cap.15.lib.2.Causs.& ca.11.li.3.hist. Laurus hæc fert τὰ βρύα, non βότρυας, nempe confertos flores, similes quercuum & olearũ floribus. Gaza tamen hoc Plinij loco decepptus apud eund. philosophum cap.8.li.3. hist. βότρυας inconsiderate reposuit, nec in aliis suprà citatis locis emendandum putauit, incõstanti iudicio.

De buxo, & faba Græca,[a] *siue loto.*

CAP. XXX.

PLurima verò buxus. Nam & semẽ suum, & granum, [b] quod [1] carthegon vocant, & à Septentrione [c] viscum, à Meridie hyphear: de quibus plura [d] mox paulò. Interdúmque pariter res quaternas habent. [2] Arborum quædam simplices, quibus à radice caudex vnus: & rami frequentes, vt oliuæ, fico, viti. Quædam fruticosi generis, vt paliurus, myrtus. Item nux [3] auellana: quinimò melior est & copiosior fructu, in plures dispersa ramos. [e] In quibusdam omnino nullus, vt in suo genere buxo, [f] loto transmarinę. Quædam bifurcæ, atque etiam in quinas partes [4] diffusæ. Quædam diuiduæ, nec ramosæ, vt [g] sambuci. Quædam inuiduæ, ramosæ, vt piceæ. Quibusdam ramorũ ordo, sicut piceæ, abieti. Aliis [5] inconditus, vt robori, malo, pyro. [h] Et abieti quidem subrecta diuisura, ramíque in cælum tendentes, non in latera proni. Mirum, cacuminibus eorum [i] decisis moritur: totis verò detruncatis durat. Et si [6] infrà, quàm rami fuere, præcidatur, quod superest, viuit: si verò cacumen tantùm auferatur, tota moritur. Alia ab radice brachiata, vt vlmus. Alia in cacumine ramosa, vt pinus, [k] lotos, siue faba Gręca: quam Romæ à suauitate fructus syluestris quidẽ, sed cerasorum penè natura, loton appellant. Præcipuè domibus expetitur ramorum petulantia, breui caudice, latissima expatiantium vmbra, & in vicinas domos sæpe transilientium. [7] Nulli opacitas breuior: nec aufert solem hyeme, decidentibus foliis. [8] Nulli cortex iucundior, aut oculos excipiens blandius. [9] Nulli rami longiores validioresque, aut plures, vt dixisse totidem arbores liceat. [l] Cortice pelles tingunt, radice lanas. [m] Malis proprium genus. Ferarum enim [n] rostra reddunt, adhærentibus [10] vni maximo minoribus. [o] Ramorum aliqui cæci, qui non germinant: quod natura fit, si [p] non eualuere: aut pœna, [q] cùm deputatos cicatrix hebetauit. [r] Quæ diuiduis in ramo natura est, hæc viti in oculo, harundini in geniculo. Omnium terræ proxima crassiora. [s] In longitudinem excrescunt abies, larix, palma, cupressus, vlmus, & si qua [t] vnistirpia. Ramosarum cerasus etiam in xl. cubitorum trabes, æquali per [11] totum duûm cubitorum crassitudine [12] reperitur.

1 cratægũ. V. & CH. vide Ann. 2 Arbores quidem simplices &c. ex Theophr. 3 abellana. CH. 4 diffissæ. Quædam indiuiduæ. Vet. 5 inconditi. Vet. sub. nodo. 6 intra quam. M. & CH. 7 Nulla. M. & CH. 8 Nullis. CH. 9 Nullis. CH. 10 vni ramo pluribus. Dal. 11 totâ. C. 12 reperiuntur. M. d.

ANNOTATIONES.

a Loti genera tria diligenter distincta vide ca.2.li.24.
b Ineptissime Plinius: quoniam apud Theophrastum historię buxi statim & cratęgi descriptio subiicitur, Granum ab eo ferri dixit, quod Cratægum vocant: alio etiam errore inuolutus, quòd Buxo tribuit quæ de Ilice Theophrastus scripserat. Theophrasti verba sunt: *Præter glandem, inquit, puniceum granum Ilex fert, ac insuper viscum, & Hyphear, vt interdum contingat fructibus quatuor onerari, duobus quidẽ suis, & totidem aduẽtitiis, nempe Visco à Borea, Hypheari à Meridie.* Vide intrà ca.vlt.huius libri.
c De Ilice hoc Theophr.& non de Buxo cap.16.li.4. hist.& cap.32.lib.2.Causs. τὸν πρῖνον σὺν τῇ πύξῳ Plinius confundit.
d Cap.44. Eodémque vltimo huius libri.
e Theophr.ca.13.li.1.hist. Spissæ omnis raris ferè magis nodosæ. Mares autem & syluestres omnes spissiores: nisi si qua ob spissitudinem prorsus enodis sit, aut nodos paucos habeat, vt Buxus, Lotus &c. Infeliciter hæc vertit Plinius. Fefellit eum æquiuoca significatio τοῦ ὄζου & ramum indicantis, vt ait Theophr.ca.2.lib.1.hist. & nodum.
f Nihil Theophrastus. Dioscoridi Lotos arbor, Lotos syluestris, Lotos Ægyptia caulem habent.
g Theoph.cap.2.lib.1.histor. Laurus, ficus.
h Hæc non satis fideliter Plinius recitat è cap.13.lib. 1.hist. Theoph.
i Theoph.cap.19.lib.4.hist.cap.8.lib.3.eiusd.& ca.24. lib.5.de Caus.
k Lotos 4.nominus: Primam Dioscoridis, & Theophrasti priorem, vulgò *Micacolier, Perlaro* Italis. Secundam quæ Theoph. posterior est, vulgò Laurocerasus: Tertiam Diosphiron The. Gaiacenam vulgi, Fabam Græcam Romanorum, Cerasum Constantinopolitanam Matthioli. Quartã Polybij apud Athenęum li.14.
l Dioscor. decoctum ramentorum Loti capillum ruffat. Sed ea diuersa est à Faba Græca.
m Hæc ex Theophr.cap.13.lib.1.histor.
n Personæ, laruę, imagini similes nodi sunt. Theoph.
o Deceptus & hic est ambiguitate vocis ὄζου, quæ in eo loco Theoph. nodum significat, non ramũ.
p Viribus defecti germen non ediderunt.
q Cùm discerpti, auulsi, excisi, incendio mutilati fuerint. Theoph.
r Quod nodus in cæteris, id in vite oculus, siue gemma, in arundine geniculum Theophr.
s Theophr.cap.8.& 14.lib.1. histor.
t μονοστελέχη.

Dera-

De ramis, & cortice, & radicibus arborum. CAP. XXXI.

QVædam [a] statim in ramos sparguntur, vt mali.[b] Cortex aliis tenuis, [c] vt lauro, tiliæ: aliis crassus, vt robori. Aliis leuis, vt malo, fico. Idem scaber robori, palmæ. Omnibus in senecta rugosior. [d] Quibusdam rumpitur sponte, vt viti: [e] quibusdam etiam cadit, vt malo, vnedoni: carnosus, suberi, populo: membranaceus, vt viti, harundini: libris similis ceraso: multiplex tunicis, vt vitibus, tiliæ, [f] abieti. Quibusdam simplex, vt fico, [g] harundini.[h] Magna & radicum differentia. Copiosę fico, robori, platano, breues & angustæ, malo: singulares abieti, [1] larici. Singulis enim innituntur, quanquàm [2] minimis in latera dispersis. [i] Crassiores lauro & inæquales: Item oleæ, cui & ramosæ. At robori carnosæ. Robora suas in profundum agunt. Si Virgilio quidem credimus, esculus, quantum corpore eminet, tantum radice descendit. Oleæ, [3] [k] malis & cupressis per summa cæspitum.[l] Aliis recto meatu, vt lauro, oleæ: aliis flexuoso, vt fico. Minutis hæc capillamentis [4] hirsuta, vt abies, multaque syluestrium, è quibus montani prætenuia fila decerpentes, spectabiles lagenas, & alia vasa nectunt. [m] Quidam, non altiùs descendere radices, quàm solis calor tepefaciat, ídque natura loci [5] tenuioris crassiorisve, dixere: quod falsum arbitror. Apud autores certè inuenitur, abietis planta cùm transferretur, viij. [6] cubitorum in altitudine: nec totam refossam, sed abruptam. Maxima spatio atque plenitudine & [7] citri est. Ab ea platani, roboris, & glandiferarum. Quarundam radix viuacior superficie, vt lauri. Itaque cùm [8] trunco inaruit, recisa etiam lætius fruticat. [n] Quidam breuitate, radicum celerius senescere arbores putant: quod coarguunt fici, quarum radices longissimæ, & senectus ocyssima. Falsum arbitror & quod aliqui prodidere, radices arborum vetustate minui. Visa [9] etenim est annosa quercus euersa vi tempestatis, & iugerum soli amplexa. Prostratas restitui plerunque, & quadam terrę cicatrice [10] reuiuiscere, vulgare est. Et familiarissimum hoc platanis, quæ plurimum ventorum concipiunt propter densitatem ramorum: quibus amputatis, [11] leuatæ onere in sua scrobe reponuntur. Factúmque iam est hoc in iuglandibus oleísque, ac multis aliis.

1 pino Theo.
2 minutis. Ch
3 mal. que. Ch.
4 hirsuta abieti. multisque. Vet.
5 tenuiores crassioresve Vet.
6 cubitorũ altitudine radicem fuisse, nec totam. Vet.
7 cedri. Vet.
8 truncus. Vet.
9 enim Ch.
10 viuescere. M. & Ch.
11 leuato. M.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 14. lib. 1. histor.
b Idem ibid. cap. 8.
c Vt Lauro Phillyreæ. Vitiosum est exemplar Theophrasti capit. 8. lib. 1. cùm idem scribat cap. 10. lib. 3. Tiliæ crassum esse corticem.
d ἔνια ῥαγόφλοια. inquit Theophr. vbi perperam legitur ῥιζόφλοια, quod Gaza non animaduertens sic inepte locum eum vertit: *Nonnullis cortex radicis specimen gerit, vt viti.*
e Theoph. sic habet: τὰ δὲ καὶ ὡς περιπίπτειν, ὡς ἀνδράχνη, μηλέα, κόμαρος. Quibusdam veluti per circuitũ cadit, vt Adrachne, vnedoni, Arbuto. Loco μηλέα lego ἐπιμηλέα, quæ & ἐπιμηλὶς dicitur.
f Addit Theoph. Linospartum & Cepas.
g Addit idem Lolium.
h Idem cap. 9. lib. 1. histor.
i Quibusdam, crassæ magis: quibusdam inæquales, vt Lauro, item Oleæ, cui & nodosæ ac fimbriatæ. Theophr. ὀζώδεις, καὶ θυσανώδεις.
k Theophrastus ibidem. Eius loci sensum Plinius non intellexit.
l Quibusdam rectæ & æquales: aliis obliquæ, & inæquales: ídque partim natura, vt lauro & Oleę: partim quia recto meatu non distenduntur, sed flexuoso, vt Fico.
m Tacitè reprehendit Theophr. à quo id scriptum est cap. 11. lib. 1. histor.
n Theophr. loco citato non ita quidem scribit vt refert Plinius, sed nouellas & vigentes arbores longiùs & altiùs radices mittere quàm vetustas, radicémque marcescente arbore minui, & velut vnà contabescere: quod verissimum est.

De [a] prodigiosis arboribus, & quibus modis sponte nascantur, & quòd non omnia vbique nascantur, & quæ non alibi nascantur arbores. CAP. XXXII.

EST in exemplis, & sine tempestate, vlláve causa [1] alia, quàm prodigij, cecidisse multas, ac sua sponte resurrexisse. Factum hoc [2] populo [2] Rom. Quiritibus ostētum Cimbricis bellis Nuceriæ in luco Iunonis, vlmo, postquam etiam cacumen [3] amputatum erat, quoniam in aram ipsam procumbebat, restituta sponte, ita vt protinus floreret: à quo deinde tempore maiestas populi Rom. resurrexit, quę antè vastata cladibus fuerat. [b] Memoratur hoc idem factum & in Philippis, salice procidua atque detruncata: & Stagiris in Musæo populo alba: omnia fausti ominis. Sed maximè mirum, Antandri platanus etiam [c] circundolatis lateribus [d] restibilis sponte facta, vitæque reddita longitudine xv. cubitorum, crassitudine quatuor vlnarum. Arbores, quas [e] naturæ debeamus, tribus modis nascuntur: sponte, aut semine, aut ab radice. Cura numerosior existit: de qua suo dicemus volumine: nunc enim totus sermo de natura est, multis modis mirísque memorabili. Namque non omnia in omnibus locis nasci docuimus, nec translata viuere. [4] Hócque aliàs fastidio, aliàs contumaciâ, sæpius imbecillitate eorum, quæ [5] transferuntur, euenit: aliàs cælo inuidente, aliàs solo repugnante. Fastidit balsamum alibi [6] nasci. Assyria malus alibi ferre: necnon & palma nasci vbique, aut nata parere: vel cùm [7] promisit etiam ostenditque, ea educare, quæ tanquàm inuita peperit. Non habet vires frutex cinnami in Syrię vicina perueniendi. Non ferunt amomi nardíque deliciæ, ne in Arabia quidem ex India [8] naue peregrinari. Tentauit enim Seleucus rex. Illud maximè mirum, ipsas arbores plerunque exorari vt viuant, atque [9] transmigrent: aliquando & à solo impetrari, vt alienas alat, aduenásque nutriat: cælum nullo [10] modo flecti.[f] Viuit in Italia piperis arbor: casiæ verò etiam in Septentrionali plaga: vixit [11] & in Lydia thuris. Sed vnde sorbentes succum omnem ex iis soles, coquentésque lacrymam? Illud proximè mirum, [g] mutari naturam [12] in

1 alia, in M. d.
2 populi Romani. M. & CH.
3 amputamentatum. Ch.
4 Hoc aliáque CH.
5 transferãtur Ch.
6 nasci natura. Syria malus alibi ferre Ch. nasci. Natura nisi in Syria ferè noluit: nec non & palmam nasci vbique, aut natam. M.
7 promisit, ostenditque etiam educare. M.
8 & naue. M. & Ch.
9 transmigrent aliquorsũ & à solo. M.
10 modo quit flecti. Vet.
11 &, in M. d.
12 in iisdem atque ex improuiso, Ch in iisdẽ locis, atque in prouiso. M. atque improuiso. Vet.

iisdem locis, atque pro indiuiso valere. [h] Cedrum æstuosis partibus dederat: [13] at in Lyciis
13 & M. Phrygiísque montibus nascitur. Frigus inimicum lauro fecerat: sed in [i] Olympo copiosior nulla est. Circa Bosphorum Cimmerium in Panticapæo vrbe, omni modo laborauit Mithridates rex, & cæteri incolæ, sacrorum certè causa laurum myrtúmque habere: non
14 teporis, in M.d. tẽporis. CH. contigit, cùm [14] teporis arbores abundent ibi, punicæ ficique, iam mali & pyri laudatissimæ.
15 idẽ tractus. Vet. natura eodem tractu. Aliĳ. Vet. Frigidas [15] eodem tractu non genuit arbores, pinum, abietem, piceam. Et quid attinet in Pontum abire? Iuxta Romam ipsam castaneæ cerasíque ægrè proueniunt, Persica in Tusculano: [16] necnon nuces Græcæ cum tædio [17] inseruntur, Tarracina syluis scatente earum.
16 Nam nuces. M.
17 inseruntur, Terracina syluis scatet earũ. M.

ANNOTATIONES.

a Arborum ostenta vide & infrà cap. 25. lib. 17.
b Theophr. cap. 4. lib. 5. Causs. & cap. 19. lib. 4. histor.
c Ramis amputatis & aliqua parte circumdolata. Th. ibidem.
d Sponte erecta & sibi restituta. Obserua significationis modum.
e Theoph. cap. 1. lib. 1. causs.
f Piperis arborem à Plinio dici volunt fruticem, quẽ vulgus adhuc vocat *Poiurier*, officinę verò Ribes nigrum: Casiam autem plantam non quidem Indicã, sed Hyginij, Theophrasti Cneoron, nempe Rosmarinum coronarium, & nostratem Lauendulam, siue Spicam.
g Vt æstuosa plantas edant frigidis locis familiares, & frigida plantas gignũt in æstuosis nasci solitas.
h Cedrus quidem conifera in æstuosa Syria gignitur, at baccifera in Ida. Theophr. cap. 12. lib. 3. histor. Cedrum in Lycia multam nasci, materia ad nauiũ fabricã vtili, Strabo scribit li. 14.
i Frigido monte. Theophr. cap. 6. lib. 4. histor.

De cupresso: & quòd ex terra noua aliqua sæpe nascantur, quæ in ea antè non fuerunt.

CAP. XXXIII.

[a] CVpressus aduena, & difficillimè nascentium fuit, vt de qua verbosius sæpiúsque, quàm de omnibus aliis, prodiderit [b] Cato. Natu [c] morosa, fructu superuacua, [d] baccis torua, folio amara, odore violenta, ac ne vmbra quidem gratiosa, materie rara, vt penè fruticosi generis, Diti sacra, & ideo [e] funebri signo ad domos posita. Fœmina sterilis diu. Metæ demum aspectu non repudiata, [f] distinguendis tantum pinorum ordinibus: nunc verò tonsilis facta in [g] densitate parietum, coercitáque gracilitate perpetuò tenera. Trahitur etiam in picturas [1] opere historiali: venatus classésve, & imagines rerum tenui folio, breuíque, & virenti [2] superuestiens. Duo genera earum: Meta in fastigium conuoluta, quæ & fœmina appellatur. Mas spargit extra se ramos deputatúrque & accipit vitem. Vtroque autem immittitur in perticas asseréſve amputatione ramorum, qui xiij. anno denariis singulis væneunt. Quæstuosissima in satus ratione sylua: vulgóque [h] dotem filiarum antiqui plantaria appellabant. Huic patria [i] insula Creta, quanquàm Cato Tarentinam eam appellat, credo, quòd primùm eò [3] venerit. Et in Ænaria succisa regerminat. Sed in Creta

1 operi historiarum M.
2 superueniens V. & virente sẽper vestiẽs. CH.
3 euenerit. Vet.

[k] quocunque [4] loco terram mouerit quispiam, [5] nisi seratur alia, hæc gignitur, protinúsque [6] emicat. Illa vero etiam non [7] appellato solo, ac sponte, maximéque in Idæis montibus, & quos Albos vocant, summísque iugis, [8] vnde niues nunquam absunt, plurima: quod miremur, alibi non nisi [l] in tepore proueniens, & nutricem magnopere fastidiens. Nec terræ tantum natura circa has refert, aut perpetua cæli, verùm & quædam temporaria vis. Imbres [9] [m] aliquæ plerunque semina afferunt, & certo fluunt genere, aliquando etiam incognito: quod accidit Cyrenaicæ regioni, cùm primùm ibi laserpitium natum est: vt in herbarum natura [n] dicemus. Nata [10] est & sylua vrbi ei proxima imbre piceo crassóque, circiter vrbis Romæ annum [o] ccccxxx.

4 in loco. CH.
5 vi naturali hæc. M.
6 emigrat. CH.
7 aperto. Dal.
8 vbi. Vet.
9 aliquæ. M.
10 est enim. Vet.

ANNOTATIONES.

a κυπάριττος Græcis, ἀπὸ τῦ κύειν τοὺς παρίσους ἀκρέμονας. Quidam Cupressos χαρίεντας dixere ab elegãti venustáque coma. In Arcadia apud Psophidẽ tantæ proceritatis fuerunt, vt proximus mõs inumbraretur: dictæ παρθένοι, quia ferro intactæ, & Alcmęoni sacræ, quoniam Argis necata matre illuc se recepisset. Materia Cypressi ἄσηπτος: quamobrem eorum qui in bello ceciderant, corpora arcis è cupresso condi solita Thucydides scribit: & Plato leges publicas, sacrorúmque ritus, ob æternam firmitatem, in tabulis cupressinis describi voluit. Rhodig. c. 2. 25. Veiouis simulacrum ex hoc ligno in arce durauit ab vrbis conditæ anno 551. ad autoris vsque tempora. Infrà cap. 40. huius libri.
b Cap. 42. & 151.
c Theophr. cap. 8. lib. 1. Causs.
d Galbulis Varroni, Conis & nucibus.
e Nobilium tantùm & diuitum. Lucanus,

Et non plebeios luctus testata cupressus.

Varro adhiberi rogis cupressũ ait propter grauem vstrinæ nidorem: quoniam fœtorem cadaueris dum vritur, odoris sui iucunditate lenit. Festus Diti sacram esse, Seruius Proserpinę vult, quia præciso capite moritur, & subsecta nõ renascitur, præterquàm in Ænaria, quemadmodum ex mortuis nihil speratur. Fabulas de Cyparissa filia Boreæ, Cyparissarum Eteoclis gnatarum, Cyparissi à Telepho geniti, cuius meminit Ouid. 10. Metamorph. Seruius Æneid. 3. prolixè narrat Hadr. Iun. ca. 20. lib. 1. Hermipus sceptrũ Iouis è Cyparisso edolatũ fuisse prodit, ideóque Pythagoreos arculis & vtensilibus cupressinis abstinuisse Laërtius refert. Virgilius de funere Polydori,

-- stant Manibus aræ
Cæruleis mœstæ vittis, atráque cupresso.

f Id fieri solitum duobus modis intelligunt, aut cùm in singulis ordinibus, duabus Pinis Cupressũ vnam inteponebant: aut cùm duobus Pinorũ ordinibus Cupressorum ordinem vnum interserebant, venustatis gratia, elegantisque & iucundi aspectus.
g Vestiendis parietibus.
h Dos apud Romanos quanta olim fuerit explicat Alex. ab. Alex. cap. 8. 4.
i Theophr. cap. 2. & 3. lib. 3. histor.
k Idem ibid.
l Idem cap. 6. lib. 4. histor.
m Idem cap. 2. lib. 3. hist. & cap. 5. lib. 1. Causs.
n Infrà cap. 3. lib. 19.
o cxxxvi. ex cap. 3. lib. 9. Nam vrbs Cyrenæ condita est anno vrbis Romæ 143. defluxit autem is imber annis septem priusquam conderetur.

De edera. CAP. XXXIIII.

[a] EDera iam dicitur in Asia nasci. Negauerat Theophrastus, nec in India, nisi in monte Mero. Quin & [b] Harpalum omni modo laborasse,

borasse, vt sereret eam in [1] Medis, frustra. Alexandrum verò ob raritatem ita coronato exercitu, victorem ex India rediisse, exemplo Liberi patris: cuius Dei & nunc [2] adornat thyrsos, galeásque etiam [3] & scuta, in Thraciæ populis in solennibus sacris. Inimica [4] [c] arbori satisque omnibus, [5] sepulcráque ac muros rumpens: serpentium frigori gratissima, vt mirum sit vllum honorem habitum ei. [d] Duo genera eius prima, vt reliquarũ, [e] mas, [6] & fœmina. Maior traditur [7] mas corpore, & folio duriore [8] etiã ac pinguiore, & flore ad purpuram accedente. Vtriusque autem flos similis est rosæ syluestri, nisi quòd caret odore. [f] Species horum generum tres. Est enim candida & nigra edera tertiáque quæ vocatur helix. Etiamnum hæ species diuiduntur in alias: quoniam est aliqua fructu tantum candida, alia & folio: fructum quoque candidum ferentium aliis densus acinus, & grandior, racemis in orbem circumactis, qui vocantur corymbi. Item [9] selenitium, cuius est minor acinus, sparsior racemus. Simili modo in [10] nigra. Alicui & semen nigrum, alij crocatum: cuius coronis Poëtæ vtuntur, foliis minus nigris, quam quidam [11] Nysiam, alij Bacchicam vocant, maximis inter nigras corymbis. Quidam apud Græcos etiamnum duo genera huius faciunt, à colore acinorum [12] erythranum & chrysocarpum. Plurimas autem habet differentias helix, quoniam folio maximè distat. Parua sunt & angulosa [g] concinnioráque, cùm reliquorum [13] generum simplicia sint. Distat & longitudine internodiorum, præcipuè tamen sterilitate, [h] quoniam fructum non gignit. Quidam hoc ætatis esse, non generis existimãt: primóque [14] helicem esse, fieri ederam vetustate. Horum error manifestus [15] intelligitur, quoniam helicis plura genera reperiuntur, sed tria maximè insignia: herbacea ac virens, quæ plurima est: altera candido folio: tertia [16] versicolor, quæ Thracia vocatur. Etiamnum [17] herbaceæ tenuiora folia, [18] in ordinem digesta, densioráque. In alio genere diuersa omnia. Et in versicolori [i] alia tenuioribus foliis, & similiter ordinatis densioribúsque est: alteri generi neglecta hæc omnia. Maiora quoque aut minora sunt folia, macularúmque habitu distant: Et [k] in candidis alia sunt candidiora. Adolescit in longitudinem maximè herbacea. Arbores autem necat [l] candida: omnémque succum auferendo tanta crassitudine augetur, vt ipsa arbor fiat. [m] Signa eius folia maxima atque latissima, [19] mammas erigentis, quæ sunt cæteris inflexæ: racemi stantes, ac subrecti. Et quanquam omnium [20] ederarum generi radicosa brachia, [n] huic tamen maximè ramosa ac robusta: ab ea nigræ. [o] Sed proprium albæ, quòd inter media folia emittit [21] brachia [22] vtrinque semper amplectens: [23] hoc & in muris, quamuis ambire non possit. Itaque etiam pluribus locis [24] intercisa, viuit tamen duratque: totidem initia radicum habet, quot [25] brachia, quibus incolumis & solida arbores [26] fugit ac strangulat. Est in fructu differentia albæ nigræque ederæ: [27] quoniam aliis tanta amaritudo acini, vt aues non attingant. Est & rigens edera, quæ sine adminiculo stat, [p] sola omnium generum ob id vocata cissos. E diuerso nũquàm nisi humi repens chamæcissos.

1 Medijs. Ch. 2 adornant thyrso galeas quoque etiam ac scuta Thraciæ populi M. 3 ac. CH. 4 arbor satis omnibus M. arbori satíque Dal. 5 sepulchra, muros. Ch. 6 atque. Ch. 7 mas & corp. Ch. 8 etiam, in M. d. 9 silenticum. CH. silenitium. est minus acinis, sparsius racemis M. 10 nigra, alicui M. 11 Dionysiã Diosc. 12 erythrocarpon. Dal. 13 generum rotundiora & simpl Theophrast. 14 esse, de in le fieri. Dal. helicẽ putant fieri M. 15 intelligitur. Aetum helicis &c. Ex Theophr. 16 versicolori. Ch. 17 herb. cuidam ten. 18 & in ord. Ch. 19 germinas Theophrast pro βλαστοὺς Plinius legit μαστούς. 20 ederarum in M d. 21 rachia, in M d. est. bracchia, arbores vtrinque. Ex Theoph. 22 virumque Vet. 23 Hac est & in muris Vet. hoc & in muros. M. & Ch. 24 infernè succi a. Theophr. 25 germina Theophra. 26 fugit ac str. Est in M. 27 quon. alijs dulcis fructus, alijs tan. Ex Theophr.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 4. lib. 4. histor. Vide infra cap. 10. lib. 24.

b Hoc male Plinius. Confer Theophr.

c Laberius,

Vt hedera serpens vires arboreas necat,
Ita me vetustas amplexu annorum enecat.
Sepulchris similis, nil nisi nomen retineo.

d Theophr. cap. 18. lib. 3. histor.

e Turpissimè lapsus hic Plinius, quæ de Cisso audienda sunt, τοῦ κισσοῦ, id est Hederæ, tribuit. Nec apud Theophr. nec apud Theophr. nec apud Dioscorid. vlla Hederæ differentia statuitur è sexu petita.

f Theophrasto, Hederæ summa duo genera sunt: altera quæ humi repit, altera quæ in altum tollitur. Posterioris rursum tria genera, candida, nigra, helix, &c.

g ἀδημονεστέρα, Leopard. cap. 2. lib. 5.

h Hederæ folium nouum angulosum est, vetustum rotũdius, autore Theophr. cap. 16. lib. 1. Hist. At Helicis folium, siue nouum, siue iam vetustum, semper angulosum est: quare ab Hederę foliis discrepat. Quod autẽ ἀποκισσοῦσθαι Theophr. ait, & Plinius vertit Hederam fieri, alij, & rectius, intelligũt Hederę modo foliũ mutare.

i Nihil Theophr. Hæc de suo Plinius.

k In candida, alia tantum fructu, alia etiam folio candida est. Theoph.

l E candidis quæ asperrima & maximè syluestris est. Theophr.

m Signum eius quæ ad perfectæ Hederæ naturã ventura sit, & folium mutatura, est non tantum folium maius, & amplius, sed quod statim germina recta habet, (ineptè βλαστοὺς, μαστούς. Plinius hic legit) non ob longitudinem & tenuitatem, (quemadmodum in Helice) velut inflexa. Veris enim Hederis crassa & breuia germina sunt, ac illarum cuiuis, cùm fructum edit, recta & sublimia. Theophrast.

n Candidæ, asperrimæ, & maximè syluestri. Theophrastus nigræ magis id tribuit, deinde candidarum huic generi.

o Candidæ proprium id esse nusquam scribit Theophr. sed id maximè facere præ cæteris.

p Nihil horum apud Theophr. nihil apud Dioscor. Vel aliunde hæc sumpsit Plinius, vel Chamæcissi voce deceptus, eam à rigente distinguere tentauit. Theophrast. quidem Hederę ἐπιγείου, & εἰς ὕψος αἰρουμένης meminit, nusquam Chamæcissi, plantæ sui generis, ab Hederis diuersissimæ.

De edera, quæ vocatur smilax.

CAP. XXXV.

Similis est [1] ederæ, è [a] Cilicia quidem primùm profecta, sed in Græcia frequentior, quam vocant smilacem, densis geniculata caulibus, spinosis [2] fruticosa ramis, folio [3] ederaceo, paruo, non [b] anguloso, à pediculo emittente pampinos, flore candido, [c] olente lilium. Fert racemos labruscæ modo, non ederæ, colore rubro, complexa acinis maioribus nucleos ternos, minoribus singulos, nigros durósque: infausta [d] omnibus sacris coronis: quoniam sit lugubris, virgine eius nominis propter amorem iuuenis [e] Croci, mutata in hunc fruticem. Id vulgus ignorans, plerunque festa sua polluit, ederam existimando: sicut in Poëtis, aut Libero patre, aut [4] Sileno, quis omnino nescit quibus [5] coronentur. E smilace fiunt codicilli. Propriúmque [6] materiæ est, vt admota auribus [7] [f] leuem sonum reddat. Ederę mira proditur natura ad experienda vina:

1 edera Cilicia quidẽ, sed profecto in Gr. M. 2 fruteċtosa. Ch. 3 seu edera. M. 4 Sileno si quis, Vet. 5 coronarentur. M. 6 materie est, vt ad aur. lenem 7 leni. Ch

8 è Chiff. [g] si vas fiat [e] ex ligno eius, vina transfluere, ac remanere aquam, si quæ fuerit mista.

ANNOTATIONES.

a Theophr.cap.vlt.lib.3.histor.
b Apud Theophr. legitur ἐγγάνιον absque negatione. Verius esse quod hic legitur, herbæ figura monstrat.
c Apud eundem. Gaza legit, ἰαερινὸν, non, vt Plinius, λειμερινὸν.
d Vide infrà cap.9.lib.22.
e Ouid.4.Metam.
Et Crocō in paruos versum cum Smilace flores.
f Vide infrà cap.10.lib.24.
g κισσύβιον vocat Macrobius.5.Saturn. de quo Euripides in Andromeda,

-- πᾶς ἢ ποιμένων ἔρρει λεώς.
ὁ μὲν γάλακτος κίσσινον φέρων σκύφον.
πόνων ἀναψυκτήρ· ὁ δ' ἀμπέλων γάνος.

Victor.cap.27.16.

De aquaticis calamis, & fruticibus.
CAP. XXXVI.

1 Interea quæ frigor. gau aquat. Vet.
2 dicere cōuenit. M.
3 etiam in del. Vet.
4 eius alta tecta. M.
5 In reliquo verò orbe & eam in cam. Vet.
6 Ægypti. M. & CH.
7 Gnidi. M.

[1] INter ea, quæ frigidis gaudent, & aquaticos frutices [2] dixisse conueniat. Principatum in his tenebunt harundines, [a] belli pacísque experimentis necessariæ, atque [3] etiam [b] deliciis gratæ. [c] Tegulo earum domus suas Septentrionales populi operiunt: durántque [4] æuis tecta alta. [d] [5] Et in reliquo verò orbe [e] cameras leuissimè suspendunt. Chartísque seruiunt calami, [6] Ægyptij maximè, cognatione quadam papyri. Probatiores tamen [7] Gnidij, & qui in Asia circa [f] Anaiticum lacum nascuntur. Nostratibus [g] fungosior subest natura, cartilagine bibula, quæ cauo corpore intus, supernè tenui inarescit ligno: fissilis, præacuta semper acie, [h] geniculata. [8] Cæterò gracilitas [9] nodis distincta, læui fastigio tenuatur in cacumina, crassiore paniculæ coma, neque hac superuacua. Aut enim pro pluma strata cauponarum replet: aut vbi limosiore [10] callo indurauit, sicut in Belgis, contusa & interiecta nauium commissuris ferruminat [i] textus, glutino tenacior, rimísque explendis fidelior pice. [k] Calamis Orientis populi bella conficiunt. Calamis spicula addunt irreuocabili hamo noxia. Mortem [11] accelerant pinna addita calamis. Fítque & ex ipso telum aliud fracto in vulneribus. His armis solem ipsum obumbrant. Propter hoc maximè serenos dies optant: odere ventos & imbres, qui inter illos pacem esse cogunt. Ac si quis Æthiopas, Ægyptum, Arabas, Indos, Scythas, Bactros, Sarmatarum tot gentes, & Orientis, omniáque Parthorum regna diligētiùs computet, æqua [12] ferè pars hominum in toto mundo calamis superata degit. Præcipuus hic [13] vsus in Creta bellatores suos [l] præcipitauit. Sed in hoc quoque, vt cæteris in rebus, vicit Italia: quando nullus sagittis aptior [m] calamus, quàm in Rheno Bononiensi amne, cui plurima inest medulla, pondúsque [n] volucre: [14] contra flatus quoque [15] peruicax libra. Quippe non eadem gratia [16] Belgicis. Hæc & Creticis [17] commendatioribus: quanquàm præferantur Indi, quorum alia quibusdam videtur natura, quando [o] & hastarum vicem præbent additis cuspidibus. Harundini quidem [p] Indicæ [18] arborea amplitudo: quales vulgò in templis videmus. Differre [q] mares ac fœminas in his quoque Indi tradunt. Spissius mari corpus, fœminæ capacius. [19] Nauigiorúmque etiam vicem præstant (si credimus) singula internodia. Circa Acesinem [r] amnem maximè nascuntur. Harundo omnis ex vna stirpe numerosa. Atque etiam recisa fœcundiùs resurgit. Radix naturâ viuax, geniculata & ipsa. Folia Indicis tantùm breuia. Omnibus verò à nodo orsa, complexu tenues per ambitum inducunt tunicas: atque à medio internodio cùm plurimum desinūt vestire, procumbúntque. [s] Latera harundini calamóque in [20] rotunditatem bina, super nodos alterno semper inguine, vt alterum ad dextra fiat, alterum superiore geniculo ad læua per vices. Inde exeunt aliquando rami, [21] qui sunt calami tenues. Plura autem genera. Alia spissior densiórque geniculis, breuibus internodiis: Alia rarior [22] maioribus, tenuiórque & ipsa. [t] Calamus verò alius totus concauus, quem [u] syringiam vocant, vtilissimus fistulis, quoniam nihil est ei cartilaginis atque carnis. Orchomenius est continuo foramine peruius, quem auleticum vocant: hic [x] tibiis vtilior, fistulis ille. [y] Est alius crassiore ligno, & tenui foramine. Hūc totū fungosa replet medulla. Alius breuior, alius procerior, exilior, crassiórque. Fruticosissimus, qui vocatur donax, non nisi [z] in aquaticis natus: quoniam & [aa] hæc differentia est, multùm prælata harundine quæ in siccis proueniat. Suum genus sagittario calamo, vt diximus, [23] sed Cretico longissimis [bb] internodiis, obsequentíque quo libeat flecti calefacto. Differentias faciunt & folia, non multitudine, verùm [24] robore & colore. [25] Valida [cc] Laconicis, & [26] ab vna parte densiora, quales in totum circa stagna gigni putant, dissimiles amnicis longísque [27] vestiri tunicis, spatiosius à nodo scandente complexu. Est [28] & obliqua harundo, non in excelsitatem nascens, sed iuxta terram [29] fruticis modo se spargens, suauissima in [30] teneritate animalibus. Vocatur à quibusdam [31] elegia. Est & in [dd] Italia nascens [ee] adarca nomine, palustris, [32] & [ff] cortice, rantum sub ipsa coma, vtilissima dentibus: quoniam vis eadem est quæ sinapi. De Orchomenij lacus harundinetis accuratius dici cogit admiratio antiqua. [gg] Characiam vocabant crassiorem firmiorémque, [33] plotiam verò subtiliorem, hanc in insulis fluitantibus [34] natam, illam [hh] in ripis expatiantis lacus. [ii] Tertia harundo est tibialis calami, quem auleticon dicebant. [kk] Nono hic anno nascebatur. Nam & lacus incrementa hoc temporis spatio seruabat, [ll] prodigiosus si quando amplitudinem [mm] biennio extendisset: quod notatum apud [nn] Cheroniam infausto Atheniēsium prælio, & apud Lebadiam sæpè notatur influente Cephisso. Cùm igitur anno [35] permansit inundatio, proficiunt in aucupatoriam quoque amplitudinem: [36] vocabantur [oo] Zeugitæ. Contra bombyciæ [pp] maturius reciproco, graciles, [37] fœminarum latiore folio atque candidiore, modica lanugine, aut omnino nulla, spadonum nomine [38] insignibus. Hinc [qq] erant armamenta ad inclusos [rr] cantus, non

8 Cæterùm. M.
9 nodisque dist. leni. CH.
10 cæno. V.
11 accel. etiam pinna M.
12 fermè. CH.
13 visus. CH.
14 & cōtra M. & CH.
15 peruicax. Libro quip. non ead. gratia. Bel. bicis hac & Cret. commendationibus. M. Lego, gratia, vt nec Creticis bello commendationibus, quāquam. &c.
16 bellicis. CH.
17 commendatior.

18 arborea ampl. qualē. M.
19 Nauigiorū etiā M.
20 rotunditate. CH.
21 qui cal. CH.
22 maioribúsque, tenuior & ipsa. M.
24 robore, in M.D.
25 Varie. Vet.
[illegible] Theophr.
26 ab ima. Ve. & CH.
27 vastitam. Ve. vestiri foliis.
28 Et in obl. Vet.
29 graminis. Theo.
30 eius teneritate. Dal.
31 epigeia. Theoph.
32 & in M.d.
33 plocimi. Theopicci. V. & CH.
34 natam. M.
35 permansit. M.
36 & vocantur. M.
37 feminis specie. Theophr.
38 insignit. Dal.

tùs, non silendo & reliquo [ff] curæ miraculo, vt venia sit, argento iam potius cani. Cædi solebant [39] tempestiuè vsque [40] ad [tt] Antigenem tibicinem, cùm adhuc [uu] simplici musica vterentur, sub Arcturo: sic præparatæ aliquot post annos vtiles esse incipiebant. Tunc quoque multa domandæ exercitatione, [41] & canere tibiæ ipsæ docendæ, [xx] comprimentibus se ligulis, [yy] quod erat illis theatrorum moribus vtilius. Postquam [zz] varietas accessit, & cantus quoque [42] luxuria cædi ante solstitia cœptæ, & fieri vtiles in trimatu, apertioribus earum [43] ligulis ad flectendos sonos: [44] quæ inde sunt & hodie. Sed tum ex sua [45] quanque tantum [46] harundine congruere persuasum erat: & eam, [A] quæ radicem antecesserat, [B] læui tibiæ conuenire: quæ cacumen, dextræ: immensum quantum prælatis, quas ipse Cephissus [C] abluisset. Nunc sacrificæ Thuscorum è buxo, ludicræ verò loto, [D] ossibúsque asininis & argento fiunt. Aucupatoria harundo à Panhormo laudatissima, piscatoria [E] Abaritana ex Africa. Harundinis Italiæ vsus [F] ad vineas maximè. [G] Cato seri eam iubet in humidis agris, bipalio subacto prius solo, oculis dispositis interuallo ternorum pedum. Simul & corrudam, vnde asparagi fiant: concordare [47] enim [H] amicitiam.

39 tempestiua. Ch.
40 ad Antigenidem. Ch. & Th.
41 & canore tibia ipso educanda. Vet. & canere tib. ipsæ edocenda. M.
42 luxuriantes M.
43 vngulis. Ch.
44 quæ iã inde sunt. Vet.
45 quaque. M.
46 harundinem. M.
47 enim in M. d.

ANNOTATIONES.

a Belli, ad iacula: pacis, ad scribendum.

b Ad tibiarum vsum.

c Ob id panniculam tectoriam vocat Plautus in Milite.

Cuius tu legiones distauisti spiritu
Quasi ventus folia, aut paniculam tectoriam.

Turn. cap. 28. 2.

Plaut. in Rudente.

Quin tu in paludem is, exigisque harundines,
Qui pertegamus villam, dum sudum est?

d Equidem καλάμινον πῦρ. Arist. Quæst. 6. Sect. 3. ignis in arundine accensus, qui citò exardescit, citò emoritur, διὰ τ͂ ὕλης ἀσθενείαν ἀσθενέστερον τ͂ ξύλου. Quare & Herodoto li. 5. Sardib. captis Persæ nullam prædam ex ea copiosa & opulenta vrbe retulerunt, quòd domus ex harundine constructæ, vel harundine tectæ, iniecto igne, incendio statim absumptæ sint. Vict. cap. 1. lib. 33.

e Ex iis cameræ fornicésque pergularum quàm leuissimi & minime onerosi fiunt.

f Vicinum Anœæ vrbi Cariæ Anaitidis Dianæ apud Lydios templum est, autore Pausania lib. 3.

g Rarior, laxior, minus farcta, spongiosa carne, quæ sub lignoso cortice iacet, & ei contigua est.

h Nimis frequentibus nodis distincta.

i Tabularum compages. Qua ratione Ararici & Rhodanici naturæ suis nauigiis construendis tabulis hiatus interpositos musco cuneis adacto, fibulísque ferreis insuper affixis, obstruunt.

k Sagittariis. Democritus Geoponicon 2. βελίστας & τοξοκαλάμους vocat, quoniam, vt ait Dioscorides, ex harundine nasto sagittæ fiunt: quamuis in Geoponicis corrupte legatur, balitæ & mesto calami. Guilland.

l Paratiores audacioresque fecit, & ad bellum temerè suscipiendum cum Romanis impulit, quo profligati sunt. Cretensibus gentilitiũ telum sagittas esse scribit Pausanias lib. 1. Hinc & Theophrasto cap. 12. lib. 4. hist. κάλαμος τοξικὸς, harundo sagittaria, Cretica dicitur.

m Harundo sagittaria ea vocatur, de qua paulò infrà.

n Fingendo aëri opportunum, in iaculatione expeditur.

o Quoniam tanta magnitudine & firmitate sunt, vt iis pro iaculis vtantur. Theophr.

p Alia hac Indica est, quàm Calamus aromatiu.

q De harundine Epigeio, non de Indica, id Theo qui masculam solidam esse, fœminam vero anem etiam scribit.

r Theoph. cap. 12. lib. 4. de Calamo tantùm id scrib qui hastæ vicem præstat.

s Foliorum sese explicantium velut alæ.

t Falsum id esse apertissime ostendit hist. Theophr. c Orchomenio calamo. Plinius hæc mire perturbat. Lego, Calamus verò alius Orchomenius totus concauus q. s. v. f. q. n. e. c. a. carnis, continuo foramine peruius. Quem verò Auleticon &c.

u Syring. The. Ita porrò vocant, non quòd vtilis sit fistulis, quemadmodum Plinius exposuit, sed quòd fistulosus & inanis sit.

x Tibias à Barbaris inuentas fuisse tradunt, ideóque in describendis musicis instrumentis quibus perstrepebat furiosa Bacchantium cohors, rectè Catullum dixisse:

Barbaráque horribili stridebat tibia cantu.

Apud Hom. Troiani de suis rebus prosperis læti, sese vt oblectent, pernoctantes in campo tibias inflant. Olympiodorus à Phrygibus inuentas fuisse tradit, vsúmque in certamine Marsiam tibia, Apollinem verò cithara. Victorius c. 10. 30. Vide quæ notata sunt c. 46. lib. 7.

y Est alius solidus & totus pene intus repletus. Theophr.

z Apud lacus & flumina nascens potissimum. Theop.

aa Plurimum tamen in quoque genere differunt inter se aquaticæ & in sicco nascentes. Theoph.

bb Nodis paucis, geniculatæ carnosiori omnibus. Theoph.

cc Laconica versicolor est. In positu etiam foliorum & adnexu, differentia est. Nam quædam ab ima parte foliorum suorũ maximum numerũ edunt, ac velut è frutice se attollunt. Theoph.

dd Nam in Cappadocia tãtùm nasci Dioscorides scribit.

ee Calamachne ea quoque dicitur cap. 10. lib. 32. Adarces est subsalsa concretio, humidis & palustribus locis, sicco cœlo, spissescens, harundinibus & herbis inhærescens, molli Alcyonio prorsus similis, valde spongiosa, &c. Ex hac historia Dioscoridis apparet Plinium Adarces naturam non intellexisse, quoniam ne harundini peculiaris est, nec è cortice comáve nascitur.

ff Harundinibus neque herbis inhærescens. Diosc. nepte Plinius Adarcen, quæ Salsilago est, inter harundinum genera commemorat. vide. 22. lib. 20. & cap. 10. lib. 32.

gg Phraginiten ipse vocat cap. 10. lib. 32.

hh Harundines cespitibus, vbi harundo multa cõnexu mutuo radicum implectitur, pingui lætóque solo. Theophr.

ii In sequentibus multa Plinius ex Theophrasto malè transcripsit. Apud Theophrastum locus est cap. 12. lib. 4.

kk Nono anno nasci putabant, quoniam eo temporis interuallo lacus augebatur, sed magno errore, &c. Theophr.

ll Prodigiosum id esse Theophrastus non ait, sed contigisse circa tempus eius infausti prælij.

mm Post imbres frequentes aqua biennio copiosa permansisset. Theophr.

nn Chæroneia Straboni, oppidum, ad quod Philippus Amyntæ filius, Bœotiis, Corinthiis, Atheniensibus graui prælio superatis Græciam sub iugauit. In vicino Lebadiæ est, quæ Iouis Trophonij antrum & oraculum habet. Strab. lib. 9.

oo Zeugitin aucupatoriam malè Plinius exponit. ζευγίτην dicebãt eam quæ crassitie & longitudine ad compingenda duarum tibiarum paria & coniugia τὰ ζεύγη, idonea & apta foret, vt βομβυκίαν, quæ ob strigosam maciem tibia dignum sonum non ederet sed bõbum tantùm. Apuleius 4. Asini nuptiales tibias vocat zygias, quasi iugales, sicut Iunonem, zygiam, iugam, siue iugale vocant, *cui vincla iugalia cu-*

ræ, vt inquit Poëta. Idem lib. 6. harundinem musicæ nutriculam appellat, lepidè quidem, sed affectate.

p Cùm aqua copiosa non permanserit. Theophr.

q Tibiæ fiebant, quibus canerent. Armamentum licenter Plinius instrumentum vocat: quod Gazam impulit, vt apud Theophrastum parùm apte ζευγίτων verteret Armamentarium.

r Inclusos cantus dici volunt, qui in theatris aut tēplis muro circumseptis, vel etiam in priuatis ædibus personarent, non autem in aperto ederentur, veluti tubis & cornibus. Aldus putat scriptum fuisse Inclutos pro Inclytos, vnde factum sit Inclusos. Ennius de Coclite, *Hic datus est occasus Horatius inclutu' salus,* apud Festum.

ff In harundinis tibialis præparatione.

tt Antigenem Thebanum musicum primum calceis Milesiis vsum fuisse, fimbriatamquè veste, κροκωτῷ, in comessationes attulisse, καὶ μελοποιῆσαι, Suidas refert. Antigenide tibicine harmation canente, Plutarchus scribit epulantem Alexandrum sic exarsisse, vt raptis armis adstantes fere inuaderet: vt verum sit quod Spartiatæ dictitabant, Vrget in ferrum icita fidibus cantio. Magius cap. 13 4. Antigenidæ musici meminit Apuleius lib. Florid.

uu Tibia, Theoph. ὅτι ηὔλει ἀπλάστως.

xx Conniuenti ore linguarum. Theophr.

yy In Theophrasto est, ὁ πρὸς διακτορίας ἦν χρήσιμον, quod ad vsum exercitationémque canendi vtilius fuit.

zz Cantus varietatem ac luxuriam Latinè reddit, quod Theophrastus ait τὴν πλάσιν. nempe rudioris simplicioris que musicæ ad cantus delicias ac iucundam argutámque varietatem, veluti conformationem atque eruditionem.

A Theophrastus radici proximam linguam, læuam esse ait, dextram verò quæ ad germina est. Plinius ad dextram læuámque tibiam perquàm apte refert, & eum Theophrasti locum quasi interpretatur commode. Varr. cap. 2. lib. 1. ait, tibiam dextram in carminibus esse modorum incentiuam, læuam autem succentiuam. Sed de his statim.

B Vt capaciorem, amplioris & grauioris soni. Dextra acutior: lęua grauior, obtusior, obscurior. Impares, id est, vnica tantùm in monodio, cùm vnica persona ageret, inflabantur. Pares, siue binæ, cùm multi: Choricæ cùm chorus. Vnicæ personæ μονῴδιον fuit: plurium συνῴδιον. Monodium & canticum dixerunt: Synodiū, diuerbium. Vide Rhodig. cap. 7. 9. Quando chorus canebat, inquit Diomedes lib. 3. Choricis siue choraulicis tibiis artifex concinebat: in canticis autem, Pithaulicis respondebat, nempe quibus pithaules siue ascaules, id est, vtricularius vtitur. Brod. c. 13. 2. Vide quod notatum est suprà in cap. 37. lib. 7. De monodio vide Victorium cap. 8. 31. obserua. Dextras vocarunt, quod oris parte dextra inflarentur, dextra manu tenerentur: læuas ob contrarias causas. Vict. cap. 21. 38 Serranæ tibiæ, ab acuto serræ stridore ac sono, vt Gingrinæ, ab anserū clangore. Gingriunt enim anseres. Serranæ sinistræ fuerunt, acutius tinnientes, & vt Varro inquit, succentiuæ, vt dextræ, quæ grauius sonant, incentiuæ. Turn. cap. 34. 28. Dextra ea fortissima est, quam Cicero lib. 2. ad Atticum μικρὰν vocat. *Cn. quidem noster, ait, iam planè quid cogitet nescio: φυσᾷ γὰρ οὐ σμικροῖσιν αὐλίσκοις ἔτι, ἀλλ' ἀγρίαις φύσαισι φορβειᾶς ἄτερ.* Qui locus apud Dionysiū Longinū citatur ex Sophocle: ὁ λεγόμενος γὰρ ἀνὴρ, inquit, καὶ φυσῶν κατὰ τὸν σοφοκλέα μικροῖς μὲν αὐλίσκοισι, φορβειᾶς δ' ἄτερ. Leopardus cap. 2. 1. Seruius in lib. 9. Æneid. Serranæ tibiæ, quæ sunt pares, & æquales habent cauernas, siue foramina, τὰ τρήματα Phrygiæ, quæ impares & inæqualibus foraminibus. Varroni Phrygia dextra vnum habet foramē, sinistra duo: quorum vnum sonum acutum edit, alterum graue. Brod. cap. 32. 5. Præcentorias, vascas, Puellatorias, Gingrinas, Miluinas tibias memorat Alex. ab Alex. cap. 2. 4. Funebrium hic non meminit, quas adhibebant plebeiorum exequiis, vt tubas iustis nobilium & locupletum. Statius,

Tibia, cui teneros solitum deducere manes.

Ouid.

Tibia funeribus conuenit ista meis.

Persius de diuite,

Hinc tuba, candelæ, tandémque beatulus alto.

&c. Hinc Siticines Apuleio in Floridis monumentarij tibicines. Sic elatus est coruus suprà cap. 43. 10. Ath. pag. 3. 4. vers. 18. ex Philetæto.

ὦ ζεῦ καλόν ἐστιν ἀποθανεῖν αὐλούμενον,
τούτοις ἐν ᾅδου γὰρ μόνοις ἐξουσία
Ἀφροδισιάζειν ἐστίν· οἱ δὲ τοὺς τρόπους
ῥυπαροὺς ἔχοντες μουσικῆς ἀπειρίᾳ
εἰς τὸν πίθον φέρουσι τὸν τετρημένον.

C Et, si lætum, profundum, cœnosum solum sit. Theophr.

D Plutarch. in conuiuio septem sapientum miratur asinum animal stolidissimum & alienissimum à musica, ossa tenuissima, atque maximè canora suppeditare. Vide locum.

E Hæc sunt viginti duo genera: quibus si addas Ægyptium, Gnidiū, Anaiticum, Italicum, Belgicum, Creticum, Indicum, suprà memorata, viginti nouem comperies, quot se recitasse ait cap. 11. lib. 24.

F Ad earum pedamenta & iuga. Vide Varro. cap. 8. lib. 1.

G Cap. 6. & 48.

H Quia foditur, incenditur, & vmbram per tempus habet.

De salice, eius genera octo, & quæ præter salicem sint vtilia ligaturis & de rubis.

CAP. XXXVII.

SAlicem verò [1] circà, qua nulla aquaticarum vtilior, licet populi vitib. placeant: & Cæcuba educent: licet alni [2] sepibus muniant, contráque erumpentium amnium impetus, [3] riparum muro in tutela ruris excubent in aqua satæ, cæsæque densius innumero hærede proſint. [4] Salicis statim plura genera. [5] Namque & in proceritatem magnā emittunt iugis vinearum perticas [6] pariúntque [a] baltheo corticis vincula: & [b] aliæ virgas sequacis ad vincturas lenticiæ. [c] Aliæ prætenues viminibus texendis spectabili subtilitate. Rursus aliæ firmiores corbibus, ac plurimæ agricolarum supellectili: candidiores ablato cortice, [7] leuíque tractatu: [8] vilioribus vasis quàm [9] vt è corio fiant, atque etiam supinarum in delicias [d] cathedrarum aptissimæ. [10] Cædua salici fertilitas, [11] densior tonsura ex breui [12] pugno verius, quàm ramo, non vt remur, in nouissimis curanda arbore. Nullius quippe tutior est reditus minorísve impendij, aut tēpestatum securior. Tertium locum ei in æstimatione ruris [e] Cato attribuit, priorémque quàm oliuetis, quámque frumento, aut pratis: nec quia desint alia vincula. Siquidem & genistæ, & populi, & vlmi, & [f] sanguinei frutices, & [13] betulæ, & harundo fissa, & harundinum folia, vt in Liguria, & vitis ipsa, recisísque aculeis rubi alligant, & intorta corylus. Mirúmq; contuso ligno alicui maiores ad vincula esse vires. Salici [14] tamen præcipua dos. [15] Finditur [g] Græca rubens, candidiórque Amerina, sed paulò fragilior,

1 circa amnes qua. Cato cap.
2 sepes. M.
3 riparum modo intutelam. Dal.
4 Salicis satiue plur. gen. Vet. In manu: ex cap. 37. titulum.
5 Nāquidam & in proceritate. Vet.
6 prebent. Dal.
7 leues tract. Dal.
8 mensorio. M. melioribus. Vet. & Rich. & Ch.
9 si è corio. Vet. aliȷ.
10 Cædua salici fertilitas deest 7 tonsura & breui ligno verius Dal.
11 densiorque M.
12 cuneo.
13 betullæ Ch.
14 autem Vet.
15 Find. Gr. rub. Amerina & candida. haud paulo flex. torid. sol. ligant.

gilior,[16] ideo solido ligat nexu. [17] In Asia tria genera obseruant.[h] Nigram, vtiliorem viminibus: candidam, agricolarum vsibus: tertiam, quæ breuissima, est,[i] helicem vocant. [k] Apud nos quoque multi totidem [18] generibus nomina imponunt: [19] vimineam vocant, eandem [l] purpuream. Alteram [20] nitelinam à colore, quæ sit tenuior. Tertiam Gallicam, quæ tenuissima. Nec in fruticum, nec in veprium cauliúmve, neque in herbarum, aut alio vllo, quàm suo genere, numerentur iure [m] scirpi fragiles palustrésque ad tegulum tegetésque: è quib. detracto cortice, candelæ luminib. [n] & funerib. seruiunt. Firmior quibusdam in locis eorum rigor. Námque iis velificant non in Pado tantùm nautici, verùm & in mari piscator Africus, præpostero more vela [21] intra malos suspédens. Et[o] mapalia sua Mauri tegūt: proximeq́; [22] æstimanti hoc videantur esse, quo inferiore Nili parte papyri sunt vsu. Sed [23] fruticosi generis sunt inter aquaticas & rubi, atque sambuci fungosi generis, aliter tamen, quàm ferulæ. Quippe plus [24] ligni vtique sambuco. Ex qua magis canoram buccinam tubámque credit pastor ibi cæsa, vbi gallorum cantum frutex ille non exaudiat. Rubi mora ferunt, & alio genere [p] similitudinem rosæ, qui vocatur cynos batos. Tertium genus Idæū vocant Græci à loco. Tenuius est quàm cætera, minor búsque spinis, & minus aduncis. Flos eius contra lippitudines illinitur ex melle [25] & igni sacro. Contra stomachi quoque vitia bibitur ex aqua. Sambuci acinos habent nigros atque paruos, humoris lenti, inficiendo maximè capillo: [26] qui & ipsi aqua [q] decocti manduntur.

16 idéoque. Vet.
17 in Arcadia. Theophrast.
18 generibus, in Vet.
19 vimale. Vet. eandemque. Ch
20 vitellinam. Ruel.
21 inter. V.
22 æstimari hoc vid. esse quo interiore. M. quod interiore mundi parte papyri sunt papyr. vsus. Vet. quod in interiore parte mundi papyrum vsu. Ch.
23 fructetosi. M frutetosi. Ch.
24 ligni ac succi vtique Vet. lignis est vtique. Ch.
25 & igni sacrum. M
26 quin &. Vet.

ANNOTATIONES.

a Cinctu, cingulo, philyra siue tilia corticis exterioris qui pedamentis aufertur.
b Amerinæ, ruffæ, Vitellinæ.
c Nigræ, purpureæ.
d In quibus ignauæ sedent totos dies mulierculæ, & cum iis molles ac effœminati viri: vnde cathedralitij Martiali,

Cùm cathedralitios portet tua rheda ministros
Et Libys in longo puluere sedet eques.

Ac rursus,

Inter fœmineas qui tota luce cathedras
Desidet. Rhodig. cap. 8. 15.

e Cap. i.
f De iis vide suprà cap. 10. & 18. lib. 19. & infrà cap. 10. lib. 24.
g Amerina sub. Hæc enim de Amerina, quę sola finditur, sunt intelligenda. Amerinarum quædā rubet, quam Græcam vocant, Plinius etiam nigram cap. 9. lib. 24. quædam candida est. Amerinam Lugdunenses hodie vocant *Amarines*, & *Ambres*, Parisienses *Osier*.
h Theophr. cap. 13. lib. 3. histor.
i Vel Helicē à similitudine Hederæ sic dictæ, quæ ad iustum Hederæ modum non excrescit, vel ἑλίκην, vt apud Theophr. legitur, ἀπὸ τοῦ εἱλίττεσθαι, quòd maximè flexilis sit ac plicatilis.
k Columellæ cap. 30. lib. 4. vimineæ Salicis tria genera: Græca, flaui coloris: Gallica, obsoleti, purpurei & tenuissimi viminis: Sabina, quam plurimi Amerinam vocant, gracili & rutila virga.
l Cortice e nigro purpurascente.
m Plautus:

O scirpe, scirpe, laudo fortunas tuas:
Qui semper seruas gloriam aritudinis.

n Quod annotauit interpres Theocriti, iuxta mortui cadauer, quandiu suprà terram esset, ignē accensum conseruabant, qua in re candelis his vtebantur.
o Vide Sallust. in Iugurtha.
p Hoc est quod Theophr. ait cap. 18. lib. 3. histor. Cynosbaton fructum subrubrum habere, παρεμφερῆ πλάγιον τῷ τῆς ῥοδῆς, non, vt legitur, τοῖς ῥοαῖς.
q Olerum more. Dioscor. qui de Sambuci & Ebuli foliis id tradit.

De succis arborum, & natura materiarum, & de cædendis arboribus.

CAP. XXXVIII.

Humor[a] & cortici arborum est, qui ságuis earum intelligi debet, non idem omnibus. Ficis [1] lacteus: huic ad [b] caseos figurandos coaguli vis. Cerasis [2] gummosus, vlmis [3] saliuosus, lentus ac [4] pinguis malis, vitibus ac pyris aquosus. Viuaciora, quibus lentior. Atque [5] in totum corpore arborum, vt [c] reliquorum animalium, cutis, sanguis, caro, nerui, venæ, ossa, medullæ. Pro cute cortex. Mirum, hîc in [6] moro medicis succum quærentibus, [7] [d] ferè hora diei secunda, lapide [8] incussus manat, altius [9] fractus siccus videtur. Proximi plerisque adipes: ij vocantur à colore alburnum: mollis ac pessima pars ligni, etiam in robore facilè putrescens, teredini obnoxia: quare semper amputabitur. Subest huic caro, cui ossa: id est, materiæ optimum. Alternant fructus, quibus siccius lignum, vt olea, magis quàm quibus carnosum, vt cerasus. Nec omnibus adipes carnésve largę, sicuti nec animalium acerrimis. Neutrum [10] habet buxus, [11] cornus, olea: nec medullam, minimúmque etiā sanguinis: sicut ossa non habent sorba, carnem sambuci, [12] & plurimam ambæ medullam nec [13] harundines maiore ex parte. In [e] quarundam arborum carnibus pulpæ venæque sunt. Discrimen earū facile. Venæ latiores candidiorésque pulpæ fissilibus insunt. Ideo fit vt aure ad caput trabis quamlibet prælongæ admota, ictus ab altero capite vel [14] graphij sentiatur, penetrante rectis meatibus sono. Vnde deprehenditur, an torta sit materies, nódísque concisa. Quibusdam sunt [f] tubera, sicut sunt in carne glandia. In iis nec vena, nec pulpa, quodam callo carnis in se [g] conuoluto. Hoc pretiosissimum in [15] cedro & acere. Cætera mensarum genera fissis arboribus circinantur in pulpam: alioqui fragilis esset vena in orbem [16] arboris cæsa. Fagis pectines transuersi in pulpa. Apud antiquos inde & vasis honos. [17] Manius [h] Curius iurauit se ex præda nihil attigisse, præter guttum faginum, quo sacrificaret. Lignum in longitudinem [18] fluctuatur, vt quæ pars fuit ab radice, validius [19] fidit. Quibusdam pulpa sine venis, mero stamine, & tenui constat. [20] Hæc maximè fissilia. [k] Alia frangi celeriora, quàm findi, quibus pulpa non est, vt oleæ, vites. At è contrario, totum è carne corpus fico. Tota ossea est ilex, cornus, robur, cytisus, morus, ebenus, lotos, & quæ sine medulla esse diximus. Cæteris nigricans color. Fulua cornus, in venabulis nitet incisuris [21] nodata [l] propter decorem. Cedrus, & larix, iuniperus rubent.

1 lactés. C.
2 cummitosus. Ch.
3 saliuosus lentus. Vet.
4 pinguis. Malu, vitibus. M. & Theoph.
5 toto. M. Æquè in toto. Vet.
6 sycomoro. Diosc. primo vêre. Ruell.
7 vêre. M.
8 incisus. M incussa Vet.
9 fractus cortex siccus. Ex Diosc.
10 habent. Chiff.
11 cornus & olea nec. Dal.
12 sed Dal.
13 harundines. Maiore ex parte in quarundam. M.
14 grauis. Vet.
15 citro. M. & Ch.
16 arbore. Dal.
17 Marcus. Alij.
18 fluctuat. M. ita fluctuat. Vet. fluctuat ea quæ. Vet. alij.
19 sidat. M
20 Hæcque. Dal.
21 notata. Vet.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 19. lib. 1. histor. & cap. 1. lib. 9 eiusd.

b Varro capitul.11.2. de re rustica. Caseum eum veteres ὀπίαν, ἀπὸ τοῦ ὀποῦ, & κραδίαν ἀπὸ τῆς κράδης, vt exponit Hesychius, ὑπὸ τοῦ ὀποῦ τῆς κράδης πηξάμενον. Apud Euripidem Polyphemus suas diuitias ostentans, inquit, καὶ τυρὸς ὀπίας ἐστί, καὶ βοὸς γάλα. Victor.cap.7.32. & Annot.in Varronis citatum locum.

c Theophr.cap.3.& 4.lib.histor.

d νεαρὸν δένδρον πρὶν καρποφορεῖν ὀπίζεσθαι. Dioscorides scribit, nempe lacteum succum ex arbore tenella colligi, priusquàm fructum ferat. νεαρὸν ad matutinum siue horam diei secundam retulisse videtur Plinius. Ruellius primo vêre arbore tenera, succum eximi vertit in historia Sycomori apud Dioscor. tanquam ἐαρινὸν pro νεαρὸν legisset.

e Theophr.cap.lib.1.histor.

f Prominentes foras humores, ac veluti quidā gibbi.

g σπεῖρας vocat Theophr. cap.3. lib. 5. histor. quo in loco spiram nec nodum, ὄζον, esse, nec crispam materiam, οὐλότητα, ait, quemadmodum in Acere & Citro, Plinius interpretatur.

h Ad focum sedenti illi, &, quod Athenæus ex Megacle tradit, rapum coquenti, cùm Samnites magnum auri pondus attulissent, repudiati sunt. Non enim aurum habere præclarum sibi videri dixit, sed eis, qui haberent aurum, imperare. Cicero in Cat.Maiore. Victor.cap.5.10. Valer.Max.cap.2.4.

i Theophr.cap.6.lib.5.histor. obseruari hoc tradit in lignis quæ mari inueterantur.

k Idem cap.8.lib.1.histor.

l Et vt firmius manu teneatur, cùm feræ, præsertim sæuæ, vt apri, transfigendæ sunt.

De larice, & abiete, & sapino, & cæteris huiusmodi arboribus cædendis.

CAP. XXXIX.

LARix[1] fœminam habet, quam Græci vocant ægida,[a] mellei coloris.[2] Inuentum est pictorum tabellis immortale nullisque fissile[3] rimis hoc lignum. [b] Proximum medullæ est. In[4] abiete [c] leuson Græci[5] vocauere. Cedrus quoque durissima, quæ medullæ proxima, vt in corpore[6] ossa. deraso modò limo. Et sambuci interiora mirè firma traduntur. Namque, qui venabula [d] ex ea faciunt, præferunt omnibus. Constat enim ex cute & ossibus. [e] Cædi tempestiuum quæ decorticentur, vt teretes, ad templa cæteráque vsus rotundi, cùm germinant, aliàs cortice inextricabili, & carie subnascente ei, materiáque nigrescente. [f] Tigna, & quibus aufert securis corticem, à bruma ad Fauonium: aut si præuenire cogamur, Arcturi occasu, & ante eum Fidiculæ. Nouissima ratione solstitio. Dies siderum horum[7] reddentur suo loco. Vulgò satis putant obseruare,[8] ne quæ dedolandæ arbores sternantur ante editos suos fructus. [g] Robur vêre cæsum, teredinem sentit: bruma autem neque[9] viatur, neque pandatur, aliàs obnoxium etiam vt torqueat sese findátque: quod in subere tempestiuè quoque cæso euenit. Infinitum refert & lunaris ratio: nec nisi à vicesima in tricesimam cædi volunt. Inter omnes verò conuenit, vtilissimè in coitu eius sterni, quem diem alij[10] interlunium, alij silentis lunæ appellant. Sic certè Tib.Cæsar, concremato ponte naumachiario, larices ad restituendum cædi[11] ex Rhætia præfiniuit. Quidam dicunt, vt in coitu & sub terra sit luna: quod fieri [h] non potest, nisi noctu. At si competant coitus in nouissimum diem brumæ, illa[12] fit æterna materies:[13] proximè, cùm suprà dictis sideribus. Quidam & Canis ortum addunt, & sic cæsas materies in forum[14] Augustum. Nec Nouellæ autem ad materiem, nec veteres vtilissimæ.[i] Circuncisas quoque ad medullam aliqui non inutiliter relinquunt, vt omnis humor stantibus defluat. Mirum, apud antiquos primo Punico bello classem Duelli Imperatoris ab arbore excisa lx. die nauigasse. Contra verò Hieronem regem ccxx. naues effectas diebus xlv. tradit L.Piso. Secundo quoque Punico bello, Scipionis classis xl. die à securi nauigauit. Tantum tempestiuitas etiam in rapida celeritate pollet. Cato hominum summus in omni vsu, de materiis hæc adiicit: Prælum è[15] sapino atra potissimum facito. Vlmeam, pineam, nuceam, hanc atque aliam materiem omnem cùm effodies, luna decrescente eximito post meridiem, sine vento Austro. [k] Tunc erit tempestiua, cùm semen suum maturum erit.[16] Caueto ne per rorem trahas, aut doles. Idémque mox: Nisi intermestri[17] luna atque dimidiata, ne tangas materiē. Tunc ne effodias, aut præcidas abs terra. Diebus[18] quatuor proximis, quibus luna plena fuerit, optimè eximitur. Omnino[19] caueto nigram[20] materiam doles, néve cædas, néve tangas, nisi siccam, néve gelidam, néve rorulentam. Tiberius[21] idem & in capillo tondendo seruauit interlunia.[l] M.Varro aduersus defluuia præcepit obseruandum[22] id à pleniluniis.[23] Larici & magis abieti [m] succisis, humor diu defluit. Hæc omnium arborum altissimæ ac rectissimæ.[n] Nauium malis antennisq; propter leuitatem præfertur abies. Communia his pinóque, vt [o] quadripartitos venarum cursus bifidósque habeant, vel omnino simplices. [p] Ad fabrorum q intestina opera medulla sectilis. [r] Optima quadripartitis[24] materies, & mollior: quàm cæteræ. Intellectus in cortice protinus peritis. Abietis quæ pars à terra fuit, enodis est: hæc, qua diximus, ratione fluuiata decorticatur, atque ita [f] sapinus vocatur: [t] superior pars nodosa, duriórque, fusterna. Et in ipsis autem arboribus robustiores[u] Aquiloniæ partes. Et in totū deteriores ex humidis opacisque: spissiores ex apricis ac[25] diuturnæ. Ideo Romæ [x] infernâs abies supernati præfertur. Est per gentium quoque regiones in iis differentia. Alpibus Apenninóque laudatissimæ: in Gallia, Iura ac monte[26] [y] Vogeso: in Corsica, Bithynia, Ponto, Macedonia.[27] Deteriores Æneatica & [z] Arcadica.[28] Pessimæ Parnassia, & Euboica, quoniam ramosæ ibi & contortæ, putrescentésque facilè. At Cedrus in Creta, Africa, Syria laudatissima. Cedri oleo peruncta materies, nec tineam, nec cariem sentit. Iunipero eadem virtus, quæ cedro. Vasta hæc in Hispania, maximéque baccæ eius.[29] Medulla eius vbicunque solidior etiam,[30] quàm cedrus. Publicum omnium vitium vocant spiras, [aa] vbi conuoluēre se venæ atque nodi. Inueniuntur in quibusdiam, sicut in marmore, centra: id est duritia [bb] clauo similis, inimica ferris. [cc] Et quædam

forte

1 Pinus fœmina &c. Theophr.
2 Inuentu pict
3 rimis. Hoc lignum prox. M.
4 abiete quod leus. Dal.
5 vocant. Cedri. M. vocant. Cedrus. Chiff.
6 ossa. Deraso modo limo & samb. M.
7 reddetur. Ch.
8 nequa dedolanda stern. M. & Ch.
9 vitiatur. M. & Ch.
10 interlunij. Ch.
11 in Ch.
12 fit. Dal.
13 proxima. Vet.
14 Augusti. Vet. augustum. Ch.
15 carpino. Alij.
16 Caueto que per. Alij & Ch.
17 lunáque. M. & Ch.
18 septem. Vet. & Cato.
19 caueto nigra. Dal. sub. luna.
20 materiam, in M.d.
21 itidem. M
22 idem d.
23 Pino. Theophr.
24 materius.
25 diurna Idæorum. Hæc inferna abies supern. præfertur. Et gentiū quoque in iis differ. M.
26 Vosego. Chiff.
27 Deterior Ch.
28 Pessima. Chiff.
29 Medulla vis. M.
30 quàm cedris. Ch.

fortè [31] accidunt, lapide comprehenso aut recepto in corpus, aut alterius arboris ramo. Megaris diu stetit oleaster in foro, cui viri fortes affixerant arma, quæ cortice ambiente ætas longa occultauerat. Fuítque arbor illa fatalis excidio vrbis, præmonitæ oraculo, cùm arbor arma peperisset: quod succisæ accidit, ocreis galeísque intus repertis. Ferunt lapides ita inuentos, ad continendos partus esse remedio.

31 accidunt in lapide. M. Lego, vt lapide. Th. cap.3 lib.5. hist. accedunt in ca. Ch.

ANNOTATIONES.

a Elegantis. Theophr. δύχερων. Plinius legisse videtur μελίχερων.

b Imò verò medulla. ἐγκάρδιον.

bb Plurimam tamen habere medullam Sambucum suprà scripsit cap.25. huius libri. Idem tradit & Theophr. c.9. lib.1. hist. & cap.13. lib.3. ita tamen vt quosdam existimasse medulla carere dicat. Lego, traduntur. E coruo qui venabula &c. Theophr. maris Corni materiam corde carere (ἀκάρδιον εἶναι) totam solidam esse, densitate ac firmitate cornibus similem: id quod Plinius parùm feliciter vertit, constare ex cute & ossibus.

c λούσαν, Theophrast. cap.10. lib.3. Lignatores montis Iuræ adhuc vocant *Louchon.*

d De Corno id scribit Theophr. cap.12. lib.3. hist.

e Idem ca.1. lib.5. histor.

f Sic Theophr. *Quadrata, cùm turgere,* λιπᾶν, *desierint. Securis enim,* τὸ δυσειδὲς, vel, vt alij, δυσῶδες, *deformitatem, aut putorem* (corticē Plinius) *aufert. Reliquæ nunc post messem,* (Solstitio Plinius) *nunc post vindemiam & Arcturum, vt Aria, Vlmus,* &c. Plinius τετράγωνα, ligna reddidit, & Arcturum, nempe Arcturi ortum, qui fit pridie Idus Septembreis, eius occasum intellexit, qui fit pridie idus Martij: ante quod tēpus Fidicula occidit, nempe pridie nonas Februarij: & Fauonius spirat, nempe circiter sextum idus Februarij.

g *Quercus profectò cæsa tempestiuè, nec putret, nec vermibus eroditur, & cornu instar dura spissáque manet, tota enim cordi similis est: at Haliphloeos etiam tum vilis & inutilis.* Theophr. Negligentissime Plinius hæc vertit, Suberque pro Haliphloëo scripsit.

h Nam Solis sydus, cum quo Luna coit, non nisi noctu sub terra est.

i Vitruuius cap. 9. lib.2. Palladius cap.15. Nouembris.

k Cato cap.17. & 31. & 37.

l Cap.37. lib.1. de re rust.

m Theophr. cap.2. lib.5. hist.

n Theophr. cap.8. lib.3. histor. Abietis caudicem cōparat cum nauis arbore

o στίπας, κτηδόνας, καὶ διαφύσεις τετραζίους. Vitruuius quadrifluuio disparatos vocat.

p De medulla Ebeni, Cytysi, Terebinthi, & cuiusdam arboris colore Ebeno similis, Roboris hoc Theophr. cap.4. lib.5. hist.

q Lautiora, minutiora, preciosa, σπουδαζόμενα. Theop.

r *Quadripartitas ad opera valde probant, ægidem gignere solitos, quoniam materiam spissißimam habent. Bifidarū mollis materia, sed in opere pessima, quia maximè peruertitur. Simplicium rara quidem est materia, sed à peruersione tutissima.* Theophr.

s Vide suprà cap.10. lib.15. & cap.12. huius libri.

t Vitruuius cap.9. lib.2.

u Theophr. cap. 14. lib.1. hist. & cap.2. lib.5.

x Infernâs abies, cæsa in Apennini parte mari Thusco proxima: supernâs, cæsa in ea parte, quæ Adriatico vicina est.

y Vulgò *Vauge.*

z De Arcadica cogitandum. Theoph.

aa Vbi conuolutio quædam fit in plures orbes quam nec nodum, nec crispitudinem iure dixeris, fabris longe molestior, tractatúque difficilior, quàm nodi. Theophr. cap.39. lib.6. hist.

bb Alius est Oleæ clauus, de quo infrà cap.24. lib.71.

cc *Nodos arborum, cùm mitius est cælum, alimentúmque melius ac vtilius, augescente carne & cute obduci, quamuis sensui manifestissimum sit, tamen & ex aliis similibus cognoscimus. Nam sæpe arboris pars quædam ab altera coalescēte prehenditur: ac si quis saxum, vel aliquid aliud eiusmodi incutiat, accrescente quod in ambitu est, id occultatur, sicut in oleastro contigit, Megaris in foro sato,* &c. Theophr. Hunc locum Plinius incuriosè vertit.

De materiis, de magnitudine arborum, & quæ cariem & ruinam non sentiant, & de perpetuitate materiarum. CAP. XL.

AMplissima arborum ad hoc æui existimatur Romæ visa, quam propter miraculum Tiberius Cæsar in eodem ponte naumachiario exposuerat aduectam cum reliqua materie: durauítque ad Neronis principis amphitheatrum. Fuit autem [1] trabs è larice longa penes cxx. bipedali crassitudine [2] æqualis. Quo intelligebatur vix credibilis reliqua altitudo fastigium ad cacumen æstimantibus. Fuit memoria nostra & in [a] porticibus septorum à M. Agrippa relicta, æquè miraculi causa, quæ [3] diribitorio superfuerat xx. pedibus breuior, sesquipedali crassitudine. Abies admirationis præcipuæ visa est in naui, quæ ex Ægypto Caij principis iussu, obeliscum in Vaticano circo statutum, quatuórque truncos lapidis eiusdem ad sustinendum eum adduxit: qua naue nil admirabilius visum in mari certum est. [4] cxx. M. modiûm lentis pro saburra ei fuere. Longitudo spatium obtinuit magna ex parte Ostiensis portus latere læuo. Ibi nanque demersa est à Claudio principe, cum tribus molibus, turrium altitudine in ea exædificatis [5] obiter Puteolano puluere, aduectísque. Arboris eius crassitudo quatuor hominum vlnas complectentium implebat. Vulgóque auditur [6] octoginta nummorum & pluris malos venundari ad eos vsus, rates verò connecti quadraginta sestertiis plerasque. At in Ægypto [7] & [h] Syria reges inopia abietis cedro ad classes feruntur vsi. Maxima ea in Cyprò traditur ad vndeciremem Demetrij succisa [c] centum triginta [8] pedum, crassitudinis verò ad trium hominum complexum. Germaniæ prædones singulis arboribus cauatis nauigant, quarum quædam & triginta homines ferunt. [d] Spississima ex omni materie, ideo & grauissima, iudicatur ebenus, [9] & buxus; [e] graciles naturâ: neutra in aquis fluitat, nec suber, si [f] dematur cortex, nec larix. Ex reliquis siccissima lotos, quæ Romæ [10] ita appellatur. Deinde robur exalburnatum: & huic [g] nigricans color, magísque etiam cytiso, quæ proximè accedere [11] ebenum videtur. Quanquam non desint, qui Syriacas terebinthos nigriores affirment. Celebratur & Thericles nomine, calices ex terebintho solitus facere [h] torno, per quem probatur [12] materies. Omnium hæc sola [i] vngi vult, meliórque oleo fit. Colos mirè adulteratur iuglande ac pyro syluestri tinctis, atque in medicamine decoctis.

1 trabes. M. 2 æqualis. Vet. 3 delibitorio M. 4 cxxx. Ch. 5 ob idquè Puteolano puluere aduecto. Vide cap.13. lib.35. 6 octingētis nummis. Dal. octog. nummûm. Ch. mulos ad eos venundari vsus. M. 7 ac. M. 8 pedum lōgitudinis. M. 9 & buxus gracilis nat. Dal. 10 Celtis. 11 ad ebenum. Dal. 12 materies omnium. Hæc sola. M.

Omnibus, quæ diximus, spiſſa firmitas. Ab his proxima eſt cornus: quanquam non poteſt videri materies propter exilitatem, ſed lignum non alio penè, quàm ad radios rotarum, vtile: aut ſi quid cuneandum ſit in ligno, clauíſque figendum ceu ferreis. Ilex itẽ & oleaſter, & olea, atque caſtanea, carpinus, populus. Hæc & criſpa aceris[13] modo, ſi vlla, materies idonea[14] eſſet ramis ſæpe deputatis: caſtratio[15] illa eſt, adimitque vires. De cætero pleriſque[16] eorum, ſed vtique robori tanta duritia eſt, vt terebrari niſi madefactum non queat, & ne ſic quidem adactus auelli clauus. E diuerſo clauum non tenet cedrus. Molliſſima tilia, eadem videtur & calidiſſima: argumentum afferunt, quod citiſſimè aſcias retundat.[17] Calidæ [k] & morus, laurus, edera, & omnes è quibus igniaria fiunt. Exploratorum hoc vſus in caſtris, paſtorúmque reperit, quoniam ad[18] excudendum ignem non ſemper lapidis occaſio eſt. [l] Teritur ergo lignum ligno, ignémque concipit attritu, excipiente materia [m] aridi fomitis, fungi, vel foliorum[19] facillimè[20] conceptum. Sed nihil ederâ præſtantius quæ[21] teratur, lauro quæ terat. Probatur & [n] vitis ſylueſtris, alia quàm labruſca, & ipſa ederæ modo arborem ſcandens. Frigidiſſima quæcunque aquatica: lentiſſima autem, & ideo ſcutis faciendis aptiſſima, quorum plaga contrahit ſe protinus, cluditque ſuum vulnus, & ob id contumacius[22] tranſmittit ferrum: in quo ſunt genere [o] fici, [23] ſalix, tilia, betulla, ſambucus, populus vtraque. Leuiſſima ex his ficus & ſalix, ideóque vtiliſſimæ. Omnes autem[24] etiam ad ciſtas, quæque flexili crate conſtant. Habent & candorem rigorémque, & in ſculpturis facilitatem. Eſt lentitia platano, ſed madida, ſicut alno. Siccior eadem vlmo, fraxino, moro, ceraſo, ſed ponderoſior.

[p] Rigorem fortiſſimè ſeruat vlmus, ob id cardinibus[25] aſſamentíſque portarum vtiliſſima, quoniam minimè torquetur: permutanda tantùm ſic, vt cacumen ab inferiore ſit cardine, radix ſuperior.[26] Palmæ eſt mollis, & ſuberis: ſpiſſæ & malus, pyrúſque, necnon acer: ſed [27] fragiles, & quæcunque criſpa. [q] In omnibus ſylueſtria & maſcula differentias cuiuſque generis augent. Et [r] infœcunda firmiora fertilibus, niſi quo in genere mares ferunt, ſicut cupreſſus & cornus. Cariem vetuſtatémque non ſentiunt cupreſſus, cedrus, ebenus, lotos,[28] buxum, [s] taxus, iuniperus, oleaſter & olea.

Ex reliquis tardiſſimè[29] larix, robur, ſuber, caſtanea, iuglans. Rimam fiſſurámque[30] non capit ſponte cedrus, cupreſſus, olea. Buxum maximè æternam putant, ebenum & cupreſſum, cedrúmque, claro[31] de omnibus materiis iudicio in templo Epheſiæ Dianæ, vtpote cum tota Aſia extruente[32] quadringentis annis peractum ſit. Conuenit tectum eius eſſe[33] è cedrinis trabibus. De ipſo ſimulacro Deæ ambigitur. Cæteri ex ebeno eſſe tradunt.

[t] Mutianus ter Conſul, ex his qui proximè viſo eo ſcripſere, vitigineum & nunquam mutatum, ſepties reſtituto templo. Hanc materiam elegiſſe eandem,[34] Canetiam nomen artificis nuncupans: quod equidem miror cùm antiquiorem Minerua quoque non modò Libero patre[35] vetuſtatem ei tribuat. Adiicit multis foraminibus nardo rigari, vt medicatus humor alat, teneátque iuncturas, quas & ipſas eſſe modicas admodum miror. Valuas eſſe è cupreſſo, & iam quadringentis propè annis durare[36] materiam omnem nouæ ſimilem.

[u] [37] Id quoque notandum, valuas in glutinis compage quadriennio fuiſſe, cupreſſus[38] in ea electa, quoniam præter cætera vno in genere materiæ nitor maximè valeat æternus. Nónne ſimulacrum[39] Veiouis in arce è cupreſſo durat, à condita Vrbe[40] quingenteſimo quinquageſimo primo anno dicatum? Memorabile & Vticæ templum Apollinis, vbi Numidicarum cedrorum trabes durant, ita vt poſitæ fuere prima vrbis eius origine, ànnis mille centum[41] octogintaocto.

Et in Hiſpania Sagunti aiunt templum Dianæ à Zacyntho aduectæ cum conditoribus, annis ducentis ante excidium Troiæ, vt autor eſt Bocchus,[42] infráque oppidum ipſum id haberi. Cui pepercit religione inductus Annibal: iuniperi trabibus etiam nunc durantibus. Super omnia memoratur ædes in Aulide eiuſdem Deæ, ſeculis aliquot ante Troianum bellum exædificata: quonam genere materiæ ſcientia obliterata. [x] In plenum[43] dici poteſt, vtique quæ odore præcellant, ea æternitate præſtare.

[y] A prædictis morus proximè laudatur, quæ vetuſtate etiam nigreſcit. Et quædam tamen in aliis diuturniora ſunt vſibus, quàm alia. Vlmus in perflatu firma,[44] robur defoſſum, & in aquis quercus obruta. Eadem ſupra terram rimoſa facit opera torquendo ſeſe. Larix in humore præcipua, &[45] alnus nigra. Robur marina aqua corrumpitur.

Non improbatur & fagus in aqua, & iuglás, hæ quidem in his, quæ defodiuntur, vel principales. Item iuniperus: eadem & ſubdialibus aptiſſima. Fagus & cerrus celeriter marceſcunt. Eſculus quoque humoris[46] impatiens. Contrà adacta in terram in paluſtribus alnus æterna, oneríſque quantilibet patiens: ceraſus firma: vlmus & fraxinus lentæ, ſed facilè panduntur, flexiles tamen, ſtantéſque à [z] circunciſura ſiccatæ fideliores. Laricem in maritimis nauibus obnoxiam teredini tradunt: omniáque præterquam oleaſtrum & oleam. Quędam enim in mari, quædam in terra vitiis opportuniora.

13 modo vtilis, ſi vlla. Vet. 14 Alÿ, eſſet: ſed ram. ſæpe deputatis caſtratur illa, adimitúrq. vires. vel, ſed ram. ſæ. deputatis caſtr. illa adimit vires. 15 nempe illa Vet. 16 horum. Ch. 17 Cal. morus. M. 18 excutiendum. M. extundendum. Alÿ. excludendum. Chif. 19 facillimo conceptu. M. 20 concipientium. Vet. 21 teratur lauro, laurúmque terat. M. Th. cap 10 lib. 5. hiſt. 22 tranſmittũt. M. 23 vt ſalix. M. 24 etiam, in M. d. 25 craſſamentíſque. M. & Ch. 26 Palma eſt mollis & ſuber. Vet. mitis. Ch. 27 fragile. M. 28 buxus. M. 29 Pinus. Theophr. 30 non, in Ch. d. 31 de omnibus indicto. M. 32 ducentis viginti Infrà cap. 14. lib 36. 33 è, in M. d.

34 Canetiã. M. & Ch. 35 vetuſtatem attribuat. M. tribuant. Vet. cùm antiquior &c. vetuſtas Menatori tribuat. 36 materiã. Ch. 37 Idque. M. 38 inter eas. M. 39 Iouis. M. Vet. 40 ſexcenteſimo ſexageſimo Vet. 41 lxxxiij. Ch. 42 infra ipſum oppidum id habente. Ch. 43 dici poteſt &c. ea æterna. Ch. 44 quercus defoſſa, & aquis obruta. Theophraſt. 45 populus. Vet. 46 impatiens contrà adacta in terra: In paluſtri. M.

ANNOTATIONES.

a Septa, quondam Ouilia, in campo Martio loca frequẽtia, cincta primùm tabulatis, deinde marmore, ſumptu magnifico, excellentíque cultu, excelſis porticibus, ingentibúſque & amplis ambulationibus ornata, in quibus pretioſæ merces venundabantur. Eò populus ad comitia conueniebat, vt honores daret, & de Republic. decerneret. Alex. ab Alex. capite 18. 2.

b Theophr. cap. 9. lib. 5. hiſt.

c τριῶν καὶ δέκα ὀργυιῶν, tredecim orgyarum. Theophra. Ita decem pedes quæuis orgya metitur.

d Theo-

d Theophrast.cap.4.lib.5.histor.
e Buxus quidem tota, Ebenus medulla. Theophr.
f Nihil Theophrast. Vide Vitruuium capite nono libro secundo.
g Roboris exalburnati nigram medullam. Theoph. μελάνδρυον vocat cap.9.lib.1.hist.& cap.4.lib.5.
h Quos à figlinis discernere facile non erat. Theop. Corinthius is Thericles fuit. Quidam Θηρίκλεια dicta volunt, quòd in iis feræ insculperentur: Rhodig.cap.27.lib.27. Figulum Corinthium Thericlem fuisse, non autem visum torno, scri bit Athenæus lib.11. Idem tamen ex Apollodoro Geloo citat Θηρίκλεια τορευτά.
i Syriacæ terebinthi medulla. Theophr.
k Menestor calidis Morum addidit, inquit Theophr.
l Mercurio id inuentum tribuit hymnus ad eum scriptus,

ξυώ δ' ἐφόρει ξύλα πολλά, πυρὸς δ' ἐπεμαίετο τέχνην.
δάφνης ἀγλαὸν ὄζον ἑλὼν ἐπέλεψε σιδήρῳ,
ἄρμενον ἐν παλάμῃ αἰαδ' ἄμπνυτο θερμὸς ἀϋτμή:
ἑρμῆς τοί πρώτιστα πυρήϊα, πῦρτ' ἀνέδωκε.

Sic apud Festum, ignis Vestæ si quando interstinctus esset, virgines à Pontifice verberibus affectæ clabulam (nimirum, clauolam, siue exiguam clauam, mateolam,) felicis materiæ tamdiu terebrabant, quousque ignis conciperetur, quem æneo cribro virgo in ędem ferret. Sic arboribus syluarum, ventorum vi inter se collisis, ignis exprimitur, ac, vt ait Lucretius lib.5.

Exprimitur validis extritus viribus ignis,
Et micat interdum flammai feruidus ardor
Mutua dum inter se rami stirpésque teruntur.

Vt verò Cornel. Seuerus in Ætna:

Haud aliterquàm cùm prono iacuere sub Austro,
Aut Aquilone fremũt syluæ: dant brachia nodo
Implicitæ, ac serpunt iunctis incendia ramis.

Scaliger.
m Eam olim Lucubrum vocauerunt. Paratur ferè ex sulphuratis, fungis arborum insolatis & arefactis, acia, siue acu, nimirum carpto carminatóque lino, vel stupa, vt in Moreto.

Et producit acu stupas humore carentes:

nimirum εἰς τὸ ξωπύριον καὶ ἔναυσμα πυρός. Hanc λυχνάψιαν Glossarion vetus appellat, Canapturam Scalig.
n Athragenam significat memoratam Theophr. cap.10.lib.5.histor.
o Salix, vitis: sed leuior Salix, quia laxior, ideò magis ea vtuntur. Platanus lenta est, sed natura humidior, vt & Vlmus. Morus spissa, & lenta est. Theophr. Plinius hæc oscitanter.
p ἀστραβιστάτη ἐστί, minime peruertitur. Theophr. cap.23.lib.3.& cap.8.lib.5.histor.
q Idem ibid.cap.13.lib.1.
r Idem ibid.cap.5.lib.5.
s Nec Taxum, nec Iuniperum his adnumerat Theophr.loco proxime citato.
t Theophrast. ibidem. Vide quæ adnotata sunt in cap.33.huius libri.
u Valuas vlmeas non statim perficiunt, sed compactas relinquunt. Nonnulli, vt lautius opus sit, anno pòst tertio statuunt. Nam æstatis feruore siccatæ dehiscunt, hyeme verò coeunt, quia rara carnosáque materies aërem humidum trahit. Theophr. cap.4.lib.5 hist.
x ὅλως, πάντως, in totum, ex toto. Celsus.
y Theophr.cap.5.lib.5 hist.
z Vide proximum præcedens cap.39.

De teredinibus. CAP. XLI.

INfestantium quatuor genera. Teredines capite ad portionem [1] grauissimo, rodunt dentibus. Hæc tantùm in mari sentiuntur: nec aliam putant teredinem propriè dici. Terrestres tineas vocant: culicibus verò similes, thripas. Quartum [2] est & è vermiculorum genere, [3] [a] quorum quidem alij putrescente succo ipsa materie: alij pariuntur, sicut in [4] arboribus, ex eo qui cerastes vocatur. Cùm tantum [b] eroserit, vt circumagat se, generat alium. Hæc nasci [5] prohibet in aliis amaritudo, vt cupresso: [6] aliis duritia, vt buxo. Tradunt & abietem [c] circa germinationes decorticatam, qua diximus luna, aquis non corrumpi. Alexandri Magni comites prodiderunt in Tylo Rubri maris insula arbores esse, ex quibus naues fierent, [7] quas [d] cc. annis durantes inuentas: & si mergerentur, incorruptas. In eadem esse fruticem baculis tantùm idoneæ crassitudinis, varium tigrium maculis, ponderosum: [8] & cùm in spissiora [9] decidat, vitri modo fragilem.

1 magno. Theophr. c. 11 hist. leg. grandissimo.
2 est & vermium genus. Vet.
3 & eorum alij M.

4 arboribus. Ex eo, qui cerastæ vocantur, cùm tãtùm eroserint, vt circũagant alium M.
5 prohibent M.
6 in aliis dur. Ch.
7 quasi. M.
8 & cùm in solidiora incutitur, fictilium modo frag. Theophr.
9 decidit. M.

ANNOTATIONES.

a Lego ex Theophr. quorum quidem alij è putrescente materia, alij ex aliis pariuntur, sicut in arboribus qui Cerastas vocatur, cum &c. Plinius hæc inscienter. Theophrasto tria lignorum materiæ infesta sunt: τερηδών, teredo. θρῖπες ὅμοιοι σκώληξι, tineæ vermibus similes: & vermes, qui nunc ex ipsa putrescente materia gignuntur, nunc ex aliis vermibus.
b Vt ὥσπερ μυόδοχον, vt murium modo fossam sibi latebramque excauauerit. Theophr.
c Theophr. cap.5. lib. 5. hist. Vide suprà 25. huius libri.
d *Quas* (arbores) *ducentis annis durantes inuentas, si mergerentur*, (mari,) *& incorruptas*. Idem ibid. cap.6.

De materiis architecti, & quæ materies ad quid vtilis, & quæ firmior materia in tectum. CAP. XLII.

A[a]Pud nos materię finduntur aliquæ sponte: ob id architecti eas fimo illitas siccari iubent, vt afflatus non noceant. Pondus [b] sustinere [1] validè, abies, [2] larix, etiam in transuersum positæ. Robur, olea, [3] incuruantur cedúntque ponderi. Illæ renituntur, nec temerè rumpuntur: priúsque carie, quàm viribus, deficiunt. Et [c] palmæ arbor [4] inualida: in diuersum enim [5] curuatur. At populus contra omnia inferiora pandatur: palma è contrario [6] fornicatur. Pinus & cupressus aduersus cariem tineásque firmissimæ. Facilè pandatur [d] iuglans: fiunt enim & ex ea trabes: [7] frangíque se prænunciat strepitu: [8] quod in Antandro accidit, cùm è balneis territi sono profugerunt. Pinus, piceæ, alni, ad aquarum ductus [9] in tubos cauantur. Obrutæ terrâ, plurimis durant annis. Eædem si nõ integantur, citò senescunt: [10] mirum in modum fortiores, si humor extrà quoque supersit. Firmissima [11] ad tectum abies. Eadem valuarum [12] repagulis, & ad quæcunque libeat intestina opera aptissima, siue Græco, siue Cãpano, siue Siculo fabricæ artis genere spectabilis, ramentorum crinibus, pampinato semper orbe se voluens ad incitatos runcinarum raptus. Eadem & [13] curribus, maximè sociabilis glutino, in tantum, vt findatur [14] antè, quà solida est.

1 valida. Alij.
2 Pinus Theophr.
3 incuruatur, ceditque M. incuruant & ced. Ch.
4 valida M.
5 curuatur & populus. Contra. M. Parisiense.
6 fornicatim. M. ex contr. fornicatim. Ch.
7 frangi se. M & Ch.
8 quod & in Andro M. quod in Andro. Ch.
9 intus cauan. M. in tubos cauãtur. Vet.
10 miro modo. M.
11 in tectum. Ch. intra tectum. M.
12 paginis. Ch.
13 curulis. M. curulibus. M. alterum.
14 antè, quàm. Ch.

ANNOTATIONES.

a *Lotum, & alias è quibus cardines fiunt, ne findantur, fimo bubulo illinunt, vt siccetur & diffletur paulatim medullæ humor.* Theophr. ca.7. lib.5. hist. Male hæc Plinius.

F

b Sustinere valida: ἰσχυροτάτη, βάρος δ' ἀνέχει ἰσχυρῶς. Theophr.

c Palma valida est, & contrà quàm cæteræ curuatur. Nam illæ deorsum flectuntur, palma verò sursum. Theophr.

d διβοικὴ καρύα, Castanus, Theophr. cap. 7. lib. 5. histor. qui illam sonitu se frangi prænuntiare quidé scribit, sed nō facile pandari, quod ait Plinius.

e Quam quà adglutinatur. Nunquam enim dissociatur semel glutinata. Theophr.

De glutinanda materia, & lignis sectilibus. CAP. XLIII.

Marina autem & [1] glutini ratio, propter ea quæ sectilibus [a] laminis, [2] ac in [b] alio genere operiuntur. [c] Stamineam in hoc vsu probant venam, & vocant [3] fertilem, argumento similitudinis, quoniam [4] lacrymosè crispa. In omni genere & glutinum abdicát [d] quædam, & inter se & cum aliis insociabilia glutino, sicut robur. [5] Sed nec ferè cohærent, nisi similia [e] natura, [6] vt si quis lapidem lignúmque coniungat. Cornum maximè [7] audit sorbus, carpinus, buxus, postea tilia. Cuicunque operi facilia, flexilia omnia, quæ lenta diximus, prætérque morus & caprificus. [8] Durabilia ac sectilia, quæ modicè humida. [f] Arida enim [9] latius, quàm viridia, ferris cedunt, præter robur & buxum, quæ pertinacius resistunt, serrarúmque dentes replent æqualitate [g] inertia: qua de causa alterna inclinatione egerunt scobem. Obedientissima quocunque in opere fraxinus, eadémque hastis corylo melior, cornu leuior, sorbo [10] lentior. Gallica verò etiam ad currus flexibilis. Vitem æmularetur vlmus, nî pondus esset in culpa. Facilis & fagus, quãquàm fragilis & tenera. Eadem sectilibus laminis [11] in tenui flexilis, capsisq; ac scriniis sola vtilis. [h] Secatur in laminas prætenues & ilex, colore quoque non ingrata: sed maximè fida iis quæ terantur, vt rotarum axibus: ad quos lentore fraxinus vtilis, sicut duritia ilex, [12] & vtroque legitur vlmus. Sunt verò & parui vsus fabrilium ministeriorum insignes. [i] Ideóque proditum, [13] terebris vaginas ex oleastro, buxo, ilice, vlmo, fraxino vtilissimas fieri. Ex iisdem malleos, maiores [14] quoque è pinu & ilice. Et his autem maior ad firmitaté [15] causa tempestiuæ cæsuræ, quàm immaturæ: quippe cùm ex [k] olea durissimo ligno cardines in foribus diutius [16] immoti, plantæ modo germinauerint. Cato vectes aquifolios, laureos, vlmeos fieri iubet. Hyginus manubria rusticis carpinea, iligna, cerrea. Quæ in laminas secantur, quorúmque operimento vestiatur alia materies, præcipua sunt citrum, terebinthus, aceris genera, buxum, palma, aquifolium, ilex, sambuci radix, populus. Dat & alnus, vt dictum est, [17] tuber [l] sectile, sicut citrum acérque. Nec aliarum tubera in pretio. [18] Mediáque pars arborum crispior, & quò propior radici, minoribus magísque flexilibus maculis. Hæc prima origo luxuriæ, arborem alia integi, & viliores ligno pretiosiores cortice fieri, vt vna arbor [m] sæpius væniret. Excogitatæ sunt & ligni bracteæ, nec satis: cœpere tingi animaliũ cornua, dentes secari, lignũque ebore distingui, mox operiri. Placuit deinde materiem & in mari quæri. Testudo in hoc secta. Nupérque portentosis ingeniis principatu Neronis inuentum, vt pigmentis perderet se, plurísque væniret imitata lignum. Sic [19] lectis pretia quæruntur: sic terebinthum [n] vinci iubet, sic citrum pretiosius fieri, sic acer decipi. Modò luxuria non fuerat contenta ligno: iam lignum emi [20] testudinem facit.

1 glutinatio. CH. 2 aut. Dal. 3 feruleam. M. 4 lacunosè. CH. lacunosa & crispa in omni genere glutinũ abdicat. Quadã inter se. M. 5 Sed, in M. d. 6 vt sicut quis lapidẽ lignúmque non coniungit. M. vtrũque. Legit & coniungit. CH. 7 odit. Vet. 8 Fissilia. Theophr. c. 8. 5. hist. χισά. Quidam, Dolabilia. 9 latius (leg. lentius) ter ascendunt. (leg. serra cedũt) Viridia præter M. vtrumque. 10 lentior, Gallica &c. flexibili. M. 11 tenuis & flex. Vet. interim, vel in tenue, vel, in tenuia flexilis. Dal. 12 ex. M. & ad vtrũque legitur vl. Vet. & ad vtrũque legitima vlmus, Ve. alij & vtraque leuior Dal. 13 τρυπάνων Theophrast. sic reddit. 14 quam è. M. maioréſque è. CH. 15 causa maturæ tempestiuitas cæsuræ, Aliquãdo ex olea &c. terminauerunt. 16 immorati. M. 17 suber. CH 18 Media pars crispior. M. 19 lectis. CH. 20 testudinem. M.

ANNOTATIONES.

a ἐπικολλήματα vocat Theophr. cap. 4. lib. 4.

b Vt testudinum secamentis.

c Rectissimam. Stamineam venam materiarij vocant *Maitresse veine*.

d *Pino & abieti quercus æquè non adglutinatur: altera enim (pinus) spissa, rara altera, (abies) & altera (pinus) similior, altera (abies) minus similis. Simili verò natura esse oportet quæ coalescere & compingi debent, non contraria, ceu lignum & lapidẽ.* Theophr.

e Theophr. cap. 8. lib. 5. hist.

f *Arida enim* (ταύοντα) *cedunt ignauiùs, nec appressum occursúmque serræ sustinent: alia resistunt & obluctantur, serrámque hebetant.* Theoph. Lego, *Arida enim lentiùs serris cedunt: viridia præter robur, & buxum pertinaciùs resistunt* (καὶ συμμύει Theophr.) *& committuntur.*

g Opus impediente, ἀέργῳ. Theophr. Inefficaci dentium occursu: cum eorum inæquales proiecturas æquauit scobs impacta.

h *Ilex commendatur ad axes, & vehicula, quæ aguntur vnica tantùm rota* (μονοτρόχους ἁμάξας) *item iuga lyrarum & psalteriorum:* Theophr.

i *Malleolus & terebra ex oleastro optima fiunt: quamuis & buxeis, vlmeis, fraxineisque vtantur. Malleos magnos ex picea faciunt.* Theoph. c. 9. lib. 5. hist.

k Idem ibid. cap. 10. lib. 5.

l In radice.

m Priusquàm in laminas secetur, & cùm secta fuerit.

n In Syria nigrum testudinis colore superari.

[a] *De arborum ætate, & quæ genera arborum minimè durant. Similiter de visco & Druidis.*

CAP. XLIIII.

Vita arborum quarundam immensa credi potest, siquis profunda mundi & saltus inaccessos [1] cogitet. Verùm ex his quas memoria hominum custodit, durant in Linternino Africani prioris manu satæ oliuæ. Item myrtus eodem loco conspicuæ magnitudinis. Subest specus, in quo manus eius custodire draco traditur. Romæ verò lotos in Lucinæ area, anno qui fuit sine magistratibus ccclxix. vrbis æde condita, incertum ipsa quanto vetustior. Esse quidem vetustiorem non est dubium, cùm ab eo luco [b] Lucina nominetur. Hæc nunc circiter annum ccccl. habet. Antiquior illa est, sed incerta eius ætas, quæ capillata dicitur, quoniam [c] Vestalium virginum capillus ad eam defertur. Verùm altera lotos in Vulcanali, quod Romulus constituit ex victoria de decumis æquæua vrbi intelligitur, vt autor est Masurius. Radices eius in forum vsque Cæsaris per [d] stationes municipiorum penetrant. Fuit cum ea cupressus æqualis, circa suprema Neronis principis prolapsa atque neglecta. [e] Vetustior autem vrbe in Vaticano ilex, in qua titulus æreis literis Hetruscis, religione

1 cogita. M.

religione arborem [2] iamtunc dignam fuisse [3] significat. Tiburtes quoque originem multo ante urbem Romam habent. Apud eos extant ilices tres, etiam [4] Tiburto conditore eorum vetustiores, apud quas inauguratus traditur. Fuisse autem eum tradunt filium [f] Amphiarai, qui apud Thebas obierit vna aetate ante Iliacum bellum. Sunt autores, & Delphicam platanum Agamemnonis manu satam: & alteram in [5] Caphyis Arcadiae luco. Sunt hodie ex aduerso Iliensium vrbis iuxta Hellespontū [6] in Protesilai sepulchro arbores, quae omnibus [g] ephebis eius cū in tantū accreuere vt Ilium aspiciant, inarescunt, rursúsque adolescūt. Iuxta vrbem autem quercus in Ili tumulo tunc satae dicuntur, cū coepit Ilium vocari. Argis olea [7] nunc etiam durare dicitur, ad quam Io in vaccam mutatam Argus alligauerit. In Ponto [8] circa Heracleam arae sunt Iouis [9] Stratij cognomine, [10] ibique quercus duae ab Hercule satae in eodem tractu portus [11] est, Amyco Bebrycum rege interfecto clarus. Eius tumulus à supremo die lauro tegitur, quam insanam vocant: quóniam si quid ex ea decerptum inferatur nauibus, iurgia fiant, donec abiiciatur. Regionem Aulocrenen diximus, per quam ab [12] Apamia in Phrygiam itur: ibi platanus ostenditur, ex qua [13] pependit Marsya victus ab Apolline, quae iam tum magnitudine electa est. Nec non palma Deli ab eiusdem Dei aetate conspicitur. [h] Olympiae oleaster, ex quo [14] primus Hercules coronatus est, & nunc custoditur [15] religiosè. Athenis quoque olea durare traditur in certamine [16] edita à [i] Minerua. E diuerso breuissima vita est Punicis, fico, malis: & ex his praecocibus breuior quàm serotinis, dulcibus quàm [17] acutis, & dulciori in Punicis. Item in vitibus, praecipuéque fertilioribus. Graecinus autor est sexagenis annis durasse vites. Videntur & aquaticae celerius interire. Senescunt quidem velociter, sed è radicibus repullulāt, laurus, & mali, & Punicae. [k] Firmissimae ergo ad viuendum oleae, vt quas durare annis cc. inter autores cōueniat. Est in suburbano Tusculani agri colle, qui [18] Corne appellatur, lucus antiqua religione Dianae sacratus à [19] Latio, velut arte tonsili coma fagei nemoris. In hoc [20] arborem eximiam aetate nostra adamauit Passienus Crispus, bis Consul orator: Agrippinae matrimonio & Nerone priuigno clarior postea, osculari complectique eam solitus, non modò cubare sub ea vinúmque illi [21] affundere. Vicina luco est ilex, & ipsa nobilis [22] xxxv. pedum ambitu caudicis, x. arbores [23] mittens singulas magnitudinis visēdae: syluámque sola facit. Edera necari arbores certum est. Simile quiddam & in visco: tametsi tardiorem [24] earum iniuriam arbitrantur. Namque & hoc praeter fructus [l] agnoscitur non in nouissimis mirabile. Quaedam enim in terra gigni non possunt, & in arboribus nascuntur. [m] Nanque cùm suam sedē non habeant, in aliena viuunt, sicut viscum. Est & in Syria herba, quae vocatur [25] cadytas, non tantū in arboribus, sed ipsis etiam spinis [n] circumuoluens sese. Item circa Tempe Thessalica, quae polypodion vocatur & quae dilychos ac [26] serpyllum. Oleastro quo-

2 iam tum. Ch. 3 signat. Vet. 4 Tiburte. Vet. 5 caphtar. Ch. 6 in Protesilai sepulchro. M. utrumque. Strabo ... 7 ... Ch. 8 citra. Ch. 9 Stratin. Ch. 10 ubique ... 11 est Amyco, Bebryce rege. M. ... 12 Apamea Ch. 13 pependerat ... 14 optimus. M. Parisiense. 15 religio Ch. 16 edito. Ch. 17 aridis. Dal. 18 Corielanus M. Come Vet. 19 Latino. Dal. 20 arborem mori. Vet. 21 offundere Vet. 22 xxxvi. Ch. 23 amicies. M utrumque. mittens. Vet. 24 eius. Dal. 25 Cassytas. M. cassitas. Chiff. 26 serpullum. M. & Chiff. gignitur M.

que deputato quod gignatur vocant [27] phaunos. Quòd verò in spina fullonia [o] hippophaeston, [28] calyculis inanibus, foliis paruis, radice [29] alba, cuius succus ad detractiones in comitiali morbo vtilissimus habetur. [p] Visci tria genera. Naq; in abiete ac [30] larice [q] stelin dicit Euboea nasci, hyphear Arcadia. Viscum autem in quercu, robore, ilice, pruno syluestri, terebintho, [31] nec aliis arboribus [32] adnasci, plerique. Copiosissimum in quercu, [33] quod dryos hyphear vocant. In omni arbore, excepta ilice & quercu, differentiam facit odor virúsque: & foliū non iucundi odoris in [34] vtroq; visco amarum & lentum. Hyphear [r] ad saginanda pecora vtilius. Vitia modò purgat primò: deinde pinguefacit, quae [35] suffecere purgationi. Quibus sit aliqua [36] tabes intus, negant durare. Ea medēdi ratio aestatis quadragenis diebus. Adiiciunt discrimen, vt [s] eo in his quae folia amittant, & ipsi decidere: [37] contrà inhaerere nato in aeterna fronde. Omnino autem satum [38] vllo modo nascitur, nec nisi per aluum auium redditum, maximè palumbis ac turdi. Haec est natura, vt nisi maturatum in ventre auium, non proueniat. Altitudo eius non excedit cubitalem, semper [39] fruticosi ac viridis. Mas fertilis, foemina sterilis. Aliquando [40] non fert. Viscum [41] confit ex acinis qui colliguntur messium tempore immaturi. nam si accessere imbrés, amplitudine quidem augentur, visco verò marcescunt. Siccantur deinde, & aridi tunduntur, ac conditi in aqua putrescunt duodenis ferè diebus. Vnúmque hoc rerum putrescendo gratiam inuenit. Inde in profluente rursus [42] malleo tusi, amissis corticibus interiore carne lentescunt. Hoc est [t] viscum pennis auium tactu ligandis, [43] iuglandis oleo subactum, cùm libeat insidias moliri. Non est omittenda in ea re [44] & Galliarum admiratio. Nihil habent [u] Druidae (ita suos appellant Magos) visco, & arbore in qua gignatur (si modò sit robur) sacratius. Iam per se roborum eligunt lucos: nec vlla sacra sine [45] ea fronde conficiunt, vt inde appellati quoque interpretatione Graeca possint Druidae videri. Enimuero quicquid adnascatur illis, è caelo missum putant, signúmque esse electae ab ipso Deo arboris. Est autem id rarum admodum inuentu, & repertum magna religione petitur: & ante omnia sexta luna, quae principia mensium annorúmque his facit, & seculi post tricesimum annum, quia iam virium abundè habeat, [46] nec sit sui dimidia. Omnia sanantem [47] appellantes suo vocabulo, sacrificiis epulísque ritè sub arbore [48] praeparatis, duos admouent candidi coloris tauros, quorum cornua tunc primùm vinciantur. Sacerdos cādida veste cultus arborem scandit. Falce aurea demetit. Cādido id excipitur sago. Tū deinde victimas immolant, precātes vt suum donum Deus prosperum faciat his quibus dederit. Foecunditatem eo poto dari [49] cuicunque animali sterili arbitrantur, contráque venena omnia esse remedio: Tanta gentium in rebus friuolis plerunque religio est.

27 Faunos Dal. quasi syluarum ... 28 cupitulis. ... 29 crassa & molli. Dasc. 30 pino. Theoph. 31 & aliis. Theophr. 32 adnasci, Plerique copiosissimum in quercu hyphear vocant. M. Parisiense. 33 ada- hyphear vocant. ... 34 utroque. Viscum amarum M. utroque visci amaro & ... 35 superflue. Da. 36 abes. Dal. 37 contra semper inhaer. 38 nullo. M. & Ch. 39 fruticosi. Ch. 40 verò fert. Dal. 41 fit. M. 42 à malleo. Ch. 43 glandis. Ch. 44 &, in M.d. 45 earum. Ch. 46 etiam si non sit dimid. Dal. 47 appellant suo vocabulo Sacrificiis. M. 48 comparatis. Ch. 49 cuique animalium ... arbitr. contra. Ch.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 14. lib. 4. hist. & cap. 15. lib. 2. Causs.

b Lucina, siue Lucretia, Iuno aliis dicitur, Tibullo Natalis, Græcis γλυκεῖα, vel γλυκυτάτη, aliis Diana, quę & εἰλείθυια, ἀλυτόκος, μογοστόκος, προθυραία, vtraque sic nominata, vel à luco, vt autor putauit, vel à luce quam recens natis præbet, & quoniam partuum, qui adhuc vtero gestãtur, menses regit. Catullus,

Tu Lucina dolentibus dicta puerperis. Ouid.
Gratia Lucinæ dedit hæc tibi nomina lucus:
Aut quia principium tu Dea lucis habes.
Parce, precor, grauidis facilis Lucina puellis,
Maturúmque vtero molliter aufer onus.

Idem:

Præpositam timidis parientibus Eilethyan.

Theocritus in Daphnide.

—χαλεπὸν βέλος εἰλειθυίας.

Orpheus in hymnis,

Ἄρτεμις εἰλείθυια καὶ ἡ σεμνὴ προθυραία.

Fabulosa multa de Eileithya vide apud Pausaniam in Arcadicis. Lilius Gyraldus λυσίζωνον etiam quidam vocauerunt, ὅτι λύει τὸ ἐσφιγμένον τῶν κόλπων. Rhodig. cap. 24. 28. Dicitur & Marcellino ὀρσολοχεία παρὰ τὸ ὀρθῶ, τοῦτ᾽ ἔστιν, ὁ πρώην τὴν λοχείαν. Had. Iun. ca. 23. 4. Plau. in Trucul. *Date mihi huc staciem, atque ignem in aram, vt Venerer Lucinam Deam:* & paulo pòst.

—fer huc verbenam mihi, thus, & bellaria:
Date aquam manibus.

c Apud Polyænum Theseus crines anteriores capitis radit, quos Diis sacros dicat, nõ, quod ait Plutarchus, ne vetusto more παρέχοι ἐκ τῶν τριχῶν πολεμίοις. Apud Suet. in Nerone cap. 12. Nero gymnico, quod in septis edebat, inter buthysiæ apparatum barbam primam posuit conditam in auream pyxidẽ, & pretiosissimis margaritis adornatam Capitolio consecrauit. Apud Petronium in Satyra, Trimalcionis barba, pyxide aurea non pusilla condita fuit, in armario porticus, intra ædiculam, cum Laribus, & Veneris marmoreo signo. Festus in voce capillata. Tõdebãtur ergo & Vestales, cùm in sanctum id collegium receptæ à Pontifice certo carmine sacrarentur, ac Diis vouerẽtur. Nec absimilis fuit Græcorum cõsuetudo, primam iuuenum comam demẽdi, quę vel Deo, vel flumini cuipiam offerretur. Hom. Iliad. 23. de Achil.

στὰς δ᾽ ἀπάνευθε πυρῆς ξανθὴν ἀπεκείρατο χαίτην,
τήν ῥα Σπερχειῷ ποταμῷ τρέφε τηλεθόωσαν.

Varro apud Nonium. *Itaque Ambracia primum capillum puerilem demptum, item cirros ad Apollinem ponere solent.* Victorius cap. 23. 6. Alia quidem caussa est, cur apud Euripidem mors, non, quod Seruius putat, Mercurius, eorũ quibus fatalis aduenit dies, crinem; veluti Diis Manibus sacrum, hasta libat.

Θαν. στείχω δ᾽ ἐπ᾽ αὐτήν, ὡς κατάρξωμαι ξίφει,
ἱερὸς γὰρ οὗτος τῶν κατὰ χθονὸς θεῶν,
ὅτου τόδ᾽ ἔγχος κρατὸς ἁγνίσῃ τρίχα.

Ad quod allusit Virg. 4. Æneid.

Nam quia nec fato, merita nec morte peribat,
Nondum illi flauum Proserpina vertice crinem
Abstulerat, Stygióque caput damnauerat Orco.

Muret. in Var. cap. 16. 4. De Vestalium religione ac institutis, honore, dignatione, multa Alex. ab Alex. cap. 12. 5. Vide & eundem ca. 18. 5. Vt Flamines Diales inaugurabãtur, sic capiebantur Vestales, virginibus è populo viginti lectis, Pontificis arbitratu, ac sortitione ex eo numero in concione facta, vt cuius virginis ducta esset, Pontifex eam caperet, eáque Vestæ fieret. Gellius cap. 12. 1. Ræuardus cap. 17. 2. Variorum.

d Stationes, loca in quibus certo tempore coëunt & consistunt homines. In foro Romano variæ fuerunt: Senaculum, statio in qua, auctore Valerio c. 1. 2. senatores assiduam stationem peragebant, vt citati in curiam venirent: statio municipũ: statio iuuenum, qui cùm patres in curiã deduxissẽt, quod ait Valerius ca. citato, valuis affixi expectabant, donec officio reducendi fungerentur. Iuuenal. Sat. 11. --*omnis Conuictus, thermæ, stationes, omne theatrum De Rutilo.* Ræuard. cap. 7. 4. Varior.

e Pausaniæ seculo, quod is scribit in Arcadicis, arbores vetustissimæ fuerunt, Vitis Samia ad Iunonis ædem: Oleæ, in arce Athenis: Deli Palma: Quercus Dodonę: & Platanus Menelai, hic memorata, quam iuxta fontem Caphyis vicinum Menelaus ad Troianum bellum iturus seuit.

f Qui primus somniorum interpres fuit. Ad eius oraculum qui pergebant, sacro illi, & aliis diis, quorum nomina in ara sculpta fuerunt, peracto lustrati, arietis pelle substrata obdormiscentes, somnia captabãt, quo modo ait Virg.

Pellibus incubuit stratis, somnósque petiuit.

Rhodig. cap. 14.

g Ἐφηβεῖον, locus in quo ἔφηβοι exercebantur: epheborum palæstra. In iis Protesilai ędificiis multas eiusmodi fuisse arboribus contitas probabile, quæ, vt inquit autor, arescebant, & rursum adolescebant.

h Aristot. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ. Interpres Aristoph. in Pluto, in voce χαλκιστέρανος. Theophr. cap. 15. li. 4. hist.

i Menere, in Saliari carmine meneruare, monere: vnde minisci, comminisci. Hinc Minerua sapientiæ Dea, quæ bene monet.

k Theophr. loco citato.

l Vide supra cap. 30. huius libri.

m Theophr. cap. 23. lib. 2. de Causs.

n Lego, circumuoluẽs se: item circa Tempe Thessalica. Innascitur aliis & quæ Polypodion vocatur, &c. Parum distinctè hæc Plinius. Polypodium quidem aliis plantis innascitur: Dolychos verò & Serpyllum non innascuntur, sed scãdendo iis inuehuntur, quæ pro adminiculo sunt.

o Oscitanter Plinius Hippophæston recenset inter plantas, quæ aliis subnixæ viuunt. Nam humilis herba est, humi strata, vt & Serpyllum, non tamẽ in vicina scandens Dolychi modo. Vide infrà cap. 13. li. 24. & c. 10. lib. 27.

p Theophr. cap. 15. lib. 4. histor.

q Stelis Eubœensium vox est, Hyphear Arcadum, viscum communis. Alij Stelin & Hyphear nasci volunt in pino & abiete, viscum in quercu, terebintho, & aliis multis. Theophr.

r Vide quod adnotatum est ad cap. 30. huius libri.

s Theophr. περὶ τὸ χαλεύειν.

t Scitè Plautus in Bacchidibus,

Viscus meus vestra est blanditia: nempe ad me capiendum illecebra, laqueus, tendicula, insidiæ. Idem scriptor eadem comœdia:

Tactus sum vehementer visco: cor stimulo foditur.

u De Bardis: Druidis, & in vniuersum Gallorũ moribus, vide plurima apud Rhod. c. 21. 18. ex variis scriptoribus, præsertim ex Strabone.

C. PLI-

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XVII.

PROOEMIVM.

Arborum pretia mirabilia.
CAP. I.

ATVRA arborum [1] terra marique spõte sua prouenientium, dicta est. Restat earum, quæ arte & humanis ingeniis fiun[t] ve[r]i[u]s quàm nascuntur. Sed [p]r[i]us mirari succurrit, [2] quæ abstulimus [3] penuria pro indiuiso [4] possessa à feris depugnãte cum iis homine circa pendentes verò & cum alitibus in tanta deliciarũ pretia venisse, clarissimo (vt equidem arbitror) exemplo L. Crassi [a] atque Cn. Domitij Ænobarbi. Crassus orator fuit in primis nominis Romani: domus ei magnifica: sed aliquanto præstantior in eodem [b] palatio [c] Q. Catuli, qui Cimbros cum C. Mario fudit. Multò verò pulcherrima consensu omnium ætate ea in colle Viminali C. Aquilij, equitis Romani, [5] clarioris illâ etiam, quàm Iuris ciuilis scientia, cùm tamen obiecta Crasso sua est. Nobilissimarum gentium ambo Crassus atque Domitius Censuram post [6] Consulatum simul gessere, anno conditæ vrbis dclxij. frequentem iurgiis propter dissimilitudinẽ morum. Tum Cn. Domitius, vt erat vehemens naturâ, præterea accensus odio, quod ex æmulatione auidissimum est, grauiter increpuit tãti Censorem habitare, pro domo eius [7] sestertiûm millies identidem promittens. Et Crassus, vt præsens ingenio semper & faceto lepóre solers, [8] addicere se respondit, exceptis [9] sex arboribus ac ne vno quidem denario, si adimerentur, emptam volente Domitio: Crassus, Vtrumne igitur ego sum inquit, quæso Domiti, exemplo [10] grauis & ab ipsa mea Censura notandus, qui in domo, quæ mihi hæreditate obuenit, [11] comiter habitem: an tu, qui H-S. millies sex arbores æstimes? Eæ fuere [12] loti, patula ramorum opacitate lasciuæ, [13] Cecina Largo è proceribus crebrò in iuuẽta nostra eas in domo sua ostentante. Durauerúntque, quoniam & de longissimo æuo arborum [d]iximus, ad Neronis princ[i]pis incendia, quibus cremauit vrbem, annis clxxx. posteà, cultu virides iuuenésque, [n]i princeps ille accelerasset etiam arborum mortem. Ac ne quis vilem de cætero Crassi domum, nihilque in ea iurgante Domitio fuisse dicendum præter arbores iudicet, iam columnas [14] quatuor Hymettij marmoris, [e] Ædilitatis gratia ad scenam ornandam aduectas, [15] in atrio eius domús statuerat, cùm in publico nondum essent vllæ marmoreæ. Tam recens est opulentia: t[a]ntóque tunc plus honoris arbores domibus afferebant, vt sine illis ne inimicitiarum quidem pretium seruauerit Domitius. Fuere ab iis & cognomina antiquis: [16] Fronditio militi illi, qui præclara facinora, Vulturnum trãsnatans, fronde capiti imposita, aduersus Annibalem edidit: Stolonum [f] Liciniæ genti: [17] ita enim appellatur in ipsis arboribus fruticatio inutilis: [18] vnde & [g] pampinatio inuenta primo Stoloni dedit nomen. Fuit & arborum cura legibus priscis: cautúmque est xii. tabulis, vt qui iniuria cecidisset alienas, lueret [19] in singulas æris xxv. Quid existimamus, [20] futurásne eas credidisse ad suprà dictam æstimationem illos, qui frugiferas tanti [21] taxauerant? Nec minus miraculum in pomo est, multarum circa suburbana fructu annuo addicto bini, millibus nummûm, maiore singu-

1 terráque sponte. Ch.
2 quæ retulimus. M. & Ch.
3 penè iniuria. Vet.
4 possessas. M.
5 clarioris etiam tum iuris. M
6 Consulatus CH.
7 In Vet. & Ch. numerus desideratur, sexagies HS Valer Max. H-S. millies vt vulgo legitur, summa est maior fide. Vide Budæ 3 de asse.
8 concedere M.
9 decem. Val. Max.
10 grauis Vet.
11 communiter. M. id est, communi & populari mo[re] esse.
12 lotoe. M.
13 Cacina. Ch.
14 sex Val. Max. & autor ipse ca. 3 & 15. lib. 36.
15 in porticu Val. Max.
16 Fronditio, Ch.
17 ita appel M.
18 inde M.
19 singulas siclos æris. Vet in singulas pœnas æris viginti quinque. Renardus.
20 venturasne. Ch.
21 vexauerant M. & Ch.

larum reditu, quàm erat apud antiquos prædiorum. Ob hoc insita, & arborum quoque adulteria excogitata sunt, vt nec poma pauperibus nascerentur. Nunc ergo dicemus,[22] quo maximè modo tantum ex his vectigal contingat, veram colendi rationem absolutámque proditури. Et ideo non vulgata tractabimus, nec quæ constare[23] animaduertimus, sed incerta atque dubia, in quibus maximè fallitur vita. Nam diligētiam in superuacuis affectare, non nostrum est. Ante omnia autem in vniuersum, & quæ ad cuncta arborum genera pertinent in commune, de cœlo terráque dicemus.

22 quonam. Vet.
23 animo aduertimus. CH.

ANNOTATIONES.

a Val. Max. lib. 9. cap. 1. de luxuria, & libidine.
b Monte Palatino.
c Cùm Marius pro Catulo rogātibus dixisset, ei moriendum esse, inclusus domi Catulus carbonibus accensis se suffocauit.
d Vide infrà cap. 15. lib. 36.
e Centum millibus nummûm emptas. Valer. Max.
f Varro cap. 2. lib. 1.
g Exectio fruticantium arbuscularum.

De natura cæli ad arbores, & quā partem cæli spectare debeant.

CAP. II.

A[a]Quilone maximè gaudent, densiores ab afflatu eius lætioresque, & materiæ firmioris. Qua in re plerique falluntur, cùm in vineis pedamenta non sint à vento eo opponenda, & id tantum à Septentrione seruandū. Quinimo tempestiua frigora plurimum arborum firmitati conferunt, & sic optimè germinant: alioqui si blandiātur Austri, defatiscētes, ac magis etiam[1] in flore. Nam si cùm defloruere protinus[2] sequantur imbres, in totū poma depereunt: adeò vt [b] amygdalæ & pyri, etiam si omnino nubilum fuit, Austrinúsve flatus, amittant fœtus. Circa [c] Vergilias quidem puluere, inimicissimum viti & oleæ: quoniam tunc coitus est earum. hoc est illud quadriduum oleis decretorium, hic articulus Austrinus nubili[3] spurci, quod diximus. Fruges quoque peius maturescunt Austrinis diebus, sed celeriùs. Illa sunt noxia frigora, [d] quæ Septentrionibus aut præposteris fiunt horis. Hyemé quidem Aquiloniam esse, omnibus satis vtilissimum. Imbres verò tunc expetendi euidens causa est: [e] quoniam arbores fœtu exinanitas, & foliorum quoque[4] amissione languidas, naturale est auidè [f] esurire. [g] Cibus autem earum imber. Quare tepidam esse hyemem, vt absumpto partu arborum, sequatur protinus conceptus, id est germinatio, ac deinde alia[5] florescendi exinanitio, inutilissimum experimentis creditur. Quinimo si plures ita continuentur anni, etiam ipsæ[6] moriuntur arbores, quando nemini dubia pœna est in[7] fame laborantium. [h] Ergo qui dixit hyemes serenas optandas, non pro arboribus vota fecit. Nec per solstitia imbres vitibus cōducunt. Hyberno quidem puluere lętiores[8] fieri messes, luxuriantis ingenij fertilitate dictum est.[9] Alioqui vota arborum frugúmque communia sunt, niues diutinas[10] sedere. Causa, non solùm quia animam terræ, euanescentem exhalatione, includunt & comprimunt, retróque agunt in vires frugum atque radices: verùm quòd & liquorem sensim præbent,[11] purum præterea leuissimúmque, quando nix aquarum cælestium[12] spuma est. Ergo humor ex his [i] non vniuersus[13] ingurgitans diluénsque, sed quomodo sititur distillans, velut ex vbere alit omnia quæ non inundat. Tellus quoque illo modo[14] [k] fermentescit, & succi plena ac lactescentibus satis non effœta, cùm tempus aperit, tepidis arridet horis. Ita maximè frumenta pinguescunt, præterquàm vbi calidus semper aër est, vt in Ægypto. Continuatio enim & ipsa [l] consuetudo, idem quod modus [m] aliubi efficit: plurimúmque prodest vbicunque, non esse quod noceat. [n] In maiore parte orbis, cùm præcoces excurrêre germinationes: euocatæ indulgentiâ cæli, secutis frigoribus exuruntur. Qua de causa serotinæ hyemes[15] noxiæ syluestribus quoque, quæ magis etiam dolent vrgente [o] vmbra sua, nec adiuuante medicina: [16] quoniam vestire teneras intorto stramento in syluestribus non est. Ergo tempestiuæ aquæ hybernis primùm imbribus, deinde[17] germinationem antecedentibus. Tertium tempus est, cùm educant poma, nec protinus, sed iam valido fœtu. Quæ fructus suos diutius continent, longioresque desiderant [p] cibos, his & serotinæ aquæ vtiles, vt viti, oleæ, Punicis. Hæ iam pluuiæ generis cuiusque arboribus diuerso modo desiderantur, aliis alio tempore maturantibus. Quapropter[18] iisdem imbribus[19] quædam lædi videas, alia iuuari,[20] etiam in eodem genere, sicut in pyris: alio die hyberna quærunt pluuias, alio verò præcocia, vt pariter quidem omnia[20] desiderent. Hybernum tempus est ante[22] germinationem, quæ Aquilonem Austro vtiliorem facit. Ratio eadem mediterranea maritimis præfert (sunt enim plerunque frigidiora) &[23] mōtosa planis, & nocturnos imbres diurnis. Magis fruuntur aquis sata, non statim auferente eas sole. Connexa & situs [q] vinearum, arbustorúmque ratio est, quas in oras debeant spectare. Virgilius ad Occasus seri damnauit. Aliqui sic maluere, quàm in[24] exortu. A pluribus meridiem probari aduerto: nec arbitror perpetuum quicquam in hoc præcipi posse. [r] Ad soli naturam, ad loci ingenium, ad cæli cuiusque[25] minores dirigenda solertia est. In Africa Meridiem vineas spectare,[26] & si viti inutile, colono salubre est, quoniam ipsa meridianæ subiacet plagæ: quapropter qui ibi in Occasum aut Septentriones conseret, optimè miscebit solum cælo, [s] cùm Virgilius Occasus improbet. Nec de Septentrione[27] relinqui dubitatio videtur. Atqui in Cisalpina Italia magna ex parte vineis ita positis, compertum est nullas esse fertiliores. Multum rationis obtinent[28] venti. In Narbonensi prouincia atq; Liguria,[29] & parte Hetruriæ, contra Circium serere imperitia existimatur: eúdemque obliquum accipere, prouidentia. Is nanque[30] æstates ibi temperat, [t] sed tanta plerunque violentia, vt auferat tecta.

1 in florem. M.
2 sequātur. M.
3 sparsi. M.
4 emissione. CH.
5 florescentis. Vet.
6 moriātur. Chiff.
7 insanè vt triserā vitem in'anā vocat cap. 27. lib. 16.
8 fieri messes luxuriātes dictum est M.
9 Alioquin. M.
10 insidere. Dal.
11 purum, præterea leuissimum. Vet.
12 pruina. M.
13 ingruens. Vet.
14 frumentescit. M.
15 obnoxiæ. M.
16 quando. CH.
17 germinatione, & antecedētibus. M.
18 eisd. imbr. aliqua lædi vid. aliqua iuuari. CH.
19 aliqua lædi vid. aliqua iuuari. M.
20 & ... Turr.
21 desiderent hyber tempus & cæte. Turn.
22 germinatione. Sed Aquil. Austr. vtil. ... ratio eadem mediterr. ... Turn.
23 ... M. ... CH.
23 mōtuosa. CH.
24 exortus. Vet.
25 mores. M. & CH.
26 & viti inutile, colono salubre. quam. CH.
27 relinqui. M.
28 & venti. M.
29 ex parte. Dal.
30 estatem. M.

ANNO-

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 3. & 4. lib. 2. Causs.
b Vide suprà cap. 26. lib. 16.
c Orientes ad octauum, vel nonum Maij.
d Quæ gelu non afferunt.
e Theophr. cap 1. lib. 2. Causs.
f Veteres τὰ δένδρα καὶ λάχανα πεινῆν dixerũt, arbores, olera, & alias plantas esurire. Hinc apud Varronem cap. 23. lib. 1. de re Rust. *In pingui rectiùs quæ cibi sunt maioris, vt olus, triticum, siligo, linum.*
g Theophrastus non quidem imbrem cibum esse ait, sed alimenti copiam imbrem frequentem præbere.
h Virgilium notat, qui ait,
Humida solstitia, atque hyemes optate serenas
Agricolæ: hyberno lætißima puluere farra.
Quem locum Macrobius interpretatur in Saturnalibus.
i ἐν ἀθρόως, non cõfertim illisus & diffluens, sed paulatim colliquescens & terram subiens. Theophrast.
k Fermentum, putris maza est. Et quoniam putria omnia terram, vt ita dicam, stercorant, ac pro lætamine sunt, fermentescere dictum puto pro lætificari, succi plenam fieri, pinguescere. Turneb. cap. 3. 10. Aduers. interpretatur, diluitur, remollescit, putris & soluta redditur.
l Teporis molliorísque cœli.
m In Ægypto.
n Theophr. cap. 3. lib. 2. Causs.
o Ramorum & surculorum densitate solem non admittente.
p Imbres.
q Columella cap. 12. lib. 3.
r Virgilius,
Ventos, ac varium cæli prædiscere morem
Cura sit, ac patrios cultúsque habitúsque locorum,
Et quid quæque ferat regio, & quid quæque recuset.
ſ Versus est Virgil.
Néve tibi ad solem vergant vineta cadentem.
t Circio ædificia quassanti tamen incolæ gratias agunt, tanquam salubritatem cœli sui debeant. Diuus certè Augustus templum illi, cùm in Gallia moraretur, & vouit, & fecit. Seneca lib. 4. Quæst. Natural.

De societate cæli & terræ ad arbores.
CAP. III.

QVidam cælum terræ parêre cogunt: vt quæ in siccis serantur, Orientem ac Septentriones spectent: quæ in humidis, Meridiem. Nec non ex ipsis vitibus causas mutuãtur, in frigidis præcoces serendo, vt maturitas antecedat algorem. [a] Quæ poma vitésque rores oderint, contra Ortus, vt statim auferat Sol: quæ ament, ad Occasus, etiam ad Septentriones, vt diutius eo fruantur. Cæteri verò ferè rationem naturæ secuti, in Aquilonem obuersas vites & arbores poni suasere. Odoratiorem etiam fieri talem fructum Democritus putat.

ANNOTATIO.

a Columella cap. 1. lib. 3. & cap. 10. lib. 5.

De qualitate regionum.
CAP. IIII.

1 dix. secunda M. AQuilonis situm, ventorúmque reliquorum,[1] diximus in secundo volumine, dicemúsque proximo plura cælestia. Interim manifestum videtur [a] salubritatis argumentum, quoniam in Meridiem etiam spectantiũ semper antè[2] decidant folia. Similis & in maritimis causa. Quibusdam locis [b] afflatus maris noxij, in plurimis iidem vtiles: quibusdam satis è longinquo aspicere maria, iucundũ: propius[3] admouere salis halitum, inutile. Similis & fluminũ stagnorúmque ratio. Nebulis adiuvant,[4] & æstuantia refrigerãt opacitate, atq; etiam rigore gaudent,[c] quæ diximus. Quare experimentis optimè creditur. [d] A cælo proximum est terræ dixisse rationẽ, haud faciliore tractatu. Quippe non eadem arboribus conuenit & frugibus plerunq;: nec pulla, qualem habet Campania, vbiq; [e] optima vitibus, aut quę tenues exhalat nebulas: nec rubrica multis laudata. Cretam in[5] Albensium Pompeianorum agro & argillam cunctis[6] ad vineam generibus anteponũt, quanquàm præpingues, quod excipitur in eo genere. Inuicem sabulum album in[7] Ticinensi, multísque in locis nigrũ, itémque rubrum etiam pingui terræ permixtum, infœcundum est. Argumenta quoque iudicantium sæpe fallunt. Non vtique lætum solum est, in quo [f] proceræ arbores nitent, præterquàm illis arboribus. Quid enim abiete procerius? † aut quæ vixisse possit alia in loco eodem? Nec luxuriosa pabula pinguis soli semper indiciũ habent. Nam quid laudatius Germaniæ pabulis? & tamen statim subest harena tenuissimo cæspitum corio. Nec semper aquosa est terra, cui proceritas herbarum,[8] nõ Hercule magis, quàm pinguis, adhærens digitis, quod in argillis arguitur. [h] Scrobes quidẽ regesta in eos nulla complet, vt densa atq; rara ad hunc modum deprehendi possit: ferróque omnis rubiginem obducit. Nec grauis [8] aut leuior iusto deprehenditur pondere. Quod enim põdus terræ iustum intelligi potest? Nec fluminibus aggesta semper laudabilis, quando senescant sata quædam aqua. Sed neque illa quæ laudatur, diu, præterquàm salici, vtilis sentitur. Inter argumenta stipulæ crassitudo est, tanta alioquin in[9] Laborino Campaniæ nobili campo, vt ligni vice vtantur. Sed idem solum vbicunque arduum opere, difficile cultu, bonis suis[i] acrius penè [k] quàm vitiis posset, affligit agricolam. Et carbunculus, terra quæ ita vocatur, emendari vite macra [o] putatur. Nam tophus[11] scaber natura friabilis expetitur quoque ab autoribus. Virgilius & quæ filicem ferat, non improbat vitibus. Salsæque terræ multa melius creduntur, tutiora à vitiis innascentium animalium.[12] Nec colles opere nudantur, si quis peritè fodiat. Nec campi omnes minus soles atque perflatus, quàm opus sit, accipiunt. Et quasdam pruinis ac nebulis pasci diximus vites. Omnium rerum sunt quædam in alto secreta, & suo cuique corde[13] peruidenda. Quid, quòd mutantur sæpe iudicata quoque, ac diu[14] comperta? In Thessalia circa Larissam emisso lacu frigidior facta ea regio est, oleæque desierunt, quæ prius fuerant. Item vites aduri, quod non antea, Ænos sensit admoto Hebro. Et circa Philippos cultura siccata regio mutauit cæli[15] habitum. At in Syracusano agro

2 decidunt. Vet.
3 admouere. Chiff.
4 aut. M.
5 Albanensium. M.
6 ad vineas. Chiff.
7 Ticinensi. Chiff.
† At quæ.
8 atque. M.
9 Leberino. M. alioquin Leborino Chiff.
10 videtur. Ch.
11 satur ac friabilis expe. M. vtrũque. & Ch.
12 Nec colles vano opere. Vet. Nec colles temere. Aliȷ.
13 prouidenda. M. præuidenda. Vet.
14 compressa. M. vtrũque. Alij, comprehensa, & diu compressa. Chiff.
15 ambitũ. M.

aduena cultor elapidato [16] solo perdidit fruges luto, donec regessit lapides. [17] In Syria leuem tenui sulco imprimunt vomerem, quia subest saxum exurens æstate semina. Iam in quibusdam locis similes æstus immodici, & frigorum effectus. Est fertilis Thracia frugum [18] rigore, æstibus Africa & Ægyptus. In Chalcia [m] Rhodiorum insula locus quidam est in tantum fœcundus, vt suo tempore satum demetant hordeum, sublatúmque protinus serant, & cum aliis frugibus metant. [n] Glareosum oleis solum aptissimum in Venafrano, pinguissimum in Bætica. [19] Pucina vina in saxo coquuntur. Cæcubæ vites in Pontinis paludibus madent. Tanta est [20] argumentorum [21] & soli varietas ac differentia. [o] Cæsar Vopiscus, cùm caussam apud Censores ageret, campos [22] Roseæ [23] dixit Italiæ sumen esse, in quibus perticas pridie relictas gramen operiret. Sed non nisi ad pabulum probantur. Non tamen indociles natura nos esse voluit, & [24] vitia confessa fecit, etiam vbi bona certa non fecerat. Quamobrẽ primùm crimina dicamus.

16 luto sole perdidit fruges, donec vtrumque. M & Cõst.
17 In Sicilia. M. & ipse auctor cap. 6. lib. 18.
18 frigore. M.
19 Punica. M.vet.
20 agrorũ. Vet.
21. ac. Ch.
22 Rosiæ. CH. Roscia. Alÿ Campus est agri Reatini, ducatus Spoletini.
23 dicit. M.
24 vitam conuersam. M.vtr.

Genera terrarum. CAP. V.

1 Terram [1] amaram siue macrã si quis probare velit, demonstrant eam [2] [a] atræ degenerésque herbæ: [b] frigidam autem retorridè nata. Item [c] vliginosam, tristia: rubricam [3] oculi argillámque, operi difficillimas, quæque rastros ac vomeres ingentibus glebis onerent: quanquam [4] non quod operi, hoc & fructui sit aduersum. Item è contrario cineraceam, & sabulum album. Nam sterilis densa callo facilè deprehenditur vel vno ictu cuspidis. [d] Cato breuiter atque ex suo more vitia determinat: Terram [e] cariosam caue: néve plaustro, néve pecore impellas: Quid putamus hac appellatione ab eo tantopere reformidari, vt penè vestigiis quoque interdicat. Redeamus ad ligni cariem, & inueniemus illa, quæ in tantum abominatur, vitia, aridæ, fistulosæ, scabræ, cauescẽtis, [5] exesæ, & pumicosæ. Plus dixit vna significatione, quàm possit vlla copia sermonis [6] enarrari. Est enim interpretatione vitiorum quædam non ætate (quæ nulla in ea intelligi potest) sed natura sua, anus terra: & ideo infœcunda ad omnia, atque imbecilla. Idem agrum optimum iudicat ad radicem montium planitie in meridiem excurrente, qui est totius Italiæ situs: terram verò teneram, quæ vocetur pulla. Erit igitur hæc optima & operi [7] satior. Intelligere modò libeat dictam mira significatione [f] teneram: & quicquid optari debet, in eo vocabulo inuenietur. Illa temperatæ vbertatis, illa mollis facilísque culturæ, nec madida, nec sitiens. Illa post vomerem nitescens: qualem fons ingeniorum Homerus in armis à Deo cælatam dixit, [g] additque miraculum [8] [h] nigrescentis, quamuis fieret [9] in auro. Illa quam recentem exquirunt improbæ alites vomerem comitantes, coruique aratoris vestigia ipsa [10] rodentes. Reddatur hoc in loco luxuriæ quoque sententia, & aliqua in propositum. Certè Cicero lux doctrinarum altera, meliora, inquit, vnguenta sunt, quæ terram, quàm quæ crocum sapiunt. Hoc enim maluit dixisse, quam redolent. Ita est profectò: [11] illa erit optima, quæ vnguenta sapiat. [i] Quòd si admonendi sumus, qualis sit terræ odor ille qui quæritur contingit sæpe etiam [12] quiescente ea sub [13] occasum Solis, in quo loco arcus cælestis deiecerit capita sua: & cum à siccitate continua immaduit imbre: tunc emittit illum suum halitum [k] diuinum [14] ex Sole conceptum, cui cõparari suauitas nulla possit. Is esse odor in commota debebit, repertúsque nemmem [15] fallet: [16] ac de terra odor optimè iudicabit. Talis ferè est in noualibus cæsa vetere sylua, quæ consensu [17] laudatur. Et in frugibus quidem serendis eadem terra vtilior intelligitur, quoties intermissa cultura quieuit: quod in vineis non fit. Eóque diligentius eligenda est, ne vera existat opinio eorum, qui iam Italiæ terram existimauere lassam. Operis quidem facultas in aliis generibus constat & cælo: nec potest arari post imbres aliqua, vbertatis vitio lentescens. Contrà in Byzacio Africæ illum centena quinquaginta fruge fertilem campum, nullis, cùm [18] siccus est, arabilẽ tauris, post imbres vili asello, & à parte altera, [19] iugi anu vomerẽ trahente vidimus scindi. Terram [20] enim terra emendari (vt [l] aliqui præcipiunt super tenuem pingui iniecta, aut gracili bibuláque super humidam ac præpinguem, [21] dementia operæ est. Quid enim potest sperare, qui talem colit?

1 Terrarũ. V
2 macræ. Vet.
3 oculi & argillosum, quæ operi difficillima rastros &c. onerat. Vet.
4 non aliquando. M. aliquando non quod operi. Vet.
5 ex se pumicosa. M.
6 enarrare. Est enim in tentatione. M.
7 sana M. sacra iudicata Turn. satta. Ch.
8 increscentis. M.
9 ex auro. M. & Ch.
10 radentes. Vet.

11 illa enim erit. M.
12 humescente. Quidam.
13 occasu. M.
14 & Soli Chiff.
15 fallit. M.
16 ac de terra odore. M.vtr. Lego, Si de terra odor, optimè &c.
17 laudatur. Vet. tub. nouasta.
18 siccitest. M vtr.
19 iungi anum vom. trahentem &c. M. Vet. & Ch. Lego, vili asel. vidimus scindi, & à par. alt iungi anum vom. trahentem.
20 etiam. Vet.
21 dementia operari est. quid potest sperari qui talis terram. M. dementia operæ est. Quid potest sperare qui talem. M. aliter, dementia operæ est. Quid pot. sper. qui talis talem? Chiff.

ANNOTATIONES.

a Hederam fortassis nigram significat, de qua Virgilius:

> *—at sceleratum exquirere frigus*
> *Difficile est, piceæ tantùm, taxique nocentes*
> *Interdum, aut hederæ pandunt vestigia nigræ.*

b Id est quod ait Palladius cap. 5. lib. 1. quæ à bona terra proferuntur, nec scabra esse, nec retorrida, nec succi naturalis egentia.

c Virgilius 2. Georg. Varro cap. 7. lib. 1. Columel. ca. 5. & 6. lib. 2.

d Cap. 5. & 34.

e Cariosam & variam terram Columella cap. 4. lib. 2. exponit, nimbis exiguis semimadidam, cùm post longas siccitates leuis pluuia glebarum superiorem partem madefecit, interiorem non attigit.

f Facilem & modicè resolutam. Columella cap. 2. li. 2. & cap. 11. lib. 3. Pullæ Cato meminit lib. 34. Idem terram tenerrimam pullam vocat cap. 151. Vide infrà cap. 23. lib. 18. Virgilius putre solum vocat:

> *--putre solum, namque hoc imitamur arando.*

De cuius verbi significatione Victorius cap. 23. lib 11 Idem

> *--zephyro putris se gleba resoluit.*

Turn. cap. 27. 18.

g Iliad. σ.

> Ἐν δ' ἐτίθει νειὸν μαλακὴν, πίειραν ἄρουραν,
> Εὐρεῖαν, τρίπολον. πολλοὶ δ' ἀροτῆρες ἐν αὐτῇ
> Ζεύγεα δινεύοντες ἐλάστρεον ἔνθα καὶ ἔνθα.
> Οἱ δ' ὁπότε στρέψαντες ἱκοίατο τέλσον ἀρούρης,
> Τοῖσι δ' ἔπειτ' ἐν χερσὶ δέπας μελιηδέος οἴνου
> Δόσκεν ἀνὴρ ἐπιών· τοὶ δὲ στρέψασκον ἀν' ὄγμους,
> Ἱέμενοι νειοῖο βαθείης τέλσον ἱκέσθαι.
> Ἡ δὲ μελαίνετ' ὄπισθεν, ἀρηρομένῃ δὲ ἐῴκει,
> Χρυσείη περ ἐοῦσα· τὸ δὴ περὶ θαῦμα ἐτέτυκτο.

Noctem è terra genitam fabulis proditur quòd terræ soli obiectæ densitati Mathematici tribuunt, qua de caussa poetæ γῆν μέλαιναν vocant Rhodig. cap. 16. lib. 25.

h Nigram apud Theophr. loco citato probat Leophanes.

i Idem ca. 25. lib. 6. Causs. Arist. Problem. 12. Quæst. 2.

k Huius

k Huius rei caussam vide explicatam apud Rhodig. cap. 31. 22. Vide supra cap. 24. lib. 12. Apud Cic. lib. 3. de Orat. Odorem eum significari quidam volunt, cùm ait, *Licet hoc videre in reliquis sensibus, vnguentis minùs diu nos delectari summa & acerrima suauitate conditis, quàm his moderatis: & magis laudari quòd terram, quàm quòd crocum olere videantur.* Brod. tamen cap. 5. 4. ceram, non terram legit. Vide Theoph. capit. 25 6. Causs. Arist. Quæst. 2. sect. 12. Problem.

l Theoph. cap. 25. lib. 3. de Causs. quosdam præcipere ait, vt varij diuersique generis terræ commisceătur, macra cum pingui, &c. Tacitè id ridet & reprehendit Plinius.

De terra, quam Britannia & Gallia amat. CAP. VI.

ALia est ratio, quam Britannia & Gallia inuenere [1] alendi eam ipsa: quod genus vocant [2] margam. Spissior vbertas [3] in ea intelligitur. Est autem quidam terræ adeps, ac velut glandia in corporibus, ibi densante se pinguitudinis nucleo.

1 alendi ea ipsa, genusque quod vocant M. Lego, alendi eam. Gypsi genus, et quod vocăt, amarlă. M. 3 ex ea colligitur. Vet.

De Græcorum circa [1] hæc doctrina. CAP. VII.

1 hanc. Vet.

NOn omisere & hoc Græci. Quid enim intentatum illis? [2] Leucargillon vocant candidam argillam, [3] qua in Megarico agro vtuntur, sed tantùm in humida frigidáque terra. [4] Illas Gallias Britanniásque locupletantes cum cura dici conuenit. Duo genera fuerant. Plura nuper exerceri cœpta proficientibus ingeniis. Est enim alba, [5] ruffa, columbina, argillacea, tophacea, harenacea. Natura duplex, aspera, aut pinguis. Experimenta vtriusque in manus, vsúsque geminus, aut vt fruges tantùm alant, [6] aut edant & pabulum. Fruges alit [7] tophacea alba: quæ si sit inter fontes reperta, est ad infinitum fertilis, verùm aspera [8] tractatu: & si nimia iniecta est, exurit solum. Proxima est ruffa, quæ vocatur [9] [b] capnumargos intermisto lapide terræ minutæ, harenosæ. Lapis [c] contunditur in ipso campo: primísque annis stipula difficulter cæditur propter lapides. Impendio tamen [10] minimo leuitate dimidio minoris, quàm cæteræ, inuehitur. Inspergitur rara: [11] sale eam misceri putant. Vtrúque hoc genus semel iniectum [d] in l. annos valet, & frugum & pabuli vbertate.

2 Leucargillon. M. Leucargilion. CH. 3 quam in. CH. 4 Illa Gall. Britan. locupletantia cum cura dici conuenit duo genera. Fuere tum plura. M. 5 rosea. M. vtr. rosa. CH. 6 aut eadem & pab. M. vtr. 7 tophacea. Alba quæ sit inter. M. 8 tactu: nimia si iniecta est, exuritur sole. M vtr. 9 acaunumarga. CH. 10 minima, leuitate 11 sale eam dissolui & cum terra misceri putant. Dal.

ANNOTATIONES.

a Est & liquida Georgio Agricolæ lib. 1. De fossilibus.

b κάπνόμαργον dictam volunt, quasi fumi ruffo & fusco colore infectam: alij χαυνόμαργον legunt, quasi laxam & raram. Alterum manuscriptum exemplar meum habet, Caunumarga.

c Vel resoluitur gelu & tempestatibus.

d In decem annos Galliæ.

De terrarum generibus. CAP. VIII.

QVæ pingues esse sentiuntur, ex his præcipua alba. Plura eius genera. Mordacissimum, quod supra diximus. Alterum genus albæ [1] cretæ [a] argentaria est. Petitur ex alto, in centenos pedes actis plerunque puteis, ore [2] angustatis, intus, vt in metallis, spatiante venâ. Hac maximè Britannia vtitur. [3] Durat annis lxxx. Neque est exemplum vllius, qui bis in vita hanc eidem iniecerit. Tertium genus candidæ [4] glischromargon vocant. Est autem creta fullonia mista pingui terrâ, pabuli quàm frugum fertilior, ita vt messe sublata ante sementem alteram [5] lætissimam secetur. Dum in fruge est, nullum aliud [6] gramen [7] emittit. Durat xxx. annis: densior iusto [8] cymini modo strangulat solum. Columbinam [9] Gallia suo nomine [b] eglecopalam appellat: glebis excitatur lapidum modo: sole & gelatione ita soluitur, vt tenuissimas bracteas faciat. Hæc ex æquo fertilis. Harenacea vtuntur, si alia non sit: [10] in vliginosis verò, & si alia sit. Vbios gentium solos nouimus, qui fertilissimum agrum colentes, quacunque terra infra tres pedes effossa, & pedali crassitudine iniecta lætificent. Sed ea non diutius [11] annis x. prodest. Hedui & Pictones calce vberrimos fecere agros: quæ sanè & oleis, & vitibus vtilissima reperitur. Omnis autem marga [12] arato iniicienda est, vt medicamentum [13] rapiatur: & fimi desiderat aliquantulum quæ primò plus aspera, & quæ in herbas non effunditur: alioqui nouitate, quæcunque fuerit, solum lædet, ne sic quidem primo pòst anno fertilis. Interest & quali solo quæratur. Sicca enim humido melior, arido pinguis. [14] Temperatæ alterutra, creta, vel columbina conuenit.

1 creta argumentaria. Vet. alimentaria. CH. Lego, creta argillosa est. 2 angustiis. Vet. 3 Durant. M 4 glisomargam. CH. 5 lætissimũ. M. & CH. 6 germen. Dal. 7 mutit. CH 8 siz.ni. M vtr. & Turn. & CH nempe ruderis e ss gnino opere. 9 Gallia &c. appellant CH. 10 in vliginosis vorticibus, &, si alia sit. Vet M. 11 annis x. in M. d. 12 aratro. M. 13 rapiatur. Fimi &c. plus iusto aspera est, & quæ. Dal. 14 Temperato. M.

ANNOTATIONES.

a Argento poliendo vtilis: vulgò, *Tripela.* Huius meminit Varro cap. 7. lib. 1.

b Quidam legunt Aiglepeliam, id est splendidam & liuidam: ἀγλαὸς, lucidus: πελιὸς, liuidus. Cæterùm ea vox Græca potiùs fuerit quàm Gallica. In vetusto legitur, suo nomine e Græco (lego, Sed & Græco,) Pelian appellat.

[a] *De cineris vsu, & de fimo, & quæ sata vberiorem terram faciant, & quæ vrant.* CAP. IX.

TRanspadanis cineris vsus adeò placet, vt anteponant fimo iumentorum: quod quia [1] leuissimum est, ob id exurunt. Vtroque tamen pariter non vtuntur in eodem aruo, nec in arbustis cinere, nec quasdam ad fruges, vt [2] diximus. [b] Sũt qui puluere quoque vuas ali iudicent, pubescentésque puluerent, & vitium arborúmque radicibus aspergant. Quod certum est Narbonensi prouinciæ, & [3] vindemias certius sic eo coqui, quia plus puluis ibi, quàm sol confert. Fimi plures differentiæ: [4] ipsa res antiqua. Iam apud Homerum regius senex agrum ita [5] suis manibus [c] lætificans reperitur. Augeas rex in Græcia [6] excogitasse traditur: diuulgasse verò Hercules in Italia, quæ regi suo [7] Stercutio Fauni filio ob hoc inuentum immortalitatem tribuit. [d] M. Varro principatum dat turdorum fimo ex auiariis. Quod etiam pabulo boum suumque magni-

1 lætissimum. Vet. mox hoc cap. legitur, leuissimũ. Lego, qui quia leuissimus est, &c. 2 dicimus. M & CH. 3 vindemiæ citius eo coquuntur. quidam Alij aspergant. Certum est Narb. prouincia & vind citius eo. &c. 4 ipsa res. Vet. 5 suis manibus. in M. d. 6 id excog. Alij hoc excog. CH. 7 Stercutio Vet. & CH. Sterculio. Lactan. & Tertul. Sterquilino. Alij.

ficat: neque alio cibo celerius pinguescere asseuerat. De nostris moribus bene sperare est, si tanta apud maiores fuere auiaria, vt ex his agri stercorarentur. [e] Proximum Columella columbariis, mox gallinariis facit, natantium alitum damnato. Cæteri autores consensu [f] humanas dapes ad hoc in primis aduocant. Alij ex his præferunt hominum potus, in [8] coriariorum officinis [g] pilo madefacto. Alij per sese, aqua iterum, largiúsque etiam, quàm cùm bibitur, admista. [9] Quippe plus iam ibi malè [10] domandum est, cùm ad virus illud vini homo accesserit. Hæc sunt certamina, quibus inuicem ad tellurem quoque alendam vtuntur homines. Proximè spurcitias suum laudant. Columella [11] solus damnat. Alij cuiuscunque quadrupedis [12] ex cytiso. Aliqui [13] columbaria præferunt. Proximum deinde [h] caprarum est, ab hoc ouium, deinde boum, nouissimum iumentorum. Hæ fuere apud priscos differentiæ, simúlque præcepta (vt inuenio) retali vtendi, quando & hic vetustas vtilior: visúmque iam est apud quosdam prouincialiũ, in tantum abundante geniali copia pecudum, farinæ vice cribris superiniici, fœtore aspectúque temporis [14] viribus in quandam etiam gratiam mutato. Nuper repertum, oleas gaudere maximè cinere è calcariis [15] fornacibus. [i] Varro præceptis adiicit, equino, quod sit leuissimum, segetes alẽdas: prata verò grauiore, & quod ex hordeo [16] fiat, multásque [17] gignat herbas. Quidam etiam [18] bubulo iumentorum præferunt, ouillúmque caprino: omnibus verò asininũ, quoniam lentissimè [19] mandant. E contrario vsus aduersus [20] vtrunque pronuntiat. Inter omnes autem constat nihil esse vtilius lupini segete, priusquam siliquetur, aratro vel bidentibus versa, manipulísve desectæ circa radices arborum ac vitium obrutis. [21] Etiam vbi non sit pecus, culmo ipso vel etiam filice stercorare arbitrantur. [k] Cato stercus vnde [22] fiat, stramenta, lupinum, paleas, [l] fabalia, ac frondes ilignas, quernásque. E segete euellito ebulum, cicutam, & circum salicta herbam [23] auctam, vluámque: ea substernito ouibus, frondémque [24] putridam. [m] Vinea si [25] macruerit, sarmenta sua comburito, & [26] ibidem inarato. Itémque vbi saturus eris frumentum, oues ibi [n] delectato. Necnon [27] & satis quibusdam ipsis pasci terram dicit. Segetem stercorant fruges, lupinum, faba, vicia. Sicut è contrario cicer, quia vellitur, & quia salsum [28] est, hordeum, fœnũ Græcum, eruum, hæc omnia segetem exurunt, & omnia quæ velluntur. [29] Nucleos in segetem ne indideris. [o] Virgilius & lino segetem exuri, & auena, & papauere arbitratur. Fimeta sub dio concauo loco, & qui humorem colliget, stramento intecta, ne in sole arescant, palo [p] è robore depacto fieri iubet. Ita fore ne innascantur his serpentes. Fimum miscere terræ, plurimum refert Fauonio flante, ac [31] luna [q] sitiente. Id plerique prauè intelligunt à Fauonij ortu faciendum, ac Februario mense tantùm, cùm id pleraque sata aliis postulent mensibus. Quocunque tempore [32] facere libeat, curandum vt ab Occasu æquinoctiali flante vento fiat, lunáque decrescente ac sicca. Mirum in modum augetur vbertas effectúsque eius obseruatione tali.

8 coriorum. CH.
9 Quippe potus tum mage domandus, &c. Alij Quippe plus iam ibi miscendus ac domandus est. Alij.
10 domandus. M.
11 solũ. Ch.
12 exitio sum. M.
13 columbarias (sub. spurcitias) Vet. columbariam M. columbariũ. Alij. Vet.
14 vicibus. M.
15 fornacibus, in M. d.
16 fit. Vet.
17 gignit. M
18 bubalino M.
19 mandunt. M
20 vtrosque. Vet.
21 Et vbi. M.
22 facias, apud Catonem faciat. Ch.
23 actam. M. & Ch idest, ἀκαλήφην, ebulum actem. vl. eã subest. M. aliud Turnebus mactam. Cato cap. 37. alteram.
24 putidã. M. & Ch.
25 macra uerit Ch.
26 indidẽ. Ch.
27 est satis. Ch.
28 est. Hordeum Vet.
29 Nucleũ. M. id est, arborem qua in fructu oleum fert.
30 iniecere.
31 luna sitiẽte. Alij.
32 fiat. M. vtr. & V.

ANNOTATIONES.

a Columella cap. 15. lib. 2. Theophr. cap. 8. lib. 2. histor. & cap. 13. lib. 3. Caussar.

b Theophr. ibid. & cap. 22. lib. 3. Causs.

c Homer. Odyss. ω.

--εὐκτιμένῃ ἐν ἀλωῇ λιστρεύοντα φυτόν:

in pomario bene structo circumfodientem, radentem, læuigantem arborem: (tot enim λιστρεύειν significat. vnde λίστρον rusticum instrumentum quo id peragitur.) Cicero in Catone & Plinius hoc loco aut obliuiosè, aut negligenter λιστρεύειν, κοπρίζειν, stercorare & lætificare exposuerunt. De Vlysse id dicitur, qui patrem sic occupatum deprehendit. Ælianus cap. 5. lib. 7. histor. rectè significatum eius verbi reddidit: καὶ Λαέρτης αὐτουργῶν ὑπὸ τοῦ παιδὸς πεφώραται, καὶ φυτὸν ξύων, καὶ τοι γηραιὸς ὢν βαθύτατα. Laertes, quamuis iam extrema senectute, in opere à filio deprehensus est, arborem radens. A priscis tamen illis stercoratos fuisse agros cognoscimus ex Odyss. ρ.

--ὄφρ' ἂν ἄγοιεν
δμῶες Ὀδυσσῆος τέμενος μέγα κοπρήσοντες.

Brod. cap. 13. 6. Victorius cap. 4. 28. Obseru. Adscribendos alios versus Homeri putaui, qui ad hanc rem pertinent,

Δὴ τότε κεῖτ' ἀπόθεστος ἀποιχομένοιο ἄνακτος
Ἐν πολλῇ κόπρῳ, ἥ οἱ προπάροιθε θυράων
Ἡμιόνων τε, βοῶν τε ἅλις κέχυτ' ὄφρ' ἂν ἄγοιεν, &c.

d Cap. 38. lib. 1.

e Idem Cassius apud Varronem.

f Sic alui profluuium, & lotium circumloquimur. Eadem locutione vsus est, qui dixit, Reliquias cibi, & humorem quem profundimus. Theophr. cap. 9. lib. 2. histor.

g Quod fit calce addita.

h Cato cap. 36.

i Varro cap. 38. lib. 1. equinum, ex Cassio, minimè esse bonum in segetes tradit, sed optimum in prata, vt cæterorum veterinorum, quæ hordeo pascuntur, quod multam facit herbam. Obliuiosus hic Plinius.

k Catonis verba sunt ex cap. 38. *Stercus vnde facias stramenta, lupinum, paleas, fabalia, acus, frondem iligneam, querneam.*

l Fabules alas, vt Varro cap. 31. 1. Rei rust. & Cato cap. 7. locuti sunt, vel acera fabarum, τὰ ἄχυρα κυάμινα. In Geoponicis, τὴν δ' ἀγρωστιν ἐν ἀρχῇ χειμῶνος, ὕστερον ἐλεγχομένην, κινήσεις ἄροτροις μικροῖς ἀχύροις διαπάσσεις, καὶ μάλιστα κυαμίνοις. Fabulum Lucilius vocat,

Hic in stercore humi, fabulóque, fimo, atque sucerda.

m Cato cap. 37. *Vitis si macra erit, sarmenta sua concidito minutè, & ibidem inarato,* (lego, *inurito,*) *aut infodito.*

n Detineto, illicito. Titinnius,

Quòd ea parasitus habeat, qui illum sciat
Delicere, & noctem facere possit de die.

Item attrahere & allicere. Quadrigarius 4. Annal. *Fabius de nocte cœpit hostibus castra simulare oppugnare, eum hostem delectare, dum collega id raperet quod captabat.* Cato cap. 30. *Vbi sementim facturus eris, ibi ouem delectato, & frondem vsque ad pabula matura.*

o Georg. lib. 2.

p Robusta aliqua materia in medio depacta. Varro, Columella.

q Paulò pòst siccam & decrescentem vocat, vt & Propertius:

Nunc licet in triuiis siccæ requiescere lunæ.

[a] *De satione arborum, & quòd auulsione nascuntur arbores.*

CAP. X.

ABundè prædictâ ratione cæli ac terræ, nunc de his arboribus [t] dicemus, quæ cura

t dicimus Chiff.

cura hominum atque arte prôueniunt. Nec pauciora propè sunt genera: tam benignè naturæ gratiam retulimus. Aut enim semine proueniunt, aut [a] plantis radicis, aut propagine, aut auulsione, aut surculo, aut insito & [b] consecto arboris trunco. Nam folia palmarum apud Babylonios seri, atque ita arborem prouenire, Trogum credidisse demiror. Quædam autem pluribus generibus seruntur, quædam omnibus. Ac pleraque ex his natura ipsa docuit [c], & in primis semen serere, cùm decidens exceptúmque terra [3] viuisceret. [4] Sed quædam non aliter proueniunt, vt castaneæ, [5] iuglandes, [6] [c] cæduis duntaxat exceptis. Et semine autem, quanquàm dissimili, ea quoque, quæ & aliis modis, seruntur, vt vites, & mala, atque pyra. Nanque iis pro semine nucleus, nō vt suprà dictis fructus ipse. Et mespila semine nasci possunt. Omnia hæc tarda prouentu, ac degenerantia, & [7] insito restituenda. Interdum etiam castaneæ. Quibusdam natura contrà, omnino non degenerandi, quoquo modo serantur, vt cupressis, palmis, lauris. Nanque & laurus pluribus modis seritur. Genera eius [d] diximus. Ex his augusta, & [8] baccalis, & tinus simili modo seruntur. Baccæ mense Ianuario Aquilonis Afflatu [9] siccante leguntur, expandun túrque raræ, ne calefiant aceruo. Posteà quidam [10] fimo ad satum præparatas, vrinâ madefaciunt. Alij in qualo pedibus in profluente deculcant, donec auferatur cutis. Alioquin vligo infestat, nec patitur nasci. In sulco repastinato [11] palmi altitudine, vicenæ ferè [12] aceruatim mense Martio: eædem & propagine seruntur: [13] triumphalísque tâlea tantùm. Myrti genera omnia in Campania baccis seruntur, Romæ propagine Tarentina. Democritus & alio modo seri docet, grādissimis baccarum tusis leuiter, ne grana frangantur, eáque intrita [14] restem circúlini atque ita [15] seri: parietem fore densitatis, ex quo virgulæ differantur. Sic & spinas sepis causa serūt, [e] tomice moris spinarum circunlita. [ee] Pilas autem laurus & myrti inopia à trimatu tempestiuum est trāsferre. Inter ea quæ semine serūtur, Mago in nucibus operosus est. [f] Amygdala in argilla molli meridiem spectante seri iubet. Gaudere [16] & dura calidáque terra: in pingui [17] aut humida mori, [18] ac sterilescere. Serendas quàm maximè falcatas & è nouella, fimóque diluto maceratas per triduum, aut pridie quàm serantur, aqua mulsa. Mucrone defigi, aciem lateris in Aquilonem spectare: ternas simul serendas [19] triangula ratione, palmo inter se distantes: [g] denis diebus adaquari, donec grandescant. Iuglandes nuces porrectæ seruntur commissuris iacentibus. Pineæ nucleis septenis ferè in ollas perforatas additis: aut vt laurus, quæ [h] baccis seritur. Citrea grano & propagine: sorba semine, [20] & à radice planta, & auulsione proueniunt. Sed illa in calidis: sorba & in frigidis & humidis. Natura & plantaria demonstrauit, [21] multarum radicibus pullulante sobole densa, & pariente matre, quas enecet. Eius quippe vmbra turba [22] indigesta premitur, vt in lauris, Punicis, platanis, cerasis, prunis. Paucorum in hoc genere rami parcant soboli, vt vlmorum, palmarúmque. Nullis verò tales [23] pulluli proueniunt, nisi quarum radices amore solis atque imbris in summa tellure spatiantur. Omnia ea non statim moris est in sua locari, sed prius nutrici dari, atque in [i] seminariis adolescere, iterúmque migrare. Qui transitus mirum in modum mitigat etiam syluestres: siue arborū quoque vt hominum natura, nouitatis ac peregrinationis auida est: siue discedentes virus relinquunt, mansuescúntque tractatu, ceu feræ, dum radici auellitur planta. Et aliud genus simile natura monstrauit: auulsique [k] arboribus stolones vixere. Quo in genere & [24] cum [l] perna sua auelluntur, partémque aliquam è matris quoque corpore auferunt secum [25] fimbriato corpore. Hoc modo plantantur Punicæ, coryli, mali, sorbi, mespili, fraxini, fici, in primísque vites. Cotoneum ita satum degenerat. Ex eodem inuentum est surculos abscissos serere. Hoc primo sepis causa factum, sambucis, cotoneo, & rubis depactis: mox & culturæ, vt populis, alnis, [26] salici, quæ vel inuerso surculo [27] seritur. Iam eæ ibi disponuntur, vbi libeat esse eas. Quamobrem seminarij curam antè conuenit dici, quàm transeatur ad alia genera: [28] Nanque ad id præcipuum eligi solum refert, quoniam nutricem indulgentiorem esse, quàm matrem, sæpe conuenit. [m] Sit ergo siccum succosúmque, bipalio subactum, aduenis hospitale, & quàm simillimum terræ, in quam [29] transferendæ sint. Ante omnia elapidatum, munitúmque ad incursum etiam gallinanei generis: quàm minimè rimosum, ne penetrans sol exurat fibras. Interuallo sesquipedum [30] seri, ne se inter se contingant. Præter alia vitia etiam verminosa fiunt: ideo sarriri conuenit sæpius, herbásque euelli. Præterea semina ipsa fruticantia [31] supputare, ac falcem pati consuescere. Cato & furcis crates imponi iubet, altitudine hominis, ad solē recipiendum: atque integi culmo ad frigora arcēda. Sic pirorum malorúmque semina nutriri, sic pineas nuces, sic cupressos, semine satas & ipsas. [n] Minimis id granis constat, vt vix perspici [32] quædam possint: [o] non omittendo naturæ miraculo, [33] è tam paruo gigni arbores, tanto maiore tritici & hordei grano, ne quis fabam reputet. Quid simile [34] originis suę habent malorum pyrorúmque semina: his principiis respuentem secures materiem nasci, indomita ponderibus immensis præla, arbores velis, turribus murísque impellendis arietes? Hæc est naturæ vis, hæc potentia. Super omnia erit, è lacryma nasci aliquid, vt suo loco dicemus. [p] Ergo è cupressō fœmina (mas enim, vt diximus, non gignit) pilulæ collectæ, quibus docui mensibus siccantur sole: ruptæque emittūt semen, formicis mirè expetitum: ampliato etiam miraculo, tantuli animalis cibo absumi [35] natalem tantarum arborum. Seritur mense Aprili, area [q] æquata cylindris, aut [36] volgiolis, densum terráque cribris [37] supercernitur pollicis crassitudine. Contra immane pondus attollere se non valet, [38] retorquetúrque sub terra. Ob hoc [39] parcitur vestigiis. Leniter rigatur à solis occasu in trinis diebus, vt æqualiter bibat, donec erumpant. [40] Differuntur post annum [r] dodrantali filo, cu-

2 pl. radicis (vtrâque dictious.) Vet. planta ta radice. Aliij. Vet. & Theoph. aut à radice plantis. Quidam. vt posthac hoc ipso capite. 3 viuesceret. Chiff. 4 Sed & quædā V. 5 vt glandes. Ch. 6 caduis. Aliij. 7 insitu. Ve. 8 bacalis & pinus. Chiff. 9 siccata. M. 10 fimo ad ferendū. M. ad ferendū paratas. Vet. 11 palma. CH. 12 aceruātur. Vet. 13 triumphali. Aliij. 14 restē circumligari. M. reste circumlini. CH. 15 seri: sic parietem fore mira densitatis. Dal. 16 ea. M. 17 & M. 18 aut. CH. 19 triangulari. M. 20 Lego, & vitisi radice planta auersione. 21 multis. M. 22 ingesta. M.

23 pulli. Vet. μοσχεύματα, παραβλαστάι, αὐτομολίαι, παραφυάδες, νεόφυτες. 24 cum pinna. Vet. 25 fibrato. Vet. 26 salice. Vet. 27 seritur iam. Ha ibi M. 28 Namque & hic principio eligi solum refert. Vet. Namque & id præcipuum eligi refert. M. 29 transferendum sit. Vet. 30 seri. Nam si inter se contingant, præter. Turn. & CH. contingant, & noceant. Vet. 31 subputari. Vet. 32 quidem. Dal. quidā possint. Non omittendū naturæ miraculum, &c. M. 33 etiam paruo. M. aliud. 34 originisue. M. 35 natalem arboris. M. 36 vuluo dis. CH. 37 superincenitur. CH leg. super incernitur. 38 torquetur. M. 39 & pauitur. CH. 40 Differuntur. Vet.

stodita temperie, vt [f] viridi cælo serantur, ac sine aura. Mirúmque dictu, periculum eo tantùm die est, [41] si rorauerit quantuluncunque imbrem, aut si afflauerit. De reliquo tutæ sunt perpetuâ securitate, aquásq; [42] postea odere. Et zizipha grano serũtur mense Aprili. Tuberes melius inseruntur in pruno syluestri, & malo cotoneo, & in [t] calabrice: ea est spina [43] syluestris. Quæcunque optimè & myxas recipit, vtiliter & sorbos.

41 si rorauerit quantulacunque imbres, aut si adflauis. CH.
42 postea. in M d.
43 syluestris quæcunque. Optimè ea myxas. Vet.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 1. lib. 2. histor. & lib. 1. Causs. & cap. 1. lib. 4. eiusdem operis.
b Conciso frustulatim, & in terram demisso. Theophr.
c Quæ ex cæsorum truncorum radice pullulant.
d Suprà cap. vlt. lib. 15.
e Tomices, restes leuiter tortæ ex Sparto, aut impolito Canabi.
œ Lego, Pullas autem lauros & myrtos œnopas, à trimatu, &c. Nã lauri & myrti terra emergentes, & nouellæ, coloris sunt herbacei: grandiores verò obscurius virescunt, & adultæ subnigræ visuntur, quas οἰνωπὰς vocant. Quidam legunt, Pullulos autem lauri & myrti, in inopia à trimatu, &c. Alij, Pullos autem, &c. Theophrasto cap. 16. lib. 3. Hist. Phellodrys ξύλον ἔχει οἰνωπόν... τῆς δρυός: magis giluum. Eidem cap. 17. lib. 3. histor. ... οἰνωπὸν cuidam generi ...
f Columella cap. 10. lib. 5.
g Decimo quoque die.
h Granis leuiter tusis.
i Seminarij faciundi rationem docet Cato cap. 46.
k ἀπὸ παρασπάδος. Theophr. cap. 1. lib. 2. histor. In genere stolones hic tam adnati radici, quàm reuulsi à matris corpore. Theophrasto φυτευτήρια.
l Arboris pede. ἀπόσπερμα καὶ ὑπόρριζα παρασπάδας. Theophr. Eadem loquendi forma auulsi surculi calcem dixit cap. 21. huius libri.
m Cato cap. 46. 47. 48.
n Varro cap. 40. lib. 1.
o Seneca cap. 6. lib. 2. Quæst. Natural. Cicero lib. 2. de Nat. deor.
p Theophr. cap. 2. lib. 2. histor. Vide Catonem cap. 151.
q κολεοδρωδεῖσα. Theophr.
r Palmæ interuallo.
s Sudo ac sereno, tam sicco & à nubibus puro, vt viride appareat.
t Calabrica. Calabricam puto esse nostrum *Groiselier*. Quidam esse malunt Spinam Ceruinam Italorum, & Rhamnum purgatorium officinarum.

De transferendis seminariis, & vlmis serendis, & scrobibus.

CAP. XI.

PLantas ex seminario transferre [1] in aliud, priusquam suo loco ponantur, operosè [a] præcipi arbitror, licet translatione folia latiora fieri spondeant. [b] Vlmorum, prius quàm [2] folio vestiantur, samara colligenda est circa Martias Calend. cùm flauescere incipit. Deinde biduo in vmbra siccata serenda, densa [3] in refracto, terra superminutatim cribrata crassitudine quæ in cupressis. Pluuiæ si non adiuuent, [4] rigandum. [5] Differendæ ex [c] arearum [6] venis post annum in vlmaria, interuallo [7] pedali in [8] vnamquamque partem. Maritas vlmos autumno serere vtilis, [9] quia [d] carent semine. Nam eæ è plantis seruntur. In arbustum quinquennes sub vrbe [10] transferunt, aut (vt quibusdam placet) quæ vicenûm pedum esse cœperunt. Sulco, qui [11] nouerarius dicitur, altitudine pedum trium, pari latitudine, & eo amplius circa positas pedes terni vndique è solido adaggerantur. Arulas id vocant in Campania. Interualla ex loci natura sumuntur. [12] Aridiores serendas in campestribus conuenit. Populos & fraxinos, quia festinantius germinant, disponi quoque maturiùs conuenit, hoc est, ab Idibus Febr. plantis & ipsas nascentes. In disponendis arboribus arbustisque ac vineis, quincuncialis ordinum ratio vulgata & necessaria, non perflatu modò vtilis, verùm & aspectu grata, [13] quocunque modo intueare, in ordinem se porrigente versu. [14] Populis eadem ratio semino, qua vlmos serendi: transferendi quoque è seminariis, eadem & syluis. [e] Ante omnia igitur in similem transferri terram aut meliorem oportet. Nec [15] è tepidis aut præcocibus in frigidos aut serotinos situs, vt neque ex his in illos. [f] Præfodere scrobes antè (si fieri posset) tantò prius, donec pingui cæspite obducantur. Mago ante [16] annum iubet, vt solem pluuiásque combibant: aut [17] si id conditio largita non sit, ignes in medio fieri ante menses duos, nec nisi post imbres in his seri. [g] Altitudinem eorum in argilloso aut duro solo [h] trium cubitorum esse in quamque partem. [18] In prunis palmo ampliùs, & vbique [19] caminata fossura ore compressiore sint. Nigra vero terra [i] duo cubita, & palmum quadrati angulis. Eadem mensura Græci autores consentiunt, non altiores [k] quino semipede esse debere, nec latiores duobus pedibus. [l] Nusquam verò sesquipede minus altos, [20] quoniam in humido solo ad vicina aquæ [21] perueniat. [m] Cato, si locus aquosus sit, inquit, latos pedes ternos in faucibus, imósque palmum & pedem, alt itudine iiij. pedum. Eos lapide consterni: aut si non sit, perticis salignis viridibus. Si neque eæ sint, sarmentis, ita vt in [22] altitudinem semipedem trahantur. Nobis adiiciendum videtur ex prædicta arborum natura, vt altius demittantur ea quæ summa [n] tellure gaudent, tanquam fraxinus, olea. Hæc & similia quaternos pedes oportet demitti. Cæteris sat est, si altitudinis pedes ternos effecerint. Excide, inquit, radicem istam [o] Papyrius Cursor imperator, ad terrorem Prænestinorum [23] Prætoris. Destringi securius se teste, innoxium [24] abradi partes, quæ se nudauerint terrâ. [p] Aliqui lapides rotundos subiici malunt, [25] qui & contineant humorem, & [26] transmittant: non item planos facere, & à terreno arcere radicem existimantes. Glarea substrata inter vtranque sententiam fuerit. Arborem nec minorem bima, nec maiorem trima transferri quidam præcipiunt: alij, cùm annum impleat: [q] Cato crassiorem quinque digitis. [r] Non omisisset idem, si attineret, Meridianam cæli partem signare in cortice, vt translata in iisdem & [s] assuetis statuerentur [27] horis: ne Aquiloniæ Meridianis oppositæ solibus finderentur, & algerent Meridianæ Aquilonibus. Quod è diuerso [t] affectant etiam quidam in vite ficóque, permutantes,

1 alibi M.
2 foliis Ch.
3 in areis factis. ex Colum.
4 riganda. Vet.
5 Deferenda. M.
6 vineis. Vet.
7 sesquipedali. Colum.
8 quamque Ch.
9 quia carentes semine nudis è plantis. M. quia carente semine non nisi è plantis. Ch.
10 transferûntur. M.
11 nouenarius. Vet.
12 Rariores. Ch.
13 quocunque modo. M. & Ch.
14 Lego, Populus quatrâ meminit Colum. in vlmario, nusquam populi facta mentione.
15 ex. Ch.
16 annum fieri iubet. M.
17 si condit. M.
18 In prunis. Vet.
19 camerata Vet. Colum. ca. 10. lib. 5.
20 quàm. Dal.
21 perueniant. Dal.
22 alt. semipedis Vet. & sed in semipede. M. & Ch.
23 prætoris distringi securem ... putantis ...
25 qui haud cont ...
26 transmittere planos tacere, ... à terreno. Dal.
27 oris. A...

tantes in contrarium. [28] [u] Densiores enim folio ita fieri, magísque protegere fructum, & minùs amittere: ficúmque sic etiam [29] scansilem fieri. Plerique id demum cauent, vt plaga deputati cacuminis meridiem spectet, ignari fissuris nimij vaporis opponi. Id quidem in [x] horam diei quintam vel octauam spectare maluerim. Æquè latet non negligendum, ne radices mora inarescant, néve à Septétrionibus, aut ab ea parte cæli vsque ad exortum brumalem vento flãte effodiantur arbores, aut certè non [30] aduersæ iis ventis radices præbeantur: propter quod emoriuntur, ignaris causæ agricolis. [y] Caro omnes ventos, & imbrem quoque in tota translatione damnat. [31] Et hoc proderit, quàmplurimum terræ, in qua vixerint, radicib. cohærere, ac totas cæspite circunligari; [32] cùm ob id Cato in corbibus transferri iubeat. Proculdubio vtilissimè [33] quidam summam terram contentus est subdi. [z] Quidam Punicis malis substrato lapide non rumpi pomum in arboribus tradunt. [aa] Radices infexas poni melius. Arborem ipsam ita locari, vt media sit totius scrobis, necessarium. [bb] Ficus [34] si scilla (bulborum hoc genus est) seratur, ocyssimè ferre traditur pomum, neq; vermiculationi obnoxium: quo vitio [35] non carent reliqua poma, [36] similiter sata. Radicum eius magnam adhibendam curam, vt exemptas appareat, non euulsas: quis dubitet? Qua ratione & reliqua [37] confessa omittimus, sicuti terram circa radices fistucato spissandam, quod Cato primum in ea re esse censet: plagam quoque [38] à trunco oblini fimo, & foliis præligari præcipiens.

28 Densiora enim folia. M. 29 fertilem. Vet. lego, ἀναβατὸν, pro ἀναβατικὸν apud Th. 30 obuersa. Vet. 31 Et ad hoc. M. 32 quia &c. iubet. Vet. 33 quidem. M. 34 si in scilla. Vet. si prope scillã. Theoph. 35 non, in M. d. 36 dissimiliter. Vet. 37 confessa non omitt. M. 38 in truncum. Vet.

ANNOTATIONES.

a Cato cap. 46.

b De vlmariis Columel. cap. 6. lib. 5.

c Arearum vineas vocat excauatas fossas. Ea significatione dicimus, à milite vineas agi.

d Atinias si intelligit, eas semen ferre autor est Columella.

e Theophrastus c. 7. lib. 2. Hist. δεῖ τὰ φυτὰ λαμβάνειν, inquit, ἐξ ὁμοίας γῆς εἰς ἣν μέλλεις φυτεύειν, ἢ ἐκ χείρονος.

f Idem ibidem, & cap. eod. li. 3. Causs. φυτορύμεσι γύρους. Columel. c. 2. lib. 2. & cap. 6. ac 10. lib. 5. Cato cap. 43.

g Columel. ca. 6. lib. 5. scrobes fieri iubet latos, pedes duos: altos in leui terra tantundem, in graui dupondium & dodrantem longos, pedes sex, aut minimum quinque. Cato verò serendis oleis altos pedes III. s. latos, pedes III.

h Quatuor pedum & semissis.

i Tres pedes & nouem pollices.

k Quatuor pedibus & semisse.

l Id est quod Columella ait c. 13. lib. 13. *Nisi tamen si scaturigo palustris obuia, sicut in agro Rauennate plusquàm sesquipedem prohibeat infodere.*

m Cato c. 43 de sulcis id colliciis vel elicibus scribit, non de scrobibus, qua in re Plinius non perspicax fuit.

n ὑπολαιόριζα. Theophr. vocat.

o Contra Samnites feliciter is dimicauit, quamuis à pullario monitus pullos nõ addicere, cùm votum fecisset, si superior discederet, vini pocillum Ioui se libaturum, suprà cap. 13. 14. Valer. Max. c. 1. 7. Alexand. ab Alex. cap. 29. 1. Liuius lib. 9. *Prænestinus Prætor, inquit, per timorem segnius suos ex subsidiis duxerat in primam aciem: quem cum inambulãs ante tabernaculum vocari iussisset, lictorem expedire securim iussit: ad quam vocem exanimi stante Prænestino, Agedum lictor, excide radicem hanc, inquit, incõmodã ambulantibus.* Lipsius Epist. 3. lib. 2. quæ dimidiatis circulis includũtur ab eo, putat esse aliena de quo hic agitur, & ideò amouenda. Idem legit, Distringi securius, sed & innoxiũ abradi. Quidam legũt: In summa tellure vitis fuit, cùm Papyrius Cursor Imperator ad terrorem Prænestinorum Prætoris, inquit, Excide radicem istam. Distringi &c.

p Theophr. cap. 8. lib. 3. Causs. & Columel. locis citatis.

q Cap. 28.

r Tacite Theophrastum reprehendit.

s Ad eandem cæli regionem & partem. Columella. De hac ratione loquendi, mox.

t Theophr. cap. 8 lib. 2. histor.

u Apud Theoph. legendum, ἵνα ᾗ ῥοιαὶ μείζω γίνωνται, καὶ σκιάζει μᾶλλον τὸν καρπὸν, ἔτι δ' ἧττον ἀποβάλλειν τοὺς κυτίνους &c. *Quidã Punicam malũ ampliorem fieri, fructum magis inumbrare cytinósque suos minùs amittere, &c.* quæ Plinius lõge alio sensu reddidit. Lego & ex Theophr. *Quidam inuersas figunt, in vite, atque etiam fico permutantes &c.* Palladius in Martio cap. 10. id fieri vetat.

x Hoc est in regionem cæli, quæ est inter Meridiem & Ortum Brumalem, id est inter Austrum & Vulturnũ, atque adeo inter Austrum & Phœnica, siue Euronoton. Vel inter Meridiem & Occasum hybernum, id est inter Africum & Austrum, vel Libonoton. Geographi, & rei rusticæ scriptores, cæli regiones, terrarúmque situs ac positionem per horas vulgares designant: primam horam ab Ortu æquinoctiali numerantes, sic vt sexta cadat in Meridiem, duodecima in Occasũ: decimaoctaua in Septentrionem: vigesimaquarta in Ortum redeat. Vide cap. 3. lib. 6. & cap. 32. lib. 6.

y Cap. 28.

z Palladius in Martio cap. Columella cap. 10. lib. 5.

aa Theophr. c. 7. lib. 2. histor. καὶ τὰ ἀνω ἔχοντα ῥίζας, ὀρθὰ ἐμβάλλειν ubi περὶ φυτευτηρίων agit.

bb Columella c. 10. lib. 5. nec tinea molesta sit ficulneis seminibus, in imũ scrobem lentisci taleã dimitti iubet, inuerso cacumine. Theophr. c. 7. lib. 5. Causs. meliora fieri tradit quæ Lentisco aut Scillæ inserta terræ mandantur. Idé c. 7. lib. 2. histor. scribit quod hic Plinius. Ficũ, si prope Scillam seratur, ocyus crescere, & minus à vermibus infestari.

[a] *De interuallis plantandarum arborum, & umbris, & stillicidiis, & ubi plantari debeant.* CAP. XII.

HVius loci pars est ad interualla pertinens. Quidam punicas, & myrtos, & lauros densiores seri iusserunt, in pedibus tamen nouenis. Malos amplius paulò, [1] vel magis etiã pyros, magísque amygdalas, & ficus: quod optimè diiudicabit ramorum amplitudinis ratio, locorúmque, & vmbræ cuiusque arboris: quoniam [2] has quoque obseruari oportet. Breues sunt, quamuis magnarum arborum, quæ in orbem ramos [3] circinent, vt in malis pyrísque. Eædem enormes cerasis, lauris. Iam quædam vmbrarum proprietas. Iuglandium grauis & noxia, etiam capiti humano, omnibúsque iuxtà satis. [b] Necat [4] germina & pinus [5], sed ventis vtraque resistit, quoniam & [6] protecta vinearũ ratione egẽt. Stillicidia pinus, quercus, ilicis ponderosissima. Nullum [c] cupressi, vmbra minima, & in se conuoluta. Ficorum [8] leuis, quamuis sparsa: ideóque inter vineas seri non [7] vetantur. Vlmorum [8] leuis, etiam nutriens, [9] quacunque opacat. Attico hæc quoque [10] videtur è grauissimis: nec dubito, si e-

1 & magis M. 2 hanc Vet. hæc. A ij. Vet. 3 circinant. Dal. 4 gramina. M. & Ch. 5 sed quoniam venti vtr. resist. & protectu earũ vineas tegunt. A ij. vinearum sattonem tegunt. Alij. 6 protecta. M. 7 vetatur. Vet. 8 lenis M. & Ch. 9 quacunque. Vet. 10 videntur. Ch.

mittatur in ramos.[11] [d] Contrictæ quidem vllius noxiam esse non arbitror. Iucunda & platani, quanquam crassa. Licet [e] gramini credere non soli, haud alia lætius operiente toros.[f] Populo nulla, ludentibus foliis. Pinguis alno, sed pascens sata. Vitis sibi sufficit, mobili folio iactatúque crebro solem vmbrâ temperans, eodem graui [12] protegens in imbre. Omnium ferè leuis vmbra, quorum pediculi lõgi. Non fastidienda hæc quoque scientia, atque non in vltimis ponenda, quando quibusque satis vmbra aut nutrix, aut nouerca est. [13] Iuglandium quidem, pinorúmque, & picearum, & abietis, quæcumque attigere, non dubiè venenum est. Stillicidij breuis definitio est. Omnium quæ proiectu frondis ita [14] defenduntur, vt per [15] ipsas non defluant imbres, stilla sæua est. Ergo plurimum intererit hac [16] in quæstione, terra in qua seremus, in quantum arbores quasque alat. Iam per se colles [g] minora quærunt interualla. Ventosis locis crebriores seri conducit. Olea tamen maximo interuallo, de qua Catonis Italica sententia est: in xxv. pedibus minimum, plurimum xxx. seri. Sed hoc variatur locorum natura. Non alia maior in Bętica arbor. In Africa verò (fides penes autores erit) miliarias vocari multas narrant à pondere olei, quod ferant annuo prouentu. Ideo lxxv. pedes Mago interuallo dedit vndique:[17] etiam in macro solo ac duro, atque ventoso, cùm minimum xlv. Bętica quidem vberrimas messes inter oleas metit. Illam [18] inscitiam pudendam [19] esse conuenit, adultas [20] interlucare iusto plus, & in senectâ præcipitare, aut (plerũque ipsis qui posuere, coarguentibus imperitiam suam) totas excidere. Nihil est fœdius agricolis, quàm gestę rei pœnitentia,[21] multo vt præstet laxitate delinquere.

11 Districtæ quidem illius. Vet. Constr. quidem vlmi. M.
12 prot. se ab imbre.] Dal.
13 Iuglandum. M.
14 diffunduntur. Ve.
15 ipsã. Dal. sub frondẽ.
16 inquisitione. M.
17 ast in macro. M.
18 insci entiam. M. & CH.
19 nosse. V.
20 inter sese luctari. Vet.
21 multo iã vt præstet laxitati derelinquere M. & CH. nisi quod habet, delingere.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 7. lib. 2. histor. & ca. 8. lib. 3. Causs. Columel. cap. 10. lib. 5. Varro lib. 1.
b Palladio in Nouembri cap. 7. *Pinus omnibus, quę sub ea feruntur, prodesse creditur.* Theoph. ca. 15. li. 3. Causs. *Pinus omnibus benigna laurum & Myrtũ sub se satas fouet, & crescere patitur.*
c Fœminæ, quæ in metam fastigiatur.
d Eius cui amputati rami sunt.
e Lætissimè sub Platano nascenti.
f Nigræ.
g Vel quia pinguiores, vel vt densiores arbores ventorum iniuriæ, qui in edita magis sæuiũt, fortius resistant.

[a] *Quæ arbores tardè crescant, & quæ celeriter: & de Sabina.*

CAP. XIII.

QVædam autem tardè crescunt, & in primis semine tantùm nascentia, & longo æuo durantia. At quæ citò occidunt, velocia sunt, vt ficus, Punica, prunus, malus, [1] pyrus, myrtus, salix: & tamen antecedunt diuitiis. In trimatu enim ferre incipiunt, ostendentes & antè. Ex his [2] lentissima pyrus. Ocyssima omnia cypirus, & pseudocypirus frutex. Protinus enim floret, semẽq; [3] profert. Omnia verò celerius adolescunt stolonibus ablatis, vnámque in stirpem redactis alimentis. Eadem natura & propagines docuit. Rubi nanque curuati gracilitate & simul proceritate nimia, defigunt rursus in terram capita, iterúmque nascuntur ex sese, repleturi omnia, ni resistat cultura, prorsus vt possint videri homines [b] terræ causa geniti. Ita pessima atque execranda res, propaginem tamen docuit, ac [4] viuiradicem. Eadem autem natura est ederis. Cato propagari præter vitem tradit ficum, oleam, Punicam, malorum genera omnia,[5] laurum, prunos, myrtos, nuces, auellanas, & prænestinas, platanum. Propaginum duo genera: ramo ab arbore depresso in scrobem quatuor pedum quoquo, & post biennium amputato flexu, plantáque translata post trimatum:[6] quas si longius ferre [d] libeat, in qualis statim, aut vasis fictilibus defodere propagines aptissimum, vt in iis transferantur. Alterum genus [7] luxuriosius, radices in ipsa arbore solicitanda, traiectis per vasa fictilia vel qualos ramis, terráque circumpactis: atque hoc blandimento impetratis radicibus, inter poma ipsa & cacumina (in [8] summa enim cacumina hoc modo petuntur) audaci ingenio arborem aliam longè à tellure faciendi, eodem, quo suprà, biennij spatio abscissa propagine, & cum qualis illis sata. Sabina herba propagine seritur & auulsione. Tradunt fæce vini, aut è parietibus latere tuso mirè ali. Iisdem modis rosmarinum [9] serunt & ramo, quoniam [e] neutri semen. Rhododendron propagine & semine.

1 pinus. M.
2 lent. est pyrus. M. cyprus. M. & pseudocyprus.
3 perfert. CH.
4 viridẽra dicem. M.
5 laurus. CH.
6 quam si. Dal.
7 luxuriosum. M.
8 summa tenẽm. M. & CH.
9 seritur. CH.

ANNOTATIONES.

a Theophr. c. 7. lib. 3. histor.
b Colendæ & purgandæ, quam alioqui ruborum sylua occuparet, & obrueret.
c Cap. 51.
d Idem cap. 52.
e Fallitur Plinius. Sabina baccifera est: semen autem Rosmarinus gerit.

[a] *De satione arborum, & insitione & quomodo inuenta sit tenera inserendi emplastratio.*

CAP. XIIII.

SEmine quoque [b] inserere natura docuit, raptim auium fame deuorato, solidóque, & alui tepore madido, cum fœcundo fimi medicamine abiecto in mollibus arborum [1] lecticis, [2] & ventis sæpe translato in aliquas corticum rimas: vnde vidimus [c] cerasum in salice, platanum in [3] lauro, laurum in ceraso, & baccas simul discolores. Tradunt & monedulam condentem semina in thesauros cauernarum, eiusdem rei præbere causas. Hinc nata inoculatio sutoriæ simili [4] fistula aperiendi in arbore oculum cortice exciso, [d] semẽque includendi eadem [e] fistula sublatum ex alia. In ficis autem & malis hæc fuit inoculatio antiqua. Virgiliana quærit [5] sinum in nodo gemmæ expulsis corticis,[f] gemmámque ex alia arbore includit. Et hactenus natura ipsa docuit. Insitionem autem casus, magister alius, & penè numerosior, ad hunc modum. Agricola sedulus casam sepis munimento

1 lectis. Dal.
2 aut. Dal.
3 lauris. CH.
4 subula & periẽdo gẽ includẽdo. Dal.
5 sinum gẽmæ in nodo exulsis Dal.

méto cingens, quò minùs putrescerent sudes, limen subdidit ex edera. At illæ viuaci morsu apprehensæ, suam ex alieno fecere vitam, apparuitque truncum esse pro [g] terra. Aufertur ergo serra æqualiter superficies: læuigatur falce truncus. Ratio posteà duplex: Et prima inter corticem lignúmque inserendi. Timebant prisci truncum findere: [6] mox [h] inforare ausi medio. Ipsique medullę calamum imprimebant, vnum inserentes, neque enim plures capiebat medulla. Subtilior posteà ratio vel senos [8] adiicit, mortalitati eorum [9] & numero succurrere persuasa per media trunco leniter fisso, cuneóque tenui fissuram custodiente, donec cuspidatim decisus descendat in rimam calamus. Multa in hoc seruãda. Primùm omnium, quæ patiatur coitum talem arbor, & cuius arboris calamus. Variè quoque & non iisdem in partibus subest omnibus succus. Vitibus ficisque media sicciora, & è summa parte conceptus, ideo illinc surculi petuntur. Oleis circa [10] medias succus: inde & surculi: cacumina sitiunt. Facillimè coalescunt, quibus eadem corticis natura, quæque pariter florentia eiusdem horæ germinationem succorúmque societatem habent. [11] Lenta enim res est, quoties humidis repugnant sicca, mollibus corticum duri. Reliqua obseruatio, ne fissura in nodo fiat: repudiat quippe aduenam inhospitalis duritia: vt in parte nitidissima, ne longior multo tribus digitis, ne obliqua, ne translucens. Virgilius [l] ex cacumine inseri vetat. Certúmque est, [12] ab humeris arborum oriétem æstiuum spectantibus surculos petendos, & è feracibus, & è germine nouello, nisi vetustæ arbori inserantur. ij enim robustiores esse debent. Præterea vt prægnantes, hoc est, [13] gemmatione turgentes, [14] & qui parere illo sperauerint anno. Bimi [15] vtrique, nec tenuiores digito medio. Inseruntur autem & inuersi, cùm id agitur, vt minor altitudo in latitudinem se fundat. Ante omnia gemmantes nitere conueniet, nihil [16] nusquam hulcerosum esse aut retorridum. [17] Spei fauet [k] medullæ calami commissuræ, si in matre ligni corticísque iungatur. Id enim satius, quàm [18] foris cortici æquari. Calami exacutio medullam [19] ne nudet. Tenui tamen fistula [20] detegat, vt [21] fastigatio læui descendat cuneo, tribus nõ [22] ampliore digitis. Quod facillimè contingit tinctum aqua radentibus. Ne exacuatur in vento, nec cortex à ligno decedat alterutri. Calamus ad corticem vsque suum deprimatur. Ne luxetur, dum deprimitur: néve cortex replicetur in rugas. Ideo lacrymantes calamos inseri non oportet, non hercule magis, quàm aridos: quia illo modo labat humore nimio cortex, hoc vitali defectu non humescit neque [23] concorporatur. Id etiam religionis seruant, vt luna [24] crescente, vt calamus vtraque deprimatur manu. Et alioquin in hoc opere duæ simul manus minus nituntur, necessario temperamento. Validius enim demissi tardius ferunt, fortius durant: [25] contrario ex diuerso. Ne hiscat nimium rima, laxéque capiat, [26] aut ne parum: & exprimat, aut compressum necet. Hoc maximè præcauendum, [27] vt præualidè [28] accipientis trunco in media fissura [29] relinquatur. Quidam vestigio [30] fissuræ falce in truncis facto, salice præligant marginem ipsum. Posteà cuneos [31] figunt, continente vinculo libertatem dehiscendi. Quædam in plantario insita eodem die transferuntur. Si crassior truncus inseratur, inter corticem & lignum inseri melius, cuneo optimè osseo, ne [32] cortice rumpatur laxato. Cerasi [l] libro dempto finduntur. Hę solæ & post brumam inseruntur. Dempto libro habent veluti lanuginem, quæ si comprehendit insitum, putrefacit. [33] Incolumi cuneo [34] adactum vtilissimè adstringitur. Inserere aptissimum quàm [35] proximum terræ, si patiatur nodorum truncíque ratio. Eminere calami sex digitorum longitudine non amplius debent. Cato argillæ, vel cretæ [m] harenam, fimúmque bubulum [36] admisceri, atque ita vsque ad lentorem subigi iubet, idque [37] interponi & circunlini. Ex iis quæ commentatus est, facilè apparet illa ætate inter lignum & corticem, nec alio modo inserere solitos, aut vitra [38] latitudinem duûm digitorum calamos demittere. Inseri autem præcipit pyra ac mala per ver, & post solstitium [39] diebus l. post vindemiam. Oleas autem & ficos per ver tantùm, luna sitiente, hoc est, sicca. Præterea post meridiem, ac sine vento Austro. Mirum, quòd non contentus insitum munisse, vt dictum est, & cæspite ab imbre frigoribúsque protexisse, ac mollibus bifidorum viminum fascibus, [n] lingua bubula (herbæ id genus est) insuper obtegi iubet, eámque illigari opertam stramentis. [40] Nunc abundè arbitrantur paleato luto [41] libros sarcire, duos digitos insito extante. Verno inserentes tempus vrget, incitantibus se gemmis, præterquàm in olea, cuius diutissimè oculi parturiunt, minimúmque succi habent sub cortice, qui nimius insitis nocet. [o] Punicam verò & ficum, quanquam aliàs sicca sint, [42] recrastinare minimè vtile. Pyrum vel florété inserere licet, & in Maium quoq; mẽsem protendere [43] insitionem. Quòd si longius afferantur pomorum calami, rapo infixos optimè custodire succum arbitrantur: [44] seruari inter duos imbrices iuxta riuos vel piscinas, vtrinque terrâ obstructos.

6 mox imperare. Ch. 7 ausi medium, ipsi medullæ. Al. ausi, medio ipsi, atque medullæ. Vet. medio, ipsique in eo medulla. M. 8 adicit. M. adigit. Vet. adiecit Dal. 9 ex num. M. 10 media. Ch. 11 Lenta, res, quoties. M. 12 ramis. 13 germinatione. M. 14 & ques. Vet. 15 vtique, (sic & Ch.) nec tē. dig. minimo M. 16 vsquam M. 17 Spei fa. medulla cal. commissura si matrix ligni corticisque (sub. calami) iungatur. Dal. 18 fortius. Dal. 19 ne nudet, detegat tamen fist tenus Dal 20 detegatur Vet. 21 fastigatio. Dal. 22 amplius Vet 23 concorporat. Ch. 24 cresc. calamus. Dal. 25 & contrarium M. 26 parúm ve comprimat aut ne compr. 27 vt præter calamū acceptum nihil in media trunci fissura relinqu. 28 accipiente. Vet.

29 relinquant. M. & Ch. 30 scissura. Dal. 31 refigunt. Dal. findūt Ch. 32 cortex rump laxatus Vet. 33 incolume M. sub. insutum. 34 educto vitilibus. Dal. 35 proximè Dal. 36 admiscet Dal. 37 superponi. Dal. 38 altitudinem. Dal. 39 diebus l. & per vind. Ex Catone. 40 Nunc autem arb. Vet. 41 librum. Dal. farcire libro duos dig. insitos extante. Ch.

ANNOTATIONES.

a Theoph. cap. 6. & 7. lib. 1. Causs. Cato cap. 40. 41. 42. Columella capite 11. lib. 5. Virgil. 2. Georgic.

b Insitionum hi ferè sunt modi, Inoculatio, & quæ generis nomine appellatur Insitio. Inoculatio (ἐνοφθαλμισμὸς) eáque duplex, prisca altera, quæ fit surculo in gemmam subula apertã indito: noua altera, quæ & Emplastratio dicitur, fitque in gemmæ locum indita. Insitio, (ἐμφυτεία, ἐμφυλισμὸς) & hæc quoque duplex, in truncum, & in corticem: in truncum rursus duplex: altera terebræ circumactu, (terebratio, siue ἐγκεντρισμὸς) vel stimulo perforata medulla, (medullarum applicatio,) altera trunco per medium fisso: in corticem verò nostra memoria inuẽta, corticis fistulosi circũiectus.

c Theophr. cap. 23. lib. 2. Causs. & cap. 4. lib. 5.

d Calamum, surculum, vt fit cum truncato stipite surculus inseritur inter corticem & lignum.

e Subula, acuto scalpello, Columel.

f Emplastrationis modo.

g Theophr. cap. 6. lib. 1. & cap. 19. lib. 2. Causs.

h Hoc est ἐγκεντρίζειν Græcis.

i Non tantum diuisa, vt admittat lucem, verùm exépto cuneo latera sic lateribus applicans, vt videatur coaluisse.

k Id est quod ait Cato cap. 41. Quos inseres, medullã cum medulla committito.

l Qui crassior à tenuiore velut hiscens discedit. Vide infrà cap. 24. huius libri.

m Theoph. cap. 6. lib. 1. Causs. laudat (si mendum non subest) πηλὸν τετριχωμένον, id est lutum cum pilis subactum.

n Miror valde Plinium, linguam bubulam, herbam, τὸ βούγλωσσον, exposuisse, cùm Cato ligulam e corio bubulo factam intelligat: & alioqui sit absurdum linguam bubulam herbam insuper librum alligari, nec cadat quod ait Cato.

o Theophr. cap. 6. lib. 1. Causs.

[a] De vite inserenda. CAP. XV.

V[1]Itium verò in scrobibus siccis stramento opertos, ac deinde terrâ obrutos, [h]vt cacumine existant. [b] Cato vitem tribus modis inserit. Præsectam findi iubet per medullam, in eam surculos exacutos (vt dictum est) [2] addi, [c] medullas iungi. Altero, si inter sese vites contingant, vtriusque in obliquum latere contrario adraso, iunctis [d] medullis colligari. Tertium genus [3] est, [e] terebrare vitem in obliquum ad medullam, calamósque addere longos pedes binos: atque ita ligatum insitum, [f] intritáque illitum operire terra, calamis subrecti. Nostra ætas correxit, vt [g] Gallica [4] vteretur terebra, quæ excauat, nec vrit: quoniam adustio omnis hebetat: atque vt gemascere incipiens legatur calamus. Nec plus quàm binis ab insito emineret oculis [5] vlmeo vimine alligatus, bináque circuncideretur acie à duabus partibus, vt inde potius [6] distillaret [7] mucor, qui maximè vites infestat. Deinde cùm eualuissent flagella [8] pedes binos, vinculum insiti incideretur, vbertati crassitudine permissa. Vitibus inserendis tempus dedêre ab æquinoctio [9] autumno ad germinationis initia. Satiuę plantæ syluestrium radicibus inseruntur natura siccioribus. Si [10] satiuæ syluestribus inserantur, degenerant in feritatem. Reliqua cælo cõstant. Aptissima insitis siccitas. Huius [11] enim remedium appositis fictilibus vasis modicus humor per cinerem distillat. Inoculatio rores amat [12] leueis.

1 Vitis. M.
2 indi. Dal.
3 est, in M. d.
4 vteretur. Dal.
5 vlmi vimine alligato. M. vimi vim. alligato b na circũdarentur CH
6 distillet. Vet.
7 humor. M.
8 ad pedes. Dal.
9 autumni. Vet.
10 satiuis syluestres. Vet.
11 est. Vet.
12 lenes. Dal.

ANNOTATIONES.

a Theophr. c. 16. lib. 1. & cap. 17. lib. 3. Causs. Cato cap. 42. & 43. Columel. cap. 29. lib. 4. & De arboribus cap. 8.

b Cap. 41.

c Surculi videlicet & matricis.

d Fortassis hoc Græcis fuerit ἐμφυλίζειν, quasi adoptare, & arrogare in suam stirpẽ, in suum genus.

e ἐγκεντρίζειν Græcis.

f Argilla subacta cum fimo & arena.

g Cycliscum Gal. vocat li. 6. Meth. sub finem. Ea non scobem, sed ramenta facit, quibus exemptis plaga vndique læuis relicta facilius omni parte sedentem surculum contingit: terebra verò priscorum, quæ manu adigitur, vrit partem quam excauat, & scobis lanuginem excitat, quæ nunquam sic extrahitur, vt non inhærescat foramini, interuentu suo prohibens ne surculi corpus corpori vitis applicetur. Colum. c. 29. lib. 4. Terebra antiquorum, *Tariere:* Gallica, *Vibrequin*.

De emplastratione. CAP. XVI.

EMplastri ratio & ipsa [1] ex inoculatione nata videri potest. Crasso autem maximè [2] cortici conuenit, sicut est ficis. Ergo amputatis omnibus ramis, ne succum auocent, nitidissima in parte, quáque præcipua cernatur hilaritas, exempta scutula (ita ne descendat [3] vltra ferrum) cortici, imprimitur ex alia cortex par cum sui germinis [4] mamma, sic compage densata vt cicatrici locus nõ sit, & statim fiat vnitas, [5] non humorem, non afflatum recipiens: nihilominus tamen & luto munire, & vinculo melius. Hoc genus non pridem repertum volunt, qui nouis moribus fauent. Sed id etiam apud veteres Græcos inuenitur, & apud [b] Catonem, qui oleam ficúmque sic inseri iussit, mensura etiam præfinita secundùm reliquam diligentiam suam: cortices scalpro excidi quatuor digitorum lõgitudine, & trium latitudine, atque ita coagmentari, & illa sua intrita oblini: eâdem ratione & in malo. Quidam huic generi [c] miscuere fissuram in vitibus, exempta [6] cortice tessella, surculo à latere plano adigendo. Tot modis insitam arborem vidimus iuxta [7] Tiburtes Tulias, omni genere pomorum onustam, alio ramo nucibus, alio baccis, aliunde vite, ficis, pyris, Punicis, malorúmque generibus. Sed huic breuis fuit vita. Nec tamen omnẽ experimentis assequi naturam possumus. Quædam enim nasci, nisi spõte, nullo modo queũt: eáque immitibus tantùm & desertis locis proueniunt. Capacissima insitorum omnium [8] dicitur platanus, posteà robur: verùm vtraq; e sapores [9] corrumpunt. Quædam omni genere inseruntur, vt ficus [10] & Punicæ. Vitis non recipit emplastra, nec quibus tenuis ac caducus rimosúsque cortex. Neque inoculationem siccę, aut humoris exigui. Fertilissima omniũ inoculatio, post eà [d] emplastratio: Sed vtraque infirmissima. Et quæ cortice nituntur tantum, vel leui aura ocyssimè deplantantur. Inserere firmissimum, & fœcundius, quàm serere.

1 ex, in M. d.
2 cortice. M.
3 vltra cortice inferrũ. M. alterũ.
4 gemma. Dal.
5 nec hum. nec aff. CH.
6 cortici. M. cum cortice.
7 Tiburtes, tiliam omni. Vet.
8 dicitur. CH.
9 corrumpit. CH.
10 vt. CH.

ANNOTATIONES.

a Columella cap. 11. lib. 5. Cato cap. 42.

b Loco citato.

c Vites inserunt & ramo simul fisso, & emplastro.

d Columel. cap. 11. lib. 5. inoculationem ab agricolis vocari emplastrationem tradit. Plinius tamen videtur hanc ab illa distinguere.

Exemplum huius rei. CAP. XVII.

NOn est omittenda raritas vnius exempli. Corellius eques Ro. Ateste genitus, [1] inseruit castaneam suomet ipsam surculo in Neapolitano agro. Sic facta est castanea, quæ ab eo nomen accepit inter laudatas. Posteà hæres eiusdem libertus Corellianam iterum [2] inseruit. Hæc est inter eas differentia: illa copiosior, hæc [3] Corelliana melior. Reliqua genera casus ingenio suo excogitauit, ac defractos serere ramos docuit, cùm pali defixi radices cepissent. Multa sic [a] seruntur, in primísque ficus, omnibus aliis modis nascẽs, præterquàm [b] talea: optimè quidem, si vastiore ramo pali modo exacuto adigatur altè, exiguo super terram relicto capite, eóque ipso harenâ cooperto. Ramo seruntur & Punica, palis laxato

1 inseruit. M. & CH.
2 inseruit. M & CH.
3 tertiana. M.

laxato priùs meatu: item myrtus. Omnium horum longitudine trium pedum, crassitudine minus brachiali, cortice diligenter seruato, trunco exacuto. Myrtus & taleis seritur: morus talea tantùm, quoniam [4] ramo eam seri religio fulgurum prohibet. Quapropter de talearum satu nunc dicendum est. Seruandum in eo ante omnia, vt taleæ ex feracibus fiãt arboribus: ne curuæ, néve scabræ, aut bifurcæ: néve[c] tenuiores, quàm vt manum impleant:[5] ne minores pedalibus: vt illibato cortice: atque vt sectura inferior ponatur semper, & quod erit ab radice: accumuletúrque germinatio terra, donec robur planta capiat.

4 in vlmo. M. tãtum, quoniam in vlmo seri &c. Vet. inseri. Ch.

5 néue. Dal.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 7. lib. 2. histor. & cap. 6. lib. 1. Caussar. Columel. cap. 10. lib. 5.
b Varro cap. 40. lib. 1. De re rust.
c Columel. lib. De arboribus, cap. 20. & cap. 9. lib. 5. Theophr. loco citato.

De cultura olearum, & quibus temporibus insitio fiat.

CAP. XVIII.

QVæ custodienda in olearum [1] cultura[a] Cato iudicauerit, ipsius verbis optimè præcipiemus. Taleas [2] oleaginas, quas in scrobe saturus eris, tripedaneas [3] facito. [b] Diligentérque tractato, ne liber laboret, cùm dolabis aut secabis. Quas in seminario saturus eris, pedales facito: eas sic inserito: locus bipalio subactus sit, benéque [4] glutus. Cùm taleam [5] demittis, pede taleam opprimito. Si parum descendat, [6] malleo aut mateola [7] adigito: cauetóque, ne librum [8] scindas. Cùm adigis, paulo prius locum feceris, quò taleam [9] demittas: ita meliùs viuet talea. Et vbi trinæ sunt, tum denique curę sint, vbi liber se vertet. Si in scrobibus aut in sulcis [10] feras, ternas taleas ponito. Eas diuaricato supra terram, ne plus quatuor digitos transuersos emineant, vel [11] oculos serito. Diligenter eximere oleam oportet, & radices quàm plurimas cum terra ferre. Vbi radices bene operueris, calcare bene ne quid noceat. Si quis quærat quod tempus oleæ serendæ sit, agro sicco per sementem, agro læto per ver. [c] Oliuetum diebus xv. ante æquinoctium vernũ incipito putare. Ex eo die dies xl. rectè putabis. Id hoc modo putato. Quà locus rectè ferax erit, quæ arida erunt, & si quid ventus interfregerit,[12] ea omnia eximito. Quà locus ferax non erit, id plus [d] concidito, aratóque bene, enodatóque, stirpésque leues facito. [e] Circum oleas [13] autumno ablaqueato, & stercus addito, qui oliuetum sæpissimè & altissimè miscebit, is tenuissimas radices exarabit. Radices si sursum abibunt, crassiores fient, [14] & eò in radices vires oleæ abibunt. Quæ genera olearum, vel in quo genere terræ viuere & seri debeant, quóque spectare oliueta, diximus in ratione olei. Mago in colle & siccis, & argilla, inter autumnũ & brumam seri iussit. In crasso, aut humido, aut subriguo, à messe ad brumam. Quod præcepisse eum Africæ intelligitur. Italia quidem nunc

1 cura. Ch.
2 oleaginas Vet. & Ch.
3 deadito. Cato.
4 glutus, benéque terra tenera. Cato. glutus Ch.
5 demittes, & mox descendet. Idẽ & Ch.
6 malleolo. Idem.
7 adicito, & mox, adicis M.
8 scindas, cùm adiges. Palo, Cato.
9 demittat. M. & Ch. demittas. Si ita feceris vti fiet talea melius viuet. Talea vbi trima (sic & Ch.) sit, tũ den. matura sunt, vbi lib. sese vertet. Cato.
10 seres ter. tal. ponito, eásque. Cato. & Ch.
11 oculis. Vet.
12 inde ea. Ch.
13 autumnitate. Ch.
14 & in eas Vet. & eo. Dal propterea, ideo.

vêre maximè serit. [15] Sed si & autumnó libeat, post æquinoctium xl. diebus ad Vergiliarum occasum. xiiii. soli dies sũt, quibus seri noceat. Africæ peculiare quidem in oleastro est inserere. [16] Quidam æternitate consenescunt proxima adoptione virga emissa, ita alia arbore ex eadem iuuenescente: iterúmque & quoties opus sit, vt æuis eadem olíueta constent. Inseritur autem oleaster calamo & inoculatione. Olea, vbi quercus effossa sit, malè ponitur: quoniam vermes qui [17] raucæ vocantur, in radice quercus nascuntur & transeunt. Non [18] inhumare taleas, aut siccare priùs quàm serãtur, vtilius compertum. Vetus oliuetum ab æquinoctio verno intra Vergiliarum exortum [f] interradi alternis annis, melius inuentum: Item muscum circumdare radici.[g] Circunfodi autem omnibus annis à solstitio duûm cubitorum scrobe pedali altitudine: stercorari tertio anno. Mago idem amygdalas ob occasu Arcturi ad brumam seri iubet. Pyra non eodem tempore omnia, quoniam non æquè floreant. Eadem oblonga, aut rotunda, [19] ab occasu [h] Vergiliarum ad brumam. Reliqua genera mediâ hyeme, ab occasu Sagittæ, Subsolanum, aut [20] Septentrionem spectantia. Laurum [21] ab occasu Aquilæ ad occasum Sagittæ. Connexa enim de tempore serendi æquè ratio est. Vêre & autumno, id magna ex parte fieri decreuere. Est & alia hora circa Canis ortus, paucioribus nota: quoniam non omnibus locis pariter vtilis intelligitur, sed haud omittẽda nobis, nõ tractus alicuius rationem, verùm naturæ totius indagantibus. In Cyrenaica regione sub [i] Etesiarum flatu conserunt: nec nõ & in Græcia, oleam maximè in Laconia Cos insula & vites tunc seri apud Græcos inoculare & inserere non dubitant, sed [22] arborem non serunt. Plurimúmque in eo locorum natura pollet. Nanque in Ægypto omni serunt mense, & vbicunque imbres æstiui [23] non sunt, vt in India & Æthiopia. Necessariò post hæc autumno seruntur arbores. Ergo tria tempora eadem germinationis, ver, & Canis, Arcturíque ortus. Neque enim animalium tantum est ad [24] coitus auiditas, sed multò maior est terræ ac satorum omnium libido: qua tempestiuè vti, plurimum [25] interest conceptus. Peculiare vtique in insitis, cùm sit mutua cupiditas [26] vtrinque coeundi. Qui ver probant, ab æquinoctio statim admittunt, prædicantes germina parturire, ideo faciles corticum esse [27] complexus. Qui præferunt autumnum, ab Arcturi ortu, quoniam statim radicem quandam capiant, & ad ver parata veniant, atq; non protinus germinatio auferat vires. Quædam tamen statutum [k] tempus anni habent vbique, vt cerasi & amydalgæ circa brumam, serendi vel inserendi. De pluribus locorum situs optimè [28] iudicabit. Frigida enim & aquosa verno conseri oportet, sicca & calida autumno. [l] Communis quidem Italiæ ratio tempora ad hunc modum distribuit: Moro ab Idibus Februariis in æquinoctium, pyro autumnum, ita vt brumam xv. nec minus diebus antecedant. Malis æstiuis & cotoneis, item sorbis, prunis, post mediam hyemem in Idus Februarias. Siliquæ Græcæ & Persicis ante brumam per au-

15 Sed & autumno si libeat. Dal.
16 Quadã ater. ea consen. Vet. Lego, inserere, quad. æter. cumsenescit prima adopt. emis. virga, cito, alia, arbore ex eadẽ, iuuenescẽte iterúmque &c.
17 Leg erucæ: sic & apud Theoph. legendũ κάμπαι pro κάμπαι.
18 intumare. M. & Ch.
19 ab ortu Dal.
20 Septentriones. M.
21 ad occasum. Ch.
22 arbores. M. & Ch.
23 non, in M. d.
24 coitum. M.
25 interest ad conceptus. Pecul. &c. quod sit mut. cupi. vtrique coeundi.
26 vtrique. Ch.
27 amplexus. M.
28 iudicant. M.

tuminum. Nucibus, iuglandi, & pineæ, & auellanæ, [29] Græcæ, atque Castaneæ, à Calendis Martiis ad Idus [30] easdem. [31] Salici, genistę, circa Martias Calendas. Hanc in siccis semine, illam in humidis virgâ seri diximus.

29 & Græcæ. CH.
30 eiusdem. Vet.
31 salicis & gen. CH.

ANNOTATIONES.

a Cap. 45.
b Hæc apud Catonem iam non leguntur, & in eius exemplari deesse videtur: quamuis c. 28. de radicibus eximendis cum terra, operiendis, calcandis, nonnihil tradat.
c Cato cap. 44.
d Diligentius fodito, subigito, aratro proscindito. Quæ sequuntur non leguntur apud Catonem.
e
f Laborant enim impetigine. Theophr. cap. 16. lib. 4. histor. & cap. 12. lib. 5. Causs.
g Columel. cap. 9. lib. 5.
h Columellę Vergiliæ oriuntur sexto Idus Nouembris, id est circa diem vndecimum. Sagitta verò oritur octauo Calend. Martij, id est circa vigesimum Februarij, qua ratione occidit circa vigesimum Augusti. Aquila oritur septimo Idus Decembris, id est circa septimum diem eius mensis, qua ratione occidit circa septimũ Maij.
i Aquilonum, flagrante Canicula cœli feruorem lenientium. Narbonensibus, *Le Garbin.*
k Theophr. cap. 6. & 7. lib. 1. Causs.
l Columel. cap. 10. lib. 5.

Quæ arbores societate gaudeant, & disciplina ablaqueandi & [1] accumulandi. CAP. XIX.

1 aculcãdi. M.

EST [1] etiam noua inserendi ratio, ne quid sciens quidem præteream, quod vsquam inuenerim, [a] Columellæ excogitata, vt affirmat ipse, qua vel diuersæ insociabilésque naturæ arborum copulentur, vt fici atque oleæ. Iuxta hanc seri ficum iubet, non ampliore interuallo, quàm vt contingi largè possit ramo oleæ quàm maximè sequaci atque obedituro: eúmque omni interim tempore edomari meditatione curuandi. Posteà fico adeptâ vires (quod euenire trimæ aut vtique quinquenni solet) detruncata superficie, [3] ipsúmque deputatum, &, vt dictum est, adraso cacumine: defigi in crure fici, custoditum vinculis, ne curuatura fugiat. Ita quodam propaginum insitorúmque temperamento, triennio communi [4] inter duas matres coalescere. Quarto anno abscissum totum adoptantis esse, nondum vulgata ratione, [5] mihi certè satis comperta. [6] Cæterò eadem illa de calidis frigidisq; & humidis & siccis suprà dicta [7] ratio, & [b] scrobes fodere [8] monstrauit. In aquosis enim neque altos, neque amplos facere [9] expediet: aliter in [10] æstuoso solo & sicco, vt quàm maximè accipiant aquam contineántque. Hæc & veteres arbores colendi ratio est. Feruentibus enim locis accumulãt ęstate radices operiúntque, ne solis ardor exurat. Alibi [c] ablaqueãt, [11] perflatúsque admittunt. Iidem hyeme cumulis à gelu vindicant. Contrà illi hyeme aperiunt, humorémque sitientibus quærunt. [12] Vbicunque circunfodiendi arbores ratio [d] in [13] circuitu pedes in orbem ternos, neque id in pratis, [14] quando amore Solis humorísque in summa tellure oberrant. [15] Et de arboribus hæc quidem fructus gratia serẽdis inserendísque in vniuersum sint dicta.

2 etiã nunc. M. etiamnum. CH.
3 ipsũ quidem. Vet.
4 inter se duas. V. cõmuniter duas. A ij. Vet.
5 haud mihi. M. aut mihi CH.
6 Cæterùm. M.
7 ratione. M.
8 monstratum. Vet.
9 expedit. Altos. M.
10 æstiuoso & sicco. CH.
11 perflatũ. M.
12 vbique. Vet.
13 circuitũ. M.
14 quandoquidem. V.
15 & de arbor. fructus gratia serẽd. inserẽd hac quidem in vniuers. V.

ANNOTATIONES.

a Columellæ locus est cap. 11. lib. 5.
b Theoph. cap. 5. lib. 3. Causs.
c Idem cap. 11. lib. 3. ibid. Columel. lib. vlt. cap. 5.
d Tò, in circuitu, puto hîc superuacuum esse, cũ verbi circumfodiẽdi significatio id satis explicet.

[a] *De salicto, & harundineto, & cæteris cæduis ad perticas, palos.*

CAP. XX.

HInc restat earum [1] ratio, quæ propter alias seruntur, ac vineas maximè cæduo ligno. Principatum in iis obtinent salices, quarum satio fit loco madido: tamen refosso duos pedes & semipedem, [b] talea sesquipedali, vel pertica, quæ vtilior, quò plenior. Interuallo esse debent pedes seni. Trimæ pedibus binis à terra putatione coercentur, [2] vt se in latitudinem fundant, ac sine scalis tondeantur. Salix enim fœcundior est, quò terræ propior. Has quoque omnibus annis [3] confodi iubent mense Aprili. Hæc est viminalium cultura. Perticalis & virga & talea seritur fossura eadem. Perticas ex ea cædi iustum est, quarto ferè anno. Et [c] eæ autem senescentium [4] propagine [d] sarciunt locum, pertica [e] immersa, ac post annum [f] recisa. Salicis viminalis iugera singula sufficiunt xxv. vineæ iugeribus. Eiusdem rei causa populus alba seritur bipedaneo [5] pastinatu, talea sesquipedali, biduo siccata, [6] palmipede interuallo, terra superiniecta duorum cubitorum crassitudine. [g] Harundo etiamnum dilutiore, quàm hæ, solo gaudet. Seritur [h] bulbo radicis, quem alij oculum [7] appellant, dodrantali scrobe, interuallo duûm pedum & semipedis: reficitúrque ex sese vetere harundineto extirpato: quod vtilius repertum, [8] quàm [i] castrare, sicut anteà. Nanque inter se radices serpunt, mutuóque [9] discursu necantur. [k] Tempus [10] inserendi priusquàm oculi harundinum intumescant, ante Calen. Martias. Crescit ad brumam vsque, desinítque cùm durescere incipit. Hoc signum, [11] quod tempestiuam habet cæsuram: & hanc autem, quoties & vineam fodiendam putant. Seritur & transuersa, non altè terra condita: erumpúntq; [12] singulis oculis totidem plantæ. Seritur & deplantata pedali sulco binis obrutis gemmis, vt tertius nodus terram attingat prono cacumine, ne rores concipiat. Cæditur decrescente luna. Vineis anno siccata vtilior, quàm viridis. [l] Castanea pedamentis omnibus præfertur facilitate tractatus, perdurandi peruicacia, regerminatione cædua vel salice lætior. Quærit solum facile, [13] necnon harenosum, maximéque sabulum humidum aut [m] carbũculum, vel tophi etiam farinam quamlibet opaco, Septẽtrionalíque & præfrigido situ, vel etiam decliui. Recusat eadem [14] Gallicam, rubricam, cretam, omnémque terræ fœcunditatem. Seri nuce diximus, sed nisi ex maximis non prouenit, nec nisi quinis aceruatim satis. [15] Perfringi solum debet [16] suprà ex Nouembri mense in Februarium: quo solutæ, sponte cadunt ex

1 natio M.
2 vt se in. Vet.
3 confodi. M. confodi. CH. Leto, circũ fodi.
4 præsto. ... locum. M. & CH. Let. ...
5 pastinato. CH.
6 palmipede. CH.
7 vocant. CH.
8 quàm castrari. Vet.
9 discursu. Vet. decurr. necantur. M. & CH.
10 circũ di. M.
11 quod, in M. d.
12 e ... CH.
13 nec non
14 Gallica. M. vet Lego, glarid, calcem V.
15 Refringi. CH.
16 supremum Vet.

dunt ex arbore, atque subnascuntur. Interualla sint [17] pedalia vndique sulco dodrantali. Ex hoc seminario transferuntur in aliud, bipedali interuallo, plus [18] biennio. Sunt & propagines, nulli quidem faciliores. Nudata enim radice, tota in sulco prosternitur. [19] Tunc ex cacumine super terram relicto renascitur, & alia ab radice. Sed translata nescit hospitari, pauétque nouitatem. Biennio ferè posteà possilit. Ideo nucibus potiùs, quàm viuiradicibus, plantaria cædua implentur. Cultura non alia, quàm suprà dictis fodiendis supputandísque per biennium sequens: de cætero ipsa se colit, vmbrâ stolones superuacuos enecante. Cæditur intra septimum annum. Sufficiunt pedamenta iugeri vnius vicenis vinearum iugeribus, quando etiam ab ea bifida stirpe fiunt, durántque vltra alterâ, sylvæ suæ cæsurâ. ᵉEsculus similiter prouenit, cæsura triennio [20] serior, [21] nimis morosa nasci. In quacunque terra seritur, nascitur è balano, sed non nisi esculi, scrobe dodrantali, interuallis duorum pedum [22] seritur leuiter quater anno. Hoc pedamentum minimè putrescit, [23] læsúmque maximè [24] ⁿ fruticat. Præter hæc sunt cædua, quæ diximus, fraxinus, laurus, Persica, corylus, malus: sed tardiùs nascuntur, terrámque defixa vix tolerant, non modò humorem. Sambucus contrà firmissima ad palum, taleis seritur, vt populus. Nam de cupresso satis [25] diximus.

17 semipedalia. Colum. Lego, sesquipedalia.
18 bienniū, M.
19 Tum ex cac. supra ter. Ch.
19 Quercus. Colum.
20 senior. Chiff.
21 minus, M.
22 foditur, vel sarritur. Dal.
23 cæsúmque. Vet. & M.
24 fructificat. M. alterum.
25 diximus, & præd. vel arm. vinearum. Restat &c M.

ANNOTATIONES.

a Theophrast. cap. 8. lib. 5. histor. Cato cap. 9. Columel. cap. 30. lib. 4. & cap. 2. lib. 11. Varro cap. 8. lib. 1.

b Talea in viminali, pertica in arborescente.

c Salices viminales potiùs, quàm perticales.

d Nam quamuis adhibeatur cura, inquit Columel. plurimæ salices intereunt, quarum in loco ex propinquo mergis propagari debent, curuatis & defossis cacuminibus, quibus restituatur, quicquid intercidit. Anniculus deinde mergus decidatur à stirpe, vt suis radicibus, tanquam vitis ali possit.

e Pro mergo defossa.

f A parente vbi radicem egerit.

g Cato cap. 6. Columel. cap. 32. lib. 4.

h Et talea pedum duorum ac semissis, & harundine tota prostrata, interuallo tripedaneo. Columel.

i Castratur harundinetum, quod ita densatum, vt gracilis harundo & Cannæ similis prodeat, interciditur & disraratur. Columel.

k Theoph. cap. 2. lib. 2. histor.

l Columel. cap. 30. & vlt. lib. 4.

m Carbunculi Columella non meminit.

n Quanto sæpius cæditur, tanto fruticosior planta in querceto resurgit.

ᵃ*De culturis, & disciplina colendarum vinearum.* CAP. XXI.

ET prædictis velut armamentis vinearum, restat ipsarum natura præcipua tradenda cura. Vitium surculi, & quarundam arborum, quibus fungosior intus natura est, geniculatis scaporum nodis intersepiunt medullam. [1] Ferulæ ipsæ breues, & ad summa breuiores, articulis vtique duobus internodia includunt. Medulla, siue illa vitalis anima est, ante se tendit, longitudinem impellens, quandiu [2] nodis peruia patet fistula. Cùm verò concreti ademere transitum, repercussa erumpit, ab ima sui parte, iuxta [3] priorem nodum, alternis laterum semper ᵇ inguinibus, vt dictum est in harundine ac ferula, [4] quorum dextrum ab imo intelligitur articulo, læuum in proximo, atque ita per vices. Hoc vocatur in vite gemma, [5] cùm ibi cæspitem fecit. Antè verò quàm faciat, in concauo oculus: & in cacumine ipso, germen. Sic palmites, nepotes, vuæ, folia, pampini gignuntur. Mirúmque, firmiora esse in dextra parte genita. Hos ergo in surculis nodos, cùm seruntur, medios secare oportet, ita ne profluat medulla. Et in fico quidem dodrantales [6] paxilo solo patefacto seruntur, sic vt descendant quæ proxima arbori fuerint, duo oculi extra terram emineant. Oculi autem in arborum surculis propriè vocantur vnde [7] germinant. Hac de causa & in plantariis aliquando eodem anno ferunt, quos fuere laturi fructus in arbore: cùm tempestiuè sati prægnantes, inchoatos conceptus alibi pariunt. Ita satas ᶜ ficos, tertio anno transferre facile. Hoc pro senescendi celeritate attributum huic arbori, vt citissimè proueniat. Vitium numerosior [8] satus. Primum omnium nihil seritur ex his, nisi inutile, & deputatum in [9] sarmento. Opputatur autem, quicquid proximo tulit fructum. Solebat capitulatus vtrinque [10] ᵈ è duro surculus seri: eóque argumento malleolus vocatur etiam nunc. Posteà auelli cum [11] sua calce cœptus est, vt in fico: neque est aliud viuacius. Tertium genus adiectum etiamnum expeditius sine ᵉ calce, [12] propter quod sagittæ vocantur, cùm intorti panguntur: [13] iidem cùm recisi nec intorti, ᶠ trigemmes. Plures autem ex eodem surculo hoc modo fiunt. Serere è pampiniariis [14] sterile est: nec nisi fœcundo oportet. Quæ raros [15] habet nodos, infœcunda iudicatur. At densitas gemmarum, fertilitatis indicium est. Quidam seri vetant, nisi eos, qui floruerint, surculos. ᵍ Sagittas serere minus vtile, quoniam in transferendo facilè rumpitur, quod intortum fuit. Seruntur pedali, non [16] breuiores, longitudine, quinque, séxve nodorum. Pauciores tribus gemmis in hac mensura esse non poterunt. Inseri eodem die, quo [17] deputentur, vtilissimum. Si multo posteà necesse sit serere custoditos, vti præcepimus, [18] caueri vtique, ne extra terram positi sole inarescant, [19] ventóve aut frigore hebetentur. Qui diutius in sicco fuerint, priùs quàm serantur, in aqua pluribus diebus [20] reuirescant. Solum apricum & quàm amplissimum ʰ in seminario, siue in vinea, bidente pastinari debet ternos pedes, bipalio alto marra reiici quaternûm pedum [21] ferramēto, ita [22] vt in pedes binos fossa procedat. [23] Fossum purgari, & extendi, ne crudū relinquatur: verū [24] exigi ⁱ mensura. Malè pastinatum deprehendunt ᵏ scamna inæqualia. Metiēda est & ea pars, quæ interiacet [25] puluini. Surculi seruntur & in scrobe & in sulco lōgiore, super quos tenerrima ingeritur terra. Sed in gracili solo frustra, nisi substrato pinguiore. Nec minùs, quàm duos integi oportet, & proximā attingi terrā, & eodē paxillo deprimi & spissari. Interesse in plātario sesquipedes

1 Fistula. Dal.
2 nodi. M.
3 superiorē. Vet.
4 quarum. Dal.
5 Lego, cùm ibi palmitē fecit.
6 paxilli. Vet. & Ch.
7 germinātur. Ch.
8 satus est. M.
9 sarmenta. Ch.
10 & durus. Vet.
11 suo. Dal. Sic stolonū pernam suprà dixit.
12 propter. in M. d.
13 Lego, iidē quoque recisi.
14 sagittaster est, nec nisi fœcundas. Vet.
15 habent nodos infæc. iudicātur Vet.
16 breuiore. Vet.
17 putātur, vtiliss. Si multum. M.
18 oportet cauere vtique. Vet.
19 vento aut. Chiff.
20 reuiuiscant. Vet.
21 fermento. Chif.
22 vt pedes. M.
23 Fossatū. Vet.
24 & exigi mēsurā. Vet.
25 puluinis, Vet.

inter bina semina in latitudinẽ, in longitudinem semisses. Ita satos malleolos xxiiii. mense recidere ad imũ [l] articulum, nisi ipsi parcatur. Oculorum inde materia emicat, cũ qua xxxvi. mense viuiradix transfertur. Est & luxuriosa [m] ratio vires serendi, vt quatuor malleoli vehementi vinculo colligentur in parte luxuriosa: atque ita vel per ossa bubuli cruris, vel per [26] coacta fictilia traiecti, obruantur binis eminentibus gemmis. Humescunt hoc modo, recisique palmitem emittunt. Posteà fistula fracta radix liberè capit vires, vuámque fert, & omnium [27] corporum suorum acinos. In alio genere inuentu nouitio finditur malleolus, medulláque erasa, in se colligantur ipsi caules, ita vt gemmis parcatur omni modo. Tum malleolus in terra fimo mista seritur, & cùm spargere cœpit [28] caules, deciditur, foditúrque sæpius. Talis vuæ acinos nihil intus ligni habituros Columella promittit, cùm viuere semina ipsa perquàm mirum sit, & medulla adempta nasci. Surculis etiam [29] quibusnam sit articulatio arboris, non omittendum videtur. Namque buxi tenuissimis quinis senísve colligatis depacti proueniunt. Quondam in obseruatione erat, vt defringerentur ex imputata buxo, aliter viuere non crediti, detraxere hoc experimenta. Seminarij curam sequitur vinearum ratio. Quinque generum hæ: Sparsis per terram palmitibus, aut per se vite subrecta, vel cum adminiculo sine iugo, aut pedatæ simplici iugo, aut compluuiatæ quadruplici. Quæ pedatæ ratio erit, eadem intelligitur eius quoque, in qua sine adminiculo vitis per se stabit. [o] Id enim non fit, nisi pedamenti inopia. Simplici iugo cõstat porrecto ordine, quem canterium appellat. Melior ea vino, [30] quando sibi ipsa non obumbrat, assiduóque sole coquitur, & afflatum magis sentit, & celeriùs rorem dimittit: pampinationi quoque & occationi, omníque operi facilior. Super cætera deflorescit vtilius. Iugum fit pertica, aut harundine, aut crine, funiculóve, vt in Hispania, [31] Brundisióque. Compluuiata copiosior vino est, dicta à cauis ædium compluuiis. Diuiditur in quaternas partes totidem iugis. Huius [32] serendi ratio dicetur, eadem valitura in omni genere, in hoc verò numerosior tantùm. His verò tribus seritur modis: Optimè in pastinato, proximè in sulco, nouissimè in scrobe. De pastinatione dictum est.

26 colla. Chiff.
27 coniunctorum surculorum. Vet.
28 candales Chiff.
29 in quibusdam arboribus sit coarticulatio, (id est, coalitus) quod non.
30 quoniã. M.
31 Brundisique. Ch.
32 serenda. Dal.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 16. vsque ad 22. lib. 3. Causs. Columel. lib. 3. & 4.
b Foliorum & Pampinorum exortu. Suprà c. 36. lib. 16. eodem genere loquendi vtitur.
c De illarum satu Columel. cap. 10. lib. 5.
d Trunco, siue capite, aut flagello.
e Sic stolonum pernam suprà dixit c. 10. huius libri.
f Columellæ c. 19. lib. 3. trigemmes, qui exceptis frequentibus in capite oculis, tres deinceps articulos, ac totidem gemmas habent.
g Idem cap. 10. lib. 3. ait, veteres etiam ex fœcundo malleolo decimam sagittam repudiasse. Ibidẽ. *Nam si sagittam, id est, superiorem partem malleoli, vituperandam censebant, cùm esset eadem pars surculi frugiferi, quanto magis vel ex optima vitis parte natum flagellum &c.*
h Ex Columella cap. 13. li. 3. hunc locum sic restituo: In seminario, siue vinea, bidente & bipalio pastinari debet, in longitudinem ternos pedes, terráque reiici, ita vt in pedes binos fossa procedat, (alij, descendat,) quantũ patitur latitudo ferramenti. Bipalium instrumentum ad fodiendum, pala duplo latius, vnde nomen.
i Longitudinis & altitudinis.
k Quod inter scrobes iacet.
l Nodum. Imum articulum cùm integrum & illæsum seruare volunt, quia sit ad germinationem cæteris fæcundior, ei proximum ferro non attingunt, vt is sui proiectu iniurias, quæ offendere possunt, arceat, & depellat.
m Simile quiddam tradit Theophr. capit. 5. libr. 5. Causs.
n Idem Theophr. loco citato.
o Quod adminiculo careat.

[a] *De sulco, & vinearum putatione.*

CAP. XXII.

SVlco latitudo palæ satis est: scrobibus ternorum pedum in quanque partem. Altitudo in [b] quocunque genere tripedalis, ideo nec vitis minor transferri debet, [c] extatura etiamnum duabus gemmis. Emolliri terram [1] minutis in [2] scrobe ima sulcis, fimóque misceri, necessarium. Cliuosa altiores poscunt scrobes, præthereà [3] [d] puluinatis à deuexitate labris. Qui ex his longiores fient, vt vites binas accipiant è diuerso, aluei vocabuntur. Esse vitis radicem [3] in media scrobe oportet: sed ipsam innixam solido in Orientem æquinoctialẽ spectare: adminicula prima è calamo accipere. Vineas limitari decumano xviii. pedum latitudinis ad contrarios vehiculorum transitus, aliísque transuersis [4] limitibus denûm pedum distingui per media iugera. Aut si maior modus sit totidem pedum cardine, quot [e] decumano, limitari. Semper verò quintanis [5] seminari, hoc est, vt quinto quoque palo singulæ [6] iugo paginæ includantur. Solo spisso, non nisi [f] repastinato, nec nisi viuiradicem seri, tenero & soluto, vel malleolum sulco, vel scrobe. In colles sulcos agere transuersos, melius quàm pastinare, vt defluuia [7] palis [8] eorum contineantur. [g] Aquosa cælo, vel sicco solo [9] malleolos serere autumno, nisi tractus ratio mutauit. Siccus enim & calidus autumno poscit seri, humidus rigidúsque etiam veris exitu. In arido solo viuiradix quoque frustra seritur. Malè & in siccis malleolus, nisi post imbrẽ. At in riguis, vel [10] frondes vitis, & vsque ad solstitium rectè, vt in Hispania. [h] Quiescere ventos sationis die vtilissimum. Plerique Austros optant, Cato abdicat, interesse medio temperamento [i] inter binas vites oportet pedes quinos: minimum autem læto solo pedes quaternos: tenui plurimum octonos. Vmbri & Marsi ad vicenos intermittunt arationis gratia in his quæ vocant [k] porculeta. Pluuio & caliginoso tractu [l] rariores poni, sicco [m] densiores cõgruit. Subtilitas parsimoniæ compendia inuenit, cùm vinea in pastinato seritur, obiter [n] seminarium faciendi, [11] vt viuiradix, loco suo, & malleolus qui transferatur, [o] inter vites & ordines seratur. Quæ ratio in iugero [p] circiter xviij. viuiradicum donat. Interest autem [12] biennium fructus, quo tardius in

1 minutim in scr. ima ac sulcis.
2 scrobe ima. Vet. & Chiff.
3 puluinata à deuex. labra. Dal.
3 in media. Vet. & Ch.
4 itineribus. Dal.
5 semitari. Vet. & Ch.
6 iugi pagi. discludantur. Dal. id est, area inter duo iuga intercepta.
7 talis. Ch. fortoßis, thallis, id est, oleæ ramis, vel viridis parat [illegible] ex aliis cuiusuis arboris ramis.
8 carũ. M.
9 malleolus seritur autumn. nisi tract. mutauerit. M.
10 frondes. M.
11 vt & viu. Chiff.
12 biennij. Vet.

dius in sato prouenit,[q] quàm in translato. Viuiradix posita in vinea post annum [r] resecatur vsque ad terram, vt [13] vnus tantùm emineat oculus, adminiculo iuxtà affixo, & fimo addito. Simili modo & secundo anno [s] reciditur, viréśque cōcipit, & intra se pascit suffecturas [t] oneri: aliàs festinatione [u] pariendi gracilis [14] ac [x] emucida, nî cohibeatur castigatione tali, in fœtum [15] exeat tota. Nihil auidius nascitur: ac nisi ad [16] pariendum vites seruentur, tota fit fœtus. Pedamenta optima quæ diximus, aut ridicæ, [17] robore, oleáque: aut [y] si non sint, pali è iunipero, cupresso, [18] laburno, [19] sambuco. Reliquorum generum sudes omnibus annis [z] reciduntur. Saluberrima in iugo harundo [aa] connexa fasciculis, durat quinis annis. Cum breuiores palmites sarmento iunguntur inter se funium modo, ex hoc arcus funeta dicuntur. Tertius vineæ annus palmitem velocem robustúmque emittit, & quem faciat ætas vitem. Hic in iugum insilit. Quidam [20] tunc excæcant eum, supina falce auferendo oculos, vt [21] noxia iniuria longius euocent. [bb] Vtilior enim consuetudo pariendi, satiúsque pampinos adiugatæ detergere, vsquequo placeat roborari eam. Sunt qui vetant [cc] tangi proximo anno [22] quàm translata sit, neque [23] ante lx. mensem falce curari: tunc autem ad tres gemmas recidi. Alij & proximo quidem anno [24] recidunt, sed vt ternos quaternósve singulis annis adiiciant articulos, quarto demum perducant ad iugum. Id [25] vtrunque fructum tardum, [26] prætereà retorridum & nodosum reddit, pumilionum incremento. Optimum autem, matrem esse firmam, posteà fœtum audacem. [dd] Nec tutum est quod cicatricosum, magno imperitiæ errore. Quicquid est tale, plagis nascitur, non è matre. Totas enim habet illa vires dum [ee] roboratur: & annuos [27] accipit tota fœtus, [ff] cùm permissum fuerit nasci. Nil natura [gg] portionibus parit. [28] Quæ cùm excreuerit, satis firma protinus in iugo collocari debebit: sin etiamnum infirmior erit, [hh] sub ipso iugo hospitari recisa: viribus, non [29] ætate decernitur. Temerarium est, ante crassitudinem pollicarem viti [ii] imperare. Sequenti anno palmites [30] salutentur [kk] pro viribus matris singuli aut gemini. Iidem [31] & secuto, [ll] si [32] cogit infirmitas, nutriantur: tertióque demum duo adiiciantur. Nec sunt plures quaternis vnquam permittendi. Breuitérque, non indulgendum est, & semper inhibenda fœcunditas. Ea est enim natura, vt parere malit, quàm viuere. Quicquid materiæ adimitur, fructui accedit. Illa femina mauult, quàm fructum gigni: quoniam fructus caduca res est. Sic perniciosè luxuriat: [33] nec ampliat se, sed [mm] egerit. Dabit consilium & soli natura. In macro etiam si [34] vites habebit, recisa [35] intra iugum [35] moretur, vt omnis fætura sub eo exeat. Minimum id esse debebit interuallum, vt attingat iugum, sperétque, non teneat: adeò non recumbat in eo, nec delicatè se spargat. Ita temperetur hic modus, vt crescere etiam malit, quàm parere. Palmes duas trésve gēmas sub iugo habere debet ex quibus materia nascatur: tūc per iugū mergi alligaríq; vt [nn] sustineatur iugo, nō pēdeat. Vinculo mox astrictus à tertia gemma alligari: quoniam & sic [oo] coercetur impetus materiæ, densioréśque citrà pampini exultant: cacumen religari vetant. Natura hæc est, deiecta pars aut præligata fructum dat, plurimúmque ipsa [pp] curuatura. Quod citrà est, materiem mittit, [38] offensante [39] crebro spiritu, & illa, quam diximus, medulla. Quæ ita emicuerit materia: fructum dabit anno sequente. Sic duo genera palmitum: Quod è duro exit, materiámque in proximum annum promittit, [qq] pampinarium [40] vocatur: at vbi supra cicatricem est, fructuariū. Alterum ex anniculo palmite, sempérque fructuariū relinquitur sub iugo, & [rr] qui vocatur custos. Hic est nouellus palmes non longior tribus gemmis, proximo anno materiam daturus, si vitis luxuria se consumpserit. Et alius iuxta eum [ss] verrucæ magnitudine, qui [41] furunculus appellatur, si fortè custos fallat. Vitis antequàm septimum annum à surculo compleat, euocata ad fructum [42] euanescit, ac moritur. Nec veterem placet palmitem in longum, & quartum vsque [tt] pedamentum emitti, quod alij [uu] dracones, alij iuniculos vocant, vt faciant quæ masculeta appellant. Cùm induruit vitis, pessimum in vinea [xx] traducere. Quinto anno & ipsi palmites intorquentur, singulæque è singulis materiæ emittuntur, ac deinde è proximis prioréśque amputantur. Sēper custodē relinqui melius: sed is proximus viti esse debet, nec longior quàm dictum est: & si luxuriauerint palmites, intorqueri: vt quatuor materias, vel duas, si [yy] vniiuga erit vinea, [43] emittat. Si per se vitis ordinabitur sine pedamento, qualecunque initio adminiculum desiderabit, [zz] dum stare condiscat, & rectà surgere. A Cætera à primordio eadem. Diuidi autem putatione pollices æquali examine vndique, ne [B] prægrauet [44] fructus parte aliqua, obiter idem deprimens prohibebit in excelsum emicare. Huic vineæ [45] trium pedum altitudo excelsior nutat, cæteris à quinto, dum ne excedat hominis longitudinem [46] iustam. Iis quoque, quæ sparguntur in terra, breues ad innitendum caueas circumdant, scrobibus per ambitum [47] factis, ne vagi palmites inter se pugnent occursantes: maiórque pars terrarum ita supinam in tellure vindemiam metit. Siquidem & in Africa, & in Ægypto, Syriáque, ac tota Asia, & multis locis Europæ hic mos præualet. Ibi ergo iuxta terram comprimi debet vitis, eodem modo & tempore nutrita radice, quo in iugata vinea, [48] [C] vt semper pollices tantùm relinquantur, fertili solo cum tribus gemmis, graciliore [49] quinis: præstátque multos esse, quàm longos. [D] Quæ de natura soli diximus, tanto potentiora sentientur, quanto propior fuerit vua terræ. Genera separari, ac singulis conseri [50] tractibus, vtilissimum. Mistura enim generum etiam in vino, non modò in musto, discors. Aut si misceantur, nō alia, quàm pariter maturescentia, iungi necessarium. Iuga altiora, quò [E] lætior ager, & quò planior: item roscido, nebuloso, minúsque vētoso conueniunt. Contrà, humiliora gracili & arido, æstuoso, ventísque exposito. Iuga ad pedamentum quàm arctissimo nodo vinciri oportet, vitem leui contineri. Quæ genera vi-

13 vnus, vel etiam alter. Colum. ca. 11. lib. 4.
14 atque. Ch.
15 exitura. Vet.
16 pariēdas vuas seruetur. Vet.
17 è robore. Dal.
18 alburno. Ch.
19 sambuco, & reliquorum generum sudes, quæ omnibus &c. Dal.
20 nunc Vet.
21 noxia in iuria, in M. d.
22 q. & ante transl. Ch.
23 ante xx. mensem. Dal.
24 recidunt solo ternos. Colum. ca. 11. lib. 4.
25 vtrinque. M. Lego, vtique.
26 præt. sarmentum re tor.
27 concipit. Dal.
28 Vitis cū. Dal.
29 ætate id decern. Dal.
30 summittātur. Dal.
31 & secundo. Vet.
32 coget. Ch.
33 nec solū ampliat &c. Dal.
34 vires. Vet.
35 infra Dal.
36 moritur. Ch.
37 spargi. Dal.
38 offundēte. Vet.
39 credo. M.
40 vocant. M.
41 Feriniculus. M: furiniculus. Chiff.
42 eiuanescit. M: eiuncescit. Ch.
43 emittant. Dal.
44 Lego, fructus parte altera: quos vinitor indidēt vel, uidem.
45 tribus pedibus. Dal.
46 iusta est. Dal.
47 actis. Vet.
48 vt nempe. Dal.
49 binis. Dal.
50 hortis, Colum.

tium , & in quali ſolo cælóque eſſent conſerenda cùm enumeraremus naturas earũ & vinorũ,[51] notauimus. De reliquo cultu vehemẽter ambigitur. [F] Plerique æſtate tota poſt ſingulos rores confodi iubent vineam, Alij vetant gemmantem: decuti enim oculos,[52] tractúque intrantium deteri : & ob id arcendum procul omne quidem pecus , ſed maximè lanatum, quoniam facillimè auferat gemmas: Inimicos & pubeſcente vua raſtros : ſatíſque eſſe vineam ter anno confodi , ab æquinoctio verno [G] ad Vergiliarum exortum, & Canis[53] ortu, & nigreſcente acino. Quidam ita determinant. Veterem ſemel à vindemia ante brumã, cùm alij ablaqueare & ſtercorare ſatis putent. Iterũ ab Idibus Aprilis, antequàm concipiat, hoc eſt, in vi. Idus Maias. Deinde priùs quàm florere incipiat, & cùm defloruerit, & [54] variante ſe vua. Peritiores affirmant, ſi iuſto ſæpius fodiatur, in tantum tenereſcere acinos, vt rumpantur. Quæ fodiantur, ante feruentes horas diei fodiendas conuenit: ſicuti lutum neque arare, neque fodere : Foſſione puluerem [H] excitatum contra ſoles nebuláſque prodeſſe. Pampinatio verna in confeſſo eſt, ab Idibus Maiis intra dies x.[I] vtique antè quã florere incipiat : & eam infra iugum debere fieri. De ſequente variant ſententiæ. Cùm defloruerit, aliqui pampinandum putant : alij ſub ipſa maturitate. Sed de his Catonis præcepta decernent. Nanque & putationum[55] tradenda ratio eſt. Protinus hanc à vindemia , [K] vbi cæli tepor indulget, adoriuntur. Sed hoc fieri nunquam debet ratione naturæ [L] ante Aquilæ exortum , vt in ſiderum cauſis docebimus proximo volumine. Imò verò Fauonio, quoniam [M] anceps culpa ſit præproperæ feſtinationis. Si ſaucias recenti medicina mordeat quædam hyemis [N] ruminatio, certum eſt gemmas earũ frigore hebetari , plagáſque findi , & cæli vitio exuri oculos lachryma diſtillante. Nam gelu fragiles fieri quis neſciat? Operarum iſta computatio eſt in [O] latifundiis, non legitima naturæ feſtinatio : quò maturiùs [P] putantur aptis diebus, eò plus materiæ fundunt: quò ſeriùs, eò fructum vberiorem. Quare macras [Q] priùs[56] conuenit putare , validas [R] nouiſſimè. Plagam omnen obliquam fieri, vt facilè decidant imbres : & ad terram verti, quàm leuiſſima cicatrice acie falcis exacta, plagáque[57] conuelata. Recidi autem ſemper inter duas gemmas , ne ſit[58] vulnus oculis in reciſa parte. Nigram eſſe[59] eam exiſtimant: & donec ad[60] ſyncera veniatur , [S] recidendam: quoniam è vitioſa[61] materie vtilis non exeat. Si macra vitis idoneos palmites non habeat, [T] ad terram recidi eam , nouóſqus elici vtiliſſimum. In pampinatione non[62] hos [V] detrahere pampinos, qui cum[62] vua ſint: id etenim vuas ſupplantat, præterquàm in nouella vinea. Inutiles iudicantur in latere nati, non ab oculo: quippe etiam vua, quæ naſcatur è duro rigeſcente, vt [X] niſi ferro detrahi non poſſit. Pedamentum quidam [Y] inter duas vites vtilius putant ſtatui :[64] & faciliùs ablaqueantur ita: meliúſque eſt [Z] vniiugæ vineæ , ſi tamen & ipſi iugo ſint vires, [α] nec flatu infeſta regio. In [ϛ] quadripartita, quàm proximum oneri adminiculum eſſe debet: ne tamen impedimentum ſentiat ablaqueatio , cubito abeſſe , non amplius: ablaqueari autem priùs, quàm putari, iubent. Cato de omni cultura vitium ita præcipit. Quàm altiſſimam vineam facito, alligatóque rectè, dum ne nimium conſtringas , hoc modo eam curato : Capita vitium putata circunfodito , arare incipito.[65] Vltrò citróque ſulcos perpetuos ducito. Vites ternas quamprimùm propagato : veteres quàm minimum caſtrato. Potiùs, ſi opus[66] fuerit, deiicito, bienni óque poſt præcidito. Vitem nouellam reſecari, tum erit tempus, vbi valebit. Si vinea ab vite [δ] caluata erit, ſulcos interponito , ibíque[67] viuiradicem ſerito.[68] [ε] Vmbram à ſulcis remoueto: crebróque fodito. In vinea[69] veteri ſerito ocymum. Si macra erit, quod granum capit,[70] ne ſerito : & circum capita addito ſtercus, paleas, vinaceas, aliquid horunce. Vbi vinea frondere cœpit , pampinato. Vineas nouellas alligato crebrò, ne caulis præfringatur: Et quæ iam in perticam[71] ibit , eius pampinos teneros alligato leuiter,[72] porrigitóque. Quæ vbi rectè[73] ſteterint, vbi vua varia fieri cœperit vites [ζ] ſubligato. [η] Vitis inſitio vna eſt per ver, altera cum vua floret: ea optima eſt. Vineam veterem ſi in alium locum trãsferre voles, duntaxat brachium[74] craſſum primum deputato. Binas gemmas, nec amplius, relinquito. Ex radicibus bene [θ] effodito. Et caue radices[75] ne saucies. Ita vti fuerit, ponito in ſcrobe, aut in ſulco, operitóque , & bene[76] occultato. Eodémque modo vineam[77] ſtatuminato, alligato:[78] laxatóque vti fuerat, crebróque fodito. Ocymum, quod in vinea ſeri iubet, antiqui appellabãt pabulum, vmbræ patiens, quòd celerrimè proueniat.

51 docuimus. Chiff.
52 tactúq. Dal.
53 ortum. Chiff.
54 varia ante. Ch.
55 hic ratio eſt.
56 conueniet. Ch.
57 conlauata. vt loquitur Columella. ad lauata.
58 vulneratus oculus. Vet.
59 læſam. Vet.
60 ſyncerã. M.
61 materia Ch.
62 eos. Dal. his. Ch.
63 vua futuri ſint.
64 Nam facil. Dal.
65 vltrò citróque. M.
66 erit. Ch.
67 viuam radicẽ. Ch.
68 Herbã. Dal.
69 vetere. Ch.
70 inſerito. M.
71 iuit. Vet.
72 corrigitóque ve rectè ſtent, vbi vua. Cato.
73 ſtent, vbi vua valla ria Chiff.
74 craſſam licebit primum dep. Chiff.
75 ne, in Ch.d.
76 occultato. M. & Ch.
77 ſtatuito (ſic & Ch.) vti rectius hoc exiſtimar fuerit. Cato.
78 flexato. Cato flexatóque. Ch.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 18. lib. 3. Cauſſ.
b Vel ſulci ac foſſionis, vel agri & terræ.
c Columel. cap. 16. lib. 3.
d Velut in tumulum editis ripis ab inferiore parte, vt iuſtus foſſioni regeſtus ſit , cùm à ſuperiori parte ad inferiorem humus detrahitur. Colum. cap. 13. lib. 3. de paſtinatione , non ſcrobium defoſſione.
e Decumanus ab Oriente in Occidentem tendit: Cardo verò à Septentrione in Meridiem. Vide Colum. c. 5. li. 5. & c. 12. li. 4.
f Theophr. cap. 17. lib. 3. Cauſſ.
g Columella cap. 14. lib. 3.
h Idem ibid. ca. 19.
i Macro ſolo, quinos: mediocri, ſenos: pingui, ſeptenos. Idem ibid. cap. 15.
k Porcæ, elati terræ tumuli inter duos ſulcos. Var. c. 21. lib. 1.
l Vt ſolem admittant.
m Vt à ſole defendantur.
n Columella cap. 13. & 16. lib. 3.
o Inter vites ſinguli malleoli : in ſingulis interordiniis quinque, per ſpatium pedis. Idem ibid.
p Apud Columellam in hac conſitione Iulius Atticus abundè eſſe putat non viuiradicum , ſed malleorum ſexdecim millia.
q Nam dum transfertur ſæpius verſata & ſubacta terra ad fructificandum vitem incitat.
r Varro cap. 31. lib. 1.
ſ Theophr. cap. 20. lib. 3. Cauſſ. Columel. cap. 20. 21. 22. 23. lib. 4.
t Et fœtus, & materiarum.
v Sarmenta & flagella.
x Eiuncida, vt apud Varr. c. 10. li. 2. Sic ait Colum. cap. 5. lib. 5. Opacis, frigidis, humidis locis , niſi æſtate vitis

ſtate vitis nudetur,& palmitibus folia detrahãtur,vt maturitaté fructus capiat,ſitu putreſcere: nempe emucidam fieri. Idem ca.24. lib. 4.muſcum ait compedis more crura vitium comprimere, ſitu & veterno emaciare, id eſt mucidas reddere.

y Columella cap.30.lib.4.& 26.

z Non in multos annos durant, vt fagi,ſalices,alni,&c.vel,vt ait Colum.cap.26.lib.4.putri parte dedolantur.

aa Idem Colum.cap.17.4.& 16.

bb Vt robuſtior & firmior vitis euadat.

cc Colum.cap.11.lib.4.

dd In veterana vinea reſtituenda Columella 22.4.inter tertium & quartum pedem à terra viridiſſimam partem corticis acuto mucrone ferramenti vulnerat, vt e plaga pampinus fundatur,cicatricéque germen procedat. Id eſt ſcilicet quod Plinius innuit, non eſſe eliciédum è cicatricoſa plaga ſarmentum, quamuis id fiat in vite ſeniore.

ee Putatione,foſſione,ablaqueatione,&c.

ff Niſi detrahantur oculi.

gg Sed perfecto & omnibus numeris abſoluto enixu.

hh Columella cap.24.lib.4.

ii Permittere vt luxuriet. Hoc genere locutionis vtitur Columella ibid.

kk Idem ibid.cap.16.

ll Lego,niſi cogit infirmitas. Nam cùm materies infirma eſt, ad poſtremos vſque articulos putatur, vt corroboretur ſic coërcita. Colum.ſub finem cap.16.lib.4.& cap.10.

mm Vltra iuſtos & conſuetos limites effundit.

nn Columel.cap.26.lib.4.

oo Lego, Concitatur. Nam quod ait Columel.cap.6. lib. 5. pars palmitis præcipitata fructu induitur:at quæ vinculo ſupra tertiam vel quartam gemmam adnexa ſurſum tendit,anno ſequente materias præbet.

pp Colum.cap.20.l.4.& cap.6.lib.5.

qq Pampinarium vocatur,alterum ex anniculo palmite,vbi ſupra cicatricem eſt,fructuarium,habendum ſemper in vinea. Relinquitur &c. è Columella ad verbum ex cap.5.lib.5.

rr Idem cap.21.lib.4.

ſſ Idem cap.24.lib.eod.& cap.22.

tt Huius rei idem meminit cap.22.& cap.24.lib.eod.

vv Dracones,palmites emeriti, annis pluribus indurati. Vide an pro iuniculos legendum ſit funiculos.

xx Traducere vocat, mergo in vicina pedamenta quæ vacua ſunt attrahere: de quibus Colum. cap.15.lib.4.Ii verò fiunt noua conſitione,cùm annicula vitis eſt,ac ſex menſium.

yy Simplici iugo fulta,cantheriata.

zz Columella cap.5.lib.5.

A Quod pertinet ad ſcrobes, ſatum, malleoli delectum,& hoc genus alia.

B Id eſt quod Columella ait cap.24. 4. *Sed meminiſſe oportebit, ne in eadem linea, vnóque latere brachij,eſſe duas materias pluréſve patiamur. Nanque id maximè vitem infeſtat, vbi non omnis pars brachij pari vice laborat,atque æqua portione ſuc cum proli ſuæ diſpenſat, ſed ab vno latere exugitur. Quò fit vt ea vena, cuius omnis humor abſumitur,velut icta fulgure areſcat.*

C *Iacenti viti*,inquit Columel.cap.5. lib. 5. *breuiores materiæ ſubmitti debent reſeces quoque anguſtius in modum ſurculorum relinqui.*

D Idem cap.20 lib.3.& cap.1.lib.4.

E Idem cap.19.lib 4.

F Theophr.cap.14.& 18.lib.3.Cauſſ.Colum.cap.12.lib. vlt.& cap.28.lib.4.& cap.5.& 10.

G Oriuntur ſexto Idus Octob. id eſt ad vndecimum diem.

H Theophr.cap.22.lib.3. Cauſſ.& cap.8.lib.2.hiſtor. Columel. cap.28 lib.4.& cap.12.lib.vlt.& ſuprà capite 9. huius libri, ὑπολόγιον Theophr. vocat.

I Columel.cap.6.& 7.lib.4.Varro cap.31.lib.1.

K Colum.c.10.& 24.lib.4. Theophr.c.20. lib. 3.cauſſ.

L Septimo Idus Decembr. ſiue ad ſeptimum diem eius menſis.

M Dubitari poſsit,feſtinatione peccatum fuiſſe.

N Irruptio,reuocatio,reditus,recurſus:an eroſi,exuſtio. Sic certè Varro c.14. lib.3.de re ruſt. dixit cochleas interiecta laurea folia ruminantes ad propalam diu vitam producere. Lego, terminatio,id eſt miteſcentis hyemis,& quam abiiſſe putes exaſperatio, ac ſub exitum nouus rigor:vulgò *la queue de l'hyuer.*

O In quibus,vt ait Colum.cap.23.lib.4.ruris vaſtitas electionem temporis negat.

P Idem ibid.

Q Autumno,aut vêre.Idem.

R Frigoribus.Idem.

S Idem cap.24.lib.4.

T Idem cap.11.lib.eod.id damnat.

V In vite,quam Canthaream vocant. Theophr.cap. 20.lib.3. Cauſſ. ſummas vuas etiam detrahit.

X Falce:non autem digiti tractu decuti.

Y In reſtituenda veteri vinea. Columel. capite 22. lib.4.

Z Vt ſuprà ſimplici canterio ordinatæ.

α Columel.cap.17.lib.4.

β Vinea in quatuor brachia diuiſa, quæ in ſtellatum iugum diſperguntur:de qua Colum.c.17.& 21. lib.4.& cap.5.lib.5.

γ Catonis locus eſt cap. 33. quod hic ferè integrũ ad verbum deſcribit.

δ Apud Catonem calua legitur, hoc eſt viduata, deſtituta,orbata. Sic vitis caluitium Colum. dixit ca.29.lib.4.

ε Verba ſunt etiamnum Catonis. Vide & Colum.ca.5. lib.4.

ζ Hactenus Catonis verba cap. 33. vbi hæc præterea etiam leguntur, *ſubligato,pampinato, vuáſque expellito,circum capita ſarrito.*

η Vide Caton.cap.41.

θ Cato, *Effodito,vſque radices perſequitor,& caueto.*

a *Ratio arbuſtorum.* CAP. XXIII.

SEquitur arbuſti ratio, mirum in modum damnata [1] Sarſennæ patri filióque, celebrata Scrofæ,vetuſtiſſimis poſt Catonem, peritiſſimiſque : ac ne à Scrofa quidem,niſi [2] vni Italiæ conceſſa:cùm tam longo iudicetur æuo, nobilia vina non niſi in arbuſtis gigni, & in his quoque laudatiora ſummis, ſicut vberiora imis:adeò excelſitate proficitur. Hac ratione & arbores [3] eliguntur. Prima omnium vlmus, excepta propter nimiam frondem atinia. Deinde populus nigra, eadem de cauſa, minus denſa folio. Non ſpernunt plerique & fraxinum, ficúmque, etiam oleam, ſi non ſit vmbroſa ramis. Harum ſatus cultúſque abundè tractatus eſt. Ante triceſimum ſextum menſem attingi falce vetantur. Alterna ſeruantur brachia : alternis putantur annis: ſexto anno maritantur. Tranſpadana Italia,præter ſuprà dictas, cornu, [4] populo, tilia, acere, orno,carpino,quercu,arbuſtat agros: Venetia ſalice, propter vliginem ſoli. Et vlmus detruncata à media in ramorum ſcamna digeritur,nulla ferè xx.pedum altiore arbore. Tabulata earum ab octauo pede altitudinis dilatantur in collibus ſicciſque agris. à xii. in campeſtribus & humidis. Meridianum ſolem ſpectare [6] b palmæ debent. Rami à proiectu digitorum modo ſubrigi, tonſili in his tenuiũ quoque virgultorum c barba, ne obumbrent. Interuallum iuſtum arborum, ſi aretur ſolum, quadrageni pedes in terga frontémque, in latera viceni. Si non aretur, hoc in omnes partes. Singulis [7] dena ſæpe adnutriunt vites,

1 Saſſerna patre. Ch.

2 vni, in M.d.

3 religãtur. M.

4 opulo. Colum.cap.6. lib.5.

5 pedibus. Dal.

6 palmites. Vet.

7 denas. Mat.

[8] damnato agricola minus ternis. Maritare, nisi validas, inimicum, enecante veloci vitium incremento. Serere tripedaneo scrobe necessarium, distantes inter sese arborémque singulis pedibus. Nihil ibi malleolis atque pastinatio[a] ni, nulli fodiendi impendia: vtpote cùm arbusti ratio hac peculiari dote præstet, quòd in eodem solo seri fruges & vitibus prodeit. Supérque, quòd vindicans se altitudo, non, vt in vinea, ad arcendas animalium iniurias pariete, vel sepe, vel fossarum vtique impendio muniri se cogat. In arbusto è prædictis sola viuiradicum ratio, item propaginum, & hæc gemina, vt [d] diximus.[c] Qualorum [9] in ipso tabulato maximè probata, quoniam à pecore tutissima est. Altera, deflexa vite vel palmite iuxta suam arborem, aut [10] circa proximam cælibem. Quod supra terram est è matre, radi iubetur, ne fruticet. In terra non pauciores gemmæ quatuor obruuntur ad radicem capiendã: extrà in capite binæ relinquentur. Vitis in arbusto quatuor pedes [11] in longo constat omni sulco tres lato, alto duos cum semipede. Post annum propago inciditur ad medullam, vt paulatim radicibus suis assuescat. Caulis à capite ad duas gemmas reciditur. Tertio totus mergus abscinditur, reponitúrque altius in terram, ne ex reciso frondeat. Tolli viuiradix à vindemia protinus debet. Nuper repertum, draconem serere iuxta arborem: ita appellamus palmitem emeritum, pluribúsque induratum annis. Hunc præcisum quàm maxima amplitudine tribus partibus longitudinis deraso cortice, quatenus [12] obruatur, (vnde & rasilem vocant) deprimere sulco, reliqua parte ad arborem erecta, ocyssimum in vite. Si gracilis sit vitis aut terra, vsitatum est quàm proximè solum decidi, donec firmetur radix: sicut neque roscidam seri, neque à Septentrionis flatu. Vites Aquilonem spectare debet ipsæ, palmites autem [13] earum Meridiem. Non est festinandum ad putationem nouellæ, sed primò in circulos materies colligenda, nec nisi validę putatio admouenda. Seriora ferè anno ad fructum arbusta, [14] quàm vitis iugata. Sunt qui omnino putari vetant, priusquàm [15] arborum longitudinem [16] æquauerit. Prima falce sex pedes à terra recidatur, flagello infra relicto, & nasci coacto incuruatione materiæ. Tres ei gemmæ, non amplius, deputato supersint. Ex his emissi palmites proximo anno imis [17] inserantur scamnis, ac per singulos annos ad superiora scandãt relicto semper [f] duramento in singulis tabulatis, & emissario vno, qui subeat, vsque quò placuerit. De cætero putatione omni, flagella quæ proximè [18] tulerint, recidantur: noua circuncisis vndique [g] capreolis spargantur in tabulatis. Vernacula putatio deiectis per ramos vitium crinibus circumuestit arborem, crinésque ipsos vuis: Gallica in traduces porrigitur. Æmiliæ viæ in ridicas, [19] [h] atinearum ambitu frondem earum fugiens. Est quorundam imperitia sub ramo [20] vinculo suspendendi, suffocante iniuriâ: [21] quando contineri debet vimine, non arctari. Quinimo etiam quibus salices supersunt, molliore hoc vinculo [22] facere malunt, herbáque. Siculi [i] quam vocant ampelodesmon: Græcia verò vniuersa iunco, cypero, vlua. [23] Liberatam quoque vinculo per aliquot dies vagari, & inconditam spargi, atque in terra, quam per totum annum spectauerit, recumbere. Nanque vt veterina à iugo, & canes à cursu volutatio iuuat, ita tum & vitium porrigi lumbos. Arbor quoque ipsa gaudet assiduo leuata onere similis respirãti. Nihílque est in opere naturæ, quod non exemplo dierum noctúmque aliquas vices feriarum velit. Ob id protinus à vindemia putari, & lassas etiamnum fructu edito, [24] improbatur, vt putatæ rursus alligentur alio loco. Nanque orbitas vinculi sentiunt vexatione non dubia. Traduces [k] Gallica cultura bini vtrinque lateribus, [25] si [l] pes [m] quadrageno distet spatio: quaterni, si viceno, inter se obuij miscentur, alligantúrque vnà conciliati, virgultorum comitatu [26] obiter rigorati quà deficiant: aut si breuitas non patiatur ipsorum, [27] adalligato protenditur in viduam arborem vnco. [n] Traducem bimum præcidere solebant. Oneratis enim vetustate melius donare tempus, vt transilem faciant, [28] si largiatur crassitudo: aliàs vtile toros futuri draconis pasci. Vnum etiamnum genus est medium inter hoc & propaginem, totas supplantandi in terram vites, cuneísque findendi, & in sulcos plures simul ex vna propagandi, gracilitate singularum firmata circumligatis hastilibus, nec recisis qui à lateribus excurrant pampinis. Nouariensis agricola traducum turba non contentus, nec copia ramorum, [29] impositis etiamnum patibulis palmites circumuoluit. Itaque præter soli vitia, cultura quoque torua fiunt vina. Alia culpa iuxta vrbem [30] Varacinis quæ alternis putantur annis, non quia id viti conducat, sed quia vilitate redituum impendia exuperant. Medium temperamentum in [31] Carseolano sequuntur: cariosas que tantùm vitis partes [32] incipientes [33] inarescere deputando, cæteris ad vuam relictis, detracto onere superuacuo, pro nutrimento omnis est raritas vulneri. Sed nisi pingui solo talis cultura degenerat in labruscam. Arbusta arari quàm altissimè desiderant, [35] etsi tantum frumenti ratio non exigit. Pampinari ea non est moris: & hoc compendium operæ. Deputantur cum vite pariter interlucata densitate ramorum, qui sint superuacui, & absumant alimenta. Plagas ad Septentriones, aut ad Meridiem spectare vetuimus. Melius, si neque in Occasus Solis. Diu dolent talia quoque hulcera & difficilè sanescunt algendo nimis æstuandóve. Non eadem in vite, quæ in arbustis, libertas, [36] quoniam certa latera [37] est facilius abscondere, quàm detorquere, quò velis, plagas. In arborum tonsura [o] supiniore velut [38] calices faciendi, ne consistat humor. Viti adminicula addenda, quæ scandat apprehensa, [39] si maiora sint.

Margin notes (left): 8 damnante. Dal. — 9 & Ch. — 10 citra. Chiff. — 11 in longũ. Dal. — 12 obseruatur. Ch. — 13 earundẽ ad Meridiem. M. — 14 vite quàm iugata. Chiff — 15 arborem longitudine. Ch. — 16 æquauerint. M. — 17 ingerantur. M. & Chiff. — 18 tulerunt. M. — 19 Atiniarum. Chiff. — 20 vitem vinculo. Ch. — 21 quando, in M. d. — 22 fasciare Dal.

Margin notes (right): 23 Liberã. M. Colum. cap. 6. lib. 5. — 24 improbatur Putata. M. & Ch. — 25 si pars quadr. Ch. — 26 obiter ligati. Vet. id est, incita iter. & mox, quam def. M. Lego, ob iter & rigore erecti quà deficiunt. vel, prius quã deficiant. — 27 alligato. Ch. — 28 ni larg. Ch. — 29 suppositis. Dal. — 30 Varacinis Dal. — 31 Carsulano. Chiff. — 32 incipientes. Ch. — 33 marcescere Dal. — 35 tametsi. M. tanta etsi Ch. — 36 Lego, quoniã per tecta latera sint. — 37 facilius abscondere & det M. — 38 calices nimiè fac. Dal. — 39 si maiores Vet. Lego, per quæ si ea arbores sint id est, excelsiores.

ANNOTATIONES.

a Cato cap. 7. Colum. cap. 3. lib. 3. & cap. 6. & 7. lib. 5. & cap. 16. lib. De arboribus.

b Sarmenta, quæ velut in furcas diuidũtur, & ramos.

c Barbam vocat, ramulos & surculos tenues è sarmentis prodeuntes.

d Supra cap.13.huius libri.
e Cato cap.52.
f Duriore sarmento. Duramenta, vitis brachia, dura iam & annosa. Colume. capite 21. & 22. libro 4.
g ταῖς ἕλιξι, veluti vitium cincinnis. A capiendo dictos censet Varro, quòd serpant ad capiendum locum, vt teneant vitem. Probabile tamen est à mollitie & teneritate sic vocatos fuisse, quo modo Græci tenellum quiduis μόσχον dicunt. Homerus μόσχον λύγον, vnde Latinis Mostum siue Mustum, vinum, pomum, ætas, caseus, mustea. Sic ab ὄρχος fit hortus, ὀρνίχων, ὄρνιθος, χ. in θ. mutato. Scalig.
h Cùm Atiniæ multæ ambiant, quas tamen non maritant, vmbrosam earum frondem fugientes.
i Viennæ Allobrogum milio syluestri in ipsa vite nato & collecto sarmenta curuata, & foliis nudata, paulo ante vindemiam ligant. Anguillara lib. 12. herbam eam adhuc in Sicilia vocari Dis scribit.
k De arbusto Gallico Colum. cap.7. lib.5.
l Vitis, e qua tradux aduocatur.
m Quadragenûm pedum distantia pingui solo interponitur, cuius beneficio duæ solæ vites sic luxuriant, vt arbori vestiendæ sufficiant. At macro tenuique solo vicenûm pedum interuallum est, in quo minus ramosæ frondosæque vites ad arborem quatuor perducuntur.
n Sensus est, Traducem, id est, sarmentum traductioni destinatum, in matre priusquàm traducerent, bimum putabant, vt eo temporis spatio crassesceret satis, & in arborem transire posset: quod si bimus non adhuc satis validus aut crassus foret, longius dilata putatione, eius toros, id est, robur & firmitatem pascebant & augebant priusquam traducerent.
o Cùm decisi rami cœlum spectant.

De seruandis vuis,[a] & morbis arborum.

CAP. XXIIII.

Vitium generosarum pergulas [b] quinquatribus putandas, & quarum seruare vuas libeat, decrescente Lunâ tradunt. Quæ verò interlunio sint putatæ, nullis animalium obnoxias esse. Alia ratione plena Luna noctu tondendas, cùm sit ea in Leone, Scorpione, Sagittario, Tauro: atque in totum serendas plena, aut crescente vtique, censent. Sufficiunt in Italia cultores deni in centena iugera vinearum. At abundè satu cultúque arborum tractato, quoniam de palmis ac cytiso in peregrinis arboribus affatim diximus, ne quid desit, indicanda reliqua natura [1] sit, magnopere pertinens ad omnia ea. [c] Infestantur nanque & arbores morbis. Quid enim genitum caret his malis? Et syluestrium quidem perniciosos negant esse, vexarique tantùm grandine in germinatione aut flore. Aduri quoque [2] feruore, aut flatu frigidiore præpostero die: quoniam suo frigora etiam prosunt, vt diximus. Quid ergo? [3] nónne & vites algore intereunt? Hoc quidem est, quo deprehendatur soli vitium, quoniam non euenit, nisi in frigido. Itaque per hyemes cæli rigorem probamus, non soli. [4] Nec infirmissimæ arbores gelu periclitantur, sed maximæ: vexatisque ita cacumina prima inarescunt, [d] quoniam præstrictus [5] gelu non potuit eò peruenire humor. [e] Arborum quidam communes morbi, quidam priuati generum. Communis [f] vermiculatio est, sideratio, [6] & dolor membrorum. Vnde partium debilitas, societate nominum quoque cum hominum miseriis. Trunca dicimus certè [g] corpora, & oculos germinum [h] exustos, ac multa simili sorte. Itaque laborant & fame, & [7] cruditate, quæ [8] fiunt humoris quantitate. [i] Aliquæ verò & obesitate: vt [9] omnia quæ resinam ferunt, nimiâ pinguitudine [k] in tedam mutantur: & cùm [l] radices quoque [m] pinguescere cœpere, intereunt, vt animalia, nimio adipe: aliquando & pestilentia per genera, sicut inter homines, nunc seruitia, nunc [10] plebs vrbana vel rustica. Vermiculantur magis minúsve quædam, omnes tamen ferè: ídque [n] aues caui corticis sono experiuntur. Iam quidem [11] & in hoc luxuria esse cœpit: prægrandésque [o] roborum [12] delicatiore sunt in cibo: [13] cossos vocant: atque etiam farina saginati, hi quoque altiles fiunt. Maximè autem arborum hoc sentiunt pyri, mali, fici: minus, quæ amaræ sunt & odoratæ. [p] Eorum qui in ficis existunt, alij nascuntur ex ipsis, alios parit qui vocatur cerastes. Omnes tamen in cerasten figurantur, [14] sonúmque edunt paruuli stridoris. Et sorbus arbor infestatur [q] vermiculis ruffis [15] pilosis, atque ita emoritur. Mespilus quoque in senecta obnoxia ei morbo est. Sideratio tota [16] cælo constat. Quapropter & grando in his causis intelligi debet, & carbunculatio, [r] & quod pruinarum iniuria euenit. [f] Hæc enim verno tempore inuitatis, & erumpere audentibus satis mollibus insidens, adurit [t] lactescentes germinum oculos, quod in flore carbunculum vocant. Pruinæ perniciosior natura, quoniam lapsa persidet, gelátque, ac ne aura quidem vlla depellitur, quia non fit nisi immoto aëre & sereno. Proprium tamen siderationis est, [17] ab ortu Canis [u] siccitatum vapor, cùm insitæ ac nouellæ arbores moriuntur, præcipuè ficus, & vites. Olea præter vermiculationem, [x] quam æquè ac ficus sentit, [y] clauum etiam patitur, siue fungum placet dici, vel [18] patellam. Hæc est Solis exustio. Nocere tradit Cato & muscum rubrum. Nocet plerunque vitibus atque oleis [19] nimia & fertilitas. [z] Scabies communis omnium est. [aa] Impetigo, & quæ adnasci solent, cochleæ, peculiaria ficorum vitia: nec vbique: sunt enim quædam ægritudines & locorum. Verùm vt homini neruorum cruciatus, sic & arbori, ac duobus æquè modis. Aut enim in pedes, hoc est, radices [20] erumpit vis morbi: aut in articulos, hoc est, cacuminum digitos, qui longissimè à toto corpore exeunt. [21] Inarescunt ergo, & sunt apud Græcos sua nomina vtrique vitio. Vndique primò [bb] dolor, mox & macies earum partium fragilis, postremò tabes [22] morbúsque non intrante succo, aut non perueniente: maximéque id fici sentiunt. Caprificus omnibus immunis est, quæ adhuc diximus. Scabies gignitur roribus lentis post [cc] Vergilias. Nam si [23] rariores fuere, [dd] perfundunt arborem, non scalpunt scabie. Cæterùm [24] si cadunt, siue imbres nimij fuere, alio modo ficus [ee] abo

1 sit, in M d.
2 feruidiore flatu, aut frigidiore. Ex Theophr.
3 non & vites. Ch.
4 Non enim solùm infirm. M. Lego, Non autem solum infir.
5 gelu, in Ch. d.
6 ac dolor. Ch.
7 nuditate, M.
8 fit (sub. cruditas) cum nimia quanq. Dal.
9 omnes. Dal.
10 plebes, Ch.
11 & hoc in Ch.
12 delicatiores. M
13 cos cossos. M cosses vocant. Ch.
14 sonum edunt. M.
15 ac pilosis. Ch. leg. & pilosis
16 è cælo. Ch.
17 sub ortu. Ch.
18 ollam. Ex Theoph.
19 & nimia fert. M. & Ch.
20 irrumpit. M.
21 Nigrescunt ergo, Ex Th.
22 n. ó- que non Ch
23 copiosiores - Theo. Lego, largiores.
24 si grossi cadunt, si imbres nimi. fuere Illo etiam modo. Ex Theo.

rat radicibus madidis. Vitibus præter vermiculationem & siderationem morbus peculiaris[25] [ff] articulatio, tribus de causis: vna, [26] vi tempestatum germinibus ablatis: altera, vt notauit Theophrastus, in supinum excisis: tertia, culturæ imperitia læsis. Omnes enim earum iniuriæ in articulis sentiuntur. [gg] Siderationis genus est in his deflorescentibus [27] roratio. Aut cum acini, priusquàm crescant, decoquuntur in callum. [hh] Ægrotant & cùm alsere, læsis vredine attonsarum oculis. Et calore hoc euenit intempestiuo: quoniam omnia modo constant, certóque [28] temperamento fiunt. Et culpa vinitorum colentium, cùm præstringuntur, vt dictum est. Aut circunfossor iniurioso ictu verberauit. Vel etiam subarator imprudens luxauit radices, corpúsve desquamauit. Est & quædam contusio falcis hebetioris. Quibus omnibus causis difficilius tolerant frigora aut æstus: quoniam in hulcus penetrat omnis à foris iniuria. Infirmissima verò [29] malus, maximéque quæ dulcis est. Quibusdam debilitas sterilitatem, non necem, affert, vt si quis [30] pino cacumen auferat vel palmæ. Sterilescunt enim, nec moriuntur. Ægrotant aliquando & poma ipsa per se sine arbore, si necessariis temporibus imbres aut tepores vel afflatus defuere, aut contra abundauere. Decidunt enim, aut deteriora fiunt. [ii] Pessimum est inter omnia, cùm deflorescentem vitem & oleam percussit imber, quoniam simul defluit fructus. Sunt ex eadem causa nascentes & [kk] erucæ dirum animal, erodúntque frondem, [ll] aliæ florem, oliuarum quoque vt in Mileto: ac depastam arborem turpi facie relinquunt. Nascitur hoc malum tepore humido, & lento. [mm] Fit aliud ex eodem, si Sol acrior insecutus inussit ipsum vitium, ideóque [31] mutauit. Est etiamnum peculiare oliuis & vitibus (araneum vocant) cùm veluti telæ inuoluunt fructum & absumunt. Adurunt & flatus quidam eas maximè, sed & alios fructus [32] vermiculationem & poma ipsa per se quibusdam annis sentiunt, [nn] mala, pyra, mespila, punica. In oliua ancipiti euentu, [33] quando subeunt nati, fructum adimunt: augent, si in ipso nucleo fuere erodentes eum. Gigni [34] illos prohibent pluuiæ, quæ fiunt [oo] post Arcturum. Eædem si Austrinæ fuere, generant, in drupis quoque, quæ maturescentes [35] tunc sunt præcipuè caducæ. Id riguis magis euenit, etiamsi non cecidere, fastidiendis. [pp] Sunt & culicum genera aliquibus molesta, vt glandibus, fico, qui videntur ex humore [36] nasci, tunc dulci subdito corticibus. Et ægrotatio quidem ferè in his est. [qq] Quædam temporum causæ, aut locorum non propriè [37] dicuntur morbi, quoniam protinus necant, sicut [rr] tabes cùm inuasit arborem, aut vredo: vel flatus alicuius regionis proprius, vt est in Apulia [ff] Atabulus, in Eubœa Olympias. Hic enim, si flauit circa brumam, frigore exuri arefaciens, vt nullis posteà solibus recreari possint. Hoc genere conualles & apposita fluminibus laborant, præcipuéque vitis, olea, ficus. Quod [38] cùm euenerit, detegitur statim in germinatione: in oliua tardiùs. Sed in omnibus signum est reuiuiscendi, si folia amisere: [39] alioquin, quas putes præualuisse, emoriuntur. Nonnunquam inarescunt folia eadémque [40] reuiuiscunt. Aliæ in septétrionalibus, vt Ponto, Phrygia, [tt] frigore aut gelu laborant, si post brumam continuauere xl. diebus. Et ibi autem, & in reliquis partibus, si protinus editis fructibus gelatio [41] magna consecuta est, etiam paucis diebus necat. Quæ iniuria hominum constant, secundas habent causas. [uu] Pix, oleum, adeps, inimica præcipuè nouellis. [xx] Cortice in orbem detracto necantur, excepto subere, quod sic etiam iuuatur. Crassescens enim præstringit & strangulat. Nec adrachne offenditur, si non simul incidatur & corpus. [42] Alioquin & cerasus, & tilia, & vitis corticem mittunt sed non vitalem, nec proximum corpori, verùm eum, qui subnascente alio expellitur. Quarundam natura rimosus cortex, vt platanis. Tiliæ renascitur paulo minus quàm totus. Ergo his, [43] quarum cicatricem trahit, medentur luto fimóque. Et aliquando [44] prosunt, si non vehementior frigorum aut calorum vis secuta est. Quædam tardiùs ita moriuntur, vt robora & quercus. [yy] Refert & tempus anni. Abieti enim & pino si quis detraxerit Sole Taurum vel [zz] Geminos tráseunte, cùm germinant, statim moriuntur. Eandem iniuriam hyeme passæ diutius tolerant. Similiter ilex, & A robur, & quercus. [45] Quod si angusta decorticatio fuit, nihil [46] nocetur suprà dictis. Infirmiores quidem & in solo gracili, vel ab vna tantum parte detractus interemit. Similem & B decacuminatio rationem [47] habet, cupressi, picee, cedri. hæ enim detracto cacumine, aut ignibus adusto intereunt. Similem & C depastio animalium. Oleam quidem etiam si lambat D capra, sterilescere, autor est E Varro, vt F diximus. Quædam hac iniuria moriuntur. Aliqua deteriora tantùm fiunt, vt G amygdalæ: ex dulcibus enim transfigurantur in amaras. Aliqua verò etiam vtiliora, vt apud Chios pyrus, quam H Phocida appellant. Nam detruncatio diximus quibus prodesset. Intereunt pleraque & fissa stirpe, exceptis vite, malo, fico, Punica. Quædam vel ab vlcere tantum. [48] Ficus hanc iniuriam spernit, & omnia quæ resinam gignunt. I Radicibus amputatis mori, minimè mirum est. Pleraque tamen non omnibus, sed maximis, aut quæ sunt inter illas vitales abscissis, moriuntur. K Necant inuicem inter sese vmbra, vel densitate, atque alimenti rapina. Necat & edera vinciens. Nec viscum prodest, [49] & cytisus, nec aaro, quod alimon vocant Græci. L Quorundam natura non necat quidem, sed lædit odore, aut succi mistura: vt rhaphanus & laurus vitem. [50] Olfactatrix enim intelligitur, & [51] tangi odore mirum in modum: ideo cùm iuxta sit, auerti & recedere, saporémque inimicum fugere. Hinc sumpsit Androcydes medicinam contra ebrietates, [52] rhaphanum mandi præcipiens. Odit & caulem & olus omne, odit & corylum, ni procul absint, tristis atque ægra. M Nitrum quidem & alumen, marina aqua calida, & fabæ puta-

25 Quidā, bireuiatio, legū: Græcorum τὸ τραχηλίζειν: Aij. exarticulatio.
26 vi intēpestiuum. M vi tempestatum. CH. Lego, cū intempestiuum.
27 roratio, aut cùm acini defluūt, aut cum priusquàm crescāt &c. Ex Theoph.
28 temperamento. Fiūt (sub. morbi) & culpa. M.
29 malus præcox. (ὀψίνη. Theophr.) max. &c. Dal.
30 piceæ. Theo.
31 durauit vel, necauit. Dal.
32 Nā vermicul. Vet. Nā verm. CH.
33 quando cutem subeunt. The.
34 illos sub cute proh. Theophr.
35 tum Ch.
36 nasci, gustu dulci. Theophr.
37 dicantur. CH.
38 cùm venit. CH.
39 alioqui quas præualuisse moriātur. CH.
40 reuiuescunt Ch.
41 magna, vel abundantia magna consecuta M. Lego, vel aquarum abundantia magna.
42 Alioqui CH.
43 quarum corpus cicatr. Dal.
44 hæc prosunt Dal.
45 Quæ. CH.
46 nocet suprà dictis. Infirmioribus. M.
47 habent. Dal.
48 Pinus in tedam conuersa. Theo.
49 nec cytisus quidem, nec halimon. ex Theoph.
50 Olfactrix Dal.
51 tingui. CH.
52 rhaphanum mandatur. CH. rhaphanus vt mandatur. M. brassicam. Ex Theoph.

& fabæ putamina vel erui, vltima venena ſunt.

ANNOTATIONES.

a De morbis arborum Theophr.c.10.11.12.15. Cauſſ. & cap.16.lib.4.hiſtor.

b Palladi ſacris feriis, quæ ad quinque dies durabant. Incidebant eæ in xviij. Martij.

c Theophr.cap.16.lib.4.hiſtor.& à cap.9.lib.5.Cauſſ. vſque ad finem.

d Imo potius quoniam frigore necata, etiam ſi alimentum ſuggeratur, abolito natiuo calore eo frui nequeunt.

e Theophr.loco citato,& cap.2.lib.11.Cauſſ.

f σκωλήκωσις, ἀστροβολισμός, σφακελισμός, quam vocem Plinius interpretatur dolorem membrorum cum partium debilitate, infeliciter quidem,& nimis laſciuo conatu. Aptius ille reddidiſſet emortuarum nigredinem. Syderatio, quæuis iniuria à cælo illata & profecta: de qua mox.

g Ab animalium & hominum comparatione.

h Sic excæcari, obtundi, ἀμβλύνεσθαι. Theophr.cap.13. libr.3.Cauſſ.

i Theoph.cap.15.lib.5.Cauſſ.

k διαδιδῶται. Idem.

l Vt in ficu.

m λιπῶσι, idem cap.12.lib.5.Cauſſ.

n Præſertim Martij pici.

o Hieronymus contra Iouinianum ſcribit, in Ponto & Phrygia luxuriam eſſe τὸ ξυλοφάγον, nimirum coſſos è ligno natos. A coſſis rugoſis vermibus dicti Coſſinij & Coſſutiani.

p Theophr.cap.16.libr.6. hiſtor.& cap.14.& 19.lib.5. Cauſſ.

q Idem cap.19.& 20.lib.3.hiſtor.

r Theophr.cap.13.lib.5.Cauſſ.

ſ Carbunculatio, καῦσις.

t ἀνῶδη. Theophraſto verò cap.16.lib.4. hiſtor. ὀπώδη, quæ lacteo ſucco turgent.

u Sic læſas arbores ἀστροβλῆτα δένδρα καὶ σφακελίζοντα Græci vocant: quoniam, vt inquit Ariſtot. lib.de Iuuentut.& ſeneƈt τὰ θέρου ἰσχυρὰ γίνεται καύματα, καὶ μὴ δύναται τὸ ἀναφερόμενον ἐκ γῆς ὑγρὸν καταψύχειν, διὸ φθείρεται μαραινόμενον τὸ θερμὸν καὶ λέγεται σφακελίζειν, καὶ ἀστροβλῆτα γίνεσθαι τὰ δένδρα. Theoph. id fieri tradit δι' ἀσθένειαν, ὅταν ἡ γῆ ξηρανθῇ καὶ μὴ ἔχωσιν ἕλκειν ὑγρότητα. Brod.ca. 20.lib.5.

x Theophr.cap.16.lib.4.Cauſſ.

y ἧλον. Alius eſt clauus materiæ fabrilis, de quo ſuprà cap.39.lib.16.

z Theophr.cap.12.lib.5.Cauſſ.

aa ψώρα, ſcabies. Impetigo, quem Latinè arborum limum præterea vocat cap.7.lib.23. corticis extimi aſpera & ſerpens ſcabrities, imbris & roris putreſcentis contactu excitata.

bb Inepte hoc Plinius.

cc Nempe poſt earum ortum. Theophraſt. Oriuntur autem Varroni cap.28. libr.1. quadrageſimoquarto die poſt æquinoctium vernum, id eſt ad vigeſimum quintum diem Aprilis.

dd Eluunt cauſſam ſcabiei, non vitiant.

ee Morbum in radicibus fici intelligit, quem Theophr.cap.12.5. Cauſſ. τὸ λιπᾶν vocat, id eſt, humore nimio turgere, nimirum cùm eæ largiore humoris copia diſtentæ putreſcunt, & arborem necant: vel extincto calore ſuffocantur. Fortaſſis etiam τὸ κλαδᾶν Græcorum, autor exprimit, quo vſus eſt Th.cap.16.4.Hiſt.

ff τραγᾶν vites dicimus, cùm fructu carentes fronde luxuriant, & foliorum copia fructus paupertatem compenſant. Clidemo fici ψωριῶσι: oliuæ λειχηνιῶσι. vites ῥέουσι.

gg ῥοάδα, vel ῥοιάδα Theophraſti intelligit, quod alij ψίνεσθαι vocāt, cùm defloreſcēs vitis ἐπινίφεται, id eſt, eluitur pluuia, quamobrem vel acini defluunt, vel, ſi remanent, ſtrigoſi ac exiles ſunt,& vt ait Plinius, calloſi. Agricolæ id cæli vitium appellant, *Le pluie chaude*.

hh Theophr.cap.13.& 14.lib.5.Cauſſ.

ii Idem ibid.cap.14.

kk Idem cap.16.lib.4.hiſtor.& loco citato & cap.27. lib.3 eiuſd.operis.

ll Diuerſæ genere à ſuperioribus. Idem.

mm Hic ſignificari puto κράμβον vuarum, id eſt, morboſam & vitioſam duritiem, de qua Theophr.cap.13.5. Cauſſ. τὰ δὲ τῶν καρπῶν, οἷον τῶν μὲν βοτρύων ὁ καλούμενος κράμβος: τοῦτο δ' ὅμοιον τῇ ἐρυσίβῃ. γίνεται γὰρ ὅταν ὑπούσης ὑγρότητος μετὰ τὰς ψακάδας ἐπικαύσῃ σφοδρότερον ὁ ἥλιος &c. id eſt, *Fructuum quoque morbi ſunt, vt racemorum Crambus, rubigini ſimilis. Fit is, cùm poſt imbris guttas acrior ſol inſecutus exurit &c.*

nn Idem cap.13.lib.5. Cauſſ.& cap.17.lib.4.hiſtor.

oo Orientem. Oritur Nonis Septembr.

pp Theophr.cap.17.lib.4.hiſtor.

qq Idem ibid.& cap.16.lib.5.Cauſſ.

rr ἐκπλήξεις Theophr. Vredo verò, καυθμός.

ſſ Atabulum, quaſi τὴν ἄτην βάλλοντα, calamitoſum dixerunt. Horatius Iapyga nominauit.

tt ἐκπλήξις fit, Theophr.

uu Idem cap.22.lib.5.Cauſſ.

xx Idem cap.16.lib.3.hiſtor.& cap.18.lib.4.item cap. 21.& 24 lib.5. Cauſſ. Id veteres Iuriſconſulti cingere pro diſcingere, dixerunt, vt ſtringere, pro diſtringere, nempe in orbem decorticare. *Actio*, inquiunt, *legitima eſt in eos, qui alienas arbores cingunt, cædunt, ſecant* &c. cædunt aſcia ſecuriue, aut totas, aut aliquam partē: ſecant ſerra. Cuiacius ca.12.9. Obſeru.

yy Idem cap.18.lib.4.hiſtor.

zz θαργηλιῶνος ἢ σκιῤῥοφοριῶνος. Gaza expoſuit Februario & Martio.

A De robore nihil Theophr.

B ἀπικοπή. Idem capit.19.libr.4.hiſtor.& capit.24.lib. 5.Cauſſ.

C Idem cap.25.lib.5.Cauſſ.

D Hac de cauſſa in arcem Athenis capræ non agebantur, præterquam ſemel ad neceſſarium ſacrificiū, ne oleam ibi primùm editā violarent: tum etiā caprarū victimas Pallas auerſabatur.

E Cap.3.lib.2.

F Supra cap.50.lib.8.

G Theophr.cap.22.lib.2.Cauſſ.

H Idem loco citato.

I Idem cap.vlt.lib.4.hiſtor.

K Idem cap.22.lib.5.Cauſſ.

L Idem ca.20.lib.4.hiſtor. Pro raphano hîc bis reddendum braſſica. Vide infrà cap.5.lib.19.& ca. 9.lib.20.& cap.1.lib.24.

M Ideò viti braſſica tantopere odioſa eſt, quòd nitroſo ſucco alatur, Laurus quod amaro.

De variis prodigiis [a] *ſiue oſtentis in arboribus: déque oliueto publicam viā olim tranſgreſſo.*

CAP. XXV.

INter vitia arborum, eſt & prodigiis locus. Inuenimus enim ſine foliis natas: vitem & malum Punicam ſtirpe fructum tuliſſe, non palmite, aut ramis, vitem vuas ſine foliis, oleas quoque amiſiſſe folia baccis hærentibus. [1] Sunt & miracula fortuita. [b] Nam & oliua in totum ambuſta reuixit: & in Bœotia deroſæ à locuſtis ficus iterum germinauere. Mutantur [c] arbores & [2] colore, fiúntque ex nigris candidæ, non ſemper [3] prodigioſæ, [4] & maximè quæ ex ſemine naſcuntur, vt populus alba in nigram tranſit. Quidam & ſorbum, ſi in calidiora loca venerit, ſterileſcere putant. Prodigio autem fiunt ex dulcibus acerba poma, aut dulcia ex acerbis, è caprifico fici: aut contrà, graui oſtento, cùm in deteriora mutantur, ex olea in oleaſtrum, ex candida vua & [5] fico in nigras: vt Laodiceæ, Xerxis aduentu platano in

1 *Sunt miracula fortuita. Ch.*
2 *colores Ch*
3 *prodigioſa. M.*
4 *ea. Ch.*
5 *ficu Aliꝗ.*

oleam mutata: qualibus ostentis Aristandri apud Græcos volumen scatet, ne in infinitum abeamus: apud nos verò [6] C. Epidij commentarij, in quibus arbores locutæ quoque reperiuntur. Subsedit in Cumano arbor graui ostento, paulò ante Pompeij Magni bella ciuilia, paucis ramis eminentibus. Inuentum Sybillinis libris internecionem hominum fore, tantóque eam maiorem, quanto propius ab vrbe posteà facta esset. Sunt prodigia, & cùm alienis locis enascuntur, vt in capitibus statuarum, vel aris, [d] & cùm in arboribus ipsis alienæ. Ficus [e] in lauro nata est Cyzici ante [f] obsidionem. Simili modo Trallibus [7] palma in basi Cæsaris Dictatoris circa bella ciuilia eius. Necnon & Romæ in Capitolio in [8] capite [g] bis bello Persei [h] enata palma, victoriam triumphósque portendit: hac tempestatibus prostrata, eodem loco ficus enata est, M. Messalæ, C. Cassij Censorum lustro. A quo tempore pudicitiam subuersam Piso grauis autor prodidit. Super omnia, quæ vnquam audita sunt, erit prodigium in nostro æuo Neronis principis ruina factum in agro Marrucino, Vectij Marcelli è primis equestris ordinis oliueto vniuerso viam publicam transgresso, aruísque inde è contrario in locum oliueti profectis.

6 Cepidij M.
7 palmæ. CH
8 Iouis. Ve.

ANNOTATIONES.

- a Vide infrà cap.32.li.16.& apud Theophr. c.4.libr.5. Causs.& cap.4.lib.2.Histor.
- b Pausaniæ in Corinthiacis claua Herculis ex oleastro actis radicibus regerminauit.
- c Theophr.cap.3.lib.2.Histor.& cap.3.lib.5. Causs.
- d Pausaniæ in Arcadicis ex vna & eadem radice Ilex & olea enatæ sunt.
- e Theophr.cap.23.lib.2.& cap.4.lib.5.de Causs.Laurus in Platano.
- f Obsidionem intelligit Mithridatis, qui eam ciuitatem cum quadringentis nauibus resistentem oppugnauit cum equitatu multo & peditum 101.millibus. Vide Strabonem lib.12.
- g Quidam caput hîc exponunt summum tecti fastigium & supremum verticem.
- h Sic apud Liuium lib.2.Decad.4. *A.P.Sulpitio procõsule litteræ ex Macedonia allatæ nuntiarunt in puppi longæ nauis enatam laurum.*

[a] *De remediis morborum arborum.*

CAP. XXVI.

NVnc expositis arborum morbis, consentaneum est dicere & remedia. Ex his quędam sunt communia omnium, quædam propria quarundam. Communia [b] ablaqueatio, [c] accumulatio, afflari radices, aut cooperiri, riguis dato potu vel ablato, fimi succo refectis putatione leuatis onere. Item [d] succo emisso quædam veluti [1] detractio sanguinis, circunrasio corticis, [e] vitium extenuatio, [2] & domitura palmitum. Gemmas si frigus retorridas hirtásque fecerit, [f] repumicatio, & quædã politura. [g] Arborum iis aliæ magis, aliæ minus gaudent, veluti cupressus & aquam aspernatur & fimum, & circunfossuram, amputationémque, & omnia remedia odit: quinetiam necatur. Riguis [3] & vites, & Punicæ præcipuè aluntur. Ficus arbor ipsa riguis alitur, pomum verò eius [4] marcescit. Amygdalæ si colantur fossione, florem amittunt. Nec insitas circunfodere oportet, priusquam validæ ferre cœperint poma. Plurimæ autem amputari sibi volũt onerosa ac superuacua, sicut nos vngues & capillum. Reciduntur veteres totę, ac rursus à stolone aliquo resurgunt: sed non omnes, nec nisi quarum naturam pati diximus. [h] Rigua æstiuis vaporibus vtilia, hyeme inimica, autumno varia [5] & ex natura soli: quippe cùm [6] vindemiator Hispaniarum stagnante solo vuas demetat. [7] Cætero maiore in parte orbis etiam pluuias autumni aquas [i] [9] eriuari conuenit. Circa Canis ortum rigua maximè prosunt, at ne tunc quidem nimia, quoniam [k] inebriatis radicibus nocent. Et ætas modum temperat. Nouellæ enim minus sitiunt. Desiderant autem maximè rigari, quæ assueuere. Cõtra siccis locis genita non expetunt humorem, nisi necessarium. Asperiora vina rigari vtique cupiunt in Sulmonensi Italiæ agro, pago Fabiano, vbi & arua rigantur: [10] mirúmq; herbæ aqua illa necantur, fruges aluntur, & riguus pro sarculo est. In eodem agro bruma, tãto magis si niues iaceant, gelétve, ne frigus vites adurat, circunfundunt riguis, quod ibi tepidare vocant: memorabili natura in amne solo. Sed idem æstate vix tolerandi rigoris.

1 detracta-tio. CH.
2 & dominarũ. CH.
3 & vitis. CH.
4 marescit. M.
5 & hoc ex natura. M.
6 vindemiator Hispanarũ CH.
7 Cæterum ma. ex par. orbis & plu. M
9 deriuari. V. eriuare. CH.
10 mirum quòd. M. mirúmque quod. Alij.
11 & riuus. Alij.

ANNOTATIONES.

- a Theophr.c.9.li.2.Histor.& cap.2.lib.3. cap.21.lib.5. Caussar.
- b Ablaqueatio, σκεπάνη: accumulatio ἐπιχώσις: potus datus vel ablatus, ὑδρεία: fimi succo refectio, κόπρωσις: putatione leuatum onus, διακάθαρσις, ἀφαίρεσις τῶν αὔων.
- c In ficis, Cato cap.94.
- d Columel.cap.6.lib.5. sic vlmum vetustam propter ramos vulnerat, & vsque in medullam cauat.
- e Extenuationem vitium appellat, quam Theoph. c. 12.lib.5.Causs. τὴν τῆς τροφῆς ἀφαίρεσιν. Ea fit pãpinatione, ἀποφυλλίσει: οἰνάρων ἀποκισμῷ, palmitũ detractione: ἀποκαθάρσει τῶν ἐπιπολῆς ῥιζῶν, summarum radicum purgatione: summissis sarmentis, κλήμασιν ἐπιβαλλομένοις: propaginibus, τοῖς ὑποκατωρύγμασι: fossione, τῇ σκάψει: & ablaqueatione, τῇ τῶν ῥιζῶν γυμνώσει.
- f Idem loco citato.
- g Idem cap.6.& 8.lib.1.Histor.
- h Idem ibid.cap.5.& cap.12. ac 13.lib.5.Causs.
- i Riuis effundi: quia nec frugibus, nec arboribus, nec vitibus eæ sunt vtiles.
- k Vtitur hac metaphora Theophr.ca.21.lib.5.Causs. ἀλλὰ καὶ τοῦτο (sub. ὕδωρ) ἐνίοτε τῷ πλήθει διαφθείρει σήπον τὰς ῥίζας, καὶ λύειν ἐκμεθύσκον.

[a] *De caprificatione, & stercoratione.*

CAP. XXVII.

CArbunculi ac rubiginum remedia demõstrabimus volumine proximo. Interim est & scarificatio quædam in remediis: cum macie corticis ex ægritudine astringente se iustóque plus vitalia arborum comprimente, exactam falcis aciem vtraque manu imprimentes, perpetuis incisuris [1] deducunt, ac veluti cutem laxant. Salutare id fuisse, argumento sunt dilatæ cicatrices, & internato corpore expletæ. Magnáque ex parte similis hominum medicina & arborum est, quando earum quoque terebrantur ossa. [b] Amygdalæ ex amaris dulces fiunt, si circunfosso stipite, [2] & ab ima

1 diducunt. Dal.
2 præter foratóque mẽsura dodrãtali pãnũ defl. & c. ex Theo.

imi parte circunforato defluens pituita abstergeatur. Et [c] vlmis detrahitur succus inutilis, supra terrā foratis vsque ad medullam in senecta, aut cùm alimento nimio abūdare sentiūtur. Idem & ficorum turgido cortice incisuris in obliquum leuibus emittitur. Ita fit ne decidāt fructus. [d] Pomiferis, quæ germināt, nec ferūt fructū, fissa radice inditur lapis,[3] fertilésq; fiunt. Hoc idē [4] & amygdalis, è robore cuneo adacto. In pyris sorbisq; è teda, ac cinere & terrâ cooperto. Etiā radices circūcidisse prodest vitiū luxuriātiū ficorūmq;, & circūcisis cinerē addidisse. [e] Fici serotinæ fiunt, si primę grossi, cùm fabæ magnitudinem excessere, detrahātur. Subnascūtur enim, quæ serius maturescunt. Eędē cùm [f] frōdere incipiūt, si cacumina rami cuiusq; detrahātur, firmiores fertilioresq; fiunt. Nā caprificatione[5] maturata, [g] in ea culices nasci è grossis manifestum[6] est: quoniam cùm euolauere, non inueniuntur intus grana, quæ in eos versa apparet. Exeundi tanta est auiditas, vt pleriq; aut pede relicto, [7] aut penna, pariter erumpant. Est & aliud genus culicum, quos vocant [8] centrinas, fucis apum similes ignauiā malitiáque, cum pernicie verorum & vtilium. Interimunt enim illos atque ipsi[9] moriuntur. Vexant & tineæ semina ficorū. Cōtra quas remedium, in eodem scrobe defodere Italicā [h] lentiscū, inuersa parte quæ fuerit à cacumine. Vberrimas autem ficus[10] rubrica amurca diluta, & cum fimo infusa radicibus frōdere incipientium facit. Caprificorum laudātur maximè[11] nigræ, & in petrosis, quoniam frumenta plurima habeāt: caprificatio ipsa post imbrem. In primis autem cauendum, ne ex remediis vitia fiant: quod euenit nimia aut intēpestiua medicina. [i] Interlucatio arboribus prodest: sed omnium annorum trucidatio inutilissima. Vitis tantùm [k] tōsurā annuam quærit, alternam verò myrtus, Punicæ, oleæ, quia celeriter fruticescunt. Cæteræ rariùs tondentur, nulla autumno. Ac ne raduntur quidē, nisi[12] vêre putatione. Plagæ ad vitalia sunt omnia quæcunque nō superuacua.[13] Similis fimi ratio. Gaudent eo, sed cauendum ne in feruore solis admoueatur, ne immaturum, ne validius quam opus sit. Vrit vineas suillum, nisi quinquennio interposito, præterquàm si riguis diluatur. Et è coriariorum sordibus, nisi admista aqua. Item largius. Iustum existimant in denos pedes quadratos tres modios. Id quidem soli natura [14] decernet. Columbino ac suillo plagis quoque arborum medentur. Si mala punica acida nascantur [l] ablaqueatis radicibus fimum suillum adhibent: eo anno vinolenta, proximo dulcia futura. Alij vrina hominis aqua mista riganda censent quater anno, singulis amphoris: aut cacumina spargi vino lasere diluto. Si findantur in arbore, pediculum intorqueri. Ficis vtique amurcam affundi. Cæteris arboribus ægris fæcem vini: ac lupinum [15] circa radices earum seri. Aqua quoque lupini decocti circunfusa, pomis prodest. Fici, cùm [m] Vulcanalibus[16] tonuit, cadunt. Remedium est, vt antè stipula hordeacea areæ[17] stringantur. Cerasos præcoces facit, cogítque maturescere calx admota radicibus. Et hæc[18] ante omnia poma inter uelli melius est, vt quæ relicta[19] sunt grandescant.

3 Fertiles fic fiunt. Dal.
4 in Cb.
5 maturantur. In ea &c Dal.
6 Est, in M.d.
7 aut pinna parte erup. Cb.
8 Centrinas. Th. & M.
9 commoriuntur. Th.
10 lubrica. Cb.
11 nigræ ex petrosis quon. grana (νυχομίdas. Theph.
12 vêre. Putatione, plagæ ad vitalia sint omnia quæcunque superuacua eandem. Sim. &c. Dal.
13 Similis stercoris rat. sed eo gaudentibus cauendum Ex Theo. & Colum.
14 decernit M.
15 circum. M. aut lup. circum. Ch.
16 tonuerit. M.
17 sternantur. Vet.
18 autem M. inter. Vet.
19 sint. Ch.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 9. lib. 2. histor. & cap. 12. ac 13 lib. 2. Causs.
b Idem cap. 8. lib. 2. histor. & cap. 22. lib. 1. Causs. quo loco Amygdalum, humoris abundantia sterilem, sic castigari tradit.
c Columel. cap. 6. lib. 5.
d Theophr. loco citato.
e Columel. c. 20. lib. De arboribus.
f Theophr. loco citato. Hæc est decacuminatio, ἡ τῶν ἄκρων ἀποκλασις.
g Idem cap. vlt. lib. 2. histor.
h Idem cap. 11. lib. 5. Causs. minus vermiculationem sentiūt quæ inserta lentisco terræ mādantur.
i αὐτων ἀφαίρεσις.
k Theophr. cap. 5. lib. 2. histor.
l Columel. cap. 10. lib. 5.
m Vulcanalia Augusto celebrabantur: quo tempore fiebat tertia satio. Colum. cap. 3. lib. 11.

De diuersis medicamentis arborum contra venenata animalia, & contra formicas, & contra noxia animalia.

CAP. XXVIII.

Qvædam pœna emendantur, aut [a] morsu excitantur, vt palmæ & lentisci. Salsis enim aquis aluntur. Salis vim &[1] cinis, sed leniorem, habet. Ideo ficis asperguntur[2] ruta, ne fiant verminosæ, néve radices putrescāt. Quin & vitium radicib. aquā salsam iubent affundi, si sint lachrymosę. Si verò fructus[3] rarum decidant, cinerem aceto aspergi, ipsásque illini, aut sandaracha, si putrescat vua. Si verò fertiles non sunt, aceto acri subacto cinere rigari atque oblini. Quod si fructum non maturent, priùs inarescentem, præcisarum ad radices plagam, fibrásque, aceto acri & vrina vetusta madefacere, atque eo luto obruere, [4] sæpe fodere. Olearum, si parum promisere fructus, nudatas radices hyberno frigori opponunt, eáque castigatione proficiunt. Omnia hæc annua cæli ratione constant: & aliquando serius poscuntur, aliquando celeriùs. [b] Nec non ignis aliquid prodest, vt harundini. Ambusta nanque densior mitiórque surgit. [c] Cato & medicamenta quædam componit, mensuræ quoque distinctione, ad maiorum arborum radices amphoram, ad minorum vrnam amurcæ, & aquæ portionem æquam, ablaqueatis priùs radicibus paulatim affundi iubens. In olea hoc amplius, stramentis anteà circumpositis: item fico. Huius præcipuè[5] veterem terram adaggerari radicibus: ita futurum, vt non decidant grossi, maiórque fœcunditas nec scabra proueniat. Simili modo, [6] ne [d] conuoluulus fiat in vinea, amurcæ congios duos [7] decoctos in crassitudinem mellis, rursúsque cum bituminis tertia parte, & sulphuris quarta sub dio coqui, quoniam exardescat sub tecto. Hoc vites circa capita ac sub brachiis vngi: ita non fore conuoluulum. Quidam contenti sunt fumo huius misturæ suffire vineas secundo flatu, continuo triduo. [e] Plerique non minus auxilij & [8] alimenti arbitrantur in v-

1 cineris, sed len. habent. M.
2 rutaque, ne. M. & Ch. lego, rutaque, ne &c. Ex Theo.
3 earum dec. ctn. ac. conspergi. Ch.
4 & sæpe. Dal.
5 vêre. Ex Catone. Ch.
6 ne conuoluelus. Ch.
7 decoqui. Ch.
8 adiumenti. Vet.

rina, quàm Cato in amurca, addita modò aquę pari portione, quoniam per se noceat. [f] Alij voluocem appellant animal prærodens pubescentes vuas: quod ne accidat, falces, cùm sint exacutæ, fibrina pelle detergent, atque ita putant. Aut sanguine vrsino liniri volunt post putationem easdem. Sunt arborum pestes & formicæ. Has abigunt, rubrica ac pice liquida perunctis caudicibus. Necnon & pisce suspenso iuxtà in vnum locum congregant. Aut lupino trito cum oleo radices linũt: Multi & [9] has & talpas amurca necant: contráque [10] erucas, & mala ne putrescant, lacertæ viridis felle tangi cacumina iubent. Priuatim autem contra erucas ambiri arbores singulas à muliere incitati [11] mensis nudis pedibus recincta. Item ne quod animal pastu malefico decerpat frõdem, fimo boum diluto aspergi folia, quoties imber interueniat, quoniam [12] ita abluatur virus medicaminis, mira quædam excogitante solertia humana. Quippe cùm auerti carmine grandines credant [13] plerique: cuius verba inserere nõ equidem seriò ausim: quanquàm à [g] Catone prodita, contra luxata membra [14] iungenda harundinum fissuræ. [h] Idem arbores religiosas lucósque succidi permisit, sacrificio prius facto: cuius [15] rei rationem quoque eodem volumine tradidit.

9 has. &c, in M. d.
10 vricas. CH. & mox, cõtra vrucas &c.
11 ventris M. incitatis mensibus. vet.
12 obluatur ita. CH.
13 plerique. Verba. inf. Dal.
14 iungendo har. fissurã Dal.
15 rei mitionem, rationémque. M. cuius rationéque. CH.

ANNOTATIONES.

a ἀνάδοξιν vocat Theophr. cap. 23. lib. 3. Causs. eámque fieri tradit vrina, stercore, & coriariorum purgamentis, ramentis, sordibus, τῇ σκυτοδεψικῇ.
b Idem cap. 12. lib. 4. histor.
c Cap. 93.
d Idem cap. 95. Græcis 14.
e Theophr. cap. 23. lib. 3. Causs.
f Colum. c. 15. lib. De arboribus, Volucrem appellat.
g Cap. 160.
h Cap. 139.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XVIII

PROOEMIVM.

Quod antiquis maximum studium agriculturæ fuit, & de hortorum singulari diligentia. CAP. I.

SEQVITVR natura frugum hortorúmq; ac florum, quæque alia præter arbores aut frutices benigna tellure [1] proueniunt, vel per se tantum herbarum immẽsa contemplatione, si quis æstimet varietatem, numerum, flores, odores, colorésque & succos [2] ac vires earum, quas salutis aut voluptatis hominum gratia gignit. Qua in parte primùm omnium patrocinari terræ, & adesse cũctorum parenti iuuat, quanquam inter [a] initia operis defensæ. Quoniam tamen ipsa materia [3] intus [b] accendit ad reputationem eiusdem parientis [4] & noxia, nostris eam criminibus vrgemus, [5] culpámque nostram illi imputamus. Genuit venena: sed quis inuẽnit illa, præter hominẽ? Cauere ac refugere alitibus ferísque satis est. Atque cùm arbore exacuant liméntq; cornua elephanti, & [6] saxo rhinocerotes, & vtroque apri [c] dentium sicas, sciántque ad nocédum se præparare animalia: [7] quod tamen eorum tela sua, excepto homine, venenis tingit? Nos & [d] sagittas vngimus, ac ferro ipsi nocentius ali-

1 prouenĩũt. Vel per se tan. her. im. contemplatio est, si quis M.
2 aut. CH.
3 intus accedit. M. accedit intus. CH.
4 & noxia, in M. d.
5 nostrámq; culpã. CH.
6 & duri saxo, rhin, & vtr, rhinoc Turn.
7 quaiba tamen eo à nescit, excepto homine tela sua venenis tingi. M.

tius aliquid damus. Nos & flumina inficimus, & rerum naturæ elementa. Ipsum quoque, quo viuitur, aërem in perniciem vertimus. Neque est vt putemus ignorari ea ab [a] animalibus, quæ quidem quæ praepararent contra serpentium dimicationem, quæ post prælium ad medendum excogitarent, indicauimus. Nec ab vllo, præter hominem, veneno pugnatur alieno. Fateamur ergo culpam, ne iis quidem, quæ nascuntur, contenti: [b] etenim [9] complura eorum genera humana manu fiunt. [10] Quid? non & [11] homines quidem vt venena nascuntur? Atra ceu serpentium lingua [12] vibrat, [c] tabésque animi [13] contrectata adurit culpantium omnia, ac [f] dirarum alitum modo, tenebris quoque [14] suis & ipsarum noctium quieti inuidentium gemitu (quæ sola vox eorum est) vt inauspicatarum animantium vice obuij quoque vetent agere, aut prodesse vitæ. Nec vllum aliud [15] abominati spiritus præmium nouere: quàm odisse omnia. Verùm & in hoc eadem naturæ maiestas, tanto plures bonos genuit [16] ac frugi, quanto fertilior in iis quæ gignunt alúntque, quorum æstimatione & gaudio nos quoque, relictis [17] æstuationi suæ istis hominum [18] turbis, pergemus excolere vitam: eóque constantius, quo operæ nobis maior, quàm famæ, gratia expetitur. Quippe sermo circa rura est, agrestésque vsus, sed quibus [g] vita honósque apud priscos maximus fuerit.

8 animalibus. Quæ præpararint. Et mox, excogitarint. Lege, præpararint, móxque excogitent &c. E Veter. animalibus. Quæ præp. con. serp. dimicationes, quæ post. Ch.
9 quando. Ch.
10 Quid? & hominis. M.
11 homines quidem ad ven. Vet.
12 vibratur, tabúmque. Vet.
13 con[...]
14 [...] M.
15 [...] Quidam.
16 vt fruges M.
17 exastruæ. M. & Ch.
18 verbis pergamus. M. rubus pergemus. Vet.

ANNOTATIONES.

a Suprà cap. 65. lib. 2.

b Sensus est: Quoniam tamen vel ipsa materia noxia nos intus accedit ad reputationem ipsius parientis, id est, naturæ, nostro vitio contemplationis materia abutentes, naturæ culpam nostri sceleris imputamus. Const. Ego verò, Quoniam ipsa materia (nempe illorum, quæ terra gignuntur,) intus nos accendit (animo conceptis odiis, & tacitis nos inflammat, & exagitat) ad reputationem eiusdem parientis & noxia, (ad accusandam naturam, siue terram, quòd venena genuerit,) &c. Fortassis & melius imputationem quàm reputationem legemus.

c Dentes acutissimos, gladiis similes exertos. Seneca cap. 1. lib. 1. De ira: *Spumant apris ora, & dentes acuuntur attritu.*

d Is Scytharum mos est.

e Liuor, inuidia, malitia, maledicentia & obtrectatio.

f Virgil.

Ignauus bubo, dirum mortalibus omen.

Noctiluges apud Festum vocat Lucilius.

g Quoniam frugibus tantùm non conquisitis epularum deliciis, alerentur.

Quæ corona prima Romæ.

CAP. II.

A [a] Ruorum sacerdotes Romulus in primis instituit, séque duodecimum fratrem [1] appellauit inter illos, ab Acca Laurentia nutrice sua, spicea corona, quæ [b] vitta alba colligaretur, in sacerdotio [2] ei pro religiosissimo insigni data, quæ prima apud Rom. fuit corona: honósque is non nisi vita [3] finitur, & exules etiam captósque comitatur. Bina tunc iugera Pop. Ro. satis erant, nulliq; maiorẽ modum attribuit: quo seruos paulò [4] antè principis Neronis, contemptis huius spatij viridariis, piscinas iuuat habere maiores: gratúmque, si non aliquem & culinas. Numa instituit Deos [c] fruge colere, & mola salsa supplicare, atque (vt autor est Hemina) far torrere, quoniam tostum cibo salubrius esset. Id vno modo consecutum, statuendo non esse purum ad rem diuinam, nisi tostum. Is & [d] Fornacalia instituit farris torrendi ferias, & æquè religiosas [e] terminis agrorum. Hos enim Deos tunc maximè nouerant: [5] [f] Seiámque à serendo, Segestam à segetibus appellabant: quarum simulachra in Circo videmus. [g] Tertiam ex iis nominare sub tecto religio est. Ac ne degustabant quidem nouas fruges aut vina, antequàm sacerdotes primitias libassent.

1 appellauit. Inter illos Acca Laurentia nutrice sua genitos. Tur. & Ch.
2 eis. Turn.
3 Finitur, & ex. et. capt. comitatur. M.
4 antecbat. Dal.
5 Seriámque. M.

ANNOTATIONES.

a Gellius ca. 7. lib. 6. *Sed Sabinus*, inquit, *Masurius in primo Memorabilium Accam Laurentiam Romuli nutricem fuisse dicit. Ea*, inquit, *mulier ex duodecim filiis maribus vnum morte amisit. In illius locum Romulus Accæ Laurentiæ sese filium dedit, séque & cæteros eius filios fratres Aruales appellauit. Ex eo tempore collegium mansit fratrum arualium numero duodecim, cuius sacerdotij insigne est spicea corona & albæ infulæ.* Vide & huius rei historiam apud Lilium Gyraldum: *Aruales sacerdotes*, inquit Cuiacius cap. 34. lib. 10. & cap. 5. lib. 11. Obseruat. οἱ περὶ ὅρων δυνασταί, *terminorum sacrorum & finium iurgiis terminandis præerant, & interueniebant.*

b Vide quod notatum est infrà ad cap. 3. lib. 21. & Alex. ab Alex. cap. 26. lib. 1.

c Græci, hordei primitiis, libóque, & placétis ex hordeo sale compresso, vnde ἁλιστελόγοι dicti.

d Ad duodecimum Kal. Martias. De his Ouidius:

Curio legitimis tunc Fornacalia verbis
Maximus indicit, nec stata sacra facit. &c.

Qui Fornacalibus non erant feriati, Quirinalibus expiabantur, quæ ideo Stultorum festa vocauerunt. Alex. ab Alex. cap. 12. lib. 3. Vide Festum in Populare.

e Terminalia, mense Februario. Ara Deo Termino statuebatur à dominis vtrinque: ligna concisa foco imponebantur: igni fruges canistro inspergebantur: puella fauos porrigebat, alij & vinum. Numæ lege nullum animal immolabatur, & Plutarcho & Halicarnass. Ouid. 2. Fastorum agnam & porcam sacrificari tradit. Horat. *Vel agna festis cæsa Terminalibus.* Prudentius, Terminum cingi fasciis solitum, & rogari pulmone gallinæ scribit. Gyraldus. Vetus lex, Qui terminum exarassit, ipsius & boueis sacrei sunto. De eius sacro, & quibus ex rebus fieret, prolixè Alex. ab Alex. capit. 22. lib. 2.

f Segetibus, quamdiu super terram sunt, Seia præposita est: enatis Segesta, quamdiu super terram sunt: collectis & conditis Tutilina. In vetustis exemplaribus hic legitur Seriam. Macrobius vocat Saiam, & Segestam Segetiam, Tertullianus Sessiam. *Si quis Salutem, Semoniam, Saiam, Segetiam, Tutilianam, nominasset*, inquit Macrobius, *ei obseruandæ feriæ fuerunt.* Tertullianus, *Delphinas Neptuno vomunt columnæ, Sessias, à sementationibus, Messias à messibus, Tutilinas à tutelis fructuum sustinent.* Infrà cap. 22. lib. 36. Fortunæ, quam Seiam appellant, meminit Plinius.

g Quidam hic τὸν Διόνυσον intelligunt, quem, vt ait Plutarchus, ὑπὸ στέγην οὐκ ὀμνύουσιν. Pithœus Tertium legit, & ad Terminum refert, nominaréque ad sacra pertinere arbitratur, vt apud Horat. *malè nominatis Parcite verbis*, id est, irreligiosè contra fas & morem sacrorum pronun-

tiatis. Quidam legendum censent: Terminum ex xii. nominari sub tecto religio est. Nam de Termino multa duodecim tabulis cauta fuisse cuiuis notum, in quas etiam fortassis credibile fuerit, translatum veterem Numæ sanctionem, vt Termino non nisi sub dio sacrificaretur, quod nefas putaret Terminum intra tectum consistere. Hæc ad me D. Reginaldus, vir singularis doctrinæ. Eadē & religio fuit iurandi per Dium Fidium, vt ex Catone tradit Nonius. Iuraturi enim in compluuium prodibant. Apud eundem Varro De liber. educ. *Itaque domi rituis nostri qui per Dium Fidium iurare volt, prodire solet in publicum.* Fortunam caluam quoque sub tecto nomine religiosum fuisse tradit Alex. ab Alex. cap. 13. lib. 1. Hāc fortassis Plinius innuit. Tutulinam, cuius paulo ante ex Macrobio & Tertulliano meminimus, eam esse, quam sub tecto nominare religio fuit, vt vult Turneb. c. 36. lib. 20. Aduers.

h Fit & Ambaruale sacrum, quo maturis frugibus, cum lacte, vino, fauo libatum fuisset, porca grauida, aut vitula immolabatur velut & Cereri porca præcidanea, priusquam seges meteretur. Alex. ab Alex. cap. 12. lib. 3. Vide Scalig. in Festum, voce Antermini.

De iugero, & actu, & legibus circa pecora, & quoties, & quibus temporibus fuit summa vilitas annonæ, & qui agricultura illustres.

CAP. III.

Iᵃ Vgerum vocabatur, quod vno iugo boū [1] in die exarari posset. Actus, in quo boues agerentur, [2] cùm aratur, vno impetu iusto. Hic erat cxx. pedum: duplicatúsque in longitudinem iugerum faciebat. Dona amplissima Imperatorum, ac fortium ciuium, quantum quis vno die plurimum circumarauisset. Item ᵇ quartarij farris, aut heminæ, conferente populo. Cognomina etiam prima inde, ᶜ Pilumni, qui pilum pistrinis inuenerat: Pisonis, à pisendo. Iam Fabiorum, [3] Lentulorum, Ciceronum, vt [4] quisque aliquod optimè genus sereret. Iuniorum familiæ Bubulcum [5] nominauerunt, qui bubus optimè vtebatur. Quin & in sacris nihil religiosius [6] confarrationis vinculo erat: ᵈ nouæque nuptæ farreum præferebant. Agrum malè colere, Censorium probrum iudicabatur. Atque (vt refert Cato) quem virum [7] bonum colonum dixissent, amplissimè laudasse [8] existimabant. Hinc & locupletes dicebant, loci, hoc est, agri plenos. Pecunia ipsa à pecore appellabatur. Etiam nunc in tabulis [9] Censoriis pascua dicuntur omnia, ex quibus populus reditus habet: quia diu hoc solum vectigal fuerat. ᵉ Mulctatio quoque non nisi ouium boúmque impendio dicebatur: non omittenda priscarum legum beneuolentia. Cautum quippe est, [10] ne bouem, priusquam ouem, nominaret, qui indiceret mulctam. Ludos boum causa celebrantes, bubetios vocabant. Seruius rex, ouium boúmque effigie [11] primus æs signauit. Frugem quidem aratro quæsitam furtim noctu pauisse, ac secuisse, puberi ᶠ xij. tabulis [12] capitale erat: suspensúmque Cereri necari iubebant, grauius quàm in homicidio conuictum: impubē ᵍ Prætoris arbitratu verberari, [13] ʰ noxámve duplionémve decerni. Iam ⁱ distinctio honósque ciuitatis ipsius non aliunde erat. Rusticæ ᵏ tribus laudatissimæ eorum qui rura haberent. Vrbanæ verò in quas transferri [14] ignominiæ esset, desidiæ probro. Itaque quatuor solæ erant à partibus vrbis, [15] in queis habitabant. Suburrana, Palatina, Collina, Exquilina. ˡ Nūdinis vrbem [16] reuisitabant, & ideo comitia nundinis haberi non licebat, ᵐ ne plebs rustica auocaretur. Quies somnúsque in ⁿ stramentis erat. Gloriā denique ipsam à farris honore ᵒ adoream appellabant. Equidem [17] etiam verba priscæ significationis admiror. Ita enim est in commentariis Pontificum: ᵖ Augurio canario agēdo dies constituantur, priusquàm frumenta vaginis exeant, & antequàm in vaginas perueniant. Ergo iis moribus non modo sufficiebant fruges, nulla prouinciarum pascente Italiam, verumetiam annonæ vilitas incredibilis erat. Manius Martius Ædilis plebis primum frumentum populo [18] in modios assibus donauit. ᑫ Minutius Augurinus, qui Sp. Melium coarguerat, farris pretium in trinis nundinis ad assem redegit vndecimus plebei Tribunus: qua de causa statua ei extra portam Trigeminam, à populo stipe collata statuta est. [19] Trebius in Ædilitate assibus populo [20] frumētum præstitit. Quam ob caussam & ei statuæ in Capitolio ac Palatio dicatæ sunt. Ipse supremo die populi humeris portatus in rogum est. [21] Verùm quo anno Mater Deûm aduecta Romam est, maiorem ea [22] æstate, quàm antecedentibus annis x. [23] factam esse tradunt. M. Varro autor est, cum L. Metellus in triumpho plurimos duxit elephantos, assibus singulis farris modios fuisse, item vini cōgios, ficíque siccæ pondo xxx. olei pondo x. carnis pondo xij. Nec è latifundiis singulorū contingebat arcentium vicinos. ʳ Quippe etiam lege Stolonis Licinij incluso modo D. iugerum, & ipso sua lege damnato, cùm substituta filij persona amplius possideret. Luxuriantis iam Reipublicæ fuit ista mēsura. ˢ Manij quidem Curij post triumphos immensúmque terrarum adiectum imperio nota concio est, perniciosum intelligi ciuem, cui septem iugera non essent satis. Hæc autem mensura plebei post exactos reges assignata est. Quænam ergo tantæ vbertatis causa erat? ᵗ Ipsorum tunc manibus Imperatorum colebantur agri (vt fas est credere) gaudente terrâ vomere laureato, & triumphali aratore: siue illi eadem cura semina tractabant, qua bella, eadémque diligentia arua disponebant, quà castra: siue honestis manibus omnia lætiùs proueniunt, quoniam & curiosius fiunt. Serentem inuenerunt dati honores [24] ᵘ Serranum, [25] vnde cognomen. ˣ Aranti quatuor sua iugera in Vaticano, quæ prata Quintia appellātur, Cincinnato Viator attulit Dictaturam, & quidem vt traditur [26] nudo, plenóque pulueris etiamnum ore. Cui Viator, Vela corpus, inquit, vt [27] proferam Senatus populique Romani mandata. Tales tum etiam ʸ Viatores erant: quod ipsum nomen inditum est subinde & ex agris Senatum ducésque [28] accersentibus. At nunc eadem illa ᶻ vincti pedes, ᵃᵃ damna-

1 vno die. Ex Varr.
2 cum aratro. M. Tur. & Chiff.
3 Lentinorum Ch.
4 quisquis. M.
5 nominarunt. Ch.
6 confarreationis. Ch. leg. confarreationis.
7 bonúmque col. Ch.
8 Existimabantur M. & Ch.
9 Censoris. Ch.
10 ne quis bouem. Ch.
11 primum Ch.
12 capital erat sacratúmque &c. Lipsius. Legitur & capital in Ch.

13 noxiam: M. noxiámve. Ch. noxiámve duplione decerni. Renardus. noxave duplionem decerni. Lipsius.
14 ignominia. M. & Ch.
15 in quibus. Ch.
16 reuisebant, & ideo comitia. nonnisi nund. Vet.
17 ipsa etiā Chiff.
18 in modios assibus donauit. Chiff.
19 Treb. Chiff.
20 frumēt. modios præst. Vet.
21 Quo verum Ch.
22 æstate messem quā Turn.
23 facta esset. M.
24 Serranū. Val. Max.
25 vnde et & cogn. Chiff.
26 nodo manus pleno, quæ nuncia morū. Tur.
27 perferā. Ch.
28 arcessentibus. Ch.

[aa] damnatæ manus, [29] [bb] inscripti vultus exercent: non[30] tamen surda tellure, quæ parens appellatur, colique dicitur & ipsa: honore[31] his assumpto, vt non inuita ea,[32] & indignè ferente, credatur id fieri. Sed nos miramur [cc] ergastulorum non eadem emolumenta esse, quæ fuerint Imperatorum. Igitur de cultura agri præcipere principale fuit etiam apud exteros. Siquidem & reges fecere, Hiero, [34] Philometor, Attalus, Archelaus: & duces, Xenophon, & Pœnus etiam Mago: cui quidem tantum honorem Senatus noster habuit Carthagine capta, vt cum regulis Africæ bibliothecas donaret, vnius eius duodetriginta volumina censeret in Latinam linguam transferenda, cùm iam M. Cato præcepta condidisset: peritísque linguæ Punicæ dandum negotium, in quo præcessit omneis vir clarissimæ familiæ D. [35] Syllanus. Sapientes verò complures, quos sequentes prætexuimus in hoc volumine, non ingratè nominando M. Varrone, [36] qui octogesimumprimum vitæ annum agens, de ea re prodendum putauit.

29 inscripti que. Ch.
30 nō tam Turn.
31 hinc. M. ab. ab his sumpto. Ch.
32 & indignante. Ch.
33 fuerunt. M.
34 Philometor Attalus sine distin. Tur.
35 Syllanus sapientia compositissima quos sequeremur &c. Vet. Silanus Sapientia verò composuissent, (leg. compositissima) quos sequimur, prætex. hoc in vol. non in grege. Leg. & in grege, Tur.
36 qui septuagesimū M.

ANNOTATIONES.

a Agros, & in agris iugera, perticis olim metati sunt Itali. Propert.

Abstulerat miseras pertica tristis opes.

Barbari verò apud Herod. funibus, quos Romani, Aruipendia nominarunt, id est, vt Glossarion vetus exponit, γεωμετρικοὺς σχοίνους: & inde Gallis *Arpen*, iugerum, πλέθρον, quasi Aruipennium, n. pro d. vt apud Plautum in Milite, dispennite, pro dispendite. Cato in Diris,

Pertica, quæ nostros metata est impia agellos.

Scaliger. Varro cap. 10. lib. 1. Colum. cap. 1. li. 5.

b Hæc vocabantur Adoreæ dona, quorum paulo pòst meminit hoc ipso capite, & cap. 8. huiusdem libri

c Filumnum Deum Varro nominat, ac Pitumnum. Vide Politian. cap. 89. Miscellan. & Lilium Gyraldum. Vide & Sigonium lib. De nominibus Roman. Rhodig. cap. 6. lib. 24. Alex. ab Alex. cap. 9. lib. 1.

d Festo & Boëthio matrimonia contrahebantur farreo libo adhibito, Plinio prælato. Itaque farreum hic libum plures eiusmodi exponũtur. Seruat mos ille præferendi libum ante prodeuntes sponsas etiam apud rusticos Lugdunenses. Fortasse farreũ hic fictilis est sartago, in qua far torrebatur, τὸ φρύγετον. Iulius Pollax, Σόλων δὲ τὰς νύμφας ἰούσας ἐπὶ τὸν γάμον, ἐκέλευσε φρύγετον φέρειν σημεῖον. Tiberius multa de confarreatis parentibus & cõfarreandi modo disserit. Dionysius sacras illas nuptias tradit, quòd illis tantùm Flamines vterentur. Idem & Boëthius in Topicis, vxorem tribus modis haberi solitam scribens, farre siue confarreatione, quæ peculiaris erat Pontificibus: coemptione, quo solo modo dicebatur mater familiâs: & vsu. *Farre conueniebatur in manum certis verbis præsentibus decem testibus solemni sacrificio facto, & adhibito pane farreo*, inquit Vlpianus. Vide Rhodig. cap. 27. lib. 28. Alex. ab Alex. cap. 5. lib. 2. Ræuardum cap. 12. & 16. lib. 4. Varior. & apertius cap. 21. in lib. xij. tabul. Sigonium cap. 9. lib. 1. De ant. iure ciu. Roman.

e Maxima mulcta non plus 30. bobus, duabus ouibus fuit: minima, oue vna. Bos centum assibus æstimabatur: ouis decem. Romani reges, homicidij conuictos ariete mulctabant, qui supplicando Diis immolaretur, vnde dicta supplicia. Alex. ab Alex. c. 5. 3. Vide quod notatum est infra in cap. 1. lib. 33. Vide & Budæum 5. de Asse.

f Verba xij. tabularum adscripta sunt infrà cap. 2. lib. 28.

g Prætorem accipe Consulem. Decem virorum seculo nomen id in Consulibus fuit, nondum creatis Prætoribus. Apud Nonium Varro Prętores inquit dictos quòd populo præeant, vt Consules quòd Senatum consulant.

h Si verberum pœnam effugeret, commissam noxiã duplo sarciret, quàm quanti à bonis viris æstimatum fuisset damnum.

i Liuius lib. 1. in tribuum distinctione nonnihil dissentit à Varrone, Festo, Asconio, Plutarcho. De earum cognomine & origine prolixe Alex. ab Alex. cap. 17. lib. 1. Vide & Turneb. cap. 17. lib. 30.

k Columel. in præfatione.

l Seculis prioribus nundinæ frequentiores, ac tertio quoque die mercatus frequens. Alex. ab Alex. cap. 11. 3.

m Ne à legibus accipiendis, quæ trinundino dabantur, plebs auocaretur: ne interpellarentur nundinatores: vt rusticis in vrbem euntibus componere: transigeréque lites commode liceret. De Comitiis Centuriatis, Curiatis, Calatis, Tributis longam narrationem vide apud Alex. ab Alex. c. 3. 4.

n Lucretius.

Et frutices inter condebant squallida membra;
Circum se foliis, & frondibus inuoluentes.

o Ador, far: vel ab adurendo, vel ab edendo. In Glossario veteri, ἄδορ, νίκη: adoriosus ἔνδοξος. Sic laus vocata est, postquam victoria parta, militi præmium frumentum fuit. Plaut. in Amphit.

Qui multa præda, atque adorea affecit populares suos.

p Augurium canarium, sacrum, quod e ruffa cane fiebat, placando caniculæ syderi, quod frugibus inimicissimum est. σειριοκυλακισμὸν Græci, & κυνοφόντιν vocant. Plutarchus. Vide Lilium Gyraldum lib. 17.

Pro cane sydereo canis hic imponitur aræ,
Et, quare fiat, nil nisi nomen habet.

q In denarij vetusti altera parte columna sculpta est, cum duabus spicis ad basim, statua in fastigio imagine hinc prope columnam Augurini lituum in manu tenentis, illinc Spur. Melij pedem imponentis orbi, cum his litteris, T. MINVCI. C. F. AVGVRINI. In altus denarij auersa parte expressa est eadem columna, cum dimidiato corpore leonum duorum, & spicis duabus ad basim, statua in summo, imagine prope columnam hinc tenentis lituum, illinc panes vtraque manu tegẽtis. Liuius lib. 4. scribit, Minutium extra portam Trigeminam aurato boue donatum fuisse.

r Colum. cap. 3. lib. 1. Liuius lib. 7. Decad. 1. Varro ca. 2. lib. 1. Valer. cap. 6. lib. 8.

s Valer. Max. cap. 3. lib. 4.

t Seneca Epist. 87. de Scipione Africano: In hoc agello ille Carthaginis horror, cui Roma debet, quod tantum semel capta est, abluebat corpus laboribus rusticis fessum. Exercebat enim opere se, terramque, vt mos fuit priscis, subigebat.

v C. Atilius is fuit, ab aratro accersitus ad consulatum, qui collega Cn. Cornelio pugnauit cum Pœnis, & de iis triumphauit. Cicero pro Roscio, & in Catone, Valer. Max. libr. 4. cap. 4. Apuleius in Apologia. Seruius nulla historiæ fide Dictatorem fuisse tradit. Virgilius,

-& te sulco Serrane serentem.

Sertor dictus qui per sationem natus, autore Probo.

x Traditur nodo manus pleno, quæ nuntia morum. Turn. cap. 18. 30. nodo manus, manus cõprehẽsione, quoniam is manu stiuam aratri tum tenebat. Arantem enim viator inuenit. Persius,

-sulcóque terens dentilia Quinti,
Quem trepida ante boues dictaturam induit vxor,
Et tua aratra domum lictor tulit.

Cicer. & Valer. locis citatis.

y De illorum officio & ministerio Alex. ab. Alex. cap. 27. lib. 1.

z Vinctos olim compeditos, alligatos, deligatos vocarunt. Apuleius Apolog. 1. *Quindecim liberi homines populum faciunt, totidem serui familiam, totidem vincti ergastulum.*
Hoc genus seruorum, qui ruri in compedibus agerent, Plautus in Mostellaria lepide genus ferratile vocat. Seruos autem ruris instrumenta vocalia Iurisconsulti esse aiunt, vt plaustra muta, boues semiuocalia.

aa Sic eos seruos appellat, quos lib. & c. 3. Columella, de lapide noxios, fures percussores: qui virginem constuprassent, vitiosos, grauis criminis reos, noxæ deditos, veniréque ad lapidem ideò iussos. Nam præcone in lapide stante, & pretium faciente, venibant serui probi, malíque. Plaut. in Bacchidibus, *O stulte, stulte, nescis nunc vendi te, atque in eo ipso adstas in lapide, vbi præco prædicat.* Græci vocabant προτῶν ἐκ λίθων. Pollux. Plutarchus in Solone. Βάπεζαι verò in quam conscendebant, qui vendebantur, Aristoph. Brod. cap. 5. lib 6. Alex. ab Alex. cap. 16. lib. 3. Idem autor cap. 20. lib. 3. omnia pœnarum genera recenset, quibus nequam seruos, maleficos, flagitiosos olim vlcisci solebant, & apud diuersas gentes varia seruorum nomina: & 25. eiusdem lib. seruorum conditionem à Rhodig. descriptam explicat.

bb Stigmatiæ, vel Stigmatici, mancipia ob insigne aliquod flagitium inustis signis notata, præcipue literis, quamobrem literata etiam vocauerunt, quomodo & equos nunc κοππατίας, nunc Samphoras à notis K &, Z. Rhodig. ca. 31. lib. 7. Atheniensibus captiuis imaginem equi Syracusanos cauterio impressisse notum est: Athenienses verò Samiorum fronti candente ferro inscripsisse noctuam: quamobrem & Samium notatum seruum dici idem Rhodig. censet ca. 11. 11. & cap. 27. 15. Samios Atheniensium captiuis noctuam inussisse, & Athenienses Samiis Samaenam, quod nauigij genus est, docet Brod. cap. 24. 4. Alex. ab Alex. cap. 18. 5. Plutarchus autor est Thracas in vltionem Orphei suas vxores notare solitos. Val. Max. *Seruus ab eo vinculorum pœna coercitus, inexpugnabilique litterarum nota per summã oris contumeliam inustus, Phocylides*, στίγματα μὴ γράψῃς ἐπονειδίζων θεράποντα. Pithœus cap. 9. 2. Eiusmodi seruos stigmaticos Cicer. 2. offic. cicatrice stigmosos Plinius iunior lib. 5. Epist. literatos Plautus appellat. *Alexander Phereus cùm infinito amore Thebes vxoris teneretur ad eam ex epulis in cubiculum veniens, barbarum compunctum notis Threiciis, stricto gladio iubebat anteire. Valer. Max. cap. 13. 9.*

cc *Sic* μετωνυμικῶς seruos, qui in villarum ergastulis, id est cellis subterraneis obscuris custodiebãtur, vt & posthac cap. 6. Vide Brissonium cap. 9. lib. 2.

Ratio de agricultura.
CAP. IIII.

APud Romanos multò serior vitium cultura esse cœpit. Primóque, vt necesse erat, arua tantùm coluere. Quorum [1] nobis ratio nunc tractabitur non vulgari modo, verùm, vt adhuc fecimus, & vetusti, & posteà inuentis omni cura perquisitis, causáque rerum & ratione simul [2] eruta. Dicemus & sydera, syderúmque ipsorum terrestria signa dabimus indubitata. Quandoquidem qui adhuc ea diligentiùs tractauere, quibusuis oratoribus potiùs, quàm agricolis scripsisse possunt videri. Ac primùm omnium oraculis maiore ex parte agemus, quæ non in alio vitæ genere plura certiorave sunt. Cur enim non videantur oracula à certissimo [3] die, maximéque veridico vsu profecta? Principium autem à Catone sumemus.

1 à nobis. Chiff.
2 erudita. M.
3 deo. Lips.

Laus agricolarum, & quæ obseruanda in agro parando. CAP. V.

FOrtissimi viri & milites strenuissimi [a] ex agricolis gignuntur, minimé que malè cogitantes. Prædium ne cupidè emas. In re rustica operæ ne parcas, in agro emendo minimè. Quod malè emptum est, semper pœnitet. Agrum paraturos ante omnia intueri oportet [1] aquarum vim, & vicinum. Singula magnas interpretationes habent, nec dubias. [b] Cato in conterminis hoc amplius æstimari iubet, quo pacto niteant. [2] In bona est, inquit, regione bene nitere. [c] Attilius Regulus, ille Punico bello bis Consul, aiebat, neque fœcundissimis locis insalubrem agrum parandum, neque effœtis saluberrimum. Salubritas loci non semper incolarum colore detegitur, quoniam assueti etiam in pestilentibus durant. Prætereà sunt quædam partibus anni salubria: nihil autem salutare est, nisi quod toto anno [3] salubre. Malus est ager, cum quo dominus luctatur. [d] Cato inter prima spectari iubet, [4] vt solum sua virtute [5] valeat, qua dictum est positione. Vt operariorum copia propè sit, oppidúmque validum: Vt nauigiorum euectus vel itinerum: Vt bene ædificatus & cultus in quo falli plerosque video. Segnitiem enim prioris domini pro emptore esse arbitrantur: Nihil est damnosius deserto agro. Itaque [e] Cato, De bono domino melius emi, nec temerè contemnendam alienam disciplinam: agróque, vt homini, quamuis quæstuosus sit, si tamen & sumptuosus, non multùm superesse. Ille in agro quæstuosissimam [6] indicat vitem, non frustrà, quoniam ante omnia de impensæ ratione cauit. Proximè hortos riguos: nec id falsò, sed sub oppido [7] sint. Et prata, antiqui parata dixere. Itémque Cato interrogatus, quis esset certissimus quæstus, respondit, [f] Si bene [8] pascas. Qui proximus: [9] Si mediocriter pascas. Summa omnium in hoc spectando fuit, vt fructus is maximè probaretur, qui quàm minimo impendio constaturus esset. Hoc ex locorum occasione aliter alibi decernitur. [g] Eodémque pertinet, quòd agricolam vendacem esse oportere dixit. Fundum in [h] adolescentia conserendum sine cunctatione, ædificandum non nisi consito agro. Tunc quoque cunctanter: optimúmque [10] est (vt vulgò dixere) aliena insania frui, sed ita, vt villarum tutela non sit oneri. [i] Eum tamen vt bene habitet, sæpius ventitare in agrum, frontémque domini plus prodesse quàm occipitium, non mentiuntur.

1 aquam, Turn.
2 In bona enim (inquit) M. regione ... Turn. In bona est, inquit, regione bene nitentis, Ch.
3 salubre est. Ch.
4 non. Vet. Lego, non.
5 alat. M.
6 indicat. M.
7 sint non salictum: ab hoc dictum: & deinde prata quæ antiqui. Ex Catone.
8 pascat. Vet.
9 Si satis bene. Vet.
10 esse. Dal.

ANNOTATIONES.

a Cato cap. 1. & 2. Vegetius lib. 1. De militum delectu vide & Alex. ab Alex. cap. 20. lib. 1.
b Cap. 1.
c Columella cap. 4. lib. 1. & Varro cap. & lib. eo.
d Cap. 1.
e Cap. eod.
f Vide hunc locum expositum à Turnebo lib. 6. Aduersar. ca. 23.
g Cato cap. 3.

h Idem ibid.
i Cato cap.4. *In bono prædio si bene ædificaueris, benèque posueris: ruri si rectè habitaueris, libentiùs, & sæpius venies, fundus melius erit, minus peccabitur, fructi plus capies. Frons occipitio prior est.*

De villarum positione, & præcepta antiquorum de agro colendo.

CAP. VI.

Modus hic probatur, vt[a] neque fundus villam quærat, neque villa fundum. Non vt[1] fecerunt iuxta diuersis eadē[b] ætate exemplis L. Lucullus & Q. Scæuola, cùm villa Scæuolæ[2] fundus careret, villa Luculli agro. Quo in genere[c] Censoria castigatio erat, minus arare, quàm verrere. Nec hoc sine arte quadam est. Nouissimus villam in Misenensi posuit C. Mariūs septies Consul, sed peritia castrametandi, sicut comparatos ei cæteros etiam Sylla Felix cæcos fuisse diceret. Conuenit[d] nec iuxta paludes ponendam esse, neque aduerso amne. Quanquam[e] Homerus omnino è flumine semper antelucanas auras insalubres verissimè tradidit. Spectare in[3] æstuosis locis Septentriones debet. Meridiem in frigidis. In temperatis exortum æquinoctialem.[f] Agri ipsius bonitas, quibus argumentis[4] iudicanda sit, quanquam de terræ optimo genere differentes abundè dixisse possumus videri, etiamnum tamen traditas notas subsignabimus, Catonis maximè verbis: Ebulum, vel prunus syluestris, vel rubus,[g] bulbus minutus, trifolium,[h] herba pratensis, quercus, syluestris pyrus, malúsque, frumentarij soli notę. Item nigra terra, & cinerei coloris. Omnis creta coquit, nisi permacra,[5] Sabulum etiam, nisi id pertenue est: & multo campestribus magis quàm cliuosis, respondent eadem. Modum agri in primis seruandum antiqui putauere. Quippe ita censebant, Satius esse minus serere, & melius arare. Qua in sententia & Vergilium[i] fuisse video. Verúmque confitentibus latifundia perdidere Italiā: iam verò & prouincias. Sex domini semissem Africæ possidebāt, cùm interfecit eos Nero princeps non[6] fraudando magnitudine hac quoque sua Cn. Pompeio, qui nunquàm agrum mercatus est conterminum. Agro empto domum vendendam, inclementer, atque non ex vtilitate publici status Mago censuit, hoc exordio præcepta pandere ingressus, vt tamen appareat assiduitatē desideratam ab eo.[k] Dehinc peritia villicorum in cura habenda est: multáque de iis Cato præcipit. Nobis satis sit dixisse, quàm proximum domino[7] cordi esse debere, & tamen sibimetipsi non videri. Coli[8] rura[l] ergatulis pessimum est, & quicquid agitur à desperantibus. Temerarium videatur vnam vocem antiquorum posuisse, & fortassis incredibile penitus[9] existimetur, Nihil minus expedire, quàm agrum optimè colere.[10] L.[m] Tarius Rufus infimâ natalium humilitate, Consulatum militari industria meritus, antiquæ aliàs parsimoniæ, circiter milies HS liberalitate Diui Augusti congestum, vsque ad[11] detrectationē hæredis exhausit, agros in Piceno coemendo, colendóque in gloriam. Internecionem ergo famémque censemus? Imò hercule[12] iudico modum rerum omnium vtilissimum. Bene colere necessarium est, optimè damnosum, præterquam sobole[13] sua, colonóve pascendis. Alioqui domino aliquas messes colligere non expedit, si computetur impendium operæ. Nec temerè oliuam. Nec quasdam terras diligenter colere, sicut[n] in Sicilia tradunt. Itaque decipi aduenas. Quonam igitur modo vtilissimè colentur agri ex oraculo scilicet, malis bonis. Sed defendi æquum est abauos, qui præceptis suis prospexere vitæ.[14] Nam cùm dicerent malis, intelligere voluere vilissimos. Summum prouidentiæ illorum fuit, vt quàm minimum esset impendij. Præcipiebant enim ista, qui[15] triumphali denas argenti libras in supellectile crimini dabant: qui mortuo villico relinquere victorias, & reuerti in sua rura postulabant:[o] quorum[16] prædia colenda suscipiebat[17] respublica exercitúsque ducebant, Senatu illis villicante. Inde illa reliqua oracula: Nequā agricolam esse, quisquis emeret, quod præstare ei fundus posset. Malum patremfamiliàs, quisquis interdiu faceret, quod noctu posset, nisi intempestate cæli. Peiorem, qui profestis diebus ageret,[p] quod feriatis deberet. Pessimum, qui sereno die sub tecto potius operaretur, quàm in agro. Nequeo mihi temperare, quò minus vnum exemplum antiquitatis afferam, ex quo intelligi possit, apud populum etiam de culturis agendi[18] morem fuisse,[19] qualiter defendi soliti sint illi viri. C. Furius[20] Cresinus è seruitute liberatus, cùm in paruo admodū agello largiores multo fructus perciperet, quàm ex amplissimis vicinitas, in inuidia magna erat, ceu fruges alienas pelliceret veneficiis. Quamobrē à Sp. Albino curuli die dicta, metuens damnationem, cùm in suffragium tribus oporteret ire, instrumentum rusticum omne in forum attulit, & adduxit filiam validam, atque (vt ait Piso) bene curatam ac vestitam, ferramenta egregiè facta, graues ligones, vomeres ponderosos, boues saturos. Posteà dixit: Veneficia mea Quirites hæc sunt: nec possum vobis ostendere, aut in forum adducere lucubrationes meas vigiliásque & sudores. Omnium sententiis[21] absolutus. Ita est profectò, opera, non impensa, cultura constat. Et ideo maiores fertilissimum in agro oculum domini esse dixerunt. Reliqua præcepta reddentur suis locis, quæ propria generum singulorum erunt. Interim omnia quæ succurrunt, non omittemus. Et in primis Catonis humanissimum[22] & vtilissimum, Id agendum, vt diligant vicini.[23] Causas reddit ille,[24] quas existimamus nulli esse dubias. Inter prima idem cauet, ne familiæ malæ sint. Nihil serò faciendū in agricultura omnes cēsent: iterúmque suo quæque tempore facienda. Et tertio præcepto, prætermissa ipsa reuocari. De terra[q] cariosa execratio[r] Catonis abundè indicata est. Quanquam[25] prædicere non cessat is. Quicquid per asellum fieri potest, vilissimè constat.[s] Felix biennio moritur, si frondem agere non patiaris. Id efficacissimè contingit, germinantis ramis baculo decussis.

1 fecerit. Ch.
2 fructus non caperet (non caret. Ch. malè) villam Luculli ager. Ch. Turn.
3 æstiuosis. Ch.
4 indicanda sit.
5 Sabulúmque, nisi id etiam pert. Ch.
6 Fraudabo g. c. Pōpeium. Vet.
7 cordi esse debeat. Turn
8 rubra ab ergast. Ch.
9 æstimetur. Ch.
10 L. Tatius. Vet.
11 detractationem. Ch.
12 iudicem rerum. Ch.
13 suo colono pascendum. Turn. suo colono aut pascendis. Alioqui colente dom. Ch.
14 Namque cum. Ch.
15 triumphali viro denas.
16 hæredia. Turn. hærendia. Ch.
17 respublica: qui exerc. ducebant Sen.
18 modum. Chiff. in emend.
19 qualiterque. M. & Ch.
20 Cresinus. Turn. Cresimus. Chiff.
21 absolutus itaque est. Profectò. M.
22 vtilissimúmque &c. se vicini. Ch.
23 Reddit ille causas: M.
24 nos. Ch.
25 prædicare. Vet.

[t] Succus enim ex ipsa defluens, necat radices. Aiunt & circa solstitium auulsas non renasci, nec [u] harundine sectas, aut exaratas vomeri harundine imposita. Similiter & harundinem exarari silice vomeri imposita præcipiūt. [x] Iuncosus ager verti pala debet, [26] at in saxoso bidentibus.[y] Fruteta igni optimè tolluntur. Humidiorem agrum [27] fossis concidi atque siccari vtilissimum est: [z] fossas autem cretosis locis apertas relinqui: in solutiore terra sepibus firmari,[28] ne procidant,[29] aut [aa] supinis lateribus procumbere: [30] quasdam occæcari, [31] & in alias dirigi [32] maiores patentiorésque: si sit occasio, silice vel glarea sterni. [bb] Ora autem earum binis vtrinque lapidibus [33] statuminari, & alio superintegi. Syluæ extirpandæ rationem Democritus prodidit, lupini flore in succo cicutæ vno die macerato, sparsisque radicibus.

26 at saxosus bid. Dantè infractus biden. Chiff. in emend.
27 fossione. M.
28 in reprocibus, aut sup. Turn. diuis in precibus. aut. Chiff.
29 aut supinæ lat. procumbāt.
30 quasdā obserari, & in alias dirigi. Maiores potentioresque. Vet.
31 & minores in alias dir. maiores pat. Alij.
32 maiores: patentéque & sit Ex Colum. maiores potentioréque: & si sit. Ch.
33 statuminari. Chiff. sed in emend. intus muniri &c.

ANNOTATIONES.

a Cato cap.3. Varro cap.11.lib.1. Columel.cap.4.lib.1.

b Hodie *Frascato.*

c Nam, quod Cicero lib. De legibus ait, Censorum officia hæc fuerunt: *Populi æuitates, suboles, familiásque censento, cœlibes esse prohibento.* De hac re vide Lipsium capitu. 1. 1. Varro. Censoria nota reprehensus senator, senatu amouebatur: equiti facinoroso equus adimebatur: plebeius in Ceritum tabulas referebatur, nempe ærarius fiebat, & comitiis suffragióque priuabatur. De Censorum creatione, & munere prolixe disserit Alex. ab Alex. cap.13. Vectigalia, & portoria noua statuere, vetera exigenda mandare, publicanis & conductoribus locare, quantum cuique conferendum æris esset iubere, censorum munus etiam fuit, vt Athenis τῶν ἀποδεκτῶν.

d Vitruuius cap.8. lib.6.

e Frigidas quidē esse scribit Odyss. ε. αὔρη δ' ἐκ ποταμοῦ ψυχρὴ πνέει ἠῶθι πρό. Idem Plutarchus ἐν τῷ περὶ τοῦ πρώτου ψυχροῦ, Thucyd. lib.2. Herodotus in Euterpe, Arist. problēmate 23. Sect. 3.

f Columel. cap. lib.1. Theophr. cap.5. lib.2. Causs.

g Bulbus syluestris, vel Bulbine huius scriptoris. Pro Hyacintho pinxit Matthiolus.

h Lotus vel Medica: nam hæ in pinguissimis agris proueniunt. Gramē Colum. numerat c.2. li.2. itémque iuncum & calamum: Vt fortassis eas plantas herbam pratensem vocet Cato.

i *-laudato ingentia rura,*
Exiguum colito.

k Cato cap.5. Colum. cap.7.8.9. lib.1.

l Seruis compeditis, neruo catena vinctis. Suprà cap.3.

m Eius in condemnando parricida filio mitiorem sententiam lege apud Senecam cap.15. lib. de clementia.

n Suprà cap.4. lib.17. Theophr. cap. 6. lib.8. histor. & cap.25. lib.3. Causs.

o Insigne huius exemplum habes apud Valer. Max. cap.4. lib.4. de M. Attilio Regulo.

p Quæ feriis possent fieri, vide Catonem c.2.

q Eam Lugdunenses agricolæ vocant *Terre pouilleuse*, quasi pedicularem: quoniam dum palis & ligonibus colitur, intimis venis velut quandā cariem putrium lignorum ostendit, pediculorum lendiúmque sordibus, ac colluuiei similem.

r Catonis cap.5. verba hæc sunt: *Terram curiosam caueto ne ares, néve plostrum, néve pecus impressas. Si ita non caueris, quò impuleris, triennij fructum amittes.*

s Colum. cap.2. lib.2.

t Moritur & iniecto stercore, & si greges incubent. Theophr. ca.8. lib.8. histor.

v Vide infrà cap.11. lib.24.

x Colum. loco citato.

y ὑλήματα. Idem ibid.

z Idem ibid. & Theophr. cap.7. lib.3. Causs.

aa Extrorsū inclinatis, sub. vtilissimū procūbere. Quid si legatur, aut supinis lateribus (imbricibus solū) similes procūbere: nēpe vt declini situ, & ad solū coarctato, imbricatos lateres figura imitētur. Turn. c.18. lib.30. legit, firmari, in reprocibus aut supinis lateribus procumbere: id est asperis, confragosis, cliuosis.

bb Principium ac exitium fossæ. Columella.

De [a] frugum generibus, & natura.
CAP. VII.

ET quoniam præparatus est ager, natura nunc indicabitur frugum. Sunt autem duo prima earum genera, Frumenta, vt triticum, hordeum: & [b] legumina, vt faba, cicer. Differentia verò notior, quàm vt indicari [1] deceat. Frumenti ipsius totidem genera per tempora [2] satu diuisa. Hyberna, quæ circa [c] Vergiliarum occasum sata terra per hyemem nutriūtur, vt triticum, far, hordeum. Æstiua, [3] quæ æstate ante [d] Vergiliarum exortum seruntur, vt [e] milium, panicum, sesama, horminum, irio, Italiæ duntaxat ritu. Alioquin in Græcia & Asia omnia Vergiliarum occasu seruntur. Quædam autem vtroque tempore in Italia. Ex his quædam & tertio vêris scilicet. Aliqui verna, milium, panicum, lentem, cicer, [f] alicam appellant.[4] [g] Sementina autem triticum, hordeum, fabam, napum, rapam. Et in tritici genere pars aliqua pabuli est, quadrupedum causa sati,[h] vt farrago: & in leguminibus, vt vicia. At commune quadrupedum hominúmque vsui, lupinum. [i] Legumina omnia singulas habent radices, præter [k] fabam, eásque surculosas,[5] quia non in multa diuiduntur: altissimas autem cicer. [l] Frumenta multis radicātur [6] fibris sine ramis. [m] Erumpit à primo satu hordeum die septimo: [7] legumina quarto, vel cùm tardissimè septimo: faba à xv. ad xx. legumina in Ægypto tertio die. Ex hordeo alterum caput grani in radicem exit, alterum in [8] herbam, quæ & prior floret. Radicem crassior pars grani fundit, tenuior florem. Cæteris seminibus eadem pars, & radicem & [n] florem. Frumenta hyeme in herba sunt, verno tēpore [9] fastigiantur in stipulam: quæ sunt hyberni generis: at milium & panicum in culmū geniculatum & concauum, sesama verò [o] in ferulaceum. Omnium [10] satorum fructus aut spicis continentur, vt tritici, hordei, munitúrque vallo aristarum [11] quadruplici: aut includitur siliquis, vt leguminum: aut vasculis, vt sesamæ, ac papaueris: Milium,[12] ac panicum tantum [13] [p] pro indiuiso, & paruis auibus [14] exposita sunt. Indefensa quippe [15] [q] membranis cōtinentur. Panicum à [r] paniculis dictum, cacumine languidè nutante, paulatim extenuato culmo penè surculum, prædensis aceruatur granis, cum longissima pedali [16] [s] obba. Milij comæ granum complexæ, [17] fimbriato capillo curuantur. [18] Sunt & panico genera: [19] Mammoso, è pano paruis [20] racemato paniculis, & cacumine gemino. Quin & colore [21] distinguūtur, candido, nigro, russo, etiam purpureo. Panis multifariè & è milio fit, è panico [22] rarius. Sed nullum frumentum ponderosius est, aut quod coquendo magis crescat. lx. [23] enim pōdo panis è modio [24] reducant, modiúmque pultis ex

1 debeat. Dal.
2 satu. Vet.
3 quæ ante æstatē Vergil. exortu.
4 Sementica Vet.
5 quæ sitinum in multa. Theophr.
6 Fibris, ideoque sine ramis. Ex Theo.
7 legumina.
8 herbam quæ superior & tenuior granis pars, ... crassior & inferior radicem fundit. Ex Theo.
9 spicātur. Ch.
10 satiuorum. Ch.
11 quadrifido. Vet. quadripedi. Alij.
12 & Ch.
13 prōdita, diuisa, & paruis Vet.
14 expositū est. Ch.
15 membrana, ... Theoph.
16 obsa M. cum longa pedali plumba. Turn. & loba legi possent... dit. Vide Ann.
17 forsan.
18 Sunt & pan. mammosa genera. è pano. Turneb. & Ch.
19 Mammosum est pano. Vet.
20 racemata. Chiff. & Turn.
21 distinguitur. Ch.
22 rarius. Ch.
23 enim, ... M.d.
24 reddit. Vet. reddunt modiumque pultis. Alij.

tis ex tribus sextariis madidis. Milium intra hos decem annos ex India in Italiam inuectum est, nigrum colore, amplũ grano, harundineum culmo. Adolescit ad pedes altitudine septem prægrandibus culmis: [25] lobas vocant. omnium frugum fertilissimum. Ex vno grano [t] terni sextarij gignuntur. Seri debet in humidis. Frumenta quædam [26] in tertio geniculo spicam incipiunt concipere, quædam in quarto, sed etiamnum occultam. Genicula autem sunt tritico quaterna, farri sena, hordeo [27] octona. Sed non ante suprà dictum geniculorum numerum conceptus est spicæ: [28] qui vt spem sui fecit quatuor aut quinque tardissimè diebus florere incipiunt: [29] totidémque aut paulo pluribus deflorescunt. [u] Hordea verò cùm tardissimè septem. Varro quater nouenis diebus fruges [x] absolui tradit, & mense nono meti. Fabæ in folia exeunt ac deinde [30] caulem emittunt, [31] [y] nullis distinctum internodiis. Reliqua legumina surculosa sunt. Ex his ramosa, cicer, eruũ, lens. Quorũdã caules spargũtur in terram, si non habeant adminiculũ, vt pisorum. Quòd si non habuere, deteriora fiunt. [z] Leguminum [32] vnicaulis faba sola, vnus & lupinis: cæteris ramosus prętenui surculo: omnibus verò fistulosus. [33] Folium quædam ab radice mittunt, quędã à cacumine. [aa] Frumentum [34] & hordeum [35] vtrũq; & quicquid in stipula est, in cacumine vnum folium habet. Sed hordeo scabra sunt, cæteris læuia. Multiplicia contrà fabæ, ciceri, piso. Frumentis folium [36] harundinaceum, fabæ rotundum, & magnæ leguminum parti. Longiora eruilię & [37] piso. Faseolis venosa, [bb] sesamæ & [38] irioni sanguinea. Cadunt folia lupino tantùm, & papaueri. [cc] Legumina diutius florent, [39] & ex his eruum ac cicer, sed diutissimè faba xl. diebus. Non autem singuli scapi tandiu, quoniam alio desinente alius incipit: nec tota seges, sicut frumenti, pariter. Siliquantur verò omnia diuersis diebus, & ab ima primùm parte, paulatim flore subeunte. [dd] Frumenta, cùm defloruere, crassescunt, maturantúrque cùm plurimùm diebus [40] quadraginta: item faba: paucissimis cicer. Id enim à semente diebus xl. perficitur. Milium, & panicum, & sesama, & omnia æstiua, xl. diebus maturantur [41] à flore, magna terræ cælíque differentia. In Ægypto enim hordeum sexto à satu mense, frumẽta se timo metuntur. In Hellade [42] hordeum. In Peloponneso octauo, & frumenta etiamnum tardius. Grana in stipula crinito textu spicantur. In faba leguminibúsque, alternis lateribus siliquantur. Fortiora [43] ad hyemes frumenta, legumina in cibo. Tunicę frumẽto plures. Hordeum [ee] maximè nudum, & [44] arinca, sed præcipuè auena. Calamus [ff] altior frumento, quàm hordeo. Arista mordacior hordeo. In area exteruntur triticum, & siligo, & hordeum. Sic & seruntur pura, qualiter [45] moliuntur, quia tosta non sunt. E diuerso far, milium, panicum purgari, nisi tosta, non possunt. Itaque hæc [gg] cum suis folliculis seruntur cruda. Et far in vaginulis suis seruant ad satus, atque non torrẽt. Leuissimum ex his hordeum, rarò excedit xv. libras, & faba xxij. Ponderosius far, magísque etiamnum triticum. [hh] Far in Ægypto ex olyra conficitur. [ii] Tertiũ genus spicæ hoc ibi est. Galliæ quoque suum [kk] genus farris dedêre: quod illic [46] brance vocant, apud nos [47] sandalum, nitidissimi grani. [48] Et alia differentia est, quòd ferè quaternis libris plus reddit panis, quàm far aliud. Populum Romanum farre tantùm è frumento ccc. annis vsum, Verrius [49] tradidit. Tritici genera plura, quæ fecere gentes. Italico nullum equidem comparauerim candore ac pondere, quo maximè discernitur: montanis modò comparetur Italiæ agris externũ, [ll] in quo principatũ tenuit Bœotia, deinde Sicilia, [mm] mox Africa. Tertium pondus erat Thracio Syrióque, [50] deinde Ægyptio, [nn] athletarum cum decreto, quorum capacitas iumentis similis, quẽ diximus ordinem fecerat. Græcia, & [oo] Ponticum laudauit, quod in Italiam non peruenit. Ex omni eadem genere grani prætulit [51] dracontiam, strangiam & Selenusium, argumento crassissimi calami: ita pingui solo hæc genera assignabat. Leuissimum & maximè inane, seu tenuissimi calami: in humidis seri iubebat, quoniam multo egeret alimento. Hæ fuere sententiæ Alexandro Magno regnante, cùm clarissima fuit Græcia, atque in toto terrarum orbe potentissima: ita tamen, vt ante mortem eius annis ferè cxlv. Sophocles Poeta in fabula Triptolemo frumentum Italicum ante cuncta laudauerit, ad verbum translata sententia,

Et fortunatam Italiam frumento [52]
canêre candido.

Quæ laus peculiaris hodiéque Italico est. Quo magis admiror, posteros Græcorum nullam mentionem huius fecisse frumenti. Nunc ex his generibus quæ [53] Romam inuehuntur, leuissimum est Gallicum, atque è Chersoneso aduectum: quippe non excedunt in modium vicenas libras, [54] si quis granum ipsum ponderet. Adiicit Sardum selibras, Alexandrinum & trientes: hoc & [pp] Siculi pondus. Bœoticum totam libram addit. Africum & dodrantes. In transpadana Italia scio vicenas quinas libras farris modios pendere: circa Clusium & [55] Senas. [56] Lex certa naturæ, vt in quocunque genere pani militari tertia portio [qq] ad grani põdus accedat: sicut optimũ frumentũ esse, quod in [57] subactu congium aquæ capiat. Quibusdã generibus per se põdus, sicut Balearico: [58] modo tritici panis pondo [59] xxx. reddit. [60] Quibusdam in binis mistis vt Cyprio & Alexandrino, xx. propè libras non excedentibus. Cyprium fuscum est, panémque nigrum facit: itaque miscetur Alexandrinum candidum, reddúntque xxv. pondo. Thebaicum [61] libras adiicit. Marina aqua subigi, quod plerique maritimis in locis faciunt occasione lucrandi salis, [62] inutilissimum. Non alia de causa opportuniora morbis corpora existunt. [63] [rr] Galliæ & Hispaniæ frumento in potum resoluto, quibus diximus generibus, spuma ita concreta pro fermento vtuntur. Qua de causa leuior illis, quàm cæteris, panis [64] est. Differentia est & calami. Crassior quippe melioris est

I

25 phobas. Scalig. ex Theophr.
26 in genu tertio. M in tertio genu. Ch.
27 octona: & non antè Vet.
28 qua vt. Dal.
29 totidem florescunt. qui ad summum expidunt, septima asunt deflorescere Theo.
30 caules. Ch.
31 multis. Dal
32 recticaulis. Theo.
33 Fol. & radicem quædam mittunt ab eadem parte. A ÿ & Theo. max. quædam à cacumine fusum mittunt &c. Alij verò, folium à grani cacumine triticum & hordeum. Vtrique verò & quic
34 vit: à que
36 harundineum. Ch.
37 athyro. Theo. ciceru la Gaz.
38 Erysimo. Dal.
39 magis er. Theo.
40 quadr perficiuntur. M.
41 à flore. Magna. M.
42 vij hordeum Ch.
43 contra hyfr. Ch
44 a'rca. Vet id est, ζεα ὄλυρα, Theophr.
45 moluntur. M. Turn.
46 bracum Turn. & Ch.
47 scandalum. Turn. sandalam. M scandalam. Ch.
48 Est & alia. Ch.
49 tradit. Ch.
50 deinde & Aeg. Ch
51 tanchrydiam, Slengy, & Alexandreũ. Theo. dracontion, & isselepant. & selinusium Ch.
52 canere. Ch.
53 Roma. Ch.
54 Siliqua granum ipsum pondere. Turn.
55 Senas. Dal.
56 Lex naturæ certè est M
57 subactũ cong. Ch
58 quod modio Vet.
59 xxxv. Ch.
60 Quib. binis mixtis Dal. sub pondus est.
61 libram. Ch.
62 vilissimum. Vet. & Ch.
63 Gallia & Hispania. M.
64 est, in M. d. & Ch.

generis. Plurimis tunicis Thracium triticum vestitur, ob nimia frigora illi plagæ exquisitũ. Eadem causa[65] & [ff] trimestria inuenit, detinentibus terras niuibus, quod tertio ferè à satu mense & in reliquo orbe metitur. Totis hoc Alpibus notum, & hyemalibus prouinciis nullum hoc frumento lætius. Vnicalamum præterea, nec [66] vsquam capax: seriturq; non nisi tenui terra. Est & bimestre [67] circa [tt] Thracium sinum, quod quadragesimo die, qua satum est, maturescit: mirúmque, nulli frumẽto plus esse ponderis, & furfuribus carere. Vtitur eo & Sicilia & Achaia, [68] montosis vtraque partibus. Eubœa quoque circa Carystum. In tantum fallitur [uu] Columella, qui ne [69] trimestris quidem proprium genus existimauerit esse, cùm sit [xx] antiquissimũ. Græci [70] [yy] trimenon vocant. Tradunt in Bactris grana tantæ magnitudinis fieri, vt singula [71] spicas nostras æquent. Primum ex omnibus frumentis seritur hordeum. Dabimus & dies [72] serendi cuique generi, natura singulorum exposita. [zz] Hordeum Indis satiuum & syluestre, ex quo panis apud eos præcipuus.[73] Italica maximè quidem oryza gaudent, ex qua A ptisanam conficiunt, quam reliqui mortales ex hordeo. Oryzæ [74] quidem folia carnosa, porro similia, sed latiora, altitudo cubitalis, flos purpureus, radix [75] gemmæ rotunditatis. Antiquissimum in cibis B hordeum, sicut Atheniensium ritu Menandro autore apparet, & C gladiatorum cognomine, qui hordearij vocabantur. D Polentam quoque Græci non aliunde præferunt. E Pluribus fit hæc modis: Græci perfusum aquâ hordeum siccant nocte vna, ac postero die frigunt, [76] deinde molis frangunt. Sunt qui vehementius tostum rursus exigua aqua aspergant, [77] siccéntque prius, quàm molant. Alij verò F virentibus spicis decussum hordeum recens G purgant, madidúmque in pila tundunt, atque in corbibus [78] eluunt, ac siccatum sole rursus tundunt, & purgatum molunt. Quocunque autem genere [79] præparato, vicenis hordei libris, ternas seminis lini, & coriandri [80] selibras, salísque [81] acetabulo, torrentes ante omnia miscent in mola. Qui diutius volunt seruare, cum polline ac furfuribus suis condunt nouis fictilibus. Italia sine perfusione tostum in subtilem [82] formam molit, iisdem additis, atque etiam milio. Panem ex hordeo antiquis vsitatum vita damnauit [83] quadrupedúmque [84] tradidit refectibus. H Ptisanæ inde vsus validissimus saluberrimúsque, tantopere probatur. Vnum laudibus eius volumen dicauit Hippocrates, [85] è clarissimis medicinæ scientia. Ptisanæ bonitas præcipua Vticensi. In Ægypto verò [86] ea est, quæ fit ex hordeo cui sunt I bini anguli. In Bætica & Africa genus, ex quo fiat, hordei, K glabrum appellat [87] Turannius. Idem olyram & oryzam eandem esse existimat. Ptisanæ conficiendæ vulgata ratio est. Simili modo ex tritici semine [88] L tragum fit, in Campania duntaxat & Ægypto. M Amylum verò ex omni tritico ac siligine, sed optimũ è N trimestri. Inuentio eius Chio insulæ debetur: & hodie laudatissimum [89] inde est, appellatum ab eo quòd sine mola fiat. [90] Proximum è trimestri quodam minimè ponderoso tritico. Madescit dulci aqua [91] ligneis vasis ita vt integatur, quinquies in die mutata. Melius si & noctu, ita vt misceatur pariter emollitum, prius quàm acescat. Linteo aut sportis siccatum tegulæ infunditur illitæ fermento, atque ita in sole densatur. Post Chium maximè laudatur Creticum, mox Ægyptium. Probatur autem [92] leuitate ac læuore, atque vt recés sit, iam & Catoni dictum. Apud nos hordei farina & ad medendum vtuntur. Mirúmque in vsu iumentorum ignibus durato, ac postea molito, offisque humana manu demissis in aluum, maiores vires, torósque corporis fieri. Spicę quædam O binos ordines habent, quædam P plures vsque ad senos. Grano ipsi [93] aliquot differentiæ, longius, [94] leuiúsque, aut breuius, [95] aut rotundius, cãdidius, nigrius, [96] vel cui purpura est. Vltimo ad polentam, [97] contra tempestates candido maxima infirmitas. Hordeum frugum omnium mollissimum est: seri nõ vult, nisi in sicca & soluta terra, ac nisi læta. Q Palea ex optimis: stramento verò nullum comparatur. Hordeum ex omni frumento minimè calamitosum, quia [98] tollitur antequam triticum occupet rubigo. Itaque sapientes agricolæ triticum cibariis tantùm serunt. R Hordeum [99] sarculo seri dicunt, præterea celerrimè reddit, [100] fertilissimúmque: quod in Hispaniæ Carthagine Aprili mense collectum est, hoc seritur eodem mense in Celtiberia: eodémque [101] anno bis nascitur. Rapitur omne à prima statim maturitate festinantius, quàm cætera. Fragili enim stipula & tenuissima palea granum continetur. Meliorem etiam polentam fieri tradũt, si non [102] excocta maturitate tollatur.

65 & trimestre. Dal.
66 vsquam non capax. Dal.
67 in Eubœa. Theo. circa Thraciam Ænũ. Turn. circa Thraciæ fenum. Ch & in Emend. finem.
68 montuosis. Ch.
69 trimestri CH.
70 setanion. M & CH. sitanion. Turn
71 oliua nucleos Th.
72 serendo. CH.
73 Oryza quidè maximè vt Itali gaudẽt. ex qua &c. gaudẽt, sub. Indi. Dal. In vu verò lectione, Italici. Vet. & CH. Italia max. quid. ory. gaudet. Alij. Vet.
74 quidem in M d.
75 gemina Ch. fortassis, genuina.
76 dein. M.
77 & siccèt. Ch.
78 diuidũt. M.
79 præpara ta Vet. sub. polenta.
80 selibrã. Ch.
81 acetabulũ, torrentes ante omnia &c. V.
82 farinã. V. Turn & Ch.
83 quadrupedúmque ferè cibus est. Turn. quadr. refectibus est. Cùm ptis. &c probatur. Ch.
84 trad. hordeũ ref. Vet.
85 clarissimus. V.
86 ea, in M deest.
87 Turranius Ch.
88 tragos. Diosc.
89 id est. Ch. & in emẽd. idem. app &c
90 Proximum trim. quod è min. pond. M.
91 in ign. vas. ita vt integatur. Ch. & in emend. integatur.
92 læuore & leuitate CH. dictum apud nos. Hordei M.
93 aliquid M.
94 maiúsque. Ex Th.
95 ac. Ex Theo.
96 Cui purp. est, optimum ad potentum. Contra &c. Dal.
97 & con. temp. maxim firmitas: Ex Th firmum vocat ... quod potente multum reddit.
98 ante id laturque a CH.
99 [illegible] Ch. sic & Turn. Vel, seculo: neutrum aptè ducis: prop. quod celer. reddit. M.
100 fertil: est: quod V. & CH.
101 anno. Ch. & in emẽd. vobis.
102 exactã. Turn.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 1. & 4. lib. 8. histor. & ca. 8 li. 4. Causs. Colum. cap. 6. & 9. lib. 2.

b Quibusdam legaria, à legendo, quòd vellantur manu, non subsecentur falce: sic Græcis χέδροπα, quasi χειρόδροπα. Nicander.
χειρόδροπα δ' ἵνα φωτὲς ἄτερ δρεπάνοιο πέλοντο
ὄσπρια χέδροπα. Scalig.

c Nouembri.

d Maio. Aliter hæc sementis tempora Theophr. distinguit cap. 1. lib. 8. histor.

e Virgil. Georg. 1.
Vere fabis satio est, tunc te quoque, Medica, putres
Accipiunt sulci: & milio venit annua cura.
Vide Senecam Epist. 87.

f Frumentum, e quo fit alica: nempe Siliginem. Quidam legunt Arincam, quidam Alicastrum ex Columella cap. 6. lib. 2.

g Sementiua interpretor, quę primo & potissimo sementis tempore, nempe circa Vergiliarũ occasum, quod ἄροθον, id est, sementem, vt ait Th. c. 1. 8. hist. ἀντονομαστικῶς Græcia vocauit, terræ mandantur.

h Columella cap. 11. lib. 2.

i Sic Theophrast. capit. 8. libro 1. historiar. *Legumina omnia vnicam habent radicem, lignosam: & ab ea tenues prodeuntes fibras.* Ea scilicet Theoph. verba Plinius interpretatur.

k Ea cùm se aperit nascendi gratia, nauscire dicitur Festo, quod naui forma tum sit similis.

l *Frumenta, inquit Theophr. prætenuibus ac multis radicibus nituntur: ideóque surculos non mittunt: legumina verò & ὀζώδη, ramosa, quia lignosa eorum radix.*

m Theophr.

m Theophr.cap.1.lib.8.histor.

n Caulem & spicam. Festus Floriſertum dictum vult, quòd flores, nimirum ſpicæ, ferrentur ad ſacrarium.

o Vt & Eryſimum. Theophr.

p Conſtant. legit, tantùm pro indiuiſo: exponitque, ſine diuiſione, in commune, communiter. Quo genere loquendi vſus eſt Cato cap.137.

q Membrana, ἐν ὑμένι. Theophr. capite 8. libro 1. hiſtor.

r πλοκαμη, τρίχες κόμη, φόβη. Theophr. καλαμώδης ἀπόφυσις. Inde Panicula. Scalig.

s Legendum hic & omnibus locis aliis, *Phoba*. Eſt autem φόβη, vt ait Theophr. cap.3. lib.8. hiſtor. ἐν τοῖς κεγχρώδεσιν ἀπόφυσις καλαμώδης, coma ſiue iubatus cauliculus. Ac quemadmodum in χέδροπα omnia ferunt λόβον, id eſt ſiliquam, ſic omnia miliacei generis τὴν φόβην, id eſt iubam.

t Id eſt, ſex libræ.

v De tritico & hordeo id Theophr.

x Ex quo florere cœperunt.

y Si exortum ramulorum ſpectes, ea tantùm parte, qua prodeunt, geniculum reuera conſpicitur, id quod ait Theophraſtus: ſi vero nodum vocamus articulum, qui omni ex parte caulem ambit, & internodia ſeparat, in fabæ caule nullus eſt. Itaque quamuis geniculatus is ſit, nullis tamē internodiis diſtinguitur. Quidam legunt, multis diſtinctum.

z Theophr. cap.2. lib.8. hiſtor.

aa Frumentum & hordeum enaſcitur, terraque prodit, (ἀναφύεται) vnico folio: piſum, faba, cicer, multis. Theophr. Mirum, authorem de radice frumentaceorum & leguminum nihil prodere. Quod autem ait, hordeum vtrumque, intellige diſtichon & poliſtichon: vel nudum, quod γυμνόκριθον vocant, & gluma ſua veſtitum.

bb Nuſquam, quod ſciam, Theophr. horum folia rubere, ſed pinguia eſſe & amara ſcripſit. Irionis quidem eſt ſanguineus caulis, ſed non folium.

cc Idem cap.2. lib.8. hiſtor.

dd Pleraque omnia hæc quæ ſequuntur, ex Theoph. c.3. & 4. lib.8. hiſtor.

ee Præſertim Gymnocrithon. Tipha olyra (Arincam pro vtraque vertit Plinius) & omnia id genus multis folliculis leguntur (πολυλόβα) ſed vno verbo inter reliqua plurimis querna. Theophraſtus.

ff Læuior, denſior, lentior, frangi contumacior. Idem.

gg Inde Perſio Satyr.5. ſcabioſum far vocatur.

hh Cibus & triticea ptiſana: molitum & deglubitum granum, ad pultes & hominum cibum idoneum, qualis ex farris grano decorticato in Italia vulgo paratur, vocatúrque *Farro*.

ii Præter verum far & triticum.

kk Ex olyra, ſiue ſiligine, vt & Ægyptus. Ea verò Siligo Gallica, e qua Brance, ſiue Scandalum, Crimni genus fiebat, Arinca fortaſſis eſt, memorata cap.8. huius libri. Arincam autem olyram eſſe autor ſcribit infra capite 25. lib. 22. Brancen Galliæ ruſtici hodie *Blance* vocant, Allobroges *Blanchecn*. Sandalum quoque inter Italos, præſertim Hetruſcos veteris appellationis veſtigia retinet, *Scandel.a*.

ll Theophraſto ex iis, quæ in Græciam conuehebantur grauiſſimum Siculum fuit: eo tamen grauius Bœoticum, vel eo argumento, quod athletę, cum vix in Bœotia tres ſemiſextarios conſumerent, Athenis plus quàm quinque eſtabant. capit 4. 8. Hiſto.

mm Libycum vocat Theophraſtus & in ſpica breui manere, calamúmque tenuem emittere ſcribit. Idem autor Thracium, Syrium, Alexandrinum memorat, nulla facta vel bonitatis mentione, vel ponderis.

nn Ii cùm Bœotici ternos ſemiſextarios vix conſumerent, Athenis facile quinos abſumant.

oo Ponticum Theophraſto leuiſſimum & duriſſimū eſt cap.4. lib 8. hiſt. & cap.10. lib.4. Cauſſar.

pp Vide Budæum lib.4. de Aſſe.

qq Aqua cum ſale & fermento permiſta.

rr Zythum & Curmi intelligit.

ss Trimeſtria multa, & vbique leuia, parum fœcunda, cùm exoriuntur vnicalama, & prorſus infirma. Theo.

tt In Eubœa, quod aiūt, genus quoddam diebus quadraginta quàm ſatum eſt, grandeſcit & matureſcit: firmum, ponderoſum, nec, vt trimeſtria, leue, parum furfuroſum, quamobrem famulis prædenti: celerrimę maturum, ſed inuentu rarum. Bimeſtria quædam ex Sicilia in Achaiam vehuntur, parum gignentia, parum ferentia, in cibo tamen facilia, & iucunda. Naſcuntur & alia bimeſtrium genera in Eubœa, præcipue apud Caryſtum. Idem cap.4. 8. Hiſt.

vv Cap.9. lib.2.

xx Theophr. loco proximè citato.

yy Hippocrates σητάνειον, quaſi τητάνειον, τὸ τῆς enim, ἐν τῷδε τῷ ἔτει ἐσπαρμένον, quod hoc ipſo anno, id eſt vere ſatum eſt.

zz Theophr. cap.5. lib.4. Cauſſ. Strabo lib.15. hordeū id ſylueſtre Bomoron vocat.

A Ptiſſina oryzæ ea eſt, quæ in omnibus locis venalis proſtat, & *Ris* dicitur.

B κρίθινον ἀπὸ τοῦ διακριθῆναι vocatum, quòd eo reperto, & in vſum recepto, glandibus ſpretis, à brutis homines diſtincti ſint. Hordeum ſiccatum, frixum, molâ fractum, Græci κάχρυν & κρίθινον vocant. Rhodig. cap.1. lib.2.

C Athletarum, hiſtrionum, comœdorum nomine continentur gladiatores, arenarij, mirmillones, ſecutores, retiarij, pugiles, pancratiaſtæ, xyſtici, thymelici, pantomimi, palæſtritæ. Alexander ab Alexandro cap.9. 3. Varro Samnites recenſet inter gladiatores, qui cum ſcutis & pinnata galea pugnabant: ſic nimirum dictos, vt cenſent Liuius & Athenæus, quòd à Samnitibus didicerint τὴν τοῦ θυρεοῦ χρῆσιν. Nuſquam porro legitur Athenis, vbi Menander vixit, atque adeo nec in Peloponneſo tota, nec in Hellade gladiatorum ſpectacula edita fuiſſe: quamobrem legendum hic quidam diuinant, *& piſtorum cognomine*. Galenus libris κατὰ γένη, incipit quidem Pergami, quæ fuit eius patria, gladiatores à Pontificibus exhibitos, qui percuſſi vulneratique fuiſſent, traditos ſibi, vt curaret. Sed id longe à Menādri ſeculo. Chiffletius legendum putat *Caligatorum*, id eſt gregariorum militum, quod illis, ſi quid peccaſſent, ignominiæ cauſſa, pro tritico daretur hordeum. Feſto hordearium æs, quod Equiti Romano dabatur, pro hordeo, ſubaudi emendo, quo equum aleret. Fuerunt & gladiatores Equites Galeno tertio κατὰ γένη, ſcilicet Lipſio in Saturnalibus Andabatæ. Illis etiam ex publico dabatur hordeum, quo nutrirent equum: vnde fortaſſis dicti ſunt hordearij, quamuis Plinius de hominum cibatu videatur magis loqui quàm iumentorum. Ea tamen petulanti voce dominis dictum eſt quod equis conueniebat. Quid ſi legas, & Equitum cognomine, qui hordearij vocabantur. Fuerunt enim Romæ Equites gladiatoribus antiquiores, & ſtatim ab initiis conditæ Romæ Troſſuli.

D τὰ ἄλφιτα, τὴν μάζαν.

E Curioſam illam hordei præparandi rationem ex Pherecrate recitat Euſtathius his verbis: τὰς κριθὰς δεῖ πτίσσειν, tundere, piniere φρύγειν, torrere ἀποβράττειν, incerniculo cribrare aut corbe: ἀλεῖν, aqua rurſum aſpergere: ἀλέσαι, molere: μάξαι, manu ſubigere. παραθεῖναι, edendam apponere. Vide infra cap.25. lib.22.

F Nam ita melior polenta fit, vltimo hoc capite.

G A puluere, lapillis, & id genus reliquis ſordibus.

H πτισάνην Athenæus lib. 10. dictam vult ἀπὸ τοῦ πτίσσειν καὶ αὔειν, tundendo & madefaciendo. De ptiſana idem autor hunc griphum recitat: κριθῆς ἀφλοίστου ἀρύσας χυλόν πῖε, Hordei decorticati & ſiſſi cremorem bibe.

I Ex hordeo diſticho, cui ſunt bini ordines, vt mox loquetur, & verſus.

K γυμνόκριθον Græci.

L Tragos nunc fruges est, Halice similis Dioscoridi: vulgò *Blé Turquet*: nunc olyræ, Ptissana Galeno libro de Alimentis: nunc zeæ Ptissana, id est, Halica Galeno comment. librorum de ratione victus in acutis, *Ptissanam*, inquit, *rectè præferunt frumentaceis eduliis, pani, chondro & Zeæ: ex qua fit Tragos.* Hic Tragos Ptissana est triticea. Cassianus in Geoponicis cap. 13. 3. Tragum conficit ex Alexandrino frumento & olyra.

M Dioscor. cap. 39. lib. 2.

N Alij putant id ad Siliginem referendam, alij ad triticum.

O Distichi hordei. Theophr. c. 4. lib. 8. histor. de hoc paulo ante.

P Polystichi. Cantherium Columella vocat c. 9. li. 2.

Q Palea ex tritico suauior, quàm ex hordeo, quia mollior, & magis succulenta. Theoph. ca. 4. li. 8. histor.

R Hordeum sacculo, legit Turnebus c. 24. li. Aduers. quod non cibariis, vt triticum, sed loculis seratur, & foris vēdatur. Alij legunt, seculo, quia φιλόζωος, id est, alendis pascendisque animalibus gratum. Columella c. 9. li. 2. hordeum altero sulco seminari tradit. Ex illo auctore videtur hæc linea transcripta. Sarculo, interpretor, terra leuissime mota, & tantum suspensa, vt fit sarriendo.

Non omnia frumenti genera vbique nasci, & de reliquis in Oriente generibus.

CAP. VIII.

FRumenti genera non eadem vbique: [1] neque vbi eadem sunt, iisdem nominibus. Vulgatissima [a] far, quod [b] adoreum veteres appellauere, siligo, triticum. Hæc plurimis terris communia. [c] Arinca Galliarum propria, copiosa & Italiæ est. [2] Ægypto autem ac Syriæ, Ciliciæque & Asiæ, ac Græciæ peculiares zea, olyra, tiphe. Ægyptus [d] similaginem conficit [3] è tritico suo, nequaquàm Italicæ parem. Qui zea vtuntur, non habent far. Est & hæc Italiæ in Campania maximè, seménque appellatur. Hoc habet nomē res præclara, vt mox docebimus: propter quam [e] Homerus ζείδωρος ἄρουρα dixit: non vt aliqui arbitrantur, quoniam vitam donaret. Amylum quoque ex ea fit, [f] priore crassius. Hæc sola [4] differentia est. Ex omni genere durissimum far, & contra hyemes firmissimum. Patitur frigidissimos locos, & minus subactos vel [5] æstuosos, sitientésque. Primus antiquis Latio cibus, magno argumēto in adoreæ [g] donis, sicuti diximus. [h] Pulte autem, non pane, vixisse longo tempore Romanos manifestum, quoniam inde & [i] pulmētaria hodiéque dicuntur. Et Ennius antiquissimus vates obsidionis famem exprimens, offam eripuisse plorantibus liberis patres commemorat. Et hodie sacra prisca atq; natalium [6] pulte [k] fitilla conficiuntur: videtúrq; tam puls ignota Gręcię fuisse, quàm Italię polenta. Tritici semine auidius nullum est, nec quod plus alimenti trahat. Siliginem propriè dixerim tritici [7] delicias: candor est, & sine virtute, & sine pondere, conueniens humidis tractibus, quales Italiæ sunt & Galliæ comatæ. Sed & trans Alpes in Allobrogum tantum [8] [l] Meminorúmque agro pertinax: in cæteris ibi partibus biennio in triticum trāsit. Remedium, vt grauissima quæque grana eius serantur.

1 nec. Ch.
2 In Æg. Ch.
3 è, in CH. d.
4 differentia. Duriss. Dal.
5 æstuosos. M. & CH.
6 pulte fitilla. M. fitilla. Ch.
7 delicias cādore, sed sine M. del. candore & c. vt in vulg. Ch. in emend. candore, virtute, pondere conuen.
8 Nerutorum. M. Mernorū V. Aruernorum A. lij. V Remorū. Turn. Meminorū, vt hic. Supra cap. 4. li. 3 Memorúmque. Ch.

ANNOTATIONES.

a Hæc peritiores sic distinguunt. Triticum mutica spica est: Adoreū siue Far, aristata, apud Verrium in voce Restibilis. Tritici genera tria Columellæ, Robus, ponderosioris, ac nitidioris grani. Siligo hyberna, siue Sementiua: & Siligo trimestris. Farris autē quatuor genera: Clusinum grano nitido & candido: Venuculum rutilum, Venuculum candidum: vtrunq; ponderosius Clusino: & omnia hæc tria hyberna. Adoreum trimestre, siue Alicastrum.

b Adde & hæc, si libet, hic quæ supra diximus ad ca. 3. huius libri, de adorea. Adoream veteres appellarunt omnes fructus, omnem prouentum ex agris. Sulpitius apud Varronem: *plebei rura largiuntur, adoream.* Plaut. in Amhit.

Qui præda, atque agro, adoreáque affecit populares suos.

Ex eodem Varrone Nonius, Adoreum dictū ab ea putat, quod cibi ora, id est principiū sit far: dixerat autem paulo ante, Far adoreū esse.

c Olyra Homeri sequenti altero ab hoc capite. Olyra Gallica infrà cap. 25. lib. 22.

d Siue Similam, χρίμνον vulgò *Simoule*, Ptissanæ genus, Semidalim Gręcorum.

e Iliad. β. τίκτει δὲ ζείδωρος ἄρουρα, alma tellus: alij, quod ait Plinius, exponunt βιοδώρος καὶ φερέσβιον, Nōnus in Dionysiacis τὸ ὕδωρ appellauit ζείδωρον, aquam viuificam. Sic Venerē & Empedocles vocauit: Plutarchus in Amatorio. Ioannes Grammaticus terram sic dictam putauit παρὰ τὸ ζεῖσθαι, καὶ θερμαίνεσθαι, ὑπὸ τοῦ ἡλίου. Rhodig. c. 18. lib. 15.

f Quod ex tritico fit & siligine, sed optimum ex trimestri. supra cap. 7. huius libri.

g Quartariis aut heminis farris. suprà ca. 3. huius lib.

h Vide Val. Max. cap. de Instit. antiquis lib. 2. Fiebat autem puls ex æquis partibus farinę frumenti, & fabarum aut hordei. Alex. ab Alex. ca. 11. 3. Putiphagos ideò Romanos Plaut. vocat in Mostell.

Non enim hæc pultiphagus opifex opera fecit barbarus.

Idem in Prologo Pœnuli.

Carchedonius vocatur hæc Comœdia:
Latinè, Plauti pultiphagonidis, Patruus.

Pultem Varro vel à Græco πόλτος ducit, vel à sono quem edit cùm aqua feruenti insipitur; id est, inspergitur, vt apud Pomponium in Atellana.

Facito vt ignis feruat, ligna inspite, far concidite.

Cùm ita sonat, bilbire amphoram Nęuius dixit: παφλάζειν. Eupolis apud Athenęum, λοπὰς παφλάζει βαρβάρῳ λαλήματι. Scal. Iuuenal. Sat. 11.

--pultes
Coram aliis dictem puero, sed in aure placentas.

Martial.

Imbue plebeias Clusinis pultibus ollas,
Vt sapur in vacuis dulcia vina bibas.

Iuuenal. Sat. 14.

— sed magnis fratribus horum
A scrobe, vel sulco redeuntibus altera cæna
Amplior, & grandes fumabant pultibus ollæ.

Apud Plaut. locis suprà citatis Scalig. vir, ob acumen ingenii perspicacissimi, non sine honore laudandus, Pultiphagum & Pultiphagonidē Pœnum interpretatur. Pultis enim auidissimam eam gentem fuisse argumento est puls Pœnica, cuius conficiēdę rationem Cato docet c. 85. Quod verò pertinet ad Martial. distichon, Multum missum in ollas imbutas farris pulte veluti cōditū, ad bonitatem proficit, & ideo commendatur. Theophr. certe lib. de Odoribus scribit, demissis in dolis farris offis, vinum domari, mollescere, & cum saporis gratia mitescere. Turn. c. 28. lib. 25.

i Quæ pauperculæ olim pulmentaria conficiebant, pulmen-

Pulmentariæ, Mictyrides vocabantur. Lucil. lib. 20. Satyr. *Pulmentaria vtentibus, aut aliquod genus herbas, & ius Mænarum, bene se habet, Mictyris, hoc est meri.* Etymon huius vocis ἀπὸ τῦ μυττωᾶν fortassis ducitur.

k Erit, ὁ ἀθὴρ, nempe στάχυος τὸ ἄκρον: Galeno τὸ τῆς κριθῆς ἄξον, acus. Inde ἀθάρα, vel ἀθήρα, puls fritilla. Scalig. Quidam à frigendo dictam volunt, vt sit fritilla puls, ea quæ paratur e farina fricta. Apud Fabium pistorem olla fritilis, in qua far torretur. Nonius in Sal.

l Sequanorum: alij, Aruernorum. In Sequanorum agro Siligo certe frequentissima est, quam ab incolis *Ble blanc* appellari diximus: apud Allobrogas *Blancheen*, ob candorem, vel quasi Brancen: supra 7. huius libri.

De pistoriis, & molitura, & farina. CAP. IX.

E[a] Siligine lautissimus panis, [1] pistrinarúmque opera laudatissima. Præcellit in Italia, si Campana Pisis natæ misceatur. Rufsior illa, at Pisana candidior, [2] ponderosior verò [b] cretacea. Iustum est è grano Campanæ, quam vocant castratam, è modio redire sextarios quatuor siliginis, [3] vel è gregali sine castratura sextarios quinque, præterea floris[4] semodium. Et cibarij, quod secundarium vocant, sextarios quatuor: furfuris sextarios totidem. E Pisana autem siliginis sextarios quoque, cætera paria sunt. Clusina, Aretináque etiamnum sextarios siliginis[5] assumunt: in reliquis pares. [6] Si verò pollinem facere libeat xvi. pondo panis redeunt, & cibarij tria, furfurúmque semodius. Molæ discrimine hoc constat. Nam quæ sicca moluntur, plus farinæ reddunt: quæ salsa aqua sparsa, candidiorem medullam: verùm plus retinent in furfure. Farinam à farre dictam nomine ipso apparet. Sligineæ farinæ modius [c] Gallicæ xxij. libras panis reddit, Italicæ duabus tribúsve amplius in artopticio pane. Nam furnaceis binas adiiciunt libras in quocunque genere.

1 pistorumque opera lautissima. Vet.
2 pōderosior que cretac. Dal.
3 vt egreg. Vet.
4 semod. & cib. vel. Et in cibarium panē, quem secundarium vocant, farinæ sextarios quat. Idem
5 adsciscit. M adsciunt Ch.
6 Si verò panem fac. li. xvi. Dal. xvi. primarij panis. Dal.

ANNOTATIONES.

a Siligine, frumento: vel etiamnum, si libet, castrata farina.

b Vel quæ in agro cretoso nata est, vel cui creta Cāpana admixta est candoris conciliandi gratia, sicut in alica fiebat. De qua confectura infra cap. 11. huius libri.

c E Gallica siligine, quam arincam & brancen vocant.

De similagine, siligine, & aliis generibus, & de pistura. CAP. X.

S[a]Imilago [1] ex tritico fit laudatissima. Ex Africo iustum est è modiis redire semodios, & pollinis sextarios quinque. Ita autem appellant in [b] tritico, quod florem in siligine. Hoc [c] ærariæ officinæ chartariæque vtuntur. Præterea secundarij sextarios quatuor, furfurúmque tantundem. Panes verò è modio similaginis cxxij. è floris modio cxvij. Pretium huic annona media in modios farinæ xl. asses, similagini castratæ octonis assibus amplius, siligini castratæ duplum. Est & alia[2] distinctio. Similago l. pollin autem xvij. pondo panis reddere visa, [d] tritici xxx. cum triente, & secundarij panis quinas selibras, totidem cibarij, & furfurum sextarios sex. Siligo nunquàm maturescit pariter, nec vlla segetum minus dilationem patitur propter teneritatem, [3] iis quæ maturuere, protinus granum dimittentibus. Sed minus, quàm cætera frumenta, in stipula periclitatur, quoniam semper rectam habet spicam: nec rorem continet, qui rubiginem faciat. Ex [4] arinca dulcissimus panis, ipsa spissior, quàm far, &[5] maior spica, eadem & ponderosior. Rarò modius grani non xvj. libras implet. Exteritur in Græcia difficulter: ob id iumentis dari ab [e] Homero dicta. Hæc enim est, quam olyram vocat. Eadem in Ægypto facilis fertilisque. Far [f] sine arista est.[6] Item siligo, excepta quæ Laconica appellatur. Adiiciuntur his[7] genera, bromos, siligo[8] [g] exceptitia, & tragos, externa omnia ab Oriente inuecta, oryzæ similia. Tiphe[9] & ipsa eiusdem generis, ex qua fit in nostro orbe [10] [h] oryza. Apud Græcos est [11] zea. Tradúntque eam ac tiphen, cùm sint degeneres, redire ad frumentum, si pistę serantur, nec protinus, sed tertio anno. Tritico nihil est fertilius: hoc ei natura tribuit, quoniam eo maximè [12] alat hominem: vt pote cùm è modio, si sit aptum solū, quale in [i] Byzacio Africæ campo, centeni quinquageni modij reddantur. Misit ex eo loco Diuo Augusto[k] procurator eius ex vno grano (vix credibile dictu) [13] quadringenta [14] paucis minus [15] germina, extántque de ea re epistolæ. Misit & Neroni similiter[16] ccc-xl. stipulas ex vno grano. Cum centesimo quidem & Leontini [l] Siciliæ campi fundunt, aliíque, & tota[17] Bætica, & in primis [m] Ægyptus. Fertilissima tritici genera, ramosum, aut quod [18] centigranum vocant. Inuentus est iam & scapus vnus centum fabis onustus. Æstiua frumenta diximus, sesamam, milium, panicum. [n] Sesama ab Indis venit: ex ea & oleum[19] faciunt. Color eius candidus. Huic simile est in Asia Græciáque erysimum: idémque erat nisi pinguis esset, quod apud nos vocant [20] [o] irionem, medicaminibus annumerandum potius, quàm frugibus. [p] Eiusdem naturæ & horminum à Græcis dictum, cymino simile, seritur cum sesama: [21] hoc & irione [q] nullum animal vescitur virentibus. Pistura non omnium facilis: quippe [22] & Hetruria spicam farris tosti [23] pisente pilo præferrato, fistula [r] ferrata &[24] stella [s] intus denticulata, vt nisi intenti pisant, concidantur grana, ferróq; frangantur. Maior pars Italiæ [t] ruido vtitur pilo, rotis etiam quas aqua verset obiter, & molat. De ipsa ratione [25] pisendi Magonis [26] proponetur sententia: Triticum antè perfundi aqua multa iubet, posteà [u] eualli, deinde sole siccatum pilo repeti. Simili modo hordeum. Huius sextarios xx. spargi duobus sextariis aquæ. Lentem[28] torrere priùs, deinde furfuribus leuiter pisi. Aut addito in sextarios xx. lateris crudi frusto, & harenæ semodio. Eruiliam iisdem modis, quibus lentem. Sesamam in calida maceratam exporrigi: deinde confricari,[29] frigidæ immer-

1 è Ch.
2 distinctio, semel tem-

pore L. Panis ntra pondo panis reddere visa xvij. Tertia. xix. cum triente. Turn. & Ch. Quidā verò. Similago tritici xvij pondo panis redde re visa pollin. autem xxx. cum triente, & secundarij pan.
3 spicis, qua. Vet.
4 Africa. Ch.
5 maiore. Vet.
6 Item siligo excepti tia quæ &c. bromos siligo, & tragos, expuncta voce exceptitia vltimi membrī Dal.
7 generibus Dal.
8 excepta. Turn. & Ch.
9 & ipsa eiusdem est gen. Ch.
10 olyra. Dal.
11 & ixia, Ch.
12 alebat. Ch.
13 xl. M. vetustius. quadringēta Alterū.
14 paucissimis. Ch.
15 grana. Dal.
16 ccclx. M. & Ch.
17 Bœotia Turn. ex. M & Th.
18 centigranium Ch.
19 conficiun. M.
20 trionon. M. trionum Turn.
21 hac Dal. sub. sesama.
22 & , in M. d. & Ch
23 pinsit. Vet.
24 stela. Quidam. id est volūmula, siue columella. vt si interriti pinsant (in triti pisāt. CH.) concid. gr ferrisque frangantur. Turn. & Ch. etiā & mola, quas aqua verset obiter. De ipsa.
25 pinsendi
26 propone mus senten-

tiam. Ch. 27 torreri. Vet. 28 pinsi Dal.
29 & frigida Ch.

gi, vt paleæ fluctuent, iterúmque exporrigi in sole super lintea. Quod nisi festinatò peragatur, lurido colore mucescere. Et ipsa auté, quæ euallun̄tur, variam [30] pisturarum rationem habent. [x] Acus vocatur, cùm [y] per se [31] pisitur spica tantùm [z] aurificum ad vsus. Si verò in area teritur cum stipula, palea, [32] vt maiore in terrarum parte [33] ad pabula iumentorum. Milij, & panici, & sesamæ purgamenta, [aa] appludam vocant, [34] alibi aliis nominibus. Milio Campania præcipuè gaudet, pultémque candidam ex eo facit. Fit & panis prædulcis. Sarmatarum quoque gentes hac maximè pulte aluntur, & cruda etiam farina, equino lacte vel [bb] sanguine [35] è cruris venis admisto. Æthiopes non aliam frugé, quàm milij hordeíque, nouere. Panico [36] Galliæ quædam, præcipuè Aquitania vtitur. Sed & circumpadana Italia addita faba, sine qua nihil conficiunt. Ponticæ gentes nullum panico præferunt cibum. [37] Cæterò æstiua frumenta riguis magis etiam, quàm imbribus, gaudét. Milium & panicum aquis minimè, cum in folia exeűt. Vetant ea inter vites arborésve frugiferas seri, terram [38] emacrari hoc satu existimantes.

30 pristinarum. CH.
31 pinsitur. Dal.
32 vt in maiore ter. Turn. & maiore in. M. palea, in maior. ter. par est ad palulū ium. CH.
33 pabulo. Vet.
34 aliabi. CH.
35 è. in CH. d.
36 & Gall. M. & Galliæ quidā. CH.
37 Catera. M. & CH.
38 emaciari horū, satu. V. emactari. Tur. id est, velut enecari. Legit & emactari. CH. in emend. vero, emacerari.

ANNOTATIONES.

a σιμίδαλις Græcè, vulgò *Simoule*.

b Non meminit Plinius, superiori capite, de siligine pollen se dixisse. Vide Budæum 5. de Asse.

c Quæ farina cum argilla mixta operum suorū formas effingunt.

d Similago, sub. nam ex aliis frugibus farre & siligine fieri ostendit quod ait capitis principio, ex tritico fieri laudatissimam.

e Iliad. ε.

--παρὰ δὲ σφὶν ἑκάστῳ δίζυγες ἵπποι.
ἑστᾶσι, κρῖ λευκὸν ἐρεπτόμενοι, καὶ ὀλύρας.

Andromache tamen Iliados. θ. equis Hectoris triticum offert non olyram.

f In Ægypto, non alibi. In Italia triticum muticum est, far aristas habet.

g Exceptitiam vocat à reliquo genere silignis exceptam, id est, seiunctam, & separatam, ideo quod aristis careat. Alię namque siliginis species illa dempta aristis spicam horridam gerunt.

h Ptissana oryzæ similis.

i Ob eam Africæ fertilitatem Imperatores Romani, qui ei prouinciæ prefuerant, aut in ea res gesserant, Africam signabant capite obuoluto pelle elephanti capiti detracta cum promuscide, adiecta spica & subdito aratro, cum cultro. Vrsinus 38.

k Procurator Cæsaris, Dion. l. 17. ὁ τὰ αὐτοκρατορικὰ χρήματα διοικῶν ex equestri ordine deligebatur, quod Tacitus in vita Agricolæ monstrat. Eius officiū fuit vectigalia colligere: fisci iura tueri, eáque persequi iudicio, cum priuatis æquo, in prouinciis. Idem munus fuit in vrbe Prefecti ærarij. Fuit & procurator rei priuatæ, siue patrimonij Imperatoris. De quo Capitolinus in Macrino, Brissonius cap. 18. 19. 20. 3.

l Ea soli fertilitas Siculos ad omne delitiarum genus sic effudit, vt omnibus voluptatum generibus præter modum addicti forét ac dissoluti. Hinc Platoni Siculæ mensæ, vt & Italicæ, & Thessalæ, lautissimæ & maximè opiparæ, quémadmodum & Asianæ. Macrob. 7. Saturnal. Modum eum seruat, qui sui potens est, & in mésa Sicula, vel Asiana. Brode. cap. 33. lib. 5.

m Inde prouerbium: Harenas Libyæ non curat Ægyptus. Antiphilus,

καρποῖς οὐ σταχύεσσιν ἐρείδομαι. οὐδ' ἀπὸ αὔλακος
Αἰγύπτου λιβύης ψάμμου ἐπιστρέφεται.

Rhodig. cap. 21. 29.

n Theophr. cap. 5. & sept. lib. 8. hist.

o Plinius hoc non satis distinguit. Irio Latinorum, Græcorum est Erysimum fruges, pingui grano, vt sesamæ. Theophrasto: Erysimum verò herba, planta, quam a Gallis Velarum dici scribit cap. vlt. lib. 22. Vnde etiam hîc Irioné non Trionum legendum est, contra Turnebi opinionem, qui ex manuscripto id & Theo. libro de odoribus probare contendit, manifestum est. Idem enim cum sesamo esse, nusquam Theophrast. scripsit sed sesamæ simile esse, & pinguiusculum. cap. 7. lib. 8. hist.

p Theophr. cap. 1. & 7. lib. 8. hist.

q Theophrastus id quidem vulgo narrari tradit, sed sibi non constare.

r Cato cap. 10. in instrumento rustico fistulam ferrariam memorat, & pilum ferrarium: quod adnotauit Turn. cap. 22. lib. 7. Aduers.

ſ In mortario, in pila.

t Ferrum non habente, aspero, impolito. Panis ruidus Plauto, crustosus, non satis coctus. Vide apud Apuleium lib. 9. Asini, elegantem descriptionem pistrini, & seruorum, atque adeo iumentorum pistoriorum.

u Eualli, vel, vt alij legunt euallari, vallo suo eiici, ac excludi, deglubi, gluma corticéque suo spoliari.

x Inde far acerosum Lucilio lib. 20. Satyr.

Viuere quæ Gallam, ac rugas conducere ventris,
Farre aceroso, oleo decumano, pane coegit Cumano.

Aurum non acere, sed palea citissimè ardescere autor scribit cap. 3. 33.

y A calamo, stipula, stramento decisa, & separata. Arcus continet glumam, aristam, & spicæ scapum.

z Infrà cap. 3. lib. 3. Præterea, inquit de auro loquens, mirum, prunæ violentissimæ igni indomitū, palea citissimè ardescere.

aa Sic & tritici furfures Plautus vocauit in Astraba. Gellius cap. 7. lib. 11.

bb Virg.

Et lac concretum cum sanguine potat equino.

Martial.

Venit & epoto Sarmata potus equo.

Sidonius.

Aut ad Caucasigenas Alanos, aut ad equimulgos Gelonos.

Brod. cap. 31. 5.

De fermentis, & panis faciendi ratio, & genera, & quando primùm pistores Romæ, & de cribris, & alica. CAP. XI.

MIlij præcipuus ad [a] fermenta vsus, [1] è musto subacti in annuum tempus. Simile fit ex tritici ipsius furfuribus minutis & [b] optimis, è musto albo triduo [2] maturato subactis, ac sole siccatis. Inde pastillos in pane faciendo dilutos, cum [3] similagine [c] seminis feruefaciunt, atque ita farinæ miscent, sic optimum panem fieri arbitrantes. Græci in binos semodios farinæ satis esse [4] besses fermenti constituere. Et hæc quidem genera vindemiis tantùm fiunt. Quo libeat verò tempore, ex aqua hordeóque bilibres offæ ferventi foco, vel fictili patina torrentur cinere & carbone, vsque dum rubeant. Posteà operiuntur in vasis, donec acescant: hinc fermentum diluitur. Cùm fieret autem panis hordeaceus, [5] eruiliæ aut cicerculæ farina ei præfermentabatur: [6] iustúmque erat, duæ libræ in quinque semodios. Nunc fermentum fit ex ipsa farina quæ subigitur, priùs quàm addatur sal, ad pultis no-

1 è. Ch. &
2 macerato. Turn. & CH.
3 similaginis hemina. Turn.
4 bessū. Ch.
5 erui aut cic. far. ipse fermentabatur. M. Chiff. & Turn. cicer. admixtum fermentabatur. Vel. ipse ferment. Aly. Vet.
6 iustum erat. M.

tis modum decocta,& relicta, donec acescat. Vulgò verò nec sufferuefaciunt, sed tantum pridie asseruata materia vtuntur. Palámque [7] natura esse acore fermentari: sicut & validiora esse corpora, quæ fermentato pane alantur: quippe cùm apud veteres ponderosissimo cuique tritico, præcipua salubritas perhibita sit. [d] Panis ipsius varia genera persequi superuacuum videtur: alias ab obsoniis [8] appellati, vt ostrearij: aliàs à delitiis, vt artolagani: aliàs à festinatione, vt speustici: nec non à [e] coquendi ratione, vt furnacei, vel artoptitij, aut in clibanis cocti: non pridem etiam è Parthis [9] inuecto, quem aquaticum vocant, quoniam aqua trahitur, [10] tenuem & spongiosa inanitate, alij Parthicum. Summa laus, siliginis bonitate & cribri tenuitate constat. Quidam [11] & ouis aut lacte subigunt. [f] Butyro verò gentes etiam pacatæ, ad operis pistorij genera transeunte curâ. Dura sua Piceno in panis inuentione gratia, ex alicæ materia. [12] Eum nouem diebus macerant: decimo ad speciem [g] tractæ subigunt vuæ passæ succo: posteà in furnis, ollis inditum, quæ rumpantur ibi, torrent. Neque est ex eo cibus, nisi madefacto: quod fit [13] lacte maximè mulso. [h] Pistores Romæ non [14] fuerunt ad Persicum vsque bellum, annis ab vrbe condita super dlxxx. Ipsi panem [i] faciebant Quirites: [k] mulierúmque [15] id opus erat, sicut etiam nunc in plurimis gentium. [16] [l] Artoptam Plautus appellat in fabula, quam Aululariam scripsit: magna ob id [17] concertatione eruditorum, an is versus Poëtæ sit illius: certúmque fit, Atteij Capitonis [18] sententia, tostum panem lautioribus coquere solitos: pistoréSque tantùm eos, qui far pinsebant, nominatos. Nec cocos verò habebant in seruitiis, eósque ex macello conducebant. Cribrorum genera [19] Galli è setis equorum inuenere, Hispani è lino [20] excussoria & pollinaria, Ægyptus è papyro atque iunco. Sed [21] inter prima dicatur & alicæ ratio, præstantissimæ saluberrimæque: [22] quæ palma frugum indubitanter Italiam contingit. Fit sine dubio & in Ægypto, sed admodum spernenda. In Italia verò pluribus locis, sicut Veronensi Pisanóque agro, in Campania tamē laudatissima. Campus est subiacens mōtibus nimbosis totis quidem xl. M. passuum planitie. [23] Terra eius (vt protinus soli natura dicatur) puluerea summa, inferior bibula, & pumicis vice fistulans: montium quoque culpa in bonum cedit. Crebros enim imbres percolat atque transmittit: [24] [m] nec dilui aut madere voluit propter [25] facilitatem culturæ. [26] Eadem acceptum humorem nullis fontibus reddit, sed [27] temperat, & concoquens intra se [28] vice succi continet. Seritur toto anno, panico semel, bis farre. Et tamen [29] vêre segetes, quæ interquieuere, fundunt rosam odoratiorem satiuâ: adeò terra non cessat parere. Vnde vulgò dictum. Plus apud Campanos vnguenti, quàm apud cæteros olei fieri. Quantùm autem vniuersas terras [30] [n] campus Campanus antecedit, tantùm ipsum pars eius, [31] quæ [o] Laboriæ vocantur, quem [p] Phlegræum Græci appellant. [q] Finiuntur Laboriæ via ab vtroque latere Consulari, quæ à Puteolis, & quæ à Cumis Capuam ducit. [r] Alica fit è Zea, quam semen appellauimus. Tunditur granum eius in pila lignea: [32] nam lapidis duritia conteritur. [33] Nobilius, vt notum est, pilo vinctorum pœnali opera. Primori inest pyxis ferrea: excussis inde tunicis, iterum iisdem armamentis nudata conciditur medulla. Ita fiunt alicæ tria genera, [f] minimum, ac secundarium: [t] grandissimum verò aphærema appellant. Nondum habent candorem suum quo præcellunt, iam tamen Alexandrinæ præferuntur. Posteà (mirū dictu) admiscetur creta, quæ transit in corpus, colorémque & teneritatem affert. Inuenitur hæc inter Puteolos & Neapolim in colle Leucogæo appellato. Extátque Diui Augusti decretum, quo [34] annua vicena millia Neapolitanis pro eo numerari iussit è fisco suo, coloniam deducens Capuam. Adiecitque causam [35] afferendi, quoniam negassent Campani alicam confici sine eo metallo posse. In eodem reperitur & sulphur: emicántque fontes [36] Oraxi oculorum claritati, & vulnerum medicinæ, dentiúmque firmitati. Alica adulterina fit maximè quidem è Zea, quæ in Africa degenerat. Latiores eius spicæ, nigrioréSque, & [37] breui stipula. [38] Pisunt cum harena, & sic quoque difficulter deterunt vtriculos, fitq; [u] dimidia [39] nudi mensura: Posteáque gypsi pars quarta inspargitur, atque vt cohæsit, [x] farinario cribro subcernunt. Quæ in eo remansit, exceptitia appellatur, & grandissima est. Rursus quæ [40] transit, arctiore cernitur, & secundaria vocatur. Item cribraria, quæ simili modo in tertio remansit cribro angustissimo, & tantùm harenas transmittente. Alia ratio vbique adulterandi: Ex tritico candidissima & grandissima eligunt grana, ac semicocta in ollis, posteà arefaciunt Sole [41] ad initium, rursúsque leuiter aspersa molis frangunt. Ex zea pulchrius, quàm ex tritico, [42] fit [y] granum, quamuis id alicæ vitium sit. Candorem autem ei pro creta lactis incocti mistura confert.

7 naturam est (et natura. Ch.) ac ferm. sicut et validiora Tur. & Ch. 8 appellari. Chiff. 9 inuectus. Ch. 10 à tenui. Turn. ad ten. & spōgiosam inanitatē Ch. 11 ex ouis. Chiff. 12 eo nouē diebus macerato Tur. eam (sub. materiam) modi macerant vuæ passæ succo, decimo ad speciem tractæ subigūt: postea in furnis, ollis inditam, quæ rump. ignis, torrent &c. In Ch. verò, cùm nouem &c. macerata, dec. ad spec. tr. subacto &c. 13 lacte maximè, aut mulso. Vet. 14 fuere. Ch. 15 id opus maximè erat. Ch. 16 Artoptam. Ch. 17 cum certatione. Ch. 18 sententia eos quos tum panē. Turn. tostum pan. Ch. 19 Gallia setis equor. inuen Hispania lino. Ch. 20 excussoria pollinaria. Dal. 21 inter has fr. Dal. 22 quam palmam fr. ind. Italia cont. Turn. qua palma fr. ind. Italia contigit. Vet. quæ pal. fr. indubitata Italia contigit Ch. 23 Gratia terra eius. Vet. Terra eius prouincia Alij. Turn. 24 nec dilui madore vult. 25 felicitatem. Ch. 26 Eadem igitur accep. Vet. 27 temperatè conco. Ch. 28 vice fu fTurn. & Ch. 29 vêre, tùm segetes interquieuere, fundit. Vet. 30 circum campanus. Vet. 31 quæ Leboriæ. Vet. & hic, & mox.

32 ne lap. dur. conterat. Ch. 33 Nobilior. Vet. sub. alica. 34 anno ad vicena. M. Vet. annua ducena Ch. 35 offerendi. Alij, prabendi. 36 Araxi. Turn. & Ch. 37 breuis. Dal. 38 Pinsunt. Dal. 39 modij. Vet. nudæ. Alij, sub. alicæ Alij. nudi granī intelligunt. 40 trasiit. Dal. 41 ad indicium. Vet. ad initum. Ch. 42 sic granatum M. & Vet. Turn. tragum.

ANNOTATIONES.

a Perlepidè Plautus in Casina, de muliere, quæ ira & indignatione exardescebat,

Nunc in fermento tota est, ita turget mihi.

Stal. *Ædepol ego illam mediam diruptam velim.*

Sufflatum militem eadem significatione ait in Bacchidibus.

Par. *Sufflatus ille huc veniet.* Pist. *diruptum velim.*

b Lego, & opimis, à farina nondum omnino secretis, & ea velut adhuc pinguibus.

c Eius frumenti, è quo panis conficitur: vel zeæ, quā semen peculiari nomine vocant. Suprà cap. 8. proximo, & mox eod. hoc capite.

d Athenæo Messapij πανίαν πλησμονὴν vocauerunt, πάντα πλήσματα, & πανὸν αὐτόν. Olim panus, glomus Festo, in sacris crustulum. Græcis πόπανα, qualia memorat Clemens Alexandrinus in Protreptico, σησαμᾶς, πυραμίδας, πόπανα, πολυόμφαλα. Scalig.

e Coquitur nunc in cribano, siue clibano, vulgò *tartriere*, vnde cribanites, vel clibanites, Latinis sub testu: nunc in furno, ἰπνῷ, vnde furnaceus. ἰπνίτης, qui & καμινίτης Diphilo apud Athenæum, Clibanus furnaculus est ferreus, æ-

neúsve, aut testaceus, in quo prima subiecta, vel superne congesta panificium coquitur. Artopta Varroni apud Nonium, Cocula, testa sub qua in foco calfacto panis coquitur, cinere & prunis superiectis. Cineritium, πυρίτην, eum panem quidam vocant. Est & panis escharites, craticulæ similis, vulgò *escalete, ou gaufre*, & obelias, veluti τοῖς ὀβελοῖς, veruculis virgatus, vulgò *oblies*, quorum Plinius non meminit. Sub Cocula coctum panem autor Moreti describit his duobus versibus.

Infert inde foco (Scybale mundauerat aptum
Antè locum) testisque tegens superaggerat igneis.

Alij, *testa*, vel *testúque*.

f Olei, &, vt ait Cato, vnguinis loco.

g Placentæ pars ima, & veluti fundamentum, solum dicitur, Græcis τὸ χαμεύνιον: quæ verò solo imponitur, vel è farina, vel ex alia quauis materia ficta, tracta vocant. ῥακταίζειν, massam pinsendo & subigendo manibus agitare, & trahere, vt ea tractatione melius fermentetur, ac concorporetur rerum miscellanea varietas.

h Pistor à pinsendo. Pinsere ἀπὸ τοῦ πτίσσειν, eliso, t, vt in πτέρνη, perna: πτερὸς Æolicè, penna.

i Haud multis annis post imperiũ conditum. Alex. ab Alex. cap. 11. lib. 3.

k Pistrices eiusmodi fœminas vocabant. Lucilius apud Festum.

Pistricem validam, si nummi suppeditabunt,
Addas empleuron, mamphulas quæ sciat omnes.

Mamphula, panis Syriacus lautissimus. Varro ἐν ταφῇ Μενίππου. Nec pistorem vllum nossent, nisi eum qui in pistrino pinseret farinã. Idem lib. 1. de vita P. R. *Nec pistoris nomen erat, nisi eius qui ruri far pinsebat, nominati ab eo quòd pinseret*. Nonius.

l Locus Plauti citatus à Plinio est in Aulularia.

Ego hinc artoptam ex proximo vtendam puto.

Quidam ineptissime panificam mulierem Artoptam exponunt. Artopta vas fuit, in quo panis tostus, siue Artopticius coquebatur. Hoc autem vas cùm in Quiritium ędibus esset, argumentum est ipsos sibi panem coxisse. Panis certè à ratione diuersa coquendi, tria genera fuerunt Athenæo, furnaceus, clibanites siue testaceus, artopticus.

m Nec opus aqua habet, qua diluatur, vt facilior culturæ fit, cùm bibula, puluerea, fistulosa, colono pareat & aratro.

n Stellatem vocat Liuius lib. 9.

o Quoniam Capuam Romani bis euertissent, ad vitandam eius nominis inuidiam, Campani Leborinos vocari se maluerunt. Falluntur qui putant Laborias dictas, quòd in eo agro colẽdo cum fructu labor impendatur.

p Phlegræum vocant ἀπὸ τοῦ φλέγειν, quod toto illo tractu passim ignis emicet, scaturiant calidi fontes, sulphur conficiatur, tanquam accenso sub terris sulphure deflagret ea regio: illic pugnasse cum gigantibus Herculem narrant, gente fera, & in peregrinos sæuissima, ac inter prœliandum tonuisse crebro, iactáque de cœlo fulmina, vnde fabulæ occasio. Alij id gestum ad Pallenen Thraciæ, quæ & Phlegra vocata est, malunt. Rhodig. cap. 38. 30.

q Vetustissima Capuanorum monumenta agrum Laborinum à Capua vsque Auersam protendi scribunt. Eius pars est ager, quem incolæ vocant, *le Mazzoni rosse*.

r Suprà cap. 8. huius libri, & infrà, cap. 25. lib. 22.

ſ Quod præstantissimum.

t Cassius cap. 7. lib. 3.

u Dimidio maior, quàm si prorsus nudatum esset.

x Lepide Plaut. in Pseud. in lentos & tardiùs ambulantes:

Nam iste quidem gradus succretus est cribro pollinario,
Nisi cum pedicis condidicistis sic oggrassari gradu.

y Graneæ triticeæ confectionem docet Cato ca. 86. Sic autem vocat aptissimam triticeam, pultémve ex ea paratam.

[a] De leguminibus. CAP. XII.

SEquitur natura leguminum, inter quæ maximus honos [b] fabæ: quippe ex qua tentatus sit etiam panis. [c] Lomentum appellatur [1] farina ea, aggrauatúrque pondus illa [2] ex omni legumine. [3] Iam verò & pabulo vena is. Fabæ multiplex vsus omnium quadrupedum generi, præcipuè homini. Frumento etiam [d] miscetur apud plerasque gentes, & maximè panico solida, [4] ac delicatius fracta. Quin & [e] prisco ritu [5] fabacia suæ religionis Dijs [f] in sacro est, præualens pulmentari cibo, & hebetare sensus existimata, insomnia quoque facere. Ob hæc [6] [g] Pythagorica sententia damnata: vt alij tradidere, quoniam mortuorum animæ sint in ea. Qua de causa [h] parentando vtique assumitur. Varro & ob hæc Flaminem ea non vesci tradit, & quoniam in flore eius literæ lugubres reperiantur. In eadem peculiaris religio. Nanque fabam vtique [i] è frugibus referre mos est auspicij causa, quæ ideo [7] refrina appellatur. Et auctionibus eã [8] adhiberi lucrosum putant. Sola certè frugum etiam exesa repletur crescente Luna. Aqua marina, aliáve salsa nõ percoquitur. Seritur ante Vergiliarum occasum leguminum prima, vt antecedat hyemem. [k] Virgilius eã per ver seri iubet, circumpadanæ Italiæ ritu. Sed maior pars [9] malunt fabalia maturæ sationis, quàm trimestrem [10] fructũ eius. Nanque siliquę caulésque [11] gratissimo sunt pabulo pecori. Aquas in flore maximè concupiscit: cùm verò defloruit, exiguas desiderat. Solum, in quo sata est, lætificat stercoris vice. Ideò circa Macedoniã Thessaliámque, cùm florere [12] incepit, vertunt arua. Nascitur & sua sponte plerisq; in locis, sicut Septentrionalis Oceani insulis, quas ob id nostri Fabarias appellant. Itẽ in Mauritania syluestris passim, sed prædura, & quæ percoqui non possit. Nascitur & in Ægypto spinoso caule: qua de causa crocodili oculis timẽtes refugiũt. Lõgitudo scapo quatuor cubitorũ est, amplissima crassitudo. [13] Nec genicula habet molli calamo. [l] Simile caput papaueri, colore roseo. In eo fabæ non supra tricenas: folia ampla: fructus ipse amarus [14] & odore: sed radix perquàm [15] lauta incolarum cibis, cruda, & omnino decocta, [16] harundinum radicibus similis. Nascitur & in Syria, Ciliciáque, & in Torone Chalcidis lacu. [17] Ex leguminibus autem Nouembri seruntur [18] lens, & in Græcia pisum. Lens amat solum tenue magis, quàm pingue, cælum vtique siccum. Duo genera eius [19] in Ægypto, alterum rotundius nigriúsque, alterum sua figura. Vnde vario vsu translatum est in lenticulas nomen. Inuenio apud autores, [m] æquanimitatem fieri vescentibus ea. Pisum in apricis seri debet, frigorum impatientissimũ. Ideo in Italia, & in austeriore cælo non nisi verno tempore, terra facili ac soluta. Ciceris natura est gigni cum [n] salsilagine: ideo solum vrit. Nec nisi madefactum pridie, seri debet. [o] Differentiæ plures, magnitudine, figura, colore, sapore. Est enim arietino capiti simile, vnde ita [20] appellatur, album nigrúmque. [21] Est & colum-

1 far. eius (sic & Ch.) aggr. tritici pod. Dal.
2 & Turn. & Ch.
3 lumentorum Dal.
4 aut del. Dal.
5 fabata. Turn. & Chiff.
6 Pythagorica sententia. Ch.
7 referina. M & Tur. & Ch. refriua. Scal.
8 adhibere eam. Ch.
9 mauult. Vet.
10 fructũ. Eius vtiq. siliqua caulesque. Dal.
11 gratissimi sunt pabuli.
12 cœpit. Ch.
13 integriuscula abesset molli calamo similis. Cap. pap. Ch. ampl. crassitudo digiti, ingenicula abessent molli calamo similis Caput papaueris &c. Turn.
14 & inodorus Dal.
15 lata. Turn.
16 harundinis radice crassiore crassior. Theophr.
17 Ex leg. aut. Nouembri serere lent & pisum. Ald. Ex leg. Nouemb. ser. &c. Turn. ex leg. autumno vère ... Ch.
18 lens in Græcia & pisum Vet.
19 ... in M.
20 appellatur: est & album Vet.
21 est & orobinum, quod al. Ven. vocãt, & cand. Dal. appellant. Ch.

columbinum, quod alij Venerium vocant, candidum, rotundum, leue, arietino minus, quod religio peruigiliis adhibet. [p] Est & cicercula minuti ciceris, [22] inæqualis angulosi, veluti pisum. Dulcissimum autem id, quod [q] eruo simillimum: firmiúsque quod nigrum & rufum, quàm quod album. Siliquæ rotundæ, ciceri, cæteris leguminum longæ, & ad figurã seminis latæ: piso [23] cylindraceæ. Faseolorum cum ipsis [24] manduntur granis. Serere eos qua velis terra licet ab Idibus Octobris in Calend. Nouemb. Legumina, cùm maturescere [25] cœperint, rapienda sunt, quoniam citò exiliunt, laténtque cùm decidêre, sicut & [26] lupinum.

22 inæquales angulos habens. M.
23 cylindracea. Ch.
24 manducant. Dal. manduntur. Ch.
25 cœperint. Ch.
26 Lego, lupinum, Ad alia transeamus quã quamprius de rapis, &c.

ANNOTATIONES.

a Theophrast. cap.6. & 7. lib.8. hist. Columel. cap. 7. lib.2.

b Vide infrà lib.22. cap.25. & Theophr. cap. 18. libr.2. Caus. & Columel. cap.10. lib.2. & Caisium c. 33. lib.2.

c Vide quæ adnotata sunt infrà lib. 21. ad cap.25. medium, verbis illis, Lomento quoque &c.

d Etiam hodie Alpini & Allobroges miscere solent.

e Carnæ Deæ, Iani vxori, quæ vitalibus humanis pręesse credebatur, in Cœlio monte fabaria pulte & larido, quoniam iis rebus vis corporis maximè conseruatur à P. Rom. Calendis Iuniis (quas fabatias vocabant) sacrificabatur. Sunt autem eo tempore fabæ adultæ, & ideo adhibebantur. Sacrum id primus instituit Iunius Brutus Tarquinio pulso. Macrob. cap.12. lib.1. Saturn. Nonius in dictione Macto. Rhodig. cap.8.9. Alex. ab Alex. 12.2.

f Cato cap.134. in sacro porcæ præcidaneæ far, triticum, hordeum, fabam, semen rapicum adhibet. In vinalibus pollucebantur suffimenta ex faba, milióque molito & mulso comperso.

g Fabæ nomine à Pythagora quidam intellectum ouum putant, quòd in eo sit ἡ τῶν ζώων κύησις, animalium fœtura, ac inde dictum κύαμον. Par scelus Pythagoras esse dicebat ἐσθίειν κυάμους, κεφαλάς τε τοκήων. Rhod.17.27. Gellius cap.11. 4. Cato cap.134.

h In Lemuribus, quæ Maio per trinoctium fiebant, fabam nigram lotis manibus pedibúsque nudis, per ora versantes, ære tinniente, post terga reiiciebant, Lemures domo se eiicere clamantes, & vt abirent nouies orantes, expiari sic manes arbitrari. In parentalibus faba vescebantur in peruigiliis cicere pro ferali cœna nudo silici sepulchrorum offam ex lente imponebant cùm inferias soluerent. Alex. ab Alex.12.2. Non licebat Flamini Diali fabam aut tangere, aut nominare, quia in eius flore apparent lugubres literæ. Festus.

i Cum severant segetes, quoniam inauspicatum erat domo exportasse vt non amplius redituras, sementi statim facta, auspicij caussa fabam statim domum referebant pro frugibus: quod perinde erat, ac domum eas retulissent: sic ominates domum reuersuras, nec in agro semper mansuras. Inde fabam referiuam vocabãt. Turn. cap.25. libr 13. Aduersique & hic referiua reponit. Quod si admittimus, legendum potiùs referinam quàm referiuam putat Constantinus. Ælius quidem cùm dubitat apud Festum, an à refringendo vocabulum hoc trahatur, refrina videtur legisse. Sed rectè Festus refriua, quasi referiua, & referititia, vt conditiuus conditius. Vide Scalig. in eum locum,

k Georg. lib.1. *Vere satis satio.* Seneca Epist.87. *An eo tempore (vére) ista ponenda sint, & an vtriusque* (Fabæ & medicæ) *verna sit satio, hinc æstimes licet. Iunius mensis est, quo tibi scribo, iam procliuis in Iulium. Eodem die vidi fabam metentes, & fabam serentes.*

Caput simile vesparum rotundo fauo: flos duplo maior quàm papaueris, colore omnino roseo. Th. In medio cuiusque fabæ amarum quidpiam & viride est, contortum, e quo faba lata caulis prodit, laudatum Dioscoridi, Galeno, Celso ad oculorum & aurium dolores, non autem faba tota amara.

m Hinc Rhodig. cap.22.23. lentos dictos vult patientes, lenes minime iracundos, quamuis & pigros, incuriosos, segnes, sic etiam vocent.

n Nitrosam naturam vocant medici. τῇ ἁλμυρᾷ Theop. cap.6. lib.8. Histor.

o Plinius hoc inconsideratè. Cicerum tria genera. Arietinum, nigrum, Hethruriæ frequentissimũ: in quo genere nullum cãdidum est: orobiæon columbinum aut eruinum, colore, non magnitudine orobi, sicut vrinarum ὀροβοειδῆ ὑπόστασιν dicit Hippocrates, in cuius specie nullũ album est: tertium κριὸν μόνον, colore inter nigrum & orobiæon medio. Præter hæc omnia est & album dulcissimum, inquit Theophr. ἐπὶ πᾶσιν: quæ voces Plinium fefellerunt, putantem significari, in omnibus generibus album reperiri, cùm significent potius, præter omnia genera memorata candida inueniri. Orobiæon Columella cap.10. lib.2. Puniceum vocat, non, vt vulgò legitur, Punicum.

p Inepte Plinius deceptus nominis Latini similitudine cicerculam, λαθύρους, ciceribus adnumerauit.

q ὀρόβιον & ὀροβιαῖον Græci vocant. Hoc Ciceris genus Galen. lior.6. Simpl. & reliqui medici, acre, calidum, & amarum esse tradunt: sed arietinum cæteris διουρητικώτερον εἶναι.

De rapis, & napis Amiterninis.
CAP. XIII.

QVanquàm priùs de [a] rapis dixisse conueniat. In transcursu ea attigere nostri, pauiò diligentiùs Græci, & ipsi tamen inter hortensia: si iustus ordo fiat, à frumento protinus aut certè faba [1] dicendis, quando alij vsus præstantior ab his non est. Ante omnia nanque cunctis animalibus nascuntur, nec in nouissimis satiant ruris alitum quoque genera, magisque si decoquantur aqua. Quadrupedes & fronde eorum gaudent. Et homini non [2] minor [b] rapaciorum, suis horis gratia[c], quàm cymarum: [3] flaccidorum quoque, & in horreis enecatorum, vel maior quàm virentium. Ipsa verò durant & in sua terra seruata: & posteà passa, penè ad alium prouentum, famémque sentiri prohibent. A vino atque messe tertius hic Transpadanis fructus. Terram non morosè eligit, penè vbi nihil aliud seri possit. Nebulis & pruinis ac frigore [4] vltro aluntur amplitudine admirabili. Vidi xl. libras excedentia. In cibis quidem nostris pluribus modis commendantur: durántque ad alia, sinapis acrimonia [5] domita, etiam coloribus picta præter suum sex aliis, purpureo quoque: neque aliud in cibis tingi decet. [d] Generа eorũ Græci duo prima fecere, masculum fœmininúmque, & ea serendi modo ex eodem semine. Densiore enim satu masculescere, item in terra difficili. Semen præstantius, quo subtilius. Species verò omnium tres. Aut enim [e] in latitudinem [5] fundi, aut in rotunditatem globari. Tertiam speciem syluestrem appellauere, in longitudinem radice procurrente, rhaphani similitudine, & folio anguloso scabróque, succo acri: qui circa messem exceptus oculos [6] purget, medeatúrque caligini admisto lacte mulierum.

1 dicenda, quan. alij vsus præst. quàm his. Dal. quan. aliorũ vsu præst. quã horum &c. A ij quando alius vs. præst. his nõ est Ch.
2 minor est raparum suis. Ch.
3 flaccidorum Turn. non admodum apportunè. Sic tamen Ch.
4 vltro, in Vet. d. & M.
5 funditur, aut in rot. globatur. Vet.
6 purgat, medetúrque. M.

Frigore dulciora fieri existimantur, & [f] grandiora tepore in [g] folia exeunt. Palma in Nursino agro nascentibus. Taxatio in libras sestertij singuli, & in penuria bini. Proxima in Algido nascentibus.[h] Napi verò Amiternini, quorum eadem ferè natura, gaudent æquè frigidis. Seruntur & ante Calend. Martias in iugero sextarij quatuor. Diligentiores quinto sulco napum seri iubent, rapa quarto,[7] vtrumque stercorato. Rapa lætiora[8] fieri, si cum palea seminentur. Serere nudum volunt, precantem sibi & vicinis serere se.[i] Satus vtrique generi iustus, inter duorum numinum dies festos, [k] Neptuni atque Vulcani. Feruntque subtili obseruatione, quota Luna præcedente hyeme nix prima ceciderit, si totidem [9] luminum die intra prædictum temporis spatium serantur, mirè prouenire. Seruntur & vêre in calidis atque humidis.

7 vtroque. Vet
8 fiunt. Vet.
9 luminis diebus. Vet.

ANNOTATIONES.

a Rapa Varroni 4. de ling. Latina, quasi ruapa, quòd è terra ruantur. Verisimilius etymon à Græco ῥάπυς, Athenæo lib. 9.
b Rapiciorum, sub. caliculorum: de quibus Cato cap. 35. vt à lana lanicium, sic à rapa rapicium. Alij raporum folia exponunt. Asparagos raporum mandi etiam scripsit Dioscorides.
c De conditura illorum vide Columellam cap. 54. li. 12. Muria condiri tradit Dioscorides.
d Theophr. cap. 4. lib. 8. histor.
e Tale rapi genus, cuius radix oblonga, radiculam nostram imitatur, Itali hodie colunt in hortis.
f In radicem alimentum verti. Theophr.
g In caulem. Theophr.
h Columella cap. 10. lib. 2.
i In locis riguis Columella seri iubet à solstitio: siccis verò vltima parte mensis Augusti, vel prima Septembris.
k Februarius mensis Neptuno sacer, September Vulcano. Vulcanalia quidem sub Augusti finem celebrari solita volunt.

[a] De lupino. CAP. XIIII.

Lupino est vsus proximus, cùm sit, & [b] homini, & quadrupedum generi[1] vngulas habenti, communis. Remedium eius, ne metentes [c] fugiat exiliendo, vt ab imbre tollatur. Nec vllum,[2] quæ seruntur, natura assensu terræ mirabilius est. Primùm omnium cum Sole quotidie circumagitur, horásque agricolis etiam nubilo demonstrat. Ter præterea floret. [d] Terram amat, terráque operiri non vult. Et vnum hoc seritur [3] non arato. Quærit maximè sabulosa, & sicca, atque etiam [e] harenosa. Coli vtique non vult. Tellurem adeò amat, vt quamuis frutectoso [4] solo coniectum inter folia vepre'sque, ad terram tamen radice perueniat. Pinguescere hoc satu arua vineásque diximus. Itaque adeò non eget fimo, vt optimi vicem repræsentet. Nihilque aliud nullo impendio constat, vt quod ne serendi quidem gratia opus sit afferre. Protinus seritur [5] ex area: ac ne spargi quidem postulat, decidens sponte. Primùmque omnium seritur, nouissimum tollitur: & vtrunque Septembri ferè mense, quia si non antecessit hyemem, frigoribus obnoxium est. Impunè præterea iacet, vel derelictum etiam, si non protinus secuti obruant imbres, ab omnibus animalibus amaritudine sua tutum. Plerunque tamen leui sulco integunt. Ex densiore terra rubricam maximè amat. Ad hanc alendam post tertium florem verti debet, in sabulo post secundum. Cretosa tantùm limosáque odit, & in iis non prouenit. Maceratum calidâ aquâ homini quoque in cibo est. Nam bouem vnum modij singuli satiant, validúmque præstant: [6] quando etiam impositum puerorum ventribus, pro remedio est. Condi in fumo maximè conuenit, quoniam in humido vermiculi vmbilicum eius in sterilitatem castrant. Si depastum sit in fronde, inarari protinus solum opus est.

1 bissulcis vngulis. Dal.
2 quod seritur. Dal.
3 non arata, si fuerit max. sab. Turn.
4 solo coactum M. loco iactũ. Turn.
5 ex area. Theo.
6 quoniã. Vet. atque etiam Dal.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. vlt. lib. 8. hist. Colum. cap. 10. lib. 2.
b Præsertim Cynicis olim: de quibus Horatius, *quid distent æra lupinis.* Legumen enim id in pera semper gestare solebant: vnde Aristoteles, *οὐκ ἄνδως γὰρ κρέας, ἐν οἶδα, φησίν, τί χρὴ δύναμιν ἠλίκου ἔχει, θερμοῖς τι χί- …* Turn. cap. 29. lib. 25.
c Theophr. cap. 10. lib. 9. hist. Seruius, *Nonnulli propriè calamos lupinorum alas dici putant, vt Æliusalæ ex lupino, surculi sine foliis. Cato in Originibus, Alæ ex lupino. Memini tamen Varronem de lingua Latina, alam culmum fabæ dicere.* Hæc Seruius.
d Idem ibid. & cap. 12. lib. 1.
e Infrà cap. 17. vltimo huius libri: In solo autem rubricoso, vel pullo, vel harenoso, si non sit aquosum, lupinum serendum.

[a] *De vicia, & eruo.* CAP. XV.

Et vicia pinguescunt arua, nec ipsa agricolis operosa: vno sulco sata, non sarritur, non stercoratur, nec aliud quàm deoccatur. Sationis eius tria tempora: Circa occasum Arcturi, vt Decembri mense pascat, tunc optimè seritur in semen. Æquè nanque fert depasta. Secunda satio mense Ianuario est: nouissima Martio, tum ad frondem vtilissima. Siccitatem omnibus, quæ seruntur, maximè amat: non aspernatur etiam vmbrosa. Ex semine eius, si lecta matura est, palea cæteris præfertur. Vitibus præripit succum: languescúntque, si in [1] arbusto seratur. Nec erui operosa cura est. Hoc ampliùs quàm vicia, runcatur, & ipsum [b] medicaminis vim obtinens. Quippe per eruum Diuum Augustum curatum, epistolis ipsius memoria extat. Sufficiunt singulis boum iugis modij quini sati. Martio mense satum, noxium esse [c] bubus aiunt, item autumno grauedinosum: innoxium autem fieri primo vêre satum.

1 arbusto. M.

ANNOTATIONES.

a Columella cap. 11. lib. 2. & cap. 2. lib. 11. Palladius. lib. 2.
b Vide infrà cap. 25. lib. 22. Erui medicinas, inde De eruo quædam, & deinceps.
c Pabulo suo eos reddere cerebrosos Columella tradit cap. 11. lib. 2. id est, grauedinosos.

De fæno Græco, & farragine, & de ocymo, & medica, & cytiso. CAP. XVI.

Et [a] silicia, hoc est fœnum Græcum, [b] scarificatione seritur, non altiore quatuor digitorum

gitorum sulco: quantóque peius tractatur, tãto prouenit melius. [1] Rarum dictu, esse aliquid cui prosit negligentia. Id autem quod secale [2] atque [c] farrago appellatur, occari tãtùm desiderat. Secale Taurini sub Alpibus asiam vocant, [3] deterrimum, & tantùm ad arcendam famem [4] vtile: fœcunda, sed gracili [5] stipula, nigritia triste, sed pondere præcipuum. Admiscetur huic far, vt mitiget amaritudinem eius: & tamen sic quoque ingratissimum ventri est. Nascitur qualicunque solo cum centesimo grano: ipsúmque præ lætamine est. [d] Farrago ex recrementis farris prædensa seritur, admista aliquando & vicia. Eadem in Africa fit ex hordeo. Omnia hæc pabularia: degenerántque ex leguminibus quæ vocatur [6] cracca: in tantum columbis grata, vt pastas eâ, negent fugitiuas illius loci fieri. Apud antiquos erat pabuli genus, quod [e] Cato [7] ocymum vocat, [8] quo sistebant aluum bubus. [f] Id erat è pabulis, segete viridi desecta, antequam gelaret. Sura [9] Manlius id aliter interpretatur, & tradit fabæ modios decem, viciæ duos, tantundem [10] eruiliæ in iugero autumno misceri & seri solitum. Melius & [g] auena Græca, cui non cadit semen, admista. Hoc [h] vocitatum ocymum, boúmque causa seri solitum. Varro appellatum à celeritate proueniendi, è Græco quod [11] ὠκέως dicunt. Medica [i] externa etiam [12] Græciæ, vt à Medis aduecta per bella Persarum, quæ Darius intulit: sed vel in primis dicenda. Tanta dos eius est, [13] cùm vno satu [k] amplius quàm tricenis annis duret. Similis est trifolio, [14] caule foliísque geniculata: [15] quicquid in caule assurgit, [l] folia contrahuntur. Vnum de ea & cytiso volumen Amphilochus fecit [16] confusim. Solum, in quo seratur, elapidatum purgatúmque [m] subigitur autumno: [17] mox aratum & [18] occatum integitur crate iterum [19] & tertium, quinis diebus interpositis, & fimo addito. Poscit autem siccum succosúmque, vel riguum. Ita præparato seritur [n] mense Maio, aliâs pruinis obnoxia. Opus est densitate seminis omnia occupari, internascentésque herbas excludi. Id præstant in iugera modia vicena: [20] Cauendum ne adurat, terráque protinus [21] integi debet. Si humidum solum herbosúmve, vincitur, & desciscit in pratũ. Ideo protinus altitudine vnciali herbis omnibus liberãda est manu potius, quàm sarculo. Secatur incipiens florere, & quoties refloruit. Id sexies euenit per annos, cùm minimum, quater. In semen maturescere prohibenda est, quia pabulum vtilius est vsque ad trimatum. Verno seri debet, liberatíque cæteris herbis: ad trimatũ marris ad solum radi. Ita reliquæ herbæ intereunt sine ipsius damno, propter altitudinem radicum. Si euicerint herbæ, remedium vnicum [22] est aratio, sæpius vertendo, donec omnes aliæ radices intereant. Dari non ad satietatem debet, ne deplere sanguinem necesse sit. Et viridis vtilior est. Arescit sarculosè, ac postremò in puluerem inutilem extenuatur. De cytiso, cui & ipsi principatus datur in pabulis, affatim diximus inter frutices. Et nunc frugum omnium natura peragenda est: cuius in parte de [23] vitiis quoque dicatur.

1 Mirum. 2 ac. M. 3 aterrimũ. Vet. 4 vtile, in Ch. d. 5 fistula. Vet. 6 arachos. Theophr. & Diosc. croaca Ch. 7 ocymum. Turn. & bis & max. & Chiff. 8 ciebant. ex Varrone vel citabant. 9 Mamilius. Turn. & Chiff. 10 eruiliæ autumno miscere, & in iugerum serere solitos. Vet. Legitur & solitos, in M. 11 ὠκέως. Turn. & Ch. 12 Græciæ, vt. Ch. 13 cùm ex vno Ch. 14 postea caule. fol. Ch. & Tur. 15 ea cùm in caulem ass in folio contrahitur. Vet. 16 confusũ. M. Turn. & Ch. 17 Lego ex Colum. Martio terratum & occatum integitur. 18 occultũ. Chiff. 19 ac. Chiff. 20 vindemiadura terra protinus &c. Alij: Monendum ne adu. Turn. Cauen. ne aduratur. Alij. 21 integri. Turn. 22 inaratio. Leg. in arato. 23 morbis. Chiff.

ANNOTATIONES.

a Siliqua Columellæ cap. 11. lib. 2.

b Terra leuiter scalpta.

c χράσις & κράσις Græcis.

d Columel. loco citato, & Varro lib. 1. cap. 31.

e Cap. 54.

f Id erat e fabali segete viridi desecta antequam gignat siliquas. Ex Varrone ad verbum ca. 31. li. 1. Rei Rust. ocymum Græcis dictum, vel quòd crescat & desecetur celeriter, vel quòd aluum citet pecudibus. Latinis, farrago, quasi ferrago, quòd ferro præpropere demetatur, vel à farre, quòd far in eum principio satum sit. Est autem pabulum quadrupedum, præsertim equorum, mulorum, boum, vêre collectum e segete viridi præcisa: Monspessulanis Ferrage. Fiebat olim à fabali segete sola. Quidam, vt Manlius scripsit, addiderunt viciam & eruiliam, vtriusque partem quintam: quidam auenam Græcam. Varro miscet hordeum, viciam, & alia legumina. Monspessuli tritici, auenæ, hordei, & siliginis, quam *Paumole* vocant, purgamenta mixta seruntur: cùm seges in tantum adoleuit, vt propemodum caulis tenellus articulis incipiat distingui, pecus alligata fune, & ad statutum palum vel arborem reuincta, immittitur quod depascat, ea medicina toto anno, vt credunt, valitura, & à morbis tuta immunísque futura.

g Non syluestri, quam sterilem Virgilius appellauit. Auena Greca bromos: auena cui semen cadit, ægilops.

h Apud Nonium in Cogere, Varro, Virgula diuina, pancarpinion vocat.

Sed pancarpinio ocymo subacto,
Libamenta legens caduca vêris.

Sic autem vocatum fuit, quòd ex quouis frugis, ac leguminis genere seratur.

i Theophr. cap. 8. lib. 8. histor. Colum. cap. 12. lib. 2.

k Annis decem durat Palladio, sic vt quotannis quater vel sexies recidatur, cap. 1. lib. 5. Idem & Colum.

l Id porrò est, quod ait Discor. cùm recens prodit, pratensi trifolio similem esse: cùm assurgit, foliis angustioribus fieri.

m Proscinditur circa Cal. Octobr. Columel.

n Mense vltimo Aprili, Columel.

De vitiis frugum, & [a] remediis, quid in quoque terræ genere debeat seri.

CAP. VI.

PRimum omnium [b] frumenti vitium [c] auena est: & hordeum in eam [d] degenerat: sicut ipsa frumenti fit instar: quippe cùm Germaniæ populi serãt eã, neque alia [e] pulte viuãt. Soli maximè cælique humore hoc euenit vitium. Sequentem causam habet imbecillitas seminis, [1] cùm diutius retentum est terrâ, prius quàm erumpat. Eadem est ratio, si cariosum fuit cùm sereretur. Prima autem statim eruptione agnoscitur: ex quo apparet in radice esse causam. Est & aliud ex vicino auenæ vitium, cùm amplitudine inchoata granum, sed nondum matura, prius quàm [2] roboretur corpus, afflatu noxio [3] cassum & inane in spica euanescit quodam [4] abortiuo. Venti autem tribus temporibus nocent frumẽto & hordeo: in flore, aut protinus cùm defloruere, vel [f] maturescere incipientibus. Tam enim [g] exinaniunt grana: prioribus causis nasci prohibent. Nocet & sol creber è nube. Nascuntur & vermiculi in radice, cùm sementem [h] imbribus se-

1 si. Ch. di. retenti terra. M. 2 roboret. Ch. 3 cassum. Turn. 4 abortu. Vet. & Ch. euan partu quodam abortiuo. Dal.

cutis, [a] incluserit repentinus calor humorem. Gignuntur & in grano, cùm spicę [6] pluuiis calor inferuescit. Est & [7] cantharis dictus scarabæus paruus, [i] frumenta erodens. Omnia ea animalia cum cibo deficiunt. Oleũ, pix, adeps, contraria seminibus, cauendúmque ne contacta eis serantur. Imber in herba vtilis tantùm: florentibus autem frumento & hordeo nocet, leguminibus innocuus, præterquàm ciceri. Maturescentia frumenta imbre læduntur, & hordeum magis. Nascitur & herba alba, panico similis, occupans arua, pecori quoque mortifera. Nã lolium tribulos, & carduos, lappásque, non magis quàm [k] rubos, inter frugum morbos potius quàm inter ipsius terræ pestes numerauerim. [l] Cæleste frugum vinearúmq; malum, nullo minus noxium est rubigo. Frequentissima hæc in roscido tractu, conuallibúsque, ac perflatum non habẽtibus. E diuerso carent ea ventosa & excelsa. Inter vitia segetũ & [m] luxuria est, cùm [8] onerata fertilitate procumbunt. Cõmune autem omnium satorum vitium [9] [n] vrica: etiam ciceris, cùm salsilaginẽ eius abluendo imber dulcius id facit. Est herba, quæ cicer enecat & eruum, circumligando se: vocatur [o] orobanche: Triticum simili modo [p] æra: Hordeum festuca: quæ vocatur ægilops: Lẽtem [10] herba [q] securidaca, quam Græci à similitudine pelecinon vocãt. Et hæ quidẽ complexu necant. Circa Philippos, [11] ateramnon nominant in pingui sole herbã, qua faba necatur: teramnon, qua in macro, cùm vdam quidam ventus afflauit. Æræ granum minimũ est in cortice aculeato. Cùm est in pane, celerrimè vertigines facit: aiúntque in Asia & Græcia balneatores, cùm velint turbam pellere, carbonibus id semen inijcere. Nascitur & phalangion in eruo, bestiola aranei generis, si hyems aquosa sit. Limaces nascuntur in vicia: & aliquando è terra cochleæ minutæ, mirum in modum erodentes eam. Et morbi quidem ferè hi sunt. [r] Remedia eorum, quæcunque pertinent ab herbas, in sarculo, & cùm semen iactatur, cinere. Quæ verò in semine & circa radicem consistunt, præcedente curâ cauentur. [12] Vina antè semine perfusa, minus ægrotare existimant. Virgilius nitro & amurca perfundi iubet fabam: [13] sic etiam grandescere promittit. Quidam verò, si triduo ante satum vrina & aqua maceretur, præcipuè adolescere putant. Ter quidem [14] sarritam modium [15] fractæ è modio solidæ reddere. Reliqua semina cupressi foliis si misceantur, non esse vermiculis obnoxia, nec si interlunio serantur. Multi ad milij remedia, rubetã noctu aruo circumferri iubẽt, prius quàm sarriatur, defodíq; in medio inclusam vase fictili: ita nec passerẽ, [16] nec vermẽ nocere: sed eruendam prius quã metatur, alioqui amarum fieri. Quin & armo talpæ contacta semina vberiora esse. Democritus succo herbæ, quæ appellatur aizoon, in tegulis nascens [18] tabulísve, Latinè verò sedum aut digitellum, medicata seri iubet omnia semina. Vulgò verò, si [18] dulcedo noceat, & vermes radicibus inhæreãt, remediũ est, amurca pura, ac sine sale spargere, deinde sarrire. Si in articulum seges ire cœperit, rũcare, ne herbæ vincant. Pestem à milio atque panico sturnorum passerúmve agmina scio abigi [u] herba, cuius nomen ignotum est, in quatuor angulis segetis defossa: mirum dictu, vt omnino nulla auis intret. Mures abiguntur cinere mustelæ, vel felis diluto, & semine sparso vel decoctarum aqua. Sed redolet virus animalium eorum etiam in pane. Ob id felle bubulo semina attingi vtilius putant. Rubigo quidem, maxima segetum pestis, lauri ramis in aruo defixis, transit in [19] earum folia [20] ex aruis. Luxuria segetum castigatur dente pecoris in herba duntaxat: & depastæ quidem, vel [21] sæpius, nullam in spica iniuriam sentiunt. [22] Retonsarum etiam semel, omnino certum est, granum longius fieri, sed [x] inane [23] cassúmque, ac satum non nasci. Babylone tamen bis secant, [24] tertio depascunt: alioquin folia tantùm fierent. Sic quoque cum quinquagesimo fœnore messes reddit [25] exilitas soli: verùm diligentioribus cum centesimo [26] quinquagesimo. [y] Neque est cura difficilis, quàm diutissimè [27] aqua rigandi, vt prępinguis & densa vbertas diluatur. Limum autem non inuehunt Euphrates Tigrisque, sicut in Ægypto Nilus. Nec terra ipsa herbas gignit. Vbertatis tamen tantæ sunt, vt sequente anno sponte restibilis fiat seges, impressis vestigio seminibus: quæ tanta solidi differentia admonet terræ genera in fruges describere. Igitur [z] Catonis hæc sententia est: [aa] In agro crasso & lento frumẽtũ seri. [28] Si verò nebulosus sit idem, rhaphanum: milium, panicum in frigido & aquoso priùs serendum, posteà in calido. In solo autem rubricoso, vel pullo, vel harenoso, si non sit aquosum, lupinum. [bb] In creta & rubrica, [28] & aquosiore agro [cc] adoream. In sicco & nõ herboso, nec vmbroso, triticum. In solo valido fabam. Viciam verò quàm minimè in aquoso herbidóque. Siliginem & triticũ in loco aperto editóque, qui sole quàm diutissimè torreatur. Lentem in [29] frutectoso & rubricoso, qui non sit herbidus. [dd] Hordeum in nouali, & in aruo, quod [ee] restibile possit fieri: trimestre, vbi sementem maturam facere non [30] possit, & cuius crassitudo sit restibilis. Subtilis & illa sententia, Serenda ea in tenuiore terra, quæ non multo indigent [31] succo, vt [32] cytisus, & cicer, exceptis leguminibus quæ velluntur è terra, non subsecantur. Vnde & legumina appellata, quia ita leguntur. In pingui autem, quæ [33] cibi sunt maioris, vt olus, triticũ, siligo, linum. Si ergo tenue solum hordeo dabitur: minus enim alimenti radix poscit: leuior terra densiórque tritico. In loco humili far adoreum, potius quàm triticum seretur, temperato & triticum & hordeum. Colles robustius, sed minus, reddunt triticum. Far & siligo, [34] & cretosum & vliginosum solum sortiuntur.

5 inclusit. Ch.
6 pluuius. Turn. in pluuiu. M.
7 cantharidis scarabaus. Tur. & Ch.
8 onerata. Vet.
9 eruca. Turn. vricæ. Ch.
10 herba securiclata. Turn. & Chiff.
11 ateramum. Ch.
12 vino antè semina perf. M. & Ch.
13 sic eam. Chiff. in emend.
14 sartum. Turn. satã. Ch.
15 frosa. Alij.
16 vermes. Ch.
17 stabulisve. Alij. Nihil muto, caballis hæsum. Turn. Alij, & Ch nullo sensu: fortassis tabulísve exesis.
18 vredo. Chiff.
19 ea. M. & Leg. earum.
20 ex herbis. Vet.
21 subus, ■.
22 Retusarum Ch.
23 cascúmque. Turn. & Ch.
24 tertiò. Ch.
25 felicitas. Budaus ex Theoph. fertilitas Vet.
26 quindecimo. Ch.
27 aquari gaudent. Vet.
28 Si verò nebulosus sit idem, rhaphanũ, milium, panicum. In frigido & aquoso & prius serendum, postea in calido. Sic alij. & Chiff.
28 & vligine. Cato.
29 rudecto. Cato frutecto. Ch.
30 possis. Cato.
31 sucus. Chiff. in emend. sumptu.
32 cytisum. Dal.
33 cibi. Ch. in emend. cura.
34 & cretoso & vliginoso solo seruntur. Chiff. in emend.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 10. lib. 8. histor. & 27. lib. 3. Causs.

b Præsertim Zeæ.

c αἰγίλωψ Theophr. Auena calamina est tibiã. Mart. *Dum tua multorum vincat auena tubam.* Virg. *Syluestrem tenui Musam meditaris auena.* Auena, culmus, stipula. Vir. *Expectata seges vasis elusit auenis.* Auena, herba segetes necans. Vir. *Infœlix lolium, & steriles dominantur auenæ.* Symma-

Symmachus, *Nec rubigo segetibus obfuit, nec auena fruges necauit: sacrilegio annus exaruit.* Turn.cap.3.17.& 29.19.& 19.30.

d Nusquam id Theophrastus, sed cap.1.lib.4. Causs. triticum & hordeum sola in lolium degenerare scribit.

e Eam hodie pultem quotidiano vsu frequentissimã Germani vocant *Abremouz*.

f Augescente fructu, συν ἀδρυνομένου τοῦ καρποῦ: cùm magna & diuturna flatuum vis fuerit. Th.

g ξηραίνουσι καὶ ἀφαναίνουσι, siccant & arefaciunt, Theoph. qui & solem ex nube vocat ἐκνέφιον.

h Theo.cap. 27. 3. Causs. cùm post sementem Auster creorò spirauerit. Rationé, quam hic Plinius reddit, Theophrastus affert, cur in eruilia, cicerula & piso vermes nascantur, ὅταν, inquit, ὑγρανθῶσι, καὶ θερμημερίαι γίνονται.

i Theophr. quidem cap.10.lib.8.hist. in eruo phalangium, in tritico nasci cantharidem scribit, sed nusquam à cantharide triticum rodi.

k Spinas, sentes, quibus terra occupatur, horrescit, squallet, & stat. His pestibus addit Festus, Scãdulacam, voluuli genus, frugibus inimicum, quòd eas hederæ modo implicãdo necat: quidam orobanchen interpretantur. Idem Festus sẽticeta ea Vespices appellari dixit, quoniam spicatæ sunt, id est, aculeis munitæ & armatæ.

l Theophr.cap.10. lib.8.histor. & capite 27. libro 3. Causs.

m φυλλομανία, Theophr.cap.7.lib.8.hist. insana foliorum luxuria.

n σφακελισμός, Theophrasto. Quidam, eruca. Cicer ὑπὸ τῶν καμπῶν κατεσθίεσθαι scribit ille cap. 10 lib.8. histor. Idem tamen capit. 6. nulla τῶν καμπῶν facta mentione, σφακελίζεσθαι ait. Locus ex ca. 10. hic est. τῶν δὲ σπερμάτων νοσήματα τὰ μὲν κοινὰ πάντων ἐστὶν, οἷον ἐρυσίβη, τὰ δὲ ἴδια πλειόνων, οἷον σφακελισμὸς τοῦ ἐρεβίνθου, καὶ τὸ ὑπὸ καμπῶν ἐσθίεσθαι, καὶ ὑπὸ φυλλῶν θηρίων, &c.

o τῆς ὀροβάγχης significatione & interpretatione. Orobanches circumplexu necari cicer & eruum tradit Plinius autoritate Theophrasti nixus cap.22.lib.5. Causs. Alia orobanche est Dioscorid. vt eius descriptio monstrat. Hic tamen ex Theo. loco suprà citato, contrà quàm multi putant censendum est, lolium amplexu suo triticum minime necare, sed quòd, vt idem diserte ait, simul cum eo proueniat. Vide cap. 8. lib.8. Histor.

p Theophr.cap.22.lib.5.Caus. Lolium non complexu triticum necat, sed, vt ait idem author, quia simul prouenit.

q Theophr.cap.& lib.8. Histor. Securidaca aphacam necat, non lentem. Pro ἀφάκην, Plinius legit φακόν. In lente nascitur aracus durus & scaber, eius pestis, itémque aparine.

r ὁράμενα & ἀτέραμνα legumina dicuntur, præsertim faba & lens. Theoph.ca.13.& 14.li.4. Caus. coquibilia, & coctu difficilia, qualis est faba circa Philippos. Vnde Plinius, aut eius libertus authorum Græcorum exscriptor, ex iis duabus vocibus herbarum nomina tam pueriliter ac ridicule somniauerit, cogitare non possum.

s Colum.cap.9.lib.2.

t Domicilium tabulatum Romanis antiquissimum fuisse Verrius autor est.

v Eius rursum meminit infrà cap.3.lib.2.

x Camatian id vocant. Theophr.

y Culturæ modus, inquit Theophr. vt quàm diutissimè restagnet, & maneat aqua, eiusque mora multus limus fiat, &c. ὥστε πηλὸν (nõ, ὕλην) ποιῆσαι πολύν.

z Cap.34.& cap.6.

aa Agrum sine arboribus, crassum & lætum frumentarium esse.

bb Vide suprà cap.14.

cc Far, frumentum. Hæc quæ antea cap.6. edixerat, capit.34. Cato repetit.

dd Plutarchus lib. de Causis naturalibus prouerbium rusticorum memorat, σῖτον ἐν πηλῷ, κριθὰς δ' ἐν κόνει. In luto triticum, hordeum in puluere, id est, leui ac solubili terra.

ee Continuo biennio seri possit farrea spica, id est, aristata: quod ne fiat, excipiunt qui locant prædia. Verrius.

De prodigiis frugum, & arandi disciplina, & vomerum generibus.

CAP. XVIII.

ET [1] frugibus ostentum[a] semel (quod equidem inuenerim) accidit, P. Ælio, Cn. Cornelio Coss. quo anno superatus est Annibal. In arboribus enim tum nata produntur frumenta. Et quoniam de frugum terræque generibus abundè diximus, nunc de arandi ratione dicemus, ante omnia Ægypti facilitate commemorata. [b] Nilus ibi coloni vice fungens, euagari incipit, vt diximus, à solstitio [2] aut noua Luna, ac primò lentè, deinde vehementius, quàm diu in Leone sol est. Mox pigrescit in virginem trãsgresso, atque in Libra residet. Si duodecim cubita non [3] excessit, fames certa est. Nec minus, si XVI. exuperauit. Tanto enim tardius[4] decedit, quanto abundantius creuit, & sementem arcet. Vulgò credebatur, ab eius decessu serere solitos, mox sues impellere vestigiis semina deprimentes in madido solo: & credo antiquitus factitatum. Nunc quoque non multo [5] grauiore opera: sed tamen inarari certum est [6] abiecta prius semina in limo[7] digressi amnis, hoc est, Nouembri mense incipiente, posteà pauci runcant, quod [c] botanismon vocant. Reliqua pars non nisi cum falce arua visit paulo ante Calend. Aprilis: Peragitur autem messis Maio, stipula nũquam cubitali. Quippe sabulum subest, granúmque limo tantum continetur. Excellentius Thebaidis [8] regioni frumentum, quoniam palustris Ægyptus. Similis ratio, sed felicitas maior [9] Babyloni ac Seleuciæ, Euphrate atque Tigri restagnantibus, quoniam rigandi modus ibi manu temperatur. Syria quoque tenui sulco arat, cum multifariam in Italia octoni boues ad singulos vomeres anhelent. In omni quidem parte culturæ, sed in hac quidem maximè valet oraculum illud, Quid quæque regio patiatur. Vomerum plura genera: Culter vocatur, prædensam, prius quàm proscindatur, terram secans, futurísque sulcis vestigia præscribens incisuris, quas resupinus in arando mordeat vomer. Alterum genus est vulgare,[11] rostrati vectis. Tertium in solo facili, nec toto porrectum dentali, sed exigua cuspide in rostro. Latior hæc quarto generi, sed [12] exacutior in mucronem fastigiata, [13] eodémque gladio scindens solum, & acie laterum radices herbarum secans: id non pridem inuentum in Rhætia: Galliæ duas addiderunt [14] tali rotulas, quod genus vocant [d] planarati. Cuspis effigiem palæ habet. Serunt ita [15] non nisi culta terra, & ferè noua. Latitudo vomeris cæspites versat. Semen protinus iniiciunt, cratésque dentatas super trahunt. Nec sarrienda sunt hoc modo sata: sed [16] porcellis binis ternísque sic arant. Vno boum iugo [17] censeri anno [18] facilis soli quadragena iugera, difficilis tricena, iustum est.

1 *Et in frug.* M.
2 *& noua.* Vet.
3 *Excesserit* M.
4 *decidit.* Ch.
5 *grauiora.* M
6 *abiecto prius semini* Vet
7 *degressi.* Ch.
8 *regionibus* M *regionis.* Aliȷ.
9 *Babylon. a Seleuces.* Vet.
11 *rostratũ, vt: vectis.* CH. *facili, vomere toto non porrecto dentali.*
12 *acutior.* Aliȷ & Ch
13 *eademque (sub.cuspis.)*
14 *tali. in Vet. distiua rot q.q.u. planaratrũ* Aȷ *quòd nempe in planis & pinguibus eo potissimũ vtantur. plaumorati* Turn & Ch.
15 *non cultater sed ferè noua* Dal.
16 *procelis.* M. Turn. & Ch.
17 *conferi aruo.* Dal.
18 *facili.* Ch.

ANNOTATIONES.

a Huius meminit & Liuius.

b Hæc omnia ex Herodoto lib. 2.

c Σοταιίζειν dixit etiam Theoph. ὑποτίλλειν τὴν βοτάνην: Rustici Lugdunenses, herbeer. Victor. cap. 36.

d Gallicum vocabulum integrum & incorruptum est pflugradt: quod alij in plumarat, alij in planarat detorserunt. Glareanus in Comment. Cæsar.

De temporibus arandi, & iunctione boum. CAP. XIX.

IN arando magnopere [1] seruandum est Catonis oraculum: Quid est primum? Agrum bene colere. Quid secundum? Bene arare. Quid tertium? Stercorare. Sulco vario ne ares. Tempestiuè ares. Tepidioribus locis [a] à bruma proscindi arua oportet: frigidioribus ab æquinoctio verno. Et maturius sicca regione, quàm humida. Maturius densa terra, quàm soluta, pingui quàm macra. Vbi siccæ & graues æstates, terra cretosa aut gracilis, vtilius inter solstitium & autumni æquinoctium aratur. Vbi leues æstus, frequentes imbres, pingue herbosúmque solum, ibi melius caloribus. Altum & graue solum etiam hyeme moueri placet: tenue valde & aridum, paulo ante [2] sationis tempus. Sunt & hîc suæ leges. Lutosam terram ne tangito. Vi omni arato: prius quàm [3] ares, proscindito. Hoc vtilitatem habet, quòd inuerso cæspite herbarum radices necantur. Quidam vtique ab æquinoctio verno proscindi volunt. Quod vêre semel aratum est, à temporis argumento [b] veruactum vocatur. Hoc in nouali [4] atque requieto necessarium est. Nouale est, quod alternis annis seritur. [c] Araturos boues quàm arctissimè iungi oportet, vt capitibus sublatis arent: sic minimè colla contendunt. Si inter arbores vitésque aretur, fiscellis [5] capistrari, ne germinum tenera præceperant. [6] [d] Securiculam insitiuam pēdere, qua intercidantur radices: Hoc melius, quàm conuelli aratro, bouésque [e] luctari. In arando [f] versum peragi, [7] nec [g] striare in actu sæpius. Iustum est proscindi [h] sulco dodrantali iugerum vno die iterari sesquiiugerum, si sit facilitas soli: si minus, proscindi semissem, iterari assem: quando & animalium labori natura leges statuit. Omne aruum rectis sulcis, mox & obliquis subigi debet. In collibus trāsuerso tantum monte aratur, sed modò in superiora, modò in inferiora [8] rostrante vomere. Tantúmque est laboris homini, vt etiam boum vice fungatur. Certè sine hoc animali montanæ gentes sarculis arant. Arator, nisi incuruus, præuaricatur. Inde translatum hoc crimen in forum. Ibi itaque caueatur, vbi inuentum est. Purget vomerem subinde stimulus cuspidatus [9] [i] rulla. Scamna inter duos sulcos cruda ne relinquantur, glebæ ne exultent. [k] Malè aratur aruum, quod satis frugibus occandum est. Id demum rectè subactum erit, vbi non intelligetur vtrò vomer ierit. In vsu est, & collicias interponere, si ita locus poscat, ampliore sulco, quæ in fossas aquam [10] deducant.

1 reseruandum. Ch.
2 sationem. Ch.
3 aras. Ch.
4 æquè. Ch.
5 capistrantur. CH.
6 Sericulā. Ch.
7 nec strigare in actu spiritus M. & Pellisserius. Ch.
8 reptante. Vet.
9 rallo. M. Ch. Turn. ralla. Aliį. rulla. Aliį.
10 educant. M. & Ch.

ANNOTATIONES.

a Theophr. c. 35. lib. 3. Causs. Cato cap. 34. Columel. c. 2. li. 3. c. 4. li. 2. Virgil. 1. Georgic.

b Rudis terra Varroni cap. 44. 1. quæ iam diu culta non est: Restibilis, quæ quotannis obsita fuerit: veruactum in exemplaribus Columellæ manuscriptis veterum, quæ requiescit interdum.

c Colum. cap. 2. lib. 2. Varro cap. 19. & 20. lib. 1.

d Falculam rustariam Cato vocat, qua ruri secantur rubi per agrum serpentes. Turn. cap. 26. lib. 13. Insitiuam hîc quidam exponunt, vruo & clauo insertam, vt ex eo pendeat. Quidam legūt incitiuam ab incidendo, siue, vt ait, intercidendo.

e Græci ἁμαξεύειν id dicunt, nempe maximo nisu trahere, ἀπὸ τοῦ ἁμάξωνος, fune quo boues trahunt, vel ligno iugali, cui collum inserunt. Vide Rhodig. c. 18. lib. 26.

f Versus peragitur, cum sulco ad finem perducto, iterum eo reditur vnde arationis principium est susceptum: qua ratione, metaphoricôs Varro dixit solstitium esse, cùm Sol ad versum proximè stat: & Pausanias βουστροφηδὸν γράφειν dixit, eo modo scribere, contrà quam nobis mos sit.

g Scalig. ἐν τῇ τῶν κιόνων ῥαβδώσει, nempe virgata & canaliculata cælatura, striaturaque, depressus canaliculus στρὶξ dicitur: stria verò quod eminulum ac protuberans, instar virgæ à summo ad minimum dirigitur. Inde Apuleio striata frons, rugosa, caperata, rugis exarata. Striare, siue strigare, Græcis est ῥυμοτομεῖν, nēpe lineis rectis per longitudinem διακρίνειν, ῥυμοτομεῖν στρατόπεδον Iosepho: ῥυμοτομεῖν καὶ διαμερίζειν ἀμφοτέρας ἀλεξάνδρειας. Diod. Vide Scal. Appēd. Vir.

h Sulcus Varroni de Re rust. qua aratrum vomere lacunam fecit in striam. Quod inter duos terræ elatæ est, Porca, quòd in ea seges frumentum porrigit: vel à porcendo, id est, prohibendo apud Nonium, quia vltra se iaci semē prohibet.

i An rallo, id est, rallo præfixus. Rallum, ferramentū, quo raditur vomer & inhærente terra liberatur atque purgatur: nomen hābet à radendo. Legi potest & ralla, quam vetus lexicon ξυστὴρ exponit. Turn.

k Veterum Romanorum id dictum fuisse, Columella scribit.

De occando, & quodā arationis genere, & de iteratione & resectione. CAP. XX.

ARatione per transuersum iterata, [a] occatio sequitur, vbi res poscit, crate, vel rastro, & sato semine iteratio. Hæc quoque vbi consuetudo patitur, crate [1] dentata, vel tabula aratro adnexa, quod vocant lirare, [2] operiētes semina: vnde primùm appellata deliratio est. Quarto seri sulco Virgilius existimatur voluisse, cùm dixit optimam esse segetem, quæ bis solem, bis frigora sensisset. Spissius solum, sicut plerunque in Italia, quinto sulco seri melius est, in Thuscis verò nono. At fabam & viciam non proscisso serere sine damno, compendium operę est. Non omittemus vnam etiamnum arandi rationem, in transpadana Italia bellorum iniuriâ excogitatam. Sallassi cùm subiectos Alpibus depopularentur agros, panicum miliúmque iam excrescens tentauere. Postquàm respuebat natura, inararunt. At illæ messes [3] duplicatæ docuere: quod nunc vocant artrare, id est aratrare, vt credo tunc dictū. Hoc fit vel incipiēte culmo, [4] cùm

1 contenta. Ch.
2 operiens. Aliį. sub crate, vel tabula. Lege, operiente semina, quod lirare vocant &c. Vide Varr. cap. 19.
3 multiplicata (sic & Ch.) docu[ere] quod nunc voc. artrare. M.

[4] cùm iam is bina ternáve emiserit folia. Nec recens subtrahemus exemplum, in Treuerico agro tertio ante hunc annum compertum. Nam cùm hyeme prægelida captæ segetes essent, reseuerunt, [5] resarrientes campos mense Martio, vberrimásque messes habuerunt. Nunc reliqua cultura tradetur per genera frugum.

4 vel cùm. Vet. 5 scient. Ch.

ANNOTATIO.

a Occare Verrio ab occædendo, quòd grandeis glebas cædant & comminuant: quod etiam Varroni lib. 1 de Re rust. scriptum est. Ciceroni verò in Catone maiore, & Sereno apud Nonium, ab occæcando, quòd iactas satásque fruges occultat, abdat, tegat, & quasi occæcet. Prius etymon secutus Gaza in vertendo Ciceronis Catone βωλοκοπίαν appellauit. Plaut. in Captiuis.

Sartor, satórque scelerum, & messor maxime.
B. Non occatorem priùs audebas dicere.
Nā semper occant priusquàm sarriunt rustici.

Victorius cap. 24. 2. Scaliger in Festum occare dictum putat ab occa, id est, rastro.

De cultura terræ. CAP. XXI.

Siliginem, far, triticum, semen, hordeum occato, sarrito, runcato quibus dictum erit diebus. Singulæ operæ cuique generi in iugero sufficient. Sarculatio induratam hyberno rigore soli tristitiam laxat temporibus vernis, nouósque soles admittit. Qui sarriet, caueat ne frumenti radices suffodiat. Triticum, hordeum, semen, fabam bis sarrire melius. Runcatio, cùm seges in articulo est, euulsis inutilibus herbis, frugum [1] radicem vindicat, segetémque discernit à cæspite. Leguminum cicer eadem, quæ far, desiderat. Faba runcari non gestit: quoniam euincit herbas: lupinum [2] rūcatur tantum. Milium, [3] panicum occatur & sarritur, non iteratur, non runcatur: [4] silicia & faseoli occantur tantum. Sunt genera terræ quarum vbertas pectinari segetem in herba cogat. Cratis & hoc genus, dentatæ stylis ferreis. [5] Eadem nihilominus & depascuntur. Quæ depasta sunt, sarculo iterum excitari necessarium. At in Bactris, Africa, [6] Cyrene, omnia hæc superuacua [7] fecit indulgentia cæli, & semente non nisi [8] nonis mensibus in aream redeunt: quia siccitas coercet herbas, fruges nocturno tactas rore nutriens. Virgilius alternis cessare arua suadet, [9] & hoc, si patiantur ruris spatia, vtilissimū proculdubio est. Quod si neget conditio, far serendum, vnde & lupinū, aut vicia, aut faba sublata sint, & quæ terram faciant lætiorem. In primísque & hoc notandū, quædam propter alia seri obiter: sed parùm prouenire priori diximus volumine, ne eadem sæpius dicantur. Plurimùm enim refert soli cuiusque ratio.

1 radices. Ch. 2 non occatur. M. vrcatur. Ch. in emend. occatur. 3 & panic. M. & Ch. 4 siliqua. Dal. id est, dolichus. 5 Eadémque. Ch. 6 Cyrenis. Ch. 7 terris fecit, M. 8 Nonis in Ch. d. 9 & hoc, in M. d.

De summa fertilitate, & bifera vite, & aquarum differentia.

CAP. XXII.

Ciuitas Africæ in mediis harenis, petentibus Syrteis Leptínque [1] magnam, vocatur [a] Tacape, felici super omne miraculum riguo solo: ternis ferè mil. pass. in omnem partem fons abundat, largus quidem, [2] sed certis horarum spatiis dispensatus inter incolas. Palmæ ibi prægrandi subditur olea, huic ficus, fico Punica, illi vitis: sub vite seritur frumentum, mox legumen, deinde olus, omnia eodem anno: omniáque alienâ vmbrâ aluntur. Quaterna cubita eius soli in quadratum, nec vt à porrectis metiantur digitis, sed in pugnum contractis, quaternis denariis venundantur. Super omnia est, [3] biferam vitem bis anno vindemiare. Et nisi multiplici partu exinaniatur vbertas, [4] pereunt luxuriâ singuli fructus. Nunc verò toto anno metitur aliquid. Constátque fertilitati non [5] occurrere homines. [b] Aquarū quoque differentia magna riguis est. In Narbonensi prouincia nobilis fons Orge nomine est: in eo herbæ nascuntur in tantum expetitæ bubus, vt [c] mersis capitibus totis eas quærāt. Sed illas in aqua nascentes certum est, non nisi imbribus ali. Ergo suam quisque terram aquámque nouerit.

1 magnæ. Ch. 2 sed & cer. hor. spat. dispensatur. Ch. 3 bifera vite. Ch. 4 pereat luxuria fructus. M. 5 præcurrere. Vet.

ANNOTATIONES.

a Suprà lib. 16. cap. 27. vites etiam triferas esse doces. Hoc autem, inquit, euenit perpetuò in Tacapensi Africæ agro, de quo plura aliàs: ea est soli fertilitas.

b Fundit is fluuium, quem Sulgam Strabo vocat, incolæ etiamnum *Sorgue.*

c In Ligeri amne, qua per Vellaunios fluit passim hoc idem boues faciunt, & in Sebusianorum piscinis.

De qualitate terræ & stercoratione.

CAP. XXIII.

Si fuerit illa terra quam appellauimus teneram, poterit [1] sublato hordeo milium seri, eo condito [2] raphanus: his [3] sublatis hordeum vel triticum, sicut in Campania: satísque talis terra aratur, cùm seritur. Alius ordo: vt vbi adoreū fuerit, cesset iiij. mensibus hybernis, & vernam fabā recipiat, [4] aut ante hyemalem ne cesset. [5] Nec non minus pingui alternari [6] potest ita, si frumento sublato legumen tertiò seratur. Gracilior & in annū tertiū cesset. Frumentum [7] quidam seri vetāt, nisi in ea quæ proximo anno quieuerit. Maximam huius loci partem stercorationis obtinet ratio, de qua & priori diximus volumine. Hoc tantùm [8] vnū in cōfesso est, nisi stercorato seri non oportere: quanquam & hic leges sunt propriæ. Milium, panicum, rapa, napus, nisi in stercorato non [9] serantur. Non stercorato frumentum potiùs quàm hordeum serito. Item in noualibus, tametsi in illis fabam seri volunt, eandē vbicunque quàm recētissimè stercorato solo. Autumno aliquid saturus, Septembri mense fimum [10] inaret post imbrem. Vtique si verno erit saturus, per hyemem fimum disponat. Iustum est vehes xviij. iugero tribui: dispergere autem prius quàm [11] arescat, aut [12] iactato semine. Si hec omissa sit stercoratio, sequens est, priùs quàm serat, [13] ante puluerem. [a] Quod vt hác quoque curā determinemus, iu-

1 sublecto. Ch. 2 rapa. M. 3 subiectis. Ch. 4 vt an. hy. non cesset. Nimis pinguis. M. 5 Nec non, in Ch. d. 6 potest Ita fit vt fr. sublecto. Ch. 7 seri quidem Ch. 8 enim. Ch. 9 seritur. Ch. 10 inarguet Ch. 11 ares Ch. Corruptissimus hic est locus. Lego ex Columel. quàm serat. Si hac & c. priusquàm sarriat, puluere stercoris ex auiariis vel caprino stercore vt semine (seminantis more, Colum.) iactato sarculis terram permisce. 12 iacto Vet. & Ch. 13 antè pluerit. Sed vt Alij.

ſtum eſt [b] ſingulas vehes fimi denario ire, in ſingulas pecudes minores, in maiores denas: niſi cõtingat hoc, malè ſubſtrauiſſe pecori colonum [14] appareat. Sunt qui optimè ſtercorari putent, ſub dio [15] retibus incluſa pecorum manſione. Ager [16] ſi non ſtercoratur, alget: ſi nimiũ ſtercoratus eſt, aduritur: ſatiúſque eſt id ſæpe, quàm ſuprà modum facere. Quò calidius ſolum eſt, eò minus addi ſtercoris, ratio eſt.

14 apparet. Dal.
15 cratibus. V. quanquã & retibus id fit
16 ſi non fuerit ſtercoratus. Ch.

ANNOTATIONES.

a Quod hoc loco, ſed Cælius ad Ciceronem, *Quod nõ dubito, quin te quoque hæc deliberatio ſit perturbatura.* Aldus in Cæſarem.

b Iuſtũ eſt ſingulas vehes fimi tricenis diebus (terdenis) prouenire in ſingulas, &c. Columella de Re ruſt. lib. 2. c. 15. Parum autem diligentes exiſtimo eſſe agricolas, apud quos minores ſingulę pecudes tricenis diebus minus quàm ſingulas, itémque maiores denas vehes ſtercoris efficiunt, &c.

De bonitate ſeminum, & diſciplina ſeminandi, & quantum ex quoque genere frumenti, in iugero ſerendum, & temporibus ſerendi.

CAP. XXIIII.

Semen optimum [a] anniculum, bimum deterius, trimum peſſimum, vltrà ſterile: & in vno omnium definita genere ratio eſt. Quod in ima [1] area ſubſedit, ad ſemen reſeruandum eſt. Id enim optimum, quoniam grauiſſimum: neque alio modo vtilius [2] diſcernitur. Quæ ſpica per interualla ſemina habebit, abiicietur. Optimum granum quod rubet, [3] & dentibus fractum eundem habet colorem: deterius, cui plus intus albi eſt. Certum terras alias [b] plus ſeminis recipere, alias minus. Religioſúmque inde primum colonis augurium, cùm auidiùs accipiat, eſurire creditur, & comeſſe ſemen. Sationem locis humidis celeriùs fieri ratio eſt, ne ſemen imbre putreſcat. Siccis ſeriùs, vt pluuiæ ſequantur: ne diu iacens atque non concipiens, euaneſcat. Itémque feſtinatâ ſatione denſum ſpargi ſemen, quia tardè concipiat. Serotina rarum, quia denſitate nimiâ necetur. Artis quoque cuiuſdam eſt, [c] æqualiter ſpargere. Manus vtique congruere debet cum gradu, ſempérque cum dextro pede. Fit quoque quorundam occulta ratione, quod [4] ſors genialis atque fœcunda eſt. Non transferendum eſt ex frigidis locis ſemen in calida, neque ex præcocibus in ſerotina: ídque in contrarium pręcepere quidam falſa diligentia. [d] Serere [5] in iugero temperati ſoli iuſtum eſt tritici aut ſiliginis modios v. farris aut ſeminis (quod frumenti genus ita appellamus) x. hordei vj. Fabæ quintam partem ampliùs quàm tritici, viciæ xij. ciceris & cicerculæ & piſi iij. lupini x. lentis iij. ſed hanc cum fimo arido ſeri volunt, erui vj. ſiliciæ vj. faſeolorum iiij. pabuli xx. milij, panici ſextarios quatuor. Pingui ſolo plus, gracili minus. Eſt & alia diſtinctio. In denſo, aut cretoſo, aut vliginoſo ſolo, tritici aut ſiliginis modios ſex: in ſoluta terra nuda, & ſicca, & læta, quatuor. [6] Macies enim

1 arca. M.
2 diſpergitur. M.
3 & dein. M.
4 fors. CH.
5 in iugera temperato ſolo. Ch.
6 Macriũ enim ſolum niſi rarum. Ch.

ſoli maior, niſi rarum culmum habeat, ſpicam minutam facit & inanem. Pinguia arua [7] ex vna ſeminis radice fruticem numeroſum fundunt, denſámque ſegetem è raro ſemine emittunt. Ergo inter quatuor & ſex modios pro natura ſoli, alij quinque non minus ſeri, pluréſve præcipiunt: item in conſito, aut cliuoſo, [8] vt in macro. Huc pertinet oraculum illud magnopere cuſtodiendum, [c] Segetem ne defruges. Adiecit [9] iis Accius Praxidico vt ſereretur, cùm Luna eſſet in Ariete, Geminis, Leone, Libra, Aquario. Zoroaſtres Sole xij. partes Scorpionis transgreſſo, cùm Luna eſſet in Tauro. Sequitur huc dilata & maxima indigens cura de tempore fruges ſerendi quæſtio, magnáque ex parte ratione ſiderum connexa. Quamobrem ſententias omnium in primis ad id pertinentes exponemus. Heſiodus, qui [10] princeps omnium de agricultura pręcepit, vnum tempus ſerendi tradidit à Vergiliarum occaſu Scribebat enim in Bœotia Helladis, vbi ita ſeri diximus. Inter diligentiſſimos conuenit, & in alitum quadrupedúmque genitura, eſſe quoſdam ad conceptum impetus & terræ. Hos Græci ita definiunt, cùm ſit calida & humida. Virgilius triticum & far à Vergiliarum occaſu ſeri iubet, hordeum inter æquinoctium autumni & brumam: viciam verò, faſeolos & lentem, Boote occidente: Quo fit, vt horum ſiderum aliorúmque [f] exortus & occaſus, [11] digerendi ſint in ſuos dies. Sunt qui & ante Vergiliarum occaſum ſeri iubeant, duntaxat in arida terra, calidíſque prouinciis. Cuſtodiri enim ſemen corrumpente humore, & à proximo imbre vno die erumpere. Alij ſtatim ab occaſu Vergiliarum ſequi imbres, à ſeptimo ferè die. Aliqui in frigidis ab æquinoctio autumni: in calidis, ſeriùs, ne antè hyemem luxurient. Inter omnes autem conuenit circa brumam ſerendum non eſſe, magno argumento: quoniam hyberna ſemina, cùm ante brumam [12] nata ſint, ſeptimo die erumpant: ſi poſt brumam, vix xl. Sunt qui properent, atque ita pronuncient, feſtinatam ſementem ſæpe decipere, ſerotinam ſemper. E contrario alij, vel vêre potiùs ſerendum, quàm [13] malè in autumno. Atque vbi fuerit neceſſe, inter [g] Fauonium & vernum æquinoctium. Quidam omiſſa [14] cæleſti cura, vt inutili, temporibus definiunt. Vêre linum & auenam, & papauer: atque vti nunc [15] etiam tranſpadani ſeruant, vſque in [h] Quinquatrus: fabam, ſiliginem [16] Nouembri menſe: far Septembri extremo vſque in Idus Octobris. Alij poſt hunc diem in Calendas Nouemb. Ita his nulla naturæ cura eſt: illi nimia, & ideo cæca ſubtilitas: cùm res inter ruſticos geratur, literarúmque expertes, non modò ſiderum. [17] Et confitendum eſt, cælo maximè conſtare ea: quippe Virgilio iubente prædiſci ventos ante omnia, ac ſiderum mores, [18] neque aliter, quàm nauigantibus, ſeruari. Spes ardua & immenſa, miſceri poſſe cæleſtem diuinitatem imperitiæ: ſed [19] tentanda tam grandi vitæ emolumento. [20] Prius tamen ſideralis difficultas, quam ſenſere etiam periti, ſubiicienda contemplationi eſt: [21] quòd deinde lætior mens diſcedat à cœlo, &

7 ex vno ſemine frut. Ch.
8 aut in. Dal.
9 iis Attius. V. hic Artius. Ch.
10 primus hominũ Ch. in emend.
11 dirigẽdi. Ch.
12 ſata ſint. M.
13 malè autumno. Ch.
14 cæl. ſubtilitate. iij. ſeruat. CH.
15 etiam. in Ch. d.
16 Nouembre. CH.
17 ſed conf. Vet.
18 non aliter. Vet.
19 contemplanda tamẽ. M.
20 Prius. M.
21 quo. M. & Ch.

[12 fatalia Ch.] cœlo, &[12] facta sentiat, quæ futura prænosci non possint.

ANNOTATIONES.

a Theoph.cap.11.lib.8.histor.
b Idem cap.6.lib.eod.Colum.cap.13.lib.2.
c Vt in terram æquali copia cadant,& tempore,tam curiosa in hoc veterum diligentia, vt quæ in proiectu vel cornua boum ferirent (κερασβόλα vocabant) existimarent ἄφορα, ἀτελῆ, dura, ἀτέραμνα, & minimè bonæ frugis. Theoph. Plutarchus, Rhodig. cap.1.30 qua ratione & Plato κερασβόλον hominem appellauit horridum, agrestem, inconditum. Hac æqualitate cauent & ἐπισπορίαν, malum ingens, cùm in exceptum iam terræ semẽ, alterum iniicitur.
d Varro cap.44.lib.1.Columel.ibid.
e Cato cap.5.
f Hyeme sicca & suda,vêre pluuio & humido fœcundam segetem esse monstrat hoc carmen veteris poetæ apud Festum.

Hyberno puluere,verno luto,grandia farra Camille metes.

Expressit & Virg.illã sententiam his versibus,

—hyberno lætissima puluere farra,
Lætus ager,nullo tantum se Mœsia cultu
Iactat,& ipsa suas mirantur Gargara messes.

Cato, *Agro sicco per sementim,læto per ver.* Plutarch in Quęst.nat. διὰ τί λέγεται, σῖτον ἐν πηλῷ φυτεύετε, τὴν δὲ κριθὴν ἐν κόνει. Ratio est, quod πυροφόρος χώρα πίων καὶ βαθεῖα, κριθοφόρος δὲ μᾶλλον λεπτόγεως. Camillus παῖς ἀμφιθαλής, puer patrimus matrimúsque.
g Spirare is incipit circa 7. aut 8. Februarij. Lugdunenses vocant *le vent Fueillet*, quod arborum folia eliciat.
h Celebrantur in honorem Mineruæ per quinque dies eæ feriæ,XV. Cal. Apr. Postremus dies Tubilustrium vocabatur.

[a] *Digestio siderum in noctes & dies.* CAP. XXV.

PRimùm omnium dierum ipsorum anni, solísque motus propè inexplicabilis ratio est. Ad ccclxv. adiiciunt etiamnum [1 intercalaris. M.] [1] intercalarios diei noctísque quadrantes. Ita fit, vt tradi non possint certa siderum tempora. Accedit confessa rerum obscuritas, nunc præcurrente, nec paucis diebus, tempestatum [2 significatione. M.] [2] significatu, quod [b] prochimazin Græci vocant: nunc postueniente, quod epichimazin: & plerunque aliàs citius, aliàs tardiùs cæli effectu ad terram deciduo, [3 vnde, in M.d.] [3] vnde vulgo serenitate reddita, confectum sidus audimus. Præterea cùm omnia hæc statis sideribus cælóque affixis constent, interueniunt [4 motus stel grandinis imbriis M.] [4] motu stellarum grandines, imbres, & ipsi non leui effectu, vt docuimus, turbántque conceptæ spei ordinem. Idque ne nobis tantùm putemus accidere, & reliqua fallit animalia sagaciora circa hoc, vt quo vita eorum constet: æstiuásque alites præposteri aut præproperi rigores necant, hybernas æstus. Ideò Virgilius errantium quoque siderum rationem ediscendam præcipit, admonens obseruandum frigidæ Saturni stellæ transitum. Sunt qui certissimum vêris indicium arbitrentur ob infirmitatem animalis, papilionis prouentum. Id eo ipso anno, cùm commentaremur hæc, notatum est, prouentum eorum ter repetito frigore extinctum aduenásque volucres ad vj. Calend. Februarij [5 speciem. Vet.] [5] spem vêris attulisse, mox sæuissima hyeme cõflictas. Res anceps primùm omnium à cælo peti legem? deinde eam argumentis esse quærendam. Super omnia est mundi [6] conuexitatis, [6 conuexitas. M.] terrarúmque globi differentia, eodem sidere alio tempore aliis aperiente se gentibus: quo fit vt causa eius non iisdem diebus vbique valeat. Addidere difficultatem & autores diuersis in locis obseruando, mox etiam in iisdem diuersa prodendo. Tres autem fuere sectæ, [c] Chaldæa, Aegyptia, Græca. His addidit apud nos quartam Cæsar Dictator, annos ad Solis cursum redigens singulos, Sosigene perito scientiæ eius adhibito. Et ea ipsa ratio posteà comperto errore correcta est: ita vt xii. annis continuis non [d] intercalaretur, quia [7] [7 cœperant sydera annum. Vet.] cœperat sidera annus morari, qui priùs antecedebat. Et Sosigenes ipse trinis commentationibus, quanquam diligentior esset cæteris, non cessauit tamen addubitare, ipse semet corrigendo. Autores prodidere ea, quos prætexuimus volumini huic, raró vllius sententiâ cum alio congruente. Minus hoc in reliquis mirum, quos diuersi [8] excusauerint tractus. [8 excusauerunt. M.] Eorum qui in eâdem regione dissedere, vnam discordiam ponemus exempli gratiâ: Occasum matutinum Vergiliarum Hesiodus (nam huius quoque nomine extat Astrologia) tradidit fieri, cùm æquinoctium autumni conficeretur: Thales xxv. die ab æquinoctio: Anaximander xxix. Euctemon xlviii. Nos sequemur obseruationem Cæsaris: maximéque hæc erit Italiæ ratio. Dicemus tamen & aliorum placita: quoniam non vnius terræ, sed totius naturæ interpretes sumus, non autoribus positis (id enim verbosum est) sed regionibus: vt legentes tantùm meminerint, breuitatis gratia, cùm Attica nominata fuerit, simul intelligere Cycladas insulas: cùm Macedonia, Magnesiam, Thraciam: cùm Ægyptus, Phœnicé, Cyprum, Ciliciam: cùm Bœotia, Locridem, Phocidem, & finitimos semper tractus: cùm Hellespontus, [9] Cherrhonesum, & continentia vsque Atho montem: [9 Chersonesum. M.] cùm Ionia, Asiam, & insulas Asiæ: cùm Peloponnesus, Achaiam, & ad [10] Hesperum iacentes terras. [10 vesperam. M.] Chaldæi Assyriam & Babyloniam demonstrabunt. Africam, [11] Hispanias, Gallias sileri non erit mirum. [11 Hispaniam. M.] Nemo enim obseruauit in iis, qui siderum proderet exortus. Non tamen difficili ratione dignoscentur in illis quoque terris digestione circulorum, quam in sexto volumine fecimus: [12] qua cognatio cæli non gentium modo, verùm vrbium quoque singularum intelligitur, [12 quoniam cognitio. M] nota ex his terris, quas nominauimus, sumptâ conuexitate circuli, pertinentis ad quas quisque quæret terras, & ad earum siderum exortus, per omnium circulorum pares vmbras. Indicandum & illud, tempestates ipsas ardores suos habere quadrinis annis: & easdem non magna differentia reuerti ratione Solis: octonis verò augeri easdem, centesima reuoluente se Luna. Omnis autem ratio obseruata est tribus modis, exortu siderum occasúque, & ipsorum temporum [e] cardinibus. Exortus occasúsque binis modis intelliguntur. Aut enim aduentu Solis occultátur [f] stellæ & conspici desinũt,

aut eiusdem abscessu proferunt se. [g] Emersum hoc melius, quàm exortum consuetudo dixisset: & illud occultationem potiùs, quàm occasum. [h] Alio modo, quo die incipiunt apparere vel desinunt, oriente Sole, aut occidente, matutini vespertiníve cognominati, prout alterutris eorum manè vel crepusculo contingit. Dodrantes horarum, cùm minimùm, interualla ea desiderant ante Solis ortū, vel post occasum, vt aspici possint. Prætereà bis quædam exoriuntur & occidunt. Omnísque sermo de his est stellis, quas adhærere cęlo diximus. Cardo temporum quadripartita anni distinctione constat, per incrementa lucis. Augetur hæc à bruma, & æquatur noctibus verno æquinoctio dieb. xc. horis tribus. Deinde superat noctes ad solstitium dieb. xciii. horis xij. vsque ad æquinoctium autumni. Et tum ęquata die procedit ex eo ad brumam diebus lxxxix. horis iii. Horæ nūc in omni accessione [i] æquinoctiales, non cuiuscúque diei significantur: omnésque eæ differentiæ fiunt in octauis partibus signorum. Bruma Capricorni, ad [13] viii. Calend. Ianuarij ferè: ęquinoctium vernum, Arietis: solstitium, Cancri: alterúmque æquinoctium, Libræ: qui & ipsi dies rarò non aliquos tempestatum significatus habent. Rursus hi cardines singulis etiamnum [k] articulis temporum diuiduntur, per media omnes dierum spatia. Quoniam inter solstitium & æquinoctium autumni, Fidiculæ occasus autumnum inchoat die xlv. At ab æquinoctio eo ad brumam, Vergiliarum matutinus occasus hyemem die xliii. Inter brumam & æquinoctium die xlv. flatus Fauonij vernum tempus. Ab æquinoctio verno initium æstatis die xlviii. Vergiliarum [14] exortus matutinus. Nos incipiemus à sementibus frumenti, hoc est, Vergiliarum occasu matutino. Nec deinde paruorum siderum mentione concidenda ratio est, & difficultas rerum augenda, cùm sidus vehemens [l] Orionis iisdem diebus longo decedat spatio. Sementibus [m] tempora plerique præsumunt, & ab xi. die autumnalis æquinoctij fruges serunt, adueniente Coronæ exortu, continuis diebus certo propè imbrium promisso. Xenophon non antequam Deus signum dederit. Hoc Cicero [15] Nouembris imbre fieri interpretatus est, cùm sit vera ratio non prius serendi, quàm folia cœperint decidere. Hoc ipso Vergiliarum occasu fieri putant. Aliqui ad iii. Idus Nouembris, vt diximus, seruant: quoniam id sidus etiam vestis [16] institoris est, & est in cælo notatu facillimum. Ergo ex occasu eius de hyeme augurātur, quibus est cura insidiandi negotiatoris [17] auaritia. Nubilo occasu pluuiosam hyemē denuntiat: statímq; augēt lucernarum pretia: sereno asperam, [18] & reliquarum vestium accendunt. Sed ille indocilis cæli agricola, hoc signum habeat inter suos vepres, humúmque suam aspiciens, cùm folia viderit decidua. Sic indicatur anni temperies, alibi tardiùs, alibi maturiùs. Ita enim sentitur, vt cæli locique [19] afficit natura: idque in hac ratione præcellit, quod eadē & in mundo publica est, & vnicuique loco peculiaris. Miretur hoc, qui non meminerit ipso brumali die pulegium [20] in carnariis florere: adeò nihil occultum esse natura voluit. Et serendi igitur hoc dedit signum. Hæc est vera interpretatio, argumentum naturæ secum afferens. Quippe [21] sic terram peti suadet, promittitque quandam stercoris vicem, & [22] contra rigores terram statúsque operiri à se nuntiat, & monet festinare. Varro in fabæ vtique satu hanc obseruationem custodiri præcepit. Alij plenâ Lunâ serēdam. Lentem vero à xxv. ad xxx. Viciam quoque iisdem Lunæ diebus. Ita demum sine limacibus fore. Quidam pabuli causa sic seri iubent, seminis autem vêre. Est & alia manifestior ratio, mirabiliore naturæ prouidentiâ, in qua Ciceronis sententiam ipsius verbis subsignabimus,

[n] Iā verò semper viridis, sempérque grauata,
Lentiscus, triplici solita est grandescere fœtu:
Ter fruges fundens, tria tēpora mōstrat arādi.

Ex his vnum hoc erit idem & lino ac papaueri serendo. Cato de papauere ita tradit: Virgas & sarmenta, quæ tibi [23] in satione superant, in segete comburito. Vbi eas combusseris, ibi papauer serito syluestre: quod in miro vsu est melle decoctum ad faucium remedia. Vísque somnifera etiam satiuo. Et hactenus de hyberna semente.

Marginal notes: 13 xvii. Dal. — 14 exortu matutino. — 15 Cicero NR. Ch. id est, noster. Latinus, nō externus Sic cap.6. li. 29. Varro noster. — 16 institutor. M. institor. V. — 17 auaritia Vet. — 18 & tum vel. Dal. — 19 efficit. M. — 20 è cœnariis. V. Th. c.8.1. Causs. legitur tamen in carnariis, c.8. lib. 9 sub finem, &c. suspensa in tectis. c.41. lib.2. — 21 sic terram se peti — 22 con. rig. stat. operiri se. M. — 23 incisioni supererunt.

ANNOTATIONES.

a Columella cap.2. lib.11.

b προχειμάζειν. Festus dicit presyderare, cū maturiùs & ante syderis tempus hyberna tēpestas præcurrit: ἐπιχειμάζειν, cùm post venit. Itaque cùm à syderibus oriri videantur tempestates, vbi hæ præteriêre, & sua cælo reddita est serenitas, confectum sydus dicitur. Turn. cap.10. li.3. Aduers. confectum sydus & autor posthac dicit cap.28. cùm Solstitium peractum est. & suprà cap.41. lib.2.

c Vitruuius cap.7. lib.9. Cicero lib.1. de diuinat.

d De hac obseruatione vide Alex. ab Alex. c.23. lib.3.

e Solstitiis & æquinoctiis.

f Quæ illius exortum præcesserant. Occasus hic est heliacus.

g Hic est ortus heliacus.

h Exortus & occasus dicuntur cosmici Astrologis.

i Duodecim, in quas diem prisci Romani diuiserunt, quod vt Gal. scribit lib. de peccatorum cuiusque cognitione, numerus ille sit commodissimus, quia dimidium cōtineat, duplum, quartum, sextum, duodecimum, quæ nullus alius, vsque ad vigesimum quartum. Quamobrem in herciscunda hæreditate, ponderibus & mēsuris potiùs quàm alius quiuis vsurpatus est. Magius cap.15.1.

k Interuallis & sectionibus temporum. Varro à cap. 27. ad 37. lib.1.

l Musæo θρασὺς ὠρίων, Homero δεινὸς ὠρίωνος. Sic porro vocarunt poëtæ, quod Pleionem matrē Pleiadum eum persequi tradant, vt vim afferat. De Virgiliis vide cap.41. lib. 2.

m Varro cap.34. lib.1. Columel. c.2. li.11.

n Constant. in Geoponicis lib.11. ἡ δὲ σχῖνος τρεῖς καρποὺς φέρει· καὶ εἰ μὲν ὁ πρῶτος καρπὸς καλὸς γένηται, τὸν πρῶτον σπόρον καλῶς καρποφορεῖν σημαίνει: ὁμοίως δὲ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Aratus.

– οὐδὲ μέλαιναι σχῖνοι ἀπείρητοι,
τριπλόα δὲ σχῖνος κυέει, τρία δ' οἱ γε αὔξαι
γίνονται καρποῖο, φέρει δέ τε σήματ' ἑκάστῳ
ἑξείης ἀρότῳ· καὶ γάρ τ' ἀροτήσιον ὥρην
τριπλόα μείρονται, μέσσην καὶ ἐπ' ἀμφότερ' ἄκρας.

Idem & de scilla, quā etiam vt Lentiscū σχῖνον vocant, prodidit Th. c.12.7. Hist. quod & rursum confirmat Aratus his verbis:

ὅσσα δ' ἐπὶ σχῖνα ἀροτὴρ ἐπιδράσσατο καρπῶν,
τόσσα καὶ ἐν σκίλλης τεκμαίρεται αὖθι λαβεῖν.

Lentisci

Lentisci in fructu quod seruat rusticus albo
In flore & scillæ seruandum existimat idem.

Replicatio totius culturæ, & quid quoque mense in agro fieri oporteat.

CAP. XXVI.

VErùm vt pariter omnis culturæ quoddá breuiarium peragatur, eodem tempore conuenit & arbores stercorare, accumulare item vineas: sufficit in iugerum opera: & vbi patietur loci ratio, arbusta ac vineas putare, seminariis solum bipalio præparare, incilia aperire, aquam agro pellere, torcular[1] leuare & recondere. A Calend. Nouemb. gallinis oua supponere nolito, donec bruma conficiatur. In eum diem ternadena subiicito æstate tota, hyeme pauciora nõ tamen infra nouena. Democritus talem futuram hyemem arbitratur, qualis fuerit brumæ dies, & circa eum ternis item solstitio æstatem. Circa brumam[2] plerisque bis septem halcyonum fœtura ventorum quiete[3] mollius cælum: sed in his & in aliis omnibus ex euentu significationum intelligi sidera debebunt, non ad dies vtique præfinitos expectari tempestatum vadimonia. Per brumam vitem ne colito. Vina tum defæcari, vel etiã diffundi Hyginus suadet, à cõfecta ea septimo die, vtique si septima Luna competat. Cerasa circa brumam seri. [a] Bubus glandem tunc aspergi conuenit in iuga singula modios. Largior valetudinem infestat, & quocunque tempore detur, si minus xxx. diebus continuis data sit, narrant verna scabie pœnitere. Materiei cædendæ tempus hoc dedimus. Reliqua opera nocturna maximè vigilia constant, cùm sint noctes tantò ampliores. Qualos, crates, fiscinas texere. Faces [b] incidere. Ridicas præparare interdiu xxx. palos lx. in lucubratione vespertina ridicas v. palos x. totidem antelucana. A bruma in Fauonium [4] Cæsari nobilia sidera significant, iij. Calend. Ianuarij matutinò Canis occidens. Quo die Atticæ & finitimis regionibus Aquila vesperi occidere traditur. Pridie Nonas Ianuarij Cęsari Delphinus matutinò exoritur, & postero die Fidicula, quo Ægypto Sagitta vesperi occidit. Item ad vi. Idus Ianuarij eiusdem Delphini vespertino occasu continui dies hyemant [5] Italiæ, & cùm sol in Aquarium sentiatur transire, quod ferè xvi. Calen. Feb. euenit. viii. Calend. stella [c] regia appellata Tuberoni in pectore Leonis occidit matutinò. Et pridie Nonas Feb. Fidicula vesperi. Huius temporis nouissimis diebus, vbicunque patietur cæli ratio, terram ad rosarum & vineæ satum vertere bipalio oportet. Iugero operæ lx. sufficiunt. Fossas purgare, aut nouas facere. Antelucanis ferramenta acuere, manubria aptare, dolia quassa sarcire, ipsorúmque [6] laminas scabendo purgare, aut nouas facere. A Fauonio [d] in æquinoctium vernum Cæsari significat xvii. Calend. Martij triduum [7] variè. Et viii. Calend. [e] hirundinis visu, & postero die Arcturi [f] exortu vespertino. Item iij. Nonas Martij Cæsar Cancri exortu [g] id fieri obseruauit. Maior pars autorum vindemiatoris emersu viij. Idus Aquilonij piscis [8] exortu, & postero die [h] Orionis, in Attica [9] Miluium apparere obseruatur. Cæsar & Idus Martias ferales sibi annotauit Scorpionis occasu: xv. verò Calend. Aprilis Italiæ Miluum ostendi, xij. Calend. Equum occidere matutinò. Hoc interuallum temporis [i] vegetissimum agricolis, maximéque operosum est, in quo præcipuè falluntur. Neque enim eo die vocantur ad munia, quo Fauonius flare debeat, sed quo cœperit. Hoc acri intentione seruandum est. Hoc illo mense signum Deus habet, obseruatione minimè fallaci aut dubia, si quis attendat. Vnde autem spiret [10] ijs ventus, quáque parte veniat, diximus secundo volumine, & dicemus mox paulò operosius. Interim ab eo die (quisquis ille fuerit) quo flare cœperit, non vtique vj. Id Feb. sed siue antè, quando præuernat, siue post, quando hyemat: post eam diem, inquam, innumera rusticos cura distringat, & prima quæque peragantur, quæ differri nequeunt. Trimestria serantur. Vites putentur qua diximus ratione. Oleæ curentur. Poma serantur inserantúrque. Vineæ pastinentur. Semina digerantur, instaurentur alia. Harundines, salices, genistæ serantur cædantúrque. Serantur verò vlmi, populi, platani, vti dictũ est. Tum & segetes conuenit purgare, sarrire hybernas fruges, maximéque far. Lex certa in eo, cum quatuor fibrarũ esse cœperit. Faba verò non antequàm trium foliorum. Tunc quoque leui sarculo purgare verius, quàm fodere. Florentem vtique xv. primis diebus non attingere. Hordeum nisi [11] sicco ne serito, Putationem æquinoctio peractam habeto. Vineæ iugerum quaternæ operæ putant, alligántque: in arbusto singulæ operæ arbores xv. Eodem hoc tempore hortorum rosariorúmque cura est, quæ separatim [12] proximis voluminibus dicetur: eodem & topiariorum. Tunc optimè scrobes fiunt. Terra in futurum proscinditur, Virgilio maximè autore, vt glebas Sol coquat. Vtilior sententia, quæ non nisi temperatum solum in medio vêre arari iubet: quoniam in pingui statim sulcos occupant herbæ, gracili insecuti æstus [13] exiccant: tum nanque succum venturis seminibus auferunt. Talia autumno meliùs arari certum est. Cato verna opera sic definit: scrobes fieri, seminaria propagari in locis crassis & humidis: vlmos, ficos, poma, [14] oleas, prata stercorari Luna sitiente: Quæ rigua non erunt, ab afflatu Fauonij defendi, purgari herbas, malas radicitus erui, ficus interpurgari, seminaria fieri, & vetera sarciri. Hæc antequam vinea florere incipiat. [16] Itémque pyro florente arare incipiat macra harenosáque. Posteà vtique grauissima & aquosissima. [17] Ita postremò arato. Ergo hæc aratio has habebit notas, lentisci primum fructum ostendentis, ac pyri florentis. Erit & tertia [18] in bulborum satu scillæ. Item in coronamentorum narcissi: nanque & hæc [k] ter florent: primóque flore primam arationem ostendunt, medio secundam, tertio nouissimam, quando inter sese alia aliis notas præbent. Ac non in nouissimis cauetur, ne fabis florentibus attingatur edera. Id

1 lauare. M.
2 plerúmque. Vet.
3 mollit. Vet. molliunt. M. sub. dies 14.
4 Cæsar nol. sid. significat. M.
5 Italiæ, vbi Sol in Aqu. sentitur trans. Dal.
6 lamas. M.
7 varium. Vet.
8 exortus Dal.
9 Miluum. Dal.
10 is ventus. Alij.
11 siccum ne sarrito. M.
12 proxima, volumine. Vet.
13 exiccãt, certúmque succum futuris. Vet. exic. ideóque succũ. Alij. Vet.
14 oleas seri, prata ster. Cato.
15 noua fieri. Ex Catone.
16 Idémq. M Itaque Vet.
17 ista Vet.
18 Lego, in coronamentorum satu, narcissi: itẽ in bulborũ scillæ. Namque & hæc ter floret, prim. & c. ostendit. Ex Th. & Arato.

enim noxium & exitiale ei est tempus. Quędam verò & suas habent notas, sicuti ficus. Cùm folia pauca in cacumine acetabuli modo [19] germinent, tunc maximè serendas ficus. Æquinoctium vernum ad viij. Calend. Aprilis peragi videtur. Ab eo ad Vergiliarum exortum matutinum, Cæsari significant Calend. Aprilis iij. Nonas Aprilis in Attica Vergiliæ vesperi occultantur. Eædē postridie in Bœotia. Cæsari autem & Chaldæis Nonis, Ægypto Orion & gladius eius incipiunt abscond.. Cæsari sexto Idus significatur imber Libræ occasu: decimoquarto Calend. Maij Ægypto Suculæ[l] occidūt vesperi, sidus vehemens, & terrā marique turbidum, decimosexto Atticæ, xv. Cæsari, continuóque triduo significat. Assyriæ autem xii. Calend. Hoc est vulgo appellatum sidus [m] Palilicium, quoniam xi. Calen. Maij vrbis Romæ natalis, quo ferè serenitas redditur, claritatem obseruationi dedit, nimborum argumento [n] Hyadas appellātibus Græcis has stellas. Quod nostri à similitudine cognominis Græci propter sues impositum arbitrantes, imperitia appellauere Suculas. Cæsari ad viii. Calen. notatur dies. vii. Calend. Ægypto Hœdi exoriuntur: vi. Calend. Bœotiæ & Atticæ Canis vesperi occultatur, Fidicula manè oritur: v. Calendas Assyriæ Orion totus absconditur, tertio autem Canis: vi. Nonas Maij Cæsari Suculæ matutino exoriuntur, & viii. Idus Capella pluuialis. Ægypto autem eodem die Canis vesperi occultatur. Sic ferè in vi. Idus Maij, qui est Vergiliarum [o] exortus, decurrunt sidera. In hoc temporis interuallo, xv. diebus primis agricolæ rapienda sunt ea, quibus peragendis ante æquinoctium non suffecerit, dum sciat inde natam exprobrationem fœdam putātium [20] vites per imitationem cantus alitis temporarij, quem cuculū vocant. [p] Dedecus enim habetur, opprobriúmque meritum, falcem ab illa volucre in vite deprehendi, vt ob id petulantiæ sales etiam cum [q] primo vêre ludantur. Auspicio tamen detestabiles vidētur. Adeò minima quæque in agro naturalibus trahuntur argumētis. Extremo autem hoc tēpore panici miliíque satio est. Iustum [21] est hoc seri maturato hordeo, atque etiam in eodem aruo. Estque signum illius [22] maturitatis, & horum sationis commune, lucentes vespere per arua cicindelæ. Ita appellant rustici stellantes volatus, Græci verò lampyridas, incredibili benignitate naturæ.

19 germinant, tunc max. serenda fic. Dal.

20 tum vites per initium cantus. Dal.

21 est, in M. d.

22 maturitati & horum sationi. M.

ANNOTATIONES.

a Cato cap. 54. Columell. cap. 2. libro 11. in Octobri.

b Et, vt ait Vergilius, inspicare, id est in spicæ modū fingere.

c Claram stellam Columella vocat, & occidere vi. Calend. Februarias tradit.

d Varro cap. 29. lib. 1.

e Ab hirundinis visu & Chelidoniam & Ornithiam olim Fauonium vocauerunt. Suprà cap. 47. lib. 2.

f Columel. oritur ix. Calend. Mart.

g Variam tempestatem, nunc Africo flante, nunc Austro, nunc ventis Septentrionalibus, nunc Fauonio, Columel.

h Sydus id Plautus in Amphitruone Iugulam vocat, quòd, vt ait Festus, cæteris sit amplior nucis iuglandis magnitudine. Locus Plauti citatur cap. 8. 2. lib.

i Opportunissimum, tempestiuissimum ad obeunda ruris opera, ἀρμόδιοτατον.

k Lentiscum & Narcissum ter florere, nec verum est, nec aliquis scribit. Lentiscum autem constat, trino veluti conatu quem concepit fructum maturare & perficere. Id quod ostendit arandi tria tempora.

l Columellæ occidere incipiunt pridie Id. Aprilis: absconduntur verò prorsus xiiii. Calend. Maias.

m A Paliliciis feris, quibus pastores Pali pabuli deæ sacrificabant vt pecudes à morbis ea tueretur.

n Hesiodo νύμφαι, ἃς ὑάδας καλέουσι φῦλ' ἀνθρώπων, sunt quinque Phæsole, Coronis, Cleia, Phæa, Eudora, Atlantis filiæ. Proclo verò Diadocho septem, & diuersis nominibus, Stelæno, Sterope, Merope, Electra, Alcyone, Maia, Taygeta. Vide Rhodig. cap. 16. 16. & suprà c. 39. lib. 2. Hyadas dictas putat Rhodig. ca. 6. 29. à forma Y. cuius imagine tauri frontem delineant. Vide cap. 8. lib. 2.

o Nonis exoriuntur, sed hoc die totæ apparent. Columel.

p Hoc sumptum est è dicacibus prætereuntium viatorum conuitiis, quibus vinitores tanquam seri[illegible] vitem colentes lacessunt in probrum ignauiæ & desidis otij. Ausonius in Mosella,

--inde viator
Riparum subiecta terens, hinc nauita labens
Probra canunt seris cultoribus.

Turnebus cap. 7. lib. 2. Adu. Erasmus prouerbio, Cuculus. Vide cap. 9. lib. 10.

q Id est, ineunte, nouo Virg. πρώτου καὶ νέου ἔαρος: vt medio vel adulto, ἀκμάζοντος, μεσοῦντος: prouecto, senescente, extremo, prono, præcipiti, παυομένου, λήγοντος, ἀπιόντος, φθίνοντος. Summam hyemē, mediam brumam Cicero dixit lege Manilia. Hadr. Iunius cap. 19. lib. 1.

Ne agricolæ aspiciant stellas, sed magis tempora serendæ frugis: & ortus occasúsque sideris, in quibusdam herbis, & de stellarum ortu & occasu.

CAP. XXVII.

IAm Vergilias in cælo notabiles caterua fecerat: non tamen his contenta, terrestres fecit alias, veluti vociferans: Cur cælum [1] intuearis agricola? Cur sidera quæras rustice? iam te breuiore somno fessum premunt noctes. Ecce tibi inter herbas tuas spargo [2] peculiares stellas, eásque vespere & ab opere disiungenti ostendo: ac ne [3] possis præterire, miraculo solicito. Vidésne vt fulgor igni similis alarum cōpressu [4] tegatur, secúmque lucem habeat & nocte? Dedi tibi herbas horarum indices: & vt ne sole quidem oculos tuos à terra auoces, heliotropium ac lupinum circumaguntur cum illo. Cur etiam nunc altiùs spectas, ipsúmque cælum scrutaris? Habes ante pedes tuos ecce Vergilias. In certis eæ diebus proueniunt, durántque fœdere sideris huiusce: partúmque eas illius esse certū est. Proinde quisquis æstiuos fructus ante illas seuerit, ipse frustrabitur sese. Hoc interuallo & apicula procedens fabam florere indicat: fabáque florescens eam euocat. Dabitur & aliud finiti frigoris indiciū. Cùm germinare videris [a] morum, iniuriam postea frigoris timere nolito. Ergo [b] opera, taleas oliuarum ponere, ipsásque oleas interradere, rigare prata æquinoctij diebus primis.

1 intueris agr. Cur sid. quaeris. M.

2 speculares. M.

3 possis praet. miraculi solicitando, videsne. M.

4 subtegatur. M.

5 ne sic quidem. M.

Cùm herba creuerit in festucam, arce aquas. Vineas pampinare. Et huic lex sua, cùm pampini quatuor digitos lõgitudine expleuerint. Pampinat vna opera iugerum. Segetes [6] iterare. Sarritur verò diebus viginti. Ab æquinoctio sartura nocere & vineæ & segeti existimatur. Et oues lauandi hoc idem tempus est. A Vergiliarum exortu significant Cæsari postridie Arcturi occasus matutini, [7] tertio Idus Maij Fidiculæ exortus. xij. Calend. Iunij Capella vesperi occidens & in Attica Canis. xi. Calend. Cæsari Orionis gladius [c] occidere incipit: tertio Nonas Iunij Cæsari & Assyriæ Aquila vesperi oritur: octauo Idus Arcturus matutinò occidit: Italiæ sexto, & quarto Idus Delphinus vesperi exoritur: decimoseptimo Calendas Iulij gladius Orionis exoritur, quod Ægypto post quatriduum. xi. Cal. eiusdem Orionis gladius Cæsari occidere incipit. viii. Calend. Iulij verò longissima dies totius anni, & nox breuissima solstitium conficiunt. In hoc temporis interuallo vineæ pampinantur, curatúrque vt vinea vetus semel fossa sit, bis nouella. Oues tondentur: lupinum stercorandi causa vertitur: terra proscinditur: vicia in pabulum secatur: faba metitur, deinde [8] concutitur.

6 runcare. Sarriuntur Vet.
7 & tert. Vet. quartu. M.
8 cæditur. Turn.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 21. lib. 1. Causs.
b Varro cap. 30. & 31. lib. 1. Cato cap. 40. Colum. ca. 2. lib. 11.
c Paulò anteà id fieri dixit xi. Calend. Iunij.

De pratis & reparatione prati, & cotibus, & falcibus, & descriptio frugum & siderum.
CAP. XXVIII.

Prata [a] circa Calend. Iunij cæduntur, quorum facillima agricolis cura, ac minimi impendij, hæc de se postulat dici. [b] Relinqui debent [1] in læto solo, vel humido, vel riguo: eáque aqua pluuia rigari via publica. Vtilissimũ simul & herbæ arare, deinde cratire, serere florem ex fœnilibus, atque ex præsepib. fœno dilapsum spargere, prius quàm cratiantur. Nec primo anno rigari, nec pasci ante secunda fœnisecia, ne herbæ vellantur, obtritúque hebetentur. Senescunt prata, restituíque debent faba in his sata, vel rapis, vel milio. Mox insequente anno frumento, rursusque in prata tertio relinqui. Prætereà quoties secta sint, siciliri, hoc est quæ fœnisecces prætererunt, secari. Est enim in primis inutile, enasci herbas sementaturas. Herba optima in prato trifolij, proxima graminis, pessima [c] mimmuli: [d] siliqua etiam dira [2] fœnisecis: inuisa [3] & [e] equiselis est, à similitudine equinæ setæ. Secandi tempus, cùm spica deflorescere [4] cœpit, atque roborari: [5] secundum, antequàm inarescat. Cato, fœnum, inquit, ne serò seces, prius quàm semen maturum sit, secato. Quidam pridie rigant, vbi sunt rigua. Noctibus roscidis secari melius. Quædam partes [6] Italię post messem secant. Fuit hoc quoque maioris impendij apud priores, Creticis tantùm [f] transmaríníque cotibus notis, nec nisi oleo falcis aciem excitantibus. Igitur cornu propter oleum ad crus ligato fœnisex incedebat. Italia aquarias cotes dedit, limæ [7] vicem imperantes ferro. Sed aquaria [8] protinus viret. Falcium ipsarum duo genera. Italicum breuius, ac vel inter vepres quoque tractabile. Galliarum latifundia maioris compendij, quippe medias cædunt herbas, breuiorésque prætereunt. [9] Italus fœnisex dextera vna manu secat. Iustum est vna opera iugerum in die desecari, alligaríque manipulos mille ducẽtos [10] quaterno pondo. Sectum verti ad solem, nec nisi siccum construi oportet. Nisi fuerit hoc obseruatum diligẽter, exhalare matutinò nebulam quandam, metásque mox sole accendi, & conflagrare certum est. Rursus rigari desecta oportet, vt secetur autumnale fœnum, quod vocant cordum. Interamnæ in Vmbria quater anno secantur, etiam non rigua. Ter verò plerisque in locis, & posteà in ipso pabulo non minus emolumenti est, quàm à fœno: Armentorum id cura, iumentorúmque progeneratio suum cuique consilium dabit optimum, maximè quadrigarum quæstus. Solstitium peragi in octaua parte Cancri, & octauo Calendas Iulij diximus. Magnus hic anni cardo, magna res mundi. In hoc vsque, à bruma dies creuerunt sex mensibus. Sol ipse ad Aquilonem scandens, ac per ardua enisus, ab ea meta incipit flecti, & digredi ad Austrũ, aucturus noctes aliis sex mensibus, ablaturúsque diei mensuram. Ex hoc deinde rapiendi conuehendíque fructus alios atque alios tempus, & præparandi se contra sæuam ferámque hyemem: decebátque hoc discrimen indubitatis notis signasse naturam. Quam ob rem eas manibus ipsis agricolarum ingessit, vertíque iussit ipsa die folia, & esse confecti sideris signum, nec syluestrium arborum remotarúmque, ne in saltus deuios montésque eundum esset quærentibus signa: non rursus vrbanarum, [11] quæque topiario tantùm coluntur, quanquam & in his illa versantur. [g] Vertit oleæ ante pedes satæ, vertit tiliæ ad mille vsus petendæ: vertit populi albæ etiam vitibus nuptæ. Adhuc parum est, inquit, vlmum vite dotatam habes, & huius [12] vertam. Pabulo folia eius stringis, vitem deputas. Aspice, & tenes sidus. Alia parte cælum respiciunt, quàm qua spectauere pridie. Salice omnia alligas, humillima arborum, ipse toto capite altior: & huius circumagam. Quid te rusticum quereris? Non stat per me, quo minus cælum intelligas, & cælestia scias. Dabo [13] & auribus signum. Palumbũ vtique exaudi gemitus. Transisse solstitium caueto putes, nisi cùm incubantem videris palumbum. A solstitio ad Fidiculæ occasum vi. Calendas [14] Iunij Cæsari Orion exoritur, zona autem eius iiii. Nonas Assyriæ, Ægypto verò Procyon matutino æstuosus: quod sidus apud Romanos non habet nomen, nisi Caniculam hanc velimus intelligi, hoc est minorem Canem: sanè vt in astris pingitur. Est autẽ magnopere pertinens, sicut paulo mox docebimus. iij. Nonas Chaldæis Corona occidit matutinò. Atticæ Orion totus eo die exoritur. Pridie Idus Iulij & Ægy-

1 in riguo solo, vel læto, & humido, eáque aqua pluu. rig. Vel publ.
2 hærendo. Vet.
3 & equisetis. Vet.
4 cœperit. M.
5 secundũ. Dal.
6 Italia, in M. d.

7 vice. M.
8 pr. viget. Quidam. id est, aciẽ tractabit. potius durat. Alij.
9 Itali fœnisecces dex. vn. ma secant. M.
10 quaternũm pondo: Alij.
11 & qua. M.
12 veterinorum pabulo versa folia stringis: stringens vite deputas. Aspice & tenebris sid. Vet. stringens autem. Alij.
13 & ex auibus. Vet. & M.
14 Iulij (25. Iunij) Varro cap. 32 1. Col c 2. 11. Hadr Iun. ex Tabula Cæsaris dictat. ca. 22. lib. 6.

ptiis Orion desinit exoriri.[15] xvij. Calend. Augusti Assyriæ[16] Procyon exoritur. Dein[17] postridie, ferè vbique confessum inter omnes sidus indicás, quod Canis ortum vocamus, sole partẽ primá Leonis ingresso. Hoc fit post solstitium xxiij. die. Sentiunt id maria & terræ, multæ verò & feræ, vt[h] suis locis diximus. Neque est minor ei[i] veneratio, quàm descriptis in Deos stellis. Accendítque solem, & magná æstus obtinet causam. xviij. Calend. Augusti Ægypto Aquila occidit matutinò, Etesiarúmque prodromi flatus incipiunt, quod Cæsar x. Calendas sentire Italiam existimauit. Aquila Atticæ matutinò occidit.[18] iij. Calendas regia in pectore Leonis stella matutinò Cæsari immergitur. viij. Idus Aug. Arcturus medius occidit. iij. Idus Fidicula occasu suo autumnum inchoat, vt is adnotat: sed[19] vt vera ratio id fieri inuenit, vj. Idus eiusdem. In hoc tẽporis interuallo res summa vitium agitur, decretorio vuis sidere illo, quod Caniculam[20] appellauimus. Vnde[21] carbunculare dicuntur, vt[22] quodam vredinis carbone exustæ. Non comparantur huic malo grandines, procellæ,[23] quæque nunquàm annonæ intulere caritatem. Agrorum quippe mala sunt illa. Carbunculus autem regionum latè patentium, non difficili remedio, nisi calumniari naturã rerum homines, quàm sibi prodesse, mallent. Ferunt Democritum, qui primus intellexit ostendítque cum terris cæli societatem, spernentibus hanc curã eius opulentissimis ciuium, præuisa olei caritate ex futuro Vergiliarum ortu, qua diximus ratione, ostendemúsque iam plenius, magna[24] tum vilitate propter spem oliuæ, coëmisse in toto tractu omne oleum, mirantibus qui paupertatem & quietem doctrinarum ei sciebant in primis cordi esse. Atque vt apparuit causa, & ingens diuitiarum cursus, restituisse[25] mercedem anxiæ & auidæ dominorum pœnitentiæ, contentum ita probasse, opes sibi in facili, cùm vellet, fore. Hoc posteà Sextius è Romanis sapientiæ assectatoribus Athenis fecit eâdem ratione. Tanta literarũ occasio est. Quas equidem miscebo agrestibus negotiis, quàm potero, dilucidè atque perspicuè. Plerique dixere rorem inustum Sole acri, frugibus rubiginis causam esse, & carbunculi vitibus. Quod ex parte falsum arbitror, omnémque vredinẽ frigore tantùm constare, sole innoxio. Id manifestum fiet attendentibus. Nam primùm omnium non hoc inuenire, nisi noctibus & ante solis ardorem, deprehenditur, totúmque lunari ratione constat: quoniam talis iniuria non fit nisi interlunio, plenáve luna, hoc est præualente: vtroque enim habitu plena est, vt sæpius diximus. Sed interlunio omne lumen, quod à sole[26] accepit, cælo regerit. Differẽtia vtriusq; habitus magna,[27] sed manifesta. Nanque interlunio æstate calidissima est, hyeme gelida.[28] E diuerso in plenilunio æstate gelidas facit noctes, hyeme tepidas. Causa euidens, sed alia redditur à Fabiano, Græcísque autoribus. Æstate enim interlunio necesse est cum Sole nobis proximo circulo currat, igne eius cominus recepto candens: eadémque interlunio absit hyeme, quando abscedit & Sol. Item plenilunio æstiuo procul abeat aduersa Soli: hyeme autem ad nos per æstiuum circulum accedat. Ergo per se roscida quoties alget, infinitum quantum illo tempore cadentes pruinas congelat. Ante omnia autem duo genera esse cælestis iniuriæ meminisse debemus. Vnũ quod tempestates vocamus, in quibus grandines, procellæ, cæteráque similia intelliguntur: quæ cùm acciderint,[29] [k] vis maior appellatur. Hæc ab horridis sideribus exeũt, vt sæpius diximus, veluti Arcturo, Orione, Hœdis. Alia sunt illa, quæ silente cælo serenísque noctibus fiunt, nullo sentiente, nisi cùm facta sunt. Publica hęc, & magnæ differentiæ à prioribus, aliis rubiginem, aliis vredinem,[30] aliis[l] carbunculum appellantibus, omnibus verò sterilitatem. De his nunc dicemus, à nullo ante nos prodita, priúsque causas reddemus.

15 XVII. Chiff.
16 Cheiron. Tab. Cas Hadr. Iun. quod tamẽ suspectum est.
17 post triduum Tab. Cæs.
18 mono. Colum.
19 vt. in M. d.
20 vocamus. M.
21 carbunculari Dal.
22 quadã carbonis vredine. Dal.
23 nec quæque vnquã. M.
24 tũc. M.
25 mercem.
26 accepit, cælo regyrat. M.
27 &c. Vet.
28 E contrario. M.
29 cùm plenilunio acc. ad. vi maiore impelluntur. Had. Iun. Legitur &c. Vi maiore impelluntur, in Vet.
30 alius caniculam. Turn.

ANNOTATIONES.

a Cato cap. 5 50. & 53. Varro cap. 49. lib. 1. Columel. cap. 17. 18. 19. lib. 11. Palladius cap. 10. Septembris.

b Relinqui dicuntur prata, cùm solum nec aratur, nec conseritur, sed ad herbæ, fœníque prouentum summittitur.

c Quidam Mimmulum esse volunt, herbam latis, longis, magnis, duris foliis, proceram, nascentem in paludosis pratis, quam vix boues comedunt, nedum equi. Rustici vocant *des Leches*. Genus ferme id Caricis est. Alij legunt Nummulum, & herbam esse putant, quam à rotunditate foliorum nummis pari etiamnũ officinæ Nummulariam vocant, tam noxiam pecori, vt ea degustata oues vlceratis pulmonibus tabidæ intereant. Herbam & morbum rura vocant *la Clauelee*.

d Vide cap. 13. lib. 26. Ioannes Baptista Persij interpres legit ex vetusto codice, duram, hærendo: ac vulgatis sæculo suo exemplaribus adnotauit scriptum fuisse, dira ferendis. Siliquam autem ononin vocat, quoniam semen latum fert in exiguis siliquis. Est autem molestissima fœnisecis, quoniam & firmis durísque stipitibus aciem falcis retundit, & rigidis spinis suis crura vulnerat. Scio tamen à Columella capite 11. lib. 2. Siliquam vocari fœnum Græcum. Siliquam nonnulli siliquata omnia vocant, vt viciam, Aphacam, quæ paulò laboriosiùs demetuntur. Colum. ca. 18. lib. 2. inter ea quæ pratis nocent, refert stirpes, spinas, herbas validioris incrementi, rubos, virgulta, iuncos, intyba, solstitiales spinas, quas quidam esse volunt *les Chausſetrapes*: alij verò spinæ genus, quod prouinciales vocant *Aureoles*.

e Vide cap. 13. lib. 26.

f Ad barbaros eas terre, tanquam illicitas merces prohibet l. Cotem §. Illicitarum. ff. de Publi. Brissonius cap. 4 lib. 4.

g Eleganter hæc Plinius e cap. 16. lib. 1. histor. Theo. & cap. 26. lib. 2. Caus.

h Cap. 40. lib. 2. & vina in apothecis cap. 18. 14.

i De sydere Caniculæ & augurio canario vide multa apud Rhodig. cap. 27. 17. Eius augurij meminit Festus. Ceos quotannis ortum Caniculæ diligenter seruare, coniecturámque capere, vt scribit Ponticus Heraclides, salubrisne, an pestilens annus futurus sit, tradit Cicero lib. 1. de Diuinat. Cuius moris initia vide apud Victorium cap. 21. 19. explicata ex interprete Apollonij 2. Argonaut. κίω δ' ἐπὶ νῦν ἱερῆες αἰπλέων (?) προπάροιθε κυνὸς ῥέζουσι θυηλάς.

k Vis maior in frugibus & terrę fructibus diuina Vlpiano dicitur. ff. de damno infecto. l. fluminũ §. vitium autem. Eidem calamitosa tempestas. ff. de loc. & cond. l. ex conducto, eod. ti. Caius exponit τὴν θεόφιν. De hominibus id loquendi genus vsurpat Cicero pro Plancio, & Seneca lib. 4. de benefic. Vadimonium promittimus,

timus, tamen deseritur: non in omnes datur actio: deserentem vis maior excusat, id est, ineuitabilis necessitas. Vide lexicon Stephani. Porrò calamitosam grandinem à dæmonib. immitti scribit Theophr. cap. 9. lib. 5. Causs.

l Caniculam legit Turnebus cap. 23. lib. 24. Aduersar. eámque interpretatur syderationem & carbunculationem, quâ sata afflantur, & ad sterilitatem castrantur, cùm canicula insana messes coquat, æstuosóque impetu suo omnia torreat.

De tempestatibus vtriusque temporis, & remediis sterilitatum.

CAP. XXIX.

1 primatū tenent Vet. Hadr. Iun. cap. 22. li. 6.

2 centrum infra æquinoc. Vet. centro vix æquin. M.

3 facit. Dal.

4 agunt. Dal.

DVæ præter lunarem, paucísque cæli locis constant. Namque Vergiliæ [1] priuatim attinent ad fructus, vt quarum exortu æstas incipiat, occasu hyems, semestri spatio intra se messes vindemiásque & omnium maturitatem complexæ. Est præterea in cælo, qui vocatur lacteus circulus, etiam visu facilis. Huius defluuio, velut ex vbere aliquo, sata cūcta lactescunt, duorum siderum obseruatione, Aquilæ in Septentrionali parte, & in Austrina Caniculæ, cuius mentionem suo loco fecimus. Ipse circulus fertur per Sagittarium atque Geminos, Solis [2] centro bis æquinoctialem circulum secans, commissuras eorum obtinente hic Aquila, illinc Canicula. Ideo effectus vtriusque ad omnes frugiferas pertinent terras: quoniam in his tantùm locis Solis terræque [a] centra congruunt. Igitur horum siderum diebus, si purus atque mitis aër genitalem illum lacteúmque succum transmiserit in terras, læta adolescunt sata. Si Luna, qua dictum est ratione, roscidum frigus asperserit, admista amaritudo, vt in lacte, puerperium necat. Modus in terris huius iniuriæ, quem [3] fecit in quacunque conuexitate comitatus vtriusque causæ. Et ideo non pariter in toto orbe sentitur, vt nec dies. Aquilam diximus in Italia exoriri ad xiij. Calendas Ianuarij. Nec patitur ratio naturæ quicquam in satis ante eum diem spei esse certæ. Si verò interlunium incidat, omnes hybernos fructus & præcoces lædi necesse est. Rudis fuit priscorum vita, atque sine literis: non minus tamen ingeniosam fuisse in illis obseruationem apparebit, quàm nunc esse rationem. Tria namque tempora fructibus metuebāt, propter quod instituerunt ferias, diésque festos: Rubigalia, Floralia, Vinalia. [b] Rubigalia Numa constituit anno regni sui xj. quæ nunc [4] aguntur ad vij. Calend. Maij, quoniam tunc ferè segetes rubigo occupat. Hoc tempus Varro determinat Sole Tauri partem decimam obtinente, sicut tunc ferebat ratio. Sed vera causa est, quòd post dies vndeuiginti ab æquinoctio verno, per id quatriduum, varia gentium obseruatione in iiij. Calend. Maij, Canis occidit, sidus & per se vehemens, & cui præoccidere Caniculam necesse sit. Itaque iidem [c] Floralia iiij. Calend. eiusdem instituerunt, vrbis anno quingentesimo sextodecimo, ex oraculis Sibyllæ, vt omnia bene deflorescerent. Hunc diem Varro determinat, Sole Tauri partem quartamdecimam obtinente. Ergo si in hoc quatriduum inciderit plenilunium, fruges & omnia quæ florebunt, lædi necesse erit. [d] Vinalia priora, quæ ante hos dies sunt ix. Calend. Maij degustandis vinis instituta, nihil ad fructus attinent. Nec quæ adhuc diximus, ad vites oleásq;: quoniā earum cōceptus exortu Vergiliarum incipit ad vi. Idus Maij, vt docuimus. Aliud hoc quatriduum est, quod neque rore sordere velint: exhorrēt enim frigidum sidus Arcturi postridie occidēs: & multò minus pleniluniū incidere iiij. Nonas Iunij iterū Aquila exoritur vesperi decretorio die, florentibus oleis vitibusq; si pleniluniū in eū incidat. Equidē & solstitium viij. Calēdas Iulij in simili causa duxerim, & Canis ortum post dies à solstitio xxiij. sed interlunio accidente, quoniam vapore constat culpa, aciníque præcoquuntur in callum. Rursus plenilunium nocet ad iiij. Nonas Iulij, cùm Ægypto Canicula exoritur: vel certè xvj. Calendas Augusti cùm Italiæ. Item xiij. Calendas Augusti cùm Aquila occidit, vsque in x. Calendas eiusdem. Extra has causas sunt Vinalia altera, quæ aguntur ad xiij. Calendas Septembris. [5] Et Varro à Fidicula incipiente occidere manè, determinat, quod vult initium [e] autumni esse, & hunc diem festum tempestatibus leniendis institutum. Nūc Fidiculam occidere ad sextum Idus Augusti seruatur. Intra hæc constat cælestis sterilitas. Neq; negauerim posse eā permutari arbitrio legētium, locorū æstimantiū naturas. Sed à nobis rationem demonstratam esse satis est: reliqua obseruatione cuiusque constabunt. Alterutrum quidem fore in causa, hoc est plenilunium aut interlunium, non erit dubium. Et in hoc mirabilem admirari benignitatem naturæ succurrit: iam primùm hanc iniuriam omnibus annis accidere non posse, propter status siderum cursus: nec nisi paucis noctibus anni, idque quando futurum sit facilè nosci. Ac ne per omnes menses timeretur, earum quoque lege diuisum, æstate interlunia præterquàm biduo secura esse, hyeme plenilunia: nec nisi æstiuis breuissimísque noctibus metui, [6] diebus non idem valere. Præterea tam facilè intelligi, vt formica minimum animal interlunio quiescat, plenilunio etiam noctibus operetur. Auem parram oriente Sirio, ipso die nō apparere, donec occidat. E diuerso vireonē prodire ipso die solstitij. Neutrum verò Lunæ statum noxium esse, ne noctibus quidem, nisi serenis, & omni aura quiescente: quoniam neque in nube, neque in flatu cadunt rores: sic quoque non sine remedio. [f] Sarmenta, aut palearum aceruos & euulsas herbas fruticésque, per vineas campósque, cùm timebis, incendito: fumus medebitur. Hic è paleis & contra nebulas auxiliatur, vbi nebulæ nocent. Quidam tres cancros viuos cremari iubent in arbustis, vt carbunculi non noceant. Alij siluri carnem leuiter vri à vento, vt per totam vineā fumus dispergatur. Varro autor est, si fidiculæ occasu, quod est initium autumni, vua picta consecretur inter vites, minus nocere tempestates. Archibius ad Antiochū Syriæ regem scripsit, Si fictili nouo obruatur rubeta rana in media segete, non esse noxias tempestates. [g] Opera rustica huius interualli, terram iterare, arbores

5 Varro & à. M.

6 nō diebus item valere. M.

circumfodere, vbi æstuosa regio poscat, accumulare. Germinãtia, nisi in solo luxurioso, fodienda non sunt. Seminaria purgari sarculo. Messem hordeaceã facere. Aream ad messem [h] cretã præparare [i] Catonis sententia amurca [7] temperata, Virgilij operosius. Maiore ex parte æquant tantùm, & fimo bubulo dilutiore illinunt. Id satis ad pulueris remediũ videtur.

7 temperatam M.

ANNOTATIONES.

a Orbis quo Sol vehitur, centrum habet aliud quàm terra & suæ conuersionis spatio inæqualiter à terra discedit: Solis verò centrum cum terræ centro congruit, quo momento fiunt æquinoctia. Æquinoctiorum enim principia, &, vt aiunt vulgo, puncta, centrum terræ Mathematici vocant, quoniam in his mediam terram æqualiter Sol diuidit.

b Varro cap. 1. lib. 1. agricult.

c Horalia primus fecit Caius Seruilius, Caij filius, anno DXLV. anno eo magister equitum, dictatore T. Manlio Torquato, deinde ædilis curulis. Liuius lib. 27.

d Vinalia, dies quo Ioui calpar, i. vinum nouum depromptum ex dolio sacrificij caussa, offerebant his verbis apud Catonem, *Macte hocce vino inferio esto*, ne reliquum vnde calpar promptum fuerat, sacrum esset, eriperetúrque humanis vsibus, sed libato calpari religione solueretur. Vocabatur & id Sacrima, præsertim cùm polluxissent, & adoleuissent suffimenta ex faba, & milio molito, sparsa multò. Vinalia Græcis πιθοίγια, festus dies, inquit Proclus, quo doliis reseratis cum seruis & mercenariis vini potum communicabant, precantes ἀβλαβῆ καὶ σωτήριον αὐτοῖς τὴν τοῦ φαρμάκου χρῆσιν γενέσθαι, quemadmodum & Romani multo primùm gustato dicebant boni ominis gratia, Vetus nouum vinum bibo, veteri nouo morbo medeor. Ioannes Grammaticus πιθοίγια in mensem ληναιῶνα, vel ληναιῶνα incidere putauit, id est, Ianuarium. Fiebant verò Athenis vndecima die Prostaterij. De his sequentes Hesiodi versus exponunt,

ἀρχομένου δὲ πίθου, καὶ λήγοντος κορέσασθαι,
μεσσόθι φείδεσθαι, δειλὴ δ᾽ ἐνὶ πυθμένι φειδώ.

Plutarchus 3. Symp. τοῦ νέου οἴνου Ἀθήνησι μὲν ἐνδεκάτῃ μηνὸς κατάρχονται, πιθοίγια τὴν ἡμέραν καλοῦντες, καὶ πάλαι γε, ὡς ἔοικεν, εὔχοντο, τοῦ οἴνου πρὶν ἢ πίνειν ἀποσπένδοντες, ἀβλαβῆ καὶ σωτήριον αὐτοῖς τοῦ φαρμάκου τὴν χρῆσιν γενέσθαι. Idem lib. 8. eiusdem, γλεύκους δὲ ζέοντος ἀεὶ ἀφαιρεῖσθαι καὶ τοὺς ἐργάτας δεδιότας ἱερῶν.

e Autumnus ab augendo: vnde & Græcis τελεσφόρος ὥρα. & Latinis autumnitas, fructuum prouentus. Varro in Quinquatribus,

Cape ad hanc caducam Liberi mollem dapem
De fronde Bromiæ autumnitatis nobilem.

Nonius. Scalig. Autumus quasi Autumnus, vt fartor, farctor: autor, auctor: sartor, sarctor.

f Columel. cap. 13. lib. de arbor.

g Varro cap. 33. lib. 1. Columel. cap. 2. lib. 11.

h Quæ formicarum & herbarum inimica est, talparum venenum. Varro.

i Cap. 91. Columel. cap. 20. lib. 2. Varro cap. 51. lib. 1. Palladius cap. 1. lib. 7.

De messe, & tritico, & palea, & frumento seruando. CAP. XXX.

MEssis ipsius ratio varia. Galliarum latifundiis [1] valli prægrandes dentibus in margine infestis, [a] duabus rotis per segetem impelluntur, iumento in contrarium iuncto: ita direptæ in vallum cadunt spicæ. [b] Stipulæ alibi mediæ falce præciduntur, atque [2] inter duas mergites spica distringitur. Alibi ab radice vellunt: [3] quique id faciunt, proscindi ab se obiter agrum interpretantur, cùm extrahant succum. Differentia hæc, Vbi stipula domos contegunt, quàm longissimam seruant. Vbi fœni inopia est, stramento paleam quærunt. Panici culmo non tegunt. Milij culmum ferè inurunt. Hordei stipulam bubus gratissimam seruant. Panicum & milium singillatim [c] pectine manuali legunt Galliæ. Messis ipsa alibi [d] tribulis in area, alibi equarum gressibus exteritur, alibi perticis flagellatur. Triticum, quò seriùs metitur, copiosius inuehitur: quo celeriùs verò, hoc speciosius, ac robustius. Lex aptissima, antequàm granum indurescat, & cùm [4] iam traxerit colorem. Oraculum verò, biduo celeriùs messem facere potiùs, quàm biduo seriùs. Siliginis & tritici etiam ratio in area horreóque. Far, quia difficulter excutitur, cõuenit cum palea sua condi: & stipula tãtùm, & aristis liberatur. Palea plures gentium pro fœno vtuntur. Melior ea, quę tenuior, minutiórque, & pulueri propior: ideo optima è milio, proxima ex hordeo, pessima ex tritico, præterquàm iumentis opere laborantibus. Culmum saxosis locis, cùm inaruit, baculo frãgunt substratu animalium. Si palea defecit, & culmus teritur. Ratio hæc maturiùs desectus [5] muria diu respersus, dehinc siccatus in manipulos cõuoluitur, atque ita pro fœno bubus datur. Sunt qui accendant in aruo & stipulas, magno [e] Virgilij præconio. Summa autem eius ratio, vt herbarum semen exurant. Ritus diuersitatem magnitudo facit messium, & [6] caritas operarum. Connexa est ratio frumenti seruandi. Horrea [7] [f] operosa tripedali crassitudine, pariete lateritio, exædificari iubent aliqui. Præterea supernè impleri, nec afflatus admittere, aut fenestras habere vllas. Alij ab exortu tantùm æstiuo, aut Septentrione, eáque sine calce construi, quoniam sit frumento inimicissima. Nam quæ de amurca præceperint, indicauimus. Alibi contra suspendunt granaria lignea columnis, & perflari vndique malunt, atque etiam à fundo. Alij omnino pendente tabulato extenuari granum arbitrantur: & si tegulis subiaceat, conferuescere. Multi [8] ventilari quoque vetant. Curculionem enim non descendere infra quatuor digitis, nec amplius periclitari. Columella & Fauonium ventum conferre frumento præcipit: quod miror equidem, [9] siccissimum alioqui. Sunt qui [10] rubeta rana in limine horrei pede è longioribus suspensa, inuehere iubeant. Nobis referre plurimum tempestiuitas condendi videbitur. Nam si parum tostum atque robustum collectum sit, aut calidum conditum, [11] inimica innasci necesse est. Diuturnitatis causæ plures. Aut in ipsius grani corio, cùm est numerosius, aut milio, aut succi pinguedine, [12] qui pro humore sufficit tantùm, vt sesamæ: aut amaritudine, vt lupino & cicerculæ. In tritico maximè crescunt animalia, quoniam spissitate sua concalescit, & furfure crasso vestitur. Tenuior hordeo palea, exilis & leguminis: ideo non generant. Faba crassioribus tunicis operitur, ob hoc efferuescit. Quidam ipsum triticum diuturnitatis gratia aspergunt amurcâ, mille

1 Lege ex Palladio, vehiculum prægrande & c. impellitur, iumento in contr. iun. ita dir. in vehiculũ cad. spi.
2 iterum à desectã merg. Ex Varr.
3 quod qui faciũt. Vet.
4 iam rubicundũ traxerit. Colum.
5 muria diu respergitur. Alij triturã adsperfus. M.
6 raritas operarum. M.
7 perosè & trip. M. lego & tripedalis crassitudinis pariete.
8 ventilare. Vet.
9 siccissimum. Vet. siccissimum quærentes. Dal.
10 rubetã ranam & c. suspensam. M
11 in eo vitia M.
12 qui in tantum pro humore sufficit.

mille modios quadrantali. Alij Chalcidica aut Carica creta, aut etiam [g] absinthio. Est & Olynthi, ac Cerinthi Euboeæ terra, quæ corrumpi non sinat. Nec ferè condita in spica læduntur. Vtilissimè tamen seruantur in scrobibus, quos [h] siros vocant, vt in Cappadocia, & in Thracia. In Hispania & Africa, ante omnia vt sicco solo fiant curant: mox vt palea substernatur. Præterea cum spica sua [13] conduntur. Ita [14] frumenta si nullus spiritus penetret, certum est nihil maleficum nasci. Varro autor est, sic conditum triticum durare annis quinquaginta, milium verò centum. [i] Fabam & legumina in oleariis [15] cadis [k] oblita cinere, longo tempore seruari. Idem fabam à Pyrrhi regis ætate, in quodam specu Ambraciæ vsque ad piraticum Pompeij Magni bellum durasse, annis circiter cxx. Ciceri tantùm nullæ bestiolæ in horreis innascuntur. Sunt qui vrceis cinere substratis [16] & illitis acetum habentibus, leguminum aceruos superingerant, ita non nasci maleficia credentes. Alij, qui salsamentariis cadis gypso [17] illinant. Alij, qui lentem aceto laserpitiato respergant, siccatámque oleo inungant. Sed breuissima obseruatio, quod vitiis carere velis, interlunio legere. Quare plurimum refert condere, quis malit, an vendere. Crescente enim luna frumenta grandescunt.

13 condantur. Dal.
14 frumenta &c. nasci. Vet.
15 cadis oblitis. Vet.
16 & vice illitis. Vet.
17 illinant. Aliqui lē. ac las. respergunt, siccatamque inungunt. Vet.

ANNOTATIONES.

a Huic metendi industriæ plurimùm lucis affert oratio Palladij magis dilucida & perspicua.

b Aliter Varro. Falce, inquit, secundum terram succidunt stramentum, & manipulum quemque, vt subsecuerunt, ponunt in terra. Vbi eos fecerunt multos, iterum eos percensent, ac de singulis secant inter spicas & stramentum. Spicas conijciunt in corbem, atque in aream mittunt. Stramenta relinquunt in segete, vnde tollantur in aceruum.

c Mergis & pectine quosdã spicas legere, idque facillimum esse in rara segete, difficillimum in densa, Columella scribit. Pectinem manualem autor vocat manubrio affixum. Legendi illa ratio est, vt pectine subdito extans spica præscindatur, quemadmodum fit in tõdendo capillo.

d Tribulum Varroni, tabula ferro, vel lapide asperata quam insidente auriga, vel addito grandi pondere grauatam iuncta iumenta trahunt. Traha vero, siue plostellum Pœnicum asserum compagem, & tabulatum dentatum cum orbiculis. In ea sedet auriga, qui agitat trahentia iumenta.

e *Sæpe etiam steriles incendere profuit agros,*
Atque leuem stipulam crepitantibus vrere flammis.

f Columel. cap. 6. lib. 1. Varro cap. 57. lib. 1. Vitruuius capit. 9. lib 6.

g Coriandrum & conyzam laudat Palladius.

h Colum. & Varr. locis citatis: nimirum speluncas, vel puteos subterraneos. Cryptas Vitru. appellat cap. 8. lib 6.

i Theophr. cap. 10. lib 8. hist. ad Apolloniam maris Ionij, fabam nullo pacto rodi scribit, & ideo quàm diutissimè seruari.

k Illitus è cinere fiebat, cinere in modum gypsi temperato, id est aqua spissius diluto & commixto. Colum. cap. 43. lib. 12.

De vindemia, & autumni temporibus.

CAP. XXXI.

SEquitur ex diuisione temporum autumnus à Fidiculæ occasu ad æquinoctium, ac deinde Vergiliarum occasum, initiúmque hyemis. In his interuallis [1] significatur, pridie Idus August. Atticæ Equus oriens, vesperi Ægypto & Cæsari Delphinus occidens. xi. Cal. Septemb. Cæsari & Assyriæ stella quæ [2] Vindemiator appellatur, exoriri manè incipit, vindemiæ maturitatem promittens. Eius argumentum erunt acini colore mutati. Assyriæ v. Calend. & Sagitta occidit, & Etesiæ desinũt. Vindemiator Ægypto Nonis exoritur. Atticæ Arcturus matutinò, & Sagitta occidit manè. Quinto Idus Septembr. Cæsari Capella oritur vesperi. Arcturus verò medius pridie Idus, vehementissimò significatu terrâ mariq; per dies quinque. Ratio eius hæc traditur: Si Delphino occidente imbres fuerint, non futuros per Arcturum. Signum orientis eius syderis seruetur hirundinum [3] abitus: namque deprehensæ intereunt. Decimosexto Calend. Octob. Ægypto Spica, quam tenet Virgo, exoritur matutinò, Etesiæque desinunt. Hoc idem Cæsari xiiij. Calend. xiij. Assyriæ significant: & xi. Calend. Cæsari commissura Piscium occidens, ipsúmque æquinoctij sidus viij. Calend. Octob. Deinde cõsentiunt (quod est rarum) Philippus, Calippus, Dositheus, Parmeniscus, Conon, Criton, Democritus, Eudoxus, Ion, iiij. Calend. Octobr. Capellam matutinò exoriri, & iij. Calend. Hœdos. Sexto Nonas Octobr. Atticæ Corona exoritur manè. Asiæ & Cæsari v. [4] Calend. Heniochus occidit matutinò. Tertio [5] Calendas Cæsari Corona exoriri incipit: & postridie [6] occidunt Hœdi vesperi. viij. Idus Octobris Cæsari fulgens in Corona stella oritur. [7] Et iij. Idus Vergiliæ vesperi. Idibus Corona tota. Sexto Calend. Nouembr. Suculæ vesperi exoriuntur. Pridie Calend. Cæsari Arcturus occidit: & Suculę exoriuntur cum Sole. Quarto Nonas Arcturus occidit vesperi. Quinto Idus Nouembris gladius Orionis occidere incipit. Deinde iii. Idus Vergiliæ occidunt. In his temporum interuallis opera rustica, napos, rhaphanos serere, quibus diebus diximus. Vulgus agreste & rapa post ciconiæ discessum malè seri putat. Nos omnino post Vulcanalia, [8] & [a] præcocia cum panico. A Fidiculæ autem occasu viciam, faseolos, pabulum: [9] hoc silente Luna seri iubent. Et frondis præparandæ tempus hoc est. Vnus frondator quatuor frondarias fiscinas complere in die iustum habet. Si decrescente Luna præparatur, non putrescit. Aridam colligi non oportet. [b] Vindemiam antiqui nunquàm existimauere maturam ante æquinoctium: iam passim rapi cerno. Quam ob rem & huius tempora notis argumentisque signentur. Leges ita se habent: Vuam calidam ne legito, hoc est in eius siccitate, ac nisi imber interuenerit. Hanc ne legito rorulentam, hoc est, si ros nocturnus fuerit, [10] nec priùs quàm sole discutiatur. Vindemiare incipito, [c] cùm ad palmitem pampinus procumbere cœperit, aut cùm exempto acino ex densitate [11] interuallum non compleri apparuerit, acinum non augeri. Acino plurimum refert, si contingat crescẽte Luna [12] vindemiare. [d] Pres-

1 significat. M.
2 Antevindemiator. προτρυγητήρ, Ptolem. προτρυγητὴς & Prouindemiator, Vitr. προτρυγητὴρ Hesiodo.
3 abitu. V.
4 Nonas. Vet.
5 Nonas. Vet.
6 oriuntur. Colum.
7 Et vi. Idus. Colũ.
8 & matura frumenta. Colum.
9 & hoc sil. Vet.
10 non prius Vet.
11 interuallo non completo. Vet.
12 vindemiari. M.

ſura vna [e] culeos xx. implere debet. Hic eſt [f] pes iuſtus. [13] Ad totidem culeos & lacus xx. iugeribus vnum ſufficit [g] torculum. Premunt aliqui [h] ſingulis, vtilius binis, licet magna ſit vaſtitas ſingulis. Longitudo in his refert, non craſſitudo. Spatioſa meliùs premunt. Antiqui funibus vittiſque loreis ea detrahebant & vectibus. Intra c. annos inuenta Græcanica, mali rugis [14] per cochleas bullantibus, palis affixa arbori ſtella, à palis arcas lapidum attollente ſecum arbore: quod maximè probatur. Intra xxii. hos annos inuentum, paruis prælis, & minori torculari, ædificio breuiore, & malo in medio [15] decreto: tympana impoſita vinaceis, ſupernè toto pondere vrgere, & ſuper præla conſtruere [i] congeriem. Hoc & poma colligẽdi tempus & obſeruatio, cùm aliquod maturitate, non tempeſtate, deciderit: hoc & fæces exprimendi: hoc & defrutum coquendi, ſilente Lunâ noctu: aut ſi interdiu, plena. Cæteris diebus aut ante exortum Lunæ, aut poſt occaſum. Nec de nouella vite aut paluſtri, nec niſi è matura vua, nec niſi foliis deſpumandum: quia ſi ligno contendatur vas, aduſtum ac fumoſum fieri putant. Iuſtum vindemiæ tempus ab æquinoctio ad Vergiliarum occaſum dies xliiii. Ab eo die [k] oraculum occurrit, [l] frigidum picari pro nihilo ducentium. [16] Sed iam & Calendis [17] Ianuarij defectu vaſorum vindemiãtes vidi, piſciniſque muſta condi, aut [m] vina effundi priora, vt dubia reciperentur. Hoc non tam ſæpe prouentu nimio euenit, quàm [18] ſæuitia inſidiantium caritati ciuili. Sed æqui patrisfamiliàs modus eſt, annona cuiuſque anni vti. Id peræquè etiam lucroſiſſimum. Reliqua de vinis affatim dicta ſunt. Item vindemia facta oliuam eſſe rapiendam, & quæ ad oleum pertinent, quæque ad Vergiliarum occaſum agi debent.

13 Lego, Ad totid. culleos & xx. iugeribus vnũ ſufficit torculum & lacus (ſub. vnus.) Dal.

14 præli cochleæ illa-bẽtibus pal. aff. arboris ſtela, cũ prælo arcas lap. attol. ſurſũ arb. Vet.

15 erecto. Vet.

16 Lego, Sed tamen Calẽd. Nouẽb. &c. Nec ſatis enim credibile, vuas non collectas in vinea durare poſſe ad Ianuarium vſque menſem.

17 Ianuarij vind. vi piſciniſque defectu vaſorũ muſta cõdi, & vina. Vet.

18 ſegnitia. Vet.

ANNOTATIONES.

a Matura frumenta. Colum. vt far, adoreum, & opacis locis triticum.

b Varro c.54 li.1. Columel. c.18. li.12. Cato c.23. Palladius cap.11. Septemb.

c Cùm vinacea, ſiue grana acinorum, fuſca vel nigra fuerint. Pallad.

d Preſſuram vocat, quantùm vuarum in ſuperpoſita cauea pedibus preſſarũ lacus vinarius accipit.

e Culeus 20. amphoras continet, & vrnas 40. Fannius,

Eſt & bis decies quem conficit amphora noſtris
Culleus: hoc nulla eſt maior menſura liquoris.

De menſuris liquidorum vide annotat. Philandri in c.9 lib.6. Vitruuij.

f Pedem iuſtum dici arbitror, iuſtam exactámque menſuram liquidorum, quæ omnes alias continet (eſt enim culleus omnium vini menſurarum maxima) ad pedis ſimilitudinem, qui iuſto modo inferiores alias mẽſuras colligit, nempe vncias, vt alij volunt, duodecim, vt alij, ſedecim: non autem briſam, & vinaceorũ ſcapos ſiue ſcipiones cum folliculis, quos pedem Columella vocat lib.12. vulgò *le marc, la grappe, la geine.*

g Vitruuius cap.9. lib.6. Cato cap.12.13.18. Colum. c. 6. lib.1. Varro cap.54. lib.1.

h Torculum id Pœnicum eſſe volunt, cuius meminit Varro in Gerontodidaſcalo: *Vineis vbi ampla cella, torculare Pœnicum.* Apud Nonium.

i Vel tignorum vel lapidum, quorum grauitas ponderi addat.

k Flexum, tortuoſum, ambiguum, perplexum dictum: quo præcipitur, poſt diẽ vindemiæ præſtitutum ſerum eſſe vaſa picare, & quæ vindemiæ vſui ſunt comparare; cùm antea prõpta eſſe oporteat, ne moram ferat maturus fructus. Turn. cap.34 30.

l Frigido picare pro nihilo duci. Eo ſenſu, inutile eſſe, intempeſtiuum & nihili vaſa, dolia fricare, radere, pice linire, ad excipiendum vinũ preparare, cùm iam cœlum frigidum eſſe incipit, vt Septembri menſe, cùm autumnus init: opus enim id ruſticum faciendũm eſt adhuc æſtuoſo cœlo, longe antequam vindemiæ tempus aduenerit.

m Cùm apotheca plena eſt vini veteris, nec condendo muſto vaſa parata & vacua ſunt. Turneb. ibid.

[a] De Lunari ratione.

CAP. XXXII.

His, quæ ſunt neceſſaria, adiicientur de Luna, ventiſque & præſagiis, vt ſit tota ſideralis ratio perfecta. Nanque Virgilius etiam [b] in numeros Lunæ digerenda quædam putauit, Democriti ſecutus oſtentationẽ. Nos legum vtilitas, quæ in toto opere, in hac quoque mouet parte. Omnia quæ [c] cæduntur, carpuntur, conduntur, innocentiùs decreſcente Luna, quàm creſcente fiunt. [d] Stercus, niſi decreſcente Luna, ne tangito. Maximè intermenſtrua dimidiáque ſtercorato. Verres, iuuencos, arietes, hœdos decreſcente Luna caſtrato. Oua Luna noua ſupponito. Scrobes Luna plena noctu facito. Arborum radices Luna plena operito. Humidis locis interlunio ſerito, & circa interlunium quatriduo. Ventilari quoque frumenta ac legumina, & condi circa extremam Lunam iubent. Seminaria, cùm Luna ſupra terram ſit, fieri: Calcari muſta, cùm Luna ſub terra. Item materies cædi, quæque alia ſuis locis diximus. Neque facilior eſt obſeruatio, ac iam dicta à nobis ſecundo volumine: ſed quod intelligere vel ruſtici poſſint, quoties ab occidente Sole cernetur, prioribuſque noctis horis lucebit, creſcens erit & oculis dimidiata iudicabitur: cùm verò occidente Sole orietur ex aduerſo, ita vt pariter aſpiciantur, tum erit plenilunium. Quoties ab ortu Solis orietur, prioribúſque noctis horis detrahet lumen, & in diurnas extendet, decreſcens erit, iterúmque dimidia. In coitu verò (quod interlunium vocant) cùm apparere deſierit. Supra terras autem erit, quandiu & Sol interlunio, & prima tota die: ſecunda, horæ noctis vnius [e] dextante ſicilico: ac deinde tertia vſque ad quintamdecimam, multiplicatis horarum iiſdem portionibus: quintadecima tota ſupra terras noctu erit, eadémque ſub terris tota die. Decimaſexta ad primæ horæ nocturnæ dextantem ſicilicum ſub terra aget, eaſdémque portiones horarum per ſingulos dies adiiciet vſque ad interlunium. Et quantum primis partibus noctis detraxerit, [1] quòd ſub terris agat, tantundem nouiſſimis ex die adiiciet ſupra terram. Alternis autem menſibus xxx. implebit numeros, alternis verò detrahet ſingulos. Hæc erit ratio lunaris.

1 quãdo ſub terris agit. M.

ANNOTATIONES.

a Varro cap.37. lib.1.

b *Ipſa dies alios alio dedit ordine Luna*
Fœlices operum, quintam fugo &c. 1. Georg.

c Theophr.

c Theophr. cap. 1. lib. 5. histor.

d Hoc nimirum est, quod Germanicus Cæsar suis commentariis scribit in Aratum, augmenta detrimentáque Lunæ non solùm terram sentire, sed & lapides, & cerebra, & lætamina, quæ Lunæ crementis eiecta vermiculos pariunt: Denique Lunę crementis abscissa ligna furfuraceis tinearum terebramentis fistulaścere. Hadr. Iun. cap. 20. 6.

e Cap 14. lib. 2. lucet dodrantes semuncias horarum. Dextantem sicilicum vnius horæ, Budæus li. 1. de Asse, decem vncias cum quartæ vnciæ parte interpretatur.

[a] De ventorum ratione.

CAP. XXXIII.

VEntorum paulò scrupulosior. Obseruato Solis ortu quocunque libeat die, stantibus horâ diei sextâ, sic vt ortum eum à sinistro humero habeant, contra mediam faciem Meridies, à vertice Septentrio erit. Qui ita limes per agrum currit, [b] cardo appellatur. Circumagi deinde melius est, vt vmbram suā quisq; cernat: alioqui post hominem erit. Ergo permutatis lateribus, vt ortus illius diei à dextro humero fiat, occasus à sinistro, tunc erit hora sexta, cùm minima vmbra contra medium fiet hominem. Per huius mediam longitudinem duci sarculo sulcum, vel cinere lineam, verbi gratia pedum xx. conueniet: mediámque mensuram, hoc est in x. pede, circunscribi circulo paruo, qui vocetur vmbilicus. Quæ pars fuerit à vertice vmbræ, hęc erit ventus Septentrionalis. Illò tibi putator arborum plagæ ne spectent, néve arbusta vineæve, nisi in Africa, Cyrenis, Ægypto. Illinc flante ne arato, quæque alia [1] præcipimus. Quæ pars lineæ fuerit à pedibus vmbræ, Meridiem spectans, hæc ventum Austrum dabit, quem à Gręcis Notum diximus vocari. Illinc flatu veniente, materiam vineámque agricola ne tractes. Humidus [2] aut æstuosus Italiæ est. Africæ quidem incendia cum serenitate affert. In hunc Italiæ palmites spectent, sed non plagæ arborum vitésve. Hunc olıueti metator Vergiliarū quatriduo, hunc caueat insitor calamis, gemmísque inoculator. De ipsa regionis eius hora præmonuisse conueniet. Frondem media die arborator ne cædito. Cùm meridiem adesse senties pastor, æstate contrahente se vmbrâ pecudem à Sole in opaca cogito. Cùm æstate pasces, in Occidentem specta ante meridiem, post meridiem in Orientem. Aliter noxium sicut hyeme & [3] vêre, si in rorulentum duceres. Nec contra Septentrionem paueris supra dictum. [c] Claudunt ita, lippiúntve ab afflatu, & aluo cita pereūt. Qui fœminas concipi voles, in hunc ventum spectátes miri cogito.

1 præcipimus. M.

2 & est Dal.

3 vêre, in rorulentum ducere. Ne con Dal. ex M.

ANNOTATIONES.

a Arist. cap. 3. lib. de mundo. Vitruuius.

b Vltratus veteribus, autore Frontino, & citratus, quòd vltrà Septentrionem habeat, & citrà Meridiem.

c Oculos aperire nequeunt.

[a] De limitatione agrorum.

CAP. XXXIIII.

DIximus vt in media linea designaretur [b] vmbilicus. Per hunc medium transuersa currat [1] alia. Hæc erit ab exortu æquinoctiali ad occasum æquinoctialem: limes qui ita secabit agrum, [c] decumanus vocabitur. Ducantur deinde aliæ duæ lineæ in decusseis obliquæ, ita vt à Septentrionis dextra leuáque ad Austri dextram læuámque descendant. Omnes per eundem currant vmbilicum, omnes inter se pares sint, omnium interualla paria. Quæ ratio semel in quoque agro ineunda erit: vel si sępiùs libeat vti, è ligno facienda, regulis paribus in tympanum exiguum, sed circinatum adactis. Ratione qua doceo, occurrendum ingeniis quoque imperitorum est. Meridiem excuti placet, quoniam semper est idem: Sol autem quotidie ex alio cæli momento, quàm pridie, oritur: ne quis fortè ad exortum [2] capiendā putet lineam. Ita cæli exacta parte, quod fuerit lineæ caput Septentrioni proximum à parte exortiua, solstitialem habebit exortum, hoc est longissimi diei, ventúmque Aquilonem, Boream Græcis dictum. In hunc ponito arbores vitésque. Sed hoc flante ne arato: frugem ne serito: semen ne iacito. Pręstringit enim atque percellit hic radices arborum, quas positurus afferes. [3] Prędoctus esto: alia robustis prosunt, alia infantibus. Nec sum oblitus, in hac parte ventum Græcis poni, quem Cæciam vocāt. Sed idem Aristoteles vir immensę subtilitatis, qui idipsum fecit, rationem conuexitatis mundi reddit, qua contrarius Aquilo Africo flat. Nec tamē eum toto anno in prædictis timet agricola. [d] Mollit sidera æstate media, mutátque nomen, & Etesias vocatur. Ergo cùm frigidum senties, caueto, [4] ac quacunque Aquilo prædicitur, tanto perniciosior Septentrio est. In hunc Asiæ, Græciæ, Hispaniæ, maritimæ Italiæ, Campaniæ, Apuliæ arbusta vineæque spectent. Qui mares concipi voles, in hunc pascito, [5] vt sic ineuntem ineat. Ex aduerso Aquilonis ab occasu brumali Africus flabit, quem Gręci Liba vocant. In hunc à coitu cùm se pecus circumegerit, fœminas conceptas esse scito. Tertia à Septentrione linea, quam per latitudinem vmbræ duximus, & decumanam vocauimus, exortum habebit æquinoctialem, ventúmque Subsolanum, Græcis Apelioten dictū. In hunc salubribus locis villæ vineæque spectent. Ipse leniter pluuius, tamen est siccior [6] Fauonius, ex aduerso eius ab æquinoctiali occasu, Zephyrus Græcis nominatus. In hunc spectare olıueta Cato iussit. Hic ver inchoat, aperítque terras tenui frigore saluber. Hic vites putandi, frugésque curandi, arbores serendi, poma inserendi, oleas tractādi ius dabit, [7] afflatúque nutricium exercebit. Quarta à Septentrione linea, eadem Austro ab exortiua parte proxima, brumalem habebit exortum, ventúmque Vulturnum, Eurum Græcis dictum, sicciorem & ipsum tepidiorémque. In hunc apiaria & vineæ Italiæ, Galliarúmque spectare debent. Ex aduerso Vulturni flabit Corus, ab occasu solstitiali & occidentali latere Septentrionis, Græcis dictus Argestes, ex frigidissimis & ipse, sicut omnes qui à Septētrionis parte spirant. Hic & grandines infert,

1 alia talis, Hæc M.

2 capi vnicam putes lin. Ista.

3 Præmonitus. Vet.

4 At qualiscunque. Vet.

5 vt sic in eūdem ineat. Aliįs vt sic matres ineantur. Vet. vt sic mares ineant. Aliį.

6 Fauonio. Ex. M.

7 afflatúmque nutricium excitabit. Vet.

cauendus & ipse non secùs ac Septentrio. Vulturnus si à serena cæli parte cœperit flare, non durabit in noctem: at Subsolanus in maiorem partem noctis extenditur. Quisquis erit ventus, si feruidus sentietur, pluribus diebus permanebit. Aquilonem prænuntiat terra siccescens repentè, Austrum humescens rore occulto.

ANNOTATIONES.

a Vide Iulium Frontinum, & M. Iunium Nypsum, Columellam cap.1.& 2.lib.5. Varronem c.10. lib.1.

b Vide γνώμων in lexico Const. Hæc machina respõdere videtur æneo gnomoni (Sextus Põpeius Gnomam vocat) in amussis medio collocato, quem Vitruuius describit cap.6.li.1. Indagatorem vmbrarum σκιαθήρας id instrumentum Græci vocant.

c Iurisconsultis limites qui populo iter prębent, alij sunt decumani, lati pedes 40. Alij cardines, lati pedes 20. Alij actuarij, lati pedes 12. Alii subrunciui, lati pedes 8. Cuiacius c.2. Obseru. Vide Politianum cap.86. Miscell. Antiquis decúmanus dicebatur dextratus & sinistratus, quòd orientem ad dextram habeat, occidentē ad sinistram.

d Ardorem Caniculæ lenit. Vide c.47.lib.2.

e Legit Robertus Stephanus in Dictionario: Aquilonem pronuntiat terra siccescens, sed rorescens repentè Austrum immiscet humescens in rore occulto: vnde hanc lectionem eruo. Aquilonem pręnuntiat terra siccescens: humore occulto rorescenti, repentè Auster imminet.

[a] Prognostica tempestatum. CAP. XXXV.

1 Atenim. Vet.

[1] ETenim prædictâ ventorum ratione, ne sæpius eadem dicantur, transire conuenit ad reliqua tempestatum pręsagia, quoniam & hoc placuisse Virgilio magnopere video. Siquidem in ipsa messe sæpe concurrere prælia ventorum damnosa imperitis refert. Tradunt eundem Democritum metente fratre eius Damaso ardentissimo æstu orasse, vt reliquæ segeti parceret, raperétque desecta sub tectum, paucis mox horis sæuo imbre vaticinatione approbata. Quinimo & harundinem non nisi impendente pluuia seri iubent, & fruges insecuturo imbre. Quamobrem & hæc breuiter attingemus, scrutati maximè pertinentia, primúmque à Sole capiemus pręsagia. Purus oriens, atque non feruens, serenum diem nuntiat: at hybernam pallidus grandinem. Si & occidit pridie serenus, & oritur, tãto certior fides serenitatis. Concauus oriens pluuias prædicit:[2] item ventos, cùm ante exorientem eum nubes rubescunt. quòd[3] si & nigræ rubentibus interuenerint, & pluuias. Cùm orientis atque occidentis radij rubent, coire pluuias. Si circa occidentem rubescunt nubes, serenitatem futuræ diei spondent. Si in exortu[4] spargentur partim ad Austrum, partim ad Aquilonem, pura circa eum serenitas sit licet, pluuiam tamen ventósque significabunt. Si in ortu aut occasu contracti cernentur radij, imbrem. Si in occasu eius[5] pluet, aut radij in se nubem trahent, asperam in proximum diem tempestatem significabunt. Cùm oriente radij non illustres eminebunt, quamuis circumdati nube non sint, pluuiam portendent. Si ante exortum nubes globabuntur, hyemem asperam denuntiabunt. Si ab ortu repellentur, & ad occasum abibunt, serenitatem. Si nubes Solem circuncludent, quanto minus luminis relinquent, tanto turbidior tempestas erit: si verò etiam duplex orbis fuerit, eo atrocior. Quòd si in exortu fiet ita vt rubescant nubes, maxima ostendetur tempestas. Si non[6] ambibunt, sed incumbent, à quocunque vento fuerint, eum portendent, si à meridie, & imbrem. Si oriens cingetur orbe, ex qua parte is se aperit, expectetur ventus. Si totus defluxerit æqualiter, serenitatem dabit. Si in exortu longè radios per nubes porriget, & medius erit inanis, pluuiam significabit. Si ante ortum radij se ostendent, aquam & ventum. Si circa occidentem candidus circulus erit, noctis[7] leuem tempestatem. Si nebula, vehementiorem. Si candente Sole,[8] ventum. Si ater circulus fuerit, ex qua regione is ruperit se, ventum magnum. Proxima sint iure Lunæ præsagia. Quartam eam maximè obseruat Ægyptus. Si splendens exorta puro nitore[9] fulsit, serenitatem: si [b] rubicunda, ventos: si nigra, pluuias portendere creditur. In quinta cornua eius obtusa, pluuiam: erecta & infesta ventos semper significant: quarta tamen maximè. Cornu eius Septentrionale acuminatum atque rigidum, illum præsagit vẽtum. Inferius Austrum: vtraque recta, noctem ventosam.[c] Si[10] quartam orbis rutilus cingit, ventos & imbres præmonebit. Apud Varronẽ ita est: Si quarto die Luna erit[11] directa, magnam tempestatem in mari præsagiet, nisi si coronam circa se habebit, & eam synceram: quoniam illo modo non ante plenam Lunam[12] hyematurum ostendit. Si plenilunio per dimidium pura erit: dies serenos significabit: si rutila, ventos: nigrescens, imbres.[13] Si caligo orbis nubem incluserit, ventos, quà se ruperit: si gemini orbes cinxerint, maiorem tempestatem. Et magis, si tres erunt, aut nigri,[14] aut interrupti atque distracti. Nascens Luna, si cornu superiore obatro surget, pluuias decrescens dabit: si inferiore, ante plenilunium: si in medio nigritia illa fuerit, imbrem in plenilunio. Si plena circa se habebit orbem, ex qua parte is maximè splendebit, ex ea ventũ ostendet. Si in ortu cornua crassiora fuerint, horridam tempestatem. Si ante quartam non apparuerit, vento Fauonio flante, hyemalis toto mense erit. Si xvj. vehementius flammea apparuerit, asperas tempestates præsagiet. Sunt & ipsius Lunæ octo articuli, quoties in angulos Solis incidit, plerisque inter eos tantùm obseruantibus præsagia eius, hoc est, tertia, septima, vndecima, decimaquinta, decimanona, vigesimatertia, vigesimaseptima, & interlunium. Tertio loco stellarum obseruationem esse oportet. [d] Discurrere eæ videntur interdum: ventíque protinus sequuntur. In quarum parte ita pręsagiuere: Cælum cùm æqualiter totum erit splendidũ,[15] articulis temporum, quos proposuimus, autumnum serenum præsagibunt & frigidum. Si ver & æstas non sine riguo aliquo trãsierint, autumnum serenum & densum minúsque vẽtosum

2 idem. M. 3 si nigra. Dal.

4 spargun tur. Vet.

5 liuent radij, aut in se. Vet.

6 abibun. M.

7 lenẽ M. 8 ventus fiat, & circulus fue. ex qua reg. is se. ruperit, vẽ. magn. M.

9 fulserit. M.

10 quarta orbis rutilus, cielit vent. M. 11 recta. D.

12 hyemandum M. 13 Si orbem caligo nubis &c. Quãdo.

14 aut, in M d.

15 articulo tẽporis quẽ Dal. A solis cula nempe occasu ad equinoctiũ, quem articuliũ postremũ exposuit initio cap. 31

tosum facient. Autumni serenitas ventosam hyemem facit. Cùm repentè stellarum fulgor obscuratur, [16] & id neque nubilo, neque caligine, pluuia aut graues denuntiantur tempestates. Si volitare plures stellæ videbuntur, quò ferentur albescentes, ventos ex iis partibus, [17] nuntiabunt. [18] Aut si cursitabunt, certos si id in pluribus fiet, inconstantes ventos effundet. Si stellarum errantium aliquam orbes inclúserint, imbres. Sunt in signo Cancri duæ stellæ paruæ, Aselli appellatæ, exiguum inter illas spatiũ obtinẽte nubecula, quã Præsepia appellãt. Hæc cùm cælo sereno apparere desierit, atrox hyems sequitur. Si alteram earũ Aquiloniam caligo abstulit, Auster sæuit: si Austrinam, Aquilo. Arquus cùm sunt duplices, pluuias [19] nuntiant. A pluuiis serenitatem non perinde certam. Circuli noui circa sidera [20] aliqua, pluuiam. Cùm æstate vehementiùs tonuit quàm fulsit, ventos ex ea parte denuntiat: contrà siminus tonuit, imbrem. Cùm sereno cælo fulget, pluuiæ erunt & tonitrua, hyemabit. Atrocissimè autem, cùm ex omnibus quatuor partibus cæli fulgurabit. Cùm ab Aquilone tantùm, in posterum diem aquam portendit. Cùm à Septentrione, ventum eum. Cùm ab Austro vel Coro, aut Fauonio nocte serena fulgurauerit, ventum & imbrem ex iisdem regionibus demonstrabit. Tonitrua matutina ventum significant, imbrem meridiana. Nubes cùm sereno cælo feruntur, à quacunque parte id fiet, expectentur venti: si eodem loco globabuntur, [21] appropinquante Sole discutientur. Et hoc si ab Aquilone fiat, ventos: si ab Austro, imbres portendent. Sole occidente, [22] si ex vtraque parte eius cęlum petent, tempestatem significabunt. Vehementiùs atræ ab oriente, in noctem aquam minantur: ab occidente, in posterum diem. Si nubes, vt vellera lanæ, spargentur multæ ab oriente, aquam in triduum præsagient. Cùm in cacuminibus montium nubes [23] concident, hyemabit. Si cacumina pura fient, disserenabit. Nube grauida candicante, quod vocant tempestatem albam, grando imminebit. Cælo quamuis sereno, nubecula, [24] quamuis parua, ventũ procellosum dabit. Nebulæ è montibus descendentes, aut cælo cadentes, vel in vallibus sedentes, serenitatem promittunt. Ab his terreni ignes proximè significant: pallidi nanque murmurantésque tempestatum nuntij sentiũtur: pluuiæ [25] etiam, in lucernis fungi. Si flexuosè volitet flamma, ventum. Et lumina cùm ex sese flammas elidunt, aut vix accenduntur. Itẽ cùm [26] in eo pendentes coaceruantur scintillæ: vel cùm tollentibus ollas [f] carbo adhærescit: aut cùm cõtectus ignis è se fauillam discutit, scintillámve emittit: vel cùm cinis in foco concrescit, & cũ carbo vehementer perlucet. Est & aquarum significatio. Mare [27] si trãquillum in portu à cursu stabit, & murmurauerit intra se, vẽtum prędicit. Si identidem, & hyemem, & imbrem. [28] Litora [g] ripæque si resonabunt tranquillo, asperam tempestatem: item maris ipsius tranquillo sonitus, spumæve dispersæ, aut aquæ bullantes. Pulmones marini in pelago, plurium dierũ hyemẽ portendunt. Sæpe & silentio intumescit, flatúque altiùs solito iam intra se esse ventos fatetur. Equidem & montium sonitus, nemorúmque mugitus prędicunt: & sine aura, quæ sentiatur, folia ludentia. [h] Lanugo populi aut spinæ volitans, aquísque pluma innatans. Atque etiam in campis tempestatem venturam præcedens suus fragor: cæli quidem murmur, nõ dubiam habet significationem. Pręsagiunt & animalia. Delphini [i] tranquillo mari lasciuientes flatum, ex qua veniunt parte: item spargentes aquam turbato, tranquillitatem. [k] Loligo volitans, conchæ adhærescentes, echini affigentes ĩ se, aut harena saburrantes, tempestatis signa sunt. [l] Ranæ quoque vltra solitum vocales. Et [m] fulicæ matutino clangore. Item mergi anatésque, pennas rostro purgantes, ventum. Cæteræque aquaticæ aues concursantes. Grues in mediterranea festinantes. [n] Mergi maria aut stagna fugientes, grues silentio per sublime volantes, serenitatem: sic noctua in imbre garrula: [29] at sereno, tempestatẽ. [o] Cornicque singultu quodam latrantes, séque concutientes, si continuabunt, ventos: si verò carptim vocem resorbebunt, ventosum imbrem. Gracculi serò à pabulis recedentes, hyemem. Et albæ aues, cùm congregabuntur. Et cùm terrestres volucres contra aquam clangores dabũt, perfundentes sese: sed maximè [p] cornix. Hirundo tam iuxta aquam volitans, vt penna sæpe percutiat. [q] Quæque in arboribus habitant, fugitantes [30] in nidis suis. Et anseres continuo clangore intempestiui. [r] Ardea in mediis harenis tristis. Nec mirũ, aquaticas, aut in totum volucres præsagia aëris sentire. Pecora exultantia, & indecora lasciuia ludentia, eandem significationem habẽt. [f] Et boues cælum olfactantes, [t] séque lambentes [31] contra pilum. Turpésque porci [32] alienos sibi manipulos fœni lacerãtes: segnitérque & contra industriam suam absconditæ formicæ, vel concursantes, [u] aut oua progerentes. Item vermes [x] terreni erumpentes. Trifolium quoque inhorrescere, & folia contra tempestatem subrigere certum est. Necnon & in conuiuiis mensisque nostris, vasa quibus esculentum additur, [33] sudorem repositoriis [34] linquentia, diras tempestates prænuntiant.

16 vtique neque. Vet.
17 nuntiant M.
18 ac si circa stabunt. M. ac si circa puræ stabit. Ve.
19 nũtiant, & pluuiis. Vet.
20 aliqua. Vet.
21 appropinquantéque sole discutiẽtur, & hoc ab. M.
22 si ab vtr. par. e. cæli petet. Vet.
23 confident M.
24 quauis parua Vet.
25 etiam, in M.d.
26 in iis. Vet. sub luminibus.
27 si tranquillo portu. M.
28 Litoris ripæque ipsius tranquillus sonitus, spuma vi dispersa M.
29 at serena tempestate coruꝰ singultu. V.
30 in nidos suos. Vet.
31 contra pluuiam. Vet
32 alieno subsultu manip. Vet. alieno sibilo man. Alij. Vet.
33 sudorem in repos. Vet.
34 relinquẽtia. M.

ANNOTATIONES.

a Virgilius 1. Georg. & Aratus.

b Aratos λεπτὰ δὲ καὶ ὁ μάλ᾽ ἐρυθρὸς, πνεύματα.

Virgil.

At si virgineum suffuderit ore ruborem,
Ventus erit, &c.

c Virgil.

Sin ortu quarto, namque is certissimus autor.

Aratus tertium æquè ac quartum spectat vsque ad διχόμηνον. Theophrastus τετράδας, ὀγδοάδας, καὶ πανσελήνους. Brod. c. 13. 3.

d Arist. in probl. sect. 25.

e Fungus is fulgo & fauilla est, cum fumo egressa, quæ aeris crassitie cohibita, in lucerna residet ac manet, atríque fungi imaginẽ reddit. Virg.

Nec nocturna quidem carpentes fila puellæ
Nesciuère hyemẽ, testa cùm ardente viderent,
Scintillare oleum, & putres concrescere fungos.

Aristoph. ἐν σφηξί. οὐχ᾽ ἑώρ᾽ ὅπως οὐχ᾽ ἡμερῶν τεττάρων τὸ πλεῖστον ὕδωρ ἀναγκαῖον ἐστι τὸν θεὸν ποιεῖν, ἔστι γ᾽ ἐν τούτοισι λύχνοισ᾽ οὗτοι μύκητες· φιλεῖ δ᾽ ὅταν ᾖ τοῦτο, ποιεῖν ὑετὸν μάλιστα. Victorius cap. 14. lib. 18. &

21.lib.33. Aratus, ἢ λύχνοιο μύκητες ἀγείρωνται περὶ μύξαν. Callimachus, ἦν τ' αὖ λύχνου δ' αἰθερίου ἄλλην ἐγένοντο μύκητες. Theoph. libello de signis ventorum pluuiæ, &c. καὶ οἱ μύκητες ἐὰν νότια ᾖ, ὕδωρ σημαίνουσι.

f Apud Aratum & Theoph. ossæ impositæ suo tripodi complures scintillæ.

g Theophr. ἀκτὴν βοῶσαι, αἰγιαλὸν ἠχοῦντα dixit.

h In Arato, ἤδη καὶ πάπποι λευκῆς γήρειον ἀκάνθης. Spinã albam interpretes exponũt Cinaram. Plinius substantiuum esse putauit, non adiectiuũ, qui populum intellexerit. Auienus sic vertit,

Iámque super latices florum volitare senectam.

i De hac re vide multa prodita à Rhodigino cap. 6. lib. 8.

k Huius rei causam reddit ex Plutarcho idem cap. 28. lib. 24.

l Cicero 2. epist. ad Atticum, Equidem etiam pluuias metuo, si prognostica nostra vera sunt. Ranæ enim ῥητορεύουσι. Aratus ἢ μᾶλλον δειλαὶ γενεαί, ὕδροισιν ὄνειαρ, Αὐτόθεν ἐξ ὑδάτων πατέρες βοόωσι γυρίνων. Mur. Variar. cap. 20. li. 1.

m ἢ βύζει ὄρθριον ὀρνιμαίη ὀλολυγών, Aratus, Theophrast. vero, καὶ ἐρωδιὸς ὄρθριον φθεγγόμενος ὕδωρ ἢ πνεῦμα σημαίνει. Turn. ca. 13. 25. ἐρωδιὸν Cicero fulicam κέπφον. Mergum Virgilius reddit τὴν αἴθυιαν. Idem tamen Theophrastus scripsit, καὶ ὀλολυγὼν ᾄδουσα μόνη ἐν ἀκρωρείαις χειμέριον.

n Vide Turneb. cap. 29. lib. 19. Aduersar.

o De corui præsagio Theophrasti editum exemplar mutilum est. Turn. ca. 13. 25. sic legisse visus est: κόραξ πολλὰς μεταβάλλειν εἰωθὼς φωνάς, ταύτην ἐὰν δὶς φθέγξηται, καὶ ἐπιρροιζήσῃ, καὶ αὑτὸν τινάξῃ, ἂν διατελῇ, ἀνέμους σημαίνει· ἐὰν δὲ μιμῆται τῇ φωνῇ τοὺς σταλαγμούς, καὶ ἐὰν μὲν τὴν εἰωθυῖαν φωνὴν ἵῃ καὶ ἐπιρροιβδῇ, ὕδωρ ἐπιρροιζεῖν. de pennarum susurro & stridore exponit: Auienus de voce his verbis. *& strenui cum stridunt gutture corui.* Ego verò per onomatopœia interpretor, vocem intra fauces refluentem, reuocatam, & quasi strangulatam edere, vt corui solent interiori gutture murmurantes.

p De cornice Aratus. In terra prope littus eminens, cùm tempestas incipit, demisso capite cornix stat: παρ' ἠιόνι προυχούσῃ χείματος ἐρχομένου, χέρσῳ ὑπόκυψε κορώνη. Virg. *Et sola in sicca secũ spatiatur arena.* Theophrastus, κορώνη ἐπὶ πέτρας καθεζομένη, (alii, κορυφαζομένη, crocitãt,) ἣν κῦμα κατακλύζῃ, ὕδωρ σημαίνει: in scopulo, vel saxo, quod vndę circunuerberant, cornix sedens, pluuiam nuntiat.

q De Querquedula id Varro in Sarrano:

Aut frigidos nimbos aquæ caduciter ruentis
Præinnuêre aquatiles querquedulæ natantes.

Scalig. apud Nonium.

r Vt miluus. Varro in sesqui-vlysse. *Lugere volitãs miluos visus, aquam è nubibus tortam indicat fore, vt tegillum sibi sumat pastor.* Nonius. Virg. de Ardea.

-- notasque paludes
Deserit, atque altam supra volat Ardea nubẽ.

s Arist. cap. 21. lib. 6. histor. animal.

t Theophr. καὶ τὴν προσθίαν ὁπλὴν λείξας, & anteriorem vngulã pedis lingens: sententia valde diuersa.

v Plutarch. De animal. prud. πρὸς δὲ τῶν σπερμάτων ἐκθέσεις καὶ διαψύξεις ἐκτὸς ὑετοῦ ποιεῖται σημεῖον ἀγροτης.

Καὶ κοίλης μύρμηκες ὀχῆς ἐξ ὤεα πάντα Θᾶσσον ἀνηνέγκαντο &c. καὶ τινες οὐχ ὠὰ γράφουσι, ἀλλὰ ἵνα, τοὺς ἀποκειμένους καρποὺς ὅταν βρέχωνται συνάγοντας ἀναξηραίνωνται, καὶ φοβηθῶσι φθορὰν καὶ σῆψιν ἀναφέρειν. Idẽ & Theon Arati interpres. Leopardus c. 26. lib. 7. Virgil.

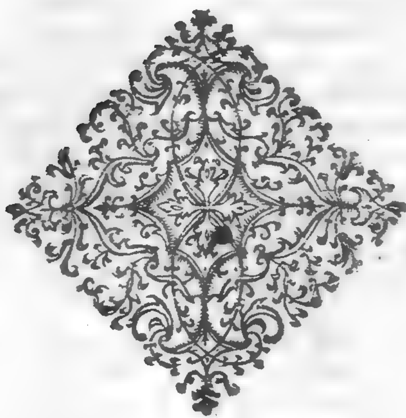
Sæpius & tectis penetralibus extulit oua
Angustum formica terens iter.

Politianus.

Progerit oua cauis patiens formica laborum.

x Aratus, σκώληκες κεῖνοι τοὺς καλέουσι μελαίνης ἔντερα γαίης.

C. PLI.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XIX.

PROOEMIVM.

SIDERUM quoque tempestatúmque ratio, vel imperitis facili, atque indubitato modo [1] monstrata est: veréque intelligentibus non minus conferunt rura deprehendendo cœlo, quàm sideralis scientia agro [2] colendo. Proximam multi hortorum curam fecere. Nobis non protinus transire ad ista tempestiuum videtur. Miramúrque quosdam [3] scientiæ gratia, eruditionis suæ gloriam ex his petentes tam multa præteriisse, nulla mentione habita tot rerum sponte curáve prouenientium, præsertim cùm plerisque earum pretio vsúque vitæ maior etiam, quàm frugibus, perhibeatur autoritas. Atque vt à cõfessis ordiamur vtilitatibus, quæque nõ solùm terras omnes, verùm etiam maria repleuere: seritur, ac dici inter fruges, neque inter hortẽsia potest, linum. Sed in qua non occurret vitæ parte, quódve miraculum maius, herbam esse quæ admoueat Ægyptum Italiæ: in tantum, vt Galerius à freto Siciliæ Alexandriam septima die peruenerit, Babilius sexta, ambo præfecti: æstate verò proxima Valerius Marianus ex Prætoriis Senatoribus, à Puteolis nono die lenissimo flatu: herbam esse, quæ Gadeis ad Herculis columnas septimo die Ostiam afferat, & citeriorem Hispaniam quarto, prouinciam Narbonensem tertio, Africam altero: quod etiam mollissimo flatu cõtingit C. Flacco legato Vibij Crispi Proconsulis? Audax vita, [4] scelerum plena, aliquid seri, vt ventos procellásque recipiat: & parum esse fluctibus solis vehi. Iam verò nec vela satis esse maiora nauigiis. Sed quamuis amplitudini antennarũ singulæ arbores sufficiant, super eas tamen addi velorum alia vela: prætérque alia in proris, & alia in puppibus pandi, ac tot modis prouocari mortem. Denique tam paruo semine nasci, quod orbem terrarum vltrò citróque portet, tam gracili auenâ, tam non altè à terra tolli: neque id viribus suis necti, sed passum tusúmque & in mollitiem lanæ coactum, iniuria naturæ, ac summa audacia, & quò peruenire nulla execratio sufficit, contra inuentorem dictum suo loco à nobis: cui satis non fuit hominem in terra mori, nisi periret & insepultus. At nos priore libro imbres & flatus cauendos, frugum causa victúsque præmonebamus. Ecce seritur hominis manu, metitur eiusdem hominis ingenio, quod ventos in mari optet. Præterea vt sciamus fauisse pœnas, nihil gignitur faciliùs: [5] vt sentiamus nolente id fieri naturâ: vrit agrum, deterioremque etiam [6] terram facit.

1 monstrata: veriùs quia intel. Vet.
2 colendo, proximam. Vet.
3 scientia graues. Vet. scientia grates, A.ij. Vet.
4 scelerum plena. Vet.
5 & vt sent. Vet.
6 ipsum. Vet.

De lini satione, & generibus eius, & quomodo perficiatur, & de mappis, & lino non ardente, & quando primùm in theatris vela.

CAP. I.

SEritur [a] sabulosis maximè, vnóque sulco: nec magis festinat aliud. Vêre satum æstate vellitur: & [1] hanc quoque terræ [b] iniuriam facit. Ignoscat tamen aliquis Ægypto, serenti vt Arabiæ Indiæque merces importet: itáne & Galliæ censentur hoc reditu, montésque [2] mari oppositos esse [c] non satis, & à latere Oceani obstare ipsum quod vocant [d] inane? Ca-

1 & magnam quoque. A.ij. hanc quoque. A.ij. expuncto, &.
2 terris. Dal.

durci, Caleti, Ruteni, Bituriges, vltimíque hominum existimati Morini, imò verò Galliæ vniuersæ [3] vela texunt. Iam quidem & transrhenani hostes: nec pulchriorem aliam vestem eorum fœminę nouere. Qua admonitione succurrit, quod M. Varro tradit, in Serranorum familia gẽtilitiũ esse, fœminas [4] linea veste nõ vti. In Germania autẽ defossi [5] atque sub terra id opus agunt. Similiter [6] & in Italia [7] ratione alia inter Padũ Ticinúmque amnes, vbi à [e] Setabi tertia in Europa lino palma: secundam enim in vicino Allianis capessunt Retouina, & in Æmilia via Fauentina. Candore Allianis semper crudis Fauentina præferuntur: Retouinis tenuitas summa densitásque, candor æquè vt Fauentinis, sed lanugo nulla: quod apud alios gratiam, apud alios offensionem habet. Neruositas filo æqualior penè quàm araneis, tinnitúsque, cùm [f] dente libeat experiri: ideo duplex, quàm cæteris, pretiũ. Et Hispania citerior habet splendorem lini præcipuum, torrẽtis in quo politur natura, qui alluit Tarraconem. Et tenuitas [8] mira, ibi primùm [g] carbasis repertis. [9] Non dudum ex eadem Hispania Zoelicum venit in Italiam, plagis vtilissimum. Ciuitas ea [10] Calleciæ & Oceano [11] propinqua. Est sua gloria & Cumano in Campania, ad piscium & alitum [12] capturã. Eadẽ & plagis materia. Neque enim [13] minores cunctis animalibus insidias, quàm [h] nobismetipsis lino tendimus. [14] Sed Cumanæ plagæ concidunt apros, & [15] hæ cassesve ferri aciem vincunt. Vidimúsque iam tantæ tenuitatis, vt annulũ hominis cum [i] epidromis trãsirẽt, vno portante multitudinem qua saltus cingerẽtur. Nec id maximè mirum, sed singula earum stamina centeno quinquageno filo constare, sicut paulò antè Iulio Lupo, qui in præfectura Ægypti obiit. Mirentur hoc, ignorantes in Ægyptij quondam regis, quem Amasim vocant, [k] thorace in Rhodiorum insula ostendi in tẽplo Mineruæ CCCLXV. filis singula fila constare. [16] Quod se expertum nuper Romæ prodidit Mutianus ter Consul, paruásque iam reliquias eius superesse hac experiẽtium iniuriâ. Italia [17] & [18] Peliginis etiamnum linis honorem habet, sed [l] fullonum tantùm in vsu. Nullum est cãdidius, lanæve similius: sicut in [19] culcitris præcipuam gloriam Cadurci obtinent. Galliarum hoc & [20] tomenta pariter inuentum. Italiæ quidem mos etiam nunc durat in appellatione [m] stramenti. [n] Ægyptio lino minimum firmitatis, plurimum lucri. Quatuor ibi genera: Taniticum, ac Pelusiacum, Buticũ, Tentyriticum, cum regionum nominibus, in quibus nascuntur. Superior pars Ægypti in Arabiam vergens gignit fruticem, quem aliqui gossipion vocãt, plures xylon, & ideo lina inde facta xylina. Paruus est, similémque barbatæ nucis defert fructum, cuius ex interiore bombyce lanugo netur. [21] Nec vlla sunt eis candore mollitiáve præferenda. [o] Vestes inde sacerdotibus Ægypti gratissimæ. [p] Quartum genus Orchomenium appellant. [22] Fit è palustri velut harundine, duntaxat pannicula eius. Asia è genista facit lina ad retia [23] præcipua, in piscando [24] durantia, frutice madefacto x. diebus. Æthiopes Indíque è malis, Arabes cucurbitis, [q] in arboribus, vt [r] diximus, genitis. Apud nos maturitas eius duobus argumentis intelligitur, intumescente semine, aut colore flauescente. Tum euulsum, & in fasciculos manuales colligatum, siccatur in Sole pendens conuersis supernè radicibus vno die, mox quinque aliis, [25] in contrarium inter se versis fascium cacuminibus, vt semen in medium cadat. Inter medicamina huic vis, & in quodam rustico ac prædulci Italiæ transpadanæ cibo, sed iam pridem sacrorum tantum gratia. Deinde post messem triticeam virgæ ipsæ merguntur in aquam solibus tepefactam, pondere aliquo depressæ. Nulli enim leuitas maior. Maceratas indicio est membrana [26] laxatior. Iterúmque inuersæ, vt priùs, Sole siccantur. Mox arefactæ in saxo tunduntur [s] stupario malleo. Quod proximum cortici fuit, stupa appellatur, deterioris lini, lucernarum ferè luminibus aptior. Et ipsa tamen pectitur ferreis [27] hamis, donec omnis membrana corticetur. Medullæ numerosior [28] distinctio, candore, mollitiâ. Linúmque nere & viris decorum est. Cortices quoque decussi clibanis & furnis præbent vsum. [29] Ars depectendi digerendíque: Iustũ è quinquagenis facium libris quinas denas [30] carminari. Iterum deinde in filo politur, illisum crebro in silice ex aqua: textúmque rursus tunditur [t] clauis, semper iniuria melius. Inuentum iam est etiam, quod [t] ignibus non absumeretur. Viuum id vocant, ardentésque in focis cõuiuiorum ex eo vidimus mappas, sordibus exustis splendescentes igni magis, quàm possent aquis. Regum inde funebres tunicæ, corporis fauillam ab reliquo separant cinere. Nascitur in desertis adustísque Sole Indiæ, vbi nõ cadunt imbres, inter diras serpentes: assuescítque viuere ardendo, rarum inuentu, difficile texu propter breuitatem. Rufus de cætero color, splẽdescit igni. Cùm inuentum est, æquat pretia excellentium margaritarum. Vocatur autem à Græcis [u] asbestinum ex argumento naturæ. Anaxilaus autor est, linteo eo circundatam arborem, surdis ictibus, & qui non exaudiantur, cædi. Ergo huic lino principatus in toto orbe. Proximus [x] byssino, mulierum maximè deliciis circa Elim in Achaia genito: quaternis denariis scripula eius permutata quondam, vt auri, reperio. [y] Linteorum lanugo, [1] è velis nauium maritimarum maximè, in magno vsu medicinæ est: & cinis spodij vim habet. Est & inter papauera [z] genus quoddam, quo candorem lintea præcipuum trahunt. Tentatum est tingi linum quoque, & vestium insaniá accipere, in Alexandri Magni primùm classibus, Indo amne nauigantis, cùm duces eius ac præfecti [2] in certamine quodam variassent insignia nauiũ: stupuerúntque litora flatu [3] versicoloria implẽte. Velo [A] purpureo ad Actiũ cũ M. Antonio Cleopatra venit, eodémque effugit. Hoc fuit imperatoriæ nauis insigne. Posteà in theatris tantùm vmbram fecere: quod primus omnium inuenit Q. Catulus, cùm Capitolium dedicaret. Carbasina deinde [B] vela primus in [4] theatro duxisse traditur Lentulus Spinter Apollinaribus ludis. Mox Cæsar Dictator totum forum Romanum intexit, [C] viámque sacram ab domo sua [5] ad cliuũ vsque Capitolinum

3 telas ex eo texunt. Vet.
4 lintea. Ch.
5 & M.
6 etiam. M.
7 regione Alliana. Turn. in Italiæ ratione aliena.
8 magna. M.
9 Nam. Vet.
10 Gallitiæ. Ch.
11 propinqua est. Sua. M.
12 capturas. Ch.
13 maiores. M.
14 Sed ad Cumanas plagas concidũt apri. Vet.
15 hi casses ferri aciem conuincunt. Vet.
16 Quod per exemplum nuper. M. & Ch. Quod exemplum per se expertum nuper. Vet.
17 ex Vet.
18 Pelignu. Ch.
19 culcitis. Chiff.
20 tormenta. Chiff.
21 Nec lina sunt ei. Vet.
22 Fit è palustris foliis arundinis, vel duntaxat pannic. eius. Dal.
23 præcipuè in. Ch.
24 duritia. Dal.

25 in contrariis in se fasc. Ch.
26 laxior. Dal.
27 aenis. Ch.
28 destinatio. M.
29 Ars est dep.
30 carmin. iterum. Deinde. Ch.
1 villis. Ch.
2 in. M. d.
3 versicolorias pellente. Ch.
4 theatrũ. Vet. Lege, amphitheatrum.
5 & cliuũ vsque in Capitoliũ. Ch.

pitolinum: quod [D] munere ipso gladiatorio mirabilius visum tradunt. Deinde & sine ludis Marcellus Octauiâ sorore Augusti genitus, in Ædilitate sua, auunculo xi. Cõsule [6] Calend. Augusti, velis forum inumbrauit, vt salubriùs litigantes consisterent: quantùm mutatis moribus Catonis Censorij, qui sternendum quoque [E] forum muricibus censuerat. Vela [7] nuper colore cæli stellata [F] per rudentes, terra etiam in amphitheatris principis Neronis rubente: in [G] cauis ædium, & muscum à sole defendunt. [8] Cæterò mansit [9] candori pertinax gratia. Honor etiam & Troiano bello. Cur enim nõ & præliis intersit, vt naufragiis? [H] Thoracibus lineis paucos tamen pugnasse, testis est Homerus. Hinc fuisse & nauium armamenta apud eundem interpretantur eruditiores: quoniam cùm sparta dixit, significauerit sata.

6 ad Idus. M.

7 nuper & col. (sic & Ch.) cœli distincta per rud. terra &c. rubẽt. M.

8 Cæterùm. M.

9 candore. Ch.

ANNOTATIONES.

a Pingui & læto solo, humidiore, non sitiente, Colum. cap. 10. lib. 2. pinguissimo loco, & modicè humido, Pallad. cap. 1. lib. 11.

b Quod tam citò & properè succum terræ eripiat.

c Nisi & mari nauigando linum ferat Gallia.

d Inane & de mari & de aëre dici, vide apud Turn. cap. 9. lib. 11. tom. 1. Aduersar.

e Setabis oppidum Hispaniæ in edito monte situm, laudatissimi lini prouentu nobile, quamuis Strabo & alij quidam fluuium esse dicant. Gratius in Cynegeticis,

Hispanique alio spectantur Setabes vsu.

Silius lib. 2.

Setabis & telas Arabum spreuisse superbo,
Et Pelusiaco filum componere lino.

Catullus ob sudaria Setaba per illiberalem iocum surrepta Asinio hendecasyllabos minatur. Had. Iun. c. 28. lib. 4.

f Vel oris, quod magis probo: vel pectinis, vt quidam exponunt.

g Carbasus lini genus tenuissimi in Hispania repertum, quo texebatur vestis magni pretij, antiquis in deliciis habita, vt sericea nobis. Virg. 11. Æneid.

-tum croceam chlamidémque, sinúsque crepantes
Carbaseos, fuluo in nodum collegerat auro.

Qu. Curtio lib. 8. Carbaso Indi corpora vsq; ad pedes velant: eorúmque rex aurea lectica, margaritis circumpẽdentibus recubat, distinctis auro & purpura carbasis, qua indutus est. Guilland. Quidam id genus linei panni esse putant, telam Baptistæ, & telam Hollandicã, & telam Ceranensem vocant. Hæc postrema aduehitur ex Hispania. Apud Ciceronẽ Verres æstate summa tabernacula carbaseis intenta velis in littore collocari iubet, vbi totos dies cum impudicis mulieribus perpotaret.

h Cũ lineis velis fisi, maris periculis nos obiicimus.

i Imis summ ísque funibus, quibus tenduntur retia. Turn. cap. 6. libro 5. Aduersar. vulgò, *les courants.*

k Thoraces militum lineos fuisse probat hic Alcei versus apud Athenæum pag. 310. linea 49. θωρακές τε νεόλινοι, ex nouóque lino thoraces.

l Vel quòd fullones qui fere nudi, & subucula linea tantùm tecti, pannos terunt & calcant pedibus, eo lino soli ad indusia conficienda vterentur, vel quòd ex eo lino vestes textæ in fulloniis officinis solæ purgarentur & polirentur.

m Stramentum, quod homini & animalibus & quieturis, & dormituris substernitur, nempe fœnũ vel palea. Nam quod ait capit. 3. lib. 18. priscis Romanis quies somnúsque in stramentis erat.

n Gratius in Cyneget.

Vix ope rata suo sacra ad Bubastia lino:
Velatur sonipes æstiui turba Canopi.

Sic autem Isiacos sacerdotes vocat Saliorum modo per Bubaston vrbem saltantes & sistris personantes: de quibus Plutarch οὔτε φιλοσόφους πωγωνοτροφίαι καὶ τριβωνοφορίαι ποιοῦσιν, οὔτ' ἰσιακοὺς ἡ λινοφορία καὶ ξύρησις. Ion poeta in Phœnice AEgyptum λινουλκεῖν vocat. Had. Iun. cap. 26. lib. 4.

o Apuleius Apologia prima de lineo texto. Purissimum est rebus diuinis velamentum: quippe lana segnissimi corporis excrementum pecori detracta, iam inde Orphei & Pythagoræ scitis, prophanus vestitus est: sed enim mundissima lini seges, inter optimas fruges terra exorta, non modo indutui & amictui sanctissimis AEgyptiorum sacerdotibus, sed opertui quoque inde rebus sacris vsurpatur.

p Lego, stramenti genus Orchomenium &c. Arundinis quidem panicula, vt gluma, & acere, farciri culcitra potest, perinde ac stramento siue palea, vestes autem texi non possunt. Ex arundinum concisis foliis tomentum factum Circense, quod in Circo pauperibus sternebatur, indicant hi versus Martialis.

Tomentum concisa palus Circense vocatur:
Hæc pro Leuconio stramina pauper habet.

q Arboribus lanigeris, in quarum foliis conuolutis lanugo nascitur. Theophr. cap. 9. 4. histor.

r Cap. 10. lib. 12.

s Capitatis fustibus, clauæ similibus.

t Rhodig. cap. 31. 18. quo Indorum leges ac mores fuse narrat, scribit illos vestibus ex eo lino textis indui: quod parùm credibile est, cùm in tantam longitudinem trahi nequeat, vt vestes ex eo conficiantur.

v Tale fuit in aurea lucerna, quam Athenis Callimachus fecit, oleo non nisi post exactum annum dissipato, licèt semper arderet. Pausanias in Atticis. Plutarchus libr. de oracul. defectu, in Carystia rupe linum id gigni tradit, molli & lapideo filo, è quo mantilia, & retia, & reticula capitis tegumenta conficerentur.

x Byssus Suidæ & Theocriti interpreti coloris genus, vnde byssina vestis, bysso infecta. Byssus quibusdam pretiosissima lana, colore nitoréque auri. Byssus Philostrato, linum quod Indi ex arbore legunt, trunco populis simili, foliis salici, etiam Arriano autore, Apollonióque oculato teste. Rhodig. cap. 8. 23. Est & Amorgis lini species, vnde Amorgina vestis memorata AEschini contra Timarchum, Aristophani in Lysistrate, Eupodili. Cannabis, lini, byssi, Eleorum agrum feracem esse tradit Pausanias in Eliacis.

y ὀθονίων ξύσμα: vnde fiunt ξυστοὶ μοτοὶ Galeno 3. κατὰ τόπους, in remediis Heraclidæ, quæ sanguinem fluentem e naribus sistunt.

z Heracleum, siue ἀφρῶδες esse putant, quod & radiculæ siue struthio simile est, & semen valde catharticum habet. Eius facultatis nomẽ meminit Dioscorides.

A Alia sunt vela Regia purpurea, gemmis & auro intertexta, quibus reges & summi principes in suis palatiis vtuntur suspensis, vt & Attalicis aulæis. Ræuardus cap. 11. lib. 5. Variorum.

B Inde velaria theatra Iuuenali. De theatralibus velis Lucretius lib. 4.

C Sacra quidem ea dicta est, quòd fœdus in ea inter Romulum & Tatium ictum fuisset: vel quòd per eam sacra in arcẽ quot mensibus deferrẽtur: vel quod augurium in ea captabatur. Per eam in Capitolium frequens iter fuit, triumphorum pompa, subactis gẽtibus, domitísque nationibus, cum præda captiua, & spoliis hostium solemni apparatu procedebat. Vicorum Romanæ vrbis nomina, & nominũ caussas declarat Alex. ab Alex. cap. 18. 2.

D Eius mentio fit suprà c. 18. vltimo, lib. 15. & apud Suetonium in Iulio, cap. 10.

E Nam Plutarchus lib. de Fœnore forum esse scribit ἀστιβῶν χώραν: Anacharsis, locum destinatum explendæ auaritiæ, & ad fallendum. Rhodig. cap. 9. lib. 28. Forum triplex Romæ fuit. Mart.

Atque erit in triplici par mihi nemo foro.

Idem:

Et fora tot numeras Iane quot ora geris.

Seneca:

Adijce nunc publica periuria gentium, circunscriptiones, fraudes, infciationes, quibus trina fora nō sufficiunt. Quartū Traianus addidit. Fuit & forum Domitiani trāsitorium, quod à Vetonio Methodium dictum volunt. Idem cap. 10. 28. Vide cap. 1. lib. 5. Vitru. & in id Comment. Philādri. Vide & annotata in c. 15. li. 36.

F Lego, per rudentes tracta in amphitheatris principis Neronis terra etiam rubente. Nempe rubricæ aspectu picturata, quemadmodum autor scribit cap. 5. lib. 33. in spectaculis eiusdem principis harenam Circi chrysocolla stratam fuisse, cùm ipse concolori panno aurigaturus esset.

G Cauædium, seu Cauum ædium, seu Caua ædium (tot enim modis proferunt) quasi ædium Cauea, Varroni libr. 4. de lingua Lat. locus tectus & patulus intrà parietes, ad omnium communem vsum. Vt in theatro Cauea locus fuit, è quo sedens populus ludos & publica munera spectabat, sic Cauædium ambulatio & porticus, monachorum peristyliis similis, e qua, qui spatiantur prodíturum dominū expectantes, impluuium, id est, aream in quam impluit, aspiciunt. Græci μέσαυλον vocant, & rectè quidem, quoniam in medio est totius ædificij, nempe cœnaculorum, cellarum, & cubiculorum, vt aperte Varro indicat. Quidam pro musco hîc legunt museacum, id est, amussеatum, siue, vt in Pescēnio Spartianus dixit, musiuum opus, nempe lithostraton & tessellatum pauimentum. Verùm an id sub dio fieret, & solis vapore offenderetur, aut corrumperetur, legisse non memini. Ego quendam Græcè doctum in margine codicis scripsisse arbitror Cauædium μέσοικον etiā, vt & μέσαυλο dici, ex eáque dictione factum vocabulū muscum, irrepsisse in Plinij scripturam, eóq. vt otioso & superuacuo deleto, sensum apertissimum fore.

H Iliad. β. Λοκρῶν δ' ἡγεμόνευεν Ὀϊλῆος ταχὺς Αἴας

μείων, οὔ τι τόσος γε ὅσος Τελαμώνιος Αἴας,

ἀλλὰ πολὺ μείων· ὀλίγος μὲν ἔην, λινοθώρηξ.

Rursus eodem lib.

τῶν ἦρχ' Ἄδρηστος καὶ Ἄμφιος λινοθώρηξ.

Herodot. in Polyhym. Theocr. Eidyll. 14. Athen. lib. 14. Strabo lib. 3. Suetonius in Galba cap. 19. Virg. 3. Æneid.

Loricam consertam hamis, auróque trilicem,

τρίμιτον. Et lib. 12.

--rumpitque infixa bilicem,

δίμιτον. Mitalerius.

I Ab eadem verbi notione Pacuuius in Niptris apud Festum serillea sparrea funes è sparto dixit.

Nec vlla subscus, inquit, *cohibet compagem aluei:*

Sed suta lino & sparteis serilibus.

De sparti natura, & quando primùm vsus eius, & quomodo perficiatur, & quæ sine radice nascantur, & viuant. CAP. II.

SParti quidem vsus multa pòst secula cœptus est: nec ante Pœnorum arma, quæ primùm Hispaniæ intulerūt.[a] Herba[1] & hæc spōte nascens, & quæ non queat seri, iuncúsque propriè aridi soli,[b] vni terræ dato[2] vitio. Nanque id malum telluris est: nec aliud ibi seri aut nasci potest. In Africa exiguum & inutile gignitur. Carthaginiensis Hispaniæ citerioris[c] portio, nec hæc tota, sed quatenus parit, montes quoque sparto operit. Hinc strata rusticis eorum, hinc ignes facésque, hinc calceamina, & pastorum vestis, animalibus noxium, præterquàm cacuminum teneritate. Ad reliquos vsus laboriosè[3] euellitur, ocreatis cruribus,[4] manibúsque tectis manicis, conuolutum osseis[5] ligneísve conamentis. Nunc[6] iam in hyemem[7] vix. Facillimè tamen ab Idibus Maiis in Iunias: hoc maturitatis tēpus.[d] Vulsum fascibus in[8] aceruo animatum biduo, tertio resolutum, spargitur in sole, siccatúrque, & rursus in fascibus redit sub tecta. Posteà maceratur aqua marina optimè, sed & dulci, si marina desit. Siccatúmque Sole iterum rigatur. Si repentè vrgeat desiderium, perfusum calida in solio, ac siccatum stans compendium operæ fatetur. Hoc autem tunditur, vt fiat[e] vtile,[9] præcipuè in aquis marique inuictum. In sicco præferunt è cannabi funes. At spartū alitur etiam demersum, veluti natalium sitim pensans. Est quidem eius natura interpolis: rursúsque[10] quàm libeat vetustum nouo misceatur. Verumtamen[11] complectetur animo, qui volet miraculum æstimare, quanto sit in vsu omnibus terris nauium armamentis, machinis ædificationum, aliísque desideriis vitæ. Ad hos omnes vsus quæ sufficiant, minus xxx. M. pass. in latitudinem à litore Carthaginis nouæ, minúsque in longitudinem esse reperiētur. Longiùs vehi impendia prohibent. Iunco Græcos ad funes vsos[f] nomini credamus, quo herbam eam appellant: posteà palmarum foliis philuráque, manifestum est:[12] & inde trāslatum à Pœnis sparti vsum, perquàm simile[13] veri est. Theophrastus autor est, esse bulbi genus circa ripas amnium nascens, cuius inter summum corticem eámque partem qua vescuntur, esse laneam naturam, ex qua impalia vestésque quædam[15] conficiantur. Sed neque regionem, in qua id fiat, neque quicquam diligentius, præterquàm eriophoron id appellari in exemplaribus, quæ[16] quidem inuenerim, tradit: neque omnino vllam mentionem[g] habet sparti, cuncta curâ magnâ persecutus ccccxc. annis ante nos,[17] vt iam & alio loco diximus. Quo apparet, post id temporis spatium in vsum venisse spartum. Et quoniam à miraculis rerum cœpimus, sequemur eorum ordinem, in quibus vel maximum est, aliquid nasci aut viuere sine vlla radice. Tubera hæc vocatur, vndique terrâ circundata, nullísque fibris nixa, aut saltem capillamentis, nec vtique extuberante loco in quo gignuntur, aut rimas agente: neque ipsa terræ cohærent. Cortice etiam includūtur, vt planè nec terram esse possimus dicere, nec aliud[18] quàm terræ callum. Siccis hæc ferè & sabulosis locis fruteçtosísque nascuntur. Excedunt sæpe magnitudinem mali cotonei, etiam librali pondere. Duo eorum genera, harenosa dentibus inimica,[19] & altera syncera. Distinguuntur & colore, ruffo[20] nigróque, & intus candido, laudatissima Africæ. Crescant, anne vitium id terræ (neq; enim aliud intelligi potest) ea protinus globetur magnitudine, qua futurum est: & viuántne, an non, haud facilè arbitror intelligi posse. Putrescendi enim ratio communis est iis aliis cum ligno. Lartio Licinio Prætorio viro iura reddēti in[21] Hispania Carthagine, paucis his annis scimus accidisse, mordenti tuber, vt[22] de-

1 est hac. Dal.
2 hoc vitio. Dal.

3 vellitur. Ch.
4 manu texitique manicis. Ch.
5 ligníque. Chiff.
6 iam hyeme vix. Vet.
7 iuxta. Chiff.
8 aceruo adunatum. Vet.
9 præcipue aquis. M.
10 quamlibet. Dal.
11 complectatur. Chiff.
12 ς in M. d.
13 est veri. M.
14 impalia. M. & Ch. & Tur. Sic restituit Petr. Vett. ... Tempor. oculi tam vdanes Dal.
15 conficiant. Ch.
16 equidē. Ch.
17 vt alio iam loco. M.
18 terra quam M.
19 sunt altera Ve.
20 nigróque intus candida.
21 Hispania. Ve.

vt[22] deprehensus intus denarius primos dentes inflecteret. Quo manifestum erit, terræ naturam in se [23] globari: quod certum est ex iis quæ nascantur, & seri non possint.

22 deprehensus intus denariis. M. 23 globari. Quod certũ est ex iis quæ nascũtur, & seri non possunt. M.

ANNOTATIONES.

a Spartum duplex est: alterum iuncus Ibericus, siue Hispanicus, ἀκαύλης, ἄκαρπος ἄφυλλος, ad nexus tantùm vtilis: alterũ Genista, quam Græci τὸν σπάρτον καὶ τὸ σπάρτον, & τὸ σπάρτιον dixerunt. Et hęc duplex: altera syluestris, sine foliis, in agro Monspessulano frequens, qua olim Asiatici δέσμευον τὰς ἀμπέλους vites religabant, vnde & ἀμπελοπλοκικὸς nomẽclatura, & mulis, bobus, camelis, in attritu pedum subluuie, & aliis id genus morbis calceos & soleas nectebãt, quas Carbatinas Aristoteles videtur appellare cap. 1. libr. 2. Hist. Animal. Altera foliosa: & hæc rursum duplex: prior in hortis sata, eiusdem prorsus generis & vsus cum suprà scripta, sed cultus mãgonio vestita foliis paucis & exiguis, quę desũt alteri, in aridis & squallẽtibus locis natæ, floris odore iucundissino gratissimóque apibus: quamobrem & prope aluearia plantatur, melle nonnunquam eius odorem referẽte cap. 8. lib. 11. Genistam Florentinam vocat Gallia, alij Hispanam. Posterior syluestris, in macris & arenosis vbiuis luxurians, foliis multis & densiùs congestis operta, ramulis vietis, prætenuibus, grauiter olentibus, quibus etiam ad vinciendum vti liceat. Guillandinus non satis diligẽter has species distinxit. Ibericos funes sparteos Flaccus vocat: *Ibericis peruste funibus latus*: quamuis ineptum & ridiculum oratorem fuisse scribat, qui pro Sparto herbas Ibericas dixisset. Turnebus capite 9. lib. 14.

b Hispaniæ. Præcedenti tamen capite autor scripsit genista, idest, sparto, Asiam præcipua lina facere, &c. Autor cap. 9. lib. 24. an genista spartũ sit dubitat. Vide locum.

c Campum amplum & ἄνυδρον. Strabo libr. 6. vocat nunc ἰουγκάριον, iuncarium Latino vocabulo, nũc πεδίον σχοινοῦν, nunc ἁλισχοινοῦν, Marathronio à fœniculi copia dicto proximum.

d Lego, Vulsum, & exanimatum, fascibus in aceruo duo, tertio, &c. Exanimabant, vt integrum & minime vitiatum ad textilia, putre, arrosum, corruptum ad ignes seponerent. Manuscriptũ vtrunque habet, vmmatum. Animatum quidam exponunt, ἐκ ἐξεντερισμένον, non emedullatum, quasi vero tam exilis iuncus emedullari possit. Vide Turn. cap. 20. lib. 11. Aduersar. Alij legunt, Vulsum & fascibus manualibus aceruatum biduo, &c. vt superiori proximo capite, illis verbis, Tum euulsum, & in fasciculos manuales colligatum, &c. quod valde probo.

e Quod ob eum vsum σχοινοπλοκικὸν dicunt.

f σχοῖνος & funem significat & iuncum: quomodò & spartum nunc restem, nunc plantam è qua restes fiunt.

g Theophrastus cap. 8. lib. 1. Hist. Linosparti meminit inter ea quibus cortex multis tunicis cõstat. Id autem aliud esse non potest quàm Spartum pro lino vsurpatum ad varios vsus vitæ. Quidam eo loco diuisim legunt linum, Spartum. In hac ergo re memoria lapsus Plinius est.

De misy, & tuberibus: de fungis pezicis, laserpitio & magydari, & rubia, & radicula.

CAP. III.

[1] SImile est & quod in Cyrenaica prouincia [1] vocant [b] misy, [c] præcipuum [2] suauitate odoris ac saporis, sed carnosius: & quod in Thracia [3] [d] ceraunium. De tuberibus hæc traduntur peculiariter: Cùm fuerint imbres autumnales, ac [e] tonitrua crebra, tunc nasci, & maximè [4] è tonitribus: nec vltrà annum durare. [f] tenerrima autem verno esse. Quibusdam locis [5] accepta riguis feruntur: sicut Mitylenis negant [6] nasci, nisi [g] exundatione fluminum inuecto semine ab Tiaris. Est autem is locus, in quo plurima nascuntur. Asiæ nobilissima circa Lampsacum [7] & Alopeconnesum, Græciæ verò circa Elin. Sunt & in fungorum genere à Græcis [8] dicti [h] pezicæ, qui sine radice [9] aut pediculo nascuntur. Ab his proximum dicetur autoritate clarissimum [i] laserpitium, quod Græci silphion vocãt, in Cyrenaica prouincia repertum: [i] cuius succum vocant laser, magnificum in vsu medicamentisque, & [k] ad pondus argentei denarij pensum. Multis iam annis in ea terra non inuenitur: quoniam publicani, qui pascua conducunt, maius ita lucrum sentientes, depopulantur pecorum pabulo. Vnus omnino caulis nostra repertus memoria, Neroni principi missus est. Si quãdo incidit pecus in spem nascentis, hoc deprehenditur signo: oue, cùm comederit, dormiente protinus, capra [10] sternuente. Diùque iam non aliud ad nos inuehitur laser, quàm quod in Perside aut Media & Armenia nascitur largè, sed multo infra Cyrenaicum: [11] id quoque adulteratum gummi, aut sagapeno, aut faba fracta: quo minus omittendum videtur, [l] C. Valerio M. Herennio Coss. Cyrenis aduecta Romam publicè [12] laserpitij pondo xxx. Cæsarem verò Dictatorem initio belli ciuilis, inter aurum argentúmque protulisse ex ærario [13] laserpitij pondo cxj. Id apud autores Græciæ euidentissimos inuenimus natum imbre [m] piceo repentè madefacta tellure, [14] circa Hesperidum hortos Syrtínque maiorem, septem annis ante oppidum Cyrenarum, quod conditum est vrbis nostræ anno cxliij. Vim autem illam per quatuor millia [15] stadium Africæ valuisse. In ea laserpitium gigni solitum, rẽ feram ac contumacem: & si coleretur, [n] in deserta fugientem, radice multa crassáque, [16] caule ferulaceo, * haud simili crassitudine. Huius folia maspetum vocabant, apio maximè similia. Semẽ erat foliaceum, folium ipsum [17] vêre deciduum. Vesci pecora solita, primóque purgari, mox pinguescere, carne mirabilem in modum iucunda. Post folia [18] amissa, caule ipso & homines vescebantur decocto, [19] asso, elixóque: eorum quoque corpora xl. primis diebus purgant à vitiis omnibus. Succus duobus modis capiebatur, è radice atque caule: Et hæc duo erant nomina, rhizias, atque caulias vilior [20] ille ac putrescens. Radici [o] cortex niger & ad mercis adulteria. Succum ipsum in vasa coniectum, [21] admisto furfure, subinde concutiendo [p] ad maturitatem perducebant: ni ita fecissent, putrescentem. Argumentum erat maturitatis, [22] color, siccitásque [q] sudore finito. Alij tradunt laserpitij radicem fuisse maiorem cubitali, [r] tubérque in ea [23] super terram. Hoc inciso, profluere solitum succum, ceu lactis, [24] supernato caule, quem magydarin vocarunt. Folia aurei coloris pro semine fuisse [f] cadentia à Canis ortu, Austro flante.

1 vocãt misa. Turn. 2 suauitate saporis, car-nĩsque odore, & quod &c. Ex Athenæo. suauitate, odore, sapore. M.
3 ision. Tur. ceraranion. Ch.
4 à Dal.
5 accipiantur riguis & serũtur. Alij.
6 nasci in litore. Ex Athen.
7 in Acarnide. Ex Athen.
7 in Acarnide. Ex Athen.
8 dicti pezitæ. Tur. cap. 20. lib. 11. Aduer.
9 & M.
10 sternutãte. M.
11 idque. M.
12 laseris. Dal.
13 laseris. Dal.
14 ergà. Ch.
15 stadiorũ in Africâ M.
16 magnitudine ferulæ ar. Theoph.
* aut. M. & Ch.
17 vêre nascitur. Theophr. verò deciduum. Ch.
18 emissa caulis ipse, (sub. prodit) quo & hom.
19 assóque elixo. Ch.
20 illo. Ch.
21 admixta farina. Theophr.
22 colos. Ch.
23 supra. Ch.
24 supernasci caulẽ. Vet.

Ex his laserpitium nasci solitum, annuo spatio & radice & caule [25] cõsummantibus sese. Hoc & circunfodi solitum prodidere. Nec purgari pecora, sed ægra sanari, aut protinus mori, quod in paucis [26] accidere. Persico silphio [t] prior opinio congruit. Alterum [27] genus est quod magydaris vocatur, tenerius & minus vehemens, sine succo: quod circa Syriam nascitur, non proueniens in Cyrenaica regione. Gignitur & in Parnasso monte [28] copiosius, quibusdam laserpitium vocantibus: [29] per quæ omnia adulteratur rei saluberrimæ vtilissimæque autoritas. Probatio synceri prima, in colore modicè ruffo, & cùm [30] frangitur, candido intus, mox [u] translucente: gutta [31] aqua saliuáque liquescit. Vsus in multis medicaminibus. Sunt [32] etiamnum duo genera, non nisi sordido nota vulgo, cùm quæstu [33] multum polleant. In primis rubia, tingendis lanis & coriis necessaria. Laudatissima Italica, & maximè suburbana: [34] & omnes penè prouinciæ scatent eâ. Sponte prouenit, seritúrque [x] similitudine [y] eruiliæ. [z] Verùm spinosus [35] ei caulis: geniculatus hic est, quinis circa articulos in orbe foliis. [A] Semen eius [36] rubrum est. Quos in medicina vsus habeat, [B] suo dicemus loco. At quæ vocatur radicula, lauandis demum lanis succum [37] habet: mirum, quantùm conferens candori mollitiæq;. Nascitur satiua vbique, sed sponte præcipua in Asia Syriáque, saxosis & asperis locis. Trans Euphratem tamen laudatissima, caule ferulaceo tenui, & ipso cibis indigenarum expetito, & tingenti quicquid sit, cum quo decoquatur, folio oleæ: Strution Græci vocant, floret æstate, grata aspectu: verùm sine odore, spinosa, & caule lanuginoso. Semen ei [C] nullum, radix magna, quæ conciditur ad quem dictum est vsum.

25 consumẽtibus Ch.
26 accidit. Vet.
27 genus eius est. Ch.
28 copiosũ. M.
29 per quod omnino. V.
30 frangatur. Ch.
31 aqua. Vet.
32 etiã nũc duo radicũ genera. M
33 nullo. M.
34 etsi om. pe. prou. scateant. Vet.
35 ac geniculatus huic caulis est. M. & caule genic. Ch.
36 rubia. Ch.
37 habet mirũ multum conf. Vet. vide cap. 11. lib. 24.

ANNOTATIONES.

a Totum hunc locum de tuberibus, miso, ceraunio, lege apud Athenæum lib. 2. & cum hac Plinij oratione confer.

b Athenæo μίσυ τὸ ἐν Κυρήνῃ γινόμενον (inquit) ἅμα καὶ φύσις οἷον τοῦτο ὕδατα, καὶ τὸ φυόμενον περὶ Κυρήνην, ὃ καλοῦσι μίσυ. Theophrastum Atheneus citat. Ioan. Leo libr. 9. Aphric. histor. cap. de Tarfez, Mison in Numidiæ desertis reperiri ait, indigenísque vocari Terfez, medicis Camha. Idem l. 5. c. de Capes Thrasos describit frequẽtes in regno Tunicẽsi, ab Arabibúsque vocari Habbazis. Vide eius descriptiones.

c Athenæus e Theophr. hæc citat ἐν φυτικοῖς λεπτόφλοια καθάπερ ὕδνον μύκης, πέζις, κεραύνιον: vbi legendum πεζίτης, κεραύνιον. Hæc autem omnia & pleraque alia in nostris exemplaribus Theophrasti non leguntur: vnde colligere licet, quàm ea mutila sint.

d Theophr. cap. 9. lib. 1. Hist. κεραύνιον Athenæo ἰσὸν pro οἶτον. δοκεῖ δ', (inquit) ἤδη σφόδρα τοῦτο εἶναι, καὶ τὴν ἀρχὴν ἔχει χρόνῳ, καὶ τὸ ἐν τῇ Θρᾴκῃ γιγνόμενον ἴσον. Turneb. cap. 14. li. 11. Aduersariorum. Apud Athenæum bis pro κεραύνιον, legitur corrupte γεράνιον.

e Iuuenal. Sat. 5.

—post hunc raduntur tubera, si ver
Tunc erit, & faciunt optata tonitrua cœnas
Maiores.

Vide Plutarch. Quæst. 2. li. 4. Symp. Martialis:

Rumpimus altricem summo de vertice terram,
Tubera boletis poma secunda sumus.

f τὴν δὲ χρείαν, καὶ τὴν ἀκμὴν ἔχει τῷ ἦρος. Verno autem maxime vigent, atque tempestiua sunt. Ex Athenæo.

g ὑδατώδεις ἐπομβρίας, post copiosum imbrem. Theophrastus.

h πεζίτας, inquit Athenæus, ἄρριζοι καὶ ἄκαυλοι ὄντες τυγχάνουσι (non vt legitur, καὶ αὐτοὶ τυγχάνουσι) nec caulem habent, nec radicem: fungus verò ortus sui principium habet in longum porrectũ caulem, & in summo eius veluti crure distenditur. Pezitas Itali vocant *Prugnoli*, Galli *Mousserons*, terræ semper incũbente ac instrato globoso capitulo, nec in caulem aliorum modo se attollẽte: statim primis vêris imbribus erumpẽtes, & toto genere salubres ac innoxios. Quidam pezitas esse volunt ruffos fungos, castaneis potissimum adnascẽtes, quos auriculas Galli vocant.

i Theophr. cap. 3. lib. 6. histor. & lib. 3. cap. 2. & cap. 18. lib. 6.

k Apud Macrob. cap. 4. lib. 2. Saturnal. Augustus per iocum Mecœnatem vocat, mel gentium, melculum suum, ebur ex Hethruria, later, (non lacer, vt legitur,) Aretinum, quòd Hetruriæ populis charissimus, in eo pretio esset, quo later apud omnes.

l C. Valerio Flacco, de quo Valer. Max. cap. 9. lib. 6.

m Crasso & nigro picis modo.

n ἐξαναχερσοῦσθαι, euanescentem, exarescentem deserta derelictaque sua sede. Theophr.

o Eum detrahi solitum scribit Theophr. quapropter eo relicto mercem ab impostoribus adulteratam interdum fuisse.

p Sic & suum colorem accipere, & maturatum (ἐργασθέντα) putredini desistere scribit Theophrast.

q Cùm halituosus vapor omnino discussus manare cessasset.

r Aliter Theophr. cubitali eiúsque medium extans altissime ac propemodum extra terram, in caput extuberare, e quo lacteus succus fluit, deinde & caulis nascitur, quem magydarim vocant.

s In silphij planta φύλλον significat nunc foliorum comam, quæ aureo colore est: nũc foliaceum semen, τὸ σπέρμα, quod Austro post Caniculam flante decussum nouellas silphij plantas gignit. Ea significationis varietas Plinium decepit.

t Lego, posterior. Nam priorem narrationem conuenire Libyco, siue Cyrenaico, apertissime Teophr. indicat. Persicum vocat, quod in Armenia & Media Persarum imperio subditis nascitur.

u Myrrhæ similis: non porraceis odore valenti: gustu suaui: & cùm gustatur, facile diluti in album colorem. Diosc.

x Caulibus humi stratis, & iacentibus, eruiliæ modo. Dioscor.

y Theophrasto folio est cisi, id est, heredæ, humi stra tra gramini modo, radice rubra.

z Licenter Plinius asperum caulem spinosum vocat. Spinis Erythrodanon carere, Theophrastus aperte scribit cap. 1. lib. 6. Hist.

A. Fructus eius principio viret, deinde rubet, & cùm maturus est nigrescit. Diosc.

B Cap. 11. lib. 24.

C Plinio repugnat hic Columellæ versus,

—à Syrióque venit quæ semine radix.

De hortorum cura, & digestio terræ nascentium, præter fruges & frutices.

CAP. IIII.

AB his superest reuerti ad hortorum curam, & suapte natura memorandum: & quoniam antiquitas nihil priùs mirata est, quàm Hesperidum hortos, ac regum Adonis & Alcinoi, itemque pensiles, siue illos Semiramis, siue Assyriæ rex Cyrus fecit, de quorum opere alio volumine dicemus. Romani quidem reges ipsi coluere. Quippe etiam Superbus Tarquinius [a] nuntium illum sæuum a que sangui-

sanguinarium filio remisit ex horto. In xij. tabulis legum nostrarum nusquam nominatur villa, semper significatione ea hortus: in horti verò [1] hærediū.[2] Quam rem comitata est & religio quædam: [3] hortósque [b] & fores tantùm contra inuidentium effascinationes dicari videmus. In remedio [c] satyrica signa, quanquàm hortos tutelæ [d] Veneris assignante Plauto. Iam [4] quidem hortorum nomine in ipsa vrbe delicias, agros, villásque possident. Primus hoc instituit Athenis Epicurus otij magister. Vsque ad eum, moris non fuerat in oppidis[5] [e] habitari rura. Romæ quidem per se hortus ager pauperis erat. [f] Ex horto plebei macellum, quanto innocentiore victu. Mergi enim, credo, in profunda satius est, & ostrearum genera naufragio exquiri, aues vltra [6] Phasidem amnem peti, & fabuloso quidem terrore tutas, imò sic pretiosiores, alias in Numidiam atque Æthiopiæ sepulcra: aut pugnare cum feris, [7] mandíque capientem quod mandat alius.[g] At hercule quàm vilia hæc, quàm parata voluptati satietatique, nisi eadem vbique indignatio occurreret! Ferendum sanè fuerit exquisita nasci poma, alia sapore, alia magnitudine, alia monstro, pauperibus interdicta: inueterari vina [h] saccísque [8] castrari: nec cuiquam adeò lōgam esse vitam, vt non ante se genita potet: è frugibus quoque[9] quoddam alimentum sibi excogitasse luxuriam, ac medullam tantùm earum, [10] supérque pistrinarum operibus & [i] cælaturis viuere, alio pane procerum, alio vulgi, tot generibus vsque ad [11] infimam plebem descendente annonâ. Etiámne in herbis discrimen inuētum est, [12] opésque differentiam fecere in cibo, etiam vno asse venali? In his quoque aliqua sibi nasci[13] tribus negant, caule in tantum[14] saginato, vt pauperis mensa non capiat. Syluestres fecerat natura corrudas, vt quisque demeteret passim. Ecce altiles spectantur asparagi. Et Rauenna ternos libris rependit. Heu prodigia ventris. Mirum esset non licere pecori carduis vesci: non licet plebei. Aquæ quoque separantur: & ipsa naturæ elementa [15] vi pecuniæ discreta sunt. Hi niues, illi glaciem potant, pœnásque montium in voluptatē gulæ vertunt. Seruatur [16] algor æstibus, excogitatúrque vt alienis mēsibus nix algeat. Decoquunt alij aquas: mox & illas hyemant. Nihil [17] itaque homini sic, quomodo rerum naturæ placet. Etiámne herba aliqua diuitiis tantùm [18] nascitur? Nemo Sacros Auentinósque montes, & iratæ plebis secessus circumspexerit. Mors enim certè æquabit, quos pecunia separauerit. Itaque hercule nullum macelli vectigal maius fuit Romæ, clamore plebis incusantis apud omnes principes, donec remissum est portorium mercis huius: cōpertúmq; non aliter quæstuosiùs censum haberi aut tutiùs, ac minore fortunæ iure, cùm credatur pensio ea pauperū. Is in solo [k] sponsor est, & sub dio reditus, superficiésque cælo quocunque gaudens. Hortorum [l] Cato prædicat caules. Hinc primùm agricolæ [19] æstimabantur prisci, & sic statim faciebant iudicium, nequam esse in domo matrem familiâs (etenim hæc cura fœminæ [20] dicebatur) vbi [21] indiligens esset hortus.

1 prædium. Vet. Var. 10 cap. 10. lib. 1.
3 Quamobrem. Ch.
3 hortósque & fico. Ch.
4 quidam. Dal.
5 haberi. Vet.
6 Phasim am. & eas fabulosi terrore tutas: imò & sic. Vet.
7 manderéque capientem quod mandit. M.
8 castigari. Aliq.
9 quendam alimentum. Ch.
10 insuperque pistrinarum opera, & cælaturas: viuere alios pane proc. alios vulgi. Vet.
11 infimam. Ch.
12 opésque diff. facere. M.
13 pauperioribus. Turn.
14 signato M. & Ch.
15 in pecunia. M. in pecunia decretum sunt Ch.
16 Legur. M.
17 vtique. Ch.
18 pascitur. M. diuitiis tantùm pascitur. Ch.
19 æstimabant. M. & Ch.
20 dicabatur. Aliq.
21 indulgens. Ch.

Quippe è carnario aut macello viuendum [22] esse. Nec caules, vt nunc, maximè probabant, damnantes pulmentaria quæ egerent alio pulmentario. Id erat oleo parcere. Nam gari desideria etiam in exprobratione erant. Horti maximè placebant, quia nō egerent igni, parcerēntque ligno, expedita res & parata semper: vnde & [m] acetaria appellantur, facilia concoqui, nec oneratura sensum cibo, & quæ minimè accenderent desiderium panis. Pars eorum ad condimenta pertinens, fatetur [n] domi versuram fieri solitam: atque non Indicum piper quæsitum, quæque trans maria petimus. Iam in fenestris suis plebs vrbana in imagine hortorum quotidiana oculis rura præbebant, antequàm præfigi prospectus [23] omnis coëgit multitudinis [24] innumeratæ sæua [o] latrocinatio. Quam ob rem sit aliquis & his honos, néve autoritatem rebus vtilitas adimat, cùm præsertim etiam cognomina procerum inde nata videamus: Lactucinósque in Valeria [26] familia non puduisse appellari: & contingat aliqua gratia [27] operæ curæque nostræ, Virgilio quoque confesso, quàm sit difficile verborum honorem tam paruis perhibere.[p] Hortos villæ iūgendos non est dubium, riguósque maximè habendos, si contingat [28] profluo amne: [29] si minus, è puteo pertica, organísve [30] neumaticis, vel [31] tollenonum haustu rigandos. Solum proscindendū ā [32] Fauonio: in autumnum præparandum est post xiiij. dies, iterandúmque ante brumam. Octo iugerum operis palari iustum est, fimum tres pedes altè cum terra misceri, areis distingui, eásque resupinis puluinorum toris, ambiri singulas tramitum sulcis, quà detur accessus homini, scatebrísque decursus. In hortis nascentium alia bulbo commendātur, alia capite, alia caule, alia folio, alia vtroque, alia semine, alia [r] cortice, alia cute, aut cartilagine, alia carne, alia tunicis carnosis. Aliorum fructus in terra est, [33] aliorum & extrà, aliorum non nisi extrà. Quædam iacent crescúntque, vt cucurbitæ & cucumis. Eadem pendent, quanquam grauiora multò etiam iis quæ in arboribus gignuntur.[34] Sed cucumis cartilagine. Cortex huic vni maturitate transit in lignum. Terra conduntur rhaphani, napíque, & rapa, atque alio modo inulæ, siser, pastinacæ. Quædam vocabimus ferulacea, vt anethum, maluas. Nanque tradunt autores, in Arabia [35] [f] maluas septimo mense arborescere, [36] baculorum vsum [37] præbere extemplo. Sed & arbor est malua in Mauritania Lixi oppidi æstuario, vbi Hesperidum horti fuisse produntur cc. pass. ab Oceano iuxta delubrum Herculis, antiquius Gaditano, vt ferunt. Ipsa altitudinis pedum xx. crassitudinis quam circumplecti nemo possit. [s] In simili genere habebitur & cannabis. Necnō & carnosa [38] aliqua appellabimus, vt [t] spongias in humore pratorum enascentes. Fungorum enim callum, in ligni arborúmque natura diximus, & alio genere tuberum paulò antè.

22 esse: & nec caules. M.
23 omneis. Dal.
24 innumera. Ch.
25 vilitas. M. vilitas. eximat. Ch.
26 prouincia. Aliq. Lego, prosapia Dal.
27 operi. M.
28 præfluo. Aliq. perfluo. Vet.
29 si minus è puteo rota Turn.
30 pneumaticis. Vet. Turn. cap. 10. lib. 11.
31 tollenum Vet.
32 Fauonio in aut præparantibus, & post. M.
33 Hæc verba, aliorum & extra, in M. desūt
34 Placet. Vet.
35 eas Dal.
36 baculorúmque. Ch.
37 præbentes. Vet.
38 alias Dal.

ANNOTATIONES.

a Valer. Max. cap. 4. lib. 7. Liuius lib. 1. Infrà lib. 20. ca. 8. vltim.

b Vide Turn.c.28.lib.9.Aduerſ.

c Quidam legunt Saturnia, præſertim Scaliger in 5. li.Varr.de Ling.Lat. id quod nonnulli expoſuerũt,Priapi,quoniam is Deus Saturni modo pingeretur cum falce. Turneb. ſuis adnot. in Varronem legit Satyrica,eáque ſimilia fuiſſe putat Phallis,& Ithyphallis, quos in pópa Bacchi ferebant: vniuerſáque hæc omnia oſcilla Virgilio vocata fuiſſe hoc verſu,

Oſcilla ex alta ſuſpendunt mollia quercu.

Sic inauſpicatas aues foribus affixas faſcinum depellere vetuſtas credidit,& alia quędã turpia,vt aſinæ cranium.Vide quæ adnotata ſunt in c.9.li.25.& Lilium Gyraldum in Priapo.

d Ruſtica Vinalia menſe Auguſto Veneri dicata ſunt: illi eadem die conſecrata fuit ædes,iumenta, olitores,omnes horti in eius tutela ſunt. Itaque iumenta coronata ab opere ceſſabãt.Cõſualibus,quæ ſequenti, ac proximo die celebrabantur.Scalig.in Feſtum pag.161. Vide & eundem in voce Vinalia.

e Romani veteres etiam in hortis habitarunt. Apud Tacitũ 16.Thraſeas in hortis agebat,cùm adueſperaſcẽte iam die,Conſulis quæſtor ad eũ miſſus.Apud Suet.Claudius,abiecta ſpe dignitatis,ad otium conceſſit, modo in hortis & ſuburbano,modò in Campaniæ ſeceſſu delitescens. Hortorum ædificia voluptaria,& amœnitatis gratia extructa,in quæ ſui colligẽdi cauſſa ſecedebant,Romani diætas vocarũt, Græci Zetas,vt conſtat ex Lampridio in Heliogabalo,ἀπὸ τοῦ ζῆν,niſi fallor.Briſſonius c.13. lib.3.

f Ex hortis & oleribus fercula venuſtiſſimè apud Plautum in Pſeud.coquus memorat.

Non item cœnam condio,vt alij coqui.
Qui mihi condita prata in patinis proferunt:
Boues qui conuiuas faciunt,herbáſque aggerũt:
Eas herbas herbis aliis porrò condiunt.
Indunt coriãdrum,fœniculum,alliũ,atrũ olus:
Apponunt rumicem,braſsicã,betũ, blitum,&c.

g Iuuenal.4.

Interea guſtus elementa per omnia quærunt
Nunquam animo pretiis obſtãtibus.interius ſi
Attẽdas,magis illa iuuant,quæ pluris emũtur.

Seneca ſub finem lib.4.*Nobis dolet, quòd ſpiritum,quòd Solem emere nõ poſſumus:adeo nihil poteſt luxuriæ placere.*

h Vina olim tum ſacco per colaturam,tum niue frãgebantur & caſtigabantur, vt mitiora leniorá que,defecata & liquida forẽt: atque ideò plus biberetur.σακκίζειν & σακχλίζειν Græci vocãt. Martial. -- *vt liquidum potet Alauda merum, Turbida ſollicito transfundere Cæcuba ſacco.*

Idem *Setinos,moneo,noſtra niue frange triẽtes: Pauperiore mero tingere lina potes.*

Lucilius apud Ciceronem 2.de Finibus,

Cui nil dempſit nix,& ſacculus abſtulerit nil.

dempſit pro dempſerit,ἀρχαϊσμός.

i Scalpturis. nam in lautis illis panificiis, vt à multis etiam hodie fit, piſtores varias omnium rerũ imagines cælabant.

k Nam prædia quaſi prædes ſunt & ſponſores dominorum.Vide Turn.cap.12.li.4.Aduerſar.

l Cap 156.& 157.

m Acedaria,quod exiguam vel nullam curam poſcerent.Sic mel quod ſponte fluxit, nec curatoris diligentia expreſsum eſt,acedõ dicitur ſuprà cap.15.lib.11.

n Vt in verſura mutatur creditor,pecunia verò ſemper debetur,ſic,cum oleribus vtimur aromatum loco,quod delectat diuerſum eſt, voluptas eadem. Obligat ſe qui aromata magno comparat: verſuram facit qui eorum loco in cibis adhibet.

o Nam derectarii malis artibus in aliena cœnacula ſe dirigentes,& ſcandentes furandi animo,feneſtras vncinis & hamis aperiebant, ideò apertularij vocati,Græcis θυρεπανοίκται, ὀπτεπανοίκται, τοιχώρυχοι.Iis ſimiles ſunt forium parietúmque effractores, τοιχωρύχοι. Cuiacius c. 27.10.obſer.nocturni fures quaſi omnes Plauto in Trinummo, Dormitatores, ἡμεροκοῖται, non interdiarij,ἡμεροκλέπται:de quibus in 12.tabulis.*Si nox furtum faxit,ſi im aliquis occiſit,iurè cæſus eſto.*Idem Cuiacius c.27.11.

p Caſſianus c.2.& 3.li.12.Geopon.

q τὰ πτολμαιτικὰ, τὰ ἀντλητήρια,hauſtra, quales noſtræ fiſtulæ aquariæ, aquis exhauriendis apt. & inuentæ,vulgò *Pompes*. Tollenones, ſiue tollones,τὰ κηλώνεια. Ariſtophan. apud Polluc. ὥσπερ κηλώνειον ἀνακύπτων, καὶ κατακύπτων. Plautus in Pœnulo,*Sunt Græca celonea:ſuſtolli ſolent.* Sũt & huius generis antlia & ciconiæ.

r Cortice & cartilagine raphanus,quod idem ait alibi. Theophr.cap.20.li.2.cap.24.lib.3.Cauſſ.& cap.1.& 2.lib.7.hiſt.carne pepo,tunicis carnoſis cepa.

ſ Th.c.5.li.1.hiſt.cultura id fieri autor eſt, nulla priuatim facta Arabiæ mentione.

t Conferuam deſcriptam c.8.lib.27.

Natura, & genera, & hiſtoria naſcentium in hortis rerum. CAP. V.

[a] C[1]Artilaginei generis, extráque terrá eſt [b] cucumis,mira voluptate Tiberio principi expetitus. Nullo quippe non die contigit ei,penſiles eorum hortos promouentibus in Solem rotis olitoribus: [c] rurſúſque hybernis diebus intra ſpecularium munimenta reuocantibus. Quin & [d] lacte mulſo ſemine eorum biduo macerato,[e] apud antiquos Græciæ autores ſcriptum eſt ſeri oportere, vt dulciores fiant. Creſcunt qua coguntur forma. In Italia [f] virides, & quàm minimi:in prouinciis quàm maximi:[2] & [g] citrini,aut nigri. Placent copioſiſſimi Africæ,grandiſſimi Mœſiæ: cùm [3] magnitudine exceſſere, pepones vocantur. Viuunt [h] hauſti in ſtomacho in poſterum diẽ, nec perfici [4] queunt in cibis, non inſalubres [i] tamen plurimum. Naturâ [k] oleum odere mirè: nec minus aquas deligunt. [5] Deſecti quoque, ad eas modicè diſtantes adrepunt:[6] contrà oleum refugiunt:aut ſi quid obſtet, vel ſi pendeant,[7] curuantur:idque vel vna nocte deprehenditur, ſi vas cum aqua ſubiiciatur à quatuor digitorum interuallo [l] deſcendentibus ante poſterum diem: at ſi oleum eodem modo [9] ſit, in hamos curuatis. Iidem in fiſtula [10] flore demiſſo, mira longitudine creſcunt. Ecce cum maximè noua [m] forma eorum in Campania [11] prouenit, mali cotonei effigie. Fortè primò natum ita audio vnum: mox ſemine ex illo genus factum, melopeponas vocant. Non pendent hi, ſed humi rotundantur. Mirum in his, præter figuram colorémque,& odorem,quòd maturitatem adepti,quanquàm non [n] pendentes, ſtatim à pediculo recedunt. Columella ſuum tradit commentum,vt toto anno contingant. Fruticem rubi quàm vaſtiſſimum in apricum locũ tráſferre, & recidere, duũm digitorum relicta ſtirpe,circa vernum æquinoctium: ita in medulla rubi ſemine cucumeris inſito, terra minuta fimóque circumaggeratas reſiſtere frigori radices. Cucumerum Græci tria genera fecere: [12] Laconicum, [o] Scytalicum,Bœoticum. Ex his tantum Laconicum aqua gaudere. Sunt qui herba,quæ vocatur culix nomine,trita, ſemen eorum [p] maceratum ſeri iubeant,vt ſine ſemine naſcãtur.[q] Similis & cucurbitis natura,dũtaxat in naſcẽdo.Æquè hyemem odere. Amant rigua ac fimum. Seruntur ambo

1 Cartilaginum. Ch.
2 & citrini M. vtrumque. citrini. Ch. Vide Annot.
3 longitudine. Dal.
4 queunt:in cibis nõ ea ſalubres tamen plurimũ natũ. oleum Vet.
5 Deſecti. Alij
6 Hæc clauſula in M. deeſt.
7 verſi pendent (lego, verſi pandãtur) ſeu curuãturque id vel vna nocte deprehẽditur. M.
8 curuãturque vel. Ch.
9 ſubiectum ſit Dal.
10 fracto Caſsianus, capi.19.12. flore Palladius c.9. Martij.
11 prouenerit Dal.
12 Laconicũ. Conſtantinus Scytalicam Bœotica Turn. ſœm gen.

tur ambo semine in terra sesquipedali fossura, inter æquinoctium vernum & solstitium: [r] Parilibus tamen aptissimè. Aliqui malunt ex Calend. Martij cucurbitas, & Nonis cucumeres,& per [s] Quinquatrus serere,simili modo reptantibus flagellis, scandentes [13] parietū aspera in tectum vsque, natura sublimitatis auida. Vires sine adminiculo standi non sunt, velocitas pernix,[14] leui vmbra cameras ac pergulas operiens. Inde hæc duo prima genera: Camerarium,& plebeium, quod humi repit. In priore mirè tenui pediculo libratur pondus immobile auræ.[u] Cucurbita quoq; omni modo[15] [x] fastigiatur, vaginis maximè vitilibus, coniecta in eas postquam defloruit.[16] Crescit qua cogitur forma, plerunque & draconis intorti figura. Libertate verò pensili, concessa, iam visa est[17] nouem pedū longitudinis. Particulatim [y] cucumis floret, sibiipse superfloresceētes,& sicciores locos patitur,cādida lanugine obductus,magisque cū crescit. Cucurbitarū numerosior vsus. Et primus caulis in cibo. Atque ex eo [18] totum natura diuersa. Nuper in balinearum vsum venêre vrceorum vice, iampridem verò etiam cadorum ad vina condenda. Cortex viridi tenet. Deraditur nihilominus in cibis.[19] Cibus saluber ac lenis pluribus modis existimatur, qui perfici humano ventre non queant, sed non intumescant. Semina quæ proxima collo [z] fuerint, proceras pariunt:item ab imis, sed non cōparandas suprà dictis: quæ in medio rotundas:quæ in lateribus,crassas breuioresque. Siccantur vmbra,& cùm libeat serere,in aqua macerantur. Cibis, quò longiores tenuioresque, [21] eò gratiores. Et ob id salubriores, quæ pendendo creuere: minimúmque seminis tales habent, duritia [z] eius in cibis gratiam terminante. Eas quæ semini seruentur,ante hyemem præcidi non est mos. Postea fumo siccantur, condendis hortensiorum seminibus[22] rusticæ supellectili. Inuenta est ratio, qua cibis quoque seruarentur: eodémque modo[23] cucuminis, vsque ad alios penè prouentus:& id quidem in muria fit. Sed & scrobe,opaco in loco harena substrato, fœnóque sicco opertos, ac deinde terra, virides seruari tradunt. Sunt & [A] syluestres in vtroque genere,[24] & omnibus ferè hortensiis. Sed & his medica tantùm natura est. Quam ob rem differentur in sua volumina. Reliqua cartilaginū naturæ terra occultantur omnia. In quib. de [B] rapis abūdè dixisse poteramus videri, nisi medici masculini sexus facerent in his rotunda:latiora verò [25] cōcaua,& fœminini,præstantiora suauitate, & ad[26] condiendum faciliora: quę sæpius sata transeunt in naporum.Iidē [27] naporum [C] quinque genera fecere:Corinthium, Cleonęū,[28] Liothasiū,Bœoticū,[D]& quod[29] per se viride dixerunt. Ex iis in amplitudinem adolescit Corinthium,nuda ferè radice. Solum enim hoc genus supernè tendit, non vt cætera in terram. Liothasium quidam [30] Thracium appellant, frigorum patientissimum. Ab eo Bœoticum dulce est, rotunditate etiam breui notabile, neque vt Cleonæum prælongum. In totum quidem, quorum[31] tenuiora folia, ipsi quoque dulciores: [32] quorū scabra & angulosa & horrida,amariores. Est præterea genus [E] syluestre, cuius folia sunt erucę similia. Palma Romæ Amiterninis datur,inde [33] Nursinis, tertia nostratibus. Cætera de satu eorum in rapis dicta sunt. Cortice & cartilagine constant rhaphani:multisque eorum cortex crassior etiam, quàm quibusdam arborum. Amaritudo plurima [34] illi est, & pro crassitudine corticis. Cætera quoque aliquando lignosa. Et vis mira colligendi spiritum,laxandíque ructum. Ob id cibus illiberalis, vtique si proximè olus mandatur: [35] si verò cum oliuis drupis, rarior ructus fit, minúsque fœtidus. Ægypto mirè celebratur propter olei fertilitatē, quod è semine eius faciūt. Hoc maximę cupiunt serere, si liceat: quoniam & quæstus plus quàm [36] à frumento, & minus tributi est, nullúmque copiosius oleum. Genera [F] rhaphani Græci fecêre tria foliorum differentiâ, crispi, atque læuis, & tertium syluestre. Atque huic læuia quidem,sed breuiora ac rotunda, copiosaq; [37] atque fruticosa:sapor autem asper, & medicamenti instar ad eliciendas aluos. Et in prioribus tamen differentia[38] seminis est, quoniam aliqua peius, aliqua [39] admodum exiguum ferunt. Hæc vitia non cadunt, nisi in crispa folia. [G] Nostri alia fecêre genera: [H] Algidense à loco longum atque translucidum. [I] Alterum rapi figura,[40] quod vocant Syriacum, suauissimum ferè ac tenerrimum, hyemísque patiens. Præcipuum tamen est, quod è Syria non pridem aduectum apparet, quoniam apud autores non reperitur:id autem tota hyeme durat: Etiamnum vnum syluestre Græci [41] [K] agrion vocant, Pontici armon,alij leucen, nostri armoraciam, fronde copiosius quàm corpore. In omnibus autem probandis maximè spectantur caules. Immitium enim rotundiores crassioréque, ac longis canalibus. Folia ipsa tristiora, & angulis horrida. Seri vult rhaphanus terra soluta, humida. Fimum odit, paleâ contentus. Frigore adeò gaudet, vt in Germania infantium puerorum magnitudinem æquet. Seritur post Idus Febr. vt vernus sit: iterúmque [L] circa Vulcanalia: quæ satio melior. Multi & Martio & Aprili serunt & Septembri. Incipiente incremento, confert alterna folia circumobruere,ipsos verò accumulare. Nam qui extra terram emersit, durus fit atque fungosus. [M] Aristomachus detrahi folia per hyemem iubet, & ne lacunæ stagnent [42] accumulare: ita in æstatem grandescere. Quidam prodidere, si palo adacto cauerna palea insternatur sex digitorum altitudine, [43] deinde in semen fimúmque & terra congeratur, ad magnitudinem scrobis crescere. Præcipuè tamen [N] salsis aluntur. Itaque etiam talibus aquis irrigantur, & in Ægypto nitro sparguntur, vbi sunt suauitate præcipui. In totum quoque salsugine amaritudo eorum eximitur,fiúntque coctis similes. Namque & cocti dulcescunt, & in naporum vicem transeunt. Crudos medici suadent ad colligenda [44] acria viscerum [45] dandos cum [O] sale ieiunis [46] esse, atque ita vomitionibus [47] præparant meatum. Tradunt & præcordiis necessarium hunc succum: quando phthisin cordi intus inhærentem,non alio potuisse depelli compertum

13 per arte-num. CH.
14 leni. Vet.
15 figuratur. Vet. fastigatur. Ch.
16 Crescitque. Ch.
17 ternorū pedum. Alij viij. pedes. Ch.
18 in totum M. & Ch. Lego, At corticis in totum.
19 Cibo salubres ac lenes pluribus modis existimantur Vet. Cibus &c. vt in Vet. existimāt. M.
20 fuerunt. Ch.
21 & Ch.
22 & rustice Vet. rustica supellectile. Dal.
23 cucumis. Ch.
24 ex. Ch.
25 & conc. Ch.
26 condendum. Ch.
27 raphanorum Th.
28 leiothasium Th. leiothanum Ch.
29 semper Alij
30 Threicium Dal.
31 leuiora. Theoph.
32 quorum aspera a criores. Th.

33 Marsis. M.
34 illis Vet. illic. Ch.
35 si verò ipse cum. Ch.
36 è. Ch.
37 ac. Ch.
38 semine. Ch.
39 nullum. Theophr.
40 & quod Dal.
41 cheram M. & Ch.
42 accumulari. M. Ch. terram acculare. Tneo.
43 deinde semen &c. M. deinde semen fimóque & terra contegatur. Alij. deindéque semen fimo. & Dal.
44 exerementa Vet.
45 dandos, in M. & Ch. deest. edendos. Alij.
46 edere. M.
47 præparandū: Vet.

sit in Ægypto, regibus corpora mortuorum ad scrutandos morbos [48] insecantibus. Atque vt est Græca vanitas, fertur in templo Apollinis Delphis adeò cæteris cibis prælatus rhaphanus, vt ex auro [49] dicaretur, beta ex argento, rapum è plumbo. Scires non ibi genitum Manium Curium Imperatorem, [P] quem [50] Samnitium legatis aurum repudiaturo afferentibus, rapum torrentem in foco inuentum Annales nostri prodidere. Scripsit & Moschion Græcus vnum de rhaphano volumen. Vtilissimi in cibis hyberno tempore existimantur: iidemque dentibus semper inimici, quoniam atterant. Ebora certè poliunt. [Q] Odium his cum vite maximum, refugítque iuxta satos. Lignosiora sunt reliqua, in cartilaginum genere à nobis posita. Mirúmque omnibus vehementiam saporis messe. [R] Ex iis pastinacæ vnum genus agreste sponte prouenit: [S] staphylinos Græcè dicitur. Alterum seritur radice vel semine, primo vêre vel autumno, vt Hygino placet, Februario, Augusto, Septembri, Octobri, solo quàm altissimè refosso. Annicula vtilis esse incipit, bima vtilior, gratior autumno, [51] patinisque maximè. & sic quoque [52] virus illi intractabile est. Hibiscum à pastinaca gracilitate distat, damnatum in cibis, sed medicinæ vtile. [53] Est & quartum genus in eadem similitudine pastinacæ, quam nostri Gallicam vocant. Græci verò [54] daucon: cuius genera etiam quatuor fecêre. Inter medica dicendum siser: & ipsum Tiberius princeps nobilitauit, flagitans omnibus annis [55] à Germania. [T] Gelduba appellatur castellum Rheno impositum, vbi generositas præcipua. Ex quo apparet frigidis locis conuenire. Inest longitudine neruus, qui decoctis extrahitur, amaritudinis tamen magna parte relicta: quæ mulso in cibis temperata, etiam in gratiam vertitur. Neruus idem & pastinacæ maiori, dũtaxat anniculæ. [56] Siseris satus mensibus Februario, Martio, Aprili, Augusto, Septembri, Octobri. Breuior his est, [57] sed torosior amariórque, [58] inula, per se stomacho inimicissima: eadem dulcibus mistis saluberrima. Pluribus modis austeritate victa gratiam inuenit. Nanque & in pollinem tunditur arida, liquidóque dulci temperatur: & decocta posca, [59] aut asseruata, vel macerata pluribus modis, & tunc mista defruto, aut subacta melle, vuisve passis, aut pinguibus [60] cariotis. Alio rursus modo cotoneis malis, vel sorbis, aut prunis, aliquando pipere aut thymo variata, defectus præcipuè stomachi excitat, illustrata maximè Iuliæ Augustæ quotidiano cibo. Superuacuum eius semen, quoniam oculis ex radice excisis, vt harundo seritur. Et hæc autem [61] seritur, & siser, & pastinaca vtroque tempore, vêre & autumno magnis seminum interuallis, [62] nullâve minus [63] quàm ternorum pedum, quoniam spatiosè fruticat. Siser autem transferre melius. [V] Proxima his est bulborum natura, quos Cato in primis serendos [64] præcepit, celebrans [X] Megaricos. Verùm nobilissima est scilla, quanquàm medicamini nata, [65] acetóque exacuendo. Nec vlli amplitudo maior, sicut ne vis asperior. Duo genera [66] medicæ: masculus albis foliis, fœmina nigris. Et tertium genus est cibis gratum [67] [Y]: Epimenidium vocatur, angustius folio, ac minus aspero. Seminis plurimum omnibus. Celeriùs tamen proueniunt satæ bulbis circa latera natis. Et vt crescant, [Z] folia quæ sunt his ampla, deflexa circa obruuntur. Ita succum omnem in se trahũt capita. Sponte nascuntur [68] copiosissimè in Balearibus Ebusóque insulis, ac per Hispanias. [aa] Vnum de iis volumen condidit Pythagoras philosophus, colligens medicas vires, quas [bb] proximo reddemus libro. Reliqua bulborum genera differũt colore, magnitudine, suauitate. Quippe cum quidam crudi mandantur, vt in Cherroneso Taurica. Post hos [cc] in Africa nati maximè laudantur, mox Apuli. Genera Græci hæc fecere. [dd] Bulbinen, setanion, pythion, acrocorion, ægilopa, sisyrinchion. In hoc mirum, imas eius radices crescere hyeme: verno autem, cùm apparuerit viola, minui & contrahi, tum deinde bulbum pinguescere. Est inter [69] genera & quod in Ægypto aron vocant, scillæ proximum amplitudine, foliis lapathi, caule recto duûm cubitorum, baculi crassitudine, radice mollioris naturæ, quæ [70] edatur & cruda. Effodiuntur [ee] bulbi ante ver, aut deteriores illico [71] fiunt. Signum [72] maturitatis, folia [73] inarescentia ab imo. Vetustiores improbant: item paruos & longos. Contra rubicundis, rotundioribúsque laus, & grandissimis. Amaritudo plerísque in vertice est. Media eorum dulcia. Bulbos nõ nasci, nisi [74] ex semine, priores tradiderunt. Sed [75] & Prænestinis campis sponte nascuntur, ac sine modo etiam in Rhemorum aruis.

48 dissecãtibus. Vet.
49 duceretur. Ch.
50 hospitiũ. Ch.
51 patinis quàm. M.
52 vis illi intractabilis. M.
53 est autẽ quartum.
54 Dauci genera etiã. M.
55 è Ch.
56 Siser his seritur. M.
57 & M.
58 nullâve. Aliq. in nulla. Ch.
59 aut asseruata defruto. M. quæ interiacent, desiderantur.
60 carteis. V. careotis. CH.
61 seritur, in Ch. deest.
62 inula v. M. Tur. & Ch.
63 quaternorum. Ch.
64 præcipit. Ch.
65 exacuẽdóque aceto Ch.
66 medica M. & Ch
67 Epimenidum Ch.
68 copiosissima. M.
69 hæc genera. Vet.
70 esitur. Ch.
71 fiunt, si funduntur. M. Leg. & finduntur. Signum.
72 matur. est. Ch.
73 marcescentia Vet.
74 è Ch.
75 & in Præn. Ch.

ANNOTATIONES.

a Nam radices quædam cartilaginosæ sunt, vt raphani, betæ. Vide cap. 1. & 2. lib. 20.

b Varroni à curuore, quasi curuimer. Probabilius est à Græca dictione vocabulum id tractum, qui & σικυὸν, & κικυὸν vocarunt. Scalig. in Priapeis, *cucumeres humi fusos*. Plinius cucumeris nomine nostros melopepones, vulgo *Melons*, cucumeres *concombres*, angurias *bathecas* complectitur: & de iis diuersa tradit, cuique suo generi tribuenda, vt adnotatur. Citrinos vocãt *Sucrades blãches*, nigros *Sucrades rouges*.

c Eadem fere Theophr. cap 6. lib. 5. Causs. memorat, quo loco docet hyeme cucumeris semen in canistris serere, vt celerius fructus proueniat.

d Theophr. cap. 12. lib. 3. Causs. Cassianus ca. 20. lib. 12. Palladius cap. 9. Martij.

e Hoc fit & hodie in satu nostrorum peponum.

f De peponibus id. Melones minimos, & malo cydonio non ampliores, adhuc habet Hispania.

g Lego, cerini. Hac voce autor quoque vsus est, ca. 13. lib. 15. Apud Marcellum ex Plauti Aulularia, in voce, Flãmeus. Hadrianus Iunius pro carinarij, legit cerinarij. Alibi Plautus cerinum & melinum colores memorat.

h De cucumere id Dioscor.

i De melone, idem.

k De cucumere & anguria, idem.

l De cucumere, idem.

m De melonibus, idem.

n De melonibus, idem.

o σικυτάλη, habena flagellúmque scuticæ. Vocatum inde cucumeris hoc genus, aut quòd ex eius sarmentis fierent habenę, loráque scuticarum, vel quod iis sarmenta similia essent. Galli fortassis inde *Courgees* nominarunt. Est & inde sum-

de sumptum nomen scytales serpentis, cuius infrà mentio fit cap. 5. lib. 32. & τῆς σκυτάλης Theoph. cap. 5. 4. Hist. quæ scuticæ baculum significat.

p Aut oleo sesamino perunctum. Cass. capit. 19. libro 12. Geopon.

q Theophr. cap. 4. lib. 7. & cap. 6. 5. Causs. Columel. c. 3. lib. 11.

r Ad XI. Calend. Mai. seu 21. Aprilis.

s Ad XII. Calend. Iuni. quinto die post Idus Mai.

t Pergulas eas, vmbellas & vmbracula prisci vocauerunt: Theocritus in Syracusiis, σκιάδας Columella & autor Copæ, Trichila, quasi θρίγκια, spissa vmbracula, & φυτόφυλλα. Colum. *Atqui sub trichila manantem repit ad vndam.* Autor Copæ. *Et trichila vmbriferis frigida arundinibus.* Cæsar lib. 3. Belli Ciuilis, Trichilæ mensis instratæ. Inde fortassis vox Gallica *Troille.* Scal.

v Autor Moreti:

Et grauis in latum demissa cucurbita ventrem.

In Priapeis, Epig. 51.

Nec seminosas ad cucurbitas quenquam.

In eisdē, *Pallentésque cucurbitæ, & suaue olētia mala.* Cucurbitæ caput Apuleio lib. 1. Asini παροιμιωδῶς de re vili & despecta, *Nos, inquit, cucurbitæ caput non habemus, pro te moriamur.* Vide prouerbium, Cucurbitā salubrius.

x De cucumere Theoph. cap. 3. lib. 7. histor.

y πεπὼν, pepo. Idem ibid.

z Seminis. nam duro semine iam edulis cucurbita non est.

A Cucumer syluestris, colocynthis.

B Varroni sic dicuntur, quòd eruantur è terra, quasi Ruapa. At Græcum ῥάπυς, vnde potiùs nomen id sumptum videtur, Glaucus in obsartyco ῥάφυν appellat. Scaliger.

C Quatuor, Theoph. ex quo hæc cap. 4. lib. 7. histor. sumpta sunt. vbi tamen is agit περὶ ῥαφανίδων, id est de radiculis. Oscitanter admodum Plinius hæc vertit.

D Huius generis apud Theop. nulla fit omnino mētio. Lego, Bœticum quod & per se (ἁπλῶς simpliciter) viride dixerunt.

E Genus quidem hoc Theoph. memorat: sed agreste vel esse, vel appellari, minimè scribit.

F Brassicæ Theophr. ca. 4. lib. 7. histor. Neligenter hoc Plinius. Vide infrà c. 8. huius lib. & c. 9. lib. 20.

G Hæc iam de raphano, non de brassica.

H Ab Algido oppido, à quo probatum est & rapū suprà. Algidus mons Romæ vicinus est, & in eius cacumine arx, quā vocant *Rocca del Papa.*

I Theophrastus ῥαφανίδα perpetuò vocat nostram radiculam: ῥάφανον verò brassicam, suo Atticismo, quod Plinium multis locis fefellit. Idem author cap. 4. lib. 7. histor. Bœotiam raphanidē esse dulcissimam, figura rotundam, nec Cleoneæ modo oblongam scribit, quæ conueniunt cum Syriaco raphano Plinij.

K Cheram. Manuscr. Turnebus Armoraciam c. 7. lib. 24. Aduers. Isidorus hanc lapsanam esse interpretatur. Conuenit quod Cæsar scribit lib. 3. belli ciuil. Est etiam genus radicis inuentum ab iis, qui fuerunt cum Valerio, quod appellatur chara, quod admixtum lacte, multùm inopiam leuat. Id similitudinem panis efficiebat. Eius erat magna copia.

L Aliis ortum caniculæ, aliis Calendis Augusti.

M Theoph. cap. 5. li. 5. Causs.

N De brassica hoc Theophr. cap. 7. lib. 2. Causs.

O Dioscorides vomituris dat ante cibum: à cibo verò vt roboret ventriculum, & cibi distributionem adiuuet. Autor obliuiosè vomituris imperat summo cibo, ca. 4. lib. 20.

P In exercitu duos tantùm calones pro seruis, famulis, ministris, ei fuisse scribit Alex. ab Alex. ca. 11. lib. 3.

Q Hoc de brassica audiendum est, quam ῥάφανον Theoph. & Aristotel. vocauerunt. Vide suprà c. 24. vltimum lib. 17.

R Plinius pastinacæ nomine Latinis significari ait plantas quatuor: primam quidem pastinacam satiuam, Lugdunenses vocant *Panetz*: alteram agrestem, in pratis nascentem, quam hibiscum hîc vocat, malachen agriam capite 4. lib. 20. pratensem cap. 15. lib. 21. Lugdunenses *Panetz sauuages*: tertiam daucum staphylinum, altilem & hortensem, memoratum Galeno lib. 6. simpl. vulgo *Carotes*: quartam daucum staphylinum syluestrem, officinis notissimum. Et quoniam hæc Romano more tractauerat, subiungit statim Græcos quatuor etiam genera dauci statuere, nempe tria descripta à Dioscoride, & quartū daucū staphylinum, quem post ligusticum Dioscorides explicat, syluestrem scilicet, nulla vsquam facta mentione satiui, aut pastinacæ vel satiuæ, vel agrestis, quasi ignotæ Græcis illæ plantæ fuerint, quamuis staphylinum apud Dioscorid. interpretes vertant pastinacam. Vide infrà ca. 9. lib. 25. Staphylinum tamen suum Dioscorides epitheto peculiari ἄγριον vocat, id est, erraticum, tanquam si & ἥμερον satiuum cognouisset. Pastinacam Romani Gallicam vocabant, quòd, vt etiam nunc fit, in Gallia tum passim diligentissimè coleretur.

S Officinis Staphylinus agrestis. Pingitur & describitur à Dodonæo, cap. 87. lib. 2. & cap. 38. lib. 5.

T Hodie *Gelb*. pagus iuxta arcem limen archiepiscopi Coloniensis.

V Vide infrà cap. 9. lib. 20. paulo ante finem.

X Columel.

--quæque viros acuunt, armántque puellas,
Iam Megaris veniant genitalia semina bulbi.

Y Theoph. cap. 11. lib. 7. histor.

Z De Aro tantùm id idem ibidem.

aa Eius mentio fit apud Laërtium in Pythagora, quo loco perperam legitur περὶ τῆς κήλης eum scripsisse, non περὶ τῆς σκίλλης. Muretus cap. 20. lib. 9. Variar.

bb Libro 20. cap. 9.

cc Adeo dulces nascuntur. Theoph. cap. 13. lib. 7. hist.

dd *Daunius, an Libycis bulbus tibi missus ab oris,*
An Megaris veniat, noxius omnis erit.
Martialis.

ee Theoph. capit. 13. lib. 7 hist. hæc sic recitat. Leucoion, bulbinen, opilionem, cyicem, & sisyrinchium. Pro leucoio scribitur hic setanion, pro cyice acrocoriō. Ægilops vel irrepsit, vel eius loco legendum, hemerocalles, aut quidpiam aliud eiusmodi.

ff Bulbis salaciores fieri ostendunt Martialis versus:

Cùm sit auus coniunx, cùm sint tibi mortua membra:
Nil aliud bulbis quàm satur esse potes.

Ex iis cum nucleis pineis, eruca, pipere, in nuptiali cœna sponso ferculum parari solitū scribit Alex. ab Alex. ca. 5. 2. vt apud quosdam è papaueris semine cū lacte & melle, & apud Athenienses, sponsæ, priusquàm mariti thalamum adiret, cydonium malum gustare morem fuisse, vt halitu animáque suauiori virum oscularetur.

De hortensium herbarum radicibus, foliis, floribus, coloribus.

CAP. VI.

HOrtensiis omnibus ferè singulę radices,[1] vt raphano, betæ, apio,[2] maluæ. Amplissima autem lapatho, vt quæ descendat ad tria cubita. Syluestri[3] minores, tumidæ. Effossa quoque diu viuit. Quibusdam tamen capillatæ, vt apio, maluæ Quibusdam surculosę, vt ocimo. Aliis carnosę, vt betæ, aut magis etiamnum[4] croco. Aliquibus ex cortice & carne constant, vt raphano, rapis. Quorundam geniculatæ sunt, vt graminis. Quæ rectam non habent radicem statim[5] plurimis nascuntur capillamentis, vt atriplex, & blitum. Scilla autem, & bulbi,[6] & cæpe, & allium, non nisi

1 Hortensibus M. 2 lapatho. Theophr. 3 minor, humida. Vet.
4 aro, asphodelo. Th. 5 pluribus nituntur M & Ch. 6 & capa, & arū ex acutum nō radicantur Dal. ex Theo.

in rectum radicantur. a Sponte nascentium quędam numerosiora sunt radice, quàm folio, vt aspalax, perdicium, crocum. Florent[7] cum fraxino serpyllum, abrotanum, napi, rhaphani, menta, ruta, & cætera quidem cum cœpere,[8] deflorescunt. Ocimum autem particulatim & ab imo incipit: qua de causa diutissimè floret. Hoc[9] & in heliotropio herba euenit. Flos aliis candidus, aliis luteus, aliis purpureus. Folia cadunt à cacuminibus, origano, inulæ, & aliquando rutæ iniuria læsæ. Maximè concaua sunt cæpe, gethio. Allium cæpásque inter Deos in b iureiurando habet Ægyptus. Cæpæ genera apud Græcos,[10] Sardia, Samothracia,[11] alsidena, setania, schista, Ascalonia, ab oppido Iudeæ nominata. Omnibus etiam c odor lacrymosus, & præcipuè Cypriis, minimè Gnidiis.[12] Omnibus corpus[13] totum pinguitudinis earum cartilagine. Et cunctis setania minima, excepta Tusculana, sed dulcis. Schista autem & Ascalonia condiuntur. Schistam hyeme cum coma sua relinquunt, vêre folia detrahunt, & alia subnascuntur iisdem diuisuris: vnde & nomen. Hoc exemplo reliquis quoque generibus detrahi iubent, vt in capita crescant potiùs, quàm in semina. Ascaloniarum propria natura. Etenim velut steriles sunt ab radice, & ob id semine seri illas, non deponi, iussere Græci. Præterea seriùs circa ver, cùm[14] germinant, transferri: ita crassescere, & tunc properare præteriti temporis pensitatione. Festinandum autem in his est, quoniam maturæ celeriter putrescunt. Si deponantur,[15] & caulem emittunt &[16] semẽ, ipsæque euanescunt. Est & colorum differentia.[17] Samo enim & Sardibus candidissimæ proueniunt. Sunt in honore & Creticæ, de quibus dubitant, an eædem sint, quæ Ascaloniæ: quoniam[18] satis capita crassescũt: depositis[19] caules & semina. Distant sapore tantùm dulci. Apud nos duo prima genera. Vnum condimentariæ, quam illi gethyon, nostri pallacanum vocant. Seritur mensibus, Martio, Aprili, Maio. Alterum capitatæ, quæ ab æquinoctio autumni, vel à Fauonio. Genera eius austeritatis ordine, Africana, Gallica,[20] Tusculana, Amiternina. Optima autem, quæ rotundissima. Item rufa acrior, quàm candida: sicca, quàm viridis: & cruda, quam cocta: sicca, quàm condita. Seritur Amiternina frigidis & humidis locis, & sola allij modo capite, reliquæ semine.[21] Proximáque æstate nullum semen emittunt, sed caput tantùm, quod[22] inarescit. Sequenti autem anno permutata ratione semen gignitur, caput ipsum corrumpitur. Ergo omnibus annis separatim semen cæpæ causa seritur, separatim cæpe seminis. Seruantur autem optimè in paleis. Gethycum penè sine capite est ceruicis tantùm longæ, & ideò totum in fronde: sæpiúsque resecatur, vt porrum. Ideo & illud serunt, non deponunt. Cæterò cæpas ter fosso solo seri iubent, extirpatis radicibus herbarum in iugera denas libras. Intermisceri satureiam, quoniam melius proueniat. Runcari prætereà, & sarriri, si non sæpius, quater. Ascaloniam mense Februario serunt nostri. Semen cæparum nigrescere incipiens, antequàm[23] marcescat, metũt. Et d de porro in hac cognatione dici conueniat, præsertim cum sectiuo nuper autoritatẽ dederit princeps Nero, e vocis gratia, ex oleo statis mensium omniũ diebus, nihílque aliud, ac ne pane quidem vescendo. Seritur semine ab æquinoctio autumno, si sectiuum facere libuit, densius. In eadem area secatur, donec deficiat, stercoratúrque semper: nutritur in capita, antequàm secetur. Cùm increuit, in aliam aream transfertur, summis foliis leuiter recisis ante medullam, & capitibus[24] retractis, tunicísve extremis. Antiqui silice vel tegula subiecta f capita dilatabant. Hoc item in bulbis. Nunc sarculo leuiter conuelluntur radices, vt delumbatæ alant, neque[25] distrahant. Insigne, quòd cum fimo lætóque solo gaudeat, rigua odit,[26] & tamen proprietate quadam soli constant.[27] Laudatissimus in Ægypto, mox[28] Orthiæ atque Ariciæ. Sectiui duo genera: Herbaceum folio incisuris eius euidentibus, quo vtuntur medicamentarij. Alterum genus[29] suauioris folij, rotundiorísque,[30] incisuris leuioribus. Fama est, Melam equestris ordinis reum ex procuratione à Tiberio princ:pe accersitũ in summa desperatio ne succo porri ad trium denariorum argenteorum pondus hausto, cõfestim expirasse sine cruciatu. Ampliorem modum negant noxium esse. Allium ad multa[31] ruris præcipuè medicamenta prodesse creditur. Tenuissimis & quæ separantur,[32] in vniuersum velatur membranis: mox pluribus coagmentatur g nucleis, & his separatim vestitis. Asperi saporis: quo plures nuclei fuere, hoc est asperius. Tædium huic quoque[33] halitu, vt cæpis, nullum tamen coctis. Generum differentia in[34] tempore. Præcox maturescit sexaginta diebus.[35] Tum in magnitudine. h Vlpicum quoque in hoc genere Græci appellauere allium Cyprium, alij i antiscorodon, præcipuè Africæ celebratum inter k pulmentaria ruris, grandius allio.[36] Tritum in oleo & aceto, mirum quantum increscat l spuma. Quidam vlpicum & allium in plano seri vetant, castellatimque grumulis[37] imponi, distantibus inter se pedes ternos. Inter grana[38] digiti interesse debent, simulatque tria folia eruperint, sarriri. Grandescunt, quò sæpius sarriuntur. Maturescentium caules depressi in terram obruũtur: ita cauetur ne in frondem luxurient. In frigidis vtilius vêre seri, quàm autumno.[39] Cæterùm m vt odore careant, omnia hęc iubentur seri cùm luna sub terra sit, colligi cùm in coitu. Sine his Menander è Græcis autor est, allium edentibus, si radicem betæ in pruna tostam superederint, odorem extingui. Sunt qui & allium & vlpicum inter Compitalia ac Saturnalia seri aptissimè putent. Allium & semine prouenit, sed tardè. Primo enim anno porri[40] crassitudine caput efficitur: sequenti diuiditur, tertio consummatur: n pulchriúsque tale[41] existimant quidam. In semen exire non debet, sed intorqueri caulis[42] sationis gratia, vti caput validius fiat. Quod si diutius allium cæpámque[43] inueterari libeat, aqua salsa tepida capita[44] intingenda sunt. Ita diuturniora fient, melioráque vsui, sed in satu sterilia. Alij contenti sunt[45] primò super prunas suspendisse, abundéque ita

7 confertim. Theop. ἀθρόως
8 statim efflorescunt. Dal.
9 & faba. Theophr.
10 Sarda. Ch.
11 Cnidia. Theo.
12 Omnibus radicum corpus tectũ pingui cartilagine. Dal.
13 totum. Aliȷ.
14 germinẽt. Ch. germinauerint. Th.
15 caulem mittũt. Ch. neque legitur, &, in M.
16 sementant. Vet.
17 amisso. CH.
18 sata radices agũt. CH.
19 caulis & semen. CH.
20 Tusculana, Ascalonia, Amitern. Ch.
21 Proxima quæ &c. e mittit. Dal.
22 increscit, vt mox. Cũ increuit &c. Dal.
23 marcescant. Ch.
24 detractis tunicis extremis, Dal. vt de allio & cæpa, Th. scripsit cap. 4. l. Causs.
25 distrahantur. V.
26 hæc V.
27 Laudatissimũ. Ve. quanquam apud Palladiũ porrus legitur.
28 astiæ. Ch.
29 suauioris. M. fortasse flauidioris. Dal. fauidioris. Ch.
30 leuioribus incisuris. Ch.
31 rusticis. Dal.
32 in M. d.
33 halitus. Vet.
34 tempore & cultu. Th.
35 tamen. Ch.
36 Trito. V.
37 imponi iubent. Vet.
38 digiti quatuor interesse. M.
39 Cæterũ. Ch.
40 crassitudine capite efficit. Ch.
41 existimatur à quibusdam. M.
42 satus gratia, vt. Ch.
43 inueterare. Ch.
44 unguenda. CH.
45 fumo V.

déque ita profici arbitrantur ne germinent. Quod facere allium cæpámque extra terram quoque certum est, & cauliculo acto euanescere. Aliqui & allium palea[46] optimè seruati putant. Allium est & in aruis sponte nascens, [o] alum hoc vocant: quod aduersus improbitatem alitum depascentium semina coctum, ne renasci possit, abiicitur: statímque quæ deuorauere aues, stupentes manu capiuntur, & si paulum[47] commorauere, sopitæ. Est & syluestre,[48] quod vrsinum vocant, odore[49] molli, capite prætenui, foliis grandibus.

46 seruare optimè. Ch.
47 commorauere resopita M. cõmouere sopita. Ch.
48 & quod. Ch.
49 omitti. M. lego, odore similis.

ANNOTATIONES.

a Theophrasto cap.11.lib.1.histor. τῶν ποωδῶν, earum quæ herbæ vulgari simile folium, id est, longum & angustum habent, quales sunt crocus, perdicium, aspalax. Tamen de perdicio tãtùm hoc idem scribit, non de croco, aut aspalace. Sed & sunt qui eiusdem perdicion esse volunt ornithogalon Dioscoridis, & pro aspalace asphodelon legunt. Vtrunque certe ποῶδες est.

b Zeno Stoicus per capparim iurabat, Teleclides per brassicam. Plutar.lib.de Isid.& Osir. Cæpam quidem Ægyptij sacerdotes auersabantur, quòd lacrymas eliciendo, festos dies celebrantib. molesta sit, & excitata siti incommoda sit iis qui religionis causa potu cibóque abstinent. Plutar. præterea quia Luna decrescente viget, & augescit.

c Inde Græcis κρόμμυον, ὅτι κόρας συμμύειν ποιεῖ. Aristophan. τί δαὶ τὰ κλάεις; Α. κρομμύων ὀσφραίνομαι. Bias à rege Alyatte accersitus, regia fortuna spreta, illum iussit κρόμμυα ἐσθίειν, τουτέστιν οἰμώζειν. Rho.cap.4.12. Lucilius lib.5.Sat.

Flebile cæpe simul, lachrymosæque ordine tallæ.

Sic enim Festus vocat interiores cæparum tunicas. Varro in Bimargo, *Aui & ataui nostri cùm allium & cæpe verba eorum olerent, tamen optimè animati erant.* Tunicatum cæpe Persius eleganter vocat Satyr.4.

—tunicatum cum sale mordens Cæpe.

Lucil.lib.6.

—lippus edendis
Acribus assiduè fuit cæpis lacrumosis.

In Priapeis,

Acreisque cæpas, alliúmque fibratum.

Apud Homerum Iliad.

ἠδὲ κρόμυον ποτῷ ὄψον

Nestori & Machaoni pro obsonio apponit cæpam & mel flauum, χλωρόν.

d Pallad.cap.24.Februar.

e Cui splendorem affert.infrà cap.6.lib.20.

f Inde κεφαλωτὸν πράσον. Autor Moreti,

Hîc siser, & capiti nomen debentia porra.

In Priapeis,

Crescénsve semper in suum caput porrum.

g ὄνυχας vocat Aëtius lib. 11. cap. 11. σκελίδας Paulus Æginera cap. 33. lib. 4. γέλγις Theophrastus, ἄγλιθας Galenus.

h Quidam esse volunt allium Ægyptium Dioscoridis, quod, vt porrum, singulari capite constat, idémque molyzam Hippocratis, lib. de muliebribus.

i Aphroscorodon, vt indicant quæ proximè sequuntur. Sic & Columella vocauit; itémque alliũ Punicum. Quidem à spuma, alij ab Aphrica Aphroscorodon dici volunt: Vide Columellam cap.3.lib.11.

k Ea pulmentaria μυττωτοὺς Theoph. vocat cap 4.lib. 7.Hist. Polluci autem μυττωτὸς est βίμμα ἐκ σκορόδων δριμεός: Dioscoridi intritum ex allio & nigra oliua. Hoc loco Plinius parare id videtur ex oleo, allio & aceto. Parant alij ex allio, ouo, caseo: Lugdunenses ex allio & nuce iuglandi recenti, aut alioqui tandiu in aqua macerata, vt recenti similis videatur. Excitat hoc appetentiam, & contra venenum fungorum pro antidoto est. Vide Cælium & scholiastem Aristophanis.

l Tusum, inquit Theophr.cap.4.lib.7.histor. ac inflatum versum mirabilem tumorem excitat, nulla facta mentione spumæ.

m Columella lib.12.

n κάλλιον, Theophrastus præstantius.

o Ophioscorodon. Alioquin Alus Græcorum est Symphyton petræum. In Vet. legitur allium. Vide num legendum, syluestre hoc allium &c. vel, anguinum hoc vocant.

Quoto die quæque herbæ nascuntur: seminum natura: quomodo quæque serantur, & quorũ singula genera sint, & quorum plura. CAP. VII.

IN horto satorum celerrimè nascuntur ocimum, blitum, napus, eruca, tertio enim die erumpunt[1]: anethum quarto[2], lactuca[3] quinto, rhaphanus sexto, cucumis & cucurbitæ[4] septimo, prior cucumis: nasturtium ac sinapi quinto, beta æstate sexto, hyeme decimo, atriplex octauo, cæpe xix. aut xx. gethyum x. aut xij. Contumacius coriandrum. Cunicula quidem & origanum post xxx. diem. Omnium autem difficillimè apium: quadragesimo enim die cùm celerrimè, quinquagesimo maiore ex parte[a] emergit. Aliquid & seminum ætas confert, quoniam recentiora maturius gignuntur, in porro, gethyo,[5] cucumere, cucurbita; ex vetere autem celerius proueniunt apium, beta, cardamum, cunila, origanum, coriandrum. Mirum in betæ semine: non enim[6] totum eodem anno gignit, sed aliquid sequente, aliquid tertio. Itaque ex copia seminis, modicè nascitur. Quædam anno tantum[7] suo pariunt, quædam sæpius, sicut apium, porrum, gethyum. Hæc enim semel sata pluribus annis restibili fertilitate proueniunt. Semina plurimis rotunda, aliquibus oblonga, paucis foliacea & lata, vt atriplici. Quibusdam angusta & canaliculata, vt cumino. Differunt & colore, nigro candidóque: [b] item[8] duritie. Surculacea in folliculo sunt rhaphano, sinapi, rapo.[c] Nudum semen apij, coriandri, anethi, fœniculi, cumini. Cortice obducta bliti, betæ, atriplicis, ocimi. At lactucis in lanugine. Nihil[9] ocimo fœcundius: cum[d] maledictis ac probris serendum[10] præcipiunt, vt lætius proueniat: sato pauitur terra. [e] Et cuminum qui serunt, precantur ne exeat. Quæ in cortice sunt, difficillimè inarescunt, maximéque ocimũ[11] & gethyũ: siccantur omnia, ac sunt fœcunda. Vtique meliora nascuntur aceruatim sato semine, quàm sparso. Ita certè porrum & allium & serunt in laciniis colligatum. [f] Apium etiam paxillo cauerna facta, ac fimo ingesto. Nascuntur autem omnia aut semine, aut auulsione. Quædam semine & surculo, vt ruta, origanum, ocimum: præcidunt[12] enim & hoc cùm peruenit[13] ad palmum altitudinis. Quædam & radice & semine, vt cæpa, allium, bulbi, & si quorum radicem[g] anniferorum relinquunt. Eorum verò quæ à radice nascuntur, radix diuturna & fruticosa est, vt bulbi, gethyi, scillæ.[14] [h] Fruticant[15] alia & non capite, vt apium & beta. Caule reciso ferè quidem omnia regerminant, exceptis[i] quæ non scabrum caulem habent:[16] & in vsum verò ocimum, rhaphanus, lactuca. Hãc etiam suauio-

1 ἐκφαύσις. Th.
2 lactucáque. Ch.
3 vel quarto. Th.
4 quinto, sexto, vel septimo. Th.
5 cucumi. Ch.
6 tota. M. & Ch.
7 suo, in M. d. Lego. tantum semel.
8 duritie surculacea. In &c. M. duritie, mollie. In &c. Dal.
9 cumino. Th.
10 præcipiunt. Latius prouenict. Sato. M.
11 & gith. Siccata omnia sunt. Dal. ex Th.
12 etiam. Dal.
13 ad palma altitudinem. Vet.
14 Fructificant Ch.
15 & alia non capitata. Dal.
16 sed ob vsum euidentissima ocimum. Th.

ré putant à regerminatione. Rhaphanus vtique iucundior detractis foliis antequàm [17] decaulescat. [k] Hoc & in rapis. Nam & eadem [18] direptis foliis cooperta terra crescunt, durantque in [19] æstate. Singula genera ocimo, lapatho, blito, nasturtio, erucæ, atriplici, coriandro, anetho. Hæc enim vbique eadem sunt, neque aliud alio melius vsquam. [l] Rutam furtiuam tantùm prouenire facilius putant, sicut apes furtiuas pessimè. Nascuntur [20] etiam non sata, mentastrum, nepeta, intubum, pulegium. Contrà plura genera sunt eorum quæ diximus dicemúsque, & inprimis [21] apio.

17 περὶ τῶ διακαυλίζειν. caulis grandescat.
18 dereptis. M. & Ch.
19 æstatem. Vet.
20 autem etiam.
21 de apio. M.

ANNOTATIONES.

a Idque omnibus sementibus. In omnibus enim quidam densius serunt. Theophr.

b Apud Theophr. est καὶ τοῖς χρώμασιν ὁμοίας, τὰ μὲν μέλανα, τὰ δὲ ξυλώδη, τὰ δὲ λευκότερα. ξυλώδες, lignosum, Theophrastus refert ad colorem, Plinius ad duritiem. Apud Theophrastum rectius legetur pro ξυλώδη, ἐρυθρώδη, qualis color est seminis nasturtij, & rhaphani. Exemplar manuscriptum habet, item duritia surculacea. In folliculo sunt, &c. Pro siliqua folliculum Plinius vsurpat. λοβὸν Theoph. vocat.

c γυμνόσπερμα Theophr. cap. 18. lib. 1. histor.

d De ruta idem scribit Palladius cap. 9. Martij.

e Contrà qui rapum, rhaphanum, napum religiosi agricolæ serunt, antiqua consuetudine precantur, vt sibi nascantur, & vicinis.

f Ad incrementum locus confert. Ideò cùm apium transfertur, adigi paxillum tam alte præcipiunt, quàm apium fieri magnũ placet. Quin etiam apij semen exceptum panniculo stercore terrâque pleno, in cauernam paxillo iam anteà reclusam demitti. Theophr. cap. 3. lib. 7. hist.

g Annifera vocat τὰ ἐπετειόκαυλα, quorum annuus caulis est: apposite quidem sed significatu minus proprio, cùm annifera etiam intelligere possimus, quæ fructum aut florem quotannis ferunt. Nascũtur etiam radice, inquit Theophr. quorum radices viuunt diutius, quamuis annuus caulis sit. Talis est beta & oxalis. Legen. & si quæ radicem annifera.

h Coma secta, nouam pariunt.

i Apud Theophr. est, πλὴν τῶν ἁπλοκαύλων. Legendum puto, μονοκαύλων. Exceptis iis, quæ vnico caule surgunt, vt cuminum.

k Non quidem de rapis id scribit Theophr. sed quod sequitur, ea pariter, ac radiculis direptis foliis, &c.

l Palladius cap. 9. Mart.

Natura, & genera, & historiæ ad condimenta in horto satarum rerum.

CAP. VIII.

ID enim quod sponte in humidis nascitur, heleoselinum vocatur, [a] vno folio, nec hirsutum. Rursus in siccis hipposelinum, pluribus foliis, simile heleoselino. Tertium est oreoselinum, cicutæ foliis, radice tenui, semine [1] anethi, minutiore tantum. [2] Et satiui autem differentiæ in folio, denso, crispo, aut rariore & [3] leuiore. Itẽ caule tenuiore aut crassiore. Et caulis aliorum candidus est, aliorum purpureus, aliorum varius. Lactucæ Græci tria fecere genera: vnum lati caulis, adeò vt [4] hostiola olitoria ex his factitari prodiderint. Folium his paulo maius herbaceo & angustissimum, vt alibi cõsumpto [5] incremẽto. Alterum rotundi caulis: tertium sessile, quod Laconicum vocant. Alij colore & tempore satus genera discreuere. Esse enim nigras, quarum semen mense Ianuario seratur: albas, quarum Martio: rubentes, quarũ Aprili. [6] Et omnium earum plantas post binos menses differri. Diligẽtiores plura genera faciunt, purpureas, crispas, [7] Cappadocas, Græcas. [8] Longioris has fo ij, caulisque lati, præterea longi & angusti, intubi similis. Pessimum autem genus cũ exprobratione amaritudinis appellauere [b] picrida. Est etiamnum alia distinctio atræ, quæ [c] meconis vocatur, à copia lactis soporiferi, quanquam omnes somnum parere creduntur. Apud antiquos Italiæ hoc solũ genus earum fuit, & ideò lactucæ nomen adeptæ. Purpuream [10] maximæ radicis, [11] Cæcilianam vocãt. Rotũdam verò ac minima radice, latis foliis, [d] astylida: quidámque eunuchion, quoniam hæc maximè refragetur Veneri. Est quidem natura omnibus [e] refrigeratrix, & ideò æstate gratæ stomacho fastidium auferunt, cibíque appetentiam faciunt. [f] Diuus certè Augustus lactuca conseruatus in ægritudine fertur, [12] prudentia Musæ medici. Cùm priores [13] cauerent, religione nunc omni caret, in tantum recepta commendatione, vt seruari etiam in alienos menses eas [14] oxymelite repertum sit. Sanguinem quoque augere creduntur. Est etiamnum quæ vocatur [15] caprina lactuca, de qua dicemus [g] inter medicas. [16] Ecce cùm maximè cœpit irrepere satiuis admodum probata, quæ C. licia vocatur, folio [17] Cappadocæ, nisi crispũ latiúsque [h] esset. [18] Nec ex eodem genere [19] possunt dici, neque ex alio intubi, [20] hyemi impatiẽtiores, vtriusque præferentes, sed caule non minus grati. Seruntur verno plantæ eorum: vltimo vêre transferuntur. Est & erraticum intubum, quod in Ægypto cichorium vocant, de quo plura aliàs. Inuentum omnes thyrsos vel folia lactucarum prorogare vrceis conditos, [21] ac recentes in patinis coquere. Seruntur lactucæ anno toto lætis & riguis stercoratísque binis mensibus inter semen plantámque & maturitatem. Legitimum tamen, à bruma semen iacere, plantam Fauonio transferre: aut semen Fauonio, plantam æquinoctio verno. Albæ maximè hyemem tolerant. Humore omnia hortensia gaudent, & stercore, præcipuè lactucæ, & magis intubi. Seri etiã [22] radices illitas fimo interest, & repleri [23] ablaqueata humo. Quidam & aliter amplitudinem augent, recisis cùm ad semipedem excreuerint, fimóque suillo, recenti illitis. Candorem verò putant contingere iis duntaxat quæ sint seminis albi: si harena de litore à primo incremento congeratur in medias, atque increscentia folia contra ipsas religentur. Beta hortensiorum leuissima est. Eius quoque à colore duo genera Græci faciũt, [24] nigrũ & cãdidius, quod præferunt, parcissimi seminis: appellántque Siculum, candoris sanè discrimine præferentes & [25] lactucæ. Nostri betæ genera faciunt, vernum & autumnale, à tẽporibus [26] satiuis, quanquã & Iunio seritur. Transferuntur autem [27] in planta hæ quoque, & oblini fimo radices suas, locúmque similiter madidum amant: Vsus iis & cum lente ac faba, idémque qui oleris: [28] & præcipuus, vt lenitas excitetur acrimonia [i] sinapis. Medici [29] nocen-

1 cymini. Dioscor.
2 Est autẽ satius differẽtia. M.
3 latiore. Theo[...]
4 vrceola. M.
5 nutrimento. Vet.
6 At. M.
7 Cappadocias Ch.
8 Long. has latiq; caulis: præterea fere long. Vet. rectè. Longiora his folia, cauléque lati, &c. similes M.
9 credãtur. M.
10 maximè radicibus. Ch.
11 Cæciliã.
12 prouidentia. M. Sueton.
13 Camilli religionum omni die manducarent. M. Tur camelis. Religio omnia omni caret. Ch.
14 oxymelintum. Ch.
15 marina. Celsus cap. 12. 2.
16 Et ecce. Vet. & Ch.
17 Cappadocia. M. & Ch.
18 Neque. M.
19 possint. Ch.
20 hyemis. Ch.
21 &. Ch.
22 radice illita M.
23 ablaqueatæ. Vet. Lege, & aggeri ablaqueatis humũ.
24 nigram, & cãd. di, quam. M.
25 lactucã. M.
26 satus: Vet. & Ch.
27 harum planta quoque Dal.
28 sed. Dal.

[29] nocentiorē quàm olus, esse iudicauere. Quàobrem oppositas [30] non nemini degustare etiam [k] religio est, vt validis potiùs in cibo sint. Gemina iis natura, & oleris, [l] & capite ipso exilientis bulbi. Species summa [m] in latitudine: Ea contingit, vt in lactucis, cùm cœperint [31] colorem trahere imposito leui pondere. Neque alij hortensiorum latitudo maior. In binos pedes aliquando se pandunt, multùm & soli naturâ [32] conferente. [33] Hæ quidē in Circeiensi agro amplissimæ proueniunt. Sunt qui betas Punico malo florēte optimè seri existimēt, transferri autem, cùm quinque foliorum esse cœperint. Mira differentia, si vera est, [34] candidis solui aluos modicè, nigris inhiberi. Et cùm brassica corrumpatur in dolio vini sapor, odore betæ foliis demersis restitui. Olus caulésque, quibus nunc principatus hortorum, apud Græcos in honore fuisse non reperio. Sed Cato brassicæ [n] miras canit laudes, quas in medēdi loco reddemus. Genera eius facit [o] tria: vnam [35] extentis foliis, caule magno: alteram crispo folio, [36] quā [p] apianam vocat: tertiā minutis caulibus, lenem, [37] tenerā, [38] minimè probat. Brassica toto anno seritur, quoniam & toto secatur. Vtilissimè tamen ab æquinoctio autumni. [39] Transfertur, cùm quinque foliorum est. [q] Cymas à prima [40] sectione præstat proximo vêre. Hic est quidam ipsorum caulium delicatior teneriórque cauliculus, Apicij luxuria, & [41] per eum Druso Cæsari [42] fastiditus, non sine castigatione Tiberij patris. Post cymam ex eadem brassica contingunt æstiui autumnalésque cauliculi, mox hyberni, iterúmque cymæ, nullo æquè genere multifero, donec sua fertilitate consumatur. Tertia circa solstitium, ex qua si humidior locus est, æstate: si siccior, autumno plantatur. Humor fimúsque si defuere, maior saporis gratia est: si abundauere, lætior fertilitas. Fimum asininū maximè cōuenit. Et hæc quoq; res inter opera ganeæ: quapropter nō pigebit verbosius persequi. Præcipuus fit caulis sapore ac magnitudine, primū omniū si in repastinato seras: dein si terrā fugiētes cauliculos seces, à terráq; proceritate luxuriosa attollentes se, exaggerando aliā accumules, ita n plus quàm cacumē emineat. Tritianum hoc genus vocatur, bis computabili impendio tædióque. Cætera genera complura sunt. Cumanum sessili folio, capite patulum. Aricinum altitudine non excelsius, folio numerosius, quàm tenuius. Hoc vtilissimum existimatur, quia [43] sub omnibus penè foliis [r] fruticat cauliculis peculiaribus. Pompeianum procerius, caule ab radice tenui, [44] intra folia crassescit. Rariora hæc angustioráque, sed teneritas in dote, [45] si frigora non tolerat: quibus etiam aluntur Brutiani, prægrandes foliis, caule tenues, sapore acuti. Sabellico vsque in admirationem crispa sunt folia, quorum crassitudo caulem ipsum extenuat: sed dulcissimi perhibentur ex omnibus. Nuper subiere [s] lacuturres ex conualle Aricina, vbi quondam fuit lacus turrísque quæ remanet: capite prægrandes, folio innumeri. Alij in orbem porrecti, alij in latitudinem torosi. Nec plus vllis capitis post Tritianum, cui pedale aliquando conspicitur, & cyma nullis serior. Cuicunque autē generi pruinæ plurimum suauitatis cōferunt: & nisi obliquo vulnere defendatur medulla, plurimum nocent. Semini destinati non secantur. Est etiam sua gratia [46] nunquam plantæ habitum excellentibus: [t] halmyridia vocant, quoniam nisi in maritimis non proueniunt, nauigatione quoque longinqua viridibus adseruatis. Statim desecti ita ne humum attingant, in cados olei quàm proximè siccatos, obturatósque condūtur omni spiritu excluso. Sunt qui plantam in transferendo alga subdita pediculo, nitróve trito, quod tribus digitis capiatur, celeriorem ad maturitatem fieri putent. Sunt qui [u] semen trifolij nitrúmque simul tritum aspergant foliis. Nitrum in coquendo etiam viriditatem custodit: [47] aut Apiciana coctura, oleo ac sale, priùs quàm coquantur, maceratis. Est inter herbas genus inserendi, præcisis germinibus caulis, & in medullam semine ex aliis [48] addito. Hoc & in cucumere syluestri. Necnon olus quoque syluestre est [49] trium foliorum, Diui Iulij carminibus præcipuè iocísque militaribus celebratum. Alternis quippe versibus exprobrauere [50] lapsana se vixisse [y] apud Dyrrachium, præmiorum parsimoniam cauillantes. Est autem [51] id [z] cyma syluestris. Omnium hortensiorum lautissima cura asparagis. De origine eorum in syluestribus curis [52] abundè [A] dictum, & quomodo eos iuberet [B] Cato in harundinetis seri. Est & aliud genus incultius asparago, mitius [C] corruda, passim etiam montibus nascens, refertis superioribus Germaniæ campis, non [53] infaceto Tiberij Cæsaris dicto, herbam ibi quandam nasci simillimam asparago. Nam quod in Neside Campaniæ insula sponte nascitur, longè optimum existimatur. [54] Hortensiorum seritur spōgiis. Est enim plurimæ radicis, altissimeque germinat. Viret [D] thyrso primùm emicante: qui caulem educēs, tempore ipso fastigiatus in toros striatur. Potest & semine seri. Nihil diligentiùs comprehendit Cato, nouissimúmque libri est, vt appareat repentinam ac nouitiam viro curam fuisse. Locum subigi iubet humidum & crassum. Semipedali vndique interuallo seri, ne calcetur. Prætereà ad lineam grana bina aut terna paxillo demitti: videlicet semine tum tantùm serebantur. Id fieri secundùm æquinoctium vernum. Stercore satiari, crebrò purgari, caueri ne cum herbis euellatur asparagus. Primo anno stramento ab hyeme protegi. Vêre aperiri, sarriri, runcari. Tertio incendi verno. Quò maturius incensus est, hoc melius prouenit. Itaque harundinetis maximè conuenit, quæ festinant incendi. Sarriri iubet idem, non antequàm asparagus natus fuerit, ne in sarriendo radices vexentur. Ex eo velli asparagum ab radice. Nam si [55] defringantur, stirpescere, & intermori. Velli, donec in semen eat. Id autem maturescere ad ver, incendíque: ac rursus, cùm apparuerit asparagus, sarriri ac stercorari. Ac post annos nouem, cùm ita ventus sit, digeri subacto sole stercoratóque. Tum spongiis seri, singulorum pedum interuallo. Quin & ouillo fimo nominatim vti quoniam aliud herbasceret. Nec quicquam posteà tentatum vtilius apparuit, nisi quod circa Idus Februar. [56] defosso

29 innocentiorem. M. & Ch.
30 nemini non. M.
31 caulem. Vet.
32 conferentis. M.
33 Et. M.
34 candidis eius melici. Chiff. Lego, candidis aluom (aluum) elici.
35 latis. Cato.
36 quam Appiacam vocant. Ch.
37 tenerā, quam minimè. Vet.
38 minimè que. Ch.
39 Transfertúrque. Ch.
40 satione. Vet.
41 perinde. Vet.
42 blanditus. Vet.
43 super. Vet.
44 inter. Vet.
45 sed. Dal.
46 nonnunquam. Vet.
47 vt in Apic. Dal.
48 addito. M.
49 triumphus, vel triumphalibus, quod magis probo. Dal.
50 lampsana Diosc. Suet. in Iulio.
51 id brassica. Dal.
52 arboribus dictū. Vet.
53 inscito. Vet. inscito: Quidā & Ch.
54 Hortense. Dal.
55 defrangitur. M. defrāgatur. Ch.
56 defossum

semine aceruatis paruulis scrobibus serũt, plurimũ maceratũ fimo. Dein nexis inter se radicibus, spõgias factas post æquinoctiũ autumni disponunt pedalibus interuallis, fertilitate in denos annos durante. Nullum gratius his solum quàm Rauennatium hortorum. Indicauimus & corrudam. [57] Hunc enim intelligo syluestrem asparagum, quem Græci [58] orminũ aut myacanthon vocant, aliísve nominibus. Inuenio nasci & arietis cornibus tusis atque defossis. Poterant videri dicta omnia quæ in pretio sunt, nisi restaret res maximi quæstus, non sine pudore dicenda. Certum est quippe carduos apud Carthaginẽ magnam, Cordubámque præcipuè, sestertia sena millia, [59] vt parcius, reddere: quoniam portenta quoque terrarum in ganeam vertimus, etiam ea quæ refugiũt quadrupedes consciæ. Carduos ergo duobus modis serunt: autumno planta, & semine ante Nonas Martias: plantæque ex eo disponũtur ante Idus Nouembris, aut in locis frigidis circa Fauonium. Stercorantur etiam, si diis placet, lætiúsque proueniunt: condiuntúrque aceto, melle diluto, addita laseris radice, & cumini, ne quis dies sine carduo sit. Cætera in transcursu dici possunt. Ocimum Parilibus optimè seri ferunt. Quidam & autumno: iubéntque, cùm hyeme seratur, aceto semen perfundi. Eruca quoque & nasturtium, vel æstate vel hyeme facillimè nascuntur. [F] Eruca præcipuè frigorum cõtẽptrix, diuersæ est, quàm lactuca, naturæ, concitatrix Veneris: idcirco iungitur illi ferè in cibis, vt nimio frigori par feruor immixtus temperamentũ æquet. Nasturtium nomen accepit à narium [G] tormento. Et inde vigoris [59] significatio prouerbio [60] id vocabulum vsurpauit, veluti [H] torporem excitantis. In Arabia miræ amplitudinis dicitur gigni. [I] Ruta quoque seritur Fauonio, & ab æquinoctio autumni: odit hyemem & humorem ac fimum. Apricis gaudet & siccis, [61] terra quàm maximè lateraria. Cinere vult nutriri. hic & semini miscetur, vt careat erucis. Autoritas etiam peculiaris apud antiquos ei fuit. Inuenio mustum rutatũ populo datum à Cornelio Cethego, in Consulatu collega Quintij Flaminii, comitiis peractis. Amicitia est ei & cum [K] fico, in tantum, vt nusquam lætior proueniat, quàm sub hac arbore. Seritur & surculo, melius in perforatam fabam indito, quæ succo nutrit comprehendendo surculum. Seritur & à seipsa. Nanque incuruato cacumine alicuius rami, cum attigerit terram, statim radicatur. Eadem & ocimo natura, nisi quòd difficilius crescit. Sed durata runcatur non sine difficultate, [62] prouenientibus hulceribus, ni munitis manibus id fiat, oleóve defensis. Conduntur autem & eius folia, seruantúrque fasciculis. Ab æquinoctio verno seritur apium, semine [63] paululum in pila [64] pulsato. [L] Crispius sic putant fieri, aut si satum calcetur cylindro pedibúsve. Proprium ei, quod colorem mutat. Honos ipsi in Achaia, coronare victores sacri certaminis [M] Nemeæ. Eodem tempore seritur menta plãta: vel si nondum germinat, spongia. Minus hæc humido gaudet. Æstate viret, hyeme flauescit. Genus eius syluestre, mentastrum est. Et hoc propagatur, vt vitis, vel si inuersi rami serantur. [N] Mentæ nomen suauitas odoris apud Græcos mutauit, cùm alioqui mintha vocaretur: vnde veteres nostri nomen declinauerũt. Grato menta mensas odore percurrit in rusticis dapibus. Semel sata, diutinâ ætate durat. Congruit pulegio, cuius natura in carnariis reflorescens sæpius dicta est. Hæc quoque seruãtur simili genere, mẽtam dico pulegiumq; & [65] nepitã. Condimẽtorum tamen omnium fastidiis cuminum amicissimum. Nascitur in summa tellure vix hærens & in sublime tendens. In putridis & calidis maximè locis, medio serendum vêre. Alterum eius genus syluestre, quod rusticum vocant, alij Thebaicum: si tritum ex aqua potetur, in dolore stomachi prodest. In Carpetania nostri orbis maximè laudatur: alioqui Æthiopico Africóque palma est. Quidam huic Ægyptium præferunt. Sed præcipuè olusatrum miræ naturæ est. [O] Hipposelinum Græci vocant, alij smyrneum. E lacryma caulis sui nascitur. Seritur & radice. Succũ eius qui colligunt, [66] myrrhæ saporem habere dicunt. Autórque est Theophrastus [67] myrra sata natum. Hipposelinum veteres præcepe-rãt in locis incultis, lapidosis, iuxta maceriam seri: nunc & repastinato seritur, & à Fauonio post æquinoctium autumni. Quippe cùm capparis quoque seratur siccis maximè, area indefossu cauata, ripisque vndique circunstructis lapide: aliâs euagatur per agros, & cogit solum sterilescere. Floret æstate. Viret vsque ad Vergiliarum occasum, sabulosis [68] familiarissimũ. Vitia eius, [69] quod trans maria nascitur, diximus inter peregrinos frutices. Peregrinum & Careũ, gẽtis [70] sui nomine appellatum, culinis principale. In quacunque terra seri vult, ratione eadem, qua olusatrum. Laudatissimum tamen in Caria, proximum Phrygia. Ligusticũ syluestre est in Liguriæ suæ montibus: seritur vbique: suauius satiuum, sed sine viribus. Panacem aliqui vocant. [P] Crateuas apud Græcos cunilam bubulam eo nomine appellat. Cæteri ferè [71] conyzoides, cunilaginem: thymbrã verò, quæ sit, cunila. Hæc apud nos habet vocabulum & aliud, satureia dicta in condimentario genere. Seritur mense Februario, [72] origano æmula. Nusquam vtrunque additur, quippe similis effectus. Sed cunilæ Ægyptium origanum tantùm præfertur. Peregrinum fuit & lepidiũ. Seritur à Fauonio: dein cùm fruticauit, iuxta terrã præciditur: tunc runcatur, stercoratúrque: per biennium hoc. Posteà iisdem fruticibus vtuntur, si non sæuitia hyemis ingrauat, quando impatientissimum est frigorum. Exit & in cubitalem altitudinem, foliis laurinis, mollibus: [73] vsúsque eius [Q] non sine lacte. Gith pistrinis, anisum & anethum culinis & medicis nascuntur. Sacopenium & ipsum in hortis quidem, sed medicinæ tantum. Sunt quædam comitãtia aliorum satus, vt papauer. Nanque cum brassica seritur [74] ac portulaca, & eruca [75] cum lactuca. [R] Papaueris satiui tria genera: Candidum, cuius semen tostũ [S] in secunda mẽsa cũ melle apud antiquos [76] dabatur. Hoc & panis rustici crustæ [77] inspergitur affuso ouo inhærẽs, vbi [T] inferiorem crustam [78] apium githque cereali sapore condiunt. Alterum genus est papaueris nigrum, cuius scapo inci-

Semen aceruatim par. ser. ser piu rimo, &c

57 Hãc intelligimus. Vet.

58 Horminium. cap. 10. lib. sequentis.

59 ex aruis. Vet. à paruis reddere eis. Ch.

59 significatione prouerbiũ. Ve.

60 eius esum. orna rius.

61 terráq. quam. M.

62 prouituus vlceribus. M vtrumque & Ch. pruritus & vlceribus. Celum.

63 paulum. M. paulum in pilato. Ch.

64 vinsito. Celum.

65 nepitam in condimẽto sumpta. In omnia (lego, ad omnia) quæ fastidio sunt, cuminum amicissimũ. M. vtrunque. Nepitam. Condimentorum tamen omnium fastidiis. Vet. omniúmque fastidiis. Vet.

66 myrrhæ. M

67 murrha. M.

68 familiarissima. Dal. Vide cap. 23. lib. 13.

69 quæ Dal.

70 sua. Vet.

71 Cunilam idem cunilaginẽ &c. Vet. Lego, conyzam, cunilaginem. Id. vero thymbram, quæ sit.

72 thyme. Diosc.

73 vsus e. ius M.

74 ac Vet. 75 ex cum lact. Aij.

76 edebatur. M

77 inspergunt. Dal.

78 animi vel anisi. Dal apium inspergi, nunquam alibi legitur.

po inciso lacteus succus excipitur. v Tertium genus [79] rhœam vocant Græci, id nostri erraticum. Sponte quidem, [80] sed in aruis cum hordeo maximè nascitur, erucæ simile, cubitali altitudine, flore rufo & protinus deciduo: vnde & x nomen à Græcis accepit. De reliquis generibus papaueris, sponte nascentis dicemus in medicinæ loco. Fuisse autem y in honore apud Romanos semper, indicio est Tarquinius Superbus, qui z legatis à filio missis decutiẽdo papauera in horto altissima, sanguinariũ illud respõsum hac facti ambage reddidit. Rursus alio comitatu æquinoctio autumni seritur coriandrum, anethum, atriplex, malua, lapathum, cærefolium, quod pæderota Græci vocant: & [aa] acerrimum sapore, ignei effectus, ac saluberrimum corpori, sinapi, nulla cultura, melius tamẽ planta tralata. Quin è diuerso vix est sato semel eo liberare locũ, quoniam semen cadens protinus viret. Vsus eius etiam pro pulmentario in patellis [81] decocto, citra intellectum acrimoniæ. Coquuntur & folia, sicut reliquorum olerum. Sunt autem triũ generum: Vnum gracile, alterum simile rapi foliis, tertium erucæ. Semen optimum Ægyptium. Athenienses napy appellauerunt, alij thapsi, alij saurion. Serpyllo & sisymbrio montes [82] plerique scatent, sicut in Thracia, [83] vbi aquæ deferunt ex [84] iis auulsos ramos seruntque. Item Sicyone ex suis montibus, & Athenis ex Hymetto. [bb] Simili modo & sisymbrium serunt. Lætissimum nascitur in puteorum parietibus, & circa piscinas ac stagna.

79 rhœa. Da.
80 sed maturius cum M.
81 decocto. Citra intellectum acrimoniæ coquuntur eius folia.
82 plane. Theo.
83 vbi quidem Th.
84 his. Ch.

ANNOTATIONES.

a Theophr. ca. 6. libr. 7 μανόφυλλον, raris foliis, pro quo legit Plinius μονόφυλλον, vno folio.

b Est & picris cichorij genus infrà cap. 17. lib. 21. & c. 22. lib. 22. necnon Theophr. cap. 11. lib. 7. histor.

c Vide posthac cap. 7. lib. 20.

d ἀστυλάζειν, eiulare, apud Athenæum lib. 2. legitur astylida, quasi vrbanam & ciuilem dicas.

e Ea de causa veteribus postrema mensa sumebatur, vt ebrietatem & capitis grauitatem arceret frigiditate. Martialis.

Claudere quæ cœnas lactuca solebat auorum,
Dic mihi, cur nostras in hoat illa dapes?

Rhodig. cap. 20. & 26. lib. 27. Apud Atheneum Aristoxenus cùm vesperi lactucas œnomilite perfudisset, virides placentas à terra summissas se habere, mane iactabat. In lactuca occultatum Adonin à Venere Callimachus, Phaona Cratinus scribit. Pythagorei lactucã vocant εὐνοῦχον, Eubulus mortuorum cibum, mulieres ἀστύλιδα, quia τὸν στύλον, id est, penem, arrigere prohibeat. Rhodig. ca. vlt. 27. Autor Moreti,

Grataque nobilium requies lactuca ciborum.

f Sueton. in Augusto, cap. 81.

g Cap. 7. lib 20.

h Theoph. c. 7. & 11. lib. 7. histor. & c. 7. libro 2. Causs.

i Condiebant olim vino & pipere. vnde Martialis,

Vt sapiant fatuæ, fabrorum prandia, betæ,
O quàm sæpe petet vina piperque cocus.

Fabris betas parari solitas ostendit & hic Columellæ versus.

Vlpica, quæque habilis beta est fabrilibus escis.

k Religiosum est: velut quadam religione obseruatum, vt appositam quiuis degustet, quamuis ea satientur validiores tantùm.

l Lego, & capite ipso exiliente, bulbi. Nam cùm foliis humi primùm sparsis, ex illorum medio caulis prodire incipit, eius caput, & callosa quadam soliditate bulbo simile est, & gustu.

m In Priapeis, Epig. 51.

Nec hortus educat latas meus betas.

n Cap. 157. 158. Grauidis apud Athenienses brassicam dari solitam, quòd parturientibus commodissima sit, scribit Alex. ab Alex. ca. 25. lib. 2.

o De raphano id suprà, huius libri cap. 5. Genera raphani Græci fecêre tria, &c. Infrà verò c. 9. li. 20. In tria genera diuisere eam (brassicam) Græci antiquissimi.

p A similitudine apij, σελινοειδῆ, Cato: Eudemus apud Athenæum lib. 9. vocat σελινοῦσσαν.

q Cymas vocat fœminino genere, quas Græci neutro κύματα, quasi κυήματα, vt inquit Galenus l. 2. aliment. & Columel. hoc versu,

Frigoribus caules, & veri cymata mittit.

Cymas primæ sectionis inter remedia nephritica Galenus lib. 10. κατὰ τόπους ex Anthioco vocat πρωτοτόμους καυλούς: vt & Martialis,

Et faba fabrorum prototomique rudes. Et, *Prototomis, pudet heu, seruio cauliculis.* Marcellus ca. 20. Haplosiles caules vocat, nimirum ἁπαλούς. Vide cap. 9. lib. 20.

r Cauliculos edules profert. Id genus esse volunt, quod in Geoponicis Constantinus vocat ἀσπαραγώδη κράμβην.

s Vulgò, capitata siue sessilis brassica. *Chous cabus.*

t Eorum meminit Eudemus apud Athenæum, gignique tradit Eretriæ, Cumis, Rhodi, Cnidi, Ephesi.

u Deceptus est Plinius, siue potius eius libertus scriba, voce βίφυλλον, quod patet ex hoc loco Cõstantini cap. 17. lib. 12. εἰδέναι χρὴ ὅτι τὴν κράμβην ἐν ἁλμυρῷ τόπῳ σπείρειν συμφέρει. διὸ χρὴ βίφυλλα ταύτῃ ... [illegible] ... χεῖσθαι. τούτῳ γὰρ τῷ τρόπῳ καὶ εὐφορωτέρα γίνεται. Pro τρίφυλλα κράμβη Plinius triphylli semen immiscuit. Idem error Pallad. ca. 24. Februar. Martial.

Ne tibi pallentes moueant fastidia caules,
Nitrata viridis brassica fiat aqua.

x Id Græci vocant ἐπισπείρειν, vt in arboribus ἐμφυτεύειν, & ἐνοφθαλμίζειν, inseminare Gellio. Vide Lexic. Constant.

y Sueton. in Iulio, cap. 68.

z Brassica. Lapsanam cap. 9. lib. 20. syluestris brassicæ genus esse scribit. At suprà cap. 5. Charan, siue Cheran, Cæsari lapsanam dici adnotaui.

A Lib. 16. cap. 36.

B Cap. 4.

C Asparago hoc spinoso vt sponsæ coronarentur, apud Bœotios in more fuisse, sicut apud cæteros Græcos sisymbrio, tradit Alex. ab Alex. cap. 5. lib. 2.

D κορυφὴν Theophr. vocat cap. 3. lib. 6. histor. nempe thyrsum in acutum fastigium desinentem.

E Fabulosum vanúmque id sibi videri scribit Dioscorides.

F In Priapeis. *Nam quamuis videar satis paratus:*
Erucarum opus est decem maniplis
Fossas inguinis vt teram.

Quin & eruca sacra Priapo est, atque ideò propter eum seritur. Colum. in horto,

Et quæ frugifero seritur vicina Priapo
Excitet vt veneris tardos eruca maritos.

In Priapeis:

Et ipse longa nocte dormiat solus,
Libidinosis incitatus erucis.

Autor Moreti,

Intybáque & Venerem reuocans eruca morantem.

Ouid. in Amor.

---ex horto quæ venit herba salax.

Idem,

Nec minus erucas aptum est vitare salaces.

Martial.

Concitat ad Venerem tardos eruca maritos.

Vide supra cap. 43. lib. 10. sub fine.

G κάρδαμον, καρηδαμον, quia caput acri calore suo tentat. Vnde in pigros, ignauos & desides Græcis est prouerbium, κάρδαμον ἔσθιε, Nasturtium comede.

H Varro in Pappo. *Nasturtium nonne vides ab eo dici quòd nasum torqueat, vestispicam, quòd vestem spiciat?* Nonius. Autor Moreti *Quæque trahũt*

acri vultus nasturtia morsu. Vide quæ adnotata sunt cap.13.20.

I Iolaus in rebus Peloponnesiacis πήγανον in Peloponneso ῥυτὴν vocari scribit, vnde fortassis Latinum rutæ nomen. Rhodig.cap.23.lib.28. Scalig.in Varronem. In Priapeis,

Menthámque olentem cum salubribus rutis.

K In fico rutam inseri Theophr. refert c.7.li.5.Causs. itémque Plutarchus Sympos.5.quæst.9.

L Theophr.cap.5.lib.2.Histor.& cap.6.lib.5.Causs.

M Illic viridi vitióque apio coronantur, in Isthmiis verò arido, reiecta pinu, Herculis instituto Callimachus apud Plutarchum in Sympo.

καί μιν ἀλητιάδαι πουλὺ γεγειότερον
τοῦδε παρ' Αἰγαίῳ θεῷ τελέοντες ἀγῶνα
θήσουσιν νίκης σύμβολον Ἰσθμιάδος,
ζήλῳ τῷ Νεμέηθε, πίτυν δ' ἀποτιμήσουσιν
ἣ πρὶν ἀγωνιστὰς ἔστεφε τοὺς Ἐφύρης.

Had. Iun.cap.21.4. Vide quod adnotatum est cap. 11. lib. 20. Olympicos ludos Hercules in honorem Pelopis instituit. Corona in his fuit ex oleastro, vel olea callistephano. Pythios Delphis Diomedes in honorem Apollinis, qui Pythoné serpétem interemisset. Corona, Laurus. Isthmios in Isthmo, & Megarensium sinu, iuxta Corinthum, ad Neptuni delubrum, inter Ægeum & Ionium mare, Theseus, æmulatione Herculis. Corona principio ex apio, deinde ex pinu, ac tandem victori præmium cétum drachmæ, vt Olympionicis quingétæ. Nemæos in honoré Archemori Lycurgi filij, à serpéte necati, cùm super apiũ reptaret, celebrarunt. Corona apium. Alex.ab Alex.ca.8.5.

N κωκυτίδα νύμφην Opianus 3.ἁλιευτικῶν vocat, quòd Mintham Cocyti filiam, Plutonis amicam aduentanti Proserpinæ intensam & minitantem Ceres in χαμηλὴν βοτάνην mutauit. Eadem ferè leguntur apud Strabonem lib. 8. de monte Minthe. Improbam herbam vocat Oppiani interpres, quòd ante coitum apposita mulierum genitalibus, conceptum impedit, vulnera, si inferatur, curari prohibet, lacti mixta ante coagulum, densari non patitur, quæ Florentinus lib.12. Geoponicôn tradit. Rhodig.cap. 22.10.

O Theophr.cap.6.lib.7.histor. Smyrnium Dioscor. maceronium officinarum, à maceriis dictum, idémque Hipposelinum Theophr. Hipposelinon Dioscoridis, vulgare libysticum.

P Crateuas putauit falsò ligusticum appellari nomine cunilæ bubulæ, cùm hæc sit origanum syluestre. Vide cap.15.26.sub finem.

Q Colum.in horti poëmate. Dioscoridi in muria seruatum cum lacte estur. Lepidio iniecto oxygala fieri scribit Columel.cap.8.libr.12.

R Apud Theocritum interpres τηλέφιλον, vel πλαταγώνιον interpretatur papaueris aut anemones folium, ἀπὸ τοῦ πλατάσσειν, ἢ ἦχον ἔχειν, quoniam eo indici pollicique imposito, ac colliso, si crepuisset, aut rubesceret, amari se putabant, ruborem τὰ ῥόδα vocantes, sin minus despici se arbitrabantur. Versus Theocriti sunt hac de re.

ἔγνων πρᾶν, ὅκα μοι μεμναμένῳ εἰ φιλέεις με,
οὐδὲ τὸ τηλέφιλον ποτεμάξατο πλατάγησεν,
ἀλλ' αὔτως ἁπαλῷ ποτὶ πάχεος ἐξεμαράνθη.

Quidam legunt, φιλέφιλον ab amoris indicio & augurio. Rhodig.c. 4. 19. Eius lusus meminit Pollux libr.9 περὶ τῶν ἐν συμποσίοις παιδιῶν. Sic quoque vocauit Iosephus in hyoscyami descriptione.

S Cocetum id bellarium vocat Festus. Tertul.contra Valentin. *Pandoram Hesiodi, Accipatinam, Nestoris cocetum, miscellaneam Ptolomæi.* Petronius in Satyra ridens affectatum studium eloquentiæ in declamatorum exercitationibus, eos mellitos verborum globulos fundere ait, & omnia dicta factáque quasi papauere & sesamo sparsa.

T Polluci, ἰπνίτας inferior panis crusta quæ furnum attingit & φώδεις: crusta verò superior, magna ex parte vesicis bullata, & pustulata αἰπα-ρχες, siue ἀττάραγοι. Legendum verò puto, crustam amni githque, vt legitur cap.14. lib. 20. vel crustam anisum githque, vt cap.17. eiusdem lib. Apium crustæ panis inferiori subdi, nusquam legitur.

V Satiui tertium genus non quidem rhœas, perpetuò syluestre, & erraticum, sed nigrum secundum, albo, quod thylacitin vocant, & priore nigro, quod pithitin, magis syluestre, magis medicatum, minùs capite oblongo, coli tamé solitum in hortis cum supra dictis. Plinius hęc non satis distinxit.

X Placet id ἔτυμον Plinij Dioscoridi sic vocatur, quòd ex eo fluat lacteus succus. Cæterùm omnibus generibus papaueris id commune est.

Y Cereale papauer Virgilius appellat, vel quòd Cereris effigies in templis id manu gestaret, vel quòd in segetibus agricolæ sererent vt deæ offerretur. Brodæus ca.29.lib.2.

Z Tale fuit consilium Thrasybulo datum à Periandro, nimirum, ἡ τῶν ὑπερεχόντων σταχύων κόλουσις: quod vt exequeretur, ostracismum instituit, qui, vt ait Aristot.in Politicis, τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν τρόπον τινὰ τῷ κολούειν τοὺς ὑπερέχοντας, καὶ φυγαδεύειν. Victorius cap.5.4.

aa Plaut.in Pseudolo, sceleratum vocat.

Teritur sinapis scelerata, cum illis qui terunt:
Nam priusquàm triuerint, oculi vt extillent facit.

Vsu seminis tristes fieri olim crediderunt. Plaut.in Trucul.

Si ecastor hic homo sinapi victitet, non censeam
Tam esse tristem posse.

bb E ramo, non e semine. Theophr.c.22.lib.2.Causs.

De fœniculo & cannabe. CAP. IX.

Reliqua sunt ferulacei generis, ceu [a] fœniculum, anguibus (vt diximus) gratissimũ, ad condienda plurima, cùm [1] inaruit. Eique perquàm similis thapsia, de qua diximus inter externos frutices. Deinde vtilissima funibus cannabis seritur à Fauonio. Quò densior est, eò tenerior. [b] Semen eius cùm est maturum, ab æquinoctio autumni [2] distringitur, & Sole, aut vento, aut fumo siccatur. Ipsa cannabis vellitur post vindemiam, ac lucubrationibus decorticata purgatur. Optima Alabádica plagarum præcipuè vsibus. Tria eius ibi genera. Improbatur cortici [3] proximum, aut medullæ: laudatissimum est è medio, quæ mesa vocatur. Secunda Mylasea. Quod ad proceritatem quidé attinet, Rosea agri Sabini arborum altitudinem æquat. Ferulæ duo genera in peregrinis fruticibus diximus. [4] Semen eius in Italia cibus est. Conditur quippe duratque in vrceis, vel anni spatio. Duo eius genera: caules, & [c] racemi. [d] Corymbiá hanc vocant, corimbósque quos condiunt.

[1] inaruerit. M.
[2] destringitur. Ch.
[3] proxima, aut med. laudatissima. Vel legitur, & laudatissima, in Ch.
[4] Germen.

ANNOTATIONES.

a Rhod. cap.12. lib.6. notauit fœniculum potius inter σύμφυλλα, id est olera quotidiani vsus numerari, quàm inter pharmaca.

b Prima germinatione etiamnum pastores in Hetruriæ maritimis cerebrum eximunt, oui luteo durato simile, idque linteo vel charta inuolutum & sub cineribus assatum, ex pipere & sale comedunt. Non solum gustui cibus is gratissimus est, sed, vt aiunt, ad excitandam venerem efficax.

c Vmbellæ adhuc compressæ & nondum explicatæ. Corymbos paulò pòst vocat.

d Corymbiam ferulam, quam in caulem surgere permittebant, vt corymbos siue vmbellas nascentes ad condituram colligerent. Nam alioqui caulem gliscentem, tenellum, & adhuc cossi-

huc conuolutum demetebant, vt vel recente comederent, vel in condimento seruarent.

De morbis hortorum, & remedia circa formicas, erucas, & culices.

CAP. X.

MOrbos hortensia quoque sentiunt, sicut reliqua [1] terræ sata. Nanque & ocimum senectâ degenerat in serpyllum, & sisymbrium in [a] calamintham. Et ex semine brassicæ veteris rapa fiunt, atque inuicem.[2] Et necatur cuminum ab[3] imo dorso, nisi repurgetur. Est autem [b] vnicaule, radice bulbo simili, non nisi in solo gracili nascens. Aliâs priuatim cumini morbus scabies. Et ocimum sub Canis ortu pallescit. Omnia verò accessu mulieris menstrualis flauescunt. Bestiolarum quoque genera innascuntur. [4] Napis culices, [5] rhaphano erucæ, & vermiculi: item [6] lactucis & oleri: vtrisque hoc amplius limaces & cochleæ. Porro verò priuatim animalia, quæ facillimè stercore iniecto capiūtur, cōdentia in id se. Ferro quoque non expedire tangi rutam, cunilam, mentam, ocimum, autor est [7] Sabinus Tyro in libro Cepuricôn, quem Mecœnati dicauit. Idem contra formicas, non minimum hortorum exitium, si non sint rigui, remedium monstrauit, limum marinum aut cinerem obturandis earum foraminibus. Sed efficacissimè heliotropio herba necantur. Quidam & aquam diluto latere crudo inimicam eis putant. [d] Naporum medicina est, [d] siliquas vnà seri, sicut olerum cicer. Arcet enim erucas. Quo si omisso iam natæ sint, remedium est absinthij succus decocti inspersus, & sedi quam aizoum vocant: genus hoc herbæ diximus. Semen olerum si succo eius madefactum seratur, olera nulli animalium obnoxia futura tradunt. In totum verò [8] nec erucas, si palo imponantur in hortis ossa capitis ex equino genere fœminæ duntaxat. Aduersus erucas & cancrum fluuiatilem in medio horto suspensum auxiliari narrant. Sunt qui [e] sanguineis virgis [9] tangunt ea quæ [10] nolunt his obnoxia esse. Infestant & culices hortos riguos præcipuè, si sint arbusculæ aliquæ. Hi galbano accenso fugantur.

1 terra. Ch.
2 Enecatur. Vet.
3 hæmodero Th.
4 Radiculis pulices. Th.
5 brassica. Th.
6 lactucis, porris, & aliis pluribus animalia &c. in id se: & hoc amplius limaces seu cochleæ. Ferro. Th
7 Sabinius. Ch.
8 necari. Vet. nec erucis. Dal.
9 tangans. Ch.
10 nolint in fistari. Infestant. M.

ANNOTATIONES.

a Theophrasto cap.5. lib.2. hist. & cap.22. lib.2. Causs. & c.8. lib.5. sisymbrium in mintham degenerat, non calaminthαm.

b Hæmodero. Theophr. lib. & cap.8. hist. & cap.22. li.5. Causs. Hæmoderon quasi αἱμόδερον, quòd cutem tanquam cruentam habeat. Est autem Dioscoridis robanche.

c Ne pulices radiculis noceant, interserendum eruum. Theo.

d ὄροβον, Theophr. eruum. Plinius legit λόβον.

e Eius fruticis mentio fit ca.10. lib.24. & ca.18. & 37. libr.16.

Quæ magis sint fortia vel minùs, & quibus salsæ aquæ prosint.

CAP. XI.

NAm quod ad permutationem seminum attinet, quibusdam ex iis firmitas maior est, vt coriandro, betæ, porro, nastúrtio, sinapi, erucæ, cunilæ, & ferè acribus. Infirmiora autem [1] sunt atriplici, ocimo, cucurbitæ, cucumi: & æstiua omnia hybernis magis durant, minimè autem gethyum. Sed ex his quæ sunt fortissima, nullum vltra quadrimatum vtile est, duntaxat serendo. Cunilis & vltrà tempestiua sunt. Peculiaris medicina [b] rhaphano, betæ, rutæ, cunilæ, in salsis aquis, quę [2] & alioqui plurimum suauitati & fertilitati conferunt. Cæteris dulcium aquarum rigua prosunt. Vtilissimæ ex iis, quæ frigidissimæ, & quæ potu suauissimæ. [c] Minus vtiles è stagno & quas [3] elices inducunt, quoniam herbarum semina inuehunt. Præcipuè tamen imbres alunt. Nam & [4] bestiolæ innascentes [5] necantur.

1 sunt gethyo atriplici. Th.
2 & alioqui, in M. deest.
3 silices. Ch.
4 bestiolas. Vet.
5 necant. Vet.

ANNOTATIONES.

a Ita vocat τὴν ἀιδιότητα, ætatis cursum, quo durant, & integram, nec permutatam seruant.

b Brassicæ, Theophr. ca.7. lib.2. Causs.

c Pessimæ salsæ, & quæ difficile rarescunt, καὶ δυσμαλεῖς. Theoph. Plinius legit, καὶ τὰς λίμνας. Legitur & apud Theop. vtiles esse, ὀχετευτὰ, quæ canalibus ducuntur, quoniam herbarum semina inuehunt. Plinius legit ἄχρηστα: aut fortassis id vocabulum mutādum putauit, quòd alienas herbas videret hortis esse noxias, vt id quidē in pratis sit optandum, fugiendum in horto. At Theophrasti mens fuit, aquas illas terram etiam nudam herbis vestire inuecto earum semine, quod si præstant, multo magis sperandum in horto culto & consito genitales fore: & alioqui quæuis aqua, dum cruda non sit, etiam pluuia, tantopere laudata Theophrasto, herbas vbiuis gignit.

Ratio [a] rigandorum hortorum, & quæ translata meliora fiant, & de succis hortensium & saporibus.

CAP. XII.

HIs horæ rigandi [1] matutina atque vespera, ne inferuescat aqua Sole. Ocimo tantùm & meridiana: etiam satum celerrimè erumpere putant, inter initia feruenti aqua aspersum. Omnia autem translata meliora grandioráque fiunt, maximè porri [2] napíque. In translatione & medicina est, desinúntque sentire iniurias, vt gethyum, porrum, [3] raphani, apium, lactucæ, [4] rapæ, cucumis. Omnia autem syluestria ferè sunt & foliis minora & caulibus, [5] succo acriora, sicut cunicula, origanum, ruta. Solum verò ex omnibus lapathum syluestre melius: hoc in satiuis [b] rumex vocatur, nascitúrque fortissimum: traditur certè semel satum durare, [6] nec vinci vnquam à terra, maximè iuxta aquam. Vsus eius [c] cùm ptisana tantùm cibis leuiorem gratiorémque saporem præstat. Syluestre ad multa [7] medicamina vtile est. Adeóque nihil omisit cura, vt carmine quoque comprehensum reperiam, in [8] fabis caprini fimi singulis cauatis, si porri, erucę, lactucæ, apij, intubi, nasturtij semina inclusa serantur, mirè prouenire. Quæ sunt [9] & syl-

1 matutino. Ch.
2 radicula. Th.
3 raphanides. Th. radicula.
4 rapa Ch.
5 succoque. Vet.
6 nec vnquam vitiari terra. M.
7 medicamenta. M.
8 globis. Vet.
9 & in M. deest

uestria,[10] eadem in satiuis sicciora intelliguntur &[11] acriora. Namque & succorum saporúmque dicenda differentia est, vel maior in his, quàm pomis. Sunt autem acres cuniculæ, origani, nasturtij, sinapis. Amari, absinthij, cëtaurei. Aquatiles, cucumeris, cucurbitæ, lactucæ. Acuti[12] tantùm cunilæ. Acuti & odorati, apij, anethi, fœniculi. Salsus tantùm è saporibus non nascitur: aliquando extrà [d] insidit pulueris modo,[13] & [e] circulis tantùm aquę: vt intelligatur vana, ceu plerunque, vitæ persuasio. [f] Panax piperis saporem reddit, & magis etiam siliquastrũ, ob id piperitidis nomine accepto. [g] Libanotis odorem thuris,[14] murrha myrrhæ. De panace abundè dictum est. Libanotis locis[15] putribus & macris ac roscidis seritur semine. Radicem habet olusatri, nihil à thure differentem. Vsus eius post annum stomacho saluberrimus. Quidam eã nomine alio rosmarinum appellãt: Et smyrnum olus seritur iisdem locis, myrrhámque radice resipit. Eadem & siliquastro satio. Reliqua à cæteris & odore & sapore differunt, vt anethum. Tantáque est diuersitas atque vis, vt nõ solùm[16] aliud alio mutetur, sed etiam in totum auferatur. Apio eximunt coqui obsoniis acetum, eodem cellarij in saccis odorẽ vino graueme. Et hactenus hortensia dicta sint, ciborum gratia duntaxat. Maximum quidem opus in iisdem naturæ restat, quoniam prouentus tantùm adhuc, summásque quasdam tractauimus. Vera autem cuiusque natura non nisi medico[17] effectu pernosci potest, opus ingens occultúmque diuinitatis, & quo nullum reperiri possit maius. Ne singulis id[18] rebus contexeremus iusta fecit ratio, cùm ad alios medendi desideria pertinerent, longis vtriusque dilationibus futuris, si miscuissemus. Nunc suis quæque partibus constabunt, poterúntque à volentibus iungi.]

10 iisdem satiuis. V.
11 acutiora. Vet.
12 tami. M. vtrunque. & Ch. Lego, tani. de quo cap. 15. lib. 21. sic & Turn.
13 & cuniculis. Vet.
14 myrris.
15 putridis. Vet.
16 alius. subaudi, sapor. Dal.
17 effecto. Ch.
18 herbis attexeremus. V.

ANNOTATIONES.

a Theoph. cap. 5. lib. 7. hist. Columel. sub finem li. 10.

b Infrà cap. 21. lib. 20. fola oxalis syluestris, rumex dicitur.

c Quoniam Hippocrates lapathum cum ptissana dari vetuit, hæc tria vocabula, Cum ptissana tãtùm, Cornarius delet. Malim legere, Vsus nisi cum ptissana tantùm, in cibis.

d Hanc comparationem velut insidẽtis pulueris Plinius suo sensu excogitauit. Ea nusquam Th. vtitur; quamuis multis locis scribat, in ciceris superficie quandam salsuginem colligi, qua pluuiis abluta dum floret, & fructum gerit, planta statim emoritur.

e Quod ait aquarum circulis, primùm est ex opinione inter philosophos recepta, saporem fieri ex aqueæ humidæque substantiæ permixtione cum crassa & terrea, vi caloris ingeniti. Alterum e Democriti sententia, qui putabat figurarum varietate existere saporum differentiam. Itaque circulari figura, quæ ob rotunditatem volubilem nec altius subire potest, nec firmiter consistere, fieri salsum, qui fluxus & caducus summam tantùm partem obsidet. Scalenis verò & aliis figuris angulosis, quę angulorum suorum acumine profundius immerguntur ac penitius descendũt, alios sapores perenniores, ac constantiores, qui totam materiam succo suo imbuunt ac perfundunt. Vide Theoph. c. 14 li. 6. Causs. & c. 9. li. eiusdẽ.

f Heraclei semen Dioscoridi πυρωτικόν ἐστι, igneum & feruens: aliorum δριμύ, acre.

g Lipanotis Dioscoridi quadruplex: prima folio fœniculi, semine, quod cachrin vocant, & radice candidis: secunda folio similis, semine & radice nigris: tertia folio similis, sed absque caule, flore, semine, ἄκαρπος: quarta Theophr. folio lactucæ. Pręter has Libanotis est coronaria siue Rosmarinus, quam Plnius confundit cum superioribus. Theophr. tantùm duo genera statuit: fructiferam, folio heleioselini, semine & radice candidis: & sterilem, folio lactucæ.

C. PLI-

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XX.

PROOEMIVM.

MAXIMVM hinc opus naturæ ordiemur, & cibos suos homini narrabimus, faterique cogemus ignota esse, per quę[1] viuat. Nemo id paruum ac modicũ existimauerit, nominum vilitate deceptus. Pax [2] simul in his aut bellum naturæ dicetur, odia [3] amicitiæque rerum surdarum ac sensu carentium. Et quo magis miremur, omnia ea hominum causa (quod Græci sympathiam appellauere) [a] quibus cuncta constant, [b] ignes aquis restinguentibus, aquam Sole deuorante, Lunâ pariente, altero alterius iniuriâ deficiente sidere. Atque vt à sublimioribus recedamus, ferrum ad se trahente magnete lapide, & [c] alio rursus abigente [4] à sese adamantem opum gaudium, infragilem omni cætera vi & inuictum, sanguine hircino rumpente, quæque alia in suis dicemus locis, paria, vel maiora [5] mira. Tantùm venia [6] sit, à minimis, sed à salutaribus ordienti, primúmque ab [7] hortensibus.

1 viuat, ne id paruum. Ch.
2 secum. Ch.
3 amicitiaque. Ch.
4 à sese adamantem Ch.
5 miracula. Dal.
6 sit si à mi. sed à sal. ordiemur. Vet.
7 hortensis. M.

ANNOTATIONES.

a Id est quod apud Plutarchum libro de Homero, & de placitis Philosophorũ, Empedocles principia duo rerum esse tradit, litem & concordiam.

b Æschylus apud Plutarchum libr. de primo frigido, aquam vocat ignis supplicium.

c Theamede, infrà cap. 16. vltimo, lib. 36.

De cucumere syluestri & elaterio.

CAP. I.

CVcumim syluestrem esse diximus, multò infra magnitudinem satiui. Ex eo fit medicamentum, quod vocatur elaterium, succo expresso [a] è [1] semine. Cuius causa nisi [2] maturius incidatur, semen exilit, [b] oculorum etiam periculo. Seruatur autem deceptus vna nocte: postero die inciditur harundine. [c] Semen quoque cinere conspergitur, ad coërcendam succi abundantiam: qui expressus suscipitur [d] aquâ cælesti, atque subsidet, deinde Sole cogitur in pastillos, ad magnos mortalium vsus. Obscuritates & vitia oculorum sanat, genarúmque hulcera. Tradunt hoc succo tactis radicibus vitium, non attingi vuas ab auibus. Radix autem ex aceto cocta podagris illinitur, succóque dentium dolori medetur. Arida cum resina impetiginem & scabiem, [3] quæ psoram & lichenas vocant, parotidas & [e] panos sanat, & cicatricibus colorem reddit. Et foliorum succus auribus surdis cum aceto instillatur. [4] Elaterium tempestiuum est [f] autumno. [g] Nec vllũ ex medicamentis longiore æuo durat. Incipit [h] à trimatu. Si quis recentiore vti velit, pastillos in nouo fictili igne lento in aceto domet. Melius, quò [5] vetustius: fuítque iam ducentis annis seruatum, vt autor est Theophrastus. Et vsque ad quinquagesimum [i] lucernarum lumina extinguit. Hoc enim veri experimentum est, si admotum priùs quàm extinguat, scintillare sursum ac deorsum [6] cogat. [k] Pallidum ac læue herbaceo ac scabro melius, ac leniter amarum. Putant conceptus adalligato semine adiuuari, si terram non attigerit: partus verò, si in arietis lana alligatum inscientis lumbis

1 fructu. sicque toto capite. Ex Dioscor.
2 maturus. Ch.
3 quaque. Ch.
4 Elaterio tempestiuus est. Ch.
5 vetustius critoiámque. M.
6 cogis. M.

fuerit, ita vt protinus [7] ab exitu rapiatur extra domum. Ipsum cucumin qui magnificant, nasci præcipuum in Arabia, [c] mox Cyrenis, alij in Arcadia tradunt, similem [1] heliotropio, cuius inter folia & ramos prouenire magnitudine nucis iuglandis [9] semen. Esse autem ad speciem scorpionis cauda reflexa, sed candida. Aliqui etiã ab eo scorpionium cucumin vocant, efficacissimum contra scorpionum ictus & semine & elaterio, & ad purgãdum vterum aloéque. Modus portione virium ab dimidio obolo ad solidum. Copiosius necat. Sic & contra phthiriasin bibitur & [10] hydropises. Illitum [m] anginas & arterias cum melle & oleo vetere sanat.

7 ab ea eximatur & rapiatur. M.
8 mox in Arcadia, Cyrenis alij tradũt. Ch.
9 semen autem esse ad speciẽ scorpionum cauda replexa. Ch.
10 hydropicis. M.

ANNOTATIONES.

a E fructu. καρπὸν hic Plinius semẽ intempestiuè reddit.

b Nam cum exilit à pediculo, acrem succum emittit, qui oculos contactu lædit.

c Ad hauriendam protinus succi abundantiam, quidam, ait Dioscorides, cribratos cineres humi inspergunt, & medium cauantes triplicatum linteum obtendunt, per quod elaterium cum humore suo diffũditur. Id autem siccatum in pila conterunt. Longe aliter hæc Plinius.

d Dioscorides segmina cribro iam illisa, aqua dulci perfundit, & rursum exprimit, totiésque postea lauat, quoad innatans aqua pura maneat.

e τὰ φύματα, τὰ πολυποειδῆ, tumores pani similes, sub faucibus & auribus ac inguinibus. Nonius in Optione,

Qui me miserum miseriorem reddidit, quàm panus puerum.

f Nam plata Augusto floret, fructus autem Septembri perficitur.

g Theophr. cap. 14. lib. 9. Histor.

h Dioscorides in prologo preter veratrum nigrum & album alia medicamenta scribit, inutilia esse à trimatu: elaterium verò à bimatu ad decennium vtile esse deiectionibus.

i Dioscoridi lucernarum luminibus obiectum, facilè flagrat, & ardescit.

k Cum candore nonnihil humidum.

l Herbarij omnes comparant cum satiuo. Suspicor in autore Græco, vnde Plinius hęc sumpsit, scriptum fuisse ἄγριον σίκυον εἶναι ἄλλου τρόπον, alteri cucumeri similem esse, Pliniúmque legisse ἡλιοτροπίῳ. Quidam Heliotropio similem esse colore foliorum interpretantur.

m Morbum faucium grauissimum. Plaut. in Mostell.

In anginam ego nunc me velim verti, vt veneficæ illi
Fauces prehendam, atque enicem scelestam stimulatricem.

Lucilius apud Nonium,

Insperatò abiit, quem vna angina abstulit hora.

De anguino cucumere, siue erratico, & de satiuo, & de pepone.

CAP. II.

MVlti hunc esse apud nos qui anguinus [1] vocatur, ab aliis erraticus, [2] arbitrantur. Quo decocto sparsa mures [3] de eius medicina non attingunt. [4] Iidem podagris [5] cum [6] articulorum morbis decoctum in aceto, illinunt præsentaneo remedio. Lumborum verò dolori semine [7] sole siccato, dein trito triginta denariorum pondere in hemina dato aquæ. Sanat & tumores subitos illitum cum lacte mulierum. Purgat eas elaterium. Sed grauidis abortum facit. Suspiriosis prodest. Morbo verò regio in nares [8] coniectum. Lentigines ac maculas è facie tollit in Sole illitum. Multi eadem omnia satiuis attribuunt. Magnum etiã in eis momentum. Nanque & eorum semen, quantùm tres digiti apprehenderint, cum cumino tritum, potúmque in vino tussientibus auxiliatur. Sed & [9] phreneticis in lacte mulieris. Et dysentericis acetabuli mensura. Purulenta autem expuentibus cum cumino pari pondere, & iocineris vitiis in aqua mulsa. Vrinam mouet ex vino dulci, & in renum dolore clysteribus simul cum cumino infunditur. Pepones qui vocantur, refrigerant maximè in cibo, & emolliunt aluum. [a] Caro eorum epiphoris oculorum aut doloribus imponitur. Radix sanat hulcera concreta in modum faui, quæ ceria vocant. [10] Eadem contra vomitiones siccatur, & in farinam tusa datur quatuor obolis in aqua mulsa, ita vt qui biberit, quingentos posteà passus ambulet. Hæc farina & in smegmata adiicitur. Cortex quoque vomitionem mouet, faciem purgat. Hoc & folia cuiuscunque [11] satiui illita. Eadem cum melle [12] e pinyctidas sanãt: cum vino, canis morsus. Item millepedæ, [13] spea Græci vocant, oblongam, pilosis pedibus, pecori præcipuè [14] nociuam. Morsum tumor insequitur, & putrescit [15] locus. Ipse cucumis odore defectum [16] animi. Coctos deraso cortice, ex oleo, aceto, & melle, iucundiores esse certum est.

1 vocetur. Ch.
2 arbitrantur, cuius decocto. V.
3 Hæc, de eius medicina superuacua videntur.
4 Idem M.
5 &. Vet.
6 articuli. Ch.
7 solo siccato, dein trito (sic & Ch.) xx. M triti. Vet.
8 coniectum cum lact. Diosc.
9 nephriticis. Vet.
10 Eadẽ ad cibũ ast. orna. Ex Diosc.
11 satiui. satiua. cadẽ. M.
12 & epin. CH.
13 spea Lucano (sic Vet.) (taksicus sepe.) mil. tipeda sepe. Ch.
14 noxiam. Vet.
15 locus ipse. Cucumis. M. locus. Reficit cucumis odore defectũ animo. Vet.
16 animi reuocat. Deraso. Vet.

ANNOTATIO.

a Dioscoridi τὸ βρέγμα, infusum: Ruellius legit, τὸ ξέσμα, ramentum: contra infantium syriasin imponitur sincipiti: & admotum fronti pro anacollemate, oculorum fluxiones cohibet.

De cucurbita syluestri, & rapo.

CAP. III.

CVcurbita quoque syluestris inuenitur, [a] somphos à Græcis appellata, inanis, (vnde & nomen) digitali crassitudine, non nisi in saxosis nascens. Huius commanducatæ succus stomacho admodum prodest. Colocynthis vocatur alia, ipsa plena, sed minor quam satiua. Vtilior pallida quando eius sunt medicinæ. Herbacea arefacta per se inanit aluum. Infusa quoque clysteribus, intestinorum [1] omnium vitiis medetur & renum, & lumborũ, & paralysi: [b] eiecto semine, aqua mulsa in ea decoquitur ad dimidias: sic tussienti [2] infunditur obolis quatuor. [c] Prodest & stomacho, farinæ aridæ [3] pilulis cum decocto melle sumptis. In morbo regio vtiliter semina eius sumuntur, & protinus aqua mulsa. Carnes eius cum absinthio & sale dentium dolorem tollunt. Succus verò cum aceto calefactus mobiles sistit. Item spinæ & lumborum ac coxendicum dolores, cum oleo si infricetur. Preterea, mirum dictu, semina eius, si fuerint pari numero adalligata [4] febribus, sanare dicuntur quas Græci periodicas vocant. Satiuæ quoque rasæ succus tepefactus auribus medetur. Caro eius interior sine semine, clauis pedum, & suppurationibus, [5] quæ

1 omnibus. Ch.
2 Videndum legendum, bibitur: Da... sic tutissima iniiciũtur obolis quat. Ch.
3 pilulis cũ de. mel. sũptis. V.
4 febres sanare. V.
5 quas. V.

Græci

Græci vocant apostemata. Decoctæ autem vniuersæ succus, dentium motus stabilit, & dolores inhibet. Vinum cum ea feruefactum, oculorum etiam impetus. Folia eius cum recentibus cupressi, contusa, & imposita: ipsa quoque tosta in argilla, ac trita cum adipe anseris vulneribus [6] medetur. Nec non ramentis corticis [7] recentes podagras refrigerat, & [d] ardores capitis, infantium maximè. Et [8] ignes sacros destrigmentis, vel his impositus, vel seminibus. Succus ex strigmentis illitus cum rosaceo & aceto, [e] febrium ardores refrigerat. Aridæ cinis impositus mirè combusta sanat. Chrysippus medicus damnabat eas in cibis. Sed omnium consensu stomacho vtilissimæ iudicantur, & interaneorum vesicarúmque exhulcerationibus. Est & rapo vis medica. [f] Perniones feruens impositum sanat. Item frigus pellit è pedibus aqua decoctum. Et ius feruens podagris etiam frigidis medetur: & crudum tusum cum sale, [g] cuicunque vitio pedum. Semen illitum & potum in vino, contra serpentes & toxica salutare esse proditur. A multis verò antidoti vim habere in vino & oleo. Democritus in totum ea abdicauit in cibis, propter inflationes. Diocles magnis laudibus [9] tulit, etiam Venerem stimulari ab eis professus: Item Dionysius: magisque, si erucâ condirentur. [10] Costa quoque articulorum dolori cum adipe [11] prodesse. Syluestre rapum in aruis maximè nascitur, fruticosum, semine candido, duplo maiore, quàm papaueris. Hoc [12] ad læuigandam cutem in facie totóque corpore, vtuntur, mista vrina pari mensura. Erui, hordei, tritici, & lupini radix ad omnia inutilis.

6 medentur. M.
7 recens. Ch.
8 sacros vel strigmentis impositis.
9 extulit. Vet. M.
10 Tosta. Vet.
11 prodest. Ch.
12 ad albicandã. M. vtrunque. Lego potius dealbãdã. Dal. ad læuigandum. Sb.

ANNOTATIONES.

a Vulgò, momordica.

b AEtius sapam, aut vinum dulce vetus seminibus exemptis infundit, & colatum per pannum vinum, calfactúmque bibendum dat: Paulus passum. Dioscorides mulsum aut passum incoquit, & sub dio refrigeratum bibi præcipit.

c Lego ex Dioscor. Obest stomacho. Farinæ aridæ pilulæ cum decocto melle sumuntur. Medulla fructus, inquit Dioscor. purgatoriam vim habet quatuor obolis sumptis cum mulsa. Quin etiam si & cum nitro, myrrha, melle cocto in cataporium coacta.

d τῶν παιδίων σειρίασιν. Paulus cap. 13. li. 1. Ardores capitis, adustionem infantium vocat cap. 15. lib. 30. infantium distillationes cap. 21. lib. 22.

e Adustioné cutis in ardenti febre Ruell. apud Dioscoridem. Ego verò ambustam igni summam cutem, τοῦ καυσουμένου ἐπιφάνειαν. Strigmenta vocat τὰ ξύσματα, ramenta.

f Excauatæ radici si ceratum rosaceū immittatur, & cinere feruenti coquatur, sic vt ceratum eliquescat, vlceratis pernionibus proficit. Dioscor. Perniones Moreti autor elegãter describit hoc versu,

Continuis rimis calcanea scissa rigebant.

g Clauis, pernionibus tumoribus frigore excitatis, & aliis hoc genus.

De naporum differentiis, & rhaphano syluestri, & de rhaphano satiuo, & pastinaca.

CAP. IIII.

NAporum [a] duas differentias & in medicina Græci seruant. [1] Angulosis foliorum caulibus florentis, quod bunion vocant, purgationibus fœminarum, & vesicæ & vrinæ vtile decoctum, potum ex aqua mulsa, vel succi drachma. Semen dysentericis tostum, tritúmque in aqua calida, è cyathis quatuor. Sed vrinam inhibet, si non lini semen vnà bibatur. Alterum genus buniada appellant, & rhaphano & rapo simile: seminis præclari contra venena: ob id & in antidotis vtuntur illo. Rhaphanum & syluestrem esse [2] diximus. Laudatissimum in Arcadia, quanquam & alibi nascitur, vtilior vrinæ duntaxat ciendæ. Cæterò bilem [3] detrahunt. Prætereà cortices in vino. Præter ea, quæ circa eos dicta sunt, stomachum purgant, pituitam extenuant, vrinam concitant. Est & [4] satiui vsus in Italia, & armoraciam vocant. [5] Et satiui verò decocti manè poti ad ternos cyathos, comminuunt & eiiciunt calculos. Idem in posca decocti contra serpentium morsus illinuntur. Ad tussim etiam manè ieiunis raphanus [6] prodest cum melle: Semen eorum tostum ipsúmque commanducatum, ad [b] lagonoponon: Aquam foliis eius decoctis bibere, vel succum ipsius cyathis binis contra phthiriases: [7] phlegmoni ipsos illinere tusos, liuori verò recenti corticem cum melle: [c] veternosis autem quàm acerrimos mandere, seménque tostum, dein contritum cum melle, suspiriosis. Iidem & cõtra venena prosunt. Cæterò & scorpionibus [8] aduersatur: [9] vel ipso, vel semine infectis manibus impunè [10] tractabis: impositóque rhaphano scorpiones moriuntur. Salutares & contra fungorum aut hyoscyami venena æquè, vt Nicãder tradit. Et contra viscum quoque dari Apollodori duo [11] iubent, sed [12] Citieus semen ex aqua tritum, Tarentinus succum. Lienem item extenuãt: iocineri prosunt, & lumborum doloribus. Hydropicis quoque ex aceto aut sinapi [13] sumpti, & lethargicis. Praxagoras iliosis dandos censet, Plistonicus [14] & [d] cœliacis. Intestinorum [e] hulcera sanant: at purulenta præcordiorum, si cum melle edantur. Quidam ad hæc coquere eos in luto [15] illitos malunt: sic & fœminas purgari. Ex aceto & melle sumpti, intestinorum animalia detrahunt. Item ad tertias decocto eorum poto cum vino, enterocelis prosunt, sanguinem quoque [f] inutilem sic extrahunt. Medius ad hæc & sanguinem excreantibus coctos dari iubet: & puerperis ad lactis copiam augendam. Hippocrates [16] capitis mulierum defluuia fricari rhaphanis: & super vmbilicum imponi, contra tormenta vuluæ. Reducunt & cicatricem ad colorem. Semen quoque ex aqua impositum, sistit hulcera quæ phagedænas vocant. Democritus Venerem hoc cibo stimulari putat: ob id fortassis voci nocere aliqui tradiderunt. Folia quæ in oblongis duntaxat nascuntur, excitare oculorum aciem dicuntur. Vbi verò acrior rhaphani medicina admota sit, hyssopum dari protinus imperant. Hæc antipathia est. At aurium grauitati succum rhaphani instillant. Nam vomituris [17] summo cibo [g] esse

1 Angulosis caulib. folio apij, flore anethi, quod. Ex Diosc. Dal. alterum angulosis caulibus florentem &c. Cornarius.
2 diximus. laudatissimum in Arcadia. Qui alibi. M.
3 detrahit cortex in vino. Præter ea. Vet.
4 legẽdum prorsus syluestris vsus. In Italia.
5 Et. in M. d.
6 prodest. Cum melle semen. M.
7 phlegmonis. Dal.
8 aduersantur. M.
9 vel, in M. d.
10 tractabitibus: imposito raph. scorpionibus: M.
11 iubent, Scille ... men.
12 Cilleus. Ch.
13 exsumpti. M. Lego præsumpti.
14 & coliacis, Vet. & cœliacis. Ch.
15 illitos, in M. d. Lego, eos luto oblitos. M.
16 capillos mul. defluuios M.
17 primo: Diosc. supra ca. 5. lib. 19. ieiunis dandos.

eos, vtilissimum est. Pastinacæ simili [h] hebiscum quod molochen agriam vocant, & aliqui pistolochiam, [18] hulceribus cartilaginis & ossibus fractis medetur. Folia eius ex aqua pota aluum soluunt, serpentes abigunt. Apum, vesparum, crabronum ictibus illita medentur. Radicem eius ante Solis ortum erutam inuoluunt lana coloris, quem [i] natiuum vocant, prętereà ouis quæ fœminam peperit, strumisque vel suppuratis alligant. Quidam ad hunc vsum auro effodiendam censent, cauendúmque ne terram attingat. [19] Celsus & podagris quæ sine [20] tumore sint, radicem eius [21] ex vino decoctā imponi [22] iubet.

18 vberibus cartilagini. M.
19 Celsus, in M. d.
20 humore. M.
21 in Ch.
22 iubent. M.

ANNOTATIONES.

a Bunij & buniadis, quæ negligentius confundit Plinius.
b Ilium cruciatus è flatu, & calculo.
c Veternum, siue animi, siue corporis stupiditatem & ignauiam vocant: stolidum Catullus, graue ac funestum Horat. appellat. Catullus,
Nunc eum nolo de tuo ponte mittere pronum,
Si pote stolidum repentè excitare veternum.
Victorius cap. 11. lib. 13.
d Stomacho tamen aduersari Dioscorides testatur. Verùm cœliacis prodest, quoniam vrinas ciet.
e Illa detergendo: alioquin irritant.
f In vesica concretum & intestinis: ex mariscis, & vtero.
g Ieiunis, cap. 5. lib. 19.
h Elaphoboscum Officinarum. Pastinaca pratensis, c. 15. lib. 21. Hibiscum, cap. 5. lib. 19.
i Is aut niger est, aut fuscus, φαιός.

De staphylino siue pastinaca, & gingidio, & sisere, & seseli, & inula, & de cæpe.

CAP. V.

Alterum genus est staphylinos, quod pastinacam [1] erraticam vocant. Eius semen contritum & in vino potum: tumentem aluū, & suffocationes mulierum doloresque lenit, in tantum vt vuluas corrigat, illitum quoque è passo ventri earum [2] prosit: viris verò [3] prodest, cum panis portione æqua tritum, [4] ex vino potum contra ventris dolores. Pellit & vrinam & phagedænas hulcerum sistit recens cum melle impositum, [5] vel aridum farinâ inspersum. Radicem eius Dieuches contra iocineris ac lienis, ilium, lumborum, & renum vitia, ex qua mulsa dari iubet. Cleophantus & [6] dysentericis veteribus. Philistio in lacte coquit, & ad stranguriam dat radicis vncias quatuor: Ex aqua hydropicis, similiter & opisthotonicis, & pleuriticis, & comitialibus. Habentes eam, feriri à serpentibus negantur: [7] aut qui antè gustauerint, non lædi. Percussis imponitur cum axungia. Folia contra cruditates manduntur. Orpheus amatorium inesse staphylino dixit, fortassis quoniam [a] Venerem stimulari hoc cibo certum est: ideo conceptus [8] adiuuare aliqui prodiderunt. Ad reliqua & satiua pollet. Efficacior tamen syluestris, magisque in petrosis nata. Semen satiuæ quoque contra [9] scorpionum ictus, ex vino aut posca, salutare est. Radice eius circunscalpti dentes, dolore liberantur. Syria in hortis operosissima est. Indéque prouerbium Græcis: Multa Syrorum olera. Simillimam staphylino herbam serit, quam alij [b] gingidion vocant, tenuius tantùm & amarius, eiusdemq; effectus. Estur coctum [10] crudúmque stomachi magna vtilitate. Siccat enim [11] ex alto omnes eius humores. Siser erraticum satiuo simile est & effectu: [c] stomachum excitat, fastidium [12] absterget. Ex aceto laserpitiato sumptum, aut ex pipere & mulso, vel ex garo, vrinam ciet, vt [13] Opion credit, & Venerem. In eadem sententia est & Diocles. Prætereà cordi conuenire conualescentium, [14] aut post multas vomitiones [15] perquàm vtile. Heraclides contra argentum viuum dedit, & Veneri subinde offensanti, ægrisque se recolligentibus. Hicesius ideo stomacho vtile videri dixit, quoniam nemo tres siseres edendo continuaret: esse tamen [16] vtile conualescentibus ad vinum transeuntibus. Satiui priuatim succus cum lacte caprino potus sistit aluum. Et quoniam plerosque similitudo nominum [17] Græcorum confundit, contexemus & de [18] sili: sed hoc est [19] vulgaris notitiæ. Optimum Massiliense: lato enim grano & fuluo est. Secundum Æthiopicum, nigrius. [d] Creticum odoratissimum omnium. Radix iucundi odoris est. Semen [20] eius esse & vultures dicuntur. Prodest homini ad tussim veterem, rupta, conuulsa, in vino albo potum. Item opisthotonicis, & iocinerū vitiis, & torminibus, & stranguriæ, duarum aut trium [21] ligularum mensura. Sunt & folia vtilia, vt [e] quæ partus adiuuent etiam quadrupedum. Hoc maximè pasci dicuntur ceruæ parituræ. [22] Illinitur & [f] igni sacro. Multúmque in summo cibo concoctionibus confert, vel folio vel semine. Quadrupedum quoque aluum sistit, siue tritum potui infusum, siue [23] mādendo commanducatum è sale. Boum morbis [24] tritum infunditur. Inula quoque à ieiunis commanducata, dentes confirmat, si vt eruta est, terram non attingat: condita tussim emendat. Radicis verò decoctæ succus tineas pellit: siccatę autem in vmbra farina tussi, & conuulsis, & inflationibus, & arteriis medetur. Venenatorum morsus abigit. Folia ex vino [25] lumborum dolori illinuntur. Cæpæ syluestres non sunt. Satiuæ olfactu ipso & delacrymatione caligini medentur, magis verò succi inunctione. [26] Somnum etiam facere traduntur, & hulcera oris sanare, commanducatæ cum pane. Et canis morsus, virides ex aceto [27] illitæ, aut siccæ cum melle & vino, ita vt post diem tertiū soluantur. Sic [28] & tritæ sanant. Coctā in cinere & epiphoris multi imposuere cū farina hordeacea, & genitalium hulceribus. Succo & [29] cicatrices oculorū, & albugines, & argema inunxere, & serpentiū morsus, & omnia [30] hulcera cum melle. Item auricularum cum lacte mulierum: & in iisdem sonitum ac grauitatem emendātes, cum adipe anserino, aut cum melle [31] stillauere. Et ex aqua bibendum dedêre repentè obtumescentibus. In dolore quoque ad dentes colluendos instillauere, & plagis bestiarum omnium, priuatim scorpionum. Alopecias fricuere & psoras tusis cœpis. Coctas [g] dysentericis vescendas dedêre, & contra

1 erraticā. in M. d.
2 prodest. M.
3 prosit. Ch.
4 aut ex. Dal.
5 vel aridi eius farina inspersa. Radice Dieuches Vet. vel arida farina inspersū Ch.
6 dysenterijs. V.
7 ac qui an. gust. lædi. Vet.
adiuuari. Ch.
9 serpentiū. M.
10 & conditum Dal.
11 excedos.
12 tergit. M.
13 Opinion. Ch.
14 & post. Vet.
15 esse per quàm Vet.
16 inutile. Vet.
17 Græcorū, in M. d.
18 Seseli. Diosc.
19 vulgatæ. Ch.
20 eius, in M. d.
21 linguarū M. & Ch.
22 Illinuntur cynne. Ch.
23 edendo manducatū cū sale. M.
24 & contritum M. medetur, vel si cōtritum, Vet.
25 ischiadi, Dioscor.
26 Somniū Ch.
27 illitæ cū aceto, ruta, melle Dal.
28 & attritæ sanant. Testam in cinerem V.
29 νεφέλας, nubeculas.
30 vulnera. Ch.
31 instillauere. Dal.

contra lumborum dolores, purgamenta quoque earum cremata in cinerem illinentes ex aceto serpentium morsibus [32] ipsásque [33] multipedæ ex aceto. Reliqua inter medicos mira diuersitas. Proximi [34] inutilia esse præcordiis & concoctioni, inflationémque & sitim facere dixerunt. Asclepiadis [35] schola, ad colorem quoque [36] validum profici hoc cibo. Et si ieiuni quotidie edant, firmitatem valetudinis custodiri: stomacho [37] vtilia esse, [h] spiritus agitatione: vētrem mollire, hæmorrhoidas pellere subditas pro balanis: succum cum succo fœniculi contra incipientes [38] hydropises mirè proficere. Item contra anginas, cum ruta & melle. Excitari [39] eisdem lethargicos.[i] Varro, quæ [40] sale, & aceto pista est arefactáque, vermiculis non infestari, autor est.

32 ipsas quoque. M. 33 sepu. Suprà cap. 2. 34 inutiles. Vet. 35 schola. M. 36 viuidū. Vet. pallidū. Aliud. 37 vtiles esse ac cogitationi, vētrem mollire. M. vtile esse spiritus à cogitatione. Ch. 38 hydropes M. hypochyses. Diosc. 39 eadem. Ch. 40 sale pista cum aceto madefacta est. Vet.

ANNOTATIONES.

a Quæ id præstant medicamenta, Græci ἐντατικὰ vocāt, vtilia quod, inquit Ægineta, ἐπὶ τῶν ἀτρεμ... των μορίων. Africanus in Astrosophistis, citante Fulgentio Placiade, vocat στύσεις ἀπὸ τοῦ στύειν, id est, ἐντείνειν: ad quod verbum allusit, qui apud Comicum ἀστυάνακτα se vocauit: ὅτι στύειν οὐκ ἐδύνατο, & qui apud Athenæum dixit, Dianam μισεῖν τὰ στύμματα, nimirum pudendi distensionem, ac Venerem. Had. Iun. cap. 13. lib. 4.

b Vulgo, *Bisnaga*.

c Radix ori suauis est, vtilis stomacho, vrinam ciet, appetentiam inuitat, Dioscorid. sed de vulgari ac satiuo hæc omnia.

d Tordylium Dioscorid. qui & quod mox sequitur, Radix inc. &c. de Massiliensi scribit.

e De semine id Dioscorides.

f Cùm in scirrhum transit.

g Galenus cap. 1. lib. 2. Method. Themison apud Celsum cap. 15. libro 4. Mercurialis cap. 3. libro 1. Var.

h Concitato ructu. nam ructus ventris exercitatio est.

i In Varronis Geoponicis, quæ ad nos peruenerunt, hoc non legitur.

De porro sectiuo, & capitato, & de allio. CAP. VI.

[a] Porrum sectiuum profluuia sanguinis sistit in naribus, contrito eo obturatis, vel gallæ misto, aut mentæ: Item ex abortu profluuia, poto succo cum lacte mulierum. Tussi etiam veteri ac pectoris & pulmonis vitiis medetur. Illitis foliis sanantur & ambusta, & epinyctides: ita vocatur [1] hulcus, quæ & syce, in angulo oculi [2] perpetuo humore manans. Quidam eodem nomine appellant pustulas liuentes, ac noctibus inquietantes. Et alia hulcera cum melle trito. Vel bestiarum morsus ex aceto: item serpentium. [3] Aurium verò vitia cum felle caprino, vel pari mensura mulsi: stridores cum lacte mulieris: capitis dolores, si in nare fundatur: dormiturísve, in aurem duobus succi cochlearibus, vno mellis. Succus & ad serpentium scorpionúmque [4] ictus bibitur cum mero, & ad lumborum dolores cum vini hemina potus. Sanguinem verò excreantibus & phthisicis, distillationibus longis, vel succus, vel ex ipso cibus prodest. Item morbo regio, vel hydropicis. Et ad renum dolores, cum ptisanæ succo acetabuli mensura. Idem modus cum melle, vul-

1 hulcus aciem hebetans & in ang. Alij. Certè in M. hæc verba, quæ & syce, desunt. 2 perpetim. M. 3 Aliorsum. Chiff. 4 potus. Ch.

uas purgat. [5] Estur verò & contra fungorum venena: imponitur & vulneribus. Venerem stimulat:[b] sitim sedat: ebrietates discutit. Sed oculorum aciem hebetare traditur: inflationem quoque facere, quæ tamen stomacho non noceat, ventrémque [6] molliat.[7] Voci splēdorem affert. Capitato maior est ad eadem effectus. Sanguinem, reiicientibus succus eius cum [8] gallæ aut thuris farina, vel acacia datur. Hippocrates & sine alia mistura dari iubet: vuluásque [9] contractas aperire putat: fœcunditatem etiam fœminarum hoc cibo [10] augeri. Contritum ex melle hulcera purgat. Tussim & distillationes thoracis, pulmonis & arteriæ vitia sanat, datum in sorbitione ptisanæ vel crudum:[11] præter capita, sine pane, ita vt alternis diebus sumatur: vel si [12] purulenta excreentur. Sic & voci vel Veneri,[c] somnóque multum confert. Capita bis aqua mutata cocta, aluum sistunt, & [13] fluxiones veteres. Cortex decoctus illitúsque inficit canos. Allio magna vis, magnæ vtilitates contra aquarum & locorum mutationes. Serpentes abigit, & scorpiones odore: atque, vt aliqui tradidere, & bestiarum omnium ictibus medetur, potu vel cibo, vel illitu: priuatim contra hæmorrhoidas prodest, cum vino redditū vomitu. Ac ne contra araneorum murium venenatum morsum valere miremur, aconitum, quod alio nomine pardalianches vocatur, debellat: item hyoscyamum: canum morsus, [14] in quæ vulnera cum melle imponitur. Ad serpentium quidem ictus potum cum [d] restibus suis, efficacissimè ex oleo illinitur: attritísque corporum partibus, [15] vel si in vesicas intumuerint. Quin & suffitu eo, [16] secundas partus euocari existimauit Hippocrates: cinere eorum cum oleo, capitis hulcera manantia sanitati restituens. Suspiriosis coctum, aliqui crudum [17] id dedêre. Diocles hydropicis cum centaurio, aut in [e] fico duplici ad euacuandam aluum: quod efficacius præstat viride cum coriandro in mero potum. Suspiriosis aliqui & tritum in lacte dederunt. Praxagoras & contra morbum regium vino miscuit: & contra ileum in oleo & pulte, sic illinens strumis quoque. Antiqui & insanientibus dabāt crudum. Diocles phreneticis elixum. Contra anginas tritum imponi, & [18] gargarizare prodest. Dentium dolorem tribus capitibus in aceto tritis [19] imminuit, vel si decocti aqua colluantur, addatúrque ipsum in caua dentium. Auribus etiam instillatur succus cum adipe anserino: phthiriases & [20] prurigines potum, tusum item cum aceto & nitro compescit: distillationes cum lacte coctum, vel tritum [21] permistúmve caseo molli: quo genere & raucitatem extenuat: Vel phthisin, in fabæ sorbitione. In totum autem coctum vtilius [22] est crudo, elixúmque tosto: sic & voci confert. [23] Tineas & reliqua animalia interaneorum pellit, in aceto mulso coctum. Tenesmo in pulte medetur. Temporum doloribus illitum elixum, & pustulis coctum cum melle, deinde tritum: Tussi cum adipe vetusto decoctum, vel cum lacte: Aut si sanguis etiam excreetur, vel [24] purulenta, sub pruna coctum, & cum mellis pari modo sumptum: Conuulsis ruptis cum sale & oleo. Nam cum adipe tumo-

5 Tostus verò estur. V. 6 mollire. εὐκοίλιον Dioscor. 7 vocis. Ch. 8 gallæ, aut. Vet. 9 contractis aperire se putat. Ch. 10 augere. Chiff. 11 ita vt tria capita sine pane alternis diebus sumantur. Vet. 12 pura. Ch. 13 inflationes. Vet. 14 inque. M. 15 vel si vesica intumuerit. M. 16 secūdas & partus. Vet. secundas à partu. Aliud Lego secundos partus, vt infrà ca. 11. 17 id tritū dedêre. M. 18 gargarissare. Chiff. 19 minuit. Chiff. 20 porrigines Vet & Ch. πίτυρα, Dioscor. furfures. 21 permistúmque. Vet. 22 est, in M. d. 23 Tanias. Alij. 24 pura. Chiff.

res[25] suspectos sanat. Extrahit fistulis vitia cum sulphure & resina, etiam [f] harundines cum pice. Lepras, lichenas, lentigines exhulceat, sanátque cum origano, vel cinis eius ex oleo & garo illitus. Sic & sacros ignes. Suggillata aut liuētia ad colorē reducit, combustū ex melle. Credunt & comitialem morbum[26] sanare, si quis eo in cibo vtatur ac potione. Quartanas quoque excutere potum caput vnum cum laserpitij obolo in vino austero. Tussim & alio modo ac pectorum suppurationes quantaslibet sanat,[27] fractæ incoctum fabæ, atque ita in [28] cibo sumptum, donec sanitatem restituat. Facit & somnos, atque in totum rubicundiora corpora. Venerem quoque stimulat cum coriandro viridi tritum, potúmque è mero. Vitia eius sunt, quod oculos hebetat, inflationes facit, stomachum lædit copiosius sumptum,[g] sitim gignit. Cæterò contra pituitam, & gallinis & gallinaceis prodest mistum farre in cibo. Iumēta vrinam reddere, atque non torqueri tradunt, [29] si trito natura tangatur.

25 ne in abscessum, vel gãgranam transeant. Alij, cancerosos. Alij, pestilentes, aut venenatos. Alij.
26 sanari. M. & Ch.
27 facta. Ch.
28 cibos. Chiff.
29 si contrito. M.

ANNOTATIONES.

a De capitato solùm Dioscorides tractauit. Plinius ex autoribus variis hæc omnia confusè miscet ac consarcinat.
b Hoc parùm credibile, quoniā calidum & siccū est.
c Dioscoridi δυσόνειρον, tumulosum somnum parit.
d Radiculis bulbo subadnexis. Alij, vestibus, id est, membranosis corticibus.
e Inter duas ficos exceptum: vel, fico portione dupla addito.
f Harundinum infixas assulas. nam ex harūdine sagittæ fiebant.
g Galeno cap. vlt. libr. 12. methodi, allium sitim prorsus nullam facit.

De lactuca syluatica, siue caprina, & esopo, & isati, & lactuca satiua.

CAP. VII.

LActucæ sponte nascentis primum est genus eius,[1] quam a caprinam vocant, qua pisces in mare deiecta protinus necantur, qui sunt in proximo. Huius lac spissatum, mox in aceto pondere obolorum duûm, adiecto aquæ vno cyatho, hydropicis datur. Caule & foliis contusis, asperso sale, nerui [b] incisi sanātur. Eadem trita ex aceto, colluta matutinis bis mense, dentium dolorem prohibet. Alterum est genus,[c] quod Græci [2] esopon vocant. Huius folia trita, & cum polenta illita, hulceribus medentur. [3] Hæc in aruis nascitur. [d] Tertium genus est in syluis nascens, isatin vocant.[e] Huius folia trita cum polenta, vulneribus prosunt. Quarto infectores lanarum vtuntur,[4] quod glastum vocant: simile erat lapatho syluestri foliis,[5] nisi quòd[6] plura habet & nigriora. Sanguinem sistit. Phagedænas & putrescentia hulcera,[7] quæ serpunt, sanat: item tumores ante suppurationem. Contra ignem sacrum radice vel foliis prodest, vel [f] ad lienes. [8] Hæc propria singulis. Communia autem [g] sponte nascentibus, candor, caulis interdum cubitali longitudine, &[9] ipso, & foliis scabritia. Ex his rotunda folia & breuia habentem sunt[10] qui [h] hieraciam vocent: quoniam accipitres scalpendo eam succóque oculos[11] tingendo, obscuritatem, cùm sensere, discutiant. Succus omnibus candidus, viribus [12] quoque papaueri similis: carpitur per messes inciso caule: conditur in fictili nouo, ad multa præclarus. Sanat omnia oculorum vitia cum lacte mulierum.[13] Arcet nubeculas, cicatrices [i] adustionésque omnes, præcipuè caligines. Imponitur etiam oculis in lana cōtra epiphoras. Idem succus aluum purgat, in posca potus ad duos obolos.[14] Serpentium ictibus medetur in vino potus. Et folia[15] tosta thyrsíque triti ex aceto bibuntur. Vulneri illinūtur maximè contra scorpionum ictus. Verùm contra phalangia, commisto vino[16] ex aceto. Aliis quoque venenis resistunt, exceptis quæ strangulando necant, aut iis quæ vesicæ nocent: item psimmythio excepto. Imponuntur & ventri ex melle atque aceto, ad detrahenda vitia alui. Vrinæ difficultates succus emendat. Crateuas eum & hydropicis obolis duobus in aceto & cyatho vini dari iubet. Quidam & è satiuis colligunt[17] succum minus efficacē. Peculiares earū vires[18] partim iam dictæ sunt, somnum faciendi, Venerémque inhibendi, æstum refrigerandi, stomachum [k] purgandi, sanguinem augendi.[19] Non paucæ restant: quoniā & inflationes discutiunt, ructúsque lenes faciunt, [20] concoctiones adiuuant. Cruditatem ipsæ[21] nequaquā faciunt. Nec vlla res in cibis auiditatem incitat inhibétque eadem: in causa[22] alterutráque modus est. Sic & aluum copiosiores soluunt, modicæ sistunt. Lentitiam pituitæ digerunt, atque vt aliqui tradiderunt, sensus purgant.[23] Stomachi dissoluti vtilissimè[24] adiuuantur: in eo vsu[25] & oxypori obolis asperitatem addito dulci ad[26] intinctum aceti temperantes, si crassior pituita sit,[27] scillite aut vino absinthite, si & tussis sentiatur, hyssopite admisto. Dantur cæliacis cum intubo erratico, & ad duritiam [l] præcordiorum. Dantur & melancholicis candidæ copiosiores, & ad vesicæ vitia. Praxagoras & dysentericis dedit. Ambustis quoque prosunt recentibus, priusquàm pustulæ fiant, cum[28] sale illitæ. Hulcera etiam, quæ serpunt, coercent, initio cum[29] aphronitro, mox in vino. Tritæ igni sacro illinuntur. Conuulsa & luxata caulibus tritis cum polenta ex aqua frigida leniunt. Eruptiones papularum, ex vino & polenta. In cholera quoque coctas [30] patinis dederunt: ad quod vtilissimæ quàm [31] maximi caulis & amaræ. Quidam[32] lacte infundunt. Deferuefacti hi caules & stomacho vtilissimi traduntur, sicut somno[33] satiua maximè lactuca, & amara lacténsque, quam [m] meconidem vocauimus. Hoc lac & oculorum claritati cum muliebri lacte vtilissimum esse [34] præcipitur,[35] dum tempestiuè capiti inungūtur. Oculorum quoque vitiis, quæ frigore in iis facta sunt. Miras & alias inuenio laudes: Thoracis etiam vitiis prodesse, non secùs quàm abrotonum, cum melle Attico. Purgari & [n] fœminas hoc cibo. Semen satiuarum contra scorpiones dari. Semine trito ex vino poto & libidinum imaginationes in somno compesci. Tentantes aquas non nocere lactucam edentibus. Quidam tamen frequentiores in cibo officere claritati oculorum tradiderunt.

1 quam marinam. Celsus.
2 casapon. Ch.
3 Hæ in aruis innascūtur. M.
4 hæc vltima non leguntur in Ch.
5 nisi plura haberet &c. Ch.
6 pinguiora Diosc.
7 & quæ. Vet.
8 potu. Vet.
9 thyrso. M. in ipso Vet.
10 qui heracliā. Ch. qui hieracium. Dal.
11 Vngendo. M.
12 quibus papauer. M.
13 arcente nubiculas. Ch.
14 Scorpionū & phalangiorum Diosc.
15 tosta, in M. d. trita. Vet.
16 & M.
17 succus minus efficaci. M.
18 particulatim. Vet.
19 Nunc non. M.
20 hæc vltima clausula, & tota proxima sequens desunt in M. concoctioni. Chiff.
21 nunquā. Chiff.
22 alterutrimque. M. vtraq. Vet.
23 Stomachos dissolutos vtil. adiuuant. M.
24 adiuuāt, vti necto vsu abiuantur Oxyporo pala &c. Vet. Aquens in vulgata lectione legit oxyporopole.
25 & oxyporo lactuca &c. & aceto temperant Vet. & oxyporo oleris. Aliud.
26 intinctū temperātes: si cr. pit. sit, & aceto, scillite aut, &c.
27 scillite vino aut. Vet.
28 lacte muliebri. Diosc.
29 affronitro. M.
30 patinis in M. d.
31 maximo caule. M.
32 lacti. M. & Ch.
33 æstiua. M. & Ch.
34 percipitur M.
35 & cum temperatè capitis inunguntur, oculorum quoque. Vet.

ANNO-

ANNOTATIONES.

a Marinam.ex Corn. Celso,cap.12.lib.2. Eam autem tithymallum esse idem Celsus exponit cap.7. lib.5.Sed cùm ex tithymalli generibus platyphyllos verbasco simile folium habeat, quòd à lactucæ figura non admodum diuersum est, platyphyllon lactucam marinam dictum priuatim fuisse docti putant.Dioscorid.succo lactucę syluestri poto ex posca ad duos obolos, aquam per aluum elici tradit.Lactucas in vniuersum herbas omnes, quæ lacteum succum amarum fundunt,Plinius hîc appellasse videtur imprudenter.

b At potius puncti. Lac enim tithymalli cum fermento mixtum neruorum puncturis confert. Eo se vsum fuisse in quodam rustico Galenus refert lib.3.κ.γένη.

c Quòd Græci ἀίσπορον,ἀίσωπον,vocant.Nimirum succo turgentem ἀπὸ τοῦ ἀίσσειν τὸν ὀπόν. Alij,ἀπὸ τῆς ἄσης.i. τῆς λύπης,καὶ ὀπὸς, ἄσωπον dictam volunt, quòd succo sit ob amarorem ingrato:id quod mihi placet.Alij à verbo ἄσαι implere,asopon quasi succo lacteo plenam,dictam malunt.Lactuca ἰσώπης,id est,ἰσόπους,siue ὀπὸ μεστή. Endiuia syluestris officinarum, quæ folia habet profundissimè laciniata & incisa. Pro lactuca syluestri pingit Dodonæus.

d Quoniam Dioscorides glasti syluestris folia,Lactucæ similia esse prodidit, ignoranter Plinius cum lactucis eam plantam cõfundit:errorémque illum altero cumulat, cùm post glastum syluestre,satiuum etiam lactucis adiungit.

e De satiuo id Dioscorides,nulla facta mentione polentæ.

f De syluestri id Dioscor.

g Syluestri lactucæ.Dioscor.

h Hieracium:Plinius hieracium cum lactuca oscitanter confundit,nec alibi vsquam Hieracij naturam explicat:Dioscoridis de hieracio hæc verba sunt: ἰσόμαλα ἔχει ἐκ διαστημάτων, ἐπεσχισμένα ἀραιῶς,σύγχυσιν ἐμφερῆ τῇ σφαιρείᾳ. Plinius deceptus significatione vocis σφαιρὸς, pro ambitu rotunditatem vertit.

i ἐπικαύσεις Diosc. ἐπικαύματα Æginetæ. nempe vlcera sordida, crusta tecta, qua exempta oculi humor sæpe effluit.

k Roborandi. Stomachicis satiuam lactucam crudã prodesse tradit Dioscorides.

l Hypochondriorum,lienis,& hepatis.

m μηκωνὶς,vera syluestris est depicta & descripta à me in Botanico.Amaro gustu & papaueri viribus esse prorsus similem Dioscorides ait,ideóque nonnullos succũ eius lacteum Meconio permiscere. Inde meconis cognominata est. Vide suprà cap.8.19.

De generibus betæ, & intubis, & cichorio,& seri,genera duo.

CAP. VIII.

NEc beta sine remedio est vtraque. Siue candidæ,siue nigræ, radix recens,& madefacta, suspensa funiculo,contra serpentium morsus efficax esse dicitur. Candida beta cocta,& cum allio crudo sumpta,contra [1] tineas. Nigræ radices ita in aqua coctæ, [a] porriginem tollunt : atque in totum efficacior esse traditur nigra. Succus eius capitis dolores veteres & [2] vertigines, item sonitum aurium sedat,infusus iis [3] ciet vrinam. Medetur dysentericis iniecta,& morbo regio. Dolores quoque dentium sedat illitus succus. Et cõtra serpentium ictus valet, [4] sed huius radici duntaxat expressus. Ipsa verò decocta, pernionibus occurrit. [5] Albæ succus epiphoras sedat,fronte illita: [6] aluminis pauco admisto, ignem sacrum. Sine oleo [7] trita licet, adustis medetur. Et contra eruptiones papularum, coctáque eadem contra hulcera quæ serpunt,illinitur:& [c] alopeciis cruda, & hulceribus quæ in capite manant. Succus eius cum melle naribus inditus caput purgat. Coquitur & cum [d] lenticula addito aceto, [e] vt ventrem molliat. Validius [8] cocto fluxiones stomachi sistit & ventris. Est & beta syluestris quam [9] limonion vocant, alij neuroides, [10] multum minoribus tenuioribúsque ac densioribus foliis, vndecim sæpe cauliũ.Huius folia ambustis vtilia, [11] gustantia astringunt. Semen acetabuli mensura dysentericis prodest.Aquæ & [12] è radice coctæ maculas vestium elui dicunt,item membranarum. Intubi quoque non extra remedia sunt. Succus eorum cum rosaceo & aceto capitis dolores lenit. [13] Idem cum vino potus, [14] iocinoribus & vesicæ,& epiphoris imponitur. Erraticum apud nos quidam [15] ambugiam appellauere. In Ægypto cichorium vocant, quod syluestre sit.Satiuum autem [f] serin, quod est minus & venosius. Cichorium refrigerat.In cibo sumptum & illitum collectiones, [16] succúsque decocti ventrem soluit. Iocinori & renibus,& stomacho prodest. Item si in aceto decoquatur,vrinæ tormina discutit. Item morbum regium è mulso,si sine febre sit. Vesicam adiuuat. Mulierum quidem purgationibus decoctum in aqua adeò prodest,vt emortuos partus trahat. Adiiciunt Magi, succo [17] totius cum oleo perúnctos fauorabiliores fieri,&,quæ velint, faciliùs impetrare. [18] Quod quidem propter singularem salubritatem aliqui [19] chreston appellant,alij pancration. Et syluestre genus, [20] alij [g] hedypnoida vocant, latioris folij. Stomachum dissolutum adstringit cocta: crudáque sistit aluum. Et dysentericis prodest,magis cum lente. Rupta & conuulsa vtroque genere iuuantur. Item quibus genitura valetudinis morbo effluat. Seris & ipsa lactucæ simillima,duorũ generum est:syluestris melior. Nigra [21] ista,& æstiua. Deterior hyberna, & candidior. Vtraque [22] tamen [h] stomacho vtilissima,præcipuè quem humor vexat. Cum aceto in cibo refrigerant vel illitæ, discutiúntque & [23] alios,quàm stomachi. Cùm polenta syluestrium radices [24] stomachi causa sorbentur: & cardiacis illinuntur super sinistram mammam [25] ex aceto. Omnes hæ & podragicis vtiles, & sanguinem reiicientibus : Item quibus genitura [26] fluit, alterno dierum potu. Petronius Diodotus, quæ [27] antilegomena scripsit, in totum damnauit [28] serin multis modis arguẽs. Sed aliorum omnium opinio resistit.

ANNOTATIONES.

a Furfures & lentes. πίτυρα καὶ κονίδας. Diosc.

b De vtraque id Diosc.

c Scalpello prius vellicatis.

d Cibum eum veteres φυτλοφάκην dixerunt.

e Vt ventrem sistat, Diosc. Hic Plinius in medicinæ præceptis parum exercitatus.

f Hoc loco AEgyptiorum consuetudine Seris tantùm satiua est : paulo pòst verò & satiua, & syluestris,quam etiam & cichorium & picrida vocari Dioscorides scribit.

g Quòd in cibo sumpta iucundiorem animam &

---

1 teniae. Dal.
2 vertigines infusus naribus:itẽ son. aur. sedat: ciet vrin Vet.
3 cit. M.
4 sed is radice. Vet.
5 Alba epiphoras. M.
6 alumine Vet.
7 trita scili cet. Vet. trita illita adustis A. lij Vet.
8 cocta fluctuationes. Vet legitur & cocta in Ch.
9 limoniũ. Chiff.
10 multo. Dal.
11 gustatu. Vet.
12 cum radice nempe str... hio. Dal.
13 Idémq. Chiff.
14 iocinoris. Chiff.
15 ambubeiam ex Celso. an bubulam. Ch.
16 succus decocti. Ve.
17 intybi. Vet.
18 Hoc. Vet.
19 chretestõn. Ch.
20 aliud. Vet.
21 est. M.
22 amara stom. vtilissimè præc. quem vror. Ch ff.
23 aliâs aquam Vet.
24 stomachicis. Vet.
25 & ex aceto Chiff.
26 fluat, alterno h.
27 anthologoumena. Chiff.
28 sertan. Chiff.

suauiorem faciat.

h Imbecillo & ardore æstuanti, κρυοπαθεῖ Dioscor.

De brassica, & lapsana, & de brassica marina, & scilla, & de bulbis, & bulbine. CAP. IX.

BRassicæ laudes longum est exequi, cùm & Chrysippus medicus priuatim volumen ei dicauerit per singula membra hominis digestum, & Dieuches: ante omnes autem Pythagoras & Cato non parcius celebrarint. Cuius sententiam vel eò diligentius persequi par est, vt noscatur qua medicina vsus sit annis dc. Ro. populus. [a] In tres species diuisere eam Græci antiquissimi. Crispam, quam [1] selinada vocauerunt, à similitudine apij foliorum, stomacho vtilem, aluum modicè mollientem. Alteram leam, latis foliis [2] è caule exeũtibus. Vnde caulodem quidam vocauere, nullius in medicina momenti. Tertia est propriè appellata [b] crambe, tenuioribus foliis, & simplicibus densissimisque, amarior, sed efficacissima. [c] Cato crispam maximè probat, dein [3] leuem grandibus foliis, caule magno. [d] Prodesse tradit capitis doloribus, oculorum caligini [4] scintillationibúsque, [5] vel stomacho, præcordiis, crudam ex aceto & melle, [6] coriandro, ruta, mentha, laseris radicula sumptam acetabulis duobus matutinò: tantámque esse vim, vt qui terat hæc, validiorem fieri se sentiat. Ergo vel cum his tritam, sorbendam, vel ex hoc intinctu sumẽdam. Podagræ autem, morbísque articulariis illini cum rutæ, coriandri, & salis mica, hordei farina. Aqua quoque eius decocta, neruos articulosque mirè [7] iuuari. Si foueãtur vulnera, & recentia & vetera, etiam carcinomata, quæ nullis aliis medicamentis sanari possint. Foueri prius aqua calida iubet, ac bis die tritam imponi. Sic etiam [8] fistulas eluxatas, & tumores euocari, quæque discuti opus sit. Insomnia etiam, vigiliásque tollere [9] decoctam, si ieiuni [10] edant quam plurimam ex oleo & sale. Tormina si decocta iterum decoquatur, addito oleo, sale, cumino, polenta. Si ita sumatur sine pane, magis profuturam. [e] Inter reliquam bilem [11] detrahi per vinum nigrum pota. Quin & vrinam eius qui brassicam esitauerit, [12] asseruari, [f] calefactámque neruis remedio esse. Verba ipsius subiiciã, ad exprimendam sententiam: Pueros pusillos si laues ea vrina, nunquam debiles fieri. Auribus quoque ex vino succum brassicæ tepidum instillari suadet. Idque etiam tarditati audientium prodesse asseuerat. [13] Et [g] impetigines eadem sanari sine hulcere. Græcorum quoque opiniones iam & Catonis causa poni conuenit, in iis duntaxat, quæ ille prætermiserit. Biles detrahere non percoctam putant. Item aluum soluere, eádémque bis coctam sistere. Vino aduersari, vt inimicam vitibus. Antecedente in cibis [h] caueri ebrietatem: posteà sumpta crapulam discuti. Hunc cibum & oculorum claritati conferre multùm: succum verò [14] crudæ vel angulis tantùm tactis cum Attico melle, plurimum. Facillimè concoqui, cibóque eo sensus purgari. Erasistrati schola clamat, nihil esse vtilius stomacho neruísque: ideo & paralyticis & tremulis dari iubet, & sanguinem excreantibus. Hippocrates cœliacis & dysentericis bis coctam cum sale. Item ad [15] tenesmon & renum causa, lactis quoque vbertatem puerperis hoc cibo fieri iudicans, & [i] purgationem fœminis. [16] Crudus quidem caulis si mandatur, [k] partus quoque emortuos pellit. Apollodorus aduersus fungorum venena semen aut succum bibendum censet. Philistion opisthotonicis succum ex lacte caprino cum sale & melle. Inuenio & à podagra liberatos edendo eam, decoctæque ius bibendo. Hoc & cardiacis [17] datũ & comitialibus morbis addito sale. [18] Item [19] spleneticis in vino albo per dies xl. Ictericis, necnon & phreneticis [20] radicis crudæ succum gargarizandum bibẽdúmque demonstrat. Contra verò singultus cum coriandro & anetho, & melle ac pipere, ex aceto. Illitam quoque prodesse inflationibus stomachi. Item serpentium ictibus, & sordidis hulceribus, ac vetustis, vel ipsam aquã cũ hordeacea [22] farina: succum ex aceto, vel cum fœno Græco. Sic aliqui & articulis, podagrísque imponunt. Epinyctidas [24] ac quicquid aliud serpit in corpore, imposita leuat. Item repentinas caligines: has & si manditur ex aceto. Suggillata verò & alios liuores [24] pura illita. Lepras, & psoras cũ alumine rotũdo ex aceto. Sic [25] & fluentes capillos retinet. Epicharmus testium & genitalium malis hanc vtilissimè imponi asserit. Efficacius eádem cum faba trita, Item conuulsis cum ruta. Contra ardorem febrium & stomachi [26] vitia cum rutæ semine: & ad secundas. Et muris aranei morsus, foliorum aridorum farina [27] alterutra parte exinanit. Ex omnibus brassicę generibus suauissima est [l] cyma, etsi inutilis habetur, difficilis in coquendo, & renibus contraria. Illud quoque non est omittendum, aquam decoctæ ad tot vsus laudatam fœtere humi effusam. Stirpium brassicæ aridorum cinis, inter caustica intelligitur. Ad coxendicum dolores cum adipe [28] peruetusto. At cum lasere & aceto in vicem psilothri euulsis illitus pilis: nasci alios prohibet. Bibitur & cum oleo subferuefactus vel per se elixus ad conuulsa & rupta intus, lapsúmque ex alto. Nulla ergo sunt crimina brassicæ? imò verò apud eosdem animæ grauitatem facere, dentibus & gingiuis nocere: & in Ægypto propter amaritudinem non [29] estur. Syluestris, siue erraticæ, immenso plus effectus laudat Cato, adeò vt aridæ quoque farinam in olfactorio collectam, vel [30] odore tantum naribus rapto, vitia earum graueolentiámque sanare affirmet. Hanc alij [m] petræam vocant, inimicissimam vino, quam præcipuè vitis fugiat: aut si non possit fugere, moriatur. [n] Folia habet bina, parua, rotunda, læuia, plantis oleris similior, candidior satiua & hirsutior. Hanc inflationibus mederi, melancholicis quoque ac vulneribus recentibus, cum melle, ita ne soluantur ante diem septimum: strumis, fistulis, in aqua contritam, Crysippus autor est. Et alij verò compescere mala corporis quæ serpant, [o] nomas vocant. Item excrescentia absumere. Cicatrices ad planum redigere. Oris hulcera & tonsillas manducatam & coctam succo

1 Legendum videtur, selinoidea, siue selinoide, ex Catone c.157. de Re rust. unde hæc omnia sunt desumpta.
2 è magno caule. Cato.
3 lauem. Dal.
4 scintillationiq. Ch.
5 lieus, stomacho, præcordiis.
6 ruta, coriãdro, salis mica, & hordei. Vet.
7 iuuari. si foueantur. Item vulnera.
8 fistulas sanare & luxata. Ex Catone.
9 vnctam & caldam. Cato
10 edẽt. Ch.
11 detrahit. Ch.
12 adiuuari iubet. Ch.
13 Porca petigines. Cato Turn. id. est vulua.
14 cruda vngulis, vel tantum tactis. M.
15 tenesmũ. CH.
16 Crudi quidẽ caules si mandantur. M.
17 datur. Vet.
18 Idẽ. Ve.
19 splenicis Ch.
20 rami. Ch.
21 inflam. matronibus. Vet.
22 farina. Succum ex aceto, & fœno græco aliqui. Diosc.
23 & Ch.
24 cum sulphure. Vet.
25 effluẽtes. Ch.
26 vitia cũ aceto. cum rutæ semine ad secũdas & muris aranei. V.
27 altius tumentes partes. Vet.
28 vetusto. Ac. Ch.
29 edi. Vet.
30 pulueris. Cato.

succo gargarizato cum melle tollere. Item psoras & lepras veteres, ipsius tribus partibus cum duabus aluminis in aceto acri illitis. Epicharmus satis esse eam contra canis rabiosi morsum imponi. Melius, si cũ lasere, & aceto acri. Necari quoq; canes eâ, si detur, ex carne. Semen eius tostum auxiliatur contra serpentes,[31] fungorúmque venena, tauri sanguinem. Folia cocta[32] splenetiicis in cibo data, & cruda illita cum sulphure & nitro prosunt. Item mammarum duritiæ. Radicum cinis vuæ in faucibus tumenti tactu medetur: & parotidas cum melle illitus reprimit: serpentiũ morsus sanat. Virium brassicæ vnum & magnum argumentum addemus & mirabile. Crustæ si occupêt intus vasa omnia in quibus aquæ feruent, in tantum, vt non sit eas auellere, si brassica in[33] iis decoquatur abscedunt. Inter[p] syluestres brassicas & lapsana est, pedalis altitudinis, hirsutis foliis, napi simillimis, nisi candidior esset flore. Coquitur in cibo. Aluum[34] leniter emollit. Marina brassica vehemẽtissimè ex omnibus aluum ciet. Coquitur propter acrimoniam cum pingui carne, stomacho inimicissima. Scillarum in medicina alba est quæ masculus, fœmina nigra. Quæ candidissima fuerit,[q] vtilissima erit. Huic aridis tunicis direptis, quod reliquum è viuo est, consectum[r] suspenditur lino[s] modicis interuallis. Posteà[t] arida frusta in cadum aceti quàm asperrimi pendentia[35] immerguntur, ita ne vlla parte vas contingant.[36] Hoc fit ante solstitium diebus xlviij. Gypso deinde oblitus cadus ponitur sub tegulis, totius diei Solem accipientibus. Post eum numerum dierum tollitur vas, scilla eximitur, acetum transfunditur. Hoc clariorem oculorum aciem facit. Salutare est stomachi laterúmque doloribus,[37] parum sumptum binis diebus. Sed tãta vis est, vt auidius haustum tinctæ animæ momento aliquo speciem præbeat. Prodest & gingiuis & dentibus, vel per se commanducata.[38] Tineas & reliqua ventris animalia pellit ex aceto & melle sumpta. Linguæ quoque recens subiecta præstat, ne hydropici[39] sitim sentiant. Coquitur[40] plurimis modis: in olla, quæ coniiciatur in clibanum aut furnum, vel[u] adipe aut luto illita, aut frustatim in patinis. Et cruda siccatur, deinde conciditur, coquitúrque in aceto, tũ serpentium ictibus imponitur. Tosta quoque purgatur, & medium eius iterum in aqua coquitur. Vsus sic coctæ ad hydropicos. Ad vrinã ciẽdam tribus obolis cum melle & aceto potæ. Item ad[41] spleneticos & stomachicos,[x] si non sentiant hulcus, quibus[42] innatet cibus. Ad tormina, regios morbos, tussim veterem cum suspirio. Discutit & foliis,[43] strumas, quadrinis[44] diebus soluta. Furfures capitis, & hulcera manantia illita[45] ex eo cocta. Coquitur & in melle cibi gratia, maximè vti coctionem facias. Sic &[y] interiora purgat. Rimas pedum sanat in oleo cocta, & mista resinæ. Semen eius lumborum dolori ex melle imponitur. Pythagoras[z] scillam in limine quoque ianuæ suspensam malorum medicamẽtorum introitum pellere tradit. Cæterùm bulbi ex aceto & sulphure vulneribus in facie medentur. Per se verò triti neruorum contractioni, & ex vino porrigini: cum melle canum morsibus.[46] Erasistrato placet cum pice. Sanguinem idem eos sistere tradit illitos cum melle. Alij si è naribus fluat, coriandrum & farinam adiiciunt. Theodorus & lichenas ex aceto bulbis curat, & erumpentia in capite cum vino austero aut ouo. Et bulbos epiphoris idem illinit, & sic lippitudini medetur. Æquè vitia quæ sunt in facie, eorum[A] rubentes maximè, in sole illiti, cum melle & nitro emendant: lentiginem cum vino,[47] aut cucumi cocto. Vulneribus quoque mirè prosunt per se, aut (vt Damion) ex mulso, si quinto die soluantur. Iisdem & auriculas fractas curat, & testium[B] pituitas. In articulorum doloribus miscent farinam. In vino cocti[48] illiti ventri,[49] duritiem præcordiorum emolliunt. Dysentericis in vino ex aqua cælesti temperato dantur. Ad conuulsa intus, cum silphio pilulis fabæ magnitudine. Ad sudorem tusi illinuntur. Neruis vtiles: ideo & paralyticis dantur. Luxata in pedibus, qui sunt rufi ex his, citissimè sanant cum melle & sale. Venerem maximè Megarici stimulant.[50] Hortensij partum cum sapa aut passo sumpti. Syluestres interaneorum plagas & vitia cum silphio pilulis deuoratis sedant. Et satiuorum semen contra phalangia bibitur in vino. Ipsi ex aceto illinuntur contra serpentium ictus. Semen antiqui bibendum insanientibus dabãt. Flos bulborum tritus crurum maculas varietatésque igne factas emendat. Diocles oculos hebetari ab iis putat. Elixos assis minus vtiles esse adiicit, & difficile concoqui ex vi vniuscuiusque naturæ. Bulbinem Græci vocant herbam porraceis foliis, rubicũdo bulbo. Hæc traditur vulneribus mirè vtilis, duntaxat recẽtibus. Bulbus, quem vomitorium vocant ab effectu, folia habet nigra, cæteris longiora.

31 fungos, tauri sang. Ch.
32 splenicis. Ch.
33 his Ch.
34 leniter & mollit. Ch.
35 merguntur. Ch.
36 In Ch. hac clausula sequitur eam cui hæc præponitur, hoc modo, Gypso deinde &c. Hoc fit &c.
37 paucum. Vet.
38 Tenias. Vet.
39 sitiant. Ch.
40 pluribus. Ch.
41 splenicos. Ch.
42 innatat. Dal.
43 strumas quadrinis diebus furfures capitis, M.
44 diebus sola. Furfures. Vet.
45 ex oleo cocta. Alij. & Ch.
46 vt Erasist. Dal.
47 aut cymino cocti. Vet. aut cũ cucumi. Ch.
48 & illiti. Vet.
49 duritiã. Ch.
50 Esculẽti Diosc.

ANNOTATIONES.

a De raphano id scripsit suprà cap. 5. lib. 19.

b Vulgatum est Græcis adagium, δὶς κράμβη θάνατος: quod expressit poëta.

Occidit miseros crambe repetita magistros.

Vide Polit. cap. 33. Miscellan.

c Catoni lenis acerrima, & vehementissima: pòst apiana: & vltimo loco læuis.

d Athenis puerperis in cibum dabant, veluti τῶν ὠδίνων antipharmacum. Nicander brassicam veluti sacram, μάντιν vocauit. Apud Ananium, Teleclidem, Epicharmũ, Eupolin in Baptis, iusiurandum per brassicam concipitur, quo modo Zeno per capparin iurabat. Rhodig. c. vlt. 27. Athenæus lib. 9.

e In torminibus, citra febrem, post sumptam brassicam vinum atrum statim Cato dat, & ægrum ita citò sanum fieri asserit. Negligenter hæc Plinius.

f Locus hic monstrat legendum apud Catonem: Et hoc, si quando vsu venerit, qui neruis debilis erit, hæc res sanum facere potest, &c.

g Depetiginem vocat Lucillius lib. 30.

Illuuies, scabies, oculos huic déque petigo
Conscendêre. Cato, *depetigini porcæ brassicam apponito, sanum faciet.*

h Ab eo effectu Græci ἀχράμπελον vocant, vt amygdalas amaras. Aristot. Problem. sect. 3. Plut. in Sympos. In Georgicis Cassiani traditur Lycurgi lachrymis, quem Liber pater vitibus alligauerat, natam Brassicam, eámque proptereà vino aduersari. Galenus lib. 2. κατὰ τόπους, ex Apollonio, succum brassicæ laudat cum rosaceo: & folium eiusdem aqua calida maceratũ,

& capiti circumpositum, in capitis dolore ex temulentia. Vide suprà cap.24.vlt.lib.17.infrà cap.1.lib.24.

i Decoctum potu menses & aluum ciet. Succus cùm lolij farina inditus menses trahit. Dioscor.

k Flos in pesso subditus abortum facit. Idem.

l Dioscoridi lib.2.ca.146. τὸ κράμβης κῦμα εὐστομαχώτερον μὲν, δριμύτερον δὲ, καὶ οὐρητικώτερον: cyma vtilior stomacho, sed acrior, & ad vrinam ciendam efficacior. κῦμα Græci dicunt, quasi κύημα. In fœminino tamen genere Plinius vtitur. Cymas etiam πρωτοτόμους καυλοὺς vocăt. Vide ca.8. li.19. Decoctũ prototomi caulis αὐτίκα δὲ nephriticos sanare ex Anthioco Galenus lib.10.

m Quia in maritimis præruptis nascitur. Dioscor.

n Plinius marinæ & syluestris historiam confundit. Folia rotunda, parua, læuia marinæ sunt. Nemo bina esse tradit. Res ipsa falsum esse hoc monstrat. Similitudo cum brassica hortensi, folia candidiora & hirsutiora quàm in satiua, &(quod Dioscorides) amara syluestris brassicæ sunt.

o Aliis multis locis sic reddidit ἔρπυλλος Dioscoridis.

p Syluestria olera, Dioscor. Lampsanam siue Ceram, brassicam quoque syluestrem ab Arcadibus vocatam fuisse scribit Theophr. ca.15.lib.9.histor. Vide suprà cap.8.lib.19.

q Ad parandum acetum scillinum.

r Et siccatur in vmbra. Dioscor.

s 40.diebus. Idem.

t Mina in sextarios duodecim. Idem.

v Apud Dioscorid.est, τὸ σταῖς, quod eo loco significat, non τὸ στέαρ, nempe aut seuum, aut adipem, sed farinæ aqua subactæ massam paratam ad panificium. Vulgus pastam vocat. Hesychius ζύμην, quasi fermentum dicas. Eadem incuria Plinius lapsus est cap.6.lib.33.

x Cauendus scillæ vsus iis, quibus vlcerata sunt interanea. Dioscor.

y Crassa. γλοιώδη per aluum educit.

z Veneficia solitos arcere, expiaréque noxios, priscos homines scilla, ostendunt hi versus Hipponactis,

βάλλοντες ἐν χειμῶνι καὶ ῥαπίζοντες
κράδῃσι, καὶ σκίλλῃσιν, ὥστε φαρμακοῖς.

Proiectas etiam statuas, & simulacra, per contemptum insultantes scilla impetebăt. Theocritus in Thalysiis.

κ' ἢν μὲν ταῦθ' ἔρδῃς ὦ Πᾶν φίλε, μήτι τυ παῖδες
Ἀρκαδικοὶ σκίλλαισιν ὑπὸ πλευράς τε καὶ ὤμους
τανίκα μαστίσδοιεν, ὅτε κρέα τυτθὰ παρείη.

Scillas prope sepulchra etiam olim serebăt. Vnde prouerbium, Scillas sepulchro euellere, de amente & furioso. Theocr.

σκίλλας ἰὼν γραίας ἀπὸ σάματος αὐτίκα τίλλοις.

A Syluestres, quibus radicis cortex rubet. Infrà cap. 10. lib.25. hoc genus pericarpum vocat.

B Oedematosos, & flatuosos, serosósve tumores.

De asparagis & corruda, & Lybico, [1] *&* [2] *orminio. CAP. X.*

1 & cermenia. Vet.

V[2]Tilissimus stomacho cibus asparagi, vt traditur. Cumino quidem addito inflationes stomachi colique discutiunt, [3] iidem oculis claritatem afferunt. Ventrem leniter molliunt. Pectoris & spinæ doloribus intestinorúmque vitiis prosunt, vino [4] cum coquuntur addito. Ad lumborum & renum dolores, semen trium obolorum pondere, [5] pari cumini bibitur. Venerem stimulant. Vrinam cient vtilissimè [6] præterquàm quod [b] vesicam exhulcerant. Radix quoque plurimorum prædicatione trita, & ex vino albo pota, calculos quoque exturbat, lumborum & renum dolores sedat. Quidam & ad vuluæ dolorem radicem cum vino dulci propinant. Eadem in aceto decocta contra [7] elephantiasin proficit. Asparago trito [8] cum oleo perunctum pungi ab apibus negant. Syluestrem asparagum aliqui corrudam, aliqui Libycum vocant, Attici [9] orminium. Huius ad supra dicta omnia efficacior vis, & [c] candidiori maior. Regium morbum extenuat. Veneris causa aquam eorũ decoctam bibi iubent ad heminam. Ad idem & semen valet cum anetho, ternis [10] vtrunque obolis. Datur & ad serpentium ictus succus decoctus. Radix miscetur radici marathri inter efficacissima auxilia. Si sanguis per vrinam reddatur, semen [11] asparagi, & apij, & cumini ternis obolis in vini cyathis duobus, quinis diebus Chrysippus dari iubet. [12] Sic & hydropicis contrarium esse, quamuis vrinam moueat, docet: Item Veneri: Vesicæ quoque, nisi decoctum: quæ aqua si canibus detur, [d] occidi eos. In vino [13] decoctæ radicis succum, si ore contineatur, dentibus mederi.

2 Inter vtilissimos stomachi cibos asparagi traduntur. Chiff.
3 Hæc clausula vltima in M.d.
4 cum coquantur addito. Ch.
5 parte. Ch.
6 præter quòd M.
7 elephantiam. M.
8 ex. Ch.
9 hormenium Vet.
10 vtrinsque. Ch.
11 & aspar. Ch.
12 Is &.
13 decoctum aqua, Si canibus. M.

ANNOTATIONES.

a Hormenio. ὁρμίνιον, ἀπὸ τοῦ ὁρμᾶν, quia Venerem excitat, ἀφροδισιαστικός ἐστι. Vide suprà cap.7.lib.19. & Athenæum lib.2. apud quem scribitur perpetuo cum ς ὅρμενος & ὁρμένιον. Porrò apud Iuuenal. Satyr. 7. Aphrorum hormenia legendum est, vbi vulgò epimenia, vel epimendia legitur. Hormenium Auenionenses hodie vocant *Romioconin*, vocabulo ad Græcum nomen alludente.

b Præsertim corrudæ.

c Candidiores nascuntur locis aridioribus.

d Dioscorides id tantum famâ hominúmque sermonibus vulgatum ait.

De apio, & apiastro, & heleoselino, & oreoselino. CAP. XI.

APio gratia vulgò est. Namque rami largis portionibus per iura innatant, & in condimentis peculiarem gratiam habent. Prætereà [a] oculis illitum cum melle, ita vt subinde foueantur feruenti succo decocti aliísque membrorum epiphoris, per se tritum, aut cum pane, vel polenta impositum, mirè auxiliatur. Pisces quoque si ægrotent in piscinis, apio viridi [1] recreantur. Verùm apud eruditos non aliud erutum terra in maiore sententiarum [2] [b] varietate est. Distinguitur sexu. Chrysippus fœminam esse dicit crispioribus foliis & duris, crasso caule, sapore acri & feruido. Dionysius nigriorem, breuioris radicis, vermiculos gignentem. Ambo neutrum ad cibos admittendum, [c] imò omnino nefas: [d] nam id defunctorum epulis feralibus dicatum [3] esse, visus quoque claritati inimicum. Caule fœminæ vermiculos gigni. Ideóque eos qui ederint sterilescere, [4] mares fœmináſque. In [5] puerperiis verò ab eo cibo [e] comitiales fieri qui vbera hauriunt. Innocentiorem tamẽ esse marem. Eáque causa est, ne inter nefastos [6] frutices damnentur. [f] Mammarum duritiam impositis foliis emollit. Suauiores aquas potui incoctum præstat. Succo maximè radicis cum vino lumborum dolores mitigat. Eodem iure instillato grauitatem aurium. Semine vrinam ciet, [7] menstrua ac secundos partus. Et

1 creatum. Vet.
2 autoritate. M.
3 esse, in M. d.
4 Hæc duo verba in M desunt: mares fœmináſque. Ch.
5 puerperis. M. & Ch.
6 frutex. Ch.
7 menstrua, secundas, ac partus. Vt. menstrua ac secundas partus. Ch.

tus. Et si foueantur semine decocto, suggillata reddit [8] colori. Cum oui albo illitum, aut ex aqua coctum potúmque renibus medetur. In frigida tritum oris hulceribus. Semen cum vino, vel radix cum veteri vino vesicæ calculos frangunt. Semen datur & arquatis ex vino albo. [g] Apiastrum Hyginus quidem melissophyllon appellat. [9] Sed in confessa damnatione est venenatum in Sardinia. Contexenda enim sunt omnia, ex eodem nomine apud Græcos [10] pendentia. Olusatrum quod Hipposelinum vocant, aduersatur scorpionibus. Poto semine torminibus [11] interaneis medetur. Itémque [h] difficultatibus vrinæ semen eius decoctum ex mulso potum. Radix eius in vino decocta calculos pellit, & lumborum ac lateris dolores. Canis rabiosi morsibus potum & illitum medetur. Succus eius algentes calefacit potus. Quartum genus ex eodem faciunt aliqui oreoselinon, palmum alto frutice ac recto, semine [i] cumino simile, vrinæ & mēstruis efficax. Heleoselino vis priuata cōtra araneos. Sed & oreoselino fœminæ purgantur è vino.

8 colorem. Vet.
9 Sed confessa. Vet.
10 splendentia. M.
11 interaneorum. Vet. & interaneis. Ch.

ANNOTATIONES.

a Inflammatis. Dioscor.
b Noxium sit, an innoxium.
c Arnobius lib. 5. adu. gentes: Obliuioni etiam sacra Corybantia donentur: in quibus sanctum mysterium illud traditur. Frater trucidatur à fratribus, interempti ex sāguine apium nascitur: prohibitū mensis olus illud apponi, ne à manibus mortui inexpiabilis contraheretur offensio.
d Apud Plutarchum Timoleontis milites ad pugnā castris eductis, mulis apium ferentibus obuiis infaustum augurium putauêre, quoniam apij coronæ sepulchris imponerentur: vnde prouerbij specie apio egere dicitur, qui periculosius ægrotat. Magius cap. 17. 2. Vide quod notatum in cap. 8. 19. & Alexand. ab Alex. cap. 7. 2. explicantem Ciceronis dictum, prætextam sibi texi apio, vbi quidā legūt Appio: & c. 26. 5.
e Galenus in consilio pro epileptico, apium in comitialibus & laudat, & imperat.
f Lacte concreto turgidarum, χονδρούντων Dioscor.
g Apiastrum Hyginus melissophyllon appellat, non quòd quicquam cognationis habeat cum apij generibus, sed ab apibus, quia gratissimum illis sit. Apiastrum verò tanquam apium syluestre, hic ranunculum secundum, siue sardiniū vocatum fuisse Plinius, quod equidem sciam, solus tradit: negligenter sane & perturbatè diuersa hæc confundens.
h Substillo, στραγγουρίας. Diosc.
i Anetho, Theophrastus cap. 6. lib. 7. histor. foliis & ramulis cicutæ Dioscor. apud quem pro καὶ κεφάλαια, legendum καὶ φύλλα.

De petroselino & ocimo. CAP. XII.

ALio genere petroselinon quidam appellant in saxis natum, præcipuum ad vomicas, cochlearibus binis succi additis in cyathum marrubij succi, atque [1] ita [2] aquæ calidæ tribus cyathis. Addidere quidam [3] buselinon, differens breuitate caulis à satiuo & radicis colore russo, eiusdem effectus. [4] Præualere contra serpentes potu & [5] linitu. Ocimum quoque Chrysippus grauiter increpuit, inutile stomacho, vrinæ, [a] oculorum quoque claritati. Prætereà insaniam facere & lethargos & [6] iocinoris vitia: ideóque capras id aspernari. Hominibus quoque fugiendum [7] censet. Addunt quidam tritum si operiatur lapide, scorpionem gignere: commanducatum & in sole positum, vermes afferre. [8] [b] Afri verò; si eo die feriatur quispiam à scorpione, quo ederit [9] ocimum, seruari non posse. Quinimo tradunt aliqui manipulo ocimi cum cancris decem marinis vel fluuiatilibus trito, conuenire ad id scorpiones [10] à proximo omnes. [11] Diodorus in empiricis, etiam pediculos face re ocimi cibum. Secuta ætas acriter defendit: [12] nam id esse [13] capras. Nec cuiquam mentem [14] motam: & scorpionum terrestrium ictibus, [15] marinorúmque venenis mederi ex vino, addito [16] aceto exiguo. Vsu quoque compertum deficientibus ex aceto odoratu salutare esse. Item lethargicis & inflammatis [17] refrigerationi. Illitum capitis doloribus cum rosaceo, aut myrteo, aut aceto: Item oculorum [c] epiphoris impositum ex vino. Stomacho quoque vtile, [18] inflationes & ructum ex aceto dissoluere sumptum. Aluum sistere impositū, vrinam ciere. Sic & morbo regio & hydropicis [19] prodesse. Choleras eo & distillationes stomachi inhiberi. Ergo etiam cœliacis Philistio dedit: & coctum dysentericis, [20] & colicis Plistonicus. Aliqui & in tenasmo & sanguinē excreantibus in vino, duritia quoque præcordiorum. Illinitur mammis, [d] extinguítque lactis prouentum. Auribus vtilissimum infantium, pręcipuè cum adipe anserino. Semen tritum & haustum naribus, sternutamenta mouet, & [e] distillationes [21] quoque capiti illitum. Vuluas purgat in cibo ex aceto. Verrucas misto [22] atramento sutorio tollit. Venerem stimulat. Ideo etiam equis asinísque admissuræ tempore [f] ingeritur.

1 ita. in Vet. d.
2 calida aqua. Ch.
3 & oposelinon. M.
4 Praualere Vet. Peculiare &c. potum & litum Alij Vet.
5 linitū. M.
6 iocineris. Ch.
7 censens. Ch.
8 Alij. M.
9 ocimū satari Quinimo M.
10 ex Ch.
11 Diodorus M. & Ch.
12 nam, in Vet. d.
13 capras, nec mentis quàm mentham aut rutam Scorpionis. Vet.
14 mutari. M.
15 draconúmque marinorum Ex Dioscor.
16 aceti. Ch.
17 refrigerandis. Vet.
18 inflationis ructum M.
19 prodesse etiam cholericis. Et distillationes. M. prodesse, etiam choleris. Distillationes. & c. Ch.
20 & contra plistonicum. Ch.
21 siccat capiti. Ex Dioscor.
22 caramento. Ch.

ANNOTATIONES.

a Copiosiore cibo ἀμβλυωπεῖς ἐστι Dioscoridi.
b Contrà Dioscorides ait, Aphros credere, si feriatur scorpione qui ocimum ederit, nullo dolore conflictari.
c Doloribus, ex vino Chio. Dioscor.
d Sumptum, lac euocat. Dioscor.
e De succo id Dioscor. tradit.
f Præter hæc Plinij, Plutarcho ocimum ab electro non trahitur, vt nec quæ oleo sunt illita. In symposiac.

De syluestri ocimo, & eruca, & nasturtio, & ruta. CAP. XIII.

SYluestri [a] ocimo vis efficacior ad eadem omnia, peculiaris ad [b] vitia, quæ vomitionibus crebris contrahuntur. [1] Vomicísque [2] vuluæ, contráque bestiarum morsus radix in vino est efficacissima. Erucæ semen scorpionum venenis & muris aranei medetur. Bestiolas omnes innascentes [3] corpori arcet. Vitia cutis in facie cum melle illitum. Lentigines ex aceto. Cicatrices nigras reducit ad candorem cum felle bubulo. Aiunt verbera [4] subituris potum ex vino, duritiam quandam contra sensum inducere. In condiendis obsoniis tanta est suauitas, vt Græci euzomon appellauerint. Putant subtrita eruca si foueantur oculi, claritatem restitui. Tussim infantium [5] sedari. Radix eius in aqua decocta fracta ossa extrahit.

1 vomicis. Vet.
2 vuluæ, bestiarum morsus radice efficacissima. M. vulua contra bestiarū morsus è vino radice efficacissima. Ch.
3 corpore. Ch.
4 subituros poto &c. induere. Vet. legitur &, inducere, in Ch.
5 sedare, Ch.

Nam de Venere stimulanda diximus: tria folia syluestris erucæ sinistrâ manu decerpta, & trita in aqua mulsa si bibantur. E contrario nasturtium[c] Venerem inhibet, animum[6] exacuit. Vt diximus,[d] duo eius genera. Aluum purgat, detrahit bilem[7] potum in aqua x. pondere. Cum lomento strumis illitum opertúmque brassica præclarè medetur. Alterum est nigrius, quod[e] capitis vitia purgat. Visum[8] compurgat. Commotas mentes sedat ex aceto sumptum. Lienem ex vino potum, vel cum[9] fico. Tussim ex melle, si quotidie ieiuni sumát. Semen ex vino omnia intestinorum animalia pellit, efficacius addito mentastro. Prodest & contra suspiria & tussim cum origano & vino dulci. Pectoris doloribus decoctum in lacte caprino. Panos discutit cum pice, extrahítque[10] corpori aculeos. Et maculas illitum ex aceto. Contra carcinomata adiicitur ouorum album. Et lienibus illinitur ex aceto. Infantibus verò è melle vtilissimè. Sextius adiicit, vstum serpentes fugare, scorpionibus resistere. Capitis dolores contrito & alopecias emendari addito sinapi, grauitatem aurium[11] trito imposito auribus cum fico. Dentium dolores infuso in aures succo. Porriginem &[f] hulcera capitis cum adipe anserino. Furunculos concoquit[g] cum fermento. Carbunculos ad suppurationem perducit, & rumpit. Phagedęnas hulcerum expurgat cum melle. Coxendicibus & lumbis cum polenta ex aceto illinitur: Item licheni: Item vnguibus scabris, quippe natura eius caustica est. Optimum autem Babylonium. Syluestri verò ad omnia ea effectus maior. In præcipuis autem medicaminibus ruta est. Latiora satiuę folia, rami fruticosiores. Syluestris[12] horrida ad effectum est, & ad omnia acrior. Succus exprimitur, tusa & aspersa modicè aqua, & in pyxide[h] Cypria asseruatur. Hic copiosior datus[i] veneni[13] noxiam obtinet, in Macedonia maximè iuxta flumen[14] Aliacmonem. Mirúmque, cicutæ succo extinguitur: adeò etiam venenorum venena sunt, quando cicutæ succus prodest[k] manibus colligentium rutam. Cæterò inter prima miscetur antidotis præcipuéque[l] Galatica. Quæcunque autem ruta & per se antidoto valet,[m] foliis tritis, & ex vino sumptis. Contra aconitum maximè & viscum. Item fungos, siue in potu detur, siue in cibo. Simili modo contra serpentium ictus, vtpote cùm mustelæ dimicaturę cũ his, rutam prius edendo se muniant.[15] Valent & contra[16] scorpionum ictus, & araneorum, apum, crabronum, vesparum aculeos, & cantharidas, ac salamandras, canísve rabiosi morsus: acetabuli mensura succus è vino bibitur, & folia trita vel commanducata imponuntur cũ melle & sale, vel cum aceto & pice decocta. Succo verò perunctos aut eam habentes, negant feriri ab his maleficiis. Serpentésque, si vratur ruta, nidorem fugere. Efficacissima tamen est syluestris radix cum vino sumpta. Eandem adiiciunt efficaciorem esse sub dio potam. Pythagoras & in hac marem minoribus herbaceíque coloris foliis à fœmina discreuit: eâ lætioribus foliis & colore.[n] Idem oculis noxiam putauit falsò, quoniam scalptores & pictores hoc cibo vtuntur oculorum causa. Cum pane quoque vel nasturtio satiuæ atque[17] syluestris propter visum. Vt aiunt, multi succo eius cum melle Attico inuncti discusserunt caligines, vel cum lacte mulieris puerum enixæ, vel puro succo angulis oculorum tactis. Epiphoras cum polenta imposito. Lenit autem capitis dolores pota cum vino, aut cum aceto & rosaceo illita. Si verò sit cephalea, cum farina hordeacea, & aceto. Eadem cruditates discutit, mox inflationes,[18] dolores stomachi veteres. Vuluas aperit, corrigítque conuersas[19] illita in melle toto ventre & pectore. Hydropicis cum[20] fico, & decocta ad dimidias partes, potáque ex vino. Sic bibitur & ad pectoris dolores, laterúmque & lumborum, tusses, suspiria: pulmonum, iocinerum, renum vitia,[o] horrores frigidos. Ad[21] crapulæ grauedines, decoquuntur folia potu ris. Et in cibo vel cruda, vel decocta conditáve prodest. Item torminibus in hyssopo decocta, & cum vino. Sic & sanguinem sistit[22] interiorem, & narium indita, sic & collutis dẽtibus prodest. Auribus quoque in dolore succus infunditur, custodito, vt diximus, modo. E syluestri verò[23] cõtra tarditatẽ & sonitum cum rosaceo, vel cũ laureo oleo, aut cumino & melle. Succus & phreneticis ex aceto tritę instillatur in tẽpora & cerebrũ. Adiecerunt aliqui & serpyllum, & laurũ, illinẽtes capita, & colla. Dederunt & lethargicis ex aceto olfaciendũ. Dederũt & comitialibus bibendũ decoctæ[24] succũ in cyathis quatuor ante accessiones, quatũ frigus intolerabile est: alsiosi que crudam in cibo. Vrinam quoque vel cruẽtam pellit. Fœminarum etiam purgationes, secandásque, etiã emortuos partus, vt Hippocrati videtur, ex vino dulci nigro pota. Itaque[25] illitam & vuluarũ causa etiam suffiri iubet. Diocles & cardiacis imponit ex aceto & melle cum farina hordeacea. Et contra ileum decocta farina in oleo, & vellerib[p] collecta. Multi verò & cõtra purulẽtas excreationes siccæ drachmas duas, sulphuris vnã & dimidiã sumi cẽsent: Et cõtra cruẽtas, ramos tres in vino decoctos. Datur & dysentericis cũ caseo in vino cõtrita. Dederũt & cum bitumine infriatam potioni propter anhelitum. Ex alto lapsis[p] seminis tres[26] vncias. Olei libra, viníque sextario illinitur cum oleo coctis foliis[27] partibus quas frigus[q] adusserit. Si vrinam mouet (vt Hippocrati videtur) mirum est quosdam dare velut inhibentem[28] potui contra incontinentiam vrinæ. Psoras & lepras cum melle & alumine illita emendat. Item vitiligines, verrucas, strumas, & similia, cum strychno[29] & adipe suillo ac taurino seuo. Item ignem sacrum ex aceto & oleo, vel psimmythio: carbunculũ ex aceto. Nõnulli laserpitium vnà illini iubent, sine quo epinyctidas pustulas curant. Imponunt & mãmis turgentibus decoctam: & pituitæ[r] eruptionibus cum cera. Testium verò epiphoris cum ramis laureæ[30] teneris, adeò peculiari in visceribus his effectu, vt syluestri ruta cùm axungia veteri illitos[f] ramices sanari prodant. Fracta quoque membra semine trito cum cera imposito. Radix rutæ sanguinem oculis suffusum, & toto corpore cicatrices aut maculas illita emendat. Ex[31] reliquis quæ traduntur,

6 exacuit, vt diximus Duo eius genera. Aluum V.
7 potum x. pondere in aqua vij. CH.
8 quoque. Commotas. Vet. clar fi cat Comm A y V.
9 fico sumptum. Ch.
10 corpore. Vet.
11 Trito & imp. A.ij.
12 feruida. Vet.
13 noxã. M.
14 Anacimum. Ch.
15 Valet. V.
16 scorpionũ, & contra araneorum &c. ictus, expuncto. Ch.
17 syluestris succo, mul. ... vt aiunt, propter visũ cum melle. Vet.
18 & dolores. Dal.
19 illita cũ. Vet
20 fico. Ch.
21 crapulã & graue dines. V.
22 interiori bus indita. A.ij. A.ij ex Diosc. sistit, trita & naribus indita.
23 contra tarditatem verò sonitúque. Ch.
24 succum cyathis quatuor & ... te. Vet.
25 illinitur vuluarũ causa suffiri. V.
26 drach. ... los A. ...
27 aribus quos. M.
28 potu. V.
29 cũ adipe suillo ... no, ac taurino. Vet.
30 teneris. Adeo peculiaris ... effectu. M.
31 reliquis quoque quæ. M.

duntur, mirum est, cùm feruentem rutæ naturá esse conueniat, fasciculū eius in rosaceo decoctum addita vncia aloes, perunctis sudorem reprimere. Itémque [32] [t] generationes impediri hoc cibo, ideo [33] profluuio genitali datur, & venerem crebrò per somnia imaginantibus. Præcauendum est grauidis, abstineant hoc cibo: necari enim partus inuenio. Eadem ex omnibus satis quadrupedum quoque morbis in maximo vsu est, siue difficilè spirantibus, siue contra maleficorum animalium ictus, infusa per nares ex vino: aut si [34] sanguisuga exhauserit, ex aceto: & [35] quocunque in simili morborum genere, vt in homine [36] temperato.

32 generationem impedire Ch. 33 improfl. Ch.

34 sangui sugam hauserint. 35 in quoc. simili Vet. 36 temperata Vet.

ANNOTATIONES.

a Sic Plinius appellare videtur ocymoides Dioscoridis: quanquam facultates à Plinio memoratas Dioscorides multas taceat.

b Ventriculi imbecillitatem.

c Dioscor. di Nasturtij semen συνουσίας παρορμᾷ. Cassianus in Geoponicis cap. 27. lib. 12. κάρδαμον φησὶ ἀφροδισίων ἐρεθιστικὸν ἐστὶν εἶναι, sicut & Plinius. κάρδαμον Græci vocant ἀπὸ τῆς καρδίας, quòd cordatos & prudentes faciat. Aiūt enim τοὺς ἐσθίοντας κάρδαμον ὀξυτέρους τὴν διάνοιαν γίνεσθαι. Sputum & vrinam inhibere iidem tradunt, ob validam siccandi vim: ideóque Persis in vsu frequenti esse, qui meiere, spuere, mūgi coram aliis turpissimum putant. Rhodig. ca. 24. 26. Vide supra cap 8. lib. 19. Itaque Ammianus Marcel. scribit Persarum cadauera ob victus parsimoniam durescere stipitum more, nec in saniem liquari, nostra vero mox cæsa tabescere, ac putrescere, vt mortui nullius facies post quatriduum agnoscatur.

d Nempe syluestre & hortense, quod indicant quæ mox sequuntur, Syluestri verò &c. Syluestris nullam Dioscorides mentionem facit, nec albi & nigri seminis.

e Sternutatione prouocata.

f Dioscoridi fauos purgat, τὰ κηρία.

g Illitum cum muria. Dioscor.

h Aeris Cyprij.

i De herba id Dioscor. non de succo.

k Nam quod ait Colum. capit. vlt. 11. nisi velata & tecta manu ruta tractetur, prurigo & tumor incessit perniciosáque vlcera nascūtur. Dioscoridi verò, dum colligitur ad murias presertim montana, cutem inflat cum rubore, pruritu, & inflammatione vehementi.

l Syluestrem tantùm rutam e Galatia Dioscorid. laudat.

m De rutæ semine id Dioscor. non de herba.

n Graues oculorum dolores, ὀφθαλμοδυνίας.

o Febrium, circuitu repetentes. Dioscor.

p Vt fundatur ac liquetur sanguis, qui concretus est.

q Adurere frigus dicitur, quoniam quæ eius vehementia moriuntur, extincto suo calore, nigrescant perinde ac igne exusta. Virg. 1. Georg.

—aut Boreæ penetrabile frigus adurat.

Lucanus,

Vrebant montana niues.

Tacitus 13. *Ambusti multorum artus vi frigoris, & quidam inter excubias exanimati sunt.* Quod penetrabile frigus dixit Virgil. id Lucretius nunc penetrale vocat, nunc manale. Magius cap. 17. lib. 1.

r τοῖς ἐξανθήμασιν, eruptionibus papularum, cum myrto & cerato. Dioscor.

s Sic herniam carnosam testium τὴν σαρκοκήλην vocat. Ramices autem, pulmonis venas Plautus vocat in Mercatore,

Tua caussa rupi ramices: iamdudum sputo sanguinem.

Char. *Resinam ex melle Ægyptiam vorato saluum feceris.*

In Pœnulo,

Tua caussa nemo nostrûm est rupturus ramices.

Herniam ἀπὸ τοῦ ἔρνους, & ramicem à ramo, per lasciuiam appellarunt, quòd intestinum, cùm in scrotum descendit, ramum facere videatur. Scaliger.

t Inde πήγανον ea dicitur, ὅτι πηγνύει τὴν γονήν, quoniam genituram densat & spissat.

De mentastro, & menta, & pulegio, & nepeta, & de cumino.

CAP. XIIII.

Mentastrum syluestris menta est, differens specie foliorum quasi figura ocimi [a] pulegij [1] colore. Propter quod quidam syluestre pulegium vocant. [b] Iis commanducatis & impositis sanari elephantiasin. Magni Pompeij ætate, fortuito cuiusdam experimento propter [2] pudorem faciei illita compertum est. Eadem illinuntur bibunturque aduersus scolopendras, & serpentium ictus, drachmis duabus in vini cyathis duobus. Aduersus scorpionum ictus cum sale, oleo, & aceto. Item aduersus scolopendras ius decocti. [3] Aduersúsque omnia venena seruantur folia arida, ad farinæ modum. Substratum vel accensum [4] fugat scorpiones. Potum fœminas purgat à partu: sed partus [5] necat. Orthopnoicis, torminibus [6] cholericis efficacissimum: Item lumbis, podagris impositum. Succus auribus verminosis instillatur. In regio morbo bibitur. Strumis illinitur. Somnia Veneris inhibet. Tineas pellit [7] ex aceto potum. Contra porriginem ex aceto infunditur capiti in Sole. Mentæ ipsius odor animum excitat, & sapor auiditatem in cibis, ideo embammatum misturæ familiaris. Ipsa acescere [c] aut coire [8] densaréque lac non patitur. Quare lactis potionibus additur, ne huius coagulati potu strangulentur. [9] Datur in aqua aut mulso: eadem vi [d] resistere & generationi creditur, [10] cohibendo [11] genitalia densari. Æque maribus ac fœminis sistit sanguinem: & purgationes [12] fœminarum inhibet. Cum amylo ex aqua pota, cœliacorum impetus. Syriation & vomicas vuluæ curauit. Ille & iocinerum vitia ternis obolis ex mulso datis. Item sanguinem excreantibus in sorbitionem. Hulcera in capite infantium mirè sanat. Arterias humidas siccat, siccas astringit. Pituitas corruptas purgat in mulso & aqua. Voci succus [e] sub certamine vtilis duntaxat, qui & [13] gargarizatur vua tumente, adiecta ruta & coriandro ex lacte. Vtilis & contra tonsillas cum alumine, linguæ asperæ cum melle. Ad conuulsa intus per se vitiisque pulmonis. Singultus [14] & vomitiones sistit [f] cum succo granati, vt Democritus monstrat. Recentis succus narium vitia spiritu [15] subductus emendat. Ipsa trita choleras, in aceto quidem pota. Sanguinis fluxiones intus. Ileum etiam imposita cum polenta: & si mammæ tendantur. Hlinitur & temporibus in capitis dolore. Sumitur & contra scolopendras, & scorpiones marinos, & ad serpentes. Epiphoris [16] illinitur, & omnibus in capite eruptionibus: item sedis vitiis. Intertrigines quoque, vel si

1 odore. Dioscor.

2 pectorem. M.

3 aduersus omnia. M.

4 fugat etiam. Ch.

5 necat: Ruptis, conuulsis, sed partus orthopnoeses. M.

6 cholericis Ch.

7 cum sale & melle. Diosc.

8 densarique. Dal. vt paulo post describitque. Ch.

9 Data. M. & Ch.

10 prohibēdo genitură densari atque maribus ac fœminis. Sistit sang. Vet.

11 genitali. Ch.

12 fœminarum. Inhibet cum amylo. M.

13 gargarizatur. Ch.

14 vt. Ch.

15 subductus Vet.

16 illinitur. Ch.

tenetur tantum, prohibet. Auribus cum [17] mulso instillatur. Aiunt & lieni mederi eam in horto gustatã, ita ne vellatur: si is qui mordeat, dicat se lieni mederi, per dies ix. Aridæ quoque farinam tribus digitis apprehensam & stomachi dolorem sedare in aqua: & similiter [18] aspersam in potionem, ventris animalia expellere. Magna societas cum hac ad recreandos defectos animo pulegio, [19] cùm surculis suis in ampullas vitreas aceri [20] vtriusque deiectis. Qua de causa dignior è pulegio corona [21] vertigini, quàm è rosis, cubiculis nostris pronuntiata est. Nam & capitis dolores imposita dicitur leuare. Quin & olfactu capita tueri contra frigorum æstúsque iniuriam, & ab siti traditur: neque æstuare eos, qui duos è pulegio surculos impositos auribus in Sole habeant. Illinitur etiam in doloribus cum polẽta & aceto. [22] [g] Fœmina efficacior. Est autem hęc flore purpureo. Mas candidum habet. Nauseas cum sale & polenta in frigida aqua pota inhibet. Sic & pectoris ac ventris dolorem. Stómachi autem ex aqua [23] item rosiones sistit, & vomitiones cum aceto & polenta. Intestinorũ vitia melle decocta & nitro sanat. Vrinã pellit ex vino: & si ammineum sit, & calculos, & interiores omnes dolores. Ex melle & aceto sedat [24] menstrua, & secundas. Vuluas conuersas corrigit. [25] Defunctos partus eiicit. Semen obmutescẽtibus [26] olfactu admouetur. Comitialibus in aceto cyathi mensura datur. Si aquæ [h] insalubres bibẽdæ sint, tritum aspergitur. [i] Salsitudines corporis, si [27] cum vino tradatur, minuit. Neruorum causa & in contractione cum sale & aceto, & melle [28] confricatur [29] opisthotono. Bibitur ad serpentium ictus decoctum: ad scorpionum in vino tritum, maximè quod in siccis nascitur. Ad oris exhulcerationes, ad tussim efficax habetur. Flos recentis incensus, [30] pulices necat odore. Xenocrates pulegij ramum lanâ inuolutum, in tertianis ante accessionem olfactandum dari, aut stragulis subiici, & ita collocari ægrum, inter remedia tradit. Syluestri ad eadem vis efficacior est, quod simile est [31] origano, minoribus foliis, quàm satiuum: & à quibusdam [32] dictamnus vocatur. Gustatum à pecore caprisque, balatum concitat. Vnde quidam Græci literas mutantes [33] [k] blechon vocauerunt. Natura tam feruens est, vt illitas partes exhulceret. [34] In tussi ex perfrictione fricari ante balnea conuenit, & ante accessionum [35] horrorem conuulsis & torminibus. Podagris mirè prodest. [36] Hepaticis cum melle [l] & sale bibendum datur: pulmonum vitia excreabilia facit. Ad lienem cum sale vtile est, & vesicæ, & suspiriis & inflationibus, [37] decoctum succo æqualiter: & vuluas corrigit: & contra scolopendram terrestrem vel marinam, item [38] scorpiones: priuatímque valet contra hominis morsum. Radix contra [m] increscẽtia hulcera recens potentissima. Arida verò cicatricibus decorem affert. Item pulegio est nepetæque societas. Decocta enim in aqua ad tertias discutiunt [n] frigora, mulierúmque menstruis prosunt. Et æstate sedant calores. Nepeta quoque vires contra serpentes habet. Fumum ex ea nidorémque fugiunt, quam & substernere in metu [39] obdormituris vtile est. Tusa ægilopis imponitur, & capitis doloribus recens cum tertia parte panis temperata aceto illinitur. Succus eius instillatus naribus supinis, profluuium sanguinis sistit. Item radix, [40] quæ cum myrti semine in passo tepido gargarizata anginis medetur. Cuminum syluestre est prætenue, quaternis aut quinis foliis veluti serratis. Sed & satiuo magnus vsus, in stomachi præcipuè remediis. Discutit [o] pituitas & inflationes, tritum & cũ pane sumptum, vel potum ex aqua vinóque: tormina quoque & intestinorũ dolores. Veruntamen omne [p] pallorem bibentibus gignit. Ita certè ferũt Porcij Latronis clari inter magistros dicendi adsectatores similitudinem [41] coloris studiis contracti imitatos: & paulò ante Iulium Vindicem [q] adsertorem illum à Nerone libertatis, [r] captatione [42] testamenti sic lenocinatum. Narium sanguinem pastillis inditum, vel ex aceto recens sistit. [43] Et oculorum epiphoris per se impositũ, [s] tumentibus cum melle prodest. Infantibus imponi in [44] ventre satis est. Morbo regio in vino albo à balineis datur.

17 mulsa. Diosc.
18 aspera potione Ch.
19 surculis in amp. V.
20 vtrique M.
21 Varroni, quàm è rosa. Ch.
22 Fœmina efficacius. Ch.
23 intercisiones sistit. M.
24 Menstrua, secundas & vuluas V.
25 defunctos. Ch.
26 olfactu. Ch.
27 omnino tradatur.
28 infricatur. Ch.
29 & in opisth Vet. in op Ch.
30 culices. V.
31 pulegio, sed folio maiore. Diosc.
32 dictamnum. V. dictamnos. Ch.
33 blechona. M. litera mutata blechonem. Ch.
34 Tussi in tex frictiones fric. an. balinea. Ch.
35 horrorem Conuul. tormi. & podag. Dal.
36 pasticis. Ch.
37 decoctũ: Succus æqualiter & vul. Dal.
38 scorpiones valet, priuatimque contra. Dal.
39 eo dormituris. Ch.
40 quæ semine in balneo. M.
41 palloris.
42 testamenti. Ch.
43 Testiculorũ. Diosc.
44 ventri. Dal.

ANNOTATIONES.

a Dictamni, Rond. Nam dictamno, vt menthastro folia tomẽtosa, cana, alba: pulegio verò minimè talia. At cum Dioscorides hæc de secundo calaminthes genere ad verbum scripserit, & de trium calaminthes specierum facultate in vniuersum tradiderit, quæ Plinius de methastri viribus prodit, rerum ignoratione menthastrũ cum primo calaminthes genere, quòd foliis est ocymi, & cum secundo, quod foliis est pulegij, contudisse arbitror Plinium, vocibus μίνθης & καλαμίνθης deceptum.

b Dioscoridi calaminthe esitata prodest elephãticis, si lactis serum postea bibatur.

c Cassiano cap. 24. lib. 12. Geoponicôn, iniecta mentha lacti, spissari prohibet, etiamsi coagulum immittatur. Idē rebus Venereis incõmodam esse tradit, quemadmodum & Hippocrates lib. 2. τῆς διαίτης, & Aristot. Problemate 2 sect. 20. contra quam Dioscorides scripsit τὰ ἀφροδίσια ἐρεθίζειν.

d Vuluę ante coitum admota conceptum impedit. Diosc. Idipsum scripsit & Hippocrates li. 2. de diæta.

e Musicorum & φωνασκῶν. Iuuat autẽ, quia fluxionem sistit in fauces euntem, & raucedines efficientem.

f Ternis ramulis potis cum succo granati acidi. Dioscor.

g De hac maris & fœminæ distinctione nihil Dios.

h Præsertim si pigræ & stagnantes.

i Pruritus à salsa pituita concitatos. Suspicor in exẽplari Græco fuisse ἀλύκας, id est, anxietates, quas Hippocrates Aphoris. 56. li. 7. discuti ait vino, pari aquæ portione diluto, eamque vocem inepte à Plinio salsitudinem versã fuisse.

k βλήχων pro γλήχων.

l Inepte apud Dioscoridem, μετ᾽ ἁλὸς καὶ μέλιτος ποθεῖσα ἀνάγει τὰ ἐκ πνεύμονος: legendum enim μεθ᾽ ἀλὸς. Corn.

m In quibus caro supra modum excrescit.

n Quæ accessionum febrilium principis inuadunt.

o Vaporosos & crassos spiritus e pituita genitos.

p Horat. epist. 3. lib. 1. --quod si

Pallerem casu, biberent exangue cuminum.

Pallens cuminum vocat & Persius Saty. 5.

q Is cùm Gallias pro prætore regeret, à Nerone primus omniumqui exercitibus pręerant, defecit. Sueton. in Nerone cap. 40.

r In captatione testamenti (cùm eius testamentum, ac hære-

ac hæreditatem Nero captaret) sic lenocinatum fuisse, Neronis cupiditati & voluntati obsecutum, vt eius amicitia & beneuolentia summos honorum gradus consequeretur, dũ pallido colore simularet aduersa valetudine se premi qua breui periret.

f Hernia præsertim aquosa, vel flatuosa.

De cumino Æthiopico, quod vrinam stringit, & de cappari, & de ligustico siue panace, & cunila bubula.

CAP. XV.

Æ[a]Ethiopicum maximè in posca, & in ligmate cum mel e Africano paulatim vrinæ [b] incontinentiam cohiberi putant. Satiuum datur ad iocineris vitia tostum, tritum in aceto. Item vertiginem. Iis verò, quos [2] acriori vi vrina mordeat, in [c] dulci tritum vino. Ad vuluarum vitia [d] in vino: præterque impositis vellere foliis: [e] testium tumoribus, tostum, tritúmque cum melle, aut cum rosaceo & cera. Syluestre ad omnia eadem efficacius. Præterea ad serpentes cum oleo, ad scorpiones, ad scolopendras. Sistit & [f] vomitionem nauseásque ex vino, quantum apprehẽderint tres digiti. Propter colum quoque bibitur, illinitúrque, vel penicillis feruens [3] adprimitur fasciis. Strangulationes vuluæ potum in vino aperit, tribus drachmis in tribus cyathis vini. Auribus instillatur ad sonitus atque tinnitus cum [4] seuo vitulino, vel melle. Suggillatis illinitur cum melle, & vua passa, & aceto. Lentigini nigræ ex aceto. Est cumino simillimum, quod Græci vocant ammi. Quidam verò Æthiopicum cuminum id esse existimant. Hippocrates [g] regium appellat, videlicet, quia efficacius in Ægypto iudicauit. Plerique altius naturæ in totum putant, quoniam sit exilius & candidius. Similis autem & huic vsus. Namque & panibus Alexandrinis [5] subditur, & [6] condimentis interponitur. Inflationes & tormina discutit. [7] Vrinam & menstrua ciet. Suggillata & oculorum epiphoras mitigat. Cum lini semine scorpionum ictus in vino potum drachmis duabus: priuatímque cerastarum, cum pari portione [8] myrrhæ. Colorem quoque bibentium similiter mutat in pallorem. Suffitum cum vua passa aut resina, [9] vuluas purgat. Tradunt facilius concipere eas, quæ odorentur id per coitum. De cappari satis diximus inter peregrinos frutices. Non vtendum transmarino: innocentius Italicum est. Ferunt, eos qui quotidie id edunt, paralysi non periclitari, nec lienis doloribus. Radix eius vitiligines albas tollit, si [10] trita in sole fricentur. [11] Spleneticis prodest in vino potu radicis cortex duabus drachmis, [h] dempto balinearum vsu. Ferúntque [i] xxxv. diebus per vrinam & aluum totum lienem emitti. Bibitur in lumborum doloribus in paralysi. Dentium dolores sedat tritum ex aceto semen [12] decoctum, vel manducata radix. Infunditur & aurium dolori decoctum oleo. Hulcera quæ phagedænas vocant, folia & radix recens cum melle sanant. Sic [k] & strumas discutit radix: parotidas [13] vermiculósque cocta in aqua. [14] Iocineris quoque malis medetur. Dant & ad [15] tineas in aceto & melle. Oris exulcerationes in aceto decocta tollit, stomacho [16] inutiles esse inter autores conuenit. Ligusticum (aliqui [l] panacem vocant) stomacho [17] inutile est. Item conuulsionibus & inflationibus. [m] Sunt & qui cunilam bubulam appellauerint, vt diximus, falsò.

1 celeigmate. Vet.
2 acriorum vrina. Ch.
3 adstringitur. M.
4 sebo. Ch.
5 subigitur. Vet.
6 aismentis M.
7 vrinas. Ch.
8 myrrhæ. Ch.
9 vuluam. Ch.
10 trita. Ch.
11 Splenicis. Ch.
12 vel decoctum Ch.
13 auriúmque vermiculos. Vet.
14 Iocinoris dolori tusa cum farina hordeacea imponitur. Vesica quoque &c. Ch.
15 tænias Ch.
16 inutilem Vet.
17 vtile. Vet & ex Dioscor nã coctionem iuuat. Legitur & vtile, in Ch.

ANNOTATIONES.

a Hodie etiamnum è Melita cumini genera duo afferunt: alterum acrimoniæ vehementioris, subnigrum, quod vocant *Commin fort*: alterum candicans, gustus lenioris, subdulce, quod appellant *Commin doux* (ab Hippocrate regium hoc vocari ait Dioscorides:) ea diuersitate quæ in fœniculo dulci satiuo, & acri syluestri spectatur.

b ἀκράτειαν. Nec de hac facultate Dioscorides quicquam prodidit, nec de cumino Africano.

c τῷ γλυκεῖ, vino passo.

d Ore sumptum.

e Dioscoridi cyminum satiuum prodest collectionibus testiculorum admotum cum vua passa, aut lolij farina, & cerato. Syluestre verò eidẽ morbo cum melle & vua passa.

f Singultui & stomacho fluctuantis humoris copia exoluto confert. Dioscor.

g Quæ regum imperio paret. Probabilius est sic dictum per αἰγυπτομαχίας, quòd regia mensa dignum esset.

h Ne splenetici medicamẽti vim ab interioribus visceribus ad externas partes euocent, & sic impediant.

i Quadraginta diebus lienem absumi, cruentásque vrinas reddi, & alui purgamenta. Dioscor.

k Et duritias σκληρίας. Dioscor.

l Nec abs re, quia panaci Heracleotico, radice caule, viribus, simile est. Dioscor.

m Crateuas ligusticum nomine cunilæ bubulæ vocandum censuit, & falsò, quoniam cunila bubula origanum syluestre est.

Item de cunila bubula, gallinacea siue origano heracleotico, cunilagine molli, libanotide, cunila satiua & montana.

CAP. XVI.

C[a]Vnilę præter satiuã plura sunt in medicina genera. Quæ bubula appellatur, semen pulegij habet, vtile ad vulnera commanducatum impositúmque, vt quinto post die soluatur. [1] Et contra serpentes in vino bibitur, ac tritum plagæ imponitur. Vulnera ab iis facta perfricantur. Item [b] testudines cum serpentibus pugnaturæ hac se muniunt: quidámque [2] in hunc vsum [3] panacem vocant. Sedat & tumores, & virilium mala sicca, vel foliis tritis, in omni vsu mirè congruens ex vino. Est alia cunila, gallinacea appellata nostris, Græcis [4] origanum heracleoticum. Prodest oculis trita addito sale. Tussim quoque emendat & iocinerum vitia. Laterum dolores cum [5] farina, oleo & aceto in sorbitionem temperata. Præcipuè verò serpentium morsus. Tertium genus est eius, quæ à Græcis mascula, à nostris cunilago vocatur, odoris fœdi, radicis [6] lignosæ, folio aspero. Vires eius vehementissimas in omnibus [7] generibus earum tradunt. Manipuló quoque eius abiecto, omnes è tota domo [c] blattas conuenire ad eam. Priuatim

1 Et, iis Vet. d.
2 ob hunc. Vet.
3 panaceã. Ch.
4 origanũ syluestre & panax heracleus. Ex Diosc.
5 farre. Ch.
6 linosæ. Ch.
7 his gener. Ch.

aduersus scorpiones ex posca pollere. Tribus foliis ex oleo perungo homine, fugari serpentes. E contrario quę mollis vocatur, pilosioribus foliis ac ramis & aculeatis, trita mellis odorem habet, digitis [8] tractu eius cohærescentibus. Altera thuris, [d] quàm [9] libanotidem appellamus. Medetur vtraque contra serpentes ex vino vel aceto. Pulices etiam contritæ cum aqua sparsæ necant. Satiua quoque suos vsus habet. Succus eius cum rosaceo auriculas iuuat. Ipsa ad ictus bibitur. [10] [e] Fit ex ea mōtana, serpillo similis, efficax contra serpentes. Vrinam mouet: purgat & à partu mulieres. Concoctionem mirè adiuuat, & ad cibos [11] auiditatem. Vtraque vel in cruditate ieiunis in potione aspersa. Luxatis quoque vtilis. Contra vesparum & similes ictus, ex farina hordeacea & posca, vtilissima. Libanotidis alia genera [f] suis dicentur locis.

8 tactu M & Ch.
9 libanotidā appellauerimus. Ch.
10 est & altera mōt. Vet.
11 auiditatē vtraque. Dal.

ANNOTATIONES.

a Cunila satiua, satureia hortensis. Cunila montana, satureia syluestris. Cunila Gallicana, origanum Heracleoticum. Cunila bubula, origanū syluestre. Cunilago conyza. Crateuas ligusticum, quod & panaces dicunt, falsò cunilam bubulam vocauit suprà c.8.19. circa finem. Hę sic distinguendæ sunt appellationes. Cùm historia cunilæ bubulæ polycnemi descriptionem autor confundit, quàm fusius deinde repetit cap.14. lib.26. Cunila capitata cap. 10. lib.32. Polycnemum, Sereno cephalote.

b Plutarchus lib. de solertia animal. Arist. li.9. hist. animal.

c Culices abigit, pulices necat. Dioscor.

d Nihil horum Dioscor. in historia tertiæ Conyzæ. Plinius inscienter miscet hæc omnia.

e De Heracleotico id Dioscoridees.

f De libanotide iam tractauit cap.12. & vlt. lib.19.

De piperiti & origano, & oniti prasio, & tragorigano, & heraclio, & lepidio, & de gith, siue melanthio, & aniso.

CAP. XVII.

[a] PIperitis, quam & siliquastrum appellauimus, contra morbos comitiales bibitur. [1] Castor & aliter demonstrabat, caule rubro & longo, [b] densis geniculis, foliis lauri, semine albo, tenui, gustu piperis, vtilem gingiuis dentibus, oris suauitati & ructibus. [c] Origanū [2] quod in sapore cunilā æmulatur, vt diximus, plura genera in medicina habet: onitin vel prasion appellant, nō dissimile hyssopo. Priuatim eius vsus contra [3] rosiones stomachi in tepida aqua, [4] & cruditates: contra [5] araneas scorpionésque in vino albo: luxata & incussa in aceto & oleo, & lana. Tragoriganum similius est serpillo syluestri. Vrinam ciet, tumores discutit, contra viscum potum viperæque ictum efficacissimum, stomachóque acida ructanti & [d] præcordiis. Tussientibus quoque cum melle datur, & pleuriticis, [6] & peripneumonicis. [7] [e] Heraclium quoque tria genera habet, nigrius latioribus foliis, glutinosum. Alterum exilioribus, mollius, [f] sampsucho nō dissimile, quod [8] aliqui [g] prasion vocare malunt. Tertium est [h] inter hęc medium, minus quàm cętera [9] efficax. Optimum autem Creticum. Nam & iucundè olet. Proximum Smyrnæum. [10] Deinde [i] Heracleoticum, ad potum vtilius, quod onitin vocant. [k] Communis autem vsus serpentes fugare, percussis esui dare decoctum, potu vrinam ciere, ruptis, conuulsis [11] mederi cum panacis radice, hydropicis cum fico, aut cum hyssopo, acetabuli mensuris decoctum ad sextam. Item ad scabiem, pruriginem, psoras [l] in [12] descensione balinearum. Succus auribus infūditur cum lacte. Tonsillis quoque & vuis medetur, & capitis hulceribus. [m] Venena opij & gypsi extinguit decoctum, si cum [n] cinere in vino bibatur. Aluum mollit acetabuli mensura. Suggillatis illinitur. Item dentium dolori, quibus etiam & candorem facit, cum melle & nitro. Sanguinem narium sistit. Ad parotidas decoquitur cum hordeacea farina. Ad arterias asperas cum galla & melle teritur: ad lienem folia cum melle & sale. Crassiores pituitas & [13] nigras extenuat coctum cum aceto & sale, sumptum paulatim. Regio [14] morbo tritum cum oleo in nares infunditur. Lassi perunguntur ex eo, ita vt ne venter attingatur. Epinyctidas cum pice sanat. Furunculos aperit cum fico trita. Strumas cum oleo & aceto & farina hordeacea. Lateris dolores cum fico illitum. Fluxiones sanguinis in genitalibus tusum, ex aceto illitum. Reliquias purgationum à partu. [o] Lepidium inter vrentia intelligitur. Sic & in facie cutem emendat exhulcerando, vt tamen cera & rosaceo facilè sanetur. Sic & lepras & psoras tollit semper facilè, & [15] cicatricum hulcera. Tradunt in dolore dentium [p] adalligatum brachio quà doleat, [16] [q] compescere dolorem. Gith ex Græcis, alij melanthion, alij [17] melaspermon vocant. Optimum, quàm excitatissimi odoris, & quàm nigerrimum. Medetur serpentium plagis & scorpionum. Illini ex aceto ac melle reperio, incensóque serpentes fugari. Bibitur drachma vna [18] contra araneos. Distillationem narium discutit tusum in linteolo olfactum. Capitis dolores illitum ex aceto & infusum naribus. Cùm irino oculorum epiphoras & tumores. Dentium dolores coctum [r] cum aceto. Hulcera oris tritum aut commanducatum. Item lepras & lentigines ex aceto. Difficultates spirandi addito [19] nitro potum. Duritias tumorésque veteres & suppurationes illitum. [20] Lac mulierum auget continuis diebus sumptum. Colligitur succus eius, vt hyoscyami. Similitérque [21] largior venenum est, quod miremur: [f] cùm semen gratissimè panes etiam condiat. Oculos quoque purgat: vrinā & menses ciet. Quin imo linteolo [22] [t] alligatis tantùm granis xxx. secundas trahi reperio. Aiunt & [u] clauis in pedibus mederi tritum in vrina: culices suffitu necare: item muscas. Et anisum aduersus scorpiones ex vino bibitur, Pythagoræ inter pauca laudatum, siue crudum, siue decoctum. Itē viride aridúmve, omnibus quæ condiuntur, quæque intinguntur desideratum. [x] Panis etiā crustis inferioribus subditū. [y] Saccis quoq; additur. Cum amaris nucibus vina commendat. Quin ipsum oris halitū iucundiorē facit, fœtorēque tollit manducatū matutinis cum smyrnio, &

1 Castor taliter. M.
2 quod sapore cunilā æmulatur Vet.
3 torsiones. M.
4 & cōtra crud. CH.
5 araneos. M. sic & hoc ipso capite post paulò.
6 & peripneumonicis. in M.d. peripleumonicis. Ch.
7 origanum quo. tria gen habet, Heracleoticū nigrius, Ex Dioscor.
8 aliqui onitē. Ex Dioscor.
9 efficax autem Optimum Creticum. M.
10 Dorius. Ch.
11 medetur. Vet.
12 decessione. M.
13 nigra. V.
14 mortua prodesse. Tritum. Ve. & ex Diosc.
15 hulcerū cicatrices. Vet.
16 cōuertere. Ch.
17 melanspermū Dal.
18 & contra. Ch.
19 vino. V.
20 Lacte. Ch.
21 largius. Vet.
22 illigatis. M.

nio,& melle exiguo,mox vino [23] collutũ. Vultum iuniorem præstat. Insomnia leuat suspensum in puluino, vt dormientes olfaciãt. Appetentiam ciborum præstat, quando id quoque inter artificia deliciæ fecere, ex quo labor defiit cibos poscere. Ob has causas quidam [z] aniceum id vocauere. Laudatissimum est Creticum, proximum Ægyptium. Hoc [A] ligustici vicẽ præstat in condimentis. Dolores capitis leuat suffitũ naribus. Epiphoris oculorũ [24] è vino radicẽ eius tusam imponit Iollas. Ipsum cũ croco pari modo & vino,& per se tritum cum polenta ad magnas fluxiones, [25] extrahendisque si qua in oculos inciderint. Narium quoque [26] [B] carcinodes consumit illitum ex aqua. Sedat anginas cum melle & hyssopo ex aceto gargarizatum. [27] Auribus infunditur cum rosaceo. Thoracis [C] pituitas purgat tostum: cum melle sumptum melius. Cum acetabulo anisi nuces amaras L. purgatas tere in melle ad tussim. [D] Facillimè verò anisi drachmæ tres, papaueris duæ miscentur melle ad fabæ magnitudinẽ, [28] & ternis diebus sumuntur. Præcipuum autẽ est [E] ad ructus, ideo inflationibus stomachi, & intestinorum torminibus, & cœliacis medetur. Singultus & olfactum decoctum potúmque inhibet. Foliis decoctis digerit cruditates. Succus decocti cum apio olfactus sternutamenta inhibet. Potum somnum [29] concitat: calculos pellit: vomitiones cohibet, & [F] præcordiorum tumores. Et pectorum vitiis, [G] neruis quoque, quibus succinctum est corpus, vtilissimum. Prodest eius & capitis doloribus instillari succum cum oleo decocti. Non aliud vtilius ventri & intestinis putant, ideo dysentericis & [30] in tenesmo datur tostum. Aliqui addunt & opium, pilulis [31] in die ternis lupini magnitudine in vini cyatho dilutis. Dieuches & ad lumborum dolores succo vsus est. Semen hydropicis & cœliacis dedit tritum cum menta è vino, radicem [32] ad renes. Dalion herbarius parturientibus ex eo cataplasma imposuit cum apio: item vuluarum dolori: deditque bibendum cum anetho parturientibus. Phreneticis quoque [33] illinunt vel recens cum polenta. Sic & infantibus comitiale vitium aut [H] contractiones sentientibus. Pythagoras quidem negat corripi vitio comitiali in manu habentes. Ideóque quamplurimum domi serendum. Parere quoque facilius olfactantes. Et statim à partu dandum potui polẽta aspersa. Sosimenes contra omnes duritias ex aceto vsus est eo:& contra lassitudines in oleo decoquens addito nitro. Semine eius poto, lassitudinis auxilium viatoribus spopondit. Heraclides ad inflationes stomachi semen tribus digitis cum castorei obolis duobus ex mulso dedit. Similiter ad ventris aut intestinorum inflationes. Et orthopnoicis, quòd ternis digitis [34] prehenderit seminis, tantundem hyoscyami cum lacte asinino. Multi [I] vomituris [35] acetabula eius & folia lauri decem trita in aqua, bibenda inter cœnam suadent. [46] Strangulationes vuluæ, si manducetur & linatur calidum, vel si bibatur cum castoreo [37] in aceto & melle, sedat. Vertigines à partu cũ semine cucumeris & lini pari mensura ternûm digitorum, vini albi tribus cyathis discutit. Tlepolemus ad quaternas ternis digitis seminis anisi & fœniculi vsus est, in aceto & mellis cyatho vno. Lenit articulares morbos, cum amaris nucibus illitum. Sunt qui & aspidum venenis aduersari naturam eius putent. Vrinam ciet. Sitim cohibet. Venerem stimulat. Cum vino sudorem leniter præstat. Vestes quoque à tineis defendit. Efficacius semper recens, & quò nigrius. Stomacho tamen inutile est, præterquàm inflato.

23 colluti. Vet.
24 Exemor. rad. c. tus. imponit. Iollas apium. M. legitur & in Ch. E ueneros &c. vt in vulg.
25 extrahendáque. Vet.
26 cardines. Ch.
27 fractis, Diosc.
28 &, in Vet. d.
29 conciliat. Vet.
30 in tenesmos. Ch.
31 inde. Vet.
32 & ad renes. Dallon. Ch.
33 illeuit recens. M.
34 prendere. Ch.
35 acetabulum. Vet.
36 Strangulatus Ch.
37 in, M. d.

ANNOTATIONES.

a Vulgò piper Indicum, aut capsicon, trium generum.

b Hæc est lepidium.

c Origanum, vt diximus, plura genera in medicina habet: onitin, quod sapore cunilam æmulatur, non dissimile hyssopo, & quod prassion appellãt. Priuatim &c. Ex Diosc. Plinius prassion, quod est secundum tragorigani genus confundit cum origani speciebus.

d Æstuantibus à marina iactatione. Dioscor.

e Origanum quidem tria genera habet: Heracleoticum nigrius &c. Hæc quæ ex diuersis autoribus Græcis Plinius vel eius liberti colligebant, nullo ordine & prorsus indigesta transcribuntur.

f Hyssopo, Dioscor.

g Oniten, Idem.

h Syluestre, Idem.

i Ex Heraclea Cretæ.

k Hæc omnia de Heracleotico Dioscor.

l ἐν ῥηλυγῷ in balnearum solio. Diosc.

m Datur iis qui cicutam aut opium biberunt, ex passo: qui gypsum aut Ephemerũ, ex oxymelite. Dioscor.

n Cinerem hic lixiuium appellat. Sic Columella ca. 22. lib. 12.

Cinis autem odorem picis aufert, & eluit spurcitiam.

o Lepidium ἀπὸ τοῦ λεπίζειν, id est, ἐκδέρειν, dictum, quòd vrenti acrimonia sua vlceret, excoriet, decorticet, eáque facultate, vel ferro notas fronti seruorum inustas (τὰ στίγματα) deleat. Columella,

Atque oleris pulli radix, lachrymosáque cæpa
Ponitur: & lactis gustum quæ condiat herba,
Deiectura (alij, *Deletura*) *quidem fronti data signa fugarum:* (alij *focorum:*) *Vimque suam idcirco profitetur nomine Græco.*

p Dioscorides collo appendit.

q Excitata pustula, quæ humoris impetum dentem vexantis ad brachium reuocet. Sic quidam in eo morbo, aurium radici medicamenta, quæ pustulas gignunt, admouent.

r Et tedæ, ac collutum. Diosc.

ſ Vide suprà cap. 8. vltimum, lib. 19.

t Et in pesso subditis.

u Circum scarificatis, mederi tritum in vrina vetere Dioscorid.

x Vt ammi & melanthium fœniculum.

y Quibus vina colantur & transfundũtur. Vina enim per saccum olim transmittebant, non tantùm vt liquidiora, & castigatiora biberent, sed vt peregrinis odoribus in saccum coniectis, & odore & sapore magis placerent, qua ratione Hippocraticum vinum hodie nobis paratur. Theophrastus cap. 9. lib. 6. Causs. vide suprà cap. vlt. lib. 14.

z Omnibus aliis medicamentis præcellens.

A Satiui, de quo cap. 8. vlt. lib. 19.

B Cancerosum vlcus, aut polypum.

C Crassos & pituitosos succos pulmonibus infarctos, & thoraci.

D Iucundissimo & vtilissimo remedio.

E Quæ sequuntur omnia ex variis autoribus Plinius coaceruat, iisdem facultatibus sæpius

etiam repetitis. Horum nihil apud Dioscor.

F Potissimum e flatu natos.

G Membranis flatu crasso distentis,vel acri lancinatis, quæ viscera & corporis musculos ambiunt.

H Neruorum σπασμοὺς.

I Vt robustior sit ad vomitionem perficiendam ventriculus.

De anetho, sacopenio, & sagapeno, & de papauere albo & nigro, & quomodo succus herbarum colligendus est, & de opio. CAP. XVIII.

A[a]Nethū quoque ructus mouet, & tormina sedat. Aluum sistit. Epiphoris radices illinuntur ex aqua vel vino. Singultus cohibet semen feruens, olfactum. Sumptum ex aqua, sedat cruditates. Cinis eius [b] vuam in faucibus leuat: oculos & genituram hebetat. [1] [c] Sacopenium, quod apud nos gignitur, in totum transmarino alienatur. Illud enim Hammoniaci lacrymæ simile, sagapenon vocatur. Prodest laterum & pectoris doloribus, conuulsis, tussibus vetustis [2] excreationibúsque, præcordiorum tumoribus. Sanat & vertigines, tremulos, opisthotonicos, lienes, lumbos, perfrictiones. Datur & olfactandum ex aceto in strangulatu vuluæ. Cæteris & potui datur, & cum oleo infricatur. Prodest & contra mala medicamenta. Papaueris satiui [3] diximus genera: & sponte nascentis alia [4] promisimus. Sed satiui albi calix ipse teritur, & è vino bibitur somni causa. Semen elephantiasi medetur. [d] E nigro papauere [5] [e] sapor gignitur [6] scapo inciso, vt Diagoras suadet, cum [f] turgescit: vt Iollas, cùm deflorescit hora diei sereni, hoc est, [g] cùm ros in eo exaruerit. Incidi iubent [h] sub capite [7] & calice. Nec in alio genere ipsum inciditur caput. Succus & [8] hic, & herbæ cuiuscunque, lana excipitur: aut si exiguus est, vngue pollicis, [9] [i] vt lactucis, & postero die magis quod inaruit. Papaueris verò [10] largus dēsatur, & in pastillos tritus in vmbra siccatur, non [k] vi soporifera modò, verùm si copiosior hauriatur, etiā mortifera per somnum: opion vocant. Sic scimus interemptum [11] Licinij Cecinnæ prætorij viri patrem in Hispania [12] Bauili, cùm valetudo impatibilis odium vitæ fecisset: item plerosque alios. Qua de causa magna concertatio extitit. [13] Diagoras & Erasistratus in totum damnauere, vt mortiferum, infundi vetantes. Prætereà quoniam visui noceret. Addidit Andreas, ideo non protinus excæcari eo, quoniam adulteraretur Alexandriæ. [l] Sed postea vsus eius non improbatus est medicamento nobili, quod diacodion vocant. Semine quoque [m] eius trito in [14] pastillos, è lacte vtuntur [n] ad somnum: item [o] ad capitis dolores cum rosaceo. [p] Cum hoc & aurium dolori instillatur. Podagris illinitur cum lacte mulierum. Sic & foliis ipsis vtuntur. Item ad sacros ignes & vulnera ex aceto. Ego tamen damnauerim collyriis addi: multóque [15] magis quas vocant lexipyretas, quásque pepticas & cœliacas. [16] Nigrum tamen cœliacis in vino datur. Satiuum omne magis [q] rotundat [17] capita. At syluestri [18] longum ac pusillum, & ad omnes effectus valentius. Decoquitur & bibitur contra vigilias, eadémque aquâ [19] fouent ora. Optimum in siccis, & vbi raiò [20] pluit. Cùm capita ipsa & folia [r] decoquūtur, succus meconium vocatur, multùm opio ignauior. Experimentum opij est primùm [21] odore: syncerum enim [s] perpeti non est, mox in lucernis, vt pura luceat flamma, [22] aut extinctum demum oleat: quæ in fucato non eueniunt. Accènditur quoque difficiliùs, & crebrò extinguitur. Est synceri experimentum & in aqua, quia nebula innatat: fictum in pustulas coit. Sed maximè mirum, æstiuo Sole deprehendi. Syncerum enim sudat, & se diluit, donec succo recenti simile fiat. Mnesicles optimè seruari putat hyoscyami semine adiecto: alij in faba.

1 Sacopenio, quod &c. transmarinum. Dal.
2 Excreationibus, præcordiorúmque tumoribus. Vet.
3 ita dix. Ch.
4 proximè. M.
5 opiū. Vet. opos. Alij. sopor. Ch.
6 capite. Dal.
7 aut. Dal.
8 huius. Dal.
9 aut conchulis. Dios.
10 largior. Vet.
11 P. Licinij. Ch.
12 Bilbili. Dal.
13 Diagoras, vt scribit Erasistratus, vsū eius in totū damnauit, oculorum lippitudini & aurium vitiis infundi vetans, quoniā visui &c. Ex Dioscor.
14 pastillo electo vtuntur ad somnium. Ch.
15 magis confectionibus quas Vet.
16 Nigri semen. Diosc.
17 caput. Vet.
18 longa & pusilla & ad om. ef. valentiora. Chiff.
19 fouentur. Vet.
20 pluat. Ch.
21 in odore. Ch.
22 & vt. Ch.

ANNOTATIONES.

a Rhodiginus cap. 26. lib. 27. notat ἄνηθον Græcis florem quemuis dici ἀπὸ τοῦ ἄνω τείνεσθαι. Anethi comæ & seminis decoctum inflationes discutit Dioscoridi.

b Condylomata, Dioscor. Plinius legisse videtur κιονίδας.

c Sagapenum nostrâs, quod Sacopenum Plinius vocat, vt nomine à transmarino diuidatur, succus est ferulæ nostratis, qui caule ad radicem vulnerato fluit. Dioscor. vide suprà capite 8. libro 19.

d E nigro potiùs quàm albo papauere, opium fieri nusquam Dioscorides scribit. Valentius à nigro colligi verisimile est, imbecillius ex albo.

e Saporis vocabulo τὸν χυλὸν Græcorum Plinius voluit exprimere, duplici errore: altero, quòd liquor is ὀπὸς sit, id est, manans sponte lachryma, non autem χυλὸς, id est, succus herba trita expressus: altero quòd ad id papaueris albi, non nigri, scapus inciditur.

f Grandescit, & ad florem properat.

g Circa meridiem.

h Sub capite, ante florem: & calice, post florem.

i Constantinus legit, aut conchis, in dictione ὀπός. Ego nihil muto. Glaucio enim & syluestribus lactucis succum detrahi solitum, Dioscorides prodit, quo verum opium adulteraretur.

k Virgilius 4. Æneid.

Hesperidum templi custos, epulásque draconi
Quæ dabat, & sacros seruabat in arbore ramos,
Spargens humida mella saporiferúmq; papauer.

Idem 6. cum ait, *Melle soporatam & medicatis frugibus offam*, medicatas fruges papauere cōditas intellexisse videtur. Victorius cap. 3. 4.

l Mnesidemus vsum duntaxat olfactandi probauit, conciliando somno. Dioscor.

m Nigri, Dioscor.

n Illito ex aqua fronti & temporibus.

o Hoc de opio Dioscorides.

p Cum amygdalino croco, mirrha. Dioscor.

q Satiuo caput oblongum Dioscoridi.

r Tunduntur, prælo exprimuntur, & in mortario trita digeruntur in pastillos. Dioscor.

s Quia soporiferum, & caput grauans.

De [a] erratico, & ceratiti, & glaucio siue paralio, & heraclio siue aphro, & de diacodio, & tithymalo, CAP. XIX.

INter satiua & syluestria medium genus, [b] quoniam in aruis, sed spōte nasceretur, rhœā vocauimus & [1] erraticum. Quidam id decerptum

1 Empraticum. Ch.

ptum protinus cum toto calice mandunt. Aluum exinaniunt capita quinque decocta in vini tribus heminis pota, & somnum faciunt. Syluestrium vnum genus, ceratitin [1] vocant, nigrum, cubitali altitudine, radice crassa & corticosa, caliculo inflexo, vt cornicula. Folia minora & tenuiora, quàm cæteris syluestribus. Semen exile, tempestiuum est messibus: aluum purgat dimidio acetabulo in mulso. Folia trita cum oleo, argema iumentorum sanant. Radix acetabuli mensura cocta in duobus sextariis ad dimidias, datur ad lumborum vitia & iocineris. Carbunculis medentur ex melle folia. Quidam hoc genus [d] glaucion vocant, alij paralion. Nascitur enim [e] in afflatu maris, aut nitroso loco. Alterum è syluestribus genus heraclion vocatur, ab aliis [3] aphron, foliis (si procul intuearis) speciem [f] passerum [4] præsentantibus, [g] radice in summa terræ cute, semine spumeo. [h] Ex hoc lina splendorem trahunt æstate. Tunditur in pila comitialibus morbis, acetabuli mensura in [i] vino albo: [5] vomitiones [6] enim facit. Medicamento, quod diacodion & arteriace vocatur, vtilissimum. [k] Fit autem huius papaueris aut cuiuscunque syluestris capitibus cxx. in aquæ cælestis sextariis tribus biduo maceratis, in eadémque [7] discoctis: deinde [l] saccatis, iterúmque cum melle decoctis ad dimidias partes vapore tenui. Addidere postea drachmas senas [m] croci, hypocistidis, thuris, acaciæ; & passi Cretici sextarium. Hæc ostentatione, simplex quidem & antiqua illa salubritas papauere & melle constat. Tertium genus est [8] tithymalon, mecona vocant, alij [9] paralion, folio [10] læui, albo, [n] capite magnitudinis fabæ. Colligitur vua florente. Siccatur in vmbra. Semen potum purgat aluum, dimidio acetabulo in mulso: Cuiuscunque autem papaueris caput viride, vel siccum, illitum epiphoras oculorum lenit. Opium ex vino meraculo si protinus detur, scorpionum ictibus resistit. Aliqui hoc tantùm nigro tribuunt, si capita eius vel folia terantur.

1 vocant, sue nigrū. Ta.
3 aphrodes. Diosc.
4 repræsentantibus. Ve.
5 vomitionem. Ch.
6 autem. Vet.
7 decoctis: deinde siccatis. Vet. legitur &, siccato, in Ceiff & mox decocto ad dimid.
8 tithymalos. Dal.
9 arthaliū. Ch.
10 lini. Diosc.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 13. lib. 9. histor.
b Ratio illa est, quòd medium genus censeatur, non quòd rhœas vocetur. Vide ca. 8. lib. 19.
c Rhœadem ῥοιὰ malum Punicum est, ῥοιάς papauer.
d Quidam falsi cognatione foliorum, ex hoc glaucion fieri arbitrati sunt. Dioscor.
e Sponte vbique satum prouenit.
f Struthio similibus. Dioscor. Ineptissimus hic Plinius.
g Radice perquàm tenui. Herbula tota candida & spumosa est: fructu inter folia candido. Dioscor. Pro ῥίζαν δὲ λεπτὴν ἐπιπολῆς, Plinius legit ἐπιπολάζουσαν.
h Suspicor Plinium, cùm apud autorem, vnde hæc sumpsisset, legisset papauer hoc foliis paruulis esse, similibus struthio, quo æstate lanæ purgantur ab eriopolytis, & candorem trahunt, nec assecutus τὸ στρουθίου significatum esset, incogitanter vim purgandi lina tribuisse huic plantæ. Dioscorides eius facultatis nusquam meminit.
i Mulsa, Dioscor. vino mulso, Theophr.
k Dioscoridi diacodion tantùm fit ex satiui papaueris capitibus. Fallitur Plinius.
l Colatis. Hac voce posthac vtitur cap. 2. lib. 29. Vide Tur. cap. 14. lib. 13. Aduersar.
m Heras apud Galenum lib. 7. κ. τόπους harum rerum tantùm vnam drachmam miscet. Ineptissimū est, quòd papaueris generibus ob nominis similitudinem tithymalum Plinius interponit.
n Capite in caulis summo rotundo, in quo fructus erui magnitudine, colore varius: flos albus.

De portulaca siue peplio, coriandro, & atriplici. CAP. XX.

Est & portulaca quam [a] peplion vocant, [1] [b] nō multùm satiua efficacior. Cuius memorabiles vsus traduntur. Sagittarum venena, & serpentium hæmorrhoidum & presterum [2] restingui, pro cibo sumpta, & plagis imposita extrahi. Item hyoscyami, pota è passo expresso succo. Cùm ipsa non est, semen eius simili effectu prodest. Resistit & [c] aquarum vitiis, capitis dolori, hulceribúsque in vino tusa & imposita. Reliqua hulcera commāducata cum melle sanat. [d] Sic & infantium [e] cerebro imponitur, vmbilicóque prociduo. In epiphoris verò omnium, [3] fronte temporibúsque cum polenta. Sed ipsis oculis, è lacte & melle. Eadem, [f] si [4] procident, prodest, foliis tritis cum corticibus fabæ. Pustulis [g] cum polenta & sale, & aceto. Hulcera oris, tumorémque gingiuarum commanducata cruda sedat: item dentium [h] dolores. Tonsillarum hulcera, succus decoctæ. Quidam adiecere paulum murræ. Nam [5] & mobiles dentes stabilit [6] commanducata. Cruditates sedat, vocémque firmat, & sitim arcet. Ceruicis dolores, cum galla & lini [7] semine pari mensura sedat. Mammarum vitia, cum melle [8] & Cimolia creta. Salutaris & suspiriosis, semine cum melle hausto. [i] Stomachum [9] in acetariis sumpta corroborat. Ardentibus febribus [k] imponitur cum polenta. Et aliâs manducata refrigerat etiam intestina. Vomitiones sistit. Dysenteriæ & [l] vomicis estur ex aceto, vel bibitur cum cumino. [m] Tenesmis autem cocta, & comitialibus cibo vel potu prodest. [n] Purgationibus mulierum, acetabuli mensura in sapa. Podagris calidis, cum sale illita, & sacro igni. Succus eius potus renes iuuat, ac vesicas. Ventris animalia pellit. Ad vulnerum dolores, ex oleo cum polenta imponitur. Neruorum duritias emollit. Metrodorus, qui ἐπιτομὴν τῶν ῥιζοτομουμένων scripsit, purgationibus à partu dandam censuit. Venerem inhibet, Venerísque somnia. Prætorij viri pater est, Hispaniæ princeps, quem scio propter impatibiles vitæ morbos, radicem eius filo suspensam è collo gerere, præterquam in balineis, [10] & ita liberatum incommodo omni. Quinetiam inueni apud autores, caput illitum ea distillationem anno toto non sentire. Oculos tamen hebetare putatur. Coriandrum [o] inter syluestria non inuenitur. Præcipuum tamen esse constat Ægyptium. Valet contra serpentium genus vnū, quod amphisbænas vocāt, potum impositúmque. Sanat & alia vulnera. Epinyctidas, pustulas tritum. Sic & omnes tumores collectionésque, cum melle aut vua passa. [p] Panos verò ex aceto tritum. Seminis grana tria in tertianis deuorari iubent aliqui ante accessionem: vel

1 non, in Vet. d.
2 restringi. Vet.
3 fronti. Dal.
4 procedāt. Chiff.
5 & in M. d. & Ch.
6 manducata. Cruda. Ch.
7 semine & melle pari. Ch.
8 aut. Ch.
9 in Ch. d.
10 & in Ch. d.

plura illini fronti. Sunt qui & ante Solis ortum ceruicalibus subijci efficaciter putent. Vis magna ad refrigerandos ardores viridi. Hulcera, quoque, [q] quæ serpunt, sanat cum melle, vel vua passa: item testes, [r] ambusta, carbunculos, aures: cum lacte mulieris epiphoras oculorum: ventris & intestinorum fluxiones semẽ ex aqua potum. Bibitur & in choleris cum ruta. Pellit animalia interaneorum, cum mali Punici succo & oleo semen potum. Xenocrates tradit [11] rem, si vera est: mẽstrua contineri vno die, si vnum granum biberint fœminæ: biduo: si duo: & totidem diebus quot grana sumpserint. Marcus Varro, coriandro subtrito cum aceto, carnem incorruptã æstate seruari putat. Atriplex & syluestre est, [12] accusatum à Pythagora, tanquam faceret hydropicos, morbósque regios & pallorem, coqueretur difficillimè: ac ne in hortis quidem iuxta id nasci quicquam, nisi languidum, [13] culpauit. Addidere Dionysius & Diocles plurimos gigni ex eo morbos. Nec nisi mutata [14] sæpius aqua coquẽdum: stomacho contrarium esse, lentigines & papulas gignere. Miror, quare difficulter in Italia id nasci tradiderit Solon Smyrnæus. Hippocrates vuluarum [s] vitiis id infundit cum beta. Lycus Neapolitanus contra cantharidas bibendum dedit. Panos, furunculos incipientes, duritias omnes, vel cocto, vel crudo vtiliter illini putauit. Item ignem sacrum, cum [t] melle, [15] aceto, nitróque: similiter podagras. Vngues scabros detrahere dicitur sine hulcere. Sunt qui & morbo regio dent semen eius [16] cum melle, [u] arterias & tonsillas nitro addito perfricent, aluum moueant, cocto [17] vel per se, vel cum malua aut lenticula, concitantes vomitiones. Syluestri capillos tingunt, & ad suprà dicta vtuntur.

11 rem miram, si vera est. M. & Chiff.
12 & satiuum accus. M. Vet.
13 putauit. Vet.
14 sæpe. Ch.
15 acetóque nigro. M. aceto nigro. Ch.
16 cũ mulsa. Diosc.
17 vel, in Vet. d.
18 scripta. Vet. & Ch.

ANNOTATIONES.

a Ineptè Plinius syluestrem portulacam eiusdẽ generis ac naturæ cum satiua, nisi quòd sponte prouenit, confundit cum Peplio herba diuersissima, ideò tantùm, quòd peplion agrestem portulacam nonnulli vocauerunt. Quidam legunt, quam telephion, quoniam sedum tertium acre, & vlcerans Dioscorides, & agrestem portulacam nominari scribat, & telephium.
b Ob magnam acrimoniam & feruorem.
c Peplion bilem, pituitam, aquas educit.
d Ad satiuam iam hæc pertinent.
e Inflammato siriasi morbo.
f Oculi. Hoc vitium nunc φλύκταιναι Græci vocant, nunc ἐκπιεσμόν.
g Eruptionibus papularum in capite, cum vino. Diosc.
h Stupores, Dioscor.
i Stomachi & intestinorum ardores, & æstum placat. Dioscor.
k Ventri & hypochondriis. Diosc.
l Cruentis excreationibus. Diosc.
m Hemorrhoidibus. Diosc.
n Immodicis, & nimis effusis: sic & mox.
o Satu tantùm, non sponte, nascitur. N per tamen syluestre repertum in Hispania.
p Et strumas. Dioscor.
q Herpetas & ignes sacros sanat cum pane aut polenta: item testes inflammatos. Diosc.
r Igneas summæ cutis inflammationes. Dioscor. πυρώδεις φλεγμονὰς καὶ τὴν ἐπιφάνειαν.
s Inflammationibus.
t Mulsa, Diosc.
u Acri fluxione exasperatas.

De malua, malope, & althæa, & [1] lapatho, & oxylapatho, & hydrolapatho, & hippolapatho, & bulapatho. CAP. XXI.

E Contrario in magnis laudibus malua est vtraque, & satiua & syluestris. Duo genera earum amplitudine folij discernuntur. Maiorem Græci [2] malopen vocant in satiuis. Alteram ab emolliendo [3] ventre, dictam putant malachem. E syluestribus, cui grande folium & radices albæ, althæa vocatur, ab excellentia [b] effectus à quibusdam [4] aristalthæa. Omne solũ, in quo serantur, pinguius faciunt. Huic contra omnes aculeatos ictus [5] efficacior vis, præcipuè scorpionum, vesparum, similiúmque, & muris aranei. Quin & trita cum oleo qualibet earum peruncti antè, vel habentes eas, non feriuntur. Folium impositum scorpionibus torporem affert. [c] Valent & [6] contra venena. Aculeos omnes extrahunt illitæ crudæ [7] cũ nitro, potæ verò decoctæ cum radice sua, leporis marini [8] venena [9] restringunt: & vt quidam dicunt, si vomatur. De eisdem mira & alia traduntur. Sed maximè, si quotidie quis succi ex qualibet earum sorbeat cyathum dimidium, omnibus morbis cariturum. Hulcera manantia in capite sanant in vrina putrefactæ, lichenas & hulcera oris cum melle. Radix decocta, furfures capitis & dentium mobilitates. Eius, quæ vnũ caulẽ habet radice circa dẽtẽ qui [10] doleat [11] punge, donec desinat dolor. Eadem & strumas & parotidas panósque, addita hominis saliua, [12] purgat citra vulnus. Semen in vino nigro potum à pituita & nauseis liberat. Radix mammarum vitiis occurrit, adalligata in lana nigra. Tussim in lacte cocta, & sorbitionis modo sumpta, quinis diebus emendat. Stomacho [13] inutiles Sextius Niger dicit. Olympias Thebana, abortiuas esse cum adipe anseris: alij qui purgari fœminas, foliis earum manus plenæ mensura, in oleo & vino sumptis. Vtique constat parturientes foliis substratis celerius [14] solui, protinus à partu reuocandum, ne vulua sequatur. Dant & succum bibendum parturientibus ieiunis, in vino [15] decocta hemina. Quin & semẽ [16] tritum adalligant brachio, genitale non continentium. Adeóque eæ Veneri nascuntur, vt semen vnicaulis aspersum genitali, fœminarum aviditates augere ad infinitum, Xenocrates tradat. [17] Item tres radices iuxta adalligatas, Tenesmo, & dysentericis vtilissimè infundi. Item sedis vitiis vel si foueantur. Melancholicis quoque succus datur cyathis ternis tepidus, & insanientibus [18] quaternis. Decoctæ comitialibus heminæ succi. [19] His & calculosis, & inflatione & torminibus, aut [20] opisthotonico laborantibus, tepibus illinitur. Et sacris ignibus, & ambustis, decocta in [21] oleum folia imponuntur: & ad vulnerũ impetus cruda cum pane. Succus decoctæ neruis prodest, & vesicæ, & intestinorũ rosionibus. Vuluas & cibo & [22] infusione emollit in oleo: succus decoctæ [23] pori meatus suaues facit. Althææ in omnibus suprà dictis efficacior radix: præcipuè conuulsis ruptisque.

[Right-margin notes 1–23, partly cut off: 1 malache. … 2 malachen. Ex Aldin. … Ch. 3 ventrem. Ch. 4 plistolochia. Ch. 5 efficax. Vet. … (remainder illegible)]

Cocta

Cocta in aqua aluum sistit.[d] Ex vino alio strumas & parotidas, & mammarum [24] inflammationes, & [e] panos in vino folia decocta & illita tollunt. Eadem arida in lacte decocta, quamlibet perniciosæ tussi citissimè medentur. Hippocrates vulneratis, [25] sitientibúsque [f] defectu sanguinis, radicis decoctæ succum bibendum dedit: & ipsam vulneribus cum melle & resina, item [26] contusis, luxatis, tumentibus, [27] & musculis, neruis, articulis imposuit: [28] & asthmaticis ac dysentericis in vino bibendum dedit. Mirum, aquam radice ea [29] addita addensari sub [30] dio, atque [31] lactescere.[g] Efficacior autem, quo recentior. Nec lapathum dissimiles effectus habet. Est autem [32] & syluestre, quod alij oxalidem appellant, [33] satiuo proximum, foliis acutis, colore betæ candidæ, radice minima: nostri verò [h] rumicem, alij lapathum [i] cantherinum, ad strumas cum axungia efficacissimum. Est & alterum [34] genus, ferè oxylapathon vocant, satiuo [35] item similius, & acutiora habet folia ac rubriora, non nisi in palustribus nascens.[k] Sunt qui hydrolapathon tradunt in aqua natum. Est & aliud hippolapathon, maius satiuo, candidiúsque ac spissius. Syluestria scorpionum ictibus medentur, & [36] ferire prohibent habentes. Radix aceto decocta [37] si coletur, succus dentibus auxiliatur: si verò bibatur, morbo regio. Semen [l] stomachi inextricabilia vitia sanat. Hippolapathi radices priuatim vngues scabros detrahunt. Dysentericos semẽ duabus drachmis in vino [38] potum liberat. Oxylapathi semen lotum in aqua cælesti, sanguinem reiicientibus adiecta acacia lentis magnitudine prodest.[m] Præstantissimos pastillos faciunt ex foliis & radice, addito nitro & [39] iure exiguo. In vsu aceto diluunt. Sed satiuum in epiphoris oculorum illinunt [40] frontibus. Radice meliceridas & lepras curant. In vino verò decocta, strumas & parotidas & calculos: [41] [n] Poto vino & [42] lienes, cœliacos æquè & dysentericos, & tenesmos. Ad eadémque omnia efficacius ius lapathi: [43] & ructus facit, [o] & vrinam ciet, & caliginem oculorum discutit: Item pruritum corporis in solia balinearum additum, aut prius ipsum illitum sine oleo. Firmat & commanducata radix dentes. Eadem decocta cum vino, sistit aluum: folia [44] soluunt. Adiecit [45] Solon (ne quid omittamus) bulapathon, radicis tantum altitudine differens, & erga dysentericos [46] effectu, potum ex vino.

24 inflationes. Ch. inflammationes toll. it. Panos in vi. fol. dec. & illita. Eadem. Vet. 25 siccescentibúsque. Vet. 26 consul... M. 27 &c. in Vet. d. 28 vt supra ... Ch. 29 addita, in M. d. 30 diu. Ch. 31 lentescere Vet. latescere. Quidam. id est, in laticem verti. 32 &, in Vet. d. 33 sapore. Conf. 34 genus fere. Vet. 35 idem M. id est. Vet. satius id quidem similius. sed. A. ŷ. Vet. 36 feriri. Vet. 37 si colluatur succus: Vet. 38 optimũ. Ch. 39 thure. Cornarius. 40 frontibus & temporibus. Vet. 41 Semine poto è vino. Cornarius. 42 ... in... cœliacos. Ch. 43 quod. Vet. 44 soluunt adiecto sale. Neque hoc omittemus. M. 45 Solo. Ch. 46 efficacius. M.

ANNOTATIONES.

a Lapathi Dioscoridi 4. genera: oxylapathum syluestre: oxylapathũ satiuũ: oxalis rotunda syluestris, nos & satiuã habemus: oxalis, siue anaxyris. Quatuor his generibus idem addit hippolapathon, nulla facta mentione aut hydrolapathi, aut bulapathi. Hydrolapathum autoris, est Dioscoridis hippolapathum in paludibus nascens. Hippolapathum autoris, lapathi syluestris genus, amplo & lato folio, descriptum à Dodonæo pro tertia specie lapathi. Bulapathum verò, planta, quam Totambonam officinæ vocant.

b ἀλθαίνειν, mederi est Græcis.

c Si ius decoctarum à bibentibus continuò reuomatur. Dioscor.

d Aut cum mulsa. Dioscor.

e Abscessus. Diosc.

f Atrophia.

g Nam peptica & malactica vis spatio temporis elanguescit.

h Suprà cap. 12. lib. 19. lapathum satiuum rumex dicitur, non syluestre.

i Vt Columella lib. 1. cap. 9. hexastichon hordeum cantherinum vocari ait, quòd cantherijs, id est, equis pabulum detur, sic lapathum cantherinum hoc rumicis genus vocari probabile est, quòd eo valde cantherij delectentur. In equis cantherij, quod in porcis maiales, in ouium genere verueces. Lucillius,

Penula, si quæris, cantherius, seruus segestre
Vtilior mihi, quàm sapiens.

Rumicem fœcundum, epitheto peculiari, autor Moreti vocat.

k Integra & nihil mutata lectione, quidam à Plinio significari volunt lapathi aquatici genus, quarto loco descriptum à Dodonæo, in nostris stagnis frequens.

l Stomachi fastidia, τὴν ἄσην. Diosc. & cœliacos affectus. Idem.

m Ad scabiem, lepras, impetigines.

n Cùm aceto, Diosc. Legit Cornarius, Semine poto è vino lienes, &c. Dioscorides verò habet: syluestris (nempe mollis) & oxylapathi, oxalidis semen ex aqua aut vino bibitur contra dysenterias, cœliacos affectus, stomachi fastidia &c. nulla lienis facta mentione.

o Menses. Dioscor.

De sinapis tribus generibus, & marrubio, & serpyllo, & sisymbrio, siue thymbræo, & de lini semine, & blito. CAP. XXII.

SInapi, cuius [a] in satiuis tria genera diximus: Pythagoras principatum habere ex his, quorum [1] sublimè vis feratur, iudicauit: quoniam non aliud magis in nares & cerebrum penetret. Ad serpentium ictus & scorpionum tritum cum aceto illinitur. Fungorum venena discutit. Contra pituitam [b] tenetur in ore, donec liquescat, aut gargarizatur cũ aqua mulsa. Ad dentium dolorem manditur.[c] Ad vuam gargarizatur cum aceto & melle. Stomacho vtilissimum contra omnia vitia, pulmonibúsque. Excreationes faciles facit in cibo sumptũ: datur & suspiriosis. Item comitialibus tepidũ cum succo cucumerum. Sensus, atque sternutamentis caput purgat, aluum mollit, menstrua & vrinam ciet. Hydropicis [2] imponitur: cum fico & cumino tusum ternis partibus comitiali morbo. [3] Et vuluarum [d] conuersione suffocatas excitat odore, aceto misto: item lethargicos. Adiicitur tordilion. [e] Est autem id semen ex seseli. Et si vehementior somnus lethargicos premat, cruribus aut etiam capiti illinitur cum fico ex aceto. Veteres dolores, thoracis, lumborum, coxendicum, humerorũ, & in quacunque [4] corporis ex alto vitia extrahenda sunt, illitum caustica vi emendat, pustulas faciendo. [5] At in magna duritia sine fico impositum: vel si vehementior [6] vrigo timeatur, [f] per duplices pannos. Vtuntur ad alopecias cum rubrica, psoras, lepras, phthiriases [7] lithanicos, opisthotonicos. Inungũt quoque scabras genas, aut [8] caligantes oculos cum melle. Succúsque tribus modis exprimitur in fictili, calescitque in eo in Sole modicè. [g] Exit & è cauliculo succus lacteus, qui ita cum

1. in sublime. Vet. 2 imponitur cum fico & cumino, &c. 3 Ex Vet. 4 parte corp. Ch. 5 Ad magnam duritiem. M 6 vstio. Ch. 7 tetanicos. 8 calig. ocul. succo cũ melle, qui tribus modis (sub. seminis) exprimitur, & in fictili, deinde sole modicè crassescit. Exit & è caul. suc. lactescens, qui ita &c. partim ex Mãsc. partim è coniectura. Mapier habent oculos melle, succóque trib. modiis &c. deinde, succus latens et ne cui ita &c.

induruit, dentium dolori medetur. Semen ac radix, cùm immaduere musto, conteruntur, manúsque plenæ mensura sorbentur [9] ad firmandas fauces, stomachum, oculos, caput, sensúsque omnes: mulierum etiam lassitudines, [10] saluberrimo genere medicinæ. Calculos quoque discutit potum [11] ex aceto. Illinitur & liuoribus suggillatísque cum melle & adipe anserino, aut cera Cypria. Fit & oleum [12] ex semine madefacto in oleo expresóque, quo vtuntur ad neruorum rigores, lumborúmque & coxendicum perfrictiones. Sinapis naturam effectúsque eosdem habere traditur adarca, [h] inter syluas tacta in cortice calamorum sub ipsa coma nascens. Marrubium plerique inter primas herbas commēdauere, quod Græci prasion vocāt, alij linostrophon, nonnulli philopæda, aut philochares, notius quàm vt indicandū sit. Huius folia seménque contrita prosunt contra serpentes, pectorum & lateris dolores, tussim veterem. Et iis [i] qui sanguinem [13] reiecerint, eximiè vtile, [k] scopis eius cū panico aqua decoctis, vt asperitas succi mitigetur. Imponitur strumis cum adipe. Sunt qui viridis semen quantùm duobus digitis capiant, cum farris pugillo decoctum, addito exiguo olei & salis, [14] sorbere ieiunos ad tussim iubeant. Alij nihil comparant in eadem causa marrubij & fœniculi succis ad sextarios ternos expressis, decoctísque ad sextarios duos, [15] cum addito mellis sextario, rursus decocto ad sextarios duos, si cochlearij mensura in die sorbeatur [16] in aquæ cyatho. [l] Et virilium vitiis tusum cum melle mirè prodest. Lichenas purgat ex aceto. Ruptis, conuulsis, spasticis neruis salutare. Potum aluum soluit cum sale & aceto. Item menstrua & secundas mulierum. Arida farina cum melle ad tussim siccam [m] efficacissima est. Item ad [n] gangrænas & pterygia. Succus verò auriculis & naribus, & [o] morbo regio, minuendæque bili cum melle prodest. Item contra venena inter pauca potens. Ipsa herba stomachum & excreationes pectoris purgat. Cum iride & melle vrinam ciet. Cauenda tamen exhulceratæ vesicæ & renum vitiis. Dicitur succus [17] claritatem oculorū adiuuare. Castor marrubij duo genera tradit: nigrum, & quod magis probat, candidum. In ouum inane succum addit is, [18] ipsúmque ouum infundit melle æquis portionibus tepefactum, [q] vomicas rumpere, purgare, persanare promittens: illitis etiam vulneribus à cane factis [19] tuso cum axungia veteri. Serpyllum [q] à serpendo putant [20] dictum. Quod in syluestri euenit, in petris maximè. Satiuum non serpit, sed ad [r] palmi altitudinem increscit. Pinguius voluntarium, & candidioribus folijs ramísque aduersus serpentes efficax, maximè cenchrin & scolopendras terrestres ac marinas, & scorpiones, decoctis [21] in vino ramis foliísque. Fugat & odore omnes, si [22] vratur. Et contra [s] marinorum venena præcipuè valet. Capitis doloribus decoctū in aceto [t] illinitur temporibus ac fronti cum rosaceo. Item phreneticis, lethargicis: contra tormina, & vrinæ [23] difficultatem, anginas, vomitiones drachmis quatuor datur. Ex aqua bibitur & ad iocinerum [24] [u] desideria. Folia obolis quatuor dantur ad lienem ex aceto. [x] Ad cruentas excreationes teritur in cyathis duobus aceti & mellis. [y] Sisymbrium syluestre à quibusdam [25] thymbræum appellatum, pedali non amplius altitudine. Quod in riguis nascitur, [z] simile nasturtio est. [A] Vtrunque efficax aduersus aculeata animalia, vt crabrones & similia. [B] Quod in sicco ortum, odoratum est, & inseritur coronis angustiore folio. Sedant [C] vtraque capitis dolorem. Item [26] epiphoras. Alij panem addunt: alij per se decoquunt in vino. Sanat & epinyctidas, [D] cutísque vitia in facie mulierum intra quartum diem noctibus impositum, diebúsque detractum. Vomitiones, singultus, tormina, stomachi dissolutiones cohibet siue in cibo sumptum, siue succo potum. Non edendum grauidis, nisi mortuo conceptu. Quippe etiam impositum eiicit. [E] Mouet vrinam cum vino potum, syluestre [27] & calculos. [F] Quos vigilare opus sit, excitat infusum capiti cum aceto. Lini semen cum aliis quidem in vsu est: & per se mulierum [G] cutis vitia emendat in facie. Oculorum aciem succo adiuuat. [H] Epiphoras cum thure & aqua, aut cum myrrha ac vino sedat: parotidas cum melle aut adipe, aut cera: stomachi [28] solutiones inspersum polentæ modo: anginas in aqua & oleo decoctum, & cum aniso illitum. Torretur, vt aluum sistat. Cœliacis, & dysentericis imponitur ex aceto. Ad iocineris dolores estur cum vua passa. Ad phthisin vtilissimè è semine fiūt ecligmata. Musculorum, neruorum, articulorum, [29] ceruicum duritias, cerebri [I] membranas mitigat farina seminis, nitro aut sale, aut cinere additis. Eadem cum fico [30] idem concoquit ac maturat. Cum radice verò cucumeris syluestris extrahit quæcunque corpori inhæreant. Sic [31] & fracta ossa. Serpere hulcus in vino decocta prohibet, eruptiones pituitæ cum melle. Emendat vngues scabros cum pari modo nasturtij: [32] & testium vitia & ramices cum resina & murrha, & grangrænas ex aqua. Stomachi dolores cum fœno Græco sextariis vtriusque decoctis in aqua mulsa. Intestinorum & thoracis perniciosa vitia, clystere in oleo [33] & melle. Biitum [K] iners videtur ac sine sapore, aut acrimonia vlla. Vnde [L] conuicium fœminis apud Menandrum faciunt mariti. Stomacho inutile est. [M] Ventrem adeò turbat, vt choleram faciat aliquibus. Dicitur tamen aduersus scorpiones potum è vino prodesse & clauis pedum illini: item lienibus & temporum dolori ex oleo. Hippocrates menstrua [34] sisti eo cibo putat.

9 confirmādus Ch.
10 saluberrimæ Ch.
11 in. Ch.
12 ex eo sem. Ch.
13 reiiciūt. M.
14 sorberi ieiunis. M. & Chiff.
15 tum. Ch.
16 eum. Dal.
17 & clar. Chiff.
18 ipsúmque infuso melle &c. persanare promittit: illinit etiā vulnera à cane facta tuso. Vet.
19 tusum cum ax. vetere. Chiff.
20 dictum, quod in satiuo euenit, in petris maximè. Syluestre ac voluntariū non serpit, sed ad pal alt. incr Satiuum origano simile foliis ramisque, sed candidior bus. aduersus serpentes &c. Sic leg. hæc ex Diosc.
21 ex. Ch
22 vretur Chiff.
23 difficultates Ch.
24 ardores, phlegmonas. Diosc. dolores. Ve desiderium. Ch.
25 serpillum. Dio.
26 epiphoras, vt Plinius tradit, Vet. epiph. vt Plinius tradit. Ch. corrupta, sed ea qua lectione ita Vetera confirmantur.
27 eiicit. Vet.
28 dissolutiones Dal. vt paulo ante.
29 ceruices. Vet.
30 & id. M. sedat. Vet. item. Dal
31 effracta. Chiff.
32 & in M. d.
33 aut Ch.
34 cieri Ex Hipp. lib. 2. de dieta. Ch.

ANNOTATIONES.

a Lib. 19. cap. 8.
b Manium capitis pituitam elicit, ἀποφλεγματίζει, Diosc.
c Ad tonsillas, diuturnásque & callosas arteriæ scabritias succus mixtus cū mulsa gargarizatur.
d Strangulatu. Dioscorides.
e Tordylium quidam Creticum seseli vocant. Diosc.
f Inter duplicatum pannum.
g Falsum hoc. non enim planta hæc lacteum succum fundit.
h Lib. 16. ca. 36. quo tractantur arbores in syluis nascentes. Inepte Plinius & illic & hîc adarcen inter plantas memorat. Vide suprà c. 36. lib. 16. &

16.& infrà cap.10.lib.32.circa finem.

i Tabidis,Dioscor.

k Fasciculis manualibus.

l Folia cum melle illita,sordida vlcera purgant, nomas sistunt.Diosc.

m Ob humoris crassitiem.

n Cancrum esse grangrænam putat Nonius,quamuis eas ægritudines medici distinguant.Lucil.lib. 1.Sat.

--serpere uti gangræna malum atque
Herpes ita posset.

Varro περὶ ἐξαγωγῆς, *Non vituperamus, cùm sciamus digitum præcidi oportere, si ob eam rem grangræna non sit ad brachium ventura.* Idem lib.2.De vita Pop Rom. metaphorice: *Quo faciliùs animaduertatur per omnes articulos populi hanc mali gangrænam sanguinolentam permeasse,nempe morum labem & corruptionem.*

o Naribus morbum regium purgat.Dioscor.

p Internos abicessus.

q A serpendo putant dictum, quod in satiuo euenit, in petris maxime (à maceriis demissum prolixius crescit. D.) syluestre ac voluntarium non serpit, sed ad palmi altitudinem increscit. Satiuum origano simile foliis ramisque, sed candidioribus.Dios.

r Parui:nimirum ad quatuor digitorum, siue trium pollicum altitudinem.

s Leporis,draconis,pastinacæ,&c.

t καλαθρέχεται Dioscorid.affunditur.

u Ardores,phlegmonas.Dioscorid.

x Dioscoridi cruentos vomitus sedat eius succus, ad drachmas quatuor potus ex aceto.

y Sisymbrium à quibusdam appellatum syluestre serpyllum.Dioscor.Apud Aristophanẽ sisymbrio sponsi coronantur,hilares alioqui,& nuptiarum expectatione læti, vnde νυμφίου βίος, solutus & voluptarius.ὑμεῖς μὲν ἄρα ζῆτε νυμφίου βίον. Rhodig.cap.24.lib.28.

z Gustu,Dioscor.

A Prius,Dioscor.

B Quod in sicco ortum menthæ hortensi simile est, odoratius, latiore folio & coronis inferius. Dioscor.

C Prius.Diosc.idque folio fronti & temporibus illito.

D Ephelidas,maculas sole contractas,& lentigines in facie.Diosc.mulierum,non addit atque id de posteriore.

E Vtrúmque & mox,syluestre,prius Dioscor.

F Somnolentos,veternosos,lethargicos.

G Ephelidas,& varos, crudum illitum cum nitro & fico.Diosc.

H Omnem inflammationem cum aqua, melle,exiguo oleo,aut cum melle cocto.Diosc.

I Inflammatas.

K ἠλιθίους,βλιτάς,μωρὸν λάχανον.

L βλιτάδες eæ dicuntur,ἀπὸ τῆς πηλοῦ: Plauto luteæ,& bliteæ,à luto & bliti.Catullus.

*Non assis facies,ô blitum lupanar,*id est meretrix fatua.Scalig.in Varr.Plautus in Trucul. *Blitea & lutea est meretrix,nisi quæ in vino sapit,ad rem suam.*Lutea, contemptissima, nullius pretij,e luto facta. βλὰξ stolidus,ineptus, infulsus βλιτὰς γυνή Suidæ, iners, stupida, fatua. βλιτομάμας Aristophani, stolidus more puellorum.Inde vox Gallica,*Belitre.*

M Theopompus comicus apud Athenæum. 14. παύσαι κυβδίσον μειράκιον, καὶ τοῖς βλίτοις διαχρῆ τὸ λοιπὸν κειλίας σκλῆρὰν ἔχε: τὰ πτερύγια τῆς ἰχθύδιον ἀπόδος V.ctorius cap.13.lib.3.

De meu, & fæniculo, & hippomarathro vel [1] myrsineo, & cannabi, & de ferula, & carduis.

[1] marrhineo vel murrhineo. Dal.

CAP. XXIII.

MEu[2] in Italia non nisi à medicis seritur,& iis admodum paucis. [a] Duo genera eius. Nobilius Athamanticum vocant, illi tanquã ab Athamante inuentum, hi quoniam laudatissimum in [b] Athamante reperiatur, foliis [3] aniso simile, & caule aliquando [4] bicubitali, radicibus multis [5] & obnigris, quibusdam altissimis. Minus ruffum,quàm illud alterum. Ciet vrinam in aqua [6] potum,[c] radice trita vel decocta. Inflationes stomachi mirè discutit. Item tormina & [d] vesicæ vitia: vuluarúmque [7] articulis cum melle, infantibus cum apio illitum imo ventri vrinas mouet. Fœniculum nobilitauere serpentes, gustatu, vt diximus, senectam exuendo,oculorúmque aciem succo eius reficiẽdo.[e] Vnde intellectum est,[8] hominum quoque caliginem præcipuè eo [9] leuari. Colligitur hic caule [f] turgescente.In Sole siccatur,inungitúrque ex melle. Vbique hoc est. [10] Laudatissimus [g] in Iberia è [h] lacrymis fit, & ex semine recenti. Fit [11] etiam è radicibus, prima germinatione incisis. Est & in hoc genere syluestre, quod alij hippomarathron, alij [12] myrsineum vocant,foliis maioribus,gustu acriore,procerius,brachiali crassitudine, radice candida. Nascitur in calidis, sed saxosis. Diocles & aliud hippomarathri genus tradit, longo & angusto folio, semine coriandri. Medicinæ [13] in satiuo,ad scorpionum ictus & serpentium,semine in vino poto. Succus & auribus instillatur, vermiculósque in his necat. Ipsum condimentis propè omnibus inseritur: oxyporis etiam aptissimè. Quin & panis crustis [i] subditur. Semen [k] stomachum dissolutum astringit, vel in febribus sumptum. Nauseam [l] ex aqua tritum sedat. Pulmonibus & iocineribus laudatissimum. [m] Ventrem sistit, cùm modicè sumitur,vrinam [14] excitet, & tormina mitigat decoctum,lactísque defectu potum [15] mammas [n] replet. Radix cum ptisana sumpta [o] renes purgat, siue [16] decocto succo, siue semine sumpto. Prodest & hydropicis radix ex vino cocta: Item conuulsis. Illinuntur folia tumoribus [p] ardentibus ex aceto. [q] Calculos vesicæ pellunt. Geniture abundantiam quoquo modo haustum facit.[r] Verendis amicissimum, siue ad fouendum radice cum vino cocta,siue contrita in oleo illitum. Multi tumoribus & suggillatis cum cera illinunt. Et [17] radice in succo vel cum melle contra canis morsum vtuntur, [18] & contra multipedam ex vino. Hippomarathron ad omnia vehementius. Calculos præcipuè pellit. Prodest [s] vesicæ cum vino leni, & fœminarum menstruis hærentibus. Efficacius in eo semen, quàm radix. Modus in vtroque, quod,duobus digitis tritũ additur in portionem. [19] Petridius qui ophiaca scripsit, & [20] Miction qui rhizotomumena, aduersus serpẽtes nihil hippomarathro efficacius putauere. Sanè & Nicander non in nouissimis posuit. [t] Cannabis in syluis primùm nata est,[21] nigriore folio & asperiore. Semen eius extinguere genituram virorum dicitur. Succus ex eo [u] vermiculos aurium, & quodcunq; animal intrauerit,eiicit, sed cũ dolore capitis. [x] Tantáq, vis ei est,vt aquæ infusa, coagulare eam dicatur. Et ideo iumentorum [y] aluo succurrit pota in aqua. Radix contractos articulos emollit in aqua cocta: item podagras & [z] similes impetus. Ambustis cruda illinitur,sed sæpiùs mutatur priusquam [22] arescat. Ferulæ semen anetho simile habet. Quæ ab vno caule

[2] Men. M. Meum Ch.

[3] anetho. Dioscor. & Vet.

[4] bipedali. Ch.

[5] oblongis, nigris. M.

[6] potum. Radice tr. vel decocta inflationes. Vet.

[7] art. cum melle prodest. Infant. Vet. articulis dolentibus prodest thoracis item fluxionib. cum melle Infant. Aliq. Vet.

[8] hominem & c leuare. Ch.

[9] releuari. M.

[10] Laudatamen in. Ib.Vet.

[11] & è Ch.

[12] murrhineum quod murrhã oleat radix: vel murrhinũ Dal.

[13] insitiuo Ch.

[14] excitat, & tor mit. totum deco Vet.ad tormina totũ decoctum. Ch.

[15] mammas replet radice cum ptis.sumpta Renes.Vet.

[16] decocti. Ch.

[17] radicis succo. Vet.

[18] vel.Vet.

[19] Petrichus Ch.

[20] Myceon Ch.

[21] nigrior folijs & asperior. Ch.

[22] inarescat.Vet.

diuiditur in cacumine, fœmina putatur. Caules eduntur decocti,[23] commendatúrque musto ac melle, stomacho vtiles[24] Sin plures sumpti, capitis[25] dolores faciunt.ᴬ Radix denarij pondere in vini cyathis duobus, bibitur aduersus serpentes. Et ipsa radix imponitur. [26] Sic & torminibus medetur.ᴮ Ex oleo autem & aceto, contra sudores immodicos, vel in febribus proficit. Succus ferulæ aluum[27] soluit, fabæ magnitudine deuoratus. Et viridi[28] ferula ramusculus, vtilis est ad omnia ea vitia.ᶜ Ad sanguinem sistendum decem grana seminis bibũtur, in vino trita, vel medulla. Sunt qui comitialibus[29] morbis dandum putant Luna quarta, sexta, septima,[30] ligulæ mensura. Natura ferularum murænis infestissima est: tactæ siquidem ea moriuntur. Castor radicis ᴰ succum & oculorum claritati conferre multum putauit. Et de carduorum satu inter hortẽsia diximus: quapropter & medicinam ex iis non differamus. Syluestrium genera sunt duo:ᴱ vnum fruticosius à terra statim:ᶠ alterum vnicaule crassius. Vtrique folia pauca, spinosa, muricatis cacuminibus. Sed alter florem purpureum mittit inter medios aculeos, celeriter ᴳ canescentem, & abeuntem cum aura: scolymon Græci vocant. Hic antequã floreat cõtusus atque expressus, illito succo alopecias replet. Radix cuiuscũq; ex aqua decocta,[31] potoribus sitim facere narratur. Stomachum corroborat: & vuluis[32] (si credimus) etiam cõferre aliquid traditur, vtᴴ mares gignantur. Ita enim Chæreas Atheniensis scripsit, & Glaucias, qui circa carduos diligentissimus videtur. Manducatus carduus,ᴵ odorem commendat oris.

23 condiuntur. Vet.
24 sed Vet.
25 dolorem. Ch.
26 Semen tor. Diosc
27 sistit. V
28 medulla vultui vtilis est, & ad omnia eius. M Et viri de merulla vultuis vtile est &c. Ch
29 bis dãdum putẽt. Ch.
30 lingula. Ch.
31 potionibus M. potioribus. CH.
32 sic. Ch.

ANNOTATIONES.

a Macedonicum scilicet & Hispanicum. Non quidem ea duo diuersa genera sunt: cæterum iis in locis plurimum gignitur.
b Monte Phthiotidis Thessaliæ, suprà cap. 8. lib. 4.
c Citra coctionem. Dioscor.
d Farctæ ac præclusæ. Diosc.
e Nicander in Theriacis,
  -μαράθου ἐπὶ χυτὸς ὄρπηξ
  βοσκηθεὶς ἀκμαῖόν τε καὶ αὐγήεντα τίθησι.
f E scapo, foliis, viridi semine, ramulis, & radicibus prima germinatione. Dioscor.
g In Iberia caulem medium, dum floret, rustici demetunt, & igni admouent. Calfactus is succum lacteum (ὀπὸν) exudat, gummi similem, altero succo efficaciorem ad oxydercica & ocularia medicamẽta. Dioscor. Confusè & perturbatè hoc Plinius.
h Gummoso liquore, quem igni vicinus caulis veluti lacrymatur.
i Vt ammi, melanthium, anisum.
k Stomachi feruorem extinguit.
l Frigida potum. Dioscor.
m Hippomarathron radice aut semine poto. Diosc.
n Si satiui coma, vel semen cum ptissana sumatur, aut si hippomarathri foliorum decoctum hauriatur. Diosc.
o Renum doloribus prodest. Idem.
p Ex incendio factis, vel carbunculis.
q De hippomarathro id Dioscor.
r Tumentibus, vlceratis, pruriginosis.
s Stranguriæ. Dios.
t In vetusta inscriptione sepulchri Patauini legitur, Canabetum simplici n. Ea sic habet: Interendi, in area humandi, repeliendíque ius potéstasque esto: vt huic areæ, quam ego definij, & à fronte maceriam duxi, & titulum posui, vltra eam aream & maceriam in fronte in agro versus late P. X. retrò vsque ad Canabetum huic areę cedet: in qua pedatura neque humari, neque tumulum fieri volo, vt habeat ea area, & à latere, accessum suum. Brissonius ca. 16. lib. 2.
u Cannabis recentis decoctum expressa validè herba, piscatores terrestrium lumbricorum cauernulis effundentes eos statim euocant. Eiusdem succus, aut decoctum, tineas equorum ventri inhærentes eiicit & necat.
x Cùm Plinius legisset cannabis syluestris virgas esse althææ similes, oscitanter & incogitanter Cãnabi tribuit, quod althææ proprium est, vt aquam spisset, quod antea traditum est cap. 21.
y Concitatæ. Diosc.
z Inflammationes mulcet illita, & tumores discutit. Dios.
A Medulla, Diosc.
B Sudores ciet, cum oleo peruncto corpore. Diosc.
C Ad cruentas excreationes medulla pota confert: naribus indita sanguinem erumpentem sistit. Dioscor.
D Sagapenum, quod imo caule ad radicem vulnerato fluit. Diosc.
E Scolymus Theophrasti, qui infrà describitur li. & c. 22. Frutex est nunquam cubitali altior, &c.
F Scolymus Dioscoridis.
G Marcore candicantem, ob id γήρεια, γηρείμους & γηρύμετα Gręci, vt pappos Latini vocant. Rhodig. cap. 5 6.
H Medicorum vulgus Chamęleontæ, id est, syluestris cardui florem, ad conceptus efficacissimum esse putat.
I Radix illita: & decocta, in vinóque pota, totius corporis & alarum graueolentiam emendat.

Theriacæ compositio, medicaminis Antiochi. CAP. XXIIII.

[1] SEd discessuri ab hortensibus, vnam compositionem ex his clarissimã subtexemus, aduersus venenata animalia, incisã lapide versibus in limine ædis Æsculapij. Serpylli duûm denariorum pondus: opopanacis &ᵃ milij tantundem singulorum, trifolij pondus denarij: anethi & fœniculi seminis, & anisi, & ammij, & apij, denariorũ senûm singulis generibus erui farinæ duodecim. Hæc tusa cribratáq; vino[2] quàm possit excellenti, digeruntur in pastillos, victoriati pondere. Ex his singuli dătur ex vini misti cyathis ternis. Hac theriaca magnus Antiochus rex aduersus omnia[3] venena vsus traditur.

1 Sed discessuri. in Ch. non legitur.
2 quanto. M.
3 venenata Ch.

ANNOTATIO.

a Mei, ex Galeno lib. 2. de Antidotis. Huius remedij alia descriptio est apud Plinium medicum li. 3. ca. penult. Chiffletius.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXI.

PROOEMIVM.

[a] De natura florum & coronamentorum.

De mira florum varietate. CAP. I.

IN HORTIS seri coronamenta iussit [b] Cato, inenarrabili florũ maximè subtilitate: quando nulli potest facilius esse loqui, quàm rerum naturæ [c] pingere, lasciuienti præsertim & in magno gaudio fertilitatis tam [1] variè ludenti. Quippe reliqua, vsus alimentique gratia genuit: ideóque secula annósque tribuit iis. Flores verò odorésque in diem gignit: magna (vt palàm est) admonitione hominum, quæ spectatissimè floreant,[2] celerrimè marcescere. Sed ne pictura quidem [3] sufficiente imagini colorum reddendæ,[4] misturarum varietati, siue alterni atque multiplices inter se nectantur, siue priuatis generum funiculis in orbem, in obliquum, in ambitum, quædam coronæ per coronas currunt.

1 varia. CH.
2 celerrimè. CH.
3 sufficit. Ve.
4 mistura, rarúmque. Ve.

ANNOTATIONES.

a Theophr. cap. 6. lib. 6. & cap. 3. lib. 7. histor. Plutar. lib. 3. conuiu. quæst. Athen. lib. 15.

b Cap. 8.

c *Tot fuerant illic, quot habet natura colores,*
Pictáque dissimili flore nitebat humus.
De campis Ætnæis in quibus rapta Proserpina est.

De strophiolo serto, & qui primùm flores miscere cœperint, & [a] quando primùm corolla inuenta est vel appellata, & quare.

CAP. II.

TEnuioribus vtebantur antiqui,[1] [b] strophia appellantes: vnde nata strophiola. Quin & vocabulum ipsum [2] tardè communicatum est, inter [c] sacra tantùm & bellicos honores coronis suũ nomẽ vindicantibus. Cùm verò [d] è floribus fierent serta, à serendo [4] seriuæ appellabantur: quod apud Græcos quoque non adeò antiquitus placuit. Arborum enim ramis coronari in [e] sacris certaminibus, mos erat primùm. Posteà [5] variari cœptum mistura [6] versicolori. Florúmque inuicem odores colorésque accendê e [f] Sicyonij, ex ingenio Pausiæ pictoris atque Glyceræ [g] coronariæ, dilectæ admodum illi, cùm opera eius pictura imitaretur, & illa prouocans variaret, essétque certamen artis ac naturæ: quales etiam nunc extant artificis illius tabellæ, atque in primis appellata Stephanoplocos, qua pinxit ipsam. Idque factum est post [7] Olympiadé centesimã. Sic coronis è floribus receptis, paulò mox subiere, quæ vocantur Ægyptiæ, ac deinde hybernæ, cùm terra flores negat, ramento è cornibus [h] tincto. Paulatimque & Romæ subrepsit appellatio, corollis inter initia propter gracilitatem nominatis: mox & [8] corollariis, postquàm è lamina ęrea tenui inaurata aut inargentata dabantur.

1 stropos. Turn. stroppos. CH.
2 tardè inde com.
3 seriua. M. & CH.
4 fierent, serta à serendo appell. Turn.
5 vari...re.
6 versicolori florum, qua in od. col. accenderet, Sicyone. Turn. & Ch.
7 Olympiada. Ch.
8 corolla. tis postquam è lamna. CH.

ANNOTATIONES.

a Ianum omnium primum nummum percussisse, rates & naues inuenisse, coronas reperisse, illisque fuisse vsum tradit Athenæus lib. 15. ac ideò multas ciuitates Italiæ ac Siciliæ in

sua pecunia, altera parte bicipitem eum cudere, altera vel nauem, vel ratem, vel coronam. Victor. c. 16. li. 36.

b Strophium nunc corona est: Virgil. in Copa,

Et grauidum roseo necte caput strophio.

Nunc fascia pectoralis, quæ tumorem papillarum cohibet, Nonio: Turpilius, *Me miseram quid agam? inter vias epistola excidit mihi, infelix inter tuniculam & strophium quam collocaueram.* Plaut. in Aulul.

Pro illis crocatis strophiis, sumptu vxorio.

Brod. c. 11. 4. Strupos, vetus. Strupum & stropũ antiquitas coronam dixit. Festus. Turn. c. 1. li. 29. Strophia ἀπὸ τοῦ στρέφειν, à contorquẽdis floribus dum conseruntur & connectuntur.

c Quæ coronati peragebant.

d Apud Apul. 10. Asini, Gratiæ & Horæ Venerem Deam suam propitiant iaculis floris serti, & soluti. Coronas ex floribus στεφάνους ἰσθαλέας Philoxenus vocat apud Athenæum libr. 9. pa. 203. vers. 5. Apud eundem [illegible] Dromõ vocat, quæ singulis conuiuis dispertiebantur.

e τέσσαρες εἰσὶν ἀγῶνες ἀν' ἑλλάδα, τέσσαρες ἱεροί,
οἱ δύο μὲν θνητῶν, οἱ δύο δ' ἀθανάτων·
Ζηνός, Λητοΐδαο, Παλαίμονος, ἀρχεμόροιο.
ἆθλα δὲ τῶν κότινος, μῆλα, σέλινα, πίτυς.

Ludij & sacra certamina fuerunt, Olympia, Pythia, Nemea, Isthmia.

f Strabo in Brutiis, circa Vibonem, agrum scripsit tãta florũ copia scatere, vt eò collectura Proserpina è Sicilia diuerterit: & coronæ e floribus illic primùm textæ sint. Ennius in Sotadico apud Varronem, *Ibant malacam viere Veneriã corollam*: nempe à floribus. Est & Græcum simile apud Hephæstionem, [illegible] μαλακὸν [illegible]. Scalig. in Varr.

g Strophiarios vocat Plautus strophiorum, id est, coronarum artifices.

h Idem fit hodie pennis gallinarum albis, cuiusque floris & colorem & figuram imitantibus: idẽ fit charta picta ac concisa, singulos flores repræsentante. Idem fit & à Vestalibus præsertim Italicis, sericeis filis germanum floris colorem, natiuámque figuram exprimentibus.

Quis primùm coronam foliis aureis & argenteis dedit, & de honore coronarum apud antiquos, & de Scipionis honore, & de pactilibus coronis, & Cleopatræ reginæ facto.

CAP. III.

CRassus[a] diues, primus argento auróque folia imitatus, ludis suis coronas dedit. Accesserúntque & [b] lemnisci, quod adiici ipsarum coronarum honos erat propter [c] Hetruscas, quibus iungi nisi aurei non debebant. Puri diu fuere ij. Cælare eos primus instituit P. Claudius Pulcher,[1] [d] bracteásque etiam philyræ dedit. Semper tamen autoritas vel ludicro quæsitarum fuit. Nanque ad certamina in Circum [e] per ludos & ipsi descendebant, & seruos suos quique mittebant. Inde illa xij. tabularum lex: [f] Qui coronam [g] parit, ipse pecuniáve eius, virtutis ergô [2] arguitur. Quam serui equíve meruissent, pecunia partam lege dici, nemo dubitauit. Quis ergo honos? [h] vt ipsi mortuo, parentibúsque eius, dum [3] intus [i] positus esset, forísve [4] ferretur, sine fraude esset imposita. Aliàs in vsu promiscuo ne [5] ludicræ quidem erant. Ingénsque & [6] hinc seueritas. L. Fuluius argentarius, bello Punico secundo, cum corona rosacea interdiu è pergula sua in forum prospexisse dictus, ex autoritate Senatus in carcerem [7] adductus, non ante finem belli emissus est. P. Munatius, cùm demptam [k] Marsyæ coronam è floribus capiti suo imposuisset, atque ob id duci eum in vincula Triumuiri iussissent, appellauit Trib. Pleb. Nec [l] intercessere illi, aliter quàm Athenis, vbi[8] comessabundi iuuenes ante meridiem [9] conuentus sapientium quoque doctrinæ frequentabant. Apud nos exemplum licentiæ huius non est aliud, quàm filia Diui Augusti, cuius luxuriâ noctibus coronatum Marsyam, literæ illius dei gemunt. Florum quidem Popul. Romanus honorem Scipioni tantùm [10] habuit. Serapio cognominabatur, propter similitudinem [11] suarij cuiusdam negotiatoris. Ob id erat in Tribunatu plebei admodum gratus, dignúsque Africanorum familiâ. [12] Nec erat in bonis funeris impensa. Asses ergo contulit populus, ac funus elocauit,[13] quáque præferebatur, [m] flores è prospectu omni sparsit. Et iam tunc coronę Deorum honos erant, & [n] Larium publicorum priuatorúmque, ac [o] sepulcrorum & Manium. Summáque autoritas [14] [p] pactili [15] coronę. Sutiles [q] aliorum sacris inuenimus, & solennes cœnis. Transiere deinde ad [r] rosaria: eóque luxuria processit, vt non esset gratia nisi [s] mero folio: sutilibus mox petitis ab India, aut vltrà Indos. Lautissimum quippe habetur è nardi folio eas dari, aut veste serica versicolores vnguentis madidas. Hunc habet nouissimè exitum luxuria fœminarum. Et apud Græcos quidem de coronis priuatim scripsere [16] Mnestheus atque Callimachus medici, quæ nocerent capiti: quoniam [t] & in hoc est aliqua valetudinis portio, in potu atque hilaritate præcipuè, odorum vi surrepente fallaciter, [17] scelerata Cleopatræ solertia. Nanque [18] apparatu belli Actiaci gratificationem ipsius reginę Antonio timente, nec nisi prægustatos cibos sumente, fertur pauore eius lusisse, extremis coronæ floribus veneno illitis ipsáque capiti imposita, mox procedente hilaritate inuitauit Antonium vt coronas biberent. Quis ita timeret insidias? Ergo concerpta in scyphum incipienti haurire opposita manu: En ego sum, inquit, illa, chare Antoni, quam tu noua prægustantium diligentia caues: [19] adeò mihi, si possim sine te viuere, occasio aut ratio [20] deest. Inde eductum custodia bibere iussit, illico expirante. De floribus extra [21] suprà dictos scripsit Theophrastus apud Græcos. Ex nostris autem inscripsere aliqui libros Anthologicôn: flores verò [22] persecutus est nemo, quod equidem inueniã. Nec nos nunc scilicet coronas nectemus: id enim friuolum est: sed de floribus quæ videbũtur digna, memorabimus. Paucissima nostri genera coronamentorum inter hortensia nouere, ac penè violas rosásque tantùm.

1 bractearúmque etiã philyras. Vet.
2 arduitor. Lipsius, virtutis suæ ergô diuiditor ei. Turn. virtutisve ergô diuiditur ei. Ve. virtutisve ergô duitur ei. Ch.
3 impositus. Ch.
4 efferretur. Vet.
5 ludiæ. Turn. ex V. cod.
6 his. M. hic. V.

7 abductus. CH.
8 comissabundi Ch.
9 conuentus quoque sapientium doctrinæ cons[illegible] Dal.
10 adhibuit. M.
11 mancipij suarij supra c. 2. li. 7.
12 Desunt in M.
13 & qua parte ferebatur M.
14 fictili. Ch.
15 [illegible] in Sacris sacrisque nimius [illegible] Turn.
16 Mnestheus Ch. & Turn.
17 scelerata. Ch.
18 in app. Ch.
19 ideo. M. At mihi si possim [illegible] te viuere, occasio [illegible] deest. V.
20 adest. Inde ductum in custodiâ bibere iussit, illico expirante. M. deest. Inde eductũ custodiã [illegible]
21 [illegible] supra dictos. Ch.
22 [illegible] M.

ANNOTATIONES.

a Eum creditoribus suis decoxisse posthac tradit ca. 10. libr. 33. quemadmodum & Valer. capite 11. lib. 6.

b Magius c. 17. 2. Laniscos legi vult, quod vrnarum & sepulchrorũ serta lanis coloriis, & tæniis ornarentur, vt antiquissimum coronarum genus lanearum fuit, quas in sepulchris tæntas multis sculptas videmus, interdum striatas.

Cæcilius

Cęcilius in Androgyno: Sepulchrum plenum tæniarum Plutarch. in Philopœmene defunctorũ vrnas tæniis cingi & redimiri docet. Supra c.2.li.18. ſpiceā coronā alba vitta Acca Laurentia colligauit. Var.lib.6.de Ling. Lat. inſulæ dicũtur, quaſi inſilę, quòd intra hoſtiarũ cornua velamēta e lana adderētur. Itaque nunc, inquit, cùm ad ſepulchrum frondes & flores ferunt, lanas addunt. Hæc quidem Magius μανδυὸς καὶ ἀξιωμάτως: verùm ſi è lana lemniſci forent, quod ait Plinius, cælari non poſſent, niſi quis ſic exiſtimet, quòd e lana principio fuit, ex ære poſtea, auro, argentóve factum. Apud Germanos coronæ ſponſarum lemniſcos etiam nunc habēt, nempe vndique pendentia foliola aurea, nunc cælata, nunc rudia, quę Galli vocant *pallettes*, veluti paleolas. Feſto, Lemniſci faſciolæ colorſiæ dependentes ex coronis: ſic dictæ quod antiquiſſimæ fuerint laneæ coronæ.

c Tertullianus Hetruſcas duas ex auro, quæ in triumphis ferebantur deſcribit, alteram ciuicam quernam, alteram victricem laureā. *Coronant, inquit, & publicos ordines laureis publicæ cauſſæ: magiſtratus verò inſuper aureis, vt Athenis & Romæ. Præferuntur etiam illis Hetruſcæ. Hoc vocabulum eſt coronarum, quas gemmis & foliis ex auro quercinis ob Iouem inſignes ad deducendas tenſas cũ palmatis togis ſumunt.* Ac rurſum, *Triumphi laurea foliis ſtruitur: hæc adumbratur lemniſcis, & inauratis laminulis, unguentis delibuitur &c.*

d Id eſt, exiguos appendices ſquamulis ſimiles cælatos. Intelligendum P. Claudium Pulchrum non tantùm coronis addidiſſe lemniſcos, ſed etiam pro philyris pendulis quibuſdam velut tēſis ac faſciis adtexuiſſe, adnexuiſſeque bracteas aureas, vel argenteas. Legendum puto, bractearúmque etiam philyras dedit.

e Ludos Conſuales ſignificat à Romulo inſtitutos in honorem Neptuni equeſtris, qui artem equitandi docuit. Illis equi ac muli, tum iuncti, tum ſoluti, magno ſpectatorum ſtudio, per Circum decurrebant, mulúſque pro victima ſacrificabatur. Alij Equitia intelligunt ab eodem reperta, quæ in Martio campo celebrabantur. Vide Alex. ab Alex. cap.26.lib.5.

f Hic duplicis coronæ mentio fit. Prioris, virtute partæ: de qua Cicero libris de Legibus, *Iam illa ſignificatio eſt laudis ornamenta ad mortuos pertinere, quòd coronam virtute partam, & ei qui peperiſſet, & eius parenti ſine fraude eſſe lex impoſitam iubet*, &c. Poſterioris, quam pecunia comparaſſet, nimirum vel equus vel ſeruus ſuperiore minus honorata Imperator Alexāder ciuilium munerum vacationem iis non permiſit, qui æmulis corruptis & redemptis coronati fuerant. Ræuardus cap.15. in leg.12. tabul. qui ſic interpretatur, eum argui, vituperari ac reprehendi, qui pactione coronam ſit adeptus, virtutis ergô, ne id fraudi ſit iis, qui virtutem citra dolum quærunt. Quod autem pertinet ad mortuorum coronas, Seruius adnotauit, olim cadauera per dies ſeptem domi ſeruari ſolita, rogo dari octauo die, ſepeliri nono. Turn. c.1.29. legit, diuiditor, id eſt, detrahitor, adimitor, ſi pactione adeptus ſit, non virtute. Veteribus diuidia tædium fuit. Diuidus Actio apud Nonium, ſeparatus.

g Pacit, pactione acquiſiuerit. Reuard. cap.15. in leg. 12. tabul. Plerium tamen legiſſe, parit, oſtendunt ſequentia verba, Pecunia partam, niſi pactam legas.

h Græcis mos etiam fuit coronatos mortuos efferre. Cicero in ora. pro L. Flacco, Smyrnæorum plebiſcito decretum fuiſſe narrat, vt mortuus Caſtricius in oppidum introferretur, quod aliis non cōcedebatur: deinde vt ferrent ephebi: poſtremò vt aurea corona imponeretur mortuo. Apud Ariſtophanem ἐν ἐκκλησιαζούσαις maritus vxorem increpans, quod ſe in lectulo dormientem, veluti cadauer reliquiſſet. οὐχ ὡς καταλιποῦσά μ' ὥσπερ ἐκφερομένην, μόνον γ' οὐ φαιώσασ', οὐδ' ἐπιθεῖσα λήκυθον.

i Græcis eſt περιθεῖναι, de cuius verbi notione & priſca conſuetudine vide quæ notata ſunt ſupra ad cap.11.lib.13.

k Marſias Liberi patris miniſter in ciuitatibus libertatis fuit indicium.

l Senſus eſt, Tribunos non interceſſiſſe, ſed caſtigandum cenſuiſſe Munatiū, ſeueriore & longè alia diſciplina Romanorum quàm Athenienſium apud quos iuuenes commeſſabund', poti, vino madidi licenter ac inſolenter Philoſophorum ſcholas adeunt, illos audituri. Nam corruptiſſimi & perditiſſimi fuerunt Athenienſium mores, vt inquit Theopompus apud Athenæum lib.12. iuuenibus apud tibicinas & ſcorta verſantibus: aliquanto grandioribus occupatis in teſſerarum luſu & eiuſmodi petulantia: vniuerſóque populo plus ſumptus faciente in publicas epulas ac viſcerationes, quàm in gubernāda ciuitate. Eo verò crimen probroſius, quòd Philoſophis operam darent, quorum monitis ac præceptis reuocari debuerant ab ea intemperantia, cùm Romę Philoſophi nulli eſſent, qui iuuenes ad virtutem & probitatem erudirent. Putat Cuiacius hìc ſignificari Polemonem, qui cùm, autore Laërtio, comitatus ſodalibus aliquādo ebrius ac coronatus ſcholam diſputantis de temperantia Xenocratis ingreſſus fuiſſet, ab eo nihil deterrito, ſed acrius & animoſius rem quā cœperat tractanti, ſic eſt caſtigatus & ad ſaniorem mentem reductus vt eam vitæ impuritatem peroſus, philoſophiæ ſe totum tradiderit, & vita functo Xenocrate eius ſcholæ præfuerit. Horat. Serm.2.

- Quæro, faciáſne quod olim
Mutatus Polemon: ponas inſignia morbi
Faſciolas, cubitale, focalia: potus vt ille
Dicitur ex collo furtim carpſiſſe coronas.

Athenienſium iuuenum, faces vibrantium, Erynniúmque cultu pauorem incutientium proteruiam in Socratem, multa iam nocte à cœna domū redeunte, narrat Rhodi. c.40.21.

m Roſa, myrto apud Euripidem in Electra & Plutarchum in Ariſtide poto apud Theophraſt. 6. Hiſt. & aliis omne genus floribus ornata coronatáque ſepulchra olim fuiſſe, e multis ſcriptorum locis cognoſcimus. Anacreon oda in Roſam: τόδε καὶ νοσοῦσιν ἀρκεῖ· τόδε καὶ νεκροῖς ἀμύνει. Sophocles in Electra, καὶ δὴ λέγω σοὶ πᾶν ὅσον κατειδόμην. ἐπεὶ γὰρ ἦλθον πατρὸς ἀρχαῖον τάφον, ὁρῶ κολώνης ἐξ ἄκρας νεορρύτους πηγὰς γάλακτος. καὶ περιστεφῆ κύκλῳ πάντων ὅσ' ἐστὶν ἀνθέων θήκην πατρός. Serta illa, vt videre eſt in vrnis ac ſepulchris antiquis, tæniis lanei coloris, id eſt, ſuo tātum & natiuo colore tinctis, implicabantur & nectebantur. Magius cap.17.lib.2.

n Lar apud Plautum in Aulularia.

Huic filia vna eſt: ea quotidie mihi
Aut thure, aut vino, aut aliquo ſēper ſupplicat:
Dat mihi coronas.

o Decemuiri olim ſuſtulerunt ſumptuoſam reſperſionem, id eſt, murratam potionem: longas coronas, quibus ornabantur buſta, ſepulchra, ſellæ curules, theatra, currus triumphantiū: nam rotundis homines vtuntur: & acerras de quibus adnotatum ſuprà c.17.li.12.

p Plectilis meminit Plautus in Bacchidibus.

Pro galea ſcaphium, pro inſigni ſit corollā plectilis. πλεκτὰς Xenophani Colophonio apud Athenæum, πλεκτὰς Eubulo comico. Apud Græcos ſponſæ, quæ ad virum ituræ erant, ex obuiis floribus coronam ſibi texebāt, quā ſub flāmeo capiti imponerēt. Probroſum enim fuiſſet emptā geſtare. Alex. ab Alex. c.5.2.

q Leg. Saliorum De horum inſtitutione, ritu, ſaltationibus, carmine, ancyliis & conuiuiis ſumptuoſis abunde multa Alex. ab Alex. cap. 26. libr. 1. Salius Arcas Æneæ comes, Saliorum Marti Gradiuo ſacrorum ſaltationem inſtituit. Ab eo dicti Salij. Varro. In denariis Romanis Salius effingitur amictus veſte longa, dextra manu caduceum tenens, ſiniſtra clypeū,

capite galea tecto, prominenti ad vtramque aurem apice oblongo & acuto. Vrsinus 23.

r Coronas è foliis rosis.

f Merum folium dicit aroma Indicum, non auté floris rosæ folia.

t In epulis coronatos accubuiſſe oſtendũt Ariſtophanes in Equitibus, Plautus in Pſeudolo, Ouid.

Ebrius incinctis Philyras conuiua capillis
Saltat & imprudens vtitur arte mero.

Martialis:

Pinguescat minimò madidus mihi crinis amomo,
Laſſentúrque roſis tempora ſutilibus.

Rhodiginus c. 26. & 28. li. 27. Huc ſpectat quęſtio apud Plutarchum in Sympoſ. 1. 3. An inter pocula coronis & ſertis vtendum ſit.

De roſa in coronis, & de generibus eius & vbi ſeratur. CAP. IIII.

ROſa naſcitur ſpinâ veriùs, quàm frutice, in[a] rubo quoque proueniens; illic etiam iucundi odoris, quamuis[b] anguſti. Germinat omnis primò incluſa[c] granoſo cortice. Quo mox intumeſcente, & in virides[d] alabaſtros faſtigiato, paulatim rubeſcens dehiſcit, ac ſeſe pandit, in calicis medio ſui[1] ſtantis complexa luteos apices. Vſus eius in coronis propè[2] minimus eſt. Oleo maceratur, idque iam à Troianis temporibus,[e] Homero teſte. Præterea in vnguenta tranſit, vt diximus. Per ſe medicas artes præbet. Emplaſtris atque collyriis inſeritur mordaci[3] ſubtilitate. [f] Menſarum etiam deliciis[4] inungendis minimè noxia. Genera eius noſtri fecere celeberrima, Præneſtinam & Campanam. Addidere alij Mileſiam,[5] cuius ſit ardentiſſimus colos, non[6] excedentis duodena folia. Proximam ei Trachiniam minus rubentem. Mox Alabandicá, viliorem albicantibus foliis. [7] Vtiliſſimam verò plurimis, ſed minutiſſimis ſpineolam. [g] Differunt enim multitudine foliorum, aſperitate, læuore, colore, odore. Pauciſſima quina folia, ac deinde numeroſiora: cùm ſit genus eius, quam centifoliam vocant: quę eſt in Campania Italiæ,[8] Græciæ verò circa Philippos: ſed ibi non ſuæ terræ prouẽtu. Pangæus[9] mõs in vicino fert, numeroſis foliis ac[10] paruis: vnde accolæ transferentes conſerunt,[11] ipſáque plantatione proficiunt. Non autem talis odoratiſſima eſt,[12] nec cui latiſſimum maximúmque folium. Breuitérque indicium eſt odoris, [h] ſcabritia corticis: Cepio Tiberij Cęſaris principatu, negauit centifoliam in coronas addi, præterquã extremos velut ad[13] cardines, nec odore, nec ſpecie probabilem & quæ Græea appellatur à noſtris à Græcis[i] lychnis, non niſi in humidis locis proueniens, nec vnquam excedens quinque folia,[14] violæ magnitudine, odore nullo. Eſt & alia Græcula appellata, conuolutis foliorum paniculis, nec dehiſcens niſi manu coacta, ſempérque naſcenti ſimilis, latiſsimis foliis. Alia funditur è caule malnaceo, folia[15] oleæ habente,[16] moſceuton vocant. Atque inter has media magnitudine autumnalis, quam coroneolam[17] vocant. Omnes ſine odore, præter coroneolam & in rubo natam tot modis adulterantur. Et aliàs vera[18] quoque plurimùm ſolo præualet. Cyrenis odoratiſsima eſt, ideóque ibi vnguentum pulcherrimũ. Carthagine Hiſpanię, hyeme tota præcox. Refert & cæli temperies. Quibuſdam enim annis minùs odorata prouenit. Præterea locis omnis ſiccis quàm humidis odoratior. Seri[19] nec pinguibus vult, nec argilloſis locis, nec riguis, contenta raris: propriéque ruderatum agrum amat. Pręcox Cãpana,[20] ſera Mileſia. Nouiſsimè tamen deſinit Præneſtina. Fodiuntur altiùs quàm fruges, leuiùs quàm vites. Tardiſſimè proueniunt ſemine, quod in ipſo cortice eſt ſub ipſo[21] flore opertum lanugine: ob id potius[k] caule conciſo inſeruntur.[22] [l] Et ocellis radicis, vt harundo, vnũ genus inſeritur pallidæ ſpinoſę, lõgiſsimis virgis quinquefoliæ,[23] quæ è Græcis altera eſt. Omnis autem reciſione atque vſtione proficit: tranſlatione quoque,[24] vitis optimè ocyſsiméque prouenit, ſurculis quaternûm digitorũ longitudine, aut ampliore, poſt Vergiliarum occaſum ſata: dein per Fauonium tranſlata, pedalibus interuallis, crebróque circũfoſſa. Qui præcocem faciunt, pedali circa radicem ſcrobe aquam calidam infundunt, germinare incipiente calice.

1 ſtanteis. V.
2 nimius. Vet.
3 vtilitate. Alij.
4 integendis V. perũgendis. Ch.
5 cui. Ch.
6 excedenteis. V.
7 vtiliſsimã. M. & Ch.
8 Græcia verò Vet.
9 namque mons. M.
10 paruis. Inde V.
11 ipſaque. Vet.
12 ſed. Th.
13 margines Vet.
14 violaque (ſic CH.) magnitudinem. M.
15 vlmi V.
16 acetõ. M. Lego, moſcheuton
17 appellãt. Ch.
18 quaque. Vet.
19 neq. ping. neque arg. Ch.
20 eſt ſera. M
21 ferè. M. Lego. quod ſub ipſo cortice eſt, ferè opertum. M.
22 At. Vet.
23 quæ Græcula M. Lego. à Græculis altera eſt. Dal.
24 vt vites optima Ch.

ANNOTATIONES.

a Cynosbato.

b Late ſe non ſpargentis.

c Veluti granis aſperſo & ſcabro.

d Papillatos corymbos vocat Hieronymus. Dehiſcétem in calathum fundi aiunt. Rhodi. c. 26. 27. Cohiuum & coniuum Gloſſarij autor vocat κάλυκα ῥόδου μεμυκότα. Vide Scali. in Feſtum, voce Coniuola.

e Iliados ψ. ῥοδόεντι ἐλαίῳ.

f Solebant Romani non ſolùm menſas ad conuiuia ſtructas, vt nunc fit, roſarum foliis contexere, ſed etiam epularum ferculis ea inſpergere, tuta & minimè noxia voluptate. Quidam exponunt menſas citreas in ſummis delitiis habitas inungi roſarum ſucco, qui ob amarorem intactas & illętas eas ſeruaret à carie & tineis. Heliogabalus in recumbentes conuiuas per laquearia, veluti per impluuium, roſas effundi iubebat. Quidam & puluinos triclinares accubitorios roſis farciebant.

g Hæc ex Th. c. 6. li. 6. hiſtor.

h Eius quod infra roſam eſt aſperitas. Th. Corticem vocat corticoſum alabaſtrum, qui ſemen continet, vt paulò poſt ſequitur.

i Quidam inodoratam & puſillam roſam rubram indicari volunt, vêre & autumno prodeuntem, quam vulgò vocamus *Damas rouge*, alij lychnidem Dioſcoridis coronariam herbam, flore violæ, purpuraſcente, à Plinio intempeſtiuè recenſeri putant inter roſarum genera. Noſtrates certè ob ſimilitudinem, quam is flos habet cum roſa, lychnidem vocant, *Paſſeroſe*.

k Malleolis ex caule deciſis.

l De Lilio Th. c. 2. li. 2. hiſtor.

De lilio tria genera, & ratione ea inſerendi. CAP. V.

LIlium roſæ nobilitate proximum eſt, & quadã cognatione vnguẽti oleique, quod lirinon appellatur. [1] Et impoſitum etiam maximè roſas decet, medio prouentu earum incipiens. Nec vlli florum excelſitas maior,[2] interdiu cubitorum trium, languido ſemper collo, & non ſufficiente capitis oneri. Candor eius eximius, foliis foris ſtriatis, & ab anguſtiis in latitudinem paulatim ſeſe laxantibus, effigie

1 Appoſitũ. Vet.
2 crebra interdum. V.

effigie calathi, resupinis per ambitum labris, tenuique[3] filo & [4] semine, stantibus in medio crocis. Ita odor colórque duplex: & alius calicis, alius staminis, differentia angusta. In vnguenti verò oleíque vsu, & folia nō spernūtur. Est flos non dissimilis illi in herba quam conuolulum [5] vocant, [a] nascens per frutecta, nullo odore, nec crocis intus, candorem tantùm referens, ac veluti naturæ rudimentum lilia facere condiscentis. Alba lilia iisdem omnibus modis seruntur, quibus rosa: & hoc amplius lacryma sua, [b] vt hipposelinum: nihílque est fœcundius, vna radice quinquagenos sæpe emittente bulbos. Est & rubens lilium, quod Græci [6] crinon vocant. Alij florem eius [7] cynorrhodō. Laudatissimum in Antiochia & Laodicea Syriæ, mox in Phaselide. Quartum locum obtinet in Italia nascens. Sunt & [8] purpurea lilia, aliquando gemino caule, carnosiore tantùm radice, maiorísque bulbi, sed vnius: narcissum vocant. Huius alterum genus flore candido, calice purpureo. Differēt à lilijs est & hæc, quòd narcissis folia [c] in radice sunt, probatissimis in Lyciæ mōtibus.[9] [d] Tertio generi cætera eadē, calix herbaceus.[e] Omnes serotini. Post Arcturum enim florent, ac per æquinoctium [10] autumnū. Inuenta est & in his ratio [11] inserendi, monstrificis hominum ingeniis. Colliguntur nanque mense Iulio [12] scapi arescentes, liliáque suspenduntur in fumo. Dein nudantibus se [f] nodulis, in fæce nigri vini vel Græci mense Martio macerantur, vt colorem [13] percipiant: atque ita in scrobiculis seruntur, heminis fæcis circunfusis. Sic fiunt purpurea lilia: mirúmque, ita tingi aliquid, vt nascatur infectum.

3 filo Ch. 4 staminis. Vet. & flaminum. A... lij. 5 vocant. Nascitur. Vet. 6 crinon agrion. Vet. 7 cynorrhodon. Vet. 8 præterea lirina Ex Theophr. 9 Alteri &c. croceum. Ex Diosc. Vide Ann. 10 autumni. Vet. 11 inficiendi. Vet. 12 bulbique. Vet. scapi flore. scentes ... que. Ex Cassiano. 13 accipiāt. Vet.

ANNOTATIONES.

a Ea est, quæ Iasione à Theophrasto, & ab authore dicitur posthac cap. 17. & c. 22. lib. 22.

b Theophrastus cap. 4. 1. Causs. lilio & hipposelino addit & alia quædam quæ tamen non recenset nominatim. ἰσοχυεῖς vocat has plantas auctor librorum de Plātis, qui Aristoteli adscribuntur, cuius vocis loco in exemplari deprauato legitur, opigais.

c In caule nulla.

d Lego, Alteri generi. Nam tantùm duo genera Narcissi sunt, alterum quod florem in medio purpureum habet, πορφυροειδὴς: alterum, quod croceum, κροκώδης. Plinius legisse videtur ποώδης. Idem, quod in medio floris extat, calicem vocat, nullius Græci autoris exemplo.

e Vterque Narcissus nobis floret Martio & Aprili. Theoph. c. vlt. lib. 6. histor. alterum genus lei[r]eij per autumnum cum croco & syluestri & satiuo floret.

f Nodulos vocat radiculas bulbis similes, quas, vt Cassianus prodit, caules in fumo suspensi emittunt.

De violis & de caltha, & de bacchare, combreto, asaro & croco.

CAP. VI.

VIolis honos proximus. [1] Earum [a] plura genera. Purpureæ, luteæ, albæ: [2] [b] plantis omnes, vt olus, satæ. Ex iis verò, quæ sponte apricis & macris locis proueniunt, purpureæ, latiore folio statim ab radice [3] carnosa exeunt, solæque [4] Græco nomine à cæteris discernuntur, [5] appellata [c] Ia, [6] vt ab his Ianthina vestis. Sed [7] satiuis maxima autoritas luteis. Genera [8] iis Tusculana, & quæ marina appellatur, [9] folio aliquanto latiore, sed minus odorato. In totū verò sine odore, minutóque folio [d] calathiana, munus autumni, cæteræ vêris. Proxima ei caltha est concolori [10] amplitudine. Vincit numero foliorum marinam, [11] quinque non excedentem. Eadem odore superatur. Est enim grauis [12] caltha. Non leuior ei, quam [e] scopam regiam appellant: quanquam folia eius olent, non flores. [13] Bacchar quoque radicis tantùm odoratæ [14] est, à quibusdam nardum rusticum appellatum. Vnguenta ea ex radice fieri solita apud antiquos, Aristophanes priscæ Comœdiæ Poeta testis est. Vnde quidam errore falso barbaricam eam [15] appellabant. Odor est [16] ei cinnamomo proximus. Gracili solo nec humido prouenit. Simillimum ei, combretum appellatur, foliorum exilitate vsque in fila attenuata, & procerius quàm bacchar. Nec hæc sunt tantùm, sed eorum quoque error [17] corrigendus est, qui bacchar, rusticum nardum appellauere. Est enim alia herba sic cognominata, quam Græci asaron vocant, cuius speciem figurámq; diximus in nardi generibus. Quinimo asaron inuenio vocitari, [f] quoniam in [18] coronis non addatur. [19] Crocum [g] syluestre optimum: serere in Italia minimè expedit, ad [h] scrupula vsque singula areis decoquentibus. Seritur radicis bulbo. Satiuum latius, maiúsque & nitidius, sed multò leuius degenerans. Sed nec vbique fœcundum, etiam Cyrenis, vbi semper flores laudatissimi. Prima nobilitas Cilicio, & ibi in Coryco monte: dein Lycio, mōte Olympo: mox Centurpino Siciliæ. Aliqui [20] [i] Phlegræo secundum locum dêdere. Adulteratur nihil æquè. Probatio synceri, [k] si imposita manu [21] crepat, [l] veluti fragile. Humidum enim, quòd euenit adulteratione, [22] cedit. Altera probatio: si manu prolata ad ora, leniter faciem oculósque mordeat. Est per se genus satiui blandissimum vulgò, [23] cùm sit [m] medio candidum, dialeucon vocant. Contrà Cyrenaico vitium, quòd omni croco nigrius est, & celerrimè marcescit. Optimum vbicunque quod pinguissimum, & [24] breuibus capillis: pessimum verò, quod situm redolet. Mutianus autor est, in Lycia anno septimo aut octauo [n] transferri in locum subactum, atque ita degenerans reuocari. Vsus eius in coronis nusquā. Herba enim est folio angusto penè in capillamenti modum. Sed vino mirè congruit, præcipuè dulci tritum [o] ad theatra replenda. Floret Vergiliarum occasu paucis diebus, folióque florem expellit. Viret [25] bruma & colligitur. Siccatur vmbra, melius etiam hyberna. Carnosa & illi radix, viuaciórque quàm cæteris. [p] Gaudet calcari & [26] atteri, pereundóque melius prouenit. Ideo iuxta semitas [q] ac vites lætissimum.

1 Earúmq. Chiff. 2 planta. Vet. 3 carnosa. Vet. 4 Græco, in Ch. d. 5 appellata. Vet. & M. 6 & ab. M. & ab his iacinthina. Ch. 7 satiuarū. Vet. 8 autem. Chiff. 9 flore. Dal. 10 similitudine. Vet. 11 quinque folia non. M. 12 caltha. M. 13 Bacchar ... Ex Dio. 14 est quæ à &c. appellatur. cap. 20 li 21. 15 appellāt. M. 16 radicis. Ex Diosc. 17 regendus. Ch. 18 coronas. M. 19 Crocum & syluestre est. Serere &c. satiuū latius optimum, maiúsque &c. Vet. 20 Ægæo Turn. hereo. Ch. 21 crepitat. Alij crepit. Ch. 22 solet. Turn. 23 quod sit. Dal. 24 breuis capilli. Ch. 25 bruma. Collectum siccatur &c. est illi. M. 26 atteri pede, quò melius. M. atteri pede, pereundóque melius. Vet.

ANNOTATIONES.

a Nicander in Georgicis duo tantùm genera facit, ὠχρὸν & χρυσεῖον, pallidum & luteum.

Ἄλλα τὰ μὲν ὠχρεῖα, τὰ δ' ἠδ' ὁμοῖα φυτεύεις
Ἔστι ἰανθὲς ... ἰδεῖν εἰδώς:

Ὠχεῦν χρύσειόν τε φύειν εἰς ὦπα ἰδέσθαι
Στῆθος. Ἰωνιάδες νύμφαι στέφος ἁγνὸν Ἴωνι
Πισαίοις ἀνθήσουσιν ἐπὶ κλυμένοισιν, ὀρέξαι
Ἤνυσε δὲ χλοερὴν μετ' ἰσοστεφέος σκυλάκεσσιν
Ἀλφειοῦ καὶ λύθρον ἑὸν ἐπλυνατο γυίων
Ἑσπέριος, νύμφαισιν Ἰωνιάδεσσι τυχοῦσιν.

Scaliger.

b Luteas & albas semine nos serimus, purpureas plantâ.

c μελάνια, Theophr.

d Calathianam alij esse volunt thylacitidem, à Dodonæo pictam calathranæ titulo: alij eundé campanulam. At vtraque cœrulea est, calathiana verò lutea, si calthæ concolor est. Nam caltham luteam esse monstrant hi versus Virgilij & Columellæ.

Mollia luteola pingit vaccinia caltha.

Pressáque flammeola rumpatur fiscina caltha.

Calathianam ego puto esse digitalem luteã, flore luteo, calatho simili: caltham verò nostram calendulam. Dioscoridi caltha chrysanthemum, siue buphthalmos dicitur.

e Sideritim quidem esse puto, sed Achilleam, cuius folia odorem multum spirant, non iniuauem, verùm medicamentum, autore Dioscoride vt pro latissimo folio cap. 5. lib. 25. legendum sit tenuissimo, vel, quod magis placet, lætissimo: nisi latissimum folium intelligamus totius plantæ comam latissime se spargentem. Nam multis virgis multúmque spatij occupantibus ea planta subrigitur. Coronis autem expetitur flos ex albo aureus. Quamobrem inter luteos flores hic à Plinio recensetur.

f Quoniam coronas non ornet. σαίρειν, ornare, verrere, mundare. γῆ σεσαρωμένη Plutarcho in Catone, floribus ornatus ager: vt νομήμη, pascuus: σπειρομένη, sationalis, vel seminalis aruum: ἀρδομένη, riguus.

g Non quidem sponte nascens, agreste, inurbanum, sed exoticum aliunde inuectum. Italicum enim fructuosum & quæstuosum non est.

h Areæ singulæ vigesima quarta parte minus fructus reddunt quàm impensæ factum est. Scrupulum vigesimaquarta vnciæ pars est. Quod si ad drachmam id exigas, cuius scrupulum tertia pars est, sensus est, tertia parte minus fructus percipi, quàm impensa constiterit.

i Phlegma oppidũ Macedoniæ maritimũ. Phlegræus ager Campanus, siue Laboriensis. Puteolis vicinus, fertilissimus panici, farris, rosarum. Ex iis duobus locis, vel alterutro fortasis, crocus nobilis excellens fuit. Quidam hic legunt, Heræo: alij, Theræo: Turn. Ægæo: vt id consentiat cum Dioscoridis verbis, δευτερεύει ὁ ἐξ αἰγῶν τῆς αἰτωλίας.

k Hoc mediæ ætatis indicium est.

l Nam fragile Dioscorides improbat.

m Dioscoridi Corycium, quod optimum est, in oblongo calice paululum candidi monstrat.

n Idem fit & passim in Gallia.

o Seneca epistola 91. *Hodie vtrum tandem sapientiorem putas, qui inuenit quemadmodum in immensam altitudinem crocum latentibus fistulis exprimat, &c.* Martialis.

Et Cilices nimbis qui maduère suis.

nempe Cilicio croco. Spartianus in Hadriano, *In honorem Traiani balsama & crocum per gradus theatri fluere iussit.* Brod. c. 6. 5. Theoph. lib. De odoribus, ἀλλὰ συμβαίνει τῷ ὄντι κροκίνῳ ὕδωρ μὲν γίνεσθαι τῷ πόματι τὴν ὀσμὴν, τῷ δὲ γλυκεῖ καὶ μάλιστα διομέμω διὰ τὸ μαλθὴν ἔχειν. Seneca ca. 9. lib. 2. Quæst. natur. id sparsionem vocat. Poeta.

Pulpita solennes non oluêre crocos.

p Nam foliis attritu & calcatu corruptis, & necatis, totum alimentum in radicem absumitur, quæ anno sequenti plenior, flores plures & meliores edit: adde & quòd radix alimento turgida quod in folia exhaustum non est, diutius viuit & tardius flaccescit. Aliter tamen rusticis videtur, qui studiosissimè tum pecus arcent, tum homines à locis croco consitis. Vide Victorium c. 8. 14.

q Plinius in Theophrasto legit, ἐν τοῖς κρωμικοῖς non vt legimus, ἐν τοῖς κροτωνικοῖς. Legit quoque κατασεσοβαρυμένας πάντα (non κάτω) τὰς ῥίζας. Turnebus.

De floribus antiquis, & de odoramentorum diuersitate, saliunca, & polio. CAP. VII.

TRoianis temporibus iam erat honos ei. Hos certè flores Homerus treis laudat, loton, crocon, hyacinthum. Omnium autem odoramentorum, atque adeo herbarum differentia est in colore, & odore, & succo. Odorato sapor rarò vlli non amarus: è contrario dulcia rarò odorata. Itaque & vina mustis odoratiora, & syluestria magis omnia satiuis. Quorundam odor suauior è longinquo, propiùs admotus hebetatur, vt violæ. Rosa recens à longinquo olet, sicca propius. Omnis autem verno [1] tempore acrior, & matutinis: quicquid ad meridianas horas diei vergit, hebetatur. Nouella quoque vetustis minus odorata. Acerrimus tamen odor omnium æstate media. Rosa & crocum odoratiora, cùm serenis diebus leguntur: & omnia in calidis, quàm in frigidis. In Ægypto tamen minimè odorati flores, [a] quia nebulosus & roscidus aër est à Nilo flumine. Quorundam suauitati grauitas inest. Quædam, [2] cùm virent, non olent, propter humorem nimium: vt buceros, quod est fœnum Græcum. Acutus odor non omniũ sine succo est, vt violæ, rosæ, croco. Quæ verò ex acutis succo carent, eorum [3] omnium odor grauis, vt [b] in lilio vtriusque generis. [c] Abrotonum & amaracus acres habent odores. Quorundam flos tantùm iucundus, reliquæ partes ignauæ, vt violæ ac rosæ. Hortensium odoratissima quæ sicca, vt ruta, menta, apium, & quæ siccis nascantur. Quædam vetustate odoratiora, vt cotonea: eadémque decerpta, quàm in suis radicibus. Quædam non nisi defracta, aut ex attritu olent: alia non nisi detracto cortice: quædam verò non nisi vsta: sicut thura [4] myrrhæque. Flores [5] triti omnes amariores, quàm intacti. Aliqua arida diutius odorem continent, vt melilotos. Quædam locum ipsum odoratiorem faciunt, vt iris: quin & arborem [d] totam cuiuscunque radices attingit. Hesperis noctu magis olet, inde nomine inuento. Animalium nullũ odoratum, nisi si de pantheris quod [e] dictum est, credimus. Illa quoque non omittenda differentia est, [6] odoramentorum multa nihil pertinere ad coronamenta, vt irin atque saliuncam, quanquam nobilissimi odoris vtranque. Sed iris radice tantùm commendatur, vnguentis & medicinæ nascens. Laudatissima in Illyrico. Et ibi quoque non in maritimis, sed in syluestribus Drilonis & [7] Naronæ. Proxima in [8] Macedonia, longissima hæc & candicans, & exilis. Tertium locum habet Africana, amplissima inter omnes, gustúque amarissima. Illyrica quoque duorum generum est, [f] Rhaphanitis à similitudine. [9] quæ & melior: Rhizotomos subrufa. Optima, quæ sternutaméta [10] tactu mouet. Caulem habet cubitalem, [11] erectum. Floret diuersi coloris specie, sicut arquus cælestis: vnde

1 tepore. Chiff.

2 dum. Ch.

3 omnibus. Vet. omnium. Alij. Vet.

4 myrrhaque. Vet.

5 triti. Ch.

6 odoratorum mul. m. attinere. M. legitur &, adtinere in Ch.

7 Naronis. Vet.

8 Macedonia Laudatissima hæc candicans. Ex illis tertium M.

9 quæ melior rhizotomos Ch. 20. ab. al.

10 tractatu Vet.

11 & rectũ. Vet.

vnde & nomen. Non improbatur & Pisidica. [12] [g] Et fossuri tribus ante mensibus mulsa aqua circunfusa, hoc veluti placamento terræ blandiuntur, circunscripta mucrone gladij orbe triplici : & cùm legerint eam, protinus in cælum attollunt. [h] Natura est feruens, tractatáque pustulas ambusti modo facit. Præcipitur ante omnia, vt casti legant. Teredines non sicca modò, verùm & in terra celerrimè sentit. Optimum antea irinũ Leucade & Elide [13] ferebatur: iampridem enim [14] & [i] seritur: nunc è Pamphylia: sed Cilicium maximè [15] laudatur atque Septentrionale. Saliunca foliosa quidẽ est, sed breuis, & quæ necti non possit. [16] Radici numerosæ cohæret, herba verius quàm flos, densa veluti manu pressa, breuitérque cæspes sui generis. Pannonia hanc gignit & Norici, Alpiúmque aprica: vrbium Eporrhedia, tantæ suauitatis, vt [k] metallum esse cœperit. Vestibus interponi eam gratissimum. Sic & apud Græcos polion herbam, inclytam Musæi & [l] Hesiodi [17] laudibus, ad omnia vtilem prædicantium, supérque cætera ad famã [18] etiam ac dignitates, prorsúsque miram, si modò (vt tradunt) [m] folia eius manè candida, meridie purpurea, sole occidente cœrulea aspiciuntur. Duo genera eius, campestre maius, syluestre quod minus est. Quidam teuthrion vocant. [19] Folia canis hominis similia, à radice protinus, nunquam [n] palmo altiora. Et de odoratis floribus satis [20] dictum.

12 Effossuri & mulsam aquã circunfundunt hoc vel. placter blandiẽtes circunscripta. Ve.
13 afferebatur. Vet.
14 iris. Vet.
15 laudatur At Septentrionalis saliunca. Vet.
16 Radice numerosa. Vet.
17 laudibus. Ad omnia vtilẽ prædicant vim, supérque. M.
18 etiam dignitatis. M.
19 Capitula ex Diosc.
20 dictum, in quibus vnguenta vicisse naturam gaudemus. M. móxque alterum caput sic inchoat, Luxuria vestibus &c.

ANNOTATIONES.

a Non consentit hæc ratio cum eo quod scripsit cap. 9.5. Nilum, vnum omnium nullas aureas expirare, quod & Lipsius animaduertit lib. 2. Variarum, Plinium excusare conatus, sed æquiore animo, quàm iusta caussa. Locus hic è Theophrasto petitus est cap. 27. 6. Causs. Cuius verba hæc sunt: ἐν αἰγύπτῳ γὰρ χείριστα τὰ ἄνθη καὶ τὰ στεφανώματα, ὡς εἰπεῖν ὅτι ὁ ἀὴρ ὁμιχλώδης καὶ δροσοβόλος. i. Nam in Ægypto deterrimi flores & vt summatim dicam, coronamenta, quoniam aër caliginosus est, multúmque roris affundit, &c. nulla facta Nili mentione: quibus reddendis verbis negligens profectò ac incuriosus Plinius fuit. Ad hoc pertinere videtur quod Aphrodisæus Probl. 1. quærit, Cur in Ægypto æstuosissima regione ψυχεῖς οἶνος γίνεται.

b Lilio & leirio. Theophr. cap. 21. lib. 6. Causs.

c Hunc locum Theophr. è cap. 22. lib. 6. Causs. Plinius integrum non vertit, sed trũcum ac mutilum, vt ex collatione iudicare licet.

d Contra Theophrasti iudicium, à quo hæc omnia sumpta sunt, hæc Plinius scribit. Locus est cap. 28. lib. 6. Causs. Odores autem, inquit, ab inuicem nullus fructus, neque pars vlla arboris excipit, ita vt manifestum id sit: Interdum tamẽ iuxta odoratas plãtas acria seruntur, vt cæpa, & allium iuxta coronarias &c.

e Cap. 10. lib. 8. Plinio noti non erant cercopitheci odorati, qui muscum olent. Idẽ Alexandri nõ meminerat, cuius corpus odorem suauem expirabat.

f Ea fortassis est, quam Aetius in emplastro venatorum astragalitim nuncupat, & cuius sub eodẽ nomine Galenus meminit lib. 1. κατὰ τόπους in remediis, quæ faciunt ad caluescentes præter ætatem. Astragalitim verò nuncupant, quòd astragali radix velut raphanus grandis sit, & teres.

g Idem fere Theophrastus de panace Asclepio. cap. 9. lib. 9. hist.

h Theophrastus libro περὶ ὀσμῶν. θερμὴ δὲ καὶ συντηκτικὴ ἡ ἶρις· καθ' ὑπερβολὴν δὲ πικρὰ τέως οὖσα, καὶ τὰς χεῖρας τῶν ἐργαζομένων αὐτὴν ἀφελκοῖ.

i In Elide, Leucade, & aliis locis, vbi paratur vnguentum Irinum, vt ex Illyrico tantùm syluestris petenda non sit.

k In vectigali & reditu publico censeri non aliter, quàm metalli fodina.

l Vide posthac cap. 10. Theophr. cap. 21. lib. 9. histor.

m Hoc Dioscor. de tripolij flore prodidit, cum quo Plinius magno errore polium confundit.

n Frutex dodrantalis. Dioscor.

De vestium æmulatione cum floribus, & amaranto, & chrysocome, siue chrysiti. CAP. VIII.

IN quibus vnguento vicisse naturam gaudẽs luxuria, vestibus quoque prouocauit eos flores qui colore commendantur. Hos animaduerto tres esse principales: vnum in cocco, qui in rosis micat. Gratius [1] nihil traditur aspectu, & in purpuras Tyrias, dibaphásque ac Laconicas. Alium in amethysto, qui in [2] viola: & ipse in purpureum, quémque [3] ianthinum appellauimus. Genera enim tractamus, in species multas sese spargentia. Tertius est, qui propriè conchylij intelligitur, [4] multis modis: vnus in heliotropio, [5] & in aliquo ex his plerunque saturatior: alius in malua, ad purpuram inclinans: alius in viola [a] serotina: conchyliorum [6] [b] vegetissima. Paria nunc componuntur, [7] & natura atque luxuria depugnant. Lutei video honorem antiquissimum, in nuptialibus [8] [c] flammeis totum fœminis concessum: & fortassis ideo non [9] numerari inter principales, hoc est, communes maribus ac fœminis, quoniam societas [d] principatum dedit. Amaranto nõ dubiè vincimur. Est autem spica purpurea verius, quàm flos aliquis, & ipse sine odore. Mirum in eo, gaudere decerpi & lætius renasci. Prouenit Augusto mense: durat in autumnum. Alexandrino palma, qui decerptus asseruatur. [10] Mirúmque, postquam defecere cuncti flores, madefactus aqua reuiuiscit, & hybernas coronas facit. Summa eius natura in nomine est, appellato, quoniam nõ marcescat. In nomine & cyani color: item [11] holochrysi. Omnes autem hi flores non fuere in vsu Alexandri Magni ætate, quoniam proximis à morte eius authores siluere de illis: quo manifestum est postea placuisse. A Græcis tamen repertos quis dubitet, non aliter Italiâ vsurpante nomina illorum? At Hercules [12] [e] petilio ipsa nomen imposuit autumnali, circaque vepres nascenti, & tantùm colore commendato, qui est rosæ syluestris. Folia parua, quina. Mirúmque in eo florere, inflecti cacumen, [13] & non nisi retorto folia nasci, paruo calice, ac versicolori, luteum semẽ includente. Luteus & [14] bellio [f] pastillicantibus quinquagenisquinis [15] barbulis coronatur. Pratenses hi flores, ac sine vsu plerique & ideo sine nominibus. Quin & his ipsis alia alij vocabula imponunt. Chrysocome siue chrysitis non habet Latinam appellationem. Palmi altitudine est, comantibus fulgore [16] auri corymbis, radice nigra, ex austero dulci, in petrosis opacisque nascens.

1 nihil aspectu Tracitur is in purp. Vet. & in purpura Tyria, dibaphá que ac Laconia. Bayfius.
2 viola. Trahitur & ipsa. Vet. viola, & ipsum purpureũ, Bayf. ego verò iego, quis ipse & in viola purpurea Dal.
3 iacinthinum. Ch.
4 aliquando exilior pler. Vet.
5 Serrana. Vet. & Colum.
6 vegetissimus. Ch.
7 natura atque lux. depugnante. Vet.
8 flameis. Ex Verrio.
9 numeratum. Vet.
10 Mirẽque. Ch.
11 Elichrysi Dioscor.
12 petellio ipsa nomen posuit. Ch.
13 & nodis. interto. Ch.
14 bellis. Vet.
15 foliis. Vet.
16 aureis. Vet.

ANNOTATIONES.

a Leucoio purpureo, quod admodum serò florere perseuerat.

b Vegetissimus, id est, viuidissimus ac nitidissimus, color subaudi, qui ex conchyliis exprimi ac elici potest.

c Flammeum Verrius nuptæ amiculum vocat, quo caput tegebat nõ à flammæ colore flammeũ, sed quia Flaminica, cui diuortium facere non licebat, eo assiduè vteretur. Eodẽ modo tegebatur & nupta vt perpetuò cum viro maneret. Nec hoc tantum, verùm etiam in soccis luteo colore vtebantur nouæ nuptæ, quod his verbis demonstrat Seneca,

Crura distincto religauit auro,
Luteo plantas cohibente socco.

Fascias autem priore versu crurules significat, auro intertextas, quibus tibias & fœmora obligãt. Magius c.3.lib.3. Vide Alexan. ab Alex. cap.5.2. Reticulis etiam luteis vsas fuisse virgines pridie nuptiarum adnotatum est c.9.li.28. Tibullus,

Flauáque coniugio vincula portet amor.

Turn. cap.32.29. Aduers.

d Nobilioribus alijs, vt purpureo, iãthino, cœruleo.

e Petilium dictum quidam volunt à Petilia oppido Magnæ Græciæ, cuius mentio fit cap.10.lib.3.

f Pastilli rotundam figuram effingentibus.

De honore coronarum, & cyclamino, & meliloto, & trifolio, tria genera eius. CAP. IX.

ET ferè peractis colorum quoque celeberrimis, transeat [1] ratio ad eas coronas, quæ varietate sola placent. Duo earum genera, quando aliæ flore constant, aliæ folio. Florem esse dixerim genistas: (nanque [1] & iis decerpitur luteus) item rhododendron: item zizipha, quæ [2] & [a] Cappadocia vocantur: his odoratus similis olearum floribus. In vepribus nascitur cyclaminum, de quo plura aliàs. Flos eius [b] colossinus in coronas admittitur. Folia in coronamentis [3] [c] smilacis & ederæ, corymbique earum obtinent principatum, de quibus in fruticum loco abundè diximus. Sunt & alia genera, nominibus Græcis indicanda, quia nostris maiore ex parte [4] huius nomenclaturæ defuit cura. Et pleraque eorum in exteris terris nascuntur, nobis tamen [5] consectanda, quoniam de natura sermo, nõ de Italia est. [d] Ergo in coronamẽta folio venêre [e] melothron, [6] [f] spireõ, trigonon, [g] cneoron, quod casiam Hyginus vocat: [7] & quod cunilaginem, quæ conyza, melissophyllon quod apiastrum, meliloton quod sertulam Campanam vocamus. Est enim in Campania Italiæ laudatissima. Græcis in Sunio: mox [8] Chalcidica & Cretica, vbicunque verò asperis & syluestribus nata. Coronas [9] ex hac antiquitus factitatas, indicio est nomen sertulæ, quod occupauit. [10] Odor eius croco vicinus est, & flos ipsa cana. Placet maximè foliis breuissimis atque pinguissimis. [11] Folio coronat & trifolium. Tria eius genera. Minyanthes vocant Græci, alij asphaltion, [h] maiore folio, [12] quo vtuntur coronarij. Alterum [i] acuto, oxytriphyllon. Tertium ex omnibus minutissimum. [13] Inter hæc neruosi cauliculi quibusdam, vt marathro, hippomarathro, myophono. Vtuntur [14] è ferulis & corymbis, & ederæ flore purpureo. Est & in alio genere earum [k] syluestribus rosis similis. Et in iis quoque colos tantùm delectat, odor autem abest. Et cneori duo genera, nigri atque candidi. Hoc & odoratum: ramosa ambo. Florent post æquinoctium [15] autumnum.

1 oratio. Alij.
1 ex. Vet.
2 &, in Vet. d.
3 smilacis & ederæ in coronamẽta se dedêre, coronaque Vet.
4 his nomẽ dare. M.
5 consectata M.
6 spiræa. M. & Ch. origanum. Ex Th. thryganũ. Ch.
7 & conyza, quam cunilaginẽ, mel. quod ap. melilotos, quam Vet.
8 Chalcedonica & è Cyzico Dioscorides M.
10 Color. Dioscor.
11 Folia coronant & trifolij. M.
12 quo non vtuntur. Dal.
13 Præter hæc. Vet.
14 & ferulis & ederæ corymbis, & flore. Vet.
15 autumni. Vet.

ANNOTATIONES.

a Alba vocat Colum. cap.4.lib.9. distinguítque à rutilis.

b Colossinum Plinius vocat, non quidem vastum & insitatæ magnitudinis, vt Beroaldus exposuit, sed purpureum, à Colossis vrbe Troadis, vbi pigmentum tale parabatur. Philander in ca. vltimum libri tertij Vitruuij.

c Coronas è smilace infaustas esse, vide capite 35. lib.16.

d Hæc Theophr. vt suffruticum genera, τῶν φρυγανικῶν recenset, non vt plantas ad coronamenta expetitas, cap.1.lib.6. histor.

e Vitis alba ca.1.lib.23. mihi potius glycypicron Dodonæi.

f σπειραία frutex lentus & vtilis vt in spiras torqueri possit. Matthioli viburnum.

g Cneorum album Anguillaræ lauendula nostra vtraque, mas & fœmina: Cneorum nigrum libanotis coronaria, siue rosmarinus, cuius nusquam sub alio nomine Theophrastus meminit.

h Columella cap.17.6. Simonianum trifolium vocat inueniríque tradit in confragosis locis efficacissimũ, odoris grauis, neque absimilis bitumini, & idcirco à Græcis asphaltion vocari, à Romanis propter figuram acutum trifolium: quoniã longis, & hirsutis foliis viret, ac caulem robustiorem facit quàm pratense.

i Imò potius, vt volunt, acido.

k De cisto id accipiendum. Cisson cum cisto hîc Plinius confundit, vt & in aliis quibusdam locis: itaq; sic castigãdus hic locus ex Theophrasto & Dioscoride. Vtuntur & ferulis, & ferulagine, & cisti flore purpureo. Nam est & in alio genere candicans. Vtrique tamen earum syluestrebus Rosis similis.

De origano, & thymo, & melle Attico, & conyza, & Iouis flore, & helenio, & abrotono, & leucanthemo. CAP. X.

TOtidem & origani in coronamentis species. [a] Alterius enim nullum semen. Id, cui [1] odor est, Creticum vocatur. [b] Totidem & thymi: candidum, ac nigricans. Floret autem circa solstitia, cùm & apes decerpunt, & augurium mellis est: Prouentum enim sperant apiarij largè florescente eo. Læditur imbribus amittitque florem. Semen thymi [c] non potest deprehendi, cùm origani perquàm minutum, non tamen fallat. Sed quid interest occultasse id naturam? In flore ipso [2] intelligitur, satóque eo nascitur. Quid non tentauere homines? Mellis Attici in toto orbe summa laus existimatur. [d] Ergo translatum est ex Attica thymum, & vix flore (vti [3] docemus) satum. Sed alia ratio naturæ obstitit, non durante Attico thymo, nisi in afflatu maris. Erat quidem hæc opinio antiqua in omni thymo, ideóque nõ nasci in Arcadia. Tunc oleam non putabant gigni, nisi intra ccc. stadia à mari. [e] Thymis quidem nunc etiam lapideos campos in prouincia Narbonensi refertos scimus: hoc penè solo reditu, è longinquis regionibus pecudum millibus conuenientibus, vt thymo vescantur. Et conyzæ duo genera [f] in coronamentis, mas ac fœmina. Differentia in folio. Tenuius fœminæ &

1 candor ex Theo.
2 integitur. Vet. in τῷ ἄνθει ἐναπόκειται. Th.
3 diximus. Vet. docemur. Alij Vet. dicemus. Alij Vet.
4 implicatus mas & ramosior. Flos eius quoque. M.
5 acutior. Ch.
6 meliorẽ. Alij. suauiorem. Dios.
7 thymi: vel ruta.
8 helenij, sisymbrium, serpyllum. Tert.

næ & constrictius angustiúsque,[4] imbricatum maris & ramosius. Flos quoque magis splendet eius, serotinus vtique post Arcturũ. Mas odore grauior, fœmina [5] acrior, & ideo contra bestiarum morsus aptior. Folia fœminæ [6] mellis odorem habent. Masculæ radix à quibusdam [g] libanotis appellatur, de qua diximus.[h] Et tantùm folio coronant [i] Iouis flos, amaracus, hemerocalles, abrotonum, helenium, sisymbrium, serpyllum, omnia surculosa [7] [k] rosæ modo.[l] Colore tantùm placet Iouis flos, odor abest: sicut & illi, qui Græcè phlox vocatur. Et ramis autem & folio odorata sunt, [8] excepto serpyllo.[m] Helenium è lacrymis Helenæ dicitur natum, & ideo in [9] Helena insula laudatissimum. Est autem frutex humi se spargens [n] dodrantalibus ramulis, folio simili serpyllo. Abrotonum odore iucundè graui floret æstate. Flos aurei coloris.[o] Vacuum sponte prouenit. [p] Cacumine suo se propagat.[q] Seritur autem [10] semine melius, quàm radice aut surculo: semine quoque non sine negotio: plantaria [11] transferuntur. Sic & adonium. Vtrunque æstate. Alsiosa enim admodum sunt: & Sole tamen nimio læduntur. Sed vbi conualuere, [12] ritu vitis fruticant. Abrotono simile odore [r] leucanthemum est, flore albo [13] [s] foliosum.

4 imbricatus mas, & ramosior. Flos eius quoque. M.
5 acutior. Ch.
6 meliorẽ. Alij suauio rem. Diosc.
7 thymi, vel rutæ
8 heleniũ, sysimbriũ, serpyllum. Theo.
9 Helena. Ch.
10 vitis radice ac surculo melius, quam semine: & semine quoque &c. Ex Theoph.
11 transferuntur in Adonidis hortos æstate. Alsiosũ enim adm. est: & sol. ta. ni læditur. Seu vbi conualuit, rutæ vice, fruticat. Ex Th.
12 rutæ vice. Ch.
13 foliosũ. Vet.

ANNOTATIONES.

a Hoc ex Theophrasto cap.2.lib.6 Hist. Dioscoridi tria genera origani, Heracleoticũ, onites sylueſtre, atque adeò tragoriganum. Fructuosa omnia sunt.

b Hoc ex Theophrasto loco suprà citato. Album tãtum Dioscorides agnoscit & describit. Philochorus thymi lignum proprie θυφάλιον vocari tradit, eóque veteres primùm vsos in sacris quæ accẽso igne fiebãt, vt ἀπὸ τῆς θυμιάσεως καὶ τῆς θύης appellatum sit. Rhodig.cap.3.23.

c Flore ipso integitur, ἐν τῷ ἄνθει ἀναμέμικται. Theop.

d Qui tamen asportare ex Attica cupiunt, quærunt & inueniunt. Idem.

e Nigris, sed albis: serpyllo zygi Dioscoridis: vulgo *Serpoullet & Farigoule*. Rubra vocat Aristot. c. 40. li. 9. hist.

f Theophrastus in coronas experi nusquam ait.

g Falsum id, nec à veteribus proditum.

h Theophrastus scribit simpliciter, has esse coronarias: non autem solo folio coronare, cap.1.l.6. hist.

i Dios anthos & hemerocalles flore tantùm coronant, reliqua foliis. Delenda itaque illa, Iouis flos.

k Vt rosa, viola, ἰωνιά, ῥοδωνιά. Aliter hic Plinius recitat, quàm legantur apud Theophrastum.

l Nicander in Georgicis,

ἠ γὰρ καὶ λεπταὶ πτερίδες, καὶ παιδὸς ἔρωτες
λυχνίδα τ' ἀσφοδελῷ, καὶ ἐν κρόκος εἴαρι μύων
κρίνον, κυάνεόν τε, σισύμβριον ὅσσα τε χ' οἶα
ἄσπορ' ἰκμάδοισι τόποις ἀνετρέψατο λειμὼν
κάλλεα, βούφθαλμόν τε, καὶ εὐῶδες Διὸς ἄνθος.

Sic ferè Petronius,

Emicuere rosæ, violæque, & molle Cyperum,
Albaque de viridi riserunt lilia prato.

m AEgyptium Dioscoridis.

n Cubitalibus ramulis, serpylli modo humi iacentibus, foliis lenticulæ circa ramos, longioribus, crebris. Dioscor.

o Lego, Vacuis sponte prouenit: id est, incultis, neglectisque locis, quo loquendi modo prædia vacua scripsit ac dixit Cicero.

p Quoniam summis flos surculis exit, quo pereunte semen succedit, & vertice plantæ delapsum, terráque exceptum, plantam suam propagat.

q Abrotonum radice, vel auulso surculo (παρασπάδος) potius, quàm semine germinat. Semine verò difficulter exit. Surculi autem in testis & fictilibus panguntur: quemadmodum conserunt Adonidis hortos. Seritur æstate: est enim admodum alsiosum, atque morbis obnoxiũ, etiam vbi sol multum lucet: sed vbi conualuerit, accreuerítque, magnũ ac robustum arborescit rutæ modo, &c. Theophrastus cap.7.lib.6.Hist.

r Anthemis alba, Dioscor.

s Lego, folioso, id est, foliolis per ambitum extrinsecus multis, orbiculatim cingentibus quod in floris medio luteũ est. Hæc Dioscorides magnitudine cum rutæ foliis comparat.

De amaraco vel sampsucho, & nyctegreto, & meliloto, & viola alba, & codiamino, & de syluestribus bulbis, & heliochryso, & lychni, & de herbis citra mare.

CAP. XI.

AMaracum Diocles medicus & Sicula gẽs [a] appellauere, quod Ægyptus & Syria sãpsuchum. Seritur vtroque genere, & semine & ramo, [1] viuacius [2] prædictis, & odore [3] melius. Copiosum amaraco æquè, quàm abrotono, semen. Sed abrotono radix vna & altè descendens: cæteris in [4] summo terræ leuiter hærens. Reliquorum satio autumno ferè incipiente, necnon & vêre quibusdam [5] locis quæ vmbrâ gaudent, & aquâ ac fimo. Nyctegretum inter pauca miratus est Democritus, coloris ignei, foliis spinæ, nec à terra se attollentem, præcipuam in Gedrosia narrat. Erui post æquinoctium vernũ radicitùs, siccaríque ad Lunam xxx. diebus, ita lucere noctibus. Magos Parthorúmque reges vti hac herba ad vota suscipienda. Eandem vocari [6] chenomychon, quoniam anseres à primo cõspectu eius expauescant: ab aliis [7] nyctilopa, quoniam è lõginquo noctibus fulgeat. Melilotos vbique nascitur: laudatissima tamen in Attica: vbicunque verò recens, [8] nec candicans, & croco quàm simillima: quãquam in Italia odoratior & candida. Florum prima ver nuntiantium, [b] viola alba. Tepidioribus verò locis etiam hyeme emicat. Posteà quæ appellatur purpurea. Proximè flammea, quæ & [9] phlox vocatur, syluestris duntaxat. [10] Codiaminon bis anno, vêre & autumno: æstates hyeméſque fugit. [11] Seriores suprà dictis aliquanto narcissus & [12] lilium trans maria: in Italia quidem, vt diximus, post rosam. [13] [c] Nam in Græcia tardius etiamnum anemone. Est autẽ hęc syluestrium bulborum flos, aliáque quàm quæ dicetur in [14] medicinis. Sequitur œnanthe, melanion, ex syluestribus [15] heliochrysos.[d] Deinde alterum genus anemones, quæ limonia vocatur. Post hãc gladiolus comitatus hyacinthis. [16] Nouissima rosa. Eadémque prima deficit, excepta satiua: è cæteris hyacinthus maximè durat, & viola alba, & œnanthe: sed hæc ita, si deuulsa crebrò prohibeatur in semen abire. [e] Nascitur locis tepidis. Odor idem ei, qui germinantibus vuis, atque inde nomen. Hyacinthum comitatur fabula duplex, [17] luctum præferens eius quem Apollo dilexerat, aut ex[f]

1 feracius. Ex Th
2 supradictis. Ch
3 mollius. Ch
4 summa terra Th.
5 locis omnia vmbra &c. Theo.
6 chenomyon Vet. chorambycen. Ch.
7 nyctilãpada. Vet. nyctalopa. Ch.
8 & Dal. nam caua est.
9 phlegino͂. Theo.
10 Bulbicodion. Th.
11 vulgo Porrion. iciaminum Ch.
12 Serior. Theo
12 leirium. Theo.
13 In Gracia verò tardius M.
14 medicis. Th
15 elichrysos. Vet
16 Nouissimè. Ch.
17 vel lusctum. Dal.

Aiacis cruore editi, ita discurrentibus [18] [g] venis, vt Græcarũ literarum figura A I legatur [19] inscripta. Heliochrysos florem habet auro similem, folium tenue, cauliculum quoque gracilem, sed durum. Hoc [20] coronare se Magi, [h] si & vnguenta sumantur ex auro, quod apyton vocant, ad gratiam quoque [21] vitæ gloriámque pertinere arbitrantur. Et verni quidẽ flores hi sunt. Succedunt illis æstiui, lychnis, & Iouis flos, [22] & [i] alterum genus lilij. Item [23] tiphyon, & amaracus, quem Phrygium cognominant: Sed maximè spectabilis pothos. [k] Duo genera huius: vnum, cui flos hyacinthi est: alterum [24] candidius, [l] qui ferè nascitur in tumulis, [25] quoniam fortius durat. Et iris æstate [26] floret. Abeunt & hi, marcescúntque. Alij rursus subeunt autumno. [27] Tertium genus lilij & crocum, in vtroque genere vnum hebes, alterum odoratum: primis omnia imbribus emicantia. Coronarij quidem [m] & spinæ flore vtuntur: quippe cùm [n] spinæ albæ cauliculi inter oblectamenta gulæ quoque condiantur. Hic est transmaria ordo florum. In Italia violis succedit rosa: huic interuenit lilium: rosam cyanus excipit, cianum amaranthus. Nam vincaperuinca semper viret, [o] in modum lineæ foliis geniculatim circundata. [p] Topiaria herba: inopiam tamen florum aliquando supplet. Hæc à Græcis chamædaphne vocatur. Vita longissima violæ albæ est [28] trimatu. Ab eo tẽpore degenerat. Rosæ & quinquennium perfert, nec recisa, nec adusta. Illa enim modo iuuenescit. Diximus & terram referre plurimum. Nam & in Ægypto sine odore hæc omnia: tantúmque myrtis odor præcipuus. Alicubi etiam binis mensibus antecedit germinatio omniũ. Rosaria à Fauonio fossa oportet esse, iterúmque solstitio. Et id agendum, vt intra id tempus purgata ac pura sint.

18 notis: Vet.
19 inscriptum. Ch.
20 coronant se Magi. & si. Alij.
21 & vitæ gloriam pertinere.
22 & cerinthus Th.
23 iphyon. Th.
24 decolor. ἄχροον. Th.
25 quodque.
26 floret, abeunt. Ch.
27 Alterũ genus lilij. Theo.
28 trimatus. M.

ANNOTATIONES.

a Apud Athenæum Chæremon Persicum vocat his verbis:

πέρσαις δὲ θαλεροὺς ἐκτεραφεὶς ὁ ἀμάρακος:
λειμῶσι μαλθακοῖσι τείνει αὐχένα.

b Leucoion, Theophr. nempe bulbolum.

c Nam in Græcia tardius etiamnum anemone, quæ leimonia vocatur, alia quàm quæ dicetur in medicinis. Postea viola, quæ appellatur purpurea. Sequitur œnanthe, melanion, ex syluestribus elichrysos: deinde alterum genus anemones. Post hanc gladiosus, &c. Omnino sic legendum.

d Ineptè Plinius φαλαγγίων anemonem esse interpretatur. Ineptius idem inter flores vernos recenset duas anemonas, cùm vnicam tantùm Theophrastus referat, quam λειμωνίαν cognominauit. Ea porrò est pulsatilla nostra. Cætera quidem anemonarum genera æstatis principio florent.

e Hoc è Theophr. malè citat Plinius. Is cap. vii. lib. 6. hist. & cap. 14. li. 1. Causs. scribit œnanthen in apricis, & à noxio frigidóque afflatu contectis locis satam, & quod ait Plinius tepidis, diutissimè florere, si crebro deuulsus flos in semen abire prohibeatur. Id est quod Plinius citat.

f Autore Pausania lib. 1. Salaminij tradunt, post Aiacis interitum, apud se primùm florem enatum candidum, modicè rubentem, lilio & foliis, & aliis partibus minorem, inscriptum iisdem literis quibus & hyacinthum. Cosmosandalon Athenæi esse puto.

g Imò potiùs maculosis notis.

h Theophr. cap. 21. lib. 9. histor.

i Theophrastus statim post Iouis florem (hic vulgò aquilegia dicitur) cerinthum & iphyon, vt pro cerintho videatur alterum genus lilij vertisse.

k Pothos albus, iasminum nostrũ: pothos cœruleus, clematis secunda Dodonæi.

l Quo vtuntur circa sepulchra: is autem χρονιώτερος est diuturnior: vel, diutius floret, vel diutius viuit. Theophr.

m Et acutæ spinæ fructu, & smilacis flore. Theophr.

n De scolymo id Dioscorides, ἡ δὲ πόα ἀρτιφυὴς οὖσα λαχανεύεται ἑφθὴ ὥσπερ ἀσπάραγος. Plinius non animaduertit Theophrastum de oxyacantha id scripsisse quod citat: & intempestiue addit de cauliculis spinæ albæ, quod Dioscorides de tenellis germinibus scolymi prodidit.

o Exprimere voluit quod ait Dioscorides, κλήματα δ' ἔχει μακρὰ ὅσον τοῦ σχοίνου πάχος: viticulas seu virgulas habet iunci crassitie prætenuem virgulam lineam vocauit.

p Topiarium opus, cùm arbuscularum virgulæ ductiles facili flexu in varias formas hominum, turrium, ædium, cubiculorum, modo humi, modò per hortorum & viridariorum spatia finguntur: vnde topiarij eius operis artifices Vlpiano. Alex. ab Alex. ca. 25. 3.

De cura apum, pabulo, & morbis earũ, & remediis. CAP. XII.

VErùm hortis coronamentísque maximè aluearia & apes conueniunt, res præcipui quæstus compendiíque, cum [1] fauit. Harum ergo causa oportet serere thymum, apiastrum, rosam, violas, lilium, cytisum, fabã [2] [a] eruilã, cunilã, papauer, conyzam, [b] casiam, mel lotũ, melissophyllum, cerinthem. Est autem cerinthe, folio candido, incuruo, cubitalis, capite concauo, mellis succum habente. Horum [3] floris auidissimæ sunt, atque etiam sinapis, quod miremur, [c] cùm oliuæ florem ab his non attingi constet. Ideóque hanc arborem procul esse melius sit: [d] cùm aliquas quàm proximè seri conueniat, quæ & euolantium examina inuitent, nec longius abire patiantur. [e] Cornum quoque arborẽ caueri oportet. Nam flore eius degustato, aluo [4] concita moriuntur. Remedium, sorba contusa è melle præbere his, vel vrinam [f] hominum, vel boum, aut grana punici mali, ammineo vino conspersa. At genistas [5] circunseri aluearij gratissimum. Mirum est dignúmque memoratu, de alimentis quod comperi. Hostilia vicus alluitur Pado. Huius inquilini pabulo circa deficiente imponunt nauibus [6] alueos, noctibúsque quina millia passuum [7] contrario amne naues subuehunt. Egressæ luce apes pastæque, ad naues quotidie [8] remeant, [9] mutantes locum, donec pondere ipso [10] pressis nauibus, [11] pleni aluei intelligãgantur, reuectísque eximantur mella.

1 fauet M. compendicum fauet. Ch.
2 eruiliam, Alij. M. eruilam. Ch.
3 florum. M.
4 cita. Ch.
5 conseri. Ch.
6 aluearia. M.
7 contrarium M.
8 remanent. Ch.
9 mutantq; locum. Vet.
10 pressis in M. d.
11 plena aluearia intelligantur reuexisque eximuntur M.

ANNOTATIONES.

a Cunilam, thymbræam, vel satuream vocat Columella ca. 4. lib. 9.

b Cneorum vtrumque album, siue lauendulam, ac spicam nostram: & nigrum, siue rosmarinum coronarium. Vide eundem loco citato.

c Vanum falsúmque id esse tradit cap. 8. lib. 11.

d Virgil.

Palmáque vestibulum: aut ingens oleaster obumbret.
Vt cùm prima noui ducent examina reges
Vêre suo, ludétque fauis emissa iuuentus,
Vicina inuitet decedere ripa calori,

Obuiáque hospitiis teneat frondentibus arbos.

e De vlmorum sàmera & tithymalli flore id Columella. Amygdali quoque florem caueri oportere, scribit Varro.

f Hyginus apud Columel.

De venenato melle, & de remediis mellis venenati, & mellis insani.

CAP. XIII.

Et in Hispania mulis prouehunt, simili de causa. Tantúmque pabulum refert, vt mella quoque [a] venenata fiant. Heracleæ in Ponto, quibusdam annis perniciosissima existunt, ab iisdem apibus facta. Nec dixere autores, è quibus floribus ea fierent. Nos trademus, quæ comperimus. Herba est ab exitio & iumentorum quidem, sed præcipuè [b] caprarum, appellata ægolethron. Huius flores concipiunt noxium virus aquoso vêre marcescentes. Ita fit, vt non omnibus annis sentiatur hoc malum. Venenati signa sunt, quod omnino non densatur, quòd color magis rutilus est, odor alienus, sternutamenta protinus mouens, quòd ponderosius innoxio. Qui edêre, abiiciunt se humi, refrigerationem quærentes: nam & sudore diffluunt. Remedia sunt multa, quæ suis locis dicemus. Sed quoniam statim repræsentari aliqua in tantis insidiis oportet, mulsum vetus è melle optimo & ruta: salsamenta etiam si reiiciantur sumpta crebrò. Certúmque est id malum [1] per [c] excrementa ad canes etiam peruenire, similitérque torqueri eos. Mulsum tamen ex eo inueteratum, innocuum esse constat: & fœminarum cutem nullo melius emendari cum costo, suggillata cum [2] aloë. Aliud [3] genus in eodem [4] Ponto gente Sannorum mellis, quod ab insania, quam gignit, mænomenon vocant. Id existimatur contrahi flore rhododendri, quo scatent syluæ. Gensque ea, cùm ceram in tributa Romanis præstet, mel (quoniam exitiale est) non vendit. Et in Perside, & in [5] Mauritaniæ Cæsariensis Gætulia, contermina [6] Massæsulis, venenati faui gignuntur: quidámque à parte, quo nihil esse fallacius potest, nisi quòd liuore deprehenduntur. Quid sibi voluisse naturam iis arbitremur insidiis, vt ab iisdem apibus, nec omnibus annis fierent, aut non totis fauis? Parum enim erat genuisse rem, in qua venenum facillimè daretur, etiámne hoc ipsa in melle tot animalibus dedit? Quid sibi voluit, nisi vt cautiorem minúsque auidum faceret hominem? Non enim ipsi melli, sed apibus iam cuspides dederat, & quidem venenatas, remedio aduersus has vtique non differendo. Ergo maluæ succo, aut foliorum ederæ [7] perungi salutare est, vel percussos eas bibere. Mirum tamē est, venena portantes ore, fingentésque ipsas non mori: nisi quòd illa domina rerum omnium hanc dedit repugnantiam apibus: sicut contra serpentes Psyllis Marsísque inter homines.

1 per excrementa. Ch. 2 sale. Vat. 3 genus mellis in. Dal. 4 Ponti situ Ch. 5 Mauritania Cæsariensi Getulia ac Massæsulis contermina. M. 6 Massyliis Ch. 7 vngui. Ch.

ANNOTATIONES.

a In Heptacometarum arboribus venenati genus mellis nascitur, quod haustum stupefacit, & mentem consternat. Eo tres Pompeij cohortes in potum dato ab ea gente interemptas fuisse memoriæ traditum est, Rhod. ca. 30. 18. Populos eos in Ponto Stephanus collocat, & Scythicum montem incolere scribit. Apud Trapezuntem in Ponto mel ex buxo defluit grauis odoris, quo ἔκφρονες & amentes fiunt. Rhodig. cap. 35. 23.

b De euonymo id Theophr. cap. vlt. lib. 3. histor. de rhododendro Diosc. ob Aconitum venenatum esse idem autor prodit lib. 6.

c Quæ sumpto eo melle reiiciunt ægri, sputo, vomitu, aluo.

De melle quod muscæ non attingunt, & aluearis, & cura eorum si famem sentiunt apes, & quomodo cera fiat.

CAP. XIIII.

Aliud in Creta miraculum mellis. Mons est [1] Carina ix. M. pass. ambitu: intra quod spatium muscæ non reperiuntur, natúmque ibi mel nusquam attingunt. Hoc experimento singulare medicamentis [2] eligitur. Aluearia [a] orientem æquinoctialem spectare conuenit. Aquilonem euitent: nec Fauonium minus. Aluearia optima è [b] cortice, secunda [c] ferulâ, tertia vimine. Multi ea & speculari lapide fecere, vt operantes intus spectarent. [d] Circunlini alueos fimo bubulo vtilissimum, operculum à tergo esse [e] ambulatorium, vt proferatur intus, [3] si [f] magnus sit alueus, aut sterilis operatio, ne desperatione curam abiiciant: [4] id paulatim reduci, fallente operis incremento. Aluearia hyeme stramento operiri, crebrò suffiri, maximè [g] fimo bubulo. [h] Cognatum hoc iis, innascentes bestiolas necat, araneos, papiliones, teredines: apésque ipsas excitat. Et araneorum quidem exitium facilius est: [5] papilionum maior pestis. Tollitur verò, [6] cùm [i] maturescit malua noctu, interlunio, cælo sereno, accensis lucernis ante alueos. In eam flammam sese ingerunt. Si cibus deesse censeatur apibus, vuas passas siccásve, ficósque tusas, ad fores [7] earum posuisse [8] conueniet. Item lanas [k] tractas madentes passo, aut defruto, aut aqua mulsa. Galli narum etiam [9] [l] crudas carnes. Quibusdam etiam æstatibus iidem cibi præstandi, cùm siccitas continua florum alimentum [10] abstulit. Alueorum, cùm mel [11] eximitur, illini oportet exitus, melissophyllo aut genista tritis: aut [12] medios alba vite præcingere, ne apes diffugiant. Vasa [m] mellaria [13] aut fauos lauari aqua præcipiunt: hac decocta, fieri saluberrimum acetum. Cera fit expressis fauis, sed antè purificatis aqua, & triduo in tenebris siccatis, quarto die liquatis igni in nouo fictili, aqua fauos tegente, tunc [n] sporta colatis. Rursus in eadem olla coquitur cera cum eadem aqua, excipitúrque alia frigida, vasis melle circunlitis. Optima, quæ [o] Punica vocatur. Proxima, quàm maximè fulua, odorísque mellei, pura, natione autem Pontica, quam constare equidem miror inter venenata mella. Deinde Cretica. Plurimum enim ex propoli habet, de qua diximus in natura apum. Post has

1 Carina. VIIII. Ch. 2 exigitur. Ch. 3 si magna sint aluearia M. si magna sit aluus Ch. 4 ac paulatim reducatur. Vet in paul. reduci Dal. 5 papilio pestis maior. h 6 cum florescit ... ium cum maturescat Ch. 7 aluorum. Vet. 8 conueniat Ch. 9 nudas. Ch. 10 negat. Vet 11 eximatur. Ch. 12 medias al. vi. præcingi, ne ap. defugiant. Ch. 13 & Ch.

Corsica, quoniam ex buxo fit, habere quandam vim medicaminis putatur. [p] Punica fit hoc modo: Ventilatur sub dio sæpius cera fulua. Deinde feruet in aqua marina, ex alto petita, addito nitro. Inde [14] ligulis [15] hauriunt florem, id est candidissima quæque, transfunduntque in vas, quod exiguum [16] frigidæ habeat. Et rursus marina decoquunt separatim: dein vas ipsum refrigerant. Et cùm hæc ter fecere, iuncea crate sub dio siccant Sole, Lunáq; hæc enim candorem facit. Siccantes, ne [17] liquefaciant, protegunt tenui linteo. Candidissima verò fit, post insolationem etiamnum recocta. Punica [18] medicis vtilissima. Nigrescit cera addito chartarũ cinere, sicut anchusa admista rubet. Variósque in colores [q] pigmentis trahitur, ad [19] reddendas [r] similitudines, & innumeros mortalium vsus, parietúmque etiam & armorum tutelam. Cætera de melle apibúsque in natura earum dicta sunt. Et hortorum quidem omnis ferè ratio peracta est.

14 lingulis. Ch.
15 eligunt. M.
16 marina frigida. M.
17 liquefiat. V.
18 medicinis. Ch.
19 edendas. Ch.

ANNOTATIONES.

a Brumalem meridiem, Columell. solem hybernum, Pallad.
b Suberis præcipuè. Colum.
c Addit Colum. e ligno cauatæ arboris, & in tabulas dissectæ, e fimo, e latere.
d Et intus, & extrà. Varro.
e Mobile, vt attolli & demitti possit. Varro lib. 3.
f Maior quàm pro numero apum.
g Columel. c. 14. lib. 9.
h Ex iuuenco cæso, sepulto, putrescente apes nascuntur. Archestratus in Epigrammatibus de Apibus βοὸς φθιμένης πεποιημένα τέκνα. & rursum, ἵππων μὲν σφῆκες γενεὰ, μόσχων δὲ μέλισσαι. Varro.
i Florescit, Columella.
k Carminatas, pexas, vt quasi per siphonem succum apes euocent. Colum.
l Exemptis interaneis. Colum.
m μελιτηρὸς Galenus vocat lib. de documento pro epileptico: eáque idem exponit ἐξ ὧν ἐκεῖ ἐστὶ μέλι. Acetum ex melle fieri probabile. Rondeletio non est, sed potius ex propoli quæ acidum olet.
n Per iuncos, aut stramenta. Columel.
o Omnium candidissima.
p Candidam ceram ἀπηγματικῶς Varro in Prometheo apud Nonium his verbis significat: Chrysosãdalos locat sibi, & amiculam de lacte (quidam lacteam à cera, legunt) ac cera Tarentina, quã apes Milesiæ coegerint, ex omnibus floribus libantes, sine osse & neruis, sine pelle, sine pilis, puram, putam, proceram, candidam, teneram, formosam.
q Fucorum tincturis, ad ἐγκαυστικὴν & κηρογραφίας.
r Eo artificio nostra memoria quidam imitantur in pensilibus hortis arborum & herbarum omne genus, folia, flores, fructus.

De herbis sponte nascẽtibus & aculeatis.

CAP. XV.

Sequuntur herbæ sponte nascentes, quibus pleræque gentium vtuntur in cibis, maximéque Ægyptus, frugum quidem fertilissima, sed vt propè sola iis carere possit: tanta est ciborum ex herbis abundantia. In Italia paucissimas nouimus, fraga, [1] [a] tamum, ruscum, batin marinam, [2] batin hortensianam, quam aliqui asparagum Gallicum vocant. Præter has pastinacam pratensem, lupum salictarium, eáque veriùs oblectamenta, quàm cibos. In Ægypto nobilissima est [b] colocasia, quam [c] cyamon aliqui vocant. Hanc è Nilo metunt, caule, cùm coctus est, [d] araneoso in mandendo, thyrso autem, qui inter folia emicat, spectabili, foliis [e] latissimis, etiam si arboreis comparentur, ad similitudinem eorum quæ [f] personata in nostris amnibus vocamus. Adeóque Nili sui dotibus gaudent, vt implexis colocasiæ foliis [g] in variam speciem vasorum, potaré gratissimum habeant. Seritur iam hęc in Italia. In Ægypto proxima autoritas cichorio est, quam diximus intubum erraticum. [h] Nascitur post Vergilias. Floret particulatim. [3] [i] Radix ei lenta, quare etiam ad vincula vtuntur illâ. [k] Anthalium [4] à flumine nascitur, mespili magnitudine & rotũditate, sine nucleo, sine cortice, folio cyperi. Mandunt [5] [l] igni paratum. Mandunt & [m] œtum, cui pauca folia minimáque, verùm radix magna. [6] [n] Aracidna quidem & aracos, cùm habeát radices ramosas ac multiplices, nec folium, nec herbam vllam, aut quicquam aliud supra terram habent. Reliqua vulgarium [o] in cibis apud eos herbarum nomina, [p] condrylla, hypochœris, & caucalis, [q] anthriscum, [7] scandix, quæ ab aliis tragopogon vocatur, foliis croco simillimis: parthenium, strychnum, corchorus, [8] & æquinoctio nascens aphace, [r] acinos, [9] quam epipetron vocant, quæ nunquam floret. [s] At è contrario aphace subinde marcescẽte flore emittit alium, tota hyeme totóque vere vsque in æstatem. Multas prætereà ignobiles habent: sed maximè celebrant [t] cnicon Italiæ ignotam, ipsis autem oleo, non cibo, gratam. Hoc faciunt è semine eius. Differentia prima, syluestris & satiuæ. Syluestrium duæ species: Vna mitior est, simili caule, tamen [10] rigido: itaque & [u] colu antiquæ mulieres vtebantur ex illis: quare quidam atractylida vocant. Semen eius [11] candidum, & grande, amarum. Altera hirsutior, [x] torosiore caule, & qui penè humi [12] serpat, minuto semine. Aculeatarum generis hæc est: quoniam distinguenda sunt & genera. Ergo quædam herbarum spinosæ sunt, quædam sine spinis. Spinosarum multæ species. [y] In totum spina est asparagus, scorpio: nullum enim folium habet. [z] Quædam [13] spinosa foliata sunt, vt carduus, eryngion, [14] [A] glycyrrhizon, vrtica. Iis enim omnibus foliis inest aculeata mordacitas. Aliqua & secundùm spinam [B] habent folium, vt tribulus, & ononis. Quædam in [15] folio habent & in caule, vt [C] phleos, quod aliqui stœben appellauere. Hippophaës spinis [D] geniculatum: tributa proprietas, quòd & fructum spinosum habet. Ex omnibus his generibus vrtica maximè noscitur, acetabulis in flore purpuream lanuginem fundentibus, sæpe altior binis cubitis. [E] Plures eius differentiæ. Syluestris, [16] quam fœminam vocant, mitior. Et in syluestri quæ dicitur [17] cania, acrior, caule quoque mordaci, fimbriatis foliis. Quæ verò etiam odorem fundit, Herculanea vocatur. Semen omnibus copiosum, nigrum. Mirum, sine vllis spinarum aculeis lanuginem ipsam esse noxiam: & tactu tantùm leni pruritum, [18] [F] pustulásque confestim adusto similes existere. Notum

1 tamum. V. & Tur. tamnũ. Ch.
2 battin hortensiam. Ch.
3 Rami ei lenti &c. illis. Mainathalla ex Theophr.
4 haud procul. Th.
5 igne comparatum. Ch.
6 Arachidna quidem & Arachnoides. Th.
7 scãdix, & come, quæ. Ex Diosc.
8 & ab aquin. na. ap. achrapos. Ch.
9 & quam. Dal.
10 rectiore. Theoph.
11 nigrum. Theo.
12 procumbat. Th.
13 spinoso folio. V.
14 glycyrrhiza. Ch.
15 folio non habent, & in caule habent. CH.
16 quã & fœm. Co.
17 canina. Cornarius & Ch.
18 pustulas. M.

re. Notum est & remedium olei. Sed mordacitas non protinus cum ipsa herba gignitur, nec nisi solibus roborata. Incipiens quidem ipsa nasci vêre, non ingrato, multis etiam religioso in cibo est ad pellẽdos totius anni morbos. Syluestrium quoque radix, omnem carnem G teneriorem facit simul cocta. Quæ[19] innoxia, morsu[20] carens, lamium vocatur. De scorpione dicemus inter medicas.

19 noxia est. Ch. 20 caret. M.

ANNOTATIONES.

a Alij legunt tamnum, alij tamum. Cyclaminum secũdam, quam pro vite nigra Matthiolus pingit, Itali etiam hodie *Tamaro* vocant, eiúsque teneros cauliculos & viticulas vêre primùm erumpentes asparagorum more decoctas mãdunt, ac in fasciculos digestas vænales circunferunt. Eius fructus vua Taminia vocabatur, *iam Tami sponte virescunt*, apud Columellam legit Pomponius.

b Colocasia, vel, vt Athenæus, Nicander, Virgilius, Colocasion, Dioscoridi non integra planta est, sed eius tantùm radix.

c De hac Nicander in Georgicis.

Καὶ κύαμον σπείρης Αἰγύπτιον ὄφρα θερείαις,
Ἄνθεσι μὲν στεφάνας ἀγύρης· τὰ δὲ πιληθέντα
Καμβῆς καρποῖο κιβώρια δαιτυμόνεσσιν
Ἐς χέρας ἠιθέοισι πάλαι ποθέουσιν ὀρέξῃς·
Ῥίζας δ' ἐν θοίνῃσιν ἀφεψήσας προτίθημι.

Iun. Had. 10. 1.

d Filis neruoso.

Niliacum ridebis olus, lanásque sequaces,
Improba cùm morsu fila manúque trahes.

Martialis.

Diphilus apud Athenęum lib. 3. radicem probat, quæ minime lanosa sit.

e Petasi magnitudine. Diosc. pilei Thessalici, Theo.

f Personatæ. Dioscorides folium nymphææ comparat cum folio cyborij, siue Ægyptiæ fabæ.

g Inde scilicet factum est, vt κύαμος, autore Hesychio, poculi genus sit, ad eorum similitudinem cõstructum, quæ ex colocasiæ foliis Ægyptij parabant. Ob eandem causam id quoque poculum & κιβώτιον & κιβώριον dicebatur. Sic enim fabam Ægyptiam nominant. Eâdem industriâ rusticos in Allobrogum montibus vidi ex Gentianæ foliis implexis pocula fingere, quibus è gelidis fontium scaturiginibus aquam hauriebant. κιβώρια sic dicta interpretatur Athen. διὰ τὸ κάτωθεν εἰς στενὸν συνῆχθαι, ὡς τὰ αἰγύπτια κιβώρια.

h De plãtis omnibus, quas κιχωριώδεις vocat, id Theo. scribit cap. 11. lib. 7. histor. non de cichorio solo.

i De cichorij caule id Theophrastus, non de radice, ὁ δὲ καυλὸς, inquit, κιχωρίου μέγας, καὶ ἀπὸ φυῆς ἔχων πολλάς. ἔστι δὲ γλισχρός, καὶ δυσδιαίρετος διὸ καὶ δεσμοῖς χρῶνται. Caulis cichorii magnus multis enascentibus surculis, lentus, fractu contumax, quamobrem pro vinculo vtuntur.

k Theophrasto melinathella, cap. 10. lib. 4. histor. nobis thrasi: auctori librorum de plantis, qui editi sunt nomine Aristotelis, cap. 5. lib. 1. margaritæ Ægyptiæ.

l Elixant in hordeaceo zytho. Theophr.

m Vingum vocat Theoph. cap. 11. lib. 1. histor. malè Plinius exposuit. Oetum Indi & Æthiopes, apud quos plurimum prouenit, adhuc vocant *Hetich*.

n Arachidna & aracoëides non minus fructuosa sunt supradictis. Carnosum vtrumque radicem vnam crassam habet, in altum descendentem, aliàs verò, quibus fructus insidet, tenuiores, in summa tellur s facie, multifariam diuisas. Arenosis gaudent. Neutrũ aut foliũ, aut folio simile quicquã gignit, vtrũque potius velut ἀμφίκαρπον est, hoc est, infrà supráque terram fructũ edit: quod mirũ est. Theo. cap. 11. lib. 1. hist.

o Hæc è Theophr. cap. & lib. 7. histor.

p Chondrylla. Falsò apud Theo. legitur andryala.

q In exemplaribus Theophr. pro anthrisco Turnebus legit ἀνθρίσκιον.

r Turnebus cap. 9. lib. 16. Aduers. legendum putat cynops. Lego acinos, & quam epipetron. In Theophrast. legitur cynops cap. 8. lib. 7. histor.

s Non de aphaca id Theophrastus cap. 8. lib. 7. histor. scripsit, sed de quibusdam herbis statim cum flore fructum amittentibus.

t Turnebus loco citato legendum putat cici, nempe ricinum. Orpheus in Argonauticis cnicon σχιστὸν vocat, veluti scissilem, quòd eius flos in multos apices diuidatur.

u Fusis. πλωίσις, non ἁπλωίοις.

x Sonchi caule. Theoph. ca. 4. lib. 9. histor. Pro σογχώδει, Plinius legit σαρκώδει.

y Inepte putauit Hermolaus asparagum & scorpionem vnicam esse plantam quod apparet ex Theophrasto cap. 3. lib. 6. Hist. vide & 1. eiusdem.

z Hæc ex Theophrasto ca. 16. lib. 1. & ca. 1. lib. 6. hist. vbi φυλλάκανθα vocat, quæ Plinius hic spinosa foliata dicit.

A Inter spinosas Theophrastus non recenset. Huic autem fructus tantùm echinatus est.

B Lego ex Theophrasto: habent folium, vt tribulus, ononis, phleos, quod aliqui stœben vocauerunt, hippophaës spinis angulosis. Quædam in folio habent & in caule, vt capparis. Tribulo proprietas &c.

C Falsò id Plinius. Stœbe Theoph. cap. 5. lib. 6 histor. folio minime pungit, sed præter folium examinatum, spinosum fructum gignit tribuli alterius modo.

D γωνιοειδεῖς ἀκανθώδεις Dioscor. ait, angulosas. Plinius legit γναπώδεις.

E Vide cap. 13. lib. sequentis.

F Turnebus cap. 2. lib. 24. Aduers. legit pusulas: sic dictas, quia pus continent. Columellæ pusula ignis sacer: vnde pusilosa vel pusulosa ouis. Sic autem vocat, quia sacer ignis, qua depascitur, pustullas attollit.

G Pisces, quadrupedes, aues recens captas venatores & aucupes vrticæ foliis inuoluunt, vt minus & tardius corrumpantur.

De carduo, & helxine, & tribulo, & anchusa.

1 ixine. Dal.

CAP. XVI.

Carduus &[2] folio & caule spinosas lanugines habet. [a] Item acorna, leucacanthos, chalceos, [3] cnicos, polyacanthos, onopyxos, [4] b helxine, scolymos. [c] Chamæleon, in foliis non habet aculeos. Est & illa differentia, quòd quædam in iis multicaulia ramosáque sunt, vt carduus. Vno autem caule, nec ramosum, [5] cnicos. Quædam cacumine tãtùm spinosa sunt, vt [d] eryngium. Quædam æstate florent, vt tetralix, & [6] helxine. [7] Scolymus quoque floret serò & diu. Acorna colore tantùm [e] rufo distinguitur, & pinguiore succo. Idem erat atractylis quoque, nisi candidior esset & nisi sanguineum succũ [f] funderet. Qua de causa phonos vocatur à quibusdam, odore etiam [8] grauis, serò maturescente semine, nec ante autumnum: quanquam id de omnibus spinosis dici potest. Verùm omnia hæc & semine & radice nasci possunt. Scolymus carduorum generis ab iis distat, quòd radix eius vescendo est [g] decocta. Mirum, quòd sine interuallo tota æstate aliud floret in eo genere, aliud cõcipit, aliud parturit. Aculei arescẽte folio desinunt pungere. [9] Helxine rara visu est, neq; in omnibus terris [10] [h] est, radice foliosa,

2 folia & caules spinosa lanuginis. Ch. 3 cnecos. Ch. & Turn. 4 ixine. Theo. 5 cnecos. Turn. & Ch. 6 ixine. Theo. 7 Scolymos. Ch.

8 graui. Vet.

9 Ixine nõ rara visu est, atque in omnibus terris nascitur, à radice foliosa. Theo. 10 est à radice. Dios.

ex aqua media veluti malum extuberat, contectum sua fronde. Huius vertex summus lacrymam continet iucundi saporis, acanthicem i masttichen appellatam. Et cactos quoque in Sicilia tantùm nascitur, suæ proprietatis & ipsa, cuius in terra serpunt caules, à radice emissi, lato folio & spinoso. Caules vocant cactos, nec fastidiunt in cibis inueteratos quoque. [11] Vnum caulem rectum habent, quem pternica, eiusdem suauitatis, sed vetustatis impatientem. Semen ei [12] lanuginis, [13] quam pappon vocant: quo detracto & cortice, teneritas similis cerebro palmę est, vocant k ascaliam. Tribulus non nisi in palustribus nascitur, dira res [14] alibi, iuxta Nilum & Strymonem [15] amnes excipitur in cibis, inclinatus in vadum, l folio ad effigiem vlmi, pediculo longo. At in reliquo orbe genera duo: vni [16] m cicerculæ folia, alteri aculeata. Hic & serius [17] floret, magisque septa obsidet villarum. Semen ei rotundius, nigrum in siliqua. Alteri n harenaceum. Spinosorum etiamnum aliud genus ononis. In ramis enim spinas habet [18] apposito folio rutæ simili, toto caule [19] foliatum in modum coronæ: [20] sequitur à frugibus, aratro inimica, viuáque præcipuè. o Aculeatarum caules aliquarum per terram serpunt, vt eius quam p coronopon vocant. E diuerso stant, anchusa inficiendo ligno [21] cerisque radice apta, & è mitioribus anthemis, & [22] phyllanthes, & anemone, & aphace. Caule foliato est & crepis, & apate. Differentia foliorum & hîc quæ in arboribus, breuitate pediculi ac longitudine, angustiis ipsius foliis, amplitudine, angulis, incisuris, odore, flore. Diuturnior hic quibusdam per partes florentibus, vt ocymo, heliotropio, q aphacæ, [23] onocichlæ.

11 Aliũ præter ea caulẽ. Da.
12 lanugine obuolutum quam. ex Theo.
13 quam, in Vet. d.
14 alibi. Iuxta. V. alicubi iuxta. Alij V.
15 amnes recipitur, in cibos, inclinatur V.
16 ciceris. Theo.
17 germinat. Theo.
18 appositas Theo
19 foliato. Ch. & M.
20 secatur aratro, frugibus inimica. M. Sequitur arata, frugibus inimica. Turn. & CH.
21 cæterisque. M. sed nil mutandum ostendit vltimu cap. 14 huius libri.
22 aphyllãthes Th.
23 onochite. CH. anchei li. Diosc.

ANNOTATIONES.

a Hæc ex Th. cap. 16. libr. 1. & cap. 1. libr. 6. histor. vbi φυλλάκανθα vocat, quæ hic Plinius spinosa foliata dicit.

b Ixine. Hoc vitium esse auctoris, non exemplaris, monstrat quod is scribit cap. 17. li. 22. Sed nos qualis vera esset helxine, diximus superiori libro, &c.

c In Theoph. c. 3 lib. 6. Hist. legendum: πλὴν ὅτι φυλλάκανθος οὐκ ἀκανώδης. Cæterùm cum spinosis hic sit foliis, acano caret. Vitiosus codex, qualis ad nos peruenit, fefellit Plinium. Chamæleon quidem niger, vt alij cardui, spinosis foliis est, verùm aliorum modo ἄκανον, id est, spinosum capitulum non habet, sed florem in vmbella, quod ei peculiare est.

d Theophrasto, eryngium adnata & caules in cacumine tantum habet, non autem spinas, vt inquit Plinius.

e θαλερὸς Th. flauescente, cap. 4. lib. 6. Hist.

f Carni admota. Theophr.

g Et cruda. Theophr.

h Est, à radice foliosa. Apud Theoph. cuius exemplari deprauato falsus est Plinius, legendum, Ixine omnibus locis æque nascitur.

i Sic Th. Dioscorides verò quibusdam in locis, Viscũ circa radicem inuenitur, quo mulieres vtuntur pro mastiche.

k Apud Athenæum ascaleron, apud Theoph. scalian. Appuli circa Hydruntum etiam hodie vocãt *Scalera*.

l φύλλα πλατέα. Dioscor. legit φύλλα πτελέας.

m Ciceris. Th.

n σησαμώδης. sesamaceum. Th. cap. 5. lib. 6. hist. Plinius legit ἀμμώδες.

o Ex Th. cap. 9. lib. 7. hæc Plinius corruptissimè citat. Theophrasti verba sunt: Differunt inter se herbacea, (ποώδη) quòd alia terræ instrata folia edunt, alia in caules, alia vtrobique. Instrata terræ folia gignunt, (ἐπιγειόφυλλα) coronopus, anthemon, anchusa, gramẽ, anemone, Aphyllãthes, apargia, (argemone) plãtago, apate. In caule folia mittunt, crepis, anthemum foliosum, lotos, leucoion. Vtrobique cichorium &c. Mire hunc locum deprauat autor, & quæ sequuntur de herbarum comparatione cum arboribus.

p Dioscorides coronopum non serpere ait, sed terræ insterni, siue humi procumbere κατὰ τοῦ ἐδάφους ἐστρωμένα: folia verò non quidem spinosa esse, verùm in longum fissa κατεσχισμένα. Sic paulo ante cacti caules in terra dixit serpere, cùm ij tantùm humi iaceant.

q Has duas postremas addit Plinius præter orationem Theophrasti cap. 9 li. 7. Harum autẽ loco cichorium adscribit Th. Capite verò 10. eiusdem libri aphacam, onocheiles, plantaginem, cichorium prouentum floris sui prorogare tradit.

Differentia herbarum per folia, & quæ herbæ toto anno floreant, & de hastula regia, & pistana, & gladiolo.

CAP. XVII.

MVltis inter hęc ęterna folia, sicut quibusdam arborum: in primísque [1] heliotropio, adianto. Aliud rursus spicatarum genus, ex quo est cynops, alopecuros, [2] stelephuros, (quam quidam [3] ortyga vocant, alij plantaginem, de qua plura [4] dicemus inter medicas,) thryallis. Ex iis alopecuros spicam habet mollem & lanuginem densam, non dissimilem vulpium caudis vnde ei & nomen. [5] Proxima est ei & stelephuros, nisi quòd illa particulatim floret. Cichorion & similia, circa terram folia habent, [6] germinantibus ab radice post Vergilias. [7] a Perdicium & aliæ gentes, quàm Ægyptij, edunt: nomen dedit auis, id maximè eruens. Crassas, plurimásque habet radices. Item ornithogale, caule tenero, cãdido, [8] semipedali radice, bulbosa, molli, tribus aut quatuor agnatis. Coquitur in pulte. Mirum, loton herbam & ægilopa, non nisi post annum è semine suo nasci: mira & anthemidis natura, quòd à summo [9] florere incipit, cùm cæteræ omnes, quæ particulatim florent, ab ima sui parte incipiant. Notabile & in lappa, [10] quæ adhæresit, quoniam in ipsa flos nascitur, non euidens, sed intus occultus, & intra se germinat, velut animalia quæ [12] in se pariunt. Item [13] circa Opuntem Opuntia est herba, etiam homini dulcis. Mirúmque, è folio eius radicem fieri, ac sic eam nasci. Iasione vnum folium habet, sed ita implicatũ, vt plura videantur. Condrylla amara est, & [14] acri in radice succo. Amara & aphace, & quæ picris nominatur, & ipsa toto anno florens: nomen ei amaritudo [15] imposuit. b Notabilis & scillę crocique natura, quòd cùm omnes herbæ foliũ primum emittant, mox in caulem [16] rotundẽtur, in iis caulis prior intelligitur, quàm folium. Et in croco quidẽ flos impellitur caule: in scil-

1 heliotropio, adianto. Theo.
2 stelephuros & plãtago quam quidam ortyga vocant, de qua &c. ex Th. correcto ca. 10. 7. hist.
3 ortygem. Ch
4 infra dic. M
5 Proximè est & Ch.
6 germinant. V.
7 Perdicium, quam & Aliæ gentes, & Ægyptij V.
8 semipedali. Diosc.
9 flore Co.
10 quæ vestibus adhæriscit V.
11 seminat. M. & intra seminat. Ch.
12 intra se. Vet.
13 Hæc dum verba, circa Opuntẽ, non leg. in M.
14 acris in rad. succi. Ch.
15 imposuit. Simili & quæ Th. vocatur ... infra legitur paulo... Annot. ... eum ...
16 attollantur ... caulem ... protrudatur & ... Alij ...

in scilla verò caulis exit, deinde flos ex eo emergit. Eadémque ter floret (vt diximus) tria tempora[17] sationum ostendens. Bulborum generi quidam adnumerant &[c] cypiri, hoc est gladioli, radicem. Dulcis ea est, & quę decocta panem etiam gratiorem faciat, ponderosiorémque simul subacta. [18] [d] Non dissimilis est & quæ thesion vocatur, gustu aspera. Cæterę eiusdem generis folio differunt. Asphodelus oblongum & angustum habet, scilla latum & tractabile, gladiolus simile nomini. Asphodelus [e] manditur, & semine [19] toto, & bulbo: sed hoc in cinere tosto, dein sale & oleo addito; prætereà tuso cum ficis, præcipuâ voluptate, [f] vt videtur Hesiodo. [20] Traditur & ante portas villarum satum, remedio esse cõtra veneficiorum [21] noxiam. Asphodeli mentionem & Homerus fecit. Radix eius [g] napis modicis similis est: neque alia numerosior, lxxx. simul aceruatis sępe bulbis. Theophrastus & ferè Græci, princépsque Pythagoras, caulé eius cubitalem, & sæpe duûm cubitorum, foliis porri sylnestris, [h] anthericon vocauere: radicem verò, id est bulbos, [22] asphodelon. Nostri [23] illud albucum vocant, & asphodelũ hastulá regiam. [24] Ea est & caulis acinosi. [25] Eius [i] duo genera faciunt. Albuco est scapus cubitalis, amplus, purus, læuis. De quo Mago præcipit, exitu mensis Martij, & initio Aprilis, cùm floruerit, nondum semine eius intumescente, demetendum: findendósque scapos, & quarto dię in Solem proferendos: ita siccatis [k] manipulos faciendos. Item pistanam dicit à Grecis vocari, quam inter viuas sagittam appellamus. Hác ab Idibus Maij vsque ad finem Octobris mensis decorticari, atque leni Sole siccari iubet. Idem & gladiolum alterum, quem cypiron vocant, & ipsum [l] palustrem, Iulio mense [26] toto secari iubet ad radicem, tertióque [27] die in Sole siccari, donec candidus fiat. Quotidie autem ante Solem occidentem in tectum referri, quoniam palustribus defectis nocturni rores noceant.

17 aratiomum. Vet. & Ch. arandi Verg... aratio ... Toco.
18 Similis est. Maximus & quæ Thesion vocatur gustu &c. Ex Toccin. vide Annot.
19 tosto. M.
20 Traduñt. Ch.
21 noxam. Dal.
22 asphodelon. Hastula regia est caulis acinosi. M.
23 illos albucum vocant. caulē hastulam regiam.
24 Hæc tria verba, ea est &c. in Ch. d.
25 At duo. Ch.
26 Solo, in M. d.
27 dein sole. Ch.

ANNOTATIONES.

a Theophrastus non quidem in vsum cibi venire scribit, sed esse grandi & carnosa radice, vt crocum & aspalacem, vel, vt alij legunt, asphodelum. Addit & crassas & plures habere radices, quàm folia.

b Hæc ex Theophrasto c.12.lib.7.histor.quod tamen de croco illic Theophrastus de narcisso tradit vitioso exemplari.

c Phasgani, Theophr. xiphij, Diosc. Inepte hoc Plinius.

d Thesij radix gustu amara est: aluũ tusa purgat. Hęc tantùm Theophrastus de thesio cap.11.libr.7. Hist. Plinius inconsyderate thesion plantam amaroris ingratissimi cum gladioli radice, suaui & esu iucunda, comparat. Quare arbitror hunc locum confusum sic esse reponendum, vt post illa, Et amaritudo imposuit, hæc legãtur: vt & infrà cap.22.lib.22.

e Manditur, & caule igni blando cocto, & tosto semine, & bulbo tuso cum ficis, pręcipua vtilitate, vt videtur &c. Theophr.

f νήπιοι, οὐδ' ἴσασιν ὅσῳ πλέον ἥμισυ παντός:
οὐδ' ὅσον ἐν μαλάχῃ τε καὶ ἀσφοδέλῳ μέγ' ὄνειαρ.
Plato tertio De legibus Epimenide vlissimo cibo confecto ex malua & asphodelo contẽtum fuisse tradit, qui illum seruaret ἄλιμον καὶ ἄδιψον. Rhodig. cap. 8.7.

g Glandibus, Dioscorides.

h ἀνθερικὸν & pro tota planta vsurpat Theophr. cap.7. lib.1. histor.

i Marem, & fœminam, infrà lib.22.cap. eodem in principio.

k Vel ad pabulum pecorum, vel ad ædificiorum tecta, vt in multis locis Galliæ.

l Sic à Magone vocari puto butomon Theophr. & acorum officinarum: vel iuncum triangulum à me descriptum.

De iunco genera sex, & de cypero, & de medicamentis eorum, & de cypiro, & odorato iunco.

CAP. XVIII.

Similia præcipit & de [a] iunco, quem [1] mariscon appellant, ad texendas tegetes, & ipsum Iunio mense eximi [2] ad Iulium medium præcipiens. Cætera de siccando, eadem quæ de vlua suo loco diximus. [b] Alterum genus iuncorum [3] facit, quod [4] marinum, & à Græcis [5] oxyschœnon vocari inuenio. Tria genera eius: acuti, sterilis, quem marem, & onyn Græci vocant: reliqua fœminini, ferentis semen nigrum, quem [6] melancranin vocant. Crassior hic & fruticosior. [7] Magísque etiamnum tertius, qui vocatur holoschœnos. Ex his melácranis sine aliis generibus nascitur. Oxys autem & holoschœnos eodem cæspite. Vtilissimus ad vitilia holoschœnos, quia mollis & carnosus est. Fert fructum [8] ouorum cohærentium modo. [c] Nascitur autem is, quem [d] marem [9] appellamus, ex semetipso, cacumine in terram defixo: melancranis autem suo semine. Alioquin omnium radices omnibus annis intermoriuntur. [e] Vsus ad nassas marinas, [10] vitilium elegantiam, lucernarum lumina, [11] præcipua medulla, amplitudine iuxta maritimas Alpes tanta, vt inciso ventre [12] impleant pene [e] vnciarum latitudinem, in Ægypto verò cribrorum longitudinem, non aliàs [13] vtiliorem. Quidam etiamnum vnum genus faciunt iunci trianguli, cyperon vocant. Multi verò non discernunt à cypiro vicinitate nominis. Nos distinguemus vtrũque. [14] Cypirus est gladiolus, vt diximus, radice bulbosa, laudatissimus in insulis Creta, dein Naxo, & posteà in Phœnice. Cretico [15] candor, odórque vicinus nardo, Naxio acrior, Phœnicio exiguum spirãs, nullus Ægyptio. Nam & ibi nascitur. Discutit [f] duritias corporum. Iam enim remedia dicemus: quoniam & florum odorúmque generi est magnus vsus in medicina. Quod ad cypiron attinet, Apollodorum quidem [16] sequar, qui negabat bibendum: quanquam professus efficacissimum esse [17] aduersus calculosos, [18] eo fouet. Fœminis quidem [g] abortus facere non dubitat. Mirúmque tradit, barbaros suffitum huius herbæ excipientes ore, lienes consumere: & non egredi [19] domibus, nisi ab hoc suffitu. Vegetiores enim firmioré́sque sic [20] etiam fieri. Intertriginum & alarum vitiis, perfrictionibúsque cum oleo illitum, non dubiè mederi. [h] Cyperos iuncus est, qualiter diximus, angulosus, iuxtà terram candidus, [21] cacumine niger, pinguisque. Folia ima porraceis exiliora, in cacumine minuta, inter quæ est semen. Radix oliuæ nigræ simi-

1 mariscum Ch.
2 ante. M.
3 faciunt, Dal.
4 aquaticum. Theo.
5 oxysc. hænon. Dios.
6 melacranam appellant. Ch.
7 Magis magisque. Ch.
8 ὠῶν. Alij sorborum.
9 appellauimus. Ch.
10 vitilium elegantium nexus. Vet.
11 præcipuè. Vet.
12 impleat. Vet sub. medulla
13 vtiliores. Vet.
14 Cyperus. Ch.
15 color, Rōs deletus.
16 sequimur. Vet.
17 aduersus calculos. Alij.
18 eo quidē fœtas fœminas abortiuas fieri. M
19 omni die M.
20 etiam in die fieri. Ch.
21 cacumine caulis min. Dios.

lis,quam,cum oblonga est, cyperida vocant, magni in medicina vsus. Laus cypero prima [22] [i] Hammoniaco,secũda Rhodio,tertia Thracio,nouissima Ægyptio,[23] quod & [k] confundit intellectum, quoniam & cypiros ibi nascitur.Sed cyperos [l] durissima, vixque spirans. Cæteris odor[24] & ipsis nardum imitans. Est & per se Indica [25] herba, quæ [26] cyperis vocatur, zingiberis effigie: commanducata croci vim reddit. [27] Cypero vis in medicina psilothri. [28] Illinitur pterygiis,hulceribúsq; genitalium,& quæ in[29] humore sunt omnibus,sicut oris hulceribus. Radix aduersus serpentium [30] ictus, scorpionum præsertim,remedio est. Vuluas aperit pota. Largiori tanta vis,vt expellat eas. Vrinam ciet, & calculos, ob id vtilissima hydropicis. Illinitur & hulceribus,quæ serpunt, sed his [31] præcipuè quæ in stomacho sũt,ex vino vel aceto illita.Iũci radix in tribus heminis aquæ decocta ad tertias,tussi medetur. Semen tostum, & in aqua potum,sistit aluum & fœminarum menses, capitísque dolores facit. [32] At qui vocatur holoschœnos,eius quę proxima sunt radicis, commanducantur aduersus araneorum morsus. Inuenio etiamnum vnum iunci genus,quod [33] euripicen vocant. Huius semine [m] somnum allici, sed modum seruandum,ne sopor fiat.Ob id & odorati iunci medicinæ dicentur,quoniam & in Syria cœle (vt suo loco retulimus) nascitur. Laudatissimus ex Nabatæa, cognomine teuchites,[34] proximus Babylonius,pessimus ex Africa,ac sine odore.Est autem rotundus,[35] [n] vinosæ mordacitatis ad linguam. Syncerus in confricando odorem rosæ emittit,[36] rubentibus fragmentis.Discutit inflationes,ob id [o] stomacho vtilis,bilémque & sanguinem reiicientibus. Singultus sedat,ructus mouet,vrinam ciet, vesicæ medetur. [p] Ad muliebres vsus decoquitur. Opisthotonicis cum resina arida imponitur. Excalfactoria [37] & rosa. Vteros astringit, [38] refrigerat. Vsus eius diuiditur in folia & flores.Capita foliorũ partésque cãdidę, [q] vngues vocantur. In flore aliud est semen, aliud [r] capillus in capite,aliud cortex,aliud [s] calix. Folium siccatur,aut tribus modis exprimitur.Per se,cũ vngues nõ detrahũtur: ibi enim humoris plurimum. Aut cùm detractis vnguibus,reliqua pars aut [t] oleo aut vino maceratur in Sole vasis vitreis.Quidam & salem admiscent,& anchusam nonnulli, aut aspalathum, aut iuncum odoratũ: quia talis maximè prodest vuluæ ac dysentericis. Exprimuntur eadem folia detractis vnguibus, trita per linteũ spissum in ęreum vas,læníque [u] igni succus coquitur,donec fiat crassitudo mellis. Ad hoc eligi oportet odoratissima quæque folia.

22 Armenio.V. Armeniaco.
23 qua. M.
24 est ipsã. Vet.
25 radix Diosc.
26 cypera. Ch.
27 In M.d. Cyperidi. Dal.
28 Cyperus illin.V.
29 in tumore &c. Sic & oris.M.
30 ictus & scorp.(sic & Ch.)præsẽti.M.
31 præcipua. M.
32 At eius quæ.Dal.
33 Æthiopicũ. Diosc.
34 proximus Arabicus quem aliqui Babyloniũ cognominant, alij Teuchitẽ:pessimus Diosc.
35 ignea. Ex Diosc.
36 purpurescens. fragilis. Dioscor.
37 vt.Ch.
38 refrigeratos, vt aiunt. Diuiditur in folia, & flores, & capita. In flore partes cãdida vngues vocantur. Aliud est &c. Alij.

ANNOTATIONES.

a Iuncus Isidoro,quòd iunctis radicibus hæreat.Mariscum,scirpum & holoschœnon eundem iũcum esse volunt.Scirpum Festus & Isidorus ad texendas tegetes commendant,Mago hic mariscum:ad id verò quouis alio iunco aptiorẽ esse holoschœnon, ex eius proceritate cognoscimus.Sic idem vsus eandem plantam ostendit.

b Lego,Alterum genus iuncorum aquaticum faciũt, quòd & à Græcis schœnõ vocari inuenio.Th. ἔνυδρον vocat. Galenus ἕλειον palustre, pro quo apud Dioscoridem legitur λεῖον,læue. Diuiditur in holoschœnon & oxyschœnon: oxyschœnos rursus in sterilem,tenuiorem,& fœcundum crassiorem, Quidam legũt,Alterum genus iũcorum præter marinum faciũt,quod & Græcis schœnon &c. Nam est & marinus iuncus æquè ac palustris.

c Theophrastus cap.13.lib.4.Histor.ἐκ τῆς κεφαλῆς, id est,radicis bulbuloso capite radiculas quotãnis renasci tradit,& quæ natæ sunt quotannis emori. Deceptus Plinius κεφαλὴν cacumẽ vertit,& vt errore suo hallucinans, imaginatus est cacumen in terra defigi,& sic iuncum propagari tradidit,rubi modo.

d Theophrasto holoschœnos,non oxyschœnos mas, tametsi probetur magis mihi hæc Plinij lectio, quàm vulgati exemplaris Theophrasti. Nam cum oxischœnos mas semen non ferat, ex radicis bulbuloso capite is quotannis vt renasceretur,natura constituit.

e Pollicis Libræ partes vsurpãtur etiam de pedis partibus,vt & ca.8.li.33.quo loco tractat de coticula.Pes autem pollices 12. vt libra totidẽ vncias continet.

f Dioscoridi radix gladioli panos discutit.

g Menses pellit Dioscoridi,perfrictionibus vuluæ, & præclusionibus medetur.

h Ineptissimè Plinius cypirum à cypero distinguit.

i Armeniaco:quamuis c.23.li.12.Hammoniacum vocari scribat,quoniam iuxta oraculum Hãmonis ferula ea nascitur,quod & de cypero non existimare possumus,quoniã is maximè gaudet fontibus in arenoso loco scaturientibus, qualis est Iouis Hammonis fons, suprà cap.5. lib.5.

k Errorem suum Plinius olfacit.

l Idem paulo antea de cypiro scripsit.

m ὕπνον somnum vocat,καταφορὰν soporem.Sic Galenus de semine papaueris,ὑπνωτικὸν δ' ἐστὶ, εἰ δὲ καὶ πλεῖον ληφθείη,καταφορικόν.

n Igneæ,Rondeletius ex Dioscor.

o De flore id Dioscor.

p Decoctum ad inflammationes vuluæ insidentibus fœminis vtile.Dios.

q Dioscor.ὄνυχας vocat: Asclepiades lib.4. τῶν τόπων, in ocularibus medicamentis τοὺς λευκούς.

r Capillum autor suprà c.4.luteos apices vocat: Dioscorides τὸ ἐν μέσοις διεσπαρμένον ἄνθος, florẽ qui in mediis rosis inuenitur.Idem vocat φύλλα nõ fruticis foliũ, quod caules & ramos vestit, vt hic Plinius, sed floris veluti laminas, qua significatione sæpius vsus est Plinius suprà citato loco,& paulo pòst hoc ipso capite.

s Calix,id quod flore lapso papposam lanuginem & semen continet:cortex,vt suprà è capit.4.huius lib.constat,floris,priusquam in alabastros fastigietur, & tumescens dehiscat, inuolucrum.

t Oleo in cõfectionem vnguenti rosacei, apud Dioscoridem c.54.lib. 1. quamuis confectio ab eo describitur operosior:vino, ad confectionem vini rhoditis, cuius descriptio est apud Dioscoridem c.35.lib.5.

v Dioscor.in vmbra terit,& cogit absque igne, nec in æreum vas excipit.

Ex rosa medicinæ, & de lilio, & de narcisso,& ex viola, & de bacchare,& combreto,& asaro.

CAP. XIX.

Vinum quomodo fieret è rosa,diximus inter genera vini. Vsus [a] succi ad aures, oris hulcera, gingiuas, tonsillas, gargarizatus, stomachum,vuluas, sedis vitia, capitis dolores. In febre per se, vel cum aceto ad somnos, nauseas. Folia vruntur in [1] calliblepharum.

1 callible pharo.V.

[2] Et

[a] Et siccis [b] fœmina asperguntur. Epiphoras quoque arida leniunt. Flos somnum facit. Inhibet fluxiones mulierum maximè albas, in posca potus: & sanguinis excreationes. Stomachi quoque [c] dolores, [3] quãtum in vini cyathis tribus. [d] Semen his optimum crocinum, nec anniculo vetustius: & in vmbra [4] siccatur. Nigrum inutile. Dentium dolori illinitur. Vrinam ciet. Stomacho imponitur. Item igni sacro non veteri. Naribus subductum caput purgat. Capita pota ventrem & [e] sanguinem sistunt. Vngues rosæ epiphoris salubres sunt. Hulcera enim oculorum [f] rosa sordescunt, præterquàm initiis epiphoræ, ita vt arida cum pane imponatur. Folia quidem vitiis stomachi, rosionibus & vitiis ventris, & intestinorũ, & [g] præcordiis vtilissima vel illita. Cibo quoque lapathi modo condiuntur. [h] Cauendus in his situs celeriter [5] insidens. Et aridis [6] & [i] expressis aliquis vsus. Diapasmata inde fiunt [k] ad sudores coercendos, ita vt à balineis inarescãt corpori, dein frigida abluantur. [7] Syluestris cum adipe vrsino [l] alopecias mirificè emendat. Lilij radices multis modis florẽ suũ [8] nobilitauere, [m] contra serpentium ictus ex vino potæ, & contra fungorum venena. Propter clauos pedum in vino decoquuntur, triduóque non soluuntur. Cũ adipe aut oleo decoctæ, pilos quoque adustis reddunt. E mulso potæ inutilem sanguinẽ cũ aluo trahunt: [9] lieniq; & ruptis vulsis prosunt & mensibus fœminarum. In vino verò decoctæ, impositæque cum melle neruis præcisis medentur. [10] Lichenas & lepras, & furfures in facie emendant. [n] Erugant corpora. Folia in aceto cocta, vulneribus imponuntur: [11] epiphoris testium in melle cum hyoscyamo & farina tritici. Semen illinitur igni sacro: flos & folia hulcerum vetustati. Succus, qui flore expressus est, ab aliis mel vocatur, ab aliis [12] syrium, ad [13] emolliẽdas vuluas sudorésque faciendos, & suppurationes [14] coquẽdas. Narcissi duo genera in [15] vsu medici recipiunt. Vnum purpureo flore, & alterum [16] herbaceum. [17] Hunc stomacho inutilem, & ideo vomitorium, aluósque soluentem, neruis inimicum, caput grauantem, & à narce narcissum dictum, non à fabuloso puero. Vtriusque radix mulsei saporis est. Ambustis prodest cum exiguo melle. Sic & vulneribus & luxatis. Panis verò cum melle & [18] auenæ farina. Sic & infixa corpori extrahit. In polenta [19] tritus oleóque, contusis medetur & lapide percussis. Purgat vulnera permistus farinæ. Nigras vitiligines emaculat. Ex hoc flore fit narcissinum [20] oleum ad emolliendas duritias, [21] calfacienda quæ alserint. Auribus [22] est vtilissimus: sed capitis dolores facit. Violæ syluestres sunt, & satiuæ. Purpureæ refrigerant. Contra inflammationes illinuntur stomacho ardenti. Imponuntur & capiti in fronte. Oculorum priuatim epiphoris, & sede [23] procidente vuluáve: & contra suppurationes. Crapulam & grauedines capitis impositis coronis [24] olfactúve discutiunt. Anginas ex aqua potæ. [o] Id quod purpureum est ex iis, comitialibus medetur, maximè pueris in aqua potum. Semen violæ scorpionibus aduersatur. Contra [p] flos albæ suppurata aperit: [25] ipsa discutit. Et alba autem & lutea [26] extenuant [27] menstrua, vrinam cient. Minor vis est recentibus: ideóque [28] aridis post annum vtendum. Lutea dimidio cyatho in [29] aquæ tribus, menses trahit. Radices eius cum aceto illitæ sedant lienem: item podagram: oculorum autem inflammationes cum myrrha & croco. Folia cum melle [30] purgant capitis [31] hulcera: cum cerato rimas sedis, & quæ in humidis sunt. Ex aceto verò collectiones sanant. [32] Bacchar in medicinæ vsu aliqui ex nostris [33] perpensam vocant. Auxiliatur contra serpentes, capitis dolores, feruorésque: item epiphoras. Imponitur mammis tumentibus à partu & [34] ægilopis incipientibus & ignibus sacris. Odor somnum gignit. Radicem decoctam bibere spasticis, [q] euersis, conuulsis, suspiriosis salutare est. [35] In tussi vetere [46] radices eius tres quatuórve decoquuntur [37] ad tertias partes. Hæc potio mulieres [r] ex abortu purgat. Laterum [38] punctiones tollit, & vesicæ calculos. Conditur [39] cum diapasmate. Vestibus odoris gratia inseritur. Cõbretum, quod simile ei diximus, tritum cum axungia, vulnera mirè sanat. Asarum iocinerum vitiis salutare esse traditur, vncia [40] sumptum in hemina mulsi misti. Aluum [ſ] purgat ellebori modo. Hydropicis prodest & præcordiis vuluísque ac morbo regio. In mustum si addatur, facit vinum vrinis ciendis. Effoditur cum folia [41] emittit. Siccatur in vmbra. Sitim celerrimè sentit.

1 Sicca vnguentis asp. Diosc.
3 potus. Ve. tantum. Ch.
4 siccatum. Vet. & Ch.
5 insidens, & ariditas. At expressis. M.
6 aut. Ch.
7 Sylu. pilula cum ad. vrj. alopecias emendans. M. & Ch.
8 nobilitãt. Ch.
9 lieniq́ue, ruptis, & vulsis prosunt, & mẽstruis fœm. M.
10 Contra lichenas. Ch.
11 Et testium malis cum hyosc. Ch.
12 seirium. Dal. quasi sæpe. Vide Ann. cap. 4 lib. 24.
13 emolliendas. Ch.
14 concoquendas. Ch.
15 vsum. Vet. & Ch.
16 herbaceo. Vet. herbaceo Diosc.
17 vtrunque Item. Diosc.
18 arinea. Vet. lolij scilicet.
19 trita. Dal.
20 vnguentum. Diosc.
21 & calf. quæ alserint, auribus vtilissimum. Vet.
22 vtilissimum, sed &c. Ch.
23 procedente M. sedi procedenti. Vet.
24 olfactúque. Ch.
25 ipsáque. Vet.

26 expellũt. Diosc.
27 menses. Ch.
28 attritis. M.
29 aqua trita. M
30 sanant oris hulcera Diosc.
31 hulcera, & quæ in humidis sunt: cum cerato rimas sedis ex aceto. &c.
32 Baccharis. Diosc. Bacchar & in medicina vsu est. Aliqui ex nostris &c.
33 perpressam. Ch
34 ægilopis, incipientibúsque ignibus Vet.
35 Item si vetere vino radices eius tres quat. decoquãtur ad ter. partes, hæc, &c. M.
36 rami. Ch.
37 à partu. Vet.
38 compunctiones. &c Tunditur cum. M.
39 in diapasmata. Vet
40 sumptæ Ch.
41 mittit. M.

ANNOTATIONES.

a Dioscorides hæc omnia de liquore expresso ex aridis rosis in vino decoctis.

b ξηρὰ δὲ λεῖα τοῖς μύροις συγκαταπάσσεται. Diosc. Sicca & trita vnguentis asperguntur. Plinius legit, τοῖς μηροῖς.

c Ex acri humore.

d καρπὸν semen reddit, vt aliis multis locis. Legendum puto, Fructus hic optimus crocinus, nec anniculo vetustior, & in vmbra siccatus.

e Sanguinis per os reiectiones. Dioscor.

f Succo è rosæ foliis expresso.

g Inflammatis. Dioscor.

h Rosarum folia, dũ siccantur, assiduè versanda sunt, ἵνα μὴ δ' εὐρωτιάσι, ne situm contrahant, & à vermiculis erodantur. Diosc. Nostri ne eo vitio corrumpantur, aceto quàm acerrimo conspergunt.

i Tritis. Diosc. λείοις. De pastillis roseis Dioscor. id tradit non de rosæ foliis.

k Sudoris obtundendam graueolentiam. Dioscor.

l Syluestris rosæ spongia vsta, plurimum ad id valet.

m De foliis & semine hoc Dioscorides.

n Titinio apud Festum medicamentum hoc tentipelliũ vocatur, πτιάνωθρον, vt exponit Glossarium vetus, φάρμακον πρὸς ῥυτίδας. Verba poetæ sunt, *Tentipellium inducis, rugæ in ore extenduntur.*

o De Asteris flore id Dioscorides scribit: ac quamuis rursum ad finem capitis de viola purpurea in exemplari Græco repetatur, Ruellius tamen agnoscit, nec vertit.

p Flos τὸ λευκοῖον, cuiuscúnque coloris sit præter purpuream.

q πτώμασι, ex alio præcipitatis.

r Ex teneris radicibus apposita vna partum extrahit, & ad puerperarum incessus additur.

ſ Radice drachmis sex ex aqua multa pota. Dioscor.

De nardo Gallico, & de croco medicinæ, & crocomagmate, & saliunca, & polio, & iri, & ho-

...lochryso & chrysocome, & meliloto.

CAP. XX.

ET quoniam quidam, vt diximus, nardum rusticum nominauere radicem baccharis, contexemus & Gallici nardi remedia in hunc locum[1] dilata in peregrinis arboribus. Ergo aduersus serpentes duabus drachmis in vino succurrit. [2] Inflãmationibus coli, vel ex aqua, vel ex vino. Item iocineris & renum, suffusisque[3] felle. Et hydropicis per se, vel cum absinthio. Sistit purgationum [4] mulierum impetus. Eius verò quod phu eodem loco appellauimus, radix datur potui trita, [a] vel decocta ad strangulationes, vel pectoris dolores, vel laterum. Menses quoque ciet. Bibitur cum vino. Crocum melle non soluitur, [a] nullóque dulci: facillimè autem vino, aut aqua, vtilissimum in medicina. Aduersatur [b] cornea pyxide. [c] Discutit inflammationes omnes quidem, sed oculorum maximè [5] ex [6] ouo illitum. Vuluarum quoque strangulatus, stomachi exhulcerationes, pectoris & renum, iocinerum, pulmonum, vesicarúmque, peculiariter inflammationi earum vehementer vtile. Item tussi & pleuriticis. Tollit & pruritus. [7] Vrinam ciet. Qui crocum prius biberint, crapulam non sentiũt. Ebrietati eo resistunt. Coronæ quoque ex eo mulcent ebrietatem. Somnum facit. Caput leniter [d] mouet. Venerem stimulat. Flos eius igni sacro illinitur cum creta Cimolia. Ipsum plurimis medicaminibus miscetur. [e] Collyrio vni etiam nomen [8] dedit, ex eo quoque [9] expresso vnguento crocino, quod crocomagma appellant. Habet suas vtilitates contra suffusiones oculorum. Vrinas magis [10] excalfacit, quàm crocum ipsum. Optimum, quod [11] gustatum [12] saliuam dentésque inficit. Iris rufa melior, quàm candida: infantibus eam circumligari salutare est, [13] dentientibus præcipuè & tussientibus, [14] [f] tinearúmve vitio laborantibus instillari. Cæteri effectus eius non multum à melle differunt. Hulcera purgat capitis præcipuè, [15] suppurationes veteres. Aluum soluit duabus drachmis cum melle. Tussim, tormina, inflationes pota. Lienes ex aceto. Contra serpentium & araneorum morsus, ex posca valet. Contra scorpiones, duarum drachmarũ pondere in pane vel aqua sumitur. Contra canum morsus ex oleo imponitur: & contra perfrictiones. Sic & neruorum doloribus. Lumbis verò & coxendicibus cum resina illinitur. Vis ei [16] concalfactoria. Naribus subducta, sternutamẽta mouet, capútque purgat. Dolori capitis cum cotoneis malis aut struthéis illinitur. Crapulas quoque & orthopnœas discutit. Vomitiones ciet, duobus obolis sumpta. Ossa fracta extrahit, imposita cum melle. Ad paronychias farinã eius vtuntur: [17] cum vino, ad clauos, vel verrucas: triduóque nõ soluitur. Halitus oris commanducata abolet, alarúmque vitia. Succo duritias omnes emollit. Somnum conciliat, sed [g] geniturum consumit. Sedis rimas & condylomata, omniáque in corpore excrescentia sanat. Sunt qui syluestrem xyrin vocent. Strumas hæc, vel panos, vel inguina discutit. Præcipitur, vt sinistra manu [18] lecta ad hos vsus [19] eruatur, colligentésque dicant cuius hominis vtique causa eximant. Scelus herbariorum [20] aperitur in hac mentione. [21] Partem eius seruant, [h] quarundam aliarum herbarum, sicut plantaginis: & si parum mercedis tulisse se arbitrantur, [22] [i] rursúsque opus quærunt, partem eam quam seruauere, eodem loco infodiunt: credo, vt vitia, quæ sanauerint, faciant rebellare. Saliuncæ radix in vino decocta sistit vomitiones, corroborat stomachum. [23] Polio Musæus & Hesiodus perungi iubent dignationis gratia, gloriæque [24] auidos polium tractare, colere. Polium contra serpentes [25] substernitur vel portatur. Medici in vino decoquunt recens, vel aridum, illinúntque, vel spleneticis propinant ex aceto: morbo regio in vino: & hydropicis incipientibus in vino decoctum. Vulneribus quoque [26] sic illinunt. Secundas mulierum, partúsque emortuos [27] repellit, item dolores corporis. Vesicas inanit: & epiphoris illinitur. Nec magis alia herba conuenit medicamento, quod alexipharmacon vocant. Stomacho tamen [k] inutile esse, capútque eo impleri, & abortum fieri poto, aliqui [l] negant. [28] Ad religionem addunt, vbi inuentum sit, protinus adalligandum contra oculorum suffusiones, cauendúmque ne terram attingat. Hi & folia eius thymo similia tradunt, nisi quod molliora sunt, & lanatiore canitie. Cum ruta syluestri, & si teratur ex aqua cælesti, aspidas mitigare dicitur: & non secus atque cytinus [m] astringit & cohibet vulnera, prohibétque serpere. [30] Holochrysos medetur stranguriæ in vino pota, & oculorum epiphoris illita. Cum fæce verò vini cremata & polenta, lichenas emendat. Chrysocomes radix calfacit, & [31] stringit. Datur potui ad iocinerum vitia: item pulmonum: vuluæ dolores in aqua mulsa decocta. Ciet menstrua: & si cruda detur, hydropicorum aquam. Melissophyllo siue [32] melittide si perungantur aluearia, nõ fugient apes. Nullo enim magis gaudent flore. [33] Copia istius examina facillimè continentur. Idem præsentissimum est contra ictus earum, vesparúmque & araneorum, item scorpionum. Item contra [34] [n] vuluarum strangulationes, addito nitro. Contra tormina, è vino. Folia eius strumis illinũtur, & sedis vitiis, cum sale [35] decocta. Succus fœminas purgat, & [36] inflationes discutit, & hulcera sanat. Articularios morbos sedat, canísque morsus. Prodest dysentericis veteribus & cœliacis, & orthopnoicis, lienibus, hulceribus thoracis. Caligines oculorum succo cum melle inungi eximium habetur. Melilotos quoque oculis medetur cum [37] lacte, aut cum lini semine. Maxillarũ quoque dolores lenit: & capitis cum rosaceo: item aurium è passo, quæque in manibus [38] intumescunt, vel erumpunt. Stomachi dolores in vino decocta, vel cruda tritáque. Idem effectus [39] & ad vuluas. Testes verò & sedem prociduam, quæque ibi sint [40] vitia recens ex aqua decocta, vel ex passo. Adiecto rosaceo illinitur ad carcinomata. Deferuescit in [o] vino dulci. Peculiariter & cõtra [p] meliceridas efficax.

1 dilata cũ disputaremus de peregr. M.
2 Inflationibus. Ch.
3 felle, & hydropicis. Per se, vel cum absinthio sistit. M.
4 mulierum. Vet. & Ch.
5 cum humano lacte. Diosc.
6 Ouo. In vuluarum &c. Ch.
7 Vrinas. Ch.
8 dedit. Est quoque vis expressi vnguenti crocini, quod. M. dedit, sex quoque expressi. h.
9 si expresso Vet.
10 ciet. Vet.
11 gustatu. Ch.
12 linguã. Diosc.
13 dẽtibus. Ch.
14 tamarum Dal.
15 & suppur. Vet.
16 calfactoria. M.
17 teruntur in vino. Ch.
18 lecta, in M d.

19 seruetur. M.
20 aperitur. M. & Ch.
21 Partes. Ch.
22 rursus vt plus opis ad quærant. M.
23 Polio. Ch.
24 auidis polium tractari, coli. M. & Ch.
25 substerni, vel portari. M.
26 sic, in M d.
27 expellit. Vet. mortuos pellit. Ch.
28 Et. Ch.
29 alligandum. Ch.
30 Elichrysos. Diosc.
31 adstringit. Vet.
32 Melittena. Diosc. & Ch.
33 Scopis eius. Ch.
34 fungorum. Diosc.
35 decocta succus. Ch.
36 inflammationes. Ch.
37 cui lutea Diosc. cũ lacteo cui. Ch.
38 intumescant, vel rumpant. Ch.
39 est ad. Vet.
40 vitia. Recens & e passo, adiecto rosaceo illinuntur, carcin. M.

ANNOTATIONES.

a Cap. tamen 6. lib. 21. legimus, crocum mirè vino cõgruere,

gruere, præcipuè dulci ad theatra replenda.

b Nostris mercatoribus plumbea magis.

c Imò potiùs coquit. Habet enim vim maximè πεπτικὴν, & subastringentem.

d Grauat, replet, afficit, tentat. Idem Galenus multis locis.

e Collyrio διὰ κρόκου à Paulo descripto, atque etiam parte aliqua collyrio διὰ ῥόδων crocino eiusdē authoris.

f Tineas Plinius Latinè reddit Græcorum ἕλμινθας (lumbricos) quod & multis locis in Dioscoridis versione Ruellius imitatur, vt capite de thymo.

g Prodest iis, quibus genitura effluit. Dioscor. τῶν γονὴν τὸ σπέρμα. Græci præterea & θόρον vocant, quasi vim & impetum quendam: (nam etiam θουρὸς βιαῖος.) id quod significauit Arnobius lib. 5. cùm scribit, sancta & feruentia numina vim vomuisse Lucillij. Hesychius & αὐτομάτιτα nominat, præsertim cùm cogitatione aut memoria Veneris erumpit sponte, qualem his versibus Nonius ostendit.

οὐ τόσον ἱμείρων ἐπεμαίνετο κυπρογενείη,
ἐν ποθέοισ' ἀλίχητα, γονὴν ἔσπειρεν ἀρούρῃ,
θερμὸν ἀκοντίζων αὐτόσσυτον ἀφρὸν ἐρώτων.

Festus notat sic effusam in terram genituram Aphris dici Bilbit, quod vocabulum fœditatem significat & confusionem. Scaliger.

h Vt ranunculi.

i Ab ægro rursum aduocati.

k Non solùm quod vtilitatis nihil affert, sed etiam noxium est, vt inimicus, non solùm qui amicus & beneuolus non est, sed qui etiam maleuolus. Horat.

Nanque pila lippis inimicum & ludere crudis.

Duarenus cap. 11. 1. Ann.

l Quod Dioscorides scriptum reliquit.

m Falsum hoc, & præter medicinæ rationem, vndecumque Plinius citauerit.

n Fungorum, μυκήτων Diosc. Plinius legit, μη πτεῶν.

o Passo ad morbos suprà recitatos.

p Recentes per se cum aqua. Dioscor.

De trifolio, & thymo, & hemerocalle, & de helenio, & abrotono.

CAP. XXI.

TRifolium scio credi præualere contra serpentium ictus & scorpionum, ex vino aut posca, seminis granis viginti potis: vel foliis, & tota herba decocta: serpentésque nunquam in trifolio aspici. Præterea [1] celebratis autoribus, contra omnia venena pro antidoto sufficere [2] xxv. grana eius, [3] quod [a] myniantes ex eo appellauimus, tradi. Multa alia præterea in remediis eius adscribi. Sed me contra sententias eorum grauissimi viri autoritas mouet. Sophocles enim Poëta venenatum id dicit. [b] Simus quoque [4] medicus decocti, aut contriti succum infusum corpori, easdem [5] vredines facere, [6] quas si percussis à serpente imponatur. Ergo non aliter vtendum eo, quàm contra venena, [7] censuerim. Fortassis enim & his venenis inter se contraria sit natura, sicut multis aliis. Item animaduerto, semen eius, cuius minima sint folia, vtile esse ad custodiendam mulierum cutis gratiam, in facie illitum. Thymum colligi oportet in flore, & in vmbra siccari. [c] Duo autem sunt genera eius: candidum, radice lignosa, in collibus nascēs, quod & præfertur: alterum nigrius, florísque nigri. [d] Vtraque oculorum claritati multùm conferre existimantur, & in cibo, & in medicamentis. Item [8] diutinæ tussi ecligmate faciles excreationes [9] facere [e] cum aceto & sale. Sanguinem concrescere non pati è melle: Longas faucium distillationes extra illita cum sinapi, extenuare: item stomachi & ventris vitia. Modicè his tamen vtendum est, quoniam excalfaciunt, quamuis sistunt aluum: quæ si exulcerata sit, denarij pondus in sextarium aceti & mellis addi oportet. Item [10] si [f] lateralis dolor sit, aut inter scapulas, aut in thorace. Præcordiis medentur ex aceto cum melle: quæ potio datur & in [11] alienatione mentis ac melancholicis. Datur & comitialibus, quos correptos olfactus excitat thymi. Aiunt & dormire eos oportere in molli thymo. Prodest & orthopnoicis & anhelationi, mulierúmque mensibus [12] retardatis. Vel si emortui sint in vtero partus, decoctum in aqua ad tertias. [13] Et viris verò [g] contra inflationes, cum melle & aceto. Et si venter [14] turgeat, testésve [15] aut vesicæ dolor exigat. Et vino tumores & [h] impetus tollit impositum. Item cum aceto callum & verrucas. Coxendicibus imponitur, [16] & articularibus morbis, & luxatis tritum ac lanæ inspersum ex [17] oleo. Dant & potionem articularibus morbis trium obolorum pondere in [18] tribus aceti & mellis. Et in fastidio, tritum cum sale. Hemerocalles pallidum è viridi, & molle folium habet: [19] radice [i] odorata atque bulbosa: quæ cum melle imposita ventri, [20] aquam pellit & sanguinem etiam inutilem. Folia epiphoris oculorum, mammarúmque post partum doloribus illinuntur. Helenium [21] ab Helena, vt diximus, natum, fauere creditur formæ: cutem mulierum in facie reliquóque corpore nutrire incorruptam. Præterea putant vsu eius quandam [22] gratiam iis venerémque conciliari. Attribuunt & hilaritatis effectum eidem potæ in vino, eúmque quem habuerit nepenthes illud prædicatum [k] ab Homero [23] quòd tristitia omnis aboleatur. Est autem [l] succi prædulcis. Prodest & orthopnoicis radix eius in aqua ieiunis pota. Est autem candida intus [m] & dulcis. Bibitur [n] & contra serpentium ictus ex vino. Mures quoque contrita dicitur necare. Abrotonum duorum traditur generum, campestre ac montanum: hoc fœminam, illud marem [24] intelligi volumus. Amaritudo absinthij [o] in vtroque. Siculum laudatissimum, dein Galaticum. Vsus est & foliis, sed maior seminì ad excalfaciendum: ideo neruis vtile, tussi, orthopnoicis, conuulsis, ruptis, lumbis, vrinæ angustiis. Datur bibendum manualibus fasciculis decoctis ad tertias partes. Ex his quaternis cyathis bibitur. Datur & semen tusum in aqua drachmæ pondere. Prodest & [p] vuluæ. Concoquit panos cum farina hordeacea, & oculorum [25] inflammationibus illinitur, [26] cotoneo malo concocto. Serpentes fugat. Contra ictus earum bibitur cum vino, illinitúrque. Efficacissimum contra ea, quorum veneno tremores & frigus accidunt, [27] vt scorpionum & phalangiorum: & contra venena alia pota prodest, & quoquomodo algentibus, & ad extrahenda ea quæ [28] inhærent corporibus. Pellit & interaneorū mala. Ramo eius, si subiiciatur puluino, Venerem stimulari aiunt: efficacissimámque esse herbam contra omnia veneficia, quibus coitus inhibeatur.

1 à celebr. Vet.
2 xxxv. Chiff.
3 quod menianthes appell. Vet.
4 ex medicis M. è medicis. Ch.
5 ægritudine: facere quasi percussis. M.
6 quasi Ch.
7 censuerunt. M.
8 diutina tussi in eclegm. Vet.
9 facere. Cū aceto & sale sang. concr. non patitur. Et mele longas &c extenuat. Ve.
10 si lateris. Ch.
11 elatione. Ch.
12 retardatis vel si &c
13 Et, in M. d.
14 tumeat. Vet. vrgueat. Ch.
15 aut si vel. Ch.
16 cum vino art. Ch.
17 oleo: amomis cum adipe suillo. Dant. Ch.
18 tribus aceti cyathis & melle. Vet. tribus cyathis aceti, & mellis. Ch.
19 radice odoratam atque bulbosam. M.
20 aquas. Ch.
21 ab Helenæ, vt diximus, lachrymis natum Vet. & suprà cap. 10. huius libri.
22 ita gratiam his. Ch.
23 quo. Vet. quod eo. A ij Vet.
24 in elligentibus vocant. Ch.
25 inflammationi. Ch.
26 cum cotoneo malo cocto. Ch.
27 & Ch.
28 inhæreant. Ch.

ANNOTATIONES.

a Menianthes quidam ideo dictum volunt, quòd integro mense floreat: quidam quòd ad Lunæ radios florem mittat: alij quòd floris foliola veluti lunata & falcata sint. Vide suprà cap. 9. huius libri.

b Tradunt quidam (ait Dioscorides) totius fruticis decoctum dolores finire iliorum, quos serpentes percusserunt. At si eodem decocto cuiuspiam alius foueantur vlcera, perinde affici, ac si serpens momorderit. Miraculi nouitatem non satis Plinius explicat. Vide Gal. lib. de Theriaca ad Pisonem. Idem ferè narrat Ælianus de phalangiorum morsu cap. 11. lib. 17. de animalib.

c Plinius suo iudicio, & non veterum scriptorum, hęc statuit. Dioscoridi & Theophrasto vnicum est thymi genus, foliis albis, quod in capitulo florem habet. Nigrum verò zygis est. Inconsideratè Plinius thymi florem nigrum esse putat, quod nigrũ à Græcis vocari, præcipuè à Theophrasto, legerat. Flos quidem in eo genere thymi subpurpureus est.

d De thymo tantùm albo id Dioscorides.

e Dioscoridi cum sale & aceto potum pituitam per aluum detrahit: cum melle in eclegmate faciles excreationes facit.

f E flatu melancholico. Dioscor.

g De epithymo hoc Dioscorides.

h Humorum fluentium & breui phlegmonem excitaturorum irruptiones & epiphoras.

i εὐμεγέθη, magna. Plinius legit εὐώδη, odorata.

k Locus est Odyss. δ.

αὐτίκ' γὰρ εἰς οἶνον βάλε φάρμακον ἔνθεν ἔπινον
νηπενθές τ' ἄχολον τε κακῶν ἐπίληθον ἁπάντων.

l Hoc falsum, si de inula Plinius scripsit. Suspicor Plinium, aut libertum eius scribam, reddere voluisse quod Dioscorides ait, Helenium passo conditum stomacho vtile esse, ac salgamarios radicem parum siccatam, decoctam, refrigeratam, in sapam coniectam recondere. Inulas in horto Columella vocat tristes, id est, ingratas & insuaues. Horat. Sat. 6. amaras,

-inulas ego primus amaras &c.

m Hoc falsum.

n Dioscorides id de Helenio secundo.

o In fœmina candorem foliorum cum seriphio Dioscor. comparat: in mare ramorum gracilitatem cum absinthio.

p Mensibus & suppressis & remorantibus. Diosc.

Ex leucanthemo & sampsucho medicinæ. CAP. XXII.

LEucanthemum suspiriosis medetur, duabus partibus aceti permistum. Sampsuchum siue amaracum, [a] in Cypro laudatissimum & odoratissimum, scorpionibus aduersatur, ex aceto ac sale illitum. [b] Mẽstruis quoque multùm confert impositum. Minor est eidem poto vis. Cohibet & oculorum epiphoras cum polenta. Succus decocti tormina discutit. Et vrinis & hydropicis [1] vtile. Mouet & aridum sternutamenta. Fit ex eo [2] oleum, quod [c] sampsuchinum vocatur aut amaracinum, ad excalfaciendos [3] emoliendósque neruos: & vuluas [4] calfacit. Et folia suggillatis cum melle, & luxatis cum cera prosunt.

1 vtilis. Ve. 2 & oleũ. Ch. 3 molliendósque. Ch. 4 calfacit, in Vet d.

ANNOTATIONES.

a Et Cyzico. Diosc.

b Trahendis, in pesso subditum. Dios.

c Et amaracini & sampsuchini descriptio extat apud Dioscoridem.

De anemona medicinæ. CAP. XXIII.

[a] ANemonas coronarias tantùm diximus: nunc reddemus & medicas. Sũt qui [1] phenion vocent. Duo eius genera: Syluestris prima, altera [2] in cultis nascens, vtraque sabulosis. [3] Huiúsque plures species. Aut enim phœniceum florem habet, quæ & copiosissima est, aut purpureum, aut lacteum. Harum trium folia [4] apio similia sunt. Nec temerè semipedem altitudine excedunt, cacumine asparagi. Flos nunquam se aperit, nisi vento spirante: vnde & nomen accepit. Syluestri amplitudo maior, [5] latioribus foliis, flore phœniceo. Hanc, errore ducti, argemonem putant multi: alij rursus papauer, quod rhœan [6] appellauimus. Sed distinctio magna, quòd vtraque hæc [7] posteà floret. Nec aut [b] succum illarum anemonæ reddunt, aut calices habent, [8] nec nisi [c] asparagi cacumen. Prosunt anemonæ [d] capitis doloribus & inflammationibus, vuluis mulierum, [e] lacti quoque. Et menstrua ciẽt cum ptisana sumptæ, aut vellere appositæ. Radix commanducata pituitam trahit, dentes sanat, decocta oculorum [9] epiphoras. Magi multùm [10] quidem iis tribuere, quàmprimum aspiciatur eo anno tolli iubentes: dicique, colligi eam tertianis & quartanis remedio. Posteà alligari florem panno [11] roseo, & in vmbra asseruari, ita cùm opus sit [12] adalligari. Quæ ex his phœniceum florem habet, radice contrita, cuicunque animalium imposita, [13] hulcus facit septica vi. Et ideo expurgandis hulceribus adhibetur.

1 phænion. Vet fremiũ. Ch. 2 in, Ch. d. 3 Huius. Ch. 4 coriãdri. Diosc. 5 latioribúsque. Ch. latiora folia, & flos phœniceus. Vet. 6 vocauimus. Ch. 7 est posteà florens. Ch. 8 sed quasi. Vet. 9 epiphoras & cicatrices. Ch. 10 quidam iis trib. quà primam aspic. iust. Vet. cum primum aspicerentur. Alij Vet. 11 russeo. Ch. 12 alligari. Vet 13 vlcerum facit septica vi. Ch.

ANNOTATIONES.

a Anemonem Ouid. Metamorphoseôn 10. Adonidis florem his verbis appellare videtur:

--sic fata cruorem
Nectare odorato sparsit, qui tactus ab illo
Intumuit: sicut fuluo pellucida cælo
Surgere bulla solet, nec plena longior hora
Facta mora est, cùm flos de sanguine concolor ortus,
Qualem quæ lento cælant sub cortice granum
Punica ferre solent, breuis est tamen vsus in illis:
Nanque malè hærentem, & nimia leuitate caducum
Excutiunt iidem qui perflant omnia venti.

b Croceum, vt argemone: candidum, vt papauer.

c Tale cacumen spectatur in planta, quam pro eranthemo Dodonæus pingit cap. 21. lib. 2. & in ea, quam pro buphthalmo idem monstrat ca. 22. libri eiusdem.

d Succo naribus infuso purgant caput. Dioscor.

e Folia & caules in cibo cum ptissana sumpti copiam lactis præbent. Diosc.

De œnanthe medicinæ. CAP. XXIIII.

O[a]Enãthe herba nascitur in petris, folio [1] [b] pastinacæ, radice magna, [c] numerosa. Caulis eius & folia cũ melle ac vino [2] [d] nigro pota, facilitatem pariendi præstant, secundásque purgant. Tussim è melle tollunt: vrinam cient. Radix & [e] vesicæ vitiis medetur.

1 stæphylini. Diosc. 2 mulso. Diosc.

ANNOTATIONES.

a Apud Athenæum lib. 10. canes inebriantur esu

τῆς οἰνούτης. Lego, τῆς οἰνάνθης. Eo tamen nomine fortassis τὴν οἰνάνθην Dioscorides significat.

b Staphylini, Dioscor.

c Dioscoridi radix non est numerosa, sed in numerosa rotunda capitula extuberat. Alia est œnanthe coronaria Theophrasti suprà memorata cap. 11. huius, flore albo, racemoso, labruscæ simili. Obseruandum œnanthen significare nunc herbam hic descriptam: nunc coronarium florem modò memoratum, quem nostrum lilium conuallium esse puto: nunc labruscæ florem.

d Mulso, Dioscor.

e Stranguriæ, Diosc.

De heliochryso medicinæ. CAP. XXV.

H[1]Eliochrysum, quod [2] alij chrysanthemon vocát, ramulos habet cãdidos, folia subalbida, abrotono similia: ad Solis repercussum, aureæ lucis in orbem veluti [3] corymbis dependentibus, qui nunquam marcescunt: qua de causa [a] Deos coronant illo, quod diligentissimè seruauit Ptolemæus rex Ægypti. Nascitur in [b] frutectis. Ciet vrinas è vino pota, & menses. Duritias & inflammationes discutit.[c] Ambustis cum melle imponitur. Contra serpentium ictus & lumborum vitia bibitur. Sanguinem concretum ventris [4] aut vesicæ absumit cum mulso. [5] Folia eius trium obolorum pondere sistunt profluuia mulierum in vino albo. Vestes tuetur odore non ineleganti.

1 Helichrysum, alij chrysanthum. Ch. 2 a. ij amarantum. Diosc. 3 corymbis ad solis repercussum, veluti aureæ lucis in orbem dependentibus. Vet. 4 ac. Dal. 5 Folio. Ch.

ANNOTATIONES.

a Hoc fit etiam hodie à rusticis nostris.

b Asperis, & torrentium alueis. Diosc. Plinius legit δρυμώδεσι.

c Ex Theophr. χρῶνται δ' αὐτῷ πρὸς τὰ δηκτικὰ ἐν οἴνῳ: καὶ πρὸς τὰ πυρίκαυστα, κατακαύσαντες, καὶ μίξαντες μέλιτι.

Ex hyacintho medicinæ, & [1] lychnide. CAP. XXVI.

1 lychniti. Chiff.

[a] H[2]Yacinthus in Gallia [2] eximiè prouenit. [3] Hoc ibi pro cocco hysginum tingitur. Radix est bulbacea, [4] mangonicis venalitiis pulchrè nota: quæ è vino [b] dulci illita, pubertatem coercet, & non patitur erumpere. Torminibus & araneorum morsibus resistit. Vrinã impellit. Contra serpẽtes & scorpiones, [5] morbúmque regium, semen eius [6] cum [c] abrotono datur. Lychnis quoque flammea illa aduersus serpentes, [7] scorpiones, crabrones, similiáque bibitur [8] è vino, semine trito. Syluestris eadem stomacho inutilis. Aluum soluit. Ad detrahendam bilem efficacissima duabus drachmis. Scorpionibus [9] adeò contraria, vt omnino visa ea torpescant.[10] Radicem eius Asiani boliten vocant: qua alligata oculo, albugines tolli dicuntur.

2 maximè. Ch. 3 Hoc ibi loco hysginũ tingũt. Ch. vnde quidam, Hoc ibi locorũ hysginum tingunt. 4 mangonis venalitiorum. Vet. 5 morborúmque. Chiff. 6 cũ vino. Diosc. 7 & scorp. & crabr. 8 lini semine. Ch. vnde quidam, cũ lini semine &c. 9 tam. Ch. 10 Hæc dimidia clausula in Ch. d.

ANNOTATIONES.

a Plinius ineptè hîc appellat hyacinthum arborem quam c. 18. lib. 16. Vacciniũ nominauit, è cuius fructus succo purpura tingitur. Vide quæ infrà adnotata sunt cap. 5. lib. 36. Legendum: Hoc ibi, è rubia pro cocco, hysginum tingitur, nempe color similis hysgino vero, quod fit primùm è cocco, deinde è Tyria purpura. Suprà lib. 9. cap. 41. Quin & vaccinium ipsum etiam hysginum vocatur.

b Albo, Dioscor.

c Vino. Dioscor. Legit Plinius ἀσεργίνῳ, pro οἴνῳ.

Ex vincaperuinca medicinæ, rusco, bati, & acino. CAP. XXVII.

ET vincaperuinca, [1] siue [a] chamædaphne, arida tusa [b] hydropicis datur in aqua, [2] cochleari mensura, celerriméque reddunt aquã. Eadem decocta in cinere, sparsa vino, tumores siccat. Auribus succo medetur. Aluinis imposita multùm prodesse dicitur. Rusci radix decocta, bibitur alternis diebus in calculorum valetudine, & [c] tortuosiore vrina vel cruenta. Radicem pridie erui oportet, postero mane decoqui: [3] ex ea sextarium vini cyathis duobus misceri. Sunt qui & crudam radicem tritam ex aqua bibant: & in totum [4] ad [d] virilia, cauliculis [5] eius in vino & aceto tritis, nihil vtilius putant. Batis quoque [e] aluum mollit. Illinitur podagricis [6] tosta & contusa. Acinon & coronarum causa, & ciborum Ægyptij serunt. Eadémque erat, quæ ocimum, nisi hirsutior ramis ac foliis esset & admodum odorata.[f] Ciet [7] menses & vrinas.

1 siue daphnoeides. Dioscor. 2 cochlearis. Ch. 3 & decocti sextarium. Vet. & ex eo sext. Ch. 4 ad vrinam difficilem. Vet. 5 eius ex aceto. Ch. 6 cruda: Ch. 7 & menses. Ch.

ANNOTATIONES.

a Vincamperuincam nos quidem apud Dioscoridem etiam daphnoëides vocari legimus, sed non chamædaphnen. Fallitur hic Plinius.

b De chamædaphne cathartica, non autem clematide: cuius adstringens facultas disenterias & diarrhœas cohibet, verum id est. Plinius hæc ignoranter confundit.

c Molesta, torquẽte. Sic στραγγουρίας reddit. Tortuosiore igitur, quæ velut tortuosa exit, ob crassum humorem impactum vinario meatui, vel ob hypersarcosin in vrinæ via extumescẽtem, lotiique meatum impedientem.

d Virilium morbos, præsertim vrinæ difficultates & calculos.

e Imò potiùs vrinam ciet.

f Dioscoridi verò menses & aluum pota sistit.

Ex colocasia medicinæ. CAP. XXVIII.

COlocasia Glaucias [a] acria corporis leniri putauit, & stomachum iuuari.

ANNOTATIO.

a Dioscorides commendat ad dysentericos & cœliacos.

Ex anthalio medicinæ. CAP. XXIX.

[1] [a] ANthalij, quod Ægyptij edunt, nullũ aliũ reperi vsum. [2] Est & herba [3] anthyllion, quam alij [4] anticellion vocant, duorum generum, [5] foliis & ramis lenticulæ similis, [6] palmi altitudine, [7] [b] sabulosis apricis nascens, subsalsa gustanti. Altera chamæpityi similis, breuior & [c] hirsutior, purpurei floris, odore grauis, in saxosis nascẽs. Prior [d] vuluis aptissima, [8] & ex rosaceo ac lacte imposita & vulneribus.

1 Malinathalla, quã. Ex Theop. 2 Sed est herba. Ch. 3 anthyllis, quam alij anthyllion. Alij. 4 anthillum. Ch. 5 Altera foliis. Dal. 6 palma. Ch. 7 subsalsis. Diosc. 8 &, Ch. d.

9 anseris Chif. unde quidam vlceribus. 10 quatuor. Diosc. 11 drachmis. B. bitur item in. Vet.

Bibitur in stranguria renúmque [9] [c] doloribus, [10] tribus [11] drachmis. Altera bibitur in duritia vuluarum, & in torminibus, & in comitiali morbo, cum melle & aceto, quatuor drachmis.

ANNOTATIONES.

a Malinathallæ, Theophr. cap. 10. lib. 4. histor. de qua suprà, Ea est nostris Thrasi.
b ὑφαλμύρεις, Dioscor. subsalsis.
c Densior, δασυτέρα.
d Vtraque inflammatis vuluis. Dioscor.
e Nephriticis Dioscor.

De parthenio medicinæ. CAP. XXX.

1 leucanthes, alij amnacum Ch. leucanthemum, alij amaracum. Diosc. 2 muralē. Ch. & Celsus multis locis. 3 malo. Vet. 4 decoquitur. Vet. 5 pota Diosc.

PArthenium, alij [1] leucanthen, alij tamnacum vocant. [a] Celsus apud nos, perdicium & [2] muraliū. Nascitur in hortorū sepibus, [b] flore albo, odore [3] mali, sapore amaro. Ad insidendum [4] decoctæ in duritia vuluarum, & inflammationibus. Sicca [c] cum melle, & aceto [5] imposita, [d] bilem detrahit atram. Ob hoc contra [e] vertigines vtilis, & calculosis. Illinitur & sacro igni: item strumis, [f] cum axungia inueterata. Magi contra tertianas sinistra manu euelli eā iubent, dicíque cuius causa velliatur, nec respicere. Dein eius foliū ægri linguæ subiicere, vt mox in cyatho aquæ deuoretur.

ANNOTATIONES.

a Perdicium siue muralium etiam parthenium vocari, cū Celso Dioscorides testatur. Verùm parthenium, quod hic describitur, & amaracum, siue leucanthemum nominari Plinius ait, nusquam perdicij, vel muralij nomen habet.
b Flore per ambitum candido, intus melino, odore subuiroso. Dioscor.
c Cum oxymelite, vel sale pota epithymi modo. Dioscor.
d Bilem & pituitam. Dioscor.
e Asthmata, Dioscor.
f Inflammationibus cum flore. Dioscor. Plinius legit pro σὺν τοῖς ἄνθεσι, σὺν στέατι.

De strychno medicinæ. CAP. XXXI.

1 Trychno. Ch. 2 strychnon Ch. 3 foliorum. Ch. 4 Præter illa tertiū, cui acini. Vet. 5 quod Ch. 7 laxisque. Ch. 8 Thryo. Thryon ὄρθιον vocat Theophrastus. 9 acimi. Chiff. unde quidam, a cini. 10 tractantibus. Ch. 11 lusum ci gni dixerunt. Chiff. expuncto, pudoris. 12 quod eo cuspides. Vet. 13 prælis. Chiff. 14 inspectabant, man. nominaue re, Ch.

S[1]Trychno, quam quidam [2] trycnon scripsere, vtinam nec [a] coronarij in Ægypto vterentur, quos inuitat ederæ [3] florum similitudo, in duobus eius generibus. Quorum alterum, cui acini coccinei, granosi folliculi, halicacabum vocant, alij callion. Nostri autem vesicariam, [5] [b] quoniam vesicæ & calculis prosit. Frutex est surculosus verius, quàm herba, folliculis magis [7] latisque & turbinatis, grandi intus acino, qui maturescit Nouembri mense. [8] Tertio folia sunt [9] [c] ocimi, minimè diligenter demonstranda, remedia non venena [10] tractanti: quippe insaniam facit paruo quoque [d] succo. Quanquam & Græci autores in iocum vertêre. Drachmæ enim pondere [11] [e] lusum pudoris gigni dixerunt species vanas imaginésque conspicuas obseruari demonstrantes. Duplicatum hunc modum, legitimā insaniam facere. Quicquid verò adiiciatur pōderi, repræsentari mortem. Hoc est venenum, quod innocentissimi autores simpliciter [f] dorycnion appellauere, [12] ab eo, quòd cuspides in [13] prælijs tingerentur illo [g] passim nascente. Qui parcius [14] spectauerant, [h] manicon cognominauere: qui nequiter occultabant, erythron, aut [15] neurada: vt nonnulli, perisson: [16] ne cauendi quidem causa curiosius dicendum. Quin & alterum genus, [17] quod halicacabon vocant, soporiferum est, atque etiam [i] opio velocius ad mortem: ab aliis [k] morion, ab aliis moly appellatum. Laudatum verò à Diocle & Euenore, à Timaristo quidem etiam carmine [18] [l] mira obliuione innocentiæ: quippe præsentaneum remedium ad dentium mobiles firmandos, si colluerentur: halicacabo vni exceptionem [m] addidere, ne diutius id fieret. Delirationem enim gigni eo. Nec demonstranda remedia, quorum medicina maioris mali periculum afferat. [n] Commendatur [19] & in cibis tertium genus, licèt præferatur hortensis [20] saporibus. [21] Et nihil esse corporis malorum, cui non salutare sit strychnos, Xenocrates prædicat. Non tamen auxilia eorum tanti sunt, [22] vt vel profutura de iis commemorare fas putem, præsertim tanta copia innoxiorum medicaminum. Halicacabi radicem bibunt, qui sunt [23] vaticinandi callentes, quòd furere ad confirmandas superstitiones aspici se volunt. Remedio est (id enim libentius retulerim) aqua copiosa mulsa calida [24] potui data. Nec illud præteribo, aspidum naturæ halicacabum in tantum aduersam, vt radice eius propiùs admota soporetur illa sopore enecans vis earum. Ergo trita ex oleo percussis auxiliatur.

15 neurada Ch. 16 in cauendi causa cur. Ch. 17 quod halicac. Diosc. 18 mira obliuione innocentia. Alij miram obliuionem innocens. Vet. 19 ergo cibis. Ch. 20 sapor. Vet. sapore. Alij Vet. 21 Et nil sit corp. mal. cui non salutare stry. Xen prædicat. Ch. 22 vt ul. profutura nec de iis. Ch. Leg. vt ideo p ura de iis. 23 vaticinare galientes Ch. vnde quidā, vaticinari calentes. 24 pota. Nec. Chiff.

ANNOTATIONES.

a Solo fructu Halicacabi coronarios vti, & eū coronis intorquere, nō autem hortensis vtriusq, vel folio, vel flore, vel fructu, Dioscorides ait.
b Vesicariam, φυσαλίδα potius: quoniā inflatæ vesicæ folliculus similis est, qui fructū amplectitur.
c ὠκίμου, non ὠκύμου, erucæ. Dioscor. cap. 74. lib. 4.
d De radice id Dioscor.
e Nam qui drachmæ pondere sumunt, inter dormiēdum cum formosis puellis viri, cum pulchris adolescentibus fœminæ, rem habere, exercereque se Venerem somniant. Theophrastus habet, οὐ τως ὥστε παίζειν καὶ δοκεῖν ἑαυτῷ κάλλιστον εἶναι. Vt lasciuiat, qui sumpsit, & sibi videatur formosissimus. Vide Lacunam in Dioscor. cap. de Solano.
f Vide Plutarch. opusculo περὶ ἀοργησίας. Aliud est dorycnium Dioscoridis.
g Inepte hoc Plinius. Rarissima planta est, & hoc seculo nulli cognita.
h ἀπὸ τῆς μανίας, ab insania furiosa sic dicta, vel ἀπὸ τοῦ μένειν, quod pertinax difficillime curetur: vel ἀπὸ τοῦ μὴ ἐξιέναι, quòd ægri solitudinem captent: vel ἀπὸ τοῦ μανοῦ, quòd mentem laxet atque remittat. Hac. Iunius cap. 74.
i Somnificam vim habet, opio mitiorem. Diosc.
k Aliud est morion Theophr. descriptum à Dodonęo cap. 90. lib. 3.
l Mira obliuionis innocentia. Obliuionem enim affert iis qui sumpserunt, sed citra noxam valetudinis.
m Corymbi duodecim, inquit Diosc. hydropicis dātur: si quid numero adiiciatur, alienationem mētis faciūt. Longè aliter hæc Plinius refert.
n Hæc si accipiantur de halicacabo, vt reuera accipiēda sunt, dissentit Plinius à Dioscoride, qui halicacabū ait οὐ βιβρωσκόμενον. Tertium genus vocat, quoniam hortense duplex est, alterum baccis nigris, alterum flauis.

De corchoro, & cnico. CAP. XXXII.

COrchorum Alexandrini cibi herba est, conuolutis foliis ad similitudinem mori, præcor-

præcordiis (vt ferunt) [1] vtilis, alopeciísque & lentigini. Boum quoque scabiem celerrimè sanari eâ inuenio, apud Nicandrum quidem & serpentium morsus antequam floreat. Nec de cnico [b] siue atractylide verbosius dici par esset, Ægyptia herba, ni magnum contra [c] venenata animalia præberet auxilium: item aduersus fungos. Constat à scorpione percussos, quandiu teneant eam herbam: [d] non sentire cruciatum.

1 Corchorus A.. ci. ber. est, coctus, foliis ocym. ex Theophra.

ANNOTATIONES.

a Diuersum hoc olus est ab anagallide, quam etiam corchoron vocari ait ca.13.lib.25. Corchorus ob amarorem in prouerbium abiit, foliis ocymum æmulatur, coctus estur. Theophr. cap. 7.lib.7.hist. Auricula muris, Tragi.

b Ineptè cum cnico atractylidem confundit, vt & suprà cap.15.

c Scorpionum ictus. Dioscor.

d Deposita verò statim recrudescere. Dioscor.

De [a] persoluta. CAP. XXXIII.

ET [1] persolutam Ægyptus in hortis serit, coronarum gratia. Duo genera eius, fœmina ac mas. Vtraque subdita Venerem inhiberi, virorum maximè, tradunt.

1 persolatam Vet.

ANNOTATIO.

a Officinarum petasites, vt quidam censent Iphyum Theophrasti, coronaria planta, quæ florem edit ante folia. Vide infrà capit.9. lib.25. Petasitis certè alterum genus, quod marem vocant, florem edit rubrum & odoratum: alterum quod fœminam appellant, candidum & inodorum.

De mensuris & ponderibus.

CAP. XXXIIII.

ET quoniam in mensuris quoque ac ponderibus crebrò Græcis nominibus vtendum est, interpretationē eorum semel in hoc loco ponemus. Drachma Attica (ferè enim [a] Attica obseruatione medici vtuntur) denarij argentei habet pondus. [1] Eadē sex obolos pondere efficit. Obolus x. chalcos. Cyathus pendet per se drachmas x. Cùm acetabuli mensura dicitur, significat heminæ quartam partem, id est, drachmas xv. Mna, quam nostri minā vocant, [2] pendet drachmas Atticas centum.

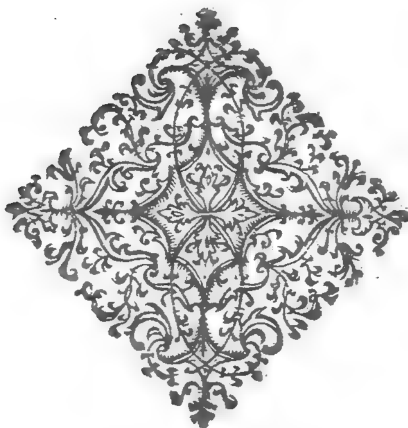
1 Eadēmque. Ch.

2 pendit. Dal.

ANNOTATIO.

a Ex Celso c.17.li.5.& Scribonio Largo cōstat drachmas argenteas, quæ Romani denarij sunt, septem vnciam fecisse. Quare in libra quæ 12. vnciis constat, 84. drachmæ numerantur. At verò drachmæ Atticæ, siue medicæ, octo vnciam efficiunt: qua ratione in libra drachmæ sunt 96. Incogitanter Plinius has drachmas confundit.

R

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXII.

PROOEMIVM.

1 Implesse. Ch.

OMPLESSE[1] poterant miraculum sui natura, atque tellus, reputātium vel prioris tantū voluminis dotes, tótque genera herbarum, vtilitatibus hominum, aut voluptatibus genita. Sed quanto plura restant? quantóque mirabiliora inuētu? Illa enim maiore in parte cibi aut odoris decorísve cōmēdatio ad numerosa experimēta duxit. Reliquarū potentia approbat, nihil à rerū natura sine aliqua occultiore causa gigni.

De gentibus, herbis formæ gratia vtentibus. CAP. I.

1 ritu perpetuo. V.

2 animo. Ch.

EQuidem & formæ gratia[1] ritúsque perpetui, in corporibus suis aliquas exterarum gentium vti herbis quibusdam, aduerto[2] animū. Illinunt certè aliis aliæ faciem in populis Barbarorum fœminæ, marésque etiam apud Dacos & Sarmatas corpora sua inscribunt. Simile plantagini[a] glastū in Gallia vocatur: quo Britannorum coniuges nurúsque toto corpore oblitæ, quibusdam in sacris & nudæ incedunt, Æthiopum colorem imitantes.

ANNOTATIO.

a Cæsar lib. 5. belli Gallici. Victorius cap. 3. li. 19. putauit esse luteum Vitruuij, sed falsò. Britannos dimicaturos glasto quoque infectos fuisse, vt essent formidabiliores, scribit Alex. ab Alex. cap. 20. lib. I.

Quòd herbis vestes inficiantur. CAP. II.

IAm verò infici vestes scimus admirabili fuco. Atque vt sileamus, Galatiæ, Africæ, Lusitaniæ[1] granis, coccum Imperatoriis dicatum paludamentis, transalpina Gallia herbis[2] Tyrium atque conchylium[a] tingit, omneísque alios colores. Nec quærit in profundis murices,[3] seséque[4] obiiciendo escam, dum præripit belluis[5] marinis, intacta etiam ancoris scrutatur vada, vt inueniat per quod facilius matrona adultero placeat, corruptor insidietur nuptæ. Stans & in sicco carpit, quod frugi[6] mūdos exsculpat. His alioqui fulgentibus instrui poterat luxuria, certè innocentius. Nunc propositum ista consectari non est: nec committemus, vt subiiciendo[7] vtiliora, luxuriam[8] vtilitate circunscribamus, dicturi & aliàs herbis tingi lapides, parietésque pingi. Nec tingendi tamen rationem omisissemus, si vnquā ea liberalium artium fuisset. Interim[9] fortius augetur autoritas: quæ quanta debeatur etiam surdis, hoc est ignobilibus herbis, perhibebitur. Siquidē autores imperij Romani conditorésque immensum quiddam & hinc sumpsere, quoniam non aliunde[b][10] sagmina in[c] remediis publicis fuere, & in[d] sacris[e] legationibúsque[f] verbenę. Certè vtroque nomine idem significatur, hoc est, gramen[11] ex arce cum sua terra euulsum: ac semper &[g] legati & cùm ad hostes, clarigatúmque mitterentur, id est,[12] res raptas clarè repetitum, vnus vtique[h] Verbenarius vocabatur.

1 cocci granum. Vet.
2 Tyria atque conchylia tingit, & omnes. Ch.
3 séque Ch.
4 obiiciēdo, dum escam præcipit. V.
5 marinis. Ch.
6 ac mūdus nō culpet. V. quæ frugi ac mundus non culpet, vsu alioqui fulgētia. Instruit. Alij V. quæ fruge mode sed culpa ne a- bus vsu alioqui fulgētius &c. Ch. vnde quidā, quod frugi ac mūdus non culpet, aut abreciatis his alioqui instrui luxuris poterat, sinō fulgētius, certè innocentius. vel, nō culpet, aut ableget in vsu.
7 vtiliora. V.
8 vtilitate. Ch.
9 partibus. V. potius augetur. Alij Vet. fortius agetur. Ch. Leg. portibus augetur, nēpe lotoribus in quibus purpuras conchylia fucabantur.
10 segmina. V.

ANNOTATIONES.

a Id vaccinio fieri tradit cap. 18. lib. 16.

b Segmina. Vet. à secando. Verrius tamen segmina à sanciēdo. Festus etiam interpretatur dici posse, quod ex loco sancto arcerentur, vel à consule, vel à prætore, darentúrque legatis proficiscentibus ad indicendum bellum, fœdúsve faciendum.

c Vel ornandis aris deorum, quos propitiatos & pla-

11 ex area. V. 12 fores raptas clarere pipitū. C. vnde quidā ob res raptas clare p...

catos volebant, vel lustrandis ac purgandis domibus.

d Verrendæ mensæ Iouis.

e Nam, vt ait Marcellus in Pandectis, Romanorum legati, ne violarentur, herbam ferebant, sicut Græcorum legati τὰ κηρυκεῖα, nempe caduceũ: vel, vt alij legunt, τὰ ἱκετήρια.

f Liuio, Neuio, Seruio, Turnebo verbenæ non herbæ priuatum genus dicuntur, sed rami, virgæ, frõdes omnium sacrarum arborum, vt lauri, oliuæ, myrti: quinetiam herbas ex puro loco decerptas, quibus festis diebus aræ coronantur. Terent in And.

Ex ara hinc sume verbenas tibi.

Myrtum apud Menandrum fuisse, ex quo illa Comicus transtulit, constat. Virg.

Verbenásque adole pingues, & mascula thura.

Verbenas, quasi herbenas dictas volunt, illasque facile accendi, & flammam concipere ob pinguitudinem. Apud Tranquillum in Vespasiano, in Serapidis templo verbenæ, coronæ & panificia fuerunt. Guilland.

g Fœciales, cum eorum principe patre patrato, à faciendo & patrando dictos, quasi belli & pacis autores, significat. Fuerunt ij oratores quatuor, qui sancto legatorum officio, ad eos qui rapinis, vel iniuriis hostili mente bellum cõmouerant, ac pacem violauerant, aut socios læserant, res repetitum mittebantur: ac nisi redditæ fuissent, iacta vibratáque in eorum fines hasta, bellum pium indicebant. Nonius.

h Qui herbam purã ex arce Capitolij sumptam præferebat & ostentabat.

De corona graminea. CAP. III.

Corona quidẽ nulla fuit gramineâ nobilior, in maiestate populi terrarum principis, præmiisque gloriæ. Gemmatæ & aureæ, vallares, murales, rostratę, ciuicę, triumphales, post hanc fuere, súntque cunctæ magno interuallo, magnáque differentia. Cæteras omnes singuli, & duces ipsi, Imperatorésque militibus, aut aliquando collegis dedêre.

De raritate eius. CAP. IIII.

1 In Ch. hoc caput à superioribus non distinguitur: & certè separandum non est.

D[1]Ecreuit in triumphis Senatus, curâ belli solutus, & populus otiosus: graminea nunquam nisi in desperatione suprema contigit, nulli nisi ab vniuerso exercitu seruato decreta. Cæteras Imperatores dedêre, hanc solam miles Imperatori. Eadem vocatur obsidionalis, liberatis obsidione abominandóque [2] exitio totis castris. Quòd si ciuicæ honos vno aliquo ac vel humillimo ciue seruato, præclarus sacérque habetur, quid tandem existimari debet, vnius virtute seruatus vniuersus exercitus. Dabatur hæc [3] viridi è gramine, decerpto inde vbi obsessos seruasset aliquis. Námque summum apud antiquos signum victoriæ erat, herbam porrigere victos, hoc est, terra & altrice ipsa humo, & humatione etiã cedere: quem morem etiam nunc durare apud Germanos scio.

2 exitu Ch.

3 viridis. Ch.

Qui soli corona ea donati. CAP. V.

D[a]Onatus est ea L. [1] Siccius Dentatus semel, cùm ciuicas quatuordecim meruisset, depugnassétque cxx prœliis semper victor. Tanto rarius est seruatorem vnum à seruatis donari. Quidam Imperatores & sæpius donati sunt, veluti P. Decius Mus, Tribunus [2] militum ab exercitu: altera ab his, qui in præsidio obsessi fuerant, quanta esset eius honoris autoritas, confessus religione, siquidem donatus bouem album Marti immolauit, & centum fuluos, qui ei virtutis causa dati fuerant simul ab obsessis. Hic Decius posteà se Consul, [b] Imperioso collega, pro victoria deuouit. Data est & à Senatu populóque Romano, qua claritate nihil equidem in rebus humanis sublimius duco, Fabio illi, qui rem omnem Romanam restituit non pugnando. Nec data, cùm [c] Magistrum equitum & exercitum eius seruasset: tunc satius fuit nomine nouo coronari, appellatum patrem ab his quos seruauerat: sed quo dictum est consensu honoratus est, Annibale ex Italia pulso. Quæ corona adhuc sola ipsius imperij manibus imposita est, & quod peculiare ei est, sola à tota Italia data.

1 Sicinnius. Alij.

2 militum: vna ab. Vet.

ANNOTATIONES.

a Præter hos, quos memorat autor, data est & Q. Cincinnato à Minutio & toto exercitu: M. Valerio consuli bello gesto contra Samnites, & Iulio Cæsari in expugnatione Mytilenarum. Rostratam primus accepit Marcus Varro bello piratico, donante Pompeio, deinde Agrippa bello Siculo ab Augusto. Primus Aul. Posthum. Dictator ad lacum Regillum, castris hostium expugnatis, aureã dedit. Alex. ab Alex. cap. 18. 22.

b Tito Manlio, qui filium securi percuti iussit, quòd contra edictum Consulum extra ordinem pugnasset cum Geminio Melio. Liuius lib. 8. decad. 1.

c M. Minutium, fusum fugatúmque ab Annibale. Idẽ lib. 2. dec. 3.

Qui solus centurio coronatus. CAP. VI.

PRæter hos contigit eius coronæ honos M.[1] Calphurnio Flammæ, Tribuno militum in Sicilia: Centurioni verò vni ad hoc tẽpus Cn. [2] Perreio Atinati, Cimbrico bello. Primum pilum is capessens sub Catulo, [a] exclusam [3] ab hoc legionem suam hortatus, Tribunum suum dubitantem per castra hostium erumpere interfecit, legionémque eduxit. Inuenio apud autores, eundem præter hunc honorem, adstantibus Mario & Catulo coss. prætextatum immolasse ad tibicinem foculo posito. Scripsit & Sylla Dictator, ab exercitu se quoque donatum apud Nolam, legatum bello Marsico. Idque etiam in villa sua Tusculana, quæ fuit postea Ciceronis, pinxit. Quod si verum est, hoc execrabiliorem eum dixerim, quandoquidem eam capiti suo proscriptione [4] ipse dextraxit, tanto paucioribus ciuium seruatis, quàm postea occisis. Addat etiamnum huic gloriæ superbum cognomen Felicem, ipse tamen obsessis in toto orbe proscriptis, hac corona Sertorio cessit. Æmilianum quoque Scipionem Varro autor est donatum obsidionali in Africa, [5] Manlio coss. tribus cohortibus seruatis, totidémque ad seruandas eas eductis: quod & statuæ eius in foro suo Diuus Augustus [6] adscripsit. Ipsum Augustum [7] cum M. Cicerone filio Consulem Idibus [8] Septembris Senatus obsidionali donauit. Adeò [9] ciuica non satis videbatur. Nec præterea quenquam hac inuenimus donatum. Nullæ ergo

1 Calpurnio. Ch.

2 Petreio. Ch.

3 ab hoste. Ch.

4 sua ipse. Ch.

5 Manilio cos. cohortibus. Ch.

6 scripsit. Ch.

7 Cum, in Ch. d. & cos. non consulem, scribitur.

8 Septembreis. Ch.

9 ciuitas. Ch.

herbæ fuere certè in hoc honore: sed quæcunque fuerant in periculi sede, quamuis ignobiles ignotęque, honorem nobilem faciebant: quod latêre apud nos minus quidem miror, cernens negligi ea quoque, quæ ad valetudinem conseruandam, cruciatúsque corporis propulsandos, & mortem arcẽdam pertinent. Sed quis non mores iure castiget?[b] Addidere viuẽdi [10] pretio deliciæ, luxúsque. Nũquam fuit cupido vitæ maior, nec minor cura. Aliorum hanc [11] operæ credimus, ac nec mãdato quidem nostro alios id agere,[12] medicísque prouisum esse. [13] Proh, bonis ipsi fruimur voluptatis, & (quod nihil equidem probrosius duco) viuimus aliena fiducia. Imò verò [14] plerisque vltrò etiam irrisui sumus ista commentantes, atque friuoli operis arguimur. Magna, quáquam immensi laboris, solatia sperni cum rerum natura, quàm certè non defuisse nobis docebimus, & inuisis quoque herbis inseruisse remedia: quippe cum medicinas dederit etiã aculeatis. [15] Hæc enim proximè restant ex his, quas [16] priori libro nominauimus, in quibus ipsis prouidentiam naturæ satis admirari amplectíque nõ est. Dederat, quas diximus, molles, cibísque gratas. Pinxerat remedia in floribus, visúque ipso animos inuitauerat, etiam deliciis auxilia permiscens. Inde excogitauit aliquas aspectu hispidas, tactu truces, vt tantum non vocem ipsius fingentis illas, rationémque reddentis exaudire videamur, ne se depascat auida quadrupes, ne procaces manus rapiant, ne [17] neglecta vestigia obterant, ne insidens ales infringat: his muniendo aculeis telísq; armando, remediis vt [18] tuta ac salua sint. Ita hoc quoque, quod in [19] iis odimus, hominum causa excogitatum est.

10 pretia. Ch.
11 operæ esse credimus Ch.
12 & à medicis prouisum est. V.
13 Pro bonis ipsi fruimur voluptatibus, & quo nihil. Ch.
14 plerique vltra etiam in risum iis. vsi sit. ta. cõmentatis quæ. Ch.
15 Hæ. Vet.
16 priore. Ch.
17 neglectas. Vet.
18 tutæ ac saluæ. V.
19 his. Ch.

ANNOTATIONES.

a Exclusam à castris, subito aduenientium & irrumpentium hostium timore, clausis repente castrorum portis.
b Vita maiore in pretio est, ob id tantum, vt delitiis frui, luxuique indulgere liceat.

Medicinæ ex reliquis coronamentis, & erynge. CAP. VII.

ET clata in primis aculeatarum erynge est, siue eryngion,[a] contra serpentes & [1] venenata omnia nascens. Aduersus ictus morsúsque, radix eius bibitur drachmæ pondere in vino: aut si [2] plerunque tales [3] iniurias comitatur & febris, ex aqua. Illinitur plagis, peculiariter efficax contra chersydros ac ranas. Omnibus verò contra toxica & aconita efficaciorem Heraclides medicus, in iure anseris decoctam, arbitratur. Apollodorus aduersus toxica cum rana decoquit, cęteri in aqua. Ipsa dura, fruticosa, spinosis foliis, caule geniculato, cubitali & maiore aliquando, alia albicans, alia nigra, radice odorata, & satiua quidem est. Sed & sponte nascitur in asperis & saxosis: & in litoribus maris, durior, nigriórque, folio apij.

1 Venena. Ch.
2 vt plerũque. V.
3 miserias comitetur. Ch.

ANNOTATIO.

a Salamandras aquaticas eryngij montani contactu, quod cœrulea capita gignit, statim mori deprehensum est, eodem, vel prope tantùm admoto, tanquam moribundas iactari, contremiscere, supinas euerti.

De herba, quam centum capita vocant. CAP. VIII.

EX his candidam nostri centum capita vocant. Omnes eiusdem effectus, caule & radice[a] in cibos Græcorum receptis vtroq; modo, siue coquere libeat, siue [1] crudâ vesci. Portentosum est, quod de ea traditur. Radicem eius alterutrius sexus similitudinem referre,[2] raram inuẽtu: sed si viris contigerit mas, amabiles fieri. Ob hoc & Phaonem [3] Lesbium dilectum à Sappho. [4] Multæ circa hoc non Magorum solùm vanitates, sed etiam Pythagoricorum. Sed in medico vsu præter supra dicta auxiliatur [5] inflationibus,[b] torminibus, cordis vitiis, stomacho, iocineri, præcordiis in aqua mulsa, lieni in posca. Item ex mulsa renibus, stranguriæ,[6] opisthotonicis, spasmis, lũbis, hydropicis, comitialibus, mulierum mensibus, siue [7] subsidant,[c] siue abundent, vul arumq; omnibus vitiis. Extrahit infixa corpori cũ melle. Strumas, parotidas, panos, recedentes ab ossibus carnes sanat cum axungia salsa, & cerato: item fracturas. Crapulam præsumpta arcet, aluum sistit. Aliqui è nostris sub [8] solstitio colligi eam iussere. Ex aqua cælesti imponi omnibus ceruicis vitiis. Oculorum quoque albugines sanare adalligatam tradiderunt.

1 crudis. V.
2 raro inuentu. Ch.
3 & Lesbium dilectus. Ch.
4 Multa cir. hoc non Mag. sol. vanitate. Ch.
5 inflãmationibus. Ch.
6 opisthotonicis. Ch.
7 subsidãt. Vet.
8 solstitia. Ch.

ANNOTATIONES.

a De foliis tenellis tantùm id Dioscor.
b πνόφους. De suo eryngio syluestri hæc Dioscor.
c Hoc falsum est, nisi quis interpretetur, hoc casu accidere cùm vrina mouetur.

De acano & glycyrrhiza. CAP. IX.

SVnt qui & acanon eryngio adscribant, spinosam breuémque, ac latam herbam, spinísque latioribus. Hãc impositam, sanguinem mirè sistere. Alij eryngen falsò eandem putauerunt esse & [a] glycyrrhizam: quare subiungi eam protinus refert. Et ipsa sine dubio inter aculeatas est, foliis [b] echinatis, pinguibus, tactúque gummosis, fruticosa, binûm cubitorum altitudine, flore hyacinthi, fructu pilularum platani [c] magnitudinis. Præstantissima [1] in [d] Cilicia, secunda Ponto, radice dulci, & [2] hac tantum in vsu. [3] Capitur ea Vergiliarum occasu, longa [e] ceu viti, coloris buxei. Meliórque nigra, quæque lenta, quàm quæ fragilis.[f] Vsus [4] in subditis decocta ad tertias, cæterò ad mellis crassitudinem, aliquando & tusæ: quo genere & vulneribus imponitur, & fauciũ vitiis omnibus. Item voci vtilissimo succo, sic vt spissatus est,[5] lingue subdito. Item thoraci, iocineri. Hac diximus sitim famẽque sedari. Ob id quidam adipson appellauere eã, & hydropicis dedêre, ne sitirent. Ideo & commanducata stomatice est, & hulceribus oris [6] inspersa sæpe, & pterygiis. Sanat & vesicę scabiem, renum dolores, condylomata, hulcera genitaliũ. Dedêre eam quidam potui in quartanis, drachmarum

1 in Cappadocia Diosc.
2 hac Ch.
3 Carpitur. V.
4 in lingua subditis decocta V. in subditis decocta. CH.
5 in lingua. CH.
6 inspergatur. V.

marum duarum pondere, & [7] pipere, hemina aquæ. Commanducata sanguinem ex vulnere sistit. Sunt qui & calculos eâ pelli tradiderunt.

7 piperis unc. hemina, sit.

ANNOTATIONES.

a Vel à radicis gustu, qui subdulcis & odoratus est, vel quòd echinatus spinosúsque glycyrrhizæ fructus sit instar eryngij.
b χίλου, non ἐχίνου, lentisci.
c Asperiore, qui siliquas habet lenticulæ pares, ruffas paruas. Dioscor.
d Cappadocia, Dioscor.
e Ceu Gentianæ, Diosc.
f Visus linguæ subditis: vel in linguæ. Sic vocat hypoglottida, nempe remedia quæ linguæ supponuntur, & eius contactu liquescunt.

De tribulo & generibus eius, & medicinis. CAP. X.

TRibuli vnum genus [a] in [1] hortis nascitur, alterum in fluminibus tantùm. Succus ex his colligitur ad oculorum medicinas. Est enim refrigerantis naturæ, & ideo vtilis contra inflammationes collectionésque. Hulcera per se erumpentia, & præcipuè in ore, cum melle sanat: item tonsillas. Potus calculos frangit. Thraces, qui ad Strymona habitant, [2] foliis tribuli equos saginant: ipsi nucleo viuunt, panem facientes prædulcem, & qui contrahat ventrem. Radix castè puréque collecta, discutit strumas. Semen adalligatum, varicum dolores sedat: tritum verò, & in aquam sparsum, pulices necat.

1 arcis. Diosc.
2 è foliis. Ch.

ANNOTATIO.

a Iuxta amnes & in ruderibus. Diosc.

De stœbe, & medicinis eius. CAP. XI.

STœbe, quam aliqui phleon vocant, decocta in vino, præcipuè auribus purulentis medetur: item oculis ictu [a] cruentatis: hæmorrhagiæ quoque & dysenteriæ infusa.

ANNOTATIO.

a Confusis, συγχύσει ὀφθαλμῶν τῇ ἐκ πληγῆς Dioscor. Est autem is morbus oculi perturbatio, cum coloris mutatione, pupillæ vel dilatatione, vel diminutione, ac interdum diuulsione.

[1] *De hippophye & hippope, & medicinis earum.* CAP. XII.

1 hippophae & hippophaesto. Dal.

H[2]Ippophyes in sabulosis maritimísque nascitur, spinis albis. Ederæ modo racemosa est, candidis, & ex parte rubentibus acinis. Radix succo madet, qui aut per se conditur, aut pastillis [3] farinæ. Hæc bilem detrahit obolo ponderis saluberrimè cum [4] mulso. Est altera [5] hippope, sine caule, sine flore, foliis tantùm minutis. Huius quoque succus hydropicis mirè prodest. Debent accommodatæ [6] esse equorum naturæ, neque ex alia causa nomen accepisse. Quippe quæ iam animalium remediis nascuntur, locupleti diuinitate ad [7] gerenda præsidia: vt non sit mirari satis ingenium eius, disponétis auxilia in genera, in causas, in tempora, vt [8] aliis prosit atque aliis horis, diésque nullus prope sine præsidiis reperiatur.

2 Hippopes. Co Hippophaes. Dal.
3 cum erui farina. Hic Diosc.
4 mulsa. Diosc.
5 hippophaeson. Diosc.
6 esse & equorũ. Ch.
7 gignenda. Vet. generanda. Ch.
8 aliis prosit ab horis. Ch.

De vrtica, & medicinis eius. CAP. XIII.

VRtica quid esse inuisius potest? At illa præter oleum, quod in Ægypto ex ea fieri diximus, vel plurimis scatet remediis. Semen eius cicutæ contrarium esse Nicáder affirmat. Item fungis & argento viuo. Apollodorus & salamandris cum iure decoctę testudinis. Item aduersari hyoscyamo, & serpentibus, & scorpionibus. Quin illa ipsa amaritudo mordax, vuas in ore, procidentésque vuluas, & infantium sedes, tractu resilire cogit. Lethargicos expergiscit tactis cruribus, magísque fronte. Eadem canis morsibus addito sale medetur. Sanguinem trita naribus indita sistit, & magis radice Carcinomata: & sordida hulcera, sale admisto: item luxata sanat, & panos, parotidas, [a] carnésque ab ossibus recedentes. Semen potum cum sapa, [5] vuluas strangulantes aperit, & profluuia narium sistit impositum. Vomitiones in aqua mulsa sumptum à cœna faciles præstat, duobus obolis: vno autem in vino poto lassitudines recreat. Vuluæ vitiis tostum, acetabuli mensura: potum in sapa resistit stomachi [6] inflationibus. Orthopnoicis prodest cum melle: & thoracem purgat eodem ecligmate. Et lateri medetur cum semine lini. Addunt hyssopum & piperis aliquid. [b] Illinitur lieni. Difficilem ventrem tostum cibo emollit. Hippocrates vuluam purgari poto eo pronuntiat. Dolore leuari tosto acetabuli [7] mensura [c] dulci poto, & imposito cum succo maluæ. Intestinorum animalia pelli cum hydromelite & sale. Defluuia capitis, semine illito cohonestari. Articularibus morbis & podagricis plurimi cum oleo vetere, aut folia cum vrsino adipe trita imponunt: Ad eadem radix tusa cum aceto non minus vtilis: item lieni. Et cocta in vino discutit panos, cum axungia vetere salsa. Eadem psilothrum est sicca. Condidit laudes eius Phanias physicus, vtilissimam cibis [8] coctam conditámve professus arteriæ, tussi, ventris [9] distillationi, stomacho, panis, parotidibus, pernionibus: cum oleo sudorem, coctam cum conchyliis ciere aluum, cum ptisana pectus purgare, mulierúmque menses cum sale hulcera quæ serpant cohibere. [10] Succus quoque in vsu est. Expressus illitúsque fronti, sanguinem narium sistit: potus vrinam ciet, calculos rumpit: vuam [11] gargarizatus reprimit. Semẽ colligi messibus oportet. Alexandrinum maximè laudatur. Ad omnia hęc mitiores quidem teneræque efficaces, sed præcipuè syluestris [12] illa, & amplius lepras è facie tollit, in vino pota. Si quadrupes fœtum non admittat, vrtica naturam fricandam monstrant.

5 vuluam strangulantem. Ch.
6 inflammationibus. Ch.
7 mensura cum dulci.
8 conditam coctámve. Ch.
9 destillationi. Ch.
10 Succo. Ch.
11 gargarizatu. Ch.
12 illa, & hoc amplius. Ch. illa in vino pota, quæ & amplius lepras è facie tollit. Si quadrupes initium non adm. Vet.

ANNOTATIONES.

a Ita videtur reddere vocem Græcam Dioscoridis

ἀποστήματα, & inscitè quidem. Abscessus commodiùs ille verterit. Ni forte illũ hoc loquẽdi genere, quo aliis multis locis vtitur, cutem detritam, pannosam, lacerosam intelligit, quę abscessu tardiùs aperto, vel ęgri metu, vel imperitia medici, immodice, rodente pure, attenuata & resiccata est, ideóque subiectis partibus agglutinari nequit. ῥακώδες δέρμα Galenus vocat lib. 2. ad Glaucon. & ad eum morbum valde mel laudat, de quo Diosc. suo cap. scripsit, τὰ ἀφεστῶτα σώματα παρακολλᾷν.

b De foliis id Dioscorid. cum cerato.

c Sic vertit τὸ ἑλκῶ: quod paulo ante passum reddiderat, & aptius.

De lamio, & medicinis eius.
CAP. XIIII.

E[1] A quoque num, quam lamium inter genera earum appellauimus, mitissima, & foliis non mordentibus, medetur cum mica salis contusis incussisque, inustis & strumis, tumoribus, podagris, vulneribus. Album habet in medio folio, quod ignibus sacris medetur. Quidam è nostris tempore discreuere genera. Autumnalis vrticæ radice alligata in tertianis, ita vt ægri nuncupentur, cùm eruitur ea radix, & dicatur quæ, & cui, & quorum filio eximatur, liberari morbo tradiderunt. Hoc[2] idem contra quartanas pollere. Iidem vrticæ radice addito sale, infixa corpori extrahi. Foliis cum axungia strumas discuti: vel si suppurauerint, erodi complerique.

1 Ea quoque, quam nos lamiũ. V ea quoq. quam lamium. Ch.
2 idem & contra. Ch.

De scorpione, generibúsque, ac medicinis eius. CAP. XV.

EX argumento nomen accepit[1] [a] scorpius herba.[b] Semen enim habet ad similitudinem caudæ scorpionis, folia pauca. Valet & aduersus animal nominis sui. Est & [c] alia eiusdem nominis effectúsque sine foliis, asparagi [d] caule, in cacumine aculeum habens, & inde nomen.

1 scorpia. CH.

ANNOTATIONES.

a Scorpioëides, Dioscor.

b Vt scorpiuros florem.

c Tragos Dioscor. quam & tragonon vocari, & scorpium is tradit.

d Caulis læuis est, & absque foliis.

De leucacantha, & medicinis eius.
CAP. XVI.

LEucacantham alij[1] phyllon, alij ischiada, alij polygonaton appellant, radice[2] cyperi, quæ commanducata dentium[3] dolorem sedat. Item laterum & lumborum, vt Hicesius tradit, semine poto drachmis octo, aut succo. Eadémque ruptis[4] conuulsis medetur.

1 Phinusto. Ch.
2 Cypiri. Ch.
3 dolores. Ch.
4 & conuulsis. V.

De helxine, perdicio, parthenio, sideriti, & medicinis eius. CAP. XVII.

[a] HElxinen aliqui perdicium vocant, quoniam perdices ea præcipuè vescantur. Alij[1] sideritin, nonnulli parthenium. Folia habet mistæ similitudinis [b] plantagini & marrubio, cauliculos densos, leuiter rubentes, semina in capitibus lappaceis[2] adhærentia vestibus: vnde & helxinen dictam volunt. Sed nos[3] qualis vera esset helxine, [c] diximus priori libro. [d] Hæc autẽ inficit lanas, sanat ignes sacros & tumores, collectionésque [e] omnes; & adusta. Panos succus eius cum psimmythio, ignes sacros, tumores, collectionesque, & guttura incipientia turgescere. Item veterem tussim cyatho hausto, & omnia[4] in humido: sicut tonsillas & varices cum rosaceo. Imponitur & podagris cum [f] caprino seuo ceráque Cypria. Perdicium siue Parthenium (nam sideritis alia est)[5] à nostris herba [g] vrceolaris vocatur, [6] ab aliis [h] astericum, folio similis ocimo, nigrior tantùm, nascens in tegulis, parietinísque. Medetur cum mica salis trita iisdem omnibus, quibus lamium, & eodem modo: item vomicæ calfacto succo[7] pota. Et contra hulcera, rupta, lapsúsque & præcipitia; aut vehiculorum euersiones singularis.[8] [i] Vernula charus Pericli Atheniensium principi, cùm is in arce templum [k] ædificaret, repsissétque super altitudinem fastigij, & inde cecidisset, hac herba dicitur sanatus, mõstrata Pericli somnio à Minerua. Quare Parthenium vocari cœpta est, assignatúrque ei Deæ. Hic est vernula, cuius effigies ex ære fusa est, & nobilis[9] [l] ille Splanchnoptes.

1 sideritem. Ch.
2 adhærescentia. Ch.
3 qualis esset ixine. V.
4 vt in humido. Ch.
5 ab nostris. Ch.
6 ab aliis alterum, folio similis ocymis. Ch.
7 pota. Sed contra vulsa, rupta. Ch.
8 Verna. Ch.
9 ille Splanchnoptes. Ch.

ANNOTATIONES.

a Nicander in Theriacis vocat κλύβατιν ἣν καὶ ἑλξίνην, τὴν δὲ κλύβατιν καλέουσι. Addit interpres, dici & κλυβάτιον, σιδηρῖτιν, παρθένιον, περδίκιον.

b Mercurialis. Diosc. Ex sideritidis Heracleæ historia Plinius id videtur auellere.

c Cap. 16. libr. 21. quo loco Plinius ignoranter & inconsiderate, pro ixine, nempe chamęleone albo, helxinen ter scribit.

d δύναμιν δ' ἔχει τὰ φύλλα ψυκτικὴν, συσταλτικὴν, folia refrigerandi & spissandi vim habent. Legit Plinius βαφικὴν. Quidam hunc locum sic interpretantur, ad infecturam lanarum esse vtilem, quòd abstersoria sua vi, radiculæ, siuè struthij modo, sordes auferat & eluat, impedituras alioqui ne succum suum lanæ bibant. Cæterùm an ad id parietaria veteres vsi fuerint, à nemine, quòd equidem sciam, proditum est.

e Adusta & panos succus eius cum psimmythio, & guttura incipiẽtia turgescere &c. Cornarius qui repetita ex superiore periodo temerè alia censet. E quo equidem verba hæc, tumores collectionésque, irrepsisse puto. at Dioscorides nominatim scripsit ignibus sacris, & vlceribus, quæ serpunt, auxiliari.

f Hircino seuo, & cerato Cyprino. Diosc.

g Ocymoëides minus herbariorum.

h Ob florem stellatim diuisum.

i Plutarchus in vita Periclis.

k Ictino architecto operi præfecto. Strabo. & Vitruu.

l Sic vocatus est quòd exta torreret, & oris pleni spiritu ignem accenderet opus vnicum Stypacis Cyprij.

De chamæleone, generibúsque, & medicinis eius. CAP. XVIII.

CHamæleonem aliqui [a] ixiam vocant. Duo genera eius.[1] Candidior asperiora folia habet: serpit in terra echini modo, spinas erigens, radice dulci, odore[2] grauissimo. Quibusdam in locis viscum gignit album sub alis foliorum, maximè circa Canis ortum, quo modo thura nasci dicũtur: vnde & ixia appellatur.

1 Candidior sibi est, carduus asperitate. Describitur in terra. Quidã. Reutra ãd maleri in it sed hermit. V.
2 grauis. Ch.

latur.[1] Hoc, vt mastiche, vtuntur mulieres. Quare & chamæleon vocetur,[b] varietate foliorum euenit. Mutat enim cum terra colores hic niger, illic viridis, alibi cyaneus, alibi croceus, atque aliis coloribus. Ex his candidus hydropicos sanat succo radicis decoctæ. Bibitur[4] drachma in passo. Pellit & interaneorum animalia acetabuli mensura succi eiusdem in vino austero cum origani scopis. Facit[5] ad difficultatem vrinæ.[6] Hic succus occidit[7] [c] canes suésque in polenta. Addita aqua & oleo contrahit in se mures ac necat, nisi protinus aquam sorbeant. Radicem eius aliqui concisam seruari iubent funiculis pendentem, decoquúntque in cibo contra fluxiones, quas Græci reumatismos vocant. Ex nigris aliqui marem dixere, cui flos purpureus esset, & fœminam cui violaceus.[8] Vno nascuntur caule cubitali, crassitudine digitali. Radicibus earum lichenes curantur, cum sulphure & bitumine vnà decoctis: commanducatis verò dentes mobiles, aut in aceto decoctis. Succo scabiem etiam quadrupedum[9] sanant. Et ricinos canū necant:[10] iuuēcas quoque anginæ modo. Quare à quibusdam[11] vlophonon vocatur, &[12] cynozolon, propter grauitatem odoris. Ferunt &[13] hæc viscum hulceribus vtilissimum. Omnium autem generum eorum scorpionibus aduersantur.

1 Hoc mastiche. Ch. 4 & drachma. Vet. 5 ad, in Ch. 6 Radix. Diosc. 7 & canes. Ch. 8 Et vnà. Ch. 9 canes, in iuuēcas que anginæ morbum: & ricinos canū necant. Quare. Ve. 10 iuuencas. Ch. 11 vlophitum. Ch. 12 cynosbalon. Ch. cyneizolon. Quidam. 13 hæ. Dal.

ANNOTATIONES.

a Album tantùm. Dioscor. Lego, Chamæleonis duo genera. Candidior, quem ixiam vocant, asperiora folia habet &c. Chamæleon est aliqui. CH. Chamæleonem & aliqui &c.

b De nigro Chamæleone id Dioscor.

c Canes suesque in polenta aut addita aqua & oleo: Contrahit &c. Dioscor. Theophr. ca. 13. lib. 9. histo. id aliter refert. Occidit, inquit, canes & sues: canes quidem subacta cum polenta, & & hydrelæo: sues verò cum brassica (μετ' ῥαφάνων.) mixta, viscum hulce. Fallitur Plinius: albi chamæleonis peculiare est.

De coronopo, & medicinis eius. CAP. XIX.

Coronopus oblōga herba est cum fissuris. Seritur interim, quoniam radix[1] cœliacis præclarè facit in cinere tosta.

1 cœliacis. Paulus.

De anchusa, & pseudanchusa, & medicinis earum. CAP. XX.

Et anchusæ radix in vsu est, digitali crassitudine. Finditur papyri modo: [a] manúsque inficit sanguineo colore: præparat lanas pretiosis coloribus. Sanat hulcera in cerato, præcipuè [b] senum, adusta. Liquari non potest in aqua: oleo dissoluitur: idque syncerae experimentum est. Datur & ad renum dolores drachma eius potui in vino: aut si febris sit,[1] in decocto balani. Item in iocinerum vitiis, & lienis, & bile suffusis. Lepris & lentigini illinitur ex aceto. Folia trita cum melle & farina, luxatis imponuntur: & pota drachmis duabus in mulso aluum sistunt. Pulices necare radix in aqua decocta traditur. Est & alia similis,[c] pseudanchusa ob id appellata, à quibusdam verò[2] enchusa, aut[3] doris, & multis aliis nominibus, lanuginosior & minus pinguis, tenuioribus foliis & languidioribus. Radix[4] oleum non fundit, sed rubentem succum: & hoc ab anchusa discernitur. Contra serpentes efficacissima potu foliorum, vel seminis. Folia etibus imponuntur. Virus serpentium fugat. Bibitur & propter[5] spinam. Folium eius sinistra decerpi iubent Magi, & cuius causa sumatur dici tertianísque febribus[6] alligari.

1 cum mulsa. Diosc. 2 Echis. Ch. 3 Aris. Diosc. 4 in oleum non fundit rubentem. Ch. in olei non fundit rubentem succ. Vet. 5 dolores lumborum. Diosc. 6 adalligari. Ch.

ANNOTATIONES.

a Dioscorides τὴν χεῖρα ὑφαιμος ἐν τῷ θέρει χρωννῦσα, non vt vulgò legitur, χρωννῦσα. per æstatem colore rubescens, καὶ βάπτουσα τὰς χεῖρας ac manus inficiēs. Legit Plinius, aut eius scribæ, τὴν χεῖρα ὕφαιμος ὥς πάπυρος σχιζομένη καὶ βάπτουσα τὰς χεῖρας, inconsiderate ac negligenter. Orpheus in Argon. ἄγχουσαν ἐρυθρὴν vocat.

b Dioscoridi vlcera παλαιά, inueterata, sanat in cera & oleo decocta.

c Hæc est Dioscoridis echium, quam & arida vocari & alcibiadium tradit.

De onochile, anthemi, loto, & lotometra, heliotropio, triccoco, & adianto siue callitricho. CAP. XXI.

Est & alia herba proprio nomine[1] onochiles, quam aliqui[a] anchusam vocant, alij[2] arcebion, alij onochelim, aliqui rhexiam, multi[3] enchusam, paruo frutice, flore purpureo, asperis foliis & ramis, radice messibus sanguinea, cæterò nigra, in sabulosis nascens, efficax contra serpentes, maximéque viperas, & radice & foliis, æquè cibo ac potu. Vires habet messibus. Folia trita[b] odorem cucumeris reddunt. Datur in cyathis tribus vulua procidente.[c] Pellit &[4] tineas cum hyssopo. Et in dolore[5] renum aut iocineris ex aqua mulsa, si febris sit: sin aliter,[6] ex vino bibitur.[7] Lentigini ac lepris radix illinitur. Habentes eam, à serpentibus feriri negatur.[d] Est & alia huic similis[8] flore rubro, minor, & ipsa ad eosdem vsus. Tradúntque commanducata ea, si inspuatur, mori serpentem. Anthemis magnis laudibus celebratur ab Asclepiade. Aliqui leucanthemida vocant, alij leucanthemum, alij[9] eranthemon, quoniam vêre floreat: alij chamæmolon, quoniam odorem mali habeat. Nonnulli[10] melanthemon vocant. Genera eius tria[11] flore tantùm distant, palmum non excedentia,[12] paruísque floribus, vt rutæ, candidis, aut melinis, aut purpureis. In macro solo, aut iuxta semitas colligitur vêre, & in coronamenta reponitur. Eodem tempore & medici folia tusa in pastillos[e] digerunt: item florem & radicem. Dantur omnia mista drachmæ vnius pondere, contra serpentium omnium ictus. Pellit mortuos partus: item menstrua in potu, & vrinam, calculósque. Inflationes, iocinerum vitia, bilem suffusam, ægilopia commanducata, hulcerum eruptiones[f] manantes sanat. Ex omnibus his generibus ad calculos efficacissima est, quæ florem purpureum habet: cuius & foliorum & fruticis amplitudo maiuscula est. Hanc propriè quidam[13] eranthemon vo-

1 onochilon. Ch. 2 archibellion, alij onocean. Alij alcibiadion, alij onocheiles. Diosc. alij onochelim. Ch. 3 enichrisam. Ch. 4 tanias. Ch. 5 plenium. Ch. 6 è C. 7 Vitiligini. Diosc. 8 semine puniceo, minore. Diosc. 9 arathemida. Ch. 10 melanthion. Ch. 11 fronde. Ch. 12 paruis foliis, rutæ, candidis, aut malinis Ch. 13 eranthemum.

cant. Loton qui arborem putant tantùm esse, vel Homero autore coargui possunt.[g] Is enim inter herbas subnascentes Deorum voluptati, loton primam nominauit. [h] Folia eius cum melle, oculorum cicatrices, argema, nubeculas discutiunt. Est & lotometra, quæ fit ex loto sata, ex cuius semine [14] simili milio fiunt panes in Ægypto à pastoribus, maximè [i] aqua vel lacte subacto. Negatur quicquam illo pane salubrius esse, aut leuius, dum caleat: refrigeratus difficilius concoquitur, fitque ponderosus. Constat, eos qui illo viuant, nec dysenteriâ, nec tenesmo, neque aliis morbis ventris infestari. Itaque inter remedia eorum habetur. Heliotropij miraculum sæpius diximus, cum Sole se circumagentis, etiam nubilo die: [15] tantus sideris amor est.[16] Noctu velut desiderio [17] contrahi [k] cæruleum florem. Genera eius duo: [l] tricoccum, & [m] helioscopium. [n] Hoc altius (quanquam vtrunque semipedalem altitudinem non [18] excedat) ab ima radice ramosum. Semen in folliculo messibus colligitur. Nascitur non nisi in pingui solo, cultóque maximè: tricoccum vbique. Si decoquatur, inuenio cibis placere: & in lacte iucundius aluũ mollire: & si decocti succus bibatur, efficacissimè exinaniri. Maioris succus excipitur æstate, hora sexta: miscetur cum vino, sic firmior. Capitis dolores sedat, rosaceo admisto. Verrucas cum sale tollit succus è folio: vnde nostri verrucariam herbam appellauere, aliis cognominari effectibus digniorem. Nanque & serpentibus, & scorpionibus resistit, ex vino aut aqua mulsa, vt Apollophanes & Apollodorus tradunt. Folia infantium destillationibus, quod [o] siriasin vocant, illita medentur. Item contractionibus, etiam si id comitialiter accidat. Decocto quoque foueri [19] eos, saluberrimum est. Potum id pellit [20] tineas, & renum harenas. Si cuminum adiiciatur, calculos frangit.[p] Decoqui cum radice oportet, quæ cum foliis & hircino [21] seuo podagris illinitur. Alterum [22] genus, quod tricoccum appellauimus, & alio nomine scorpiuron vocatur, foliis non solùm minoribus, sed etiam in terram vergentibus. Semen ei est effigie scorpionis caudæ: quare ei nomen. Vis ad omnia venenata & phalangia,[23] & contra scorpiones præcipuè illita. Non feriuntur habentes. Et si terram surculo heliotropij circunscribat aliquis, negant scorpionem ingredi. Imposita verò herba, aut vda omnino respersum, protinus mori. [q] Seminis grana quatuor pota, quartanis prodesse dicuntur, tria verò tertianis: vel si herba ipsa ter circunlata subiiciatur capiti. Semen & venerem stimulat. Cum melle panos discutit. Et verrucas hoc vtique heliotropium radicitus extrahit, & excrescentia in sedibus. [r] Spinæ quoque ac lumborum sanguinem corruptum trahit, illitum semen & potum in iure gallinacei decoctum, aut cum beta & lente. Cortex [24] verò liuentibus colorem reddit. Magi heliotropium quartanis quater, in tertianis ter alligari iubent ab ipso ægro, precaríque eum, soluturum se nodos liberatum, & ita facere non exempta herba. Aliud adianto miraculum: æstate viret, bruma nõ marcescit: aquas respuit, perfusum mersúmve sicco simile est: tanta dissociatio deprehenditur: vnde & nomen à Græcis, a ioquin [f] frutici topiario. Quidam calitrichon vocant, alij polytrichon, vtrunque [25] ab effectu. Tingit enim capillum: & ad hoc decoquitur in vino cum semine apij, adiecto oleo copiosè, vt crispum densúmque faciat, defluere autem prohibet. Duo eius genera, candidius, & nigrum breuiúsque. Id quod maius est, politrichon: [26] aliud, trichomanes vocant. Vtrique ramuli nigro colore nitent [27] foliis filicis: [28] ex quibus inferiora aspera ac fusca sunt: [29] omnia autem contrariis pediculis densa inter se ex aduerso: radix [30] nulla. Vmbrosas petras, parietúmque aspergines: ac fontium maximè specus [31] sequitur: & saxa manantia, quòd miremur, cùm aquas non [32] sentiat. Calculos è corpore mirè pellit: frangítque, vtique nigrum. Qua de causa potiùs quàm quòd in saxis nasceretur, à nostris saxifragum appellatum crediderim. Bibitur è vino, quantum terni decerpsere digiti. Vrinam cient. Serpentium & araneorum venenis resistunt. In vino [33] decocti aluum sistunt. Capitis dolores corona ex his sedat. Contra scolopendræ morsus illinuntur, crebrò [34] auferendi ne pereant: hoc & in alopeciis. Strumas discutiũt, furfuresque in facie, & capitis manantia hulcera. Decoctum ex his prodest suspiriosis & iocineri, & lieni & felle suffusis, & hydropicis. Stranguriæ illinuntur, & renibus cum absinthio. Secundas cient & menstrua. Sanguinem sistunt ex aceto, aut rubi succo [35] poti. Infantes quoque exhulcerati perunguntur ex [36] iis cum rosaceo & vino priùs. Folium in vrina pueri impubis, tritum quidem cum aphronitro, & illitum ventri mulierum, ne rugosus fiat, præstare dicitur. [t] Perdices & gallinaceos pugnaciores fieri putant, in cibum eorum additis: pecorique esse [37] [u] vtilissimos.

14 simillimo porri.
15 tantum. Ch.
16 Noctu verò velut eius desid. Vet.
17 contrahit. Ch.
18 Excedit) ab vna. Ch.
19 os. Dal.
20 tantas Alij. & Co.
21 sebo. Ch.
22 genus est, quod tricoccum appellauimus: aliud verò, quod scorpioeides nomine vocatur. Dios.
23 sed. Ch.
24 seminis liuentibus. Ch.

25 Est ab eff. Ch.
26 aliqui. Ch.
27 foliis coriandri, aut filicis. Dios.
28 in quibus. Dal.
29 trichomani. Dal.
30 tenuis. Dios.
31 sequitur. Dal.
32 sentiat. Dal.
33 decocta. Dal.
34 auferenda ne pereant. Ve.
35 potu. Dal.
36 iis. Ch.
37 vtilis. Ch.

ANNOTATIONES.

a Anchusa secunda Dioscor.
b De alsines foliis id Dioscor.
c De radice anchusæ tertiæ, quæ posthac describitur id Dioscor. tradit.
d Anchusa tertia Diosc.
e Vide apud Dioscor. longè aliter hoc explicatum, quàm à Plinio citatur.
f De leucanthemo & chrysanthemo id Dioscor. vt legendum sit, sanant.
g Iliad. ξ. de Ioue & Iunone loquens,
τοῖσι δ' ὑπὸ χθὼν δῖα φύεν νεοθηλέα ποίην,
λωτόν θ' ἑρσήεντα, ἰδὲ κρόκον, ἠδ' ὑάκινθον.
Apud eundem Odyss. δ. Telemachus sic Menelaum alloquitur:
σὺ γὰρ πεδίοιο ἀνάσσεις
εὐρέος, ᾧ ἔνι μὲν λωτὸς πολὺς, ἐν δὲ κύπειρον.
h Hæc est lotus vrbana (λωτὸς ἥμερος) triphyllos, Dioscor.
i Horum omnium nihil Theophr. nihil Dioscor.
k De cichorij flore, qui etiam solem semper aspicit, hoc audiendum. Heliotropij flos, vel candidus est, vel subfuluus Dioscoridi.
l Paruum.
m Magnum.
n Magnum potius dictum puto ab amplitudine foliorum, quàm à proceritate ramulorum.
o σειρίασις ardor capitis, adustio, vstulatio, est cerebri & membranarum eius inflammatio, (τὸ καῦμα) cum oculorum & syncipitis cauitate, totius corporis ariditate, febre ardente, pallore, appetentia deiecta & nonnunquam diarrhoea. Vide suprà cap. 3. lib. 20.
p Dioscoridi tenuis & inutilis radix est,

q De se-

q De semine heliotropij magni id Dioscorides.

r Qualem morbum significet obscurum est, nisi fortè sanguinem impurum, fæculentum, crassum intelligat, renibus impactum & dolores excitã-tem: quo in morbo prodest vrinas meiere turbidas, cruentis similes, & tanquam iniecta permixtáque fuligine nigras. Alibi sanguinē inutilem vocat, vt cap. 4. lib. 20.

s Licenter hoc Plinius & affectate. Primùm quidem, quia frutex non est, sed herbula: deinde quia hominum industria eo non vtitur ad ornandos tegendósque hortorum parietes, vt aliis topiariis plantis, sed veluti naturæ quodam artificio muros vestit è quibus prorumpit.

t Coturnices. Diosc.

u Sata circa ouilia. Dioscor.

De picride, thesio, asphodelo, alimo, acãtho, bupresti, elaphobosco, scandice, iasione, & de caucalide, sio, sillibo, scolymo siue limonio, soncho, chondrillo siue chodrille, & boletis.

CAP. X.

PIcris ab insigni amaritudine cognominatur, vt diximus: a rotundo folio. Tollit eximiè b verrucas. Thesium quoque non dissimili amaritudine est: sed purgat aluum, in quem vsum teritur ex aqua. Asphodelum de clarissimis herbarum, quam heroion aliqui appellauerunt. Hesiodus & in syluis nasci dixit: Dionysius, marem ac fœminam esse. Defectis corporibus & phthisicis constat bulbos eius cum ptisana decoctos aptissimè dari: panémque ex his cum farina subactis, saluberrimum esse. Nicander & contra serpentes ac scorpiones, vel caulem, quem anthericon vocauimus, vel semen, vel bulbos dedit in vino tribus drachmis: substrauitque somnos contra hos metus. Datur & contra venenata marina, & contra scolopendras terrestres. Cochleæ mirè in Campania caulem eum persequuntur, & surgendo arefaciunt. Folia quoque illinuntur venenatorum vulneribus ex vino. Bulbi neruis articulisque cum polenta tusi illinuntur. Prodest & concisis ex aceto lichenas fricare: item hulceribus putrescentibus ex aqua imponere: mammarum quoque & testium [1] inflammationibus. Decocti in fæce vini, oculorum epiphoris supposito linteolo medentur. [2] Ferè in quacunque morbo decoctis magis medici vtuntur. Item ad tibiarum tetra hulcera, rimásque corporum quacunque in parte farina arefactorum. Autumno autem colliguntur, cùm plurimùm valent. Succus quoque [3] tusis expressus aut decoctis, vtilis fit c corporis dolori, cũ melle: idem odorem corporis d iucundum affectantibus, cum iri arida & salis exiguo. Folia etiam suprà dictis medentur, & strumis, panis, hulceribus in facie, decocta in vino. Cinis è radice alopecias emendat, & rimas pedum. Decoctæ radicis in oleo succus, perniones & ambusta. Et ad e grauitatem aurium infunditur: [4] à contraria aure in dolore dentium. Prodest & vrinæ pota modicè radix, & menstruis lateris doloribus: item ruptis conuulsis, tussibus, drachmæ pondere in vino pota. Eadem & vomitiones adiuuat commanducata. Semine sumpto turbatur venter. Chrysermus & parotidas in vino decocta radice curauit: item strumas, admista cachry ex vino. Quidam aiunt, si imposita radice pars eius in fumo suspendatur, [5] & quarta die soluatur, vnà cum radice arescere strumam. [6] Sophocles ad podagras vtroque modo, cocta crudáque vsus est. Ad perniones decoctam ex oleo dedit & suffusis felle in vino, & hydropicis. Venerem quoque concitari cum vino & melle f perunctis, aut bibentibus, [7] tradiderunt. Xenocrates & lichenas & psoras, radice in aceto decocta, tolli dicit. Item si cocta sit cum hyoscyamo & pice liquida, alarum quoque & feminum vitia, & capillum crispiorem fieri, raso prius capite, si radice ea fricetur. [8] Simus lapides renum in vino decocta atque pota eximit. Hippocrates [9] semen eius ad impetus lieni dari censet. Iumentorum quoque g hulcera scabiem, radix illita, aut decoctæ succus ad pilum reducit. Mures etiam eadem fugantur, [10] cauerna præclusa moriũtur. Asphodelon ab Hesiodo quidam [11] h alimon appellari existimauere, quod falsum arbitror. Est enim suo nomine alimon, non parui & ipsum erroris inter autores. Alij enim fruticem esse dicunt densum, candidum, sine spina, foliis oleæ, sed mollioribus. [12] Coquitur autem hoc ciborũ gratia. [13] Radix tormina discutit, drachmæ pondere in aqua mulsa pota: item [14] conuulsa & rupta. Alij olus maritimum esse dixere salsum, & inde nomen, foliis in rotunditate longis, laudatum in cibis. Duorum prætereà generum, i syluestre, & mitius: vtrunque prodesse dysentericis etiam exhulceratis cũm pane, stomacho verò ex aceto. Hulceribus vetustis [15] illini crudum, & vulnerum recentium impetus [16] lenire, & [17] luxatorum pedum ac vesicæ dolores. Syluestri tenuiora folia, sed in eisdem remediis effectus maiores, & in sananda hominum ac pecorum scabie. Prætereà nitorem corpori fieri dentibúsque cãdorem, si fricentur radice [18] ea. Semine linguæ subdito sitim non sentiri. Hoc quoque mandi, & vtraque etiam condiri. Crateuas tertium quoque genus tradidit, longioribus foliis & hirsutioribus, odore cupressi: nasci sub edera maximè, prodesse [19] opisthotonicis, contractionibus neruorum, tribus obolis in [20] sextarium aquæ. [21] k Acãthos est l topiaria & vrbana herba, elato m longóque folio, crepidines marginum, adsurgentiúmque puluinorum toros vestiens. Duo genera eius sunt, n aculeatum & crispum, quod breuius: alterum læue, quod aliqui o pæderota vocant, alij melamphyllum. Huius radices vstis luxatísque mirè prosunt: item ruptis conuulsis & p phthisin metuentibus incoctæ cibo, maximè [22] ptisana. Podagris quoq. illinuntur tritæ & calefactæ calidis. Bupleuron in sponte q nascentium olerum numero Græci habent, caule [23] cubitali, foliis multis longísque, capite r anethi, laudatum in cibis ab Hippocrate: in medicina à Glucone & f Nicandro. Semen contra serpentes valet. Folia ad secundas fœminarum, vel succum ex vino illinunt: & strumis folia cum sale & vino. Radix [24] contra serpentes datur in vino, & vrinæ [25] ciendæ. Buprestim magna inconstantia Græci in laudibus ciborum etiam

1 inflamma-tioni. Ch.
2 Foliis in. M.
3 thirsis. M.
4 & à contr. Dal.
5 quartóque. Ch.
6 Socles. Ch.
7 tradidère Ch.
8 Timon. Ch.
9 semine ad. Ch.
10 & cauerna. Dal.
11 halimõ. Ch. & hic, & x.
12 Coqui hoc. Ch.
13 Radice tor. discutit. Ch.
14 rupta conuulsa. Ch.
15 illinitur. M.
16 lenire perhibetur, & M.
17 laxatorum. Ch.
18 eius. Dal.
19 opisthotonis. Ch.
20 sextario.
21 Acanthi topiaria & vrbana herba elato lõgóque fol. crep. &c. vestientis duo genera sunt acul. &c. Ch.
22 ptissana. Dal.
23 cubitale. Ch.
24 & contra Ch.
25 eiiciendæ. Ch.

habuere: iidémque remedia tanquam contra venenum prodiderunt. Et ipsum nomen [26] indicio est [27] boum certè venenũ esse,[u] quos dissilire [28] degustata fatentur. Quapropter nec de hac plura dicemus.[29] Est verò causa, [30] quare venena monstremus inter gramineas coronas, nisi libidinis causa expetenda alicui videtur, quam non aliter magis accendi putant, [31] [x] quàm potu. Elaphoboscon ferulaceum est, geniculatum digiti crassitudine, [32] semine corymbis deprehẽdentibus simili effigie, sed nõ amaris, foliis olusatri: & hoc laudatum in cibis. Quippe etiam conditum prorogatur ad vrinam ciendam, lateris dolores sedandos, rupta conuulsa sananda, inflationes discutiendas, [33] coli quoque tormenta.[34] Contra serpentium omniúmque aculeatorum ictus. Quippe fama est, hoc pabulo ceruos resistere serpentibus. Fistulas quoque radix nitro addito illita sanat. Siccanda autem in eos vsus prius est, ne succo suo madeat, qui contra serpentium ictus non facit eam deteriorem. Scandix quoque [y] in olere syluestri à Græcis ponitur, vt [35] Opion & Erasistratus tradunt. [36] Item decocta aluum sistit. Semine singultus confestim ex aceto sedat. Illinitur ambustis, vrinas ciet. Decoctæ [z] succus prodest stomacho, iocineri, renibus, vesicæ. Hæc est, quã Aristophanes Euripidi poëtæ obiicit iocalariter, [A] matrem eius ne olus quidẽ legitimũ venditasse, sed scandicem. Eadem erat [B] anthriscus [37] si tenuiora folia & odoratiora haberet. Peculiaris laus [38] eius, quòd fatigato Venere [39] corpori succurrit, marcentésque senio iam coitus excitat. Sistit profluuia alba fœminarum. Et [C] iasione olus syluestre habetur, in terra repens, cum lacte multo: florem fert candidum: concilium vocant. Et huius eadem commendatio ad stimulandos coitus. Cruda ex aceto in cibo sumpta, mulieribus lactis vbertatem præstat. Salutaris est phthisim sentiẽtibus. Infantiũ capiti illita, nutrit capillũ, tenacioremque eius cutem efficit. Estur & caucalis, fœniculo similis, [40] breui caule, flore candido, cordi vtilis. [D] Succus quoque eius bibitur, stomacho perquàm commodatus & vrinæ, calculisque & arenis pellendis, & vesicæ pruritibus. Extenuat & lienis, iocineris, renũque [E] pituitas. Semen menses fœminarum adiuuat, [41] [F] bilémque à partu siccat. Datur & cõtra profluuia genituræ viris. Chrysippus & conceptionibus eam putat conferre multùm: bibitur in vino ieiunis. Illinitur & contra venena marinorum, sicut [42] Petricus in carmine suo significat. His adnumerant [43] sion, latius apio, in aqua nascens, pinguius, nigriúsque, copiosum semine, sapore nasturtij. Prodest vrinis, renibus, lienibus, mulierúmque mensibus, siue [44] ipsum in cibo sumptum, siue ius decocti, siue [45] semen è vino drachmis duabus. Calculos rumpit, aquisque quæ gignunt eos, resistit. Dysentericis prodest infusum. Item lentigini illitum & mulierum vitiis in facie noctu illitum, momentóque cutem emẽdat, & ramices lenit, & scabiem equorum. Silybum, chamæleonti albo similem, æquè spinosam, ne in Cilicia quidem, aut Syria, aut Phœnice, vbi nascitur, coquere tanti est: ita operosa eius culina traditur. In medicina nullum vsum habet.

[G] Scolymon quoque in cibos recipit Oriẽs, & alio nomine [46] [H] limonion appellat. Frutex est nunquam cubitali altior, [47] cristísque foliorum ac radice nigra, sed dulci. Eratosthenis quoque laudata in pauperis cœna. Vrinam ciere præcipuè traditur: sanare lichenas & lepras ex aceto: Venerem stimulare in vino, Hesiodo & Alcæo testibus: qui florẽte ea cicadas acerrimi cantus esse, & mulieres libidinis auidissimas, virósque in coitum pigerrimos scripsere: velut prouidentia naturæ hoc adiumento tunc valentissimo.[48] Item graueolentiam alarum emendat radicis emedullatæ vncia, in vini Falerni heminis tribus decocta ad tertias, & à balineo ieiuno, itémque post cibum cyathis singulis pota. Mirum est [I] quod Xenocrates promittit experimento, vitium id ex alis per vrinam effluere. Estur & sonchos, vt quẽ Theseo apud Callimachum apponat [K] Hecale, vterque albus & niger, lactucæ similes ambo, nisi spinosi essent, caule cubitali, anguloso, intus cauo, sed qui fractus copioso lacte manet. Albus, [49] qui è lacte nitor, vtilis orthopnoicis lactucarum [50] modo. Erasistratus calculos per vrinam pelli eo monstrat, & oris graueolentiam commanducato corrigi. Succus trium cyathorum mensura, in vino albo & oleo calefactus, adiuuat partus, ita vt à [51] partu ambulent grauidæ. Datur & in sorbitione. Ipse caulis decoctus facit lactis abundantiam nutricibus, coloremque meliorem infantium: vtilissimus his, quæ lac sibi [M] coire [52] sentiant. Instillatur auribus succus, calidúsque in stranguria bibitur cyathi mensura, & in [N] stomachi rosionibus cum semine cucumeri nucleísque pineis. Illinitur & sedis collectionibus. Bibitur cõtra serpentes scorpionésque, radix verò illinitur. Eadem [53] decocto in oleo Punici mali calice, aurium morbis præsidium est. Hæc omnia [54] ex albo. Cleẽporus nigro prohibet vesci, vt morbos faciente, de albo consentiens. Agathocles etiam contra sanguinem tauri demonstrat [55] succum eius. Refrigeratoriam tamen vim esse conuenit nigro, & hac causa imponendũ cum polenta. Zenon [56] radice albi stranguriam docet sanari. [O] Chondrillon siue chondrille, folia habet intubi circumrosis similia, caulem minus [57] pedalem, succo madentem amaro, [58] [P] radice fabę simili, aliquando numerosa. Habet proximam terræ mastichen [Q] tuberculo fabæ, quæ apposita fœminarum menses trahere dicitur. Tusa cum radicibus tota, diuiditur in pastillos, contra serpentes argumento probabili. Siquidem mures agrestes læsi ab his, hanc esse dicuntur. Succus ex vino coctæ, aluum sistit. Eadem palpebrarum pilos [59] inordinatissimos, pro gũmi efficacissimè regit. Dorotheus stomacho & cõcoctionibus vtilẽ carminibus suis pronuntiauit. [60] Aliqui [61] fœminis & oculis, generationique virorum contrariam putauere. Inter ea quæ temerè manduntur, [62] boletos meritò [63] posuerim, optimi quidem [64] hos cibi, sed immenso exemplo in crimen adductos, veneno Tiberio [R] Claudio principi per hanc occasionem à coniuge Agrippina dato: quo facto illa terris venenum alterum, sibíque ante omnes, Neronẽ suũ dedit. Quorundam ex his facilè noscuntur vene-

26 indiciũ est. Ch.
27 boum esse venenum. M.
28 gustata. Ch.
29 Nec verò caussa est. Vet.
30 quapropter. M.
31 quam e ius potu. M.
32 seminis. Alij. semine in corymbis depẽdentibus silis effigie. Vet. & Ch.
33 colique torm. Ch.
34 Et contra serpẽt. morsus omniúmq. Dal.
35 Opinion. Ch.
36 Ea. Dal.
37 si teneriora. Ch.
38 ei Ch.
39 corpore. Ch.
40 breue. Ch.
41 lochiónque partu prouocat. Vet. iuuat, bilis è partu. Sicca datur. Ch.
42 Petreius Alij.
43 & Sicn. M. esium. Ch.
44 ipso. Ch.
45 semine in. Ch.

46 limonia. M. & Ch.
47 crispisque. M.
48 Idem. M. Id. est. Chiff. Lege, Idem.
49 cui est lactis nitor. Dal.
50 modo ex em. ãnate. Erasistr. Corn ex ve. Sic & Ch.
51 pota. Dal.
52 sentiunt. Dal.
53 decocta sic & Co. cum cocto Punici. Dal.
54 de. Dal.
55 succo eius vti. Ve.
56 radicem albi stranguria sanadet Condrion Ch. legitur & nadet, pro, docet in M.
57 pedale. Ch. pro, pedali.
58 radicem fabæ similem, aliquãdo numerosam. Alij numerosam habet. Praxi. Ch.
59 inordinatos pro Dal.
60 Aliqui Ch.
61 fœminarum oscitis Alij
62 & boletos. Ch.
63 posuerim. Optimus quidẽ est & cibus sed im. ex. in cr. adductus. Vet. Optimus quidẽ his cibus sed im. ex. in cr. adductus. Ch.
64 eorum. M.

na, diluto rubore, rancido aspectu, liuido intus colore, rimosa stria, pallido per ambitum labro. Non sunt hæc in quibusdam, siccique & nitri similes veluti [s] guttas [65] in vertice albas ex tunica sua gerunt. [66] Voluam enim terra ob hoc priùs gignit, ipsum posteà in volua, ceu in ouo est luteum. Nec tunicæ minor gratia in cibo infantis boleti. Rumpitur hæc primò nascente: [67] mox in pediculo corpus absumitur, raróque vnquam geminis ex vno pede. Origo prima causáque è limo, & [68] acescéte succo madentis terræ, aut radicis ferè glandiferæ: initióque spuma lentior, dein corpus membranæ simile, mox partus. [69] Vt diximus, illa perniciali, prorsus improbáda. Si enim [T] caligaris clauus ferri vel aliqua rubigo, aut panni marcor affuerit nascenti, omnem illicò succum alienum saporémque in venenum [70] concoquit: deprehendisséque nisi agrestes possunt, atque qui colligunt. Dicunt ipsi alia vitia, [71] nunc quidem si serpentis cauerna iuxtà fuerit, [72] si [73] patescentes primò adhalauerit, [74] capaci venenorum cognatione ad virus accipiendum. Itaque caueri conueniet, priùs quàm se condant serpentes. Signa erunt tot herbæ, tot arbores fruticésque, ab emersu earum ad latebram vsque vernantes: & vel fraxini tantùm folia, nec posteà nascentia, nec antè decidentia. Et boletis quidem ortus occasúsque omnis intra dies septem est.

65 guttas vertice albas in tun. Vet. 66 Voluā. Cb. 67 mox increscente pedic. Cliff. mox crescēte in pediculo, raro vnquam geminis ex vno pede. Vet. 68 accrescēte Vet. 69 Quę diximus pernicialia, illa prorsus abneganda. Si enim &c. omnē illico succū in alienum saporem atque venenū concoquit. Vet. mox partus, vt diximus. Illa pernicialia: si caligaris &c. Etenim illic &c. M. 70 concoquit Quin deprehendisse agrestes ipsi dicunt alia vitia. Vet. 71 ne Cb. 72 aut si. Dal. 73 patescentem. Cb. 74 rapaci. Vet.

ANNOTATIONES.

a Falsum id. Nulli generi κιχωριωδῶν rotundum folium est, sed oblongum. Theophrastus cap. ii. libr. 7. Hist. figuræ foliorum nullam mentionem facit, sed eam solùm hyeme tota, vêréque toto florere tradit. Quòd si rotundū teres intelligamus, minima certè κιχωριώδους species, quam picrida esse putamus, foliis est propemodum tereti bus.

b Matthiolus verrucarium cichorium depingit, facultatis præstantissimæ ad verrucas delendas.

c Coli tormentis, aut lassitudini.

d Quia tetrum odorem corporis, alarum præcipuè, fœminum, pedum emendat.

e τὴν βαρηκοΐαν, Dioscorides verò ὠταλγίας, aurium dolorem.

f Illitis genitalibus tam maris quàm fœminæ.

g Festus prisco vocabulo ea vocat, petimina, præsertim quæ humeros obsident. Lucillius,

Vt petimen naso, aut lumbos ceruicibus tangat.

h Halmyrin Aëtius vocat.

i Hoc est, syluestre, & satiuum. Satiuum halimum Tholosæ in quibusdam hortis habent, ídque vocant, *l'herbe du Machlou*, id est herbam colicam, quòd doloribus colicis valdè prosit. Syluestre haud procul Tholosa in quibusdam sepibus nascitur.

k Græci ἀκάνθην fœminino genere dicunt, Latini verò masculino acanthum.

l Syluestris & agrestis vbiuis Monspessuli nascitur.

m Latiore & longiore quàm lactuca, erucæ diuisura.

n Hoc est syluestre, & cardui species.

o Apud Athenæum lib. 12. Demetrius Phalereus comam flauo colore tingebat, & pæderote illinebat faciem: apud eundem lib. 13. λευκόχροος λίαν τις ἐστὶν, καὶ παιδέρωτα ἐντρίβεται. Inde cognoscimus acanthi folia trita & illita faciem dealbare, maculas & sordes abstergere, eam lentore suo veluti læuigare, quamuis nonnulli pæderota fuci genus esse velint.

p τοῖς φθισικοῖς, Ruellius apud Dioscor. commodiùs vertit, tabem sentientibus. Omittit Plinius vrinam ciere, aluum sistere.

q Quibusdam ami vulgare.

r Vel vmbellæ tantùm figura, vel etiamnum floris colore.

s Nicander in Theriacis,

σπέρματα βεπλεύρε τε καὶ ἰδαίης κυπαρίσσε.

t Buprestis oleris mentionem Theophr. facit cap. 8. li. 7. Hist. Gal. in Glossis. Hesychius βούπρηστις, cum accētu acuto in antepenultima, olus: βουπρῆστις cum circumflexo in penultima, insectum venenatum. Quidam esse volunt auriculam leporis descriptam à Dodonæo nomine bupleuri.

u De bupresti herba id non traditur, sed de bupresti insecto, Scarabæo longipedi non dissimili, infrà descripto c. 4. l. 30. Ignoranter hæc Plinius.

x Vt & cantharidis.

y Inter olera, quæ in cibis sumuntur, præsertim apud Ægyptios scandicem & anthriscum suprà recensuit.

z τὸ ἀφέψημα. Dioscor.

A Quidam, vt Theopompus, & Val. Maximus cap. 4. 3. hoc narrant. Constat tamen Mnesarchi, siue Mnesarchidæ, & nobilissimæ fœminæ Clitûs filium fuisse, quamuis & eum quidam σκανδικοπώλην vocauerint: de illo perquàm multa Rhodig. cap. 10. 24.

B Chærephyllum nostrorum & Columellæ li. 11. Enthusicon. ad Theophr. cap. 7. lib. 7. histor.

C Voluulus maior: smilax læuis. Diosc. cuius mentio fit cap. 10. vlt. lib. 24. vt & conuoluuli cap. 5. lib. 21.

D Hæc omnia in Dioscoride non leguntur. Ex Petrico Plinium sumpsisse coniector.

E Obstructiones à pituita factas.

F Biliosam purgationem, prouocato locheio.

G Hæc de scolymo Theophrasti audienda sunt, non Dioscoridis. Vtriusque mentio fit cap. 23. vltimo, lib. 20.

H Leimoniam quasi pratensem cardum. de quo cap. 9. li. 25. vel λιμώνιον quod eius esu λιμὸς, id est, fames expleatur. Theophr. cap. 3. l. 6. hist. apertissimè distinguit σκόλυμον à λειμωνία. Plinius legisse videtur, σκόλυμος ὃς καὶ λειμωνία.

I Nempe τοῦ καύματος γενομένου, æstu vehementissimo: quamobrem, cicadas ᾀδαλιδῶνας vocant, παρὰ τὸ ᾄδειν ὑπὸ τοῦ ἡλίου. Vide quæ notata sunt in ca. 63. lib. 10.

K Hecale anicula pauperrima Theseum adolescētem comiter hospitio excepit, vnde sacrum Hecalesion per pagos celebre Hecalo Ioui, cum Hecales summis honoribus. Ouid.

Cur nemo est Hecalem, nulla est quæ cœperit Irum?
Nempe quòd alter egens, altera pauper erat.

Plautus in Cistellaria,

Ecastor haud me pœnitet, si, vt dicis, ita futura es.
Nam si quidem ita eris vt volo, nunquam Hecale fies.

Petronius,

Qualis in Actæa quondam fuit hospita terra,
Digna sacris Hecale, quam Musa loquentibus annis
Battidæ vatis viuendo tradidit æuo.

Autor Priapeiorum.

Æqualis tibi quam domum reuertens
Theseus reperit in rogo iacentem.

Suidas Heroida fuisse tradit, sic dictam, ἀπὸ τοῦ ἑκάστῳ τὴν ἑκάλει. Fuit enim illi τὸ τεῖχος ἀκλήϊστον. Rhodig. cap. 11. 30. Vide infrà cap. 8. lib. 28. Notus est versiculus ille veteris Epigrāmatis: μέλπω δ' γραὸς τῆς φιλοξένου τρόπους. Vide Politianum cap. 24. Miscel.

L A vitioso & putrido humore, vapore, genitam: siccat enim ac refrigerat sonchus: ideóque putredini obsistit.

M Præ calida intemperie hepatis, venarum, mammarum: siccari, minui, spissari. Sonchus cum farre coctus mammas vberiores facit, cap. vltimo, lib. 26.

N Æstuanti stomacho & inflammato illinitur, stomachi rosiones sorbitione mitigat.

O Plinius oscitanter confundit duas chondrillæ species.

P Dioscorides chondrillæ secundæ radicem esse ait, tenuem, leuem, subflauam, succosam, rotundã. ἔπακμον, id est, vegetam. Plinius legisse videtur, κυάμου.

Q Mastichen quæ in Chondrilla reperitur, κυαμιαίαν μεγέθει εἶναι, Dioscorides tradit, fabæ magnitudinem æquare, sed non radicem fabæ similem esse.

R Illo euentu Nero boletos appellabat, βρῶμα θεῶν. Sueton. Dion histor. 58. qui etiam scribit post obitum à Seneca editam fuisse illius ἀποκολοκύνθωσιν, quasi ἀποθέωσιν & ἀπαθανάτωσιν, quæ etiamnum extat. Had. Iun. cap. 17. I.

S Concretam pituitam, γλοιώδης ὀπὸς πάγων Diosc.

T Caliga, militare calceamentum, clauis suffixum ferreis, argenteis, aureis, vt quisque luxu & opibus diffluebat, commune tam gregario, vili, & obscuro militi, quàm duci & centurioni. Inde caligati milites Suetonio in Augusto & Vitellio. Inde nomen Caligulæ Imperatoris. Suprà cap. 43. lib. 7. P. Ventidius iuuentam inopẽ tolerauit in caliga militari, capit. 3. 33. Agnon Teius crepidas aureis clauis suffigebat, quibus etiam vrbana mulierum calceamenta ornabantur, auctore Festo in voce, clauata: ac id est quod autor loco proxime citato queritur & indignatur, ab equitum vxoribus aurum pedibus indui & gestari. Brissonius capite 5. 2.

De fungis, & silphio, & de lasere. *CAP. XXIII.*

F[a]Vngorum lentior natura, & numerosa genera, sed origo non nisi ex pituita arborum. Tutissimi, [1] qui rubent callo, minùs diluto rubore, quàm boleti. Mox candidi, velut [b] apice Flaminis [2] insignibus pediculis. Tertium genus [c] suilli, venenis [3] accommodatissimum. Familias nuper interemere, & tota conuiuia, [d] Anneum Serenum præfectum Neronis vigilum, & tribunos, [4] & centuriones. Quæ voluptas [5] tanta ancipitis cibi? Quidam discreuere arborum generibus, fico, [6] [e] ferula, & gummi ferentibus: nos item fago, aut robore, aut cupresso, vt diximus. Sed ista quis spondet in venalibus? Omnium colos liuidus.

1 quibus rubet caro, magis. Vet. 2 insignitis. Vet. 3 accommodatißimi. Ch. 4 centurionesque. 5 tam. Alij. 6 betula. Dal.

[7] His aberit veneni argumentum, [8] quo similior fuerit arborum fici. Aduersus hæc dicemus remedia, dicemúsque: interim sunt aliqua & in his. Glaucias stomacho vtiles putat boletos. Siccantur pendentes suilli, iunco trãsfixi, quales è Bithynia veniunt. Hi fluxionibus alui, quas rheumatismos vocant, medentur, excrescentibúsque in sede carnibus: minuunt enim eas, & tempore absumunt: Item [9] lentigines, & mulierum vitia in facie.

7 Hic habebit. C. 8 quo fungi similior arborum fuerit. 9 lentiginẽ. Ch.

[10] [f] Lauantur etiam vt plumbum, in oculorum medicamenta. Sordidis hulceribus & capitis eruptionibus, canum morsibus ex aqua illinuntur. Libet & coquendi dare aliquas communes in omni eo genere obseruationes, quando ipsæ suis manibus deliciæ præparant hunc cibum solùm, & cogitatione antè pascuntur, succineis nouaculis aut [11] argenteo apparatu comitante. Noxij erunt fungi, qui in coquendo duriores fient: innocentiores qui nitro addito coquentur, si vtique percoquantur. Tutiores [12] fient [g] cum carne cocti, aut cum pediculo pyri. Prosunt & pyra confestim sumpta. Debellat eos & aceti natura, contraria iis. Imbribus proueniunt omnia hæc. Imbre & silphion. Venit primò è Cyrenis, vt dictum est. Ex Syria nunc maxime importatur, deterius Parthico, sed Medico melius, extincto omni Cyrenaico, vt diximus. Vsus silphij in medicina. Nam folia ad expurgandas vuluas pellendósque emortuos partus decoquuntur in vino albo [13] odorato, vt bibatur mensura [14] acetabuli à balineis. Radix prodest arteriis exasperatis & collectionibus sanguinis illinitur. Sed in cibis concoquitur ægrè. Inflationes facit & ructus. Vrinæ quoque noxia. Suggillatis cum vino & oleo amicissima, & cum cera strumis. Verrucæ sedis crebriore eius suffitu cadunt. Laser è silphio profluens quo diximus modo, inter eximia naturæ dona numeratum, [15] pluribus compositionibus inseritur. Per se autem algores excalfacit. Potum neruorum vitia extenuat. Fœminis datur in vino. Et lanis mollibus admouetur vuluæ ad menses ciendos. Pedum clauos circunscarificatos ferro, mistum ceræ extrahit. Vrinã ciet ciceris magnitudine dilutũ. Andreas spõdet, copiosius sumptũ nec inflationes facere, & concoctioni plurimùm conferre senibus & fœminis: item hyeme, quàm æstate, vtilius, & tunc aquam bibentibus: cauendúmque nequa intus sit [h] exhulceratio. Ab ægritudine recreationi efficax in cibo. Tempestiuè enim datum, [i] cauterij vim obtinet: assuetis etiam vtilius, quàm expertibus. Ad extera corporum indubitatas confessiones habet. Venena telorum & serpentium extinguit potum: ex aqua vulneribus his circumlinitur: scorpionum tantùm plagis ex oleo: hulceribus verò non maturescentibus cũ farina hordeacea vel fico sicca. Carbunculis cum [16] ruta, vel cum melle, vel per se visco superlitum vt hæreat: [17] sic & ad canis morsus. Excrescẽtibus circa sedem, cum [18] tegmine Punici mali ex aceto decoctum. Clauis [19] pedum, [k] qui vulgò morticini appellãtur, nitro [20] misto, antè subactum. [l] Carnes replet cũ vino & croco, aut pipere, [21] aut muriũ fimo & aceto. Perniones ex vino [22] fouet, & ex oleo coctum imponitur: sic [23] & callo. Clauis pedũ superrasis præcipuæ [24] vtilitatis. Contra aquas malas, pestilentes tractus, vel dies. In tussi, vua, fellis veteri suffusione, [25] hydropisi, raucitatibus: cõfestim enim purgat fauces, vocémque reddit. Podagras in spongia dilutum posca lenit. Pleuriticis in sorbitione vinum poturis datur, contractionibus, opisthotonicis, ciceris magnitudine cera circunlitum. In angina gargarizatur. Anhelatoribus & in tussi vetusta cum porro ex aceto datur: æquè ex aceto his [m] qui [26] coagulum lactis sorbuerint. Præcordiorum vitiis syntecticis, comitialibus [27] in vino, in aqua mulsa linguæ paralysi. Coxẽdicibus & lumborum doloribus cũ decocto melle illinitur. Nõ censuerim, quod autores suadent, [n] cauernis dentium in dolore inditũ cera includi, magno experimento hominis, qui se [28] ea de causa præcipitauit ex alto. Quippe tauros inflãmat naribus illitis: serpentes auidissimas vini admistum rumpit. Ideò nec inungi suaserim cum Attico melle, licèt præcipiant. Quas habet vtilitates admistum aliis, immensum est referre: & nos simplicia tractamus; quoniam in his natu-

10 Linuntur etiam ad plumbũ, & ocul. Alij. 11 & argẽt. Alij. 12 fiunt. Ch.

13 & od. Ch. 14 acetabuli. Ad liminas radix. M. 15 plurimis. Chif. plurimis compositionibus infertur. M. 16 ruta, nitro, & melle. Diosc. 17 sicut ad. Ch. 18 germine. M germine Punici &c. Ch. 19 pedum, in Ch.d. 20 mistis. Alopecias nitro ante subactas replet &c. Ch. 21 ac. Ch. 22 fouent. Dal. 23 & callo & clauis. Dal. 24 vtilitatis & contra Dal. 25 hydrope. Dal. 26 coagulatum lac sorbuerint. V. qui coactum lactis sorb. Vet. alij. 27 in cibo. Ch. 28 eadem causa. Ch. 29 plura dicemus. Vet.

his naturam esse apparet, in illis coniecturam sæpius fallacem, nulli satis custodita in misturis concordia naturæ ac repugnantia. Qua de re mox [29] plura.

29 plura dicemus. Vet.

ANNOTATIONES.

a Fungus Plauto in Bacchidib. stupidus, stolidus, inconsideratus.

Adeon' me fuisse fungum, vt qui illi crederem?

Et aliquantò pòst.

Tanti est, quanti est fungus putidus.

Item lepide,

Pol hic quidem fungino genere est, capite se totũ operit.

b Sic albogalerum & pileum Flaminis vocat, cuius effigies in multis vetustis nummis spectatur, præcipuè Iulij Cæsaris.

c Suilli etiamnum Italis vocantur *Porcini*.

d Eius meminere Seneca Ep. 64. & Tacitus lib. 13. Annal.

e Betula. Ferula arbor non est.

f Linuntur etiam ad plũbum & oculorum &c. Plumbum, oculorum vitium coloris plumbei suffusio, cuius mentio cap. 13. lib. 25.

g Ob carnis pingue. Eâdem ratione cum oleo vel butyro multo coquunt.

h Quam acrimonia sua cum tenuitate partium iuncta irritet.

i Cauterium licenter vocare Plinius hic videtur medicamentum Græcis dictum μετασυγκριτικὸν, & μετασογγποιητικὸν, quod habitum, & structuram corporis ac fabricam mutat, nempe quod admotum sua caliditate & insigni tenuitate humores euocat ex alto, cutísque poros aperit, quemadmodum de thapsia Dioscorides scribit, & intrò sumptum sanguinem ac humores potenter in habitum corporis diffundit, & dispergit. Eorum medicamentorum in longis valetudinibus, ægro conualescente vsus fuit. Itaque apud Paulum lib. 3. cap. 72. ἀνακληπτικὰ ἐπιμέλεια, quæ ægros iã meliusculè habẽtes reficit, μετασυγκριτικῆς pars est.

k Morticinum per conuitium & contumeliam Plautus in Persa vocat exanguem, tetrum, pallidum. νεκρώδη. *Cædere hodie tu restibus. PÆG. tua quidem cucullie caussa? Non hercle si os præciderim tibi, metuam, morticine.* Ter autem hunc morbum memorat: quod argumento est, variis ex auctoribus collecta hæc fuisse absque iudicio, & hinc illinc sparsim.

l Vel vlcera caua explet, vel corpus obesum reddit, &, vt alibi ait, pingue facit.

m Quibus lac potum coagulatum est.

n Cauernis. Dioscorides indit, aut cum thure in linteo circumligat.

De natura mellis, & aqua mulsa, & quare genere ciborum mores immutentur, & de melitite & cera: & contra compositiones medicorum.

CAP. XXIIII.

NOn esset mellis autoritas in pretio [1] minor, quàm laseris, ni vbique nasceretur. Illud ipsa fabricata sit natura, sed huic gignendo animal, vt diximus, innumeros ad vsus, si, quoties misceatur, æstimemus. Prima propolis alueorũ (de qua diximus) aculeos & omnia infixa corpori extrahit, [2] tubera discutit, dura concoquit, dolores neruorum mulcet, hulceráque iam [3] desperantia cicatrice includit. Mellis quidem ipsius natura talis est, vt putrescere corpora non sinat, iucundo sapore atque non aspero, alia quàm salis natura. Faucibus, tonsillis, anginæ, omnibúsque oris desideriis vtilissimum, [b] arescentique in febribus linguæ. Iam verò peripneumonicis, [4] pleuriticis [5] decoctum. Item vulneribus à serpente percussis. Et contra venena fungorum. Paralyticis in mulso: quanquã suę mulso dotes constant. Mel [c] auribus instillatur cũ rosaceo: lẽdes & fœda capitis animalia necat. Vsus despumati semper aptior: stomachũ tamen inflat, bilem auget, fastidiũ creat, & oculis per se inutile aliqui arbitrantur. Rursus quidam angulos exhulceratos melle tangi suadẽt. Mellis causas atque differentias nationésque & indicationem, in apium, ac deinde florũ natura diximus, cùm ratio operis diuidi cogeret miscenda rursus naturam rerum pernoscere volentibus. In mellis operibus & aqua mulsa tractari debet. Duo genera eis: subitæ ac recentis, alterũ [d] inueteratę. Repentina despumato melle pręclaram vtilitatẽ habet in cibo ægrotantium leui, hoc est alicæ elutæ, viribus recreandis, [7] ore stomachóque mulcendo, [8] ardore refrigerando. Frigidam [9] enim vtiliùs dari ventri molliẽdo, inuenio apud autores. Hunc potum bibendum alsiosis: item [e] animi humilis & præparci, quos illi dixere [10] micropsychos. Est & ratio subtilitatis immensæ à Platone descendens: corpusculis rerum læuibus, scabris, angulosis, rotundis, magis aut minùs [11] ad aliorum naturam accedentibus: ideò nõ eadem omnibus amara aut dulcia esse. Sic & in lassitudine proniores esse ad iracundiam, [f] & in siti. [g] Ergo & animi asperitas, seu potiùs animæ, dulciore succo mitigatur. [12] Lenit transitum spiritus, [13] & molliores facit meatus, ne scindant euntem redeuntémque. Experimenta in se cuique: nullius non ira luctúsque, tristitia & omnis animi impetus cibo mollitur. Ideóque obseruãda sunt quæ nõ solùm corporum medicinam, sed & morũ habẽt. Aqua mulsa tussientibus vtilis traditur, calefacta inuitat vomitiones. Contra venenum psimmythij salutaris, addito oleo. Itẽ cõtra hyoscyamum, cũ lacte maximè asinino, & contra halicacabum, vt diximus. Infunditur & auribus & genitalium [14] fistulis. [i] Vuluis imponitur cum pane molli, [15] subitis tumoribus, luxatis, leniendísque omnibus. Inueteratæ[k] vsum damnauere posteri, minus innocentem aqua, minúsque vino firmum. Longa tamen vetustate transit in vinũ, vt constat inter omnes [l] stomacho [16] inutilissimum, neruísque contrariũ. Semper mulsum ex vetere vino vtilissimũ, [17] facilimèque cum melle [18] concorporatur, quod in [m] dulci nũquã euenit. Ex austero factum non [9] implet stomachum, neque ex decocto melle, minúsque [20] inflat, quod ferè euenit. Appetẽdi quoque reuocat auiditatem cibi. Aluum mollit frigido potu pluribus, calido sistit. Corpora auget. Multi senectam longã mulsi tantùm [21] nutritu tolerauere, neq; alio vllo cibo, celebri Pollionis [22] Romuli exemplo. Centesimum annum excedentem eũ Diuus Augustus hospes interrogauit, quãnam maximè ratione vigorem illum animi [n] corporísque custodisset. At ille respondit: intus mulso, foris oleo. Varro regium cognominatum [23] morbum arquatum tradit, quoniam mulso curetur. Melitites quo fieret modo ex musto & melle, docuimus in ratione vini. Se-

1 minore. Vet.
2 tubercula. Vet.
3 desperata. Vet. desperantia. Ch.
4 & pleur. dec. It. vul. & à serp. Dal.
5 decoctura Ch.
6 fungos Ch.
7 ori. Dal.
8 ardori. Dal.
9 autem. Vet.
10 microsphycτos. Vet.
11 aliorum naturas accipientibus. Ch.
12 Lenit is trans. Vet.
13 & molliore facto meatu. Ch.
14 fistula. Ch.
15 in subitis. Dal.
16 vtilem. Diosc.
17 quod facillimè cũ
18 concorporat. Ch
19 inflat. Ch.
20 implet. Ch.
21 intrita. M. & Ch.
22 Romuli. Ch.
23 aquatorum morbum. Ch.

culis iam fieri non arbitror hoc genus, inflationibus obnoxium. Solebat tamen inueteratum alui causa dari in febre: item articulario morbo, & neruorum infirmitate laborantibus,& mulieribus vini abstemiis. Mellis naturæ adnexa cera est, de cuius origine, bonitate, nationibus, suis diximus locis. Omnis autem mollit, calefacit,[o] explet corpora: recens melior. Datur in sorbitione dysentericis, fauíque ipsi, in pulte alicæ prius tostæ. Aduersatur [24] lactis naturæ: ac milij magnitudine x. grana ceræ hausta, non patiuntur coagulari lac in stomacho. Si inguen tumeat, albam ceram in pube fixisse remedio est. Nec huius vsus, quos mista aliis præstat, enumerare medicina possit, sicuti nec cæterorum, quæ cum aliis prosunt. Ista, vt diximus, ingeniis constant. Non fecit [25] cerata, malagmata, emplastra, collyria, antidota, parens illa ac diuina rerum artifex: officinarum hæc, imò verius auaritiæ commenta sunt. Naturæ quidem opera absoluta atq; perfecta gignũtur: paucis ex causa non ex coniectura rebus assumptis, vt succo aliquo sicca temperentur[p] ad meatus, aut corpore alio humentia [q] ad nexus. Scrupulatim quidem colligere ac miscere vires, non coniecturæ humanæ opus, sed impudentiæ est. Nos nec Indicarum Arabicarúmque mercium, aut externi orbis attingimus medicinas. Non placent remediis tam longè [26] nascentia: non nobis gignuntur: imo ne illis quidem, alioquin non venderent. Odorum causa vnguẽtorúmque & deliciarum, si placet, etiam superstitionis [27] gratia emãtur, quoniam thure supplicamus & costo. Salutem quidem sine [28] his posse constare, vel ob id probabimus, vt tanto magis sui delicias pudeat. Sed medicinas è floribus coronamentísque & hortensiis, quæque [29] manduntur herbis prosecuti: quonam modo frugũ [30] omittemus? Nimirum & has indicare [31] conuenit.

24 lacti, ac milij. M.
25 ceratum. Ch.
26 nascuntur. Ch.
27 gratiæ ematur. Ch.
28 istis. Ch.
29 mandãtur herbæ persecuti. Ch.
30 omittimus? Ch.
31 conueniat. Ch.

ANNOTATIONES.

a Alexandri corpus melle oblitum incorruptum perdurasse monstrant hi Papinij versus e Syluis.

Duc & ad Aemathios manes, vbi belliger vrbis
Conditor, Hyblæo perfusus nectare durat.

Xenophon Commentariorum 5. Agesipolin Lacedæmoniorum regem vita fũctũ, & melle cõditum scribit Spartam relatum, & regio funere sepultum fuisse. Gemistus Plethon Agesilaum mortuum, inopia mellis cera circũlitum, Lacedæmonem reportatum fuisse tradit. Itaque mel, eorum qui vita excesserunt symbolum esse, veteribus creditum, sicut fel, viuorũ. Rhod. c. 27. 28. Apud Nonium περὶ τροφῆς. *Quar. Heraclides* ποντικὸς *plus sapit, qui præcepit vt comburerent, quàm Democritus, qui vt in melle seruarent: quem si vulgus secutus esset, peream si centum denariis calicem mulsi emere possimus.* Victorius cap. 1. 19.

b Ad id potius vtile fuerit saccharum, quod Galen. libro methodi, nec sitim facit, nec in bilem vertitur.

c Sonantibus, & dolore affectis. Dioscor.

d σκευαστοῦ & ἀποθέτου, conditiuæ. Diosc. hanc propriè ὑδρόμελι vocant.

e Iis qui immodico sudore digeruntur, & quibus lãguidus pulsus est: τοῖς διαφορουμένοις, καὶ μικροσφύκτοις. Dioscor.

f Quod per inediam accidere solet, eleganter his versibus memorat Plaut. in Curculione,

Tenebræ oboriuntur: genua inediâ succidunt. PH.
Viden' vt expalluit? ac paulò post,
Perij, prospicio parum, os amarum habeo, dentes plenos, lippiunt fauces fame,
Ita cibi vacuitate venio lassis lactibus.

g Horat.

Ad mare cùm veni, generosum, & lene requiro,
Quod curas abigat, quod spe cum diuite manet
In venas animúmque meum, quod verba ministret,
Quod me Lucanæ iuuenem commendet amicæ.

h Nox Ioui consilium dat, vt Saturno melle (id est, mulsa, vel mulso) ebrio, vertiginoso, obdormiscenti, virilitatem amputet.

ἀλλ' αὖ δὴ μινύθῃσιν ὑπὸ δρυσὶν ὑψικόμοισιν
ἔργοισιν μεθύοντα μελισσάων ἐριβόμβων,
δῆσον, &c. Had. Iun. c. 12. 2.

i Tumentibus, & inflatis. Diosc.

k In inflammationibus & obstructionibus viscerum. Dioscor. ἐπὶ τῶν φλεγμαινόντων καὶ στεγνῶν.

l Bilioso.

m Vel in passo, τῷ γλυκεῖ: vel in vino dulcis saporis. Mulsum enim ex austero optime fit.

n Democritus rogatus πῶς ἂν ἄνοσοι καὶ μακραίωνες γίγνοιντο οἱ ἄνθρωποι, intus vino, foris oleo, respõdit: eadem propemodum sententia, qua Pollio. Vide Rhod. cap. & lib. 6. Athen. 2. Alij respondisse ferunt, intus melle, foris oleo. Corsicos certè μακροβίους & πολυχρονίους esse tradunt, quod melle assidue vtantur in eorum buxis. vt Diodorus ait, copiose nascenti. Aristoxenus scribit, Pythagoræ discipulis mensam pane tantum & melle instructam fuisse. Quin & Democritus morte iam destinata, rogatus dies aliquot differre, ne proximis Thesmophoriis luctuosa funestáque domus esset, complusculum temporis vitam sustinuit solo mellis, vel vt alij narrant, calidi panis odoratu. Rhodig. cap. 3. 21.

o In cauis vlceribus carnem gignit.

p Vt in altum corpus subire & permeare possint.

q Iustam crassitiem, & vt loquuntur vulgo, consistentiam.

Medicinæ ex frugibus.
CAP. XXV.

IN primis sapientissima animalium esse constat,[a] quæ fruge vescantur. Siliginis grana combusta & trita in vino ammineo, oculis illita epiphoras sedant: tritici verò [b] ferro combusta iis, quæ frigus vsserit, præsentaneo sunt remedio. Farina tritici ex aceto cocta, neruorum contractionibus, [1] cum rosaceo verò & fico sicca myxísque decoctis furfures tonsillis faucibúsque gargarizatione [2] prosunt. Sextus Pomponius Prætorij viri pater, Hispaniæ citerioris princeps, cùm horreis suis ventilandis præsideret, correptus dolore podagræ, mersit in triticum sese super genua: leuatúsque siccatis pedibus mirabilem in modum, hoc posteà remedio vsus est. Vis tanta est, vt [c] cados plenos siccet. Paleam quoque tritici vel hordei calidam imponi ramicum incommodis experti iubent, quáque decoctæ [3] sunt aqua foueri. Est in farre vermiculus teredini similis: quo cauis dẽtium [4] cera incluso, cadere vitiati dicuntur, etiam si [5] fricentur. Olyram arincam diximus vocari. Hac decocta fit [6] medicamentum, quod Ægyptij [7] atharam vocant, infantibus vtilissimum: sed & adultos [d] illinunt eo. Farina ex hordeo & cruda & decocta collectiones [e] impetúsq; discutit, lenit, [8] & concoquit. Decoquitur aliàs in mulsa aqua, aut fico sicca. [9] Ad iocineris dolores eam cum posca concoqui opus est, aut cum vi-

1 cum rosa verò Dal.
2 prosunt. Suppuratis neruis farina cũ hyoscyami succo illinitur, ex aceto & melle lentigini. V.
3 sint, aqua fouere. Ch.
4 cera incluso, & dẽtium cauis indito. Dal.
5 refrigerẽtur Ch.
6 pulmẽtũ. Dal.
7 atheram. Dal.
8 cõcoquitque. Ch
9 Iocineris doloribus cum pos. Ch.

cum vino. Cùm verò inter coquendum discutiendúmque cura est, tunc in aceto melius aut in fæce aceti, [10] aut in cotoneis pyrísve decoctis. Ad[f] multipedarum morsus cum melie, ad serpentium in aceto, & contra suppurantia, ad [g] extrahendas suppurationes ex posca, addita [h] resina & galla. Ad concoctiones verò & hulcera vetera, cum resina. Ad duritias cum fimo columbarum, aut fico sicca, aut cinere. Ad neruorum inflammationes aut intestinorum [12] vel laterum, vel virilium dolores, cum papauere aut meliloto, & quoties ab ossibus caro recedit. Ad strumas cum pice & impubis pueri vrina. Cum oleo [13] & fœnograeco contra tumores præcordiorum, vel in febribus cũ melle vel adipe vetusto. Suppuratis triticea farina multo [h] lenior. Neruis cum hyoscyami succo illinitur: ex aceto & melle lentigini. Zeæ, ex qua alicá fieri diximus, efficacior etiá hordeacea videtur, trimestris [14] [i] mollior. Ex vino rubro ad scorpionum ictus tepida, & sanguinem excreantibus: item arteriæ. Tussi cum caprimo [15] seuo, aut [16] butyro. Ex fœnograeco mollissima omnium. Hulcera manantia sanat, & furfures corporis, stomachi dolores, pedes & mãmas cum vino & nitro cocta. Ærina magis cæteris purgat hulcera vetera & [17] gangrænas cũ rhaphano & sale & aceto lichenas: lepras cum sulphure viuo: & capitis dolores cũ adipe anserino imposita fronti. Strumas & panos concoquit cũ fimo columbino, & lini semine decocta in vino. De polentæ generibus in frugum loco satis diximus, [18] [k] locorum ratione. [l] A farina hordei distat eo quòd torretur, ob id stomacho vtilis. Aluũ sistit, impetúsque rubicũdi tumoris. Et oculis illinitur, & capitis dolori cũ [19] mẽta, aut alia refrigerãte herba. Itẽ pernionibus & serpẽtiũ plagis: item ambustis ex vino. Inhibet quoque [20] pustulas. Farina in pollinẽ [21] subacta, vim extrahendi humoris habet: ideo & [m] cruore suffusis in fascia vsque sanguinẽ [22] perducit: efficacius in sapa. Imponitur & pedum callo clauísque. Nam cũ oleo vetere ac pice decocto [23] polline, condylomata & alia omnia sedis vitia quàm maximè calido mirabilem in modum curatur. Pulte corpus augetur. Farina, qua chartæ glutinantur, sanguinem excreantibus datur tepida sorbenda efficaciter. Alica res Romana est, & non pridẽ excogitata: alioquin non ptisanæ potius laudes [n] scripsissent Græci. Nondum arbitror Pompeij Magni ætate in vsu fuisse, & ideo vix quicquam de ea scriptum ab Asclepiadis schola. Esse quidem eximiè vtilem nemo dubitat, siue eluta detur ex aqua mulsa, siue in sorbitiones decocta, siue in [24] pultem. Eadẽ in aluo sistenda torretur: dein fauorũ cõcoquitur, vt suprà diximus. Peculiariter tamen longo morbo [o] ad [25] habitudinem redactis subuenit, ternis eius cyathis in [26] sextarium aquæ sẽsim decoctis, donec omnis aqua cõsumatur. Posteà sextario lactis ouilli aut caprini addito per continuos dies, mox [p] adiecto melle. Tali sorbitionis genere emẽdãtur syntexes. Milio sistitur aluus, discutiuntur tormina, in quem vsum [q] torretur antè. Neruorum doloribus, & aliis feruẽs in sacco imponitur: neque aliud vtilius: quoniam [r] leuissimũ mollissimúmq; est

10 aut cum cotoneis pyrisve. Ad mixta.
11 resina Gallica. Ch.
12 vel anrium dol. Ch.
13 cum graecis fano. Ch.
14 melior ex vino. M.
15 sebo Ch.
16 butyro, vel fœno gr. Dal.
17 gangrænas & nomas. Diosc.
18 medicorum. Ch.
19 melle, aut aliqua refr. Ex Colum.
20 pustulas. M. Inhibetque pustulas Ch.
21 redacta. Vet.
22 proiicit. Vet.
23 polline quàm max. calida cond. & al omnia vitia mirab.
24 pulte. Ch.
25 habitudinem. M.
26 sextario Dal.

& caloris capacissimũ. Itaq; talis vsus eius est ad omnia, quibus calor profuturus est. Farina eius cũ pice liquida, serpentium & multipedæ plagis imponitur. Panicũ Diocles medicus [f] mel frugum appellauit. Effectus habet, quos milium. In vino potum prodest dysẽtericis. Similiter his, quæ [t] vaporanda sunt, excalfactum imponitur. Sistit aluum in lacte caprino decoctum, & bis die haustum: sic prodest & ad tormina. Sesama trita in [27] vino sumpta, inhibet vomitiones. Aurium inflammationi illinitur, & ambustis. Eadem efficit [28] & dum in herba est. Hoc amplius oculis imponitur decocta in [29] vino. [u] Stomacho inutilis cibus, & animæ grauitatem [x] facit: stellionum morsibus resistit: item hulceribus, quæ cacoëthe vocant. Et auribus oleum, quod ex ea fit, prodesse diximus. Sesamoides à similitudine nomen accepit, grano amaro, [30] folio minore. Nascitur in glareosis. Detrahit bilẽ in aqua potum. Semẽ illinitur igni sacro: discutit panos. Est etiamnum aliud sesamoides Anticyræ nascens, quæ ideo aliqui Anticyricon vocant: cætera simile erigeronti herbæ, de qua suo dicemus loco. Granum [31] sesamæ datur in vino dulci ad [y] detractiones, quantum tribus digitis capitur, [32] miscéntque ellebori albi vnum & dimidiũ obolum, purgationem eam adhibentes, maximè insaniæ melancholicæ, comitialibus, podagricis. Et per se drachmæ pondere exinanit. Hordeum optimum, quod cãdidissimum. Succus decocti in aqua cælesti digeritur in pastillos, vt infundatur exhulceratis interaneis & vuluis. Cinis eius ambustis illinitur, & carnibus quæ recedunt ab ossibus & eruptionibus pituitæ, muris aranei morsibus. Idem asperso sale ac melle, candorem dentibus, & suauitatem oris facit. Eos qui pane hordeaceo vtuntur, morbo pedum tentari negant. [33] Nouémque granis si furunculum quis [34] circumducat, singulis ter, manu sinistra, & omnia in ignem abiiciat, confestim sanari aiunt. Est & herba [35] Phœnicea appellata Græcis, nostris verò hordeum murinum. Hæc trita è vino pota præclarè [z] ciet menses. Ptisanæ quæ ex hordeo fit, laudes [A] vno volumine [36] condidit Hippocrates: quæ nunc omnes in alicam transeunt. [37] Contrà quanto innocentior est alica. Hippocrates tãtùm sorbitionis gratia laudauit, quoniam lubrica ex facili hauritur, quoniam sitim [38] arceret, quoniam in aluo [B] non intumesceret, quoniam facilè redderetur, & assuetis hic solus cibus in febri bis die possit dari: tantùm remotus ab istis, qui medicinam fame exercẽt. Sorbitionem tamen dari [39] totam vetuit, aliud ve quàm succum ptisanæ. Item [C] quandiu pedes frigidi essent, [40] tũc quidem nec potionem dandam. Fit & ex [D] tritico glutinosior, arteriæque exhulceratę vtilior. Amylon hebetat oculos, [41] & gulæ inutile, contrà quàm creditur. Item sistit aluum, epiphoras oculorum inhibet, & hulcera sanat: item pustulas & fluxiones sanguinis. Genas duras emollit. Datur cum [42] ouo his qui sanguinem reiecerint. In vesicæ verò dolore, semuncia amyli cum ouo & passi [E] tribus [43] ouis sufferuefacta, à balineo. Quin & [44] auenacea farina decocta in aceto næuos tollit. [F] Panis [45] hic ipse, quo viuitur, innumeras

27 ouo. Ch.
28 & eiusdẽm herba Hæc. Vet. Corn.
29 ouo. Vet. Corn.
30 folio Coronopi hirsutiore. Diosc.
31 huius sesamoeidis, Diosc.
32 Miscetur & ellebori albi vnus & dimidius obolus. Purg. eam adhibent, max. insania, melancholia. Vet.
33 Nouem. Dal.
34 circumdagat. Dal.
35 Phœnix Diosc. phrynice appellatur à Gr. Ch.
36 edidit. Vet.
37 Etenim multo. Vet. in Ch. deest, Contra &c. est.
38 arcet. Ch.
39 in totũ. M.
40 & tũc. Vet.
41 &, vacat. Dal.
42 opio. Vet. opio. Ch.
43 vnciis. Vet.
44 auena. Ch.
45 hic, in Vet. d.

penè continet medicinas. Ex aqua & oleo aut rosaceo mollit collectiones: ex aqua mulsa duritias valde mitigat. Datur & ex vino [46] ad discutienda quæ præstringi opus sit, & si magis etiamnum, ex aceto: aduersus [47] acutas pituitæ fluxiones, quas Græci rheumatismos vocant: item ad percussa, luxata. Ad omnia autem hæc [G] fermentatus, qui vocatur autopyros, vtilior. Illinitur & paronychiis, & callo pedum in aceto. Vetus aut [H] nauticus panis tusus atque iterum coctus, sistit aluum. [I] Vocis [47] studiosos, & contra distillationes, siccum esse primo cibo, vtilissimum est. Sitanius (hoc est è trimestri) incussa in facie, aut desquamata cum melle aptissimè curat. Candidus ægris, aqua calida frigidáve madefactus, leuissimum [k] cibum præbet. Oculorum tumori ex vino imponitur. Sic & pustulis capitis, [48] aut adiecta arida myrto. Tremulis panem ex aqua esse ieiunis statim à balineis demonstrant. Quin & grauitatem odorum in cubiculis vstus emendat, & [49] vini, in [50] saccos additus. Auxiliatur [51] & faba. Nanque solida fricta, feruénsque in acre acetum coniecta, torminibus medetur. In cibo fresa, & cum allio cocta, cōtra deploratas tusses suppurationésque pectorum, quotidiano cibo sumitur: & commanducata ieiuno ore etiam ad furunculos maturandos discutiendósve imponitur: & in vino decocta, ad testium tumores [52] & genitalium. [L] Lomento quoque ex aceto decocto, tumores maturat atque aperit. Item liuoribus, combustis medetur. [M] Voci eam prodesse, autor est M. Varro. [N] Fabalium etiā siliquarúmque cinis, ad coxendices, & ad neruorum veteres dolores, [53] cum adipis suilli vetustate prodest. Et per se cortices decocti ad tertias sistunt aluum. Lens optima, quæ facillimè coquitur, [54] eáque quę maximè aquā absorbet. Aciem quidem oculorum obtundit, & stomachum inflat: sed aluum sistit in cibo, magísque discocta cœlesti aqua: eadem soluit, minus percocta, [55] [P] Crustulas hulcerū rumpit, eáque quæ intra os sunt, purgat & [56] adstringit. Collectiones omnes imposita sedat maximéque exhulceratas & rimosas. Oculorum autē epiphoras cum meliloto aut cotoneo. [Q] Contra suppurantia cum polenta imponitur. Decoctę succus ad oris exhulcerationes & genitalium adhibetur: ad [R] sedem, cum rosaceo aut cotoneo. [57] In iis, quæ acrius remedium exigunt, cū putamine Punici, melle modico adiecto. Ad id demum ne celeriter inarescat, adiiciunt & betæ folia. Imponitur & strumis panísque, vel maturis vel maturescentibus, ex aceto discocta. Rimis ex aqua mulsa; & gangrænis cū Punici tegmine. Idem podagris cum polenta, & vuluis & renibus, pernionibus, hulceribus difficilè cicatricem trahentibus. Propter [S] dissolutionem stomachi triginta grana lentis deuorantur. In choleris quoque & dysenteria efficacior est in tribus aquis cocta: [58] in quo vsu melius semper eam torrere [59] aut tundere, vt quàm tenuissima detur, vel per se, vel cum cotoneo malo, aut pyris, aut myrto, aut intubo erratico, aut beta nigra, aut plantagine. Pulmoni est inutilis, & capitis dolori, neruosisque omnibus, & felli: nec somno facilis: ad pustulas vtilis, ignique sacro & [V] mammis in aqua marina decocta, in aceto autem duritias & strumas discutit. Stomachi quidem causa, polentæ modo potionibus inspergitur. Quæ sunt ambusta, aqua semicocta curat, posteà trita, & per cribrum effuso furfure, mox procedente curatione addito melle. Ex posca coquitur ad [X] guttura. Est & palustris lens per se nascens in aqua non [60] fluente, refrigeratoriæ naturæ: propter quod [Y] collectionibus illinitur, & maximè podagris, & per se & cum polenta: glutinat & [61] interanea procidentia. [Z] Est & syluestris elelisphacos dicta à Græcis, [62] ab aliis [63] phacos. Est ea satiua lente leuior, & folio minore, atque sicciore & odoratiore. Est & alterum genus eius syluestris, odore graui: hæc mitior. [aa] Folia habet cotonei mali effigie, sed minora & candida, quæ cum ramis decoquuntur. [?] Menses ciet & vrinas, & pastinacę marinæ ictus sanat. [bb] Torporem autem obducit percusso loco. Bibitur cum absinthio [64] ad dysenteriam. Cum vino eadem commorantes menses trahit: abundantes sistit decocto eius poto. Per se imposita herba, vulnerum sanguinem cohibet. [65] Sanat & serpentium morsus. Et si in vino decoquatur, pruritus testium sedat. Nostri, qui nunc sunt, herbarij elelisphacon Græcè, Latinè saluiam vocant, mentæ similem, canam, odoratam. Partus [66] emortuos ea apposita [67] extrahunt: item vermes aurium hulcerúmque. Cicer & syluestre est, foliis satiuo simile, odore [68] graui. Si largius sumatur, aluus soluitur, & inflatio contrahitur, [?] & tormina. Tostum salubrius habetur. [69] [cc] Cicercula etiamnum magis in aluo proficit. Farina vtriusque hulcera manantia capitis sanat, efficacius syluestris. Item comitiales & iocinerum tumores, & serpentium ictus. Ciet menses & vrinas, grano maximè. Emendat & lichenas, & testium inflammationes, regium morbum, hydropicos. Lædunt omnia hæc genera exhulceratam vesicam & renes. [70] Gangrænis vtiliora cum melle, & his quæ cacoëthe vocantur. Verrucarum in omni genere prima Luna singulis granis singulas tangunt, eáque grana in linteolo deligata post se abiiciunt, ita fugari vitium arbitrantes. Nostri præcipiunt arietinum in aqua [71] cum sale discoquere, ex eo bibere cyathos binos in difficultatibus vrinæ. Sic & calculos pellit, morbúmq; regium. Eiusdem foliis sarmentísque decoctis aqua quàm maximè calida morbos pedum [72] mollit, & ipsum calidum tritúmq; illitum. Columbini decocti aqua, horrorem tertianę & quartanæ minuere creditur. Nigrū autē cum gallæ dimidio tritum, oculorum hulceribus ex passo [73] medetur. De eruo [74] quædam in mentione eius diximus: nec potentiam ei minorem veteres, quàm brassicę tribuêre. Contra serpentium ictus ex aceto, [75] ad [76] crocodilorum hominúmque morsum. Si quis eruum quotidie ieiunus [77] edat, lienem eius absumi certissimi autores affirmant. Farina [78] eius (vt ait Varro) maculas [79] toto corpore emendat. Serpere vlcera non patitur: in mammis efficacissimum. Carbunculos rumpit ex vino. Vrinæ difficultates, inflationem, vitia iocineris, tenesmon, & quæ cibum non sen-

46 ad discutiēdum. Valet ad ea quæ præstr. op. sit, & si magis, etiā num ex. V. ad discutiēda, aut quæ &c. vt in vulg. Ch.
47 occultas. Ch.
47 studiosis. V. & Ch.
48 aut, in CH. d.
49 iuri. Ch.
50 saccis. Vet.
51 morbis & faba. V.
52 ad genitalia. Ch.
53 cùm adipe suillo vetusto. Dal.
54 & ea qua. Ch.
55 Pusulas. M. & Ch.
56 abstergit. Ch.
57 In his, quæ acr. rē exigāt. Ch.
58 in vsum. Ch.
59 & Ch.
60 profluenti. Ch.
61 pueroru intercalae. Dalec.
62 ab aliis Ch. d.
63 aphaca. Dal.
64 & dysenteria. Ch.
65 Purgat. Ch.
66 mortuos. Ch.
67 Extrahit. V.
68 acri. Dalec.
69 Cicer sartum etiā mm. ea Dalec.
70 Cancer matibus. Dalec.
71 cum sale ja M. d.
72 tollit. M. leuat. Ch.
73 miscetur. CH.
74 quidem. Vet.
75 & ad Dal.
76 cauum. Dalec.
77 edat. Ch.
78 eius vares & maculas cutis in toto corp. V. & Ch.
79 ex toto corp. emendat. M.

non sentiunt, [dd] atropha appellata, tostum, & in nucis auellanæ magnitudinem melle collectum deuoratúmque corrigit: item impetigines, ex aceto coctum, & quarto die solutum. Panos [80] in melie impositum suppurare prohibet. Aqua decocti perniones & pruritus sanat fouendo. Quin & vniuerso corpori, si quis quotidie ieiunus biberit, meliorem fieri colorem existimant. Cibis idem hominis alienum. Vomitiones mouet, aluum turbat, capiti & stomacho onerosum. [ee] Genua quoque degrauat. Sed madefactum pluribus diebus [ff] mitescit, bubus iumentísque vtilissimũ. Siliquæ eius virides, priùs quàm indurescant, [81] cum suo caule foliisque contritæ, capillos nigro colore inficiunt. [hh] Lupini quoque syluestres sunt, omni modo minores satiuis, præterquàm amaritudine. Ex omnibus quæ eduntur, sicco nulli minus ponderis est, nec plus vtilitatis. Mitescunt cinere aut aqua [82] calidis. [83] Colorem hominis frequentiores in cibo exhilarant: amari contra aspidas valent. Hulcera [84] atra aridi decorticatíque triti, supposito linteolo, ad viuum corpus redigunt. Strumas, parotidas in aceto cocti discutiunt. Succus decoctorum cum ruta & pipere, vel in [85] febri datur ad ventris animalia pellenda, minoribus triginta annorum: pueris verò impositi in ventrem ieiunis prosunt. Et alio genere tosti, & in defruto poti, vel ex melle sumpti. Iidem auiditatem cibi faciunt, fastidium detrahunt. Farina eorum aceto subacta, papulas pruritúsque in balineis illita cohibet, & per se siccat hulcera. Liuores emendat. Inflammationes cum polenta sedat. Syluestrium efficacior vis est contra coxendicum & lumborum debilitatem. Ex iisdem decocta lentigines & fouentium cutem [86] corrigunt: si verò ad mellis crassitudinem decoquantur vel satiui, vtiligines nigras & lepras emendant. Satiui quoque rumpunt carbunculos impositi: panos & strumas minuunt, aut maturant. Cocti ex aceto, cicatricibus candidum colorem reddunt. Si verò cælesti aqua discoquantur, succus ille smegma fit: [87] quo fouere gangrænas, eruptiones pituitæ, [88] hulcera manantia, vtilissimum. Expedit ad lienẽ bibere, & cũ [89] melle menstruis hærentibus. Lieni crudi [90] cum fico sicca triti ex aceto imponuntur. Radix quoque in aqua decocta, vrinas pellit. Medentur pecori cum [91] chamæleonte herba decocti, aqua in potum [92] collata. Sanant & scabiem quadrupedum omnium, in amurca decocti, vel [ii] vtroque liquore posteà misto. Fumus crematorum culices necat. Irionem inter fruges sesamæ similem esse diximus, & à Græcis [kk] erysimon vocari: Galli [93] velarum appelant. Est autem fruticosum, foliis erucæ angustioribus paulò, semine nasturtij. Vtilissimum tussientibus cum melle, & in thoracis purulentis excreationibus. Datur & regio morbo, & lumborum vitiis, pleuriticis, torminibus, cœliacis. Illinitur verò parotidum & [ll] carcinomatum malis. Testium ardoribus ex aqua, aliàs cum melle. Infantibus quoque vtilissimum. Item sedis vitiis & articulariis morbis, cum melle & fico. Contra venena etiam efficax [94] potum. Medetur & suspiriosis: item

80 cũ Dal. 81 cum succo Ch. 82 calida Vet. M. 83 Discolores homines M. 84 terra. Vet. 85 febrit. CH. 86 abstergunt. Diosc. 87 quo solent fou. &c. manãtia. Expedit. M. 88 hulcerũ manantia expediat ad Ch. 89 myrrha. Diosc. 90 cum fico cicatrici ex Ch. 91 chamæleontis radice decocti, aqua postea abluto Ex Diosc. 92 collata M. collecta. Ch. 93 velam. M. velum. Ch. Lego. Velam alterum. Dal. 94 potu. CH.

fistulis, cum axungia veteri, ita ne intus addatur. Horminum semine (vt diximus) [mm] cumino simile est, cætero [nn] porro, dodrantali altitudine. Duorum generum alteri semen nigrius, & oblongum. Hoc ad Venerem [95] stimulandam, & ad oculorum argema & albugines. Alteri candidius semen & rotundius. Vtroque tuso extrahuntur aculei ex [96] corpore: per se illitum ex aqua, folia ex aceto imposita, panos per se, vel cum melle discutiunt, item furunculos, priusquàm capita faciant omnésque acrimonias. Quin & ipsæ frugum pestes in aliquo sunt vsu. Infelix dictum est à Virgilio [oo] lolium. Hoc tamen molitum, ex aceto coctum, impositúmque sanat impetigines, celerius, quò sæpius mutatum est. Medetur & podagris, aliísque doloribus ex oxymelite. [pp] Curatio hæc à cæteris differt. Aceti sextario vno dilui mellis vncias duas iustum est: ita temperatis sextariis tribus, decocta farina lolij sextariis duobus vsque ad crassitudinem, calidúmque ipsum imponi dolentibus membris. Eadem farina extrahit ossa fracta. Miliaria appellatur herba quæ necat milium. Hæc trita, & cornu cum vino infusa, podagras iumentorum dicitur sanare. Bromos semen est spicam ferentis herbæ: [97] nascitur in vitia segetis [98] [qq] auenæ genere: [99] folio & stipula triticum imitatur. In cacuminibus dependentes, [100] paruulas velut locustas habet. Semen vtile ad cataplasmata, [101] atque hordeum & similia. Prodest tussientibus succus. Orobanchen appellauimus necantem eruum & leguminat: alij cynomorion eam appellant, à similitudine canini genitalis: Cauliculus [102] est sine foliis, pinguis, rubens. Estur & [103] per se, in patinis cùm tenera est decocta. Et leguminibus innascuntur bestiolæ venenatæ, quæ manus pungunt, & periculum vitæ afferunt, [104] [rr] solifugarum generis. Aduersus has omnia eadem medentur, quæ contra araneos & phalangia demonstratur. Et frugum quidem hæc sunt in vsu medico. Ex iisdem fiunt & potus, [ff] zythum in Ægypto, cœlia & ceria in Hispania, ceruisia & plura genera in Gallia, aliísque prouinciis, quorum omnium spuma cutem fœminarum in facie nutrit. Nam quod ad potum ipsum attinet, [105] præstat ad vini transire mentionem, atque à vite ordiri medicinas arborum.

95 stimul. vtuntur. Vet. stimul. valet. Alij Vet. 96 corpore, per se, vel illito Alij Vet. 97 censetur Dal. 98 auenæ genus. Dal. 99 folia & stip. trit. imitantur. Ch. 100 bipedes. Diosc. 101 ad quæ Vet. aquè vt hordeũ. Vet. 102 est folio subpingui. Diosc. 103 per se cruda & in Diosc. 104 solpugarum, vt cap. 4. 29. 105 præstet. Ch.

ANNOTATIONES.

a Formicas, cornices, equos, ceruos, elephantos &c.

b Ea industria conficitur oleum è tritico à medicamentariis.

c Aceruis tritici defossos & sepultos: qua astutia rusticos triticum furari solitos Gal. scribit cap. 14. 1. de Nat. facult.

d Vel vt aridiora corpora humectent, vel vt eorũ sordes abstergant.

e Humorum fluentium impressiones & incursus.

f Scolopendrarum. Vide cap. 1. vltimum lib. 23. & cap. 6. vltimo lib. 29.

g Galenus li. 2. ad Glauc. cataplasmate ex hordeacea farina parato discuti posse tumores suppuratos pollicetur, si exiguum pus est, sicuti vicinum, si tenue.

h Ad coquendum humorem, & dolorem migrãdum aptior.

i Humidior, ad siccandum minus efficax. Quale sit trimestre frumentorum, vide cap. 7. lib. 18.

k Quoniã eo loco de hordeo tractaretur, & eodem loco etiam conueniebat de iis quæ fiunt ex hordeo sermonem haberi.

l ἄλευρον (legit Plinius ἄλφιτον) inquit Dioscorid. κοιλίας σταλτικὸν καὶ φλεγμονῶν παρηγορικόν, farina aluum sistit & inflammationes mitigat. ὠμὴ λύσις, vel vno vocabulo ὠμήλυσις, cruda farina hordei, tosta verò ἄλφιτον, id est, polenta.

m In ecchymomate.

n Et Hippocrates præcipuè qui de ea librũ cõposuit.

o Legisse videtur Plinius πρὸς τὴν ἕξιν ἀφικομένους, cùm legendum esset πρὸς ἐκπικὴν (sub. διάθεσιν) ad tabem quam postea σύντηξιν vocat: vel, πρὸς τὴν τῆξιν.

p Id præcipuè conuenit in tabe, quę morbis pulmonis succedit.

q Et in sacco feruens apponitur. Diosc.

r Hoc est, quod Hippocrates libr. περὶ διαίτης ὀξέων, inquit, καὶ γὰρ κοῦφον καὶ προσηνὲς ὁ κέγχρος.

s μελίνη σῖτος autore Theophrasto cap. vit. lib. 7. vt & lotus, vna voce multa significat, diuersa viribus, locis natalibus, & vsu cibario. Nũc enim prisci μελίνη, ἔλυμος est, autore etiam Gal. libr. de Aliment. & de cibis boni ac mali succi. Nunc verò semen aliud est quàm panicum, & miliũ, vtrique tamen simile, à colore nigro, ἀπὸ τοῦ μέλανος, sic vocatum, non à melleo sapore ἀπὸ τῆς μελιτώδους χεύσεως, quemadmodũ Plinius iudicauit, qui mel frugũ vocat: nisi legamus, Panicũ Diocles medicus melian frugem appellauit. Quidam milium nigrum esse putant, haud prȩter rationem. Quidam vero granum in Melita freques, incolis *Cuneno* dictũ, Canariis insulis familiare, Massiliæ notum, nigrum, oblongum, milio simile, quo Cinarios passeres canendi suauitate & assiduitate nobiles præcipue nutriunt. Granum id cum seuissem, prodiit phalaris: vt probabile sit, alterum melian Theophrasti, à panico diuersum, phalarim esse, cuius nusquam alibi meminit idem autor.

t Sicco fotu calfacienda: ἀλλὰ ξηρὰ πυριᾶν δεῖ.

u Sesamo olim in bellariis vsi sunt, veluti re suauissima & delicatissima, quod etiamnum fit à Lucensibus. Plaut. in Pœnulo,

Obsecro hercle, vt mulsa loquitur. Mil.
Nil nisi laserculos, sesamum, papauerémque, triticum, & fractas nuces.

x Dum manditur, commissuris dentium inhærens.

y καθάρσεις litis & pituitæ deiectiones. Diosc.

z Legendum, cohibet: aut hęc prorsus diuersa est à phœnice Dioscoridis, quę in austero vino pota manantem vulua sanguinem sistat, & alui profluuium.

A Olim περὶ πτισάνης inscriptũ fuit id opus, nũc verò de ratione victus in morbis acutis vocatur.

B Præsertim si diu cocta sit.

C Paroxysmorum initio.

D κρίμνον vocat Dioscor. crassiorem tritici farinam, alicæ prope modum similem.

E Quantum vacuo trium ouorum putamine capitur.

F Panis facultates Dioscorides attigit li. 2. c. 107.

G Non quidem fermentatum (ζυμίτην) autopyron dici vult Plinius, sed αὐτόπυρον, id est confectum è farina minime castrata, simul & fermentatum ad ea remedia commendat.

H Ammianus Marcellinus ad vsus diuturnitatem excoctum vocat bucellatum. Brod. ca. 11. 4. ναυτικὸν ἄρτον Lucianus.

I Aut φωνάσκους, aut eos qui claram & assam vocẽ custodire volunt, ne aspera & rauca fiat: aut συμφωνασκοὺς, qui canoram, suauem, plenam, lenem vocem suis modulationibus adhibere maxime nituntur & student.

K Intritam panis vocat Celsus lib. 1.

L ὁ ἐρεγμὸς, proprie fresa faba, in faba est, quod χόνδρος & πτισάνη in frumentis. Dicitur tamen de iride & ptisana Paulo li. 3. c. 25. Hippocrati li. περὶ γυναικείων, de hordeo. Gal. li. 1. de alimẽtis, de cicere. Lomentum verò κυάμινον ἄλευρον. idẽ & λέκιθος dicebatur, quamuis & λέκιθον de Orobo Paulus cap. 80. libr. 3. de ptisana Hippocrat. dicto loco vsurparint. Gal. lib. περὶ εὐχυμίας & c. ἔτνος dici vult cibum paratum ex leguminibus fresis: λέκιθον verò ex iisdem in farinã tritis, in aqua coctis, pingui conditis. Inde λεκιθοπῶλαι, qui ea vendunt pulmenta.

M Probabile id, quoniam tussi medetur.

N Fabalia Plinius hic vocat, quos fabarum culmos Columel. dicit.

O Longe plures ad varios morbos & fabę, & eius farinæ, & corticis facultates Dioscor. memorat.

P Quæ inustis ferro candenti aut caustico partibus fiunt.

Q Discutiendis tumoribus, qui ad suppuratiõẽ vertuntur, nẽ suppurent.

R Inflammatam. Dioscor.

S Subuersionem: ἀναστροφὴν. Dioscor.

T Somnia tumultuosa facit.

V τοῖς μαστοῖς χονδριῶσι, καὶ σπαργῶσι: grumoso & concreto lacte duris, & nimia copia lac profundentibus. Dioscor.

X Bronchocelas.

Y τὰς φλεγμονάς, inflammationibus. Dioscor.

Z Est & syluestris phacos Græcis dictus, ab aliis Aphace. Ea est satiua lente altior, folio tenui. Elelisphacos folia habet cotonei mali effigie, sed minora, candida, longiora, asperiora, odorata. Hæc mitior. Est & alterum genus eius syluestre, odore graui. Folia cum ramis decoquuntur. Corruptissimus hic locus ex Dioscoride sic est restituendus. Quam syluestrem vocat, σφάκελον Theophrasti esse puto.

aa Hæc est apud Dioscoridem historia saluiæ, quam cum phaco & aphaca ineptè confundit.

bb Hoc de ictu pastinacæ intelligi potest, quod magis placet, & de saluiæ remedio. Diosc. radium pastinacæ mitigare dentium dolorem tradit, illósque frangere & eiicere.

cc Lathyrus Græcorum.

dd Atrophos idem lib. 28. ca. 9. ab imbecillitate vires recolligentes exponit.

ee Graues genuum dolores excitat. In Æno mulieres ęque ac viri qui leguminibus victitarunt, crurum impotentia vexati sunt, nec ab eo morbo sanati. Qui autem eruum esitarunt, genuum dolor affixit. Hipp. 6. Epid. Sect. 4.

ff Erui grana vberiora & candidiora aqua permiscenda macerantur Dioscoridi, & vbi satis aquæ combiberint torrentur, quo abrumpatur hiãs cortex: moluntur: inde farina fit.

gg Color in capillis niger non tantum à viris canescentibus expetebatur, vt senectutis vitiũ dissimularent, sed etiam à mulieribus, quòd matronæ spectatæ pudicitiæ nigro capillo, toga longè ac late fusa, & ad talos demissa, stola, flammeo, vittis & reticulo se ornarent: meretrices verò flauo capillo, togáque subducta, stola pulla absque vittis & flammeo internoscerentur. Alex. ab Alex. c. 18. li. 5.

hh Galenus lupinos syluestres satiuis esse πικροτέρους scribit, Dioscorides verò μικροτέρους.

ii Amurcæ & decocti chamæleontis.

kk Plinius admodum inconsideratè erysimõ herbam descriptam à Dioscoride, confundit cum erysimo fruge à Theophrasto memorato c. 17. li. 2. & ca. 19. lib. 6. de Caussis plantarum, item c. 7. lb. 8. hist.

ll Cæcorum, occultorum: de quibus aphor. 38. libr. 6. κρυπτῶν Dioscor.

mm Satiuum semen edit nigrum & oblongum: syluestre verò fuscum & rotundum. Diosc. Th. satiui semen cum cumino comparat.

nn Plinius pro πρασίου legit πράσου.

oo *Infelix lolium, & steriles dominantur auenæ.*
Lolium pani admixtum vertiginẽ capitis facit & grauedinem: vnde prouerbiũ, Lolio victitare. In balnea cùm frequentior turba concurreret, quàm vt balneatores sufficerent, vt ingruentem vim hominum summouerẽt, lolium carbonibus iniiciebant, cuius odore populus vexatus diffugeret. Alex. ab Alex. c. 20. 4. Plaut. in Milite,

Mirum est lolio te victitare, tam vili tritico? Pa. quid iam? Sc. quia luscitiosus. Ouid. 1. Fast.
Et careant loliis oculos vitiantibus ægri.

Polit.

Polit.cap.68.Mitcell.

pp Ratio hæc. Aceti sextario vno diluuntur mellis vnciæ duæ. (sic & CH. cætera vt in vulg. nisi quod, calidúmque imponi, expuncto τῷ ipsū, habet.) iustum est ita temperatis sextariis tribus decoctæ farinæ, lolij addere vsque ad crassitudinem, calidúmque ipsum (alij calidámque ipsam) &c. Coronarius ex vetusto.

qq Ægilopem quidem auenæ persimilem, certum est segetis hordeaceæ vitium esse, quoniã in eam nimia vligine hordeum degenerat, non aliter quàm triticum in lolium. At auena peculiare genus habet, suóque semine prouenit & vtilissimam agricolis frugem præbet.

rr Solpugæ venenatæ formicæ cap.4.lib.29. quarum veneno & scorpionum clade gens Cynamolgis AEthiopiæ vicina sublata est, cap. 19. li.8. Georgio Agricolæ post Solinum solifuga animal est perexiguum, aranei forma, in metallis argentariis plurimùm occultè reptans, & iis qui imprudentes supersedent, exitium afferēs. Nominis ratio est quòd solem fugiat.

ss Sabaia in Illyrico, ex hordeo, vel tritico in liquorem verso potio vilis Marcellino lib.26. à quo Valens Imperator in Obsidione Chalcidonis Sabaiarius per ludibrium vocatus est. Parabiã apud Pœonas. Curmi apud Barbaros quoldã. Ala Britannis à voce Danica œia: πῖνος Aristoteli, vel à bibendo vel à fordibus: βρύτον Hellanico, πίνουσι ἢ βρύτον ἐκ τῶν ῥίζων, καθάπερ οἱ θρᾶκες ἐκ τῶν κριθῶν. Hecatæo, Archilocho, ὥσπερ αὐλῷ βρύτον ἢ θρᾶξ ἀνὴρ ἢ φρύξ ἔβρυζε. Aeschylo, κἀκ τῶν δ' ἔπινες βρύτον ἰσχνάνσαν χρόνῳ. Zythi meminerunt Gal.6. Simpl. Commet. in lib. Hippocratis de ptissana, Aegineta, Suidas, Diodorus, qui scribit Bacchum εὑρεῖν τὸ ἐκ τῆς κριθῆς κατασκευαζόμενον πῶμα τὸ καλούμενον ζῦθον: Strabo lib.17. Isidorus. Ceruisiam dictam volunt à Cerere: Ceriam Hispanicum esse vocabulum, nisi à cereo colore nomen impositum credamus. Celiam à calfaciendo Isidorus nuncupatã cēset: quod parū credibile est. Eius meminit Florus, quo loco refert, Numātinos sese prius epulis, tanquam inferiis, impleuissē, carnis semicrudæ, & cæliæ. Had. Iun. c.12.2. Apud Iurecōsultos l.8. ff. de tritico, vino, vel oleo leg. in quibusdam prouinciis zythum fieri ex tritico vel hordeo, vel panico, non, vt vulgò legunt, pane. Ibidem pro curmi & camum perperam legitur. Cuiacius cap.30. lib.11. Obseruat.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXIII.

PROOEMIVM.

PERACTA cerealiū in medendoquoque natura est, omniúmq; quæ ciborum aut florū odorúmque gratia proueniunt supina tellure. Nō cessit his Pomona, partésque medicas pendentibus quoque dedit, non contenta protegere, arborúmque alere vmbra quæ diximus, imò velut indignata plus auxilij inesse his quæ longius à cælo abessent, quæque posteà cœpissent. Primum enim [1] homini cibum fuisse inde, & sic inductos cælum [2] spectare, pascique & nunc ex se posse sine frugibus. Ergo hercule [3] has in primis dedit vitibus, non contenta delicias etiam & odores atque vnguenta omphacio & œnanthe ac [a] massari (quæ suis locis diximus) nobiliter instruxisse: Plurimum, inquit, homini voluptatis ex me est. Ego succum vini, liquorem olei gigno. Ego palmas & poma, tótque varietates: neque, vt tellus, omnia per labores, aranda tauris, terenda areis, deinde saxis, vt quando quantóve opere cibi fiant. [4] At ex me parata omnia, nec curuo [5] adoranda aratro, [6] nec curâ laboranda, sed sese porrigentia vltrò: & si pigeat attingere, etiam cadentia. Certauit ipsa secū, plusque vtilitatis causa ge-

1 hominibus. Vet.
2 spectasse. Vet.
3 has partes in M. Ergo hercule artes. in Ch.
4 At, in M.d.
5 adaranda. Vet. exorāda. Dal. id est, impetranda.
6 Hæc tria verba, nec cura laborāda in M. desunt. Et videntur adiecta à quodam.

nuit etiam, quàm voluptatis. [7] Folia vitium & pampini capitis dolores, inflammationésque corporum mitigant cum polenta. Folia per se ardores stomachi ex aqua frigida: cum farina verò hordei, articularios morbos. [8] Pápini triti & impositi, tumoré omnem siccant. Succus eorum dysentericis infusus medetur. Lacryma vitium, qui veluti gummi est, lepras & lichenas, & psoras nitro antè præparatas sanat. Eadem cum oleo sæpius pilis illitis, psilothri effectum habet, maximéque aqua, quam virides accensæ vites exudant: qua & verrucæ tolluntur. Pampini sanguinem excreantibus, & mulierum à conceptu defectioni diluti potu prosunt. Cortex vitium & folia arida, vulnerum sanguinem sistunt, ipsúmque vulnus conglutinant. [9] Vitis albæ viridis tusæ succo & thure impetigines tolluntur. Cinis frumentorum vitiúmque & vinaceorum condylomatis & sedis vitiis medetur ex aceto: item luxatis & ambustis, & lienis tumori, cum rosaceo & ruta & aceto. Item igni sacro ex vino citra oleum aspergitur: & intertrigines & pilos absumit. Dant & bibendum cinerem sarmentorum ad lienis remedia aceto conspersum, ita vt bini cyathi in tepida aqua bibantur, vtque qui biberit, in lienem iaceat. Clauiculæ ipsæ, quibus repunt vites, tritæ, & ex aqua potæ, sistunt vomitionum consuetudinem. Cinis vitium cum axungia vetere contra tumores proficit, fistulas purgat, mox & persanat: item neruorum dolores frigore ortos, contractionésque: contusas verò partes [10] cum oleo: carnes excrescentes in ossibus cum aceto & nitro: scorpionum & canum plagas cum oleo. Corticis per se cinis combustis pilos reddit. Omphacium qua fieret ratione incipientis vuæ pubertate, in vnguentorum loco docuimus. Nunc ad medicinam de eo pertinentia indicabimus. Sanat ea, quæ in [11] humido sunt, hulcera, vt oris, tonsillarum, genitalium. Oculorum claritati plurimum confert. Scabritiæ genarum, hulceribúsque angulorum, nubeculis, hulceribus quacunque in parte manantibus, cicatricibus marcidis, o ssibus [12] purulentè limosis. [13] Frangitur vehementia eius melle aut passo. Prodest & dysentericis, sanguinem excreantibus, [14] anginis. Omphacio cohæret œnanthe, quam vites syluestres ferunt, dicta à nobis in vnguenti ratione. Laudatissima in Syria maximè circa Antiochiæ & Laodiceæ [15] montes: & ex alba vite refrigerat, adstringit, vulneribus inspergitur, stomacho illinitur, vtilis [16] vrinæ iocineri, capitis doloribus, dysentericis, [17] cœliacis, cholericis. Contra [18] fastidia obolo [b] ex aceto pota. Siccat manantes capitis eruptiones, efficacissima ad vitia quæ sunt in humidis: [19] ideóque & oris hulceribus, & verendis, ac sedi. Cum melle & croco aluum sistit. Genarum [20] scabiem emendat, oculorúmque lacrymationes: ex vino stomachi dissolutionem: ex aqua frigida pota sanguinis [21] excreationem. Cinis eius ad collyria, & ad hulcera purganda, & paronychia & pterygia probatur. Vritur in furno, donec panis percoquatur. Massaris [c] odoribus tantùm gignitur, omniáque ea auiditas humani ingenij nob ilitauit, rapere [d] festinando.

qui pro, eur uo, cura, & pro, adorā da, laboran da repone re voluit.
7 Folio vitium & pampino.
8 capreoli. Diosc.
9 Hæc clausula in M. d.
10 vel cū. Ch.
11 humidis Dal. vt mox humore sint. Ch.
12 purulentis & lim. Vet.
13 Mitigatur. b.
14 anginis, in M. d.
15 montes, & ex alba vite. Refrigerat Vet.
16 cienda vrina. Dioscor. vrinæ, iocineris, capitis dolori. Ch
17 hæc duo verba in M. d
18 fastidia & acorem stomachi obolo pota. Diosc
19 ideo &. Ch.
20 scabritiem. M.
21 excreationes. Ch.

ANNOTATIONES.

a Oenanthe Aphricana. Vide cap. vlt. lib. 12.
b Et acorem stomachi. Dioscor. Voce ἐξώμιον Plinius deceptus est.
c Eam tamen ad medicos tantùm pertinere scribit cap. 28. lib. 12.
d Priusquam flos in fructum transeat.

De medicinis vuarum recentium, & sarmentis vuarum, & vinaceis, & de vua theriace, & de vua passa, & astaphide, & astaphide agria, pituitaria, & labrusca, & de vite alba & nigra, & de mustis, & vini generibus, & aceto.

CAP. I.

Maturescentium autem [1] vuæ vehementiores nigræ, ideóque vinum ex his minus iucundum: suauiores albæ, quoniam [2] è trāslucido facilius accipitur aër. Recentes stomachum [3] & spiritum [4] inflant, aluúmque turbant: itaque in febri damnantur vtique largiores. Grauedinem enim [5] capiti, morbúmque [6] lethargicum faciunt. Innocentiores, quæ decerptæ diu pependere: qua ventilatione etiam vtiles fiunt stomacho, ægrísque. Nam & refrigerant leuiter, & fastidium auferunt. Quæ autem in [7] vino dulci conditæ fuere, caput tentant. Proximæ [8] sunt pensilibus [a] in palea seruatæ. Nā in vinaceis seruatæ, & caput & vesicā & stomachum infestant. Sistunt tamen aluum, sanguinem excreantibus vtilissimæ. Quæ verò in musto fuere, peiorem vim etiamnum habent, quàm quæ in vinaceis. Sapa quoque stomacho inutiles facit: saluberrimas putant medici in cælesti aqua seruatas, etiamsi minimè iucundas: sed voluptatem earum in [b] stomachi ardore sentiri, & in [9] amaritudine iecoris fellísque vomitione in choleris, hydropicis, cum ardore febrium ægrotantibus. At in ollis seruatæ, & os & stomachum & auiditatem excitant. Paulò tamen grauiores existimātur fieri vinaceorum halitu. Vuæ florem in cibis si edêre gallinacei, vuas non attingunt. Sarmenta earum in quibus acini fuere, adstringendi vim habent efficaciora ex ollis. Nuclei acinorum eandem vim obtinent. Hi sunt, qui in vino [10] capitis dolorem faciunt. Tosti tritique stomacho vtiles sunt. Inspergitur farina eorum polentæ modo [11] potionis dysentericis, & cœliacis, [12] & dissolutis stomacho. Decocto etiam eorum fouere psoras & pruritum, vtile est. Vinacei per se minus capiti aut vesicæ nocent, quàm nuclei, mámarum [c] inflammationi triticum sale vtiles. Decoctum eorum veteres dysentericos [d] & potione, & fotu. Vua theriace, de qua suo loco diximus, contra serpentium ictus estur. Pampinos quoque eius edendos censent, imponendósque, vinúmque & acetum ex his factum auxiliarem contra eandem vim [13] habent. Vua passa, quam astaphida vocant, stomachum, vētrem, [14] interanea [e] tentaret, nisi pro remedio in ipsis acinis nuclei essentiis exemptis, vesicæ vtilis

1 vuarum. Vet.
2 à lucido. M.
3 spiritu. Aij.
4 inflatione aluum turbant. Ch.
5 capitis. Vet.
6 lethargū. Ch.
7 vino, & dulci. Vet.
8 à. Ch.
9 amaritudine seu fellísque. Vet.
10 capiti dol. faciā. Ch.
11 potioni in dys. Dal. potionis. & dys. Ch.
12 & dissoluto. Ch.
13 habet. M & Ch.
14 & id. Ch.

vtilis habetur,[15] & tussi alba vtilior. Vtilis & arteriæ & renibus, sicut ex his passum priuatim è serpentibus contra [16] hæmorrhoida potens. Testium inflammationi cum farina cumini aut [17] coriandri imponuntur: item carbunculis, articularibus morbis, sine nucleis tritæ cum ruta: fouere antè vino hulcera oportet. [18] Sanant epinyctidas & dysenteriam cum suis nucleis. Et in oleo coctæ gangrænis illinuntur cum cortice rhaphani & melle. Podagris & vnguium mobilibus cum panace, & per se ad purgandum os capútque cum pipere commanducantur. Astaphis agria siue staphis, quam vuam [f] taminiam aliqui vocant falsò (suum enim genus habet, cauliculis nigris rectis, foliis labruscæ) fert folliculos veriùs, quàm acinos, virides, similes ciceri: in his nucleum triangulum. Maturescit cum vindemia nigrescitque, cùm taminiæ rubentes [g] norimus acinos: sciamúsque illam in apricis nasci, hanc non nisi in opacis. His nucleis ad purgationem vti non censuerim propter ancipitem strangulationẽ: nec ad pituitam oris [19] siccandam: [20] fauces enim lædunt. Phthiriasi caput & reliquum corpus liberant triti, facilius admista sandaracha: item pruritu & psoris. Ad dentium dolores decoquuntur in aceto: ad aurium vitia, [21] rheumatismum[h] cicatricum, [22] hulcerum manantia. Flos tritus in vino contra serpentes bibitur: semen [23] enim abdicauerim, propter nimiam vim ardoris. Quidam eam [24] pituitariam vocát, & plagis serpentium vtique illinunt. Labrusca quoque œnanthen fert, satis [25] dictam, quæ à Græcis ampeleos agria appellatur, spissis & candicantibus foliis, geniculata, rimoso cortice: fert vuas rubentes cocci modo, quæ cutem in facie mulierum purgant, [26] & variis coxendicum & lumborum vitiis tusæ cum foliis & succo prosunt. Radix decocta in aqua, poto in vini Coi cyathis duobus, [27] humorem alui ciet: ideo hydropicis datur. Hác potius crediderim esse, quam vulgus vuam taminiam vocat. Vtuntur ea pro amuleto: & ad [i] expuitionem [28] sanguinis quoque adhibent, [29] non vltra gargarizationes, & ne quid deuoretur, addito sale, thymo, aceto mulso. [30] Ideo & purgationibus ancipitem putant. [k] Est huic similis, sed in salictis nascens: ideo distinguitur nomine, cùm eosdem vsus habeat, & salicastrũ vocatur. Scabiem & pruriginem hominum quadrupedúmque aceto mulso trita hæc efficaciùs tollit. Vitis alba est, quam Græci ampeloleucen, alij [31] ophiostaphylon, alij melothron, alij psilothrum, alij archezostin, alij cedrostin, alij madon appellant. Huius sarmenta longis & exilibus internodiis geniculata scandunt. Folia pampinosa ad magnitudinem ederæ, diuiduntur vt vitium. Radix alba, grandis, rhaphano similis initio: ex ea caules asparagi similitudine exeunt. [32] Hi decocti in cibo aluum & vrinam cient. Folia & caules exhulcerant corpus: vtique hulcerum phagedænis & gangrænis, tibiarúmque [33] tædio cum sale illinuntur. [34] Semen in vua raris acinis dependet, succo rubente, posteà croci. Nouere id qui coria perficiunt: illo enim vtuntur. Psoris & lepris illinitur. Lactis abundantiam facit coctum cum tritico, potúmque. Radix numerosis vtilitatibus nobilis, contra serpentiũ ictus trita drachmis duabus bibitur. Vitia cutis in facie, varósque & lentigines, & suggillata emendat, & cicatrices. Eadémque præstat decocta in [35] oleo. Decoctæ datur & comitialibus potus: item mente commotis [36] & vertigine laborantibus, drachmæ pondere quotidie anno toto. Et ipsa autem largior aliquanto, sensus [37] purgat. Illa vis præclara, quòd ossa infracta [38] extrahit in aqua imposita, vt bryonia: quare quidam hanc albam [39] bryoniam vocant. [40] Alia verò nigra efficacior in eodem vsu cum melle & thure. Suppurationes incipientes discutit, veteres maturat & purgat. Ciet menses & vrinam. Ecligma ex ea fit suspiriosis, & contra lateris dolores, vulsis, [41] ruptis. Splenem ternis obolis pota triginta diebus consumit. Illinitur eadem cum fico & pterygiis digitorum. Ex vino secundas fœminarum apposita trahit: & pituitã, drachma pota in aqua [42] mulsa. Succus radicis colligi debet ante maturitatem seminis: qui illitus per se & cum eruo, lætiore quodam colore & cutis teneritate mangonizat corpora: [43] serpentes fugat. Tunditur ipsa radix cum pingui fico, erugátque corpus si statim bina stadia ambulentur: aliàs vrit, nisi [44] frigida abluatur. Iucundius hoc idem præstat nigra vitis: quoniam alba pruritum affert. Est ergo & nigra, quam propriè bryoniam vocant, alij Chironiam, alij gynecanthen, aut aproniam, [45] similem priori, præterquàm colore. Huius enim nigrum esse diximus. Asparagos eius Diocles prætulit veris asparagis in cibo vrinæ ciendæ, lieníque minuendo. In frutectis & arundinetis maximè nascitur. Radix foris nigra, intus buxeo colore, ossa infracta vel [46] efficaciùs extrahit, quàm suprà dicta. Cæterùm eidem peculiare est, quòd iumentorum ceruicibus vnicè medetur. Aiunt si quis [47] villam ea tinxerit, fugere accipitres, tutásque fieri villaticas alites. Eadẽ in iumento hominéque phlegma, aut sanguinem, qui se[l] ad talos deiecerit, circunligata sanat. Et hactenus de vitium generibus. Musta differentias habent naturales has, quòd sunt candida, aut nigra, aut inter vtrunque: aliáque, ex quibus vinum fiat, alia ex quibus passum: cura differentias innumerabiles facit. In plenum ergo hæc dixisse cõueniat. Mustum omne stomacho inutile, venis iucundum. A balineis raptim & sine interspiratione potum, necat. Cãtharidum naturæ aduersatur. Item serpentibus maximè hæmorrhoidi & salamandræ. Capitis dolores facit, & gutturi inutile. Prodest renibus, iocineri, & interaneis vesicæ: colleuat enim ea. Priuatim contra buprestim valet. Contra meconium, lactis coagulationem, cicutam, toxica, dorycnium, ex oleo potum, redditúmque vomitionibus. Ad omnia infirmius album iucũdius passi mustum, & quòd minorem capitis dolorem afferat. Vini genera differentiásque perquàm multas exposuimus, & ferè cuiusque proprietates. Neque vlla pars difficilior tractatu, aut numerosior: quippe cùm sit tardum dictu, pluribus prosit an noceat: præterea quàm ancipiti euentu potu statim auxilium fit, aut venenum. Etenim de natura [48] ad remedia tantùm pertinente nunc loquimur. Vnum de dando eo volumen Asclepiades condidit,

15 sed. Dal.
16 hæmorrhoidam.
17 fabarũ. Dioscor.
18 Sic sanant & Diosc.
19 ciẽdam. Vet. citandam.
20 quæ fauces lædunt. Ch. vrunt. Diosc.
21 rheumatismum gingiuarũ, & vlcera oris depascentia. Dioscorid.
22 hulcera. Vet.
23 enim, in M. d. lego, etiam.
24 pediculare m. Vet.
25 dictam. Quæ à Ve.
26 & varys coxendicum. Vet.
27 aquosa purgat. Diosc.
28 sanis. Vet.
29 & vitra ad garg. Dal.
30 Idem. M. Eandẽ.
31 staphylen. Ch.
32 Idẽ coctí. Ch.
33 putridis. Diosc.
34 Fructus. Dal.
35 oleo. Datur & com. in potu.
36 aut, Ch.
37 turbat. Ex Diosc.
38 extrahit trita in aqua & imposita. Diosc.
39 Vt & bryon. Vet.
40 Alba verò &c. Vet. Aliã verò nigrã, efficaciorem in eodem vsu: Cũ melle & thure suppurationes. Vet.
41 corruptis. Cid.
42 mulsa succus radicis. Colligi debet vere: qui &c. Diosc.
43 Hæc duo verba superuacua sunt, nec in M. leguntur.
44 frigida statim abluatur. Vet.
45 similis pr. præt. acini colore. Dal.
46 inefficacius. Diosc.
47 in villa extruxerit. M. villam ea cinxerit. Alij.
48 quæ ad rem. tan. pertinet. M.

ab eo cognominatum: qui verò posteà de volumine illo disseruere,[49] innumera. Nos ista Romana grauitate, artiúmque liberalium appetentia, non vt medici, sed vt[50] iudices salutis humanæ, diligenter distinguemus. De generibus singulis disserere immensum & inexplicabile est, discordibus medicorum sententiis. Surrentinum veteres maximè probauere: sequens ætas Albanum aut Falernum.[51] Deinde alia alij, iniquissimo genere decreti, quod cuique gratissimum cæteris omnibus[52] pronuntiando. Quin vt[53] constarent sententiæ, quota portio tamen mortalium[54] iis generibus posset vti? Iam verò nec proceres[55] vsquam synceris. Eò venêre mores,[m] vt nomina modò cellarum væneant, statímque in lacubus vindemiæ adulterentur. Ergo hercle, mirum dictu, innocentius iam est quodcunque & ignobilius. Hæc tamen facere constantissimè videntur sententiæ[56] victoriam, quorum mentionem fecimus, si quis hoc quoque discrimen[57] exigat. Falernum nec in nouitate, nec in nimia vetustate corpori salubre est. Media eius ætas à quintodecimo anno incipit.[58] Hoc non rigido potu stomacho vtile, non item in calido. Et in diutina tussi sorbetur merum vtiliter à ieiunis: item in quartanis. Nullo æquè venæ excitantur. Aluum sistit, corpus alit. Creditum est obscuritatem visus facere:[59] nec prodesse neruis, aut vesicę. Albana neruis vtiliora. Stomacho minus, quæ sunt dulcia: austera vel Falerno vtiliora. Concoctionem minus adiuuant: stomachum modicè implent. At Surrentina nullo modo,[60] nec caput tentant: stomachi & intestinorum rheumatismos cohibent. [61] Cæcuba iam non gignuntur. At quæ supersunt Setina, cibos concoqui cogunt. Virium plus Surrentino, austeritatis Albano, vehementiæ[62] minus Falerno. Ab his Statana non longo interuallo abfuerint. Aluo citæ Signinum maximè conducere indubitatum est. Reliqua in commune dicentur. Vino aluntur vires, sanguis colósque hominum. Hoc quoque distat orbis medius, & mitior plaga à[63] circumiectis: quantum illis feritas facit roboris, tantum nobis hic succus.[64] Lactis potus ossa alit, frugũ neruos,[65] aquæ carnes. Ideò minus ruboris est in corporibus illis, & minus roboris cõtráque labores patientiæ. Vino modico nerui iuuantur, copiosiore læduntur: sic & oculi. Stomachus recreatur:[66] appetentia ciborum inuitatur: tristitia & cura hebetatur: vrina & algor expellitur: somnus conciliatur. Præterea vomitiones sistit: collectiones extrà lanis humidis impositis mitigat. Asclepiades vtilitatem vini æquari vix Deorum potentia posse pronuntiauit. Vetus copiosiore aqua miscetur, magísque vrinam expellit: minus siti resistit. Dulce minus inebriat, sed stomacho innatat: austerum facilius concoquitur. Leuissimum est, quod celerrimè inueteratur. Minus infestat neruos, quod vetustate dulcescit. Stomacho minus vtile est pingue,[n] nigrum, sed corpora magis alit. Tenue & austerum minus alit, magis stomachum nutrit. Celerius per vrinã trãsit,[67] tantóque magis capita tentat: hoc & in omni alio succo semel dictum sit.[68] Vinum si sit[o] fumo inueteratum, insaluberrimum est.

49 innumeri. Vet.
50 indices. Chiff.
51 Et deinde. Chiff
52 præferēdo Vet præponendo. Alij Vet.
53 constent. Vet.
54 his. Ch.
55 vnquã. M.
56 Victoriam, in Ch. d.
57 exigit. M. & Ch.
58 Hoc non frigido stomacho potu inutile: non idem. M.
59 necnon. Ch.
60 nec, in Vet. d.
61 Cæcubũ iam non gignitur.
62 minus quàm Falerno. Vet. minus Falerno habẽt. Ch.
63 circumtectis. Ch.
64 lactus. Ch. fortassis lactens.
65 aqua. Ch.
66 & appet. Ch.
67 tanto magis. Ch.
68 Vinum Situinum fumo. Chif & in lemmate hic apposito, De vino Sitiino med.

Mangones ista in apothecis excogitauere. Iam & patresfamilias ætatem[69] ademere his, quæ per se p carië traxere. Quo certè vocabulo satis[q] cõsilij dedere prisci:[70] quoniam & in materiis cariem fumus erodit, at nos è diuerso fumi amaritudine vetustatem[71] indui persuasum habemus. Quæ sunt admodum exalbida, hæc vetustate[72] salubria fiunt. Quò generosius vinum est, hoc magis vetustate crassescit, & in amaritudinem corpori minimè vtilem coit. Condire eo aliud minus annosum, insalubre est. [73] Sua cuique vino[r] saliua innocentissima, sua cuique ætas gratissima, hoc est, media. Corpus augere[f] volentibus, aut mollire aluum, conducit inter cibos bibere. Contra minuentibus aluúmque cohibentibus, sitire in edendo, posteà parum bibere. Vinum ieiunos bibere nouitio inuento,[t] inutilissimum est. Curas vigorémque animi impendit, ad procinctũ tendentibus: somno[74] verò ac securitatibus iamdudum hoc[75] fuit, quod Homerica illa Helena ante cibũ ministrauit. Sic quoque in prouerbium cessit,[u] sapientiam in vino obumbrari. Vino[76] debemus homines, quod soli animalium non sitientes bibimus. Aquæ potum interponere vtilissimum: Itémque[77] iungi superbibere ebrietati: quam quidem frigidæ potus exemplo discutit. Meracis potionibus per viginti dies ante canis ortum,[x] totidémque posteà, suadet Hesiodus vti. Merum quidem remedio est contra cicutas, coriandrum, aconita, viscum, meconium, argẽtum viuum, apes, vespas, crabrones, phalangia, serpentium scorpionúmque ictus contráque omnia quæ refrigerando[78] nocent. Priuatim contra hæmorrhoidas, præsteras, fungos. Item contra inflationes rosionésque præcordiorum, & quorum stomachus in vomitiones effunditur: & si venter aut interanea rheumatismum sentiant. Dysentericis, sudatoribus,[79] in longa tussi, in epiphoris,[y] meracum. At verò cardiacis, in mamma læua merum in spongia imponi prodest. Ad omnia autem maximè album[80] inueterascens. Vtiliter etiam fouetur vino calido virilitas[81] iumentis: quo etiam infuso cornu lassitudinem auferri aiunt. Simias, quadrupedésque quibus digiti sunt, negant crescere assuetas meri[82] potu. Nunc circa ægritudines sermo de vinis erit. Saluberrimum[z] liberaliter genitis, Campaniæ quodcunque tenuissimum: vulgo verò, quod quenque maximè[83] iuuerit validum. Vtilissimum omnibus sacco viribus[A] fractis. Meminerimus succum esse, qui feruendo vires[84] è musto sibi fecerit. Misceri plura genera, omnibus inutile. Saluberrimum, cui nihil in musto additum est: meliúsque, si nec vasis pix affuit. Marmore enim & gypso aut calce condita, quis nõ etiam validus expauerit? In primis igitur vinum marina aqua[85] factum, inutile est stomacho, neruis, vesicæ. Resina condita, frigidis stomachis vtilia[86] existimantur. Non expedire[87] vomitoribus, sicut neque mustum, neque[88] sapa, neque passum. Nouitium resinatum nulli conducit. Capitis dolorem & vertigines facit: ab hoc dicto[B] crapula est. Tussientibus & in rheumatismo[79] nominata prosunt. Item cœliacis & dysentericis mulierũ mẽsibus. In hoc genere rubrũ nigrúm-

69 addunt his quæ per se ca. trahunt. Ch.
70 Cæterũ in mat. V.
71 induci Vet
72 insalubria. Ch.
73 Hæc prima dimidiata clausula deest in Ch.
74 verò accommodatũ ac securitati. Iamdudum. Erasmus.
75 profuit. Vet.
76 demus. Ch.
77 sugiter. Vet. iuge superbibere. Ebrietatem quidem frigida. Ch.
78 necant. Diosc.
79 è longa. Ch.
80 inueterescens. Ch.
81 iumentis. infusa cornus lassitudinem auferunt. Ch.
82 potui. V.
83 iuerit. Validum vtilissimũ omnibus. Vet.
84 in musto sibi facit. Vet.
85 fractum. Vet.
86 existimantur, sed non Vet.
87 vomitoribus. Ch.
88 sapam. Vet.
89 refusa Diosc.

nigrúmve magis constringit, magísque calfacit. Innocentius pice sola conditum. Sed & picem meminisse debemus, non aliud esse, quàm combustæ resinæ fluxum. Hoc genus vini excalfacit, concoquit, purgat: pectori, ventri vtile: item vuluarum dolori, si sine febre sint, veteri rheumatismo:[c] exhulcerationi, ruptis conuulsis, vomicis, neruorum infirmitati, inflationibus, tussi, anhelationibus, luxatis, in succida lana impositum. Ad omnia hæc vtilius id, quod sponte naturæ suæ [90] picem resipit,[D] picatúmque appellatur. [E] Heluenanco quoque tamen nimio caput tentari conuenit. Quod ad febriũ valetudines attinet, certum est non dandum in [91] febre, nisi [F] veteribus ægris,[92] vinum: nec nisi declinante morbo. In acutis verò periculis, nullis nisi qui manifestas remissiones habeãt, & has noctu potius:[G] dimidia enim pars periculi [93] est noctu, hoc est spe somni, bibentibus: nec à partu abortúve, nec [H] à libidine ægrotantibus, nec in capitis doloribus, nec quorum accessiones cum frigore extremitatum fiant, nec in febri tussientibus: nec [94] in [I] tremore neruorúmque doloribus vel faucium, aut si vis morbi circa [95] illa intelligatur, nec in duritia præcordiorum, [96] [K] venarum vehementia, neque in opisthotono, tetano, nec [L] singultientibus, nec si cum [97] febre dyspnœa sit. Minimè verò oculis rigentibus, & genis stantibus, aut defectis grauibúsque: nec quorum cõniuentium [M] perlucebunt oculi, neu [98] palpebris nõ coëuntibus, vel si dormientibus hoc idem [99] eueniet: aut si cruore suffunduntur oculi, vel si lemæ in oculis erunt. Minimè lingua fungosa,[100] nec graui, & subinde imperfecta loquentibus: nec si vrina difficilè reddetur, neque expauescentibus repentè, nec spasticis, aut rursus torpentibus, nec si per somnos genitura [101] effundetur. Cardiacorum morbo vnicam spem [102] in vino esse certum est. Sed id dandum quidam non nisi in accessione censent,[103] alij non nisi in remissione. Illi, vt sudorem coerceant: hi, quia tutius putant, minuente se morbo: quam plurium sententiam esse video. Dari vtique non nisi in cibo debet,[N] nec à somno, nec præcedente alio potu: hoc est, [104] vtique sitienti, nec nisi in desperatione [105] suprema: & viro facilius quàm fœminæ: seni, quàm iuueni: iuueni, quàm puero: hyeme, quàm æstate: assuetis potius, quàm expertibus. Modus dandi pro vehementia vini: item [106] mistura. Atque vulgò satis putat vnum vini cyathum duobus aquæ misceri. Si dissolutio sit stomachi,[107] dandum:[108] & si cibus non descendat. Inter vini genera, quæ fingi docuimus, nec fieri iam arbitror, & superuacaneum eorum [109] vsum, cum ipsis rebus, ex quibus finguntur, doceamus vti. Et aliâs modum excesserat medicorum in his ostentatio, veluti è napis vinum vtile esse ab armorum equitandíve lassitudine præcipientium, atque vt reliqua omittamus, etiam è iunipero. Et quis satius censeat, absinthite vino vtendum potius, quàm absinthio ipso? In reliquis omittetur & o palmeum, capiti noxium, ventríque tantùm molliendo, & sanguinem [110] excreantibus non inutile. Fictitium non potest videri, quod bion appellauimus, cùm sit in eo sola pro arte festinatio. Prodest stomacho dissolu-

90 picatum. Ch. — 91 febri. Ch. — 92 vinum, ac Ch.d. — 93 abest. Vet. — 94 in tremore neruorum vel doloribus. Ch. — 95 ilia. Vet. — 96 vrinarum. Vet. — 97 febri. Ch. — 98 palpebrisve. Ch. — 99 eueniet. Ch. — 100 vel. Vet. — 101 effundatur. Ch. — 102 hanc vino Ch. — 103 alij in remiss. Ch. — 104 vtique ni sitienti. Dal. — 105 summa. Vet. — 106 mistura aquæ. Vulgo. Vet. — 107 largius dandum. Vet. — 108 & si Ch.d. — 109 vsum docere, cùm &c. possimus vti. Vet. — 110 excreantibus Non inutile fictitium potest vid. Vet.

to, aut cibos non perficienti, p prægnantibus, defectis, paralyticis, tremulis, vertigini, torminibus, ischiadicis. In Q pestilentia quoque ac peregrinationibus, vim magnam auxiliandi habere dicitur. Vini etiam vitium transit in remedia. Aceto summa vis est in refrigerando, non tamen minor in discutiendo: ita fit vt [111] infusum terræ spumet. Dictum est sæpius, dicetúrque [112] quoties cum aliis prosit. Per se haustum fastidia discutit, singultus [113] cohibet, sternutamenta olfactu. Vim in balineis æstus arcet, si contineatur ore. Q. in & cum aqua [114] bibitur. Multorum stomacho vtiliter gargarizatur: cum eadem [R] conualescentium & à Solis ardoribus.[S] Oculis quoque illo modo [115] saluberrimum. Plurimum fotu medetur [116] post [T] vredines. Item lepris, furfuribus, hulceribus manantibus, canis morsibus, scorpionum ictibus, scolopendrarum, muris aranei: contráque omnium [117] aculeatorum venena & pruritus. Item contra [V] multipedæ [118] morsum. Calidum in spongia [119] appositum, adiecto sulphuris sextante sextariis tribus aceti, aut hyssopi [120] fasciculo, medetur sedis vitiis. In sanguinis fluxione [121] post excisos calculos,[122] & omnia alia, foris in spongia [X] impositum, intus potum cyathis binis quàm acerrimum. Conglobatum vtique sanguinem discutit. Contra lichenas & bibitur, & imponitur. Sistit [123] aluos, & rheumatismos interaneorum infusum: item procidentia sedis [124] vuluæq́; Y Tussim veterem [125] inhibet, & gutturis rheumatismos, orthopnœam, dentium labefactationẽ. Vesicæ nocet, neruorúmque infirmitatibus. Nesciêre medici, quantum contra aspidas polleret. Nuper ab aspide calcata percussus vtrem aceti ferens, quoties deposuisset, sentiebat ictum, aliâs illæso similis. Intellectum ibi remedium est, potuq́; succursum. Neque [126] altero os colluũt venena exugentes. In totum domitrix vis hæc non ciborum modò est, verùm & rerum plurimarum. Z Saxa rumpit infusum, quæ non ruperit ignis antecedens. Cibos quidem & sapores non alius magis succus commendat aut excitat: in quo vsu mitigatur [127] tosto pane aut [128] vino: vel accenditur pipere ac lasere: vtique sale compescitur. Non est prætereundum in eo exemplum ingens. Siquidem M. Agrippa aa supremis suis annis cõflictatus graui morbo pedum, cùm dolorem eum perpeti nequiret, vnius medicorum portentosa scientia, ignorante Diuo Augusto,[129] tanti putauit vsu pedum sensúque omni carere, dummodo & dolore illo careret, demersis in acetum calidum cruribus in acerrimo impetu morbi.

111 infuso terra. Vet. — 112 quotiescunque aliàs prosit per se haustum Fastidia. Ch. — 113 prohibet. Ch. — 114 bibitur multis: Cũ stomaticis vtiliter gargarizatur. Cutem non velatam tuetur à Sole. Vet. — 115 saluberrimũ potu medetur. Ch. — 116 prodest cõtra hirundines. M: post hirundines. Ch. — 117 oculorũ. Ch. — 118 morsũ calidũ Vet. — 119 appositum, in M.d. — 120 fasciculo. Medetur & Ch. — 121 per Ch. — 122 & omnes alias fusiones. Vet. — 123 aluum. Ch. — 124 vuaq. Diosc. — 125 & recentem lacescit. Idem. — 126 aliter. Ch. — 127 vsto pane, aut cum vino. Ch. — 128 cumino. Vet. — 129 latius. Vet.

ANNOTATIONES.

a Paleales vocat Aurelianus c.21.li.3.chronion. Vide Columellam c.43.li.12. Vide suprà c.1.li.14. & cap.17.lib.15.

b Siticulosis, ardentibus, & longis febribus.

c Duritiæ & lactis plenitudini, τῇ σαρκώσει. Diosc.

d Et fœminas vteri fluxione vexatas. Diosc.

e Ob dulcedinem, qua laxat, & mollit, obstructionésque parit.

f Festus, ridicula, nisi fallor, interpretatione, vuam taminiam exponit, quæ tam mira sit, quàm est minium. Tacitè hic reprehenditur Celsus, qui taminiam vocauit li.3.c.de hydrope.

g Eam Plinius innuit, quam syluestrem vitem Dio-

scorides vocat, & quæ paulò pòst describitur, & ampelos agria nominatur, & quæ Theophrasto athragena vocatur.

h Apud Dioscoridem est ἕλα τὸ ῥεῦμα τῶν οὔλων ἵστησι, καὶ ἄφθας τὰς ἐν στόματι θεραπεύει μετὰ μέλιτος. Rheumatismum gingiuarum sistit, vlcera oris manantia cum melle sanat. Sic Ruellius cum Plinio. Mallem vertere, vlcera oris depascentia. Deceptus est Plinius in vocibus ἕλκη & ἕλκος.

i Cùm is crassus, & viscida pituita permixtus, faucibus adhæret, & strangulationis periculum adfert.

k Hæc est glycypicron Dodonæi, & , vt quidam volunt, melothron Theophr. Vide quod adnotatum est ad c.7.lib.27.

l In podagra, & articulari morbo.

m Pendebat enim è doliis, vinariísque vasis tabula, in qua vini solum natale, & ætas scribebatur, ac quo tempore, quibúsve consulibus esset conditum. Iuuenal. Satyr.5.

-cuius patriam titulúmque senectus
Deleuit, multa veteris fuligine testæ.

Brod. cap.3.lib.1.

n Quale melampsithium Diosc. vocat cap.9.lib.5.

o Quod scribit Columella cap.6.lib.1. Apothecæ superponuntur locis, vnde plerunque fumus exoritur, quoniam vina fumo celerius vetustecunt, eius tenore præcocem maturitatem trahunt. Horat.

Hic dies anno redeunte festus
Corticem astrictum pice dimouebit,
Amphoræ fumum bibere institutæ
Consule Tullo.

Brod. cap.13.l.

p Saporem, qui nimia vetustate contrahitur.

q Non esse vina ad extremam senectutem recondenda, quæ cariosa est.

r Suus humor, si dolia implenda sunt, cùm vinum deferbuerit.

s Non sitire, & cibos modicè proluere, optimum preceptum. Diosc.

t Galenus commentar. aphor.28.lib.6.

u Eò pertinent Græcorum illæ sententiæ: οἶνος οὐκ ἔχει πηδάλια, κάτοπτρον εἴδους χαλκός ἐστ', οἶνος δὲ νοῦ. Ac rursum hoc Xenophontis in Symposio: τὸν οἶνον ἄρδοντα τὰς τῶν ἀνδρῶν ψυχὰς, ὥσπερ μανδραγόραν, τὰς λύπας κοιμίζειν, τὰς δὲ φιλοφροσύνας ἐγείρειν, ὥσπερ ἔλαιον φλόγα. Lepide hoc Aristophanes, τὸ δὲ ζῆν, εἰπέ μοι τί ἐστι; Β. τὸ πίνειν, φημ' ἐγώ. Idem & perquàm venustè vinum ἀφροδίτης εἶναι γάλα scribit. Rhodig. cap.& lib.28.

x Exoriente sidere id à se fieri gloriatur Anacreon.

y Parum dilutum. Prorsus meracum in iis ægritudinum generibus noxium fuerit.

z Bona corporis natura præditis.

A Saccabant olim vinum, cùm mustum, priusquam ferbuisset, per saccum toties colabant, vt defecaretur. Sic adempta fece, quæ vim vini alit & imbecillius bibebatur. Fecis vini etiam necantem vim autor describit sequenti capite. Vide cap.19.lib.20.& 2.29.

B κραιπάλη Græcis. Vini condimentū sic dictum, quòd κραιπάλην, id est, capitis grauitatem affert: fit è resinæ crudo flore.

C Profundarum, & abditarum partium. Diosc.

D Celsus Allobrogicum vocat cap.5.lib.4.

E Heluico. Vitis agri Viennensis quæ vinum præbet sponte naturæ picem olens, generibus Aruerno, Sequano, Heluico constabat, cap.1.lib.14.

F Vel ætate senibus, vel inueterato morbo.

G Leuius, ac minus periculum est, cùm remissa febre alliciendi somni caussa bibitur.

H Vinum enim debilitatos iam immodica Venere neruos grauius offendit.

I Vt nec caduco morbo, licet vtraq. ægritudo frigida sit.

K Vrinarum: si venarum legas, intellige vehementē, magnum & concitatum pulsum.

L Ab acri humore stomachum lancinante.

M Aut scintillis micabunt, aut rubore nitebunt.

N Ne calfacta somno viscera, vino etiamnum magis incalescant.

O E palmulis chydæis, maturis. Dioscorides aluum sistere ait, non mollire, proptereáque cœliacis dat, & dysentericis.

P Quæ pica & malacia vexantur.

Q Apud Festum pesestas pestilentiā vocabāt imprecatores, cùm fundum lustrantes abigi poscebant & auerti morbum, mortem, labem, nebulam, impetiginem.

R Iis qui à sole vsti capite doluerunt, & iam melius habent, aut qui in diariam febrem ea ratione inciderunt.

S Inflammatis fluxione tentatis.

T Ignis aut feruentis aquæ.

V Autor cap.2.lib.20. millepedam à Græcis sepa vocari ait, oblōgam, pilosis pedibus, pecori præcipue noxiam: eius morsu tumorem insequi, & locum putrescere: quæ de scolopendra audienda sunt. Vide infra quæ adnotata sunt in cap.6.lib.29.

X Aut ægro in eo desidere iusso, adiecto salis tantillo. Celsus lib.7.

Y Et recentem lacessit. Diosc.

Z Alpes exercitui suo, eiúsque impedimentis peruias Annibal fecit ea industria & diligentia.

aa Idem fere de Seruio Clodio narratur c.3. libr.25.

De aceto scillino, & oxymelite, & sapa, & fæce vini, aceti, & sapæ.

CAP. II.

Acetum scillinum inueteratum magis probatur: prodest, super ea quæ diximus,[a] acescentibus cibis: [1] gustatum enim discutit pœnam eam. Et his qui ieiuni vomunt: callum enim faucium facit, ac stomachi:[2] odorem oris tollit, gingiuas astringit, dentes firmat, colorem meliorem præstat. Tarditatem quoque aurium gargarizatione purgat, & transitum auditus aperit. Oculorum aciem obiter exacuit. Comitialibus, melancholicis, vertiginosis, vuluarum strangulationibus, percussis, aut præcipitatis, & ob id sanguine conglobato, neruis infirmis, renum vitiis perquàm vtile. Cauendum exhulceratis. Oxymeli antiqui (vt Dieuches tradit) hoc modo temperabant: mellis minas decem, aceti veteris heminas quinque, salis marini pondo, [3] thymbræ quadrantem, aquæ marinæ sextarios quinque pariter coquebant, decies deferuescente cortina, atque ita diffundebant inueterabántque. Sustulit totum id Asclepiades, coarguitque. Nam etiam in febribus[4] dabant. Profuisse tamen fatentur contra serpentes, quas sepas vocant, & contra meconium, ac viscum[5] & anginas, calidum gargarizatum, & auribus & oris gutturísque desideriis, quæ nunc omnia oxalme contingunt: [6] id sale & aceto recente[b] efficacius est. Vino cognata res sapa est, musto decocto, donec tertia pars supersit. Ex albo [7] hoc [c] melius. Vsus contra cantharidas, buprestin, pinorum erucas, quas pityocampas vocant, salamandras, & contra mordentia venenata. Secundas partúsque[8] emortuos trahit cum bulbis[9] potum. Fabianus autor est, venenum esse, si quis ieiunus à balineis[10] id bibat. Consequens horum est vini fex, [11] sui cuiusque generis. Ergo vini[12] fæci tanta vis est, vt descendentes in cupas enecet. Experimentum demissa[13] præbet lucerna, quandiu extinguatur periculum denuntians. Illota miscetur medicamentis. Cum iridis verò pari pondere, eruptionibus pituitæ illinitur. Et sicca vel madida

1 vrgentem. Chiff.
2 dolorem. Chiff.
3 libram. Ch. pondo libram quadrantem aquæ. Diosc.
4 datisse. Ch.
5 & anginis calidum garg. Ch.
6 Ea ide & aceto recente efficacior est. Vet. Ex ide, aqua & aceto. Recens efficacior est. Alij Vet.
7 erat melior Vet.
8 mortuos. M.
9 pota. Vet. pura. Ch.
10 eam. Vet.
11 iur, a M.d.
12 fecibus. Ch.
13 immissam. M.

madida contra phalangia, & testium mammarúmque [14] inflammationes, vel in quacunque parte corporis. Item cum hordeacea farina, & thuris polline in vino [15] decocta crematur & siccatur. Experimentum est legitimè coctæ, vt refrigerata linguam tactu videatur vrere. Celerrimè exanimatur [16] loco non incluso condita. Crematio ei multum viriũ adiicit. Vtilissima est ad cõpescendas lichenas furfurésque cum fico decocta. Sic & lepris & hulceribus manantibus imponitur. Fungorum naturæ cõtraria est pota, sed magis cruda. Oculorum medicamentis cocta & lota miscetur. Medetur illita & testibus, & genitalibus. In vino autem aduersus stranguriás bibitur. Cùm [17] expirauerit quoque, lauãdis corporibus & [d] vestibus vtilis: túncque [e] vsum acaciæ habet. Fæx aceti pro materia acrior sit necesse est, multóque magis exhulceret. Resistit suppurationum incrementis: stomachum, interanea, ventrem illita adiuuat. Sistit earum partium rheumatismos, & mulierum menses. Panos [f] discutit nódum exhulceratos, & anginas: sacros ignes cum cera. Mammas lactis sui impatientes eadem [g] extinguit. Vngues scabros aufert. E serpentibus contra cerastas validissima cum polenta. Cum meanthio autem contra crocodili morsus, & canis. Et hęc cremata ampliat vires. Tunc addito lentiscino oleo illita vna nocte [h] rufat capillum. Eadem ex aqua in linteolo apposita, vuluas purgat. [18] Sæpe fæce ambusta sanantur, melius addita lanugine harundinis. Eadem fæce decocta potáque tusses veteres. Decoquitur in patinis cum sale & adipe ad tumorem quoque maxillarum & ceruicum.

14 inflatio-nem. Co.
15 decocta. Siccatur, & crematur & siccata. Co.
16 nõ inclusa condita. Ch.
17 expirauit Ch.
18 Sæpe fæce. Alij reponunt.

ANNOTATIONES.

a Ventriculo acida pituita farcto, vel melancholico succo.
b Multas & insignes acidæ muriæ, τὰς ὀξυάλμους facultates à Dioscoride proditas auctor silentio præterit.
c Melior, leg. nisi ad Græcam vocem ἕψημα referas, vel Latinam defrutum.
d Lixiuiis Parisienses vulgo id miscent.
e Summa vi adstringendi.
f Hæc de fæce vini Dioscorides, non aceti.
g ἀμελγολογία extinguit mammas, pro extinguit lac. Diosc. σπαργῶντας μαστοὺς, γάλα τε ῥέοντας ἐποσβέννυσι, vbera distenta, tumida, lacteque manantia extinguit.
h Serenus, vt quidam exponunt, eam compositionem vnguentum cineris vocat.
Ad rutilam speciem nigros flauescere crines,
Vnguento cineris prædixit Plinius autor.
Cato. *Mulieres nostræ cinere capillum vnguitabant, vt rutilus esset crinis.*
Seruius in Georg. immundum cinerem exponit, quo puellæ nõ vtũtur ruffandis crinibus.

De oleis, & foliis oleæ, & flore, & cinere, & de oliua alba & nigra, & de amurca.

CAP. III.

Olearum proxima autoritas intelligitur. Folia earũ vehementissimè adstringunt, purgant, sistunt. Itaque commanducata imposita hulceribus medentur, & capitis doloribus illita cum oleo. Decoctum eorum cum melle his quæ medici vsserint, gingiuarum inflammationibus, [1] paronychiis, sordidísque hulceribus excrescentibus. Cum melle profluuium sanguinis è neruosis partibus cohibet. Succus eorum carbunculantibus circa oculos hulceribus, & pustulis, procidentíque [2] pupillæ efficax: quapropter in collyria additur. Nã & veteres lacrymationes sanat, & genarũ erosiones. Exprimitur autẽ succus tusis, affuso [3] vino & aqua cælesti, siccatúsque in pastillos digeritur. Sistit menses in lana admotus vuluæ. Vtilis & [4] saniẽ emanantibus. Item condylomatis, ignibus sacris, quæque serpunt hulcera, epinyctidi. Eosdem & flos earum habet effectus. Vruntur & [5] cauliculi florescentes, vt spodij vicem cinis præstet: vinóque infuso iterum vritur. Suppurationes & panos illinunt cinere eo, vel foliis tusis cum melle, oculos verò cum polenta. Succus fruticis recentis accensi distillans sanat lichenas, furfures, manantia hulcera. [6] Nam & lacryma quæ ex arbore ipsa distillat, Æthiopicę maximè oleę, mirari [7] satis est repertos, qui dentium dolores illinendos censerent, [8] venenum esse prædicantes, atque etiam in oleastro [9] quærendam. E radice oleæ quam tenerrimæ cortex derasus, in melle crebro gustatu medetur sanguinem reiicientibus, & suppurata extussientibus. Ipsius oleæ cinis cum axungia tumores sanat: extrahítque fistulis vitia, & ipsas sanat. Oliuæ albæ stomacho vtiliores, ventri minus. Præclarum habent, antequàm condiantur, vsum, recentes per se cibi modo deuoratæ. Medentur enim arenosæ vrinæ, item dentibus, [10] aut attritis, aut [11] conuulsis. Nigra oliua stomacho inutilior, ventri facilior, capiti & oculis non conuenit. Vtraque ambustis prodest trita & illita. Sed nigra commanducatur, & protinus ex ore imposita, [12] pustulas gigni prohibet. Colymbades sordida hulcera purgãt, inutiles difficultatibus vrinæ. De amurca potéramus videri satis dixisse, Catonẽ secuti: [13] sed reddenda medicinæ quoque est. Gingiuis & oris hulceribus, dentium [14] stabilitati efficacissimè subuenit. Item ignibus sacris infusa, & his quæ serpunt. Pernionibus nigræ oliuæ amurca vtilior: item infantibus fouendis. Albæ verò mulierum vuluæ in lana admouetur. Multò autem omnis amurca decocta efficacior. Coquitur in [15] cupreo vase ad crassitudinem mellis. Vsus eius cum aceto, aut vino vetere, aut mulso, vt quæque causa exigat in [16] curatione oris, dentium, aurium, hulcerum manãtium, genitalium, rhagadum. Vulneribus in linteolis imponitur, luxatis in lana: ingens hic vsus, vtique inueterato medicamento. Tale enim fistulas sanat. Infunditur sedis, genitaliũ, vuluæ exhulcerationi. Illinitur verò podagris incipientibus: item articularibus morbis. Si verò cum [17] omphacio recoquatur ad mellis crassitudinem, [18] casuros dentes extrahit. Item iumẽtorum scabiem, cum decocto lupinorum & chamęleõte herba, mirè sanat. Cruda amurca [19] podagris foueri vtilissimum.

1 & paro. sordid. vlc. & putrescentibus. Ch.
2 pupulæ. Ch.
3 vino aut aqua Dios.
4 saniē manantibus. Ch.
5 folia cum floribus. Diosco.
6 Nam lachrymam. M.
7 satis non est Reperti sunt qui. M.
8 venenum tamen esse. Dal.
9 quærendum Ch.
10 carnem audenda attritis. Ch.
11 perculsis. Vet.
12 pusulas. Ch.
13 Sed reddenda medicinæ quoque ratio est. Alij.
14 instabilitati A ij.
15 cypria. M. & infrà cap. 3. lib 33.
16 curationem Ch.
17 omphacino Dios.
18 causarios. Corn. ex Vet. hic & Ch.
19 podagros Ch.

De foliis oleastri, & œnanthino oleo, & cicino & amygdalino, & laurino, &

T

myrteo, chamæmyrsino, & cupreßino, & cytreo, & caryino.
CAP. IIII.

OLeastri foliorum eadem natura. Spodium è cauliculis vehementius inhibet rheumatismos. Sedat & inflammationes oculorum, purgat hulcera, alienata explet, excrescentia leniter erodit, [1] siccat, & ad cicatricem perducit: cætera, vt in [2] oleis. Peculiare autem, quod folia decoquuntur ex melle, [3] dátúrque cochlearibus contra sanguinis excreationes. Oleum [4] tamen acrius atque efficacius: & os quoque colluitur illo ad dentium infirmitatem. Imponuntur folia & paronychiis, & carbunculis, & contra omnem collectionem cum vino: iis verò quæ purganda [5] sunt, cum melle. Miscentur oculorum medicamentis, & decoctum foliorum, & succus oleastri. Vtiliter etiam auribus instillatur cũ melle, vel si pus effluat. Flore oleastri condylomata illinuntur & epinyctides. Item cum farina hordeacea venter: in rheumatismo cum [a] oleo [6] capitis dolores. Cutem in capite ab ossibus recedentẽ cauliculi decocti, & cum melle impositi comprimunt. Ex oleastro maturi in cibo sumpti sistunt aluum. Tosti autem & cum melle triti, nomas repurgant, carbunculos rumpunt. Olei naturam causásque abundè diximus. Ad medicinam ex olei generibus hæc pertinent. Vtilissimum [7] est [b] omphacinum, proximè viride. Prætereà quàm maximè [8] recens, nisi cùm vetustissimum quæritur, tenue, odoratum, quodque non mordeat, è diuerso quàm in cibos eligitur. Omphacinum prodest gingiuis. Si cõtineatur in ore, colorem dentium custodit magis, quàm aliud: sudores [9] cohibet. [c] Oenanthino idem est effectus, qui rosaceo. Omni autem oleo mollitur corpus, vigorem & robur accipit. Stomacho contrarium. Auget hulcerum [10] incrementa. Fauces exasperat, & venena omnia hebetat, præcipuè psimmythij & gypsi in aqua mulsa, aut ficorum siccarũ decocto potum: contra meconium ex aqua: contra cantharidas, buprestin, salamandras, pityocampas per se potum, redditumque vomitionibus, contra [11] omnia suprà dicta laudatissimum. Et lassitudinum perfrictionúmque [12] refectio est. Tormina calidum potum cyathis sex, magísq; ruta simul [13] decocta pellit. Item ventris animalis. Soluit aluum heminæ mensura, cum vino & calida aqua potum, aut ptisanæ succo. Vulnerariis emplastris vtile. Faciem purgat. Bubus infusum per nares, donec ructent, inflationem sedat. Vetus autem magis excalfacit corpora, magísque [14] discutit sudores. Duritias magis diffundit. Lethargicis magis auxiliare, [15] & inclinato morbo. Oculorum claritati confert aliquid, cum pari portione mellis [d] acapni. Capitis doloribus remedium est. Item ardoribus in febri cum aqua: & si vetusti non sit occasio, decoquitur, vt vetustatem repræsentet. Oleum cicinum bibitur ad purgationes ventris cum pari caldæ mensura. Priuatim dicitur purgare præcordia. Prodest & articulorum morbis, duritiis omnibus, vuluis, auribus, ambustis. Cum cinere verò mu-

1 siccatque. Ch.
2 oleis. In hoc autem peculiare. V.
3 & dantur. Ch.
4 tantũ acrius efficaciúsque. Ch.
5 sint.
6 in capitis dolore.
7 esse omphaciũ. Ch.
8 recens. At si. Ve.
9 corrigit: V.
10 repurgamẽta. V excrementa. Alij V.
11 marina. Vet.
12 remedio
13 decocta sedat: pellit item. Vet.
14 discutit. Sudores & duritias. V.
15 sed.

ricum, sedis inflammationibus, item psoræ. Colorem cutis commendat, capillúmque fertili natura euocat. Semen, ex quo fit, [16] nulla animans attingit. Ellychnia ex vua fiunt, claritatis præcipuæ. Ex oleo lumen obscurum propter nimiam pinguitudinem. Folia igni sacro illinuntur ex aceto: per se autem recentia mammis & epiphoris. Eadem decocta in vino inflammationibus cum polenta & croco: per se autem triduo imposita faciem purgant. Oleum amygdalinum purgat, mollit corpora, cutem erugat, nitorem commendat, varos cum melle tollit è facie. Prodest & auribus, cum rosaceo & melle & mali Punici [17] germine decoctum, vermiculósque in his necat, & grauitatem auditus discutit, [18] sonos incertos & tinnitus, obiter capitis dolores [19] & oculorum. Medetur furunculis, & à Sole vstis cum cera. Hulcera manantia & furfures cum vino expurgat: cõdylomata cum meliloto. Per se verò capiti illitum, somnum allicit. Oleum laurinum vtilius quo recentius, quóq; viridius colore. Vis eius excalfactoria, & ideò paralyticis, spasticis, ischiadicis, suggillatis, capitis doloribus, inueteratis distillationibus, auribus, in calice Punici calfactum illinitur. Similis & myrtei olei ratio, adstringit, indurat, medetur gingiuis, dentium dolori, dysenteriæ, vuluæ exhulceratæ, vesicis, hulceribus vetustis vel manantibus, cum squama æris & cera. Item [20] eruptionibus, ambustionibus. Attrita sanat & furfures, & rhagadas, condylomata, articulos [21] luxatos, odorem grauem corporis. Aduersatur canthari-di, buprestì, aliísque malis medicamentis, quæ exhulcerando nocent. Chamæmyrsinæ [e] siue oxymyrsinæ eadem natura. Cupressinum oleum eosdem effectus habet, quos myrteum. Item citreum. E nuce verò iuglande, quod [22] caryinum appellauimus, alopeciis vtile est, & tarditati aurium infusum. Item capitis [23] doloribus illitum. Cæterùm iners & graui sapore. Enimuerò si quid in nucleo putridi fuerit, [24] totus modus deperit. Ex Gnidio grano factum, eandem vim habet, quam [25] cicinum. E lentisco factum, vtilissimum acopo est. Idémque proficeret æquè vt rosaceum, ni [f] durius paulò intelligeretur. Vtuntur eo & contra nimios sudores, papulásque sudorum. Scabiem iumentorum efficacissimè sanat. Balaninum oleum repurgat, varos, furunculos, lentigines, gingiuas. Cypros qualis esset, & quemadmodum ex ea fieret oleum, docuimus. Natura eius excalfacit, [26] mollit neruos. Folia stomacho illinuntur: & vuluæ [g] concitatæ succus quoque eorum apponitur. Folia recentia commanducata, hulceribus in capite manantibus, item oris medentur, & collectionibus, condylomatis. Decoctum foliorum ambustis & luxatis prodest. Ipsa rufant capillum tusa, adiecto [27] struthei mali succo. Flos capitis dolores sedat cum aceto illitus. Idem combustus in cruda olla nomas sanat, & putrescentia hulcera per se, vel cum melle. Odor floris [28] olet, qui somnum facit. [h] Astringit [29] gleucinum, & refrigerat, eadem ratione qua & œnanthinũ. [i] Balsaminum lõgè pretiosissimum omnium, vt in vnguen-

16 nullum animal. V.
17 tegmine. Vet.
18 sonósque. Vet.
19 & oculorum hebetudines: Medetur. Ex Dioscor.
20 erupt. papularũ. Diosc.
21 luxatos, sudorẽ compescit. Dios.
22 caryinũ. Ch.
23 dolori. Ch.
24 tosti non diis M. totus modius. M. aliud.
25 cucinũ. Diosc.
26 emollit. Ch.
27 struthii herba. Diosc.
28 quem ter olet, & sn... Ex Diosc. Lege. Odor floris suauis, & somnum inuitat. Dal.
29 mustũ Vet.

vnguentis diximus, contra omnes serpentes efficax. Oculorum claritati plurimùm cōfert, caliginem discutit. Item dyspœnas, collectiones omnes, duritiásque lenit. Sanguinem densari prohibet, hulcera purgat: auribus, capitis doloribus, tremulis, spasticis, ruptis perquàm vtile. Aduersatur aconito ex lacte potum. Febres cum [30] horrore venientes peruncti leuiores facit. Vtendum tamen [31] modicè, quoniam adurit, augétque vitia non seruato temperamento. Malobathri quoque naturam & genera exposuimus. Vrinam ciet. Oculorum epiphoris vino expressum vtilissimè imponitur. Item [32] frontibus dormire volentibus: efficacius, si & nares illinantur: aut si ex aqua bibatur. Oris & halitus suauitatem commendat linguæ subditum folium, sicut & [k] vestium odorem interpositum. Hyoscyaminum [33] emolliendo vtilius, neruis inutile. Potum quidem cerebri motus facit. Therminum è [l] lupinis emollit, proximum rosaceo [34] effectum habens. Narcissinum dictum est cum suo flore. Rhaphaninum phthiriases longa valetudine contractas tollit, scabritiásque cutis in facie emendat. Sesaminum aurium dolores sanat, & hulcera quæ serpunt, & quæ cacoëthe vocant [35] [m] Lirinon, [36] quod & phaselinum & Syrium vocauimus, renibus vtilissimū est, sudoribúsque euocandis, [n] vuluæ molliendæ, [37] concoquendóque intus. [38] Selgiticum neruis vtile esse diximus, sicut herbaceū quoque, quod [39] Iguini circa Flaminiam viā vendunt. [o] Elæomeli, quod in Syria ex ipsis oleis manare diximus, sapore melleo non sine nausea, aluum [40] emollit: bilem præcipuè detrahit, duobus cyathis in hemina aquæ datis: qui bibêre torpescunt, excitantúrque crebrò. [41] Potores certaturi præsumunt ex eo cyathum vnum. [42] Pissino oleo vsus & passim ad quadrupedum [43] scabiem est. A vitibus oleísque proxima nobilitas palmis: inebriant recentes: capitis dolorem afferunt minùs siccæ: nec, quantùm videtur, vtiles stomacho: tussim exasperant, corpus augent. Succum decoctarum antiqui pro hydromelite dabant ægris ad vires recreandas, [44] sitim sedandam, [45] in quem vsum præferebant Thebaicas. Sanguinem quoque excreantibus [46] vtiles, in cibo maximè. Illinuntur caryotæ stomacho, vesicæ, ventri, [47] intestinis. Cum cotoneis & cera & croco suggillata emendant. Nuclei palmarum cremati in fictili [48] nouo, cinere loto spodij vicem efficiūt, miscentúrque collyriis, & calliblephara faciūt addito nardo.

30 horrores ... discutit. Diosc. 31 medicè. Ch. 32 fronti. Vet. 33 emolliendo vtile est. Ch. 34 effectu. Narcissinum. M. 35 Lilinum, Ch. 36 quod & melinum, & sciræum vocamus, renibus &c. 37 concoquendisque vitijs. Vet. concoquendi: quæ intus. Ch. 38 Selgiticū. Ch. 39 Eguini. Alij. Egubini M. Eguin Ch. 40 soluit. Vet. & Ch. 41 Pugnatores. Alij. 42 Pissino. ol. vs. ad tussim &c. Ch. 43 scabiem. Est autem à vitibus M. 44 & sitim. 45 in quo vsu. Ch. 46 sicca vtiles. Diosc. 47 intestinis. cum cotoneis, & cerato oenanthino. suggillata. Ex Diosc. 48 ... vino restinctis. Ex eod.

ANNOTATIONES.

a Oleo in capitis dolore, alioqui fuerit ἀκυρολογία. nō enim dolor illinitur, sed affecta dolore pars.

b Omphacinum oleum fit ex oliuis acerbis & immaturis: Viride ex olea druppa, nempe cibo nondum matura, iam tamen colorem mutante. Vide cap.27. lib.12. Viride alij interpretantur quod ex oliuis mola fractis sponte fluit, non ignis vi elicitur, vulgò *Huille Vierge*.

c Eius mentio fit cap.7. lib.15. De œnanthino non oleo, sed vnguento, Dioscorides tradit quòd hic Plinius scribit.

d Quod apes fecerunt, nunquam ad opus fumo excitatæ.

e Ignoranter Plinius errat nominum similitudinibus deceptus: oxymyrsines enim ac myrti natura prorsus diuersa est: præterea ex oxymyrsine oleum fieri nullus autor prodit. Idem error annotatus est cap.7. lib.15.

f Adstringendi vi potentiore & paulo calidius.

g Sanguinem emittenti, vel procidenti.

h Calfacit, emollit, relaxat Dioscoridi. Adstringere quidem verum est, refrigerare falsum, nisi citra aromata simpliciter ex oleo omphacino & musto paratum fuerit. Quidam legunt, Adstringit & melinum.

i Obliuiose Plinius hic oleum vocat, quod apertissimè & clarissimè ca.25. lib.12. succum esse scripserat, vt re vera est.

k Quas & ab erosione tuetur.

l Falsum hoc esse statim iudicabit, cui lupini vis & natura perspecta fuerit.

m Lilinum, quod & melinum, & sciræum vocamus, renibus &c. ca.19. lib.21. succus è flore lilij expressus, ab aliis mel, ab aliis Syrium (lego seiræum, quasi sapa) vocatur Leirium. Narcissus est, quem veluti congenerem liliis Plinius adnumerat ca.5. lib.21. quo loco rubrum lilium præstantissimum esse ait in Antiochia & Laodicea Syriæ, mox in Phaselide, vt suspicari quispiam possit inde sumpta Phaselini & Syrij epitheta, leirinúmque oleum hic audiendum quod è rubro lilio fit: verùm ex eo genere lilij parari nemo tradit.

n Hæc omnia citantur ex Dioscor. nimis pressè.

o Aurelianus cap.1. lib.2. χερσινόν oleum Syriacum vocat, laudátque in paralysi vt mordicans, accendens, emolliens. Vide suprà ca.7. vltimū, li.15.

De myrobalano palma, & de palma elate. CAP. V.

P[a]Alma quæ [1] fert myrobalanum, probatissima in Ægypto, [b] ossa non habet reliquarum modo in balanis. Aluum & menses [2] sistit in vino austero, & vulnera conglutinat. [3] Palma, siue elate, siue spathe, medicinæ confert germina, folia, corticem. Folia imponuntur præcordiis, stomacho, iocineri, hulceribus quæ serpunt cicatrici repugnantia. Psoras cortex eius tener cum resina & cera sanat diebus xx. Decoquitur & ad testium vitia. Capillum denigrat [4] suffitu, partus extrahit. Datur bibendus renum vitiis & vesicæ, & præcordiorum, & capiti & neruis inimicus. Vuluæ ac ventris [5] fluxionem sistit decoctum eius. Item cinis ad tormina potus in vino albo, [6] in [c] vuluarum vitiis efficacissimus.

1 præsefert myr. pr. in Ægypto. Ossa non habet rel. modo balanus. Vet. 2 ciet. Ch. 3 Palma Elate (sic Ch.) medicinæ cōfert, M. 4 illitu. Diosc. 5 fluxiones. Ch. 6 & in. Dal.

ANNOTATIONES.

a Dioscoridi palmula immatura Arabicæ myrobalano similis est.

b Colliguntur enim virides & immaturæ balani, pomo carne sua tantùm obtecto, nondum genito intus nucleo. Suprà cap.22. lib.12. & cap.4. lib.13.

c Leg. vuarum, columellarum, gurgulionis. Vuam enim iacentem & laxiorem eximia vi siccandi, quàm habet, reprimit & adstringit.

Medicinæ ex singulorum generum flore, foliis, fructu, ramis, cortice, ligno, succo, radice, cinere. CAP. VI.

PRoximæ varietates generum medicinarúmque, quæ mala habent. Ex his [a] verna, acerba, stomacho inutilia sunt: [1] aluum, [2] vesi-

1 aluum cogunt & vesf. Vet. 2 bilem gignunt, inflationes pariunt. Diosc.

cam circumagunt: neruos lædunt. Cocta meliora. Cotonea cocta suauiora. Cruda[3] tamen duntaxat matura, prosunt sanguinem excreantibus ac dysentericis, cholericis, cœliacis. Non idem[4] possunt decocta, quoniam amittunt cōstringentem illam vim succi. Imponuntur & pectori in febris ardoribus: & tamen decoquuntur in aqua cælesti, ad eadem quę suprà scripta sunt. Ad stomachi autem dolores cruda decoctáve cerati modo imponuntur. Lanugo eorum carbunculos sanat, cocta in vino, & illita cum cera. Alopeciis capillum[5] reddūt. Quæ ex his cruda in melle cōdiuntur, aluum mouent. Mellis autem suauitati multùm adiiciunt, stomachóque vtilius id faciunt. Quæ verò in melle condiuntur cocta, quidam ad stomachi vitia trita cum rosę foliis decoctis dant pro cibo. Succus crudorum lienibus, orthopnoicis, hydropicis prodest. Item mammis, condylomatis, varicibus. Flos & viridis, & siccus inflammationibus oculorum, excreationibus sanguinis, mensibus mulierum. Fit & succus ex his mitis, cum vino dulci tusis, vtilis & cœliacis & iocineri. Decocto quoque eorum fouentur, si procidant vuluæ & interanea. Fit & oleum ex his, quod melinum vocauimus, quoties non fuerint in humidis nata. Ideò vtilissima, quæ ex Sicilia veniunt. Minùs vtilia struthia, quamuis cognata. Radix eorum circumscripta terrà manu sinistra capitur, ita vt[6] qui facit, dicat quæ capiat, & cuius causa: sic ad alligata strumis medetur. Melimela & reliqua dulcia, stomachum & ventrem[7] soluunt, siticulosa, æstuosa, sed neruos non lædunt. Orbiculata sistunt aluū & vomitiones, vrinas cient. Syluestria mala similia sunt vernis acerbis, aluúmque[8] sistunt. Sanè in hunc vsum immatura opus sunt. Citrea contra venenum in vino bibuntur, vel ipsa vel semen. Faciunt oris suauitatem, decocto[9] eorum colluto, aut succo expresso.[b] Horum semen edendum præcipiūt in malacia prægnantibus: ipsa verò contra infirmitatem stomachi, sed non nisi ex aceto facilè manduntur. [c] Punici mali[10] nouem genera nunc[11] iterare superuacuum. Ex his dulcia, quæ [d] apyrina alio nomine[12] appellauimus, stomacho [e] inutilia habentur, inflationes pariunt, dentes gingiuásque lædunt. Quæ verò ab his sapore proxima vinosa diximus, paruū nucleum habentia, vtiliora paulò intelliguntur. Aluum[13] sistunt, & stomacho prosunt, duntaxat pauca citráque satietatem.[14] Sed hæc minimè danda: quáquā omnino nulla in febri, nec carne acinorum vtili nec succo. [f] Cauentur æquè vomitionibus, ac bilem reiicientibus. Vuam in his, ac ne mustum quidem, sed protinus vinum aperuit natura. Vtrunque asperiore cortice. Hic ex acerbis in magno vsu. Vulgus coria maximè perficere illo nouit: [g] ob id malicorium appellant medici. [h] Vrinam cieri eodem monstrant: mistáque galla in aceto[15] decocto, mobiles dentes stabilire. Expetitur grauidarum malaciæ, quoniam gustatu moueat[16] infantem. [i] Diuiditur malum, cælestíque aqua madescit ternis ferè diebus. Hęc bibitur frigida cœliacis, & sanguinem excreantibus. [k] Ex[17] acerbo fit medicamentum, quod stomatice vocatur, vtilissimum oris vitiis, narium, aurium, oculorum caligini: pterygiis, genitalibus, & his quas nomas vocant, & quæ in hulceribus excrescunt.[18] Contra leporem marinum hoc modo: Acinis detracto cortice tusis, succóque decocto ad[19] tertias, cum croci, & aluminis scissi, myrrhæ, mellis Attici selibris. Alij & hoc modo faciunt: Punica acida multa tunduntur: succus in cacabo nouo coquitur mellis crassitudine, ad virilitatis & sedis vitia, & omnia quæ[20] Lycio curantur, aures purulentas, epiphoras incipientes, rubras maculas. In manibus rami Punicorum serpentes fugant. Cortice Punici ex vino[21] decocti & impositi, perniones sanantur. Contusum malum ex tribus heminis vini, decoctum ad heminam,[22] tormina &[23] tineas pellit. Punicum in olla noua,[24] operculo indito, in furno[25] tostum & contritum, potúmque in vino, sistit aluum, discutit tormina. Primus pomi huius partus florere incipientis, [l] cytin vocatur[26] Græcis, miræ obseruationis multorum experimento. Si quis vnum ex his, solutus vinculo [m] omni cinctus & calceatus, atque etiam anuli, decerpserit duobus digitis, pollice & quarto sinistræ manus: atque ita lustratis leui tactu oculis, mox in os[27] additum deuorauerit, ne dente contingat, affirmatur nullam oculorum imbecillitatē[28] passurum eo anno. Iidem cytini siccati tritique, carnes excrescentes cohibent: gingiuis & dentibus[29] medentur: vel si mobiles sint, decocto succo. Ipsa[30] corpuscula trita, hulceribus quæ serpunt putrescúntve, illinuntur. Item oculorum inflammationi intestinorúmque: & ferè ad omnia,[31] quæ cortices malorum. Aduersatur scorpionibus. Non est satis mirari curam diligentiámque priscorum, qui omnia scrutati, nihil intentatum reliquere. In hoc ipso cytino flosculi sunt, antequàm scilicet malum ipsum prodeat, erumpentes, quos [n] balaustium vocari diximus. Hos quoque ergo experti inuenerunt scorpionibus aduersari. Sistunt potu menses fœminarum: sanant oris[32] hulcera, tonsillas, vuam, sanguinis excreationes, vētris & stomachi solutiones, genitalia, hulcera quacunque in parte manantia. Siccauere etiā, vt sic quoque experirentur, inuenerúntque tusorum farina dysentericos à morte reuocari, aluum sisti. Quin & nucleos ipsos acinorum experiri nō piguit. Tosti tusique stomachum iuuant, cibo aut[33] potioni inspersi. Bibuntur ex aqua cælesti, ad sistendum aluum. Radix decocta succum remittit, qui[34] tineas necat, Victoriati pondere. Eadem discocta in aqua, quas[35] Lycium, præstat vtilitates. [o] Est & syluestre Punicum, à similitudine appellatum. Eius radices rubro cortice denarij pondere ex vino potæ somnos faciunt. Semine poto,[p] aqua quę subierit cutem, siccatur. Mali Punici corticis fumo culices fugantur.

3 tamē natura prosūt. M.
4 prosunt. Ch.
5 reddit. Dal.
6 quod faciet. Ch. lego, qui id faciet.
7 vexant, & Diosc.
8 & adstringunt. Idem.
9 ere. V.
10 quinque. c. 19. lib. 13.
11 iterari. Ch.
12 appellamus. Ch.
13 sistunt acida. & Dioscor. sistunt & stomachū dum Ch.
14 Sed alimēts dulcia minimum dant, atque omnino nulla &c. vtilia nec succo. Medētur acnivomit. Ex Diosc.
15 decoctū. V. & Ch.
16 famem Vet.
17 acinis. Diosc.
18 Et contra. Dal.
19 ternas. Ch.
20 hypocistide. Diosc.
21 decocto, & imposito. Dal.
22 tormina sedat, & tineas pellit. Diosc.
23 tenias. Ch.
24 operculo imito Ch.
25 exustū. Ch.
26 à Græcis. Ch.
27 inditum Vet.
28 passurae eodem. Ch.
29 medentur si nobiles sint; decocto, aut succo. V. & ex Diosc.
30 vascula. V.
31 ad quæ. V.
32 hulcera capitis. Diosc. & ...
33 potionibus per se. Ch.
34 tenias. M. & Ch.
35 hypocistis. Diosc.

ANNOTATIONES.

a Ἰατρῶς ἀκμάζοντα: vére vrgentia, matura, tempestiua, Dioscor. talia sunt cerasa, pruna, mora, fraga.

b De mali succo, aut cortice potius id audiendum, quàm de semine, apud Dioscoridem.

c Punici mali nouem genera &c. Hoc loco vocabulum Nouem aut omnino superuacuū est, aut eius loco

eius loco legendum est, quinque, vt suprà ca. 19. lib. 13.

d Apyrena. Suprà c. 19. lib. 13. ἀπύρηνα vocat, non quidē dulcia, sed quibus nucleus minimè lignosus est, verùm candidiore & molliore natura.

e Dioscoridi punica omnia stomacho vtilia: atq; adeò dulcia vinosis & acidis stomacho vtiliora.

f Dedentur acini vomitionibus. In Dioscoride est, κοιλίας καὶ στομάχου ῥεῦμα πυρινὰ ἴστησι.

g Imo verò quòd mali putamen & tanquam corium sit cortice durius, nucis inuolucro tenerius. Malicorium Græci nunc σίδιον, nunc τὸ τῆς ῥοιᾶς λέμμα, ἀπὸ τοῦ λέπειν. Marcellus medicus caliculos punici vocat.

h Hoc falsum. Dioscorides acida magis vrinam ciere tradit, quàm dulcia.

i De acinis acidi punici id Dioscor.

k Ex acinis fit &c. Id fieri tradit Dioscor. ex acinorū succo cum melle cocto, præsertim acidorum.

l Dioscoridi & Gal. lib. 6. Simpl. Cytinus flos est mali punicæ satiuæ. At Gal. 6. τῶν τόπων, cytinos esse ait πρωτογένεις ῥοιᾶς καθ' ὃν δὴ χρόνον ἀνθῆν παύεται τὸ δένδρον, καρπὸς αὐτοῦ ἐστὶ σχῆμα ἀποζόμενος εἰς ἰδίαν ῥοιᾶς. His verbis Gal. Cytinum ait fructus esse rudimentum, quod deciduo flore primùm apparet, & formatur. Inde legendum hic videtur, florere desinentis. Capitula mali punici Celsus cytinos vocauit lib. 5. in descriptione emplastri rhypôdis. Nec illud tacendū, cytinos, quanquam propriè mali sunt punicæ, dici tamen & de aliis. Sic hyoscyami citinos dixit Dioscorides.

m Hoc Plinius paulo superstitiosiùs, quàm Dioscorides. Vide vtriusque auctoris dictionem, & confer.

n Incogitanter hæc Plinius. Cytinus flos est satiuæ punicæ, balaustium syluestris.

o ῥοιὰ Græci malum punicum vocant: ῥοιάδα μήκωνα papauer erraticum, sic dictum quòd protinus flos decidat. Horum vocabulorum affinitate deceptus Plinius, papauer cum punico oscitanter confundit.

p Dioscor. erratici semē ἠπίως κοιλίαν μαλάσσειν, aluum leniter mollire: corniculati verò ἐπιεικῶς κοιλίαν καθαίρειν, clemēter aluum purgare inquit, sed non aquam subtercutem educere.

De pyris & eorum obseruationibus, & de ficorum obseruatione, & caprifico, & erineo, & aliorum generibus medicinæ. CAP. VII.

PYrorum omnium cibus etiam valentibus onerosus, ægris quoque vini modo negatur. Decocta eadem mirè salubria, & grata, præcipuè Crustumina. Quæcunque verò cum melle decocta, stomachum adiuuant. Fiunt cataplasmata è pyris, [1] ad discutienda corporum vitia: & [2] decocto eorum ad duritias vtuntur. Ipsa aduersantur boletis atque fungis, pellūntque pondere & pugnāte succo. Pyrum syluestre tardissimè maturescit. Conciditur, suspensúmque siccatur ad sistendam aluum: quod & decoctum eius [3] potum præstat. Decoquuntur & folia cum pomo ad eosdem vsus. Pyrorum ligni cinis contra fungos etiamnum efficaciùs proficit. Mala pyráque portatu iumentis mirè grauia sunt vel pauca. Remedio aiunt esse, si priùs edenda dentur aliqua, aut vtique ostendantur. Fici succus lacteus, [a] aceti naturam habet. Itaque coaguli modo lac contrahit. Excipitur ante maturitatem pomi, & in vmbra siccatur ad aperienda hulcera, cienda menstrua [4] apposito cum luteo oui, aut potu cum [5] amylo. Podagris illinitur cum farina [6] fœnigræci & aceto. Pilos quoque detrahit, palpebrarúmque scabiem emendat: item lichenas & psoras. Aluum soluit. Lactis ficulni natura aduersatur crabronum vesparúmque & similium venenis, priuatim scorpionum. Idem cum axungia verrucas tollit. Folia, & quæ non maturuere fici, strumis illinuntur, [b] omnibusque quæ emollienda [7] sunt discutiendáve. Præstant [8] hæc & per se folia. Et [9] alij vsus eorum, tanquam in fricando lichene, & alopeciis, & quæcunque exhulcerari opus sit. Et aduersus canis morsus, ramorum teneri cauliculi cuti imponuntur. Iidem cum melle hulceribus, quæ ceria vocantur, illinuntur. Extrahunt infracta ossa cū papaueris syluestris foliis. Canū rabiosorū morsus, folio trito ex aceto restringūt. E nigra ficu candidi cauliculi illinuntur furunculis, [10] muris aranei morsibus cum cera. Cinis earum è foliis gangrænis, consumendísque quæ excrescunt. Fici maturæ vrinam cient: aluum [11] soluunt: sudorem mouent, papulásque. Ob id autumno insalubres, quoniam sudantiam huius cibi opera corpora perfrigescunt. [12] Nec stomacho vtiles: sed ad breue tempus, & voci contrariæ intelliguntur. Nouissimæ salubriores, quàm primæ: [c] medicatæ verò nunquam. Iuuenum vires augent: senibus meliorem valetudinem faciunt, minúsque rugarum. Sitim sedant: calorem refrigerant. Ob id non negandæ in febribus constrictis: quas [d] stegnas vocant. Siccæ fici stomachum lædunt: gutturi & faucibus magnificè vtiles. Natura his excalfaciendi. Sitim adferunt. Aluum molliunt, rheumatismis eius & stomacho cōtrariæ. Vesicæ semper vtiles, & anhelatoribus, ac suspiriosis. Item iocinerum, renum, lienum vitiis. Corpus & vires adiuuant: ob id antè athletæ hoc cibo pascebantur: Pythagoras exercitator, primus [f] ad carnes eos transtulit. [13] Recolligentibus se à longa valetudine vtilissimæ. Itē [14] comitialibus, & hydropicis: omnibúsque, quę maturanda aut discutienda sunt, imponuntur: efficacius [15] calce, aut [16] nitro admisto. Coctæ cum hyssopo pectus purgant, [g] pituitam, tussim veterem. Cum vino autem ad sedem & [17] tumorem maxillarum, & furunculos, panos, parotidas decoctæ illinuntur. Vtile & decocto earum fouere fœminas. Decoctæ quoque eædem cum fœnograeco vtiles sūt pleuriticis [18] & peripneumonicis. Cum ruta coctæ torminibus prosunt. Tibiarum hulceribus cū æris [19] flore. Pterigiis cum [20] Punico malo. Ambustis, pernionibus cum cera. Hydropicis coctæ in vino, & cum absinthio & farina [21] hordeacea, nitro addito. [h] Aluum sistunt manducatæ. Scorpionum ictibus cum sale tritæ illinuntur. Carbunculos extrahunt in vino coctæ & impositæ. Carcinomati, si sine hulcere est, quàm pinguissimam ficum imponi, penè singulare remedium est: item phagedænæ. [i] Cinis non ex alia [22] arbore [k] aciem purgat [l] acrior, conglutinat, replet, adstringit. Bibitur & ad discutiendum sanguinem concretum. Item percussis, præcipitatis, conuulsis, [23] ruptis, cyathis singulis aquæ [24] & olei. Datur tetanicis & spasticis: item potus vel infusus cœliacis, [25] dysentericis. Et si quis eo cum oleo perungatur, excalfacit. [26] Item cum cera & rosaceo

1 ad repellenda. Diosc. 2 decocta. Ch. 3 pota Ch. 4 apposito cum luteo, aut potus cum. Vet. 5 amygdala Diosc. 6 græci farina. Ch.

7 sint. Ch. 8 hoc. Ch. 9 Alius vsus & alius eorum. Ch. 10 & muris. Dal. 11 soluunt, sed ad breue tempus: sudorem. Ex Diosc. 12 Nec stomacho contraria intell. Dal. 13 Decoloratis. Diosc. 14 in comit. Ch. 15 calce, aut iride, aut. Diosc. 16 nitro, aut sinapi adm. Corn. ex Vet. nitro, aut si admisto. Ch. 17 tumores. Ch 18 ac Ch. 19 flore, & parotidas, ac pterigijs. V. & spasticis Alij Vet. flore, & parotidas. Pter. Ch. 20 malicorio. Diosc. 21 hordeaceā. Nitro addito, aluum cient. Diosc. cient. Paulò antè hoc est pste, id est molliunt. Manducatæ aluum soluunt. Ch. 22 arbore acrior, vlcera purgat, conglutinat Vet. 23 ruptis cinis cyathis. M. ruptis conuulsis cineris. Ch. 24 & olei exiguo. Datur. Diosc. 25 & dys. Ch. 26 Idem. Ch.

subactus, ambustis cicatricem tenuissimá obducit. Lusciosos ex oleo illitus emendat, dentiúmque vitia crebro fricatu. Produnt etiam, si quis inclinata arbore, supino ore aliquem nodum eius morsu abstulerit nullo vidente, atque [27] in aluta illigatum licio è collo suspenderit, strumas & parotidas discuti. Cortex tritus cum oleo, ventris [28] hulcera sanat. [29] Crudæ grossi verrucas & thymos, nitro farináque additis, tollunt. Spodij vicem exhibet fruticum à radice exeuntium cinis. Bis [30] tostus adiecto [31] psimmythio digeritur in pastillos, ad hulcera oculorum & scabritiam. Caprificus etiamnum multò efficacior fico. Lactis minus habet: [32] [m] surculo quoque eius [33] lac coagulatur in caseum. Exceptũ id coactúmq; in duritiam, suauitatem carnibus [34] affert. Fricatur diluto ex aceto. Miscetur exhulceratoriis medicamentis. Aluum soluit: vuluam cum amylo aperit. [35] Pota menses ciet cum luteo oui. [36] Podagris cum farina fœnigræci illinitur. Lepras, psoras, lichenas, lentigines expurgat: itèm venenatorum ictus, & canis morsus. Dentium quoque dolori hic succus appositus in lana prodest, aut [37] in cauis eorum additus. Cauliculi & folia, admisto eruo, contra marinorum venena prosunt. [38] Adiiciunt & vinum. Bubulas carnes additi caules magno ligni compendio percoquunt. Grossi illitæ strumas, & [39] omnium collectionem emolliunt, & discutiunt. Aliquatenus & folia. Quæ mollissima sunt ex his, cum aceto hulcera manantia & epinyctidas & furfures sanant. Cum melle item [40] & foliis ceria sanant, & canis morsus. Recentes cum vino, phagedænas. Cum papaueris foliis ossa extrahunt. Grossi caprifici [41] inflammationes discutiunt suffitu. Resistunt & sanguini taurino poto, & psimmythio, & lacti coagulato potæ. Item in aqua decoctæ atque illitæ parotidas sanant. Cauliculi aut grossi eius quàm minutissimæ, ad scorpionũ ictus è vino bibũtur. Lac quoque instillatur plagæ, & folia imponuntur. Item aduersus murem araneum. Cauliculorum cinis vuam faucium sedat. Arboris ipsius cinis ex melle, rhagadia. Radix deferuefacta in vino, dentium dolores. Hyberna caprificus in aceto cocta & trita, impetigines tollit. Illinuntur ramenta [42] rami sine cortice quàm minutissima ad scobis modum. Caprifico quoque medicinæ vnius miraculum additur. Corticem eius [43] impubescentem puer impubis si defracto ramo detrahat dẽtibus, medullam ipsam adalligatam ante Solis ortum, prohibere strumas. Caprificus [44] tauros quàmlibet feroces, collo eorum circundata, in tantum mirabili natura compescit, vt immobiles præstet. Herba quoque, quam Græci [45] erineon vocant, reddenda in hoc loco propter gentilitatem. Palmum alta est, cauliculis quinis [46] ferè, ocimi similitudine, flos candidus, semen nigrum, paruum: tritum cum melle Attico, oculorum epiphoris [47] medetur: vtcunque autem decerpta manat lacte multo & dulci. Herba perquàm vtilis aurium dolori, nitri exiguo addito. Folia resistunt venenis. Pruni folia [48] decocta tonsillis, gingiuis, vuæ prosunt in vino decocta, & subinde ore colluto. Ipsa pruna aluum molliunt, stomacho [49] verò vtilissima, sed breui momento. Vtiliora Persica succúsque [50] eorum, etiamnum in vino aut in aceto expressus. Nec est alius [51] eis pomis innocentior cibus. Nusquam minus odoris, succi plus, qui tamen sitim stimulet. Folia eius trita illita, hæmorrhagiam sistunt. [n] Nuclei Persicorum [52] in aceto & oleo, capitis doloribus illinuntur. Syluestrium quidem prunorum baccæ, vel è radice cortex, in vino austero si decoquantur, ita vt triens ex hemina supersit, aluum & tormina sistunt. Satis est singulos cyathos decocti sumi. Et in iis, & satiuis prunis est limus arborum, [53] quem Græci lichena appellant, rhagadiis & condylomatis mirè vtilis. [54] Mora in Ægypto & [o] Cypro sui generis, vt diximus, largo succo abundant, summo cortice desquamato: altiore plaga, [55] siccantur, mirabili natura. Succus aduersatur venenis serpentium, prodest dysentericis, discutit [p] panos, omnésque collectiones: vulnera conglutinat, capitis dolores sedat, item aurium: [56] spleneticis [57] bibitur. Illinitur & contra [q] perfrictiones. Celerrimè teredinem sentit. [58] Nec apud nos succo vsus minor. Aduersatur aconito & araneis, in vino potus. Aluum soluit, [59] pituitásque ac tineas & similia ventris animalia extrahit. Hoc idem præstat & cortex tritus. Folia tingunt capillum cũ fici nigræ & vitis [60] corticibus simul coctis in aqua cælesti. Pomi ipsius succus aluum soluit protinus. Ipsa poma ad præsens stomacho [61] vtilia, refrigerant, sitim faciunt. [r] Si non superueniat alius cibus, intumescunt. [s] Ex immaturis succus sistit aluum: veluti animalis alicuius, in hac arbore [t] obseruandis miraculis quæ in natura eius diximus. Fit ex pomo panchrestos stomatice, eadem arteriace appellata, hoc modo: Sextarij tres succi è pomo, [62] leui vapore ad crassitudinem mellis rediguntur. [63] [u] Pòst additur omphacij aridi pondus x. duorum, aut myrrhæ x. vnius, croci x. vnius. Hæc simul trita [64] miscentur decocto. Neque est aliud oris, arteriæ, vuæ, stomachi, iucundius remedium. Fit & alio modo: Succi sextarij duo, mellis Attici sextarius, decoquũtur, vt suprà diximus. Mira sunt prætereà, quæ produntur. Mori germinatione, priùs [65] quàm in folia exeant, sinistra decerpi iubentur futura poma: [66] ricinos Græci vocant. Hi terram si non attigere, sanguinem sistunt adalligati, siue ex vulnere fluat, siue ore, siue naribus, siue [67] hæmorrhoidis: ad hoc seruantur repositi. Idem præstare & ramus dicitur, Luna plena defractus, incipiens fructum [68] habere. Si terram non attigerit, priuatim mulieribus adalligatus lacerto contra abundantiam mensium. Hoc & quocunque tempore ab ipsis decerptum ita vt terram non attingat, adalligatúmque existimant præstare. Folia mori trita, aut arida decocta, serpentium ictibus imponuntur. At idémque potu proficitur. Scorpionibus aduersatur è radice corticis succus, ex vino aut posca potus. Reddenda est & antiquorum compositio: Succum expressum pomi maturi immaturíque mistum, [69] coquebant in vase æreo ad mellis crassitudinem. Aliqui myrrha adiecta [70] & cupresso prædura-

tum vas

27 cum. Ch.
28 vulnera. Ch.
29 Coctæ. Diosc.
30 Coctus. Ch.
31 hyoscyamo. M.
32 surculis. M.
33 lacte. Ch.
34 affert. Alopeciæ fricantur. Vt supra hoc ipso capite.
35 Pota. in Ch. d.
36 Podagricis. CH.
37 in caua eorũ inditus. Ve. aut cauis &c. Alij Vet.
38 Adducitur. Ch.
39 omnem. Vet.
40 & nigræ foliis. Diosc.
41 inflationes. Ch.
42 ramorũ. Vet.
43 iam pubescentẽ. V.
44 taurorũ quamlibet ferociũ col. cor. cir. in tã rabidã naturam. M.
45 Erinon. Diosc.
46 ferè, aut senis foliis ocymi. Dios.
47 medetur duabus drachmis, cũ cyathis mellis Attici quatuor. Cumulatim decerpta &c. Cornarius ex Vet.
48 decocta, in M. d.
49 vero, in M. d.
50 eorum etiã expressus cũ vino aut aceto. Dal.
51 eius. Ch.
52 cum. M. cum oleo & aceto. Ch.
53 què gummi Græci appellãt, lichenibus, rhagadiis Ex Diosc.
54 Sycomori. Diosc.
55 sicca. M.
56 splenicis. Ch.
57 bibitur, atque illinitur, & contra. M. & Ch.
58 Neque &c. minor vsus. Ch.
59 pituitas, teniásque. Ch.
60 cortice. M. foliis. Dioscor.
61 inutilia. Dioscor.
62 leni. M. & Ch.
63 Postea omph. arid. pondus xii. croci xi. aut murrhæ xi. Hæc simul &c. Ch.
64 & mixta. M.
65 quàm folia. Ch.
66 cytinos. Hermolaus.
67 hæmorroidibus, vel hæmorrhoide Dal.
68 habere si Dal.
69 coquebant vase. Ch. coquebantur in vase. Alij.
70 & pasta. Quidam.

tum vas Sole torrebant, permiſcentes ſpatha ter die. Hæc erat ſtomatice, [71] qua & vulnera ad cicatricem perducebant. [x] Alia ratio: ſuccum ſiccato exprimebant pomo, multùm ſapori obſoniorum conferente. In medicina verò contra nomas & pectoris pituitas, & vbicunque opus eſſet aſtringi viſcera. Dẽtes quoque colluebant eo. Tertium genus ſucci foliis & radice decoctis ab ambuſta ex oleo illinenda. Imponuntur & per ſe folia. Radix per meſſes inciſa ſuccum dat aptiſſimum dentium dolori, collectionibúſque & ſuppurationibus. Aluum purgat. Folia mori in vrina madefacta, pilum coriis detrahunt. Ceraſa aluum molliunt, ſtomacho inutilia. Eadem ſiccata aluum ſiſtunt, vrinam cient. [72] Inuenio apud autores, ſi quis matutinò roſcida cum ſuis nucleis deuoret, intantum leuari aluum, vt pedes morbo liberentur. Meſpila, exceptis [y] ſetaniis, quæ malo propiorem vim habent, reliqua aſtringunt ſtomachum, ſiſtúntque aluum. Item ſorba ſiccatnam recentia ſtomacho & aluo citæ proſunt.

71 qua & vul. ad cic. perducebat. M.

72 Inuenio autorem.

ANNOTATIONES.

a Coaguli modo lac contrahit, concretúmque diſſoluit, vt acceptum. Dioſcor.

b πάσαις συστροφαῖς. Dioſc. omnibus neruorum modis.

c Medicatas vocat, quarum maturitas, vt ſint præcociores, caprificatione acceleratur. Qua ratione id fiat, vide ſuprà cap. 19. lib. 15.

d Hæ fiunt adſtricta cute, præcluſis eius ſpiraculis, impeditóque humorum & vaporum tranſpiratu, aëris frigore, gelida lauatione & ſimilibus cauſis.

e Galenus libris de alimentis, vulpium corpus ficuũ & vuarum eſu maximè pingueſcere tradit, ſed carne laxa & fluida.

f Illarum eſu carnem & habitum corporis augeri docuit.

g Pituitoſum humorem, in pulmonem delapſum.

h Secum pugnat. Paulo antè aluum mollire dixit. Legendum ex Dioſc. Aluo vtiles ſunt, εὐκοίλια ἐστίν, vel aluum cient.

i De lixiuio ficulneo: Dioſcorides id prodit his verbis. καθαίρει δὲ καὶ κολλᾷ, καὶ σαρκοῖ, καὶ συμφύει.

k Plinius, niſi pro acie vlcera legamus, de oculis intellexit, quod de vlceribus Dioſcorides ſcripſerat.

l Acrius Theophraſto, Ariſtophaníque in Veſpis, ὁ τῆς συκῆς καπνὸς δριμύτατός ἐστιν. Plutarchus in Sympoſiacis quærit, cur ficus πίων καὶ γλυκύτατος καρπὸς, naſcitur ἐκ δένδρου πικροτάτου? Fumum moleſtiſſimum eſſe & acerrimum tradit Brod. cap. 21. 3.

m Hæc fermè omnia de fici lacte hoc ipſo capite paulò ante recitata ſunt, quæ Plinius, quamuis ſenſu eodem, ex diuerſis autoribus nullo iudicio in vnum congeſſit.

n μελιηρὰ vocat Archigenes li. 5. κατὰ τόπους, in deſcriptione medicamentorum, quæ faciunt ad gingiuas cruentas. quoniam inſtar gladij mucronati ſunt.

o Sycomorus Dioſcoridi in Rhodo & Caria plurima naſcitur. Cypria ficus ab ea diuerſa eſt, ex vlmorum genere, folio ſycomori, fructu pruni magnitudine, meo iudicio arbor quæ myxa fert.

p Galenus lib. 14. meth. ca. 7. in curatione tumoris ex craſſo vaporoſóque ſpiritu geniti mirum in modum laudat emplaſtrum διὰ συκομόρου, cuius deſcriptio eſt apud Æginetam.

q Horrores, τὰς φρίκας. Dioſcor.

r Alia fuit Horatij ſententia his verſibus,

-ille ſalubres
Æſtates peraget, nigris qui prandia moris
Finiet, ante grauem quæ legerit arbore Solem.

s Ex immaturis ſuccus ſiſtit aluum, corticis, qui veluti animalium cutis eſt in hac arbore &c. Suprà cap. 38. lib. 16. Pro cute cortex. Mirum, hic in moro &c. cutis, in alicuius, corruptum eſt.

t Videlicet, quòd niſi exacto frigore germinet, vniuerſa germinatione tantùm erumpente, vt vna nocte peragat, etiam cum ſtrepitu. Vide ſupra cap. 25. lib. 16.

v Cornarius, additur, &, aut, in vetuſto codice non legit, & ſic emendat hunc locum: Poſt omphacij aridi pondus x. duorum myrrhæ x. vnius, croci vnius ſimul trita &c.

x Leg. Alia ratio: immaturi ſuccum exprimebant, ſiccato pomo multum &c. Id eſt quod ait Dioſcorides, immatura mora ſiccari, & pro rhoë miſceri cœliacorum cibis.

y Ineptè Plinius. Sitanios ab epimelide diuerſa eſt. Nec ſitanios ſed epimelis foliis malo comparatur, non autem facultate, quæ multum differt.

De pineis & amygdalis, & nuce auellana, & de nuce iuglande, & de piſtaciis & caſtaneis, ſiliquis, cornu, & vnedone, & lauro.

CAP. VIII.

NVces pineæ, quæ reſinam habent, contuſæ leuiter, additis [1] in ſingulis ſextariis aquæ ad dimidium decoctæ, [a] ſanguinis excreationi medentur, ita vt cyathi bini bibantur ex eo. Corticis è [2] pino in vino decoctum contra tormina datur. Nuclei nucis pineæ ſitim ſedant, & acrimoniam ſtomachi roſionéſque, & [b] contrarios humores conſiſtentes ibi, & infirmitatem virium roborant, renibus & veſicæ vtiles. Fauces videntur [3] exaſperare, & tuſſim. Bilem pellunt poti ex aqua, aut vino, aut paſſo, aut [4] balanorum decocto. Miſcetur his contra vehementiores ſtomachi roſiones cucumeris ſemen, & ſuccus [5] portulacæ. Item ad veſicæ hulcera & [6] renum, quoniam & vrinam cient. Amygdalæ amaræ radicum decoctum cutem in facie [7] corrigit, colorémque hilariorem facit. Nuces ipſæ ſomnum faciunt & auiditatem. Vrinam & menſes cient. Capitis dolori illinitur, maximéque in febri ſi ab ebrietate, ex aceto & roſaceo & aquæ ſextario. Et ſanguinem [8] ſiſtunt. Cùm amylo & menta [9] lethargicis comitialibúſque proſunt. Capite peruncto epinyctidas ſanant: è vino [10] veteri hulcera putreſcentia. Canum morſus cum melle. Et furfures [11] ex facie, antè fotu præparata. Itẽ iocineris & renum dolores ex aqua potæ: [12] & ſæpe ex ecligmate cum reſina terebinthina. Calculoſis & difficili vrinæ in paſſo, & ad purgandam cutem in aqua mulſa tritæ, ſunt efficaces. Proſunt ecligmate iocineri, tuſſi & colo, [13] cum eleliſphaco modicè addito. In melle ſumitur nucis auellanæ magnitudo. [c] Aiunt, [14] quinis ferè præſumptis ebrietatem non ſentire potores: vulpéſque ſi ederint eas, nec contingat è vicino aquam lambere, mori. Minus valent in remediis dulces, & hæ tamen purgant, & vrinam cient. Recentes ſtomachum implent. Nucibus Græcis cum abſinthij ſemine ex aceto ſumptis, morbus regius ſanari dicitur: item illitis per ſe vitia ſedis, & priuatim condylomata. Idem tuſſi & ſanguinis reiectioni prodeſt. Nu-

1 in ſingulas ſingulis. Vet.
2 pinu. Ch.
3 exaſperatas lenire. Vet.
4 phœnicobalanorũ. Vet.
5 porcilacã. Ch.
6 renes. Ch.
7 erugat. Vet.
8 ſiſtunt cũ amylo & minta. Lethargicis com. proſũt capite peruncto. Epinyctidas. Vet.
9 lethargis & comitialibus. Ch.
10 vetera. Ch.
11 in. Vet.
12 & ſumptæ in eclig. Vet.
13 cum melle aut paſſo modicè addito. Sumitur nucis &c. M. & Vet. cum melle & lacte. Dioſ.
14 ſeptenis ve. Dioſc.

ces iuglandes Græci à capitis grauedine appellauere. Etenim arborum ipsarum foliorúmque [15] vires, in cerebrum penetrant: hócque minore momento, sed in cibis, nuclei faciunt. Sunt autem recentes iucundiores, siccæ vnguinosiores, & stomacho inutiles, difficiles [16] concoctu, dolorem capitis inferentes, [d] tussientibus inimicæ, & [e] vomituris [17] ieiunis: aptæ in [f] tenesmo solo: trahunt enim pituitam. Eædem præsumptæ venena hebetant: [18] item anginam cum ruta & oleo. Item aduersantur [19] cæpis, leniúntque earum saporem. Aurium inflammationi imponuntur cum mellis exiguo. Item cum ruta mammis, & luxatis. Cum cæpa autem & sale & melle, canis hominísque morsui. Putamine nucis iuglandis, dens cauus inuritur. Putamen combustum tritúmque in oleo aut vino, infantium capite peruncto, nutrit capillum: & ad alopecias eo sic vtuntur. Quò plures nuces quis ederit, hoc faciliùs [20] tineas pellit. Quæ perueteres sunt nuces, gangrænis & carbunculis medétur: item suggillatis. Cortex iuglandium, lichenum vitio & dysentericis prodest. Folia trita cum aceto, aurium dolori. In sanctuariis Mithridatis maximi regis deuicti, Cn. Pompeius inuenit in peculiari commentario ipsius manu compositionem antidoti, [g] è duabus nucibus siccis, itém ficis totidem, & rutæ foliis viginti simul tritis, addito salis grano: & qui hoc ieiunus sumat, nullum venenum nociturum illo die. Contra rabiosi quoque canis [21] morsus, nuclei è ieiuno homine commanducati illitique præsenti remedio esse dicuntur. Nuces auellanæ capitis dolorem faciunt, inflationem stomachi, [22] & pinguedini corporis conferunt, plus quàm sit verisimile. Tostæ & destillationi medentur. Tussi quoque veteri tritæ, & in aqua mulsa potæ. Quidam adiiciunt grana piperis, alij è passo bibunt. Pistacia eosdé vsus & effectus habent, quos pinei nuclei, prætérque ad serpentium ictus, siue edantur, siue bibantur. Castaneæ vehementer sistunt stomachi & ventris fluxiones, [23] [h] aluum cient, sanguinem excreantibus prosunt, carnes alunt. Siliquæ [i] recentes, stomacho inutiles, aluum soluunt. Eædem siccatæ sistunt, stomachóque vtiliores fiunt. Vrinam cient. [k] Syriacas in dolore stomachi ternas in aquæ sextariis decoquunt quidam ad dimidiũ, eúmque succum bibunt. Sudor virgæ corni arboris [24] lamina ferrea candente exceptus, non contingente ligno, illitáque inde ferrugo incipientes lichenas sanat. Arbutus [l] siue vnedo, fructum fert difficilem concoctioni, & stomacho inutilem. Laurus excalfactoriam naturam habet, & foliis, & cortice, & baccis. [25] Itaque decoctũ ex his, maximè è foliis, prodesse vuluis & vesicis conuenit. Illita verò vesparum crabronúmque & apium, item serpentiũ venenis resistunt, maximè sepis [m] dipsadis, & viperæ. Prosunt & mensibus fœminarum cum oleo cocta. Cum polenta autem quæ tenera sunt trita, ad [26] inflammationes oculorum, cum ruta testium, cum rosaceo [27] capitis dolores, aut cum irino. [28] Quin & commanducata atque deuorata per triduum terna, liberant à tussi. Eadem prosunt suspiriis trita cum melle. Cortex radicis cauendus grauidis. Ipsa radix calculos rumpit, iocineri prodest tribus obolis in vino odorato pota. Folia pota vomitiones mouent. Baccæ menses trahunt appositæ tritæ, vel potæ. Tussim veterem & orthopnœá sanãt binę, detracto cortice in vino potæ. Si & febris sit, ex aqua, aut ecligmate ex aqua mulsa, aut ex passo decoctæ. Prosunt & phthisicis eodem modo, & omnibus thoracis rheumatismis. Ná & cócoquunt pituitam, & extrahunt. Aduersus scorpiones quaternæ ex vino bibuntur. Epinyctidas [29] ex oleo illitæ & lentigines, & hulcera manantia, [30] & hulcera oris, & furfures. Cutis [31] pruriginem succus baccarum emendat, & phthiriasin. Aurium dolori & grauitati instillatur, cum vino vetere & rosaceo. Perunctos eo fugiunt venenata omnia. Prodest contra ictus & potus, maximè autem eius laurus, quæ tenuiora habet folia. Baccæ cum vino serpentibus, & scorpionibus, & araneis resistunt. Ex oleo & aceto illinuntur & lieni & iocineri: gangrænis cum melle. Et in fatigatione etiam aut perfrictione succo eo perungi, nitro adiecto, prodest. Sunt qui celeritati partus multùm cóferre putent radicem, acetabuli mensura in aqua potam, efficaciùs recentem, quàm aridam. Quidam aduersus scorpionum ictus, decem baccas dari iubent potui. Item & in remedio vuæ [n] iacentis, quadrantem pondo baccarum [32] foliorúmque decoqui in aquæ sextariis tribus ad tertias, eámque calidam gargarizare: & in capitis dolore, impari numero baccas cum oleo conterere, [33] & calefacere. Laurus Delphicæ folia trita olfactáque subinde, pestilentiæ contagia prohibent, tanto magis si & vrantur. Oleum ex Delphica ad cerata [34] acopúmque, ad perfrictiones discutiendas, neruos laxandos, lateris dolores, [o] febrésque frigidas vtile est. Item ad aurium dolorem, in mali Punici cortice tepefactum. Folia decocta ad tertias partes aquæ, vuam cohibent gargarizatione: potu alui dolores, intestinorúmque. Tenerrima ex his trita in vino: papulas pruritúsque, illita noctibus. Proximè valent cætera lauri genera. Laurus Alexandrina siue Idæa, partus celeres facit, radice pota [35] trium denariorum pondere, in vini dulcis cyathis tribus. Secundas etiam pellit, mensésque eodem modo pota. [p] Daphnoides ([36] siue his nominibus quæ diximus) syluestris [37] laurus prodest, aluum soluit, vel recenti folio vel arido drachmis tribus cum sale in [38] hydromelite manducata. Pituitas extrahit folium & vomitus, stomacho inutile. Sic & baccæ quinæ denæve, purgationis causa sumuntur.

15 virus. Ch. virus in cer. penetrat, hócque min. tormẽto Idem in cibis. Vet.
16 concoctu, biliosa. dol. Diosc.
17 ieiunis apta, vt & in tenesmo solo. Vet.
18 Hæc vltima clausula in M. d.
19 alliis. Diosc.
20 tineas. Vet.
21 morsum. Ch.
22 & pinguitudini. Ch.
23 aluu cita & sang. Vet.
24 lamina. Ch.
25 Itémq. Ch.
26 inflationes. M. inflammationes omnes, cum &c. Diosc.
27 ad cap. dol. Vet.
28 Quin manducata, Dal.
29 sanant ex ol. Vet.
30 & vlcera oris, in Ch. d.
31 perriginem. Co.
32 foliorũ ve. M. & Ch.
33 & calido illinere, Vet. & calfacere Ch.
34 acopa. Vet.
35 sex drachmarũ. Diosc.
36 siue, omissis iis. Vet.
37 Laurus ad eadem prodest. Diosc.
38 hydromelite Mã ducata pituitas. Vet.

ANNOTATIONES.

a In AEsculapij templo, quod olim fuit in insula Tyberina, reperta marmorea tabula Græcis literis exarata, pini nucleos reiicientibus sanguinem ex pectore mederi testatur. Antiquitatis monumentum istud singulare ex libris de arte gymnastica, Mercurialis medici doctissimi sumptũ adscribere placuit: quod illi clarissimo viro me debere tacitũ nolui. Scriptura hæc est. αἷμα ἀναφέροντι ἰουλιανῷ, ἀφηλπισμένῳ ὑπὸ παντὸς ἀνθρώπου ἐχρημάτισεν ὁ θεὸς ἐλθεῖν, καὶ ἐκ τοῦ τριβώμου ἆραι κόκκους στροβίλου, καὶ φαγεῖν μετὰ μέλιτος ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, καὶ ἐσώθη, καὶ ἐλθὼν δημοσίᾳ ηὐχαρίστησεν ἔμπροσθεν τοῦ δήμου. Id autem est: Sanguinem Iuliano reiicienti ex pectore desperato

rato ab omnibus, ex oraculo Deus respondit, veniret, & ex aris tribus (vel, e templo, vbi tres aræ sunt) nucleos pini tolleret, & cum melle comederet per triduum. Hoc remedio ille seruatus est, ac profectus in templum gratias egit publice, populo præsente.

b Putres & corruptos, τὰς τῶν ὑγρῶν διαφθορὰς. Dioscor.

c Athenæus lib.2. ex Plutarcho.

d Tussiculosis, tussi obnoxiis: quoniam impleto vaporoso halitu capite fluxionem concitant.

e Laxatum enim ac emollitum oleoso suo vnguine ventriculi os, ad vomitionem imbecillū reddunt. Varro cap.9. lib.2. scribit, nucibus Græcis in aqua tritis canum aures perunctas, & quæ inter digitos sunt, muscis, ricinis, pulicibus non exulcerari. Idem c. 16.3. flore nucis Græcæ & corni apes vere pastas cœliacas fieri, & vrinæ potu refici.

f Conueniunt in tenesmo, non quia trahunt pituitam, sed quia flatus crassos recti intestini extremam oram distendentes discutiunt, & viscidam pituitam ibi tenacius inhærentem abstergunt.

g Serenus cap.8. de venenis prohibendis,

Bis denum rutæ folium, salis & breue granum,
Iuglandésque duas, totidem cum corpore ficus,
Hæc oriente die parco conspersa lyæo.
Sumebat, metuens dederat quæ pocula tutor.

h Hoc falsum, nihil Dioscorides. Lego, aluo citæ & sanguinem &c.

i κερατωνίας καρπὸς, vulgo Carrubiæ.

k κερατωνίας καρπὸν, vulgo Cassiam fistulam.

l Cum arbuto, quæ κόμαρος est, Plinius hic negligenter, vt & cap.24. lib.15. vnedonem confundit, quæ fructus est epimelidis.

m ἀρσενικὴν, χαλκίδα, μελανόδερον, ἀμμοβάτην, κεγχρίδα, siue κεγχρίνην etiam vocant Libyæ alumnam, minorem vipera, sed perniciosiorem, corpore, vt ait Sostratus, albicante, cauda nigris lineis duabus distincta. Rhodig. cap. vlt. lib.25.

n Gargareonis demissi & laxioris.

o Vel rigore febriles, vel hæpialas, & lypirias, in quibus ardent simul ægri & algent.

p Laureola officinarum. Vide quæ de chamædaphne notata sunt cap. vlt. lib.15. & ca. 15. lib.24.

De myrto satiua, & myrtidano, & de myrto syluestri. CAP. IX.

MYrtus satiua candida, minùs vtilis est medicinæ, quàm nigra. [1] Semen eius medetur sanguinem excreantibus. Item contra fungos in vino potum. Odorem oris commendat vel pridie commanducatum. [2] Idem apud Menandrum Synaristusæ hoc edunt. Datur & dysentericis [3] denarij pondere in vino. Hulcera difficilia in extremitatibus corporis sanat, cum vino subferuefactum. Imponitur lippitudini cum polenta, & cardiacis in mamma sinistra: & contra scorpionis [4] ictus in mero, & ad vesicæ vitia, capitis dolores & ægilopas, antequàm suppurent: item tumoribus, exemptisque nucleis in vino vetere tritum eruptionibus pituitæ. Succus [5] seminis aluum sistit, vrinam ciet. Ad eruptiones pustularum pituitæque cum cerato illinitur: & contra phalangia. Capillum denigrat. Lenius succo oleum est ex eadem myrto, lenius & vinum, quo nunquam [6] inebriatur. Inueteratum sistit aluum & stomachū: tormina sanat, fastidium abigit. Foliorum arentium farina sudores cohibet inspersa, vel in febri. Vtilis & cœliacis & procidētiæ vuluarū, sedis vitiis, hulceribus manantibus igni sacro fotu, capillis fluentibus, furfuribus: item [7] aliis eruptionibus, ambustis. Additur quoque [8] in medicamento, quod [a] liparas vocāt, [9] eadem de causa qua oleum ex his, efficacissimum ad ea quæ in humore sunt, tanquam in ore & vulua. Folia ipsa fungis aduersantur trita ex vino, cum cera verò articularibus morbis & collectionibus. Eadem in vino decocta dysentericis & hydropicis potui dantur. Siccantur in farinam, quæ inspergitur hulceribus, aut hæmorrhagiæ. [10] Purgant & lentigines, pterygia & [11] paronychia & epinyctidas, condylomata, testes, tetra hulcera: item ambusta cum cerato. Ad aures purulentas & foliis crematis vtuntur & succo & decocto. Comburuntur & in antidota. Item cauliculi flore [12] decerpti, [13] in nouo fictili operto [14] cremati in furno, dein triti ex vino. Et ambustis foliorum cinis medetur. Inguen ne intumescat ex hulcere, satis est surculum tantùm myrti habere secum, non ferro, nec terra contactum. Myrtidanum [b] diximus quomodo fieret. Vuluæ prodest appositum fotu, & illitu. Multò efficacius & cortice, & folio, & semine. Exprimitur [15] & foliis succus mollissimis in pila tusis, affuso paulatim vino austero, aliâs aqua cælesti: atque ita expresso vtuntur ad oris sedísque hulcera, vuluæ & ventris: capillorum nigritiam, [16] [c] malarum perfusiones, purgationes lentiginum, & vbi constringendum aliquid est. [d] Myrtus syluestris, siue oxymyrsine, siue chamæmyrsine, baccis rubentibus & breuitate à satiua distat. Radix eius in honore est, decocta vino, ad renum dolores pota, & difficili vrinæ, præcipuéque crassæ, & [17] graue olenti: morbo regio, & vuluarum purgationi trita cum vino. Cauliculi quoque incipientes asparagorum modo in cibo sumpti, & in cinere cocti: semen cum vino potum, aut oleo aut aceto, calculos frangit. [18] Item in aceto & rosaceo tritum, capitis dolores sedat: & potū morbum regium. Castor, [e] oxymyrsinen [19] myrti foliis acutis, ex aqua fiunt ruri scopæ, ruscum vocauit, ad eosdem [20] vsus. Et hactenus habent [21] se medicinæ vrbanarum arborum. Trāseamus ad syluestres.

1 Fructus. Diosc.
2 Idem, in Vet. d.
3 idem denarij. Ch.
4 ictum. Ch.
5 fructus. Diosc.
6 inebriantur. Vet. & Chiff. quod nunquam inebriat.
7 papularum Vet.
8 in medicamenta (sic & Chiff.) quæ lipara. Vet.
9 eadémq. de causa oleum. M.
10 Purgat. Vet.
11 paronychias. Dal.
12 florentes decerpti. Vet.
13 & in Ch.
14 cremantur in fur. de. teruntur. Alij.
15 & succus ex folijs.
16 alarum. Diosc.
17 grauiter. Vet.
18 Idem. Dal.
19 hanc myrti. Dal.
20 vsus commendās: vel, & ad eosdē vsus commendauit. Dal.
21 ita se. Dal.

ANNOTATIONES.

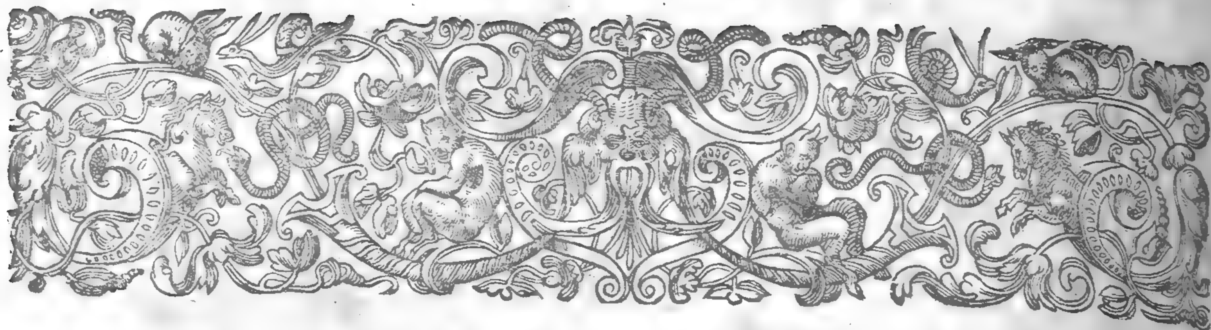
a τὰ λιπαρὰ, lenia emplastra Celso li.5. vel, vt aliis placet, ex vnguinosis facta, vt oleo, butyro, adipe, &c. Quæ horum nihil, aut omnino parum habent, ἀλίπαρα dicuntur.

b Cap.16. li.14. Vide quod illic adnotatum est de Plinij errore.

c Alarum κεδύχους μασχάλας. Diosc. Sic vertit Ruellius.

d Myrtus syluestris, nunc vera myrtus est sponte nascens, nunc ruscus. Hæc Plinius non distinguit.

e Ignoranter Plinius ruscum Latinorum ab oxymyrsine Græcorum diuersum esse putat.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXIV.

PROOEMIVM.

Medicinæ ex arboribus syluestribus.

CAP. I.

NE syluæ quidē, horridiórq; naturæ facies medicinis carent, sacra illa parente rerum omnium, nusquam non remedia [1] disponente homini, vt [2] medicina fieret etiā solitudo ipsa, sed ad singula illius discordiæ atque concordiæ miraculis occursantibus. Quercus & olea tam pertinaci odio dissidēt, vt altera in alterius scrobe [3] depactæ moriantur: quercus verò & iuxtà nucem iuglandem. Pernicialia & brassicæ cum vite odia: [4] ipsúmque olus, quo vitis fugatur, aduersum cyclamino & origano arescit. Quin & annosas iam, & quæ [5] sternuntur arbores, difficiliùs cædi, ac celeriùs [6] inarescere tradunt, si priùs manu, quàm ferro, attingātur. Pomorum onera à iumentis statim sentiri: ac nisi priùs ostendantur his, quamuis pauca portent, sudare illicò. Ferulæ asinis [7] gratissimæ sunt in pabulo, cæteris verò iumentis præsentaneo veneno: qua de causa id animal Libero patri [8] assignatur, cui & ferula. Surdis etiam rerum sua cuique sunt venena, ac minimis quoque. [a] Philyra coci & polline nimium salem cibis eximunt. Prædulcium fastidium sal temperat. Nitrosæ aut amaræ aquæ, [b] polenta addita mitigantur, vt intra duas horas bibi possint. Qua de causa & in saccos vinarios additur polenta. Similis vis Rhodiæ cretæ, & argillæ nostratis. Concordia

1 opponente. Vet.
2 medicina vireret. Ve.
3 depacta moriatur.
4 ipsum olus. Ch.
5 sternantur. Ch.
6 marcescere. Ch.
7 gratissimo. Ch.
8 assignant, cui & ferulam. Vet.

[9] valent, cùm [c] pix oleo extrahitur, quando vtrunque pinguis naturæ est. Oleum solū calci miscetur, quando vtrunque aquas odit. [10] Gūmi [d] aceto faciliùs eluitur, atramentum aquâ. Innumera prætereà alia, quæ suis locis dicentur assiduè. Hinc nata medicina. Hæc sola naturæ placuerat esse remedia parata vulgo, inuentu facilia, ac sine impendio, [11] ex quibus viuimus. Posteà fraudes hominū & ingeniorū capturæ officinas inuenere istas, in quibus sua cuique homini vænalis promittitur vita. Statim compositiones & misturæ inexplicabiles decantantur. Arabia atque India in [12] medio æstimantur, hulcerique paruo medicina à Rubro mari [13] imputatur, cùm remedia vera quotidie pauperrimus quisque cœnet. Nam si ex horto petantur, [14] aut herba vel frutex quæratur, nulla artium vilior fiat. Ita est profectò, [e] magnitudo populi Romani perdidit ritus, [15] vincendo victi sumus. Paremus externis, & vna artium Imperatoribus quoque imperat. Verùm de his aliâs plura.

9 valet. Vet.
10 Commi. Ch.
11 & Ch.
12 medendo. Vet. in Media. Ch.
13 imputatur. Vet. impenditur. Alij Vet.
14 aut petatur herba. Vet.
15 vincendoque. Ch.

ANNOTATIONES.

a Recētibus tæniis, membranis, fasciis tiliæ, minutim concisis, & cibo inspersis, quæ veluti salem exsugunt, & ebibunt.

b Vt citiùs vinum defecetur.

c Vt & emplastrum quoduis.

d Ob summam quam habet vim attenuandi. Verum id quidem est & de nostro Arabico, & de gūmosis aliis, vt opopanace &c.

e Idem argumentum fusiùs tractatur cap. 1. lib. 29.

Lotos. *CAP. II.*

L[a]Oton herbam, itémque Ægyptiam eodem nomine, aliâs & Syrticam arborem, diximus suis locis. Hæc lotos, quæ faba Græca appellatur à nostris, aluum baccis sistit. Ramenta

menta ligni decocta in vino prosunt dysentericis, menstruis, vertiginibus, comitialibus. [b] [1] Cohibent & capillum. [c] Mirum, his ramentis nihil esse amarius, fructúque dulcius. Fit & è scobe eius medicamentum, ex aqua myrti decocta, subacta, & diuisa in pastillos, dysentericis vtilissimum, pondere Victoriati cum aquæ cyathis tribus.

1 Rufant. Diosc.

ANNOTATIONES.

a Lotos arbor triplex est, prima diospyros Græcorum, faba Græca Latinorũ, *vua d'India* Italorum, guaiacana quorundam, quam impropriè loton vocant ob fructus dulcedinem, ceraso similis autore Theophrasto cap. 13. lib. 3. nucleo duro. Describitur prolixe cap. 30. lib. 16. Secunda Dioscoridis, prior Theophrasti celtis Plinij cap. 17. lib. 13. magnitudine pyri, folio ilicis, fructu dulci, nunc ex osse, nunc durũ nucleũ ambiente, colorem vuæ modo mutante, cùm maturescit, e quo vinum exprimitur. Monpessulanis *Micocoulier*. Tertia quæ Theophrasto secunda est, laurocerasus quibusdam, quòd folium lauro simile sit, fructus ceraso, fruticosa, ramosa, caulice firmo, semine nuce incluso, externa fructus parte minime carnosa, vt in amygdala, sed cutis modo tenera, vt in ceraso, sapore non tam dulci, quàm gustui grato, e quo vinum exprimitur: in biduum, aut triduum durans, pòst acescens, lotos Polybij apud Athenæum lib. 14. arbor non magna, aspera, spinosa, folio herbacco, rhamno simili, paulò satiore, & spissiore: fructu initio myrtis albis perfectis colore & magnitudine simili, sed dum augescit, phœniceo magnitudine oliuæ teretis: nucleo prorsus exiguo, vt arbitror paliurus Theophrasti est. Nemo enim alius spinosas esse lotos scripsit, nostra verò ziziphus.

b Rufant, ξανθίζει. Dioscor.

c Quæ hinc ad finem capitis sequuntur, in Dioscoride nõ extãt: facultates verò aliæ ex Dioscoride citatę non ad lotum diospyrum, siue fabam Græcam, pertinent, sed ad calicam siue Syrticam, quam *Micocoulier* vocant, qua in re Plinius falsus est.

Glans. CAP. III.

Glans intrita duritias, quas [1] cacoëthe vocant, cum salsa axungia sanat. Vehementiora sunt ligna & in omnibus cortex ipse, corticique tunica subiecta. Hæc decocta iuuat cœliacos. Dysentericis etiam illinitur, vel ipsa glans. Eadémque resistit serpentium ictibus, rheumatismis, [a] suppurationibus. Folia & [b] baccæ, vel cortex, vel succus decocti prosunt [c] cõtra toxica. Cortex illinitur decoctus lacte vaccino, serpentis plagæ. Datur & ex vino dysentericis. Eadem & ilici vis.

1 cacoethes &c. sanat, vehementioréque lichenas. In omnibus. Vet.

ANNOTATIONES.

a Fluxionibus, quæ excitata phlegmone suppurationes tandem efficiunt.

b Vel glandes, vel baccæ, quæ baccarum modo adnascuntur.

c Glandes in cibo sumptæ resistunt venenatorum ictibus. Decoctum earum & corticis, cum lacte vaccino potum, prodest contra toxica. Diosc. Plinius hæc omnia peruertit.

De cocco ilicis, & galla, & visco, pilulis, glande, & de cerri radice, & subere. CAP. IIII.

Coccum ilicis, vulneribus ex aceto recentibus imponitur. Epiphoris ex aqua, & oculis suffusis sanguine instillatur. Est autem genus ex eo in Attica ferè & Asia nascens, celerrimè in vermiculum se mutans, quod ideò scolecion vocant, improbántque. Principalia eius genera diximus. Nec pauciora gallæ genera fecimus, solidam, perforatam: item albam, nigram: maiorem, minorem. Vis omnium similis. Optima [1] Comagena. Excrescentia in corpore [2] tollit. Prosunt gingiuis, vuæ, oris exhulcerationi. Crematæ & in vino extinctæ, cœliacis. Dysentericis illinuntur. Paronychiis ex melle, & vnguibus scabris, pterygiis, hulceribus manantibus, condylomatis, [3] vulneribus quæ phagedænica vocantur. In vino autem decoctæ auribus instillantur, oculis illinuntur: [4] aduersus eruptiones & panos cum aceto. [a] Nucleus commanducatus dentium dolorem sedat: item intertrigines, & ambusta. Immaturæ ex his ex aceto potæ, lienem consumunt. Eædem crematæ, [5] & aceto salso extinctæ, menses sistunt. vuluásque procidentes fotu. [6] Omnes * capillos denigrant. Viscum è robore præcipuum diximus haberi, & quo [7] conficeretur modo. Quidam contusum in aqua decoquunt, [8] donec innatet. Quidam cõmanducantes acinos, expuunt cortices. Optimũ est, quod sine cortice est, quódq; [b] leuissimum, extrà fuluum, intus porraceum, quo nihil est glutinosius. [c] Emollit, discutit tumores, siccat strumas. Cum resina & cera panos mitigat omnis generis. Quidam & galbanum adiiciunt, pari pondere singulorum: eóque modo & ad vulnera vtuntur. Vnguium scabritias expolit, si septenis diebus [9] soluantur, nitróque colluantur. Quidam id religione efficacius fieri putant, prima Luna [10] collectũ è robore sine ferro. Si terram non [11] attigit, comitialibus mederi. Conceptum fœminarum adiuuare, si omnino secum habeant. Hulcera commanducato impositóque efficacissimè sanari. Roboris pilulæ ex [12] adipe vrsino alopecias capillo replent. Cerri folia & cortex, & glans, siccat collectiones suppurationésque: fluxiones sistit. Torpentes membrorum partes [d] corroborat decoctum eius fotu: cui & insidere expedit, siccandis astringendísve partibus. Radix cerri aduersatur scorpionibus. Suberis cortex tritus, ex aqua calida potus, sanguinem fluentem [13] ex vtralibet parte sistit. Eiusdem cinis ex vino calido, sanguinem excreantibus magnopere laudatur.

1 omphacitis. Trita excrescentia tollunt. Dioscor.
2 tollunt. Ch.
3 vlceribus. M.
4 aduersus pituitæ erupt. Vet.
5 & aceto, aut vino, aut exalme extincta men. sist. vultu proc. decoctum earum fotu. Vet. ex Diosc.
6 Omnis cap. denigr. M
* capillũ. Ch.
7 cõfecetur M.
8 donec nihil innatet. Ch.
9 non sol. Vet.
10 collecto. Vet.
11 attingat. Ch.
12 adipe vero vrs. Ch.
13 ex vtralibus ex parte. Ch.

ANNOTATIONES.

a Gallæ rotundus globus. Hac voce sic quoque vsus est cap. 7. lib. 16.

b Leuissimum. Intermixtis corticibus minimè asperum, aut furfurosum.

c Vlcera vetera, & malignos abscessus ex thure mollit. Dioscor.

d Post vsum calfacientium & desiccantium.

De fago & cupresso, & cedro magna, & de cedride, galbano. CAP. V.

Fagi folia manducantur in gingiuarum labiorúmque vitiis. [1] Calculis glandis fagi-

1 Oculis. M. Callis. Guili.

neæ cinis illinitur: item cum melle alopeciis. Cupressi folia trita, [2] serpentium ictibus imponuntur: & capiti cum polenta, si à Sole doleat: item ramici: qua de causa & bibuntur. Testium quoque tumori cum cera illinuntur. Capillum denigrant ex aceto. Eadem trita cum duabus partibus [a] panis mollis, & è vino [3] ammineo subacta, pedum ac neruorum dolores sedant. Pilulæ aduersus serpentium ictus bibuntur, aut si eiiciatur sanguis. Collectionibus illinuntur. Ramici quoque teneræ tusæ cum axungia & lomento, prosunt. Bibuntur ex eadem causa. Parotidi & strumæ cum farina imponuntur. Exprimitur succus tusis cum semine, qui [4] mistus oleo caliginem oculorum aufert. Item Victoriati pondere in vino potus illitúsque, cum fico sicca pingui, exemptis granis, vitia testium sanat, tumores discutit, & cum fermento strumas. Radix cum foliis trita potáque, vesicæ & stranguriæ medetur: & contra phalangia. Ramenta pota mẽses cient: scorpionum ictibus aduersantur. Cedrus magna, quam cedrelaten vocant, dat picem, quæ cedria vocatur, dentiũ doloribus vtilissimam. Frangit enim eos & extrahit: dolores sedat. Cedri [b] succus ex ea quomodo fieret, diximus, magni ad lumina vsus, ni [5] capitis dolorem inferret. Defuncta corpora incorrupta æuis seruat, viuentia corrumpit: mira differentia, cùm vitam auferat spirantibus, [6] defunctis pro vita sit. Vestes quoque corrumpit, & [c] animalia necat. Ob hoc non censeam in anginis hoc remedio vtendum, neque in cruditatibus, quod suasere aliqui, [7] gustu. Dẽtes quoque colluere, ex aceto in dolore timuerim, vel grauitati aut vermibus aurium instillare. Portentum est, quod tradunt, [d] abortiuum fieri in Venere, antè perfusa virilitate. Phthiriases perungere eo non dubitauerim, itémque porrigenes. Suadẽt & contra venenum leporis marini bibere in passo. Facilius in elephantiasi [8] illinatur. Et hulcera sordida & excrescentia in iis autores quidam, & oculorum albugines caliginésque inuxere eo: & contra pulmonis hulcera cyathum eius [9] sorbere iusserunt: item aduersus [10] tineas. Fit [11] ex eo & oleum, quod [12] pisselæon vocant, vehementioris ad omnia eadem vsus. Cedri scobe serpentes fugari certum est: item baccis tritis cum oleo, si qui perungantur. Cedrides, hoc est, fructus [13] cedri, tussim sanant, vrinam cient, aluum sistunt, vtiles ruptis conuulsis, spasticis, stranguriæ, vuluis, [14] admoti. Contra lepores marinos, eadémque quæ suprà, collectionibus, [15] inflammationibúsque. De galbano diximus. Neque humidum, neque aridum probatur, sed quale docuimus. Per se bibitur ad tussim veterem, suspiria, rupta conuulsa. Imponitur ischiadicis, lateris doloribus, panis, furunculis, corpori [16] [e] ab ossibus recedenti, strumis, articulorum nodis, dentium quoque doloribus. Illinitur & cum melle capitis hulceribus. Purulentis infunditur auribus cũ rosaceo aut nardo. Odore [f] comitialibus subuenit, & vulua strangulatæ, [17] & in stomachi defectu. [g] Abortus non exeuntes trahit apposition vel suffitu: [18] item [h] ramis ellebori circunlitum atque subiectum. Serpentes nidore [19] vrentium fugari diximus. Fugiunt & perunctos galbano. Medetur & à scorpione percussis. Bibitur & in difficili partu fabæ magnitudine in vini cyatho: vuluásque conuersas corrigit. Cum myrrha autem & in vino mortuos partus extrahit. Aduersatur & venenis, maximè toxicis, cum myrrha [20] & in vino. Serpentes oleo & spondylio misto tactu necat. [21] [i] Nocere vrinæ existimatur.

2 serpentibus impon. Ch.
3 aminee. Ch.
4 misto. M.
5 capiti. Ch.
6 defunctisque. Ch.
7 gustandum. Vet.
8 illinant. M. & Ch.
9 sorberi. Ch.
10 tanias. Ch. lumbricos, & ascaridas. Dios.
11 ex ea (sub. cedria.) Vet.
12 cedrelaeon Vet. oleum vt & quod piss. Aiij Vet. ex Diosc.
13 oxycedri.
14 poti. M.
15 inflam. admoti. Ve.
16 & ossibus recedẽtibus. M.
17 vel stomachi. M. vel in stom. Ch.
18 item ramo. M.
19 vsti. Vet.
20 & autem Diosc.
21 Prodesse. Diosc.

ANNOTATIONES.

a Panem mollem vocat, aut adhuc è furno calentẽ, aut Græcorum τὸ σταῖς, nempe farinam aqua subactam, nondum coctam: vel quod in medio panis molle est, siue micam.

b Serosus liquor, qui primus fluit, dum cedri ad picẽ conficiendam vruntur, & à Syris cedrium dicitur, cap. 11. lib. 16.

c Serpentes, lendes, pediculos, lumbricos, ascaridas. Dioscor.

d Sic Plinius Latinè reddit Græcorum φθόριον, &, vt quidam volunt, ἀτόκιον: quanquam sic potiùs dicatur, quod impedito conceptu affert sterilitatem. Rhodiginus cap. 9. 8.

e Ab ossibus recedit caro, cùm ea putrescente ossa nudantur [illegible] bus phagædenicis & cancrosis.

f Eos, vt & vertiginosos, excitat.

g Immaturos partus.

h Radiculis.

i Vrinæ difficultati prodesse existimant. Dioscor.

De Hammoniaco, & styrace, & spondylio, & sphagno, & terebintho, & chamæpity, & pityusa, & resinis, & picea, & lentisco.

CAP. VI.

Similis Hammoniaci natura atque lacrymæ [1] probandæ, vt diximus, mollit, calefacit, discutit, dissoluit. Claritati visus in collyriis conuenit. Pruritum, cicatrices, albugines oculorum tollit. Dentium dolores sedat, efficacius accensum. Prodest dyspnoicis, pleuriticis, pulmonibus, vesicis, vrinæ cruentæ, lieni, ischiadicis potum. Sic & aluum soluit. Articulis & podagræ cum pari pondere picis aut ceræ & rosaceo coctum. Maturat panes, extrahit clauos cum melle. Sic & duritias emollit. Lieni cum aceto & cera Cypria, vel rosaceo efficacissimè imponitur. Lassitudines perungi cum [2] aceto & oleo exiguóq; nitro, vtile est. Et styracis naturam in peregrinis arboribus exposuimus. Placet præter illa quæ diximus, maximè pinguis, purus, albicãtibus fragmẽtis. Medetur tussi, faucibus, pectoris vitiis, vuluæ præclusæ, [3] duritiéve laboranti. Ciet menses potu, appositúve, aluum mollit. Inuenio potu modico tristitiam animi resolui, largiore contrahi. Sonitus auriũ emẽdat [4] infusũ: strumas illitũ, neruorúmque nodos. Aduersatur venenis, quæ frigore nocent: ideò & cicutæ. Spondylion vnà demonstratum, infunditur capitibus phreneticorum, & lethargicorum: itẽ capitis doloribus longis. Cum oleo vetere bibitur, & in iocinerum vitiis, morbo regio, comitialibus, orthopnoicis, vuluarum strangulatione: quibus & suffitu prodest. Aluum mollit. Illinitur hulceribus [5] serpentibus cum ruta. Flos auribus purulentis

1 prædiæ, vt dix. Ve.
2 aceto cyprino & vtile est. Diosc.
3 duritiave. Ch.
4 infusa: strumas illitũ. Ve.
5 quæ serpunt. Ch.

rulentis efficaciter infunditur. Sed succus, cùm exprimitur, integendus est, quoniam mirè appetitur à muscis & similibus. Radix derasa, & in fistulas coniecta, callum[a] earum erodit. Auribus quoque instillatur cum succo. Datur & ipsa contra morbum regium, & in iocineris vitio & vuluarũ. Capillos crispos facit peruncto capite.[6] Sphagnos, siue [a] sphacos, siue bryon, & in Gallia, vt indicauimus, nascitur, vuluis decocto insidẽtiũ vtilis: item genibus & feminũ tumoribus, mistus nasturtio, & aqua salsa tritus. Cum[7] vino ac resina sicca potus, vrinã pellit celerrimè. Hydropicos inanit, cũ vino &[8] iunipero tritus & potus. Terebinthi folia & radix collectionibus imponuntur. Decoctum eorum stomachum firmat. Semen in capitis dolore bibitur in vino & contra difficultatem vrinæ. Ventrem leniter emollit. Venerem excitat.[9] [b] Piceæ, & laricis folia trita, & in aceto decocta, dentium dolori prosunt.[10] Cinis corticum intertrigini & ambustis. Potus aluum sistit, vrinam mouet. Suffitu vuluas corrigit.[11] Piceæ folia priuatim iocineri vtilia sunt, drachmæ pondere in[12] aqua mulsa pota. Syluas, eas duntaxat quæ picis resinæque gratia[13] radantur, vtilissimas esse phthisicis, aut qui longa ægritudine non[14] recolligant vires, satis constat: & illum cæli aëra plus ita, [c] quàm nauigationem Ægyptiam, proficere, plus quàm[15] lactis [d] herbidos per mõtium æstiua potus. Chamæpitys Latinè abiga vocatur propter abortus, ab aliis thus terræ: cubitalibus ramis,[16] flore pinus & odore. Altera[17] breuior, & incuruæ similis. Tertia eodem odore, & ideò nomine quoque,[18] paruulo cauliculo, crassitudine digitali, foliis scabris, exilibus, albis, in petris nascens. Omnes herbæ, sed propter cognationem nominis non differẽdæ. Prosunt aduersus scorpionum ictus. Item iocineri illitæ cum palmis aut cotoneis. Renibus & vesicæ, decoctum earum cũ farina hordeacea. Morbo quoq; regio, & vrinæ difficultatibus, ex aqua decoctæ bibuntur. Nouissima contra serpentes valet cum melle. Sic & apposita vuluas purgat. Sanguinem densatum extrahit pota. Sudores facit perunctis ea, peculiariter renibus vtilis. Fiũt ex ea & hydropicis pilulæ, cum[19] fica aluum trahentes. Lumborum[20] quoque dolorem Victoriati pondere in vino finit, & tussim recentem. Mortuos partus, ex aceto cocta[21] potaque, eiicere protinus dicitur. Cum honore & pityusa simili de causa dicetur, quam quidam in tithymali genere numerant. Frutex est[22] similis piceæ, flore paruo[23] purpureo. Bilẽ & pituitam per aluum detrahit radix, decocti hemina: aut seminis[24] ligula[25] in balanis. Folia in aceto decocta, furfures[26] cutis emendant: mammas quoque misto rutæ decocto & tormina, & serpentium ictus, & in totum collectiones incipientes. Resinam è suprà dictis arboribus gigni docuimus, & genera eius & nationes in ratione vini, ac posteà in arborib[9]. Summæ species duæ: sicca, & liquida. Sicca è pinu & picea fit, liquida è terebintho,[27] larice, lentisco, cupresso.[28] Nam [e] eæ ferunt in Asia & Syria. Falluntur, qui eandem putant esse è picea atque larice. Picea enim pinguem, & thuris[29] modo succosam fundit: larix gracilem, ac mellei[30] liquoris, virus redolentem. Medici liquida rarò vtuntur, & in[31] ouo ferè: è larice propter tussim hulceráque viscerum. Nec pinea magnopere in vsu: cæteris nõ nisi coctis. Et coquendi genera satis[32] [f] demonstrauimus. In[33] arborum differentia placet terebinthina, odoratissima atque leuissima: nationum Cypria & Syriaca, vtraque mellis Attici colore, sed Cypria carnosior sicciórque. In sicco genere quærunt vt sit candida, pura, perlucida. In omni autem, vt montana potiùs, quàm campestris: item Aquilonia potiùs, quàm ab alio vento. Resoluitur resina ad vulnerum vsus & malagmata oleo, in potiones amygdalis amaris. Natura in medendo contrahere vulnera, purgare, discutere collectiones:[34] item pectoris vitia. Terebinthina illinitur: & eadẽ calida membrorum doloribus[35] spasticísque illinitur in Sole, totísque corporibus, mangonum maximè cura, ad gracilitatem emandãdam, spatiis ita laxantium cutem [g] per singula membra, capacioráque ciborum facienda corpora. Proximum locum obtinet à lentisco. Inest ei vis adstringendi. Mouet & ante cæteras vrinam. Reliquæ ventrem molliunt, cruda concoquunt, tussim veterẽ sedant, vuluæ onera extrahunt etiam suffitæ. Priuatim aduersantur visco. Panos & similia, cum seuo taurino & melle sanant. [h] Palpebras lentiscina commodissimè replicat. Fractis quoque vtilissima, & auribus purulẽtis: item in pruritu genitalium. Pinea capitis vulneribus optimè medetur.

6 Splachnus. Diosc.
7 vino austero ac. M. & Ch.
8 iunipero tritus ac potus. Ch.
9 Pini & piceæ fol. Ex Diosc.
10 Cortex tritus & insperfus. Diosc.
11 Pinũ. Diosc.
12 aqua, vel mulsa. Diosc.
13 radũtur. Dal.
14 recolligunt. Dal.
15 lactis per herbidorum montium. Vet.
16 flore tenui, candido, velluteo, & pinus odore. Diosc.
17 lanior. Vet.
18 paruula, caul. crass. Diosc. paruula, colliculo digitati Ch.
19 fico. Ch.
20 quoque, in Ch. d.
21 & pota. Ch.
22 foliis piceæ. Diosc.
23 veluti purp. Diosc.
24 drachma. Succi sorma excepti coch. lear in catapotio datur. Diosc.
25 in balneis. Vet. cum præmenda lanis. Vet. d'ij.
26 capitis Diosc.
27 larice. Nam lentiscus & cupressus in Asia feruñt, ac Syria. Vet.
28 Nam & ea Ch.
29 odoris. Diosc.
30 coloris. Idem.
31 ouo, ferè è larice. propter. Dal.
32 demonstrauimus in arb. differentia. placet. Diosc.
33 resinarum. Vet.
34 contra pect. vitia terebinthina illinitur. Vet.
35 spasticísque in sole. Euellitur & totis corporibus M. & Ch. nisi quod habet Auellitur.

ANNOTATIONES.

a Phascos ex Phauorino, cui sphacos fœni genus est pecori admodum gratum. Sic legitur & apud Theoph. cap. 9. lib. 3. Hist. Vide cap. 23. & 28. lib. 12. Plutarchum Quæst. 1. lib. 4. Sympos. inter ea quibus capræ vescuntur, phascon recẽset ex Eupolide.

b Plinius πεύκην piceam vertit, quæ pinus est: πίτυν laricem, quæ pitca est.

c Celsus de tabidorum curatione cap. 22. lib. 3. Opus est, si vires patiuntur, longa nauigatione, cæli mutatione, sic vt densius quàm id est ex quo discedit æger, petatur: ideóque aptissimè Alexandriam ex Italia itur. Vide infra cap. 6. lib. 31.

d Ex herbis virentibus & vegetis geniti.

e Lentiscus & cupressus ferunt: de larice hoc intelligi non potest, quę nusquam in Asia & Syria nascitur.

f Cap. 11. lib. 16.

g Hoc medicinæ genus picationem medici vocant, de qua Galenus lib. 14. method. & libris de tuenda valetudine.

h Pilos in oculis sublatos glutinat. Dioscor.

De pice spissa, & liquida: & palimpissa, & pissasphalto, & zopissa, & teda, & lentisco.
CAP. VII.

PIx quoque vnde & quibus conficeretur modis, indicauimus: & eius duo genera, spissum, liquidúmque. Spissarum vtilissima medicinæ est Brutia, quoniam pinguissima & resinosissima [b] vtrasque præbet vtilitates:[1] ob id magis rutila, quàm cęteræ. Id enim quod

1 ad idque magis. Vet.

in hoc adiiciunt, è mascula arbore meliorem esse,[c] non arbitror posse intelligi. Picis natura excalfacit, explet. Aduersatur priuatim cerastæ morsibus cum polenta: item anginę cum melle, distillationibus & sternutamẽtis.[2] Purulentis auribus infunditur cum rosaceo: illinitur cum cera. Sanat lichenas, aluum soluit, excreationes pectoris adiuuat ecligmate, aut illita tonsillis cum melle. Sic & hulcera [3] purgat: explet cum vua passa & axungia. Carbunculos purgat, & putrescentia hulcera: quæ verò serpunt, cum pineo cortice, aut [4] sulphure. Phthisicis etiam cyathi mensura quidam dederunt, & contra veterem tussim. Rhagadas sedis & pedum, panósque & vngues scabros emendat: vuluæ duritias & conuersiones, odore: item lethargicos. Strumas item cum farina hordeacea, & pueri impubis vrina decocta ad suppurationem perducit. Et ad alopecias sicca pice vtútur. Ad mulierum mammas Brutia, ex vino subferuefacta cum polline farraceo, quàm calidissimis impositis. [d] Liquida pix, oleúmque quod pisselæon vocant, quemadmodum fieret, diximus. Quidam iterum decoquunt, & vocant palimpissam. Liquida anginæ perunguntur intus, & vua. Ad aurium dolores, claritatem oculorum, oris circunlitiones,[5] suspiriosos, vuluas, tussim veterem, & crebras excreationes pectoris, spasmos, tremores, opisthotonos, paralyses, neruorum [6] dolores. Præstantissimum ad canum & iumentorum scabiem. Est & [7] pissasphaltos, [e] mista bitumini pice, naturaliter ex [8] Apollionatarum agro. Quidam ipsi miscent, præcipuum ad scabiem pecorum remedium,[f] aut si fœtus mammas [9] læserit. Maturum optimum ex eo, quod [10] cum feruet, innatat.[g] Zopissam eradi nauibus diximus, cera marino sale macerata. Optima hęc à tyrocinio nauium. Additur autem in malagmata [11] ad discutiendas collectiones [12] Tedæ decoctę in aceto, dentium dolores efficaciter colluunt. [13] Lentisci, & arbores, & semen, & cortex, & lacryma vrinam cient, aluum sistunt. Decoctum eorum hulcera quæ serpunt, fotu. Illinitur in humidis, & igni [14] sacro, gingiuas colluit. Folia dentibus in dolore [h] atteruntur: mobiles decocto colluuntur. Capillum [15] tingunt. Lacryma sedis vitiis prodest, cùm quid siccari excalfierive opus sit. Decoctum & è lacryma stomacho vtile, ructum & vrinam mouens: quod & capitis [16] dolori cum polenta [17] illinitur. Folia tenera oculis inflammatis illinuntur. Item mastiche lentisci [i] replicandis palpebris, & ad [18] extendendam cutem in facie, & smegmata adhibetur, & sanguinem reiicientibus, tussi veteri: [19] & ad omnia quæ [20] Hammoniaci vis. Medetur & [21] attritis partibus, siue oleo è semine eius facto ceræque misto, siue foliis ex oleo decoctis, siue cum aqua [22] [k] virilia foueantur. Scio Democratem medicum [l] in valetudine Considiæ M. Seruilij Consularis filiæ, omnem curationem austeram recusantis, diu efficaciter vsum lacte caprarum, quas lentisco [23] pascebat.

2 Pituitis aurium V. & sternutamentis à pituita auribus. Ch.
3 purgat & explet. Cũ vua pas. & axungia (melle. Dios.) carbunc.
4 furfure illita. Dios.
5 suspiriosas vuluas Ch.
6 dolores præstantissimis, & ad canũ iumẽtorúmque. Vet.
7 pissasphaltum Diosc.
8 Apellonia tarum. Ch.
9 læserit matrem. Optimum. V.
10 aquæ feruenti. V
11 & ad disc. Vet.
12 Teda decocta. M.
13 Lentisci ex arbore. M.
14 sacro. Eo gingiuas colluũt. M.
15 tingit lacryma. Sedis M.
16 doloribus. Ch.
17 linitur. Ch.
18 extergẽdam. V. exterendam. M.
19 & ad omnia quæuis. Med. M. & ad fluxiones quasuis. Quidã legunt, & ad omnia quæ eius medetur. Ch.
20 acaciæ, vel hypocistidis. Diosc.
21 adstringẽdis. Dios.
22 naturalia. Ex eod.
23 pascebãt. Ch.

ANNOTATIONES.

a Obliuiosus & immemor Plinius cap. 11. lib. 16. scripsit Brutiam doliis duntaxat, cæterísque vasis vtilem esse.

b Et medicinæ, & picandis illinendísque doliis.

c Quoniam in arboribus, è quarum tæda pix coquitur, mas & fœmina non agnoscuntur.

d Hæc sunt ex alio autore scripta, & rursum congesta, repetitis multis quæ anteà recitauerat.

e Aristot. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ. Falsum tamen. Picem enim facticiam à natura cum bitumine misceri credibile non est. Pissasphalton verò bitumen est Sole & ventis resiccatum & densatum ad picis crassitiem. Sic dictum vult Dioscorides, quod picem simul & bitumen oleat, & id perperam. ἔτυμον verum, quod cùm natiuum bitumen sit, picem sua crassitie æmulatur.

f Aut si fœtus mammas læserit matrum. Optimũ &c. Quod dum feruet, innatat, ideo præstantissimum est, quia purum bituminis modo supra aquã fertur, nec terram lapidésve mixtos habet, à quibus demergatur.

g Zopissa siue apochyma non tantùm cera est nauibus derasa, sed cera cum resina mixta, qua naues oblinuntur, tum vt facilior & magis lubricus per vndas earum sit cursus, tum vt eo velut tectorio defensæ nauium tabulæ, maris edaci salsugine minus corrumpantur. Northmani sua nauigia hodie pice & axungia suis simul liquatis vngunt, idque linimentum vocãt *Bré*. Melior zopissa ad discutiendum ex naue tum primum fluctus experta, quoniam præter suam & salis vim resiccantem, ligni quoque adhuc integram facultatem habet, quæ nauigationibus continuatis euanescit.

h Itaque ex eius surculis cuspidatim coniectis ac mucronatis, autore Dioscor. ὀδοντόγλυφα siue dẽtiscalpia fiunt, purgandis scalpendísque dentibus, vt attritu, quæ inhærent extergantur, & detrahantur. Martialis,

Lentiscum melius, sed si tibi frondea cuspis
Defuerit, dentes penna leuare potest.

Vtebantur ad id & Myrti ramulo, Clemés Alexandrinus 3. Pædag. ἐφυεῖς ὀδόντας ἴσχειν, ἐξ ἀνάγκης δεῖ γελᾷν ἵνα θεωρῶσιν οἱ παρόντες τὸ σόμα αὐτῆς κόμψον φορεῖ. ἐὰν δὲ μὴ χαίρῃ γελῶσα διατελεῖ τὴν ἡμέραν ξυλήφιον μυῤῥίνης ἔχουσα λεπτὸν ἐν τοῖς χείλεσιν ὥστε τῷ χρόνῳ σεσηρέναι αὐτὴν βούλεται, αὐτὴ μή. Victorius cap. 12. 6.

i Oculorũ pilis superne agglutinandis, Dioscor.

k Lego, naturalia, nempe vuluæ, quarum sanguinem erumpentem reprimit. Dioscor.

l Morbum eum fuisse vicus pulmonis renúmve credibile est, aut immodicas sanguinis profusiones.

De platano, & fraxino, & acere, & alba populo, & vlmo, & tilia, & sambuco, & iunipero.

CAP. VIII.

Platani aduersantur [1] vespertilionibus. Pilulæ earum in vino potæ x. quatuor pondere, omnibus serpẽtium [2] & scorpionum venenis medentur: item ambustis. Tusæ autem cum aceto acri, magísque [3] scillite, sanguinem omnem sistunt. Et lentiginem & carcinomata,[4] melanias quoque veteres, addito melle emendant. [5] Folia & cortex illinuntur collectionibus & suppurationes,[6] & decoctum eorum. [7] Corticis autem in aceto dentium remedium est: [8] folia eorum tenerrima in vino albo decocta, oculorum. Lanugo foliorũ, & auribus & oculis inutilis. Cinis pilularum sanat ambusta igni vel frigore. Cortex è vino scorpionum ictus [9] restinguit. Fraxinus quam vim aduersus serpentes haberet, indicauimus. Semen [a] foliis eius inest,[10] [b] quo medentur

1 [illegible] Ch.
2 & scorpionum [illegible]
3 scillæ. M.
4 melandrias [illegible] teres Ch.
5 [illegible] tem & M.
6 [illegible]
7 Cortex [illegible]
8 [illegible] Ch.
9 refrigerat. M.
10 quo. Ch.

dentur iocineris & lateris doloribus in vino. Aquá quæ subit cutẽ, extrahunt. Corpus obesum leuant onere, sensim ad maciem reducentes, iisdem foliis cum vino tritis ad virum portionem, ita vt puero quinque folia tribus cyathis [11] diluantur, robustioribus septem folia [12] quinque cyathis vini. Non omittendum, ramenta eius & scobem [13] quibusdam cauenda prædici. Aceris radix contusa [14] iocineris doloribus [15] efficacissimè imponitur. Populi albæ [c] vuarum in vnguentis vsum exposuimus. Cortex potus ischiadicis & strangurię prodest. Foliorum succus calidus aurium dolori. Virgam populi in manu tenentibus intertrigo non [16] metuatur. Populus nigra efficacissima habetur, quæ in Creta nascitur. Comitialibus [d] semen ex aceto vtile. Fundit illa & resinam exiguam, qua vtuntur ad malagmata. Folia podagris in aceto decocta imponuntur. Humo è cauis populi nigræ [e] effluens, verrucas, papulásque, [17] & attrita corporis tollit. Populi ferunt [18] & foliis guttam, [f] ex qua apes propolin [19] faciunt. Gutta quoque aquæ propolis ex aqua remedium quàm efficax est. Vlmi & folia & cortex & rami vim habent spissandi, & vulnera contrahendi. Corticis vtique interior tilia lepras sedat, & folia ex aceto illita. [g] Corticis denarij pondus potum in hemina aquæ frigidæ aluum purgat pituitásque & aquas priuatim extrahit. Imponitur & collectionibus [h] lacryma, & vulneribus, & ambustis, quæ decocto fouere prodest. Humor in folliculis arboris huius nascens, cuti nitorem inducit, faciémque gratiorem præstat. Cauliculi foliorum [20] primi vino decocti tumores sanant, extrahúntque [21] per fistulas. Idem præstant & [22] tiliæ cortices. Multi corticem commanducatum vulneribus vtilissimum putant: folia trita aqua [23] aspersa pedum tumori. Humor quoque è medulla, vti diximus, castratæ arboris effluens, [24] capillum reddit capiti illitus, defluentesq; continet. Arbor [i] tilia [25] leniter tusa ad eadem ferè vtilis est, [26] atque oleaster. Folia autem tãtum in vsu, & ad infantium hulcera in ore cõmanducata: decocta vrinam cient: menses sistunt illita: [27] sanguinem pota detrahũt. Sambucus habet alterum genus magis syluestre, quod Græci chamæacten, alij [k] helion vocant, multò breuius. Vtriusque decoctum in vino veteri foliorum, vel seminis, vel radicis ad cyathos binos potum, stomacho inutile est, aluo detrahens aquam. Refrigerat etiam inflammationem, maximè recentis ambusti: & canis morsum cũ polenta mollissimis foliorum illitis. Succus cerebri collectiones, priuatímque membranæ, quæ circa cerebrũ est, lenit infusus. Acini eius infirmiores, quàm reliqua, tingunt capillum. Poti acetabuli mensura, vrinam mouent. Foliorũ mollissima ex oleo & sale eduntur, ad pituitam bilémque detrahenda. Ad omnia efficacior, quæ minor. Radicis eius in vino decoctæ duo cyathi poti, hydropicos exinaniũt: [28] vuluas emolliunt, has & foliorum [29] decoctũ insidentium. Caules teneri mitioris sambuci, in patinis cocti, aluũ soluunt. Resistunt folia & serpentiũ ictibus in vino pota. Podagricis cum seuo hircino vehemẽter prosunt cauliculi illiti. Iidémque in aqua macerátur, vt ea sparsa pulices necentur. Foliorum decocto si locus spargatur, muscæ necantur. [l] Boa [30] appellatur morbus papularũ, cùm rubent corpora, sambuci ramo verberatur. Cortex interior tritus, ex vino albo potus, aluũ soluit. Iuniperus vel ante cætera omnia excalfacit, extenuat, cedro [31] assimilis. Et eius duo genera: altera maior, altera minor. Vtraque accensa serpentes fugat. [32] Semen stomachi, pectoris, lateris doloribus vtile. Inflationes algoréśque discutit: tusses concoquit & duritias. Illitum tumores sistit: item aluũ baccis ex vino nigro potis: item ventris tumores illitis. Miscetur & antidotis [33] oxyporis. Vrinas ciet. Illinitur & oculis in epiphoris. Datur cõuulsis ruptis, torminibus, vuluis, ischiadicis cum vino albo potũ pilulis quaternis, aut decoctis viginti in vino. Sunt qui & perungant corpus [34] è semine eius in serpentium [35] metu.

11 dentur. Vet. 12 quinis. Ch. 13 ac quib. M. à quib. Ch. 14 è vino inc. Ch. 15 vtilissimè M. 16 metuitur. Dal. 17 ex attritu odoratas Ch. & attrita odoratus tollit. M. attritus odoratus tollit. Alij. nempe narium. 18 & in fol. M. & Ch. 19 faciunt, ad multa remedium quàm efficax. Vlmi Vet. faciũt. Propolis impetigini ex aqua remedium. Vet. alij. Ex Diosc. 20 primo vini decocto. Ch. 21 pus fistulis Vet. pus fistularum. Alij. 22 tiliæ corticis. Vet. id est, membrana interiores corticis vlmi, seu phylira. Legitur & corticis, in Ch. 23 adsperso. Ch. 24 capillos. Dal. 25 leniter ad ead. Ch. 26 ad qua. Vet. 27 sanguinem mẽses sistunt pota Diosc. 28 vuluas emollit & folia insidentium decocta Ch. 29 decocta. Ch.

30 sic appel. Vet. Boa appellantur. Ch. 31 alias similis Et huius. Ch. 32 Fructus Dal. 33 & oxyp. Vet. 34 oleo è se. 35 ictus. Ch.

ANNOTATIONES.

a Hoc perperàm. Non enim in eius foliis semen est, sed ἐν λοβοῖς, id est, in siliquis, Theophrast. cap. 17. libr. 8. Hist. Quidam hic legunt, Semẽ folliculis eius inest &c.

b Galenus lib. 8. κ. τόπους ex Asclepiade sub finem libri, hepaticum medicamentum describit hoc titulo: ἄλλη ἐπιτετευγμένη. ποιεῖ καλῶς τοῖς ἄλλας τῶν ἐντὸς διαθέσεις χωρὶς ὄγκου. In eius compositione admittitur & fraxini & betonicæ semen.

c Musci, βρύα. Errorem hunc Plinij animaduersum & castigatum vide cap. 28. lib. 13.

d καρπὸς, Dioscorid. fructus: nempe vua densis & rotundis acinis constans, qui in lanuginem abeunt.

e Dum accensa vritur, vel dum castratur, quod magis placet.

f Cap. 7. lib. 11. è gummi populorum ac vitium pissoceros fit, non propolis.

g Folia trita ex aceto lepris medentur: eadem vulnera glutinant, sed magis corticis tilia, fasciæ loco aduoluta: nam lori modo facilè flectitur. Diosc. Hæc Plinius peruertit, & perturbat.

h Quæ præcisis ramis fluit è medulla dum arbor castratur.

i Hæc de philiyria Dioscorides à tilia diuersa.

k Palust : quoniam in pinguibus, & vliginosis nascitur.

l Hispani, morbi Gallici papulas adhuc vocant boas.

De salice, & amerina, & vitilibus, & erice. CAP. IX.

SAlicis fructus ante maturitatem in araneam abit: sed si prius colligatur, sãguinem reiicientibus prodest. Corticis è ramis primis cinis, clauũ & callum [1] aqua mista sanat. Vitia cutis in facie emendat, magis admisto succo suo. Est autem hic trium generum. Vnum arbor ipsa exudat [2] gummi modo. Alterum manat [3] in plaga, cùm floret, exciso cortice trium digitorum magnitudine. [4] Hic ad expurganda, quæ obstent oculis: item ad spissanda quę opus sunt, ciendámque vrinam, & ad omnes collectiones [5] intus extrahendas. Tertius succus est detruncatione ramorum à [6] falce distillans. Ex his ergo aliquis cum rosaceo in calice [7] Punici calfactus, auribus infunditur: vel folia cocta, & cum cera trita imponuntur: item podagricis. Cortice & foliis in vino decoctis foueri neruos vtilissimum. Flos tritus cum fo-

1 aceto mis. to. Diosc. 2 cummim Ch. 3 è plaga. Vet. 4 Hic valet ad purg. quæ obstant M. 5 illitus. Vet. interiores. Alij. 6 salice. Dal. 7 Punico. Ch.

liis furfures purgat in facie. Folia contrita & pota intemperantiam libidinis coërcent, atq; in totum auferunt vsum sæpius sumpta. Amerinæ nigræ [8] semen cum spuma argenti pari pondere, à [9] balneo illitum, psilothrum est. Non multùm à salice vitilium vsu distat vitex, foliorum quoque aspectu, nisi odore gratior esset. Græci lygon vocant, alij agnon: quoniam matronæ thesmophoriis Atheniensium castitatem custodientes, his foliis cubitus sibi sternunt. Duo genera eius. Maior in arborem salicis modo assurgit: minor ramosa, foliis candidioribus lanuginosis. Prima album florem mittit cum [10] purpureo, quæ & candida vocatur: nigra, quæ tantùm purpureū. Nascuntur in palustribus campis. Semen potum vini quendam saporem habet, & dicitur febres soluere: & cùm [11] vagantur, oleo admistum sudorem facere: sic & lassitudines dissoluere. Vrinam cient & menses. Caput tentant vini modo: nam & odor [12] similis est. Inflationes pellūt in inferiora. Aluum sistunt, hydropicis & lienibus perquàm vtiles. Lactis vbertatem faciunt. Aduersantur venenis serpentium, [13] maximè quæ frigus inferunt. Minor efficacior ad serpentes: bibitur seminis drachma in vino vel posca, aut [14] duabus foliorum tenerrimorum. Et illinuntur vtraque aduersus araneorum [15] morsus: vel perunctis tantùm, suffitu quoque aut substratu fugant venenata. [15] [a] Ad Venerem impetus inhibet: eóque maximè phalāgiis aduersantur, quorum morsus genitale excitat. Capitis dolorem ex ebrietate sedant cum rosaceo flos teneríque cauliculi. Seminis decoctūm vehementiorem capitis dolorem dissoluit [16] fotu: & vuluam etiam suffitu vel [17] appositu purgat: aluum cum pulegio & melle potum. Vomicas panósque [18] difficile concoquētes, cum farina hordeacea [19] mollit. Lichenas & lentigenes cum aphronitro & aceto semen sanat, & oris hulcera & [20] eruptiones cum melle: [21] testium cum butyro & foliis vitium rhagadas sedis cum aqua illitum: luxata cum sale & nitro, & cera. Et semen, & folium additur in malagmata neruorum & podagras. Semen instillatur in [22] oleo decoctum capiti in [23] lethargia & phrenesi. Virgam qui in manu habeant aut [24] cinctu, negantur intertriginem sentire. Ericen Græci vocant fruticem non multùm à myrice differentem, colore rorismarini, & penè folio. Hoc aduersari serpentibus tradunt. Genista quoque vinculi vsum præstat. Flores apibus gratissimi. Dubito an hæc sit, quā Græci autores sparton appellauere, cùm ex ea lina piscatoria apud eos factitari [b] docuerim: & nūquid hanc designauerit [c] Homerus cum dixit nauium sparta dissoluta. Nondum enim fuisse [25] Africanum vel Hispanum spartum in vsu, certum est: & cùm sutiles fierent naues, lino [26] tamen, non sparto, vnquam sutas. Semen eius, quod Græci [d] eodem nomine appellant, in folliculis phaseolorum modo nascens, purgat ellebori vice, drachma & dimidia pota in aquæ mulsæ cyathis quatuor ieiunis. Rami similiter [e] cum fronde in aceto macerati pluribus diebus, & tusi, succum dant ischiadicis vtilem, cyathi vnius potu. Quidam marina aqua macerare malunt, & infundere clystere. Perunguntur eodem succo ischiadici addito oleo. Quidam [27] ad stranguriam vtuntur semine. Genista tusa cum axungia, genua dolentia sanat. Myricen, [28] quam & tamaricen vocat, Lenæus [f] similem scopis [29] amerinis dicit. Sanari eâ carcinomata in vino decocta tritáque cum melle illita. [30] Arbitrantur quidam hanc esse tamaricen: sed ad lienē præcipua est, si succus eius expressus in vino bibatur. Adeóque mirabilē eius antipathiam contra solum hoc viscerum faciunt, vt affirment, si ex ea alueis factis bibant sues, sine liene inueniri. Et ideò homini quoque [31] splenetico cibū potúmque dant in vasis ex ea factis. [32] Grauis autor in medicina, virgam [33] ex ea defractam, vt neque terrā, neque ferrum attingeret, sedare ventris dolores asseuerauit impositam, ita vt tunica cinctúque corpori apprimeretur. Vulgus infelicem arborem eam appellat, vt diximus, quoniam nihil ferat, [g] nec seratur vnquam. Corinthus, & quæ circa est [34] regio, [h] bryoniam vocat, eiúsque duo genera facit. Syluestrem planè sterilem: alteram mitiorem. Hæc fert in Ægypto Syriáque etiam abundanter lignosum fructum, maiorem gallā, [35] asperum gustu, quo medici vtuntur vice gallæ, [36] & in compositionibus, quas antheras vocant. Et lignum antē & flos, & folia, & cortex in eosdem vsus adhibentur, quanquam [37] remissiora. [i] Datur sanguinem reiicientibus cortex tritus, & contra profluuia fœminarum, cœliacis quoque. Idem tusus impositúsque collectiones omnes inhibet. Foliis exprimitur succus ad hæc eadem. Et in vino [38] decoquuntur: ipsa verò adiecto melle gangrænis [39] illinuntur. Decoctum eorum in vino potum, vel imposita cum rosaceo & cera sedant. Sic & epinyctidas sanant. [40] Ad dentium dolorem auriúmque, decoctum eorum salutare est: radix [41] ad eadem: similiter & folia. Hæc ampliùs ad ea quæ serpunt, imponuntur cum polenta. [42] Semen drachmæ pondere aduersus phalangia & araneos bibitur. Cum altilium verò pingui furunculis imponitur. Efficax & contra serpentium ictus, præterquàm aspidum. Necnon morbo regio, phthiriasi, lendibúsque [43] decoctum infusum prodest, abundantiámque mulierum sistit. Cinis arboris ad omnia eadem prodest. Aiunt, si [44] bouis castrati vrinę immisceatur, [45] vel in potu, vel in cibo, Venerem finiri. [46] Carbóque ex eo genere vrina ea restinctus in vmbra cōditur: idem cùm libeat accendere, [47] resoluitur. Magi [48] & id ex spadonis vrina fieri tradiderunt.

ANNOTATIONES.

a Ideò matronę Athenienses in Thesmophoriis, quę castissime celebrabantur, eius foliis cubile substernebant. Eodem consilio quidam e piscibus læuibus ac non squamosis vtebantur: Hierophantæ verò pontificatum adepti cicuta se castrabāt. Sacra enim maxima castimonia tractanda esse ostendunt Mysi & Esseni ἄζυγοι καὶ ἄγαμοι, Galli matris sacerdotes, qui virilitatem sibi adimunt, Gymnosophistæ pomis, oryza, farina contēti. Indorum magi carnibus abstinentes, Iouis in Creta sacrifici in cibum nihil admittentes quod coctum sit, & quod iure pontificio cautum erat. Ad diuos castè adeūto: pietatē adhibento: opes amouento: qui

8 fructus. Diosc. 9 balineo. Ch. 10 purpurascente. Dioscor. 11 vnguntur, oleo admisto. 12 similis, & inflationes. Ch. 13 maximéque frigus. Ch. 14 duæ. V. 15 morsus: vtili remedio vel perunctis. V. 15 At Venerea rei. M. 16 potu. Ch. 17 adposita. Ch. 18 facilè cōcoqui tusam cum. M. Sic & Diosc. 19 & mollit. M. 20 eruptionum Ch. 21 testiū duritias cum. Diosc. 22 oleo & aceto, decoctū. Diosc. 23 lethargo. Ch. 24 in cinctu Ch. 25 Hispanum, Africanúmve. Ch. 26 tamen, & nunquā sparto sutas. V.

27 & ad. Ch. 28 camericum vocat. Ch. 29 & amerinis. V. 30 Eandem esse arbitrātur quidam tamaricem. Ch. 31 splenico. Ch. 32 Grauis autem author Ch. 33 ex eadē factam. Ch. 34 Græci bryan vocant. Ch. 35 austerum. V. 36 &, in M. d. 37 remissiora. Ch. 38 decoquūtur ipsa adiecto vini melle. V. 39 illinūtur, vel imponuntur cū rosaceo & cera. Sedāt decoctū eorum in vino potum. Sic & ep. V. 40 dentium dolore CH. 41 ad eadē similiter. Folia hoc amplius. M. 42 Fructus. Dal. 43 decoctū foliorū infusum. Diosc. 44 commixta. M. 45 & vel in potu, vel in cibo datur. M. 46 Carbo extinctus Venere vrina. V. 47 rursus vritur. V. 48 id & spad. Ch.

tò: qui secùs faxit, Deus vindex erit. Alex. ab Alex. cap. 17. lib. 4.

b Suprà cap. 1. lib. 19. Vide & cap 2. lib. eiusd.

c Locus est Iliad. β. καὶ δὴ δοῦρα σέσηπε νεῶν, καὶ σπάρτα λέλυνται: de quo Varro apud Gellium, *Ego, inquit, apud Homerum sparta non plus spartum significare puto, quàm σπαρτοὺς qui dicuntur in agro Thebano nati. In Græcia sparti copia modò cœpit esse ex Hispania. Neque ea ipsa facultate vsi Liburni, sed hi plerunque loris naues suebant, Græci magis cannabe & stupa, cæterisque satiuis rebus, à quibus σπαρτὰ appellabant.* Eusthatius funes è sparto, id est, genista compactos interpretatur, de quibus prouerbium vetus iactatum est, τὸν λίθον ποτὶ τὸν σπάρτον ἄγειν. Guilland. cap. 9. in Plin. Quod Varro σπαρτοὺς in agro Thebano genitos memorat, serpentis dentibus à Cadmo disseminatis, γηγενεῖς vocat Aristoteles primo ποιητικῆς, σπαρτὸν γένος Æschylus in Tragœdia ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας. Et familiæ signum affixum natiuúmque fuisse lanceæ figuram tradit Plutarchus libro De iis qui seras pœnas luunt. Dion. 4. sermone de regno. Idem Aristoteles citato loco, Victorius cap. 16. 8. Apollodorus id fusè narrauit, Ouid. quoque tertio Metamorph. Canterus cap. 5. 1.

d Fallitur Plinius. Græci non σπάρτον vocant, sed σπάρτιον.

e Ineptum hoc, cùm foliis carere authores testentur.

f Eundem vsum præbere ad domos conuertendas, & inquinamentis purgandas.

g Apud nos, sed in Ægypto & Syria tantùm.

h Bryan, vt ca. 21. lib. 13. quoniam, vt Diosc. ait, & florem & fructum gignit βρυώδη, muscosum.

i Hæc de fructu Diosc. cui tamen facultate similem esse corticem mox subiungit.

De virga sanguinea, & silere, & ligustro, & alno, & edera, & cistho, & cisso, & erythrano, & chamæcisso, & smilace, & de clematide.

CAP. X.

NEc [a] virga sanguinea felicior habetur. Cortex eius interior [1] cicatrices, quæ [b] præsanauere, aperit. [c] Sileris folia illita fronti, capitis doloressedant. Eiusdem semen tritum, in oleo phthiriases coërcet. Serpentes & hunc fruticem refugiunt: baculúmque rustici ob id ex eo gerunt. Ligustrum eadem arbor est, quæ in Oriente cypros. Suos in Europa vsus habet. Succus eius neruis, articulis, algoribus: folia [2] vbique veteri hulceri cum salis mica, & oris [3] exhulcerationibus prosunt. Acini contra phthiriasin, item contra intertrigines, foliáve. Sanant & gallinaceorum pituitas acini. Folia alni ex feruenti aqua certissimo remedio sunt tumori. Ederæ genera xx. demonstrauimus. Natura omnium in medicina anceps. Mentem turbat, & caput [4] purgat largiùs pota. Neruis intus nocet. Iisdem neruis adhibita foris prodest. Eadem natura, quæ aceto, ei est. Omnia genera eius [5] refrigerant. Vrinam cient potu: capitis dolorem sedant, præcipuè cerebro continentique cerebrum membranæ vtiliter mollibus impositis foliis, cum aceto [6] & rosaceo tritis & decoctis, addito posteà rosaceo oleo. Illinuntur autem fronti: & decocto eorum fouetur os, capútque perungitur. Lieni & pota & illita prosunt. Decoquuntur & contra horrores febrium eruptionésque pituitæ, aut in vino teruntur. Corymbi quoque poti vel illiti, lienem sanant: ioc inera autem illiti. Trahunt & menses appositi. Succus ederæ tædia narium graueolentiámque emendat, præcipuè albæ satiuæ. Idem infusus naribus caput purgat, efficacius addito nitro. Infunditur etiam purulentis auribus, aut dolentibus cum oleo. Cicatricibus quoque decorem facit. Ad lienes efficacior albæ est, ferro calefactus: satísque est acinos sex in vini cyathis duobus sumi. Acini quoque ex eadem alba terni, in aceto mulso poti, [7] tineas pellunt: in qua curatione ventri quoque imposuisse eos vtile est. Ederæ, quam [8] chrysocarpon appellauimus, baccis aurei coloris viginti, in vini sextario tritis, ita vt terni cyathi potentur, aquam quæ cutem subierit, [9] per vrinam educit Erasistratus. Eiusdem acinos quinque tritos in rosaceo oleo, calefactóque in cortice [10] Punici, instillauit dentium dolori à contraria aure. Acini, qui croci succum habent, præsumpti potu, à crapula tutos præstant: item sanguinem excreantes, aut torminibus laborantes. Ederæ [11] nigræ candidiores corymbi poti, steriles etiam viros faciunt. Illinitur decocta [12] in vino omnium hulcerum generi, etiamsi cacoëthe sint. Lacryma ederæ psilothrum est, phthiriasínque tollit. Flos cuiuscunque generis trium digitorum captu, dysentericos & aluum citam emendat, in vino austero bis die potus. Et ambustis illinitur vtiliter cum cera. Denigrant capillum corymbi. Radicis succus in aceto potus, contra phalangia prodest. Huius quoque ligni [13] vase spleneticos bibentes sanari inuenio. Et acinos terunt, móxque comburunt, & ita illinunt ambusta, priùs perfusa aqua calida. Sunt qui & incidant succi gratia, eóque vtantur ad dentes erosos, frangíque [14] tradunt, proximis cerâ munitis, ne lædantur. Gummi etiam in edera quærunt, [15] quod ex aceto vtilissimum dentibus promittunt. Græci vicino vocabulo cisthon appellant fruticem maiorem thymo, foliis ocimi. Duo eius genera. Flos masculo rosaceus, fœminæ albus. Ambo prosunt dysentericis & solutionibus ventris, in vino austero [16] ternis digitis flore capto, & similiter bis die poto: hulceribus veteribus & ambustis cum [17] cera, & per se oris hulceribus. Sub his maximè nascitur hypocisthis, [d] quam inter ederas diximus. [18] [e] Cissos erythranos ab iisdem appellatur similis [19] ederæ, coxendicibus vtilis è vino potus: item lumbis. [20] Tantámque vim accipiunt, vt sanguinem vrina detrahant. [f] Item chamæcisson appellant ederam, non attollentem se à terra. Et hæc contusa in vino acetabuli mésura, lieni medetur. Folia ambustis cũ axũgia. Smilax quoque, qui & [21] nicophoros cognominatur, similitudinem ederæ habet, tenuioribus foliis. Coronam ex eo factam impari foliorum numero, aiunt capitis doloribus mederi. Quidam duo genera smilacis dixere. Alterum immortalitati proximum, in conuallibus opacis, [22] scandentem arbores, [g] comantibus acinorum corymbis, contra venenata omnia efficacissimis, in tantùm, vt acinorum succo infantibus sæpe instillato, nulla

1 cicatrices vlcerum, quæ coalue re. Vet. cicatrices vlcerum, quæ præsanauere. Alij Vet.

2 vbique. Vet.

3 exhulceratione. Ch.

4 purgat. Largius potæ neruis. M.

5 acria sunt & adstringentia Diosc.

6 Hæc, & rosaceo, vacant. Dal.

7 tenias. Dal.

8 chrysalarion vocant; alij ellauimus. Ch.

9 vrina. Ch.

10 Punico. Ch.

11 candidioris nigri. M.

12 quacumque in vino Ch.

13 vase splenicis. Ch.

14 tradant. Dal.

15 quam ex ac. vtilissimam. Ch.

16 trinis dig. fl. carpto. Vet. & M.

17 cerato. Diosc.

18 Cisthor erythrodanon Dal. erythanos.

19 cisto. Th.

20 Tãtam eius vim esse aiũt, vt sanguinem cum vrina. Vet.

21 athophoros. Ch.

22 scandentis in arbores. Vet. scãdentem arborum. Ch.

23 amat & in his gignitur. Vet. 24 Illa est smilax prior. V. 25 lepras. Ch.

postea venena nocitura sint. Alterum genus culta [23] amare, & in his gigni, nullius effectus. [24] Illam esse smilacem priorem, cuius lignum ad aures sonare diximus. Similem huic aliqui clematida appellauerunt, repentem per arbores, geniculatam & ipsam. Folia eius [25] lepram purgant. Semen aluum soluit acetabuli mensura, in aquae hemina, aut aqua mulsa. Datur ex eadem causa & decoctum eius.

ANNOTATIONES.

a Modestinus in l. penult. ff. ad leg. Pomp. de parricid. antequàm sacco parricidae inderentur, ostendit in more fuisse positum, vt virgis sanguineis cęderentur: nempe ex hac arbore sumptis, non, vt quidam legunt, sagmineis, aut, vt alij interpretantur, sanguine rubentibus, ac rorantibus, quoniam hoc infoelicissimum haberetur, ac maximè infame. Magius c. 8. 4. Sanguineum fruticem vocat autor c. 18. lib. 16.

b Celeri usquàm opus esset, sanatae sunt.

c Siler Aloisius esse putat salicem latifoliam, candido folio, è cuius cinere, sulphure, & aphronitro fit puluis excutiendis machinis bellicis vtilis. Vide suprà cap. 18. lib. 16.

d Obliuiosè citat hoc Plinius. Nullam enim hypocistidis prorsus mētionem fecit in ederarum historia & descriptione cap. 34. lib. 16.

e Legendum. Cistos erythrodanon. Haec ex Th. cap. 14. libro 9. Hist. quo tamen loco non ait Theophrast. erythrodanon Cistum aut esse, aut vocari, sed folium habere Cisto simile, rotundius. Vide supra cap. 34. lib. 16.

f Error hic Plinij animaduersus & castigatus est ca. 34. vltimo, li. 16. Alia est chamaecissos descripta infrà cap. 15. huius libri.

g Obserua, comare, quod foliorum & frondis proprium est, dictum de racemo: praetereà corymbum de acino.

De harundine, & papyro, & ebeno, & rhododendro, de rhue erythro, & de erythrodano, alysso & radicula, & apocyno, & rore marino, & cachry, & sabina, & selagine, & samulo, & gummi medicinis.

CAP. XI.

1 xxxix. CH. 2 natura vt, Ch. Lego, natura vi.

HArundinis genera [1] xxix. demonstrauimus, non aliter euidentiore illa [2] natura, quàm continuis his voluminibus tractamus. Siquidem harundinis radix contrita & imposita, filicis stirpem corpore extrahit: item harundinem filicis radix. Et quoniam plura genera fecimus, illa quae in [3] India Syriaque nascitur odorum vnguentorúmque causa, vrinam mouet cum gramine aut apij semine decocta. [4] Ciet menstrua admota. Medetur conuulsis duobus obolis pota, iocineri, renibus, hydropi, tussi etiam suffitu, magísque cum resina. Furfuribus hulcerúmque manantibus [5] cum myrrha decocta. Excipitur [a] & succus eius, fitque [6] elaterio similis. Efficacissima autem in omni harundine, quae proxima [7] radici. Efficacia & genicula. Harundo Cypria, quae donax vocatur, corticis cinere alopecias emendat: item putrescētia hulcera. Foliis eius ad extrahendos aculeos vtuntur. [8] Efficacius & contra ignes sacros collectionésque omnes. Vulgaris harundo extractoriam vim habet, [9] & recens tusa, non in radice tantùm. Multùm enim & ipsam harundinem valere tradunt. Medetur & luxatis, & spinae doloribus radix in aceto illita. Eadem recens trita in vino pota, Venerem concitat. Harundinum lanugo illita auribus, obtundit auditum. [10] Cognata in Aegypto res est harundini papyrus, praecipuae vtilitatis, [b] cùm [11] inaruit, ad laxandas siccandásque fistulas, & intumescendo ad introitum medicamentorum aperiendas. [c] Charta quae fit ex ea, cremata inter caustica est. Cinis eius ex vino potus somnum facit: ipsa ex aqua imposita callū sanat. Ne in Aegypto quidem nascitur ebenus, vt docuimus: nec tractamus in medicina alienos orbes: non omittetur tamen propter miraculum. Scobem eius oculis vnicè mederi dicunt: lignóque ad cotem trito cum passo, caliginem discutit. Ex aqua verò radice, albugines oculorum. Item tussim pari modo dracūculi radicis adiecto cum melle. Ebenum medici & inter erodentia assumunt. Rhododendros ne nomen quidem apud nos inuenit Latinum: rhododaphnen vocant, aut nerium. Mirum, folia eius quadrupedum venenum esse, homini verò contra serpentes pręsidium, ruta addita è vino pota. Pecus etiam, & caprae, si aquam biberint, in qua folia ea maduerint, mori dicuntur. Nec rhus Latinum nomen habet, cùm in vsum pluribus modis veniat. Nam & herba est syluestris, [d] foliis myrti, cauliculis breuibus, [12] quae venena & tineas pellit: & frutex coriarius appellatur, subrutilus, cubitalis, crassitudine digitali, cuius aridis foliis, vt malicorio, coria perficiuntur. Medici autem rhoicis vtuntur ad contusa: item coeliacos & sedis [13] hulcera, aut quae phagedaenas vocant, [14] trita cum melle, & [15] illita cum aceto. Decoctum eorum instillatur auribus purulentis. Fit & stomatice decoctis ramis ad eadem, quae ex moris, sed efficacior admisto alumine. [16] Illinitúrque eadem hydropicorum [17] tumoribus. [e] Rhus, [18] quae erythros appellatur, [19] frutex est: & huius fruticis semen vim habet astringendi refrigerandíque. Aspergitur [20] pro sale [21] obsoniis. Aluos soluit, omnésque carnes cum silphio suauiores facit. Hulceribus medetur manantibus cum mellę: asperitati linguae, percussis, liuidis, desquamatis eodem modo. Capitis [22] hulcera ad cicatricem celerrimè perducit: & foeminarum abundantiam sistit cibo. [23] Alia est erythrodanus, quam aliqui ereuthodanum vocant, nos rubiam, qua tinguntur lanae, pellésque perficiuntur: in medicina vrinam ciet: morbum regiū sanat ex aqua mulsa, & lichenas ex aceto illita: & ischiadicos & paralyticos, ita vt bibentes lauentur quotidie. Radix seménque trahunt menses, aluum sistunt, & collectiones discutiunt. Contra serpentes [f] rami cum foliis imponuntur. Folia & capillum [24] tingunt. Inuenio apud quosdam morbum regium sanari hoc frutice, etiamsi adalligatus spectetur tantùm. Distat ab eo, qui alysson vocatur, foliis tantum & ramis minoribus: nomen accepit, quòd à cane [25] commorsos rabiem sentire non patitur, potus ex aceto adalligatúsque. [g] Mirum est quod [26] addi-

3 Iudaa. Ch. Iudaa Syr. nasc. odore vnguētorum, vrinam mouet. M. 4 Ciet & men. Ch. 5 cum vino radix dec. M. 6 alteri. M. poterio. Vet. 7 radice. Efficacior a gē. Ch. 8 efficacibus. Ch.

9 & in M. d. 10 Cognata Aeg. res har. papyrus. CH. 11 inaruerit. M. 12 quae tineas. Ch. 13 hulcera. A: quae phag. vocant, folia trita &c. cum aceto sanant Decoctum. V. 14 trita cū melle, & illitis. Aij Vet. 15 intrita. Ch. 16 Illinitur. Ch. 17 tumori. Ch. 18 qui. Ch. 19 huius fruticis semen est. Vin. V. 20 cum sale. Vet. 21 obsoniis aluo soluta. Corn. & Ch. 22 vulnera. Ch. 23 alia res erythrod. Ch. 24 inficiunt. Ch. 25 morsos. Ch.

[26] additur, [27] saniem inspecto omnino frutice eo siccari. Tingentibus & radicula lanas præparat, quam struthion à Græcis vocari diximus. Medetur morbo regio [28] & ipsa decocti eius potu: item pectoris vitiis. Vrinam ciet, aluum soluit, & vuluas purgat. Quamobrem aureum [29] poculum medici vocant. Ea & ex melle prodest magnificè ad tussim, [30] orthopnœæ cochlearis mensura. Cum polenta verò & aceto lepras tollit. Eadem cum panace & capparis radice calculos frãgit, pellítque.[31] Panos discutit, cum farina hordeacea & vino decocta. Miscetur & malagmatis & collyriis, claritatis causa. [32] Ad sternutamenta vtilis inter pauca: lieni quoque ac iocineri. Eadem pota denarij vnius pondere ex mulsa aqua, suspiriosos sanat. Sic & pleuriticos, & omnes lateris [33] dolores, apocyni semen ex aqua. Frutex est folio ederæ, molliore tamen, & minùs longis viticulis, semine acuto, diuiso, [h] lanuginoso, graui odore. Canes & omnes quadrupedes necat in cibo datum. Est & rosmarinum. Duo genera eius. Alterum sterile, alterum cui & caulis, & semen resinaceum, quod cachrys vocatur.[34] Foliis odor thuris. [35] Radix vulnera sanat viridis imposita, & sedis procidentia, condylomata & hæmorrhoidas. Succus & fruticis & radicis morbum regium, & ea quæ repurganda sunt. Oculorum aciem exacuit. Semen ad vetera pectoris vitia datur potui. Et ad vuluas cum vino & pipere. Menses adiuuat. Podagris illinitur cum [36] ærina farina. Purgat [37] & [38] lentigines, [39] & quæ excalfacienda [40] sunt, aut cùm sudor quærendus, illitum: item conuulsis. Auget & [41] lac in vino potum: item radix. Ipsa herba strumis cum aceto illinitur: ad tussim cũ melle prodest. Cachrys multa genera habet, vt diximus. Sed hæc, quæ ex [42] rore suprà dicto nascitur, si fricetur, resinosa est. Aduersatur venenis & venenatis, præterquàm anguibus.[43] Sudorem mouet, tormina discutit, lactis vbertatem facit. Herba Sabina, brathy appellata à Græcis, duorum generũ est: altera tamarici similis folio, altera cupresso. [44] Quare quidam Creticam cupressum dixerunt. A multis in suffitus [i] pro thure assumitur. In medicamentis verò duplicato pondere eosdem effectus habere, quos cinnamum, traditur. Collectiones minuit, & nomas compescit. Illita hulcera purgat. Partus emortuos apposita extrahit & [45] suffitu. Illinitur igni sacro & carbunculis. Cum melle & vino pota, regio morbo medetur. Gallinacei generis pituitas fumo eius herbæ sanari tradunt. Similis herbæ huic Sabinæ est selago appellata. Legitur sine ferro dextra manu per tunicam, [46] qua sinistra exuitur velut à furante, candida veste vestito, [47] puréque [48] lotis nudis pedibus, sacro facto priùs quàm legatur, [49] pane vinóque. Fertur in mappa noua. Hanc contra omnem perniciem habendam prodidere Druidæ Gallorum, & contra omnia oculorum vitia fumum eius prodesse. Iidem [50] [k] samolum herbam nominauere nascentem in humidis: & hanc sinistra manu legi à ieiunis contra morbos suum boúmque, nec respicere legentem, [51] nec alibi, quàm in canali, deponere, ibíque [52] conterere potutis.[53] Gummium genera diximus.[54] Ex his maiores effectus melioris cuiusque erunt. Dentibus [55] inutiles sunt. [56] Sanguinem coagulant: & ideò [57] reiicientibus sanguinem prosunt, item ambustis, [58] arteriæ vitiis. [59] Inutilem vrinam cient, [l] amaritudines hebetant astrictis cæteris. Quæ ex amygdala amara est, [60] spissandíq; viribus efficacior, habet excalfactorias vires. Præponuntur [61] aut prunorum, & cerasorum, ac vitium. Siccant [62] illitæ & astringunt: ex aceto verò infantium lichenas sanant. Prosunt & tussi veteri, quatuor obolis in [63] misto potis. Creduntur & colorem gratiorem facere, ciborúmque appetentiam, & calculosis prodesse cum passo potæ. Oculorum & vulnerum vtilitatibus maximè conueniunt [64] è spina AEgyptia.

26 traditur. M. 27 insaniã cons. om. fr. eo sanari. Vet. 28 & ipsa decocta, & ius potum. Vet. & ipsa decocto eius poto. Ch. 29 petition. Chiff. 30 & orthopnœicam. Vet. 31 Phymata. Diosc. 32 Sternutamento. M. sternutamentum. Chiff. 33 dolores semen ex aqua. Apocyni frutex est. Vet. 34 Radici. Diosc. 35 Herba. Diosc. 36 eruina. M. 37 etiam. Ch. 38 vitiligines. Diosc. 39 Prodest iis qua. Vet. 40 sunt. Ch. 41 lacte. Ch. 42 Rosmarino. 43 Sudores Chiff. 44 Qua ex re quidam. Vet. 45 suffita. Ch. 46 qua. M. 47 prováque. Dal. sub aqua. 48 lautis. Ch. 49 ex pane. Dal. 50 famosũ. Ch. 51 neque quam in. Ch. 52 congerere. Vet. ibi cõntinere. Ch. 53 Gummi. M. 54 In Ch. 55 inutilia. Dal. 56 Hæc, Sang coag. & ideo, in M.d. 57 eijcientibus. Ch. 58 & arteria. Ch. 59 Inutiles vrinas. Ch. 60 adstringendi. Diosc. 61 autem M. Proponuntur pru norum autem. Ch. 62 illita. Vet. 63 musto. Vet. 64 in M. deest hac vltima.

ANNOTATIONES.

a Absurdum hoc, nescio è quo petitum.

b Ad eum vsum papyri caulem aduectum AEgypto, iã exuccum & aridũ aqua mergebant, madefactúmque & in oblongam cylindri formam arctè vinculo ligatum siccari permittebant; deinde cùm opus esset exolutum fistulis indebant, vt intumescens earum os aperiret: qua ratione cheirurgi nostra tempestate medullam Indici millij, Gentianæ radicem, spongiam cera imbutam immittunt. Alexandro problemate 93. lib. 1. papyrus σφηνωθεῖσα aluo suppressa, balani modo subiicitur in sedem, vt diductis sedis musculis, feces exeant. σκληρωθεῖσαν ad recludẽdas fistulas Dioscorides poscit, id est, qua industria diximus, paratam, quo loco Marcellus & Cornarius legendum putat, σκελετευθεῖσαν, arefactam & siccatam ὡς σκελετόν. Guilland.

c Apud Galenum & Paulum pastillus διὰ χάρτου describitur ad oris nomas & naturalium insignis.

d His verbis describere Plinius videtur Rhun Monspessulanani, cuius historia traditur in sylua vniuersæ historiæ plantarum.

e Ineptè Plinius Rhun erythron differre putat ac distinguit à rhoë coriariorum.

f Succus cum foliis bibitur. Διεσκοπικτοῖς βονθεῖ χυλὸς μετὰ φύλλων ποθείς. Plinius legisse videtur, βονθεῖ χαυλὸς μετὰ φύλλων ἐπιθείς. Cornarius.

g Plutarchus tertio Symposiacõ scribit alysson, si manu teneatur, vel omnino aspiciatur, singultu liberare: quo loco pro λυγμοῦ quidam legendum putant λύσσης. Est apud Pausaniam in Arcadicis alysson fons, oppido Cinæthaënsium vicinus, cuius aqua potu sanat à cane rabioso commorsos. Alysson hoc Plinij, Dioscoridis historiæ nihil conuenit, vt ij prorsus reiiciendi non sint, qui Alysson Plinij, herbariorum asperulam esse putant. Alysson Galeno est folio prasij, flore cyaneo, lib. 2. de antidotis.

h Siliqua folliculari concluso, quæ lanugine plena est.

i Virgilius in Culice,

Herbáque thuris opes priscis imitata Sabina.

k Samolum Pulsatillam esse puto, quam etiamnum hodie Bononienses vocant *Samiolo*, vt ait Anguillara lib. 11.

l Medicamentorum acrimoniam hebetat, quibus admiscetur. Diosc. de gummi AEgyptiæ spinæ.

De spina Arabica, & spina alba, & acanthio & acacia. CAP. XII.

[a] SPinæ Arabicæ laudes in odorum loco [1] diximus: & ipsa [2] spissat stringitque distilla-

1 diximus Arabica spissat &c. 2 stringit Spissatque. Chiff.

tiones omnes, & sanguinis excreationes, mensiúmque abundantiam, etiamnum radice valentior. Spinæ albæ semen contra scorpiones auxiliatur. Corona ex ea imposita, capitis dolores minuit. Huic similis est spina illa, quam Græci acanthion vocat, minoribus multò foliis, aculeatis per extremitates, & araneosa lanugine obductis: qua collecta, etiam vestes quædam bombycinis similes fiunt in Oriente. Ipsa folia vel radices ad remedia opisthotoni bibuntur. [3] Est & acaciæ spina. Fit in AEgypto albâ nigráque arbore: item viridi, sed longè melior è prioribus. Fit & in [4] Galatia [5] tenerrima spinosiore arbore. Semen [6] omnium lenticulæ simile: minore est tantùm grano & folliculo. Colligitur autumno antè collectum [b] nimio [7] validius. Spissatur succus ex folliculis aqua cælesti perfusis: mox in pila tusis exprimitur organis: tunc densatur in Sole mortariis in pastillos. Fit & ex foliis minùs efficax. Ad coria perficienda semine pro galla vtuntur. Foliorum succus & [8] Galatiacæ acaciæ nigerrimus improbatur: item qui [c] valde rufus. Purpurea aut leucophæa, & quæ facillimè diluitur, vi summa ad spissandum refrigerandúmque est, oculorum medicamentis ante [9] alias [10] vtiles. Lauantur in eos [11] vsus pastilli ab aliis, torrentur ab aliis. Capillum tingunt. Sanant ignem sacrum, hulcera quæ serpunt, & humida vitia corporis, collectiones, articulos contusos, perniones, pterygia. Abũdantiam mensium [12] fœminis sistunt, vuluámque & sedem procidentes. Item oculos, oris [13] vitia & genitalium.

3 Est & acacia spina succus. Fit in Ægypto ex alba. Vet.
4 Ponto & Cappadocia. Diosc.
5 teterrima. M. deterrima. Vet. & Ch. teneriore spinosáque. Diosc.
6 huius. Diosc. nam Ægyptia lupino simile.
7 Validius spissat. Succus. Vet.
8 Galaticæ. Ch.
9 alia. Ch.
10 vtilis. Dal.
11 vsus ab aliis & pastilli fiunt: torrentur. Vet.
12 in fœminis. Ch.
13 vlcera. M.

ANNOTATIONES.

a De Ægyptia spina tractatum est cap. 9. & 11. lib. 13. De Arabica nusquã. Incogitanter & obliuiose hoc Plinius. Lego, Spinæ Ægyptiæ laudes in odorũ loco diximus. Arabica spissat &c.
b Quia æstate fructus immaturus acerbissimus est.
c Quoniam acerbior fructus, e quo extrahitur.

De vulgari spina, & syluestri, & de erysisceptro, & de appendice spina, & pyxacantho, & paliuro, aquifolia, & taxo, & rubis medicinæ.

CAP. XIII.

[a] VVlgaris quoque hæc spina, ex qua cortinæ fulloniæ implentur, [b] radicis vsus habet. Per Hispanias quidem multi, & inter odores, & ad vnguenta vtuntur [1] illa, [c] aspalathum vocãtes. Est sine dubio hoc nomine spina syluestris in Oriente (vt diximus) candida, magnitudine arboris iustæ. Sed & frutex humilior [2] æquè spinosus [3] in Nisyro, & Rhodiorum [4] insulis, quem alij erysisceptrum, alij adipsatheon, [5] siue dipsacon, siue diacheton vocant. Optimus, qui minimè ferulaceus, rubens, [6] & in purpuram vergens, detracto cortice. Nascitur pluribus locis, sed non vbique odoratus. Quam vim haberet cælesti arcu in eum innixo, diximus. Sanat tetra oris hulcera & ozænas, genitalia exhulcerata aut carbunculantia, item [7] rhagadia, inflationes potu. Discutit & strangurias cortex. Sanguinem

1 alia. Vet.
2 atque. M.
3 in Istro, Nisyro Syriáque. Diosc.
4 insula. Vet.
5 Syri diariton (leg. diareton) vocant. M. Sirin diauron. M. alterum.
6 aut. Diosc.
7 rhagadia. Inflationes potu discutit. Dal.

reddentibus medetur decoctum eius. Aluum sistit cortex. Similia præstare syluestrem quoque putant. Spina est [d] appendix appellata, quoniam [e] baccæ puniceo colore in ea appendices vocantur. Hæ crudæ per se, & aridæ in vino decoctæ, aluum [8] citam, ac tormina compescunt. Pyxacanthi baccæ contra serpentium ictus bibuntur. Paliurus quoque spinæ genus est. Semen eius Afri [9] zuram vocant, contra scorpiones efficacissimum: item calculosis & tussi. Folia astrictoriam vim habent. Radix discutit panos, collectiones, vomicas: vrinas trahit pota. Decoctum eius potum in vino aluum sistit: serpentibus aduersatur. Radix præcipuè datur in vino. Aliqui folia contusa addito sale, articulorum morbis imponunt. Prosunt baccæ [f] purgationi fœminarum, cœliacis, dysentericis, ac cholericis. In vino potæ aluũ sistunt. Radix decocta & illita extrahit infixa corpori. Vtilissima est & luxatis, tumoribúsque. Aquifolia arbor in domo aut villa sata, veneficia arcet. [10] Flore eius aquam [g] glaciari Pythagoras tradit: [11] itémque baculum ex ea factum, in quoduis [12] animal emissum, etiamsi citrà ceciderit defectu mittẽtis, ipsum per sese recubitu propiùs adlabi: tam præcipuam naturam inesse arbori. Taxi arboris fumus mures necat. Nec rubos ad maleficia tantùm genuit natura: ideóque ex eis [13] mora vel hominibus cibos dedit. Vim habent siccandi, adstringendíque, gingiuis, tonsillis, genitalibus [14] accommodatissimi. Aduersantur serpentium scelera tissimis [15] hæmorrhoidi & præsteri flos aut mora. Scorpionum vulnera sine collectionũ periculo [16] inungunt: vrinam cient. Caules eorum tunduntur teneri, exprimitúrque succus, mox Sole cogitur in crassitudinem mellis, singulari remedio contra mala oris oculorúmque, sanguinem excreantes, anginas, vuluas, sedes, cœliacos [17] potus aut illitus. Oris quidem vitiis etiam folia commanducata prosunt: & hulceribus manantibus, aut quibuscunque in capite illinuntur. Cardiacis vel sic [18] per se imponuntur [19] à mamma sinistra: item [20] stomachi doloribus, oculisque procidentibus. Instillatur succus eorum & auribus. Sanat condylomata cum rosaceo cerato. Cauliculorum ex vino decoctum, vel præsentaneum remedium est. Iidem per se in cibo sumpti cymæ modo, aut decocti in vino austero, labantes dentes firmant. Aluum sistunt & profluuia sanguinis: dysentericis prosunt. Siccantur in vmbra, vt cinis crematorum vuam reprimat. Folia quoque arefacta & contusa, iumentorum hulceribus vtilia traduntur. Mora, quæ in his nascuntur, vel cùm efficaciorẽ stomaticen præbuerint, quàm [21] satiua morus. [22] Eadémque compositione vel cum hypocisthide tantùm & melle bibuntur in cholera, & à cardiacis & contra araneos. Inter medicamenta, quæ styptica vocant, nihil efficacius rubi mora ferẽtis radice decocta in vino ad tertias partes, vt colluantur eo oris hulcera, [23] & sedis foueantur: tantáque vis est, vt spongiæ ipsæ lapidescant. [h] Alterum genus rubi est, in quo rosa [24] nascitur. Gignit [i] pilulam castaneæ similem, præcipuo remedio calculosis. Alia cynorrhoda, quam proximo dicemus volumine.

8 citant. Ch.
9 zuram. M. aprizuram. Ch.
10 Florem eius aqua. 11 item. Ch.
12 animale missum. Ch.
13 mora hominibus vel. M.
14 accommodatissimam. Vet.
15 mora scorpionib. Vulnera sine. Ch. hæmorrhoidi, presteri, ex scorpionis. Flos & mora vulnera. Alij.
16 inungunt. Vet.
17 intelligitur potus. Chif.
18 vel per. Vet
19 super mamma. Vet.
20 stomachi in doloribus. Ch.
21 satiua mori. Vet
22 Eadem. M.
23 & sedes foueantur. Vet. sedes fouentur. Alij. Vet. & sedis, fouenturque. Ch.
24 nascitur. Gignit [illegible] vocant: alij Cynosbaton. Folium habet vestigio hominis simile. Gignit pilulã castaneæ præcipuo rem. calculosis. Alia est cynorrhodes, quã proximo dicemus volumine. Fert & chamælaeas vuam & nigram. Vet.

ANNO-

ANNOTATIONES.

a Spinam fulloniam hic intelligo hippophæston, quemadmodum & cap.vlt.lib.16. Dioscorides certe & Hippophaës & Hippophæston spinas esse fullonias tradidit. Vide infra cap.10. libr.27.

b Struthij ad lanas purgandas, molliciémque ac candorem conciliandum.

c Oscitanter Plinius aspalathon orientalem alium esse putat, quàm Rhodium.

d Vulgo *Berberis*.

e Oxyacanthæ, de qua intelligenda quæ sequuntur.

f Sistendæ.

g Ex eius certè cortice viscum fit.

h Alterum genus rubi est, in quo rosa nascitur. Cynosbaton vocant: alij cynospaston. Folium habet vestigio hominis simile. Gignit pilulam castaneæ (eius echino) similem, præcipuo remedio calculosis. Alia est cynorrhodos, quam proximo dicemus volumine. Fert & chamæbatos vuam nigram &c. Hęc omnino sic euoluenda ac restituenda sunt.

i Eam in rosa syluestri spongiolam vocat cap. 2. lib. proximi.

De cynosbato, & Idæo rubo, & rhamno, & Lycio, & sarcocolla, & de oporice medicinæ.

CAP. XIIII.

Cynosbaton, alij cynospaston, alij neurospaston vocant: folium habet [a] vestigio hominis simile. [b] Fert & vuam nigram, in cuius acino [1] neruum habet, vnde neurospastos [2] dicitur. Alia est à cappari, quam medici [3] cynosbaton appellauerunt. Huius thyrsus ad remedia splenis & inflationes conditus ex aceto manditur. Neruus eius cum mastiche Chia commanducatus os purgat. Ruborum rosa alopecias cum axungia emendat. Mora capillum tingunt cum omphacino oleo. Flos mori [4] per messes colligitur. Candidus pleuriticis præcipuus ex vino potus, item cœliacis. Radix ad tertias decocta, aluum sistit, & sanguinem: item dentes collutos decocto. Eodem succo fouentur sedis atque genitalium hulcera. Cinis è radice [5] deprimit vuam. [c] Idæus rubus appellatus est, quoniam in Ida, non [6] aliàs, nascitur. Est autem tenerior, ac minor, rarioribus [7] calamis innocentioribúsque, sub arborũ vmbra nascens. Huius flos cum melle epiphoris illinitur & ignibus sacris: [8] stomaticísque ex aqua bibendus datur. Cætera eadem præstat, quæ suprà [9] dicta. Inter [d] genera ruborũ [e] rhamnos appellatur à Græcis candidior & fruticosior. Is floret, ramos spargens rectis aculeis, nõ vt cæteri aduncis, foliis maioribus. Alterum genus est syluestre, nigrius, & quadantenus rubens. Fert veluti folliculos. Huius radice decocta in aqua fit medicamentum, [f] quod vocatur Lycium. Semen secundas trahit. Alter ille candidior astringit magis, refrigerat, collectionibus & vulneribus accommodatior. Folia vtriusque & cruda & decocta illinũtur cũ oleo. [g] Lycium præstantius è spina fieri tradunt, quã & pyxacanthon Chironiam vocant, [10] quales in Indicis arboribus [11] diximus, quoniam longè præstantissimum existimatur Indicum. Coquuntur in aqua tusi rami, radicésque, summæ amaritudinis, æreo vase ferè per [12] triduum, iterúmque exempto [13] ligno, donec mellis crassitudo fiat. Adulteratur amaris succis, etiam amurca ac felle bubulo. Spuma eius ac flos [14] quidam oculorum medicamentis additur. Reliquo succo faciem purgat, & psoras sanat, erosos angulos oculorum, veterésque fluxiones, aures purulentas, tonsillas, gingiuas, tussim, sanguinis excreationes, fabæ magnitudine [15] deuoratum. Aut si ex hulceribus fluat, illitum, [16] rhagadas, genitalium hulcera, attritus, hulcera recentia, & serpentia, ac [17] putrescentia. In naribus clauos, suppurationes. Bibitur & à mulieribus in lacte contra profluuia [h] Indici differentia, glebis extrinsecus nigris, intus rufis, cùm fregeris, citò nigrescentibus. Astringit vehementer cum amaritudine. Ad eadẽ omnia vtile est, sed præcipuè ad genitalia. Sunt qui & [18] sacocollam [i] spinæ lacrymam putent, pollini thuris similem, cum quadam acrimonia dulcem. Cum vino tusa sistit fluxiones: illinitur infantibus. Vetustate & hæc maximè nigrescit, melior, quò candidior. Vnum etiamnum arborum medicinis debetur nobile medicamentum, quod oporicen vocant. Fit ad dysentericos stomachíque vitia, in congio musti albi, lento vapore decoctis malis cotoneis quinque cum suis seminibus, Punicis totidem, sorborum sextario, & pari mensura eius, quod [19] rhus Syriacon vocant, croci semuncia. Coquitur vsque ad crassitudinẽ mellis. His subtexemus ea, quæ Græci communicatione nominum in ambiguo fecere, ánne arborum essent.

1 neruus habetur. M. 2 dicitur tota. Ch. 3 cynosbatõ quoque appellauerũt. Vet. 4 messe. Ch. 5 reprimit. Vet. & Ch. 6 aliis. Ch. 7 squamis. Ex Diosc. 8 stomachicísque. M. & Diosc. id est aluinis, cœliacis. 9 dicta genera ruborum. Inter spinosas rhamnus app. à Græcis. Candidior alter & fruticosior in sepibus viret, ramos. Vet. 10 qualem. Vet. 11 diximus. Omnium longè. Vet. 12 triduum maceratis. Vet. & Diosc. 13 ligno liquor. Vet. & Diosc. 14 quidem. M. 15 deuoratum, aut si. Dal. 16 rhagadia. Ch. 17 putrescentia in narib. 18 sarcocollam. Alij. Ch. 19 rhu Syriacum. Alij. Rhun Syriacum. Ch. 20 arbores. Vet. amborum. Ch.

ANNOTATIONES.

a ἀγνῶδες Theophrast. cap.18. lib.3. Hist. Plinius legisse videtur ἰχνῶδες. Athenæus legit ἀλώδες. Hermolaus ἡλιώδες: Milletus ἀρεώδες. Plinium rectè legisse arbitror.

b Plinius Cynosbati historiam, cuius fructus subruber est, foliúmque ἰχνῶδες, miscet ac confundit cum chamæbato, quod vuam nigram fert, siue morum vuæ simile eius rubi modo, quem erectum, ac procerum ὀρθοφυῆ vocat Theophr. Legendum porrò sic est: Fert Chamæbatos, & vuam nigram in cuius acino &c. vt diximus superiori capite.

c Rubus 1. qui morum fert, 1. excelsus, βάτος: 2. humi stratus, χαμαίβατος, [illegible]. 2. qui rosam gignit, 1. cynosbatos, siue cynospastos, *Eglantier*: 2. cynorrhodos. *Rosier sauuage*. 3. Idæus, *Framboisier*. 1. spinosus: 2. non spinosus.

d Dioscorides Idæum dictum vult, non quòd in Ida tantùm nascatur, sed quòd ibi copiosissimè proueniat.

e Rhamnum ἀλεξίκακον Nicander vocat, quia nocturnos incubos, lemures, striges auertit efficaci amuleto: quo argumento in parentationibus ante fores suspẽdebatur. Meminit & Lycophron, & Euphorion his verbis ἀλεξίκακοι φυέρμονες. Spinam Ianalem hunc esse volunt celebratam ab Ouid. in Fastis: non autem spinam nuptiarum facibus auspicatam, cuius mentio fit cap.18. lib.16.

Sic fatus spinam, qua tristes pellere posset
A foribus noxas, hæc erat alba, dedit.

Et rursum,

Virgáque Ianalis de spina sumitur alba,
Quæ lucem thalamis parua fenestra dabat.

Rhodig. cap.31.22.

f Hoc falsum, & à nemine proditum.

g Lycium Indi vocant. Græci quoniam Indicum nomen non satis nouerant, pro cate, principio quidem acanthon nominarunt: & quia in Lycia & Cappadocia ea arbuscula buxi folio est,

pyxacanthum appellarunt, arboris Indicæ figuram ignorantes, quæ tamarisci folium habet, aliâs spinosissima.

h Optimi Dioscor. non Indici.

i Arboris in Perside nascentis. Dioscor.

De chamædrye, & chamædaphne, & chamelæa, & chamæsyce, & chamecisso, & chamæleuce, & chamæcyparisso, & ampeloprașo, & stachye, & clinopodio, & centunculo, & clematide Ægyptia medicinæ.

CAP. XV.

CHamædrys herba est, quæ Latinè [1] trissago dicitur. Aliqui eam chamædropem, alij Teucrion appellauere. Folia habet magnitudine mentæ, colore & diuisura quercus. Alij serratam, & ab ea serram inuẽtam esse dixere, flore penè purpureo. [2] Carpitur prægnans succo in petrosis, aduersus serpentium venena potu illitúque efficacissima: item stomacho, tussi vetustæ, pituitæ in gula cohærescenti, ruptis cõuulsis, lateris doloribus. Lienem consumit, vrinam & menses ciet. Ob id incipientibus hydropicis efficax, manualibus scopis eius in tribus heminis aquæ decoctis vsque ad tertias. Faciunt [3] & pastillos, terentes eam ex aqua. Ad suprà dicta sanat & vomicas, & vetera hulcera, vel sordida cum melle. Fit & vinum ex ea pectoris vitiis. Foliorum succus cum oleo [4] caliginem oculorum discutit. Ad splenem ex aceto sumitur. Excal facit [5] perunctione. Chamædaphne vnico ramulo est cubitali ferè, [6] folio tenui, lauri similitudine. Semen rubens [7] admistum foliis illinitur capitis doloribus recens. Ardores refrigerat: ad tormina cum vino bibitur. Menses succus eius, & vrinam ciet potu, partúsque difficiles in lana appositus. [a] Chamelæa similitudinem foliorum oleæ habet. Sunt autem amara, [8] odorata, in petrosis, [9] palmum altitudine non excedente. Aluum purgat: detrahit pituitam bilémque, foliis [10] in duabus absinthij partibus decoctis, succóque eo cum melle poto. Foliis impositis & hulcera purgantur. Aiunt, si quis ante Solis ortum eam capiat, dicátque ad albugines oculorum se capere, [11] adalligata discuti id vitium. Quoquo [12] modo collectã iumentorũ pecorúmque oculis salutaré esse. Chamæsyce lẽtis folia habet, nihil se attollentia, in aridis petrosisque nascẽs. Claritati oculorũ, & cõtra suffusiones vtilissima, & cicatrices, caligines, nubeculas in vino cocta, inuncta. Vuluę dolores sedat apposita in linteolo. Tollit & verrucas omniũ generũ illita. Prodest & orthopnoicis. [b] Chamæcissos spicata est tritici modo, ramulis quinis ferè, [13] foliosa: cùm floret, existimari potest, alba viola, radice [14] tenui, cuius bibunt ischiadici folia tribus obolis, in vini cyathis duobus, [c] vii. diebus, admodum amara potione. Chamæleucen apud nos [d] farranum siue farfugium vocant. Nascitur secundùm fluuios, folio populi, sed ampliore. Radix eius imponitur carbonibus cupressi, atque is nidor per [15] infurnibulum [16] imbibitur in vetere tussi. [e] Chamæpauce larici foliis similis, lumborum & spinæ doloribus propria est. Chamæcyparissos herba ex vino pota contra venena serpentium omnium scorpionúmque pollet. Ampeloprason in vinetis nascitur, foliis porri, ructu grauis. Contra serpentium ictus efficax. Vrinam & menses ciet: eruptiones sanguinis pergenitale inhibet potum impositúmque. Datur & à partu mulieribus, & contra canis morsum. Ea quoque quæ stachys vocatur, [17] [f] porri similitudinem habet, longioribus foliis pluribúsque & odoris iucundi, colorísque in luteum [18] inclinati. Pellit menstrua. Clynopodiõ, alij cleonicion, alij zopyron, alij ocymoides appellant, serpyllo [19] similem, surculosam, palmi altitudine: nascitur in petrosis, orbiculato [20] florum ambitu, speciem lectipedum [21] præbens. Bibitur ad conuulsa rupta, strangurias, serpentium ictus. Item [22] decoctæ succus. Nunc subtexemus herbas mirabiles quidem, sed minùs claras, nobilibus in sequentia volumina dilatis. Itali [g] centunculum vocant [23] rostratis foliis, ad similitudiné capitis penularum [24] iacentem in aruis: Græci autem clematidem. [25] Est eius egregius effectus ad sistendam aluum in vino austero. Idem sanguinem sistit tritus cum oxymelitis aut aquæ calidæ cyathis quinque denarij vnius pondere: sic & ad secundas mulierum efficax. Sed Græci [26] clematidas & alias habent, vnam, [h] quam aliqui echiten vocant, [27] alij laginem, nonnulli tenuem scammoniã: [28] & pedales, foliosos, non dissimiles scammoniæ ramos habet, nisi quòd nigriora minoráq; sunt folia. Inuenitur in vineis aruísque. Estur, vt olus, cum oleo ac sale: aluum ciet. Eadem à dysentericis cum lini semine [29] in vino austero sorbetur. Folia epiphoris imponuntur cum polenta, [30] supposito vdo linteolo. Strumas imposita ad suppurationem perducunt, deinde axungia adiecta percurant. Itẽ [31] hæmorrhoidas cum oleo viridi, phthisicos iuuant cum melle. Lactis quoque vbertatem faciunt in cibis sumpta. Et infantibus illita capillum alunt. Ex aceto dentium dolores sedant. Venerẽ stimulát. Est & alia clematis, [i] AEgyptia cognomine, [k] quæ ab aliis [32] daphnoides, ab aliis polygonoides vocatur, folio [l] lauri, longa tenuísque, aduersus serpentes [33] ac priuatim aspides ex aceto pota efficax. AEgyptus hanc maximè gignit.

1 trixago. Ch.
2 Capitur. Ch.
3 & ea past. teret. ex aqua adsupra dicta. Sanat. Vet.
4 caligines. Ch.
5 & perunct. Ch.
6 folio lauri similitudine, pallidiore, lauiore. Semen rotundum, rubẽs, adnexum foliis. Diosc.
7 adnexũ. Ch.
8 adorata. In petrosis nascetur palmum. Vet. Ex Diosc.
9 palmi altitudinem nõ excedẽs. Alij Vet.
10 cum. Vet.
11 adalligatis. Vet.
12 modò verò coll. Ch.
13 foliosis. Diosc.
14 tenui. Eius. Diosc.
15 infundibulum. Ve. & Ch.
16 bibitur. M bibitur inueterata tussi. Ch.
17 marrubij Diosc. Vet. prasij. Rondel.
18 inclinatis. Vet.
19 simile, surculosum. Dal.
20 foliorũ. Ch.
21 prabẽte. M. prabentis. Ch.
22 decoctũ. Vet. decocta & Ch.
23 rostri. Ch.
24 nascentem. Vet.
25 Est & effectus ad. M. Egregij effectus. Ch.
26 clematidem habet vnam. M.
27 alteram quam aliq. Vij.
28 Ea viticulas foliacias non dissimiles imitatis ramis habet. Alij.
29 Ex Ch.
30 superposito.
31 hæmorrhoidã. Ch.
32 myrsinoides. Ga.
33 & priuatim aspidas. Ch.

ANNOTATIONES.

a De chamelææ succo vide cap. 7. vltimum, lib. 25. & cap. 7. primum, lib. 15.

b Alia est chamæcissos descripta c. 10. vltimo, hoc libro.

c Tricenis aut quadragenis diebus, Dioscor.

d Farfarum Plautus vocat in Pœnulo. Versus est. Eo prosternebam folia farfari, ne scilicet viscus adhærescęret.

e Quidam aliam esse non putant chamæpityn.

f Rondelet. legit, præsij. Pro voce Græca πρασίου, Plinius legit πράσου.

g Aloisio herba quam Dodonæus pingit pro helxine cissampelo: sed vires non conueniunt. Placet magis Dodonæi iudicium, qui herbæ impiæ genus centunculum vocat cap. 60. l.

h Clematiden priorem. Echiten siue echion, vt legitur cap. 9. libri sequentis, ideò vocarunt, quòd imposita serpentium & viperarum morsibus iuuamentum præstet, autore Dioscoride.

i Prior

i Prior Dioscoridis, qui huius cognominis nusquam meminit.
k Et myrsinoides Galeno lib. 6. simplic.
l Colore, & figura multò minore. Dioscor. Hæc omnia Plinius mirè confundit & perturbat.

De aro & dracunculo, & dracontio, & ari, & millefolio, & herba eiusdem nominis, & pseudobunio, & myrrhi, & onobrichi medicinæ.

CAP. XVI.

QVæ & aron, de qua inter bulbos diximus, magnæ cum dracontio liti[1]. Quidam enim eandem esse [2] dixerunt. Glaucias satu discreuit, dracontium syluestrem aram pronuntiando. Aliqui radicem aron [3] appellauerunt, caulem verò dracontium, in totum alium, si modò hic est, qui apud nos dracunculus vocatur. Namque aros [a] radicem nigram in latitudinem rotundam habet, multóque maiorem, [4] & qua manus impleatur. Dracunculus subrutilam, & draconis conuoluti modo: [b] vnde & ei nomen. Quin & ipsi Græci immensam posuere differentiam, semen dracunculi feruens mordáxque tradendo: tantúmque inesse ei virus, vt olfactum grauidis abortum inferat. Aron miris laudibus extulere, primùm in cibis fœminam præferentes, quoniam [5] mas durior esset, & in coquendo lentior. [c] Pectoris vitia purgare, & [6] aridum in potione inspersum, aut eclígmate vrinam & menses ciere. Sic & in oxymelite potum stomacho, interaneisque exhulceratis ex lacte ouillo bibendum, ad tussim in cinere coctum ex oleo dedère. Alij coxère in lacte, vt decoctũ biberetur. Epiphoris elixũ imposuere: itẽ suggillatis, tõsillis. Ex oleo hæmorrhoidũ vitio infudere & lẽtigines ex melle illinẽtes. Laudauit Cleophãtus & pro antidoto contra venena: pleuriticis, peripneumonicis, quo tussientibus modo: semen intritũ cũ oleo aut rosaceo infundẽs auriũ dolori. Dieuches tussientibus aut suspitiosis aut orthpnoicis & [7] purulenta excreantibus farina permistum in pane cocto dedit. Diodotus phthisicis è melle eclígmate, & pulmonis vitiis, ossibus etiam fractis imposuit. Partus omnium animalium extrahit, naturæ circunlitum. Succus radicis cum melle Attico, oculorum caligines, ac stomachi vitia discutit, tussim decocti ius cum melle. Hulcera omniũ generũ, siue phagedænę sint, siue carcinomata, siue serpant, siue polypi in naribus, succus mirè sanat. Folia ambustis prosunt ex vino & oleo cocta. [d] Aluum inaniunt [8] ex sale & aceto sumpta. [9] Etiam luxatis cocta cum melle prosunt: item articulis podagricis cũ sale, recentia vel sicca. Hippocrates [10] quaslibet ad collectiones cum melle imposuit. Ad menses trahendos seminis vel radicis drachmæ duæ in vini cyathis duobus sufficiunt. Eadem potio, si à partu non [11] purgantur, & secundas trahit. Hippocrates & radicem ipsam apposuit. Dicunt & in pestilentia salutarem [12] esse in cibis. Ebrietatem discutit. Serpentes nidore, cùm crematur, [13] priuatímque aspides fugat, aut inebriat, ita vt torpentes inueniantur. Perunctos quoque aro è laureo oleo fugiunt. Ideo & contra ictus dari potu in vino nigro putant vtile. In foliis ari caseus optimè seruari traditur. Dracunculus, quem dixi, hordeo maturescente effoditur Luna crescente. Omnino habentem serpentes fugiunt. Ideò percussis prodesse in potu aiunt [e] maiorem: [14] [f] vt & menses, si ferro non attingatur, [15] sistat. Succus eius & aurium dolori prodest. Id autem, quod Græci dracontion vocant, triplici effigie demonstratum mihi est, foliis [g] betæ non sine thyrso, flore purpureo. Hoc est simile aro. Alij radice [h] longa, veluti signata articulosáque, monstrauere tribus omnino cauliculis, folia eius ex aceto decoqui cõtra serpentium ictus iubentes. Tertia demonstratio fuit, [i] folio maiore, quàm [16] cornus, radice harundinea, totidem, vt affirmabant, [17] geniculata nodis, quot haberet annos, totidémque esse folia. [18] Hi ea ex vino vel aqua contra serpentes dabant. Est & [k] aris, quæ in eadem Ægypto nascitur, similis aro, minor tantùm minoribúsque foliis, & vtique radice, quæ tamen oliuæ grandis magnitudinem implet, alba geminum caulem, altera vnum tantùm emittens. Medetur vtraque hulceribus manantibus: item [19] combustis ac [20] fistulis. Collyrio immisso nomas sistunt, decoctarum in aqua, & posteà tritarum rosaceo addito. Sed vnum miraculum ingens, contacto genitali cuiusque fœminini sexus, animal in perniciem agi. Myriophyllon, quod nostri millefolium vocant, caulis est tener, similis fœniculo, plurimis foliis: vnde & nomen accepit. Nascitur in palustribus, magnifici vsus ad vulnera. Cum [21] aceto bibitur ad difficultates vrinæ & vesicæ, & suspiria præcipitatísq; ex alto. Efficacissima ad dentiũ dolores. Hetruria hoc nomine appellat [l] herbam in pratis tenuem à lateribus capillamenti modo foliosá, eximij vsus ad vulnera: boum neruos abscissos vomere solidari ea, rursúsque iungi addita axungia affirmans. Pseudobunion [22] napifolia habet, fruticans palmi altitudine. [23] Laudatissima in Creta. Contra tormina atque stranguriam, laterum præcordiorúmque dolores bibuntur rami eius quini seníve. Myrrhis, quam alij [24] smyrrhizam, alij myrrham vocant, simillima est cicutæ, caule foliísque & flore, minor tantùm & exilior, cibo non insuauis. Ciet menstrua & partus cum vino. Aiunt [25] quoque eandem potam in pestilentia salutarem esse. Subuenit & phthisicis in [26] sorbitione. Auiditatem cibi facit. Phalangiorum morsus [27] restringit. Hulcera quoque in facie aut capite succus eius in aqua triduo maceratæ sanat. Onobrychis folia habet lentis, longiora paulò, florem rubentem, radicem exiguam & gracilem. Nascitur circa fontes. Siccata in farinæ modum & inspersa vino albo, strangurias finit. Aluum sistit. Succus eius perunctis cum oleo sudores mouet.

1 Est & aron. M.
2 dixere. Ch.
3 appellarunt. Ch.
4 quàm qua. A.ij.
5 mare dulcior. M.
6 aridum potius insp. Vet.
7 pura excr. farina. Ch.
8 in. Ch.
9 Et. Ch.
10 vtralibet. Ch.
11 purgentur. Ch.
12 esse. In cibis ebrietatem. M.
13 priuatim, aspidas. Ch.
14 & ad menses. M.
15 sistat, in M. d.
16 corni. radicis harundinea M. cornu radicis. Ch.
17 geniculanitis. M.
18 Hi: & vino, & edantur. M.
19 ambustis. Ch.
20 fistulis collyrio immisso Nomas sistunt decocta folia in aqua, postea trita rosaceo addito. Vet.
21 aqua & sale. Diosc.
22 bruniỹ folia habet frutex. M.
23 Laudatissimum. Vet.
24 smyrnsĩzusam. Dal.
25 quoque. in M. d.
26 sorb. data Ch.
27 restinguit. Ch.

ANNOTATIONES.

a Talis est ari AEgyptij, non nostratis.
b Fallitur Plinius. Dracunculum herbarij vocant, aut quòd veluti serpentium miraculis picturatum caulé habeat, aut quod venenis anguiũ resistat.
c Hæc omnia quæ sequuntur de dracontio, non aro,

Diosc. scribit, quamuis radicem ari & folia dracunculi vires easdem habere tradat.

d Vrsi cùm latebris exeunt, id deuorant laxandis intestinis, alioqui concretis. cap. 36. lib. 8.

e Nam & minor quidam est, in Sardinia, Corsica, & Maiorica frequens, de quo vide cap. alterum vltimum, lib. 25.

f Parum credibile, ab herba tam acri sisti menses.

g Hoc primum est à Matthiolo depictum.

h Hoc est dracontium palustre pictum à Dodonæo.

i Hoc est dracontium maius vulgare.

k Arisaron. Diosc. Calicem ille vocat c. 8. lib. 27.

l Stratioten myriophyllon intelligit.

De coriacesia, & callicia, & menaide, & aliis [a] xxiii. & medicinis earum, quas quidam Magicas esse dicunt, & de considia, & de aproxi, & de recidius. CAP. XVII.

IN promisso herbarum mirabilium, occurrit aliqua dicere & de Magicis. Quæ enim mirabiliores sunt? Primi eas in nostro orbe celebrauere Pythagoras atque Democritus, consectati [1] Magos.[b] Coriacesia & Callicia Pythagoras aquam [c] glaciari tradit: quarum mentionem apud alios non reperio, nec apud eum [2] alia de his. Idem [3] menaidem appellat, & nomine alio [4] corinthadem, cuius [5] decocto in aqua succo, protinus [6] sanari ictus serpentium, si foueantur, dicit. Eundem effusum in herba qui vestigio contigerint, aut fortè respersi fuerint, [6] insanabiles perire, monstrifica prorsus natura veneni, præterquàm contra venena. Ab eodem Pythagora [d] aproxis appellatur herba, cuius radix è longinquo concipiat ignes, vt naphtha, de qua in terræ miraculis diximus. Idem tradit: si qui morbi humano corpori [7] acciderint florente aproxi, quamuis sanatos, admonitionem eorum sentire, quoties [8] florere eam contigerit: & frumentum, & cicutam, & violam similem conditionem habere. Nec me fallit, hoc volumen eius à quibusdam [9] Cleemporo medico adscribi: [10] Pythagoræ pertinax fama antiquitásque vindicant. Et idipsum autoritatem voluminibus affert, si quis alius curæ suæ opus, illo viro dignum iudicauit: quod fecisse Cleemporum, cùm alia suo & nomine ederet, quis [11] credat? Democriti certè [e] chirocineta esse constat. At in his ille post Pythagoram Magorum studiosissimus, quantò portētosiora tradit? [f] Aglaophotin [g] herbam, quæ [12] admiratione hominum propter [ff] eximium colorem acceperit nomē, in marmoribus Arabiæ nascētem Persico [13] latere. Qua de causa [14] & [gg] marmaritin vocari. Magos vtique ea vti, cùm velint Deos euocare.[15] Achæmenidon, colore electri sine folio, nasci in [16] Tardistilis Indiæ, cuius radice in pastillos digesta, in diéque pota [17] in vino, noxij per cruciatus noctè confiteantur omnia per varias numinum imagines. Eandem [18] hippophouada appellat, quoniam præcipuè caueant eam. Theombrotion xxx. schœnis à Choaspe nasci, pauonis picturis similem, odore eximio. Hanc autem à regibus Persarum comedi aut bibi contra omnia corporum incommoda, [h] instabilitatémque mentis: eandem semnion à potentiæ [19] maiestate appellari. Aliam deinde [20] adamantida, Armeniæ Cappadociæque alumnam. Hac admota, leones resupinari cum hiatu [21] laxo. Nominis causam esse, quòd conteri nequeat. [22] Arianidem in Arianis gigni igneam colore: colligi, cùm Sol in Leone sit. Huius tactu peruncta oleo ligna accēdi.[i] Therionarca in Cappadocia & Mysia nascente, omnes feras torpescere, nec nisi hyænæ vrinæ aspersu recreari. Æthiopida in Meroë nasci. Ob id & [23] Meroidem appellari, [k] folio lactucæ, hydropicis vtilissimam è mulso potam. [l] Ophiusam in Elephantine eiusdē Æthiopiæ, liuidam, difficilémque aspectu, qua pota terrorem minásque serpentium obseruari, ita [m] vt mortem sibi eo metu consciscant: ob id cogi sacrilegos illam bibere. Aduersari autem ei palmeum vinum. Thalassæglem circa Indum amnem inueniri, quæ ob id nomine alio [24] potamautis appellatur: hac pota lymphari homines, obseruantibus miraculis. Theangelida in Libano Syriæ, [25] Dicte Cretæ montibus, & Babylone, & Susis Persidis nasci, qua pota Magi diuinent. Gelotophyllida in Bactris, & circa Borysthenem. Hæc si bibatur cum myrrha & vino, varias obseruari species, ridendíque finem non fieri, ni potis nucleis pineæ nucis cū pipere & melle in vino palmeo.[26] Syssitieterida à cōuictu in Perside nominari, quoniā hilarentur illā. Eandem protomediam, [27] qua primatum apud reges obtineant. [28] [n] Casigneten, quoniam secum ipsa nascatur, nec cum vllis aliis herbis. Eandem Dionysonymphadē, quoniam vino mirè conueniat. [29] Helianthen vocat in [30] Themiscyræ regione & Ciliciæ montibus maritimis, folio myrti. Hac cum adipe leonino decocta, addito croco & palmeo vino, perungi Magos & Persarum reges, vt fiat corpus aspectu iucundum.[31] Ideo eandem heliocallidem nominari. Hermesias ab eodem vocatur, ad liberos generandos pulchros bonósque: non herba, sed compositio è nucleis lineæ nucis tritis cùm melle, myrrha, croco, vino palmeo, posteà admisto theombrotio & lacte: bibere generaturos iubet, & à conceptu [32] puerperas partum nutrientes: ita fieri excellentes [33] animo & formā, atque bonos. Harum omnium [o] Magica quoque vocabula ponit. Adiecit his [34] Appollodorus assectator eius [35] herbam [p] æschynomenen, quoniam appropinquante manu folia contraheret. Aliā [36] crocidem, cuius tactu phalangia morerentur. Crateuas [37] [q] œnotheridem, cuius aspersu è vino, feritas omnium animalium mitigaretur. Anacamserotem [r] celeber arte Grammatica paulò ante, cuius omnino tactu redirent amores, vel cum odio depositi. Et abundè sit hactenus attigisse [38] insignia Magorum [39] in his herbis, alio de his aptiore dicturis loco.

1 magos. Coriacesiā & Calliciā Pythagoras, qua aquam glaciari tradit. Harū. Vet. magos. Coracesia & Calithia. M.
2 aliam. M.
3 Mimadem. M. mæniaden. ἀπὸ τῆς μαινάδος. Dal.
4 Corisidiam. M.
5 decocta. Vet.
6 insanos. Vet. fortè respersos in sanabili letho. Ch.
7 inciderēt florēte brassica. Ch.
8 florem eū tetigerint. M.
9 etiam Cleemp. M. Cleemporo. Ch.
10 verò esse pert. fa. an. indicant. M.
11 credet? M
12 ob admirationem. M
13 littore. Vet
14 & Marmaritiden. M
15 Achæmeniden. Vet. & cap. 4.
16 Achæmenida. Ch.
16 Tradastilius. Ch.
17 è. Vet.
18 hippophorbada. Ch.

19 & inuicta maiest. M.
20 adamantidē. Ad. adamantida. Ch.
21 lasso. M.
22 Arianida Co.
23 meroida. Ch.
24 potamaucyas. M. potamantis. Co.
25 Dictæ. Vet.
26 Hestiaterida. Ch.
27 qua prim. ap. reg. obtineat Casig. Ch.
28 Acasigneten Vet.
29 Helianthidem Vet. helianthes. Ch.
30 Themiscyrena. Ch.
31 Ideo eandem heliocallidem nominari. Ch.
32 puerp. Dal.
33 animi & forma bonos atque harum Ch
34 Appollodorus. Ch. sarborum. Ex Tonto.
36 crocida. Ch.
37 œnotheran. Diosc. & onagrā. onotheridem. Ch.
38 formida. Vet.
39 in herbis, alia de his apt. dicturi loco. Ch.

ANNOTATIONES.

a In his recensendis prætermisit latacen memoratam c. 4. lib. 26.

b Coriacesiam ἀπὸ τῶν κορῶν, à virginibus, Calliciam verò ἀπὸ τοῦ κάλλους, id est, à pulchritudine.

c In muccosum lentorem spissari, vt & tragacantho, & aquifoliæ flore suprà cap. 13. huius libri.

d προσίεναι, accedere. ἀπρόσιξις, quòd metu & pauore accedere

cedere propiùs non auderent.

e Libri nomen, ideò sic dicti, quòd assiduè manibus tractari debeat.

f De Aglaophotide, quam & cynospastum vocat, vide miram historiam apud Ælianum, ca.27.& 24. lib.14. de animalibus.

g Hanc baharas nomine describi volūt à Iosepho lib. 7. belli Iudaici, vocaríque Æliano cynospastū terrestre, Democrito marmarida, cynocephalian, & Osiritin Appioni, Homero Moly, Pæoniā Galeno. Guillandinus in Plinium c.3.13.

ff Imò potiùs ob lucidum splendorem.

gg Vel potius, splendentē, & nitentē, ἀπὸ τ῀ μαρμαίρειν.

h Amentiæ fatuitatisve periculum.

i Alia est therionarca, nobis familiaris, roseo flore, descripta cap 19. lib.25.

k Genus fortassis aliquod tithymali.

l Dracontij genus aliquod.

m Alexand. ab Alexand. capit.5.3. quo loco varia pœnarum genera fontibus noxiis apud diuersas gentes constitutas memorat.

n Acasignetē, quod nec fratrem, nec sororē habeat, è terra secum prodeūtes. Etenim sola nascitur.

o Et nō tātū Græca, magna ex parte ab effectu sūpta.

p Herbam viuam Lusitani vocant, octo pedes altam, folio polypodij, flore luteo, quæ contacta refugit, & ad terram velut indignabunda folia deiicit, accessu hominum se contrahens, discessu pandens. Eius meminit Theoph. cap 3. 4. Hist. statim post prunū Ægyptiam. Describit & Garcias ab Horto cap.22. lib.2. aromatum Indicorum, Ouiedus in Americæ historia, & Iulius Cæsar Scaliger. Eius mentio fit & cap.10. lib.13. sed aliis verbis. AEquè mirabilis planta in insula Cimbubon reperta, Burneo propinqua: cuius delapsa folia tanquam animata repunt, moro similia, pedibus vtrinque binis, pusillis, cùm tanguntur fugientia. Guilland.

q Sic fortassis vulgus appellauit lathyrida, voce à Græco detorta, & à lacteo succo.

r Appionem significat, artis grammaticæ peritissimū, Pleistonicen cognominatum, quòd eruditione plurimos superasset, quemadmodum ἰατρονίκην Thessalus se appellabat, cuius mentio fit in præfatione totius operis, cap.2.30. cap. 5.37.& c.10.35. Nisi quis intelligi malit Apollodorum Paulo ante dictum, Grammaticæ scientiā tam clarum, vt honorem Amphictyones ei habuerint, cap.37. lib.7.

De eriphia, & lanaria, & stratioti medicinæ. CAP. XVIII.

ERiphiam multi prodidere. [1] Scarabæum hæc in auena habet, sursum deorsū decurrentem cum sono hœdi, vnde & nomen accepit. Hæc ad vocem nihil præstantius esse tradunt. Herba lanaria ouibus [2] ieiunis data, lactis abundantiam facit. Æquè nota lactoris vulgo est, plena lactis, quod degustatum vomitiones concitat. Eandem hanc [a] aliqui esse dicūt, alij similem illi, quam militarē vocant, quoniā vulnus ferro factum, nullū nō intra dies quinque sanat, ex oleo imposita. Celebratur autē & [b] à Græcis [3] stratiotis, [4] sed ea in Ægypto [c] tantùm & inundatione Nili nascitur, aeizoo similis, ni maiora haberet folia. Refrigerat mirè, & vulnera sanat ex aceto illita: itē ignes sacros, ac suppurationes. Sanguinē quoque qui defluit à renibus, pota cū thure masculo mirificè sistit.

1 scarabeum. Ch.
2 ieiuniis. Ch.
3 stratiotes. Ch.
4 Est & ea M.

ANNOTATIONES.

a Hallucinantur ij. Stratiotes enim lacte non turget.

b Theophr. cap.9. lib.4. histor.

c Hoc Plinio minimè credunt herbarij. Nullius quidem scriptoris testimonio id scribit. Dioscorides ea de re tacet.

De herba quæ nascitur in capite statuæ, & de herba è fluminibus, & de herba lingua, & cribro, & fimetis, & rhodora, & impia, & Veneris pectine, & nodia, & philanthropo, & canaria lappa, & tordile, & de gramine, & dactylo, & fœno græco medicinæ. CAP. XIX.

HErba in capite statuæ nata, [1] collectáque alicuius in vestis panno, & [2] alligata in lino rufo, capitis dolorem confestim sedare traditur. Herba quæcunque à riuis aut fluminibus ante Solis ortū collecta, ita vt nemo colligentē videat, cōtra tertianas adalligata læuo brachio, ita vt æger quid sit illud ignoret, tertianas arcere traditur. Lingua herba nascitur circa fontes. Radix eius combusta & trita cum adipe suis (adiiciūt vt nigra sit & sterilis) alopecias emēdat vngentium in Sole. Cribro [3] in limite adiecto herbæ intus extantes decerptæ adalligatęq; grauidis, partus accelerāt. Herba quæ gignitur [4] supra fimeta ruris, cōtra anginas efficacissimè pollet ex aqua pota. Herba, iuxta quā canes vrinā fundunt, euulsa ne ferro attingatur, luxatis celerrimè medetur. [5] [a] Rombotinum arborem demonstrauimus inter arbusta. Iuxta hanc viduam vite nascitur herba, quam Galli [6] rhodoram vocant: caulem habet virgæ ficulneę modo geniculatum, folia vrticæ in medio exalbida, eadem procedente tempore tota rubētia, florem argenteum, præcipua contra tumores feruoresque & collectiones cum axungia [7] veteri tusa, ita vt ferro non attingatur: [8] qui perunctus est despuit ad suam dexteram [9] ter. Efficacius remedium esse aiunt, si tres quoque trium nationum homines perungant dextrorsus. Herba impia vocatur incana, rorismarini aspectu, thyrsi modo vestita atque capitata. Inde alij ramuli exurgunt sua [10] capitella gerentes: ob id impiā appellauere, quoniam liberi super parentem excellant. Alij potiùs ita appellatam, [11] quòd nullum animal eam attingat, existimauere. Hæc inter duos lapides trita feruet, præcipuo aduersus anginas succo, lacte & vino admisto. Mirum traditur, nunquàm ab eo morbo tentari qui gustauerint. Itaque & suibus dari: quæque medicamentum id noluerint haurire, eo morbo [12] interimi. Sunt qui & in auium nidis [13] inseri aliquid ex ea putent, atque ita non strangulari pullos auidiùs deuorantes. Veneris pectinem appellant à similitudine pectinum, cuius radix cum malua tusa, omnia corpori infixa extrahit. [14] Veternosa curat, quæ [b] exedum vocatur. Nodia herba coriariorum officinis nota: ea mularis [15] dicitur, aliisque nominibus. Nomas curat: efficacissimámque aduersus scorpiones esse potam in vino aut posca reperio. Philanthropon herbam Græci appellant hirsutam, quoniam vestibus adhæreścat. Ex hac [c] corona imposita capitis dolores [16] sedantur. Nam quæ canaria appellatur lappa, cum plantagine & millefolio trita ex vino carcinomata sanat, [17] ternis diebus soluta. Medetur & [18] suibus hæc effossa sine ferro, & addita [d] in colluuiē poturis, vel ex

1 collecta in vestis alicuius pannum & inligata in lino rusti capitis dolores adposita cōfestim. Ch.
2 illigata lino. M.
3 in limitē proiecto Vet. in limite abiecto. M.
4 super, Ch.
5 Rumbotinum. M. Rompotinū Colum. & Ch.
6 rodarum. Ch.
7 vero vetere. Ch.
8 & qui per pst despuat. M.
9 ter Iam efficacius. M.
10 capitula Ch.
11 quoniam nul. an. quod eam att existimatur viuere M.
12 interire. Vet.
13 inferendum. Vet.
14 Veterno liberat, quā Ch.
15 est aliis altiisve. Ch.
16 sedat. Ch.
17 trinis. Vet.
18 subus effossa. Ch.

lacte ac vino. Quidam adiiciunt [19] & fodientem dicere oportere. Hæc est herba argemon, quam Minerua reperit [20] suibus remedium, qui de illa gustauerint. [21] Tordilen alij semen [22] [e] silis esse dixerunt: alij herbã per se, quam & syreon vocauerunt. Neque aliud de ea proditum inuenio, quàm [f] in montibus nasci: [23] combustam potu ciere menses, & pectoris excreationes, efficaciore etiam num radice: succo eius ternis obolis hausto renes sanari: addi radicẽ eius & in malagmata. Gramen ipsum [24] est inter herbas vulgatissimum. Geniculatis serpit internodiis, crebróque ab his, [25] & ex cacumine nouas radices spargit. Folia eius [26] in reliquo orbe in exilitatem [27] fastigiantur. In Parnasso tantùm ederacea specie [28] densiùs, quàm vsquam, [29] fruticant, flore odorato candidóque. Iumentis herba non alia gratior, siue viridis, [30] siue in fœno siccata, [31] cùm detur aspersa aqua. [32] Succum quoque eius in Parnasso excipi tradunt propter vbertatem. [33] Dulcis hic est. In vicem eius in reliqua parte terrarum succedit decoctum [g] ad vulnera conglutinanda, quod & ipsa herba tusa pręstat, tuetúrque ab [34] inflammationibus plagas. [h] Decocto adiicitur vinum ac mel: ab aliquibus & thuris, & piperis, mirrhæque tertię portiones. Rursúsque coquitur in [i] æreo vase ad dentiũ dolores & epiphoras. Radix decocta in vino torminibus medetur & vrinæ difficultatibus, [35] hulceribus vesicæ. Calculos frangit. Semen vehementius vrinam impellit. Aluum vomitionésque sistit. Priuatim autem draconũ morsibus auxiliatur. Sunt qui genicula nouem vel vnius, vel è duabus tribúsve herbis, ad hũc articulorum [k] numerum inuolui lana succida nigra iubeant, ad remedia strumæ panorúmve. Ieiunũ debere esse qui colligat: ita domum absentis cui medeatur, superuenientíque ter dicere, ieiuno ieiunũ medicamentũ dare, atq; ita adalligare, triduóque id facere. [l] Quod è graminum genere septẽ internodia habet, efficacissimè capiti contra dolores adalligatur. Quidam propter vesicę cruciatus decoctum ex vino gramẽ ad dimidias à balineis bibi iubent. Sũt qui & aculeatum gramen vocent triũ generum: [36] cùm in cacumine aculei sunt plurimùm quini, [37] dactylon appellant: hos conuolutos naribus inserunt, extrahúntque sãguinis ciẽdi gratia. [m] Altero quod est aizoo simile, ad paronychia & pterygia vnguium, & cùm caro vnguibus increuit, vtuntur cum axungia, ideò dactylon appellãtes, quia digitis medeatur. [n] Tertiũ genus dactyli, sed tenuis, nascitur in parietinis, aut tegulis. Huic caustica vis est. Sistit hulcera quæ serpunt. Gramen capiti circundatũ, sanguinis è naribus fluxiones sistit. [38] Camelos necare traditur in Babylonis regione id, quod [o] iuxta vias nascitur. Nec fœnogręco minor autoritas, quod telin vocant: alij carphos: aliqui buceras: alij ægoceras, [p] quoniam corniculis semẽ est simile, nos [39] siliciam: quod quomodo sereretur, suo loco docuimus. Vis eius siccare, mollire, dissoluere. Succus decocti fœminarũ pluribus malis subuenit, siue duritia siue tumor, siue [q] contractio sit vuluæ, fouentur, [40] insidũt: infusum quoque prodest. Furfures in facie extenuat. Spleni addito nitro decoctum & impositum medetur. Item ex aceto. Sic & iocineri decoctũ. Diocles difficile [r] parientibus semen eius dedit acetabuli mensura tritum in nouem cyathis sapæ, vt cùm tertias partes biberint, [41] calida lauarentur: & in balneo sudantibus dimidiũ ex relicto iterũ dedit, mox [42] à balneo reliquũ, pro summo auxilio. Farinã [43] fœnigræci cũ hordeo aut lini semine decoctam aqua mulsa, cõtra vuluæ cruciatus [44] subiecit. [45] Item imposuit imo ventri. Lepras, lentigines, sulphuris pari portione mista farina curauit, nitro antè præparata cute, sæpius die illinens, perungiq; [46] præcipiens. Theodorus [47] fœnogræco miscuit quartã partem purgati nasturtij acerrimo aceto ad lepras. [48] Damion fœnigræci semen acetabuli dimidia mẽsura cum sapæ & aquæ nouem cyathis ad mẽses ciendos dedit [49] potu. Nec dubitatur, quin decoctũ eius vtilissimum sit vuluis interaneisque exhulceratis, sicuti semen articulis atque præcordiis. Si verò cũ malua decoquatur, posteà mulso [50] potus ante cætera vuluis interaneísque laudatur. Quippe cùm vapor quoque decocti plurimùm prosit. Alarúmque etiam graueolentia decoctu [51] fœnigræci semẽ emẽdat. Farina porrigines capitis furfurésque cũ vino & nitro celeriter tollit. In hydromelite autẽ decocta addita axungia [s] generalibus medetur: itẽ pano, parotidi, podagræ, chiragræ, articulis carnibúsque quæ recedunt ab ossibus: aceto verò subacta luxatis. Illinitur & lieni decocta in aceto & melle tantùm. Carcinomata subacta ex vino purgat: mox addito melle persanat. Sumitur & sorbitio è farina ad pectus exhulceratum, longámque tussim. Diu decoquitur, donec amaritudo desinat. Posteà mel additur. Nunc ipsa claritas herbarum dicetur.

19 effodientem. Ch.
20 suibus iis. V. subus rem qua de. Ch
21 Tordin. Ch Tordylium.
22 seseleos. Vet.
23 decoctã. Diosc.
24 est, in M. d.
25 velut ex Dal. cacumen vocat radicis caput.
26 in. vacat Dal.
27 fastigantur. Ch
28 decetius. M.
29 fruticat. Vet.
30 siue pro fœno: vel siue in fœno. Dal.
31 cum datur. Dal.
32 Succúmque eius. Ch.
33 Dulcis enim hic. Dal.
34 inflationibus plagas. Ch
35 ac hulc. Dal. hulceribúsque. Ch.
36 primum cui in cacumine aculei sunt quini: dactylos appellãt: Dal.
37 pentadactylon. Alij.
38 κτηνὴ, iumenta. Diosc.
39 siliquã. Colum. c. li. 2 siliciã. Ch.
40 & insident. V.
41 dein cal. lau. & in balineo. Ch.
42 à balneo. Ch.
43 fœni. Ch.
44 obiecit item imposuitque Ch.
45 Idémque. M.
46 prohibens. M.
47 fœno miscuit. Ch.
48 Timon semen fœni. Ch.
49 potui. Ch.
50 potus. V.
51 fœni. Ch.

ANNOTATIONES.

a Rumpotinum arbustum Gallicum arboribus humilioribus & minimè frondosis consitum, eáque re ab arbusto Italico differens. Suprà c.1. lib.14. rumpotinus in arbusto oculus dicitur.

b Exedum acris herba videtur fuisse ab exedendo dicta.

c σφείαμμα. Vide quę adnotata sunt c.11. lib.27. Hoc remedium ex Archigene Galenus citat libro 2. κτ' τόπους.

d Impuram & sordidam aquam cum sero lactis, furfure, concisis oleribus mixtam, quam bibendam suibus offerunt: vulgò, *lauaille*.

e Seseleos. Imo verò Creticum seseli vocant.

f Amano. Diosc.

g Graminis vulgaris, non Parnasij. Dioscor.

h Succo Parnasij. Diosc.

i Ærea pyxide reconditur ob oculorum medicamenta. Diosc.

k Nempe tot caules, radicésve, vt is geniculorum numerus habeatur.

l Serenus in medicamentis, quæ capitis doloribus medentur.

Vel quæ septenis censentur gramina nodis
Vtiliter nectis.

m Aloisius paronychian Dioscoridis esse putat, quã is peplo similem esse foliis tradit.

n Aloisius esset putat semperuiui tertiũ genus, quod ἀείζωον ἄγριον, & τηλέφιον Græci vocant, Romani illecebram.

o καλαμαγρώστιν Diosc. vocat, id est, arundinaceum gramen.

p Imò potiùs quod semen longis siliquis veluti corniculis includitur.

q μύσις, Diosc. aditus & osculi vteri veluti conniuentis præclusio.

r Instante partus tempore.

s Tumentibus, inflammatis.

C. PLI-

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXV.

PROOEMIVM.

Naturæ herbarum sponte nascentium.

CAP. I.

PSA quæ nunc dicetur herbarum claritas, medicinæ tantùm gignẽte eas tellure, in admirationẽ curæ priscorũ diligentiæq; animũ agit. Nihil ergo intẽtatum inexpertúmque illis fuit: nihil deinde occultatum,[1] quod non prodesse posteris vellent. At nos elaborata[2] iis abscõdere atque supprimere cupimus & fraudare vitã etiam alienis bonis? Ita certè recõdunt, qui pauca aliqua nouere, inuidentes aliis: & neminem docere, in autoritatem scientiæ est. Tantùm ab excogitandis nouis,[3] ac iuuanda vita mores absunt: summúmque opus ingeniorum diu iam hoc fuit, vt intra vnum quenque rectè facta veterum perirent. At hercule[4] singula quosdam inuenta Deorum numero addidere,[5] omnium vtique vitam clariorem fecere cognominibus herbarum, tam benignè gratiam memoria referente. Non æquè hæc cura eorum mira esset in his, quæ satu blandiuntur, aut cibo inuitant: sed culmina quoque montium inuia & solitudines abditas,[6] omnísque terræ fibras scrutari inuenere, quid quæque radix polleret, ad quos vsus herbarum folia pertinerẽt, etiam quadrupedum pabulo intacta ad salutis vsus vertentes.

1 quoque. Ch. 2 his. Ch. 3 ad adiuuandam vitam. M. 4 singulares quidã quas, 5 omniũ in M.d. 6 omnes Aij.

Qui Latinè vsus herbarum scripserint, & quando ad Romanos notitia earum peruenerit, & qui primi Græcorum de his composuerint, & de herbarum inuentione, & antiqua medicina, & quare minùs exerceantur earum remedia, & de cynorrhodo, & de dracunculo medicinæ.

CAP. II.

MInùs hoc, quàm par erat, nostri celebrauere, omnium vtilitatum & virtutum rapacissimi. Primúsque & diu solus idem ille M. Cato, omnium bonarum artium magister, paucis duntaxat attigit, boum etiam medicina non omissa. Post eum vnus illustrium tentauit C. Valgius eruditione spectatus,[1] imperfecto volumine ad Diuum Augustum, inchoata etiam prefatione religiosa, vt omnibus malis humanis illius potissimùm principis[2] semper[3] medicetur maiestas. Anteà condiderat solus apud nos, quod equidẽ inueni, Põpeius Leneus, Magni libertus: quo primùm tẽpore hanc scientiam ad nostros peruenisse[4] animaduerto. Nanque Mithridates, maximus sua ætate regum, quem debellauit Pompeius, omnium ante se genitorum diligentissimus vitæ fuisse argumentis, præterquàm fama,[5] intelligitur. Vni ei excogitatum, quotidie venenum bibere præsumptis remediis, vt consuetudine ipsa innoxum fieret. Primo inuenta genera antidoti, ex quibus vnum etiam nomẽ eius retinet. Illius inuentum autumant,[2] sanguinem anatum Ponticarum miscere antidotis, quoniã veneno viuerẽt. Ad illum Asclepiadis medẽdi arte clari, volumina composita extãt, cùm solicitatus ex vrbe Roma, præcepta

1 in perfecto. Ch. 2 semper. in M.d. 3 medetur. Ch. 4 animo aduerto. Ch. 5 pratrérique. M.

pro se mitteret. Illum solum mortalium [b] vigintiduabus linguis locutum certum est, nec de subiectis gentibus vllum hominem per interpretem appellatum ab eo annis [6] lvj. quibus regnauit. Is ergo in reliqua ingenij magnitudine medicinæ peculiariter curiosus, & ab [7] hominibus subiectis, qui fuere pars magna terrarum, singula exquirens, scrinium commentationum harum & exemplaria, effectúsque in arcanis suis reliquit. [c] Pompeius autem omni regia præda potitus, transferre ea sermone nostro libertum suum Lenęum, Grammaticæ artis [8] doctissimum, iussit: vitæque ita profuit nō minus, quàm reipub. victoria illa. Præter hos Gręci autores [9] medicinę prodidere, quos suis locis diximus. [10] Ex his Euax rex Arabum, qui de simplicium effectibus ad Neronem scripsit: Crateuas, Dionysius, Metrodorus, ratione blādissima, sed qua nihil penè aliud, quàm rei difficultas, intelligatur. Pinxere nanque effigies herbarum, atque ita subscripsere effectus. Verùm & pictura fallax est [11] & coloribus tā numerosis, præsertim in [12] æmulationē naturæ, multùm degenerat transcribentium [13] sors varia. Prætereà parum est singulas earum ætates pingi, cùm [14] quadripartitis varietatibus anni faciem mutent. Quare cæteri sermone eas tradidere: aliqui ne effigie quidem [15] indicata, & nudis plerūque nominibus [16] defuncti, quoniam satis videbatur, potestates vímque demonstrare quęrere volentibus. Nec est [17] difficile cognitu. Nobis certè, exceptis admodum paucis, contigit reliquas contemplari scientia Antonij Castoris, cui summa autoritas erat in ea arte nostro ęuo, visendo hortulo eius, in quo plurimas alebat, centesimum ætatis annum excedens, nullum corporis malum expertus, ac ne ætate quidem, memoria aut vigore concussis. [18] Nec aliud mirata magis antiquitas reperietur. Inuenta iampridem ratio est prænūtians horas, non modo dies ac noctes, Solis Lunæque defectuum. Durat tamen tradita persuasio in magna parte vulgi, veneficiis & herbis id cogi, [19] eámq; num fœminarum scientiam præualere. Certè quid non repleuere fabulis Colchis Medea, aliæque, [20] in primis Itala Circe, Diis etiam adscripta? vnde arbitror natum, vt [d] Æschylus è vetustissimis in [21] Poëtica refertam Italiam herbarum potentia proderet, multíq; Circeios, vbi habitauit illa, magno argumēto etiamnum durante in Marsis è filio eius [22] orta gente, quos esse domitores serpentiū cōstat. Homerus quidem primus doctrinarū & antiquitatis parens, multus aliâs in admiratione [23] Circes, gloriam herbarum Ægypto tribuit, [24] cùm etiam, quæ rigatur, Ægyptus illa non esset, posteà fluminis limo inuecta. Herbas certè Ægyptias à regis vxore traditas suę Helenę plurimas narrat, [e] ac nobile illud Nepenthes, obliuionem tristitiæ veniámque afferens, & ab Helena vtique omnibus mortalibus propinandum. Primus autem omnium, quos memoria nouit, Orpheus de herbis curiosius aliqua prodidit. Post eū Musæus & Hesiodus polion herbam in quantum mirati sunt, diximus. Orpheus & Hesiodus [25] suffitiones commendauere. Homerus & alias nominatim herbas celebrat, quas suis locis dicemus. Ab eo Pythagoras clarus sapientia, primus volumen de earum effectu composuit, Apollini, Æsculapióque, & in totum Diis immortalibus inuctione & origine assignata. Composuit & Democritus, ambo peragratis Persidis, Arabię, Æthiopię, Ægyptíque Magis. Adeóque ad hæc attonita antiquitas fuit, vt [26] affirmaret etiam incredibilia dictu. Xanthus historiarum autor, in prima earum [27] tradit, occisum draconis catulum reuocatum ad vitam à parente herba, quam balin nominat: eadémque Thylonem, quem draco occiderat, restitutum saluti. Et Iuba in Arabia herba reuocatum ad vitam hominem tradit. Dixit [f] Democritus, credidit Theophrastus, esse herbam, cuius contactu illatæ ab alite, quā retulimus, exiliret cuneus à pastoribus arbori adactus: quę etiamsi fide carent, admirationem tamen implent: cogúntq; confiteri, multum [28] esse quod vero supersit. [29] Inde plerosque ita video existimare, nihil non herbarum vi effici posse, sed plurimarum vires esse incognitas: quorum in numero fuit Herophilus clarus medicina, à quo ferunt dictum, quasdam fortassis etiam calcatas prodesse. Obseruatum certè est, inflammari vulnera ac morbos superuentu eorum, qui pedibus iter confecerint. Hæc erat antiqua medicina, quę tota migrabat in Græciæ linguas. Sed [30] quare non plures noscantur, causa est quòd eas agrestes literarúmque ignari experiuntur: [31] vt qui soli inter illas viuant: prætereà securitas quærēdi, obuia Medicorum turba. Multis etiam inuentis nomina desunt, sicuti illi, quam retulimus in frugum cura, scimúsque defossam in angulis segetis præstare, ne qua [32] ales intret. Turpissima causa raritatis, quòd etiam qui sciunt, demonstrare nolunt, tanquam ipsis periturum sit quod tradiderint aliis. Accedit ratio inuentionis anceps. Quippe etiam in repertis, alias inuênit casus, alias (vt verè dixerim) Deus. [33] Insanabilis ad hosce annos fuit rabidi canis morsus, pauorem aquæ, potúsque omnis afferens odium. [g] Nuper cuiusdam militantis in Prætorio mater vidit in quiete, vt radicem syluestris rosæ, quam cynorrhodon vocant, [34] blanditā sibi aspectu pridie in frutecto, [35] mitteret filio bibendam: in [36] Lacetania res gerebatur, Hispaniæ proxima parte: casúque accidit, vt milite à morsu canis incipiente aquas expauescere, superueniret epistola orātis vt parēret religioni.: seruatúsque est ex insperato, & posteà quisquis auxilium simile tentauit. Aliâs apud autores cynorrhodi vna medicina erat, [h] spongiolæ, quæ in mediis [37] spinis eius nascitur, cinere cum melle alopecias capitis expleri. In eadem prouincia cognoui in agro hospitis nuper ibi repertum dracunculum appellatum [i] caulem, pollicari crassitudine, versicoloribus viperarum maculis, quem ferebāt [38] contra omnium morsus esse remedium. Alius est, quàm quos in priori volumine eiusdem nominis diximus, [k] sed huic alia figura, aliúdque miraculum: [39] exerentis se terrā ad primas serpētium vernationes bipedali ferè altitudine, rursúsque cum iisdem in terrā [40] condentis: nec omnino occultato eo apparet serpēs, vel hoc per se satis officioso naturę munere, si

6 elux. Ch. fortassis xlvi.
7 omnibus. CH.
8 doctissimū, in Ch. d.
9 medicinæ, in Ch. d.
10 Ex his Crateuas. Dionys. &c. Ch. interiecta de Euace desiderantur.
11 &, in Ch. d.
12 æmulationem nat. multúmque. Ch.
13 sorte varia. Alij.
14 quadripertitis. Ch
15 indicta Ch.
16 cōtēti. V.
17 difficilis cognitio. Ch.
18 Neque. Ch.
19 in eóque fœminæ. V. eándque vnam fœm. Ch.
20 & in primis. V.
21 poetica re refertam. Alij.
22 illorum. Vet.
23 Circea. Ch.
24 cū etiā tum, qua. Ch.
25 ad suff.
26 affirmauerit Ch.
27 tradidit. Ch.
28 esse. Quod vero supersit, inde V.
29 Inde & plerosque. Ch.
30 quare nunc nō. M.
31 vtpote qui.
32 auis. V.
33 Insanabile. Ch.
34 blandita. V.
35 mitteret vt filio bibēda in lacte daretur. Tāia gerebatur in Hispania M.
36 Lusitania. Vet.
37 ramis. Vet.
38 contra serpentium omnium. V.
39 exeūtis è terra. M.
40 se condentis. Dal.

re, si tantùm pręmoneret, tempúsque formidinis demonstraret.

ANNOTATIONES.

a Inde nata est ac inuenta medicis confectio δι' αἱμάτων.

b Valerius lib.9. Gellius lib.17.

c *Antidotus verò multis Mithridatica fertur*
Consociata modis: sed Magnus scrinia Regis
Cùm raperet victor, vilem deprehendit in illis
Synthesin, & vulgata satis medicamina risit.
Serenus ca. de venenis. Vide suprà ca.8. lib.24.

d In elegis, hoc versu: τυῤῥηνῶν γενεὰν φαρμακοποιὸν ἔθνος. Theophr.

e Hinc apud Philostratum κρατὴρ ἑλένης, de eo quod animi curã & mœrorem lenit. τὸ δὲ φρόντισμα. τοῦτο, inquit, ἄρεσε ὑπάτῳ καὶ τὰ ἄχθη σοὶ κουφιεῖ τῆς γνώμης, ὥσπερ ὁ κρατὴρ τῆς ἑλένης τοῖς αἰγυπτίοις φαρμάκοις. Idem autor Antiphontẽ, quem ob excellentem eloquentiam Nestorem cognominarũt, scribit promittere solitum τὰς τῶν νηπενθέος ἀκροάσεις: id quod Plutarchus scribit, ab Antiphõte excogitatam τῆς ἀλυπίας τέχνην. Rhodig. cap.3.19.

f Petronius in Satyra. Itaque hercule & herbarum omnium succos Democritus expressit, & ne lapidum virgultorúmque vis lateret, ætatem inter experimenta consumpsit.

g Citatur & hæc historia cap.41. lib.8.

h Eam in cynosbato vocat pilulam cap.13. libri superioris.

i Caulis is est dracontium minus frequens in Corsica & Maiorica.

k Plinius cùm auditione tantùm id cognouisset, facilè narranti quiduis credidit. Cæterùm dracontium id, tantùm à vulgari magnitudine discrepat. Itaque folia lapathi non sunt, sed potiùs ari, allio vrsino similia: nec caulis baculi crassitudine est sed pollicis: florere aiunt Octobri & Nouembri. Quod autem scribit nasci prodeuntibus vére serpentibus, arescere cùm sese condunt, in vulgari nostro etiam spectatur: & mihi credibile non est, cũ, vt aiũt, iis anni mensibus floreat, quibus latent angues.

De quodam pestifero fonte Germaniæ, & de Britannica, & maximis morborum doloribus. CAP. III.

NEc bestiarum solùm ad nocendum scelera sunt, sed interim aquarum quoque ac locorum. In Germania trans Rhenum castris à Germanico Cęsare promotis maritimo tractu fons erat aquæ, dulcis solus, qua pota [a] intra biennium dẽtes deciderint, cõpagésq; in genibus soluerentur. [b] Stomacacen Medici vocabant, & sceletyrben ea mala. Reperta auxilio est herba, quæ [1] vocatur Britannica, non neruis modò & oris malis salutaris, sed contra anginas quoque [2] & serpentes. Folia habet oblõga nigra, radicem nigram. Succus eius exprimitur & [3] ex radice. Florem vibones vocant: qui collectus priùs, quàm tonitrua audiantur, & deuoratus, securos in totum reddit. [4] Frisij, quà castra erant, nostris demonstrauere illã: mirórque nominis causam, nisi fortè [5] confines Oceano Britannię, velut propinquę, dicauere. Non enim inde appellatam eam, quoniã ibi plurima nasceretur, certũ est, etiamnũ Británia libera. Fuit quidem & hic quondã ambitus, nominibus suis eas adoptandi, [6] vt docebimus fecisse reges, vt res tanta [7] debeatur, herbam inuenire, vitam iuuare, nunc fortassis aliquibus curam nostram friuolam quoque existimaturis: adeò deliciis sordent etiam quæ ad salutem pertinent. Autores tamen quatũ inueniuntur, in primis [8] celebrare par est, effectu earum digesto in genera morborum. Qua quidem in reputatione misereri sortis humanæ subit, præter fortuita casúsq;, & nomina quæ omnis hora excogitat ad millia morborũ, singulis mortaliũ timenda. Qui grauissimi ex his sint, discernere [9] stultitia propè videri potest, cùm suus cuique ad præsens quisque atrocissimus videatur. Et de hoc tamen iudicauere [10] aui experimento, asperrimos cruciatus esse calculorum [11] à stillicidio vesicæ. Proximum stomachi, tertium eorum [12] quæ in capite doleant, non ob alios ferè morte [13] concita. A Græcis & noxias herbas demonstratas miror equidem. Nec venenorum tantùm: quoniam ea vitæ conditio est, vt mori plerunque etiam [14] optimi portus sit: [15] tradátque M. Varro, Seruium Clodium equitem Romanum magnitudine doloris in podagra coactum, [d] veneno crura perunxisse, & posteà caruisse sensu omni æquè quã dolore in ea parte corporis. Sed quæ fuit venia monstrandi, qua mẽtes soluerentur, partus eliderentur, multáque similia? Ego nec abortiua dico, ac ne amatoria quidem, memor Lucullum Imperatorem clarissimum amatorio periisse: nec alia Magica portenta, nisi vbi cauenda sunt aut coarguenda in primis fide eorum damnata. Satis operæ fuit abundéque [16] præstitum vitæ, salutares dixisse, ac [17] posteà inuentas.

1 appellatur Ch.
2 & contra serp. Ch.
3 è Cn. ex foliis, & ex radice. Diosc.
4 Frisia in qua castra erant, monstrauere illam. Ch.
5 confines Oceano, Britãnia velut propinqua dicauere. Cornarius.
6 quod. Vet. sicut. Alij.
7 iis deb. Vet.
8 celebrare. Ch.
9 stultitia. Ch.
10 vsi. M. & hoc tamen iud. aut experimenta Ch.
11 ac stillicidium M. calculorum vesica cum stillicidio. Vet.
12 qui capite dolent. M.
13 conscita. Ch.
14 optimus. Vet. optimis. Ch.
15 tradit q. Chiff.
16 præstatum. Ch.
17 posteriùs. Vet.

ANNOTATIONES.

a Talem fontis naturã narrat Vitruuius li.8. in Susis.

b Cornarius eos morbos ad Oceanum magnum orientalem & occidentalem adhuc durare tradit, eósque ferè simul ingruere; & ab incolis vocari, *Schobuk*: alij *Schorbuk*. Strabo lib.16. in expeditione Aelij Galli hos morbos Arabibus ἐπιχωρίους populares esse refert ob aquarũ & herbarũ vsũ, ac σκελοτύρβην esse τὴν τῶν σκελῶν παράλυσιν. Vide locum. Sceletyrbes naturam conatus est explicare Rhodiginus cap.8. lib.6. sed parùm feliciter.

c Cæsar apud Sallustium: *In luctu, atque miseriis, mortem, ærumnarum requiem, nõ cruciatum esse. Eam cuncta mortalium mala dissoluere: vltrà neque curæ, neque gaudio locum esse.* Theseus apud Euripidem ταχὺς γὰρ ᾅδης ῥᾷστος ἀνδρὶ δυστυχεῖ. Victorius cap.8.12.

d Frigido, vt cicutæ, opij, alterci.

De moly, & dodecatheo, & pæonia, vel pentorobo, vel glycyside, & panace, vel asclepio, & heraclio, & panace Chironio, & panace centaureo, vel pharnaceo, & heraclio siderio, & hyoscyamo, vel apollinari, siue altercangeno. CAP. IIII.

LAudatissima herbarum est Homero [a], quam vocari à Diis putat moly, [1] & inuentionẽ eius Mercurio assignat, contráque summa veneficia demõstrat. Nasci eã hodie circa

1 ast Alij.

Pheneum, & in Cyllene Arcadiæ tradunt, specie illa Homerica, [a] radice rotunda nigráque, magnitudine cæpæ, folio scillæ: [2] effodi autem [b] difficulter. Græci autores [c] florem eius luteum pinxere, cùm Homerus candidum scripserit. Inueni è peritis herbarum Medicis, qui & in Italia nasci eam diceret, [3] afferriq; Campania mihi aliquot diebus effossam inter difficultates taxeas, radicis xxx. pedes longæ, ac ne sic quidem solidæ, sed abruptæ. Ab ea maxima autoritas herbæ est: quam dodecatheon vocant, [4] [d] omnium Deorum maiestatē [5] commendantes. In aqua potam omnibus morbis mederi tradunt. Folia eius septem, lactucis simillima, exeunt à lutea radice. Vetustissima inuentu pæonia est, noménq; autoris retinet, quā quidam [6] pētorobon appellāt, alij glycysidem. Hæc quoque difficultas est, quòd eadem aliter alibi nuncupantur. Nascitur opacis mōtibus, caule inter folia [7] digitorum quatuor, ferente in cacumine veluti Græcas nuces quatuor aut quinque. Inest iis semen [e] copiosum, rubrū nigrúmque. Hęc medetur & Faunorum in [f] quiete ludibriis. Præcipiunt eruere noctu, quoniam si picus Martius videat, tuēdo in oculos impetum faciat. Panaces ipso nomine omniū morborum remedia promittit. [g] numerosum & Diis inuentoribus ascriptum. Vnum quippe Asclepion cognominatur, quoniam [8] is filiam Panaceam appellauit. [h] Succus [9] est coactus ferulæ, qualem diximus, [10] radice multi corticis & salsi. Hac euulsa scrobem [i] repleri vario genere frugum religio est, [11] ac terrę piamentum. Vbi & quo fieret modo, [12] & quale maximè probaretur, inter peregrina docuimus. Id quod è Macedonia affertur, bucolicon vocant, armentariis sponte erumpentem succum excipientibus: hoc celerrimè euanescit. Et in aliis autē generibus [13] improbatur maximè nigrum ac molle. Id enim [14] argumentū est cera adulterati. Alterum genus [k] heraclion vocant, & ab Hercule inuentum [15] tradunt: alij origanum heracleoticon syluestre, quoniam est origano simile, radice inutili: de quo origano diximus. Tertium panaces Chironiō cognominatur ab inuentore. Folium eius lapatho simile, maius tamen & [16] hirsutius. Flos aureus, radix [17] parua. Nascitur pinguibus locis. Huius flos efficacissimus, eóq; amplius, quàm suprà dicta, prodest. Quartum genus panacis ab eodem Chirone repertum [l] cētaurion cognominatur: sed & Pharnaceon, in controuersiam inuentionis à Pharnace rege deductum. [18] Seritur hoc longioribus, quàm cætera foliis, & serratis. Radix odorata in vmbra siccatur, [m] vinóq; gratiam adiicit. [19] Huius genera duo fecere, alterum [20] leuioris folij, alterum tenuioris. Heracleon siderion [n] & ipsū ab Hercule inuentum est, [21] caule tenui digitorum quatuor altitudine: flore Puniceo, foliis coriandi. Iuxta lacus & amnes inuenitur, [22] omniáque vulnera ferro illata efficacissimè sanat. Est Chironis inuētum ampelos quæ vocatur Chironia, de qua diximus [o] inter vites, sicuti [p] de herba, cuius inuentio assignatur Mineruæ. Herculi eam quoque ascribunt, quæ Apollinaris, apud [23] Arabas altercum siue altercangenon, apud Græcos verò hyoscyamus appellatur. Plura eius genera: vnum nigro semine, floribus penè purpureis, spinosum. Talis nascitur in Galatia. [q] Vulgare autem candidius est & fruticosius, altius papauere. [24] Tertij semen irionis semini simile: & omnia insaniam gignentia, capitísque vertigines. [25] Quartum genus molle, lanuginosum, pinguius cæteris, candidi [26] seminis, in maritimis nascens, hoc recepere Medici. Item rufi seminis. Nonnunquam antè candidum rufescit, si nō ematuruit, improbatúrque. Et alioqui nullum, nisi cum inaruit, legitur. Natura [27] vini, ideóque mentem capútque infestans. Vsus seminis & per se, & succo expresso. Exprimitur separatim, & caulibus foliísque vtuntur & radice, temeraria in totum (vt arbitror) medicina. Quippe etiam foliis constat mentem corrumpi, si plura quàm quatuor [28] bibantur. Etiā antiqui in vino [29] [r] febrem depelli arbitrabantur. Et oleum fit ex semine, vt diximus, quod ipsum auribus infusum tentat mentem. [30] Miréque vt contra venenum remedia prodidere his qui id bibissent, & ipsum pro remediis, adeò nullo omnia experiendi fine, vt cogerentur etiam venena prodesse.

2 non tamē effodi. Th. effodi autē non diff. V.
3 afferrétque. V.
4 numinū. Vet.
5 commendantis. M.
6 penteron app. alij cyclieden. Nā hac. Ch.
7 sesquipedali. Diosc.
8 Asclepius. Vet.
9 ex eo cogitur, vt & ferula. V.
10 radicis cortice multo (crasso) & salso. Th.
11 ad terra. Vet.
12 aut. Ch.
13 probatur. CH.
14 argumēto. CH.
15 tradunt. Alij origanum syluestre Panaces Heracleum vocant, quod est origano. Diosc.
16 densius. δασύτερον. Th.
17 longa. μακρὰ. Th. nisi legendum sit μικρὰ.
18 Scribitur. V.
19 Huius prætereà genera. ex Diosc.
20 crassioris. Th. παχύφυλλον.
21 cauliculis multis dodrantibus. Diosc.
22 quamuis recēti vulnere sāguinē supprimit. Diosc.
23 altos. M.
24 Alterius. Diosc.
25 Tertium. Diosc.
26 & floris. Diosc.
27 veneni. Alij.
28 bibantur, tametsi V. bibant. Etiam. Ch.
29 febrim. Ch.
30 Mirumque. V.

ANNOTATIONES.

a Versus Homeri sunt hi Odyss. 10.

ὣς ἄρα φωνήσας πόρε φάρμακον Ἀργειφόντης,
ἐκ γαίης ἐρύσας, καί μοι φύσιν αὐτοῦ ἔδειξε.
ῥίζῃ μὲν μέλαν ἔσκε, γάλακτι δὲ εἴκελον ἄνθος·
μῶλυ δέ μιν καλέουσι θεοί, χαλεπὸν δέ τ' ὀρύσσειν
ἀνδράσι γε θνητοῖσι, θεοὶ δέ τε πάντα δύνανται.

Autor Priapeorum aureum esse putat.

Hinc legitur radix, cuius flos aureus exit:
Quem cum moly vocat, mentula moly fuit.

Quidam eo loco aureum καλὸν καὶ εὐειδῆ interpretantur, quod pulchra omnia aurea soliti sint poëtæ vocare. Sic χρυσῆ ἀφροδίτη, Horatio, Cygni purpurei: Albinouano, nix purpurea. Illud quidem est moly Homericum, Dioscoridis verò moly, molon à Plinio vocatur describitúrque c. 7. lib. 26. Vide Th. c. 15. lib. 9. hist.

b Ob saxa inter quæ nascitur.

c Dioscoridi is est γαλακτόχρους, lacteus, in suo moly.

d Non omnium quidē, sed præcipuòrum duodecim, de quibus vide quòd adnotatum est lib. 26.

e Plura vide cap. 10. lib. 27.

f Sic ephialten vocat, quod opinione veterum Fauni hæc visa dormientibus immittere crederentur. Dioscorides, καὶ πρὸς τοὺς τῶν ἐφιαλτῶν πνιγμούς. Themison in epistolis appellat πνιγάμονα, alii πνιγαλίωνα, medici incubum: fit autem διὰ τὴν ἀναθυμίασιν ἐξ ἀδδηφαγίας καὶ ἀπεψίας εἰς κεφαλὴν ἀναβέχουσαν.

g Theophrastus sex describit Panacis genera libr 9. Hist. Primum Syrium ca. 10. cuius radix irino vnguento additur ob suaueolentiam, secatur per messem, validiore tamen semine. Ego ex spatha, myrrha, oleo, iride tantum vnguētum id parari reperio. Quinque alia genera ca. 12. referuntur, tria suis nominibus Chironium, Asclepium, Heracleū: duo nulla certa appellatione, præterquàm panacis, his verbis. Sunt autem aliæ quædam panaces, vna folio tenui, altera lato. Vires eædem adciendos menses, cum farina illitis, & vlcera tam putrida, quàm alia. Syriacum ego smyrinium esse puto, quod in Amano monte plurimum gignitur, & pro myrrha, quę in confectionem irini vnguenti requiritur, substitui potest autore Dioscoride: alia verò duo, quæ nomine suo non appellauit, ligusticum, & origanum syluestre ca. sequenti achillæam syderitin etiam vocatam fuisse panacem heracleon Plinius scribit. Ligusticum panacem etiam dictum fuisse, & origanum syluestre Dioscorides testatur.

h Succus

h Succus ex eo cogitur, vt & ferula, qualem diximus &c. Ex inciso ferulæ caule sagapenum fieri Dioscorides monstrat lib.3. Potest etiã lectio retineri, quandoquidem c.26.lib.11. panacem esse ferulam sui generis tradit, si legamus, appellauit. Opopanax succus est coactus ferulæ &c. notando tamen errore Plinij, qui ex Asclepij panace fieri tradat opopanacem, cum is fiat ex heracleo.

i Placenta mellita ex omni genere frugum. Theophr. cap.9.lib.9. histor. τῇ παγκαρπίᾳ μελιτώτῃ.

k Plutarchus medicinæ peritum fuisse Herculem tradit. Itaque quod apud Euripidem legitur, Alcestin, quæ pro Admeto mortem obierat, ab eo cum morte luctato per vim ereptam, & ad maritum reductam fuisse, sic intelligẽdum, cum grauiter ægrotans, & ferme desperata illa esset, medendi arte, qua excellebat, ab Hercule curatam, reddita pristina valetudine. Muretus Var. cap.23.8.

l Centaurij magni radicem panacem vocari Dioscorides inquit, quoniam omnibus ferè morbis succurrit.

m Apud Dioscoridem de centaurij radice hæc legũtur. ῥίζα παχεῖα, στερρὰ βαρεῖα, περὶ πήχεις δύο μεστὴ χυλοῦ κατὰ ποσῆς σύψεως καὶ γλυκύτητος, ὑπέρυθρος. Anagnostas & præiectores Plinij suspicor legisse, μετὰ ποτοῦ aut ποτοῦ, non animaduersis quæ sequuntur, & inde natam erroris occasionem, vt vino gratiam adiicere interpretarentur.

n Hæc est sideritis heraclea posterior. Crateuæ, non prior, quæ folium quercus habet.

o Vitis nigra, cap.1. lib.23.

p Argemo, cap.19. lib.24. vel parthenio secundo, cap. 17. lib.22.

q Dodonæus legit, Vulgare autem fruticosius est, & altius papauere &c. Ego nihil deleo, cãdidiúsque dici puto quòd semen minùs nigrum sit.

r Hepialon, tribus vel quatuor potis.

De linozoste, parthenio, Hermupoa, siue potiùs Mercuriali, & Achilleo & panace heracleo, sideriti, millefolio, & de scopa regia, & hemionio, teucrio, splenio, & melampodio siue elleboro, quótve eorum genera, & de nigro elleboro & albo medicinæ, & quando detur, & quomodo sumendum, & quibus non dandum, quod mures necet.

CAP. V.

Linozostis siue parthenion Mercurij inuentum est, adeò apud Græcos [a] Hermupoan multi vocant eam, apud nos omnes Mercurialem. Duo eius genera, masculus & fœmina, quæ efficacior, [1] caule cubitali, interdum ramosa in cacumine, ocimo angustioribus foliis, geniculis densis, alarum cauis multis, semine [2] in geniculis dependente fœminæ copioso, mari iuxtà [3] genicula stante rariori ac breui [b] contortóque, fœminæ soluto & candido. Folia maribus nigriora, fœminis candidiora, radix superuacua, prætenuis. Nascuntur in campestribus cultis. Mirum est, quod de vtroque eorum genere proditur: vt mares gignantur, hunc facere: vt fœminæ, illam. Hoc contingere, si à conceptu succus protinus bibatur in passo, edantúrve folia decocta ex oleo & sale, vel cruda ex aceto. Quidam decoquunt eam in nouo fictili cum heliotropio, & duabus aut [4] tribus spicis, donec decoquatur. Decoctum dari iubent, & herbam ipsam in cibo, altero die purgationis, [5] mulieribus per triduum, [6] quarto die à balneo coire eas. [c] Hippocrates miris laudibus in mulierum vsu prædicauit has: [7] ad hunc modum [d] Medicorum nemo nouit. Ille eas [e] vuluæ cum melle, vel rosaceo, vel irino, vel lirino admouit: item ad ciendos menses secundásque. Hoc idem præstare potu fotúque [8] dixit. Instillauit auribus olidis succum, inunxitque cum vino vetere. Aluo folia imposuit, [f] epiphoris, stranguriæ, & [9] vesicæ. Decoctum eius dedit cum myrrha & thure. Aluo quidem soluendæ, vel in febri, decoquitur quantùm manus capiat in duobus sextariis aquæ ad dimidias: bibitur sale & melle admisto, nec non cum [g] vngula suis, aut [h] gallinaceo [10] decoctum salubrius. Purgationis causa putauere aliqui vtranque dandam, [11] siue cum malua decoctum. Thoracem purgant, bilem detrahunt, sed stomachum lædũt. Reliquos vsus dicemus suis locis. Inuenit & Achilles discipulus Chironis, qua vulneribus mederetur, quæ ob id [12] Achilleos vocatur. Hac sanasse Telephum dicitur. Alij primùm æruginem inuenisse, vtilissimam emplastris, ideóque pingitur [13] ex cuspide decutiens eam gladio in vulnus Telephi. Alij vtroque vsum medicamento volunt. [i] Aliqui & hanc panacem [14] heracleon, alij sideritin, & apud nos millefolium vocãt, cubitali scapo, ramosam, minutioribus quàm [15] fœniculi foliis vestitam ab imo. Alij fatẽtur quidem illam vulneribus vtilem, sed veram achilleon esse scapo cæruleo pedali, sine ramis, ex omni parte singulis foliis rotundis eleganter vestitam. Alij quadrato caule, capitibus marrubij, [16] folio quercus. Hanc etiam præcisos neruos glutinare [17] faciunt. Alij sideritin in maceriis nascentem, cùm teratur, fœdi odoris. Etiamnum aliam similem huic, sed candidioribus foliis & pinguioribus, [18] tenerioribus cauliculis, in vineis nascentem. Aliam verò binûm cubitorum, [19] ramulis exilibus, triangulis, folio filicis, pediculo longo, betæ semine, omnes vulneribus præcipuas. [20] Nostri eam, quæ est [21] latissimo folio, [22] scopas regias vocant. Medetur anginis suum. Inuenit & Teucer eadem ætate [k] Teucrion, [23] quam quidam [24] hemionion vocant, spargentem iuncos tenues, folia [25] parua, asperis locis nascentem, austero sapore, nunquam [26] florentem: neque semen gignit. Medetur lienibus. Constátque sic inuentam: Cùm exta super eam proiecta essent, adhæsisse lieni, eúmque exinanisse. Ob id à quibusdam [27] splenion vocatur. Narrant sues, qui radicem eius [28] ederint, sine splene inueniri. Quidam ramis [29] hyssopi surculosam, folio [30] fabæ, eodem nomine appellant, & colligi [31] florentem adhuc iubent: adeò florere non dubitant: maximéque ex Ciliciis & Pisidiæ montibus laudant. Melampodis fama, diuinationis artibus nota est. Ab hoc appellatur vnũ ellebori genus Melampodion. Aliqui pastorẽ eodẽ nomine inuenisse tradunt, capras purgari [32] pasto illo [l] animaduertentem, datóque lacte earum sanasse [m] Prœtidas furentes. Quamobrem de

1 frutice dodrantali, aut maiore. Diosc.
2 ex. Vet.
3 folia iacẽtia. Diosc.

4 tribus alij spicis, donec percoquatur. Vet.
5 muliebris. Vet.
6 quarto verò die. Dal.
7 At hunc. Vet.
8 dicit. Ve.
9 vesicis. M.
10 decocta. Ve. decocta. Salubrius purgationis. Dal.
11 per se, siue cũ malua decoctã. Vet.
12 Achillea Sideritis. Diosc.
13 à Ch.
14 heradẽ, alij sideriten, & apud nos millefolium. Ch.
15 fœniculis vestitam. Ch.
16 foliis quercus. Hac Ch.
17 ferunt M.
18 teneris. Brot. teneriorem Ch.
19 ramis bicubitalibus Diosc.
20 Nostri, in M.d.
21 lætissimo. Vet.
22 scopam regiam. M.
23 & quã. Vet.
24 hermian Alij. hermion. Alij.
25 curua. Vet.
26 floret. Vet.
27 asplenon Diosc.
28 edint. Ch.
29 chamædryos Diosc.
30 ciceris. Idem.
31 cùm florent iub. Ch.
32 pastore. M.

omnibus eius generibus dici simul conuenit. Prima duo sunt, candidum [33] & nigrum. Hoc radicibus tantùm intelligi tradunt plerique. Alij folia [34] nigri platani similia, sed minora nigrioráque, & pluribus diuisuris scissa: albi, betæ [35] incipientis. Hæc quoque nigriora, & canalium dorso rubescentia. Vtraque caule [36] palmi ferulaceo, bulborum tunicis conuoluto, radice [37] fibrata cæparum modo. Nigro equi, boues, sues necantur: itaque cauent id, [38] cũ candido vescantur. Tempestiuum esse tradunt messibus. Plurimum autem nascitur in Oeta monte: & [39] optimum vno eius loco circa [n] Pyram. Nigrum vbique prouenit, sed melius in Helicone, qui mons & [40] aliis laudatur herbis. Candidum probatur Oetæum: secundum Ponticum: tertio loco Eleaticum, quod in vitibus nasci ferunt: quarto [o] Parnassium, quod adulteratur Aetolico [41] ex vicino. Nigrum ex his Melampodion vocant, [p] quo & [42] domos suffiunt purgántque [43] spargentes, & pecora, cum precatione solenni: hoc & religiosiùs colligitur. Primum enim gladio circunscribitur. Dein qui succisurus est, Ortum spectat: & precatur, vt id liceat sibi concedentibus Diis facere, obseruátque aquilæ volatus: ferè enim secantibus interest: & si propè [44] aduolauit, moriturum illo anno qui [45] succidat, augurium est. Nec [46] album facilè colligitur, caput aggrauãs, maximè nisi præsumatur alium: & subinde vinum sorbeatur, celeritérque [47] fodiatur. Nigrum ali j [48] entomon vocant, alij polyrrhizon: purgat per inferna. Candidum autem vomitione, causásque morborum extrahit, quondam terribile, posteà tam promiscuum, vt plerique studiorum gratia ad peruidenda acriùs, quæ commentabatur, sæpius [49] sumptitauerint. [q] Carneadem responsurum Zenonis libris, Drusum quoque apud nos, Tribunorum popularium clarissimum, cui ante omnes plebs stans plausit, optimates verò bellum Marsicũ imputauere, constat hoc medicamento liberatum comitiali morbo in Anticyra insula. Ibi enim tutissimè sumitur, quoniam (vt diximus) sesamoides admiscent. Italia veratrum vocat. Farina eorum per se, & mista [50] radicula, qua lanas diximus lauari, sternutamentum facit, ambóque [51] [r] somnum. Leguntur autem tenuissimæ radices breuésque, [s] ac velut decurtatæ [52] etiam hæ. Nã summa, quæ est crassissima, cæpis similis, canibus tantùm detur purgationis causa. Antiqui radicem cortice [53] quàm carnosissimo seligebant, [54] quò tenuior eximeretur medulla. Hanc humidis spongiis opertam, turgescentémque acu in longitudinẽ findebant. Deinde fila in vmbra siccabant, iis vtentes: nunc [t] ramulos ipsos ab radice quàm grauissimi corticis ita [55] dant. Optimum, [56] quod acre gustu feruénsque in frangendo [u] puluerem emittit. Durare vim eius xxx. annis ferunt. Nigrum medetur paralyticis, insanientibus, hydropicis, dum citra febrim, podagris veteribus, articulariis morbis. Trahit [57] aluum, & bilem, pituitásque. Ex aqua datur ad leniter molliendam aluum, plurimùm [59] drachma, modicè quatuor obolis. Miscuere aliqui & [60] scammoneam, sed tutiùs salem. In dulcibus datum copiosiùs peticulum infert, oculorum caliginem

33 ac. Ch.
34 nigro platano. Ch.
35 syluestris. Diosc.
36 quadrãtis altitudine. Diosc.
37 fimbriata. M. & Ch.
38 cum oues candido Theoph. & mox, autũno. pro messibus.
39 opimum. Ch.
40 aliàs. Ch.
41 ex, in Vet. d.
42 sues Theophr. domos Dio. vt hîc.
43 aspergẽtes se & M.
44 aduolauerit. M.
45 succidit. M.
46 atrum. Diosc.
47 effodiatur. Vet.
48 ectomon. Diosc.
49 sumttauerint. Ch.
50 radicula. Ch.
51 somnum discutiunt. Vet.
52 & ima. Ch.
53 quàm crassissimã selig M.
54 quà tenuior. M.
55 dantes. Ch.
56 quod nõ valde acre. Diosc.
57 per aluum. Alij ex aluo bilem Ch.
59 drachma vna. Ch.
60 Scammonium. M. & Ch.

fotu discutit: ob id quidam & inunxere trito. [61] Strumas, suppurata, duritias cõcoquit & purgat: item fistulas, tertia die [62] exẽptum. Verrucas tollit cum [63] squamis æris & sandaracha. Hydropicorum ventri imponitur cum farina hordeacea & vino. Pecorum & iumentorum pituitas sanat, [x] surculo per aurem traiecto, & [64] postero die eadem hora exempto. Scabiem quadrupedum cum thure aut cera, ac pice, vel cum pisselæo. Album optimum, quod celerrimè mouet sternutamenta, sed multùm terribilius nigro, præcipuè si quis apparatum poturorum apud antiquos legat, contra horrores, strangulatus, intẽpestiuas somni vires, singultus infinitos [65] aut [66] sternutamenta, stomachi dissolutiones, tardiores vomitus aut lõgiores, exiguos aut nimios. Quippe alia dare soliti, quæ concitarent vomitiones ipsúmque elleborum extraherent medicamentis, aut clysteribus, sæpe etiam sanguine venenis emisso. Iam verò & cùm prosperè cedat, [67] terribili visu variis coloribus vomitionum, & post vomitiones obseruatione alui, [y] balinearum dispensatione, totius corporis cura, antecedente omnia hæc [68] magno terrore famæ. Nanque tradunt absumi [69] carnem, si coquatur vnà. Sed antiquorum vitium erat, quòd propter hos metus parciùs dabant: cùm celeriùs erumpat, quò largiùs sumitur. [70] Themison binas non ampliùs drachmas [71] dabat: sequentes & quaternas dedêre, claro Herophili præconio, qui elleborum fortissimi ducis similitudini æquabat. Cõcitatis enim intus omnibus, ipsum in primis exire. Prætereà mirum inuentum est, quòd [z] incisum forficulis, vt diximus, cribrant: cortex remanet, [72] hoc [73] inaniunt: medulla cadit, hæc in nimia purgatione data vomitiones sistit. Cauendum est felici quoque cura, ne nubilo die detur: [74] quippe impatibiles cruciatus existunt. Nam æstate potiùs, quàm hyeme [A] dandum, non est in dubio. Corpus septem diebus antè præparandum [B] cibis acribus, abstinentiá vini, quarto & tertio die [C] vomitionibus, pridie cœnę abstinentia. Album & in [75] dulci datur, aptissimè verò in [76] lacte aut pulte. Nuper inuenere, [D] dissectis rhaphanis inserere elleborum, rursúsque comprimere [E] rhaphanos, vt transeat vis, [77] atque eo lenimento dare. Reddi post quatuor ferè horas incipit. Totum opus septenis peragitur horis. Medetur ita morbis comitialibus, vt diximus, vertigini, melancholicis, insanientibus, lymphaticis, [78] elephantiæ [F] albæ, lepris, tetano, tremulis, podagricis, hydropicis, incipientibúsque tympanicis, [79] stomachicis, spasticis, [80] clinicis, ischiadicis, quartanis quæ aliter nõ desinant, tussi veteri, [81] inflammationibus, torminibus redeuntibus. Vetant dari senibus & pueris: itẽ mollis ac fœminei corporis animíve, exilibus aut [G] teneris, & fœminis minùs, quàm viris. Item timidis, aut si exhulcerata sint [H] præcordia, vel tumeant, miniméve sanguinem excreantibus, causariis vel latere, vel faucibus. Medetur extrà [82] corporis eruptionibus pituitæ cum axũgia salsa illitum: item suppurationi veteri. Mures [83] polenta admistum necat. Galli sagittas in venatu [I] elleboro tingunt, circuncisóque vulnere teneriorem sentiri carnem affirmant. Muscæ quoque necantur

61 Strumas suppurat. Dal.
62 eximiũ. Ch.
63 squama. Vet. & Ch.
64 postera. Ch.
65 & Vet.
66 sternumenta. Ch.
67 terribilibus & varüs. M terribilibus visu varüs. Vet. terribilis visu. Ch.
68 magna. Ch.
69 carnes. Ch
70 Thebison. Ch.
71 donauit. Vet M.
72 hunc. Vet.
73 manito medulla. M.
74 quoniã. M. impetibiles quippe. Ch.
75 vino dulce. Dal.
76 lente Vet. & Ch.
77 atque lenimento dare. Ch.
78 elephantia, leuce, lepris. Diosc. &c.
79 stomaticis. Ch.
80 cynicis. M.
81 inflationibus. M. & Ch.
82 corpus. Vet.
83 polenta. Ch.

cantur albo trito, & cum lacte sparso. Eodem & phthiriasis emendatur.

ANNOTATIONES.

a ἑρμοῦ βοτάνιον. Dioscor.
b Paruo, rotundo, duorum testiculorum figura.
c Libris de natura mulierum, de mulierum morbis, & de sterilibus.
d Plinius hac in re se parùm medicinæ peritum ostendit, qui pessorum ad eiusmodi mala vtilium confectionem ignorauerit.
e Mulierem suffocanti.
f Fluxionibus in ventrem.
g Pede suis salso, qui sua salsugine aluum irritat.
h Nempe veteri, cuius iusculum aluum subducit.
i Prima achillea Plinij, eadem est Dioscor. Secunda, myriophyllon Diosc. Tertia, sideritis heraclea prima Diosc. Quarta & quinta, sideritis heraclea Crateuæ, & tertia Dioscoridis. Sexta, sideritis secunda Dioscoridis.
k Teucrion, chamædryn quoque vocari Dioscor. ait: asplenon verò hemionium.
l Theophrastus id animaduersum tradit in ouibus quæ veratrum gustassent.
m Altera bili percitas. Vide cap. 37. lib. 11. Apud Sextum Empiricum lib. 4. Pyrrhonion Polyanthus Cyrenæus ab Æsculapio curatas fuisse ait, non à Melampode, vt Eudoxus apud Stephanum scribit. Vide Ouid. vlt. Metam. Vitruuium 3. 8. Politian. cap. 50. Miscell.
n Pyra, siue Rogus, locus est in montis vertice, in quo sacrificantem Herculem arsisse ferunt, cùm impatientia doloris victus in accensam lignorum struem se proiecit.
o Parnasicus & Ætolicus, quos vendentes & ementes multi discernere nesciunt, duri sunt, perquàm rugosi, & flaccidi. Theoph.
p καθαίρεσθαι δ᾽ ὗας αὐτῷ, καὶ πρόβατα συνεπάδοντες τινὰ ἐπῳδήν. Theo. Eo purgant & sues, & oues, carmen quoddam occinentes.
q Valer. cap. 7. lib. 8. De Chrysippo idem scribit Petronius in Satyra. *Chrysippus*, inquit, *vt ad inuentionem sufficeret, ter elleboro animum detersit.*
r Nec verum id, nec verisimile. Lego, somnum discutiunt.
s Id est quod Antylus & Posidonius apud Aetium præcipiunt, veratri deligēdas esse radices paruas, siue tenues, sed plenas, non rugosas, nec in acutum instar caudæ muris desinentes.
t Radicum fibras.
v Fumosum vaporem. Aetius ex Antylo. Puluis euanidam vetustatem indicat, quamuis Dioscorides tale probet.
x Idem de radice consiliginis traditur cap. 7. lib. 26.
y Aphorism. 13. 14. 15. lib. 24. Hippocr. humectari priùs corpora eorum iubet, qui veratro non facilè purgantur: quod optimè fit balneo, quiete, pleniore cibo. Balneum etiam prodest in conuulsione ab elleboro excitata, cuius meminit Hip. aph. 1. lib. 5. Balneum etiam sumpto veratro tardiorem vomitum accelerat. Paulus.
z Tot modis sumitur veratrum album. 1. radicula tota nocte confixa eius festucis ad ℥. vj. postridie sumitur ex oxymelite. 2. Infusum in hemina aquæ pluuiæ ℥. vj. citra decoctionem, post triduum bibitur. 3. decoctum lib. j. in duobus sextariis aquæ additis mellis lib. ij. percoctum, ad cochlear magnum lingitur. 4 segmēta minutim forfice concisa, furfuris magnitudine, ad ℥. ij. dātur cū alica, ptissana hydromelite calidis. 5. Puluis crassiusculus sorbetur, cū cremore Ptissanæ, ad ℥. j. 6. Puluis tenuissimus ad ʒ iiij. cum melle formatis catapotiis deuoratur. Aetylus & Posidonius apud Aetium.
A Aphoris. 4. lib. 4.
B Esu radiculæ cum oxymelite.
C Leuioribus. Galen. comment. aphor. 13. lib. 4.
D Arundine compunctis. Aetius.
E Antylus apud Paul. raphanos comedendos ex oxymelite dat.
F Elephāto, leucæ, lepris &c. Plinius homonymia vocis λευκὴ deceptus est.
G Molli habitu corporis præditis, qui caussarum violentia facile offenduntur.
H Intestina, vel renes, aut aliæ partes sub hypochondriis sitæ, vt ventriculus.
I Iidem & limeo, cap. 11. lib. 27.

De Mithridatio & scordoti siue scordio, & polemonia, & philetæria, vel chiliodynama, & eupatoria, & centaurea siue chironia, & de lepto centaureo libadio, felle terræ, & triorche medicinæ. CAP. VI.

IPsi Mithridati Crateuas adscripsit vnam [1] [a] Mithridation vocatam. Huic folia duo à radice acantho similia. Caulis inter vtraque sustinens roseum florem. Alteram Lenæus, scordotin siue scordion, ipsius manu adscriptam, magnitudine cubitali, [2] quadrangulo caule, ramosam [3] quernæ similitudine, foliis lanuginosis. Reperitur in Ponto campis pinguibus humidisque, gustus amari. Est & [b] alterius generis, latioribus foliis, mentastro similis, plurimósque vtraque ad vsus per se & inter alia in antidotis. Polemoniam, alij [4] philetæriā, à certamine regum inuentionis appellant. Cappadoces autem [5] chiliodynamiam, radice crassa, exilibus ramis, quibus in summis [6] corymbi dependent, nigro semine: [7] cæterò rutæ similis, nascitur in montosis. Eupatoria quoque regiam autoritatem habet, caulis lignosi, nigricantis, hirsuti, cubitalis, & [8] aliquantò amplioris, foliis per interualla quinque folij, aut cānabis, per ambitū incisis [9] [c] quinq; partitò, nigris & ipsis plumosísque: radice superuacua. Semen dysentericis in vino potum auxiliatur vnicè. [10] Centaurea curatus dicitur Chiron, cùm Herculis excepti hospitio pertractanti arma, sagitta excidisset in pedem: quare aliqui Chironion vocant. Folia sunt lata & oblonga, serrato ambitu, densa ab radice, caules ternûm cubitorum, [d] geniculati. In his capita ceu [e] papauerum. Radix vasta rubescens, tenera fragilísque, ad bina cubita, madida succo, amara cū quadam dulcedine. Nascitur in collibus pingui solo. Laudatissima in Arcadia, Elide, Messenia, Pholoë, & Lyceo, & in Alpibus verò, plurimísque aliis locis. [11] Quidam & ex ea [12] Lycium faciunt. Vis in vulneribus tanta, vt [14] cohærescere etiam carnes tradant, si coquantur simul. In vsu radix tantùm duabus drachmis bibenda, quibus dicetur, si febris sit, in aqua trita, cæteris in vino. Medetur & [14] ouium morbis decoctæ succus. Est alterum [15] centaureon cognomine leptō, minutis foliis, quod aliqui [16] libadiō vocāt, quoniā secūdùm fontes nascitur, [17] origano simile, angustiorib. & lōgiorib. foliis, anguloso caule [18] paululum alto, fruticante, flore lychnidis, radice tenui & [19] superuacua, succo efficax: Ipsa herba autumno legitur, succus [f] è fronde. Quidam caules concisos madefaciunt diebus [20] xviij. atque ita exprimunt. Hoc centaurion nostri fel terræ vocant, propter amaritudinem summam: [21] Galli [g] exacon, quoniam omnia mala medicamenta potum è corpore exigat per aluum. [h] Tertia

1 Mithridatiā vocant. Ch.
2 quadriangulo. Ch.
3 quercus. Vet. chamædryon. Diosc.
4 philetærion. Diosc.
5 chiliodynamin. Vet.
6 veluti corym. Diosc.
7 foliis rutæ &c. Idem.
8 aliquando. M. & Ch.
9 quinque partitis, sub nigris. Diosc. quinque pertito. Ch.
10 Centaurio. Ch.
11 In Lycia quidem ex ea. Ch.
12 succum exprimunt, quo pro Lycio vtuntur. Diosc.
13 concrescere. M. coalescere. Vet.
14 omniū. Vet.
15 centaurion. Ch.
16 limnæon. Diosc.
17 rotæ. Diosc. vbi pro πηγάνῳ, legendum ὀριγάνῳ.
18 palmum. Ch. paulū. Ch.
19 superuacua Succo efficax ipsa. M.
20 V Diosc.
21 Galli Aeream. M exacum Ch.

22 triorchis. Ch.
23 tradit. Ch.
24 generis. Vet.
25 accipit. Ch.

est centauris, cognomine [22] triorches. Qui eam secat, rarum est vt non vulneret sese. Hęc succum sanguineum mittit. Theophrastus defendi eam, impugnaríque colligentes [23] tradidit à triorche accipitrum [24] genere, à quo & nomen [25] accepit. Imperiti confundunt hæc omnia, & primo generi assignant.

ANNOTATIONES.

a Hanc à se repertam describit Anguillara lib. 11.
b Gallitrichum Officinarum.
c Vel amplius. Diosc. Diligentiores & doctiores herbarij in Dioscoridis Pliniique historia non abs re hærent, quonam pacto in agrimonia vulgari folium obseruari possit, vt monstrat historia, cannabi, vel pentaphyllo simile, & pariter vt in illa vtraque planta, in quinque partes vel etiam plures diffisum, cùm agrimoniæ folium vnicum sit, ac simpliciter porrectum, nisi forte existimemus in Græcia plantam hanc folia mittere illo modo diuisa, vt multarum speciem figurámque videmus pro loci diuersitate mutari.
d Falsum id est, nec ab aliis auctoribus proditum.
e Non quidem iis natura similia, sed magnitudine pari.
f Succus fit ex herba frondosa, id est, virenti: & semine grauida, ante autumnum.
g ἀπὸ τοῦ ἀκεῖσθαι, à medendo.
h Hanc Plinius somniauit, & ineptè triorchen vocauit, iis tributis quæ de magno scripsit Theophrastus.
i Quidam centaurida esse volunt plantam quam officinæ vocant sanguinem Draconis, sanguineo succo turgentem. Alij centaurium magnum à Theophrasto significari putant, quoniam radix natura rubescens mansa & trita, rubrum succum, aut potiùs phœniceum reddit. In hac opinione fuit Gesnerus lib. de auibus cap. de Triorche.

De clymeno, & gentiana, & lysimachia, & parthenide, & artemisia, & ambrosia, & nymphæa, & heraclio, & euphorbia medicinæ.

CAP. VII.

1 Periclymenon. Diosc.
2 montuosis. Ch.
3 medetur. Dal.
4 potu. M.
5 in. Ch.
6 complexis. M.
7 veluti polyporum. Vet.
8 bibẽdum Ch.
9 aureum. Vet.
10 odore graui. M.

C[1]Lymenos à rege herba appellata est, ederæ foliis, ramosa, caule inani, articulis præcincta, odore graui, & semine ederæ, syluestribus & [2] montosis nascens. Quibus morbis pota [3] medeatur, dicemus. Sed hic indicandum est, dum medeatur, sterilitatem [4] pota etiam viris fieri. Græci plantagini similem esse dixerunt, caule quadrato, folliculis [5] cum semine inter se [6] implexis, [7] velut in polyporum cirris. Et succus autem in vsu, vi summa refrigerando. Gentianam inuenit Gentius rex Illyriorum, vbique nascentem, in Illyrico tamen præstantissimam, folio fraxini: sed magnitudine lactucæ, caule tenero, pollicis crassitudine cauo & inani, ex interuallis foliato, trium aliquando cubitorum, radice lenta, subnigra, sine odore, aquosis montibus subalpinis plurima. Vsus in radice & succo. Radicis natura est excalfactoria, sed prægnantibus non [8] bibenda. Inuenit & Lysimachus herbam Lysimachiam, quæ ab eo nomen retinet, celebrata Erasistrato. Folia habet salicis viridia, florem [9] purpureum, fruticosa, ramulis erectis, [10] odore acri: gignitur in aquosis. Vis eius tanta est, vt iumentis discordantibus iugo imposita, asperitatem cohibeat. Mulieres quoque hanc gloriam affectauere, in quibus Artemisia vxor Mausoli, adoptata herba quæ anteà parthenis vocabatur. Sunt qui ab Artemide Ilithya cognominatam putent, quoniam priuatim medeatur fœminarum malis. Est autem absinthij modo fruticosa, maioribus foliis pinguibúsque. Ipsius duo genera. [11] Altera latioribus foliis, altera tenera tenuioribus, & non nisi in maritimis nascens. Sunt qui in mediterraneis eodem nomine [12] appellent, simplici caule, minimis foliis, floris copiosi, erumpentis, cùm vua maturescit, odore non iniucundo, [13] quam quidam [b] botryn, alij ambrosiam vocant. Talis in Cappadocia nascitur. Nymphæa nata traditur Nympha zelotypia erga Herculem mortua. Quare [14] heraclion vocant aliqui, alij rhopalon, à radice clauæ simili. Ideóque eos, qui biberint eam, duodecim diebus coitu genituráque priuari. Laudatissima in Orchomeno & Marathone. Bœoti [15] madon vocant, qui & semen edunt. Nascitur in aquosis, foliis magnis, in summa aqua, & aliis ex radice prodeuntibus, flore lilio simili, & cùm [16] defloruit, [17] capiti [18] papaueris. In caule secatur autumno. Radix nigra in Sole siccatur, aduersatúrque aluinis. Est & alia nymphæa in Thessalia, amne Peneo, radice alba, [19] capite luteo, rosæ magnitudine. Inuenit & patrum nostrorum ætate rex Iuba, quam appellauit Euphorbiam medici sui nomine & fratris Musæ, à quo Diuum Augustum conseruatum indicauimus. Iidem fratres instituêre à balineis [c] frigida multa corpora [20] adstringi. Anteà non erat mos, nisi calida tantùm lauari, sicut apud Homerum etiam inuenimus. Sed Iubæ volumen quoque extat de ea herba, & clarum præconium. Inuenit eam in monte [21] Atlante: spectatur foliis acanthinis. Vis tanta est, vt longinquo succus excipiatur: incisæ conto subditur [22] excipulus ventriculo hœdino: humor lactis videtur effluere, siccatus cũ coit, thuris effigiẽ habet. Qui colligũt, clariùs vident. Contra serpentes medetur, [23] quacunque parte percussa, vertice inciso, & medicamento addito. Ibi Getuli, qui legunt, hœdino lacte adulterant: sed discernitur [d] igni. Id enim, quod syncerum non est, fastidiendum odorem habet. Multùm infrà hunc succum est, qui in Gallia fit ex [24] herba [e] chamelæa, granum cocci ferente. Fractus Hammoniaco similis est, etiam leui gustu os accensum diu detinens, & magis ex interuallo, donec fauces quoque siccet.

11 Alter. Ch.
12 appellãt. M.
13 quem quidam botryẽ Ch.
14 heracleõ Ch.
15 madonain. Th. madon. Ch.
16 defloruerit. M.
17 capite. Vet.
18 papaueris in caule. Secatur autumno, radix in sole siccatur, atque ex vino me detur aluinis. Diosc. Lego, Defloruit, capite papaueris, tenui caule. Secatur &c.
19 flore. Diosc.
20 adstringere Ch.
21 Atlante specie ferulæ, foliis. Diosc. Atlante specie tunsis foliis &c. Ch.
22 excipula ventriculi hœdini Ve. conto suscipitur excipulo ventriculo hœdino M. excipulis ventriculus hœdinus. Vet.
23 cuicunque parti percussæ etiam vertici Vet.
24 herba thymelæa Diosc.

ANNOTATIONES.

a Falsum id est, nec ab alio proditum. Dioscorides acerrimum nidorem suffitu reddere scribit, qui ideò muscas interficiat, & serpentes fuget.
b Cum artemisia botryn Plinius confundit, quoniã apud Græcos, vt Dioscoridem, legerat botyrin à Cappadocibus etiam vocari tum ambrosiam, tum artemisiam.
c Aquæ frigidæ lotione, Marcellum adoptatum à Cęsare, Musam, cùm curare vellet, occidisse, scribit Dion: non sine vulgi opinione, Liuiam muliebriter ac impotenter infensam quòd eius filius anteferretur, eo genere mortis necandum curasse.

d πυρός,

d [illegible], Dioscoridi, ignea & vrente acrimonia, diúque durante, adeò vt quicquid in os sumitur, euphorbium resipiat. Eum locum ineptissime vertit Plinius.

e Ex chamelææ foliis recentibus tusis succus exprimi potest, quemadmodum & ex aliis permultis, sicut Dioscorides monstrat cap. de centaurio paruo: aut ex iisdem maceratis in aqua & decoctis: verùm, quòd legerim, præter Plinium alius nullus autor id prodidit. Eum existimo voluisse id vertere quod Dioscorides scribit Thymelææ farinam vuæ acerbæ succo excipi & in pastillos digeri.

De plantagine, & buglosso, & cynoglosso, & buphthalmo, & Scythica, & hippice, & ischæmone, & vettonica, & Cantabrica, & consiligine, & hiberide, & chelidonia, & canaria, & elaphobosco, & dictamno, & aristolochia, & quòd eius delectatione aduolant pisces, & statim capiũtur, & medicinæ contra serpẽtium ictus ex herbis, quas sup riùs nominauit. CAP. VIII.

CElebrauit & [1] Themison Medicus vulgarem herbam plantaginem, tanquam inuentor, volumine de ea edito. Duo eius genera. Minor angustioribus foliis & nigrioribus [a] linguæ pecorum [2] simillimis, caule anguloso, in terram inclinato, in pratis nascens. Altera maior, foliis [3] laterum modo [4] inclusa: [5] quæ quia septena sunt, quidam eam heptapleuron vocauere. Huius & caulis cubitalis est, [6] & [b] napi similis. Nascitur in humidis multò efficacior. Vis mira in siccando densandóque corpore, cauterij vicem obtinens. Nulla res æquè sistit fluxiones, quas Græci rheumatismos vocant. Iungitur huic buglossos, boum linguæ similis: cui præcipuum, quòd in vinum deiecta, animi voluptates auget: & vocatur euphrosynum. Iungitur & cynoglossos, caninas imitans linguas, topiariis operibus gratissima. Aiúntque quæ [c] tres thyrsos seminis [7] emittat, eius radicem potam ex aqua ad tertianas prodesse: quæ quatuor, ad quartanas. [d] Est alia similis ei, quæ [8] ferat lappas minutas: eius radix pota ex aqua, ranis & serpentibus aduersatur. Est & buphthalmos [9] similis boum oculis, folio fœniculi, circa oppida nascens, fruticosa caulibus, qui & manduntur decocti. Quidam [10] cachlam vocant. Hæc cum cera [11] scirrhomata discutit. Inuenere herbas & vniuersæ gentes. Scythia primùm eam, quæ [e] Scythice vocatur circa [12] Bœotiam nascens, [13] prædulcis. [f] Aliam vtilissimam ad ea quæ spasmata vocant. Magna & ea commẽdatio, quod in ore eam habentes, famem sitímque non sentiunt. Idem præstat apud eosdem hippice dicta, quòd in equis quoque eundem effectum habeat. Tradúntque his duabus herbis Scythas [14] etiam in duodenos dies durare in fame sitíque. Ischæmonẽ Thracia inuenit, qua ferunt sanguinem sisti, non aperta modò vena, sed etiam præcisa. Serpit è terra milio similis, foliis asperis & lanugino-

1 Themisso. Ch. 2 similis. Ch. 3 costarum. πλευρῶν. Diosc. 4 inclusis. Diosc. 5 quaque quod. Ch. 6 & angulosus, Com. ex Vet. 7 emittit. Alij. mittat. Ch. 8 fert. Vet. & Ch. 9 flore simi lis. Diosc. 10 calchã. Ch. 11 steatomata. Vet. 12 Maotin. Th. 13 pr. Al. quoque vtilissimam, quã Spartanam vocant. M. pradulcis, alias vtilissima ad ea qua. Ve. pradulcem aliás, vtilissimámque ad ea. Ch. 14 vedam. Ch.

sis, farcitur in nares. Quæ in Italia nascitur, & sanguinem eadem adalligata sistit. Vettones in Hispania eam, quæ Vettonica dicitur in Gallia, in Italia autem serratula, à Græcis [15] cestron aut psychotrophon, ante cunctas laudatissima. Exit anguloso caule, cubitorum duûm, [16] à radice spargens folia ferè lapathi, serrata, [17] [g] semine purpureo. [h] Folia siccantur in farinam plurimos ad vsus. Fit vinum ex ea & acetum stomacho & claritati oculorum. Tantúmque gloriæ habet, vt domus in qua [18] sata sit, tuta existimetur à piaculis omnibus. In eadem Hispania inuẽta [19] est [i] Cãtabrica, per diui Augusti tẽpora à Cãtabris reperta. Nascitur vbiq;, caule iunceo pedali, in quo sunt flosculi oblongi, [20] velut calathi: in his semen perquàm minutum. Nec aliàs defuere Hispaniæ herbis exquirendis, [21] vt in quibus etiamnum hodie [22] in numeroso & lætiore conuictu, potionem è centum herbis mulso additis [23] credidere saluberrimam suauissimámque: nec quisquam genera earum iam nouit [24] aut multitudinem: numerus tamen constat in nomine. Nostra ætas meminit herbam in Marsis repertam. Nascitur & in Æquicolis circa vicum Neruesiæ, vocatur consiligo. Prodest, vt [25] demonstrabimus suo loco, deploratis in phthisi. Inuenit nuper & Seruilius [26] Damocrates è primis medentium, quam appellauit hiberida, quãquam ficto nomine, [27] inuentioni eius assignato carmine. Nascitur maximè circa vetera monumenta parietinásque, & inculta itinerum. Floret [28] semper folio nasturtij, caule cubitali, semine tam paruo, vt vix aspici possit. Radici odor nasturtij. Vsus æstate efficacior, [29] & recenti tantùm. Tunditur difficulter. Coxendicibus & articulis omnibus cum axungia [30] [k] modica vtilissima, viris plurimum quaternis horis, fœminis minùs dimidio adalligata, vt deinde in balineis descendatur in calidam, & posteà oleo ac [31] vino corpus perungatur: diebúsque vicenis interpositis idem fiat, siqua admonitio doloris supersit. Hoc modo rheumatismos omnes sanat occultos. Imponitur non in ipsa inflammatione, sed imminuta. Animalia quoque inuenere herbas, in primísque chelidoniam. [l] Hac enim hirundines oculis pullorum in nido restituunt visum, vt quidam volunt, etiam erutis oculis. Genera eius duo: Maior [32] fruticosa caule, folio [33] pastinacæ erraticæ ampliore, ipsa altitudine duûm cubitorum. Colos [m] albicans, flos luteus. [33] Minori folia ederæ rotundiora, minùs candida. Succus croci mordax, semen papaueris. Florẽt aduentu hirundinum, discessu marcescunt. Florentibus succus exprimitur, & in æreo vase cum melle Attico leniter cinere feruenti decoquitur, singulari remedio contra caligines oculorum. Vtuntur & per se succo in collyriis, quæ chelidonia appellantur ab ea. [34] Inuenerunt & canes canariam, qua fastidium deducunt, eámque in nostro [n] conspectu mandunt, sed ita vt nunquam intelligatur quæ sit: etenim depasta cernitur. Notata est [35] hæc animalis huius malignitas in alia herba maior. Percussus enim à serpente mederi quadam sibi dicitur: sed illam homine inspectante non decerpit. Simplicius ceruæ monstrauere

15 cestros. Ch. 16 è. Ch. 17 flore. Diosc. 18 sita. M. 19 sit. Ch. 20 veluti. Ch. 21 vt quæ. Vet. 22 in more sit lætiore. Chiff. 23 credant. Vet. 24 eius multitudinis Vet. 25 demonstrauimus. Ch. 26 Democrites. Ch. 27 inuentioni eius assignata. Ch. 28 æstate. Diosc. 29 & recentis. Vet. 30 salsa. Diosc. 31 lana. Diosc. 32 fruticoso. M. 33 ranunculi. Diosc. 33 Hæc clausula post, marcescũt, proximè ante. Florentibus. poni debet ex Diosc. 34 Inueniunt & canes qua fastidium vincunt. Ch. 35 &. Vet. autẽ. Alij Vet.

elaphoboscon, de qua diximus.[36] Item [o] seseli, enixæ à partu.[p] Dictamnum ostendêre (vt indicauimus) vulneratæ[37] pastæ, statim decidentibus telis. Non est alibi, quàm in Creta, ramis prætenue, pulegio simile, feruens & acre gustu: foliis tantùm vtuntur.[q] Flos nullus ei, aut semen, aut caulis. Radix tenuis ac [r] superuacua. Et in Creta autumno non [38] spatiosè nascitur: miréque capris expetitur. Pro eo est & pseudodictamnũ, multis in terris nascens, folio[39] simili, ramulis minoribus, à quibusdam chondris vocatum. Minoris effectus[40] statim intelligitur. Dictamnum enim minima portione accêdit os. Qui legêre[41] eam, in ferula vel harundine condunt, præligántque, ne potentia euanescat. Sunt qui dicant, vtranque nasci multifariàm, sed deteriores in agris pinguibus, veram[42] quidem dictamnum non nisi in asperis. Est & tertium genus dictamnum vocatum, sed neque[43] facie, neque effectu simile, folio sisymbrij, ramis maioribus:[44] procedente persuasione illa, quicquid in Creta nascitur, infinito præstare cæteris eiusdẽ generis alibi genitis. Proximè quòd in Parnasso. Alioquin herbiferum esse & Pelium montem in Thessalia, & Telethrium in Eubœa, & totam Arcadiam ac Laconicam tradunt. Arcades quidem[45] non medicaminibus vti, sed lacte circa ver, quoniã tunc maximè succis herbæ turgeant: medicentúrque vbera pascuis. Bibunt autẽ[46] vaccinũ, quoniã boues omniuoræ ferè sunt in herbis. Potẽtia earũ per quadrupedes etiãnũ duobus claris exẽplis manifesta fit. Circa Abderam, & limitẽ qui Diomedis vocatur, equi pasti inflãmantur rabie: circa Potnias verò[47] asini. Inter nobilissimas aristolochiæ[s] nomen dedisse grauidæ videntur, quoniam esse ἀρίστη λεχούσαις. Nostri malum terræ vocant, & quatuor genera eius[48] seruant. Vnum tuberibus[49] radicum rotundis, foliis inter maluam & ederam, nigrioribus molliorib ú sque. Alterum masculæ, radice longa quatuor digitorum longitudine, baculi crassitudine. Tertium longissimæ tenuitatis,[50] vitis nouellæ,[51] cui sit præcipua vis, quę clematis vocatur, ab aliis Cretica. Omnes colore buxeo, caulibus paruis, flore purpureo. Ferunt bacculas paruas, vt[52] capparis. Valent radice tantùm. Est & quæ pistolochia vocatur, quarti generis, tenuior, quàm proximè dicta, densis radicis capillamẽtis, iunci plenioris crassitudine. Hanc quidam polyrrhizon cognominant. Odor omnium medicatus, sed oblongæ radici tenuiorique gratior. Carnosi enim est corticis, vnguentis quoque nardinis conueniens. Nascuntur pinguibus locis & campestribus. Effodere eas messibus tempestiuum: ita[t] desquamato terreno seruantur. Maximè tamen laudatur Pontica: & in quocunque genere ponderosissima quæque, medicinis aptior. Rotunda contra serpentes. Oblonga tamen in summa gloria est,[53] si modò à conceptu admota vuluis in carne bubula, [u] mares figurat, vt traditur. Piscatores Campaniæ radicem eam quæ rotunda est, venenum terræ vocant, corámque nobis contusam immista calce, in[54] mari sparsere: aduolant pisces cupiditate mira, statímque exanimati fluitant. Quę polyrrhizos cognominatur, conuulsis, contusis, ex alto præcipitatis, radice pota ex aqua, vtilissima esse traditur. Semine pleuriticos & neruos confirmare, excalfacere.[x] Eadem[55] satyrion est.[56] Verùm & effectus earum vsúsque dicendi sunt: ordiendúmque à malorum omnium pessimo, id est serpentium ictu. Medentur ergo Britannica herba, panacísque omnium radix è vino, Chironij flos & semen potum, illitúmve ex vino & oleo: priuatímque, quæ cunila bubula appellatur, polemonia vel philetæria radicis drachmis quatuor ex mero:[57] teucria, sideritis, scordotis ex vino, priuatim ad angues,[58] potæ & illitæ, siue succo, siue folio, siue decocto: cẽtaurij maioris radix drachma in vini albi cyathis tribus: gẽtiana pręcipuè aduersus angues, duabus drachmis cum pipere & ruta, vini cyathis sex, siue viridis, siue sicca. Et lysimachiæ odorem[59] fugiunt. Datur ex vino percussis chelidonia. Morsibus imponitur Vettonica præcipuè, cui vis tanta perhibetur, [y] vt inclusæ circulo eius serpentes, ipsæ sese interimant flagellando. Datur ad ictus semen eius denarij pondere cum tribus cyathis vini: vel farina drachmis tribus sextario aquæ imponitur.[60] Cantabrica, dictamnum, aristolochia radicis drachma in vini hemina[61] sæpius bibenda. Prodest & illita ex aceto: similiter pistolochia. Quin & omnino suspensa supra focum fugat è domibus serpentes.

Left margin notes:
- 36 Item belsine à partu dictã (ostendêre vt indicauimus) dictamnum vuln. &c. Ch.
- 37 pastu statim. Vet.
- 38 spatiosa. Ch.
- 39 simile. Ch.
- 40 gustatũ. Vet.
- 41 ea. Dal.
- 42 quidam. Ch.
- 43 caule. M.
- 44 prasedente. Ch.
- 45 non in med. Ch.
- 46 lac vaccinum. M.
- 47 & asini. Ch.
- 48 obseruant Dal.
- 49 radicu. Ch.
- 50 radice vitis. Vet.
- 51 cuius. M & Ch.
- 52 pyrus. Diosc. capparis. Ch.
- 53 etiã modo. A conceptu. M. & si modo &c. Ch.
- 54 mare. Ch.

Right margin notes:
- 55 satirion. Vet.
- 56 verum effectus vsúsque. Ch.
- 57 teucrion Vet.
- 58 potæ & illitæ. Ch.
- 59 fugiunt serpentes. Vet.
- 60 Cantabrica, dictamni, aristolochia. Vet.
- 61 sed sæpius. Ch.

ANNOTATIONES.

a Vnde nomen ἀριστολόχεια.

b Apud Dioscoridem est, καυλὸς δ' ἐπὶ τούτου γωνιώδης, &c. Suspicor autoris scribas quorũ in his colligendis opera vtebatur, legisse καυλὸς ϑ' νάπυος τούτῳ γωνιώδης. Fortassis & apud herbariũ Græcum, ex quo hæc sumpta sunt, legebatur καυλὸς δ' ἀπὸ τούτου, caulis huius procerus.

c Tres radices cum tribus vini cyathis, & aquæ totidem, tertianis auxiliari, quatuor, quartanis &c. Hæc omnia, quæ Dioscorides scripsit περὶ ἀρνογλώσσου, id est, plantagine, Plinius transtulit ad cynoglossum.

d Cynoglossos Officinarum.

e Quæ Scythica vocatur, & circa Mæotin nascitur: ea glycyrrhiza Dioscoridis, echinata siliqua, in Græcia, Illyrico, Macedonia frequens. At obliuiosius Pĩdem hippicen pro hippace scripsit: immemor hippacem caseũ esse, ab equis sic dictum, quòd ex equarum lacte fiat, non quòd in equis vim vllam habeat. Theoph. à Plinio male citatus. Is enim ait Scythas cum radice dulci & hippace absque alio cibo duodecim dies tolerare, quòd à Plinij sensu est diuersum.

f De qua infrà cap. 4. vlt. lib. 27.

g Semine in summis caulibus thymbræ modo spicatis, flore purpureo. Apud Dioscoridem ἐσταχυωμένων καυλῶν, non ἐσταχυωμένον σπέρμα.

h Plinius in farinam siccari folia dixit, cùm farina sit leguminum & cerealium tãtùm. Dioscorides simpliciter ait ξηραίνεσθαι.

i Vulgo Cantabrorum, seu Nauarrorum, hodie *Esscorzonera*.

k Salsa, Diosc. Hæc omnia Plinius ad verbum transcripsit è Damocrate. Damocratis iambici versus extant apud Galen. lib. 10. κατὰ τόπους.

l Id ridet Celsus ca. 6. li. 6. Aristoteles verò cap. 6. l. 4. de ortu animalium caussam reddit: nempe eos renasci si pungantur ac euellantur, cùm adhuc fiunt, non autem vbi perfecti fuerint.

m Cæsius, ὑπόγλαυκος Diosc.

n Fabulosum id nimis credulus Plinius refert. Licet enim quotidie videre gramen à canibus rosum, & vomitu cum pituita reiectum.

o Seseli

o Seseli, Romani veteres Sili vocauerũt: hinc silatum Festo ientaculum, quod ieiuni vinum Sili cõditum ante meridiem absorbebant.

p Δικτὸν etiam vocat Nicander, vt interpretatur Zenodotus Mallotes. Partum mire adiuuat, εὐτοκίαν ποιεῖ. Quamobrem Eileithyæ corona ex eo texebatur. Euphorion, στρεπτὴν δικταμνίοιο. Rhodig. cap. 24. lib. 28. Orpheus ψαφαρὸν vocat, id est, cano velut situ obductum.

q Apud Dioscoridem legendum, οὔτε εἶδος, οὔτε καρπὸς συμφέρει. Nullis morbis flos prodest, nullis semen. Florere ostendunt hi versus Virgilij 12. Æneid.

Dictamnum genitrix Cretæa carpit ab Ida,
Puberibus caulem foliis, & flore comantem
Purpureo: non illa feris incognita capris
Gramina, cùm tergo volucres hæsere sagittæ.

r Partus accelerat Dioscoridi. Hæc fere omnia The. cap. 16 lib. 9. histor.

s Victorius cap. 3. 6. quærit, nec abs re, quid sibi velit Cicero lib. 1. de Diuinatione, cùm ait, Aristolochiam ad morsus serpentum posse, quæ ex inuentore nomen reperit, inuẽtor rem ipsam ex somnio. Canterus cap. 14. l. tradit ex scholiaste Nicãdri, Aristotelem scripsisse, herbam illam à muliere inuentam. Idem & Brod. cap. & lib 2.

t Derasa terra, qua sordidæ & obuolutæ extrahũtur.

u Mirum & præstigiosum. Arrhenogonon potu id præstat.

x Inepte hoc Plinius. Quidam legunt, Eadem Gaurion quasi tenue & oblongum iaculum. Alij satyrion esse interpretantur, Venerem concitare. Alij legendum putant, eadem satyriasmo medetur.

y Nihil Dioscor. Mirum tamen id & adnotandum.

De argemonia, & agarico, & echio, & hyoscyamo, & hierabotane, & blattaria, & lemonia, & quinquefolio, & dauco, & persolata, & arcio, & cyclamino, & peucedano, omnia ad serpentium ictus.

CAP. IX.

ARgemonia [1] quoque radice eius denarij pondere in vini cyathis tribus potatur. Plura de ea conuenit dici, cæterísque quæ primùm nominabuntur: in eo autem genere medendi [2] primùm nominari quamque, in quo maximè valebit. [3] Folia habet, qualia anemone diuisa apij modo, caput in cauliculo papaueris syluestris, item radicem. Succum croci colore acrem & acutum. Nascitur & in aruis apud nos. [4] Nostri [a] tria genera eius faciunt, & id demum probant, cuius radix thus redoleat. Agaricon vt fungus nascitur in arboribus circa Bosphorum, colore candido. [5] Datur obolis quatuor contritum cum binis cyathis aceti mulsi. Id quod [6] in [b] Gallia nascitur, infirmius habetur. Prætereà mas spissior, [7] amariórque. Hic & capitis dolores facit. Fœmina solutior, initio gustu dulcis, mox in amaritudinem transit. [c] Echios vtriusque generis pulegio similis [8] coronata, drachmis duabus ex vini cyathis quatuor datur. Item altera, quæ lanugine distinguitur spinosa, [9] cui & capitula viperæ similia sunt: hæc ex vino & aceto. Quidam [10] arcion personatam vocant, cuius folio nullum est latius, grandes lappas ferentem. Huius radicem

1 quoque, Radix. Vet.
2 primum conuenit nominari. Alij.
3 folia habet diuisa, anemone similia, vt & caulem: ferrem puniceũ caput papaueris syl rotundã radicem. Ex Diosc. correcto.
4 Nostri, in Ch d.
5 Datur obolis quatuor contriti Ch.
6 in Galatia. Diosc.
7 maiórque M. rotundior. Diosc.
8 coronaria Vet carmata. Ch.
9 cui & semina capiti viperæ similia sunt.
10 echion, Ch.

decoctam ex aceto dant potui. Hyoscyamum contusum cum foliis ex vino datur peculiariter contra aspidas. Nulla tamen Romanæ nobilitatis plus habet, quàm hierabotane. Aliqui peristereon, nostri verbenacam vocant. Hæc est, quam legatos ferre ad hostes [d] indicauimus. Hac [e] Iouis mensa verritur, domus purgantur lustrantúrque. Genera eius duo sunt: foliosa, quam fœminam putant: mas rarioribus foliis. Ramuli vtriusque plures, tenues, cubitales, angulosi. Folia minora, quàm quercus, angustioráq;, diuisuris maioribus, flos [11] glaucus, radix lõga, tenuis. Nascitur vbique in planis aquosis. Quidam non distinguunt, [12] sed vnum omnino genus faciunt, quoniam eosdem effectus habeat. Vtraque [f] sortiuntur Galli, & præcinunt responsa. Sed Magi vtique circa hanc insaniunt. Hac perunctos impetrare quæ velint, febres abigere, amicitias conciliare, nullíque non morbo mederi. Colligi circa Canis ortũ debere, ita vt ne Luna aut Sol conspiciat, fauis antè & melle terræ ad piamentum datis. Circunscriptam ferro effodi sinistra manu & in sublime tolli. Siccari in vmbra, separatim folia, caulem, radicem. Aiúntque, si aquá spargatur triclinium, [13] qua maduerit, [g] lætiores conuictus fieri. Aduersus serpentes conteritur ex vino. Est similis verbasco herba, quæ sæpe fallit pro ea capta, foliis minùs candidis, cauliculis pluribus, flore luteo. Hæc abiecta [h] blattas in se contrahit: ideóque Romæ [14] blattariam vocant. [15] [i] Lemonium succum lacteum mittit, concrescentem gummi modo humidis locis. Datur denarij pondus in vino. Quinquefolium nulli ignotum est, cùm etiam [k] fraga gignendo commendetur. Græci vocant pentapetes, siue [16] chamæzelon, siue pentaphyllon. Cùm effoditur, rubram habet radicem. Hæc inarescens nigrescit, & [17] angulosa fit. Nomen à numero foliorum [18] habet. Et ipsa herba incipit & desinit cum vite. Adhibetur & purgandis domibus. Aduersus serpentes bibitur & eius radix, quę sparganion vocatur, ex vino albo. Dauci genera [l] quatuor fecit Petronius Diodotus, quæ persequi nihil attinet, cùm sint differentiæ duæ. [19] Probatissimæ [m] in Creta, mox in Achaia, & in siccis vbicunque nati, fœniculi similitudine, candidioribus foliis & minoribus hirsutísque. Caule pedali recto, radice suauissimi gustus & odoris. Hoc in saxosis nascitur meridianis. Reliqua genera vbique nascuntur terrenis collibus limitibúsque, nec nisi pingui solo, foliis coriandri, caule cubitali, capitibus rotundis, sæpe pluribus quàm ternis, radice lignosa, [20] sed cùm inaruit, superuacua. Semen huius cumino simile, prioris milio, album, acre, odoratum omnibus & feruens. Secundum priore vehementius est, ideóque parcè sumi debet. Si iam maximè [21] [n] tertium genus facere libeat, est simile staphylino, quod pastinacam erraticam appellant, semine oblongo, radice dulci. Omnia hæc & hyeme & [o] æstate sunt intacta quadrupedi, nisi [p] post abortus. Ex aliis vsus seminis: [22] ex Creta radicis dulcis, & magis ad serpentes est. Bibitur è vino drachma vna. Datur & quadrupedibus percussis. Theriomarca alia quã Magica, & in nostro orbe nasci-

11 purpureus. Diosc.
12 &. Ch.
13 qua madefacta fuerit. Alij.
14 blattaria vocatur. Ch.
15 Leimonia. Vet.
16 chamamelon. Vet. aut camelen. Ch.
17 quadrâgul... Th.
18 habet, in Ch. d.
19 Probatissimum &c. natum Vet.
20 &. Ch.
21 quartũ. Diosc.
22 ex Cretico & radicis & succi. Vet. ex Cretico radicis & magis ad serp. Ch.

tur, fruticosa, foliis subuiridibus, flore roseo: serpentes [23] necat: cuicunque admota feræ [24] & hæc torporem affert.[q] [25] Persolata, quam nemo ignorat, Græci verò arcion vocāt, folia habet maiora etiam cucurbitis & hirsutiora, nigrioráque & crassiora, radicem albam & grādem. Hæc ex vino bibitur denariorum duûm pondere. Itē cyclamini radix contra serpentes omnes. Folia habet minora, quàm edera, nigrioráque & tenuiora, sine angulis: in quibus albicant maculæ. Caule exiguo, inani, floribus purpureis, radice lata, vt rapum videri possit, cortice nigro. Nascitur in vmbrosis: [27] nostris tuber terræ vocatur: in omnibus serenda domibus, si verum est, vbi sata sit, nihil nocere mala medicamenta:[r] amuletum vocant: [27] narrántque & ebrietatem repræsentari, addita in vinum. Radix siccata scillæ modo concisa reponitur: decoquitur eadem ad crassitudinem mellis. Suum tamen venenum [28] ei est: tradúntque si prægnans [29] radicem transgrediatur, abortū fieri. Est & altera cyclaminos cognomine [30] cissanthemos, geniculatis caulibus, [31] superuacuis, à priore distans, circa arbores se voluens, [32] acinis ederæ, sed mollibus, flore cādido, specioso, radice superuacua. Acini tantum in vsu, gustu acri, sed [33] lenti. Siccātur [f] in vmbra, tusíque diuiduntur in pastillos. Mihi & tertia cyclaminos demōstrata est, cognomine chamæcissos, vno omnino folio, radice ramosa, qua pisces necantur. Sed inter primas celebratur peucedanum laudatissimū in [34] Arcadia, mox Samothrace. Caulis est ei tenuis, longus, fœniculo similis, iuxtà terram [35] foliosus, radice nigra, crassa, graui odore, succosa. [36] Gignitur in montibus opacis. Foditur exitu autumni. Placent tenerrimæ & altissimę radices. Hæ conciduntur in quaternos digitos [37] osseis cultellis, fundúntque succum [38] in vmbra, capite priùs & naribus rosaceo perunctis, ne [39] vertigo sētiatur. Et alius succus inuenitur caulibus adhærens incisisq́ue manat. Probatur [40] crassitudine mellea, colore ruso, odore suauiter graui, feruens gustu: Et hic in vsu, & radix, & decoctum eius [41] pluribus medicamentis. Succo tamen efficacissimo, qui resoluitur amaris amygdalis aut ruta, bibitúrque contra serpentes, & ex oleo perunctos tuetur.

23 necat cui cumq. admota fuerit. Et hæc. V. necat, & cuicumque admota feræ torporem adfert &c. V. alij.
24 & huic. V. alij.
25 Persolatam &c. Græci arcion V.
26 à nostris. Ch.
27 narrant & M.
28 inest ei. M.
29 radicem eam transgr. Ch.
30 κισσόφυλλος. Diosc.
32 acino vuæ similibus ac ederæ, mollibus. Th.
33 lento. Diosc.
34 Sardinia. Diosc.
35 foliosum. Dal. sub. peucedanū.
36 Colligitur. M.
37 offensis. Ch.
38 in vmbra seruandum. Diosc.
39 & capitis dolor. Diosc.
40 è crass. Ch.
41 plurimis. Ch.

ANNOTATIONES.

a Dioscorides vnicum tantùm facit. Plinius supra anemonem dixit & argemonem vocari, quamuis falsò, cap. 23. lib. 21. Secundum genus hoc est. Idem cap. 19. lib. 24. lappā canariam, cuius radix iucundum odorem thuri similem spirat, argemonem quoque nuncupari tradit. Hoc est tertium genus. Idem c. 9. li. 26. inguinariam etiam argemonem appellari testatur. Quartum id genus statui potest.

b Galatia, Dioscor. Plurimum certè in Alpibus Galliam ab Italia diuidentibus nascitur.

c Cap. 15. l. 24. clematis echites dicitur, quod vtilis sit viperarū & serpētiū morsib⁹. At cū ea duplex sit, altera daphnoides, & ea rursum duplex, hæc floris purpurei, illa candidi, vel punicei, vtraque folio coronis expetita: altera acerrimi gustus, per sepes & arbores repens: De duplici daphnoide intelligenda sunt hæc Plinij verba, non de altera, quam flammulam officinæ vocant. Potest & non absurdè intelligi echios vtriusque generis, clematis daphnoides satiua & syluestris. Vtraque enim passim reperitur.

d Cap. 2. li. 22. Vide quæ ibi notata sunt. Dioscorides ad amuleta & purificationes siue expiationes adhiberi solenne fuisse tradit.

e Iouis Dapalis, τῷ εἰλαπιναστῇ, cui cubanti in lectulo, cum Iunone & Minerua sedentibus in sellis, Septemuiri epulones sacram mensam extruebant in Capitolio, & apparatum conuiuij splendidum ac magnificum apponebant. Arnobius lib. 2. Iouis Dapalis meminit etiam Cato lib. de re rust.

f Vel sortes & oracūla reddunt, vel iudicia instituūt. Virg.

Nec verò hæ sine sorte datæ, sine iudice sedes.

g Id est quod Plutarchus scribit initio συμποσιακῶν. οἱ μὲν οὖν τὰ βέλλωσα καταμηνύοντες εἰς τὸ οἶνον, καὶ τοῖς ἀποβρέγμασι περιστρέφοντες, καὶ ἀδιαίτων ῥαίνοντες, &c.

h Idem scribit Diosc. de verbasco syluestri.

i Vide suprà cap. 2. 22. Plinius scolymum leimoniam vocari putauit, ac ideò de leimonio id scripsit. Vide quę notata sunt ca. 7. sequentis libri de silybo. Scolymum, cuius radix lacteo succo manat, & in cibos cruda coctáque recipitur, describit Anguillara lib. 8.

k Incogitanter foliorum similitudine deceptus Plinius, cum petaphyllo, quod edulem fructum nullum gignit, miscet herbam fraga ferentē, folio sane diuersam à pentaphyllo, cùm huic triplex tantum sit, pentaphyllo verò quincuplex.

l Tria Dioscorides. Diocles verò libro de salubribus quartum addidit, nempe staphylinum.

m Th. c. 15. lib. 9. hist. in agro Patrensi: at ca. 22. in agro Spartano Achaiæ.

n Imo quartum. Vide cap. 5. lib. 19.

o Cum cœli feruor ad pabula viridia quadrupedes inuitat.

p Tum enim daucum edunt, vt secundas eiiciant.

q Officinarum. Petasites Matthiolo: tamen hęc descriptio prorsus eadē est cum historia personatæ apud Diosc. Hoc ipso capite de haciam Plinius tractauerat. Vide c. 33. li. 21.

r Græcis περίαπτον, siue φυλακτήριον & ἀμυντήριον. Amuleta Varroni 6. de lingua Latina, & Festo, proebia, vel, vt Scaliger acutè correxit, proebra dicuntur, quemadmodum inebras aues nominarūt, quòd prohibeāt ne quid noceat. Amuletum fascinus pueris fuit, turpicula res, vt ait Varro, nempe imago pudendi virilis appēsa collo: vnde Plauto pręfiscini, bono omine, ἀβασκάντως. In Aulul.

-- sequere hac ergo
Præfiscini, &c.

bonis auibus. Titinnius in Setina,

Paula mea, amabo, pol tu ad laudem addito
præfiscini,
Ne puella fascinetur.

Græci amuleta etiam βασκάνια nominarunt, & ἀλεξίφθονα. Pro amuleto Satyrica signa in hortis ponuntur suprà c. 4. li. 19. Vide ca. 4. 28. vlt. 36. 49. li. 11. 2. 7.

ſ Seruandum: nam in sole euanescit. Diosc.

De ebulo, & verbasco, & thelyphono, & contra scorpionum ictus, & rubetarum & canum morsus, & generaliter contra omne venenum.

CAP. X.

Ebuli quoque, quem nemo ignorat, fumo fugantur serpentes. Priuatim aduersatur scorpionibus polemoniæ radix, vel [1] alligata tantùm: item phalangio, ac cæteri minoribus venenatis. Scorpionibus aristolochia: agaricum obolis quatuor in vini misti cyathis totidem.

1 adalligata. Ch.

dem. Verbenaca & phalangio cum vino aut posca: item quinquefolium, daucum. Verbascum Græci phlomon vocant. Genera habet prima duo: album, in quo mas[2] intelligitur: alterum nigrum, in quo fœmina. Tertium genus nō nisi in syluis inuenitur. Sunt folia brassicæ latiora, pilosa, caulis erectis, cubitali amplior. Semen nigrum inutile. Radix vna crassitudine digiti. Nascuntur & in campestribus. Syluestri folia elelisphaci,[3] alta, ramis lignosis. Sunt & phlomides duæ hirsutæ, rotundis foliis, humiles. Tertia lychnitis vocatur, ab aliis thryallis, foliis ternis, aut cùm plurimùm quaternis, crassis, pinguibúsque, ad lucernarū lumina aptis. Aiunt in foliis eius, quam fœminam diximus, ficus omnino non putrescere. Distingui genera hæc penè superuacuum est, cùm sint omnia eiusdem effectus. Cōtra scorpiones bibitur radix cum ruta ex aqua, magna amaritudine, sed effectu pari. [a] Thelyphonon herba ab aliis scorpion vocatur, propter similitudinem radicis, cuius tactu moriuntur scorpiones. Itaque contra eorum ictus bibitur. Scorpionem mortuum si quis elleboro candido linat, reuiuiscere aiunt. Thelyphonon omnem [b] quadrupedem necat, imposita verēdis radice: folio quidem intra eundem diem, quod est simile[4] cyclamino. [e] Ipsa geniculata nascitur in opacis. Scorpionibus aduersatur & Vettonicæ succus, ac plantaginis. Sunt & ranis venena, rubetis maximè: vidimúsque psyllos in certamine patinis candefactas admittentes, ocyore etiam quàm aspidum pernicie. Auxiliatur eis[5] phrynion in vino pota. [c] Aliqui neurada appellant, alij poterion, floribus[6] paruis, radicibus multis, neruosis, [d] bene olentibus. Item alisma, quam alij[7] damasonion, alij lyron appellant. Folia[8] erant plantaginis, nisi angustiora essent, & magis laciniosa, conuexáque in terram, aliâs etiam venosa similiter, caule[9] simplici & tenui, cubitali, capite thyrsi, radicibus densis, tenuibus, vt veratri nigri, acribus, odoratis, pinguibus. Nascitur in aquosis. Alterum genus eiusdem in syluis, nigrius, maioribus foliis. Vsus in radice vtriusque aduersus ranas & lepores marinos, drachmæ pondere in vini[10] potu. Lepori marino aduersatur & cyclaminos. Veneni vim canis quoque rabidi morsus habent, contra quos erit cynorrhodum, de quo diximus. Plantago[11] ad omnes bestiarum morsus pota atque illita prodest: Vettonica ex mero[12] veteri. Peristereos vocatur,[13] caule alto, foliato, cacumine in alios caules se spargens, columbis admodum familiaris, vnde & nomen. Hanc habentes negant latrari à canibus. Proxima ab his malis, venena sunt, quæ sibimetipsi homines excogitant. Contra hæc omnia Magicásque artes erit primum illud Homericum moly, dein Mithridation, & scordotis, & centaurium. Potu omnia mala medicamenta exigit per aluum Vettonicæ semē in mulso aut passo, vel farinę drachma in vini veteris cyathis iiij. Vomere cogendi, atque iterum bibere. Iis qui quotidie gustent eam, nulla nocitura mala medicamenta tradunt. Poto veneno aristolochia subuenit eadem mensura, qua contra serpentes.

2 intelligitur, & fœmina: alterum nigrū. Diosc.
3 aliis ramis. Diosc.
4 cyclamino, radice geniculata. Vet. Latybi folio Theoph. describit.
5 phrynion. Ch.
6 paruum. Ch.
7 damasōn. 8 e. Ch. ei. Vet.
9 simpliciter tenui.
10 pota. Vet.
11 & ad omnes. Ch.
12 vetere. Ch.
13 caule dodrantem alto.

Quinquefolij succus: Agaricum, postquàm vomuerint, denarij pondere ex aquæ mulsæ cyathis tribus. Antirrhinon vocatur siue anarrhinon, siue lychnis agria, similis lino, [e] radice[14] nulla, flore hyacinthi, semine vituli narīū. Et hoc perunctos venustiores fieri, nec vllo malo medicamento lædi posse, aut veneno, si quis in brachiali habeat, arbitrantur Magi. [f] Similiter[15] ea, quam eupleam vocant,[16] tradúntque eâ perunctas commendatioris esse famæ. Artemisiam quoque secum habentibus negant nocere mala medicamenta bestiámve vllam, ne Solem quidem. Bibitur & hæc ex vino aduersus opium. Alligata priuatim potens traditur, potáve aduersus ranas. [g] Pericarpum[17] bulbi genus est. Duæ eius species: [h] cortice rubro alterum, alterum nigro [i] papaueri simile. Sed vis maior, quàm priori: vtrique autem excalfaciendi. Ideò contra cicutam datur, contra quam & thus & panaces, Chironiū præcipuè. Hoc & contra fungos.

14 minima Gaza apud Theo.
15 ea contingere quam eucleiam vocant. Th. ea quam eucleam vocant, tradi. Namque ea. Vet.
16 tradunt, cáque. Vet. alij.
17 bulbi syluestris genus. Diosc.

ANNOTATIONES.

a Aconitum pardalianches. Vide cap. alterum lib. 27.
b Fœminam, atque adeo mulieres. Idem de Aride c. 16. lib. 24.
c Vide eiusdem luculentam historiam cap. 12. lib. 27.
d Fructus quidem bene olet, nón radix.
e Apud Theophr. c. 21. lib. 9. histor. legitur ῥίζα δ᾽ οὐχ ὕπεστιν. Alij, ῥίζα δ᾽ μικρὰ ὕπεστι. Gaza, Radix nulla vel minima subest, quasi legendum putasset, ῥίζα δ᾽ οὐκ ἔστιν. quod probo.
f Similiter ea, quam eucleam vocant, tradi. Namque ea &c. ex Theophra. ἀπλοιας. Plinius, si corruptus locus non est, pro εὔπλοιαν legit. Est autē εὔπλοια fœlix & prospera nauigatio. Homerus Iliad. 9.
εἰ δὲ κεν εὐπλοΐην δώῃ κλυτὸς ἐννοσίγαιος,
ἤματί κεν τριτάτῳ φθίην ἐρίβωλον ἱκοίμην.
de quibus Homeri verbis Victorius c. 9. 6. & Muret. Var. cap. 6. 9.
g Pericarpum ob id dicitur, quòd fructus vndique caulem cingat & ambiat.
h Pancratium Officinarum.
i Meo iudicio, vomitorium, radicis nigro cortice. Diosc. De rubris siue ruffis vide cap. 9. lib. 20.

Remedia ad capitis vitia. CAP. XI.

VErùm & generatim membratímque singulis corporum morbis remedia subtexemus, orsi à capite. Alopecias emēdat nymphææ[1] & cicutæ radix, si vnà tritæ illinantur. [2] Polytricha distat à callitricha, quòd iūcos albos habet, & folia plura maioráque. Frutice quoque maior est: defluentem capillum confirmat & densat. Item lingulaca circa fontes nascens,[3] cuius radix admista combusta teritur cum adipe suis nigræ. Id quoque excipitur, vt eius sit suis quæ nunquàm peperit. Sol[4] deinde plurimùm confert illitæ. Similis vsus est cyclamini radicis. [5] Porriginem [a] veratri radix tollit in oleo decocta, vel in aqua. Capitis dolori medetur panacis omnium generum radix in oleo cōtrita: aristolochia, & iberis adalligata hora, vel diutius, si pati possit, comitante balinei vsu. Medetur & daucum. Purgat autem cyclaminos cum melle in nares addita: & hulcera capitis sanat illita. Medetur & peristereos.[6] cacalia siue leontice vocatur, semen margaritis [b] minutis simile, dependens inter folia grandia, montibus ferè. Huius gra-

1 lacita radix. Ch.
2 Polytriche distat à callitriche, Dal. callitriche, quidem legit Ch.
3 cuius rad. combuster cum admisto adipe. Vet.
4 subinde. Vet.
5 lepram & impetiginē, Diosc.
6 Calcalia siue leantice. Ch.

na xv. in oleo macerantur, atque ita aduerso capillo caput vngitur. Fit & ex [c] callitriche [7] sternutamentum. Folia sunt lenticulæ similia. Caules iuncis tenuissimis, radice minima. Nascitur in opacis & humidis, gustatu feruēs. Hyssopum in oleo contritum phthiriasi resistit, & prurigini in capite. Est autem optimum Cilicium è Tauro monte, dein Pamphylium, ac Smyrnæum: stomacho contrarium. Purgat cum fico sumptum per inferna, cum melle vomitionibus. Putant & serpentium ictibus aduersari, tritum cum melle & sale & cumino. Lonchitis non (vt plerique existimauerunt) eadem est quæ xiphion, aut [8] phasganion, quāquam cuspidi similis semine. [d] Habet [9] enim folia porri, rubētia ad radicem, & [10] plura, quā in caule, capitula, personis Comicis similia, paruam exerētibus linguam, radicibus prælōgis. Nascitur in sitientibus. E diuerso xiphion, & phasganion in humidis, cùm [11] primùm exit, gladij præbet speciem, caule duūm cubitorū, [12] radicis ad nucis auellanæ figuram [13] [e] fimbriatæ, quam effodi ante messes oportet, siccari in vmbra. Superior pars eius cum thure trita, æquo pondere admisto vino, ossa fracta è capite extrahit, aut si quid in corpore suppurat, vel si calcata sunt [14] ossa [f] serpentis, eadem contra venena efficax. Caput in dolore veratro, vel oleo, vel rosaceo decocto tritóque vngi conuenit: peucedano ex oleo vel rosaceo & aceto. Tepidum hoc prodest & doloribus, qui plerunque ex dimidia parte capitis sentiuntur, & vertigini. Perungunt & radice eius sudoris causa eliciendi, quoniam caustica vis ei est. [15] Psyllion alij cynoides, alij chrystallion, alij sicelion, alij cynomyiam appellant, radice tenui, superuacua, sarmētosum fabæ granis in cacuminibus, [16] foliis [g] canino capiti non dissimilibus, semine autem pulici, vnde & nomen: hoc in baccis, ipsa herba in vineis inuenitur. Vis ei ad refrigerandum & discutiendum ingens. Semen in vsu. Fronti imponitur [17] in dolore & temporibus, ex aceto & rosaceo aut posca. [h] Ad cetera illinitur acetabuli mensura sextario [18] aquæ, densat ac contrahit. [19] Tunc terere & [i] crassitudinem illinire oportet cuicunque dolori & collectioni inflammationique. Et vulneribus capitis medetur aristolochia fracta extrahens ossa, & in alia quidem parte corporis, sed maximè capite: similiter pistolochia. [k] Thysselium est non dissimile apio. Huius radix commanducata purgat capitis pituitas.

7 sternumentū. Ch.
8 sparganiō. Ch.
9 autē V.
10 pauca in caules. Diosc.
11 primum foliū exit. Diosc.
12 radicis nucis auellanæ figura.
13 fibrata. V.
14 ossa carpētis. Ve. ossa. Serpētis eadem. V.
15 Spylliō alij cinoidon alij chrysalion, alij ficilicon, alij cilompa app. Ch.
16 foliis coronoponon. Diosc.
17 in capitis dolore V.
18 aqua maceratū, Vet.
19 Hoc. Dal.

ANNOTATIONES.

a Verare, vera dicere. Ennius,

--satin' vates verant ætate in agunda.

Inde verator & veratrix Apud Suet. in Vitellio, veraculus, pro quo legitur perperam vernaculus, *Nullis tamē infestior, quàm veraculis,* inquit, *& mathematicis.* Alij legunt, vericolis, qua forma Iuuenal. *cælicolas* Iudeos appellat, quia *nil præter nubes & cæli lumen adorant.* Et quoniam veratores pro insanis habuerunt, veratrum inde dictum quòd insaniam & amentiam curet. Scalig.

b Aliter hæc Plinius recitat, quàm Dioscor.

c Hæc omnia de trichomane. Dioscorides, præter saporis feruorem. Fortassis Plinius vt aliquādo δριμὺ vertit acerbum, sic στρυφνὸν acre & feruēs reddidit inconsideratè. Genus tenuissimum nasturtij aquatici esse volunt, nascentis in humidis & vmbrosis sepibus.

d Apud Dioscoridem legendum λογχῖτις φύλλα ἔχει πράσῳ ὅμοια, πλατύτερα δὲ καὶ ὑπέρυθρα, πλεκτὰ, non πλεῖστα. Sunt enim, vt in arundine, polygonato, & porro, circa caulem in orbe aduoluta: sed numero pauca: quod etiam monstrant hæc quæ sequuntur verba, ἔχει δὲ καὶ περὶ τὸν καυλὸν ὀλίγα.

e Gethyi modo fibratæ, Th. c. 11. lib. 7. histor.

f Leg. carpentis, si agitati currus pondere obtrita sint ossa.

g Coronopo, Dioscor. Plinius fortassis legit, κυνὸς. Orpheus in Argonauticis ψύλλιον ἀειδὲς vocat, tanquam herbam turpem & deformem aspectu.

h Ad cætera illinitur. Acetabuli mensura in sextario aquæ densat ie ac contrahit. Tunc terere, &c. Cornarius. Ego verò lego, ad cætera cùm illinitur, acetabuli mensura sextario aquæ maceratum densatur, ac contrahitur. Tunc terere &c.

i Aquam quæ concreuit. Dioscor. vulgo, muccillaginem.

k Eam describit Dodonæus cap. 46. libr. 6. nomine hydroselini.

De centaureo, & chelidonia, & panace, & hyoscyamo, & euphorbio, ad oculorum vitia.

CAP. XII.

Oculorum aciem centaureo maiore putant adiuuari, si addita aqua foueantur. Succo verò minoris cū melle [1] [a] culices, nubeculas, obscuritatem discuti, cicatrices extenuari. Albugines quidem etiam iumentorum [2] sideriti. Iam chelidonia suprà dictis omnibus mirè medetur. Panacis [3] radix cum polenta epiphoris imponitur. Hyoscyami semen bibunt obolo, tantundem meconij adiicientes vinúmque, ad epiphoras inhibendas. Adiungunt & gentianæ succum, quem [4] collyriis acrioribus [5] [b] pro meconio miscent. Facit claritatem & euphorbium inunctis. Instillatur plantaginis succus lippitudini. Caligines aristolochia discutit. Iberis adalligata capiti cum quinquefolio, epiphoras, & si qua in oculis vitia sunt, emēdat. Verbascum epiphoris imponitur. Peristereos ex rosaceo vel aceto. Ad hypochysin & caliginem, cyclaminon [6] in pastillos diluunt. Peucedani succum, vt diximus, ad claritatem & caligines, cum meconio & rosaceo. [7] Psyllion illitum frōti epiphoras suspēdit.

1 caligines. Diosc.
2 sideritæ. M. sideritide. Nā. Ch.
3 radicem &c. imponunt. Ch.
4 collyriis quæq. acrioribus. Ch.
5 cum, V.
6 digestum in V.
7 Spyllion. Ch.

ANNOTATIONES.

a Visa suffusionis incipientis, cùm ægri putant oculis muscas & culices obuolitare.

b Lege, cum meconio. Apud Dioscoridem quoque legendum, μετὰ μηκωνίου, non ἀντὶ μηκωνίου.

De anagallide siue corchoro, & mādragora siue circeio, & cicuta, & crethmo agrio, & molybdæna, & capno, & acoro, & iride, & cotyledone, & aeizoo, & andrachne, & erigero, & de ephemero, & de labro Veneris, & de ranunculo, ad oculorum, auriū, narium, dentium, orisque vitia medicinæ.

CAP. XIII.

Ana-

ANagallida [1] aliqui [a] corchoron vocant. Duo genera eius: mas flore phœniceo, fœmina cæruleo, non altiores palmo, frutice tenero, foliis pusillis, rotundis, in terra [2] iacentibus: nascuntur in hortis & aquosis. Prior floret cærulea. Vtriusque succus oculorum caliginem discutit cum melle, & ex ictu cruorem [3] & argema rubens, magis cum Attico melle inunctis. Pupillas dilatat: & ideò [4] hoc inunguntur antè, quibus paracentesis fit. Iumentorum quoque oculis medentur. Succus caput purgat per nares infusus, ita vt deinde vino [5] colluatur. Bibitur & contra angues succi drachma in vino. Mirum, quod pecora fœminam vitant. At si deceptâ similitudine (flore enim tantùm distant) [6] degustauere, statim eã, quæ asyla appellatur, in remedio quærunt: ea à nostris ferus oculus vocatur. Præcipiunt aliqui effossuris, ante Solis ortum, priusquàm quicquam aliud [7] loquantur, ter salutare eam, tum sublatam exprimere: ita præcipuas esse vires. De [8] euphorbio satis dictum [9] est, cuius succus lippitudini, si tumor erit, ita absinthiũ cum melle tritum, itémque Vettonicæ farina [10] conueniet. Ægilopas sanat herba eodem nomine, quæ in hordeo nascitur, tritici folio, semine contrito cum farina [11] permista impositáque, vel succo. Exprimitur hic è caule foliísque prægnantibus, dempta spica, [12] & in trimestri farina digeritur in pastillos. Aliqui & mádragorę vtebantur: posteà abdicata in hac curatione est. Epiphoris (quod certũ est) medetur, & oculorum dolori, radix tusa cum rosaceo & vino. Nam succus multis oculorum medicamentis miscetur. [13] Mandragoram, alij Circeium vocant. Duo eius genera: candidus, qui & mas: niger, [14] quæ fœmina existimatur, angustioribus foliis, quàm lactucæ, [b] hirsutis [15] & caulibus, radicibus binis ternísve rufulis, intus albis carnosis tenerísque, penè cubitalibus. [16] Ferunt mala auellanarum nucũ magnitudine, [17] & iis semen ceu pyrorum. Album hoc alij arsen, alij morion, alij [18] hypophlomó vocant. Huius folia alba, quàm alterius, latiora, vt [19] lapathi satiuæ. Cauent effossuri contrarium ventum, & tribus circulis antè gladio circunscribunt: posteà fodiunt ad occasum spectantes. Succus fit & è malis & [20] caule, deciso cacumine & radice punctis aperta & decocta: vtilis hæc [21] vel surculo. [c] Concisa quoque in orbiculos seruatur in vino. Succus non vbique inuenitur, sed vbi potest, circa vindemias quæritur. Odor grauis [22] eius, sed [d] radicis & mali grauior. Ex albo mala matura in vmbra siccantur. Succus ex iis Sole densatur: item [23] radicis tusæ, vel in vino nigro ad tertias decoctæ. Folia seruantur in muria efficaciùs, aliàs recẽtium succus pestis est: sic quoque noxiæ vires. Grauedinem afferunt etiam olfactu: quãquam mala in aliquibus terris [24] mandantur, nimio tamen odore obmutescunt ignari. Potu quidem largiore etiam moriuntur. [e] Vis somnifica pro viribus bibentium. Media potio cyathi vnius. Bibitur & contra serpentes, & ante sectiones [25] punctionésque ne sentiantur. Ob hæc satis est aliquibus somnum odore quæsisse. [f] Bibitur & pro elleboro duobus obolis in [26] mulso. Efficacius elleborum, ad vomitiones, & ad bilem nigram extrahendam. Cicuta quoque venenum est, publica Atheniensium pœna [g] inuisa, ad multa tamen vsus non omittẽdi. Semen habet noxiũ. Caulis autem & viridis [h] estur à plerisque & in patinis. Leuis hic & geniculatus vt calami, nigricans, altior sæpe binis cubitis, in cacuminibus ramosus: folia coriandri teneriora, graui odoratu: semen aniso crassius: [27] radix concaua, nullius vsus. Semini & foliis refrigeratoria vis, quæ [28] si enecat, incipiunt algere ab extremitatibus corporis. Remedio est, priusquam [29] perueniatur ad vitalia, vini natura excalfactoria. Sed in vino pota, irremediabilis [30] existimatur. Succus exprimitur foliis floribúsque: tunc enim maximè tempestiuus [31] est. Semine trito expressus, & Sole densatus in pastillos, necat [32] sanguine spissando. Hæc [i] altera vis. Et ideò sic necatorum maculę in corporibus apparent. [k] Ad [33] resoluenda medicamẽta vtuntur illo [34] pro aqua. Fit ex eo [35] ad refrigerandum stomachum malagma. Pręcipuus tamen est ad cohibendas epiphoras [36] æstiuas, oculorúmque dolores sedandos circumlitus. Miscetur [l] collyriis, & alios omnes rheumatismos cohibet. Folia quoque tumorem omnem dolorémque & [37] epiphoras sedant. Anaxilaus autor est, mammas [38] à virginitate illitas semper staturas. Quod certum est, lac puerperarum mammis imposita extinguit, Venerémque testibus [39] circa pubertatem illita. Remedia liberationi, quibus bibenda censetur, non equidem præceperimus. [m] Maxima vis natæ Susis Parthorum, mox Laconicæ, Creticæ, Asiaticæ. In Græcia verò Megaricæ, deinde Atticæ. Crethmos agrios [40] [n] gramias tollit oculorum impositus, tumorem quoque polenta addita. Nascitur vulgo [o] molybdæna, id est plumbago, etiam in aruo, folio lapathi, crassa radice, hispida. Hac commanducata si [41] oculus subinde elingatur, plumbum (quod est genus vitij) ex oculo tollitur. [p] Capnos prima, quam pedes gallinaceos vocant, nascens in parietinis & sepibus, ramis tenuissimis, sparsísque, flore purpureo, viridis, succo caliginem discutit: itaque in medicamenta oculorum additur. Similis & nomine & effectu, sed alia est capnos fruticosa, prætenera, foliis coriandri, cineracei coloris, flore purpureo. Nascitur in hortis & segetibus hordeaceis. Claritatem facit inunctis oculis, delacrymationémque, ceu fumus: vnde [42] nomen. Eadẽ euulsas palpebras renasci prohibet. [43] Acoros iridis folia habet, angustiora [44] tantùm & longiore pediculo, radices nigras minúsque venosas, cætero & has similes [45] iridis, gustu acres, odore non ingratas, [46] ructu faciles. Optimæ Ponticæ, dein Galaticæ, mox Creticæ. Sed [47] primę in Colchide iuxta Phasin amnem, & vbicunque in aquosis. Recentibus virus [48] maius, quàm vetustis. Creticæ candidiores Ponticis. Siccantur vtribus in vmbra digitalibus frustis. Necnon inueniuntur, qui oxymyrsinæ radicem [49] acaron vocant: ideóque quidam hanc acaron agrium vocare malunt. Vis ei ad calfaciendum extenuandúmque efficax, contra suffusiones & caligines oculorum succo eiusdem poto, contráque serpen-

1 aliqui acaron. M. acorum. Ch.
2 iacentibus cauliculis. M.
3 & argema, rubentis magis &c. inunctus. Vet.
4 hac. Ch.
5 colluatur. Vet. vino os colluantur. Alij.
6 marem degustauere. Vet.
7 agant. M. fortass. fasiant.
8 euphorbio succo satis M. euphorbio succo satis. Ch.
9 est: lippitudini si tumor est, detur: aut absinthium. M. Est lippitudini si tumor erit. abl. cum mel. tr. item cum. Vet. Ch.
10 conueniet M.
11 permisto impositóque Vet.
12 & cum trimestris Vet.
13 Mandrag. alij Antimelũ alij Circ. Diosc.
14 qui. Vet. & Ch.
15 sine caulibus. Diosc. aequalibus. Vet.
16 Fert. Diosc.
17 & in iis Vet. & in his. Ch.
18 hippophlomon. M.
19 beta, Diosc.
20 foliis praecis. Vet.
21 veluti surcul. Carnar.
22 ei. M.
23 radice tusa. &c. decocta. Vet.
24 mandũtur. Ch.
25 vstionésque. Diosc.
26 mulso, efficaciúsque est quàm elleborum, Vet.
27 radice. M.
28 cito necat. Incipiũt M.
29 perueniat. Ch. & M.
30 existit. Ch.
31 est melior Ch.
32 sanguine M.
33 dissoluenda. M.
34 cum. Vet.
35 & ad Ch.
36 aestuosas. Vet.
37 epiphoram Ch.
38 in, Vet.
39 & circa pubem. Vet.
40 gremias. Ch.
41 oculis subinde religatur M. fortassis vel illinatur. vel, alligetur.
42 nomen accepit. M.
43 Aceron. Ch.
44 tamen. Vet.
45 ederis. Ch.
46 ruptu: Vet. eructu. Vet alij.
47 plurimæ Ch.
48 magis M fortassis vires magis.
49 acaron M & Ch. & sic mox.

tes. Cotyledon paruula herba, cauliculo tenero, pusillo, pingui [50] folio & concauo, [51] vt q coxendices, nascitur in maritimis petrosísque, viridis, radice oliuæ modo rotunda. r Oculis medetur succo. Est aliud genus eiusdem, s sordidis foliis, latioribus densioribúsque circa radicem velut oculū cingentibus, asperrimi gustus, longiore caule, sed pergracili. Vsus eius ad eadē, quę [52] iris. Aeizoi duo genera. Maius in fictilibus vasculis seritur, quod aliqui buphthalmum vocant, alij zoophthalmon, alij stergethron, quod amatoriis conueniat, alij hypogeson, quoniam in subgrundiis ferè nascitur. Sunt qui ambrosiam potiùs vocant, & qui amerimnon: [53] Itali t sedum magnum aut [54] oculum, aut digitellum. Alterum minusculum, quod erithales vocant, alij trithales, quia ter floreat, alij [55] chrysothales, aliqui [56] isoëtes: sed aeizoum vtrunque, [57] quoniam viret semper: aliqui semperuiuum. Maius cubiti altitudinem excedit, crassitudine plusquàm pollicari. Folia [58] cacumine linguæ similia, carnosa, pinguia, [59] largo succo, latitudine pollicari, alia in terram conuexa, alia stantia, ita vt ambitu effigiem imitentur oculi. Quod minus est, in muris parietinísque nascitur & tegulis, fruticosum à radice, [60] & sursum vsque ad cacumen: foliis angustis, mucronatis, succosis, palmo alto caule: radix inutilis. Huic similis est, quam Græci andrachnen agriam vocant, Itali illecebram, pusillis latioribus foliis, [61] breuiori cacumine. Nascitur in petris & colligitur cibi causa. u Omnium harum vis eadem, [62] perfrigerare & astringere. Medentur epiphoris folia imposita, vel succus [63] inunctis. [64] Purgant [65] enim hulcera oculorum, explēntque & ad cicatricem perducunt; palpebras deglutinant. Eædem capitis doloribus medentur, succo vel folio temporibus illitis. Aduersantur phalāgiorum ictibus: aconito verò maius aeizoum præcipuè. A scorpionibus quoque habentem id feriri negant. Medentur & aurium dolori. [66] Item succus inunctus hyoscyami modicè: item Achilleæ, & minoris centaurei, & plātaginis, peucedani cum rosaceo & meconio: acori succus cum rosa. Omnis autem x strigili calefactus infūditur. Cotyledon etiam purulētis, & cum medulla ceruina calefacta. Ebuli radicis tritæ succus [67] linteolo colatus, mox in Sole densatus, [68] cùm opus est, rosaceo dilutus & calefactus, parotidas sanat. Verbenaca quoque: item plantago: item sideritis cum axungia vetere. Narium ozænas emendat aristolochia cum cypero. Dētibus remedio sunt panacis radix commanducata, præcipuè Chironiæ, item succus [69] collutis: radix hyoscyami ex aceto manducata, item polemoniæ. Commanducantur & plantaginis radices, aut colluuntur in aceto decoctæ succo. Et folia sunt vtilia, [70] vel si sanguine gingiuæ putrescant, [71] vel sanguinis sit reiectio. Semen eiusdem apostemata, & collectiones gingiuarum sanat. Et aristolochia gingiuas [72] dentésve cōfirmat. [73] Verbenaca cum radice [74] māducata, & decocta ex vino aut aceto succus [75] collutus: Item quinquefolij radices, decoctæ ad tertias [76] vino aut aceto. Priùs verò quàm decoquantur, aqua marina aut salsa leuantur.

50 folio &c. in Ch. d.
51 vt coxēdicis acetabulum. V.
52 iridi. M.
53 Id alij. M.
54 oculorū. Ch.
55 erysithales. Ch.
56 isoëtes, alij sedum. M.
57 quia vireat. M.
58 in cacumine. Vet.
59 larga. Ch.
60 & foliorum vsque ad cacumē. Ch. & Diosc.
61 & breui caule. M. & breuior cac. Ch
62 refrigerare Ch.
63 inūctus. Vet.
64 Purgat &c. numero singulari tota clausula. Ch.
66 Itē succus hyoscyamos modicus. Ch.
67 linteo. M. & Ch.
68 & cum opus sit. Ch.
69 collutus. V. collutibus. Ch.
70 vel si sāguinea. Vet. vel si gingiuæ. Alij V. expuncto, sanguine.
71 vel si sang. Vet.
72 dentésque. Ch.
73 Verbena cū rad comm. & decoctæ. V.
74 commāducata. Ch.
75 collutu. Vet
76 cum vino. Vet.

Decoctum diu tenendum in ore. Quidam cinere quinquefolij fricare malunt. Et verbasci radix decoquitur in vino ad colluendos dentes. Et hyssopo colluuntur, & peucedani succo, cum meconio: vel radicum anagallidis magis fœminæ succo, ab altera nare, quàm doleat, infuso. [77] Erigeron à nostris vocatur senecio. Hanc si ferro circunscriptam effodiat aliquis, tangátque ea dentem, & alternis ter despuat, ac reponat in eundem locum, ita vt viuat herba, aiunt dētem eum posteà non doliturum. Herba est trixaginis [78] specie & mollitia, cauliculis subrubicundis: nascitur [79] & in tegulis, & in muris. Nomen hoc Græci dederunt, quia vêre canescit. y Caput eius [80] numerosa diuiditur lanugine (qualis est z spinæ) inter diuisuras exeunte. Quare eam Callimachus acanthida appellat, alij [81] pappum. Nec deinde Græcis de ea constat. Alij erucæ foliis esse dixerunt, A alij roboris, sed minoribus multò. Radice alij superuacua, alij neruis vtili, alij potu strangulante. E diuerso quidam regio morbo cum vino dederunt, & contra omnia vesicę vitia: item cordis & iocineris. Renibus extrahere harenam dixere. Ischiadicis drachmam cum oxymelite ab ambulatione propinauere: torminibus quoque [82] in passo vtilissimā, præcordiis etiam cibo ex aceto eam prædicantes, ferentésque in hortis. Nec defuere, qui & alterum B genus facerent. Nec quale esset, [83] demōstrarunt, contrà serpentes in aqua bibendam, edendámque comitialibus dantes. Nos eam Romanis experimentis per vsus digeremus. Lanugo eius cum croco & exiguo aquæ frigidæ trita illinitur epiphoris: [84] costa cum mica salis strumis. Ephemeron folia habet lilij, sed minora, caulem parem, florem [85] cæruleum, semen superuacuum, radicem vnam digitali crassitudine, dentibus præcipuam [86] concisam in aceto, decoctámque vt tepido colluantur. Et ipsa etiam radix mobile sistit. Cauis & exesis [87] imprimitur. Chelidoniæ radix ex aceto trita continetur ore. Erosis veratrum nigrum imponitur: mobiles [88] vtralibet decocta in aceto firmantur. Labrum Venereum vocant C in flumine [89] nascentem. Est ei vermiculus, qui circa dentes [90] necatur, aut cauis dentium [91] cera includitur. Cauendum, ne auulsa herba terram tangat. Ranunculum vocamus, quem Græci batrachion. Genera eius quatuor. Vnum pinguioribus, quàm coriandri, foliis, & ad latitudinē maluæ accedentibus, colore liuido, caule albo, gracili, & radice alba. Nascitur in limitibus humidis & opacis. Alterum foliosius, pluribus foliorum incisuris, altis caulibus. Tertium minimum est, graui odore, flore aureo. Quartum simile huic flore [92] luteo. Omnibus vis [93] caustica, si cruda folia imponantur, pustulásque, vt ignis, faciunt. Ideò ad D lepras & psoras eis vtuntur, & ad tollenda stigmata: causticísque [94] E omnibus miscent. Alopeciis imponunt, celeriter remouentes. Radix in dolore F commanducata diutius, rumpit dentes. Eadem sicca concisa, [95] sternutamentum [96] est. Nostri herbarij [97] strumeam vocant, quoniam medetur strumis & panis, [98] parte in fumo suspensa. G Credúntque ea rursus sata rebella-

77 Erigeron à Græcis, quæ à nostris. M.
78 specie, mollis. Vet.
79 & in M. d.
80 numerosè diuiditur lanugine &c. Corn. in Diosc.
81 pappū. Vet.
82 & in. Ch.
83 demōstrarent. Ch.
84 trita. V.
85 album. Diosc.
86 concisam in acetoque decoctā. Vt. Alij
87 imprimitur. V.
88 vtralibet decocta. Ch.
89 nascent. V.
90 ligatur. Vet. versatur. M.
91 cum cera. V.
92 lacteo. Diosc.
93 caustica. Si cruda fol. imp. pustulas vt ignis. V.
94 medicamentibus. V.
95 sternutamentum est. Ch. sternutamentum est Alij.
96 citat. V. facit. Alij Vet.
97 strumeam Ch.
98 posita. V.

99 curata fuerint Ve. 100 & in plant. Dal. 101 commanducata. Alij. 102 contra foetores, Ch.

bellare, quæ [99] curauerint, vitia: quo scelere [100] & plantagine vtuntur. Oris hulcera intus succus plantaginis emendat, & folia radicésque [101] commanducata, vel si rheumatismo laboret os. Hulcera fœtorémque quinquefolium. Hulcera psyllium. Composita quoque [102] ad fœtorem, vel maximè pudendum vitium trademus. Ergo folia myrti & lentisci pari pondere, gallæ Syriacæ dimidium pondus, simul terere & vino vetusto iparia mandere matutinò, [103] optimum est. Vel ederæ baccas cum casia & myrrha, pari pondere ex vino.[H] Naribus vtilissimum est dracontij semen contritum ex melle, etiamsi carcinomata in his sint. Suggillata hyssopo emendantur. Stigmata in facie, [104] mandragora[I] illita delet.

103 optimum est. M. ex vsu est. Ch.

104 mandragora illinitur. Ch.

ANNOTATIONES.

a Aliud est corchorus, Alexandrinum olus, descriptum cap. 32. lib. 21.

b Densis, δασέσι, sine caulibus. Dioscor. æqualibus. Neutra mandragora caulem habet.

c Concisam in pastillos, τροχίσκους, musto excipi inuoluíque ac in fumo suspendi scribit Theophrastus. Plinius apud Dioscoridem siue Crateuam legit, καὶ θυμωθεὶς οἴνῳ: non, vt in exemplaribus Dioscoridis, διακλυσθεὶς λίνῳ.

d De radicis odore nihil Diosc. At vtriusque mala εὐώδη esse is scribit, odoratu suauia cum quadam grauitate.

e Inde prouerbium Luciano. ὑπὸ μανδραγόρα καθεύδειν. Demosthenes Philippica quarta, ἀλλ' οὐδ' ἀνεγερθῆναι δυνάμεθα, ἀλλὰ μανδραγόραν πεπωκόσιν, ἤ τι φάρμακον ἄλλο τοιοῦτον ἐοίκαμεν ἀνθρώποις. Rhod. cap. 24. lib. 17.

f Succus duobus obolis ex mulso potus, vt veratrum, vomitione atram bilem pituitámque educit: largiore potu interficit. Diosc. Vide Theophrast. cap. 10. lib. 9. Hist.

g Apud Massilienses & Ceos, venenum cicuta temperatum publicè custoditur, idque datur iis qui iustas caussas exhibent, propter quas mors sit expetenda. Sunt autem ferè nimis aduersæ fortunæ, ærumnæ, vel prosperæ blanditiæ: idque ne vel illa perseueret, vel hæc destituat. Valerius cap. 6. lib. 2. Menander apud Strabonem lib. 9 καλὸν κέιον τὸ νόμιμον ἐστὶ φανία. ὁ μὴ δυνάμενος ζῆν καλῶς, οὐ ζῇ κακῶς. Brod. c. 27. li. 2.

h Esu cicutæ, quæ apij hortensis specie incautum fefellerat, ego quendam noui ad extremum vsque vitæ dementem factum.

i Eadem prorsus vis est, quam suprà dixit refrigeratoriam.

k Id est, ad exoluendam medicamentorum acrium vim, vsus est illius aqua dissoluti, vt opij.

l Quæ dolorem leniunt. Dioscor.

m Cornarius legendum putat, Maxima vis natæ finibus Parthorum: quoniam Susa fuerit vrbs non Parthiæ, sed media inter Persiam & Babyloniam. Theophrastus tamen c. 17. 9. Hist. Thrasyam Mantinensem ex Susis cicutam prætulisse omnibus tradit ad venenum conficiendum, atque Homeri testimonio Susis, & in locis frigidis optimam esse.

n τὰς λήμας glamas Festus vocat.

o Vulgo dipsacus secundus, capite rotundo.

p Aristolochia rotunda Fuchsij.

q Acetabulum, oxybaphon. Dioscor.

r φύμασι, non ὀφθαλμοῖς. Diosco.

f Pinguibus Diosc. λιπαροῖς, non ῥιπαροῖς.

t Sedum, inquit Festus, alij sadon appellant, herbam quam Opillius Aurelius sesuuium vocari ait, eamque in tegulis seri, nec quamobrem id fiat indicat.

u Priorum quidem duarum, sed non tertiæ, quæ calfacit, acris est, exhulcerat.

x τῷ ἀπηγχότι.

y Flos luteus celeriter diuisus in pappos abit. Diosc. Locum eum Plinius infœliciter expressit.

z Acanthi vocabulo polysemo deceptus est Plinius.

A Ex illorum iudicio suprà cum trixagine siue chamædry comparauit.

B Maius id est toto habitu, latioribus foliis, nigrioribus, contactu pinguibus, perinde ac si melle oblita forent: frequens nascitur in Allobrogum planitie subiecta castro dominorum de Brixieu.

C Falsum hoc, & à nemine proditum. Herba quidem alarum cauo sinu aquam pluuiam continet, sed in fluuiis minime gignitur.

D ὄνυχας λεπρούς, Dioscor. scabros vngues.

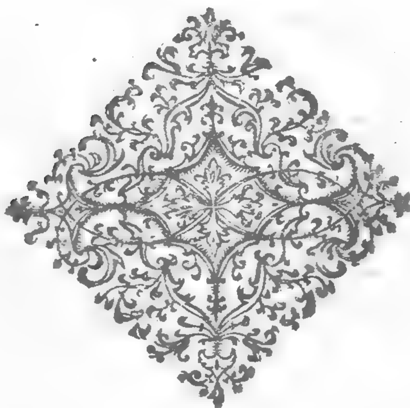
E Hoc falsum, nihil Diosc. quidam legunt, medicaminibus.

F Apud Dioscoridem φορυτοπτομένη appensa. Ex hoc loco restituenda litera Dioscoridis, & legendum φορυματουμένη, quod est longè aptius.

G Idem proditur de iride cap. 20. lib. 21. de siderite & artemisia cap. 5. lib. 26.

H Polypo, vel ozæna vexatis, & obsessis.

I Si principio tamen imponatur.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXVI.

PROOEMIVM.

Reliquæ per membrorum genera medicinæ, & de nouis morbis, & lichenes quid sint, & quando primùm in Italia cœperint, & de carbunculo, & de elephantiasi, & colo.

CAP. I.

SENSIT & facies hominum nouos, omniq; æuo priore incognitos, non Italiæ modò, verumetiam vniuersæ propè Europæ, morbos: tunc quoque [1] nec tota Italia, nec per Illyricum Galliásve aut Hispanias [2] magnopere vagatos, aut alibi, quàm Romæ circáque, sine dolore quidem illos, ac sine pernicie vitæ: sed tanta fœditate, vt quæcunque mors præferenda esset. Grauissimum ex his lichenas appellauere Græco nomine, Latinè, quoniam à mento ferè oriebatur, ioculari primùm lascivia (vt est procax natura multorum in alienis miseriis) mox & vsurpato vocabulo mentagram, occupantem in [3] multis totos vtique vultus, oculis tantùm immunibus, descendentem verò & in colla pectúsque ac manus, fœdo cutis furfure. Non fuerat hæc lues apud maiores patrésque nostros. Et primùm Tiberij Claudij Cæsaris principatu medio irrepsit in Italiam, quodam Perusino equite Romano Quæstorio scriba, cùm Asia apparuisset, inde contagionem eius importãte. Nec sensere id malum fœminæ, aut seruitia, plebésque humilis, aut media, a sed proceres veloci transitu osculi maximè, fœdiore multorum, qui perpeti medicinam tolerauerant, cicatrice, quàm morbo. Causticis nanque curabantur, ni vsque [4] in ossa corpus exustum esset, rebellante tædio. Aduenerúntque ex Ægypto genitrice taliũ vitiorum medici, hanc solam operam afferentes, magna sua præda. Siquidé certum est, Manilium Cornutum [5] ex prætoriis legatum Aquitanicæ prouinciæ, H-S CC. elocasse in eo morbo curandum sese. Accidítque sæpius, vt noua contra genera morborum [6] gregatim sentirentur. Quo mirabilius quid potest reperiri? aliqua gigni repentè vitia terrarum in parte certa, membrísque hominum certis, vel ætatibus, aut etiam fortunis, tanquã [7] malo eligente, hæc in pueris grassari, illa in adultis: hæc proceres sentire, illa pauperes. L. Paulo, Q. Marcio Censoribus, primùm in Italiam carbũculum venisse, Annalibus [8] conscriptum est, peculiare Narbonensis prouinciæ malum: quo duo Consulares obiere condentibus hæc nobis eodem anno, Iulius Rufus, & Q. a Lecanius Bassus, ille medicorum [9] b inscitia sectus, hic verò [10] pollice læuæ manus [11] euulso acu ab semetipso, tam paruo vulnere, vt vix cerni posset. Nascitur in c occultissimis corporum partibus, & plerumque sub lingua, duritia rubens [12] varicis modo, sed nigricans capite, aliàs liuida, corpus intendens, neque intumescés, d sine dolore, sine pruritu, sine alio quàm somni indicio, quo grauatos in triduo aufert, aliquando & horrorem afferens, e circáque pustulas paruas, rariùs febrem, stomachum faucésque cum inuasit, ocyssimè exanimans. Diximus elephantiasin ante Pompeij Magni ætatem non accidisse in Italia, & ipsam à facie sæpius incipientem, in nare [13] prima veluti lenticula: mox [14] inualescente per totũ corpus,

1 non. Ch.
2 magno opere. Ch.
3 multis totos vtique vultus, totósque vtique M. multis & intus totos. Co.
4 ad ossa. Ch.
5 à. Ch.
6 generatim. Ai.
7 malo eligente. M.
8 [illegible] Ch.
9 inscientia. Ch.
10 pollice læua manu euulsa M. fortasse temporal[illegible]
11 deuulso. Vet.
12 aut varices modo nigricans capite sed & alias tantùm corpus intédens neque valde vetũ. Dal. ex M.
13 prima. Vet.
14 inualescenti. Fe.

corpus, maculosa, variis coloribus & inæquali cute, alibi crassa, alibi tenui, [15] dura, ceu scabie aspera: ad postremum verò [f] nigrescente: & ad ossa carnes apprimente, intumescentibus digitis in pedibus manibúsque. AEgypti peculiare hoc malum: & cùm in reges incidisset, populis funebre. Quippe in balneis solia temperabantur humano sanguine ad medicinam eam. Et hic quidem morbus celeriter in Italia [16] restinctus est: sicut & ille, [17] quem [g] gemursam appellauere prisci, inter digitos pedum nascentem, etiam nomine obliterato. Idipsum mirabile, alios desinere in nobis, alios durare, sicuti colum. Tiberij Cæsaris principatu irrepsit id malum. Nec quisquam [18] prior Imperatore ipso sensit, magna ciuitatis ambage, cum edicto eius excusantis valetudinem, legeret nomen incognitum. Quid hoc esse dicamus, aut quas Deorum [19] iras? Parùm enim erant homini certa morborum genera, cùm [20] supra ccc. essent, nisi etiam noua timerentur? Neque ipsi autem homines pauciora [21] opera sua negotia important. Hæc apud priscos erant, quæ memoramus, remedia, medicinam ipsa quodammodo rerum natura faciente, & diu fuere.

15 dura scabie. Ch.
16 restrictus. Ch.
17 quem gemur. a. Ch.
18 id prior. Ch.
19 minas. M.
20 super. Co.
21 opere sua. M.

ANNOTATIONES.

a Huius mentionem facit Dioscorides in præfatione. ἡ τοῦ κρατίστου Λεκανίου Βάσσου πρὸς σὲ διάθεσις, ἣν ἐγνώρισα συνδιάγοντες ὑμῖν, δεῖγμα καὶ σμικρὸν τῆς ἐν σοὶ καλοκἀγαθίας. Hinc colligunt quidam non potuisse Plinium e Dioscoride suas de plātis historias describere: cùm eodem sæculo vterque floruerit, & ingenij sui monumenta reliquerit. Hæc Ioannes Baptista Persij interpres.

b Vel execta parte corporis aliqua, cui malum successit, meo iudicio gangræna: vel malo iam orto ab ignaro medico discissa parte ægra, cum tanta profusione sanguinis vel ob dolorem cum humoris affluxu tanto vt pars emortua sit.

c Cancrum hæc potiùs ostendunt, quàm carbunculum.

d Hoc parùm credibile, nisi venenata materia extincto statim natiuo calore, sensum quoque eius extingueret, & gangrænam afferret: gangrænā enim σφακελισμοῦ hæc signa declarant, non ἄνθρακα.

e Hoc vnum de carbunculo potest intelligi, repugnantibus aliis omnibus commemoratis signis, excepto horrore, qui nonnunquam sentitur in carbunculo,

f Marcellus medicus cap. 19. legisse videtur increscente: at Celsus lib. 3. cap. 25. nigrescere scribit, vt & Plinius.

g Ea phlegmone fuit carbunculosa. Malum id inter manus digitos nascens vocant Lugdunenses vn Fourchon.

Laus Hippocratis. CAP. II.

Hippocratis certè, qui primus medendi præcepta clarissimè condidit, referta herbarum mentione inuenimus volumina: nec minùs Dioclis Carystij, qui secundus ætate famáque extitit: item Praxagoræ & Chrysippi, ac deinde Erasistrati: Herophilo quidem, quanquam subtilioris sectæ conditori, ante omnes celebratam rationem eam, paulatim vsu, efficacissimo rerum omnium magistro, peculiariter vtique medicinæ, ad verba garrulitatémque descendente. Sedere nanque [1] in his scholis auditioni [2] operatos gratius erat, quàm ire per solitudines, & quærere herbas alias aliis diebus anni.

1 in scholis. Dal.
2 occupatis. M.

De noua medicina, & Asclepiade medico, & qua ratione veterem medicinam mutauerit. CAP. III.

Dvrabat tamen antiquitas firma, magnásque confessæ rei vindicabat reliquias, donec Asclepiades ætate Magni Pompeij [1] orandi magister, [2] nec satis in arte ea quæstuosus, [3] vt ad alia sagacis ingenij, huic se repentè conuertit: atque (vt necesse erat homini qui nec id egisset, nec remedia nosset, [4] oculis vsúque percipienda) torrenti ac meditata quotidie oratione blandiens omnia abdicauit: totámque medicinam ad [5] causam reuocando, [6] coniecturam fecit, quinque res maximè communium auxiliorum professus, abstinentiam cibi, [7] aliàs vini, fricationem corporis, ambulationem, gestationes: quæ cùm vnusquisque semetipsum sibi præstare posse intelligeret, fauentibus cunctis vt essent vera quæ facillima erant, vniuersum propè humanum genus circumegit in se, non alio modo, quàm si cælo emissus aduenisset. Trahebat præterea mentes artificio mirabili, [8] vinum promittendo ægris, dandóque tempestiuè, [9] tum frigidam aquam. Et quoniam causas morborum scrutari prior Herophilus instituerat, vini rationem illustrauerat Cleophantus [10] apud priscos, ipse cognominari se [11] frigida dāda præferēs, vt autor est M. Varro, alia quoque blandimenta excogitabat, iam suspendendo lectulos, quorum [12] iactatu aut morbos extenuaret, aut somnos alliceret, iam balineas auidissima hominum cupidine instituendo, & alia multa dictu grata atque iucunda: magna autoritate: nec minore fama, cùm occurrisset ignoto funeri, relato homine ab rogo atque seruato, ne quis leuibus momentis tantam conuersionem factam existimet. Id solùm possumus indignari, vnum hominem è leuissima gente, sine opibus vllis orsum, vectigalis sui causa, repentè leges salutis humano generi dedisse, quas tamen posteà abrogauere multi. Asclepiadem adiuuere multa, quorum cura nimis anxia & rudis, vt obruēdi ægros veste, sudorésque omni modo ciendi, nunc corpora [a] ad ignes [13] torrendi solésve assiduò quærēdi, in vrbe [14] vmbrosa: imò verò [15] tota Italia imperatrice, tū primùm [16] [b] pensili balinearum vsu ad infinitum blandientem. Prætereà in quibusdam morbis medendi cruciatus detraxit, vt in anginis, quas [17] curabant in fauces organo demisso. Damnauit meritò & [c] vomitiones, tunc supra modum frequentes. Arguit & medicamentorum potus stomacho inimicos, quod est magna ex parte [18] vetitum. Itaque nos in primis quæ sunt stomacho vtilia [19] signamus.

1 rhetoricas M.
2 non satis arte ea quæstuosa, vir ad. Ve.
3 vt ad alia quā forum sagacis. Ch.
4 oculis vsque. Ch.
5 casum. M. causas. Ch.
6 coiectura. Vet. & Ch. coniecturalem. Alij Vet.
7 Muretus delet hæc duo verba, aliàs vini. Ego lego, aliquando vini, vt sint quinque ab ea commendata, quæ fuisse dixit.
8 vino. M.
9 iam. Ch.
10 Diospsychros ipse cogn. Cornarius.
11 frigidam dando. M.
12 iactatura. Ch.
13 torrendo sol. ass quærendo. Vet.
14 nimbosa. M. & Ch.
15 toti Italiæ. Alij
16 pensilium bal. vs. ad inf. blādiēte Vet.
17 curabat. Alij
18 verum. Vet. Chiff. Celsus præf. lib. 5.
19 signemus. Vet.

ANNOTATIONES.

a ἐπ' ἥλιον veteres, & vt solis apricatum ἡλιασμὸν vocauerunt.

b Pensiles balneas vocat, extructas ac ædificatas aquis

corriuatis ac deductis, in quibus arte parabatur caldarium, tepidarium, frigidarium, laconicum. Harum assiduus vsus corpus effœminat, vt naturalium corroborat, in quibus sponte aquæ medicatæ scaturiunt.

c Celsus cap. 3. lib. 1. cap. 12. lib. 2. Plutarchus lib. de sanitate tuenda.

Irrisio Magicæ artis, & de lichene, eiúsque remedio, & faucium.

CAP. IV.

SVper omnia adiuuere eum Magicæ vanitates, in tantum euectæ, vt abrogare herbis fidem cunctis possent. [1] AEthiopide herba amnes ac stagna siccari coniectu, tactu clausa omnia aperiri. Achæmenide coniecta in aciem hostium, trepidare agmina, ac terga [2] vertere. Latacen dari solitam à Persarum rege legatis, vt quocunque venissent, omnium rerum copia abundarent, ac multa similia. Vbinam istæ fuere, cùm Cimbri [3] Teutonique terribili Marte vlularent, aut cùm Lucullus tot reges Magorum paucis legionibus sterneret? Curve Romani duces primam semper in bellis [4] [a] cõmerciorum habuere curam? Cur hercule Cæsaris miles ad Pharsaliam famem sensit, si abundantia omnis contingere vnius herbæ felicitate poterat? Non satius fuit AEmilianum Scipioné Carthaginis portas herba patefacere, quàm machinis claustra per tot annos quatere? Siccentur hodie [5] Æthiopide [b] Pontinæ paludes, tantúmque agri suburbanæ reddatur Italiæ. Nam quæ apud eundem Democritum inuenitur compositio medicamenti, quo pulchri bonique & fortunati gignantur liberi, [6] cur nunquam Persarum regi [7] tales dedit? Mirum esset profectò, hucusque prouectam credulitatem antiquorum, salaberrimis ortam initiis, si in vlla re modum humana ingenia nouissent, [8] atque non hanc ipsam medicinam ab Asclepiade repertam, suo loco [9] probaturi essemus euectam vltra Magos etiam. Sed hæc est omni in re animorum conditio, vt à necessariis orsa [10] primò, cuncta peruenerint ad nimium. Igitur demonstratarum priore libro herbarum reliquos effectus reddemus: [11] adiiciemus, vt quasque ratio [12] dictauerit. Sed in lichenis remediis, atque tam fœdo malo, plura vndique aceruabimus, quanquam non paucis iam demonstratis. Medetur ergo plantago trita, quinquefolium, radix albuci ex aceto, [13] ficulnei caules aceto decocti, hibisci radix cum glutino & aceto acri decocta ad [14] quartas. Defricantur etiam [15] pumice, vt rumicis radix trita ex aceto illinatur, & flos visci cum calce subactus. Laudatur & [16] tithymali cum resina decoctum. Lichen verò herba omnibus his præfertur, inde nomine inuento. Nascitur in saxosis, [17] [c] folio vno ad radicem lato, caule vno, [18] paruo, longis foliis dependentibus. Hæc delet & stigmata. Teritur cum melle. Est aliud genus lichenis, petris [19] totum inhærens, vt muscus, qui & ipse illinitur. Hic & sanguinem sistit vulneribus instillatus, & collectiones illitus. Morbum quoque regium cum melle sanat ore illito & lingua. Qui ita curantur, aqua salsa lauari iubētur, vngi oleo amygdalino, [20] hortēsiis abstinere. Ad lichenas & thapsiæ radice vtuntur trita cum melle. Anginæ [21] argemonia medetur sumpta ex vino: hyssopum cum [22] vino decoctum & gargarizatum: peucedanum cum coagulo vituli marini æquis partibus. Proserpinaca cum muria ex mænis & oleo trita, vel sub lingua habita. Itē succus de quinquefolio, potus cyathis tribus. Hic & omnibus faucium vitiis [23] medetur gargarizatus: verbascum tonsillis in aqua potum.

1 Æthiopidis herba Vet.
2 verti, Dal.
3 Teutonésque. Vet.
4 commeatum. Vet.
5 merodie Pomptina. Ch.
6 cui vnquam. Ch.
7 talis est dedita. M. forcassis, data.
8 atqui nos. Vet.
9 probaturi sumus. Vet.
10 primū. aucta M
11 aducie mú que quas ratio. M. adiiciētes. Chiff.
12 dictabit. Chiff.
13 ficulni. Ch.
14 quartanas. Ch.
15 pumica: & rumicis &c illinitur, & flos hibisci. Vet.
16 tithymal cū. M.
17 foliis imuad radicem latis. Vet.
18 longo paruis, Ch.
19 tantum adhærens M. in totū inhærens. Vet. totum adhærens. Ch
20 hortensibus Vet.
21 argemone. Vet.
22 ficu Ce.
23 medetur. Gargarizatur verbascum. M.

ANNOTATIONES.

a Ne militi commeatus deesset, cùm latacen habere possent à Persis.

b Circeis vicinæ in agro Latino, quas viginti trium vrbium fuisse Mutianus prodidit suprà cap. 5. lib. 3. Eas siccare Iulius Cæsar decreuerat sub id tempus quo interemptus est, autore Suetonio. A Cornelio Cethego illæ anteà siccatæ fuerant agerque factus. Liuius lib. 46. Theodoricus posteà rex fossas, per incuriam & neglectum obstructas, & terra limóque adobrutas, rursum purgauit.

c Pugnāt hæc, vnum folium latum esse, & longa dependére. Lego, foliis imis ad radicem latis, caule vno &c. Quænam hæc sit, nondum cõpertum. Britannicum tamen de herbis volumen, Cotyledona minorem montanam vocat, & depingit.

Ad strumas, & ad digitos, & ad pectus, & ad tussim medicinæ.

CAP. V.

STrumis plantago: chelidonia cum melle & axungia: quinquefolium: radix persolatæ item cum axungia, operitur folio suo imposita. Item artemisia: radix mandragoræ ex aqua. Sideritis [1] lata folia, clauo sinistra manu circumfossa adalligantur, custodienda sanatis, ne rursus lata diro herbariorum scelere (vt in [2] quibusdam) rebellet: quod in his, quos artemisia sanauerit, [3] prædici reperio: item in his, quos plantago. [4] Damasonion, quæ & alcea vocatur, sub solstitio collecta, imponitur ex aqua cælesti, [6] folium tritum, vel radix cum axungia tusa, ita vt imposita folio suo operiatur. Sic & ad omnes ceruicis dolores, tumorésque quacunque in parte. Bellis in pratis nascitur, flore albo, aliquatenus rubente. Hanc cum artemisia illitam, efficaciorem esse produnt. Condurdum [6] herba solstitialis, flore rubro, suspēsa in collo, comprimere dicitur strumas: item verbenaca cum plantagine. Digitorum vitiis omnibus, & priuatim pterygiis, quinquefolium medetur. In pectoris vitiis vel grauissimum est tussis: huic medetur panacis radix in vino dulci. Succus hyoscyami etiam sanguinem excreantibus: nidor quoque accensi tussientibus. Item scordotis mixto nasturtio, & resina, [7] cum melle tusa arida. Facit & per se faciles excreationes. Item centaureum maius, [8] vel sanguinem reiicientibus: cui vitio & plantaginis succus medetur. Et Vettonica obolis tribus in aqua, contra purulentas, contráque cruentas excreationes. Persolatæ radix [9] drachmæ ponderis, cum pineis nucleis vndecim. Peucedani succus, pectoris doloribus, [10] & acorum subuenit, & ideò antidotis miscetur: tussi

1 latifolia &c. adalligatur. Vet. & Ch.
2 quibusdā morbus rebellet. Vet. quibusdam diximus, reb. ho
3 e ici. Dal.
4 Damnasoniū, quod aliisma vocant, sub. Vet.
5 nempe folium &c. Vet. folio trito. vel radice. Alij Vet.
6 quoque herba. Ch.
7 & cum Vet & melle. Ch.
8 &. M.
9 didrachma. M.
10 vt &. Vet.

tuſſi daucum: item Scythica herba. Ea demum omnibus pectoris vitiis, tuſſi & purulenta excreantibus, obolis tribus in paſſo.

De verbaſco, & cacalia, tuſſilagine, vel bechio, & ſaluia, ad tuſſim.
CAP. VI.

TOtidem verbaſcum,[2] cuius flos aureus.[3] Tanta huic vis eſt, vt iumentis etiã non tuſſientibus modò, ſed alia quoque trahentibus, auxilietur potu: quod & de gẽtiana reperio. Radix[4] cacaliæ commanducata, & in vino madefacta, non tuſſi tantùm, ſed & faucibus prodeſt. Hyſſopi quoque quinque rami cum duobus rutæ &[5] ficis tribus decocti thoracem purgant. Tuſſim ſedat bechion, quæ & tuſſilago dicitur. Duo eius genera. Syluestris vbi naſcitur, ſubeſſe aquas credunt: & hoc habent ſignum aquileges. Folia ſunt maiuſcula, quàm ederæ, quinque aut ſeptem, ſubalbida à terra, ſupernè pallida, ſine caule, ſine flore, ſine ſemine, radice tenui. Quidam eandem eſſe[6] bechion, & alio nomine chamæleucen putant. Huius aridæ cum radice fumus per harũdinem hauſtus & deuoratus, veterem ſanare dicitur tuſſim: ſed in ſingulo hauſtus paſſum guſtandum eſt. Altera à quibuſdam[a] ſaluia appellatur, ſimilis verbaſco: conteritur ea, & colata[7] calefit, atque ita ad tuſſim lateriſque dolores bibitur: contra ſcorpiones eadem & dracones marinos efficax. Contra ſerpentes quoque ex oleo perungi ea prodeſt. Hyſſopi faſciculus[8] cum quadrante mellis decoquitur ad tuſſim.

1 Totidem obolis bibitur verb. M. 2 cuius eſt flos. Ch. 3 Huic tanta vis, vt. M. 4 chamæleuces, quæ tuſſilago dicitur, commanducata. M. cacaliæ, quæ & leontica vocatur, comm. M. 5 ficubus. Vet. 6 Arcion. M. & Ch. 7 calfacit. Ch. 8 & cum. Ch.

ANNOTATIO.

a Quidam volunt hîc deſcribi ſphacelon Theophraſti: quidam noſtrum ſtachyn vulgarem: alij, orminum vulgare, flore cœruleo: quidam Æthiopida, pectoris morbis vtiliſsimam.

Ad lateris dolores, & pectoris, ad orthopnæas, ad iocineris dolorem, cordis dolori, pulmoni, vrinæ, tuſſi, pectori, hulceribus, renibus, hepaticis, ad vomitiones, & ad ſingultus, pleuriticis, lateri. CAP. VII.

[1]LAteris & pectoris dolores verbaſcum cum ruta ex aqua. Vettonicæ farina bibitur ex aqua calida. Stomachũ corroborat ſcordotis ſuccus, cẽtaureum, gentiana ex aqua potæ. Plantago aut per ſe ſumpta in cibo, aut cum lente alicæve ſorbitione. Vettonica aliàs grauis ſtomacho, vitia tamen ſanat pota, vel foliis commanducata. Item ariſtolochia pota: agaricum manducatum ſiccum, vt ex interuallo merum ſorbeatur: nymphæa heraclia illita: peucedani ſuccus. Pſyllion ardoribus imponitur, vel cotyledon trita cum polenta, vel aeizoum,[a] Molon[b] ſcapo eſt[2] ſtriato, foliis mollibus paruis,[3] radice iiii. digitorum, in qua extrema allij caput eſt. Vocatur à quibuſdam ſyron. Ex vino ſtomacho, & dyſpnœæ medetur: centaureum maius ecligmate: plantago ſucco vel cibo: Vettonicæ tuſæ[4] pondo libra mellis Attici[5] ſemuncia ex aqua calida quotidie bibentibus. Ariſtolochia vel agaricũ, obolis ternis ex aqua calida, aut lacte aſini pota.[c] Ciſſanthemos ad orthopnœas bibitur: item hyſſopũ & aſthmaticis. Peucedani ſuccus in iocineris doloribus, & pectoris lateriſque, ſi febres non ſint. Sanguinem quoque expuentibus ſubuenit agaricum, Victoriati pondere tritum & in mulſi v. cyathis datum. Item & amomon facit. Iocineri priuatim[6] Teucria bibitur recens, drachmis iiii. in poſcæ hemina. Vettonicæ drachma vna in[7] aqua calida cyathis iii. ad cordis vitia, in frigida cyathis ii. Quinquefolij ſuccus iocineris & pulmonis vitiis, ſanguinémque reiicientibus, & cuicunque ſanguinis vitio intus occurrit. Iocineri anagallides mirè proſunt. Capnon herbam qui edêre, bilem per vrinam[8] reddunt. Acoron iocineri medetur, thoraci quoque & præcordiis.[9] Caucon, quæ &[d] ephedra, ab aliis anabaſis[10] vocata, naſcitur ventoſo ferè tractu, ſcandens arborem, & ex ramis propendens, folio nullo, cirris numeroſa, qui ſunt iunci geniculati, radice pallida. Datur ex vino nigro auſtero trita ad tuſſim, ſuſpiria, tormina, & ſorbitione facta, in quam vinum addi conuenit. Item gentiana madefacta pridie contrita denarij pondere in vini cyathis tribus. Geum radiculas tenues habet, nigras, bene olentes. Medetur nõ modò pectoris doloribus aut lateris, ſed & cruditates diſcutit iucundo ſapore. Verbenaca verò omnibus viſceribus medetur, lateribus, pulmonibus, iocinerib[9], thoraci. Peculiariter autem pulmonibus, & quos ab his phthiſis tentat. Radix herbæ conſiliginis, quam nuper inuentam[e] diximus, ſuum quidem & pecoris omnis remedium præſens eſt pulmonum vitio, vel traiecta tantùm in auricula. Bibi debet ex aqua, haberíque in ore aſsiduè ſub lingua. Superficies eius herbæ an ſit in aliquo vſu, adhuc incertum eſt. Renibus prodeſt plantaginis cibus, Vettonicæ potus, agaricum potum, vt in tuſsi.[11] Tripolium in maritimis naſcitur ſaxis, vbi[12] alludit vnda, neque in mari, neque in ſicco, folio iſatis[13] [f]craſsiore, palmo alto, in mucrone diuiſo, radice alba, odorata, craſſa, calidi guſtus. Datur hepaticis in farre[14] decocta.[g] Hæc herba eadem videtur quibuſdam, quæ polium, de qua ſuo loco diximus. Symphonia, vel gromphena,[15] alternis viridibus roſeíſque per caulem foliis, in poſca ſanguinem reiicientibus medetur. Iocineri autem herba[16] melandryum, naſcens in ſegete ac pratis, flore albo odorata. Eius cauliculus conteritur ex vino vetere. Item herba chalcetum è vineis cõtrita imponitur. Faciles præſtat vomitiones radix Vettonicæ, ellebori modo iiii. drachmis in paſſo aut mulſo. Hyſſopum tritum cum melle vtilius, præſumpto naſturtio aut irione:[17] molemonium denarij pondere.[h] Eſt & ſilybo lacteus ſuccus, qui denſatus in gummi, ſumitur cum melle ſuprà dicto pondere: præcipuéque bilem trahit. Rurſus ſiſtunt vomitionem cuminum ſyluestre, Vettonicæ farina: ſumuntur ex aqua. Abſtergent faſtidia, cruditatéſque digerunt, daucum, Vettonicæ farina

1 Ad lateris & Vet. 2 Stricto. Vet. 3 caule, Diosc.

4 pondo, cũ libra mellis Atticĩ ſemũcíam. 5 hemina. M. 6 Teucrion. Vet. 7 aqua calida & c. frigida. Vet. 8 trahunt. M. 9 ephedra ab aliis. M. 10 vocatur. Vet. 11 Triphylion. Ch. 12 allidit. M. alliditur. Vet. alluit. Alij Vet. abludit. Ch. 13 craſsiore caule, palmum alto. Dioſc. 14 cocta. Ch. 15 alternatim. Vet. 16 malundrum. Ch. 17 polemonium. Vet. moleum, vel, moliũ. Ch.

ex aqua mulſa, plantago decocta caulium modo. Singultus[17] hemionium ſedat: item ariſtolochia. Suſpiria clymenos. Pleuriticis & peripneumonicis[18] centaureum maius: item hyſſopum bibitur. Pleuriticis peucedani ſuccus. Halus autem, quam Galli ſic vocant, Veneti[i] cotoneam, medetur lateri: item renibus conuulſiſque & ruptis. Similis eſt cunilæ bubulæ, cacuminibus thymo, dulcis, & ſitim ſedans, raræ radicis, alibi albæ, alibi nigræ. Eoſdem effectus[19] lateris doloribus habet chamærops, myrteis circa caulem geminis foliis, capitibus Græculæ roſæ, ex vino pota. Iſchiadicos dolores & ſpinæ leuat agaricum potum, vt in tuſſi. Item ſtœchadis, aut Vettonicæ farina ex aqua mulſa.

17 hermonium. Ch.
18 centaurium. Ch.
19 in lateris. Ch.

ANNOTATIONES.

a Moly Dioſcoridis folium graminis habet, latius, humi ſparſum, caule quatuor cubitorum, ſiue, vt quidam legunt, digitorum, in cuius ſummo eſt quidpiam allio ſimile. Illa ſuo modo Plinius tribuit, ſed vel mutata, vel deprauata. Aliud moly ſuprà deſcribitur cap. 4. lib. 25. nempe Homericum.

b Lego, Scapo eſt ſtricto, id eſt tenui & exili, quemadmodum Oribaſius legit, καυλὸν λεπτὸν ἔχει.

c Hedera terreſtris Officinarum.

d Iiſdem quoque nominibus appellatur hippouris cap. 13. huius libri.

e Cap. 8. lib. 25. In boum peſtilentia Columella cap. 5. 6. auriculæ partem latiſſimam ænea ſubula circunſcribit, ita vt mananti ſanguine circulus appareat tanquam ductus literæ, o: deinde intrinſecus ex ſuperiore parte medium orbis deſcripti tranſſuit, & foramini facto radiculam læua manu effoſſam, ante ſolis ortum inſerit, quæ cùm à recenti plaga cōprehenſa eſt, ita continetur vt elabi non poſſit, & in pertuſam auriculam omnem morbi vim & peſtilens virus elicit, donec quod ſubula circunſcriptum eſt demortuum excidat.

f Dioſcorides, craſſiore, caule palmum alto (palmum magnum ſiue dodrantem intelligo, nimirum pollices nouē) flore mane albo, meridie purpureo, veſperi puniceo. Duabus drachmis pota aquas per aluum ducit, & vrinas mouet, miſcetur alexipharmacis. Vide cap. 7. & 20. lib. 21.

g Ignoranter hoc Plinius.

h De ſilybo nemo id ſcripſit. Cùm apud Theophraſtum cap. 4. libri 6. Hiſt. de ſcolymo id Plinius legiſſet, quemadmodum & ſuprà cap. 22. lib. 22. retulit, obliuioſè ac oſcitanter hoc loco de ſilybo recitauit. Verum id eſſe monſtrat, quòd totidem ferè verbis de leimonia id refert c. 9. lib. 25. quam ſcolymum eſſe credidit.

i Cydoniæ herbæ meminit Galenus lib. 1. κατὰ τόπους, in eorum catalogo quæ pilos attenuāt. Cydoniam vocarunt, quòd cydonij mali odorem ſpiret.

De omnibus vitiis ventris & remediis, & eorum quæ circà vel intrà ſunt, & de aluo ſiſtenda vel ſoluenda. CAP. VIII.

Plurimùm tamen[1] homini negotij aluus exhibet, cuius cauſa maior pars mortalium viuit. Aliâs enim cibos non tranſmittit, aliâs non continet, aliâs non capit, aliâs non conficit. Eóque mores venêre, vt homo maximè cibo pereat. Peſſimum corporum vas inſtat vt creditor, & ſæpius die appellat. Huius gratia præcipuè auaritia expetitur: huic luxuria conditur: huic nauigatur ad Phaſin: huic[2] profundi vada exquiruntur. Et nemo vtilitatem eius æſtimat, conſummationes fœditate. Ergo[a] numeroſiſsima eſt circa hanc medicinæ opera. Siſtit eā ſcordotis[3] recentis drachma cum vino trita, vel decocta[4] potu. Polemonia quoque & dyſentericis ex vino datur: verbaſci radix pota ex aqua duorum digitorū magnitudine: nymphææ heracliæ ſemen cum vino potū: radix ſuperior è xiphio, drachmæ pōdere ex aceto. Semen plantaginis in vino tritum, vel ipſa ex aceto cocta, aut alica ex ſucco eius ſumpta. Itē cum lenticula cocta, vel aridæ farina inſperſa potioni cū papauere toſto & trito, vel ſuccus[5] infuſus, aut ſuccus Vettonicæ, in vino ferro calefacto. Eadē cœliacis in vino auſtero datur: his & iberis imponitur, vt dictū eſt. Teneſmo radix nymphææ heracliæ è vino bibitur: pſyllium in aqua: acori radicis decoctum. Aeizoi ſuccus aluum ſiſtit & dyſenterias, &[6] tineas rotundas pellit. Symphyti[7] radix dyſenteriam ſiſtit: item dauci. Aeizoum foliis contritis ex vino torminibus reſiſtit. Alceæ ſiccæ farina torminibus pota cum vino. Aſtragalus folia habet lōga inciſuris multis, obliqua circa[8] radices, caules i i i. aut i i i i. foliorum plenos, florem hyacinthi, radices[9] villoſas, implicatas, rubras, præduras. Naſcitur in petroſis, apricis, & iiſdem niualibus, ſicut Pheneo Arcadiæ. Vis ei ad ſpiſſanda corpora. Aluum ſiſtit radix in vino pota: quò fit vt moueat vrinam[b] repercuſſo liquore, ſicut pleraque quæ aluum ſiſtunt. Sanat & dyſentericos in vino rubro tuſa. Difficilè autem tunditur. Eadem gingiuarum ſuppurationi vtiliſsima eſt fotu. Colligitur exitu autumni, cùm folia amiſit: ſiccatur in vmbra. Et ladano ſiſtitur aluus vtroque, quod in ſegetibus naſcitur, contuſo & cribrato: bibitur ex aqua mulſa:[10] item nobili è vino.[11] Lada appellatur herba, ex qua ladanum fit in Cypro, barbis caprarum adhæreſcens. Nobilius in Arabia. Fit iam & in Syria atque Africa, quod toxicon vocant. Neruos enim[12] in arcu circundatos lanis trahunt, adhæreſcente roſcida[13] lanugine. Plura de eo diximus inter vnguenta. Hoc grauiſsimum[14] odore eſt, duriſsimúmque tactu. Plurimùm enim[c] terræ colligit, cùm probetur maximè purum, odoratum, molle, viride, reſinoſum. Natura ei molliendi, ſiccandi, concoquendi, ſomnum alliciendi. Capillum fluentem cohibet, nigritiámque cuſtodit. Auribus cum hydromelite aut roſaceo infunditur. Furfures cutis & manantia hulcera ſale addito ſanat. Tuſſim veterem cum ſtyrace ſumptū. Efficaciſsimū ad ructus. Aluū ſiſtit & chōdris, ſiue pſeudodictamnum: hypociſthis,[15] orobathion quibuſdam dicta, malogranato immaturo ſimilis. Naſcitur, vt diximus, ſub ciſtho, vnde nomen. Hæc areſacta in vmbra ſiſtit aluū ex vino auſtero nigróque vtraq;. Duo enim genera eius, cādida & ruffa. Vſus in ſucco: ſpiſſat, ſiccat: & ruſa magis ſtomachi rheumatiſmos emendat. Pota tribus obolis, ſanguinis excreationes: Cum amylo dyſenterias pota & infuſa. Item verbenaca ex aqua data, aut carentibus febre ex vino ammineo: cochlearibus quinque additis

1 humano generi. M.
2 profunda. Vet.
3 recens. Ch.
4 potus. Ch.
5 infuſus aut potus: & Vettonica. Vet.
6 tanias. Ch.
7 radix pota in vino aluum & dyſ. Ch.
8 radicem. Vet.
9 pilloſas. Ch.
10 Lego, itē ad bilem (id eſt choleram) è vino. Dal.
11 Ledon. M. Dioſ. & Ch.
12 in arcū. M.
13 pinguedine, vt ſupra.
14 onere. M.
15 orobethron. Dioſ. & Ch.

additis in cyathos tres vini. Lauer quoque nascens in riuis condita & cocta torminibus medetur. Potamogeton verò ex vino dysentericis etiam & cœliacis, similis betæ foliis, [16] minoribus tantùm hirsutioribúsque, [17] paulatim supereminens extra [18] aquam, peculiariter refrigerat, spissat. Vsus in foliis, cruribus vitiosis [19] vtilia, & contra hulcerum nomas, cum melle vel aceto. Castor hanc aliter nouerat, tenui folio velut [d] equinis setis, thyrso longo & læui, in aquosis nascentem. Radice sanabat strumas & duritias. Potamogeton aduersatur [20] & crocodilis, itaque secum habent eam, qui venantur [21] illos. Aluum sistit & Achillea. Eosdē effectus prestat & statice vii. caulibus, veluti rosæ capita sustinens. [e] Ceratia vno folio, radice nodosa & magna, in cibo cœliacis & dysentericis medetur. Leontopodiō, alij [22] leucoron, alij dorypetron, alij thorybetron vocāt, cuius radix [f] aluum sistit, purgátque bilem, in aquam mulsam addito pondere denariorum [23] duûm. Nascitur in campestri & gracili solo. Semen eius potum, lymphatica somnia facere dicitur. Lagopus [24] sistit aluum è vino pota, aut in febri ex aqua. Eadem inguini adalligatur in tumore. Nascitur in segetibus. Multi super omnia laudant ad deploratos dysentericos quinquefolium, decoctis in lacte radicibus potis: & aristolochiā Victoriati pondere in cyathis vini tribus. Quę ex suprà dictis calida [25] sumentur, hæc [g] candente ferro temperari aptius erit. E diuerso purgat aluum succus centaurei minoris, drachma in hemina aquæ cum exiguo salis & aceti, bilémque detrahit. Maiore tormina discutiuntur. Vettonica aluum soluit drachmis quatuor, in hydromelitis cyathis nouem. Item euphorbium vel agaricum drachmis duabus cum sale modico potum ex aqua, aut in mulso obolis tribus. Soluit & cyclaminos ex aqua pota, aut balanis subditis: item chamæcissi balanus. Hyssopi manipulus decoctus ad tertias cum sale, [26] pituitas trahit illitus, vel contritus cum oxymelite & sale: pellítque ventris animalia. Pituitam & bilem detrahit peucedani radix. Aluum [27] purgat anagallis ex aqua mulsa: item [28] epithymon, qui est flos è thymo, satureiæ simili. Differentia, [h] quòd hic herbaceus est, alterius thymi albus: quidam hippopheon vocant: stomacho minùs vtilis, vomitiones minùs mouet: [29] sed tormina & inflationes discutit. Sumitur & ecligmate ad pectoris vitia cum melle, & aliquando iride. Aluum soluit, à quatuor drachmis ad sex, [30] cum mellis exiguo salísque & aceti. Quidam aliter epithymum tradunt sine radice nasci [31] tenui, similitudine pallioli, rubens: siccari in vmbra, bibi ex aqua acetabuli [32] parte dimidia, detrahere pituitam bilémque. [33] Aluum leniter [i] soluit & nymphæa in vino austero. Soluit & pycnocomō, erucæ foliis crassioribus & rarioribus, radice rotunda, lutei coloris, terram olente, caule [34] quadrangulo, modico, tenui, flore ocimi. Inuenitur in saxosis locis. Radix eius in aqua mulsa denariorū duûm pondere, [35] & aluum, & bilē, & pituitam exinanit. Semen somnia tumultuosa facit, vna drachma in vino potum. [36] Et capnos strumam discutit. Detrahit bilem polypodion, quam nostri [37] filiculam vocant: similis enim est filici. Radix in vsu, pilosa, coloris intus herbacei, crassitudine digiti minimi, acetabulis cauernosa, ceu polyporum [38] cirri, subdulcis, in petris nascens, aut sub arboribus vetustis. Exprimitur succus aqua madefacta: & [39] ipsa concisa inspergitur oleri vel betæ, vel maluæ, vel salsamento: [40] vel cum pulticula coquitur ad aluum vel in febri [41] leniter soluendam. Detrahit bilem & pituitam, stomachum offendit. Aridæ farina indita naribus [k] polypum consumit. [42] [l] Floret, & semen non fert. Scāmonium quoque [43] dissolutionem stomachi [44] facit, bilem detrahit, aluū soluit, præterquàm si adiiciantur aloës drachmæ duę obolis eius duobus. Est autem succus herbæ ab radice ramosę, pinguibus foliis, triāgulis, albis, radice crassa, madida, nauseosa. Nascitur pingui & albo solo. Radix circa Canis ortū excauatur, [45] vt in ipsa cōfluat succus: qui Sole siccatus, digeritur in pastillos. Siccatur & ipsa, vel cortex. Laudatur natione Colophonium, Mysium, Prienense: specie autem nitidum, & quàm simillimum taurino glutini, fungosum tenuissimis fistulis, citò [46] liquescens, virus [47] redolens, [48] gummosum, [m] linguæ tactu lactescens, quàm leuissimum, cùm [49] diluitur, albescens. Hoc euenit & adulterino, quod fit erui farina & tithymali marino succo, in Iudæa ferè: quod etiam strangulat sumptum. Deprehenditur gustu. Tithymalus enim linguam excalfacit [50] [n] bulbi more, nec antè, nec posteà vtile. [51] Dedêre & per se ex aqua mulsa & sale quaternis obolis. Sed vtilissimè cum aloë, ita vt incipiente purgatione mulsum bibatur. Fit & decoctum radicis in aceto ad crassitudinem mellis, quo lepræ illinuntur: & caput vngitur in dolore cum oleo. Tithymalum nostri herbam lactariam vocant, alij lactucam [52] [o] caprinā: narrántque lacte eius inscripto corpore, cùm inaruerit, si cinis inspergatur, apparere literas, & ita quidam adulteras alloqui maluere, quàm codicillis. Genera eius multa. Primus cognominatur characias, qui & masculus existimatur, [53] ramis digitali crassitudine, rubris, [54] rugosis, quinque aut sex, cubitali longitudine, à radice foliis [55] pendulis, in cacuminibus coma iunci. Nascitur in asperis maritimis. Legitur semen autūno [56] cum coma: siccatū sole tunditur & reponitur. Succus verò incipiente [p] pomorum lanugine defractis [57] ramulis excipitur farina erui, aut ficis, vt cū iis [58] arescat. [q] Quinas autem guttas singulis excipi satis est. Tradūntq; etiā toties purgari hydropicos fico sumpta, quot guttas lactis exceperit. Succus cùm colligitur, [59] ne attingat oculos cauendū est. Fit & è foliis tusis priore minùs efficax. Fit & decoctū è ramis. Est & semē in vsu cū melle [60] decoctū ad catapotia soluēdæ alui gratia. Semē & dētiū cauis cera includitur. Colluuntur & radicis decocto è vino aut oleo. Illinūt & lichenas succo: bibūntq; eū, [61] vt purgent vomitione, & aluo soluta, aliàs stomacho inutilē. Trahit pituitā sale [62] adiecto in potu, bilē aphronitro. Si per aluū purgari libeat, in posca: si vomitione, in passo [r] aut aqua mulsa. Media potio tribus obolis datur. Ficos

16 minor tantùm hirsutiórque paulum supereminēs. Ch.
17 paulum. M.
18 aquam. Refrigerāt, spissant, cruribus. M.
19 vitilibus Vet.
20 &, m. M.d.
21 illos, in M.d. Eos. Ch.
22 leuceorō. M.
23 duorum. Ch.
24 ciet. Vet.
25 sumuntur. M.
26 pituitā. Vet.
27 purgant anagallides Ch.
28 epithymum. Id flos est &c. Dal
29 sedat. M.
30 cū melle, & exiguo salis atque aceti. Ch.
31 tenue, simil. pili. Vet.
32 mensura M.
33 Aluus leniter soluta Ch.
34 quadriangulo Ch.
35 per aluum. Dal.
36 Parotis & strumas Diosc.
37 filiculā. Ch.
38 cirrhis, ῇ πλεκτάνων. Th.
39 ipsa minuta concisa. Ch.
40 aut cum. Ch.
41 leuiter. Ch.
42 Nec floret, nec semen fert. Vet. Florē & semen &c. M.
43 dissolutiones Ch.
44 facit, præter quam si &c duob. Bilem detrahit, aluū soluit. Est autem succus. Vet.
45 vt ex ipsa. Vet vt in ipsam. Alij. Vet. & Ch.
46 liquescit Ch.
47 redolēs, sub lingua lactescens, quam &c. M.
48 gumminosum. Ch.
49 diluatur Ch.
50 bimatu, nec antè nec post vtile, Vet. bimo vsu: nec ante &c. Alij Vet. vsus bimone, nec antē Ch.
51 Dedere per se ex aqua, vel mulsa Vet. & Ch.
52 marinā. Celsus. Column. caprinā. Nos ex lact. Vet.
53 caulibus Diosc
54 succosis. Diosc. & Ch.
55 olea. Diosc penelea. Ch. Lego penè olea.
56 vē & coma Diosc.
57 ramis. Ch.
58 arescat. Chiff.
59 ne manus attingat. Diosc.
60 decocto. Ch.
61 vt purgent M
62 addito. Ch.

à cibo sumpsisse melius est. Fauces vrit leniter.[63] Est enim tam feruentis naturæ, vt per se extrà corpori impositū, pustulas igniū modo faciat, & pro caustico in vsu sit. Alterū genus tithymali[64] myrsiniten vocāt, alij caryiten, foliis myrti acutis & pūgentibus, sed mollioribus, & ipsum in asperis nascēs. Colligūtur comę eius hordeo turgescente, siccatæque in vmbra diebus nouem in Sole marescunt. Fructus non pariter maturescit, sed pars anno sequente, & nux vocatur. Inde cognomen Græci dedēre. Demetitur cum messium maturitate,[65] lauatúrque, dein siccatur, & datur cū papaueris nigri duabus partibus, ita vt si totum acetabuli[66] modus: minus hic vomitionibus, quàm superior, cæteri itē. Aliqui sic & folium eius dedēre, nucem verò ipsam in mulso, aut passo, vel cū sesama. Trahit bile & pituitā per aluum. Oris hulcera sanat. Ad nomas oris foliū cū melle estur. Tertium genus tithymali[67] paralius vocatur siue tithymalis, folio rotundo, caule palmū alto, ramis rubentibus, semine albo, quod colligitur incipiēte[68] vuâ, & siccatū teritur, sumiturque acetabuli mensura ad purgationes. Quartum genus helioscopion appellant, foliis[69] portulacæ, ramulis stantibus à radice quatuor aut quinque, rubentibus, semipedali altitudine, succi plenis. Hoc circa oppida nascitur, semine albo, columbis gratissimo,[70] quod colligitur incipiente vua. Nomen[71] accipit, quoniā capita cū Sole circūagit. Trahit bilem per inferna in oxymelite dimidio acetabulo: cęteri vsus, qui characiæ. Quintū cyparyssiā vocant propter foliorū similitudinē, caule gemino aut triplici nascentem in campestribus: cui eadem vis, quæ helioscopio, aut characiæ. Sextum platyphyllon vocant: alij corymbiten, alij amygdaliten à similitudine. Nec vllius latiora sunt folia. Pisces* necat, aluum soluit, radice vel foliis vel succo in mulso aut aqua mulsa drachmis quatuor. Detrahit priuatim aquas. Septimum dendroides cognominant, alij[72] cobion, alij leptophyllon, in petris nascens, comosissimum ex omnibus[73] maximè cauliculis rubentibus, & semine copiosissimū, eiusdem effectus, cuius characias. Apios ischas, siue rhaphanosagria, iuncos[u] duos, siue tres spargit in terra rubentes, foliis[x] rutæ: radix cæpæ, sed amplior: quare quidam rhaphanum syluestrem vocant. Intus habet[74] mammam candidam, extrà cortices nigros. Nascitur in montosis asperis, aliquando & in[y] herbosis. Effoditur vēre, tusáque in fictili mergitur: delectóque quod supernatat:[75] reliquus succus purgat vtraque parte, sesquiobolo in aqua mulsa. Sic & hydropicis datur acetabuli mēsura, Inspergitur & aridæ radicis farina potioni: iúuatque superiorem partem eius vomitione[76] biles extrahere, inferiorem per[77] aluū. Tormina discutit quodcunque panaces & vettonica,[78] præterquam à cruditate: peucedani succus & inflationes, ructus gignens: item acori radix daucúmve, si[z] lactucę modo sumatur. Ladanum Cyprium potum interaneorum vitiis occurrit: item gentianæ farina, ex aqua tepida fabę magnitudine. Plantago manè sumpta duabus[79] linguis, & tertia papaueris in vini[80] non veteris cyathis iiii. Datur & in

63 & calidæ tam. V.
64 myrtitē. M. myrsitem. Ch.
65 lotū dein de. M. lauatúmque deinde. Ch.
66 modo: minus hic non vom. aptius quàm. M.
67 paraliū. Ch.
68 vua nigrescere. Th.
69 porcilaca. Ch.
70 Hæc superuacua sunt, & repetita ex superioribus periodis.
71 accepit. Vet.
72 cubion. Ch. in e mend.
73 maximis. M. & Ch.
74 carnē. V.
75 relictus succus colligitur, purgat. V.
76 bilē & pituitam. Dal.
77 aluum aqua Ch.
78 præterq. cruditatem Vet.
79 linguis, seu cochlearibus. M. linguulis. Ch.
80 nō veteris. Ch. & al.

somnum euntibus,[A] addito nitro vel polenta, si multò post cibum detur. Colo infūditur hemina succi, vel in febri. Agaricum potum obolis tribus in vini veteris cyatho vno, lieni medetur: & panacis omniū generū radix[81] in mulso. Sed Teucria præcipuè, pota arida & decocta, quātum manus capiat, in aceti heminis tribus. Ad[82] vulnus illinitur eadē cū aceto: aut si tolerari non possit, ex fico vel aqua. Polemonia bibitur ex vino. Vettonica drachma in oxymelitis cyathis tribus. Aristolochia, vt contra serpentes.[83] Argemonia vij. diebus in cibo sumpta, lienem consumere dicitur: agaricum in aceto mulso obolis duobus. Nymphęę heracliæ radix[84] è vino pota, & ipsa consumit. Cissanthemus, drachma bis die sumpta, in vini albi cyathis ij. per dies xl. lienem dicitur paulatim emittere per vrinam. Prodest & hyssopum cum fico decoctum. Lonchitidis radix decocta, priusquàm semen[85] emittat. Peucedani quoque radix decocta, & lieni & renibus. Lien[86] acori potu consumitur. Præcordiis & ilibus vtilissimæ radices. Clymeni semen potum diebus xxx. pondere denarij in vino albo. Vettonicę farina ex melle & aceto[87] scillite pota. Radix lonchitidis in aqua, & Teucrium illinitur. Item scordium cum cera, agaricum cum farina fœnigræci, vesicæ malis,[B] contráque calculos[88] grauissimis cruciatibus, vt diximus, auxilio est. Polemonia ex vino pota: item agaricum. Plantago radice vel foliis potis ex passo. Et Vettonica, vt in iocinere diximus. Item ramici, pota atque illita. Eadem ad strangurias efficacissima. Ad calculos quidam vettonicam & verbenacam & millefolium æquis portionibus ex aqua, pro singulari remedio bibere suadent. Stranguriam discuti & dictamno certum est. Itē quinquefolio decocto ad tertias in vino: hoc & enterocelicis dari atque illini, vtilissimum est. Xiphij quoque radix superior vrinam ciet infantibus.[89] Enterocelicis datur ex aqua, & illinitur vesicæ vitiis. Peucedani succus[90] infantium ramici: & vmbilicis eminentibus psyllion illinitur. Vrinam cient anagallides, acorique radicis decoctum, vel ipsa trita[91] potáque, &[92] omnia vesicæ vitia sanat. Et calculos herba & radix cotyledonis. Itémque[C] genitalium inflammationem omnem, pari[93] pondere caulis & seminis & myrrhæ. Ebulum[94] teneris cum foliis tritum, ex vino potum, calculos pellit: impositum[D] testes sanat. Erigeron quoque cum farina thuris & vino dulci, testium inflammationes sanat. Symphyti radix illita enterocelas cohibet: genitalium nomos hypocisthis alba. Artemisia quoque datur contra calculos ex vino dulci, & ad stranguriam. Dolores vesicæ sedat ex vino nymphææ heracliæ radix. Eadem vis è crethmo, ab Hippocrate admodum[95] laudata. Est autem inter eas quæ eduntur syluestrium herbarum. Hanc certè apud Callimachum apponit rustica illa Hecale:[96] speciésque est batis[97] hortensis. Caulis vnus palmum altus, semen[F] feruens, odoratum, ceu libanotidis, rotundum, siccatum rumpitur: habet intus nucleum candidum, quem aliqui cachryn vocant.[98] Folia pinguia, albicāt veluti oliuę, crassiora, & salsa gustu

81 in aceto mulso V.
82 Vulnera. V. ... Ch.
83 Argemonia. V.
84 in Ch.
85 demittat. Ch.
86 aceto poto M.
87 scilla. Ch.
88 in grauiss. V.
89 ... M.
90 infantibus. Ch.
91 potáque etiam vesica M.
92 omnem, in M d.
93 pōdere seminis caulis V.
94 teneris. Ch.
95 laudata. Dal.
96 Speciésque eius est V.
97 hortensis. Ch.
98 Folio pingui albicāte (sic & Ch.) veluti oliuæ, crassiore, & salso. M.

sa gustu: radices digiti crassitudine tres aut quatuor. Nascitur in maritimis [99] petrosis. Estur crudum coctúmve cum olere, [100] odorati saporis & iucundi. Seruatur etiam in muria: [101] præcipui vsus ad stranguriam, folio, vel caule, vel radice ex vino. Colorem quoque corporis gratiorem facit, [102] verùm æquo largior inflationes. Aluum soluit decocto vrinámque, & à renibus humorem trahit. Sic & althææ siccæ farina in vino pota, stranguriam tollit, efficaciùs addito dauco. Lieni quoque vtilis. Aduersus serpentes bibitur. Iumentis quoque in pituita, aut stranguria hordeo inspersa succurrit. Anthyllio est lenti [103] simillima, quæ in vino pota vesicas vitiis liberat, sanguinem sistit. Altera est anthyllis, chamæpityos similis, flore purpureo, odore graui, radice intubi.[104] Vel magis cepæa, similis portulacæ, nigriore radice, sed inutili, nascens in litoribus harenosis, gustu amara. In vino cum asparagi radice vesicæ plurimùm prodest. Eadem præstat hypericon, quam alij chamæpytin, alij [105] corion appellant, [106] oleraceo frutice, tenui cubitali, rubente, folio rutæ, odore acri, semine in siliqua nigro, maturescente cum hordeo.[G] Natura [107] semini spissandi, aluum sistit: vrinam ciet: [108] ad calculos vesicæ cum vino bibitur. Est aliud hypericon, quod alij [109] corin appellant, folio [110] tamaricis, & sub ea nascitur, sed pinguioribus foliis [111] & minùs rubentibus, odoratum, palmo [112] altius, leniter suaue, [113] aculeatum. Vis semini excalfactoria, [114] & ideò inflationem facit enterocelis: sed stomacho non inutile, præcipuum ad stranguriam, si exhulcerata non sit vesica. Medetur & pleuriticis ex vino potum. Vesicæ autem [115] callitrichon trita simul cum cumino & data ex vino albo. Verbenaca quoque [116] foliis decocta ad tertias, vel radix eius è mulso [117] calido calculos eiicit. Item perpressa, quæ Aretij & in Illyrico nascitur, in aqua decocta è tribus heminis ad vnam, & pota. Trifolium ex vino sumptum, [118] & chrysanthemum [119] [H] primum. Anthemum quoque calculos eiicit, paruis à radice foliis quinis, caulibus longis duobus, flore roseo: radices tritæ per se, ceu [I] lauer crudum. Silaus nascitur [120] glareosis & perennibus riuis, cubitalis, apij similitudine. Coquitur, vt [K] olus [121] acidum, magna vtilitate vesicæ: quæ si scabiem sentiat, panacis radice [122] sanatur, aliter inutile vesicis. Calculos pellit, malum erraticum, radicis libra in vini congio decocta ad dimidias: inde heminæ sumuntur per triduum. Reliquum ex vino [123] cum sio, & vrtica marina, & daucum, & plantaginis semen ex vino. Et [M] herba Fuluiana trita ex vino: & hæc nomen inuentoris habet, nota tractantibus, vrinas ciet. Scordion testium tumores sedat. Hyoscyamum genitalibus medetur: peucedani succus ex melle, & semen, stranguriæ: agaricum obolis tribus in vini veteris cyatho vno: trifolij radix drachmis duabus in [124] vino: dauci vna drachma, vel seminis. Ischiadici & semine & foliis erythrodani tritis sanantur, panace [125] pota: & infricata polemonia, aristolochiæ decocto folij.

99 & petrosis. Dioscor. 100 odoratum, saporisque Vet. 101 præcipuique vsus eius. Vet. 102 verùm largior inflationes eius soluit. Decocta vrinã & à ren. M inflationes facit. Aluum &c. Alij Vet. verùm largior quoque inflationem. Aluũ Vet. 103 simillima, nascens in littoribus arenosis gustu amara (subsalsa Diosc.) quæ in vino &c. intubi. Sed id magis cepæa &c. inutili. In vino &c. Diosc. 104 Vesica magis cepæa medetur, similis. Vet. vel magis medetur. Cepæa similis. Ch. 105 corissum Ch. 106 surculaceo Diosc. & Vet. 107 semini, in M. d. 108 ad calculos, in Ch. d. 109 caro. Ch. 110 erica. Diosc. 111 & minoribus, ac rubentibus. Vet. 112 non altius. Diosc. altius, suaue, & ideò inflationem facit, & stomacho non inutile præ. M. 113 acutum Diosc. 114 & ideò ad inflationem facit, sed stomacho non inutile. Vet. & ideo infl. facit, sanat in enterocelis Alij Vet. 115 callitriche. Vet. callitrix. Ch. 116 cum foliis. Vet. & Ch. 117 caldo. Ch. 118 & chrysanthemum. Antemis quoque Ch. 119 potum. Vet. 120 glabriosis. Ch. 121 atrum. Vet. 122 sanatur, aliter inutili. Vesicæ calculos. M. 123 sicut & sion Vet. cum conyza. Vet. 124 vino dulci: vna dr. M. vel vna drachma seminis. Vet. 125 poto M.

Agarico quidem & neruus, [126] qui [N] platys appellatur, & humerorum dolor sanatur, obolis tribus in vini veteris cyatho vno [127] poto. Quinquefolium ischiadicis & bibitur & imponitur. Itẽ scammonia decocta [128] cũ hordei farina. Semẽ hyperici vtriusque bibitur ex vino. Sedis vitia & attritus celerrimè sanat plãtago: condylomata quinquefoliũ: sedem [129] conuersam cyclamini radix ex aceto.[130] Anagallis cærulea [131] procidentia sedis retro agit: è diuerso rubens proritat. Cotyledon condylomata & hæmorrhoidas mirè curat. Testium tumores acori radix decocta in vino [132] tritáque & illita. Intertrigines negat fieri Cato, absinthiũ Ponticum [133] secum habentibus.

126 qui platys. Ch. 127 potis. Vet. 128 & cũ. Ch. 129 euersã. Vet. 130 Anagallidum. M. & Ch. 131 procidẽtiam. Vet. & Ch. 132 tritáque illita. Ch. 133 siccum Vet.

ANNOTATIONES.

a Plurima, occupatissima.
b Caussam cur vrinam moueat, de suo reddit Plinius.
c Ob id terrenum suprà vocatur.
d Myriophyllon aquaticum Dodonæi.
e Dodonæi ophioglosson.
f Hoc quidem valde alienum, bilem purgare, & aluũ sistere. Mirum verò, quod historiã huius plantæ à Dioscoride prolixè tractatam ne Plinius quidem attigerit. Vide cap. 12. lib. 27.
g Nam præter adstringentem vim plantarum suprà memoratum, ferrum candens, in eo liquore extinctum qui bibitur, aluum potentius cohibet.
h Lego, quod hoc herbaceum est, alterum verò thymum album. Quidã &c. vtile &c. Id est quod cap. 10. li. 21. tradidit, Thymi esse duo genera: alterum candidum, quod solum nomine thymi Dioscorides describit: alterum nigricans, quod hic vocat herbaceum. Serpyllum zygin vocat Dioscorides, Theop. ἑρπυλλον θυμώδης.
i Imo potius retinet. Plinius negligenter id prodit.
k Collo suspensa prohibet, vt aiunt, ne polypus in naribus gignatur. Theophr.
l Nec floret, nec semen fert.
m Hoc signum fallax & incertum esse Diosc. tradit.
n Bulbi more, nec ante cibos, nec posteà vtile, &c. Purgans medicamentum dari etiam solitum post cibos, ostendit mox. Bulbi autem omnes Dioscoridi acres sunt.
o Columella & Celsus marinam.
p Vindemiarum tempore. Dioscor. Auctor, ex quo Plinius transcripsit, tempus intellexit, quo μῆλα, id est, cydonia, lanuginosa esse incipiũt, nempe Augustum mensem.
q Septem etiam, si pueris detur. Hippocrates lib. 4. de rat. vict. in mor. acut. ad finem.
r Erosionibus dentium imponitur, lac, dolorémque mitigat, dẽtibus aliis cera munitis, ne defluẽs fauces & linguam offendat. Diosc.
s Nam dulcia ventriculum euertunt, & vomitiones concitant.
t Tusus & aquæ inspersus. Diosc.
u Tres, aut quatuor. Theophr.
x Longioribus, angustioribus, pallidis.
y χαλκώδη, Theophr. cap. 9. lib. 10. histor. silice saxosis. Plinius legit χλοώδη.
z Ex aceto & oleo.
A Vt eius frigiditas temperetur. Additur autem nitrum si caussa est doloris impeditíque somni crassus & flatuosus vapor: polenta verò, si acer & biliosus humor.
B Vtroque eo remedio calculi frangũtur, & viæ aperiuntur, per quas fracti exeant.
C τοὺς ἐν αἰδοίοις φιμοὺς χαλᾷ. Dioscorides: pudendorum præclusiones & capistrationes laxat. Sed myrrhæ nullam mentionem facit.
D Duros, herniosos, tumentes.
E Crithmum, vulgo portulacam marinam, autor cõfundit cum empetro, quod Narbonenses vocãt *Bacilles*, quasi Batidas, & Northmani *Percepierre*, ob id puto, quòd iisdem locis nascuntur, & pariter eduntur in acetariis.
F In Dioscoride est, crithmi fructum lanotidi si-

milem, odoratum, mollem, rotundum, ſiccum diſrumpi, & intus habere ὡς πυῤῥὸν σπέρμα, ſemé veluti ruffum: autor legiſſe videtur ὡς πυρῶδες.

G Hoc falſum, & à Dioſcoride non memoratum.

H Lego, potum. Dioſcoridi, & reliquis herbariis vnicum tantùm genus chryſanthemi eſt. Chryſãthum vocat Virgilius in Culice. *Chryſanthúſque, ederæque nitor pallente corymbo.* Quidam & buphthalmum chryſanthemum eſſe volunt.

I Præcipuè quod Galli vocant *Creſſon.*

K Oxylapathum.

L Sic vocari puto ariſtolochiam, præcipuè rotundã, quam malum terræ, & venenum terræ ſuprà nominauit cap. 8. lib. 25.

M Vrticam Græcam eſſe volunt: alij ſaxifragiam albam.

N Sic tendinem latum vocari puto, qui in calcem inſeritur.

De pulegio, & argemone. CAP. IX.

ALij adiiciunt & pulegium: quod ieiunus qui legerit, ſi poſt ſe alliget, inguinis dolores prohibet aut ſedat cœptos. [1] [a] Inguinaria (quam quidam argemonem vocant) paſſim in vepribus naſcens, vt proſit inguinibus, in manu tantùm habenda eſt. Panos ſanat panaces cum melle: plantago cum ſale: quinquefolium: perſolatæ radix, [2] vt in ſtrumis: item damaſonium: verbaſcum cum ſua radice tuſũ, vino aſperſum, folióque inuolutum, & ita in cinere calfactum, vt imponatur calidum. Experti affirmauere, plurimũ referre ſi virgo imponat nuda, ieiuna [3] ieiuno, & manu ſupina tãgens dicat: Negat Apollo peſtem poſſe creſcere, quam nuda virgo reſtinguat: atque ita [4] retrorſa manu ter dicat, totiéſque deſpuant ambo. Medetur & radix mandragoræ ex aqua: radicis ſcammoniæ decoctum cum melle: ſideritis [5] cum adipe veteri: vel Chryſippea cum ficis pinguibus, & hæc ab inuentore habet nomen.

1 Inguinalis, quam quidam argemonio. Ch.
2 Vt & ſtrumas. Vet.
3 ieiuno, in Ch. d.
4 retorſa M. fortaſſis retorta.
5 cũ adipe vetere contuſa, mar rhubiũ cũ axungia vetere: vel Chryſippios cum. Ch.

ANNOTATIO.

a Alia hæc quàm bubonium deſcriptũ c. 5. li. 27. Quibuſdã cruciata deſcripta Dodonæo c. 78. li. 4.

De nymphæa, & abſtinentia & appetentia Veneris, & de ſatyrio erythraico, & crategi, & ſideriti.

CAP. X.

VEnerem in totum adimit, vt diximus, nymphæa [a] heraclia, [1] eadem ſemel pota, in xl. dies. Inſomnia quoque Veneris à ieiuno pota, & in cibo ſumpta. Illita quoque radix genitalibus, inhibet non ſolùm Venerem, ſed & affluentiam genituræ: ob id [b] corpus [2] alere vocémque dicitur. Appetentiam Veneris facit radix è xiphio ſuperior, data potu in vino. Item quam [3] crethmon agrion appellant: & [4] horminos agrios, cum polenta contrita. Sed inter pauca mirabilis [c] eſt orchis herba, ſiue ſerapias, foliis porri, caule palmeo, flore purpureo, gemina radice, teſticulis ſimili, [d] ita vt maior, ſiue (vt aliqui dicunt) [5] durior, ex [6] aqua pota excitet libidinem: minor ſiue mollior, [7] è lacte caprino inhibeat. [e] Quidam folio ſcillæ eſſe dicunt [8] læuiori ac minori, caule ſpinoſo. [9] Eiúſque radices ſanant oris hulcera, [f] [10] thoracis pituitas, aluum ſiſtunt è vino potæ. [g] Concitatricem vim habet [11] ſatyriõ. Duo eius genera: vna lõgioribus foliis, quàm oleæ, caule quatuor digitorum, flore purpureo, radice gemina ad formam hominis teſtium, alternis annis intumeſcente ac reſidente. Altera [12] ſatyrion orchis cognominatur, & [13] fœmina eſſe creditur. [h] Diſtinguitur internodiis & ramoſiore frutice, [14] [i] radice faſcinis vtili. Naſcitur ferè iuxta mare. Hæc [15] tumores & vitia partium earum [16] erumpentia cum polenta illita ſedat, vel per ſe trita. Superioris [17] radix [18] in lacte ouis colonicæ data, neruos intendit: eadem ex aqua remittit. Græci ſatyrion, foliis lilij [19] rubri, minoribs, & tribus non amplius è terra exeuntibus tradunt, caule læui, cubitali, nudo, [20] radice gemina: cuius inferior pars & maior mares gignat, ſuperior ac minor fœminas. [21] Et aliud genus ſatyrij (erythraicon appellant) ſemine [k] viticis maiore, læui: [22] duræ radicis cortice [23] rubro intus album includi, ſapore [24] ſubdulce: [25] ferè in [26] montoſis inueniri. Venerem, etiam ſi omnino manu teneatur radix, [27] ſtimulari, [28] adeò ſi bibatur in vino auſtero. Arietibus quoque & hircis ſegnioribus in potu dari. Et à Sarmatis equis ob aſſiduum laborem pigrioribus in coitu, quod vitium proſedamum vocant. Vim eius reſtinguit aqua mulſa aut lactuca ſumpta. In totum quidem Græci, cùm concitationem hanc volunt [29] ſignificare, ſatyrion appellant, [l] ſic & crategin cognominantes, & [30] thelygonon, quarum ſemen teſtium ſimile eſt. Tithymali quoque ramorum medullam habentes, ad Venerem proniores fieri dicuntur. Prodigioſa ſunt, quæ circa hoc [31] tradidit [m] Theophraſtus, autor alioqui grauis ſeptuageno coitu duraſſe libidinem contactu herbæ cuiuſdam, cuius nomen [32] ſpeciémque non poſuit. Sideritis adalligata varices minuit, & ſine dolore [33] præſtat. [34] Podagræ morbus rarior ſolebat eſſe, non modò patrum auorúmque memoriâ, verumetiam noſtra, peregrinus & ipſe. Nam ſi Italiæ fuiſſet antiquitus, Latinum nomen inueniſſet. Inſanabilis nõ eſt credendus: quippe quoniam [35] & ſponte [36] deſiit, & in pluribus curâ. Medentur panacis radices cum vua paſſa: ſuccus hyoſcyami cum [37] farina vel ſemen, ſcordion ex aceto: iberis, vti dictum eſt. Verbenaca cum axungia trita, cyclamini radix, cuius decoctum [38] & pernionibus prodeſt. Podagras refrigerat radix [39] è xiphio, ſemen è pſyllio, cicuta cum lithargyro aut axungia, aeizoum in primo impetu podagræ rubentis, hoc eſt, calidæ. Vtrilibet verò conuenit erigeron cum axungia, plantaginis folia trita addito ſale modico, [40] argemonia tuſa ex melle. Medetur & verbenaca [41] illita, aut ſi pedes macerentur [42] in eius decocto. Et lappago, ſimilis [43] anagallidi, niſi eſſet ramoſior ac pluribus foliis aſpera, rugoſa, aſperioris ſucci, grauis odoris: quæ [44] talis eſt, mollugo vocatur: ſimilis, ſed aſperioribus foliis, aſperugo. Superioris ſuccus expreſſus pondere xj. denariorum [45] in vini cyathis duobus quotidie ſumitur. Præcipuè verò liberat eo

1 τὸ eadem vocat. Dal.
2 habere. Ch.
3 cremnon. Ch.
4 horminũ agrion cum pol. contritum. V. ormenos agrios cum pol. contritus. Ch.
5 tenuior. Ch.
6 lacte caprino Dioſ.
7 ex aqua. Dioſc. ſic paulo pòſt.

8 læuiore ac minore. Ch.
9 Eiuſque, in M. & Ch. d.
10 & thor. Vet.
11 vt ſatyr. V.
12 ſatyrias. Ch.
13 fœminã. Ch.
14 ſemine acri, radice inutili. Alij, radice faſcini. Naſc. Ch.
15 tumores diſcutit, & vitia corporis ſerpẽtia. Dioſc.
16 erumpẽtia, in Ch. d.
17 quoq. radix. Dal.
18 in lacte ouino data. M.
19 rubris, &c. in terrã vrgentibus tradunt &c. Dioſcor.
20 in magnitudine mali. Dioſc.
21 eſt aliud. CH
22 duro. V.
23 ruffo. Dio. & Ch.
24 dulce. Dioſc.
25 fertur. M.
26 montuoſis. M.
27 ſtimulat. M.
28 magis adeò. Vet.
29 ſignificare. M.
30 thelygono & arrenogonon. Ch. leg. thel & arrenogonon.
31 tradit. M. & Ch.
32 genúſque. CH.
33 perſanat. Ch.
34 Hinc eſt alterius capitis initium in Vet. Ch.
35 & in multis ſponte. CH.
36 deſiit, & in pluratur. Vet.
37 farina ſeſama. V.
38 & in pern. Ch.
39 ex pern. Ch.
40 argemone. V & M.
41 illita ad pedes in aqua decocta. Vet. & M. aiss.
42 in aqua in qua decocta ſit. Ch.
43 galio. Dodon.
44 mollis eſt. D. Ar.
45 in vini. Ch.

rat eo malo phycos thalassiō, id est, fucus marinus, lactucæ similis, qui [46] conchyliis substernitur: non podagræ modò, sed omnibus articulorum morbis impositus, priùs quàm exarefiat. Tria autem genera eius: latum, & alterum longius, quadantenus rubens: tertium crispis foliis, quo in Creta vestes [47] tinguntur, omnia eiusdem vsus. Nicander ea & aduersus serpentes in vino dedit. Salutare est & semen eius herbæ, quam psyllion [48] appellauimus, madefactum aqua, admistis in heminam seminis, resinę Colophonię cochlearibus duobus, thuris vno. Laudantur & mandragoræ folia cum polenta tusa.

46 conchis insternitur. Th. id est, innascitur.
47 tinguunt. Ch.
48 nomina uimus. Ch.

ANNOTATIONES.

a Heracliam vocat, quòd radix, vt ait Diosc. ῥοπαλοειδὴς sit, id est, clauæ similis, nempe Herculis: aut quòd natam fabulentur nympha zelotypia erga Herculem mortua. Vide cap. 7. lib. 25.

b Quoniam habiliores sunt, & voce magis canora, qui Venere non vtuntur.

c Hæc reponenda ita sunt. Est orchis herba. Duo eius genera. Vna &c. ac residente. Nascitur ferè circa mare. Altera serapias orchis cognominatur &c. creditur, foliis porri, &c. habet vt satyrion. Hæc & tumores & vitia &c. trita.

d Hæc de primo orchi Dioscorides, non de serapiade.

e Ex Theophrasto legendum, Quidam folio scillæ esse dicunt, leuiori, ac minori, caule cuiuis tritici generi simili, aut acantho, & hoc rectè. Nam caulis læuis, gracilis vt tritici, enodis vt acanthi, nullis vel paucis foliis vestitus, spicam eleganter, congestis floribus densam profert. Lege & apud Theophrast. τὸν δὲ καυλὸν ὁμοιότατον ὁποίῳ μὲν τοῦ πυροῦ ἢ ἀκάνθῃ. Sic enim vocat Dioscorides quod nos acanthum dicimus.

f Hoc in Dioscoride non legitur, nec verisimile est, cùm adstringat.

g Arbiter in Satyra, *Ita est, inquit Quartilla. Quicquid Satyrij fuit, Encolpus ebibit.* Ac rursum, *Illinc puella penicillo, quod & ipsum Satyrio tinxerat, Ascylton opprimebat.*

h Hæc negligenter à liberto Plinij ex historia cratæogoni orcheôn ac satyriorum descriptioni inserta sunt.

i Radice bulbosa, mali magnitudine, fulua, intus oui modo candida, sapore dulci & ori iucundo. Dioscor. Plinius hæc valde peruertit, miscens orcheôn satyriorúmque descriptiones, quæ Venerem concitant, tum etiam cratæogoni, quod ad mares gignendos valet, atque phylli thelygoni, & arrhenogoni, quorum historia diuersa est Theophrasto & Dioscoridi. Repetitur historia cynosorcheos & cratæogoni infrà cap. 8. 27. lib.

k λίνου, non ἀγνου, lini. Dioscor.

l Lego, Sic & cratæogonon cognominantes, quod distinguitur internodiis numerosiore frutice, semine acri, radice inutili, & arrhenogonum, cuius semen &c. Sic restituendus hic locus solo transpositu periodorum corruptissimus.

m Cap. 20. libr. 9. histor. Ioannes Leo in Africa sua radicis Surnach meminit, in occidentali parte Atlantis crebræ, quæ in eclegmate sumpta penem inflat, & roborat: Venerem auget, vel si quis in eam tantùm casu minxerit, credentibus incolis cùm eam virgines perminxissent incautæ, sine virorum concubitu grauidatas fuisse. Satyrij radicem hanc esse puto.

Medicinæ generales de pedibus, talis, articulis, neruis, & remedia contra morbos qui totum corpus occupant, & de mirthryda, & vigiliis, & paralysi, & de febribus frigidis, & febre iumentorum, & phreneticis, & chamæacta, & aeizoò, & de igne sacro. CAP. XI.

TAlis verò tumentibus limus aquaticus cū oleo subactus mirè prodest. Articulis succus è centaureo minore. Idem neruis vtilissimus. Item centauris. Vettonica neruis discurrentibus per scapulas, humeris, spinæ, lumbis [1] pota, [2] vt in iocinere. Articulis quinquefolium impositum. Mandragoræ folia cum polenta, vel radix recens tusa cum cucumere syluestri, vel decocta in aqua. [3] Cubitorum ac pedum rimis polypodij radix. Articulis succus hyoscyami cum axungia. Amomi succus cum decocto: item centunculus decocta, vel muscus recens ex aqua [4] obligatur, donec inarescat: item lappæ boariæ radix è vino pota. Cyclaminos decocta in aqua perniunculos curat, omniáque alia frigoris vitia. Perniunculos curat & cotyledon cum axungia: folia ex batrachio: epithymi succus. Clauos pedum extrahit ladanum cum castoreo: verbenaca ex vino. Nunc peractis malis, quæ mēbratim sentiuntur, dicemus de his, quæ totis corporibus grassantur. Remedia autem hæc communia [5] inuenio. Ante omnes [6] potam [a] dodecatheum, de qua diximus. Deinde panacis omnium generum radices, peculiariter lōginquis morbis, & semen interaneorum [b] vitiis. Ad omnes verò corporis dolores succum ē scordio: item Vettonicæ, quæ pota colorem plumbeū corporis priuatim emendat, gratioreḿq; [7] reducit. Geranion aliqui myrrhin, [8] alij merthryda appellant. Similis est cicutæ, [c] foliis minutioribus, & caule [9] breuiori, rotundo, saporis & odoris iucundi. Nostri sic eā tradūt. [d] Græci foliis candidioribus paulò quàm maluæ, caulibus tenuibus, pilosis, ramosam ex interuallis [10] binûm palmorum, & [11] in his foliis, inter quæ in cacuminibus capitula [12] sint gruum. Alterum genus foliis anemones, diuisuris longioribus, radice mali modo rotunda, dulci, reficientibus se ab imbecillitate vtilissima & fere talis [13] vera est. Bibitur cōtra phthisin drachma in vini cyathis tribus bis die. Item contra [14] inflationes: & cruda idem præstat. Succus radicis auribus medetur. [15] Opisthotonicis semen drachmis quatuor cum pipere & myrrha potum. Phthisin sanat & plantaginis succus, si bibatur, & ipsa [16] decocta. In cibo cum sale & oleo, & à somno matutino refrigerat. Eadem datur his, quos atrophos vocant, interpositis diebus. [17] Vettonica phthisicis ecligmate cum melle fabæ magnitudine: Agaricum potum duobus obolis in passo, vel daucō cum [18] centaureo maiore in vino. Phagedænis (quod nomen [19] sine modo [20] exedentium est, & aliâs hulcerum) tithymali medentur cū [21] sesamis sumoti. Inter mala [22] vniuersi corporis vigiliæ sunt plerisque. Harum remedio monstratur panaces, clymenos, aristolochia, & odore, & peruncto capite: aeizoum, siue sedum si inuolutum panno nigro, ignorantis pul-

1 posita. M. fortassis, imposita.
2 & iocineri. Vet.
3 Digitorū in pedibus rimis. Vet. Sic & Cornar. rimis τῶν μεσοδακτύλων. Dioscor. Digitorum in pedibus rimis. Ch.
4 obligatus M. & Ch.
5 inueniunt Ch.
6 potādam M.
7 reddit. Vet.
8 alij myrrhida. Vet. aut myrthidam. Ch.
9 breuior, rotūda. Ch.
10 trium. M.
11 his foliosis. Vet.
12 sūt. Vet.
13 rara. Vet.
14 infl. vuluæ. Diosc.
15 Opisthotonis. Ch.
16 decocta cibo sumpta cum sale & oleo à somno. Vet. decocta in vino cum sale. Vet.
17 Vet. verò phth Ch.
18 centaurio. Ch.
19 sinuum. Vet.
20 esurientium est & alia. Ch.
21 sesamio. M fortassis, sesamino.
22 vniuersa. M.

uino [23] subiiciatur: [24] & œnothera siue onuris hilaritatem [25] afferens in vino, [26] amygdalaceo folio, flore [27] rosaceo, fruticosa, longa radice, & cùm siccata est, vinum olente. Hæc in potu data feras quoque mitigat. Cruditates, quæ nauseam faciunt, digerit Vettonica. Eadẽ pota à cœna concoctionem facit, in oxymelitis cyathis tribus drachmæ pondere, & crapulam discutit. Item agaricum post [28] cibos in aqua calida potum. Paralysin Vettonica sanare dicitur: item iberis, vt dictum est. Eadem & torpentibus membris prodest: item argemonia, omnia quę [e] periclitentur secari, discutiendo. Comitiales sanát panacis, quam [29] heracliã diximus, radices potæ cum coagulo vituli marini, ita vt sint panacis tres partes: plantago pota: [30] Vettonicæ in [31] oxymelite drachma, vel agaricum obolis tribus: folia quinquefolij ex aqua. Sanat & archezostis, sed cum ammineo pota. Sanat & baccharis radix arida in puluerem contrita, cyathis tribus cum coriandro in aqua calida. Et centunculus trita in aceto, aut melle, aut in aqua calida: verbenaca ex vino pota: hyssopi [f] baccæ ternæ contritæ, & in aqua potæ diebus sedecim: peucedanum cum coagulo vituli marini ęquis portionibus potum: quinquefolij contrita folia [32] ex vino pota diebus xxxj. Vettonicæ farina pondere x. iij. cum [33] aceti scillitici cyatho, mellis Attici vncia, scammonium obolis duobus cum castorei drachmis quatuor. Febres frigidas leuiores facit agaricum potum in calida aqua: tertianas sideritis cum oleo: item ladanum, quod in segetibus nascitur, contusum: plantago ex aqua mulsa, duabus horis [34] ante accessionem pota binis drachmis: vel succus radicis madefactæ vel tusæ: vel ipsa radix trita in aqua ferro calefacta. Quidam ternas radices in tribus cyathis aquæ dedêre. [35] Iidem in quartanis quaternas [36] fecerunt. Buglosso inarescente, si quis medullam è caule eximat, dicátque ad quem liberandum febre id faciat, & alliget ei septem folia ante accessionem, aiunt à febre liberari. Item Vettonicæ [37] drachmam, in aquæ mulsæ cyathis tribus, vel agaricum, maximè in his febribus, quæ cum horrore [38] veniunt. Quinquefolij folia quidam terna tertianis dedêre, quaterna quartanis, [39] plura cæteris: alij omnibus [40] obolis tribus cum pipere ex aqua mulsa. Verbenaca quidem & iumẽtorum febribus in vino medetur: sed in tertianis à tertio geniculo incisa, quartanis à quarto. Bibitur & semen hyperici vtriusque in quartanis, & horroribus Vettonicæ [g] farina, quæ omnes horrores coërcet. Item panaces, adeò excalfactoria natura, vt per niuem ituris bibere id, [41] ac perungi eo præcipiant. Et aristolochia perfrictionibus resistit. Phreneticos somnus sanat, qui contingit peucedano ex aceto capiti infuso, [42] anagallidum succo. E diuerso lethargicos [43] excitari labor est, hoc præstante (vt perhibent) ex aceto naribus tactis peucedani succo. Contra insanias [44] Vettonica bibitur. Carbunculos rumpit panaces. Sanat Vettonicæ farina ex aqua, aut brassica cum thure, frequenti potu calidæ: vel è carbone in conspectu extincto fauilla, digito sublata & illita, vel plantago tusa. Tithymalus characites hydropicos sanat. Panaces, plantago in cibo, cùm prius panem [44] succum ederint sine potu: Vettonica drachmis duabus in duobus cyathis vini aut mulsi: vel agaricum, vel semen lonchitidis, duabus [46] lingulis ex aqua potum: [47] psyllium ex vino: anagallidum succus: cotyledonis radix è mulso: ebuli recentis radix, excussa tantùm, nec colluta, [48] quantum duo digiti comprehendant, ex vini veteris [49] calida hemina: trifolij radix drachmis duabus [50] ex vino: tithymalum, platyphyllon cognomine, semen hyperici, quod [51] coris appellatur: [52] acte, quam quidam esse ebulum putant, radice contrita in vini cyathis tribus, si febris absit, vel semine ex vino nigro. Item verbenaca, fasciculo manus plenæ decocta in aqua ad dimidias. Præcipuè tamen [53] chamæactæ succus aptissimus creditur. Eruptiones pituitæ emendant plantago, cyclamini radix [54] cum melle: ebuli folia [55] contrita, & è vetere vino imposita etiam boam sanant, id est, rubentes papulas. Pruriginem succus strychni illitus. Igni sacro medetur aeizoum: folia trita cicutæ: mandragoræ radix. Siccatur [56] in aëre, vt cucumis: [57] primóque super mustum suspenditur, mox in fumo: dein tunditur [58] in vino aut aceto. Prodest & vino [59] myrteo fouere: Mentæ sextans, viui sulphuris vncia, ex aceto simul trita: fuligo ex aceto. Ignis sacri plura sunt genera, inter quæ medium hominẽ ambiens, qui [h] zoster [60] appellatur, & enecat, si cinxerit. Medetur plãtago cum creta Cimolia, & peristereos per se: radix persolatæ. Aliis quę serpunt, cotyledonis radix cum mulso, aeizoum, succus [61] linozostis ex aceto.

23 subiicia tur. Onothera. Dal.
24 Onagra, siue on. Diosc.
25 affert. V.
26 amygdalino est folio. M.
27 roseo. Ch.
28 cibum. Ch.
29 heracleã. Dal.
30 Vettonica. Dal.
31 oxymeliti, dr. vel agarico. Ch.
32 ex vino, & sumpta diebus xxx. Ch.
33 aceto scillitici. Ch.
34 accessione. Ch.
35 Iidémq. M. Eadẽ in quart. quaterna fec. Ch.
36 dederũt. V.
37 drachma &c. vel agarico. V.
38 veniant. Ch.
39 seu plura M.
40 tres obolos. Ch.
41 perungique. Ch.
42 & anag. Dal.
43 excitare labor est, hoc præstãt euphorbeũ ex aceto &c. Ch.
44 betonica. Ch.
45 succi & mederint. M. succũ ederint. Ch.
46 linguis. Dal.
47 Psyllium. Ch.
48 quod. CH.
49 calidi. Ch.
50 in. Ch.
51 caris. Ch.
52 chamæacte, quam quidem. V.
53 chamæactis Ch.
54 è Ch.
55 trita. Ch.
56 in aëre, Ch. in bas res. M. in hãc rem & cucumis. V. in aere. vt & cucumis. Alij Ve. in assis, vt cuc. Alij Ve.
57 primumque. Ch.
58 è vino, aut aceto. Ch.
59 myrtea. Ch.
60 vocatur. M. vocatur, & necat. Ch.
61 è linozostis. Ch.

ANNOTATIONES.

a Dodecatheos vocatur hæc herba à duodecim diis maiorum gentium, siue Consentibus, primæ autoritatis & dignitatis inter numina, qui simul in concilium veniũt, præside & principe ex iis Ioue. Ennius his duobus versibus complexus est.

Iuno, Vesta, Minerua, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Iouis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

b Obstructionibus.

c Prima species Dodonæi.

d Hoc est secundum genus Diosc. vulgo, pes columbinus.

e Mala tã grauia, vt vel expectãda sit suppuratio, quã secare oporteat: vel vt amputandũ mẽbrũ sit.

f Suspectus hic locus, quoniam & baccas hyssopus nõ habet, & eam facultatem hyssopo Dioscorides non tribuit. Quid si legamus, hederæ, aut aliquid eiusmodi? Repetitur tamen hęc vox sequenti capite hyssopi baccæ cum aqua potæ &c. Quidam legunt isopyri, alij chrysocarpi, alij hippoglossi: quod mihi placet. At suprà ca. 6. hyssopi quoque quinque rami, cum duobus rutæ, & ficis tribus decocti, thoracem purgant. Ego prorsus legendum puto, hyssopi fasces terni contriti & in aqua poti.

g De affectata huius vocis innouatione vide quod adnotatum est c. 8. li. 25. Sic Plinius vocat aridæ herbæ tenuem puluisculum.

h Scribonius Largus zonam vocat c. 62.

Ad luxata membra, & contra morbum regium, & cõtra furunculos, & fistulas, & inflationes, & ambustionem,

& con-

& contra alios morbos, ad neruos, ad sanguinem. CAP. XII.

RAdix polypodij illita luxatis medetur. Dolorémque & tumores tollunt semen psyllij, folia plantaginis [1] tusa, sale modico addito: verbasci semen ex vino decoctum & contritum: cicuta cum axungia. Folia ephemeri [2] tuberibus atque tumoribus [3] illinuntur, quæ etiamdum discuti possunt. Morbum regium in oculis [4] præcipuè mirari est, tenuitatem [5] illam densitatémque tunicularum felle subeunte. [a] Hippocrates à septimo die in [6] febre, mortiferum signum esse [7] docuit. Nos scimus vixisse aliquos etiam ab hac desperatione. Fit verò [8] & citra febres impugnantúrque centaureo maiore (vt diximus) poto, Vettonica, agarici obolis tribus ex vini veteris cyatho: item verbenacæ folio, obolis tribus ex vini calidi hemina quatriduo. Sed celerrimè quinquefolij succus medetur tribus cyathis potum cum sale & melle. Cyclamini radix drachmis tribus bibitur in loco calido, & à perfrictionibus tuto: sudores enim felleos mouet. Folia tussilaginis ex aqua: semen linozostis vtriusque inspersum potioni, vel cum absinthio, aut cicere decoctum: [9] hyssopi [b] baccæ cum aqua potæ: lichen herba, si cùm sumitur, cætero olere abstineatur: polytrix in vino data, struthion in mulso. Passim & in quacunque [10] parte ac maximo incommodo nascuntur, qui furunculi vocantur, mortiferum aliquando malum [11] confectis corporibus. Remedio sunt pycnocomi folia trita cum polenta, si nondum [c] caput fecerint. Discutiunt & folia ephedri illita. Fistulæ quoque in omni parte serpunt, medicorum vitio malè sectis corporibus. Auxilio est centaureum minus collyriis cum melle decocto [12] additis: plantaginis succus infusus: quinquefoliū cum sale & melle: ladanum cum castoreo: cotyledon cum medulla ceruina calefacta, [13] imposita: Verbasci radicis medulla collyrij tenuitate in fistulam [14] additur: vel aristolochiæ radix, vel succus tithymali. Collectiones inflammationésque sanant [15] argemoniæ folia illita. Duritias & collectiones omnes verbenaca, vel quinquefolium, decoctum in aceto: verbasci folia vel radix: hyssopum è vino impositum: acori radix, decocto eius herbæ fouentibus: aeizoum. Item quæ contusa sint, duritiásque & sinus [16] corporis. Illecebræ omnia infixa corpori extrahunt, folia tussilaginis, daucum, semen lontopodij tritum in aqua cum polenta. Suppurationibus imponuntur pycnocomi folia trita cum polenta, vel semen: item orchis. Vitia, quæ sint in ossibus, satyrij radice imposita, efficacissimè sanari dicuntur. Nomæ & collectiones omnes, fuco maris, priusquàm inarescat: Et [17] alceæ radix collectiones discutit. Ambusta sanatur plantagine, arcio, ita vt cicatrix fallat. Folia eius in aqua decocta, & contrita illinuntur: radices cyclamini cum aeizoo: herba ipsa hyperici, quod [18] corion appellauimus. Neruis & articulis conuenit plantago trita cum sale: [19] argemonia tusa ex melle. Peucedani succo perunguntur spastici, tetanici. Neruorum duritiæ [20] ægilopis succo doloribus erigeron ex aceto illinitur. Epithymo spasticis [21] opisthotonicis perungi, [22] semine hyperici, quod [23] coris vocatur, [24] idémque bibere prodest. Phrynion dicitur etiam abscissos sanare neruos, si confestim imponatur trita vel mansa. Spasticis tremulis, opisthotonicis alceæ radix bibitur ex aqua mulsa. Sic & rigores excalfacit. Sanguinis [25] profluuium sistit herbæ pæoniæ semen rubrum. Eadem & in radice vis. [26] [e] Cyclaminos verò, si ore sanguis reiiciatur, siue è naribus, siue aluo fluat, siue fœminarum vtero, item lysimachia pota vel illita, vel naribus indita: item plantaginis semen: quinquefolium potum & illitum: cicutæ semen in nares, si inde fluat, tritum ex aqua inditum aeizoum, astragali radix: sistit & ischæmon, & [27] Achillea.

1 trita, sale modicè addito. Ch. 3 vberum tumoribus. M. 3 illinuntur, quæ & tantum discuti. Ch. 4 præcipuè. in. Ch. d. 5 etiam. Ch. 6 febri. Ch. 7 dicit. Ch. 8 circa & febres expugnatúrque centaurio maiori. Ch. 9 hyssopus cum ficis in aqua pota. Diosc. 10 parte maxima incommoda. M. parte sed maximè incommoda. Ch. 11 coniectis. Ch. 12 inditis. Vet. 13 & imposita. Ch. 14 additur. Vet. 15 argemonæ. Dal. 16 corporis, & tela omnia inf. Vet. 17 altima. Chiff. 18 chrysi. rum. Ch. 19 argemone. Dal. 20 agilops. Ch. 21 & opisth. M. & Ch. 23 ac semine. Vet. 23 carus. Ch. 24 itémque. Chiff. 25 profluuia. Chiff. 26 Clymenus vero si ore. Ch. 27 Achillia. Ch.

ANNOTATIONES.

a Imò verò ante diem septimum perniciosum: at septimo, nono, vndecimo vtilem, nisi dextrum hypochondrium durescat. Aphor. 62. & 64. lib. 4.

b Sic superiori proximo capite locutus est. Ita vocat fortassis Plinius calices exiguos qui flori delapso succedunt, & semen continent.

c Si nondum in acutum fastigium sublati fuerint, si nondum in acuminatum verticem extuberauerint.

d Caries, teredo, scabrities, εὐρὼς.

e Hæc duo verba, cyclaminos verò, delenda puto, quoniam falsum docent, & quæ sequuntur referenda ad pæoniæ radicem.

De herba equiseto, nymphæa, peucedano, sideriti, aliísque pluribus ad sanguinem sistendum vtilibus, & stephanomeli, & erisithale, & contra vermes. CAP. XIII.

[a] EQuisetum, hippuris à Græcis dicta, [1] & pratis [b] vituperata nobis, (est autem pilus terræ, equinæ setæ [2] similis) [3] lienem cursorum extinguit decocta fictili nouo ad tertias, quãtùm vas capiat, & per triduum heminis pota. [c] Vnctis esculentis ante diem vnum interdicitur. Græcorum varia circa hanc opinio. [d] Alij [4] pini foliis similem, nigricantem, eodem nomine appellant, vim eius admirabilem tradentes, quod etiam sanguinis profluuia vel tacto ea tantùm homine sistat. Alij hippurin, [e] alij [5] ephedron, alij anabasin vocãt. Tradúntque iuxta arbores nasci, & scandentem eas dependêre comis iunceis multis nigris, vt est equorum cauda, [6] geniculatis ramulis, folia habere pauca, tenuia, exigua. Semen [f] rotundum, simile coriandro, radice lignosa: nasci in ambustis maximè. Vis eius spissare [7] corpora. Succus sanguinem è naribus fluentem [8] inclusus sistit: item aluum. Medetur dysentericis in vino [g] dulci potus cyathis tribus. Vrinam ciet: tussim, orthopnœam sanat: item rupta, & quæ serpunt. Intestinis & vesicæ folia bibuntur. Enterocelem cohibet. Faciunt & aliam hippurin, [h] breuioribus & mollioribus comis candidioribúsque, perquàm vtilem ischiadicis, & vulneribus ex aceto impositam, propter sanguinem sistendum. Et nymphæa trita plagis imponitur. Peucedanum cum se-

1 & in pratis. Vet. & Ch. 2 similis, dolorem lienis cursorum. Vet. 3 lienes. Ch. 4 pino. M. pinus. Ch. iunci. Diosc. 5 ephydron. Vet. 6 geniculis. Ch. 7 corporea. Chiff 8 infusus. Vet.

mine cupressi bibitur, si sanguis per os redditus est,[9] fluxitque ab infernis. Sideritis tantam vim habet, vt quamuis recenti gladiatoris vulneri [10] illigata, sanguinem claudat: quod facit & ferulæ cinis, vel carbo: fungus verò etiam efficaciùs, qui secundùm radicem eius nascitur. Per nares autem fluenti, & cicutæ semen tritum ex aqua [11] inditúmque, efficax habetur: item [i] stephanomelis ex aqua. Vettonicæ farina è lacte caprino pota, sistit [k] ex [12] vbere fluentem: plantagóque contusa. Eiusdem succus vomentibus sanguinem datur. Ad [l] erraticum autem [13] radix persolatæ cum axungia vetere [14] illita probatur. Ruptis conuulsísque, [15] ex alto deiectis centaureum maius, gentianæ radix trita vel decocta, vel succus Vettonicæ, & hoc [m] ampliùs à vocis aut lateris cõtentionibus: panaces, scordion, aristolochia, [16] pota: agaricum. Item contusis & euersis potum duobus obolis in mulsi cyathis tribus, aut si febris sit, in aqua mulsa: verbascum, cuius flos similis auro est, acori radix, aeizoum omne,[17] sed è maiori succus efficacissimè: [18] item symphyti radicis decoctum: daucum crudum. Erisithales est flore luteo, foliis acanthi: bibitur è vino: item chamærops: & in sorbitione irio, vel plantago omnibus modis. Item phthiriasi, qua Sylla Dictator consumptus est: [19] nascuntúrque in sanguine ipso hominis animalia exesura corpus.[n] Resistitur vuæ taminiæ succo, aut veratri, cum oleo perunctis corporibus. Taminia quidem in aceto decocta, etiam vestes eo tædio liberat.

9 fluitque. Vet. fluxitve. Ch.
10 inlitu. Ch.
11 additúmque. Ch.
12 vtero. Vet.
13 radix herba persolata. Ch.
14 illita. Potatur à ruptis. M.
15 & ex alto. Vet.
16 pota. Agaricum item. Dal.
17 sed maioris succus. Ch.
18 item foliorum symphyti, vel radices, vel decoctum. Vet.
19 nascuntur enim in sang. Vet.

ANNOTATIONES.

a Suprà cap. 28. lib. 18. dicta est equisetis, & equiselis, quoniam litera t, facile in l, mutatur, vt Thetis Thelis: quemadmodum d, in l, vt medica, & melica. Varro cap. 9. 3. Sic δάκρυον, lachryma: ἄδακρυς alacris. Ab hac planta veteres codeta, quasi caudeta nominarunt trans Tiberim loca obsita caudis equinis apud Festum.

b Quoniam vliginosius pratum est, vbi nascitur. Vide cap. 28. lib. 18.

c In balneo lotis: vel, vnctis esculentis, cibis pinguibus.

d Hæc est hippuris minima, à Dioscoride nõ descripta, semper in aquis nascens, præcipuè cœnosis, & in iis sæpius demersa, interdum emergens, grauis odoris, & lutulenti. Lugdunẽses *Chara* vocant, vt alia duo genera *Prelle*: *Chara* verò quasi χαραδρώδη, i. λιμναίαν, palustrem.

e Eædem quoque sunt appellationes dauci plantæ ab hac diuersæ, suprà cap. 7. lib. 26.

f Nihil Dioscor. Prætereà falsum id est. Nullum enim semen edit.

g Malim, austero.

h Hæc secunda est Dioscor.

i Quibusdam argentina, sic dicta, quòd melino flore in coronis placeat.

k Nobili cuidam fœminæ stato temporis interuallo memini sanguinem e sinistra mamma fluere guttatim solitum, & cùm imprudenter medicus adstringentibus remediis inhibuisset, ac retinuisset, enatum cancrum, quo periit.

l Sanguinem: nempe erysipelas huc illuc irruens ac decurrens.

m Ruptis vasis pulmonis.

n Hoc de staphisagria Galenus, Dioscorides, & alij scribunt, quam Plinius ca. 1. lib. 23. falsò vuam taminiam vocari tradit, vt Plinium accusare meritò liceat & obliuionis & inconstantiæ.

Ad hulcera, plagas, & ad verrucas tollendas, & de polycnemo.

CAP. XIIII.

HVlcera multorum sunt generum, ac multis modis curantur. Panacis omnium generum radix, ex vino calido illinitur manantibus. Siccat priuatim, quã Chironiam diximus. Cum melle trita [1] tubera aperit: hulceribúsque, quæ serpunt, deploratis auxilio est cum æris flore, vino temperato omnibus modis, vel flore, vel semine, vel radice. Eadem cum polenta vetustis vulneribus prodest. Heraclion quoque siderion, apollinaris, psyllium, [2] tragacantha, scordotis cum melle purgat. Farina eius carnes excrescentes per se [3] inspersa consumit. Polemonia hulcera, quæ cacoëthe vocant, sanat: centaureum maius inspersum vel illitum: item minoris coma decocta vel trita, vetera quoque hulcera purgat & persanat. [4] Folliculi clymeni recentibus plagis imponuntur. Illinitur autem gentiana hulceribus, quæ serpunt, radice tusa, vel decocta in aqua ad mellis[a] crassitudinem, vel succo: vulneribus, ex ea factum lycium. Lysimachia recentibus plagis medetur. Plantago omnium generum hulceribus, peculiariter fœminarum, senum & infantium.[5] Igne mollita melior, & cum [6] ceroto crassa hulcerum labra purgat, nomas sistit. Tritam suis foliis integere oportet. Suppurationes, collectiones, sinus hulcerum chelidonia quoque siccantur: vulnera adeò, vt etiam pro spodio vtantur. Eadem iam desperatis cum axungia imponitur.[7] Dictamnum pota sagittas pellit, & alia tela extrahit illita. Bibitur ex aquæ cyatho foliorum [8] obolo. Proximè pseudodictamnum. Vtraque etiam suppurationes discutit. Aristolochia quoque putria hulcera exest: sordida expurgat cum melle, vermésque extrahit: item [b] clauos in [9] hulceribus natos: & infixa corpori omnia, præcipuè sagittas, & ossa fracta, cum resina. Caua verò hulcera explet per se. Et cum iride recentia vulnera ex aceto. Vetera hulcera verbenaca, quinquefolium cum sale & melle. Radices persolatæ, vulneribus ferro illatis recentibus imponuntur: folia [14] veteribus. Cum axungia vtrunque: & suo folio operitur. Damasonium, [15] vt in struma: folia verbasci ex aceto aut vino. Peristereos ad omnia genera, vel callosorum putrescentiúmque hulcerum facit. Manantia nymphææ heracliæ radix sanat. Item cyclamini radix vel per se, vel ex aceto,[12] vel cum melle. Eadem & contra steatomata efficax, [13] sicut ad hulcera manantia [14] hyssopum: item peucedanum, cui ad recentia vulnera vis tanta est, vt [15] saniem ossibus extrahat. Præstant hoc & anagallides, cohibéntque quas vocant nomas, & rheumatismos. Vtiles & recentibus plagis, sed præcipuè senum corpori. Cum [16] ceroto apostamata & hulcera tetra, folia mandragoræ recentia, radix vulnera cum melle aut oleo, cicuta cum siligine mista mero, aeizoum herpetas quoque & nomas, ac putrescentia: sicut erigeron verminosa recentia

1 tubercula. Vt capite superiore proximo.
2 tragacanthos. Ch.
3 inspersa. Chiff.
4 Caliculi. Vet.
5 Igne emollita. Ch.
6 cerato, Crassa. M.
7 Dictamnos. Dal.
8 obolus. Vet.
9 vlcere. Ch.
10 veteribus cum axungia, vtrunque, & M.
11 autem & in struma. Vet.
12 & cum. Vet.
13 sic & ad [illegible]
14 & hyss. Vet.
15 squamã. M. & Ch.
16 cerato. Dios.

centia autem vulnera astragali radix: & vetera quoque hulcera purgat hypocisthis vtraque. Leontopodij semen tritum in aqua, & cum polenta illitum, spicula sagittarum extrahit: item pycnocomi semen. Tithymalus characias succo gangrænas, phagedænas, putria, vel decocto ramorum cum polenta & oleo: orchis radices, hoc amplius & [c] cacoëthe ex aceto cum melle siccæ & recentes: per se [17] œnothera [18] [d] efferentia sese hulcera [19] sanat. Scythica vulnera curant. Ad carcinomata, [20] argemonia ex melle efficacissima est. [21] Vulneribus [e] præsanatis asphodeli radix decocta, vt diximus, trita cum polenta & illita: quibuscunque verò apollinaris. Astragali radix in puluerem trita, humidis hulceribus prodest: item callithrix decocta in aqua. Priuatim verò iis quæ calceamento facta sint verbenaca, necnon & lysimachia contrita, ac nymphæa arida [22] infriata. Polythrix inueteratis iisdem [23] vtilior. [f] Polycnemon cunilæ bubulæ similis est, [24] semine pulegij surculosa, multis geniculis, corymbo odorato, acri & dulci odore, quæ ferro factis vulneribus [25] commanducata imponitur, [26] quinto die soluitur. Symphyton ad cicatricem celerrimè perducit: item sideritis. Hæc imponitur ex melle. Verbasci semine ac foliis ex vino decoctis ac tritis omnia corpori infixa extrahuntur: item mandragoræ foliis cum polenta: cyclamini radicibus cum melle. [27] Trissaginis folia in oleo cōtrita iis maximè adhibentur hulceribus, quæ serpunt: & alga in melle trita. Vettonica ad carcinomata, & [g] melanias veteres addito sale. Verrucas tollit [28] argemonia ex aceto, vel batrachij radix, quæ & vngues scabros aufert. Linozostidis vtriusque folia, vel succus illitus. Tithymali omnes, genera verrucarum [29] omnium: item omnia pterygia, varósque tollunt. Cicatrices cum elegantia ad colorem reducit ladanum.

17 œnothera. Chiff. 18 efferantia. Chiff. 19 sanat. Scytha vulnera Scythica. M. & Ch. τὰ θηριώδη ἕλκη. Diosc. id est, efferata, ἀγριώματα. 20 argemone. Vet. 21 vlceribus persanatis. Ch. 22 infricata. Vet. 23 vtilior est. Ch. 24 caule pul. surculoso. Diosc. 25 cū aqua. Diosc. 26 & quinto. Vet. 27 Trixaginis. Ch. 28 argemone. 29 omnia: item pterygia, varos tollunt. Ch.

ANNOTATIONES.

a Crassitiem: at succo vulneribus auxilio est, veluti lycium: Dioscor. ἐστὶ δὲ τραυματικὸν ἐπιτηδείως ὡς τὸ λύκιον.

b Callosam duritiem, longam & teretem.

c Nescit Plinius phagedænas, gangrænas, putria cacoëthe hulcera esse.

d τὰ θηριώδη ἕλκη, Dioscor. Itaque legendum, efferantia: nempe quæ fera & maligna exacerbantur.

e Ne cicatrix extuberet, & immodice assurgat.

f De cunila bubula obliuiose Plinius id scribit cap. 8. huius libri.

g μελανώματα, nigras maculas.

De pluribus experimentis ad mulierum menses, & vuluæ morbos, & partus eiiciendos, & continendos, & cutis in facie vitia, & capillum tingendum & tollendum, & quadrupedum scabiem. CAP. XV.

ARtemisiam & elelisphacum alligatas qui habeat viator, negatur lassitudinem sentire. Muliebribus [a] morbis medetur maximè in vniuersum pæoniæ herbæ semen nigrū ex aqua mulsa. Eadem & in radice vis menses ciet: panacis semen cum absinthio menses & sudores, scordotis potu & illitu. Vettonica drachma in vini cyathis tribus bibitur contra omnia vuluarum vitia, aut [b] quæ à partu fiunt. Menses nimios sistit Achillea imposita, & decoctum eius insidentibus. Mammis imponitur hyoscyami semen ex vino: locis radix [1] è cataplasmate: & mammis [2] etiam chelidonia. Secundas morantes, vel partus emortuos, radices panacis appositæ extrahunt. Ipsum panaces [3] in vino potum vuluas [4] purgat, appositúmque cum melle. Polemonia pota ex vino secūdas pellit: [5] nidore purgat vuluas. Centaurei minoris succus potu, fotúque menses ciet. Item maioris radix, in vuluæ doloribus iisdem modis prodest. Derasa verò & apposita, extrahit partus emortuos. Plantago apponitur in lana in dolore vuluæ: in strangulatu bibitur. Sed præcipua dictamno vis est. Menses ciet, partus emortuos vel transuersos eiicit: bibitur ex aqua foliorum [6] obolo, adeò ad hæc efficax, vt ne in cubiculum quidem prægnantium inferatur. Nec [7] potu tantùm, sed & illitu & suffitu valet. Proximè pseudodictamnum. [8] Sed menses ciet cum mero decoctum pondere denarij. [9] Plurimis tamen modis aristolochia prodest: nam & menses & secundas ciet, & emortuos partus extrahit, myrrha & pipere additis, pota, vel subdita. Vuluas quoque procidentes inhibet fotu vel suffitu, vel subiectu, maximè tenuis. Strangulatum ab his, mensiúmque difficultatem agaricum tribus obolis in vini veteris cyatho potum, emendat: peristereos apposita in adipe suillo recenti, antirrhinon cum rosaceo & melle. Item apposita nymphææ [c] thessalæ radix, dolori medetur. In vino nigro pota profluuia inhibet. E diuerso ciet cyclamini radix pota & apposita. Et vesicæ insidentium decocto medetur. Secundas pota cissanthemos pellit, vuluam sanat. [10] Et xiphij radix superior menses ciet, drachma ex aceto pota. Peucedanum strangulatus vuluæ nidore vstum recreat. Menses aluósque præcipuè [11] psyllium, drachma in cyathis tribus aquæ mulsæ ciet: semen mandragoræ potum vuluam purgat. Menses ciet succus appositus; & [12] emortuos partus. Nimia rursus profluuia sistit semen cum vino & sulphure. Alui profluuia sistit & contrahit batrachion potu vel cibo, ardens aliàs (vt diximus) cruda. Sed cocta commendatur [13] sale & oleo, & cumino. Daucum & menses & secundas potu facillimè pellit. Ladanum suffitu corrigit [d] vuluas: dolori earum exhulceratisque imponitur. Emortua scammonium pellit, potum vel appositum. Menses ciet hipericum vtrumque, appositum. Ante alia verò (vt Hippocrati videtur) crethmos è vino semine [14] vel radice: cortice trahit & secundas: [15] succurit & strangulationibus ex aqua pota: item radix è geranio, peculiariter secundis [16] inflammationibúsque vuluarum conueniens. Purgat hippuris pota & apposita vuluas. Polygonus pota menses [17] ciet & althææ radix. Folia plantaginis pellunt, item agaricum ex aqua mulsa. Artemisia vuluæ medetur trita, ex oleo irino [18] aut fico, aut cum myrrha apposita. Eiusdem radix pota in tantum purgat, vt partus enectos extrahat.

1 in. Ch. 2 & Ch. 3 è Ch. 4 corrigit. Ch. 5 nidoréque. Vet. 6 obo'o. Vet. 7 pota. Ch. 8 Sed in Vet. d Sed tardius menses. Dal. vtrumque infrà hoc ipso cap. 9 Pluribus. M. Vet. 10 Exiphij. Ch. 11 psyllium sistit. Vet. 12 mortuos. M. 13 cum sale. Vet. 14 vel radicis cortice Vet. vel radice corticis trahit & secundis succurrit, & c. Ch. 15 succurrit strāgulationibus ex aqua. M. 16 inflationibúsque. Ch. 17 sistit. Diosc. 18 aut cum fico. Dal.

Menses & secundas ciet ramorum decoctum insidentibus: item folia pota drachma. Ad eadem omnia prosunt vel imposita ventri [19] imo cum farina hordeacea. Acoron quoque vtile est interioribus [a] fœminarum morbis & coniza vtraque, & crethmos. Et anthyllides duæ vuluis vtilissimæ, torminibúsque, & secundarum moræ, in vino potæ. [20] Callitrix fotu locis medetur, [e] albugines in capite tollit, capillos inficit oleo trita. Geranion in vino albo potum, hypocisthis in rubro, profluuium sistunt. Hyssopum suffocationes laxat. Radix verbenacæ pota ex aqua, ad omnia in partu aut ex partu mala, prẹstátissima est. Peucedano quidam miscent in vino nigro semen cupressi contritum. Nam semen psyllij deferuefactum in aqua, cùm intepuit, epiphoras omnes vteri lenit. Symphyton tritum in vino nigro [21] euocat menses. Partus accelerat scordotis pota, drachma succi in [22] aqua mulsa cyathis quatuor: dictamni folia præclarè dantur ex aqua. Constat, vnius oboli pondere vel si mortui sint in vtero infantes, protinus reddi sine vexatione puerperæ. Similiter prodest pseudodictamnũ: sed tardiùs: cyclaminos adalligata: cissanthemos pota: [23] vettonicæ farina ex aqua mulsa. Arsenogonon & thelygonon [f] herbæ sunt habentes vuas floribus oleæ [24] similes, pallidiores tamen, semen album papaueris modo. [g] Thelygoni potu fœminam concipi narrant. Arsegonon ab ea semine oleę, nec alio distat. Huius potu mares generari perhibentur, si credimus. Alij [h] vtranque ocimo similem tradunt. Arsenogoni autem semen geminum esse testibus simile. Mammarũ vitiis aeizoum, quod digitellũ appellauimus, vnicè medetur. Erigeron ex passo mammas vberiores facit: [25] sonchum in farre coctum. [26] Quæ verò mastos vocatur, [i] indita, pilos mammarum è partu nascentium aufert, & [27] tineas in facie: aliáque cutis vitia emendat. Gentiana, nymphæa Heraclia illita, cyclamini radix, maculas omnes. [28] Cacaliæ grana mista ceræ liquidæ, extendunt cutem in facie, erugántque: [29] vitia omnia acori radix emendat. Capillum [30] lysimachia flauum facit, denigrat hypericon, [31] quod & corion vocatur: item ophrys [32] herba [k] denticulato oleri similis, foliis duobus. Nigritiam dat & polemonia, in oleo decocta. Psilothrum nos quidem in muliebribus medicamentis tractamus: verùm [33] iam & viris est in vsu. Efficacissimum autem habetur archezostis. Item tithymali [34] succo, vel in Sole, cum oleo illito crebro, vel euulsis pilis. Quadrupedum scabiem sanat [35] hyssopum, ex oleo, suum anginas peculiariter sideritis. Verùm & reliqua genera herbarum reddamus.

19 vna cũ. M.
20 Callithrix. Dal. Sic fortasse vocat πολύτριχον.
21 reuocat. Dal.
22 aqua mulsa. Vet. & Ch.
23 Itẽ vett. Ch.
24 similibus; pallidioribus. M.
25 sonchus cum farre coctus. Quæ vua humaflos vocatur, illita, pilos mammarum à partu nascentes aufert. Vet.
26 Quæ verò Mados. Alij Vet.
27 testas. Ch.
28 Caccalia Ch.
29 vitia cutis omnia. Dal.
30 & hy... mace. Ch.
31 & quæ coris. Alij. Nihil moto.
32 herba plantagini folio similis. Dal. ex ingenio & coniectura.
33 etiam viru. M.
34 succus & e illitus. Vet.
35 alsypum. Vet.

ANNOTATIONES.

a Vteri suffocationibus.

b Purgationes à partu suppressas, aut secundas morantes.

c Eius quæ florem luteum gignit, & in Thessaliæ Peneo fluuio plurima nascitur.

d Distortas, & in alterutrum latus inclinatas.

e τεύκαφος, cutis & pilorum vitiosam albedinem. Alij furfures & porriginem exponunt.

f Herbæ sunt musci modo nascentes (ὥσπερ βρύον.) Thelygonon oleæ folio, pallidiore tamen, flore albo, semine papaueris modo. Dioscor.

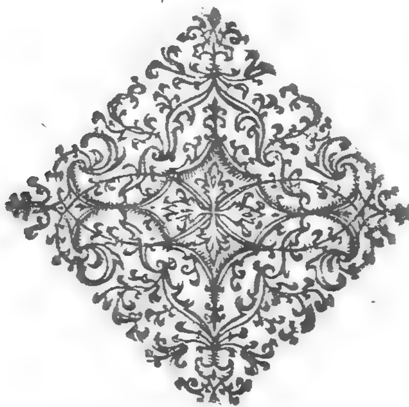
g Alia est thelygonos, nempe melampyron Dioscoridis, infrà cap. 8 lib. 27.

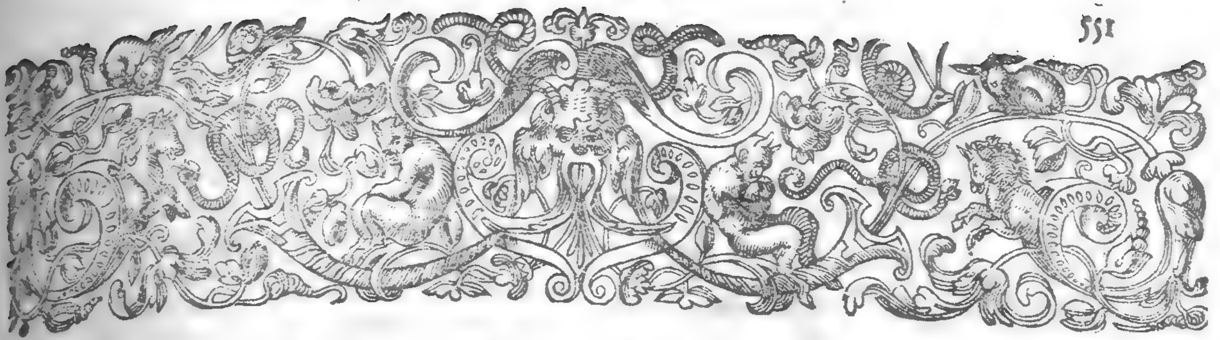
h Hoc Theophrastus cap. 19. lib. 9. Hist. Alia phylli historia Dioscoridis est. Mirum, Plinium, quæ à Theophrasto de thelygono scripta sunt, hîc tacuisse. Vide suprà cap. 10.

i Pilorum in mammis fit mentio & cap. 10. lib. 32. nẽpe illos tolli apposito cancro fluuiatili, vel carne muricis. Morbus is ab Aristot. cap. 11. lib. 7. de Hist. τριχία dicitur. Fit pilo casu hausto in poculo. Dolor grauis cum febre, & mammas & caput vexat: nec desinit priusquam pilus manu & digitis pressus exeat, vel cum lacte exugatur. Meminit & huius morbi Alpharabius medicus Arabs in ægritudinum censu quæ mammis infestæ sunt. Rhondeletius cap. 25. lib. 18. tom. 1. vermiculum capillarem esse putat ex pituitoso & putrido lacte in mamma genitum: talémque se aliquando vidisse ait in vbere nobilis fœminæ natum. Vide locum.

k Alij multò probabiliùs & commodiùs legunt, Siculo oleri, nempe betæ nascenti.

C. PLINII

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXVII.

PROOEMIVM.

Reliqua herbarum genera. CAP. I.

RESCIT profectò apud me certè,[1] tractatu ipso admiratio antiquitatis: quátóque maior copia herbarum dicenda restat, tantò magis adorare priscorum in inueniendo curam, in tradendo benignitatem subit. Nec dubiè superata hoc modo posset videri etiam rerum naturæ ipsius munificentia, si humani operis esset inuentio. Nunc verò Deorum fuisse eam apparet, aut certè diuinã, etiam cùm homo inueniret: eandémque omnium parentem & genuisse hæc, & ostendisse, nullo vitæ miraculo maiore, si verum fateri volumus. Scythicam herbam à[2] Mæotidis paludibus, & euphorbiam è monte Atlante, vltráque Herculis columnas,[3] & ipso rerum naturæ defectu, parte alia Britannicam ex Oceani insulis extra terras positis: itémque Æthiopidem ab exusto sideribus axe: alias prætereà aliunde vltro citróque humanæ saluti in[4] toto orbe portari, immensa Romanæ pacis maiestate non homines modò[5] diuersis inter se terris gentibúsque, verùm etiam[6] montes, & excedentia[7] in nubes iuga, partúsque eorum & herbas quoque inuicem ostentante. Æternum quæso Deorum sit munus istud. Adeò Romanos, velut alteram lucem, dedisse rebus humanis videntur.

1 tractu. Ch.
2 Mœotis. Ch.
3 & ipsum rerum naturæ defectum. V. ab ipso. Alij.
4 totum orbem. Vet.
5 diuersos. Vet.
6 montis exced. Ch.
7 in nubibus iuga, partúsque eorũ. M.

De aconito, & panthera, quæ extinguitur aconito. CAP. II.

SEd antiquorum curam diligentiámq; quis possit satis[1] venerari, cùm constet omnium venenorum ocyssimum esse[a] aconitum: & tactis quoque[b] genitalibus fœminini sexus animalium, eodem die inferre mortem? Hoc fuit venenum, quo interemptas[2] dormientes à Calphurnio Bestia vxores M. Cæcilius accusator obiecit. Hinc illa atrox[3] peroratio, eius[4] in digito mortuas. Fabulæ[5] narrauere,[6] à spumis Cerberi canis, extrahente ab inferis Hercule, ideóque apud Heracleam Ponticam, vbi monstratur is ad inferos aditus, gigni. Hoc quoque tamen in vsus[c] humanæ salutis vertêre, scorpionum ictibus aduersari experiendo datum in vino calido. Ea est natura vt hominem occidat, nisi[7] inuenerit quod in homine perimat. Cũ eo solo colluctatur, velut pari intus inuento. Sola hæc pugna est, cùm venenum in visceribus[8] reperit: mirúmque, exitialia per se ambo cùm sint, duo venena in homine commoriuntur, vt homo supersit. Imò verò etiam ferarum remedia antiqui prodiderunt, demonstrando quomodo venenata quoque ipsa sanarentur. Torpescunt scorpiones[9] aconiti tactu, stupéntque pallentes, & vinci se confitentur. Auxiliatur[10] eis elleborum album, tactu resoluente: ceditque aconitum duobus[11] malis, suo & omnium.[12] Quòd si quis illa fortè ab homine excogitari potuisse credit, ingratè Deorum munera intelligit.[13] Tangunt[d] carnes aconito,[14] necántque gustatu earũ pantheras, nisi hoc fieret, repleturas illos situs. Ob id quidã pardalianches appellauere. At illas statim liberari morte, excrementorum hominis gustu, demonstratum. Quod certè casu repertum quis[15] dubitet? & quoties fiat etiam nunc vt nouum nasci, quoniam feris ratio & vsus inter se tradi non possit.

1 venerari. Const at Ch.
2 dormientes, in Ch. d.
3 peroratio eius, in digito eas ror. Vet.
4 in digitũ. Ch.
5 natũ tradidêre Vet.
6 è. Ch.
7 inuenerit in homine quod perimat. Vet.
8 repererit. Vet.
9 aconi. Ch.
10 his Ch.
11 modis. Dal.
12 si quis illa certè ab. M.
13 Tingunt. Vet.
14 negántque viuere gustatu. M.
15 dubitat. Ch.

ANNOTATIONES.

2 In insula Ceo Menander scribit lege sancitum fuis-

se, ne turpiter viuerent, qui bene viuere non possent: nempe, vt effœti capularesque senes aconito vitam finirent, ne reliquis alimentum deesset. Rhod. cap. 26. 18.

b Vel aliis corporis partibus accipiendo veneno opportunis. Cicero pro Scauro: *Liberius patronum non occidit, sed duobus digitulis gulam obleuit.* Rhodig. c. 13. 23. Vide supra c. 10. lib. 25. Præsertim autem mulierum genitalibus eo tactis cùm menses fluunt, infert mortem. Nam gladio eius succo tincto, è corpore si sanguis elicitur, lethale vulnus est.

c Lycoctoni duo genera, non pardalianchis.

d Imò verò tritum aconitum cum carne tusâ miscēt, inde globulos formantes, quos deuorãdos feris obiiciant. ἐπιθέντες κρεαδίοις, inquit Diosc.

Quòd omnium creaturarum conditor sit Deus. CAP. III.

HIc ergo [1] casus, hic est ille, qui plurima in vita inuenit Deus. Hoc habet nomen, per [2] quem intelligitur eadem & parens rerum omnium & magistra natura, vtraque coniectura pari, siue ista quotidie feras inuenire, siue semper scire iudicemus. Pudendúmq; rursus, omnia animalia, quæ sint salutaria ipsis, nosse, præter hominem. Sed maiores, oculorum quoque medicamentis aconitum misceri, saluberrimè [3] promulgauere, aperta professione malum quidem nullum esse sine aliquo bono. Fas ergo nobis erit, qui nulla diximus venena, monstrare quale sit aconitum, vel deprehendendi gratia. Folia habet cyclamini aut [4] cucumeris, non plura quatuor, ab radice [a] leniter hirsuta. Radicem modicam [b] cammaro similem marino. Quare quidam [5] cammaron appellauere, alij thelyphonō, ex qua diximus causa. Radix incuruatur [6] paulum scorpionum modo, quare & scorpiō aliqui [7] appellauere. Nec defuere, qui [c] myoctonon appellare mallent, quoniam procul & è longinquo odore mures necat. Nascitur in [d] nudis cautibus, quas aconas nominant. Et ideò aconitum aliqui dixere, nullo iuxtà, ne puluere quidem nutriente. Hanc aliqui rationem nominis attulere. Alij, quoniam vis eadem in morte esset, quæ cotibus [8] ad ferri aciem deterendam, statímque admota velocitas sentiretur.

1 casus, qui plurima in vita inuenit. Dei nomen habet, per quem. Vet.
2 quod. M.
3 prouulgauere. Ch.
4 cicherij. Th.
5 cammoron. Diosc.
6 cauda. Diosc.
7 vocauere. Ch.
8 in ferri acie deterenda. Ch.

ANNOTATIONES.

a Subaspera, ὑπότραχυ. Plinius legisse videtur, ὑποδασέα.

b Idem censet & Galenus in linguis. Verùm si ita esset, κάμμαρον legendum fuerit, & non κάμμορον. Ego potius κάμμορον dictum puto, quasi κακόμορον, vt & apud Homerum perniciosum.

c μυοκτόνον, Dioscor.

d Theophrastus cap. 16. lib. 9. Hist. ab Aconis vico Peryandinorum vbi plurimum nascitur, nomen id impositum putat. κόνις, puluis: ἀκόναι saxa ne puluere quidem tecta, ἀκόναι cotes.

De æthiopide, & agerato, & aloë, & aloëa, & alypo, & alsina, & androsace, & androsæmo, & ambrosia, & anoni, & anagyro, & anonymo. CAP. IIII.

AEthiopis folia habet phlomo similia, [1] magna & multa, & hirsuta ab radice. Caulem quadrangulum, scabrum, similem [2] arcio, multis concauum alis: semen eruo simile, candidum, geminum: radices numerosas, longas, plenas, molles, glutinosas gustu. Siccæ nigrescunt, [3] durantúrque, vt cornua videri possint. [a] Præter Æthiopiam nascuntur, & in Ida monte Troadis, & in Messenia. Colliguntur autumno, siccantur in Sole [4] aliquot diebus, ne situm sentiant. Medentur vuluis, potæ in vino albo, ischiadicis, pleuriticis, faucibus scabris, decoctæ potu dantur. Sed quæ ex Æthiopia [5] venit eximia est, atque illico prodest. Ageraton ferulacea est, duorum palmorum altitudine, origano similis, [6] flore bullis aureis. [b] Huius vstæ nidor vrinam ciet, [7] vuluámque purgat, tanto magis insidentibus. Causa [8] nominis non hæc, sed quoniam diutissimè non marcescit. [c] Aloë scillæ similitudinem habet, [9] maior, & pinguioribus foliis ex obliquo striata. Caulis eius tener est, rubo medius, non dissimilis [10] antherico: radice vna, ceu palo in terram demissa, [11] graui odore, gustu amara. Laudatissima ex India affertur, sed nascitur & in Asia: non tamen ea vtuntur, nisi ad vulnera recentibus foliis: mirificè enim conglutinat, [d] vel succo. Ob id in torminibus cadorum eam serunt, vt aeizoum maius. Quidam & caulem ante maturitatem seminis incidunt succi gratia, aliqui & folia. Inuenitur & per se lachryma adhærens. Ergo pauimentandum, vbi sata sit, censent, vt lacryma non absorbeatur. [e] Fuere, qui traderent in Iudæa, super Hierosolymam metallicam eius naturā: sed nulla magis improba est, neque alia nigrior est, aut humidior. Erit ergo optima pinguis ac nitida, rufi coloris, friabilis, ac iocineris modo coacta, facilè liquescens. Improbanda nigra & dura, harenosa [13] quoque quæ & gustu intelligitur. Gummi adulteratur & acacia. Natura eius spissare, densare, & [14] leuiter calfacere. [15] Vsus in multis, sed principalis aluum soluere, cùm penè sola medicamentorum quæ id præstant confirmet etiam stomachum, adeò non infestet vlla vi contraria. Bibitur drachma: ad stomachi verò dissolutionem, in duobus cyathis aquæ tepidæ vel frigidæ, [f] cochlearis mensura, bis terve in die ex interuallis, vt res exigit. Purgationis [16] etiam causa plurimùm tribus drachmis. Efficacior, si pota ea sumatur cibus. Capillum fluentem continet cum vino austero, [17] capite in Sole contra capillum peruncto. Dolorem capitis sedat temporibus & fronti imposita ex aceto & rosaceo, [g] dilutiórque infusa. Oculorum vitia omnia sanari ea conuenit, priuatim prurigines & scabiem genarum: item [h] insignita ac liuida, illita cum melle, maximè Pontico. Tonsillas, gingiuas, & omnia oris hulcera. Sanguinis excreationes, si modicæ sint, [18] drachmæ pondere ex aqua: si minùs, ex aceto pota. Vulnerum quoque sanguinem, & vndecunque fluentem sistit per se, vel ex aceto. Aliâs etiam est [19] vulneribus vtilissima, ad cicatricem perducens. Eadem inspergitur exhulceratis genitalibus virorum, condylomatis, rimísque sedis aliâs ex vino, aliâs ex passo, aliâs sicca per se, vt exigit mitiganda curatio, aut coërcenda. Hæmorrhoidum quoque abundan-

1 magna, hirsuta, & multa ab radice. Diosc.
2 arcti[illegible] Diosc. Ch.
3 indurescuntque. Ch.
4 aliquibus. Ch.
5 venerunt eximiæ atque illico profuit. Vet. Corn.
6 floris. Vet.
7 vuluáque. Ch.
8 nominis hæc quoniā. Vet.
9 maioribus Vet.
10 antherici. Ch.
11 Radix. Vet.
12 grauis. Ch.
13 quoque. Quod & gustu intelligitur. [illegible] Vet.
14 leniter. M. & Ch.
15 Vsus multus. M.
16 [illegible]
17 [illegible]
18 drachma ex aqua si minus. M.
19 vlceribus. Diosc.

bundantiam leniter sistit. Dysenteriæ infunditur. Et si difficiliùs concoquantur cibi, bibitur à cœna modico interuallo. Et in regio morbo tribus obolis ex aqua. Deuorantur & pilulæ cum [20] mellis decocto, aut resina terebinthia, ad purganda interiora. Digitorum [21] pterygia tollit. Oculorum medicamentis lauatur, vt quod sit harenosissimum, subsidat. Aut torretur in testa, pennáque subinde versatur, vt possit æqualiter torreri. Alcea folia habet similia verbenacæ, [22] qui & peristereon cognominatur, caules [23] tres aut quatuor, foliorum plenos, florem rosæ, radices albas, cùm plurimùm sex cubitales, [24] obliquas. Nascitur in pingui solo, nec sicco. Vsus radicis ex vino vel ex aqua dysentericis, aluo citæ, & ruptis conuulsis.[i] Alypon cauliculus est molli capite, non [25] dissimilis betæ, acre [26] gustatu ac lentum, mordénsque vehementer & accendens. Aluum soluit in aqua mulsa, addito sale modico. Minima potio duarum drachmarum, media quatuor, maxima [27] sex, ea purgatione quibus datur è gallinaceo iure. Alsine, quam quidam [28] myosoton appellant, nascitur in lucis, vnde & alsine dicta est. Incipit à media hyeme, arescit æstate media: cùm prorepit, musculorum aures imitatur foliis. Sed aliam docebimus esse, quæ iustiùs myosotis vocetur. Hęc eadem erat quæ helxine, nisi [k] minor [29] minúsque hirsuta esset. Nascitur in hortis, & maximè in parietibus. Cùm teritur, odorem cucumeris reddit. Vsus eius ad collectiones inflammationésque, [30] & in eadem omnia, quæ helxine, sed infirmiùs. Epiphoris peculiariter imponitur: item [l] verendis hulceribúsque, cum farina hordeacea. Succus eius auribus infunditur. Androsaces herba est [m] [31] alba, amara, sine foliis, folliculos [32] in cirris habens, & in his semen: nascitur in maritimis [33] Syriæ maximè. Datur hydropicis drachmis duabus tusa aut decocta in aqua, vel aceto, vel vino. Vehementer enim vrinas ciet. Datur & podagricis illinitúrque. Idem [34] effectus est & semini. Androsæmõ, siue (vt alij appellauere) [n] ascyrõ, non absimile est hyperico, de qua diximus, cauliculis maioribus, densioribúsque, & magis rubentibus.[o] Folia alba rutæ figura: semen papaueris nigri. [35] Comæ tritæ sanguineo succo manant. Odor ei resinosus. Gignitur [36] in vineis. Ferè medio autumno [37] effoditur, suspenditúrque. Vsus ad purgandam aluum tusæ cum semine, potæque matutinò, vel à cœna duabus drachmis, in aqua mulsa vel vino, vel aqua pura, totius potionis sextario. Trahit bilem: prodest [38] ischiadicis maximè. Sed postera die capparis radicem resinæ permistam deuorare oportet drachmæ pondere; iterúmque quatridui interuallo eadem facere: à purgatione autem ipsa robustiores vinum bibere, infirmiores aquam. Imponitur & podagris & ambustis, & vulneribus, [39] [p] cohibens sanguinem. Ambrosia vagi nominis est, & circa alias herbas [40] fluctuati: fruticem vnum habet densum, ramosum, tenuem, trium ferè palmorum, tertia parte [41] radice breuiorem, foliis [42] rutæ. Circa imum caulem in ramulis semen est

20 melle. M. 21 pterida. Ch. 22 quæ & M. quæ aristeron. Ch. 23 quinque aut sex. Diosc. 24 iatas. ...Diosc. Plinius legit ... 25 assimile. Ch. 26 gustu. Ch. 27 sex. Ea purgatio quibusdam datur. Vet. 28 myosotin Vet. myosota Diosc. muris aures. 29 nihilque Diosc. 30 quin ad eadem omnia. M. quia emendat omnia. Vet. 31 λεπτόκαρφος, tenuibus iuncis Diosc. Plinius legit, λευκόκαρφος. 32 incuruos M. in capite Diosc. 33 Istria maximè. M. Histria maximè. Ch. 34 effectus & seminis. Ch. 35 Folia trita vinoso succo manant Diosc. 36 in vineis ferè. Medio M. 37 effunditur. Ch. 38 ischiadi. Ch. 39 cohibet. Vet. 40 fluctuantis Vet. 41 radicem Vet. 42 rutæ circa imum caulem. In ramulis. Diosc.

vuis dependentibus, odore vinoso: qua de causa botrys à quibusdam vocatur, ab aliis artemisia. Coronantur illa Cappadoces. Vsus eius ad ea quæ [43] discuti opus sit. Anonin quidam ononida malunt vocare, ramosam, similem fœnograecõ, nisi fruticosior hirsutiórque esset, odore [44] iucundo, [q] post ver spinosa. Estur etiam muria condita. Recens verò margines vlcerum erodit. Radix decoquitur in posca dolori dentium. Eadem [45] cum melle pota, calculos pellit. Comitialibus datur in oxymelite decocta ad dimidias. Anagyros, quam aliqui [46] acopon vocant, fruticosa est, grauis odore, flore [r] oleris: semen in corniculis non breuibus gignit, simile renibus, quod durescit [47] per messes. Folia collectionibus imponuntur, difficultérque parientibus adalligantur, ita vt à partu statim auferantur. Quod [48] si emortuus hæreat, & secundæ menséesque morentur, [49] drachmæ pondere bibuntur in passo folia. Sic & suspiriosis dantur: & in vino vetere [s] ad phalangiorum morsus. Radix discutiendis concoquendísque adhibetur. Semen [50] commanducatum [51] vomitiones facit.[t] Anonymos non inueniendo nomen inuenit. Affertur [52] è Scythia, celebrata Hicesio, non paruæ autoritatis Medico, item [53] Aristogitoni, in vulneribus præclara, ex aqua tusa & imposita: pota verò, mammis præcordiísque percussis: item sanguinem excreantibus. [54] Putauerunt & bibendam vulneratis. Fabulosa arbitror, quæ adiiciuntur: recente ea, si vratur, ferrum aut æs [u] ferruminari.

43 reprimi. Diosc. 44 iucunda Ch. 45 cum vino. Dioscor. 46 acorion. M. 47 vua maturescente Dios. 48 si fœtus mortuus hæreat, aut sec. Vet. 49 drachma bibuntur in passo. Alij. 50 manducatum. Ch. 51 vomitiones vehemẽte facit. Diosc. 52 & scythice. Ch. 53 aristogiton Ch. 54 Putauẽre. Ch.

ANNOTATIONES.

a Ex etymo dictionis Plinius id putauit cap. 1. huius libri. Nemo tamen veterum ab eo tractu sic dictam fuisse prodidit.

b Quidam sic legunt, Huius vstæ nidor vrinam ciet, vuluámque purgat, tantò magis insidentibus. Caussa nominis hæc, quoniam diutissimè.

c Aloë folium habet scillæ simile, crassum, pingue, nonnihil latum, nec prorsus teres, retrorsum pandum: folia ex obliquo vtrinque spinas gignunt, raras, eminentes, retusas. Dioscorides.

d Si trita illinatur, non autem eliciendo succo vtilis. Dioscorides.

e Niger herbarius satis celebris id scriptis suis prodiderat, vel potiùs nugatus erat, autore Diosc. in præfatione.

f Binorum cochlearium. Diosco.

g Liquidior, ex alto instillata κατὰ τὴν ἐμβροχήν.

h τὰ ὑπώπια, genarum suggillationes.

i Alypon surculosa herba est, subrubra, gracilibus ramulis, folio tenui, flore molli & leui plena: radice betæ, tenui, acri succo referta: semine epithymi. Dioscor.

k Hic locus ostendit, Plinium apud Dioscoridem, siue Andream, siue Crateuam, pro μακροφυλλόπτερα legisse μικροφυλλόπτερα.

l Nihil Diosco. Hæc pene omnia sumpta sunt è cap. de helxine.

m Plinius fortassis pro λεπτόκαρφος, tenuibus iuncis, legit λευκόκαρφος.

n Hoc ab androsæmo distinguit Diosco.

o Androsæmi. Dioscor.

p In Dioscor. cod. vet. νομὰς ἐπέχει.

q Theophrasto cap. 5. lib. 6. histor. Anonis ἀφ' ἑτέρου τῆς βλαστήσεως τέρους, θελειοῦται δὲ μετοπώρου. Lego, iucundo spinosam. Estur etiam muria post

ver condita &c. nempe quo tempore adhuc tenella est aptáque conditurę. Quidam sic distinguere malunt: hirsutiórque esset ac spinosa: odore iucundo. Estur etiam &c. Matthiolus Pliniũ reprehendit quòd hæc scripserit contra Theophrasti sententiam, & auctoritatem.

r Brassicæ, κατ' ἐξοχὴν. Varro cap. 16. 1. De re rust. quod vsque eò est contrarium naturę, vt arbores nõ solùm minus ferant, sed etiam fugiant; vt introrsum in fundum se reclinent, vt vitis adsita ad olus facere solet.

s φοὺς κισσοῦ ἀγρίας, Diosco. Plinius legit, φοὺς φυλάγγια.

t Quidam esse volunt bulgam officinarum, alij consolidam mediam. Vtraque sane planta vulneribus sanandis efficacissima est. Huius mentio fit suprà cap. 8. lib. 25.

v Inde coniectura sumitur, symphyti siue consolidæ genus esse.

De aparine, & arctio, & aspleno, & asclepiade, & astere vel bubonio, & ascyro vel ascyroide, & aphace, & de alcibio, & alectorolopho.

CAP. V.

APatinen aliqui[1] omphacocarpon, alij philanthropon vocant, ramosam, hirsutam, quinis senísve in orbem circa ramos foliis[2] per interualla. Semen rotundum, durum, concauum, subdulce. Nascitur in frumentario agro, aut hortis pratísve, asperitate etiam vestium tenax. Efficax contra serpentes, semine poto ex vino drachma: & contra phalangia. Sanguinis abundantiam ex vulneribus reprimunt folia imposita: succus auribus infunditur. Arction aliqui[3] arcturum vocant: similis est verbasco foliis, nisi quod hirsutiora sũt, caule longo, molli, semine cumini. Nascitur in petrosis, radice tenera, alba, dulcíque. Decoquitur in vino ad dentium[4] dolorem, ita vt contineatur ore[5] decoctum. Bibitur propter ischiada & stranguriam[6] è vino: ambustis [a] imponitur, & pernionibus. Fouentur eadem cum radice semine trito in vino. Asplenum sunt qui hemionion vocant, foliis trientalibus multis,[b] radice limosa, cauernosa, sicut filicis, candida, hirsuta: nec caulem, nec floré, nec semen habet. Nascitur[7] in petris, parietibúsque opacis, humidis, laudatissima in Creta. Huius foliorum[8] iure in aceto[9] decocto, per dies[10] xl. poto lienem absumi aiunt:[11] & illinuntur autem eadem sedante singultus. Non danda fœminis, quoniam sterilitatem facit. Asclepias folia ederæ habet, ramos longos, radices numerosas, tenues, odoratas: floris virus graue, semen[12] securidacæ. Nascitur in montibus. Radices torminibus medentur, & contra serpentium ictus, non solùm potu, sed etiam[13] illitu. Aster ab aliquibus [c] bubonion appellatur, quoniam inguinum pręsentaneum remedium est. Cauliculus foliis oblongis duobus aut tribus: in cacumine capitula stellæ modo radiata. Bibitur & aduersus serpentes. Sed ad inguinum medicinam, sinistra manu decerpi iubent, & iuxta cinctus[14] alligari. Prodest & coxendicis dolori adalligata. Ascyron[15] & ascyroides, similia sunt inter se, & hyperico:[16] maiores habet ramos, quod ascyroides vocatur,[17] ferulaceos, omnino rubentes, capitulis paruis, luteis. Semen in caliculis pusillum, nigrum, resinosum. Comæ tritæ velut cruentant. Qua de causa quidam hanc androsæmon vocauere. Vsus seminis ad ischiadicos, poti duabus drachmis in hydromelitis sextario. Aluum soluit, bilem detrahit. Illinitur & ambustis.[18] Aphace tenuia admodum folia[19] habet: pusillo altior lenticula est. Siliquas maiores fert, in quibus terna aut quaterna semina sunt nigriora, & madidiora,[20] & minora lenticula. Nascitur in aruis. Natura[21] ei ad spissandum efficacior, quàm lenti:[22] reliquo vsu eosdem effectus habet. Stomachi aluíque fluxiones sistit semen decoctum. [d] Alcibion[23] qualis esset herba, apud autores non reperi. Sed radicẽ eius & folia trita, ad serpentis morsum imponi & bibi iubent: folia, quantùm manus capiat, trita cum vini meri cyathis tribus, aut radicem drachmarum trium pondere cum vini eadem mensura. [e] Alectorolophos, quæ apud nos[24] crista dicitur, folia habet similia gallinacei cristæ, plura, caulem tenuem, semen nigrum in siliquis. Vtilis tussientibus cocta cum faba fresa, melle addito, & caligini oculorum. Solidum semen[25] coniicitur in oculũ, nec turbat, sed in se caliginem cõtrahit. Mutat colorem,[26] sed ex nigro albicare incipit, & intumescit, ac per se exit.

1 emphalocarpon. Vet. & Diosc.
2 ex interuallis M. V.
3 potius arcturum. Ch.
4 dolores. Ch.
5 decoctum quod bibitur & propter. Vet.
6 ex. Ch.
7 in parietibus opacis. M.
8 iure, in Ch. d.
9 decocta. V. decoctorum V aliį.
10 xxx. M. & Ch.
11 Illinũtur eadem, sedántq. singultus, Vet. & illin. eadem sedant & sing. Alij V. & linuntur. Ch.
12 securiclatum Ch.
13 illitum. Ch.
14 adalligare Ch.
15 siue ascyr. hyperici genus est: maiores &c. Diosc.
16 sed maiores Ch.
17 surculosos. Diosc.
18 Aphaca Ch.
19 habet pusilla ... M.
20 & minera, in M. d.
21 ei, in M. d.
22 reliquo vsus eo dẽ habet. Ch.
23 qualis esset herba, in M. d.
24 crista galli dicitur. Vet.
25 iniicitur. M.
26 & ex. V & Ch.

ANNOTATIONES.

a imponitur. Fouentur perniones eiusdem radice cũ semine decocta in vino. Diosc. quanquàm is & perniones & ambusta foueri præcipiat.

b Folia polypodij ceu filiculæ modo diuiduntur, subter flaua, hirsutáque, supernè viridia. Diosc. Hunc locum Plinius omnino corrupit.

c Alia hæc quàm inguinaria descripta c. 9. lib. 26. Plinius multa & insignia tacet, quæ à Dioscoride de hac planta traduntur.

d Suprà cap. 21. lib. 22. onocheiles secundùm anchusæ genus alcibiadion vocatur, vt & Dioscoridi. Echion Dioscoridi vocatur & doris & alcibiadion: Nicandro verò alcibium in Theriacis: ἀλκιβίου δ' ἔχιος ... At mirum est quòd ait Plinius, apud autores nõ reperiri qualis sit herba, cùm eadem de foliis & radice tradat, quę Dioscorides de altera anchusa, & echio.

e Quorundam opinione alliaria: aliorum verò cauda lupi: aliorum gallithricum, cuius semen eodẽ effectu, & eadem caussa vulgus etiam oculis iniicit, pręsertim cum culex illapsus est.

De alo. CAP. VI.

ALum nos vocamus, Græci symphyton petręum, simile cunilæ bubulæ, foliis paruis, ramis tribus aut quatuor à radice, cacuminibus thymi, surculosum, odoratum, gustu dulce, saliuam ciens, radice longa rutila. Nascitur in petris, ideò petræum cognominatum: vtilissimum lateribus,[1] lienibus, renibus,[2] torminibus pectoris, pulmonibus sanguinem reiicientibus, faucibus asperis. Bibitur radix trita, & in vino decocta, & aliquando superlinitur. Quin & commanducata sitim sedat, pręcipuéque pulmonem refrigerat. Luxatis quoque imponitur &[3] conuulsis, lieni,[a] interaneis. Aluum sistit cocta in cinere: detractísque folliculis trita cum piperis nouem granis, & ex aqua pota. Vulneribus sanandis tanta præstan-

1 lienibus, in Ch. d.
2 torminibus pectori. Ch.
3 contusis. Ch.

prestantia est, vt carnes quoque, dum coquuntur, conglutinet addita: vnde & Græci nomen imposuere. Ossibus quoque fractis medetur.

ANNOTATIO.

a In scrotum delabentibus: enterocelis. Diosc.

De alga, & actæa, & de ampelo agria, & absinthio. CAP. VII.

ALga [1] [a] rubra & scorpionum ictibus. Actæa graui foliorum odore, caulibus [2] asperis geniculatis, semine nigro, vt ederæ, baccis mollibus, nascitur in opacis & asperis, aquosisque. Datur acetabulo pleno [b] interioribus fœminarum morbis. Ampelos agria vocatur herba, foliis duris cineracei coloris, [3] qualem in satis diximus, [c] viticulis longis, callosis, [4] rubentibus, [d] qualiter flos, [5] quem Iouis flammam appellauimus in violis, fert semen Punici mali simile acinis. Radix eius decocta in aquæ cyathis ternis, additis vini Coi cyathis duobus, aluum soluit leniter: ideóque hydropicis datur. [6] Vuluæ vitia & cutis in facie mulierum emendat. Ischiadicos quoque [7] vti hac herba prodest, tusa cum foliis, & illita cum succo suo. Absinthij genera sunt plura: Santonicū appellatur à Gallica [8] ciuitate: [e] Ponticum à Ponto, vbi pecora pinguescunt illo, & ob id sine felle reperiūtur: neque aliud præstantius, [9] multóque Italico amarius, sed medulla Pontici dulcis. De vsu eius conuenit dicere herbæ facillimæ, atque inter paucas vtilissimæ, præterea sacris populi Romani celebratæ peculiariter. Siquidem [f] Latinarum feriis quadrigæ certant in Capitolio, Victórque [g] absinthium bibit: credo, sanitatem [10] præmio dari honorificè arbitratis maioribus. Stomachum corroborat, & ab hoc sapor eius [h] in vina transfertur, vt diximus. Bibitur & decoctū aqua, ac posteà nocte & die refrigeratum sub dio, decoctis sex drachmis foliorum cùm ramis suis in cælestis aquæ sextariis tribus: oportet & salem addi. [11] Vetustissimè in vsu est: Bibitur & madefacti dilutum: ita enim [12] appellatur hoc genus. Diluti ratio, vt quisquis fuerit modus aquæ) tegatur per triduum. Tritum rarò in vsu est, sicut & succus [13] expressi. Exprimitur autem, cùm primùm semen turgescit, madefactum aqua triduò recés, aut siccum septem diebus. Deinde coctum in æneo vase ad tertias x. heminis in aquæ sextariis xlv. iterúmque percolatum [14] herba lentè coquitur ad crassitudinem mellis, qualiter ex minore centaureo quæritur succus. Sed hic [15] absinthij, inutilis stomacho capitíque est, cùm sit ille [16] decocti saluberrimus. Namque adstringit [i] stomachum, bilémque detrahit, vrinam ciet, aluum emollit, & in dolore sanat: ventris animalia pellit, malaciam stomachi & [17] inflationes discutit cum [18] sili & nardo Gallico, [19] aceto exiguo addito. Fastidia [20] absterget, concoctiones adiuuat. Cruditates detrahit cum ruta, & pipere & sale. Antiqui purgationis causa [21] dabant, cum marinæ aquæ [22] veteris sextario, seminis sex [23] drachmis, cum

1 rufa Ch. 2 angulosis. Vet. 3 de qua mox satis. Vet. 4 Rubentibus. Flos qualis eius quem Iouis flammam. Vet. 5 quam Io. fl. appellamus Ch. 6 Vua vitia cutis &c. emendant Diosc. Varos & cutis vitia in facie. Vet. 7 bouri M. fortassis, e auri, vri, Vet. & Ch. 8 regione Diosc. 9 multúmque M. 10 in præmio. Ch. 11 Vetus fine vsu est Ch. 12 appellatur Ch. 13 expressus Ch. 14 herba, in Vet. d. 15 absinthij, mox super vacua est. 16 decoctus M. 17 inflammationes. Ch. 18 sale. M. 19 aceti. Ch. 20 absterget. A ij. 21 dabāt. Ch. 22 Veteris, in M d. 23 drachmas, Vet.

tribus salis, & mellis cyatho. Efficaciùs purgat duplicato sale. Diligēter autem teri debet, propter difficultatem. Quidam & in polenta dedêre suprà dictum pondus, addito pulegio: [24] alij contra paralysin: alij pueris folia in fico, [25] sic vt amaritudinem fallerent. Thoracem purgat cum iride sumptum. In regio morbo crudum bibitur cum [26] opio, aut adianto. Aduersus [27] inflationes calidum paulatim sorbetur ex aqua: iocineris causa cum Gallico nardo: lienis, cum aceto, aut pulte, aut fico sumitur. Aduersatur fungis ex aceto: item [k] visco: cicutæ ex vino, & muris aranei morsibus, draconi marino, scorpionibus. Oculorum claritati multùm confert. Epiphoris cum passo imponitur: suggillatis cum melle. Aures [28] decoctū eius vaporis suffitu sanat: aut si manat sanies, cum melle tritum. Vrinā ac menses cient tres quatuórve ramuli, cum Gallici nardi radice vna, cyathis aquæ vi. Menses priuatim cū melle sumptum, & in vellere appositum. [29] Anginis subuenit cum melle & nitro. Epinyctidas ex aqua sanat: vulnera recētia, priùs quàm aqua tangantur, impositum: præterea capitis hulcera. Peculiariter ilibus imponitur, cum [30] Cypria cera, aut cum fico. Sanat & pruritus. Non est dandum in febri. [31] Nauseas maris arcet [l] in nauigationibus potum: inguinum tumorem in ventrali habitum. Somnos allicit olfactum, aut inscio sub capite positum. Vestibus [32] insertum tineas arcet. Culices [33] ex oleo perunctis abigit, & fumo, si vratur. Atramentum librarium ex diluto eius temperatum, literas à [34] musculis tuetur: capillum denigrat absinthij cinis, vnguento [35] rosaceóque permistus. Est & absinthium marinum, quod quidam Seriphium vocant, probatissimum in [l] Taposiri Ægypti. Huius ramum Isiaci [m] præferre solemne habent: angustius priore, minúsque amarum, stomacho inimicum, aluum mollit, pellítque animalia interaneorum. Bibitur cum oleo & sale, aut in [n] farinæ trimestris sorbitione dilutum. Coquitur, quantùm manus capiat, in aquæ sextario ad dimidias.

24 Hæc clausula in Ch. d. 25 vt sic. Vet. 26 apio. Vet. & Ch. 27 inflammationes caldum. Ch. 28 decocta eius vapor, Ch. 29 Angina Ch. 30 cerato cyprino. Diosc. 31 Nauseā. Ch. 32 inspersū. Dioscorid. 33 ex aceto perunctus. Ch. 34 muscis. Ch. 35 rosaceo; Vet.

ANNOTATIONES.

a Cretica tinctoria, quæ purpuræ colore inficit. Vide cap 25. lib. 13. & cap. 6. lib. 32. & c. sequens.

b Vteri doloribus & suffocationi, mensibus prouocandis.

c Sarmentis longis, duris, rimoso cortice vestitis, flore capillaceo: fructu exiguis vuis simili, post maturitatem rubente: granis figura rotundis. Diosc. κόκκους Plinius ad punici semina retulit oscitanter, & aliàs totam historiā corrupit.

d Ex omnibus plantis, quæ in vicina scandunt, nouimus, quarum flos cœruleus, siue purpureus, Iouis flori, nempe aquilegiæ, colore similis sit: primam quidem, quam granū Nili vocāt: alteram, quam dulcamaram: tertiam, quam pro clematide secunda pinxit Dodonæus, & quam potum cæruleum esse quidam putant. Quæ de vite syluestri tradit hic Plinius, magis conuenire videntur dulcamaræ, quàm salicastrum suprà vocauit c. i. 23. & viti syluestri similē esse dixit, eosdémque effectus habere.

e Apud Plautum in Trinummo,

STC. Omnium primum per pontum aduecti ad Arabiam terram sumus.

CH. Eho, an Arabia etiam est in Ponto? STC. est: non illa vbi thus gignitur.

Sed vbi absinthium fit, atque cunicula gallinacea.

f Quibus in Albano monte Romanis simul & Latinis visceratio dabatur. Vide Alex. ab Alex. ca. 7. lib. 5.

g Potionis τῆς ἐξ ἀψινθίου meminit Varro in Quinquatribus, *Absinthium vti bibam graue & castoreum, leuémque robur* (minuam vires corporis) apud Nonium.

h Vino ex eo facto, quod absinthites vocant.

i Stomachíque bilem detrahit. Diosc. bilem purgat, quæ stomacho & ventri inhæsit.

k τῷ ἰξίᾳ, venenato chamæleontis succo.

l Taphosiri Stephanus. Sic ea dicta, quòd Osiridis sepulchrum ibi esset quasi Osiridos τάφος.

m Pro oliuæ ramo Diosc. quæ in Ægypto viuere non potest: quamuis Th. libris de caussis olearum quoddam genus Ægyptium vocet. Cæterùm in agro Cyrenensi Ægypto contermino id prouenit.

n σὺν ἑψήματι, ἢ φακῇ. Dioscor. cum sapa, aut lenticula Plinius, quia ἕψημα etiam pultem aqua decoctam significat. sorbitionem farinæ trimestris vertit. Ego magis sapam intelligo, quæ sua dulcedine amarorem absinthij & ingratum saporem obscurat & temperat.

De ballote, & botrye fruticosa, & brabyla, & bryo, & bupleuro, & catanance, & calla, & circæa, & cirsio, & cratæogono, & thelygono, & crocodilio, & cynosorchi, & chrysolachano, & cucubalo, & conferua.

CAP. VIII.

Balloten alio nomine [1] melamprasió Græci vocant, herbam fruticosam, angulosis caulibus nigris, hirsutis foliis vestientibus, maioribus quàm [2] porri, & nigrioribus, grauè olentibus. Vis eius efficax aduersus canis morsus, ex sale foliis tritis [3] imposita: item ad condylomata, coctis cinere, in folio oleris. Purgat & sordida hulcera cum melle. Botrys fruticosa herba est, luteis ramulis. Semen circa totam nascitur: folia cichorio similia. Inuenitur in torrentium ripis. Medetur orthopnoicis. [4] Hoc Cappadoces ambrosiam vocant, alij artemisiam. [a] Brabyla spissandi vim [5] habet cotonei mali modo: nec amplius [6] de ea tradunt authores. [7] [b] Bryon, marina herba sine dubitatione est, lactucæ foliis similis, rugosa veluti contracta, sine caule, [c] ab [8] ima radice exeuntibus foliis. Nascitur in scopulis maximè, testísque terra comprehensis. Præcipua siccãdi ei spissandíque vis, & collectiones omnes inflammationésque [9] cohibendi, præcipuè podagræ, & quicquid [d] refrigerare [10] opus sit. Bupleuri semen ad ictus serpentium dari reperio, fouerique plagas decocta ea herba, adiectis foliis mori aut origani. Catanancen Thessalam herbam, qualis sit, à nobis describi superuacuũ est, cùm sit vsus eius ad amatoria tãtùm. Illud non ab re est dixisse ad detegendas Magicas vanitates, electam ad hunc vsum coniectura, [e] quoniam arescens contraheret se ad speciem vnguium milui exanimati. Eadem ex causa [11] & [f] cemos silebitur à nobis. [12] [g] Calla duorum generum est. Vna similis aro. Nascitur in arationibus. Colligitur [h] antequam inarescat, vsúsque eosdem habet, quos [13] arum. Bibitur quoque radix huius ad exinaniendas aluos, mensésque mulierum: item [14] caules cum foliis in leguminibus decocti, sanant tenesmon. Alterum genus eius quidam anchusam vocãt, alij [15] rhinochisiam. Folia lactucæ longiora, plumosa, radice rubra, quæ ignes sacros cum [i] flore polentæ sanat imposita: iocineris autem vitia, in vino albo pota. Circæa [16] strychno satiuo similis est, flore nigro, pusillo, paruo semine, vt milij, nascente in quibusdam [17] corniculis, radice semipedali, triplici [18] fermè aut quadruplici, alba, odorata, gustus calidi. Nascitur in apricis saxis. Diluitur in vino, bibitúrque ad dolorem vuluæ & vitia. Macerari oportet in sextariis tribus quadrantem radicis tusæ, [19] noctem & diem. Trahit eadem [20] potio & secundas: semine [k] lac [21] minuitur, in vino aut mulsa aqua poto. Cirsion cauliculus est tener duûm cubitorũ, triangulo similis, [22] foliis spinosis circundatus. Spinæ molles sunt. Folia bouis linguæ similia, [23] minora, subcandida, & in cacumine capitula [24] purpurea, quæ soluuntur in lanugines. Hanc herbam radicémve eius adalligatam, dolores varicum sanare [l] tradunt. Cratægonon [25] spicæ tritici simile est, multis calamis ex vna radice emicãtibus, multorúmque geniculorum. Nascitur in opacis, semine milij, vehementer aspero gustu: quòd si bibant ex vino ante cœnam, tribus obolis in cyathis aquæ totidẽ, mulier ac vir, ante conceptum [26] diebus xl. virilis sexus partum futurum aiunt. Est & alia [27] [m] cratægonos, quæ thelygonos vocatur. Differentia intelligitur lenitate gustus. Sunt qui florẽ crategoni bibentes mulieres, intra xl. diem concipere tradant. [n] Eadem sanant hulcera vetera nigra cum melle: [28] explent sinus hulcerum, & atropha carnosiora faciunt: purulenta expurgãt: panos discutiũt: podagras, collectionésq; omnes leniunt, peculiariter mãmarum. Theophrastus [o] arboris genus intelligi [29] voluit cratægonon siue [30] cratægona, quam Itali aquifoliam vocant. Crocodilion chamæleõtis herbæ nigræ figuram habet radice lõga, æqualiter crassa, odoris asperi. Nascitur in sabuletis. Pota sãguinem per nares pellit copiosum crassúmque, atque ita lienem consumere dicitur. Cynosorchin aliqui orchin vocant, foliis oleæ, mollibus, ternis, per semipedem lõgitudinis in terra stratis, radice bulbosa, oblonga duplici ordine, superiore quæ durior est, & inferiore quæ mollior. Eduntur [31] vt bulbi cocti, [p] in vineis [32] ferè inuenti. Ex his radicibus si maiorem edant viri, mares generari dicunt: si minorem fœminæ, alterum sexum. In Thessalia [33] molliorem in lacte caprino [q] viri bibunt ad stimulandos coitus, [34] duriorem verò ad inhibendos. [35] Aduersatur [36] alter alteri. Chrysolachanum in [37] pineto, lactucę simile nascitur. Sanat neruos incisos, si cõfestim imponatur. Et aliud genus chrysolachani traditur, flore aureo, foliis oleris. Coctum estur, [38] vt olus molle. Herba [39] hac adalligata morbũ regiũ habẽtibus, ita vt spectari ab his possit, [40] sanari id malũ traditur. De chrysolachano nec satis dici scio, nec plura reperio. Nãque & hoc vitio laborauere proximi vtiq; herbarij nostri, quòd ipsi notas, velut vulgares, strictim & nominibus

1 porrum nigrũ. Ch.
2 marrhubij, πρασίου, non πράσου.
3 imposita. Ch.
4 Hanc. V.
5 habent. Aliq.
6 de iis. Aliq.
7 Bryũ marinum. Ch.
8 vda. Th.
9 inhibendis. Ch.
10 possit. Ch.
11 ecemos silebitur nobis. Ch.
12 Calix. Diosc. Calsa. Ch.
13 arsa. Ch.
14 caulis &c. sanat. Ch.
15 Fortasse, vt apud Diosc. ὀνόκλειαν.
16 strychnũ. Ch.
17 veluti corn. Diosc.
18 ferè. Ch.
19 nocte & die. Ch.
20 potione secundas. V.
21 mouet. V.
22 foliis in extremo spin. Diosc.
23 longiora, modicè hirsuta. Diosc.
24 in sũmo purpurea. Diosc.
25 melãpyro. V. Diosc.
26 crescentẽ, ter in die. Diosc.
27 cratægnos. Ch. & sic vbique mox.
28 & explent. Ch.
29 voluit crategũ. V. hac vltima omnia in M. d.
30 cratægon. Ch.
31 vt bulbi, cocta. Diosc. vt bulbi cocti & a in visu inuẽta. Ch.
32 forte. M.
33 duriorẽ. Th.
34 molliorẽ. Th.
35 Aduersatur. Ch.
36 altera. V.
37 pinetis. V.
38 vt olus, aliud molli. Diosc.
39 hac Vet.
40 sanare. Vet.

minibus tantùm indicauere: tanquam coagulo terræ aluum sisti, stranguriam dissolui, si bibatur ex vino aut aqua. [41] Cucubali folia trita cum aceto, serpentium ictibus & scorpionum mederi. Quidam hanc alio nomine strumum appellant, alij Græcè strychnon: Acinos habet nigros. Ex his cyathus succi cũ mulsi duobus, medetur [r] lumbis: item capitis [42] doloribus cũ rosaceo infusus. Ipsa strumis illita. Peculiaris est Alpinis maximè fluminibus cõferua, appellata à [43] conferruminando, spongia aquarũ dulciũ verius, quàm muscus aut herba, villosæ densitatis atque fistulosæ. Curatum ea scio, omnibus ferè ossibus confractis, prolapsũ ex arbore alta putatorem circundata vniuerso corpori, aquam suam [44] inspergentibus, quoties inaresceret, raróque nec nisi [45] [s] deficientem herbam mutationis causa resoluentibus, conualuisse vix credibili celeritate.

41 Culicubali. Ch.
42 dolori. Ch.
43 cõferruminando. M.
44 adspergentibus. Ch.
45 deficiente herba. Vet.

ANNOTATIONES.

a Brabyla memorata Galeno c.38.lib.2.de alimentis, & lib.6.κατὰ τόπους in medicamentis stomaticis, fructus pruni syluestris, spinosæ, siue spodiadis, vulgo *Prunelles*. ἀγριοκοκκύμηλοι verò fructus pruni syluestris non spinosæ, maturescens sero admodum, nempe Augusto & Septembri. Interpres Theocriti communia pruna siue Damascena interpretatur Eidyllio 7. hoc versu,

– τοὶ δ' ἐκέχυντο
ὄρπακες βραβύλοισι καταβρίθοντες ἔραζε.

Et Eidyllio 11.
ὅσον ἔαρ χειμῶνος, ὅσον μᾶλον βραβύλοιο ἅδιον.

Seleucus apud Athenæum μῆλα βράβυλα, μάδρυα, κοκκύμηλα eadem esse tradit, dici μῆλα quasi μῆλα μάδρυα quasi μαλόδρυα: βράβυλα quasi τὴν βορὰν ἐκβάλλοντα, nempe κοιλία. Barbilo Constantino lib.10. γεωπονίας, arbos ex ossic persici natarres à brabylo diuersa.

b Bryon Theophrasto nulla herba marina priuatim traditur, sed inter genera τοῦ βρύου θαλαττίου, siue τοῦ φύκους. lactuceum hoc is describit. Vide cap.7.lib.4.Histo.& suprà cap. vlt.lib.13.& 6.32.& 10.28.& præcedens.

c Ab vna radice, ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς. Theophr. cap.7. lib.4.

d φύκους θαλάττης. Plinius legit φύξεως. Hæc ex cap. Diosc. de musco marino, quo tantum agitur de alga fœniculacea, vulgo corallina, non autem de hac lactucea.

e Quod qui ea vtuntur, amatas mulieres rapiant, etiam inuitas, & veluti contractis vnguibus retineant.

f κημός, capistrum, frenum, lupatum. Quidam cassutha nostrâ esse putãt: alij leontopodion ad amatoria vtile. Marcellus apud Dioscoridem scribit in optimis Græcis codicibus, quos in potestate habuit, & in Latino scripto literis Longobardis, capiti de leontopodio præfixũ titulum fuisse de Cemo: vt inde constet cemõ Plinij esse Dioscoridis leõtopodiõ. Cętera leõtopodiõ Plinij multùm discrepare à leõtopodio Dioscoridis, quod ostendunt vtriusque vires collatæ.

g Lego, Calix duorum generum est &c. Calica Plinius alicubi legerat arin siue arisaron vocari: & quoniam anchusa quoque calix dicitur, calicis duo genera Plinius statuit. Calicen arisaron vocatum fuisse arbitror, quòd eius fructus calice obuoluatur membranoso.

h In aro, vt tempestiuè colligatur, signum maturitatis est ab imo folium inarescens c.5.vlt. li.19.

i Constantinus legendum putat apud Dioscoridem, vnde hæc sũpta sũt, ἄνθη μέλανα id est flores, vt interpretatur, ex viridi cereos. Oribasij tamen descriptio cum litera Dioscoridis consentit, nec apud herbariorum veterum quempiam extat in eius historia, quam integram proponit Dioscorides, mutandum quicquam esse.

k Dioscorid. γάλα κινεῖ, confert ad lactis generationem, lacte mammas implet.

l Andreas tradit. Dioscor.

m Vulgo Persicaria. Melampyros Diosc. c. de cratæogono. Alia est thelygonos suprà cap.15. vlt. lib.26.

n Hæc omnia quæ apud Dioscoridem legi & extare notauimus, capite de secũdo orchi reperiuntur scripta, cap.10.lib.26.

o Fallitur Plinius. Aquifolia Latinorum, Græcorum agria est: cratægus verò Theophrasti, quem inepte cratæogonon siue cratæogona vocat, herbariorum nostri sæculi torminalis sorbus. Vide suprà cap.20.lib.15.

p Nascitur in petrosis & sabulosis. Dioscor.

q Mulieres bibendum dant. Diosc.

r A calida causa vexatis.

s Deficiente herba, id est, disiecta, dissipata, consumpta, vt facile ob mollitiem exteritur.

De cocco Gnidio, & dipsaco, & dryopteri, & dryophonio, & elatine, & empetro, siue calcifraga, & epipacti siue elleborine, & epimedio, & enneaphyllo, & filice, & de femore bubulo, & galeopside siue galeobdolo, & glauce siue eugalacto.

CAP. IX.

Cocco Gnidio color cocci, magnitudo grano piperis maior, vis ardens. Itaque in pane deuoratur, ne adurat, cùm [1] gulam transit. Huic vis præsentanea contra cicutam. [a] [2] Sistit aluum. [3] Dipsacos folia habet lactucæ, [4] bullásque spinosas in dorsi medio, caulem duûm cubitorum, iisdem spinis horridum, genicula eius binis foliis amplectentibus, concauo alarum sinu, in quo [5] subsistit [b] ros salsus. In cacumine capitula sunt [c] echinata [6] spinis. Nascitur in aquosis. Sanat rimas sedis. Item [7] fistulas decocta in vino radice, vsque dum sit crassitudo ceræ, vt possit in fistula collyrium mitti. Item verrucas omnium generum. Quidam & alarum, quas suprà diximus, succum illinunt his. Dryopteris filici similis, in arboribus nascitur, tenui foliorum subdulcium incisura, radice hirsuta. Vis ei caustica est. Ideò psilothrum [8] est radix tusa. [d] Illinitur enim, vsque dũ [9] sudores euocet: [10] iterúmque & tertio, ita ne sudor abluatur. [e] Dryophonon similis herba est, cauliculis tenuibus, cubitalibus, circũdatis vtrinque foliis, pollicari [f] amplitudine, qualia oxymyrsines, sed candidioribus mollioribúsque, flore candido sambuci. Edunt cauliculos decoctos. Semine verò eius pro pipere vtuntur. Elatine folia habet [11] helxinæ, pusilla, [g] pilosa, rotunda, semipedalibus ramulis quinis [12] senísve à radice statim foliosis. Nascitur in segetibus, acerba gustu, & ideò oculorum fluxionibus efficax, foliis cum polenta tritis & impositis, subdito linteolo. Eadem cum lini semine cocta sorbitionis [13] vsu dysenteria liberat. [14] Empetron, quam nostri calcifragam vocant, nascitur in montibus maritimis, ferè in saxo: quò propiùs mari fuerit, [15] [h] minùs salsa est, potáque bilẽ trahit ac

1 gulæ transitu Ch.
2 Ciet. Vet.
3 Dipsacon. Ch.
4 & veluti bullas. Diosc.
5 subsistit. Ch.
6 spinis, in M d.
7 fistulas. Ch fistulam collyrium immitti. Vet.
8 cum radice tusa. Diosc.
9 euocentur Vet.
10 iterum & tertium Ch.
11 helxines. Vet. casia Ch
12 senisque. Ch.
13 vsu à dys. Alij.
14 Empetros Ch.
15 magis. Vet. Diosc.

pituitas: quò longiùs magísque terrena, amarior sentitur. Trahit[16] aquam. Sumitur autem in iure aliquo,[17] aut in hydromelite. Vetustate vires perdit. Recens[i] vrinas ciet decoctum in aqua vel tritum, calculósque frangit. Qui fidem promisso huic quærunt, affirmant lapillos, qui subferuefiant vnà, rumpi. Epipactis, ab aliis elleborine vocatur, parua herba, exiguis foliis, iocineris vitiis vtilissima, & contra venena pota.[18] Epimenidion caulis est non magnus, ederæ foliis denis[19] atque duodenis, nũquam florens, radice tenui, nigra, graui odore. Nascitur in humidis, & huic spissandi refrigerandíque natura,[k] fœminis cauenda. Folia in vino trita virginum mammas cohibent.[l] Enneaphyllon, longa folia nouena habet, caustice naturæ. Imponitur lana circũdatum, ne vrat[20] latus: continuò enim[21] pustulas excitat, lumborum doloribus & coxendicum vtilissimum. Filicis duo genera nec florem habent, nec semen. Pterin Græci vocant,[22] alij[n] blechnon, cuius ex vna radice complures exeunt filices, bina etiam cubita excedentes longitudine,[23] non graues odore. Hanc marem existimant. Alterum genus thelypterin Græci vocant, alij nymphæam pterin. Est autem[24] singularis atque non fruticosa, breuior, mollióque & densior, foliis ad radicem canaliculata. Vtriusque radice[o] sues pinguescunt. Folia vtriusque lateribus[p] pinnata, vnde nomen Græci imposuere. Radices[25] vtrique longę in[26] obliquum, nigræ, præcipuè cùm inarescere. Siccari autẽ eas Sole oportet. Nascũtur vbiq; sed maximè frigido solo. Effodi debent Vergiliis occidentibus. Vsus radicis in trimatu tantùm, neque anteà, neque posteà. Pellunt interaneorum animalia, ex his tænias cum melle: cætera ex vino dulci triduò potæ. Vtraque stomacho inutilissima. Aluum soluit: primò bilem trahens, mox aquam: melius tænias cũ scammonij pari pondere. Radix eius duûm obolorum pondere ex aqua, post vnius diei abstinẽtiam bibitur, melle prægustato contra rheumatismos. Neutra[q] dãda mulieribus, quoniam grauidis abortum, cæteris sterilitatem facit. Farina earum hulceribus tetris inspergitur: iumentorum quoq;[27] in ceruicibus. Folia cimicem necant: serpentẽ non recipiunt. Ideò substerni vtile est in locis suspectis: vstę etiam fugant nidore. Fecere Medici huius quoque herbæ discrimen. Optima[28] Macedonica est, secũda Cassiopica.[r] Femur bubulũ appellatur herba, neruis & ipsa vtilis, recens in aceto ac sale trita. Galeopsis, aut, vt alij, galeobdolon[s] vel galion, caulẽ & folia habet vrticæ læuiora, & quæ graue odorem trita reddant: flore purpureo. Nascitur circa sepes ac semitas vbiq;. Folia caulésq; duritias & carcinomata sanant ex aceto trita & imposita: itẽ strumas. Panos & parotidas discutiunt. Ex vsu est[29] & decocto[30] succo fouere. Putrescentia quoque & gangrænas sanat cum sale. Glaux antiquitus eugalacton vocabatur, cytiso & lẽticulæ foliis similis: auersa candidiora. Rami in terrã serpũt quini seníve, admodum tenues ab radice. Flosculi purpurei exeunt. Inuenitur iuxta mare. Coquitur in sorbitione similaginis, ad excitandam vbertatem lactis. Eam[31] qui hauserint, balineis vti[t] conuenit.

16 & aquã. Alij bilem, & pituitam Diosc.
17 vt hydr. Ch.
18 Epimediũ M. Epimedion. Ch. Legebatur & antea Epimenidiũ: atque ita reponendũ ex Diosc. Epimenidium, scillæ genus est.
19 aut Vet.
20 lat. us. Ch.
21 pusulas. M.
22 alij blachnon, Diosco & Ch.
23 subgraues. Diosc. subgraue. Alij.
24 non singularis, sed fruticosa. Dal.
25 vtriusq. long. Ch.
26 obliquũ acta, nigra. Diosc.
27 in M. d.
28 Macedonia. Ch.
29 & decocta Ch.
30 & succo. Vet.
31 qua. V.

ANNOTATIONES.

a Imò verò ducit copiosè, bilémque, pituitam, & aquas detrahit. Plinius hic fœde lapsus est. Lego, ciet.

b Apud Dioscoridem est, imber, aut ros, vnde nomẽ traxit. Et quoniam salsa maximè sitim excitant, plantáque dipsacus tanquam sitibunda vocata est, leui coniectura humorem in eius foliis collectum Plinius salsum esse putauit, cùm salsugine prorsus careat.

c Omittit Plinius, ea sicca candida spectari, & dissecta medulla tenus, vermiculos intus habere, qui brachio, vel collo alligati quartanis medentur. In Gallia fullones ἐργαλεῖα, nempe instrumenta, ex iis conficiunt, tractandis rudioribus pãnis excitandísque lanarum villis, quæ Græci τὰς κροκύδας appellant.

d Oportet autem prius vulsis pilis, posteaquam calidę vapore madefacta cutis fuerit, recẽtem imponere. Diosco.

e Dryophonon Cordus esse putat Creticum thlaspi, quòd prodraba Dioscoridis quidam monstrant: alij sincem florescentem.

f Vel latitudine, vel longitudine. Latitudinem potius intelligo.

g Λασία, quod verti etiam potest densa.

h Magis salsa est. Diosc. Hanc describit Aloisius in Græcia visam.

i Hæc de saxifrago audienda sunt, quod empetron nonnulli vocauerunt, sicut & Matthiolus adnotauit.

k Quoniã & radix cõceptum adimit, & folia trita quinis drachmis per quinque dies à mẽstrua purgatione pota, mulieribus præstat ne cõcipiãt.

l Quidam genus batrachij esse volũt, quod folia fert murici fere similia, & à quibusdam hydropiper vocatur: alii dentellariã Mõpessulanorum esse putãt: alij pseudoelleborum herbariorum vbique in saxosis nascens, quod quidam consiliginem, Allobroges vocant *Massitre*, enneaphyllum dictum quoniam cauliculi summi in nouem folia dispescuntur: alij elleborum adulterinum in hortis nascẽs, quod Nouembri florem herbaceum mittit, & folia in nouem lacinias diuisa.

m Qui in lumbagine, & ischiade admouent, lana obuoluunt, vt discutiat quidem humores qui eos morbos gignunt, non autem exurat.

n Nicander βληχρὸν. Ἐν δ' ὃ πολυσχιδέος, βλήχρα ἀσφάλιον χάρτην. Interpres βλάχνον. Sic & Dioscorides. Phanias apud Athenæum li. 2. filicem βλάχνον vocari scripsit.

o Extremi Northmaniæ populi, vt Abrincates, ex iis panem conficiunt.

p Pinnis, τοῖς πτεροῖς auium similia, vnde πτερίδα Gręci vocarunt, & Celsus in suis Geoponicis, apud Columellam c. 14. 6. auiam. Ad iumentorum collum in opere contusum, auiam cum sale tritã & impositã, remediũ esse pręsentissimũ is scripsit, ad quem vsum filicem fœminam Diosco. commendat, λόφους τῶν ὑποζυγίων ἰωμένην.

q Apud Dioscoridem legitur, κἂν ἔγκυος δίδοται ἐκπτιτρώσκει. Emẽda. Lacuna ex fide vetusti exẽplaris, κἂν ἔγκυος λάβῃ. id quod confirmat hic locus.

r Oportet hanc herbam dictam fuisse βούμηρον. Eam sic dictam puto, quod fracta boum femora, & crura solidet efficacius. Quidam cardiacã esse volunt.

s Hoc ineptè.

t Lego, conuenit. Lactis quoque vbertas intermissa ea restituitur. Sumitur eius rei caussa ex aqua. Hæc in suum hunc locum sic reponẽda, perperam inserta capiti sequenti.

De glaucio, & glycyside, & gnaphalio, siue chamæzelo, & galedrago, & holco, & hyosiri, & holosteo, & hippophæsto.

CAP. X.

Glau-

Glaucion in [a] Syria & Parthia naſcitur, [b] humilis herba, dēſis foliis, ferè papaueris, minoribus tamen ſordidioribúſque, [1] odoris tetri, guſtus amari cum aſtrictione. [c] Granum habet crocei coloris. [2] Hoc in olla fictili luto circunlitum, in clibanis calefaciunt: deinde exempto ſuccum exprimunt eiuſdem nominis.[c] Vſus eſt & ſucci, & foliorum, ſi terantur, aduerſus epiphoras, quæ vniuerſæ vno impetu [3] cadunt. Hinc temperatur collyrium, quod Medici [4] diaglaucion vocant. [d] Lactis quoque vbertas intermiſſa reſtituitur. Sumitur eius rei cauſa ex aqua. Glycyſide, quam aliqui pæoniam, aut pentorobon vocant, caulem habet duûm [6] cubitorum, comitantibus duobus aut tribus, ſubrutilum, cute lauri: folia qualia iſatis pinguiora, rotundioráque, & minora: ſemen in ſiliquis, aliud grano rubente, aliud nigro. Duo [8] autem genera ſunt. Fœmina exiſtimatur, cuius radicibus [9] ſeu balani longiores circiter octo aut adhærent. Mas plures [10] habet, quoniam non vna radice nixus eſt, palmi altitudine, candidáque. Ea guſtu aſtringit. Fœminæ folia myrrham redolent, & denſiora ſunt. Naſcuntur in ſyluis. Tradunt [11] noctu effodiendas, quoniā pico Martio impetū in oculos faciente, interdiu periculoſum ſit. Radix verò cùm effodiatur, periculum eſſe ne ſedes procidat. Magna id vanitate ad oſtentationem rei fictum arbitror. Vſus in his diuerſus. Rubra enim grana [12] rubentis menſes ſiſtunt, [13] [e] xv. ferè pota in vino nigro. Nigra grana [14] [f] vuluis medentur, ex paſſo aut vino totidem pota. [15] Radix omnes ventris dolores ſedat in vino, [g] aluúmque purgat: ſanat opiſthotonum, morbum regium, renes, veſicam: [16] matricem autem & [h] ſtomachum decocta in vino: aluúmque ſiſtit: editur etiam [17] contra [i] malum mentis: ſed in medendo quatuor drachmæ ſatis ſunt. Grana nigra auxiliantur [18] & [k] ſuppreſſionibus nocturnis, in vino pota, quo dictum eſt numero. [19] Stomachi verò eroſionibus, [20] & eſſe ea & illinire prodeſt. Suppurationes quoque diſcutiuntur: recentes nigro ſemine, veteres rubro. Vtrunque auxiliatur à ſerpente percuſſis: & pueris contra calculos, [l] incipiente ſtranguria. Gnaphalion alij chamæzelon vocant, cuius foliis albis mollibúſque pro tormēto vtuntur: ſanè [21] & ſimilia ſunt. Datur in vino auſtero ad dyſenteriam: vētris ſolutiones, menſéſque mulierum ſiſtit. Infunditur autem teneſmo. Illinitur & putreſcentibus hulcerum. [22] Galedragon vocat Xenocrates [23] leucacantho ſimilem, paluſtrem, & ſpinoſam, caule ferulaceo, alto, cui ſummo capite inhæret ſimile ouo. In hoc creſcente ætate vermiculos naſci [24] tradunt, quos pyxide conditos adalligari cum [25] pane brachio ad eam partem, qua dens doleat, miréque illicò dolorem tolli. Valere non diutius anno, & ita ſi terram non [26] attigerit. Holcus in ſaxis naſcitur ſiccis. Ariſtas habet in cacumine [27] tenues, culmo quale hordeum reſtibile. Hæc circa caput alligata, vel circa lacertum, [m] educit è corpore ariſtas. [28] Quidam ob id ariſtidam vocant.[n] Hyoſiris intubo ſimilis, ſed minor, & tactu aſperior: vulneribus contuſa præclarè medetur. Holoſteon ſine duritia eſt herba, ex aduerſo appellata à Græcis, ſicut fel [o] dulce, tenuis vſque in capillamenti ſpeciem, longitudine quatuor digitorum, ceu gramen, foliis anguſtis, aſtringēs guſtu. Naſcitur in collib[9] terrenis. Vſus eius ad conuulſa rupta, in vino [29] pota. [30] Vulnera quoque conglutinat. Nam & carnes [31] coguntur, addita. Hippophæſton naſcitur [p] in ſpinis, ex quibus fiunt [32] æneæ fulloniæ, ſine cauliculo, ſine flore, capitulis tantùm inanibus, & foliis paruis, multis, herbacei coloris, radiculas habens albas, molles. Succus [33] earum exprimitur æſtate, ad ſoluendam aluum tribus obolis, maximè in comitialibus morbis, & tremulis [34] hydropicis. Contra vertigines, orthopnœas, paralyſeis incipientes.

1 Succum. Dioſc. 2 Folia in olla &c. in clibanis ſemirefrigidis calefaciunt quoad flacceſcant: deinde contuſis ſuccū. Dioſc. 3 cadunt. Ch. 4 Dia Glaucion. Dal. diaglaucia. Ch. 5 huius Ch. 6 palmorū. Ch. 7 iuglans. Dioſc. nucis. Vet. 8 enim. Ch. 9 ceu. Dal. 10 non habet, quoniā vna rad. Ex Dioſc. 11 noctè. Ch. 12 rubentes. Alij. 13 x. vel xij. Dioſc. 14 vuluis. Ch. fortè, vulſis. 15 Radix ſanat opiſt. Vet. interiecta deſiderantur. 16 arteriā. Corn. ex Vet. 17 cum alimētis. Corn. ex Vet. alimentis. Ch. 18 & oppreſſionibus. Vet. 19 Stomacho verò & roſionibus. Vet. Stomachicis verò & roſionibus. Ch. 20 & eſſe eā ea &. M. 21 ei. Vet. 22 Gallidragam. Ch 23 leucacātha. Vet. 24 tradit. Ch. 25 panno. Vet. 26 attigerint. Vet. 27 tenui culmo. Ch. 28 Hæc quidam. Dal.

29 pota. Vet. 30 Et vuln. quoque. Ch. 31 dum coquuntur. M. cum co contur. Ch. Lego, cum coquuntur. Sic & Corn. ex Vet. 32 aena. Vet. 33 eorum. Dioſc. 34 hydropicis, & contra, Dal.

ANNOTATIONES.

a Syriæ Hierapoli. Dioſcor.
b Humilem eſſe herbam Dioſco. non ait, ſed habere folia χαμαίζηλα, in terram ſparſa.
c Hæc aliter Plinius, quàm Dioſc.
d De glauce hæc Dioſc. non de glaucio.
e Decem, vel duodecim. Dioſcor.
f Strangulantibus. Dioſcor.
g Vterum, fœminis à partu non purgatis. Dioſc.
h Acri humore commorſum. Dioſc. qui id tamen de granis, non de radice.
i ἀνοίας, & μελαγχολίας, amentiam, melancholiam.
k Oppreſſionibus, τῶν ἐφιαλτῶν πνιγμοῖς, incuborum ſuffocationibus, Faunorum in quiete ludibriis. cap. 4. lib. 25.
l ἀρχὰς λιθιάσεως παραιτεῖται. Dioſcor.
m Cùm à trahendo ſic dicta fuerit, vim attractricem & epiſpaſticam conuenienter ei tribuunt.
n Quibuſdam Iacea ignea.
o τὰ γλυκέα Græci fella vocant, vt etiam Lugdunenſes hodie fel vocant, *le doux*. Aurelianus c. 1. lib. 3. Chroniōn. Multa enim contrariæ interpretationis vocabulum ſumpſerunt, vt fella, quæ γλυκέα vocant, quaſi dulcia, cùm ſint amariſſima.
p In ſpinis, quibus vtuntur cortinæ fulloniæ. Vet. ſed incommodè. Cortinæ, nempe vaſa in quibus feruent & coquuntur pannorum pigmenta, tinctorum & infectorum ſunt, non fullonum: ζαφεὶ ἐκ γναφέων. Lego, hippophæſton ſpina in maritimis naſcitur. Hac implentur cortinæ fulloniæ: ſine caule &c. Ex Dioſc. Vide initium cap. 13. lib. 24.

De hypogloſſa, & hypecoo, Idæa, iſopyro, lathyri, leontopetalo, lycopſide, lithoſpermo, lapide vulgari, de limeo, leuce, & leucographi. CAP. XI.

[1] Hypogloſſa folia habet figura ſylueſtris myrti, [2] cōcaua, ſpinoſa, & in his ceu linguas folio paruo [3] exeūte de foliis. Capitis dolorem [a] corona ex [4] his impoſita minuit. Hypecoon in ſegetibus naſcitur, foliis rutæ. Natura eius eadem quæ papaueris ſucco. Ideæ [5] herbæ folia ſunt, quæ oxymyrſines: adhærent his velut pampini, in quibus [6] flos. Aluum, menſéſque, & omnem abundantiam ſanguinis ſiſtit. Spiſſandi cohibendíque naturam habet. Iſopyron aliqui [7] phaſelion [b] vocant, quoniam folium, quòd eſt aniſo ſimile, [8] in pampinos torquetur. Capitula ſunt in ſummo caule tenuia, plena [c] ſeminis melanthij. Contra tuſſim & cætera pectoris vitia, [9] ex melle aut

1 hypogloſſon. Vet. Dioſc. 2 tenuis, in ſummo non ſpinoſa, & iuxta hac ceu ligulas. Dioſc. 3 Hac malè Plinius, nuſquam Dioſcorides. Lauro taxa foliū paruū exit de foliis: quod in alio nullo genere lauri videtur. 4 comis. Dioſc. 5 radici. Dioſc. 6 flos ipſe. M. flos. Ipſa aluum. Ch. 7 phaſiolū. Alij Dioſc. Gal. 8 in vaſſeolē pampinos. Ch. 9 cum melle. Ch.

aqua mulſa,item iocineri vtiliſſima. Lathyris folia habet multa, [10] lactucæ ſimilia, tenuiora,gramina multa, in quibus ſemen tuniculis continetur,vt capparis,quæ cùm inaruere, eximuntur grana piperis magnitudine, candida,dulcia,[d] facilia purgatu. Hæc vicena in aqua pura aut mulſa pota, hydropicos ſanant. Trahunt & bilem. Qui vehementiùs purgari volunt,cum folliculis ipſi ſumunt ea:nam ſtomachum lædunt.Itaque inuentum eſt, vt cum piſce [e] aut iure gallinacei ſumerentur. Leontopetalon alij [11] rhapeion vocant, folio braſſicæ, caule ſemipedali:alæ multæ, ſemen in cacumine in ſiliquis ciceris modo: radix [12] rapo ſimilis,grandis,nigra.Naſcitur in aruis. Radix aduerſatur omnium ſerpentium [13] generibus ex vino pota:nec alia res celeriùs proficit.Datur & iſchiadicis.Lycopſis longioribus, quàm lactuca,eſt foliis,craſſioribúſque. Caule longo,hirſuto, adnatis multis cubitalibus, flore paruo,purpureo.Naſcitur in campeſtribus. Illinitur cum farina hordeacea igni ſacro.[14] Sudorem in febribus mouet, ſucco aquæ [15] calidæ admiſto. Inter omnes herbas lithoſpermo nihil eſt mirabilius. Aliqui [16] ægonychon vocant,alij Dios pyron,alij [17] Heracleos.Herba [18] quincuncialis ferè, foliis duplo maioribus,quàm [19] rutæ,ramulis ſurculoſis, craſſitudine iunci:gerit iuxta folia ſingulas veluti barbulas, & earum in cacuminibus lapillos cádore & rotunditate margaritarum, magnitudine ciceris,duritia verò lapidea. Ipſi,quà pediculis [20] adhæreant,[f] cauernulas habent, & intus ſemen.Naſcitur & in Italia, ſed laudatiſſimum in Creta.Nec quicquá inter herbas maiore quidem miraculo aſpexi. Tantus eſt decor, velut [21] aurificum arte alternis inter folia candicantibus margaritis: tam exquiſita difficultas lapidis ex herba naſcentis. Iacere atque humi ſerpere authores [g] tradunt. Ego vulſam,non hærentem vidi. Iis lapillis drachmæ pondere potis in vino albo calculos frangi, pellíque cõſtat,& ſtranguriã diſcuti. Neque in alia herbarum fides eſt [22] viſus ſtatim,ad quam medicinam nata ſit. Eſt [23] autem eius ſpecies, vt etiam ſine autore viſu ſtatim noſci poſſit. Lapis vulgaris iuxta flumina fert muſcum ſiccum,canum.Hic fricatur altero lapide, addita hominis ſaliua: illo lapide tangitur [h] impetigo.Qui tãgit,dicit,φεύγετε κανθαρίδες, λύκος ἄγριος [24] ὔμμε διώκει.[i] Limeum herba appellatur à Gallis, qua ſagittas in venatu tingunt medicamento, quod venenum ceruarium vocant. Ex hac in tres modios [25] [k] ſaliuati additur,quantum in [26] vna ſagitta addi ſolet:ita offa demittitur boum faucibus in morbis. Alligari poſteà ad præſepia oportet,donec purgẽtur(inſanire enim ſolent) ſi ſudor inſequitur, aqua frigida perfundi. [l] Leuce Mercuriali ſimilis, nomen ex cauſa accepit, per medium folium candida linea tranſcurrente: quare [27] meſoleucon quidam vocant. Succus eius fiſtulas ſanat:ipſa contrita,carcinomata. Fortaſſis eadem ſit, quæ [m] leucas appellatur, contra omnia marina venena efficax. Speciem eius autores non tradunt,nec aliud, quàm ſylueſtrem latioribus foliis eſſe efficaciorem,hác ſemine [28] acriorem. Leucographis qualis eſſet,ſcriptum non reperi: quod eò magis miror,quoniam vtilis proditur ſanguinẽ excreantibus,tribus obolis cum croco: item cœliacis, trita ex aqua & appoſita:profluuio fœminarũ, oculorum quoque medicamentis,&explendis hulceribus, quæ fiunt in teneris partibus corporis.

Marginal notes:
10 amygdala. Dioſc.
11 raphodion M. prapadion. Ch.
12 napo. Ch.
13 ictibus ex vino. Vet.
14 Sudores. Ch.
15 calidæ. Ch.
16 Ætonychon. Ægineta exonticon. M. dupium. Ch.
17 Heracleon. Vet. & Æg.
18 quinque caulibus. M.
19 oleæ. Dioſc.
20 adhærent. Dal.
21 aurum emicans. M. fortaſſis, auro & alternis.
22 viſus ſtatim ad quã cunque med. M.
23 enim eiuſmodi. Vet.
24 hemadieci. Ch. hæmaidieci. Vet fortaſſis ὔμμε διώκει.
25 ſaliuati, in M. d.
26 vnam ſagittam. Ch.
27 meſopeleucton. Ch.
28 acriore. Vet.

ANNOTATIONES.

a Coronam vertit, quod περίαμμα Dioſcorides dixit his verbis, δοκεῖ δὲ ἡ κόμη περίαμμα χρήσιμον εἶναι κεφαλαλγοῦσι. Quidam appenſa & alligata & remedia vocant etiam περίαπτα & ἀποτρόπαια.

b Quia phaſiolo ſimile eſt.Nam in extremo foliorum clauiculam fert:folium aniſo ſimile. Capitula &c. ex Dioſcor. κατ' ἄκρον τὸ πέταλον ἕλικα φέρει. πέταλον dici puto pediculum multa folia ſuſtinentem, vt in piſo,ordine collocata, in cuius ſummo clauiculæ prodeunt.

c Melanthij guſtum imitantis.Dioſcor.

d Aut corpus facile purgant, aut à ſuo cortice facile purgantur.

e Grana ſex, aut ſeptẽm, in catapotio aut cum ficu, aut cum palmula ſumpta,aluum purgant: ſed frigida poſtea ſorbenda, cum gallina aut oleribus folia decoquuntur ad eundem vſum. Dioſcorides.

f Hæc poſtrema verba herbarius Anglus intelligenda putat de lithoſpermo arundineo, quod lachrymam Iob,officinæ vocant.

g Lithoſpermum ſecundum deſcribi hîc volunt.

h Cantharidem,ſcarabæi genus,impetiginem vocat, ideò quòd membra corporis erodat, vt frumenta cantharis. Suprà cap.17.lib.18. Chifletius.

i Lœmæum, ἀπὸ τοῦ λοιμοῦ.Eandem & belenium vocarunt,ἀπὸ τῶν βελῶν ſiue quòd Apollo Belis apud eos vocaretur. Eo ſæculo Galli potiſſimum venerati ſunt Belin: cuius mẽtio fit apud Herodianum in Maximis,Heſum,Taranem,Onnauam,Abellionem,de quo elogium extat in Conuenis Nouempopulaniæ, DEO ABELLIONI MINICIA IVSTA. V.S. L.M.Scaliger in Auſonium.Vide ſup.c.24.li.13. Autor librorum de plantis, qui Ariſtotelis nomen præ ſe ferunt, Perſeam in Perſide venenatam belenium vocat,ſiue à ſagittis nomine ducto, ſiue ab Apolline. Si à ſagittis,τοξικὸν Græcum fuerit. Ariſtoteles venenum id à Celtis parari ſolitum ξενικὸν vocat. Gal.lib. de Ther.ad Piſon.ἐλένιον (pro quo lego βελένιον) à Barbariſq; vocari tradit ninum vel nicon. Idem ſcribit, Dalmatis & Dacis plantam eſſe, cuius ſucco ſagittas ſuas efficiant lethales.Tingũt & Galli ſagittas ſuas elleboro,ſupr.c.5.lib.25.In Æthiopia radicem iis viribus præditam naſci Theophraſtus ſcribit c.15.9.Hiſt.

k Saliuatum medicata potio, quam boum faucibus infundunt: aut ſalubritatis cuſtodiendæ gratia,aut virium conſeruandarum, aut morbi pellendi.A ſale dictum putant quidam, quoniam is pabulo mixtus bobus vtiliſſimus eſt: quidam à ſaliua, quam largam & copioſam indita ori eiuſmodi medicamenta euocant. Colum.c.5.li.5.medicamine ſaliuare pecus ægrotum ait,id eſt,tractare,ſanare,curare, medicari.Inde quidam panem vino merſum cum aſperſo ſale,quem recreandis feſſis equis mãducandum offerunt. *Salade* vocant,quaſi ſaliuatum.Saliuati potione vtuntur veterinarij ac medici, ποτὸν vocantes.

l Mentha Sarracenica.

m Chamædrys montana.

De medio, & myoſota, & myagro, & natrice, & othonne, & onoſma, & onopordo, & oſyri, & oxye, & batrachio, & polygono, & leucãthemo, & phy-

& phyteuma, & phyllo, & phellandrio, & phalari, & polyrrhyzo, & proserpinaca, & de rhacoma, de reseda, & stœchade. CAP. XII.

MEdion folia habet [1] iridis satiuæ, caulem tripedalem, & in eo florem grandem, purpureum, rotundum, [3] semine minuto, radicem semipedalem. In saxis [4] opacis nascitur. Radix drachmis duabus cum melle menses fœminarum sistit ecligmate per aliquot dies sumpto. Semen quoque in vino tritum, contra abundantiam fœminarum datur. Myosota siue myosotis, læuis herba, caulibus pluribus ab vna radice, aliquatenus [5] rubentibus, concauis, ab imo foliis angustis, oblongis, dorso acuto, nigris, per interualla assiduè geminatis, [6] tenuibus cauliculis ex alis prodeuntibus, flore cæruleo. Radix digitali crassitudine, multis capillamentis [7] fibrata. Vis [8] ei [a] septica & exhulceratrix, ideóque ægilopas sanat. Tradunt Ægyptij, mensis quem [9] Thiatin vocant die [10] xxvij. ferè in Augustum mensem incurrente, si quis huius herbæ succo inungatur manè priusquàm loquatur, non lippiturum eo anno. Myagros herba ferulacea est foliis similis rubiæ, tripedanea. Semen oleosum, [11] quod & fit ex eo. Medetur oris hulceribus perunctis hoc succo. Herba, quæ vocatur [12] nigrina, [13] tribus foliis longis intubaceis, illita cicatrices ad colorem reducit. Natrix vocatur herba, cuius radix euulsa virus hirci redolet. Hac in Piceno à fœminis abigunt, quos mira persuasione [14] Fatuos vocant: ego species lymphantium hoc modo animorum esse crediderim, qui tali medicamento iuuentur. Odontitis inter fœni genera est, cauliculis densis ab eadem radice, geniculatis, triangulis, nigris. In geniculis folia parua habet, longiora tamen quàm polygonon. Semen in alis hordeo simile, florem purpureum, pusillũ. Nascitur in pratis. Decoctum cauliculorum eius in vino austero, quantùm manus capiat, dentium dolori medetur, ita vt contineatur ore. [15] Othonne [16] in Syria nascitur, similis erucæ, perforatis crebrò foliis, flore [17] croci: quare quidam anemonem vocauerunt. Succus eius oculorum medicamentis conuenit. Mordet enim [18] leuiter & excalfacit, astringitque siccando. Purgat cicatrices & nubeculas, & quicquid [19] obstat. Quidam tradunt lauari, atque ita siccatam digeri in pastillos. Onosma longa folia habet ferè ad [20] tres digitos in terra iacentia, [b] tria, ad similitudinem anchusæ incisa, sine caule, sine flore, sine semine. Prægnans si [21] edat eam, aut supergradiatur, abortum facere dicitur. Onopordon si comederint asini, crepitus reddere dicuntur. Trahit vrinas & menses, aluum sistit, suppurationes & collectiones discutit. [22] Osyris ramulos fert nigros, tenues, lentos, [23] & in iis [24] folia nigra ceu lini: seménque in ramulis nigrum initio, dein colore mutato rubescens. [c] Smegmata mulieribus faciunt ex his. [25] Radicum decoctum potum, sanat arquatos. Eædem, priusquàm maturescat semen, concisæ, & Sole siccatæ, aluum sistunt. Post maturitatem verò collectæ, & in sorbitione decoctæ, rheumatismis ventris medentur, & per se tritæ ex aqua cælesti bibuntur. Oxys folia terna habet. Datur ad stomachum [d] dissolutum. Edunt & qui interocelen habent. Polyanthemum, quam quidam batrachion appellant, caustica vi exhulcerat cicatrices, & ad [e] colorem reducit. Eadémque vitiligines [f] concorporat. Polygonon Græci vocant, quam nos sanguinariam: non attollitur à terra, foliis rutæ, [26] semine graminis. Succus eius infusus naribus supprimit sanguinem: & potus cum vino, cuiuslibet partis profluuium, excretionésque cruentas cohibet. Qui [g] plura genera polygoni faciunt, hanc marem intelligi volunt, appellarique [h] à multitudine seminis aut densitate fruticis calligonon. [i] Alij polygonaton à frequentia geniculorum, alij theuthalida, alij [27] carcinetron, alij clema, multi myrtopetalon. Necnon inueniuntur, qui hanc fœminam esse dicunt: marem autem [28] maiorem, minúsque nigram, & geniculis densiorem, semine sub omnibus foliis [29] turgescentem. Quocunque hæc modo se habeant, vis earum est spissare ac refrigerare. [30] Semina aluũ soluunt, largiùs sumpta vrinam cient, rheumatismos cohibent: qui si non fuere, non prosunt. Stomachi feruori folia imponuntur: vesicæ dolori illinuntur, & ignibus sacris. Succus & auribus purulentis instillatur, & oculorum dolori per se. [31] Dabatur & in febribus ante accessiones duobus cyathis in tertianis, [32] quartanísve præcipuè: item cholericis, dysentericis, & [33] in solutione stomachi. Tertium genus [34] oreon vocatur, [35] in montibus nascens, harundini teneræ simile, vno caule, densis geniculis, & [36] in se fractis, foliis autem piceæ, radicis superuacuæ, inefficacius quàm superiora. Peculiare ischiadicis. Quartum genus syluestre appellatur, penè arboris modo frutex, radice lignosa, stirpe cedri rubicundo: ramis sparti, binûm palmorum, nigris geniculorum ternis quaternísve articulis. Huic quoque spissandi natura, sapor mali cotonei. Decoquitur in aqua ad tertias, aut aridi farina inspergitur & oris hulceribus, & attritis partibus. Propter gingiuarum verò vitia ipsa commanducatur. Nomas sistit, omniáque quæ serpunt, aut difficilem cicatricem habent. Priuatim verò sanat à niue facta hulcera. Herbarij & ad anginas vtuntur illa: & in capitis dolore coronam ex ea imponunt: & contra epiphoras collo circundant. In tertianis quidam sinistra manu euulsam adalligant: [37] adeò contra [38] profluuia sanguinis, nec vllã magis aridam quàm polygonum, seruant. Pancration aliqui [k] scillam pusillam appellare malunt, [39] foliis albi lilij longioribus crassioribúsque, radice bulbi magni, colore rufo. Aluũ soluit, succo cum farina erui sumpto: hulcera purgat. Hydropicis spleneticísque cum melle datur. Alij decoquunt eam, donec aqua dulcis fiat: eáque effusa, radicem terentes digerunt in pastillos Sole siccatos: & posteà vtuntur ad capitis hulcera, & cætera quæ repurganda [40] sunt. Item ad tussim, quantùm tribus digitis apprehenderint, in vino dantes, & ad lateris dolores, aut peripneumonicis [41] eclig-

1 viridis. Diosc.
2 Quidam apud Dioscoridem legunt, tricubitalem.
3 semine exiguo. Diosc.
4 & opacis Dio.
5 ab imo rub. conc. fol. ang. ex Dio.
6 & tenuibus. Ch.
7 fimbriata. Ch.
8 ei styptica. Vet.
9 tota. Ch.
10 xxxviij Ch.
11 Fit & oleum ex eo. Vet.
12 nymna. Ch.
13 pluribus. Vet.
14 Fatuus. Alij.
15 Othonna. Vet. & Ch.
16 in Arabia. Diosc.
17 cocci. Ch.
18 leniter, & calfacit. Ch.
19 oculis obstat. Vet.
20 quatuor. Diosc.
21 edit. Ch.
22 Osyris. Chiff.
23 & his folia. Ch.
24 folia, ceu lini, nigra initio, deinde colore mutato rubescentia: semen in ramulis. Smegmata. Dio.
25 eius decoctum. Diosc. nulla radicis mentione.
26 similia gramini. Vet.
27 carcinothron. Vet. & Ch.
28 minorẽ. Vet.
29 turgescente. Dal.
30 Succus al. sistit lar. sumptus, vr ciet. rh. cohibet, & c. non prodest. Dio.
31 Datur. Vet.
32 quartanísque. Ch.
33 in exolutione. Vet.
34 horaum. ὡραῖον. pulchrum. Vet. ouraẽ. Quidam, qui sic dictum putant, quòd folia, ut & hippuridis, similia sint caudarum setis: orion vocant Ch.
35 in aquosis. Diosc.
36 in se infractis. Ch. infarctis. Dal.
37 atque adeò Vet.
38 profluuias. Ch.
39 foliis lilij. Diosc. κρίνου.
40 sint. Ch.
41 in eclig. Vet. ecligma dante. Ch. Lego, ecligmate. Dant & propter. &c.

mate. Propter ischiada in vino [42] bibendum, & propter tormina mẽsésque cedos.[43] Peplos, quam aliqui sycen, alij meconion aphrodes vocant, ex vna radice [44] tenui fruticat, foliis rutæ paulò latioribus, semine sub foliis rotundo,[45] minore quàm candidi papaueris. Inter vites colligitur messibus: siccatúrque cum fructu suo,[46] subiectis aquis, in quas excidat. Hoc poto aluus soluitur, bilis ac pituita detrahitur. Media potio est acetabuli mensura, in aquæ mulsæ heminis tribus. Et cibis inspergitur obsoniísque ad [47] molliendam aluum. Periclymenos fruticat & ipsa,[48] ex interuallo duo folia habens, subcandida, mollia. In cacumine autem semẽ inter folia durum, & quod difficile [49] euellatur. Nascitur in aruis ac sepibus, conuoluens se adminiculis quibuscunque. Semen eius in vmbra siccatum tunditur & in pastillos digeritur. Hi resoluti dantur in vini albi cyathis [50] tribus, tricenis diebus ad lienem: eúmque vrina [51] cruenta, aut per aluum absumit: quod intelligitur à decimo statim die. Vrinam cient & folia decocta: quæ & orthopnoicis prosunt. Partum quoque adiuuant, secundásque pellunt pota simili modo. Pelecinum in segetibus diximus nasci, fruticosam cauliculis, foliis ciceris. Semẽ in siliquis fert, corniculorum modo aduncis, ternis quaternísve, quale gith nouimus, amarum, stomacho vtile. Additur in [52] antidotis. Polygala [53] palmi altitudinem petit, in caule summo foliis lenticulæ, gustu astricto, quæ pota lactis abundantiam facit. [54] [l] Poterion, aut (vt alij vocant) phrynion, vel neurada, largè fruticat, spinis [55] retorrida, lanugine [56] spissa, foliis paruis, rotundis, ramulis longis, mollibus, lentis, tenuibus, flore lõgo, herbacei coloris: seminis [57] nulli vsus, sed gustu acuto & odorato. Inuenitur [m] in aquosis collibus. Radices habet duas aut tres,[58] binûm cubitorũ [59] in altitudine, neruosas, candidas, firmas. Circũfoditur autumno, & præciso frutice ad succum gũmi similẽ. Radix mira vulneribus sanandis traditur, præcipuéque neruis vel præcisis illita. Decoctum quoque eius cum melle potum dissolutiones neruorum & infirmitates, & incisuras iuuat. Phalangites à quibusdam phalangion vocatur, ab aliis leucanthemon, vel (vt in quibusdam exemplaribus inuenio) leucacantha. Ramuli sunt ei nunquàm pauciores duobus, in diuersa tendentes: flos cãdidus, lilio rubro similis,[n] semine nigro, lato, ad lenticulæ dimidiæ figurã, multò tenuiora, radice herbacei coloris. Huius [61] folio vel flore vel semine auxiliatur contra scorpionum phalangiorúmque, & serpentium ictus: item contra tormina. Phyteuma [62] qualis sit, describere superuacuum habeo, cùm sit vsus eius tantùm ad amatoria. Phyllon à Græcis vocatur herba in saxosis montibus, fœmina magis herbacei coloris, caule tenui, radice parua,[63] semine rotundo, papaueri simili. Hæc sui sexus facit partus: mares [64] autẽ semine tantùm differens, quod est incipientis oliuæ. Vtrunque bibitur in vino. Phellandrion nascitur in palustribus, folio apij. Bibitur semen eius propter calculos & vesicæ incommoda.[65] Phalaris thyrsum habet locum, tenuem, ceu calamum, in summo [66] florem inclinatum: semen simile

42 bibend. dant. Vet.
43 Peplis. Ch.
44 tenui, in Vet. d.
45 minùs candido quàm papaueris. Vet.
46 subiectis in quæ excidant. Ch.
47 moliendam aluũ. Periclymenon. Ch.
48 ex interuallis. Vet.
49 vellatur. Ch.
50 ternis. Ch.
51 cruentata. Ch
52 antidota. Ch.
53 palmo altit. imp. Ch. lego, implet
54 Poterion (alij vocant phryniõ vel neurada) largè fruticat. Vet.
55 horrida. Vet.
56 tenui. Diosc.
57 nullus. Vet.
58 vel triũ. Diosc.
59 in. Vet. d altitudinem. Ch.
60 vt apud autores inuenio. Ramuli. M.
61 folio cũ vino poto. Diosc.
62 quale sit Vet. & Ch.
63 semen papaueri rotundo simile. Ch.
64 autem arrhenogonon semine. Vet.
65 Phaleri. Ch
66 flore. Ch.

[67] sesamæ. Et hoc calculos frangit, potum ex vino vel aceto vel cum melle [68] & lacte. Idem & vitia vesicæ sanat. Polyrrhizon folia habet myrti, radices multas. Hæ tusæ dantur [69] in vino contra serpentes: prosunt & quadrupedibus. Proserpinaca herba vulgaris est, eximij aduersus scorpiones remedij. Eâdem contrita, addita [o] muria & oleo,[70] anginam eximiè curari tradunt. Præterea [71] in quantalibet lassitudine recreari defessos, etiam cùm [p] obmutuerint, si subiiciatur linguæ. Si deuoretur, vomitionem sequi salutarem. [72] Rhacoma affertur ex his, quæ supra Ponticum sunt, regionibus. Radix costo nigro similis, minor & rufior paulò, sine odore, calfaciens gustu & astringens. Eadem trita vini colorem reddit,[73] ad crocum inclinantem. Illita collectiones inflammationésque sedat: vulnera sanat: epiphoras oculorum sedat ex passo illita: [q] insignata cum melle, & alia [74] liuentia ex aceto. Farina eius inspergitur contra [75] cacoethe, & sanguinem reiicientibus drachmæ pondere in aqua. Dysentericis [76] etiam & cœliacis, si febri carẽt, in vino: sin aliter, ex aqua. Faciliùs teritur, nocte antecedente madefacta. Datur & decoctum eius bibendum duplici mensura ad rupta conuulsa, contusis, ex sublimi deuolutis. Si pectoris [77] sint dolores, additur piperis aliquid & myrrhæ: si dissolutio stomachi, ex frigida aqua sumitur: siue intus, siue extrà, purulentis excreationibus: item hepaticis,[78] spleneticis, ischiadicis: ad renũ vitia, suspiria, orthopnœas. Arteriæ scabritias sanat ex passo, tribus obolis [79] potis trita aut decoctum eius. Lichenas quoque ex aceto imposita purgat. Bibitur contra inflationes & perfrictiones, febres frigidas, singultus, tormina, asperitates, capitis grauitates, melancholicas vertigines, lassitudinũ dolores & conuulsiones. Circa Ariminum nota est herba, quam resedam vocant. Discutit collectiones inflammationésque omnes. Qui curant ea, addunt hæc verba, Reseda [80] morbos reseda, scísne [81] scísne quis hic pullos egerit? radices nec caput, nec pedes habeant. Hæc ter dicunt, totiésque despuunt. Stœchas in insulis tantùm eiusdem nominis gignitur, odorata herba,[82] coma [83] hyssopi, amara gustu. Menses ciet potu: pectoris dolores leuat. Antidotis quoque medetur.

67 milij. Diosc. Vet.
68 & aceto I. ẽ. Ch.
69 ẽ. Ch.
70 hominis, anginam. Ch.
71 & Ch.
72 Recoma. Ch.
73 ac ad crocũ. M.
74 liuētia. Ex aceto sa rina Ch.
75 cacoethe: Datur sãg.
76 autem & Ch.
77 sit dolor. Vet.
78 splenicis. Ch.
79 tritis pota. Vet.
80 morbis. Ch.
81 scis nec in aquis hic pullus egerit radices. Nec caput ε͂ᵹ͂ habeat. Ch.
82 comam hyssi amara gustum. Ch.
83 thymi. Dal.

ANNOTATIONES.

a Ignoranter Plinius septicam esse tradit. Est enim frigida & humida, vt helxine.

b In Dioscoridis historia nec trita legitur, nec incisa. Hippocrates eam ῥίζας vocat. Galenus in Linguis eam describit, & habere tria folia tradit, non animaduertens eandem esse cum onosmate. Dioscorides vocari etiam ὀσμγέδα, ὄνωσιν & φλομῖτιν, non, vt vulgò dicitur, φλοῖτιν, autor est.

c Ex osyride κορήματα fieri Galenus tradit, lib. 8. simp. quæ alij interpretãtur, smegmata, vt Plinius, alij scopas, alij κόσμηθρα καὶ καλλωπίσματα. Nam κορεῖν, κοσμεῖν & καλλωπίζειν significat.

d Affluxus bilis auersum.

e Ac æqualitatem si nimis emineant.

f Delet, & cutem corpori reliquo similem facit.

g Primum genus, est sanguinaria: secundum, herniaria: tertium, polygonon fœmina Dioscoridis quartum, vt quidam volunt, casia lignea marina Mompessulanorum. Plinius ἀγρίον, id est, pulchrum

pulchrum & venustum, montanum reddit, quasi legisset ὄρειον, vel ὀρειτόν. ὡράϊον vocatum fuisse ab eleganti foliorum ambientium circuitu arbitror. Quidam legunt οὐραῖον, & sic dictum volunt quòd eius folia, quemadmodum & hippuris, caudarum setis similia sint.

h Scribonius cap. 47. quia multa est, & vbique nascitur.

i Vulgò herniariam dicunt. Mirum in modum has historias Plinius confundit.

k Apud Dioscoridem, οἱ δὲ καὶ τοῦτο σπίλλων ὀνομάζουσι. Plinius legit σπίλλων μικρὰν ὀνομάζουσι.

l Vide eiusdem poterij historiam supra cap. 10. lib. 25.

m In aquosis & collibus, Diosc. ἐν ἐλώδεσι καὶ γεωλόφοις.

n ὥσπερ φακοῦ, ἢ μεῖζον. semine nigro, crasso, lenticulæ, vel maiore. Ex Vet. codice.

o Ex mænis cap. 4. lib. 26.

p Præ nimia lassitudine vocem amiserint.

q ἐγχυμώσεις & ὑπώπια. Apud Gellium cap. 3. libr. 10. Cato in verberatis à Q. Minutio Thermo recenset insignita, iniurias, plagas, verbera, vibices, dolores, carnificinas.

De solano, & smyrnio, & telephio, & trichomane, & thalietro, & [1]thlaspe, & [2]tragonia, & tragoni & trago, & tragopogo, & spondyli. Et quòd quidam morbi in quibusdam non sunt gentibus. CAP. XIII.

1 thlaspi & tracinia. Aij. 2 trachynia. Dal.

[a]Solanum Græci strichnon vocant, vt tradit Cornelius Celsus. Huic vis reprimendi refrigerandíque. Smyrnion caulem habet apij, folia latiora, & maximè [3]circa stolones multos, quorum à sinu exiliunt [4]pinguia, ad terram infracta, odore medicato, & cum quadam acrimonia iucundo, colore in luteum languescente, [5]capitibus caulium orbiculatis, vt [6]anethi semine rotundo, nigro, quod arescit incipiente æstate. Radix quoque odorata, gustu acri mordet, succosa, mollis. Cortex eius foris niger, intus pallidus. Odor myrrhæ habet qualitatem: vnde & nomen. Nascitur & in saxosis collibus, & in terrenis. Vsus eius excalfacere, extenuare. Vrinam & menses cient folia & radix. [7]Semen aluum sistit. Radix collectiones & suppurationes non veteres, item duritias discutit illita. Prodest & contra phalangia ac serpentes, admisto cachry aut polio, aut melissophyllo, in vino pota, sed particulatim, quoniá vniuersa vomitionem mouet. Qua de causa aliquando cum ruta datur. Medetur tussi & orthopnœæ semen, vel radix: item thoracis, aut lienis, aut renum, aut vesicæ vitiis. Radix autem ruptis conuulsis. Partus quoque adiuuat, & secundas pellit. Datur & ischiadicis cum crethmo in vino. Sudores ciet & ructus: ideò inflationem stomachi discutit. Vulnera ad cicatricem perducit. Exprimitur & succus [8]radici, vtilis fœminis & thoracis præcordiorúmque [b]desideriis: calfacit enim & concoquit, & purgat. Semen peculiariter hydropicis datur potu, quibus & succus illinitur, & [9]malagmate è cortice arido. Et ad obsonia vtuntur cum mulso & oleo, & garo, maximè [10]in elixis carnibus simul. Concoctiones facit, sapore [11]simillima piperi. Eadem in dolore stomachi efficax. Telephiō portulacæ similis est & caule & foliis. Rami à radice septeni octonive fruticant, foliis crassis, carnosis. Nascitur in [12]cultis, & maximè inter vites. Illinitur [13]lentigini, & cùm inaruit, teritur. Illinitur & [14]vitiligini, ternis ferè mensibus, senis horis noctis aut diei: postea farina hordeacea illinitur. Medetur & vulneribus & fistulis. Trichomanes [c]adianto [15]similis est, exilius modò, nigriúsque, foliis lenticulæ densis, amaris, aduersis inter se. Decoctum eius strangurias sanat in vino albo potum, addito cumino rustico. [16]Succus cohibet capillos defluentes aut si effluxerint, reparat. Alopeciásque densat tritum, [17]& in oleo illitum. [18]Sternutamenta quoque gustatu mouet. [19]Thalietrum folia coriandri habet, pinguiora paulò, caulem papaueris. Nascitur vbique, præcipuè in campestribus. Medentur hulceribus folia cum melle. [20]Thlaspe duorum generum est, angustis foliis digitali longitudine, & latitudine in terram versis, in cacumine diuisis, cauliculo semipedali, non sine ramis, [21]peltarum specie, semine incluso lenticulæ effigie, nisi quòd infringitur, vnde nomen. Flos albicat. Nascitur in semitis & sepibus. Semen [23]asperi gustus, bilem & pituitam vtrinque extrahit. Modus sumendi, acetabuli mensura. Prodest & ischiadicis infusum, donec sanguinem trahat. Menses quoque ciet, sed partus necat. Alterum [24]thlaspe, aliqui [25]Persicum napi vocant, latis foliis, radicibus magnis, & ipsum vtile ischiadicorum infusioni. Prodest & inguinibus vtrunque. Præcipitur, vt qui colligit, dicat sumere se contra inguina & contra omnes collectiones, & contra vulnera, vnáque manu tollat. [26]Trachinia herba qualis sit, non traditur. Credo & falsum esse promissum Democriti. Portentosum enim est, adalligatam triduo absumere lienes. Tragonis, siue tragion, nascitur in Cretæ tantùm insulæ maritimis, [27]iunipero similis & semine, & folio, & ramis. Succus eius lacteus in gummi spissatus, [28]vel semel, impositione spicula è corpore eiicit. Tunditur recens, & cum vino illinitur, aut siccæ farina cum melle. Eadem lactis abundantiam facit: mammísque vnicè medetur. Est & alia herba tragos, quam aliqui scorpion vocant, semipedem alta, fruticosa, sine foliis, pusillis racemis rubentibus, grano tritici acuto cacumine, & ipsa in maritimis nascens. Huius [d]ramorum x. aut xij. cacumina trita ex vino pota cœliacis, dysentericis, sanguinem excreantibus, mensiúmque abundantiæ auxiliantur. Est & tragopogon, quem alij comen vocant, caule paruo, foliis croci, radice longa, dulci, super caulem calice lato, [29]nigro. Nascitur in [e]asperis, sine [30]vsu. Et de herbis quidem [31]memoria digna hactenus aut accepimus, aut comperimus. In fine earum admonere non ab re iudicamus, aliis alias virium ætates esse. Longissimo tempore durat elaterium, vt diximus: chamæleon niger xl. annis: centaureum non [32]vltra [f]xij. Peucedanum & aristolochia [33]ac vitis syluestris anno in vmbra seruantur. Et animalium quidem [34]cæterorum nullum aliud radices à nobis dictas attingit, excepta [35]spondyli, quæ omnes perse-

3 circa caulem stol. Vet. 4 subpinguia ad terr. inf. robustaq; odore cũ acrimonia iucundo, medicata. Dalec. 5 vmbella in caule vt anethi, sem. Dalec. 6 apij M. apij Ch. 7 & semẽ. Ch. 8 radicis. M. radice. Vet. 9 malagma. Dal. 10 in. Vet. & 11 simillimo. Vet.

12 cultis vere. Diosc. 13 ἀλφοῖς. Dio. 14 λεύκῃ. Idem. 15 simile. Vet. 16 læsum. Ch. Læsum M. fortassis rasum. 17 & eum. Vet. 18 Sternumenta. Ch. 19 Thalictrũ. Diosc. Tharithrum Ch. 20 Thlapsi. Diosc. & Ch. 21 folliculis pelt. Vet. 22 infractũ videtur. Vet. 23 acris. Diosc. 24 thlaspi. Ch. 25 Persicum sinapi. Vet. & Diosc. 26 Trachynia. Dal. 27 lentisco. Diosc. 28 vel semẽ in potione. Chiff. 29 semine nigro Diosc. 30 vsu, mãditúrque. M. 31 hac mem. Vet. 32 extra. M. 33 at vitis &c. seruatur. Th. 34 exterorum. Vet. & Const. in voce σφονδύλη. 35 sphondyle. Vet. & Ch.

quitur.[g] Genus id serpentis est. Ne illud quidem dubitatur, omnium radicum vim effectúsque minui, si fructus priùs [36] maturescant: item seminum, antè radice propter succum incisa. Resoluitur autem omnium vis consuetudine: & desinunt prodesse, cùm opus est, quæ quotidie in vsu fuere, æquè quàm nocere. Omnes verò herbæ vehementiores effectu viribúsque sunt in frigidis locis, & in Aquiloniis: item siccis. Sunt & gentium differentiæ non mediocres: [37] sicut accepimus de [h] tineis lumbricísque, [38] inesse Ægypti, Arabiæ, Syriæ, Ciliciæ [39] populis: è diuerso Græciæ, Phrygiæ omnino non innasci. Minùs id mirum, quàm quod in confinio Atticæ [40] Bœotiæq; Thebanis innascuntur, cùm absint Atheniensibus. Quæ contemplatio aufert rursus nos ad ipsorum animalium naturas, ingenitásque iis vel certiores morborum omnium medicinas. Enimuero rerum omnium parens, nullum animal ad hoc tantùm vt pasceretur, aut [41] alia satiaret, nasci voluit: [42] artésque salutares inseruit & visceribus, quippe cùm surdis etiam rebus [43] inseruerit. Tum verò illa animæ auxilia præstantissima ex [44] anima alia esse voluit, contẽplatione ante cuncta mirabili.

36 ematurescant. Ch.
37 sicut accipimus de tæniis. Ch.
38 esse. Ch. innasci. Sic in Indice.
39 populis diuersis Græciæ, Phrygiæque. M. Thraciæ. Theoph.
40 Bœotis ac Thebanis. Theoph.
41 aluum. Vet.
42 Quin & artes salutares inseruit visceribus. Aliq.
43 insereret. Ch.
44 animalibus esse. M.

ANNOTATIONES.

a Mirum, Plinium in explicanda natura solani tam breuem & abruptum fuisse.

b Vitiis, morbis. In Græco fortassis ἐπιθήμασι, pro quo legit Plinius ἐπιθυμήμασι: remediis admouendis thoraci & præcordiis.

c Iisdem locis nascitur, quibus adianton. Filici simile est, sed valde paruum. Diosc.

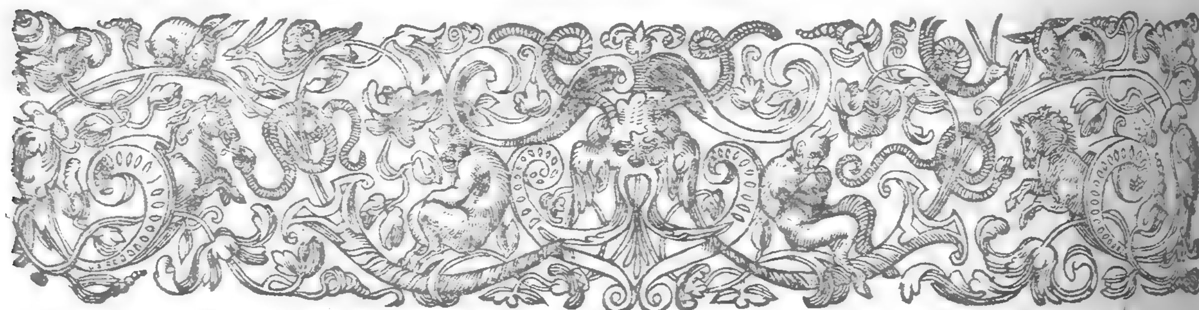
d Racemorum acini decem. Dioscor.

e Imò potiùs in pratis & vdis. Quin & herba esui apta est. Dioscor.

f Quinque aut sex, Theophr. ex quo, cap. 14. lib. 9. hist. hæc omnia.

g Imò potiùs vermis, in terra sæpe quàm profundissime delitescentis: aluo candida, vertebrarum modo instar blattæ flexuosa, ore nigro, dentibus firmis, quibus etiam arborum, præcipuè vitis, nedum herbarum radices erodit. Lugdunenses rustici vocant *vn Turc*, quasi Turcam. Hortensibus & satis herbis animalia tria potissimùm infesta sunt: primum spondylis, vel spondyla hîc memorata: alterum prasocouris, vulgò *Taillepré*, Lugdunensibus *Courterole*: tertium mus exiguus, breui corpore, quamobrem rustici vocant *Rate courte*, cauda curta, pilo fusco, rostro acuto instar muris aranei, cæcus vt talpa, eiúsque modo terram suffodiẽs. is carduorum & cinararum magna pernicie, radices depascitur, holitoribus inimicissimus hostis & insidiator.

h Tæniis. Iis nominibus complectitur etiam dracunculos Ægypto Arabiæque peculiares, de quibus Paulus libro 4. capite 58. & libro 6. cap. 58.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXVIII.

PROOEMIVM.

De medicinis ex animalibus. CAP. I.

DICTÆ erant omnium rerum naturæ, inter cœlum ac [1] terram nascentium, restabántque quæ ex ipsa tellure fodiuntur, si non herbarum ac fruticum tractata remedia auferrent transuersos, ex ipsis animalibus quæ sanantur, reperta maiore medicina. Qui ergo diximus herbas & florum imagines, ac pleraque inuentu rara ac difficilia, iidẽ tacebimus quid in ipso homine prosit homini, cæteráque genera remediorum inter nos viuentia? cùm præsertim, nisi carenti doloribus morbísque, vita ipsa pœna fiat. Minimè verò. [2] Quin omnem insumemus operam, licèt fastidij periculum vrgeat: quando ita decretum

1 terras. Ch.
2 Omnemque. Ch.

cretum est, minorem gratiæ, quàm vtilitatum vitæ, respectum habere. Quinimò externa quoque, & barbaros etiam ritus indagabimus. Fides tantùm autores appellet. Quanquam & ipsi consensu propè iudicata eligere laborauimus, potiúsque curæ rerum, quàm copiæ instititimus. Illud admonuisse perquàm necessarium est, dictas iam à nobis naturas animalium, & quæ cuiusque essent inuenta: (neque enim minùs profuere medicinas reperiendo, quàm possunt præbendo) nunc quæ in ipsis auxilientur indicari, neque illic in totum omissa. Itaque hæc esse quidem alia, illis tamen connexa. Incipiemus autem ab homine, ipsum sibi exquirentes, immensa statim difficultate obuia. [a] Sanguinem [3] quoque gladiatorum bibunt,[4] vt viuentibus poculis,[5] comitiales morbi: quod spectare facientes in eadem harena feras quoque horror est. At hercule illi ex homine ipso [6] sorberi efficacissimũ putant calidum spirantémque, & vnà ipsam animam ex osculo vulnerum, cùm plagis ne ferarum quidem admoueri [7] ora fas sit humana. Alij medullas crurum quærunt, & cerebrũ infantium. Nec pauci apud Græcos, singulorum viscerum membrorúmque etiam sapores dixere, omnia persecuti vsque ad resegmina vnguium: quasi verò sanitas videri possit, feram ex homine fieri: morbóque dignum in ipsa medicina, egregia hercule frustratione, si non prosit. Aspici humana exta nefas habetur, quid mandi? Quis ista inuenit ostẽta? Tecum enim res erit euersor iuris humani, monstrorúmque artifex, qui primus ea condidisti, credo ne vita tui obliuisceretur. Quis inuenit singula membra humana mandere? qua coniectura inductus? Quam potest medicina ista originem habuisse? Quis veneficia innocentiora [8] effecit, quàm remedia? Esto, barbari externíque ritus inuenerint, etiámne Græci suas fecere has artes? Extant commentationes Democriti, ad alia noxij hominis è capite ossa plus prodesse: ad alia, amici & hospitis. Iam verò vi interempti dente gingiuas in dolore scarificari, Apollonius efficacissimum scripsit: [9] Miletus, oculorum suffusiones felle hominis sanari. Artemon caluaria interfecti,[10] neque cremati, propinauit aquam è fonte noctu comitialibus morbis. Ex eadem suspendio interempti catapotia fecit, contra canis[11] rabiosi morsus [12] Antheus. Atque etiam quadrupedes homines sanauere, contra [13] inflationes boum, perforatis cornibus inserentes ossa humana: vbi homo occisus esset, aut crematus, siliginem quę pernoctasset, suũ morbis dando. Procul à nobis nostrísque literis absint ista. Nos auxilia [14] dicemus, non piacula: sicubi lactis puerperarum vsus mederi [15] potuit: sicubi saliua tactúsue corporis, cæteráque similia. Vitam quidem non adeò [16] expetendã censemus, vt quoquo modo [17] trahenda sit. Quisquis es talis,[18] æquè moriere, etiam cùm obscœnus vixeris, aut nefandus. Quapropter hoc primũ quisque in remediis animi sui habeat: ex omnibus bonis, quę homini tribuit natura, nullum melius esse tempestiua morte:[19] in eáque id optimum, quòd illam sibi quisque præstare [20] poterit.

3 quandoque. Alij. pleríque. V. namque. Alij Vet.
4 vt bibentibus procul sunt. M. vt bibentibus populis. Ch.
5 ad comitiales morbos. V.
6 sorbere. Ch.
7 ora mos sit humanus. Ch.
8 fecit. Ch.
9 Miletus. Ch.
10 ignéque. M.
11 rabidi. M.
12 Antaeus. Ch.
13 inflammationes. Ch.
14 dicimus. Ch.
15 poterit. M.
16 extendendam V.
17 pertrahenda V.
18 aqua. Ch.
19 idque in ea opt. Ch.
20 potest. Alij possit. Ch.

ANNOTATIO.

a Idem Septimius Florens in Apologetico, Aurelianus lib. 1. celerum pass. cap. de epilepsia. Gladiatore iugulato, qui occiderat, & cõfoderat, eius sãguine proluebat manus, vel in victoriæ signum, vel vt sic immotus ac interritus effundendo hominis sanguini assuesceret. Qui verò caduco morbo vexabantur, cùm adhuc calidum ex plaga manantem sorbebant vt remedium sui mali præstantissimum. Vide Lipsi. cap. 22. lib. 2. Saturnal.

An sit in medendo verborum aliqua vis: ostenta & sanciri & depelli.

CAP. II.

EX homine remediorum primum maximæ quæstionis, & semper incertæ est,[1] valeántne aliquid [a] verba & incantamenta carminum. Quod si verum est homini acceptũ ferri oportere [2] conueniet. Sed viritim sapientissimi cuiusque respuit fides. In vniuersum verò omnibus [3] horis [b] credit vita, nec sentit. Quippe [c] victimas cædi sine [d] precatione non videtur [e] referre, nec Deos ritè consuli. Præterea alia sunt verba [4] impetrantis, alia [g] depulsoris, alia [5] commentationis. Vidimus certis precationibus obsecrasse summos magistratus. Et ne quid verborum prætereatur, aut præposterum dicatur, de scripto præire aliquem, rursúsque alium custodem dari qui attendat, alium verò [h] præponi, qui [6] fauerì linguis iubeat: tibicinem canere, ne quid aliud [i] exaudiatur: vtraque memoria insigni, quoties [k] ipsæ diræ obstrepentes nocuerint, quotiésue precatio errauerit: sic repentè extis adimi [l] capita, vel corda, aut geminari victimâ stante. [7] Duratque immenso exemplo Deciorum, patris filiíque, quo se deuouêre, [m] carmen. Extat [8] Tucciæ Vestalis [9] incestæ precatio, qua vsa aquam in cribro tulit, anno vrbis dcix. [n] Boario verò in foro Græcum Græcámque defossos, aut aliarum gentium, cum quibus tum res esset, etiam nostra ætas vidit. Cuius sacri precationem, qua solet præire [10] Quindecim virûm collegij magister, si quis legat, profectò vim carminum fateatur, ea omnia approbátibus octingentorũ triginta annorum euentibus. Vestales nostras hodie credimus nondum egressa vrbe mancipia fugitiua retinere in loco [11] precatione: [12] cùm si semel recipiatur ea ratio, & Deos preces aliquas exaudire, vt vilis moueri verbis, confitendum sit de tota [13] coniectatione. Prisci quidem nostri perpetuò talia [14] prodidere: difficillimúmque ex his etiam fulmina elici, vt suo loco docuimus. L. Piso primo Annalium autor est, Tullũ Hostilium regẽ ex Numæ libris eodem, quo illum, sacrificio Iouem cælo deuocare conatum, quoniam parùm ritè quædam fecisset, fulmine ictum: multi verò, magnarum rerum fata & ostenta verbis permutari. Cùm in Tarpeio fodientes delubro fundamenta, caput humanum inuenissent, missis ob id à Senatu [15] legatis, Hetruriæ celeberrimus vates Olenus Calenus præclarũ id fortunatúmque cernens, interrogatione in suam gentem transferre tentauit, scipione priùs determi-

1 polleántne. Ch.
2 conuenit. M. conuenit. Ch.
3 hominis. Ch.
4 impetrietis. Vet. impetritis, alia depulsoris. Ch.
5 commendationis. Vet.
6 fauere. Vet. & Turn.
7 Durat, in M. d.
8 Tuciæ, Val. Max.
9 incesti deprecatio.
10 Quindecimuirûm. Ch.
11 precationis Ch.
12 quod si semel. Vet.
13 coniectione. Ch.
14 credidere Ch.
15 delegatis C.

nata templi imagine in solo ante se: Hoc ergo dicitis Romani? Hîc templum Iouis Optimi Maximi futurum est: hîc caput inuenimus constantissima Annalium affirmatione, transiturum fuisse fatum in Hetruriam, ni præmoniti à filio vatis legati Romani respõdissent: Non planè hîc, sed Romæ inuentum caput dicimus. Iterum id accidisse tradunt, cùm in fastigium eiusdem delubri præparatæ [O] quadrigæ fictiles in fornace creuissent: & iterum simili modo retentum augurium. Hæc satis sint, exemplis, vt appareat, ostentorum vires & in nostra potestate esse: ac prout quæque accepta sint, ita valere. In Augurum certè disciplina constat, neque diras, neque vlla auspicia pertinere ad eos, qui quanque rem ingredientes, [16] obseruare se ea negauerint: [17] quo munere diuinæ indulgentię maius nullum est. Quid? non & legum ipsarum in [P] Duodecim tabulis verba sunt? Qui fruges [18] excantasset. Et alibi, Qui malum carmen incantasset. Verrius Flaccus autores ponit, quibus credat, [Q] in oppugnationibus ante omnia solitum à Romanis sacerdotibus euocari Deũ, cuius in tutela id oppidum esset, promittique illi eundẽ, aut ampliorem locum apud Romanos, cultúmve. [19] Durat in Pontificum disciplina id sacrum: constátque ideo occultatum, in cuius Dei tutela Roma esset, ne qui hostium simili modo agerent. Defigi quidem diris [20] deprecationibus nemo non metuit. [R] Huc pertinet ouorum, vt exorbuerit quisque, calices cochlearúmque protinus frangi, aut eosdẽ cochlearibus perforari. Hinc Theocriti apud Græcos, Catulli apud nos, proximéque Virgilij incantamentorum amatoria imitatio. Figlinarum opera multi rumpi credunt tali modo: non pauci etiam serpentes ipsas [21] [S] incantari: & hunc vnum illis esse intellectum, contrahíque Marsorum cantu, etiam in nocturna quiete. Etiam parietes incendiorum deprecationibus [22] [T] conscribuntur. Neque est facile dictu, externa verba atque ineffabilia [23] derogent fidem validiùs, an Latina inopinata, & quæ ridicula videri cogit animus, semper aliquid immensum expectans, ac dignum Deo mouendo, imò verò quod numini imperet. Dixit Homerus, profluuium sanguinis vulnerato femine [24] [U] Vlyxem inhibuisse carmine: [X] Theophrastus [Y] ischiadicos sanari. Cato prodidit luxatis membris carmen [25] auxiliari, M. Varro podagris. Cæsarem Dictatorem post vnum ancipitem vehiculi casum, ferunt semper, vt primùm consedisset, id quod plerosque nunc facere scimus, carmine ter repetito securitatem [26] itinerum aucupari solitum. [27] Licet [28] hanc in partem singulorum quoque conscientiam coarguere. Cur enim [Z] primum anni incipientis diem lætis precationibus inuicem faustum ominamur? Cur publicis lustris etiam [A] nomina victimas ducentium prospera legimus? Cur [29] & fascinationibus adoratione peculiari occurrimus [30] alij Græcam [B] Nemesin inuocantes: cuius ob id Romæ simulacrum in Capitolio est, quamuis Latinum nomen non sit. Cur [C] ad mentionem defunctorum testamur memoriam eorum à nobis non solicitari? Cur impares numeros ad omnia vehementiores credimus? idque in febribus dierum obseruatione intelligitur. Cur [D] ad primitias pomorum hæc vetera esse dicimus, alia noua optamus? [31] Cur [E] sternutamentis [32] salutamur? quod etiam Tiberium Cæsarem, tristissimum (vt cõstat) [33] hominum, in vehiculo exegisse tradunt. Et [34] aliqui nomine quoque consalutare, religiosius putant. Quin & absentes [F] tinnitu aurium præsentire sermones de se, receptum est. Attalus affirmat, scorpione viso, si quis dicat duo, cohiberi, nec vibrare ictus. Et quoniam scorpio admonuit, in Africa nemo destinat aliquid, nisi præfatus Africam. In cęteris verò gentibus, Deos ante [35] obtestatur, vt velint. Nam si mensa adsit, [36] nullum ponere, translatitium [37] videmus etiam, quoniam multas religiones pollere manifestum est. Alius saliua post aurem digito relata, solicitudinem animi propitiat. [G] Pollices, cùm faueamus, premere etiam prouerbio iubemur. [H] In odorando dexteram ad osculum referimus, totúmque [I] corpus circumagimus: quod in læuúm fecisse, Galliæ religiosius credunt. Fulgetras [K] poppysmis adorare, consensus gentium est. Incendia inter epulas nominata, aquis [38] sub mensis profusis abominamur. Recedente aliquo ab epulis, simul verri solum: aut bibente conuiua, [L] mensam vel repositorium tolli, inauspicatissimum iudicatur. [M] Seruij Sulpitij [39] principis viri commentatio est, quamobrem mensa linquenda non sit. [N] Nondum enim [40] plures, quàm conuiuæ, numerabantur. Nam [41] sternutamento reuocari ferculum mensámve, si non posteà gũstetur aliquid, inter diras habetur, aut omnino non esse. Hæc instituêre illi, qui omnibus negotiis horísque interesse credebant Deos: & ideo placatos etiam vitiis nostris reliquerunt. Quin & repentè conticescere conuiuium adnotatum est, non nisi in pari præsentium numero: [42] qua in re [O] famæ labor est, ad quencumque eorum pertinens. [P] Cibus etiam è manu prolapsus reddebatur, vtique per mensas: vetabántque munditiarum causa deflare. Et sunt condita auguria, [43] quid loquenti [44] cogitantive id acciderit, inter execratissimas. Si Pontifici accidat [S] [Q] Ditis causa epulanti, in mẽsa vtique id reponi, adoleríque ad Larem, [R] piatio est. Medicamenta, priusquàm adhibeantur, in mensa fortè deposita, [46] negãtur prodesse. Vngues resecari nundinis Romanis tacenti atque à digito indice, multorum pecuniæ religiosum est. Capillum verò contrectari, contra defluuia ac dolores capitis xvii. Luna, atque xxix. Pagana lege in plerisque Italiæ prædiis cauetur, ne mulieres per itinera ambulantes torqueant fusos, aut omnino detectos ferant: quoniam aduersetur id omnium spei, præcipuéque frugum. M. Seruilius [47] Nonicanus princeps ciuitatis, non pridem in metu lippitudinis; priusquam ipse eam nominaret, aliúsve ei prędiceret, duabus literis Græcis, P, & A, chartam inscriptam, circunligatam lino, subnectebat collo. [48] Mutianus ter Consul, eadem obseruatione viuentem muscam in linteolo albo, his remediis carere [49] ipsos lippitudine prædicãtes. Carmina quædam ex-

16 obseruasse ea. Ch. 17 quod munere d. u int. maius donum nullũ est. Quin etiam & leg. M. 18 excãtassit & mox, incantassit. Rauardus. vbi occentassit, Augu. de ciu. dei. Turnebus. 19 Et durat. Ch. 20 precationibus. Ch. 21 recanere. Turn. & Ch. 22 circumscribuntur. Vet. 23 abrogent. Ch. 24 Vlyssem. Vet. 25 auxiliare. Ch. 26 iterum. Ch. 27 Libet. Ch. 28 hac in parte. Vet. hanc partẽ. Ch. 29 effasci nationibus. CH. 30 aliàs. V.

31 alia sternumẽtis salutamus. Ch. 32 salutamus. M. 33 hominũ. Ch. 34 aliqui. Vet. 35 obtestantur Aliũ obtestatus. Ch. 36 arullum ponere trãslat. videmus. quoniam multas &c. Ch. & Turn. 37 videmus, quoniã multas etiã M. videmus. Quin etiam multas Ve. 38 sub mẽsa. M. sub mẽsam. Ch. 39 principales. M. 40 mensa plures Vet. feria. Aliũ 41 sternumento. Ch. 42 silentium. Ch. 43 si quid. Vet. 44 cogitantive exciderit, inter execratissima si pontifici ac. Ditis cau. epulanti. In mensa vtique aliquid deponi. Vet. 45 dicis. Ch 46 negat. Ch. 47 Nicianus. Ch. 48 Mucianus. Ch. 49 se ipsos Vet

dam extant contra grandines, contráque morborum genera, contráque ambusta, quædam etiam experta: sed prodendo obstat ingens verecundia, in tanta animarum varietate. Quapropter de his, vt[50] libitum cuique fuerit, opinetur.

50 libitum fuerit, quisque opinetur. Vet.

ANNOTATIONES.

a *Sume igitur medicum pro tempore, próque labore,*
Ætate, atque habitu, summa ratione paratus,
Gramine seu malis ægro præstare medelam,
Carmine seu potiùs. Nãque est res certa saluti
Carmen, ab occultis tribuens miracula verbis.

Vindiciamus. Eurip. in Hyppolyto coronato.
Νοσοῦσα δ' εὖ πως τὴν νόσον κατὰ στρέφου,
εἰσὶν δ' ἐπῳδαὶ καὶ λόγοι θελκτήριοι:
φανήσεταί τι τῆς δὲ φαρμακον νόσου.
Locus hic ostendit, carminibus vel grauissimã animi perturbationem amorem leniri. Muretus Var. cap. 41.

b Credit vulgi opinio valere verba, nec certa cognitione & rerum sensu id persuasum habet.

c In sacris sacerdotes primùm precabantur: mox hostiam mola, vino, costo, thure mactabant: deinde libabant, è sympulo fictili vel ligneo vinum gustantes, & adstantibus propinantes: tũ victimariis seu cultrariis, propis, agonibus immolari, & excoriari victimam iubebant, ac excepto pateris sãguine, mortuam proscindi: hinc exta inspiciebãt, &, si litatum fuisset, posteà reddebant, id est, diis, quod debetur, ministris adstantibus partiebantur: ac postremò epulabantur, carne perpetuò tosta vel assa, nisi ex ariete, quæ elixabatur. His peractis, Græci λαοῖς ἄφεσιν denuntiabant. Romani verò, licet proclamabant, eos qui adstiterant dimittentes. Alex. ab Alex. cap. 17.4. Vide & quod notatum est cap. 9.24.12 54.

d Eius initium fiebat à Iano & Vesta, vt per eos aditus pateret ad Iouem Opt. Max. Apollinem, Vulcanum, Mercurium & reliquos, vt volentes ac propitij sacris adsint & precationi quæ in eũdem Ianũ finiebat. Alex. ab Alex. c. 17.4.

e Pium, sanctum, ac legitimum esse.

f Impetrito rem diuinam fieri solitam Valerius scribit ca. 1. lib. 1. cum aliquid foret inquirendum extis, vel sortibus, addo & auspicio, precatione, cùm commendandum: voto, cùm exposcendum. Impetrito verò contineri eorum precationes, quæ ostentis aut fulguribus denunciãtur. Vide Turn. cap. 10.23. Aduers. & 18.5 Impetritum quasi in petra fixum, ratũ, firmũ, stabile, augurio, extis, sortibus impetratũ. Plautus in Asinaria, *Impetritum, inauguratũ est, quod vis amittunt aues.* Vide Festum.

g Depulsoria, aut, vt est apud Valeriũ, depulsa, ad portenta pertinebant, quę cõceptis verbis depellebãt, & auertebãtur. Quod idẽ Valerius scribit, precatione diis quod saluũ esse volebant, commendabant. Turn. c. 10. lib. 23. Aduers. & cap. 18. lib. 5.

h Verba illa fuerunt, εὐφημεῖτε, σιγᾶτε, fauete linguis. Ouid:
Postera lux oritur, linguis animisque fauete:
Nunc dicenda bono sunt bona verba die.
Cicero 2. de Diuinat. Euripid. in Ione. στόμα τ' εὔφημον φρουρεῖτ' ἀγαθῶν, φήμας ὡς ἀγαθὰς τοῖς ἐθέλουσι γλώσσας ἰδίας ἀποφαίνειν. Attius in Oenomao apud Nonium,
Per vrbem, vt omnes qui arcana asteúmque accolunt
Ciues, omnibus faustis augustam adhibeant
Fauentiam, ore obscœna dicta segregent.

i Ab eo qui precatur, quod eius mentem occupet & auertat.

k Vt Crasso apud Ciceronem lib. 1. de Diuinat.

l Caput iecinoris, inquit Liuius, à familiari parte cæsum dicitur auruspex ostendisse. Caput id, venarũ hepatis trũcus est, aut portę ingrediẽtis, aut cauę prodeuntis. Familiaris pars fuit interior, nempe caua, siue sima: hostilis exterior, nimirum gibba. Hepatis λοβοὺς (fibras) Cicero lib. 2. de Diuinat. fissa vocat. Vide Turn. capit. 18.5. & 27.11. Aduers.

m Precatio, qua se deuouit ad Veserim Decius pater, extat apud Liuium lib. 8. Dec. 1. Eodem carmine, sed adiectis prætereà quibusdam execrationibus ac dirarum minis, filius se deuouit apud eundem autorem lib. 10. eiusdem Decad. Apud Græcos eadem pietate erga patriam Menœceus Creontis filius vitam & sanguinem Thebanis suis largitus est, gladióque transfixum è muris præcipitem dedit, autore Cic. 1. Tusc. Papin. 10. Thebad.
Sanguine nunc spargit turres, & mœnia lustrat, Séque super medias acies, non mense remisso,
Iecit, & in sæuos cadere est conatus Achiuos.

n Liuius lib. 2. Decad. 3. Plutarchus in problemate, cur Bletonensiis interdictum sit à Romanis, ne hominem immolarent. Idem in Marcello. Vide Brod. cap. 10.5.

o Hanc historiam vide fusè narratam à Plutarcho in Poplicola, Victorium c. 18. li. 17. Festum in voce Ratumena.

p Versus ij sunt: Ne pelliciundo alienas segetes excantanto. Ne incantanto, ne agrum defraudanto. Ne frugem aratro quæsitam noctu furtim depascunto. Puberes si secanto, Cereri eos suspendunto: Impuberes arbitratu Prætoris verberanto. Ac noxam duplionem (Ac noxæ deinde talionem) decernunto. Gaudẽtius Merula cap. 4.1. Vide suprà cap. 3. lib. 18. Ræuardus cap. 23. in leges 12. tabul. Senec. cap. 7.4. Nat. Quæst. Apuleius apologia 1. Maleficos hos indemnatos vnicuique licebat interimere. Scalig. in Fest. vltima voce earum quæ à P. incipiunt.

q Ad eum ritum Macrobius & Seruius pertinere volunt hos versus Virgilij.
Excessere omnes adytis, dirisque relictis,
Dî quibus imperium hoc steterat.
Muretus tamen Var. cap. 19.5. eius loci abstrusiorem sensum monstrat, ex Æschylo & eius scholiaste petitum.

r Veteres cum nomina, simulachra, testæ ouorum acu perforarentur, hoc veneficio & maleficio aliquos lædi putabant. Ouidius,
Sagáque Phœnicea defixit nomina cera.
Et medium tenues in iecur vrget acus.
Itaque ne hoc eueniret, ouorum, cochlearúmque putamina frangebant & pertundebant, vt maleficium occuparent & auerterent. Turn.

s Turneb. legit, recanere, id est, retorquere & dissoluere incantationem. Cantu vt rumpi angues prisci putabant, sic angues ipsos credebant, si præsentirent, recanere, siue incantationem diluere. Lucilius lib. 20. Satyr.
Iã disrumpetur medius: iã vt Marsus colubras
Disrumpit cãtu, venas cùm extenderit omnes.
Eo loco colubram dicit poeta fœminino genere.

t Lego, circumscribuntur, hoc est, definiuntur, terminantur, ne flamma longius euagetur. Depreatio illa ex Afranio nota fuit, si in pariete scriberetur Arse Verse. Vide Festum in dictione Arse.

v Homerus Odyss. T. de Autolyci filiis id scribit, non de Vlysse, cui tum aper dextrum humerum sauciauerat.
--ἐπαοιδῇ δ' αἷμα κελαινὸν Ἔσχεθον, inquit.

x Libro de enthusiasmo.

y ἀνόσους διατελεῖν εἰ καταυλήσοι τις ἐπὶ τοῦ πόνου, τῇ φρυγιστὶ ἁρμονίᾳ, sine morbo permanere, si quis, cùm dolore vexatur, concentu Phrygio tibiam inflet, Athen. lib. 14.

z Priscis seculis, anni primus dies fuerunt Calendæ Martiæ: itaque tum nouum ignem Vestales accendebant, laureæ virides in consulum fascibus, ædibus Regis sacrorum, Flaminũ, Vestalium, curia, pro veteribus mutabantur, magistris merces soluebatur, vectigalia locaban-

tur, matronæ feriis Matronalibus seruis cœnas apponebant, viri mulieribus dona mittebant, vt Saturnalibus mulieres viris, comitia celebrabantur. Alex. ab Alex. c. 24. 3.

A In sacris veteres quædam bona nomina dicis caussa proferebant: in nuptiis Caiam Cęciliam, & Talassionem: in capienda Vestali, Amatã: Nonis Caprotinis, Caium, Marcum, Lucium: in censu vel delectu faciendo, Valesium, Saluiũ, Statorium: in Saliari carmine, vt ait Varro li. 5. de Ling. Lat. Luciam Volumniam, & Mamurium Veturium: ac, vt ait Cic. in lustranda colonia ab eo qui eam deduceret, & cùm imperator exercitum, cẽsor populum lustraret, bonis nominibus qui hostias ducerent eligebantur. Quod idem in delectu consules obseruãt, vt primus miles fiat bono nomine. Plutarch. in Quæst. Romanis, quæst. 30. & 31.

B Quæ fuerit Nemesis vide apud Rhodig. fusè disputatum cap. 19. 11. Pausanias scribit, pictam illam coronam gestare, in qua spectantur corui & fortunæ imagunculæ: dextra fraxineum gestare ramum, sinistra phialam. Æthiopibus insculptis, Aristoteles Nemesim esse vult indignationem conceptam ex improborum prosperis rebus, sicut misericordiam, doloré ex aduersis bonorum. Apuleio 10. Asini Ceres est.

C ὁμολογοι, inquit Plutar. in Cicerone, μὴ βουλόμενοι δυσφημεῖν, ἐξίωμαι λέγουσι, τὸ τεθνᾶναι. Dixerunt & Græci ταύτης τῆς ἐφημίας χάριν ἀποίχεσθαι, quemadmodum & Latini abire, mortis mentione abstinentes, & de eo, qui obiisset, vixit. Hinc lethum ἀπὸ τῆς λήθης, quod ij minime sollicitandi, & à quiete auocandi, quamuis Priscianus à leo, leui, ducat. Græcis etiam qui vita migrarunt, κεκλεῖσθαι dicuntur, bonæ scenæ omine, & πλείονες potius quàm νεκροὶ, vnde πολυάνδρειον sepulchretum, Latinis letho dati. Festus, Oilus Quiris letho datus est. Cicero 2. de legibus, Manium iura sancta sunt. Hos letho datos diuos habento. Scaliger.

D Meditrinalibus nouum & vetus vinum libantes ac degustantes medicinæ gratia dicebant, Nouũ vetus vinum bibo: nouo veteri morbo medeor. Varr. Idem ferè Athenis fieri solitum ἐν τοῖς πιθοιγίοις, seu vinalibus Plutarch. tradit li. 3. Sympos. Quæst. 7. De Meditrinalibus idem Verrius Flaccus.

E Captatis auguriis sternutamenta cùm superueniũt, illa siue bona, siue mala sint, confirmant & rata faciunt. Apud Homerum Penolope procis infortunium minante Telemachus sternutat. Hippiæ sternutanti dens excussus magnam calamitatem portendit. Xenophontem concionantem ducem milites creant, quoniam eo loquente quidam sternutasset. Matutina sternutamenta tristia & infœlicia, meridiana, præcipuè à nare dextra, læta & prospera putauerũt. Alex. ab Alex, c. 26. 2. Vide quod notatum est infra cap. 6. Plutarchus li. de Homero sternutationem fœlicem & lætam esse tradit. Ea scilicet caussa est cur sternutantes salutemus.

F In Catalectis vetus poëta,

Garrula quid totis resonas mihi noctibus auris?

Nescio quem dicis nunc meminisse mei? &c.

Vide adnotata infrà in cap. 6. proximum.

G Vide Ang. Polit. cap. 42. Miscell. Eo pertinet Glyceræ dictum apud Menandrum, τοὺς δακτύλους ἔμαυτῆς πέζω στῆθ' ἂν κροταλίζω τὸ θέατρον. Turn. c. 6. li. 11. Aduersar.

H Apuleius lib. 4. Asini de formosa virgine, quam vt Deam mirabantur, *Multi, inquit, denique ciuiũ amouentes oribus suis dexteram, priore digito in erectum pollicem residente, vt ipsam prorsus deam Venerem vel igiosis adorationibus venerabantur.* Idem in Apologia prima. *Si fanum aliquod prætereat, nefas habet adorandi gratia manũ labris admouere.*

I Cœlestis vertiginis quadam imagine, vel, quòd Ægyptiæ rotæ significabant, quia nihil in rebus humanis constans & stabile sit. Rhod. ca. 2. 12. Plaut. *Quo me vertam nescio.* B. *Si Deos salutas dextrorsum censeo.* Pithœus c. 7. 1. In symbolis Pythagoricis, περιστρεφόμενος προσκύνει. Suetonius in Vitellio cap. 2. Lucius Vitellius primus C. Cæsaré adorari vt deũ instituit, cũ reuersus ex Syria non aliter adire ausus esset, quàm capite velato, circumuerténsque se, deinde procumbens.

K Tenuibus sibilis ore emissis. Alex. ab Alex. c. 13. li. 5. vel, leuiter cõplosis manibus cauis, velut ad deliniendũ Iouem iratum. Turnebus c. 15. lib. 4. Aduersar. Manus cauæ complosæ poppysmũ efficiũt. Ea vox fictitia est ad soni expressioné. Aristophanes, ἐν σφηξὶ, κἂν ἀστράψῃ ποππύζουσι. Interpres adnotat, ἔθος τῷ πογγονεῖν. Sophocles ποππύζουσι ζευγηλατρίς. Dexippo Commentariis in Categorias Aristot. ὅτι τῶν ποππυσμάτων ἄναρθρος ἐστὶ ψόφος. Politianus c. 12. Miscellaneorum.

L Mẽsas Turneb. c. 22. li. 21. exponit fercula, magidas, lances. Ego vero præterea panis quadras, & abacos, quib⁹ imponebatur e lãce sũptus cibus discindẽdus & mãdẽdus. Virgilius, *Heus etiam mensas consumimus, inquit Iulus.* Hac superstitione persuasi Græci sub epularũ finé ἀγαθοῦ δαίμονος poculũ merũ circũferebant, ac bibebat, deinde protinus auferri mẽsã iubebant. Itaq; Dionysius cũ aurea mẽsã ex Æsculapij fano vellet tollere, tãquam veteris instituti studiosus, ad boni dæmonis poculum inuitauit, deinde confestim asportari mensam imperauit. Victorius c. 1. li. 1.

M Quod ex Seruij cõmentatione tradit Plinius, Scalig. apud Festũ, in voce Mẽsa migrare, intelligi vult de mẽsis sacris in tẽplis Deorũ positis, super quibus sacrificio peracto epulabantur. Oratio tamẽ Plinij spectare poti⁹ videtur ad priuatas epulas. Mẽsas hic accipio, quadram, cui obsoniũ e lãce & patina sumptũ imponebant, ac frustatim cõcidebãt, vt mũdius & commodius mãducarent: vulgo *Tranchoirs, Assietes.* Eæ fiebãt ex argẽto, ære, stanno, & alia eiusmodi materia, panis velut abaco superaddito, qui obsoniorũ pingue exciperet, & quẽ comesse ominosũ fuit, vt vel ex superiori versu Virgilij intelligitur. Eo pertinet poëtæ hemistichiũ *--miserum est aliena viuere quadra.* Linquebãt mẽsam, qui festinata voracitate inquinassent quod inciuile est. Suberat fortassis & hæc superstitiosa cogitatio, mensas nec deorũ esse mutãdas, nec nostras, quæ illas repręsẽtãt.

N Mensæ non mutabantur, quod luxuriosa posteritas excogitauit in singulos ferculorum missus, vt constat ex Alexi apud Athenæum li. 9. & Plutarcho in vita Pelopidæ: sed conuiuarũ cuique sua, & tantum semel dabatur.

O Augurium est, conuiuarum quemcunque famæ & existimationis periculum subiturum.

P Quidam contrà existimarunt, quæ inter epulas è mensa decidũt, heroibus sacra esse, vnde symbolum Pythagoricum, τὰ πεσόντα μὴ ἀναιρεῖσθαι. Ideóque nec tollenda, nec gustanda. Alex. ab Alex. capit. 22. 5. Fuit & inauspicatum, conuiuam atra veste indutum accũbere quod Vatinio Cicero exprobrauit. Idem. Lumen in lucernis accensum sponte emori sinebant: extinxisse religiosum fuit, vt & mensam sic vacuam tollere, quin aliquid superesset reliqui. Idem.

Q Turneb. cap. 26. li. 18. Aduersarior. legit, Dicis caussa, ex manuscripto. Cùm inaugurationes & sacra fierent, epulis interesse solebant quondam Pontifices, ad vetustatísque memoriã & imitationem quibusdã in sacris epulatio retinebatur, quod aiebant Dicis caussa fieri. Constantinus exponit Dicis caussa, expiationis caussa, ἀφοσιώσεως ἕνεκα, δίκης vel δίκαις χάριν, nimirum vt omen triste auerterent, sacris ritè peractis cùm epulabantur. Interpretatio hæc ex Capro Grãmatico & Modestino iurisconsulto petita est. Duarenus c. 47. 1. Anniuers. exponit, nõ serio, nõ vere, sed perfũctoriè tãtũ, & per simu-

per simulationem. Vide locum. Olim in Mancipationibus interueniebat, & quod ait Iurecõsultus l.4.ff.cõmodati.cõmodabatur pecunia, nẽpe sestertius nũmus, vt Dicis gratia numerationis loco intercederet, præsertim in donationibus, quæ fiebant per emancipationem. Græci exponunt νόμου χάριν, vt satisfiat iuris solennitatibus: vel λόγου χάριν, nempe, verbi gratia, vt dicere possint se nũmerasse, ac, vt inquit Cicero, se emisse. Cuiacius cap. 37. lib.10. Obseru. Arnobius principio lib.4. adu. gen. Dicis causa, clarissimè vsurpat pro boni lætique ominis gratia.

R Piaculo dignum, eius inauspicati infœlicísque ominis & augurij purgatio, lustratio, expiatio, deprecatio, auerrũcatio. Nam Laribus rerum primitias offerebant, nõ quod homines ac cõuiuæ gustare dedignati fuissent. Quin & ipsas primitias semel in mensa depositas, Laribus, iam ab homine contrectatas & tanquam inquinatas, sacrificare piaculum erat. Horatius Satyr.4.lib.2.

—dulcia poma,
Et quoscunque feret cultus tibi fundus honores
Ante Larẽ gustet venerabilior Lares diues.

Remedia ex homine contra Magos.

CAP. III.

HOminum monstrificas naturas & veneficos aspectus, diximus in portentis gentium, & multas animalium proprietates, quæ repeti superuacuum est. Quorundam hominum tota corpora prosunt, vt ex his familiis, quæ sunt terrori serpentibus, tactu ipso leuant percussos, [a] suctúve [1] modico. Quorum è genere sunt Psylli, [b] Marsique, & qui [c] Ophiogenes vocantur in insula [2] Cypro: ex quâ familia legatus [3] Exagon nomine, à Consulibus Romæ in dolium serpentium coniectus [4] experimenti causa, circummulcentibus linguis miraculum præbuit. Signum eius familiæ est, si modò adhuc durat, vernis temporibus odoris virus. Atque eorum sudor quoque medebatur, non modò saliua. Nã in insula Nili [5] Tẽtyri [6] nascentes tanto sunt crocodilis terrori, vt vocem quoque eorum fugiant. Horum omnium generum in sua repugnantia interuentum quoque mederi constat: sicuti aggrauari vulnera introitu eorum, qui vnquam fuerint serpentium canísve dente læsi. Iidem gallinatum incubitus, [7] pecorum fœtus, abortu vitiant. Tantum remanet virus [8] excepto semel malo, vt venefici fiant venena passi. Remedio est, ablui priùs manus eorum, aquáque illa eos, quibus medearis, inspergi. Rursus à scorpione aliquando percussi, nunquàm posteà à crabronibus, vespis, apibúsve feriuntur. Minùs miretur hoc, qui sciat, vestem à tineis non attingi, quæ fuerit in funere: serpentes ægrè, præterquàm læua manu extrahi.

1 medico. Dal. tumido. Ch. *2 Paro. Turn. & Ch.* *3 Euegon. Vet. Turn. & Ch.* *4 experimentum. M.* *5 Tentyrita. Suprà ca.25. lib.8.* *6 natantes. Vet.* *7 & pecorum. Vet.* *8 ex accepto. Ch.*

ANNOTATIONES.

a Leg. suctúve medico, id est, medicato. Validus enim succus ille est, non mediocris. Primùm enim saliua tangebatur vulnus, ne serperet: deinde venenum carminibus & verbis eliciebatur. Hæc si non iuuissent, suctu valido extractum expuebatur. Apud Lucanum lib.9. de hac re elegantissimi versus extant. Vetus exemplar habet, tumido. itaque fortasis legi potest, tumidos, vt percussos tantùm Psylli curent solo tactu, iam verò tumentes suctu. Chiffletius.

b Marrubios vocat poëta, *Quin & Marrubia venit de gente sacerdos.*

c Apud Priscianum 10. Varro primo Rerum humanarum Pharios vocat. *Vt habent, inquit, Pharij, qui vocantur ὀφιογενεῖς, & in Africa Psylli, quorum ophiogenitum si arbitrantur suppositum esse aliquem in stirpe, admouent vt pungat colubra. Si non sit, mori cùm pupugerit: si de genere sit, viuere.* Meminit horum Ælianus cap.39. lib.12. de animalibus.

De quibusdam sortilegiis, & saliua hominis. CAP. IIII.

PYthagoræ inuentis nõ temerè fallere, impositiuorum nominum imparem vocalium numerum, [1] clauditates, [2] oculorúmve orbitatem, ac similes casus dextris assignare partibus, [3] parem læuis. Ferunt difficiles partus statim solui, cùm quis tectum, in quo sit grauida, transmiserit lapide, vel missili ex his, qui tria animalia singulis ictibus [4] interfecerint, hominem, aprum, [5] vrsam. Probabilius id facit hasta [a] velitaris, euulsa è corpore hominis, si terram attigerit. Eosdem enim illata effectus [6] habet. Sic & sagittas corpore eductas, si terram non attigerint, subiectas cubantibus, amatorium esse, Orpheus & Archelaus scribunt. Quin & comitialem morbum sanari cibo è carne feræ occisæ eodem ferro, quo homo interfectus sit. Quorũdam partes [7] medicæ sunt, sicuti diximus de Pyrrhi regis pollice. Et Elide solebat ostendi [b] Pelopis costa, quam eburneam affirmabant. Næuos in facie tondere, religiosum habent etiam nunc multi. [8] Hominum verò in primis ieiunam saliuã, contra serpentes præsidio esse, docuimus. Sed & alios efficaces eius vsus recognoscat vita. [c] Despuimus comitiales morbos, hoc est contagia regerimus. Simili modo & [d] fascinationes repercutimus, [9] dextræque clauditatis [10] occursum. Veniam quoque à Deis spei alicuius audacioris petimus, sinum [11] spuendo etiam. Eadem ratione terna despuere [12] deprecatione: in omni medicina mos est [13] atque effectus adiuuare: incipientes furunculos ter [14] præsignare ieiuna saliua. Mirum [15] dicemus, sed experimento facile: Si quem pœniteat ictus eminus cominúsve illati, & statim expuat mediam in manum, qua percussit, leuatur illico [16] percussus à pœna. Hoc sæpe delumbata quadrupede approbatur, statim à tali remedio correcto animalis ingressu. Quidam verò aggrauant ictus, ante conatum simili modo saliua [17] in manu ingesta. Credamus ergo [18] lichenas leprásque [19] ieiunæ illitu assiduo arceri: item lippitudines, matutina quotidie [20] velut inunctione: carcinomata, malo terræ subacto: ceruicis [21] dolorem, saliua ieiuni dextra manu ad dextrum poplitem relata: læua ad sinistrum: si quod animal aurem intrauerit, & inspuatur, exire. Inter amuleta est, editæ quinque vrinæ inspuere: similiter in calciamentum dextri pedis, antequam induatur: item cùm quis transeat locum, in quo aliquod periculum adierit. Marcion Smyrnæus, qui [22] de [e] simplicibus effectibus scripsit, rũpi sco-

1 claudit ates enim. Vet. *2 oculive. Ch.* *3 vt parem Vet.* *4 interfecerunt Ch.* *5 vrsum. Ch.* *6 agit. M.* *7 medicinæ Ch.* *8 Omnium verò.* *9 sinistra, dextraque, M.* *10 occursu. Vet.* *11 spuendo. Etiam eandem. M spuendam. Eadẽ &c. Vet.* *12 prædicatione Ch.* *13 atque ita effectus. Ch.* *14 resignare. Ch.* *15 dicimus. Ch* *16 in percusso culpa. Ch.* *17 in manu Vet.* *18 & lich. Ch.* *19 ieiuna illita M.* *20 velut, in M.d.* *21 dolores. Ch.* *22 de simplicium. Vet.*

lopendras marinas ſputo tradit: item rubetas, aliáſque ranas: Ophilius, ſerpentes, ſi quis in hiatum earum expuat. Salpe torporem ſedari quocunque membro [23] inſtupente, ſi quis in ſinum expuat: aut ſi ſuperior palpebra ſaliuâ tangatur. Nos ſi hæc, & illa credamus rite fieri: Extranei interuentu, aut ſi dormiens ſpectetur infans, à nutrice [24] terna adſpui: quáquàm [f] religione mutatur & [g] Faſcinus, Imperatorum quoque, non ſolùm infantium cuſtos, qui Deus inter ſacra Romana à Veſtalibus colitur, & currus triumphantium ſub his pendens defendit medicus inuidiæ, [h] iubétque [25] eoſdem reſpicere. Similis medicina linguæ, [i] vt ſit exorata à tergo Fortuna, gloriæ carnifex. Morſus hominis inter aſperrimos quoque numeratur. Medētur ſordes ex [26] auribus: ac ne quis miretur, etiam ſcorpionum ictibus ſerpentiúmque ſtatim impoſitæ. Melius è percuſſi auribus proſunt: ita reduuias [27] ſanari. Serpentium verò ictum, contuſi dentis humani farina. Capillus [28] puerorum, qui primùm deciſus eſt, podagræ impetus dicitur leuare circumligatus: & in totum impubium [29] impoſitus. Virorum quoque capillus, canis morſibus medetur ex aceto: & capitum vulneribus ex oleo aut vino. Si credimus, [30] à reuulſo cruci quartanis. Combuſtus [31] æquè capillus, carcinomati. Pueri qui primus ceciderit dens, vt terram non attingat, incluſus in armillam, & aſſiduè in brachio habitus, muliebrium locorum dolores prohibet. Pollex in pede [33] præligatus proximo digito, tumores inguinum ſedat. In manu dextra duo medij lino leuiter colligati, diſtillationes atque lippitudines arcent. Quin [34] & eiectus lapillus calculoſo, [35] alligatus ſupra pubem leuare cęteros dicitur, ac iocineris etiam dolores: ac celeritatem partus facere. Addidit Granius, efficaciorem ad hoc eſſe ferro exemptum. Partus accelerat vicinos, ex quo quæque conceperit, ſi cinctu ſuo ſoluto fœminam cinxerit, dein ſoluerit, adiecta precatione, ſe vinxiſſe, eundem & ſoluturum, atque abierit. Sanguine ipſius hominis, ex quacunque parte emiſſo, efficaciſsimè anginam illini tradunt Orpheus & Archelaus: item ora, comitiali [36] morbo lapſorum: exurgere enim protinus. Quidam, ſi pollices pedum pungantur, [37] exque his guttæ referantur in faciem: aut ſi virgo dextro pollice attingat: hac coniectura cenſentes [38] virgines carnes edendas. Æſchines Athenienſis [39] ex crematorum cinere anginis medebatur & tonſillis, vuíſque, & carcinomatis. Hoc medicamentum vocabat [k] botryon. Multa genera morborum primo coitu ſoluuntur, primóque fœminarum menſe. [40] Aut ſi non id contingat, longinqua fiunt, maximéque comitiales. Quin & à ſerpente ac ſcorpione [41] percuſſos, coitu leuari produnt: verùm fœminas Venere ea lædi. Oculorum vitia fieri negant, nec lippire eos, qui cùm pedes lauant, [l] aqua inde ter oculos tangant. Immatura morte raptorum manu, ſtrumas, parotidas, guttura tactu ſanari affirmat. Quidam verò [42] cuiuſque defuncti, duntaxat ſui ſexus, læua manu auerſa. Et è ligno fulgure icto, reiectis poſt terga manibus, demorderi aliquid, & ad dentem qui doleat,

23 ſtupente. V.
24 ter. Vet.
25 eoſdē recipere. Ch. & Aliȷ, inuidiam recipere. Vet.
26 auribus: produnt ita & CH.
27 aiunt ſanari Vet.
28 puero, Ch.
29 impoſita. Ch.
30 & reuulſus à cruce. Vet.
31 vtique. Ch.
33 alligatus. Vet.
34 & ex eiectis. Ve. id eſt, caſo matris vtero naſcētibus.
35 alligatúſque. Ch.
36 malo cōlapſorū Ch.
37 eaque. Ch.
38 virginis. Vet.
39 extremē torum. Ch.
40 Aut ſi hoc non cōting t Ch.
41 percuſſus. Ch percuſſiones.
42 cuiuſcūque CH.

admoueri, remedio eſſe produnt. Sunt qui præcipiant dentem ſuffiri dente hominis ſui ſexus: & eum qui caninus vocetur, inſepulto exemptum adalligari. Terram [43] [m] ex caluaria, pſilothrum eſſe palpebrarum tradūt. Herba verò, ſi qua ibi genita ſit, commanducata, dentes cadere. Hulcera non ſerpere oſſe hominis circumſcripta. Alij è tribus puteis pari menſura aquas miſcent, & prolibát nouo fictili: reliquum dant in tertianis [44] acceſſu [45] febrium bibendum. [46] Item in quartanis fragmentum claui à cruce, inuolutum lana, collo ſubnectunt: aut ſpartum è cruce: liberatóque condunt cauerna, quam Sol non attingat. Magorum hæc commenta ſunt: Vt cotem, qua ferramenta ſæpe exacuta ſint, ſubiectam ignari ceruicalibus, de veneficio deficientis, euocare indicium, vt ipſe dicat quid ſibi datum ſit, & vbi, & quo tempore: autorem tamen non nominare. [47] Fulmine vtique percuſſo, circumactum in vulnus hominem, loqui protinus conſtat. [n] Inguinibus medentur aliqui, licium telæ detractum alligantes nouenis ſepteníſve nodis, ad ſingulos nominantes viduam aliquam, atque ita [48] inguina alligantes licio. Et clauum, aliúdve, quod quis calcauerit, alligatū [49] ipſos iubent gerere, ne ſit dolori vulnus. Verrucas auellunt à viceſima Luna, in [50] limitibus ſupini ipſam intuentes, vltra caput manibus porrectis, & quicquid [51] comprehendêre, eo fricantes. Clauum corporis, cùm [52] cadat ſtella, ſi quis diſtringat, vel citò ſanari aiunt [53] cardinibus oſtiorum aceto affuſo, lutum fronti illitum, capitis dolorem [54] ſedare: itē laqueū ſuſpendioſi circundatum temporibus. Si quid è piſce [55] hæſerit faucibus, in aquam demiſſis frigidā pedibus, cadere. Si verò [56] ex aliis oſſibus, impoſitis capiti ex eodem [57] oſſe [58] oſſiculis. Si panis hęreat, ex eodē in vtranque aurem addito pane. Quin & ſordes hominis in magnis fecere remediis [59] quęſtuoſorū gymnaſia Græcorum: quippe ea ſtrigmēta molliunt, calfaciunt, diſcutiunt, cōplent, ſudore & oleo medicinam facientibus. Vuluis inflāmatis [o] cōtractíſque admouentur. Sic & menſes cient: ſedis inflammationes & condylomata lęniūt: item neruorum dolores, luxata, articulorum nodos. Efficaciora ad eadem, ſtrigmenta à balineis, & ideò miſcentur ſuppuratoriis medicamentis. Nam illa, quæ ſunt è ceromate [60] permiſto cæno, articulos tantùm molliunt, calefaciunt, diſcutiunt efficaciùs, ſed ad cætera minùs valent. Excedit fidem impudens cura, qua ſordes virilitates contra ſcorpionum ictus ſingularis remedij, celeberrimi autores [61] clamant. Rurſus in fœminis, [62] [p] quas infantium aluo editas in vtero ipſo, contra ſterilitatem ſubdi cenſent: [63] meconium vocant. Imò etiam ipſos gymnaſiorum raſere parietes: & illæ quoque ſordes excalfactoriam vim habere dicuntur: panos diſcutiunt. Hulceribus ſenum puerorúmque, & deſquamatis ambuſtíſve illinuntur. Eo minùs omitti conuenit ab animo hominis pendentes medicinas. [64] Abſtinere [65] cibo omni, aut potu, aliàs vino tantùm aut carne, aliàs balineis, cùm quid [66] eorū poſtulet valetudo, in pręſētiſſimis remediis habetur. His [67] remediis adnumeratur exercitatio,

43 ē. Ch.
44 à deceſſu. Ch.
45 febris. V.
46 Idē. Ch.
47 Fulminis vtiq. percuſſu. Vet.
48 inguinā all. licium. V. inguini. Ch.
49 iſtos. V.
50 liminibus. Vet.
51 apprehēdēre. Ch.
52 cadit. Ch.
53 vt cardin. Vet.
54 ſedari. Ch.
55 inhæſerit. Vet.
56 ex animalis oſſibus Vet
57 vaſe. Ch.
58 particulis. Aliȷ.
59 quæſtuoſa. Aliȷ.
60 permixta. Ch. permiſta cær. quoque M.
61 damnāt. Ch maiō.
62 quas de uo reddunt infantes vtero editi. V.
63 meconiū. Ch.
64 Hæc ſūt, abſtinere. V.
65 ſe cibo. Ch.
66 horū poſtulat
67 remediis, in V. d.

68 vngi. Vet. & Ch. vnguen. Quidam.

citatio, intentio vocis,[68] vngue fricari cum ratione. Vehemens enim fricatio spissat, lenis mollit: multa adimit corpus, auget modica. In primis verò prodest ambulatio, gestatio, & ea pluribus modis. Equitatio stomacho & coxis vtilissima: phthisi [q] nauigatio: longis morbis [r] locorum mutatio. Item somno mederi sibi, aut lectulo, aut [f] rara vomitione. Supini cubitus oculis conducunt, at proni tussibus, in latera aduersum distillationes. Aristoteles & Fabianus plurimùm [t] somniari circa [69] vernum & autumnum tradunt, magísque supino cubitu, ac prono nihil. Theophrastus celeriùs concoqui dextri lateris incubitu, difficiliùs à supinis. [70] [u] Solum quoque remediorũ maximũ ab ipso sibi præstari potest, sicut linteorũ strigiliúmq; vehementia: perfundere caput calida ante balinearum vaporationem, & posteà frigida, saluberrimum intelligitur. Item præsumere cibos, & interponere frigidam, eiusdémque potu somnos antecedere, & si libeat interrumpere. Notandum, nullum aliud animal calidos potus sequi, ideóque non esse naturales. Mero ante somnos colluere ora, propter [x] halitus: [71] frigida matutinis [y] impari numero ad cauendos dentium dolores: item posca oculos contra lippitudines, certa experimenta sunt.

69 ver &. Vet. & Ch.

70 Sol. Ch. Soliũ. Vet.

71 frigida aqua mat. M.

ANNOTATIONES.

a Celibarem quoque olim vocarunt, ea soliti comam in frõte sponsarum digerere, ac discriminare, vel argumento quòd sponsas maritorum imperio subditas conueniat, vel augurio fœlici, quòd fortes strenuósque bellatores parituræ sint. Alex. ab Alex. cap. 5. lib. 2.

b Pausanias in Eliacis opertæ scoptulæ Pelopis mentionem facit, nullam autem huius eburneæ costæ.

c Plaut. in Captiuis,

> *Ægio, hic homo rabiosus habitus est in Aulide.*
> *Ne tu quod fabulatur in aures immittas tuas:*
> *Nam istic hastis insectatus est domi matrem & patrem,*
> *Et illic isti qui insputatur morbus, interdum venit.*

d De iis Plutarchus lib. 5. sympos. quæst. 7.

e Simplicium. Sic Galenus suos libros inscripsit, περὶ τῆς τῶν ἁπλῶν δυνάμεως.

f Turnebus scriptum inuenit in antiquis exemplaribus, religione mu tueatur. Ea syllaba veteres vtebantur, ad inuidiæ, mali, fascini depulsionem: itémque ad imperandum & ominandum silentium. Lucilius,

> *Ne laudare hominem quenquam, nec mu facere vnquam.*

Mu facere, mutire.

g Fascinum, pudendum virile, quòd fascinum depelleret collo appensum puerorum. Varro, *Pueris turpicula res quædam in collo suspenditur, ne quid obsit, bonæ sceuæ causa.* Turn. cap. 28. 9. Appendebatur olim triumphantium currui Fascinus deus, vt in autores fascinum reiiceret, eosdémque fascinum & inuidiam recipere iuberet. Vide Rhodig. cap. 64. Vide quod annotatum est suprà cap. 49. lib. 11. & 2. 7.

h Leg. Iubétque inuidiam recipere. Appendebatur enim Fascinus deus vt in autores fascinum reiiceret, eosdemque fascinum & inuidiam recipere iuberet. Vel, Iubétque eos deum se respicere: nimirùm humanam suam sortem cogitare ac conditionem, triumphi gloria & honoribus elata, deum tamen currui suo subiectum & pendulum habet. Nisi quis malit ad triumphantium morem referre, quibus quidam à tergo stans identidem clamabat & inculcabat, Respice post te, hominem esse memento. Septimus Florens in Apolog. Rhodig. cap. 7. lib. 3. Iuuenal. Saty. 9.

> *—magnæque coronæ*
> *Tantum orbem, quanto ceruix non sufficit vlla.*
> *Quippe tenet sudans hanc publicus, & sibi consul*
> *Ne placeat, curru seruus portatur eodem.*

i Leg. ex Vet. Similis medicina linguæ, & vt sit exorata fortuna gloriæ, à tergo carnifex. Nam in triumphantes conuitia iactabant. Exoratam gloriæ fortunam dicit, id est propitiam.

k Quod vuæ maturæ modo nigresceret.

l Eadem aqua commendatur ad ventris dolores c. 7. vltimo, lib. 30.

m Vel quæ intra caluariam reperitur, vel qua caluaria obducitur.

n Inguinum panis & bubonibus.

o In alterutrum latus reclinatis: sursum procurrentibus.

p Leg. Quas reddunt infantes aluo, ex vtero editi; contra &c. μηκώνιον excrementum nigrum, & fœtidum, quòd pueri nati primum emittunt: vulgò, *Le syrop de l'enfant.*

q Præsertim in mari.

r γλῶ μεταμείβειν, σύμφορον ἐπὶ τοῖσι μακροῖσι νοσήμασι. Hippocr. aphor. 20. sect. 5. lib. 7. Epidem.

f Nam frequens & continuata ventriculum offendit.

t Plutar. 8. sympos. quæst. 10. Somnia veteres è terra nasci crediderunt, mittíque ab inferis & Manibus. Inde Euripidi in Hecuba, terra μελανοπτερύγων μῆτερ ὀνείρων. Inde Homero & Virgilio figmentum de duabus somniorum portis apud inferos. Turn. cap. 46. 28.

v Loci, in quo degit, natura & conditio. Alij, solium.

x Putres, aut alioqui fumosos à cibis, dum coquuntur in ventriculo, exhalantes.

y Semel, ter, quinquies &c.

De obseruatione victus. CAP. V.

Sicut totius corporis [1] valetudini in varietate victus obseruata. [a] Hippocrates tradit non prandentium exta celeriùs [b] senescere. Verùm id remediis cecinit, non epulis: quippe multò vtilissima est temperantia in cibis. L. Lucullus hanc de se præfecturam seruo dederat: vltimóque probro manus [2] in cibis triumphali seni deducebatur, vel in Capitolio epulanti, pudenda re, [c] seruo suo faciliùs parêre, quàm sibi.

1 Valetudinem suuari ratione victus obseruata. Dal. valetudinis varietas. V. valetudine varietate victus inobseruata. Ch.

2 in cibos. Vet. manus cibis tr. s. deiiciebantur. Ch.

ANNOTATIONES.

a Lib. 2. rationis vict. in acutis.

b Dolore præcordia torqueri, veluti suspensis visceribus.

c Medico fortassis. nam eo seculo inter seruitia habebantur medici. Heronem Luculli seruum domino gratissimum autor memorat cap. 18. lib. 36. Nominatur & Callisthenes inter Luculli seruos, quem pharmaco herum suum dementasse, animóque alienasse vulgus suspicabatur.

De sternutamento, & Venere, & cæteris remediis. CAP. VI.

[1] Sternutamenta [2] [a] pinna grauedinem emendant, & si quis [3] muris nares, vt tradũt, [4] osculo attingat. Sternutamenta & singultum. [5] [b] Ob hoc Varro suadet palmam [6] alterna manu scalpere. Plerique anulum è sinistra in longissimum dexteræ digitum transferre, aut in [7] aquam feruentem manus immergere. Theo-

1 Sternumenta. Vet.

2 capitis. Vet.

3 manu. Vet. muta enarras. Chiff. fortè, mutæ nares.

4 Et oculos. Vet.

5 Ad Ch.

6 Altera. Vet. in altera. Ch.

7 aqua feruenti. M.

phrastus senes laboriosiùs sternuere dicit.[a] Venerem damnauit Democritus, vt in qua homo[8] alius[d] exiliret ex homine. Est hercule raritas eius vtilior. Athletæ tamen torpentes restituuntur Venere, vox reuocatur, cùm è cãdida declinat in fuscam. Medetur & lumborum dolori, oculorum hebetationi, mente captis ac melancholicis. Adsidere grauidis, vel cùm[9] remedium alicui adhibeatur, digitis pectinatim inter se implexis, veneficium est; idque compertum tradunt Alcmena Herculem pariente. Peius, si circa vnum ambóve genua. Item poplites alternis genibus imponi. Ideò hæc in conciliis ducum potestatúmve fieri vetuere maiores, velut omnem actum impedientia. Vetuere[10] & sacris votísve simili modo interesse. Capita autem aperiri aspectu magistratuum,[e] non venerationis caussa iussère, sed (vt Varro autor est) valetudinis, quoniam[f] firmiora consuetudine ea fierent. Cùm quid oculo inciderit, alterum cõprimi prodest. Cùm[11] aqua dextræ auriculæ, sinistro pede exultare, capite in dextrum humerum deuexo, inuicem è diuersa aure. Si tussis concitet, saliuam[12] in fronte ab alio afflari. Si iaceat vua,[13] à vertice morsu alterius suspendi. In[14] ceruicis dolore poplites fricare, aut ceruicem in poplitum. Pedes[15] in humo deponi, si nerui in his cruribúsve tendantur in lectulo. Aut si in læua parte id accidat, sinistræ plantæ pollicem dextra manu apprehendi. Item è diuerso. Extremitates corporis[16] vel aurium perstringi contra horrores corporis, sanguinémve narium immodicum. Lino vel papyro principia genitalium: femur medium, ad cohibenda vrinæ profluuia.[g] In stomachi solutione pedes pressare, aut manus in[17] feruentem aquam demittere. Iam & sermoni[18] parci, multis de causis salutare est. Triennio Meccœnatem[19] Messium accepimus silentium sibi imperauisse, à conuulsione reddito sanguine. Nam euersos scandentésque ac iacentes, si quid ingruat, contráque ictus, spiritum cohibere singularis præsidij est: quod inuentum esse animalis docum us. Clauum ferreũ defigere, in quo loco primùm caput[20] defixerit corruens morbo comitiali, absolutorium eius mali dicitur. Contra renum aut lumborum vesicæque cruciatus, in balinearum foliis pronos vrinam reddere mitigatorium habetur. Vulnera[h] nodo Herculis[21] præligare, mirum quantùm ocyor medicina est. Atque etiam quotidiani[i] cinctus tali nodo, vim quandam habere vtilẽ dicuntur: quippe cùm Hercules eum prodiderit. Numerũ quoque quaternarium Demetrius condito volumine,[22] & quare quaterni cyathi sextariive non essent potandi. Contra[23] lippitudines retro aures fricare prodest, & lachrymosis oculis frontẽ. Augurium ex homine ipso est non timendi mortem in ægritudine, quandiu oculorum pupillæ imaginem reddant. Magna & vrinæ non ratio solùm, sed etiam religio apud autores inuenitur, digesta in genera.[k] Spadonum quoque[l] ad fœcunditatis beneficia. Verùm ex his quæ referre fas sit, impubium puerorum contra saliuas aspidum, quas ptyadas vocant, quoniam venena in oculos hominum expuant: contra oculorum albugines, obscuritates, cicatrices, argema, palpebras, & cum erui farina contra adustiones, contra aurium[24] pura, vermiculósque, si decoquatur ad dimidias partes cum porro capitato nouo fictili. Vaporatio quoque ea menses fœminarum ciet. Salpe fouet illa oculos firmitatis causa: illinit Sole vsta, cum oui albumine, efficaciùs struthiocameli, binis horis. Hac & atramenti lituræ abluuntur. Virilis podagris medetur, argumento[m] fullonum, quos ideò tentari eo morbo negãt. Veteri miscetur cinis ostreorum, aduersus eruptiones in corpore infantium, & omnia hulcera manantia. Ea exesis, ambustis, sedis vitiis, rhagadiis, & scorpionum ictibus illinitur. Obstetricum nobilitas non alio succo efficaciùs curari pronuntiauit corporum pruritus nitro addito, hulcera capitum, porrigines, nomas, præcipuè genitalium. Sua cuique autem (quod fas sit dixisse) maximè prodest, confestim perfuso canis morsu,[n] echinorúmque spinis inhærentibus, & in spongia lanísve imposita: aut aduersus canis rabidi morsus, cinere ex ea subacto: contráque serpentium ictus. Nam cõtra scolopendras mirum proditur, vertice tacto vrinæ suæ[25] gutta, liberari protinus læsos. Auguria valetudinis ex ea[26] traduntur. Si manè candida, dein rufa sit, illo modo concoquere, hoc concoxisse significatur. Mala signa rubræ, pessima nigræ: mala bullantis & crassæ: in qua quod subsidit, si album est, significat circa articulos aut viscera dolorem imminere. Eadem viridis,[o] morbum viscerum, pallida[27] bilis, rubens sanguinis. Mala, & in qua veluti furfures[p] atque nubeculæ apparent. Diluta quoque alba vitiosa est: mortifera verò crassa, graui odore: & in pueris tenuis ac diluta. Magi vetant eius caussa[q] contra Solem Lunámque nudari, aut vmbram cuiusquam ab ipsa[28] aspergi. Hesiodus iuxta obstantia reddi suadet, ne Deum aliquem nudatio offendat.[29] Hosthanes contra mala medicamenta omnia promisit auxiliari, matutinis horis suam cuique instillatam in pedem.

8 alius, in Vet. d.
9 remedia alicui adhibeantur. Ch.
10 verò & sacris. Ch.
11 aliqua. M.
12 in frontem Vet.
13 vertice. Ch. à vertice cutem morsu Dal.
14 ceruicũ dolorẽ Ch.
15 in vnum. Ch. fortè in humum.
16 velleribus. Ch. vel auriũ vellicatibus. Vet.
17 frigidã. Vet.
18 parcere. Dal. sermone parca. Ch.
19 melissinum Ch.
20 fixerit. Ch.
21 præligãri. Vet.
22 qua re. Ch.
23 lippitudinem. Ch.
24 pituitã. M.
25 guttã. Ch.
26 traductur Ch.
27 bilem, rubens sanguinẽ. Dal.
28 respergi. Ch.
29 Osthanes. Ch.

ANNOTATIONES.

a In tabula sic locus hic citatur: sternutamenta capitis grauedinem leuant. Vnde apparet hic pro voce pinna, legendum capitis. Alij legunt capitis & nariũ. Nã κόρυζα, quã Latini grauedinem vocant, fluxio est à capite in nares, βράγχος in fauces, κατάῤῥοος in pulmonem.

b Vt singultus sedetur, vel sternutatio. De singultu intelligendum puto.

c Huc pertinet quod ait Pythagoras, Venere tunc esse vtendum, cùm te ipso fieri vis infirmior: & quod Celsus ait, rarum concubitum corpus excitare, frequentem soluere. De raro concubitu νεάζουσι καὶ ἀκμάζουσι, inquit Arist. 3. Ethic. ad Nicomach. Homer. verò vlt. Illiad.

> τέκνον ἐμὸν τέο μέχρις ὀδυρόμενος καὶ ἀχεύων
> σὴν ἔδεαι κραδίην, μεμνημένος οὐδέ τι σίτου,
> οὔτ' εὐνῆς· ἀγαθὸν δὲ γυναικί περ ἐν φιλότητι
> μίσγεσθαι---.

Vide Gal. c. 86. artis paruæ. Plutarch. De sanit. tuen.

d Fureret & insaniret libidine percitus, extra se esset.

e Contra sententiam autoris. Rhodig. cap. 23. 3. honoris caussa id fieri contendit. At instituti veteris fuit, vt qui Diis sacrum faceret, excepto Hercule ac Saturno, caput is operiret. Virgilius,

> *Et positis aris iam vota in littore solues,*
> *Purpureo velare comas adopertus amictu.*

Plaut.

Plaut. in Amphit. inuocat Deos immortales, vt sibi auxilium ferant, manibus puris, capite operto. Quamobrẽ Pindari Scholiastes haud verè scripsit, δίχα τινὸς ἐν τῇ κεφαλῇ καλύμματος ἔτυε δρ᾽ ἔθος ἦν εὔχεσθαι. Mos ille etiamnum Iudæis seruatur, caput inter orandum ephot suo tegentibus. Brod. c. 8. 5. Alex. ab Alex. ca. 19. 2. qui & eiusdem li. c. 22. tradit, Opi & Honori capite retecto sacrum fieri solitum, Æneamque operiendi capitis morem inuexisse dum sacris operaretur.

f Ægyptiis, qui capite nudo vitam agunt, eam corporis partem firmissimam esse veteres prodiderunt, Herodotus præcipue: Persis verò qui perpetuò mitra contegunt, tam inualidum, vt vel ictu leui offendatur. Hannibal, Diuus Iulius, Masinissa Numidarũ rex, Hadrianus, Seuerus, aperiendi longa consuetudine tantum firmitatis adepti sunt, vt siue sol esset, siue imber, siue frigidum tempestuosúmque cælum, etiam hyeme sæua & niuosa, aperto capite prodirent, itérque facerent, obdurato contra omnem aëris iniuriam & inclementiam capite. Alex. ab Alex. cap. 19. 2.

g Cùm os ventriculi vt exolutum ab humoris acris morsu & affluxu, animi deliquium parit.

h ἡρακλεωτικὸν ἅμμα: de quo Athenagoras in Apologia. ἡράκλειον ἅμμα describit Oribasius.

i Sponsas olim cingulo ex ouis lana confecto, & Herculeo nodo vincto, obstringi mos fuit, quod maritus in genitali thoro congressurus solueret, fœcunditatis augurio, quod Hercules septuaginta liberos genuisset. Alex. ab Alex. c. 5. 2.

k Spadones in vniuersum vocant infœcundos naturâ, qui coëunt non gignunt: castratos, quibus execta est virilitas, quales fuere Galli Cybeles, τοὺς ἐκτομίας: τοὺς θλασίας καὶ θλιβίας, quibus attriti, collisive sunt testes, atque adeò, vt quidam censent, etiam τοὺς ὑποσπαδίας. Præcisos, Gallos fanaticos proprio nomine veteres appellarunt.

l Si in vterum iniiciatur, vt de meconio puellulorum traditum est paulo antè.

m Fulloniam vrinam propterea Plinius alibi vocat. Plaut. verò in Asinaria fullonica. *Mirum, inquit, nisi fullonicam bibere sit solitus.*

n Terrestrium, marinorum, castanearum. Ego terrestrium intelligo.

o Iterum.

p Aphor. 77. lib. 4. Pro nubeculæ legendum censeo squamulæ, vt & aphor. 81. lib. 4. nisi quis legẽdum malit, furfures, atræque nubeculæ.

q In symbolis Pythagoricis. πρὸς τὸν ἥλιον τετραμμένον μὴ ὀμιχεῖν. Hesiodus ἐν ἔργοις:

Μηδ᾽ ἄντ᾽ ἠελίοιο τετραμμένος ὀρθὸς ὀμιχεῖν,
Αὐτὰρ ἐπεί κεν δύῃ, μεμνημένος ἔς τ᾽ ἀνιόντα:
Μήτ᾽ ἐν ὁδῷ, μήτ᾽ ἐκτὸς ὁδοῦ, προβάδην οὐρήσῃς,
Μηδ᾽ ἀπογυμνωθείς: μακάρων τοι νύκτες ἔασιν.
Ἑζόμενος δ᾽ ὅγε θεῖος ἀνὴρ πεπνυμένα εἰδώς,
Ἢ ὅγε πρὸς τοῖχον πελάσας εὐερκέος αὐλῆς.

De remediis muliebribus. CAP. VII.

[1] QVæ [1] ex mulierum corporibus traduntur, ad portentorum miracula accedunt, vt sileamus diuisos membratim in scelera abortus mensium piacula, quæque alia non obstetrices modò, verumetiam ipsæ meretrices prodidere. Capilli si crementur, odore serpentes fugari. Eodem [2] odore vuluæ morbo strangulatas respirare. Cinere eo quidem, si in testa sint cremati, vel cum spuma argenti, scabritias oculorum ac prurigines emendari: item verrucas, & infantium hulcera cum melle. Capitis quoque vulnera, [3] & omnium hulcerum sinus, addito melle ac thure. Panos, podagras, cum adipe suillo sacrum ignem, sanguinémque sisti [4] illicò, & [a] formicationes corporum. De lactis vsu conuenit, dulcissimum esse mollissimúmque, & in longa febre cœliacísque vtilissimum, maximè eius quæ iam infantem remouerit. Et in [5] malacia stomachi, in febribus, [6] tosionibus efficacissimum experiuntur. Item mammarum collectionibus cũ thure, oculo ab ictu cruore suffuso, & in dolore aut [7] epiphoris si immulgeatur, plurimùm prodest, magisque cum melle & narcissi succo, aut thuris polline. Sempérque in omni vsu efficacius [8] eius, quæ marem enixa sit: multóque efficacissimum eius, quæ geminos [9] peperit mares, & si vino ipsa cibísque acrioribus abstineat. Misto præterea ouorum candido liquore, madidáque lana frontibus impositum, fluxiones oculorum suspendit. Nam si [b] rana saliua sua oculum aspersit, præcipuum est remedium. Et contra [c] morsum eiusdem bibitur, [10] stillatúrque. Qui simul matris filiæque lacte inunctus sit, [11] liberari oculorum metu in totam vitam affirmant. Aurium quoque vitiis medetur, modicè admisto [12] [d] oleo: aut si ab ictu [13] dolent, anserino adipe tepefactum. Si odor grauior sit, vt plerunque fit longis vitiis, diluto melle [14] lana includitur. Et cõtra morbum regium in oculis relictum, instillatur cum elaterio. Peculiariter valet potum contra venena, quæ data sunt è marino lepore buprestíque, [15] vt Aristoteles tradit, dorycnion. Et contra insaniam, quæ facta sit hyoscyami potu. Podagris quoque iubent illini cũ cicuta. Alij cum œsypo & adipe anserino: qualiter [16] etiam vuluarum doloribus imponitur. Aluum etiam sistit potum, vt Rabirius scribit: & menses ciet. Eius verò quæ fœminam enixa sit, ad [e] vitia tantùm in facie sananda præualet. Pulmonum quoque incommoda lacte mulieris sanantur: cui si admisceatur impubis pueri vrina vel mel Atticum, omnia singulorum cochlearium mensura, [17] murmura quoque aurium eiici inuenio. Eius quæ marem peperit lacte gustato, canes rabiosos fieri negant. Mulieris [18] saliuam quoque ieiunæ potentem diiudicant oculis cruentatis. Et [19] si contra epiphoras, feruentes anguli oculorum subinde madefiant: efficaciùs, si cibo vinóque se pridie ea abstinuerit. Inuenio & fascia [f] mulieris alligato capite, dolores minui. Post hæc nullus est modus. Iam primùm abigi grandines turbinésque contra fulgura ipsa in mense [20] connudata: sic auerti violentiam cæli: in nauigando quidem tempestates etiam sine menstruis. Ex ipsis verò mensibus, monstrificis aliâs, vti suo loco indicauimus, dira & infanda vaticinantur: è quibus dixisse non pudeat, si in [21] defectu Lunæ Solísve congruat [g] vis illa, [22] irremediabilem fieri, non segniùs [23] & silente Luna, [h] coitúsque tum maribus exitiales esse atque pestiferos. Purpuram quoque ab his eo tempore pollui. Tantò vim esse maiorẽ. Quocunque autem alio menstruo, si nudatæ segetem ambiant, erucas ac vermiculos scarabeósque ac noxia [24] alia decidere. Metrodorus Scepsius in Cappadocia inuentum prodit, ob multitudinem cantharidum. Ire ergo per media arua, [25] retectis super clunes vestibus. Alibi seruatur, vt nudis pedibus eant, capillo cinctúque dissoluto. Cauendum ne id orien-

1 de. Vet.
2 vitore. Ch. leg. nidore.
3 & in omnibus vicerib. sinus. M.
4 illico, & infor. Ch.
5 malitia. Chiff. forte, mollitia, aut etiam, malitia.
6 r. stombus que. Ve. & Ch. torsionibus Alij.
7 epiphora. Ch.
8 eius esse, qua. M.
9 peperit in Ch. d.
10 instillatur Vet. instillatur que Eúmque simul. Ch.
11 liberari omnium oculorũ. Ch.
12 opio. Ve. & Ch.
13 doleant. Ch.
14 lana madens inditur. Vet.
15 &, vt Aristoteles tradit, contra dorycnion.
16 &. Ch.
17 murmora. M. & Ch.
18 quoque saliuam ieiunæ. M. & Ch
19 sic. Dal.
20 nudata. M. ipsa mẽse nudato. Ch.
21 defectus. Ch.
22 morbum irremed. Dal.
23 & in sil. Ch.
24 animalia. Vet.
25 reiectis. Dal.

te Sole faciant: sementem enim arescere. Item nouellas vites eius tactu in perpetuum lædi: rutam &[26] ederas res medicatissimas illicò mori. Multa diximus de hac violentia. Sed præter illa certum est, apes tactis alueariis fugere: lináque, cum[27] coquantur, nigrescer: aciem in cultris tonsorum[28] hebetescere: æs contactum gráue[29] virus accipere & æruginem, magis si decrescente Luna id accidat: equas, si sint grauidæ, tactas abortum pati. Quin &[30] aspectu omnino, quamuis procul visas, si purgatio illa post virginitatem prima sit, aut in virginea ætate spontanea. Nam bitumen in Iudæa nascens, sola hac[31] vi superari, filo[32] vestis contactæ, docuimus. Ne igne quidem vincitur, quo cuncta: ciníſque etiam ille, si quis aspergat lauandis vestibus, purpuras mutat, florem coloribus adimit, ne ipsis quidem fœminis malo suo[33] inter se immunibus. Abortum facit illitus, aut si omnino prægnans supergrediatur. Quæ Lais & Elephantis inter se contraria prodidere de[34] abortiuis, carbone è radice brassicæ vel myrti vel tamaricis in eo sanguine extincto: item asinas non concipere tot annis, quot grana hordei contacta ederint: quæque alia nuncupauere monstrifica, aut inter ipsas pugnantia, cùm hæc fœcunditatem fieri iisdem modis, quibus illa sterilitatem, pronuntiaret, melius[35] est non credere. Bythus Dyrrhachinus hebetata aspectu specula recipere nitorem tradit, iisdem auersa rursus contuentibus: omnémque vim talem resolui, si mullum piscem secum habeant. Multi verò inesse etiam remedia tanto malo[36] aiunt: podagras illini, strumas, & parotidas, panos, sacros ignes, furunculos, epiphoras tractatu earum mulierum leniri. Lais & Salpe canum rabiosorum morsus, & tertianas quartanásque febres, menstruo in lana arietis nigri, argenteo brachiali incluso. Diotimus Thebanus,[37] vestis omnino ita infectæ portiuncula, ac[38] vel licio, brachiali inserta. Sotira obstetrix, tertianis quartanísque efficacissimum dixit plantas ægri subterlini: multóque efficacius, ab ipsa muliere,[39] & ignoranti. Sic & comitiales excitari. Icetidas medicus quartanas coitu finiri, incipientibus duntaxat menstruis, spopondit. Inter omnes verò conuenit, si aqua potúsque formidetur à morsu canis, supposita tantùm calici[40] lacinia tali, statim metum eum discuti: videlicet præualente sympathia illa Græcorum, cùm rabiem canum eius sanguinis gustatu incipere dixerimus. Cinere eo iumentorum omnium hulcera sanari certum est, addita caminorum farina & cera. Maculas autem è veste eas, non nisi eiusdem vrina[41] elui. Cinerem per se rosaceo mistum, fœminarum præcipuè, capitis sedare dolores illitum fronti. Asperrimámque vim profluuij eius esse[42] primis annis virginitate soluta. Id quoque conuenit, quo nihil equidē libétius crediderim, tactis omnino menstruo postibus, irritas fieri Magorum artes, generis vanissimi, vt æstimare licet. Ponam enim vel modestissimum è promissis eorum: ex homine siquidem resegmina vnguium è pedibus manibúsque cera permista, ita vt dicatur tertianæ, vel quotidianæ, vel quartanæ febri remedium quæri, ante Solis ortum alienæ ianuæ affigi iubent, ad remedia in iis morbis: quanta vanitate si falsum est, quantáve[43] noxa, si transferunt morbos ad[44] innocentiores? Ex his omnium digitorum resegmina vnguium, ac cauernas formicarum abiici iubent, eámque quæ prima cœperit trahere, correptam subnecti collo,[45] ita discuti morbum.

26 ederam. Ch.
27 inquinantur. M. contingunntur. Vet.
28 hebetari. M.
29 virus odoris accipere. Ch
30 aspectu, quamuis procul omnino. M.
31 vi sponte superari & in fila velut vestu contexta dispergi docuimus. M.
32 vesti contect. doc. Nec igni Ch.
33 inter se, in Vet. d.
34 abortiuo carbone Vet.
35 est, in Ch. d.
36 aiunt, in Ch. d.
37 vel omnino vestis. Ch.
38 vel pelicio. Ch.
39 aliam. M.
40 lacinia menstruo tincta tali. Vet.
41 ablui. Ch.
42 pro se annis virg. resoluta. Ch.

43 noxia. Ch.
44 innocentiores ex iis. Idem ex omnium digitis resegmina. Vet.
45 & ita. Vet.

ANNOTATIONES.

a Vel pruritus instar formicarum pungentium, vel τὰς μυρμηκίας.
b Rubeta, cuius saliua maximè venenata est.
c Fallitur Plinius. non enim rubetæ mordent, sed pestilens virus eiaculantur.
d Vet. opio & rectè, inquit Chiffletius. Idem medicamentum tradit Archigenes apud Galenum lib. 3. κατὰ τόπους.
e Lentigines, maculas à sole contractas, ruborem.
f Mirum, cùm doloribus capitis maxime sint obnoxię mulieres.
g Menstrua purgatio, & interim mulier concipiat, comitialem morbum insanabilem fieri, quem ideò lunaticum vocant.
h Aliquando viri ob eam causam elephantici fiunt.

Medicinæ ex animalibus peregrinis, de elephanto, & leone, & camelo, & hyæna, & crocodilo, & chamæleonte, & scinco, & hippopotamo, & lyncibus. CAP. VIII.

HÆc sunt, quæ retulisse fas sit, ac pleraque ex iis non nisi honore dicto. Reliqua intestabilia & infanda, vt festinet oratio ab homine fugere. In cæteris claritates animalium aut operum sequemur. Elephanti sanguis, præcipuè maris, fluxiones omnes, quas rheumatismos vocant, sistit. Ramétis eboris cum melle Attico (vt aiunt)[1] nubeculæ in facie, scobe paronychia tolluntur. Proboscidis tactu capitis dolor leuatur, efficacius si &[2] sternuat. Dextra pars proboscidis cum Lemnia rubrica adalligata, impetus libidinum stimulat. Ságuis[3] & syntecticis prodest,[4] iecúrque comitialibus morbis. Leonis[5] adipe cum rosaceo, cutem in facie custodiunt à vitiis, cádorémque seruant. Sanant & adusta niuibus, articulorúmque tumores. Magorum vanitas perunctis eo adipe, faciliorem gratiam apud[6] reges populósve[7] promittit: præcipuè tamen eo pingui, quod sit inter supercilia, vbi esse nullum potest. Similia dẽtis, maximè à dextra parte, villíque è rostro inferiori, promissa sunt. Fel aqua addita, claritatem oculis inunctis[8] facit: & cum adipe eiusdem, comitiales morbos discutit, leui gustu, & vt protinus, qui sumpsere, cursu id digerant. Cor in cibo sumptum, quartanis medetur: adeps cum rosaceo quotidianis febribus. Perũctos eo bestiæ fugiunt. Resistere etiam insidiis videtur. Cameli cerebrum arefactum, potúmque ex aceto, comitialibus morbis aiunt mederi: item fel cum melle potũ: hoc & anginæ. Cauda arefacta solui aluum: fimi cinere crispari capillum cùm oleo. Et dysentericis prodest illitus cinis, potúsque quantum tribus digitis capiatur,[9] & comitialibus morbis. Vrinam fullonibus vtilissimam esse tradunt: itémque hulce-

1 macula. Vet.
2 sternuta. Vet.
3 & ischiadicis. M.
4 iecúrque. Ch
5 adeps cũ ros. cut. in fac. custodit &c Sanat & ad niuẽ ulcerũmq. tum. Mag. vanitates. M. & Ch.
6 populis regésue. Ch.
7 promittitur. M.
8 acuit. M. iacit. Ch.
9 etiam. M.

hulceribus manantibus. Barbaros[20] cõstat eã seruare quinquennio, & heminis[11] pota ciere aluum. Setas è cauda contortas, & sinistro brachio[12] adalligatas, quartanis mederi. [a] Hyænã Magi ex omnibus animalibus in maxima admiratione[13] posuerunt, vtpote cui & ipsi Magicas artes dederint, vímque, qua [b] alliciat ad se homines mente alienatos. De[14] permutationis sexus annua vice diximus, [c] cæteráque[15] de monstrifica natura eius: nunc persequemur[16] quæcunque medicinis produntur. Præcipuè [d] pantheris terrori[17] esse traduntur, vt ne conentur quidem resistere: & aliquid[18] de corio earum habentem non appeti. Mirúmque dictu, si pelles vtriusque contrariæ suspendantur, decidere pilos pantheræ. Cùm fugiant venantem, declinare ad dextram, vt prægressi hominis vestigia occupent. Quod si successerit, alienari[19] mente, [20] ac vel ex equo hominẽ decidere.[21] At si in læuam detorserit, deficientis argumentum esse,[22] celerémque capturam. Faciliùs autem capi, si cinctus suos venator, flagellúmque[23] imperitans equo septenis alligauerit nodis.[24] Mox, vt est solers ambagibus vanitas Magorum, capi[25] iubent Geminorum signum transeunte Lunâ, singulósque propè pilos seruari. Capitis dolori[26] alligatam cutem prodesse quæ fuerit in capite eius. Lippitudini fel illitum frontibus: aut ne omnino lippiatur decoctum cum mellis Attici cyathis tribus & croci[27] vncia, inũctũ: sic & caligines discuti & suffusiones. Claritatem excitari meliùs inueterato medicamento. Asseruari autem in Cypria pyxide. Eodem sanari[28] argema, scabritias, excrescentia in oculis: item cicatrices. [e] Glaucomata verò iocineris recentis inassati sanie, cum despumato melle[29] inunctis. Dentes eius dentium doloribus tactu prodesse, [30] vel adalligatos ordine, humeros humerorum & lacertorũ doloribus. Eiusdem[31] dentes si de sinistra parte rostri eruti sint, [32] alligatos pecoris aut capri pelle, stomachi cruciatibus. Pulmones in cibo sumptos[33] cœliacis. Ventriculis, cinerem cum olea illitum. Neruis, medullas è dorso cum oleo vetere ac[34] felle. Febribus quartanis, iecur degustatum[35] ter ante accessiones. Podagris, spinæ cinerem cum lingua & dextro pede vituli marini, addito felle taurino, omnia pariter cocta atque illita hyænæ[36] pelle. In eodem morbo prodesse & fel cum lapide[37] Assio. Tremulis,[38] spasticis, exilientibus, & quibus cor palpitet, aliquid ex[39] corde mandendum, ita, vt reliquæ partis cum cerebro hyænæ illinatur. Pilos etiam auferri [f] hac compositione[40] illita, aut per se felle, euulsis prius, quos renasci non liceat. Sic & palpebris inutiles tolli. Lumborum doloribus carnes è lumbis edendas, illinendásque cum oleo. Sterilitatem mulierum emendari, oculo cum glycyrrhiza & anetho sumpto in cibo, promisso intra triduũ conceptu. Contra nocturnos pauores vmbrarúmque terrorem vnus è magnis[41] dentibus lino alligatus succurrere narratur. Furentes suffiri eodem, & circunligari ante pectus[42] cum adipe renum, aut iocinere, aut pelle præcipiũt. Mulieri[43] candida à pectore hyænæ caro, & pili septẽ, & genitale cerui si illigentur dorcadis pelle, collo suspensa cõtinere partus[44] pro-

10 constat. in Ch. d. 11 potu. M. 12 illigatas. M. alligatas. Co. 13 prosti tuunt. M. 14 permutatione. Ch. 15 de mõstri fico natura. Ch. 16 qua cũ. Ch. 17 esse hyænæ traduntur. M. esse traditur. Ch. 18 è corio eius. Ch. 19 mentem. Ch. 20 ac, in M d. 21 Aut. M. 22 facilémque M. 23 & ipsos equos. Vet. 24 Mox autem solers. M. 25 iubet. Vet. 26 inligatã Ch. 27 in vncia. Ch. 28 argema ta. Vet. 29 inũctã. Vet. 30 vel, in Ve. d. alligatos. M. & Ch. 31 dentes de sin. parte illigatos pec. M. 32 inligatu. Ch. 33 iliacis. M. 34 melle. Vet. 35 ter in M. d. 36 pelli. Vet. 37 Asio. Ch. 38 ischiadicis. M. 39 corde eo ꝯsũ mand. Ch. 40 per se illita, aut cum felle. Vet. 41 dentibus adalligatus prodest M. 42 suum cum. Ch. 43 prægnãti. M. 44 promittuntur. M. & Ch.

mittunt. Venerẽ[45] stimulari, genitali ad sexus suos in melle sumpto, etiã si viri mulierũ coitus oderint. Quinimo totius domus concordiam, eodem genitali & articulo [g] spinæ cum adhærente corio[46] asseruatis, constare:[47] quem spinæ articulum siue nodum Atlantion vocant: est autem primus. In comitialium quoque remediis[48] habent eum. Adipe accenso, serpentes fugari dicunt.[49] Maxillæ parte comminuta[50] in aniso, & in cibo sumpta, horrores sedari. [51] Eodem[52] suffitu mulierum menses euocari. Tantúmque est vanitatis, vt si ad brachium[53] adalligetur superioris [h] rostri dextræ partis dens, iaculantium ictus deerraturos negent. Palato eiusdem arefacto, & cũ alumine Ægyptio calefacto, ac ter in ore permutato, fœtores & hulcera oris emendari. Eos verò, qui linguam in calceamento sub pede habeant, non latrari à canibus. Sinistra parte cerebri naribus illita, morbos perniciosos mitigari, siue hominum, siue quadrupedum. Frontis corium fascinationibus resistere. Ceruicis carnes siue mandantur, siue bibantur, arefactæ, lumborum doloribus. Neruis à dorso armísque,[54] suffiendos neruorum dolores. Pilos rostri admotos mulierum labris, amatorium esse. Iecur[55] potum, torminibus & calculis mederi.[56] Iam cor in cibo potúve sumptum, omnibus doloribus corporum auxiliari: lienem lienibus: omentum, hulcerum inflammationibus cum oleo: medullas, doloribus spinæ & neruorum,[57] lassitudini renum. Neruos potos in vino cum thure, fœcunditatem restituere ademptam veneficio. Vuluam cum mali Punici dulcis cortice in potu datam prodesse mulierum vuluæ. Adipe è lumbis suffiri difficulter parientes, & statim parere. E dorso medullam adalligatam contra vanas species opitulari.[58] Spasticis, genitale è maribus suffitu. Item lippientibus, ruptis, & contra[59] inflammationes, seruatos pedes, tactu: læuos dextris partibus, dextros læuis. Sinistrum pedem superlatum parturienti, lethalem esse: dextro illato, facilè eniti. Membranam quæ f l [60] contineat, cardiacis potam in vino vel in cibo sumptam,[61] succurrere: vesicam in vino potam, contra vrinæ incontinentiam. Quæ autem in vesica inuenta sit vrina, additis oleo ac sesamo, & melle, haustam prodesse[62] ægrimoniæ veteri. Costarum primam & octauam, suffitu[63] ruptis salutarem esse: ex spina verò parturientibus ossa: sanguinem cum polenta sumptum, torminibus. Eodem tactis postibus, vbicunque Magorum infestari artes, non elici Deos, nec colloqui, siue lucernis, siue pelui,[64] siue aqua, siue pila, siue[65] quo alio genere tententur. Carnes si edantur, contra canis rabidi morsus efficaces esse: etiamnum iecur efficacius. Carnes vel ossa hominis, si quæ in ventriculo occisæ inueniantur, in his, mortem alicuius sapientium significari. Excrementa siue ossa reddita, cùm[66] interimitur, cõtra Magicas insidias pollere. Fimũ,[67] quod in intestinis inuentum sit, arefactum, ad dysentericos valere potum: illitúmque cũ adipe anserino opitulari toto corpore læsis malo medicamento: à cane verò morsis adipem illitum, & corium substratum. Rursus tali sinistri cinere decocto cum sanguine mu-

45 stimulare, genitalia & c. sumpta. Ch. 46 conseruatis. M. 47 hinc. Ch. 48 adhibent. Vet. 49 Maxilla comm. Ch. 50 cũ. Vet. 51 Eàdem. Vet. 52 suffitis. Ch. suffitis mulieribus. M. 53 alligetur. Ch. 54 fugandos. M. 55 in potu datum. M. 56 Nam. Ch. 57 laßitudini. Renum neruos. M. & Ch. 58 Ischiadicis. M. 59 inflationes. Alij. & Ch. 60 continuerat. M. continuerit. Ch. 61 contra succurrere. Ch. 62 acrimonia. Vet. 63 raptis. Ch. 64 siue visu, siue aqua. Vet. 65 quod ad gen. tentetur. Ch. 66 interimatur. Ch. 67 qui in int. inuetus sit. M.

stelæ,[68] perunctos omnibus odio venire: idem fieri oculo decocto. Super omnia est, quod[i] extremam fistulam intestini contra ducum, ac potestatum iniquitates commonstrant, & ad successus petitionum, iudiciorúmque ac litum euentus, si omnino[69] tantùm aliquis secum habeat. [70] Eiusdem cauerna sinistro lacerto alligata, si quis mulierem respiciat, amatorium esse tam præsens, vt illico sequatur. Eiusdem loci pilorum[71] cinerem ex oleo illitum viris, qui sint probrosæ mollitiei,[72] nō modò pudicos, sed & seueros mores[73] induere. Proximè fabulosus est crocodilus, ingenio quoque illo, cui vita in aqua terráque communis. [k] Duo enim genera eorum: illius è dextra maxilla dentes adalligati dextro lacerto, coitus (si credimus) stimulant. Canini eius dentes febres statas arcent thure repleti (sunt enim caui) ita ne diebus quinque ab ægro cernatur, qui adalligauerit. [74] Idem pollere & ventre exemptos lapillos, aduersus febrium horrores venientes tradunt. Eadem de causa Ægyptij perungunt & adipe ægros suos. [l] Alter illi similis, multùm infra magnitudinem, in terra tantùm odoratissimísque floribus viuit. Ob id intestina eius diligenter exquiruntur iucundo[75] nidore facta: [m] crocodileam[76] vocant, oculorum vitiis vtilissima, cum porri succo[77] inunctis, & contra suffusiones vel caligines. Illita quoque ex oleo cyprino, molestias in facie enascentes tollit: ex aqua verò morbos omnes, quorum natura serpit [n] in facie, nitorémque reddit. Lentigines tollit ac varos,[78] omnésque maculas. Et contra comitiales[79] morbos bibitur ex aceto mulso binis obolis. Apposita menses ciet. Optima,[80] quæ candidissima & friabilis, miniméque ponderosa: cùm teratur inter digitos fermentescens. Lauatur, vt cerussa. [o] Adulterant amylo, aut Cimolia, sed maximè[81] qui captos oryza tantùm pascunt. Felle inunctis oculis ex melle contra suffusiones, nihil vtilius prædicant. Intestinis & reliquo corpore eius suffiri[82] vulua laborantes salutare tradunt. Item velleribus circundari vapore[83] eius infectis. Corij vtriusque cinis ex aceto illitus his partibus, quas secari opus sit aut nidor cremati, sensum omnem scalpelli aufert. Sanguis vtriusque claritatem visus inunctis donat: & cicatrices oculorum emendat. Corpus ipsum excepto capite pedibúsque, elixum manditur ischiadicis: tussímque veterem sanat, præcipuè in pueris: item lumborum dolores. Habent & adipem, quo tactus pilus defluit. Hic perunctos à crocodilis[84] tuetur instillatúrque morsibus. Cor annexum in lana ouis nigræ, cui nullus[85] alius color incursauerit, & primo partu genitæ, quartanas abigere dicitur. Iungemus illis simillima, & peregrina æquè animalia, priúsque[86] chamæleontem, peculiari volumine dignum existimatum Democrito, ac per singula membra[87] desecratum, non sine magna voluptate nostra, cognitis prodiúsque mendaciis Græcæ vanitatis. Similis & magnitudine est suprà dicto crocodilo, spinæ tantum[88] acutiores curuatura, & caudæ amplitudine distans. Nullum animal pauidius existimatur, & ideo versicoloris esse mutationis. Vis eius maxima contra accipitrū genus. Detrahere enim[89] suprà volantem ad se traditur, &[90] voluntarium præbere lacerandum cæteris animalibus. Caput eius & guttur si roboreis lignis accendantur, imbrium & tonitruum concursus facere, Democritus narrat: item iecur in tegulis vstum. Reliqua ad veneficia pertinētia quæ dicit,[91] quanquam falsa existimantes, omittemus, præterquàm vbi irrisu[92] coarguendum. Dextro oculo, si viuenti eruatur, albugines oculorum cum lacte caprino tolli: lingua[93] adalligata, pericula puerperij. Eundem salutarem esse parturientibus,[94] si sit domi:[95] si verò inferatur, perniciosissimum. Linguam, si viuenti exempta sit, ad iudiciorū euentus pollere. Cor aduersus quartanas illigatū nigra lana primæ tonsuræ. Pedē è prioribus dextrū, hyænæ pelle adalligatū sinistro brachio, contra latrocinia terrorésque nocturnos[96] pollere. Item dextram mamillam contra formidines pauorésque. Sinistrū verò pedem torreri in furno cum herba[97] quæ etiam chamæleon vocetur, additóque vnguento in pastillos digeri: eos[98] in ligneo vase conditos, præstare (si credimus) ne cernatur ab aliis qui habeat. Armum dextrum ad vincendos aduersarios[99] vel hostes valere, vtique si abiectos eiusdem[100] neruos calcauerit. Sinistrum[101] humerum quibus monstris consecret, qualiter somnia quæ velis[102] & quibus velis[103] mittantur, pudet referre. Omnia ea dextro pede solui: sicut sinistro latere lethargos, quos fecerit[104] dextrum. Capitis dolores, insperso vino, in quo latus alterutrum maceratum sit,[105] sanari. Feminis sinistri vel pedis cineri si misceatur lac suillum, podagricos fieri illitis pedibus. Felle glaucomata & suffusiones corrigi[106] propè creditur, tridui inunctione: serpentes fugari[107] ignibus instillato: mustelas contrahi in aquam coniecto: corpore verò illito, detrahi pilos. Idem præstare narrant iecur, cum[108] ranæ rubetæ pulmone illitum. Præterea iocineri [p] amatoria dissolui. Melancholicos autem sanari, si ex corio[109] chamæleontis herbæ succus bibatur. Intestina &[110] fimum eorum, cùm id animal [q] nullo cibo viuat, cum simiarum vrina illita inimicorum ianuæ, odium omnium hominum his conciliare. Caudâ flumina & aquarum impetus sisti, serpentes soporari. Eadem medicata cedro & myrrha, illigatáque gemino ramo[111] palmæ, percussam aquam discuti, vt quæ intus sint omnia appareant:[112] vtinámque eo ramo contactus esset Democritus, quoniam[113] ita loquacitates immodicas promisit inhiberi. Palámque est, virum aliâs sagacem & vitæ vtilissimum, nimio iuuandi mortales studio prolapsum. Ex eadem similitudine est scincus, quem quidam terrestrem crocodilum esse dixerunt,[114] candidiore tantùm & tenuiore cute. Præcipua tamen differentia dignoscitur à crocodilo, squamarum[115] serie à cauda ad caput versa. Maximus Indicus, deinde Arabicus. Afferuntur salsi. Rostrum eius & pedes in vino albo poti, cupiditates Veneris accendunt: vtique cum satyrio & erucæ semine, singulis drachmis omnium, ac piperis duabus admistis, ita vt pastilli singularum drachmarum bibantur, per se laterum carnes obolis binis myrrha & pipere pari

pelles

68 perunctis omnib. optata venire. M.
69 tantillum. Vet. aliquantum. M aliquātulum quis secū. Aliȷ Vet.
70 At eius cauerna. Vet. habet. Ad eiusdem cauernam sin. lac. religatam si quis. mul. prospiciat. Ch.
71 cinere ex ol. illito viros M
72 seueros nō modo pudicos mores induere. Ch.
73 inducere. Vet.
74 Idem Dal. magis.
75 odore referta Vet.
76 vocant. Ocul. vit. vtilissima cum por. suc. inuncta. M
77 inunctam. Vet.
78 maculásque omnes. Ch.
79 morbos in Ch. d.
80 quæ est cand. M.
81 qui stur nos captos oryza pascunt. Vet.
82 vuluam laborantis. M.
83 eiusdem Ch.
84 defendit. M.
85 aries incursus & quæ primo partu genita sit M.
86 chamæleonem. Ch.
87 dissectū. Vet. dissecatum. Vet. aliȷ
88 vitro ac recuruatura. M.
89 superuolantem Ch.
90 deuolutum. Vet. vtnerem prælacerandam. Aliȷ Vet.
91 tāquam Vet. M.
92 coarguendus Vet.
93 alligata. M.
94 circa domum Vet.
95 sin verò domus inferat M.
96 valere.
It. dex. maxillam Ve.
97 qua eaque. Ch.
98 in ligneo vas. Ch.
99 vel hostes. in M d.
100 neruos aliquis calcau. Vet. aliȷ. sub hostes.
101 mirum. M.
102 ac. Ch.
103 mittat. Vet.
104 dexter. M. & Ch.
105 sanari fœminis. Si sinistri pedis cineri misceatur. Vet.
106 creditur, propè tritum. Vet.
107 lisne. M. lienis. Ch.
108 vina. Ch
109 chamæleonis succus herbæ Ch.
110 fastum. Ch ferè, fartum
111 palma. Ch.
112 atque vtinam eo. M.
113 illa. Vet.
114 candidiore autem Ch.
115 serie. Vet.

modo potæ, efficaciores ad idem creduntur. Prodest & contra sagittarum venena, vt Apelles tradit, antè posteáque sumptus. In antidota quoque nobilia additur. [116] Sestius plus quàm drachmę pondere in vini hemina potū, perniciē afferre tradit. Præterea eiusdem decocti ius cum melle sumptum, Venerē inhibere. Est crocodilo [117] cognatio quædā amnis eiusdē geminíque victus cū hippopotamo: repertore [118] detrahendi sanguinis, vt diximus. Plurimi autem super Saiticam [119] præfecturam. Huius corij cinis cum aqua illitus, panos sanat: adeps [r] frigidas febres: item [120] fimum suffitu. Dentes è parte læua dolores dentium, scarificatis gingiuis. Pellis eius è sinistra parte frontis [121] in inguina adalligata, Venerem inhibet. Eiusdem cinis alopecias explet. Testiculi drachma ex aqua contra serpentes bibitur. Sāguine pictores vtuntur. Peregrinæ sunt & lynces, quę clarissimè omnium quadrupedū cernunt. Vngues earum omnes cum corio exuri efficacissimè in Carpatho insula tradunt. Hoc cinere poto, [122] propudia virorum: eiusdem aspersu, fœminarum libidines inhiberi: item pruritus corporum: [s] vrinas, stillicidia vesicæ. Itaque eam [123] protinus terra [t] pedibus aggesta obruere traditur. Eadem autem & [124] iugulorum dolori monstratur in remedio. Hactenus de externis. Nunc reuertemur ad nostrum orbem: primúmque communia animalium remedia, atque eximia dicemus.

116 Sextius M. vt infrà.
117 quadā affinitas. M. cognatio quadā affinitásque Vet.
118 trahendi. Ch.
119 inter Aegypti præfecturas. Vet.
120 fimus. M.
121 in anguina. M.
122 præputia virorū libidinésque inhiberi. M.
123 protinus sura pedibus obruere Vet. protinus pedibus obruere. Vet. alij:
124 vngularum. M.

ANNOTATIONES.

a Adib Arabes vocant, Dabuth, & Iesef lupi genus. Arist. cap. 32. lib. 6. histor.

b Quoniam sermonem humanum inter pastorum stabula assimulat, & nomen alicuius addiscit, quem foràs euocatum laceret. Vide suprà ca. 30. li. 8. Sic & canes simulato vomitu prodeūtes corripit & vorat. Ælianus cap. 22. 7. de Animal.

c Hyęnæ & phocæ pellem fulmine non tangi veteres crediderunt. Rhodig. ca. 6. 29. Vide cap. 55. lib. 2.

d Pardalin hyænæ inimicam esse scribit Ælianus cap. 22. lib. 6. hist. de animal.

e Festiue Plautus in Milite glaucoma errorem velut cæcutientis & caligantis oculi dixit:

Et nos facetis fabricis, & doctis dolis
Glaucoma ob oculos obiiciemus, eúmque ita
Faciemus, vt quod viderit, non viderit.

Id est, tenebras offundemus.

f Felle cum lapide Assio, vel cinere cordis cum cerebro subacto.

g Dorsi, aut lumborum. Nam colli spina, sine articulis, osse continuo riget cap. 30. lib. 8.

h Maxillæ. Rostrum, quod auium est, de animalibus vsurpatur.

i Postremam & vltimam partem intestini recti.

k Prior in aquis & terra æque degit, alter in terra tantùm.

l Cordylum vocant.

m Nempe eius stercus.

n Horat. --nec illi

Iam manet humida creta, colórque
Stercore fucatus crocodili.

Antiphanes apud Clement. Alexand. 3. Pędagogi, ἀποσμήχουσιν ἀπὸ ταῖς χερσίν· ἐγκεχρισμέναι· καὶ τοῖς ὄρεσι τῶν ἀσθενῶν ἀναχρίονται, καὶ ψιμμυθίῳ τὰς παρειὰς ἐπαλείφονται. Victorius cap. 4. 11. Putrem spumam, quod Victorius non exposuit, hìc vocat Alcyoniū, odorē grauem & putridū spirās, qualis est algę, ad smegmata fœminarū vtile & lētigines, lepras, nigritias, vitiligines, maculas omnes.

o Adulterāt sturnorum fimo, quos captos oryzâ pascunt, fimum id quod simile est vendentes. Alij amylum vel cimoliam miscent. Diosc.

p τὰ φίλτρα. Illis vtebantur piatrices, sagæ, simulatrices, fictrices, veratrices Stygialibus, siue Cocytiis sacris, ad pelliciēdos in amore sibi quos vellent. Virg.

Sacra Ioui Stygio quæ ritè incœpta paraui.

Horat.

Nec tu inultus riseris Cocytia.

Philtra recenset apud Apuleiū Lælius Poëta;

Philtra omnia vndique eruunt:
Antipathes illud quæritur:
Trochili, iunges, tæniæ,
Radiculæ, herbæ, surculi,
Auriplices bitortilæ,
Hinnientium dulcedines.

Antipathes notū est. Trochili, rotulæ, instrumenta magica, quibus sortes circumagebant, vt & rhombi. Iunges, iynges, auis nota, de qua Theocritus in Pharmaceutria. Ininentiū dulcedines, hippomanes. Auriplices bitortilæ, laminæ in quibus insculpebatur eius effigies, quem deuouebant, & defigebāt: ipsiplices vocat Festus, vel, vt alij legūt, ipsullices. Sculptarum imaginum loco interdum certas statuas fingebant & eas fasciis, tænis, vittis religabant. Inde simulatrices & fictrices dictæ magæ. Dido apud Virgilium,

Effigiémque toro locat haud ignara futuri.

Veratrices præterea, quia se vera dicturas profitebantur. Scalig.

q Errat cum vulgo Plinius: muscas enim, culices, & alia id genus animalia sectatur & vorat.

r Cum frigore inuadētes, aut horrificas: aut in quibus ægri vix vel vnquam incalescunt.

s λυγκούριον vocant.

t Id scilicet natura magistra facit ne lotij odor prætereūtes, quibus insidiatur abigat: qua ratione feles stercus puluere contegunt.

Medicinæ communes ex feris animalibus, aut eiusdem generis placidis. Lactis vsus & obseruationes, & de caseis, butyro & adipe. CAP. IX.

SIcuti de lactis vsu. Vtilissimum cuique maternum. Concipere nutrice exitiosum est: hi sunt enim infantes qui [a] colostrati appellātur, densato lacte in casei speciem. Est autem [125] [b] colostra, prima à partu spongiosa densitas lactis. Maximè autem alit quodcunque [c] humanum, mox caprinum: vnde fortassis fabulæ Iouem ita nutritum dixere. Dulcissimum ab hominis camelinum, efficacissimum ex asinis. Magnorum animalium & corporum, facilius [d] redditur. Stomacho accommodatissimum caprinum, quoniam fronde magis, quàm herba, vescuntur. Bubulum medicatius. Ouilium dulcius & magis [126] alit, stomacho minùs vtile, [e] quoniam est pinguius. Omne autem vernum [f] aquatius æstiuo, & de nouellis: probatissimum verò quod in vngue hæret, nec defluit. Innocētius [g] decoctum, præcipuè cum calculis. Aluus maximè soluitur bubulo. [127] Minùs inflat quodcunque [128] decoctum. Vsus lactis ad omnia intus exhulcerata, maximè renes, vesicam, interanea, fauces, pulmones: [129] foris pruritum cutis, [h] eruptiones pituitæ, [130] post abstinentiam. Nam vt in Arcadia bubulum biberent phthisici, [131] syntectici que & cachectæ, diximus in ratione herbarum. Sunt inter exempla, qui asininum bibendo liberati [132] sint podagrâ chiragráve. Medici speciem

125 colostrū. Ves.
126 appetibile M.
127 Minus autem inflat: h
128 decoctū. Sanat vuas, lichenas ad omnia vtile (sic & Vet.) intus. M contusa, aut luxata maximè. Vet.
129 foris ad pruritum cutis Vet. foris prurituū, aut intu M.
130 sibi aut potus. M post ac abstin. h.
131 syntectici cacecthe. Ch
132 sunt M.

vnam addidere lactis generibus, quod schistō appellauere. Id fit hoc modo: Fictili nouo feruet caprinum maximè, ramisque ficulneis recentibus miscetur, additis totidem [133] cyathis mulsi, quot sint heminæ lactis. Cum feruet, ne circunfundatur, præstat cyathus argenteus cum frigida aqua demissus, ita ne quid [134] fundat: ablatum deinde igni [135] refrigeratione diuiditur, & discedit serum à lacte. Quidam & ipsum serum iam [136] musto potentissimum, decoquunt ad tertias partes, & sub dio refrigerant. Bibitur autem efficacissimè heminis per interualla [137] singulis diebus quinis: meliùs à potu gestari. Datur comitialibus, melácholicis, paralyticis, in lepris, elephantiasi, articularibus morbis. Infunditur quoque lac contra rosiones à medicamentis facta. Et si [138] vratur dysenteria, decoctum cum marinis lapillis, aut cum ptisana hordeacea. [139] Item ad rosiones intestinorum, bubulum aut ouillum vtilius. Recens quoque dysentericis infunditur: [i] ad colum autem crudum: item vuluæ, [140] & contra serpentium ictus: phthisicis, cantharidum, aut salamandræ, aut buprestis, aut pityocampes venenis. Priuatim bubulum his qui Colchicō biberint, aut cicutam, aut dorycniū, aut leporem marinum: sicut asininum contra gypsum, & cerussam, & [k] sulphur, & argentum viuum: item duræ aluo in febri. Gargarizatur quoque faucibus exhulceratis vtilissimè. Et bibitur ab imbecillitate vires recolligentibus, quos [l] atrophos vocant: in febri etiam quæ careat dolore capitis. Pueris ante cibum, lactis asinini heminam dari, aut si in exitu cibi rosiones sentirent, antiqui in araneis habuerunt: hoc non [141] esset, habuerunt è caprino. Bubuli serum orthopnoicis prodest ante cætera, addito nasturtio. Inunguntur etiam oculi, in lactis heminis sesamæ additis drachmis quatuor tritis in lippitudine. Caprino lienes sanantur, post bidui inediam tertia die edera pastis capris, per triduum poto sine alio cibo. Lactis vsus aliâs [m] contrarius capitis doloribus, hepaticis, neruorum [142] vitio febres habētibus, vertigini, preterquàm [n] purgationis gratia, grauedini, tussientibus, lippis. Suillum vtilissimum tenesmo, dysenteriæ, necnon phthisicis. [143] Hoc & [o] mulieri saluberrimum qui dicerent, fuerunt. De generibus caseorum diximus, cùm de vberibus singulísque animalium membris diceremus. Sextius eosdem effectus equino, quos bubulo, tradit. Hunc vocant hippacen. Stomacho vtiles, qui non [144] sint salsi, id est, recentes. Veteres aluum sistūt, corpúsque minuunt, stomacho [145] vtiliores: & in totū [146] salsa minuunt corpus, alunt mollia. Caseus recens cum melle, [147] suggillata emendat, [148] [p] mollis aluum sistit. Sedat tormina pastillis in vino austero decoctis, rursúsque in patina tostis [149] cum melle. Sapron vocant, qui cum sale & sorbis siccis è vino tritus potúsque medetur cœliacis. Genitalium carbunculis carpinus tritus & impositus: item acidus cum oxymelite. Maculis in balineo [150] illitus oleo interlinitur. E lacte fit & butyrum, barbararum gentium [151] laudatissimus cibus, & qui [q] diuites à plebe discernat. Plurimum è bubulo, & inde nomen: pinguissimum

133 cyathis aceti mulsi Diosc.
134 effūdat. V. effundatur. Alij V.
135 post refrigeratione Alij
136 mulso. V. Ch.
137 diebus quinque, à potu illius solitis gestari. M singulis vsq. ad quinas. Diosc. salis diebus, &c. Ch.
138 viat. M. vrge. V.
139 Itē contra ros. M.
140 & propter serp. ictus: potisve pityocāpis buprestis cantharidū, aut salamādræ venenis. Ch.
141 adesset, e caprino. V.
142 vitiis. Vet.
143 etiam mulieres qua dicerēt saluberrimum fuerūt. M. Hoc & mulieres. Ch.
144 sunt V.
145 inutiliores. Diosc.
146 salsi, &c. molles. Diosc.
147 sugillata emendat: mollis aluum: sistit sedátq. tormina pastillis. Ch.
148 vetus Diosc. minus. Ch.
149 cū melle, in M. d.
151 lautissimus. Ch.

ex ouibus. Fit & ex caprino, sed hyeme [152] calefacto lacte, æstate [r] expresso tantùm, crebro iactatu in longis vasis, angusto foramine spiritum accipientibus sub ipso ore, aliâs [s] prælligato. Additur [153] paululum aquæ, [t] vt acescat. Quod est maximè coactum, in summo [u] fluitat: id exemptum addito sale, oxygala appellāt: [154] Reliqua decoquunt in ollis: ibi quod supernatat, butyrum est, oleosum naturâ. Quo magis [x] virus resipit, hoc præstantius iudicatur. Pluribus compositionibus miscetur inueteratum. Natura eius [155] [y] adstringere, mollire, replere, purgare. Oxygala fit & alio modo, acido lacte addito in recens [156] quod velis acescere, vtilissimum stomacho. Effectus [157] dicemus suis locis. Proxima in communibus [158] adipis laus est, sed maximè suilli, apud antiquos etiam religiosi. Certè nouæ nuptæ intrantes, etiamnum solenne habent [z] postes eo attingere. Inueteratur duobus modis, aut cum sale, aut syncerus: tanto vtilior, quanto sit vetustior. Axungiam etiam [A] Græci appellauere [159] eum in voluminibus suis. Neque est occulta virium causa, quoniam id animal herbarum [160] radicibus vescitur. Itaque etiam fimo innumeri vsus. Quamobrem [B] non de alia loquimur sue, multo efficaciore fœmina, & quæ non peperit. Multo verò præstantior in apris est. Vsus igitur axungiæ est ad [161] molliēda, excalfacienda, discutienda, purgandáque. Medicorum aliqui admisto anseris adipe, taurorúmque seuo & œsypo, ad podagras vti iubent. Si vero [162] permaneat dolor, cum cera, myrto, resina, pice. Syncera axungia medetur ambustis vel niue: pernionibus autem cum hordei cinere & galla pari modo. Prodest & confricatis membris: itinerúmque lassitudines & fatigationes leuat. Ad tussim veterem recens decoquitur quadrantis pondere in vini cyathis tribus addito melle. Vetus etiam [163] phthisin in pilulis sumpta sanat, quæ sine sale inueterata est. Omnino enim non nisi ad ea quæ purganda sint, aut quæ non sint exhulcerata, [164] salsa petitur. Quidam quadrantes axungiæ & [165] mulsi in vini cyathis [166] tribus decoquunt contra [167] phthises, quintóque die picem liquidam in ouo sumi iubēt, [168] circumligatis lateribus, & pectoribus, & scapulis eorum qui phthisin sentiunt. [C] Tantáque est vis, vt genibus etiam adalligata, redeat in os sapor, eámque expuere videantur. E sue quæ non [169] pepererit, aptissimè vtuntur ad cutem mulieres. Contra scabiem verò [170] quiuis, admisto iumentorum seuo, pro parte tertia & pice, [171] paritérque subseruefactis. Syncera partus in abortum vergentes [172] nutrit: collyrij modo subdita. Cicatrices concolores facit cerussa admista, vel argenti spuma. At cum sulphure, vnguium scabritias emendat. Medetur & capillo fluenti & hulceribus in capite mulierum cum gallæ parte quarta: & insumata [173] pilis oculorum. Datur & phthisicis vnciatim, cum vini veteris hemina decocta, donec tres vnciæ è toto [174] residant. Aliqui & mellis exiguum adiiciunt. [175] Panis illinitur cum calce, item furunculis duritiæq; mammarum. Rupta & conuulsa, & spasmata, & luxata sanat Clauos & rimas callique vitia, cum ellebo-

152 in vase calef. M.
153 paulū. Ch.
154 reliquias. V. reliquum. Alij V. Reliquum Ch.
155 digerere Mercurus.
156 quod dū acescat vtilissimum est stomacho. M. quod immarcescere. Ch.
157 docemus. Ch.
158 adipi &c. suilli. Apud antiquos erat. M. & Ch.
159 eum, in M. d.
160 causa radic. Ch.
161 emolliēda. Ch.
162 permanet. Ch.
163 phthisis in pil. sum. sanatur. M.
164 gallice recipitur. Ch. salsa recipitur. M.
165 mellis. Vet.
166 ternis. Ch.
167 phthises. Alij.
168 circumligatur lateribus pectoris Ch.
169 pepererit. Ch.
170 quāuis. Vet.
171 pariterque Ch.
172 sanat M.
173 filis. M. & Ch.
174 resedit V. & Ch.
175 Panno sanat illita cum calce. furunculos duritiemque. M.

to albo: parotidas admista farina[176] D salsamētariæ testæ: quo genere proficit & ad strumas. Pruritus & papulas in balineo perunctis tollit: aliòque etiamnum modo, podagricis prodest mīsto oleo vetere, contrito vnà sarcophago lapide, & quinquefolio tuso in vino vel cum calce, vel cum cinere. Facit & peculiare emplastrum lxxxv. pondo, centum spumæ argenteæ mistis,[177] vtilissimum contra inflammationes[178] hulcerum. Adipe verrino & inungi putant vtile, quæque serpant, illinire cum resina. Antiqui maximè axibus vehiculorum perungendis, ad faciliorem circumactum rotarum vtebantur: vnde nomē: sic quoque vtili[179] medicina cum illa E ferrugine rotarum ad sedis vitia virilitatisque. Et per se axungiam Medici antiqui maximè probabant renibus detractam,[180] & exemptis venis aqua cælesti fricabant crebrò[181] decoquebántque fictili nouo sæpius, tum demum asseruantes. Conuenit salsam magis[182] emollire, excalfacere, discutere, vtiliorémque esse vino lotam.[183] Massurius palmam lupino adipi dedisse antiquo tradit. Ideò nouas nuptas illo perungere postes solitas, ne quid mali medicamenti inferretur. Quæ ratio adipis, eadem in his quæ ruminant seui est, aliis modis, non minoris potentiæ. Perficitur omne exemptis venis aqua marina vel salsa lotum, mox in pila tusum,[184] aspersum[185] marina. Crebrò postea coquitur, donec odor omnis aboleatur.[186] Mox assiduo Sole ad candorem reducitur. A renibus autem omne laudatissimum est. Si verò vetus reuocetur ad curam, liquefieri priùs iubent: mox frigida aqua lauari sæpius, dein liquefacere affuso vino quàm odoratissimo. Eodémque modo iterum ac sæpius coquunt, donec virus euanescat. Multi priuatim sic taurorum, leonúmque, ac pantherarum, & camelorum pinguia curari iubent. Vsus dicetur suis locis. Communis & ratio medullarum est. Omnes molliunt, explent, siccant, F excalfaciunt. Laudatissima ceruina, mox vitulina, dein hircina & caprina. Curantur ante autumnum recentes lotæ, siccatæque in[187] vmbra per cribrum. Dein liquatæ per lintea exprimuntur, ac reponuntur in fictili locis frigidis. Inter omnia autem communia animalium[188] vel præstantissimi effectus fel est. Vis eius excalfacere, mordere, scindere, extrahere, discutere. Minorum animalium subtilius intelligitur, & ideò ad oculorum medicamenta vtilius existimatur. Taurino præcipua potentia, etiam in ære[189] pellibúsque colore aureo[190] ducendis. Omne autem curatur recens præligato ore lino crasso, demissum in feruentem aquam semihora, mox siccatum sine Sole, atque in melle conditum. Damnatur[191] equinum tantùm inter venena, ideò Flamini sacrorum equum tangere non licet, cùm Romæ publicis sacris equus etiam immoletur. Quin & sanguis eorum septicam vim habet. Item equarum, præterquàm virginum erodit, emarginat hulcera. G Taurinus quidem recens inter venena est, excepta Ægira. Ibi enim sacerdos Terræ vaticinatura, tauri sanguinem bibit priùs quàm[192] in specum descendat. Tantùm potest sympathia illa, de qua loquimur, vt aliquando religione aut loco fiat.[193] Drusus Tribunus[194] plebis traditur caprinum bibisse, cùm pallore & inuidiâ veneni sibi dati insimulare Q. Cepionem[195] inimicum vellet. Hircorum[196] sanguinis tanta vis est, vt ferramentorum subtilitas non aliter[197] acriùs induretur, scabritia[198] tollatur vehementiùs, quàm lima. Non igitur & sanguis animalium inter communia dici potest, & ideò quisque suis dicetur effectibus. Digeremus enim in[199] animalia singula vsus, plurimúmque cōtra serpentes. Exitio his esse ceruos nemo ignorat, vt si quæ[200] sunt, extractas cauernis mandentes. Nec verò ipsi[201] spirantésque tantùm aduersantur, sed membratim quoque. Fugari eas nidore[202] cornus si vratur, dictum est: at è summo guttare vstis ossibus, congregari dicūtur. Pelles eiusdem animalis substratæ, securos præstant ab eo metu somnos. Coagulum quoque ex aceto potum ab ictu: & si omnino tractatum sit, eo die non ferit serpés. Testes quoque eius inueterati, vel genitale maris, salutariter dantur in vino: item[203] ventres qui H centipelliones vocatur. Fugiūt & omnino[204] dentem cerui habentes, aut medulla perunctos seuóve cerui aut[205] hinuli. Summis autem remediis præfertur hinulei coagulum, matris vtero execti, vt indicauimus. Sanguine quoque ceruino si vnà vrantur dracontion & cunilago & anchusa lentisci ligno, contrahi serpentes[206] dicunt. Dissipari deinde, si sanguine detracto adiiciatur pyrethrum. Inuenio apud autores Græcos animal ceruo minus, & pilo demum[207] simile, quod I ophiō[208] vocatur. Sardiniam id tantùm ferre solitam. Hoc interisse arbitror, ideò medicinas ex eo omitto.

176 à salsa mentaria testa. Vet. arena salsa mentaria testa. Ch.
177 vtilissime Ch.
178 inflammationes. Hulcera quæ serpūt atque terras inungi putant vtile cum resina. Vet.
179 medicina Vet.
180 exemptisque venis M. & Ch.
181 crebro. Ch. Besser placere sibi salem, affricabant crebro. Non placet.
182 molliēdo calface re. Vet.
183 Massurius &c. tradidit. Ch.
184 aspersa M. & Ch.
185 marina crebro Postea. Vet.
186 Mox. in M. d.
187 vmbra Dein. [illegible] per cribrū aut lintea. Vet.
188 si præstantius in effectu. M. vel præstātium in effectus Ch.
189 pellibúsque. Vet.
190 inducendis. Vet.
191 equorū. Vet.
192 descendat in specus. M in specus. desc. Ch.

193 Furius tribunus traditur. M.
194 plebei. Ch.
195 immicum, in M. d.
196 sangui ni M. sanguine Ch.
197 acuatur, aut induretur, aut scabritie polatur vehementiúsque limet. M.
198 poliatur. Ch.
199 mala. Ch.
200 sunt extracta cauernis, mandant. M.
201 spirantes tantum. M.
202 cornus eorum si Ch
203 venter quem centipellonem vocant Ch.
204 aliqui M.
205 vituli. M.
206 tradūt. Ch.
207 simili. M.
208 vocaretur. Ch.

ANNOTATIONES.

a Fallitur Plinius. Colostrati dicuntur, qui præpropere statim à puerperio crassius lac matris, ideóque in ventriculo spissescens, hauserunt. Lac autem earum, quæ concipiunt, ob id noxium esse censetur, quoniam fœtui & infantui nutriendis, sanguis, ex quo lac conficitur, non sufficit: tum etiam quia quæ in vtero supersunt excrementa à nutrimento fœtus in mammas recurrunt, natura quod purius est in alimentum fœtus retinente: tum quia grauidæ primis mensibus consuetos cibos fastidientes alienis vtūtur, ex quibus vitiosus sanguis fit: tum quia sub horam conceptus magna fit humorum in corpore perturbatio & agitatio, quæ bonos cum prauis miscet. Vide capite 41. lib. 11.

b Blandiendo vocem eam Plautus vsurpat in Pœnulo.

Meum mel, meum cor, mea colostra, meus molliculus caseus.

Martial.

De primo matrum lacte colostra damus.

Vide Arist. 21. 6. Hist.

c Non quidem maximè alit, sed hominis naturæ cōuenientissimum & familiarissimum est. Ouillum, bubulum, caprinum, multò plus alimenti præbent.

d Per aluum exit.

e Et ob crassitiem ægrius coquitur.

f Serosius, ideóque caseus ex eo minùs pinguis.

g Quoniam minùs in nidoré corrumpit ventriculus.

h Pustulas succo pituitoso tumētes. τὰ φλύκταινα Ruellius apud Diosc. cap. de butyro vertit pusulas albidas.

i Intestini coli cruciatus, præsertim ex acri humore.

k Mirum quod sulphur inter venenata recenseat, cũ citra noxam dari possit. Suspicor in Græco fuisse θρύον, id est, solanum manicon, Pliniúmque legisse θεῖον, id est, sulphur.

l Supra cap. 25. lib. 22. atrophos illos vocat qui cibum non sentiunt.

m Quia crassum sanguinem gignit, quamuis bonum. Hip. aph. 65. lib. 5.

n Si schiston detur.

o Morbis supra recitatis vexatæ.

p Leg. Vetus aluum sistit. ὁ δὲ παλαιότερος κοιλίας σταλτικός. Dioscor.

q Nam diuites plurimùm quotannis è suis armentis reponunt, quod vendant: plebei parum, & quod in vsum quotidianum tantum satis sit. Itaque locupletibus in censu & reditu est.

r Frequenti catilli lignei, qui baculi extremo affixus est, ictu diuiso, sic vt hinc butyrum, illinc acidum lac secernatur. Nota ea est ratio in tota Gallia.

ſ Vel panniculo, qui foramini aduolutus manu sinistra continetur, obturato.

t Imò vt facilius diuidatur.

u Leg. fluitat, id butyrum est, oleosum natura. Reliquum decoquunt in ollis: ibi quod supernatat, exemptum, addito sale, oxygala appellant. Butyrum quo minus virus resipit &c. Sic emendandus hic locus Plinij, alioqui huius rei fuisse ignoratissimum fatendum est.

x Odorem insuauem, agitato lacti peculiarem.

y Propter additum salem.

z Vide quod notatum cap. 2. sequentis libri. Vnguẽdis postibus suillo adipe vtebantur augurio felici, vt tam fœcundæ essent, quàm scrophæ, quę denos pariunt. Mox tamen hoc ipso capite ex Masurio palma in hunc vsum lupino adipi datur.

A Seculo Plinij: alioqui vox prorsus Latina est, ab axibus dicta, vel ipso auctore post paulò.

B Quàm quæ ad pascua erit, & radicibus alitur, non autem de illa, quæ in hara domi conclusa saginatur.

C Hinc putat quidam vnguenta ad morbum Gallicũ solennia, ex axungia parata magnam saliuæ copiam per os educere.

D Salsamentariæ testæ farinam vocat salsuginis puluerem, qui testæ & fundo, & lateribus inhærescens decutitur: vel testæ minutim tritæ puluisculum.

E Nigra sorde, quæ axis ferrei contactu eum colorem contraxit.

F Hoc falsum, nisi ex calidissimis animalibus fuerint. Sunt enim natura temperatæ.

G Eius potu Midas & Themistocles mortem sibi consciuerunt. Aristophanes in Equitibus, βέλτιστον ἡμῖν αἷμα ταύρειον πιεῖν: ὁ Θεμιστοκλέους γὰρ θάνατος αἱρετώτερος. Vide Rhodig. c. 12. 14. & suprà cap. 38. lib. 11.

H Nos vulgò vocamus, *le Myrefeuillet*. Echinum Aristoteles vocat ἐχῖνον, omasum, *le Mullachon*. κεκρύφαλον, reticulum, *la Coiffe*: & μεγάλην κοιλίαν, *la Double*.

I Impositum nomen id fuit, quia serpentibus aduersetur, & infestum sit. Musmonem esse puto descriptum suprà c. 49 li. 8 Fit & eius mentio sub finem cap. 15. 30. li. Vel obliuiosus, vel parùm attentus hìc Plinius fuit.

Medicinæ de apro, & capris, & equis feris, & remedia ex bestiis contra omnes morbos. CAP. X.

APri quoque cerebrum contra eas laudatur cum sanguine. Iecur etiam inueteratum [1] cum ruta potum ex vino. Item [2] adeps cum melle resináque. Simili modo verrinum iecur, [3] exemptis duntaxat fibris, quatuor obolorum pondere, vel cerebrum in vino potum. Caprarum cornu vel pilis accensis, fugari serpentes dicunt, cinerémque eorum potum vel illitum contra ictus valere: item lactis haustus cum vua [4] taminia, vel vrinæ cum aceto [5] scillite: caseum caprinum cum origano impositum, vel seuum cum cera. Millia præterea remediorum ex eo animali demonstrantur, sicut apparebit: quod equidem miror, cùm [a] febri negetur carere. Amplior potentia feris eiusdem generis, quod numerosissimum esse diximus. Alia verò & hircis. Democritus [6] etiamnum effectus eius auget, qui singularis natus sit. [7] Fimo quoque caprarum in aceto decocto illini ictus serpentium placet, & recentis cinere in vino: atque in totum difficilius [8] se recolligentes à serpentium ictu, in caprilibus optimè conualescunt. [9] Qui efficaciùs volunt mederi, occisæ capræ aluum dissectam cum fimo intus reperto statim illigant. Alij carnem recentem hœdorum pilo [10] suffiunt, [11] eodémque nidore fugant serpentes. Vtuntur & pelle eorum recente ad plagas, [12] carne & fimo equi in agro pasti, coagulo leporis ex aceto, contráque scorpionem & murem araneum. Aiunt autem non feriri leporis coagulo perunctos. A scorpione percussis, fimum capræ efficacius cum aceto decoctum auxiliatur: lardum iúsque decocti potum [13] his, qui buprestim hauserint. [b] Quinetiam si quis asino [14] in aurem percussum à scorpione se dicat, transire malum protinus tradunt: venenatáque omnia [15] accẽso eius pulmone fugere. Et fimo vituli suffiri percussos à scorpione prodest. Canis [16] rabidi morsu facta vulnera circumcidunt ad viuas vsque [17] partes quidam, carnémque vituli admouent, & ius [18] ex eodem carnis decoctæ dant potui, aut axungiam cum calce tusam. Laudant hirci iecur, quo imposito, ne tentari quidem aquæ metu affirmant. Laudant & capræ fimum ex vino illitum, aut mel e, melis & cuculi, & hirundinis decoctum [19] & potum. Ad reliquos bestiarum morsus caprinum caseum siccum cum origano imponunt, & bibi iubent: ad hominis morsus carnem bubulam coctam, efficaciùs vituli, si non [20] ante quintum diem soluant. Veneficiis rostrum lupi resistere inueteratum aiunt, ob idque [21] villarum portis præfigunt. Hoc idem præstare & pellis è ceruice [22] [c] solida existimatur: quippe tanta vis est [23] animalis, præter ea quæ retulimus, vt vestigia eius calcata equis afferant torporem. Iis qui argẽtum viuum biberint, lardum remedio est. Asinino lacte poto venena restinguuntur, peculiariter si hyoscyamum potum sit, aut viscum, aut cicuta, aut lepus marinus, aut [24] opocarpathum, [25] aut [d] pharicon, aut dorycnium, & si [26] coagulum alicui nocuerit: nam id quoque venenum [27] est in prima lactis [e] coagulatione. Multos eius & alios vsus [f] dicemus. Sed meminisse oportebit recenti vtendum, aut nõ [28] multo posteà tepefacto. Nullum enim celeriùs euanescit. Ossa quoque asini confracta & decocta, contra leporis marini venenum dantur. Omnia eadem [29] onagris efficaciora. [g] De equiferis non scripserunt Græci, quoniam terræ illæ non gignebant. Verumtamen fortiora omnia eadẽ, quàm in equis, intelligi debent. Lacte equino venena leporis marini & toxica expugnantur. Nec vros aut bisontes habue-

1 potum cũ ruta & vino. M.
2 adeps. Ch.
3 & fellis dumtaxat fibra. Ch.
4 taminia. M.
5 scillitico. M. scillato. Ch.
6 & bien nis effectus auget, eius quę. M.
7 Fimus &c. decoctus, & illitus, in ictus serp. placet, & recentis cinis in M.
8 sese. Ch.
9 Qui medicorum efficacius volunt. M.
10 suffitam. Vet.
11 eoque. V. alij.
12 & carne. Ch.
13 iis V. & his. Ch.
14 in aurẽ dixerit percussum a scorpione, trãsire malum prot. M.
15 accensa pulmone eius. Ch.
16 rabiosi. M. & Ch.
17 partes. Quidã carnem vituli. M. carnes. &c. V.
18 eiusdem carnis. V.
19 & eius V. d.
20 ante quintũ diẽ quàm soluant. M.
21 villarũ, in M. d.
22 solida manica existi. Ch.
23 animalis. Præterea quæ ret. & vest. e. calc. afferunt. M.
24 opocarpasum Diosc. Aëtius. Ægineta.
25 aut carie. Ch.
26 coagulatum iacte licet. V.
27 est in prima lactis coagulatio V.
28 multo. Ch.
29 ex onagris Vet.

habuerunt Græci in experimentis, quanquam boue fero refertis Indiæ syluis: portione tamen eadem efficaciora omnia ex his credi par est. Sic quoque lacte bubulo cuncta venena expugnari tradunt, maximè suprà dicta, & si ephemerum [30] impactum sit, aut si cantharides datę, vomitione omnia egeri: sic & caprino [31] iure cantharides. Contra ea verò quæ exhulceratione enecant, seuum vitulinnm [32] seu bubulum auxiliatur. Nam contra sanguisugas potas butyrum [33] remedio est, cum aceto ferro calefacto: quod & per se prodest contra venena. Nam si oleum non sit, vicem eius repræsentat. [34] Multipedum morsus cum melle sanat. Omasi [35] quoque iure poto venena suprà dicta expugnari putant, priuatim verò aconita & cicutas: itémque vitulino seuo. Caprinus caseus recens, his qui viscum biberint: iac verò contra cantharidas remedio est, & contra [36] ephemerum potum [37] cum tamnia vua. Sanguis caprinus decoctus cum medulla contra toxica venena sumitur: hœdinus contra reliqua. Coagulum hœdi [38] contra [h] viscum, & [39] chamæleontem album, sanguinémque taurinum contra quem & leporis coagulum [40] ex aceto. Contra pastinacam verò & omnium marinorum ictus vel morsus, coagulum leporis, vel hœdi, vel agni, drachmę pondere ex vino. Leporis [41] coagulum & contra venena additur antidotis. Papilio quoque lucernarum luminibus aduolans, inter mala medicamenta numeratur. Huic contrarium est iecur caprinum, sicut fel veneficiis ex [i] mustela rustica factis.

30 sumptũ sit. Vet. — 31 rursum. Vet. — 32 vel. Ch. — 33 remedium. Ch. — 34 Millepedum. Vet. Multipeda Ch. — 35 quoqui. Ch. vide nũ, coci, vel coqui. — 36 ephemeri Ch. — 37 contra nimia vina M. — 38 contra chamæleontis albi viscum Vet. — 39 chamæleonem Ch. — 40 est ex. Ch. — 41 coagulũ contra venena additum. M.

ANNOTATIONES.

a Obnoxias quidem esse morbo comitiali Plutarchus scribit in Quæst. Romanis, quæst. 3.

b Ab homine ad asinum.

c Sola, absque carne subiecta.

d Pharicon quibusdam ab insula Pharo: aliis ab Arcadicis Pharis: aliis à Phæris Thessaliæ: aliis à Pharide Lacedæmoniæ: interpreti Nicandri ab inuentore Pharico, Cretensi, venefico. Dioscorides inter simplicia venena recenset, cum taxo, dorycnio, solano, manico &c. Hesychius & Scribonins Largus compositum esse volunt. Euanescit mortifera vis illius, autore Phylarcho, vel odore solo mali cidonij: quod cùm accidat & veneno parari solito ab Hispanis, ex albo veratro, tingendis in venatu sagittis. Guillãdinus Hispanicum id venenum Pharicum esse suspicatur.

e Suprà cap. 14. lib. 20. Mentastrum coire densaríque lac non patitur: quare lactis potionibus additur; ne huius coagulati potu strangulentur. Primam lactis coagulationem, colostrationẽ vocat, cuius suprà meminit cap. 41. lib. 11. & proximo superiori huius.

f Vsum carnis asininæ in tabidis Plinius tacet, quam, sanato Bathylide Cretensi, veluti per iocum, apud Ælianum cap. 35. lib. 11. de animal. Serapis deus ὀνησιφόρον θεράποντα καὶ ἴσον vocat.

g Vide cap. 15. lib. 8. & cap. 9. lib. 16. apud Ælianum de animal. Aristot. quæst. 44. Sect. 10. Problem. Idem ἱππελάφους memorauit cap. 1. 2. Histor. vrósque ac bisontes boum syluestrium nomine.

h ἰξίας. Viscosus is humor est, qui ex radice & fructu chamæleonis albi, cùm præciduntur, manat. Cætera chamæleontis albi planta innoxia est, quod intellexisse Plinius non videtur.

i Nam eius fel contra aspidas efficax, cætero venenum est, infrà cap. 4. lib. 29.

De remediis ad morborum multa genera ex animalibus. CAP. XI.

HInc deinde reuertemur ad genera morborũ. Capilli defluuia vrsinus adeps admisto ladano & adianto continet, alopeciásque emendat, & raritatem superciliorum cum fungis lucernarum, ac fuligine quæ est in rostris earum. Porrigini cum vino prodest. Ad hanc & cornus ceruini cinis è vino, vtque non tædia animalium capillis [1] inhærescant. Item fel caprinum cum creta Cimolia & aceto, sic vt [2] paulum capilli inarescant. Item [3] fel hircinum cum vrina tauri. Si verò vetus sit, [4] etiam furfures adiecto sulphure emendat. Cinere genitalis asinini, spissari capillum putant, [5] & è canitie vindicari, si rasis illinatur, [6] [a] plumbóque tritus cum oleo. Densari & asinini pulli cum vrina: admiscéntque nardum [b] fastidij gratia. Alopecias felle taurino cum Ægyptio alumine [7] tepefactis illinunt. Capitis hulcera manantia, vrina tauri efficaciter sanat: item hominis vetus, si cyclaminum adiiciatur [8] & sulphur. Efficacius tamen & vitulinum fel: quo cum aceto calefacto, & lendes tolluntur. Seuum vitulinum cum sale tritum, capitis hulceribus vtilissimum. Laudatur & vulpium adeps, sed præcipuè fel, & fimum cum sinapis pari modo illitum. Caprini cornus farina vel cinis, magísque hircini, addito nitro & tamaricis semine, & butyro oleóque, priùs capite raso, mirè continent [9] ita fluentem capillum. [10] Sicut & canis cinere ex oleo illito supercilia nigrescunt. Lacte caprino lendes tolli tradunt: fimo cum melle alopecias expleri: item vngularum [11] cinere cum pice, fluentem capillum contineri. Leporinus cinis cum oleo myrteo capitis [12] dolores sedat: item aqua pota, quæ è bouis aut asini potu relicta est: & si credimus, vulpis masculæ genitale circumligatum: cornus ceruini cinis illitus ex aceto [13] vel rosaceo, aut ex irino. Oculorum epiphoras bubulo seuo cum oleo cocto illinunt. Ceruini cornus cinere [14] scabrities eorum inungunt: mucrones autem ipsos efficaciores putant. Lupi excrementis circunlini [c] suffusiones prodest. Cinere eorum cum Attico melle inungi obscuritates: item felle vrsino. Epinyctidas, adipe aprugno cum rosaceo. Vngulæ asininæ cinis inunctus è suo lacte, cicatrices oculorũ, & albugines tollit. Medulla bubula ex dextro crure priore trita cum fuligine, pilis & palpebrarum vitiis angulorúmque occurrit: [15] calliblepharíque modo fuligo [16] in hoc vsu temperatur: optimè ellychnio papyraceo oleóque sesamino, fuligine in nouum vas pennis detersa. Efficacissimè tamen euulsos ibi pilos coërcet. Felle tauri cum oui albo, collyria fiunt, aquáque dissoluta [17] inunguntur per quatriduum. Seuum vituli cum anseris adipe & ocimi succo genarum vitiis aptissimum est. Eiusdem [18] medullæ cum pari pondere ceræ & olei vel rosacei, addito ouo, [d] duritiæ genarum [19] illinuntur. Caseo molli caprino imposito ex aqua calida epiphoræ sedantur: si tumor sit, ex melle. [e] Vtrunque verò sero calido fouendum. [f] Sicca lippitu-

1 increscãt. Alij. & Ch. M. — 2 paulum. M & Ch. — 3 fel scrofinum vrina cui admiscent Ch. — 4 &. M. — 5 & à. Ch. — 6 plumbo tritus &c. pulli vrina, cui admiscent. Vet. — 7 tepefacto. Vet tepefactas. Alij Vet. — 8 &, in Vet. d. — 9 ista Vet. — 10 Sicuti carnis cinere. Ch. — 11 cinis cũ &c. continet M. — 12 dolorem. Ch. — 13 vel rosaceo in M. deest. — 14 scabritias. Ch. — 15 calliblephari Ch. & M. — 16 in hos vsu. Vet. in hunc vsum. Dal. — 17 inunguñt. Ch. — 18 medulla M. — 19 illinitur M.

do,[g] subulis suum [20] tostis atque contritis, & impositis tollitur. Capras negant lippire, quoniam eæ quasdam herbas edant: item [21] dorcades. Et ob id fimum earum cerâ circundatum noua Luna deuorare [22] iubent, & quoniam noctu æquè quoque cernant. Sanguine hircino sanari lusciosos putat, nyctalopas à Græcis dictos: capræ verò iocinere, in vino austero decocto. Quidã inassati iocineris sanie inungunt, aut felle capræ, [23] carnésq; eas vesci, & dum coquantur oculos vaporari [24] præcipiunt. Id quoque referre arbitrantur, si rutili coloris [25] fuerint. Volunt & oculos suffiri, iocinere in ollis decocto: quidam inassato. Fel quidem caprinum pluribus modis assumunt: cum melle, cõtra caligines: cũ veratri candidi tertia parte, contra glaucomata: cũ vino, contra cicatrices, & albugines, & caligines, & pterygia, & argema: [h] ad palpebras verò euulso prius pilo, cũ succo oleris, ita vt [26] inunctio inarescat. Cõtra ruptas tuniculas, cũ lacte mulieris. Ad omnia [27] autem [28] inueterata, fel efficacius putant. Nec abdicãt fimum ex melle illitum, epiphoris, contráque dolores medullã: item pulmonẽ leporis. Sedat [29] caliginẽ fel cũ passo aut melle. Lupino quoque adipe, vel medulla suum, fricari oculos contra lippitudines præcipiunt. [30] Nam vulpinam linguam habentes in armilla, lippituros negant. Auriũ dolori & vitiis [31] medetur vrina apri in [32] vitro seruata: [33] fel apri vel suis, vel bubulum, cũ oleo [34] cicino & rosaceo æquis portionibus. Præcipuè verò taurinum, cũ porri succo tepidum, vel cũ melle, si [35] suppuret. Contráque odorem grauem per se tepefactum in malicorio. In ea parte rupta cũ lacte mulierum efficaciter sanat. Quidã [36] etiã in grauitate aures sic perluendas putant. Alij cum senecta serpentiũ & aceto [37] includũt lanas, antè aqua calida collutas. Aut si maior sit grauitas auriũ, fel cũ myrrha & ruta in malicorio excalfactum infundunt: lardũ quoque pingue: item fimum asini recens [38] cum rosaceo [39] instillatur: [40] omniáque ea tepefacta. Vtilior equi spuma, vel equini fimi recentis cinis cum rosaceo. Seuum bubulum cum adipe anserino, butyrum recens. Vrina [41] capri vel tauri, [42] vel fullonia vetus calfacta, vapore per lagenæ collum subeunte. Admiscent & aceti tertiam partem: & aliquid vrinę vituli, qui nõdum herbam gustauerit. Fimum etiam misto felle eiusdem: Et cutem, quam relinquunt angues, excalfactis prius auribus. Lanâ autem medicamina ea includuntur. Prodest & seuum vituli cum anseris adipe, & ocimi succo: eiusdẽ medulla admisto cucumino trito infusa. Virus [i] verrinum [43] è scropha exceptũ priùs quã terram attingat, contra dolores. Auribus fractis glutinũ [44] è naturis vitulorũ factum, & in aqua liquatum: [k] Aliis vitiis adeps vulpium. Item fel caprinũ cum rosaceo tepido, aut porri succo: aut si sint [45] rupta ibi aliqua, è lacte mulieris. Si grauitas sit audiendi, fel bubulũ cũ vrina capræ, vel hirci, vel si pus sit. In quocunque autem vsu putãt hæc efficaciora in cornu caprino per dies viginti infumata. Laudant & coagulũ leporis tertia denarij parte, [46] dimidiáque sagapeni in ammineo vino. Parotidas vrsinus [47] adeps comprimit, pari pondere cerę

20 exustis. Ch. 21 dorcadas. Ch. 22 iubent: & quoniam no. æ quo cernant, sãguine. V. 23 carnéque ea vesci. & dum coqui tur Vet. 24 his præcip. Ch. 25 fuerit. M. 26 vnctio. M. & Ch. 27 autem. in Ch. d. 28 inueteratum fel V. 29 caligines. Ch. 30 Nam, in Vet. d. 31 medetur. Dal. 32 vitrio. Ch. ego vitreo, sub. vase. 33 & fel. Dal. 34 citrino. Ch. 35 suppuret. V. superet. Ch. dolor. 36 & Ch. 37 indunt lanas. Alij. lana antè aqua calida colluta. Vet. 38 cum rosaceum. M. 39 instillãt. Vet. 40 omnia tepef. M. & Ch. 41 capra. Ch. 42 aut. Ch. 43 è scropha à coitu exceptum M. 44 è natura. V è naribus. Dal. 45 suppurata ibi. aut suppurãtia ibi. Dal. 46 ex dimidiáque sagapeni. Ch. 47 adips. Ch.

& taurini seui. Addunt quidam hypocisthidẽ & per se butyrum illitũ, si prius foueatur fœnigræci decocti succo. Efficacius cum strychno. Prosunt & vulpium testes, & taurinus sanguis aridus tritus. Vrina capræ calefacta instillata auribus: fimúmque eiusdem cum axungia illitum. [l] Dentes mobiles confirmat ceruini cornus cinis, doloresque eorum mitigat, siue infricentur, siue colluantur. Quidam efficaciorem ad omnes eosdem vsus crudi cornus farinam arbitrantur. Dentifricia vtroque modo fiunt. Magnum remedium est & in luporum capitis cinere. Certúmque est in excrementis eorum plerunque inueniri ossa. Hæc adalligata eundem effectum habent. Item leporina coagula per aurem infusa contra dolores: & capitis eorum cinis dentifricium est, adiectóque nardo mulcet graueolentiam oris. Aliqui murinorum capitum cinerem miscuisse malunt. Reperitur [48] in latere leporis [m] acui os simile: hoc scarificari dentes in dolore suadent. Talus bubulus accensus, eos qui [49] labant cum dolore, admotus confirmat. Eiusdem cinis cum myrrha, dentifricium est. Ossa quoque ex vngulis suum combusta, eundem vsum præbent: item ossa ex acetabulis pernarũ, circa quæ coxendices vertuntur. Iisdem sanari, demissis [n] in fauces iumentorum [o] verminationes notum est: sed & [50] combustis dentes confirmari. Asinino quoque lacte percussu vexatos, aut dentium eiusdem cinere: lichene item equi cum oleo infuso per aurem. Est autem hoc non [p] hippomanes, quod alioqui noxium omitto, sed in equorum [q] genibus, ac super vngulas. Præterea in corde equorum inuenitur [r] os, dentibus caninis maximè simile: hoc scarificari dolorem, aut exempto dente mortui equi maxillis ad numerum eius qui [51] doleat, demonstrant. Equarum virus à coitu in [52] ellychniis accensum. Anaxilaus prodidit, equinorum capitum visus repræsentare monstrificè: similiter ex asinis. Nam hippomanes tantas in veneficio vires habet, vt [f] affusum æris misturæ in effigiem equæ Olympiæ, admotos [53] mares equos ad rabiem coitus [54] agat. Medetur dentibus & fabrile glutinum, in aqua decoctum illitúmque, & mox paulò detractum, ita vt confestim colluantur vino, in quo decocti sunt cortices mali Punici dulcis. Efficax habetur & caprino lacte collui dẽtes, vel felle taurino. Talorum capræ recentium cinis dentifricio placet, & omnium ferè villaticarum quadrupedum, ne sæpius eadem dicantur.

48 in latere capitis leporis V. 49 labent. Ch. 50 contusis. Ch. corruptis. M. fortassis combustis corruptos dentes. 51 dolet. V. 52 lychnis. Vet. 53 maris. in V. d. 54 agerei. Vet.

ANNOTATIONES.

a Nam plumbum contactu colorem nigrum inducit.
b Ne fastidium moueat vrinæ grauis odor.
c Palpebras in suffusione.
d Duri ac scirrhosi tumores, grandines Pauli, calculi Aëtij.
e Epiphora cum tumore, palpebrarum & oculorum, & sine tumore.
f ξηροφθαλμία Græcorũ, arida lippitudo Celso, in qua non fluunt oculi, sed tument, rubent, cum dolore & prurigine grauescunt, palpebris nocturna pituita cohærentibus.
g Musculis lumborum interioribus, quos ψόας vocãt: tostis

tostis potiùs, quàm retorridis.

h Pilo pungente.

i Quòd verres in coitu effundit.

k Aurium, vt grauitati.

l Affectum eum, eodem citato remedio, Galen. lib. 5. ἐκτόπους, γομφίασιν vocat, vt & Diosc. cap. 63. lib. 2.

m Acutum & mucronatum processum intelligit, quem anatomes periti, ob eandem cum acu similitudinem, βελονοειδῆ ὑπόφυσιν vocant. Situm est id os in latere capitis ad maxillæ radicem.

n Cornu indito, vt fit à veterinariis.

o Vermina Festo: dolores corporis cum quodam minuto motu, quasi à vermibus scindantur: tormina: στρόφους.

p Aspera tuberosáque verruca: vulgò *des Sourots.*

q Hippomanes tria significat: primùm quidem herbam in Arcadia nascentem: de qua Theocritus ἱππομανὲς φυτόν ἐστι παρ' Ἀρκάσι: alterum, carunculam nigram, magnitudine caricæ, fronti pulli recens nati adhærescentem, veneficium amoris, quam statim deuorat fœta, aut ad vbera partum non admittit. cap. 42. lib. 8. tertiũ, virus genituræ simile maris, sed liquidius, quod ex equæ pudendo ad Venerem concitatæ fluit, veneficiis expetitum, & Hippomanes pariter vocatum infrà cap. 19. huius libri. Vide Victorium cap. 6. 7. Ælianum cap. 18. 14. de animal. quo loco etiam πώλιον vocatum fuisse scribit.

r Cordis id ligamentum est, carthilaginosum, in vastis animalibus, vt equo, boue, ceruo, tam durum & crassum, vt in ossis naturam exemptum facilè solidescat. Venatores vocant, *la Croix du cœur.*

ſ Intra æream statuam reconditum fuisse tradit AElianus cap. 18. lib. 14. de animal. At equum fuisse, opus Dionysij Argiui, non equam, scribit Pausanias lib. 5.

Ad faciei vitia, ceruicis & pectoris morbos. CAP. XII.

CVtem in facie erugari & tenerescere,[1] & candorem custodire lacte asinino putant. Notúmque[2] est quasdam quotidie[3] D. custodito numero fouere. Poppæa hoc Neronis principis[4] instituit,[5] balinearum quoque sic solio temperato, asinatum gregibus ob hoc eam comitantibus. Impetus pituitæ[6] in facie, butyro illito illinuntur: efficaciùs cum cerussa. Syncero verò[7] vitia quæ serpunt, insuper imposita farina hordeacea. Hulcera in facie membrana è[8] partu bouis madida. Friuolum[9] videatur, non tamen omittendum, propter desideria[10] mulierum. Talum candidi iuuenci, quadraginta diebus noctibúsque, donec resoluatur in liquorem decoctum, &[11] illitum linteolo candorem[12] cutísque erugationem præstare. Fimo taurino malas rubescere aiunt,[13] non crocodileâ illini meliùs, sed foueri frigida & antè & posteà iubent.[14] Æstates, & quæ decolorem faciunt cutem, fimum vituli cum oleo & gummi manu subactum emendat. Hulcera oris ac rimas, seuum vituli vel bouis cum adipe[15] anseris, & ocimi succo. Est & alia mistura,[16] seuo vituli cum medulla cerui, & albæ spinæ foliis vnà tritis. Idem præstat & medulla cum resina, vel si vaccina fit,[17] iúsque è carne vaccina. Lichenas oris præstantissimè vincit glutinum factum è genitalibus vitulorum, liquatum aceto cum sulphure viuo, ramo ficulneo permistum, ita vt bis die recens illinatur. Item lepras ex melle & aceto decoctum, quas & iecur calidum[18] illitum

1 candore custodito lacte. Ch.
2 est, in M. d.
3 D. ce. M. spongitas. Ch
4 vxor instit. Vet.
5 balneorũ M. balnearũ quoque salsa sic tẽperans. Ch.
6 in faciem. Vet.
7 ea vitia quæ serpũt, superimposita. Ch.
8 partitu. Ch.
9 videtur. M. licet videatur. Ve.
10 mulierum, talum candidi iuuenti. Dal.
11 illinitũ. Chiff.
12 cutique. Chiff.
13 nec. Vet. nõ vt croc. Chiff.
14 Testas. Chiff.
15 anserino. Ch.
16 è seuo. Chiff
17 & ius. Chiff.
18 multum. Ch.

tollit: sicut elephantiasin fel caprinum: etiamnum lepras ac furfures,[19] tauri, vel addito nitro. Vrina asini circa Canis ortum maculas in facie l vtriusque per se aqua infractum, cutatísque solibus ac ventis post[20] detractam cutem. Similis effectus[21] in taurino seuo vitulinóve felle, cum semine cunilæ ac cinere è cornu ceruino, si Caniculâ exoriente comburatur. Asinino seuo cicatricibus ac licheni leprísque maximè color redditur. Hirci fel & lentigines tollit, admisto caseo[22] ac viuo sulphure spongiæque cinere, vt mellis sit crassitudo. Aliqui inueterato felle vti maluere, mistis calidis furfuribus pondere oboli vnius, quatuórque mellis, priùs defricatis maculis. Efficax eiusdẽ & seuum cum melanthio, & sulphure, & iride. Labrorum fissuris cũ adipe anserino, ac medulla ceruina resináque & calce. Inuenio apud autores, his qui[23] lentiginem habeant, negari Magicæ sacrificiorum[24] vsum. Lacte bubulo ac caprino tonsillæ & arteriæ exhulceratæ[25] leuantur. Gargarizatur tepidum,[26] vt est expressum, aut calefactum. Caprinum vtilius, cum malua decoctum & sale exiguo. Linguæ exhulcerationi & arteriarum prodest ius omasi[27] gargarizatu: tonsillis autem priuatim renes vulpium aridi, cum melle triti illitíque:[28] anginæ fel taurinum vel caprinũ cum melle. Iecur melis ex[29] aqua oris grauitatem, hulceráque[30] butyrum emendat. Spinam aliúdve quid faucibus adhærens, felis extrinsecus fimo perfricatis,[a] aut reddi aut delabi tradunt. Strumas discutit fel[31] aprinum, vel bubulum tepidum illitum. Nam coagulũ leporis è vino in linteolo exhulceratis dũtaxat imponitur. Discutit & vngulæ asini vel equi cinis, ex oleo[32] aqua illitus, & vrina calefacta: & bouis vngulæ cinis ex aqua: fimum quoque feruens ex aceto. Item seuum caprinum cum calce, aut fimum ex aceto decoctum: testésque vulpini. Prodest &[b] sapo: Gallorum hoc inuentum rutilandis capillis,[33] ex seuo & cinere. Optimus fagino &[34] caprino, duobus modis spissus ac liquidus: vterque apud Germanos maiore in vsu viris, quàm fœminis. Ceruicum dolores butyro aut adipe vrsino perfricátur: rigores bubulo seuo: quod & strumis prodest cum oleo.[35] Dolorem inflexibilem ([c] opisthotonon vocant) leuat vrina capræ auribus infusa, aut fimum cum bulbis illitum: vngues contusos fel cuiuscunque animalis circumligatum: pterygia digitorum fel[36] taurinum aqua calida dissolutum. Quidam adiiciunt sulphur & alumen, pari pondere omnium. Tussim iecur lupi ex vino tepido sanat: vrsinúmque fel admisto melle, aut ex[37] cornu bubuli summis partibus[38] cinis: vel saliua equi, triduo[39] potu eam mori tradunt: pulmo ceruinus cum gula sua arefactus in fumo, dein tusus ex melle quotidiano eligmate. Efficacior ad id[d] subulo ceruorum generis. Sanguinem expuentes, ceruini cornus cinis:[40] coagulum leporis tertia parte[41] denarij cum terra Samia & vino myrteo potum sanat. Eiusdem fimi cinis in vino vesperi potus nocturnas tusseis: pili quoque leporis suffiti, extrahunt pulmonibus difficiles excreationes. [e] Purulẽtas autẽ exhulcerationes pectoris pul-

19 tauri fel. Vet.
20 detectã. Vet.
21 & in taur. Ch.
22 cum vino. Ch.
23 lentigines. Ch.
24 vsus. Ch.
25 iuuantur. Ch.
26 vt est vsus expr. Ch.
27 si gargarizatur. Vet.
28 anginis. M.
29 aqua. Oris. M.
30 vetera. Vet.
31 afrunũ. Chiff. Leg. aprugnum.
32 aquáve illitus. Vet. vel aqua Ch.
33 fit ex. Ch.
34 carpineo. Vet.
35 Rigorẽ. Vet. & Bal.
36 tauri aridum. Ch.
37 cornus. Ch.
38 cinis Saliua equi triduo pota eam maturari. Vet. qua triduo pota commori tradunt. M.
39 pota commori.
40 vel coag. Vet.
41 nardi. M.

monibúsque, & à pulmone grauęolentiâ halitus, butyrum efficacissimè iuuat, cùm pari modo mellis Attici decoctum, donec rufescat, & matutinis sumptum ad mensuram [42] ligulæ. Quidam pro melle, laticis resinam addere [43] maluerunt. Si sanguis reiiciatur, efficacem tradunt bubulum sanguinem, modicè & cum aceto sumptum: nam de taurino credere, temeratium est. Sed glutinum taurinum tribus obolis cum calida aqua bibitur in vetere sanguinis excreatione.

42 lingulæ. Ch.
43 maluêre. Ch.

ANNOTATIONES.

a Nam fœtore tantum impetum vomendi concitat, vt vehemens is conatus affixas spinas reuellat.

b Nostro seculo sapo Gallicus, siue spissus, fit ex lixiuij acris & duri, quod capillum vocant, partibus duabus, & vna seui veruecis: mollis verò ex duabus partibus lixiuij suprà memorati, & vna olei: lixiuium autem ex duabus partibus cineris culmorum fabæ & vna calcis.

c Supinum & posterganeum raptum vocat Aurelianus cap. 6. lib. 3. acutorum.

d Subulones cerui, quorum cornua in ramos non explicantur, sed acuminata, oblonga, simplicia crescunt, & attolluntur. Vide infrà cap. 17. huius libri, & suprà 37. 11.

e Purulentos abscessus post pleuritidem, & peripneumoniam.

Ad stomachi & lumborum dolores; & renum vitia. CAP. VIII.

Stomachum exhulceratum lactis asinini potus reficit: item bubuli. Rosiones eius caro bubula [1] admisto aceto & vino cocta. Rheumatismos cornus ceruini cinis. Sanguinis excreationes hœdinus sanguis recens, ad cyathos ternos cum [2] aceto acri pari modo feruens potus: coagulum tertia parte ex aceto potum. Iocineris [a] dolores, lupi iecur aridum [3] ex mulso: [4] asininum iecur aridum cum petroselini partibus duabus, [5] ac nucibus tribus, ac melle tritum, & in cibo sumptū: sanguis hircinus [6] cibo aptatus. Suspiriosis ante omnia efficax est potus [b] equiferorum sanguinis. Proximè lactis asinini tepidi cum bulbis [7] decocti, ita vt serum ex eo bibatur, addito in tres heminas cyatho nasturtij [8] [c] albi, perfusi aquâ, deinde melle diluti. Iecur quoque vulpinum, aut pulmo, in vino nigro, aut fel vrsinum in aqua, laxat [d] meatus spirandi. Lumborum dolores, & quæcunque alia [9] mollire opus sit, vrsino adipe [10] perfricare conuenit: cinerem aprini aut suilli vini inueterati, [11] aspergi potioni vini. [e] Afferunt & Magi sua commenta. Primùm omniū rabiem hircorum, si mulceatur barba, mitigari: eadem præcisa, non abire eos in alienum gregem. [f] Huic admiscent fimum caprinum, & subdito linteolo vncto caua manu, quantùm pati possit, feruens, sustineri iubent: ita vt sit læua pars dolea, hæc medicina in dextra manu fiat, aut è contrario. Fimum quoque ad eum vsum acus æreæ punctis tolli iubent. Modus curationis est, donec vapor ad lumbos [12] sentiatur peruenire. Posteà verò manum [g] porro tuso illinunt, item lumbos ipso fimo cum melle, suadéntque in eodem dolore & testes leporis deuorare. Ischiadicis fimum bubulum imponunt, calfactum [13] in foliis cinere feruenti. In renúmque dolore leporis renes crudos deuorari iubent, aut certè coctos, ita ne dente contingantur. Ventris quidem dolore tentari negant talum leporis habentes. Lienem sedat fel apri vel suis potum, vel ceruini cornus cinis in aceto. Efficacissimè tamen inueteratus lien asini, ita vt in triduo sentiatur vtilitas. Asinini pulli fimum, quod primùm edidit, (polean vocant Syri) [14] datur in aceto mulso. Datur & equi lingua inueterata ex vino, præsentaneo medicamento, vt didicisse se ex barbaris [15] Cæcilius Bion tradidit. Et lien bubulus simili modo. Recens autem assus vel elixus, in cibo. In vesica quoque bouis allij capita xx. tusa, cum aceti sextario, imponuntur ad lienis [16] dolorem. Eadem ex causa emi lienem vituli, quanti indicatus sit, iubent Magi, nulla pretij contatione: quoniam hoc quoque religiosè pertineat, diuisúmque per longitudinem annecti tunicæ vtrinque, & induentem pati decidere ad pedes: dein collectum [17] in vmbra arefacere. Cùm hoc [18] fiat, simul residere lienem ægri vitiatum, liberaríque eum morbo dicitur. Prodest & pulmo vulpium cinere siccatus, atque in aqua potus. Item hœdorum [19] lien impositus.

1 misto. Ch.
2 aceto & vino acri. Ch.
3 ex aceto mulso. Vet.
4 asini. Ch.
5 & nuc. tr. ex melle. Ch.
6 vide Annot. quintā.
7 decocti. Ita vt serū ex eo bibitur. Vet.
8 albi, in Ch. d.
9 molliri. Ch.
10 perfricari. M fricari. Ch.
11 inspergi. Vet.
12 peruenisse sentiatur Chiff.
13 in foliis. Vet.
14 datur. ab.
15 Cælius Bion. Ch.
16 dolores. Ch.
17 in vmbra, in M. deest
18 fiet. Vet. faciat Chiff.
19 lien, in Ch. d.

ANNOTATIONES.

a Ex obstructione natos.

b Equorum syluestriū. Horum mentio fit ca. 15. lib. 8.

c Hortensis. Syluestre nigricat.

d Impeditos & infarctos pituita crassa facilémque anhelitum præbent.

e Hæ duæ clausulæ reponendæ & legendæ sunt ante initium illius, suspiriosis ante omnia &c. Nam eo loco proxime fecit hircini sanguinis mentionem.

f Aut vrsino adipi, aut vino, aut cineri fimi aprini, suilliue. Ego potiùs adipem intelligo, quo perunctum fimum, cùm igni admouetur, faciliùs ardet: aut cum Dioscoride lego, oleo admiscent. Is cap. 98. lib. 2. id remedium paulò aliter explicat, de ischiade, his verbis. Vtilem ischiadici vstionem hunc in modum accipiūt. Eo interstitio vbi brachiali pollex committitur, caua veluti lacuna subsidet, in qua lana oleo imbuta substernitur: deinde sigillatim feruentes caprini stercoris pilulæ imponuntur, dum vapor per brachium ad coxam sentiatur peruenire, & coxendicis dolorem mitigare. Adustio id genus Arabica vocatur.

g Idem præcipit Antylus apud Aëtium, cùm pollicem pedis stercore capræ sic accenso in ischiade vssit.

Ad aluum sistendam, cœliacos, dysentericos, inflationes alui, rupta, tenesmon, & tineas, & colum. CAP. XIIII.

Aluum sistit [1] ceruinus sanguis: item cornus cinis: iecur aprinum ex vino potum citra salem, recénsque: item assum suillum, vel hircinum decoctum [2] in vini hemina. Coagulum leporis in vino ciceris magnitudine: aut si febris sit, ex aqua. Aliqui & gallā adiiciunt, alij per se leporis sanguine contenti [3] sunt lacte cocto. Equini fimi cinis in aqua potus. Taurini cornus veteris ex parte ima cinis, inspersus potioni aquæ. Sanguis hircinus in carbo-

1 cerui Ch.
2 ad quintam heminam in vino. Cp.
3 sunt in lacte. Vet.

carbone decoctus. Corium caprinum cum suo pilo decoctum, succo epoto. Coagulum equi, & sanguis caprinus, vel medulla, vel iecur aluum soluit. Fel lupi cum elaterio vmbilico [4] illigatum. Vel lactis equini potus: item caprini cum sale & melle. Capræ fel cum cyclamini succo & aluminis modico. Aliqui & nitrũ & aquam adiecisse malunt. Fel tauri cum absinthio tritum ac subditum [a] pastillo. Butyrum largius sumptum [5·b] cœliacis & dysentericis medetur, [6] & iecur vaccinum. Cornus ceruini cinis, tribus digitis captus in potione aquæ. Coagulum leporis subactum in pane: si verò sanguinem [7] detrahunt, in polenta. Aprini vel suilli vel leporini fimi cinis, inspersus potioni [8] tepidę vini. Vituli quoque [9] ius vulgariter datum, inter auxilia cœliacorum & dysentericorum tradunt. Lactis asinini potus vtilior, addito melle. Nec minùs efficax fimi cinis ex vino, vtrique vitio. Item polea suprà dicta. Equi coagulum, quod aliqui [c] hippacen [10] vocant, etiam si sanguinem detrahant: vel fimi cinis, dentiúmque eiusdem tusorum farina, salutaris dicitur: & bubuli lactis decocti potus. Dysentericis addi mellis exiguum præcipiunt: & si tormina sint, cornus ceruini cinerem, aut fel taurinum [d] cumino mistum, & [e] cucurbitæ carnes vmbilico imponere. Caseus recens vaccinus [f] immittitur ad vtrunque vitium. Item butyrum heminis quatuor, cum [g] resinæ terebinthinæ sextante, aut cum malua decocta, aut rosaceo. Datur & seuum vitulinum, aut bubulum. Item medullæ excoquuntur cum farina [11] & cera exiguóque oleo, vt sorberi possint. Medulla & in pane subigitur. Lac caprinum ad dimidias partes decoctum. Si sint & tormina, additur protropium. Torminibus satis esse remedij in leporis coagulo poto è vino tepido, vel semel, arbitrantur aliqui. Cautiores & sanguine caprino cũ farina hordeacea & resina ventrem illinunt. Ad omnes epiphoras ventris illini caseum mollem suadent: veterem autem in [12] farina tritum, cœliacis & dysentericis dari, cyatho casei in cyathis [13] vini tribus. Sãguis caprinus decoctus cũ medulla dysentericis. Iecur assum capræ, cœliacis subuenit, magísque etiam hirci, in vino austero decoctum potúmque, vel ex oleo myrteo vmbilico impositum. Quidam decoquunt à tribus sextariis aquæ ad heminam, addita ruta. Vtuntur & liene asso capræ hircíve, & seuo hirci in pane qui cinere coctus sit, [14] capræ à renibus maximè, vt per se hauriatur: [15] protinúsque modicè frigidam sorberi iubẽt. Aliqui & in aqua decoctum seuum admista polenta, & cumino, & [16] anetho, acetóque. Illinunt & ventrem cœliacis, fimo cum melle decocto. Vtuntur ad vtrunque vitium & coagulo hœdi in vino myrtite, magnitudine fabæ poto: & sanguine eiusdem in cibum formato quẽ [17] sanguiculum vocant. Infundunt dysentericis & glutinum taurinum, aqua calida resolutum. Inflationes [18] autem discutit vitulinum fimum in vino decoctum. Intestinorum vitiis magnopere prodest coagulum ceruorum, decoctum cum lente betáque, atque ita in cibo sumptum. Leporis pilorum cinis cum melle decoctus. Lactis caprini potus [19] decoctus cum malua exiguo sale addito. [20] Et si coagulum addatur, maioribus emolumentis fiat. Eadem vis est in seuo caprino in sorbitione [21] aliqua, vti protinus hauriatur frigida aqua. Item fœminum hœdi cinis rupta intestina sarcire mirè traditur. Fimum leporis cum melle decoctum, & quotidie fabæ magnitudine sumptum, ita vt [22] deploratos [23] sanauerint. Laudant & caprini capitis cum suis pilis decocti succũ. Tenesmos, id est, crebra & inanis voluntas [24] egerendi, tollitur poto lacte asinino: item bubulo. [25] Tinearum genera pellit ceruini cornus cinis potus. Quæ in excrementis lupi diximus inueniri ossa, si terram non attigerint, colo medentur adalligata brachio. Polea quoque suprà dicta magnopere prodest in sapa decocta. Item suilli fimi farina addito cumino in aqua rutæ [16] decoctæ. Cornus ceruini [27] teneri cinis, cochleis Africanis cum testa sua tusis mistus, in vini potione.

Marginal notes: 4 [...]istum. [...] — 5 cœliacis: ac dysent. Ve: cœliacis medetur: & dys. iecur. A. ÿ Vet. — 6 &, in M. d. — 7 detrahant. Chiff. detrudunt. Da.. — 8 tepidi. Ch. — 9 suis vulg. dati &c. traduntur. Ch. — 10 appellant Ch. — 11 ceraque exiguo, & oleo. Ch. — 12 farinam. Vet. — 13 vini ciba[...]ri tribus. Ch. — 14 capro. Vet. — 15 protinus liq[...]ue. Ch. Leg. protinus aliqui. — 16 aneso. Chiff. sic sæpius scriptũ pro, aniso. — 17 sanguin[...]culum. Ch. — 18 autem, in M. d. — 19 decocti. Vet. & Ch. — 20 Si & coag. &c. CH. Si & coag. &c. fit. M. — 21 aliquã vti, si protinus. M. — 22 deplanatos. Ch. — 23 sanauerit. Vet. — 24 desurgẽdi. M. & anis voluntas desurgẽdi. Ch. — 25 Tæniarũ Ch. — 26 decoctæ. Vet. — 27 tenerisq; M. d.

ANNOTATIONES.

a Glandis loco quidam pastillum globulúmve formant, & inuolutum linteolo ano indũt: quod auctor hic indicat.
b Ob flauæ bilis acrimoniam eo malo vexatis.
c Auctori hippace nunc herba, nunc coagulum, nunc caseus, magna leuitate & inconstantia.
d Cùm flatus adsunt.
e Sic exurens & mordax bilis descendit.
f Clystere.
g Si vlcus tergendum est.
h Aqua calida elixo, deinde in sartagine frixi. Allobrogibus *Sanchet*.

Ad vesicæ cruciatus & calculos: de genitalium & sedis vitiis, & inguinum remediis. CAP. XV.

VEsicæ calculorúmque cruciatibus auxiliatur vrina apri, & ipsa vesica pro cibo sumpta: Efficacius, si prius [1] fumo maceretur vtrunque. [2] Vesicam elixam mandi oportet, & à muliere fœminæ suis. Inueniũtur & in iocineribus eorum lapilli, aut [3] duritiæ lapillis similes, candidi, sicuti in vulgari sue: quibus contritis atque potis in vino, pelli calculos aiunt. Ipsi apro tam grauis sua vrina est, vt nisi egesta fugæ non sufficiat, ac velut [4] deuinctus opprimatur. Exuri illâ tradunt eos. Leporis renes inueterati, [5] in vino poti, calculos pellunt. In perna [6] suis articulos esse diximus, [7] quorum decoctum ius facit vrinæ vtile. [8] Asinini renes inueterati tritiq;, & in vino mero dati, vesicæ medẽtur. Calculos expellũt lichenes equini ex vino aut mulso poti diebus xl. Prodest & vngulæ equinæ cinis, in vino, aut aqua. Itẽ fimum caprarum in mulso, efficacius syluestrium. Pili quoque caprini cinis. Verendorum carbunculis, cerebrum apri vel suis, sanguísque. Vitia verò, quæ in eadem parte serpunt, iecur eorum combustum, maximè iuniperi ligno cum [9] charta & arrhenico sanat: fimi cinis: fel bubulum cum alumine Ægyptio ac [10] muria ad crassitudinem mellis subactum: insuper beta ex vino cocta imposita [11·h] caro quoque. Manantia verò hulcera, seuum cum medulla vituli in vino decoctum [12] vel caprinum cum melle rubíque succo: vel si serpant, fimũ etiam

Marginal notes: 1 fimo Ch. — 2 Vesicam fœminæ suis elixatione emollitam mandi oportet. Inueniuntur. Vet. — 3 duritia lap. similis, cãdida. M. — 4 defunctus. M. — 5 in vini potu Ch. — 6 suũ. M. & Ch. — 7 qui decocti ius faciunt. M. — 8 Asini. Ch. — 9 charta Armeniaca sanat. Vet. carte & arrhenico. Ch. — 10 murra. Ch. sic sæpe pro myrrha. — 11 caróque. Ch. — 12 fel. Ch.

prodesse cum melle dicunt aut cum aceto, & per se butyrum. Testium tumor cum seuo vituli, addito nitro cohibetur: vel fimo eiusdem ex aceto decocto. Vrinæ incontinentiam cohibet vesica aprina, si assa mandatur. Vngularum apri vel suis cinis potioni inspersus. Vesica fœminæ suis combusta ac pota: Item hœdi, vel pulmo: Cerebrum leporis in vino: Eiusdē testiculi tosti, vel coagulum cum anserino adipe in polenta: Renes asinini in mero triti potique. Magi verrini genitalis cinere poto ex vino dulci [13] demonstrant vrinam facere in canis cubili, ac verba adiicere, ne ipse vrinam faciat, vt canis, in suo cubili. Rursus ciet vrinam vesica suis, si terram non attigerit, imposita pubi. Sedis vitiis præclarè prodest fel vrsinum cum adipe. Quidam adiiciunt spumam argenti ac thus. [b] Prodest & butyrum cum adipe anserino ac rosaceo. [c] Modum [14] ipsæ res statuunt, vt sint [15] illitu faciles. Præclarè medetur & taurinum fel, in linteolis [16] conceptis: rimásque perducit ad cicatricem. Inflationibus in ea parte, seuum vituli, maximè ab inguinibus cum ruta: cæteris vitiis medetur sanguis caprinus cum polenta. Item fel caprinum condylomatis per se. Item fel lupinum ex vino. Panos & apostemata in quacunque parte, sanguis vrsinus discutit: item taurinus aridus tritus. Præcipuum tamen remedium traditur in calculo onagri: quem [17] dicitur cùm interficiatur [18] reddere vrina, liquidiorem initio, sed in terra spissantem se. Hic adalligatus fœmini, omnes [d] impetus discutit, omníque suppuratione liberat. Est autem rarus inuentu, nec ex omni onagro, sed celebri remedio. Prodest & vrina asini cum melanthio. Et vngulæ equinæ cinis cum oleo & aqua illitus. Sanguis equi, præcipuè admissarij: & sanguis bubulus: item fel. Caro quoque eosdem effectus habet calida imposita: & vngulæ cinis ex aqua aut melle: vrina caprarum, [19] hircorúmque carnes in aqua decoctæ: aut fimum ex his cum melle decoctum: fel vrsinum siue verrinum: vrina suum in lana [20] imposita. Femina [e] atteri adurique equitatu notum est. Vtilissimū est ad omnes inde causas, spumam equi ex ore inguinibúsque illinire. Inguina & ex [f] hulcerum causa intumescunt. Remedio sunt equi setæ [21] tres, totidem nodis alligatæ intra hulcus.

13 deinde monstrant. M.
14 ipsum. Ch.
15 illitus. M.
16 concerptu. Vet. & Ch. μοτοῖς πλατοῖς.
17 dicunt. M.
18 reddere vrinā. Vet. Alij.
19 hircorū quoque. Ch.
20 posita. Ch.
21 tres, & cestos herba totidē Vet.

ANNOTATIONES.

- a Bouis, ex vino cocta & imposita.
- b Ad tumores, mariscas, & condylomata.
- c Crassitudinem, &, vt vulgò aiunt, consistentiam.
- d Humorum collectiones, à quibus pani fiunt.
- e Intertriginem hoc vitium appellant, τὸ τρῖμμα.
- f Inguina bubone occupantur ex hulcerum causa, quæ in pudendis, pedum digitis, malleolis fiunt.

Ad podagras, ad morbum comitialem, ad sideratos, morbúmque regium, ossáque fracta, remedia.

CAP. XVI.

[1] Podagris medetur vrsinus adeps, taurinúmque seuum, pari pōdere & ceræ. Addunt quidam [2] hypocisthida & gallam. Alij hircinum præferunt seuum cum fimo capræ, & croco [3] sinapíve, vel caulibus ederæ tritis, ac perdicio vel flore cucumeris syluestris. Item bouis fimum cum aceti fæce. Magnificant & vituli, qui nondum herbam gustauerit, fimum, aut per se sanguinem tauri: vulpem decoctam viuam, donec ossa tantùm restent: lupúmve viuum oleo [a] cerati modo incoctum: seuum hircinum, cum helxines parte æqua, sinapis tertia: fimi caprini cinerem cum axungia: Quin & ischiadicos vri [4] sub pollicibus pedum eo fimo feruente, vtilissimè tradunt. Articulorúmque vitiis fel vrsinum vtilissimum esse, & leporis pedes [b] adalligatos. Podagras [5] quidam mitigari pede leporis viuenti abscisso, si quis secum assiduè habeat. Perniones vrsinus adeps, rimásque pedum omnes sarcit: efficacius alumine addito: seuum caprinum: dentium equi farina: [6] aprinum vel suillum fel cum adipe [c] pulmo impositus: & si [d] subtriti sint contusive offensatione: si verò adusti frigore, leporini pili cinis. Eiusdē pulmo contusis dissectus, aut pulmonis cinis. Sole adusta, seuo asinino aptissimè curantur: item bubulo cum rosaceo. Clauos & rimas callíque vitia, fimum apri vel suis recens illitum, ac tertio die solutum sanat: talorum cinis, pulmo aprinus, aut suillus, aut ceruinus. [7] Attritus calceamentorum, vrina asini cum [e] luto suo illita. Clauos seuum bubulum cum thuris polline. Perniones verò corium combustum: [8] melius ex vetere calceamento. Iniurias è calceatu, ex oleo corij caprini cinis. Varicum dolores sedat fimi vitulini cinis, cum lilij bulbis [9] decoctus, addito melle modico: itémque omnia inflammata [10] & [f] suppurationes minantia. Eadem res & podagricis prodest, & articulariis morbis, è maribus præcipuè vitulis. Articulorum attritis, fel aprorum vel suum, linteo calefacto impositum: vitulíque qui nondum herbam gustauerit, fimum: item caprinum cum melle in aceto decoctum. Vngues scabros seuum vituli emendat: item caprinum admista sandaracha. Verrucas verò aufert vitulini fimi cinis ex aceto: asini [11] vrinæ lutū. Comitiali morbo testes vrsinos edisse prodest, vel aprinos bibisse ex lacte equino, aut ex aqua: item aprinam vrinam ex aceto mulso: [12] efficacius, quæ [13] inaruerit [14] in vesica sua. Dantur & suum testiculi inueterati tritique in suis lacte, præcedente vini abstinentia, & sequente continuis diebus. Dantur & leporis sale custoditi pulmones, cum thuris tertia parte, in vino albo, per dies xxx. Item coagula eiusdem. Asini cerebrum ex aqua mulsa, infumatum prius in [15] foliis, semuncia per dies: vel vngularum eius cinis cochlearibus binis toto mense potus. Itē testes sale asseruati, & [16] aspersi potioni, in asinarum maximè lacte, vel ex aqua. Membrana partus earum, præcipuè si marem pepererint, [17] olfactata [18] accedente morbo comitialium resistit. Sunt qui è mare nigróque cor edendum cum pane sub dio prima aut secunda Luna præcipiant. Alij carnem, aliqui sanguinem aceto dilutum per dies xl. bibendum. Quidam vrinam equi aquæ [19] ferrariæ ex officinis miscent, eadémque potione & [g] lymphaticis medentur. Comitialibus datur & lactis equini potus, lichénque in aceto mulso

1 Podagra. Chiff. podagræ.
2 hypocisthiden. Ch.
3 & sinapi cum caulibus. Vet.
4 subter. Arty. us apud Aetiū.
5 quidem. Ch.
6 aprunū Chiff. & e ferè semper.
7 Attritū. Ch.
8 melius & ex Ch.
9 decoctis. Ch.
10 & suppurationes, & podagricis & c Ch. interiecta non habet.
11 vrinæ lutus. M.
12 efficacior Vet.
13 inoruerit. Ch.
14 cum. M.
15 foliis. Vet.
16 inspersi. Vet. & Ch.
17 olefacta. Ch.
18 accedenti morbo comitiali. Vet.
19 ferrata. Ch.

mulso bibendus. Dantur & carnes caprinae in rogo hominis tostae, vt volunt Magi. Seuum earum cum felle taurino pari pondere decoctum, & in folliculo fellis reconditum, ita ne terram attingat, potum verò [20] sub limine ex aqua. Morbum ipsum deprehendit caprini cornus vel ceruini vsti nidor. [h] Sideratis vrina pulli asinini nardo [21] admisto perunctione prodesse dicitur. Regio morbo cornus ceruini cinis: sanguis asinini pulli ex vino. Item fimum asinini pulli, [i] quod primùm edidit à partu, datum fabae magnitudine è vino medetur intra diem tertium. Eadem & ex equino pullo similitérque vis est. Fractis ossibus praesentaneus maxillarum apri cinis vel suis. Item lardum elixum atque circunligatum mira celeritate solidat. Costis quidem fractis laudatur vnicè caprinum fimum ex vino vetere, aperit, extrahit, persanat. Febres arcet ceruorum caro, vt diximus. Eas [22] quidem quae certo dierum numero redeunt, oculus lupi dexter salsus adalligatúsque, si credimus Magis. Est genus febrium, quod amphemerinon vocant. Hoc liberari tradunt, si quis è vena auris asini tres guttas sanguinis in duabus heminis aquae hauserit. Quartanis Magi excreméta felis cum digito bubonis adalligari iubent, [23] & ne recidant, non remoueri septeno circuitu. Quis hoc quaeso inuenire potuit? quaeve est ista mistura? cur digitus potissimùm bubonis electus est? Modestiores iecur felis decrescente Luna occisae inueteratum sale, ex vino bibendum ante accessiones [24] quartanae dixere. Iidem Magi fimi bubuli cinere conspersо puerorum vrina illinunt digitos pedum, manibúsque leporis cor adalligant. Coagulum ante [25] accessionem propinant. Datur & caseus caprinus recens cum melle diligenter sero expresso.

20 sine urina. Vet. ex aqua sub limine. Ch. recte.
21 admixto. Vet.
22 verò. Ch.
23 & ut ne recidant remoueri. Vet. & ne decidant, remoueri. Vet.
24 quartanae. Ch.
25 accessionem. Ch.

ANNOTATIONES.

a Donec ad cerati crassitudinem oleum reducatur.
b Quidam ratione fortassis eadem, somno conciliando, aegrorum pileo adnectunt.
c Pulmo suis recens euulsus, & adhuc calens.
d Si perniones ex attritu aut contusione geniti sint.
e Quod meiendo rigauerit & perfuderit.
f In abscessum vergentia.
g Per interualla furentibus, & insanientibus.
h Iis qui ex paraplexia dimidium corpus resolutum habent.
i πωλεῖον Aristot. vocat. πωλεῖα alij, ἀπὸ τοῦ πώλου, poleam. Stercoris in variis animalibus diuersa nomina vide apud Rhodig. cap. vlt. lib. 10.

Ad melancholicos, lethargicos, hydropicos, ad ignem sacrum, & ad dolores neruorum remedia.

CAP. XVII.

MElancholicis fimum vituli in fimo decoctum remedio est. Lethargicos excitat asini lichen, naribus illitus ex aceto: caprini cornus nidor aut pilorum: iecur aprinum. Itaque & veternosis datur. Phthisicis medentur, iecur lupi ex vino, macrae suis foeminae herbis pastae lardum, carnes asininae ex iure sumptae. [1] Hoc genere maximè in Achaia curant id malum. Fimi quoque aridi, sed pabulo viridi pasto boue, fumum harundine haustum prodesse tradunt. Bubuli quoque cornus mucronem exustum, duorum [2] cochleariorum mensura, addito melle, pilulis deuoratis. Caprae seuo in pulte [3] ex alica & phthisin & tussim sanari, vel recenti cum mulso liquefacto, ita vt vncia in cyathum addatur, rutaeque ramo permisceatur, non pauci tradunt. Rupicaprae seui cyatho, & lactis pari mensura, deploratum phthisicû conualuisse certus autor affirmat. Sunt & qui suum fimi cinerem profuisse scripserint in passo: & cerui pulmonem, maximè subulonis, siccatum in fumo, tritúmque in vino. Hydropicis auxiliatur vrina vesicae [4] apri paulatim data in potus: efficacius quae inaruerit [5] cum vesica sua. Fimi [6] ceruini, maximè subulonis, sed & bubuli, de [8] armentinis loquor ([7] quod bolbiton vocant) cinis [8] cochleariorum trium in mulsi hemina, bouis foeminae in mulieribus, & ex altero sexu in viris: quod veluti mysteriû occultarunt Magi: Fimum vituli masculi illitum: Fimi vituli cinis cum semine staphylini, aequa portione ex vino: Sanguis caprinus cum medulla. Efficaciorem putant [9] hircorum, vtique si lentisco pascantur. Igni sacro vrsinus adeps illinitur, maximè qui est ad renes: vitulinum fimum recens, vel bubulum: caseus caprinus [10] siccus cum porro: ramenta pellis ceruinae [11] deiecta pumice, ex aceto trita. Rubori cû prurigine, equi spuma aut vngulae cinis. Eruptionibus pituitae, asinini fimi cinis cû butyro. Papulis nigris, caseus caprinus siccus ex melle & aceto in balineis, [c] oleo remoto. [12] Pustulis suilli fimi cinis aqua illitus, vel cornus ceruini cinis. Luxatis recens fimum aprinum vel suillum: item vitulinum: verris spuma recens cum aceto: fimum caprinum cum melle. Bubula caro imposita [13] tumorem sanat. Fimum suillum [14] in testa calefactum tritúmque cum oleo, duritias corporum omnes [15] tollit optimè. Adeps è lupis illitus, [d] in his quae [16] rumpere opus est, plurimùm proficit. Fimum bubulum in cinere calefactum, aut caprinum [17] in vino vel aceto decoctum. In furunculis seuum bubulum cum sale: [18] aut si dolor est intinctum oleo, liquefactum sine sale, [19] similíque modo caprinum. In ambustis vrsinus adeps cum lilij radicibus: aprinum aut suillum fimum inueteratum: setarum ex his è penicillis tectoriis cinis cum adipe tritus: tali bubuli cinis, cum cera & medulla ceruina: fel tauri: fimum leporis. Sed caprarum [20] fimus sine cicatrice sanare dicitur. [e] Glutinum praestantissimum fit ex auribus taurorum & genitalibus. Nec quicquam efficacius [f] prodest ambustis. Sed adulteratur nihil aequè, quibusuis pellibus inueteratis, calceamentísque etiam decoctis. Rhodiacum fidelissimum: eóque pictores & medici vtuntur: Id quoque quò candidius, eò probatius. Nigrum & [g] lignosum damnatur. Neruorum doloribus, fimum caprinum decoctum in aceto cum melle, vtilissimum putant, vel putrescente neruo. [h] Spasmata & percussu vitiata fimo aprugno curant, vêre collecto & arefacto. Sic & [21] quadrigis agendis tractos, rotáve vulneratos: & quoquomodo sanguine [i] contuso, vel si recens illinatur. Sunt qui incoxisse aceto, vtilius putent. Quin & in

1 Rabie. M.
2 cochlearium. Ch.
3 alicae. Vet. alicae. Ch.
4 caprae. Diosc.
5 in. M.
6 taurini. Ch.
7 quidam. M.
8 cochlearium. Ch.
9 hirci. Ch.
10 siccus, in h d.
11 desecta. Vet.
12 Pustulis. Ch.
13 tumores. Vet. ad tumores. Fimum & c. Ch.
14 sub testa. Ch.
15 mollit. Ch.
16 erumpere opus sit. Ch.
17 in aceto, vel in vino. Ch.
18 vt si dolores sint, cum oleo liquef. Ch.
19 simili modo. Ch.
20 fimum. M.
21 quadrigas agentis. Ch.

potu farinam eam ruptis conuulneratisque & euersis ex aceto salutarem promittunt. Reuerentiores cinerem eius ex aqua bibunt. Feruntque & Neronem principem hac potione recreari solitum, cùm sic[22] quoque[k] se trigario approbare vellet. Proximam suillo fimo vim putant.

22 quoque strigaria. M. quoque se trigariũ. Lipsius.

ANNOTATIONES.

a Quæ in armento viridibus pascuis aluntur.
b In cibo sumptus.
c Quo lauantium & balneum adeuntium corpus vngebatur.
d In abscessibus, quæ recludere & aperiri est opus.
e Glutinum id ξυλοκόλλα ab effectu dicitur, ταυροκόλλα à materia, quoniam fit e tauri corio.
f Aqua calida dilutum, & illitum, Dioscor. Nam lentore suo inhærescens, mediocri calore coquit, & sedat inflammationem. Arist. quæst. 1. Sect. 9. Problem.
g Ligni modo durum & fragile. Apud Dioscoridem hoc non legitur.
h Vulsas musculorum & vasorum neruorúmque fibras.
i Factis contusionibus. Non quidem sanguis contunditur, sed in contusionibus sub cutem effunditur: ἀνωμαλογία.
k Manuscriptũ exemplar habet, strigaria. Quod quidam exponunt circi partem, in qua ordo & series equorum ad cursum expeditorum, collocatur & disponitur, procurrendi tempus & signum expectans. Significatum vocis striga explicat. Scaliger Appen. Virg.

Ad sanguinem sistendum, & contra hulcera & carcinomata, ad scabiem remedia: & quæ infixa corpori extrahunt, & quæ cicatricibus prosunt.

CAP. XVIII.

SAnguinem sistit coagulũ ceruinum ex aceto: item leporis. Huius quidem & pilorum cinis:[1] item ex fimo asinino cinis: & pilorum quidem cinis illitus. Efficacior vis è maribus aceto admisto, & in lana ad omne profluuium imposito. Similiter ex equino capite & femine. Aut fimi vitulorum cinis illitus ex aceto. Item caprini cornus vel fimi ex aceto. Hircini verò iocineris dissecti sanies efficacior: & cinis vtriusque ex vino potus, vel naribus ex aceto illitus. Hircini quoque vtris vinarij dũtaxat cinis, cum pari pondere resinæ: quo genere sistitur sanguis, & vulnus glutinatur. Hœdinum quoque coagulũ ex aceto, &[2] feminũ eius cõbustorum cinis, similiter pollere traduntur. Hulcera sanat in tibiis cruribúsque adeps vrsinus, admista rubrica. Quæ verò serpunt, fel aprugnũ cũ resina & cerussa, maxillarũ apri vel suum cinis: fimum suum illitum siccum: item caprinum ex aceto subferuefactum. Cætera purgantur & explentur butyro: cornus ceruini cinere, vel medulla cerui: felle taurino cum[3] cyprino oleo, aut fimo caprino, aut hircino. Fimum recens suum, vel inueterati farina illinitur vulneribus ferro factis. Phagedænis & fistulis immittitur fel tauri, cum succo porri, aut lacte mulierum, vel sanguis aridus cum cotyledone herba. Carcinomata curat coagulum leporis, cum pari pondere capparis aspersum vino. Gangrænas vrsinum fel[4] penna illitum: asini vngularum cinis ea quæ serpunt hulcera inspersus. Sanguis equi adrodit[a] carnes septica vi: Item fimi equini inueterati fauilla. Ea verò quæ phagedænas vocant in hulcerum genere, corij bubuli cinis cum melle. Caro vituli recentia vulnera non patitur intumescere: fimum bubulum cum melle. Feminum vituli cinis sordida hulcera, & quæ cacoëthe vocant, è lacte mulieris sanat. Recentes verò plagas ferro illatas, glutinum taurinum liquefactum, tertio die solutum. Caseus caprinus siccus ex aceto[5] ac melle, purgat hulcera. Quæ verò[6] serpant, cohibet seuũ cum cera:[7] itẽ addita pice ac sulphure percurat. Similiter proficit ad cacoëthe, hœdi feminum cinis è lacte mulieris.[8] Et aduersus carbunculos, suis fœminæ cerebrum tostum illitúmque. Scabiem hominis, asininæ medullæ maximè abolent:[9] vrinæ eiusdem cum suo luto illitæ. Butyrum etiam quod in iumentis proficit cum resina calida: glutinum taurinum in aceto liquefactum, addita calce: fel caprinum cum aluminis cinere:[b] boas fimum bubulum: vnde & nomen traxere. Canum scabies sanantur bubulo sanguine recenti: iterúmque, cùm[10] inarescat, illito, & postero die abluto cinere lixiuio. Spinæ ac similia[11] corpori extrahuntur felis excrementis: item capræ ex vino: coagulo quocunque, sed maximè leporis, cum thuris polline & oleo, aut cum visci pari pondere, aut cum propoli. Cicatrices nigras seuũ asininum reducit ad colorem. Fel vituli extenuat calefactum. Medici adiiciũt myrrham & mel & crocum, æreáque pyxide condunt. Aliqui & florem æris admiscent.

1 item ex fimo asini cinis illitus. Ch. interse- cta non habet.
2 feminum. Ch.
3 cyprino aut irino. Ch.
4 pinna. Ch.
5 vel. M.
6 serpunt. Dal.
7 idem. Vet.
8 Et ad carb. Ch.
9 & vrina. Ch.
10 inarescit, V M.
11 corpore. M.

ANNOTATIONES.

a Supra modum excrescentes, τὰς ὑπερσαρκούσας.
b Rubra exanthemata, subsequentéive papulas: vulgo, *la Rougecle.*

Ad muliebria mala medicinæ, & ad infantium morbos, & Veneris remedia. CAP. XIX.

MVlierum purgationes adiuuat fel[1] taurinum[2] lana succida appositum. Olympias Thebana[3] addidit[4] [a] hyssopum & nitrũ. Cornus ceruini cinis potus. Item[5] vuluas laborantes,[6] illitu quoque: & fel taurinum cum[7] opio appositum obolis binis. Vuluas & pilo ceruino suffire prodest. Tradunt, ceruas cùm senserint se grauidas, lapillum deuorare: quem in excrementis repertum, aut in vulua (nam & ibi inuenitur) custodire partus adalligatum. Inueniuntur & ossicula in corde & in[b] vulua, perquàm vtilia grauidis parturientibúsque. Nam de pumice,[8] qui in vaccarum vtero simili modo inuenitur,[c] diximus in natura boum. Lupi adeps illitus vuluas mollit, dolores[9] etiam iecur. Carnes lupi edisse parituris prodest: aut si incipientibus parturire sit iuxtà qui ederit, adeò, vt etiam contra illitas[d] noxias valeat.[10] Eundem superuenire, perniciosum est. Magnus & leporis vsus mulieribus. Vuluas adiuuat pulmo aridus potus: profluuia iecur cum Samia terra ex aqua potũ,[e] secundas coagulum:

1 tauri in lana Ch.
2 cum lana. Vet.
3 addit. Ch.
4 & hyssopum. Vet.
5 vuluā. Ch.
6 illitus. Ch.
7 apio. Ch.
8 qua. Ch.
9 earum. Vet. M. & Ch.
10 Eundem verò super. Vet.

gulum:

gulum: cauentur pridiana balinea. [f] Illitum quoque cum croco & porri succo, vellere appositum, abortus mortuos expellit. Si vuluæ leporum in cibis sumantur, mares conc pi putant. Hoc & testiculis eorum & coagulo profici. Conceptum leporis vtero exemptum his quæ parere desierint, testibilem fœcunditatem afferre. Sed pro conceptu, leporis saniem & viro Magi propinant. Item virginis nouem grana fimi, vt stent perpetuò mammæ. Coagulum quoque ob id cum melle illinunt, sanguinem, vbi euulsos pilos renasci [11] volunt. Inflationi vuluæ fimum aprugnum suillúmve cum oleo illini prodest. Efficaciùs [12] sistit farina aridi, vt aspergatur potioni, vel si grauidæ aut puerperæ [g] torqueantur. Lacte suis poto cum mulso adiuuantur artus mulierum. Per se verò potum, deficientia vbera puerperarum replet. Eadem circumlita sanguine fœminæ su s, minùs [13] crescent. Si dolent, lactis asinini potu mulcentur: quod addito melle sumptum, & purgationes earum adiuuat. Sanat & vuluarum exhu cer tiones eiusdem an malis seuum inueteratum, & in vellere appositum duritiem vul uarum emollit. Per se verò recens vel inueteratum, ex aqua illitum, psilothri vim obtinet. Eiusdem animalis lien inueteratus, ex aqua ill tos mammis, abundantiam [14] facit: [h] vuluas [15] suffitu corrigit. Vngulæ asininæ suffitæ partum maturant, vt vel abortus euocetur: [i] nec aliter adhibentur, quoniam viuentem partum necant. Eiusdem animalis fimum si recens imponatur, profluuia sanguinis mirè sedare dicitur. Necnon & cinis eiusdem fimi, qui & vuluæ prodest impositus. Equi spuma illita per dies [16] xx. priùs [17] quàm primùm nascantur pili restinguuntur. Item cornus ceruini decocto: meliùs, si recentia sint cornua. Lacte equino iuuantur vuluæ collutæ. Quòd si mortuus partus sentiatur, lichen [18] ex aqua dulci potus eiicit. Item vngulę [9] suffitu, aut fimum aridum. Vuluas [20] procidentes butyrum infusum sistit. Induratam [21] vuluam aperit fel bubulum rosaceo admisto, fotis vellere cum resina terebinthina imposito. Aiunt & suffitu fimi è mare boue, procidentes vuluas reprimi, partus adiuuari: conceptus verò vaccini lactis potu. Sterilitatem ob [22] partus vexationem fieri, certum est. Hanc emendari Olympias Thebana affirmat felle taurino, & adipe serpentium, & [23] ærugine, addito melle, medicatis locis ante coitus. Vitulinum quoque [24] fel, si in purgationibus fuerit [25] sub coitu aspersum vuluæ, etiam duritiam [26] ventris emollit, & profluuium minuit vmbilico perunctо, atque in totum vuluę prodest. Modum statuunt fellis pondere denarij [27] ad apij tertiam, admisto amygdalino oleo, quantum esse satis appareat: [28] hoc in vellere imponunt. Masculi fel vituli, cum mellis dimidio tritum, seruatur ad vuluas. Carnem vituli si cum aristolochia [29] inassatam edant circa conceptum, mares parituras promittunt. Medulla vituli [30] in vino ex aqua decocta cum seuo, exhulcerationibus vuluarum imposita prodest. Item adeps vulpium, excrementúmque felium: hoc cum resina & rosaceo impositum. Caprino cornu suffiri vuluam, vtilissimum putant. Syluestrium caprarum sanguis [31] cum [k] palma marina pilos detrahit. Cęterarum vero [32] fel, callum vuluarum emollit [33] inspersum, & à purgatione conceptus facit. Sic quoque psilothri vis efficitur, [l] si euulsis pilis triduò seruetur illitum. Profluuium, quamuis immensum, [34] vrina capræ pota sisti, obstetrices promittunt, & si fimum illinatur. Membrana caprarum, in qua partus [35] editus, inueterata, potúque sumpta in vino, secundas pellit. Hœdorum pilis suffiri [1] vuluas, vtile putant, & in profluuio sanguini coagulum bibi, aut hyoscyami [37] semen imponi. [38] E boue syluestri nigro si sanguine ricini lsibi perungantur mulieri, tædium Veneris fieri, dicit [39] Osthanes. Idem amoris, pota hirci vrina, admista propter fastidium nardo. Infantibus nihil butyro vtilius, per se & cum melle: priuatim & in dentitione & ad gingiuas, & ad oris hulcera. Dens lupi adalligatus infantium pauores prohibet, [40] dentientique morbos: quod & pellis lupina præstat. Dentes quidem eorum maximi, equis quoque adalligati, infatigabilem [41] cursum præstare dicuntur. Leporum coagulo illito vbere sistitur infantium aluus. Iecur asini, admista [42] modicè panace, instillatum in os, à comitialibus morbis & aliis infantes tuetur: hoc xl. diebus fieri præcipiunt. Et pellis [43] asinina iniecta, impauidos infantes facit. Dentes qui equis primùm cadunt, faci em dentitionem præstant infantibus adalligati: efficaciùs, si terrã non attigere. Lien bubulus in melle editur: & illinitur ad lienis dolores: ad hulcera manantia cum melle. Lien vituli in vino decoctus, tritúsque & illitus, [44] hulcuscula oris. Cerebrum capræ Magi per anulum aureum [45] traiectum, priùs quàm lac detur, infantibus instillant contra comitiales, cæterósque infantium morbos. Caprinum fimum inquietos infantes adalligatum panno cohibet, maximè puellas. Lacte [46] caprino, aut cerebro leporum perunctæ gingiuæ, faciles dentiones faciunt. [47] [m] Somnos fieri lepore sumpto in cibis Cato [48] arbitratur: vulgus & gratiam corpori in [49] vii. dies, friuolo quidem ioco, cui tamen aliqua debeat subesse causa in tanta persuasione. Magi felle capræ, sacrificatę duntaxat, illito oculis, vel sub puluino posito, somnum allici dicunt. Sudores inhibet cornus caprini cinis è myrteo oleo perunctis. Coitus stimulat fel aprugnum illitum: item medullæ suum haustæ: seuum asininum, anseris masculi adipe [50] permisto illitum. Item [51] à coitu equi Virgilio quoque descriptum virus, & testiculi equini aridi; vt portioni interi possint, dextérve asini testis in vino potus [52] pro portione, vel adalligatus brachiali. Eiusdem à coitu spuma collecta [53] roseo panno, & inclusa argento, vt [54] Osthanes tradit. Salpe genitale in oleum feruens mergi iubet septies, eóque perungi [55] pertinentes partes. Bialcon cinerem ex eodem bibi, vel tauri à coitu vrinam, lutóque ipso illini pubem. At è diuerso muris fimo illito cohibetur virorum Venus. Ebrietatem arcet pulmo apri aut suis assus, ieiuni cibo sumptus eo die: item hœdinus.

11 volunt. A) ex Vet & Ch. 12 refsist. Vet. 13 crescunt. Ch. 14 lactis facit. Dal. 15 suffitu partus maturat Ch. & mox adhibebantur. 16 x. M. & h. 17 quàm nascantur primum pili. Vet. quàm primùm nascantur pili restinguuntur. Ch. 18 aqua dulci potus Ch. 19 suffitu. Vet. 20 procedentes. M. 21 vuam. Ch. 22 partus vexatione. Ch. 23 ærugine, ac melle. Ch. 24 fel per genitalibus sub coitu asp. Ch. 25 vel sub. Vet. 26 veri. Vet 27 ad apij partem tertiam. Vet. pondere x. apij tertia Ch. 28 hoc in vellere imponunt. Masculinũ fel. Ch. 29 inassatam edant. M. inassam edant. Ch. 30 cum vino. Aliqui in vino & aqua Ch.

31 cum pila Vet. 32 fetillum vuluarum. Ch. 33 pessis inspersum. Vet 34 euulsis pilis triduò seruatur. M. 35 vrina capræ potu. Ch. 36 editur, inueteratur Ch. 37 semine Ch. 38 si sanguine ricini ex boue syluestri nigro lumb. Vet. 39 Ostabanes Vet. 40 dentientiumque. Vet. 41 cursum. Ch. 42 medica. Vet. 43 asini. Ch. 44 ad hulc. Vet. 45 tractum Ch. 46 canino. Dal. 47 somnia fi. Vet. 48 arbitratur. Ch. 49 nouem Ch. 50 admixto. Ch 51 ad coitũ equ. à Virg. Ch. 52 pro. in Ch. d. 53 russeo. Ch. 54 Osthanes. Vet. Ouetanes. Ch. 55 pollinis Vet. Quæ ad. pertinen.

ANNOTATIONES.

a Oesypum. Diosc. de œsypo: ἰμβρυα καὶ ἴμμλωα οεργιδίωρος ἄσει.
b Nempe dura & ossea cartilago, qualis & cor suspensum continet, ideóque cordis os vocatur.
c De hac re agitur cap. 45. lib 8. Ibi tamen nulla pumicis huius fit mentio.
d Veneficia quæ partus morantur.
e Tardantes.
f Iecur leporis
g Inflationibus ac torminibus.
h Distortas.
i Nisi fœtus mortuus sit, aut instante partu.
k Pila: θαλαττία σφαῖρα: eius meminit Galen. li. I. κατὰ τόπους, sub finem.
l Procidentes, vt & aliis fœdis odoribus.
m Quidam superstitiose conciliando somno leporis pedes nocturno pileolo alligant, λαγωὸς ἀπὸ τοῦ λάειν quidam dictum volunt: iidem & ἱερωτικ ἀπὸ τοῦ ὁρᾶν, indéque fieri vt leporis caro cibus sit ἱερωτικός: de quo extat Martialis epigramma in Lesbiam, & alterum in Alexandrum Seuerum poetæ ἀνωνύμου. Rhodig. c. 30. 26. Vide quæ notata sunt supra c. 55. li. 8.

Mira de animalibus. CAP. XX.

MIra præterea traduntur in eisdem animalibus. Vestigium equi excussum vngula (vt solet plerunque) si quis collectum reponat, singultus remedium [1] esse recordantibus quonam loco id reposuerint. Iecur [2] leporum equinæ vngulæ [a] simile esse, & [b] rumpi equos qui vestigia luporum sub equite sequantur. Talis suum discordiæ vim quandam inesse. In incendiis si fimi aliquid egeratur è stabulis, faciliùs extrahi, nec recurrere oues bouésque. Hircorum carnes virus non resipere, si panem hordeaceum eo die, quo interficiatur, ederint, laséryve dilutum biberint. Nullas verò teredinem sentire, Luna decrescente induratas sale. Adeóque nihil [3] omissum, vt leporem [4] surdum celerius pinguescere reperiamus. Animalium verò medicinas: si sanguis profluat iumentis, suillum fimum ex vino infundendum. Boum autem morbis seuum, sulphur viuum, [c] allium syluestre, [5] [d] ouum coctum: [6] omnia hæc trita in vino danda, aut vulpis adipem. Carnem Caballinam [7] discoctam, potu suum morbos mederi. Omnium verò quadrupedum morbis, capram solidam cum corio, & ranam rubetam [8] discoctas. Gallinaceos non attingi à vulpibus, qui [9] iecur animalis eius aridum ederint: vel si pellicula [10] ex ea collo inducta, galli inierint. [11] Similia in felle mustelæ. Boues in Cypro contra tormina hominum excrementis sibi mederi. Non subteri pedes boum, si priùs [e] cornua pice liquida perungantur. Lupos in agrum nõ accedere, si capti vnius pedibus infractis, cultróque adacto [12] paulatim sanguis circa fines agri spargatur: atque ipse defodiatur in eo loco, ex quo cœperit trahi. Aut si vomerem, quo primus sulcus eo anno in agro ductus sit, excussum aratro, focus Larium, quo familia conuenit, absumat: [13] ac lupum nulli [14] animalium nociturum in eo agro, quandiu id fiat. Hinc deinde reuertemur ad animalia sui generis, quæ aut placida non sunt, aut fera.

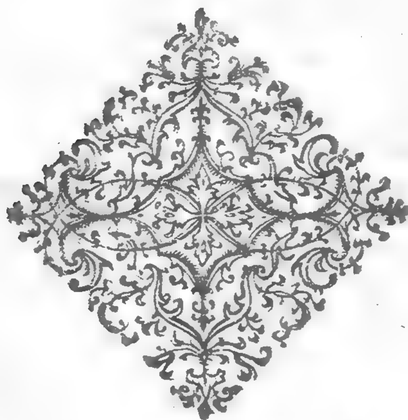
1 est. Ch.
2 luporum. Ch.

3 omissum est Ch.
4 tardum. M.
5 cum coctū. Ch vide num sit coctum an ne cùm coctum.
6 omnia hæc in Ch. non sequuntur & videntur glossema grammaticum discentis.
7 decoctā. Ch.
8 decoctas. Ch
9 iecur. Ch.
10 ex ea collo inducta. Ch. ex ea collo indita, M.
11 Similiter CH.
12 paulatim sanguinis. Ch sic pariter in illorū, dicimus quanquam semper ferè, sanguinis pro sanguis, illud habet nominandi casu.
13 ac V.
14 animali, CH.

ANNOTATIONES.

a Facultate, quę singultui medetur.
b Diffisso abdomine. Æliano c. 36. I. De animal. si casu equus lupi vestigium calcauerit, torpore corripitur. Quadrigæ incitatæ, si quis lupi talum subiiciat, ab equis eo calcato immobilis currus subsistit.
c Vlpicum. Cato.
d Ouum vnum, gallinaceum, crudum, quod integrũ deuoret. Cato. cap. 71.
e Idem Cato cap. 72.

C. PLI-

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXIX.

PROOEMIVM.

De origine medicinæ & quando primùm clinice, & quando primùm iatraleptice, & de Chrysippo & Erasistrato, & empirice, & Herophilo, & reliquis illustribus Medicis: & quoties ratio medicinæ mutata sit, & qui primus Romæ Medicus, & quando, & quid de Medicis antiqui Romani iudicauerint, & vitia medicinæ. CAP. I.

N[1]ATVRA remediorum, atque multitudo instantium ac[2] præteritorum, plura de ipsa medendi arte cogunt dicere: quanquam nõ ignarus[3] sim,[4] nullius antè hæc Latino sermone condita,[5] ancépsque lubricum esse rerum omnium[6] nouarum,[7] taliũ vtique quàm steriles gratiæ difficultates in promendo: sed quoniam occurrere verisimile est omnium qui hęc[8] cognoscant cogitationi, quonam modo exoleuerint in medicinæ vsu, quæ tam parata atque pertinentia erant:[10] mirúmque & indignum protinus subit, nullam artium inconstantiorem fuisse,[11] & etiamnum sæpius mutari, cùm sit fructuosior nulla. [a] Diis primùm inuentores suos assignauit, & cælo[12] dicauit. Nec non & hodie[13] multifariàm ab oraculis medicina petitur. Auxit deinde famam etiam crimine, ictum fulmine Æsculapium fabulata, quoniam[14] [b] Tyndariden reuocauisset ad vitam. Nec tamen cessauit narrare alios reuixisse opera sua, clara [c] Troianis temporibus, quibus [d] fama certior, vulnerum tamen duntaxat remediis. Sequentia eius (mirum dictu) in nocte densissima latuere vsque ad Peloponnesiacum bellum: tunc eam reuocauit in lucem Hippocrates, genitus in insula Coo, in primis clara ac valida, & Aesculapio dicata. Is cùm fuisset mos, liberatos morbis scribere in templo eius Dei quid auxiliatum esset, vt posteà similitudo proficeret, exscripsisse ea traditur, atque (vt Varro apud nos credit)[15] iam templo cremato, instituisse medicinam hanc, quæ [e] Clinice vocatur. Nec fuit posteà quæstus modus, quoniam [f] Prodicus Selymbriæ natus,[16] discipulus eius, instituens quam vocant [g] Iatralepticen,[17] reunctoribus quoque Medicorum ac mediastinis vectigal inuenit. Horum placita Chrysippus ingenti garrulitate mutauit, plurimúmque[18] etiam ex Chrysippo discipulus eius Erasistratus, Aristotelis filia genitus. Hic Antiocho rege sanato c. talentis donatus est à rege Ptolomęo filio eius, vt incipiamus & præmia artis ostendere. Alia factio ab experimentis se cognominans Empiricen, cœpit in Sicilia,[19] Acrone[20] Agrigentino Empedoclis Physici autoritate commẽdato. Dissederúntque eæ scholæ: & omnes eas damnauit Herophilus, in musicos pedes venarum pulsu[21] descripto per ætatum gradus. Deserta deinde & hæc secta est, quoniam necesse erat in ea literas scire. Mutata & quam posteà Asclepiades (vt retulimus) inuenerat.

1 Natura. Ch. 2 præceptorum. Ch. 3 sum Vet. 4 nulli. Ch. 5 ancépsque ac lubricũ. Ve. lubricum ancépsque. Alij Vet. 6 nouarum præceptorum. tal. Vet nouar. notiũ tal. Alij Vet. 7 nec aliquid vtique gratia, tam steriles difficultates in promendo. Vet nec aliud vtique gratia quã sterilis difficultatis in promendo. Alij Vet. & alium vtique quàm steriles gratia difficultatis in promendo. M. Omnium optimè Ch. & talium vtique tã sterilis gratia tãtæque difficultatis in promendo. 8 noscunt. Ch. 9 vsu. in Ch d. & mox pro, tam legitur, iam Lego, in medicina, quæ iam parata &c. 10 mirum & Vet. 11 aut etiam nunc, Ch. omnino melius.

12 dictauit Ch. 13 multifaria Ch. & M. 14 Thesiden Vet. 15 iam, in Ch. d. 16 è discipulis eius, instituit. Ch. 17 cultoribus quoque Ch. reunctoribus. Dal. 18 &. M. & à Ch. Vet. 19 à Creonte Vet. 20 Agragantino. Ch. 21 discreto. M.

Auditor eius Themison fuit,[22] qui quæ inter initia scripsit, illo mox [23] recedēte à vita, ad sua placita mutauit. Sed & illa [24] Antonius Musa eiusdem autoritate Diui Augusti, quem contraria medicina graui periculo exemerat. [h] Multos prætereo Medicos, celeberrimósque ex [25] iis Cassios, Calpitanos, Aruntios, Albutios, Rubrios. ccl. H-S. annua mercede iis fuere apud principes. Q. verò Stertinius imputauit principibus, quod H-S. quingenis annuis contentus esset: sexcena enim sibi quæstu vrbis fuisse numeratis domibus ostendebat. Par & fratri eius merces, à Claudio Cęsare [26] infusa est: censúsque, quanquam [27] exhausti operibus Neapoli exornata, hæredi [28] H-S. ccc. reliquere, quantùm ad eam ætatē Arūtius solus. Exortus deinde est Vectius Valens, adulterio Messalinæ Claudij Cæsaris nobilitatus, pariterque eloquentiæ assectator. [29] Is eā potentiam nactus, nouam instituit sectam. Eadem ætas Neronis principatu ad Thessalum [30] transiluit, delentem cuncta [31] maiorum placita, & rabie quadam in omnis æui medicos perorantem: quali prudentia ingenióque, æstimari vel vno argumēto abundè potest, cùm monumento suo (quod est [32] Appia via) iatronicen se inscripserit. Nullius histrionum [33] equarúmque trigarij comitatior [34] egressus in publico erat: cum Crinas Massiliensis arte geminata, vt cautior religiosiórque, ad siderū motus ex ephemeride Mathematica cibos dando, horásque obseruando, autoritate eum præcessit. Nupérque centies H-S reliquit muris patriæ, [35] mœnibus quoque aliis penè non minori summa extructis. Hi regebant fata, cùm repentè [36] ciuitatem Charmis ex eadem Massilia inuasit, damnatis non solùm prioribus Medicis, verùm & balineis: frigidáque etiam hybernis algoribus lauari persuasit. Mersit ægros in lacus. Videbamus senes Consulares vsque in [37] ostentationem rigentes. Qua de re extat etiam [i] Annæi Senecæ stipulatio. Nec dubium est, omnes istos famam nouitate aliqua aucupantes, animas statim nostras negotiari. Hinc illæ circa ægros miseræ sententiarum concertationes, nullo idem censente, ne videatur [38] accessio alterius. Hinc illa [39] infelicis monumenti inscriptio, turbâ se medicorum perisse. Mutatur ars quotidie toties interpolis, & ingeniorum Græciæ [40] flatu impellimur. Palámque est, vt quisque inter istos loquendo [41] polleat, [k] imperatorem illicò vitæ necísque fieri: ceu verò non millia gentium sine Medicis degant, nec tamen sine Medicina: sicut populus Romanus vltra sexcentesimum annum, [42] nec ipse in accipiendis artibus lentus, Medicinæ verò etiā auidus, donec expertam damnauit. Etenim [43] percensere insignia priscorum in his moribus conuenit. Cassius Hemina ex [44] antiquis autor est, primum è Medicis venisse Romam Peloponneso Archagathum Lysaniæ filium, L. Æmilio, [45] M. Liuio Coss. anno vrbis dxxxv. eíque ius Quiritium datum, & tabernam in compito Acilio emptā ob id publicè. Vulnerarium eum [46] tradunt fuisse vocatum, miréque gratum aduentum eius initio: mox à sæuitia secandi vrendíque, transisse nomen [47] in carnificem, & in tædium artem, omnésque Medicos: quod clarissimè intelligi potest ex M. Catone, [48] cuius autoritati triumphus atque Censura minimùm conferunt: tantò plus in ipso est. Quamobrem [l] verba eius ponemus. Dicam de istis Græcis suo loco, Marce fili, quid Athenis exquisitum habeam, & quod bonum sit [49] eorum literas inspicere, non perdiscere. Vincam nequissimum & indocile genus illorum: & hoc puta vatem dixisse: [50] Quandocunque ista gens suas literas dabit, omnia corrumpet. Tum etiam magis, si Medicos suos huc mittet. Iurarunt inter se barbaros necare omnes Medicinâ. Sed hoc ipsum [51] mercede faciunt: vt fides iis sit, & facilè disperdant. Nos quoque dictitant barbaros, & spurciùs nos, quàm alios [m] opicos, appellatione fœdant. [52] Interdixi tibi de Medicis. Atque hic Cato dcv. anno vrbis nostræ obiit, lxxxv. suo, ne quis illi defuisse publicè tempora, aut priuatim vitæ spatia ad experiendum arbitretur. Quid ergò? damnatam ab eo rem vtilissimā credimus? Minimè hercule, subiicit enim qua medicina & se & coniugem vsque ad longam senectam perduxerit, iis ipsis scilicet, quæ nunc nos [54] tractemus. Profitetúrque esse cōmentarium sibi, quo medeatur filio, [55] seruis familiaribus, [55] quem nos per genera vsus sui differimus. Non rem antiqui damnabant, sed artem. Maximè verò quæstum esse [56] immani pretio vitæ [57] recusabat. Ideò templum Æsculapij, etiam cum reciperetur is Deus, [n] extra vrbem fecisse, iterúmque in insula, traduntur. Et cùm Græcos Italia pellerent, diu etiam post Catonem excepisse Medicos. Augebo [58] prouidentiam illorum. Solam hanc artium Græcarum nondum exercet Romana grauitas in tanto [59] fructu, paucissimi Quiritium attigere, & ipsi statim ad Græcos [60] transfugæ: imò verò autoritas aliter quàm Græcè eam tractantibus, etiam apud imperitos expertésque linguæ, non est. Ac minùs credunt, quæ ad salutem suam pertinent, si intelligunt. Itaque hercule in hac artium sola euenit, vt cuicūque Medicum se [61] professo statim credatur, cùm sit periculum in nullo mendacio maius. Non tamen illud intuemur: adeò blanda est sperandi pro se cuique dulcedo. Nulla præterea lex, quæ puniat [62] inscitiam capitalem, nullum exemplum vindictę. Discunt periculis nostris, & experimenta per mortes agunt: Medicóque tantum hominem occidisse impunitas summa est. Quinimo transit [63] conuitium, & intemperantia culpatur: vltróque qui periere arguuntur. Sed [o] decuriæ pro more censuris principum examinantur: inquisitio [p] per [64] parietes agitur: & qui [q] de nummo iudicet, à Gadibus columnísque Herculis [65] accersitur: [r] de exilio verò [66] non nisi die xl. quinque electis viris datur tabella. [s] At de [67] iudice ipso quales in consilium eunt, statim occisuri? Meritò, dum nemini nostrûm libet scire, quid saluti suę opus sit. [t] Alienis pedibus ambulamus: alienis oculis agnoscimus: aliena memoria salutamus: aliena viuimus opera. Perierúntque rerum naturę pretia & vitæ argumenta. Nihil aliud pro nostro habemus, quàm delicias. Nō deferam Catonem [68] tam ambitiosę artis inuidiæ à me

ue in ita sit: clemente vt ia sua & placita mutauit. Ch.
23 excedēte è vita V.
24 eiusdem Ant. Mu. autor Aug. Dal.
25 his Cassios, Capetanos, Arbuntios, Rubrios: ducenaquinquagena his annuales mercedes fuêre Ch.
26 effusa V.
27 exhaustis opibus. M. exhausti operis Neapolis hæredi Ch.
28 sestertia trecenta. Hermol. sestertiū trecenties. Budæus.
29 Is & pot. Alij.
30 transiit. Vet.
31 maiorū, in Ch d.
32 in App. Vet.
33 equorúmque. Ch.
34 cor. in publicū. V. regressus è publico. Alij V.
35 mœnibusque. Ch.
36 ciuitate. M. Chermis. Ch leg. ciuitatem Marcus Charmis.
37 ostentione. Ch.
38 assertio. M.
39 infelix. Ch.
40 fastu. V.
41 pollet. V. valeat. Ch.
42 neque. M. & Ch.
43 recensere. Ch.
44 antiquissimis. Ch.
45 L. M. Iulio. Ch.
46 fuisse credūt, miréque. Ch.
47 in carnifices. Ch.
48 cui tanta ritatis. Aliq.
49 illorum. Ch.
50 Quandoque. Ch.
51 mercedes faciunt. Ch.
52 Interdicet tibi. Vet.
53 tractemus. M. tractamus. Dal.
54 quæ nunc nostra scitamus. Ch.
55 seruisque. V.
55 quæ nos & ediferimus. nos & edigerimus. Ch.
56 immani. V. immani pretio. Alij. V. manipretio. Ch.
57 recusabant. M. & Ch.
58 prudentiam. V.
59 fructu. Quiritum pauciss. Ch.
60 transfugere.
61 profitenti. M.
62 inscitiā eam capitatem nullum exempl. Ch.
63 in ciuit. Vet.
64 parietes. Vet. patres. Alij Vet.
65 arcessitur. CH.
66 non nisi xiv. c. electis. Ch.
67 medico ipso & censura Vet.
68 Sicam ambitiose. Ch.

diæ à me obiectum, aut Senatum illum qui ita censebat, idque non criminibus artis arreptis, vt aliquis expectauerit. Quid enim [69] venenorum fertilius, aut vnde plures testamentorum insidiæ? Iam verò & adulteria etiam in principum domibus, vt Eudemi in Liuia Drusi Cęsaris: item Valentis, in qua dictum est regina. Non sint artis ista, sed hominum. Non magis hæc vrbi timuit Cato, vt equidē credo, quā reginas. Ne auaritiam quidem arguam, rapacésque nundinas [70] pendentibus fatis, & [u] dolorum indicaturam, ac mortis arrham, aut [x] arcana præcepta. Squamam in oculis [71] [y] emouendam potiùs, quàm extrahendam: per quæ effectū est, vt nihil magis prodesse videretur, quàm multitudo grassātium. Neque enim pudor, sed æmuli pretia summittunt. Notum est ab eodem Charmide vnum ęgrum ex prouincialibus H-S. ducentis [72] conductum: Alconti vulnerum Medico H-S. C. damnato ademisse Claudiū principē. Eidémq; in Gallia exulanti, & deinde restituto acquisitum nō minùs intra paucos annos. Et hæc personis imputetur. Ne fęcē quidem aut inscitiā eius turbæ arguamus, ipsorúmq; [73] intemperantiam in morbis, aquarum calidarū diuerticulis: imperiosam inediā, & ab iisdem deficientibus cibos sæpiùs die ingestos, mille prætereà pœnitentiæ modis, culinarū etiam pręceptis & vnguētorū misturis, quando nullas omisere vitæ illecebras. Inuehi peregrinas merces, conciliaríque [74] [z] extrema pretia, displicuisse maioribus crediderim equidem, non tamen hoc Catonē prouidisse, cùm damnaret artem. Theriace vocatur excogitata compositio luxurię. Fit ex rebus externis, cùm tot remedia dederit natura, quæ singula sufficerent. [75] Mithridaticū antidotū ex rebus liiii. componitur, interim nullo pondere æquali, & quarundā rerū [76] sexagesima denarij vnius imperata. Quo Deorū [77] perfidiā istā mōstrante? Hominum enim subtilitas tanta esse non potuit. Ostentatio artis & portentosa scientiæ vēditatio manifesta est. Ac ne ipsi quidem illam nouere. Comperíque vulgò pro cinnabari Indica in medicamēta minium addi, inscitiâ nominis, quod esse venenum docebimus inter pigmenta. Verùm hęc ad singulorum salutem pertinent. Illa autem, quæ timuit Cato, atque prouidit, innocentiora multò & parua [78] opinatu, quæ proceres artis eiusdem in semetipsis fatentur. Illa perdidere imperij [79] mores, illa quæ sani patimur, luctatus, ceromata, ceu valetudinis causa instituta, balineę ardentes, quibus persuasere in corporibus cibos coqui, vt nemo non minùs validus exiret, obedientissimi verò efferrentur. Potus deinde ieiunorum ac vomitiones, & rursus [80] perpotationes, ac [A] pilorum euiratio instituta resinis eorum: Itémque pectines [81] in fœminis quidem publicati. [82] Ita est profectò, lues morum, nec aliunde maior, quàm è medicina, vatem prorsus quotidie facit Catonem, & oraculum: Satis esse ingenia Græcorum inspicere, non perdiscere. Hæc fuerint dicēda pro Senatu illo, sexcentísque populi Romani annis aduersus artem, in qua conditione insidiosissima autoritatem pessimis boni faciunt: simul contra attonitas quorundam persuasiones, qui prodesse

69 veneno. M.
70 immēdē tibus. Vet.
71 remouēdam. Vet. emouēdam Alij Vet.
72 recondu ctum. Ch.
73 intemperiem Vet.
74 externo pretio. Vet. externa pretia. Alij & Ch.
75 Mithridatium. Ch.
76 parte sexag. Vet.
77 per fidē ista. Ch.
78 opinato. Ch.
79 mores, qua. Vet.
80 superpotationes. Vet.
81 in, Vet. ł.
82 Ista pro fectò lues. Vet.

nisi pretiosa non putant. Neque enim dubitauerim, aliquibus fastidio futura quæ dicentur animalia: at nō Virgilio [83] fuit nominare formicas nulla necessitate, & curculiones, ac lucifugis congesta cubilia blattis: non Homero [B] inter prælia Deorum improbitatem muscæ describere: non naturæ gignere ista, cùm gignat hominem. Proinde causas quisque & effectus, non res, æstimet. Ordiemur autem à [84] confessis, hoc est, lanis ouísque, vt obiter rebus præcipuis honos in primis perhibeatur. Quædam etiam [85] si alienis locis, tamen obiter dici necesse erit. Nec [86] deerat materiæ pōpa, si quicquam aliud intueri liberet, quàm fidem operis. Quippe inter prima proditis etiā ex cinere phœnicis nidóque medicinis, ceu verò id certum esset, atque non fabulosum. Irridere est, vitæ remedia post millesimum annum reditura monstrare.

83 nefas fuit. Cod. aut.
84 concessis Vet.
85 sic Ch.
86 deesset. M.

ANNOTATIONES.

a Videlicet Apollini & Æsculapio, Agenorē & Cheironem medicinam primos fecisse scribit Plutarchus in Symposiacis lib. 3. Quæst. 1.

b Thesidem Hippolytum Thesei & Hippolytes reginæ Amazonum filium, ab equis discerptum Plutarchus in Parallelis hist. 34.

c Machaone & Podalyrio Æsculapij filiis in eam expeditionem profectis.

d Celsus in procœmio.

e Cubicularia, lectularia, sic dicta ab inuisendis & tractandis ægris decumbentibus.

f Herodicus apud Plutarchum ex Platone, libro De iis qui serò à numine puniuntur.

g Vnguentariam, quæ frictionibus, ac oleorum illitu morbos curat, & bonam valetudinem tuetur. Athleticam medicinæ addidisse Plutarchus scribit.

h Mirum inter medicos famosos præteritum Craterum, de quo Cicero multis locis ad Atticum. Persius,

Sed quid opus Cratero magnos promittere mōtes?

Horat.

Non est cardiacus, Craterum dixisse putato,
Hic æger.--

Porphyrius lib. περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων, memorata etiam rara historia serui eius, qui, cùm caro ab ossibus discederet & deflueret nouo inauditóque morbo, esu viperæ in modum piscis præparatæ sanatus est. Victorius cap. 12 9.

i Lib. 7. epistol. ad Lucilium. *Memor artificij mei veteris, frigidæ cultor, mitto me in mare, quo modo psychroloutem decet, gausapatus.* Et rursum lib. 12. *Ille tātus psychroloutes, qui Calend. Ianuariis euripum salutabā, qui anno nouo quemadmodū scribere, legere, dicere aliquid, sic auspicabar in Virginem desilire, primùm ad Tiberim transtuli castra.* Horat. 1. lib. epist. ad Vallam.

--gelida dum perluor vnda
Per medium frigus.-

Eò pertinet iocus Plauti in Rudente,

Ædepol Neptune es balneator frigidus,
Cum vestimentis, posteaquam abs te abij, algeo.

k Est apud Iurisconsultos Alpheni responsum de patrono medico, qui sperabat, si liberti sui medicinā nō facerēt, multò plures imperātes sibi habiturum: quo ex loco medicis ægros, non ægris medicos imperare colligunt. Medico sane magis imperium conuenit, merces tamen, cuius gratia circumambulat, dum ęgros inuisit, autoramentum quoddam seruitutis est. Quinetiam blandiri & assentari ægris, magnásque non rarò molestias deuorare vt ipsis morigeretur, velut quædam vis ac necessitas est: non secus, ac si regis tyrannive subesset imperio. Huc pertinet locus Senecę c. 16. 6. de Benef. *Quare medico & præceptori plus quiddā*

debeo, nec aduersus illos mercede defungor? quia ex medico & præceptore in amicum transeunt, & nos non ante quàm vendunt obligant, sed benigna & familiari voluntate. Itaque medico, qui nihil amplius quàm manum tãgit, & me inter eos quos perambulat ponit, sine vllo effectu facienda vitandáque præcipiens, nihil amplius debeo, quia me non tanquam amicum vidit, sed tanquam imperatorem. Duarenus cap.54.1.Anniuerſ.

l Hæc epistolis, quarum mentio apud Sextum Pompeium.

m Opicus ἀρρητοποιός, cui os spurcum. Opici populi Italiæ fuerunt inhonesti, & obscœni, vt in vitium nomen abierit. Ausonius Eunum liguritorem magistrum, opicum vocat. Turn.c.12.li.10.Aduersar.

n Vide caussas apud Plutarchum in Quæst. Roman. quæst.94.

o Erant Romæ decuriæ quinque, in singulis 100. ciues, qui iudices, non equites dicti. Constitutum erat, ne cui ius id esset, nisi cui ingenuo ipsi, patri, auóque paterno sestertia cccc. census esset. Eius principum censura fiebat examẽ, & inquisitio per parentes (sic enim legendũ, non parietes) agebatur. Vide infrà c.1.li.33.

p Vel, per parentes, vt diximus: vel, per partes. Quintilianus lib.5. Centumuiralium partes in hastas duas diuisas memorat. Cognoscebant autem Centumuiri de hereditatibus, quacunque de causa peterentur, siue ab intestato, inofficioso, iniusto, falso testamento. Hæreditatis petitionem Centumuirale iudicium vocat Iustinianus l.vlt.C.de hæred.pet. Diuidebatur in partes, siue hastas, siue consilia, siue tribunalia (tot enim nominibus vtebantur) duas, vel quatuor, pari numero iudicum constantes. Plinius lib.6.Epist. *Quadruplici iudicio bona paterna repetebat. Cedebant iudices centum & octoginta: tot enim quatuor consiliis conscribũtur.* Et paulò post, *Duobus consiliis vicimus, totidem victi sumus.* Marcellus l.si pars.de inoff. testam. Papinianus l.cùm filius.de legat.2. Cũ filius diuisis tribunalibus actionem inofficiosi matris pertulisset, atque ita variæ sententiæ iudicum extitissent. Reginaldus.

q Ait æris Tribunos non temere legi & creari, sed magna cum diligentia & iudicio, vt potius à Gadibus columnísque Herculis, id est, ab vltimis terris, orbísque finibus accersantur. Vide Ascon. Pædianum.

r Certus is magistratus non fuit, vt Triumuirorum Capitolium. Eligi ex Senatu veteri instituto solebant. Honorius & Theodosius posteà sortitò ad criminalium caussarum iudicia vocari iusserunt, & de summis optimos legi. Nomine reorum delato & recepto, trigesimo post die iudex dabatur, qui quadragesimo tandem reum de tabula vel damnabat, vel absoluebat. Vide Pithœum cap.19.lib.2.Aduersar.

ſ De medico ipso (quem translatè iudicé vocat, quia ægrum iudicat & morte damnat) statim occisuro (ita enim reponendum) nulli consultant, & peritiæ periculum faciunt.

t Lecticarios, anagnostas, & noméclatores exprobrat.

v Pactam cum ægris pecuniam, vt eorum dolores sedentur.

x παράδοξα, vulgi fidem & opinionem excedentia, quę non nisi ingenti pretio euulgantur, aut communicantur.

y Deorsum pellendam acu.

z Idem argumentum tractatur, sed pressiùs, capit.1. lib.24.

A Hoc παρατιλμὸν καὶ πίττωσιν vocant Græci, qua μαλθακοὶ, id est, molles euirantur & vulsi fiunt. Virilitatis autem etiam signum & indicium pili. Resina autem pilari solitos olim nunc molles & effœminatos viros, nunc quibusdam sacris addictos, vt Isidis caluos, ex veterum scriptis manifestissimum est. Iuuenalis,

-- resinata iuuentus.

Martialis,

Nec plena turpi matris olla resina,
Sum manianæ quæ pilantur v xores.

Idem,

Nuntiat octauam Phariæ sua turba iuuencæ,
Atque pilata redit jámque, subitque cohors.

B Iliados,

Τὴν δ' αὖ ἀκομμένα θεὸς ἱερὸν ξυνελαύνει
Θάρσος αὐτοὶ ἔχουσα.

De medicinis lanarum. CAP. II.

LAnis autoritatem veteres Romani etiam religiosam habuere,[a] postes à nubentibus [1]attingi iubentes. Prӕterque cultum & tutelam contra frigora,[b] succidæ plurima præstãt remedia ex oleo vinóque aut aceto, prout quęque mulceri mordeuíve opus sit, & astringi laxaríve, luxatis membris, dolentibúsque neruis impositæ, & crebrò [c] suffusæ. Quidam[2] etiam salem admiscent luxatis. Alij cum lana rutam tritam adipémque imponunt. Item contusis tumentibúsque. Halitus quoque oris gratiores facere traditur, confricatis dentibus atque gingiuis admisto melle. Prodest & phreneticis suffitu. Sanguinem in naribus sistit cum oleo rosaceo,[3] & alio modo indita auribus obturatis spissius. Quin & hulceribus vetustis imponitur cum melle. Vulnera ex vino, vel aceto, vel aqua frigida & oleo expressa sanat. Arietis vellera lota frigida ex oleo madefacta, in muliebribus malis inflãmationes vuluæ sedãt. Et si procidant, suffitu reprimunt.[4] Succida lana imposita subditáque mortuos partus euocat. Sistit etiam profluuia [5] earum. At canis rabiosi morbus inculcata post diem septimũ soluitur. Reduuias sanat ex aqua frigida. Eadé nitro, sulphure, oleo, aceto, pice liquida [6] feruentibus tincta, quàm calidissima imposita bis die, lumborum dolores sedat. Sanguinem[7] sistit ex ariete succida, articulos extremitatum [d] prælignas. Laudatissima omnis è collo, natione verò Galatica, Tarentina, Attica, Milesia. Succidã imponunt & desquamatis, percussis, liuidis, incussis, collisis, contritis, deiectis, capitis & aliis doloribus, stomachi inflammationi ex aceto aut rosaceo. Cinis eius illinitur attritis, vulneratis, ambustis. Et in oculorũ medicamẽta additur: itẽ in fistulas auréſque suppuratas. Ad hæc detonsam eam,[8] alij verò euulsam decisis summis partibus siccant, carpúntque, & in fictili crudo componunt, ac melle perfundunt [9] vtrunque. Alij assulis tedæ subiectis, & subinde interstratis, oleo aspersam accendunt, cinerémque in labellis aqua addita confricant manu, & considere patiuntur, idque sæpius mutantes aquam, donec linguam astringat leniter, nec mordeat. Tum cinerem reponunt. [e] Vis eius [10] septica est, efficacissiméque genas purgat. Quin ipsæ sordes pecudum sudórque feminum & alarum adhærentes lanis (œsypum vocant) innumeros propè vsus habent. In [f] Atticis ouibus genito palma. Fit pluribus modis, sed probatissimum, lana ab his partibus recenti concerpta, aut quibuscunque sordibus succidis primùm collectis, [11] ac lento igni in æneo [12] vase subferuefactis & refrigeratis, pinguíque quod [13] supernatet, collecto in fictili vase, iterúmq; decocta priori materia: quæ pinguitudo vtraque frigida aqua lauatur, & in linteo [14] [g] siccatus, ac Sole torretur, donec candida fiat ac translucida. Tum in.

1 eá cingi. Lips.
2 & M.
3 & alio medico indit. M.
4 Succida lana & c. euocant. Ch.
5 vuluarũ. M.
6 feruescẽtibus. Ch.
7 Sistit & sanguinem. Ch.
8 alij euulsam. Ch.
9 vtrúnque V. & Dros.
10 smectica est. Dios.
11 & V.
12 vase, in Ch d.
13 supernatet. Ch.
14 siccatur. Vet.

Tum in stannea pyxide conditur. Probatio autem, vt sordium virus oleat, & manu fricante ex aqua non liquetur, sed albescat vt cerussa. Oculis vtilissimum contra inflammationes [h] genarúmque callum. Quidam in testa torrent, donec pinguedinem amittat, vtilius tale existimantes erosis & duris genis, angulis scabiosis & lachrymantibus. Hulcera non oculorum modò sanat, sed oris etiam & genitalium, cum anserino adipe. Medetur & vuluæ inflammationibus, & sedis rhagadiis & condylomatis cum meliloto ac butyro. Reliquos vsus eius suo loco digeremus. Sordes quoque caudarum concretæ in pilulas, ac siccatæ per se tusæque in farinam & illitæ dentibus mirè prosunt, etiam labantibus, gingiuísque, si carcinoma serpat. Iam verò pura vellera aut per se imposita [i] cæcis doloribus, aut accepto sulphure: & cinis eorum genitalium vitiis. Tantúmque pollent, vt medicamentis quoque superponantur. Medentur ante omnia & pecori ipsi, si fastidio non pascatur. Cauda enim quàm arctissimè præligata, euulsa inde lana, statim vescuntur. Tradúntque quod extra nodum sit è cauda præmori.

ANNOTATIONES.

a AEdium, in quas accedebat sponsa, ianua, marito illam operiente, lana cingebatur & coronabatur, lauróque multa ornabatur: postes etiã vittis laneis contegebantur, quas ab introgressa tangi mos erat, & adipe suillo oleóque, vel lupino vngi, ne quid veneficium aut pestilens domui noceret: qua superstitione & magi felle nigri canis domos suffiebant, genitale sub limine defodiebant. Alex. ab Alex. cap. 5. 2. Scribit idem ibidem, Sponsas, cùm ex domo patris ad maritum prodibant, colum lana cõptam & fusum cum stamine gestare solitas. Quod testatur & Plutar. ἡ νύμφη, inquiens, εἰσφέρει μὲν ἠλακάτην, καὶ τὴν ἄτρακτον: additque quod propius huic loco est, ἐρίῳ δὲ τὴν θύραν περιστέφει τοῦ ἀνδρός. Nec prætereundũ quod tradit Rhodig. cap. 14. lib. 27. in lanata pelle nouas nuptas sedere solitas, vel more vetusto, quòd priscis temporibus in pellium stratis dormirẽt: vel quòd lanificiũ viro præstituras se eo symbolo pollicerentur. Plinius hîc tacet cingulum ex ouis lana factum, quod nouæ nuptæ in lecto vir soluebat: apud Verrium Flaccum.

b Succidam lanam oscam Varro à Næuio dici tradit, Festus & solocem.

c Olei, aceti, vini liquore.

d Vinculis adstrictione valida dolorem excitantibus.

e Pœni editorum infantium venas in capite lana succida inurunt, vt defluentem pituitam sistant. Pari consilio AEthiopes statim natorum frõtem vrunt, vt capitis & oculorum superuacuum humorem exsiccent. Alex. ab Alex. cap. 25. lib. 2.

f Quæ thymo pascuntur.

g An, saccatur? vt lib. 20. cap. 19. id est, per colum transmittitur. Dioscorides tamen habet, in fictilem patellam coniici, quæ aquam calidam habeat: linteo vas operiri, insolari, donec candida fiat & satis crassa.

h Ciliorum τῶν βλεφάρων.

i Internarum partium, vel quorum causa ignoratur.

De ouorum natura. CAP. III.

LAnæ habent & cum ouis societatem simul fronti impositæ contra epiphoras. Non opus est eas in hoc vsu [a] radicula esse curatas: neque aliud, quàm candidum ex ouo, infundi ac pollinem thuris. Oua per se infuso candido oculis epiphoras cohibent, vrentésque refrigerant. Quidam cum croco præferũt, & pro aqua miscent collyriis. Infantibus verò contra lippitudines vix aliud [1] remedium est, butyro admisto recenti. Eadem cum oleo trita ignes sacros leniunt, betæ foliis superilligatis. Candido ouorum in oculis & pili reclinantur Hammoniaco trito admistóque. Et vari in facie cum pineis nucleis, ac melle [2] modico. Ipsa facies illita Sole non aduritur. Ambusta aquis si statim ouo occupentur, pustulas non sentiunt. Quidam admiscent farinam hordeaceam, & salis parùm. Hulceribus verò ex ambusto cum candido ouorum tostum hordeum & suillo adipe, mirè prodest. Eâdem curatione ad sedis vitia vtuntur: infantibus quidem, etiam si quid ibi [3] procidat. Ad pedum rimas ouorum candido decocto cum cerussæ denariorum duûm pondere, pari spumæ argenti, myrrhæ, exiguo deinde vino. Ad ignem sacrum, candido ouorum trito cum amylo. Aiunt & vulnera candido glutinari, calculósque pelli. Lutea ouorum cocta vt indurescant, admisto croco modicè, item melle & lacte mulieris illita, dolores oculorum mitigant. Vel cum rosaceo & mulso lana oculis imposita, vel cum trito apij semine ac polenta in mulso illita. Prodest & tussientibus per se luteum deuoratum liquidum, ita vt dentibus nõ attingatur: thoracis distillationibus, faucium scabritiæ. Priuatim contra hæmorrhoidum morsum illinitur, sorbetúrq; crudum. Prodest & renibus, vesicæ rosionibus exhulcerationibúsque, & cruenta excreátibus. Quinque ouorum lutea in vini hemina cruda sorbẽtur dysentericis, cũ [4] iure putaminis sui & papaueris succo [5] ac vino. Datur cœliacis cum vuæ passæ pinguis pari pondere, & [6] malicorio, per triduũ æquis portionibus. Et alio modo lutea ouorum trium [7] lardi veteris & mellis quadrantibus, vini veteris cyathis tribus trita ad crassitudinem mellis, & cùm opus sit, auellanæ nucis magnitudine ex aqua pota. Item ex oleo fricta terna, totis ouis pridie maceratis in aceto. [8] Sic & lienicis. Sanguinem autem reiicientibus cum tribus cyathis musti. Vtuntur iisdem ad liuentia, si vetustiora sint, cum bulbis ac melle. Sistunt & menses mulierum cocta, [9] & ex vino pota & inflationes quoque vuluæ cruda cum oleo [10] ac vino illita. Vtilia sunt & ceruicis doloribus cum anserino adipe & rosaceo. Sedis etiã vitiis [11] durata igni, & calore quoque prosint. Et condylomatis cum rosaceo. Item ambustis durata [12] ex aqua, mox in pruna putaminibus exustis, tum lutea ex rosaceo illinuntur. Fiunt & tota lutea, quæ vocant schista, cùm triduo [13] incubata tolluntur. Stomachum dissolutum confirmant [b] pulli ouorum cum gallæ dimidio, ita ne ante duas horas alius cibus sumatur. Dant & dysentericis pullos in ipso ouo decoctos, admista vini austeri hemina, & pari modo olei polentæque. Membrana putaminis detracta siue crudo, siue cocto, labiorum fissuris medetur. Putaminis cinis in vino potus, sanguinis eruptionibus. Comburi sine membrana

1 remediũ conuenientius est. Vet.
2 mixto. Ch. modico tollunt ir. Vet.
3 procidat. Ch.
4 cinere. Chiff. mira. M. forsan, farina, puluere. Vet.
5 aut vino. Vet.
6 malicorij. M. & Ch.
7 cum lardi. Vet. laridi. Ch.
8 Sic & illita lienicis. Vet.
9 & in eo vino. Ch.
10 aut. Ch.
11 indurata. Ch.
12 in. Ch.
13 incubita Ch.

oportet: sic fit & dentifricium. Idem cinis & mulierum menses cum myrrha illitus sistit. Firmitas putaminum tanta est, vt recta nec vi nec pondere vllo frangantur, nec nisi [14] paululum inflexa rotunditate. [15] Tota oua adiuuant partum, cum ruta, & anetho, & cumino pota [16] ex vino. Scabiem corporum ac pruritũ oleo & cedria mistis tollunt. Hulcera quoque humida in capite cyclamino admisto. Ad puris & sanguinis excreationes ouum crudum cum porri sectiui succo, paríque mensura mellis Græci calefactum hauritur. Dantur & tussientibus cocta & trita cum melle, & cruda cum passo oleíque pari modo. Infunduntur & virilitatis vitiis singula cum ternis passi cyathis, amylíque semuncia à balineis. Aduersus ictus serpentium cocta tritáque adiecto nasturtio illinuntur. Cibos quot modis iuuent notum est, cùm transmeent faucium tumorem, calfactúque obiter foueant. Nullus est alius cibus, qui in ægritudine [17] alat, neque oneret, simúlque [18] vim potus ac cibi habeat. Maceratorum in aceto molliri diximus putamen. Talibus cum farina in [19] pane subactis cœliaci recreantur. Quidam ita resoluta in patinis torreri vtilius putant. Quo genere non aluos tantùm, sed & menses fœminarum sistũt, aut si maior sit impetus, cruda cum farina [20] ex aqua hauriuntur, & per se lutea ex iis [21] decocta in aceto, donec indurescant: iterúmque cum trito pipere [22] torrentur ad cohibendas aluos. Fit & dysentericis remedium singulare, ouo effuso in [23] fictili nouo, eiusdémque oui mensura, vt paria sint omnia, melle, mox aceto, item oleo, cõfusis crebróque permistis. Quo fuerint ea excellentiora, hoc præsentius remedium erit. Alij eadem mensura pro oleo & aceto [24] resinam adiiciunt rubentem, vinúmque: & alio modo temperant, olei tantùm mensurâ pari, pineíque corticis duabus sexagesimis denariorum, [25] vna eius quod [26] rhus diximus, mellis obolis quinque simul decoctis, ita vt cibus alius post quatuor horas sumatur. Torminibus quoque multi medentur, oua bina [27] cum aliis piscis quatuor [28] vnà atterendo, vinique heminæ calefaciendo, atque ita [29] potui dando. Et nequid desit ouorum gratiæ, candidum ex his admistum calci viuæ glutinat vitri fragmenta. Vis verò tanta est, vt lignum perfusum ouo non ardeat, ac ne vestis quidem contacta aduratur. De gallinarum autẽ ouis tantùm locuti sumus, cùm & reliquarum alitum restent magnæ vtilitates, sicut suis locis dicemus. Præterea est ouorum genus in magna Galliarum fama, omissum [30] Græcis. Angues innumeri æstate conuoluti, saliuis faucium corporúmque spumis artificio complexu [31] glomerantur, [32] anguinum appellatur. Druidæ sibilis id dicunt in sublime iactari, sagóque oportere intercipi, ne tellurem attingat. Profugere raptorem equo: serpentes [33] enim insequi, donec arceantur amnis alicuius interuentu. Experimentum eius esse, si contra aquas fluitet vel auro vinctum. Atque, vt Magorum solertia occultandis fraudibus sagax, certa Luna capiendum censent, tanquam congruere [c] operationem eam serpentium humani sit arbitri. Vidi equidem id ouum magnitudine ...

14 paulum. Ch.
15 Tosta. Ch. non probo.
16 è vino. Ch.
17 magis alat. Vet.
18 vini vsum. M.
19 panem. Ch.
20 &. Ch.
21 decoctorum. Ch.
22 torreantur. Ch.
23 fictile nouum. Vet.
24 rhu adiiciunt rubẽs. Vet.
25 vua eius Vet.
26 rhum. Ch.
27 cum alij spicis. Quidam legunt ex Vet. cod.
28 vnà terendo. Ch.
29 potando. Ch.
30 à Græcis. Vet.
31 glomerati generãt id quod ang. Alij.
32 ouum appellantũ. Ch.
33 eum. Ve.

li orbiculati modici magnitudine, crusta cartilaginis, velut acetabulis brachiorum polypi crebris, insigne Druidis. Ad victorias litium ac regum aditus mirè laudatur: tantæ vanitatis, vt habentem id in lite in sinu equitem Romanum [34] è Vecontiis, à Diuo Claudio principe interemptum non ob aliud sciam. Hic tamen complexus anguium & [35] efferatorum concordia, [36] causa videtur esse, quare exteræ gentes [d] caduceum in pacis argumentis circundata effigie anguium fecerint. Neque enim [e] cristatos esse in caduceo mos est. De anserum ouis magnæ vtilitatis, ipsóque ansere dicturi hoc in volumine, debemus honorem & Comagenorum clarissimæ rei. Fit ex adipe anserum, alioquin celeberrimi vsus est ad hoc in Comagene Syriæ parte cum cinnamo, casia, pipere albo, herba quæ [f] Comagene vocatur, obrutis niue vasis, odore iucundo, vtilissimum ad perfrictiones, conuulsiones, cæcos [37] ac subitos dolores, omniáque quæ acopis curantur, vnguentúmque pariter ac medicamentum est. Fit & in Syria alio modo, adipe auiũ curato, vt diximus, additis & erysisceptro, xylobalsamo, phœnice elate, item calamo, singulorum pondere, qui sit adipis, cum vino bis aut ter [38] subferuefactis. Fit autem hyeme, quoniam æstate non [39] glaciatur, nisi accepta [g] cera. Multa præterea remedia sunt ex ansere, quod miror, æquè quàm [40] capris. Nanque anser coruúsque ab æstate in autumnum morbo conflictari dicuntur. De anserum honore, quẽ meruere Gallorum in Capitolium ascensu deprehenso, diximus.

34 euocatũ, à Diuo &c. M. euocantem Ch.
35 frugiferorum concordia. Ch.
36 in causa. Ch.
37 aut. Ch.
38 subferuefactum Ch.
39 glaciatur. Vet.
40 pâcharu. Ch.

ANNOTATIONES.

a τῷ στρουθίῳ. Nam, vt Dioscorides ait, τούτῳ ἐριοπλύται χρῶνται πρὸς κάθαρσιν τῶν ἐρίων. Quidam inepte legit, rudicula.

b Oua suo pullo plena, resiccata, & in puluerem trita.

c Oui partum, anguium saliuationem.

d τὸ κηρύκειον, τὴν κηρυκίνην ῥάβδον. Multa de caduceo Rhodig. cap. 16. 21. multa Macrobius in Saturnal. Serpentes eos binos in summa caducei parte spinis circumplexos fuisse, tamen quàm aduersa sibila efflantes: ὄφεις κατὰ ἀντιγλωττίζοντας, καὶ ἐμπεπλεγμένους, Græci narrant, τὸ σπονδοφόρον, ἐκεχειροφόρον, εἰρηνοδόκον, fœcialium insigne, ac legatorum qui de pace facienda, contrahendo fœdere, paciscendis induciis mittebãtur. Hãd. Iun. cap. 20. 5.

e Cristati quidam angues sunt. Crista galearum & cassidum ornamentum & insigne est. Si ergo caducei angues cristati forent, magis bellum indicarent, quam pacem.

f Syriacam nardum esse putant: alij comacum Theophrasti.

g Quæ odoris suauitatem minuit.

Remedia de cane, & ex animalibus quæ placida non sunt, sed fera, & ex volucribus, & contra morsus phalangiorum. CAP. IV.

Eadem de causa [a] supplicia annua canes pendunt inter ædem Iuuentutis & Summani, viui [b] in furca sambucea arbore fixi. Sed plura de hoc animali dici cogunt priscorum mores. Catulos lactentes adeò puros existimabant

bant [c] ad cibum, vt etiam placandis numinibus [d] hostiarum vice vterentur his. Genito manè catulo res diuina fit, & in cœnis Deûm etiamnum ponitur catulina. [e] Aditialibus quidem epulis celebrem fuisse, Plauti fabulæ indicio sunt. Sanguine canino contra toxica nihil præstantius [1] putatur. Vomitiones quoque hoc animal monstrasse homini videtur. Et alios vsus ex eo mirè laudatos referemus suis locis. Nunc ad [2] statutum ordinem pergemus. Aduersus serpentium ictus efficacia habentur, fimum pecudis recens in vino decoctum illitúmque: mures dissecti & impositi, quorũ natura non est spernenda, præcipuè in assensu siderum (vt diximus) cum lumine lunæ fibrarum numero crescente [3] ac decrescente. Tradunt magi, iocinere muris dato porcis in fico, sequi dantem id animal. In homine quoque similiter valere, sed resolui cyatho olei poto. Mustelarum duo genera: alterum syluestre. [4] Distant magnitudine. Græci [f] vocant ictidas. Harum fel contra aspides dicitur efficax, [g] cæterò venenũ. Hæc autem quæ in domibus nostris oberrat, & catulos suos [h] (vt autor est Cicero) quotidie transfert, [i] mutátque sedem, [k] serpentes persequitur. Ex ea inueterata sale denarij pondus [5] in cyathis tribus datur [6] percussis, aut ventriculus coriandro fartus inueteratúsque & in vino potus. Et catulus mustelæ etiam efficacius. Quædam pudenda dictu tanta autorum asseueratione commendantur, vt præterire fas non sit. Siquidem illa concordia rerum, aut repugnantia, medicinæ gignuntur: veluti cimicum animalis fœdissimi, & dictu quoque fastidiendi natura, cõtra serpentiũ morsus, & præcipuè aspidum valere dicitur. Item contra venena omnia: argumento, quòd [7] dicunt gallinas, quo die id ederint, non interfici ab aspide: [8] carnes quoque earũ percussis plurimùm prodesse. Ex his quæ tradunt, humanissimum est, illinire morsibus cum sanguine testudinis: item suffitu eorum abigere: sanguisugas adhærentes, haustáque ab animalibus [9] [l] restinguere [10] in potu [11] datos. Quanquã & oculos quidam iis inungunt [12] tritis cũ sale & lacte mulierum, auréſque cum melle & rosaceo admistis. Eos qui agrestes sint, & in malua nascantur, crematos cinere permisto rosaceo infundunt auribus. Cætera quæ de [13] iis tradunt, vomicæ & quartanarum remedia aliorúmque morborum, quanquam ouo aut cera aut faba inclusos censeant deuorandos, falsa, nec referenda arbitror. Lethargi tamen medicinæ cum argumento adhibent, quoniam [14] vincatur aspidum somnifica vis, septenos in cyatho aquæ dantes, puerilibus annis quaternos. [15] Et stranguriæ fistulæque imposuere. Adeò nihil parens illa rerum omnium sine ingentibus causis genuit. Quin & [16] adalligatos læuo brachio binos lana subrepta pastoribus, resistere nocturnis febribus prodiderũt, diurnis in [17] rosaceo panno. Rursus iis aduersatur scolopendra, suffitúque [18] necat. Aspides percussos torpore & somno necant, omnium serpentium minimè sanabiles. Sed venenum earum si sanguinem [19] attingit, aut recens vulnus, statim interimit: [20] inueteratum hulcus tardius. De cætero potum quantalibet copia,

1 putant. M. & Ch.
2 instituti. Ch.
3 atque. Ch.
4 distans. Ch.
5 in vini cyathis. Diosc.
6 percussis à serpente. Diosc.
7 dicant. Ch.
8 carnésq. Ch.
9 extinguere. Vet.
10 cum vino, aut aceto. Diosc.
11 datis M. datas. Ch.
12 contritis sale è lacte. Ch.
13 his. Ch.
14 vincitur. Alij.
15 Et in stranguria vrinaria fistula immisêre. Vet. Diosc. & in stranguria fistula impo suêre. Ch.
16 alligatos. Ch.
17 russeo. M. roseo. Ch.
18 enecat. Ch.
19 attingit, aut rec. vul. est. Ve.
20 si inuet. Vet. & Ch.

non nocet. Non est enim tabifica vis: itaque occisa morsu earum animalia, cibis innoxia sunt. Cunctarer in proferendo ex his [21] remedio, nisi M. Varronem scirem lxxxviij. vitæ anno prodidisse, aspidum ictus efficacissimè [22] curari, hausta [m] à percussis ipsorum vrina. Basilisci, quem etiam [n] serpentem [23] ipsi fugiunt, [24] alios [o] olfactu necantem, qui hominem vel si aspiciat tantùm, dicitur interimere, sanguinem Magi miris laudibus celebrant, coëuntem picis modo & colore, dilutum cinnabari clariorem fieri. Tribuunt [25] ei & successus petitionum à Potestatibus, & à Diis etiam precum, morborúmque remedia, [26] veneficiorum amuleta. Quidam id Saturni sanguinem appellant. Draco [p] non habet venena. Caput eius limi ianuarum subditum, propitiatis adoratione Diis, fortunatam domum facere promittunt. Oculis eius inueteratis, & cum melle tritis, inunctos nõ [28] pauescere ad nocturnas imagines, etiam pauidos. Cordis pingue [29] in pelle dorcadum neruis ceruinis adalligatum in lacerto, conferre iudiciorum victoriæ. Primum spondylum aditus potestatum mulcere. Dentes eius illigatos [30] pedibus caprearum ceruinis neruis, mites præstare dominos, potestatésque exorabiles. Sed super omnia est cõpositio, qua inuictos faciunt Magorum mendacia: Cauda draconis & capite, pilis leonis è fronte & medulla eiusdem, equi victoris spuma; canis vnguibus adalligatis ceruino corio, neruísque cerui [31] alternatis & dorcadis: quæ [32] arguisse non minùs refert, quàm [33] contra serpentes remedia demonstrasse, quoniam hęc morborum venenficia sunt. Draconum adipem venenata fugiunt: item virus ichneumonum, [34] & cutis cinere [35] in aceto perunctos. Viperæ caput [q] impositum, vel alteriùs quàm quæ percusserit, sine fine prodest. Item si quis eam ipsam [r] in vapore [36] baculo sustineat: [37] aiunt enim præcauere: item si quis exustæ eius cinerem illinat. Reuerti autem ad percussum serpentes necessitate naturæ, Nigidius autor est. Caput quidem dissecant Scythæ inter aures [38] ad eximendum [s] lapillum, quem aiunt ab ea deuorari territa. Alij ipso toto capite vtuntur. Fiunt ex vipera pastilli, qui theriaci vocantur à Græcis, [39] [t] quaternis digitis vtrinque amputatis, exemptísque interaneis & [u] liuore spinæ adhærente, reliquo corpore in patina ex aqua & [x] anetho discocto, spinísque exemptis, & addita [y] similagine, atque ita in vmbra siccatis pastillis, quibus ad multa medicamenta vtuntur. Significandum videtur è vipera tantùm hoc fieri. Quidam purgatæ, vt suprà dictum est, adipẽ cum olei sextario decoquunt, ad dimidias. Ex eo, cùm opus sit, stillis additis in oleum perunguntur, vt omnes bestiæ fugiant eos. Præterea constat, contra omnium serpentium ictus, quamuis insanabiles, ipsarum serpentium exta imposita auxiliari: eósque qui aliquando viperæ iecur coctum hauserint, nunquàm posteà feriri à serpente. Neque anguis venenatus est, nisi per mensem Luna instigatus. Sed prodest viuus comprehensus, & in [40] aqua contusus, [41] si foueatur ita morsus. Quin & inesse remedia multa creduntur, [42] vt dicemus, & ideò Æsculapio dica-

21 remedia. M.
22 sanari. Ch.
23 ipsæ fugiunt alias. Ch.
24 illos. Vet.
25 ei, in M. d.
26 beneficiorum munera. M.
27 promittitur. Ch.
28 expauescere. Ch.
29 in, vet. d.
30 pellibus. Ch.
31 alternatim. Vet.
32 coarguisse. Ch.
33 cõtraria serpentis. Ch.
34 & vrticis tritis in aceto perũctis. Ch.
35 ex. Vet.
36 baculo sustinẽs necet, aiunt eum. Vet.
37 eum futura præcinere. M.
38 vt eximant. Vet. intérque aures eximũt. Vet. alij.
39 ternis digitis mensuræ vtrinque amputatis. Ch.
40 aqua coctus. Vet.
41 si foueãtur. M.
42 vt digeremus. Ch.

tur. Democritus quidem monstra quædam ex his conficit, vt possint [z] auium sermones intelligi. A Atqui anguis Æsculapius Epidauro Romam aduectus est: vulgóque B pascitur & in domibus. Ac nisi incendiis semina exurerétur, non esset fœcunditati eorum [43] resistere. In orbe terrarum pulcherrimum anguium genus est: [44] quod in aqua viuit, c hydri vocantur, [45] nullis serpentium inferiores veneno. Horum iecur [46] seruatum aduersus percussos [48] ab his auxilium est. Scorpio tritus stellionum veneno aduersatur. Fit [48] enim & è stellionibus malum medicamentum. Nam cum [49] immortuus est vino, faciem eorum qui biberint lentigine obducit. Ob hoc in vnguento necant eum, insidiantes pellicum formæ. Remedium est oui luteum, & mel ac nitrum. Fel stellionum tritum in aqua mustelas congregare dicitur. Inter omnia venenata salamādræ scelus maximum est. Cætera enim singulos feriunt, nec plures pariter interimunt: vt omittam, quòd perire conscientia dicuntur homine percusso, neque ampliùs admitti ad terras: salamandra populos pariter [50] necare improuidos potest. Nam si [51] arbori irrepsit, omnia poma inficit veneno, & eos qui ederint, necat [52] frigida vi, nihil aconito distās. Quinimò si contacto ab ea ligno [53] vel pede crusta panis incoquatur, idem veneficium [54] est: vel si in puteum cadat. Quippe cum saliua eius quacunque parte corporis, vel in pede imo respersa, omnis in toto corpore defluat pilus. Tamen talis ac tanta vis veneni à quibusdam animalium, [55] vt suibus, manditur, [56] domante eadem illa rerum dissidentia. Venenum eius [57] extingui primum omnium ab his quæ vescantur illa, [58] verisimile est. [59] Quæ prodantur, cantharidum potu, aut lacerta in cibo sumpta: cætera aduersantia diximus, dicemúsque suis locis. Ex [60] ipsis quæ Magi tradunt contra incendia, [61] quoniam ignes sola animalium extinguat, D si forent vera, iam esset experta Roma. [62] Sextius Venerem accendi cibo earum, si detractis interaneis, & pedibus, & capite in melle seruentur, tradit, negátque restingui ignem ab iis. Ex volucribus [63] in auxilio cōtra serpentes primùm vultur est. [64] Annotatum quoque minùs virium esse nigris. Pennarum ex his nidore, si vrantur, fugari eas dicunt. Item cor eius alitis habentes, tutos esse ab impetu non solùm serpentium, sed etiam ferarum, latronúmque, & regum ira. Carnibus gallinaceorum, ita vt [65] tepeant [66] auulsæ, appositis, venena serpentium E domantur: item cerebro in vino poto. Parthi gallinæ malunt cerebrum plagis imponere. Ius quoque ex his potum præclarè medetur, in multis aliis vsibus mirabile. Pantheræ leonésque non attingunt perunctos eo, præcipuè si allium fuerit incoctum. Aluum soluit: validius è vetere gallinaceo. Prodest & contra longinquas febres, & F torpentibus membris tremulísque, & articulariis morbis, [67] & capitis doloribus, epiphoris, [68] inflationibus, fastidiis, incipienti tenesmo, iocineri, renibus, vesicæ: contra cruditates, [69] suspiria. Itaque etiam faciendi eius extant præcepta. Efficaciùs enim cocti cum olere marino, aut cybio, aut cappari, aut apio, aut herba Mercuriali, aut polypodio, aut anetho: [70] vtilissimè autem in congiis tribus aquæ ad tres heminas cum suprà dictis herbis, & refrigeratum sub dio dari [71] tempestiuis antecedente vomitione. Non præteribo miraculum, quanquam ad medicinam non pertinens: G si auro liquescenti gallinarum membra misceantur, consumunt [72] id in se. Ita hoc venenum auri est. At [73] gallinaceis ipsis circulo è sarmentis addito [74] collo, non canunt. Auxiliatur contra serpentes & columbarum caro recens [75] concepta, & hirundinum: bubonis pedes vsti cum [76] H plumbagine herba. Nec omittam in hac quoque [77] alite exemplum Magicæ vanitatis. Quippe præter reliqua portentosa mendacia, cor eius impositum mammæ mulieris dormientis sinistræ, tradunt efficere vt omnia secreta pronuntiet. Prætereà in pugnam ferentes [78] idem, fortiores fieri. Eiusdem ouo [79] ad capillos remedia demonstrant. I Quis autem quæso ouum bubonis vnquam videre potuit, [80] cùm ipsam auem vidisse prodigium sit? quis vtique experiri, & præcipuè in capillo? Sanguine quidem pulli bubonis etiam crispari capillum promittunt. Cuius generis propè videri possint, quæ tradunt & de vespertilione, si ter circunlatus domui viuus, per fenestrā inuerso capite [81] infigatur, amuletum esse: priuatímque ouilibus [82] circunlatum toties, & pedibus suspensum [83] sursum in superliminari. Sanguinē quoque eius cum K carduo, contra serpentium ictus inter præcipua laudant L Italiæ ignotum, & plurium generum. Vnum simile formicæ, sed multò maius, rufo capite, reliqua parte corporis [84] nigra, albis [85] incursantibus respersum guttis. Acerbior huius, quàm vespæ ictus. Viuit maximè circa furnos & molas. In remedio est, si quis eiusdem generis alterum percusso ostendat. Et ad hoc seruantur, cùm mortui inueniuntur. Et cortices eorum contriti & poti medentur, & mustelæ catuli, vt diximus suprà. Æquè phalangion Græci vocant, inter genera araneorum, sed distinguuntludi nomine. Tertiū genus est eodem phalangij nomine araneus lanuginosus, grandissimo capite. Quo dissecto inueniri dicuntur intus vermiculi duo, adalligatíque mulieribus ceruina pelle ante Solis ortum, præstare ne concipiant, vt Cæcilius in commentariis reliquit. Vis ea annua est: quam solam ex omni atocio dixisse fas sit, quoniam aliquarum fœcunditas plena liberis tali venia indiget. Vocatur & rhagion acino nigro [86] similis, ore minimo [87] sub aluo, pedibus breuissimis, tanquam imperfectis. Dolor à morsu eius qualis à scorpione. Vrina similis [88] araneis textis. Idem erat [89] asterion, nisi distingueretur virgulis albis. Huius [90] morsu genua labefactantur. Peior vtroque est cæruleus lanugine nigra, caliginem concitans, & vomitus araneosos. Etiamnum deterior, à crabrone penna tantùm differens. Hic & ad maciem perducit. m Myrmecion formicæ similis capite, [91] aluo nigra, guttis albis distinguentibus, vesparum dolore torquet. [92] Tetragnathij duo genera habent: [93] peior, medium caput distinguente linea alba, & [94] transuersa altera. Hic oris tumorem facit. At cinereus posteriori parte can-

43 resistere in orbe terrarū. Pulcherrimū. M.
44 quod & in aqua. Ch.
45 nullo. Ch.
46 seruatū percussis ab his auxilio est. Vet.
47 habetur auxilium M.
48 enim ex stella. M.
49 mortuus est in vino. Ch.
50 necari improuidus Ch. populos, pro populus scriptum.
51 arbores irrepsit. Ch.
52 frigida, & nihil. M.
53 vel lapide. Vet. vel sude. Alij Vet.
54 & si. Ch.
55 vt cibus. M.
56 dominātæ. Ch.
57 restingui. Ch.
58 vero simile. Ch.
59 Dantur quæ prosunt in cāntharidum. Vet.
60 ipsa. Ch.
61 quòd ignes sola animalium extinguant. Vet.
62 Sextus. Ch.
63 in auxilium con. serp. primus. Ch.
64 annotādum M
65 tepebūt. M. & Ch.
66 diuulsæ. Vet.
67 in. Ch.
68 inflammationibus. M.
69 & suspiria. Vet. cruditatis suspiria. Ch.
70 vtilissimum m. Vet.
71 tempestiuius. Vet.
72 illud in se. M.
73 gallinaceis. Vet.
74 in collum. Ch.
75 concerpta Cass.
76 bulbagine. Ch
77 vanitate medicinam Quip. pr. rel. portentosam Cor bubonis. M.
78 id fortes. Ch.
79 & capillorum. Alij ad capitum. Ch. leg. ad capillum.
80 cùm etiā ipsam. Vet.
81 adfigatur Ch.
82 circumraptum. Ch
83 in superlimine. Ch.
84 nigrum, albis respers. M
85 intercursantibus. Vet.
86 simile. Vet.
87 subalbo. Cass.
88 araneorum. Vet.
89 astergiū Hermol.
90 morsus genua labefactat Ch.
91 aluum nigra Ch.
92 tetragnathij. Ch.
93 peiori med. cap. di stinguitur lineal. & transuersa alt. A
94 transuersum. Ch.

te candicans, lentior. Minimè autem noxius eodem colore, qui telas muscis in [95] parietibus latissimè pandit. Contra omnium morsus [96] remedium est gallinaceum cerebrum cum piperis exiguo potum in posca. Item formicæ quinque potæ: pecudum fimi cinis illitus ex aceto: & ipsi aranei quicunque in oleo putrefacti. Muris aranei morsus sanatur coagulo [97] agnino in vino poto: vngulæ arietinæ cinere cum melle, mustelæ catulo, vt in serpentibus dictum est. Si iumenta momorderit, mus recés cum sale imponitur, aut fel vespertilionis ex aceto. Et ipse mus araneus contra se [98] remedio est, diuulsus & impositus. Nam si præsens momordit, protinus dissilit. Optimum, si imponatur qui momorderit. Sed & alios ad hunc vsum seruant in oleo, aut luto circunlitos. Est & contra morsum eius remedio terra ex orbita. [99] Fertur enim non [100] transiri ab eo orbitam, torpore quodam naturæ. Scorpionibus contrarius maximè inuicem stellio traditur, vt visu quoque pauorem iis afferat, & torporem frigidi sudoris. Itaque in oleo putrefaciunt eum, & ita ea vulnera perungunt. Quidam oleo illo spumam argenteam decoquunt ad emplastri genus, atque ita illinunt. Hunc Græci N coloten vocant, & ascalaboten, & galeoten. In Italia non nascitur. Est [101] enim hic plenus lentigine, stridoris acerbi, & [102] vescitur, quæ omnia à nostris stellionibus aliena sunt. Prodest & gallinarum fimi cinis [103] illitus, draconis iecur, lacerta diuulsa, mus diuulsus, scorpio ipse suæ plagæ impositus, aut assus in cibo sumptus, aut potus in meri cyathis duobus. Proprium est scorpionum, quòd manus palmam non feriunt, [104] nec nisi pilos attigere. Lapillus qualiscunque, ab ea parte qua in terra erat, [105] appositus plagæ, [106] leuat dolorem. Item testa terra operta [107] ex aliqua parte, sicut erat imposita, liberare dicitur. Non debent respicere qui imponunt, & cauere ne Sol aspiciat. Vermes terreni triti impositi prosunt. Multa & alia ex his remedia sunt propter quæ in melle seruantur. O Noctua apibus contraria, & vespis crabronibúsq; & sanguisugis: pici quoque Martij rostrum secum habentes non feriuntur ab iis. Aduersantur & locustarum minimæ sine pennis, quos attelabos vocant. Est & formicarum genus venenatum: [108] non ferè in Italia. [109] O Solpugas Cicero appellat, salpugas Bætica. Iis cor vespertilionis contrarium, omnibúsque formicis: salamandris cantharides, [110] vt diximus. Sed in iis magna P quæstio, quoniam ipsæ venena sunt potæ vesicæ cum cruciatu præcipuo. Cossinum equitem Romanum, amicitiâ Neronis principis notum, cùm is lichene correptus esset, vocatus ex Ægypto Medicus ob hanc valetudinem eius à Cæsare, cùm cantharidû potum [111] præparare voluisset, interemit. Verùm illitas prodesse nô dubiû est, cum succo taminiæ vuæ, & seuo ouis vel capræ. Q Ipsarû cantharidû venenum in qua parte sit, non constat inter autores. Alij in pedibus & capite existimant esse, alij negant. Conuenit [112] tamen pennas earum auxiliari, in quacunque parte sit venenum. Ipsę nascuntur ex vermiculo, in spongia maximè, cynorrhoidi quæ fit in caule, sed fœcundissimè in fraxino: [113] cæteræ in alba rosa, minùs efficaces. Potentissimæ inter omnes variæ, luteis lineis, quas in pennis transuersas habent, multùm pingues: inertiores minutæ, latæ, pilosæ: inutilissimæ verò, vnius coloris macræque. Conduntur in calice fictili R non picato, & [114] linteo colligato, congestæ rosa matura, & suspenduntur super acetum cum sale feruens, donec per linteolum [115] vaporentur, posteà reponuntur. Vis earum adurere corpus, crustas obducere. Eadem pityocampis, in picea nascentibus, eadem buprestis, similitérque præparantur. Efficacissimæ omnes ad lepras lichenásque: dicuntur & menses ciere & vrinam. Ideò Hippocrates S hydropicis dabat. Cantharides obiectæ sunt Catoni Vticési, T ceu venenû vêdidisset in auctione regia, quoniâ eas sestertiis lx. addixerat.

[95] parietibus tendit. [96] remedio est gallinaceorum. Ch. [97] agna. M. [98] remedium est. Ch. [99] Feruntur. M. [100] transire. Ch. [101] autem. Vet. [102] pascitur. Ve. Herba vescitur. Alij Vet. [103] illinitus dr. iecur. Ch. [104] nec si pilos. Vet. [105] impositus. Ch. [106] leuit. Vet. [107] ex qua parte, erat. Vet. [108] non nocere. M. [109] Solpugas Cic. salpucas Bæt. Ch. [110] diximus resistere. [111] probinare. Vet. [112] tantùm. Ch. [113] cæteræque. Ch. [114] linteo raro, puro, ore colligato. Diosc. [115] vaporentur. Diosc.

ANNOTATIONES.

a Augusto mēse Romæ παττήγειν canû fieri solitam Græci scriptores memorât, vrbis olim à Gallis captæ monumentû, in eáque αὐλάκτους canes verberibus cæsos, anseribus clare vociferantibus. Rhodig. cap. 29. lib. 17.

b Ex hoc loco Claudius Puteanus apud Ciceronem pro Roscio Amerino legendum putat, pro, Crura suffringerent, cruci suffigerent.

c Catulinam carnem esitauisse, hoc est comedisse Romanos, Plautus in Saturione refert. Festus Pomp. De esu caninæ & catulinæ carnis Hippoc. lib. 2. περὶ διαίτης. Idem lib. περὶ τῶν ἐντὸς παθῶν lienosis præscribit: ἐσθιέτω δ' ἰχθύας κρέας κυνὸς μείζονος.

d Lupercalibus canes infesti lupis immolabantur. Pro pecore & frugibus rubigalia, vt auerteretur rubigo, lactens catulus, cuius exta thure & myrrha conspergebantur. Sacrificabatur & & canis rufa iuxta Catulariam portam placâdo Caniculæ feruori, quod sacrum Canarium dicebatur. Alex. ab Alex. cap. 12. 3. & Gyneciæ Deæ, quam Bonam Deam etiam vocabant, cùm domi puer nasceretur. Itê ibidê. Immolabâtur & rufæ canes secundùm Catulariâ portâ, ad placandum Caniculæ sydus frugibus inimicum. Festus in voce Catularia. Canarium hoc sacrificium dicebatur, quod σκυλακισμὸν Plutarchus vocat in Romulo. Fiebat & cane Gynæciæ Deæ, quam bonam Deam etiam vocabant, cùm domi puer nasceretur, referente Alex. ab Alex. cap. 12. li. 3. Legimus quoque apud Pausaniam in Laconicis, ephebos Lacedæmonios Enyalio Marti canis catulû mactasse: Colophonios verò Enodiæ Deæ siue Compitalitiæ, sed eum nigrum.

e Cùm inaugurandi alicuius gratia, aut ob publicam lætitiam conuiuium indicebant, epulum aut cœnam adiicebant. Tacitus lib. 11. *Rescuporis sanciendo, vt dictitabant, fœderi, conuiuiû adiicit, tractáque in multam noctem lætitia per epulas ac vinolētiâ &c.* Inde adiicialis cœna, & ca. 20. 10.

f Syluestres, nempe Viuerras: vulgo *Furet*.

g Eius remedium vide cap. 10 vltimo, lib. 28. & infrà huius libri cap. 5.

h In admirâdis suis id Ciceronê scripsisse quidâ putât, quorû mêtio fit ca. 2. & 4. lib. 31. huius operis.

i Plautus in Sticho,

Certum est, mustelæ nunquam posthac credere.
Nam incertiorem nullam noui bestiam.
Quin ipsa decies in die mutat locum.

k Adde & mures, vnde fortassis nomen inditum. Idem eodem dramate,

Auspicio hodie optimo exiui foràs.
Mustela murem mihi abstulit præter pedes:
Eum strenuè obsonauit: spectatum hoc mihi est.

l Aut necare, aut ex eo loco deturbare qui adhærent, abigere Diosc. ἐξάγειν.

m Imò potiùs à morsis. mordet enim aspis, non ictu percutit.

n Sibilo eius territi. cap. 21. lib. 28.
o Halitu & afflatu, quo necat frutices, exurit herbas, rumpit saxa, cap. 21. lib. 8
p Multis tamen locis huius operis remedia scribuntur contra draconis morsus.
q Suo vulneri.
r Vel ardentis ligni, vel feruidæ aquæ.
ſ Qui in potu sumptus veneni vim frangit.
t Dioscorides caudam & caput abscindi scribit, quia carne carent. at fabulosum esse, quod vtrinque certa mésura debeant amputari extrema.
u Vena liuida.
x Albo iure, Galen. oleo, vino, sale, anetho, Diosc.
y Orobi farina, Galen.
z Melampoda, Chalcãtem, Mopsum Italum, Tiresiã, Thaletem, Apollonium Tianeum auium sermonem assecutos fuisse tradunt: Helenũ suum Virgilius. *--qui sydera sentis,*

Et volucrũ linguas, & præpetis omina pennæ.

A Dracones in veneratione fuisse, diuinóque cultu honoratos, vide apud AElianum cap. 2. 16. & 17. lib. 11. de animal. Plutarcho libr. de Isid. & Osir. draco Mineruæ sacer est. Dracones sacros in Epidaurij AEsculapij templo educatos fuisse tradit Pausanias in Corinthiacis.
B Innoxius, familiaris, domesticus: quales in balineis medicatis Aquarum prope Cameriacũ multi gignuntur.
C Vocantur & chersydri, quòd in terra pariter degant, & in aquis. Latinis, natrices, lingua, vt putant, gemina, ac, vt Aristides tradidit, voraces & gulosi, λίχνοι. Rhodig. cap. 3. lib. 16.
D Dioscorides scribit, frustra creditum esse salamandram ignibus non vri.
E Quoniam foràs extrahuntur, ac velut exuguntur.
F Stupori, tremori, quoniam pituitam educit.
G Inde excogitata ratio medicis est parandi iuscula ἀναληπτικὰ, cùm carne gallinæ, & auri foliis.
H Sic vocant dipsacum minorem syluestrem, echino paruo & rotundo.
I Præter rem id exclamat Plinius. facilè enim ex eorum nido ouum haberi potest.
K Cardui folio trito, vel semine.
L In agris Apuliæ frequens, & reliquis anni partibus, vel nullo morsu infestum, vel innoxium, feruida æstate perniciosissimum, statim obsurdescentibus & obstupescẽtibus quos momorderit, deinde cæcutientibus, & quasi attonitis ac syderatis. Remedium vsu cognitum est, sonitu musicorum instrumentorum, ac præcipuè tympanorum, assiduísque cantionibus sopitos excitare. Tarantolam vocant Apuli, & ab eo commorsos Tarãtatos. Alex. ab Alex. cap. 16. lib. 2.
M Hæc bis repetere videtur ex duobus diuersis auctoribus, vel oblitus hæc anteà se scripsisse. Tu de phalangiorum morsu vide AElianum cap. 11. lib. 17. de animal.
N Asyracum vocari ab AEgyptiis Galenus tradit lib. 10. simpl. cap. de dracone marino.
O Frequentes in Sardiniæ metallis..
P An iis sit vtendum nec ne, & an integris, an ademptis alis, capite, pedibus.
Q Hippocrates lib. 4. τῆς διαίτης ὀξέων: pedes & caput detrahit: cuius iudicium Aëtius sequitur. Galenus lib. 11. Simpl. recitata historia medici cuiusdam audacioris, qui infœliciter dederat nunc corpora tantùm, nunc alas, capita, pedes tantùm, absque corporibus, integra se dare profitetur, tanquam in capite, pedibus, alis vis quædam sita sit, earum venenum obtundens. Rationem totam positam esse puto, primùm in modo, vt grana tria solùm vel quatuor imperentur: deinde in mixtura, vt adiiciatur & quod vrinam prouocat, & quod earum venenum mitiget: ac postremò in statu corporis ægrorũ, ne détur deploratis, quibus ob scirrhos viscerũ morbus insanabilis est. Refert & non parùm in iis deligendis cura, quod tutiores & meliores sint aliis, collectæ in tritico, versicolore, virgatæ.
R ἀκόνιτον vocat Dioscor. τὸ μὴ κακοτιχεῦον. αἲ ζαλῶ, inquit, εἰς ἀκίνητον ἀγγεῖον, &c. Aliâs ἄπασον vocat, de thalassomelite tractans, cap. 16. lib. 5. quod contrarium est τῷ πιπασομέλιτι.
S Lib. 4. rationis victus in morbis acutis.
T Seneca controuersia 4. lib. 6. *Venenum Cato vendidit: Quærito an proscripto licuerit emere, quod licuit Catoni vendere.*

De seuo struthiocamelino, & cane rabido, & lacerta, & anseribus, & columbis, & mustelis remedia. CAP. V.

Et seuum autem struthiocamelinum tunc [a] venisse [1] sestertiis lxxx. obiter dictum sit, efficacioris ad omnia vsus, quàm est adeps anserinus. Diximus & mellis venenati genera: contra quod vtuntur melle, in quo apes sint mortuæ. Idem potum in vino, remedium est vitiorum, [2] quæ cibo piscium gignuntur. In canis rabidi morsu tuetur à pauore aquæ capitis canini cinis illitus vulneri. Oportet autem comburi omnia eodem modo, vt semel dicamus, in vase fictili nouo, argilla circunlito, atque ita in [3] furnum indito. Idem & in potione proficit. Quidam ob id [4] edendum dederunt. Aliqui & vermem è cadauere canino adalligauere: menstruáve in panno subdidere [5] calici, aut intus ipsius caudæ pilos combustos [6] insuêre vulneri. Cor caninum habentem fugiunt canes. Non latrant verò, lingua canina in calceamento subdito pollici: aut caudam mustelæ, quæ abscissa dimissa sit, habentes. Est limus saliuæ sub lingua rabiosi canis, qui datus in potu, fieri hydrophobos non patitur. Multò tamen vtilissimè iecur eius, qui in rabie momorderit, datur, si possit fieri, crudum mandendum: si minus, quoquo modo coctum, aut ius coctis carnibus. Est vermiculus in lingua canum, qui vocatur à Græcis lytra, quo exempto infantibus catulis, nec rabidi fiunt, nec fastidium sentiunt. Idem ter igni circunlatus, datur morsis à rabioso, ne rabidi fiant. Et cerebello gallinaceo occurritur. Sed id deuoratum [b] anno tantùm eo prodest. Aiunt & [7] cristam tritam efficaciter imponi, & anseris adipem cum melle. Saliuntur & carnes eorum, qui rabidi fuerunt, ad eadem remedia in cibo dandæ. Quin & necantur catuli statim in aqua, ad sexum eius [8] qui momorderit, vt iecur crudũ deuoretur ex iis. Prodest & fimum gallinaceum, duntaxat rufum, ex aceto impositum: & muris aranei caudæ cinis, ita vt ipse, cui abscissa sit, viuus dimittatur: glebula ex hirundinum nido illita ex aceto, vel pulli hirundinis combusti: membrana sine senectus anguinum, vernatione exuta, cum cancro masculo [9] trita. Nam etiam per se reposita in arcis armariísque, tineas necat. Tanta vis mali est, vt vrina quoque calcata rabiosi canis noceat, maximè hulcus habentibus. [10] Remedium est fimum caballinum aspersum aceto, & calfactum [11] in fico impositũ. Minùs hoc miretur, qui cogitet, lapidem à cane morsum, vsque in [c] prouerbium discordiæ venisse. Qui in vrinã [12] canis suam egesserit, torporem lumborum [13] dicitur sentire. Lacerta, quam hi sepa, alij [14] chalcidicen vocant, in vino pota, morsus suos sanat. Veneficiis [d] ex mustela syluestri factis, contrariũ est ius gallinacei

1 H.S. xxx. Ch.
2 quæ è cibo. Ch.
3 fumum. Ch.
4 bibendũ. Vet.
5 calci, aut canis ipsius. Vet.
6 imposuere. Vet. inseruere. Ch.
7 cristam galli. Vet. & Ch.
8 quem canis mom. Vet.
9 ex oxo trita Ch.
10 Remedio fimum. Ch.
11 cum fico. Vet.
12 rabiosi canis. Vet.
13 sentire dicunt. Ch.
14 Chalcedonia, vt malè putant, vt infra l. 32. cap. 1. & apud Arist. de animal. lib. 8. cap. 24. Caicicen. Ch.

nacei veteris largè haustum, peculiariter contra aconitum: addi parum salis oportet. Gallinarum fimum duntaxat candidum, [15] in hyssopo decoctum aut mulso, venena fungorum boletorúmque adstringit: item inflationes ac strangulationes: quod miremur, cùm, si aliud animal gustarit id fimum, torminibus & inflationibus afficiatur. Sanguis anserinus contra lepores marinos valet, cum olei æqua portione. Item contra mala medicamenta omnia asseruatur cum [16] Lemnia rubrica & spinæ albæ succo, pastillorum drachmis quinque, qui in cyathis ternis aquæ bibantur: item mustelæ [17] [e] catulus, vt suprà diximus, præparatus. Coagulum quoque agninum aduersus omnia mala medicamenta pollet: item sanguis anatum [f] Ponticarum. Itaque & spissatus seruatur, vinóque diluitur. Quidam fœminæ anatis efficaciorem putant. Simili modo contra venena omnia, ciconiarum ventriculus valet, coagulum pecoris. Caulis ius ex carne arietum, priuatim aduersus cantharidas: item lac ouium calidum, præterquàm iis qui buprestin aut aconitum biberint. Columbarum syluestrium fimum priuatim contra argenti viui potum. Contra toxica, mustela vulgaris inueterata, binis drachmis pota.

15 cum ossy po decoctũ in mulso. Vet.
16 lemn. Ch.
17 catulis vt sup. dix. praeparatis. Ch.

ANNOTATIONES.

a In singulas libras.
b Annua vis medicamenti, vt & vermiculorum phalangij lanuginosi cap.4. huius libri.
c Vetus prouerbium est, κύων εἰς τὸν λίθον ἀγανακτοῦσα, canis in lapidem sæuiens: in eos qui mali causam autori non imputant, vt si quis iracundiæ vitium iuuentæ, non stultitiæ tribuat. Plato lib.5. de Repub. eos qui cæsos spoliant, facere vt canes ait, in lapidem sæuientes, omisso eo qui iecit. Pacuuius in armorum iudicio, *Canis cùm percussus est lapide, non tam illum qui se icit, quàm eum ipsum lapidem quo icta est, petit.* Erasmus. In opinione vulgi fuit, quibus in ædibus esset lapis à cane morsus, discordia & intestinis dissensionibus omnia perturbari. Itaque si quando viderent vnà habitantes discordes, rixisque & iurgiis inter se discrepantes & tumultuantes, lapidem à cane morsum in ea domo familiáque esse dicebãt.
d Ex illius felle, quod efficax est contra aspides, cætero venenum suprà ibid.
e In fictili nouo crematus, vt dictum est initio huius capitis.
f Quæ multis medicatis herbis pascuntur.

Ad alopecias tollendas, & ad pilos reddendos, & ad lendes tollendos, & ad palpebras, & ad glaucomata, & ad oculos, & ad parotidas remedia.

CAP. VI.

ALopecias replet fimi [1] pecudum cinis cum oleo cyprino & melle: item vngularum muli vel mulæ ex oleo myrteo. Præterea (vt Varro noster tradit) murinum fimum, quod [2] item [a] muscerdas appellat. Et muscarum capita recentia, priùs folio ficulneo asperatas. Alij sanguine muscarum vtuntur. Alij decem diebus cinerem earum illinunt cũ cinere chartæ, vel nucum, ita vt sit tertia pars è muscis. Alij lacte mulierum cum brassica cinerem muscarum subigunt: quidam melle tantùm. Nullum animal minùs docile existimatur, minorísve intellectus: eo mirabilius est, Olympiæ sacro certamine, nubes earum immolato tauro Deo, quem [b] Myiodem vocant, extra territorium id abire. Alopecias cinis è murium capitibus caudísque & totius muris emendat: præcipuè si veneficio acciderit hæc iniuria. Item herinacei cinis cum melle, aut corium combustum cum pice liquida. Caput quidem eius vstum per se, etiam cicatricibus pilos reddit. Alopecias autem in ea curatione præparari oportet nouacula & [c] sinapi. Quidam ex aceto vti maluerunt. Quæ de [3] herinaceis dicuntur, omnia tantò magis valebunt in [d] hystrice. Lacertæ quoque, vt docuimus, combustæ cum radice recentis harundinis, quæ vt vnà cremari possit, [4] minutim findenda est: ita myrteo oleo permisto cineres capillorũ defluuia continent. Efficaciùs virides lacertæ omnia eadem præstant. Etiamnum vtiliùs admisto sale, & adipe vrsino, & cæpa tusa. Quidam denas virides in decem sextariis olei veteris discoquunt, contenti semel in mense vngere. Pellium viperinarum cinis, alopecias celerrimè explet: item gallinarum fimum recens illitum. Corui ouum in æreo vase [5] permistũ illitúmque deraso capite nigritiam [6] capillis affert: sed donec inarescat, oleum in ore habendum est, ne & dentes simul nigrescant. Idque in vmbra faciendum, neque quatriduum abluendum. Alij sanguine & cerebro eius vtuntur cum vino nigro. Alij excoquunt ipsum, & nocte [7] concubia in plumbeum vas condunt. Aliqui alopecias cantharide trita illinunt cum pice liquida, nitro præparata cute. Caustica vis earum, cauendúmque ne exhulcerent altè. Posteà ad hulcera ita facta, capita murium, & fel murium, & fimum cum elleboro & pipere illini iubent. [8] Lendes tolluntur adipe canino, vel anguibus in cibo sumptis anguillarum modo, aut vernatione eorum, quam exuunt, pota. [9] Porrigines felle ouillo cum creta Cimolia, [10] illita capiti, donec inarescat. Capitis doloribus [e] remedio sunt cochlearum, quæ nudæ inueniũtur nondum [f] per actæ, ablata capita, ex his lapidea duritia exempta (est autem calculi latitudine) quæ [11] alligantur, & minutæ fronti illinuntur tritæ. Item ægypij ossa è capite aut vulturis adalligata, aut cerebrum, cum oleo [12] cedrino peruncto capite, & intus naribus illitis. Cornicis cerebrum coctum, in cibo sumptum, vel noctuæ, idem præstat: gallinaceúsque si inclusus [13] abstineatur die ac nocte, pari inedia eius qui doleat, euulsis collo plumis circumligatisq́; vel cristis: mustelæ cinis illitus: surculus ex nido milui puluino subiectus: murina pellis cremata ex aceto illito cinere. Limacis inter duas orbitas inuentæ ossiculum per aurem cum ebore traiectum, vel in pellicula canina adalligatum, quod remediũ pluribus [14] sempérque prodest. Fracto capiti aranei tela ex oleo & aceto imposita, non nisi vulnere sanato, abscedit. Hæc & [15] vulneribus [g] tonstrinarum sanguinem sistit. A cerebro verò profluẽtem, anseris sanguis, aut anatis [16] infusus: adépsque earundem alitum cum rosaceo coctus. Matu-

1 pecudis ci nis cum oleo cyprio. Ch.
2 idem mu scerdã. Vet.
3 herinaceo Ch.
4 minutatim scindenda. Vet.
5 oleo permistũ. Vet.
6 capilli. Ch.
7 inconcubia. Ch.
8 Lindines. Ch.
9 Prorigines Ch.
10 illito. Vet. linito capite. Ch.
11 adalligãtur. Ch.
12 & cedrio. M.
13 abstineat Vet.
14 semper. M. sæpéque Vet.
15 vlceribus. M.
16 infusus sistit. Vet.

tinò [17] pascentis hirundinis caput præcisum, maximè Luna plena, lineo panno [18] adalligant capitis doloribus licio: [19] aut cera alba fronti illinunt, & pilos caninos panno adalligant. Cerebrum cornicis in cibo sumptum, palpebras gignere dicitur: [20] œsypum cū myrrha calidum penicillo illitum. Idem præstare muscarum, fimíque murini cinerem æquis portionibus, vt efficiatur dimidium pondus denarij, promittitur, additis [h] duabus sextis denarij è stibi, vt omnia œsypo illinantur, item murini catuli triti in vino vetere ad crassitudinem acopi. Pilos in his incommodos, euulsos renasci non patitur fel herinacei: ouorum stellionis liquor: salamādræ cinis: lacertæ viridis fel in vino albo Sole [21] coactū ad crassitudinem mellis in æreo vase: hirundinis pullorum cinis cum lacte tithymali, spumáq; coch earum. Glaucomata dicunt Magi cerebro catuli vii. dierum emendari, specillo demisso in dextram partem, si dexter oculus curetur, in sinistram, si sinister: aut felle recenti asionis. Noctuarum est id genus [22] maximum, quibus [23] pluma aurium modo micat. Suffusionem oculorum canino felle mallebat quàm hyænæ [24] curari Apollonius Pitanæus cum melle: item albugines [25] oculorum. Murium capitum caudarúmque cinere ex melle inunctis, claritatem visus restitui dicunt: multóque magis gliris aut muris syluestris cinere, aut aquilæ cerebro vel felle. Cùm Attico melle cinis & adeps soricis combusti tritus, lacrymosis oculis plurimùm confert: [26] stibi, quod quid sit dicemus in metallis. Mustelæ cinis suffusionibus: item lacertæ hirundinísve cerebrum: quæ etiam tritæ coctæve fronti illitę, epiphoras sedant, siue per se, siue cum polline, siue thure. Sic & [i] solatis prosunt. Viuas quoque cremare, & cinere earum cum melle Cretico inungi caligines, vtilissimum est. Iumentorum oculis membrana aspidis, quam exuerit, cum adipe eiusdem claritatem inunctis facit. Viperam viuam in fictili nouo comburere, addito fœniculi succo ad cyathum [27] vnum, & thuris [28] [k] manna vna, atque ita suffusiones oculorum & caligines inungere vtilissimum est. Medicamentum id echion vocatur. Fit & collyrium è vipera, in olla putrefacta, vermiculísque enatis cum croco tritis. Exuritur in olla cum sale, quem lingendo claritatem oculorum consequuntur, [l] & stomachi totiúsque [29] corporis tempestiuitates. Hic sal & pecori datur salubritatis causa, & in antidotum contra serpentes additur. [30] Quidam & viperis vtuntur in cibis. Primum omnium [31] occisæ statim in os addi iubent, donec liquescat [32] [m] humor, quatuor digitorum mensura [33] vtrinque pręcisa, exemptísque interaneis discoquunt in aqua, aut oleo, sale, anetho, [34] & omnibus aut statim vescuntur, aut [n] pane colligunt vt sæpius vtantur. Ius præter suprà dicta [o] pediculos è toto corpore expellit, pruritúsque etiam summę cutis. Effectum ostendit & per se capitis viperini [35] cinis. Vtilissimè oculos inungunt. Itémque adeps viperinus. De felle non [36] audacter suaserim quæ præcipiunt, quoniam (vt suo loco docuimus) non aliud est serpentium venenum. Anguium adeps æruginì mistus, ruptas oculorum partes sanat, & membrana siue senectus vernatione eorum exuta, si adfricetur, claritatem facit. [37] Vlulæ quoque fel prædicatur ad albugines, suffusiones, caligines: adeps similiter ad claritatem. Aquilæ, quam diximus pullos ad contuendum Solem experiri, misto felle cum melle Attico [38] inunguntur nubeculæ & caligationes suffusionésque oculorum. Eadem vis & in vulturino felle est cum porri succo, & melle exiguo. Item in gallinacei [39] felle alligato ad argema, & ad albugines ex aqua diluto: item ad suffusiones oculorum, maximè candidi gallinacei. Fimum quoque gallinaceorum, duntaxat rubrum lusciosis illiniendum monstrant. Laudant & [40] gallinæ fel, sed præcipuè adipem, contra [41] pustulas in pupillis. Has scilicet eius rei gratia saginant. Adiuuat mirificè & ruptas oculorum tunicu-las admistis schisto & hæmatite lapidibus. Fimum quoque earum, duntaxat candidum, in oleo vetere corneísque pyxidibus adseruant, ad pupillarum albugines. Qua in mentione significandum est, pauones fimum suum resorbere tradi, inuidentes hominum vtilitatibus. Accipiter decoctus in rosaceo efficacissimus ad inunctiones omnium vitiorum putatur: item fimi eius cinis cum Attico melle. Laudatur & milui iecur. [43] Fimum columbarum ex aceto [44] ad ægilopas. Similiter ad albugines & cicatrices. Fel anserinum, sanguis anatum contusis oculis, ita vt posteà [45] hyssopo & melle inungantur. Fel perdicum cum mellis æquo pondere, per se verò ad claritatem, dorcados. Hippocratis [46] (vt putant) autoritate adiicitur, quod in argentea [47] pyxide [48] id seruari iubent. Oua perdicum in vase æreo decocta cum melle, hulceribus oculorum & glaucomatis medentur. Columbarum, turturum, palumbium, perdicum sanguis, oculis cruore suffusis eximiè prodest. In columbis [49] masculæ efficaciorem putant. Vena autem sub ala ad hunc vsum inciditur, [p] quoniam suo calore vtilior est. [50] Superimponi oportet splenium è melle [51] decoctum, lanámque succidam ex oleo [52] aut vino. Earundem auium sanguis nyctalopas sanat: & iecur [53] ouium: atque (vt in capris diximus) efficacius fuluæ. Decocto quoque eius [54] oculos abluere suadent: & medulla dolores tumorésque [55] illinunt. Bubonis oculorum cinis collyrio mistus claritatem oculis facere promittitur. Tarturis fimum albugines extenuat: [56] Item cochlearum cinis: fimū cenchridis: accipitrum [q] generis hanc Græci faciunt. Argema ex melle omnibus, quæ suprà scripta sunt, sanatur. Mel vtilissimum oculis, in quo sunt apes immortuæ. Ciconiæ pullum qui ederit, negatur annis continuis lippiturus: item qui draconis caput habeat. Huius adipe & melle cum oleo vetere, incipientes caligines discuti tradunt. Hirundinum pullos plena Luna excæcant, restitutáque eorum acie capita [57] comburuntur: hoc cinere cum melle vtuntur ad claritatem & dolores, ac lippitudines & ictus. Lacertas quoque pluribus modis ad oculorum remedia assumunt. Alij viridem includunt nouo fictili: ac lapillos, qui vocantur [58] [r] cinædia, [59] quæ & inguinum tumoribus

17 nascentis V.
18 all g nt. Ch.
19 aut cum cera V.
20 œsypūm que. V.
21 decoctū. Ch.
22 maximū. in Co. d.
23 pluma auriū micant. V.
24 curare. Ch.
25 oculorū, in Ch. d.
26 & stibi. Vet.
27 valum. Ch.
28 mira. V. mammam vnam. Ch.
29 corporis temperiem ac feras aetates. Ex Dio. corporis festiuitates. Marcellus apud eundem
30 Quidam & attollitur viperis vtuntur. Ch. Quidam vt tollatur & vip. vtan. &c. Alij. Lego. Quidā elephas vt tollatur, & vip. vtū. Dal.
31 occisis. V.
32 humor, in Ch. d.
33 trinque. Ch.
34 & carnibus. Ver.
35 etiam quo vtiliss. V.
36 audacitèr. Ch.
37 Bu. Ch.
38 inunguntur. Ch.
39 felle ad arg. & ad albug. Ch.
40 gallinacei Ch.
41 pustulas. Ch.
42 Nec Ch.
43 Fimum quoque Ch.
44 ad alopecia Ch. leg. alopecias.
45 & hyssopo. Ve Bus. Gal.
46 putant autoritate adijcit. Ch.
47 pyxide. Ch.
48 adseruari. V.
49 masculis. Ch.
50 Superpone. Ch.
51 decoctū. Ch. in melle decoctū in bilum. Dal.
52 ac. Ch.
53 ouis. V.
54 oculis abluere. Ch.
55 illinere. Ch.
56 Item cochlear. fimū, cinis cenchridis. Ch.
57 comburuntur. V.
58 cinæda. Ch.
59 quæ & V. d.

ribus adalligari solet, noue singulos signis signantes, & singulos detrahunt per dies. Nono emittunt lacertam: lapillos seruant ad oculorũ dolores. [A] Alij terram substernunt lacertæ viridi excæcatæ, & vnà in vitreo vase annulos includunt è ferro solido vel auro: cùm recepisse visum lacertam [60] apparuerit per vitrum, emissa ea, annulis cõtra lippitudinem vtuntur. Alij capitis cinere [61] pro stibio ad scabritias. Quidam virdem longo collo in sabulosis nascentem comburunt, & incipientem epiphoram inungunt: item glaucomata. Mustelæ etiam oculis punctu [t] erutis, aiunt visum reuerti: eadémque quæ in lacertis [62] & annulis faciunt. Serpentis oculum dextrum adalligatum contra epiphoras prodesse, si serpens viua dimittatur. Lachrymantibus sine fine oculis, cinis stellionis capitis cum [63] stibio eximiè medetur. Aranei muscarij [64] telæ, & præcipuè spelunca ipsa imposita [65] per frontem ad duo [66] tempora, ita vt à puero impube & capiatur & imponatur, nec is triduò se ostendat ei [67] cui medeatur, néve alteruter nudis pedibus terram attingat his diebus, mirabiliter epiphoris mederi dicuntur. Albugines quoque dicitur tollere inũctione araneus candidus, longissimis ac tenuissimis pedibus, contritus in oleo vetere. Sed is etiam cui crassissimum textum est, in contignationibus ferè, adalligatus panno epiphoras sanare traditur. [u] Scarabæi viridis natura contuentium visum exacuit. Itaque gemmarum sculptores contuitu [68] eorum acquiescunt. Aures purgat fel pecudis cum melle: canini lactis [69] instillatio sedat dolorem. Grauitatem adeps cum absinthio & oleo vetere: item adeps anserinus. Quidam adijciunt succum cæpæ & allij pari modo. Vtuntur & per se ouis formicarũ. Nanque & huic animali [70] est medicina: constátque [x] vrsos ægro hoc cibo sanari. Anserum [71] quoque & omnium auium adeps [72] præparatur, [73] exemptisque venis omnibus patina [74] nouo fictili operta in Sole, subdita aqua feruenti liquatur: siccatúsque lineis saccis, & in fictili nouo repositus loco frigido, minùs putrescit addito melle. Murium cinis cum melle instillatus, aut cum rosaceo decoctus, aurium dolores sedat. Si aliquod animal intrauerit, præcipuum remedium est murium fel aceto dilutum. Si aqua intrauerit, adeps anserinus cum cæpæ succo. Gliris detracta pelle, [75] intestinis exemptis discoquitur [76] melle in vase nouo: [77] sed Medici malunt è nardo decoqui vsque ad tertias, atque ita asseruari, deinde cùm opus sit, [y] strigili [78] tepefacta infundere. Constat deplorata aurium vitia eo remedio sanari: [79] at si terreni vermes adipe anseris decocti infundantur. Item ex arboribus rubri cum oleo triti exulceratis & raptis auribus præclarè medentur. Lacerti inueterati in os pendentium addito sale [80] contusi & ab ictu [81] læsas aures sanant: efficacissimè autem ferrugineas maculas habentes, lineis etiam per caudam distincti. Millepeda, ab aliis centipeda aut multipeda dicta, animal est è vermibus terræ pilosum, multis pedibus [82] arcuatim repens, tactúque contrahens se: [z] oniscon Græci vocant, alij tylon: [83] efficaciter sanat [A] au-

60 appareat Ch.
61 cum stibio Vet. pro stibio Ch.
62 cum annulis Vet.
63 stibi. Ch.
64 tela. Ch.
65 super. Vet.
66 tempora vt si capio a liquis, ita. Chiffl.
67 qui medebitur. Ch.
68 eius Vet.
69 instillatum. Ch.
70 inest. Vet.
71 quoque in Vet. d. omnium que auium Ch.
72 cum præparatur. Vet.
73 ex impta venis. Vet.
74 nouo fictili patina operto. Vet.
75 intestinis exemptis. M. & Ch.
76 cum melle Vet.
77 sed. in M. & Ch. d.
78 tepefactum Vet.
79 aut si vermes terra cum adipe. Ch.
80 contusas Vet.
81 miseras. Ch.
82 arquatim Ch.
83 efficacè narrant ad aurium. Vet. & Ch.

rium dolores, [84] in cortice Punici mali decoctum & porri succo. Addunt & rosaceum, & in alteram aurem infundunt. Illam autem quę non [85] arcuatur, [B] sepa Græci vocant, alij scolopendram, [86] minorem perniciosámque. Cochleæ, quæ sunt in vsu cibi, cum myrrha aut thuris polline appositæ, item minutæ & latæ fracturis aurium illinuntur cum melle. Senectus serpentium feruente testa vsta [87] instillatur rosaceo [88] admisto, contra omnia quidem vita efficax, sed contra graueolentiam [89] præcipuè: [90] aut si purulentæ sunt, ex aceto: melius cum felle caprino, vel bubulo, aut testudinis marinæ. Vetustior anno eadem membrana non prodest, nec imbre perfusa, vt aliqui putãt. Item aranei sanies cum rosaceo, aut per se in lana, vel cum croco, auribus prodest: [91] gryllus cum sua terra effossus & illitus. Magnam autoritatem huic animali perhibet Nigidius, maiorem Magi, quoniam retrò ambulet, terrámque terebret, [92] stridat noctibus. Venantur eum formica [93] circunligato capillo in cauernam eius cõiecta, efflato priùs puluere ne sese condat: ita formicæ complexu extrahitur. Ventris gallinaceorum membrana quæ abiici solet, inueterata & in vino trita, auribus purulentis calida infunditur, gallinarum quoque adeps. Est & quædam pinguitudo blattæ, si caput auellatur: hanc tritam vnà cum rosaceo auribus mirè prodesse dicunt, sed lanam, qua incluserint, pòst paulùm [94] extrahendam. Celerrimè enim id pingue trãsire in animal, fierique vermiculum. Alij binas ternásve in oleo decoctas efficacissimè auribus mederi scribunt, & tritas in linteolo imponi contusis. Hoc quoque animal inter pudenda est: sed propter admirationem naturę, priscorúmque [95] curæ, totum in hoc loco explicandum. Plura earum genera fecerunt. [D] Molles, quas in oleo decoctas, verrucis efficaciter illini experti sunt. Alterum genus [96] mylœcon appellauere, circa molas ferè nascẽs. Has capite detracto attritas, lepras sanasse, Musa, & Picton in exemplis reliquerunt. Tertium genus & odoris tædio inuisum, exacuta clune, cum pissellæo sanare hulcera aliâs insanabilia: strumas, panos, diebus xxi. impositas, percussa, contusa, cacoethe, scabiem furunculósque, detractis [E] pedibus & pennis. Nos hæc etiam [97] audita fastidimus. At hercule Diodorus & in morbo regio, & orthopnoicis se id dedisse tradit cum resina & melle. Tantùm potestatis habet ea ars pro medicamento dandi quicquid velit. Humanissimi, eorum cinerem crematarum seruandum ad hos vsus in cornea pyxide censuere, aut tritas clysteribus infundendas orthopnoicis aut [98] rheumaticis. Infixa vtique corpori illitas extrahere constant. Mel vtilissimum auribus quoque est, in quo apes emortuæ sunt. Parotidas comprimit [99] columbinum stercus vel per se, vel cum farina hordeacea aut auenacea. Noctuæque cerebrum vel iecur cum oleo infusum auriculæ aut parotidi: multipeda cum resinæ tertia parte illita: grylli siue illiti, siue adalligati. At reliqua morborum genera medicinásque ex iisdem animalibus, aut iisdem generis, sequenti dicemus volumine.

84 cum. Vet.
85 arquatur Ch.
86 maiorẽ. Vet. & ca. 2. lib. 20.
87 illinitur M.
88 admixta, Ch.
89 præcipue instillatur Dal.
90 & si purulenta sunt Ch.
91 ac gryllus. Vet.
92 stridet. Ch.
93 circumligmata. Vet. & Ch.
94 extrahendum. Celebre enim Ch.
95 curam. Vet. M.
96 mylicon Aliq.
97 auditu M.
98 asthmaticis. Vet.
99 palumbinum. Ch.

ANNOTATIONES.

a Suum, boum, murium stercus, sucerda, bucerda, mucerda, atq; adeò hominis, humerda priscis dictum est. ἀπὸ τοῦ ἀμέρδειν, τοῦτ᾽ ἔστι τοῦ ἀφανίζειν, dicta hęc volunt, quòd stercus pro fœditate amoueatur à conspectu. In veteri Glossario, rotunda stercora strunti & σπέλεθοι vocantur.

b Leuissimis de caussis talia cognomina diis tributa, vt Herculi Conopionos, & Ipoctoni: Apollini, Erythibij, Sminthei, Pornopionos. Vide Rhodig. c. 7. 6. Myagrus autē hic Deus dicitur c. 28. 10. Morem eius sacrificij ab Hercule profectum narrant, qui cùm in Olympia rē sacrā Diis faceret, muscarū infesta multitudine, Ioui ἀπομυίῳ sacris factis, vltra Alpeū illas abegit. Ex hac historia μυιώδη, siue ἀπόμυιον θεὸν, Iouem fuisse intelligimus. Apud Pausaniā lib. 8. nundinis, quæ ad Alipheram Arcadicæ celebrantur, heroi Myiagro res diuina fit hostiis, vt eius implorato numine, inter immolandum à muscarum proteruia tuti sint. Herculis quidē sacellū, quod in foro Boario fuit, muscæ non ingrediebantur. Inuocabant & Cyrenenses Achorem, vel, vt Nazianzenus ait, Acarō muscarum Deum, protinus abeunte eo tędio. Nā in Actio templo Apollinis cùm panagyris sacra, & salutationes in honorem Dei fiūt, muscis bos immolatur, cuius cruore διακορέσθεισαι, placatæ & saturæ euanescunt & aufugiunt. Rhodig. c. 30. 23. Alex. ab Alex. cap. 13. 1. Lepidè Plaut. in Mercatore muscam curiosum exploratorem vocat.

Ne quicquam abdidi, abscondidi, abstrusum habebam,
Musca est meus pater: nihil potest clam illum haberi.

c Quo ad ruborem vsque fricetur cutis capitis.

d Est enim histrix Aphricanus herinaceus.

e Serenus de medendo capiti. *Profuit & cochleis frontem tractare retectis*: vel, vt alij legunt, *tractare minutis.*

f Perfecta & iusta sua magnitudine absolutæ.

g Quæ in tonsorum officinis recentia tractantur, vel tondendo radendóque fiunt.

h Scrupulo vno, si pro drachma denarium pendimus.

i Quibus ex insolatu ephelides faciem & os maculāt.

k Mica, id est, grano χόνδρον λεβάνου Archigenes dicit apud Galenum lib. 3. κατὰ τόπους.

l Quid si legas, & stomachi totiúsque corporis temperiem, ac seras ætates, &c? vt sit quod Dioscor. ait, μακρογήρως γίνεσθαι τοὺς ἐσθίοντας, qui vescuntur longam senectutem agere.

m Earum venenum in folliculis recōditum ad dentium radicem.

n Tritas & orobi farina exceptas colligunt, ac pastillos formant. Galen lib. de Theriaca.

o Dioscorides scribit quosdam putare viperarum esu pediculos procreari: id autem esse falsum.

p Imò quoniam in aliis partibus venæ non sic detectæ, & nudæ sunt.

q Nempe tynunculum, de quo vide c. 37. li. 10.

r In cinædi piscis cerebro inuentos, c. 10. li. 37.

s Genarum, τὰ τῶν βλεφάρων τραχώματα.

t Imò potiùs confossis.

u Is est aut buprestis, aut scarabæus longipes.

x Suprà c. 27. li. 8. Ælianus c. 3. li. 6. animal.

y Instrumenti loco strigil fuerit, quod στλεγγίδα Gręci vocant.

z Confundit oniscorum historiam, cum descriptione millepedæ, ὁ ὄνισκος, πολύπους τὶ ζωύφιον Suidæ & Gal. 3. κατὰ τόπους: quibusdam τυλάριs, & τύλος, à calloia & cōmpactili cute, Latinis multipeda, cutio, procellio. At millepeda, siue cētipeda, μυριόπους interpreti Nicandri in Theriacis, ἴουλος S. idæ. Columellæ eru cah irsuta est, quæ olera & vites rodit. Millepeda etiam scolopendra dicitur. Vide quod annotatum est suprà c. 1. li. 23. & 25. 22. & 2. 20.

A Aurium doloribus cum rosaceo triti & cocti medentur porcelliones, se in pilæ rotunditatem conuoluentes, & conglobantes, quos multipedas etiam vocant: non autem millepedæ, quod autor quispiam fide dignus tradiderit.

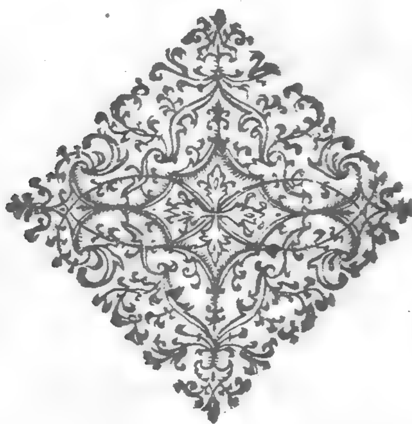
B A sepe scolopendra diuersissima est. Fallitur Plinius.

C Ad erosos dentes cum rosaceo calfactam auribus instillari, & dentium cauernę indi præcipit Archigenes lib. 5. κατὰ τόπους.

D Molles, insecta sunt oblonga, & teretia, colore subrubra. Reperiuntur in sacris & arcis farinariis. Auidissime luscinıæ iis vescuntur, illarúmque esu à morbis familiaribus liberantur. σιτοφάγους quidam eas vocant, quod farina nutriantur. Dioscorid. lib. 2. c. 38. ἐν ἀρτοκοπείοις ἐυρισκομένας appellat μυλακρὶς siue μύλοικας, quę & μυλακρίδες, siue μυλακρίδαι, & μυλαβρίδες, & Hesychio μυλακρίαι, scarabęis siue cicadis similes, in moletrinis, & pistrinis gignuntur, colore quidem nigro, sed ob farinam conspersam albicantes. Fœtidæ Græcis βδέουσαι, quasi βδελυκταί: vel βδελυσσόμεναι, abominandæ, in aggeribus terrenis & apricis inueniuntur, cimicum modo putidæ.

E Sic Andromachus li. 3. κατὰ τόπους Galeni. & Archigenes lib. 5. laudant σίλφας ἄνευ πτερῶν.

C. PLI-

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXX.

PROOEMIVM.

De origine Magicæ artis, quando, & à quibus cœperit, & à quibus celebrata fuerit, & reliquæ ex animalibus medicinæ.

CAP. I.

AGICAS vanitates sæpius quidem antecedentis[1] operis parte, vbicunque causæ locúsque poscebant, coarguimus, detegemúsque[2] etiamnum: in paucis tamen digna res est[3], de qua plura dicantur, vel eo ipso, quòd fraudulentissima artium plurimùm in toto terrarum orbe, plurimísque seculis valuit. Autoritatem ei maximã fuisse nemo miretur,[3] quandoquidem sola artium tres alias imperiosissimas humanæ[4] mẽtis complexa in vnam se[5] redegit. Natam primùm è[6] Medicina nemo[7] dubitat, ac specie[8] salutari irrepsisse velut altiorem[9] sanctiorémque, quàm Medicinam: ita blandissimis desideratissimísque promissis addidisse vires religionis,[10] ad quas maximè etiamnum[11] caligat humanum genus. Atque vt hoc quoque[12] suggesserit miscuisse artes Mathematicas, nullo non auido futura de sese sciendi, atque ea è cœlo verissimè peti credente. Ita possessis hominum sensibus triplici vinculo, in tantum[13] fastigij adoleuit, vt hodiéque etiam in magna parte gentium præualeat, & in Oriente regum[14] regibus imperet. Sine dubio illic orta in Perside à[a] Zoroastre, vt inter autores conuenit. Sed vnus hic fuerit, an posteà & alius, non satis cõstat. Eudoxus, qui inter sapiẽtiæ sectas clarissimam, vtilissimámque eam intelligi voluit, Zoroastrem hunc[b] sex millibus annorum ante Platonis mortem fuisse prodidit. Sic & Aristoteles. Hermippus qui de tota ea arte diligentissimè scripsit, & vicies cẽtum millia versuum à Zoroastre condita, indicibus quoque voluminum eius positis explanauit, præceptorem, à quo institutum diceret, tradidit[15] Azonacem, ipsum verò v. millibus annorum ante Troianum bellum fuisse. Mirum hoc in primis, durasse memoriam artémque tam longo æuo, commentariis non intercidentibus, præterea nec claris nec continuis[16] successionibus custoditam. Quotus enim quisque auditu saltem cognitos[17] habet, qui soli cognominantur, Apuscorum & Zaratum Medos, Babyloniúmque[18] Marmaridum, & Arabem Hippocum, Assyrium verò Zarmocenidam,[19] quorum nulla extant monumenta. Maximè tamen mirum est, in bello Troiano tantum de arte ea silentium fuisse Homero, tantúmque operis ex eadem in Vlixis erroribus, adeò vt totum opus non aliũde constet. Siquidem[c] Protea &[d] Sirenum cantus apud eum non aliter intelligi volunt: Circe vtique &[20] inferorum euocatione hoc solum agi. Nec posteà quisquam dixit, quonam modo venisset[e] Telmessum religiosissimam vrbem, quando transisset ad[21] Thessalas vrbes, quarum cognomen diu obtinuit in nostro orbe[f] alienæ[22] gentis. Troianis itaque temporibus[23] Chironis medicinis contenta, & solo Marte fulminante, miror equidem[24] Achillis populis famam eius in tantum adhæsisse, vt Menander quoque literarum sutilitati sine æmulo

1 antecedenti. Ch.
2 etiamnũ in paucis tamen. M.
3 quãdoq... Ch.
4 menti. Vet.
5 redigit. Ch.
6 e, in Ch. d.
7 dubitauit specie. Ch.
8 annis. Vet.
9 sanctioréque. Medicinã. Ch.
10 ad quã. Vet.
11 alligat. Vet. adlegat. M.
12 suggessit. Vet. succesśit. Alij Vet.
13 fastigiũ. Vet.

14 legibus. M.
15 Agonacen Vet. Agonetem. Ch.
16 successoribus.
17 habent qui soli nominantur, Apusorum & Zaratũ Medos, Babyloniúque Marmarum, & Araban Tiphocum, aut Assyrium Tarmoenidam. Ch.
18 Marmaridum. M.
19 Hæc vltima clausula non legitur in Ch.
20 inferorũ Ch.
21 Thessaliæ vrbes, quæ. A ij, Thessa as matres. Ch.
22 aliena gente Troianis vtique temp. Ch.
23 cum Chir. med. cont. esset, ... Vet.
24 illis. Hermo.

genitus, Thessalam [25] cognominarit fabulam, complexam ambages [g] fœminarum detrahentium Lunam. Orphea putarem [h] è propinquo primum [26] intulisse, ad [27] vicinas vsque superstitiones ac Medicinæ profectum, si non expers sedes eius tota [28] Thrace Magices fuisset. Primus [29] extat (vt equidem inuenio) commentatus de ea [i] Osthanes: Xerxem regem Persarum bello, quod is Græciæ intulit, comitatus: [30] ac velut semina artis portentosæ [31] sparsisse, obiter infecto, quacunque commeauerat, mundo. Diligentiores paulò ante hunc ponunt Zoroastrem alium Proconnesium. Quod certum est, hic maximè Osthanes ad rabiem, non auiditatem modò scientiæ eius, Græcorum populos egit. Quanquam [32] animaduerto summam literarum claritatem gloriámque ex ea scientia antiquitus & penè semper petitam. Certè Pythagoras, Empedocles, Democritus, Plato ad hanc discendam nauigauere, exiliis veriùs, quàm peregrinationibus, susceptis. Hanc reuersi prædicauere: hanc in arcanis habuere. Democritus [33] Apollonicem Captidenem & [k] Dardanum è Phœnice illustrauit, voluminibus Dardani [34] in sepulchrum eius petitis, suis verò ex disciplina eorum editis: quæ recepta [35] ab aliis hominũ atque trãsiisse per memoriam, æquè ac nihil in vita, mirandum est. In tantum fides istis fálsque omne deest, adeò, vt ij qui cætera in viro illo probant, [36] hęc eius esse opera inficientur. Sed frustra. Hanc enim maximè affixisse animis eam dulcedinem constat. Plenúmque miraculi & hoc, pariter vtrasque artes efflоruisse, Medicinam dico, Magicénque, eadem ætate, illam Hippocrate, hanc Democrito illustrantibus, circa Peloponesiacum Græcię bellũ, quod gestum est à ccc. vrbis nostræ anno. Est & alia [37] Magices factio, à Mose [38] & [l] Iamne & Iotape Iudæis pendens, sed multis millibus annorum post Zoroastrem. [m] Tantò recentior est Cypria. Non leuem & Alexandri Magni temporibus autoritatem addidit professioni secũdus Osthanes, comitatu eius exornatus, planéque, quod nemo dubitet, orbem terrarum peragrauit. Extant [39] itaque & apud Italas gẽtes vestigia eius in duodecim tabulis nostris, alíisq; argumẽtis, quę [40] priori volumine exposui. [41] dclvii. demum anno vrbis, Cn. Cornelio Lentulo, P. Licinio Crasso Coss. Senatusconsultum factum est, ne [n] homo immolaretur, [42] palámque in tempus illud sacra prodigiosa celebrata. Gallias vtique possedit, & quidem ad nostram memoriam. Namque Tiberij Cæsaris principatus sustulit Druidas eorũ, & [43] hoc genus vatum medicorúmque. Sed quid ego [44] hæc commemorem in arte Oceanum quoque transgressa, & ad naturæ inane [45] peruecta? Britannia hodiéque eam attonitè celebrat tantis ceremoniis, vt dedisse Persis videri possit. Adeò ista toto mundo consensere, quanquam discordi & sibi ignoto. [46] Non satis æstimari potest: quantum Romanis debeatur, qui sustulere monstra, in quibus hominem occidere religiosissimum erat, mandi verò etiam saluberrimum.

25 cognominaret. Ch.
26 protulisse, ad vicina (nẽpe Maricam) vsque superstitionẽ (lego, super institutionem) Medicinæ prouectum. Ch.
27 vicinos. Vet.
28 Thracia. Vet.
29 quod extat. Vet.
30 ac in V. d.
31 sparsit V. is sparsit obiter infecto quac. commemorant mũdo. Ch.
32 animaduertam. M.
33 Apollobechẽ coptitem. Ch.
34 à sepulchro. V.
35 ab aliis, atque trãsiisse per hominũ memoriam. V.
36 hanc eius esse operam. M.
37 Magicis. Ch.
38 Iocha베la. Ioseph. V. Iochabeda. Hieronymus.
39 certè. Ch.
40 priore. Ch.
41 del. Ch.
42 palámq. fit in tempus illud vt prodigiosa. Celebratio Gallias Ch.
43 hos. V.
44 hæc cõm. artem Oceã. que trausgressam, & ad nat. in. peruectam. 2. M.
45 peruecta in Britãniã qua hodie eam. V.
46 Nec. Ch.

ANNOTATIONES.

a Eum primum Bactrianis imperasse credũt, temporibus Nemroth. Quidam Zoroastrem Abrahamum fuisse contendunt.

b In annorum supputatione Plinius fallitur. Plutarcho lib. de Iside & Osiride bello Troiano antiquior fuit annis sexcentum.

c Oceani & Thetydis filium, vaticinandi peritissimũ, phocarum & piscium marinorum pastorem. Fuisse regem Ægypti narrat Herodotus, Menelaóque vxorem, Paridi ad se vi tempestatũ appulso & diuersato ereptam, cum vniuersis opibus restituisse. Homerus Odys. refert eum subinde alias atque alias formas assumpsisse prout libuisset. Huius mutabilitatis caussam Diodorus refert ad Ægyptiorũ principum cõsuetudinem, qui ornatus & maiestatis gratia, tauri, leonis, draconis capite, arboribus, igne, & aliis hoc genus insignibus ornarentur.

d Parthenopes, Lygiæ, Leucosiæ, filiarum Calliopes & Acheloi, de quibus Homerus 12. Odys.

e Ad fines Lyciæ positam c. 27. li. 5. celebrem sacerdotum collegio.

f Magos enim Persæ suos sapientes vocant.

g Apparatus veneficarum Thessalarum describitur apud Apul. & vt ille ait, feralis officina, li. 3. Asini. *Omne genus aromata, ignorabiliter laminæ literatæ: infelicium manium durantes claui: defletorum & sepultorum cadauerum exposita multa ad modicum membra, hîc nares & digiti, illic carnosi claui pendentium, siue suspendio necatorum: alibi trucidatorum seruatus cruor, & exterta dentibus ferarum trunca caluaria. His videlicet comparatis ac decantatis fibris (pecudum) spirantibus, vario latice litabant, nunc rore fontano, nunc lacte vaccino, nunc melle montano, mulsa etiam libantes &c.*

h Proximis sęculis.

i Colum. li. 10. Dardaniæ veniant artes, id est, magicę, ab hoc Dardano, cuius cõmentariis perlectis doctissimus euasit Democritus. Apuleius, vel ipse Dardanus, vel quicunque alius, post Zoroastrem. Euseb. 2. ϖερὶ τὰ ἐξοχει εἶναι ὁ Δάρδανος ὁ μύθους θεῶν καταδιδάξας τὰ μυςήρια. Brod. c. 10. li. 4.

k Cyprian. de Idolis. *Et magis inde est (à dæmonibus) ad perniciosa vel ludicra potentatus, quorum tamen præcipuus Osthanes formam Dei veri negat conspici posse, &c.*

l Iamnes & Mamres Pharaonis Magi fuerunt, quibuscum Moses disceptauit.

m Hanc quidam intelligunt Christianismum, expositum Cypriis à Diuo Barnaba. Quidam Paphiæ Veneris sacerdotes.

n Vide quæ adnotata sunt in cap. 5. lib. 36.

De speciebus Magiæ, Neronisque & magorum detestatio.

CAP. II.

VT narrauit Osthanes, species eius plures sunt. Nanque [1] & ex aqua, & ex sphęris, & ex aëre, & stellis, & lucernis, ac peluibus, securibúsque, & multis aliis modis [2] diuina [3] promittit: præterea vmbrarum, inferorúmque colloquia: quæ omnia ætate nostrâ princeps Nero vana falsáque comperit: quippe non citharæ tragicique cantus libido illi maior fuit, fortuna rerum humanarum summa gestiẽte in profundis animi vitiis. Primúmque imperare Diis concupiuit, nec quicquam generosius [4] voluit. Nemo vnquam vlli artium validiùs fauit. Ad hæc, non opes ei defuere, non vires, non discendi ingenium, [6] aliáque non patiente mundo. Immensum & indubitatum exemplum est falsæ artis, [7] quam dereliquit Nero: vtinámque inferos potius & quoscunque de suspicionibus suis Deos consuluisset, quàm lupanaribus atque prostitutis mandasset inquisitiones eas: nul-

1 & aquas & spheris & aere, &. Ch.
2 diuinationes. V.
3 prouecta. Ch.
4 valuit. Ch.
5 discentis. Ch.
6 non alia. Ch.
7 quòd.

eas: nulla profectò sacra, barbari licèt ferique ritus, non mitiora, quàm cogitationes eius, fuissent. Sæuius sic nos repleuit vmbris. Sunt quædam Magis perfugia, veluti lentiginem habentibus non obsequi numina, vt cerni[8] non possint.[a] Fortè hoc in illo. Nihil membris defuit: nam dies eligere certos liberum erat: pecudes verò, quibus non nisi ater colos esset, facile. Nam[9] immolare etiam grauissimũ. Magus ad eum[10] Tyridates venerat, Armeniacum de se triumphum afferens, & ideò prouinciis grauis. Nauigare noluerat, quoniam expuere in[11] maria, aliisque mortalium necessitatibus violare naturam eam fas non putant. Magos secum[12] adduxerat. Magicis etiam cœnis eum initiauerat. Non tamen cùm regnum ei daret, hanc ab eo accipere artem valuit. Proinde ita persuasum sit, intestabilem, irritam, inanem esse, habentem tamen quasdam veritatis vmbras, sed in his veneficas artes pollere, non Magicas.[13] Quærat aliquis, quę sint mentiti veteres Magi, cùm adolescentibus nobis visus Apion Grammaticæ artis, prodiderit cynocephaliam herbam, quæ in Ægypto[14] vocaretur osyrites, diuinam, & contra omnia[15] veneficia: sed si[16] erueretur, statim eum qui eruisset, mori. Séque euocasse vmbras ad percontandum Homerum,[17][b] qua patria quibúsque parentibus genitus esset, non tamen ausus profiteri, quid sibi respondisse diceret.

8 obijet. Ch.
9 homines. Ch. facilè: hominem. A.ij.
10 Mithridates Ch.
11 mari. Ch.
12 adduxerat. Ch.
13 Quæret ad quæ sint. M.
14 vocetur ospitus sunt. M.
15 veneficia vitiē. Vet. veneficia. Ch.
16 tota erueretur Ch.
17 quanã. Ch.

ANNOTATIONES.

a Suetonius in Nerone cap. 51.

b Apud Gellium cap. 11. 3. Varro.

ἑπτὰ πόλεις διερίζουσι περὶ ῥίζαν Ὁμήρου:
σμύρνα, ῥόδος, κολοφὼν, σαλαμὶν, χίος, ἄργος, ἀθῆναι.

Capella Homeri candida hoc tumulum indicat
Quod ara Ietæ mortuo iaciunt sacra.

Versus hos longa oratione Magius exponit cap. 1. 3. Constat in Io insula extremum diem obiisse, vt tradit Halicarnas. ἀθυμίᾳ καὶ μαλακίᾳ, lãguore & imbecillitate virium: vt alij mœrore, quòd à piscatoribus ænigma hoc propositum soluere nõ potuisset, ὅσα ἕλομεν λιπόμεσθα, ὅσ' οὐχ ἕλομεν φερόμεσθα. Eius sepulchro Ietę versus hos insculpserant.

Ἐνθάδε τὴν ἱερὴν κεφαλὴν κατὰ γαῖα καλύπτει·
Ἀνδρῶν ἡρώων κοσμήτορα θεῖον Ὅμηρον.

Cumanis & Ionibus τυφλοὺς ὁμήρους dici Plutarchus autor est. Magius.

De Talpis, & reliquæ medicinæ per morbos digestæ in animalibus, quorum genera placida sunt, aut fera. CAP. III.

PEculiare vanitatis sit argumentum, quòd animalium cunctorum talpas maximè mirantur, tot modis a rerum natura damnatas, cæcitate perpetuâ, tenebris etiamnum aliis defossa sepultisque similes. Nullis æquè credunt extis: nullum religionis capacius iudicant animal: vt si quis cor eius recens palpitánsque[1] deuorarit, diuinationis & rerum[2] efficiendarum euentus promittant. Dente talpæ viuæ exempto, sanari dentium dolores adalligato affirmant. Cæterò ex eo animali placita eorum, suis reddemus locis. Nec quicquam probabilius inuenietur, quàm muris aranei morsibus[3] aduersari eas, quoniam & terra orbitis (vt diximus) depressa aduersatur.[4] Cæterùm dentium doloribus (vt iidem narrant) medetur canum qui rabie perierunt, capitum cinis crematorum sine carnibus, instillatus ex oleo cyprino per aurem, cuius è parte doleant. Caninus dens sinister maximus, circunscarificato eo qui doleat: aut draconis os è spina: item enhydridis. Est autem serpens masculus & albus. Huius maximo dente circũscarificãt. At in superiorum dolore duos superiores adalligant, è diuerso inferiores. Huius adipe perunguntur, qui crocodilum captant. Dentes scarificant & ossibus lacertæ è fonte Luna plena exemptis, ita ne terram attingant. Colluũt caninis dentibus decoctis in vino ad dimidias partes. Cinis eorum pueros tardè dentientes adiuuat cum melle. Fit eodem modo & dentifricium. Cauis dentibus cinis è murino fimo inditur, vel iecur lacertarum aridum. Anguinum cor si mordeatur, aut alligetur, efficax habetur. Sunt inter eos, qui murem bis in mense[5] iubeant mandi, doloréſque ita[6] caueri. Vermes terreni decocti in oleo, infusíque auriculæ,[7] cuius è parte doleant, præstant leuamentum. Eorundem cinis exesis dentibus coniectus, ex facili cadere eos cogit: integros dolentes illitus iuuat. Comburi autem oportet in[8] testa. Prosunt & cum mori radice in aceto[9] scillite decocti, ita vt colluantur dentes. Is quoque vermiculus, qui in herba[10] Veneris labro appellata inuenitur, cauis dentium inditus mirè prodest. Nam[11] erucæ, brassicæ, eius contactu cadunt. Et è malua cimices infunduntur auribus cum rosaceo. Harenulæ quæ inueniuntur in cornibus cochlearum, cauis dentium inditæ statim liberant dolore. Cochlearum inanium cinis cum myrrha gingiuis prodest, serpentis cum sale in olla exustæ cinis cum rosaceo in contrariam aurem infusus. Anguinæ vernatio is membrana cum oleo tedæque resina calefacta, & auri alterutri infusa: adiiciunt aliqui thus & rosaceum, eadem cauis indita, vt sine molestia cadant, præstat. Vanum arbitror esse,[12] Canis ortu[13] angues candidos membranam[14] exuere, quoniam nec in Italia visum est, multóque minùs credibile in tepidis[15] regionibus tam serò exui. Hanc autem vel inueteratam cum cera celerrimè dentes euellere tradunt. Et dens anguium adalligatus, dolores[16] minuit. Sunt qui & araneum animal ipsum sinistra manu captum tritúmque in rosaceo, & in aurem infusum[17] cuius à parte doleat, prodesse arbitrentur. Ossiculis gallinarum in pariete seruatis,[18] fistula salua,[19] adacto dente vel gingiua scarificata, proiectóque ossiculo, statim dolorem abire tradunt. Item fimo corui lana adalligato, vel passerum cum oleo calefacto, & proximæ auriculæ infuso,[20] pruritum quidem intolerabilem facit: & ideò tolerabilius est passeris pullorum sarmẽtis crematorum cinerem ex aceto infricare.

1 deuorat. Ch.
2 diuinatio nem rerũ. Vet.
3 aduersarios. Ch.
4 Caterò. Ch.
5 iubent. Ch.
6 cauere. Ch.
7 in appositam aurẽ. Ch.
8 testo. Ch.
9 scillitico. Ch.
10 quæ Veneris labrũ appellatur, inuenitur. Vet. & M. Veneris labrum appellata inuen. Vet. alij.
11 vruca. M. & Ch.
12 circa Canis ortum. Ch.
13 anguis candida membrana exui. M.
14 eam exuere. Ch.
15 regionũ. Ch.
16 mitigat. Ch.
17 à cuius parte. Vet.
18 fibula sola. Vet.
19 tacto. M.
20 sed pruritum id quidem. Vet.

Quomodo commendetur os, & contra maculas faciei, & ad faucium vitia.

CAP. IIII.

ORis saporem commendari affirmant, murino cinere cum melle si fricentur dētes. Admiscent quidam marathri radices. Penna vulturis si scalpantur dentes, acidum halitum faciunt. Hoc idem hystricis spinâ fecisse, ad firmitatem pertinet. Linguæ hulcera & labrorum, hirundines in mulso decoctæ sanant. Adeps anseris aut gallinæ rimas. Oesypum cum galla, araneorum telæ candidæ, & quæ in trabibus paruæ texuntur. Si [a] feruentia os intus [1] excusserint, lacte canino statim [2] sanabitur. Maculas in facie, œsypū cum melle Corsico, quod [b] asperrimum habetur, extenuat. Item scobem cutis in facie cum rosaceo impositum vellere, quidam & butyrum addūt. Si verò [3] vitiligines sint, fel caninum priùs acu compunctas. Liuentia & suggillata pulmones arietum pecudū[que] in tenues consecti membranas calidi impositi, vel columbinum fimum. Cutem in facie adeps anseris, vel gallinæ custodit. Lichenas & murino fimo ex aceto illinunt, & cinere herinacei ex oleo. In hac curatione priùs nitro ex aceto faciem foueri præcipiunt. Tollit ex facie vitia & cochlearum, quæ latæ & [c] minutæ passim inueniuntur, cum melle cinis. Omnium quidem cochlearum cinis spissat, calfacit smectica vi: & ideò causticis [4] commiscetur, psorisque & lepris & lentigini illinitur. Inuenio & formicas [d] Herculaneas [5] appellatas, quibus tritis adiecto sale exiguo, talia vitia sanentur. [e] Buprestis animal est rarum in Italia, simillimum scarabæo longipedi. Fallit inter herbas bouē maximè, vnde & nomen inuenit: deuoratúmque tacto felle ita inflammat, vt rumpat. Hæc cum hircino seuo illita lichenas ex facie tollit septica vi, vt suprà dictum est. Vulturinus sanguis cum chamæleontis albæ (quam herbam esse diximus) radice [6] & cedria tritus, contectúsque brassica lepras sanat: item pedes locustarum cum seuo hircino triti. Varos adeps gallinaceus cum cæpa tritus & subactus. Vtilissimum & in facie mel, in quo apes sint immortuæ. Præcipuè tamen faciem purgat atque erugat cygni adeps. Stigmata delentur columbino fimo ex aceto. Grauedinem inuenio finiri si quis nares [7] murinas osculetur. Vua & faucium dolor mitigatur fimo agnorum, priusquam herbam gustauerint, in vmbra arefacto. Vua succo cochleæ acu transfossæ illita, vt cochlea ipsa in fumo suspendatur. Hirundinum cinere cum [8] melle: sic & tonsillis succurritur. Tonsillas & fauces lactis ouilli gargarizatio adiuuat. Multipeda trita fimū colūbinū cū passo gargarizatum, etiam cum fico arida ac nitro impositū extrà. Asperitatē faucīū & distillationes leniūt cochleę, coqui debent in lacte, demptóq; tantùm [f] terreno conteri, & in passo dari [9] potui. Sunt qui Astypalæicas [10] efficacissimè putant, [11] & in iis smegma earum. Lenit & gryllus infricatus: aut si quis manibus, quibus eum contriuerit, tonsillas attingat. Anginis felle anserino cum elaterio & melle citissimè succurritur: cerebro noctuæ, cinere hirundinis, ex aqua calida poto. Huius medicinæ autor est Ouidius poëta. Sed efficaciores ad omnia quæ ex hirundinibus monstrantur, pulli syluestrium. [g] Figura nidorum eas deprehendit. Multò tamen efficacissimi ripariarum pulli. Ita vocant in riparum cauis nidificantes. Sunt qui cuiuscunque hirundinis pullum edendum censent, [12] ne toto anno metuatur id malum. Strangulatos cum sanguine comburunt in vase, & cinerem cum pane aut potu dant. Quidam & mustelæ cineres pari modo admiscent. Sic & ad strumæ remedia dant, & comitialibus quotidie potu. In sale quoque seruatæ hirundines ad anginam vna drachma bibuntur: cui malo & nidus earum mederi dicitur potus. [13] Millepedam illini anginis, efficacissimum putant. Alij xxi. tritas in aquæ mulsæ hemina dari per harundinem, quoniam dētibus tactis nihil prosint. Tradunt & murem cum verbenaca excoctum, si bibatur is liquor, remedio esse. Et corrigiam caninam ter collo circūdatam: fimum columbinum vino & oleo permistum. Ceruicis & opisthotono ex milui nido surculus vitis adalligatus auxiliari dicitur.

1 exusserint. Ch. 2 sanabuntur. Ch.

3 vel lentigines sint. M.

4 miscetur, psorisque & lentig. Ch.

5 appellari. Ch.

6 & geria. Ch.

7 mulinas. Ch.

8 melle sicca & tōs. Ch.

9 potu. Ch. 10 efficacissimas Ch. 11 & ex aliis smegma. Vet. & in iis simillimas. M. & missima. Ch.

12 vt toto anno non metuatur. M. vt toto anno metueatur. Ch sic dictū vt Horatius, pennâ metuente solui B.

13 Multipedam. Vet. Index, & cap. vii. lib. 29.

ANNOTATIONES.

a Aris & feruidi humoris defluxus. Feruentia oris vlcera ἄφθας vocat.

b Amarore ingratum, quoniam è buxi flore apes colligunt.

c Vide cap. 6. & 14. huius libri.

d Aliis maiores, grandiores, atriores.

e Buprestis & syluestris oleris genus est, de quo suprà ca. & lib. 22.

f Quod in illarum extrema parte cœnosum conspicitur ac veluti lutosum.

g Nam aliæ, quas apodas vocant, in parietum fissuris oua ponunt, nec nidos extruunt.

Ad strumas exhulceratas, ad humerorum & præcordiorum dolores.

CAP. V.

STrumis exhulceratis mustelæ sanguis: ipsa decocta in vino: [a] non tamen sectis admouetur. Aiunt [1] & in cibo sumptam idem efficere. Vel cineri eius sarmentis combustæ miscetur axungia. Lacertus viridis adalligatur: post dies xxx. oportet alium adalligari. Quidā cor eius in argenteo vasculo seruant. Ad [2] fœminarum strumas veteres cochleæ cum testa sua tusæ illinuntur, maximè quæ frutectis adhærent. Item cinis aspidum cum seuo taurino imponitur. Anguinus adeps [3] mistus oleo. Item anguium cinis ex oleo illitus, vel cum cera. Edisse quoque eos medios abscissis vtrinque extremis artubus aduersus strumas prodest: vel cinerem bibisse in nouo fictili ita crematorum: efficacius multò inter duas orbitas occisorum. Et gryllum illinire cum sua terra effossum suadent: item fimum columbarū per se, vel cum farina hordeacea [4] auenaceáue ex aceto. Talpę cinerem ex melle illinire. Alij iecur eiusdem contritum inter manus illinunt, & triduò non abluunt. Dextrum quoque pedem eius remedio esse strumis affirmant. Alij præcidunt caput, & cùm terra à talpis excitata tusum digerunt in [5] pastillos pyxide stannea, & vtuntur ad omnia quæ intumescunt, & quæ apostemata vocant, quæque in ceruice sint: vescique suilla tunc vetant. [b] Tauri vocātur sca-

1 & cibo. Ch.

2 fœmina. Ch.

3 mistus oleo, vel illitus, vel cū cera Ch.

4 aut auenacea Ch.

5 pastilles, continuóque pyxide.

tur scarabæi terrestres, ricino [c] similes : [d] nomẽ cornicula dedẽre. Alij pediculos terræ vocant. Ab his quoque terram egestam illinunt strumis & similibus vitiis & [6] podagris. Triduo non abluunt: prodéstque hæc medicina in annum. Omniáque his adscribunt, quæ nos in gryllis retulimus. Quidam & à formicis terra egesta sic vtuntur. Alij vermes terrenos totidem, quot sint strumæ, adalligant, paritérque cum his arescunt. Alij viperam circa canis ortum circuncidunt, vt diximus, dein mediam comburunt, dein cinerem eum dant bibendum ter septenis diebus, quantum prehenditur ternis digitis: sic strumis medentur. [e] Aliqui verò circunligant eas lino, quo præligata infra caput vipera pependerit, donec exanimaretur. Et [7] millepedis vtuntur, addita resinæ terebinthinæ parte quarta: quo medicamento omnia apostemata curari iubent. Humeri doloribus mustelæ cinis cum cera medetur. Ne sint malæ hirsutæ, formicarum oua pueris infricata præstant. Item mangonibus, vt lanugo tardior sit pubescentium, sanguis è testiculis agnorum, qui castrantur: qui euulsis pilis illitus & contra virus proficit. [f] Præcordia vocamus vno nomine exta in homine, quorum in dolore cuiuscunque partis si catulus lactẽs admoueatur, apprimatúrque his partibus, transire in eũ morbus dicitur. Idque [8] in exenterato [9] profusóque vino deprehendi, vitiato viscere illo quod doluerit [10] hominis : & obrui tales religio est. Hi quoque, quos [g] Melitæos vocamus, stomachi dolorem sedant applicati sæpius. [11] Transiréque morbos ægritudine eorum intelligitur, plerumque & morte.

6 podagris, triduo ac ... Vet. podagris. Triduo non abluũt: omniáque his adscr. quæ nos in gryllis retulimus. Prodéstque hæc med. in annum. Sic quidam.

7 multipedis. Vet.

8 in M.d. 9 perfuso. Vet. & M. Chiff. legit, profusóque vino: quomodo Tertullian. dixit. viuorũ profectores. 10 homini. Vet. 11 Transire morbos. M.

ANNOTATIONES.

a Si vlcus manu factum fuerit, tentante cheirurgo illas excindere.

b κάραβοι vel σκάραβοι. Arist. c. 19. li. 5. hist. vulgò, *Cerfs volants.*

c Colore non magnitudine, aut figura corporis.

d Vide posthac cap. 11. proximum.

e Paulus cap. 26. lib. 3. ex autoritate Galeni vult linũ infectum esse purpura, idque valere ait ad ἀθέρωμα, καὶ ὅσα περὶ τράχηλον.

f τῶν σπλάγχνων significationem Plinius potiùs, quàm τῶν ὑποχονδρίων reddit.

g A Melita Illyrici maris insula, quam vulgò *Meleda* nuncupant.

De pulmonum vitiis, iecoris, & sanguinis reiectionibus. CAP. VI.

PVlmonum vitiis medentur & mures, maximè Africani, detracta cute in oleo & sale decocti, atque in cibo sumpti. Eadem res & purulentis vel cruentis excreationibus medetur. Præcipuè verò cochlearum cibus stomacho. In aqua eas subferuefieri intacto corpore earũ oportet, mox & in pruna torreri, nihilo addito: atque ita è vino garóq; sumi, præcipuè Africanas. Nuper hoc compertum plurimis prodesse. Id quoque obseruant, vt numero impari [2] sumant. Virus tamen earum grauitatem halitus facit. Prosunt & sanguinem excreantibus, dempta testa tritæ in aquæ potu. Laudatissimæ autem sunt Africanæ, [3] ex his Solitanæ: Astypalæicæ, Siculæ modicæ, quoniam magnitudo duras facit, & sine succo: Balearicæ, quas cauaticas vocant, quoniam in speluncis nascuntur. [4] Laudatæ & ex insulis Caprearum. [5] Nullæ [6] autem ibi gratæ, neque veteres, neque recentes. Fluuiatiles & albæ virus habent: [7] necnon [8] syluestres, stomacho inutiles, aluum soluunt. Item omnes minutæ. Contrà marinæ stomacho vtiliores: efficacissimæ tamen in dolore [9] stomachi. Laudatiores traduntur quæcunque viuæ cum aceto deuoratæ. Prætereà sunt quæ [b] aceratæ vocantur, [10] latæ [11] multifariámque nascentes, de quarum vsu suis dicemus locis. Gallinaceorum ventris membrana inueterata & inspersa potioni, distillationes pectoris & humidam tussim, vel recens tosta lenit. Cochleæ crudæ tritæ cum aquæ tepidæ cyathis tribus si sorbeantur, tussim sedant. Distillationes sedat & canina cutis cuilibet digito circundata. Iure perdicum stomachus recreatur. [12] Iocinerum doloribus medetur mustela syluestris in cibo sumpta, vel iocinera eius. Item viuerra porcelli modo inassata. Suspiriosis multipedæ, ita vt ter septenæ in Attico melle diluantur, & per harundinem bibantur. Omne enim vas earum nigrescit contactu. Quidam torrent ex his sextarium in patina, donec candidæ fiant: tunc melle miscent. Alij [13] centipedam vocant, & ex aqua [14] calda dari iubent. Cochleæ in [15] cibos his quos linquit animus, aut quorum alienatur mens, aut quibus vertigines fiunt, [16] ex passi cyathis tribus singulæ cõtritæ cum sua testa & calefactæ, in potu datæ diebus plurimum nouem. Aliqui singulas primo die dedêre, sequẽti binas, tertio ternas, quarto duas, quinto vnam. Sic & suspiria emendant & vomicas. Est animal locustæ simile sine pennis, quod [17] tryxalis Græcè vocatur: Latinum nomen non habet, [18] vt aliqui arbitrantur: [19] nec pauciores hoc esse quod gryllus vocetur. Ex his xx. torreri iubent, ac bibi è mulso cõtra orthopnœas sanguinémque expuentibus. Est qui cochleas illotis [c] protropum infundat, vel marinam aquam ita decoquat, & in cibo sumat: aut si tritæ cum testis suis sumantur cum protropo, sic & tussi medetur. Vomicas priuatim sanat mel in quo apes sint [20] emortuæ. Sanguinem reiicientibus pulmo vulturinus vitigineis lignis combustus, adiecto flore mali Punici ex parte dimidia, item cotoneorum liliorúmque iisdẽ portionibus [21] potus manè atque vesperi in vino [22] si febris absit. Si minus, ex aqua in qua cotanea decocta [23] sunt. Pecudis lien recens Magicis præceptis super dolentem lienem extenditur, dicente eo qui medeatur, lieni se emedium facere. Post [24] hæc iubent eum in pariete dormitorij eius [25] tectóve includi, & obsignari annulo, térque nouies carmen dici. Caninus si viuẽti eximatur, & in cibo sumatur, liberat eo vitio. Quidam recentem [26] superalligant. Alij duorum dierum catuli ex aceto scillitico dant ignoranti, vel herinacei lienem. Item cochlearum cinerem cum semine lini & vrticæ addito melle, donec [27] persanet. Eo liberat & lacerta viridis, viua in olla ante cubiculum dormitorium eius, cui [28] medetur, suspensa, vt egrediens reuerténsque attingat manu: cinis è capite bubonis cum vnguento: mel

1 Pulmonũ quoque vitiis. Ch.

2 sumatur. Chiff.

3 ex his Solitanæ, Astyp. & Sic. Vet. & Ch.

4 nascuntur laudatæ, & ex insulis Caprearum. M.

5 Nullis. Ch.

6 autem earum cibis. Vet.

7 necnon, in Vet. d.

8 viues. b.

9 stomachi quæcunque latiores, traduntur, viuæ cum. Vet.

10 latè. Vet.

11 multifariam. Ch.

12 Iocineris. Chiff.

13 centumpedum. Ch. puto gloss. τῶ cẽtipedum.

14 calda, in Ch d.

15 cibis, his. M. cibos dãtur his. Ve.

16 vel ex. Alij.

17 troxalis. Ælianus cap. 19. lib. 6. Animal.

18 vt aliqui autores arbitr alij nec pauc. Vet.

19 nec pauci autores hoc esse quod gryllis vocentur. Ch.

20 demortua. Ch.

21 flos potus. Vet.

22 si febres absint. Ch.

23 sint. Ch.

24 hoc. Ch.

25 tectorióue. Ch.

26 superinligant. Alij. duũ dierũ. Ch.

27 persanent. Ch.

28 medeatur. Ch.

in quo apes sint emortuæ: araneus, & maximè qui [29] lycos vocatur. Vpupæ cor in lateris doloribus laudatur, & cochlearum cinis in ptisana decoctarum, quæ & per se illinuntur. Canis rabiosi caluariæ [30] cinis potioni inspergitur. Lumborum dolori [31] stellio transmarinus, capite ablato & intestinis, decoctus in vino cum papaueris nigri denarij pondere dimidio eo [32] succo bibitur. Lacertæ virides decisis pedibus & capite, in cibo sumuntur. Cochleæ tres contritæ cum testis suis, atque in vino decoctæ cum piperis granis xv. Aquilæ pedes euellunt in [33] aduersum à suffragine, ita vt dexter dexteræ partis doloribus adalligetur, sinister læua. Multipeda quoque, quam oniscon appellauimus, medetur denarij pondere ex [34] vino cyathis duobus pota. Vermem terrenum catillo ligneo antè fisso & ferro vincto impositum, aqua excepta perfundere, & defodere, vnde effoderis, Magi iubent, mox aquam bibere catillo, mirè id prodesse ischiadicis affirmantes.

29 lycus. Ch.
30 cibus. Ch.
31 stellionis transmarini &c. decocti. Vet.
32 succus bibitur. Vet.
33 auersū Chif. auersum, ac suffraginem. M. auersū à suffragine. Vet.
34 vini. Vet.

ANNOTATIONES.

a In cochleario minimè clausas, aut pastas. Altiles esse, & saginarij, vide apud Varronem cap. 14. lib. 3.

b Aceratæ cochleæ, aceris modo virgatæ, & discurrentibus lineis maculosæ: vel tam exiguis & breuibus corniculis vt ferè nulla videri possint: ἄνευ τῶν κεράτων. Quidam legunt ceratæ, nempe cerei coloris. Cochleas rubras vulgus appellat.

c Primarium, quod in lacum sponte fluit, minimè tortiuum.

Ad dysentericos, & ventris mala, remedia. CAP. VII.

DYsentericos recreant femina pecudum decocta cum lini semine aqua pota. Caseus ouillus vetus, seuum ouium decoctum in vino austero. Hoc & ileo medetur, & tussi veteri. Dysentericis stellio transmarinus ablatis intestinis & capite, pedibúsque ac cute, [1] decoctúsque & in cibo sumptus. Cochleæ duæ cum ouo, vtráque cum putamine contrita, atque in vase nouo addito sale & passi cyathis duobus, aut palmarum succo & aquæ cyathis tribus [2] subferuefactis & in potu datis. Prosunt & combustæ, vt cinis earum bibatur in vino addito resinæ momento. Cochleæ nudæ, de quibus diximus, in Africa maximè inueniuntur, vtilissimæ dysentericis, quinæ combustæ cum denarij pondere dimidij acaciæ: [3] exque eo cinere dantur cochlearia bina in vino myrtite, aut quolibet austero cum pari modo caldæ. Quidam omnibus Africanis ita vtuntur. Alij totidem Africanas, vel latas infundunt potiùs. Et si maior [4] fluxio sit, addunt acaciam fabæ magnitudine. Senectus anguium dysentericis & tenesmis in stanneo vase decoquitur cum rosaceo. [a] Vel si in alio, [5] cum stanno illinitur. Ius è gallinaceo iisdem [6] medetur, sed veteris gallinacei vehementius. Salsum ius aluum ciet. [b] Membrana gallinarum tosta & data in oleo ac sale, cœliacorum dolores mulcet. Abstinere autem à frugibus antè & gallinam & hominem oportet. Fimum columbinum tostum potúmque. Caro palumbi in aceto decocta dysentericis & cœliacis medetur. Turdus inassatus cum myrti baccis dysentericis: item merulæ. Mel, in quo sint immortuæ apes, decoctum. Grauissimum vitium [c] ileos appellatur. Huic resisti aiunt discerpti vespertilionis sanguine: [7] etiam illito ventre [8] subuenire. Sistit aluum [9] & cochlea, sicut diximus in suspiriosis, temperata. Item cinis earum quæ viuæ crematæ sint, potus ex vino austero. Gallinaceorum iecur assum [10] cum ventriculi membrana, quæ abiici solet, inueterata, admisto papaueris succo. Alij recentem torrent ex vino bibendam. Ius perdicum, & per se ventriculus contritus ex vino nigro. Item palumbus ferus, è posca decoctus. Lien pecudis tostus, & vino tritus. Fimum columbinum cum melle illitū. Ossifragi venter arefactus & potus, iis qui cibos non conficiunt, vtilissimus, vel si manu tantùm teneant capientes cibum. Quidam adalligant ex hac causa, sed continuare non debent: [d] maciem enim facit. Sistit & anatum masculorum sanguis. [11] Inflationem discutit cochlearum cibus. Tormina sanat lien ouium tostus, atque è vino potus: palumbus ferus, ex posca decoctus: [e] apodes ex vino: cinis ibidis sine pennis crematæ potus. Quod prætereà traditur in torminibus, mirum est, anate apposita ventri transire morbum, anatémque emori. Tormina & melle curantur, in quo sunt apes immortuæ decocto. Coli vitium efficacissimè sanatur aue galerita assa in cibo sumpta. Quidam in vase cum plumis exuri iubent, conteríque in cinerem, bibique ex aqua cochlearibus ternis per quatriduum: quidam cor eius adalligari femini: alij recens tepénsque adhuc deuorari. Consularis Asprenatum domus est in qua alter è fratribus [f] colo liberatus est, aue hac in cibo sumpta, & corde eius armilla aurea incluso: alter sacrificio quodam [12] facto crudis laterculis [13] in formam camini, atque vt sacrum peractum erat, obstructo sacello. Vnum est ossifrago intestinum mirabili naturâ, omnia deuorata conficienti. Huius partem extremam adalligatā prodesse contra colum constat. [14] Sunt occulti interaneorū morbi, de quibus mirum proditur. Si catuli, priusquàm videant, applicentur triduo stomacho maximè ac pectori, & ex ore ægri suctum lactis accipiant, [g] transire vim morbi, postremò exanimari, dissectísque palàm fieri [15] ægri causas. Mori & humari debere eos obrutos terra. Magi [16] quidem vespertilionis sanguine contacto ventre, in totum annum caueri dolorem, tradunt: [17] aut [18] per dolorem, si quis aquam [h] per pedes fluentem haurire sustineat.

1 decoctus aquè, & cibo. Ch.
2 subferuefacta & in potu data. Vet.
3 ex eo. M.
4 fluitio. M.
5 cum tubulo stanneo illinitur. Vet.
6 medetur: sed veteris gallinacei salsum ius vehementius aluum ciet. Ch.
7 etiamque etiam. Vet.
8 subuenit. Ch.
9 primum cochlea. Ch.
10 qui vētr. mēbra, quæ abiicere solent. Ch.
11 Inflationes. M. Inflammationē. Ch.
12 facto sacelli è crudis Vet.
13 ad. M. & Ch.
14 Sunt, in Ch. d.
15 ægritudinis Vet.
16 quidam. Vet.
17 at præsentem dolorem cauari. Vet.
18 in. Ch.

ANNOTATIONES.

a Leg. Fel cū tubulo stāneo illinitur, &c. Nēpe fistula è stanno parata sedi infunditur, præcipuè tenesmo, vt intestini pars extrema eo sublinatur.

b Ventriculi.

c Dolor, aut inflammatio gracilioris intestini.

d Emaciat, immodica facultate discutiendi.

e Hirundines grandiores.

f Coli dolore.

g Suprà cap. 5. vltimo huius libri.

h Cùm ij sordidi abluuntur. Eadem aqua laudatur ad arcendam lippitudinem cap. 4. lib. 28.

Ad cal-

Ad calculos & vesicæ dolores, testiúmque & inguinum tumores, & ad panos. CAP. VIII.

MVrino fimo contra calculos illinire vẽtrem prodest. Herinacei carnem iucundam esse aiunt, si capite percusso vno ictu interficiatur, priùs quàm in se vrinam [1] reddat: eos qui carnem ederint, stranguriæ morbum contrahere minimè posse. Hæc caro ad hunc modum occisi, stillicidia [2] vesicæ emendat: item suffitus ex [3] eodem. Quòd si vrinam in se reddiderit, eos qui carnem ederint, stranguriæ morbum contrahere traditur. [4] Iubent & vermes terrenos bibi ex vino aut passo ad cõminuendos calculos: vel cochleas decoctas, vti suspiriosis. Easdem exemptas testis tritásque, tres in vini cyatho bibi, sequente die duas, tertia die vnam, vt [5] stillicidia vrinæ emẽdent. Testarum verò inanium cinerem ad calculos pellendos. Item hydri iecur bibi, vel cinerem scorpionum in pane sumi, vel si quis cum locusta [6] edit. Lapillos qui in gallinaceorũ [7] [a] vesica, aut in palumbium vẽtriculo inueniantur, conteri & potioni inspergi. Item membranam è ventriculo gallinacei aridam: vel si recens sit, tostam. Fimum quoque palumbinum [b] in faba sumi contra calculos & alias difficultates vesicæ. Similiter plumarum cinerem palumbium ferorum ex aceto mulso. Et intestinorum ex his cinerem cochlearibus tribus è nido hirundinum. Gryllum [8] dilutum aqua calida. Ossifragi ventrem arefactum. Turturis fimum in mulso decoctum, vel ipsius discoctæ ius. Turdos quoque edisse cum baccis myrti prodest vrinæ: cicadas tostas in patellis: [9] [c] miliepedam oniscon bibisse: & in vesicæ doloribus decoctum anguinorum pedum. Aluum ciet gallinaceorum discoctorum ius, & acria mollit. Ciet & hirundinum fimum, adiecto melle subditum. Sedis vitiis efficacissima sunt œsypum (quidam adiiciunt [10] põpholygem, & rosaceum) canini capitis cinis: senecta serpẽtis ex aceto, si rhagades sint: cinis fimi canini candidi cum rosaceo: aiúntque inuentum Æsculapij esse, [11] & eodem verrucas efficacissimè tolli: murini fimi cinis, adeps cygni, seuum bouis. Procidẽtia [12] alui succus cochlearum punctis euocatus [13] illita depellit. Attritis medetur cinis muris syluatici cum melle: [14] vel herinacei, cum vespertilionis cerebro & alumine, & œsypo. Fimum columbinum cum melle. Condylomatis priuatim araneus dempto capite pedibúsque [15] infricatur. Ne acria perurant, adeps anserinus cum cera Punica, cerussa, rosaceo, adeps cygni. Hæc & hæmorrhoidas sanare dicuntur. Ischiadicis cochleas crudas tritas cum vino ammineo & pipere, potu prodesse dicunt: lacertam viridem in cibo ablatis pedibus, interaneis, capite. Sic & stellionem, adiectis huic papaueris nigri obolis tribus. Ruptis conuulsis fel ouium cũ lacte mulierum. Verendorum formicationibus verrucísque medetur arietini pulmonis inassati sanies. Cæteris vitiis vellerum eius vel sordidorum cinis ex aqua: seuum ex omento pecudis, præcipuè à renibus, admisto cinere pumicis & sale: lana succida ex aqua frigida: carnes pecudis combustæ ex aqua: mulæ vngularum cinis: dentis caballini contusi farina inspersa. Testibus verò, farina ex ossibus canini capitis sine carne tusis. Si [d] dccidat testium alter, spúmam cochlearum illitam remedio esse tradunt. Tetris ibi hulceribus & manantibus auxiliantur canini capitis recẽtis cineres: cochleę latæ paruæ contritæ ex aceto, vel cinis [16] eius: mel, in quo apes [17] sunt emortuæ cùm resina: cochleæ nudæ, quas in Africa gigni diximus, tritæ cum thuris polline & ouorum albo: [18] tricesimóque die resoluunt. Aliqui pro thure bulbum admiscent. Hydrocelicis stelliones mirè prodesse tradunt, capite, pedibus, [19] interaneísque demptis, [20] reliquum corpus inassatum. [21] In cibo id sæpius datur, sicut ad vrinæ incontinentiam. Caninum adipem cum alumine [22] scisso fabæ magnitudine. Cochleas Africanas cum sua carne & testa crematas poto cinere. Anserum trium linguas inassatas in cibo: huius rei autor est Anaxilaus. Panos aperit seuum pecudum cum sale tosto. Murinum fimum admisto thuris polline, & sandaracha discutit. Lacertæ cinis, & ipsa diuisa imposita. Item multipeda contrita, admista resina terebinthina ex parte tertia. Quidam & sinopidem admiscent cochleæ contusæ. Et per se cinis inanium cochlearum ceræ mistus, [e] discussoriam vim habet. Fimum columbarum per sese, vel cum farina hordeacea, aut auenacea illitum. Cantharides mista calce panos scalpelli vice [23] aperiunt. Inguinum tumorem cochleæ minutæ cum melle illitæ leniunt. Varices ne nascantur, lacertæ sanguine pueris crura ieiunis à ieiuno illinuntur.

1 reddat, & eos qui carnem tũ. Vet.
2 in vesica. Ch.
3 eadem. Vet.
4 Iunat. M.
5 stillicidiũ. Ch.
6 edat. Ve.
7 ventre. Vet.
8 dirutum. Ch.
9 multipedam. Vet.
10 pompelium. Ch.
11 eodémque &. Ch.
12 ibi. M.
13 illitu repellit. Vet. habet &, repellit. Ch.
14 fel her. cum vesp. & anserinus cum cerebro. Ch.
15 infricatur. M.
16 earum. Vet.
17 sint immortua. Ch.
18 tricesimo die soluunt. M. tricesimóque die resoluuntur. Vet. alio, qua tricesimo die resoluuntur. Alij.
19 interaneis ademptis. Ch.
20 reliquo corpore inassato. Vet.
21 Cibi id. Ch.
22 schisto. Vet. & infrà cap. 15, lib. 35.
23 auferunt. Ch.

ANNOTATIONES.

a Ventre, aut potiùs ingluuie. Vrinaria enim vesica gallinacei carent.
b Cum fabæ lomento.
c Multipedam dicere debuit. Vide cap. vlt. lib. 29.
d Turpiter propendeat, & demittatur veluti laxatus.
e Resoluuntur: sponte abscedunt, nec ampliùs hærent.

Ad podagras, articulorum dolores. CAP. IX.

POdagras lenit œsypum cum lacte mulieris & cerussa: fimum pecudum, quod liquidum reddunt: pulmones pecudum: fel arietis cum seuo: mures dissecti impositi: sanguis mustelę cum plantagine illitus, & viuæ combustæ cinis ex aceto [1] & rosaceo, si penna illinatur, vel si cera & rosaceum admisceatur: fel caninum, ita ne manu attingatur, sed penna illinatur: fimum gallinarum: vermium terrenorum cinis cũ melle, ita vt tertio die soluantur. Alij ex aqua illinire malunt. Alij [2] ipsos aceto mensura cum mellis cyathis tribus, pedibus antè rosaceo perunctis. Cochleæ latæ potæ tollere dicũtur pedũ & articulorum dolores. Bibuntur autem binæ in vino tritæ. Eadem illinuntur cum helxines herbæ succo. Quidam ex aceto [3] intriuisse contenti sunt. Quidam a sale cum vipera cremato in olla noua, [4] & sæpius sumpto, aiunt podagra libera-

1 ac. Ch.
2 ipso aceto mensura. Vet. ipsos acetabuli mensura. Alij Vet.
3 contriuisse. M.
4 &, in M.d.

ri. Vtile esse & adipe viperino pedes perungi. Et de miluo affirmant, si inueterato tritóque quantùm tres digiti capiant, bibatur ex aqua. [5] Aut si pedes [6] [b] sanguinent cum vrtica: vel pennis [7] eorum, cùm primùm nascentur, tritis cum vrtica. Quin & fimus eorum articulorum doloribus illinitur: item cinis mustelæ aut cochlearum, & cum amylo vel [8] tragacantho. Incussos articulos aranei telæ commodissimè curant. Sunt qui cinere earum vti malint, sicut fimi columbini cinere, cum polenta & vino albo. Articulis luxatis præsentaneum est & seuum pecudis cum cinere [9] è capillo mulierum. Pernionibus quoque imponitur seuum pecudum cum alumine. Canini capitis cinis, aut fimi murini. Quod si [10] putrida sint hulcera, cera addita ad cicatricem perducunt, vel [11] gryllorum crementorum fauilla ex oleo: item muris syluatici cum melle: vermium quoque terrenorum cum oleo vetere: & cochleæ, quæ nudæ inueniuntur. Hulcera omnia pedum sanat cinis earum, quæ viuæ combustæ sint: [12] fimíque gallinacei cinis exhulcerationes, [13] columbini fimi cinis ex oleo. Attritus etiam calceamentorum, veteris soleæ crematæ cinis agninus pulmo & arietis sanat. Dentis caballini cōtusi farina priuatim [c] subluuiem. Lacertæ viridis sanguis subtritus, & hominum & iumentorū pedes sublitus sanat. Clauos pedum vrina muli mulæve cum luto suo illita: fimum ouium. Iecur lacertæ viridis, vel sanguis flocco [14] impositus: vermes terreni ex oleo: stellionis caput cum viticis pari modo tritum ex oleo: fimum columbinum decoctum ex aceto. Verrucas verò omniū generum vrina canis recens cum suo luto illita: fimi canini cinis cum cera: fimum ouium: sanguis recēs murinus illitus, vel ipse mus diuulsus: herinacei fel: caput lacertæ vel sanguis, vel cinis totius: membrana senectutis anguiū: fimum gallinaceum cum oleo & nitro. Cantharides cum vua taminia intritæ exedunt: sed ita erosas aliis, quæ ad persananda hulcera monstrauimus, curari oportet.

5 Et si. Dal. 6 sanguine tumeant. Vet. 7 eius. Dal 8 tragacantha. Ch. 9 &. Ch. 10 pura. Ch. 11 grillium. Ch. 12 fimi gallinarum. Ch. 13 columbini ex oleo. Ch. 14 imponitur. M.

ANNOTATIONES.

a Salis est, quem multis aliis locis viperinum vocat.

b In vtroque manuscrip. exempl. legitur, sanguinem. In antiquissimo codice scriptum fuisse puto, sanguine tum: nempe vel contracta scriptura, vel deletis literis & dormitantem aut ignarum scribam, ex iis notis effecisse sanguinem: cùm legendum fuerit, Et si pedes sanguine tumeant. Apud Quintilianum in declamationibus aliquoties legimus sanguināntes, pro sanguine manātes, & cruore perfusos. Sanguinantes pedes quidam exponunt, gangræna, carcinomate, sordidis & malignis vlceribus tentatos cum sanguinis effluxu. Talibus vrtica prodest, & peculiari vi sanguinem manantem sistit, præsertim è naribus. Sed is morbus plurimùm differt à podagra de qua hîc agitur.

c τὴν παρωνυχίαν, Columel. cap. 5. libr. 7. de oue id vsurpat. In homine is morbus est, cum sub vngue, cocta inflammatione, sanies alba colligitur, quod sæpe mulieribus accidit, dum inter consuendum se acu pungunt. Vulgus vocat *vn Pissechien*. Paronychiæ genus id mitius est, ac minùs dolore vexat, nec primum articulum digiti corrumpit. Quidam reduuias, τὰ πτερύγια, falsò interpretantur.

Remedia aduersus morbos toti corpori.

CAP. X.

NVnc reuertemur ad ea, quæ totis corporibus metuenda sunt. Fel canis nigri masculi amuletum esse Magi dicunt domus totius, suffitæ eo purificatæve contra omnia mala medicamenta. Item sanguine canis respersis parietibus, genitalíque eius sub limine ianuæ defosso. Minùs mirentur hoc, qui sciunt fœdissimum animalium in quantùm magnificent ricinum, quoniam vni nullus sit exitus saginæ, nec finis [1] alia quàm morte, diutius in fame viuenti. Septenis ita diebus [2] durasse traduntur: at in satietate paucioribus [3] dehiscere. Hunc ex aure sinistra canis omnes dolores sedare adalligatum. Eundem in augurio vitalium habent. Nā si æger ei respondeat qui intulerit, à pedibus stanti interrogantíque de morbo, spem vitæ certam esse, moriturum nihil respondere. Adiiciūt, vt euellatur ex aure læua canis, cui non sit alius, quàm niger color. Nigidius [4] fugere tota die canes conspectum eius, qui è sue id animal euellerit, scriptum reliquit. Rursus Magi tradūt, lymphatos sanguinis talpæ aspersu resipiscere. Eos verò qui à nocturnis Diis Faunísque agitentur, draconis lingua, & oculis, & felle, intestinísque in vino & oleo decoctis, ac sub dio [5] noctu refrigeratis, perunctos matutinis vespertinisq; liberari. Perfrictionibus remedio esse tradit Nicander amphisbænam mortuam adalligatam, vel pellem tantùm eius. Quinimò arbori, quæ cædatur, adalligata non algere cædentes, faciliúsque succedere. Itaque sola serpentium frigori se committit, prima omnium procedens, & ante cuculi cantum. Aliud est cuculo miraculum, quo quis loco primo audiat alitem illam, si dexter pes circunscribatur, ac vestigium id effodiatur, non gigni pulices, vbicunque spargatur. Paralysin cauentibus pinguia glirium decoctorum & soricum vtilissima tradunt esse: millepedas, vt in anginis diximus, pota: phthisin sentientibus: lacertam viridem decoctam in vini sextariis tribus ad cyathum vnum, singulis cochlearibus sumptis per dies, donec conualescant. Cochlearum cinerem potum in vino. Comitialibus morbis œsypum cum myrrhæ momento, & vini cyathis duobus dilutum, magnitudine nucis auellanæ à balineo potum. Testiculos arietinos inueteratos, tritósq; dimidio denarij pondere in aqua vel lactis asinini hemina. Interdicitur vini potus quinis diebus antè & posteà. Magnificè laudatur & sanguis pecudū potus: item fel cum melle, præcipuè agninum. Catulus lactens sumptus, abscisso capite pedibúsque ex vino & myrrha. Lichē mulæ potus in oxymelite cyathis tribus. Stellionis transmarini cinis potus in aceto. Tunicula stellionis, quam eodē modo, [6] vt anguis, exuit, pota. Quidam & ipsum harundine exenteratum inueteratúmque bibendum dedêre. Alij in cibo in ligneis verubus inassatum. Operæ pretiū est scire, quomodo præripiatur, cum exuitur membrana hyberna, aliàs deuoranti eam, quoniam nullum animal fraudulentius inuidere ho-

1 aliqua. M. alius. Vet. 2 durare. Vet. 3 deficere. M. 4 furere. Ch. 5 nocte frigeratis. Ch. 6 tanto vt anguis. Ch.

dere homini tradunt. Inde stellionum nomen aiunt in [a] maledictum translatum. Obseruant cubile eius[7] æstatibus. Est autem in[8] locis ostiorum fenestrarúmque, aut cameris sepulcrísve: ibi vêre incipiente fissis harundinibus textas opponunt caueas, quarum angustiis etiam gaudet, eo faciliùs exuens circundatum torporem. Sed eo derelicto non potest remeare. Nihil ei remedio in comitialibus morbis præfertur. Prodest & cerebrum mustelæ inueteratum potúmque, & iecur eius: testiculi vuluæque aut ventriculus inueteratus cum coriandro, vt diximus: item cinis: syluestris verò tota in cibo sumpta. Eadem omnia prædicantur ex viuerra. Lacerta viridis cum condimentis quæ fastidium abstergeant, ablatis pedibus[9] & capite. Cochlearum cinis addito semine lini & vrticæ cum melle inunctos sanat. Magis placet draconis cauda in pelle dorcadis adalligata ceruinis neruis: vel lapilli è vêtre pullorum hirundinum sinistro lacerto annexi. Dicũtur enim excluso pullo lapillum [b] dare. Quòd si pullus is detur[11] incipienti in cibo quem primũ peperit, cùm quis primùm tentatus sit, liberatur eo malo. Posteà medetur hirundinum sanguis cum thure vel cor recens deuoratum. Quin & è nido earũ lapillus impositus recreare dicitur confestim, & adalligatus in perpetuum tueri. Prædicatur & iecur milui deuoratum, & senectus serpentium. Iecur vulturis tritum cum suo sanguine ter septenis diebus potum. Cor pulli vulturini adalligatum. Sed & ipsum vulturem in cibo dari iubent, & quidem satiatum humano cadauere. Quidam pectus eius bibendum censent, & in[12] cerrino calice. Aut testes gallinacei ex aqua & lacte, antecedente quinque dierum abstinentia vini, ob id inueteratos. Fuere & qui viginti vnam muscas rufas, & quidem emortuas, in potu darent, infirmioribus pauciores.

7 æstibus. Ch.
8 lax's, Vet. lariciis. Ch.
9 ac. Ch.
10 linctu. Ch.
11 incipienti, cùm quis primum, &c. malo postea. Medetur. M. & Vet. pullus is quem primum peperit, in cibo datur in capiente morbo, & cùm quis. Vet.
12 cedrino. Vet.

ANNOTATIONES.

a Criminis notam & probrum. Stellionatus crimen, id est, cùm aliquid per dolum & imposturam fit. Vlpianus. De eo multa ex Capro Grammatico Cuiacius ca. 26. li. 10. Obseruat. Theo. lib. de inuidis animalibus.

b Pullo, quem exclusetint, tanquam omniummorborum remedium.

Contra morbum regium, & phreneticos, & contra febres & hydropicos. CAP. XI.

MOrbo regio resistunt sordes aurium, aut mammarum pecudi denarij pondere cum myrrhæ momento, & vini cyathis duobus: canini capitis cinis in mulso: multipeda in vini hemina: vermes terreni in aceto[1] mulso cum myrrha. Gallina si sit luteis pedibus priùs aqua purificatis, dein collutis vino, quod bibatur. Cerebrum perdicis aut aquilæ in vini cyathis tribus. Cinis palmarum aut interaneorum palumbis in mulso ad cochlearia tria. Passerum cinis sarmentis crematorum cochlearibus duobus in aqua mulsa. [a] Auis[2] icterus vocatur à colore, quę si spectetur, sanari id malum tradunt, & auem mori. Hanc puto Latinè vocari[3] galgulum. Phreneticis prodesse videtur pulmo pecudum calidus circa caput alligatus. Nam[4] non modò muris cerebrum dare potui ex aqua, aut cinerem mustelæ, verùm etiam inueteratas herinacei carnes quis possit furenti, etiamsi certa sit medicina? Bubonis[5] certè oculorum cinerem inter ea, quibus prodigiosè vitam ludificantur, acceperim. Præcipuéque febrium medicina placitis eorum renuntiat. Nanque & in xij. signa digessero eam Sole transmeante, iterúmque Luna: quod totum abdicandum paucis[6] exemplaribus docebo. Siquidem crematis tritísque cum oleo perungi iubent ægros cùm Geminos trãsit Sol, cristis, & auribus & vnguibus gallinaceorum: si Luna, [b] radiis barbísque eorum: si Virginem alteruter, hordei granis: si Sagittarium, vespertilionis alis: si Leonem Luna, tamaricis fronde, &[7] adiiciunt satiuæ: si Aquarium, è buxo carbonibus tritis. Ex istis confessa, aut certè verisimilia ponemus, sicut & lathargum [c] olfactoriis excitari: inter ea fortassis mustelæ testiculis inueteratis, aut iocinere vsto. His quoque pulmonem pecudis calidum circa caput adalligari putant vtile. In quartanis medicina [d] clinice propemodum nihil pollet. Quamobrem plura eorum remedia ponemus; primúmque ea, quæ[8] adalligari iubent: Puluerem, quo se accipiter volutauerit, lino rutilo in linteolo: canis nigri dentem longissimum. Pseudosphecem vocant vespam, quæ singularis volitat: hanc sinistra manu apprehensam subnectunt: alij verò, quam quis eo anno viderit primam. Viperæ caput abscissum in linteolo, vel cor viuentis exẽptum. Muris rostellum auriculásque summas[9] roseo panno, ipsúmque dimittunt. Lacertæ[10] viridis viuę dextrum oculum effossum, mox cum capite suo deciso, in pellicula caprina. Scarabæum qui[11] pilulas voluit. Propter hunc [e] Ægypti magna pars scarabæos inter numina colit, curiosa Apionis interpretatione, qua colligat Solis operum similitudinem huic animali esse, ad excusandos gentis suæ ritus. Sed &[12] alium adalligant Magi, [f] cui sunt cornicula reflexa, sinistra manu collectum. Tertium, qui vocatur[13] fullo, albis guttis, dissectum vtrique lacerto[14] adalligant: cætera sinistro. Cor[15] anguinum sinistra manu exemptum viuentibus. Scorpionis caudæ quatuor articulos cum aculeo panno nigro, ita vt nec scorpionem dimissum, nec eum qui[16] alligauerit, videat æger triduò. Post tertium circuitum id [g] condat.[17] Erucam in linteolo ter lino circundant totidem nodis ad singulos dicentes, quare faciat qui medebitur. Limacem in pellicula, vel quatuor limacum capita præcisa harundine. Multipedam lana inuolutam. Vermiculos ex quibus tabani fiunt, antequàm[18] pennas germinẽt. Alios è spinosis frutectis lanuginosos. Quidam ex illis quaternos inclusos iuglandis nucis putamine adalligant, cochleásque, quæ nudæ inueniuntur. Stellionem inclusum capsulis subiiciunt capiti, & sub decessu febris emittunt. Deuorari autem iubent cor mergi marini sine ferro exemptũ inueteratũque cõteri, & in calida aqua bibi. Corda hirũ-

1 etiam mul. fo. Ch.
2 Illoris. Ch.
3 gagulgulum. Ch.
4 nõ modo, in Ch. d. & mox pro, verum etiam, legitur, vel, pro, certa sit, forte.
5 quidem. Ch.
6 exemplis. Vet. è pluribus edocebo. Ch.
7 dicũt. Ch.
8 alligari. Ch.
9 russeo. Ch.
10 viridis, in Ch. d.
11 pilas. Ch.
12 alios alligant. Ch.
13 fullo ab his, dissectũ M.
14 alligant. Ch.
15 anguium Ch.
16 adalligauerit. Ch.
17 vrucam. Ch.
18 penna Vet.

dinum cum melle. Alij fimum drachma vna in lactis caprini & ouili, vel passi cyathis tribus ante accessiones. Sunt qui totas censeant deuorandas. Aspidis cutẽ pondere [19] sexta parte denarij cum piperis pari modo, Parthorum gentes in remedium quartanę bibũt. Chrysippus philosophus tradidit[h] phryganiõ adalligatũ remedio esse quartanis. Quod esset animal neque ille descripsit, nec nos inuenimus qui nouisset. Demonstrandũ tamen fuit à tã graui autore dictum, si cuiusquã cura[20] efficacior esset [21] ad inquirẽdũ. Cornicis carnes esse, & nidũ illinire, in [22] lõgissimis morbis vtilissimum putant. Et in tertianis fiat potestas experiendi, quoniam [23] miseria spei delectat, anne aranei, quem lycon vocant, tela cũ ipso specu toto resina ceráque imposita vtrisque temporibus & frõti prosit: aut ipse calamo adalligatus, qualiter & aliis febribus prodesse traditur: item lacerta viridis adalligata viua in eo [24] vase quod capiat. Quo genere & recidiuas frequenter abigi affirmãt. Hydropicis œsypum ex vino addita myrrha modicè potui datur, nucis auellanæ magnitudine. Aliqui addunt & [25] anserinũ adipem, & oleum myrteum. Sordes ab vberib[9] ouium eundem effectum habent. Item carnes inueteratæ herinacei sumptæ. Vomitus quoque canum illitus ventri, aquam trahere promittitur.

19 sexta partis. V.
20 pernicacior. V.
21 in quærendas. Ch. Leg. inquirendo, vel, in quarẽdo.
22 longis. Ch.
23 miseros spes. V. quoniam eius spei copia erit detecto. Alij. miserias copia spei deiecta. Ch.
24 vase quo cibum capiat. Vet. Herm.
25 anserum adipem ex vino myrteo. Ch.

ANNOTATIONES.

a Aëtius li. 10. c. 17. morbum hunc non ab aue dictum vult, sed ab oculis ictidis, seu viuerræ auricoloribus.
b Digitis in auersa parte pedis extantibus.
c Ptarmicis, quæ sternutamenta cient.
d Quæ ægris in lecto decumbentibus adhibetur, ratione victus, medicamentis, manus opera.
e Vide suprà c. 5. huius lib. Plutarch. Porph. Horus, aliam prætereà eius venerationis caussam reddunt, quod mares sint omnes scarabæi, nulla fœmina. Hinc iocus Ausonij in masculæ Veneris sectatorem:

Peruersæ Veneris postico vulnere fossor,
Lucilli vatis subulo, pullo, premo,
Non taurus, non mulus erit, non hippocamelus,
Non caper, aut aries, sed scarabæus erit.

Rhodig. c. 5. lib. 8. Clemens Hypotyposeon 6. homines voluptatibus impensius deditos, & mersos, ac ebrios, tanquam cantharos in stercore volutari scribit.
f Taurum suprà vocauit c. 5. huius libri.
g Homo sepeliat & defodiat.
h Fortassis animal, quod paulò antehac vocauit vermiculum è frutetis lanuginosum. φρύγανον, frutex. Quidam legunt, phrynion: putantque animal id notissimum à Chrysippo fusius expositum non fuisse, & Plinium exemplari vitioso deceptum.

Ad ignem sacrum, ad carbunculos, furunculos, ambusta, neruorúmque contractiones.

CAP. XII.

IGni sacro medetur œsypum cum pompholyge & rosaceo, ricini sanguis, vermes terreni ex aceto illiti, gryllus contritus in manibus. Quo genere præstat, vt qui id [1] fecerit, antequàm incipiat [2] vitium, toto eo anno careat. Oportet autem eum ferro cum terra cauernæ suæ tolli. Adeps anseris. Viperæ caput aridum asseruatum & combustum, dein ex aceto impositum. Senectus serpentium ex aqua illita à balineo cum bitumine & seuo agnino. Carbunculus fimo columbino aboletur per se illito, vel cum lini semine ex aceto mulso. Item apibus, quæ in melle sunt immortuæ impositis. Polentáque imposita [3] inspersa. [4] Si in verendis sit, cæterisque ibi vlceribus occurrit è melle œsypum cum plumbi squamis. Item fimum pecudum incipientibus carbunculis.[5] Tubera & quæcunque molliri opus [6] sit, efficacissimè anserino adipe curantur. Idem præstat & gruum adeps. Furunculis mederi dicitur araneus, priusquam nominetur impositus, & [7] tertia die solutus. Mus araneus pendens enecatus, sic vt terram [8] nec posteà attingat, ter circundatus furunculo, toties expuentibus medente & eo cui medebitur. Ex gallinaceo fimo quod est rufum maximè recens illitum ex aceto. Ventriculus ciconiæ ex vino decoctus. Muscæ impari numero infricatæ digito medico. Sordes ex pecudum auriculis. Seuum ouium vetus cùm cinere [9] è capillis mulierum. Seuum arietis cum cinere [10] pumicis & salis pari pondere. Ambustis canini capitis cinis medetur. Item glirium cum oleo. Fimum ouium cum cera [11] cõmistum. Murium [12] cinis & cochlearum: ídque sic vt ne cicatrix quidem appareat. Item adeps viperinus. Fimi columbini cinis ex oleo illitus. Neruorum [a] nodis medetur capitis viperini cinis [13] ex oleo cyprino illitus. Terreni [14] vermes cum melle illiti. Dolores tollit eorum amphisbena mortua adalligata. Adeps vulturinus cum ventre arefactus, contritúsque cum adipe suillo inueterato. Cinis è capite bubonis in mulso potus cum lilij radice, si Magis credimus. In contractione neruorum caro palumbina in cibis prodest & inueterata herinacei spasticis: item mustelæ cinis. Serpentium senectus in pelle taurina adalligata spasmos fieri prohibet. Opisthotonos milui iecur aridum tribus obolis in aquæ mulsæ cyathis tribus potum. [b] Reduuias, & quę in digitis nascuntur pterygia, tollunt, canini capitis cinis, aut vulua decocta in oleo, superillito butyro ouillo cum melle. Item folliculus cuiuslibet animalium fellis. Vnguium scabritiam [15] cantharides cum pice tertio die solutę, aut locustæ [16] frictæ cum seuo hircino. Pecudum seuum. Aliqui miscent viscum & portulacam, alij æris florem & viscum, ita vt tertio die soluant.

1 faciet. V.
2 vitio eo toto anno careat. V.
3 ac insp. V. aut insp. Alij V.
4 In verendis, cæter. bi bal. occ. ex melle. Ch.
5 Tubercula. V.
6 est. Ch.
7 tertio Ch.
8 posteà non att. V.
9 capilli. Ch.
10 punici. V. M.
11 commistũ, in Ch. d.
12 cin: cochlearũ que sic. Ch.
13 in o. ex cypreo. Ch. illitus, non habet.
14 vermis cinis cũ: cũ illitus etiã dolores tollit: itẽ apis mortua D.
15 canthir. rida. Ch.
16 fricta, in Ch d.

ANNOTATIONES.

a Sic vocat Græcorum τὰ γάγγλια.
b Cutis circa radicem vnguium fissæ eminentes lacinias, τὰ τῶν δακτύλων πτερύγια.

Ad sanguinem sistendum & tumores vulnerum, hulcera, vulnera, & alia mala, ex animalibus remedia.

CAP. XIII.

Sangui-

SAnguinem sistit[1] in naribus seuum ex[2] omento pecudum inditum. Item coagulum ex aqua, maximè agninum,[3 a] subductum vel infusum, etiamsi alia non prosint. Adeps anserinus cum butyro pari pondere[4] pastillis ingestus. Cochlearum[5 b] terrena. Sed & ipsæ extractæ testis. E naribus fluentem sistunt cochleæ contritæ fronti illitæ: aranei telæ suppositæ: gallinacei cerebellum, vel sanguinis profluuia[6] ex cerebro: item colũbinus sanguis ob id seruatus concretúsque. Si verò ex vulnere immodicè fluat, fimi caballini cum putaminibus ouorum cremati cinis impositus mirè sistit.[7] Vulneribus medetur œsypum cum hordei cinere & ærugine æquis partibus. Ad carcinomata quoque ac serpentia valet. Erodit & hulcerum[8] margines: carnésque excrescentes ad æqualitatem redigit. Explet quoque, & ad cicatricem perducit. Magna[9] vis & in cinere pecudum fimi ad carcinomata, addito nitro[10] aut cinere ex ossibus fœminum agninorum, præcipuè in[11] his hulceribus quæ cicatricem non[12] trahant. Magna & pulmonibus[13] quoque arietum. Excrescentes carnes in hulceribus ad æqualitatem efficacissimè reducunt. Fimo quoque ipso ouium sub[14] testa calefacto & subacto, tumor[15] vulnerum sedatur. Fistulæ purgantur sanantúrque: item epinictides. Summa verò vis in canini capitis cinere: excrescentia omnia spodij vice erodit[16] ac persanat. Et murino fimo eroduntur. Item mustelæ[17] fimi cinere. Duritias etiam in alto hulcerum & carcinomata persequitur multipeda trita, admista resina terebinthina & sinopide.[18] Eadémque vtilissima sunt in his hulceribus, quæ vermibus periclitantur. Quin & vermiũ ipsorũ genera mirãdos vsus habẽt.[19 c] Cosses qui in ligno nascuntur, sanant hulcera omnia. Nomas verò combusti cum pari põdere anisi, & ex oleo illiti. Vulnera recentia conglutinãt terreni, adeò vt neruos quoq; abscissos illitis solidari[20] infra septimũ[21] diẽ persuasum sit: itaq; in melle seruandos[22] censent. Cinis eorũ margines hulcerũ duriores absumit, cũ pice liquida[23] vel[d] simblio melle. Quidã arefactis in Sole ad vulnera ex aceto vtũtur, nec soluũt, nisi biduo intermisso. Eadẽ[24] ratione & cochlearũ terrena prosunt: totæq; exemptæ, tusæ & impositæ, recentia vulnera cõglutinant, & nomas sistunt. Herpes quoq; animal à Græcis vocatur, quo præcipuè sanantur quęcunque serpunt. Cochleæ prosunt[25] eis cum testis suis tusæ: cum myrrha quidem & thure, etiam præcisos neruos sanare dicuntur. Draconum quoque adeps siccatus[26] Sole magnopere prodest: item gallinacei cerebrum recentibus plagis, sale viperino in cibo sũpto. Tradunt & hulcera tractabiliora fieri,[27] & sanari celeriùs.[e] Antonius[28] Musa Medicus cùm incidisset[29] insanabilia hulcera, viperas edendas dabat, miráque celeritate persanabat.[30] Tryxalidum cinis margines hulcerum duros aufert cum melle: item[31] fimi columbi cinis cum arsenico & melle, ea quæ erodenda sunt. Bubonis cerebrum cum adipe anserino mirè vulnera dicitur glutinare: quæ verò vocantur cacoethe,[32] cinis feminum arietis cum lacte mulicbri, diligenter priùs elutis[33] linteolis. Vlula auis cocta in oleo, cui liquato miscetur butyrum[34] ouillum & mel. Hulcerum labra duriora apes in melle mortuæ emolliunt. Et elephantiasin sanguis & cinis mustelæ. Verberum[35] vulnera atque vibices pellibus ouium[f] recentibus impositis obliterantur. Articulorum fracturis cinis feminum pecudis peculiariter medetur: efficaciùs cum cera. Idem medicamentum fit ex maxillis simul vstis, cornúque ceruino & cera mollita rosaceo. Ossibus fractis caninum cerebrum linteolo illito,[36] superpositis lanis, quæ subinde[g] suffundantur, ferè xiiij. diebus solidat: nec tardiùs cinis syluestris muris cum melle, aut cum vermium terrenorum cinere, qui etiam ossa extrahit. Cicatrices ad colorem reducit pecudum pulmo, præcipuè ex ariete, seuum ex nitro: lacertæ viridis cinis: vernatio anguium ex vino decocta: fimum columbinum[37] ex melle. Item vitiligines albas ex vino. Ad vitiliginem & cãtharides cũ rutæ foliorũ duabus partibus in Sole, donec formicet cutis, tolerandæ sunt. Postea fouere, oleóque perungere, necessarium, iterúmque illinire, ídque diebus pluribus facere, cauentes, exhulcerationem[38] multam. Ad easdem vitiligines & muscas illini iubent cum radice[39] laphatorum: gallinarum fimum candidũ, seruatũ in oleo vetere cornea pyxide: vespertilionum sanguinem: fel herinacei ex aqua. Scabiem verò, bubonis cerebrũ cũ aphronitro sed ante omnia sanguis[40] caninus sedant: pruritum cochleæ minutæ, latæ, contritæ illitæ. Harundines, & tela, queque alia extrahenda sunt[41] corpori, euocat mus dissectus impositus. Præcipuè verò lacerta dissecta, & vel caput eius tantùm contusum cum sale impositum. Cochleæ ex his quæ gregatim folia sectantur, contusæ impositæque cum testis, & eæ quæ manduntur, exempta testis: sed cum leporis coagulo[42] efficacissimè. Ossa anguium eundem cum coagulo cuiscunque quadrupedis intra tertium diem approbant effectum. Laudantur & cantharides tritæ cum farina[43] hordeacea.

Marginal notes (left): 1 è. M. 2 omni pecudis illitũ. M. 3 subductum Vet. 4 pistus & ingestus Vet. pondere pastillis ingestus cum cochlearũ terrena rũ Vet. alij. 5 terrena. Alij Vet. terrenarũ. Ch. 6 à. Vet. 7 V ceribus. Ch. 8 malas carnes, & quæ excrescunt. M. 9 vis cineris pec. M. 10 aut in cinere. Ch. 11 iis. Vet. 12 trahunt. Ch. 13 præcipuè M. & Ch. 14 testo cal. & subiecto Ch. 15 in vulneribus sedatur, fistula. Ch. 16 & pers. Ch. & spurcitias erosus persanat item mur. M. 17 fimus & cinis, vlcera & carcinomata persequitur. Multipeda item trita. M. 18 Eadẽ. M. 19 Cossi. Vet. 20 intra. Ch. 21 diem Democritus persuaserit. M. diem persuasio sit Ch. 22 censet. M. 23 vel hyblæo Vet. vel simplo & melle. 24 ratio & terrenarum cochlearum est. quæ tusa. M. 25 & Ch. 26 in Sole. M. & Ch. 27 ac. Ch. 28 quidem Medicus. Ch. 29 in insanab. Vet. 30 Troxalidum. Aelianus. 31 fimus columbinus cum. M. 32 cinis etiã feminum Vet. cinis, & fimum. M. 33 linteolis sanat. Vlula quoque auis. Vet.

Marginal notes (right): 34 ouillum. Et mel ad vlcera sananda valet. Hulcerum labra apes M. 35 vlcera pellibus &c. M. 36 superimpositis. Ch. 37 cum melle. Ch. 38 altam Vet. 39 lapathorũ. Ch. 40 caninus. Sedãt prur. cochl. min. & la. contr. & illita. Vet. 41 corpore. Aij. 42 efficacissima. Vet. 43 hordei. Ch.

ANNOTATIONES.

a In nares attractum.

b Leg. terrenæ: nam & aquaticæ sunt. Alij nihil mutant: terrenúmque exponunt, terram qua oblinitur & lutulenta est illarum testa. Vide & suprà cap. 4. proximo alium terreni significatum in cochleis.

c Cossi. Vermes ij sunt oblongi, colore cinerei, multis illinc pedibus gradientes, corniculis in capite extantibus: δῦκαι.

d Quidam, simplici. Ego lego, Hyblęo, ab Hybla mõte Siciliæ. Inuenio apud quendam, sed nullius auctoris testimonio, tale mel fieri solitum in Sicilia & Cycladibus insulis.

e Fuit quidem is doctus ac facundus plurimùm, tum etiam elegantis politíque ingenij, quod ostẽdit & Musæ cognomen ideò tributum. Virg. in Catalectis,

Cui Venus ante alios, Diui, Diuûmque sorores,
Cuncta, neque indigno, Musa, dedêre bona.

Apud Euripid. in Nauplio chorus eadem ratione Palamedem τὴν μοῦσαν vocat:

ἐκαίνετ' ἐκαίνετε
τὰν πάνσοφον ὦ Δαναοὶ
τὰν οὐδὲν ἀλγύνουσαν
ἀηδόνα μουσᾶν. Scalig.

f Recenter excoriatis: conspersis sale, rosis, myrtis,

vt in vsu est hodie apud medicos.

g Rosaceo, aut vino nigro, & austero, Galenus.

Ad muliebria mala medenda & conceptus maturandos.

CAP. XIIII.

IN[a] muliebribus malis membranę à partu ouium proficiũt, sicut in capris retulimus. Fimum quoque pecudũ eosdẽ vsus habet. Locustarum suffitu strãgurię maximè mulierum iuuantur. Gallinaceorum testes subinde si à conceptu edat mulier, mares in vtero fieri dicuntur. Partus conceptos hystricum cinis potus continet: maturat caninum[1] lac potum: euocat membrana è canum secundis, si terrã non attigerit. Lumbos parturientium[2] potus lactis: fimum murinum[3] aqua pluuiã dilutum, mammas mulierum à partu[4] tumescentes[5] [b]reficit. Cinis herinaceorum cum oleo perunctarum custodit partus contra abortus. Faciliùs enituntur, quæ fimum anserinum cum aquæ cyathis duobus sorbuere: aut ex [c] vtriculo mustelino per genitale effluentes aquas. [d] Vermes terreni illiti in ceruices & scapulas, ne nerui doleãt præstant. [e] Grauidis secundas pellunt in passo poti. Iidem per se impositi, mammarũ suppurationes concoquunt & aperiunt, extrahúntque, & ad cicatricem perducunt. Lac[f] deuocant poti cum mulso. Inueniuntur[6] & in gramine vermiculi, qui adalligati colo, continent partum. Detrahuntur autem sub partu: aliàs eniti non patiuntur. Cauẽdum etiam ne in terra ponantur. Conceptus quoq; causa dantur in potu quini aut septeni. Cochleæ in cibo sumptæ accelerãt partum: item cõceptum impositæ cum croco. Eædem ex amylo & tragacantha illitæ, profluuia sistunt. Prosunt & purgationibus sumptę in cibo, & vuluam auersam corrigunt cum medulla ceruina, ita vt[7] vni cochleæ denarij põdus addatur & cyperi.[8] Inflationes quoque vuluarum discutiunt[9] exemptæ testis, tritæque cum rosaceo. Ad hæc astypalæciæ maximè eliguntur. Alio modo Africanæ binæ tritæ cum fœnigræci quod tribus digitis[10] capiatur, additis mellis cochlearibus quatuor,[g] illinuntur aluo, priùs irino succo perunctæ. Sunt & [h] minutæ longęque candidę cochleæ, passim oberrantes. Eæ arefactæ Sole in tegulis, tusæque in[11] farina, miscentur lomẽto æquis partibus, candorémq; & læuorem corpori afferunt. Scabendi desideria tollunt minutæ & latæ cum polenta. Viperam mulier prægnans si transcenderit, abortum faciet: itẽ amphisbænã, mortuam duntaxat. Nam viuam habentes in pyxide, impunè transeunt, etiam si mortua sit:[12] atque asseruata, partus[13] faciles præstat vel mortua. Mirum, si non asseruatam transcenderit grauida, innoxiam fieri, si protinus transcendat asseruatam. Anguis inueterati suffitus menstrua[14] adiuuant. Anguium senectus adalligata lumbis, faciliores partus facit, protinus à puerperio remouenda. Dant & in vino bibendam cum thure: aliter sumpta, abortum facit. Baculus, quo angui rana excussa sit, parientes adiuuat:[15] tryxalidum cinis illitus cum melle, purgationes. Item araneus, qui filum deducit ex alto, capi debet manu caua, tritúsque admoueri: quòd si redeuntem[16] præhenderit, inhibebit idem purgationes. Lapis aëtites in aquilæ repertus nido, custodit partus contra omnes abortuum insidias. Penna vulturina subiecta pedibus adiuuat parturientes. Ouum corui grauidis cauendum cõstat, quoniam[17] transgressus abortus asperos[18] faciat. Fimum accipitris in mulso potum, videtur fœcundas facere. Vuluarum duritias & collectiones, adeps anserinus aut cygni emollit. Mammas à partu[i] custodit adeps anseris cum rosaceo[19] & araneo. Phryges & Lycaones mammis[20] puerperio vexatis inuenere otidum adipem vtilẽ esse: his quæ vulua strangulentur, & blattas illinunt. Ouorum perdicis putaminum cinis cadmiæ mistus, & ceræ,[k] stantes mammas seruat. Putant & ter[21] circunductas ouo perdicis non[l] inclinari: & si sorbeantur eadem, fœcũditatem facere,[22] lactis quoque copiam. Cum anserino adipe perunctis mammis, dolores[23] minuere, molas vteri rumpere, scabiem vuluarum sedare, si cùm[24] cimice trito illinantur. Vespertilionum sanguis psilothri vim habet: sed[25] malis [m] puerorum illitus non satis proficit, nisi[25] erucę vel cicutæ semen posteà inducantur: sic enim aut in totum tolluntur pili, aut non excedunt lanuginem. Idem & cerebro eorum[27] profici putant.[n] Est autem duplex, rubens vtique, & candidum. Aliqui sanguinem & iecur[28] eius admiscent. Quidam in tribus heminis olei[o] discoquunt viperam, exemptis ossibus psilotri vice vtuntur, euulsis priùs pilis quos renasci nolunt. Fel herinacei psilothrum est, vtique misto cerebro vespertilionis, & lacte caprino. Item per se cinis cum lacte canis primi[29] partus, euulsis pilis, quos renasci nolunt: vel nondum natis,[30] perunctis partibus, alij non surgũt. Idẽ euenire traditur sanguine ricini euulsi cani: item hirundino sanguine vel felle.

1 lacte. Ch. — 2 iuuat potus. V. — 3 quoque pluuiã Ch. — 4 comentis. Ch. videndum, nũ fomentis anne tumẽtes. — 5 reprimit. Vet. — 6 & mercuri, qui. Ch — 7 vni vncia cochleæ. Vet. — 8 inflãmationes. V. — 9 & exemptis testis tritæ cum. Ch. — 10 capiatur, addito melle Ch. — 11 farinam. Vet. — 12 æquè ass & c. vt mortua V. — 13 facilè. Ch. — 14 adiuuat. Vet. — 15 troxalidum. Ach.

16 prehenderit. V. prẽderit. Ch. — 17 trãsgressis. V. — 18 facit. M. — 19 & trino Vt sequenti capite. — 20 à puerp. Vet. — 21 circumducto. Vet. circũdatas. Alij V — 22 lactisque copiam V. — 23 minus. Molas vteri rũpi, scabiémq vuluarum sedari. Vet. — 24 cinere. Ch. — 25 ãis. Ch. — 26 erugo. Ch. — 27 persici. M. — 28 eiusdem. Ch. — 29 partus: nã euulsis pilis, quos renasci nolunt, alij nõ surgunt, vel nondum natis ipe ũctis partibus. Idem. V. — 30 perunctæ partes aliis nõ sufficiũt. M. & Ch.

ANNOTATIONES.

a Vteri dolore, strangulatu, distortione, & cùm secundæ morantur.

b Deplet, exhaurit, leuat.

c Vesica.

d ἰούλους vocat Numenius apud Athenæum li. ζ.

καὶ δ' οὔ γε μνήσαιο δολείατος ὅττι παρ' ἄκρα
Δῆεις αἴγλα οἷο γεώλοφα τοῖσιν ἴουλοι
κέκλωνται μέλανες γαιηφάγοι ἔντερα γῆς.

e Non grauidis quidem, sed puerperis, & fœtis.

f Deuocant Plinius vertit quod Græci κατασπῶσι.

g Ad inflationes dissipandas.

h Minutas albulas vocat Varro c. 14 li. 3. eásque afferri e Reatino ait, vt maximas ex Illyrico.

i Ne immodice turgeant.

k Ne flaccescant & corrugentur.

l Molles & vietas demitti.

m Quos imberbes esse volumus.

n Duplex est cerebrum, rubens anterioribus ventriculis, candidum cerebello posteriore.

o Diu & exacte coquunt, quoad coctura intabescat.

Promiscuæ medicinæ. CAP. XV.

QVis formicarum supercilia denigrari cũ muscis tritis tradunt. Si verò oculi nigri nascentium placeant, soricem prægnanti edendum. [a] Capilli ne canescant, vermium terrenorum cinere præstari admisto oleo. Infantibus, qui lacte concreto vexantur, præsidio est agninum coagulum ex aqua potum. Aut[1] si vitium [b] coagulato lacte acciderit, discutitur coagulo ex aceto dato. Ad dentitionẽ cere-

1 si coagulatio lacte. Ch.

cerebrum[2] pecori vtilissimum est. Ossibus in canino fimo inuentis,[c] adustio infantium, quæ vocatur [d] siriasis, adalligatis emendatur, ramices infantium lacertæ viridis admotæ dormientibus morsu. Posteà harundini[3] alligata suspenditur in fumo: tradúntque pariter cum ea expirante sanari infantem. Cochlearum saliua illita infantium oculis,[e] palpebras corrigit[4] gignítque. Ramicosis cochlearum cinis cum thure ex oui[5] albi succo illitus per dies triginta medetur. [f] Inueniuntur in corniculis cochlearum harenaceæ duritiæ: eæ dentitionē facilem præstant adalligatæ. Cochlearum inanium cinis admistus ceræ, procidentium intestaneorum[g] partes extremas[6] prohibet. Oportet autem cineri misceri saniem punctis emissam è cerebro viperæ. Cerebrum viperæ illigatum pelliculæ dentitiones adiuuat. At idem valēt & grādissimi dentes serpentiū. Fimum corui lana adalligatum infantium tussi medetur. Vix est serio complecti quædam: non omittenda tamen, quia sunt prodita. Ramici infantium lacerta mederi iubent. Marem hanc[7] præhendi. Id intelligi[8] & quòd sub cauda vnam cauernam habeat. Id agendum, vt per aurum[9] & argentum[10] aut ostrum mordeat vitium. Tū in calice nouo illigatur, & in fumo ponitur. Vrina infātium cohibetur muribus elixis in cibo datis. Scarabæorum cornua grandia denticulata, adalligata his amuleti naturam obtinent. Bouis capiti lapillum inesse tradunt, quem ab eo expulsi necem timeat,[11] inopinatis præciso capite exemptum, adalligatúmque, mirè prodesse dentitioni. Item cerebrum eiusdem ad eūdem vsum adalligari iubent: & [h] limacis lapillum siue ossiculum, quod inuenitur in dorso. Magnificè iuuat & ouis[i] cerebrum gingiuis illitum: sicut aures adeps anserinus cum ocimi succo impositus. Sunt vermiculi in [k] spinosis[12] herbis asperi, lanuginosi: hos adalligatos protinus mederi tradunt infantibus, si quid ex[13] cibo[l] hæreat. Somnos allicit œsypum cum myrrhæ momento in vini cyathis duobus dilutum, vel cum adipe anserino & vino myrtite: auis cuculus leporina pelle adalligatus: ardeolæ rostrum in pelle asinina fronti adalligatū. Putant & per se rostrum eiusdem effectus esse vino collutum. E diuerso somnum arcet vespertilionis caput aridum adalligatum. In vrina virili lacerta necata, Venerem eius qui[14] biberit, cohibet. Nam inter amatoria esse Magi dicunt. Inhibet & fimum cochleæ & columbinum cum oleo & vino potum.[15] Pulmonis vulturini dextræ partem Venerem concitant viris adalligatæ gruis pelle. Item si lutea ex ouis quinque colūbarum, admisto adipis suilli denarij pondere, ex melle sorbeantur. Passeres in cibo vel oua eorum. Gallinacei dexter testis arietina pelle adalligatus. Ibium[16] cineres cum adipe anseris & irino perūctis si conceptus fit, partus[17] continere: contrà inhiberi Venerem pugnatoris galli testiculis anserino adipe illitis adalligatísq; pelle arietina tradunt. Item cuiuscunque galli gallinacei, si cum sanguine gallinacei lecto subiiciantur. Cogūt concipere inuitas setæ ex cauda mulæ, si iunctis euellantur,[18] inter se colligatæ [m] in coitu.

2 pecoris. Vet. leporis. A.ij Vet.
3 illigata. Ch.
4 cingitque. Ch
5 albo succo Dal.
6 cohibet. Vet.
7 prendi intelligi si cauda &c. Ch.
8 &c. in Vet.d.
9 vel. Vet.
10 aut cerebrum. Vet & closirum Ch.
11 sed inop. Vet.
12 herbis, in Ch.d.
13 cibo exe-at. Vet.
14 fecerit, M. fecerit, inhibet. Ch.
15 Pulmones vult. in dextra parte. Ch.
16 cinere. Vet.
17 Contineri. M.
18 & inter se colligentur in. Vet.

Qui in vrinam canis suam ingesserit, dicitur ad venerem pigrior fieri. Mirum & de stellionis cinere (si verum est) linamento inuolutum in sinistra manu Venerem stimulare: si transferatur in dextram, inhibere. Item vespertilionis sanguinem collectum flocco, suppositúmque capiti mulierum, libidinem mouere: aut anseris linguam in cibo vel potione sumptā. Phthiriasin à toto corpore pota membrana senectutis anguium triduo[19] inhibet: ac serum exempto caseo potum cum exiguo sale. Caseos, si cerebrum mustelæ coagulo addatur,[20] negat corrumpi vetustate, aut à muribus attingi. Eiusdem mustelæ cinis si detur offa gallinaceis pullis & columbinis, tutos esse à mustelis. Iumentorum vrinæ tormina vespertilione adalligato finiūtur.[n] Verminatio ter circunlato verendis palumbo: mirum dictu: palumbus emissus moritur, iumentum liberatur confestim. Ebriosis oua noctuæ per triduū data in vino, tædium eius adducunt. Ebrietatem arcet pecudum assus pulmo præsumptus. Hirundinis rostri cinis cum myrrha tritus, & in[21] vino quod bibetur inspersus, securos præstabit à temulentia. Inuenit hoc Horus Assyriorum rex. Præter hæc sunt notabilia animalium ad hoc volumen pertinentium. Gromphenam auem[22] in Sardinia narrant grui similem, ignotam, iam etiam Sardis, vt existimo. In eadem prouincia est [o] ophion ceruis tantùm pilo similis, nec alibi nascēs. Iidem autores nominauere[23] sirulugū, quod nec quale esset animal, nec vbi nascetur, tradiderunt. Fuisse quidem non dubito, cùm medicinæ ex eo sint demonstratæ. M. Cicero tradit[24] animal [p] byturos vocari, qui vites in Campania[25] erodant.

19 necat. M. & Ch. Vet.
20 negant.
21 vino quod bibitur. M.
22 Sardiniam. Ch.
23 Subiugū Ch.
24 animalia M. animalia biuros. Ch.
25 rodant. M.

ANNOTATIONES.

a Serenns cap. de capillo tingendo, *Lumbrici quoque terrestres miscentur oliuo.*

b Ob ventriculi frigiditatem.

c Ardor, τὸ καῦμα. Supra cap.21.lib.22. destillationem exponit cap.3.lib.20. ardorem vt hic vocat.

d Formatur hæc vox ἀπὸ τοῦ σειρίου, qui nunc Solem significat: Lycophron in Cassandra, ἐκδεδερασμένον νέκων ἀκτὶς σειρίου κατανάλει: nunc stellam ardētissimam in syderis ἀστρώνος lingua, quasi ζείριος παρὰ τὴν ζέσιν: vel παρὰ τὸ σειρεῖν, quoniam humorem nostri corporis vacuat & inanit: vel quoniam αἴτιος τοῦ σεσηρέναι. tum enim canes aperto rictu hiant, vel ἀπὸ τοῦ σειρεῖν, quod lucet & siccat. vel ἀπὸ τοῦ σείεσθαι, quod scintillat & tremulo motu vibratur: vel ἀπὸ τοῦ σύρειν, quod immodico æstu cuncta rapiat atque desiccet. Virgilius,

Iam rapidus torrens sitientes Sirius Indos
Ardebat cælo.

Euripides in Hecuba, ὁ σείριος ἔνθα πυρὸς φλογέας ἀφίησιν ὄσσων αὐγάς. Statius,

implacido lethalis Sirius igni.

Ibycus Rheginus quæuis astra σείρια nuncupauit, vel quasi τείρεα & nauigātibus signa, vel quòd vniuersitatis res τείρουσι, id est, διαφυλάττουσι. Quidam apud Plaut. in Trinummo Solstitialem morbum σείριασιν esse putant.

Tum autem Syrorum genus, quod patientissimum est
Hominum, nemo extat qui ibi sex menses vixerit,
Ita cuncti solstitiali morbo decidunt.

e Palpebrarum pilos in ciliis reflexos, ac oculum pungentes.

f Vide suprà c.3.proximum.
g Extremam partem, anum, sedem, spincterem.
h Quæ nuda serpit.
i Exilium.
k Vt diplaco.
l Leg. exeat: vt cùm dormientes aut vigiles lac euomunt. Vocant id nutrices, *cailloter*.
m Admotæ coxæ, lumbis.
n Intestinorum dolores, suprà c.11.vlt.lib.28.
o Mulamona vocat c.49.li.8. Eius quoque mentio fit sub finem c.9.li.28.
p ἴκτας Græcorum.

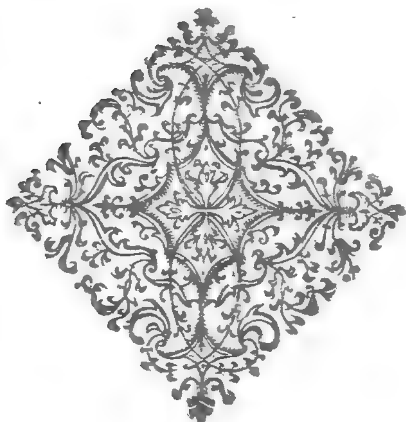
De miraculis quarundam bestiarum. *CAP. XVI.*

Reliqua mirabilia ex his, quæ [1] diximus. Non latrari à cane membranam ex secúdis canis habentem, aut leporis fimum vel pilos tenentem. In culicum genere [a] muliones non ampliùs, quàm vno die, viuere. Eósq; qui arborarij pici rostrum habeant, & mella eximant, ab apibus nō attingi. Porcos sequi [2] eos, à quibus cerebrum corui acceperint in offa. Puluerem, in quo se mula volutauerit, corpori inspersum mitigare ardores amoris. Sorices fugari, si vnus castratus emittatur. Anguina pelle, & sale, & farre cum serpyllo contritis vno die, deiectísque cū vino in fauces boū vua maturescente, toto anno eos valere: vel si hirundinum pulli tres tribus offis dentur. Puluere è vestigio anguium collecto, sparsas apes in aluearia reuerti. Arietis dextro teste præligato oues tantùm gigni. Non [3] lassescere in vllo labore, qui neruos ex alis & cruribus gruis habeant. Mulas non calcitrare, cùm vinum biberint. Vngulas tantùm [b] mularum repertas, neque aliam vllam materiam quæ non perroderetur, à veneno Stygis aquæ, cùm id dandū Alexandro magno Antipater mitteret, memoriâ dignum est, magna [c] Aristotelis infamia excogitatum. Nunc ad aquatilia reuertemur.

1 dicemus. M.
2 cum, à quo. Ch.
3 lassari. Ch.

ANNOTATIONES.

a Qui mulis infesti sunt.
b Plutarchus περὶ πρώτου ψυχροῦ de asini vngula intellexit. Idem in Alexandro ὄνου χηλῇ habet: vt Ioannes Monachus in Historiis. Vide c.103.li.1.& 2.libri sequentis. Trogus verò equi, vt & Pausanias in Arcadicis: Curtius iumenti: Ælianus asinorum Scythicorum cornibus. Vox ὄνος similis vocabulo ἡμίονος, fortassis Plinium decepit, vt pro asino, mulorum, mularúmve diceret. Rhodig.cap.16.li.25.
c Quem aiunt pecunia corruptum ab Antipatro id consilij dedisse, tanti sceleris participem ac conscium.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXI

PROOEMIVM.

Medicinæ ex aquatilibus. Aquarum mirabilia. CAP. I.

QVATILIVM sequuntur in medicina beneficia, opifice natura [1] ne in illis quidẽ cessante, & per vndas fluctúsque ac reciprocos æstus, amniúmque rapidos cursus improbas [2] exerente vires: nusquam potentia maiore, si verum fateri volumus. Quippe hoc elementum cæteris omnibus imperat: terras deuorant aquæ, flammas necant, scandunt in sublime, & cælum quæque sibi vindicant, ac nubium obtentu vitalem spiritum strangulãt. Quæ causa fulmina elidit, ipso secum discordante mundo? Quid esse mirabilius potest aquis in cælo stantibus? At illæ, ceu parùm sit in tantam peruenire altitudinem, rapiunt eò secum piscium examina. Sæpe etiã lapides subuehunt, portantes aliena pondera. Eædem cadentes omnium terra nascentium causa fiunt, prorsus mirabili natura, si quis velit reputare vt fruges gignantur, arbores fruticésque viuãt, in cælum migrare aquas, animámque etiam herbis vitalem inde deferre: iusta confessione, omnes terræ quoque vires aquarum esse beneficij. Quapropter ante omnia ipsarum potentiæ exempla ponemus. Cunctas enim quis mortalium enumerare queat?

1 nec. Ch.
2 exercentes. Vet.

De differentia aquarum, medicinis, & obseruationibus cclxvi. CAP. II.

EMicãt benignè passímque in plurimis terris, alibi frigidæ, alibi calidæ, alibi [1] iunctæ, sicut in Tarbellis [a] Aquitanica gente, & in Pyrenæis montibus, tenui interuallo discernẽte. Alibi tepidæ egelidæque auxilia morborũ conferentes, & è cunctis [2] animalium hominum tantùm causa erumpentes. Augent numerum Deorum nominibus variis, vrbésque condunt, sicut Puteolos in Campania, Statyellas in Liguria, Sextias in Narbonensi prouincia. Nusquam tamen largiùs quàm in Baiano sinu, nec pluribus auxiliandi generibus, aliæ sulphuris, aliæ aluminis, aliæ salis, aliæ nitri, aliæ bituminis, nonnullæ etiam acida salsáve mistura. Vapore quoque ipso aliquæ prosunt. Tantáque eis est vis: vt balineas calefaciant, ac frigidam etiam in soliis feruere cogãt, quæ in Baiano [3] Posidoniæ vocantur, nomine accepto à Claudij Cæsaris liberto. Obsonia quoq; percoquunt. Vaporant & in mari ipso, quæ Licinij Crassi fuere: mediósque inter fluctus existit aliquid valetudini salutare. Iam generatim neruis prosunt pedibúsve, aut coxendicibus, aliæ luxatis fractísve. Inaniunt aluos. Sanant [4] hulcera. Capiti auribúsque priuatim medẽtur: oculis verò Ciceronianæ. Digna memoratu villa est ab Auerno lacu Puteolos tẽdentibus imposita litori, celebrata porticu ac nemore, [5] quam & vocabat M. Cicero Academiam, ab exemplo Athenarum ibi compositis voluminibus eiusdem nominis, in qua & [6] monumentum sibi instaurauerat, ceu verò non & in toto terrarum orbe fecisset. Huius in parte prima exiguo post obitum ipsius, Antistio Vetere possidẽte, erumpunt fontes calidi perquàm salubres oculis, celebrati carmine Laureæ Tullij, qui fuit è libertis eius, vt protinus noscatur [7] etiã ministeriũ eius ex illa maiestate. Ponã enim ipsum carmen, dignum vbique,

1 vncta. Hermol. ex Vet.
2 animalibus Ch.
3 Posidianæ. M.
4 vulnera. Ch.
5 quam vocabat Cicero. Ch.
6 monimenta. Chiff.
7 etiam ministeriorum haustis ex illa maiestas ingens. Ch. Emendo, ministri etiam ex illarum haustu maiestas ingens. Quidam: vt protinus etiam noscatur ex ministro illarum haustu potestas ingens.

& non ibi tantùm legi,

Quo tua, Romanæ vindex clarissime linguæ,
Sylua loco meliùs surgere iussa viret,
Atque Academiæ celebratam nomine villã
Nunc reparat cultu sub potiore Vetus:
Hîc etiam apparent lymphæ non ante repertæ,
Languida quæ infuso lumina rore leuant:
Nimirùm locus ipse sui Ciceronis honori
Hoc dedit, hac fontes cùm patefecit ope.
Vt, quoniam totum legitur sine fine per orbem,
Sint plures, oculis quæ medeantur, aquæ.

In eadem Campaniæ regione Sinuessanæ aquæ sterilitatem fœminarum, & virorum insaniam abolere produntur. In Ænaria insula calculosis mederi. Et quæ vocatur Acidula, ab Teano Sidicino quatuor M. pass. hæc frigida. Item in Stabiano, quæ dimidia vocatur: & in Venafrano ex fonte Acidulo. Idem contingit in Velino lacu potãtibus. Itẽ in Syriæ fonte iuxta Taurum montem, autor est M. Varro: & in Phrygiæ Gallo flumine Callimachus. Sed ibi in potando necessarius modus, ne lymphatos agat, quod in Æthiopia accidere[8] his qui[9] [b]fonte rubro biberint Ctesias scribit.[c] Iuxta Romam Albulæ aquæ vulneribus medẽtur:[o] egelidæ hæ, sed [d] Cutiliæ in Sabinis gelidissimæ,[11] suctu quodam corpora inuadũt, vt propè morsus videri possit, aptissimæ stomacho, neruis, vniuerso corpori. [e] Thespiarum fons conceptus mulieribus repræsentat. Item in Arcadia flumen Elatum. Custodit autem [12] partum Linus fons in eadem Arcadia, abortúsque fieri non patitur. E diuerso[13] in [f] Pyrrhea flumen, quod Aphrodisium vocatur, steriles facit.[g] Lacus[14] Alphion vitiligines tollit. Varro autor est, Titium quendam Prætura functum, marmorei signi faciem habuisse propter id vitium. Cydnus Ciliciæ amnis [h] podagricis medetur, sicut apparet in epistola Cassij Parmensis ad M. Antonium. Contrà, aquarum culpa in [i] Trœzene omnium pedũ vitia sentiunt. Tungri ciuitas Galliæ [k] fontem habet insignem, plurimis bullis[15] stellantem, ferruginei saporis: quod ipsum non nisi in fine potus intelligitur. Purgat hic corpora: tertianas febres discutit, calculorúmque vitia. Eadem aqua [16] igne admoto turbida fit:[17] ad postremum rubescit. Leucogæi fontes inter Puteolos & Neapolim oculis & vulneribus medentur. [l] Cicero in admirandis posuit, [m] Reatinis tantùm paludibus vngulas iumentorum indurari.[n] Eudicus in [o] Hestiæotide fontes duos tradit esse, Cerona, ex quo bibentes oues[18] nigras fieri: [p] Melan, ex quo albas: ex vtroque autem varias. Theophrastus in [q] Thuriis Crathim cãdorem facere,[19] Sybarim nigritiam bobus ac pecori. Quin & homines sentire differentiã eam. Nam qui Sibarin bibant, nigriores esse, duriorésque & crispo capillo: qui ex[20] Crathide, candidos molliorésque, ac porrecta coma. [r] Item in Macedonia[21] qui velint sibi cãdida nasci, ad Aliacmonem ducere: qui nigra aut fusca ad Axium. Idem omnia fusca quibusdam in locis tradit nasci, & fruges quoque, sicut in Messapiis.[22] At [s] Lusis Arcadiæ quodã fonte mures terrestres viuere & conuersari. Erythris Aleos amnis pilos gignit in corporib. In Bœotia ad Trophonium Deum iuxta flumen Orchomenon duo sunt fontes, quorùm alter memoriam, alter obliuionem affert, inde [t] nominibus inuentis. In Cilicia apud oppidum Crescum riuus fluit Nûs, ex quo bibentium subtiliores sensus fieri M. Varro tradit. At in [u] Cea insula fontem esse, quo hebetes[24] fiant: [x] Zamæ in Africa, quo canoræ voces. Vinum tædio venire his qui ex [y] Clitorio lacu biberint. At Eudoxus & Theopompus inebriari fontibus [25] iis quos diximus. Mutianus Andri è [z] fonte Liberi patris, statim diebus septenis[26] eius Dei vinum fluere, si auferatur à conspectu tẽpli, sapore in aquam transeunte. Polyclytus explere olei vicem iuxta Solos [A] Ciliciæ fontem. Theophrastus hoc idem fieri in Æthiopia eiusdẽ virtutis [B] fonte.[27] Lycos, in Indiæ terris fontem esse,[29] cuius aqua lucernæ ardeant. Idem[30] Ecbatanis traditur. Theopompus in Scotussa lacum esse dicit, qui vulneribus medetur. Iuba in[31] Troglodytis lacum, insanũ malefica vi appellatum, ter die fieri amarũ salsúmque, ac deinde dulcem, totiésque etiã noctu, scatentem albis serpentibus vicenûm cubitorum. Idem in Arabia fontem exilire tanta vi, vt nullum non pondus impactum respuat. Theophrastus Marsyæ fontem in Phrygia ad Celænarum oppidum saxa egerere. Non procul ab eo duo sunt fontes, [D] Claeon & Gelõ ab effectu Græcorum nominum dicti. Cyzici fons Cupidinis vocatur, ex quo potantes amorẽ deponere Mutianus credit. Cranone est fons calidus citra summum feruorem,[32] qui in vinum additus, triduo calorem potionis custodit in vasis. Sunt & [E] Mattiaci in Germania fontes calidi trans Rhenum, quorum haustus triduo feruet. Circa margines verò pumicem faciunt aquæ. Quod si quis fide carere ex his aliqua arbitratur, discat in nulla parte naturæ maiora esse miracula, quanquam inter initia operis abundè multa retulimus. Ctesias tradit[33] Siden vocari stagnum in Indis, in quo nihil[34] innatet, omnia mergantur. Cælius apud nos in Auerno ait etiam folia subsidere: Varro, aues, quæ aduolauerint, [F] emori. Contrà in Africæ lacu [G] Apuscidamo omnia fluitant, nihil mergitur: Itẽ in Siciliæ fonte[35] Phinthia, vt Apion tradit: & in Medorum lacu puteóque Saturni.[36] Fons Limyræ transire solet in loca vicina portendens aliquid:[37] mirúmque quòd cum piscibus transit. Responsa ab his petunt incolæ cibo, quem rapiunt annuentes: si verò euentum negent, caudis abigunt. Amnis Olachas in Bithynia Briazum alluit (hoc & templo & Deo nomen) cuius gurgite [H] periuri notantur pati velut flammam vrentem.[38] Et in Cantabria fontes Tamarici in[39] augurio habentur. Tres sunt, octonis pedibus distantes. In vnum alueum coeunt[40] vasto amne. Singulis siccantur duodecies diebus, aliquando vicies, citra suspicionem vllam aquæ, cùm sit vicinus illis fons sine intermissione largus.[41] Dirum est, non profluere eos aspicere volentibus: sicut proximè Lartio Licinio legato post Præturam[42] post septem dies accidit. In Iudæa riuus sabbatis omnibus siccatur. E diuerso miracula alia dira. Ctesias in Armenia scribit esse fontem, ex quo nigros pisces illico mortem afferre in cibis: quod & circa Danubij exortus

que ibi

8 iis. Vet. 9 è fonte. Ch. 10 Prægelidæ hæ. M. 11 succo M. 12 fœtum. M. 13 in Pyrrha flumẽ, quod Ambrysus voc. Vet. ad Pyrasum flumen, quod Amphrysus. Vet. alij. 14 Aphei. & Strabone. lib 8. 15 stillantẽ. M. plurimis stellis bullantem. Vet. plurimis tubulis stillantem. Vet. 16 igni admota. Vet 17 ac postremo. Ch. 18 albas fieri: Melan, ex quo nigras. Vet. 19 è Sibari. Ch. 20 Crathi candidos madidiorésque. Ch. 21 quæ velint &c. quæ nigra &c. Aly. 22 At in Lusis. Ch.

24 qui hebetes facit. Vet. 25 bis. Ch. 26 eiusdẽ. Vet. 27 nominis. Ch. 28 Lycus. Vet. 29 cuius aqua luceat. Ch. 30 in Ecbat. Vet. 31 Troglodytis M. 32 qui in vino triduo addito Ch. 33 Siderin. Ch. 34 innatat, sed omnia merguntur. Vet. 35 Pinthia. Ch. Pyntia. Aly. 36 Fons in Lycia Myris. Vt infrà c. lib. 32. 37 mirum quoque est, quòd cum. Vet. 38 In Cant. M. 39 augurijs. Ch. 40 vasto singuli amne. Ch. 41 Mirum. Ch. 42 per. Vet. pretura. Post septẽ enim dies accidit. Ch.

tum audiui, donec veniatur ad fontem alueo appositum, vbi finitur id genus piscium. Ideóque ibi caput e'u amnis [43] intelligitur fama. Hoc idem & in Lydia in stagno nympharum tradunt. In [44] Arcadia ad Pheneum aqua profluit è saxis, [l] Styx [45] appellata, quæ illico necat, vt diximus. Sed esse pisces paruos in ea tradit Theophrastus, lethales & ipsos, quod non in alio genere mortiferorum fontium. Necare aquas Theopompus & in Thracia apud [k] [46] Cychros dicit: Lycus in Leontinis tertio die, si quisquam biberit. Varro ad Soracten [47] in fonte, cuius sit latitudo quatuor pedum: Sole oriente eum exundare feruenti similem, auésque quæ gustauerint, iuxtà mortuas iacêre. Nanque & hæc insidiosa conditio est, quòd quædam etiam blandiuntur aspectu, vt ad [L] Nonacrin Arcadiæ. Omnino enim nulla [48] deterrent qualitate. Hanc putant nimio frigore esse noxiam, vtpote cum profluens ipsa lapidescat. Aliter circa Thessalica Tempe, quoniã visus omnibus terrori est: tradúntque etiam æs ac ferrum erodi illa aqua. Profluit (vt indicauimus) breui spatio: mirúmque, siliqua syluestris amplecti radicibus fontem [49] eũ dicitur, semper florens purpura. Et quædam sui generis herba in labris fontis viret. In Macedonia, nõ [50] procul [N] Euripidis Poëtæ sepulcro, duo riui confluunt, alter saluberrimi potus, alter mortiferi. [O] In Perperenis fons est, qui quacũque rigat, lapideam facit terram: item calidæ aquæ in Eubœæ Delio. [51] Nanque alluit riuus, saxa in altitudinẽ crescunt. In [P] Eurymenis deiectæ coronæ in fontem, lapides fiunt. In Colossis flumen est, in [52] quo lateres coniecti, lapides extrahũtur. In Scyretico metallo arbores quæcunque flumine alluuntur, saxa fiunt cum ramis. Distillantes quoque guttæ in lapides durescunt in antris Coryciis: nam Miezæ in Macedonia, etiam pendentes in ipsis cameris: at in [53] Coryco, cùm [54] decidêre. In quibusdam speluncis vtroque modo, [Q] columnásque faciunt, vt Phausia Chersonesi [55] Rhodiorum in antro magno, etiam [56] discolori aspectu. Et hactenus contenti simus exemplis.

43 intelligit. M. & Ch.
44 Inarcisia. Ch.
45 appellatur. Ch.
46 Chropsas. Chrobstos. Tur.
47 scripsit esse fontem. Vet.
48 deterret qualitate, sed hanc. Vet.
49 eius. Alij.
50 procul ab Eurip. Vet.
51 Nã quà. Vet. Nam qua. Alij Vet.
52 quod. Vet.
53 Corintio. Ch.
54 occidêre. M. & Ch.
55 Rhodo. Ch.
56 Versicolori. Vet.

ANNOTATIONES.

a Vide Aristot. Problem. 13. sect. 1. Vitruuium cap. 3. lib. 8.

b Lege, Ctesiæ collectanea: & Sotionem, qui παραμάθην διάνοιαν ait, quod Plinius lymphatos agere. Idem fontem rubrum vocat, quod Sotion κρήνην τῷ χρώματι κατάβαρε παραπλησίαν.

c Via Tyburtina, Vitruuio. De his aquis Martialis:

Itur ad Herculei gelidas quà Tyburis arces,
Canáque sulphureis Albula fumat aquis.

Galeno aluminosæ sunt.

d Cotiscoliæ, Straboni. Hæ salsæ & aluminosæ sunt.

e Vrbis Bœotiæ ad Heliconem sitæ. Athenæus lib. 2. citat hæc ex Theophrasto libro de aquis.

f Fuit Pyrrha circa Mœotin absorpta Ponto: fuit & Locrorum, Delphis, & Amphryso vicina, de qua hunc locum vnà cum Hermolao intelligendum puto. Fuit & Magnesiæ, Eubœæ, Lyciæ, Cariæ: de quibus vide suis locis. Alij legunt ex Strabone lib. 9. E diuerso ad Pyrasum flumen, quod Amphrysus vocatur, &c. Fuit autem Pyrasus oppidum vicinũ Thebis Phthioticis. Apud Athenæum lib. 2. legitur, Pyrrha: apud Theophr. cap. 20. lib. 9. hist. & cap. 8. li. 2. Causs. Pyra. Straboni Pyrrha oppidum est Phrygiæ & Lesbi.

g Straboni lib. 8. Aniger Alpheus dictus est, quia vitiligines sanat. Is autem è fonte Nympharum Anigriadum aquas receptas in lacum palustre, & vaporoso halitu caliginosum stagnans effundit, atque adeò proximum littus arenosum, profundum efficit, piscésque insuaues, & cibo ingratos. Vide locum. Pro palude, aut stagno, lacum Plinius dixit.

h Sic Althænus fluuius vulneribus & pecorum & hominum. Rhodig. cap. 14. lib. 27.

i Achaiæ oppido, vbi nulla alia aqua reperitur, quàm metallica, præter eam quam Cibdeli habent. Vitruuius.

k Eum fontem hodie vocant, *le baing de Spach.*

l Fortassis Varro, qui admiranda scripsit, τὰ θαυμαστά. Chiffletius.

m Nihil mirum, quoniam in eius paludis exitu saxũ crescit. cap. 103. lib. 2.

n Aristo. de duobus fluminib. id tradit lib. περὶ θαυμ. ἀκουσμ.

o Thessaliæ parte, aut quod magis placet, Bœotiæ.

p Cap. 103. lib. 2. Melas fluuius est Bœotiæ, cuius potu oues nigræ fiunt, vt Cephisi albæ.

q Scholiastæ Callimachi Crathis fluuius est Arcadiæ: Herodoto, Achæorum, à quo nomen habet Italicus: Pausaniæ, Brutiorum, Lucaniæ, Vitruuio. Scholiastes Theocriti eidyllio 5. ex Nymphodoro & Theophra. ait κραθίδος ὕδωρ ξανθίζειν Eurip. in Troadibus, ὁ ξανθὰν χαίταν πυρσαίνων κράθις, non, vt perperam legitur, κραίθις. Strabo lib. 6. & ξανθοτριχεῖν & λευκοτριχεῖν ἀνθρώπους λουομένους, ait, ποιεῖν, καὶ ἄλλα πολλὰ πάθη ἰᾶσθαι. Mitallerius. Vibio Sequestro, auream comam facit.

r Vide Senecam Quæst. natur. lib. 3. cap. 25.

s Apud Sotionem, λουγοῖς: apud Stephanum λουσοῖς: apud Aristot. lib. de admir. audit. κολούσοις.

t Nam altera μνήμη dicitur, altera λήθη.

u Apud Sotionem ἐν τῇ χίῳ.: apud Vitruuium, in insula Chio, quæ vera est lectio.

x Vitruuius cap. 4. lib. 8.

y Vitruuio Clitori Arcadiæ ciuitas nobilis: vbi Clitorius lacus Plinio, spelunca profluens aquæ Vitruuio, fons Sotioni, Athenæo & Ouidio lib. 15. Metamorph.

Clitorio de fonte sitim quicunque leuarit,
Vina fugit &c.
Siue, quod indigenæ memorant, Amithaone natus
Prætidas attonitas postquàm post carmen & herbas
Eripuit furiis, purgamina mentis in illas
Misit aquas, odiúmque meri permãsit in illis.

In Anigrum tamen, siue Alphium, ea iacta scribit Pausanias in Eliacis. Eudoxus apud Stephanum in fontem quendam Azaniæ, partis Arcadiæ.

z Cap. 103. lib. 2. Idem & Pausanias in Eliacis. In Naxo fontem vini sapore fluere, denotatum in c. 5. lib. 7.

A Naphtha quam effundit.

B Vitruuius flumen esse nomine Liparin tradit.

C Lacum esse tradit Vitruuius. Solinus non longè abesse scribit ab Heliutrapeza.

D Macedoniæ. Est & Scotussa in Thessalia.

D Ἀπὸ τοῦ κλαίειν καὶ γελᾶν, quòd fletum moueant ac risum.

E Vulgò *Baden.*

F Tale est Lyciæ Plutonium descriptum à Strabone lib. 13.

G Vt & in Asphaltite Iudææ, cap. 103. lib. 2.

H Periuros quoque deprehendi, & certissimis pœnis affici ad Paliciorum lacum breuem, profundum, luridum: ad Acadinum fontem, quosdam Sardiniæ, alium Tianæ propinquum: aquam Stygem Nonacridis, specum Palæmonis iuxta Corinthum, historiis proditum est. Alex. ab Alex. c. 10. lib. 5.

I Vide cap. vlt. lib. præcedentis, & cap. 103. lib. 1. Vitruuius cap. 3. lib. 8. Vide & de illa prolixam commentationem apud Paulum Leopardum cap. 8. lib. 4.

K Cychros, deprauatè. Lego, Chropas, vel Chropsos.

Sotion, Θεόπομπος ἱστορεῖ κρήνην ἐν χωρίῳ τῆς Θρᾴκης ἐξ ἧς τὰς λευσσάσας παρὰ χρῆμα μεταλλάσσειν. In editionibus antiquis Vitruuij legitur, Chropsi Thraciæ lacus, ex quo non solùm qui biberint moriuntur, sed etiam qui lauerint. Constant. ex Turn. cap.13. lib.6. Aduers. Aristoteles lib. de mirab. Psittos vocat, & fonticulum esse ait, non lacum, quem libro 3. histor. ψυχρὸν à frigiditate eximia nominari scribit.

L Quæ in montibus habet stillantes è saxo frigidissimos humores. Vitruuius.

M Eurotan intelligit, amnem, quem Peneus accipit, non recipit, sed olei modo supernantem breui spatio portatum abdicat, pœnales aquas, dirísque genitas, argēteis suis misceri recusans. cap.8. lib.4.

N Euripidis sepulchrum Athenis monstrari, sed κενὸν, Pausanias scribit: Strabo in Argiuorum foro item κενοτάφιον, quod Palinthum vocauerunt. Canibus proiectus interiit ad lacum Bormiscum, natura tristis & morosus, oculis in terram defixis, σκυθρωπὸς, μισογέλως, μισόγυνος. Canes, a quibus laceratus est, indigenæ vocant Esterincas, Homerus τραπεζῆας κύνας, inquit, τραπεζῆας πυλαωροὺς. Eius conditi sepulchrum, vt Lycurgi, de cœlo tactum. Rhodig. cap. 20. lib.24.

O Straboni lib.13. prope Lyciæ Hierapolin aqua fontis tam facile in lapidem durescit, vt qui eius riuos deducunt, septa ex integro solidóque lapide conficiant. Ad Gergobiam Aruernorum fons lapideum sibi pontem facit. Straboni Perperenæ Troadis oppidum cui vicinum æris metallum. Pepera Lydiæ vrbs Ptolomæo.

P Thessaliæ, Hecatæo: Macedoniæ, Plinio.

Q Aristo. περὶ θαυμ. ἀκουσμ. scribit, [illegible] non, vt vulgo legitur, [illegible]

De qualitate aquarum, insalubritate vel commoditate earum.

CAP. III.

QVæritur inter Medicos, cuius generis aquæ sint vtilissimæ. Stagnantes pigrásque meritò damnant, vtiliores quæ profluunt existimantes: cursu enim percussúque ipso extenuari atque proficere. Eóque miror, cisternarum ab aliquibus maximè probari. Sed hi rationem afferunt, quoniam [a] leuissima sit imbrium aqua, vt quæ subire potuerit ac pendere in aëre. [1] Ideo & niues præferunt imbribus, niuibúsque etiam glaciem, velut [2] ad infinitum coacta subtilitate. Leuiora enim hæc esse, & glaciem multo leuiorem aquâ. Horum sententiam [3] refellere interest vitæ. In primis enim leuitas illa deprehendi aliter, quàm [b] sensu, vix potest, [c] nullo penè momento ponderis aquis inter se distantibus. Nec leuitatis in pluuia aqua argumentum est subisse eam in cælum, cùm etiam lapides subire appareat, cadénsque inficiatur halitu terræ. Quò fit vt pluuiæ aquæ sordium inesse plurimum sentiatur, citissiméque ideo [d] calefiat aqua pluuia. Niuem quidem glaciémque subtilissimum elementi eius videri miror, apposito grandinum argumento, è quibus pestilentissimum potum esse conuenit. Nec verò pauci inter ipsos è cōtrario ex gelu ac niuibus [e] insaluberrimos potus prædicant, quoniam [4] exactum sit inde, quod tenuissimum fuerit. Minui certè liquorem omnem congelatione deprehenditur, & rore nimio scabiem fieri, pruina vredinem, cognatis & niuis causis. Pluuias quidem aquas celerrimè [f] putrescere conuenit, miniméque durare in nauigatione. Epigenes autem, aquam, quæ septies putrefacta purgata sit, perhibet amplius non putrescere. Nam cisternas etiam Medici [5] confitentur inutiles, aluo duritias facientes, [g] faucibúsque: etiam [h] limi non aliis inesse plus, aut [i] animalium quæ faciunt tædium, confitendum habent. Nec statim [k] amnium vtilissimas esse, sicuti nec torrentium vllius, lacúsque plurimos salubres maximè. Quædam igitur & huius generis aptissimæ aliæ alibi. [l] Parthorum reges ex Choaspe & Eulæo tantùm bibunt: & eæ quáuis in longinqua comitantur illos. Et horum placere potum, nō quia sint amnes, apparet, quoniam nec è Tigri, nec Euphrate, nec è multis aliis bibunt. Limus aquarum vitium est: si tamen idem amnis anguillis scateat, salubritatis indicium habetur: sicuti frigoris, [m] tineas in fonte gigni. Ante omnia autem damnantur amaræ, & quæ [6] scrobem [n] statim implent: quod euenit Trœzene. Nam nitrosas [7] atque [o] salmacidas in desertis Rubrum mare petētes, addita polenta, vtiles intra duas horas faciunt, ipsáque vescuntur [p] polenta. [q] Damnantur in primis fontes, qui cœnum faciunt, quíque malum colorem bibentibus: refert & [r] si vasa [8] ære inficiunt, aut si legumina [s] tardè percoquunt, [t] si liquatæ leniter terram relinquunt, decoctæque crassis obducunt vasa crustis. [u] Est etiamnum vitium non fœtidæ modò, verùm omninò quicquam resipientis, iucundum sit illud licet gratúmque, &, vt sæpe, ad viciniam lactis accedens. Aquam salubrem aëri quàm simillimam esse oportet. Vnus in toto orbe traditur fons aquæ iucundè olentis in Mesopotamia [9] Caburæ. Fabulæ rationem afferunt, quoniam eo Iuno perfusa sit. De cætero aquarum salubrium sapor odórve nullus esse debet. Quidam statera iudicant de salubritate, frustrante diligentia, quando perrarum est, vt leuior sit aqua. [x] Certior subtilitas, inter pares meliorem esse, quæ calefiat refrigeretúrque celeriùs. Quin [10] exhaustam vasis ne manus pendeant, depositísque in humum tepescere affirmant. Ex quonam ergo genere maximè probabilis continget? [y] Puteis nimirum, vt in oppidis [11] constare video: sed his, quibus exercitationis [12] ratio crebro haustu contingit, & illa tenuitas colante terra. Salubritati hæc satis sunt. Frigor & opacitas necessaria, vtque cælum videant. Super omnia obseruatio vna, eadem & ad perennitatem pertinet, vt [13] illa vado exiliat vena, non è lateribus. Nam vt tactu gelida sit, etiam arte cōtingit, si etiam expressa in altum, aut è sublimi deiecta, [14] verberatu [15] corripiat aëra. In natando quidem spiritum continentibus frigidior sentitur eadem. Neronis principis inuentum est, decoquere aquam, vitróque demissam in niues refrigerare. Ita voluptas frigoris contingit sine vitiis niuis. Omnem vtique decoctam vtiliorem esse conuenit: item calefactam magis refrigerari, subtilissimo inuento. Vitiosæ aquæ remedium est, si deco-

1 Ideóque & niues præferuntur. Vet.
2 affinium coacta. Aldi.
3 refelli. Ch.
4 exactū. A ij.
5 confitentur a.[illegible] duritias facientes, inutiles, & [illegible] que faucibus. Vet. alui duritias. A ij.
6 scrobem. Ch.
7 atque salmacidas. Ch.
8 area. Vet. ærugine. Vet. æris. A ij.
9 Chaburæ. Chiff.
10 exhaustam, vasis quæ manu pendeant depositis in humum. Vet.
11 constat. M.
12 crebra iteratio haustu. Ve.
13 illius è vado. M. vt scilicet vado. Vet.
14 verberatione. Ch.
15 corripiatur aëris. Vet.

decoquuntur ad dimidias partes. Aqua frigida iniecta sistitur sanguis. Æstus in balneis arcetur, si quis ore teneat. Quæ sunt haustu [16] frigidissimæ, non perinde & tactu esse, alternante hoc bono, multi familiari exemplo colligunt.

16 frigidissima, non perinde eas tactu frigidissimas esse. Vet.

Clarissima aquarum omnium in toto orbe, frigoris salubritatisque palma præconio vrbis, [A] Marcia est, inter reliqua Deûm [17] munere vrbi tributa. Vocabatur hæc quondam Aufeia, fons autem ipse Piconia. Oritur in vltimis montibus Pelignorum: transit Marsos & [B] Fucinum lacum, Romam non dubie petens. Mox specu mersa, in Tiburtina se aperit [18] ix. M.p. fornicibus structis perducta. Primus eam in vrbem ducere auspicatus est Ancus Marcius, vnus è regibus. Posteà Q. Marcius Rex in Prætura. Rursúsque restituit M. Agrippa. Idem & Virginem adduxit ab octaui lapidis [C] diuerticulo ii. M. pass. Prænestina via. Iuxtà est Herculaneus riuus, quem refugiens Virginis nomen obtinuit. Horum [19] amnium cõparatione differẽtia suprà dicta deprehenditur, cùm quantùm virgo [20] tactu, tantùm præstet Marcia haustu. Quanquam vtriusque iampridem vrbi periit voluptas, ambitione auaritiáque in villas ac suburbana [21] [D] decoquẽtibus publicam salutem. [E] Non ab re sit, quærendi aquas iunxisse rationem. Reperiuntur in conuallibus maximè, & quodam [22] [F] conuexitatis cardine, aut montium radicibus. Multi septentrionales vbique partes aquosas existimauere. Quam in re varietatem naturæ aperuisse conueniat. In Hyrcanis montibus à meridiano latere non pluit. Ideo syluigeri ab Aquilonis tantùm parte sunt. At Olympus, Ossa, Parnassus, Apenninus, Alpes vndique vestiuntur, amnibúsque perfunduntur. Aliqui ab Austro sicut in Creta [G] Albi montes. Nihil ergo in his perpetuæ obseruationis iudicabitur. Aquarum sunt notæ iuncus aut harundo, aut [H] herba, de qua dictum est: multúmque [23] alicui loco pectore incubans rana. Salix enim erratica, & alnus, aut [24] vitex, aut edera sponte proueniunt, & corriuatione aquæ pluuiæ in locum humiliorem è superioribus defluentis, augurio fallaci. Certior multò nebulosa exhalatio est, ante ortum Solis longiùs intuentibus: quod ex edito quidam speculantur, prona terram mento attingente. Est & peculiaris æstimatio peritis tantùm nota, quã feruentissimo æstu sequuntur, diéque horis ardentissimis, qualis ex quoque loco repercussus splendeat. Nam si terra sitiente humidior est ille, indubitata spes promittitur. Sed tanta intentione oculorum opus est, vt indolescant: quod fugientes ad alia experimẽta decurrunt, loco [I] in altitudinem pedum quinque defosso, ollísque è figlino opere crudis, aut peruncta pelui ærea cooperto, lucernáque ardente [25] concamerata frondibus, dein terra. Si figlinum humidum ruptúmve, aut in ære sudor, vel lucerna sine defectu olei restincta, aut etiam vellus lanæ madidum reperiatur, non dubiè promittunt aquas. Quidam & igne priùs excoquunt locum, tantò efficaciore vasorum argumento. Terra verò ipsa promittit candicantibus maculis, aut tota glauci coloris. In nigra enim scaturigines non ferè sunt perennes.

17 munera. M.

18 à ix. M. p. ... Ch.

19 perennium. Vet.

20 tactu præstat, tantum Ch.

21 detorquẽtibus M. & Ch.

22 deuexitatis. Vet.

23 alicui. Aliq.

24 virtex, aut arando, aut &c. Ch.

25 concamerato dein frondibus & terra. Aliq.

[26] [K] Figulari creta semper adimitur spes. Nec amplius puteum fodiunt, coria terræ obseruantes, vt à nigra descendat [L] ordo suprà dictus. Aqua semper dulcis in argillosa terra, frigidior in topho. Namque & hic probatur. Dulces enim [27] leuésque facit, & colando continet sordes. Sabulum exiles limosásque promittit. Glarea incertas venas, sed boni saporis. Sabulum [M] masculum & harena carbunculosa, certas stabilésque & salubres. Rubra saxa optimas, speique [28] certissimæ. Radices montium saxosæ, & silex, hoc amplius rigentes. Oportet autem fodientibus humidiores assiduè respondere glebas, faciliúsque ferramenta descendere. Depressis puteis [N] sulphurata vel aluminosa occurrentia putearios necant. Experimentum huius periculi est demissa ardens lucerna, si extinguatur. Tunc secundùm puteum dextra ac sinistra [29] fodiuntur æstuaria, quæ grauiorem illum halitum recipiant. Fit & sine his vitiis altitudine ipsa grauior aër, quem emendant assiduo [O] linteorum iactatu euentilando. Cùm ad aquam ventum est, [P] sine [30] harena opus surgit, ne venæ obstruantur. Quædam aquæ vere statim incipiente frigidiores sunt, quarum non in alto origo est: hybernis enim constant imbribus: quædam Canis ortu, sicut in Macedonia Pellæ vtrunque. Ante oppidum enim incipiente æstate, frigida est palustris: dein maximo æstu in excelsioribus oppidi riget. Hoc & in Chio euenit, simili ratione portus & oppidi. Athenis Enneacrunos nimbosa æstate frigidior est, quàm puteus in Iouis horto. At ille siccitatibus riget.

26 Figularis creta semper adimitur spes. Ch.

27 leuissimásque. Ch.

28 Certissimæ. Ch.

29 fodiunt. Ch.

30 arenato. Ch.

ANNOTATIONES.

- a Hippoc. lib. de aëre & aquis: τῶν ὑδάτων κουφότατα τὰ ὄμβρια, καὶ γλυκύτατα, καὶ λαμπρότατα, καὶ λεπτότατα. Vide de hac quæstione multa apud Rhod. cap. 2. lib. 27.
- b Ventriculi grauiter aut leuiter ferentis.
- c Hoc falsum. Seneca quæst. natur. lib. 3. capit. 2. Habent præterea multa discrimina. Primum tactus, frigidæ, calidæque sunt. Deinde ponderis omnes aut leues aut graues sunt. Signum id leuitatis si addatur cæteris aquæ bonitatem indicantibus, ἐπαινεῖσθαι μόνον δ' οὐκ ἐξαρκεῖ Aegineta scribit. Athenæus lib. 2. Pirenes fontis in Corintho appensam tradit leuiorem fuisse deprehensam reliquis omnibus totius Helladis.
- d Et corrumpatur ac putrescat.
- e Ita censuit Hippocrates lib. de aëre, aquis & locis.
- f Æginetæ id bonitatis certissimum signum.
- g Ruffus apud Aetium capit. 165. sect. 3. lib. 1. aquam pluuiam distillationes generare scribit, præsertim si frigida bibatur.
- h Limum eæ colligunt è tectorum & canalium sordibus, per quos in cisternam defluunt.
- i Quæ putredine in aquis gignuntur.
- k Quæ assiduo fluxu exercentur. πηγαῖα καὶ ποτάμια νάματα προσφατα εἶναι καὶ υγιεινά, λιμναῖον δὲ ὕδωρ ἕωλον καὶ παλαιόν, veteres crediderunt, ideóque palustrem aquam noxiam esse, fontanã, & fluuiatilem perennem, salubrem. Rhodi. c. 3. lib. 27.
- l Herodotus lib. 1. Athenæus lib. 2.
- m Vulgo *Ecroelles*.
- n Effossa leuiter terra, quoniam eæ non perennibus venis scaturiunt, sed sub extima terræ facie colatæ, eius sordibus inquinantur.
- o Lego, atque salsas: gustu salso ingratas ac iniucundas. Salmacides Græcis, quæ molles reddunt, ac euiratos: qualis Halicarnassi fons fuit,

memoratus ab Ouidio, Strabone, Vitruuio. Huic lectioni adstipulatur Vitruuius cap. 3. lib. 8. Vide Scal. in Auson.

Vidit semiuirum fons Salmacis Hermaphroditum.

p Hordeo, Cassianus cap.4.lib.2.

q Vitruuius cap.5.lib.8.

r Si maculam faciunt, si vasa ærugine inficiunt. ποιεῖν τὸ ἰῶδες, Athenæus dixit lib.2.

s Ostendit magnam humoris id crassitiem.

t Si effusæ non ab ea combibuntur.

v Aristot. cap.4. lib. de sensu.

x Hippoc. aph.26. lib.5.

y Auicenna Sect.2. lib.2. damnat.

z *Dum clandestinus ad villam introitus pararetur, aquã è subiecta lacuna potaturus manu hausit, Et hæc est, inquit, Neronis decocta.* Suetonius. Vide Athenæum li.3. Iuuenal. Satyr.5.

Si stomachus domini feruet vinóque cibóque
Frigidior Scythicis petitur decocta pruinis.

A In Cœlium & Auentinum montes eam Nerua deduxit: post Diocletianus super portam Exquilinam in suas thermas.

B E Fucino lacu ἐξιέναι, non, vt legitur, εἶναι, & ῥώμην ποτίζειν, καὶ παρὰ τ' ἄλλα ὕδατα εὐδοκιμεῖν, Strabo scribit lib.5.

C Transuersis semitis, quæ sunt à latere viæ militaris.

D Auertentibus, & vbertatis publicæ copiam minuẽtibus ac præcipientibus.

E Vitruuius cap.1. lib.8. Palladius cap.8. Augusti. Paxamus & Democritus apud Cassianum in Geoponicis cap.4. & 5. ex suis hydroscopicis. Cassiodorus Variar. lib.3. nomine Theodorici Ostrogothorum regis.

F Deuexi ac decliuis tumuli & collis fastigio.

G Δευκαλέοι.

H Tussilago syluestris, cap.6. lib.26.

I Cubitorum trium, vnius latitudine. Paxamus, in altitudinem pedes quinque, latitudinẽ tres. Vitruuius, Palladius.

K Plato in suis legibus vetuit aquam è vicini puteo quenquam haurire, ni prius eam in fundo suo ad cretam vsque quæsiuisset: πρὸς τὸν κέραμον. Victorius cap.15. lib.31.

L Ad maculosam & glaucam.

M Grandius, ἁδρότερον. Asperum, scabrum, subfuscum, minus flauum, interpretantur quidam: durum & compactum metallici, vt fœminam, solutũ ac mollem.

N Bituminosa addit Palladius. Sulphurati, aluminosive halitus, vaporisque flamina & spiracula. Vitruu. c.7. lib.8.

O Vide Agricolam lib.6. de re metallica.

P Imus paries, qui puteũ inferne ambit. Is enim lapidibus tantùm aliis super alios aggestis & collocatis struitur, sine intrita calcis & arenæ.

Aquarum subitò nascentium, aut desinentium ratio. CAP. IV.

MAximè autem putei circa Arcturum. Nã ipsa æstate deficiunt, omnésque quatriduo eo subsidunt. Iam verò multi hyeme tota: vt [a] circa Olympum, vêre primùm aquis redeuntibus. In Sicilia quidem circa Messanam & Mylas hyeme in totum inarescunt fontes: æstate exundant: amnémque faciunt. Apolloniæ in Ponto fons iuxta mare æstate tantùm superfluit, & maximè [1] circa Canis ortum, parciùs, si frigidior sit æstas. Quædam terræ imbribus licciores fiunt, velut in Narniensi agro: quòd admirandis suis inseruit M. Cicero, siccitate [b] lutum fieri prodens, [c] imbre puluerem. Omnis aqua [d] hyeme dulcior, æstate autem minùs, [2] autumno minimè: minúsque per siccitates. Neque æqualis amnium plerunque gustus est, magna aluei differentia. Quippe tales sunt aquæ, [e] qualis terra per quam fluunt, qualésque herbarum, quas lauant, succi. Ergo iidem amnes parte [3] aliqua reperiuntur insalubres. Mutant saporem & influentes riui, vt Borysthenem, victíque diluuntur. Aliqui verò & [4] imbre mutantur. Ter accidit in Bosphoro, vt salsi deciderent, necaréntque frumenta. Toties & [f] Nili rigua pluuiæ amara fecêre, magna pestilentia Ægypti. Nascuntur fontes decisis plerunque syluis, quos arborum alimenta consumebant: sicut in Hæmo obsidente [5] Gallos Cassandro, cùm valli gratia syluas cecidissent. Plerunque verò damnosi torrentes corriuantur detracta collibus sylua, continere nimbos ac digerere consueta. Et coli mouerique terram, callúmque summæ cutis solui, aquarum interest. Proditur certè in Creta expugnato oppido, quod vocabatur Arcadia, cessasse fontes, amnésque qui in eo situ multi erant. Rursus condito post sex annos emersisse, vti quæque cœpissent partes coli.

1 Canis ortu. M. & Aliq.
2 Hæc duo verba in M.d.
3 alia. M.
4 imbribus. Vet.
5 Galatas.

ANNOTATIONES.

a Athenis rigent maximè putei circa Arcturi ortum, ad principium mensis Septembris.

b Cum arena humore priùs dissoluta, in luti spissitudinem coit.

c Primùm e cœlo cadente. Nam tum verberato solo arenæ puluisculum commouet, & excitat.

d Quia crebris imbribus diluitur ac dulcescit.

e In Asia lacus Sinnaus circumnascente absinthio inficitur. cap.103. lib.2.

f Athenæus lib.2. pag.21. lin.8.

Obseruatio historica. CAP. V.

TErræ quoque motus profundunt, sorbéntque aquas: sicut circa [a] Pheneum Arcadiæ quinquies accidisse [1] constat. Sic & in Coryco monte amnis erupit, [2] posteaquàm cœptus est coli. Illa mutatio mira, vbi causa nulla euidens apparet, sicut in Magnesia [3] calidas factas frigidas, aliâs non mutato sapore. Et in [4] Caria, vbi Neptuni templum est, amnis qui fuerat antè dulcis, mutatus in salem est. Et illa miraculi plena, Arethusam Syracusis fimum redolere [b] per Olympia: verique simile, quoniam Alpheus in eam insulam sub ima maria permeet. Rhodiorũ fons in Cherrhoneso nono anno purgamenta egerit. Mutantur & colores aquarum: sicut Babyloniæ lacus æstate rubras habet diebus xj. Et Borysthenes æstatis temporibus [c] cæruleus fertur, quanquam omnium aquarum tenuissimus: ideóque innatans Hypani. In quo & illud mirabile, Austris flantibus superiorem Hypanim fieri. Sed tenuitatis argumentum & aliud est, quòd nullum halitum non modò nebulam emittat. Qui volunt diligentes circa hoc videri, dicunt aquas grauiores post brumam fieri.

1 constat, sicut & in. M.
2 postea q. Ch.
3 calidam facta frigida salsi nõ. Ch.
4 Carna. Ch.

ANNOTATIONES.

a Theophr. c.1. lib.3. hist. & cap.5. lib.5. Seneca cap.11. lib.3. Quæst. natur. Sumpta hæc esse puto ex amisso libro Theophrasti περὶ τῶν ὑδάτων, quẽ Athenæus citat lib.2.

b Dum in Elide, quam Alpheus irrigat, Olympici ludi celebrantur. Tum enim fimum equorum in amnem coniectũ, Arethusæ, in quem sub-

tus mare Alpheus subit, aquas odore suo inficit. Strabo hanc de Alpheo fabulam reprehédit. Lege Senecam Quæst. natur. lib. 3. cap. 26.

e Athen. Is aquæ eius color est, nullo modo infectæ. Sic & Rhodanus cùm purus fluit, népe suo colore: partibus anni reliquis e cinereo candicans, vel ob arenas quas locis abradit vicinis, & secum aufert, vel permixtum niuis liquatæ humorem.

d Lipsius cap. vlt. lib. 2. in Thessaliæ fluuio, quem ob id Anauron nominarunt, idem obseruari tradit. Quin & autor cap. 9. lib. 5. scribit, Nilum auram nullam expirare. Arrianus in periplo Euxini pôti Phasin omnium fluuiorum quos nouisset leuissimum esse tradit. Leuitatis indicium esse, tum in pondere, tum quòd mari nô immiscetur, sed supernatet. Brod. c. 28. lib. 5.

Ratio aquæ ducendæ, & quomodo medicatis vtendum: & quid prosit nauigatio, & medicinæ aquæ marinæ.

CAP. VI.

CÆterùm à fonte duci fictilibus [a] tubis vtilissimum est, crassitudine binûm digitorum commissuris pyxidatis, [b] ita vt superior intret, calce viua ex oleo læuigatis. [c] Libramentum aquæ in centenos pedes sursum elici, minimum erit: si vno cunilo veniet, in binos[d] actus: laminę esse debebunt, per quas surgere in sublime opus fuerit, è plumbo. Subit altitudinem exortus sui: si longiore tractu veniet, subeat crebrò descendátque, ne libramenta pereat. Fistulas [e] denûm pedum longitudinis esse legitimum est. Et si [f] quinariæ erunt, sexagena pondo pondere: si octonariæ [1] [g] centena: si denariæ, centena vicena, ac deinde ad has portiones.[2] Denariæ appellantur, cuius laminæ latitudo antequàm curuetur digitorum decem est, dimidióque eius quinaria. In omni anfractu collis quinariam fieri, vbi dometur [h] impetus, necessarium est: item [3] [i] castella, prout res exiget. Homerum calidorũ fontium [k] mentionem non fecisse demior, cùm alioquin [4] [l] lauari calida frequenter [5] induceret: videlicet quia medicina tunc non erat hæc, quæ nunc aquarum perfugio vtitur. Est autem vtilis sulphurata neruis,[6] aluminata paralyticis, aut simili morbo [7] solutis. Bituminata aut nitrosa, qualis Cutilia, vtilis est bibendo atque purgationibus. Plerique in gloria ducunt, plurimis horis perpeti calorem earum: quod est inimicissimum. nanque paulò diutius, quàm balineis, vti oportet, ac posteà frigida [8] dulci, nec sine oleo discedenteis: quod vulgus alienum arbitratur,[9] idcirco non alibi corporibus magis obnoxiis. Quippe & vastitate odoris capita replentur, & frigore infestantur sudant a, reliqua corporum parte mersa. Similis error, quo quidam plurimo potu gloriantur. Vidíque iam turgidos bibendo, in tantum vt annuli integerentur cute, cùm reddi non posset hausta multitudo aquæ. Nec hoc ergo fieri conuenit sine crebro [m] salis gustu. Vtuntur & cœno fontium ipsorum vtiliter sed ita, si illitum Sole inarescat. Nec verò omnes quæ sint calidæ, medicatas esse credendum, sicut in Egesta Siciliæ, Larissa, Troade,

1 imaginosæ Vitruuius. 2 Denaria appellatur. Vet. 3 receptacula, Palladius. 4 lauantes. Vet. 5 indicaue rit. Vet. induceret. Ch. 6 aluminosa. Vet. 7 solutis, vt & bituminosa At nitrosa. Vet. 8 dulci, sine oleo discedentibus Vet. discedere. Vet. 9 iderco morbus non. Vet.

Magnesia, Melo, Lipara. Nec decolor species æris [n] argentíve (vt multi existimauere) medicaminum argumentum est, quando nihil eorum in Patauinis fontibus ne odoris quidem differentia aliqua deprehenditur. Medendi modus idem & in marinis erit, quæ calefiunt ad neruorum [10] dolores, ferruminant & fracturas, ossáque contusa. Item corpora siccant, qua de causa & frigido mari vtuntur. Præterea est alius vsus multiplex, principalis verò nauigandi phthisi affectis, vt [o] diximus, aut sanguinem [11] egerentibus: sicut proximè Annæum Galliõe fecisse post Consulatum meminimus.[p] Neque enim Ægyptus propter se petitur, sed propter longinquitatem nauigandi. Quin & vomitiones ipsæ in stabili volutatione commotæ plurimis morbis capitis, oculorum,[q] pectoris, medentur, omnibúsque, propter quæ elleborum bibitur. Aquam verò maris per [12] se efficaciorem discutiendis tumoribus putant Medici, si illa [13] [r] decoquatur hordeacea farina [14] ad parotidas. Emplastris etiam, maximè [s] albis, & malagmatis miscetur. Prodest & infusa [15] [t] crebro ictu. Bibitur quoque, quamuis non sine iniuria stomachi, ad purganda corpora, bilémque atram, aut sanguinem concretum reddendum alterutra parte. Quidam [16] & quartanis dedêre eam bibendam, & in tenesmis articularibúsque morbis asseruatam, & in hoc [u] vetustate virus deponentem. Aliqui [17] decoctam, omnes ex alto haustam, nulláque dulcium mistura corruptam, in quo vsu præcedere vomitum volunt. Tunc quoque acetum aut vinum [18] aqua miscent. Qui [19] parum dedêre, rhaphanos supermandi ex mulso aceto iubent,[20] vt ad vomitiones reuocent.[x] Clysteribus quoque marinam infundunt tepefactam. Testium quidem [y] tumori fouendo non aliud præferunt. Item perniorum vitio ante hulcera, simili modo pruritibus, psoris, & lichenum curationi. Lendes quoque & tetra capitis animalia [21] hac curantur: & liuentia reducit eadem ad colorem. In quibus curationibus post marinam aceto calido fouere plurimùm prodest. Quin & ad [z] ictus venenatos salutaris intelligitur, vt [A] phalâgiorum & scorpionum, & ptyade aspide [22] respersis. Calida autem in his [23] assumitur. Suffitur eadem cum aceto capitis doloribus. Tormina quoque & choleram [24] calida infusa clysteribus sedat. Difficiliùs perfrigescunt marina calefacti. Mammas [25] [B] sororiantes præcordia maciémque corporis piscinæ maris corrigunt. Aurium grauitatem, capitis dolores, cum aceto feruentium vapor. Rubiginem ferro marinæ celerrimè exterunt. Pecorum quoque scabiem sanant, lanásque emolliunt. Nec ignoro, hæc mediterraneis [26] superuacanea videri posse. Verùm & hoc cura prouidit,[C] inuenta ratione qua sibi quisque aquam maris faceret. Illud in ea ratione mirum si plus quàm [27] sextarius salis cum quatuor aquæ sextariis mergatur, vinci aquam, salémque non liquari. Cæterò sextarius salis cum quatuor aquæ sextariis, salsissimi maris vim & naturam implet. Moderatissimum autem putant, suprà dictam aquæ mensuram octonis cyathis salis temperari, quoniam ita & neruos calefaciat, &

10 vitia Diosc. 11 excreantibus. Vet. 12 sese. Ch. 13 decoquitur. Ch. 14 & ad par Vet. 15 cerebro icto. Gal. sub fin. 6. Meth. 16 & in quart. Ch. 17 præcoctam. Diosc. 18 aqua. Vet. ex aqua. Ch. 19 puram. Ch. 20 vt vomitiones. Vet. 21 hac necas. Vet. 22 respersos. Ch. respersis si quis in calidam descendat. Diosc. 23 aditur. Ex Diosc. 24 calefacta. Diosc. 25 rigentes. Vet. 26 superuacua Ch. 27 sextariis salis in Ch.

corpus non exasperet. Inueteratur,[28] quod vocatur thalassomeli, æquis portionibus maris melis, imbris: ex alto & ad hunc vsum aduehunt, fictilique [29] vase & picato condunt. Prodest ad purgationes maximè sine stomachi vexatione, & sapore grato & odore. Hydromeli quoque ex imbre puro D cum melle temperabatur quondam, quod daretur appetentibus [30] vinum ægris, veluti innocentiore potu, damnatum iam multis annis iisdem vitiis, E quibus vinum, nec iisdem vtilitatibus.[31] Quia sæpe nauigantes defectu aquæ dulcis laborant, hæc quoque subsidia demonstrabimus. Expansa circa nauim vellera madescunt accepto halitu maris, quibus humor dulcis exprimitur. Item demissæ reticulis [32] in mari concauæ è cera pilę, vel vasa inania obturata, dulcẽ intra se colligunt humorem. Nam in terra [33] marina aqua argilla percolata dulcescit. [34] Luxata hominũ [35] corpora & quadrupedum, natando in [36] cuiuslibet generis aqua, facillimè in artus redeũt. Est & in metu peregrinantium, vt tentent valetudinem aquæ ignotæ: hoc cauent [37] è balineis egressi statim frigidam suspectam F hauriendo. Muscus, qui in aqua fuerit podagris illitus prodest: item oleo admisto, talorum dolori tumorique. Spuma [38] aquæ affrictu verrucas tollit. Nec non harena litorum maris præcipuè tenuis [39] & solibus candens, in medicina est siccandis corporibus G coopertis hydropicorum, aut rheumatismos sentientium. Et hactenus de aquis: nunc de aquatilibus. Ordiemur autem, vt in reliquis, à principalibus eorum, quæ sunt sal & spongia.

28 & quod vocatur. Ch
29 vase. Ch.
30 vini Ch.
31 Et quia Vet.
32 in mare. Vet.
33 argilla marina aqua percolata. Vet.
34 Iacta. Ch.
35 membra. Vet.
36 cuius libeat. CH
37 à M.
38 aquæ marinæ affrictu. V.
39 sed sole. Ch.

ANNOTATIONES.

a Nam & riuis per canalium structuras ducitur, & per fistulas plumbeas, & per ligneos tubos.
b Superioris fine lingulato.
c Aquam librant, dum altitudinem loci è quo colligitur, cum loco in quem deducitur conferũt, siue lineis rectis id fiat, siue obliquis.
d 240. pedes, quæ iugeri est longitudo.
e Et vt facilius, ac maiore vi currat.
f Hac portione cuiuis digito laminæ nondum curuatæ pondo libræ 12 respondent.
g Nonaginta sex. Vitruuius.
h Et vehementius spiritus, & aquæ collisæ & decurrentis.
i Aquæ publicæ diuidicula, receptacula, Palladius.
k Meminit Iliad. χ.
  κρουνὼ δ' ἵκανον καλλιρρόω· ἔνθα δὲ πηγαὶ
  δοιαὶ ἀναΐσσουσι Σκαμάνδρου δινήεντος,
  ἡ μὲν γάρ θ' ὕδατι χλιαρῷ ῥέει.
l Odyss. θ. εἵματά τ' ἐξημοιβά, λοετρά τε θερμά, καὶ εὐναί. Iliad. χ. Hectori è prælio redeũti calidum balneum paratur. ἕκτορι θερμὰ λοετρὰ μάχης ἐκ νοστήσαντι. Iliad. κ. Odyss. δ. legitur ἔς ῥ' ἀσαμίνθους βάντες.
m Qui ad excretionem intestina stimulat.
n Aquis intincti & immersi, quas medicatas esse non putamus.
o Cap. 6. lib. 24.
p Plinius tamen Secundus lib. 5. Epistol. quendam sanguinem reiicientem in Ægyptum se misisse refert, in cœlo illo potius quàm in nauigatione spem habens. Brod. c. 25. li. 6. Vide Celsum c. 22. li. 3. Aurelianum c. 14. li. 2. tard.
q Hippocr. aphor. 14. li. 4.
r Dioscoridi miscetur cataplasmatis ex hordeacea farina.
s Quoniam aquæ marinæ salsugo maximè dealbat omnia, præcipue ceram.
t Leg. cerebro icto. Galeno sub finem lib. 6. meth. in vulneribus capitis membranæ valentissima remedia sustinent.
u Syncera & sine potabili aqua si reponatur virus exuit. Sunt qui præcoctam recondant. Diosc.
x Deiectionibus mouendis. Diosc.
y Si est flatuosus, vel serosus.
z Qui refrigerationem & tremorem afferunt. Dioscor.
A Morsos à cane rabido Septentrionalis maris accolæ, cùm ter sub fluctibus demerserunt, à rabie tutos esse putant.
B Ob nimium incrementum demissas, & mutuo cõiunctas: lactis abundantia sic distentas vt mutuò se contingant, & tanquam sorores osculentur. Plautus in Fribularia, apud Festum,
  -- tunc papillæ primitùs
  Fraterculabant: illud volui dicere,
  Sororiabant, quid opus est verbis?
  Fœminas ea mammarum deformitate indecoras ὑπερμαζᾶν, ait Synesius, μαστοὺς ἀπαρτᾶν. Dioscor.
C Muria veteribus fuit ὠμοτέρα, crudior, quam lib. 1. Gynæceion Hippocrates γλυκεῖαν vocat, nempe minùs salsa. Altera εὔκρατος, matura Columellæ, iusto salis pondere confecta. Maturitatis indicium est Gal. lib. 4. Simpl. quod ouum innatet. Tertia ἄκρατος Archigeni li. 1. κατὰ τόπους in remediis quæ phtheiriasi conueniunt δριμεῖας ἅλμης Galeno suprà citato loco, dura Celso lib. 4. c. 9. meraca, vehementissimè salsa. In eam sal ingestus non liquescit, nec minuitur, sed integer in sporta permanet, Galeno. Verùm Columella maturæ muriæ experimẽtum id esse dicit, & si caseus dulcis demissus non pessum eat; cùm enim caseus innatat, maturitatem suam habet.
D Duabus partibus aquæ pluuiæ veteris, & vna mellis. Diosc.
E Neruos enim tentat, ac caput.
F Sic enim gustatu protinus vitiosam qualitatem deprehendunt.
G Arena litoris sole ignita, torrenda corpora, inquit Aurelianus.

De generibus salis, & confecturis, & medicinis, & obseruationibus.

CAP. VII.

SAl omnis aut fit, aut gignitur: vtrunque pluribus modis, sed causa gemina, coacto humore, aut siccato. Siccatur in lacu Tarentino æstiuis solibus, totúmque stagnum in salem abit, modicum alioquin, altitudine genua non excedens. Item in Sicilia in lacu, qui Cocanicus vocatur, & alio iuxta Gelam. Horum extremitates tantùm inarescunt, sicut in Phrygia, Cappadocia, Aspendi, vbi largiùs coquitur, & vsque ad medium lacum. a Aliud etiam in eo mirabile, quòd tantundem [1] noctu subuenit, quantum die auferas. Omnis est talis sal minutus, atque non gleba est. Aliud genus ex aquis maris spõte gignitur, spuma in extremis litorib. ac scopulis relicta. [2] Hic omnis rore densatur, & est acrior qui in scopulis inuenitur. Sunt etiamnum naturales differentiæ tres. Nanque in Bactris duo lacus vasti, alter ad Scythas versus, alter ad [3] Arios, sale [4] æstuant: sicut ad Cittium in Cypro, & circa Memphin, extrahunt [5] lacu, dein Sole siccant. Sed & summa fluminum densantur in salem, amne reliquo veluti sub gelu fluente, vt apud Caspias portas, quę salis flumina appellantur. Item circa Mardos & Armenios. Præterea apud Bactros amnis Ochus & [6] Oxus, ex appositis montibus deferunt salis ramenta. b Sunt & in A-

1 nocte Ch.
2 Hæc V & mox, quæ in scop. Ch.
3 Pariis. Vet.
4 exæstuant.
5 è lacu. Ch.
6 Iaxartes V & ipse Plinius in Georg.

& in Africa lacus, & quidem turbidi, salem ferentes. Ferunt quidem & [c] calidi fontes, sicut Pegasæi. Et hactenus habent se genera [7] ex aquis sponte prouenientia. Sunt & montes natiui salis, vt in Indis Oromenus, in qua lapicidinarum modo cæditur renascens: maiúsque regum vectigal ex eo est, quàm [8] ex auro atque margaritis. Effoditur & è terra, vt palàm est, humore densato, in Cappadocia. Ibi quidem cæditur specularium lapidum modo. Pōdus magnum glebis, quas micas vulgus appellat. Carrhis Arabiæ oppido muros domósque massis salis faciunt, aqua ferruminantes. Inuenit & iuxta Pelusium Ptolemæus rex, cùm castra faceret. Quo exemplo posteà inter Ægyptum & Arabiam, etiam squalentib. locis, cœptus est inueniri, detractis harenis: qualiter & per Africæ sitientia vsque ad Hammonis [9] oraculum. Is quidem [d] crescens cum Luna noctib. Nam Cyrenaici tractus nobilitatur Hammoniaco & ipso, quia sub harenis inueniatur, appellato. Similis est calore alumini, quod schiston vocant, longis glebis, neque perlucidis, ingratus sapore, sed medicinæ vtilis. Probatur quàm maximè perspicuus, rectis [10] scissuris. Insigne de eo proditur, quòd leuissimus intra specus suos, in lucem [11] vniuersam prolatus, vix credibili pondere ingrauescat. Causa euidens, cuniculorum spiritu madido sic adiuuante molientes, vt adiuuant [e] aquæ. Adulteratur Siculo, quem Cocanicum appellauimus, necnon & Cyprio mirè simili. In Hispania quoque citeriore Egelastæ cæditur, glebis penè translucentib. cui iampridem palma à plerisque Medicis inter omnia salis genera perhibetur. Omnis locus in quo reperitur [12] sal, sterilis est, nihilque gignit: & in totum sponte nascens inter hæc est. Factitij varia genera. Vulgaris plurimúsque in salinis, mari adfuso, [f] non sine aquæ dulcis riguis, sed imbre maximè iuuante, ac super omnia Sole multo, non aliter inarescens. Africa circa Vticam cōstruit aceruos salis ad collium speciem: qui vbi Sole Lunáque induruere, nullo humore liquescunt, víxque etiam ferro cæduntur. Fit tamen & in Creta sine riguis, in salinas mare infundentib. & circa Ægyptum, ipso mari influente in solum (vt credo) Nilo succosum. Fit & è puteis in salinas ingestis. Prima densatio Babylone in bitumen liquidum cogitur, oleo simile, quo & in lucernis vtuntur: hoc detracto subest [13] sal. Et in Cappadocia è puteis ac fonte aquam in salinas ingerunt. In Chaonia excoquunt aquam ex fonte, refrigerandóque salem faciunt inertem, [14] nec candidum. Galliæ, Germaniæque ardentibus lignis [g] aquam salsam infundunt. Hispaniæ quædam sui parte puteis hauriunt, [h] muriam appellant: & illi quidem etiam lignum referre arbitrantur. Quercus optima, vt quæ per se cinere syncero vim salis reddat: alibi corylus laudatur: ita infuso liquore salso, carbo etiam in salem vertitur. [15] Quicunque ligno [16] confit sal, niger est. Apud Theophrastum inuenio, [17] Imbrios harūdinis & iunci cinerem decoquere aqua solitos, donec exiguum superesset [i] humoris. Quin & è muria salsamentorum recoquitur, iterúmque consumpto liquore ad naturam suam redit: vulgo è mænis iucundissimus. Marinorum maximè laudatur Cypriùs à Salamine: [18] at è stagnis Tarentinus, ac Phrygius, [19] qui [k] Tattæus vocatur. Hi duo oculis vtiles. [20] A Cappadocia verò [21] qui in [l] laterculis affertur, cutis nitorem dicitur facere. Magis tamen extendit is, quem Citti eum appellauimus. Itaque à partu ventrem eo cum melanthio [22] illiniunt. Salsissimus [23] sal siccissimus: suauissimus omnium Tarentinus, atque candidissimus: & de cætero fragilis, qui maximè candidus. Pluuia dulcescit omnis. Suauiorem tamen rores faciunt: sed copiosum Aquilonis flatus. Austro non nascitur. Flos salis nō fit, nisi Aquilonib. In igne nec crepitat, nec exilit [m] Tragasæus, neque [24] Acanthius ab oppido appellatus: nec vllius spuma, aut ramentum, aut [25] tenuis. Agrigentinus [n] ignium patiens, ex aqua exilit. Sunt & colorum differentiæ. [26] Ruber Memphi, rufus est circa Oxum, [27] Centuripis purpureus. Circa Gelam in eadē Sicilia tanti splendoris, vt imaginem recipiat. In Cappadocia [28] croceus effoditur, translucidus & odoratissimus. Ad medicinæ vsus, antiqui Tarentinū maximè laudabat. Ab hoc quécunque è marinis, ex eo genere [o] spumeum præcipuè. Iumentorum verò & boum [p] oculis, Tragasæum & Bæticum. Ad obsonium, & cibum vtilior, quisquis facilè liquescit: item humidior, minorem enim amaritudinem habet, vt Atticus & Euboicus. Seruandis carnibus aptior acer & siccus, vt Megaricus. Conditur etiā odoribus [29] additus, & pulmentarij vicem implet, excitans auiditatem, inuitansque in omnibus cibis, ita vt sit peculiaris ex eo intellectus [q] inter innumera condimenta. [30] Ita est mandendo [31] quæsitus garo. Quin & pecudes armentáque & iumenta sale maximè solicitātur ad pastum, multò largiore lacte, multóque gratiore etiā in caseo dote. Ergo hercule vita humanior sine sale nequit degere: adeóque necessarium elementum est, vt transierit intellectus ad [32] voluptates animi quoque. [r] Nā ita sales appellantur: omnísque [s] vitæ lepos & summa hilaritas, laborúq; requies non alio magis vocabulo cōstat. Honoribus etiam militiæque interponitur, salariis inde dictis, magna apud antiquos autoritate, sicut apparet ex nomine Salariæ viæ, [t] quoniam illa [33] sal in Sabinos portari consuerat. Ancus Martius rex, [34] salis modia sex milia in [u] congiario dedit populo, & salinas primus instituit. Varro etiam pulmentarij vice vsos veteres, autor est: esitasse enim [35] salem cum pane & caseo, [x] vt prouerbio apparet. [36] Maximè tamen in sacris intelligitur autoritas, quando nulla conficiuntur sine [y] mola salsa. Salinarū synceritas summā fecit suā differentiā [37] quadā fauilla salis, quæ leuissima ex eo est & candidissima: appellatur & flos salis, in totum diuersa ros, humidiorisque naturæ, & crocei coloris, aut rufi, veluti rubigo salis: odore quoque ingrato ceu gari, dissentiens à sale non modo à spuma. [38] Ægyptus inuenit, videturq; Nilo deferri. Et [39] fontibus tamen quibusdam innatat. Optimū ex eo, quod olei quandā [40] pinguitudinem reddit. Est etiam in sale [z] pinguitudo, quod miremur. Adulteratur autem tingiturque rubrica, aut plerūque

7 ex his ap... Ch.
8 auro et atque. Ch.
9 oraculū. 10 quidem. Vet.
10 segmentis ... Diosc.
11 vniuersū. Vet.
12 sal sponte nascens, sterilis est, nihilque gignit in totum. Sunt inter hæc factitij. Vet. M.
13 sal, & in Cappadocia puteis, ac fonte, quem in salinas ingerunt. M.
14 sed. Vet.
15 Quisque ligno. M.
16 conficitur. Vet.
17 Vmbros Hermo.

18 de stagnis. Ch.
19 qui Tactæus Ch.
20 E. Ch.
21 qui in vtriculis aff. Vet.
22 illinunt. Ch.
23 sal qui siccissimus. M. & Ch.
24 Cantis. Ch.
25 tania. Vet.
26 Rubet. Ch.
27 Centum ripis. Ch.
28 crocinus Ch.
29 additis. Vet.
30 Iterum in mādendo. Ch.
31 quæsitū garū. Vet.
32 voluptates, animique quoq. somnia sales &c. Vetus hæc erat lectio. Vet. Turn. in Eunuch.
33 salem in Sab. port cōueuerat. Ch.
34 salis modios vt in cong. dedit populis. Ch.
35 & salē cum pane esitasse prouerbio. Vet. & sale cū pane esitasse eos prou. Ch
36 Maxima. Vet.
37 quandā fauillam. M.
38 Ægypto inuenitur. M.
39 lacubus. Diosc.
40 pinguedinem. M.

testa trita: qui fucus aqua deprehenditur, diluente factitium colorem, cùm verus ille non nisi oleo resoluatur, & vnguëtarij[A] propter colorem eo maximè vtantur.[41] [B] Canitia in vasis summa est: media verò pars humidior,[C] vt diximus. Floris natura aspera, excalfactoria, stomacho inutilis. Sudorem ciet, aluum soluit in vino & aqua,[42] acopicis & smegmaticis vtilis. Detrahit & ex palpebris pilos efficacissimè. Fæces imæ concutiũtur, vt color croci redeat. Præter hęc etiamnũ appellatur in salinis [D] salsugo, ab aliis salsilago, tota liquida, marina aqua salsior, vi distans. Aliud etiamnum liquoris exquisiti genus, quod [E] garon vocauere, intestinis piscium cæterisque [F] quæ abiicienda essent, salè maceratis, vt sit illa putrescentium sanies. Hoc olim conficiebatur ex pisce, quem Græci garon vocabant. Capite eius vsto,[43] suffitu extrahi secundas [44] morantes.

41 Canities in vasis summo. Est. V.
42 acopis & smegmatis. Vet.
43 suffitus extrahu. V
44 mortuã ies. Ch.

ANNOTATIONES.

a ἁλὸς ἄχνη, Dioscorid. capi. 127. lib. 5. spumosi salis ramentum, in exiguis petris inuentum, eiusdem cum sale facultatis.
b Est & prope Carcassionem, vulgò *Marsonnette*.
c Talis est & fons in vico Monspessuli vicino, quem incolæ vocant *Balerue*.
d Ex humore spissato, quem interdiu feruidus sol non absumpsit.
e Quæ iniecta grauia gestant, & nobis mouere conantibus læuia præbent.
f Monspessuli ex sola maris aqua conficitur, sed imbre cadente citiùs spissatur, dum imber non abluat diutius, sic enim liquatur.
g Maris, vt nitrosos & salsos cineres eluant.
h Vulgò apud Sequanos, *Mure* & *Murette*.
i Quem longiore coctura in salem denlarent.
k Straboni li. 12. post Galatiam Austrum versus lacus est nomine Tatta, Cappadociæ maiori vicinus, iuxta Morimenos, in Phrygia maiori.
l Minulus, qui in lacu siccatur.
m Tragasa Epiri, Acanthius ab Acantho Macedoniæ vrbibus. Tragasæ, Stephano in Epiro locus, ab Tragaio dictus, cuius Neptunus fecit vt ibi in Halsio campo sal nasceretur. Est & apud Athenæum in Troade sal Tragasæus, qui cùm vectigal Lysimachus imposuisset, euanuit, & vectigali mox sublato succreuit rursum. Rhodig. c. 12. li. 9. Hadrianus Iunius ca. 9. lib. 3. eandem historiam recitat, & multas præterea eiusdem argumenti.
n In igne non crepitans. Cur sal crepitet, vide apud Aristo. Probl. 42. & 43. Sect. 11.
o Leuem & veluti pumicosum, ac fistulosum spongię modo, aut marinæ spumæ.
p Caligantibus, maculosis, vngue impeditis.
q Plutarchus condimentum condimentorum vocat, vt mox dicetur.
r Catullus formosam mulierem habendam non putat, quæ vetustate careat, ac sale, id est, lepôre & argutia. Plutarchus lib. 5. Sympo. διὰ τοῦτ' ἴσως, ait, καὶ κάλλος γυναικὸς τὸ μητ' ἀργὸν, μητ' ἀπίθανον, ἀλλὰ μεμιγμένον χάριτι, καὶ κινητικὸν, ἁλμυρὸν καὶ δριμὺ καλοῦσι. Victorius cap. 13. lib. 12. Salis vsum ante bellum Troianum multis incognitum fuisse, his versibus Homerus indicat Odyss. λ. οἳ οὐκ ἴσασι θάλασσαν ἀνέρες οὐδ' ἅλεσσι μεμιγμένον εἶδαρ ἔδουσι. Eustathius putat ἄκραν δηλοῦσθαι ἀγροικίαν ἐκείνων ἀνθρώπων οἳ εἰδαρ ὡς ἅλας οὐκ οἴδασιν οὔτε θαλασσίους, οὔτ' ὀρυκτοὺς, οὔτε πῶς ἄλλοθεν, quod refert & Pausanias in Atticis. Brod. cap. 3. lib. 6. Iocus est Plauti lepidus in Casina de sene fatuo & insulso, *Non ecastor vtilis est emptu modius qui venit salis*: nempe hîc salem earum esse oportet, alioqui emeret sibi hic senex tam insulsus, stolidus, ineptus.
s Homerus salem ideo θεῖον diuinum vocat, Plato in Timæo diis charissimum, plerique χάριτα. Rhodig. c. 24. li. 27. Catullus, *Nulla in tam magno est corpore mica salis*. id est, gratiæ, & Veneris, non vt Quintilianus putat, c. 3. lib. 6. ridiculi. Plutarchus in Sympo. καθ' ὅσον οὐ πῦρ οἱ ἅλες τῶν ἄλλων ὄψον εἶναι, καὶ ἥδυσμα διὸ καὶ χάριτας ἔνιοι προσαγορεύουσιν αὐτούς. Brod. c. 12. li. 6.
t Verrius Flaccus apud Festum.
u Congiarium populus accipiebat, donatiuũ miles.
x Huc pertinent prouerbia duo. Alterum, ἅλα λείχειν, salem lingere. Persius,

Vare regustatum digito terebrare salinum
Contentus perages, si cum Ioue viuere pergis.

Alterum, ἅλα καὶ τράπεζαν μὴ παραβαίνειν, salem & mensam ne prætereas. Vide Erasmum.
y Farre tosto, & sale addito, quo hostiæ conspergebantur. Molam salsam Homerus Odyss. ξ. οὐλοχύτας vocat hoc versu, καὶ τὰ μὲν ἐν πυρὶ βάλλε παλαιὰς ἀλφίτου ἀκτῆς. οὐλοχύτας etiam Græci vocant. Varroni in Aboriginibus mola simpliciter hordeum. *Grunnit*, inquit, *tepido lacte satur, mola mactatus porcus*: nempe hordeo laginatus.
z Ideò lucernæ melius ardent sale iniecto. Macrobius 7. Saturnal. Aristotel. Sect. 23. Problem. Plutarchus Quæst. 9. 1. Sympos.
A Emplastris & vnguentis coloris caussa miscetur, vt rosaceo. Dioscor.
B Mucidus succus.
C Huius rei nusquam alibi mentionem fecit. Obliuiosus hîc Plinius.
D Salsilaginem esse puto maris affusi in areas salinarum humorem, qui sub salis crusta liquidus manet, nec in salis naturam densatur.
E Latinis liquamen. Cælius Aurel. 2. Chronicôn. Cassianus in calce Geoponicôn. Vopiscus in Aureliano. Oxygaron Apitio, liquamen acetosum. Cuiacius c. & li. 9. Obser.
F Vt sanguine, branchiis, capitibus, præsertim garorum & lycostomorum.

De scombro pisce, & muria, & alece.

CAP. VIII.

NVnc [a] è scombro pisce laudatissimum in Carthaginis Spartariæ cetariis: [b] sociorum id appellatur, singulis millibus nummûm permutantibus congios [1] penè binos. Nec liquor vllus penè præter vnguenta maiore in pretio esse cœpit, nobilitatis etiam gentibus. Scombros quidem, & Mauritania, Bætique, & Carteia ex Oceano intrantes capiunt, ad nihil aliud vtiles. Laudantur & Clazomenæ garo, Pompeiique & Leptis, sicut muria Antipolis ac Thurij, iam verò & Dalmatia. Vitium huius est [c] alex, imperfecta nec colata fex. Cœpit tamen & priuatim [d] ex inutili pisciculo, minimóque confici. Apuam nostri, aphyem Græci vocant, quoniam is pisciculus [e] è pluuia nascitur. Forojulienses picem ex quo faciunt, lupum appellãt. Transiit deinde in luxuriam, creuerúntque genera ad infinitũ: sicuti garũ ad colorem mulsi veteris, adeóque[2] dilutam suauitatem, vt bibi possit. Aliud verò [3] [f] ad castimoniarum superstitionem, etiam sacris Iudæis [g] dicatum, quod fit è piscibus squama* carentib. [h] Sic alex peruenit ad ostreas, echinos, vrticas, cammaros, mullorum iocinera. Innumerisque generibus ad saporem gulæ cœpit sal tabescere. Hæc obiter indicata sint desideriis vitæ, & ipsa tamen nonnulli vsus in medẽdo. Nanque & alece scabies pecoris sanatur, infusa per cutem incisam: & contra canis morsus dra-

1 ferè Ch.
2 a diluta sua uitate. V.
3 ad superstitionũ castimoniã & sacris Iudæis, quod fit V castimoniarũ superstitioni etiã sacrisque Iudæis. quod fit. Ch
* non carentibus. Mutal.

sus draconísq; marini prodest. In linteolis autem[4] conceptis imponitur. Et garo ambusta recentia sanantur, si quis infundat ac non nominet garum. Contra canum quoque[5] morsus prodest, maximéque crocodili, &[6] hulceribus quæ serpunt, aut sordidis. Oris quoque & aurium hulceribus aut doloribus mirificè prodest.[i] Muria quoque,[7] siue illa salsugo,[k] spissat, mordet, extenuat, siccat. Dysentericis vtilis est,[8] etiam si nomæ intestina corripit. Ischiadicis,[9] cœliacis veteribus infunditur. Fotu quoque apud mediterraneos aquæ marinæ vicem pensat.

4 conceptis Vet. & ex ca. sessuti. 5 morsum. Ch. 6 nomis de pascentibus Ch. 7 siue halmo, aut salsugo Vet. 8 etiam. Dal. expunge ex Diosc. 9 & cœl. Vet.

ANNOTATIONES.

a De hoc Strabo lib. 3. Athen. lib. 2. Horat.

-his mixtum ius est, quod prima Venafri
Presit cella garo de succis piscis Iberi.

b Archigenes lib. 22. κατὰ τόπους Hispanum vocat, Asclepiades eodem lib. nigrum, ἀφωτεῖον Paulus ca. 59. lib. 3. Fecorum. Martial. in Xenus, *Expirantis adhuc scombri de sanguine primo*
Accipe fecosum munera prima garum.
Quanquam, ibi fastosum quidam legere malunt, vt ad raritatem & pretium referatur. Archanum idem lib 7.
Sed coquus ingentem piperis cōsumet acervum,
Addet & Archano mixta Falerna garo.
αἱμάτιον γάρος vocat Constantinus lib. 20. quasi sanguiculum dicas. πεύχεσι vocat Pherecrates comicus in Triptolemo.

c Alex. piscosum salsamentum à suo liquamine nondum separatum Plautus in Pœnulo, *Túne etiā amator audes esse alex viri?* quasi viri fex, indigne qui vir habearis.

d Ex mutilo pisciculo, minutóque confici. Quidam sic legunt, & iis verbis significari putāt garum paratum ex encrasicholis, vulgò *Anchöyes*. Ij enim sale conditi in optimum garum liquescunt. At ne garum corrumpatur semper auulso capite condiuntur: sic enim vnà cum capite fel, hepar, intestina, viscera eximuntur & abiiciuntur.

e E spuma imbribus excitata, cùm aqua multa è cælo decidit. Aristot. cap. 15. lib. 6. histor. quamobrē ἀφύης vocatur.

f In casto Cereris erant qui Cereri operabantur. Festus in voce Minuitur. Id autem fiebat summa temperantia, & continentia: quamobrem ἁγνεύειν δήμητρι, puriter facere Cereri dicebant. Quamuis iis diebus adeò seuera frugalitatis & parsimoniæ lex esset, tamen permittebatur id gari genus.

g Leg. abdicatum. Iudæi namque piscibus squama carentibus abstinēt. Garum id fortassis est, quod voce à Garo detorta nos Cauiari quasi Gauiari nuncupamus. Paratur ex ouis accipēterum (vulgo, *Eturgeons*) sale coditis in cetariis Borysthenis, Phasidis, Tanais. Eius loco Iudęi nūc ouis Cyprinorum conditis eodem vescūntur.

h Plautus apud Festum in Narita:
Muriatica autem video in vasis stanneis,
Bonam naritam, cammarum, & tagenia,
Echinos fartos, conchas piscinarias.
ὀσπρίας, καμμάρους, πηλωίτας, echinos saginatos in viuariis, conchas in piscinis. Scalig.

i Muriam, siue, vt apud Festum legitur, muriem, salem etiam durum appellarunt. Seruius Virgines tres Vestales maximè ex nonis Maiis ad pridie Idus Maias alternis diebus spicas adoreas in cordib. messuariis ponunt, eásque spicas ipsæ virgines torrent, pinsunt, molunt: atque ita molitum condunt. Ex eo farre virgines ter in anno molam faciunt, Lupercalibus, Vestalibus, Idibus Septembribus, adiecto sale cocto & sale duro. Scalig. in Festum.

k Ineptè Plinius muriam extenuare, ac spissare scribit, quæ contraria sunt.

De natura salis, & eius medicinis.

CAP. IX.

SAlis natura est per se ignea, & inimica ignibus, fugiens eos, omnia erodens. Corpora verò adstringens, siccans,[a] alligans: defuncta[1] etiam à putrescendo vendicans, vt durent[2] ita per secula. In medendo verò mordens, adurens, repurgans, extenuans, dissoluens. Stomacho tantùm inutilis, præterquàm ad excitandam auiditatem. Aduersus serpentiū morsus cum origano, melle, hyssopo. Contra cerasten cum origano, aut cedria, aut pice, aut melle. Auxiliatur contra scolopendras ex aceto potus: aduersus scorpionum ictus, cum quarta parte lini seminis, ex oleo vel aceto illitus: aduersus[3] crabrones verò vel vespas, similiáque, ex aceto. Ad heterocraneas, capitísque hulcera, &[b][4] pustulas, papulásve, & incipientes verrucas, cum seuo vitulino: item oculorum remediis, & ad excrescentes ibi carnes totiúsque corporis[5] pterygia: sed in oculis peculiariter: ob id collyriis[6] emplastrísque additur. Ad hæc maximè probatur[7] Tattæus, aut Caunites. Ex ictu verò suffusis cruore oculis[c] suggillatísque, cum myrrha pari pondere ac melle, aut cum[8] hyssopo ex aqua calida, vtq; foueantur salsugine. Ad hęc Hispaniēsis eligitur, contráque suffusiones oculorum cum lacte in coticulis tritus. Priuatim suggillationibus in linteolo inuolutus, crebróque ex aqua feruenti impositus. Hulceribus oris manantibus in linteolo concerpto. Gingiuarum[9] tumori infricatus. Et contra scabritiem linguæ[10] frictus comminutúsque. Aiunt dentes non erodi,[11] neque putrescere, si quis quotidie manę ieiunus salem contineat sub lingua, donec liquescat. Lepras idem & ferunculos, & lichenas, & psoras emendat cum passa vua exempto eius ligno, & seuo bubulo atque origano ac fermento vel pane, maximè Thebaicus. Hic & ad pruritus eligitur. Tonsillis & vuis cum melle prodest. Quicunque ad anginas,[12] hoc amplius cum oleo & aceto eodem tempore[13] extrà faucibus illitus[14] cum pice liquida. Emollit & aluum in vino mistus. Idem noxia,[15] &[16] tinearum genera pellit in vino potus. Æstus balinearum conualescentes vt tolerare possint, y linguæ subditus præstat. Neruorum dolorem[17] maximè vsurpanda[d] obseruatione circa humeros & renes, in saccis aqua feruenti crebrò[18] madefactus leuat. Colum torminàque & coxarum dolores potus, & in iisdem saccis impositus[e] cādens. Podagras cum farina ex melle & oleo tritus, ibi maximè[19] obseruanda vsurpatione, qua quidem totis corporibus nihil esse vtilius sale & Sole dicūt. Itaque cornea videmus corpora piscatorum. Sed hoc præcipuum dicatur in podagris. Tollit & clauos pedum: item perniones. Ambustis ex oleo imponitur, aut commanducatus,[20] pustulásque reprimit. Ignibus verò sacris hulceribúsque quæ serpunt, ex aceto aut[21] hyssopo. Carcinomatis cum vua taminia. Phagedænis hulcerum,[22] tritus cum farina hordei, superimposito linteolo madente vino. Morbo regio laborantes, donec sudent ad ignem, contra pruritus quos sentiunt, ex oleo & aceto infricatus

1 autem. M. 2 ea. Vet. 3 teredines Diosc. 4 pusulas. Ch. 5 ac pterygia. Alij. 6 emplastris quoque. Ch. 7 Tragaeus. Vet. Erus Ch. 8 æsypo. Vet. 9 humori Diosc. τῷ πλαδῷ 10 frictu. Vet. 11 nec. Ch. 12 hic. Vet. 13 extra fauces illitus, aut cum. M. 14 aut cum Vet. 15 &, in Vet. d. 16 taniarū. Vet. 17 maximè circa hum. & re in sac pat feru. &c. candefactus. Vet. & Ch. 18 madefactus. Vet. Alij 19 vsurpāda obseruatione (sic & Ch) qui quidam. Vet. 20 pusulásque. Ch. 21 æsypo. Vet. 22 tostus. Vet.

iuuat: & fatigatos ex oleo. Multi & hydropicos sale curauere, feruoresque febrium cum oleo perunxere, & tussim veterem linctu eius discussere. Clysteribus infudere ischiadicis. [23] Hulceribus excrescentibus vel putrescentibus imposuere. Crocodilorum morsibus ex aceto in linteolis, ita vt [24] batuerentur antehac hulcera. Bibitur & cotra opium ex aceto mulso. Luxatis imponitur cum farina & melle: ite extuberationibus. Dentium dolori cum aceto [25] & fotu, & illitus cum resina prodest. Ad omnia autem spuma salis iucundior vtiliorque. Sed quincunque sal [f] acopis additur ad excalfactiones: item [26] smegmaticis ad extendendam cutem leuandamque. Pecorum quoque scabiem & boum illitus tollit. Daturque lingendus: [g] & oculis iumentorum inspuitur. Hęc & de sale dicta sint.

23 Hulcerum. Ch.
24 batuantur arctè vincta hulcera Dal. ex Diosc. id est, comprimantur, ad stringantur recteuincta loca. V. Leg. arctè batuatur ante ictuũ hulcera. M.
25 fotus & illitus Ch.
26 smegmatis. V.

ANNOTATIONES.

a Contrahens, συστέλλουσα. δύναμιν ἔχει κατασταλτικήν, Dioscor.
b ψυδράκια, Diosc. Ruellius vertit, albidas capitis pustulas.
c Faciei suggillationibus, πελιδνώματα προσώπου. Dioscor. Recte hunc locum & fœliciter Plinius vertit.
d Celsus cap. 17. libr. 2. Aurelianus capit. 1. libr. 5. tard. pass.
e Feruidus, obserua: nisi ferrum latum & candens intelligat, sacco impressum quale describit Aurelianus.
f De salis flore id Dioscor.
g Vide Plutarchum in Quæstion. naturalibus, quæst. 3.

De nitri generibus & confecturis, & medicinis, & obseruationibus.

CAP. X.

NOn est differenda & nitri natura, non multum à sale distans, & eo diligentius dicenda, quia palam est & Medicos qui de eo scripsere, ignorasse naturam, nec quenquam [a] Theophrasto diligentius tradidisse. Exiguum fit apud Medos, canescentibus siccitate conuallibus, quod vocant [1] halmirhaga. Minus etiam in Thracia iuxta Philippos, sordidum terra, quod appellant agrium. Nam quercu cremata nunquam multum factitatum est, & iampridem in totum omissum. Aquæ verò nitrosæ pluribus locis reperiuntur, * sed sine viribus densandi. Optimum copiosumque in [b] [2] Clytis Macedoniæ, quod vocant chalastricum, candidum, purumque, proximum sali. Lacus est nitrosus, exiliente è medio dulci fonticulo. Ibi fit nitrum circa Canis ortum nouenis diebus, totidemque cessat, ac rursus innatat, & deinde cessat. Quo apparet, soli naturam esse quæ gignat: quoniam compertum est, nec Soles proficere quicquam cum [3] cesset, nec imbres. Mirum est & illud, scatebra fonticuli semper emicante, lacum [4] nec augeri, nec effluere. Iis autem diebus, quibus gignitur, si fuere imbres, salsius nitrum faciunt, Aquilones deterius, quia validius commouent limum. Et hoc quidem nascitur. In Ægypto autem conficitur multò abundantius, sed deterius. Nam fuscum lapidosumque est. Fit penè eodem modo, quo sal, nisi quod salinis mare infundunt, Nilum autem [5] nitrariis. Excedente Nilo siccantur, decedente madent succo nitri xl. diebus continuis, non (vt in Macedonia) statis. Si etiam imbres affuerint, minus de flumine addunt: statimque vt desari est cœptum, rapitur, ne resoluatur in nitrariis. [6] Sic quoque [c] olei natura interuenit, ad scabiẽ animalium vtilis. Ipsum autem conditum in aceruis durat. Mirum, [d] in lacu Ascanio, & quibusdam circa Chalcida fontibus, summas aquas dulces esse potarique, [7] inferiores nitrosas. In nitro optimum, quod tenuissimum, & ideo spuma melior. Ad aliqua tamẽ sordidum, tanquam ad inficiendas purpuras tincturasque omnes. Magnus & nitro vsus, qui dicetur suo loco. Nitrariæ egregiæ Ægyptiis. [8] Nam circa Neucratim & Memphim tantum solebant esse, circa Memphin deteriores. Nam & lapidescit ibi in aceruis: multique sunt [9] tumuli ea de causa saxei. [e] Faciunt ex his vasa, necnon frequẽter [f] [10] liquatum cum sulphure coquentes in carbonibus. Ad ea quoque, [g] quæ inueterari volunt, illo nitro vtuntur. Sunt ibi nitrariæ, in quibus & rufum exit à colore terræ. [h] Spumam nitri, quæ maximè laudatur, antiqui negabant fieri, nisi cum ros cecidisset, prægnantibus nitrariis, sed nondum parientibus. Itaque non fieri [11] incitatis, etiamsi caderet. Alij [12] operimentum fermento gigni existimauere. Proxima ætas Medicorum aphronitrum tradidit in Asia colligi, [i] in speluncis [13] molibus distillans. Specus eos [k] [14] colycas vocant: dein [15] siccant Sole. Optimum [16] putant Lydium. Probatio, vt sit minimè ponderosum, & maximè friabile, colore penè purpureo. Hoc in pastillis affertur. Ægyptium in vasis picatis, [l] ne liquescat. Vasa quoque ea Sole inarescentia perficiuntur. [17] Nitri probatio, vt sit tenuissimum & quàm maximè spongiosum fistulosumque. Adulteratur in Ægypto calce: deprehenditur gustu. Syncerum enim facilè resoluitur: adulteratum pungit. Calce [18] aspersum reddit odorem vehementem. Vritur in testa opertum ne exultet: aliàs igni non exilit nitrum: nihilque gignit aut alit, cum in salinis [m] herbæ gignantur, & in mari [19] tot animalia, [n] tantum algæ. Sed maiorem esse acrimoniam [20] nitro apparet, non hoc tantum argumento, [21] sed in illo, quod nitrariæ calceamenta protinus consumunt, aliâs salubres, oculorumque claritati vtiles. In nitrariis nõ lippiũt. Hulcera allata eo celerrimè sanantur: ibi facta, tardè. Ciet & [22] sudorem cum oleo perunctis: corpusque emollit. In pane salis vice vtuntur [o] [23] Chalastræo: ad [p] rhaphanos Ægyptio: [24] teneriores eos facit, sed obsonia alba & deteriora, olera viridiora. In medicina autem calfacit, extenuat, mordet, spissat, siccat, exhulcerat. Vtile his, quæ euocanda [25] sint aut discutienda, & lenius mordenda atque extenuanda, sicut in papulis [26] pustulisque. Quidam in hoc vsu accensum vino austero restinguunt, atque ita trito in balineis vtuntur sine oleo. Sudores nimios inhibet cum arida iride [27] adiecta oleo viridi. Extenuat & cicatrices oculorum & scabritias genarum cum fico illitum, aut decoctum in passo ad dimi-

1 halmirhaga Dal. id est, erumpentem salẽ, vel sanguinem.
2 Chytis. Vet.
3 ceat. V.
4 neque augeri, neque fluere. Ch.
5 nitrariis qua accedente Nilo madẽt, decedente siccantur concrescente nitro V nitro diebus. M.
6 Hic quoque. Vet id est, in nitro.
7 interiores. Ch.
8 Nam, in V. d.
9 cumuli. M. & Ch.
10 liquant. V.
11 incientibus. Tur. id est, partus vicinis. Vt suprà c. 37. li. 31.
12 operimẽtorum fermento M. operimẽtum id pro fermento. V. operimentũ id fermentescentibus gigni. V. alij operimẽtum fermẽ-
13 Alij Vet. aceruorum fermento. Ch.
13 mollibus. V & Ch.
14 belicas. Vet cachiacas Alij v.
15 siccari. Vet.
16 putatur. Ch.
17 Aphronitri Alij.
18 & aspersu red id. vehementer. Ch.
19 totque animalia, nõ tantum. V.
20 nitri. Ch.
21 sed & illo. Vet. & Ch.
22 sudoret. Ch.
23 Chalastrico. Strabo.
24 nam teneriores. V.
25 sunt. V.
26 pusulisque. Ch.
27 adiecto. M.

dimidias partes : item contra [28] argema oculorum. Vngues decoctum cum passio in mali Punici calice adiuuat [29] nitrum: claritatem visus cum melle inunctum. Prodest dentium dolori ex vino, si cum pipere colluantur : item cum porro decoctum. Nigrescentes dentes crematum dentifricio ad colorem reducit. Capitis animalia, & lendes necat, cum Samia terra illitum ex oleo. Auribus purulentis vino liquatum infunditur. Sordes eiusdem partis [30] erodit ex aceto. Sonitus & tinnitus discutit siccum [31] additum. Vitiligines albas cum Cimolia creta, æquo pondere ex aceto in Sole illitum emendat. Furunculos admistum resinæ [32] extrahit, aut cum vua alba passa, nucleis eius simul tritis. Testium inflammationi occurrit : item eruptionibus pituitæ in toto corpore cum axungia. Contráque canis morsus, addita & resina, initiis cum aceto illinitur. Sic & serpentium morsibus, phagedænis, & hulceribus quæ serpunt, aut putrescunt, cum calce [33] ex aceto. Hydropicis cum fico tusum datur illiniturque. Discutit & tormina, si decoctum *bibatur* pondere drachmæ cum ruta, vel anetho, vel cumino. Reficit lassitudines cum oleo [34] ex aceto perunctorum. Et contra algores horroresque prodest, manibus pedibúsque confricatis cum oleo. Comprimit & pruritus suffusorum felle, maximè cum [35] aceto datum. Succurrit & venenis fungorum ex posca potum : aut si buprestis [36] pasta sit, ex aqua, vomitionésque euocat. His qui sanguinem tauri biberint, cum lasere datur. In facie quoque exhulcerationes sanat cum melle & lacte bubulo. Ambustis tostum, donec nigrescat, tritúmque illinitur. Infunditur [37] ventris & renũ doloribus, aut rigori corporum, neruorúmque doloribus. [38] Paralysi in lingua cum pane imponitur. Suspiriosis in ptisana sumitur. Tussim veterem sanat, flore misto galbano, resinæ terebinthinæ, pari pondere omnium, ita vt fabæ magnitudo deuoretur. [39] Coquitur, dilutúmque posteà cum pice liquida sorbẽdum in angina datur. Flos eius cum oleo cyprino articulorum doloribus in Sole iucundus est. Regium quoque [40] morbum in vino exterminat potum. Et inflationes discutit, sanguinis profluuiũ è naribus sistit ex feruenti aqua vapore naribus rapto. Pruriginem alumine permisto tollit : alarum virus ex aqua quotidiano fotu. Hulcera ex pituita nata cera permistum : quo genere neruis quoque prodest. Cœliacis infunditur. Perungi ante accessiones frigidas nitro & oleo multi præcepere. [41] Sic & aduersus lepras, [42] lentigines. Podagricis [43] in balineis vti solio nitri prodest, atrophis, opisthotonis, [44] tetanis. Sal nitrum sulphuri coctum [q] in lapidem vertitur.

28 argemas. Chiff. 29 nitrum, in Ch.d. 30 extergit. Vet. & Diosc. exterit. M. 31 inditum. Vet. 32 aperit. Diosc. 33 & Vet. 34 & Vet. Ch. 35 aceto insudatum. M. & Ch. Lege, in sudore datũ. ex Diosc. 36 cantha. Vet. 37 ventris. Ch. 38 Paralysi linguæ. Vet. & Diosc. 39 Vritur. Diosc. 40 morbũ exterminat in potione vini. Et. M. morbũ exterminat in potione vini. Et. Ch. 41 Sicut aduersus. Ch. 42 & lentig. Vet. 43 in balneorum solio vti nitro. A.ij. 44 tetanis, vt sale. Nitrum. Vet.

ANNOTATIONES.

a Non extat liber is Theophrasti.
* Sed quæ coctura insolatúve in nitrum minimè desinari possunt.
b Chytis. Vet. Chytas Geographi collocant in ora sinus Macedonici, vbi est promontorium Chalastræum.
c Oleosa pinguitudo, quam & in sale reperiri suprà tradidit cap. 7. vlt. proximo. Hanc pinguitudinem cùm extrahunt qui excutiendis tormentis bellicis igniarium puluerem conficiunt, suo more aiunt *Degresser le salpestre.*
d Aristoteles sic eius aquas nitrosas esse tradit, vt vestes demersas abstergant, earúmque maculas & sordes eluant. Is autem lacus Prusiæ est, c. 31. vlt. lib. 5.
e Vt apud nos fit e Soda, quæ nihil aliud est, quàm nitrum factitium, impurum, graue, fuscum, lapidosum, quale AEgyptium fuisse paulò antè dixit.
f Vt vasa pingant, quemadmodum figuli nostri solent soda & lithargyro simul tusis sua fictilia oblinere.
g Vt mortuorum corpora. Herodot. illo nitro vtuntur, nempe in tumulis congesto & durato.
h ἀφρὸν νίτρου. ab ea differt ἀφρόνιτρον, nempe nitrum cum spuma sua adhuc confusum ac commixtum.
i Leg. in speluncarum molibus: id est, saxosis crepidibus & antris. Quidam legũt, mollibus: id est, tophaceis, quod tophus longe sit mollior & saxo & lapide. In structurarum & ædificiorum cameratis fornicibus, præsertim subterraneis, ex humore in cemento cum calce mixto, stillat succus nitrosus, oblongis striis, friabilis, aridus, gustu salsus & feruidus, ab Asiatico nitro parum, vel nihil discrepans. Nostri vocant *Salpestre.*
k Leg. specus eos cochlacas vocant. Cochlax, siue cochlax, siue κόχλαξ, nunc testudo est, fornix, camera: nunc lapis, silex, glarea, flumine congesta & attrita. Testudinatos specus eos incolæ cochlas vocabant.
l Humoris contactu, vel aëris occursu.
m AElianus cap. 3. lib. 13. histor. anim. has recenset, brya, phycia, vites, vuas, brassicas, mea ; quæ & capillos, siue trichas vocant. Iis pisces vescuntur.
n Non gignantur, subaudi.
o Omnium præstantissimo, iudicio Platonis & Plutarchi.
p Ad brassicas. Illas enim viridiores facit, quod paulò pòst ait, & teneriores, coctúque faciliores: nec tantùm eas, sed & carnes, si apponantur. Plutar. Quæst. 10. lib. 6. Sympos. Theophr. cap. 14. lib. 6. Caus.
q In lapidosam duritiam. Hoc est, quod suprà hoc ipso capite dixit, AEgyptios nitrum liquatum frequenter in carbonibus coquere cum sulphure.

De spongiarum natura. CAP. XI.

SPongiarum genera diximus in naturis aquatilium marinorum. Quidam eas ita distinguunt. [a] Alias ex his mares existimauere, tenui fistula [1] spissioresque [b] persorbentes, [2] & quæ tinguntur in deliciis, aliquando & purpura: alias fœminas, maioribus fistulis ac perpetuis. E maribus duriores alias, quas appellant tragos, tenuissimis fistulis atque densissimis. Candidæ cura [3] fiunt, è mollissimis recentes per æstatem tinctæ salis spuma, ad Lunam & [4] [c] pruinas sternuntur inuersæ, hoc est, qua parte adhæsere, vt candorem bibant. Animal esse docuimus, etiam cruore inhærente. Aliqui narrant & auditu [d] regi eas, contrahique ad sonum, exprimentes abundantiam humoris, nec auelli petris posse, ideò abscindi ac saniem emittere. Quin & eas quæ ab Aquilone sint genitæ, præferunt cæteris. Nec [e] vsquam diutius durare [f] spiritum Medici affirmant. Sic & prodesse corporibus, quia nostro suum misceant, & ideò magis recentes, magísque humidas : sed minùs [5] in [g] calida aqua

1 spißiores, quæ & tingũtur. Vet. 2 qua & M. 3 fiunt. E mollißimis. Vet. 4 rores. Ve. 5 in, M.d.

minúsque [h] vnctas, aut vnctis corporibus impositas: & spissas minùs adhærescere. Mollissimum genus earum [6] [i] penicilli, oculorum tumores leuant ex mulso [7] impositi. Iidem abstergendæ lippitudini [8] vtilissimi: eósque tenuissimos & mollissimos esse oportet. Imponuntur [9] spongiæ ipsæ epiphoris ex posca: [10] ex aceto calido ad capitis dolores. De cætero recentes discutiunt, molliunt, [11] mitigant. Veteres [12] conglutinant vulnera. Vsus earum ad [k] abstergenda, fouenda, operienda à fotu dũ aliud [13] imponatur. Hulcera quoque humida & senilia impositæ siccant: fracturæ & vulnera spongiis vtilissimè fouentur. Sanguis [14] rapitur in secando, vt curatio perspici posit. Et ipsæ vulnerum inflammationibus imponũtur, nunc siccæ, [15] nunc ex aceto inspersæ, nunc è vino, nunc ex aqua frigida. Ex aqua verò cælesti impositæ, secta recentia non patiuntur intumescere. Imponuntur & integris partibus, sed [16] fluctuatione occulta laborantibus, quæ discutienda sit, & iis quæ apostemata vocant, melle decocto perunctis. Item articulis aliâs aceto salso madidæ, [17] aliâs è posca. Si ferueat impetus, ex aqua. Eædem & [18] callo salsa madidæ, at contra scorpionum ictus ex aceto. In vulnerum curatione & succidæ lanæ vicem implent, nunc ex vino & oleo, nunc ex eadem. Differentia hæc, quòd lanæ emolliunt, spongiæ coercent, rapiũtque [l] vitia hulcerum. Circunligantur & hydropicis siccæ, vel ex aqua tepida poscáve, vtcunque blandioribus vt opus est, [19] operirive aut siccari cutem. Imponuntur & his morbis, quos vaporari oporteat, feruenti aqua perfusæ, expressæque inter duas tabulas. Sic [20] & impositæ stomacho prosunt, & in febri contra nimios ardores. [21] Sed spleneticis è posca, ignibus sacris ex aceto, efficaciores quàm aliud. Imponi oportet sic, vt sanas quoque partes spatiosè operiant. Sanguinis profluuium sistunt ex aceto, aut frigida. Liuorem ab ictu recentem, ex aqua salsa calida sæpius mutata tollunt, testium tumorem dolorémque ex posca. Ad canium morsus vtiliter concisæ imponuntur, ex aceto, aut frigida, aut melle, [22] abundè subinde humectandæ. [m] Africanæ cinis cum porri sectiui suco, sanguinem reiicientibus haustu [23] salis ex frigida prodest. Idem [24] cinis vel cum oleo, vel aceto fronti illitus, tertianas tollit. Priuatim Africanæ ex posca [25] tumorem discutiunt. Omnium autem cinis cum pice crematarum, sanguinem sistit vulnerum. Aliqui raras tantùm, ad hoc cum pice vrunt. Et oculorum causa comburuntur in cruda olla figulini operis, plurimùm proficiente eo cinere contra scabritias genarum, excrescentésque carnes, & quicquid opus sit ibi [26] distringere, [27] spissare, explere. Vtilius in eo vsu lauare cinerem. Præstant & strigilum vicem linteorúmque [28] affectis corporibus. Et contra Solem aptè protegunt capita. Medici inscitia ad duo nomina eas redegere, Africanas, quarum firmius sit robur, [29] Rhodiacásque, ad fouendum molliores. Nunc autem mollissimæ circa muros Antiphelli vrbis reperiuntur. Trogus autor est, circa Lyciam [30] penicillos mollissimos nasci in alto, vnde ablatæ sint spongiæ. Polybius super ægrum [31] suspensos quietiores facere noctes. Nunc reuertemur ad marina animalia & aquatilia.

6 è quo penicilli. Vet.
7 imposita. Eædem. Vet.
8 vtilissima, idcóque eas tenuissimas, & mollissimas. Vet. vtilissima. Eam quæ tenuissima est, mollissimam. A. ij Vet.
9 & spongia. Ch.
10 & ex aceto. M.
11 mitigãt, conglutinãt vulnera, nõ item veteres. Vet.
12 non glutinant. Ch.
13 adponatur. Ch.
14 iis rapitur. Vet.
15 nunc aceto aspersæ, nunc vino, nunc aqua. Vet. & Ch.
16 fluxione. Vet.
17 aliâs posca. Vet.
18 coitosa immissa lanam. Dios.
19 aperiréve. Aliij.
20 & in stomacho. Ch.
21 Et spleniticis. Ch.
22 abundè, in Vet. & in Ch.
23 cum sale & frig. Vet.
24 cinis cũ oleo & aceto. Vet.
25 tumores. Vet.
26 adstringere. Vet.
27 respissare. Ch.
28 fricandis. Vet.
29 & Rhodiacas, quæ Vet.
30 penicillis mollissimas. Vet.
31 suspensas. Vet.

ANNOTATIONES.

a Nostri duriores, & fistulis minoribus pertusas, mares vocant, molliores autem, laxiores, & amplioribus cauernis fistulosas, fœminas.

b Quæ plus humoris exorbent, ob corporis densitatem.

c Rores potiùs. Æstate nulla pruina fit.

d Plutarchus spongias ab animali, simili araneo, regi scribit. Spongotherem is vocat, quod monet ac indicat cibum aut insidias venantium adesse.

e In aliis maris locis quàm Aquiloniis.

f Natiuum, quem è mari natalibúsque suis conceptum, & fistulis abditum celant.

g Quæ salsuginem citiùs diluit, quàm frigida.

h Oleosa enim ac pinguia salsuginis vim obtundunt.

i Achillæas Aristoteles vocat lib. 9.

k Non tantùm membra corporis, sed alia quæuis, vt mensas καὶ τραπέζας ἀμφιμάσσειν, Homero. Martialis,

Hæc tibi sorte datur tergendis spongia mensis
Vtilis, expresso cùm leuis imbre tumet.

Cuiacius cap. & lib. 13. Obser.

l Prauos succos, sordes, excrementa, saniem.

m Quæ generantur in Syrtibus lib. 9.

C. PLI-

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXII

PROOEMIVM.

Medicinæ ex aquatilibus.

ENTVM est ad [1] summa naturæ exéplorúmque, per rerum ordinem, & ipsum sua sponte occurrit immẽsum potentiæ occultæ documentum, & prorsus nec aliud vltrà quæri debeat, nec par aut simile possit [2] inueniri, ipsa se vincente natura, & quidem numerosis [3] modis. Quid enim violentius mari [4] ventísve, & turbinibus & procellis? quo maiore hominum ingenio in vlla sui parte adiuta est, quàm velis remísque? Addatur his & reciproci æstus inenarrabilis vis versúmque totum mare in flumen.

1 summam. Vet.
2 inueniri. Ipsam se inuenit natura. M.
3 modis declarante. Quid enim. Vet.
4 bestisve. Chif. Lego, bestiisve. quàm aptè, videris.

De [a] echeneide pisce, & mirabili eius proprietate, & torpedine, & marino lepore, & mirabilia Rubri maris. CAP. I.

TAmen omnia hæc paritérque eôdem impellentia, vnus ac paruus admodum pisciculus, echeneis appellatus, [1] in se tenet. Ruãt venti licèt, & sæuiant procellæ, imperat furori, virésque tantas compescit, & cogit stare nauigia: quod non vincula vlla, non anchoræ pondere irreuocabili [2] iactæ. [3] Infrænat impetus, & domat mundi rabiem nullo suo labore, non retinendo, aut alio modo, quàm adhærẽdo. [4] Hæc tantilla est satis contra tot impetus, vt vetet ire nauigia. Sed armatæ classes imponunt sibi turrium propugnacula, vt in mari quoque pugnetur velut è muris. Heu vanitas humana, cùm rostra illa ære ferróque ad ictus armata, semipedalis inhibere possit, ac tenere deuincta pisciculus. Fertur Actiaco Marte tenuisse prætoriam nauim Antonij, properantis circumire & exhortari suos, donec transiret in aliam. Ideóque Cæsariana classis impetu maiore protinus venit. Tenuit & nostra memoria Caij principis. ab [b] Astura [c] Antium [5] remigantis: [6] vt res est etiam auspicalis pisciculus. Siquidem nouissimè tum in vrbem reuersus ille Imperator, [7] suis telis confossus est. Nec longa fuit illius moræ admiratio, statim causa intellecta, cùm è tota classe quinqueremis sola non [8] proficeret, [9] exilientibus protinus [10] qui id quærerent circa nauim, inuenere adhærentem gubernaculo, ostenderúntque Caio, indignanti hoc fuisse quod se reuocaret, quadringentorúmque remigũ obsequio contra se intercederet. Constabat peculiariter miratum quomodo adhærẽs tenuisset, nec idem polleret in nauigium receptus. Qui tunc postéaque vidére, eum limaci magnæ similẽ esse dicunt. Nos [11] plurium opiniones posuimus in natura aquatilium, cùm de eo diceremus. Nec dubitamus idem valere omnia genera, cùm celebri & consecrato etiam exemplo apud Gnidiam [12] Venerem [d] conchas quoque eiusdem potẽtiæ credi necesse sit. [13] E nostris quidam Latinis remoram appellauere eum. Mirúmque, è Græcis alij lubricos partus atque procidentes contineri ad maturitatem [14] alligato eo ([15] vt diximus) prodiderent: alij sale adseruatum adalligatúmque grauidis partus soluere, ob id alio nomine [16] odinolyontem appellari. Quocunque modo ista se habeant, quis ab hoc tenendi nauigia exemplo de vlla potentia naturæ atque effectu; in remedijs sponte

1 per se. Vet.
2 facta. Vet.
3 Is frænat. Alij.
4 Hic tantillus. Vet. Hæc tantilla vis est. Alij Vet. Hæc tantulo satis est. Ch.

5 remeantis. Vet renauigantis. M. & Ch.
6 & res. Vet.
7 suorum. Vet.
8 procederet. Vet.
9 & exil. M.
10 qui eũ. Vet.
11 pluri.
12 venire. Ch. nec habet τὸ credi, quod sequitur.
13 & nostris Latinis quidam. Vet.
14 adalligato Ch.
15 vt diximus, in M.
16 odyn… ten. M.

sponte nascentium rerum [17] dubitet? Quin & sine hoc exemplo per se satis esset ex eodem mari torpedo: etiam procul & è longinquo, vel si hasta virgáve attingatur, quamuis prævalidos lacertos torpescere, quamlibet ad cursum veloces alligari [18] pedes. Quod si necesse habemus fateri hoc exemplo esse vim aliquã, quæ odore tantùm & quadam aura sui corporis afficiat membra, quid non de remediorum omnium momentis sperandum est? Non sunt minùs mira, quæ de lepore marino traduntur. [e] Venenum est aliis in potu, aut in cibo datus, aliis etiam [19] visus. Siquidem grauidæ si omnino aspexerint, fœminam ex eo genere duntaxat, statim nausea & redundatione stomachi vitium fatentur, ac deinde abortum faciunt. Remedio est mas, ob id induratus sale, vt in brachialibus habeant. Eadem res in mari & tactu quidem nocet: Vescitur eo [f] vnum tantùm animalium, vt non intereat, mullus piscis: [20] [g] tenerescit tantùm, & ingratior viliórque fit. Homines quibus [21] impactus est, piscem olent, hoc primo argumento veneficium id deprehenditur. [h] Cæterò moriuntur totidem diebus, quot vixerit lepus. Incertique temporis veneficium [22] id esse, autor est Licinius Macer. In India affirmant non capi viuentem: inuicémque ibi hominem illo pro veneno esse, ac vel digito omnino in mari tactũ mori. Esse autem ampliorem multò, sicut reliqua animalia. Iuba in his voluminibus, quæ scripsit ad C. Cæsarem Augusti filium de Arabia, tradit [23] [i] mitulos ternas heminas capere. [24] Cetos sexcentorum pedum longitudinis, & trecentorũ sexaginta latitudinis in flumen Arabiæ intrasse, pinguique [25] eius negotiatores & omnium piscium adipe camelos [26] perungere in eo situ, vt asilos ab his fugent odore.

17 dubitare debeat. Vet.
18 pedes produntur. Vet.
19 visu. Ve.
20 ac tenerescit. M.
21 in pasta. M in potu datus. Dio.
22 de se. Ch.
23 vitulos. Ch.
24 Cetum. Vet.
25 eius mercatores & negotiatores. M.
26 perungi. Ch.

ANNOTATIONES.

a Vide cap. 25. libr. 9. Fracastorium cap. 8. lib. De sympathia, Rondeletium cap. 18. libr. 15. de piscib. Ælianum cap. 17. lib. 2. de animal. Plutarchum Quæst. 7. libr. 2. Sympos.

b Flumine & insula Circeiis proxima.

c Antium (quondam Aphrodisium) ciuitas in rupe sita, maritima, ab Ostia distans stadiis 260. portu carens, Romanis imperatoribus ad otium & rerum vrbanarum vacationem præcipue selecta, ideóque frequẽtissimis & ornatissimis ædificiis exculta. Strabo lib. 5.

d Quòd nauem detinuerint portantem nuntios à Periandro, vt castrarentur nobiles pueri, suprà c. 25. lib. 9.

e Tito rogãte quo genere mortis obiturus esset, fatis responsum, Vlyssis modo periturum ἐκ τῆς θαλάσσης, nam pastinacæ ictu exanimatus est: Titus verò marini leporis veneno, Domitiani fratris fraude dato. Rhodig. cap. 30. li. 26.

f Athenæus lib. 8. etiam scarum lepores marinos venari, iisque pasci tradit.

g In mulorum carne maximè durities commendatur.

h Sic apud Theophr. cap. 16. lib. 9. hist. sumpto aconito par spatium interitus est temporis interuallo, post quòd id effossum fuit.

i Ineptè quidam legebant, vitulos. Rondeletius, sed parùm fœliciter, cap. de phoca, reponendum censuit, lepores marinos.

De ingeniis & mansuetudine quorundam piscium, & vbi ex manu edant, & vbi responsa dantur ex piscibus. CAP. II.

Mihi videntur mira & quæ Ouidius [1] prodidit piscium ingenia, in eo volumine, quod Halieuticõ inscribitur. [a] Scarum inclusum nassis non fronte erumpere, nec infestis viminibus caput inserere, sed [2] auersum caudæ ictibus crebris laxare foces, atque ita retrorsum erumpere. Quem luctatum eius si fortè alius scarus extrinsecus videat, apprehensa mordicus cauda, [3] adiuuare [4] nixus erumpentis. [b] Lupum [5] rete circundatum harenas arare cauda, atque ita conditum transire rete. Murænam maculas [6] appetere ipsas consciam teretis ac lubrici tergi, tum multiplici flexu laxare, donec euadat. Polypum hamos appetere, brachiísque complecti, nõ morsu: nec priùs dimittere, quàm escam circumroserit, [7] aut harundine leuatum extra aquam. Scit & mugil esse in esca hamum, insidiásque non ignorat: auiditas tamen tanta est, vt cauda verberando excutiat [8] cibos. Minùs in prouidendo lupus solertiæ habet, sed magnum robur in pœnitendo. Nam vt hæsit in hamo, tumultuoso discursu laxat vulnera, donec excidant insidiæ. Murænæ amplius deuorant, quàm hamũ, admouéntque dentibus lineas, atque ita erodunt. Pytheas id tradit. Idem infixam hamo inuertere se, quoniam sit dorso cultellato, spináque lineam præsecare. Licinius Macer murenas tãtùm fœminini sexus esse tradit, & concipere [9] è serpentibus, vt diximus, ob id sibilo à piscatoribus, tanquam serpentibus, euocari & capi: pinguescere [10] lactatu, fuste non interimi, easdem ferula protinus. Animam in cauda habere certum est, eáque icta celerrimè exanimari, at capitis ictu difficulter. Nouacula pisce quæ [11] tacta sunt, [12] ferrum olent. Durissimum esse piscium constat, qui orbis vocetur: rotundus est, & sine [13] scamis, totúsque [c] capite constat. Miluago quoties [14] cernatur extra aquam volitans, tempestates [15] mutari, Trebius Niger autor est. Xiphiam, id est gladium, rostro mucronato esse: ab hoc [d] naues perfossas mergi in Oceano ad locum Mauritaniæ qui [16] Gotta vocetur, non procul Lixo flumine. Idem loligines euolare ex aqua tradit, tanta multitudine vt nauigia demergant. E manu vescuntur pisces in pluribus quidem Cæsaris villis: sed [17] quæ veteres prodidere in stagnis, non piscinis, admirati, in Floro Siciliæ castello, non procul Syracusis: item in Labradij Iouis fonte [18] anguillas: hæ [e] anguillas: hæ & [f] inaures additas gerunt. Similiter in Chio iuxta senum delubrum: in Mesopotamiæ quoque fonte [19] Cabura, de quo [20] diximus. [g] Nam in Lyciæ [h] Myris in fonte Apollinis, quem Curium appellant, ter fistula euocati veniunt ad augurium. Diripere eos carnes obiectas, lætum est [21] consultantibus: caudis abigere, dirum. Hierapoli Syriæ in lacu Veneris æditourum vocibus parent vocati: exornati auro veniunt: adulantes scalpuntur: ora hiantia manibus inserendis [22] præbent. In Stabiano Campaniæ ad Herculis petram, melanuri in mari panem

1 prodit. Ch.
2 aduersam. Ch.
3 adimat. Dal.
4 nisus. Ch.
5 Piscem rete. M.
6 impetere. Dal.
7 vel. Vet.
8 cibum. Ch.
9 è Ch.
10 iactatu. M. ictu. Ch.
11 attacta. M
12 ferrum. Vet.
13 squamis. M
14 cernitur. Dal.
15 minitari. M. Leg. minitari.
16 alibi. Ch.
17 quae etc admirati sunt, in Eloro. Vet
18 anguillas, quae. Vet.
19 Chabura Ch
20 diximus, pisces. M. & Ch.
21 consultantibus. Ch.
22 præbent. M.

panem abiectum rapiunt; iidem ad nullum cibum, in quo hamus sit, accedunt. Nec illa in nobilissimis mira, amaros esse pisces ad Pelen insulam, & ad Clazomenas. Contrà, ad scopulum[22] Siciliæ, ac Leptin Africæ, & Euboeam, & Dyrrachium. Rursus ita salsos, vt possint salsamenta existimari, circa Cephaleniam & [i] Ampelon & Paron, & Deli petras: in portu eiusdem insulæ, dulces. Quam differentiam pabulo constare, non est dubium. Apion maximum piscium esse tradit [k] porcum, quem[24] Lacedæmonij orthragoriscum vocant: grunnire eum, cùm[25] capiatur. Esse verò illam naturæ accidentia, quod magis miremur, etiam in locis quibusdam, apposito occurrit exemplo. Siquidem salsamenta omnium generum in Italia Beneuenti[26] [l] recentia effici constat. Pisces marinos in vsu fuisse protinus[27] condita Roma, autor est Cassius Hemina: cuius verba de ea re hîc subiiciam: Numa constituit, vt pisces qui squamosi non essent,[28] ni [m] pollucerent[29] patrimonia commentus vt conuiuia publica & priuata, cœnæque ad puluinaria faciliùs[30] compararentur: ne qui ad [n] polluctum ementent, pretio minùs * parcerent,[31] eáque præmercarentur. Quantum apud nos Indicis margaritis pretium est, de quibus suo loco satis diximus, tantum apud[32] Indos, in [o] curalio. Nanque ista persuasione gentium constant. Gignitur quidem & in rubro mari, sed nigrius: item[33] in Persico[34] vocatur Iace: laudatissimum in Gallico sinu circa Stoechadas insulas, & in Siculo circa[35] Heliam[36] ad Drepanum. Nascitur & apud Grauiscas, & ante Neapolin Campaniæ: maximéque rubens, sed molle,[37] & ideò vilissimum Erythris. Forma est ei fruticis, color viridis. Baccæ eius candidæ sub aqua ac molles: [p] exemptæ confestim durantur & rubescunt,[38] quasi corna satiua specie atque magnitudine. Aiunt tactu protinus lapidescere, si viuat. Itaque occupari, euellique retibus, aut acri ferramento præcidi.[39] Hac [q] de causa curalium vocitatum interpretantur. Probatissimum quàm maximè rubens, & quàm ramosissimum, nec[40] scabrosum aut lapideum,[41] vel rursus inane, aut concauum. Autoritas baccarum eius non minùs Indorum viris quoque pretiosa est, quàm fœminis nostris[42] vniones. Indi: aruspices eorum vatésque imprimis religiosum id gestamen amoliendis periculis arbitrantur.[43] Itaque & decore, & religione gaudent. Priùs quàm hoc[44] notesceret, Galli gladios, scuta, galeas adornabant eo. Nunc tanta penuria est vendibili merce, vt perquàm rarò cernatur in suo orbe. Surculi infantiæ adalligati, tutelam habere creduntur.[45] Contráque torminum ac vesicæ & calculorum malû in puluerem igne redacti, potique cum aqua auxiliantur. Simili modo ex vino poti, aut si febris sit, ex aqua, somnum afferunt. Ignibus diu repugnant. Sed eodem medicamine sæpius[46] poto tradunt lienem quoque absumi. Sanguinem reiicientibus excreantibúsve medentur. Cinis eorum miscetur oculorum medicamétis. Spissat enim ac refrigerat. Hulcerum caua explet. Cicatrices extenuat.[47] Quod ad repugnantiam rerum attinet, quam Græci antipathiam vocant, nihil est vnquam venenatius, quàm in mari pastinaca, vtpote cùm radio eius arbores necari dixerimus. Hanc tamen persequitur galeos. Idem & alios quidem pisces, sed pastinacas præcipuè, sicut in terra serpentes mustela. Tanta est auiditas ipsius veneni. Percussis verò ab ea[48] medetur & hic quidem, sed & mullus ac laser.

22 Scyllæ dulces ac Leptin. Vet.
24 Lacedæmonicorum Tragoriscum. Co.
25 capitur. M.
27 a condita. Co.
28 ne polluc. præter scarum. ex Festo, voce Pollucere.
29 patrimonia. Ch.
29 parsimoniæ causa in Festum, voce Polluctum.
30 compararentur ... qua ad pollu. Ch.
* parcerent. Ch.
31 eóque. Vet.
32 Indos cu ratio. M.
33 in sinu Persico. Ch. fortè, in sinu Persico.
34 vocatur que. Vet.
35 Aeolias. Vet. Aeolias ac Drepana. Ch.
36 ac Pa... Dio...
37 ... Formantur ... Ceræ ... Erythris, exposita, & ideo vilissimum. Vet. & Ch.
38 quæ corna. Vet. & M.
39 Qua de. Ch.
40 scabrosum ... Diosc. ... & Ch.
41 aut rursus inane & concauum. Ch.
42 vniones. Indici haruspices. Ch.
43 ita &. Ch.
44 nos decreret. Ch.
45 Contra trem. Vet.
46 ex aqua poto. Diosc.
47 Quod repugnantiam rerum attingit. M.
48 medentur & hic. Ch.

ANNOTATIONES.

a AElianus cap 4. lib. 1. hist. anim. Plutarch. lib. de solert. anim.

b Ob eam caussam apud Athenæum λάβραξ ὁ πάντων ἰχθύων σοφώτατος.

c Imò potius ventre.

d De hac re vide historiam apud AElianum, cap. 23. lib. 14. hist. animal.

e In Arethusa Siciliæ sicures & sacras fuisse AElianus tradit, cap. 4. lib. 8. animal.

f Idem traditur de muræna Crassi, quam mortuam is fleuit, & sepeliuit.

g Varro cap. 13. lib. 3. *Nam vt Pausias, & cæteri pictores eiusdem artis, loculatas magnas habent arculas vbi discolores sint ceræ, sic hi loculatas habent piscinas vbi dispares disclusos habeant pisces, quos proinde ac sacri sint ac sanctiores quàm illi in Lycia, quos sacrificanti tibi Varro, ad tibicinem Græcum gregatim venisse dicebas ad extremum littus atque aram, quòd eos capere auderet nemo, cùm eodem tempore offulas audiorum ibi corrosas vidisses, sic his pisces nemo cocus in ius vocare audet, &c.* Apud Athenæum lib. 8. Lycia fons est mari propinquus Apollini sacer, dicta Polycharmo, dictus Artemidoro, in quo piscibus e mari adnatantibus, qui oraculum adeunt, hostiarum primitias verubus ligneis transfixas offerunt, assistente sacerdote augurio captantes. Vide locum.

h Suprà c. 2. lib 31 fontis Limyræ meminit. Straboni lib. 14. & Myra in excelso monte sita, & Lymira, clarissima sunt Lyciæ oppida. AElianus c. 5. lib 8. animal. Lyciæ pagum eum Syrrham vocat, positúmque esse inter Myra & Phellum tradit.

i Sami promontorium.

k Rondel. cap. 7. lib. 15.

l Sic euanescente sale, vt eo condita nunquam fuisse videantur.

m Vertranius apud Varronem hîc legit, Numa constituit vt pisces qui squamosi non essent, non pollucerentur, commentus &c. Sextus Pompeius scribit pisces omnes squamosos polluceri præter scarum. Lego, pollucerentur sacris cæremoniis. Vide Scal. in Festum voce Pollucere.

n Alex. ab Alex. pollinctum legit, & funebrem cœnam interpretatur à Pollinciendo. Budæus polluctum restituit. Pollucere ad sacra pertinet, libare, diis offerre, votiuum epulum facere. Polluctum cœna lauta, opipara, & splendida, qualis esse solet in sacris epulis.

o Coralium inter gemmas recenset Theophr. libro περὶ λίθων, rubrum rotundum, simile radici, ac cum eo comparat Indicam arundinem in saxum duratam. De coralio multa Orpheus libro περὶ λίθων.

p Ouidius,

Sic & coralium, quò primùm contigit auras
Tempore, durescit: mollis fuit herba sub vndis.

q ὅτι ἐν ἁλὶ κορεῖται quoniam in mari tondetur.

De his, quibus in terris & in aquis victus est: & de castoreis medicinæ, & obseruationes. CAP. III.

SPectabilis naturæ potentia in his quoque, quibus & in terris & in aqua victus est,

sicut & fibris, [a] quos castores vocant, & castorea testes eorum. Amputari hos ab ipsis, cùm [1] capiantur, [b] negat Sextius diligentissimus [2] medicinæ. Quinimò paruos esse substrictósque, & adhærentes spinæ, nec adimi sine vita animalis posse. Adulterari autem renibus eiusdem qui sint grandes, cùm veri testes parui admodum reperiantur. Præterea nec [c] vesicas quidem esse, cum [3] sint geminæ, [d] quod nulli animalium. In his folliculis inueniri [e] liquorem, & [4] asseruari sale. Itaque inter probationes falsi esse folliculos geminos ex vno nexu dependentes, quod ipsum [5] corrumpi fraude, [6] coniicientibus gummi [f] cum sale Hammoniaco: quoniã Hammoniaci coloris esse [7] debeant, [ff] tunicis circundati liquore veluti mellis cerosi, [8] [g] odoris grauis, gustu amaro & acri friabiles. Efficacissimi è Ponto Galatiæ, mox Africæ. Sternutamenta olfactu mouent. Somnum conciliant, cum rosaceo & peucedano peruncto capite: & per se poti in aqua: ob id phreneticis vtiles. Item lethargicos odoris suffitu excitant: vuluarúmque exanimationes vel subditi. Et menses ac secundas cient, duabus drachmis ex aqua cum pulegio poti. Medentur & vertigini, opisthotonis, tremulis, spasticis, neruorum vitiis, ischiadicis, stomachicis, paralyticis, perunctis omnibus: vel triti ad crassitudinem mellis cum semine vitici, ex aceto rosaceo. Sic & contra comitiales sumpti: poti verò contra inflationes, tormina, venena. Differentia tantùm contra genera est mistutæ. Quippe aduersus scorpiones ex vino bibantur: aduersus phalangia & araneos, ex mulso, ita vt vomitione reddantur, aut vt [9] retineantur, cum ruta: aduersus [10] chalcidas, cum myrtite: aduersus cerasten & [11] præsteras, cum panace, aut ruta ex vino: aduersus cæteras serpentes, cum vino. Dari binas drachmas satis est: eorum quæ [12] adiiciantur, singulas. Auxiliantur priuatim contra [13] visum ex aceto: aduersus aconitum ex lacte, aut aqua: aduersum elleborum album ex aqua mulsa nitróque. Medentur & [14] dentibus, infusi cum oleo triti in aurem à cuius parte doleant: aurium doloribus melius, si cum meconio. Claritatem visus faciunt cum melle Attico inuncti. Cohibent singultus ex aceto. Vrina quoque fibri resistit venenis, & ob id in antidota additur. Aduersatur autem optimè in sua vesica, vt aliqui existimant.

1 capiuntur. M. 2 autor medicinæ. Vet. 3 sunt. A ij. 4 seruari. Ch. 5 corrumpitur fraude coniicientiũ gummi, aut hammoniacum cum sanguine & castoreo, quoniã. Ex Diosc. 6 coniicientium. Ch. 7 debent, suis tunicis Vet. tunicis in Ch d. 8 odore graues. Ch. 9 contineãtur. Ch. 10 Chalcidicas. Vet. id est, sepas 11 persicras. Ch. 12 adduciũtur. 13 ixiam. Diosc. 14 Medentur denti bus eum oleo triti & infusi. Vet.

ANNOTATIONES.

a Aristotel. c. 5. lib. 8. hist. Ælianus cap. 24. lib. 6. animal.

b Credidit Apuleius, qui lib. 1. Asini, Thessalam veneficam scribit, amatorem suum, quoniam alterius mulieris consuetudine vsus fuisset, in castorem mutasse, vt amputaret sibi genitalia si quando venatores insequerentur.

c Quæ testes circundant castoris, verùm si duplices sunt, falsas quoque esse.

d Nulli animalium, nedum castori, cõtingit, vt testes habeat diuersis ac diuisis membranis seiunctos. Est vnicum ac simplex scrotum, itémque darton. Id est quod ait Dioscorides eligendos ex vno ortu connexos: fieri enim non posse vt folliculi duo in vna membrana coniuncti reperiantur.

e Pinguem & oleosum.

f Vel ammoniacum cum sanguine & castoreo subactum, ita exiccantes. Dioscor.

ff Naturalibus suis tunicis circumdati. Dioscor. id est, elytrocide, quæ vtrique testi sua & peculiaris est.

g Qua de caussa virosa castorea Virgilius appellat.

De testudine, & multorum piscium medicinæ, & obseruationes.

CAP. IIII.

Geminus [1] similiter victus in aquis terraque, [2] & testudinum [3] effectus quoque pari honore habendi, vel propter excellens in vsu [a] pretium, [4] naturæque proprietatem. Sunt ergo testudinum genera, terrestres, [5] marinæ, lutariæ, & quæ [6] in dulci aqua viuunt. [7] Has quidam è Græcis emydas appellant. Terrestrium carnes suffitionibus propriæ, Magicísque artibus refutandis, & contra venena salutares produntur. Plurimæ in Africa. Hæ ibi amputato capite pedibúsque, pro antidoto dari dicuntur: & ex iure in cibo sumptæ, strumas discutere, [8] ac lienes tollere, item comitiales morbos. Sanguis earum claritatem visus facit, suffusionésque oculorum tollit. Et contra serpentium omnium & araneorum ac similium, [9] & ranarum venena auxiliatur, seruato sanguine in farina pilulis factis, & cùm opus sit in vino datis. Felle testudinum cum [10] Attico melle glaucomata inungi prodest: & scorpionum plagæ instillari. [11] Tegumenti cinis vino & oleo subactus pedum rimas hulceráque sanat. Squamæ è summa parte derasæ, & in potu datæ, Venerem cohibent. Eò magis hoc mirum, quoniam totius tegumenti farina accendere traditur libidinem. Vrinam earum aliter quàm in [12] vesica dissectarum, inueniri posse non arbitror: & inter ea [13] hoc quoque esse, quæ [14] portentosa Magi demonstrant: aduersus aspidum [15] ictus singulare, efficaciorem tamen, vt aiunt, cimicibus admistis. Oua [b] durata illinũtur strumis, & hulceribus frigore aut [16] adustione factis. Sorbentur in stomachi doloribus. [c] Marinarum carnes admistæ ranarum carnibus contra salamandras præclarè auxiliantur. Neque est testudine aliud salamandræ aduersius. Sanguine alopeciarum inanitas & porrigo, omniáque capitis hulcera curantur. Inarescere [17] autem eum oportet, lentéque ablui. Instillatur & dolori aurium cum lacte mulierum. Aduersus comitiales morbos manditur cum polline frumenti. Miscetur autem [18] sanguis heminis tribus aceti, hemina [19] vini addita his, & cum hordeacea farina: aceto quoque admisto, vt sit quod deuoretur fabæ magnitudine. Hæc singula & [20] matutina & vespertina dantur, dein post aliquot dies vespera. Comitialibus instillatur ore [21] deducto, his qui modicè corripiantur. Spasmo cum castoreo clysteres infunditur. Quod si dentes [22] per annos colluantur testudinum sanguine, immunes à dolore fiunt. Et anhelitus discutit, quásque orthopnœas vocant: ad has in polenta datur. Fel testudinum claritatem oculorum facit: cicatrices extenuat: tonsillas sedat & anginas, & omnia oris vitia. Priuatim nomas ibi: item [23] ardentium testium. Naribus [24] illitam comitiales erigit, attollitque.

1 simul. Ch. 2 est. A ij. 3 effectúsq. par honore habendo. Ch. 4 figuraq. Ch. 5 marinæue Ch. 6 in fluuiorum aqua. Dat ex sequentibus. 7 Has quidam Græci emydas. Herm. M. 8 ac lien Ch. d. 9 & ranarum, in Ch. d. 10 Arantico. Ch 11 Tegimẽti. Ch. 12 vesicis. Ch. 13 hanc. Vet. 14 portentosa a Magis demonstrãtur M. 15 ictus singularem efficaciorem tamen. Ve. ictus singularem efficaciorem tamen. Vet. [illegible] ictus singulare remediũ. Efficacior tamen est, vt aiunt, &c. A ij Vet. 16 ambustione M. 17 autem in Ch. d. 18 sanguinis M. 19 vna. Ch. d. [illegible] admistis Vet. 20 matutino & vespertino dãde. post al. di. vesperi. Vet. Hæc singulis matutinis & vespertinis dan. de post al. dies vespertinis. Aliy Vet. 21 deducto. Iis qui modicè corripiuntur ipsa mo, cũ castoreo Vet. ore deducto labris Vet. 22 per annum. Vet. ter. anni. Ch. 23 ardẽtes Vet. 24 inditã. Vet. & ex Diosc.

tollítque. Idem cum vernatione anguium aceto admisto, vnicè purulentis auribus prodest. Quidam bubulum fel admiscent, dococtarúmque carnium testudinis succum, addita æquè vernatione anguium. Sed diu in vino testudinem excoquunt. Oculorum quoque vitia omnia fel inunctum cum melle emendat: suffusiones etiam marinæ fel cum fluuiatilis sanguine & [25] lacte mulierum. Capillus mulierum [d] inficitur felle. Contra salamandras vel succum [26] decoctum bibisse satis est. Testudinum est tertium genus in cœno & paludibus viuentium. Latitudo his in dorso pectori similis, nec conuexo [27] incurua calice, ingrata visu. Ex hac quoque tamen aliqua contingunt auxilia. Tres nanque in succensa sarmenta coniectæ, diuidentibus se tegumentis [28] rapiũtur: tum euulsæ carnes earum coquuntur in aquæ congio, sale modicè addito: ita decoctarum, ad tertias partes succus, paralysin & articularios morbos sentientibus bibitur. [29] Detrahit item fel [e] pituitas, sanguinémque vitiatum. Sistitur ab eo remedio aluus aquæ frigidę potu. Ex quarto genere testudinum, quæ sunt in animalibus, diuulsarum pingui aeizoo herba tuso, admisto vnguento & semine lilij, ante accessiones si perungantur ægri, præter caput, mox conuoluti calidam aquam bibant, quartanis liberari dicuntur. Hanc testudinem quintadecima Luna capi [30] oportere, vt plus pinguium reperiatur. Verùm ęgrum sexta decima Luna perungi tradunt. Ex eodem genere testudinum sanguis instillatus [31] crebros capitis dolores sedat: item strumas. Sunt qui testudinum sanguinẽ cultro æreo supinarum capitibus præcisis, excipi nouo fictili [32] iubeant: [33] ignem sacrum, cuiuscunque generis [34] sanguine illini: item capitis hulcera manantia, & verrucas. Iidem promittunt testudinum omnium fimo panos discuti. Et licet incredibile dictu sit, aliqui tradunt tardiùs ire nauigia, testudinis pedem dextrum vehentia. Hinc deinde in morbos digeremus aquatilia, non quia ignoremus gratiorem esse vniuersitatem animalium, maiorísque miraculi: sed hoc vtilius est vitæ, contributa habere remedia, cùm aliud alij prosit, aliud alibi faciliùs inueniatur.

25 lacte. Mulierum capillus. Vet. M.
26 decocta. M.
27 incuria calice, ingrata visu. Ex his. Vet.
28 diripiũtur. Vet.
29 extrahit idem. M.
30 oportet, vt plus pinguis. Vet.
31 cerebro. Ch.
32 iubent. Ch.
33 ignémque sacrũ. Vet.
34 hoc sanguine. Vet.

ANNOTATIONES.

a Ad intestina variæ supellectilis opera. Earum cortices siue putamina secabantur in laminas, quibus lecti vestirẽtur & repositoria. c. 11. li. 9.

c Mures marinos prisci appellarunt. Hinc Plautus festiuè sic piscatores vocat, quod illarum modo, velut animantia quædam ἀμφίβια, partim in aquis degant, partim in terra.

Saluete mures maritimi, conchitæ, atque hamiotæ,
Famelica hominum natio.

d Luteo, & aureo colore, siue fluuo tingitur.

e Quidam pituitas exponunt, ἐξανθήματα, pituitæ eruptiones: sanguinem autem vitiatum, in ecchymomata & liuores effusum. Alui deiectionẽ potiùs intelligendam puto, quod ostẽdit proximè sequens oratio: sanguinem vitiatum, in grumos concretum.

De aquatilibus, remedia in morbos digesta: & primùm contra venena & venenata animalia.

CAP. V.

VEnenatum mel diximus vbi nasceretur. Auxilio est piscis aurata in cibo. Vel si ex melle syncero fastidium cruditásve, quæ sit grauissima, incidat: testudinem circuncisis pedibus, capite, cauda, decoctam, antidotum esse autor est Pelops, scincúmque Apelles. Qui esset scincus, diximus: sæpius verò, quantum [1] veneficium menstruis mulierum. Contra omnia ea auxiliatur, vt diximus, mullus: Item cõtra pastinacam & scorpiones terrestres marinósque, & dracones, & phalangia illitus sumptúsve in cibo. Eiusdem recentis è capite cinis contra omnia venena, priuatim cõtra fungos. Mala medicamenta inferri negant posse, aut certè nocere, stella marina vulpino sanguine illita, & affixa limini superiori, aut clauo æreo ianuæ. Draconis marini scorpionúmque ictus, canibus earum impositis: item araneorum morsus sanantur. In summa, contra omnia venena, vel potu, vel ictu, vel morsu noxia, succus [2] earum [3] ex iure dococtarum, efficacissimus habetur. Sunt & seruatis piscibus medicinæ, salsamentorúmque cibus prodest à serpente percussis, & contra bestiarum ictus, mero subinde hausto, ita vt ad vesperam cibus vomitione reddatur. Peculiariter [4] à chalcide, ceraste, aut quas sepas vocant, aut [5] elape dipsadéve percussis. Contra [6] scorpiones largiùs sumi, sed non euomi salsamenta prodest, ita vt sitis toleretur: & imponere eadem plagis conuenit. Contra crocodilorum quidem morsus non aliud præsentius habetur. Priuatim contra presteris morsum sarda prodest. Imponuntur salsamenta & contra canis rabiosi: vel si non sint ferro vstæ plagæ, corporáque clysteribus exinanita, hoc per se sufficit. Et contra draconem marinum ex aceto imponuntur. Idem & [7] cybij profectus. Draco quidem marinus ad spinę suæ, quæ ferit, venenum ipse impositus, vel cerebro [8] toto prodest. Ranarum marinarum ex vino & aceto decoctarum succus [9] contra venena bibitur, & contra ranæ rubetæ venenum, & contra salamandras. [10] Fluuiatiles, si carnes edantur iúsve decoctarum sorbeatur, prosunt & contra leporem marinum, & contra serpentes suprà [11] dictas. Contra scorpiones ex vino. Democritus quidem tradit, si quis [12] extrahat ranæ viuenti linguam nulla alia corporis parte adhærente, ipsáque dimissa in aquam, imponat supra cordi [a] palpitationem mulieri dormienti, quæcunque interrogauerit, vera responsuram. Addunt etiamnum alia Magi, quæ si vera sunt multò vtiliores vitæ existimentur ranæ, quàm leges. Nanque harundine trãsfixa natura per os, si surculus in menstruis defigatur à marito, [13] adulteriorum tędium fieri. Carnibus [14] earum vel hamo additis, præcipuè purpuras certum est allici. Iecur ranæ geminum esse dicunt, obiicíque formicis oportere: eam partem, quam appetant, contra omnia venena esse pro antidoto. Sunt quæ in vepribus [c] tantùm viuunt, ob id rubetarum nomine, vt diximus, quas Græci phrynos vo-

1 veneficij in menst. Ch.
2 stellarum Vet.
3 è iure. Ch.
4 à Chaldaica, quam & sepa vocant, aut cerafte, aut elope. M. à Chalcetide. Ch.
5 helope. Ch.
6 scorpionẽ. Ch.
7 cybio effectus. Ch.
8 tantum. Vet.
9 contra ea venena. Vet.
10 E fluuiatilibus. Ch.
11 dictos. Ch.
12 trahat ranæ viuentis. Ch.
13 adulterorum. Vet.
14 earum nasis, vel, Vet. earum vel in hamum. Ch.

cant, grandissimæ cunctarum, geminis [d] veluti cornibus, plenæ veneficiorum. Mira de his certatim tradunt autores. Illatis in populum silentium fieri. Officulo, quod [15] sit in dextro latere, in aquam feruentem deiecto, refrigerari vas, nec posteà feruere, nisi exempto. Id inueniri obiecta rana formicis, carnibúsque erosis, singula in [16] solium [17] addi. Et aliud esse in sinistro latere, quo deiecto feruere videatur, [e] apocy non vocari. Canum impetus cohiberi, amorem concitari, [18] & iurgia, addito in potionem. Venerem adalligatum stimulare. Rursus à dextro latere refrigerari [19] feruentia. Hoc & quartanas sanari adalligato in pellicula agnina recenti, aliásque febres. Amorem inhiberi eo. Item ex his ranis lien contra venena, quæ fiant ex ipsis, auxiliatur. Cor verò etiam efficacius est. Coluber est in aqua viuens: huius adipem & fel habentes qui crocodilos venentur, mirè adiuuari [20] dicunt, nihil contrà belluâ audente. Efficacius etiamnum, si herba potamogiton misceatur. Cancri fluuiatiles triti potíque ex aqua recentes, seu cinere adseruato, contra venena omnia prosunt, priuatim contra scorpionum ictus cùm lacte asinino: vel si non [21] sit, caprino, vel quocunque. Addi & vinum oportet. Necant eos triti cum ocimo admoti. Eadem vis contra venenatorum omnium morsus, priuatim, [f] scytalen, & angues, & contra leporem marinum, ac ranam rubetam. Cinis eorum seruatus prodest pauore potus periclitantibus ex canis rabiosi morsibus. Quidam adiiciunt gentianam, & dant in vino. Nam si iam pauor occupauerit, pastillos vino subactos deuorandos ita præcipiunt. Decẽ verò cancris cum ocimi manipulo alligatis, omnes qui ibi sint scorpiones ad eum locum coituros Magi dicunt: & cum ocymo ipsos cinerémve eorum percussis imponunt. Minùs in omnibus his marini prosunt, vt [22] Thrasyllus autor est. Nihil autem ęquè aduersari serpentibus, quàm cancros, suésque [g] percussas hoc pabulo sibi mederi. Cùm Sol [23] sit in Cancro, torqueri serpentes. Ictibus scorpionum & carnes fluuiatilium cochlearum resistunt crudæ vel coctæ. Quidam ob id salsas quoque adseruant. Imponunt & ipsis plagis. Coracini pisces Nilo quidem [h] peculiares sunt: [24] sed nos hæc omnibus terris demonstramus. Carnes eorum aduersus scorpiones valent [i] impositæ. Inter [25] venena sunt piscium porci marini spinæ in dorso, cruciatu magno læsorum: remedio est limus ex reliquo piscium eorum corpore. Canis rabidi morsu potum expauescentibus, faciem perũgunt adipe vituli marini. Efficacius, si medulla hyænæ [26] & oleum è lentisco & cera [27] misceatur. Murænæ morsus ipsarum capitis cinere [28] sanantur. Et pastinaca contra suum ictum remedio est, cinere suo ex aceto illito, vel alterius. Cibi causa extrahi debet è dorso eius, quicquid simile est croco, capútque totum: & hanc autem, & omnia testacea modicè collui in cibis, quia saporis gratia perit. [30] E lepore marino veneficium restinguunt poti [k] hippocampi. Contra dorycnium echini maximè prosunt: & iis qui succum [30] Carpathij biberint, [31] præcipuè [32] eius iure sumpto. Et cancri marini decocti ius contra dorycnium efficax habetur.

15 est. V. — 16 oleum. Ch. — 17 indi. V. — 18 sedari iurgia. V. — 19 feruentem. Vet. — 20 produntur V. dicũtur. M. — 21 adsit. V. — 22 Traxillos. Ch. — 23 est. — 24 sed & nos. Ch. — 25 venena piscium sunt. Vet. — 26 & oleo lentisco. Ch. — 27 misceãtur. Vet. — 28 sanatur. Vet. — 29 Leporis marini M. — 30 Carpasi. ex Gal. & Diosc. — 31 præcipuè iure sumpti. Ch. — 32 earum. Vet.

ANNOTATIONES.

a Ad mammam sinistram, qua cordis motus & pulsatio sentitur.

b Cap.31.li.8. Rubetis vitam esse & in terra & in humore antea scripsit.

c Buffones quidam vocant, vulgus Gallicum *Crapaux*.

d Extuberantibus ossibus, in quibus oculi reconduntur.

e Quia canum impetus frænat.

f σκυτάλη, μυγάλη, seu μυογάλη, mus araneus. Colum.ca.17.li.6. serpens exitiosus. Lucanus,

Et scytale sparsis etiam nunc sola pruinis
Exuuias positura suas.

g Et si quando hyoscyamo per imprudentiam depasto posteriores corporis partes resolutæ fuerint. Ælianus c.7.lib.1.variæ histor.

h Inter reliquos fluuios. Nam in alios nullos amnes è mari subeũt, quàm in Nilum: & in alio nullo fluuio sponte gignuntur quàm in Nilo, qui etiam in palude origini suæ vicina multos creat, c.9.li.5. Strabo inter alios pisces Niloticos præcipue coracinum memorat lib. 17. In Danubio etiam capi, ac viuere, scribit Ælianus cap.23.lib.14.

i Coracinum piscem aduersus formicas arborum valere scribit Palladius, quo loco exemplari vitioso legitur, coracinam piscem. Rhodig.c.5. lib.12.

k Apud Ælianum c.20.li.14. piscator Cretensis filios à canicula rabiosa morsos, hippocampis, abiectis ventriculo & intestinis, quæ sunt venena pernitiosissima, sanauit, partim assis, & in cibo datis: partim cum aceto & melle tritis, plagæque impositis.

De ostreis & purpuris, alga, & eorum remedia. CAP. VI.

PEculiariter verò contra leporis marini venena & ostrea aduersantur.[1] Idem [2] videtur, nec potest videri satis dictũ esse de his, [a] cùm palma mensarum diu iam tribuatur illis. Gaudent dulcibus aquis, [b] & vbi plurimi influunt amnes: ideo pelagia parua & rara sũt. Gignuntur [3] tamen in petrosis, carentibúsque aquarum dulcium aduentu, sicut circa [4] Grynium & Myrinam. Grandescunt sideris quidem ratione maximè, vt in natura aquatilium diximus: sed priuatim circa initia æstatis [c] multo lacte prægnãtia, atque vbi Sol penetret in vada. Hæc videtur causa, quare minora in aliis locis reperiantur. Opacitas enim [5] prohibet incrementum, & tristitia minùs appetũt cibos. Variant coloribus, rufa [6] in Hispania, fusca in Illyrico, nigra & carne & testa [d] Circeiis. Pręcipua verò habentur, in quacunque gente spissa, nec saliua sua lubrica, crassitudine potius spectanda, quàm latitudine: neque in luto capta, neq; in harenosis, sed solido vado, [e] spondylo breui atque non carnoso, nec fibris lacinioso, ac tota in aluo. Addunt peritiores notam, ambientem purpureo crine [7] fibras, eóque argumento generosa interpretantur, calliblephara [8] appellantes. Gaudent & peregrinatione, [9] transferríque in ignotas aquas. Sic Brundisiana in Auerno compasta, & suum retinere succum, & à Lucrino adoptare creduntur. Hæc sint dicta de corpore. Dicemus &

1 Lem. — 2 videtur, in Ch. d. — 3 tamen & in petr. Ch. — 4 Grynæum, Ex c.30.li.5. — 5 cohibet. Ch. — 6 Hispania, fusca Illyrico. Ch. — 7 fibras ... Vet. — 8 propterea appell. Aũ. — 9 transferri in ignotas.

mus & de nationibus, ne fraudentur gloria sua litora: sed dicemus aliena lingua, quæque peritissima huius censuræ in nostro æuo fuit. Sunt ergo Mutiani verba, quæ subiiciam: Cyzicena maiora Lucrinis, dulciora Britannicis, suauiora [f] [10] Edulis, acriora Lepticis, pleniora [g] Lucensibus, ficciora [h] Coryphantenis, [11] teneriora Istricis, candidiora Circeiensibus. Sed his neque dulciora, neque teneriora esse vlla compertum est. In Indico mari Alexandri rerum autores pedalia inueniri prodidere. Necnon inter nos nepotis cuiusdam nomenclator tridacna appellauit: tantæ amplitudinis intelligi cupiens, vt ter mordenda essent. Dos [12] eorum in medicina [13] hoc in loco tota dicetur. Stomachum vnicè reficiunt: fastidiis medentur. [14] Addidítque luxuria frigus obrutis niue, summa montium & maris ima miscens. [i] Molliunt aluum leniter. [15] Eadem cocta cum mulso, tenesmo, qui sine exhulceratione sit, liberant. Vesicarum hulcera quoque repurgãt. [16] In conchis suis [k] vti clausa venerint, mirè [l] distillationibus prosunt. Testæ ostreorum cinis vuam sedat, & tonsillas admisto melle. Eodem modo parotidas, panos, mammarúmque duritiás, capitum hulcera ex aqua: cutémque mulierum extendit. Inspergitur & ambustis. Et dentifricio placet. Pruritibus quoque & eruptionibus pituitę ex aceto medetur. Crudæ si tundantur, strumas sanant & perniones pedum. Purpuræ quoque contra [17] venena prosunt. Et algam maris theriacen esse, Nicander tradit. [m] Plura eius genera, vti [18] diximus: longo folio & latiore, [19] rubente, aliáve crispo. Laudatissima, quæ in Creta insula iuxta terram in petris nascitur: tingendis etiam lanis ita colorem alligans, vt elui posteà non possit. E vino iubet eam dari.

10 Adultis. Vet. Edulis. Aliĩ Vet. Getulicis. Massar.
11 teneriora. Mass.
12 eorum medica in loco. Ch.
13 hoc loco. Vet.
14 Addit luxuria. Vet.
15 Eadem quoque cocta. Ch.
16 In conchis suis cocta, sine clausa vti venerint. Tet. Cocta in conchis suis, vti clausa ven. Ch.
17 venenũ. CH.
18 diximus. Alia longo folio, alia latiore, rubente, alia crispa. Vet.
19 herbacea. Theoph.

ANNOTATIONES.

a Apud Macrob. lib. 3. Saturn. in pontificiæ cœnæ apparatu primùm apponuntur echini, ostreæ crudæ, pelorides, sphondyli.

b Vide cap. 54. lib. 9. Arist. cap. 6. lib. 1. & cap. 15. lib. 5. histor.

c Humorem intelligit lacti similem, fœtificum, quem in ostreariis compertum ex ostreis effluere tradidit cap. 51. lib 9. Tum temporis Athenæus suauissima esse scribit, πλήρη plena θαλαττίζοντα, mare sapere, non cœnum, aut limum.

d *Ostrea Circeiis, Miseno oriuntur echini.* Horatius.

e Interioris carnis solido callo.

f Suauiora Adultis. In sinu maris rubri oppidum Aduliton, conditum à seruis Ægyptiorum, à dominis profugientibus. Populus Adulitæ, cap. 28. li. 6. Inuenio, sed nullius auctoris testimonio, & Edulios montes Tarraconensis Hispaniæ, qui hodie *Moncaio* vocentur.

g Lucensis conuentus in Hispania citeriore suprà ca. 3. lib. 3. Hodie vocari aiunt, *Matarindi Catalogna.*

h Coryphanta Bithyniæ oppidum. Coryphas oppidum Æolidis maritimum, cap. 30. lib. 5.

i Succo suo nitroso: sistunt verò dura carnis suæ pulpa.

k Succo madentia, nec disclusis testæ suæ valuis exiccata.

l Tenuibus: succi quem ginunt crassitiem.

m Ex his generibus algæ primum paleam marinam vocat: secundum, ζωστήρ est: tertiũ, alga lactucacea: quartum, alga fœniculata tinctoria, quam & scorpionum ictibus mederi dictum est cap. 7. lib. 27.

Ad alopecias, & capillos, & oculorum, & aurium, & dentium, & faciei vitia.

CAP. VII.

Alopecias replet [1] hippocampinus cinis nitro & adipe suillo mistus, aut syncerus ex aceto. [2] Præparat cutem sepiarum [3] crustæ farina medicamentis. [a] Cutem replet & muris marini cinis cum oleo: Item echini cum carnibus suis cremati: fel scorpionis marini. Ranarum quoque trium, si viuæ in olla concrementur, cinis cum melle: melius cum pice liquida. Capillum denigrãt sanguisugæ, quę in nigro vino diebus lx. computruere. Alij in aceti sextariis duobus sanguisugarum sextarium in vase plumbeo iubent putrescere totidem diebus, mox illini in Sole. [4] Sornatius tãtam vim [5] habere tradit, vt nisi oleum ore contineant qui tingunt, dentes quoque eorum [6] denigrare dicat. Capitis hulceribus, muricum vel purpurarum testæ cinis cum melle vtiliter illinitur: conchyliorum, vel si non vtantur, farina ex aqua doloribus. Castoreum cũ peucedano & rosaceo. Omnium piscium fluuiatilium marinorúmque adeps liquefactus oleo admisto melle, oculorum claritati plurimùm confert: item castoreum cum melle. [b] Callionymi fel cicatrices sanat, & carnes oculorum [c] superuacuas consumit. [d] Nulli hoc piscium copiosius, vt existimauit Menander quoque in Comœdiis. Item piscis & vranoscopos vocatur [7] ab [e] oculo quem in capite habet. Et coracini fel excitat visum. Et marini scorpionis rufi cum oleo vetere aut melle Attico incipientes suffusiones discutit: inungi ter intermissis diebus. Eadem [8] ratio albugines oculorum tollit. Mullorum cibo aciem oculorum hebetari tradunt. Lepus marinus ipse quidem venenatus est, sed cinis eius in palpebris pilos inutiles, euulsos cohibet. [9] Et ad hũc vsum vtilissimi minimi: Item [f] pectunculi salsi triti cuum [10] cedria: & ranæ, quas [11] [g] diopetes & calamitas vocant, sanguis earum [h] cum lacryma [i] vitis, si euulso pilo palpebris illinatur. Oculorum tumorem ruborémque sepiæ [k] cortex cum lacte [12] mulieris illitus sedat, & per se scabritias emendat. Inuertunt itaque genas id agentes, & medicamentum auferunt post [13] paulum, rosaceóque inungunt, & pane [l] imposito mitigant [14] nocte. [15] Eadem cortice & nyctalopes curantur in farinam [16] trita & ex aceto illita. Extrahit & [17] [m] squamas eius cinis. Cicatrices oculorum cum melle sanat, pterygia cum sale & cadmia singulis drachmis. Emendat & albugines [18] oculorum iumentorum. [19] Adiiciunt & ossiculis eius genas, [20] si terantur, sanari. Echini ex aceto epinyctidas tollunt. [21] Eundem comburi cum viperinis pellibus ranisque, & cinerem aspergi potioni iubent Magi, claritatem visus promittentes. Ichthyocolla [n] appellatur piscis, cui glutinosum est corium: idémque nomen

1 hippocampi cinis (sic & Ch.) liquida pice, aut ad. suillæ. aut amaracino vnguento. Vet. ex Diosc.
2 Præparatur autem sep. M.
3 corticis, vt mox.
4 Soranus. Vet. Sornãtius tan. vim hab. tradidit. M.
5 hanc tradit. Ch.
6 denigrari M.
7 ab oculis, quo in superiori capite. Vet.
8 curatio. Vet.
9 Et, in M. d.
10 cedria: ranarũ & sanguis cum lacryma. Vet.
11 diphitas Ch.
12 mulierũ. Ch.
13 paululũ.
14 nocte, in Ch. d.
15 eodem & nyctalopes. M. eodem cort. Ch.
16 trito ex aceto. Extrahit. M. trito ex aceto illito Ch.
17 squamas oculorum eius cinis. Cicatrices cum melle. Vet.
18 oculorũ. in Ch. d.
19 aiunt. Ch.
20 si alterãtur. Vet.
21 eosdem. Vet.

glutino eius. Hoc epinyctidas tollit. Quidam ex ventre, non è corio, fieri dicunt ichthyocollam, vt glutinum taurinum. Laudatur Pontica [22] candicans & carens venis squamisque, & quæ celerrimè liquescit. Madescere autem debet concisa in aqua, [23] aut aceto nocte ac die: mox tundi marinis lapidibus, vt faciliùs liquescat. Vtilem eam [24] in capitis doloribus affirmant, & [25] [o] tetanothris. Ranæ dexter oculus dextro, sinistro læuus suspensi è collo [p] natiui coloris panno, lippitudines sanant. Quòd si per coitum ranæ eruantur, albuginem quoque, alligati similiter in putamine oui. Reliquæ carnes impositæ suggillationem rapiunt. Cancri etiam oculos adalligatos collo mederi lippitudini dicunt. Est [q] parua rana in harundinetis & herbis maximè viuens, [r] muta ac sine voce, viridis, si fortè hauriatur, vẽtres boum distendens. Huius corporis humorem [f] specillis derasum claritatem oculis inunctis narrant afferre: ipsásque carnes doloribus oculorum superponunt. Ranas etiam [26] quindecim coniectas [27] in fictili nouo iuncis configunt quidam: succum earum, qui ita effluxerit, admiscent lacrymæ, quæ ex alba vite emanat, atque ita palpebras emendant. inutilib. pilis [28] exemptis, acu instillantes hunc succum in vestigia euulsorũ. Meges psilothrũ palpebrarum faciebat in aceto enecans putrescentes, [29] & hoc vtebatur multis variisque per aquationes autumni nascentibus. Idem præstare sanguisugarum cinis ex aceto illitus putatur. Comburi eas oportet in nouo vase. Idem tæniæ iecur siccatum pondere x.iiii. cum oleo cedrino perunctis pilis ix. mensibus. Auribus vtilissimum [30] bati piscis fel recens, sed [31] & inueteratum vino: item [32] [t] banchi, quem quidam myxona vocant: item callionymi cũ rosaceo infusum: vel castoreum cum papaueris succo. Vocant & in mari [33] pedunculos, eósque tritos instillari ex aceto auribus iubet. Et per se [u] conchylio infecta lana magnopere prodest. Quidam aceto & nitro madefaciunt. Súntque qui præcipuè contra omnia aurium vitia laudent gari excellentis sociorum cyathum, mellis dimidio amplius, aceti cyathũ in calice nouo lenta pruna [34] decoquere, subinde spuma pennis detersa, & postquàm desierit spumare, tepidum [35] infundere. Si tumeant aures, coriandri succo priùs mitigandas iidem præcipiunt. Ranarum adeps instillatus, statim dolores tollit. Cancrorum fluuiatilium succus cum farina hordeacea aurium vulneribus efficacissimè prodest. Parotides muricum testæ cinere cum melle, vel conchyliorum ex mulso curantur. Dentium dolores sedantur ossibus draconis marini scarificatis gingiuis: [36] cerebro caniculæ in oleo decocto adseruatóque, vt ex eo dentes semel anno colluantur. [x] Pastinacæ quoque radio scarificare gingiuas, [37] & in dolore vtilissimum. [38] Conteritur is, & cum elleboro albo illitus, dẽtes sine vexatione extrahit. [y] Salsamentorum etiam fictili vase combustorum cinis, addita farina marmoris, inter remedia est. Et cybia vetera [39] eluta in nouo vase, [40] deinde trita prosunt doloribus. Æquè prodesse dicuntur omnium salsamentorum spinæ combustæ tritæque & illitæ. Decoquuntur & ranæ singulæ in aceti heminis, vt dentes ita colluantur, contineatúrque in ore succus. Si fastidium obstaret, suspendebat pedibus posterioribus eas Sallustius Dionysius, vt ex ore virus deflueret in acetum feruens, idque è pluribus ranis. Fortioribus stomachis ex iure edendas dabat. [41] Maxillarésque ita sanari dentes præcipuè putant, mobiles verò suprà dicto aceto stabiliri. Ad hoc quidam ranarum corpora binarum præcisis pedibus in vini hemina macerant, & ita collui [42] dentes labantes iubent. Aliqui totas adalligant maxillis. Alij denas in aceti sextariis tribus decoxere ad tertias partes, vt mobiles dentium stabilirent. Nec non xxxvi. ranarum corda in olei veteris sextario sub [43] æreo testo discoxere, vt infunderent per aurem dolentis maxillæ. Alij iecur ranæ decoctum & tritum cum melle imposuere dentibus. Omnia suprà scripta ex marina [44] tantò efficaciora. Si cariosi & fœtidi sunt, centum in furno arefieri per noctem præcipiunt: posteà tantundem salis addi [45] atque fricari. [z] Enhydris vocatur à Græcis [46] coluber in aquis viuens. Huius quatuor [47] dentium superioribus in dolore superiorum gingiuas scarificant, inferiorum inferioribus. Aliqui canino tantùm earum contenti sunt. Vtuntur & cancrorum cinere: nam muricum cinis dentifricium est. Lichenas & lepras [48] tollit adeps vituli marini: mænarum cinis cum mellis obolis ternis: iecur pastinacæ in oleo [49] decoctum: hippocampi [50] & delphini cinis ex aqua [A] illitus. Exhulcerationem sequi debet curatio, quæ perducit ad cicatricem. Quidam delphini iecur in fictili torrent, donec pinguitudo [51] similitudine olei fluat, [52] ac perungunt. Muricum vel conchyliorum testæ cinis maculas in facie mulierum purgat cum melle illitus, cutémque erugat, [53] extendítque septenis diebus illitus, ita vt octauo candido ouorum [54] foueantur. Muricum generis sunt, quæ vocant Græci [55] [B] colycia, alij [56] corythia, turbinata æquè, sed minora multò, efficaciora etiam, & oris halitum custodientia. Ichthyocolla erugat cutem, [57] extenditque in aqua decocta horis quatuor, dein contusa, [58] colluta & subacta ad liquorem vsque mellis. Ita præparata in vase nouo cõditur, & in vsu quatuor drachmis eius binæ sulphuris, & anchusæ totidem, octo spumæ argenteæ adduntur, aspersáque aqua teruntur vnà. Sic illita facies post quatuor horas abluitur. Medetur & lentigini cæterisque vitiis ex ossibus sepiarum cinis. Idem & carnes excrescentes tollit & humida [59] hulcera.

22 candida. Ch.
23 aut in aceto. Ch
24 & capitis. Ch
25 tetanis. Ch.
26 xvi. Ch.
27 in fictile nouum. V. & Ch.
28 exemptis acu, inst. V.
29 & ad hoc. Ch. ad hócque vtebatur multis acuariis per A ij.
30 batia. Ch.
31 & in vetere. Ch.
32 bacci M. bahui. Ch.
33 pediculos. M.
34 decoquẽtes. V
35 infundẽtes. V.
36 item cerebro V.
37 est in. V.
38 Contritus. V.
39 exusta. V. Gal. s. κατὰ τόπους.
40 dein. CH.
41 Maxillares. Vet.
42 dentium labantes. Ch.
43 area testa. V. area testu. A ij. Vet.
44 ranæ effic Ch.
45 atque ita fricari. Ch.
46 colubra in aqua. Ch.
47 dentibus. CH.
48 sedat. CH.
49 coctum. Ch.
50 aut. Ch.
51 similis oleo. Ch.
52 eáq. perung. V.
53 ac extẽdit, septenis. Vet.
54 foueatur. V.
55 calydia, alij charsphia. Ch.
56 corycia. V.
57 & extendit. Ch.
58 colata. V.
59 hulcera sanat. V.

ANNOTATIONES.

a Pilo vestit.

b Testudinis coriaceæ apud Rondeletium.

c Supra modum excrescentes, vt cicatrices in vlceribus relictas, pterygia carnosa.

d Idipsum tradit Arist. item & Ælianus c.4. lib.13. hist. animal. quo loco citantur versus Menandri ex Messenia.

πύθημ' ἔχειν χολὴν σὲ κακιαινόμαι
πλεῖω. – Et Anaxippi in Epidicazomeno,
ἐὰν μὲ κινῇς, καὶ ποιήσεις τὴν χολὴν
ἅπασαν, ὥσπερ κακιαινόμενοι ζέουσ.

Habere

Habere censeo te callionymo fel copiosius. &
Si moueris me, feceris statimque fel feruere
Totum, more callionymi.

e Leg. oculis quos: nisi sit numeri ἰνκλαγῆ. Lego prætereа, quos in superiori capite: alioqui hoc non foret eximium, cùm & alij pisces oculos in capite habeant.

f Tellinæ, Dioscor.

g De iis agitur infrà cap. 10. διοπετεῖς dicuntur, quòd à Ioue plui ac immitti fuerit opinio: quod falsum esse docet Theophrastus in fragmento περὶ τῶν ἀθρόων φαινομένων. Alij legunt, Dryophitas, in arboribus nascentes. διοπετεῖς aquationibus ferè autumnalib. gignuntur, & nonnunquam e cœlo decidunt.

h Apud Galenn. lib. 4. κατὰ τόπους, Archigenes remedium hoc ex Papia medico Laodicensi refert, sed lacryma vitis, chamæleon albus requiritur, & illic scribitur.

i Albæ, vt paulò pòst. brionya Diosc. psilothrum est.

k Sepiæ os. obserua ὄστρακον, Diosc.

l Cum lacte.

m Oculorum. Squamas, vel πτερύγια, vel λευκώματα, apud Diosc. vel furfures capitis πίτυρα.

n Exos Rondeletio cap. 8. lib. de pisc. fluuiatilibus.

o Quæ faciei cutem erugant, ac extendunt.

p Fusco, citra tincturam, lanæ proprio colore.

q Calamites, infrà cap. 10. quoniam inter arundines fruticésque viuat.

r De hac vide Rondeletium. Rubetarum modo venenata est. Alia est dryophites viridis, descripta eod. capite.

s Scalpellis, ταῖς σμίλαις. Plinius legit, ταῖς μύκαις.

t Lego, Bacchi. Myxona Bacchum olim nominarunt, vel quia caput vt vino conspersum rubet circa labra, & opercula brachiorum: vel quoniam ebriorum modo temere huc illuc natãdo fertur.

v Crito lib. 3. κατὰ τόπους, κροκύδα κοχυλίου, quemadmodũ eodem lib. Andromachus κροκύδα πορφυρᾶς, floccum, siue tomentum lanæ purpura tinctæ vocat. Aëtius vocat ἔριον πορφυροῦν, tum etiam πλύμα πορφύρας ἐρέα. Alij πλάκα, πλύμα, στρόφιον.

x Celsus lib. 5. ca. 9. Et plani piscis, quem pastinacam nostri, τρύγονα Græci vocant, aculeus torretur, deinde conteritur, resináque excipitur, quæ denti circundata hunc soluit.

y Galen. ad finem lib. 5. κατὰ τόπους, ad oris iucundum odorem, dentiúmque dolorem ac splendorem, salsamentorum cybiíque cinere vtitur.

z Enhydris Arist. c. 1. lib. 1. histor. lutra: Plinio serpens aquaticus, natrix, quē & hydrum vocat sequẽti capite ab hoc altero, nisi mendosus locus sit. Lutras canes fluuiatiles Ælianus vocat ca. 12. lib. 14 animal.

A Et affricatus, quoad exhulceretur pars.

B Quidam legunt, nec sine probabili coniectura, cochlidia, alij corythia vt cochlidia, quoniam minima sint in muricum genere, dicantur: corythia verò à similitudine quam habent σὺν τῷ κόρυθι, id est, cum galea siue casside, à qua κορυθαίολος Hector Homero dicitur. Talem cõchulam pinxit Rõdeletius vltimam ex quinque, cap. de turbinib. intra spongias viuentibus. κώρυκοι certe, à quo vocabulo duci posset κωρύκιον, concharum generis sunt, non muricum aut turbinatorũ κορυφαῖα pro corythia. Rondeletius legit quod in marginibus verticibusque extremis extantib. aculeis armata sint: Aristotelis aporrhaides. Hîc murex genus est ad turbinatas omnes conchas.

Promiscuæ medicinæ. CAP. VII.

PSoras tollit rana decocta in heminis quinque aquæ marinæ. Excoqui debet, donec sit [1] crassitudo mellis. Fit in mari & halcyoneum appellatum, ex nidis, vt aliqui existimant, halcyonum & ceyeum: vt alij, è sordibus spumarum crassescẽtibus: alij è limo, vel quadam [a] maris lanugine. Quatuor eius genera: cinereum spissum, odoris asperi: alterum molle, lenius, odore ferè algæ: tertium candidioris vermiculi: quartum pumicosius, spongiæque putri simile, penè purpureum, quod optimum: hoc & Milesium vocatur. Quo candidius autem, hoc minùs probabile est. Vis eorum, vt exhulcerent, purgent. Vsus tostis & sine oleo. Mirè lepras, lichenas, lentigines tollunt cum lupino, & sulphuris duobus obolis. Halcyoneo vtuntur & ad oculorum cicatrices. Andreas ad lepras cancri cinere cum oleo vsus est: Attalus thynni recentioris adipe [2] ad hulcera. [3] Murenarum muria, & capitum cinis cum melle sanat strumas. Pungi piscis eius qui rana in mari appellatur, ossiculo [4] de cauda, ita vt non vulneret, prodest. Id faciendum quotidie, donec percurentur. Eadem vis & pastinacæ radio, & [5] lepore marino imposito, ita vt celeriter remoueatur: [6] echini testis contusis & ex aceto illitis: Item scolopendræ marinæ è melle: cancro fluuiatili contrito vel combusto ex melle. Mirificè prosunt & sepiæ ossa cum axungia vetere contusa & illita. Sic & ad parotidas vtuntur, & [7] scari piscis marini iocineribus. Quin & testis cadi salsamentarij tusis cum axungia vetere, maricúmque cinere ex oleo ad parotidas strumásque. Rigor ceruicis mollitur cum [8] marinis, qui pedunculi vocantur, drachma pota: castoreo poto cum pipere ex mulso misto ranis decoctis ex oleo & sale, vt sorbeatur succus. Sic & opisthotono medentur, [9] tetano: [b] spasticis verò pipere adiecto. Anginas mænarum salsarum ex capitibus cinis ex melle illitus abolet: ranarum decoctarum ex aceto succus: hic & contra tonsillas prodest. Cancri fluuiatiles triti singuli in heminam aquæ anginis medentur gargarizati, aut è vino, [10] aut calida aqua poti. Vuæ medetur garum cochlearibus subditum. Vocem siluri recentes, salsive in cibo sumpti adiuuant. Vomitiones mulli inueterati tritique in potione concitãt. Suspitiosis castoreũ cum Hammoniaci exigua portione & aceto mulso ieiunis vtilissimè potatur. Eadem potio [c] spasmos stomachi sedat ex aceto mulso [11] calido. Tussim sanare dicuntur piscium modo è iure decoctæ in patinis ranæ. [d] Suspensæ autem pedibus, cùm destillauerit in patinam saliua earum, [12] exenterari iubentur, abiectísque interaneis condiri. [e] Est rana parua arborem scandens, [13] & ex ea vociferans. In huius os si quis expuat, ipsámque dimittat, tussi liberari [14] narratur. Præcipiunt & cochleæ [15] crudæ carnem tritam bibere ex aqua calida in [f] tussi cruenta.

1 lentitudo. M. lentitudo. Ch.
2 ad oris hulcera. M.
3 Menarũ. Ch.
4 &. Ch.
5 lepori. Vet.
6 echinisque Vet.
7 sauri. M.
8 marinis insectis, qui. Vet.
9 & tetano M.
10 &. M.
11 caldo. Ch.
12 exinterari. Ch.
13 atque. Ch.
14 dicitur. M.
15 crudam. Ch.

ANNOTATIONES.

a Pruinosa tenuitate & flore. Sic vocat ἁλοσάχνην Homerus ὑπὸ πλυεὺς δ' ἁλὸς ἄχνην.
Virgil. *salsa spumant aspergine cautes.*

b Aliarum partium corporis priuatis conuulsionibus.

c Vehementiores singultus, quorum importunitate ægri conuelluntur.

d Suspenduntur & à Sallustio Dionysio, vt ex ore virus defluat proxime præcedenti capite.

e Differt hæc à rana viridi descripta loco citato. Rana hæc dryophites est Rondeletij.

f Sanguinis reiectione, τῇ τοῦ αἵματος ἀναγωγῇ, καὶ ἀναφορᾷ.

Ad iocineris vitia laterúmque, ad stomachi, alui, & aliæ promiscuæ medicinæ. CAP. IX.

IOcineris doloribus scorpio marinus in vino necatur, vt inde bibatur. [a] Conchæ longæ carnes ex mulso potæ cum [1] aqua pari modo, aut si febres sint ex aqua mulsa. Lateris dolores leniunt hippocampi tosti sumpti, [2] tetheáque [3] similis ostreo in cibo sumpta: ischiadicorum mutia siluri clystere infusa: Dantur autem cõ hæ ternis [4] obolis dilutę in vini sextariis duobus per dies quindecim. Aluum emollit silurus è iure, & torpedo in cibo. Et [b] olus marinũ simile satiuo, stomacho inimicum, aluum facillimè purgat: sed propter acrimoniã cum pingui carne coquitur. Et omnium piscium ius. Idem & vrinas ciet, è vino maximè. Optimum è scorpionibus & iulide, & saxatilibus, nec virus resipientibus. Coqui debent cum anetho, apio, coriandro, porro, [c] additis oleo & sale. Purgant & cybia vetera, priuatimque cruditates, [5] pituitas bilémque trahunt. Pũrgant & [d] myaces, quorum natura tota in hoc loco dicetur. Aceruãtur muricum modo, viuúntque in algosis, gratissimi autumno, & vbi multa [e] dulcis aqua miscetur mari, ob id in Ægypto laudatissimi. Procedente hyeme, amaritudinem trahunt, colorémque rubrum. Horum ius traditur aluum & vesicas exinanire, interanea destringere, omnia [6] adaperire, renes purgare, sanguinem adipémque minuere. Itaque vtilissimi sunt hydropicis, mulierum purgationibus, morbo regio, articulari, inflationibus. Item [7] prodesse felli [f] pituitęque pulmonis, [8] iocineri, splenis vitiis, rheumatismis. Fauces tantùm vexant, vocémque obtundunt. Hulcera quæ serpant, aut sint purganda, sanant: item carcinomata. Cremati autem, vt murices, & morsus canum hominúmque cum melle: lepras, lentigines. Cinis eorum [g] potus emendat caligines, gingiuarum & dentium vitia, eruptiones pituitæ: & contra dorycnium aut [9] opocarpathon antidoti vicem obtinent. Degenerant in duas species, in [h] mitulos, qui [10] salem virúsque resipiunt: [11] [i] myscas, quæ rotunditate differunt, minores aliquanto atque hirtæ, tenuioribus testis, carne [12] duriores. Mituli quoque, vt murices, cinere causticam vim habent, & ad lepras, lentigines, maculas. Lauantur quoque plumbi modo ad genarum crassitudines, & oculorum albugines, caliginésque, atque in aliis partibus sordida hulcera, capitisque [13] pustulas. Carnes verò eorum ad canis morsus imponuntur. [14] Et pelorides emolliunt aluum: item castorea ex aqua mulsa drachmis binis. Qui vehementius volunt vti, addunt cucumeris [15] satiui radicis siccæ drachmam, & aphronitri duas. [16] [k] Tetheæ torminibus & inflationibus occurrunt. Inueniuntur [17] hæ in foliis marinis sugentes, fungorum veriùs generis, quàm piscium. Eædem & tenesmum dissoluunt, renúmque vitia. Nascitur & in mari absinthium, quod [18] aliqui Seriphiũ vocant, circa [19] Tapositin maximè Ægypti, exilius terrestri. Aluum soluit, & noxiis animalibus intestina liberat. Soluunt & sepiæ. In cibo dantur cum oleo, & sale & farina decoctæ. Mænæ salsæ cum felle taurino illitæ vmbilico, aluum soluunt. Ius piscium in patina coctorum cum lactucis tenesmum discutit. Cancri fluuiatiles triti ex aqua poti, aluum sistunt, vrinam cient, in vino [20] aluum. Ademptis brachiis calculos pellunt tribus obolis cum myrrha triti, singulis [21] eorũ drachmis. Ileos & inflationes [22] castoreum cum dauci semine & petroselini quantum ternis digitis sumatur, ex mulsi calidi cyathis quatuor, tormina verò cum [23] aceto [24] vino misto. [25] Erythini in cibo sumpti sistunt aluum. Dysentericis medentur ranæ cum scilla decoctæ, ita vt pastilli fiant: [26] fel siue cor earum cum melle tritum, vt tradit Niceratus. Morbo regio [l] salsamentum cum pipere, ita vt reliqua carne abstineatur. Lieni medetur solea piscis impositus: item torpedo: item rhombus viuus: dein remittitur in mare. [27] Scorpius marinus necatus in vino, vesicæ vitia & calculos sanat. Lapis qui inuenitur in scorpionis marini [28] cauda pondere oboli potus: enhydridis iecur: [29] [m] blenniorum cinis cum ruta. Inueniuntur & in [30] banchi piscis capite ceu lapilli. Hi poti ex aqua calculosis præclarè medentur. Aiunt & vrticam marinam in vino potam prodesse: item pulmonem marinum decoctum in aqua. Oua sepiæ vrinam mouent, renúmque pituitas extrahunt. Rupta [31] conuulsa cancri fluuiatiles triti in asinino lacte maximè sanant: echini verò cum spinis suis contusi in vino poti calculos. Modus singulis heminæ bibitur donec prosit: & alias in cibis ad hoc proficiunt. Purgatur vesica & pectinum [32] cibo. Ex his mares alij [n] donacas, alij aulos vocãt: fœminas onychas. Vrinam mares mouent. Dulciores fœminæ sunt & vnicolores. [o] Sepiæ quoque oua vrinam mouent, renes purgant. [33] Enterocelæ lepus illinitur tritus cum melle. Iecur quoque [34] aquatici colubri, [35] item hydri tritum potúmque calculosis prodest. Ischiadicos autem liberant salsamenta ex siluro infusa clystere, euacuata priùs aluo. Sedis attritus cinis è capite mugilũ mullorúmque. Comburuntur autem in fictili vase. Illini cum melle debent. Item capitis mænarum cinis [36] ad rhagadas, & ad condylomata vtilis, sicut pelamidum salsarum capitum cinis, vel cybiorum cum melle. Torpedo apposita procidentis interanei morbum [37] ibi coercet. [38] Cancrorum fluuiatilium cinis ex olea & cera, rimas in eadem parte emendat: item & marini cancri [39] polline. Panos salsamenta coracini discutiunt [p] sciænæ interanea & squamæ combustæ: scorpio in vino decoctus, ita vt foueantur ex illo. At echinorum testæ contusæ & ex aqua illitæ, incipientibus panis resistunt. Muricum vel purpurarum cinis vtroq; modo, siue discutere opus sit incipientes, siue concoctos emittere. Quidam ita componunt medicamentum, [q] ceræ & thuris [40] drachmas xx. spumæ argenti xl. cineris muricum x. olei veteris heminam. Prosunt per se salsamenta cocta. Cancri fluuiatiles triti verendorum pustulas discutiunt: cinis ex capite mænarum: item carnes decoctæ & impositæ. Similiter percæ salsæ è

2 aque &c. mulsa, aue ris dolores leniunt, & hippecampi. V
2 tethyáque Græcis τὴ θη & τὴ θυα.
3 similia. Vet.
4 obolis in vino per dies. M.
5 pituitam, bilem. Ch.
6 adaperire, spargere sãguinẽ, adipémq; &c. M. obstructa adaperire, renes purgare, & sanguinẽ, adipémque. V.
7 obesse felli, pituitæ pulmonis. Ch.
8 & iocin. splenicisque vit. ac rheu. Vet.
9 opocarpason. Alij.
10 scillam Gesn.
11 myscos, qui &c. hirti. Rond.
12 dulciores. Gesn.
13 pusulas. Ch.
14 At. Ch.
15 syluestris. Vet.
16 Tethea. V. Tethya. Alij.
17 hæc in scopulis marinis sugentia V.
18 alij Seriphum Ch.
19 Taphosirin. Alij.

20 albo. Ch.
21 eius dr. Ileon & V.
22 castorea. Ch.
23 anetho. Ch.
24 vini. V.
25 Erythrini. Alij.
26 vel cor earum. Ch.
27 Scorpio. Ch.
28 capite. V. sic omnẽ. & Rond.
29 Belenniorum. Oppianus.
30 bacchi. M. & Ch.
31 & cõuul. M.
32 cibo, & solenũ Rõd.
33 Enterocelis V. M. Enterocelicis. Ch.
34 aquatica colubra. Ch.
35 siue enhydri. V & c. 7 suprà.
36 & ad. Ch.
37 subito. V. cito. Alij.
38 Camporũ fl. cin. ex oleo. Ch.
39 pollen.
40 drachma &c. hemina. Vet. M.

salsæ è capite cinis melle addito. Pelamidum capitis cinis, aut squarinæ piscis cutis combusta. Hæc est, qua diximus lignum poliri: quia & è mari fabriles vsus exeunt. Prosunt & smarides illitæ: item muricum vel purpurarum testæ cinis cum melle: efficacius crematarum cum carnibus suis. Carbunculos verendorum priuatim salsamenta cocta cum melle restinguunt. At testem si descenderit, cochlearum spumâ illini volunt. Vrinæ incontinentiam hippocampi tosti & in cibo sæpius sumpti emendant. Item ophidion pisciculus congro similis [41] cum lilij radice. Pisciculi minuti, ex ventre eius qui deuorauerit exempti, & cremati, ita vt cinis eorum bibatur ex aqua. Iubent & cochleas Africanas cum sua carne cõburi, cinerémque ex vino Signino dari. Podagris, articularibúsque morbis vtile est oleum, in quo [42] decocta est rana, & ipsius intestina & rubetæ cinis cum adipe vetere. Quidá & hordei cinerem adiiciunt, trium [43] generum æquo pondere. Iubent & lepore marino recenti podagram fricari. Fibrinis quoque pellibus calceari, maximè Pontici fibri. Item vituli [44] marini: cuius & adeps prodest. [45] Item & [r] bryon, de quo diximus, lactucæ simile, rugosioribus foliis, sine caule. Natura est ei styptica. [46] Impositum lenit impetus podagræ. Item alga, de qua [47] suprà dictum est: obseruatúrque in ea ne arida imponatur. Perniones emendat pulmo marinus, cácríque marini cinis ex oleo: item fluuiatiles triti, sicque cinere & oleo subacti: & siluri adeps. [48] Et in articulis morborum impetus sedant ranæ subinde recentes impositæ: [49] quas quidam dissectas iubent imponi. [50] Corpus auget ius mutulorum, & concharum. Comitiales, vt diximus, coagulum vituli marini bibunt cum lacte equino, [51] asininóve, aut cum Punici succo: quidam ex aceto mulso. Nec non aliqui per se pilulas deuorant. Castoreum in aceti mulsi cyathis tribus ieiunis datur. His verò, qui sæpius corripiũtur, clystere infusum mirificè prodest. Castorei drachmæ duæ esse debebunt, mellis & olei sextarius, & aquæ tantundem. Ad præsens verò correptis subuenit [52] cum aceto. Datur & mustelæ marinæ iecur: item [53] muris vel testudinum sanguis.

41 cum radice rutæ. Rondel.
42 decocta sunt ranarum intestina. M. & Ch.
43 rerum. M. & Ch.
44 marini cinis & adeps. M.
45 Necnon & Ch.
46 Impositúmque. Ch.
47 ipsa. Ch.
48 In articulos. Vet. Et, in M. d.
49 quas, in M. d. & Ch.
50 Morbos abigit &c. concharum comitiales. Vt diximus. Vet.
51 asinave. Ch.
52 cum aceto, in M. d.
53 muris testudinisve sanguis. Ch.

ANNOTATIONES.

a σωλῆνος, αὐλὸς, δόνακος, ὄνυχες tot nominibus à Græcis vocatur.

b Brassica syluestris in maritimis nascens. Syluestris brassica satiuæ quidem similis est, sed amara, hirsuta, candida: brassica verò marina satiuæ omnino dissimilis, stomacho inimica, propter acrimoniam estur cum pingui carne. Hæc Plinius pro suo more oscitanter confundit.

c Tale est album ius, toties à Galeno memoratum.

d μύακες generis nomen complectitur μύας, grandiores, ampliores, maiores, longiores. Ij sunt Latinorum mytuli. Continet & μυίας, siue, vt legit Hermolaus, μυίσκας, siue, vt Rondeletius, τὰς μύσκας, minores, rotundiores, Latinorum musculos. Athenæus distinguit in mares & fœminas, τὰς καὶ τὰς μύας. Porrò purgare, vt & peloridas, echinos, ostrea, Celsus scribit lib. 2.

e Quoniam eorum succus alioqui, vt scribit Athenæus lib. 4. est σκιμαλώδης, id est, acer, mordax, ingratus.

f Morbis pulmonis è bilioso & pituitoso succo genitis.

g Nihil Diosc. Illinitur, aut instillatur conuenientiùs.

h μύας. Horatius,

-si dura morabitur aluus,
Mutulus & viles pollent obstantia conchæ.

Athenæus lib. 3. μύτλον interpretatur τελλίνην. Cato de re rustica, *Aluũ si voles deiicere, mutulorum LXI. piscem capitonem.* Victorius cap. 13. lib. 3.

i Myscos, qui &c. hirti. Rondel. myscos paruos μύας. Hirtos esse dicit, quoniam testa foris nigra ferè semper musco aut lanugine obducitur.

k Leg. Tethya, & mox hæc &c. sugentia. Plinius Græcorum neutrũ τήθυα vertit in fœmininum Latinorũ. Nominis ratio est, quòd τιθαῖς, i. belli, nutricum mammis similia sint.

l Præsertim ex aphyis, & aliis tenellis pisciculis.

m Mugilum myxonum: de quibus lege Rondeletium. Belennos Oppianus vocat.

n δόνακας, à figura canæ & crassæ arundinis, quæ apud fluuios nascitur: αὐλοὺς, quòd tubæ modo sculpti sint, ὄνυχας, à colore & figura extremis vnguibus nostris simili, qua de caussa & δάκτυλοι, id est, digiti vocantur cap. 61. lib. 9. & huius libri cap. vlt. Diphilus Siphnius apud Athenæum li. 2. ait, σωλῆνας δ' αὐτοὺς εἶναι λιθιῶσι καὶ δυσουροῦσι, vtiles esse calculo & vrinæ difficultati.

o Paulo antè id iam scriptum fuit.

p Vmbræ: Mompessulanis *Peis rey*, piscis regius.

q Paulo lib. 7. describitur confectio διὰ τῶν ὀστρακῶν hoc modo. Cadmæ, thuris, sing. ℥. i. cineris ostreorum ℥. iij.

r Alga lactucacea.

Ad febres omnium generum, & contra diuersas infirmitates.

CAP. X.

FEbrium circuitus tollit iecur delphini gustatum ante accessiones. Hippocampi necantur in rosaceo, vt perungantur ægri in [a] frigidis febribus. Et ipsi [1] adalligantur ægris. Item ex asello pisce lapilli qui plena Luna inueniuntur in capite, alligantur in linteolo. Pagri fluuiatilis longissimus [2] dens capillo adalligatus, ita vt quinque diebus eum qui alligauerit, non cernat æger: [3] ranæ verò in triuio decoctæ oleo abiectis carnibus, perunctos liberant quartanis. Sunt qui strangulatas, in oleo ipsas clàm adalligent, oleóque eo perungant. Cor earum adalligatum frigora febrium minuit: & oleum, in quo intestina decocta sint. Maximè autem quartanis liberant, ablatis vnguibus ranæ adalligatæ, & [4] rubetæ. Iecur eius vel cor adalligatur in panno leucophæo. Cancri fluuiatiles triti in oleo & aqua, perunctis ante successiones in febribus prosunt. Aliqui & piper addunt. Alij decoctos ad quartas in vino è balineo egressis bibere suadent in quartanis. Aliqui verò sinistrum oculum deuorari iubent. Magi quoque oculis [5] earum ante Solis ortum adalligatis ægro, ita vt cæcas dimittant in aquam, tertianas abigi promittunt. Eosdem oculos cum [6] carnibus [b] lusciniæ in pelle ceruina adalligatos, præstare vigiliam somno fugato tradunt. In lethargúmque vergentibus coagulo balænæ, aut vituli marini ad olfactum vtuntur. [7] Aliqui sanguinem testudinum lethargicis illinunt. Tertianis mederi dicitur & [c] spondylus per se adalligatus: quartanis cochleæ fluuiatiles in ci-

1 alligantur Ch.
2 dens longissimo capillo.
3 ranæ in triuio. M. ranæ verò ex triuio decoctæ. Vet.
4 rubetâ. Vet.
5 eorum, & mox, cæcos. Dal.
6 carnalib. Ch.
7 Alij. Ch.

bo recentes. Quidam ob id asseruant sale, vt dent tritas in potu. [d] Strombi in aceto putrefacti, lethargicos excitant odore. Prosunt & cardiacis. Cachectis, quorum corpus macie conficitur, [8] tetheæ vtiles sunt cum ruta ac melle. Hydropicis medetur adeps delphini liquatus, & cum vino potus. Grauitati [9] saporis occurritur tactis naribus vnguento, aut odoribus, vel quoquo modo obturatis. Strombi quoque carnes tritæ, & in mulsi tribus heminis pari modo aquæ, aut si febres sint, ex aqua mulsa datæ proficiunt. Item succus cancrorum fluuiatilium cum melle. Ranæ quoque aquaticæ in vino vetere [10] & farre decoctæ, ac pro cibo sumptæ, ita vt bibatur ex eodem vase. Vel testudo decisis pedibus, capite, cauda, & intestinis exemptis, reliqua carne ita cōdita, vt citra fastidium sumi possit. Cancri fluuiatiles ex iure sumpti, & phthisicis prodesse traduntur. Adusta sanantur cancri marini vel fluuiatilis cinere: & ea quæ feruenti aqua combusta sunt. Hæc curatio etiam pilos [11] restituit cum cancrorum fluuiatilium cinere. Putántque vtendum cum cera & adipe vrsino. Prodest & febri ranarum fellis cinis. Ignes sacros restinguunt ranarum viuentium ventres impositi: pedibus posterioribus pronas [12] adalligari iubent, vt crebriore anhelitu prosint. Vtuntur & silurorum capitum cinere, [13] salsamentorum ex aceto. Pruritum scabiémque non hominum modò, sed & quadrupedum efficacissimè sedat iecur pastinacæ decoctum in oleo. Neruos [e] vel præcisos [14] purpurarum callum, quo se operiunt, tusum glutinat. [15] Lethargicos coagulum vituli adiuuat in vino potum oboli pondere: item ichthyocolla. Tremulos iuuat castoreū, si ex oleo perunguntur. Mullos in cibo inutiles neruis inuenio. Sanguinem [16] fieri piscium cibo putant, sisti polypo tuso illitóque. De quo & hæc traduntur: murium ipsum ex sese emittere, [17] & ideò non debere addi in coquendo: secari harundine: ferro enim infici, vitiúmque trahere naturâ [18] desinente. Ad sanguinem sistendum & ranarum illinunt cinerem, vel sanguinem [19] inarefactum. Quidam ex ea rana, quam Græci calamiten vocant, quoniam inter harundines fruticésque viuat, minima omnium & viridissima, cinerem fieri iubent. Aliqui & nascentium ranarum in aqua, quibus adhuc cauda est, in calice nouo combustarum cinerem, si per nares fluat, [20] iniiciendum. Diuersus hirundinum, quas sanguisugas vocāt, ad extrahendum sanguinem vsus est. Quippe eadem [21] ratio earum quæ cucurbitarum medicinalium, ad corpora leuanda sanguine, [22] spiramenta laxanda, indicatur. Sed vitium, quòd admissæ [f] semel desiderium faciunt circa eadem tempora anni semper eiusdem medicinæ. Multi podagris quoque admittēdas censuere. Decidunt satietate, & pondere ipso sanguinis detractæ, aut sale aspersæ. Aliquando tamen affixa relinquūt capita, quæ causa vulnera insanabilia facit, & multos interimit, sicut [g] Messalinum è Consularibus patriciis, cùm ad [23] genua admisisset. Inuehunt [24] virus remedio verso: maximéque rufæ ita formidantur. Ergo [25] sugentia ora forficibus præcidunt: ac [26] veluti siphonibus defluit sanguis: paulatímque morientium capita se contrahunt: nec relinquuntur. Natura earum aduersatur cimicibus, & suffitu necat eos. Fibrinarum pellium cum pice liquida combustarum cinis, narium profluuia sistit, succo porri molitus. Extrahunt tela corpori inhærentia sæpiarum testæ ex aqua, salsamentorum carnes, cancri fluuiatiles triti, siluri fluuiatilis, qui & [h] alibi quàm in Nilo nascitur, carnes impositæ recentes siue salsæ. Eiusdem cinis extrahit, & adeps: [27] & cinis spinæ eius vicem spodij præbet. Hulcera quæ serpunt, & quæ [28] ex iis [i] excrescunt, ex capite mænarum cinis vel siluri coërcet. Carcinomata percarum capita salsarum, efficaciùs si cineri earum [29] misceatur sal, & [k] cunila capitata, oleóque subigantur. Cancri marini cinis vsti cū plumbo, carcinomata cōpescit. Ad hoc & fluuiatilis sufficit cum melle [30] linteáque lanugine. Aliqui malunt alumen mélq; miscere cineri. Phagedænæ siluro inueterato, & cum sandaracha trito: cacoethe & nomæ & putrescentia cybio vetere sanantur. Vermes [31] verò innati ranarum felle tolluntur: fistulæ aperiuntur, siccantúrque salsamentis cum linteolo immissis. [32] Intráque alterū diem callum omnem auferunt, & putrescentia hulcerum, quæque serpunt, emplastri modo subacta & illita. [33] Et salpe expurgat hulcera in linteolis conceptis. Item echinorum testæ cinis. Carbunculos coracinorum salsamenta illita discutiunt. Item mullorum salsamenti cinis. Quidam capite tantùm vtuntur cum melle, vel coracinorum carne. Muricum cinis cum oleo tumorem tollit: cicatrices fel scorpionis marini. Verrucas tollit glani iecur illitum: capitis mænarum cinis cum [34] allio tritus, ad thymia crudis vtūtur: fel scorpionis marini rufi: smarides tritæ illitæ. Alex deferuefacta vnguium scabritiam, cinísque è capite mænarum extenuat. Mulieribus lactis copiam facit glauciscus è iure sumptus, & smarides cum ptisana sumpti, vel cum fœniculo decoctæ. Mammas ipsas muricum vel purpuræ testarum cinis cum melle efficaciter sanat. Cancri fluuiatiles illiti vel marini [m] pilos in mamma, vel muricum carnes [35] appositæ tollunt. Squatinæ illitæ crescere mammas non patiuntur. Delphini adipe linamenta accensa excitant vuluæ strangulatu oppressas. Item [36] scombri in aceto putrefacti. Percarum vel mænarum capitis cinis admisto sale & cunila oleóque, vuluæ medetur: suffitione quoque secundas [37] extrahit. Item vituli marini adeps instillatur igni naribus intermortuarum vuluæ vitio: & cum coagulo eiusdem in vellere imponitur. [38] Pulmonis marini cinis adalligatus, egregiè profluuia [39] purgat. Echini viuentes tusi & in vino dulci poti. Sistunt & cancri fluuiatiles triti in vino potique. Item siluri suffitu, præcipuè Africi faciliores partus [40] fieri dicuntur. Cancri ex aqua poti profluuia sistere: ex [41] hyssopo purgare. Et si partus [42] [n] stranguletur, similiter poti auxiliantur. Eosdem recentes vel aridos bibunt ad partus continendos. Hippocrates ad purgationes mortuósque partus vtitur illis, cum quinis lapathi radicibus, [43] cum ruta & fuligine tritis, &

Marginal notes:

8 tethya vtilia. Alij ethea vtilia. Ch.
9 odoris occurritur farctis. Vet. soporis. M.
10 cum Ve.
11 restituit. Cū cancr. flu. cinere putant etiā vtendum cera. Vet.
12 adalligare. Ch.
13 & salsam. Vet. salsamentorum in M. d.
14 id quo purpura cauum suum operiunt. Vet. legit &, cauum. Hermol.
15 Tethanicos castoreum. Ch.
16 cieri. Vet.
17 & ideo salem non. Vet.
18 deferente. Vet. Lego, retinēte.
19 arefactum. M.
20 in perficiendū. Ch.
21 curatio earum, quæ cucurbitularum Vet. legit & Ch cucurbitularum.
22 spiramētáque. Vet.
23 genu. M.
24 & virus Vet.
25 sugentiū inferto a forf. Vet sugentium corpora forf. Vet.
26 veluti, Vet.
27 &, in. Vet. d.
28 in bis. Ch.
29 misceātur. Vet.
30 liniique. Vet.
31 verò, in M. d.
32 Intra alt. & c. omnem ea auferunt, & putr hulcerum sanāt, quæque. Vet.
33 Et Salpa Vet obstetricem mulierem Rondel. intelligit non piscem.
34 vino Ch.
35 imposita. Ch.
36 strombi. Ch.
37 detrahit. Ch.
38 Pulmo marinus adligatus purgat egregiè profluuia. Ch
39 vrget. Vet. prohibet. Alij Vet. tardat Echini quoque. Vet alij.
40 facere. Ch
41 ex hyssopo. Vet.
42 strangulet. M.
43 rutáque &. M cum ruta & fuligine Vet. trita, & in mulso data. Ch.

tritis, & in mulso datis potui. [44] Item in iure cocti cum lapatho & apio, menstruas purgationes expediunt: lactique vbertatem faciunt. [45] Item in febri quæ fit cum capitis doloribus & oculorum palpitatione, mulieribus in vino austero [46] poti prodesse dicuntur. Castoreum ex mulso potum purgationibus prodest: contráque [o] vuluam olfactum cum aceto [47] & pice, aut subditum pastillis. Ad secundas etiam vti eodem prodest cum panace in iiii. cyathis vini: & [p] à frigore laborantibus ternis obolis. Sed si [48] castoreum fibrúmve supergrediatur grauida, abortum facere dicitur, & periclitari [49] partus, si superferatur. Mirum & quod de torpedine inuenio: si capiatur, cùm Luna in Libra [50] fuerit, triduóque asseruetur sub dio, faciles partus facere posteà, quoties [51] inferatur. Adiuuare & pastinacæ radius adalligatus vmbilico [52] æstimatur, si viuenti ablatus sit, ipsáque denuò in mare demissa. Inuenio apud quosdam ostracium vocari, quod aliqui onychem vocant: hoc suffitum [q] vuluæ pœnis mirè resistere. Odorem esse castorei, meliúsque cum eo vstum proficere. Vetera quoque hulcera & cacoethe eiusdem cinere sanari. Nam carbunculos & carcinomata in mulierum [53] parte præsentissimo remedio sanari tradunt cancro fœmina, cum salis flore contuso post plenam Lunam, & ex aqua illito. Psilothrum est thynni sanguis, fel, iecur, siue recentia, siue seruata. Iecur etiam tritum, mixtáque cedria, plumbea pyxide asseruatum. [54] Ita pueros [r] mangonizauit Salpe obstetrix. Eadem vis est pulmonis marini: [55] leporis marini sanguine & felle: vel si in oleo lepus hic necetur. Cancri [56] scolopendræ marini cinis cum oleo: vrtica marina trita ex aceto [57] scillite: torpedinis cerebrum cum alumine [58] illitum xvj. Luna. Ranæ paruæ, quam in oculorum curatione descripsimus, sanies [59] efficacissimè psilothrum est, si recens illinatur: & ipsa arefacta ac tusa, mox decocta tribus [60] heminis ad tertias, vel in oleo [61] decocta æreis vasis. Eadem mensura alij ex quindecim ramis conficiunt psilothrum, sicut in oculis diximus. Sanguisugæ quoque tostæ in vase fictili, & ex aceto illitæ, eundem contra pilos habent effectum. [62] Et suffitus vrentium eas necat cimices [63] inuectas. Castoreo quoque cum melle pro psilothro vsi pluribus diebus [64] reperiuntur. In omni autem psilothro [66] vellendi priùs sunt pili. Infantium gingiuis dentitionibúsque [65] multū confert delphini cum melle dentium cinis, & si ipso dente gingiuæ tangantur. [67] Adalligatúsque idem pauores repentinos tollit. Idem effectus & caniculæ dentis. Hulcera verò, quæ in auribus, aut [68] vlla corporis parte fiant, cancrorum fluuiatilium succus cum farina hordeacea sanat. Et ad reliquos morbos triti in oleo perunctis [69] prosunt. [70] Siriasésque infantium spongia frigida [71] crebrò humefacta, rana inuersa adalligata efficacissimè sanat, quam [s] aridam inueniri affirmarat. Mullus in vino necatus, vel piscis rubellio, vel anguillæ duæ, item vua marina in vino putrefacta, iis qui inde biberint, tædium vini affert: Venerem inhibet echenis [72] & hippopotami

44 Iidem. Vet.
45 Iidem. Vet.
46 date. Ch.
47 aut. Ch.
48 castorē. M.
49 partu. Ch.
50 sit. Ch.
51 inferetur. Ch.
52 extimatur Vet. & Ch.
53 genitali parte. Vet
54 Isto pueros pubescere negauit mangonio Salpe. Vet.
55 leporisq. marini sanguis & fellis Vet.
56 & scolopendra marina. Vet.
57 scillito. Ch.
58 illito vi. Ch.
59 efficacissimum Ve.
60 heminis aceti ad tert. Vet.
61 decocta. in Vet. d.
62 Hic. Ch.
63 inuectos. Vet. inuectus. Alij Vet.
64 quidam reper. Vet.
65 euellendi Ch.
66 plurimum. Ch.
67 Adalligatus. Vet. & Ch.
68 alia. Alij.
69 prosunt. Vet.
70 Siriasi. Vet.
71 crebro humefacto, eaq. rana aduersa. Vet.
72 & coriis hipp. & c. pelle in agnina alligatus. M.

frontis è sinistra parte [73] pellis in linteolo adalligata, séve torpedinis viuæ genitalibus illitum. Concitant cochlearum fluuiatilium carnes sale adseruatæ, & in potu ex vino datæ: [74] erythini in cibo sumpti: iecur ranæ [75] diopetis vel calamitæ in pellicula gruis adalligatum, vel dens crocodili maxillaris annexus brachio, vel hippocampus, vel neruì rubetæ dextro lacerto adalligati. Amorem finit in pecoris recenti corio rubeta alligata. Equorum scabiem ranæ decoctæ in aqua extenuat, donec illiniri [76] possit. Aiúntque ita curatos non repeti posteà. [77] Et Salpe negat canes latrare, quibus in offa rana viua data sit. Inter aquatilia dici debet & [78] [t] calamochnus. Latinè adarca [79] appellata. Nascitur circa harundines [80] tenues è spuma aquæ [u] dulcis ac marinæ, vbi se miscent. Vim habet causticam: ideò acopis additur contra [81] perfrictionum vitia. Tollit & mulierum lentigines in facie. Et calami simul dici debent. [x] Phragmitis radix recens tusa luxatis medetur, & spinæ doloribus ex aceto illita. Cyprij verò, qui & donax vocatur, cortex alopeciis medetur vitus, & hulceribus veteratis: [83] [y] folia extrahendis quæ infixa sunt corpori, & igni sacro. Paniculæ flos [84] si aures intrauerit, exsurdat. Sepiæ atramento tanta vis est, vt in lucerna addito Æthiopas videri ablato priore lumine, Anaxilaus tradat. Rubeta decocta, & in aqua [85] potu data, suum morbis medetur: vel cuiuscunque ranæ cinis. Pulmone marino si confricetur lignum, ardere videtur, adeò vt [86] baculum ita præluceat.

73 in agnina pelle adalligatus. Vet.
74 erythrini Vet.
75 dryophytis. Vet.
76 possint. Vet.
77 Et, in Ch. d.
78 calamachne.
79 appellatus. Cr.ff.
80 tenuis. Alij.
81 vitiis. M.
82 perfricationum. Ch.
83 folia extrahunt infixa corpori, & prosunt igni sacro. Vet. Lego ex Diosc. inueteratis: folia igni sacro: radix extrahit quæ infixa sunt corpori.
84 aures si intrauit. Ch.
85 potui.
86 facula instar prael. Vet. faculā ita. prael. Vet. Mediol.

ANNOTATIONES.

a Cum extremorum refrigeratione inuadentibus.
b Quoniam luscinìæ noctes totas insomnes canunt.
c βάτχυλοι Athenæi. Vide Rondeletium.
d στρόμβοι, turbines. Vide eundem.
e Leg. vel præcisos, id quo purpuræ cauum suum operiunt. His intelligit purpurarum τὸ πῶμα Galeno, τὸ κάλυμμα, ἐπικάλυμμα, ὀπέρκυλμα Aristoteli.
f Præsertim aperiendis mariscis.
g Eius mentio fit cap. 22. lib. 10.
h In Mœno, vel, vt alij legunt, Rheno Germaniæ, supra cap. 15. lib. 9.
i Superuacua carne (τῷ ὑπερσαρκοῦντι) attolluntur.
k Cunila capitata Sereno κεφαλωτή. polycnemon, cunilæ bubulæ, id est origano foliis simile, sed ea re diuersum quòd vmbellæ loco in cacumine caulium corymbi caput habeat, acre, & odoris iucundi. Quamobrem cunilam vt origanum vocauerunt, capitatam verò ad origani differentiam. Vide quæ adnotata sunt in cap. 16. lib. 20.
l Vlceratas, lacte turgentes.
m Vide quæ adnotata sunt in cap. vlt. lib. 26.
n In enixu laborioso parturientis matris.
o Strangulantem.
p Gelatis. quod accipit sæpe in transitu Alpium niuosarum.
q Strangulationibus & suffocationibus vteri. ἐγείρει τὰς ὑστερικὰς πνιγμούς. Dioscor.
r Mangonio imberbes diu conseruauit.
s Exiccatam nimio feruore capitis inflammati.
t Pericalamitis Galeno, & limnestris calamachne. Vide cap. 36. lib. 16. cap. 22. lib. 20.
u Marinæ, salsæ. Nascitur enim in paludibus, aut lacubus salsis, in quorum vadis imis scaturit fons aliquis dulcis, non in mari: vel contrà in iisdem aquis dulcibus, in quarum profundo salsus fons emicat, vt in lacu Marsonæ propè Carcassonam Galliæ.

x Ad sepes faciendas vtilis ob crassitiem & firmitatem. Eum esse volunt, quem ex Theophr. loco proxime citato appellauit χαράκιας.

y Radix per se aut illita cum bulbis extrahit quæ infixa sunt corpori: folia trita & imposita medentur igni sacro. Dioscorides.

Animalium omnium in mari viuentium, centum septuaginta sex genera esse. CAP. XI.

PEracta aquatilium dote, non alienum videtur indicare per tot maria, tam vasta, & tot millibus passuū terræ infusa, extráque circundata mensura penè ipsius mundi, quæ intelligantur animalia centum[1] septuaginta sex[2] omnino generum esse, eáque nominatim complecti: quod in terrestribus volucribúsque fieri[3] non quit. Neque enim omnis Indiæ Æthiopiæque aut Scythiæ desertorúmve nouimus feras aut volucres, cùm hominum ipsorum multò[4] plurimæ sint differentiæ, quas inuenire[5] potuimus. Accedat his Taprobane, insulæque aliæ Oceani fabulosè narratæ. Profectò conueniet, non posse omnia genera in contemplationem[6] vniuersam vocari. At hercule in tanto maris[a] Oceano[7] quæcunque nascuntur, certa sunt, notioráque, quod miremur, quæ profundo natura mersit. Vt à belluis ordiamur,[b] arbores, physeteres, balænæ,[8] pristes, Tritones, Nereides,[c] elephanti,[d] homines qui marini vocantur, rotæ, orcæ, arietes, musculi, & alij piscium forma[e] arietes, delphini, celebrésque Homero vituli. Luxuriæ verò[9] testudines, & Medicis fibri, quorum è genere lutras[10] nusquam mari accepimus mergi, tantum marina dicentes. Iam caniculæ,[11][f] dromones, cornutæ, gladij, serræ: communésque mari, terræ, amni, hippopotami, crocodili: & amni tantùm ac mari, thynni, thynnides, siluri, coracini, percæ. Peculiaris autem[12] maris acipenser, aurata, asellus,[13] acarne,[14] aphya, alopecias, anguilla, araneus,[15] box, batis,[16] bāchus, batrachus,[17] belone, quos[g] aculeatos vocamus, balanus, coruus, cytharus.[18] Chromborum genera,[19] cyprinus, chalcis[20] cobio.[21] Callarias asellorum generis, ni minor esset.[22] Colias siue parianus,[h] siue[23] saxitanus à patria Bætica, lacertorum[24] minima: ab iis Mœotici: cybium.[i] Ita vocatur concisa pelamis, quæ post xl. dies à Ponto in Mœotin reuertitur. Cordyla, & hæc pelamis pusilla, cùm in Pontum è Mœotide exit, hoc nomen habet: cantharus, callionymus, siue vranoscopus,[k] cinædi soli piscium lutei: cnide, quam nos vrticam vocamus. Cancrorum genera,[25] chamætrachea, chamæleos, chamæpelorides generis varietate distantes & rotunditate, chamæglycymerides, quæ sunt maiores, quàm pelorides,[26] colycia siue corophia. Concharum genera, inter quæ & margaritiferæ: cochleæ, quarum generis[27] pentadactyles,[28][l] melicembales,[29] echinophoræ dicuntur quibus cantant. Extra[30] has sunt rotundæ in oleario vsu cochleæ, cucumis,[m] cynopus, cammarus,[n] cynosdexia, draco. Quidam aliud volunt esse dracunculum. Est autem[31] graculo similis. Aculeos in branchiis habet ad caudam spectantes. Sic & scorpio lædit, dum manu tollitur erythinus, echinus. Elephanti locustarum generis nigri, pedibus quaternis, bisulcis: præterea brachia duo binis articulis, singulísque[32] forficulis denticulatis. Faber siue zeus, glaucisci, glanis, gonger,[33] gerres, galeos, garus,[o] hippus, hippuros, hirundo, halipleumon, hippocampos,[34] hepar, helacathenes. Sunt lacertorum genera, loligo volitans, locustæ, lucernæ,[35] liparis,[36] lamyrus, lepus, leones, quorum brachia cancris similia sunt, reliqua pars locustæ: mullus, merula inter[37] saxatiles laudata, mugil, melanurus, mæna,[p] meryx, muræna, mys,[38] mitulus, myscus, murex, oculata, ophidion, ostrea,[q] otia, orcynus.[r] Hic est pelamydum generis maximus, neque redit in[39] Mæotin,[40] similis tritoni, vetustate melior. Orbis,[41] orthragoriscus, phager, phycis[42] saxatiliū, pelamis: earum generis maxima[43] apolectus vocatur, durior tritone:[44] phorcus,[45] phitharus, passer, pastinaca. Polyporum genera: pectines maximi & nigerrimi æstate,[46] laudatissimi Mitylenis, Tyndaride, Salonis, Altini, Antij, in insula[47] Alexandriæ in Ægypto pectunculi, purpuræ,[48] percides, pinna,[49] pinnotheræ, rhina, quem squatum vocamus. Rhombus, scarus principalis hodie. Solea, sargus, scylla, sarda. Ita vocatur pelamis longa, ex Oceano veniens. Scomber, salpa, sparus, scorpæna, scorpios,[f] sciadeus,[50] sciæna, scolopendra, smyrus,[51] scepini, strombus,[t] solen, siue aulos, siue donax, siue onyx, siue dactylus, spondylus, smarides, stella, spongia. Turdus inter saxatiles[52] nobilis.[u] Tomus thurianus, quem[53] alij xiphiam vocāt.[54] Thessa, torpedo, tethea. Triton pelamidum generis magni: ex eo vræa[55] cybia fiunt.[56][x] Vrenæ, vua, xyphiæ. His adiiciemus[57] apud Ouidium posita nomina, quæ apud neminem alium reperiuntur: sed fortassis in Ponto nascuntur, vbi id volumen suis supremis temporibus inchoauit:[58][y] Bopgyrum in scopulis viuentem,[59] orphum rubentem, rhacinúmque pullum, pictas mormyras, aureíque coloris chryson. Præterea[60] paruum teragum, & placentem cauda[z] labrum:[A] epodas lati generis. Præter hæc insignia piscium tradit channē ex seipsa concipere, glaucū æstate nunquam apparere, pompilum qui semper comitetur nauigiorum cursus,[61] chromin qui nidificet in aquis. Helopē quoque dicit esse[B] nostris incognitum vndis: ex quo apparet falli eos, qui eundem acipenserem existimauerunt. Helopi palmam saporis inter pisces multi dedêre. Sunt præterea à[C] nullo autore nominati, sudis Latinè[62] appellata, à Græcis[63] sphyræna rostro similis nomine, magnitudine inter amplissimos, rarus, sed tamen[64] nō degener. Appellátur & pernæ concharum generis, circa Pontias insulas frequentissimæ. Stant velut suillo crure longo in harena[65] defixæ, hiantésque, quà limpitudo est, pedali non minùs[D] spatio, cibum venantur. Dentes in circuitu marginum habent pectinatim spissatos. Intus pro spondylo grandis caro est. Et[E] hyænam piscem vidi in Ænaria insula[66] captum, caput exerentem. Præter hæc purgamēta aliqua relatu indigna, & algis potiùs annumeranda, quàm animalibus.

1 quadraginta quattuor. Ch.
2 omnium. Vet.
3 nequit. Vet. non quidem. Alij Vet.
4 plures. M.
5 non potuimus. Accedant. Vet. quas inuenire potuimus. Vet. Medio'.
6 vniuersi. Vet.
7 quaque. Ch.
8 pistrices. Chiff.
9 nata te stud. Vet.
10 nunquā. M.
11 drynones. Ch.
12 mari. Vet.
13 Acarnan. Rondel.
14 aphia, alopia. Ch
15 bora, batia Vet.
16 bacchus. M bachus. Ch.
17 belona, quas acus. Vet.
18 Chromidum Vet. Rhomborū. Ch.
19 pessimus. Ch.
20 gobio. Vet. & Ch.
21 Cullyris. Ch.
22 Colias Parianus, siue Sexetanus. Vet.
23 Sextarius. Chiff
24 minimus Vet.
25 chametracheia: chameleta. Dal.
26 corycia, siue coryphaa. Vet. Cochlidia, siue corythia, vt suprà, chylethia siue. Ch.
27 pentedactyli. Vet. & Ch.
28 meliceribali. Vet.
29 actionophora. Ch.
30 hac.
31 gericula. Ch.
32 forpiculis. Vet forficibus. Ch.
33 girres. Ch.
34 hepatus. Vet.
35 laepres. Chiff.
36 lamia.
37 saxatilia. M.
38 siue mitulus. Vet. milnus. M.
39 Pontū. Vet. ex Arist.
40 similiter. Tritoni nec vetusti. Vet.
41 orthagoriscus. Ch.
42 saxatilis. Vet saxatiliūmq. Ch.
43 apolectos. Vet.
44 porcus. M. siue aper.
45 psorum cum & psygrum Numenius appellat.
46 laudatissimi autē Mityl. Ch.
47 Alexādriæ Ægypti. Vet.
48 perca.
49 pinnotheræ, rhina, quam squatinā Rond.
50 siue sciæna. Ex Rond.
51 sepia. Alij sepia. Ch. ff fortè, sepia
52 nobilis trinus. Mæ puto, tracht nus.
53 aliqui xiphia putant. Vet.
54 Thrissa. Alij. Thessa Ch.
55 & cybia. Dal.
56 Veneriæ. M. veneriæ vua pophias. Ch.
57 ab Ouidio Ch.
58 bouuantem per gyrum. Ch.
59 orphyum, rubentémque aeynum pullum Ch.
60 paruum tragū Ch.
61 chromidē. Ch.
62 appellatus Græcis. Ch.
63 sphyræna nomine, sudis rostro similis. Vet.
64 non, M.d.
65 defixa, hiantque. Vet.
66 captum Exerentem ter hac. Ch.

ANNO-

ANNOTATIONES.

a Plinij seculo detecta nondum erat America, atque adeò nec India Orietalis, quarum maria pisces quàm plurimos à nostris diuersissimos nutriunt.

b Arbor belua, non stellæ marinæ genus maximum memoratur cap.4.lib.8. Ibidem Physeter. Triton & Nereis cap.5.ibidem. Tritonem describit Ælianus cap.21.lib.13.animal. Pausanias in Bœoticis, Alex.ab Alex.cap.8.lib.3.

c Elephantum esse volunt rosmarum Olai Magni, sic dictum quòd dentes exertos habet elephanti modo, è quibus capuli gladiorum fiunt, vt ex ebore. Rotas describit auctor cap.4. lib. 8. AElianus cap.20.lib.13.animal. Iouius lib.de piscibus.

d Quales episcopus & monachus Rondeletij. Apud Pausaniam in Phocicis Cleon Magnes refert marinũ hominẽ se vidisse in littus eiectum, nõ breuiorem quinque iugerum spatio, qui fulmine ictus conflagrauerat.

e Arietes memorat autor cap.5.lib.8. Arietem marẽ & fœminam describit AElianus cap. 2.lib.15. animal. Arietes priore loco hîc appellatos quidam esse volunt arieti bellicæ machinæ similes: alios verò pòst nuncupatos, arieti quadrupedi, & cornib. & capite.

f Dromones à cursu, marinæ beluæ genus. Aristot.c. 2.lib.1.histor. δρομάδας vocat, qui in Pontum aliunde excurrunt, thynnos, pelamidas, amias. Dromones Hesychio parui cancri, qui in maris æstuariis velocissime per aquam summam decurrunt.

g A similitudine, quam cum acu habent, vnde nomẽ impositum.

h Vet. siue Sexitanus. Martialis, *Cùm Sexitani fertur tibi cauda lacerti.* Iuuenalis Satyr. 14. *Alterius cõncham æstiui cum parte lacerti.* Quæ sequuntur sic lego, Lacertorum æmulus. Ex hoc & concisa pelamide Mœoticis paratur quod cybiũ vocãt. Pelamis hoc nomẽ habet, cùm post 40. dies è Põto in Mœotin reuertitur. Cordyla verò pelamis est cùm in Pontũ è Mœotide exit. Canthatus &c. Fallitur tamen Plinius. nam pelamis auctore Aristotele à mari in Pontum reuertitur, cordyla verò è Ponto in mare exit: vt legendum sit, nomen habet cùm è mari in Pontum reuertitur: cordyla verò pusilla pelamis cùm post 40. dies è Ponto in mare exit.

i Verno tempore thynni Pontum è mari per euripũ subeuntes, ibi fœtificant. Minutus fœtus, qui quadragesimo pòst die redeuntes in mare comitatur, cordylæ vocantur. Eædem in mare reuersæ & illic augescentes, pelamides nominantur, tritones, orcyni, siue apolecti. Anni pòst tertij verno tempore, cùm in Pontum reuertuntur adultæ, thynni sunt. Ex cordylis integris fiebat salsamentũ, de quo Martialis, *Ne toga cordylis, ne penula desit oliuis*, &c. Ex pelamidibus (quarũ maximæ, tritones & apolecti quasi eximiæ, nũcupãtur) cõcisis fiebãt salsaméta, cybia, quadratæ figuræ, & οὐραῖα, siue, ου mutata in ω, ὠραῖα, è locis quæ ad caudã sita sunt, macerrima, & nullo pingui grata. Plinius non satis hæc distinxit. Suetonius Vespasianum ab Alexandrinis ob sordes vocatum fuisse Cybiosacten, non, vt legimus, Cybiotaten, ait, quasi Salsamentarium, à cognomine vnius è regibus suis turpissimarum sordium, de quo Strabo lib.17.

k Cinædi toti piscium. Rondel.ca.4.lib.6. nam & cãcri quidam & cancelli, & leones flaui sunt, κηρινοειδεῖς, id est, cereos, vocat Athenæus: κιῤῥοὺς ξανθοὺς, Numenius.

l Lego, μελικηρίβαλοι meliceribali. Est autem μελικηρὶς siue μελίκηρα, Gazæ fauus, purgamentum buccinorũ & purpurarum, verno tempore simul coëuntium, & saliuario quodam lentore struem gignentium putaminibus cicerum alborum cohærentibus, & connexis similem. Vide Rondel.

m Quidam legunt cynoglosson, memoratum ab Epicharmo inter pisces apud Athenæum: quidam cucullum, Plinio hactenus non dictum.

n Legendum puto synodontis, ac reponendum in cẽsu piscium, quorum nomen incipit à litera S.

o Lego, hippeis: nempe cancros littorales Phœniciæ, tantæ velocitatis vt eos cursu assequi facile non sit.

p Cùm scari duo sint, alter ὀνίας, alter αἰόλος: ὀνίαν etiam μήρυκα epitheto peculiari vocauerunt, quòd latis vtriusque maxillæ dentibus solus ruminet.

q Aures marinæ siue λεπάδες ἄγριαι Rondeletij.

r Hic pelamidum generis maximus, tritoni similis, neque redit in mare, neque vetustate fit melior. Sic emendandus locus. Nam cùm orcynus Athenæo carne sit dura, & senescẽtia corpora omnia duriora fiant, eum vetustate deteriorem fieri probabile est, contra naturam aliorum piscium. Non tamen satis attente Plinius orcynum, qui post cetaceum maximus thynnus est, cum tritone, in pelamidum genere, maiore sarda, minore quàm apolectus, comparat.

s Coracinus subniger Rondeletij.

t Vide cap.61.lib.9.& cap.9.huius libri. De eo pisce Sophron mimographus apud Athenæum, φιλῶν γλυκύχρων κεστρέων χηρῶν γυναικῶν λιχνεύματι. Leopar.cap.22.10.

u Salsamenti genus fuit ex Xiphia cetaceo & ingenti pisce in frusta dissecto sale condita, quod ex Thuriis Romam aduehebatur. Nomen id Græcum est ἀπὸ τοῦ τέμνεσθαι. Sic olim veteres præcisum vocarunt carnis & viscerum dissectam partem. Lucilius lib.20. Satyr. *—præciso atque epulis capiuntur opimis.* Athe. pa.138.lin. 16. φουντίλης περὶ τῶν αὐτῶν δούλων ἀλιεύοντων τριακόσιον τῶν μνᾶν ὠνεῖτο τοῦ ὄψου, καὶ μάλιστα τοῦ θυννείου καλουμένου θαλασσίου κυνός, οὕτω καλούμενον: ac rursum pag. 155. lin. 13. τούτου τοῦ ἰχθύος μέρος ἐστὶ καὶ ὁ ὑπὸ ῥωμαίων καλούμενος θούριος τόμος, ἥδιστος ὢν καὶ ξυφιερώτατος.

x Veneriæ. Seneca lib.episto.15. Veneriæ, spondylique, & ostrea eatenus circumcisa, qua eduntur. Turn.cap.22.lib.17.Aduers.

y Apud Ouidium fortassis legendum fuit Box piger: quod vocabulum in bopgyrum vitiatum est.

z Vide an legendum labracem, id est, lupum: an potiùs mugilem χειλῶνα, labrum à magnitudine labrorum vocauerit.

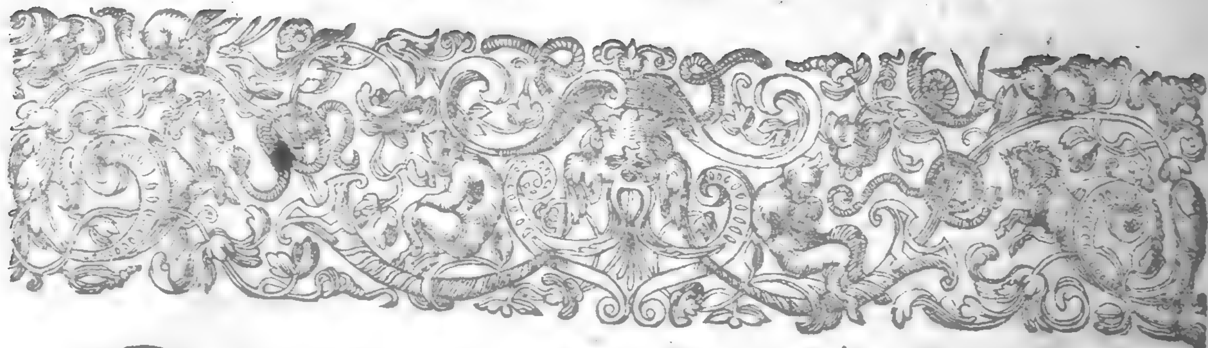
A Quidam epodas latorum generis. De lato pisce, coracino simili, multa Rondeletius & Athenæus.

B *Et pretiosus helops, nostris incognitus vndis.* Ex fragmento Halieuticõn.

C Mirum quod scribit Plinius, sphyrænas & pernas ab auctore nullo fuisse nominatas, cùm sphyrænarũ auctores omnes Græci meminerint, pernæque pinnarum sint genera celebratarũ à Græcis, & hyænas tursiones esse quidam magnæ auctoritatis censeant.

D Quantum byssus, cui alligatæ hærent, longitudine sua permittit.

E Hyæna, cetaceus, ingens & vastus piscis. Oppianus ἀπείσιον ἄχθος ὑαίνης.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXII.

Metallorum naturæ.

PROOEMIVM.

ETALLA nunc, ipsæque opes, & rerum pretia dicẽtur, tellurẽ intus [1] inquirẽte cura multiplici modo: quippe alibi diuitiis foditur, quærente vita aurum, argẽtum, electrum, æs: alibi deliciis gemmas, & parietum digitorũmque pigmenta: alibi temeritati ferrum, auro etiam gratius inter bella cædésque. Persequimur omnes eius fibras, [2] viuimúsque super excauatam, mirantes dehiscere aliquando, aut intremiscere illam, ceu verò non hoc [3] etiam indignatione sacræ parentis exprimi possit. Imus in viscera eius, & in sede Manium opes quærimus, tanquam parùm benigna fertilique, [4] quaquà calcatur. [5] Inter hæc minimùm remediorũ gratia scrutamur. [6] Quoto enim cuique fodiendi causa medicina est? Quáquàm & hæc summa sui parte tribuit, vt minimè parca, facilísque in omnibus [7] quæ prosunt. Illa nos premunt, illa nos ad inferos agunt, quæ occultauit atque demersit, illa quæ non nascuntur: vt repentè mens [8] ad inane euolans reputet, quæ deinde [9] futura sit finis, seculis omnibus exhauriẽdi eam [10] quousque penetret auaritia. Quàm innocens, quàm beata, imò verò & delicata esset vita, [11] si nihil aliud, quàm supra terras, concupisceret, breuitérque nisi quod secum est? Eruitur aurum & chrysocolla iuxtà, vt pretiosior videatur nomen ex auro custodiens. Parùm enim erat vnam vitæ inuenisse pestem, nisi in pretio esset auri etiam [a] sanies. Quærebat argentum auaritia: boni cõsuluit interim inuenisse minium, rubentísque terræ excogitauit vsum. Heu prodigiosa ingenia, quot modis auximus pretia rerum? Accessit ars picturæ, & aurum argentúmque cælando carius fecimus. Didicit homo naturam prouocare. Auxere & artem vitiorum irritamẽta. In poculis libidines cælare iuuit, ac per obscœnitates bibere. Abiecta deinde [12] sunt hæc, & sordere cœpere: & auri argentique nimiùm fuit. Murrhina & crystallina ex eadem [13] terra effodimus, quibus pretium faceret ipsa fragilitas. Hoc argumentum opum, hæc vera [14] luxuriæ gloria existimata est, habere quod possit statim totum perire. Nec hoc fuit satis, [15] tuba gemmarum potamus, & smaragdis [b] teximus calices: ac temulentiæ causa [16] tenere Indiam iuuat: & aurum iam [c] accessio est.

1 exquirente. Ch. exquirente cura multiplici. Modo quippe. M.
2 videmúsque super (leg. subtus) excauatos montes dehiscere: aliquando aurẽ M.
3 etiã exẽplum indignationis. M
4 quà secatur. Vet. quà calcatur: & inter hæc.
5 & inter. Ch.
6 cui enim fodiendi. M.
7 quæcunque. M. & Ch.
8 ad hæc inania volãs rep. quis deinde futurus sit. Vet.
9 futura sit finis non est seculis M.
10 & quousque penetratura sit auaritia. Vet. quousque penetratura. auar. Ch.
11 si nihil, nisi quod supra terras est, concupisceret, habe(n)térque nihil nisi quod M. si nihil

aliunde &c. vt in vulg. Ch.
12 sunt demum hæc. M.
13 tellure. M.
14 luxuriæ existimata est. M.
15 tubam gemm. potamus ex smar. M.
16 temeramus diem, Iuuat & aurum accessio. M.

ANNOTATIONES.

a Nam chrysocolla fit e limoso succo per auri venam fluente, & illic deriato in pumicis durities.

b [illegible] vasa intelligit, aureis sculpturis, crustis, imaginibus, annulis ornata.

c Id est quod Iuriconsultus ait l. 19. § pen. nonnunquam aurum gemmis & margaritis cedere. Cuiac. cap. 18. lib. 10. Obseruat.

Quæ prima commendatio metallorum auri, & de origine anulorum aureorum, & modo auri apud antiquos, & equestri ordine, & de iure anulorum aureorum. CAP. I.

VTinámque posset è vita in totum abdicari [1] aurum, sacra fames, vt celeberrimi autores

1 aurum, &c. Ch.

autores dixêre, [1] proscissum conuiciis ab optimis quibusque, & ad perniciem vitæ repertum: quantùm feliciore æuo, cùm res ipsæ permutabátur inter se, sicut & Troianis temporibus factitatum, [a] si Homero credi conuenit. [b] Ita enim (vt opinor) commercia victus gratia [2] inuenta. Alios coriis boum, alios ferro captiuisque rebus [3] emptitasse tradit: quanquàm & ipse miratus aurum, æstimationes rerum ita fecit, vt centum [c] boum arma aurea [d] permutasse Glaucum diceret cum Diomedis armis nouem boum. Ex qua consuetudine [e] mulcta legum antiquarum pecore constat, etiam Romæ. Pessimum vitæ scelus fecit, [4] qui anulum primus induit digitis. Nec hoc quis fecerit traditur. Nam de Prometheo omnia fabulosa arbitror, quanquam illi quoque ferreum anulum [5] dederit antiquitas: vinculúmq; id, non gestamen, intelligi [6] voluerit. [f] Midæ quidem anulum, quo circumacto habentem nemo cerneret, quis non etiam fabulosiorem fateatur? manus & prorsus sinistræ maximam autoritatem [7] conciliauere auro, non quidem Romanæ, quorum more [8] ferreum id erat & bellicæ virtutis insigne. De regibus Romanis non facilè dixerim. Nullum habet Romuli in Capitolio statua, nec præter Numæ Seruiíque Tullij alia, ac ne L. quidem Bruti. Hoc in Tarquiniis maximè miror, [g] quorum è Græcia fuit [9] origo, vnde hic anulorum vsus venit, quanquam etiam nunc Lacedæmone ferreo [10] vtantur. Sed à Prisco Tarquinio omnium primo filium, cùm in prætextæ annis occidisset hostem, [h] bulla aurea donatum constat: vnde mos bullæ durauit, vt eorum qui equo meruissent filij, [i] insigne id haberent, cæteri lorum. Et ideò miror Tarquinij eius statuam sine anulo esse. Quanquam & de nomine ipso [11] ambigi video: Græci à digitis appellauere: apud nos prisci vngulum vocabant: posteà & Græci & nostri symbolum. Longo certè tempore ne Senatum quidem Romanum habuisse aureos, manifestum est. Siquidem [12] his tantùm qui legati ad exteras gentes ituri essent, anuli publicè dabantur: credo, quoniam ita [13] exterorum honoratissimi intelligebantur. Neque aliis vti mos fuit, quàm qui ex ea causa publicè accepissent: vulgóque sic triumphabant. Et cùm corona ex auro [k] Hetrusca sustineretur à tergo, anulus tamen in digito ferreus erat, [14] æquè triumphantis, & serui fortasse coronam sustinentis. Sic triumphauit de Iugurtha C. Marius: aureúmque non ante [15] tertium Consulatum sumpsisse traditur. Hi quoque, qui ob legationem acceperant aureos, in publico tantùm vtebantur [16] eis, intra domos verò ferreis. Quo argumento etiam nunc [17] sponsæ [l] anulus ferreus mittitur, isque [m] sine [18] gemma. Nec Iliacis temporibus vllos fuisse anulos video: nusquam certe Homerus dicit, [n] cùm & codicillos missitatos epistolarum gratia indicet, & [o] conditas arcis vestes, [p] ac vasa aurea argenteáque, & ea colligata [19] nodi, non anuli, nota. [q] Sortiri quoque contra prouocationem duces non anulis tradit. [r] Fabricam etiam Deûm fibulas, & alia muliebris cultus, sicut inaures, in primordio factitasse, sine mentione annulorum. Et [20] quisquis primus instituit, cunctanter id fecit, læuísque manibus [21] ac latentibus induit, [22] cùm, si honos securus fuisset, dextra fuerit ostentandus. Quòd si impedimentum potuit in eo aliquod intelligi etiam [23] [s] consertoris vsu, argumentum est, maius in læua fuisse, qua scutum capitur. [t] Est quidem apud eundem Homerum virorum crinibus aurum implexum: ideò nescio an prior vsus à fœminis cœperit. [24] Romæ quidem non fuit aurum, nisi admodum exiguum, longo tempore. Certè cùm à Gallis capta vrbe pax emeretur, non plus quàm mille pondo [25] effici potuere. [26] Nec ignoro duo millia pondo auri [u] perisse, Pompeij tertio Consulatu, è Capitolini Iouis solio, à Camillo ibi condita, & ideò à plerisque existimari duo millia pondo collata. Sed quod accessit, Gallorum præda fuit, detractúmque ab his in parte [27] captæ vrbis delubris. Gallos autem cum auro pugnare solitos, Torquatus indicio est. Apparet ergo Gallorum templorúmque [28] tantundem, nec amplius fuisse: quod quidem in augurio intellectum est, cùm Capitolinus duplum reddidisset. Illud quoque obiter [29] indicari conuenit, quoniam de anulis sermonem repetimus, æditiuum custodiæ eius comprehensum, fracta in ore anuli gemma, statim expirasse, & indicium ita extinctum. Ergo vt maximè duo tantùm millia pondo, cùm capta est Roma anno [x] trecentesimo lxiiij. fuere, cùm iam capitum liberorum censa essét clij. millia quingenti [30] lxxx. In eadem post annos cccvij. quod ex Capitolinæ ædis incendio cæterísque omnibus delubris [31] C. Marius filius Prenestre detulerat, tredecim millia pondo: quæ sub eo titulo in triumpho transtulit Sylla, & argenti [32]. vij. [33] millia. Idem ex reliqua omni victoria pridie trãstulerat auri põdo xv. millia. argenti pondo centum & quindecim millia [y]. Frequentior autem vsus anulorũ non ante Cn. Flauiũ Annij filiũ depreheditur. Hic nanque publicatis diebus fastis, quos populus à paucis principum quotidie petebat, tantam gratiam plebis adeptus est, alioquin libertino patre genitus, & ipse Appij Cæci scriba, cuius hortatu exceperat eos dies, consultando assiduè sagaci ingenio, promulgaueràtque, vt Ædilis curulis crearetur cum Q. Anicio Prænestino, qui paucis antè [34] annis hostis fuisset, præteritis C. [35] Petilio & Domitio, quorum patres Consules fuerant. Additum Flauio, vt simul & Tribunus plebis esset. Quo facto tanta Senatus indignatione exarsit, vt anulos ab eo abiectos fuisse, in antiquissimis reperiatur Annalibus. [36] Fallit plerosque, [37] qui tum & equestrem ordinem id fecisse arbitrãtur. [38] Est enim adiectum hoc quoque: sed & [39] phalera posita, propter [40] quæ nomen Equitum adiectum est. Anulos quoque depositos à nobilitate, in Annales relatum est, non à Senatu vniuerso. Hoc actum P. Sempronio [41] Longo, L. Sulpitio coss. Flauius vouit ædem Concordiæ, si populo reconciliasset ordines. Et cùm ad id pecunia [42] publica non decerneretur, ex multatitia fœneratoribus condemnatis ædiculam æream fecit in Græcostasi, quæ tunc supra comitium erat. Inci-

1 inuecta. Alios. M. 3 mutasse. M. emitasse. Ch.
4 qui id primus. M. qui primus induit. Ch. vtce, anulum, ex puncta. 5 dedit. Ch. 6 volunt. CH.
7 conciliauerunt au. non qui. Romanis quo. mo forendis erat, bellica. M. 8 ferrum erat bellica M. aliud. 9 origo. Hac anul. vsum inuenit. M. 10 vtuntur M.
11 ambigitur. Id Græci à dig. ap. apud nos prius cingulum. M.
12 iis. Vet.
13 exteris. Vet.
14 æqua ferme triumphantis & serui coronam. M. Turn.
15 tertio Consulatu. Vet.
16 his Ch
17 sponsæ muneri ferreus anulus. Ch.
18 gemma. Et quidem nec M gemma Equidē nec. Ch.
19 nodo, non anulo nota Vet.

20 qui primus. Aliý.
21 Latentibúsque. Ch.
22 quasi non securus fuerit dextra ostentãda. M.
23 sartoris vsus. M. sertoris vsus Ch.
24 Romæ ne fuit quidem aurũ. Ch.
25 soluere. M. effici, in Ch d.
26 Nec ign. M. Crassum duo mil. pon. au. rapuisse suo & Pompeij M. & Turn.
27 captis. M.
28 tantum. M.
29 indicare M.
30 lxxxiiii. Vet lxxxii M. lxxii. Ch.
31 C. Marij.
32 vi. M. & Ch.
33 millia in Ch. d. & mox bis.
34 annis indicatus hostis. Vet.
35 Pætellio. Ch.
36 Falluntur plerique. Vet.
37 quod tũ. Ch.
38 etenim adiectum. Ch.
39 phaleræ posita. M.
40 quas. Vet.
41 Longo in Ch. d.
42 publicè. Ch.

ditque in tabella ærea eam ædem, [43] c. quatuor annis post Capitolinam dedicatam. [44] Ita cccclviij. à condita vrbe gestum est: & primum anulorum vestigium extat. Promiscui autem vsus alterum secundo Punico bello: neque enim aliter [45] potuissent trimodia illa anulorum Carthaginem ab Annibale mitti. Inter Cepionem quoque & Drusum ex anulo in auctione vænali, inimicitiæ cœpere: vnde origo socialis belli, & exitia rerum. Ne [46] tum quidem omnes Senatores habuerunt: vtpote, cùm memoria auorum multi Prætura quoque functi, in ferro consenuerint: sicut Calphurnium & [47] Manilium, qui legatus C. Marij fuerat Iugurthino bello, Fenestella tradit: & multi L. [48] Fusidium illum, ad quem Scaurus de vita sua [49] scripsit: in Quintiorum verò familia aurum ne fœminas quidem habere mos fuerit: nullósque omnino anulos maior pars gentium hominúmque, etiam qui sub imperio nostro degunt, hodiéque habeat. Non signat Oriens aut Ægyptus etiam nunc, literis contenta solis. Multis hoc modis, vt cętera omnia, luxuria variauit, gemmas addendo exquisiti fulgoris, censúque opimo digitos onerando, sicut dicemus in gemmarum volumine: mox & effigies varias cælando, vt alibi ars, alibi materia esset in pretio. Alias deinde gemmas violari nefas putauit: ac ne quis signandi causam in annulis esse intelligeret, solidas induit. Quasdam verò neque ab ea parte quæ digito occultatur, auro clusit, aurúmque [50] millibus lapillorum vilius fecit. Contrà verò multi nullas admittunt gemmas, auróque ipso signant. l Claudij Cæsaris principatu repertum. [z] Necnon [51] & seruitia A iam ferrum auro cingunt: alia per sese mero auro decorant: cuius licentiæ origo nomine ipso in Samothrace id institutum declarat. Singulis primò digitis geri mos fuerat, qui sunt minimis proximi: sic in Numæ & Seruij Tullij statuis videmus. Posteà pollici proximo induêre, etiam Deorũ simulacris: dein iuuit & B minimo dare. Galliæ Britãniæque in medio dicuntur vsæ. Hic nunc solus excipitur: cæteri omnes [52] onerantur, atque etiam priuatim articuli minoribus [53] aliis. Sunt qui tres vni minimo congerant: alij verò & huic vnum tantùm, quo [54] signantem signent. Conditus ille, vt res rara, & iniuria vsus indigna, velut è sacrario promitur: & vnum in minimo digito habuisse, pretiosioris in recondito supellectilis ostentatio est. Iam alij pondera eorum ostentant. Aliis plures quàm vnum, C gestare labor est. Alij D bracteas infarcire leuiore materiâ propter casum E tutius gemmarum solicitudini putant. Alij sub gemmis venena cludunt, sicut F Demosthenes summus [55] oratorum Greciæ, anulósque mortis gratia habent. Denique vt plurimum [56] opum scelera anulis fiunt. Quæ fuit illa priscorum vita, qualis innocentia, in qua nihil signabatur? At nũc cibi quoque ac potus anulo vindicantur à rapina. Hoc profecêre mancipiorum legiones, & in [57] domo turba externa, [58] ac seruorum quoque causa nomenclator adhibendus. Aliter apud antiquos, singuli G Marcipores Luciporésve dominorum gentiles, omnem victum in promiscuo habebant, nec vlla domi custodia à domesticis opus erat. Nũc rapiendæ comparantur epulæ, paritérque qui rapiant [59] eas, & claues quoque ipsas signasse non est satis: grauatis somno aut morientibus anuli detrahuntur: maiórque vitæ ratio circa hoc instrumentum esse cœpit, incertum à quo tempore. Videmur tamen posse in externis autoritatem eius rei intelligere circa H Polycratem Sami tyrannum, cui dilectus ille anulus in mare abiectus, capto relatus est pisce, ipso circiter ccxxx. [60] annum vrbis nostræ interfecto. Celebratior quidem vsus cum fœnore cœpisse debet: argumento est consuetudo vulgi, ad sponsiones etiámnum anulo exiliente, tracta ab eo tempore, quo nondum erat arrha velocior: vt planè affirmare possimus, nummos antè apud nos, mox cœpisse anulos. De nummis paulò post dicetur. Anuli distinxere alterum ordinem à plebe, vt semel [61] cœperant esse celebres, sicut tunica ab anulis Senatum tantùm: quanquam & hoc serò: vulgóque I purpura latiore tunicæ vsos inuenimus etiam præcones, sicut patrem L. Ælij [62] Stilonis, Præconini ob id cognominati. Sed anuli planè medium ordinem, tertiúmque plebi & patribus inseruere: quod anteà militares equi nomen dederant, hoc nunc pecuniæ iudices tribuunt. Nec pridem id factum: [63] Diuo Augusto K decurias ordinante, maior pars iudicum in ferreo anulo fuit: iíque non equites, sed iudices vocabantur. Equitum nomen subsistebat in turmis equorum publicorum. Iudicum quoque, non nisi quatuor decuriæ fuere primò: víxque singula millia [64] in decuriis inuenta sunt, nondum prouinciis ad hoc munus admissis: seruatúmque in hodiernum [65] est, ne quis è nouis ciuibus in iis iudicaret.

43 ccc M. fictum eã ædem ccc quatuor. & c c l h.
44 Hic annus à cõd. vrbe est. Post primũ annul. vsũ extat pro miscui vsus M.
45 potuissent. Turn.
46 cum. M.
47 Mãliũ. Vet.
48 Fusidiũ. Ch.
49 scribit. M.
50 molibus. Vet.
51 serui etiam ferrũ. M.
52 honorantur. M.
53 annulis. Vet.
54 signãda. M.
55 Greciæ orator. Ch.
56 ob scelera annuli fiunt.
57 domos. Vet.
58 acta M. tecta, fortassis.
59 eas Sed & Alij.
60 annũ. M.
61 cœperũt. Vet.
62 Stolonis. Vet.
63 Diuo enim Aug. Alij.
64 in decuriæ mil. Ch.
65 dictum est. M.

ANNOTATIONES.

a Iliad. H.

ἔνθεν ἄρ' οἰνίζοντο καρηκομόωντες ἀχαιοί,
ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ,
ἄλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι δ' αὐτοῖσι βόεσσι,
ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσι· τίθεντο δὲ δαῖτα θάλειαν.

b Idem Pausanias in Lacedæmoniis, quo loco scribit Polydori domum post eius mortem de vxore bobus emptam fuisse, ac ideo partem illam vrbis βοώνητα vocatam.

c Bouem quidam Athenis nummum fuisse interpretantur, imagine bouis signatum, quem & didrachmum vocabant.

d Iliad. Z.

ἔνθ' αὖτε γλαύκῳ κρονίδης φρένας ἐξέλετο ζεύς,
ὃς πρὸς τυδεΐδην διομήδεα τεύχε' ἄμειβε
χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων.

e Suprà c.3.li.18. Gellius c.1.lib. 11. Festus in dictione Multa. Brissonius c.3.li.1.

f Gygæ vel Gygis legend. ex Platone 3 Politic. Cicerone 3. offic. Lapsus est memoriâ Plinius.

g Tarquinij Prisci pater Demaratus Corinthius fuit.

h Figura cordis, quæ significabat ætatem puerilem alterius consilio regi oportere. Alex. ab Alex. cap. 25. lib. 2.

i Quod iam puberes facti, solemni festo Laribus suspendebant, vt puellę nubiles puppas suas Veneri. Idem cap. 18. li. 5.

k Tertullian. lib. de corona milit. Pręferuntur etiam illis Hetruscæ. Hoc vocabulum est coronarum, quas gemmis & foliis ex auro quercinis ob Iouem insignes ad deducendas tensas cum pal-

cum palmatis togis sumunt.

l Anulus pronubus is Septimio Florenti dicitur.

m ἄπειρος & ἀπείρων Græcis, ἀλιθὴς Polluci, aliis λιτὸς, leuis Vlpiano, καὶ γὰρ, inquit Arist. 3. φυσικῶν ἀκροάσεως, δακτυλίους ἀπείρους φασὶ τοὺς μὴ ἔχοντας σφενδόνην. Huic contrarius est gematus Liuio. Vide Rhodig. c. 12. lib. 6. Alex. ab Alex. c. 5. li. 2.

n Iliad. Z. de Bellerophonte & Prœto,

πόρεν δ' ὅγε σήματα λυγρὰ,
γράψας ἐν πίνακι πτυκτῷ θυμοφθόρα πολλά.

o Odyss. θ. δεῦρο γύναι φέρε χηλὸν ἀριπρεπέα: & ibidem, φᾶρος ἐϋπλυνὲς, ἠδὲ χιτῶνα.

p Vasa quidem colligata fuisse Homerus non ait, nec vestes, sed arcam, in qua erant posita, colligatã firmissimo nodo nequid ex eo surriperetur. Vlyssem igitur sic Arete compellat,

αὐτὸς νῦν ἴδε πῶμα, θοῶς δ' ἐπὶ δεσμὸν ἴηλον
μή τίς τοι καθ' ὁδὸν δηλήσεται.

Cui mox obsecutus Vlysses,

αὐτίκ' ἐπήρτυε πῶμα, θοῶς δ' ἐπὶ δεσμὸν ἴηλε
ποικίλον, ὅν ποτέ μιν δέδαε φρεσὶ πότνια Κίρκη.

Cuiacius c. 37. lib. 12.

q Iliad. H. prouocat Hector proceres Græciæ ad singulare certamẽ: illi iactis sortibus in galeam, deligunt quem opponant.

ὡς ἔφαθ', οἱ δὲ κλῆρον ἐσημήναντο ἕκαστος.
ἐν δ' ἔβαλον κυνέῃ Ἀγαμέμνονος Ἀτρείδαο.

Idẽ fit & in duello Paridis Iliad. γ. Sortes autem, οἱ κλῆροι, calculi fuerunt, aut ex terra ficti globuli, nota quadam signati, qua suũ quisq; agnosceret. Sophocles in Aiace, κλῆρον ἐς μέσον καθιεὶς, ὑγρᾶς ἀρούρας βῶλον. Sortes eæ licet signatæ forent, non tamen annulo signabatur, cum eo tempore annulus prorsus in vsu non esset, nedum signatorius. Fuerunt & sortis indicia, concha, ascia, ac sæpius lignum proprio quodã signo notatum, vnde κλῆρον dictũ vult Herodianus ἀπὸ τοῦ κλάδου, vt & πάλον, quòd sortes coniectas mouerent antea quàm proferrentur: quanquam alij dictum malunt à κλῶ, quod κλᾶν significat. Hadr. Iun. c. 5. lib. 1.

r Iliad. Σ. Vulcanus ait,

χάλκευον δαίδαλα πολλὰ, (μους.
πόρπας τε, γναμπτάς θ' ἕλικας, κάλυκάς τε καὶ ὅρ-

& in Hymnis,

πόρπαι τε, γναμπταί θ' ἕλικες, κάλυκές τε καὶ ὅρμοι.

s Legi potest, cum sartoris vsu: verùm in antiquo codice legitur, sartoris vsus. Turne. cap. 2. lib. 6. Aduers. Rhodiginus verò cap. 4. lib. 10. legit, insertorij: idque esse interpretatur lorum annulo simile, inter quod & scutum brachium inseritur, Græcorum τελαμῶνα. Ego lego, consertoris, id est militis pugnacis ac bellatoris, qui fortiter & alacriter pugnæ & conflictus tempore cum hoste manus cõserit.

t Locus est apud Homerum Iliad. ρ. paulò pòst principium,

πλοχμοί θ' οἳ χρυσῷ τε καὶ ἀργύρῳ ἐσφήκωντο.
Aurum atque argentum nectebant vndique crines.

u Perierunt & Iulij Cæsaris primo consulatu tria millia pondo auri, quæ ille furatus è Capitolio, tantundem inaurati æris reposuit. Suetonius in Iulio cap. 54.

x Liuius lib. 5. in oratione Camilli Romam captam fuisse anno ab vrbe condita scribit trecentesimo sexagesimo quinto.

y Veteres Hebræos annulis vsos fuisse Iosephus auctor est lib. 3. antiquitatum. De annulis plura vide apud Alex. ab Alex. cap. 19. lib. 2.

z Seruis in vsu etiam fuisse alienos annulos & viriolas ostendit hic locus ex Truculento Plauti,

—dic quod te rogo,
Mancupio vnde accepisti quos gestas alienos annulos?
ST. *Dignis dant.* AST. *lauerniæ hæ sunt quas habes viriolæ.*

Apuleius lib. 10. de Asino ferreum serui annulum his verbis memorat: *Donec iussu magistratuum ministeria publica contrectatis nequissimi serui manibus, annulum famuli deprehensum cum signo sacculi conferunt.*

A Id est vt ferrum pro gemma sit: alia annulum totum ferreum inaurãt. E mero ferro Lucretius factos ait hoc versu, *Exultare etiam Samothracia ferrea vidi.* Isidorus Samothracium aureum esse, sed ferreo capitulo tradit, vt Thynicum, nimirum Bithynicum, aureum totum. Turn. cap. 2. lib. 20. Samothracios hos annulos ἀλεξιφάρμακον vim habere credidit antiquitas, vt & Græcorũ φυσικοὺς δακτυλίους, intus peruios & cassos, quemadmodum scripsit Artemidorus. In ceremoniis flaminis dialis scriptũ fuit, Anulo nisi peruio cassóque ne vtitor.

B Eum qui minimo geritur, ob paruitatem ἀχαρῆ: qui indice κορίαμον vocari ex Polluce tradit. Rhodig. capite 12. lib. 6. In digito, qui minimo proximus est, annulus gestabatur, præsertim pronubus, quod in eo venam esse crederet rudis antiquitas ad cor vsque pertingentem. Alex. ab Alex. cap. 19. lib. 2. & cap. vlt. lib. 4. quo loco apud Pollucem legit pro ἀχαρῆς, ἀχάτης: pro κορίαμος, κορίανος.

C Aliis ætate grauiores, vel etiam molis amplioris gemmas. Iuuenalis Satyr. 1.

Ventilet æstiuum digitis sudantibus aurum,
Nec sufferre queat maioris pondera gemmæ.

D Orbis anulorum intus caui & exculpti.

E Ne decidentibus prę nimio pondere anulis vel auri vel gemmæ, gemma amittatur.

F Sicut & Annibal, & æditũus Capitolij supra hoc ipso capite.

G Marci pueri, μάρκου παῖδες.

H Valer. ca. vlt. lib. 6. & posthac ca. 1. lib. 37. Herodotus lib. 3. Cicero 5. de Finibus. Is ab Oronte Persarum satrape in crucem actus & interfectus est. Vide Strabonem libro 14.

I Leg. Purpura latiore tunicæ, id est assutis tunicæ fasciis purpuræ latioribus: quod Plinij seculo tantùm concessum fuit Senatoribus. Præcones magistratuum iussa populo denuntiabãt: auctionibus præerant: theatris silẽtium & audientiam imperabant.

K Augustus ad tres iudicum decurias quartam addidit ex inferiore censu, quæ ducenariorum vocaretur, iudicarétque de leuioribus summis. Suet. in August. cap. 32.

De decurijs iudicum, & quoties nomina equestris ordinis immutata, & donis militaribus, & quando primùm corona aurea. CAP. II.

DEcuriæ quoque ipsæ pluribus discretæ nominibus fuere, [a] Tribunorum æris, & [b] Selectorum, & Iudicũ. Præter hos etiámnũ [c] Nongenti vocabantur ex omnibus selecti, ad custodiendas cistas suffragiorum in comitiis. Et diuisus hic quoque ordo erat superbâ vsurpatione nominũ, cùm alius se Nongentũ, alius Selectum, alius Tribunum appellaret. Tiberij demũ principatus nono anno in vnitatem venit [d] equester ordo: anulorúmq; autoritati forma constituta est, C. Asinio Pollione, C. Antistio Vetere coss. anno vrbis conditę dcclxxv. quod miremur, futili penè de causa, cùm C. Sulpitius Galba, dũ [1] iuuenalẽ famã apud principẽ [e] popinarum pœnis aucupatur, questus esset in senatu, vulgò institores eius culpæ defendi annulis. Hac de causa cõstitutum, ne cui ius id esset, nisi cui ingenuo ipsi, patri auóq; paterno sesteria cccc. census fuisset, [2] & lege Iulia theatrali in [f] xiiij. ordinibus [3] sedendi. Posteà gregatim insigne id appeti cœptum. Proptérque hæc discrimina Caius princeps decuriam quintã adiecit: tantúmq; natum est [4] fastus, vt vt quæ sub diuo Augusto impleri non poterãt

1 iuuenile. Vet.
2 è lege. M.
3 ius sedendi. Vet.
4 fortis. Ch.

decurię, non capiant eum ordinem, passimque ad ornamenta ea etiam seruitute liberati transiliant: quod antea nunquam erat factum, quoniam in ferreo anulo equites iudicésque intelligebantur: adeóque promiscuum id esse cœpit, vt apud Claudium Cæsarem in censura eius vnus ex equitibus Flauius Proculus cccc. ex ea causa reos postularet. Ita dum separatur ordo ab ingenuis, communicatus est cum seruitiis. Iudicum autem appellatione separari eum ordinem, primi omnium instituere Gracchi discordi popularitate in contumeliam Senatus, mox ea debellata, autoritas nominis vario seditionum euentu circa publicanos substitit: & aliquandiu tertiæ vires publicani fuere. M. Cicero demum stabiliuit equestre nomē in Consulatu suo, ei Senatum concilians, ex eo se ordine profectum esse celebrans,[5] eiúsque vires peculiari popularitate quærens. Ab illo tēpore planè hoc tertiū[6] corpus in republica factū est, cœpitq; adiici Senatui populóq; Romano & equester ordo. Qua de causa & nunc post populū scribitur, quia nouissimè cœptus est adiici. Quinetiā ipsū equitū nomen sæpe variatū est, in his quoq; qui ad equitatum trahebátur. Celeres sub Romulo regibúsq; appellati sunt: deinde[7] flexumines: posteà[8] trossuli, cum oppidum in Thuscis citra Volsinios passuum ix. M. sine vllo peditum adiumento cepissent eius vocabuli: ídque durauit vltra C. Gracchum. Iunius certè, qui ab amicitia eius Gracchanus appellatus est, scriptum reliquit his verbis. Quod ad equestrē ordinē attinet, anteà trossulos vocabant, nūc equites[9] vocant: ideò quia non intelligunt[10] trossulos nomen quid valeat, multos[11] pudet eo nomine appellari: & causam, quæ suprà indicata est, exponit: inuitósq; etiamnū tamē trossulos[12] vocari. Sūt adhuc aliquæ nō omittēdæ[13] in auro differentiæ. Auxiliares quippe & [h] externos torquibus aureis donauere, at ciues non nisi argēteis. Prætérque armillas ciuibus dedêre, quas non habent externi. Iidem (quod magis miremur) coronas ex auro dedêre ciuibus. Quis primus donatus sit eâ, non inueni, sed quis primùm donauerit à L. Pisone traditur. A. Posthumius Dictator apud lacū Regillum castris Latinorū expugnatis, ei, cuius maximè opera capta esset, hanc coronam ex præda dedit. Item L. Lentulus cos.[15] Serg. Cornelio Merendæ, Samnitum oppido capto. Sed quinque librarum corona Piso Frugi filium ex priuata pecunia donauit: eámque coronam testamento reipublicę legauit.

5 & eius. M.

6 corpus in re statutum est. M.

7 Flexumētes. Ch.

8 oppidum Vulsiniorū hoc nomine pedum ix. M. altū sine vl. a. cepissent. Eius vocabuli vis durauit. M.

9 vocat. Ideóq; quia. M

10 trossulus. V.

11 pudet trossulos vocari. Ch.

12 vocari ast. M.

13 auri. M.

14 Auxilia. Ch.

15 Seruitio Corn. Mer. M. Seruio. Ch. Sed huic quinq. librarū Piso &c. Ch. expuncto. corona.

ANNOTATIONES.

a Alex. ab Alex. c. 24. li. 2. & cap. 2. li. 5. hos Iulius Cæsar sustulit. Suet. in Iulio c. 41.

b Vide Ræuardum cap. 11. Protribunalium, & de tota hac iudiciorum ratione cap. 19. & 20. vide & Turn. c. 16. li. 29.

c Ministri comitiorum olim fuerunt diribitores siue distributores, qui tabellas populo per centurias ministrabant: rogatores, qui cistas per tribus deferebant colligendis suffragiis & cistarum custodes quos hic nominat Plin. Gruchius lib. de Comitiis.

d Quæ fuerit Equitum prima institutio, quæ dignitas, quod ornamentum, multis explicat Alex. ab Alex. c. 29. li. 2.

e Tiberius ædilibus negotium dedit, popinas ganeásque eò vsque inhibendi, vt ne opera quidem pistoria proponi venalia sinerent. Suetonius in Tiberio c. 34.

f L. Roscius trib. pleb. legem tulit vt equitibus Ro. in theatro quatuordecim gradus primi assignarētur. Flor. lib. 99.

g Varro in Sesculysse apud Festum. *Itaque tum equū mordacem & calcitronem horridus miles vitque vitabat: nunc emunt trossuli, nardo nitidi, vulgò Attico talento equum.* Marcellus trossulos dictos vult, quasi torosulos.

h Apud Liuium li. 3. Decad. 5. duobus fratribus Gallorum regulis senatus munera mittit torques duos factos ex auri pondo quinque.

De reliquo vsu auri in viris & mulieribus, & de nummo aureo: & quando primùm signatum est æs, argētum, & aurum, & antequàm signaretur qui mos in ære, & quæ maxima pecunia primo censu, & quoties & quibus temporibus autoritas auri.

CAP. III.

Deorum verò honori in sacris nihil aliud excogitatum est, quàm vt auratis cornib. hostiæ, maiores dūtaxat, immolarētur. Sed in militia quoq; in tantū adoleuit hæc luxuria, vt M. Bruti[1] in Philippicis cāpis epistolæ repeȓiātur fremētes, fibulas tribunitias ex auro geri. At Hercules idē tu Brute mulierū[a] pedibus aurū[2] gestari tacuisti:[3] cuius sceleris nos coarguimus illū primū, qui auro dignitatē per anulos fecit, vt habeat in lacertis iampridē & viri, quòd è Dardanis venit,[b] itaq; & Dardaniū[4] vocabatur.[5] Viriæ Celticæ dicuntur: viriles Celtibericæ. Habeant fœminæ in armillis digitísque totis, collo, auribus, spiris: discurrant catenæ circa latera,[6] & inserta margaritarum pondera è collo dominarum auro pendeant, vt in summo quoque vnionum conscientia adsit:[7] etiámne pedibus induitur, atque inter stolam plebémque hunc medium fœminarum[8] equestrem ordinem facit? Honestius viri[c] pædagogiis id damus:[9] balineásque diues puerorum forma conuertit. Iam verò etiam[d] Harpocratem, statuásque Ægyptiorum numinum, in digitis viri quoq; portare incipiunt. Fuit & alia Claudij principatu differentia[10] in solis his, quibus admissionem liberti[11] eius dedissent imaginem Principis in anulo ex auro gerendi, magna criminum occasione: quæ omnia salutaris exortus Vespasiani Principis aboleuit, æqualiter publicando Principem. De anulis aureis eorúmque vsu hactenus dictum sit. Proximum scelus fecit, qui primus ex auro denarium signauit: quod & ipsum latet autore incerto. Populus Romanus ne argento quidem signato ante Pyrrhum regem deuictum vsus est. Libralis, vnde etiā nunc libella dicitur, & dipondius appendebatur assis. Quare æris grauis pœna dicta. Et[12] adhuc expensa in rationibus dicuntur: item impendia &[13] dependere. Quin & militū stipendiorum, hoc est stipis ponderandæ pensatores, libripendes dicūtur:

1 ex Philippis campis. Ch.

2 gestatum vidisti. M.

3 & nos sceleris coarg. Ch.

4 vocatur, sicut & viria Celtica dicūtur, viriola Celtiberica. Habeāt aurū fœm. V.

5 viriola. M. & Tur. & Ch. & mox, viria pro virilia.

6 & marg. pond. è col. dom. auro inserta pendeant. V. & in secundo marg. sacculi è col. dom. auro pend. Ch.

7 etiamnū. M.

8 equestrē, in M. d.

9 balineáque diues puerorū forma conuenit. V. bene. néque alsâs diuitū puerorū id forma (fortuna) conuenit. V.

10 insolens, quibus. M.

11 ius. Tur. & Lips.

12 adhuc. M. leg. ab hoc.

13 impendere. V.

tur: qua cõſuetudine in his emptionibus quæ mancipij ſunt, etiam nunc libra interponitur. [f] Seruius rex primus ſignauit æs. Anteà rudi vſos Romæ [14] Remeus tradit. Signatum eſt [g] notâ pecudum: vnde & pecunia appellata. Maximus cenſus cx. M. aſſium fuit illo rege: & ideò hæc prima claſſis. Argentum ſignatum eſt anno vrbis [15] d lxxxv. Q. Fabio cos. quinque annis ante primum bellum Punicum. Et placuit denarius pro x. libris æris, quinarius pro quinque, ſeſtertium pro [16] dipondio ac ſemiſſe. Libræ [17] autem pondus æris imminutum bello Punico primo, cùm impenſis reſp. non ſufficeret, conſtitutúmque vt aſſes ſextantario pondere ferirentur. Ita [18] quinque partes factæ lucri, diſſolutúmque æs alienum. Nota [19] æris fuit ex altera parte Ianus geminus, ex altera roſtrum nauis: in triente verò & [h] quadrante [20] rates. Quadrans anteà triuncis vocatus à iii. vnciis. Poſteà Annibale vrgente, Q. Fabio Maximo Dictatore, aſſes vnciales facti: [i] placuítque denarium xvi. aſſibus permutari, quinarium octonis, ſeſtertium quaternis. Ita reſp. dimidium lucrata eſt. In militari tamen ſtipendio ſemper denarius pro x. aſſibus datus. Nota argenti fuere bigæ atque quadrigæ: & inde bigati quadrigatíque dicti. Mox lege Papyria ſemunciales aſſes facti. Liuius Druſus in Tribunatu plebis octauam partem æris argento miſcuit. Qui nunc [k] Victoriatus appellatur, lege Clodia percuſſus eſt. Anteà enim hic nummus ex Illyrico aduectus, [l] mercis loco habebatur. Eſt autem ſignatus Victoria, & inde nomen. Aureus nummus poſt annum lxii. percuſſus eſt, quàm argenteus, ita vt ſcrupulum valeret ſeſtertiis vicenis, quod efficit in libras ratione ſeſtertiorum, qui tunc erant, ſeſtertios dcccc. [21] Poſt hæc placuit xl. M. ſignari ex auri libris, paulatímque principes imminuere pondus: minutiſſimus verò ad xlv. M. Sed à nummo prima eſt origo auaritiæ [22] excogitata, fœnore quæſtuoſa ſegnitia. Hæc paulatim exarſit rabie quadam, non iam auaritia, ſed fames auri: vtpote cùm Septimuleius C. Gracchi familiaris auro repenſum caput eius exciſum ad Opimium tulerit, plumbóque in os addito particidio ſuo rempublicam etiam circumſcripſerit: nec iam Quiritium aliquo, ſed vniuerſo nomine Romano infami, rex Mithridates Aquilo duci capto aurum in os infudit: hæc parit habendi cupido. Pudet intuentem tantùm nomina iſta, quæ ſubinde noua Græco ſermone excogitantur, [23] expreſſo argenteis vaſis auro, aut incluſo, quibus deliciis væneunt tam [24] aurea quàm aurata, cùm ſciamus interdixiſſe caſtris ſuis Spartacum, ne quis aurum haberet, aut argentum. Tantò fuit plus animi fugitiuis noſtris. Meſſala Orator prodidit, Antonium Triumuirorum aureis [25] vſum in omnibus obſcœnis deſideriis, pudendo crimine etiam Cleopatrę. Summæ apud exteros licentiæ fuerat, poculo aureo puluino ſubdito, Philippum regem dormire ſolitum: Agnonem Teium Alexandri Magni præfectum aureis clauis [26] ſuffigere crepidas. Antonius in contumeliam naturæ vilitatem auro fecit, opus proſcriptione dignum. Sed præter alia equidem miror populum Romanum victis gentibus in tributo ſemper argentum imperitaſſe, non aurum: ſicut Carthagini cum Annibale victæ argenti [m] pondo annua in quinquaginta annos, nihil auri. Nec poteſt videri penuriâ mundi id veniſſe. Nam Midas & Crœſus [27] in infinitum poſſederant. Iam Cyrus deuicta Aſia pondo xxxiiij. millia inuenerat præter vaſa aurea, aurúmque factum, & in eo [28] folia ac platanum vitémque. Qua victoria argenti quingenta millia talentorum reportauit, & craterem Semiramidis, cuius pondus quindecim talenta colligebat. Talentum autem Ægyptium pondo lxxx. capere Varro tradit. Iã regnauerat in Colchis Salauces & Eſubopes, qui terram virginem nactus, plurimùm argenti aurique eruiſſe dicitur [29] in Samnorum gente, & alioquin [n] velleribus aureis inclyto regno. Sed & illius aureæ cameræ, & argenteæ trabes narrantur, & columnæ atque [30] paraſtatæ, victo Seſoſtre Ægypti rege, tam ſuperbo, vt prodatur annis quibuſque ſorte reges ſingulos è ſubiectis iungere ad currũ ſolitus, ſicque triumphare. Et nos fecimus, quæ poſteri fabuloſa arbitrẽtur. Cæſar qui poſteà Dictator fuit, primus in Ædilitate munere patris funebri, omni apparatu harenæ [31] argenteo vſus eſt: feráſque argenteis [32] vaſis inceſſere, tum primùm viſum. Mox, quod etiam in municipiis æmulantur, C. Antonius ludos ſcena argentea fecit. Item L. Muræna, & Caius princeps in Circo [o] pegma [33] duxit, in quo fuere argenti pondo cxxiiij. Claudius ſucceſſor eius, cùm de Britannia triumpharet, inter coronas aureas vnam vij. pondo habuit, quam [34] contuliſſet [35] Hiſpania citerior, alteram ix. quam Gallia Comata, ſicut titulus indicauit. Huius deinde ſucceſſor Nero, Pompeij theatrum operuit auro in vnum diem, quod Tyridati regi Armeniæ oſtenderet. Et quota pars ea apparatus fuit aureæ domus ambientis vrbem? Auri in ærario populi Romani fuere, Sex. Iulio, L. Aurelio coss. ſeptem annis ante bellum Punicum tertium [36] pondo ccxxvij. argenti nonagintaduo millia, & extra numerum ccc. [37] & lxxxv. Item Sex. Iulio, L. Marcio coss. hoc eſt, belli ſocialis initio, dcccxlvj. [38] auri pondo. C. Cæſar primo introitu vrbis in ciuili bello ſuo ex ęrario protulit [39] laterum aureorum xxvj. M. & in numerato pondo ccc. Nec fuit aliis temporibus reſpublica locupletior. Intulit & Æmilius Paulus, [40] Perſeo rege Macedonico deuicto, prædam pondo trium millium: à quo tempore populus Romanus tributum pendere deſiit. Laquearia, quæ nunc & in priuatis domibus auro teguntur, poſt Carthaginem euerſam primò inaurata ſunt in Capitolio, Cenſura L. Mummij. Inde tranſiere in cameras: in parietes quoque, qui iam & ipſi tanquam vaſa inaurantur: cùm ſua ætas varia de Catulo exiſtimauerit, quòd tegulas æreas Capitolij inauraſſet primus. Inuentores auri, ſicut metallorum ferè omnium ſeptimo volumine diximus. Præcipuam gratiam huic materiæ fuiſſe arbitror, non colore, qui in argento clarior eſt, magíſque diei ſimilis, & ideò militaribus ſigns familiarior, quoniam is longiùs ful-

14 Temeus. Vet. Timaeus. CH.
15 ɔıɔı-xxcv. Q. Ogulnio & C. Conſ. Corr.
16 dupondio. Vet.
17 autem æris pondus imminutũ. Vet.
18 quinta parte facta lucri diſſolutum æs alienum. M.
19 aſsis.
20 ratis. Vet.
21 Poſt hæc placuit, L. nummos ſignari ex auri libris, paulatimque principes imminuere pondus: minutiſſime Nero ad lv. Salmas. & Budæus.
22 excogitata fœnore quæſtúque ſegn. M.
23 impreſſo. Vet.
24 inaurata quàm aureá. M.
25 vſum vaſis in omni pudendo & crim. Cleop. M.
26 configere Vet.
27 in, M. d.
28 ſolia. Alij.
29 in ſuapte gente. M.
30 paraſtatica. Budæus.
31 etiam arg. M.
32 haſtis laceſſere. Vet. verutis laceſſere. Alij Vet.
33 extruxit vel, ſtruxit Dal.
34 contulerat Vet.
35 Gallia &c. quam Comata. M.
36 Auri põdo dcc M. xxvi. argẽti xcij. M. & in numerato trecenties & ſeptuagies quinquies.
37 & lxxxv. M.
38 auri pondo dcc. xlvi. Idem.
39 Laterũ aureorum quindecim, argẽteorum triginta quinque millia, & in numerato ſeſtertiũ quadringẽties. Idem.
40 Perſeo rege victo, è Macedonica præda, ſeſtertiũm ter millies. Idem.

get: manifesto errore eorum, qui colorem siderum placuisse in auro arbitrantur, cùm in gemmis aliisque rebus non sit præcipuus. Nec pondere aut facilitate materiæ prælatum est cæteris metallis, cùm cedat per vtrumque plumbo. Sed quia rerum vni nihil igne deperit, [41] tutò etiam in incendiis rogisque durante materia: vt Quinimo quò sæpius arsit, proficit ad bonitatem. Aurique [42] experimento ignis est, vt simili colore rubeat, quo ignis: atque ipsum [p] obryzum vocant. Primum autem bonitatis argumentum est, quàm difficilimè accendi. Præterea mirum, [43] prunæ violentissime [44] igni indomitum, [q] palea citissimè ardescere: atque vt purgetur, cum plumbo coqui. Altera causa pretij maior, [45] quàm minimum vsu deteri, cùm argento [i], ære, plumbo, lineæ [46] producantur, manúsque sordescant decidua materia. Nec aliud laxius dilatatur, aut numerosiùs diuiditur, vtpote cuius vnciæ in septingenas & quinquagenas pluresq; bracteas, quaternûm [47] vtroque digitorum spargantur. Crassissimæ ex his Prænestinæ vocantur, etiamnum retinentes nomen. Fortunæ inaurato ibi fidelissimè simulacro. Proxima bractea quæstoria appellatur. Hispania strigiles vocat auri paruulas massas, quod super omnia solùm in massa auramento capitur, cùm cætera metallis reperta igni perficiantur. Hoc statim aurum est, consummatámque materiam protinus habet, cùm inuenitur. Hæc enim inuentio eius naturalis est: alia quam dicemus, coacta. Super cætera non rubigo vlla, non ærugo, nō aliud ex ipso quod consumat bonitatem, minuátve pondus. Iam contra salis & aceti succos domitores rerum constantia: supérque omnia netur, ac texitur lanæ modo, & sine lana. Tunica aurea triumphasse Tarquinium Priscum Verrius tradit. Nos vidimus Agrippinam Claudij principis, [48] edente eo naualis prælii spectaculum, assidentem ei, indutam paludamento, [49] auro textili sine alia materie. Attalicis verò iampridem intexitur, inuento regum Asiæ. Marmori & iis quæ [50] candefieri non possunt, [51] oui candido illinitur: ligno glutini ratione composita: [52] leucophoron vocant. Quid sit hoc, aut quemadmodum fiat, suo loco docebimus. Æs inaurari argento viuo, aut certè hydrargyro legitimum erat: de quibus, vt dicemus illorum naturam reddētes, excogitata fraus est. [53] Nanque æs cruciatur in primis, accensúmque restinguitur sale, aceto, alumine. Posteà exarenatur, an satis recoctum sit, splendore deprehendente, iterúmq; exhalatur igni, vt possit edomitum mistis pumice, alumine, [r] argento viuo, inductas accipere bracteas. Alumen id purgádo vim habet talem, qualem esse diximus plumbo.

41 tuta. V.
42 experimētum V.
43 pruna violentissima. Ver.
44 igni. M.
45 quod minimum vsus deterit. M.
46 ducantur. V.
47 vtrobique V. vtrinque. Alij.
48 sedente eo ad.
49 ex auro textili. V.
50 candida fieri M.
51 ex oue V.
52 chrysophoron. V.
53 Nūc verò cruciatur. V.

ANNOTATIONES.

a Quod vrbana calciamenta clauibus aureis suffigerentur, Brissonius c.5.li.2. Auro abundanti vti Romanos fœminis permisisse scribit Valer. lib.2.c.2.c.de inst.antiq. Liuius li.4. belli Macedon.

b Dardanium, vel, vt alij legunt, Dardanum, aureum brachiorum ornamentum, Viria ornamentū colli aureum, viriculis cælatum ac sculptum, gemmis per interualla dispositis. Lego, itaq; & Dardanium vocatur, sicut & viriæ Celticæ dicuntur, & viriolę Celtibericę. Habeant &c. Ornamentum id Isidorus viris & fœminis commune dextras vocat, vulgo *Brasselets*: atque ante manicam portari, & ibi clauo iungi. Idem armillas victoriæ & virilis fortitudinis caussa datas, viriliās quondam vocatas ait, vt hîc legi possit, Viriæ Celticæ dicuntur, viriliæ Celtibericæ.

c Puerorum educationi: qui bullas aureas è collo suspensas gestabant. Pædagogia pueri dicuntur qui in delitiis habentur, vel puerorum multitudo.

d Vide Suidam in dictione ἡγαίονες, Politian. cap.83. Miscell.

e Ræuardus c.16. in leg. XII. tabul. Brisson c. 7. li.1.

f Septimus Florens Apolog. tradit Saturnum primū omnium numum signasse, ac ideo creditum ærarij præsidem. Charisius 1. Grammat. ex annali Varronis tradit numum argenteum conflatum primo à Seruio Tullo quatuor scriptulis maiorem quàm numum. Victorius cap. 13. lib.5.

g Alex. ab Alex. cap.15. libro 4. varia numi apud plerasque gentes κόμματα: & c. 24. eiusd. & quando aut à quibus primùm signatum æs, aurum, argentum, multis explicat.

h Inde Lucilius quadrātes ratitos, id est, ratis figura notatos & signatos vocat. Tur. cap.30. lib.20. Aduers.

i Eius rei argumentúm apparet in quodam C. Titinnij denario capiti Romæ, quod in altera parte signatum est, adiecta hac nota. XVI. vt in aliis multis X. nempe quia ferùndę pecuniæ is præfectus fuerit cùm assib. sexdecim permutatus est denarius, qui pro decem antea dabatur. Vrsinus.

k Vide Scaligerum in Festum, voce Patres.

l Dig. ad l. Corn. de falsi. l. 9. §. 1. prohibetur ne quis numos stanneos, plumbeos, emere, vendere, dolo malo vellet: quòd, vt ait Volus. Metianus li. de asse, peregrinus numus, puta Doricus, Philippicus, Siclus, Tetradrachmon Atticum mercis loco esset. Brisson. c.8. li.1.

m Polybius & Eutropius scribunt, fœdere, quod ictum est, classe Punica cum Amilcare duce à C. Lutatio cos. ad Ægates superata, vt in 20. annos Pœni duo millia & ducenta talenta penderent, inter cæteras pacis leges imperatum fuisse. Liuius & Appianus tradunt victo in Africa Annibale à P. Corn. Scipione pacē datam Carthaginensibus, conditionibus quidē multis, sed ea præcipuè, vt in annos 50. decem millia talentûm argenti æquis pensionibus descripta soluerent. id autem efficiebat æstimato talento libris sexaginta, 600000. pōdo argenti: & in annos singulos pōdo: quorum singula si valeant 16. libras nostras, in singulos annos ea summa colliget 192000. librarum.

n Phryxeo vellere nihil notius. Hoc Suidas & Palæphatus libros seu membranas auri conficiendi rationem docentes, totiusque artis chymicæ arcana continentes, fuisse interpretātur. Multus est in eius explicanda fabula Hadr. Iun. 15. lib.5.

o Machinam ligneam, in qua statuę collocantur: tabulatum αὐτομάτως & per se surgens, ac tacitè crescens.

p Igne purgatissimum, purum putum. aurum ad obrusā vocat Seneca epist.23. lib. 2. Apud Suetonium in Nerone c. 44. Nero ingenti fastidio & acerbitate exegit numum asperum (vsu nō detritum, recenter cusum) argentum pustulatum (tam diu coctum vt in pustulas attollatur, quod perfectæ cocturæ ac purgationis indicium est) & aurum obryzum.

q Cap.10. lib.18. acerem, non paleam, ad aurificum vsus decuti scribit.

r Argentum viuum purum & natiuum, in metallorum venis repertum, cùm aquæ stillantes, minium rigant, &, vt idem hic scriptor ait,

vomica

vomica liquoris æterni: hydrargyros autem factitium, quòd e minio fit.

Ratio naturalis inueniendi auri, & quãdo primùm aurea statua, & medicinæ ex auro. CAP. IIII.

AVrum inuenitur in nostro orbe: vt omittamus Indicum, atque à formicis, aut gryphibus apud Scythas erutum. Apud nos tribus modis, fluminum ramentis, vt in Tago Hispaniæ, Pado Italiæ, Hebro Thraciæ, Pactolo Asiæ, Gange Indiæ. Nec vllum absolutius aurum est, cursu ipso tritúque perpolitum. Alio modo puteorum scrobibus effoditur, aut in ruina montium. Quare vtraque ratio dicetur. Aurum qui quærunt, ante omnia segullum tollunt: ita vocatur indicium: alueus, vbi id est, arenæque lauantur, atque ex eo quòd resedit, coniectura [1] capitur, vt inueniatur aliquando in summa tellure protinus rara [2] felicitate: vt nuper in Dalmatia principatu Neronis, singulis diebus etiam quinquagenas libras fundens, [3] cùm iam inuentum in summo cespite. Alutationem vocant, [4] si & auro ea tellus subest. [5] Cæterùm montes Hispaniæ aridi sterilésque, & in quibus nihil aliud gignatur, huic bono coguntur fertiles esse. Quod puteis foditur, canalicium vocant, alij canaliense, [6] marmoris glareæ inhærens, non illo modo, quo in Oriente sapphiro [a] atque Thebaico, aliísque in gemmis scintillat, sed micas [7] amplexum marmoris. Hi venarum canales per marmor vagantur, & latera puteorum, & huc illuc, inde nomine inuento, tellúsque ligneis columnis suspenditur. Quod effossum est, tunditur, lauatur, vritur, molitur in farinam. Nam quod ad pilas cudunt, apilascudem vocant: [b] argentum, quod [8] exit à fornacis sudore. Quæ è catino iactatur spurcitia, in omni metallo [9] vocatur scoria. Hæc in auro coquitur iterum & tunditur. Catini fiunt ex tasconio. Hæc est terra alba similis argillæ. Neque enim [10] alia afflatum ignémque & ardentem materiam tolerat. Tertia ratio opera vicerit Gigantum: cuniculis per magna spatia actis, cauantur montes ad lucernarum lumina. Eadem mensura vigiliarum [11] est, multísque mensibus non cernitur dies. Arrugias [12] id genus vocant: sidúntque rimæ subitò, & opprimunt operarios, vt iam minùs temerarium videatur è profundo maris petere margaritas: tantò nocentiores fecimus terras. Relinquuntur ita fornices cebri montibus sustinendis. Occursant in vtroque genere silices. Hos igni & aceto rumpunt. Sæpius verò, quoniam in cuniculis vapor & fumus strangulat, cædunt [13] fracturis c.l. libras ferri terrã agentibus: egerúntque humeris noctibus ac diebus per tenebras proximis tradentes: lucem nouissimi cernunt. Si longior videtur silex, [14] latus sequitur. Fossam ambit quiete. Tamẽ in silice [15] faciliùs existimatur opera. Est nãque terra ex quodam argillæ genere glareæ mista (candidam vocant) propè inexpugnabilis. Cuneis eam ferreis aggrediuntur, & iisdem malleis: nihilque durius putant, nisi quòd inter omnia auri fames durissima est. Peracto opere, ceruices fornicum ab vltimo cædunt, dántque signum ruinæ, eámque solus intelligit in cacumine montis eius peruigil. Hic voce ictúve repente operarios reuocari iubet, paritérque ipse deuolat. Mons fractus cadit [16] à sese longo fragore, qui concipi humana mente non possit, & flatu incredibili. Spectant victores ruinam naturæ. Nec tamen adhuc aurum est: nec sciere esse, cùm fodêre. Tantáque ad pericula euincenda fuit satis causæ, sperare quod cuperent. Alius [17] par est labor, vel hoc maioris impendij, flumina ad lauandum hanc ruinam iugis montium ducere obiter à centesimo plerunque lapide. [c] Corrugos vocant, à corriuatione, credo: [18] nimirum & hic labor est. Præcepisse [19] libramento oportet, vt fruaris quando influat: itaque altissimis partibus [20] ducitur. [21] Cõuallis & interualla substructis canalibus inunguntur. Alibi rupes [22] inuiæ cæduntur, sedémque trabibus [23] cauatæ præbere coguntur. Is qui cædit, funibus pendet, vt procul intuentibus species nefaria [24] quidem, sed alitum fiat. Pendentes maiore ex parte librant, & lineas itineri [25] præfigunt. Itaque insistentis vestigiis hominis locus non est. [26] [d] Manes trahuntur ad homines, vt vitium importent. Id genus terræ [27] virion vocãt. Ergo per silices calculósve ducuntur, & vrium euitant. Ad capita deiectus in superciliis montium piscinæ cauantur, ducenos pedes in quasque partes, & in altitudinem denos. Emissaria in his [28] quina pedum quadratorum ternûm ferè linquuntur, & repleto stagno excussis obrutamentis erumpit torrens tanta vi, vt saxa peruoluat. Alius etiamnum in plano labor. Fossæ, in aquas profluat, cauãtur: agogas vocant: eæ sternuntur gradatim. Frutex est vlex roris marini similis, asper aurúmque retinens. Latera cluduntur tabulis, ac per prærupta suspenduntur, canali ita profluente [29] de terra in mare. His de causis iam promouit [30] Hispania in [e] priore genere: quæ exhauriuntur immenso labore, ne occupent puteos, in hoc rigantur. Aurum arrugia quæsitum non coquitur, sed statim suum est. [31] Inueniuntur ita massæ. Necnon in puteis etiam denas excedentes libras. [32] Palacras Hispani, alij palacranas: iidem quod minutum est, [f] balucem vocant. Vlex siccatus vritur, & cinis eius lauatur substrato cæspite herboso, vt sidat aurum. Vicena millia pondo adhuc modum annis singulis Asturiam atque Gallæciam & Lusitaniam præstare quidam tradiderunt, ita vt plurimum Asturia gignat. Neque in alia parte terrarum tot seculis hæc fertilitas. Italiæ parcitum est vetere interdicto patrum, vt diximus: alioqui nulla fœcundior metallorum quoque erat tellus. Extat lex censoria [33] Ictimulorum aurifodinæ, [34] qua in Vercellensi agro cauebatur, ne plus quinque M. hominum [35] in opere publicani haberent. [36] Aurum faciendi est etiam vna ratio & auripigmento, quod in [37] Syria foditur pictoribus, in summa tellure, auri colore, sed [38] fragili lapidum specularium modo. Inuitauerátque spes Caium principem auidissimum auri, quãobrem iussit excoqui magnum pondus: & planè fecit aurum excellens, sed ita parui ponde-

1 capitur. Inuenitur aliquan. & in sum. Vet.
2 facilitate. Ch.
3 & iam. Vet.
4 si & auro tellus, Vet. qua auro tellus. Vet. alij.
5 Cæterò. Ch.
6 marmori aut glarea. Dal.
7 amplecti tur. Vet.
8 extra fornacis sudorem è camino iactatur. Spurcitia. M. extra fornacis ardore è catino eiicitur. Vet.
9 Scoria appellatur. Ch.
10 alia flatu ignéque exardentẽ. M.
11 est, an quietis, multísque. Vet.
12 ingentes vocant. M.
13 fracturis terra nu gientibus eger. M. fracturis vibratam infernè terrã agentibus. Vet.
14 latera sequuntur, fossam in ambitu ducentes. Vet.
15 faciliùs æstimatur opera Vet. faciliter existimatur. Alij Vet. & M.
16 ab sese longe: fragore. M.
17 superest labor, ac vel maioris. M.
18 nimius. Vet.
19 libramẽtum. M.
20 ducitur conuallis. & M.
21 Conuales. Vet.
22 viuæ. M.
23 cauatis. M.
24 quidem sublimium alitum. Ve.
25 præfigũt, ideo quod. Alij.
26 Manes trah. ad omen. M.
27 Araon. Vet. & mox, pro, vrium.
28 quinûm &c. ternũmve. Vet.
29 ad terrã in areas. Vet.
30 Hispania. In priore genere aqua exhaur. imm. lab ac ne occ. put. in riuos aguntur Vet.
31 Inueniũtur massa, nec non in puteis, etiã. M.
32 Placas. Vet. Palas. Vet.
33 vici Victimuliarũ. M.
34 qui in Ver. agr. cauabatur.
35 in opere aurum faciendi publicari. M.
36 Est autẽ nunc aurũ faciendi vna. Vet.
37 Mysia. Diosc.
38 fragile. Vet.

ris, vt detrimentum sentiret, illud propter auaritiam expertus, quanquam auripigmenti libræ xiiii. permutaretur: nec posteà tentatum ab vllo est. Omni auro inest argentum vario pondere, alibi dena, alibi nona, alibi octaua parte. In vno tantùm Galliæ [39] metallo, quod vocant Albicrarense, xxxvi. portio inuenitur: ideò cæteris præest. Vbicunque quinta argenti portio est, [g] electrum vocatur. [40] Scrobes eæ reperiuntur in Canaliensi. Fit & cura electrum argento addito. Quod si quintam portionem excessit, incudibus non resistit. [41] Et electro autoritas, Homero teste, qui Menelai regiam auro, electro, argento, ebore fulgere tradit. Mineruæ templum habet Lindos insulæ Rhodiorum, in quo Helena sacrauit calicem ex electro. Adiicit historia, mammæ suæ mensura. Electri natura est, ad lucernarum lumina clariùs argento splendere. Quod est natiuum, & venena deprehendit. Nanque discurrunt [h] in calicibus arquus cælestibus similes, cum igneo stridore, & gemina ratione prædicunt. Aurea statua prima omnium nulla inanitate, & antequàm ex ære aliqua illo modo fieret, quam vocant holosphyraton, in templo [i] Anaitidis posita dicitur, quod in situ terrarum nomine hoc significauimus, numine gentibus illis sacratissimo. [42] Direpta est Antonij Parthicis rebus. Scitúmque narratur dictum vnius veteranorum Bononiæ, hospitali Diui Augusti cœna, cùm interrogaretur, esséne verum, eum qui primus violasset hoc numen, oculis membrísque captum [43] expirasse? Respondit enim, tum maximè Augustum de crure eius cœnare, séque illum esse, totúmque sibi censum ex ea rapina esse. Hominum primus & auream statuam & solidam [k] Gorgias Leõtinus Delphis in templo sibi posuit lxx. circiter Olympiade. Tantus erat docendæ oratoriæ artis quæstus. Aurum plurimis modis pollet in remediis. Vulneratisque & infantibus applicatur, vt minùs noceant, [43] quæ inferantur, veneficia. Est & ipsi superlato vis [44] maleficia, gallinarum quoque & pecorum fœturis. Remedium est abluere illatum, & spargere [45] eos, quibus mederi velis. Torretur & cum salis grumo, pondere triplici misto, & rursum cum duabus salis portionibus, & vna lapidis, quem schiston vocant: ita [46] virus tradit rebus vnà crematis in fictili vase, ipsum purum & incorruptum. Reliquus cinis seruatus in [47] fictili & ex aqua illitus, lichenas in facie sanat. Lomento eum conuenit ablui. Fistulas etiam [48] sanat, & quæ vocantur hæmorrhoides. Quòd si [49] trito spuma adiiciatur, putria hulcera & tetri odoris emédat. Ex melle verò decoctum cum melanthio, & illitum vmbilico, leuiter soluit aluum. [50] Verrucas curari eo M. Varro est autor.

39 loco. M
40 In scrobibus id reperitur & in Canaliensi Vet.
41 Est Vet.
42 Direptum Aij. sub. templũ.
43 expirasse. in M. d.
43 si quæ. Vet.
44 maleficij. M.
45 eas. Vet.
46 viro. Vet.
47 fictili ex aqua mixtus. M.
48 sanat cũ lomento sed eam. Vet.
49 nitri. Dal.
50 Auro verrucas curari. M. Var. M.

ANNOTATIONES.

a Atque lapide Thebaico. Thebaicum lapidem, qui in Africa reperitur, guttis aureis interstinctum esse, vide cap. 8. lib. 36.

b Nam omni auro permixtum argentum est plus minus: hoc autem, dum aurum pruna violentissima liquescit, extrà fornacis ardore e catino eiicitur.

c Lego, corrigos, à corrigando: vel, vt Plinius legisse videtur, corriuos.

d Manus trahuntur ad omen. Manuscr. Sẽsus est: pendentes operarios obuiam terram manibus trahere, ad omen, & iudicium an firma sit ad sustinendas trabes, an vitiosa & tenerior. Mox, lego, vt terræ vitium importent. Id genus aræon (ἀραῖον) vocant &c. id est, raram, laxam, fragilem, diuersam ab argillosa & glareosa, quam suprà dixit esse firmissimam, durissimam, & spississimam, propè inexpugnabilem etiam malleis & cuneis.

e Cùm aqua per canales à vertice montium deducta fluit.

f Martialis lib. 12. *Illinc balucis malleator Hispanæ.* Exemplaria vulgata habent, pro balucis, paludis. Turn. c. 26. lib. 30.

g Pausanias lib. 5. quo loco electrum è Pado plurimum laudat.

h *Produnt electri variantia pocula virus,* Serenus.

i Nusquam in Geographia huius templi meminit, sed c. 24. lib. 5. Anaëtiæ regionis Armeniæ, quam prætefluens Euphrates à Cappadocia excludit. Strabo lib. 12. templum id in Zela oppido fuisse tradit, à Semiramide constructo super aggere, colique id religiosissime ab Armeniis. Anaitin Dianam fuisse multi tradunt: at Strabo sub finem l. 11. Venerem potius fuisse monstrat, quoniam virgines dicatæ in eius templo prostituebantur. Vide Gyraldi historiã deorum. Anaitidis Dianæ in Lydia præcipuo honore cultæ meminit præter Herodotum Pausanias in Laconicis.

k Is apud Athenienses ob eloquentiæ vim in tanto pretio habitus est, vt dies quibus orabat, ἑορτάς vocarent, Orationes verò λαμπάδας. Rhodig. c. 25. lib. 11. Malè verò Plinius, non posuit. non enim ipse sibi, sed ipsi Græcia auream statuam posuit: Valer. c. vlt. lib. 8. Cicero lib. 3. de Oratore. Pausanias positam quidem ab vniuersa Græcia, sed tantùm inauratam, scribit. Athenæus lib. 11. ex Hermippo narrat, Gorgiæ Delphis Athenas reuerso Platonem obuium dixisse, Ecce formosum aureúmque Gorgiam: illúmque eius vocis aculeo stimulatum respondisse, ἦ καλόν γε αἱ Ἀθῆναι καὶ νέον τοῦτον Ἀρχίλοχον ἐνηνόχασι. Victorius c. 9. lib. 5.

De chrysocolla, & medicina ex chrysocolla vi, & mirabilis natura eius glutinandis inter se perficiendísque metallis. CAP. V.

Chrysocolla humor est in puteis, quos diximus, per venam auri defluens crassescente [1] limo rigoribus hybernis vsque in duritiam pumicis. Laudatioren eandem in ærariis metallis, & proximam in argentariis fieri compertum est. Inuenitur & in plumbariis, vilior etiam [2] auraria. In omnibus autem iis metallis fit & cura multum infra naturalem illam, immissis in venam aquis leuiter hyeme tota vsque in Iunium mensem, dein siccatis in Iunio & Iulio, vt planè intelligatur nihil aliud chrysocolla, quàm vena putris. Natiua duritia maximè distat, luteam vocant. Et tamen illa quoque herba, quam luteam appellant, tingitur. Natura est, quæ lino lanæve, ad succum bibendum. Tunditur in pila, deinde tenui cribro secernitur: posteà molitur, ac deinde [3] tenuius sic cribratur. Quicquid non transmeat, [4] repetitur in pila, dein molitur. Puluis semper in catinos digeritur, & ex aceto maceratur, vt omnis duritia soluatur: ac rursus tunditur, dein lauatur in conchis, siccatúrque. Tunc tingitur alumine schisto & herba suprà dicta, pingitúrque, antequam pingat. Refert, quàm bibula do-

1 humore. M.
2 auraria est. M.
3 teritur & siccat cribr. Vet. & M.
4 repetitũ. M.

bula docilísque sit. Nam nisi rapuit colorem, adduntur [5] & schytanum atque turbystum: ita vocant medicamenta sorbere cogentia. Cùm tinxere pictores, [a] orobitin vocāt, eiúsque duo genera faciunt: luteam, quæ seruatur in [6] lomētum, & liquidam globulis [7] sudore resolutis. Hæc vtraque genera in Cypro fiunt. Laudatissima in Armenia, secunda in Macedonia: largissima in [8] Hispania. Summa commendationis est, vt colorem herbæ segetis lætè virentis quàm simillimè reddat. Visúmque iam est Neronis principis spectaculis harenam circi chrysocolla sterni, cùm ipse concolori panno aurigaturus esset, [9] introducta opificum turba. Tribus eam generibus distinguunt: asperam, quæ taxatur in [10] libras vii. mediam, quæ denariis quinis: attritam, quam & herbaceam vocant, quæ x. iii. sublinunt autem harenosam, priusquàm inducant, atramento & Parætonio. Hæc sunt tenacia eius & colori blāda. [b] Parætoniū, quoniam est naturâ pinguissimum, & propter læuorem tenacissimum, atramento aspergitur, ne Parætonij cādor pallorem chrysocollæ afferat. Luteam putant [c] à lutea herba dictam, quam ipsam cæruleo [11] subtritam, pro chrysocolla inducunt, vilissimo genere atque fallacissimo. Vsus chrysocollæ & in medicina est ad purganda vulnera cum cera & oleo. Eadem per se arida siccat & contrahit. Datur & in angina, orthopnœáve, miscenda cum melle. Concitat vomitiones: miscetur & collyriis ad cicatrices oculorum: ac viridibus emplastris, ad colores mitigandos, & cicatrices trahendas. Hanc chrysocollam Medici [d] acesin appellant, quæ non est orobitis. Chrysocollam & [e] aurifices si vendicant agglutinando auro: & inde [12] omnes appellatam similiter vtentes dicunt. Temperatur autem ea Cypria ærugine, & pueri impubis vrina, addito nitro. Teritur Cyprio in ære in Cypriis mortariis: santernam vocāt nostri. Ita ferruminatur aurum quod argentosum vocant. [13] Signúmque est, si addita santerna nitescit. E diuerso ærosum contrahit se hebetatúrque, & difficulter ferruminatur. Ad id glutinum fit, auro, & septima parte argenti ad suprà dicta additis, vnáque contritis. Contexi par est reliqua circa hoc, vt vniuersa naturæ contingat admiratio. Auri glutinum est tale. Argilla ferro, cadmia æris marsis, alumen laminis, resina plumbo & marmori: sed plumbum nigrum albo iungitur, ipsúmque album sibi oleo. Item stannum æramentis, stanno argentum. Pineis optimè lignis æs ferrúmque funditur: sed & Ægyptia papyro, paleis aurum. Calx aquâ accenditur, & Thracius lapis, idémque oleo restinguitur. Ignis autē aceto maximè, & visco, & ouo. Terra minimè flagrat. Carboni maior vis exusto, iterúmque flagranti.

5 Crin Ve. d. — *6 lomento. Vet.* — *7 humore. Ve.* — *8 Cypro. Diosc.* — *9 inducta. M.* — *10 libras. x vii.* — *11 sublito. Vet.* — *12 omnino appellatione simili. Vet.* — *13 Signum est. M.*

ANNOTATIONES.

a Quod in grana figura & magnitudine orobo similia formarent.

b Parætonium, inquit idem ca. 6. lib. 35. spumam maris esse dicunt solidatam cum limo, & ideo conchas minutas inueniri cum eo. Hæc ille. Sed si ita foret, spumæ marinæ natura siccissimæ & aridissimæ, nec tenax esse parætonium, nec pingue sineret. At sic existimādum, parætonium cretam esse littoralem, candidissimam, glutinosam, & pinguem, quæ tamen effodi non possit absque limo, spuma, & conchulis à mari inuectis, quod in caussa fuit vt limum cum spuma mixtum esse putarent.

c A luto herba dictum. Turn. cap. 17. lib. 6. Aduers. Vitruuio lutum herba est, qua cæruleum inficiunt. Virgil.

--croco mutabit vellera luto.

d Vel quæ ad medicinam tātum vsurpetur, vel ἀκεσὸν, ἄπονον, inelaboratum, rudem, nulla industria curatam. Vide num legendum Acesiam. Acesium Apollinem memorat Pausanias in Eliacis.

e Apud Dioscor. cap. 92. lib. 5. ἰὸς χρυσοχόων, ærugo aurificum, fit ex vrina pueri impubis, trita in mortario æris Cyprij, cum pistillo eiusdē metalli, easdémque vires habet auro ferruminādo, quas & santerna, id quod & Plinius scribit cap. 12. lib. 34.

De argento, & argento viuo, & stibio, siue alabastro, & scoria argenti, & de spuma argenti.

CAP. VI.

AB his argenti metalla dicantur, quæ sequens insania est. Non nisi in puteis reperitur, nulláque sui spe nascitur, nullis, vt in auro, lucentibus scintillis. Terra est alia rufa, alia cineracea. Excoqui non potest, nisi cum plumbo nigro, aut cum vena plumbi. [a] Galænā vocant, quæ iuxta argenti venas plerunque reperitur. Et eodem opere ignium descendit pars in plumbum, argētum autem supernè innatat, vt oleum aquis. Reperitur in omnibus penè prouinciis, sed in Hispania pulcherrimum: id quoque in sterili solo, atque etiam montibus: & vbicunque vna inuenta vena est, non procul inuenitur alia. Hoc quidem & in omni [1] ferè materia: [b] vnde metalla Græci videntur dixisse. Mirum, adhuc per Hispanias [2] ab Annibale inchoatos puteos durare, sua ab inuentoribus nomina habentes. Ex queîs [3] Bebelo appellatur hodiéque, qui ccc. pondo Annibali subministrauit in dies, ad mille quingentos iam passus cauato monte, per quod spatium Aquitani [4] stantes diebus noctibúsque egerunt aquas [c] lucernarum mensura, amnémque faciunt. Argenti vena, quæ in summo reperta est, crudaria appellatur. Finis antiquis fodiēdi solebat esse alumen inuentum: vltrà nihil quærebatur. Nuper inuenta æris vena infra alumen alba, nullum finem spei fecit. Odor ex argenti fodinis inimicus omnibus animalibus, sed maximè canibus. Aurum argentúmque quò mollius, eò pulchrius. Lineas ex argēto nigras [5] produci plerique mirantur. Est & lapis in his [6] venis, [d] cuius vomica liquoris æternis [e] argentum viuum appellatur, venenum [7] rerum omnium. Exest ac perrumpit [8] vasa permanans tabe dira. Omnia ei innatant, præter aurum: id vnum ad se trahit. Ideò & optimè purgat, cæteras eius sordes expuens crebro iactatu fictilibus in vasis, ita vt vitiis abiectis, vt ipsum ab auro discedat. In pelles subactas effunditur, [9] per quas sudoris vice defluens, purum relinquit aurum. Ergo & cùm æra inaurātur, sublitū bracteis pertinacissimè retinet. Verùm pallore detegit simplices aut prætenues bracteas.

1 materia eruendi metalli ferè Græci. M. — *2 olim inchoatos. M.* — *3 Bebulo. M.* — *4 stagnantes. Vet.* — *5 fieri producique mirantur. M.* — *6 venis, vomica liquo. æterni. Argētum. M.* — *7 metallorū omnium. Vet.* — *8 vniuersa permeans labe. Vet.* — *9 pérque eas sud. M.*

Quapropter id furtum quærentes, oui liquore candido vsum eum adulterauere: mox & hydrargyro, de quo suo dicemus loco. Et aliâs argentum viuum non largum inuentum est. In iisdem argenti metallis inuenitur, vt propriè dicamus, spumæ lapis cãdidæ nitentísque, non tamen trãslucentis, stimmi appellant, alij stibium, alij alabastrum, alij [10] larbason. Duo eius genera, mas & fœmina. Magis probant fœminam: horridior est mas, scabriórque, & minùs ponderosus, minúsque radians, & harenosior: fœmina contrà nitet, friabilis, fissurísque non globis, dehiscens. Vis eius adstringere & refrigerare, principalis autem circa oculos: nanque ideò etiam plerique [f] platyophthalmon id appellauere, quoniam in callibrepharis mulierum dilatet [11] oculos. Et fluxiones inhibet oculorum exhulcerationésque farina eius ac thuris, gummi admisto. Sistit & sanguinem è cerebro [12] defluentem. Efficacior & contra recentia vulnera, & contra veteres canum morsus inspersa farina: & cõtra ambusta igni, [g] cum adipe ac spuma argenti cerussáque & cera. Vritur autem offis bubuli fimi circunlitum in clibanis: dein restinguitur mulierum lacte, teritúrque in mortariis, admista aqua [13] pluuiali. Ac subinde turbida transfunditur in æreum vas, & [14] mundatur nitro. Fæx eius intelligitur plumbosissima, quæque subsidit in mortario [14] abiicitúrque. Dein vas, in quo turbida transfusa sunt, opertum linteo per noctem relinquitur, & postero die, quod innatat, effunditur, spõgiáque tollitur. Quod ibi [16] subsidit, flos intelligitur, ac linteolo interposito in Sole siccatur, non vt perarescat: Iterúmque in mortario teritur, & in pastillos diuiditur. Ante omnia autem [h] vrendi modus necessarius est, ne plumbum fiat. Quidam non fimo vtuntur coquentes, sed adipe. Alij tritum in aqua triplici linteo saccant, fæcémque abiiciunt, idque quod [17] defluxit, transfundunt, [18] quicquid subsidat [19] colligentes, emplastris quoque & collyriis miscent. Scoriam in argento [i] Græci vocant helcysma. Vis eius adstringere & refrigerare corpora. Additur emplastris vt molybdæna, de qua dicemus in plumbo, cicatricibus maximè glutinandis, & contra tenesmos, dysenteriásq;, infusa clysterib. cũ myrteo oleo. Addunt & in medicamenta, quæ vocant liparas, ad excrescentia hulcerum, aut ex attritu facta, aut in capite manãtia. Fit in iisdẽ metallis & quæ vocatur spuma argẽti. Genera eius tria: optima, quã chrysitin vocãt, secũda, quã argiritin: tertia, quàm molybditin. Et plerunque omnes hi colores in iisdẽ [20] [k] tubulis inueniuntur. Probatissima est Attica, proxima Hispaniensis. [l] Chrysitis [21] ex vena ipsa fit, argyritis ex argento, molybditis plumbi ipsius fusura, quæ fit Puteolis, & inde habet nomen. Omnis autem fit ex cocta sua materia ex superiori catino defluens in inferiorem, & ex eo sublata [22] veruculis ferreis, atque in ipsa flamma conuoluta veruculo, vt sit modici ponderis. Est autem, vt ex nomine ipso intelligi potest, feruescentis & [23] futuræ materiæ spuma. Distat à scoria, quo potest spuma à fæce distare. Alterum purgantis se materiæ, alterum purgatæ vitium est. Quidam duo genera faciunt spumæ, quæ vocant [24] [m] sterelytida & peumenem: tertium molybdænam, in plumbo dicendam. Spuma vt sit vtilis, iterum coquatur, confractis [25] tubulis ad magnitudinem [26] anulorum: ita accensa follibus, ad separandos carbones cinerémque abluitur aceto aut vino, simúlque restinguitur. Quòd si sit argyritis, vt candor ei detur, magnitudine fabæ confracta, in fictili coqui iubetur ex aqua, addito in linteolis tritico & hordeo nouis, donec ea [27] purgentur. Posteà sex diebus terunt in mortariis, ter die abluentes aqua frigida: & cùm [28] desinant, calida, addito sale fossili, in libram spumæ [29] obolo. Nouissimo die condunt in plumbeo vase. Alij cum faba candida ac ptisana coquunt, & in Sole siccant. Alij in lana candida cum faba, donec lanam non [30] denigrent. Tunc salem fossilem adiiciunt, subinde aqua mutata, sicántque diebus xl. calidissimis æstatis. Necnon in ventre suillo in aqua coquunt, exemptámque nitro fricant, &, vt suprà, terunt in mortariis cum sale. Sunt qui non coquant, sed cum sale terant, & adiecta aqua abluant. Vsus eius ad collyria, & litu ad muliebrium cicatricum fœditates tollendas maculásque, & abluendum capillum. Vis autem siccare, mollire, refrigerare, temperare, purgare, explere hulcera, tumores lenire. Talibúsque emplastris suprà dictis ignes etiam sacros tollit cum ruta myrtóque & aceto. Itémque perniones cum [31] myrtis [32] & cera.

10 turbasim. M labron. Vet.
11 oculos, & fluxiones inhibeat. Vet
12 profluentem. M.
13 pluuia. Ac sub. turbidum. M. nempe, sibrum.
14 mundatum Vet.
15 abiicitúrque ea. Dein vas, in quod tur. trans. est. Vet.
16 subsedit. M.
17 defluxerit. M.
18 & quicquid. Vet.
19 id collig. M.
20 tabulis. M.
21 ex auri vena. Vet. arena ipsa. Dal. nempe plumbaria.
22 verriculis. & mox conuoluta verricula. Vet.
23 fusa. Ve.
24 stereotida & pucomenon. Agricola
25 tabulis. M.
26 auellanarum.
27 rumpantur. Diosc.
28 desinit. Vet.
29 ponda. Vet.
30 denigret. Vet.
31 myrto. M. Leg. myrteo.
32 & cera, & abdomine. M. aliud. Non placet.

ANNOTATIONES.

a Molybdæna Dioscoridi, vena communis vel auri & argenti, vel argenti & plumbi.

b ἀπὸ τοῦ μεταλλᾶν, ab inquirendo & perscrutãdo dicuntur, vel ὅτι μετ' ἄλλων, simul cum aliis, aut μετ' ἄλλα post alia inueniantur.

c Vt quandiu accensæ olei certo modo lucernæ ardent, in eo labore sint: cùm lucernæ deficiũt, recentes ac integri succedant qui eundem laborem obeant.

d Id est quod Dioscorides ait, Aiunt per se inueniri in metallis.

e Argentum viuum (Arist. lib. 1. de anima ἄργυρος χυτὸς) duplex: alterum natiuum, alterum factitium. Natiuum quoque duplex: alterum Dioscoridi per se in metallis reperitur. Plinio vomica est liquoris æterni, fluentis è lapide in venis auri & argenti: Vitruuio ad plagas ferramentorum, dum anthrax foditur, emittitur guttis crebris: alterum in tecto fodinarum argenti stillatim concrescit Dioscoridi. Factitium, vnicum tantũ: hydrargyron peculiari nomine id auctor vocat. Conficitur id ex minio Dioscoridi, lapide argenteis arenis permixto: ex anthrace, Vitruuio, vena ferrei aut subrufi coloris, quæ circa se rubrum puluerem habet. Est autem ea quoque minij genus. Suus porrò modus conficiendi est Vitruuio, suus Dioscoridi, sed simili fere industria, nempe minio calfacto. Est & factitium à nobis excogitatum & sulphure & argento viuo simul coctis, vsus frequentissimi, quod vulgus *Cinabre* vocat, quasi Cinnabari.

f Pulchriores olim fœminas putauerunt, quibus latiores essent oculi, &, vt apud Homerum legitur, βοῶπις. Cùm autem rasa supercilia colore stibij nigro inunguntur, quod passim fit à mulieribus Græcis formæ studio deditis, oculi latiores videntur. Inde plathyophthalmon stibium esse dictum. Ion Omphales reginæ Lydiæ dum ascititia formæ ornamenta persequitur, recenset μέλαιναν στίμμιν ὀμματογράφον. Eo fuco vtuntur mulierculæ, quas verè & eleganter dixerunt veteres [illegible].

g Vertendum ex Dioscoride, sed massa farinæ aqua subactæ, τῷ σταιτι. Vide lapsum eundem Plinij animaduersum suprà cap. 9. lib. 20.

h Hoc seculo cum aurificum chrysocolla excoctum, & vt aiunt, calcinatum, pituitam & atram bilem purgat violentissime.

i ἑλκυσμα: quoniam cùm vncino eximitur è catinis, longissime trahitur.

k Panes, tanquam massas & offas, fusores vocant.

l In his rebus distinguendis Plinius fallitur. Chrysitis ab auro minime dicta est, sed quia maiorem ignium vim passa colorem fuluum contraxit: vel quia fit ex mixtura plumbi & auri, vel ex mixtura æris. Lithargyrus fit ex arena plumbaria, 1. ex lapide plumbario 2. ex plumbeis laminis 3. ex mixtura plumbi & argenti, 4. ex mixtura plumbi & auri, 5. ex mixtura horum trium, 6. Agricola.

m Stereotida, quòd solida massa fit: & pneomenen, quòd flatu in tumulos dilatetur. Agricola lib. 9. de nat. fossil.

De minio, quantæ autoritatis fuerit apud Romanos, ac inuentione eius, & cinnabaris ratione in picturis & medicina: de generibus minij, & ratione eius in picturis.

CAP. VII.

Inuenitur in argentariis metallis minium quoque, & nunc inter pigmenta magnæ autoritatis, & quondam apud Romanos non solùm maximæ, sed etiam sacræ. Enumerat autores Verrius, quibus credere sit necesse, [a] Iouis ipsius simulachri faciẽ diebus festis minio illini solitam: triumphantúmque corpora: sic Camillum triumphasse. Hac religione etiã nunc addi in vnguenta cœnæ triumphalis, & à Censoribus in primis Iouem miniandum locari. Cuius rei quidem causam miror: quanquam & hodie id expeti constat Æthiopũ populis, totósque eo tingi proceres, húncque ibi Deorum simulacris colorem esse. Quapropter diligentiùs [32] persequemur omnia de eo. Theophrastus xc. annis [b] ante [33] Praxibulum Atheniensium magistratum (quod tempus exit in vrbis nostræ ccxlix. annum) tradit inuentum minium à Callia Atheniense, initiò sperante aurum posse excoqui harena rubente in metallis argenti: hanc fuisse originem eius. [34] Reperiri autem iam tum in [c] Hispaniis, sed durum & harenosum: item apud Colchos in rupe quadam inaccessa, [35] ex qua iaculantes decuterent: id esse adulterum: optimum verò suprà Ephesum Cilbianis agris. Harenã cocci colorem habere: hanc teri, dein lauari, farinam, & quod subsidat, iterum lauari. Differentiam artis esse, quòd alij minium faciunt prima [36] lotura: apud alios id esse dilutius, sequentis autem loturæ optimum. Autoritatem colori fuisse non miror. Iam enim Troianis temporibus rubrica in honore erat, Homero teste, [37] qui naueis ea commendat, aliàs circa picturas pigmentáque rarus. Milton vocát Græci minium, quidam [38] cinnabari. Vnde natus error Indico [d] cinnabaris nomine. [e] Sic enim appellant illi saniem draconis elisi elephantorum morientium pondere, permisto vtriusque animalis sanguine, vt diximus. Neque alius est color, qui in picturis propriè sanguinem reddat. Illa cinnabaris antidotis medicamentísque [f] vtilissima est. At hercule Medici, [39] quia cinnabarin vocant, pro ea vtuntur hoc minio, quod venenum esse paulò mox docebimus. Cinnabari veteres, quæ etiamnum nunc vocant monochromata, pingebant. Pinxerunt & Ephesio minio, quod [40] derelictum est, quia curatio magni operis erat. Prætereà [41] vtrunque nimis acre existimatur. Ideò transiere ad rubricã, & sinopidem, de quibus suis locis dicam. Cinnabaris adulteratur sanguine caprino, [42] aut sorbis tritis. Pretium [43] syncerae nummi quinquaginta. Iuba minium nasci & in Carmania tradit: Hermogenes & in Æthiopia. Sed neutro ex loco inuehitur ad nos, nec ferè aliunde, quàm ex Hispania. Celeberrimum ex [44] Sisaponensi regione in Bætica, miniario metallo [45] vectigalibus populi Romani, nullius rei diligẽtiore custodia. Non licet id ibi [g] perficere [46] excoquíque. Romam perfertur vena signata, ad dena millia ferè pondo annua. Romæ autem lauatur, in vendendo pretio [47] statuta lege, ne modum excederet [48] lxx. in libras. Sed adulteratur multis modis, vnde præda [h] societati. Nanque est alterum genus in omnibus ferè argentariis, itémque plumbariis metallis, quod fit [49] exusto lapide venis permisto, non ex illo, cuius vomicam argentum viuum appellauimus (is enim & ipse in argentum excoquitur) sed ex aliis simul [50] repertis. Steriles etiam [51] plumbi deprehenduntur suo colore, nec nisi in fornacibus rubescentes, exustíque tunduntur in farinam. Et hoc est secundarium minium, perquàm paucis notum, multùm infra naturales illas harenas. Hoc ergo adulteratur minium in officinis sociorum: item Scyrico. Quonam modo Scyricum fiat, suo loco dicemus. Sublini autem Scyrico minium compendij ratio demonstrat. [52] Et alio modo pingentium furto opportunum est, plenos subinde abluentium penicillos. Sidit autem in aqua, [i] constátque furãtibus. Syncero cocci nitor esse debet. Secundarij autem splendor in parietibus sentit vliginem. Quanquam hoc rubigo quædam metalli est. Sisaponensibus autem miniariis suæ venæ arena [k] sine argento excoquitur. [53] Auri modo probatur. Auro candente fucatum nigrescit: syncerum retinet colorem. Inuenio & calce adulterari. Ac simili ratione ferri candentis lamina, [l] si non sit [54] aurum, deprehendi illicò. Solis atque Lunæ contactus inimicus: remedium, vt parieti siccato cera Punica cum oleo liquefacta candens setis inducatur, iterúmque admotis gallæ carbonibus aduratur ad sudorem vsque: posteà candelis subigatur: ac deinde linteis puris, sicut & marmora nitescunt. Qui minium in officinis poliunt, faciem laxis vesicis illigant, ne in respirando [55] pernicialem puluerem trahant, & tamen vt per illas spectent. Minium in [56] voluminibus quoque [m] scriptura vsurpatur, clarioréśque literas, vel in auro, vel in marmore etiam in sepulchris facit.

32 prosequemur Vet.
33 Thrasybulum. M.
34 Repertum. Vet.
35 è qua. M.
36 loturæ id esse. M.
37 qui eam comm. M.
38 cinnabarim. M.
39 quoniã. M.
40 relictũ est. M.
41 quod vtrumque. M.
43 ac sorbis. Vet.
43 syncero. Vet.
44 Olyssponensi. M.
45 vectigali. Vet.
46 excoctúmque Romam. M.
47 statuto. Vet
48 x lx in libras. Vet.
49 ex Sardo M ex vasto. Vet.
50 repertis, qui steriles, etiam piũtos depre. suo col. Hermol.
51 plurimi. M.
52 Et alias madidum. Vet.
53 Verùm hoc modo. Vet.
54 purum. Philander.
55 pernitiosum. M.
56 voluminum. Vet.

ANNOTATIONES.

a Virgilio, Pan sanguineis ebuli baccis ac minio rubet. Pausaniæ in Achaicis τὸ τοῦ Διονύσου ἄγαλμα ὑπὸ κινναβάρεως ἐπανθισθὲν ἐρυθρόν ἐστιν. Plutarchus ἐν ῥωμαϊκ. τα χῦ ἴδρ ἰξωθεῖ τι μίλτινον, ᾧ τὰ παλαιά τὸ

ἀγαλμάτων ἰχεῖζον. Brod.cap.13.libr.3. Alex.ab Alex.cap.20.lib.1.scribit, Æthiopas pugnantes dimidiam partem corporis minio, dimidiam gypso tingere solitos.

b Praxibulo Athenis Rempublicam administrante. Theophr.lib. περὶ λίθων.

c In Iberia Asiæ Colchis finitima. Theophr.

d Fallitur Plinius. Cinnabari verum est, non sanguis draconis, arboris in Fortunatis insulis nascentis, quas Canarias vocant.

e Iam priscorum téporibus Arrianus in periplo nouit Cynnabari lacrymam esse arboris: γίνεται δ' ἐν αὐτῇ καὶ κιννάβαρι τὸ λεγόμενον ἰνδικὸν, ἀπὸ τῶν δένδρων, ὡς δάκρυ συναγόμενον. Brod.cap.1.lib.3. Cadamustus cap. 4. suæ nauigationis fructum eius arboris similem esse tradit ceraso, coloris cærulei: arbores certo anni tempore incidi: anno verò proximè sequenti fluere lachrymam. Insulæ, quæ arbores eas fert, incolæ sytuam draconum vocant, & aduenas eam adeuntes per iocum tali nomine deterrent.

f Mirum, Plinium credidisse draconis bestiæ maximè venenatæ cruorem salubrem esse.

g Officina, in qua perficiebatur, fuit inter ædem Floræ & Quirini. Vitruuius cap.9.lib.7.

h Bæticæ populos nomine peculiari Socios P.R. vocat. Inde garum sociorum, quod fiebat ad Scombrariam promontorium Bæticæ. Societatem tamen, publicanorum cœtum exponere satius, à quibus minium Romæ curatum fuisse Vitruuius scribit.

i Seruatur & integrum permanet.

k Nullo argento mixto. nam plerunque minium in argentariis metallis inuenitur.

l Philander comment. in cap.8. lib. 7. Vitru. legit, si non sit purum. Ego nihil muto, sentúmque hunc esse arbitror. Si aurum desit, quo minij bonitas probetur, ferri candentis lamina id faciundum.

m Olim legum tituli, atque primæ literæ rubrica pingebantur, vnde Iuuenal. Saty.14. maiorum leges rubras dixit, & Pers. Satyr.5. Massurij rubricam. Atque inde titulos librorum dictos volunt, nimirum à similitudine. Est autem titulus Festo, flaminicarum capitis ornamentum, extructum in altitudinem, quod fit vitta purpurea innixa crinibus.

Ouidius,

Nec titulus minio, nec cedro charta notetur.

Martial.

Rasum pumice, purpuráque cultum.

Miniatores hinc dicuntur, qui librorũ inscriptiones, & capita minio ornant. Mag.c.14.li.1.

De hydrargyro, de argento inaurando, de coticulis in argenti generibus, & experimentis.

CAP. VIII.

EX [a] secundario [1] inuênit vita & hydrargyrum in vicem argenti viui, paulò antè dilatum. Fit autem duobus modis: æris mortariis pistillisque trito minio ex aceto: aut patinis fictilibus [2] impositum ferrea concha, calice coopertum, argilla superillita: dein sub patinis accensum follibus continuo igni, atque ita calicis sudore deterso, qui fit argenti colore & aquæ liquore. Idem guttis diuidi facilis, & lubrico humore confluere. Quòd cùm venenum esse conueniat, omnia quæ de minio in medicinæ vsu traduntur, temeraria arbitror: præterquàm fortasse, quòd illitum capiti ventríve, [b] sanguinem sistit, dum ne quid [3] penetret in viscera, [4] ac vulnus attingat: aliter vtendum non equidem censeam. Hydrargyro argentum inauratur solùm nunc propè, cùm [5] & in æra simili modo duci debeat. Sed eadem fraus, quæ in omni vitæ parte ingeniosissima est, viliorem excogitauit materiá, vt [6] docuimus. Auri argentíque mentionem [7] comitatur lapis, quẽ coticulam appellant, [8] quondam non solitus inueniri, nisi in flumine Tmolo, vt autor est [c] Theophrastus: nunc verò passim, quem alij [d] Heraclium, alij Lydium vocant. Sunt autem modici, quaternas [e] vncias longitudinis, binásque latitudinis non excedentes. Quod à Sole fuit in his, melius, quàm quòd à terra. His coticulis periti, [9] cùm è vena vt lima rapuerint experimentum, protinus dicunt quantùm auri sit in ea, quantùm argenti vel æris, [10] scrupulari differentiâ, mirabili ratione, non fallente. Argenti duæ differentiæ. Batillis ferreis candentibus ramento imposito, quod candidum permaneat, probatur. Proxima bonitas ruso, nulla nigro. Sed experimento quoque fraus interuenit: [11] seruatis in virorum vrina batillis, inficitur ita ramentum obiter dum vritur, candorémque mentitur. Est [12] aliud experimentum politi, & in halitu hominis, si sudet protinus, nubémque discutiat.

1 inuenitur. M.

2 imposita, &c. cooperta arg. superillito, d. s.p. accenso. Vet.

3 prætereat. M.

4 aut. Vet.

5 & ari sim. mo in duci deb. M.

6 docuimus in auri argentique mentione. M.

7 Coniungitur. Vet.

8 quem non solere. M.

9 cùm canonem in lima arca rapuerunt. M. Lege, cùm è vena vtro aut lima rapuere.

10 scripulari. M.

11 seruatis enim in. Vet.

12 aliquod. Vet.

ANNOTATIONES.

a Inuento minùs quidem ingenioso & vtili, non aspernendo tamen. In secundario pane idem locutionis genus.

b Inuomitu sanguinis: idque vehementi frigiditate.

c Libro περὶ λίθων.

d Quatuor pollices. Vide quæ adnotata sunt c.18. lib.21.

e Dicitur & magnes heraclius cap.16.lib.36.

De [a] speculis & Aegyptio argento.

CAP. IX.

LAminas duci, & specula fieri non nisi ex optimo posse creditum fuerat. Id quoque iam fraude corrumpitur. Sed natura mira est imagines reddendi, quòd repercusso ære atque in oculos regesto fieri cõuenit. Eadem vi in speculis vsu [1] polita crassitudine, paulúmque propulsa dilatatur in immensum magnitudo imaginum. Tantùm interest, repercussum illum respuat, an [2] excipiat. Quinetiam pocula ita figurantur, [3] [b] exp lsis intus crebris [4] ceu speculis, vt vel vno intuente, populus totidem imaginum fiat. [c] Excogitantur & monstrifica, vt in templo Smyrnæ dicata. Id euenit figura materiæ. Plurimúmque refert concaua sint & poculi modo, an parmæ [5] [d] Threcidicæ, media depressa an elata, transuersa an obliqua, supina [6] an recta, qualitate excipientis figuræ torquente venientes vmbras. Nec enim est aliud illa imago, quàm [7] digesta claritas materiæ excipientis vmbram. Atque vt omnia de speculis peragantur hoc loco, optima apud maiores [8] fuerant Brundisina, stanno & ære mistis. Prælata sunt [9] argentea. Primus fecit Praxiteles Magni Pompeij ætate. Nuper credi cœptum, certiorem imaginem reddi, [e] auro apposito auersis. Tingit & Ægyptus argentum, vt in vasis Anubem suum spectet, pingítque, non [10] cælat, argentum. Transit inde materia & ad triumphales statuas, mirúmque crescit pretium fulgoris excæcati. Id autem fit hoc modo. [11] Miscentur argẽto, ter

1 protrita crass. paul. percussa, dilatatur dimensa. Vet.

2 accipiat. Vet.

3 excalpsis. Vet.

4 tot. M.

5 Thrcicia modo, an med. depr. an elata transuersa. Vet.

6 an erecta. Vet.

7 regesta. Vet.

8 fuerant & blandissima è stanno. M.

9 argentea, quæ primus. Vet.

10 cælat. Transit. M. argentum, expecta.

11 Miscetur. M.

to, tertia pars æris Cyprij tenuissimi, quod coronarium vocant, & sulphuris viui, quantum argenti. Conflantur[12] ita in fictili circunlito argilla. Modus coquendi, donec seipsa opercula aperiant. Nigrescit & oui indurati luteo,[13] vt tamen aceto & creta deteratur. Miscuit denario Triumuir Antonius ferrũ.[14] Miscuit æri falsæ monetæ. Alij è pondere subtrahunt, cùm sit iustum [f] lxxx.iij. è libris signari. Igitur ars facta denarios probare, tam iucunda lege plebi, vt Mario Gratidiano vicatim[15] totas statuas dicauerit. Mirúmque, in hac artiũ sola vitia discuntur, &[16] falsi denarij spectatur exemplar, pluribúsque veris denariis adulterinus emitur.

12 ... Vet. in a'iij. desideratur.
13 sic tamen vt æ. & cr. detergatur. Vet.
14 Miscentur æra. Alij. Budæus. Miscent æra. M.
15 tegatas. Vet.
16 falsum.

ANNOTATIONES.

a De speculis multa Rhodig. cap. 12. & 13. lib. 15.
b Exculptis. Seneca Quæst. natur. lib. 1. cap. vlt *Specula totis parta corporibus auro argentóque cælata sunt, deinde gemmis adornata, & poculis.*
c In templo Heræ Arcadicæ speculum fuit, tectorio parietis inclusum, in quod qui aspiciebãt suã imaginem aut parum perspicue, aut rursus nihil cernebant, deorum tamen circumposita signa, & solium ipsum dilucide cõtuebantur. Pausanias in Arcadicis.
d Vel Threcis gladiatoris, cuius arma fuere parma, siue lunata pelta, & sica, quam ἅρπην Clemẽs Alexandrinus vocat lib. 1. Strom. falcem supinam Iuuenalis: vel à Thraciis inuenta. nam in glossis parma θρακικὸν ὅπλον. Alexandrinus scribit, θρᾷκας πρώτους εὑρεῖν ἅρπην, τοῦτ' ἐστι καμπύλην μάχαιραν, καὶ πρώτους πέλταις ἐπὶ τῶν ἵππων χρήσασθαι. Lips. cap. 9. lib. 2. Saturn.
e Vt nostro seculo Venetiis bracteam argenteam vitreis speculis auersis impingunt.
f 84. sub. denarios. Vide quæ adnotata sunt in cap. vltim. lib. 21.

De immodica pecunia, & quorum maximæ opes fuerint, & quando primùm populus Romanus stipem sparserit.
CAP. X.

NOn erat apud antiquos numerus vltra centum millia:[1] itaque & hodie multiplicantur hæc, vt decies centena millia, aut sæpius dicantur. Fœnus hoc fecit, numúsque percussus: & sic quoque ęs alienum etiamnum appellatur. Posteà Diuites cognominati, dum modò notum sit, eum qui [a] primus acceperit hoc cognomen, decoxisse creditoribus suis. Ex eadem gente M. Crassus negabat[2] locupletem esse, nisi qui reditu annuo [b] legionem tueri posset. In agris suis sestertiûm[3] MM. possedit, Quiritium post Syllam ditissimus. Nec fuit satis, nisi totum Parthorum esurisset aurum: atque vt nomen quidem[4] optimi occupauerit (iuuat enim insectari inexplebilem istam habendi cupidinem) multos posteà cognouimus seruitute liberatos opulentiores, paritérque[5] tres Claudij principatu, Pallantem, Callistum, & Narcissum. Atque vt hi omittantur,[6] tanquam adhuc rerum potiantur, C. Asinio Gallo,[7] C. Marcio Censorino Coss. ad vj. Kalen. Februar. C. Cęcilius Claudius Isidorus testamento suo[8] edixit, quamuis multa ciuili bello perdidisset, tamen relinquere seruorum quatuor millia centum xvj. iuga boum tria millia sexcenta, reliqui pecoris CC. quinquaginta septem millia: in numerato[9] H-S. DC. Funerari se iussit[10] H-S. xj. Congerant excedentes numerum opes, quota tamen portio erunt Ptolemæi? quem Varro tradit Pompeio res gerente circa Iudæam, octona millia equitum sua pecunia tolerauisse:[11] mille conuiuas, totidem aureis potoris, mutantem vasa cum ferculis, saginasse. Quota verò ille ipse (neq; enim de regibus loquor) portio fuit Pythij Bythini, qui[12] platanum auream, vitémq; nobilem illam Dario regi donauit: Xerxis[13] copias, hoc est septies centena lxxxuiij. millia hominum excepit epulo, stipendium quinq; mẽsium frumentúmque pollicitus, vt è quinque liberis, senectuti suæ in delectu vnus saltem concederetur. Hũc quoque ipsum aliquis comparet Crœso regi. Quæ (malùm) amentia est, id in vita cupere, quod aut etiam seruis contigerit, aut ne in regibus quidem inuenenerit fine? Populus Romanus stipem spargere cœpit, Sp. Posthumio, Q. Marcio Coss.[14] tanta abundantia pecuniæ erat, vt eam conferret L. Scipioni, ex qua is ludos fecit. [c] Nam quòd Agrippę Menenio sextantes æris in funus contulit, honoris id necessitatísque propter paupertatem Agrippæ, non largitionis esse dixerim.

1 itaque hoc est hodie multiplicatum M. itaque & hic hodie multiplicatur. Vet.
2 diuitem. M.
3 bis millies. Vet. sestertiũ. xx. millia. M.
4 optimum M. optimũ. Vet.
5 duos Claudio principe. M. nec Callistum enumerat.
6 quoniam ad res potiũtur Vet.
7 G. Marcio Cyrino. M
8 dixit. M.
9 sestertiũ sexcenties. Vet. pondo sexcenta millia.
10 sestertiis xi. millibus. Congregata & numerum excedentes. M.
11 centum x. con. tot. aureis pateris inuitantem vasa cum fere mutasse. M.
12 palmam M.
13 copias mille millia hominũ. M.
14 tanta pecunia erat. M.

ANNOTATIONES.

a De Crasso intelligit, cuius suprà meminit cap. 3. lib. 21. Vide Valer. cap. 11. lib. 6.
b Dion & Plutarchus, στρατόπεδον exercitum. Dion πολυχρήματον, & φιλοχρήματον fuisse tradit. Rhodig. cap. 25. lib. 20.
c Nonius Marcellus in voce Desubito, ex Ciceronis lib. 6. Republ. illa de re hæc citat. *Meministis concursu leuissimæ multitudinis, & ære congesto, funus desubito esse ornatum.* Vide & Valerium lib. & cap. 4.

De luxuria & frugalitate in vasis, & lectis argenteis, & quando lances immodicæ factæ. CAP. XI.

VAsa ex argento mira inconstantia humani ingenij variat, nullum genus officinæ diu probando, nunc Furniana, nunc Clodiana, nunc Gratiana (etenim[1] tabernas mensis adoptauimus) nunc anaglypta, in asperitatem que excisa, circa linearum picturas quærimus. Iam verò & mensas [a] repositoriis imponimus,[2] & ad sustinenda obsonia interradimus latera, & interest quamplurimum lima perdiderit. Vasa coquinaria ex argento Caluus Orator fieri queritur? at nos carrucas ex argento cælare inuenimus. Nostráque ætate Poppęa coniunx Neronis principis delicatioribus iumentis suis soleas ex auro quoque induere solebat. Libras [b] xxxij. argenti Africanus[3] sequens hæredi reliquit. Idémque cùm de Pœnis triumpharet, quater millies CCCC. LXX. M. pondo transtulit. Hoc argenti tota Carthago habuit, illa terrarum æmula, quod nunc in mensarum est apparatu. Posteà victa Numantia & deleta, idem Africanus in triumpho militibus xvij. millia põdo dedit. O viros illo imperatore dignos quibus hoc satis fuit. Frater eius Allobro

1 tabernis & mensis ea adoptauit, nunc anaglypha. M.
2 mensis repositoria. Vet.
3 sequenti. Vet.

gicus primus* omnium mille pondo habuit. A. Liuius Drusus in Tribunatu plebis xj.millia. Nam propter quinque pondo notatum à Censoribus [c] triumphalem senem, fabulosum iam videtur. Item [5] Catũ Ælium, cum legati Ætolorum in Consulatu prandentẽ* in fictilibus adiissent, [6] missa ab his vasa argentea non accepisse, neque aliud habuisse argenti ad supremum vitæ diem, quàm duo pocula, quæ L. Paulus socer ei ob virtutẽ deuicto Perseo rege donasset. Inuenimus legatos Carthaginiensium dixisse, nullos hominum inter se benignius viuere, quàm Romanos. Eodem enim argento apud omnes [7] cœnitauisse ipsos. At Hercules Põpeium [8] Paulinũ Arelatẽsis equitis Romani filium, paterna quoque gente pulsum, quòd xij. pondo argenti habuisset apud exercitum, ferocissimis gentibus oppositum scimus. [d] Lectos verò [9] mulierum iam pridem totos operiri argento, & triclinia [10] quædam, quibus argentum addidisse primus traditur Caruilius Pollio eques Romanus, non vt operiret, aut [11] Deliaca specie faceret, sed Punica. Idem & aureos fecit. Nec multò post argẽtei Deliacos imitati sunt. Quæ omnia expiauit bellum ciuile Syllanum. Paulo enim [12] antè hæc facta sunt, lancésque è centenis libris argenti, quas tunc super quingentas numero Romæ fuisse constat, multósque ob eas proscriptos dolo concupiscentium. Erubescant Annales, qui bellum ciuile illud talibus vitiis imputauere. Nostra ætas [13] fortior fuit: Claudij principatu seruus eius Drusillianus [14] nomine Rotundus, dispensator Hispaniæ citerioris quingenariam [e] lancem habuit, cui fabricandæ officina potius exædificata fuerit: & comites eius [15] octo quinquaginta librarum: quæso, vt quam multi eas conserui [16] eius inferrent, [17] aut quibus cœnantibus? Cornelius Nepos tradit ante Syllæ victoriam duo tantum triclinia Romæ fuisse argentea. Repositoriis argentum addi sua memoria cœptum Fenestella dicit, qui obiit nouissimo Tiberij Cæsaris principatu. Sed & [18] testudinearum in vsum venisse. Ante se autem paulo lignea rotunda solida: nec multò maiora, quàm mẽsas fuisse. Se quidem puero, quadrata, & compacta, aut acere operta, aut [19] citro cœpisse. Mox additum argentum in [20] angulis, [21] lineásque per commissuras. [f] Tympana verò se iuuene appellata [22] stateras, & lances, quas antiqui [23] [g] magidas appellauerant. Nec copia tantùm argẽti [24] fuerit vitæ sed validius penè manupretium: idque iam pridem, vt ignoscamus nobis. [h] Delphinos quinis millibus sestertiis in libras emptos C. Gracchus habuit. L. verò Crassus Orator duos scyphos Mentoris artificis manu cælatos sestertiis c. Confessus tamen est, nunquam se his vti propter verecundiam ausum. Constat eundem [25] vj. millibus sestertiis in singulas libras vasa empta habuisse. Asia primùm deuicta luxuriam misit in Italiam. Siquidem L. Scipio transtulit in triumpho argenti cælati pondo [26] millia quadringenta L. Et vasorum aureorum pondo [27] centum millia, anno conditæ vrbis quingentesimo sexagesimoquinto. Eadem Asia [28] domata multò etiã grauius afflixit mores, inutiliórq; victoria illa hæreditas. Attalo rege mortuo fuit. Tum enim hæc emendi Romæ in auctionibus regiis verecũdia exempta est, vrbis anno dcxxvj. mediis [29] lvj. annis erudita ciuitate amare etiam, non solum admirari, opulentiam externam: immenso & Achaicæ victoriæ momento ad [30] impellendos mores, quæ & ipsa hoc interuallo, anno vrbis dcviij. parta, signa & tabulas pictas [31] inunxit, ne quid deesset. Paritérque luxuria nata est, & Carthago sublata, ita congruentibus fatis, vt libêret amplecti vitia, & liceret peccare, & [32] dignatione hinc alicui veterum. [i] C. Marius post victoriam Cimbricam cantharis potasse Liberi patris exemplo traditur, ille arator Arpinas & manipularis imperator.

4 omnium mille. M.
5 Quintum Æliũ Tuberonẽ V. Ait. * in M. d.
6 men alia ab iis vasa. M.
7 cœnauisse se ipsos. M.
8 Paulinum Arel. equitis filium.
9 mulierũ, in M. d.
10 quoque. M.
11 delicata. M.
12 an è hoc facta sunt lances è V.
13 certior fuit. V
14 cognomine. V.
15 octingentas libras. ... Q... re quæso, nisi vt. M.
16 eius, in M. d.
17 æqualib. cœnãtibus. Vet.
18 testudinea tũ A... lij.
19 cedro. V.
20 angulos M.
21 lignéásque Ch.
22 clemmateras V. & ex Polluce.
23 paropsidas V.
24 fuit vita, sed va... tius. V.
25 vi. pondo in sing. M.
26 M. V Sic habet M. id est, mille quingenta. V. verò millia quadringẽta & L.
27 mille M. cc. M V.
28 donata. A... Budæus & M. domita. V.
29 lvij. M.
30 compellendos. V.
31 inuexit. M.
32 indignatione hinc aliqui veterum. Nam C. Marius. Vet. digna tamen hic accusatione veterũ. Nã C. Mar. V. alij. indignatione hinc aliqua. Veterum C. Mar. Chiffl. non probo.

ANNOTATIONES.

a Repositoria, nunc mensarum fulcra, τὰ βαστάζοντα: nunc fercula & obsonia sustinent.

b Triginta tres, & auri duas: tantæ abstinentiæ, vt annis quinquaginta quatuor quibus vixit, nihil vendiderit, emerit, ædificarit: ab vxore Sempronia, vt rumor fuit, veneno sublatus. Alex. ab Alex. cap. 18. lib. 1.

c Fabricius Lucinus Censor Cornelium Ruffinum, duobus consulatibus & dictatura speciosissima functum, senatu mouit, quod tanquam malo exemplo luxuriosus, decem pondo vasa argentea comparasset. Valer. c. 4. li. 2.

d Plautus Pseud. *Tu esto lectisterniator, tu argentum eluito, tu idem extruito.*

e Promulsidem vocat citata hac historia Tertullianus libr. de Pallio: significatione grammaticis ignota, promulsidem vocantibus potionẽ conuiuis loco mulsi dari solitam ad auiditatem excitandam. Hadr. Iun. c. 10. li. 5.

f Vasa potoria figura simili tympanis, quibus vtebantur Galli Cybeles. Eadem dicuntur & κύμβια à scaphæ forma, parua & caua pocula, &, vt ait Dorotheus apud Athenæum, profunda, sine fundo & auribus. Demosthenes Midiæ obiicit, quòd iis biberet, mollibus & fœmineis, nec satis castrensibus. Eædem dicuntur & clemmateres à forma operimenti testudinis, quam κλέμμυδα vocauerunt. Pollux. Autor fabulæ Querol. *Ipsum etiam pauxillum argenti leuibus tensum tympanis, limari commutarique semper credit, quia factum est semel.*

g μάγιδας Rhodig. c. 15. li 8 mensas vocat, quæ imponuntur, & tolluntur vt libet Paulus Iurisc. magidis meminit. Alueum lusorium interpretes esse putant. Capides priscis vasa escaria fuerunt, quod hic forte legendum.

h Vasorum genus. Fuerunt & Delficæ abaci, è quibus vinum ministrabatur. Harum mentionem facit Paulus l. 3. de sup. leg. Delphinas olim mẽsis in ornatum subiici solitos Græci adnotarunt, vt cantharos & Cheirones abacis. Iuuenalis,

Ornamentum abaci, necnon & paruulus infra
Canthatus, & recubans sub eodem marmore
Chiron.

Cuiacius ca. 13. li. 18. Obser.

i Valer. c. 6. lib. 3. Plutarchus li. περὶ τῆς ἀοργησίας.

De statuis argenteis, & cælatura argenti, & cæteris quibusdam. CAP. XII.

[1] ARgenti vsum in statuas primùm ad honorem Diui Augusti in adulationem tẽporum transisse, falsò existimatur. Iam enim triumpho Magni Pompeij reperimus translatam Pharnacis, qui primus regnauit in Ponto, argenteam statuam: item Mithridatis [2] Eupatoris & currus aureos argenteósque Argentum

1 Argenteas statuas primò. M.
2 eius patris. M.

gentum succedit[3] [a]ex re aliquando & auto, luxu fœminarum plebis[b]compedes sibi ex eo facientium, quas induere aureas mos tritior vetat. Vidimus & ipsi[4] Atellium Fuscum motum equestri ordine[5]ob insignem calumniam, cùm celebritate assectarentur adulescentium scholæ, ex argento annulos habentem. Et quid hæc attinet colligere, cùm [c] capuli militum ebore etiam[6] fastidio, cælentur argento, vaginę [d] batillis, balthei laminis crepitent. Iam verò pædagogia[8] ad [e] transitum virilitatis custodiantur argento, fœminæ lauentur,[9] & nisi argentea solia fastidiant, eadémque materia & cibis & probris[10] seruiat. Videret hæc Fabricius, & stratas argento mulierum balineas, [f] ita vt vestigio locus non sit, cum viris lauantium: Fabricius, inquam, qui bellicosos Imperatores plus quàm pateram & salinum ex argento habere vetabat. Videret[11] hinc dona fortium fieri, aut in hæc frangi. Heu mores, Fabricij nos pudet. Mirum,[12] in auro cælando inclaruisse neminem, argento multos. Maximè[13] tamen laudatus est Mentor, de quo suprà diximus. Quatuor paria[14] denique ab eo omnino facta sunt: ac iam nullum extare dicitur. Ephesiæ Dianæ templum iacet,[15] Capitolium incendiis. Varro[16] & æreum signũ eius habuisse scripsit. Proximi ab eo in admiratione Acragas, & Boëthus,[17] & Mys fuere. Extant hodie omnium opera in insula Rhodiorum: Boethi apud Lyndiam[18] Mineruam: Acragantis in templo Liberi patris in ipsa Rhodo, Bacchæ Cẽtaurique cælati in scyphis: Myos in eadem æde & Silenus, &[19] Cupidines. Acragantis & venatio in scyphis magnam famam habuit. Post hos celebratus est Calamis & Antipater, quiq; Satyrum in phiala grauatum somno collocauisse veriùs, quàm cęlasse dictus est, Stratonicus. Mox Cyzicenus Tauriscus. Item Ariston &[20] Eunicus Mitylenæi laudantur, & Hecatæus: & circa Magni Pompeij ętatem Praxiteles, Posidonius Ephesius, Lædus[21] Stratiates, qui prælia armatósque cæiauit: Zopirus qui Areopagitas & [g] iudicium Orestis in duobus scyphis[22] H-S. xij. æstimatis. Fuit dein Pytheas, cuius[23] binæ vnciæ viginti vænierunt. Vlyxes & Diomedes erant in phialæ emblemate, Palladium surripientes. Fecit idem & cocos magiriscia appellatos, paruulis potoriis, sed è quibus ne[24] exempla quidem liceret exprimere, tam opportuna iniuriæ subtilitas erat. Habuit & Teucer[25] [h] crustarius famam. Subitóque ars hæc ita exoleuit, vt sola iam vetustate[26] censeatur, vsque adeò attritis cælaturis, ne figura discerni possit, autoritas constet. Argentum medicatis aquis inficitur, atque etiam afflatu salso, sicut in mediterraneis Hispaniæ. In argenti & auri metallis nascuntur etiamnum pigmenta, sil & cæruleum. Sil propriè limus est. Optimum est eo, quod Atticum vocatur. Pretiũ in libras xxxij. Proximum marmorosum sub dimidio Attici pretio. Tertium genus est pressum, quod alij Scyricum vocant ex insula Scyro. Iam quidem & ex Achaia,[27] quo vtuntur ad picturæ vmbras. Pretiũ in libras huius H-S. bini.[28] [i] Dipondiis verò detractis, quod lucidum vocant, è Gallia veniens. Hoc autem & Attico ad lumina vtuntur: ad abacos, non nisi marmoroso, quoniam marmor in eo resistit amaritudini calcis. Effoditur & ad xx. ab vrbe lapidem in montibus. Posteà vritur, pressum appellantibus qui adulterant. Sed esse falsum exustúmq; e amaritudine apparet,[29] quoniam resolutum in puluerem est.

3 exte. in M. d.
4 Aurelij. M.
5 ob insign. calũ: quod cum cum. Vet. ob insig nem cũ celebritate assectationem adulesc. M.
6 fastidito. M.
7 catillis. M.
8 in transi[illegible]ta. M.
9 nisi & arg. Vet.
10 [illegible]ruatur M.
11 i donis fortium fieri ac fieri. Vet. dona fortiũ in hæc [illegible] di, aut frãgi. Vet.
12 aurum cæi. M.
13 tamum. M.
14 denique, [illegible]
15 [illegible] capi[illegible]
16 & æreũ [illegible]
17 [illegible]
18 Mineruam in tẽplo. M.
19 Cupidines, & venatio in scyphis. Mag na fama post hos. M.
20 Onychus Vet.
21 Strati tes M.
22 pondo xij M.
23 duæ, Vet.
24 exempla ria. M
25 crustarius, in M. d.
26 censeatur Attamen vsque ad. Vet.
27 [illegible] Vet [illegible]
28 [illegible] sub nu[illegible] cap. [illegible] 34.
29 & quoniam. Vet.

ANNOTATIONES.

a Non modestia, sed iusta caussa, pœnæ metu.

b Sic ornatum calceorum vocat, qui vt in fœminis equestris ordinis aureus fuit, suprà cap. 3. sic plebeis argenteus, auro illis ad eum luxum non permisso.

c Prisci heroes gladios habuerunt clauis argenteis confixos. Homer. Iliad. ς. de Agamemnone, ἀμφὶ δ' ἄρ' ὤμοισι βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον.

d Batulum, & ἀποκοσμητικὸς batillum, ferreum instrumentum, quo pruna colligitur, quasi patulum. Horatius,

Linquimus insani ridentes præmia scribæ,
Prætextam, & latum clauum, prunæque batillum.

Ab eius instrumenti similitudine veteres batillas vocauerunt laminas argenteas, vtrinque ad laterum margines curuatas, quibus pugionum & ensium vaginas operiebant, vt hodie fit à Germanis. Catillos quidam exponũt clauos argenteos, quorum capita catillorum figura extuberant.

e Fibulas argenteas intelligit, quibus adolescentium pudenda perstringebant, ne coirent, cum παιδῶσι, & ad Venerem incitantur, vocis conseruandæ gratia, quam illa ætate Veneris vsu mutari ac corrumpi notum est.

f Prius probrum est lauare cum viris: alterum lauare in balnearum soliis sic argento stratis & lubricis, vt in iis consistere vestigium non possit.

g Vide Victor. ca. 23. li. 13. Lipsi. ca. 27. li. 3. de Areopagitis, Victor. cap. 5. lib. 6. Alex. ab Alex. cap. 5. lib 3.

h Qui in tenuissimis argenti laminis, & quasi crustis, retunsas castigatásque scalpebat imagines, non autem extantes, & à corio frontis extimæ prominentes: vulgo, *Ciselees à demi bosse.*

i Ferè sestertio vno. nam sestertius valet asses duos, siue pondo duo, & semissem. Quidam legunt Dipondiariis, sub. numis: vt cap. 2. lib. proximè sequentis.

De sile, & cæruleo, & Nestoriano: & cælo, & quòd non omni anno æqualiter species vendantur.

CAP. XIII.

[a]SIle pingere instituêre primi Polygnotus & Mycon, Attico duntaxat. Hoc secuta ætas ad lumina vsa est: ad vmbras autem Scyrico & Lydio. Lydium Sardibus emebatur, quod nunc[1] obmutuit. Cæruleum harena est. [b] Huius genera tria fuere antiquitùs: Ægyptium, quod maximè probatur:[2] Scythicum, hoc diluitur facilè: cúmque teritur, in iiij. colores mutatur, cãdidiorem nigrioiémve, crassiorem tenuiorémve. Præfertur huic etiamnum Cyprium. Accessit his Puteolanum & Hispaniẽse, harena ibi cõfici cœpta. Tingitur autem omne, & in sua [c] coquitur herba, bibitque succum. Reliqua confectura eadem quæ chrysocollæ. Ex cæruleo fit quod vocatur lomẽtũ: perficitur id lauando[3] terendóve, & hoc est cæruleo cãdidius. Pretia eius, xxiij. in libras

1 omittunt. M.
2 Scyricum M. Atticũ. Vet.
3 terendóque Vet. terendove hoc M.

cærulei xviij. Vſus in [4] creta, calcis impatiens. Nuper acceſſit & Neſtorianum ab autore appellatũ. Fit ex Ægyptij leuiſſima parte: pretiũ eius xl. in libras. Idem & Puteolani vſus, præterquàm ad feneſtras: vocant [5] cœlon. Nõ pridem apportari & Indicum eſt cœptum, cuius pretiũ xvii. in libras. Ratio in pictura ad inciſuras, hoc eſt, vmbras diuidendas ab lumine. Eſt & [6] vtiliſſimum genus lomenti, quidam tritum vocant, quinis aſſibus æſtimatum. Cærulei ſynceri experimẽtum [7] in carbone vt flagret: [d] fraus viola arida decocta in aqua, ſuccóque per linteum expreſſo in cretam Eretriam. Vis eius in medicina, vt purget hulcera. Itaq; & emplaſtris adiiciunt: item cauſticis. Teritur [8] difficillimè ſil. In medendo leuiter mordet, aſtringítque & explet hulcera. Vtitur in fictilibus, vt proſit. Pretia rerum, quæ vſquam poſuimus, non ignoramus alia in aliis locis eſſe, & omnibus penè annis mutari, prout [10] nauigationes cõſtiterint, aut vt quiſque mercatus ſit, aut aliquis præualens manceps annonam flagellet, non obliti Demetrium à tota [11] Seplaſia Neronis principatu accuſatum apud Conſules: poni tamen neceſſarium fuit, quæ plerunq; erant Romæ, vt exprimeretur autoritas rerum.

4 creta. Nã calcis eſt V.
5 pœcilõ. V.
6 ſubtiliſſimum. M.
7 in carbone, in M. d.
8 difficilè &c. leniter mord M.
9 hacuſque diſpoſuimus. V.
10 nauigatione. V. M.
11 Hellade. Vet.

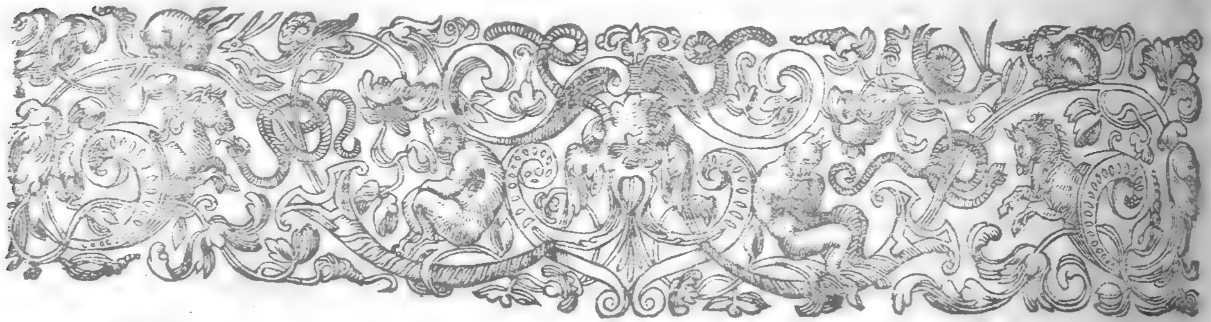
ANNOTATIONES.

a Sil Hermolao & Agricolæ, ochra. Sil quod ſpecialiter vocatur, ad ſacrum ignem adhibet Celſus ca. 24. lib. 5.

b Th. περὶ λίθων. Vitruuius cap. 12. lib. 7.

c Glaſto. In officinis infectoriis ſpuma purpurea glaſti cortinis innatans ſiccatur & Indicum fit. Cœruleum in eadem cortina infectum durabilius & floridius eſt. Alij violam exponunt, nempe nigram, τὸ μελάνιον.

d De ſilis tinctura id prodit Vitruuius c. vlt. lib. 7. non cœrulei: ſed mendoſum potius exemplar Vitruuij puto, quàm auctoris.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXIIII.

PROOEMIVM.

Æris metalla. CAP. I.

PROXIME dicantur [a] æris metalla, cui & in vſu proximũ eſt pretium, imo verò ante argentum, ac penè etiam ante aurum, Corinthio. Stipis quoque autoritas, vt diximus. Hinc æra militum, Tribuni ærarij, & ærarium, & obærati ab ære dicti. Docuimus, quandiu populus Romanus ære tantùm ſignato vſus eſſet, & alia, quæ vetuſtas tradidit, cùm æqualem vrbi autoritatem eius declararet, à rege Numa collegio tertio ærariorum fabrûm inſtituto. Vena quo dictum eſt modo effoditur, ignique perficitur. Fit & è lapide æroſo, quem vocant cadmiam. Celebritas in [2] Aſia, & quondam in Campania, nunc in Bergomatium agro, extrema parte Italiæ. Ferúntque nuper etiam in Germania prouincia repertum.

1 Proximæ. M.
2 Achaia M.

ANNOTATIO.

a Raudus priſci illi vetuſtiſſimíque Romani æs vocauerunt, vnde dicta Rauduſculana porta, quod ære munita foret. In ea fuit Genutij prætoris caput æneum hiſtoriis ſcriptorum celebris. Alex. ab Alex. capit. 16. libro 4. χαλκὸν Græcis παρὰ τὸ χέειν τὴν ἀλκὴν, quòd eorum qui con-

qui confodiunt vires ac robur dissipet, vocatum fuisse Tzetzes scribit.

Genera æris, quæ Corinthia, quæ Deliaca, quæ Aeginetica.
CAP. II.

FIt & ex alio lapide, quem [1] chalciten vocant in Cypro, vbi prima fuit æris inuentio: mox vilitas præcipua, reperto in aliis terris præstantiore, maximè [a] orichalco, [2] quod præcipuam bonitatem admirationémque diu obtinuit. [3] Nec reperitur longo iam tempore, effœta tellure. Proximum bonitate fuit Sallustianum in Centronum Alpino tractu, non longi & ipsum æui. [4] Succesśitque ei Liuianum in Gallia. Vtrunque à metallorum dominis appellatum, illud ab amico Diui Augusti, hoc à coniuge, velocis defectus. Liuianum [5] quoque certè admodum exiguum inuenitur. Summa [6] gloria nunc in Marianum conuersa, quod & Cordubense dicitur. Hoc à Liuiano cadmiam maximè sorbet, & orichalci bonitatem imitatur in sestertiis [7] dupondiariisque, Cyprio suo assibus contentis. Et hactenus nobilitas in ære naturalis se habet. Reliqua genera artificio constant, quæ suis locis reddentur, summa cl'ar tate ante omnia indicata. Quondam æs [8] confusum auro argentóque miscebatur, & tamen ars pretiosior erat: nunc incertum est peior hæc sit, an materia. Mirúmque, [9] cùm ad infinitum operum pretia [10] creuerint, autoritas artis extincta est. Quæstus causa enim, [11] vt omnia, exerceri cœpta est, quæ gloriæ solebat. Ideò etiam Deorum adscripta operi, cùm proceres gentium claritatem & hac via quærerent: adeóque exoleuit fundendi æris pretiosi ratio, vt iamdiu ne fortuna quidem in ære ius artis habeat. Ex illa autem antiqua gloria b Corinthium maximè laudatur: hoc casus miscuit, Corintho, cum caperetur, incensa: [12] miréque circa id multorum affectatio fuit: quippe cùm tradatur, non alia de causa Verrem, quem Cicero damnauerat, proscriptum [13] cum eo ab Antonio, quàm quòd Corinthiis se ei cessurum negauisset. At mihi maior pars [14] eorum simulare eam scientiam videtur, ad segregandos se à cæteris magis, quàm intelligere aliquid [15] ibi subtilius: & hoc paucis docebo. Corinthus capta est Olympiadis clvj. anno tertio, nostræ vrbis dcviij. cùm antè seculo fictores nobiles esse desissent, quorum isti omnia signa hodie Corinthia appellant. Quapropter ad coarguendos eos ponemus artificum ætates. Nam vrbis nostræ annos ex suprà dicta comparatione Olympiadum colligere facile erit. Sunt ergo vasa tantùm Corinthia, quæ isti elegantiores modò in esculenta transferunt, modò in lucernas [16] aut [17] trulleos, [c] nullo munditiarum respectu. Eius tria genera: candidum, argento nitore quàm proximè accedens, in quo illa mistura præualuit: alterum, in quo auri fulua natura: tertium, in quo æqualis omnium temperies fuit. Præter hęc est, cuius ratio non potest [18] reddi, quanquam hominis manu facta dederit Fortuna temperamentum simulacro signísque, illud suo colore pretiosum ad iocineris imaginem vergens, quod ideò hepatizon appellant, procul à Corinthio: longè tamē ante Æginetică atque Deliacū, quæ diu obtinuere principatum. Antiquissima æris gloria [d] Deliaco fuit, mercatus in Delo concelebrante toto orbe, & ideò cura officinis tricliniorum pedibus fulcrísque. Ibi prima nobilitas [19] æris. Peruēnit deinde ad Deūm simulacra, effigiémque hominū, & aliorum animalium. Proxima laus Æginetico fuit. Insula [20] & ipsa, nec æs gignens, sed officinarum temperatura nobilitata. Bos æreus inde captus in foro boario est Romæ. Hic est exemplar Æginetici æris: Deliaci autem Iupiter in Capitolio in Iouis Tonantis æde: [21] illóque ære Myron vsus est, hoc Polycletus, [22] æquales atque condiscipuli. Æmulatio autem & in materia [23] fuit.

1 chalcitin. Vet.
2 bonitatis admirationem diu M.
3 Nec iam repe. lō. tēp. eff. tell. Vet.
4 Successit & Liu. M.
5 quippe. Vet.
6 gloria. M.
7 dipondiariis M.
8 confusè. M.
9 cùm ad fructum operum pretium creuerit. M.
10 creuerit. M.
11 ante omnia. M.
12 miráque Vet.
13 esse ab. M.
14 doctorū Vet. elegantiorū. Vet. Et paulò post.
15 ibi, in M. d.
16 modo in trullas. Vet.
17 trullas multo mūdi. despectu. M.
18 reddi, quoniā temperamētum fortuna dederit, simulachris signisque hominis manu factis, illud. Vet. reddi, quoniā hominis manu facto, &c Vet. reddi. quā. hom. manus se ad formā simulachrū aptet, signísque. M.
19 æris, quæ peruenit. Vet.
20 est ipsa. Vet.
21 illéque M.
22 æqualis atque condiscipulus. M.
23 fuit priuatim. Aegina. M.

ANNOTATIONES.

a Vide Rhodig. cap. 9. lib. 19. Brod. cap. 23. lib. 6. Scalig. in Festum dictione Aurichalcum. Apud interpretem Apollonij Aristoteles & Hesychius aurichalcum esse negant.

b Vide Muretum Var. ca. 5. lib. 3. Plutarch. lib. cur. Pythia carmine oracula non reddit.

c Trulla, nunc lasanum in quod ventris onus deponitur: nunc vas quo e culina in latrinam aquam effundunt: nunc vasis potorij genus: nunc cæmentariorum instrumentum, quo dealbati tectorio muri, aut delutati linuntur, & complanantur, a terendo.

d Maxima est Tartessiaco ex Hispania apud Pausaniam in Eliacis.

De candelabris, & templorum ornamentis. CAP. III.

PRiuatim Ægina candelabrorum [1] superficiem duntaxat elaborauit, sicut Tarentum scapos. In his ergo iuncta commendatio officinarum est. Nec pudet [a] Tribunorum militarium salariis emere, cùm ipsum nomen à candelarum [2] lumine impositum appareat. Accessio candelabri talis [3] fuit: Theonis iussu præconis Clesippus fullo, [4] gibbere prætereà & alio fœdus aspectu, emente id [b] Gegania sestertiis l. eadémque ostentante cōuiuio emptum ludibrij causa nudatus, atque [5] impotentia libidinis receptus in torum, mox in testamentum, prædiues [6] numinum vice illud candelabrum coluit, & hanc Corinthiis fabulam [7] adiecit: vindicatis tamen moribus nobili sepulcro, per quod æterna supra terras Geganiæ dedecoris memoria duraret. Sed cùm esse nulla Corinthia candelabra constet, nomen id pręcipuè in his celebratur, quoniam Mummij victoria Corinthum quidem diruit, sed compluribus Achaiæ oppidis simul æra dispersit. [c] Prisci limina etiam ac valuas ex ære in templis factitauere. Inuenio & à Cn. Octauio, qui de Perseo rege naualem triumphū egit, factā porticum duplicem ad circum Flaminium, quæ Corinthia sit appellata à capitulis æreis columnarum. Vestæ quoque ædem ipsam Syracusana superficie tegi placuisse. Syracusana sunt in Pantheo capita columnarum à M. A-

1 superiorē faciē. Vet.
2 nomine. Vet.
3 fuit, vt autor est Dio. Iussu præ. Clef. fusor, gibber, & alio praterea fœdus. Vet
4 gibber. M.
5 impudentia M.
6 numinis. M.
7 addixit. Vet.

grippa posita. Quinetiam priuata opulentia [8] eo modo vsurpata est. Camillo inter crimina obiecit Sp. Caruilius Quæstor, quod ærata ostia haberet in domo. Nam triclinia ærata abacósque & monopodia Cn. Manlium Asia deuicta primùm inuenisse triumpho suo, quem duxit vrbis anno dlxvij. L. Piso autor est. Antiàs quidem L. Crassum hæredem L. Crassi Oratoris, multa etiam triclinia ærata vendidisse. Ex ære factitauere & [d] cortinas tripodum nomine Delphicas, quoniam donis maximè Apollinis Delphici dicabantur. Placuere & [9] lychnuchi pensiles in delubris, [10] aut arborum modo mala ferentium lucentes: qualis est in téplo Apollinis Palatini, quod Alexander Magnus Thebarum expugnatione captum in Cyme dicauerat eidem Deo. Transiit deinde ars vbique vulgò ad effigies Deorum.

8 eum modum vsurpauit. Camillo enim crimen. V.
9 lychni pẽs. in del. arb. M.
10 & arb. mod. ma. fer. lucernæ. V. & mox, quã Alex. &c. captã.

ANNOTATIONES.

a Tribunorum militum salarium fuit talentum, quod valebat sestertia 50. æstimata sigillatim 25. coronatis nostris. Summa 1250. coronati.

b Liuius li. 1. Dionys. Halicarn. lib. eod. scribũt à Tullo rege principes Albanorum Tullios, Seruilios, Quinctios, Geganios, Curiatios, Clœlios in patres lectos fuisse, vt ea quoque parte respublica cresceret.

c Qu. & Cn. Ogulnius ædiles curules fœneratorum aliquot bonis multatis, ex eo quod in publicum redactum est, ænea limina in Capitolio &c. posuerunt. Liuius libr. 1. Decad. 1. Fuit & Romæ porta Raucuscula ærata, de qua huius libri c. 1.

d Pelues tripodibus impositas. Tripus suggestus fuit, triplici graduum ordine diuisus, in quem vates conscendebat responsa editura, vt tutiùs ἄδυτα θεῖον acciperet, quod propius adstantes aliquando suffocauerant. Rhodig. ex Diodor. cap. 16. lib. 8. Vide Hadr. Iun. cap. 3. lib. 2.

Quando primum simulacrum Romæ factum, & de origine statuarum, & honore statuarum, & generibus, & figuris.

CAP. IIII.

ROmæ simulacrum ex ære factum Cereri primùm reperio ex peculio Sp. Cassij, quem regnum affectantem pater ipsius interemerat. Transiit & ab Diis ad hominum statuas atque imagines multis modis. Antiqui [1] pingebant eas bitumine, quò magis mirum est placuisse auro [2] integere. Hoc nescio an Romanum fuit inuentum: certè etiam Romæ non habet vetustatem. Effigies hominum non solebant exprimi, nisi aliqua illustri causa perpetuitatem merentium, primò sacrorum certaminum victoria, maximéque Olympiæ: vbi omnium qui vicissent, statuas dicari mos erat. Eorum verò, qui ter ibi superauissent, ex membris ipsorum similitudine expressa, quas iconicas vocant. Athenienses nescio an primi omnium [b] Harmodio & Aristogitoni tyrannicidis publicè posuerint statuas. Hoc actum est eodem anno, quo & reges [3] Romæ pulsi. Excepta deinde res est à toto orbe terrarum humanissima ambitione. Et iam omnium municipiorum [4] foris statuæ ornamentum esse cœpere, prorogaríque memoria hominum, & honores legendi æuo basibus inscribi, ne in sepulchris tãtum legerentur. Mox forum & in domibus priuatis factum atque in atriis. Honos clientum instituit sic colere patronos.

1 tingebant. M.
2 integi. Hoc ne. an Rom. fuerit. V.
3 Roma pulsi. Accepta Vet.
4 fori. M.

ANNOTATIONES.

a Statuariæ quinque genera obseruant: τομικὴν, quæ lignum vel ebur tractat: πλαστικὴν, quæ argillam: παραδειγματικὴν, quæ gypsum: κολαπτικὴν, quæ marmor, & lapides: γλυφικὴν, quæ metalla: & hanc duplicem: χωνικὴν alteram, quæ metallum fundit: ἀγωγικὴν alteram, quæ scalpendo format, ídque vel ἀναγλυφικῇ, cùm sunt retusę: ἐγκολαπτικῇ, cùm celatæ. Rhodig. c. 24. lib. 29.

b Ij Pisistrati filio Hipparcho interempto seruitute tyrãnidis Athenienses liberauerunt. Pausanias in Atticis. Hanc historiam vide prolixe recitatam apud Thucydidem lib. 6.

De statuis togatis, & quibusdam aliis, & quibus primùm in columna, & quando primùm publicè, & quæ primùm statuæ Romæ.

CAP. V.

[1] TOgatæ effigies antiquitus ita dicabantur. Placuere & nudæ tenentes hastam, ab epheborum [2] è gymnasiis exemplaribus, quas Achilleas vocant. [3] Græca res est, nihil velare: at contra [4] Romana ac militaris, thoracas addere. [a] Cæsar quidem Dictator loricatam sibi dicari in foro suo passus est. Nam [b] lupercorum habitu factæ, tam nouitiæ sunt, quàm quæ nuper prodiere penulis indutæ. [c] Mancinus [5] eodem habitu sibi statuit, quo deditus est. Notatum ab autoribus, & L. Actium Poëtam in [d] Camœnarum æde maxima forma statuam sibi posuisse, cùm breuis admodum fuisset. Equestres [6] vtique statuæ Romanam celebrationem habent, [7] orto sine dubio à Græcis exemplo. Sed illi celatas tantùm dicabant in sacris victores. Posteà verò & qui bigis vel quadrigis vicissent. Vnde & nostris currus in his qui triumphauissent. Serum hoc, & in his non nisi à Diuo Augusto seiuges, sicut & elephanti. Non vetus & bigarum [8] celebratio in his qui Prætura functi curru vecti essent per Circum. Antiquior columnarum, sicut [e] C. Menio, qui deuicerat priscos Latinos, quibus ex fœdere tertias prædæ [9] Rom. pop. præstabat, eodémque in consulatu in suggestu rostra deuictis Antiatibus fixerat anno vrbis cccxvj. Item C. Duellio, qui primus naualem triumphum egit de Pœnis, quæ est etiam nunc in foro. Item P. Minutio præfecto annonæ extra portam Trigeminam [10] vnciaria stipe collata, nescio an primo [11] honore tali à populo, anteà enim à senatu erat: præclara res, nisi friuolis cœpisset initiis. Nanque & Actij Nauij statua fuit ante Curiam, cuius basis conflagrauit Curia incensa P. Clodij funere. [f] Fuit & Hermodori Ephesij in comitio, legum, quas

1 Togatæ effigiant statua dicab. Vet.
2 gymnicis. Vet.
3 Græcis mos est. V.
4 Romanus. Vet.
5 eo. V. M.
6 verò M.
7 toto. M.
8 celebratis. V.
9 Respu. Romana. M.
10 vncial. V.
11 honor talis a pop. antè enim. Vet.

quas Decemuiri scribebant, interpretis, publicè dicata. Alia causa & alia autoritas maior in Horatij Coclitis statua, quæ durat hodiéque, cùm hostes à ponte sublicio solus arcuisset. Equidem &[12] Sibyllæ iuxtà rostra esse non miror, tres sint licèt: vna, quam Sex. Pacuuius Taurus Ædilis plebis [13] restituit: duæ, quas M. Messala. Primas putarem has, & Actij Nauij, positas ætate Tarquinij Prisci, nisi regum antecedentium essent in Capitolio.

12 Sibyllæ tres iux. ro. sunt, minores [illegible]. Vet. 13 instituit. M.

ANNOTATIONES.

a Lucius Scipio statuam suam chlamidatam & crepidatam in Capitolio poni voluit, quoniam eo habitu aliquando visus fuisset. Valer. cap. 6. lib. 3.

b Luperci caprina pelle amicti, cætera nudi, per vrbem discurrebant. De iis & Lupercalibus vide Alex. ab Alex. cap. 12. lib. 4.

c Aulum Hostilium Mancinum, quòd consul cæso exercitu, consultore Tyberio Graccho ignominiosam pacem fecisset, Numantinis dedendum Senatus censuit. Iulius Obsequens. Florus lib. 55. Corn. Nepos de viris illust. Plutarchus in vita Gracchi: qui nudum & vinctum deditū fuisse narrat. Valer. cap. 6. lib. 1. vocat Caium Hostilium Mancinum, non Aulum.

d A Fabio Nobiliore extructa. Lucius Faunus cap. 17.

e Qui vno equo vicerant: vel etiam equos, qui ab vno sessore agitantur & reguntur.

f Et L. Furio Camillo. Liuius lib. 8. Decad. 1. De columna Menia ibi diximus. Caius Menius Aricinos, Lauinios, Veliternos, Antiatibus & Volscis coniunctos, adortus ex improuiso fudit. Decretus triumphus. Additum honori vt in foro statua erigeretur, quam impositam fuisse columnæ locus hic monstrat. Idem rostratas sex naues Antiatum cepit, earúmque rostra in fori suggestu fixit, quæ Rostra Vetera dicta sunt. Liuius, Florus.

g Apud Strabonem libr. 14. Artemidorus narrat, Hermodorum virum inter Ephesios frugi, ab iis eiectum quòd bonus esset, ideóque dignos Ephesios omnes qui strangularentur, cùm edicto publico ciuitate pellerent bonos & integros viros. Hanc historiam repetit & Alex. ab Alex. cap. 18. lib. 5.

De statuis sine tunicis, & quibusdam aliis, & quæ prima Romæ statua equestris, & quando omnes statuæ priuatim & publicè sublatæ, & quibus Romæ mulieribus, quæ primæ ab exteris publicè positæ.

CAP. VI.

EX his Romuli est sine tunica, sicut & Camilli in Rostris, & ante ædem Castorum fuit, Q. Marcij [1] Tremuli equestris togata, qui Samnites bis deuicerat, captáque Anagnia, populū stipendio liberauerat. Inter antiquissimas sunt & [2] Tulli Cælij, L. Roscij, Sp. Nautij, [3] C. Fulcinij in Rostris, à Fidenatibus in legatione interfectorum. Hoc [4] à Romano populo tribui solebat iniuriâ cæsis, [5] sicut & P. Iunio,[a] & T. Coruncano, qui ab Teuca Illyriorum regina interfecti erant. Non omittendum [6] videtur, quod Annales annotauere, tripedaneas his statuas in foro statutas. Hæc videlicet mensura honorata tunc erat. Non prætereo [7] C.[b] Octauium ob vnum verbum: hic regem Antiochum, daturum se respōsum dicētem, virga, quam tenebat fortè, circunscripsit, & priùs quàm egrederetur circulo illo responsum dare coëgit. In qua legatione interfecto, Senatus statuam poni iussit quàm [8] oculatissimo loco in Rostris. Inuenitur statua decreta & Taraciæ Caiæ siue Suffetiæ virgini Vestali, vt poneretur vbi vellet: quod adiectum non minùs honoris habet, [9] quàm fœminæ esse decretam. Meritum [10] eius in ipsis ponam Annalium verbis: Quòd campum Tiberinum gratificata esset ea populo. Inuenio & Pythagoræ & Alcibiadi in cornibus Comitij positas, cū bello Samniti Apollo Pythius fortissimo Græcorum gentis iussisset, & alteri sapientissimo, simulacra celebri loco dicari, [11] donec Sylla Dictator ibi Curiam faceret. Mirúmque est, illos patres Socrati cunctis ab eodem Deo sapientia prælato Pythagoram prætulisse, aut tot aliis virtute Alcibiadem, aut quenquàm vtroque Themistocli. Columnarum ratio erat, attolli supra cæteros mortales: quod & arcus significant nouitio inuento. Primus tamen honos cœpit à Græcis. Nullíque arbitror plures statuas dicatas, quā [c] Phalereo Demetrio Athenis. Siquidem CCCLX. statuêre, quas mox [d] lacerauerunt, nondum anno hunc numerum dierum excedente. Statuerant Romæ etiam in omnibus vicis C. Mario Gratidiano tribus, vt diximus, easdémque subuertêre Syllæ introitu. Pedestres sine dubio Romæ fuere in autoritate longo tempore. Equestrium tamen origo perquàm vetus est, cum fœminis etiam honore communicato. Clœliæ enim statua est equestris, ceu parùm esset toga eam cingi: cùm nec Lucretiæ, nec Bruto, qui expulerant reges, propter quos Clœlia inter obsides fuerat, decernerentur. Hanc primam & Horatij Coclitis publicè dicatam crediderim: antè enim sibi ac Sibyllæ Tarquinium, & reges sibi ipsos posuisse verisimile est: nisi Clœliæ [12] Piso traderet ab his positam, qui vnà obsides fuerant, redditis à Porsena in honorem eius. E diuerso Annius Fœcialis, equestrem, quæ fuerit contra Iouis Statoris ædem in vestibulo [13] Superbi domus, Valeriæ fuisse Publicolæ Consulis filiæ: eámque solam [14] refugisse, Tiberímque tranauisse, cæteris obsidibus, quæ Porsenæ mittebantur, interemptis Tarquinij [15] insidiis. L. Piso prodidit, M. Æmilio, C. Popilio ij. COS. à Censoribus P. Cornilio Scipione, M. Popilio, statuas circa forum eorum qui [16] magistratum gesserunt, sublatas omnes, præter eas quæ populi aut Senatus sententia statutæ essent. Eam verò, quam apud ædem Telluris statuisset sibi Sp. Cassius qui regnum affectauerat, etiam conflatam à Censoribus. Nimirum in ea quoque re ambitioni prouidebant illi viri. Extant Catonis in Censura vociferationes, mulieribus Romanis in prouinciis statuas poni. Nec tamen potuit inhibere, quò minùs Romæ quoque ponerentur, sicuti Corneliæ Gracchorum matri, quæ fuit Africani prioris filia. Sedens huic posita, soleísque sine amento insignis, in Metelli publica porticu: quæ statua nunc est in Octauiæ operibus. Publicè autem ab exteris posita est Romæ C. Ælio Tri-

1 Tremellij. M. Tremelii. Vet. 2 Tulli Clœlij. Vrsinus Titi Clœlij. Quidam. 3 & C. Fuc. M. 4 à Republica. M. 5 sicut aliàs & P. M. 6 videtur. in Vet. d. 7 C. Popilium. Val. Max. & alij Histor.

8 honoratissimo loco qui est in Rost. Inuenitur & stat. decr. Tara. M. 9 quàm quòd fœminæ est decreta. M. 10 eius ipsis. M. ex puncto, in. 11 & credo, ne Sylla. M.

12 positam quoque Piso traderet ab iis qui vnà. M. 13 superiore. Vet. 14 fugisse. Tib. transnatuisse, cæt. obs. quæ. M. 15 insidiis, vt L. Piso prodidit. Idem auctor est. M. Aem. M. 16 magistratus gesserant. M.

buno plebis, [e] lege perlata [17] Stennium Statilium Lucanum, qui Thurinos bis infestauerat: ob id Ælium Thurini statua & corona aurea donauerunt. Iidem posteà Fabricium [18] donauere statua, liberati obsidione. Passimque [19] clientes in clientelas ita recepti: & adeò discrimen omne sublatum, vt Annibalis etiam statuæ tribus locis visantur in vrbe, cuius intra muros solus hostium emisit hastam.

17 Septimium. M.
18 donarunt. M.
19 gentes in clien. ita recepta. M.

ANNOTATIONES.

- a Hoc etiam tributum fuit legatis cæsis à Tolumnio rege Veientum. Cicero in Philippica 9.
- b Erratum est vel à librario, vel ab auctore, nisi Caius Octauius Pompilius dictus sit. Nam Pompilium vocatum fuisse constat ex Valer. cap. 4. libr. 6. ex Appiano in bello Syriaco, ex Plutarcho in Apophthegmatibus.
- c A Cassandro Macedonum rege Athenis præfecto. Videm Strabonem lib. 9.
- d Conflauerunt, in cloacas abiecerunt. Idem.
- e Qua is damnaretur vt publicus hostis.

De antiquis statuariis, & pretiis signorum immodicis, & colossis in vrbe celeberrimis. CAP. VII.

FVisse autem statuariam artem familiarem Italiæ quoque & vetustam, indicant Hercules ab Euandro sacratus, [1] vt ferunt, in foro boario, qui triumphalis vocatur, atque per [2] triumphos vestitur habitu triumphali: præterea [a] Ianus geminus à Numa rege dicatus, qui pacis bellique argumento colitur, [b] digitis ita figuratis, vt trecentorum sexagintaquinque dierum nota, per significationem [3] anni temporis & æui se Deum indicaret. Signa quoque [4] Thuscanica per terras dispersa, quæ in Hetruria factitata non est dubium. Deorum [5] tantùm putarem ea fuisse, ni Metrodorus Scepsius, cui cognomen à Romani nominis odio inditum est, propter [6] duo millia statuarum Volsinios expugnatos obiiceret. Mirúmque mihi videtur, cùm statuarum origo tam vetus in Italia sit, [c] lignea potiùs aut fictilia Deorum simulachra in delubris dicata, vsque ad deuictá Asiá, [7] vnde luxuria. Similitudines exprimẽdi quæ prima fuerit origo, in ea quam plasticen Græci vocant, dici conuenientius erit: etenim prior, quàm statuaria, fuit. Sed hæc ad infinitum effloruit [8] multorum voluminum opere, si quis plura persequi velit: omnia enim quis possit? In M. Scauri Ædilitate tria millia signorum [9] in scena tantùm fuere temporario theatro. Mummius deuicta Achaia repleuit vrbem: ipse excessit non [10] relicturus filiæ dotem. Cur enim non cum excusatione ponatur? Multa & Luculli inuexere. Rhodi etiamnum tria millia signorum esse, Mutianus ter Consul prodidit, nec pauciora Athenis, [11] Olympiæ, Delphis superesse creduntur. Quis ista mortalium persequi possit? aut quis vsus noscendi intelligatur? Insignia [12] tamen maximè, & aliqua de causa notata, [13] voluptarium sit attigisse, artificésque celebratos nominauisse, [14] singulorum quoque inexplicabili multitudine, cùm Lysippus ad sexcenta x. opera fecisse prodatur, tantæ omnia artis, vt claritatem possent dare vel singula. Numerum apparuisse defuncto eo, cùm thesaurum effregisset hæres: solitum enim ex manipretio cuiusque signi denarios [15] deponere aureos singulos. Euecta supra humanam fidem ars est successu, mox & audacia. In argumentum successus vnum exemplum afferam, nec Deorum [16] hominúmve similitudinis expressæ. Ætas nostra vidit in Capitolio, priùs quàm id nouissimè [17] conflagrauit à Vitellianis incensum, in cella Iunonis, canem ex ære, vulnus suum lambentem: cuius eximium miraculum & indiscreta veri similitudo, non eo solùm [18] intelligitur, quòd ibi dicata fuerat: verùm & noua satisdatione: ná summa nulla par videbatur: capite tutelarios cauere [19] pro ea, instituti publici fuit. Audaciæ innumera sunt exempla. Moles quippe excogitatas videmus statuarum, quas colossos vocant, turribus pares. Talis est in Capitolio Apollo, translatus à M. Lucullo ex Apollonia Ponti vrbe xxx. cubitorum, [20] cl. talentis factus: talis in campo Martio Iupiter à Claudio Cæsare dicatus, qui [21] vocatur Pompeianus à vicinitate theatri: [d] talis & Tarenti factus à Lysippo xl. cubitorum. Mirum in eo, quòd manu, vt ferunt, mobilis (ea [22] ratio librameuti est) nullis conuellatur procellis. Id quidem prouidisse & artifex dicitur, modico interuallo, vnde maximè [23] flatum opus erat frangi, opposita columna. Itaque propter magnitudinem difficultatémque [24] moliendi, non attigit eum Fabius Verrucosus, cùm Herculem qui est in Capitolio inde tráfferret. Ante omnes autem in admiratione fuit Solis colossus Rhodi, quem fecerat Chares Lyndius, Lysippi suprà dicti discipulus. [e] Septuaginta cubitorum altitudinis fuit. Hoc simulacrum post quinquagesimum sextum annum terræmotu prostratum, sed iacens quoque miraculo est. Pauci pollicem eius amplectuntur. Maiores sunt digiti, quàm pleræque statuæ. Vasti specus hiant [25] defractis membris. Spectantur intus magnæ molis saxa, quorum pondere [26] stabiliuerat constituens. Duodecim annis tradunt effectum ccc. talentis, quæ contulerant ex apparatu regis Demetrij, relicto moræ [27] tædio. Sunt alij minores hoc in eadem vrbe colossi centum numero, sed vbicunque singuli fuissent nobilitaturi locum. Præterque hos Deorum quinque, quos fecit Bryaxis. Factitauit colossos & Italia: videmus certè Apollinem in bibliotheca templi Augusti Thuscanicum l. pedum à pollice, dubium ære mirabiliorem, an pulchritudine. Fecit & Sp. Caruilius Iouem, qui est in Capitolio, victis Samnitibus sacrata lege pugnantibus, è pectoralibus eorum ocreísque & galeis. Amplitudo tanta est, vt conspiciatur à Latiario Ioue. Reliquiis [28] limæ suam statuam fecit, quæ est ante pedes simulacri eius. Habent in eodem Capitolio admirationem & capita duo, quæ P. Lentulus quoque dicauit: alterũ à Charete suprà dicto factum: alterum fecit Decius, comparatione in tantum victus, vt artificium minimè probabilis artificis videatur. Verùm om-

1 vt prodit. M.
2 triumphũ. M.
3 annui. Vet.
4 Thuscana, & re fa cta non est dubiũ. Vet.
5 tamen putarem esse. Vet.
6 cẽtum & decem statuarum signa Vulsinios. M.
7 vnde irrepsit & luxuria. Vet.
8 multarũ imaginum op. si quis plures per. velit: omnes enim. Vet.
9 in scena fuere, temporario tantùm theatro. Vet.
10 relicta filia dote. Vet.
11 & Olympia. M.
12 tamen, & maximè aliqua. M.
13 voluptuarium. Vet.
14 signorũ. M.
15 seponere. M. reponere. Vet.
16 nec hominum. Alij.
17 conflagrarat. M. flagraret. M alibi.
18 intelligatur, quod ibi dicatur. M.
19 pro eo. M.
20 quingẽtis talentis. M.
21 denoratur Pompeianus theatri vicinitate M.
22 [illegible] lib. est, vt nul. con. proc. Id quod prouid. M.
23 prostatum. Vet.
24 mouendi. M.
25 diffractis. Vet.
26 illud stab. M.
27 tedio obsessæ Rhodo. Vet.
28 limatura. Vet.

rùm omnem amplitudinem statuarũ eius generis vicit ætate nostra [29] Zenodorus, Mercurio facto in ciuitate Galliæ Aruernis, per annos decem, H-S cccc. manipretio. Postquam satis ibi artem approbauerat, Romam accitus est à Nerone, vbi destinatum illius principis simulacrum [30] colossum fecit cx. pedum longitudine, qui dicatus Solis venerationi est, damnatis sceleribus illius principis. [31] Mirabamur in officina non modò ex argilla similitudinem insignem, verùm [32] & ex paruis admodum surculis, quod primum operis instar fuit. Ea statua indicauit interisse fundendi æris scientiam, cùm & Nero largiri aurum argentúmque paratus esset, & [33] Zenodorus scientia fingendi cælandique nulli veterum postponeretur. Statuam Aruernorum cùm faceret, prouinciæ Vibio Auito præsidente, duo pocula Calamidis manu cælata, quæ Cassio Syllano auunculo eius præceptori suo Germanicus Cæsar [34] adamata donauerat, æmulatus est, vt vix vlla differentia esset artis. Quantóque maior in Zenodoro præstantia fuit, tanto magis [35] deprehendi æris obliteratio potest.

29 Zenodotus. Vet.
30 Colossum. Vet.
31 Mirabantur. Ve.
32 & in par. ad. figillis, q. pro. institutum fuit. Vet & de par. &c. vt in vulg.
33 Zenodotus. Ve. Xenodotus. Alij.
34 adamatu. Vet.
35 deprehēditur artis obliteratio. M.

ANNOTATIONES.

a Liuius lib. 1. Dec. 1. ad infimum Argiletum Ianum à Numa factum scribit, indicem pacis bellique: apertus vt in armis ciuitatem esse, clausus pacatos circà omnes populos significaret. Procopius lib. 1. belli Gothici sacellum æreum Iani in medio foro fuisse tradit, e regione Capitolij, supra locum, quem ætate sua tres Parcas vocabant, tanta amplitudine quanta satis esset ad excipiendam imaginem quinque pedes altam. Varro 12. aras Iano fuisse sacras tradit, in quauis regione vrbis vnam, sed duas præ cæteris cultas: alteram in foro boario, alteram in Romano ad arcum Fabianum. De Iano medio vide Brod. cap. 19. lib. 2. Magium cap. 12. lib. 2.

b Eius supputationis modum per digitos factæ Rhodig. subtiliter exponit cap. 11. & 12. lib. 23.

c Priscorum inopiam & sui temporis luxum scitè Varro describit lib. 1. de vita pop. Rom. *Hæc ædis quæ nunc est, multis annis pòst facta fuit: quia omnia regiis tẽporibus delubra parua facta sunt, vt in cætero cultu quæ sunt consentanea, quòd sint paupertina sine elegantia atque castimonia. Quid inter hos Ioues intersit, qui ex marmore, ebore, auro nunc fiunt, potes animo aduertere & horum temporum diuitias, & illorum paupertates.* Idẽ quod Plinius, Pausanias in Corinthiacis, quo loco, templi Apollinis Lycij meminit. In Arcadicis quoque earum imaginum materiam fuisse tradit ebenum, cypressum, cedrum, quercum, smilacem, lotum: at Cyllenij Mercurij fuisse è citro.

d Talis & Hercules Tarenti, &c. ex Strabone libr. 6. Colossum eum Fabius Maximus capto vi Tarento Romam transtulit, & vt donarium in Capitolio sacrauit. Strabo quidem Iouis colossæi, omnium colossorum, qui tum extabant, post Rhodium maximi, in foro Tarentinorum positi, meminit: sed nec opus id Lysippi fuisse tradit, nec Romam deuectum.

e Apud Festum pedum 105. quod idem est. Qui fecit Chares ei subscripsit,

τὸν ἐν ῥόδῳ κολοσσὸν ἑπτάκις δέκα
χάρης ἐποίει πηχέων ὁ λίνδιος.

Nobilitates ex ære operum & artificum cccl xvi. CAP. VIII.

Signis, quæ vocant Corinthia, plerique in tantum capiuntur, vt secum circumferant, sicut Hortensius Orator sphingem Verri reo ablatam. Propter quam Cicero [1] illo iudicio in altercatione neganti ei se ænigmata intelligere, respondit debere, quoniã sphingem domi haberet. Circumtulit & Nero princeps Amazonem, de qua dicemus: & paulò antè C. Cestius Consularis signum, quod secum etiam in prælio habuit. Alexandri quoque Magni tabernaculum [2] sustinere traduntur solitæ statuæ, ex quibus duæ ante Martis Vltoris ædem [3] dicatæ sunt, totidem ante regiam. Minoribus simulacris signísque innumera propè artificum multitudo nobilitata est. Ante omnes tamen Phidias Atheniensis, [a] Ioue Olympiæ facto, ex ebore quidem & auro: sed & ex ære signa fecit. Floruit autem Olympiade lxxxiii. circiter ccc. nostræ vrbis anno. Quo eodem tempore æmuli eius fuere Alcamenes, Critias, Nestocles, Hægias. Et deinde Olympiade lxxxvii. Agelades, Callon, Polycletus, [4] Phragmon, Gorgias, Lacon, Myron, Pythagoras, Scopas, Perellius. Ex his Polycletus, discipulos habuit Argium, Asopodorum, Alexim, Aristidem, Phrynonem, Dinoné, Athenodorum, [5] Dameam Clitorium, Myronem Lycium. Nonagesimaquinta Olympiade floruere Naucydes, Dinomedes, Canachus, [6] Patrocles. Centesima secunda Polycles, [b] Cephissodorus, Leochares, Hypatodorus. Centesimaquarta Praxiteles, Euphranor. Centesima septima Echion, Therimachus. Centesima quartadecima Lysippus [7] fuit, & cum eo Alexander Magnus. Item Lysistratus, & frater eius Sthenis, Euphronides, Sostratus, Ion, Silanion. In hoc mirabile, quòd nullo doctore nobilis [8] fuit ipse. Discipulos habuit Zeuxim & Iadem. Centesima vicesima Eutychides, Euthycrates, Lahippus, Cephissodorus, Timarchus, Pyromachus. Cessauit deinde ars, ac rursus Olympiade centesimaquinquagesimaquinta reuixit, cùm fuere longè quidem infra prædictos, probati tamen, Antheus, Callistratus, Polycles, Athenæus, Calixenus, Pythocles, Pythias, Timocles. Ita distinctis celeberrimorum ætatibus insignes raptim transcurram, [9] reliqua multitudine passim dispersa. Venêre autem & in certamen laudatissimi, quanquam diuersis ætatibus geniti, quoniam fecerant Amazonas: quæ cùm in templo Ephesiæ Dianæ dicarentur, placuit eligi probatissimam ipsorum artificum, qui præsentes erant iudicio, cùm apparuit eam esse, quam omnes secundum à sua [10] quisque iudicasset. Hæc est Polycleti, proxima ab ea Phidiæ, tertia Ctesilæ, quarta Cydonis, quinta [11] Phragmonis. [c] Phidias, præter Iouem Olympium, quem nemo æmulatur, fecit & ex ebore æquè Mineruam Athenis, quæ est in [d] Parthenone adstans. Ex ære verò, præter Amazonem suprà dictam, Mineruam tam eximiæ pulchritudinis, [12] vt [e] à forma cognomen acceperit. Fecit & [f] Cliduchum & aliam Mineruam, quam Romæ Æmilius Paulus [g] ad ædem Fortunæ [13] dedicauit. Item duo signa, quæ Catulus in eadem æde posuit palliata: & alterum [14] colossicon nudum: primúsque artem

1 in iudicio altere. neganti se ænigmata. Alij.
2 sustinuisse trad. solido.
3 sacrata. M.
4 Phradmon. Pauf.
5 Damcã. M.
6 Patroclus. M.
7 fuit, cùm & Alex.
8 fuit. Ipse discipulos. M.
9 reliquam multitudinem & passim dispersam. Vet.
10 quisque, in M. d.
11 Phardmonis. Pauf.
12 vt forma cogn. M.
13 huiusce diei dicauit. Turn.
14 colossĕũ. Vet.

toreuticen aperuisse atque demonstrasse meritò iudicatur. [h] Polycletus Sicyonius Ageladis discipulus, [i] Diadumenum fecit molliter iuuenem [15] c. talentis nobilitatum. Idem & Doryphorum viriliter puerum. Fecit & [16] quem [ii] canona artifices vocãt, lineamenta artis ex eo petentes, velut à lege quadam: solúsque hominum artem ipse fecisse, artis opere iudicatur. Fecit & [17] [k] distringentem, & nudum talô incessentem.[18] Duósque pueros, item talis nudos ludentes, qui vocantur Astragalizontes: & sunt in Titi Imperatoris atrio: quo opere nullum absolutius plerique iudicant. Item Mercurium, qui fuit Lysimachiæ: Herculem, qui Romæ, Antæum à terra sustinentem: [kk] Artemona, qui Periphoretos appellatus est. Hic consummasse hanc scientiam iudicatur, & toreuticen sic erudisse, vt Phidias aperuisse. [l] Proprium eiusdem, vt vno crure insisterent signa, excogitasse: quadrata tamẽ ea esse tradit Varro, & penè ad vnũ exemplũ. [m] Myronẽ [n] Eleutheris natũ, & ipsum Ageladis discipulũ, bucula maximè nobilitauit, celebratis versibus laudata, quando alieno plerique ingenio magis, quàm suo, commendantur. Fecit & canem, & discobolon, & Persea, & [o] Pristas, & [p] Satyrum admirantem tibias, & Mineruam, Delphicos [q] pentathlos, Pancratiastias: Herculem etiam, qui est apud Circum [19] maximum in æde Pompeij Magni.[20] Fecisse & cicadæ monumentum ac locustæ, carminibus suis [r] Erinna significat. Fecit & Apollinem, quem à Triumuiro Antonio sublatum restituit Ephesiis Diuus Augustus admonitus in quiete. Primus hic multiplicasse varietatem videtur, [s] numerosior in arte, quàm Polycletus, [21] & symmetria diligentior: & ipse tamen corporum tenus curiosus, animi sensus non expressisse, capillum quoque & pubem non emendatiùs fecisse, quàm rudis antiquitas instituisset. Vicit eum Pythagoras Rheginus ex Italia, pancratiaste Delphis posito. Eundem vicit [t] & [22] Leontius, qui fecit stadiodromon [u] Astylon, qui Olympiæ ostenditur, & [23] Libyn puerum tenentem [24] tabellam eodem loco, & mala ferentem nudum. Syracusis autem [x] claudicantem: cuius hulceris dolorem sentire etiam spectantes videntur. Item Apollinem citharœdum, serpentémque eius sagittis [25] cõfici, qui Dircæus appellatus est,[26] quòd cùm Thebæ ab Alexandro caperentur, aurum à fugiente conditum, sinu eius celatum esset. Hic primus neruos & venas expressit, capillúmque diligentiùs. Fuit & alius Pythagoras [27] [y] Samius, initio pictor, cuius signa ad ædem Fortunæ huiusce [28] [z] Deæ septem nuda, & senis vnum, laudata sunt. Hic suprà dicto facie quoque indiscreta similis fuisse traditur: Rhegini autem discipulus & filius [29] sororis fuisse Sostratus. [A] Lysippum Sicyonium Duris negat, Tullius fuisse discipulum affirmat, sed primò ærarium fabrum, audiendi rationem cœpisse pictoris Eupompi responso. Eum enim interrogatum, quem sequeretur antecedentium: dixisse demonstrata hominum multitudine, naturam ipsam imitandam esse, non artificem. Plurima ex omnibus signa fecit, vt diximus, fœcundissimæ artis, inter quę distringentem se, quem M. Agrippa ante thermas suas dicauit, mirè gratum Tiberio principi: [30] qui non quiuit temperare sibi in eo, quãquam imperiosus sui inter initia principatus, transtulítque in cubiculum, alio ibi signo substituto: [31] cùm quidem tanta populi Romani cõtumacia fuit, vt magnis theatri clamoribus reponi Apoxyomenon [32] flagitauerit, princépsque, quanquam adamatum, reposuerit. Nobilitatur Lysippus & temulenta tibicina, & canibus ac venatione. In primis verò quadriga cum Sole Rhodiorum. [B] Fecit & Alexandrum Magnũ multis operibus, à pueritia eius orsus. Quã statuam inaurari iussit Nero princeps, delectatus admodum illa. Dein cùm pretio perisset gratia [33] artis, detractum est aurum: pretiosiórque talis existimatur, etiam cicatricibus operis atque concisuris, in quibus aurum hæserat, remanentibus: Idem fecit Hephæstionem Alexandri Magni amicum, quidam Polycleto adscribunt, cùm is centum propè annis antè fuerit. Idem Alexandri venationem: quæ Delphis sacrata est: Athenis [34] Satyrorum turmam. Alexandrũ amicorúmque eius imagines summa omnium similitudine expressit. Has Metellus Macedonia subacta transtulit Romam. Fecit & quadrigas multorũ. Statuariæ arti plurimum traditur contulisse, capillum exprimendo, capita minora faciendo, quàm antiqui, corpora graciliora sicciorâque, per quæ proceritas signorum maior [35] videtur. Non habet Latinum nomen symmetria, quam diligentissimè custodiuit, [36] noua intactáque ratione quadratas veterum staturas permutando: vulgóque dicebat, ab illis factos, quales essent, homines: à se, quales viderentur esse. Propriæ huius videntur esse argutiæ operum, custoditæ in minimis quoque rebus. Filios & discipulos reliquit laudatos artifices, Lahippum & Bedam, sed ante omnes Euthycratem: quanquam is constantiam patris potiùs æmulatus, quàm elegantiam, austero maluit genere, quàm iucundo, placere. Itaque optimè expressit Herculem Delphis & Alexandrum, Thespin venatorem, & [C] Thespiadas: prælium [37] equestre, [D] ad Trophonij oraculum: quadrigas Medeæ complures: equum cum [38] fiscinis: canes venantium. Huius porrò discipulus fuit Tisicrates, & ipse Sicyonius, sed Lysippi sectæ propior, vt vix discernantur complura signa, ceu senex Thebanus, Demetrius rex, Peucestes Alexandri Magni seruator, dignus tanta gloria. Artifices, qui compositis voluminibus condidere hæc, miris laudibus celebrant, & Telephanẽ Phoceum, ignotum aliâs, quoniam in Thessalia, [39] vbi habitauerat, latuerint opera eius: alioquin suffragiis ipsorum æquatur Polycleto, Myroni, Pythagoræ. Laudãt eius Larissam, & [40] Spinarum pentathlon, & Apollinem. Alij non hanc ignobilitatis fuisse causam, sed quoniam se [41] regum Xerxis atque Darij officinis dediderit, existimant. [E] Praxiteles quoque marmore felicior: ideò & clarior fuit. Fecit tamen ex ære pulcherrima opera: Proserpinæ [42] raptum: item [F] Catagusam, & Ebrietatem, & Liberum patrem, nobilémque vnà Satyrum, quem Græci periboëton cognominant. Signa etiam, quæ ante Felicitatis ædem fuere, Venerémque, quæ cum ipsa æde incendio cremata est Claudij

15 quinque. Dal.
16 quæ canonica. M. & mox, ex iis petent. velut lege quadã. M.
17 distring. se, & nud. ta. inceden tem M.
18 Duósque pueros item nudos talis ludentes. Vet.
19 magnũ. M.
20 Fecit & cic. mon. ac loc. sicut carm. Vet.
21 & in symm. M.
22 Leontinus. Vet. sub. Pythagoras.
23 Ioipum pu. te. tabulas. M.
24 labellũ. Vet. tabulas Aij.
25 confectũ. Vet.
26 quoniã. M.
27 Parius Paus. lib. 9.
28 deæ se minuda & valde laudata sunt Vet. deæ sunt se minuda, vnde & laud. Aij Vet. deæ sunt semi nuda, & senis vnum. Turn.
29 sororis Sostratus. Lysippum fuisse Sicy. Du. ne. Tul. Praxitelis fuis se. Vet.
30 qui nequiuit. D.
31 cum tanta quadam. Vet.
32 efflagitauerit. M.
33 operis. M.
34 Satyrib. turmã Alexandri. Turn.
35 videretur. M.
36 non incerta rat. qua vet. sta suas. M.
37 equestre: simulacrum Trophonij ad oracul. Turn. Vet.
38 fiscinis. Vet.
39 vbi habitauit Vet.
40 Spinarum. M. Spirarcum. Vet. Spintharum. Aij Vet.
41 regi Xerxi. M.
42 raptum ad Syracusas. Vet.

Claud'j principatu, [G] marmoreæ [43] illi suæ per terr:s inclytæ parem. Item Stephusam, [H] Spilumenem, Oenophorum. Harmodium & Aristogitonem tyrãnicidas, quos à Xerxe Persarũ rege captos victa Perside Athenienſibus remiſit [I] [44] Magnus Alexander. Fecit & [45] pubere m ſubrepenti lacertæ cominus ſagitta inſidiantem, quem Sauroctonon vocant. Spectantur & duo ſigna eius diuerſos affectus exprimentia, flentis matronæ, & meretricis gaudentis. Hanc putant Phrynem fuiſſe, deprehendúntque in ea amorem artificis, & mercedem in vultu meretricis. Habet ſimulachrum & benignitas eius. Calamidis enim quadrigæ aurigam ſuum impoſuit, ne melior in equorum effigie defeciſſe in homine crederetur. [K] ipſe Calamis & alias quadrigas bigáſque fecit, [L] equis ſemper ſine æmulo expreſſis. Sed ne videatur in hominum effigie inferior, [46] Alcmena nullius eſt nobilior. [M] Alcamenes Phidiæ diſcipulus & marmorea fecit, & æreum pentathlon, qui vocatur [N] encrinomenos. At Polycleti diſcipulus Ariſtides quadrigas bigáſque. Et Iphicratis Leæna laudatur. Scortum hæc lyræ cantu [47] familiare Harmodio & Ariſtogitoni, conſilia eorum de tyrannicidio, vſque & ad mortem excarnificata, [48] tyrãnis nõ prodidit. Quãobrem Athenienſes & honorem habere ei volentes, nec tamen ſcortum celebraſſe, animal nominis eius facere: atque vt intelligeretur cauſa honoris, in opere linguam addi ab artifice vetuerunt. [O] Bryaxis Æſculapium & Seleucum fecit. Bedas adorantem [P] Batton Apollinem, & Iunonem, qui ſunt Romæ in Cõcordiæ templo. Cteſilas vulneratum deficientem, in quo poſſit intelligi, quantum reſtet animæ: & [Q] Olympium Periclem dignum nomine. Mirúmque in hac arte eſt, quòd nobiles viros [49] nobiliores fecit. [R] Cephiſſodorus Mineruam mirabilem in portu Athenienſium, & aram ad templũ Iouis Seruatoris in eodẽ portu, cui pauca cõparantur. [S] Canachus Apollinẽ nudum, qui Phileſius cognominatur in Didymæo, [50] Æginetica æris temperatura. Ceruúmque vnà ita veſtigiis ſuſpendit, vt linum [51] ſubter pedes trahatur, alterno [52] morſu [53] digitis calcéque retinentibus ſolum, ita vertebrato dente vtriſque in partibus, vt [54] à repulſu per vices reſiliat. Idem Celetizontas pueros fecit. Chæreas Alexandrum Magnum & Philippum patrem eius fecit. Cteſilaus Doryphoron, & Amazonem vulneratam. Demetrius Lyſimachen, quæ ſacerdos Mineruæ fuit annis [55] lxiiii. Idem & Mineruam, quæ Muſica appellatur, quoniam dracones in Gorgone eius [56] ad ictus citharæ tinnitu reſonant. Idem equitem [57] Sarmenem, qui primus de equitatu ſcripſit. [T] Dædalus & ipſe inter fictores laudatus, pueros duos diſtringentes ſe fecit. [58] [V] Dinomenes Proteſilaum & Pythodemum luctatorem. [X] Euphranoris Alexander Paris eſt: in quo laudatur, quòd omnia ſimul intelligantur, iudex Dearum, amator Helenæ, & tamen Achillis interfector. Huius eſt Minerua Romæ, quæ dicitur Catuliana, infra Capitolium à Qu. Luctatio Catulo dicata, & ſimulacrum [Y] Boni euentus, dextra pateram, ſiniſtra ſpicam ac papauer tenens. Item Latona puerpera, Apollinem & Dianam infantes ſuſtinens, in æde Concordiæ. Fecit & quadrigas bigáſque, & [z] Cliduchon eximia forma: & Virtutem & [aa] Græciam, vtraſque coloſſeas: mulierem [59] miniſtrantem & adorantem. Item Alexandrum & Philippum, in quadrigis. Eutychides Eurotam, in quo artem ipſo amne liquidiorem plurimi dixere. Hegæ Minerua, Pyrrhúſque rex laudatur, & Celetizontes pueri, & Caſtor ac Pollux ante ædem Iouis Tonantis. In Pario colonia Hercules Iſidori. Buthyreus Lycius Myronis diſcipulus fuit, qui fecit dignum præceptore puerum ſufflantem languidos ignes, & Argonautas. Leocras aquilam, ſentientem quid rapiat [bb] in Ganymede, [60] & cui ferat, parcentem vnguibus etiam per [61] veſtem: puerum Autolycon pancratio victorem, propter quem Xenophon Sympoſion ſcripſit: Iouémque illum Tonantem in Capitolio, ante cuncta laudabilem: item Apollinem diadematum. Lyciſcus Lagonem puerum ſubdolæ ac fucatæ vernilitatis. Lycus & ipſe puerum [62] ſuffitorem. [cc] Menæchmi vitulus genu premitur, replicata ceruice: ipſéque Menæchmus ſcripſit de ſua arte. [dd] Naucydes Mercurio & Diſcobolo [63] & immolate arietem cenſetur. Naucerus luctatorem anhelantem fecit: [64] Nicerates Æſculapium & Hygiam qui ſunt in Concordiæ templo Romæ. Pyromachi quadriga regitur ab Alcibiade. [ee] Policles Hermaphroditum nobilem fecit. Pyrrhus Hygiam & Mineruam, Phœnix Lyſippi diſcipulus Epitherſen. Stipax Cyprius vno celebratur ſigno, [ff] Splanchnopte. Periclis Olympij vernula hic fuit, exta torrens, ignem oris pleni ſpiritu accendens. [gg] Silanion Apollodorum [65] fecit, fictorem & ipſum, ſed inter cunctos diligentiſſimum artis, & [66] inimicum ſui iudicem, crebrò perfecta ſigna frangentem, dum ſatiare cupiditatem nequit artis, & ideò inſanum cognominatum. Hoc in eo expreſſit, nec hominem ex [67] ære fecit, ſed iracundiam: & Achillem nobilem. Item Epiſtatem exercentem athletas: [hh] Strongylion Amazonem, quam ab excellentia crurum Eucnemon appellant, ob id in comitatu Neronis principis circunlatam. Item fecit puerum, quem amando Brutus Philippenſis cognomine ſuo illuſtrauit. [ii] Theodorus, qui labyrinthũ fecit Sami, ipſe ſe ex ære fudit, præter ſimilitudinem mirabilem fama magnæ ſubtilitatis celebratus. Dextra limam tenet, læua tribus digitis quadrigulam tenuit tranſlatam Præneſte, tantæ paruitatis, vt totam eam currúmque & aurigam integeret alis ſimul facta muſca. Xenocrates Tiſicratis diſcipulus: aut vt alij, Euthycratis, vicit vtroſque copia ſignorum, & de ſua arte compoſuit volumina. Plures artifices fecere Attali & Eumenis aduerſus [68] Gallos prælia, Iſigonus, Pyromachus, Stratonicus, Antigonus, qui condidit volumina de ſua arte. [kk] Boethi, quanquam argento [69] melioris, infans eximiè anſerem ſtrangulat. Atque ex omnibus, quæ retuli, clariſſima quæque in vrbe iam ſunt dicata à Veſpaſiano Principe in templo Pacis, aliiſque ſuis operibus, [ll] violentia Neronis in vrbem conuecta, & in [70] ſellariis domus aureæ diſpoſita. Præterea ſunt

43 illi ſuper cæteras. Vet.
44 Antiochus Patiſ. lib. Seleucus. Valer. Max. 45 puerè Apoll. M.
46 Alcamena. M.
47 familiari. M.
48 à tyrann. M.
49 nobiliores reddidit. Fecit Cephiſſodorus. Vet.
50 Aeginetica. M.
51 notus. M.
52 morſu. Vet.
53 digitiſq. retin. M.
54 ad repulſum. Vet.
55 lxxiiij. M.
56 additi ...
57 Seronẽ. M Simonẽ. Xenoph. de re equ.
58 Diomenes. M.
59 admirantem. M.
60 & quid ferat. M.
61 veſtem pueri. Vet.
62 ſuffitorem. Vet.
63 & in M. d.
64 Niceratus Aeſc. & Hyg. qua ſunt. M.
65 fudit. M.
66 iniquum. Vet.
67 arte tantum fecit, ſed & eius irac. Vet.
68 Galatas. Alij.
69 melior. Vet.
70 fallariis. Vet.

æqualitate celebrati artifices, sed nullis operum suorum præcipui. Ariston, qui & argentũ cælare solitus est, Callias, Ctesias, [mm] Cantharus Sicyonius, Dionysodorus Critiæ discipulus, Deliades, Euphorion, Eunicus, & Hecatæus. Argenti cælatores, Lesbocles, Prodorus, Pythodicus, [nn] Polygnotus: idem pictores nobilissimi. Item ex cælatoribus Stratonicus, Scymnus qui fuit Critiæ discipulus. Nunc percensebo eos, qui eiusdem generis opera fecerunt, vt Apollodorus, Androbulus, Asclepiodorus, Aleuas philosophos: Apellas & adorantes fœminas: Antigonus & [oo] Perixyomenon, tyrannicidásque suprà dictos: Antimachus, Athenodorus fœminas nobiles: Aristodemus & luctatores, bigásque cũ auriga, philosophos, anus, Seleucum regem. Habet gratiam suam huius quoque Doryphorus. [pp] Cephissodori duo fuere: prioris est Mercurius, [qq] Liberum patrem in infantia nutriens. Fecit & concionantem manu elata: persona in incerto est. Sequens philosophos fecit. Colothas qui cum Phidia Iouem Olympium fecerat, philosophos. Item [rr] Cleon & Cenchramis, & [ss] Callicles, & Cephis: Calcosthenes & comœdos & athletas. [tt] Dahippus. Perixyomenon. Daiphoron, & Democritus, & Damon philosophos. Epigonus omnia ferè prædicta imitatus præcessit in tubicine, & matri interfectæ infante miserabiliter [71] blãdiente. Eubolidis digitis computans: [uu] Mycon athletis spectatus, Menogenes quadrigis. Nec minùs Niceratus omnia, quæ cæteri, aggressus, repræsentauit Alcibiadé, lampadéque accensa matrem eius [72] Demaraten sacrificantem. Pisicrates bigæ [xx] Pitho mulierem imposuit. Idémque fecit Martem & Mercurium, qui sunt in Concordiæ templo Romæ. [yy] Perillum nemo laudat sæuiorem Phalaride tyranno, [73] qui taurum fecit, mugitus hominis pollicitus igne subdito, & primus eum expertus cruciatum iustiore sæuitia. In hoc à simulacris Deûm hominúmque deuocauerat humanissimam arté. Ideóne tot conditores eius elaborauerant, vt ex ea tormenta fierent? Itaque vna de causa seruantur opera eius, vt quisquis illa videat, oderit manus. [zz] Sthenis Cererem, Iouem, Mineruam fecit, qui sunt Romæ in Concordiæ templo. [*] Idem fluentes matronas, & adorantes sacrificantésque. [α] Simon canem & sagittarium fecit. Stratonicus cælator ille philosophos, [74] [β] Scopas vterque. Athletas auté & armatos, & venatores, sacrificantésque Batton, [γ] Euchir, Glaucides, Heliodorus, Hicanus, Leophon, [δ] Lyson, Leon, Menodorus, Polycrates, [ζ] Polydorus Pythocritus, Protogenes, idem pictura clarissimus, vt dicemus: [η] Patrocles, Polis, Posidonius, qui & argentum cælauit nobiliter, natione Ephesius, Periclymenus, Philon, Simenus, & Timocheus, Theomnestus, Timarchides, Timon, [75] Tisias, [ι] Thrason. Ex omnibus autem maximè cognomine insignis est [κ] Callimachus, semper calumniator sui, nec finem habens diligentiæ, ob id [λ] Cacizotechnos appellatus, memorabilis exemplo adhibendi curæ modum. Huius sunt saltantes Lacænæ, emendatum opus, sed in quo gratiam omnem diligentia abstulerit. Hunc quidam & pictorem fuisse tradunt. Non ære captus, nec arte, vnam solummodo Zenonis statuam [μ] Cypria in expeditione non vendidit Cato, sed quia philosophi erat, vt obiter hoc quoque nascatur tam [76] inane exemplum. In mentione statuarum est & vna non prætereunda, licet autoris incerti, iuxta rostra Herculis tunicati, [77] Eleo habitu Romæ, torua facie, [78] [ν] sentientéque suprema in tunica. In hac tres sunt tituli: L. Luculli Imperatoris, de manubiis: alter, pupillum Luculli filium ex S. C. dedicasse: tertius, T. Septimum Sabinum Ædilem curulem ex priuato in publicum restituisse. Tot certaminum tantæque dignationis simulachrum id fuit. Nunc reuertemur ad differentias æris misturas. In Cyprio coronarium & regulare est, vtrunque ductile. Coronarium tenuatur in laminas, taurorúmque felle tinctum, speciem auri coronis histrionum [79] præbet. Idémque in vncias additis auri scrupulis senis, prætenui [80] pyropi bractea igneścit. Regulare & in aliis fit metallis, itémque caldarium. Differentia, quod caldarium funditur tantùm, malleis, itémque caldarium. Differentia, quod caldarium funditur tantùm, malleis fragile, quibus regulare obsequitur, ab aliis ductile appellatum, quale omne Cyprium est. Sed & in cæteris metallis, cura distat à caldario. Omne enim purgatis diligentius igni vitiis, [81] excoctísque regulare est. In reliquis generibus palma Campano. Simile in multis partibus Italiæ prouinciisque. Sed octonas plumbi libras [ξ] addunt, & [82] lenè recoquunt propter inopiam ligni. Quantum ea res differentiæ afferat, in Gallia maximè sentitur, vbi inter lapides candefactos funditur. Exurente enim coctura, nigrum atque fragile conficitur. Præterea semel recoquunt: quod sæpius fecisse, bonitati plurimùm [83] confert.

71 bland en te, & Eubulide digitis computante Vet. blandiente Eubulidis est dig. Alij Vet.
72 Demareten. Vet.
73 cui. M.
74 -- Scopas. Vet.
75 Thysias Vet.
76 humanum. Vet.
77 Ortum. Turn.
78 sauentéque. Vet.
79 prabet. Eiusdem in vncias g c. praeterea bractea pyropus igne[scit]. Vet.
80 pyropis. Dal.
81 excoctúmque. Vet.
82 lentè recoquunt. Quantum ea res diff. & c. funditur propter inopiam ligni. Exurente. Vet.
83 confert, idéoque nobis [...] re est. Art omne frig. ma. melius funditur. M.

ANNOTATIONES.

a Eius luculentam & prolixam narrationem vide apud Pausaniam in Eliacis prioribus.

b Plutarchus in Phocione Cephisodotum plastem eius vxoris fratrem fuisse scribit.

c Phidias præter signa quæ hîc numerantur, fecit è Pario marmore cœlestem Venerem & Nemesin Athenis: ex ære Mineruam & Apollinem Parnopium ibidem. Pausanias lib. 1. In puteali solij Iouis Olympij tres Horas, & totidẽ Gratias. Idem lib. 5. Puerum tænia redimitum, cœlestem Venerem & Mineruam ex ebore apud Eleos. Idem libr. 6. Ex ebore Mineruam ad Pellenem. Idem l. 7. Ligneã Mineruã pedibus ac manibus e Pentelico marmore Platæensibus: Mercurium Thebanis. Idem lib. 6. Signa Mineruæ, Apollinis, Miltiadis, & Atheniensium multorum Delphis. Idem l. 10.

d Templo Mineruæ, quod Athenis in arce fuit. Eam παρθένον vocabant, vt scripsit Pausanias lib. 5. Inde παρθενῶν eius delubrum. *Hoc enim opus vt in apertum referas, nihil postulo*, inquit Cicero. *Non enim est tale, vt in arte poni possit, quasi Minerua Phidiæ, sed tantùm vt ex eadem officina exiisse videatur.* De eadem Ouid.

Arcis vt Actææ vel eburna, vel ærea custos,
Bellica Phidiaca stat Dea facta manu.

e καλλίμορφος. Eadem appellationis & vocabuli ratione τῆς καλλίστης καὶ ἀρίστης ἀρτέμιδος signa in Academia fuerunt. Pausan. in Atticis.

f Pausanias in Eliacis picturæ meminit, in quo fuerunt Pluton, Liber pater, Proserpina, & Nymphæ duæ, quarum altera pilam tenuit: altera clauem.

ra clauem. Plutonis enim clauem insigne esse, quòd inferorum sedes ita clausa sit, vt reditus nemini pateat. Ex eo loco Pausaniæ coniectandum κλειδοῦχον vocari aut Nympham illam, aut Plutonem ipsum clauigerum.

g Ad ædem Fortunæ huiusce diei dicauit. Turn. cap. 12. lib. 16. Q. Luctatius Catulus, is qui Marij collega prospere dimicauit aduersus Cimbros, auctore Plutarcho in Mario, eam Fortunam dicauit. Eius & mentio fit apud Ciceron. lib. 2. de legibus. E Plutarcho sumpta est ea castigatio.

h Polycleti alia opera sunt, Iuno in templo Mycenis propinquo curiose descripta: Iupiter Meilichius Argis: Apollinis, Latonæ, Dianæ e candido marmore Tegeæ. Pausan. lib. 2. Amyclæa Venus cum tripode. Idem lib. 3. Antipater pugil: Xenocles Mænalius luctator: Thersilochus Corcyræus, & Aristion Epidaurius apud Eleos. Idem lib. 6. Iupiter Philius apud Megalopolin, vbi & structuræ theatri præfuit. Idem lib. 8. & 2.

i Mitratū, vittatum, fasciatum intelligit, quales fuerunt Persarum nobiles. ἀπὸ τῷ διαδέδεσθαι τὴν κεφαλὴν μίτρᾳ. Quidam legunt Diademumenon, id est diademate, siue regio capitis insigni ornatum: Doryphori autem regis Persarū spiculatores fuerunt, & hastati stipatores, ac satellites, quos Cario 15000 mille fuisse Curtius tradidit, propemodum muliebriter vestitos, & luxu magis quàm armis conspicuos.

ii Vide apud Ælian. ca. 8. lib. 14. hist. prudentissimum eius pictoris dictum de suo canone.

k ἀποξυόμενον, strigili se defricantem, sudorémque ac sordes detergentem.

kk Artemon Plutarcho in Pericle, Anacreonti, Aristophani in Acharnensibus vir mollitie effœminatissimus, cognominatus περιφόρητος, quod lectica perpetuo veheretur. Cōstantinus. Eius & effœminatam mollitiem, & fatuam stupiditatem narrat Rhodig. c. 11. lib. 9.

l Tale signum æneum visum mihi. Ea tota ratio consistit in lineæ perpendicularis inuentione.

m Myronis hæc opera Pausanias recēset. Lycius puer ex ære, æneum labellum tenēs: Perseus Medusam interficiens, Athenis in arce. Lib. 1. Hecate Æginetica lignea. Lib. 2. Arcesilaus & eius filius Lichas: Timantes Colonæus: Philippus Azan: Chionis Lacedæmonius. Pentathli apud Eleos, & ibidem Thalamus Sicyoniorū. Liber pater rectus: Erechtheus Athenis. Lib. 9.

n Atheniensem perpetuò vocat Pausanias: quoniam relicta vrbe sua Eleutherienses Athenas sponte migrauerūt, & ideò pro Atheniēsibus sunt habiti.

o Serra lignum secantes: vel cetorum genus.

p Minerua cùm inflaret tibias, conspecta in Mæādro oris deformitate, abiectas fregit. Illas autem mirabūdus excepit Satyrus ac inflare didicit. Ouidius luculentis versibus hanc fabulam 6. Fastorum persequitur.

q De pentathlis, & pancratiastis vide Rhodig. ca. 30. lib. 13. & Constantini lexicon.

r Vide Gyraldum.

s Statuarum numero celebrior: aut in excogitandis quæ ad artem pertinēt copiosior, ingeniosior, solertior.

t Fuerunt & eius opera apud Eleos, Leontiscus Messanius luctator: Protolaus Mantinensis Dialcis filius: Euthymo pugil, Cratisthenis Cyrenæi currus æreus. Pausanias lib. 6. Astylon à Pythagora factum is auctor scribit, sed à quo tacet. Vno quidem loco libri sexti Mnaseam, quem Lybyn quòd Cyrenęus esset appellauerunt, expressum à Pythagora Rhegino tradit, altero verò loco ab Argiuo Pythagora, vt hìc legendum sit, Eundem vicit & Argiuus, vel apud Pausaniam, Cuius finxit statuam Pythagoras Leontinus.

v Crotoniata ille olympicas palmas deinceps tres cursu repetito tulit. Plato 8. de legibus. Astylum, Diopompum, Crissonem, Iccum famosos athletas recenset, qui vt in publicis certaminibus vincerent, ab omni voluptatum genere, ac imprimis cōsuetudine mulierum abstinebant. Victor. cap. 20. lib. 6. Astylus, præter hunc cursorem, & alius fuit, qui Lapithis exitium vaticinatus est, de quo Ouid. 12. Metamorph. & item alius Troianus à Meneptolemo occisus. Iliad. 2.

x Alcamenes etiam claudicationem Vulcani expressit. Valer. cap. 11. lib. 8.

y Fortassis Parius, vt est apud Pausaniam lib. 9.

z Diei. τῆς ἡμέρας ἐκείνης, Plutar. in Mario. die, codex Maffei. Vt apud Virgil. *Libra die noctisque pares cùm fecerit vmbras.* Leopard. cap. 14. lib. 1.

A Lysippus fecit Musas & Iouem Megaris. Pausan. lib. 1. Iouem & Herculem ex ære Sicyone. Idē lib. 2. Troilum cursorem: Xenarges Acarnana pancratiasten: Polydamantem Scotussæum: Pithum Abderitam, Callicratem Magnesium, quæ signa fuerunt apud Eleos. Idem li. 6. Cupidinem ex ære Thespiēsibus: Bacchum in Helicone. Idem lib. 9.

B Horat. lib. 2. Epist. ad Aug.

Edicto vetuit ne quis se præter Apellem,
Pingeret, aut alius Lysippo duceret æra
Fortis Alexandri vultum simulantia.

C Musas: a Thespiis oppido Bœotiæ Heliconi proximo. Cicero 6. in Verrē, Luc. Mummius Thespiadas, quę ad ædem Fortunę sunt, dedicauit.

D Duplex id fuit: alterum apud Thebas Bœotiæ, alterum in Lebadia. Vide Pausan. & Alex. ab Alex. cap. 2. lib. 6.

E *Praxitelem Parius vindicat arte lapis.* Propert. Hæc Praxitelis opera recenset Pausanias. Equus, & Eques: Ceres Cereris filię: Iacchus facem preferens: Diana Brauronia, Athenis. Li. 1. Megaris 12. dij: Satyrus e Pario lapide: Pitho: Fortuna: Apollo: Diana: Latona. Li. 1. Argis, Latona. lib. 2. Mantineæ, Latona & eius filiæ. Lib. 8. Rhea: Iuno Telea e Pentelico marmore, Platæis: Æsculapius ad Trophonij oraculum: Herculis labores, Thebis. Cupido è Pentelico marmore: Venus, Phryne, Thespiis Li. 9. Phryne inaurata, Delphis: Diana Anticyræ. Li. 10.

F τὴν κατάγουσαν, vel quæ pensa nendo deducit, vnde & κάταγμα, vel quę carminibus Lunam deuocat. Prior interpretatio melior. Catagulámque exponunt Lachesin, vnam ex tribus parcis, quæ quod colo Clotho aduoluit, net, torquet, demittit: alij κατάγουσαν τὴν ὁδὸν πρὸς ᾅδην, viam quæ ad inferos ducit, per quam reuersus est Pluto rapta Proserpina, intelligunt. Eam Pausanias in Corinthiacis iuxta Lernam & Chemarum fluuiū esse tradit. Alij Proserpinā quæ secto capillo moribundis, eos πρὸς τὸν ᾅδην κατάγει. Veteres. κατάγειν ἔρια, & καταῖγειν κρόκην, dixerunt nere, filū deducere. κατάγουσα Praxitelis imago sane fuit mulieris cum fuso & colu nētis, siue Parca esset, siue alia quęuis. Quidā legūt Pergusam, nempe locū amœnissimum, Ætnæ propinquum, descriptum ab Ouid. lib. 5. Metamorph. ad cuius ripam ludēs Proserpina rapta est. Quidā legunt catachlysin, id est effusam caliginem, alij cataclyton, id est depressam voraginem.

G Tum Cnidiæ, tum Coæ. Vide infra cap. 5. lib. 36.

H Turnebus pro Spiluinenem, Oenophorum, quæ diuisim leguntur, reponit coniunctim Spilumenem oporam, id est sordidum autumnum. Ouid. *Stabat & autumnus calcatis sordidus vuis.* Ego verò in vulgata lectione Spilumenem intelligo anum quandam sordidam, vel sordes vestium eluentem. Quidam Psilumenem, id est glabram, & caluam legunt.

I Antiochus, Pausanię li. 1. Seleucus, Valerio c. 2. li. 10.

K Calamidis signa Pausanię. Apollo Alexicacos: Victoria adiuncta Iœnę, Athenis. lib. 1. Æsculapius ex auro & ebore, Epidauri. li. 2. Victoria apud Eleos. Lib. 5. Equi Dinomenis, & Equestres pueri apud Eleos. Lib. 6. Delubrum Ammonis: Mercurius Tanagrę. lib. 9. Hermione, Delphis. lib. 10.

L Propert. lib. 3.

Gloria Lysippo est animosa effingere signa:

... is se mihi iactat equis.

... Athenis: Mars: Venus in ... us ex auro & ebore: Progne: Itys. Li. 1. Hecate triceps. Lib. 2. Æsculapius, Mantineæ. lib. 8. Minerua & Hercules Colosseus è marmore Pentelico. Thebis Lib. 9.

N ἐγκρινόμενος, qui athletis adnumeratur, & in eorum numerum recipitur. ἐγκριτὴς ἀθλητῶν, athletas qui probat vt recipiantur & accenseantur. Cicero lib. 1. Offic. Atqui hoc idem Sophocles si in athletarum probatione dixisset, iusta reprehensione caruisset. Turnebus.

O Is Megaris fecit Æsculapium & Hygeã. Pausan. li. 1.

P Battus senex, qui cùm Apollo regis Admeti pasceret armenta, boues quos furto Mercurius eduxerat indicauit: quamobrem in Indicem mutatus est.

Senserat hoc furtum nemo, nisi notus in illo
Rure senex, Battum vicinia tota vocabat. &c.

Ouid. 2. Metamorph. Fuit & Battõ auriga Amphiarai, de quo Pausanias in Eliacis prioribus, & in Corinthiacis. Bathylli citharœdi statuam à Polycrate Sami tyranno in Iunonis templo dicatam, magnis laudibus celebrat Apuleius li. 2. Florid. ac curiosè describit.

Q Ab eloquentiæ incredibili vi, prorsúsque diuina, sic dictum volunt. Vide Rhodig. c. 3. libr. 25. & Leopardum c. 14. li. 5. Forma eius fuit è suggestu populum alloquentis, manibus iunctis, quoniam concionaturus semper Deos precabatur: quod vel ex Liuio li. 39. discimus, *Cùm post solenne, inquit, carmen precationis, quod præfari priùs, quàm populum alloquantur, magistratus solent* &c.

R Fecit is Megalopoli Dianam è Pentelico lapide. Pausan. li. 8. & in Helicone Musas. Idem.

S Canachus fecit Venerem Sicyone, Apollinem Didymæum Milesiis ex ære ad Branchidarum oraculum: Apollinem Ismenium Thebanis è cedro, Pausan. li. 2. Bicellum pugilem apud Eleos Li. 6. Signa multa Delphis. Li 9.

T Sicyonius, qui Timonem finxit. Pausan. li. 6. non Atheniensis.

V Is in Parthenope Athenis finxit Io Inachi, & Callisto Lycaonis filiam. Pausan. l. 1.

X Idem pictor fuit excellens c. 11. li. 35. facta est & suprà hoc ipso capite huius mentio. Pinxit is Athenis porticum vicinam porticui regiæ, cuius imagines multis refert Pausanias li. 1.

Y Varro li. 1. de re rust. Bonum euentum numerat inter Deos Consentes. Eius templum fuit prope thermas Agrippæ, quarum adhuc reliquiæ supersunt.

Z Alij Daduchum legunt: alij clauigerum interpretantur: alij Clidicum regem Athenarum, Pausaniæ memoratum in Atticis. Vide quæ in hanc vocem non longè à principio huius capitis adnotauimus.

aa Græciæ picturam Pausanias memorat lib. 5. Eiusdem imaginem li. 6.

bb Martialis, *Illæsum timidis vnguibus hæsitonus.* Nonius scribit, veteres Latinos Græci sermonis ignaros pro Ganymede Catamitum appellasse. De eius raptu vide Leopardum c. 4. li. 4. Emend. & Rhodig. c. 9. li. 15.

cc Dianæ Laphriæ signum, quod patris fuit, is finxit ex auro & ebore. Pausan. li. 7.

dd Is Mothonis Atheniensis filius fecit Euclea Rhodium & Bacidem Trœzenium Pausanias li. 6. Præterea Heben in delubro propinquo Mycenis, & Hecaten Thebis. Idem li. 1.

ee Fuit is Stadici Atheniensis discipulus. Fecit & Amyntam pancratiasten. Pausan. libr. 6. Musas quoque ab eo factas testatur hic versus Varronis apud Nonium, *Nihil sunt Musæ Policlis vestri quas ærificè duxit.* Lipsius c. 24. li. 3.

ff Philelphus in Suetonij Augustum c. 6. scribit in exemplari quodam se legisse, Sparganopte quę vox fasciarum puerum significat. Contra Plinij ... idem iudicium quidam putant σπλαγχνόπτην quasi haruspicem, ab extis dictum. Vide cap. 19. vltim. li. 22.

gg Fecit & Satyrum Eleum: & Telestam ac Demaretum Messenios. Pausan.

hh Fecit & Dianam. Pausanias li. 1. & tres Musas. Idem lib. 9.

ii Pausanias multis locis meminit Theodori filij Teleclis, & Rhæci filij Philæi, vtriusque Samij, qui primi æs cudere ac conflare docuerunt.

kk Fuit is Carthaginiensis. Fecit & Pusionem nudũ. inauratum, sedentem ad Veneris pedes in templo Iunonis apud Eleos. Pausan. li. 5.

ll Neronem 500. statuas e Græcia Romam auexisse scribit Pausan. li. 10.

mm Cantharus Sicyonius fecit Cratinum ex Ægyra. Pausan. li. 6. & Alexinicum Eleũ. Idem eod. li.

nn Polygnotus pinxit Athenis, res gestas Castrorum in eorum æde: cellã in arce. Pausan. li. 1. Theseum in templo Mineruæ Areæ apud Platæenses. Li. 9. Ilij excidium, Delphis. Lib. 10.

oo Vt Polycletus, Lysippus, Dædalus.

pp Cephissodorus Athenis pacem fecit Plutum in sinu habentem, eodem ferè argumento quo Xenophon & Callistonicus Fortunam Thebis finxerant, Plutum in sinu gestantem, quasi vel mater eius foret, vel nutrix. Pausan. 9. Dianã Sospitam Megalopoli. li. 8. Musas. Li. 9.

qq Sic apud Eleos e marmore Praxiteles fecit Mercuriũ, qui Bacchum infantẽ gestaret. Pausã. li. 6.

rr Cleon finxit apud Eleos Venerem: Pausan. li. 5. item Dinolochum, Alcetum Arcadem, & Lycinum athletas. Lib. 6. duos Ioues, Libr. 5. Hysmonem. Li. 6. Damocritum. eod. lib.

ss Megarensis, Theocosmi filius. Is Diagoram pancratiasten fecit. Pausan. li. 6.

tt Finxit is & Callonem, & Nicandrum athletas. Pausan. li. 6.

vv Syracusanus is, Nicocratis filius, Hieronis statuam equestrem ac pedestrem fecit. Paus. li. 6.

xx Non quidem μειλιχίαν Suadam, & flexanimam, sed Dianam cognomine Pitho, cui sacellum construxit Hypermestra, victo patre in iudicio, quod Lyncei caussa effugerat, Pausan. in Corinthiac.

yy Perillum Atheniensem.

Et Phalaris tauro violenti membra Perilli
Torruit, infælix incipit (imbuit) auctor opus.

Ouid. in Arte.

zz Olynthius. Fecit is & Pyttallum. Pausan. li. 6.

α Æginata. Finxit is & equum cum auriga. Pausan. li. 5.

β Scopas Parius fecit Athenis Amorem, Appetitum, Cupidinem. Pausan. li. 1. Herculem & Hecatẽ. Li. 2. Venerem popularem. Li. 6. Æsculapium & Hygieam: Templum Tegeaticum. Li. 8. Mineruam & Dianam Eucleam Li. 9.

γ Eucheir Atheniensis Eubulidæ filius apud Pheneatas fecit Mercurium e marmore. Pausan. li. 8.

δ Is finxit Athenis populum. Pausan. li. 1.

ε Atheniensis. Is fecit Thespium Cupidinem Pausã. 9.

ζ Cũ fulmine, quo Semele icta est, e cœlo lignum in eius cubile decidit, quod ære Polydorus exornauit, & Liberum Cadmeum appellauit. Pausan. li. 9.

η Filius Dædali Sicyonij. Fecit Aristodemum Pausã. li. 6. & signa multa Delphis. li. 10. Fuit & Patrocles Crotoniata Catylli filius. Is finxit Apollinem cum inaurato capite. Idem lib. 6.

θ Æsculapium Trœzeniis fecit Timotheus. Pausanias 2. Agelen Chi... m Theomnestus Sardianus. Idem lib. 6.

ι Strabo lib. 14. scribit, in Ephesiæ Dianę templo mõstrata sibi Thrasonis opera, Hecateum, Penelopen fontem, & anum Eurycliam.

κ Callimachus Athenis ante Mineruæ signum lucernam auream fecit. Pausan. lib. 10. & Iunonem sedentem apud Platæenses. li. 9.

λ Dictus etiam is fuit κακιζότεχνος, quòd artem subtilius expolisset, vel, vt scribit in Atticis Pausanias, quòd primus lapides ἐτρύπησε, id est pertudit ac perforauit minutim. In manuscr. codice Cacotexitechnos, Philander in Vitruu. capit. 1. lib. 4.

μ De illa expeditione, auctionéque supellectilis regiæ, vide Plutarchum in Catone minore.

¶ Leg. sequente. Non temerè fuit Hercules ita formatus. Apud Athen. li. 12. Stesichorus Himeræus primus omnium clauam, leonis pellem, arcum tribuit Herculi: Xanthus verò Stesichoro vetustior, è cuius versibus in opus suum multa Stesichorus transtulit, habitu Homerico nempe priscorum Heroum depinxit: quâ figura à statuario illo tunicatus & Eleo cultu repræsentatus fuerat. Turnebus legit Oetæo: nempe tunica illa molesta quæ tabe veneni imbuta visceribus eius inhæsit, tantósque cruciatus excitauit, vt in ardentem pyram conijcere se maluerit, quàm acerbum dolorem perferre diutius.

g Ad singula æris centum pondia.

Differentiæ æris & misturæ, & de seruando ære. CAP. IX.

[1] ID quoque notasse non ab re est, æs omne frigore magno melius fundi. Sequens temperatura statuaria est, eadémque [a] tabularis, hoc modo: Massa proflatur in primis, mox in [2] proflatum additur tertia portio æris collectanei, hoc est, ex vsu coempti. Peculiare in eo [b] condimentum attritu domiti, & consuetudine nitoris veluti mansuefacti. Miscentur & [3] plumbi argentarij pondo duodena ac selibræ, centenis proflati. Appellatur etiamnum & formalis temperatura æris tenerrimi, [4] quoniã nigri plumbi decima portio additur, & argentarij vigesima: maximéque ita colorem bibit, quem [c] Græcanicum vocant. Nouissima est, quæ [d] vocatur ollaria, vase nomen hoc dãte ternis aut quaternis libris plumbi argentarij in centenas æris additis. Cyprio si addatur plumbum, colos purpuræ fit [e] in statuarum prætextis. Æra extersa rubiginem celeriùs trahunt quàm neglecta, nisi oleo perũgantur. Seruari ea optimè in liquida pice tradunt. Vsus æris ad perpetuitatem monumentorum iam pridem translatus est, [f] tabulis æreis, in quibus publicæ constitutiones inciduntur.

1 Idque notasse. Vet.
2 proflatã. Vet.
3 pari argẽti põdo. ac selibra M. & Vet.
4 cùm nigri Vet.

ANNOTATIONES.

a Ad ducendas tabulas æneas commoda.
b Peculiaris coloris emendatio, elegantia, gratia.
c Græciense vocat infrà cap. 6. lib. 35.
d Aliter ea fit hodie.
e Ad id nostri artifices scobem æris in coticula tritã illinunt cum oleario glutine.
f Vide Brodæum cap. 12. lib. 4.

De cadmia medicinæ. CAP. X.

METalla æris multis modis instruunt medicinam, vtpote cùm hulcera [1] omnia ibi ocyssimè sanentur. Maximè tamen prodest [a] cadmia. Fit sine dubio hæc & in argenti fornacibus, candidior ac minùs ponderosa, sed nequaquam comparãda ærariæ. Plura autem genera sunt. Nanque ipse lapis, ex quo fit æs, [2] cadmia vocatur, fusuris necessarius, medicinæ [3] [b] inutilis. Hic rursus in fornacibus existit, aliám que nominis sui originem recipit. Fit autem egesta flammis atque flatu tenuissima parte materię, & cameris lateribúsve fornacum [4] pro quantitate leuitatis applicata. Tenuissima est in ipso fornacum ore, quà flammæ [5] eluctantur, appellata capnitis, exusta, & nimia leuitate similis fauillæ. Interior optima, cameris [6] dependens, & ab eo argumento botrytis cognominata. Ponderosior hæc priore, leuior porrò secuturis. Duo eius colores: deterior cinereus, puniceus [7] melior, friabilis, oculorúmque medicamentis vtilissimã. Tertia est in lateribus fornacum, quæ propter grauitatem ad cameras peruenire non potuit. Hęc dicitur [c] placitis, & ipsa ab argumento, crusta verius, quàm pumex, intus varia, ad psoras vtilior, & ad cicatrices trahendas. [8] [d] Fluunt & ex ea duo alia genera: onychitis extra penè cærulea, intus [9] onychis maculis similis. Ostracitis tota nigra, & cæterarum sordidissima, vulneribus maximè vtilis. Omnis autem cadmia in Cypri fornacibus [10] optima, iterúmque à Medicis coquitur carbone puro, atque vbi in cinerem [11] rediit, extinguitur vino ammineo, quæ ad emplastra præparatur: quæ verò ad psoras, aceto. Quidam in ollis fictilibus tusam vrunt, ac lauant in mortarijs, postea siccant. Nymphodorus [e] lapidem ipsum quàm grauissimum spississimúmque vrit prunã, & exustum Chio vino restinguit tunditque, mox linteo cribrat, atq; in mortario terit, mox aqua pluuia macerat, iterúmque terit quod subsidit, donec cerussæ similis fiat nulla dentium offensa. Eadem Iollæ [12] actio: sed quàm purissimum lapidem eligit. Cadmiæ effectus siccare, [13] persanare, sistere fluxiones, pterygia & sordes oculorum purgare, scabritiem extenuare, & quicquid in plumbi effectu dicemus. Et æs ipsum ad omnia eadem vtitur, [14] præterque albugines oculorum & cicatrices. Hulcera quoque oculorum cum lacte sanat, idque Ægyptij collyrij modo terunt in coticulis. Facit & vomitiones è melle sumptum. Vritur autem Cypriũ in fictilibus crudis cum sulphuris pari pondere, circunlito spiramento [15] in caminis, donec vasa ipsa percoquantur. Quidam & salem addunt, alij alumen pro sulphure, alij nihil, sed aceto tantùm [16] aspergunt. Vstum teritur mortario Thebaico, aqua pluuia lauatur, minore effectu, iterúmque adiecta largiore teritur, & [17] dum considat, relinquitur: hoc sæpius, donec ad speciem [18] minij redeat. Tunc siccatum in Sole, in ærea pyxide seruatur.

1 omnibus. M.
2 cadmia quoque voc.
3 inutilis hic: rursus in fornacibus existit alia, quæ ab igne sui. Vet.
4 propinquus leuitate. Vet.
5 eructantur. M.
6 vua modo depẽdẽs. Vet.
7 melior. Quæ friabilis oculorũ medicamentis Vet melior. Friabilis hæc. Vet.
8 Fiunt & eius duo. Vet.
9 onychi. M.
10 optima. Iterum à Medicis eã coquitur. Vet
11 redigitur. M.
12 maceratio Vet. præparat o. Alij Vet.
13 siccare, vlcera persanare. Vet.
14 præterea que. Vet.
15 camini. Budæus.
16 perfundunt. M.
17 dum pa rum considat, rursum eluitur. Vet.
18 cinnabaris. Dioscor.

ANNOTATIONES.

a Factitia.
b Fallitur Plinius, multis enim is remediis pollet.
c Placitis: & in ipsa argumentum. Planities crusta verius squamiũ intus varia ad luxura vtilior. M. vitiosum è quibus commoda tamen hæc lectio duci potest. Placitis, & ipsa ab argumẽto. Plana enim crusta est verius quàm squamma, intus varia ad vlcera vtilior.
d Cadmiarum genera sunt quinque: prima ex lapide pyrite vsto: secunda botrytis: tertia onychitis: quarta placodes, siue ponitis: quinta ostracitis. Confundit hæc omnia Plinius.
e Cadmiã metallicã, fusuris necessariã, de qua suprà.

De scoria, & flore, & squama æris, & stomomate, & ærugine, & hieracio. CAP. XI.

ET scoria æris simili modo lauatur, [1] minore effectu, quàm æs ipsum. Sed & æris flos medicinæ vtilis est. [a] Fit ære [2] fuso, & in [3] alias fornaces translato: ibi flatu crebriore excutiuntur velut milij squamæ, quas vocant [b] florem. Cadunt autem, cùm panes [4] æris aqua

1 minor. M.
2 fuso flatu crebriore, & in receptacula è fornace translato. Ibi excutiuntur. Vet.
3 aliam fornacem.
4 æris rubẽtes aqua refrigerantur. Vet.

refrigerantur rubéntque. Similiter ex eis fit, quam vocant lepida,& sic adulteratur flos, vt squama væneat pro eo. Est autem squama hæc [5] [c] decussa vi clauis, per quos panes æreis ferruminantur. In [6] Cypriis maximè officinis omnia. Differentia hæc est, quòd squama excutitur ictibus [7] iisdem panibus: flos cadit sponte. Squamæ est alterum genus subtilius, ex [8] summa scilicet lanugine decussum, quod vocant [d] stomoma. Atque hæc omnia Medici (quod pace eorum dixisse liceat) ignorant, pars maior & [9] nominibus, in tantum à conficiendis medicaminibus absunt, [10] quod esse proprium medicinæ solebat. Nunc quoties incidêre in libellos, componere ex his volentes aliqua, hoc est, impendio miserorum experiri commentaria, credunt seplasiæ, ea omnibus quidem fraudibus corrumpenti, factáque iampridem emplastra & collyria mercantur, [11] tabésque mercium. Fraus seplasiæ sic exteritur. Et squama autem & flos vruntur in patinis fictilibus aut æreis, [12] deinde lauantur vt suprà, ad [13] eosdem vsus: & amplius ad narium carnosa vitia, itémque sedis & grauitates aurium, per [14] fistulas in eas flatu [15] impulsa, & [16] hulcera oris farina admota. Tollit & tonsillas cum melle. Fit & ex candido [17] ære squama, Cypria longè [18] efficacior. Necnon vrina pueri prius macerant clauos panésque. Quidam verò excussam squamam terunt, & aqua pluuia lauant. Dant & hydropicis eam duabus drachmis in mulsi hemina, & illinunt cum polline. Æruginis quoque magnus vsus. Sed pluribus fit ea modis. Namque & è lapide, ex quo coquitur æs, deraditur, & ære candido perforato, atque [e] in cadis super acetum suspēso, æreo obturatis operculo, multò [19] probatiore, quàm si hoc idem squamis fiat. Quidam vasa ipsa candidi æris fictilibus condunt in aceto, radúntque x. die. Alij vinaceis contegūt, totidémque post dies radunt. Alij delimatam æris scobem aceto spargunt, versántque spathis sæpius die, donec absumatur. Eandémque scobem alij terere in mortariis æreis ex aceto malunt. Ocyssimè verò [20] contrahit coronarum æruginem, recisamentis in acetum additis. Adulterant marmore trito maximè Rhodiam æruginem: alij pumice [f] aut gummi. Præcipuè autem fallit atramento sutorio adulterata. Cætera enim dente deprehenduntur, stridentia [g] in frendendo. Experimentum in batillo ferreo. Nam quę syncera est, suum colorem retinet: quæ mista atramento, rubescit. Deprehenditur & papyro, galla prius macerato: nigrescit enim statim ęrugine illita. Deprehenditur & visu, malignè virens. Sed siue synceram siue adulteratam, aptissimum est siccatam in patina noua vri & versari, donec fauilla fiat: posteà [21] teritur & reconditur. Aliqui in crudis fictilibus vrunt, donec figlinum percoquatur. Nonnulli & thus masculū admiscēt. Lauatur autem ærugo, sicut cadmia: vis eius collyriis oculorum aptissima [22] [h] delacrymationibus mordendo proficiens. [23] Sed ablui necessarium penicillis calidis, donec rodere desinat. [i] Hieracium vocatur collyrium, quod [24] ita maximè constat: temperatur autem id Hammoniaci vnciis quatuor, æruginis Cypriæ duabus, atramenti sutorij, quod chalcanthum vocant, totidem, misyos verò vna, croci sex. Hæc omnia trita aceto Thasio colliguntur in pilulas, excellentis remedij contra [25] initia glaucomatum & suffusionum, contra caligines & scabritias & albugines, ac genarum vitia. Cruda autem ærugo vulnerariis emplastris miscetur. Oris etiam gingiuarúmque hulcerationem mirificè emēdat, & labiorum hulcera cum oleo. Quòd si & cera addatur, purgat, & ad cicatricem perducit. Ærugo & callum fistularum erodit, vitiorúmque quæ circa sedem, siue cum Hammoniaco illita, vel collyrij modo in fistulas adacta. Eadémque cum resinæ terebinthinæ tertia parte subacta, lepras tollit.

5 decussa clauis, quos ex panibus æreis fabricantur V. decussa videlicet clauis V.
6 Cypri. M.
7 ex ÿsdē. A ÿ.
8 summo scilicet acumine. V.
9 nomine. Vet.
10 quod proprium esse medicinæ solet. M.
11 labésque. V.
12 dein. M.
13 eosdémque. M.
14 fistulā. Vet.
15 impulsa. Farina admota tollit & tonsillas cum melle. M.
16 vuas. Chiffl.
17 ære Cyprio squamas on est, sed vrina. M.
18 inefficacior. Chiffl. & Dioscor.
19 probatior, quàm si hoc idem è squamis. V.
20 contingit tenacior recis. M.
21 teri & recondi. V.
22 ex delacr. M.
23 Sed calida ablui necessarium penicillis, donec. V.
24 illa. V.
25 vitia. M.

ANNOTATIONES.

a Fit ære fuso, cùm in receptacula fluit, per fistulas ad ea peruenientes colatum. Nam aqua gelidissima affusa, id quod fit vt sorde expurgetur, repentina densatione expuuntur grana milio similia, quæ florem vocant. Inepte hæc Plinius: multo accuratius Dioscor. Quidam legunt, fit ære fuso flatu crebriore, & in receptacula e fornace translato. Ibi excutiuntur, &c.

b Rhodig. cap. 10. lib. 19. scribit florem eum vocari paleas æris ramentulas. Quàm rectè & Latine, is viderit.

c Leg. decussa clauis, quos ex panibus æreis fabricantur. Sic autem Dioscor. *Bonitate præstat æris squama crassæ, ex clauis æreis officinarum (ἐκ τῶν χαλκουργικῶν ἥλων) Cypriarum decussa, quam helitin vocant.* Male hūc locum Plinius vertit.

d Dioscorides agnoscit quidem λεπίδα & τοῦ χαλκοῦ & τοῦ στομώματος, ęris, chalybis, siue aciei squamā, sed eam στόμωμα dici, nusquam tradit. Quamobrem Plinium falli docti suspicantur.

e Theophrastus libro περὶ λίθων.

f Quidam rasilem deteriorem, admixto gummi, pro factitia priore vendunt, inquit Dioscor. Sed vitiosum id genus improbatur.

g Dioscorides, διὰ τῆς ὀδόντων ἐπερείσεως, dentiū appressu.

h Sic Plinius reddit quod Græci ἀποδακρυτικὸν vocant. Est autem ἀποδακρυτικὸν, quod delacrymationes sistit, vel elicit.

i A Hierace auctore Hieracium quidam vocari contēdunt, quasi ἀκυδερκὲς, quòd ἱέρακες, accipitres, hieracium scalpendo, & succo tingendo oculos, obscuritatem cùm sensere discutiant. Suprà c. 7. li. 20. Hieraciorum collyriorū descriptiones aliquot extant lib. 4 κατὰ τόπους Galeni.

De [1] scolecia, & chalciti, & misy, & sory, & chalcantho. CAP. XII.

EST & alterum genus æruginis, quam vocāt [2] [a] scoleciam, [b] in Cyprio ære, hoc trito alumine & sale, aut nitro pari pondere, cum aceto albo quàm acerrimo. Non fit hoc nisi æstuosissimis diebus circa Canis ortum. Teritur autem, donec viride fiat, contrahátque [3] se vermiculorum specie, vnde & nomen. [c] Quod vitium vt emendetur, duæ partes quæ fuêre aceti, [4] miscentur vrina pueri impubis. Idem autem in medicamentis & santerna efficit, qua diximus aurum ferruminari, vsúsque vtriusque, qui æruginis. [5] Scolecia fit & per se, [6] derasa ab ærario lapide, de quo nunc dicemus. Chalcitim vocant lapidem, ex quo & ipsum æs coquitur. Distat à cadmia, quòd illa super terram ex subdialibus petris cęditur, hęc ex obrutis. Item, quod chalcitis friat se statim mollis [7] natura, vt videatur lanugo concreta. Est & alia distinctio, quòd chalcitis tria genera continet, æris, & misyos & soryos, de quibus singulis

1 colitia. Dal.
2 scoleciam. Cyprio ære trito cum alumine.
3 se in verm. speciem. M.
4 miscētur cum vrina pueri impubis. Dal.
5 Colitia. Dal.
6 rasa. M.
7 natura. M.

singulis dicemus suis locis. Habet autem [8] æris [d] venas oblongas. Probatur mellei coloris, gracili venarum discursu,[9] friabilis; nec lapidosa. Putant & recentem vtiliorem esse, quoniam inueterata [10] sory fiat. Vis eius ad excrescentia in hulceribus, sanguinem sistere, gingiuas; vuam, tonsillas farina compescere.[11] Vuluæ quoque vitiis in vellere imponitur. Cum succo verò porri, verendorum additur emplastris. Maceratur autem [12] in fictili ex aceto circumlito fimo diebus xl. & colorem croci trahit. Tunc admisto cadmiæ pari pondere, medicamentum efficit, psoricon dictum. Quòd si duæ partes chalcitidis, tertia cadmiæ, temperentur, acrius hoc idem fiet. Acrius etiamnũ & vehemẽtius,[13] si aceto, quàm vino, temperentur. Tosta verò efficacior fit ad eadem omnia. Sory Ægyptiũ maximè laudatur, multùm superato Cyprio, Hispaniẽsi & Africo: quanquàm oculorũ quoque curationi quidam vtilius Cyprium [14] putant: sed in quacunque natione optimum, cui maximum virus, in olfactu tritũque pinguiter nigrescens & spongiosum. Stomacho res contraria in tantum, vt quibusdam [15] olfactu modò vomitiones moueat: & Ægyptium quidem [16] tale. Alterius nationis [17] contritum splendescit. Et misy est lapidosius. Prodest autem & dentium dolori, si contineatur atque [18] colluat: & oris hulceribus grauibus, quæque serpunt. Vritur [19] carbonibus, vt chalcitis. Misy aliqui tradiderunt fieri exusto lapide in scrobibus, flori eius luteo miscente se ligni pinei fauilla. Reuera autẽ è suprà dicto fit lapide, concretũ natura discretúmque, & optimũ in Cypriorum officinis: cuius notæ sunt friati aureæ scintillæ, & cùm teratur, harenosa natura, siue terrea, chalcitidi similis. Hoc admiscent, qui aurũ purgant. Vtilitas eius infusi cum rosaceo auribus purulentis, & in lana [20] impositi capitis hulceribus. Extenuat etiã scabritias oculorũ inueteratas. Precipuè vtile tõsillis, contráq; anginas suppuratas. Ratio, vt xvj. drachmę in hemina aceti coquãtur addito melle, donec lẽtescat. Sic ad suprà dicta vtile est. Quoties opus sit molliri vim eius, mel aspergitur. Erodit & callũ fistularum ex aceto [21] fouentium: & collyriis additur. Sistit & sanguinem, hulceráque quæ serpant, quæve putrescant. Absumit & excrescentes carnes. Peculiariter virilitatis vitiis vtile: & fœminarum profluuium sistit. Græci cognationem æris nomine fecerunt & atramento sutorio. Appellant enim chalcanthum. Nec vllius æquè mira natura est. Fit & in Hispania è puteis stagnísve, id genus aquæ habentibus. [e] Decoquitur ea, admista dulci pari mensura & in piscinas ligneas funditur. Immobilibus super has transtris dependent restes lapillis extentæ, quibus adhærescens limus vitreis acinis imaginem quandã vuę reddit. Exẽptũ ita siccatur diebus xxx. [22] Color est cæruleus, perquàm spectabili nitore, vitrúmq; esse creditur: diluendo fit atramentum tingendis coriis. [F]it & pluribus modis, [f] genere [23] eo in scrobes [c]auato: quarum è lateribus distillantes [24] [g] hyberno gelu stirias, [h] stalagmian vocant: neque est purius aliud. [25] [i] Sed ex eo candidum colorem sentientem violam, leucoion appellant. Fit & in saxorum catinis, [k] pluuia aqua [26] corriuato limo [27] gelante. Fit & salis modo, flagrantissimo Sole [28] admissas dulces aquas cogente. Ideò duplici quidam differentia fossile aut factitium appellant: hoc pallidius, & quantùm colore, tantùm bonitate deterius. Probant maximè Cyprium in medicinæ [29] vsu. Sumitur ad depellenda ventris animalia drachmæ pondere cum melle. Purgat & caput dilutum, ac naribus instillatum: item stomachum, cum melle [30] aut aqua mulsa sumptum. Medetur & oculorum scabritiei doloríque, necnon & caligini, & oris hulceribus. Sistit & sanguinem narium: item hæmorrhoidum. Extrahit ossa [31] fracta cum semine hyoscyami. Suspẽdit epiphoras, penicillo frõti impositum. Efficax & in emplastris ad purganda [32] vulnera, & excrescentia hulcerum. [33] Tollit & vuas, vel si decocto tangantur. Cum lini quoque semine superponitur emplastris ad dolores [34] tollendos: quódque eo candicat, in eo vsu præfertur violaceis, & grauitati aurium per [35] fistulas inspiratur. Vulnera etiam per se illitum sanat, [36] sed stringit cicatrices. Nuperq; inuentũ, vrsorum in harena & leonũ ora [37] inspargere illo: tãtáque est vis in adstringendo, vt non queant mordere.

8 æris, Diosc. non habet.
9 fragilis. M.
10 peior fiat M.
11 vulua porrò & verẽdorum vitiis additur in emplastris. M.
12 aceto in fictili obruto fimo. Diosc.
13 si vino, M. si aceto magis quàm vino Vet.
14 putant. M.
15 olfactum M.
16 tale est M.
17 quod contritum splendescat misy: modò quo est lapidosius. Vet. ex Diosc.
18 colluatur Vet.
19 & carb. M.
20 imposita M.
21 fen. M.
22 Color est caeruleo. M.
23 terreo. M.
24 hyberno tempore gelantur stiria. Vet.
25 Sed est & candidũ, & colore violæ simile. Vet.
26 circumlito. M.
27 gelascente. Vet.
28 admixtis dulcibus aquis. Vet.
29 vsum. M.
30 aut in aqua. Vet.
31 fracta. Cum semine hyoscyami suspendit. M.
32 vlcera. M.
33 Attollit. Vet.
34 tollẽdos. Quod ex eo Vet.
35 fistulam Vet
36 & tingit. M.
37 inspargere, illique tanta vis est adstringendi M.

ANNOTATIONES.

a Licet apud omnes auctores, quorum scripta extant, legamus ἰὸν σκώληκα, æruginem vermiculatã, huius tamen erroris tam publici & recepti solum Plinium auctorem esse puto, legendúmque κολλίκια, in placentulas, ac veluti rotundos exiguósque panes formatam. Locus Dioscoridis qui Plinium fefellit est ἕως τῷ μὲν χρώματι ἰώδης, τῷ δὲ συστάσει γλοιώδης γένηται, καὶ οὕτως ἀναπλάσας κόλλικας ῥοδιακοῖς ὁμοίας, ἀπόθου: donec æruginis colore fit, ac strigmentorũ crassitie, tum placentulas Rhodiis similes formato ac recondito. Plinius verò, Teritur autem, donec viride fiat, contrahátque sese vermiculorum specie &c. tacito de industria, Rhodiorum vocabulo, cùm explicare non posset, Rhodij vermes quales essent. Præterea Dioscorides non expectandum esse iubet, quo ad sese contrahat in vermiculos, vt Plinius intellexerit, sed cùm satis spissa est, manibus formari εἰς κόλλικας ῥοδίους, quod de vermibus exponi minime potest. κόλλικας ῥοδίους quidam exponunt, non placentas ex insula Rhodo, sed pastillos ex rosis ocularios, ad quem vsum, æruginis quoque illi pastilli fiebant.

b In Cyprio ære (nepe æris Cyprij mortario) aluminis, & salis fossitij, aut marini, nitri drachma vna, tritis cum aceti albi & acris hemina dimidia, quoad strigmenti modo spissescant.

c Si quod autem vitium, vt emendetur, duæ partes vrinæ veteris aceto miscentur. Fit & ex vrina pueri impubis. Idem autem in auramentis, quod & Santerna efficit. Sic legendum ex Dioscoride. Quod autem ait. Si quod vitium est, hoc si minus efficax sit, ac colorata.

d Longas & splendentes venas. Dioscor. æris nulla facta mentione.

e Ideóque ἑφθὸν dicitur, aliis præstantius ad nigras tincturas, ad vsum medicinæ inualidius. Dioscorides.

f Atramentosi metalli, quod chalcitin, mysy, sory, melanteriam continet.

g Hyberno tempore stiriæ gelantur. Vet. impropriè gelantur pro concrescunt vi caloris exiccatę, nam hyeme calidissimæ sunt metallorum fodinæ.

h σταλακτὸν, σταλακτικὸν, λογχωτὸν, Dioscorides tradit, & à Peteesio πινάριον.

i Leg. Sed est & candidum & colore violæ simile. Violaceum id paulo post nominat.

k Quæ per venas atramentosas labitur.

De pompholyge, & spodo, & antispodo, & diphryge, & triente Seruilio. CAP. XIII.

[1] ETiamnum in ærariis reperiuntur,[2] quem vocant pompholygem & spodon. Differentia, quod pompholyx lotura paratur, spodos illota est. Aliqui id quod sit candidum leuissimúmque, pompholygem dixere, & esse æris & [3] cadmiæ fauillam. Spodon nigriorem ponderosioremque esse,[4] derasam parietibus fornacum, mistis scintillis, aliquando & carbonibus. Hæc aceto accepto odorem æris præstat, & si tangatur lingua,[a] saporem horridum. [5] Conuenitque oculorum medicamentis, quibuscunque vitiis occurrens, & ad omnia, quæ spodos: hoc solùm distat, quòd huius elutior vis est. Additur & in emplastra, quibus [6] lenis quæritur refrigeratio & siccatio. Vtilior ad omnia, quæ vino lota est. Spodos Cypria optima.[7] Fit autem liquescentibus cadmia & ærario lapide.[8] Leuissimè hæc efflatur & ocyùs, euolátque è fornacibus & tectis adhærescit, à fuligine distans candore. Quòd minùs candidum ex ea, immaturæ fornacis argumentum est:[9] hoc quidam pompholygem vocant: Quod verò rubicundius ex iis inuenitur,[b] acriorem vim [10] habet, exhulcerátque adeò, vt cùm lauatur, si oculos attingat, excæcet. Est & mellei coloris [11] spodos, in qua plurimùm æris intelligitur. Sed quodcunque genus lauando fit vtilius.[c] Purgatur antè pinna, dein crassiore lotura. Digitis scabritiem exterunt. Media vis eius est, quæ vino lauatur. Est aliqua & in genere vini differentia. Leni enim lota collyriis oculorum nimiùm vigiliis fatigatorum apta putatur.[12] Eadem efficacior hulceribus quæ manant, vel oris quæ madent, & omnibus medicamentis, quæ parantur contra gangrænas. Fit & in [d] argenti fornacibus spodos, quam vocant [e] lauriotin. Vtilissima autem oculis affirmatur, quæ [13] fiat in aurariis: nec in alia [14] parte magis est vitæ ingenia mirari. Quippe ne [15] inquirenda essent metalla, vilissimis rebus vtilitates easdem excogitauit. Antispodon vocant cinerem fici arboris vel caprifici, vel myrti foliorum cum tenerrimis ramorum partibus, vel oleastri vel [16] cydonij mali vel lentisci. Item ex moris immaturis, id est candidis, in Sole arefactis: vel è buxi coma, vel [17] [f] pseudocyperi, aut rubi, aut terebinthi, vel œnanthes. Taurini quoque glutinis, aut [18] linteorũ cinerẽ, similiter pollere inuentũ est. Vrũtur omnia ea crudo fictili in fornacibus, donec figlina percoquatur. In ærariis officinis & [g] psegma [19] fit, iá liquato ære atq; percocto, additis etiamnum carbonibus,[20] flatúq;[21] accensis: ac repentè vehementiori flatu expuitur æris palea quædam. Solum, quo excipiatur, stratum esse debet.[22] Facilè ab ea discernitur,[23] quam in iisdem officinis diphrygem vocant Græci, ab eo quod bis torreatur. Cuius origo triplex. Fieri enim traditur ex lapide pyrite cremato in caminis, donec excoquatur in rubricam. Fit & in Cypro ex luto cuiusdam specus arefacto priùs, mox [24] paulatim circundatis sarmentis. Tertio fit modo in fornacibus æris fæce subsidente. Differẽtia est [25] quidem, quod æs ipsũ in [26] catino desluit, scoria extra fornaces, flos supernatat, diphryges remanet.[h] Quidam tradunt in fornacibus globos lapidis qui coquantur, ferruminari, circa hunc æs feruere, ipsum verò non percoqui, nisi translatum in alias fornaces, & esse nodum quendam materiæ. Id quod ex cocto supersit, diphryges vocari. Ratio eius in medicina similis suprà dictis, siccare, & excrescentia consumere, & [27] perpurgare. Probatur lingua, vt eam siccet tactu statim, saporémque æris reddat. Vnum etiamnum æris miraculum non omittemus. Seruilia familia illustris in Fastis, trientem æreum pascit auro & argento,[28] consumentem vtrunque. Origo [29] atque natura eius incomperta est mihi. Verba ipsa de ea re Messalæ senis ponam. Seruiliorum familia habet trientem sacrum, cui summa cum cura magnificẽtiáque sacra quotannis faciunt: quem ferunt aliâs creuisse, aliâs decreuisse videri, & ex eo aut honorem aut diminutionem familiæ significari.

1 Etiamnunc in ærar. reperiunt. Ch. 2 quæ voc. prom & spodiũ M. 3 chalcitidis. M. 4 delapsam pariter mistis simul pilis, aliqu. & car. Hæc ac sub acta Vet. & ex Diosc. 5 Conuenit Pompholyx ocul. V. 6 leuis. Ve M. 7 Fit autẽ quod quidẽ pompholygẽ vocant liquesc. Dal. hic reponit quod mox sequitur comm. 8 Leuissima hæc efflatur ocyus V. 9 Hãc clausu à Dal. hic expungit vtdictũ. 10 habet, & exhul erat, adeóq; cum lauatur, si oculos attingat, exercet. M. 12 eadémque. M. 13 fit. M. 14 parte vita magis est ingenia. V. 15 quærẽda essẽt met. vil. pretiis. M. 16 cydonia. Vet. 17 pseudocypri. V. sic quidam legunt apud Dioscor. 18 lanarũ Diosc. succidarum irrigatarum pice aut melle. 19 fit, cùm iam V. 20 paulatímque M. 21 accensis, repente V. 22 Facile, in M. d. 23 quod in iisd. off. diphryges. Aliĩ. 24 paulatim vsto circ. V. Diosc. 25 quidem ea M. d. 26 catino desc. ex fornaces proĩcitur flos. Vet. 27 repurgare. Vet. 28 cõsumẽte eo. vtr. M. 29 autem, naturáque. V.

ANNOTATIONES.

a Veluti cœni. Dioscorides.

b Nondum exuta Cadmiæ, ærosíve lapidis acrimonia.

c Purgatur in tepiditate ni crassior lotura digitis scabritiæ excernantur. M. è quibus restitui potest lectio melior. Purgatur crassior tepidæ lotura: digitis scabritiæ discernuntur. Legendum tamen ex Dioscor. c.85. li.5. Purgatur autem in crassiore panno lotura. Quidam digitis scabritiem exterunt. Maxima vis eius est &c. quamuis c.18. huius libri in lotura spodij plumbei scribatur. Quidam puluerem pennis detergere malunt, ac terere in vino odorato.

d Auríque & plumbi. Dioscor.

e A Laurio Atticæ pago, Sunio proximo, vbi argenti metalla fuere. Pausanias. Spodoñ Illyricã laudat Hippocrates.

f Quidam apud Dioscor. legunt pseudocypri.

g ψῆγμα hoc loco est velut apluda, acer, palea æris, quæ vehementiori flatu extra fornacem eiicitur, tanquàm æris ramentum, aut recisa derasáque particula. Dioscor. ca. de flore æris, τὸ τῶν παλαιῶν ἥλων ψῆγμα, ramentum veterum clauorum a quibusdam vocatum fuisse tradit florem æris.

h Quidam tradunt, in areis globos lapidis æs gignẽtis sole coctos fermentari: circa hos æs feruere: ipsum verò percoqui translatum in altas scrobes, & esse vdum: quod autem materiæ excocto superest, diphryges vocari. Ex Diocor. & manuscr.

De ferro, & ferreis metallis, & differentiæ ferri. CAP. XIIII.

PRoximè indicari debent metalla ferri, optimo pessimóque vitæ instrumento. Siquidem hoc tellurem scindimus, serimus arbusta,[1] ponimus pomaria, vires squalore deciso annis omnibus cogimus [2] iuuenescere. Hoc extruimus tecta, cædimus saxa,[3] omnésque ad alios vsus ferro vtimur. Sed eodem ad bella, cædes, latrocinia non cominus solùm,

1 putamus. Vet. 2 reiuuenescere. V. 3 innumeróque ad al. V.

solùm, sed etiam missili volucríque, nunc tormentis excusso, nunc lacertis, nunc verò pennato: quam sceleratissimam humani ingenij fraudem arbitror. Siquidem, vt ocyùs mors perueniret ad hominem, alitem [4] illam fecimus, pennásque ferro [5] dedimus. Quamobrem culpa eius [6] non naturæ fiat accepta. Aliquot experimentis probatum est, posse innocens esse ferrum. In fœdere, quod expulsis regibus populo Romano dedit Porsena, nominatim comprehensum inuenimus, ne ferro nisi in [7] agricultura vterentur. Et [8] stilo scribere intutum est, vt vetustissimi autores prodiderunt. Magni Pompeij in tertio Consulatu extat edictum, in tumultu necis Clodianæ, prohibentis [9] vllum telum esse in vrbe. Et tamen vita ipsa non desiit honorem [10] mitiorem habere ferro quoque. Aristonidas artifex cùm exprimere vellet Athamantis furorem [11] [a] Learcho filio præcipitato residentem, pœnitentiámque ferrum & æs miscuit, vt rubigine eius per nitorem æris relucēte, exprimeretur verecundiæ rubor. Hoc signum extat Thebis [12] hodie. Est in eadem vrbe & ferreus Hercules, quem fecit Alcon, laborum Dei patientia inductus. Videmus & Romæ scyphos è ferro dicatos in templo Martis Vltoris. [13] Obsistit eadem naturæ benignitas, exigentis è ferro ipso pœnas rubigine, [14] eadémque prouidentia nihil in rebus mortalibus [15] faciente, quàm quod infestissimum mortalitati. Ferri metalla vbique propemodum reperiuntur, quippe insula etiam Italiæ Ilua gignente: minimáque difficultate cognoscuntur ipso colore terræ manifesto. Sed ratio eadē excoquēdis venis. In Cappadocia tantùm quæstio est, aquæ an terræ fiat acceptum, quoniam perfusa certo fluuio terra, neque aliter, [16] ferrum è fornacibus reddit. Differentia ferri numerosa. Prima [17] in genere terræ cælíve. Aliæ [18] molle tantùm, plumbóque vicinius subministrant: aliæ fragile & ærosum, rotarúmque vsibus & clauis maximè fugiendum, [19] cui prior ratio conuenit. Aliud breuitate sola placet, clauísque caligariis: aliud rubiginem celeriùs [20] sentit, [b] stricturæque vocantur [21] eæ omnes, quod non in aliis metallis, à [22] stringēda acie vocabulo imposito. Et fornacum maxima differentia est. [23] In iis equidem nucleus ferri excoquitur ad indurandam aciem, alióque modo ad densandas incudes malleorúmve rostra. Summa autem differentia in aqua est, [c] cui subinde candens immergitur. Hæc [24] alibi atque alibi vtilior nobilitauit loca gloria ferri, sicuti Bilbilin in Hispania & [d] Turiassonem, Comū in Italia, cùm ferraria metalla in his locis non [25] sint. Ex omnibus autem generibus palma Serico ferro est. Seres hoc cum vestibus suis [e] pellibúsque mittunt. Secunda Parthico: neque alia genera ferri ex mera acie temperantur: cæteris enim [26] admiscetur. [27] Mollior cōplexus in nostro orbe. [28] Aliubi vena bonitatem hanc præstat, vt in Noricis: [29] alibi factura, vt Sulmone aqua, [32] vti diximus. [3] Quippe cum in exacuendo oleares cotes aquariæque differant, & oleo delicatior fiat acies. Mirúmque, cùm excoquatur vena, aquæ modo liquari ferrum, posteà in [f] spongias frangi. Tenuiora ferramenta oleo restingui mos est, ne aqua in fragilitatem durentur. A ferro sanguis humanus se vlciscitur. Contactum nanq; eo, celeriùs subinde rubiginem trahit. De magnete lapide suo loco dicemus, concordiáque quam cum ferro habet. Sola hæc materia vires ab eo lapide accipit, retinétque longo tempore, aliud apprehēdēs ferrum, [32] vt annulorum catena spectetur inter dū: quod imperitum vulgus appellat ferrū viuum, [33] vulneráque tali asperiora fiunt. Lapis hic & in Cantabria nascitur, non ille magnes verus caute continua, sed sparsa [34] bubbatione, ita appellant: nescio an vitro fundendo perinde vtilis: nondum enim expertus est quisquam: ferri vtique [g] inficit aciem, vt magnes. [35] Eodem lapidem [36] Dinocrates architectus Alexandriæ Arsinoës templum concamerare inchoauerat, [h] vt in eo simulachrum eius è ferro pendêre in aëre videretur. Intercessit mors & ipsius & [37] Ptolomæi, qui id sorori suæ iusserat fieri. Metallorum omnium vena ferri largissima est. Cantabriæ [38] maritimæ parte, quam Oceanus alluit, mons præruptè altus, incredibile dictu, totus ex ea materie est, vt in ambitu Oceani diximus.

4 telum. Vet.
5 adiecimus. M.
6 nobis, non naturæ, acc. Vet.
7 agrorum cultu, M.
8 stilo ferreo scribere vetitū est. Vet.
9 ne vllum telum esset in. M.
10 in initio. M.
11 Learchū filium præcipitare volētis, & residentis pœnitētia. M. & præcipitato illo residentis pœnitentiam. Vet.
12 hodierno die. M. & Vet.
13 Obstitit. M
14 eiusdémque. Vet.
15 facientis, quàm quod esset infest. M.
16 ferrum ex for. redditur. M.
17 genera. M.
18 Alia molle &c subministrat: alia frag. Vet.
19 cui peior terra obuenit. Vet.
20 sentit. Stricturæ vocantur massæ omnes. Vet.
21 hæ. M.
22 stringenda oculorū acie. Vet.
23 in his quidem ferrum excoquitur: in his ad in. at. alióque modo sunt ad dens. M.
24 alibi peior, alibi vtilior. M.
25 fiāt. M.
26 admiscetur mollior complexu. In nostro orbe alibi. Vet
27 melior. M.
28 Alicubi. M.
29 alibi. M.
30 sicut. M
31 Sed & exacuendo ferro oleares cotes & aquaria aquè differant. Vet.
32 vt à relectione cat. M. Lego, annulorum collectione, ex Æliano & Strabone.
33 vulneráque ex ta. asp. fiant. M.
34 bullatione. M.
35 Eodem magnete lapide. M.
36 Timocrates. Vet. Timochares. Chiff. Chiromocrates. Strabo.
37 Ptol. regis, qui. M.
38 maritima pars quam Oc. ambit. M. quà Oceanum ambit. M. aliud.

ANNOTATIONES.

a Athamas furens Learchum ex Ino filium, saxo illisum necauit, idem facturus de matre & altero filio Melicerta, nisi eo in vlnas recepto, præcipitem Ino se in mare iecisset. Quare hic præcipitatum Learchum, saxo inflictum, & sic occisum intelligere oportet, non autem scopulo deturbatum.

b Lego, sentit. Stricturæ vocantur massæ omnes, quod non in aliis metallis, à stringenda oculorum acie &c. Nam inter metalla ferrum solum candens aciem oculorum perstringit. Stricturæ Nonio scintillæ ferri feruentis, quòd stricte, id est, celeriter emittātur, aut quòd candore nostros oculos percellant. Virgil. 8. Æn.

Stricturæ chalybum & fornacibus ignis anhelat.

Lucilius li. 4. Satyr. *Crebræ vt scintillæ in stricturis, quod genus olim Feruenti ferro.*

Stricturæ massæ ferri fusi & confecti, quæ in fornace candentes feruent, & nitent.

c Varios modos purgādi, durandíque ferri tradit Magius cap. 8. lib. 2.

d Et chalyben. Solinus. Accolis populis qui eximio ferro præstant is nomen dedit. Virg. *At Chalybes nudi ferrum.*

e Tigridum, pardorum, pantherarum, &, vt coniector, moschi, cum sanie sua odoratissima.

f Spongias vocat massas liquati ferri, eiectas vel extractas fornace, quæ instar spongiæ molles sunt, ac fragiles priusquam durentur ictibus, aut aquæ gelidæ immergantur, aut adiecto medicamento fusoribus cognito, in aciem excoquantur.

g Aciem inficit, vi sua sic imbuit, vt attrahi se permittat, trahentíque magneti cedere cogatur.

h In Alexandria AEgypti laquearibus templi Serapis magnes infixus, statuam æneam, in cuius capite ferrum inclusum est, sic tenuit, vt media nec solum attingeret, nec culmen. Ferreū Mahumetis sepulchrum in Medina Talnabi Arabiæ Petrææ oppido magnetis vi tractum suspendere Turcæ conati sunt.

De temperatura ferri, & medicinæ ex

ferro, & ærugine, & rubigine, & squama ferri, & hygremplastro. CAP. XV.

FErrum accensum igni, nisi duretur ictibus, corrumpitur. Rubens non est habile tundendo, neque antequam albescere incipiat. Aceto [1] aut alumine illitum fit æri simile. A rubigine vindicatur cerussa & gypso, & liquida pice. Hæc est temperatura à Græcis [2] antipathia dicta. Ferunt quidam & religione quadam id fieri. Et extare ferreã catenam apud Euphratẽ amnẽ, in vrbe quæ Zeugma appellatur, qua Alexãder Magnus ibi [3] vinxerat pontem, cuius annulos, qui refecti sunt, rubigine infestari, carentibus ea prioribus. Medicina è ferro est & alia, quàm secãdi. Nanque circunscribi [4] circulo, térve circunlato mucrone, & adultis & infantibus prodest contra noxia medicamenta: & [5] præfixisse in limine è sepulchro euulsos clauos aduersus nocturnas [a] lymphationes. Pungíque leuiter mucrone, quo percussus homo sit, contra dolores laterum pectorúmque [6] subitos, qui punctionem afferant. Quædam vstione sanantur: priuatim verò canis rabidi morsus. Quippe etiam præualente morbo, expauescentésque potum, vsta plaga illicò liberantur. Calefit etiam ferro candente [7] aqua, in multis vitiis, priuatim verò dysentericis. Est & rubigo ipsa in remediis: & sic [b] Telephum proditur sanasse Achilles, siue id ærea, siue ferrea cuspide fecit. Ita certè pingitur eam decutiens gladio. Sed rubigo ferri deraditur humido ferro [8] clauis veteribus. Vis eius [10] ligare, siccare, [11] restringere. Emendat alopecias illita. Vtũtur & ad scabritias genarum pustulásque totius corporis, cũ cera & oleo myrteo: ad ignes verò sacros ex aceto: item ad scabiem, [12] paronychia digitorum & pterygia in linteolis. Sistit & fœminarum profluuia imposita velleribus. Plagis quoque recentibus vino diluta, & cum myrrha subacta: & condylomatis ex aceto prodest. Podagras quoque illita [13] lenit. Squama quoque ferri in vsu est ex acie aut mucronibus, maximè simili, sed [14] acriore, quàm rubigo: quamobrem & contra epiphoras oculorum assumitur. Sanguinémque sistit, cùm vulnera maximè ferro fiant. Sistit & fœminarum profluuia. Imponitur & contra lienum vitia. Hæmorrhoidas compescit, hulcerúmque serpẽtia. Et genis prodest, farinæ modo aspersa [15] paulisper: præcipua tamen commendatio eius in hygremplastro ad purganda vulnera fistulásque, & omnem callum erodendum, & [16] rasis ossibus carnes recreandas. Componitur hoc modo: obolis ex Cimolia creta duobus, drachmis [17] sex ex ære, totidem ex squama ferri, totidem ceræ, [18] ex olei sextario. His adiicitur, cùm sint repurganda vulnera aut replenda, [19] ceratum.

1 & M.
2 antiodes. Vet. ἡ τῶ ... ἀντιπάθεια.
3 vinxerit. Chiff. coniunxerit. M.
4 semel circulo Vet. circulo bis térve Aly Vet.
5 præfixo limine à sepulchris euulsis clauis. M.
6 humores. M.
7 potus & c. priuatimq. dysent. M.
8 è clauis. Dal.
9 Polentia. Ch.
10 lenire Vet. mitigare. A ij Ve. purgare. Aly
11 stringere. M.
12 paronychias dig. & pter. illita tollit. Vet.
13 sanat. M.
14 acriore vi, quàm M.
15 palpebrisque. V.
16 rosis.
17 duabus. M.
18 ex oleo sextarius bis ad cũm sunt rep. vul aut cũ repl. M ex olei sextario. Additur. M aliud. Lege, adhibetur.
19 ceratũ, in M.d.

ANNOTATIONES.

a Has Græci vocant νυμφολήψίας νυχτερινὰς, vt & νυμφολήπτους, lymphatos, fanaticos, furentes, quasi correptos Nympharum spiritu. Credidit enim vetustas furore perpetuo exagitari, qui Nymphæ speciem ex aquis prodeuntem aspexissent. Ante prælium commissum cũ Persis ad Platæas, multos ad Cithæronem nympholeptos & fanaticos fuisse tradit Plutarchus in Aristide. Vide & Brod. cap. 32. lib. 1.

b Suprà cap. 5. lib. 25. Achillea herba. Notum est vulgatum illud, ὁ τρώσας ἰάσεται.

De plumbi metallis, & albo plumbo, & nigro. CAP. XVI.

SEquitur natura plumbi. Cuius duo genera, nigrum atque candidum. Pretiosissimum candidum, à Græcis appellatum cassiteron, fabuloséque narratum in [a] insulas Atlantici maris peti, [20] vitilibúsque nauigiis circunsutis corio aduehi. Nunc certum est in Lusitania gigni & in Gallæcia, summa tellure harenosa, & coloris nigri: pondere tantùm ea deprehenditur. Interueniunt & minuti calculi, maximè torrentibus siccatis. Lauant eas harenas metallici, & quod [21] subsidit, coquunt in fornacibus. Inuenitur & in aurariis metallis (quæ [22] elutia vocant) aqua immissa eluente calculos nigros paulùm candore variatos, quibus eadẽ grauitas quæ auro: & ideò in calathis, in quibus aurum colligitur, remanent cum eo, [23] posteà [b] caminis separantur, conflatíque in albũ plumbum resoluuntur. Non fit in Gallæcia nigrum, cùm vicina Cantabria nigro tantùm abundet: nec ex albo argento, cùm fiat ex nigro. Iungi [24] inter se plumbum nigrum sine albo non potest, nec [25] hoc ei sine oleo. Ac ne album quidem secum sine nigro. Album habuit autoritatem & Iliacis temporibus, teste Homero cassiteron ab [26] illo dictum. Plumbi nigri origo duplex est: aut enim sua prouenit vena, nec quicquam aliud ex se parit: aut cum argento nascitur, mistísque venis conflatur. Eius qui primus fluit in fornacibus liquor, stannum appellatur: qui secundus, argentum: quod remãsit in fornacibus, [c] galæna, quæ portio est tertia [27] addita venæ. Hæc rursus conflata, dat nigrum plumbum, deductis partibus duabus.

20 sutilibúsque. M.
21 subsedit. M.
22 alutia. M. quod elutium Vet.
23 postea separantur, caminisque conflati in. Vet. Postea caminis separantur. Vet.
24 in se. Vet
25 hoc fieri sine Vet.
26 eo. M.
27 addita. M.

ANNOTATIONES.

a Cassiteridas intelligit, quæ Lusitaniam & Gallæciã spectant.

b Nam aurum in camino perdurat, nec liquatur: plũbi autem vena facile funditur.

c Siue molybdæna. Suprà cap. 6. lib. 33. Galæna, vena plumbi est.

De stanno, plumbo argentario, & quibusdam aliis. CAP. XVII.

STannum illitum [1] æneis vasis, saporem gratiorem facit, & compescit [2] æruginis virus: mirúmque, pondus non auget. Specula quoque ex eo laudatissima, vt diximus, Brundusij temperabantur, donec argenteis vti cœpere & ancillæ. Nunc adulteratur stannum addita [3] æris tertia portione candidi in plumbum album. Fit & alio modo mistis albi plumbi nigríque [4] libris. Hoc nunc aliqui argentarium appellant. Iidem & tertiarium vocant, in quo duæ nigri portiones sunt, & tertia albi. Pretium eius [5] in libras xxx. hoc fistulæ solidantur. Improbiores ad tertiarum additis æquis par-

1 æris. M.
2 æruginem M.
3 æris candidi tertia port. in pl. Vet.
4 æquilibriis. Vet.
5 in libras decem. Denarij decẽ. Dal.

quis partibus albi, argentarium vocant, [6] & eo quæ volunt incoquunt. Pretia huius [7] faciunt in pondo centum triginta. In libras, albo per se syncero pretia sunt triginta, [8] nigro sexdecim. Albi natura [9] plura aridi habet: contráque nigri tota humida est. Ideò album nulli rei sine mistura vtile est. Neque argentum ex eo plumbatur, quoniam priùs liquescit [10] argentum. Album incoquitur æreis operibus Galliarum inuento, ita vt vix discerni queat ab argento, eáque [11] incoctilia vocant. Deinde & argentum incoquere simili modo cœpere, equorum maximè ornamentis, iumentorúmq; [12] iugis in Alexia oppido: reliqua gloria Biturigum fuit. Cœpere deinde & esseda, & vehicula, & petorita [13] exornare: similique modo ad aurea quoque, non modò argentea, [14] [a] staticula inanis luxuria peruenit: quæque in scyphis cerni [15] prodigium erat, hæc in vehiculis atteri, cultus vocatur. Plumbi albi experimentum in charta est, vt liquefactum pondere [16] videatur, non calore, rupisse. India neque æs, neque plumbũ habet, gẽmisque suis ac margaritis hæc permutat. Nigro plũbo ad fistulas laminásque vtimur, laboriosiùs in Hispania eruto, totásq; per Gallias: sed in Británia sũmo terræ corio adeò largè, vt lex vltro dicatur, ne plus certo modo fiat. Nigri generis hæc sunt nomina: Iouetanum, Caprariense, Oleastrense. Nec differentia vlla scoriæ, modò sit excocta diligenter. Mirúmque in his solis metallis, quòd derelicta fertiliùs reuiuiscunt. Hoc videtur facere relaxatis spiramentis ad satietatem infusus aër, æquè vt fœminas quasdam fœcundiores abortus [17] facere. Nuper id compertum in Bætica Santatensi metallo, quod locari solitum x. libris per cc. antè annos, postquàm obliteratum [18] erat, Iv. locatum est. Simili modo Antonianum in eadem prouincia pari locatione peruenit ad pondo cccc. vectigalis. Et mirum, aqua addita non liquescere vasa è plumbo constat: eadem in aqua [19] calculus æreúsve quadrans si addatur vas, pueri.

6 & eo cũ qui volunt recoquunt. Vet. 7 faciunt d. in triginta libras Albo, M. fac. in pon. centum, denarios triginta. In libras albo, per se, sp. sunt denarij sex nigro, tres. Albi. Vet. 8 nigro sependecim M. item nigro. x. vij. Ch. 9 plus. M. 10 argentum: affirmánque (confirmánque. Ch.) si minus albo nigri, quàm satis sit, misceatur, erodi: (erodi. Ch.) 11 coctilia. Vet. 12 iugis. In Alexia oppido, quo reliqua Gallia gloriabatur, tale iugum fuit. M. 13 exornari. Vet. 14 vehicula. M. 15 prodigiũ. M. 16 videatur concal. erupisse. Ind M. 17 facit. M. 18 erat, reddit lxx. ii. m. M. 19 calculus si addatur. M.

ANNOTATIO.

a Hîc & c.10.lib.37. staticulum currus genus. Macrobio 3. Saturn. staticulus saltationis genus, cum ridiculariis iocis, versibus, vocis demutatione. Inde staticulos dare, & Plauto in Persa, staticulos saltare: vulgò, *Iouer les bouffons*. Quidam staticulum esse volunt essedi anteriorem partem, in qua fit mus & status manet qui habenis equos regit. Hanc porrò solent diligentiùs & sumptuosiùs ornare, quàm reliquum vehiculum, quoniam spectaturis prima occurrit.

Medicinæ de plumbo, & scoria plumbi, de molybdæna siue galena, de psimmythio, & sandaracha.

CAP. XVIII.

IN medicina per se plumbi vsus est cicatrices reprimere: adalligatísque lumborum & renum parti laminis frigidiore natura inhibere impetus Veneris. [1] Visáque in quiete venerea sponte naturæ erumpentia [2] vsque in morbi genus, his laminis Caluus Orator cohibuisse traditur, virésque corp oris studiorum labori custodisse. Nero (quoniam ita diis placuit) princeps lamina pectori imposita sub ea cantica exclamans, alendis vocibus demonstrauit rationem. Coquitur ad medicinæ vsus patinis fictilibus substrato sulphure minuto, laminis impositis tenuibus, opertísque sulphure & ferro mistis. Cùm coquitur [4] munienda in eo opere foramina spiritus conuenit: alioquin plumbi è fornacibus halitus noxius sentitur, & pestilens, & canibus ocyssimè: omniũ verò metallorum, muscis & culicibus: quamobrem non sunt ea tædia in metallis. Quidam in coquendo [5] scobem plumbi lima quæsitam sulphuri miscent: alij cerussam potiùs, quàm sulphur. Fit & lotura [6] plurimi vsus in medicina, [7] cùm seipso teritur in mortariis plumbeis addita aqua cælesti, donec crassescat. [a] Posteà supernatans aqua tollitur spongiis: quod crassissimum fuit, siccatum diuiditur in pastillos. Quidam limatum plumbum sic terunt: quidam etiam plumbaginem admiscent: alij verò acetum, alij vinum, alij adipem, alij rosam in mortario lapideo, & maximè Thebaico, [8] plumbeo pistillo terere malunt: candidiúsque fit ita medicamentum. Id autem quod vstum est plumbum, [9] lauatur, vt stibi & cadmia. Potest adstringere, sistere, contrahere cicatrices. [10] Vsus enim ex eodem & in oculorum medicamentis, & maximè contra [11] procidentiam eorum & inanitatem, & hulcerum excrescentia, rimásque sedis aut hæmorrhoidas, aut condylomata. Ad hæc maximè lotura plumbi [12] facit: cinis autem vsti ad hulcera serpentia, aut sordida: eadémque, quæ chartis, ratio profectus. Vritur autem in patinis per laminas minutas cum sulphure, versatum rudibus ferreis aut ferulaceis, donec liquor mutetur in cinerem. Dein refrigeratum teritur in farinam. Alij [13] elimatam scobem in fictili crudo coquunt in caminis, donec percoquatur figlinum. Aliqui cerussam miscent pari mẽsura, aut hordeum, terúntque, vt in crudo dictum est, & præferunt sic tritum plumbum spodio Cyprio. Scoria quoque plumbi in vsu [14] est, optimáque, quæ ad luteum maximè colorem accedit sine plumbi reliquiis, aut [b] sulphuris specie, & terra carens. Lauatur hæc in mortariis minutim fracta, donec aqua luteum colorem trahat, & transfunditur in vas purum, ídque sæpius, vsque dum subsidat, quod vtilissimum [15] est: eosdémque effectus habet, quos plumbum, sed acriores. Mirari succurrit experientiam vitæ, ne fæce quidem rerum, excrementorúmque fœditate intentata tot modis. Fit & spodium ex plumbo eodem modo, quo ex Cyprio ære diximus. Lauatur in lineis raris in aqua cælesti, separatúrque terrenum transfusione, cribratúmq; teritur. Quidam puluerem pẽnis detergere malunt, ac terere in vino adorato. [c] Est & molybdæna, quam alibi galenam vocauimus, plumbi & argenti vena communis. Melior hæc, quantò magis aurei coloris, quantóque minùs plumbosa, friabilis, & modicè grauis. Cocta cũ oleo, iocineris colorem trahit. Adhærescit & auri [16] & argenti fornacibus. Et hanc metallicam vocant. Laudatissima, quæ in [17] [d] Zephyrio [18] fiat. Probantur minimè terrenæ, mi-

1 Visa in. Vet. 2 eiusque morbi ingenia. M. 3 corporis in studiorũ labore cust. M.

4 muniri. Vet. 5 scobi pl. li. quæsita sulphur. Vet. 6 plumbi. M. Lego, lotura plũbi plurimi vsus 7 cùm à se ipso. Vet. 8 lapideo. Diosc. 9 lauatur. Est istius vis vt Cadmia. 10 Vsus eiusdem. M. Vsus eiusdem. Vet. 11 procidẽtia. M. 12 fit. M. 13 limatã. M. 14 est. Optima qua ad. Vet. 15 est Eosdẽ effectus. M. 16 argentique fornacibus. Hãc. M. 17 Cypro. M. 18 fit. Vet.

niméque lapidosæ: coquuntur lauantúrque scoriæ modo. [19] Vsus in lipatas [20] ad linienda refrigerandáque hulcera: emplastrísque, quæ non [c] alligantur, sed illita ad cicatricem perducunt, in teneris corporibus mollissimísque partibus. Compositio [21] eius est libris tribus, & ceræ libra vna, olei tribus heminis, quod in senili corpore cum fracibus additur. Temperatur & cum spuma argenti, & scoria plũbi, ad dysenteriam [f] & tenesmum fouendo calida. Psimmythium quoque, hoc est cerussam, plũbariæ [22] dant officinæ. Laudatissimum in Rhodo. Fit autem ramentis plumbi tenuissimis super vas aceti asperrimi impositis, atque ita distillantibus. Quod ex eo cecidit in ipsum acetum, arefactum molitur & cribratur, iterúmq; aceto misto in pastillos diuiditur, & in Sole siccatur æstate. Fit & alio modo, addito [g] in vrceos aceti plumbo, obturatos per dies x. derasóque ceu situ, ac rursus deiecto, donec deficiat materia. Quod derasum est, teritur & cribratur, & coquitur in patinis, miscetúrque rudiculis, donec rufescat, & simile sandarachæ fiat. Dein lauatur dulci aqua, donec nubeculæ omnes eluantur. Siccatur similiter posteà, & in pastillos diuiditur. Vis eius eadem, quæ suprà dictis, leuissima [23] tantùm ex omnibus: [24] prætérque ad candorem fœminarum. Est autem letalis [25] potus, sicut spumæ argenti. Posteà cerussa ipsa si coquatur, rufescit. Sandarachæ quoque propemodum dicta natura est. Inuenitur autem & in aurariis & in argentariis metallis, melior quò magis rufa, [26] [h] quoque magis virus redolens, ac pura friabilísque. Valet purgare, sistere, excalfacere, perrodere. Summa eius dos septica. Explet alopecias ex aceto illita. Additur [27] oculorum medicamentis. Fauces purgat cum melle sumpta. [28] Vocem lympidam ac canoram facit. Suspiriosis tussientibúsque iucundè medetur, cum resina terebinthina in [29] cibo sumpta. Suffita quoque cum [30] cedro, ipso nidore [31] itidem medetur.

19 vsus Liparis. Vet.
20 ad lenienda ac refrigerãda vlcera. M.
21 est ex e ius libris tribus. Vet.
22 edunt. M.
23 tamen. Vet
24 propteréaque ad eam fœminarum adhibetur. M
25 potu, sicut spuma. Ve. argenti. Prætereà cer.
26 quo magis virus redolens. M.
27 pediculorũ Diosc. φθειριάσι.
28 Hæc tota clausula in M. deest.
29 catapotio. Diosc.
30 resina. Diosc.
31 eis. M.

Et arsenicum ex eadem est materia. Quod optimum, coloris [32] etiam in auro, [33] excellentius: quod verò pallidius & sandarachæ similius est, deterius existimatur. Est & tertium genus, quo miscetur aureus color [34] sandarachæ. Vtraque hæc [i] squamosa. Illud verò siccum purúmque gracili venarum discursu fissile. Vis eadem, [35] quæ suprà, sed acrior. Itaque & causticis additur, & psilothris. Tollit & pterygia digitorum, carnésque narium, & condylomata, & quicquid excrescit. Torretur, vt validius prosit, in noua testa, [k] donec mutet colorem.

32 etiam, vt in auro. Vet.
33 excellentis. M.
34 sandarachæ natura. Vet.
35 quæ sandaracha, sed. Vet.

ANNOTATIONES.

a Vide aliam rationem Dioscoridis.

b Apud Diosc. ψιμμυθιοφανὴς cerussæ specie. Magis sequor Pliniũ qui legit θειοφανὴς: nã id magis cõuenit cum μηλοειδὴς, optima, densa, fractu contumax, cerussæ prorsus similis, nihil plumbei habens, luteo ferè colore, vitri modo splendida. Dios.

c Appellatione molybdænæ autor comprehendit & venam argento communem, & plumbo, tum plumbarium lapidem, tum etiam plumbariam arenam.

d Zephyrium oppidum Tauricæ, oppidum Ciliciæ, promontorium extremæ Italiæ è regione Siciliæ. Quidam legunt Zephyria. Est autem Zephyria Meli insulæ, quæ metallis abundat, oppidum: est & insula ante Halicarnassum.

e Quæ non mordent, Dioscorides. Pro ἀνεπιδήκτοις Plinius legit ἀνεπιδέτοις.

f Sic vt clystere metallica ea infundantur, abdomen verò seu venter mitigandi doloris caussa, aqua calida foueatur.

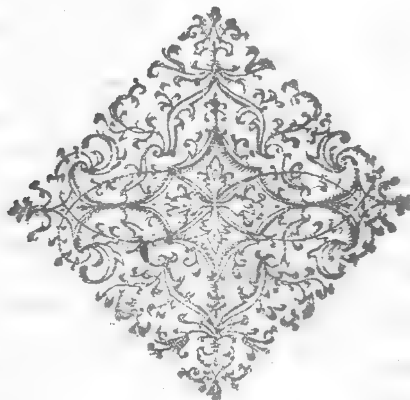
g Crate viminea in eorum medio collocata firmiter, ita vt acetum non contingat. Diosc. sandarachæ fiat. Auripigmento rubro. Talem colorem nacta, sandyx, vel syricum dicitur.

h Quoque magis sulphuris viribus redolens. θειώδη ἀποφορὰν ἔχουσα. Dioscor.

i πλάκας λεπιδώδεις ἔχει, ὡς ἀεὶ ἐπικειμένας ἀλλήλαις. Dioscor. squamatim in crustas diuiduntur, alias ferè semper aliis incumbentes.

k Pigmentum id sandaracha factitia est, de qua c. 6. libri sequentis trigesimi quinti.

C. PLINII

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXV.

PROOEMIVM.

METALLORVM, quibus opes constant, annascentium quoq; eis natura indicata propemodum est, ita connexis rebus, vt immensa medicinæ sylua, officinarúmque tenebræ, & morosa cælandi pingendíque ac tingendi subtilitas simul dicerentur. Restát terræ ipsius genera lapidúmque, vel numerosiore serie, plurimis singula à Græcis præcipuè voluminibus tractata. Nos in iis breuitatem sequemur vtilem instituti modo, nihil necessarium aut [1] naturale omittentes.

[1] vtile. Dal.

cessat luxuria id agere, vt quàm plurimùm incendiis perdat.

ANNOTATIONES.

a Abaci tabulæ marmoreæ quadratæ, ligneis similes. Nam, vt tradunt Grammatici, ἄβαξ οὐ μόνον ἐπὶ σανίδος, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ λίθων ὁμοιοσχημόνων τοῖς ξυλίνοις ἄβαξι. Vitruuius c.31.l.7. Itaque veteribus parietibus nonnulli crustas excidentes pro abacis vtuntur, ipsáque tectoria abaculorum & speculorum diuisionibus (nimirum formarum quadratarum & rotundarum) circa se prominentes habent expressiones. Tur.cap.3. lib.26.

b Nam maculosum variúmque marmor maximè placebat: quod si natura tale non esset, pictura fingebatur.

c Ouarum intelligo, maculis notatum ouata figura ductis.

d Sinnada Asiæ vrbs suprà cap.29.lib.5. Ex ea Sinnadicum marmor celeberrimum. Vide Straboné lib.12.

Honos picturæ. CAP. I.

PRimúmque [1] dicemus quæ restant de pictura, arte quondam nobili, tunc cùm expeteretur à Regibus populísque, & [2] illos nobilitante, quos esset dignata posteris tradere: nunc verò in totum marmoribus pulsa, iam quidem & auro, nec tantùm vt parietes totum operiantur, verùm & interraso marmore, [3] vermiculatis ad effigies rerum & animalium crustis. Non placent iam [a] abaci, [4] nec spatia montis in cubiculo delitentia: cœpimus & lapidē pingere. Hoc Claudij principatu inuentum: Neronis verò, [b] maculas, quæ non essent, [5] in crustis inserendo vnitatem variare, vt [c] ouatus esset Numidicus, vt purpura distingueretur [d] Sinnadicus, qualiter illos nasci [6] optarent deliciæ. Montium hæc subsidia deficientium: nec

[1] dicemus de pictura, arte quon. M. [2] alios. M. [3] vermiculatisque ad effigies animalium M. [4] nec opes montium in cubiculis delitescentes. Vet [5] in, Vet. d. [6] opassent. Ver.

Honos imaginum. CAP. II.

IMaginum quidem pictura quàm maximè similes in æuum propagabantur figuræ: quod in totum exoleuit. Ærei ponuntur clypei, argenteæ facies surdo figurarum discrimine, [a] statuarum capita permutantur, vulgatis iam pridem salibus etiam carminum. Adeò materiam malunt conspici omnes, quàm se nosci. Et inter hæc [b] pinacothecas veteribus tabulis [1] consuunt, alienásque effigies colunt, ipsi honorem non nisi pretio ducentes, vt frangat hæres, [2] furis detrahat laqueus. Itaque nullius effigie viuente, imagines pecuniæ, non suas, relinquunt. Iidem palæstras athletarum imaginibus & [c] ceromata sua exornant, & vultus Epicuri per cubicula gestant, ac [d] circunferunt secum. Natali eius vicesima Luna sacrificant,

[1] cōserentes. Vet [2] furisque M.

feriásque omni menſe cuſtodiunt, quas [3] icadas vocant, hi maximè, qui ſe ne viuentes quidem noſci volunt. Ita eſt profectò, artes deſidia perdidit: & quoniam animorum imagines non ſunt, negliguntur etiam corporum. Aliter apud maiores in atriis [4] hæ erant, quæ ſpectarentur, non ſigna externorum artificum, nec [5] æra, aut marmora. Expreſſi cera vultus ſingulis diſponebantur [c] armariis, vt eſſent [f] imagines, quæ [g] comitarentur gentilitia funera, ſempérque defuncto aliquo, totus aderat familiæ eius, qui vnquam fuerat, populus. [h] Stemmata verò lineis diſcurrebant ad imagines pictas. Tablina codicibus implebantur, & monumentis rerum in magiſtratu geſtarum. Aliæ foris & circa limina [6] animorum ingentium imagines erant, [i] affixis gentium ſpoliis, quæ nec [7] emptori refringere liceret: triumphabántque etiam dominis mutatis ipſæ domus: & erat hæc ſtimulatio ingens, exprobrantibus tectis, quotidie imbellem dominum intrare in alienum triumphum. Extat Meſſalæ Oratoris indignatio, qua prohibuit inſeri genti ſuæ Leuinorum alienam imaginem. Similis cauſa Meſſalæ ſeni expreſſit volumina illa, quæ de familiis condidit, cùm Scipionis Africani tranſiſſet atrium, vidiſſétque adoptione teſtamentaria [k] Salutionis (hoc enim ei fuerat cognomen) Africanorum dedecore notam irrepentem Scipionum nomini. Sed pace Meſſalarum dixiſſe liceat, etiam mentiri clarorum imagines, erat aliquis virtutum amor: multóque honeſtius, quàm mereri, ne quis ſuas expeteret. Non eſt prætereundum & nouitium inuentum. Siquidem nō ſolùm ex auro argentóve, aut certè ex ære in bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animæ in iiſdem locis ibi loquuntur: quinimò etiam quæ non ſunt, finguntur, pariúntque deſideria non traditi vultus, ſicut in Homero euenit. Quo maius (vt equidem arbitror) nullum eſt felicitatis ſpecimen, quàm ſemper omnes ſcire cupere, qualis fuerit aliquis. Aſinij Pollionis hoc Romæ inuentum, qui primus bibliothecam dicando, ingenia hominum [8] rem publicam fecit. An priores cœperint Alexandriæ & Pergami reges, qui bibliothecas magno certamine inſtituêre, non facilè dixerim. Imaginum [9] amorem flagraſſe quondam, teſtes ſunt, & Atticus ille Ciceronis edito de his volumine, & M. Varro benigniſſimo inuento inſertis [10] voluminum ſuorum fœcunditati, non nominibus tantùm ſeptingentorum illuſtrium, ſed & aliquo modo imaginibus, non paſſus [11] intercidere figuras, aut vetuſtatem æui contra homines valere, [12] inuentione muneris etiam Diis inuidioſus, quandò immortalitatem non ſolùm dedit, verumetiam in omnes terras miſit, vt præſentes eſſe [13] vbique & claudi poſſent.

3 decadas. M. icadas Vet.

4 hac. M.

5 area, aut marmorea. Vet.

6 minorum gētium. Ex veſtigiis. Ve. cod. Ch. Non placet.

7 emptor refringere tētabat, quæ etiam dominis mutatis domus ornamenta erant, erátque hac ratio ſumma & ingens approbantibus. M.

8 reipublicæ clara. M.

9 amore flagr. quondam. M.

10 ſuis voluminibus non tantum nominibus ſepting. M.

11 interire. M.

12 ſacrorum inuentores quin etiam Diis inuidioſè. M. Lego, inuidioſus.

13 vbique credi poſſint. M.

ANNOTATIONES.

a Exemptilia illa fuiſſe diſcimus ex Suetonio in Tiberio c. 22. ex Lampridio in Commodo, & aliis.

b Pinacothecæ, armaria, in quibus tabulæ pictæ, cælatum argentum, ſtragulæ veſtes, ſigna, & alia domus ornamenta reponebantur, Græcis phaſcoli, ciſtæ, rhiſci, [illegible]. Alex. ab Alex. c. 34. l. 5.

c Ceromata, [illegible]: locum vbi athletæ puluere cōſpergebantur, vt prehendi firmiùs poſſent: alij [illegible] malunt, vbi cera oleo diluta vngebantur.

d Anulis inſculptam, hoc fauſti ominis ſibi generíque ſuo exiſtimantes. Alex. ab Alex. c. 19. lib. 2. qui pro cubicula, pocula videtur legiſſe.

e Hæc etiam ſcribit Polybius, qui & armaria, ναΐδια, id eſt ædiculas vocat, quo nomine & Suetonius vſus eſt.

f Imagines eæ non integri & totius corporis fuerūt, membris & lineamentis tantùm effingentes humerorum tenus. Turn. cap. 3. lib. 26.

g Prætereuntibus & canentibus tubis id fiebat. Propertius,

Tibia funeſta triſtior illa tuba.

Idem, *Nec mea tunc longa ſpatietur imagine pompa.*

Nec tuba ſit fati vana querela mei. Victorius c. 14. li. 9.

h Stemmata intelligo in quaque imagine, eius qui expreſſus fuerat: prænominis, nominis, cognominis appellationem: honorum quos geſſiſſet titulos: & progeniei gradum ac ordinem in tritauis, abauis, proauis &c. Sic autem dicta fuerūt, quòd earum rerum inſcriptio ac monumentum ornaretur coronis circumpictis, vt fit etiam hodie.

i Eò reſpexit Virgil. 4. AEneid.

-ſpolia illa tuis pendentia tectis.

k Prædiuitis hominis, cuius teſtamento factus hæres Scipio fuerat, ea lege, vt Salutionis cognomen acciperet. Quendam ex Scipionibus Salutionem cognominatum fuiſſe, quod Salutioni mimo corporis figurā ſimillimus eſſet, auctor ſcribit c. 12 li. 7. Iulius Cæſar ad eluendas vaticinationes, quibus ferebatur nomen Scipionum in Hiſpania fœlix ac inuictum eſſe, cùm in ea res gereret deſpectiſſimum quendam ex gente Corneliorum ſecum habuit in caſtris, cui ob opprobrium vitæ Salutionis cognomen erat. Suetoñ. in Iulio cap. 59.

Quando primùm clypei imaginum publicè, quando in domibus poſiti, & de picturæ initiis, & [1] monochromato, & primis pictoribus, & antiquitate picturarum in Italia.

CAP. III.

1 monochromaton. Vet.

ET hoc quidem alienis ille præſtitit. Suorū verò clypeos in ſacro vel publico priuatim dicare primus inſtituit (vt reperio) Ap. Claudius, qui Conſul cum Seruilio fuit anno vrbis cclix. Poſuit enim in Bellonæ æde maiores ſuos, placuítque in excelſo ſpectari, & [2] titulos honorum legi. Decora res, vtique ſi liberorum [3] turba paruulis imaginibus ceu nidum aliquem ſobolis pariter oſtendat: quales clypeos nemo non gaudens fauénſque aſpicit. Poſt eum M. Æmilius, collega in Conſulatu Qu. Luctatij, non in baſilica modò Æmilia, verùm & domi ſuæ poſuit, id quoque [4] [a] Martio exemplo. Scutis enim, qualibus apud Troiam pugnatum eſt, [b] continebantur imagines: vnde & nomen habuere [c] clypeorum, non, vt peruerſa Grammaticorum ſubtilitas voluit, à [d] cluendo. Origo plena virtutis, faciem reddi in ſcuto cuiuſque, qui fuerit vſus illo. Pœni [5] ex auro factitauere, & clypeos, & imagines, ſecúmque in caſtris tulere. Certè captis eis talem Aſdrubalis inuenit Qu. Marcius, Scipionū in Hiſpania vltor: iſque clypeus ſupra fores Capito-

2 titulo. M.

3 turbam, & mox, oſtendat. M.

4 maximo exemplo. Vet.

5 & ex ea. ſa-e-pp. M.

Capitolinæ ædis vsque ad incendium primum fuit. Maiorum [6] quidem nostrorum tanta securitas in ea re annotatur, vt L. Manlio, Qu. Fuluio Coss. anno vrbis quingentesimo septuagesimoquinto M. Aufidius tutelæ Capitolij redemptor, docuerit patres argenteos esse clypeos, qui pro æreis per aliquot iam lustra assignabantur. De picturæ initiis incerta, nec instituti operis quæstio est. Ægyptij sex millibus annorum apud ipsos inuentam, priùs quàm in Græciam transiret, affirmant, vana prædicatione, vt palàm est. Græci autem alij Sicyone, alij apud Corinthios repertam, omnes vmbra hominis lineis circũducta. Itaque talem primam fuisse: secundam singulis coloribus, & [c] monochromaton dictam, postquam operosior inuenta erat: durátque talis etiam nunc. Inuentam linearem dicunt à Philocle Ægyptio, vel [f] Cleanthe Corinthio. Primi exercuere Ardices Corinthius & Telephanes Sicyonius, sine vllo etiamnum colore, iam tamen spargẽtes lineas intus. Ideò & quos pingerent, adscribere institutum. Primus inuenit eas colorare, testa (vt ferunt) trita, Cleophantus Corinthius. Hunc, aut eodem nomine alium fuisse, quem tradit Cornelius Nepos secutum in Italiam Demaratum, Tarquinij Prisci Romani regis patrem, fugientem à Corintho iniurias Cypselli tyranni, mox [7] docebimus. Iam enim absoluta erat pictura etiam in Italia. Extant certè hodiéque antiquiores vrbe picturæ Ardeæ in ædibus sacris, quibus equidem nullas æquè demiror tam longo æuo durantes in orbitate tecti, veluti recentes. Similiter [g] Lanuuij, vbi Atalanta & Helena cominus pictæ sunt nudæ ab eodem artifice, vtraque excellentissima forma, sed altera, vt virgo, [8] ne ruinis quidem tẽpli concussæ. Pontius legatus Caij principis eas tollere conatus est, libidine accensus, si tectorij natura permisisset. Durant & Cære, antiquiores & ipsæ. Fatebitúrque, quisquis eas diligenter æstimauerit, nullam artium celerius consummatam, cùm Iliacis temporibus non fuisse eam appareat.

6 quidem securitas. M.

7 dicemus. M.

8 numinis quidem taciti Pontius tyr. M.

ANNOTATIONES.

a Fortassis, Homero, vt Iliad. 6. Sic & Hesiodus ἀσπίδι Æschylus in Tragœdia ἑπτὰ ἐπὶ Θήβαις, Euripides in Phœnissis. Mitalerius.

b Oratoribus & eloquentia claris cum imagine eorum sculpta tributos quoque fuisse clypeos Tacitus sub finem libri 2. ostendit his verbis. *Cùm censeretur* (decerneretur Germanico mortuo) *clypeus auro & magnitudine insignis inter auctores eloquentiæ, adseruit Tiberius solitum parémque cæteris dicaturum*, &c.

c Quasi glypeorum, ἀπὸ τοῦ γλύφειν, quòd imaginibus cælati ac sculpti essent.

d Id est, pugnando. Inde fit clypeare, armare, & tanquam clypeo tegere, vt & galeare. Pacuuius in Hermione apud Nonium.

Currum liquit, clamyde astu contorta clypeat brachium.

Seruius putat ἀπὸ τοῦ κλέπτειν, quòd tegerẽt & celarent corpus, clypeos dictos.

e μονόγραμμον alij vocant, ab vnica & eadem semper linearum specie, quo modo Epicurus li. 2. de nat. deor. monogrammos deos vocat, eosdem semper, qui nec ira mutentur, nec letitia: quã uis tenues & decolores apud Lucilium Nonius exponat hoc versu

-vix viuo homini ac monogrammo.

f Strabo lib 8. In Alphæoniæ Dianæ templo Cleanthis & Aregontis picturæ visuntur, hominum Corinthiorum. Alterius quidem Troiæ excidium, & Mineruæ ortus: alterius, Dianæ in cunis deportatio, opera plurimum laudata.

g In templo Iunonis Sospitæ, quam illic colebant capite caprina pelle tecto: qualis eius imago signata est in quodã Romano denario additis his literis. I. S. M. R. id est, Iuno Sospita, vel, vt est apud Festum, Sispita, Magna Regina. Eius præterea simulachrum hastatum & scutatum cum repandis calceis fuisse tradit Cicero lib. de nat. deor. Vrsinus 258.

De pictoribus Romanis, & quando primùm dignitas picturæ, & qui victorias suas pictura proposuerunt, & quando externis picturis dignitas Romæ. CAP. IIII.

Apud Romanos quoque honos maturè huic arti contigit. Siquidem cognomina ex ea Pictorum traxerunt Fabij clarissimæ gentis, princépsque eius cognominis ipse ædem [a] Salutis pinxit anno vrbis conditæ ccccl. quæ pictura durauit ad nostram memoriam, æde Claudij principatu exusta. Proximè celebrata est in foro boario æde Herculis Pacuuij Poëtæ pictura. Ennij sorore genitus hic fuit: clariorémque eam artem Romæ fecit gloria scenæ. Posteà non est [1] spectata honestis manibus, nisi fortè quis Turpilium equitem Romanum è Venetia nostræ ætatis velit referre, hodiéque pulchris eius operibus Veronæ extantibus. Læua is manu pinxit, quod de nullo antè memoratur. Paruis gloriabatur tabellis, extinctus nuper in longa senecta, Aterius Labeo Prætorius, etiam Proconsulatu prouinciæ Narbonensis functus. Sed ea res in risu & iam contumelia erat. Fuit & principum virorum non omittendum de pictura celebre consilium. Qu. Pedius, nepos Q. Pedii Consularis triumphalisque, à Cæsare Dictatore [b] cohæredis Augusto dati, cùm naturâ mutus esset, eum Messala Orator, ex cuius familia pueri auia erat, picturam docendum censuit, idque etiam Diuus Augustus comprobauit. Puer magni profectus in ea arte obiit. Dignatio autem præcipua Romæ increuit (vt existimo) à M. [c] Valerio Max. Messala, qui princeps tabulam picturæ prælij, quo Carthaginẽses & Hieronem in Sicilia [2] deuicerat, proposuit in latere Curiæ Hostiliæ, anno ab vrbe condita quadringẽtesimo nonagesimo. Fecit hoc quidem & L. Scipio, tabulámque victoriæ suæ Asiaticæ in Capitolio posuit. Idque ægrè tulisse fratrem Africanum tradunt, iratum haud immeritò, quoniam filius eius in illo prælio captus fuerat. Non dissimilem offensionem & Æmiliani subiit L. Hostilius Mancinus, qui primus Carthaginem irruperat, situm eius [3] expugnationésque depictas proponendo in foro, & ipse assistens populo [4] spectanti singula enarrando: qua comitate proximis comitiis Consulatum adeptus est. Habuit & scena [d] ludis Claudij Pulchri magnam admirationem

1 tractata. Vet.

2 vicerat. M.

3 oppugnationémque depictam. M.

4 spectanti. M.

Mm

picturę, cùm ad tegularum similitudinem corui decepti imagine aduolarent. Tabulis autem externis autoritatem Romæ publicè fecit primus omnium L. Mummius, cui cognomen Achaici victoria dedit. [5] Nanque cùm in præda [6] vendenda rex Attalus vi. M. sestertiûm emisset Aristidis tabulam, Liberum patrem continentem, pretium miratus, suspicatúsque aliquid in ea virtutis, quod ipse nesciret, reuocauit tabulam Attalo multùm querente, & in Cereris delubro posuit: quam [7] primam arbitror picturam externam Romæ publicatam. Deinde video & in foro positas vulgò. Hinc enim [c] ille Crassi oratoris lepos agētis [f] sub Veteribus, cùm [8] testis compellatus instaret: Dic ergo Crasse, qualem me reris? Talem, inquit, ostendens in tabula pictum [9] infacetissimè Gallum exerentem linguam. In foro fuit & illa pastoris senis cum baculo, de qua [10] Teutonorum legatus interrogatus, quanti eum existimaret, respondit, sibi donari nolle talem [11] viuum verúmque. Sed præcipuam autoritatem fecit publicè tabulis Cęsar Dictator, Aiace & Medea ante Veneris Genitricis ædem dicatis. Post eum M. Agrippa vir rusticitati propior, quàm deliciis. Extat certè eius oratio magnifica, & maximo ciuium digna de tabulis omnibus signísque publicãdis: quod fieri satius fuisset, quàm in villarum exilia pelli. Verùm eadem illa toruitas tabulas duas Aiacis & Veneris mercata est à Cyzicenis HS. [12] xij. M. In thermarum quoque calidissima parte marmoribus incluserat paruas tabellas, paulò antè cùm reficerentur, sublatas. Super omnes diuus Augustus in [13] foro suo celeberrima in parte posuit tabulas duas, quę belli pictam faciem habent & triumphum. Idem Castores ac Victoriam posuit, & quas dicemus sub artificum mentione in templo Cæsaris patris. Idem in Curia quoque, quam in Comitio consecrabat, duas tabulas impressit parieti: Nemeam sedentem supra leonem, palmigeram ipsam, adstante cum baculo sene, cuius supra caput [14] tabula bigæ dependet. Nicias scripsit se [15] inussisse: tali enim vsus est verbo. Alterius tabulæ admiratio est, puberem filium seni patri similem esse, salua ætatis differentia, superuolãte aquila draconem complexa. Philochares hoc suum opus esse testatus est. Immensa, vel vnam si quis tantùm hanc tabulam æstimet, potentia artis, cùm propter Philocharem ignobilissimos alioquin [16] Glaucionem filiúmque eius [g] Aristippum, Senatus populúsque Romanus tot seculis spectet. Posuit & Tiberius Cæsar minimè comis Imperator, in templo ipsius Augusti, quas mox indicabimus.

5 Nam enim M.
6 vendenda rès distraxisset, & rex Attalus vi. millib librarum emisset. Vet. centum talentis lib. 7. cap 35.
7 primùm. M.
8 reus compel inst. dicerē que, Crasse M.
9 in acetissimè M.
10 Teutonum. Vet.
11 virum viuum. M.
12 xiii. Crassi & M.
13 fori sui celeberrima parte. Vet.
14 tabulam bigæ dependentem. Nicias M. in tabula biga Vet.
15 inussisse, alieno vsus verbo M.
16 Glauconem. Vet.

ANNOTATIONES.

a Quam C. Iunius Bubulcus dedicauerat.

b Ex quadrante. Sueton. in Iulio.

c Anno vrbis 490. M. Valerius Maximus, & M. Otacilius Crassus Consules creati aduersus Hieronem, & Pœnos missi, fœliciter res gesserunt, multis oppidis mediterraneis aut receptis, aut expugnatis. In ea expeditione Messana capta, Valerius Messala cognominatus est. Macrobius lib. 1. Saturnal.

d Elephantos primùm iis ludis pugnasse Fenestella tradidit c. 7. lib. 8. Meminit & scenæ huius pictæ Valer. Max. cap. 5. lib. 2.

e Cicero lib. 2. de Orat. Quintilianus tamen cap. 4. lib. 6. à Caio Iulio id factum narrat. Illum enim obstrepenti Heluio, ac sępius instãti qualem se tandem ostensurus esset, digito monstrasse imaginem Galli pictam in scuto Mariano Cimbrico, cui tunc Heluius simillimus visus est.

f Sub veteribus fori tabulatis, porticibus, ambulationibus, agentis iure, & productos testes interrogantis. Partem fori eum aiunt fuisse, in qua qui pecuniam fœnori dabant, accipiebántve, consistebant & versabantur. Tabernas veteres legimus apud Plautum, in quibus mensarij, siue mensularij, siue collybistæ, siue argentarij, argentariam permutationem, negotiaque maiora exercebant. Eæ fuerunt in vico Thusco vicinæ templi Vortumni, casæ Romuli, ædibus Ciceronis. Quidam exponunt, sub veteribus rostris: nam & vetera fuerunt, & noua.

g Quidam Cyrenęum philosophũ hunc esse putant, quem regium canem vocauit Diogenes, & de quo Horatius, *Omnis Aristippum decuit color.* Quod si ita sit, multa de eo Laërtius, multa Victorius cap. 18. lib. 8.

Ratio pingendi, de pigmentis.

CAP. V.

HActenus dictum sit de dignitate artis morientis. Quibus coloribus singulis primi pinxissent, diximus, cùm de pigmentis traderemus in metallis. Qui monochromatea genera picturæ vocauerint, qui deinde, & quæ, & quibus temporibus inuenerint, dicemus in mentione artificum, quoniam indicare naturas colorum, causa instituti operis [1] prior est. Tandem se ars ipsa distinxit, & inuenit lumen [a] atque vmbras, [2] differentia colorum [3] alterna vice sese excitante. Deinde adiectus est splendor, alius hic quàm lumen: quem, quia inter hoc & vmbram esset, appellarunt [b] tonon: [4] commissuras verò colorum & transitus, [5] armogen.

1 prius est. Vet
2 differentia, in M. d.
3 ignauia se excitante. M.
4 commixturas. Vet.
5 harmogen.

ANNOTATIONES.

a Pictorum hæc vocabula: opacitas quæ atro colore efficitur, vmbra: claritas, quę candido colore præstatur, lumen. Illuminant pictores, cum argumento quod depingunt addunt lumen, vt clarior pictura eluceat, & emineat. Cicero in Bruto, *Eáque non tam in verbis pingendis habent pondus, quã in illuminandis sententiis.* Turnebus cap. 12. lib. 26.

b Luminis intentionem, & splendidiorem fulgorem.

De coloribus natiuis & factitiis.

CAP. VI.

SVnt autem colores austeri aut floridi. Vtrumque natura, aut mistura euenit. Floridi sunt, quos dominus pingenti præstat, minium, Armeniũ, cinnabaris, chrysocolla, Indicũ [a] purpurissum. Cæteri austeri. Ex omnibus alij nascuntur, alij fiunt. Nascuntur sinopis, rubrica, parætonium, melinum, Eretria, auripigmẽtũ. Cæteri fingũtur, primũq; quos in metallis diximus. [b] Præterea è [1] vilioribus ochra, cerussa vsta, sandaracha, sandix, [2] Scyricum, atramentum. [c] Sinopis inuenta est primùm in Põto: inde nomen à Sinope vrbe. Nascitur & in

1 vilioribus ochra vsta, rubrica cerussa, sandyx, syricum: sandaracha: atramentum. Vet
2 Siricum. M.

Ægypto,

Ægypto, Balearibus, Africa: sed optima in Lemno & in[d] Cappadocia, effossa è speluncis. Quæ satis adhæsit, excellit. Glebis suus colos, extrà maculosus. [3] Hácque vsi sunt veteres ad splendorem. Species sinopidis tres, rubra, & minùs rubens, & inter has media. Pretium [4] optimæ in libras xiii. [e] denarij. Vsus ad penicillum, aut si lignum colorare libeat. Eius, quę ex Africa venit, octoni asses: [5] cicerculum appellant. Quæ magis cæteris rubet, vtilior abacis. Idem pretium eius quæ. [f] pressior [6] vocatur, & est maximè fusca. Vsus eius ad bases abacorum. In medicina verò blandus, emplastrísque & [7] malagmatis siue sicca compositione eius, siue liquida facilis, contra hulcera in [8] humore sita, veluti oris, sedis. Aluum sistit infusa: fœminarum profluuia, pota denarij pondere. Eadem adusta siccat scabritias oculorum, è vino maximè. Rubricæ genus in ea voluere intelligi quidam secundæ autoritatis. Palmam enim Lemniæ [9] dabant, minio proximam. Hæc est multùm antiquis celebrata, cum insula, in qua nascitur. Nec nisi [g] significata venundabatur: vnde & sphragidem appellauere. Hac minium sublinunt adulterántque. In medicina præclara res habetur. Epiphoras enim oculorum mitigat & dolores circunlita. Ægilopas [10] manare prohibet. Sanguinem reiicientibus ex aceto datur bibenda. Bibitur & contra [11] lienum renúmque vitia, & purgationes fœminarum. Item & contra venena, & serpentium ictus terrestrium marinorúmque, omnibus ideo antidotis familiaris. Ex reliquis rubricæ generibus, fabris vtilissima. Ægyptia & Africana, quoniam maximè sorbentur. Picturis autem [12] aptè nascitur & in ferrariis metallis. [h] Ex ea fit ochra, exusta rubrica in ollis nouis luto circunlitis. Quo magis arsit in caminis, hoc melior. Omnis autem rubrica siccat, ideóque & emplastris conuenit, igni etiam sacro. Sinopidis Ponticæ [13] selibra, silis lucidi libris x. & melini [i] Græciensis duabus mistis tritisque vna per dies xii. [14] leucophorum fit, hoc est, glutinum auri, cùm inducitur ligno. [k] Parætonion nomen loci habet ex Ægypto: spumam maris esse dicunt solidatam cum limo: & ideo conchæ minutæ inueniuntur [15] in eo. Fit & in Creta insula atque Cyrenis. Adulteratur Romæ creta Cimolia decocta conspissatáque. Pretium optimo in pondo [16] sex. x. E candidis coloribus pinguissimum, & tectoriis tenacissimum propter læuorem. [17] Melinum candidum & ipsum est, optimum in Melo insula. In Samo quoque nascitur: sed eo non vtuntur pictores propter nimiam [l] pinguitudinem. Accubantes [18] effodiunt ibi inter saxa venas scrutantes. In medicina [m] eundem vsum habet, quem Eretria creta. Præterea linguam [n] tactu siccat. Pilos detrahit [19] & mitigat. Pretium in libras sestertij singuli. Est & colos tertius è candidis cerussæ, cuius rationem in plumbi metallis diximus. [20] Fuit & terra per se in [o] Theodoti fundo inuenta Smyrnæ, qua veteres ad nauium picturas vtebantur. Nunc omnis ex plũbo & aceto fit, vt diximus. Vsta [p] casu reperta incendio Piraei, [21] cerussa in orcis cremata.

3 Hac vsi. M.
4 optima p r. ms. Mã scr. Vide Ann.
5 cicerculã. Vet.
6 vocatur. Ea est. V.
7 pastillis, & c. siue liquida, diluta facilis V ex Diosc.
8 humore obsita. Ald.
9 dabant. Minio proxima hac est. M.
10 manere. M.
11 linem. M.
12 apta na scitur in. M
13 sex libris M.
14 chrysocolla pictorum. V.
15 cum eo. M.
16 xvi. dein. M xvi ta lentis Budaeus li. 3. de Asse.
17 Melium. Diosc.
18 effodiunt intra saxa. M.
19 & lauigat. Vet. temat. Diosc.
20 Fit & è terra. M.
21 è cerussa cremata. M.

Hac primus vsus est Nicias suprà dictus. Optima nunc Asiatica habetur, quæ & purpurea appellatur. Pretium eius in libras [22] æris quinque. Fit & Romæ cremato sile marmoroso & [23] restincto aceto. Sine vsta non fiunt vmbrę. Eretria terræ suæ habet nomen. Hac Nicomachus & [24] Parasius vsi. Refrigerat emollítque. Explet vulnera, si coquatur, [25] ad siccanda præcipuè vtilis, & capitis doloribus, & ad deprehendenda [q] [26] pura. Subesse enim ea [27] intelligitur, si ex aqua illita non arescat. Sandaracham & ochram Iuba tradit in insula Rubri maris Topazo nasci: sed inde non perueniuntur ad nos. [r] Sandaracha quomodo fieret, diximus. [s] Fit & adulterina ex cerussa in fornace cocta. Color esse debet flammeus. Pretium in libras asses quini. Hæc si torreatur, æqua parte rubrica admista sandycem facit. [t] Quanquam animaduerto Virgilium existimasse herbam id esse, illo versu,

Sponte sua sandyx pascentes vestiet agnos.

Pretium in libras dimidium eius, quod sandarachæ. Nec sunt alij colores maioris ponderis. Inter factitios est & Syricum, quo minium sublini diximus. Fit autem sinopide & sandyce mistis. [u] Atramentum quoque inter factitios erit, quanquam [28] est & terra geminę originis. [x] Aut enim salsuginis modo emanat, aut terra ipsa sulphurei coloris ad hoc probatur. Inuenti sunt pictores, qui è sepulchris [y] carbones [29] infectos effoderent. [30] Sed importuna hæc omnia ac nouitia. Fit enim [31] & fuligine pluribus modis, resina vel pice exustis. Propter quod officinas etiam ædificauere, fumum eum non emittentes. Laudatissimum eodem modo fit è tedis. Adulteratur fornacum balinearúmque fuligine, quo ad volumina scribẽda vtuntur. Sunt qui & vini fæcem siccatam excoquant: affirmántque, si ex bono vino fæx fuerit, Indici speciem id atramentum [32] præbere. Polygnotus & Mycon celeberrimi [33] pictores Athenis, è vinaceis fecere, [34] trygynon appellant. Apelles commentus est ex ebore combusto facere, quod elephantinum vocant. Apportatur & Indicum ex India inexploratæ adhuc inuentionis mihi. Fit etiam apud infectores ex flore nigro, qui adhærescit æreis cortinis. Fit & è tedis ligno combusto, tritísque in mortario carbonibus. [z] Mira in hoc sepiarum natura: sed ex his non fit. Omne autem atramentum Sole perficitur, librarium gummi, tectorium glutino admisto. Quod autem aceto liquefactum est, ægrè eluitur. [35] E liquidis coloribus, quos à dominis dari diximus propter magnitudinem pretij, ante omnes est [36] purpurissum è creta argentaria: cum purpuris pariter tingitur, bibítque eum colorem celeriùs lanis. Pręcipuũ est primum, feruente aheno rudibus medicamentis inebriatum. Proximum egesto eo addita creta in ius idem. Et quoties id factum est, leuatur bonitas pro numero dilutiore sanie. Quare Puteolanum potius laudatur, quàm Tyrium aut Gætulicum, vel Laconicum vnde pretiosissimæ purpuræ. Causa est, quod A hysgino maximè inficitur, rubiámque cogitur sorbere. Vilissimum [37] à Canusio. Pretium huic [38] à singulis denariis in libras ad triginta.

22 xvi. denarij V. & M
23 perfuso aceto. Sine vsta non. M.
24 Parrhasius. V.
25 ad siccãda vtilis: præcipuè & capitis. M.
26 obscura. Dal.
27 intelligunt. M.
28 est & geminæ origi. Aut enim salsugin. modo. m. aut fit terra ipsa quæ sulphurei V.
29 infectos Vet.
30 Sed. in M. d.
31 ex. V.
32 præbere trygino appellant V.
33 pictura Athenis è vinacea fecc. M.
34 Hæc duo verba in V. hic non leguntur, sed paulò antè post, præbere.
35 E reliquis col. M.
36 purpurissum. Creta argentaria cum purp. M.
37 in. M.
38 in singulas libras ad denarios triginta. M.

Pingentes ſandyce ſubtila mox ouo inducentes purpuriſſum, fulgorem minij faciunt. Si purpuram facere malunt, B cæruleum ſublinunt, mox purpuriſſum ex ouo inducunt. Ab hoc maxima autoritas Indico. C Ex India venit, harundinum [39] ſpumæ adhæreſcente limo, cùm [40] teritur, nigrum: at in diluendo miſturam purpuræ cæruleique mirabilem reddit. Alterum genus eius eſt in purpuratis officinis innatans cortinis: & eſt purpuræ ſpuma. Qui adulterant, vero [41] Indico ſtercora columbina, aut cretam Selinuſiam, vel [42] D annulariam [43] vltro inficiũt. Probatur carbone. Reddit enim, quod ſyncerum eſt, flammam excellentis purpuræ: & dum fumat, odorem maris [44] olet. Ob id quidam è ſcopulis id colligi putant. Pretium Indico denarij [45] viginti in libras. In medicina Indicum E rigores & impetus ſedat, [46] ſiccátque hulcera. F Armenia mittit, quod eius nomine appellatur. Lapis eſt hic quoque chryſocollæ modo infectus. Optimúmque eſt, quod maximè viret, communicato colore cum cæruleo. Solebant libræ eius trecenis nummis taxari. Inuenta per Hiſpanias harena eſt, ſimilem curam recipiens. Itaque ad denarios ſenos [47] vilitas rediit. Diſtat à cæruleo candore modico, qui teneriorem [48] hunc efficit colorem. Vſum in medicina ad pilos tantùm alendos habet, maximéque in palpebris. Sunt etiamnum [49] nouitij duo colores [50] è viliſſimis, viride quod Appianum vocatur, & [51] quod chryſocollam [52] luteã mentitur, ceu parùm multa ſint mendacia eius. G Fit [53] & ex creta viridi æſtimatum ſeſtertiis in [54] libras. Anulare quod vocant, candidũ eſt, quo muliebres picturæ illuminantur. Fit & ipſum ex creta admiſtis vitreis gemmis, ex vulgi anulis, vnde & anulare dictum.

39 ſpuma. Alij.
40 ſecernitur. M.
41 Indico tingunt ſtercora. Chiffl.
42 aluminariam M.
43 vitro V. Lego, verò,
44 ſubit. M. fortaſſis, ſubiicit
45 triginta. M.
46 ſiccat oris hulcera. M.
47 vilitate.
48 huius.
49 noui M.
50 & viliſſimi. M.
51 quod, in V. d.
52 lotam. M.
53 &, in V. d.
54 libras, & quod Anulare vocãt, candidum, quo. V.

ANNOTATIONES.

a Vt Indicum ſpuma eſt innatans cortinis in quibus glaſtum coquitur pannis tingendis, ſic purpuriſſum ſpuma eſt collecta efferueſcente purpura, cùm ex ea tinctura conficitur. Loco purpuriſſi pictores nunc vtuntur lacca mixta cũ cæruleo.

b Legendũ, Præterea è vilioribus ochra vſta, rubrica: ceruſſa, ſandyx, ſcyricum: ſandaracha: atramẽtum. Ochra quidem natiua prorſus eſt, quod apertè Victorius teſtatur: verùm ex ea fit rubricæ genus, vt ex ceruſſa ſandix & ſyricum.

c Rubricam ſinopicam μίλτον σινωπικὴν vocat Dioſco. & Th. li. περὶ λίθων.

d Vnde purgata ſinopem defertur. Dioſcor.

e Vocem hanc ſuperuacuam puto, additam à quodã qui ſibi notam x. interpretaretur.

f Coloris adſtricti & obſcuri magis.

g Effigie capræ, Dioſc. imagine Dianæ, Galen. Quoniam rubra effoderetur, Dioſcorides hominum ſermonibus credidit hircinum ſanguinem admiſceri.

h Fit & rubrica ex ochra exuſta in ollis nouis &c. Sic lego aſſentiente Philandro comment. in cap. 7. lib. 7. Vitru. Nam rubrica fit ex ochra vſta teſtibus Dioſcoride c. 112. libr. 5. & Theophr. περὶ λίθων

i Græcienſe pro Græco vſurpauit etiam Gellius c. 10. li. 19. vt & Græcanicum c. 9. li. 34.

k Oppido Alexandriæ vicino, quod & Ammoniam dixerunt. Vide quod adnotatum eſt ca. 5. li. 33. Pharidem terram videtur appellare Theoph. libro de lapidibus.

l Denſitatem, leuitatem. Th. li. de lapid.

m Sanguinis ſiſtendi.

n A luminoſo guſtu. Dioſcor.

o Cretam viridem Thodotion Vitruuius appellat. c. & li. 7. non ceruſſam.

p Idem ferè Theop. li. περὶ λίθων de ochra in rubricam mutata incendio tabernæ.

q τὰ πῶα, ſuppurationes. Lego, obſcura: quæ non patent oculis: quæ in calua ſub cute latent oſſe vulnerato.

r Ad finem capitis vltimi libri ſuperioris. Sandaracha ea non fit, ſed in metallis aureis & argenteis gignitur.

ſ Sandycem Dioſcorides vocat, non ſandaracham: Ægineta & ſandycem & ſyricum.

t Iudicium Plinij doctis non placet. Quamuis enim pecoris Virgilius in eo verſu meminerit herbis veſcentis, non propterea tamen ſandycis color ad herbam referendus eſt, nec magis quàm muricis in carmine adiuncto,

Ipſe ſed in pratis aries iam ſuaue rubenti
Murice, iam croceo mutabit vellera luto.

Eſt ergo ſandyx coloris non herbæ nomen.

v Atramentum tribus modis pictores clariſsimi faciunt: primùm quidem ex fuligine olei nucum vſti: deinde ex ebore cremato: tertio, quod eſt præſtantiſsimum, ex oſsibus Perſicorum vſtis.

x Melanteriam, quæ atramentum metallicum & natiuum eſt, duplicem ſignificat: alteram raram, leuem, & mollem, lanugini aut ſalſugini ſimilem teſte Agricola li. 4. de foſſilibus: alteram gleboſam, duram, & ſolidam, &, vt inquit Dioſc. terrenam. Eam, quæ ſulphurei coloris eſt, cæteris omnibus præfert Dioſc. quoniam efflореſcere ſuper ea ſolet velut ſulphureus quidam puluis, guſtu miſyos.

y Carbones cum cineribus vſti cadaueris in vrnam coniectos.

z Septentrionales populi nigro ſepiæ, addito tantillo aluminis atramenti loco ſcribunt, nec incommodè.

A Hyſginum nunc tinctura eſt è cocco priùs, deinde è purpura Tyria, ſuprà li. 9. c. 41. nunc tinctura è rubia cocci loco, & purpura, vel purpuræ loco, hyſgino, Vitruuius lib. 7. cap. 14. Eſt autem hyſginum hoc arbuſcula, quàm cap. 18. lib. 16. vaccinium Plinius appellat, & ca. 26. li. 21. falsò hyacinthum exponit, quia hyacinthũ Græcorum, Latini quidam vaccinium interpretarentur. Vulgus Magaleb vocat. Ex huius arbuſculæ nigro fructu ſuccus exprimitur ad purpuream tincturam aptiſsimus. Virgilius ſcilicet ideò vaccinia nigra dixit, & interpres Nicandri φυτὸν εἶναι ξυλῶδες τῷ χρώματι (nam tale, lignum eſt) καὶ μέλαν (talis eſt fructus) πρὸς ἰσοβαφεῖν ὅτι τὸ ἴον.

B Hodie pictores ex cæruleo ſublinunt, deinde laccam inducunt.

C Indicum nihil aliud eſſe, quàm pigmentum confectum in Guzarate ex Indico glaſto. Garcias ab Horto li. 2. c. 26. *Anil* Turcæ vocant. Indi *Gali*, plerique *Nil*. Dioſcorides fabuloſè, vt pleraque alia, inquit pigmentum hoc ſponte naſci in arundinibus. Indicis, οἷον ἐκβρασμα, veluti ſpumoſum ac ebulliens quoddam eiectamentum.

D Eam argentariam vocat poſthac c. 17. huius libri.

E Inflammationes & tumores rumpit, purgat & reprimit vlcera. Dioſcor.

F Armenium Trallianus & ſecuti medici tam Græci, quàm Arabes obſeruarunt, æque valenter ac cæruleum, veratrúmque nigrum, melancholicum humorem vacuare.

G Eius cretæ viridis, quæ colore & viribus eſt multũ infra chryſocollam, Agric. lib. 2. de nat. foſsil.

Qui colores non inducantur, & quibus coloribus antiqui [1] pinxerunt, & quãdo primùm gladiatorum [2] pugnæ propoſitæ ſunt.

1 pinxerint. M.
2 pugnæ & pictura prop. M.

CAP.

CAP. VII.

EX omnibus coloribus [1] cretulam amare, vdóque illini recusant, purpurissum, Indicum cæruleum, melinum, auripigmentum, Appianum, cerussa. Ceræ tinguntur iisdem [2] his coloribus ad eas picturas, quæ [a] inuruntur, alieno parietibus genere sed classibus familiari, iam verò & onerariis nauibus: quoniam & pericula [3] expingimus, ne quis miretur & rogos pingi. Iuuátque pugnaturos ad mortem, aut certè cædem, speciosè vehi. Qua contemplatione tot colorum tanta varietate subit antiquitatem mirari. Quatuor coloribus solis immortalia illa opera fecere, ex albis melino, ex siliaceis Attico, ex rubris sinopide Pontica, ex nigris atramento, Apelles, Echion, Melãthius, Nicomachus, clarissimi pictores, cùm tabulæ eorum singulæ oppidorum vænirent opibus. Nunc & purpuris in parietes [4] migrantib. & India conferente fluminum suorum [b] limum, draconum & elephantorum [c] saniem, nulla nobilis pictura est. Omnia ergò tunc fuere, cùm minor copia. Ita est, quoniã, vt suprà diximus, rerum non animi pretiis excubatur. Et nostræ ætatis insaniam ex pictura non omittam. Nero princeps iusserat colosseum se pingi cxx. pedum in linteo, incognitum ad hoc tempus. Ea pictura cùm peracta esset in [5] Lamianis hortis accensa fulmine cum optima hortorum parte conflagrauit. Libertus eius cùm [6] daret Antij munus gladiatorium, publicas porticus inuestiuit pictura, vt constat, gladiatorum ministrorúmque omnium veris imaginibus redditis. Hic multis iam seculis [d] summus animus in pictura. Pingi autẽ gladiatoria munera, atque in publico exponi cœpta à C. Terentio Lucano. [7] Is auo suo, à quo adoptatus fuerat, triginta paria in foro per triduum dedit, tabulamque pictam in nemore Dianæ posuit.

1 cretam amant. Vet.
2 his, in M. d.
3 pingimus. M.
4 intrantibus. Vet.
5 Mecœnatianis. M. Marianis. Vet.
6 daturus esset munus M.
7 Is mortuo auo suo Vet.

ANNOTATIONES.

a Encaustice pingendi ratio fit aut ceris, aut coloribus, aut metallis igne liquescentibus: ceris, vt in nauium pictura, cum scalptę variis figuris tabulæ, cera diuersis etiam coloribus picta oblinebantur: coloribus, vt in figlinis, Italicis præcipue, ac operibus, Opimiano vitro, quod *Email* vocant, depictis: metallis, vt in genere artificij quod *Damasquiner* appellant. Pertinent & ad encausticen imagines in ebore ferro cãdenti delineatæ, postea carbone insperso nigrescentes.

b Indicum.

c Cinnabari.

d Generosa magnificentia, primariis viris ac excellẽtibus digna cura, & liberalitas.

De ætate picturæ, operum & artificum indicatura, nobilitates CCCV.

CAP. VIII.

NVnc celebres in ea arte quàm maxima breuitate percurram: neque enim instituti operis est [1] talis executio. Itaque quosdam [2] vel in transcursu, & in aliorum mentione obiter nominasse satis erit, exceptis operum claritatibus, quæ & ipsa conueniet attingi, siue extant, siue intercidere. Non constat sibi in hac parte Græcorum diligentia, tam multas post Olympiadas celebrando [3] pictores, quàm statuarios autores: primúmque Olympiade nonagesima, cùm & Phidiam ipsum initio pictorem fuisse tradatur, [4] clypeúmque Athenis ab eo pictum: præterea in confesso sit, octogesima tertia fuisse [5] Panæum fratrem eius, qui clypeum intus pinxit, [6] & in Ægide Mineruæ, quam fecerat [a] Colotes Phidiæ discipulus, & in faciendo Ioue Olympio adiutor. Quid? quod in confesso perinde est, Bularchi pictoris tabulam, in qua erat Magnetum prælium, à Candaule rege Lydiæ Heraclidarum nouissimo, qui & Myrsilus vocitatus est, repensam auro. Tanta iam dignatio picturæ erat. Idcirca ætatem Romuli acciderit necesse est: duo enim de vicesima Olympiade interiit Cãdaules: aut (vt quidam tradunt) eodem anno, quo Romulus, nisi fallor, [7] manifesta iam tum claritate artis atque absolutione. Quod si [8] recipi necesse est, simul [9] apparet multò vetustiora principia esse, eosque qui monochromata [10] pinxerint, (quorum ætas non traditur) aliquanto antè fuisse, [11] Hygiænontem, Diniam, Charmam, & qui primus in pictura marem fœminámque [12] discreuerit, Eumarum Atheniensem figuras omnes imitari ausum, quíque inuenta eius [13] excoluerit, Cimonem Cleonæum. Hic [b] catagrapha inuẽnit, hoc est, obliquas imagines, & variè formare vultus, [14] respicientes suspicientésve & despicientes. Articulis etiam membra distinxit. Venas protulit, prætérque in veste & rugas & sinus inuenit. [15] Panęus quidem frater Phidię, etiam prelium Atheniensium aduersus Persas apud Marathona factum pinxit. [16] Adeò iam colorum vsus [17] percrebuerat, adeóque ars perfecta erat, vt in eo prælio iconicos duces pinxisse tradatur. Atheniensium Miltiadem, Callimachum, Cynegyrum: Barbarorum Datim, [18] Artaphernem.

1 templa. M. amplior enarratio. Vet.
2 velut in. M.
3 tam pictores. Vet.
4 Olympiámque Iouem. M.
5 Pananũ. Pausan.
6 in Elide. M.
7 manifesta adeò iã claritate artis, tantùm non absoluta. Vet.
8 recipitur, necesse est appareat multo vetustiore principio. M.
9 appareat. Vet.
10 pinxerunt M.
11 Hygiænontem. M.
12 discreuit, Eumarum etiam Athen. M.
13 excoluit. Vet.
14 retro aspicientes. Vet.
15 Panænus. Pausan.
16 Adeò iam ars perfecta, &c. M. quæ interiacent, desiderantur.
17 increbuerat. CH.
18 & Artaphernem. Vet.

ANNOTATIONES.

a Eius meminit Pausanias li. 5. Mẽsam ille fecit apud Eleos, super qua victoribus coronæ deponuntur.

b Linum κατάγραφον Catullo in passere, variè depictũ. Athenæo li. 1. τὸ βυσσάδιον καλυμμάτιον, ὃ μὲν ἄρ-ρίω κατάγραφος. Turn. cap. 22. lib. 25.

Primum picturæ certamen, & qui primi penicillo pinxerunt.

CAP. IX.

QVinimò certamen picturæ etiam florente eo institutũ est Corinthi ac Delphis: primúsque omnium certauit cum Timagora Chalcidense, superatus ab eo [a] Pythiis, quod & ipsius Timagoræ carmine vetusto apparet, chronicorum errore non dubio. Alij quoque post hos clari fuere ante nonagesimã Olympiadem, sicut [b] Polygnotus Thasius, qui primus mulieres lucida veste pinxit, capita earum mitris versicoloribus operuit, plurimúmque picturæ primus contulit. Siquidem instituit os adaperire, dentes ostendere, vultum ab

antiquo rigore variare. Huius est tabula in porticu Pompeij, quæ ante curiam eius fuerat: in qua dubitatur, ascendentem cum clypeo pinxerit, an descendentem. Hic Delphis ædem pinxit: hic & Athenis [c] porticum, quæ Pœcile vocatur, gratuito, cum partem eius [1] Mycon mercede pingeret: vnde maior huic autoritas. Siquidem Amphictyones, quod est publicum Græciæ concilium, hospitia ei gratuita decreuere. Fuit & alius Mycon, qui minoris cognomine distinguitur: cuius filia Timarete & ipsa pinxit. Nonagesima autem Olympiade fuere [d] Aglaophon, Cephissodorus, Phrylus, Euenor pater [2] Parasij & præceptor maximi pictoris, de quo suis annis dicemus: [3] omnes iam illustres, non tamen, in quibus hærere expositio debeat, festinãs ad lumina artis, in quibus primus refulsit [e] Apollodorus Atheniensis [4] nonagesimatertia Olympiade. Hic primus species exprimere instituit, primúsque gloriá penicillo iure contulit. Eius est sacerdos adorans, & Aiax fulmine incensus, qui Pergami spectatur hodie: [f] neque ante eum tabula vllius ostenditur, quæ teneat oculos. Ab hoc atis fores apertas Zeuxis Heracleotes intrauit, Olympiadis nonagesimæ quintæ anno quarto, audentémque iam aliquid penicillum (de hoc enim adhuc loquimur) ad magnam gloriam perduxit, à quibusdam falsò in octogesimanona Olympiade positus, cùm fuisse necesse est Demophilum Himeræum, & Neseam Thasium, quoniam vtrius eorum discipulus fuerit, ambigitur. In eum Apollodorus [5] suprà dictus versus fecit, artem ipsis ablatam Zeuxin ferre secum. Opes quoque tãtas acquisiuit, vt in ostentatione earum, Olympiæ aureis literis in palliorũ tesseris [6] intextum nomen suum ostentarit. Posteà donare opera sua instituit, quòd ea nullo satis digno pretio permutari posse diceret, sicuti Alcmenam [7] Agrigentinis, Pana Archelao. Fecit & Penelopen, in qua pinxisse [g] mores videtur: & athletam. Adeóque sibi in illo placuit, vt versum subscriberet, celebrem ex eo, inuisurum aliquem faciliùs, quàm imitaturum. Magnificus [8] est Iupiter eius in throno, adstantibus Diis: & [h] Hercules infans dracones strangulás, Alcmena matre corãm pauẽte & Amphitryone. [9] Deprehenditur tamen Zeuxis grandior in capitibus [i] articulisque: alioquin tantus diligentia, vt [k] Agrigentinis facturus tabulam, quàm in templo Iunonis Laciniæ publicè dicarent, inspexerit virgines eorum nudas, & quinque elegerit, vt quod in quaque laudatissimum esset: pictura redderet. Pinxit & monochromata ex albo. Æquales eius & æmuli fuere [l] Timanthes, [m] Androcydes, Eupompus, Parasius.

1 Micon. Pausan.
2 Parrhasii. V. M & Paus.
3 omnes hi ill. M.
4 nonagesimaquarta. Ch.
5 suprà dictus. in M. d.
6 insertum nom. su. ostentaret. M. & V.
7 Crotoniatis. Cicer. de Inu. 2.
8 est & Iup. M.
9 Deprehẽditur tamẽ ceu grandior. Ch. Lego, Reprehẽditur &c.

ANNOTATIONES.

a Ludis Apollinaribus, celebrari solitis in Pythonis serpentis memoriam, quem adhuc puer Apollo sagittis occidit. Strabo. li. 9.

b Polygnotus, quod apud Plutarchum in Cimone scripsit Melanthius poëta,

αὐτοῦ γὰρ δαπάναισι θεῶν ναοὺς ἀγοράν τε
Κεκροπίαν κόσμησ' ἡμιθέων ἀρεταῖς.

Id est, Deorum templa forúmque Athenis ornauit sumptu suo heroum imaginibus. Idem in varia porticu dum Troadas pingeret. Elpinices vxoris, ac sororis Cimonis, parùm pudicæ, cum qua stupri commercium habuerat, faciem pro Laodicea expressit.

c Porticus ea prius vocata fuit πεισιανάκτειος: deinde ποικίλη, cùm eam suis picturis ornasset Polygnotus, qui in ea Marathoniam pugnam aduersus Persas & Medos feliciter commissam duce Miltiade repræsentauit. In ea porticu Zeno docuit: inde Stoici philosophi dicti. Eã porticum à Chrysippo fulciri vulgo aiebant. Pers. Satyr. 3. *Quæque docet sapiens bracchatis illita Medis Porticus.*

d Athenæus pag. 264. versu. 16. lib. 10. scribit Alcibiadem tabulas duas pictas ab Aglaophonte in publico posuisse. In altera Pythias & Olympias ipsum coronabant: in altera super Nemeæ sedentis genibus Alcibiades fuit pulchriore facie, quàm vel mulierem deceret.

e σκιαγραφία, quam & σκιωγραφίαν quidam vocant, is excelluit, pileum rectum gestare solitus, tanquam picturam primus in libertatem asseruisset. De illius operibus iactatum est, μωμήσεταί τις μᾶλλον ἢ μιμήσεται. Pictores, cum σκιαγραφίας, id est, vmbris ligneisque tantùm constante pictura quicquam designant, σκιαγραφεῖν etiam dicunt. Rhodig. c. 6. li. 11.

f Mirum hoc, cum opera Phidiæ suprà tanti fecerit.

g Picturas illas ἠθικὰς appellant. Rhod. c. 24. lib. 29. in quibus excelluit Aristides Thebanus c. proximo sequenti.

h Plautus in Amphitr.

Deuolãt angues iubati deorsũ in impluuiũ duo
Maxumi. continuò extollunt ambo capita.

Et paulò post.

Postquàm conspexit angues ille alter puer,
Citus è cunis exilit, facit rectà in angues impetum:
Alterum altera eos manu prehẽdit perniciter.

i Id quoque reprehensum est in Euphranore Isthmio infrà c. 11. huius libri.

k Crotoniatis, Cicero li. 2. de Inuent.

l De hoc mox proximo capite.

m Androcydes pinxit Thebanorum victoriam duce Charone equestri prælio ad Platæas. Plut. in Pelopida. Inter omnia eius opera maximè laudatos fuisse pisces, quos circa Scyllam pinxit auctor est idem libr. 4. Sympos. Quæst. 2. pinxisse verò tam ingeniosè, quod esu piscium maximè delectaretur.

De auibus per picturã deceptis, & quid difficillimum in pictura.

CAP. X.

Descendisse hic in certamen cúm [a] Zeuxide traditur. Et cùm ille detulisset vuas pictas tãto successu, vt in scenam aues aduolarent, ipse detulisse linteum pictum, ita veritate repræsentata, vt Zeuxis, alitum iudicio tumens, flagitaret tandem remoto linteo ostẽdi picturam, atque intellecto errore concederet palmam ingenuo pudore, quoniam ipse [1] volucres fefellisset, [2] Parasius autem se artificem. Fertur & posteà Zeuxis pinxisse puerum vuas ferentem, ad quas cùm [3] aduolassent aues, eadem ingenuitate processit [b] iratus operi, & dixit: vuas meliùs pinxi, quàm puerum: nam si & [4] hoc consummassem, [5] aues timere debuerant. Fecit & figlina opera, quę sola in Ambracia relicta sunt, cùm inde Musas Fuluius Nobilior Romam transferret. Zeuxidis manu Romæ [c] Helena est in Philippi porticibus, & in Concordiæ delubro Marsyas religatus. [6] Parasius Ephesi natus, & ipse multa cõstituit. Primus symmetriam picturæ dedit, primus [d] argutias vultus, elegantiam capilli, venustatem oris,

1 aues. M.
2 Parrhasius, Pausã.
3 aduolasset auis. Ch.
4 hunc. M.
5 auis timere debuerat. Ch.
6 Parrhasius. Pausã.

oris, confessione artificum in lineis extremis palmam adeptus. Hæc est in pictura summa [7] subtilitas. Corpora enim pingere & media rerum, est quidẽ magni operis, sed in quo multi gloriam tulerint. [e] Extrema corporum facere, & desinentis picturæ modum includere, rarum in successu artis inuenitur. Ambire enim debet se extremitas ipsa, & sic desinere, vt promittat alia [8] post se: ostendátque etiam quæ occultat. Hanc ei gloriam concessere Antigonus & Xenocrates, qui de pictura scripsere, [9] prædicantes quoque, non solùm confitentes. Alia multa graphidis vestigia extant in tabulis, ac membranis eius, ex quibus proficere dicuntur artifices. Minor tamen videtur sibi cõparatus in mediis corporibus exprimendis. Pinxit & [10] Demon Atheniensium, argumento quoque ingenioso. Volebat nanque varium, iracundum, iniustum, inconstantem: eũdem exorabilem, clementem, misericordem, excelsum, gloriosum, humilem, ferocẽ, [11] fugacémque, & omnia pariter ostendere. Idem pinxit & [12] Thesea, qui Romę in Capitolio fuit: & [f] Nauarchum thoracatum. Et in vna tabula, quæ est Rhodi, Meleagrum, Herculem, Persea. Hæc [13] ibi ter fulmine ambusta, neque obliterata, hoc ipso miraculum auget. Pinxit & Archigallum: quam picturam amauit Tiberius princeps: [14] atque vt autor est Decius Eculeo, lx. sestertiis æstimatam, cubiculo suo inclusit. Pinxit & Cressam nutricem, infantémque in manibus eius: & [g] Philiscum & Liberum patrem adstante Virtute: & pueros duos, in quibus spectatur securitas & ætatis simplicitas: item sacerdotem adstante puero cum acerra & corona. Sunt & duæ picturæ eius nobilissimæ, [15] [h] Hoplitides: alter in certamine ita decurrens, vt sudare videatur: alter arma deponens, vt anhelare [16] sentiatur. Laudantur & Æneas Castórque ac Pollux in eadem tabula: item Telephus, Achilles, Agamemnon, Vlyxes. Fœcundus artifex, sed quo nemo insolentiùs & arrogantiùs sit vsus gloria artis. Nãque [17] & cognomina vsurpauit, [i] Abrodiætum se appellando, [k] aliisque verbis principem artis, & eam ab se consummatam. Super omnia Apollinis se radice ortum: & Herculem, [18] qui est Lyndi, talem à se pictum, qualem sæpe in quiete vidisset. Ergo magnis suffragiis superatus à Timanthe Sami in Aiace armorúmque iudicio, herois nomine se molestè ferre dicebat, quòd iterum ab indigno victus esset. Pinxit [19] & minoribus tabellis libidines, eo genere [20] petulantis ioci se reficiens. [21] Nam Timanthi vel plurimum affuit ingenij. [l] Eius enim est Iphigenia, oratorum laudibus celebrata, qua stante ad aras peritura, cùm mœstos pinxisset omnes, præcipuè patruum, cùm tristitiæ omnem imaginem consumpsisset, [m] patris ipsius vultum velauit, quem dignè non poterat ostendere. Sunt & alia ingenij eius exemplaria, veluti Cyclops dormiens in paruula tabella: cuius & sic magnitudinem exprimere cupiens, pinxit iuxtà Satyros, thyrso pollicem eius metientes: atque in [22] omnibus eius operibus intelligitur plus semper, quàm [23] pingitur: & cùm ars summa sit, ingenium tamen vltra artem est. Pinxit & Heroa absolutissimi operis, [24] artem ipsa in complexus viros pingendi: quod opus nunc Romæ in templo Pacis est. Euxenidas hac ętate docuit [n] Aristidem præclarum artificem: Eupompus Pamphilum Apellis præceptorem. Est Eupompi victor certamine gymnico palmam tenens. Ipsius autoritas tanta fuit, vt diuiserit picturam in genera tria, quæ ante eum duo fuere, Helladicum, & quod Asiaticum appellabant. Propter hunc [o] qui erat Sicyonius, diuiso Helladico tria facta sunt, Ionicum, Sicyonium, Atticum. Pamphili pictura est [p] cognatio, & prælium [q] ad Phliuntem, & [r] victoria Atheniensium: item [s] Vlyxes in rate. Ipse [25] Macedo natione, sed primus in pictura omnibus literis eruditus, præcipuè [26] Arithmetice & Geometrice, sine quibus negabat artem perfici posse. Docuit neminem minoris [27] talẽto annis decem: quam mercedem & Apelles & [28] Melanthius ei dedêre. Et huius autoritate [29] effectum est Sicyone primùm, deinde & in tota Græcia, vt pueri [30] ingenui ante omnia diagraphicen, hoc est picturam in buxo docerentur, reciperetúrque ars ea in primum gradum liberalium. Semper quidem honos ei fuit, vt ingenui eam exercerent, mox vt honesti, perpetuo interdicto ne seruitia docerentur. Ideò neque in hac, neque in toreutice, vllius qui seruierit opera celebrantur. Clari etiam cvij. Olympiade extitere Echion [31] & Therimachus. Echionis sunt nobiles picturæ, Liber pater, item Tragœdia & Comœdia. Semiramis [t] ex ancilla adipiscens regnum, anus lampadas præferens, & noua nupta verecundia nobilitatis. Verùm omnes priùs genitos futurósque posteà superauit [32] [u] Apelles, eousque Olympiade cxii. in pictura prouectus, vt plura solus propè, quàm cæteri omnes, contulerit, voluminibus etiam editis quæ doctrinam eam cõtinent. Præcipua eius in arte venustas fuit, cùm eâdem ætate maximi pictores essent: quorum opera cùm admiraretur, collaudatis omnibus, deesse iis vnam illam Venerem dicebat, quam Græci Charita vocant: cætera omnia contigisse, sed [33] hac soli sibi neminem [34] parem. Et aliam gloriam vsurpauit, cùm Protogenis opus immensi laboris ac curæ supra modum anxiæ miraretur. Dixit enim, omnia sibi cum illo paria esse, aut illi meliora, sed vno se præstare, quòd manum ille de tabula nesciret tollere: memorabili præcepto, nocere sæpe nimiam diligentiam. Fuit autem non minoris simplicitatis, quàm artis. Nam cedebat Amphioni de dispositione, Asclepiodoro de mensuris, hoc est, quantò quid à quo distare deberet. Scitum est, inter Protogenem & eum quod accidit. Ille Rhodi viuebat: quò cùm Apelles adnauigasset, auidus cognoscendi opera eius, fama tantùm sibi cogniti, continuò officinam [35] petiit. Aberat ipse, sed tabulam magnæ amplitudinis in machina aptatam picturæ, anus vna custodiebat. Hęc Protogenem foris esse respõdit, interrogauitque, [36] à quo quæsitum diceret. Ab hoc, inquit Apelles: arreptóque penicillo lineam ex colore duxit summæ tenuitatis per tabulam. Reuerso Protogeni, quæ gesta erant, anus indicauit. Ferunt artificem protinus contemplatum subtilitatem, dixisse A-

7 sublimitas. M.
8 posse. Vet.
9 præd. non hoc solum, sed confitentes quoque alia multa Graphidis. M.
10 τὸν δῆμον.
11 felicémque. M.
12 Ratam, qua. M.
13 bis & ter. M.
14 atque ab autore duplo. lx. sest. M.
15 Hoplitæ. Tur.
16 perspiciatur. Vet.
17 & noua cogn. Vet.
18 quẽ Lyndi fecerat, talem. M.
19 & in min. &c. M.
20 petulantibus iocis. M.
21 Iam Timãthi vel plur. affuisset ingenium. M.
22 vnius eius. M.
23 pingatur. Vet.
24 arte ipsa complexus viros. M.
25 maledictis. M.
26 Arithmetica & Geometrica. CH.
27 annuis talentis decem. Budæus ex Vet. talẽto. Put in Arato. vt hic, xl M. quod absurdum, nec credibile.
28 Melanthus. Ex P. u. ibid.
29 factum est. M.
30 ingenui omnia antigrapha. M.
31 ac. M.
32 Apelles Cous, eousque. M.
33 hoc sole. M. hac sola. Vet.
34 parem. Idem & aliam. Vet.
35 petit. M.
36 Ad quid eũ quæreret. Ob hoc M.

pellem venisse: non enim cadere in alium tam absolutum opus.[37] Ipsúmque alio colore tenuiorem lineā in illa ipsa duxisse, præcepisséque abeuntem, si redisset ille, ostenderet,[38] adiicerétque hunc esse quem quæreret: atque ita euenit. Reuertitur enim Apelles, sed vinci erubescens, tertio colore lineas secuit, nullum relinquens ampliùs[39] subtilitati locum. At Protogenes victum se confessus, in portum deuolauit, hospitem quærens. Placuítque, sic eam tabulam posteris tradi, omnium quidem, sed artificum[40] præcipuo miraculo. Consumptam eam constat priore incendio domus Cæsaris in palatio, auidè antè à nobis spectatam, spatiosiore amplitudine nihil aliud continentem, quàm lineas visum effugientes, inter egregia multorum opera inani similem, & eo ipso allicientem omníque opere nobiliorem. Apelli fuit alioquin perpetua consuetudo, nunquam tam occupatam diem agendi, vt non lineam ducendo exerceret artem: quod ab eo in prouerbium venit. Idem perfecta opera proponebat in[41] pergula transeuntibus, atque post ipsam tabulam latens, vitia quę notarentur auscultabat, vulgum diligentiorem quàm se præferens. Ferúntque à sutore reprehensum,[42] quod in crepidis vna intus pauciores fecisset [Z] ansas, eodem postero die[43] superbo emendatione pristinæ admonitionis cauillante circa crus, indignatum prospexisse, denuntiantem, ne supra crepidam sutor iudicaret, quod & ipsum in prouerbium[44] venit. Fuit[45] enim & comitas illi, propter quam gratior Alexandro Magno erat, frequenter in officinam ventitanti:[46] nam vt diximus, ab alio pingi se[47] vetuit edicto. Sed & in officina imperitè multa differenti silentium comiter suadebat, [Y] rideri eum dicens à pueris qui colores tererent. [48] Tantum erat autoritati iuris in regem, alioquin iracundum: quanquam Alexander ei honorem clarissimo præbuit exemplo. Nāque cùm dilectam sibi ex pallacis suis præcipuè nomine [49] [Z] Cāpaspem nudam pingi ob admirationem formæ ab Apelle iussisset, eúmque[50] tum pari [A] captum amore sensisset, dono eam dedit. Magnus animo, maior imperio sui, nec minor hoc facto, quàm victoria aliqua. Quippe se vicit, nec torum tantùm suum, sed etiam affectum donauit[51] artifici: ne dilectæ quidem respectu motus, vt quæ modò regis fuisset: modò pictoris esset. Sunt qui Venerem[52] [B] Anadyomenen illo pictam exemplari putant. Apelles & in æmulis benignus, Protogeni dignationem primus Rhodi constituit. Sordebat ille suis, vt[53] plerunque domestica: percontantíque quanti licitaretur opera effecta, paruum nescio quid dixerat: at ille quinquagenis talentis poposcit: famámque dispersit, se emere, vt pro suis venderet. Ea res concitauit Rhodios ad intelligendum artificem, nec nisi augentibus pretium, cessit. [54] Imagines adeò similitudinis indiscretæ pinxit, vt incredibile dictu Apion Grammaticus scriptum reliquerit, quendam ex facie hominum addiuinantem (quos Metoposcopos vocant) ex iis dixisse aut futuræ mortis annos, aut præteritæ? Non fuerat ei gratia in comitatu Alexandri cū Ptolomæo, quo regnāte, Alexandriā

37 Ipsúmque tunc alio. M.
38 & quis esset inquireret: atque ita euenit. Reuertit enim M.
39 subtilitatis. M.
40 præcipuè. M.
41 propatulo. M
42 quòd in crepidarum vna. Vet.
43 super vocem & emendationem. Vet.
44 abiit. M. & Ch.
45 etiam. Vet.
46 vnde. M.
47 vetuit inueterato edicto. M. leg. honorato.
48 Tantùm autoritatis & iuris erat ei in regem. M.
49 Pancastam. Ælianus.
50 dum pareret. M.
51 artifici: dilecta nec respectu. M.
52 Dioneā. M.
53 plurimùm. M.
54 Imaginem. Ch.

vi tempestatis expulsus, subornato fraude æmulorum plano regio[55] inuitatus, ad regis cœnam venit:[56] indignantique Ptolomæo, & vocatores suos ostendenti, vt diceret à quo eorum inuitatus esset, arrepto[57] carbone extincto è foculo, imaginem in pariete delineauit, agnoscente vultum plani rege ex inchoato protinus. Pinxit [C] & Antigoni regis imaginem altero lumine orbam, primus excogitata ratione vitia condendi:[58] obliquam nanque fecit, vt quod corpori deerat, picturæ potiùs deesse videretur: tantúmque eam partem è facie ostendit, quam totam poterat ostendere. Sunt inter opera eius & expirantium imagines. Quæ autem nobilissima sint, non est facile dictu. Venerem exeuntem è mari Diuus Augustus dicauit in delubro patris Cæsaris, quæ Anadyomene vocatur,[59] versibus Græcis tali opere, dū laudatur, victo,[60] sed illustrato. Huius inferiorem partem corruptam qui reficeret, non potuit[61] reperiri. Verùm ipsa iniuria cessit in gloriam artificis. Consenuit hæc tabula carie: aliámque pro eam Nero principatu substituit suo Dorothei manu. Apelles inchoauerat[62] aliam Venerem [D] Cois, superaturus etiam suam illam[63] priorem. Inuidit mors peracta parte: nec qui succederet operi ad præscripta lineamenta inuentus est. [E] Pinxit & Alexandrum Magnum, fulmen tenentem in templo Ephesiæ Dianæ viginti talentis auri. Digiti eminere videntur, & fulmen extra tabulam esse. Sed legentes meminerint, omnia[64] ea quatuor coloribus facta: manipretium eius tabulæ in nummo aureo mensura accepit, non numero. Pinxit &[65] [F] Megabyzi sacerdotis Dianæ Ephesiæ pompam: Clytum equo ad bellum festinantem, & ei galeam poscenti armigerum porrigentem. Alexandrum & Philippum quoties pinxerit, enumerare superuacuum est. Mirantur eius [G] Abronem Samij, & [H] Menandrum regem Cariæ Rhodij. Item [I] Ancæum: Alexandriæ Gorgosthenem tragœdum: Romæ Castorem & Pollucem, cum Victoria & Alexandro Magno. Itē [K] belli imaginem, restrictis ad terga manibus, Alexandro in curru triumphante. Quas vtrasque tabulas Diuus Augustus in fori sui partibus celeberrimis dicauerat simplicitate moderata. Diuus Claudius pluris existimauit, vt in vtrisque excisa facie Alexandri Diui Augusti[66] imaginem subdere. Eiusdem arbitrantur manu esse & in Antoniæ tēplo Herculem auersum, vt (quod est difficillimum) faciem eius ostendat veriùs pictura, quàm promittat. Pinxit[67] & heroa nudum: eáque pictura naturam ipsam prouocauit. Est & equus eius,[68] siue fuit, pictus in certamine:[69] quod iudicium ad mutas quadrupedes prouocauit ab hominibus. Nanque ambitu æmulos præualere sentiens, singulorum picturas inductis equis ostendit: Apellis tantum [L] equo adhinniuere: idque posteà[70] semper illius experimentum artis ostentatur. Fecit & [M] Neoptolemum[71] ex equo aduersus Persas, [N] Archelaum cum vxore & filia, Antigonum thoracatum cum equo incedentem. Peritiores artis præferunt omnibus eius operibus eundem regem sedentem in equo: Dianam [O] sacrificantium virginum choro

55 non inuit. M.
56 indignātéque Ptol. & voc suos ostendente. M.
57 carbone è foculo extincto. M.
58 obliquū. M.
59 versibus aliquot Græcis collaudato & opere & pictore. Huius inf. &c. Vet.
60 Sed per tot lustra inferiorē. M.
61 inueniri. Vet.
62 & aliā. M.
63 superiorem. M.
64 ea constare quatuor coloribus. Imma ne tabula pretium ac cepit aureis mensura, non numero. Vet. Parisi. & q. c. constare. Tabula pretiū accepit aureis mensura, non numero. M.
65 Megabyzo sacerdoti. Vet.
66 imagines videre. M.
67 & Heroa & Leādrum, ad quā picturam naturam M. Lego. Leandrum, qua pictura naturā.
68 sicut fuit. Vet.
69 quo iudicio. Vet.
70 semper vnius experimentum artis illud ostentatur. Ch.
71 ex equo pugnantem aduersus. Vet.

choro mistam, quibus vicisse Homeri versus videtur idipsum describentis. Pinxit & quæ pingi non possunt, tonitrua, fulgetra, fulguráque: Bronten, Astrapen, [72] Ceraunubolon appellant. Inuenta eius cæteris profuere in arte. Vnum imitari nemo potuit, quòd absoluta opera atramento illinebat ita tenui, vt idipsum repercussu claritates colorum excitaret, custodirétque à puluere & sordibus, [73] ad manum intuenti demum appareret. Sed & [74] tum ratione magna, ne colorum claritas oculorum aciem offenderet, veluti per lapidem specularem intuentibus è longinquo: & eadem res nimis floridis coloribus austeritatem occultè daret. Æqualis eius fuit Aristides Thebanus. Is omnium primus animum pinxit, & sensus omnes expressit, quos vocant Græci ethe: item perturbationes: durior paulò in coloribus. [75] Huius pictura est, oppido capto ad matris morientis è vulnere mammam adrepens infans: intelligitúrque sentire mater, & timere [76] ne emortuo lacte sanguinem infans lambat. Quam tabulam Alexander Magnus transtulerat Pellam in patriam suam. Idem pinxit prælium cum Persis, centum homines ea tabula complexus, pactúsque in singulos mnas denas à tyrãno Elatensium Mnasone. Pinxit & currentes quadrigas, & supplicantem penè cum voce: & venatores cum captura, & Leontionem pictorem, & Anapauomenem propter fratris amorem morientem. Item [77] Liberum patrem & Ariadnen, spectatos Romæ in æde Cereris: Tragœdum & puerum, in Apollinis: cuius tabulæ gratia interiit pictoris inscitia, cui tergendam eam mandauerat M. Iunius Prætor sub die ludorum Apollinarium. Spectata est & in æde Fidei in Capitolio imago senis cum lyra puerum docentis. Pinxit & ægrum sine fine laudatum. Qua in arte tantùm [78] valuit, vt Attalus rex vnam tabulam eius centum talentis emisse tradatur. Simul, vt dictum est, & Protogenes floruit. Patria ei P Caunus, gentis Rhodiis subiectæ. Summa eius paupertas initio, artísque summa intentio, & ideò minor fertilitas. Quis eum docuerit, non putant constare. Quidam & naues pinxisse vsque ad annum quinquagesimum argumentum esse, quòd cùm Athenis celeberrimo loco Mineruæ [79] delubro propylæon pingeret, vbi fecit nobilem Q Paralum & [80] R Hemionida, quam quidam [81] Nausicaam vocant, adiecerit paruulas naues longas in iis, quæ pictores parerga appellant, vt appareret, à quibus initiis ad arcem ostentationis opera sua peruenissent. Palmam habet tabularum eius S Ialysus, qui est Romæ, dicatus in templo Pacis: quem cùm pingeret, traditur madidis lupinis vixisse, quoniam simul famem sustinerent & sitim, ne sensus [82] nimia dulcedine obstrueret. Huic picturæ quater colorem induxit subsidio iniuriæ & vetustatis, vt decedente superiore inferior succederet. Est in ea canis mirè factus, vt quem pariter casus & ars [83] pinxerit. Non iudicabat se exprimere in eo spumam anhelantis posse, cùm in reliqua omni parte (quòd difficillimum erat) sibi ipse satisfecisset. Displicebat autem [84] ars ipsa, nec minui poterat, & videbatur nimia, ac

72 Ceraunobliten. M.
73 admotum. Vet.
74 cũ. M.
75 Vnus picturam oppido &c. arrepentẽ fecit infantem. M.
76 ne mortua sanguinem. M.
77 Liberũ & Autonõn, spect. M.
78 valuit ea, vt. Ch.
79 delubri. M.
80 Hermionida. Vet. Hammonida. M Hãmoniadem. M. aliud.
81 Naxiã. Vet. Naxicam. Aliĩ Vet.
82 nimia eibi dulc. Vet.
83 pinxerint. M.
84 ars ipsa, nec alia inueniri poterat, & videbatur longius à veritate discedere spumaque illa pingique, non ex ore nasci. Vet.

longiùs à veritate discedere, spumáque illa pingi non ex ore nasci, anxio animi cruciatu, cùm in pictura verum esse, non verisimile vellet: absterserat sæpius mutauerátque penicillũ, nullo modo sibi approbans. Postremò iratus arti, [85] quòd intelligeretur, spongiam eam impegit inuiso loco tabulæ, & illa reposuit ablatos colores, qualiter cura [86] optabat: fecítque in pictura fortuna naturam. [87] Hoc exemplo similis & Nealcem successus in spuma equi similiter spongia impacta secutus dicitur, cùm pingeret poppyzonta retinentem equum. Canem ita [88] Protogenes monstrauit & fortuna. Propter hunc Ialysum, [89] ne cremaret tabulas Demetrius rex, cùm ab ea parte sola posset Rhodum capere, non incendit: parcentémque picturæ fugit occasio victoriæ. Erat tunc Protogenes in suburbano hortulo suo, hoc est, Demetrij castris. Neque interpellatus præliis inchoata opera [90] intermisit omnino, T sed accitus à rege interrogatúsque, qua fiducia extra muros ageret, respondit, scire se illi cum Rhodiis bellum esse, non cum artibus. Disposuit ergo rex in tutelam eius stationes, gaudens quòd posset manus seruare, quibus iam pepercerat: & ne sæpius auocaret, vltro ad eum venit hostis: relictísque victoriæ suæ votis, inter arma & murorum ictus spectauit artificem. [91] Sequitúrque tabulam eius temporis hæc fama, quòd eam Protogenes sub gladio pinxerit. Satyrus hic est, quem Anapauomenon vocant, [92] ne quid desit temporis eius securitati, tibias tenens. Fecit & V Cydippen, [93] X Tlepolemon, Philiscum Tragœdiarũ scriptorem meditantem, & athletam, & Antigonum regem, & imaginem matris Y Aristotelis Philosophi: [94] qui etiam suadebat vt Alexandri Magni opera pingeret, propter æternitatem rerum. [95] Impetus animi & quædam artis libido in hæc potiùs eum tulere. Nouissimè pinxit Alexandrum, ac Z Pana. Fecit & signa ex ære, vt diximus. Eadem ætate fuit Asclepiodorus, quem in symmetria mirabatur Apelles. Huic Mnason tyrannus pro duodecim Diis dedit in singulos mnas trecenas: idémque Theomnesto in singulos heroas mnas centenas. His annumerari debet Nicomachus, Aristodemi filius ac discipulus. Pinxit hic raptum Proserpinæ: quæ tabula in Capitolio in Mineruæ delubro supra ædiculam Iuuentutis. Et in eodem Capitolio alia, quam Plancus Imperator posuerat, Victoria quadrigam in sublime rapiens. Hic primus Vlyxi addidit aa pileum. Pinxit & Apollinem & Dianam, Deúmque matrem in leone sedentem: item nobiles Bacchas arreptantibus Satyris: Scyllámque, quæ nunc est Romæ in templo Pacis. Nec fuit alius in ea arte velocior. Tradunt nanque [96] conduxisse pingendum ab bb Aristrato Sicyoniorum tyranno, quod is faciebat Telesti poetæ, monumentum, præfinito die, intra quemperageretur, nec multò antè venisse, tyranno in pœnam accenso: paucísque diebus absoluisse [97] celeritate & arte mira. Discipulos habuit Aristidem fratrem, & Aristoclem filium, [98] & Philoxenum Eretrium, cuius tabula nullis postferenda, Cassandro regi picta, continuit Alexandri prælium cum Da-

85 quò interitura erat. Vet.
86 optanerat. Vet.
87 Hoc eius exemplo. M.
88 Protogeni monstrauit fortuna. Vet.
89 vt maneret tabula. M.
90 dimisit. M.
91 Spectatur tabula eius temp. hac. Vet.
92 & ne. Vet.
93 Triptolemum. M.
94 qui et etiam. Vet.
95 In pictura, animi voluptas, & quædã artis delectatio, eum potius tulere. M. Leg. titillauere.
96 conductum eum ab Aristr. Sicy. tyranno, ad pingendũ quod is [illegible] c. M.
97 celeritate mira. M.
98 & eu Pylomenem Demetrius. M.

rio. Idem pinxit & [cc] lasciuiam, in qua [99] tres Sileni comessantur. Hic celeritatem præceptoris secutus, breuiores etiamnum quasdam picturæ vias & compendiarias inuênit. [100] Annumeratur his & Nicophanes, elegans & concinnus, ita vt vetusta opera pingeret propter æternitatem rerum, impetuosi animi, & cui pauci comparentur. Cothurnus ei & grauitas artis. Multùm à Zeuxide & Apelle abest Apellis discipulus Perseus, ad quem de hac arte [101] scripsit, qui huius fuit ætatis. Aristidis Thebani discipuli fuerunt & filij, Niceros, & Aristippus, cuius est Satyrus cum scypho coronatus. Discipuli eius fuerunt Antorides & Euphranor, de quibus mox dicemus. Namque subtexi par est [102] minoris picturæ celebres in penicillo, è quibus fuit Pyreicus arte paucis [103] postferendus: proposito nescio an destruxerit se, quoniam humilia quidem secutus, [104] humilitatis tamen summam adeptus est gloriam. Tonstrinas sutrinásque pinxit, & asellos & obsonia ac similia, ob hoc cognominatus Rhyparographos, in iis consummatæ voluptatis. Quippe eæ pluris væniere, quàm maximæ multorum. E diuerso meniana, inquit Varro, omnia [105] operiebat Serapionis tabula sub Veterib. Hic scenas optimè pinxit, sed hominem pingere non potuit. Contrà Dionysius nihil aliud, quàm homines pinxit, ob id Anthropographus cognominatus. Parua & Callicles fecit: item [106] Calaces comicis tabellis: vtraque Antiphilus. Nam & [dd] Hesionam nobilem pinxit, & Alexandrum ac Philippum cum Minerua, qui sunt in [ee] schola in Octauiæ porticibus: & in Philippi Liberum patrem, Alexandrum puerum, Hippolytum tauro emisso expauescentem: in Pompeia [107] verò Cadmum & Europen. [108] Idem [109] iocoso nomine Gryllum ridiculi habitus pinxit. Vnde hoc genus picturæ [110] grylli vocatur. Ipse in Ægypto natus didicit à Ctesidemo. Decet non sileri & Ardeatis templi pictorem, præsertim ciuitate donatum ibi & carmine, quod est in ipsa [111] pictura his versibus:

Dignis digna loca picturis condecorauit,
Reginæ Iunonis [112] supremæ coniugis templum,
Marcus Ludius Elotas Aetolia oriundus,
Quem nunc & pòst semper ob artem hanc Ardea laudat.

[113] Ea sunt scripta antiquis literis Latinis: non fraudando [114] & Ludio Diui Augusti ætate, qui primus instituit amœnissimam parietum picturam, villas, & [115] porticus, ac topiaria opera, lucos, nemora, colles, piscinas, euripos, amnes, litora, qualia quis [116] optarat, varias ibi obambulantium species, aut nauigantium, terráque villas adeuntium asellis aut vehiculis. [117] Iam piscantes aucupantésque, aut venantes, aut etiam vindemiantes. Sunt in eius exemplaribus [118] nobiles palustri accessu villæ: succollantium specie mulieres labentes trepidæque feruntur: plurimæ prætereà tales argutiæ, [119] facetissimi sales. Idémque subdialibus maritimas vrbes pingere instituit, [120] blandissimo aspectu minimóque impendio. Sed nulla gloria artificum est, nisi eorum qui tabulas pinxere: eóque venerabilior apparet [121] antiquitas. Non enim parietes excolebant dominis tantùm, [122] nec domos vno in loco mansuras, quæ ex incendiis rapi non possent. Casulâ Protogenes contentus erat in hortulo suo. [123] Nulla in Apellis tectoriis pictura erat. Nondum libebat parietes totos [124] pingere. Omnis eorum ars vrbibus excubabat: pictórque res communis terrarum erat. Fuit & Arellius Romæ [125] celeber, paulò antè Diuum Augustum, nisi flagitio insigni corrupisset artem, semper alicuius fœminæ amore flagrans, & ob id Deas pingens, sed dilectarum imagine. Itaque in pictura eius scorta numerabantur. Fuit & nuper grauis ac seuerus, idémque floridus, humilis rei pictor [126] Amulius. Huius erat Minerua, spectantem [127] aspectans, quacunque aspiceretur. Paucis diei horis pingebat, id quoque cum grauitate, quòd semper togatus, quanquam in [ff] machinis. [gg] Carcer eius artis domus aurea fuit: & ideò non extant [128] exempla alia magnopere. Post eum fuere in autoritate Cornelius [129] Pinus & Actius Priscus, qui Honoris & Virtutis ædes Imperatori Vespasiano Augusto restituenti pinxerunt: sed Priscus antiquis similior.

99 tres conuiuæ comessantur. M.
100 Annumeratus his &c. concinnus. Fuit autem vt. M. cõcinnus fuit, ita vt. Vet.
101 scripsit. Aristidis Thebani, qui huius fuit ætatis discipuli. Vet.
102 minores pictores. Ve in minori pictura celebres penicillo. A q Vet.
103 postferendus. Is proposito nescio an deiecerit se. Vet. Lego, detraxerit.
104 humilitate. M.
105 operiebant Serap. tabula. Ve.
106 Colaces. Vet.
107 reum. M.
108 Idémque. Vet.
109 iocosus Ægellum nomine rid. M.
110 Ægelli. M.
111 scriptura. M
112 supremi. M.
113 Eáque sunt. M.
114 & sua gloria Ludio, qui Diui Aug. at. primus. Vet.
115 portus. M.
116 optaret. M.
117 Item. Vet.
118 nob. pal. acc. villæ, & qui succollantium specie labãtes, mulieres trepidas ferunt. Vet. nobiles tympanistria: ancillæ succollatis sponsione muliebrib. labantes, quæ crepidis ferũtur. M.
119 & facet. sales. Vet. facet. salis M.
120 blando. M.
121 antiquitatis prudentia. M.
122 nec domus vna visura quæ ex M.
123 Nulla Apellis in tect. M.
124 tingere. M.
125 celebris M.
126 Fabius. M.
127 spectãs M.
128 exemplaria. Magnopere post eũ. M.
129 Primus. M.

ANNOTATIONES.

a Ridentem obiisse Zeuxidem cùm vetulam à se pictam aspiceret, tradunt. Apud Festum hi versus extant citati ex vetere quodam poeta,

Nam quid modi facturus risu denique?
Nisi pictor fieri vult qui risu mortuus est.

b Seneca Controuers. 5. lib. 10. narrat vuas deletas à Zeuxide, seruatúmque puerum vt meliorem, quamuis non ita similem.

c Eam picturam scortum vocatam fuisse, τὴν ἑταίραν, quòd ad eam spectandam neminem Zeuxis admitteret, qui certam pecuniæ summam non persoluisset, Ælianus scribit cap. 12. lib. 4. histor. Nicostratum pictorem tabulam cum stupore aspexisse refert idem auctor cap. 47. lib. 14. histor. Scitu verò dignum quod scribit Valer. Max. cap. 7. li. 10. Zeuxin expectandum non putasse quid de eo opere sensuri homines essent, sed protinus hos versus ex Iliadis γ. adiecisse.

οὐ νέμεσις Τρῶας καὶ ἐϋκνήμιδας ἀχαιοὺς
τοιῇ δ' ἀμφὶ γυναικὶ πολὺν χρόνον ἄλγεα πάσχειν.
αἰνῶς ἀθανάτῃσι θεῇς εἰς ὦπα ἔοικεν.

d Huc pertinet quod melicus Simonides dixit ζωγραφίαν εἶναι ποίησιν σιωπῶσαν καὶ σιγῶσαν, ποίησιν δὲ ζωγραφίαν λαλοῦσαν καὶ φθεγγομένην. Victorius ca. 24. lib. 22.

e Polycletus eleganter & argutè dicere solebat, molestissimum opus esse cùm ad vngues peruenisset, nempe maximam difficultatem obiici cùm summa operi imponenda est, vt ad vnguem quod factum est perpoliatur, ne quid hiet, asperiúsve protuberet ac emineat. Ars enim cùm ab informi rudimento & atypoto incipiat, particulatim formam addit, perfectóque & absoluto opere manũ addit, sed labore maximo, quamobrẽ χαλεπώτατον ἐστὶ τὸ ἔργον ὅταν ἐν ὄνυχι πηλὸς γένηται. Hadr. Iun. c. 18. lib. 4.

f Classis præfectum. Quidam legunt Nearchum tyrannum, qui Zenonem philosophum & torqueri & necari iussit. Valer. cap. & li. 3. Diog. Laërt. in zenone. Nearchi ducis Atheniensis meminit Thucydides. Quidam Nicarchum legunt memoratum à Xenophonte.

g Philiscum Abydenum memorat Xenophon lib. 7. rerum Græcarum missum ab Ariobarzane ingenti pecunia, vt Thebanos ac Lacedæmonios ad pacem hortaretur. Philiscum tragœdum auctor nominat infrà hoc ipso capite. Ælianus cap. 12. lib. 9. hist. Alcæum & Philiscũ Epicureos Româ pulsos fuisse tradit. Quidam Philiscũ fuisse volunt vnũ è triginta tyrannis

quos

quos Atheniensibus Lysander imposuit. Philisci meminit & Ælianus cap. 11. lib. 14. hist. Alexandro præcepta dantis, quem hîc significari puto.

h Hoplitæ. Nempe qui armati currebant, quod fiebat in Olympicis & aliis sacris certaminibus. Turneb.

i Mollem, delicatum, lautum. Idem AElianus cap. 11. li. 9. hist. refert eum purpurea veste vsum fuisse, caput aurea corona redimire solitum, scipionem gestare aureis clauiculis circumdatum, calceorúmque ansas ligulis aureis obstringere, vt immeritò se ἁβροδίαιτον cognominaret.

k Versus ij sunt apud Athenæum pag. 269. lib. 7.

ἁβροδίαιτος ἀνὴρ, ἀρετήν τε σέβων τάδ' ἔγραψε
παῤῥάσιος κλεινῆς πατρίδος ἐξ ἐφέσου.
οὐδὲ πατρὸς λαθόμην εὐήνορος, ὅς γ' ἀνέφυσε
γνήσιον ἑλλήνων πρῶτα φέροντα τέχνης.

Ac rursum,

καὶ μὲν ἄπιστα κλύουσι λέγω νῦν· φημὶ γὰρ ἤδη
τέχνης εὑρεῖσθαι τέρματα τῆσδε σαφῆ
χειρὸς ὑφ' ἡμετέρης· ἀνυπέρβλητος δὲ πέπηγεν
οὖρος· ἀμώμητον δ' οὐδὲν ἔγεντο βροτοῖς.

l Valer. cap. 11. lib. 8. Quintilianus lib. 2.

m Pictor, quamuis id eius industriæ tribuatur, ac posteritas in eam partem sit interpretata, Euripidis ingenium secutus, ita fecisse videtur,

-ἔμπαλιν στρέψας κάρα,
δάκρυα προῆγεν, ὀμμάτων προθεὶς πέπλον.

n Athenæus lib. 13. scribit, Aristidem, Pausaniam, Nicophanem pictores, dictos πορνογράφους, quòd scorta & meretrices venustè pingerent. Alius fuit Aristides Nicomachi frater & discipulus memoratus infrà hoc capite.

o Id est quod scribit Plutarchus in Arato, Sicyone floruisse gloriam & elegantiam picturæ artis, quoniam illic tantùm splendorem inuiolatum retineret. Quamobrem Apellem eò se contulisse in mercedémque talentum soluisse, vt cum pictoribus in ea ciuitate consuetudinem haberet, simúlque & in artis & in existimationis societatem veniret. Aratum prætereà Melanthi & Pamphili tabulas emere solitum, quas ob artis præstantiam nobiles Ptolemæo regi donaret.

p τὴν φρατρίαν induit, sodalitatem, sodalitium, tribum, contubernium, conuenticulum, curiam, ἀπὸ τῶν κοινῶν φρεάτων. Atheniensis populus diuisus erat in duodecim tribus. Harum singulæ in tres φρατρίας, siue curias, aut cognationes.

q Cuius magistratu ac ductu ad Phliuntem commissum id prælium sit, aut quo seculo: non reperio. Suspicantur quidam Pericle res gerente id accidisse, cùm Sicyoniis ad Nemeam prælio fusis ac fugatis trophæum erexit. Est autem Sicyoni Phlius contermina. Quidam id accidisse putant Lacedæmoniis à Nicia superatis ad Pylum, & à Cleone posteà in Sphacteria captis. Athenienses certè eius felicitatis illustrandæ caussa æneam imaginem victoriæ in arce dedicauerunt, auctore Pausania lib. 4. Alij coniectantur id euenisse, cùm Timotheus Laconicam populatus classem Lacedæmonum in fugam vertit. Alij cùm Iphicrates superatas Lacedæmonum copias disiecit, & fugam arripere coëgit. Inuenio quidem apud Thucydidem sub finem libri quinti, Argiuos Phliasium agrum vastantes, exceptos insidiis à Phliasiis & exulibus suis: eóque conflictu desideratos circiter octoginta: tum eodem tempore Athenienses, qui in Pylo erant Lacedæmoniis prædæ multùm eripuisse, quòd huic loco rectè conuenit. Cæterùm magis placet hîc significari prælium ad Phliuntem cum Pellenæis cõmissum victoribus Phliasiis magna hostium clade à Xenophonte descriptum lib. 7. rerum Græcarum.

r Victoriam ἄπτερον significari puto nempe alis destitutam, cuius meminit Pausanias in Atticis. Sic autem fingebant Athenienses, quasi ab eorum dominatu nunquam recessura, aut euolatura esset: quemadmodum alij Fortunam compedibus vinctam, vt semper apud se propitiam detinerent, veluti captiuam.

s Vlyssis tandem misertus Iupiter, per Mercurium Calypsoni imperauit, eum vt dimitteret. Cõfecta igitur rate, mari se iterum commisit. Id videlicet est, quod Pamphilus pinxit.

t Eam vernæ regij ancillam ac concubinam Ninus ipsius forma captus amauit, & stupri consuetudine obstrictus sic dilexit, vt nihil petenti denegaret. Itaque cum poscenti concessisset vt in suo solio ius sedens diceret, eiúsque iussis omnes parerent, regio imperio ac potestate cultúque illa prodiit & cum quædam leuia imperanti obtemperarent omnes, satellitibus & stipatoribus regis edicit, vt eum comprehendant, vinciant, interficiant. Ita ex diurno diuturnum principatum adepta est, Muret. Variar. cap. 17. lib. 6.

v Patria Colophonius, Ephesius habitus, quòd ea ciuitate donatus fuisset: quamuis Coum fuisse multi prodiderint, Pamphili Amphipolitæ discipulus. Rhodig. c. 38. lib. 13.

x Vittarum & fasciarum, quibus crepidæ ligantur, in ansam curuatas plicaturas: vincula quibus adstringuntur.

y Megabyzo id ab Apelle dictum fuisse, non Alexandro, narrant Plutarchus libello de adulatoris & amici discrimine, Aelianus ca. & lib. 2. hist. Politianus cap. 48. Miscellan.

z Pancastam vocat Aelianus cap. 34. lib. 12. histor.

A Alexander conspectis captiuis multis & corporis magnitudine & forma præstantibus, περσίδες, inquit, εἰσὶν ὀμμάτων ἀλγηδόνες. Victor. cap. 5. lib. 2.

B Venerem ἀναδυομένην. Apellis pictam, Venerem Cnidiam Praxitelis sculptam fuisse ad exemplar Phrynes κλαυσιγέλωτος, siue σηστὸς cùm in Eleusiniorum panagyri spectante vniuersa Græcia nudasset corpus, & in mare soluta coma descendisset, scribunt Athenæus pag. 292. vers. 29. Rhodig. cap. 15. li. 14. Anadyomenes meminit Pausanias in Corinthiacis.

C Apud Coos fuisse Strabo auctor est lib. 14.

CC Vt generis parentem. Pro ea Cois remissa tributi 100. talenti 100. talenta. Strabo lib. 14.

D De hac Ouidius,

Si nunquam Venerem Cois pinxisset Apelles,
Mersa sub æquoreis illa lateret aquis.

E De ea pictura dicere Apelles consueuerat, duos esse Alexandros, alterum Philippi ἀνίκητον, alterum Apellis ἀμίμητον. Plutar. Orat. 2. de fort. Alexan.

F μεγαβύζους olim vocabant Dianæ Ephesiæ sacerdotes. Id ex Hesychio & Appiano lib. 5. bel. ciuil. discimus. Xenophon lib. 5. ἀναβάσεως, μεγάβυζον, τὸν τῆς ἀρτέμιδος ἐφεσίας νεώκορον interpretatur, æditiuum. Vide cap. 11. quod proximè sequitur. μεγαλοβύζους Strabo vocat lib. 14. eósque eunuchos fuisse scribit. Quod & ostendit Heracliti epistola ad Hermodorum apud Politianum, castrari ac execari Megabyzum solitum, ne deæ virgini vir sacrificaret, dicens. Locus est 15. Miscellan. vbi hanc eius pompam describit luculenter Xenophon Ephesius. In ea ferebãtur sacra, faces, canistra, suffimenta: ducebãtur canes, equi, &c.

G Abron Argiuus quidam vitæ perditissimæ, solutissimæ, luxuriosissimæ: vnde prouerbiũ Abronis vita, apud Erasmum ex Zenodoro. πάναβρον Sardanapalum olim vocarunt, ob effœminatam mollitiem, de quo multa Rhodig. cap. 11. lib. 9.

H Quidam legendum volunt Minoëm, quem in Caria primum regnasse Strabo auctor est lib. 14. Alij Idrica legunt, quem Hecatomni filium fuisse & Mausoli fratrem, idem tradit. Alij verò legendum censent, Minoëm & Idrica reges Cariæ Rhodij. Inuenio & apud eundem auctorem lib. 11. Menandrum quendam natione Græcum, multas in India prouincias subegisse, & victorias suas longius protulisse, quàm Alexandrum. Menander Atheniensium dux

& Niciæ collega Thucydidi celebratur libro 6.

I Vel Tegeatem, Lycurgi filium, Argonautam: vel Samium Neptuno genitum, etiam Argonautã, ab apro in vinea occisum, de quo prouerbium *Multa cadunt inter calicem supremáque labra.*

K Eam picturam videtur Maro his versibus expressisse.

Claudentur belli portæ: furor impius intus
Sæua sedens super arma, & centum vinctus ahenis
Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.

Turnebus cap. 11. lib. 10 Aduersariorum.

L De qua id Valerius cap. 12. lib. 8. tacito nomine pictoris, Ælianus cap. 3 lib. 2. histor.

M Neoptolemum intelligit, qui cum hasta & clypeo Alexandrum secutus, post eius obitum Armeniam commouit, & aliquantò pòst commisso prælio, ab Eumene cum Cratero occisus est. Plutarchus in Eumene. Fuit & alius Neoptolemus Olympiadis pater, de quo Pausanias lib. 1.

N Vel physicum Anaxagoræ discipulum, Socratis præceptorem: vel Macedoniæ regem.

O Apud Homerum παιζουσῶν, ludentium, Iliad. ζ. & in hymno Artemidis: apud Virgil. lib. 1. AEneidos. Mitalerius.

P Ciliciæ ciuitas, insalubris ob æstum, & fructuũ fugacium copiam. Vide Strab. lib. 14.

Q Parali nauis meminit Plutarchus in Lysandro. Sacram triremem vocat Demosthenes quarta Philippica. Ea Athenis publica fuit nauis, qua theori Delphos mittebantur, & in publicos conuentus legati.

R Hermionida triremem ab Hermione ciuitate Laconiæ vocatam memorat Thucydides. Rhod. cap. 9. lib. 8.

S Ialysum hic non Rhodi vrbem significat, quam Homerus Iliad. β. nominauit, sed heroëm Ochimi, Solis & Rhodi filij, gnatum, cuius mentionem facit Pindarus in Olympiis, Cicero lib. 3. de nat. deorum. Nam ex Rhodo Sol mares genuit Cercyphon, Actida, Macarea, τενάγην, τριόπην, Phaëtontem, ἀκιδίστην, Ochimon: & fœminam Cydippen. Ex Ochimo verò nati sunt Ialysus, Cameirus, Lyndus. Ælianus septenniũ in eo pingendo consumptum scribit cap. 41. lib. 12. historiæ. Idem Plutarchus in Demetrio. Hac pictura visa Apelles cùm obstupuisset, voce defectus, tandem, inclytum quidem id opus esse, ingentémque laborem, sed deesse gratias, quibus picturæ suæ cœlum attingeret. Plutarchus.

T Pro, sed, in vetustis legitur, nisi. quod idem est. πλὴν scilicet, ἀντὶ τοῦ ἀλλά. Loquendi genus nec Ciceroni, Terentio, Plauto, Sallustio infrequẽs. Vide Manutium adnotat. in Salust. 70.

V Cydippe & Acontius noti sunt ex Ouidio.

X Bello Troiano à Sarpedone Iouis filio occisum. In manuscripto legitur Triptolemum.

Y Phæstiadis, quæ ex Nicomacho Aristotelem genuit. Laertius.

Z Maximæ venerationis Deum, ac in bellicis conflictibus potentissimum ob panicos terrores, quibus immissis acies profligat. Vide Politian. cap. 28. Miscella.

aa Pileum in Vlysse conspici refert D. Hieronymus, Rhodig. cap. 12. lib. 20. & cap. 19. lib. 22. Pierius libr. 11. Hieroglyphicôn auctor est apud Græcos pileum fuisse indicium nobilitatis, ideóque additum imagini Vlyssis, quod ab vtroque parente esset nobilissimus. Ouidius.

Nam mihi Laertes pater est, Arcesius illi,
Iupiter huic: neque enim quisquam damnatus, & exul.
Est quoque per matrem Cyllenius addita nobis
Altera nobilitas.

In antiquo denario Romanorum, cuso à Manilio Limetano, qui suã familiam à Telegono Circes & Vlyssis filio, Tusculi conditore ortam esse indicabat, impressus est altera parte Mercurius cum galero alato & caduceo: altera Vlysses pileatus, cum scipione, & cane dominum agnoscente, & abblandiente, cum his literis Q. MANIL. LEMETAN. Vrsinus 150.

bb Aristratus is viguit æuo Philippi. Pinxerunt eum Melanthi pictoris discipuli triumphali currui insidẽtẽ cum victoria, magna eius tabulæ claritate, cui & manum apposuisse dicitur Apelles. Plutarchus in Arato.

cc τὴν ἀσέλγειαν, λαγνείαν, mollitiem, iocosam ludibundámque petulantiam, κῶμον.

dd Quam expositam ceto Hercules liberauit, occiso monstro.

ee Schola in porticibus, locus & statio quædam instar literarij ludi, in quem philosophi, & reliquis doctrinis exculti homines conuenire solebant, vt publicis disputationibus ac colloquiis exercerentur. Vide cap. 5. lib. 36.

ff Machinæ quædam olim catastæ fuerunt, quibus in ergastulo, aut alibi, non serui tantùm, sed interdum etiam liberi continebantur. Turn. ca. 9. lib. 8. Aduersar. Machinam ego potiùs interpretor, quòd pictores vocant *Vn cheualet*, nempe tigillis coniunctis erectum organum (ὀκρίβας & κιλλίβας Pollux vocat) cum prominente asserculo, in quo pingendam tabulam artifex collocat.

gg Nam in ea domo, velut in carcere, pictores, ne effugerent aut dilaberentur, conclusos retineri Nero iubebat.

De auium cantu compescendo, & quis encausto & penicillo primus lacunaria & cameras pinxerit, sparsímque pretia mirabilia picturarum.

CAP. XI.

[1] NOn est omittenda in picturæ mentione celebris circa Lepidũ fabula. Siquidem in Triumuiratu quodam loco deductus à magistratibus in nemorosum hospitium, [2] minaciter cum iis postero die expostulauit, somnũ ademptum sibi volucrum concentu. At illi draconem in longissima membrana depictum circundêdere loco: eóque terrore aues tum siluisse [3] narratur, & posteà cognitum est ita posse compesci. Ceris pingere, ac picturam inurere quis primus excogitauerit, non constat. Quidam Aristidis inuentum putant, posteà consummatum à Praxitele. Sed aliquanto vetustiores [4] encausticæ picturæ extitere, vt Polygnoti & Nicanoris & [a] Arcesilai Pariorum. Lysippus quoque Æginæ picturæ suæ inscripsit ἐνέκαυσεν, quod profectò non fecisset, nisi encaustica inuenta. Pamphilus quoque Apellis præceptor non pinxisse tantùm [5] encaustica, sed etiam docuisse traditur [b] Pausiam Sicyonium primum in hoc genere nobilém. Brietis filius hic fuit, [6] eiusdémque primò discipulus. Pinxit & ipse penicillo parietes [7] Thespiis, cùm reficerentur, quondam à Polygnoto picti, multúmque comparatione superatus existimabatur, quoniam non suo genere certasset. Idem & lacunaria primus pingere [8] instituit: nec cameras ante eum taliter [9] adornari mos fuit. Paruas pingebat tabellas, maximéque pueros. Hoc æmuli eum interpretabantur facere, quoniam [10] tarda picturæ ratio esset illa. Quamobrem arti [11] daturus & celeritatis famam, absoluit vno die tabellam, quę vocata est [12] hemeresios, puero picto.

[1] vt iurati tus dicebat, introitus quondam. M.
[2] minaci. tèrque postero. M.
[3] narrãtur. M.
[4] encausti. M.
[5] encausta, M.
[6] eidémque. M.
[7] Thebis. M.
[8] instituit, & cameras, nec ante. Vet
[9] adornare. M.
[10] non tarda. M.
[11] additurus. Aq.
[12] Hemeresios. Ve.

Amauit in iuuenta Glyceram municipem suam, inuentricem coronarum, certandóque imitatione eius, ad numerosissimam florum varietatem perduxit artem illam. Postremò pinxit illam sedentem cum corona, [13] quæ è nobilissimis eius tabula appellata est stephanoplocos, ab aliis stephanopolis, quoniam Glycera venditando coronas sustentauerat paupertatẽ. Huius tabulæ exemplar, quod apographon vocant, L. Lucullus duobus talentis emit à Dionysio Athenis. Pausias autem fecit & grandes tabulas, sicut spectatam in Pompeij porticibus boum immolatione. Eã enim picturam primus inuenit, quam posteà imitati sunt multi, æquauit nemo. Ante omnia cùm longitudinem bouis ostendere vellet, aduersum eum pinxit, non transuersum: vnde & abundè intelligitur amplitudo. Dein cùm omnes, quæ volunt eminentia videri, candicantia faciant, colorémque [14] condiant nigro: hic totum bouem atri coloris fecit, vmbræque corpus [15] ex ipsa dedit, magna prorsus arte in æquo extantia ostendens, & in confracto solida omnia. Sicyone & hic vitam egit, diúque fuit illa patria picturæ. Tabulas [16] inde è publico omnes propter æs alienum ciuitatis addictas, Scauri Ædilitas Romam transtulit. Post eum eminuit longè ante omnes Euphranor Isthmius, [17] Olympiade centesima quarta, idem qui inter fictores dictus est à nobis. Fecit & colossos & marmora, ac scyphos scalpsit: docilis ac laboriosus ante omnes, & in quocunque genere excellens ac sibi æqualis. Hic primus videtur expressisse [18] dignitates heroum, & vsurpasse symmetriam. Sed [19] fuit vniuersitate corporum exilior, capitibus [c] articulísque grandior. Volumina quoque composuit de symmetria & coloribus. Opera eius sunt, equestre præliũ duodecim Dij: Theseus, in quo dixit, eundem apud [20] Parasium rosa pastum esse, suum verò carne. [21] Nobiles eius tabulæ Ephesi, Vlixes simulata vesania bouem cum equo iungens, [d] & [22] palliati cogitantes, dux gladium condens. Eodem tempore [23] fuit & Cydias, cuius tabulam Argonautas H S cxliiij. Hortensius Orator mercatus est, [24] éique ædem fecit in Tusculano suo. Euphranoris autem discipulus fuit Antidotus. Huius est clypeo dimicans Athenis, & luctator, tibicénque inter pauca laudatus. Ipse diligentior, quàm numerosior, & in coloribus seuerus, maximè inclaruit discipulo Nicia Atheniensi, qui diligentissimè mulieres pinxit. Lumen & vmbras custodiuit, atque vt eminerent è tabulis picturæ, maximè curauit. Opera eius, [e] Nemea aduecta ex Asia Romam à Syllano, quam in Curia diximus positam: item Liber pater in æde Concordiæ: Hyacinthus, quem Cæsar Augustus delectatus eo secum deportauit Alexandria capta: & ob id Tiberius Cæsar in templo eius dicauit hanc tabulam: & Diana. [25] Ephesi verò est Megabyzi sacerdotis Ephesiæ Dianæ sepulchrum: Athenis [26] [f] Necromantia Homeri. Hanc vendere noluit Attalo regi talentis sexaginta, potiúsque patriæ suæ donauit, abundans opibus. Fecit & grandes picturas, in quibus sunt Calypso, [27] & Io, & Andromeda:

13 quæ nobilissima tabula. M.
14 condiunt. M.
15 ex ipso dedit, quod magna prorsus arte in æquo egit, extundente & confringente solida omnia. M.
16 propter æs omne è publico Pro nomine ciuitatis abductas. M.
17 Olympiade scilicet quinquagesima prima. M.
18 dignitates & insignia heroũ. M.
19 fuit in vniu. M.
20 Parrhasium Dal.
21 Nobilis eius est tabula Eph. M.
22 Palamedes dux fasces glandiũ condens. M. falce gladiũ condens. V.
23 fuit Cydias & Cydias, cuius tab. Arg. talentis centum.
24 eísque. Aliq.

Alexander quoque in Pompeij porticibus pręcellens, & Calypso sedens. Huic [28] quidem adscribuntur quadrupedes. Prosperrimè canes expressit. Hic est Nicias de quo dicebat Praxiteles interrogatus quæ maximè opera sua probaret in marmoribus quib. Nicias manum admouisset: tantum [29] circunlitioni eius tribuebat. Non satis discernitur, alium eodem nomine, an hunc eundem quidam faciant Olympiade centesima duodecima. Niciæ comparatur, & aliquanto præfertur Atheniõ Maronites Glaucionis Corinthij discipulus, & austerior colore, & in austeritate iucundior, vt in ipsa pictura eruditio eluceat. Pinxit in templo Eleusine [g] Phylarchum, [30] Athenis frequentiam, quam vocauere polygynæcon. Item Achillem virginis habitu occultatum Vlixe deprehendente. Et in vna [31] tabula, quáque maximè inclaruit, agasonem cum equo. Quòd nisi in iuuenta obiisset, nemo ei compararetur. Est nomen & Heraclidi Macedoni. Initio naues pinxit: captóque rege Perseo Athenas commigrauit, vbi eodem tempore erat Metrodorus pictor, idémque philosophus, magnæ in vtraque scientia autoritatis. Itaque cùm L. Paulus deuicto Perseo petisset ab Atheniensibus, vt sibi quàm probatissimum philosophum mitterent ad erudiendos liberos, itémque pictorem ad triumphum [32] excolendum, Athenienses Metrodorum elegerunt, professi eundem in vtroque desiderio præstantissimum: [33] quod ita quoque Paulus iudicauit. Timomachus [34] Byzantius Cæsaris Dictatoris ętate Aiacem ei pinxit & Medeam, ab eo in Veneris Genitricis æde positas octoginta talentis venundatas. Talentum Atticum [36] xvj. taxat M. Varro. Timomachi æquè laudantur Orestes, Iphigenia in Tauris, Lecythion agilitatis exercitator, cognatio nobilium: palliati, quos dicturos pinxit, alterum stantem, alterum sedentem. Præcipuè tamen ars ei [37] fauisse in Gorgone visa est. Pausiæ filius & discipulus Aristolaus [38] è seuerissimis pictoribus fuit: cuius sunt Epaminondas, Pericles, Medea, Virtus, Theseus: imago Atticæ plebis, boum immolatio. Sunt quibus & Mechopanes eiusdem Pausiæ discipulus placeat diligentia, quam intelligant soli artifices aliâs durus in coloribus, [39] sed & multus. Nam Socrates iure omnibus placet. [40] Talésque sunt eius picturæ, cum Æsculapio filiæ Hygia, Ægle, Panacea, [h] Iaso, & piger qui appellatur [i] Ocnos spartum torquens, quod asellus [41] arrodit. Hactenus indicatis in genere vtroque proceribus, non silebuntur & primis proximi. Aristoclides, qui pinxit ædem Apollinis Delphis. Antiphilus puero ignem conflante laudatus, ac [42] pulchra aliâs domo splendescente, ipsiúsque pueri ore: item lanificio, in quo properant omnium mulierum pensa: [k] Ptolemæo venante. Sed & nobilissimo Satyro cum pelle pantherina, quem Aposcoponta appellant. Aristophon Ancæo vulnerato ab apro cum socia doloris [43] [l] Astypale: numerosáque tabula, in qua sunt Priamus, Helena, Credulitas. Vlixes, Deiphobus, Dolon. Androbius pinxit [m] Scyllin ancoras Persicę classis præcidentẽ. Artemon Danaen, mirantibus eam [44] [n] præ-

28 Phidia. M.
29 circundictioni. M. Leg. circũductioni.
30 Athenis mulierum frequentiã. Vet.
31 tabula signa, quáque. M. in quo. Dal. signina.
32 excogitãdum. M.
33 quod edicto quoque Paulus indicauit. M.
34 Byzantinus. M.
36 x vi Atti. id est, denarium sex millibus. Atque ita Budæus legit. Tal. autem Att. vt ait Varro. x. vi. aliis taxatur M. Tal. autẽ. Att. vt ait Varro, sexdecim sestertiis taxatur. Vet. Portius legit. xxiiij. H S.
37 fuisse. M.
38 seuerissimus in pictoribus. M.
39 & sile multus. M.
40 Tales sunt. M.
41 rodit. M.
42 pulchrè. M. ac pulchra domo flamma splendescente. Vet.
43 Astypale Numerosa aquè. Vet.
44 piscatoribus. Vet.

domibus: reginam o Stratonicen, Herculem & Deianiram: Nobilissimas autem, quæ sunt in porticibus Octauiæ,45 operibus: Herculem ab Oeta monte Doridos 46 exuta mortalitate consensu deorum in cælum euntem. Laomedontis circa Herculem & Neptunum historiam. Alcimachus p Dioxippum, qui pancratio Olympiæ q citra pulueris 47 iactum (quod vocant aconiti) vicit. Cœnus stemmata. Ctesilochus Apellis discipulus petulanti pictura innotuit, Ioue Liberum parturiente depicto mitrato, & muliebriter ingemiscente inter 48 obstetricia Dearum: Cleon r Admeto: Ctesidemus s OEchaliæ expugnatione & t Laodamia: Clesides reginæ Stratonices iniuria. Nullo enim honore exceptus ab ea, pinxit 49 voluntatem cum piscatore, quem reginam amare 50 sermo erat: eámque tabulam in portu Ephesi proposuit: ipse velis raptus est. Regina tolli vetuit, vtriusque similitudine mirè expressa. 51 Craterus comœdus Athenis in u Pompeio pinxit: 52 Eutychides 53 bigam: regit Victoria. Eudorus scena spectatur: idem & ex ære signa fecit. Iphis 54 Neptuno & Victoria. Abron Amicitiam & Concordiam pinxit, & Deorum simulacra. Leontiscus Aratum x victorem cum trophæo, 55 psaltriam. Leon Sappho. Nicearchus Venerem inter Gratias & 56 Cupidines: 57 Herculem tristem insaniæ pœnitentia. y Nealces Venerem, 58 ingeniosus & solers in arte. Siquidem cùm prælium nauale Ægyptiorum & Persarum pinxisset, 59 quod in Nilo, cuius aqua est mari similis, factum volebat intelligi, argumento declarauit, quod arte non poterat. Asellum enim in littore bibentem pinxit, & crocodilum insidiantem ei. OEnias Syngenicon. Philiscus officinam pictoris, ignem 60 conflante puero. Phalerion Scyllam. Simonides Agatharchum & Mnemosynen. 61 Simus iuuenem requiescentem in officina fullonis, 62 Quinquartus celebrantem: idémque Nemesin egregiam. Theodorus 63 verò emungentem: idem ab Oreste matrem & Ægisthum interfici: bellúmque Iliacum pluribus tabulis, quod est Romæ in Philippi porticibus: & Cassandram, quæ est in Concordiæ delubro: A Leontium Epicuri cogitantem: Demetrium Regem. 64 Theon Orestis insaniam, Thamyram citharœdum. Tauriscus Discobolum, Clytæmnestram, B Paniscum, Polynicem regnum repetentem, & Capanea. Non omittetur inter hoc insigne exemplum. Nanque Erigonus tritor colorum Nealcæ pictoris in tantum ipse profecit, vt celebrem etiam discipulum reliquerit Pasiam, fratrem Æginetæ fictoris. Illud verò perquàm rarum ac memoria dignum, etiam suprema opera artificum imperfectásque tabulas, sicut Irin Aristidis, Tyndaridas Nicomachi, C Medeam Timomachi, & quam diximus Venerem Apellis, in maiori admiratione esse, quàm perfecta. Quippe in iis lineamenta reliqua, ipsæque cogitationes artificum spectantur: 65 atque id lenocinio commendationis dolor est: manus, cùm id agerent, extinctæ desiderantur. Sunt etiamnum non ignobiles quidem, in transcursu tamen dicẽdi, Aristonides,

45 ex eius operibus. Vet.
46 exusta. M.
47 tactum, vicit comiti Nemea Ctesil. Vet. iactũ, quod vocac. vicit coeuntem Maratum Ctesil. &c. M.
48 obstetrices & earũ clamorem. Ctesid. M.
49 voluptuantem. Vet.
50 rumor. Vet.
51 Craterus comœdus Athenis Pompeium pinxit. M. Cratinus &c Vet.
52 Euclides. M.
53 bigam, quam regit vict. Vet. bigam regis cum victoria. Vet. alij.
54 Neptunum & Victoriam.
55 & psaltriam. Vet.
56 Cupidinem. M
57 Herculémque. Vet.
58 ingeniosus opere. Siquidem. M.
59 quod in Nilo fuit, aquam maris similem volebat intelligi, argumentóque. M.
60 afflante Vet.
61 Simon. M. Lamius Vet.
62 & Quinque Vet.
63 & mungentem. M.
64 Theon, in M. d.
65 atque in len com. dolor est manus, cum id ageret, extinctæ sunt. M.

Anaxander, Aristobulus Syrus, 66 Arcesilas Tisicratis filius, Corybas Nicomachi discipulus, Carmanides Euphranoris, Dionysodorus Colophonius, Diogenes qui cum Demetrio rege vixit, Euthymedes, Heraclides Macedo, Mydon Soleus 67 D Pyromachi statuarij discipulus, Mnasitheus Sicyonius, 68 Mnasitimus Aristonidis filius 69 & discipulus, Nessus Abronis filius, Polemon Alexandrinus, E Theodorus Samius, & Stadius Nicosthenis discipuli, Xenon Neoclis discipulus Sicyonius. Pinxere & mulieres, Timarete 70 Niconis filia Dianam in tabula, quæ Ephesi est 71 antiquissimæ picturæ: Irene F Cratini pictoris filia & discipula puellam quæ est Eleusine: Calypso senem 72 & præstigiatorem Theodorum: Alcisthene saltatorem: Aristarete Nearchi filia, & discipula Æsculapium. Lala Cyzicena perpetua virgo Marci Varronis iuuenta Romæ & penicillo pinxit, & cestro in ebore, imagines mulierum maximè, & Neapolitanum in grandi tabula: suam quoque imaginem ad speculum. Nec vllius velocior in pictura manus fuit: artis verò tantùm, vt multùm manipretio antecederet, celeberrimos eadem ætate imaginum pictores 73 Sopylon & Dionysium, quorum tabulæ pinacothecas implent. Pinxit & quædam Olympias: de qua hoc solùm memoratur, discipulũ eius fuisse Autobulum. Encausto pingendi duo fuisse antiquitus genera constat, G cera, & in ebore cestro, id est, 74 H viriculo, donec classes pingi cœpere. Hoc tertium accessit, resolutis igni ceris penicillo vtendi, quæ pictura in nauibus nec sole nec sale vẽtísque corrumpitur. Pingunt & vestes in Ægypto inter pauca mirabili genere, candida 75 vel postquàm attriuere illinentes non coloribus, sed colorem sorbentibus medicamentis. Hoc cùm fecere, non apparet in velis: sed in cortinam pigmenti feruentis mersa, post momẽtum extrahuntur picta. Mirúmque, cùm sit vnus in cortina colos, ex illo alius atque alius fit in 76 veste, accipientis medicamenti qualitate mutatus. Nec posteà ablui potest: ita cortina non dubiè confusura colores si pictos acciperet, digerit eos ex 77 vino, pingítque dum coquit. Et adustæ vestes firmiores fiunt, quàm si non vrerentur.

66 Archesilaus. M.
67 Philomachi. M. & Vet.
68 Mnasidemus Vet.
69 & discipulus, in M. d.
70 Miconis. M. Myconis. V.
71 in antiquissimis picturis. Vet. in antiquissimis picturis. M.
72 & præterea gladiatorem Theod. M.
73 Sopolin. M.
74 veraculo. V.
75 tela. M.
76 veste accipientis medicamentis. Vet.
77 vno. Vet.

ANNOTATIONES.

a Pinxit is in Peiræo cum liberis suis Leosthenem, qui Atheniensium & Græcorum aliorum dux vicit Macedonas ter, in Bœotia, ad Thermopylas, & ad Zamiã fluuiũ. Pausanias in Atticis.

b Idem fortassis qui & Pauson. Eius festiuum dictum refert Ælianus cap. 15. lib. 14. histor.

c Idem vitium obiicitur & Zeuxidi suprà huius libri capite nono vltimo.

d Et Palamedes dux fasce gladium condens. Sic ex vetust. & indice. Id est, quod Apul. libr. 10. Asini, cum de iudiciis corruptis queritur, ait, Palamedem eruditione doctrináque præpollentem falsis insimulationibus damnatum fuisse.

e Nemeam, quæ sedentem in complexu suo Alcibiadem tenebat, Aristophontem pinxisse Plutarchus refert in Alcibiade. Vide cap. 4. vlt. huius libri.

f Legit Victorius cap. 15. lib. 5. Necyomantia Plutarch. in lib. ne iucun. quid viui sec. Epic. Necyan. Est autem Necya pars Odysseæ qua fingitur Vlysses ad inferos descendisse vmbrásque ibi allocutus fuisse. Cicero 1. Tuscul. Necyam Homeri

Homeri memorat, & Appij amici sui Necromantiam. A Ptolemæo rege, non ab Attano, eius picturæ manipretium, 60. talenta oblata fuisse Plutarchus scribit: ac præterea Niciā dū illā pingeret, tātopere studio suo delectatum, vt sepius seruos interrogaret, num prandisset.

g Phylarchum : cuius heroicum sacellum Mineruæ Pronææ vicinum Delphis fuisse Pausanias scribit lib. 10. Persis irruentibus is Phocensibus auxilium tulit. Phylarchum historicum memorat Plutarchus in Arato, & li. de Isid. ac Osir. Ælia. verò c. 29. li. 6. hist. animal.

h Iasona interpres Arati cum Aesculapio Apollinis filio, & Achille Pelei à Cheirone Centauro educatum, & medicinam doctum fuisse tradit, vt & Tarrhæus Apollonij interpres. De illo Ausonius,

Idmona quod vatem, medici quod Iasona, dicunt, (non, *medicam quod Iasida,*)
Discendas artes nomina præueniunt.

Leopardus c. 5. li. 4.

i Eius meminit Plutarchus libro περὶ ἀθυμίας, elegātissima cum stupidis & fatuis comparatione. Eum pinxit & Polygnotus in templo Delphis. Ocni historiam & picturā exponit Pausanias in Phocicis. Propertius,

Dignior obliquo funem qui torqueat Ocno,
Æternúsque tuam pascat aselle famem.

Vide Suidam in ὄνς, πλέκει. Cratinus finxit, apud inferos quendam funiculū torquere, asinū verò quod tortū est abrodere & abscindere.

k Lego, Ptolemæo venante, quem aposcoponta appellant: sed & nobilissimo Satyro cum pelle pantherina. Aristophon &c. vbi Aposcoponta interpretor, ictum in feram intendentem, velut ad propositum scopum. At longè aliter Scalig. in vulgata lectione. ἀποσκοπεῖν, inquit, χεῖρας πρὸς μέτωπον πθεμένης εἰσορᾶν, Hesychio. Figura ea σκώψ & σκώπευμα dicitur, eáque ὀρχηστικὰ ἐστιν à saltātibus exprimi solet, qui procul sepositum quidpiam intueri se fingunt. Inde σκῶπες aues, quæ ceruice inflexa, & huc illuc inclinata, talem gestum imitantur. ὑπόσκοπον χέρα dixit Æschylus. Satyros στιλπνοὺς, splédēti nitentíque ac rubra facie, & φαλακρὸς, caluos, quoniam olim pingebant, ad arcendum Solis calorem fronti manū obtendentes etiā delinearūt, quod est ἀποσκοπεῖν. Silius de Pane,

Obtendénsque manū Solem inferuescere fronti.
Arcet, & vmbrato perlustrat pascua visu.

Vide Athen. pag. 312. versi. 19.

l Vxore, à qua Astypalea dicta est.

m Scyllias. Herodoto li. 8. Pausaniæ, vt & Plinio, Scyllis natione Scyonæus vrinator optimus, ad Pelium montem & Sepiada Magnesiæ, adiutrice filia Cyane, classis Persicæ, quæ flaut Euro vt Strabo lib. 9. sub finem scripsit iactata quassabatur, anchoras præcidit, multáque ex eo naufragio seruata sibi quæsiuit. Paus. li. 10.

n Piscatoribus. Vet. Nam cum arca inclusam vna cū filio Perseo Acrisius pater in mare abiecisset, à Dauniæ piscatoribus reperta est. De hac re vide Pausaniam li. 2.

o Stratonice Straboni li. 13. Ariarathis Cappodocum regis filia, Eumenis Attalo geniti vxor, & Attali tertij mater. Fuit & Stratonice regis Deiotari vxor, proba & modesta, memorata à Plutarcho libr. de virtutibus mulierum. Stratonicem Demetrij & Philæ filiam Seleucus duxit, eámque Antiocho insanè amanti vxorem tradidit. Plutarchus in Demetrio, Valerius c. 5. lib. 7.

p De Dioxippo Ælian. c. 22. li. 10. & c. 58. li. 12. historiæ.

q Erasmus in prouerbio, Citra puluerem, legit, citra pulueris tactum. Horatius lib. 1. Epistol. *Cui sit conditio dulcis, sine puluere, palmæ?* Turneb. c. & li. 26. Vide Hieronymum Mercurialem ca. 8. li. 1. de arte Gymnastica.

r Vel Thessaliæ rege, fabulis noto : vel Molossorum, ad quem exul Themistocles confugit, auctore Thucyd. li. 1. & Plutar. in Themistocle.

s Est Oechalia & tractus Messeniaci, & Eubœæ, Euryti regia, quam Hercules diruit, quia pactam filiam Iolem Eurytus dare recusasset. Virg.

Vt bello egregias idem disiecerit vrbes,
Troiámque, Oechaliámque.

t Vel Bellerophontis & Achemenes, vel Acasti & Laodotheæ filia, Protesilai vxore.

u τὸ πομπεῖον, Polluci κοινὸν οἴκημα, ædes publica: sic fortassis dictę, quòd ex iis pomparum frequentia & celebritas progrederetur ac prodiret. Interpres Laërtij li. 2. reddit, celeberrimum locum vrbis, & in Diogene, palatium.

x Occiso Sicyoniorum tyranno, cum Achæorum imperator summus esset, profligatis hostibus triumphantem. Plutarchus in Vitis.

y Scitum Nealcis dictum, cùm eximiam Aristrati tyranni picturam delere vellet Aratus, pugnandum cum tyrannis, non cùm eorum imaginibus. Plutarchus in Arato.

z Agatharchus primus Athenis Æschyli tragœdias in scenam produxit. Vitruu. c. 1. li. 7. Agatharchidem quidam legunt peripateticum memoratum à Strab. lib. 14. Agatharchi Syracusanæ classis præfecti meminit Thucyd. libr. 6. Agatharco pictori de pingendi celeritate gloriati Zeuxin dixisse ferunt, diu se pingere, quoniā æternitati pingeret. Hadr. Iun. c. 16. li. 4.

A Scortum ea fuit, Epicuro familiare, & eius omnibus sectatoribus prostitutum, de quo Athenæus li. 13. Diogenes Laërtius in Epicuro.

B Panicus nunc exiguus Pan, qualem solebant in paruis tabellis pictores fingere, quasi per iocum: nunc theatralis personarum larua.

C Filios quos ex Iasone susceperat necantē, præ dolore, quòd repudiata se Creusā duxisset Creōtis filiam. Hanc & Aiacem eiusdem Timomachi Cæsar Dictator emit octoginta talentis. Suprà c. 38. li. 7. & paulò ante hoc ipso capite.

D Philomachi. Vet. Apud Suidam in voce φερουσίας fit mentio huius statuarij, qui imaginem Æsculapij summa arte perfecerat. Pyromachi tamen mentio fit suprà c. 8. li. 34. tribus in locis.

E Alius fuit Theodorus Samius inuentor fundendi ęris memoratus à Pausania li. 3. 8. 9.

F Cratini Spartani statuarij meminit Pausanias lib. 6.

G Variis pigmentis tincta, qua ratione fiunt à nobis horti cerei pensiles cum fructibus omnis generis iconicis.

H Veruculo igni calfacto. Encaustices etiam genus est, quod aurifices vocant *Damasquiner.*

Plastices primi inuentores, de simulacris, de vasis fictilibus, & pretio eorum. CAP. XII.

De pictura satis superque: contexuisse his & [a] plasticen conueniat. [1] Eiusdem operæ [2] terræ fingere ex argilla similitudines, Dibutades Sicyonius figulus primus inuenit Corinthi filiæ opera: quæ capta amore iuuenis, illo abeūte peregre, vmbram ex facie eius ad lucernam in pariete lineis circumscripsit: quibus pater eius impressa argilla typum fecit, & cum cæteris fictilibus [3] induratum igni proposuit: eúnque seruatum in nymphęo, donec Corinthum Mummius euerteret, tradunt. Sūt, qui in Samo primos omnium plasticen inuenisse [4] Rhœcum & Theodorum tradant multo ante [c] Battiadas Corintho pulsos. Demaratum verò ex eadem vrbe [d] profugum, qui in Hetruria Tarquinium Priscum regē populi Romani genuit, comitatos fictores [e] Euchira & Eugrammum: ab iis Italiæ traditam plasticen. Dibutadis inuentum est, rubricam addere, [5] aut ex rubrica cretam fingere. Primúsque personas tegularum extremis imbricibus imposuit, quæ inter initia [6] protypa vocauit. Po-

1 Eius quidem. V.
2 terra finge re & arg. M.
3 duratum. Vet.
4 Rhœtum. M.
5 aut ex rubrica & creta fingere. V. aut rubia cretā tingere. V.
6 prototypa. V. prostypa. M.

steà idem ectypa fecit. Hinc & fastigia templorum orta, propter hunc [7] plastæ appellati. Hominis autem imaginem [f] gypso è facie ipsa primus omnium expressit,[8] ceráq; in eã formam gypsi infusa [g] emẽdare instituit Lysistratus Sicyonius frater Lysippi, de quo diximus. Hic & similitudinem reddere instituit: ante eum quàm pulcherrimas facere [9] studebant. Idem & de signis effigiem exprimere inuenit. Creuítque res in tantum, vt nulla signa statuęve sine argilla fierent. Quo apparet antiquiorem hanc fuisse scientiam, quàm fundendi æris. Plastæ laudatissimi fuere [10] Damophilus & [h] Gorgasus, iidémque pictores: qui Cereris ædem Romæ ad Circum maximum vtroque genere artis suæ excoluerunt, versibus inscriptis Græcè, quibus significauerunt, à dextra opera Damophili esse, à parte læua Gorgasi. Ante hác ædem Tuscanica omnia in ædibus fuisse, autor [11] est M. Varro. Ex hac, cùm reficeretur, crustas parietum excisas tabulis marginatis inclusas esse: Item signa ex fastigiis dispersa. Fecit & Chalcosthenes cruda opera Athenis, qui locus ab officina eius [i] Ceramicos appellatur. M. Varro tradit sibi cognitum Romæ [12] Posim nomine, à quo [13] factas Romæ vuas, item pisces, [14] ita vt non sit aspectu discernere à veris. Idem magnificat [15] Arcesilaum L. Luculli familiarem, cuius [16] proplasmata pluris vænire solita artificibus ipsis, quàm aliorum opera. Ab hoc factam Venerem Genitricem in foro Cæsaris, & priusquàm absolueretur, festinatione dedicandi positam. Deinde eidem à Lucullo [17] H-S. lx. signum Felicitatis locatum,[18] cui mors vtriusque inuiderit. Octauio equiti Romano cratera facere volenti, exemplar è gypso factum talento. Laudat & [19] [k] Pasitelem, qui plasticem matrem statuariæ scalpturęque & cælaturæ esse dixit, & cùm esset in omnibus his summus, nihil vnquam fecit, antequàm finxit. Præterea elaboratam hanc artem Italiæ, & maximè Hetruriæ: Turianúmque à Fregellis accitum, cui locaret Tarquinius Priscus effigiem Iouis in Capitolio dicandam. Fictilem [20] eum fuisse, & ideo miniari [21] solitum: fictiles in fastigio templi eius [22] quadrigas, de quibus sæpe diximus. Ab hoc eodem factum Herculem, qui hodiéque materiæ nomen in vrbe retinet. Hæ enim tum effigies Deûm erant laudatissimæ. Nec pœnitet nos illorũ, qui tales coluere. Aurum enim & argentum ne Diis quidem conficiebant. Durant [23] etiam nunc plerisque in locis talia simulachra. Fastigia quidem templorum etiam in vrbe crebra & municipiis mira cælatura, & arte æuique firmitate certiora auro, certè innocentiora. In sacris quidem etiam inter has opes hodie non murrhinis crystallinísve, sed fictilibus prolibatur [24] [l] sympuuiis: inenarrabili terræ benignitate, si quis singula æstimet, etiam vt omittantur in frugum, vini, pomorũ, herbarum, fruticum, medicamentorum, metallorum generibus, beneficia [m] eius, quæque adhuc diximus, vel quæ assiduitate satiant figlinarum opera imbricibus, tubulis, tegulísque ad balineas hamatis, vel ad tecta coctilibus laterculis frontatísque, aut quæ rota fiunt,

7 plastice appellata. M. plasta appellata. Alij.
8 cerámque in eam formam gypsi infusam. V.
9 studebatur. M.
10 Demophilus. V.
11 est Varro, & ex hac. M.
12 Possuniã. V.
13 facta pomatia vasa. M. factas Romæ tubas. V.
14 quos aspectu discernere à veris vix posses V.
15 Archesilaum. M.
16 plastica. M. proplasticen V.
17 talentis lx M.
18 cui Iuno Venúsque inuiderit. M.
19 Plastem Celentum, qui. M.
20 eam. M.
21 solere. M.
22 quadrigas. M.
23 etiamnum. M.
24 symbulis. Baysius.

etiam fictilibus doliis ad vina excogitatis,[n] & ad aquas. Propter quæ Numa rex septimum collegium figulorum instituit. Quin & defunctos sese multi fictilibus [o] doliis condi maluere, sicut M. Varro, [p] Pythagorico modo in myrti & oleæ atque populi nigræ foliis. Maior quoque pars hominum terrenis vtitur vasis. Samia etiamnum in esculentis laudantur. Retinet hanc nobilitatem & [q] Aretium in Italia: [25] & calicum tantùm Surrentum, Asta, Pollentia: in Hispania Saguntum, in Asia Pergamum. Habent & Tralleis opera sua, & Mutina in Italia: quoniam & sic gentes nobilitantur. Hæc quoque per maria terrásque vltro citróque portantur, insignibus rotæ [26] officinis Erythris. Hodiéque in templo ostenduntur [27] amphoræ duæ propter tenuitatem consecratæ, discipuli magistríque certamine, vter tenuiorem humum [28] duceret. Cois laus maxima, Hadrianis firmitas, nonnullis circa hoc seueritatis quoque exemplis. [r] Q. Coponium inuenimus ambitus damnatum, quia vini amphoram dedisset dono ei, cuius suffragij latio erat. Atque vt luxu quoque aliqua contingat autoritas figlinis, tripatinum, inquit Fenestella, appellabatur summa cœnarum lautitia. Vna erat murenarum, altera luporum, tertia [29] myxonis piscis, inclinatis iam scilicet moribus, vt tamen eos præferre Græciæ etiam Philosophis possimus. [f] Siquidem in Aristotelis heredum auctione [30] lx. patinas vænisse traditur. Nam nos cùm vnam Æsopi tragœdiarum histrionis in natura auium [31] diceremus sestertiis C. stetisse, non dubito indignatos legentes. At Hercules, Vitellius in principatu suo [32] cc. sestertiis condidit [t] patinam, cui faciendæ fornax in campis exædificata erat: quoniam eò peruenit luxuria, vt etiam fictilia pluris [33] constent, quàm murrhina. Propter hanc [u] Mutianus altero Consulatu suo [34] in conquisitione exprobrauit patinarum paludes Vitellij memoriæ, non illa fœdiore, cuius veneno [x] Asprenati reo Cassius Seuerus accusator obiiciebat, interiisse ccxxx. conuiuas. Nobilitantur iis oppida quoque, vt Rhegium, & Cumæ. [y] Samia testa Matris Deûm sacerdotes, qui Galli vocantur, virilitatem amputant, nec aliter citra perniciem, si [z] M. Cælio credamus, qui linguam sic amputandam obiecit graui probro, [35] tanquam & ipse iam tunc eidem Vitellio malediceret. Quid non excogitauit ars? [A] fractis etiam testis vtendo sic, vt firmiùs durent tusis calce addita, quæ vocant Signina. Quo genere etiam pauimenta excogitauit.

25 at calicum. V.
26 officinis. Erythris hodiéque. M.
27 tabulæ. M.
28 circumduceret. V.
29 mixti. M.
30 lxx. ta. M.
31 diceremus sexcentis sestertiis. M. Leg. sexcentis sestertiis Suprà quoque lib. 10. c. 51 Æsopi patinã DC. taxat sestertiis.
32 decies sestertiis. Budaeus ex. V.
33 constiterint. M.
34 in conditione. Alij. & M. conquestione. V.
35 quemadmodum M. quanquam. V.

ANNOTATIONES.

a De plastice quædam Ælianus cap. 37. lib. 14. histor.

b Diodorus Teleclea & Theodoron Rhœci filios ἀγαλματοποιῶν παλαιῶν τοὺς μάλιστα διωνομασμένους memorat. Leopard. cap. 25. lib. 10. Pausanias in Archadicis, & Phocicis scribit Theodorũ fuisse Teleclis filium, Rhœcum verò Philæi, eósque primos ferrum fundere docuisse.

c Lego, multò ante Bacchiadas. Nam quod scribit Pausanias lib. 2. Aletes eiúsque posteri Athenis regnarunt ætates quinque, vsque ad Bacchin Prumnidis filium: à quo Bacchiadæ ætates totidem regnum tenuerunt: deinde Prytanei

tanei ex eodem genere, quos occupata tyrannide Cypselus Eetionis filius oppressit. Halicarnasseus li.3. apertè narrat Demaratum e familia Brachiadum (leg. Bacchiadum) vsurpata à Cypselo tyrānide, cum suis opibus Tarquinios commigrasse. De Bacchiadis multa Herodotus lib.5.

d Ob seditiones, Liuius li.1.

e Eucheri Corinthij, discipuli Syadræ & Charadræ Spartanorum præceptoris Clearchi Rhegini, meminit Pausanias li.6. Idem & Euchiros statuarij, lib. 8. sed Atheniensis, Eubulidæ filij.

f Vt hodie fit è mastiche & cera.

g Imaginem ceream, quam gypsea forma reddidisset, absoluere diligentius ac emendatius. Quidā legunt ceramque in eam formam gypsi infusam emendare &c.

h Alius fuit Gorgasus, Machaonis & Anticleæ filius, Æsculapij nepos, cui & fratri Nicomacho Isthmius templum erexit, in quo vt morbos sanantibus dies & victimæ cæduntur, & donaria mittuntur. Pausan. li.4.

i Ceramicum Pausanias li.1. non à figlinis Chalcosthenis operibus dictum vult, sed ab heroë Ceramo, quem Baccho & Ariadna genitum fama tum erat. Fuit duplex Ceramicus Athenis, alter in quo sepeliebantur qui in bello perierant: alter in quo meretrices habitabant. Interpr. Aristophanis.

k Eius meminit Pausanias lib. 5. Colotæque magistrum fuisse tradit, qui mensam fecit, in qua deponebantur coronæ illorum, qui Olympiis vicissent.

l Sympullis, id est, calicibus fictilibus, à sumendo dictis, quibus in sacris vinum libabant. Sic in Paradoxis Cicero ait Numæ capedines, ac fictiles vrnas Diis immortalibus nō minùs gratas fuisse quàm vasa Deliaca. Iuuenal. Satyr.6.

-- aut quis
Sympullum ridere Numæ, nigrúmque catinum
Aut Vaticanas fragiles de monte patellas
Ausus erat?

m Beneficia eius quæ adhuc diximus. Vel assiduitate satiant figlinarum opera, tabulis ad balneas, imbricibus tegulísque hamatis ad tecta, coctilibus laterculis frontatísque iis quæ rota fiūt, etiam &c. Sic in veter. legitur. In manusc. verò, Beneficia eius, quæ adhuc diximus. Vel assiduitate satians figulinarum opera, & fictilibus doliis ad vina excogitatis: ad aquas, tubulis, fundamentísque. Atqui Numa rex VII. collegia &c.

n Doliis ad aquas etiamnum Romani vtuntur, Tiberis aquam turbidam iis adseruantes, quoad defæcata sit ac potabilis.

o Pro doliis, quod vulgata habent, in manuscr. & vetust. legitur, foliis. Cui lectioni & Blondus adstipulatur. Solia, sepulchra veteres appellarūt, Florus li.4. de Cleopatræ interitu agens, Suetonius in Nerone.

p Vide Alex. ab Alex. c.2. li.3. Plutarcho in Laconicis institutis Lycurgus sanxit ne quid cum cadaueribus sepelirent preter puniceam vestem, & oleæ folia, in quibus omnes æquè cadauera componerent. Hinc Pythagoras Lacedæmonem profectus vt Lycurgi leges cognosceret, morem eum fortassis inuexit. Magius c.18. l.2.

q Quidam legunt, Eretum in Italia. Est autem Eretū, τὸ ἤρητον, vicus Sabinorum ad Tiberim. Tiburi propinquus, figlinis celebris, ab vrbe distans 18. millibus passuum: vnde Eretinus. Virg. *Ereti manus omnis, oliuiferæque Mutuscæ.*
Ioan. Baptista interp. Per. Satyr.1.

Sese aliquem credens Italo quòd honore supinus
Fregerit heminas Ereti ædilis iniquas.

Hodie Mons rotundus, corrupte pro monte Ereto. Eretinæ mentes inde stolidę & stupidę dicuntur apud Fulgentium ex antiquo scriptore, *Auerruncasit diua tam Eretinas hominum mentes.* Tur. cap.10. lib.26.

r Cicero lib.1. de Diuinat. C. Coponij meminit, qui bello ciuili Cæsaris ac Pompeij Rhodiæ classi præfuit cū imperio prætorio, hominis prudentis ac docti. Meminit & Coponij viri prætorij grauissimi Velleius Paterculus, sed non huius rei narratione. Alex. verò ab Alex. citat quidem hanc historiam de Coponio, sed vnde Plinius sūpserit, non indicat. Vide illum cap. 11. & 17. lib. 3. Inuenio & sub Augusto Coponiū & Anniū Ruffū Iudææ præfectos fuisse.

ſ Magnū hoc quidem argumētum luxuriosæ vitæ in philosopho frugi. Vide Laërtium in eius vita.

t Eam patinam ob immensam magnitudinem, αἰγίδα πολιέχου, Mineruæ clypeum vocauit: Patinarius quoque ab ea nominatus est. In ea fuerūt scarorum iecinora, phasianorum & pauonum cerebella, phœnicopterorum linguæ, murænarum lactes, & id genus alij prodigiosi cibi. Suetonius in Vitellio cap.13. & 17.

u Licinium Mutianum significat præfectum exercitus Syriaci, qui à Vitellio defecit, & strenuè Vespasiani caussam ac partem opibus suis omnibus iuuit ac defendit. Suetonius in Vespas. cap.6. & 13. Tacit. lib.18.

x Nonium Asprenatem intelligit arcta amicitia iunctum Augusto, de quo Sueto. in Octauio cap. 43. & 56. Cassij Seueri meminit & Sueton. in Vitellio cap.2. & Quintilian. & Tacit. lib. de clar. orator. Meminit & Asprenatis Hirtius in Commentariis.

y Arnobius libro quinto aduersus gentes ex Timotheo vetustissimo theologo narrat Atyn, furiarum plenum, perbacchatū, iactatum, cùm se humi proiecisset sub pino, arrepta testula, quam Agdestis instigator amentiæ gestabat, virilia sibi præsecuisse &c. Inde factum vt Galli eius imitatione genitalia sibi testa demeterent sed Samia, quoniam eius vulnus innoxiū fuit, & ad proscindendum acies, quàm aliarū, celerior. Catullus in Galliambo de Berecynthia & Atti scribit, Attin deuoluisse acuto sibi pondera silice, non testa. Samium testeum: & acutum: vnde samiare acuere. Vide Nonium & Victor. cap.& lib.17. & cap.10. lib.20.

z Marcus Cœlius clarissimo quidem genere, sed maledicentissimus, cùm publicandi nouas tabulas iustam caussam quæreret, nobilium primorum, locupletum mores corruptos, apud populum seditiosis cōcionibus suis traduxit, præsertim luxum effusum, prodigos sumptus, gulæque ac ventris nepotatus, & insolentissimas voluptates accusans, tam claris & manifestis exemplis ac testimoniis, vt eo seculo iā tum videretur suis criminationibus proscindere Vitellium, inter imperatores quibus successit, vitiis illis deditissimum ac contaminatissimum. Quamobrem cùm circa Turios victus esset, nobiles quorum virtute deturbatus erat, tam indignis probris affecti, primùm Samia testa per contumeliam linguam præciderunt, quomodo matris Deûm sacerdotibus virilitas amputatur: deinde interemerūt. quod exemplum posteà Antonius in proscripto Cicerone sequutus est. Locum hunc sic intelligendum arbitror.

A Fractis etiam testis vrendo sic. Chiffletius nō probo. Lego, fractis, etiā testis & tusis, addita calce vtitur, vt firmius durēt, quæ Signina vocāt.

Terræ varietates, & de puluere Puteolano, & aliis terræ generibus, quæ in lapidem vertuntur.

CAP. XIII.

VErùm & ipsius terræ sunt alia [1] segmenta. Quis enim satis miretur, pessimā eius partem, [2] ideóque puluerem [a] appellatum in Puteolanis collibus, opponi maris fluctibus, [3] mersúmque protinus fieri lapidem vnum in expugnabilem vndis, & fortiorem quotidie,

1 commenta M.
2 mediámque puluerem appellatam M.
3 mersámque. Prot. & in vndis M.

vtique [4] si [b] Cumano misceatur cæmento. Eadem est terræ natura & in Cyzicena regione: sed ibi non puluis, verùm ipsa terra qualibet magnitudine excisa & demersa in mare lapidea extrahitur. Hoc idem circa Cassandriam produnt fieri: & in fonte Gnidio dulci intra octo menses terram lapidescere. Ab Oropo quidem Aulidem vsque quicquid terræ [5] attingitur mari mutatur in saxa. Non multùm à puluere Puteolano distat à Nilo harena tenuissima sui parte, non ad sustinẽda maria fluctúsque frangendos, sed ad debellanda corpora palæstræ studiis. Inde certè [c] Patrobio, Neronis principis liberto, aduehebatur. Quin & Leonato & Cratero ac Meleagro Alexandri Magni ducibus sabulum hoc [6] portari cum reliquis militaribus [7] commerciis reperio. Plura de hac parte non sum dicturus, non Hercules magis, quàm de terrę vsu in ceromatis, quibus exercendo iuuentus nostra corpora, vires animorum perdidit.

4 si calci misceatur & cæment. ex Vitr.
5 accingitur. Vet.
6 portatum Vet.
7 commeatibus. Vet.

ANNOTATIONES.

a Sidonius Apollinaris Dicæarchiam arenam vocat. Meminit & Dion lib. 48.
b Cumanum cæmentum quidam fieri volunt ex topho vel pumice in sulphuris metallis nato.
c Suetonius in Nerone cap. 45.

De parietibus formaceis, & lateritiis, & eorum ratione. CAP. XIIII.

QVid? non in Africa Hispaniáque ex terra [1] parietes, quos appellant, [2] formaceos, quoniam in forma circundatis vtrinque duabus tabulis inferciuntur veriùs, quàm [3] instruuntur, æuis durant, incorrupti imbribus, ventis, ignibus, omníque cæmento firmiores? Spectat [4] etiam nunc [a] speculas Annibalis Hispania, terrenásque turres iugis montium impositas. Hinc & cæspitum natura, castrorum vallis accommodata, [5] contra fluminum impetus aggeribus. [b] Illini quidem crates parietum luto, & [c] lateribus crudis extrui, quis ignorat? Lateres non sunt è sabuloso, neque harenoso, multóque minùs calculoso ducendi solo, sed è cretoso & albicante, aut ex [6] rubrica, vel si iã ex sabuloso, è masculo certè. Finguntur optimè vêre: nam solstitio rimosi [7] fiunt. Ædificiis non nisi bimos probãt. [8] Quin & intritam ipsam eorum, priùs quàm fingantur, macerari oportet. Genera eorum tria: [d] didoron, quo vtimur, [9] longum sesquipede, latum pede: alterum tetradoron: tertium pentadoron. Græci enim antiqui doron palmum vocabant, & ideò dora munera, quia manu darentur. Ergo à quatuor & quinque palmis, prout sunt, nominãtur. Eadẽ est latitudo. Minore in priuatis operibus, maiore in publicis vtuntur in Græcia. Pitanæ in Asia, & in vlterioris [e] Hispaniæ ciuitatibus Massia & Calento fiunt lateres qui siccati non merguntur in aqua. [f] Sunt enim è terra pumicosa, cũ subigi potest, vtilissima. Græci, præterquàm vbi è silice fieri poterat structura, parietes lateritios [10] prætulere. Sunt enim æterni, si ad perpendiculum fiant: ideò & in publica opera & regias domos adduntur. Sic struxere murum Athenis, [g] qui ad montem Hymettum spectat: sic [11] Patris ædes Iouis & Herculis, quamuis lapideas colũnas & epistylia circundarent: [12] domum Trallibus regiam Attali: item Sardibus Crœsi, quam gerusian fecere: Halicarnassi Mausoli: quæ etiam nunc durant. Lacedæmone quidem excisum lateritiis parietibus opus tectorium propter excellentiam picturæ ligneis formis inclusum, Romam deportauere in Ædilitate ad comitium exornandam Muræna & Varro. Quod opus cùm per se mirum esset, translatum tamen magis mirabantur. In Italia quoque lateritius murus Aretij & Meuaniæ est. Romæ non fiunt talia ædificia, quia sesquipedalis paries [h] non plus quàm vnam contignationem tolerat. Cautúmque est, ne communis crassior fiat, nec [i] intergerinorum ratio patitur.

1 sunt par. M.
2 fornaceos, quoniam fornacium modo circũdati. M.
3 instruuntur. Aeuis. Vet.
4 etiamnũ. M.
5 & contra Vet.
6 rubrica & sabulo, masculo certè M. vel si iam ex sabulo, masculo certè. Vet. & Vitr.
7 fiunt, quos ædificiis nõ idoneos probãt quidã. Terram ipsam M.
8 Quin & intritum eorum Vet.
9 lõgum pede, latum sesquipede. Vitr. Philander tamen hanc lectionem veriorem putat.
10 extulere M.
11 Martis ædem. M.
12 domum regiam Attalis Trallibus. M.

ANNOTATIONES.

a In quibus speculatores, ἡμεροδρόμοι, siue ἡμεροσκόποι stantes, & collocati, aduenientium hostium ordines, acies, numerum prospiciebãt, vt suis denuntiarent. Turn. cap. 7. lib. 27.
b Adhuc multis in locis Galliæ parietes cratibus, luto, & argilla pingui, è qua lateres fiunt, oblicis extruuntur.
c Vt ignis & fornacum impensæ parcatur: vt inter se meliùs coagmententur crudi & ideò molliores lateres: vt cæmento pauco sit opus: vt breuiori temporis spatio murus perficiatur.
d Didoron, id est, pollicum 18. tetradoron, pollicum 36. nempe trium pedum. pentadoron, pollicũ 45. nempe trium pedum & nouem pollicum. Vitruuius cap. 3. lib. 2.
e Hispaniæ ciuitate Calento & Galliarum Massilia fiunt. Ex Vitruuio, non probante Philandro. In Bætica Maxiluam Ptolomæus, Massiam Theopompus apud Stephanum collocat.
f Alia caussa reddi potest e Seneca ca. 25. lib. 3. Quęst. natur.
g Hæc omnia ad verbum ex Vitruuio cap. 8. lib. 2.
h Romæ verò in vrbis maiestate, ciuiúmque infinita frequentia, vt cœnacula plura fierent, ad pedes sexaginta domorum ædificia tollere permittebatur, quod scribit Aurelius in Traiano: vel septuaginta decreto Augusti, quod Strabo li. 5. parietum crassitudine sesquipedali, siue loco communi, siue intergerinorum, vt ait Vitruuius lib. 2. pilis lapideis, mænianis, contignationibus obfirmata. Brissonius cap. & lib. 1.
i Murorum, qui ædificiorum duorum contignationẽ hinc illinc sustinent. Vide quod adnotat. est in cap. 12. lib. 13.

De sulphure, alumine, & generibus eorum, & medicinæ. CAP. XV.

HÆc sint dicta de lateribus. In terræ [1] autem reliquis generibus vel maximè mira natura est sulphuris, quo plurima domantur. Nascitur in insulis Æoliis inter Siciliam & Italiam, quas ardere diximus. Sed nobilissimũ in Melo insula. In Italia quoq; inuenitur, in Neapolitano Campanóque agro, collibus qui vocantur Leucogæi. Quod est cuniculis effossum, perficitur igni. Genera quatuor: [a] viuum, quod Græci apyron vocant, nascitur solidum, hoc est [2] glebosum. Eo solo ex omnibus generibus Medici vtuntur. Cætera enim liquore constant, & conficiuntur [3] oleo incocta. Viuum

1 autem generibus secundũ regiones vel maximè natura mira est sulphuris. M.
2 gleba. M.
3 liquore M.

cta. Viuum autem effoditur, [4] translucétque, & viret. Alterum genus appellant glebam, fullonum tãtùm [5] officinis familiare. Tertio quoque generi vnus tantùm est vsus ad [6] suffiendas lanas, quoniam candorem tantùm molliciemque confert. [7] Egula vocatur hoc genus. Quarto autem ad ellychnia maximè conficienda.[8] Cæterò tanta vis est, vt morbos comitiales deprehendat nidore, impositum igni. Lusit & Anaxilaus eo,[9] candens in calice nouo, prunásque subdita circumferens, exardescentis repercussu pallore dirum, velut defunctorum, offundente [10] conuiuiis. Natura eius [11] calfacit, concoquit: sed & discutit collectiones corporum: ob hoc talibus emplastris malagmatísque miscetur. Renibus quoque & lumbis in dolore cum adipe, mirè prodest impositum. Aufert & lichenas [12] à facie cum terebinthi resina, & lepras. Harpacticon vocatur à celeritate auellendi: auelli enim subinde debet. Prodest & suspiriosis linctum. Purulenta quoque extussientibus: & contra scorpionum ictus. Vitiligines [13] viuum nitro mistum, atque ex aceto tritum & illitum tollit: item lendes in palpebris, aceto sandaracatho admisto. Habet & in religionibus [14] locum ad expiandas suffitu domos. Sentitur vis eius & in aquis feruentibus. Neque alia res faciliùs accenditur: quo apparet ignium vim magnam etiam ei inesse. Fulmina & fulgura quoque sulphuris odorem habent: ac lux [15] ipsa eorũ sulphurea est. Et bituminis vicina est natura, alibi limus, alibi terra: limus è Iudææ lacu, vt diximus, emergens: terra in Syria circa Sidonem oppidum maritimum. Spissantur hæc vtraque, & in densitatem coëunt. Est verò liquidum bitumen, [16] sicut Zacynthium, & quod à Babylone inuehitur. Ibi quidem & candidum [17] gignitur. Liquidum est & Apolloniaticum, quæ omnia Græci pissasphalton appellant ex argumento picis & bituminis. Gignitur [18] & pingue [c] liquorísque oleacei in Sicilia Agragantino fonte inficiens riuum. Incolæ id harundinum paniculis colligunt, citissimè [19] sic adhærens. Vtuntur eo ad lucernarum lumina olei vice: item ad scabiem iumentorum. [20] Sunt qui & naphtham, de qua in secundo diximus volumine, bituminis generi [21] asscribant. Verùm ardens eius vis ignium naturæ cognata, procul ab omni vsu abest. [d] Bituminis probatio, vt quàm maximè [e] splendeat, sítque ponderosum ac graue: [22] leue autem modicè, quoniam adulteratur pice. Vis, quæ sulphuris, sistit, discutit, [23] contrahit, glutinat. Serpentes nidore fugat accensum. Ad suffusiones oculorum & albugines Babylonium efficax traditur: item ad lepras, lichenas, pruritúsque corporum. Illinitur & podagris. Omnia autem eius genera incommodos oculorum pilos replicant. Dentium doloribus [24] medentur simul cum nitro illita. Tussim veterem & anhelitus cum vino potum emendant. Dysentericis etiam datur eodem modo, sistítque aluũ. Cum aceto verò potum discutit [f] concretum sanguinem, & detrahit. Mitigat lumborum dolores, item [25] articulorum. Cum farina hordeacea impositum, emplastrum [g] peculiare facit sui nominis.

4 pellucétque. Vet. 5 officiis. M. 6 suffitum. Vet. 7 Eglula. M. fortassis, Æglula, ἀπὸ τῆς αἴγλης. 8 Cæterùm tanta vis eius. M. 9 candenti calice, prunáque subdita. Vet. 10 conuiuiis. Vet. 11 excalfacit. M. 12 è facie. M. 13 viuum, in. M. d. 14 locum: ad expiandas suffitu domos. M. 15 ipsorum sulph. M. 16 & Zac. & quod ab Aquilone. M. 17 gignitur liquidum. Est & Apoll. Vet. 18 & pinguis liquoris in Sicilia, Agrigentino. M. 19 ius. Vet. 20 Est & naphtha, de qua. M. 21 adscribitur. M. 22 lene. M. leue. Vet. 23 attrahit. M. 24 medetur si cum ni illitum. tussi veteri & anhelitui cum vino. 25 articu. cum far. hor. imposi tũ. Empl. peculiare facit sui nominis. M.

Sanguinem sistit. Vulnera [26] colligat. Glutinat neruos. Vtuntur etiam ad quartanas bituminis drachma, & hedyosmi pari pondere cum myrrhæ obolo subacti. Comitiales morbos vitum deprehendit. Vuluarum strangulationes olfactum [27] [h] discutit cum vino & castoreo. Procidentia sedis suffitu reprimit. Purgationes fœminarum in vino potum [28] elicit. In reliquo vsu æramentis illinitur, firmátque contra ignes. Diximus & [29] tingi solitas ex eo statuas & illini. Calcis quoque vicem præbuit, in ferruminatis Babylonis muris. Placet [30] & ferrariis fabrorum officinis tingendo ferro, clauorúmque capitibus, & multis aliis vsibus. Nec minor [31] aut ab eo dissimilis est aluminis opera, quod intelligitur salsugo terræ. Plura & eius genera. In Cypro candidum & nigrum, exigua coloris differentia, cùm sit [32] vsus magna: quoniam inficiendis claro colore lanis candidum liquidúmque vtilissimum est, contráque fuscis aut obscuris nigrum. Et aurum nigro purgatur. Fit autem omne ex aqua limóque, hoc est, terræ exudantis natura. Corriuatum in hyeme æstiuis solibus maturatur. Quod [33] fuerit ex eo præcox, candidius fit. Gignitur autem in Hispania, Ægypto, Armenia, Macedonia, Ponto, Africa: insulis Sardinia, Melo, Lipara, Strongyle. Laudatissimum in Ægypto, proximum in Melo. Huius quoque duæ species, liquidum spissúmque. Liquidi probatio, vt sit lympidum lacteúmque, sine offensis fricantium, cum quodam igniculo caloris. Hoc phorimon vocant. An sit adulteratum, deprehenditur succo Punici mali. Syncerum enim [34] mistura ea nigrescit. Alterum genus est [35] pallidæ & scabræ naturæ, & quod [36] inficitur galla. Ideóque hoc vocant paraphoron. Vis liquida aluminis astringere, indurare, rodere. Melle admisto sanat oris hulcera, papulas, pruritúsque. Hæc curatio fit in balineis duabus mellis partibus, tertia aluminis. Virus alarum sudorésque sedat. Sumitur pilulis contra lienis vitia, pellendúmque pruritum ac per vrinam sanguinem. Emendat & scabiem nitro ac melanthio admistis. Concreti aluminis vnum genus schiston appellant Græci, in capillamenta quædam canescentia dehiscens. Vnde quidam [i] trichitin potiùs appellauere. Hoc fit è lapide, [37] ex quo & chalcitin vocant: vt sit sudor quidam eius lapidis in spumam coagulatus. Hoc genus [38] aluminis [39] siccat, minúsque sistit humorem inutilem corporibus. Sed auribus magnoperè prodest infusum, vel illitum, vel oris hulceribus dentibúsque, si saliua cum eo contineatur. Et oculorum medicamentis inseritur aptè, verendísque vtriusque sexus. Coquitur in patinis, donec liquari desinat. [40] Interioris est alterum generis, [k] quod strongylen vocant. Duæ eius species, fungosum atque omni humore dilui facile: quod in totum damnatur. Melius pumicosum, & foraminum fistulis spongiæ simile, rotundúmque natura, cãdido propius cum quadam [41] pinguitudine sine harenis friabile, nec inficiens nigritia. Hoc coquitur per se carbonibus puris, donec cinis fiat. Optimum ex

26 colligit. M. 27 discutit. Cum vino & castoreo procedenti sedi suffitur. M. 28 eiicit. M. 29 attingi solitum. M. 30 in. M. 31 aut adeo M. 32 vsu. Vet. 33 fuit ex eo præcox, candidum. M. 34 misturã fugit. M. 35 pallidi, & scabri, & quod. M. 36 inficitur galla. Vet. 37 & quod chalcitin vocant: sudor &c. coagulatus est. M. 38 aluminis minus sistit hum. inut. corporis. M. 39 siccat minus, minúsque sistit. Vet. 40 Est & alterum genus, quod. M. Interioris est & alterum genus, quod. Vet. 41 pinguedine M.

omnibus quod melinum vocant ab insula Melo, vt diximus. Nulli vis maior neque adstringendi, neque denigrandi, neque indurandi. Nullum spissius. Oculorum scabritias extenuat: combustum vtilius epiphoris inhibendis. Sic & ad pruritus corporis. Sanguinem quoque sistit in totum foris illitum. [42] Vulsus pilis ex aceto illitum, [43] renascentem mollit lanuginem summam. Omnium generum vis in adstringendo: vnde nomen Græcis. Ob id oculorum vitiis aptissima sunt. Sanguinis fluxiones inhibet cum adipe. Sic & infantium hulcera. Putrescentia [44] hulcerum compescit cum adipe, & [45] hydropicorũ eruptiones siccat. Et aurium vitia cum succo Punici mali: & vnguium scabritias, cicatricúmque duritias & pterygia [46], [47] perniones: Phagedænas hulcerum ex aceto, aut cum galla pari pondere cremata: lepras cum succo olerum: cum salis verò duabus partibus, vitia quæ serpunt: lendes & alia [47] capillorum animalia, permistum aquæ. Sic & ambustis prodest, & furfuribus [48] corporum [49] cum sero & pice. Infunditur & dysentericis. Vuam quoque in ore comprimit, ac tonsillas. Ad omnia quæ in cæteris generibus diximus, efficacius intelligitur ex Melo aduectum. Nam ad reliquos vsus vitæ in coriis lanisque perficiendis, quanti sit momenti, significatum est. Ab his [50] per se omnia ad medicinas pertinentia terræ genera tractabimus.

42 Aufert pilos. M.
43 renascentémque mollit lanuginẽ. Summa omniũ. M.
44 hulcera, putrescẽtiáque compescit. Vet.
45 papularum. Diosc. τὰ ἐξανθήματα.
46 ac perniones. M.
47 capillorum vitia, animaliáque. M.
48 capitũ. Vet.
49 cũ eruo & pice. Diosc.
50 penè. M.

ANNOTATIONES.

a Dioscorides tantùm vstum, & non vstum refert. Vstum Plinius in tres species rursum diuidit.

b Ouidius in Arte,

Et veniat quæ lustret anus lectúmque locúmque,
Præferat & tremulo sulphur, & oua manu.

Alex. ab Alex. cap. 27. lib. 5. Vide quæ adnotata sunt in cap. 10. lib. 16.

c Lego ex Diosc. liquorísque oleosi in Agragantino Siciliæ agro, fontibus innatans.

d Martialis Venetum lutum appellat. *Resina, Veneto vel resecare luto:* fortassis quòd afferretur in locis Venetorum tractui vicinis.

e Purpuræ modo, Dioscor. qui nigrum & sordidum vitiosum esse, & pice adulterari scribit.

f Inde mos tractus medicis, dandi lapsis ex alto, collisis, obtritis mumiam, quæ pissasphaltum est.

g Lego, peculiare facit, & sui nominis. Nempe, Barbarum: sic enim medici vocant.

h Lego ex Dioscor. discutit. Procidentia eiusdem suffitu reprimit. Purgationes fœminarum cum vino & castoreo potum elicit, &c.

i Hoc aluminis genus propterea lapidem scissilem vocat Celsus cap. 7. lib. 5.

k Dioscoridi tria sunt genera τῆς συνηθείας σχιστῆ, στρογγύλη, ὑγρᾶ. Galeno libr. 9. Simpl. & lib. 6. κ. τόπους totidem, sed solidi tantum, liquidi, at scissilis, ἀστραγαλωτή, πλακίτις, πλινθῖτις, lateritium, crustosum, astragalo simile. πλακίτην Dioscorides cap. 123. lib. 5. βωλῖτιν, quasi glebosum alumen vocare videtur.

De terra Samia, & Eretria, & Chia, & Selinusia, & [1] pigniti, & ampeliti medicinæ. CAP. XVI.

1 Pnigiti. Alij.

Samiæ duæ sunt, quæ [2] syropicon, & quæ aster appellantur. Prioris laus, vt recens sit & [3] leuis, linguæque glutinosa. Altera [4] glebosior, candida. Vtraque vritur, ac lauatur. Sunt qui præferant priorem. Prosunt sanguinem expuentibus. Emplastrisque quæ siccandi causa componuntur, oculorum quoque medicamentis miscentur. Eretria totidem differentias habet. Nanque & alba est, & cinerea, quæ præfertur in medicina. Probatur mollitie, & quod, [5] si æra præducantur, violaceum reddit colorem. Vis & ratio eius in medendo dicta est inter pigmenta. Lauatur omnis terra (in hoc enim loco dicemus) perfusa aqua siccatáque solibus, iterum ex aqua trita ac [6] reposita, donec [7] considat, & digeri possit in pastillos. [a] Coquitur in calcibus crebro concussu. Est in medicaminibus & Chia terra candicans, effectus [8] eius, qui Samiæ. Vsus ad mulierum maximè cutem. Idem & Selinusiæ. Lactei coloris est hæc, & aqua dilui celerrima. [9] Eadémque lacte diluta, & tectoriorum albaria interpolantur. [10] Pignitis Eretriæ [b] simillima est, grandioribus tantùm glebis & glutinosa, cui effectus idem qui Cimoliæ, infirmior [11] tamen. Bitumini simillima est ampelitis. Experimẽtum eius, si ceræ modo accepto oleo liquescat, & si nigricans colos manet tostæ. Vsus ad molliendum discutiendúmque. Ad hæc medicamentis additur, præcipuéque in calliblepharis & inficiendis capillis.

2 collyrion. M. & Dio.
3 laui. Ve lenis. M.
4 glebosior. M.
5 si are producatur. M.
6 deposita. Vet.
7 sidat. M.
8 eiusdem. M.
9 Ea lacte. Vet.
10 Pnigitis. Diosc.
11 tantùm. M.

ANNOTATIONES.

a Aliam cocturæ rationem vide apud Dioscoridem cap. 171. lib. 5.

b Galeno nigra & bituminosa, qualis Thracius lapis. Ligni & carbonis vice Phrysij ampelitide vtuntur, quam *Stein koln* vocant.

Cretæ genera ad vestium vsus, Cimolia, Sarda, Vmbrica, saxum, argentaria. CAP. XVII.

Cretæ plura genera. Ex iis Cimoliæ duo ad Medicos pertinentia, candidum, & ad [1] purpurissum inclinans. Vis vtrique ad discutiendos tumores, & sistendas fluxiones aceto assumpto. Panos quoque & parotidas cohibet: & lichenas illita, pustulásque: Si verò aphronitrum [2] & nitrum adiiciatur & acetum, & pedum tumores sanat, ita [3] vt in Sole curatio hæc fiat, vt post sex horas aqua salsa abluatur. Testium tumoribus [4] Cypria cera addita prodest. Et refrigerandi quoque [5] natura cretæ est: sudorésque immodicos sistit illita. Atque [6] ita papulas cohibet ex vino [7] sumpta in balineis. Laudatur maximè Thessalica. Nascitur & in Lycia circa Bubonem. Est & alius Cimoliæ [a] vsus in vestibus. Nam Sarda, quæ affertur è Sardinia, candidis tantùm assumitur, inutilis [8] versicoloribus: & est vtilissima omnium Cimoliæ generum: pretiosior Vmbrica, & quam vocant saxum. [9] Proprietásque saxi, quòd crescit in macerando: atque pondere emitur, [10] illa mensurâ. Vmbrica non nisi poliendis vestibus assumitur. Neque enim pigebit hanc quoque partem attingere, cùm lex Metella extet fullonibus dicta, quam [11] C. Flaminius, L. Æmilius Censores

1 purpureũ. Diosc.
2 & æs Cyprium admisceatur, & acetum. Vet. & Cyprium admisceatur, & acetum. M. Lego, alumen Cyprium.
3 vt mirabilis cur. hec fi. & post. M.
4 Cypro, & cera additis. Lego, Cyprino cerato addito.
5 certa natura. M.
6 etiam. Vet.
7 assumpta. M.
8 versicoloribus. At est vtilissima om. Cim. generum Vmbrica. M.
9 Proprietas saxi. M.
10 alia. Dal. sub creta emitur.
11 M Flaminius. M.

Censores dedêre ad populum ferendam. Adeò omnia maioribus curę fuere. Ergo ordo hic est:primùm abluitur vestis Sarda:dein sulphure suffitur : mox desquamatur Cimolia, quæ est coloris veri.[12] Fucatus enim deprehenditur, nigrescítque, & [13] effunditur sulphure. [14] Veros autem & pretiosos colores emollit Cimolia, & quodam nitore exhilarat contristatos sulphure. Candidis vestibus saxum vtilius à sulphure, inimicum coloribus. Græcia pro Cimolia Tymphaico vtitur gypso. Alia creta [b] argentaria appellatur nitorem [15] argento reddens. Est & vilissima, [c] qua [16] Circum præducere ad victoriæ notam, [d] pedésque vænalium trans mare aduectorum denotare instituerunt maiores. Taléque [17] Publium mimicæ scenæ conditorem,& Astrologiæ consobrinum eius [18] Manlium Antiochum,item Grammaticæ [19] Taberium Erotem, eadem naue aduectos videre proaui.

12 Fucata. Dal. adulterata.
13 finditur. M. effunditur. Vet.
14 Verus autem & pretiosus colos emollit Cimoliam. M. haud recte. Lego, Verus autē & pretiosus color emollitur Cimolia, & quodam nitore exhilaratur, contristatus sulphure.
15 argenteū. M.
16 circumducere ad victoriam nostram. M.
17 Publiū Lucilium. M. Potium. Vet.
18 Maniliū. M.
19 Tiberiū Er. ead. na. aduectum. M. Lego, Staberiū, ex Suet.

ANNOTATIONES.

a Vide Guillelmum cap.8.li.2. Varia. Lipsium cap.13. li. Elector.

b Annulariam eam vocat suprà cap.6. huius libri.

c Seneca epist. 109. cretam in Circo, calcem nempe, carcerem antiquis vocatam fuisse scribit. Persio cretata ambitio eorum qui honores petebant,seruilis, & summissa conditio, humilis, abiecta. Albæ lineæ in Circo meminit Cassiodorus 3. Varia. Alba linea,inquit, non longè ab ostiis,in vtrunque podium, quasi regula directa producitur,vt quadrigis progredientibus inde certamen oriretur, ne dum properè conantur elidere, spectandi voluptatem viderentur populis abrogare. Quidā volunt triumphantibus aut ouantibus Romanis ducibus in more fuisse, vt indicio publici gaudij Circus creta dealbaretur, quemadmodum accepta clade populus vestem mutabat, & pullam lugubrémque sumebat. Ad albam lineam Cassiodori pertinent hi Vergilij versus,

-signóque repentè
Corripiunt spatia audito, liménque relinquunt.

In quibus Seruius limen exponit regulam,vel signum de creta factum. Eius meminit & Martialis lib.8.

Omnis habet sua dona dies,nec linea diues
Cessat,& in populum multa rapina cadit.

De hac Circensi creta vide Rhodig. cap. 14. lib.5.

d Iuuenalis,

Nuper in hanc vrbem pedibus qui venerat albis.

Tibullus gypsatos pedes vocat,& Ouidius in Amoribus.

Nec tu,si quis erit capitis mercede redemptus,
Despice gypsati nomen inane pedis.

Mancipiorum pedes creta signabantur, cum heri sigillo,si priuati hominis essent:si publica, Reipublicæ. Itaque cælatos seruos Propertius appellat elegia 5.lib.4. Fuit & Asiaticis signatoria creta,qua ceræ loco literas obsignabant. Victorius cap.4.lib.14. Cretæ vsum etiam fuisse ad ornandam exhilarandámque faciem adnotatum cap.8.lib.28. ex Horatio:ac fortasśis illa quidem creta fuit, qua pilos virorum euelli auctor scripsit cap.20.lib.14.

Qui & quorum liberti præpotentes.
CAP. XVIII.

SEd quid hos [1] refero aliquo literarum honore commendatos? Talem in catasta videre Chrysogonum Syllæ, Amphionem Q. Catuli,[2] Heronem L. Luculli, Demetrium Pompeij, [3] Augénque Demetrij, quanquam & ipsa Pompeij credita est:[4] Hipparchum M. Antonij,[a] Menam & Menecratem Sex. Pompeij, aliósque deinceps, quos enumerare iam non est, è sanguine Quiritium & proscriptionum licentiâ ditatos. Hoc est insigne venalitiis gregibus,opprobriúmque insolentis fortunæ: [5] quod & nos adeò potiri rerum vidimus, [b] vt Prætoria quoque ornamenta decerni à Senatu iubente [6] Agrippina Cl. Cæsaris viderimus libertis : tantúmque non cum laureatis fascibus remitti illò,vnde cretatis pedibus aduenissent.

1 referat aliquis, quos literarum honor commēdat? M.
2 rectorem. M. is fortasśis, de quo cap. 5. lib. 28
3 Petauogénque. M.
4 Hilariū. M.
5 quos & nos. Vet.
6 & Agrippina Claudij. M.

ANNOTATIONES.

a Menam Sex. Pompeij libertum,transfugam, aurei anuli iure,quod senatoribus ac equitibus solis permittebatur, donatum fuisse Dion scribit. Rhodig. cap.12. lib.6.

b Idem fere Tibullus,

Nota loquor:regna ipse tenet,quē sæpe coegit
Barbara gypsatos ferre catastā pedes.

De Pallante Claudij liberto,cui decreta sunt ornamenta prætoria, & H-S cēties quinquagies,vide Lipsium in Tacitum.

De terra ex Galata, terra Clupea, terra Balearica, terra Ebusitana.
CAP. XIX.

PRæterea sunt genera terræ proprietatis suæ,de quibus iam diximus: sed & hoc loco [1] reddenda natura. Ex Galata insula,& circa Clupeam Africæ scorpiones necat:Balearis & Ebusitana serpentes.

1 reddam. Natura terra ex Galata. M.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXVI.

PROOEMIVM.

Naturæ lapidum, ac marmorum luxuria. CAP. I.

LAPIDVM natura restat, hoc est, præcipua morum insania, etiam vt gemmæ cum[1] succinis, atque crystalli cum murrhinis sileantur. Omnia nāque, quæ vsque ad hoc volumen tractauimus, hominū causa genita videri possunt. Montes natura sibi fecerat ad quasdam compages [3] telluris visceribus densandas, simul ad impetus fluminū [4] domandos, fluctúsque frangendos, ac minimè quietas partes coercendas durissima sui materia. Cædimus hos,[5] trahimúsque nulla alia, quàm deliciarum, caussa, quos transcendisse quoque mirum fuit. In portento propè maiores habuere Alpeis ab Annibale exuperatas, & posteà à Cimbris: nunc ipsæ cæduntur in mille genera marmorum: promontoria aperiuntur mari, & rerum natura agitur in planū. Euehimus ea, quæ separādis gentibus pro terminis constituta erant: nauésque marmorum causa fiunt, ac per fluctus, sæuissimam rerum naturæ partem, huc illúcque portantur iuga montium, maiore etiamnum vesania, quàm cùm ad [6] ad frigidos potus vas [7] petitur in nubila, cælóque proximæ rupes cauantur, vt bibatur [a] glacie. Secum quisque cogitet, quæ pretia [8] horum audiat, quas vehi trahíque moles videat. Sed & quàm sine his multorū fuerit beatior vita, ad quámque multorum neces sit necesse ista facere, imò veriùs pati mortaleis, quos [9] ad vsus, quásve ad voluptates alias, nisi vt inter maculas lapidum iaceant: ceu verò non tenebris noctium dimidiæ parti vitæ cuiusque gaudia hæc auferentibus. Ingens stareputantem subit etiam antiquitatis rubor. Extant Censoriæ leges, [b] glandia in cœnis, glirésque, & alia [10] dictu minora apponi vetantes. Marmora inuehi, & maria huius rei causa transiri, quæ vetaret, lex nulla lata est.

1 succinis, crystallinis, murrhinisque. M.

2 homini aliqua ex causa genita. Vet.

3 in telluris. Vet.

4 frangendos fluctúsque domandos M.

5 extrahimus. Vet.

6 frangendos. M.

7 portatur. Vet.

8 harum &c. videt. Vet.

9 ob. M.

10 delicatiora M.

ANNOTATIONES.

a Nam crystallum glaciem concretam multorum annorum spatio & seculorum æuo credidit Plinius.

b Prisciano, intestini partem: aliis, ceruicis suprema glandulis referta.

Quis primus marmor in publicis operibus ostenderit. CAP. II.

DIcat fortassis aliquis: non enim inuehebantur. Id quidem falsò. Trecentas lx. columnas M. Scauri Ædilitate ad scenā theatri temporarij, & vix vno mense futuri in[1] vsu, viderunt portari silentio legum. Sed publicis [2] nimirùm indulgentes voluptatibus. Idipsum cur? aut qua magis via irrepunt vitia, quàm publica? Enimuero non alio modo in priuatos vsus illa venêre, ebora, aurum, gemmæ:[3] aut quid omnino Diis relinquimus? Verùm esto, indulserint publicis voluptatibus, etiámne tacuerunt maximas earum, atque adeò duodequadragenûm pedum, Lucullei marmoris in atrio Scauri collocari? Nec clàm illud occultéque factum est. Satisdari sibi damni infecti

1 delicatiora Vet.

2 nimirum. Vet.

3 & quid enim. Dis relinquimus rerū? Ista. M.

infecti[4] egit redemptor cloacarum, cùm in Palatium extraherentur.[5] Non ergo in tam malo exemplo moribus cauere vtilius fuerat, quàm tacere tantas moles in priuatam domum trahi præter fictilia Deorum[6] fastigia?

4 coegit. M. M. 5 Par ergo fuerat vitã malo exemplo cauere, nec aliâs tacere. M. 6 simulacra M. fastidia. Vet. 1 primum, M.

Quis[1] *primus peregrino marmore columnas habuerit Romæ.*

CAP. III.

NEc potest videri Scaurus rudi & huius mali improuidæ ciuitati obrepsisse quodam[2] vitæ rudimento. Iam enim L. Crassum Oratorem illum, qui primus peregrini marmoris columnas habuit in eodem[3] Palatio, Hymettias[4] tamen nec plures[5] sex aut lõgiores duodenûm pedum, M. Brutus in iurgiis ob id Venerem Palatinam appellauerat. Nimirùm ista[6] omisere moribus victis: frustráque interdicta quæ vetuerant cernentes, nullas potiùs, quàm irritas, esse leges maluerunt. Qui nos sequentur, meliores non esse probabunt. Quis enim tantarum hodie columnarum atrium habet? Sed priùs, quàm de marmoribus dicamus, hominum in iis præferenda[7] dicemus pretia. Antè igitur[8] artifices percensebimus.

2 viti. M. 3 atrio. M. 4 tamen, in Vet. d. 5 sexaginta M. 6 omisere: & moribus ac vitiis frustra interdicta quæ vetuerant cernentes, nullas potius quã irritas leges esse maluerunt. 7 indicamus M. indicimus. Vet. 8 eos M.

Qui primùm laudati in marmore scalpendo, & quibus temporibus.

CAP. IIII.

MArmore scalpendo primi omnium inclaruerunt Dipœnus & Scyllis geniti in Creta insula, etiamnum Medis imperantibus, priúsque quàm Cyrus in Persis regnare inciperet, hoc est, Olympiade circiter L. Ii Sicyonem se contulere, quæ diu fuit officinarum omnium metallorum patria. Deorum quorundam simulacra publicè locauerant Sicyonij, quæ priùs quàm absoluerentur, artifices iniuriam questi abierunt in Ætolos. Protinus Sicyonios[1] fames inuasit ac sterilitas, mœrórque dirus. Remedium petentibus Apollo Pythius abfuturum respondit, si Diphœnus & Scyllis Deorum simulacra perfecissent. Quod magnis mercedibus obsequiísque impetratum est. Fuere autem simulacra ea Apollinis, Dianæ, Herculis, Mineruæ, quod è cælo posteà tactum est.

1 infenda inuasit sterilitas. M.

Nobilitates operum & artificum in marmore[1] *cxxvi. de marmore Pario, & Mausoleo.*

CAP. V.

CVm ij essent, iam fuerant in Chio insula Malas sculptor, dein filius eius Micciades, ac deinde nepos Anthermus Chius, cuius filij[a] Bupalus & Anthermus clarissimi in ea scientia fuere, Hipponactis Poëtæ ætate, quem certum est lx. Olympiade fuisse. Quòd si quis horum familiam ad proauum vsque retro agat, inueniet artis originem cum Olympiadum origine cœpisse. Hipponacti notabilis fœditas vultus erat: quamobrem imaginem eius lasciuia iocorum[2] ij proposuere ridentiũ circulis. Quod [b] Hipponax indignatus,[3] amaritudinem carminum distrinxit in tantum; vt credatur[4] aliquibus ad laqueum eos compulisse: quod falsum est. Complura enim in finitimis insulis[5] simulacra posteà fecere, sicut in Delo, quibus subiecerunt carmen, non vitibus tantùm censeri Chium, sed operibus Anthermi filiorum. Ostendunt & Iasij Dianam manibus eorum factam. Et in ipsa Chio narrata est operis eorum Dianæ facies in sublimi posita, cuius vultum intrantes tristem, exeuntes[6] exhilaratum putant. Romæ signa eorum sunt in Palatina æde Apollinis in fastigio, & in omnibus ferè quæ Diuus Augustus fecit. Patris quoque eorũ & Deli fuere opera, & in Lesbo insula. Diphœni quidem Ambracia, Argos, Cleone, operibus refertæ fuere. Omnes autem tantùm candido marmore vsi sunt è Paro insula, quem lapidem cœpere lychniten appellare, quoniam ad lucernas in cuniculis cæderetur, vt autor est Varro, multis posteà candidioribus repertis, nuper etiam in Lunensium lapidicinis. [c] Sed in Pariorum mirabile proditur, gleba lapidis vnius cuneis diuidentium soluta, imaginem Sileni intus extitisse. Non omittendum, hanc artem tantò vetustiorem fuisse, quàm picturam aut statuariam, quarum vtraque cum Phidia cœpit lxxxiii.[7] Olympiade, post annos circiter cccxxxii. Et ipsum [d] Phidiam tradunt scalpsisse marmora, Venerémque eius esse Romæ in Octauiæ[8] operibus eximiæ pulchritudinis.[9] [e] Alcamenem Atheniensem (quod certum est) docuit in primis nobilem,[10] cuius sunt opera Athenis complura in ædibus sacris, præclaráque Venus extra muros, quæ appellatur Aphrodite[11] ἐν κήποις. Huic summam manum ipse Phidias imposuisse dicitur.[12] Eiusdem discipulus fuit Agoracritus Parius, ei ætate gratus. Itaque è suis operibus pleraque nomini eius donasse fertur. Certauere autem inter se ambo discipuli in Venere facienda. Vicítque Alcamenes non opere, sed ciuitatis suffragiis, cõtra peregrinum[13] suo fauentis. Quare Agoracritus ea lege signum suum vendidisse traditur, ne Athenis esset, & appellasse Nemesin. Id positum est Rhamnunte pago Atticæ, quod M. Varro omnibus signis prætulit. Est & in Matris magnæ delubro in eadem ciuitate Agoracriti opus. Phidiam clarissimum esse per omnes gentes, [f] quæ Iouis Olympij famam intelligunt, nemo dubitat:[14] sed vt meritò laudari sciant etiam qui opera eius non viderunt, proferemus argumenta parua & ingenij tantùm. Neque ad hoc Iouis Olympij pulchritudine vtemur, non [g] Mineruæ Athenis factæ amplitudine, cùm sit ea cubitorum xxvi. ebore hæc & auro constat: sed scuto eius, in quo Amazonum prælium cælauit intumescente ambitu parmæ, eiusdem concaua parte Deorum & gigantum dimicationem, in soleis verò Lapitharum & Centaurorum: adeò momenta omnia[15] compacta artis illius fuere. In base autem quod cælatum est, Pandoras genesin appellauit. Ibi Dij sunt[16] xxx. numero

2 in promptu fecère. M. 3 amaritudine carminũ distrinxit eos in tãtum. M. 4 aliquos ex iis ad laqueum. Ve. aliquos eorum ad laqueos M. 5 simulacra deorum postea. M. 6 hilaratũ. M. 7 ludorum Olymp. M. 8 porticibus. Vet. 9 Alcmanem. M. 10 cuius opera Athenienses cõplura in ædibus sacris posuere, præclarámque Veneris imagine extra M. 11 ἐξώπολις. Vet. nihil muto, ita vocat Pausa. 12 Ipsius. Vet. 13 ciui suo. Vet. 14 sed & vt. M. & mox & qui op. 15 comperta arti illius. Vet. comperta artis illi fuere. Vet. 16 xx. M.

nascentes, Victoria præcipuè mirabili. Periti mirantur &[17] serpentem, & sub ipsa cuspide æream sphingem. [18] Hæc sunt obiter dicta de artifice nunquam satis laudato, simul vt noscatur illam magnificentiam æqualem fuisse & in paruis. Praxitelis ætatem inter statuarios diximus, qui marmoris gloria superauit etiam semet. Opera eius sunt Athenis [h] in Ceramico, sed ante omnia, & non solùm Praxitelis, verùm & in toto terrarum Venus, quam vt viderent multi, nauigauerunt Gnidum. Duas fecerat, simúlque vendebat, alteram velata specie, quam ob id quidem prætulerunt optione, quorum conditio erat, Coi, cùm alteram etiam eodem pretio detulisset, seuerũ id ac pudicum arbitrantes: reiectam Gnidij emerunt, immensa differentia famæ. Voluit eam postea à Gnidiis mercari rex Nicomedes, totum æs ciuitatis alienum, quod erat ingens, dissoluturum se[19] promittens. Omnia perpeti maluere, nec immeritò. Illo enim signo Praxiteles [20] nobilitauit Gnidum. Ædicula eius tota aperitur, vt conspici possit vndique effigies Deæ, fauente ipsa, vt creditur, facto. Nec minor ex quacunque parte admiratio est. Ferunt amore captum quendam, cùm delituisset noctu, simulachro cohæsisse,[21] eiúsque cupiditatis esse indicem maculam. Sunt in Gnido & alia signa marmorea illustrium artificum, Liber pater Bryaxidis, & alter Scopæ, & Minerua:[22] nec maius aliud Veneris Praxitelicæ specimen, quàm quòd inter hæc sola memoratur. Eiusdem est & Cupido obiectus à Cicerone[23] Verri, [i] ille propter quem Thespiæ visebantur, tunc in Octauiæ [k] scholis positus. Eiusdem & alter nudus in Pario colonia Propontidis, par Veneri Gnidiæ nobilitate & iniuria. Adamauit enim eum Alchidas Rhodius, atque in eo quoque simile amoris vestigium reliquit Romæ. Praxitelis opera sunt,[24] Flora, Triptolemus, Ceres in hortis Seruilianis, boni Euentus & bonæ [l] Fortunæ simulachra in Capitolio: [25] item & Mænades, & quas Thyadas vocát, &[26] [m] Caryatidas, & Sileni in Asinij Pollionis monumentis, & Apollo & Neptunus. Praxitelis filius Cephissodorus rei & artis hæres fuit. [27] Cuius laudatum est Pergami [n] symplegma, signum nobile, digitis corpori veriùs, quàm marmori, impressis. Romæ eius opera sunt Latona in Palatij delubro: Venus in Asinij Pollionis monumẽtis: & intra Octauiæ porticus in Iunonis æde Æsculapius ac Diana.[28] Scopæ laus cum his certat. Is fecit Venerem & Pothon & Phaëthontem, qui[29] Samothraciæ sanctissimis ceremoniis coluntur. Item [o] Apollinem Palatinum, Vestam sedentem laudatam in Seruilianis hortis, duásque [p] chametæras circa eam, quarum pares in Asinij monumentis sunt, vbi & Canephorus eiusdẽ. Sed in maxima dignatione Cn. Domitij delubro in Circo Flaminio Neptunus ipse, & Thetis, atque Achilles, Nereides supra Delphinos & cete & [q] hippocampos sedentes. Item tritones, [r] chorúsque Phorci & pristes, ac multa alia[30] marina omnia eiusdem manus, præclarum opus etiam si totius vitæ fuisset. Nunc verò præter suprà dicta, quæque nescimus. Mars est etiamnum [31] sedens colosseus eiusdem in

17 septem. Vet.
18 Hæc li obiter M.
19 repromittens. M. & Vet.
20 nobilitauerat. M.
21 eiusdémque. M.
22 nec maius Veneris Praxitelicæ aliud specimen. M.
23 Verri ille grauiter, qui Thespiis visebatur. M.
24 Chloris Vet.
25 itẽ Mænades, quas & Thyadas. Vet. itẽ & Mænadum, quas Thyadas. Alij Vet.
26 Caryatides. Vet. Cariatidas. Alij.
27 Huius. Vet.
28 Scopas cum his certans fecit, Venerẽ & Phaetont. M. Scopæ laus cũ his certãtis fecit. Ven. V.
29 Samothrace sanctis M.
30 marina, eiusdem omnia, magnũ & præcl. M. marinaeiu, sdem manus omnia, magnũ & præcl. Vet.
31 sedens Colossus. M.

templo Bruti Callaici apud Circum eundem ad Labiacanam portam eunti. Prætereà Venus in eodem loco nuda Praxitelicam illam Gnidiam antecedens, &[32] quencunque alium locum nobilitatura. Romæ quidem magnitudo[33] operum eam obliterat, ac magni officiorum negotiorúmque aceruí omnes à contemplatione talium abducunt, quoniam otiosorũ & in magno loci silentio apta admiratio talis est. Qua de causa memoratur artifex eius quoque Veneris, quam Vespasianus Imperator in operibus Pacis suæ dicauit,[34] antiquorum dignam fama. Par hæsitatio est in templo Apollinis [f] Sosiani, Nioben cum liberis morientem Scopas an Praxiteles fecerit: item Ianus pater in suo templo dicatus ab Augusto ex Ægypto aduectus, vtrius manus sit, iam quidem & auro occultatus. Similiter in Curia Octauiæ quæritur de cupidine fulmen tenente. Id demum affirmatur, Alcibiadem esse principem[35] forma in ea ætate. Multa in eadem schola sine autoribus placent. Satyri quatuor, ex quibus vnus[36] Liberum patrem palla velatus humeris præfert: alter Liberum similiter: tertius ploratum infantis cohibet: quartus cratere alterius sitim sedat: duæque Auræ velificãtes sua veste. Nec minor quæstio est in [t] Septis,[37] Olympum & Pana Chironémque cum Achille qui fecerint, præsertim cùm capitali satisdatione fama iudicet dignos. Scopas habuit æmulos eadem ætate Bryaxin & Timotheum: & [u] Leocharem, de quibus simul dicendum est, quoniam pariter cælauere Mausoleum. Sepulchrum hoc est ab vxore Artemisia factum Mausolo Cariæ regulo, qui obiit Olympiadis centesimæ anno secundo. [38] Opus id vt esset inter [x] septem miracula ij maximè artifices fecere: Patet ab Austro & Septentrione sexagenos ternos pedes, breuius à frontibus, toto circuitu pedes quadringentos xi, attollitur in altitudinem xxv. cubitis: cingitur[39] columnis xxxvi. Ab Oriente cælauit Scopas, à Septentrione Bryaxis, à Meridie Timotheus, ab Occasu Leochares. Priúsque quàm peragerent, regina Artemisia, quę mariti memoriæ id opus extrui iusserat, obiit. Non tamen recesserunt, nisi absoluto iam, id gloriæ ipsorum artísque monumẽtum iudicantes: hodiéque certant manus. Accessit & quintus artifex.[40] Nam que suprà [y] pteron pyramis altitudine inferiorem æquauit. xxiiii. gradibus[41] in metæ cacumen se contrahens. In summo est quadriga marmorea, quam fecit Pythis. [z] Hæc adiecta cxl. pedum altitudine totum opus includit. Timothei manu Diana Romæ est in Palatio, Apollinis delubro, cui signo caput reposuit Aulanius Euander. In magna admiratione est & Hercules Menestrati: & Hecate Ephesi in templo Dianæ post ædem, in cuius contemplatione admonent æditui parcere oculis, tãta marmoris radiatio est. Non postferuntur & Charites in[42] propylæo Atheniensium, quas A Socrates fecit, alius ille, quàm pictor, idem[43] vt aliqui putát. Nã Myronis illius[44] qui in ære laudatur, anus ebria est Smyrnæ in primis inclyta. Pollio Asinius, vt fuit acris vehementiæ, sic quoq; spectari monumenta sua voluit. In iis sunt Cẽtauri nymphas gerentes[45] Archesitæ, Thespi-

32 quencunque alium locum nobilitatura. M.
33 operum est iã obliterata à magnis officiorum negotiorúmq. aceruis, quæ omnes à cõtemplatione taliũ abducunt. Vet. operũ est iam obliterata à magistris officiorum & negotiorum, qui accreatim omnes ad contemplationem talium ducunt. M.
34 antiquarum. M.
35 formæ & ætate. M.
36 Liberũ palla velatum præfert. Vet.
37 Olympum, Chironem cum Achille, & Pana qui. M.
38 Opus idẽ inter se. mir. quod hi max. M.
39 col. xxxvi. Pteron vocaure. Ab Orien. Turn. ex Vet.
40 Namque pteron superioris pyramidis altitudinẽ. M. Namq. supra ptera pyramis altitudinem inferiora. Vet.
41 summam cacu. se con. M.
42 Peiræo. M. propylais. Vet.
43 vt quidem alij put. M.
44 qui ære laud. M.
45 Arcesilaus. M.

Thespiades Cleomenis, Oceanus & Iupiter [46] Entochi, [47] B Hippiades Stephani, [48] C Hermerotes Taurisci, nō cęlatoris illius, sed Tralliani. Iupiter hospitalis Pamphili Praxitelis discipuli. Zetus & Amphion [49] ac Dirce D & taurus, vinculúmque ex eodem lapide, Rhodo aduecta operā Apollonij & [50] Taurisci. E Parentum ij certamen de se fecere. Menecratē videri professi, sed esse naturalem Artemidorum. Eodem loco Liber pater [51] Eutychidis laudatur: ad Octauiæ verò porticum Apollo Philisci Rhodij in delubro suo. Item Latonā & Diana, & Musæ nouem, & alter Apollo nudus. Eum, qui cytharam in eodem templo tenet, Timarchides fecit. Intra Octauię verò porticus in æde Iunonis ipsam Deam Dionysius & Polycles: aliā Venerē eodē loco Philiscus. [52] Cætera signa Praxiteles. Item Polycles & Dionysius Timarchidis filij Iouem, qui est in proxima æde, fecerunt. Pana & Olympum luctantes, eodem loco Heliodorus, quod est alterū in terris [53] symplegma nobile: Venerē lauantem sese. Dædalum [54] stantem [55] Polycharmus. Ex honore apparet in magna autoritate habitum Lysiæ opus quod in Palatio super arcū Diuus Augustus honori Octauij patris sui dicauit in ædicula columnis adornata. Id est quadriga currúsque, & Apollo ac Diana ex vno lapide. In hortis Seruilianis reperio laudatos, Calamidis Apollinem illius cælatoris, [56] Dactylidis Pythias, Amphistrati Callisthenem historiarum scriptorem. Deinde multorum obscurior fama est, quorundam claritati in operibus eximiis obstante numero artificum, quoniam nec vnus occupat gloriam: nec plures pariter nuncupari possunt, sicut in Laocoonte, qui est in Titi Imperatoris domo, opus omnibus & picturæ & statuariæ artis præferendum. Ex vno lapide F eum [57] & liberos draconúmque mirabiles nexus de consilij sententia fecere summi artifices Agesander & Polydorus & Athenodorus Rhodij. Similiter Palatinas domos Cęsarum repleuere probatissimis signis Craterus cum Pythodoro, Polydectes cum Hermolao, Pythodorus alius cum Artemone, & singularis Aphrodisius Trallianus. Agrippæ Pantheum decorauit Diogenes Atheniensis: & Caryatides in columnis templi eius probantur inter pauca operum: sicut in fastigio posita signa, sed propter altitudinē loci minus celebrata. [58] Inhonorus est, nec in templo vllo Hercules, ad quem Pœni omnibus annis G humana sacrificauerunt [59] victima, humi stans, ante aditum porticus H ad nationes: Sitæ fuere & Thespiades ad ædem Felicitatis, quarum vnam [60] adamauit eques Romanus Iunius Pisciculus, vt tradit Varro: admiratur & Pasiteles, [61] qui & quinque volumina scripsit nobilium operum in toto orbe. Natus hic [62] in Græciæ Italiæ ora, & ciuitate Romana donatus [63] cum iis oppidis, Iouem fecit eburneum in [64] Metelli æde, quà campus petitur. Accidit [65] ei, cùm in naualibus, vbi feræ Africanæ erant, per caueam intuens leonem cælaret, vt ex alia cauea panthera erumperet, non leui periculo diligentissimi artificis. Fecisse opera complura dicitur: sed quę fecerit, nominatim non refertur. Arcesilaum quoque magnificat Varro, cuius se marmoream habuisse leænam tradit, [66] aligerósque ludentes cum ea Cupidines, quorum alij religatam tenerent, alij è cornu cogerent bibere, alij calcearent [67] soccis, omnes ex vno lapide. Idem & [68] à Coponio xiiii. nationes, quæ sunt circa Pompeij, factas autor est. Inuenio & Canachum laudatum inter statuarios, fecisse marmorea. Nec [69] Sauron atque Batrachum obliterari conuenit, qui fecere tēpla Octauiæ porticibus inclusa, I natione [70] ipsi Lacones. Quidā & opibus prępotentes fuisse eos putāt, ac sua impēsa cōstruxisse, inscriptionē sperātes. Qua negata, hoc tamē [71] alio loco & modo vsurpasse. Sunt certè etiamnum in columnarum [72] spiris inscalpta nominū eorū [73] argumēto, rana atq; lacerta. In Iouis æde extitisse picturā, cultúsque reliquos omnes fœmineis argumentis constat. Etenim facta Iunonis æde cùm inferrentur signa, permutasse geruli traduntur: & id [74] religione custoditum, velut ipsis [75] Diis sedem ita partitis. Ergo & in Iunonis æde cultus est, [76] qui Iouis esse debuit. Sunt & in paruis marmoreis famā consecuti. [1] Myrmecides, cuius quadrigam cū agitatore cooperuit alis musca: & Callicrates, cuius formicarum pedes atque alia membra peruidere non est.

45 Chron. M. Entochi: Hippiades: Hermerotes Taur. &c. Vet. 46 Hesperides. Quidā Hippe. A. 47 Herma. & Erotes Taurisci. v. Meropes Sol. non cælatoris M. 49 & Dirce. M. 50 Taurisci parentum. I. M. Taurisci. Par autē ij certantes de se iudicium fecere. V. 51 Euthycrates M. 52 Cætera signa Praxitelis filij in Iouis æde, quæ proxima est fecerunt. M. 53 sympegma. M. 54 adstantem M 55 Polycharmus ex quo apparet in magna honoris autoritate habitum. Lysiæ. Vet. 56 Decert. Pythiam. M. 57 ac. M. 58 In honore est & in templo illo. V. Beroalds. 59 victima ante aditū porticus ad nationes sita, humi stans. Fuere. M. 60 amauit. M. 61 qui etiam M. 62 in Græcia Ital. M. in Græcia Italia ora Vet. 63 cū suis oppidanis. Vet. 64 Vitellij. M. 65 verò M.

66 puerísque M. 67 soccos. M 68 à Q. Pomio &c. quæ sunt circa Pompeium. M. 69 Saurā. M. 70 ipsos M. & ipsi. Vet. 71 alio modo. M. 72 epistyliis M 73 argumēta. M. 74 religionis. M. 75 Diis se dedentibus. Apparet ergo quod in. M. 76 qui in Iouis. M. qui Iouis esse debebit. Vet.

ANNOTATIONES.

a Primus is fortunam fecit φερέπολιν, vt ait Pindarus, polum capite gestantem, & altera manu τὸ τῆς ἀμαλθείας κέρας, Rhodig. c. 14. lib. 18. Sculpsit & Charitas in Attali conclaui apud Pergamenos, quæ ob artificij præstantiam ostentabantur, & Charitas apud Smyrnæos. Pausanias.

b Vide Hadr. Iun. cap. 16. lib. 1.

c Apud Ciceronem lib. 1. de diuinat. Carneades narrat in Chiorum lapidicinis saxo diffisso Panisci caput extitisse. Apud Origenem lib. τῶν φιλοσοφουμένων, Xenophanes Colophonius tradit, in lapidicinis, quæ Syracusis propinquæ sunt, inuentas esse piscium & phorcarum figuras: in profundissima vena marmoris Parij, lauri imaginem. Theodorus Canterus cap. 15. lib. 1. Variar.

d Ob eius in hac arte insignem excellentiam, præstantiam, iactatum Græcis prouerbium fuit, φειδίας εἰρήνη ποιήσειν, cùm pax καλλίμορφος esse, videantúrque gigni pacis tempore formosiores pueri, vel etiam à pictoribus imagines, & scalptoribus statuæ pulchriores fingi. Leopardus cap. 15. lib. 5.

e Cicero 2. de natur. deo. Et quidem, inquit, laudamus Athenis Vulcanum eum quem fecit Alcamenes, in quo stante ac vestito leuiter apparet claudicatio non deformis: nimirum ὡς κυλλοποδίωνος. Victor. cap. 19. lib. 29.

f Eo simulachro perfecto Phidias interrogatus vnde id propemodum è cælo petitum lineamentis eboris amplexus fuisset, respondit ex Iliad. α.

ἦ, καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων.
ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο, μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὄλυμπον.

Valer. cap. 7. lib. 3.

g Lemniam fuisse vocatam quòd eam Lemnij dedicassent, Pausanias scribit lib. 1.

h Prope Ceramicum vicum, & in ipsius aditu. Pausanias lib. 1. Praxitelis opera duo fuisse tradit, alterum statuam equestrem, alterum Neptunum qui in equo sedens Polyboten gigantem hasta petit. Vide quod adnotatum est cap. 12. lib. 35.

i Pausanias in Bœoticis, C. Cæsarem ideò necatum putat, quòd eam imaginem sustulerit: eadem

etiam caussa interfectum Neronem, quòd illam Thespias reportatam iterum demolitus sit. Victorus c.21.lib.18.

k Schola in balneis, labri siue balnei summa pars, in qua qui nondum lauissent sedentes expectabant, donec exirent qui priores occuparent: in porticibus verò locus in quem philosophi conuenientes consident, conquiescunt & disputant. Rhodig. ca.20.lib.30. Vide quod adnot. est in c.10.lib.35.

l Vide Alex. ab Alex. cap.13.lib.1.

m Caryatidum historiam vide apud Vitruuium cap. & libr. 1. & Philandri in eum locum adnotationes: quibus adde ex Pausan. li.3. & 4. in historia Aristomenis, Caryas vicum esse non lõgè à Lacedęmone, Dianę & Nymphis sacrum vbi ad Caryatidis Dianæ templum & signum virgines Lacænæ anniuersarium sacrum faciunt, & patrio ritu saltant: vnde eæ Cariatides dictæ.

n Complexus duorum puellorum, mutuò sese osculantium: vel duorum colluctantium: vt mox hoc ipso capite.

o Cuius simulachrum Lucullus aduexit ex Apolloniatarum insula. suprà cap.13.lib.4.

p Socias humi sedentes, non in sedili. Vertendum scorta minimè puto, quoniam id Vestæ pudicitiæ non conueniret: nisi quis putet in facie comitum Vestæ expressisse meretricum duarum imaginẽ quas amabat pedissequas. Quidam legunt, Commotrias.

q Hippocampum intelligi par est hoc loco, non pisciculum memoratum Dioscoridi, & Galeno, sed potiùs monstrum cetaceum equo simile, quoniã & campas equos marinos vocãt & alia omnia cetacea. Næuius in AEgisto.

Tum autem lasciuum Nerei simum pecus
Ludens ad cantũ classiũ lustratur: Sirenes citis
Delphino iunctis vehiculis, hippocampisque asperis.

apud Nonium in dictionibus hippocampus, lustrare, pecus. Scaliger.

r Sic Virgil.3.AEn.

Tritonésque citi, Phorcique exercitus omnis.

Is fuit rex Corsicæ ac Sardiniæ, & tandem habitus pro deo marino. Phorcum mithologi maris extremum ambitum interpretantur, maris & terræ filium, eúmque Citonis congressu genuisse Græas à partu statim canas, nimirũ spumas quas illisum mare suo littori excitat. Rhodig.cap.18.lib.26.

ſ Sosianum quidam dictum volunt, ἀπὸ τοῦ σώζειν, quasi σωτῆρα: qua ratione σωσίπολιν Deum victis Arcadib. Elei coluerũt, Pausania auctore l.6. Alij Sosiani interpretãtur, quasi Susiani Susis Romam auecti. Vide Lilium Gregoriũ. Aliis placet Sosianum vocari, quòd ad librariorum scriptorum officinas locatus esset. Sosios enim præstantissimos eius artis magistros Horatius memorauit in Arte, *Hic liber æra meret Sosiis*: & in Epist. *Sosiorum pumice mũdus.*

t Septa, locus in campo Martio tabulis munitus, in quibus stans populus Romanus suffragia ferebat.

u Telocharen Vitruuius appellat cap. 8. lib. 2. Idem fecit & Martis statuam colosseam in eius tẽplo Halicarnassi, quam ἀκρόλιθον vocauerunt.

x Vide Rhodig.cap.6.lib.23.

y Alij ptera, alij pteromata. Sunt autem adstructi viciníque parietes templis ac ædificiis publicis ad altitudinem ædificiis vtrinque assurgentes, sic dicti quòd alarum instar explicentur, ædificiúmque protegant. Strabo lib. 17. eius vocabuli significatum apertissimè declarat. Vide c.13. huius libri.

z Locus hic suspectus est. Nam cùm altitudo inferioris ædificij fuerit 37. pedum cum dimidio, pyramidísque par celsitas, numerus is geminatus efficit pedes 75. quos si ab altitudine totius operis, quæ fuit 140. pedum, auferas, restabunt pedes 65. tribuendi quadrigæ impositæ & viginti gradibus ad pyramidis basin collocatis. Non est autem probabile altitudinem tantam fuisse quadrigæ & graduum.

A Philosophus, Sophronisci filius, cum Mercurio, auctore Pausania lib.1.

B Equestes statuæ, vt Amazonum, quæ primæ ascenderunt equos. Hermolaus. Rhodiginus legit, Hippades, cap.1. Quidam Hesperides. Alij, Hippe: Cheironis ea filia fuit. Aqueus, Appiades: illásque interpretatur Venerem, Palladem, Vestam, Concordiam, Pacem, quarum simulacra ornandis Appiæ aquæ ductibus & fornicibus positæ fuerunt. Ouidius lib. 1. de Arte,

Has Venus è templis multo radiantibus auro
Læta videt lites, Appiadésque deæ.

Probabile tamen non est, Græcũ sculptorẽ, & in Italiam fortassis nunquam transgressum, illas fecisse: nisi fortè statuas illas Appiadũ dearum, Entochi opera, Romam aduectas ad Appiæ aquæ ornamenta existimet.

C Hermerotes, Mercurij & Cupidinis iuncta simulachra, vt Hermathenæ Ciceroni, Mercurij & Palladis coniunctæ statuæ. In vetustis legitur, Hermæ & Erotes Taurisci.

D Propertius,

Tu reddis pueris matrem, puerique trahendam
Vinxerunt Dircen sub trucis ora bouis.

E In veteribus legitur, Taurisci. Par autem ij certantes de se iudicium fecere. Lego ex manuscripto, Taurisci parentum. Ii certamen de se fecere &c. Menecrates & Artemidorus patres fuerunt Apollonij & Taurisci. Ii seipsos pinxerunt æmulationis certamine.

F Præter Virgilium 2. AEneid. eius rei historiam describit Eumolpus luculentissimis versibus in Satyra apud Petronium.

G Saturno infantes Carthaginenses sacrificare solitos esse Lactantius & Silius tradunt: quin etiã Plato in Protagora, Diodorus vigesimo libro. A Tyriis hoc traditum & vsque ad vrbis excidium seruatum Qu. Curtius scribit. D. Augustinus infantes etiam à Gallis Saturno immolatos fuisse memorat. Vide Rhodig.c.23.li.13. Plautus in Amphitr.

Faxo vt bubulis coriis onustus sit Saturni hostia.

H Sic dictus locus Romæ ob statuas nationum 14. illic posita, quarum paulò pòst fit mentio.

I Idem AElianus libro 1. hist. qui & addit elegiacum distichon aureis literis scriptum fuisse in semine sesami, cap. 21. lib.7. Idem Myrmecides nauem fabricatus est, quam apicula pinnis absconderet. Varro lib.6. de lingua Latina, *Etenim faciliùs obscuram operam Myrmecidis ex ebore oculi videant, si extrinsecus admoueant nigras setas.* Hadr. Iun. cap.4. lib.6.

Quando primùm marmorum in ædificiis vsus, & quis primus Romæ crustauerit parietes, & quibus ætatibus quæque marmora in vsum venerint, & quis primus marmora secuerit, & ratio secandi: de harena.

CAP. VI.

HÆc sint dicta de marmorum scalptoribus, summáque claritate artificum: [1] quo in tractatu subit mentem non fuisse tum autoritatem maculoso [2] marmori: fecere è Thasio, Cycladum insularũ, æquè & è Lesbio: liuidius hoc paulò. Versicolores quidem maculas, & in totum marmorum apparatum Menander etiam [3] diligentissimus luxuriæ interpres, primus & rarò attigit. Columnis demum vtebantur in templis, nec lautitiæ causa (nondum enim ista intelligebantur) sed quia [4] firmiores aliter statui nõ poterãt. Sic est inchoatum Athenis templum Iouis Olympij, ex quo Sylla

1 vbi tamẽ sciendum fuisse. 2 marmori, quam fecere Paros Cycladum insularum vna, æquè & Lesbos. Liuidius hoc versicoloréśque maculas habens. In totum M. 3 diligentissima luxuria inter tres M. 4 firmiores. Vet.

Sylla Capitolinis ædibus aduexerat columnas. Fuit tamen inter lapidem atque marmor differentia iam & apud Homerum. Dicit enim [5] Paridis os marmoreo saxo percussum: sed hactenus, [a] regias quoque domos [6] cùm laudatissimæ præter æs, aurum, electrum, argentum, ebore tantum adornans. Primùm (vt arbitror) versicolores istas maculas Chiorum lapidicinæ ostenderunt, cùm extruerent muros, faceto [7] in id M. Ciceronis sale: omnibus enim ostentabant, vt magnificum. Multò, inquit, magis [8] mirarer, si Tiburtino lapide fecissetis. Et Hercules non fuisset picturę honos vllus, non modò tantus, in aliqua marmorum autoritate. Secandi marmor in crustas nescio [9] an Cariæ fuerit inuentum. Antiquissima, quod equidem inueniá, Halicarnassi Mausoli domus Proconnesio marmore exculta est, lateritiis parietibus. Is obiit Olympiadis c. anno ii. vrbis Romæ anno [10] ccciii. Primùm [11] Romæ parietes crusta marmoris operuisse totius domus suæ in Cælio monte Cornelius Nepos tradidit Mamurram Formiis natum, equitem Romanum, præfectum fabrorum C. Cæsaris in Gallia. [12] Neque indignatio sit tali autore inuenta re. Hic namque est Mamurra Catuli Veronensis carminibus proscissus, [13] quem, vt res est, domus ipsius clariùs, quàm Catullus, dixit habere, quicquid habuisset Comata Gallia. [14] Nanque adiecit idem Nepos, eum primum totis ædibus nullam nisi è marmore columnam habuisse, omnes solidas [15] è Carystio aut Lunensi. Denique [b] M. Lepidus Catuli in Consulatu collega, primus omnium [c] limina ex Numidico marmore in domo posuit magna reprehensione. Is fuit Consul anno vrbis [16] dclxvi. Hoc primum inuecti Numidici marmoris vestigium inuenio, non in columnis [17] tantùm crustísve: vt Mamurra Carystium posuit, sed [18] in massa ac vilissimo liminum vsu. Post hunc Lepidum fermè quadriennio L. Lucullus Consul fuit, qui nomen (vt apparet [19] ex re) Lucullieo marmori dedit, admodum delectatus illo, primúsq; Romam inuexit, atrum alioqui, cùm cætera maculis aut coloribus commendentur. Nascitur autem in Nili insula, solúmque penè horum marmorum ab amatore nomen accepit. Inter hos primùm (vt arbitror) marmoreos parietes habuit scena M. Scauri, non facilè dixerim sectos, an solidis glebis [20] positos, sicuti est hodie Iouis Tonantis ædes in Capitolio. Nondũ enim secti marmoris [21] vestigia inuenerat Italia. Sed quisquis primũ inuenit secare, luxuriáque diuidere, importuni ingenij fuit. Harena hoc fit, [22] & ferro videtur fieri, serra in prætenui linea premente [23] harenas, versandóque tractu [24] ipso secante. Æthiopica [25] hæc maximè probatur. Nam id quoq; accessit, vt [26] ad Æthiopas vsque peteretur, quod [27] faceret marmora: imò verò etiam [28] in Indos, vnde margaritas quoque peti seueris moribus indignũ erat. Hæc proximè laudatur. [29] Mollior tamen, quæ [30] Æthiopica. [31] Illa nulla scabritie secat. Indica non æquè [32] læuigat: sed ea combusta polientes marmora fricare iubentur. Simile & Naxiæ vitium est, & Coptidi, quæ vocatur Ægyptia. Hæc fuere [33] antiqua genera marmoribus secandis. Postea reperta est harena non minùs probanda, ex quodam Adriatici maris vado, æstu [34] nudante, obseruatione non facili. Iam quidem quacunque harena secare è fluuiis omnibus fraus artificum ausa est quod dispendium admodum pauci intelligũt. Crassior enim harena laxioribus segmentis terit, & plus erodit marmoris, maiúsque opus [35] scabritia polituræ relinquit. Ita sectæ attenuantur crustæ. Rursúsque [36] Thebaica polituris accommodatur, & quæ fit è poro lapide aut è pumice.

5 Paridem es. M. 6 cum laudatissimè. V. domos cum laudatissimo, tũ præter æs. V. Aij. 7 in his M. 8 mirum esset. M. mirares esset. 9 an hac arte fuerit. M. 10 ccccii. M. 11 Romæ marmoris frustis operuisse totius domus suæ parietes in Cælio. M. 12 Neque ideo desinimus, indignati de tali autore inuenti. Hic. M. Itaque indignatio sit tali autore ac inuentore. V. 13 quẽ Metrodorus Scepsius clarius quam &c. Nanq; adiecit eum primũ &c. Scalig. 14 addidítque, eũ primum. M. 15 à Carysto. M. Lepidus Catulo. M. 16 dclxv. M. 17 tamen. M. 18 in mẽsas ac vilissimũ esum. V. sed in mesa. V. quo vocabulo Vitruuius vtitur. 19 ex se M. 20 politos. M. 21 vestigiũ erat inuentum in Italia. M. 22 & ferro Videtur enim ferri serra. M. 23 harenas versando, tractúque ipso secante Vet. harenas, versandoque ipsas tractu secãte. Aij V. 24 ipsas. M. 25 ad hoc. M. 26 Ab Æthiopia. M. 27 secaret. Aij. 28 in India. M. 29 Melior. Vet. 30 ex Æthiopia. M 31 Illa enim multa. Vet. 32 lauat: sed ea polientes M.

33 antiquis. Vet. 34 inundãte Vet. 35 scabritie M. 36 tenuatæ polituris ac commodantur. Æquãte duro lapide M. poron intelligo popnum.

ANNOTATIONES.

a Odyss. δ.

> χαλκοῦ τε στεροπὴν, καὶ δώματα ἠχήεντα
> χρυσοῦ τ' ἠλέκτρου τε, καὶ ἀργύρου, ἠδ' ἐλέφαντος,
> [illegible]

b Eius domus suo seculo Romæ pulcherrima fuit. c. 15. huius libri.

c Pauimenta ex Numidico Pœnica vocat apud Festũ Cato, his verbis. *Dicere possum, quibus villæ atque ædes ædificatæ, atque expolitæ maximo opere citro, atque ebore, atque pauimentis Pœnicis stent &c.*

De Naxio, & Armenio, & de generibus marmorum. CAP. VII.

Signis è marmore poliendis, gemmísque etiam scalpendis atque limandis [1] Naxium diu placuit ante alia: ita vocantur [a] cotes in Cypro insula genitæ. Vicere posteà ex [b] Armenia vectæ. Marmorum genera & colores non attinet dicere in tanta notitia: nec facilè est enumerare in tanta multitudine. [2] Quoto quoque enim loco non suum marmor inuenitur. Et tamen celeberrimi generis dicta sunt in ambitu terrarum cum gentibus suis. Non omnia tamen in lapidicinis gignuntur, [3] sed multa & sub terra [4] sparsa. Pretiosissimi quidem generis Lacedæmonium viride, cunctísque hilarius. Sic & Augustum, ac deinde [5] Tiberium, in Ægypto Augusti ac Tiberij primùm principatu reperta. Differentiáque eorum est ab ophite, cùm sit illud serpentium maculis simile, vnde & nomen accepit, quod hæc maculas diuerso modo colligunt, Augustum vndatim crispum in [6] vertices, Tiberium parsim conuoluta [7] canitie. Neque ex ophite columnæ, nisi paruæ admodum inueniuntur. [c] Duo eius genera, molle candidum, nigricans durum. Dicuntur ambo capitis dolores sedare [8] adalligati, & serpentium ictus. Quidam phreneticis ac lethargicis adalligari iubent [9] candicantem. Contra serpentes autem à quibusdam laudatur præcipuè ex his, quem tephriam appellant, à colore cineris. Vocatur & [d] Memphites à loco, gemmantis [10] naturæ. Huius vsus conteri, & iis, quæ vrenda sint aut secanda, ex aceto illini. Obstupescit ita corpus, [11] nec sentit cruciatum. Rubet porphyrites in eadem Ægypto: ex eo candidis interuenientibus punctis, leucostictos vocatur. Quantislibet molibus cædendis sufficiunt lapidicinæ. Statuas ex eo Cl. Cæsari procurator eius in vrbem ex Ægypto aduexit [12] [e] Trianius Pollio, non admodũ [13] probata nouitate.

1 in M. & Vet. huius capitis principium est, Naxiũ diu &c. Alia capiti superiori adnectuntur. 2 Quoto enim cuique loco nomen suum marmori. M. 3 sed multa est sub terra pars Pretio. M. 4 sparsa pretiosissimi quidem generis sicuti, Lacedæmonium. M. 5 Tiberianum. M. 6 vertices. Vet. 7 luce. M. 8 adalligata. M. 9 candicãs. M. 10 naturæ cuius vsus conuenit iis &c ex aceto illitis. V. 11 vt non sentiat. M. 12 treis Asinius Pollio. V. 13 probatæ nouitatis. M.

Nemo certè posteà imitatus est. Inuenit eadem Ægyptus in Æthiopia, [f] quem vocant [14] basalten, ferrei coloris atque duritiæ. Vnde & nomen ei dedit. Nunquam hic maior repertus est, quàm in templo Pacis ab Imperatore Vespasiano Augusto dicatus: argumento Nili xvi. liberis circa ludentibus, per quos totidem cubiti summi incrementi augentis se amnis intelliguntur. Nō absimilis illi narratur in Thebis delubro Serapis, vt putant, [g] Memnonis [15] statua dicatus: quem quotidiano Solis ortu cōtactum radiis, crepare dicunt. Onychem etiánum in Arabiæ montibus, nec vsquam aliubi, nasci putauere nostri [16] veteres: Sudines in Germania. [h] Potoriis primùm vasis inde factis, dein pedibus lectorum sellísque, Cornelius Nepos tradit fuisse magno miraculo, cùm P. Lentulus Spinter amphoras [17] ex eo Chiorum magnitudine cadorum ostendisset: post quinquennium deinde triginta duorum pedum longitudine [18] columnas vidisse se. [19] Variatū in hoc lapide posteà est. Nanque pro miraculo insigni, quatuor modicas in theatro suo Cornelius Balbus posuit. [20] Nos ampliores triginta vidimus in cœnatione, quam Callistus Cęsaris Claudij libertorum [21] potentia notus sibi exędificauerat.

14 antè. M. fortassis barzalte. nam Hebrais barzel ferrum dicitur. Mizalerius. — 15 statua. M. — 16 veteres, sed & in Germania potoriis. M. veteres, In Germania tamen apud Sudines repertur. Potoriis &c. Sic quidam. Citatur tamen alibi Plinio Sudines scriptor. — 17 ex eo & vrctos magn M. — 18 columnam M. — 19 Variatúmque M. — 20 Mox. M. — 21 potētissimis sibi. M.

ANNOTATIONES.

a De Naxia cote Dioscorides li. 5.

b Th. lib. de lapidibus.

c Tria Dioscoridi: primùm, nigrum & ponderosum: secundum, cinereum notis compunctum: tertium, lineis candidis intercinctum.

d Dioscoridi pingue, varium, calculorum magnitudine.

e Vitrasius, quidam legunt vt apud Modestinum Iuriscōsultum rescripto Hadriani ad Vitrasium Pollionem. Verùm id minimè quadrare videtur, cùm Hadrianum multis annis Plinius antecesserit. Quare alium Pollionem fuisse necessum est, quam eum ad quem scripsit Hadrianus. Manuscriptum habet Vitriasius.

f Hunc lapidem sic describit Strabo li. 17. Nos Philas ex Syene plaustro venimus, per campum valde planum, centum stadiorum. Per totam viā vtrinque multis in locis videbātur quasi hermæa, scopuli alti, rotundi, admodum politi, pene teretes, nigri ac duri lapidis, è quo mortaria fiunt &c. Tales lapides, sed minutuli, reperiuntur prope Gaillon, arcem Rhotomagensis archiepiscopi, foris asperi, tuberosi, veluti obliti luto, & candicantes, intus gagate nigriores.

g De hac Philostratus in Iconibus & Heroicis, Lucianus in Toxari, Apollonius Tyaneus fusissime. Strabo, Pausanias, Rhod. c. 5. lib. 22.

h Hic locus ostendit, contra quàm putat Agricola, Murrhina vasa alia fuisse, quàm quæ ex onychite fiunt. τῶν ὀνυχινῶν ποτηρίων meminit Athenæus pag. 243. versu 50. ex Posidonio philosopho.

De alabastrite, & Lydino, & Alabandico. CAP. VIII.

HVnc [a] aliqui lapidem alabastriten vocant, quem cauant ad vasa vnguentaria, quoniam [2] optimè seruare incorrupta dicitur. [3] Idem & vstus emplastris conuenit. Nascitur circa Thebas Ægyptias, & Damascum Syrię. Hic cæteris candidior: probatissimus verò in Carmania, mox in India: iam quidem & in Syria Asiáque. Vilissimus autem & sine vllo nitore in Cappadocia. [4] Probantur quam maximè mellei coloris, in vertice maculosi atque non translucidi. Vitia in iis corneus color aut candidus, & quicquid simile vitro est. Paulùm [5] distare ab eo in vnguentorum fide multi existimant Lygdinos in Tauro repertos, amplitudine, qua lances crateràsque non excedant, antea ex Arabia tantum aduehi solitos candoris eximij. Magnus & duobus contrariæ inter se naturæ honos: [b] Coraliticō in Asia reperto, mensuræ non vltra bina cubita, candore proximo ebori & quadam similitudine. E diuerso niger est [c] Alabandicus terræ suæ nomine, quanquam & Mileti nascens, ad purpurā tamen magis aspectu declinante. Idémque liquatur igni, ac fūditur ad vsū vitri. [d] Thebaicus [6] intertinctus aureis guttis, inuenitur in Africę parte Ægypto adscriptæ, coticulis ad terēda collyria quadā vtilitate naturali cōueniēs. Circa Syenen verò Thebaidis Syenites, quem ante pyrropœcilon vocabant. Trabes ex eo fecere reges quodam certamine, obeliscos vocantes, Solis numini sacratos. Remediorū eius argumentum in effigie est, & ita significatur nomine Ægyptio. Primus omnium id instituit [e] Mitres, qui in [f] Solis vrbe regnabat, somnio iussus: & hoc ipsum inscriptū est in eo. Etenim scalpturæ illæ effigiésque, quas videmus, [g] Ægyptiæ sunt literæ. Posteà & alij regum in supra dicta vrbe, Sochis quatuor numero quadragenûm octonûm cubitorum longitudine. [h] Ramises autem is, quo regnante Ilium captum est, [7] quadraginta cubitorum. Idem digressus inde, vbi fuit [i] Mneuidis regia, posuit alium, longitudine vndecenis pedibus, per latera cubitis quatuor.

2 Sic aliqui & lapidē. Vet. — 2 optimè ea seruare M. — 3 Idémque etiam exustus. V. — 4 Probatur. M. — 5 distat ab eo ad vnguentorum fidem, vti existimāt, Lygdinus in Tauro repertus &c. excedat &c. aduehi solitus candoris equidem existimatur. Magnus. M. — 6 interstinctus. V. intercinctus. V. alij naturæ aliā Vet. — 7 vrū quadrag. V.

ANNOTATIONES.

a Plinius onychitem gemmam, quam nos *Cassidoine* vocamus, ab alabastrite, quem etiam quidam onychitem vocant, parùm attente minimè distinguit.

b A Coralio fluuio, qui & Sancarius dicitur.

c Ex Alabandra Cariæ. Vide Agricolam lib. 5. Fossilium.

d Eum lapidem officinæ quædam pro Armenio ostendunt. Thebaico similis colore cœruleus effoditur prope Lugdunum in Pago Diui Belli.

e Neque Mitræ, neque Sochis meminerunt Herodotus aut Diodorus.

f Busyrin scribit Diodorus c. 1. lib. 2. Bibl. ciuitatem maximam condidisse, quam AEgyptij vocarunt ciuitatem Solis, nempe ἡλιόπολιν, Græci verò Thebas ἑκατόμπυλος διόσπολιν vocari, non ἡλιόπολιν, Strabo prodidit, quo fit vt mendosū Diodori codicem arbitrer, præsertim cùm alia sit Heliopolis.

g Hieroglyphicæ, de quibus Chæremon, Horus Apollo, Diodorus lib. 4. Biblio. ignorabiles Apul. lib. 11. Asini, Rhodig. c. 26. lib. 29. Literas has sacras soli nouerant sacerdotes, qui ab iis describendis ἱερογραμματεῖς vocabantur. vulgus aliis vtebatur.

h Proteo regnante ad Troiam bellatum fuisse scribit Herodotus.

i Apud Heliopolin Mneus bos non aliter colebatur, quàm Apis apud Memphitas. Strabo lib. 17. Diodorus lib. 2.

De obelisco Thebaico, & Alexādrino, & de illo

de illo qui est in Circo magno.

CAP. IX.

[1] OPus id fecisse dicuntur xx. M. hominum. Ipse rex, cùm subrecturus esset, verere-túrque ne machinæ ponderi non sufficerent, quo [2] maius periculum curæ artificum denuntiaret, filium suum adalligauit cacumini, vt salus eius apud molientes prodesset [3] lapidi. Hac admiratione operis effectum est, vt cùm oppidum id expugnaret Cambyses rex, ventúmque esset incendio ad crepidines obelisci, extingui ignem iuberet molis reuerentiâ, qui vrbis nullam habuerat. Sunt & alij duo, vnus [a] à Smarre positus, alter ab Eraphio sine notis, quadragenûm octonûm cubitorũ. Alexandriæ statuit vnum octoginta cubitorũ Ptolemæus Philadelphus, quem exciderat [b] Nectabis rex purum: maiúsque opus fuit in deuehendo statuẽdóve multò, quã in excidẽdo. A Satyro architecto aliqui deuectũ tradũt rate: Calixenus à Phœnice, fossa perducta vsque ad iacentem obeliscum è Nilo. Nauésque duas in latitudinẽ patulas,[4] pedalibus ex eodem lapide[5] ad rationem geminati per duplicem mensuram ponderis oneratas, ita vt subirent obeliscum pendentem extremitatibus suis in ripis vtrinque: posteà egestis[6] laterculis alleuatas naues excepisse onus statutum. Excisos autem sex tales in monte eodem, & artificem donatum talentis quinquaginta. [7] Hic autem obeliscus fuit in Arsinoe positus à rege suprà dicto, munus amoris in[8] coniuge, eadémque sorore Arsinoe. Inde eum naualibus incommodum Maximus quidam præfectus Ægypti transtulit in forum, reciso cacumine, dum vult fastigium addere auratum, quòd posteà omisit. Et alij duo sunt Alexandriæ[9] in portu ad Cæsaris templum, quos excidit Mesphees rex quadragenûm binûm cubitorum. Super omnia excessit difficultas mari Romam[10] deuehendi, spectatis admodum nauibus. Diuus Augustus[11] priorem aduexerat, miraculíque gratia Puteolis naualibus perpetuis dicauerat: sed incendio consumpta est. Diuus Claudius aliquot per annos asseruatam,[12] qua Caius Cæsar importauerat, omnibus quæ vnquam in mari visæ sunt, mirabiliorem, turribus Puteolano ex puluere exædificatis, perductam Ostiam, portus gratia mersit: alia ex hoc[13] cura nauium, quæ Tiberi subuehant. Quo experimento[14] patuit, non minùs aquarum huic amni esse, quàm Nilo. Is autem obeliscus, quẽ Diuus Augustus in Circo magno[15] statuit, excisus est à rege Sennesertco, quo regnãte [c] Pythagoras in Ægypto fuit, centum vigintiquinque[16] pedum, & dodrantis, præter basim eiusdem lapidis: is verò, qui est in campo Martio, nouem pedibus minor, à Sesostride. [17] Inscripti ambo rerum naturæ[18] interpretationem Ægyptiorum opera philosophiæ continent.

1 Obeliscus est Thebis, quem fec. dicuntur cxx. M. hominum. M.
2 maturius. M.
3 lapidi, in M.d.
4 pedalibus ex eodem marmore lapidibus ad V peda tibus spatiis ex eodẽ lapide ad. Aliij V.
5 ac ratione M.
6 lapillis. V.
7 Hic fuit conditus à rege M. Hic aut. ob. fuit in Arsinoes portu à rege positus, munus. V.
8 coniugem eandemque sororem Arsinoen. V.
9 ad portum in Cæsaris templo. M.
10 aduehendi. M.
11 eã, qua priorẽ adu. M. nauem perpetuo dic. V.
12 eã, qua. M.
13 cura fuit nauiũ, quæ Tib. subueherent. V.
14 palàm fit. M. palã fuit. M.
15 cõstituit. M.
16 pedum est, & dodr. Alij.
17 Inscriptam Alij.
18 interpr. philosophiaque Ægypt. ac opera cõtinent: V. interp. Ægypt. philosophorum, ac opera cont. V. alij.

ANNOTATIONES.

a Ne huius quidem, aut Eraphij, Nectabidis, Mespheæque, qui hoc capite nominantur inter Ægypti reges, vlla apud Herodotum aut Diodorũ mentio.

b Apud Athenæum pag. 207. versu 9. Alexis mentionem facit Neochabis regis Ægypti: qui fortassis hic Nectabis est. Apud Plutarchum in Agesilao Nectanabis Tachi Ægyptiorum regis patruelis, ab eo defecit, regnumque inuasit, & Agesilai ope fugato Tacho, ac Mendesio, quem regem designauerant, regnum obtinuit.

c Laërtius eum in AEyptum proficiscentem à Polycrate Sami tyranno Amasidi regi per literas commendatum fuisse scribit.

De illo, qui est in campo Martio pro [a] gnomone. CAP. X.

EI, qui est in campo, Diuus Augustus addidit mirabilem vsum ad deprehendendas solis vmbras,[1] dierúmque ac noctium magnitudines, strato lapide ad obelisci magnitudinem, [b] cui par fieret vmbra Romæ confecto die sexta hora, paulatímq; per regulas (quę sunt ex ære inclusæ) singulis diebus decresceret,[c] ac rursus augesceret, digna cognitu res & ingenio fœcundo. Manlius Mathematicus [d] apici auratam pilam addidit, cuius vertice vmbra colligeretur in semetipsam, alia incrementa iaculantem apice, ratione (vt ferunt) à capite hominis intellecta. Hæc obseruatio triginta iam ferè annis non congruit, siue Solis ipsius dissono cursu, & cæli aliqua ratione mutato, siue vniuersa tellure aliquid à centro suo dimota, vt deprehendi & in aliis locis accipio, siue vrbis tremoribus, ibi tantùm gnomone intorto, siue inundationibus Tiberis sedimento molis facto: quanquam ad altitudinem impositæ rei, in terram quoque dicantur iacta fundamenta.

1 dierúmque ac noct. horas & magn. str. lap. ad ob. magn. cui par fi. vmbrarum effectus, (ciectus fortassis) dies etiam & horas, paulatimque. M. Quidã verò dierúmque ac noctũ magn. str. lap ob. magn cui par fi vmbra, Romæ confecti die: hora sexta. Ego ex M. castigato lego, dierúmque ac noc. magnitudines etiam, ac horas strato lapide ad obel. magn cui par fieret vmbrarum eiectus, paulatimque. Dal.

ANNOTATIONES.

a Is confractus visitur in campi Martij cella vinaria ex aduerso domus Christophori Nardini. Vide Lucium Faunum cap. 13. lib. 4.

b Non quidem par ad obelisci proceritatem, quomodo in Venetorum tractu, siue climate, æquinoctij die gnomo impar vmbra est, sed quatenus vmbra & gnomon respondent ad rationem eius tractus.

c Hanc solertiam exposuerunt clarissimè & subtilissime Orontius Fineus lib. 2. de Horologiis, & Zieglerus Germanus.

d Quonam modo id fit molitus dubitant. An pilam sic imposuerit, vt extaret tota humani capitis similitudine: an inseuerit, & demissam exculpto lapide coniunxerit: an de lapide resecuerit, quantùm altitudo pilę fuit additura: quod minimè credo, cùm obeliscos sacros ob religionem haberet antiquitas.

De tertio obelisco Romæ in Vaticano.

CAP. XI.

T[1]Ertius Romæ in Vaticano, Caij & Neronis principum Circo, ex omnibus vnus omnino fractus est in molitione, quem fecerat Sesostridis filius [a] Nuncoreus. Eiusdem remanet & alius c. cubitorum, quem post cæcitatem visu reddito, ex oraculo Soli sacrauit.

1 Tertius est in Vaticano, &c. ex omnibus vnus factus imitatione, eius quem. M.

ANNOTATIO.

a Pheronem vocat Herodotus lib. 2. Eum Diodorus, & idem Herodotus scribunt, restituto visu duos fecisse altos centum pedes, latos octo.

De pyramidibus Ægyptiis, & sphinge. CAP. XII.

DIcantur obiter & pyramides in eadem Ægypto, regum pecuniæ otiosa ac stulta ostentatio. Quippe cùm faciendi eas causa à plerísque tradatur, ne pecuniam successoribus aut æmulis insidiantibus præberent, aut ne plebs esset otiosa. Multa circa hoc vanitas illorum hominum fuit, vestigiáque complurium inchoatarum extant. Vna est in[1] Arsinoite nomo, duæ in Memphite, non procul labyrintho, de quo & ipso dicemus. Totidem vbi fuit[b] Mœridis lacus, hoc est, fossa grandis. Sed Ægyptus inter mira ac memorāda narrat harum cacumina extrema, quæ eminere dicuntur. Reliquæ tres, quæ orbem terrarum impleuere fama, sanè conspicuę vndique annauigantibus, sitæ sunt in parte Africæ monte saxeo sterilíque inter Memphim oppidum, & quod appellari diximus Delta, à Nilo[c] minùs quatuor millia passuum, à Memphi[2] sex, vico apposito, quem vocant Busirin,[3] in quo sunt assueti scādere illas. Ante has est sphinx, vel magis[4] miranda, quasi syluestre numen accolentiū.[d] Amasin regem putant in ea conditum, & volunt inuectam videri. Est autem saxo naturali elaborata,[e] &[5] lubrica. Capitis monstri ambitus per frontem centum duos pedes colligit, longitudo pedum cxliij. est, altitudo à ventre ad summum[6] apicē in capite lxij. Sed pyramis amplissima[f] ex Arabicis lapidicinis cōstat.[g] Trecenta lxvj. hominum millia[h] annis. 20 eā construxisse produntur. Tres verò factæ annis 68. & mensib. 4. Qui de iis[7] scripserint, sunt Herodotus, Euhemerus, Duris Samius, Aristagoras, Dionysius, Artemidorus, Alexander Polyhistor, Butorides, Antisthenes, Demetrius, Demoteles, Apion. Inter[8] omnes eos[i] nō constat à quibus factæ sint, iustissimo casu obliteratis tantæ vanitatis autoribus. Aliqui ex his prodiderunt,[k][9] in rhaphanos, & allium ac cæpas mille[10] octinginta talenta erogata. Amplissima octo iugera obtinet soli, quatuor angulorum paribus interuallis, per[11] octingentos octogintatres pedes singulorum laterum, latitudo à cacumine pedes[12] 25. Alterius interualla singula per quatuor angulos pares 737. comprehendunt. Tertia minor prędictis, sed multò specta tior, Æthiopicis lapidibus[13] assurgit 363. pedibus inter angulos.[14] Vestigia ædificationū nulla extant. Harena latè pura circùm, lentis similitudine, qualis in maiori parte Africæ. Quęstionum summa est, quánam ratione in tātam altitudinem subuecta[15] sint cæmenta.[l] Alij enim nitro ac sale adaggeratis cum crescente opere, ac peracto fluminis irrigatione dilutis: alij lateribus[16] è luto factis extructos pontes, peracto opere in priuatas domos distributos. Nilum enim non putant rigare potuisse multò humiliorem. In pyramide maxima est intus puteus octoginta sex cubitorum, flumen illò admissum arbitrātur. Mensurá altitudinis earū omniúmque similium deprehendere, inuenit Thales Milesius vmbram metiendo, qua hora par esse corpori solet. Hęc sunt pyramidum miracula: supremúmque illud, ne quis regum[17] opus miretur, minimam[18] ex his, sed laudatissimā, à[m] Rhodope meretricula factam. Æsopi[19] fabularum Philosophi conserua quondam & contubernalis hæc fuit, maiore miraculo tātas opes meretricio esse cōquisitas quęstu. Magnificatur &[20] alia turris à rege facta in insula Pharo, portum obtinente Alexandriæ, quam constitisse octogintis talentis tradunt: magno animò, ne quid omittamus, Ptolemæi regis, quòd in ea permiserit[n] Sostrati Gnidij architecti[21] structuræ ipsius nomen inscribi. Vsus eius, nocturno[22] nauiū cursui ignes ostēdere, ad prænuntianda vada, portúsque introitum: sicut iam tales compluribus locis flagrant, vt Puteolis[o] ac Rauennæ. Periculum in corriuatione ignium ne sidus existimetur, quoniam è longinquo similis flammarum aspectus est. Hic idem architectus primus omnium pensilem ambulationem Gnidi fecisse traditur.

ANNOTATIONES.

a Plures in honorem sepulturæ, cuius studiosissimi ac curiosissimi fuerunt Ægyptij, extructas volunt.

b Has pyramides 50. passus super aquam extitisse, totidemque aqua occultas, colosso lapideo super vtraque in solio sedente, scribit Herodotus. De iis Ammi. Marcel. lib. 22.

c A Nilo stadiis 48. à Memphi stadiis 120. Diodorus.

d Amasin in Sai Colossos immanes & Androphingas posuisse tradit Herodotus. Eum Appion Grāmaticus Pharaonem fuisse putat, Iudæis iniquissimum, memoratum tum in sacris literis Hebræorum. At Philoni Pharao Tecmosis fuit, Eusebio Cenchres, Arrabano Nechenfres. Amasin sæuum ac crudelē, in omnes impotentem ac superbum, ab Actisane Æthiopum rege principatu spoliatum fuisse scribit Diodorus lib. 2. Bibliotheces.

e Polita, læuigata. Notauit Pinetus à Strabone dici exēptilem ἐξεργασμένον. quod nondum reperire in eo auctore potui.

f Marmore simili ebori maculoso. Dioscor.

g Decem myriades: ternis mensibus singulæ. Herodotus.

h Priore decennio aduecta saxa fuisse narrat Herodotus: altero decennio consummatam & absolutam fabricam.

i Maximam à Cheope Herodotus, à Chemmye Diodorus factam scribit: minorem ab eius filio Chabreo Diodorus, à Cephrene fratre Herodotus (has Ægyptij, eorū regum nomina detestantes, Philitionis pastoris, qui prope illas greges ducebat, esse aiunt:) tertiam à Mycerino Cheopis filio Herodotus, Chēmyos Diodorus. Is auctor est, proditum à quibusdam, non supradictos ab ipso reges, sed maximam pyramidem fecisse Armeum, secundam Amasin, tertiam Masum, háncque velle quosdam Rhodopis pellis sepulchrum fuisse, ídque nōnullorum principum, qui eam amassent, cōmuni opera absolutum. Addit præterea tres alias esse pyramides, minores, quas suis vxoribus pro sepulchro primi illi dicti reges ædificarunt. Herodotus quartam pyramidem extructam ad lacum Mœridis prope Labyrinthum à duodecim viris post Sethonis regis obitū, qui Ægypto præfuerat, longitudine 40. passuum. Strabo sub ea sepultum Imandem fuisse tradit.

k ἐς συρμαίην, Herodotus. quę vox significat raphanum, apiū, potionem ex aqua & sale paratam, cibū ex adipe & melle confectum.

l Gradibus eam extructam fuisse tradit Herodotus, aggeribus Diodorus.

m De hac vide Strabonem lib. 17. & Herodotum lib. 2. Sappho Doricam vocat, suíque fratris amicam fuisse tradit, cùm Lesbium vinum negotiator Naucratim veheret.

n De-

1 Arsinoe vrbe, duæ in Mēphite. M.
2 septem vico apposita. M. septem. D. passibus à vico apposito. Vet.
3 in eo sunt. M.
4 narranda, quā syluestria sūt accolētium. M.
5 rubrica. Vet. obliqua. M. ij. Vet.
6 apicem clux. duos. Pyramis. M.
7 scripserūt M.
8 omnes verò eos. Vet.
9 in Syrmaeam. Vet.
10 sexcenta Vet.
11 septingentos M.
12 xvii. M.
13 consurgit M.
14 Ædificationis vestigia nul. M.
15 sunt omnia cæmenta. M.
16 è luto cōtis extracto Vet. quo genere locutionis vsus est Herodotus è luto factis in priuatas domos distributis. M ex punctis quæ interiacent.
17 opus. Vet.
18 extitisse laudatiss. M.
19 fabellarum M.
20 alta. Vet.
21 structura nomen. M.
22 natāti M.

n Dexiphanis is filius fuit, Ægypti regum familiaris amicus. Turris tabulatis multis excelsa, ex albo lapide. Strabo 17.

o In manuscr. legitur, ac Rauennæ ad vitandum periculum, ne continuatione ignium sidus putetur, quoniam e longinquo similis est flammarum aspectus. Hic &c. Lego, ac Rauennæ. At vitandum periculum, ne continuatione ignis sidus putetur, quoniam e longinquo simile est flammarum aspectui. vel, ne coruscatione ignis sidus putetur &c.

De labyrinthis, Ægyptio, Lemnio, Italico. CAP. XIII.

Dicamus & labyrinthos, vel portentosissimum humani ingenij opus, sed non (vt existimari[1] potest) falsum. Durat etiam nunc in Ægypto in [2] Heracleopolite nomo qui primus factus est ante annos, vt tradunt, IIIMDC. à[3] Petesuco rege, siue Tithoe. Quanquam[a] Herodotus totum opus regum esse[4] dicit, nouissimáque Psammetichi. Causam faciendi variè interpretantur. Demoteles regiam Motherudis fuisse, Lycias sepulchrum[b] Mœridis, plures Soli[5] sacrum id extructum, quod maximè creditur. Hinc vtique sumpsisse Dædalum exemplar eius labyrinthi, quem[6] fecit in Creta, non est dubium, sed centesimam tantùm portionem eius imitatum, quæ itinerum ambages occursúsque ac recursus inexplicabiles continet: non (vt in pauimentis[7] puerúmve ludicris campestribus videmus) breui lacinia millia[8] pass. plura ambulationis continentem, sed crebris foribus inditis ad fallendos occursus, redeundúmque in errores eosdem. Secundus hic fuit ab Ægyptio labyrinthus: tertius in Lemno: quartus in Italia. Omnes lapide polito fornicibus tecti: [c] Ægyptius (quod miror equidem) introitu[9] columnísque reliquis è molibus compositis, quas dissoluere ne secula quidem possint, adiuuantibus[10] Heracleopolitis, qui id opus inuisum mirè infestauêre. Positionem operis eius singulásque partes enarrare non est, cùm sit in regiones diuisum, atque in præfecturas (quas vocant nomos) [d] sedecim, nominibus earum totidem vastis domibus attributis: præterea templa omnium Ægypti Deorum contineat, supérque[11] Nemeses quindecim ædiculis incluserit pyramides[e] complures quadragenarum vlnarum,[12] senos radice muros obtinentes. Fessi iam eundo perueniunt ad viarum illum inexplicabilem errorem. Quin & cœnacula priùs excelsa, porticúsque ascenduntur nonagenis gradibus omnes: intus columnæ de porphyrite lapide, Deorum simulachra, regum statuæ,[13] monstrificæ effigies. Quarundam autem domorum talis est situs, vt adaperientibus fores, tonitruum intus terribile existat. Maiore autem in parte transitus est per tenebras: aliæque rursus extra murum labyrinthi ædificiorum moles, [f] pteron appellant. Inde aliæ perfossis cuniculis subterraneæ domus. Reficit vnus omnino pauca ibi Circãmon spado Nectabis regis, ante Alexandrum Magnum annis quingentis. [14] Id quoque traditur, fulsisse trabibus spinæ oleo incoctæ, dum fornices quadrati lapidis assurgerent. De Ægyptio & Cretico labyrinthis, satis dictum est. Lemnius similis illis, columnis tantùm centum[15] quadraginta mirabilior fuit: quarum in officina turbines ita librati pependerunt, vt puero circumagente tornarentur. Architecti illum fecere Zmilus & Rholus, & Theodorus indigena. Extántque adhuc reliquiæ eius, cùm Cretici Italicique nulla vestigia extẽt. Namque & Italicum dici conuenit, quem fecit sibi Porsena rex Hetruriæ sepulchri causa, simul[16] vt externorum regum vanitas quoque ab Italis superaretur. Sed cùm excedat omnia fabulositas, vtemur ipsius M. Varronis in expositione eius verbis: Sepultus est, inquit, sub vrbe Clusio, in quo loco monumentum reliquit lapide quadrato: singula latera pedum lata tricenûm, alta quinquagenûm: ínque basi quadrata intus labyrinthum inextricabilẽ: quo si quis[17] improperet sine glomere lini, exitum inuenire nequeat. Supra id quadratũ pyramides stant quinque, quatuor in angulis, in medio vna, in ime[18] latæ pedum septuagenûm quinûm, altæ centum quinquagenûm: ita fastigiatæ, vt in summo orbis æneus & petasus vnus omnibus sit impositus, ex quo pendeant excepta catenis tintinnabula, quæ vento agitata, longè sonitus referant, vt Dodonæ olim factum.[19] Supra quem orbem quatuor pyramides insuper singulæ extant altæ pedum centenûm. Suprà quas vno solo[20] quinque pyramides, quarum altitudinem Varronem puduit adiicere. Fabulæ Hetruscæ tradunt eandem fuisse, quam totius operis:[21] adeò vesana dementia quæsisse gloriam, impendio nulli profuturo. Præterea fatigasse regni vires, vt[22] tamen laus maior artificis esset.

1 posse. M. — 2 Heliopolite. — 3 Petesucco. M. — 4 dicat nouissiméque Psam. Causas. M. — 5 sacrum. Id extremũ maximè. M. — 6 fecit Creta. M. — 7 puerorũ. M. — 8 passuum, & plura. M. — 9 lapideis operto colũnis: reliquæ semitæ molibus comp. quas diss. ne artifices quidẽ. M. Lego, introitus lapideis opertus columnis &c. columnis reliquísque molibus cõpositus. Vet. — 10 etiam Heracl. V. — 11 Amasis vndecim ædiculas. V. — 12 senas ad radicẽ muri. Vet. — 13 monstrifera imagines. Quarundam domuum. M. — 14 Is quoque. Vet. — 15 quinquaginta mirabilior. M. — 16 vt & extr. M. — 17 introire properet. V. — 18 lata pedum quinûm: ita fastigiatæ, vt in summo æneus petasus omnib. sit imp. M. — 19 Suprà q. orbem. M. — 20 quina pyr. M. — 21 & adeò. Vet. — 22 tantum. Vet.

ANNOTATIONES.

a Herodotus extructum scribit à Duodecimuiris, è quorum numero aliquandiu fuit Psammetichus.

b Miridis, quem & Maronem vocauerunt. Regnauit is post Actisanem Æthiopiæ regem, qui Amasi victo in suam potestatem Ægyptum redegit. Diodorus c. 2. lib. 2. Biblioth. Fuit & alius Miris post Ægyptum rex duodecimus, qui Memphi propylæum ædificauit, & supra eam ciuitatem lacum effodit: de quo idem Diodorus.

c In veteribus. AEgyptius (quod miror equidem) integris columnis (μονολίθοις μόνον, Strabo) & reliquis molibus cõpositus &c. Diodorus quidẽ ingredientibus illius sepulchri ambitũ, domũ occurrisse tradit, columnis circumfultam, quatuor ad quodlibet latus positis. Vetustum Parisiense Beraldi sic habet, AEgyptius (quod miror equidẽ) in introitu lapideis è Paro columnis, reliquæ erant Syenitæ molibus compositis, quas &c. Manuscriptum verò, introitu lapideis operto columnis: reliquæ semitæ molibus compositis, quas dissoluere ne artifices quidem possint &c. Lego, AEgyptij, quod equidem miror, introitus lapideis opertus columnis &c. Vide Strab. lib. 17.

d Vigintiseptem, Strabo: duodecim, Herodotus, & in iis ædificia 3500.

e Ad angulum finitur labyrinthus, Herodotus scribit pyramidem fuisse quadraginta passuum. Idem Strabo, sed eius quadratæ quodlibet latus quatuor iugerum fuisse pari altitudine, & in ea sepultum Imandem. Alias pyramides præter eam illi scriptores non recitant.

f ὥσπερ inquit Strabo, ἐστὶ δ' αὐτῷ τοῦ τείχη, δύο, κατ' ἀρχὰς μὲν ἀφεστῶτα, ἀπ' ἀλλήλων μικρὸν πλέον ἢ τὸ

πλάτος ἐστὶ τῆς κρηπῖδος τοῦ νεῶ· ἔπειτα εἰς τὸ πρόσθεν προϊόντα καὶ ἐπινεύοντας γραμμὰς μέχρι πηχῶν πεντήκοντα ἢ ἑξήκοντα &c. Alæ, muri duo sunt, templo pares altitudine; prima & infima parte paulò plus distantes ab inuicem, quàm lata sit crepido templi: deinde curuatis lineis procedentes ac prominentes ad quinquaginta vsque vel sexaginta cubitos &c.

De pensili horto & oppido, & templo Dianæ Ephesiæ. CAP. XIIII.

[1] Legitur & pensilis hortus, imò verò totum oppidum Ægyptiæ Thebæ, exercitus armatos [2] subter educere solitis regibus, nullo oppidanorum sentiente. Etiamnum hoc minùs mirum, quàm quòd flumine medium interfluente. Quę si fuissent, non dubium est Homerum dicturum fuisse, [a] cùm centum portas ibi prædicaret. [3] Magnificentiæ vera admiratio extat templum Ephesiæ Dianæ [b] ducentis viginti annis factum à tota Asia. In solo id palustri fecere, ne terræ motus sentiret, aut hiatus timeret. Rursus ne in lubrico atq; instabili fundamenta tantæ molis locarentur, [4] calcatis ea substrauere carbonibus, dein velleribus lanæ. Vniuerso templo longitudo est cccc-xxv. pedum, latitudo [5] ducentorum viginti, columnæ centum viginti septem à singulis regibus factæ, lx. pedum altitudine: ex iis xxxvj. cælatæ, vna à Scopa. [c] Operi præfuit Chersiphron architectus. Summa miracula, epistylia tantæ molis attolli potuisse. Id consecutus est ille [d] peronibus harena plenis, molli [6] puluino super capita columnarum exaggerato, paulatim exinaniens imos, vt sensim [7] totum insideret. Difficillimè hoc contigit in limine ipso, quod foribus imponebat. Etenim ea maxima moles fuit: nec sedit in cubili, [8] anxio artifice mortis destinatione suprema. Tradúntque in ea cogitatione fessum nocturno tempore in quiete vidisse præsentem Deam, cui templum fiebat, hortantem vt viueret: se composuisse lapidem atque ita postero die apparuit, pondereque ipse correctus videbatur. Cætera eius operis ornamenta plurium librorum instar obtinent, nihil ad [10] speciem naturæ pertinentia.

1 *Leguntur verò & pēsiles hortos, imò verò to. oppidum fuisse Æg Ve. Parisiense.*
2 *subito. M.*
3 *Græca magnif M.*
4 *an'è calcatis M.*
5 *centū. M.*
6 *eliuo. M.*
7 *motus in colle sederet. M. Lego. totus eius tuus sideret.*
8 *animo artificis morti supremum destinato. Vet.*
9 *ita, vt postero die apparuit, incorruptus videbatur. M.*
10 *specimē, Alij & M.*

ANNOTATIONES.

a Iliad. I.

--οὐδ' ὅσα Θήβας
Αἰγυπτίας ὅθι πλεῖστα δόμοις ἐν κτήματα κεῖται,
Αἵθ' ἑκατόμπυλοί εἰσι, διηκόσιοι δ' ἀν' ἑκάστην
Ἀνέρες ἐξ χνεῦσι σὺν ἵπποισι καὶ ὄχεσφιν.

b Quadringentis, cap. 40. lib. 16. De eius incendio vide Valer. Max. cap. 15. lib. 8. Strabonem lib. 14.

c Prioris templi architectū fuisse Chersiphrona scribit quidem Strabo: eius autem, quod ab Herostrato incensum restitutum est, Cheromocraten, Alexandriæ designandæ ab Alexandro præfectum. Quem H. Chersiphrona vocat, Plinius cum Strabone, ca 37. lib. 7. vocat Ctesiphontem.

d Leg. eronibus, siue heronibus Erones (quæ vox extat apud Iuris. in Pandectis, Vitruuium lib. 5. Donatum in Phormione) texta storeis & tegetibus similia, in quibus pauperes interdum dormiebant, & fruges imponebantur. Sic quoque dicta sunt vasa viminea tegetibus & cophinis similia. Constantinus è Turn. cap. 2. lib. 24. Aduersar. Erones φορμοὶ Græcis.

De delubro Cyzici, & lapide fugitiuo, & de Echo septies resonante, & de ædificio sine clauo, & mirabilia ædificiorum Romæ.

CAP. XV.

Durat & Cyzici delubrum, in quo filum aureum commissuris omnibus politi lapidis subiecit artifex, [1] eburneum Iouem dicaturus intus, coronante eum marmoreo Apolline. [2] Tralucent ergo iuncturæ tenuissimis capillamentis, lenique afflatu simulacra resouente, [3] præter ingenium artificis ipsa materia, quamuis [4] occulta, in pretio operis intelligitur. Eodem in oppido est lapis, fugitiuus appellatus: Argonautæ eo pro anchora vsi, ibi [5] reliquerant. Hunc è Prytaneo (ita vocatur locus) sæpe profugum fixere plumbo. Eadem in vrbe iuxta portam quæ Thracia vocatur, [6] turres vij. acceptas voces numerosiore repercussu multiplicant: noménque huic miraculo Echo est à Græcis datum. Et hoc quidem naturâ locorum euenit, & plerunque conuallium: ibi casu accidit: Olympiæ autē arte, mirabili modo, in porticu [7] quam ob id heptaphonon appellant, quoniam septies eadem vox redditur. Cyzici & buleuterion vocant ædificium amplum, sine ferreo clauo, ita dispositâ contignatione, vt eximantur trabes sine fulturis, ac reponantur. Quod item Romæ in [b] ponte Sublicio religiosum est, posteaquam Coclite Horatio defendente ægrè reuulsus est. Verùm & ad vrbis nostræ miracula transire [8] cōueniat, nōgentorúmque annorum dociles scrutari [9] vires, & sic quoque terrarum orbem victum ostendere: quod accidisse [10] toties penè, quot referentur miracula, apparebit: vniuersitate verò aceruata, & in quendam vnum cumulum coniecta, non alia magnitudo [11] exurget, quàm si mundus alius quidam in vno loco [12] narretur. Nam vt Circum maximum à Cæsare dictatore extructum longitudine stadiorum trium, latitudine vnius, sed cum ædificiis iugerûm quaternûm, ad sedem [13] cclx. millium inter magna opera dicamus, nónne inter magnifica [c] basilicam Pauli [14] columnis [d] è Phrygibus mirabilem, forúmque Diui Augusti, & templum Pacis [15] Vespasiani Imperatoris Augusti, pulcherrima operum, quæ vnquam: Pantheon Ioui Vltori ab Agrippa factum, cùm theatrum antè texerit Romæ Valerius Ostiensis architectus ludis [e] Libonis? Pyramides regum [16] miramur opera, cùm solum tantùm [f] foro extruendos H-S. millies Cæsar Dictator emerit: & sic quidem impensæ mouent [17] captos auaritia animos, P. Clodius, quem Milo occîdit [18] sestertiûm centies & quadragies octies domo empta habitauerit: quod equidem non secùs ac regum insaniam, [19] miror. Itaque & ipsum Milonem [20] sestertiûm septingenties æris alieni debuisse, inter prodigia animi humani duco. Sed tunc senes aggeris [21] vastum spatium, & substructiones insanas Capitolij mirabantur: prætereà cloacas, operum omnium dictu maximum, suffossis montibus, atque (vt paulò antè retulimus) vrbe pensili, subtérque [22] naui-

1 *eboreum. M.*
2 *Colluces. Vet.*
3 *propter. Vet.*
4 *occulta. M.*
5 *reliquerunt. Vet.*
6 *turris est accepta vocis nomen numerosiore percussu septies multiplicans. M.*
7 *quam appedant hept. M.*
8 *conuenit. Vet.*
9 *vires. Ve. vt res ipsa sic &c. ostēderet. M.*
10 *toties, quot referuntur. M.*
11 *exurget. M.*
12 *narraretur. M.*
13 *ccl. M.*
14 *columnis Phrygibus. Vet.*
15 *diui Vesp. M.*
16 *miramur: Consultum opera tantum foro extruēdo, & quæ Cæsar Dictator emerit, non miramur. Alij.*
17 *captis auar. animis. Vet.*
18 *ccxxvj. talentis emit locum, quo habitauit. M.*
19 *admirer. M.*
20 *septingenta talenta æris M.*
21 *vasti spat. & substr. etiā Capitol. V.*

[22] nauigata. A M. Agrippa in Ædilitate post Consulatum, per meatus corriuati vij. amnes, cursúque præcipiti torrentium modo rapere atque auferre omnia coacti, insuper mole imbrium concitati, vada ac latera quatiunt: aliquando Tiberis retro [23] infusi recipiūt fluctus: pugnántque diuersi aquarum impetus intus:& tamen obnixa firmitas resistit. Trahuntur moles internæ [24] tantæ, non succumbentibus caussis operis: pulsant ruinæ sponte præcipites, aut impactæ incendiis, quatitur solum terræmotibus: durant tamen à Tarquinio Prisco annis [25] dccc. propè inexpugnabiles: non omittendo memorabili exemplo, vel eo magis, quoniam [26] celeberrimus rerum conditoribus omissum est: cùm id opus Tarquinius Priscus plebis manibus faceret, essétque labor incertum longior an periculosior, passim conscita nece Quiritibus tædium fugientibus, nouum & inexcogitatum [27] anteà posteáque remedium inuenit ille rex, [28] vt [g] omnium ita defunctorum figeret crucibus corpora spectanda ciuibus, simul [29] & feris volucribúsque laceranda. Quamobrem pudor Ro. [30] nominis proprius, qui sæpe res perditas seruauit in præliis, tunc quoque subuenit, [31] sed illo tempore imposuit, tum erubescens cùm puderet viuos, tanquam puditurum esset extinctos. Amplitudinem cauis eam fecisse proditur, vt [32] vehem fœni largè onustam transmitteret. Parua sunt cuncta, quæ diximus, & omnia vni comparanda miraculo, antequam noua attingam. M. Lepido, Q. Catulo Consulibus, vt constat inter diligentissimos autores, domus pulchrior nō fuit Romæ, quàm [h] Lepidi ipsius. At hercule intra annos xxxv. eadem centesimum locum non obtinuit. Computet in hac æstimatione, qui volet, marmorum molem, opera pictorum, impendia regalia, & cum pulcherrima laudatissimáque certantes centum domos, posteáque eas ab innumerabilibus aliis in hunc diem victas. Profectò incendia puniunt luxum: nec tamen effici potest, vt mores aliquid ipso homine mortaliùs intelligant. Sed eas omnes duæ domus vicerunt. Bis vidimus vrbem totam cingi domibus principum, Caij & Neronis, & huius quidem (ne quid deesset) aurea. Nimirùm [33] sic habitarunt illi, qui hoc imperium [34] fecere, tantas ad vincendas gentes triumphósque referendos ab aratro aut foco exeuntes, quorum agri quoque minorem modum obtinuere, quàm cellaria istorum. [35] Subit verò cogitatio, quota portio harum fuerint areæ illæ, quas inuictis Imperatoribus decernebant publicè ad [36] exædificandas domos: summúsque [37] illarum honos erat, sicut in L. Valerio Publicola, qui primus Consul fuit cum L. Bruto, [38] post tot merita, & fratre eius, qui bis in eodem magistratu Sabinos deuicerat, adiici decreto, vt domus eorum fores [i] extrà aperirentur, & ianua in publicum reiiceretur. Hoc erat clarissimum insigne inter triūphales quoque domos. Non patiemur duos Caios, vel duos Nerones ne hac quidem gloria famæ frui: docebimúsque etiam insaniam eorum victam priuatis operibus M. Scauri, cuius nescio an Ædilitas maximè prostrauerit mores ciuiles, maiúsque sit Syllæ malum, [k] tanta priuigni potentia, quàm proscriptio tot millium. Hic fecit in Ædilitate sua opus maximum omnium, quæ vnquam fuere humana manu facta, non temporaria mora, verùm etiam æternitatis destinatione. Theatrum hoc fuit. Scena ei triplex [39] in altitudinem ccclx. columnarum, in ea ciuitate quæ sex Hymettias non tulerat [l] sine probro ciuis amplissimi. Ima pars scenæ è marmore fuit, media è vitro, inaudito etiam posteà genere luxuriæ. Summis tabulis inauratis columnæ, vt diximus: imæ duodequadrageūm pedum. Signa ærea inter columnas, vt indicauimus, fuerunt tria millia numero. Cauea ipsa cepit hominum lxxx. millia, cùm Pompeij [40] [m] amphiteatri toties multiplicata vrbe, tantóque maiore [41] populo, sufficiat largè [42] xl. mill. Sed & reliquus apparatus tantus Attalica veste, tabulis pictis, cæteróque choragio fuit, vt in Thusculanam villam reportatis quæ [43] superfuerant quotidiani vsus deliciis, incensa villa ab iratis seruis, [44] concremaretur ad HS millies. Aufert animum, & à destinato itinere [45] digredi cogit contemplatio tam prodigæ mentis, aliámque connecti maiorem insaniam è ligno. C. Curio, qui bello ciuili in Cæsarianis partibus obiit, funebri patris munere, cùm operibus apparatúque non posset superare Scaurum, (vnde enim illi vitricus Sylla, & Metella mater [46] proscriptionum [n] sectrix? vnde M. Scaurus pater, [47] toties princeps ciuitatis, & Marianis sodalitiis rapinarum prouincialium sinus?) cùm iam ne ipse quidem Scaurus comparari sibi posset, quando hoc certè incendij illius præmium habuit, conuectis ex orbe terrarum rebus, vt nemo posteà par esset insaniæ illi. [48] Ingenio ergo vtēdum [49] fuit: operæ pretium est scire quid inuenerit, & gaudere moribus nostris, ac [50] nostro modo nos vocare maiores. Theatra duo iuxtà fecit amplissima è ligno, [51] cardinum singulorum versatili suspensa libramento: in quibus vtrisque antemeridiano ludorum [52] spectaculo edito inter sese auersis, ne inuicem obstreperent scenæ, & repentè circumactis [53] vt contrà starent, postremò [54] iam die descendentibus tabulis, & cornibus inter se coeuntibus, faciebat [o] amphiteatrúm, & gladiatorum spectacula edebat, [55] ipsum magis autoratum populum Romanum circumferens. Quid enim miretur quisque in hoc primùm? inuentorem, an inuentum? artificem, an autorem? ausum aliquē hoc excogitare, an suscipere? parêre, an iubere? Super omnia erit populi furor, sedere ausi tā infida instabilíque sede. En hic est ille terrarum victor, & totius [56] domitor orbis, qui gentes & regna diribet, iura externis [57] mittit, Deorum quædam immortalium generi humano portio, in machina pendens, & ad periculum suum plaudens. [58] Quæ vilitas animarum ista! aut quæ querela de Cannis! quantum mali potuit accidere! Hauriri vrbes terræ hiatibus, publicus mortalium dolor est. Ecce populus Romanus vniuersus, velut duobus nauigiis impositus, binis cardinibus sustinetur, & seipsum depugnantem spectat, periturus momento aliquo [59] luxatis machinis: & per hoc quæritur Tribunitiis concionibus gratia, vt pensiles tribus faceret. [60] Qualis hic in ro-

22 nauigata Id. M. Agrippa in Ædilitate post Consulatum corriuatis vij. amnib. &c. fluctus, qui insuper M.
23 infusus recipitur, pugnantq. M.
24 tamen. M.
25 septingē. tis. M.
26 è celebr. M.
27 antè. M.
28 hominū vita defunctorum figere. M.
29 à M.
30 nominis, qui prius sæpe. M.
31 sed illis tum erubescentibus tempore imposuit, tanquam puditurum esset extinctos, quia pudere viuos.
32 vehem fœni largè onustam. M.
33 sic non hab. Vet.
34 fecere tantùm ad vincendas.
35 Subitq. M.
36 ædificandas M.
37 illorum. M.
38 posteà fratre. M.
39 altitudine. M.
40 theatri. Vet. amphitheatro. M.
41 populo vix sufficiat. Vet.
42 ad xl. mill. Vet.
43 superfluebant. M.
44 concremarentur bina millia sestertia. M.
45 decedere M.
46 proscriptione dines? M.
47 totius. M.
48 Ingenio ergo suo vtēdum Curioni aliud, que excogitandū fuit. Vet.
49 Curionique aliquid excogitandum fuit. M.
50 nostrorum M.
51 Cardine sing. versa pensili librām. M.
52 spectaculo munerū fiebat editio. M.
53 vt consisterant. Vet.
54 etiam die sedentibus aliquibus (leg ordinibus.) M. iam die discedentibus tabulis. Vet.
55 ipsum magistratū & populū. M. ipsum magis autoratum pop. Vet.
56 dominator. M.
57 mittit, & quādā munere deorum immortalium generis humani portio. M mittit, & maxima quidem munere deorum &c. Vet.
58 Quod vile nefas animarum istarum? M
59 laxatis machinis. Fuit Curioni per hoc in Tribun. cōc M.
60 Qualia. Vet.

ftris? Quid non aufurus apud eos, quibus hoc perfuaferit? Vera nanque confitentibus populus Romanus funebri munere ad tumulum patris eius depugnauit vniuerfus. Variauit hanc fuam magnificentiam [61] feffis turbatifque cardinibus, & amphitheatri forma cuftodita, nouiffimo [62] die duabus per medium fcenis athletas edidit, raptífque è contrario repentè pulpitis eodem die victores è gladiatoribus fuis produxit. Nec fuit rex Curio aut gentium Imperator, non opibus infignis, vt qui nihil in cenfu habuerit præter difcordiam principum. Sed dicantur vera æftimatione inuicta [63] miracula, quæ [p] Q. Marcius rex fecit. Is iuffus à Senatu aquarum, [q] Appiæ, Anienis, [64] Tepulæ, ductus reficere, nouam [r] à nomine fuo appellatam cuniculis per montes actis intra Præturæ fuæ tempus adduxit. Agrippa verò in Ædilitate fua, adiecta Virgine aqua, cæteris corriuatis atque emendatis, lacus feptingentos fecit: prætereà falientes centumquinque: caftella centum [65] triginta complura etiam cultu magnifica: operibus iis figna trecenta ærea aut marmorea impofuit, columnas ex marmore quadringentas, eáque omnia annuo fpatio. Adiicit ipfe in Ædilitatis fuæ commemoratione, & ludos vndefexaginta diebus factos, & gratuita præbita balinea centumfeptuaginta, [66] quæ nũc Romæ ad infinitũ auxere numerum. Vicit antecedentes aquarum ductus nouiffimum impendium operis inchoati à C. Cæfare, & peracti à Claudio. Quippe à lapide quadragefimo ad eam excelfitatem, vt in omnes vrbis montes [67] leuarentur, influxere Curtius atque Cæruleus fontes. Erogatum in id opus [68] [s] feftertiûm ter millies. Quod fi quis diligentiùs æftimauerit aquarum abundantiam in publico, balneis, pifcinis, domibus, euripis, hortis, [69] fuburbanis, villis, fpatióque [70] aduenientis extructos arcus, montes perfoffos, conualles æquatas, fatebitur nihil magis mirandum fuiffe in toto orbe terrarum. Eiufdem Claudij inter maximè memoranda equidem duxerim, quamuis deftitutum fucceforis odio, montem perfoffum ad lacum Fucinum emittendum, inenarrabili profectò impendio, & [71] operarum multitudine per tot annos: cùm aut corriuatio aquarum, qua terrenus mons erat, egereretur in [72] vertice machinis, aut filex [73] cæderetur, omniáque intus in tenebris fierent, quæ neque concipi [74] animo, nifi ab iis qui vidêre, neque humano fermone enarrari poffunt. Nam portus Oftienfis opus prætereo: item vias inter montes excifas: mare Tyrrhenum à Lucrino molibus feclufum: tot pontes tantis impendiis factos. Et inter plurima alia Italiæ miracula, ipfa marmora in lapicidinis crefcere autor eft Papyrius Fabianus, naturæ rerum peritiffimus: exemptores quoque affirmãt cõpleri fponte illa montium hulcera. Quæ fi vera funt, fpes eft nunquam defuturam luxuriam.

61 verfis. M.
62 die diuerfis duab.
63 miracu. Q Marcius rex iuffus. M.
64 & Tep. Vet.
65 viginti. M. móxque, & operibus, deinde, & colũnas.
66 quæ ad infinitum numerum Romæ auxere. M.
67 & lauacra inflecteret, Curtiũ atque cæruleum fontes. Erogata in id opus talenta quingenta quinquaginta quinque millia M
68 feftertiûm quingẽties, quinquagies quinquies. Budæus ex Vet.
69 fuburbanis villis venientem, extruct. M.
70 aduenientium. Vet.
71 operariorum. M
72 verticẽ. M.
73 excluderetur. M.
74 mente. M.

ANNOTATIONES.

a Qui templum Dindimenæ matris in ea ciuitate ædificarunt. Strabo.

b Lapideum fecit eum pontem Lepidus quæftor. Pontis figura cũ impofita equeftri ftatua fpectatur in auerfa parte antiqui denarij, additis inter fornicis pontes his literis, LEP.

c In vetufti denarij auerfa parte bafilica hæc nota eft, duplici columnarum ordine infrà & fuprà nouem, tecto fuperpofito, vt quidam volunt, imbricatis tegulis, vt alij, marmoreis abacis, in interftitio quod fuperiores columnas diuidit ab inferioribus fculptis clypeis partim rotundis ad formam O, partim ad fpeciem literæ V, impreffis, cum his literis: AIMIL A. S.C.
LEPIDVS REF. Vide Lucium Faunum cap.14. lib.2. In medio foro Romano fuit, Plutarchus fcribit, nouies centena millia numûm in eo ædificio fuiffe impenfa.

d Marmoris Sinadici, vel, vt Phryges loquuntur, Docimitis, coloris varietate Alabaftritæ fimilis. Strabo lib.12.

e Is in fori Romani parte iuri dicundo tribunal erexit, quod puteal Libonis vocauerunt. Horatius,

--ante fecundum
Rofcius orabat, fibi adeffes ad puteal cras.

Ac rurfum,

forum putealque Libonis
Mandabo ficcis.

Tribunal id vicinum fuit arcui Fabiorum & Iani templo. Libonem ædilem aliquando ludos edidiffe in foro, locus hic mõftrat. Libonis puteal ad quod ius reddebatur, à mercatoribus fœneratoribúfq; maxime celebrari & frequentari folitum hiftoriæ tradunt.

f De triplici foro iudiciario Romæ, vide Alex. ab Alex. cap.& lib.2.

g Simile quid de Milefiis virginibus narrant Plutarchus lib. περὶ ψυχῆς, & de claris mulieribus, Gellius cap.10. lib.15. Apud Seruium Caffius Hemina, hoc quoque Tarquinij factum narrat. Vide Scalig. in Feftum, voce Carnifex.

h Qui primus marmor Numidicum inuexit, fuprà cap.6. huius libri.

i Non introrfum trahendo, fed in viam publicam pellendo. Græcia id vulgatum fuit: omnes omnium fores fic pandebantur. Vide Muret. Variar. cap.17. lib.1.

k Sylla poft vxores Iliam, Æliam, Cœliam fterilitatis cauffa repudiatam, quartam duxit Cæciliam, Metelli pontificis maximi filiam, viduam M. Æmilii Scauri, principis Senatus, à Cimbris occifi, & patris huius M. Scauri.

l Ob eas M. Brutus Craffum Venerem Palatinam vocauit.

m Tacitus lib.14. theatrum dicit. *Quippe, inquit, erant, qui Cn. quoque Pompeium incufatum à fenioribus ferrent, quod manfuram theatri fedem pofuiffet. Nam antea fubitariis gradibus, & fcena ad tempus ftructa ludos edi folitos, vel fi vetuftiora repetantur, ftantem populum fpectauiffe.* Theatrum certe, non amphitheatrum, molem gradibus manfuris perpetuam, Pompeium ædificaffe, & exhibendis fpectaculis primùm dicaffe, ac iccircò reprehenfum accufatúmque fuiffe narrant Plutarchus in eius vita, Dion lib. 39. Marcellinus libr.16. Tertullianus lib. de fpectaculis, vt hîc mendum fubeffe coniectari liceat. Guillandinus.

n De huius verbi notione in auctione venalibus vide Rænardum cap.7. lib.2.

o Amphitheatrum enim è duobus theatris iunctis fit, tanquam e duobus hemicyclis abfolutus perfectúfque circulus, rotunda aut ouata figura. Vide Guilland. ca.12. in Plin. Amphitheatrum fic defcribit Calphurnius, *Et geminis medium fe molibus alligat ouum.*

p Proconfulis bello Mithridatico cum tribus legionibus in Ciliciam & Lycaoniam miffus eft: bello Catilinario Fefulis pro Republica exercitum coëgit: Gallos fub Alpibus fitos vicit: coloniam Narbonem Martium deduxit, Salluftius, Dion, Eutropius. Aquam Marciam, de qua hîc, adduxit.

q Appia ab Appio Claudio Cæco dicta eft: quo Cenfore vnà cum collega Caio Fabio, à venis eius aquæ diligenter perueftigandis Venoce dicto,

ce dicto, reperta est, & postea Romam perducta, M. Valerio Maximo, P. Decio Coss. quo anno summo magistratu Fabius se abdicauit. Rhodig. cap. 6. lib. 24.

r De aqua Marcia Vitruuius cap. 3. lib. 8. De eadem & reliquis hic nominatis Frontinus multa.

s Sestertia quingenta, lv. millia. Manusc. Summa hæc Budæi calculo efficit decies centena millia, trecenta octoginta quinque millia & quingentos coronatos.

De magnetis generibus, & medicinis. CAP. XVI.

A Marmoribus digredienti ad reliquorum lapidum insignes naturas, quis dubitet in primis magnetem occurrere? quid enim mirabilius? aut qua in parte naturæ maior [1] improbitas? Dederat vocem saxis, vt diximus, respondentem homini, imò verò & obloquentem. Quid lapidis rigore pigrius? Ecce sensus manúsque tribuit illi. Quid ferri duritia pugnacius? Sed cedit & [2] patitur mores: trahitur nanque à magnete lapide, domitrixque illa rerum omnium materia [3] ad inane nescio quid currit: atque vt propiùs venit, assistit, tenetúrque, [4] & complexu hæret. Sideritin ob hoc alio nomine appellant, quidam Heracleon.[a] Magnes appellatus est ab inuentore (vt autor est Nicander) in Ida repertus. Nanque & passim inuenitur, vt in Hispania quoque. Inuenisse autem fertur, clauis crepidarum & baculi cuspide hærentibus, cùm armenta pasceret. Quinque genera magnetis Sotacus demonstrat: Æthiopicū [5] è Magnesia Macedoniæ contermina: Bœbeida lacum petentibus dextra: tertium in Echio Bœotiæ: quartum circa Alexandriam Troadem: quintum in Magnesia Asiæ. Differentia prima, mas sit an fœmina: proxima in colore. Nam qui in Macedonia & Magnesia reperiūtur, rufi nigríq; sunt. Bœotius verò rufi coloris plus habet, quàm nigri. [6] Is qui in Troade inuenitur, niger est & fœminei sexus, ideóque sine viribus. Deterrimus autem in Magnesia Asiæ, candidus, neque attrahens ferrum, similísque pumici. Compertum tantò meliores esse, quātò sunt magis cærulei. Æthiopico laus summa datur, pondúsque argento rependitur. Inuenitur hic in Æthiopiæ Zimiri ita vocatur regio harenosa. Ibi & [b] hæmatites [7] magnes sanguinei coloris, sanguinémque reddens si teratur, sed & crocum. In attrahendo ferro non eadem quæ magneti, hæmatitæ natura. AEthiopici argumentum est, quòd magnetem quoque alium ad se trahit. Omnes autem ij oculorum medicamentis prosunt ad suam quisque portionem: maximéque epiphoras sistunt. Sanant & adusta cremati tritíque. Alius rursus in eadem Æthiopia non procul [c] mons gignit lapidem theameden, qui ferrum omne abigit, respuítque. De vtraque [8] natura sæpius diximus.

1 potestas. Vet.
2 patitur amores. V. patitur, & rursus trahitur à magnete. M.
3 ad nescio quid. M.
4 complexuque. M.
5 & Magnesiacum è Magnesia Macedoniæ contermina. Alij.
6 Qui Troade. M.
7 Vet. magnes superuacua est. Ita & præter magnetem hæmatites sanguineus. Vet.
8 nat. eius supra. M.

ANNOTATIONES.

a Edeodona magnum eo primum vsum fuisse tradit ex Alberto Marbodæus, eiusque magicas vires & fidem excedentes narrat.

b Capite 20. proxime sequente Sotacus hæmatitis genus vnum magnetibus attribuit.

c Idem de montibus duobus proditur Indo flumini propinquis cap. 96. lib. 2.

De lapidibus qui citò absumunt corpora in se condita, & de his qui diu seruant, & de Asio lapide, & medicinis eius. CAP. XVII.

LApidem è Scyro insula integrum [1] fluctuari tradunt, eundem comminutum mergi. In Asso Troadis [a] sarcophagus lapis fissili vena [2] scinditur. Corpora defunctorū condita in eo, absumi constat intra xl. diem, exceptis dentibus. Mutianus specula quoque & [b] strigiles & vestes & calciamenta illata [3] omnia lapidea fieri, autor est. Eius generis & in Lycia saxa sunt, & in Oriente, quæ viuentibus quoque adalligata, erodunt corpora. Mitior est autem seruandis corporibus, nec absumendis [c] chernites, ebori simillimus, in quo Dariū conditum ferunt. [4] Parióque similis candore & duritia, minùs tamen ponderosus, qui porus vocatur. Theophrastus autor est & translucidos lapides in Ægypto inueniri, quos ophitæ similes ait: quod fortassis tunc [5] fuerit, quoniā & ij desinunt, & noui reperiuntur. [d] Assius gustu salsus podagras lenit, pedibus [e] in vase ex eo cauato inditis. Præterea omnia crurū vitia in iis lapicidinis sanantur, cùm in metallis omnibus crura [6] vitientur. Eiusdem lapidis flos appellatur, [7] in farinam mollis, ad quędam perinde efficax. Est autem similis pumici rufo. Admistus æri Cyprio mammarum vitia emendat: pici autem resinæve, strumas & panos discutit. Prodest & phthisicis [8] linctu. Cum melle vetera hulcera ad cicatricem perducit: excrescentia erodit. Et ad bestiarum morsus vtilis. Repugnantia curationi, ac suppurata siccat. Fit & cataplasma ex eo [9] podagris, misto fabæ lomento.

1 fluctuare. M.
2 cingitur. M.
3 mortuis lapidea. M.
4 Paris quidem similis. Vet.
5 fuit. Vet. fuerat. Alij.
6 sudentur. M.
7 farina ex eo quædam mollis perinde eff. M.
8 lincta è melle. Vetera M. quamuis apud Diosc. sic vt hic legatur.
9 podagricis. M.

ANNOTATIONES.

a Aliis pyritis genus chalcanthodis, aliis misyos, aliis pumicis ærosi.

b Quibus vtuntur in balneis ad fricanda corpora. Eas describit Apuleius 2. Floridorum de Hippia loquens.

c Theophr. περὶ λίθων.

d Idem qui paulò anteà sarcophagus vocatus est, quamuis alterum ab altero hic Plinius distinguere videatur.

e Idem Celsus tradit c. 24. lib. 4.

De ebore fossili, & lapidibus osseis, & palmatis, & aliorum generibus. CAP. XVIII.

IDem Theophrastus & [10] Mutianus, esse aliquos lapides qui pariant, credūt. Theophrastus autor est [a] ebur fossile candido & nigro colore inueniri, & ossa è terra nasci, inueniríque lapides osseos. Palmati circa Mundam in Hispania, vbi Cæsar Dictator Pompeium vicit, reperiuntur, idque quoties fregeris. Sunt & nigri, quorum autoritas venit [11] in marmora, sicut Tænarius. Varro nigros ex Africa [12] firmiores esse tradit, quàm in Italia. E diuersos albos tornis duriores, quàm Parios. Idem Lunensem silicem serra secari, atque Tusculanum dissilire igni. Sabinum fuscum addi-

10 Mutianus autores sunt os. al. lap. qui pariunt. Theophrastus, ebur foss. M.
11 inter. Vet.
12 nigriores. M.

to oleo etiam lucere. Item molas versatiles Volsiniis inuentas, aliquas & sponte motas inuenimus in prodigiis. Nusquam[13] hic vtilior, quàm in Italia, gignitur, lapísque, non saxum, est. In quibusdam verò prouinciis omnino non inuenitur. Sunt quidam in eo genere[14] molliores, qui & cote læuigantur, vt procul intuentibus ophitæ videri possint. Neque est alius firmior: quando & lapidis natura,[15] vt lignum, similiter imbres solésque aut hyemes non patitur, in aliis atque aliis generibus. Sunt qui & Lunam non tolerent, & qui vetustate rubiginem trahant, colorémve candidum oleo inutent.

13 autem vtil. quàm It. gignitur lapis, qui saxum non est. M.
14 meliores, qui & cote lauantur M.
15 ligno similis imbres. M.

ANNOTATIO.

a Ebenum fosilem, qui igne non accenditur, in metallis aluminis ad Hildesheim reperiri tradit Agricola. Hoc Theophrastus libello περὶ τῶν λίθων, quem nos emendauimus.

De[1] curalio vel pyrite, & medicinis eius, & ostracite, de amianto lapide & medicinis eius, & melitite lapide & viribus eius, de gagate lapide & medicinis eius, de spongiis, de Phrygio lapide & natura eius.

1 molari. Vet.

CAP. XIX.

Molarem quidam pyriten vocat, quoniam sit plurimus ignis illi: sed est alius etiamnum[a] pyrites similitudine æris. In Cypro eum reperiri volunt, & in metallis, quæ sunt circa Acarnaniam, vnum argenteo colore, alterum aureo.[b] Coquuntur variè: ab aliis iterum tertióque in melle, donec consumatur liquor: ab aliis pruna priùs, dein melle, & posteà lauantur, vt æs.[2] Vsúsque eorum in medicina excalfacere, siccare,[3] discutere, humorem extenuare, & duritias nimias mollire. Vtuntur & crudis tusísque ad strumas atque furunculos. Pyritarum etiamnum aliqui genus vnum faciunt, plurimùm habens ignis, quos viuos appellamus,[4] & ponderosissimi sunt. Hi exploratoribus castrorum maximè necessarij, qui clauo vel altero lapide percussi, scintillas edunt: quæ exceptæ[5] sulphuratis aut fungis aridis vel foliis, dicto celeriùs ignem[6] præbent.[c] Ostracitæ similitudinem testæ habent. Vsus eorum pro pumice ad læuigandam cutem. Poti sanguinem sistunt, & illiti cum melle hulcera doloréśque mammarum sanant. Amiantus[d] alumni similis, nihil igni deperdit. Hic veneficiis resistit omnibus, priuatim Magorum. [e] Gæoden ex argumento appellant, quoniam[7] amplexus est terram, oculorum medicamentis[8] vtilissimum: item mammarum ac testium vitiis. Melitites lapis succum remittit dulcem mellitúmque tusus. Et ceræ mistus eruptionibus pituitæ maculísque corporis medetur, & faucium exhulcerationi. Epinyctidas tollit, & vuluarum dolores impositus velleri. [f] Gagates lapis nomen habet loci & amnis Gagis Lyciæ. Aiunt & in Leucola expelli mari, atque infrà xij. stadia colligi. Niger est, planus, pumicosus, non multùm à ligno differens, leuis, fragilis: odore, si teratur, grauis. Fictilia ex eo inscripta non delentur. Cùm vritur, odorem sulphureum reddit. Mirúmque, accenditur aqua, oleo restinguitur. Fugat serpentes[9] ita, recreátque vuluæ strangulationes. Deprehendit[g] sonticum morbum &[h] virginitatem suffitus. Idem ex vino decoctus, dentibus medetur, strumísque[10] ceræ permistus. Hoc dicuntur vti Magi in ea, quam vocant[i] axinomantiam, & peruri negant, si euenturum sit, quod aliquis optet. Spongiæ lapides inueniuntur in spongiis, & sunt natiui. Quidam eos tecolithos vocant, quoniam vesicæ[11] medentur: calculos rumpunt in vino poti. [k] Phrygius lapis gentis nomen habet. Est autem gleba pumicosa. Vritur[12] antè vino perfusus, flatúrque follibus, donec rufescat, ac rursus dulci vino extinguitur,[13] & hoc trinis vicibus,[l] tingendis vestibus tantùm vtilis.

2 Vsus eorum. M.
3 discentere, in M. d.
4 ij. Vet.
5 sulphure. M.
6 trahunt. M.
7 complexus. M.
8 vtilissimum. M.
9 ita, in M. d. serpentes odore. Vet.
10 cum cera permist. M.
11 medentur, & calculos. Vet.
12 autem. M.
13 ternis vicibus. M. & hoc, expansis.

ANNOTATIONES.

a Pyriten lapidem viuum Gratius vocat. *Et viuum lapidem, & circa melitensia nectunt.* Turneb. c. 9. lib. 6. Aduersar.

b Vide apud Dioscoridem cocturæ modum latiùs & clariùs expositum.

c ὀστρίτην vocat Orpheus lib. περὶ λίθων.

d Putri ligno, Theophr. lib. περὶ λίθων.

e Aëtitis genus, quod intra se terram continet, non lapidem.

f Nicander in Theriacis vocat ἐγγαγίδα πέτρην. Interpres exponit γαγγίτην, quod magnus & pallescens reperiatur in litore, ad Gangas oppidũ Lyciæ, siue Gagas, cuius meminit Stephanus: eamque dum accensa vritur. καπνοφορεῖ καὶ ὀσμὴν ἀσφαλτώδη ἔχει. Strabo gangitis lapidis nitorẽ τὰ ἑρπετὰ φεύγειν tradit. Plinius cap. 3. lib. 10. gagaten etiam aetiten appellari scribit, nihilq; igne deperdere. Vide adnotata in eum locum. Rhodig. ca 20. lib. 13. Vide & apud Orpheum de hoc lapide versus luculentos.

g Epilepticum. ἐλέγχει ἐπιληπτικούς, inquit Dioscorid. Sonticum tamen morbum in 12. tabulis interpretantur eum qui noceat. Turn. c. 7. lib. 17. Aduers.

h Virginitatem idcò deprehendit, quòd à virgine ieiuna potus statim vrinam prouocat. Idẽ narrant & de nostra ambra cinerea odorata.

i Ea fit gagati imposito securi candenti.

k In Cappadocia tamen nascitur. Diosc.

l Nam detersoria facultate vestium sordibus exemptis, vt commodiùs & fideliùs tincturam bibant, præstat.

De hæmatite, & quinque generibus eius, & schisto. CAP. XX.

Schistos &[a] hæmatites cognationem habent. Hæmatites inuenitur in metallis: Vstus minij colorem imitatur. Vritur, vt Phrygius, sed non restinguitur vino. Adulteratur schisto. Hæmatiten discernunt venæ rubentes: & friabilis[1] est natura. Oculis cruore suffusis mirè[2] conuenit. Sistit profluuium mulierum potus.[3] Bibunt eum & qui sanguinem reiecerunt, cum succo Punici mali. Et in vesicæ vitiis efficax. Bibitur & in vino contra serpentiũ ictus. Infirmior ad omnia hæc eadem est, quem schiston appellant.[4] Sed in iis commodior croco similis,[5] peculiarius splendet. Proficit oculorum lacrymis in lacte muliebri: proci-

1 est, in M. d.
2 congruit. M.
3 Sanguinis reiectionib. cum succo Pun. mali, vesicæ vitiis effic. M.
4 In iis commodior. M.
5 clarius. Vet.

procidentésque oculos præclarè cohibet. Hæc est sententia eorum, qui nuperrimè scripsere. Sed Sotacus è vetustissimis autoribus quinque genera hæmatitarum tradit, præter magnetem:[6] principatum dat ex iis Æthiopico, oculorum medicamentis vtilissimo, & iis quæ [7] [b]pancresta appellant: item ambustis. Alterum [c] androdamãta dicit vocari, colore nigro, pondere ac duritia insignem, & inde nomen traxisse, præcipuéque in Africa repertum. Trahere autem in se argentum, æs, ferrum. Experimentum eius esse in cote ex lapide basanite. Reddere autem [8] succum sanguineum, & esse ad iocineris vitia præcipui remedij. Tertium genus Arabici facit, simili duritie, vix reddentis succum ad cotem [9] aquariam, aliquando croco similem. Quarti generis elatiten vocari, quandiu crudus sit: coctum verò miltiten, vtilem ambustis, ad omnia vtiliorem rubrica. Quinti generis [10] schiston, hæmorrhoidas [11] reprimentem. In totum autem hæmatitas omnes tritos in oleo trium drachmarum pondere à ieiunis sumendos, ad vitia sanguinis. Idem autor, schiston alterius generis, quàm hematiten, tradit, quem [12] vocant anthraciten. Nasci in Africa nigrum, [13] attritum aquariis cotibus reddere ab ea parte, quæ fuerit ab radice, nigrum colorem, ab altera croci. Ipsum vtilem esse oculorum medicamentis.

6 principatúmque. V.
7 polychresta. Vet.
8 colorem. M.
9 aquariã, in M. d.
10 schistos. M.
11 reprimit. Sic in totũ eũ omnis strumas sanare. Tritos in oleo triũ drachmarũ pondere, & à ieiunis bibitos, sanat vitia sang. M. & alterius. M.
12 vocat. M.
13 tritum. M.

ANNOTATIONES.

a Theophr. lib. περὶ λίθων hæmatiten dici vult, non quòd tritus sanguineum succum reddat, non quòd sanguinem sistat, sed quòd similis sit αἵματι ξηρῷ πεπηγότι, arido sanguini & concreto.

b Omnibus ægritudinũ generibus vtilia, πρὸς πάντα νοσήματα χρηστὰ καὶ ὠφέλιμα: polycresta quidam legunt, & aptiùs, vt arbitror.

c Ob firmissimam duritiam, qua & alia genera hæmatitarum percellit, & tundit, quasi virilem, aut virorum domitorem.

De quatuor generibus aëtitis,[1] & calamo, & Samio, & Arabo, & pumicibus. CAP. XXI.

AEtites [2] lapides ex argumento nominis magnam famam habent. Reperiuntur in nidis aquilarum, sicuti in decimo volumine diximus. Aiunt binos inueniri, mare & fœminam. Nec sine iis parere, quas diximus, aquilas, & ideò binos tantùm. Genera eorum quatuor. In Africa nascentem [a] pusillum ac mollẽ, intra se & velut in aluo habẽtem argillam suauem, candidam, ipsum friabilem, quem fœminei sexus putãt. Marem autem, qui in Arabia nascitur, durum gallę similem, aut subrutilum, in aluo habentem [3] durum lapidem. Tertius in Cypro inuenitur, colore illis in Africa nascentibus similis, amplior tamen atque dilatatus: cæteris enim globosa facies. Habet in aluo harenam iucundã & lapillos, ipse tam mollis, vt etiam digitis frietur. Quarti generis Taphiusius appellatur, nascens iuxta Leucadem [4] in Taphiusa, qui locus est dextra nauigãtibus ex hac ad Leucadem. Inuenitur in fluminibus candidus [5] & rotundus. Huic est in aluo lapis, qui vocatur callimus, nec quicquam tenerius. Aëtitæ omnes grauidis adalligati mulieribus vel quadrupedibus in [6] pelliculis sacrificatorum animalium continent partus, non nisi parturiant remouendi: alioqui vuluæ excidunt. Sed nisi parturientibus auferantur, omnino non pariunt. Est & lapis Samius in eadem insula, vbi terram laudauimus, [b] pollendo auro vtilis. Vtilis & in medicina oculorum hulceribus cum lacte, quo suprà dictũ est modo, contra veteres lacrymationes. Prodest & contra vitia stomachi potus: [7] [c] vertigines sedat: mentes commotas restituit. Quidã & morbis comitialibus vtiliter dari putant, & ad vrinæ difficultates. Acopis etiam miscetur. Probatur grauitate & candore. Vuluas & partus contineri adalligato eo tradunt. [8] Arabus lapis ebori similis, dentifricijs accommodatur crematus. Priuatim hæmorrhoidas sanat cum lanugine linteorum, linteolis insuper impositis. Non prætermittenda est & pumicum natura. Appellantur quidem ita & [d] erosa saxa, in ædificijs quæ musea vocant, dependentia, ad imaginem specus arte reddendam: [9] sed & ij pumices, qui sunt in vsu corporum læuigandorum [e] fœminis, iam quidem & [10] viris, atque (vt ait Catullus) libris laudatissimi sunt in Melo, Scyro, & Æoliis insulis. Probatio in candore [11] minimóque pondere, & vt quàm maximè spongiosi [f] aridique sint, ac teri faciles, nec harenosi in fricando. Vis eorum in medicina, extenuare, siccare, trina vstione, ita vt torreantur carbone puro, ac toties vino restinguantur albo. Lauantur deinde, vt cadmia, & siccati conduntur, quàm [12] minimè vliginoso loco. Vsus farinæ eius oculorum maximè medicamentis: hulcera purgat eorum [13] leni ter, explétque cicatrices, & emendat. Quidam tertia vstione refrigeratos potiùs, quàm [14] restinctos, terere malunt ex vino. Adduntur etiam malagmata, capitum verendorúmque hulceribus. Vtilissima fiunt ex his dentifricia. [g] Theophrastus autor est, potores in certamine bibẽdi præsumere farinam [15] eius, sed nisi immenso potu impleantur periclitari: tantámque refrigerandi naturam esse, vt musta feruere desinant pumice addito.

1 calamo. Vet.
2 lapis etiam arg. ... habet. Reperitur. M.
3 tertiam lapideam. M.
4 vbi mons Taphius, qui locatus est dextra. M.
5 ac rubicundus. M.
6 pell vteri scarif. Vet.
7 vertiginẽ. M.
8 Arabicus. M.
9 sed & qui inopum iurbis sunt in vsu cor. lauandorum, & fœminis. M.
10 viris, vt inuenio in Catuli libris. M.
11 & in minimo. M.
12 minimẽ. M.
13 leniter. V.
14 extinctos. M.
15 eam. M.

ANNOTATIONES.

a Reperitur multus prope Viennam in riuulo qui montem Salomonis præterfluit.

b Inde in veteri inscriptione SAMIARII DORVPHORΩN, quæ prætorianorum, & satellitum Imperatoris arma, spicula, ferramenta ad nitorem fricabant & tergebant, gladiorúmque prætereà & iaculorum aciem & cuspidem exasperabant. Tur. lib. 21. cap. 27.

c Adiuuat sensuum instrumenta. Diosc.

d Pumex, cauum & latebrosum saxum, pendens, antrosum, non tantùm rari, laxi, & leuissimi lapides. Propertius eleg. 3. lib. 3.

Pendebántque cauis tympana pumicibus.

Virgil. 12 Æneid.

Inclusas vt cùm latebroso in pumice pastor
Vestigauit apes, fumóque impleuit amaro.

Turn. cap. 33. 26.

e Quæ fœminæ pumicibus, atque etiam psilothro, & volsellis pilos detrahebant, & castigabant, strictiuellæ sunt olim dictæ: vt incoctæ quæ nimio calamistrorum vsu pellem adurunt. Sic & homines effœminati ac molles, qui eo

artificio vibrant & crispant capillos, Straboni lib. 14. καλαμιστραί, Tertul. lib. de pallio vstriculi. Scalig.

f Plautus in Aulul.

Pumex non æquè est aridus, atque hic est senex.

g Apud Theophr. cap. 18. lib. 9. hist. Eudemus Chius post septimam veratri potionem vomitum cohibuit primùm sumpto pumice acri aceto consperso: deinde eodem pumice mero diluto & macerato.

De lapidibus mortariorum medicinalium, & mollibus lapidibus, & speculari lapide & silicibus, & phengite, & cotibus, & reliquis ad structuram lapidibus, igni & tempestatibus resistentibus.

CAP. XXII.

AVtoribus curæ fuere lapides [a] mortariorum quoque, [2] nec medicinalium tantùm, aut ad pigmenta pertinentium. Ephesiúmque lapidem in ijs prætulere cæteris, mox & Thebaicum, quem pyrrhopœcilon appellauimus: aliqui psaronium vocant. Tertium ex [b] chalazio chrysiten. Medici autem & basaniten. Hic enim lapis nihil ex sese remittit. Ij autem lapides, qui succum reddunt, oculorum medicamentis vtiles existimantur: ideóq; Æthiopici maximè ad ea probantur. Tænarium verò lapidem & Pœnicum, & hæmatiten ijs medicamentis prodesse tradunt, quæ ex croco componantur: [3] ex alio Tænario, qui niger est, & ex Pario lapide, non æquè medicis vtilem: potiorem ex alabastrite Ægyptio, vel ex ophite albo. Est enim hoc genus ophitis, ex quo vasa & etiam cados faciunt. In Siphno lapis est, qui cauatur, tornatúrque in vasa coquendis cibis vtilia, vel ad esculentorum vsus, quod in Comensi Italiæ lapide viridi accidere scimus. Sed in Siphnio singulare, quòd excalfactus oleo nigrescit durescitque, natura mollissimus. Tanta qualitatum differentia est. Nam mollitiæ & trans Alpes præcipua sunt exempla. In Belgica prouincia candidum lapidem serra, qua lignum, faciliúsque etiam, secant ad tegularum & imbricum vicem: vel si libeat, ad quæ vocant [c] pauonacea tegendi genera: [4] & hi quidem sectiles sunt. Specularis verò (quoniam & hic lapis nomen obtinet) faciliore multò natura finditur in quamlibet tenues crustas. Hispania hûc olim citerior tantùm dabat, nec tota, sed intra centum millia passuum circa Segobricam vrbem: iam & Cypros, & Cappadocia, & Sicilia, [5] & nuper inuentum Africa: [6] postferendos omnes tamen Hispaniæ, & Cappadociæ mollissimis [7] & amplissimæ magnitudinis, sed obscuris. Sũt & in Bononiensi Italiæ parte breues, [8] maculosi, cõplexu silicis alligati, quorũ tamẽ appareat natura similis eis, qui in Hispania puteis effodiuntur profunda altitudine. Necnon & saxo [9] inclusus sub terra inuenitur, extrahitúrque, aut exciditur. Sed maiori parte fossili natura, [d] absolutus segmenti modo, nunquam adhuc quinque pedum longitudine amplior. Humorem hunc terræ quidam autumant crystalli modo [10] glaciari. Et in lapidem

1 tempestati M.
2 nec, in M. d.
3 Aliũ verò Tænariũ, qui niger est, & Parium lapidem non æquè med. vtilẽ: potiorẽ antè alabastritem Ægyptiũ, vel ophiten album. Vet.
4 & iidem sect. M. & igne quidẽ durati ijdẽ sectiles sunt Vet. Paris.
5 & quod nuper. Vet.
6 præferendum tamẽ omnibus ex Hispania & Cappadocia mollissimum & maximum, sed obscurum. M.
7 & maximis, sed. M.
8 maculoso complexu, &c. apparet. M.
9 inclusi sub ter. inueniuntur, extrahũtur que, aut excidũtur, sed ma. par. fos. na. absoluti seg. &c. long. ampliores. M.
10 glaciari & in lap. concrescere. Hos manif. M.

concrescere manifestò apparet, quòd cùm feræ decidêre in puteos [11] tales, & medulla ex ossibus earum in eandem lapidis naturam post vnam hyemem figurantur. Inuenitur & niger aliquádo. Sed cãdido natura mira, cùm sit mollitia nota, perpetiendi [12] Solis rigorísque: nec senescit, si modò iniuria [13] absit, cùm hoc etiam in [14] cæmentis multorum generum accidat. Inuenêre & alium vsum in ramentis quoque, Circum [15] maximum ludis Circensibus sternendi, vt sit [16] in commendatione candor. Nerone principe in Cappadocia repertus est lapis duritia marmoris, candidus atque translucens, etiam qua parte fuluæ inciderant venæ, ex argumento phengites appellatus. Hoc [17] construxerat ædem Fortunæ, quam [18] [e] Seiam appellant, à Seruio rege sacratam, aurea domo complexus. [f] Quare etiam foribus [19] apertis interdiu claritas ibi diurna erat, haud alio quàm specularium modo, tanquam inclusa luce, non transmissa. In Arabia quoque esse lapidem vitri modo translucidum, quo vtuntur pro specularibus, Iuba autor est. Nunc ad operarios lapides transisse [20] conueniat, primúmque cotes ferro acuendo. Multa earum genera: Creticæ diu maximam laudem habuere: secundam Laconicæ ex Taygeto monte, vtræque oleo indigentes. Inter aquarias Naxiæ laus maxima fuit, mox Armeniacæ, de quibus diximus. Ex oleo & aqua Ciliciæ pollent, ex aqua Arsinoëticæ. Repertæ sunt & in Italia aqua trahentes aciem acerrimo [21] affectu. Necnon & trans Alpes, quas passernices vocant. Quarta ratio est saliua hominis proficientium in tonstrinarum officinis, [22] inutilis fragili mollitia. Flamminitanæ ex Hispania citeriore in eo genere præcipuæ. Reliqua multitudo lapidum in totum ędificijs inutilis est [23] mortalitate mollitiæ. Quædam tamẽ loca [24] non alium habent, sicut Carthago in Africa. Exercetur halitu maris, fricatur vento, [25] & verberatur imbri. Sed cura tuentur picando parietes, quoniam & tectorij [26] calce roditur. Scitè que dictum est, ad tecta eos pice, ad vinum calce vti, quoniam sic multa condiunt. Alia mollitia circa Romam Fidenati & Albano. In Liguria quoque, Vmbria, & Venetia, albus lapis dentata serra secatur. Hi tractabiles in opere, laborem quoque tolerant, sub tecto duntaxat. Aspergine & gelu pruinísque rumpuntur in testas: nec contra humores & auram maris robusti. Tiburtini ad reliqua fortes, vapore dissiliunt. Nigri silices optimi: quibusdam in locis & rubentes. [27] Nonnusquam verò & albi, sicut in Tarquiniensi Anicianis lapicidinis circa lacum Volsiniensem. Et in [28] Statoniensi sunt, quibus ne ignis quidem nocet. Iidem & in [29] monumenta scalpti, contra vetustatem quoque incorrupti permanent. Ex ijs formæ fiunt, in quibus æra funduntur. Est & viridis lapis, vehementer igni resistens, sed nusquam copiosus: & vbi inuenitur, lapis, non saxum est. [30] E reliquis pallidus, in cæmento rarò vtilis. Globosus, contra iniurias fortis, sed ad structuram infidelis, nisi multa [31] suffrenatione deuinctus. Nec certior fluuiatilis, semper veluti madens. Remedium est in lapide [g] dubio, æstate cum eximere,

11 tales, medulla ex oss. earum apparẽt in eãd. lap. na. &c. figurata. M.
12 soles rigorésque. M.
13 non absit. M.
14 cæmentis multis generibus accidat. Vet.
15 maximũ &c. vt sit commendatione hac carior. Sub Ner. M. tim, Vet. d.
17 construxit. M.
18 Seiani appellatione dicabat à Ser. M.
19 non apertis. Vet.
20 conueniat. Vet. cõueniet. M.
21 effectu Vet.
22 inutili & frag. mollitia. Laminitanæ. Vet.
23 mortali mollitie. Vet. morositate. Quædam. Parisien.
24 morem alium. M.
25 & verberata. Vet.
26 calx. Vet.
27 Nonnũquam. M.
28 Stratoniensi. M.
29 monumentis locati. M.
30 In reliquis. M.
31 suffarcinatione. Vet.

eximere, nec ante biennium eum inserere tecto, domitum tempestatibus. Quæ ex eo læsa fuerint, in subterranea structura aptantur vtiliùs. Quæ restiterint, tutum est vel cælo committere. Græci è lapide duro [32] ac silice æquato construunt veluti lateritios parietes. Cùm ita fecerint, [h] isodomon vocant genus structuræ. At cùm inæquali crassitudine [33] structa sũt, pseudisodomon. Tertium est emplecton, tantummodo frontibus politis. Reliqua fortuito collocant. Alternas coagmentationes fieri, vt commissuras [34] antecedentium medij lapides obtineant, necessarium est in medio quoque pariete, si res patitur: si minùs, vtique à lateribus: [35] medios parietes farcire fractis cæmentis. Dictyotheron vocant reticulatam structuram, quàm frequentissimè Romæ struunt, rimis opportunam. Structuram ad normam & libellam fieri, & ad perpendiculum respondere oportet.

32 vel. M.
33 strusti. M.
34 antecedētium lapidum medij lateres. Vet.
35 & medios. V.

ANNOTATIONES.

a Thyitas, Hermolao. Hippocrates thyite ad terendum vtitur velut cote.
b Libro sequenti chalazias gemma grandinem imitatur.
c Docti complures legendum putant, pauita, aut pauimenta, id est pauimenti modo facta & constructa. Ego pauonacea interpretor, picturatis lapidum impositorum quadris ad instar pennarum pauonis fulgentia, & spendentia, vt hodie fit in principum ædibus, tegulis magna colorum varietate nitentibus & conspicuis.
d A saxo terráque diuisus, & tanquam resectus.
e Seia fortasis ea est, quam D. Augustinus ex Varrone segetibus ait fuisse præpositam, quamdiu sub terra essent. Seiæ quoque deæ à serendo, Segestæ à segetibus, mentio fit suprà c.2. libr. 18. Fit & cap.48. lib.8. mentio Fortunæ Seruio dicatæ.
f Domitianus anxius & sollicitus ne illorum quos sua crudelitate offenderat coniuratione opprimeretur, porticuum, in quibus spatiari consueuerat, parietes lapide phengite distinxit, vt eius splendore per imagines quicquid à tergo fieret, prouideret. Suetonius in Domitiano cap.14.
g De quo non constat an fit duraturus, & offensiones externas toleraturus.
h Vitruuius c.8. li.2.

De cisternis & calce, & harenæ generibus, & mistura calcis & harenæ, & vitiis structuræ, & tectorijs, & columnis. CAP. XXIII.

[1] Est cisternas harenæ puræ & asperæ quinque partibus, calcis quàm vehementissimæ duabus construi conuenit, fragmentis silicis non excedentibus libras. [2] Ita ferratis vectibus calcari solum, parietésq; similiter. Vtiliùs geminas esse, vt in priore vitia cōsidāt aquę, at que per colum in proximam transeat maximè pura aqua. [a] Calcem è vario lapide Cato Censorius improbat. Ex albo melior, quàm ex duro, & structuræ vtilior: quæ ex fistuloso, tectoriis. Ad vtrũque damnatur ex silice. Vtilior eadē ex effosso lapide quā ex ripis fluminũ collecto. Vtilior è molari, quia est quædam pinguior natura eius. Mirũ, aliquid, postquàm arserit, accēdi aquis. Harenæ tria genera. Fossitia, cui [b] quarta pars calcis addi debet: [4] fluuiatili marinæ tertia. Si & testæ tusæ tertia [5] pars addatur, melior materia erit. Ab Apenino ad Padũ nō inuenitur fossitia, [6] nec trans maria. Ruinarũ vrbis ea maximè causa, quòd furto calcis sine ferrumine suo cæmenta componuntur. Intrita quoque quò vetustior, eò melior. In [7] antiquarum ædium legibus inuenitur, ne recentiore trima vteretur redemptor. Ideò [8] nulla tectoria eorum rimæ fœdauere. [9] Tectoriúmque nisi ter harenato, & bis [c] marmorato inductum est, non satis splendoris habet. Vliginosa, & vbi salsugo vitiat, testaceo sublini vtilius. In Græcia tectoriis etiam [10] harenarum quod inducturi sunt, priùs in mortario ligneis vectibus subigunt. Experimentum marmorati est in subigendo, donec rutro non cohæreat. Contrà in albario opere, vt macerata calx seu glutinum hæreat. Sed macerari non nisi [11] à gleba oportet. In Elide ædes est Mineruæ, in qua frater Phidię Panneus tectorium induxit lacte & croco subactum, vt ferunt: ideóque si [12] teratur in ea hodíeque saliua pollice, odorem croci saporémque [13] reddere traditur. [14] Columellæ in æde [15] densius positæ, crassiores videntur. Genera earum [d] quatuor. Quæ sextam partem altitudinis in crassitudine ima habent, Doricæ vocantur: quæ nonam, Ionicæ: quæ septimam, Thuscanicæ. Corinthiis eadem ratio, quæ Ionicis. [16] Et differentia, quoniam capitulis Corinthiarum eadem est altitudo, quæ colligitur crassitudine ima: ideóque graciliores vidētur. Ionici enim capituli altitudo tertia pars est crassitudinis. Antiqua ratio erat columnarum altitudinis, tertia pars [17] latitudinem delubri. In Ephesiæ Dianæ æde de qua priùs fuit sermo, primùm columnis spiræ subditę, & [18] capitella addita. Placuítque altitudinis octaua pars in crassitudine, & vt spirę haberent crassitudinis dimidium, [19] septimæque partes detraherentur summarum crassitudini. Pręter has sūt, quę vocantur Atticæ columnę, quaternis angulis, pari laterum interuallo.

1 Oportet & cisternas fieri harena pura quinque partibus M. construi conuenit, quod sequitur, expuncto.
2 Præterea. V.
4 fluuiatilis, & marino, cui tertia Si verò &. V.
5 pars calcis addatur.
6 nec marina. M.
7 antiquis. Vet.
8 nulla. V.
9 Tectoriū quidem. M
10 harenatum. Alij, & M.
11 ex gleba. M.
12 teratur ea hodiéque saliuato pollice: Alij.
13 reddit. M.
14 Colūna Vet.
15 densa. M.
16 Sed. V.
17 altitudinum. M.
18 capitula. M.
19 septimā eius partis detrahentib. V.

ANNOTATIONES.

a Vitruuius c.5. li.2. Omitrit Plinius talem confectam e testis buccinarum, & aliorum id genus piscium, memoratam à Dioscor.
b De maceratione calcis ad albarium opus Vitruuius c.7. li.2. de arena ca.4. li.2. & Palladius capite 10. lib.1.
c Marmoratum fit è marmore trito & calce viua.
d Vitruuius cap.1.2.3. lib.4. Tria tantùm genera is recenset: Ionicam, Corinthiam, Doricam.

De medicinis calcis, & maltha, & gypso. CAP. XXIIII.

Calcis & in medicina magnus vsus. Eligitur recens, nec aspersa aquis: vrit, discutit, extrahit, incipientésque serpere hulcerum impetus coercet. Aceto & rosaceo temperata perducit ad cicatricem. Luxatis quoque cum adipe suillo aut liquida resina ex melle medetur: eadem compositione & strumis. [a] Maltha è calce fit recenti. Gleba vino restinguitur: mox tunditur cum adipe suillo &

ficu, duplici [1] linamento: quæ res omnium tenacissima, & duritiá lapidis antecedens. Quod malthatur, oleo perfricatur antè. Cognata calci res gypsum est. Plura eius genera. Nam & è lapide coquitur, vt in Syria ac Thuriis: & è terra foditur, vt in Cypro ac [2] Perrhæbis: è summa tellure & [b] Tymphaicum est. Qui coquitur lapis, [c] non dissimilis alabastritæ esse debet, aut marmoroso. In Syria durissimos ad id eligunt, coquúntque fimo bubulo, vt celeriùs vrantur. Omnium autem optimum fieri compertum est è lapide speculari, squamámve talem habente. Gypso madido statim vtendum est, quoniam [3] celerrimè coit, ac siccatur: tamen rursus tundi & in farinam resolui patitur. [d] Vsus gypsi in albariis, sigillis ædificiorum & [4] [e] coronis gratissimus. Exemplum illustre C. Proculeium Augusti Cæsaris [5] familiaritate subnixum in maximo stomachi dolore gypso poto, consciuisse sibi mortem.

1 linimento. Vet.
2 Thebis: summa M.
3 celerrimè siccatur M.
4 coriis. M.
5 familiare rè in maximo. M.

ANNOTATIONES.

a Maltha, vetus dictio mollem significat. Lucilius 28. Satyr. *Insanum vocant, quem fœminam & maltham dici volunt.* Bitumen, maltham natiuam vocari vide suprà capit. 104. li. 2.

b A Tymphæis Ætolibus, quibus vicini Perrhæbi sũt, c. 2. li. 4. quàm à Tymphæis Macedonibus.

c Talis in Sequanis ad oppidum Pollinium in pago S. Lothini reperitur, & ab incolis alabastrum vocatur. Hæc ex Th. li. περὶ λίθων.

d Veteres etiam gypso arma dealbasse cùm noctu vellent hostes aggredi, vt suos ab aduersariis dignoscerent, monstrant Herodotus in Vrania, & Pausanias initio lib. 10. Vsos quoque ad claudenda vini dolia, operculáque continéda, monstrat hic locus Arbitri in Satyra. *Statim,* inquit, *allatæ sunt amphoræ vitreæ diligenter gypsatæ, quarum in ceruicibus pittacia erãt affixa cum hoc titulo, Falernum Opimianum annorum centũ.* Cicero verò Medeam Enni manibus gypsatissimis quare dicat, vide Victorium c. 13. li. 20. Politianum c. 27. Miscell. Muretum Variar. cap. 17. li. 8.

e Coronis admisceri prohibet Vitruu. c. 3. li. 7.

De pauimentis & quando primùm Romæ & subsidialibus pauimentis, & Græcanicis, & quando primùm cameræ.

CAP. XXV.

PAuimenta originem apud Græcos habent elaborata arte, picturæ ratione, donec lithostrota expulere eam. Celeberrimus fuit in hoc genere Sosus, qui Pergami [1] statuit quem vocant asaroton œcon, quoniam purgamenta cœnæ in pauimento, quæque euerri solent, veluti relicta fecerat paruis è testulis tinctisque in varios colores. Mirabilis ibi columba bibens, & aquam vmbra capitis [2] infuscans. Apricantur aliæ [3] scabentes sese in canthari labro. Pauimenta credo primùm facta, quæ nunc [4] reuocamus, barbarica, atque subtegulanea, in Italia [5] fistucis pauita: hoc [6] certè ex nomine ipso intelligi potest. Romę scalpturatũ in Iouis Capitolini æde primũ factum est post tertium Punicũ bellum initum. Frequentata verò pauimenta ante Cimbricum magna gratia animorum, indicio est Lucillianus ille versus:

[7] *Ante pauimenta, atque emblemata vermiculata.*

[a] Subdialia Græci inuenere, talibus domos [b] contegentes: [8] facilè tractu tepente, sed fallax, vbicunque imbres gelant. Necessarium binas per diuersum coassationes substerni, capita earum præfigi ne torqueantur, & [c] ruderi nouo tertiam partem testæ tusæ [9] addi: deinde rudus, [10] in quo duæ quintæ calcis misceãtur, pedali crassitudine fistucari. Tunc [d] nucleo crasso sex digitos induci & ex tessera grandi non minùs alta duos digitos strui. Fastigium verò seruari in pedes denos sesquuncem, ac diligenter cote [11] despumare, [e] quernísque axibus contabulare. Quæ torquentur, inutilia putant: [12] imò & silice aut palea substerni melius esse, [f] quo minor vis calcis perueniat. Necessarium & globosum lapidem subiici. Similiter fiunt [g] spicata testacea. Non negligẽdum est etiamnum vnum genus [13] Græcanicum. Solo festucato iniicitur rudus aut testaceum pauimentum: dein spissè calcatis carbonibus inducitur, sabulo, calce ac fauilla mistis: [14] materia crassitudine semipedali ad regulam & libellam [15] exigitur, & est forma terrena. Si verò [16] cote depolitum est, nigri pauimenti visum obtinet. [h] Lithostrota [17] cœptauere iam sub Sylla paruulis certè crustis, [18] extat hodiéque, quod in Fortunæ delubro Præneste fecit. Pulsa deinde ex humo pauimenta in cameras transiere è vitro: nouitium [19] & hoc inuentum. Agrippa certè in thermis, quas Romæ fecit, figlinum opus encausto pinxit: in reliquis albaria adornauit: non dubiè vitreas facturus cameras, si priùs inuentum id fuisset, aut à parietibus scenæ, vt diximus, Scauri peruenisset in cameras. Quamobrem [20] & vitri natura indicanda est.

1 strauit. A lij.
2 infuscans abripientem alia escam Ludentes vi deres in cãthari labr. Apricãtur aliæ scabẽtes sese. Pauimẽta V. Parisiense.
3 lauantes in M.
4 vocamus. M.
5 fistucata: hoc. V.
6 aperte. M.
7 (Ante.) V. Paris.
8 quod quidem facilè. Vet.
9 addere: rudus in quo duæ quintæ partes calcis. M.
10 in quo duæ calcis, quinq; misceãtur. V.
11 despumari, quernisq; assereis contabulari. V.
12 imò silicem aut paleã subst. M. imo & silice &c. V. & Vitr.
13 Græcanicum. M.
14 materia. M.
15 extruitur. M.
16 politum est cote. M.
17 acceptauere. M.
18 extatq; hodie quod. V. Paris.
19 & hoc certè inuentum. Agrippa in thermis, quas &c pinxit, adornauitque non dubiè. M.
20 & originem vitri dicemus. M.

ANNOTATIONES.

a Hanc totam rationem vide prolixè & diligenter explicatam à Vitruuio capit. 1. libr. 7. & Palladio cap. 9. li. 1.

b In Græciæ calidiore tractu domos quidem tectis non operiunt, sed ædificiorum summa parte reclusas, & detectas ambulationes relinquunt auræ captandæ gratia, quæ vaporosum cœlum refrigeret, & precipuè feruidis æstatis noctibus.

c Rudus nouum fit è lapide tum primum contuso, aut testis, addita vna parte calcis ad duas, rediuiuum, seu renouatum è veteri, fit ex pauimentis, aut ædificiis dirutis, adiectis duabus partibus calcis ad quinque.

d Corio, crusta, tectorio. Nucleus medium pauimenti corium, media crusta. Itali animam vocant. Is Vitruuio fit ex testæ tribus partibus & vna calcis.

e Quernos asseres Vitruuius improbat, quoniam humorem vbi perceperunt, torquent se, & in pauimento faciunt rimas: ex esculo verò prefert. Idem Palladius c. 9. li. 1.

f Ne calx, quæ contignationis & coassationis materiã contactu vitiare potest, in profundum subeat.

g Spicata pauimẽta fiunt è laterculis coctilibus iunctis, & in latus proclinatis ad spicæ formam. Vide Philandrum in Vitruuium.

h Opus amusseatum, siue museacum, siue musiuum, vt apud Spartianum in Pescennio. Inde artifices musiuarij Theodosio & Valentiniano di. 10. Codicis. Artis eius industriam Nilus lib. 4. Epigrammatõn hoc versu monstrat.

— πῶς ἐκ λίθου ἄλλοθεν ἄλλης
Συμφερτὸς χεόμενον ἐξαπίνης σάτυρος.

De origine vitri, & ratione faciendi, & de Obsidiano vitro, & generibus multiformibus vitri.

CAP. XXVI.

PArs est Syriæ, quæ Phœnice vocatur, finitima Iudææ, [1] intra montis Carmeli radices paludem habens, quæ vocatur Cendeuia. [a] Ex ea creditur nasci Belus amnis quinque M. p. spatio in mare perfluens iuxta Ptolemaidem coloniam. [2] Lentus hic currit, insalubri potu, sed ceremoniis sacer, limosus, vado profundus. Non nisi [3] refuso mari harenas fatetur: fluctibus enim volutatæ nitescunt, detritis sordibus. [4] Nunc & à marino creduntur astringi morsu, non prius vtiles. Quingentorum est passuum non amplius litoris spatium, idque tantum multa per secula gignendo fuit vitro. Fama est, appulsa naue mercatorum nitri, cùm sparsi per litus epulas pararent, nec esset cortinis attollendis lapidum occasio, glebas nitri, è naue subdidisse. Quibus accensis permista harena litoris, translucentes [5] nobilis liquoris fluxisse riuos, & hanc fuisse originem vitri. Mox, vt est astuta & ingeniosa solertia, non fuit contenta nitrum miscuisse: cœptus addi & magnes lapis: quoniam in se liquorem vitri quoque, vt ferrum, trahere creditur. Simili modo & calculi splēdentes multifariam cœpti vri: deinde cōchæ, & fossiles harenæ. Autores sunt, in India è crystallo fracta fieri, & ob id nullum comparari Indico. [6] [b] Leuibus autem aridisque lignis coquitur, addito [7] Cyprio [8] ac nitro, maximè Ophirio. Continuis fornacibus, vt æs liquatur, massæque fiunt [9] colore pingui nigricantes. Acies tanta est quacunque, vt citra vllum sensum ad ossa consecet, quicquid [10] afflauerit corporis. Ex massis rursus funditur in officinis, tingitúrque. [11] Et aliud flatu figuratur, aliud torno teritur, aliud argenti modo cælatur: Sidone quondam iis officinis nobili: siquidem etiam specula excogitauerat. Hæc fuit antiqua ratio vitri. Iam verò & in Vulturno mari Italiæ arena alba nascens, sex M. pass. litore inter Cumas atque Lucrinum, quæ mollissima [12] est, pila moláque teritur. Dein miscetur tribus partibus nitri pondere vel mensura, ac liquata in alias fornaces transfunditur. Ibi fit massa, quæ vocatur hammonitrum: atque hæc recoquitur, & fit vitrum purum, ac massa vitri candidi. Iam verò & per Gallias Hispaniásque simili modo harenę temperantur. Ferunt Tiberio principe excogitatum vitri temperamentum, [c] vt flexibile esset: & totam officinam artificis eius abolitam, ne æris, argenti, auri, metallis, pretia detraherentur: eáque fama crebrior diu, quàm certior, fuit. Sed quid refert, Neronis principatu reperta vitri arte quæ modicos calices duos, quos [13] appellabant [d] pterotos, H-S. sex millibus venderet. In genere vitri & Obsidiana numerantur, ad similitudinem lapidis, quem in Æthiopia inuenit [e] Obsidius, nigerrimi coloris, aliquando & translucidi, crassiore visu, atque in [14] speculis parietum pro imagine vmbras reddente. Gemmas multi ex eo faciunt: vidimúsque & solidas imagines D. ui Augusti, capti [15] materia huius crassitudinis: dicauitque ipse pro miraculo in templo Concordiæ Obsidianos quatuor elephantos. Remisit & Tiberius Cæsar Heliopolitarum ceremoniis repertam ibi in hæreditate eius qui præfuerat Ægypto, Obsidianam imaginē Menelai. Ex quo apparet antiquior materiæ [16] origo, nunc vitri similitudine interpolata. Xenocrates Obsidianū lapidem in India, & in Samnio Italiæ, & ad Oceanum in Hispania nasci tradit. Fit & tincturæ genere Obsidianum, ad escaria vasa, & totum rubens vitrum atque non translucens, hæmatinon appellatum. Fit & album & murrhinum, aut hyacinthos sapphirósque imitatum, & omnibus aliis coloribus. Nec est alia nunc materia sequacior, aut etiam picturæ accommodatior. Maximus tamen honos in candido [17] translucentibus, quàm proxima crystalli similitudine. Vsus verò ad potandum argenti metalli & auri pepulit. Est autem caloris impatiens, ni præcedat frigidus [18] liquor: cum addita aqua [f] vitreæ pilæ Sole aduerso, in tātū excandescant, vt vestes exurant. Fragmenta teporata agglutinantur tantùm, rursus affundi non queunt, præterquam abrupta [19] sibimet veluti cùm calculi fiunt, quos quidā abaculos appellant, [20] aliquos etiam pluribus modis versicolores. Vitrum sulphuri concoctum ferruminantur in lapidem. At peractis omnibus, [21] quæ constant ingenio, artem naturâ faciente, succurrit mirari, nihil penè non igni perfici.

1 infra. M.
2 Lentus, sed cerem. &c. M.
3 repulso. M.
4 Tunc & marino cre. adstr. megetn. M.
5 nim. M.
6 Lenib.
7 ære Cyprio. V.
8 nitro ac max. M.
9 colore nigricantes, pingues. M.
10 attigerit. Vet.
11 Et flatu figuratur, & aliquod argen. mo. calatur Sidon quondam his offi. nobilis, quas etiam excogitauerat. Hæc fu. antiqua vitri tātum Est verò in Vultur. M.
12 est, in V. desid.
13 appellabat. M.
14 speluncis M.
15 materia huius crassitudine. Vet.
16 origo, vitri similitudine. Xeno. M.
17 translucente. M.
18 liquor, aut addita aqua. Vitrea pila so. ad. in tā. excādescit, vt vestes exura. Fra. teperata agglu tan. rursus tota fundi nequeūt. M.
19 sibi nec tingi. veluti Vet Paris.
20 aliqui. Vet.
21 quæ constat ingenio, arte, natura fieri. M.

ANNOTATIONES.

a Suprà cap. 19. lib. 5 Vide prolixam huius rei narrationem apud Rhodiginum ex Iosepho cap. 5. lib. 22.

b Leg. Lenibus. Græci ἄκαπνα vocant, Homerus κάγκανα, quæ δριμύτητα καπνοῦ non habēt. Lenibus τὰ δριμέα contraria sunt. Apud Catonem, *Lenibus lignis facito calescat.* apud Varronem ca. 63. lib. 1. amurca decoquitur in ahenis, lenibus lignis.

c Rhodig. cap. 30. lib. 20 narrat, cùm supplex quidam coram Tiberio de industria poculum vitreū allisum, ἄθραυστον, id est, illæsum & infractum ostendisset, iussu eius fuisse interfectum.

d Quasi pinnatos, & alatos, duabus ansis appositis. Quidam legunt apyroros, & ita dici putant vasa frigidaria.

e Vide in Diction. Constant. ὀψιανὸς λίθος.

f Crystallinæ præcipuè. Inde reperta speculorum vrentium materia.

Ignium miracula, & medicinæ, & prodigia. CAP. XXVII.

IGnis accipit harenas, [1] ex quibus alibi vitrum, alibi argentum, alibi minium, alibi plumbi genera, alibi pigmenta, alibi medicamenta fundit. Igne lapides in æs soluuntur, igne ferrum gignitur, ac domatur, igne cremato lapide [2] cæmenta in tectis ligantur. Alia sæpius vri prodest. Eadémque ma-

1 ex quibus alibi plumbum, alibi pigmenta. &c. M. qua inter hæc leguntur, non habet.
2 cementis tectis alligatur. M.

teria aliud gignit primis ignibus, aliud secundis, aliud tertiis. Quando ipse carbo vires habere incipit restinctus, atque interiisse creditus, maioris fit virtutis. Immensa & improba rerum naturæ portio: & in qua dubium sit plura absumat, an pariat. Est & ipsis ignibus medica vis. Pestilentiæ, quæ Solis obscuratione contrahitur, [3] ignis suffitu multiformiter auxiliari certum est. Empedocles & Hippocrates id [4] monstrauere diuersis locis. Ad conuulsa viscera, aut [5] contusa, vt M. Varro autor est: ipsis enim verbis eius vtar: Lix cinis est, inquit, foci. Inde enim cinis [6] [a] lixiuus potus medetur: vt licet videre gladiatores cùm [7] [b] deluserint, hac iuuari potione. Quin & carbunculum genus morbi, quo duos Consulares nuper absumptos indicauimus, querneus carbo tritus cum melle sanat. Adeò in rebus damnatis quoque ac iam [8] nullis, sunt aliqua remedia, vt in carbone [9] ecce & cinere. Non prætteribo & vnum foci exemplum, Romanis literis clarum. Tarquinio Prisco regnante tradunt repentè [10] in foco eius apparuisse genitale è cinere masculini sexus, eámque quæ insederat [11] ibi, Tanaquilis reginæ ancillam Ocrisiam captiuam, consurrexisse grauidam. Ita Seruium Tullum natum, qui regno successit. Inde [12] & in regia cubanti puero caput arsisse visum, creditúmque Laris familiaris filium. Ob id compitalia [13] & ludos Laribus primum instituisse.

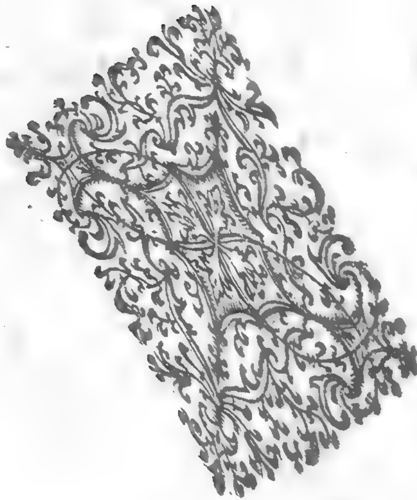
3 ignis suffitum mult. Vet. ignes si fiant multiformiter. M.
4 demõstrauere. M.
5 contusa, M. Varro: ipsis enim &c. M.
6 luxatis Vet.
7 conuulsi sunt. M.
8 nulli incognitus, sunt. M.
9 fece. Vet.
10 in foco comparuisse. M.
11 ibi. in M.d.
12 & regi accubanti & puero.
13 & in M.d.

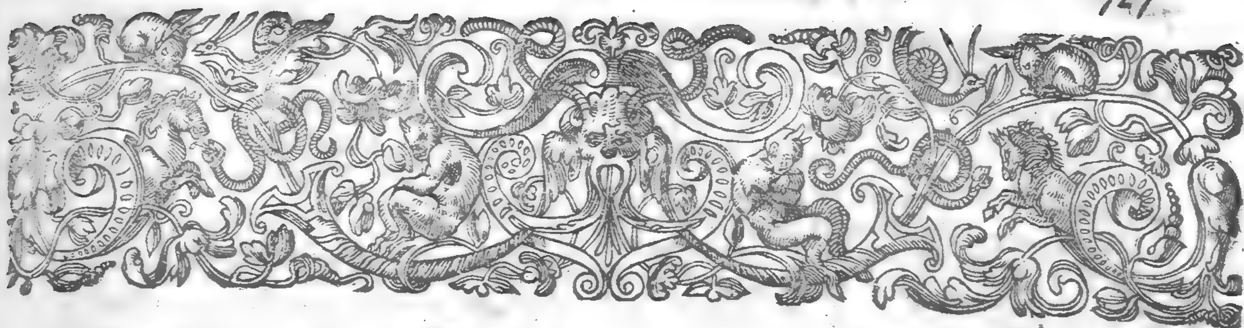
ANNOTATIONES.

a Lixiuum cinerem (Græcis κονίαν στακτὴν) Plautus simpliciter cinerem vocat in Milite. Lixa, aqua: inde elixare, aqua coquere. Lixæ, qui officium sustinent aquæ vehẽdæ militibus. Lix, cinis, vel humor cineri mixtus, hodie lixiuiũ. Nonius. Quidam legunt, Inde enim cinis luxatis potus medetur &c. cinerem hic lixiuiũ exponentes. Vide Diction. Constant. in voce κονία. Dioscorides de lixiuio id ipsum prodidit his verbis, ποτίζεται πρὸς πτώματα, ῥήγματα, θλάσματα. cap. de Fico.

b Præludunt gladiatores in arena, cùm ante verã pugnam clypeos & parmas in altum mittunt, quas venustè excipiant, hastásque rudes, & gladios iactant, quod ventilare dicitur: eludunt verò, siue deludunt, cùm illo exercitationis genere ludere desierint. Sic Aquilius littus definiit, quà fluctus eluderet, id est, ludere cessaret. Lips. ca. 19. lib. 2. Saturn.

C. PLINII

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXVII.

PROOEMIVM.

VT nihil instituto operi desit, gemmæ supersunt, & in arctum coacta rerum naturæ maiestas, multis nulla sui parte mirabilior. Tantum tribuunt varietati, coloribus, materiæ, decori, violari etiã signis gemmas nefas ducentes. Aliquas verò extra pretia vlla, taxationémque humanarum opum arbitrantes, vt plerisque ad summam absolutámque rerum naturæ contemplationẽ satis sit vna aliqua gemma. Quæ fuerit origo gemmarum, & quibus initiis in tantum admiratio hæc exarserit, diximus quadantenus in mentione auri anulorúmque. Fabulæ primordium à rupe Caucasea tradunt. [a] Promethei vinculorum interpretatione [1] fatali: primúmque saxi huius fragmentum inclusum ferro ac digito [2] circundatum, anulum, & hoc gemmam.

1 fatiis. Dal.

2 circundatum. Hoc fuisse anulum, & hos gemmam. M.

ANNOTATIO.

a Prometheum Caucasi rupibus Iupiter alligauerat, quòd per ludibrium sibi ossa pingui tecta in conuiuio apposuisset: quòd ignem cælestem esset furatus: quòd de stupro Mineruam solicitasset. Eum tamen pòst soluit, quòd Thetidis amore captus, ab eo fatorum præscio cognouisset, nasciturum ex Thetide filium patre maiorem fore: & memor eorum quæ aduersus patrem gesserat, metueret ne par redderetur: sed ea lege, vt suarum pœnarum monumentum annulum ferreum, & coronam textam colligatis floribus gestaret. Rhodig. c. 19. lib. 6.

De gemma Polycratis tyranni, & Pyrrhi regis, & qui [3] sculptores optimi, & nobilitates artificum, & quis primus dactyliothecam Romæ habuit.

3 sculptores. Vet.

CAP. I.

HIs initiis cœpit autoritas, in tantum amorem elata, vt [a] Polycrati Samio [1] seuero insularum ac litorum tyranno felicitatis suæ, quam nimiam fatebatur etiam ipse, satis piamenti in vnius gemmæ voluntario damno videretur, si cum fortunæ volubilitate paria faceret: planéque ab inuidia eius abundè se redimi putaret, si hoc vnum doluisset. Assiduo ergo gaudio lassus, prouectus nauigio in altum, anulum mersit. At illum piscis eximia magnitudine Regi natus, escæ vice raptum, vt faceret ostentum, in culinam domini rursus Fortunæ [b] insidiantis manu reddidit. [2] Sardonychem eam gemmam fuisse constat: ostendúntque Romæ, si credimus, in Concordiæ delubro, cornu aureo [3] Augustæ dono inclusam, & nouissimum propè locum tot prælatis obtinentem. Post hunc anulum regia fama est gẽmæ Pyrrhi illius, qui aduersus Romanos bellum gessit. Nanque habuisse traditur achaten, in qua ix. Musæ & Apollo citharam tenens spectarentur, non arte, sed sponte naturæ ita discurrentibus maculis, vt Musis quoque singulis sua [4] redderentur insignia. Nec deinde alia, quæ tradatur, magnopere gemmarum claritas extat apud autores, præterquàm Ismeniã choraulem, multis fulgẽtibúsque vti solitum, comitante fabulâ vanitatem eius, indicato in Cypro sex aureis denariis smaragdo, in quo fuerat sculpta [c] Amymone, iussisse numerari: & cùm duo relati essent, imminuto pretio, malè [5] me Hercules curatum, [6] dixisse: multùm

1 seuero, in Vet. d.

2 Smaragdum. Herodotus in Thalia.

3 Augusti. M.

4 darẽtur. M.

5 me, in M. d.

6 se dixisse. M.

enim detractum gemmæ dignitati. Hic videtur instituisse, vt omnes musicæ artis hac quoque ostentatione censerétur, veluti Dionysodorus æqualis eius & æmulus, vt sic quoque par videretur. Tertius, qui eodem tempore fuit inter musicos, Nicomachus, multas gemmas habuisse traditur, sed nulla peritia electas: forte quadam his exemplis initio voluminis oblatis aduersus istos, qui sibi hanc ostentationem [7] arrogent, vt palàm sit eos tibicinum gloria tumere. Polycratis gemma, quæ demonstratur, illibata intactáque est. Ismeniæ ætate multos post annos, apparet scalpi etiam smaragdos solitos. Confirmat hanc eandem opinionem edictum Alexandri Magni, quo vetuit in gemma se ab alio scalpi, quàm à Pyrgotele, non dubiè clarissimo artis eius. Post eum Apollonides & Cronius in gloria fuere, quíque Diui Augusti imaginem similem expressit, qua posteà principes signabant, Dioscorides. Sylla Dictator [d] traditione Iugurthæ semper [8] signauit. Est apud autores, & Intercatiensem illum, cuius patrem Scipio Æmilianus ex prouocatione interfecerat, pugnæ eius effigie signasse: vulgato [9] Stilonis Præconini sale, quidnam fuisse facturum eum, si Scipio à patre eius interemptus esset. Diuus Augustus inter initia [e] sphinge signauit. [10] Duas in matris anulis iam indiscretæ similitudinis inuenerat. Altera per bella ciuilia, absente eo, amici signauere epistolas & edicta, quæ ratio temporum nomine eius reddi postulabat, non infaceto lepôre accipientium, ænigmata afferre eam sphingem. Quinetiam [f] Mecœnatis rana, [11] per collationem pecuniarum in magno terrore erat. Augustus posteà ad euitanda conuicia sphingis, Alexandri Magni imagine signauit. Gemmas plures, quod peregrino appellant nomine dactyliothecam, primus omnium habuit Romæ priuignus Syllæ Scaurus. Diúque nulla alia fuit, donec Pompeius Magnus eam quæ Mithridatis regis fuerat, inter dona in Capitolio dicaret, vt M. Varro aliique eiusdem ætatis autores confirmant, multùm prælatam Scauri. Hoc exemplo Cæsar Dictator sex Dactyliothecas in æde Veneris Genitricis consecrauit: Marcellus Octauiâ genitus in Palatina Apollinis [12] æde vnam. Victoria tamen illa Pompeij primùm ad margaritas gemmásque mores inclinauit: sicut L. Scipionis & Cn. Manlij ad cęlatum argentum, & vestes Attalicas, & triclinia ærata: sicut L. Mummij, ad Corinthia & tabulas pictas.

7 arrogāt. M.
8 signant. M. signarunt. Vet.
9 stilo, plerunque in commodum valere aliquid. Non enim hic fuisse acturum si Scipio. Turn. ex Vet ms stilo mordaci & pungenti ico. Vet.
10 Duas autem in matris. Ve.
11 propter. Vet.
12 cella. M.

ANNOTATIONES.

a Vide suprà cap. 1. libr. 31. Valerium Max. cap. vlt. li. 6. Tali historia, vel potiùs fabula, apud Pausaniam li. 1. Theseus gemmam cælatam, quam Minos ira percitus in mare proiecerat, demersus retulit.

b Diximus suprà ex Strabonis, opinor, libr. 14. à Persarum satrapa dolo captum & suspendio necatum.

c Vna ex Danai quinquaginta filiabus, quæ à Neptuno compressa Nauplium peperit.

d In antiqui denarij aduersâ parte impressum est caput Torquati cuiusdā cum his literis, FAVSTVS: in auersa parte signatus Sylla in solio sedēs, adstante Boccho in genua procumbente, & velut herbam porrigente, Iugurthâque manibus in tergum reuinctis, humi abiecto, elato crure dextro. Vrsinus 75. Vide Valer. cap. 15. lib. 8. Plutarchum in Sylla.

e Pompeius ensifero leone. Alex. ab Alex. cap. 19. lib. 2.

f Seneca Epist. 115. de Mecœnate, *Nam etiam cùm absentis Cæsaris partibus fungeretur, signum à discincto petebatur.*

De gemmis trāslatis in triumpho Pompeij, & natura crystalli, & medicinis, & luxuria circa ea, & quando primùm inuenta murrhina, & luxuria circa ea, & natura murrhinorum, & quæ mentiti sunt autores de succino. CAP. II.

ID vti planiùs noscatur, verba ex ipsis Pompeij triumphorum actis subiiciam. Ergo tertio triumpho, quem de pyratis, Asia, Ponto, gentibúsque & regibus in septimo operis huius volumine indicatis, M. Pisone, M. Messala consulibus, pridie Calend. Octob. die [1] natalis sui egit, transtulit alueum cum tesseris [2] lusorium è gemmis duabus latum pedes tres, lōgum pedes quatuor: & ne quis de ea dubitet, nulla gemmarum magnitudine hodie propè ad hanc amplitudinem accedente, in eo fuit Luna aurea pondo xxx. [3] lectos tricliniares tres: vasa ex auro & gemmis abacorum nouem: signa aurea tria, Mineruæ, Martis, & Apollinis: [4] coronas ex margaritis triginta tres: montem aureum quadratum cum ceruis & leonibus, & pomis omnis generis, [5] circundata vite aurea. Museum ex margaritis, in cuius fastigio horologium erat. Imago Cn. Pompeij è margaritis, illa regio honore grata, illius probi oris venerandique per cunctas gentes: illa, inquam, ex margaritis, seueritate victa, & veriore [6] luxuriæ triumpho. [7] Quàm profectò inter illos viros durasset cognomen Magni, si prima victoria sic triumphasses? & margaritis, Magne, tam prodiga re, & fœminis reperta, [8] quam gerere te fas non sit, hinc fieri tuos vultus? sic te pretiosum videri? Nónne illa similior tui est imago, quam Pyrenæi iugis imposuisti? Graue profectò fœdúmque probrū erat, [9] ni veriùs iræ Deorum ostentū credi oporteret: claréque intelligi posset, iam tum illud caput Orientis opibus sine reliquo corpore ostentatum. Cætera triumphi eiusdem quàm virilia. [10] Reipublicæ datum mille talentûm, legatis & quæstoribus, qui oras maris defendissent, H-S. bina millia, commilitibus singulis quinquaginta. Tolerabiliorem tamen fecit causam Caij principis, qui super omnia muliebria socculos induebat è margaritis: & Neronis principis, qui [11] sceptra, [12] & personas, & cubicula viatoria vnionibus construebat. Quinimo etiam ius videmur perdidisse corripiendi gemmata potoria, & [13] varia [14] supellectilis genera, anulos transeuntes. Quæ enim non luxuria innocentior [15] existimari possit? Eadem victoria primùm in vrbem murrhina [16] induxit: primúsque Pompeius [17] sex pocula ex eo triumpho Capitolino Ioui dicauit: quæ protinus ad hominum vsum transire, abacis etiam

1 natali suo. Aiij.
2 lusoriis. M.
3 lecti M.
4 corona &c. mons aureus quadratus. V.
5 circundatis. M.
6 luxuria, quam triūpho. Vet. Paris.
7 Quā parum inter molles viros durasset cognomen Magni, si prima Victoria sic triumphasses? E margarit.
8 quam habere gereréque te. Vet. Par.
9 ni veriùs sensum populo Rom. deorum ostent. M.
10 Reip. & quæstoribus qui oras maris defendissent, datū mille talentûm: militibus singulis sena millia sestertiorū. Tolerab. M.
11 sceptra personas, & cubilia. M.
12 & personas histrionū &c. M.
13 varia. Vet.
14 supellectilium. M.
15 videri potest. M.
16 inuexit. M.
17 lapides & pocula. M.

etiam escariisque vasis inde expetitis. Excrescitque in dies eius rei luxus, murrhino[18] octoginta sestertiis empto, capaci planè ad sextarios tres calice. Potauit ex eo ante hos annos Consularis ob amorem[19] obroso eius margine, vt tamen iniuria illa pretium augeret: neq; est hodie murrhini alterius præstantior indicatura. Idem in reliquis generis eius quantùm vorauerit, licet existimare ex multitudine, quæ tanta fuit, vt auferente liberis eius Nerone Domitio, theatrum peculiare trans Tiberim[20] [b]hortis exposita occuparent: quod à populo impleri canente se, dum Pompeiano præludit, etiam Neroni satis[21] erat: qui vidit tunc annumerari vnius scyphi fracta membra, quæ in dolorem credo seculi inuidiámque fortunæ, tanquam Alexandri Magni corpus in conditorio seruari, vt ostentarentur, placebat. T. Petronius Consularis moriturus, inuidia Neronis principis, vt mensam eius exhæredaret, trullam murrhinam trecentis[22] sestertiis emptam fregit. Sed Nero, vt par[23] erat principem vicit omnes, trecentis[24] sestertiis capidem vnam parando. Memoranda res, tanti Imperatorè patrémque patriæ bibisse. Oriẽs murrhina mittit. Inueniuntur enim ibi in pluribus locis, nec insignibus, maximè Parthici regni: præcipuè tamen in Carmania. Humorem putant sub terra calore densari. Amplitudine nusquã paruos excedunt abacos, crassitudine rarò, quãta dictum est vasi potorio. Splendor his sine viribus, nitórque[25] veriùs, quàm splendor. Sed in pretio varietas colorum, subinde circumagentibus se maculis in purpuram candorémque, & tertium ex vtroque ignescentem, velut per transitum coloris[26] purpura rubescente, aut lacte candescente. Sunt qui maximè in iis[27] laudent extremitates, & quosdam colorum repercussus, quales in cœlesti arquu spectantur. His maculæ pingues placent: translucere quicquam aut pallere vitium est. Item sales verrucæque non eminentes, sed vt in corpore etiam plerunque sessiles. Aliqua & in odore commendatio est. Contraria huic causa crystallum facit, [c] gelu vehementiore concreto. Non[28] alibi certè reperitur, quàm vbi maximè hybernæ niues rigent: glaciémque esse certum est: vnde & nomen Græci dedêre. Oriens & hanc mittit, sed [d] Indicæ nulla præfertur. Nascitur & in Asia, vilissima circa Alabanda & Ortosiam, finitimísque montibus,[29] item in Cypro. Sed laudata in Europæ Alpium iugis. Iuba autor est, & in quadam insula Rubri maris ante Arabiam sita nasci, quæ[30] Neron vocetur: & in ea, quæ iuxta gemmam topazion[31] ferat[e], cubitalémque effossam à Pythagora Ptolomæi regis præfecto. Cornelius[32] Bocchus & in Lusitania nasci perquàm mirandi ponderis, immensis iugis depressis [e] ad libramẽtum aquæ puteis. Mirũ & quod Xenocrates tradit Ephesius, aratro in Asia & Cypro excitari. Non enim inueniri in terreno, nec nisi inter cautes creditum fuerat. Similius[33] vero est, quod idem Xenocrates tradit,[34] torrentibus sæpe deportari. Sudines verò negat nisi ad Meridiem spectantibus locis nasci: quod certum est: non enim reperitur in aquosis, quanquam in regione prægelida, vel si vada vsque glacientur amnes. Cælesti humore paruáque niue id fieri necesse est: ideò caloris impatiens,[35] nisi in frigido potu abdicatur. Quare sexangulis nascatur lateribus, non facilè ratio inueniri potest, eò magis quòd neque mucronibus eadem species est, & ita absolutus est laterum læuor, vt nulla id arte possit æquari. Magnitudo amplissima adhuc visa nobis erat, quoniã in Capitolio[36] Liuia Augusta dicauerat, librarum circiter quinquaginta. Idem Xenocrates autor est, vas amphorale visum, & aliqui ex India crystallum sextariorum quatuor. Nos liquidò affirmare possumus, in cautibus Alpium nasci, atque adeò inuiis, vt plerunque fune pendentes eam extrahant. Peritis signa & indicia nota sunt. Infestantur plurimis vitiis, scabro, ferrugine, maculosa nube, occulta[37] aliquando vomica, prædura fragilíque cẽtro[38] & sale appellato. Est & rufa[39] aliquibus rubigo: aliis capillamentum rimæ simile. Hoc artifices cælatura occultant. Quæ verò sine vitio sunt, puras esse mãlunt, acenteta appellantes, nec spumei coloris lympidæ aquæ. Postremò autoritas in pondere est. Inuenio Medicos, quæ sunt vrenda corporum, non aliter vtiliùs id fieri putare, quàm crystallina pila aduersis[40] posita Solis radiis. Alius hic furor, H-S. CL. M. trullam vnã non ante multos annos[41] mercatam à matrefamiliâs, nec diuite. Idem Nero amissarum rerum nuntio accepto, duos calices crystallinos in suprema ira fregit illisos. Hæc fuit ratio seculum suum punientis, ne quis alius ex his biberet. Fragmenta sarciri nullo modo queũt. Mirè ad similitudinem accessere vitrea, sed prodigij modo, vt suum pretiũ auxerint crystalli, non diminuerint. Proximum locum in deliciis fœminarum tamen adhuc tantùm, succina obtinent, eandémque omnia hæc, quam gemmæ, autoritatem, sanè maiorem aliquibus de causis crystallina & murrhina,[42] rigidi potus vtraque. In succinis causam ne deliciæ quidem adhuc excogitauerunt. Occasio est vanitas Græcorum diligentiæ. Legentes modò æquè perpetiantur me de ortu[43] eorum, cùm hoc quoque intersit vitæ, scire posteros quicquid illi prodidere mirandum. Phaëthontis fulmine icti sorores[44] fletu mutatas in arbores populos, [f] lachrymis electrum omnibus annis fundere iuxta Eridanum amnem, quem Padum vocamus: & electrum appellatum, quoniam Sol[45] vocitatus sit [g] Elector, plurimi Poëtæ dixêre, primíque, vt arbitror, Æschylus, Philoxenus, Nicander, [h] Euripides, Satyrus. Quod esse falsum, Italiæ testimonio patet. Diligentiores eorum, Electridas insulas in mari Adriatico esse dixerũt: ad quas dilaberetur Padus. Qua appellatione nullas vnquam ibi fuisse, certum est: nec verò vllas ibi appositas esse, in quas quicquam cursu Padi deuehi possit. Nam quòd Æschylus in Iberia, hoc est in Hispania, Eridanum esse dixit, eundémque appellari Rhodanũ, Euripides rursus & Apollonius in Adriatico litore confluere Rhodanum & Padum, faciliorem veniam facit ignorati succini in tanta orbis ignorantia. Modestiores sed æquè falsum prodidere, in extremis Adriatici sinus rupibus in viis arbores stare, quæ Canis ortu hoc[46] effunderent gummi. Theo-

18 septuaginta talẽtis. M.
19 abroso. M.
20 ortis Aij feris. Vet. in hortis. Alij Vet.
21 erat. Vidi tunc enn. vn. sc. facta. M.
22 talentis. M.
23 Erat principem facere, vicit omnes. Vet. erat, principes vicit omnes. Vet.
24 talentis. M.
25 potius. Vet.
26 purpura canescente, aut lacte rubescẽte. Vet.
27 laudãt. M.
28 alibi. M.
29 itẽ Cypro laudata, & in Eur. M.
30 Necron. M. [illegible]
31 fert. M.
32 Nepos dicit. M.
33 veri est. M.
34 à torrẽt. M.
35 non nisi frigido potu addicitur. M. addicitur. Vet.
36 Diuus Augustus. M.
37 aliqua. M.
38 item sale. M.
39 aliòqui. M.
40 solis radiis opposita. M.
41 mercata matre famîliâs. Vet.
42 frigidi. Vet.
43 eorum dicere, cum. Vet.
44 luctu. M.
45 vocatus sit Helios. M.
46 effundunt. Vet.

phrastus in Liguria effodi [47] dixit. Phaëthontẽ in Æthiopia Hammonis obiisse: ob id delubrum ibi esse atque oraculum, electrúmque gigni. Philemon fossile esse, & in Scythia erui duobus locis: candidum atque cerei coloris quod [48] vocaretur electrum: in alio loco fuluum, quod [49] appellaretur sualternicum. Demostratus [i] lyncurion id vocat, & [50] fieri ex vrina lyncum bestiarum, è maribus fuluum & igneum, è fœminis languidius atque candidũ. Alij dixere langurium, & esse in Italia bestias langurias. Zenothemis langas vocat easdem, & circa Padum iis vitam [51] affirmat. Sudines arborem quæ gignat in Liguria. In eadem sentẽtia & Metrodorus fuit. Sotacus credidit in Britãnia [52] arboribus effluere, quas electridas [53] vocauit. Pytheas [k] Guttonibus Germaniæ genti accoli æstuarium Oceani Mentonomon nomine, spatio stadiorum: ab hoc diei nauigatione insulam abesse Abalum: [54] illo [l] vêre fluctibus aduehi, & esse concreti maris purgamentum: incolas pro ligno ad ignem vti eo, proximísque [55] Teutonis vendere. Huic & Timæus credidit, sed insulam [56] Baltiam vocauit. Philemon [57] negauit flammam ab electro reddi. Nineas Solis radiorum succum intelligi voluit. Hos circa occasum credit [58] vehementiores in terram actos, pinguem sudorem in ea parte Oceani relinquere, deinde [59] [m] æstibus in Germanorum litora eiici. Et in Ægypto nasci simili modo, & vocari Sacal: item in India, gratiúsque thure esse Indis. In Syria quoque fœminas verticillos inde facere, & vocare harpaga, quia folia & paleas vestiúmque fimbrias rapiat. Theophrastus Oceano id exæstuante ad Pyrenæi [60] promontorium eiici: quod & Xenocrates credidit, qui de iis nuperrimè scripsit. Viuit adhuc Asarubas qui tradidit iuxta Atlanticum mare esse lacum [61] Cephisida, quẽ Mauri vocant electrum. Hunc Sole excalfactum è limo dare electrum fluitans. Menesias Africæ locũ Sicyonẽ [62] appellatum, & Crathin amnem in Oceanum effluentem è lacu, in quo aues, quas meleagridas & penelopas [63] vocat, viuere. Ibi nasci ratione eadem qua suprà dictum est [64] de electride lacu. Theomenes [65] dicit, iuxta Syrtim magnam hortum Hesperidum esse, ex quo in stagnum [66] cadat, colligi verò à virginibus Hesperidum. Ctesias Indis flumen esse Hypobarum, quo vocabulo significetur omnia [67] vasa ferre bona: fluere à Septentrione in exortiuum Oceanum iuxta montem [68] syluestrem arboribus electrum ferentib. Arbores eas [n] aphytacoras vocari, qua appellatione significetur prædulcis suauitas. Mithridates in Germaniæ litoribus esse insulam, vocarique eã Oserictam, cedri genere syluosam: inde defluere in petras. Xenocrates non succinum tantùm in Italia, verumetiam [o] [69] thieum vocari, à Scythis verò [70] sacrium, [71] quoniam & ibi nascatur. Alios putare in Numidia gigni. Super omnes est Sophocles Tragicus Poeta, quod equidem miror tãta grauitate cothurni, & prætereà vitæ fama, aliâs principe loco genitus Athenis, rebus gestis, exercitu ducto. Hic vltra Indiam fieri dixit è lacrymis Meleagridum auium Meleagrum deflentiũ. Quod & credidisse eum, vel sperasse aliis persuaderi posse, quis non miretur? quámve pueritiã tã imparitã posse reperiri, quæ auiũ ploratus annuos credat, lacrymásve tam grandes auésque è Græcia, vbi Meleager periit, ploratũ isse in Indos? Quid ergo? non multa æquè fabulosa produnt Poetæ? Sed hoc ea in re, quæ quotidie [72] inuehatur atque abundet, & hoc mendacium coarguat, seriò quenquam dixisse, summa hominũ contẽptio est, & intoleranda mendaciorum impunitas.

47 dixit. Chares verò Phaethõtem. Ch.
48 vocatur. Vet.
49 appellatur. Vet.
50 fieri ait ex. Vet.
51 assignat. M. & Ch.
52 petris. M. & Ch.
53 vocat. M.
54 illuc. M.
55 Teutonibus. Vet.
56 Bannomannam. Suprà lib. 4 cap. 13. Basiliam. M. Balthiã Vet. vnde mare Balthicum.
57 ait. M. vagit. Ch. Lego, verò ait.
58 vehemẽtius. Vet.
59 æstatib. M. & Ch.
60 promontoria. M.
61 Cephisiada. Cephisidem. Ch.
62 appellat M. & Ch.
63 vocat: & vêre ibi M. & Ch.
64 in. M.
65 dicit, in Ch. d.
66 cadit. Vet.
67 vado. Vet.
68 consitum Vet.
69 Theion. Thyeion. Theeon. Vet.
70 Agrion quon. & ibi nascitur. Vet.
71 quod. M.
72 inueniatur. M. inueniatur atque abũdat & hoc mẽd. coarguit. Vet.

ANNOTATIONES.

a Quibus in itinere, profectionibus, & expeditionibus cùm Roma discessisset, vtebatur.

b *Flagitantibúsque cunctis cœlestẽ vocem, respondit quidem in hortis se copiam volẽtibus facturum.* Sueton. in Nerone c. 21. & 22.

c Fallitur Plinius. Crystallus fit è lapidescẽte perspicuo succo, quem sub terris, aut inter gelidas rupium venas frigiditas vehemens glaciat, & durat. Vide Agricolam lib. 6. fossil. Diodorus crystallum scribit ex aqua pura concrescere, sed vi caloris diuini, Rhodig. ca. 10. lib. 1. De crystallo vide Orpheum & Theo. περὶ λίθων.

d Garcias ab Horto cap. 47. lib. 1. nullã per vniuersam Indiam crystallum reperiri scribit.

e Quantùm effodere aquæ permittũt, nõ scaturiẽtes. Eodem loquendi genere vsus est & cap. 9. sequente.

f Inde lacrymosum Virgil. in Ceiri,

Non me delitiis commouit regia diues
Coralio fragili ac electro lacrymoso.

Orpheus quoque in Argonauticis αἰγιαλῆα πολύκλαυστον, populum lacrymosam vocat, quod succinum, populi esse lacrymam arbitraretur.

g ἠλέκτωρ, quòd nos ἀλέκτορας faciat, à somno lectóque excitet. τεύχεσι παμφαίνων ὥς τ' ἠλέκτωρ ἐβεβήκει. Ilia. ζ.

h Petrus Victorius c. 4. li. 25. Apollonij versus & Euripidis ex Hippolyto coronato recitat.

i Iosephus li. 5. ἀλιάσιος λιγύριον vocat. Vide Brod. ca. 10. lib. 3. Theoph. lib. de lapidibus.

k Legendum, Guttis. Guttones cap. 14. lib. 4. in Vindelicis sunt, id est Sueuorum & Bauarorum agro. Gutti verò Ptolomæo lib. 2. Gothi vocãtur. Guttos alij Prussiæ Samlandiam esse putant, æstuariúmque Mentonomon, Curiense litus, quod Germanis appellatur *Den Curischem Strand*. Eò nãque fluctibus Oceani magna succini copia eiicitur, sicut & ad Dantiscum Prussiæ.

l Veris temperie cap. 13. lib. 4. quamuis illic quidam legant, veris tempore.

m Æstatibus, non prorsus absque ratione legitur. Cõpertum enim est in Aruernis bitumen e fonte non nisi æstate scaturire.

n Eas esse quidam putãt, quæ caphuram fundunt, voce ad caphuram multùm accedente.

o Thyeum, sacrificiis aptum: vel theieon, sulphuri simile: vel, theicon, diuinum.

De ortu & medicinis & generibus & luxuria succinorum, & lyncurio, & medicinæ. CAP. III.

CErtum est gigni in insulis Septentrionalis Oceani, & à Germanis appellari [a] glessum: itaque & à nostris vnam insularum ob id Glessariam appellatam, Germanico Cæsare ibi classibus rem gerente, Austrauiam à barbaris dictam. [b] Nascitur autem [1] defluente medulla pinei generis arboribus, vt gummi in cerasis, resina pineis. [2] Erumpit humoris abundantia, densatur rigore vel tepore [3] autumnali. Cùm intumescens æstus rapuit ex insulis, certè in litora expellitur, ita volubile, vt pẽde-

1 defluens è medulla in pinei generis & è resina pineis erumpit. Humoris Vet. erũpit humoris abũdantia. Denseatur. Alij Vet.
2 Erumpentis Vet. alij.
3 aut mari. M.

re videatur [4] atque considere in vado: quod arboris succum esse prisci nostri credidere, ob id succinum appellantes. Pineæ autem arboris esse indicio est pineus in attritu odor; & [c] quòd accensus tedæ modo ac nidore [5] flagret. Affertur à Germanis [d] in Pannoniam maximè prouinciam. Inde Veneti primùm, quos Græci Henetos vocant, rei famam fecere, proximi Pannoniæ, id accipientes circa mare Adriaticum. Pado verò [6] annexa fabulæ videtur causa, hodiéque [7] transpadanarum agrestibus fœminis, monilium vice succina gestantibus, maximè decoris gratia, sed & medicinæ: quando tonsillis creditur resistere, & faucium vitiis, vario genere [8] aquarum iuxta illos infestante guttura ac vicinas carnes. DC. ferè M. pas. à Carnuto Panoniæ abest litus id Germaniæ, ex quo inuehitur, percognitum nuper. Vidit enim eques Romanus, missus ad id comparandū à Iuliano curante gladiatorum munus Neronis principis, qui hæc commercia & litora peragrauit, tanta copia inuecta, vt retia arcendis feris [e] podium protegentia succinis notarentur, arma verò & [f] libitina [9] totúsque vnius diei apparatus esset è succino. [g] Maximum pondus is glebæ attulit xiii. librarum. Nasci & in [h] India certum est. Archelaus, qui regnauit in Cappadocia, illinc [10] cortice inhærente tradit aduehi rude, polirique adipe suis [11] lactentis incoctum. Liquidum primò destillare, argumento sunt quædam intus translucētia, vt formicæ aut culices, lacertæque, quas adhæsisse musteo non est dubium, & inclusas [12] indurescenti. Genera eius plura. [13] Candida odoris præstantissimi. Sed nec [14] his, nec cereis pretiū. Fuluis maior autoritas. Ex iis etiamnum amplior translucentibus: præterquàm si nimio ardore flagrent: imaginémque igneam inesse nō ignem, placet. Summa laus Falernis vini colore [16] dictis, molli fulgore perspicuis. Sunt & in quibus decocti mellis lenitas placeat. Verùm hoc quoque [17] notum fieri [18] oportet, quocunque libeat, tingi, hœdorum seuo & anchusæ radice: quippe etiam conchylio inficiuntur. Cæterùm attritu digitorum [19] accepta caloris anima trahunt in se paleas ac folia arida, [20] ac philyras, vt magnes lapis ferrū. Ramenta quoque [21] eius in oleo addita flagrant dilucidiùs diutiúsque, quàm lini medulla. Taxatio in deliciis tanta, vt hominis quamuis parua effigies, viuorum hominum vigentiúmque pretia superet: prorsus vt castigatio vna nō sit satis. In Corinthiis æs placet auro argentóque [22] misto, in cælatis ars & ingenia. Murrhinorum & crystallinorum diximus gratiam: vniones, quòd capite circunferuntur, gemmæ digitis: in omnibus denique aliis vitiis ostentatio aut vsus placet: in succinis deliciarum tātùm conscientia. Domitius Nero in cæteris vitæ suæ portentis, capillos quoque coniugis suæ Poppeæ in hoc nomen adoptauerat, quodam etiam carmine [23] succina appellando. Et quoniam nullis vitiis desunt pretiosa nomina, ex eo tertius quidam hic color cœpit expeti à matronis. Vsus tamen succinorum inuenitur aliquis in medicina: sed non ob hoc fœminis placent. Infantibus adalligari amuleti ratione prodest. Callistratus & cuicunque ætati contra lymphationes prodesse tradit, & vrinæ difficultatibus potum, adalligatúmque. Hic & differentiam nouam attulit appellando chryselectrum, quasi coloris aurei; & matutino [24] gratissimo aspectu, rapacissimum ignium, &, si iuxtà fuerint, celerrimè ardescens. Hoc collo adalligatum, mederi [25] febribus & morbis: tritum cum melle ac rosaceo aurium vitiis: & si cum melle Attico conteratur, oculorum quoque [26] obscuritatibus. Stomachi etiam vitiis vel per se farina eius sumpta, vel cum mastiche ex aqua pota. Succina etiam gemmis, quæ sunt translucidæ, adulterandis magnum habent locum, maximè amethystis, cum omni, vt diximus, colore tingantur. De lyncurio maximâ dici cogit autorum pertinacia. Quippe etiamsi non electrum id esset, lyncurium tamen gemmam esse contendunt. Fieri autem ex vrina quidem lyncis, sed [27] egestam terra protinus bestia [28] operiente eam, quoniam inuideat hominum vsui. Esse autem, qualem in igneis succinis, colorem, scalpíque. Nec folia tantū m aut stramenta ad se rapere, sed æris etiam ac ferri laminas, quod Diocles quidem & Theophrastus [29] credidit. Ego falsum id totum arbitror, nec visam in æuo nostro gemmam vllam ea appellatione, & quod de medicina simul proditur, calculos vesicæ eo poto elidi, & morbo regio occurri, si ex vino bibatur, aut si portetur etiam. Nunc gemmarum confessa genera dicemus, à laudatissimis orsi. Nec verò id solùm agemus, sed ad maiorem vtilitatem vitæ obiter coarguetur Magorum infanda vanitas, quandò illi vel plurima prodidere de gemmis, medicinæ ex [30] his species blando prodigio transgressi.

4 neque. Vet.
5 flagrat. M.
6 adnexa fabula cuicemc causa M.
7 transpadanis agrestium. Vet. transpadanorum agrestium. Alij Vet.
8 aquarum gelidarum apud illos. Vet.
9 totiúsque. M.
10 cortice pineo inhær.
11 lactantis. Vet.
12 indurescente. M.
13 Candidum. Vet.
14 huic. V.
15 imaginē etiam igneā reddūt quæ placet. M.
16 dictis. Multa fulgore perspicuā sunt, in quibus & decocti mellem placet. M.
17 definiri. M.
18 oportet, tingi, quocūque modo libeat, hœdorum seuo. Quin etiā & anchusæ radice, & conchylio. Vet.
19 accepta vi caloris trahūt. M.
20 ac quæ leuia sunt, vt M.
21 succini oleo addito. M.
22 mixtū. M.
23 succinea. Vet.
24 gratissimi aspectus. M. gratissimum. Vet.
25 faucibus & oris morbis. Ve. faucium & oris. Alij Vet.
26 obscuritati. M.
27 congesta. Vet.
28 operiente, quoniam inuideat eā hom. M.
29 credit. M.
30 his blā da specie prodigia. M.

ANNOTATIONES.

a Fortè, quòd transluceat, & niteat vt vitrum, *Gieß* à Germanis appellatum.

b In regione quæ succinum mittit, resiniferæ nullæ sunt arbores. At in Septentrionalium litorum tractu bituminis certe genus flauum est, vt nigrum apud nos in Aruernis, eiúsque naphtha flaua, qualem e Saxonibus afferunt, & petroleum vocant, vt apud nos atra. Cùm ergo fonte suo scaturit bitumen id, molle adhuc & liquidum obuia quæque amplectitur, retinet, includit. Fluctu vero lambente in altum prouolutum, maris vertigine ac salsugine, temporísque diuturnitate durescit, vt apud nos pissasphaltum, & iam tum succinum est, sicque concretum in litora eius scaturigini opposita aduersis ventis eiicitur. Gagatis, qui procul dubio bitumen est in visceribus terræ multis seculis excoctum glebam habui, erutam prope Narbonem in eius lapidis fodinis, dimidia ex parte nigram, altera flauam, succini modo: quod argumento certissimo est, succinum eo modo gigni quo diximus. Globulos quoque e succino duodecim haud ita pridem in fossilium thesauro meo seruaui, singulos culicem ostendentes, vel formicam intus sepultam.

c Inde fortasis Germani *Brüsten* vocant, quod accēsum & nidorosum significat.

d Affirmatur à Germanis ideò maximè appetitam prouinciam, & inde aduectum primùm ad eos quos Græci Henetos vocant. Famam rei fecere proximæ Pannoniæ &c. Sic legitur in manusc. In veteribus verò, Affertur à Germanis in Pannoniam, mox per prouinciam &c. vt in vulgatis: quæ si vera est ac integra lectio, Istriam & Venetos Romanam prouinciam in-

telligit. Nam Pannonia tum sui iuris fuit.

e In theatro menianum, locum ad spectandum idoneũ, cuius pars magis prouecta pulpitũ dicitur. *Nero*, inquit Suetonius, *perrarò ludis præsidere, cæterùm accubans primùm paruis foraminibus, deinde toto podio adaperto spectare consueuerat.*

f Apparatus funebris, pheretra, sandapilæ, &, vt inquit Martialis, orcinianæ spondæ. Pugnaturis gladiatoribus in arenam libitinæ instrumenta ferebantur, vt sandapilæ, & lecti, siue thori, vt mortui protinus efferrentur. Portam verò qua euehebantur, in amphitheatro Libitinensem ideo vocabant. Quintilianus, *Sonabant ferali clangore tubæ: illatisque libitinæ thoris ducebatur funus ante mortem.* Lips. cap. 22. lib. 2. Saturn.

g Hector Boëtius tradit apud Schetlandiæ Buthquaniam Electri massam equo maiorem appulisse, qua rustici & parochi sacerdotes, ignari quidnam esset, thuris loco vtebantur.

h Fortassis Indiæ Tartaria Septentrionali.

De [a] adamantis generibus & medicinis, & margaritis. CAP. IV.

MAximum in rebus humanis, non solùm inter gemmas, pretium habet adamas, diu non nisi regibus & iis admodum paucis cognitus, [1] vnus modò in metallis repertus, perquàm [2] rarò comes auri, nec nisi in auro nasci [3] videbatur. Veteres eum in Æthiopum tantùm metallis inueniri existimauere, inter delubrum Mercurij atque [b] insulam Meroën, dixerúntque non ampliorem [4] cucumis semine, aut colore dissimilem inueniri. Nunc genera eius sex noscuntur: [5] Indici, non in auro nascentis, sed quadam crystalli cognatione. Siquidem & colore translucido non differt, & laterum sexangulo læuore [6] turbinatus in mucronem, [7] aut duabus contrariis partibus, quò magis miremur, vt si duo turbines latissimis suis partibus iungantur: magnitudine verò etiam auellanæ nuclei. Similis est huic quidem Arabicus, minor tãtum, [8] similiter & nascens: cæteris pallor [9] gentis, & in auro non nisi excellentissimo [10] natalis. Incudibus [11] hi deprehenduntur, ita [d] respuentes ictum, vt ferrum [12] vtrinque dissultet incudésque etiam ipsæ dissiliant. Quippe duritia inenarrabilis est, simúlq. ignium victrix natura, & nunquam incalescẽs. Vnde & nomen indomita vis Græca [13] interpretatione accepit. Vnum ex iis vocant cenchron, quod est milij magnitudine. Alterum Macedonicum Philippico auro repertum: & hic est cucumis semini par. Post hos Cyprius vocatur in Cypro repertus, vergens in [14] æreũ colorem, [16] sed in medicina, vt dicemus, efficacissimus. Post hunc est siderites ferrei splẽdoris, pondere ante cæteros, sed natura dissimilis. Nam & ictibus frangitur, & alio adamãte perforari potest: [17] quod & Cyprio euenit: breuitérque, vt degeneres, nominis tantùm autoritatem habent. [18] Idque, quod totis voluminibus his docere & mandare conati sumus, de discordia rerum concordiáque, quam antipathiam ac sympathiam appellauere Græci, non aliter clariùs intelligi potest. Siquidem illa inuicta vis duarum [19] violentissimæ naturæ rerum ferri ignísque contemptrix, [e] hircino rumpitur sanguine, [20] nec aliter quàm recenti calidóque macerata, & sic quoque multis ictibus, tunc etiam, præterquàm eximias, incudes, malleósque [21] ferreos frangens. Cuius hoc ingenio inuentum? quóve casu repertum? aut quæ fuit coniectura experiendi rem immensi secreti, & in fœdissimo [22] animalium? Numinum profectò muneris talis inuẽtio omnis est. Nec quærenda in vlla parte naturæ ratio, sed voluntas. Et cùm feliciter rumpere [23] contingit, in tam paruas frangitur crustas, vt cerni vix possint. Expetuntur à scalptoribus, ferróq. includuntur, nullam non duritiam ex facili cauantes. Adamas [f] dissidet cum magnete lapide in tantùm, vt iuxtà positus ferrum non patiatur abstrahi: aut si admotus magnes apprehenderit, rapiat, atque auferat. Adamas & venena irrita facit, & lymphationes abigit, metúsque [24] vanos expellit à mente: [25] & ob id quidam eum [g] anachiten vocauere. Metrodorus Scepsius, in eadem Germania & Baltia insula nasci, in qua & succinum, quod equidem legerim, solus dicit: & præfert Arabicis: quod falsum esse quis dubitet? Proximum apud nos Indicis Arabicísque margaritis pretium est, de quibus in nono diximus volumine inter res marinas.

1 ita appellabatur auri nodus. Ch. fortassis appellatur. 2 Post, rarò, distinguendum duobus pũctis, aūt, comes. per quam rara comes &c. Dal. 3 visus. V. 4 cucumeris M. 5 Indicus in auro nascens, quadam. Vet. 6 turbinatur. Vet. 7 & interdum du. con. par. quod magis miramur. 8 & similiter nascens, cæteris pallidior, argento & auro non. M. 9 ingens. Alij. 10 natales. Vet. 11 hic deprehenditur ita respuens. M. 12 vtrumque M. 13 appellatione M. 14 aerium. M. 16 sed in medicamine, de quo dicemus. 17 qui è Cypro venit M. 18 id autẽ. Vet. Id quoque. Alij. Vet. 19 violentissimarũ. M. 20 ac neo. Vet. neque. M.

21 ferreos, in M. 22 animalium omnium? Numinum profectò talis inuentio est. M. 23 contigit in tam par. frangitur. M. 24 nocturnos. Hermol. 25 ob id quendam cunacitem (fortassis, eunacitem) vocauere. M.

ANNOTATIONES.

a Vide Garciam de Horto cap. 47. lib. 1. Rerum Indicarum.

b Fabulosum id.

c In Indiæ prouincia Bisnager, duabus vel tribus cautibus, in Decan duabus vna ad fretum Taniã reperiri, scribit Garcias.

d Fabulosum id esse tradit idem. nam & in scobem malleolo redigi, & facilimè confringi, atterique in mortario pistillo ferreo.

e Garcias ab Horto expertũ se id scribit, sed vana spe.

f Fabulosum id quoque idem non semel expertus tradit.

g Anachyten, quòd animi mœrorem effundat. ἀνάχυσις mollities, lasciuia. In manuscr. legitur, eunacitem: fortassis εὐνακίτην, quòd cubituris metu depulso, mœroréque leuato, somnum conciliet, recreata tranquilláque mente. Alij quòd τὰ ἄχη, id est, τὰς λύπας παύει, quòd animi ægritudines & anxietates sedat & discutit.

De smaragdi generibus, & gemmis viridibus & translucidis. CAP. V.

TErtia autoritas [a] smaragdis perhibetur pluribus de causis. [1] Nullius coloris aspectus iucundior est. Nam herbas quoque virẽtes frondésque auidè spectamus. Smaragdos verò tantò libentiùs, quoniam nihil omnino viridius comparatum illis viret. Prætereà soli gemmarum contuitu oculos implent nec satiant. Quin & ab intentione alia obscurata, aspectu smaragdi recreatur [2] acies. Scalpẽtibúsque gemmas non alia gratior oculorum refectio est: ita viridi lenitate lassitudinem mulcẽt. Prætereà longinquo amplificantur visu, inficientes circa se repercussum aëra, non Sole mutati, non vmbrâ, non lucernis, sempérque sensim radiantes, & visum admittẽtes, ad crassitudinem sui facilitate trãslucida: quod etiam in aquis [3] non fit. Iidem plerumque & concaui, visum colligant. Quapropter decreto hominum iis parcitur scalpi vetitis. Quanquam Scythicorũ Ægyptiorúmque duritia tanta est, vt ne-

1 Nullius Vet. 2 acies sed penitibúsq. M. 3 nos inueni. M.

vt nequeant vulnerari. Quorum verò corpus extensum est,[4] eâdem, qua specula, ratione supini imagines rerum reddũt. Nero princeps gladiatorum pugnas spectabat smaragdo. Genera eorum reddunt. Nobilissimi Scythici, ab ea gente in qua reperiuntur appellati. [5] Nullius maior[6] austeritas, nec minùs vitij.[7] Et quãtùm smaragdi à gemmis distant, tãtùm Scythici à cæteris smaragdis. Proximam laudem habent, sicut & sedem, Bactriani, quos[c] in cõmissuris saxorum colligere dicuntur Etesiis flantibus. Tunc enim tellure [8] internitent, quia iis ventis maximè harenæ mouẽtur. Sed hos minores multò Scythicis esse tradunt. Tertium locum Ægyptij habent, qui eruuntur circa Copton oppidũ Thebaidis in collibus[9] & cautibus. Reliqua genera in metallis ærariis inueniuntur. Quapropter principatum ex iis Cyprij obtinent: dósque eorum est nec in colore liquido, nec diluto, verùm ex humido pingui, quáque [10] perspiciatur, imitante translucidum [11] mare: [12] pariterque translucet & nitet, hoc est, colorem expellit, & aciem recipit. Ferunt in ea insula tumulo reguli Hermiæ iuxta cetarias marmoreo leoni fuisse inditos oculos ex smaragdis, ita radiantibus etiam in gurgitẽ, vt territi instrumenta refugerent thynni, diu mirantibus nouitatem piscatoribus, donec mutauere oculis gemmas. Sed & vitia demonstrari [13] oportet in tam procliui erratu.[14] Sunt quidem omnium eadem. Quædam tamen nationum peculiaria, sicut in homine. Ergo Cyprij variè glauci, magísque ac minus in eodẽ smaragdo aliis partibus tenorem illum Scythicæ [15] autoritatis non semper custodiunt. Ad hoc quibusdã intercurrit vmbra,[16] surdúsque fit colos: qui improbatur etiam [17] dilatior. Hinc genera distinguuntur. Sunt aliqui obscuri quos vocant cæcos: alij densi, nec è liquido translucidi: quidam varia nubecula improbati.[18] Aliud est hoc, quàm vmbra, de qua diximus. Nubecula enim [19] albicantis est vitium, cùm viridis non pertransit aspectus, sed aut intus occurrit, aut excipit in fine visum cãdor. Hęc coloris vitia: illa corporis, capillamẽtum, sal, plumbago. Ab iis Æthiópici laudantur à Copto dierum trium itinere, vt autor est Iuba,[20] acriter virides, sed non facilè puri aut concolores. Democritus in hoc genere ponit [21] Hermineos & Persicos. Illos extumescentes [22] pinguiter. Persicos verò[23] nõ trãslucidos, sed iucũdi[24] tenoris, visum implere, quem non admittant, feliumque pantherarúmq; oculis similes. Namque & illos radiare nec perspici. Eosdem in sole hebetari,[25] vmbris refulgere, & lõgiùs, quàm cæteros, nitere. Omnium horum etiamnum vitium, quòd fellis colorem[26] aut aëris habet. In Sole dilucidi, quidẽ ac liquidi, sed nõ virides. Hæc vitia & [27] Atticis maximè sentiũtur in argentariis metallis repertis in loco qui [d] Thoricos vocatur, semper minùs pingues, & è longinquo speciosiores. Frequẽs & iis plumbago, hoc est, vt in [28] Sole plumbei videantur. Illud peculiare, quòd quidam ex iis senescunt paulatim viriditate euanida, & Sole læduntur. Post hos Medici plurimùm [29] viriditatis habent, interdum & è sapphiro. Ii sunt fluctuosi, ac rerum imagines complexi, vt verbi gratia papauerum aut auium pinnarúmque vel [30] ca-

a eadẽ speculatione. sup. M.
5 Nullis. Vet. M.
6 autoritas. Fuxense.
7 vt quant. sma. à reliquis gem. M.
8 versa nitet. Vet. ter sa nitent. Alij Vet. tersa nitent, quod iis. M.
9 exstantibus. M.
[illegible]
10 perspicitur. M.
11 maris. M.
12 paritérque translucentem colorem expellit, & aciẽ reficit Fuxense.
13 oportet reperta. Sunt quidem. Vet.
14 Reperta sunt quidem. M.
15 austeritatis Fuxense.
16 surdúsque. M.
17 dilucidior. M.
18 Aliud hoc quàm. M.
19 albicans est vitium; cum viride M.
20 alacriter. Fuxense. M.
21 Hermeos M. Fuxense. M.
22 pinguiter in M. d.
23 translucidos, sed nõ fuc Vet.
24 tenoris visu implerẽ. M. Fux.
25 in vmbra. M.
26 aut aeris aut olei habent, dilucidi. M. aut aeris olei. Fux.
27 Attici max sentiunt arg. met. reperti loc. qui. Vet.
28 solo. M.
29 varietatis. M.
30 capillorum. M. & Vet.

tulorum aut similium. Qui non omnino & virides nascuntur, vino & oleo meliores fiunt: neque est aliorum magnitudo amplior. Carchedonij nescio in totũ exoluerint, postquàm metalla æris ibi defecerunt: & semper tamen,[31] vilissimi fuere minimíque. Iidẽ fragiles, sed colore incerti, & virentium [32] in caudis pauonum columbarúmque collo plumis similes, ad inclinationem magis aut minùs lucidi, venosi quidẽ squamosique. Peculiare[33] erat in his vitium sarcion appellatum: hoc est quædam gemmę caro.[e] Mons iuxta[34] Carchedonem, in quo legebantur, smaragdites vocatus est. Iuba est autor, smaragdum quem [f] [35] cholon vocant, in Arabia ædificiorum ornamentis includi, & lapidem, quem alabastriten Ægyptij vocant. Complures verò è[36] proximis Laconicos in Taygeto mõte erui Medicis similes, & alios in Sicilia. Inseritur smaragdis & quæ vocatur tanos, è Persis veniens gemma, ingratè virid s, atque[37] intus sordida. Item calcosmaragdos è Cypro, turbida æreis venis. [g] Theophrastus tradit in Ægyptiorum commentariis reperiri, regi eorum à rege Babylonio missum smaragdum munere iiij. cubitorũ longitudine, & trium latitudine. Et fuisse apud eos in Iouis delubro obeliscum è iiij. smaragdis xl. cubitorum longitudine, latitudine verò[38] in parte duorum. Se autem scribente, esse in Tyro Herculis templo stantem pilam è smaragdo nisi potiùs[39] pseudosmaragdus sit. Nam & hoc genus reperiri, & in Cypro inuentum ex dimidia parte smaragdum, ex dimidia iaspidem, nondum humore in totum trãsfigurato.[h] Apion cognominatus Plistonices, paulò antè scriptum reliquit, esse etiam nũc in labyrintho Ægypti [40] colosseum Serapin è smaragdo nouem cubitorum.[i] Eandem multis naturam aut certè similem habere berylli [41] videntur, in India originem habentes, rarò alibi reperti. Poliuntur omnes [k] sexangula figura artificum ingeniis, quoniam hebescunt, ni color surdus repercussu angulorum excitetur. Aliter enim politi non habẽt fulgorem eundem. [l] Probatissimi sunt ex iis, qui viriditatem puri maris imitantur. Proximi, qui vocãtur chrysoberylli, & sunt paulò pallidiores, sed in aureum colorem exeunte fulgore. Vicinum genus huic est pallidius, & à quibusdam proprij generis existimatur, vocatúrque[42] chrysoprasus. Quarto loco numerantur hyacinthizõtes. Quinto quos aëroides vocant. Post eos autem[43] cerini: ac deinde oleagini, hoc est, colore olei. Postremi crystallis ferè similes. Hi capillamenta habent, sordésque, alioquin euanidi, quæ sũt omnium vitia. Indi mirè gaudent longitudine eorum, solósque gemmarũ esse prædicant, qui carere auro malint:[44] ob id perforatos elephantorum setis religant. Et alios conuenit non oportere perforari, quorũ sit absoluta bõnitas, vmbilicis[45] statim ex auro capita comprehendentibus. Ideò [m] cylindros ex iis facere malunt, quàm gemmas, quoniam est summa commendatio in longitudine. Quidam & angulosos putant statim nasci, & perforatos graciores fieri medulla candoris exempta, auditóque auro[46] repercussa aut omnino castigata causa perspicuitatis ad crassitudinem. Vitia præter iam dicta eadem

31 viles. Fux.
32 in pauonibus caudarũ. Fux.
33 eorum vitium menosarcon. M. id est, solida firmáque caro.
34 Chalcedonem. M.
35 chloron. Vet. vel, chloron. Dal.
36 proximo. M.
37 vitiis. M.
38 in vna parte quat. in altera parte. Vet.
39 iaspis quàm smaragdus sit. M.
40 colossum Serapis. M.
41 videtur. India eos gignit rarò alibi repertos. M.
42 chrysopraion. M. chrysophrasion Fux.
43 acerini M.
44 & ob id. M.
45 tantum ex auro cõpren.
46 repressa. Vet.

ferè, quæ in smaragdis, & pterygia. In nostro orbe aliquando circa Pontum inueniri putantur. Indi & alias quidẽ gẽmas crystallo[47] inuẽto adulterare repererũt, sed precipuè beryllos.

47 liquato. Vet.

ANNOTATIONES.

a Athenæus li. 3. μάραγδον absque sigma pronunciandum putat, ἀπὸ τοῦ μαρμαίρειν, id est, quod splendeat & fulgeat.

b Garcias ab Horto locum eius naturalem vix cognosci tradit, nullis fragmentis remanẽtibus, quoniam ea propter raritatem mercatores auferant. Verùm alia & certa hæc ratio est, quòd smaragdi in Scythis, Bactris, Ægypto, regionibus procul dissitis ab India, in qua Garcias degebat, reperiantur.

c Nihil de hac re Theophrastus. Et probabile, si arena commota inueniantur, in sabulo magis nasci: nisi forte putemus, alio tempore nitorem illorum obscurari arenarum appulsu, Etesiis verò flantibus discuti sabulum illud ac disiici, ideóque tum fulgere. Theophrasti verba sunt hæc libr. περὶ λίθων. οἷς δ' εἰς τὰ λιθόκολλα χρῶνται ἐκ τῆς βακτριανῆς, εἰσὶ πρὸς τῇ ἐρήμῳ. συλλέγουσι δ' αὐτοὺς ὑπὸ ἐτησίας ἱππεῖς ἐξιόντες. τότε γὰρ ἐμφανεῖς γίνονται κινουμένης τῆς ἄμμου διὰ τὸ μέγεθος τῶν πνευμάτων. εἰσὶ δὲ μικροὶ καὶ οὐ μεγάλοι. Id est, Carbunculi ex Bactriana, quib. vtuntur ad gẽmata monilia, in desertis nascuntur. Colligũt eos flantibus Etesiis equites illò egressi. tum enim auræ vehementia commotis arenis apparent. Sunt autem parui ac non magni.

d Populus ex Acamantide tribu.

e Insulam fuisse Theophrastus auctor est: & fortassis in insula mons ille fuit.

f χωλὸν vocant, quasi claudum, & aliis gratia, nobilitate, auctoritate inferiorem. Lego, chloeron, vel chloron, id est è pallido virescentem. Iaspidis viridis genus esse putant.

g Libro περὶ λίθων, vnde Plinius hæc omnia mutuatus est. Garcias auctor est, apud Indos è frustis lagœnarum vitrearum, ac iaspide viridi, confici smaragdos eximij coloris, & insignis magnitudinis.

h Apion ille est, quem mundi cymbalum Tiberius vocauit, præfatione huius operis. dictus πλειστονίκης, ab ingenio cõtentioso, vel πλειστονίκης, quòd in historico certamine multas palmas adeptus fuisset. Aulo Gellio Polyhistor nominatur. Scal.

i Vide Garciam ab Horto c. 47. li. 1. Rerum Indicarũ.

k Ob eam caussam inæquales vocat Iuuenal. Satyr. 5.
--*ipse capaces*
Heliadum crustas, & inæquales beryllos.

l Aquas marinas gemmarij vocant.

m Eò pertinet versus Iuuenalis, *Tu nube, atque tace, donant arcana cylindros.*

De opali generibus, & vitiis, & experimentis, & variis gemmis. CAP. VI.

[1] Minimum, iidémque plurimũ ab iis differũt opali, smaragdis tãtùm cedentes. India sola & horum est mater. Atque ideò eis pretiosissimã gloriã [2] [a] cõpositores gẽmarũ & maximè inenarrabilẽ difficultatẽ dederũt. Est enim in iis carbunculi tenuior ignis, est amethysti fulgẽs purpura, est smaragdi virens mare, & cũcta pariter incredibili mistura lucẽtia. Alij sũmo fulgoris[3] argumẽto[4] colores pigmẽtorũ[5] æquauere: aliis sulphuris ardentẽ flãmã, aut etiam ignis oleo accensi. Magnitudo nucẽ auellanã æquat, insigni apud nos historia. Siquidem extat hodiéq; huius generis gemma, propter quã ab Antonio proscriptus Nonius Senator est, filius Strumæ Nonij eius,[6] [b] quem Catullus poëta in sella curuli visum indignè tulit auúsque Seruilij Noniani, quem Consulẽ vidimus:[7] illéque proscriptus fugiens, hunc è fortunis suis omnibus annulum abstulit secum, quem certum est sestertiis viginti millibus æstimatum. Sed mira Antonij feritas atque luxuria, propter gemmam[8] proscribentis: nec minor Nonij contumacia, proscriptionem suam amantis,[9] cùm [c] etiam feræ abrosas partes corporis relinquãt, propter quas se periclitari[10] sciant. Vitia opali, si color in florẽ herbæ, quæ vocatur heliotropium, exeat, aut crystallum, aut grãdinem: si sal interueniat aut scabritia, aut puncta oculis occursantia,[11] nullósque magis India similitudine indiscreta vitro adulterat. Experimentum in Sole tantùm. Falsis enim contra radios[12] libratis digito ac pollice, vnus atque idem translucet colos in se consumptus. Veri fulgor subinde variat, & plus huc illúcque[13] spargit, & fulgor lucis in digitos funditur. Hanc gemmam propter eximiam gratiam plerique appellauere pęderota. Sunt & qui priuatum genus eius faciunt, sangenónque ab Indis vocari dicunt. Traduntur nasci & in Ægypto & in Arabia, & vilissimi in Ponto.[14] Item in Galatia ac Thaso & Cypro. Quippe opali gratiam[15] habet: sed mollius nitet, rarò non scabet. Summa coloris ex[16] ære & purpura constat: viriditas smaragdi deest.[17] Constátque[18] melior ille color, cuius fulgor vini colore fuscatur, quàm qui diluitur aqua. Hactenus de principatu conuenit, mulierum maximè senatusconsulto. Minùs[19] certa sunt, de quibus & viri iudicant. Singulorum enim libido singulis pretia facit, & præcipuè regum. Claudius Cæsar smaragdos induebat[20] & sardonychas. Primus autem Romanorum sardonyche vsus est prior Africanus,[21] vt tradit Demostratus, & inde Romanis hanc gemmam fuisse celeberrimam. Quamobrem proximum ei dabimus locum. Sardonyches olim, vt ex nomine ipso apparet, intelligebantur candore in Sarda, hoc est, velut carnibus vngue hominis imposito, &[22] vtroque translucido.[23] Talésque esse Indicas tradunt, Ismenias, Demostratus, Zenothemis, Sotacus: hi quidem duo reliquas omnes,[24] quæ non transluceant, cæcas appellantes, quæ nunc nomen abstulere. Nullo Sardarum vestigio Arabicę sunt, cœperúntque pluribus hæ gemmæ coloribus intelligi, radice nigra, aut cæruleum imitante, &[25] vnguem: creditum enim candido pingi, nec sine quadam[26] spe purpuræ candore in minium transeunte. Has Indis non habitas in honore Zenothemis scribit: tantæ aliàs magnitudinis, vt inde capulos factitarent. Etenim constat ibi torrentibus detegi. Et placuisse in nostro orbe initio, quoniam propè gemmarum[26] scalptæ, ceram[28] non auferrent. Persuasimus deinde & Indis, vt ipsi quoque iis gauderent. Vtúntúrque perforatis, vtique vulgus tantùm in collo. Et hoc est nunc Indicarum argumentum. Arabicæ excellunt candore circuli[29] prælucido atque non gracili, neque in recessu gemmæ aut in deiectu[30] renitente, sed in ipsis vmbonibus nitente, prætereà[31] substrato[32] nigerrimi coloris. Et hoc in Indicis cereum aut corneum inuenitur, etiam circuli albi: quædam in iis cælestis arquus,[33] anhelatio est. Superficies verò locustarum[34] maris [d] crustis rubentior. Iam melleæ aut

Margin notes (left): 1 minimũ, iidémque desunt in Fux. &c. 2 expositores, Ve. conquisitores. Vet. 3 augmẽto. M. 4 colori pig. æqu. al. sulph. ardenti flamma. V. 5 æquare tradũt. Alij Vet. 6 quem Q. Cat. Fux. 7 Ille fugiẽs proscriptis omnibus fortunis suis hunc anul. abst. sec. quẽ cer. est viginti mille nummûm tunc æstim. M.

Margin notes (right): 8 proscribẽtis. M. 9 cũ etiam abrosas &c. relinquant bestiæ propter. M. 10 sciunt. V. 11 nullá q. Vet. sub. gemmas. 12 vibratis digitis ac poll. V. vndique digito ac poll. A ij V. 13 se spargit. V. 14 In Græcia, ac Thasio, & Cypro, qui proiecti opa gr. M. 15 habens, sed mol. nitent, ra. non scabri V. 16 aere. M. 17 Melior ille cuius fulgor. M. 18 meliorem illum esse colorem. V. 19 credit. M. 20 aut. Fux. M. 21 vt in historia tradit. M. 22 vtrinque. V. 23 Tales esse. V. 24 quæ non translucent, quales sunt Arabicæ, cæcas appellantes quæ nunc nom. abstulere, nullo Sard. vestigio. Cœperunt plur. hæ gem. colo. intel. radice nigra medio cæruleũ imitante, aut vnguẽ. Tradũtur etiã candido. V. 25 & vngue minium. M. 26 specie. V. 27 sculpturam ceræ. M. 28 non auferrent. V. 29 propè candido. M. 30 rimæ renitẽte. M. Lego, primum arrisisse, remittẽte. V. renitente. A ij V. 31 substratu. V. 32 nigerrimo colore. M. 33 anhelatio. V. 34 maris tostis crustis. V.

aut fæculentæ (hoc enim nomen est vitio) improbantur, & si zona alba fundat se, nō colligat. Simili modo, [35] si ex alio colore in se admittat aliquid enormiter. Nihil enim in sua sede alieno interpellari placet. Sunt & [36] Armeniacæ, cætera probandæ, sed pallida zona. Exponenda est & onychis ipsius [37] natura, propter nominis societatem: hoc in gemmam transilit ex lapide Carmaniæ. Sudines dicit in gemma esse [38] candorem vnguis humani similitudine: item chrysolithi [39] colorem & sardæ & iaspidis. Zenothemis Indicam onychem plures habere varietates, igneam, nigram, corneam, cingentibus candidis venis oculi modo, interuenientibus [40] quarundam [41] oculis obliquis venis. Sotacus & Arabicam onychem tradit: sed eam à cæteris distare, quòd Indica igniculos habeat, albis cingentibus zonis singulis pluribúsve, aliter quàm in sardonyche Indica. Illic enim momentum esse, hîc circulum. Arabicas onychas nigras inueniri candidis zonis. Satyrus carnosas esse Indicas, parte carbunculi, parte chrysolithi & amethysti, [42] totúmque id genus abdicat. Verā autem onychem plurimas variásque cum lacteis zonis habere venas omnium in transitu colore inenarrabili, & in vnum redeunte concentuum suauitate grata. Nec sardæ natura [43] differenda [44] est, diuiduæ ex eodem [45] nomine: obitérque ardentium gemmarum indicanda.

35 si ab alio. M. 36 Armenia. M. 37 natura. Propter nō. societatem hic in gem. transit. M. 38 colorem. M. 39 colorem, in Vet. d. 40 quibusdam & oculi. Vet. 41 & albis venis. M. 42 totúmque genus abdicans. Vet 43 differenda, diuidēdáve est in eod. nom. Vet. 44 est. Diuiditur M. 45 nomine. Quapropter omnium obiter. M.

ANNOTATIONES.

a Qui de gemmis libros composuerunt. Opalum mirificè laudauit suis versibus Orpheus, qui opallium vocat.

b Versus Catulli sunt Iambici trimetri,

Quid est Catulle quod moraris emori?
Sella in curuli struma Nonius sedet.

Boethius strumam vitium esse vult, ac per translationem probrum & dedecus intelligit. Eius verba sunt, *Vnde Catullus licèt in curuli sedentem Nonium tamen strumam appellat.* Turn. cap. 1. lib. 21. Aduersa.

c De fibro id suprà scripsit cap. 30. lib. 8.

d Leg. crustis tostis rubentis. Nam locustarum crustæ non rubent, nisi torreantur.

De generibus carbunculorum, & vitiis & experimentis & gemmis ardentibus. CAP. VII.

PRincipatum habent carbunculi, à similitudine [a] ignium appellati, cùm ipsi nō sentiant ignes, ob id à quibusdam [1] apyroti vocati. Horum genera, Indici & Garamantici, quos & [b] Carchedonios [2] vocauere, [c] propter opulentiam Carthaginis magnæ. Adiiciūt Æthiopicos & Alabandicos, in Orthosia caute nascētes, sed qui perficiantur [d] Alabandis. Praeterea in omni genere masculi [3] appellantur acriores, at fœminæ, languidiùs refulgentes. In masculis quoque obseruant [4] liquidioris alios flammæ, nigrioris alios, & quosdam [5] lucidiùs, ac magis cæteris in Sole flagrantes. Optimos verò amethystizontas, hoc est, quorum extremus igniculus [6] in amethysti violam exeat: proximos illis, quos vocāt [7] syrtitas [8] [e] pinnato fulgore radiantes. Inueniri autem vbicūque maximè Solis repercussu. Satyrus Indicos non esse claros dicit, [9] ac plerunque sordidos ac semper fulgoris [10] retorridi: Æthiopicos pingues, lucémque non [11] emittentes, sed

1 ἀπύρωτοι. Fux. vrusse. M. Leg. acausti. 2 vocant. Fux. & M. 3 appellati acrius, at fœ. lang. refulgent. M. 4 candidioris. Vet. 5 ex alto lucidos Fux. M forsitan, ex albo 6 in amethystum exeat. M. 7 Sicyonias. M. Cuites. Fux. 8 innato. Vet 9 sed. Vet. 10 dicit plurimumque torridi. Fux 11 emittentes, aut fūdentes, sed. M.

conuoluto igne [12] flagrare. Callistratus carbunculi debere candidum esse [13] positi, extremo visu nubilantem: si attollatur, exardescentem: ob id à plerisque [14] hunc carbunculū candidum vocari. Qui languidiùs ac liuidiùs ex Indicis lucent, lithizontas appellari. [15] Carchedonios multò minores esse: Indicos etiam [16] in sextarij vnius mensuram cauari. Archelaus Carchedonios nigrioris aspectus esse, sed igne, vel Sole, & inclinatione acriùs, quàm cæteros, excitari. Eosdem [17] vmbrante tecto purpureos videri, sub cælo flammeos, contra radios Solis & [18] scintillare, ceras signantibus his liquescere, quamuis in opaco. Multi Indicos Carchedonijs candidiores esse, & è diuerso inclinatione hebetari scripsere: [19] etiamnum in Carchedonijs maribus [f] stellas intus ardere, fœminas fulgorem vniuersum fundere extra se. Alabandicos cæteris nigriores esse scabrósque. Nascuntur [20] & in Thracia coloris eiusdem, ignem minimè sentiētes. Theophrastus autor est, & in Orchomeno Arcadiæ inueniri, & in Chio. Illos nigriores, è quibus & [21] specula fieri. Esse & Trœzenios varios interuenientibus maculis albis: itē Corinthios [22] ex pallidiore candidos. Massilia quoque importari Bocchus & [23] Olyssipone scripsit magno labore ob [g] argillam [24] Sole adustis saltibus. Nec est aliud difficilius, quàm discernere hæc genera: tanta est in [25] eis occasio artis: subditis per quæ translucere cogantur. Aiunt [26] ab Æthiopibus hebetiores in aceto maceratos quatuordecim diebus nitescere, totidem [27] mensibus durante fulgore. Adulterantur vitro simillimè, sed [h] cote deprehenduntur, sicut aliæ gemmæ factitiæ: mollior enim materia & fragilis: & centrosa scobe [28] deprehenduntur & pondere, quod minus est vitreis: aliquando & pustulis argenti modo relucentibus. Est & anthracitis appellata, in Thesprotia [i] fossilis, carbonibus similis. Falsum arbitror, quod & in Liguria nasci tradiderunt, nisi fortè [k] tunc [29] nascebantur. Esse in iis & præcinctæ candida vena traduntur: [30] harum igneus color, vt superiorum est: peculiare quidem, [l] quòd iactatæ in ignem velut intermortuę extinguuntur: contrà aquis perfusæ exardescunt. Cognata est huic [31] sandastros, quam aliqui Garamantiten vocant; nascitur in India loco eiusdem nominis. Gignitur & in Arabia ad meridiē versa. Commendatio summa, [32] [m] quòd velut in translucido stellantes intus fulgent aureę guttæ, semper in corpore, nunquam in cute. Accedit religio narrata [33] à siderum cognatione ab inspectoribus, quoniam ferè stellarū Hyadum & numero & dispositione [34] stellantur, ob id Chaldæis in [35] ceremoniis habitæ. [36] Et hîc mares austeritas distinguit, [37] quodam vigore apposita tingens. Indicæ quidem etiam hebetare visus dicuntur. Blandior fœminis flāma, [n] alliciens magis, quàm accendens. Sunt qui præferant Arabicas Indicis, [38] fumidæque chrysolitho illas similes dicunt. Ismenias verò negat poliri sādastros propter teneritatem, & ob id in magno errore [39] sunt qui sandareson vocāt. Inter omnes cōstat, quātū numero stellarum accedat, tantum & pretio accedere. Afferret errorem aliquādo [o] similitudo nominis, [40] sandaser, quod [41] Nicanor sandase-

12 flagrantes. Vet. 13 posuit. Alij ex coniectura, postea extr. visu nobilium. ac si attoll. M. Fux. 14 nunc Fux. 15 Chalcedonios. Fux. & M. sic & mox. 16 sext. vn. mēsura. M. 17 obumbrari tecto pur. videri sub cælo, flammeos contra Fux 18 scintillātes. Vet. 19 & etiā in Carch. mar. stellā. M. 20 in terra coloris M. 21 vascula fieri. M. Fux. 22 & pallidiores, & cand. M. Fux. 23 in Olyssiponensi eruis scripsit. M. Fux. 24 soli. M. Fux. 25 his. M. 26 ab Æth. in Fux. d. 27 mēsibus, in Fux. d. 28 deprehēduntur Fux. 29 nascebātur. Vet. 30 harúmque Vet. 31 Sandaresus. Fux. & M. 32 quod in transl. ignis obtentu, celantésque se transfulgēt. M. 33 à siderū inspectoribus ob cognationem, quoniam. Vet. 34 stellantur. in Fux. d. 35 ceremonia, M. 36 Hic & mares. Vet. 37 siquidem vigor apposita tingens indicat. Quidam etiam hebe M. 38 fumidéque. M. Fux 39 esse, qui Sandaricas vocent. M. 40 similitudine, M. Fux. 41 Sandazel. Fux. 42 Nicander sandarion vocat. M. Fux.

riō vocauit, alij sandaserō. Quidā verò hāc sandastrō, illā sandareson, in India nascentē illam quoque, & loci nomē custodientem: mali colore, aut olei viridis, omnibus improbatā. Ex eodem genere ardentiū [43] lychnites appellata à lucernarum [44] accensarum [45] præcipua gratia. Nascitur circa Orthosiā, totáque Caria ac vicinis locis, sed probatissima in Indis, quā quidam remissiorem carbunculum esse dixerunt. Secūda bonitate similis est [46] Ionis [m] appellata à prælatis floribus. [47] Et alias inuenio [48] differentias: vnā quæ purpura [49] radiet, alterā quæ cocco, à Sole [50] excalfactas, aut digitorum attritu, [n] paleas & chartarum [51] fila ad se [52] rapere. Hoc idē & Carchedonius facere dicitur, quanquàm multò vilior prædictis. Nascitur apud Nasamonas in montibus, vt incolæ putant, imbre diuino. Inuenitur ad repercussum Lunæ, maximè plenæ. Carthaginem quondam deportabatur. Archelaus & in Ægypto circa Thebas nasci [53] tradidit, fragiles, venosas, [54] morienti carboni similes. Potoria vasa & ex hoc lapide & ex lichnite factitata inuenio. Omnia autem hæc genera scalpturæ contumaciter resistunt, partémque ceræ in signo [55] tenent. E diuerso ad hæc sarda vtilissima, quæ nomen cum sardoniche communicauit. Ipsa gemma vulgaris, & primùm Sardibus reperta, sed laudatissima circa Babyloniā, cùm lapidicinæ quædam aperirentur, hærens in [56] saxi corde. Hócque modo metallum apud Persas defecisse traditur. Sed inueniuntur compluribus aliis locis, sicut in [57] Paro & Asso. In India trium generum: rubrum, & quod [58] demiū vocant à pinguedine, tertium quod argēteis bracteis sublinitur. Indicæ [59] perlucent: crassiores sunt Arabicæ. Inueniuntur & circa Ægyptum, quæ bractea aurea sublinūtur. Et in his autem mares excitatiùs fulgent: fœminæ [60] pinguiores sunt, & crassiùs nitent. Nec fuit alia gemma apud antiquos vsu frequentior. Hac certè apud [o] Menandrum & Philemonem fabulę superbiunt. Nec [61] vllæ translucentium tardiùs suffuso humore hebetātur, oleoq; magis, quàm alio liquore. Damnantur ex iis melleę, & validiùs testaceæ.

43 Lychnis. M.
44 accensu. M. assensu. Vet.
45 præcipua gratia. M.
46 Ionia Fux.
47 Et inter has. M. Fux.
48 differentiam. M. Fux.
49 radiat. M Fux.
50 excalfacta. M.
51 folia. Fux.
52 rapit. M.
53 tradit. M.
54 morientibus carbonibus. M.
55 retinent. E diu. ad hoc. Fux.
56 saxo, cordis modo. Hoc metallū M. Fux.
57 Ephyra. M Ephiro. Fux.
58 Dionii vocant à magnitudine. M. Fux.
59 prælucēt M. Fux.
60 pigriores. M. Fux.
61 vlla est translucentium CH. vlla est ex translucentibus, quæ tar. suff. hum. hebetetur. M. Fux.

ANNOTATIONES.

a Nam πυρώπους Græci vocant.

b Theophrastus lib. περὶ λίθων afferri prestantissimos à Carthagine & Massylia tradit.

c Propter diuitias mercatorum eius ciuitatis, quæ ex Garamantibus, Æthiopięque & Persię populis aduehebant.

d Id Carbunculi genus nostri adhuc gemmarij vocant, nunc *Alabandines*, nunc *Almandines*.

e Lego, innato. Nam gemmę ferè sordido luto obuolutæ, aut scabro corio vestitæ reperiuntur, quod mola deteri oportet & auferri priusquam radient.

f Velut scintillantium fulgentiúmque stellarum proiectos radios.

g Qua obuolutæ hæ gemmæ vix inueniuntur, ac deteguntur.

h Mola è cote facta, ad quam gemmæ poliuntur.

i Fortassis quem nasci ad Binas scribit Theophrastus lib. de lapidibus. Anthracitin hanc hæmatitis genus facit Agricola.

k Theophrastus prodidit lib. περὶ λίθων hócque genus ligno putri simile aspectu, oleo perfusum accendi, & cùm extinctū fuerit tale videri quale antea fuerat.

l Idem de Thracio lapide recitat Dioscorides, quem nostrum carbonem fossilem esse pro indubitato habetur.

m Quoniam violæ colorem præ se fert, & repręsentat. Durum loquendi genus. ἴον, κατ' ἐξοχὴν nigram violam Græci vocant.

n De Chalcedonio id Albertus, Isidorus, Bartholomeus Anglicus, Pandectarius.

o Athenæus lib. 3. ex Menandri comœdia, cuius est titulus πλόκιον, hunc versum citat: μὰ γὰρ δι' εἶναι ταυτ' ἴδει καὶ σάρδια

De generibus topazij, & callaide, & de gemmis viridibus non translucentibus. CAP. VIII.

Egregia [1] etiamnū [a] topazio gloria est, suo [2] virenti genere, & cùm reperta est, [3] prælatæ omnibus. Id accidit in Arabiæ insula, quæ [3] Chitis vocatur: in qua Troglodytæ prædones, [4] cùm diutius fame & tempestate [5] pressi, herbas radicésque effoderent, eruerunt topazion. Hæc Archelai sententia est. Iuba topaziō insulam in Rubro mari à continente [6] stadiis ccc. abesse tradit, nebulosam & ideò quæsitam sæpe nauigantibus, ex ea causa nomen accepisse. [7] Topazin enim [8] Troglodytarum lingua significationem habere quærendi. Ex hac primùm importatam Berenicæ reginæ, quę fuit mater [9] sequētis Ptolomęi, à Philemone præfecto regis, ac mirè placuisse, & inde factam statuam Arsinoæ Ptolemæi Philadelphi vxori quatuor cubitorum, sacratam in delubro, quod aureum cognominabatur. Recentissimi autores & circa Thebaidis Alabastrum oppidum nasci dicunt: duo eius genera faciunt, prasoidem atque [10] chrysopteron similem [11] [b] chrysoprasio. Eius enim [12] tota similitudo ad porri succum dirigitur. Est autem amplissima gemmarum. Eadem sola nobilium limam sentit: cæteræ [13] Naxiis cotibus poliuntur. Hæc & vsu atteritur. Comitatur eam similitudine propior, quàm autoritate, [c] callais, è viridi pallens. Nascitur post auersa Indię apud incolas Caucasi montis Phicaros [14] ac Asdatas amplitudine conspicua, sed fistulosa ac sordium plena. Sincerior multò præstātióque in [15] Carmania. Vtrobique autem rupibus inuiis & [16] gelidis, oculi figura extuberans, leniterque adhærens, nec vt [17] agnata petris, sed vt apposita. [18] Quapropter scandere ad eam pigritia pedum equestres populos tædet, simul & periculum terret. Ergo fundis è longinquo incessunt, & cum toto musco excutiunt. Hoc vectigal, [19] hócque gestamen diuites in ceruice gratissimum norunt. [20] Hic census, hæc gloria à pueritia delectorū numerum prædicantium, in quo varia fortuna. Quidā ictu primo cœpere præclaras, multi insectando nullas. Et venatus quidem callaidis talis: sectura formātur, aliàs fragiles. Optimus color smaragdi: vt tamen apparet, ex alieno est quòd placeant. Inclusæ decorantur auro, aurúmque nullę magis decent: Quæ sunt earum pulchriores, oleo, vnguento, & mero colorem deperdunt. Viliores constantius representant: neque est imitabilior alia mendacio vitri. Sunt qui in Arabia inueniri eas dicant in nidis auium, quas melancoryphos vocāt. [21] Viridantium & alia purpura sunt [22] genera. [23] Vilioris est turbæ prasius: cuius alterū genus sāguineis pūctis obhorret: tertiū [24] virgulis tribus distinctū est cādidum. Præfertur his [25] [d] chrysoprasius, porri succū & ipsa

1 etiam nunc. Ch.
2 nitenti gen. & cū eximia rep. Alij.
3 prælato. Vet.
3 Trogodytis voc. in qua prædones. M Fux.
4 cum, in Ch. leguntur ante, verbas, non hic.
5 fessi M. Ch. Fux.
6 dies nauigatione. M. Fux. Stadiis cc. Ch.
7 Topazium. Fux. M.
8 Trogodytarum. M. & Ch.
9 secundi. Vet.
10 chrysopterō Fux. M.
11 chrysopraso M.
12 tota, in Fux. d.
13 naxo & cote M. fortassis, saxo & cote, vt & Vet. Naxo & cotibus. Ch.
14 & Vet.
15 Germania. Fux.
16 Gelatis. Vet Fux.
17 annata. Fux.
18 Quā ob rem. Ch.
19 hoc est gestamen in ceruice & dignis gratissimum. Fux. M. & Ch expuncto, norunt.
20 Is census Vet.
21 Viridiū. Vet.
22 genera, vilioris autē est. A ii.
23 Prasius porracei coloris est, sed vilis: cuius. M.
24 est in strictum virgulis candidis. M. Sic & Fux. nisi quòd habet, venis pro virgulis.

ipsa referēs, sed hæc paulum declinans à topazio in aurum. Huic & amplitudo ea est, vt cymbia etiā ex ea fiant: cylindri quidem [26] celerrimè. India & has generat, & nilion, fulgore hebeti ac breui, & cùm intueare, fallaci. Sudines dicit & in Syuero Atticæ flumine nasci. Est autem color [27] fumidæ topazij, aut aliquando melleæ: Iuba in Æthiopia gigni tradit, in litoribus amnis, quem Nilum vocamus, & inde nomen [28] trahere. Non translucet molochites spissiùs virens, à colore maluæ nomine accepto, reddendis laudata signis, & infantium custodia quadam innato cōtra pericula ipsorum [29] medicamine. Viret, & sæpe translucet iaspis, etiā si victa à multis, antiquitatis tamen gloriam retinens. Plurimæ ferunt eam gentes, smaragdo similem Indi: Cypros duram [30] e glaucóque pingui: Persæ aëri similem: ob id vocatur aërizusa. Talis & Caspia est: cærulea, circa Thermodoontem amnem: in Phrygia purpurea: in Cappadocia ex purpura cærulea, atque non refulgens. [31] Amisos Indicæ similem mittit, Chalcedon turbidam. Sed minùs refert nationes, quàm bonitates, distinguere. Optima ergo, quæ purpuræ quicquam habet: secunda, quæ rosæ: tertia, quæ smaragdi. Singulis autem Græci nomina f ex argumento dedêre. Quarta apud eos vocatur Borea, cælo autumnali matutino similis: & hæc erit illa, quæ vocatur aërizusa. Similis est & Sardæ, [32] imitata & violas. Non minùs multę species reliquę, sed omnes in vitio cæruleæ aut crystallo similes, g aut myxis. Item terebinthizusa, improprio (vt arbitror) cognomine, [33] velut è multis eiusdem generis composita gemmis. Quamobrē præstantiores funda clauduntur, [34] id est patentes, nec præterquàm margines auro amplectente. Vitium est & breuis in iis nitor, & longè splendens, & sal, & omnia, quæ in cæteris. Et vitro adulterantur, quod manifestum fit, cùm extra fulgorem spargunt, atque non in se continent: nec diuersæ, quas sphragidas vocant, publico [35] gemmarum dominio iis tantùm dato, quoniam optimè signent.

ANNOTATIONES.

a Topazum vocat Orpheus li. περὶ λίθων, scriptis de eo multis & venustis carminibus.

b Topazij Sibemburgensis meminit, cuius pallor ad auri colorem vergit.

c Callais, *la Turquoise*. Tota Persia eam plurimam nasci tradit Garcias ab Horto, Peruzaáque Arabibus vocari.

d Gemmariis *Eau marine, Argue marine*, Chrisoprason à Chrysophrasio distinguunt Albertus, Isiodorus, Pandectarius: quod & adnotatum est in vocabulo Chrysolampis.

e Glaucam pinguémque in nonnullis veteribus legitur: in aliis, glaciéque pinguis. Fortassis id genus, quod esse pituitæ simile Diosc. scribit.

f τῆς πορφυριζούσης, ῥοδίζης, σμαραγδιζούσης.

g Leg. aut pituitæ, τῇ μύξῃ. Plinius ambigua voce τῆς μύξης hallucinatus est.

De iaspidum generibus. CAP. IX.

Totus verò [1] Oriens pro amuletis traditur gestare eam, quæ ex [2] iis smaragdo similis est: & [3] transuersa linea alba media præcingitur, & grammatias vocatur: quæ pluribus, polygrammos. Libet obiter vanitatem Magicam hic quoque arguere, quoniam hanc concionantibus vtilem esse prodiderunt. Est & [4] onychipuncta, [5] quæ a iasponyx vocatur, & nubem complexa, & niues [6] imitata. Hęc stellata rutilis punctis est, & sali Megarico similis: [7] & veluti fumo infecta, quæ capnias vocatur. Magnitudinem iaspidis [8] vndecim vnciarum vidimus, [9] formatámque in de effigiem Neronis thoracatam. Reddetur & per se [10] cyanos, accommodato paulò antè iaspidis nomine, colore cæruleo. [11] Optima Scythica, dein Cypria, postremò Ægyptia. b Adulteratur maximè tinctura, idque in gloria regis [12] Ægyptij ascribitur, qui primus eam [13] d tinxit. Diuiditur autem & hæc in mares fœminásque. Inest ei aliquando & aureus puluis, nō qualis in [14] sapphirinis. [15] c Sapphirus enim & f aureis punctis collucet. Cæruleæ & sapphiri, raróque g cum purpura. Optimæ apud Medos, [16] nusquam tamen perlucidæ. Præterea inutiles scalpturę interuenientibus crystallinis centris. Quæ sunt ex iis cyanei coloris, mares existimantur. Alius [17] ex hoc ordo purpureis dabitur, & ab illis [18] descendentibus. Principatum amethysti Indicæ tenent. Sed in Arabiæ quoque parte, quæ finitima Syriæ Petræa vocatur, & in Armenia minore, & in Ægypto, & in [19] Gallia reperiuntur: sordidissimę autem vilissimęque in [20] Thaso & Cypro. Causam nominis afferunt, quòd vsque ad vini colorem [21] accedens, priùs quàm eum degustet, in violam desinat: fulgórque quidam in illa [22] purpuræ non ex toto igneus, sed in vini colorem deficiens. Perlucent autem omnes violaceo colore, scalpturis faciles. Indicæ absolutum [23] felicis purpuræ colorem habent: ad háncque tingentium officinæ dirigunt vota. Fundit autem eum aspectu leniter blandum, neque in oculos, vt carbūculi, [24] vibrat. Alterum earum genus descendit ad hyacinthos. Hunc colorem Indi sacon vocant, [25] talem gemmam [26] sacodion. Dilutior [27] ex eodem sapinos vocatur. Eadem paranites in contermino Arabiæ, gentis nomine. Quartum genus [28] colorem vini habet. Quintū ad viciniā crystalli descēdit, albicante purpurę [29] deiectu. Hoc [30] & minimè probatur, quando præcellens debet esse in suspectu velut ex carbunculo refulgens quidam in purpura leuiter roseus nitor. Tales aliqui malunt h pæderotas vocari, alij anterotas, multi Veneris gemmam, quòd maximè videtur decere & [31] specie & colore extremo gemmæ. Magorum vanitas resistere ebrietati [32] eas promittit, & i inde appellatas. Præterea si Lunæ nomen [33] ac Solis scribatur in iis, atque ita suspendantur [34] è collo capillis cynocephali vel plumis hirundinis, resistere veneficiis. [35] Iam verò quo modo adesse reges adituris. Grandinem [36] quoque auertere, ac similla, & locustas, precatione addita, quam demonstrant. Nam [37] è smaragdis quoque similia promisere, si aquilæ scalperentur, aut scarabæi: quæ quidem scripsisse eos non sine contemptu & [38] irrisu generis humani arbitror. Multū ab ea distat hyacinthos, tamen è vicino [39] descendens. Differentia hæc, quòd ille emicans in amethysto fulgor violaceus, dilutus est in hyacintho. Primo quoque aspectu gratus, eua-

25 chrysoprasa. Vet. 26 celerrimè V. 27 fumidi tep. aut al. meliæ. V. 28 trahere. Molochites spissiùs virens & crassius quàm smaragdus, à col. mal. nomē accepto, signis reddendis laudata. M. Fux. 29 medicamine Nascitur in Arabia. Viret. &c. M. 30 glaucam pinguémque V. 31 Thracia. Vet. 32 Imitatur & violas. Vet. 33 velut & nul. eius. gen. gemmis eandem ob vi imposito. Præstantiores. V. 34 sed patē. Vt. 35 harum gemm. V.

1 Oricus ... tur gestare. 2 a ex Fux. M. 2 illiis. V. 3 per transuersum. M. Fux. 4 onychipun... M Fux. 5 & quæ puncta vocatur Fux. M Leg. qua e iasponyx.

6 in summitate Est stell. rutpūctis, est & salem imitata, & veluti. M. Fux. 7 est & veluti. V. 8 xv. M. 9 formatam in effigie Neronis thoracata Fux & M. 10 cyano accommodata gratia paulo antè nominata. M. 11 Hac clausula in M. d. 12 Ægypti. M. 13 finxit. V. eā in M. d. 14 sapphiris. M. 15 In Sapphiris enim aurum pūctis collucet caruleis. Sapphirorū quæ cū purpura, optima apud Medos, eam nusquam. Fux. 16 nusquā enim sic pellucidæ: Cæterū inut. V. 17 ex hinc. V. 18 discedentibus M ab iis discedētibus. V. 19 Galatia. M. 20 Tharso. M. 21 nō accedunt priusquàm enim degustent in violam desinit fulgor. Aliqua siquidem in illis purpura, nō ex toto in igneū, sed in vini colorē des. Fux. 22 purpura. M. illius purpura. V. 23 Phœnicis. M. 24 vibrāt. M. 25 talémq. M. 26 Sacodiō, dilutiorem. Eadem & Capenos (Capnes) vocatur. Eadē & Pharanitis in ea ra & termino gentis Arabiæ. Quartum. Fux. 27 eadē & sap. voc. Ead. & par. M. 28 colore vini. Quintū M. colore gemmas miseratur. 36 quoq. in differentia.

riui Fux. 29 defectu. M. Fux. d. 30 &. Fux. d. 31 species & colos. Eas Magorum van. re ebrietati promp. M Fux 32 eas. in Fux d. 33 aut Solis M Fux. 34 collo è ca. M. Fux 35 Iam quoq. adesse regem ad M. Fux. M. d. ac simila, in Fux. & M. 37 è, in Fux. d. 38 risu. M. 39 descendens Nā in ijs fulgor violaceus diluitur in Hyacintho, & prim. quo. asp. euanescit Fux. M.

nescit antequam satiet, adeóque non implet oculos, vt penè non attingat, marcescens celeriùs nominis sui [40] flore. Hyacinthos Æthiopia mittit & chrysolithos, aureo [41] colore translucentes. Præferuntur iis Indicæ, & [42] si variæ non sint, Bactrianæ. Deterrimæ autẽ Arabicæ, quoniam turbidæ sunt & variæ, & [43] fulgoris interpellati nubilo macularum, etiam quæ lympidæ contigere, veluti scobe sua refertæ. Optimę verò sunt, quę in collatione aurum albicare quadam argenti facie cogunt. Funda includuntur perspicuæ. Cæteris subiicitur orichalcum.[44] Tametsi iam expertes gemmarum vsu appellantur aliqui & chryselectri, in colorem electri declinantes,[45] matutino aspectu iucundiore. Ponticas deprehendit leuitas. Quædam in iis duræ sunt rufæque, quædam molles & sordidæ. Bocchus autor est, & in Hispania repertas, quo in loco chrystallum dicit ad [46] libramentum aquæ puteis [47] defossis [48] inde erutam. Et chrysolithon xij. pondo à se visam.[49] Fiunt & leucochrysi, interueniente candida vena. Sunt in hoc genere capniæ. Sunt & vitreis similes, veluti croco refulgentes. [50] k Vitreæ verò, vt visu discerni non possint. Tactus autem deprehendit, tepidior, in vitreis. In eodem genere sunt melichrysi, [51] veluti per aurum syncero melle translucente, quas India mittit, quanquam [52] ad iniuriam fragiles. Eadem & xylion parit, plebeiam ibi gemmam. Candidarum dux est pæderos: quáquam potest queri, an in colore numerari debeat[l] toties[53] iactati per alienas pulchritudines nominis, adeo decoris prærogatiua in vocabulo facta est.[54] Est & suum genus expectatione tanta dignum. Coëunt[55] in translucidam chrystallũ viridis suo modo aër, simúlque purpura, &[56] quidam vini[57] aureus nitor, semper extremus in visu: sed purpura coronatus [58] madere singulis videtur[59] his, & pariter omnibus. Nec gemmarum vlla est liquidior,[60] capiti iucunda, suauis & oculis. Laudatissima est in Indis, apud quos [61] argenon vocatur. Proxima apud Ægyptios, vbi [62] senites. Tertia in Arabia, verùm scabra. Mollius radiat Pontica & Asiatica. [63] Ipsæ verò molliores sunt, Galatica & Thracia & Cypria. Vitium earum languor, aut alienis turbari coloribus, & quæ cæterarum. Proxima candicantium est Asteria, principatum habens proprietate naturæ, quòd inclusam lucem pupillæ modo [64] quandam continet, ac transfundit cum inclinatione, velut intus ambulantem ex alio atq; alio [65] loco reddens, eadémque contraria Soli regerens [66] candicantes radios, vnde nomen inuenit, difficilis ad cælãdum. Indicę pręfertur in Carmania nata. Similiter candida est, quæ vocatur [67] astrios, chrystallo [68] propinquans, in India nascens, & in Pallenes litoribus: intus à centro ceu stella lucet fulgore Lunæ plenæ. Quidam causam nominis reddunt, quòd astris opposita fulgorem rapiat, ac regerat. Optimã in Carmania gigni,[69] nullámque minus obnoxiam vitio. Ceraunia[70] enim vocari, quæ sit deterior. [71] Pessimam lucernarum lumini similem. Celebrant[m] [72] astroiten, mirásque laudes eius in Magicis artibus Zoroastrem[73] cecinisse. Quidã diligẽtius de ea produnt. Arostobolon Sudines dicit oculis piscium similem esse, & radiare candido,[74] vt Solem. Est inter candidas & quæ ceraunia vocatur, fulgorẽ siderũ rapiens. Ipsa chrystallina, splẽdoris cærulei, in Carmania nascẽs. Albam esse Zenothemis fatetur, sed habere intus stellam concursantem. Fieri & hebetes ceraunias, quas nitro & aceto per aliquot dies maceratas concipere[75] stellam eam, quæ post totidem menses relanguescat. Sotacus &[76] alia duo genera fecit ceraunię,[77] nigras rubentésque, ac similes[78] eas esse securibus: per illas, quæ nigræ sunt & rotundæ, vrbes expugnari & classes, eásque betulos vocari: quæ verò longæ sunt, ceraunias. Faciũt & aliam raram admodum, & Parthorum Magis quæsitam, quoniam [79] non aliubi inueniatur, quàm in loco fulmine icto. Proximũ ceraunię nomen apud eos habet, quæ appellatur iris. Effoditur in quadam insula Rubri maris, quæ distat à Berenice vrbe sexaginta millia pass. cętera sui parte crystallus. Itaq; quidam radicem chrystalli esse dixerũt. Vocatur ex argumento iris. Nã sub tecto percussa Sole species & colores arquus cælestis in[80] proximos parietes eiaculatur, subinde mutans, magnáque varietate admirationem sui augens. Sexangulam esse, vt chrystallum, constat. Sed esse aliquas scabris lateribus & angulis inæqualibus dicũt, in Sole aperto proiectas, radios in se cadentes discutere: aliquas verò ante se proiecto nitore adiacẽtia illustrare. Colores verò nõ nisi ex opaco reddũt, nec vt ipsæ habeant, sed vt [81] repercussu parietum elidant: optimáque, quæ maximos arquus facit simillimósque cęlestibus. Est & alia iris [82] ceræ similis, prędura: quã Horus crematam tusámque ad ichneumonum morsus remedio esse, nasci autem in Perside tradit. Similis est aspectu, sed nõ eiusdem effectus, quæ vocatur zeros, alba nigráque macula in transuersum[83] distinguente chrystallũ. Expositis per genera colorum principalium gemmis, reliquas literarum ordine explicabimus.

40 flore Hyacintho Æthiop. Fux.M. 41 fulgore. M.Fux. 42 si vera sint.Vet. 43 fulgentes, interpellata M. 44 Iam etiam expertis gemmarum vsum. Vet. 45 mat. tantùm asp. iucundi. M. mat tamen aspectus iucundior. V. 46 libramenta.M. 47 depressis.Fux.M. 48 inde, in M.d. 49 Sũt M. 50 Vitreæ à veris visu disci non possunt.V. 51 quæ vel per au. syn. mel. transslucẽt, quos. Fux.M. 52 in duritia frag.M. Fux. 53 iactatũ per al. pul. nomen Vet. 54 Est tamen iis suũ genus spectatione. Vet.Fux. 55 intus transflucida crystallus. M. in trãslucida chrystallo. V. 56 quiddã. M quoddã vini. Fux. 57 aureúsque.Vet. aurei M. 58 radiare. Vet. 59 & his pariter omn.M. expuncto sing. vid. 60 capitis iucunda vanitate M. Fux fortassis varietate. 61 Sagenon. M.Fux. 62 Tentes. M.Fux. 63 Ipsa. Vet. 64 quodã. M.Fux. 65 loco, in Vet.d. 66 cadentes.Vet. 67 Asterios Vet. & Dionys. de situ orb. 68 propinqua.Vet. 69 nullique obnox. vitio.M. 70 etiam. Vet. 71 Pessima verò lucernarum lumini similis est.M. 72 Asterionem.Fux.M. 73 cecinisse, qui diligentes sunt, produnt.M.

74 in Sole, M. candido in Solem. Fux. 75 stellam, eamque post totid. men. relanguescere. M.Fux. 76 alia eius duo. M. 77 nigras rubentésque. M.Fux. 78 iis quæ nigræ sunt & rot. vrbes per illas exp. M. cæteras vis quæ nigrantur situ, rotundas Vrbes per illas exp. & classes, eásque Bet. voc. Quæ verum lon. sunt Ceras. Fux. 79 non alibi inuen. quàm loco fulm.M. 80 proximo pariete eiac.M. 81 percussa parietem elidant.M. 82 cæteræ similis & prædura. Hanc coriis crematusq. ad ignes & canum mor. rem. esse dicunt nasci aut in Perside. Similis ei asp. sed non eiusd. effectus, voc. erres (forsasse, Eros) M. Fux. 83 distringente.M.

ANNOTATIONES.

a Iasponyx, quæ altera parte iaspidem repræsentat, altera onychen.

b Theophrastus lib. de lapid. non tingi solùm in Ægypto memorat, sed σκευαστὸν καὶ τεχνικὸν εἶναι, factitium & arte fictum.

c Vt ex fœminis mares fiant. Mares enim valde nigri, fœminæ candidę. Agricola li. 6. de fossilibus.

d ἐποίησε χυτὸν, μιμησάμενος τὸν αὐτοφυῆ. Theophrast. fusilem fecit ad imitationem natiui.

e Locus hic sumptus est ex Theophrasto lib. περὶ λίθων, sed deprauatissima scriptura. Verba illius sunt ἐξ ὧν καὶ τὰ σφραγίδια γλύφουσι· αἱ μὲν τῇ ὄψει μόνον (ἡ δ᾽ εἶναι) ἣ ὁν σάρδιον, καὶ ἴασπις, καὶ ἡ σάπφειρος αὐτὴ δ᾽ ἐστὶν ὥσπερ χρυσόπαστος. Legendum vero σάπφειρος, καὶ κύανος. αὐτὴ γὰρ &c. Satis mirari non possum, Plinium, tãtum virum & in perscrutandis rerum naturis curiosum ac diligẽtem, hic errasse tam pueriliter, cùm de sapphiro ea scribit, nimirũ quòd nõ pellucet, & aureis pũctis cõspergitur, quæ prorsus de cyano gemma, colore cœruleo simili audienda sunt.

f Remigius Belleau poëta Gallus lepidissimis versibus pretiosissimum & rarissimum sapphirum à se visum describit, nubecula è rubro purpurascente, subcœruleo colore in infima gemmæ parte conspicuã, simili sulphuris glauco nitore dum accenditur, grauis aureis, exiguis, intus scintillãtibus, & flauo fulgore splẽdẽtib. Aureis autẽ vel guttis vel lineis distinctas notatas, variatas, conspersas gemas in hoc Plinij

velut

velut indice reperio 1.Sandastrum,fulgentem aureis guttis:2.Cyanon:3.Sapphiron:4.Coralloachaten.5.Acopida.6. Chelonitida:7. Hormesion,radiantem auro:8.Leucopetalon,aureis lineis cãdore distincto:9.Lysimachũ,Rhodio marmori similẽ, aureis venis picturatum: 10.leucochryson:11.Ponticam primam,stellatam aureis guttis:12. Ponticam secundam,lineis aureis virgatam.

g Garcia,qui de rebus Indicis scripsit,tradit in eadem fodina reperiri nonnunquam sapphirum mixtum cum carbunculo(rubino.)eúmque vocari ab incolis sapphirorubiginum (sapphiranthraca.)Gemmarij nostri vocãt, *Sapphirrouge.*

h Quòd à pueris amentur,vel quòd qui gestant pueris amabiles sunt : anterotas quòd mutuum amorem concilient.

i Alia paulò ante nominis interpretatio reddita, quòd ad vini colorem accedentes, eo prorsus inebriatæ,atque temulentæ non sint,sed leuiter tantùm degustarint.

k Fortassis ὑαλοειδὴς Theophrasti lib.de lapidibus.

l Nam & opalum cap.6.huius libri,& hoc ipso paulò ante,amethystum pæderota vocari scribit.

m Astroites Cardano gemma minimè perspicua, cinerea,stellatis maculis distincta,quæ in aceto, aut vino sponte mouetur, animalium incessu progrediens,nunc antrorsum, nunc retrorsum,tunc in latus.

De quibusdam gemmis per alphabeti ordinem. CAP. X.

[a] ACHates in magna fuit autoritate,nunc in nulla[1] est:reperta primum in Sicilia iuxta flumen eiusdem nominis, posteà plurimis locis, excedens amplitudine, [2] numerosa varietatibus diuersis mutantibus cognomina eius. Vocatur enim phassachates, sardachates, hæmachates,leuchates, [b] dendrachates, velut arbuscula[3] insignis: [4] antachates, cùm vritur, myrrham redolens coralloachates guttis aureis sapphiri modo[5] distincta,qualis copiosissima[6] in Creta,sacra appellata. Putant eam contra araneorum & scorpionum ictus prodesse. Quod in Siculis vtique crediderim, quoniam [7] primùm eius prouinciæ afflatu scorpionum pestis extinguitur. Et in India inuentæ contra eadem pollent & aliis magnis miraculis. Reddunt enim species fluminum, nemorum & iumentorum,[8] etiam esseda & staticula & equorum ornamẽta. Medici coticulas inde faciunt. Spectasse etiam prodest oculis. Sitim quoque sedant in os[9] additæ. Phrygiæ viridia non habent.Thebis Ægyptiis repertæ carent rubentibus venis & albis. Et hæ quoque contra scorpiones validæ.Eadem autoritas & Cypriis est.Sunt qui maximè probent vitream perspicuitatem in his. Reperiuntur[10] & in Thracia & circa Oetam, & in Parnasso, & in Lesbo ac[11] Messene, similes[12] limitum floribus,[13] & Rhodo. Aliæ apud Magos differentiæ. Leoninæ[14] pelli similes potentiam habere contra scorpiones dicuntur. In Persis verò suffitu earum tempestates auerti, & præterea[15] flumina sisti. Argumentum esse, si in feruentes[16] cortinas additæ refrigerent:sed vt prosint, leoninis[17] iubis alligandas: nam hyænæ pelli similem abominantur,discordialem domibus.Eam verò,quæ vnius coloris sit, inuictam athletis esse. Argumentum eius,quod in olla plena olei[18] cocta cum pigmentis,& intra duas horas subferuefacta,vnum colorem ex omnibus[19] faciat minij.[20] Aëopis nitro similis est,pumicosa,aureis guttis stellata. Cum hac oleum subferuefactum perunctis lassitudinem (si credimus) soluit. [c] Alabastrites nascitur in[21] Alabastro Ægypti, & in Syriæ Damasco, candore[22] interstincto variis coloribus.Hæc cremata cum fossili sale ac trita, grauitates oris & dentium extenuare dicitur. Alectorias vocãt in ventriculis gallinaceorum inuenta, crystallina specie, magnitudine fabæ : quibus Milonem Crotoniensem vsum in certaminibus, [d] inuictum fuisse videri volunt. Androdamas argenti nitorem habet, vt adamas quadrata, sempérque tessellis similis. Magi putant nomen impositũ ab eo, quòd impetus hominum, & iracundias domet. Eadẽ sit, an alia, argyrodamas, autores non explicant. [e] Antipathes nigra nõ transflucet. Experimentum eius si coquatur in lacte : facit enim hoc myrrhæ simile immissa.[23] Eámque contra effascinationes auxiliari Magi volunt. [f] Arabica ebori simillima est, & hoc videretur, nisi abnueret duritia. Putant contra dolores neruorum prodesse habentibus. [24] [g] Aromatites & ipsa in Arabia[25] traditur gigni, sed & in Ægypto circa Pyras, vbiq; lapidosa, & mirrhæ coloris & odoris, ob hoc reginis frequẽtata. Asbestos in Arcadiæ montibus nascitur, coloris ferrei. Aspilatẽ Democritus in Arabia gigni[26] tradit, ignei coloris. Eã oportere cameli[27] pilo spleneticis alligari, inueniríq;[28] in nido Arabicarũ alitũ. Et aliã eodẽ nomine ibi in Leucopetra nasci argentei coloris,[29] radiantẽ, cõtra[30] lymphatũ habẽdã. Atizoë in India & in Perside ac Ida monte nasci tradit, argenteo nitore fulgentem, magnitudine triũ digitorũ ad lenticulæ figuram, odoris iucũdi, necessariam Magis[31] regem constituentibus. Augites[32] non multis alia videtur esse, quàm quæ callais. Amphitane alio nomine appellatur chrysocolla, in Indiæ parte, vbi formicæ eruũt aurum, in qua inuenitur auro similis quadrata figura : affirmatúrque natura eius, quæ magnetis, nisi quòd[33] trahere quoque aurum traditur. [h] Aphrodisiace ex candida rufa est. [34] Asyctos septenis diebus calorem tenet excalfacta igni, nigra ac ponderosa, distinguentibus eam venis rubentibus. Putant prodesse contra[35] frigora. [i] Ægyptillam Iacchus intelligit, per album sarda nigráque vena transeunte: vulgus autem in nigra radice cęruleam facit. [k] Balanitæ genera duo habent, subuiride, & Corinthij æris similitudine. [36] Illa Copto, hæc ex Troglodytica[37] veniens,[38] medias secante flammea vena. [39] Coptos & Batrachitas mittit: vnam ranę similem colore: alteram[40] ebori : tertiam[41] rubentis è nigro. [l] Baptes, mollis alioquin, odore[42] excellit. Beli oculus albicans pupillam[43] pingit nigram, è medio aureo fulgore lucentem. Hæc propter[44] suam speciem sacratissimo Assyriorum Deo dicatur. Aliam autem quam Belum vocant, in Arbelis nasci Democritus tradit, nucis iuglandis [m] magnitudine vitrea specie. Baroptenus siue[45] baroptis nigra, sanguineis & albis[46] nodis[47] alligata dicitur, velut portentosa. Botrytes alia nigra est : alia[48] pampinea incipienti vuæ similis. Zoroastres[49] crinibus mulierum similiorem [n] Bosthrychiten vocat. [o] Bucardia bubulo cordi similis Babylone tantum nascitur. [50] Brontia capitibus testudi-

1 est,in Ve. 2 varietatibus numerosa. Multa & cognomina eius. M. Fux. 3 insignis. M. 4 Anthacathes. Fux. 5 sparsa. M. perspersa.Fux. 6 in Creta, appellata sacra Fux. 7 quam primam.Vet. 8 etiam & esedras. M. etiam edera.Vet. 9 indita. Fux. 10 hæ & in Tarracina. M.Fux. 11 Syene. M.Fux. 12 palmitũ. Vet. 13 & in Rhodo.M. 14 pellis.M. 15 fulmina. M.Fux.ex puncto,sisti. 16 lebetes. M.Fux. 17 pellibus adalligandas. M. Fux. 18 incoctis pigm.Vet. 19 faciat. M. 20 Acapos Vitro.M. Fux.

21 Alabastride.M. 22 intertincto.M. 23 Eam contra.Vet. 24 Aromatitis.M. 25 inuenitur.M. 26 tradidit. M. 27 fimo spl. adalligari. M. 28 ibi eum in nido. M. fortaßis Ibium. 29 radiantem,in Vet. d. 30 limphaticum morbum hab. Vet.limphationes. Alij Vet. 31 regnum constitutionibus. M. Fux. 32 multis non alia. Vet. 33 augere. M.agere. 34 Apsychos Fux. Apyctos Marbodæus, ineptè. Sic tamen & Ve. 35 fulgura. Agitilla magis intelligitur, per aluum sar. nigr. venis transeuntibus. M. Fux. 36 Hac ex Troglodite veniunt. Fux. 37 regione veniunt.V. 38 media. M. 39 Batrachitas mittit & Coptos M. Fux. 40 ebeni. M.Fux. 41 rubentis. Vet. 42 excellẽs. M. 43 cingit nigram è medio,fulg. Fux. 44 suam,in M.d. 45 Barippe. M.Fux. 46 notis. Vet. 47 aliis sacra dicitur. M.Fu.fortaßis,aliàs. 48 pinea. M.fortaßis, punicea. 49 à crinibus mulierum Bostrychen vocat Fux. 50 Brone (Bronte) è capitibus testudinum tonitribus cadit. putantque ea

num[51] similis, & cum tonitruis cadens (vt putant) fulmine [52] icta restinguit, si credimus [53] Bolœ [54] nimbo inueniuntur, glebæ similitudine. [55] Cadmitis eadem esset, quam Ostracitin vocant, nisi quòd hanc cærulæ interdum [56] cingunt bullæ. Callais sapphirum imitatur, candidior, [57] & littoroso mari similis. q Capnites quibusdam videtur suum genus habere, [58] plurimis spiris fumida, vt suo loco diximus. In Cappadocia & in Phrygia nascitur, ebori similis. [59] Callainas ferunt plures coniunctos semper inueniri. Catochites t Corsicæ lapis est, cæteris maior, mirabilis, si vera traduntur, impositam manum veluti gummi retinens. Catopyrites in Cappadocia prouenit. f Cepites, siue [60] cepocapites, cãdida est, venarum [61] nodis coëuntibus, candore imaginem regerens. Ceramites, testæ colorem habet. t Cinædiæ inueniuntur in cerebro piscis eiusdem nominis, candidæ & oblongæ, euentúque mirandæ, si modò est fides præsagire eas habitum maris nubilo colore aut tranquillitate. Cerites ceræ similis est: u Cyrcos [62] pyris x Corsoides canitiei hominis: Coralloachates corallo aureis guttis [63] distinctæ: Corallis [64] minio: gignitur in India & Syene. Craterites inter chrysolithum & electrum colorem habet, prædurææ naturæ. Crocallis cerasum repræsentat. y Cissites [65] circa Copton nascitur candida, & videtur intus habere [66] partum, qui sentiatur etiam strepitu. z Calcophonos nigra est, sed illisa æris tinnitum reddit, tragœdis, vt suadent, gestanda. Chelidoniæ duorum sunt generum, hirundinum colore, [67] & altera parte purpuræ nigris interpellantibus maculis. Chelonia oculus est Indicæ testudinis, vel portentosissima Magorum mendaciis. Melle enim [68] colluto ore impositam linguæ, futurorum diuinationem præstare promittunt: quintadecima Luna [69] & silente, tota die: decrescente verò ante Solis ortum, cæteris diebus à prima in sextam horam. Sunt & chelonitides [70] testudinum similes, ex quibus ad tempestates sedandas [71] multa vaticinantur. Ea verò, quæ sit aureis guttis, cum [72] scarabæo deiecta in aquam feruentem, tempestates auerti. Chlorides herbacei coloris est, [73] quam dicunt Magi inueniri in motacillæ auis ventre, congenitam ei: ferróque includi iubent, ad quædam prodigiosa moris sui. A Choaspites à flumine dicta est, viridis, fulgoris aurei. B Chrysolampis in Æthiopia nascitur, [74] pallidi coloris die, noctu ignei. [75] c Chrysophis aurum videtur esse. [76] D Cepionides in Æolidis Atarne, nunc pago, quondam oppido, nascuntur, multis coloribus translucentes, aliâs vitreę, aliâs crystallinæ, aliâs iaspideæ. Sed & sordidis tantus est nitor, vt imagines reddant, ceu specula. E Daphniam Zoroastres [77] morbis comitialibus demonstrat. Diadochus beryllo similis est. [78] Diphris duplex, candida ac nigra, mas ac fœmina, [79] genitale vtriusque sexus distinguente linea. Dionysias nigra ac dura mistis rubentibus maculis: ex aqua trita saporem vini facit, & ebrietati resistere putatur. F Draconites siue dracontia [80] è cerebro fit draconum, sed nisi viuentibus [81] abscisso nunquam gemmescit, [82] inuidia animalis mori se sentientis. Igitur dormientibus amputant. Sotacus qui visam eam gemmã sibi apud regem scripsit, bigis vehi quærentes tradit, & viso dracone spargere somnifica medicamenta, atque ita præcidere. Esse autem candore translucido, nec posteà poliri, aut artem admittere. Encardia cognominatur & [83] cardisce: vna, in qua nigra effigies cordis eminet: altera, eodem nomine viridi colore, cordis speciem repræsentat: tertia nigrum cor ostendit, reliqua [84] sui parte candida. Enorchis candida est, diuisáque fragmentis testium effigiem repræsentat. Exhebenum Zoroastres speciosam & candidam tradit, qua aurifices aurum poliunt. [85] Eristalis cùm sit candida, ad inclinationes rubescere videtur. [86] Erotylos [87] eadem amphicome & hieromnemon, à Democrito laudatur in argumentis diuinationum. [88] Eumeces in Bactris nascitur, silici similis, & capiti supposita visa nocturna oraculi modo reddit. Eumetren Beligemmam, sanctissimi Deorũ [89] sibi, Assyrij appellant, porracei coloris, superstitionibus gratam. G Eupetalos quatuor colores habet, cæruleum, igneũ, minij, mali. H Eureos nucleo oliuæ similis est, [90] striata concharum modo, non adeò candida. Eurotias situ videtur operire nigritiam. Eusebes ex eo lapide est, ex quo [91] traditur Tyri in Herculis templo facta sedes, ex qua Dij facilè surgebant. Epimelas fit, cùm in candida gemma supernè nigricat colos. Galaxiam aliqui galactiten vocant, similem proximè dictis, sed intercurrentibus sanguineis aut candidis venis. Galactites ex [92] viuo colore lactis est. Eandem dicunt [93] leucam, & leucographiam appellant, & synnephiten, tritam lactis succo ac sapore notabilem. In educatione I nutricibus lactis fœcunditatem, infantium quoque alligata collo saliuam facere dicitur, in ore autem liquescere. Eandem memoriam [94] K adimere dicunt. Mittit eam & Achelous amnis. Sunt qui smaragdum albis venis circunligatum galactiten vocent. [95] Galaicos argyrodamanti similis est, paulò sordidior. [96] Inueniuntur autem binæ vel ternæ. [97] Gasidanem Medi mittunt, coloris orobini, veluti floribus sparsam. Nascitur & in Arbelis. L Hæc quoque gemma concipere dicitur, & intra se partum fateri concussa, concipere autem trimestri spatio. Glossopetra linguæ similis humanæ in terra non [98] nascitur, sed deficiente Luna cælo decidere, & lenocinanti necessaria creditur. Quod ne credamus, promissi quoque vanitas facit. [99] Ventos enim ea comprimi narrant. Gorgonia nihil aliud est, quàm corallium: nominis causa, [100] quod in duritiam lapidis mutatur. Emollit [101] maria. M Fulminibus & typhoni resistere affirmant. Genianen eadem vanitate inimicorum pœnas efficere promittunt. Heliotropium nascitur in Æthiopia, Africa, Cypro, porracei coloris, sanguineis venis distincta. Causa nominis, quoniam [102] deiecta in vas aquæ fulgorem Solis accidentem percussu sanguineo mutat, maximè Æthiopica. Eadem extra aquam speculi modo Solem accipit, deprehenditque defectus, subeuntem Lunam ostendens. Magorum impudentiæ vel manifestis-

nifestis-

restingui fulmine ictũ, si Fux. 51 similis, tonitruis cadit. Putant ea fulm. icta restingui, si cred. M. 52 tacta. V. 53 Bolemias glebæ simil. Fux. 54 nimbis inuehũtur. Vet. 55 Calamitis. V. Cheramis. Strabo. Ceramites. Alij V. 56 pingunt. Vet. notant. Fux. 57 litori maris. Vet. 58 pluribus. M. 59 Callaates in turbido callaino, ferúntq. plures Callaitas simul inueniri. V. Calamitam vocant, è turbido calamo (leg. à calami tubulo: ferunt plures simul inueniri cõiectos. Fux. M. 60 Cepocatoprites, Ve. Cepocames. M. 61 notis. 62 Spiris. Turnebus. 63 distincta. Vet. 64 min. similis gignitur. M. 65 in Copto. M. 66 petram, quæ sentitur. M Fu. 67 ex alia. 68 collutã, & linguæ impositam. futur. M. collutam, & lingua impositam futurorum scientiã. F. 69 fulgorem ei decrescere tota die, à Solis ortu, cæteris. M. Fux. 70 oculis testud. Vet. 71 multi v tuntur. Vet. multa pollicentur. Vet. 72 scarabæo decocta & deiecta in aqu. fer. tẽp. moueri. M. Fux. 73 dicunt Magi, eam inuen. M. 74 pallida die, noctu ignea. M. 75 Chrysopis. Fux. M. 76 Cebonides in Aeolide & Aeganania. in pago quondam. Fux M. 77 & Orchastres morcom. demonstrant. 78 Diphies. Fux. Diphys. Turn. 79 genitale. M. Fux. 80 &, V. in, V alij.

81 abscisso capite nunq. Vet. absq. M. 82 In India igitur non ... est vt dormientibus animalibus dentes (leg. caput) amputent. Fux. 83 cardisce. in nigra eff. M. 84 sunt arte M. 85 Eristilla (Consi. leg. Erythrilla) cum sit. Fux. 86 Erochillos. Fux. Erocheilleu Dal. 87 eadémque. V 88 Eumenes Fux. 89 suorum. Vet. 90 Eureatus. Vet. 91 traditur imago Herculis in Tyri templo facta, cum sedes ex qua discessere surg. Fux. M. 92 vno. M. 93 leucogea. Vet. 94 adiuuare Vet. 95 Gallaica M. 96 Inueniuntur in terra aqua. M. 97 Gassinaden Magi dicunt, coloris orobo, cæ luti coloribus sparsã. Fux. 98 nasci dicitur, sic & Fux. sed Lun. cælo decidere sic lenocinantibus memoriæ quæ esse necessaria Quod M. 99 Ventorũ M. 100 quod è lignis in dur. Fux M. 101 maria: hoc & fulminibus & turminibus M. 102 deiecta in vasa fulgore Solis accedente. A quam percussu sanguineo mutat deiecta in vas fulgore Solis accendit. accedere repercussu. Aethiopica tra. M.

nifestissimum[103] in hac quoque exemplum est, quoniam admista herba heliotropio, quibusdam quoque additis[104] precationibus, gerentem conspici negent. Hephæstites quoque speculi naturam habet in reddendis imaginibus, quanquam[105] rutila. Experimentum est, si feruentem aquam addita statim refrigeret, aut si in Sole addita aridam materiam accendat. Nascitur in Coryco.[106] Horminodes, ex argumento viriditatis in candida gemma vel nigra, & aliquando pallida, ambiente circulo aurei coloris, appellatur. Hexecontalithos in parua magnitudine multicolor, hoc sibi nomen adoptauit. Reperitur[107] in Troglodytica regione. Hieracites[108] alternat tota, miluinis nigricans veluti plumis. Hammites ouis piscium similis est, & alia velut nitro composita, prædura alioquin. Hammonis cornu inter sacratissimas Æthiopiæ gemmas, aureo colore, arietini cornus effigiem reddens promittitur[109] prædiuina somnia repræsentare. Hormesion inter gratissimas aspicitur, ex igneo colore radians auro, portante secum in extremitatibus candidam lucem. Hyæniæ ex oculis hyænæ, & ob id[110] in vase inueniri dicuntur: & si[111] credimus, linguæ hominis subditæ futura[112] prædicere. Hæmatites in Æthiopia quidem principalis, sed & in Arabia & Africa inuenitur sanguineo colore,[113] non omittenda promissis ad coarguendas barbarorum insidias. Zachalias Babylonius in his libris quos scripsit ad regem Mithridatem, humana gemmis[114] attribuit fata: has non contentus oculorum & iocinerum medicina decorasse, à rege etiam aliquid petituris dedit; & litibus iudiciisque interposuit: in prælijs etiam[115] eas salutares pronuntiauit. Est & alia eiusdem generis, quæ vocatur[116] henui ab Indis, xanthos appellata Græcis, è fuluo candicans. Idæi dactyli in Creta, ferreo colore pollicem humanum exprimunt. Icterias[117] aliti lurido similis, ideò existimatur salubris contra regios morbos. Est & alia eodem nomine[118] liquidior. Tertia folio viridi similis, latior prioribus[119] penè sine pondere venis luridis. Quartum genus in eodem colore nigris venis[120] descendentibus. Ionis gemma candida est, non ponderosa, tenera. Indica gentium suarum habet nomen, subrufo colore, in attritu[121] sudorem purpureum emanat. Alia eodem nomine candida, puluereo aspectu. Ion apud Indos violacea est,[122] sed rarò saturo colore lucet. Lepidotes squamas piscium variis coloribus imitatur. Lesbias Lesbi patriæ nomen habens, inuenitur & in India. Leucophthalmos rutila aliâs, oculi speciem candidam nigrámque continet. Leucopetalos candorem[123] niuis[124] ex aureo distinguit. Libanochros thuris similitudinem ostendit, sed succum mellis. Limoniates eadem videtur, quæ smaragdus. De lipare hoc tantùm traditur, suffita ea omnes bestias euocari. Lysimachus Rhodio marmori similis est[125] aureis venis: politur ex marmore, amplitudine in angustias coëunte, vt inutilia[126] exterantur N. Leucochrysos[127] fit chrysolitho interalbicante. Mennonia qualis sit, non traditur. Medea nigra est, à Medea illa[128] fabulosa inuenta: habet venas aurei coloris: sudorem reddit croci, saporem autem vini. Meconites[129] papauera exprimit.[130] Mitrax à Persis accepta est,[131] & Rubri maris montibus multicolor, contra Solem variè refulgens.[132] Meroctes porracea lacte sudat.[133] P Morion Indico, quæ nigerrimo colore translucet, vocatur pramnion: in qua miscetur & carbunculi colos,[134] Alexandrinum: vbi sardæ, Cyprium. Nascitur & in Tyro & in Galatia. Xenocrates & sub Alpibus nasci tradit. Hæ sunt gemmę, quæ ad ectypas scalpturas aptantur. Myrrhites myrrhæ colorem habet,[135] faciémque minimæ gemmæ vnguenti odorem,[136] attrita etiam nardi. Myrmecias nigra habet eminentias similes verrucis. Myrsinites melleum colorem habet, myrti odorem. Mesoleucos est, mediam gemmam cãdida distinguente linea: Mesomelas, nigra vena quemlibet colorem secante per medium. Nasomonites est sanguinea, nigris venis. Q Nebrites Libero patri sacra, nomen traxit[137] à nebridum eius similitudine. Sunt & aliæ nigræ generis eiusdem. Nympharena vrbis & gentis Persicæ nomen habet, similis hippopotami dentibus.[138] R Orca barbari nominis, è nigro fuluóque[139] ac viridi & candido placet. Ombria, quam aliqui notiam vocant, sicut ceraunia & brontia cadere cum imbribus & fulminibus dicitur, eundémque effectum habere, quem brontea, narratur. Prætereà in[140] aras addita ea, traditur libamenta non amburi. S Orites globosa specie, à quibusdam & siderites vocatur, ignem non sentiens. Ostracias siue ostracites est testacea durior: altera achatæ similis, nisi quòd achates politura pinguescit: duriori tanta inest vis, vt aliæ gemmæ scalpantur fragmentis eius.[141] Ostraciti T ostrea nomen & similitudinem dedêre. Ophicardelon Barbari vocãt, nigrum[142] colorem binis lineis albis includentibus. De Obsidiano lapide diximus superiore libro. Inueniuntur & gemmæ eodem nomine ac colore, non solùm in Æthiopia Indiáque, sed etiam in[143] Samnio, vt aliqui putant, & in litoribus Hispaniensis Oceani. Panchrus ferè ex omnibus coloribus constat. Pangonius non longior digito, ne crystallus videatur, numero[144] plurium angulorum[145] cauetur. Paneros qualis sit, à Metrodoro non dicitur: sed carmen Timaridis reginæ in[146] eadem dicatum Veneri non inelegans ponit, ex quo intelligitur[147] additam ei fœcunditatem. Quidam hác pansebaston vocant. Ponticarum plura sunt genera. Est stellata nũc sanguineis, nunc[148] atris guttis, quæ inter sacras habetur. Alia pro stellis eiusdem coloris lineas habet, alia montium conualliúmque effigies. Phloginos, quem & V chrysiten vocant,[149] ostreæ Atticæ assimilata inuenitur in Ægypto. Phœnicites ex balani similitudine appellatur: Phycites algæ. Perileucos,[150] filo ab ore gemmæ ad radicem vsque candido descendente. Pæantides, quas quidam gemonidas vocant, prægnantes fieri & parere dicuntur, mederíque parturientibus. Nam[151] tales in Macedonia iuxta monumentum Tiresiæ inueniuntur, specie X aquæ glaciatæ. Solis gemma candida est, & ad speciem sideris in orbem fulgentes spargit radios.[152] Y Sagdam Chaldæi

129 papauer. M.
130 Mitrax. Vet.
131 in Vet. è Fux.
132 Morochites. M.
133 Morio in India vocatur Prominium, in qua miscetur & carbunculus. Alex. Fux.
134 proximũ Alex. & vbi M.
135 facie minima gemma M.
136 attrita. Vet.
137 à nebride. Eius similitudine est aũa nigra. M.
138 Olea M. Fux.
139 ac viridi M. &
140 ora addita hac libame. non amb. M. mare addita hac aũa lib. Vet. Fux.
141 Ostracidi. M. Ostracidi.
142 colore. M.
143 Sannio M.
144 plurimorũ. M.
145 cauet. M.
146 ad Veneris dicatũ. Vet. M.
147 adiutã fœcũditate. M.
148 auratis Fux. aureis. M.
149 ostracia assim. M.
150 filo ab ora gemma. A ij Vet. filo gemma.
151 talis & e inueniuntur, specie glaciata. M.
152 Sagdam. M.

adhærescentem [153] nauibus inueniunt, prasini coloris. Samothracia insula eiusdem nominis gemmam dat nigram, ac sine pondere, [z] ligno similem. [154] Sauriten in ventre viridis lacerti harundine dissecti tradunt inueniri. Sarcites bubulas carnes [155] præsentat. [aa] Selenites ex candido translucet melleo fulgore, imaginem Lunæ continens, redditque eam in dies singulos crescẽtis minuentísque [156] numero: [157] nascíque putatur in Arabia. Siderites ferro [158] similis, litigio illata discordias facit: quæque nascitur in Æthiopia Sideropœcilos ex ea fit variantibus guttis. Spongites spongiæ nomen repræsentat. [bb] Synodontites è cerebro piscium est, qui synodontes vocantur. [159] Syrtitæ in litore Syrtium, iam quidem & in Lucania inueniũtur è melleo colore croco refulgentes: intus autem stellas continent languidas. Syringites stipulæ [cc] internodio similis, perpetua fistula cauatur. [160] Trichrus ex Africa nigra est, sed tres succos reddit, à radice [161] nigrum, medio sanguineum, summo candidum. Telirrhizos cinerei coloris aut rufi, candidis radicibus spectatur. Telicardios colore cordis, [162] Persas apud quos gignitur, magnopere delectat, maculámque appellant. Thracia trium generum est, viridis, [163] aut pallidior, tertia sanguineis guttis. Thephritis [164] nouæ Lunę speciem habet curuatæ in cornua, quamuis cinerei coloris. Tecolithos [165] oleæ nucleo similis videtur: neque est ei gemmæ honos, [166] sed lingentium calculos frangit pellítque. Veneris [167] crines nigerrimi nitoris continent in speciem rufi crinis. Veientana Italica gemma est, Veiis reperta, nigram materiam distinguente limite albo. Zāthenem in Media nasci Democritus tradit, electri colore, & si quis terat in vino palmeo & croco, cerę modo [168] lentescere, odore magnæ suauitatis. [169] Zmilaces in Euphrate nascitur: Procõnesio marmori similis, medio colore glauco. [170] Poronisios in Indo flumine nascitur: Magorum gemma esse narratur: neque aliud amplius de ea.

153 nauibus habente. Inuenitur. V.
154 Saurina vena est terra similis, hirundine dissecta. M.
155 repræsentat. V.
156 numeris. M.
157 Nascitur in. M. Fux.
158 similis etiam litigio interlata. M. similis, illata litigia & discordias facit. Vet.
159 Syrtides. M.
160 Trichius M. fortassis, Thrichylus.
161 nitrum, medio sanguinẽ, summo ochram.
162 Persæ ap. quos gig. eo magnificè delectati, Maculam ap. Tragia triũm. M.
163 ac. V.
164 nouem Lunæ species habet, & curuata cornua. M.
165 oleæ nucleus videtur. M.
166 sed agrè meientium, Ve sed vngẽtium. M. sed fumentium. A ij Vet.
167 crinis, nigerr. nitoris, continet speciem. M. Fux.
168 lentescẽtem. V.
169 Zmilāpis. Fux. M.
170 Zoranisceos. Fux. M.

ANNOTATIONES.

a De achate multa Orpheus li. περὶ λίθων, laudes eius quater repetens, quasi gemmæ maximæ dignitatis. Gemmarum variarum naturam prodiderunt Orpheus, Theophrastus, Solinus, Auicennas, Albertus, Vincentius, Bartholomæus Anglicus, Marbodæus, Isidorus, Galenus.

b Nemorosæ, syluosæ. Camillus Pisaurensis achaten se testatur vidisse, in cuius planitie septem arbores delineatæ conspiciebantur.

c Apollonius apud Galenum lib. 5. κατὰ τόπους alabastritem vstum cum sale & pumice tostis, valde probat ad dentes denigratos.

d Vicit eum Tritormas bubulcus. Rhodiginus.

e Ctesias apud Stobæum. ὄρος ἐστὶ τῆς μυσίας ... καλούμενον, γίνεται δ' ἐν αὐτῷ λίθος αὐτεπαθὴς προσονομαζόμενος, ὃς κάλλιστα ποιεῖ πρὸς ἀλφούς· καὶ λέπρας δ' εἶναι ...ούμενος, καὶ τοῖς πάσχουσιν ἐπιτήδειος.

f Marmoris genus. Hanc ab Orpheo li. περὶ λίθων Barbarum lapidem vocari putant.

g Succini species.

h Achatis species.

i Onychis genus.

k Tecolithi species.

l Succinum anchusa tinctum.

m Tecolithi species.

n Amianti genus.

o Callaidis, siue Turcicæ genus, quale ego vidi.

p βάτραχοι, vulgò *Crapaudines*.

q Marmoris genus, Arabicus lapis, chrysol. thsu fumida.

r Bituminis aut succini species.

ſ A cepa, vel ab horto dicta, achatis genus.

t De iis vide ca. 6. li. 29.

u Thecolithi genus. Turnebus c. 36. li. 28. Aduers. legit, Circos spiris, id est, circulis.

x Amianti species. κόρσαι, maxillæ, tempora, barba: inde κορσεὺς, tonsor, κορσοτήριον, tonstrina. Rhod. cap. 2. li. 4.

y Cyssites ἀπὸ τοῦ κύειν, à conceptu, quasi grauida: quanquam & κισσᾶν Græci etiam κύειν dixerunt. Turn. ibid.

z Vide Solinum ca. 50. Chalcophoni prope Anicium Vellauniorum plurimæ sunt vbiuis in structuris murorum, & parietibus temere congestis, nigræ, leues, fistulosæ, tophaceæ, cùm ferro percutiuntur tinnientes. Parietes delubri diuę virginis alternis ordinibus huius lapidis & candidi illic extructi sunt.

A Chrysoberylli genus.

B Chrysolithi genus. Chrysopasion vocant Isidorus, & Marbodæus: Chrysopagiõ Albertus: Chrysopsin quidam. Alius est Chrysopasus descriptus suprà c. 8.

C Hyacinthi species.

D Ab Horto sic vocatę.

E Præter gemmas, quarum nomen incipit à litera C. memoratas Plinio, Orpheus libro περὶ λίθων, Coryphoden recenset, & Chabazium. Coryphoden alij esse volunt sex lateribus angulosum, cuius meminit auctor capite altero huius libri: alij verò Indicum adamantem, lateribus sexangulum, descriptum c. 4. huiusdem libri: alij beryllum, e quo cylindros Indi faciũt, suprà c. 5. vltimo proximo. De Chabazio nondum liquet.

F Philostratus scribit in India dracones esse, alios palustres, tardos, pigros, sine cristis: alios montanos, grandiores, acriores, cristatos. In horum capite reperiri gemmam specie aspectúque floridam, & iucundam, potentia mirabilem, quod testatur Gygis annulus. Rhod. c. 11. li. 6.

G Opali genus, vel nostri Heliotropij.

H Epicoros Ve. quidam, Epichorios: aliis, Epichoros: aliis, Epichloros. In dictione ἐπίκουρος, vt & in νεώκορος, latet significatio religionis, ornamenti, custodiæ. Turn. c. 36. li. 28.

I Apud Orpheum poëmate de lapidibus, Galactitis hoc nomine magna commendatio est.

K Legit, adimere, Marbodæus: quod ex hoc versu manifestũ est, *Sed turbat mẽtes, & clausus in ore liquescit.* Quáquã vulgatis exẽplaribus legatur, *Sed turbat mentem, si clausus in ore liquescat.*

L Geodis genus. Fortassis nostrum Bezaar.

M De corallo hoc ex Metrodoro scribit Marbodeus.

N Nomen indicat crystallum candidam, aureis vel guttis, vel lineis distingui, & variari.

O A Medis populis Medum vocatum Albertus credit, eíque vires assignat monstrosas, quas suis versibus Marbodæus exposuit.

P Fortassis Morochrus, quem & Galaxian, & Leucographida vocari Dioscorides scribit, mollis, liquescens, dealbandis vestib. vtilis, in Ægypto nascens.

Q Vide num ea sit, quam νεβρίτην Orpheus vocat. Gagatromeum ex Alberto Marbodæus vocat, Gagatronica Pandectarius.

R In his, quæ ab N incipiunt, Neuriten Plinius non recenset, memoratam ab Orpheo lib. περὶ λίθων, sicut nec in iis quæ à P. τὸν πετραῖον ab eodem Orpheo celebratum: & in iis quæ ab O. Omphacem cuius meminit Theophrastus li. περὶ λίθων, nisi Botrytes, ab auctore descripta.

S Albertus tria describit genera, primum rotundum ac nigrum: secundum viride, alba macula notatum: tertium colore ferri, asperum altera parte, altera planum, prodigiosósque tribuit effectus.

T Nam ὄστρακον, ostreorum testam dixerunt.

V Ab auri colore igneo & flammeo.

X Aquam glaciatam intelligo non externam gemmę speciem, sed fœtum qui intus aluo continetur.

Y De Sagda vide non inelegantes Marbodæi versus, Solinum cap. 50. Albertum, & Vincentium.

Z Suum anthraciten Theoph. libr. περὶ λίθων cum ligno putri comparat.

aa σεληνίτην dictum vult Dioscorides, non quòd imaginem Lunæ contineat, sed quod adlucente Luna, ἐν τῆς σελήνης παραυγάζει, media nocte ac intempesta reperitur.

bb Tales sunt qui & in coracinorum & vmbrarum pisciū capitibus reperiuntur, quos ad regium morbum, colicos ac nephriticos dolores prodesse vulgus credit.

cc Dentalem vocant pharmacopolæ.

De gemmis, quæ à membris[1] hominum cognominantur, & quæ ab animalibus, & de iis, quæ à cæteris rebus. CAP. XI.

EST etiamnum alia distinctio, quam equidem fecerim, subinde variata expositione. Siquidem à membris[2] corporis habent nomina, Hepatites à iocinere, Steatites singulorum animalium adipe numerosa.[a] Adadunephros[3] eiusdem oculus dicitur: Deus & hic colitur[4] Syris. [b] Triophthalmos cum onyche nascitur, tres hominis oculos simul exprimens. Ab animalibus cognominantur, carcinias marini cancri colore, [c] echites viperæ, [d] scorpites scorpionis aut colore aut effigie, scarites scari piscis, triglites mulli, ægophthalmos caprino oculo:[5] [e] item alia suillo, & à gruis[6] [f] collo geranites, hieracites accipitris. Æ̈tites à colore aquilæ[7] candicante cauda. Myrmecites innatam repentis formicæ effigiem habet, scarabæorum cantharias. Lycophthalmos quatuor est colorum ex rutilo[8] sanguinea: in medio nigrum candido[9] cingitur, vt luporum oculi, illis per omnia similis. Taos pauoni est similis,[10] item aspidi, quam vocari[11] chelidoniam inuenio. Arenarum similitudo est in hammochryso, velut auro harenis misto. Cenchrites milij granis velut sparsis. Dryites[12] è truncis arborum: hæc & ligni modo ardet. Cissites in candido[13] collucet ederæ[14] foliis, quæ totam tenent. [g] Narcissites venis[15] etiam ederæ distincta. Cyamea nigra est, sed fracta[16] ex se fabæ similitudinem parit.[17] Pyren ab oliuæ nucleo dicta est: huic aliquando inesse piscium spinę videntur.[18] Chalazias grādinum[19] & colorem & figuram habet, adamantinæ duritiæ. Narrant etiam in ignem additæ manere suum frigus. Pyrites nigra quidē, sed attritu digitos adurit. Polyzonos nigra multis zonis candicat.[20] Astrapiæ in candido aut cyaneo discurrunt è medio fulminis radij. In Phlegontide intus ardere quædam videtur flamma quæ non exeat. In[21] Anthracitide scintillæ discurrere aliquando videntur. [h] Enhydros semper rotunditatis absolutæ, in candore est leuis, sed ad motum fluctuat intus in ea veluti[22] in ouis liquor. Polytrix[i] in viridi capillatur, sed defluuia comarum facere dicitur. Sunt & à leonis pelle & pantheræ nominatæ, leontios, [k] pardalios. Colos appellatur chrysolithum aureus, chrysoprasum herbaceus, melleus[23] melichrota: quamuis plura eius genera sint.[24] Melichloron est geminus, parte flauus, parte melleus:[25] Crocian croci. Polia canitiem quandam[26] sparti indicat: eandem duriorem, nigra Spartopolios. Rhodites[27] à rosa est. Melites mali coloris, Chalcites[28] æris, Sicites fici. Ratio nominum non est[29] in Borsycite, in nigro[30] ramosa, candidis aut sanguineis frondibus:[31] nec[l] gemite, velut in petra candidis manibus inter se complexis. [m] Ananchitide[32] in hydromantia dicunt euocari imagines deorum: Synochitide[33] vmbras inferorū euocatas teneri: Dendritide alba[34] defossa sub arbore, quæ cædatur, securis aciem non hebetari. Et sunt multò plures, magísque monstrificæ, quibus Barbari dedêre nomina, confessi lapides esse. Nobis satis erit in his coarguisse[35] dira mendacia.

1 hominis. M. 2 corporum. M. 3 & eiusdem. Vet. 4 à Syris. M. 5 oculo item alia suillo. & à gruis. M. 6 & collo. V. 7 candidante M. ieg. candida. 8 sanguineo. M. 9 cingit. M. 10 Aspidi item. Aspy V. 11 & testudini, quam vocant chelidoniam. Re. rum. Vet. 12 ex e. Vet. & Dedrites truncis F. 13 perlucet. M. Fux. 14 foliculis. Vet. 15 & odore dist. M. 16 fossa. V. 17 Pyrene. M. 18 Chalazias grādinum candorem & figuram & adamantinam duritiem: narrant: etiam igni addito. M. 19 grādinum figuram & candorē. Fux. 20 Astra pia in nigro. Fux. 21 Anthracitis in discurrunt aliquando nigra. Fux. M. 22 nouus li quor. M. 23 melichros quamuis plura genera. Vet. 24 Melichloros geminus. Vet. 25 Crocias atropolia. Vet. 26 Sardi F. Cardui. Cōfunt. Sardæ inducit M sparsā ind. Vet. 27 rosa. Ve.

28 æres M. 29 in his Borsycite. M. in Borsycite Tu. Bostrychite. Dal. 30 ramo F. 31 gemite petra velut cand Vet. 32 qua in hydr Vet. 33 qua vmbras. Vet. 34 qua def. sub arb. quæ cæditur Vet. 35 illorum. Vet.

ANNOTATIONES.

a Adu nephros, à renibus. Deus hic colitur à Syris: iidem Theudactylum digitum dei vocant. Ex manuscr. & vetust. quorundam sententia locus hic sic restituendus. Vetust. habet, Adu nephros: eiusdem Theudactylus. hic & à Syris colitur. At manusc. Adu nepros eiusdem oculus, digitum Dei. & hic à Syris colitur. Eiusdem Theudactylus. Adad Assyriis summus Deus. Nomen id vnum significat: Solem esse Macrobius interpretatur. Huic Adargatin subiiciunt, id est, Tellurem. Vide Gyraldum.

b Marbodæus in suo poëmate Ophthalmium nominare videtur.

c Ophites Dioscoridi.

d Scorpion vocat Orpheus lib. περὶ λίθων.

e Hyophthalmos.

f Leg. colore. Sic legendum esse verba sequentia ostendunt. In accipitris enim colore Hieracitis similitudinem intelligimus, vt antea dixit, nō in collo.

g ἀφέγγεα ναρκισσίτην dixit Dionysius de situ orbis.

h In viridi coloris solo lineis subtilibus capillos imitatur. Ridiculè & ineptè coactor dictionarij Roberti Stephani explicat, in virentis ætatis homine capillos renasci facit.

i Pantherus, ex Marbodæo in suo poëmate.

k Enhydron dici vult Albertus, & eius auctoritate nimium fisus Marbodæus, quod aqua stillet ex eo perpetuò.

l Turnebus emendat gamite, vel gamitide, quod Cōstantinus non probat. Esse enim ratio nominis ἀπὸ τοῦ γάμου, à nuptiis ducta, quod auctor negat.

m Ananchitis Turnebo ἀπὸ τῆς ἀνάγκης, id est, à necessitate dicitur: vt synochitis, à continendo.

De gemmis nascentibus & factitiis, & figuris gemmarum. CAP. XII.

GEmmæ nascuntur & repentè nouæ ac sine nominibus: vt[1] Lampsaci in metallis aurariis vna inuenta, quæ propter pulchritudinem Alexandro regi missa fuit, vt autor est Theophrastus.[a] Cochlides quoque nunc[2] vulgatissimæ, fiunt veriùs, quàm nascuntur: in Arabia repertis ingentibus glebis, melle excoqui tradunt septenis diebus noctibúsque sine intermissione: ita omni[3] terreno vitiosóque decusso purgatam purámque glebam artificum ingenio variè distribui in venas, ductúsque macularum quàm maximè vendibili ratione[4] sectantium: quondámque tantæ magnitudinis[5] fecêre, vt equis regum in Oriente[6] frontalia atque pro phaleris pensilia facerent. Et aliàs omnes[7] gemmæ mellis decocta nitescunt, præcipuè Corsici, in omni alio[8] vsu acriora abhorrentes. Quæ variæ sunt, & ad nouitatem accedere calliditate ingeniorum

1 Lampsaci vnam inuentam in met. aur. repertam. quæ, &c. Ale remissa fit. M. 2 vulgatæ famæ Fux. 3 terræ puluere decusso. Fux ter. vitiosóque puluere decusso. M. 4 secantiū. Vet. 5 fuêre. Vet. 6 phaleras facerent. F. 7 gemmæ decoctæ. M. 8 acrimoniam Fux. acrimonia. M. variè ad no. acc. call. ing. contingit. M.

contigit, [9] vt nomen vsitatum non habeant, physes appellant, ipsius naturæ admirationem in iis [10] venditantes, cùm finis nominum non sit, quæ persequi non equidem cogito, [12] innumera ex Græca vanitate conficta. Indicatis nobilibus gemmis, [13] etiam plebeiis rarorum generum, dictu dignas distinxisse satis erat. Illud verò meminisse conueniet, increscentibus variè maculis ac verrucis, linearúmque interueniente multiplici ductu & colore, [14] mutari sæpius nomina in eadem plerunque materia. Nunc communiter omnium gemmarum [15] obseruationes pertinentia dicemus, opiniones secuti autorum. Cauæ aut extuberantes viliores videntur æqualibus. Figura oblonga maximè probatur, deinde quæ vocatur lenticula, posteà [b] clypeidos & rotunda: angulosis [16] minima gratia. Veras à falsis discernēdi magna difficultas: quippe cū inuentum sit, [17] ex [c] veris gemmis in alterius generis falsas traducere. Sardonyches [18] è cerauniis glutinantur gemmis, ita vt deprehendi ars non possit, aliunde nigro, aliunde candido, aliunde minio sumptis, [d] omnibus in suo genere probatissimis. Quinimò etiam extant commentarij autorum, quos non equidem demonstrarim, quibus modis ex crystallo tingantur smaragdi, aliæq; translucentes, sardonyx è sarda, item cæteræ ex aliis. Neque est vlla fraus vitæ lucrosior.

ANNOTATIONES.

a Cochlidibus dissimiles non sunt conchides, Megaris vbiuis in lapidicinis obuij, aliis molliores, insignite candidi, conchulis marinis pleni, auctore Pausania li. 1. Cochlides in lapidicinis Lugduno propinquis frequenter inueniuntur compressæ cochleæ similes, multis spiris flexuosæ, saxo inclusæ, amplæ, ponderosæ, visenda & admiranda in iis formandis naturæ solertia. In iisdem lapidicinis ad pagum diui Cyriaci & Romani conchides reperiuntur, quales Pausanias describit. Alexander Neapolitanus capit. 9. libr. 5. Genial. dierum scribit, in montibus Cablaris procul à mari versicoloris se marmoris frustum vidisse, in quo multiplices conchæ congestæ & concretæ coaluerant, osseæ potiùs quàm lapideæ, etiam cùm marmor dissecaretur, intus delitescentes. Cochlidis id genus est.

b Turnebus emendat Epipedos. Constantinus verò legit κυκλώπιος. Vide cap. 21. lib. 1. Aduersar. Lego; clypei modò rotunda. Clypeoeides, alii.

c Vt electrum in amethystum, crystallum in smaragdum.

d Sic fiunt hodie perdicophthalmi, & ælurophthalmi, passim venales in tabernis gemmariorum.

De ratione probandarum gemmarum.
CAP. XIII.

Nos contrà rationem deprehendendi falsas demonstrabimus, (quando etiam luxuriam aduersus [1] fraudes muniri decet) præter illa, quæ in principalibus quibúsque generibus priuatim diximus. Translucentes matutinò probari censent: aut si necesse est, in quartam horam, posteà vetant. Experimenta pluribus modis constant. Primùm pondere, si grauiores sentientur, post hæc corpore. [2] Factitiis pustulæ in profundo apparent, scabritia in cute, in capillamento fulgoris inconstantia, [3] priùs quàm ad oculos perueniat desinens nitor. Decussi fragmenti paulum, quod in lamina ferrea teratur, efficacissimum experimento [4] excusant mangones gemmarum. Recusant similiter & limæ probationem. [5] Obsidianæ fragmenta veras gemmas non scarificant. Factitiæ scarificationis [6] candicantiam fugiunt. Tantáque differentia est, vt aliæ ferro scalpi nō possint, aliæ non nisi retuso, verùm omnes adamante. Plurimùm verò in his [7] terebrarum proficit feruor. Gemmiferi amnes sunt [8] Acesines & Ganges: terrarum autem omnium maximè India. Et iam peractis omnibus naturæ operibus, discrimen quoddam rerum ipsarum atque terrarū facere [9] conueniat. Ergo in toto orbe & quacúnque cęli conuexitas vergit, pulcherrima est [10] omnium, rebúsque meritò principatum naturæ obtinens, Italia, rectrix parénsque mundi altera, viris, fœminis, ducibus, militibus, seruitiis, artium præstantiâ, ingeniorum claritatibus, iam situ ac salubritate cæli atque temperie, accessu cunctarum gentium facili, litoribus portuosis, benigno ventorum afflatu, (etenim contingit [11] recurrentis positio in partem vtilissimam, & inter ortus occasúsque mediam) aquarum copiâ, nemorum salubritate, montium [12] [a] articulis, ferorum animalium innocentia, soli fertilitate, pabuli vbertate. Quicquid est, quo carere vita non debeat, nusquam est præstantius: fruges, vinum, olea, vellera, lina, vestes, iuuenci. [13] Ne equos quidem in trigariis præferri vllos vernaculis animaduerto. Metallis auri, argenti, æris, ferri, quamdiu libuit exercere, nullis cessit: & iis nunc in se grauida pro [14] omni dote varios succos, & frugum pomorúmque sapores fundit. Ab ea, exceptis Indiæ fabulosis, proximè quidem duxerim Hispaniam, quacunque ambitur mari.

ANNOTATIO.

a In veteribus legitur, montium obstaculis: quæ ab externarum scilicet gentium iniuria mœnium vice Italiam defendunt. Id nimirum est, quod scribit cap. 1. lib. 12. Gallias inexuperabili munimento Alpium coërceri, ne Italiæ se superfundant. Vide cap. 1. lib. 36.

C. PLINII NATVRALIS HISTORIÆ LIBRI XXXVII. ET VLTIMI

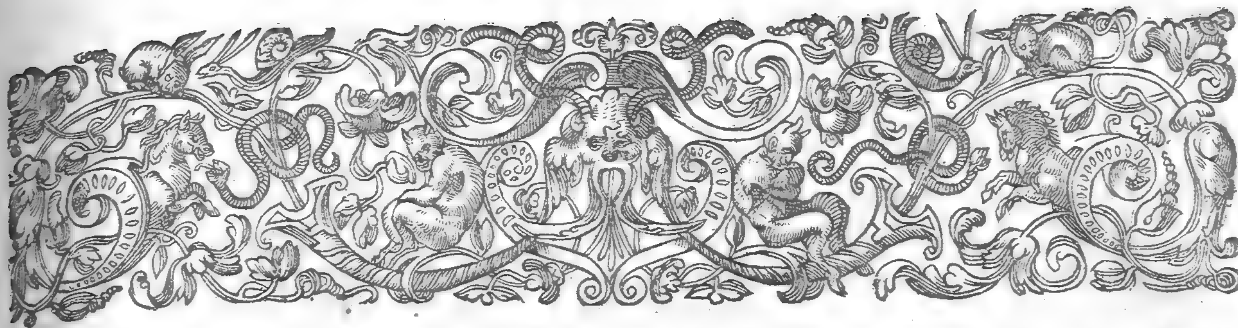
FINIS.

9 si. Eux. V. 10 vendentes. M. 11 quidem. M. 12 innumeris & Gr. van. confictis. Vet. 13 immò etiā plebeis rariorum gen. dignas distinxisse satis erit. Illud modo memin. F. 14 mutata. M. 15 obseruationem. M. 16 autem minima. F. Vet. 17 & veras gemmas. V. 18 grauatis glutinantur gemmeis. F. grāmatiis gemmis. Constantinus.

1 fraudem Vet. 2 Fictitiis Vet. 3 & prius. 4 recusant. M. 5 Obsidiani. Vet. 6 candicantia, et Sic. & Badius. 7 et ribus prof. Vet. 8 Oaxis. V. 9 conueniret. M. 10 omnibus quę rebus. Vet. 11 recurrentis. V. procurrentis. Ag. V. 12 obstaculis. Vet. 13 Vet. 14 solers Vet.

Index
IN C. PLINII SECVNDI NATVRALEM HISTORIAM
COPIOSISSIMVS.

Non contemnenda nunc denuò accesſione locupletatus, innumeriſq; propemodum in locis, quæ cum autoris ſenſis non ſatis congruebant, non rarò etiam ex diametro pugnabant, quàm accuratiſsimè reſtitutus.

PLINIANAE HISTORIAE INDEX LOCVPLETISSIMVS,

CVIVSVIS ANIMANTIS, PLANTÆ, aut metallicæ speciei naturam, ac vires medicas, & si quid prætereà id genus cognitu vtile iucundúmve toto opere continetur, alphabetico ordine, notísque arithmeticis, veluti digito, commonstratis.

In hoc Indice prior numerus paginam, alter versum: nota a, primam col. b, secundam signat.

Quære Ambustorum

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte ſecunda.

apyrinon

Reliqua quære parte secunda.

C

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

chamæactæ

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Quære pedum clauorum.

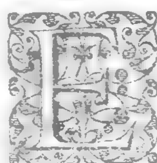
Reliqua quære parte secunda.

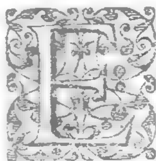
Quære Ambustorum remedia.

Reliqua quære parte ſecunda.

Reliqua quære parte secunda.

custos

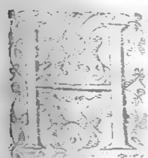

Reliqua quære parte ſecunda.

Fornix

Reliqua quære parte secunda.

Hercules

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

homines

Reliqua quære parte secunda.

Vide Iecur.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

mentoris

Mithrida-

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

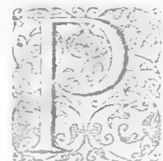
Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

opheosta-

pecu-

Reliqua quære parte secunda.

philon

Reliqua quęre parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

prodi-

Prouerbia sparsim à Plinio vsurpata.

Rabidus

Vide Narium sanguis.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

sciæna

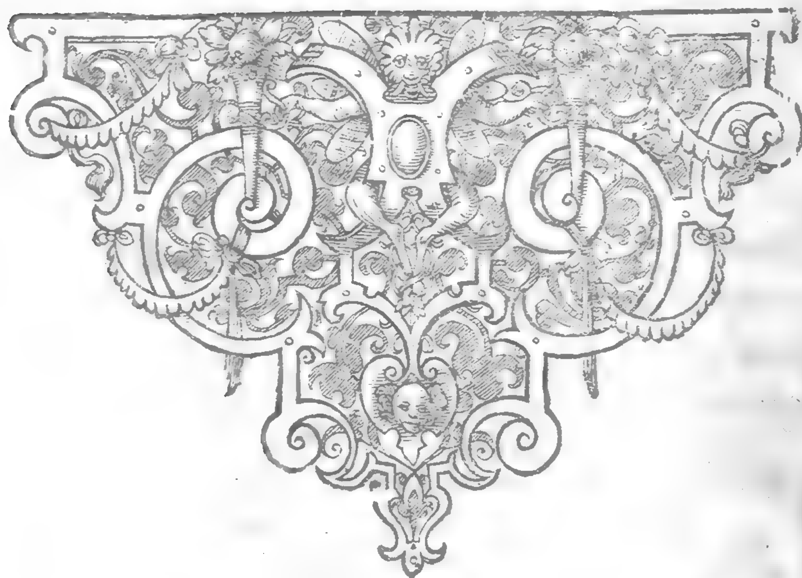
Reliqua quęre parte ſecunda.

Reliqua quęre parte secunda.

venenum

veterni

PRIMÆ PARTIS INDICIS PLINIANI FINIS.

PARS SECVNDA INDICIS PLINIANI GEOGRAPHICA CONTINENS.

armal-

Falarien-

I

inopus

Pelasg

zephyre

INDICIS PLINIANI PARTIS SECVNDÆ FINIS.

IN C. PLINII
HISTORIAE NATVRALIS
LIBROS OMNES,

FREDENANDI PINTIANI,
VTRIVSQVE LINGVAE IN ACADEMIA SALMANTICENSI PROFESSORIS,

OBSERVATIONES ERVDITISSIMAE.

IN quibus, post Hermolaum Barbarum & alios, partim antiquorum exemplarium calamo exaratorum fide, partim veterum scriptorum auctoritate fretus, nonnunquam etiam ex ingenio, Plinium mendis innumerabilibus repurgauit: & obtier locos non paucos in vtriusque linguæ auctoribus à nemine animaduersos, vel castigauit, vel exposuit.

BEATI RHENANI SELEZESTADIENSIS
IN ALIQVOT EIVSDEM PLINII LIBROS ANNOTATIONES.

IN his vtrisque modus ostenditur quo tum Plinius ipse, tum auctores alij præsidio manuscriptorum codicum restitui queant.

AD REVERENDISSIMVM IN CHRISTO PATREM, ET ILLVSTRISSIMVM ANTISTITEM ET DOMINVM, DOMINVM FRANCISCVM BOBADILIAM, sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ Presbyterum Cardinalem, Episcopum Cauriensem, Archidiaconum Toletanum, &c.

FERDINANDI PINTIANI EX EQVESTRI ORDINE MILITIÆ DIVI IACOBI, ET IN CLARISSIMA SALMANTICENSI ACADEMIA RHETORICAE ET VTRIVSque linguæ Professoris,

IN PLINIANAS OBSERVATIONES PRÆFATIO.

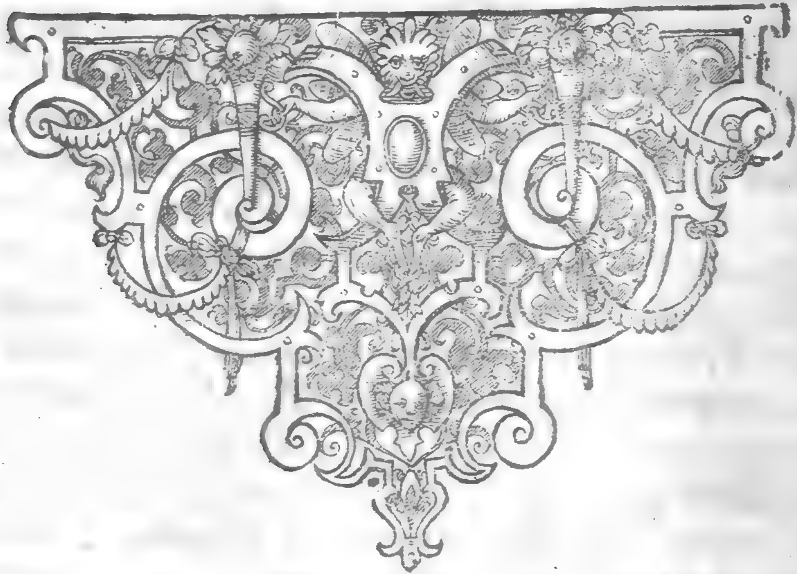

VM sint multa ac varia scribendi genera, Antistes clarissime, in quibus plerique nostrorum temporum insignes ingenio ac doctrina viri, magna cum laude versantur, nullum mihi fructuosius, magisque è republica literarum videri solet, quàm quod priscis illis ac præiudicatæ auctoritatis scriptoribus, qui scientiæ atque eloquentiæ fores nobis reserauere, a vitiis mendisque librariorum, interdum & correctorum vindicandis impenditur. Historias quidam & annales condunt. Alij orationes & epistolas scribunt. Poemata nonnulli pangunt. Multi Græcos in omni disciplinarum genere auctores, iure Latij donant. Non pauci difficiles obscurosque scriptores scholiis illustrant. Nec desunt qui artes & glossematôn libros componant. Omnes mehercule dignissimi, qui maxime laudentur; quod qua parte quisque valet, Latinæ linguæ, ac humanorum studiorum pomœrium promouere ac dilatare conantur. Cæterùm quemadmodum in ædificandi ratione prima semper fuit cura fundamentorum, vt alte à principio fideliterque iacta, integra illibataque seruentur; deinde vt si qua ex parte exesa vitium fecerint, primo quoque tempore fulciantur; alioqui corruant quæ superstruxeris necesse est: pari ratione si clarissimos & antesignanos auctores, quibus tanquam firmissimis fundamentis scientia omnis & eloquentia nititur, erratis librariorum, veluti situ quodam ac pædore obduci ac corrumpi paulatim sinas, interituras funditus non multo post speres honestas omnes disciplinas, & cum illis bene dicendi ornamenta, cultumque orationis, quæ nos potissimum à mutis animantibus secernit. Hanc igitur impendentem literis calamitatem, maiorem indies si contemnatur futuram, multi nostræ ætatis celeberrimi viri præsentientes, omnes eo cogitationes ac conatus suos dirigunt, vt obuiam perniciosissimo malo præeant, & quam longissime a literarum finibus propellant. Quo sane nomine summe gratulandum est nostris temporibus, in quibus ex omnibus Europæ prouinciis vbi humana studia sunt in honore, vltro citroque cōmeant, castigationes, annotationes, racemationes, collectanea, loca obscura, emendationes, hecatostyes, centuriæ, obseruationes, antiquæ lectiones, & alii huius notæ tituli, operibus eminentissimorum hominum præfixi, qui nullis corporis laboribus, nullis animi anxietatibus parcentes, in hac arena quotidie desudant. Macti ingenio, sublimis capaces animi, locorum abstrusissimorum mirandi vates. Ego vero (si modo sententia mea, hoc est, hominis perquam in literis tenuis, præiudicij cuiuspiam loco ducitur) cunctis in vniuersum doctissimis hominibus, in hoc tam vtile, tam honestum, tam necessarium munus, cæteris studiis si non prorsus abiectis, saltem præ hoc postputatis, incumbendum, imo incubandum censeo. Libetque nunc mihi tanquam è celsissima

quadam specula, vnde ab omnibus exaudiri possim, altissima voce, vt vel Gradiuū illum Homericum vincam, queri, vociferari, quiritare: Huc huc vos ô clarissimi literarum antistites, sacri huius quibus est permissa potestas, huc vos vt paretis exhortor. Si priscorum auctorum, quorum lectione rem domi & gloriam reperistis, in exitium manifestum omni festinatione properantium, afflictæ fortunæ vos ad misericordiam alliciunt: Si vestrum ipsorum decus, vestrumque ius, quod non minus ad occasum spectat, animos vestros commouet ac perturbat: Si rudi, errabundæ, ac miseræ studiosorum multitudini, quæ lugubri voce opem vestram implorat atque appellat, succurrere pulchrum ac honestum ducitis: Si denique infelicis, ærumnosæ, ac lamentandæ literarum sortis vos miseret: hoc agite, hoc dies noctesque cogitate, huc mentis sublimisque animi vestri aciem intendite; ad hoc vos vt exerceatis obtestor, hoc est, si fert ita corde voluptas (vt summus ait Poëta) hoc superate iugum, facili omnes tramite sistetis. Sin autem (quod dij auerruncent) mihi non auscultatis, & hæc res neglectui vobis est, exclamabo cum comico: O terra! O cœlum! O maria Neptunia! actum est de literis. Tot enim hydræ capita non in annos modo, sed in menses diesque ac horas passim renascuntur, vt nisi in promptu sint numerosi Iolai qui ardentibus ingenij ac eruditionis facibus rediuiua præurant, absorptura timendum sit intra pauca annorum curricula, quicquid doctrinæ ac eloquentiæ maiorum nostrorum socordia reliquum nobis fecit. Plura dicturum cogitatio illa inhibuit, viris prudentissimis ac sapientissimis minus explorata hæc, quam mihi esse, & ad ferendum auxilium contra communem hanc studiorum pestem, ipsos sua sponte sine vllis meis admonitionibus vel optime esse animatos. Nihil tamen nocuerit (quod Naso ait) admisso subdere calcar equo. De reliquo cupienti mihi etsi maiore animo quam viribus in hac etiam studiorum parte literis iam pridem ruinam minantibus subuenire, tres mihi ex omni antiquorum albo auctores sorte obtigere; Seneca philosophus, Pomponius geographus, Plinius cunctarum naturæ rerum scriptor: eminentissimi illi quidem in sua quisque facultate, sed dura quadam mea pariter & illorum conditione, longe omnium mendis inquinatissimi, ac fere animam agentes. Ad quam difficultatem accessit & altera, quod in priore repurgando elaboratum mihi est post Erasmum, in duobus posterioribus post Hermolaum, celeberrimos nostrę memorię in literis viros. Ad quorum scripta nihil addi potuit ita doctum, accuratum, excultum, quod non cum illis collatum sordesceret. Sed de Seneca & pomponio dictum à nobis alias. De Plinio, illud est apud omnes testatissimum, si, qualiscunque extat, ambustus mutilus, truncus, & pluribus plagis librariis, indoctisque castigatoribus, quam Orpheus ille à Thrassis mulieribus concerptus, ad posteros non peruenisset, bona Latinę linguæ parte nobis carendum fuisse. Nam si in Medicina, Astrologia, Agricultura, Animalium proprietate, vllave alia naturę parte tractanda, Latine loquimur, Plinio, nisi ingratissimi simus, magna ex parte acceptum referre debemus. Doctrina vero tanta fuisse, vt cæteris qui extant vtriusque linguę auctoribus, multis passuum milibus sine controuersia præcurrat; qui innumera naturæ mysteria, futura alioqui occulta, vt beneficio suo in promiscuo vsu essent, ex summis antiquissimisque auctoribus conquisita, admiranda breuitate & facundia posteris noscenda transmiserit. In tanto igitur auctore, si fieri posset, restituēdo, quoscunque labores, curas, sollicitudines, optime locatas existimantes, in omnia eius volumina, pręter vltimum, quod penuria antiqui exemplaris attingere visum nō est, obseruationes composuimus, collata vulgari lectione cum duobus archetypis: altero semiuetere bibliothecæ Salmanticensis Academiæ: altero vetustissimo, & multis in locis quam emendatissimo, ex Æde diuæ Mariæ Toletanæ nuper ad nos allato. Euolutis insuper, & quanta datum est diligentia excussis plurimis in omni genere di-

re disciplinarum Græcis Latinisque auctoribus (nec quod plerique omnes ante me fecere, loca tantum selecta notauimus; cum hoc opus sit castigatoris, si tamen ambitiosis vtilia præfert, vt cum ex vsu sit, ad minutissima quæque interdum sese demittat) accessit etiam alia vtilitas, quod in transitu & aliud agentes, loca non pauca in aliis auctoribus vel correximus, vel exposuimus: notatis item aliquot etiam clarorum virorum erroribus, adiectisque post geographiæ libros retractationibus quorundam locorum quæ nos subterfugerant in Pomponio Mela. Prima enim operum editio, vt quorundam animalium fœtus, imperfecta fere esse consueuit. Omnem denique lapidem mouimus, enixeque ad id operam dedimus, ne in hoc omnino, vt speramus, pœnitendo opere, operam luderemus. Et quoniam tenuit consuetudo, quæ quotidie magis inualescit, vt quemadmodum vrbium conditores, alicuius numinis tutelæ vrbes ipsas subiiciunt, sic etiam rerum scriptores, monimenta literarum, principibus viris veluti consecrent, fideique eorum ac tutelæ concredant: nolenti mihi ab impressa tandiu orbita desciscere, cogitantique cui potissimum meas in clarissimum omnium auctorem vigilias dicarem, tu in primis occurristi clarissime præsul, cuius nominis inscriptio Plinio ad vnguem, vt aiunt, quadraret. Neque enim patronum tantum ac defensorem scriptis meis parare institui, sed censorem etiam ac iudicem, & quidem talem, à quo nulla esset prouocatio. Quo munere, quis obsecro aptius fungi potuisset non in Hispania modo, sed in vniuersa prope Europa, quam amplitudo tua: qui inter alios auctores Plinii ab adulescentia studiosissimus fuisti, multarum deinde scientiarum cognitione clarus, ac rerum maximarum vsum percallens. Qui iam inde vsque à pueritia, cum annum ageres vix duodecimum, ingenio prȩditus, rerum omnium quȩ cœlo continentur capaci ac celeritate quadam igne volucri in clarissima illa totius orbis academia Salmanticensi, præstantissimis vsus prȩceptoribus, Latinis Grȩcisque literis ac rhetorica facultate imbutus, tantum in omnibus breui profecisti, vt postquam excessisti ex ephebis, publicis ea scholis cum maxima omnium admiratione enarrares. Deinde cum procedente ætate, natalium tuorum splendor, summa eruditio, vitȩ integritas, virtutum omnium ac meritorum ingens cumulus, ad altissimum te ecclesiasticarum dignitatum fastigium euexissent, non, quod plerisque vsu venit, literas quas puer amaueras, iuuenis & in tanta diuitiarum affluentia, odisse cœpisti; sed è contrario, quantum ætate & fortunis promoueras, tanto maior in te literarum auiditas ac inexplebilis quædam sciendi sitis exarsit. Non contentus igitur Græcȩ ac Latinȩ linguæ exactissima cognitione, Hebraicam etiam dedicisti, doctissimos in Dialectica, Philosophia, ac Theologia præceptores domi habens, vberrimis congiariis prosequens, humanissime tractans, non minor in maioribus quam maior in minoribus clarus in vtrisque admirandusque euasisti. Et hȩc omnia intra trigesimum quartum, qui tibi nunc agitur, vitæ annum, ac magna ex parte inter grauissimos curarum ȩstus, onerosaque ac turbulenta negotia, quȩ detrectare tibi integrum non erat, pro ratione pastoralis officij humeris tuis innixi. In quo rursus quantum, dij boni, cȩteris eiusdem tecum muneris consortibus antestas? Quanta concionum perseuerantia ac facundia gregem curæ tuæ demandatum a vitiis turpitudinibusque auocans, ad probitatem sanctimoniamque morum traducere conaris? Quanta patientia calamitosorum cotidianis querimoniis aures prȩstas? Quanta munificentia miserias eorum egestatemque subleuas? Quanta cura ac sollicitudine absentes per præpositos & vicarios tuos inuisis ac sustentas? Cuncta denique, ne singulis immorer (quod infinitum esset) ita administras, vt omnes numeros prudentissimi ac clementissimi patris, diligentissimi atque optimi pastoris implere à

cunctis prædiceris. Non mentior, non adulor, non ad promerendum fauorem, cuius nulla necessitate premor, amplifico. Nota omnibus & comperta loquor, & potius quæ amplissima alioqui erant, ingenij ac linguæ culpa detero & imminuo. Felicissime igitur hæc dicandi operis nostri alea tanto auctori cessit. Cuius maiestas in tuum patrocinium, tutelam, præsidium, fidem, felicitatem, sapientiam, ac virtutem traditi, omni erit ratione protectior, & in eum scripta a maleuolorum inuidentiumque calumniis tutiora. Reliquum est, vt si quam gratiam pro eo mihi ac mereor, Plinianæ lectionis studiosi habituri erant, eam omnem in claritudinem tuam transfundant, cuius impulsu & liberalissimis expensis, hæ nostrę qualescunque obseruationes ad communem omnium vtilitatem excusæ sunt. Damus autem ad pręsens in decem tantum primos libros obseruationes, hoc est, in Secundum de miraculis elementorum; Tertium, Quartum, Quintum, Sextum de ambitu terræ, & sequentes quinque de natura animalium: reliquis, præter vltimum, vt dixi, præcursores emissariosq; suos, non multos post menses, citra fraudem & dolum malum subsecuturis.

FRANCISCVS BOBADILIA SACROSANCTÆ ROMANÆ ECCLESIÆ PRESBYTER CARDINALIS, CAVRIENSIS EPISCOPVS, AC TOLETANAE ECCLESIAE ARCHIDIACONVS:

FREDENANDO PINTIANO RHETORICÆ AC VTRIVSQVE LINGVÆ IN ACADEMIA SALMANTICENSI PROFESSORI EXIMIO S. P. D.

QVANTVM Pintiane, Græca ac Latinæ linguæ, bonarumque omnium artium celeberrime professor, studiosi literarum tibi debeāt, de tuis in Senecam primùm, deinde in Pomponium Melam, proxime in Plinium annotationibus, libenter putamus agnoscent, qui animo non perturbato, sed simplici ac sincero, certosque ac veros fructus ex semente literaria demetere cupiente, ad eas legendas accesserint. Neminem enim esse arbitramur, qui insectationem vitiorum, quibus omnia scatent, exhortationem ad bonos mores, quorum tanta vbique penuria laboratur, amet probetque: neminem item qui rem dignissimam & doctis omnibus imprimis necessariam, terræ situm nosse cupiat: neminem qui contemplandis tot tamque variis naturæ miraculis oblectetur pascatque animum, quin idem doctissimas annotationes à te in prædictos auctores elucubratas, in bona studiorum suorum ratione ponat. Quas quidem si quis paulo attentiore lectione euoluerit, nec totum opus æstimare voluerit ex tenuibus quibusdam, quas interdum persequeris, labeculis (quod videlicet ferendum non erat, vt summum auctorem vel exiguus error, sicuti faciem speciosam næuus, dehonestaret) intelliget profecto non minus tibi ob ea quæ in illorum opera scripsisti, quam ipsis auctoribus quod ea composuerint, gratiæ deberi. Imo vero si licet nobis aperte quod sentimus promere, plus etiam tibi quam illis deberi affirmauerimus. Nam etsi potest non absurde quæri, an pari tibi cū illis eruditione opus fuerit: demus tamen nō fuisse, maiorē certe adhibitā diligētiam, grauioresq. à te exantlatos labores, in eliminandis tot vitiis ex eorū operibus, ac post tot secula integritati suæ veluti postliminio reddēdis, quam ipsi insumpserint in cōdēdis, nemo diffitebitur. Ipsis enim auctorib. nō ita magnū negotiū fuit florētissimis & doctissimis tēporibus, sūmam inde gloriam, sūma præmia sperantibus, in libero campo, suis nō alienis obstrictis legibus, lōgo antea tempore cōquisita, tranquillo ac sedato animo agitata, patrio nō peregrino sermone literis mandare: scriptores nostrorū temporū omnibus his adiumētis destituti sunt: vt plane videantur (liceat nūc nobis hac imagine vti) litigare in alieno foro. Nam quemadmodum illic, etiam si bonam habeas causam, non tamen sine magno aut rei familiaris, aut honoris, aut etiam capitis discrimine litiges, quia necesse est noua iudicum ingenia, diuersas iuris formulas, varias tractandarum litium rationes non ignorari: consimiliter qui ex laudabili tuo isto scribendi genere laudem petunt, inopia eorum præsidiorum quæ antea retuli, in multis necesse est hæreant, in aliis labantur, in aliis diuinent, in aliis succumbant, in omnibus vero supremos sudores & animi æstus perpetiantur. Quapropter quibus feliciter successit, nulla non laude digni nobis videri solent. Inter alios autem ad quos legēdos, cum à grauioribus studiis publicisq. occupationib. vacat, relaxandi animi causa diuertere interdū solemus: (vix enim dediscere possumus quæ fuerunt infantiæ nostræ studia) tu nobis eruditissime Pintiane (absit suspicio verbo) longe eminere visus es. Quanto enim spatio omnes à tergo relinquas, facile intelliget, plenaque, vt aiunt, tuba fatebitur, qui tua cum aliorum scriptis contulerit. Laudabit enim, nec laudabit modo, sed mirabitur etiam, tum incredibilem quandam, qua vsus es, diligentiam, tum quam erudita variaq. lectione tuæ istæ in tres prædictos auctores annotationes referte sint. Vt curiosius singula rimanti, constet liquido, eisdē te ad illorum opera corrigenda vestigiis institisse, quib. illi institere ad cōponēda. Nec sane alia ratione subueniri potuit præstantissimis scriptoribus, tot mōstris portētisq. obsessis. Feliciter itaque actum nobis videtur cum nostræ ætatis studiosis, te in ea nato. Nam quemadmodū priscis illis seculis, non fuerunt (vt est in fabulis) leo Nemeæus hydrave sine Hercule, nec Minotaurus aut taurus Marathonius sine Theseo, nec aper Calydonius sine Meleagro: ita contra literaria nostrorum temporum monstra videtur te natura genuisse: adeo illa (vt tuus inquit Plinius) nihil voluit esse sine pari. Sed hoc inter te & illos interest: Illi perpauca ex suis syluis lustrisque monstra depulerunt: tu ex literariis saltibus innumera: & quod ad gloriæ tuæ incrementum permultum attinet, ex his saltibus, in quibus alij ante te Hercules, Thesei, Meleagri, iam diu vires omnes suas experti, & quæ longa indagine inuenire potuerant monstra, debellasse contenti, inquirere amplius tanquam nulla iam essent destiterunt, cū tamen multo plura superessent, nec minus truculenta quam quæ ipsi superauerant, à te nunc felicissime profligata, nec in vno alterove, vt illis, sed in tribus saltibus arduis, confragosis, ascensu difficillimis & fere hactenus inuiis. Itaq. beneficio tuo habemus, quod tres eminentissimos auctores, ante te horridos, intractabiles, inaccessos, nunc familiariter adeamus, tractemus, fructusque exoptatos ac vberes ex illis percipiamus. Non immerito igitur tua tibi natio tantū sēper honoris habuit, & habet, & præsertim clarissimum istud Salmanticense musæum, in quo tot iam annos Hispanam iuuentutem magna cum laude & nominis celebritate, vtraque lingua & liberalibus disciplinis imbuis. Nos vero literatissime Pintiane etsi priuato nostro nomine vsque adeo tibi obligati sumus, quod ex tanto amicorum discipulorumq. tuorum numero, nos potissimum elegeris, quos tam insignis operis nuncupatione ornares, nomenque nostrum perpetuitati dares, vt putemus vix parem tanto tuo beneficio gratiam referre posse, adhibebimus tamen omnem operam, ne in te vnice amando & honorando, fortunisque tuis ac reliquis omnibus, quæ tua intersint, iuuandis, amplificandis, tuendis, vllum à nobis paternæ caritatis officium atque munus prætermittatur. Vale.

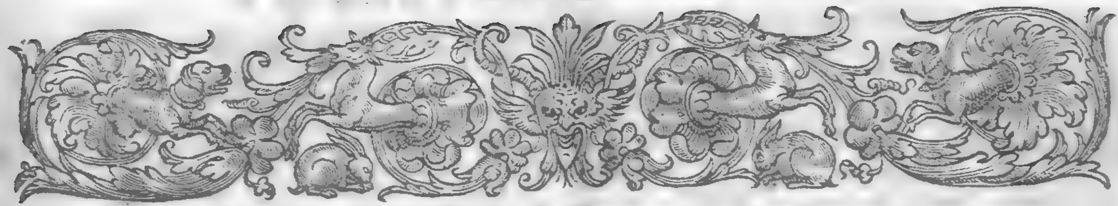

LECTORI S.

De quibus, in ipsis statim initiis, quæ a me in Plinium scripta sunt lecturos admonendos duxi, hæc sunt: Eum verborum contextum, eamque capitum distinctionem me secutum, quæ habetur in codicibus Basileæ excusis a Ioanne Frobenio, anno M.D.XXXIX. reliquorum omniũ quos in hodiernum legerim longe emendatissimis. Item bonam laboris mei partem consumptam in relegendis excutiendisque illorum commentariis, qui ante me aliquid in Plinium annotauerant. Adhibitamque a me supremam diligentiam, ne quis eorum prærepta sibi inuenta sua conqueri merito posset, aut iure aliquo plagij litem mihi intendendã haberet. Fateri prætera ingenue, summa me in emaculando Plinio libertate audaciaque vsum: quia tot tamque atrocia errata, interdumque (vt res ipsa coarguet) etiam monstra, in eo deprehendimus, vt non alia ratione in meliorem, quam antea erat, reponi conditionem posse, pro comperto haberem. Nihil tamen a me temere attentatum: sed auctoritate freto præstantis alicuius scriptoris, aut certe antiquorum exemplarium fidem secuto. Nonnunquam vero, quod sensus id exposceret, aut verisimilior sic esset, magisque perspicuus. Complura quoque notasse aliter in antiquis exemplaribus, quam in excusis haberi: nõ quod probarem veterem lectionem, sed quod non prætermitti, studiosorum interesse censerem. Nam in quo prato quis non nisi lacertam inuenit, potest alter, vt Seneca inquit, leporem inuenire. Ad hæc, curasse impẽse, ne (quod alias mihi semper cordi fuit) verborum multitudine luxuriaret oratio; neu, quod ante me alios factitasse video, auctoritates auctoritatibus accumulans, & ob tenuem interdum vocum similitudinem, res dissimillimas conferciens, lectores fastidio ab his cognoscendis abalienarem. Postremo, meas has in Plinium obseruationes, (quicumque tandem futurus sit earum genius) innumeris vigiliis, lucubrationibus, laboribus, animi etiam angoribus, quibus me prope conficiendum dedi, mihi constitisse. Quanta studiosorum vtilitate, aliorum relinquere censuræ. Illud persuasum habere: Si humanus lector candido & sincero iudicio, non liuore, non maliuolentia, non aliqua alia deprauata animi affectione in obliquum deflexo, æstimare voluerit, tum quantum vtilitatis ex tanti auctoris restitutione literarum amatoribus comparetur, vsque adeo vt Erasmus insignis plane vir, non dubitauerit literis mandare, magnum gloriæ præmium illi propositum esse, qui vel vnicum locum in Plinio corrrexerit: tum quid ego in eo a tot mendis & quidem magna ex parte capitalibus expurgando effecerim, daturum vltro, nonnihil mihi gratiæ deberi, quod post tot claros in literis viros, qui in ea re neruos omnes doctrinæ & ingenij sui intenderunt, mea etiam industria ad eximiam eorum omnique laude prosequendam voluntatem, aliquid cumuli accesserit.

FREDE-

FREDENANDI PINTIANI OBSERVATIONES IN C. PLINII HISTORIAE NATVRALIS LIBROS.

EX LIBRI PRIMI CAPITE PRIMO.

MVNDVM & hoc quod alio nomine cœlum appellare libuit.) Duo scripta exemplar a, alterum semiuetus bibliothecæ Salmanticensis Academiæ, alterum antiquissimum nuper ad nos allatum e templo diuæ Mariæ Toletanæ, aliter hunc locum legunt, *Mundum & hoc quodcunque cœlum appellare libuit.* Cui lectioni subscribit Mela in initio suæ Geographiæ. *Omne*, inquit, *hoc (quicquid id est,) cui mundi cœlique nomen indidimus, vnum id est.* Horum exemplarium fide, in his quæ sequentur, viuro, admonere lectores in ipsis initiis libuit. ¶ Cuius circunflexu teguntur cuncta.) In eisdem, *degunt*, habetur, non *teguntur.* ¶Finitus & infinito similis.) Prædicta exemplaria & impressa, non Romana tantum, sed cætera omnia quæ ante Hermolai castigationes excusa sunt, econtrario locum hunc legunt, *Infinitus ac finito similis.* Hermolaus, quia Aristoteles & reliqui peripatetici mundum finitum esse coarguunt, antiquam lectionem inuertit. ceu vero nesciamus, libere Plinium dissentire solitum, & ab Aristotele & a reliqua philosophorum caterua, non modo in altioribus naturæ mysteriis, sed in ipsa etiam animalium natura ac proprietate, vt infra cōstabit: & non fuerint philosophi qui mundum infinitum esse tradiderint, vt Seleucus: & alij nec magnitudine tantum, sed numero quoque infinitos prodiderint, vt fuerunt Democritus, Epicurus, & eorum discipulus Metrodorus. Nec Hermolaum quicquam iuuerint verba, quæ statim sequuntur: *Omnium rerum certus, & similis incerto*, si recte percipiantur. Nihil itaque existimo ex vetere lectione immutandum. ¶Aut mens hominis videre, quæ mundus ipse non capit.) Codices vetusti, *Aut miror homines videre, quæ mundus ipse non capiat.*

EX CAP. II. Nec quia ad motum quo subinde verti debet, vt mox apparebit.) Duo illa verba, *debet vt*, superfluunt ex vtroque exemplari, recte.

EX CAP. III. Et ideo sensum aurium facile excedens.) Dictio, *facile*, non habetur in codice Toletano. Tenerum argumentis indicatur.) Scribendum reor contra omnia exemplaria, *Rerum argumentis indicatur.* ex familiari huic auctori loquendi modo, quo etiam proximo capite vsus est, *Sed & rerum argumenta docent.* Nec, *super verticem*, agnoscit scripta lectio: sed, *per verticem.*

EX CAP. IIII. Et per illas solis cursus congruens tot sæculis ratio.) Exemplar Tolet. non *cursus*, legit: sed, *cursui*: rectius puto.

EX CAP. V. Vitalem hunc & per cuncta rerum meabilem totoque consertum.) Scribo, *confertum*, non *consertum*, ex eodem. ¶ Sic pari in diuersa nitu, vi sua quæque consistere.) Idem exemplar, *Sic pari in diuersa nisu, in suo quæque consistere.*

EX CAP. VI. Hic reliqua sidera occultat.) Adde, *illustrat*, ex eodem. vt sit, *Hic reliqua sidera occultat, illustrat.* Nec accipio, *illustrat*, quia reliquis sideribus lumen impertiat: hoc enim infra dicet: sed quia præsens obscuret sidera, absens illustret. Et in fine capitis, In vno eo video,) redundat verbum, *eo.*

EX CAP. VII. Atque etiam ex virtutibus vitiisque hominū.) Scribo, *Atque etiam ex vitijs hominum.* Reliqua superuacanea sunt, ex eodem. quam lectionem probant verba sequentia mox infra: *vt portionibus coleret quisque quo maxime indigeret.* ¶ Ideoque etiam publice Febris fanum in palatio dicatum est, Orbonæ ad ædem Larium ara, & malæ Fortunæ Æsquilijs.) Febrem in vrbe cultam fuisse constat tum apud Augustinum quarto libro De ciuitate dei capite quinto decimo, tum etiam apud Ciceronem tertio De natura deórum, cuius verba mox subijciam. De mala fortuna eodem etiam loco Cicero. Cæterum de Orbona dea & apud hos quos dixi scriptores, & apud reliquos legerim, altum silentium. Quæ caussa varie coniectandi materiam subministrauit his qui ante me in Plinium annotationes composuerunt. Et Hermolaus quidem rem intactam omisit. Georgius Valla in commentariolo, quem in hunc secundum librum composuit, fraudata prima syllaba dictione, pro Orbonæ, substituit Bonæ: & de Bona dea Plinium locutum censuit. Sabellicus Macrobij verba secutus, rationem coniecturamque inijt quandam, haud mihi satis probatam; quum interim neque apud ipsum, quem citat, Macrobium vlla subsit Orbonæ vel minima suspicio: neque alium proferat auctorem, qui Orbonæ meminerit. Crinitus Orbonam & ipse agnoscit, sine auctore tamen, deprauata Plinij lectione deceptus. Quam ob rem cum egregia hæc Dea Orbona, orba sit scriptore aliquo, qui eam celebret, nullibique omnino compareat, præterquam hoc Plinij loco, sitque in comperto apud omnes, numerosissimas in Plinio dictiones & interdum versus superfluere, quæ diuinare non sit, vnde in eius libros irrepserint: sic in animum induxi, vt explosis omnium sententijs, Orbonam hanc, tanquam adulterinam & supposititiam deam, exterminandam e Plinianis finibus putem: vt verba quæ sequuntur, permutato tantum coniunctionis loco legantur hoc pacto: *Ideoque etiam publice Febri fanum in palatio dicatum est ad ædem Larium, & ara malæ Fortunæ Aesquilijs.* Quod ex Cicerone manifeste desumptū est loco citato. Veba eius subiunxi: *Eos enim, qui dij appellantur, rerum naturas esse non figuras deorum. Qui tantus error fuit, vt perniciosis etiam rebus non nomen solum tribueretur deorum, sed etiam sacra constituerentur. Febris enim fanum in palatio ad ædem Larium, & aram malæ Fortunæ Aesquilijs consecratam videmus.* Hactenus Cicero: a quo in secundo etiam libro de legibus eadem repetuntur. ¶ Gentes vero quædam animalia etiam aliqua & obscœna.) Commutandus rursus cōiunctionis locus, scribendumque, *animalia etiam, & aliqua obscœna*, ex vetere lectione. ¶Quis nō interpretatione naturæ fateatur.) Mallem legeres accusandi casu, *interpretationem.* Sensus enim horum verborum peti debet ab illis Ciceronianis, quæ paulo ante retuli: *Eos enim qui dij appellantur, rerum naturas esse, non figuras deorum.* ¶ Nisi iubentibus sacris.) Vetusti codices, *nisi iuuantibus sacris.* ¶ Vna cogitatur.) Redundant hæc verba in Toletano exemplari. ¶ Semelque in omnes futuros vnquam deo decretum.) Sincerior lectio Salmanticensis codicis, *dei decreto*: vt tres dandi casus inter se conueniant, *Astro suo, Nascendi legibus, Dei decreto.* ¶ Vno quidem vel præferenda cunctis bonis.) Lego repugnantibus cunctis exemplaribus, *præferendo*, non *præferenda.*

EX CAP. VIII. Non tanta cœlo societas nobiscum est

vt nostro fato mortalis sit ille quoque siderum fulgor.) Nō, *ille*, habet exemplar Tolet. sed *ibi*, venustiore proculdubio sensu. ¶ Sed findatur aduerso siderum verbere.) *Fundatur* habet, non *findatur*, vetus nostra lectio. ¶ Largiore magnitudine extra cuncta alia sidera.) Verbum, *largiore*, non habetur in codice Toletano.

Ex CAP. IX. Quæ mensis exitu latet.) Melior meo iudicio lectio, *Quin mensis exitu latet.* ¶ Non sumus profecto grati erga eos qui labore curaque.) Scribendum reor, *Ne simus profectu ingrati erga eos qui*, &c. hoc sensu, mentionem habitam Endymionis, suumque illi redditum, quod ingrati hominis sit, cum literis profecerit, obliuisci eorum, qui primum aditum, primasque fores ad ipsas disciplinas reserauere. Hunc sensum aptiorem esse, magisque e dignitate & grauitate Pliniana, quam is quem Hermolaus comminiscitur, intelliget, qui verba hæc Plinij contulerit cum illis quæ mox capite xv. habentur: In quibus aliter multa quam priores tradituri, fatemur ea quoque illorum esse muneris qui primi quærendi vias demonstrauerūt, modo nequis desperet sæcula posse proficere. Est autem, ni fallor, æmulatio Senecæ libro sexto naturalium quæstionū. Noua, inquit, omnia erant primo tentantibus. Postea eadem limata sunt. Et, si quid inuentum est, illis nihilominus referri debet acceptum. Magni animi fuit rerum naturæ latebras dimouere, neque contentum exteriori eius conspectu introspicere, & in deorum secreta descendere. ¶ Plurimū ad inueniendum contulit, qui sperauit posse reperiri. Vt scelera hominum noscantur mundi ipsius ignaris.) Scribendum arbitror, *numinum*, non *hominum*: vt sit sensus, tantam esse humani animi arrogantiam, vt cœlum ipsum ignorantes, profiteantur se scelera numinum tenere. Confirmant hanc correctionem verba mox ante præcedentia: In hac luce mira humani ingenij peste sanguinem & cædes condere annalibus iuuat. & quæ sequuntur capite xij. ¶ In defectibus stellarum scelera aut mortem aliquam siderum pauentibus. Solis fulgore eam vt reliqua sidera tegi.) Legendum, *regi*, non *tegi*. tum ex capite xv. vbi dicet, *Postea radiorum eius contactu reguntur.* tum etiam ex Toletano codice. ¶ Quia orbe dimidio nonnūquā maculosa cernatur.) Minus male legetur commutato negationis loco, *nunquam non maculosa cernatur:* hoc est, non nihil maculosa, non in totum, qua subiungit ratione.

Ex CAP. XI. Certior ex vtraque vastitas solis aperitur.) Codex Tolet. *tertia*, legit, non *certior*.

Ex CAP. XII. Sub Astyage rege factus est.) Detrahe dictionem, *sub*, ex scripta lectione. ¶ Ac situs locorum & vicos populorum.) Lego, *visus populorum*, non *vicos populorum*, ex eadem. Recentiores astrologi diuersitatem aspectus appellant. ¶ In defectibus stellarum scelera aut mortem, &c.) Verbum, *stellarum*, desideratur in eadem. ¶ Argumenti repertores quo deos hominesque vicistis.) Legendū reor non, *vicistis*, sed *vinxistis*: hoc est, colligastis, & paris fere conditionis fecistis.

Ex CAP. XIII. Sed ab alijs atque alijs hoc cerni.) *Sed ab alijs hoc cerni.* reliqua demede, ex antiquis codicibus. ¶ Nunc ab occasus parte hoc ei accidere, nunc ab exortus, & quanam ratione.) Commutandum puto locum coniunctionis, *&*, legendumque, *Et nunc ab occasus parte hoc ei accidere, nunc ab exortus. Quanam ratione.* ¶ Nam vt in xij. diebus vtrunque sidus quæreretur.) Scribe, *xv. diebus*, non *xij.* ex vtroque exemplari scripto.

Ex CAP. XIIII. Cum æque diu ac noctu luceant.) Dele verbum, *diu*, ex Tolet. codice. Dixit enim statim ante, *Interdiu non cerni.*

Ex CAP. XV. Postea radiorum eius contactu teguntur.) Scribo, *reguntur*, ex eodem, vt supra capite ix. *Solis fulgore eam vt reliqua sidera regi.* ¶ Item in cxx. ab alio latere.) Legendum, *iterum*, non *item*, ex eodem. ¶ Relictoque sole totidem in partibus.) *Relictæque a sole totidem partibus*, ambo codices.

Ex CAP. XVI. Exortusque matutinos in initio cuiusque fieri, stationes in medijs latitudinum articulis.) *Stationis*, legunt ambo codices, non *stationes*, vt iungatur superioribus.

Ex CAP. XVII. Imo vero: sed ratio canonica fallit.) *Canonicos*, non *canonica*, ijdem præferunt: hoc est, eos qui canones astronomicos condunt. ¶ Et ipsæ ocius redire creduntur.) *Coguntur*, in eisdem, non, *creduntur*. ¶ Digredi autem latitudine, motumque minuere ab exortu matutino.) Exemplar Salmant. *ab exortu vespertino*, legit. Nec si aliter legatur, sensus videtur posse constare. Nam si, vt paulo ante dictum est, ab exortu matutino, incipit latitudinem scandere, qua ratione ab eodem matutino exortu potest digredi ab eadem latitudine.

Ex CAP. XXII. In ea Saturnum Dorio moueri, Mercurium phthongo, Iouem phrygio.) Verbum *Mercurium*, in Toletano codice desideratur, & quidem recte. Omni enim ratione carebat, inter superiores planetas Saturnum ac Iouem, locari Mercurium, qui est ferme infimus. Legatur itaque, *In ea Saturnum Dorio moueri phthongo, Iouem Phrygio.*

Ex CAP. XXIII. Imperturbatæ lucis aerem.) *Aera*, Græca desinentia exemplar Toletanum. ¶ Sed tam prodenda, quam sunt prodita.) Scribendum ex eodem, *Sed prodenda, quia sunt prodita.* ¶ Nam cum ccclx. & fere sex partibus orbis solis ex circuitu eius patere appareat.) Credo vitium esse in ordine verborum, legendumque, *Nam cum ccclx. & fere vi. partibus patere circulum, per quem meat orbis solis, ex circuitu eius appareat.*

Ex CAP. XXV. De qua Tiberius imperator Cæsar præclaro carmine scripsit.) Exemplar Salmant. *Titus* agnoscit, non *Tiberius*. quod non displicet. Nam eximium poetam fuisse Titum, Tranquillus docet. Latinæ, inquit, Græcæque linguæ, vel in orando, vel in fingendis poematis, promptus & facilis, ad extemporalitatem vsque. Septies etiam consulem fuisse, idem auctor prodit, quorum neutrum Tiberio conuenit. Poetam fuisse Tiberium constat, præclarum non constat. ¶ Pithetes doliorum cernitur figura.) Vterque codex, *Pitheus*, legit, non *Pithetes*: qua dixit forma statim ante, disceus, & mox infra, hippeus. ¶ Lampades ardentes imitantur faces.) *Lampadias ardentes imitatur faces*, ijdem habent, qua inflexione enunciauit, Ceratias, Xiphias, Acontias. Scio nihilominus & ab Aristotele libro de mundo, & in Meteoris, & a Seneca in naturalibus quæstionibus, & a Plinio in sequentibus, lampadas vocari: quam recte, non ausim statuere. ¶ Specieque humana dei effigiem in se ostendens.) Hæc verba adulterina esse nec Pliniano dogmati congruentia, ostendunt manifeste quæ ipse supra capite septimo dixit de deo, *Effigiem dei formamque quærere, imbecillitatis humanæ reor. Quisquis est alius, si modo est alius, & quacunq; in parte, totus est sensus, totus est visus, totus auditus, totus animæ, totus animi, totus sui.* ¶ Breuissimum quo cernerentur spacium septem dierum annotatum est, longissimum octoginta.) Addendum puto verbum, *centum*: vt legatur, *centum octoginta*, ex Seneca libro vij. naturalium quæstionum. *Atqui cometes*, inquit, *senis mensibus manent, quod non fieret, si duarum stellarum conuentu gignerentur.* ¶ Aut cuius stellæ vires accipiat.) *Virus*, non *vires*, nostri habent codices scripti. ¶ Ludorum meorum diebus.) *Ludorum eorum diebus*, iidem.

Ex CAP. XXVI. Et sidera ad normam expangere.) Alter ex antiquis codicibus, *Et sidera ad nomen expungere.* Alter, *Et sidera ac nomen expungere.* ¶ Si quisquam, qui rationem eam caperet, inuentus esset.) Lego, *Si quisquam, qui cretionem eam*, &c. ex exemplari Tolet. rectissime. Est autem cretio, hæreditatis aditio Ciceroni in Bruto, seu de claris oratoribus, & in Oratore ad Brutum, & Iustiniano sexto libro Codicis, titulo de iure deliberandi. &, Cernere hæreditatem, adire est, siue cedere, apud Sextum Pompeium & Nonium Marcellum. ¶ Lampades vocant plane faces.) Codex Salmant. *lampadas*, legit: vt forte scribendum sit, *lampadias*, vt supra notatum est: nisi forte quis dicat, ad differentiam illas priores lampadias, dictas esse, has vero lampadas. ¶ Emicant & trabes simili modo, quas docos vocant.) Vtraque scripta lectio *docus*, legit, non *docos*, Græca accusatiui terminatione.

Ex CAP. XXIX. Nobilia astra cælo quoque inhærentia.) Scribe, *Nobilia astra, cæloque inhærentia*, ex eadem.

Ex CAP. XXXI. Plures simul quam tres visi ad hoc æui nunquam produntur.) Permuta dictionum ordinem, *Plures quam tres simul visi ad hoc* &c. ex eadem.

Ex CAP. XXXV. Vidit hoc Licinius Syllanus.) Verbum, *Licinius*, redundat ex eadem.

Ex CAP. XXXVII. Hominum quoque capita vespertinis horis.) Superfluit vltimum verbum, in eadem.

Ex CAP. XXXVIII. Hinc nobila tonitrua & alia fulmina.) Legendum puto, *& illa fulmina*, vulgato more addendi id pronomen, vbi agitur de re memoranda. Fulminum autem mirandos effectus pete ab Aristotele, Seneca, & infra Plinio.

Ex CAP. XLI. Patrocinatur vastitas cœli immensa discreta altitudine in duo atque septuaginta signa.) Puto legendum alio verborum conceptu, *Patrocinatur vastitas*

stitas cæli, immensa altitudine discreta in duo, &c. Præterea, *quadraginta*, scriberem potius quam, *septuaginta*. Higinius in principio Astronomici: *Rursusque redeuntes ad sphærā, duo & quadraginta signa nominatim pernumerauimus.* Alfonsus Hispaniæ rex, studiorum claritate memorabilior etiam quam regno, quadraginta octo signa in octauo orbe constituit, Ptolemæum secutus septimo & octauo libro maximæ Constructionis. Marcianus libro octauo quadraginta septem ponit. Legendus quoque Vitruuius nono. Illud non præterierim: Si velit quispiam, vt idem Marcianus tradit, in numerum signorum gestamina etiam ipsorum asciscere, multo maiorem signorum numerum consurrecturum, proximúmque huic Pliniano, quem castigauimus. Exempli gratia: Capram heniocho superpositam, aut hœdos qui eius humeris sustinentur, aut serpentem quem Ophiuchus tenet, aut pantheram quam Centaurus gestat. quæ sidera velut partes habendę sunt potiorum.

Ex cap. xlii. Alias vero propter vapores fumidam caliginem.) Vetus lectio, *exhalari*, legit, non *exhalare*.

Ex cap. xliii. Posse & repulsu siderum depressum qui à terra meauerit spiritum.) Exemplar Tolet. *qui ad terram meauerit spiritum.* Cui lectioni fauent verba quæ paulo post sequuntur, *Posse & attritum, dum in præceps feratur, illum, quisquis est spiritum accendi.*

Ex cap. xliiii. Et conflexa cubito aut confracta in humeros iuga concaui vallium sinus.) Deprauatissimus est locus. Codex Tolet. pro, *conflexa cubito, complexu subito*, habet: vt forte minus incommode legi possit ad hunc modum, *Aut complexi subito anfractu in numerosa iuga concaui*, &c. Vt sit eadem sententia aliis verbis repetita. ¶ Inde resultantem aera.) *Ideo resultantem aera*, prædicta exemplaria.

Ex cap. xlv. Sine fine ventos generant iam quidam etiam specus.) Scribendum puto alio verborum ordine, *Iam sine fine ventos generant quidam etiam specus.* ex familiari modo loquendi Plinij. ¶ Qualis in Dalmatiæ ora, vasto in præceps hiatu.) Vetus lectio aptior, *Qualis in Dalmatia, ore vasto, præceps hiatu.* Nam Græci, *Delmatiam*, enunciant, non *Dalmatiam*, teste Stephano. ¶ Qui non aura, non procella maris, sed appellatione quoque ipsa venti sunt.) Conuertenda verba, prætereaque legendum, *mares*, non *maris*, ex codice Toletano. *Qui non aura, non procella, sed mares appellatione quoque ipsa venti sunt.* ¶ Qui siue assiduo mundi incitu.) Verbum, *qui*, non habetur in eodem. & *incitatu*, legit, non *incitu*.

Ex cap. xlvi. Non erant maiora præmia.) Festiuiorem reddes orationem, si per interrogationem legas, *Num erant maiora præmia?* ¶ Namque mores hominum tenuere, non fructus. Deme dictionem, *namque* ex codice Tolet.

Ex cap. xlvii. Ab ortu solstitiali Phœniciam media regione inter ortum brumalem & meridiem.) Ventus interiacens ortum brumalem & meridiem qua ratione possit spirare ab ortu solstitiali, minime percipio, quum ortus solstitialis submotus sit ab ortu brumali octo ferme & quadraginta partibus ex supputatione astronomorum nostri temporis, & longe pluribus à meridie. Quaproter verba illa, *ab ortu solstitiali*, ad superiora pertineant necesse est: etsi existimo magis expositionem esse, glossulamque, vt dicunt, interlinealem, quam Pliniana verba, vt ex ordine prodendi apparet. Verbum autem, *Phœniciam*, initium pręstat sequenti cæso. Qui ventus ita dictus est, quod a Carbanis gente Phœnices spiret, auctore innominato scriptore Græco, de signis aquarum & ventorum. ¶ Inter meridiem & hybernum occidentem libanoton.) Scribo, *libonoton*, non *libanoton*, ex Aristotele secundo Meteorωn, & Alexandro eius expositore, item Vitruuio primo, & Seneca quinto naturalium quęstionum: a quo obseruatum est, carere eum ventum Latino nomine. ¶ Et cæciam aliqui vocant Hellespontium.) lego, *Hellespontiam*, prima inflexione, tum ex ambobus scriptis codicibus, tum ex Aristotele libro paulo ante citato, & auctore de signis aquarum & ventorum, & reliquis, ne plures in re comperta citando auctores, tundam: quod video multos libenter facere, iactandæ potius doctrinæ auidos, quam iuuandi studiosos. Constantius perflant diebus quadraginta.) Exemplar Salmant. *triginta*, præfert, non *quadraginta*. Apollonius Rhodius primo, quadraginta, cum Plinij impressa lectione. Interpretes Apollonij, quinquaginta, ex Timosthene, qui eisdem referentibus, prodit flare Etesias sole obtinente postremam partem Cancri, & totum Leonem, donec ingrediatur vicesimam partem Virginis. ¶ Nec tamen sæuitia tempestatum concludit mare.) *Cludit*, melius, quam *concludit*, vetusta lectio. ¶ Etesiæ noctu desinunt fere.) Codex Salmant. & omnis impressa lectio, *flare* non *fere*, agnoscit. Et sic proculdubio scribendum, ex eodem Aristotele loco sępe allegato, tradente simpliciter Etesias interdiu flare, noctu desinere.

Ex cap. xlix. Non fit autem aquilonius typhō, nec niualis, aut niue iacente ecnephias.) Repugnent licet omnia exemplaria, persuasum habeo, tria illa verba, *aut niue iacente*, Plinij non esse, vt innumera alia in historia naturali. Mouet me Aristoteles, cuius verba ex initio tertij Meteorωn subieci, *Borea flante non fit typhon, neque ningente ecnephias.* De reliquo quis est ita mente captus, vt non videat, tum ex ordine eorum quæ indicantur, tum ex Aristotele a quo cuncta hæc ad literam, vt aiunt, hausit Plinius, verba supra dicta alienum locum occupasse, proprio relicto, & statuenda esse post illud cæium proximi capitis, cuius finis est, *sorbetque in excelsum?* Nam cum tractatio ecnephiæ & typhonis claudatur illo loco, non potuere commodius alibi subtexi accidentia vtriusque: præsertim cum ea parte, qua inserta sunt, seriem disturbent, continuationemque interrumpant, turbinis, presteris, fulminis quorum commentatio interscindenda non erat interpositione accidentium diuersarum tempestatum. ¶ Et in longam veluti fistulam nubes aquam trahit.) Vtrunque exemplar, *festucam*, non *fistulam*, legit.

Ex cap. l. Raras admodum tenuesque & infirmas densantur in nubes.) Duo illa verba, *& infirmas*, desiderantur in exemplari Toletano, & quidem puto recte. Quid enim est aliud, *raras admodum tenuesque*, quam infirmas?

Ex cap. li. In Catilinianis prodigijs.) Vetus lectio, *Catilianis*. Lego, *Catilinanis*. Nam vt a Sylla Syllanus, sic a Catilina Catilinanus.

Ex cap. liii. Imperari naturæ, audacis est credere.) *Imperare naturæ sacra, audacis est credere*, eadem. ¶ Nec minus hebetis beneficijs abrogare fidem.) *Habitis*, legit codex Tolet. non *hebetis*.

Ex cap. liiii. In xvi. partes cœlum in eo respectu diuisere Thusci.) Exemplar Salmant. *in eo spectu*, habet, rectius: præcessit enim mox ante, *Nec tam aduentus spectatur, quam reditus.* ¶ Homo nisi conuertatur vi percussus, non expirat.) Scribe, *Homo nisi conuertatur in percussas, non respirat*, ex vtroque codice.

Ex cap. lv. Quę ob hoc armiger huius teli fingitur.) *Armigera*, in eisdem, non *armiger*.

Ex cap. lvi. Et sæpe alias carne, sicut L. Volumnio, Seruio Sulpicio consulibus.) Tria illa verba, *& sæpe aliàs*, præcedentibus iunge. Deinde conuersis verbis scribe quæ sequuntur, *Sicut carne, L. Volumnio*, &c. ex apographo Toletano. ¶ Exque ea non perputruisse.) In eodem, *putruisse*, habetur. ¶ Aruspices cauenda præmonuerunt superna vulnera.) Verbum, *cauenda*, superfluit ex vetere lectione.

Ex cap. lviii. Magnitudine vehis. Sic quidem exemplar Toletanum, at Salmant. *vehibilis*, agnoscit.

Ex cap. lix. Cætera eiusdem naturæ non multis dubia esse video.) Hæc verba initium esse debent capitis sequentis: alioqui magna lectoribus ariolandi occasio præstaretur. Disseret enim Plinius capite proximo, de grandine, niue, rore, pruina, nebula, quæ eiusdem videntur esse naturæ.

Ex cap. lxiii. Ne in tædio vitæ diræ famis mors terræ meritis alienissimā.) Verbum, *diræ*, redundat ex Toletano archetypo. In quo etiam, *fames*, in recto, non *famis*. ¶ Et vt verum fateamur.) Duæ priores dictiones itidem redundant in eodem. ¶ Nos enim & ferrum quo carere potuissemus, simili modo vtimur.) Archetypum idem, *Non enim*, &c. rectissime: vt sit interrogatio vrgens. ¶ Quasi non ad delicias quasque, non ad contumelias seruiat homini.) Elegantior scripta lectio cum interrogandi nota, *Quas non ad delicias, quasque non ad contumelias seruit homini?* ¶ Aut digito gestetur gemma, quam petimus.) Eadem, cum interrogatione, *Vt digito gestetur gemma, quo petitur?* ¶ Nonne inter serpentes fodimus.) Codex Salmant. *Nos inter*, &c. Toletanus, *Nam inter.* Lego, *Non inter serpentes:* vt rursus sit interrogatio. ¶ Placatiore tamen dea vtimur.) Postremum verbum desideratur in scripta lectione.

Ex cap. lxv. Nullam esse eam portionem vniuer-

ſæ rotunditatis colligens.) Scribendum, *portione*, auferendi caſu, non *portionem*, ex Pliniano loquendi more, hoc eſt, ſi ratio reſpectuſque habetur vniuerſæ rotunditatis: vt pronomen, *eam*, referas ad rationem perpendiculi. ¶ Quæ propter ſubtilitatem humoris, mollitiamque in ſe reſidentem.) Exemplar vtrunque, *reſidente*, habet, vt intelligas humore. Vtitur ſubinde tali locutione Plinius. ¶ At cumulo eminente infuſa dilabantur.) Archetypum Tolet. *Ac cumulo eminente infra dilabantur.* ¶ Et ſit hæc natura earum conceſſa.) Scribo ex eodem, *confeſſa.* ¶ Mutuo implexu iungerentur.) Idem aliter, *Mutuo complexu fungerentur.*

Ex CAP. LXVII. Sine anguſto ſitu diſcreti.) Deſideratur verbum, *ſitu*, in exemplari Salmant. recte puto. Pari locutione vſus eſt libro V. capite XL. *Tam paruo diſtat tanta rerum naturæ diuerſitas.*

Ex CAP. LXVIII. Iam primum in dimidio computari videtur, tanquam nulla portio ipſi decidatur oceano.) Codex Salmant. & Romana impreſſio, *Iam primum inde mihi diſputari videtur, cum nulla portio*, &c. Scribendum reor, *quæ nam illius portio ipſi decedat oceano*, hoc ſenſu, Caput huius diſputationis eſſe videtur, quanta ſit illa terræ portio, quæ oceano ceſſerit, quam permagnam eſſe ſimile vero eſt, cum in confeſſo ſit oceani vaſtitas.

Ex CAP. LXX. Verum hæc eadem quibuſque proximis ſublimiora cernerentur.) Mallem legere permutato verborum ordine, *proximis quibuſque*, vſitatiore loquendi modo. ¶ Solis defectum Vipſanio & Fonteio conſulibus, qui fuere ante paucos annos, factum pridie calendas Maias Campania ſenſit.) Marcianus qui Plinij breuiarium compoſuit, non *pridie calendas*, ſed *xi. calendas*, legit in Plinio. Exemplar Toletanum *ij. calendas*, habet, vt facilis fuerit librarij lapſus in alterutram partem. Horum conſulum qui Neronis principatu magiſtratum geſſerunt, meminere tum Plinius infra hoc ipſo libro, tum Cornelius Tacitus libri XIIII. initio. Meminit & Fonteij Iuuenalis poeta.

-- Stupet hæc qui iam poſt terga reliquit
Sexaginta annos Fonteio conſule natus.

Marciani codices, vt hoc obiter notetur, atrox menda inuaſit. *Aſpiano* enim *& Fontero conſulibus* legitur, pro *Vipſano & Fonteio conſulibus.*

Ex CAP. LXXI. In quis prænunciatiuos ignes.) Lego, *prænunciaturos*, aut quod magis probo, *prænuncios*, vt infra cap. lxxxvi. Nunquam vrbs Roma tremuit, vt non futuri euentus alicuius id prænuncium eſſet.

Ex CAP. LXXII. Vaſaque horoſcopa non vbique eidem ſunt vſui.) *Horoſpica*, vterque codex legit. Græci horoſcopia appellant. ¶ Solis itaque vmbilici.) Sic interpunge, vt dictio, *Solis*, annectatur ſuperioribus: & alia ſententia incipiat à verbo, *Itaque.* ¶ In oppido Ancona.) Scribo, *Ancone*, nec enim primæ, ſed tertiæ inflexionis eſt. Ancon Græce, apud nos Anco, vt Naro, Narbo, Hippo, Afcalo, aſtipulantibus non ſolum vetuſtis codicibus, ſed etiam Priſciano grammatico.

Ex CAP. LXXIII. Rurſus in Meroe inſula, quæ eſt caput gentis Æthiopum.) Archetypum Tol. *Rurſus in Meroe (inſula hæc caputque gentis Æthiopum.)*

Ex CAP. LXXV. Vbi æſtate lucidæ noctes haud dubie repromittunt, id quod cogit ratio credi, ſolſtitialibus diebus accedente ſole propius verticem mundi, anguſto lucis ambitu ſubiecto terræ continuos dies haberi.) In exemplari Salmant. *haud dubia repromittunt*, ſcriptum inuenies, non *haud dubie repromittunt*. Item quinque illa verba, *anguſto lucis ambitu ſubiecto terræ*, indebito loco, ni fallor, poſita ſunt. Sic enim, vt ſentio, ſcribendum eſt, *Vbi æſtate lucidæ noctes anguſto lucis ambitu ſubiecto terræ*: quibus verbis oſtenditur ratio, quare in Britannia æſtate lucidæ noctes ſint. Ambitum enim lucis appellat lineam illam, quam ſol deſignat motu coacto. Quod autem ſequitur ſtatim, Senis menſibus.) In eodem exemplari non *menſibus*, ſcriptum eſt, ſed, *diebus*, vt immerito hac parte taxetur Plinius a Budæo, primo libro de aſſe. Quid ſi duo illa verba, *ſenis menſibus*, aut *ſenis diebus*, falſo adiecta ſunt? ¶ Quæ diſtat a Camaloduno.) Vetus lectio, *Camaladuno.* Ptolemæus *Camum ludonum* appellat, Cornelius Tacitus lib. xiiii. *Camulodunum.*

Ex CAP. LXXVI. Vmbrarum hanc rationem, & quam vocant gnomonicen inuenit Anaximenes Mileſius Anaximandri, de quo diximus, diſcipulus.) Hic locus in aliis exemplaribus aliter legitur. Sed nulla mihi lectio ſatisfacit. Exiſtimo enim verba eſſe partim aduentitia, partim etiam deprauata, ſcribendumque ad hunc modum, *Vmbrarum hanc rationem, & quem vocant gnomonem inuenit Mileſius Anaximander, de quo diximus.* cætera redundant, ex Laertio Diogene in vita Anaximandri.

Ex CAP. LXXVIII. Truces vero ex cœli rigore has & illas.) Scribe ex Salmant. exemplari verbis commutatis, *Truces vero ex cœli rigore & has. Illas*, &c. cum maiore. ¶ Salubris vtrinque mixtura.) Archetypum Tol. *ſalubri*, habet non *ſalubris.* ¶ Pro immanitate naturæ.) Salmãt. codex, *Pronunciate naturæ.* Toletanus, *Pro vnitate naturæ.* Legendum puto, *Pronitate naturæ.* Sic melius quam vt Hermolaus emendat, *Pro immanitate naturæ,*

Ex CAP. LXXIX. Perhibetur & Pherecydis Pythagoræ doctoris alia coniectatio.) Scribe dandi caſu, *Perhibetur & Pherecydi Pythagoræ doctori alia coniectatio.* ex vtroque codice. Sic paulo ante, *Præclara quædam eſſe, immortalis in eo ſi credimus, diuinitas perhibetur Anaximandro Mileſio phyſico.* In quibus verbis ſubſtantiuum illud verbum *eſſe*, ſuperfluit ex vetere lectione: duas vero dictiones *in eo*, quis non videt, gloſſulam eſſe interlinealem? ¶ Ac prædixiſſe ibi terræmotum.) Particula, *ibi*, deeſt in vetuſtis codicibus. ¶ Nec vnquam niſi poſt ventos conditos ſcilicet in venas & cauernas eius occulto afflatu.) Aptior multo noſtrorum exemplarium lectio, *Nec vnquam niſi poſt ventos, condito ſcilicet in venas & caua eius occulta afflatu.*

Ex CAP. LXXX. Alibi aduerſo fluminum curſu.) Scribe, *auerſo*, non *aduerſo*, ex vtroque codice. ¶ Per quem meat exitus.) Salmanticenſis codex, item Romana impreſſio, *per quem fit exitus.* ¶ Fluctuante & ſtagnantibus.) Legendum ex iiſdem exemplaribus, *fluctuante in ſtagnantibus.*

Ex CAP. LXXXI. Eſt & in cœlo ſignum, præcedito; motu futuro. Elegãtior lectio amborum exemplarium, *Sed & in cœlo ſignum præcedit motu futuro.* ¶ Interdiu autem circa meridiem fiunt & ſolis lunæque defectu.) Ariſtoteles, quem hoc libro ſequi videtur Plinius, lunæ tantum defectu terram quati prodit. de ſole nullum verbum. Quare dictio, *ſolis*, ſuperuacanea eſſe videtur, adiecta, vt conijcio, ab aliquo, qui putabat indifferenter terram tremere vtriuſque ſyderis defectu. Legendum itaque, *Interdiu autem circa meridiem.* Sed hæc verba anterioribus adiungenda. Sequitur ſtatim alius ſenſus: *Fiunt & lunæ defectu, quoniam tempeſtates tunc ſopiuntur.* ¶ Aut paulo poſt occaſum ſereno ceu tenuis linea nubis in longum porrectæ ſpatium.) Vtrumque exemplar, *tenuis ceu lineæ nube in longum porrecta ſpatium.* Legendũ reor, *tenuis ceu lanea nubes in longum porrecta ſpatium.* Quale eſt illud Virgilianum,

Tenuia nec lanæ per cœlum vellera ferri.

Ex CAP. LXXXII. Sicut in iiſdem eſt remedium.) Exemplar Salmant. *Sed & in iiſdem eſt remedium.* ¶ Quale & crebri ſpecus præbent.) Idem codex, *Quam rem & crebri ſpecus præbent.* ¶ Quod in certis notatur oppidis.) Apographon Toletanum, *Quod in totis notatur oppidis.* Salmanticenſe, *Quod in tutis notatur oppidis.* egregie. Nam ſequitur ſtatim, *Multoque ſunt tutiora in iiſdem illis quæ prendent*, hoc eſt, cum omnia tuta oppida minus infeſtentur hoc malo, partes quæ pendent, ſunt adhuc tutiores. ¶ Ad purgandam eluuiem.) Verbum, *purgandam*, non habetur in vllo veterũ codicum. ¶ Sed par aut maius oſtentum.) Lego, *oſtento*, vt ſimilis caſus ſimili reſpondeat, exemplari etiam vtroque ſic præferente.

Ex CAP. LXXXV. In quam a Pharo inſula noctis & diei curſum fuiſſe Homero credimus.) Scribo cõtra omnia exemplaria, *noctis & diei curſus fuit, ſi Homero credimus*: vt paulo poſt, *Herodoto quidem ſi credimus, mare fuit ſupra Memphin.* ¶ Itẽque a planis Arabiæ.) Subdubito an legi debeat, *in planis Arabiæ*, ex ipſo quem allegat Herodoto lib. ſecundo: *Eſt*, inquit, *Arabiæ regionis nõ procul ab Aegypto ſinus maris productus, in quo ſinu quotidie reciprocatio aquarum & vadoſum æſtuarium eſt.*

Ex CAP. LXXXVI. Ac repente in aliquo mari emergunt.) Rectius in codice Salmant. *Ac repente in alio mari emergunt.*

Ex CAP. LXXXVII. M. Iunio Syllano & L. Balbo conſulibus.) Idem codex, *Iunio Syllano, M. Lælio Balbo conſulibus.* Tolet. *Cælio*, legit, non *Lælio.* De hoc Iunio Syllano, quem princeps Caligula auream pecudem appellabat, collega Silij Neruæ in conſulatu, principatu Tiberij Cæſaris, mox ab Agrippina Neronis matre veneno extincto, Cornelius Tacitus quarto hiſtoriarum libro & item tredecimo.

Ex CAP. LXXXVIII. Item iuxta Cretam emerſit è mari M. D. paſſuum.) Archetypon Tol. *Item iuxta Cretam emerſit*

emersit M.M.D.*pass.* ¶ Olympiadis cxliii.) Vtrunque exemplar non,*xl.*habet,sed *lx.*& in Salmant.verbum, *hæc*, quod paulo post sequitur, redundat. ¶ Mox in his montem Epopon.) Scribo *Epomeum*,non *Epopon*, ex Strabone lib.v. non longe a fine: *Timæus*, ait, *priscos quoque illos multas de Pithecusis fabulas edidisse prodit. Paulo ante ipsum collem Epomeum in insulę medio situm,per quosdam terræmotus incendia euomuisse tradit.*

Ex CAP. LXXXIX. Ethusam Mindo.) Plinius libr. v. cap. xxxi. *Ethecusam* nominat,etsi aliter habeat vetus lectio, vt suo loco dicetur.Cæterum vtro modo legatur,per,æ, diphthongon scribendum esse,ex etymologia Græca, notius est quam vt indicari egeat. Item Myndo per, y, vt in Pomponium diximus.¶ Syriten Ephesus in mediterranea habet.) Plinius libro & capite proxime citatis, *Syrien* non *Syriten* appellat:cui suffragatur & vetus lectio.

Ex CAP. XC. Mox interno quæ videmus hodie,&c.)Lego, *quo videmus hodie*, ex codice Salmant. vt referat mari interno.

Ex CAP. XCI. Atque vt sinus & stagna prætercam, ipsa se condens terra, &c.) Ambo exemplaria, *ipsa secum est terra.*Scribo, *ipsa se comest terra.*vt lib.viii.ca.li *Comesse fœtus his non est prodigium.* & Cicero pro Cluentio, *Comestum* dixit, Prisciano auctore lib.x.Verbum autem quod sequitur continuo,*Deuorauit*,cum maiore litera scriptum, initium esse debet sequentis clausulæ.Porro *Cibotum* montem conijcio fuisse prouinciæ Phrygiæ.Nam Apameam Phrygiæ etiam vrbem,appellatam aliis nominibus Celænas & Ciboton, lib.v.tradit:vt forte,quod frequenter accidit,mons vrbi nomen dederit.Confirmant hoc verba sequentia, *Sipylum in Magnesia.*

Ex CAP. XCIIII. Quædam vero terræ ad ingressus tremunt.) Exemplar Tolet.*premuntur*, legit,non *tremunt*: verius puto.

Ex CAP. XCV. Quædam insulæ semper fluctuant.)Considerandum an sit commodior lectio,*fluitant.* Plinius infra,capite cvii.non longe a fine: *Sicut illa permira naturæ opera, æs & plumbum in massam mergi,dilatata fluitare.*& lib. vii.cap. XVII. *Virorum cadauera supina fluitare:fœminarum prona.*

Ex CAP. XCVI. In Taurorum peninsula in ciuitate Parasino.) Scribo,*in ciuitate Characena*, à Charace ciuitate Tauricæ Cherronesi,Ptolemæo,Stephano,Plinio.etsi in Plinio li.iiii.ca.xii.corrupte etiam,*Charaseni*,scriptum sit, vt proprio loco dicetur.

Ex CAP. XCVII. Donec iterum exoriatur se sorbentes.) *Resorbentes*,non,*se sorbentes*,ambo exemplaria. ¶ Vt ancillante sydere trahenteque secum auido haustu maria,& assidue aliunde quam pridie exoriente.)In eisdem,*Vt ancillantes syderi auido,trahentique secum haustu maria,& assidue aliunde quam pridie exorienti.* ¶ Quippe modici noua ad diuiduam æstus,pleniore ab ea exundant.) Scribo, *Quippe modici à noua ad diuiduam æstus,pleniores ab ea exundant.*ex vtroque antiquo codice. ¶ In coitu solis pares. Plane eadem aquilonia.) Scribe ex eisdem, *In coitu solis pares plenæ.* vt a verbo,*Eadem*,incipiat alius sensus: verissima lectione. ¶ Inanes vero bruma.) *Manes vero bruma*, ijdem codices. Legendum forte,*mansuetiores*, vt paulo ante, *Mitiores quam cum in austros degressa.* ¶ Augente ea cuncta solis annuis causis.) Scribendum opinor,contra omnia exemplaria,*augentibus ea cuncta*,&c.¶Tardiore semper ad terras omnium quæ geruntur in cœlo effectu cadente quam visu.) Lego, *nisu*,non *visu*,verbo Plinio familiari,vt liquebit etiam paulo post. ¶ Introrsus in Pontum nunquam refluo mari.) Legendum,*Prorsus in Pontum*, &c. ex apographo Toletano.

Ex CAP. XCIX. Quo vera coniectatio existit,haud frustra sydus lunæ existimari.) *Lunam*,habet idem,non *lunæ*: recte opinor.¶Sed & sanguine hominem etiam cum lumine eius augeri.) Lego,*Sed & sanguinem hominum etiam*,&c. ex vtroque exemplari.

Ex CAP. C. Itaque solis ardore siccatur liquor.) Constat sensus etiam si sic legatur: erit tamen magis perspicuus,si legas, *Ita cum solis ardore siccetur liquor.* ¶ Aut quia exhausto inde dulci.) Dictionem, *aut*, superuacaneam censemus: totum enim perturbat sensum,qui sine illa constat perbelle. Nam etsi paulo post similes particulæ sequantur, non tamen ad hanc referendæ sunt, sed ad confutandam Aristotelis,& Senecæ,& aliorum opinionem de salso maris sapore, appositæ. ¶ Omne asperius crassiusque linquatur.) Scribo, *liquatur*, hoc est, liquescit ardore Solis:quod cum fieri nequeat in profunda parte æquorum, quo radij solis non penetrant, sequitur quod subiungit, summam æquorum aquam, etsi salsa sentiatur, dulciorem tamen esse profunda.¶Quia plurimum ex arido misceatur illi vapore.) Salmant.exemplar,*Quia plurimus ex arido misceatur illi vapor.*¶ Aut quia terræ natura medicatas aquas inficiat.) Adde,*sicut*,*Aut quia terræ natura sicut medicatas aquas inficiat.* ex archetypo Tolet.

Ex CAP. CI. Quod terarum occisa corpora in tabem visu suo resoluat.)Scribendum,vt testatus sum, *nisu* nō *visu*,vt supra capite xcvii.*Eadem aquilonia & à terris longius recedente mitiores quam quum in austros digressa propriore nisu vim suam exercet.* Appellat nisum Plinius defluuium illud, quod a syderibus in terram decidens, varios pro qualitate ipsius syderis gignit effectus.Influentias philosophi iuniores,hoc est infantes ac barbari, appellitant. Vetusta etiam exemplaria,*nisu*,legunt,non aliter.

Ex CAP. CIII. Ideo & marinæ quarum natura grauior,magis inuecta sustinent.)Exemplar Tolet.breuius: *Ideo & marina natura grauior magis inuecta sustinet.*¶ Durans adhuc integat cortex.) Rectior lectio,*durus*, etsi repugnant exemplaria. hoc sensu; non lignum tantum, sed durum lapidem,duro adhuc integi cortice. ¶ Et in rubro mari oleæ virentesque frutices innascuntur.) Hæc verba desiderantur in vtroque codice. ¶ In Falisco omnis aqua.) *Amnis*, non *omnis*,nostrates habent codices. ¶ In ponto fluuius Astaces irrigat campos.) Astacon oppidum esse Ponti in Bithynia, vnde sinus Astacenus dictus sit, Strabo,Ptolemæus,Stephanus,Plinius,auctores sunt.De fluuio qui Astaces dicatur,nihil comperi.Quamobrem scribendum hic puto, non *Astaces*,sed *Astacenus*,possessiue,sicuti multos hoc ipso capite fluuios & aquas Plinius nominat,absque proprio nomine,indicata modo regione in qua habeatur. ¶Dios Tecnosia appellatur.) Ambo scripta exemplaria,*Dies Theodosia appellatur.* ¶ Pluuias salinis aquas vtiliores esse quam cæteras.) Codices nostri, *Pluuias salinis aquis dulciores esse quam reliquas.*

Ex CAP. CIIII. In Comagenes vrbe Samosata.) Scribo *Samosatis*:neutrius enim est generis, clara natalibus Luciani,celebris apud Græcos scriptoris. Itē,*Cōmagenes*, cū duplici m.scribendum, vt ostendimus in Pomponium. ¶ Adhæret præterea tactus, sequitur fugientes.) Apographon Toletanum,*Adhæret præterea tactus,& sequitur fugientes.*Salmanticense, *Adhæret præterea, & tactum sequitur fugientis.*

Ex CAP. CVI. Flagrat in Phaselide mons Chimęra.) Ambo codices non *Phaselide* habent, sed *Phaselitis*, quod & melius,vt paulo post,*Flagrat in Bactris.*& mox,*Flagrat in Medis.* ¶ Item Aethiopum iuxta Hesperium montem.) Vtrumque exemplar, *Hesperum* habet, non *Hesperium.* Vnde & Hesperu ceras a Plinio alibi & Mela vocatur, vt in eum diximus.Proinde legendum hic,*Hesperu montem*, non *Hesperium*.etsi scio appellari etiam Hesperion ceras,& Hesperios æthiopas.¶ Frondemque densi supra se nemoris non adurens, & iuxta gelidum fontem semper ardēs. *Nymphæi crater dira Apolloniatis suis portendit.*) In tam paucis verbis quot res in censuram cadunt? Ante omnia coniunctio, *&*, cum maiore litera scribenda; vt abiuncta præcedentibus, sit initium insequentium. Legenda quoque verba illa,*Nymphęi crater*,sine distinctione. deinde scribendum videtur,*egelidum*,non *gelidum*,quæ dictio significat tepidum vel ex Ouidiano versu,cuius Seneca meminit libro declamationum secundo.

Et gelidum Borean,egelidumque Notum.

Tepidum vero fuisse fontem iuxta Nymphæi craterem,non frigidum, Strabo ostendit septimo geographumenôn, his verbis:*In ipsis Apolloniatarum finibus celeber locus extat,quem Nymphæum vocant. Ibi vero & petra est ignem vomens:cui fontes subsunt,qui aquas tepidas bituminque scatent,dum ipsa bituminis petra,vt par est,vritur.*hęc Strabo.Preterea videtur ordo verborum inuersus esse,& præpostere conceptus, sensu aut nullo, aut vix cohærente.Nam si semper ardet, qua ratione Apolloniatis suis dira portendit? Quapropter legendum censeo, *Et iuxta egelidum fontem Nymphæi crater. Dira semper Apolloniatis suis portendit ardens.* Neque enim crater ille semper ardet, vt ostendunt Strabonis verba paulo ante adducta,dum ipsa bituminis petra,vt par est,vritur:sed cum ardet, dira semper Apolloniatis prænuntiat. Postremo dispiciendum, an non *egelidum fontem*,sed plurimum numero *egelidos fontes* scribi debeat, vt Straboni cum Plinio conueniat.

Ex CAP. CVII. Viret æterno hunc fontem igneū contexens fraxinus.) *Contegens*,non *contexens*, archetypum

Toletanum. ¶ Verùm egressa mens interpretationem naturæ.) Idem archetypum, non *Verum* legit, sed *iterum*:vt legendum putem, *interim*.

Ex cap. cviii. Calarim Sardiniæ.) Ostendimus in Pomponio, Caralim enunciandum, non *Calarim*: errareque eos qui aliter proferant. ¶ Deinde terra & Laconico mari.) Laconicum mare, seu sinus Laconicus, longè ab his locis submotus est, per quæ Plinius ab Asia in Italiam & Gades iter dirigit. Quam ob rem contra omnia exemplaria affirmo legendum hic non *Laconico*, sed *Lechaico*, sic nominato a Lechæo celebri Corinthiaci sinus oppido in Peloponnesi faucibus, cui nomen inditum est a Leche filio Neptuni, & Pyrenes, auctore Pausania in Corinthiacis. De mari autem Lechaico idem Pausanias sic: *Pertingit autem Corinthiorum Isthmus, ex altera quidem parte ad Cenchreas vsque, ex altera vero ad mare Lechaicum.* Nec me præterit in Marciano, *Laconico mari* legi. Sed is auctor, vt in plerisque alijs, quæ a Plinio desumpsit, ita in hoc quoque loco deprauatam Plinij lectionem secutus, a varietate desciuit.

Ex vltimi capitis lemmate. Harmoniaca mundi ratio.) Scribendum videtur, *Harmonica* non *Harmoniaca*, tum ex antiqua & scripta lectione, tum etiam ex analogia: nam vt ab astrologia & philosophia, astrologicus & philosophicus, non astrologiacus & philosophiacus; sic ab harmonia, harmonicus potius quam harmoniacus.

Ex vlt. cap. Vt circuitu esse ccl. m. stadia pronunciarent.) Scribo, cclii. m. stadia pronunciarent, ex ipso Plinio capite præcedente, & Macrobio libro in Somnium Scipionis secundo. Ptolemæus vero & Marcianus aliā rationem secuti sunt. Sed & calculi ratio, duo millia, non quinque scribendum esse conuincit. Nam si à pilæ medio ad summum, quæ est dimetientis dimidia pars, colliguntur xlii. m. duplicata hæc summa reddet totum dimetientem, hoc est lxxxiiii. m. Qui numerus si triplicetur, (nam septima pars dimetientis videtur ab Eratosthene neglecta, vt parui momenti accessio ad totum circulum) conficiet numerum prædictum cclii. m. stadiorum. ¶ Addit huic mēsuræ stadia vii. m.) Scribendum videtur, xii. m. non, vii. m. facili librariorum lapsu, mutato x, in v. Duodecim autem superiori summæ defuerant ad complementum totius circuli: qui, vt est in confesso, & supra docuit Plinius, complectitur ter dimetientem, & insuper septimā dimetientis partem. Dato ergo, dimetientem continere lxxxiiii. m. consequitur vt septima eius pars agat xii. m. stadia.

EX LIBRI III. PROOEMIO.

Credúntque perfossas exclusa antea admisisse maria.) Vetusta exemplaria, *perfossos*, legunt, non *perfossas*: vt ad montes referas, non ad columnas.

Ex cap. i. Iuridici conuentus ei quatuor.) Marcianus duos assignat Bæticæ duntaxat conuentus Cordubēsem & Gaditanum. Mirumque mihi, cur in hac traditione, tam diuersus abierit a suo Plinio, a quo in cęteris neque latum, vt aiunt, vnguem discedere solet. ¶ Oppida omnia numero clxxv.) & paulo post, fœdere ij.) Scribe *fœdere iiij.* ex exemplari Tolet. eximie. neque enim inferiores numeri collecti redderent aliter prædictam summam clxxv. ¶ Lusum enim Liberi patris ac Lysam cum eo bacchantem, &c.) Scribe. *aut Lysam cum eo bacchantem.* Marcianus, *Cui*, inquit, *nomen fabula à lusu Liberi patris, vel cum eo bacchantium sociauit.* fauent etiam ambo exemplaria. ¶ At quæ de Hercule.) Vetusti codices, *Quæ autem de Hercule.* ¶ Bæticæ primum ab Ossigetania infusus.) Ossigitania, codex Salmanticen. per i. in tertia, veriore lectione, ab *Ossigi* oppido conuentus Cordubensis cognomine Laconio, de quo mox paulo. ¶ Celticos a Celtiberis ex Lusitania.) Scribo, *Celticos, a Celticis ex Lusitania aduenisse.* Nam Celtiberi Tarraconensis prouinciæ sunt populi, non Lusitaniæ. De Celticis autem Lusitaniæ, Plinius in quarto, & Ptolemæus primo. ¶ Vcultuniacum quæ & Turiga nunc est) Exemplar Salmant. *Icuriga* Toletanum: *Et Curiga*: Ptolemęus *Acurgia.* ¶ Et dum alibi mutato prouinciarum modo) Dele prima duo verba ex scripta lectione.

Ex cap. iii. Accedunt insulæ, quarum mentione seposita præter ciuitates contributas alijs, prouincia ipsa ccxciij. continet oppida. In his colonias xii. &c.) Locus est vitiatissimus, cui oportune suppetias tulit apographon Toletanum, in quo ad hunc modum legitur: *Accedunt insulæ, quarum mentione seposita, ciuitates prouincia ipsa præter contributas aliis ccxciii. continet, oppida clxxix.* ¶ Stipendiaria cxxxij.) Lego, *cxxxv.* ex vtroque codice. sicque omnino scribendum, non congruente alias supputatione. ¶ Flumen Durias.) Toletanum archetypon, *Turium*: Salmant. *Torim*: Ptolemæus. *Turulim.* ¶ Flumen Idubeda) Apographum Tolet. *Vdiba*: Salman. *Vduba.* Nam *Idubeda* mons est celeber Hispaniæ Straboni & Ptolemeo. ¶ Celsenses ex colonia Calagurritanos.) Scribendum reor, *Celsensi ex colonia Calagurritanos*, hoc sensu, Ex agro Celsensis coloniæ disceptare Cæsareæ augustæ Calagurritanos cognomine Nasicos. vt hoc ipso cap. infra: *Conueniunt Carthaginem ex colonia Accitania Gemellenses: ex colonia Salariensi oppidani Latij veteris Castulonenses, qui Cæsari Venales appellantur.* Celsæ autem Hispaniæ colonæ & Strabo meminit in iiij. lib. ¶ Capútque Celtiberiæ Segobrigenses Carpetani, & Toletani.) Nullo modo sustineri potest hæc lectio. Nam cùm Plinius hic sequatur ordinem Alphabeti, quo pacto post elementum, S, subsequi possint populi incipientes à C, quales sunt Carpetani, non video. Legendum igitur, *Caputque Celtiberiæ Segobrigenses, Carpetaniæ Toletani.* ¶ Nam & nostris temporibus caput est Carpetaniæ Toletum. Fauet etiam hoc loco patriæ suæ Toletanum apographon, in quo, *Carpetaniæ*, propalam habetur. Nec me prę-terit Liuium tradere quarto libro de bello Macedonico exiguam vrbem fuisse Toletum. Sed potuit à Liuij temporibus ad Plinianam ætatem non mediocris accessio fieri in eius vrbis amplificatione. Prætereaque solet vrbium paruitas, & loci natura muniri, & aliis dotibus pensari. ¶ Intercatienses, Palantini.) Scribendum, *Intercatenses*, ex monumento antiquissimo, quod vsque in hodiernum legitur Cluniæ, quæ est finis Celtiberiæ. de qua mox paulo. ¶ Celtiberorum iiij. populis.) Scribe ex Salmant. exemplari, *Celtiberi iiij. populis.* ¶ In his sunt Giguri.) Ambo codices cum duplici, *rr, Cigurri*: Ptolemæus, *Egurri.* ¶ Lucensis conuentus populorum est xvi. præter Ceucos & Lebunos ignominiosæ ac barbaræ appellationis.) Lege, *præter Ceucos & Lebunos ignobilium, ac barbaræ appellationis*, ex vetere lectione, vt infra in Gallia Narbonensi, *Oppida vero ignobilia xix.* & sæpe alias.

Ex cap. iiii. Alpiumque saluberrimis Romano imperio iugis.) Adde particulam, *vel*, ex ambobus exemplaribus, *Alpiumque vel saluberrimis*, &c. ¶ Oppida Illiberis.) Archetypum Toletanum, *Illiseberre*: Salmant. *Eliseberre*: Strabo, *Illibirris* fluuius & oppidum: Ptolemæus *Illiberris.* ¶ Nec minus seipso torrentem Isaram & Druentiam.) *Torrentes* agnoscit exemplar vtrunque, vt ambos fluuios comprehendat: quos, si Ptolemæum sequeris, Isara accusatiuo Græco, & Truentium nominabis. ¶ Vltra fossam ex Rhodano c. passuum Marij opere & nomine insigne stagnum Astromela oppidum.) Subsultans & vacillans oratio, erroribusque scatens. Verbum, *vltra*, per maiorem literam scribendum, vt sit principium sententiæ. *Vltra fossa ex Rodano, c. passuum, Marij opere & nomine insignis. Stagnum Astromela. Oppidum*, &c. De fossa Mariana Ptolemæus & Pomponius. De stagno Stephanus, quod tamen ipse *Mastramellam* nominat cum duplici, ll, non *Astromelam.* Ptolemæus item fossas Marianas plurali numero vocat. ¶ Maritima Auaticorum.) Ptolemæus *Auatilorum.* Vetus tamen lectio & Pomponius, *Auaticorum.* ¶ Et Segouellaunorum.) Vterque codex *Regouelauronum.* Legendum reor, *Segalaunorum*, ex Ptolemæo. ¶ Promontorium citharista. Portus Regio.) Codices ijdem, *Promontorium Zao citharista, portus*, &c. Sed cum constet ex Ptolemæo Citharistam promontorium esse, scribendum videtur permutatione dictionum: *Citharista promontorium, Zao portus.* ¶ Forum Iulij Octauianorum.) Apographon Toletanum, *octauanorum*, legit, non *octauianorum*, rectè: sicuti paulo ante *decumani*, & mox *septumani.* Nominantur & hoc capite Sextani, & Secundani. Vt igitur à Decimus, Septimus, Sextus, Secundus, Decumani, Septumani, Sextani, Secundani, ita ab octauus octauani. ¶ Amnis in ea argenteus.) Vetus lectio, *amni siue argenteus.* Scribendum puto, *Amnes Cænus, Argenteus*, ex Ptolemæo, qui tamen Argentius cum, i, in tertia enunciat. ¶ Bliteræ septumanorum.) *Beterre*, vterque codex: Ptolemæus, *Betiræ.* ¶ Aquæ Sextiæ Salyorum.) *Salicas* hos Ptolemæus nominat, non *Salyos.* Strabo tamen modo *Sallyos*

modo *Sallyas* cum duplici, ll. ¶ Alba Heluorum, Augusta Tricastinorum, Anatilia, &c.) Verba tum vitiosa, tum præpostere posita. Legendum puto, *Alba Augusta Heluocorum, Tricastinorum Anatilia*, ex Ptolemæo. ¶ Auenio Cauarum.) *Cauarorum*, Ptolemæus. Vetus lectio cum impressa *Cauarum*. ¶ Bormanico, Macia.) Scribo, *Bormani, Comaci*. Sequitur enim ordinem alphabeti. Vetus quoque lectio *Comaci* præfert, non *Comacia*. ¶ Cabellio, Carcasum.) *Caballio*, Strabo: Ptolemæus, tamen & scripta lectio *Cabellio*. Item *Carcaso* Ptolemæus, non *Carcasum*. ¶ Meminorum Cenicenie.) Ptolemæus *Mimenos*, non *Meminos* appellat. ¶ Tolosani Tectosagi Aquitanæ contermini.) Lego, *Tolosani Tectosagum, Aquitaniæ contermini*, ex Strabone, Ptolemæo, & vetere lectione. ¶ Tascodunitani Conouienses.) Scribo, *Tascoduni, Tarusconenses*: à Tarusconе oppido, de quo Strabo & Ptolemæus. Ita ordo alphabeti non interrumpetur. ¶ Duo capita, Vasco.) Ptolemæus, *Vasio*: non, *Vasco*.

Ex cap. v. Ab Alpium pene lunatis iugis procurrit Italia.) Æstimandum lectoribus relinquo, an hic *fine* potius quam *pene* legi debeat, hoc sensu: Italiam a fine Alpium excurrere in maria lunatis iugis, quod Plinius paulo post tradit: *Et Amazonicæ figura desinens parmæ. Vbi à medio excursu cyrtos vocatur, per sinus lunatos duo cornua emittens.* Porro Amazonicas parmas lunæ expressisse figuram, & summus poëta scribit:

Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis.

Quem locum Seruius grammaticus exponens, *Pelta*, ait, *scutum breuissimum, in modum lunæ iam mediæ*. Et alio loco, hoc ipso capite Plinius, *Patet*, inquit, *longitudine ab Alpino fine Prætoriæ Augustæ*. ¶ Cæli temperies est.) Vltimum verbum desideratur in vetere lectione. ¶ Tam nobilia pecori vellera.) Eadem, *tam nobilia pecudi vellera*. Quid si legendum, *mollia*, potius quam *nobilia*. ¶ In læua se flectens.) Archetypum Toletanum, *In læua reflectens cacumine*. ¶ Latitudo eius varia est CCCC. X. M. inter duo maria.) Nullo modo sic legi potest. Nam, vt mox paulo subiungit, *haud vllo in loco ccc. M. in latitudinem excedit*, etsi ibi quoque perperam scriptum est, cc. pro ccc. vt liquet ex Marciano. ¶ Mediæ atque ferme circa vrbem Romam.) Exemplar Salman. *Media autem ferme*, &c. ¶ Vniuersæ autem ambitus a Varo ad Arsiam . xxx. M passuum lviii. efficit.) Scribe, *Vniuersæ autem ambitus à Varo ad Arsiam, vicies centena xlix. M. efficit.* ex Martiano & Solino. ¶ Oratione vtique præpropera.) Vterque codex, *ordinatione*, habet, *non oratione*. ¶ Hæc regio ex descriptione Augusti, nona est.) Scribendum, *vndecima*: non *nona*. qui error, vt puto, ortus est ex similitudine numerorum, *xi.* & *ix.* Nam Italia, vt paulo ante meminit, in vndecim regiones ab Augusto diuisa est. De vndecima vero regione nusquam, nisi hic, métio: at de nona, capite xvi. peculiaris fit commẽtatio. ¶ Suanenses, Saturnini.) Puto scribendum, *Suenses, Saturniani*. a Suena & Saturniana, ex Ptolemæo. ¶ Latinumque a Vaticano dirimens.) Emendatius, ni fallor, legetur, *a Labicano*, ex verbis quæ paulo post sequuntur, *Et qui ex agro Latino, item Hernico, item Labicano*. Nec sum immemor verborum Solini, quæ fauere videntur priori lectioni. ¶ Liri amne diuisa, Glanico appellato.) Scribo, *Clani*, non *Glanico*, ex Strabone, v. & Cornelio Tacito, ii. *Orantibus*, inquit, *Florentinis, ne Clanis solito alueo demotus in amnem Arnum transferretur, idque ipsis perniciem afferret*. Summus poeta Georgicorum secundo, Clanium appellat Acerranorum fluuium,

– & vacuis Clanius non æquus Acerris.

¶ Et in delicias alicæ politur messis.) Apographum Toletanum, non *politur messis*, sed *populitu mensis* agnoscit: vt forte legendum sit, *populi totius mensis*. ¶ Neapolis Chalcidensium, & ipsa Parthenope a tumulo sirenis dicta.) Sic interpungendum, vt verba illa, *& ipsa*, ad superiora referas. Ait enim, sicuti Cumas, quas paulo ante reddidit, ita etiam Neapolin Chalcidensium ædificium esse. Auctor est Strabo libro v. ¶ Alluente vero Sarno amne ager Nucerinus est. & ix. M. pass. a mari ipsa Nuceria.) Prima illa verba, *Alluente vero Sarno amne*, ad superiora pertinent: vt scribendum putem, *Pompeij haud procul spectante mõte Vesuuio, alluente vero Sarno amne. Ager Nucerinus, & ix. M. passuum à mari ipsa Nuceria.* Nam verbum, *est*, non legitur in scriptis codicibus. Allui vero Pompeios Sarno amne, Strabo tradit libro quinto. ¶ Ita ex antiquo Latio liij. populi interiere.) Hi populi, qui ex antiquo Latio, Plinij tempore, defecere, illi ipsi sunt proxima relatione ab ipso memorati. Nam præfatus fuit, *fuere in Latio clara oppida*: quasi diceret, fuere olim, iam non sunt. Hi autem populi, li. sunt: non liij. Itaque aut duo oppida librariorum indiligentia omissa sunt, aut in postrema summa non liij. sed li. scribi debet. ¶ Stœchades a vicinis Massiliensibus dictæ, propter ordinem: quas item nominant singulis vocabulis, Proten & Mesen, &c.) Apographum Toletanum eximie hunc locum restituit, vt innumera alia in hoc auctore, *Stœchades à vicinis Massiliensibus dictæ propter ordinem quo sitæ sunt. Nomina singulis, Prote, Mese*, &c. Nam verbum illud, *vocabulis*, in eodem non habetur.

Ex cap. vi. Circuitu cccxxij.) Marcianus & antiqua lectio, cccxxv. ¶ Citra est Oglassa.) Marcianus, *Stipa autem, citra est: Oglassa, infra*. ¶ Item Egilium & Dianium.) Diximus in Pomponium, legendum videri, *Aegilium*, forma diminutiua ab Ægilo, de qua statim ante. ¶ A Populonia x. M. a Græcis Æthalia dicta.) Geographi omnes, & vtrunque scriptum exemplar, & vulgaris hodie nominatio, *Populonium*. Solus Virgilius poetica, puto, licentia, *Populonia*. Nam Pomponio idem semper ius est cum Plinio. Occurrit hic notandum, Iluam insulam pro eadem cum Æthalia accipi a Plinio. A quo stare videtur Stephanus. Nam ferri metalla, quæ Iluæ Plinius, ipse Æthaliæ tribuit, vnde insulæ nomen proditum tradit. At Ptolemæus diuersas facit insulas, Iluam & Æthaliam. Sicuti infra etiam octauo capite, Acthusam & Aegusam Plinius vnam intelligit, cum Ptolemæo duæ sint. ¶ Itemque Phintonis fossæ.) In Toletano apographo, *Pintonis & fossæ*.

Ex cap. vii. Ab occidente, clxx.) Exemplaria Romana, *clxxii*. Scribo, *clxxv*. ex Marciano & vtroque scripto codice. ¶ A meridie, lxxii. a septentrione, cxxii.) Marcianus, *A meridie, lxxvii. a septentrione, cxxv.* astipulante etiam vetere lectione, vtique quod ad meridianum latus attinet. ¶ Circuitu d. lxii. Scribe, *dlxv*. ex vetere vtraque lectione, poscente id quoque supputatione. Prædicti enim laterum numeri eam ambitus summam agunt. ¶ A Caralitano Ficariam. Adde *Galatam*, ex Marciano. *A Caralitano*, inquit, *Ficariam Galatámque*. Galatæ meminit & Pomponius, sed in freto Siculo. Meminit & Plinius infra capite octauo: cuius terra scorpionem dirum Africæ animal necari, scribit lib. v. cap. vii. ¶ Paruæ quæ vocantur Ithacesiæ, Vlyxis specula.) Videtur & hic deesse præpositio, *ab*, ex eodem Marciano: *Contra Vibonem Ithacesiæ, ab Vlyxis specula dictæ*. Exemplar Salmant. *spectaculo* præfert, pro quo forte commodius legeretur, *speculatu*. Exemplar Toletanum, *Vlyxis spectacula* legit.

Ex cap. viii. Trinacria pluribus aut Triquetra.) Vterque codex non *Triquetra* habet, sed *Trinacira*. ¶ xij. M. passuum in longitudinem freto.) xv. M. non xij. ijdem legunt codices. ¶ Ipsius Triquetræ vt diximus.) Verbum, *Triquetræ*, adiectum arbitramur, falsóque Plinio attributum. De Sicilia enim disserit peculiari & dicato tractatu, non de alia regione, insuláve. ¶ Pachynum in Græciam, cxliiij. M. ab eo distante Peloponneso.) Scribo, *ccccxl. M. ab eo distante Peloponneso*, ex Marciano: suffragante etiam vtroque exemplari. ¶ Et à Caralitano Sardiniæ cxx. M.) Vetus lectio, *cxc. M.* ¶ A Peloro Pachynũ, clxvj.) Marcianus, *clxxvij*. vetusta exẽplaria, *clxxxvi*. ¶ Inde Pelorũ, clxx.) Marcianus, *cxlij*. scripta lectio, *cxlij*. ¶ Coloniæ ibi, vrbes, ac ciuitates, lxxij.) Scribẽdũ reor, *Coloniæ immunes ac ciuitates*, &c. vt hoc ipso libro, capite primo: *Huius cõuentus sunt reliquæ coloniæ immunes*. Et capite tertio: *Post Cæsaraugustana colonia immunis amne Ibero affusa*. & paulo ante, *Colonia immunis Ilici*. Patet præterea ex Marciano, numerum coloniarum præteritum esse, librariorum incuria. Confirmátur id autoritate ipsius Plinij, qui statim colonias in Sicilia quinque assignat: Taurominium, Catinam, Syracusas, Thermas, Tyndaridem. Item Marcianus & antiqua lectio, ciuitates lxxiij. legunt, quam esse veram lectionem comperiet qui diligenter eas numerauerit. Vt in totum legendum sit: *Coloniæ immunes v. Ciuitates lxxiij.* ¶ Taurominium.) & paulo post, fausta Taurominium, &c.) Vtrobique in ambobus antiquis codicibus, *Tauromenium* leges, non *Taurominium*. ¶ Et a Solunte, lxxv.) Exemplar Tolet. *Selinunte*. De Selinusiis, ipse paulo ante Plinius & Stephanus. Est eiusdem nominis fluuius in eadem insula, Plinio, Straboni, Ptolemæo.

Ex cap. x. In ea ora flumina innumera, sed memoratu digna à Locris Sagra.) Sic quidem nostri scripti codices habent, quod correctores fefellit. Multa enim in scripta lectione perperam posita esse contingit, librariorum imperitia. Rectius igitur in hac parte impressa exemplaria, *sed memoratu digna Locanus, Sagra*, ex Ptolemæo euidenter. ¶ Deinde sinus & Scyllaceum, Scylletium ab Atheniensibus, cum conderent, dictum.) In promptu est quid hic alij dicant: nos nostrorum codicum fidem sequemur. Vtcunque

igitur exemplar sic locum hunc legit: *Deinde sinus, & scolegium Scyllaceum, & Scylletium, Atheniensibus, cum conderent, dictum.* Lego, *Deinde sinus Scylacius, & Stolagium, Scyllaceum & Scylletium ab Atheniensibus*, &c. Est autem stolagium, nauifragum: vt interpretatus est summus poeta.

Caulonisque arces & nauifragum Scyllaceum.

Ex CAP. XI. Oppidum Thurium.) Vterque codex *Tauri* non *Thurium.* quæ lectio mouet me, vt quamuis hic *Thurium* sustineri possit, legi tamen malim, *Thurij.* Nam & *Thurium*, & *Thuria*, & *Thurij* ea ciuitas dicitur, autore Stephano. ¶ Ab eo Basta oppidum & Hydruntum.) Diximus in commentariolo, tumultuario studio a nobis in Pomponium composito, *Hydrus* nominari hanc ciuitatem, non, vt quidam putant, *Hydruntum.* Nam si *Hydruntum* diceretur, nequaquam paulo post sequeretur, *Ab Hydrunte Soletum desertum.* & mox, *Brundusium. L. M. passuum ab Hydrunte.* Omnes denique geographi & historici *Hydrus*, non aliter enunciant. ¶ Qua in Græciam breuissimus transitus. Ex aduerso Apollonia oppidum.) Codices ambo scripti, *ex aduerso*, cum minore litera legunt, & coniunctim cum superioribus: adduntque, *cum*, hoc modo: *qua in Græciam breuissimus transitus, ex aduerso Apollonia cum oppidi.* Scribo, *qua in Græciam breuissimus transitus, ex aduerso Apolloniatum oppidi.* nota res, nec testimonijs confirmanda. ¶ Excipiente vrbe Illyrica.) Scripta exemplaria, *Illyrici*: non, *Illyrica.* ¶ Pediculorum oppido Rudia.) Legendum numero multorum, *Rudiæ*, ex Strabone, Pomponio, Silio, Eusebio. Politianus quoque noster in nutritia:

Quem Rudijs ortum rigidi censura Catonis.

Proinde corrigendum vitiosum Ptolemæi exemplar, in quo *Rudia* pro *Rudiæ* scriptum est. ¶ Ita Apulorum genera tria: Teani a duce: Gares.) Scribendum opinor *Teani, a duce, Varies.* vt sint tria distincta genera: Teani, ab oppido Teano, a duce Dauno, Daunij, ab oppido Varia, cuius paulo ante præcessit mentio, Varies.

Ex CAP. XII. Vestinorum Angulani.) Ptolemæus, *Angolani.* ¶ Item Vticinorum.) Codices ambo *Viticinorum.* ¶ Actio in monte. Trebanorum ortus.) Scribendum reor, Trebulanorum. Populi sunt Sabinorum, quos paulo ante reddidit.

Ex CAP. XIII. Flumina, Albulates, Suinum, Heluinum, quo finitur, &c.) Apographon Toletanum, *Flumen Albula, Teruium quo finitur.* Salmanticense, *Flumen Abula, Tessuinum, quo finitur.* ¶ Ab iisdem colonia Ancon.) Apographon Toletanum, *Anco*, non *Ancon.* recte, vt supra notatum est. ¶ Septempedani, Tolentinates, Triacenses.) Ptolemæus Traianam hoc loco statuit. vnde forte hic *Traianenses*, melius quam *Triacenses* legeretur. Eo magis, quod exemplar Toletanum non *Triacenses* præfert, sed *Traicenses.* Item ambo exemplaria *Septempedates* habent, non *Septempedani.*

Ex CAP. XIIII. Siculi & Liburni plurimi eius tractum tenuere.) Aptior lectio, *Siculi & Liburni plurima eius tractus tenuere.* Nam ambo codices *tractus*, non *tractum* habent. ¶ Vt quos Vmbrios à Græcis putent dictos.) *Ombros* seu *Ombrios* legendum videtur, à Græca dictione, *Ombros*: hoc est imber. auctor est Stephanus. ¶ Orriculani, Ostiani.) Lego, *Ocriculani*, ab Ocriculis oppido. Strabo, Ptolemæus, Stephanus, Halicarnasseus Dionysius.

Ex CAP. XV. Brixillum, Mutina.) Ptolemæus, Suetonius, Iosephus, *Brixellum.* Vetus lectio, modo *Brixillum.* modo *Bruxillum.* ¶ Veliates cognomine Vecteri, Regiates. Legendum alterutro modo, aut *Vecteri, Vegiates*, separatim, vt sint duo populorum nomina: aut coniunctim, *Vecteriregiates*, ne turbetur alphabeti ordo.

Ex CAP. XVI. Agris quam nauigijs torrentior.) Vterque codex vetus, *agris quamuis torrentior.* ¶ Atque vbi liquit agros.) Legi forte melius posset, *atque vbi liquitur nix vbertate largior.* Nam dictio, *agros*, non habetur in vetusta vtraque lectione. ¶ Grauis terræ quanquam deductus in flumina.) Commodius, diductus in flumina. ¶ Inter Rauennā Altinumque passuum cxx.) Scribe, *inter Rauennam Altinumque per cxx.* Nimirum accepit librarius particulā, *per*, compendio scriptam, pro *passuum.* ¶ Vt Delphicis creditum est thesauris a Diomede condita.) Præpostere sita verba. Lege, *Delphicis, vt creditum est, thesauris a Diomede cōdita.* ¶ Omnia ex Philistinæ fossæ abundatione nascentia.) Alio ordine vetusti codices: *Omnia Philistinæ fossæ abundatione exnascentia.* ¶ Vt in Aegypto Nilus quod vocat Delta triquetram figuram.) Salmantic. codex: *quod vocant Delta, a triquetra figura.* ¶ Quoniam circa fontem arbor multa sit picea, quæ Padus Gallice vocetur, Padum hoc nomen accepisse.] Vetusta exemplaria breuius ac concinnius, *Quoniam circa fontem arbor multa sit picea, quales Gallice vocantur padi, hoc nomen accepisse.*

Ex CAP. XVII. Etiamnum prodente se altius quam fortunatius sitos.) Apographum Tolet. non *sitos* legit, sed *situm*, verius: vt referatur ad oppidum, non ad Bergomates.

Ex CAP. XVIII. Ex montibus Taurisanis.) Veteres codices, *Taruisanis* agnoscunt, non *Taurisanis.* ¶ Quam cognominatam tradunt a flumine Istro.) Verbum, *tradunt*, superfluit, ex eisdem. sane recte: impedit enim remoratúrque orationem ad calcem properantem. ¶ In Adriam effluente e Danubio amne, eidemque Istro ex aduerso Padi fauces.) Legendum ex eisdem, *è Danubio amne, eodémque Istro.* hoc sensu, Ex amne Danubio, qui & ipse alio nomine appellatus est etiam Ister. Ceterùm illud est non somniculosis, vt aiunt, oculis prætereundum, traditionem, quam Plinius hic tam fortiter improbat, non vulgarium esse autorum, sed idoneorum atque adeo summorum, Eratosthenis & Theopompi, referente Strabone libro 7. item Aristotelis libro de historia Animalium octauo, & libro de admiranda auditione: item Apollonij Rhodij quarto Argonauticōn & eius expositorum, & apud nos Melæ Pomponij libro secundo.

Ex CAP. XIX Flamonienses, Vanienses, & alij cognomine Culici.) Scribo cōmutatis verbis ex Pliniana loquendi consuetudine, *Flamonienses cognomine Vanienses, & alij Culici.* Argumento sunt præter alia, verba quæ sequuntur, *Foroiulienses cognomine transpadani.* Sic non dabitur occasio lectoribus putandi interruptum esse ordinem alphabeti. ¶ Timagenes xxij. M. pass. deductis in latitudinem: Cornelius Nepos, C. M.) Vetus lectio, *Timagenes xxij. M. pass. deductis. In latitudinem autem Cornelius Nepos cl. M.* ¶ Dccxlij. M. p. colligit.) Eadem, *dccxiij. M. passuum agit.*

Ex CAP. XX. Eiusdem & Graios fuisse positos in transitu Graiarum Alpium.) Adde dictionem *exercitus*, & deme verbum *positos*, ex vtroque exemplari: vt legendum sit, *Eiusdem exercitus & Graios fuisse in transitu Graiarum alpium.* ¶ Imperatori xiiij. tribunitiæ potestatis Senatus populúsque, &c.) Scribendum, *Imperatori xiiij. tribunitiæ potestatis xviij. Senatus*, &c. ex eisdem.

Ex CAP. XXI. Populorum pauca effatu digna, aut felicia nomina.) *Facilia*, non *felicia*, eadem habent exemplaria. ¶ Rursus in continente colonia Iadera.) Eadem & hic & capite sequenti, *Iader* scribunt: non *Iadera.* & veram hanc esse lectionem, ipse nos Plinius docet capite huius libri vltimo: *Contra Iader*, inquit, *est Lissa.* Ptolemæus & Pomponius *Iadera* proferunt, sed vitio (vt reor) exemplarium.

Ex CAP. XXII. Petunt in eam iura descripti in decurias.) Ambo codices, *petunt in eam iura, iuribus descriptis in decurias.* ¶ Ccclxxij.) Calculus nos docet legendum esse, *ccclxxxij.* si errore vacant insequentes numeri. ¶ Dalmatæ, xxij.) *Delmatæ*, ambo exemplaria. ¶ Narona colonia.) Notauimus supra & docuimus in Pomponium, legendum, *Naro*, bisyllabum. ¶ Et Taulanti & Piræi.) Diximus in eundem copiose, scribendum esse, *Taulantij.* ¶ Retinet nomen.) Hæc verba non putamus Pliniana.

Ex CAP. XXIII. Gente Parthini.) Dictum rursus in Pomponium, scribendum esse *Partheni*, cum *e*, in penultima, ex Stephano & aliis: fauet etiam Salmanticensis codex. ¶ A tergo Carnorum & Iapidū qua se offert magnus Ister.) Apograph. Tolet *effert* legit non *offert*: & ab his verbis assignari debet initium capiti sequenti.

Ex CAP. XXIIII. Et oppida Sacarbantia Iulia.) *Oppido*, habet Tolet. archetypum, verius vt opinor: vt sit sensus, iam deserta Boiorum habitari colonia diui Claudij Sabaria, & oppido Sacarbantia Iulia. Nam verbum, *habitantur*, quod est principium capitis sequentis, finis potius debet esse antecedentis.

Ex CAP. XXV. Corneates, Acrauisci.) Idem exemplar, *Corneates, Erauisci.* quod & melius, ne alphabeti ordo confundatur.

Ex CAP. XXVI. Vniuersum hunc situm Italiæ & Illyrici.) Lego, *vniuersum autem sinum*, &c. ex eodem. ¶ Natura vadosi maris.) Scribo, *Natura vadoso mari.* ex vtroque codice. ¶ Cissa, Pullariæ, & Absyrtides Graijs dictæ a fratre Medeæ ibi interfecto, nomine Absyrto.) *Pullaria* in eisdem, vnitatis numero legitur: & verbum, *nomine*, redundat in archetypo Toletano. ¶ Nec pauciores Liburnicæ.) Idem archetypon, *nec non Trucones, Liburnicæ.* Salmant. exemplar cum excuso, *nec pauciores Liburnicæ.* ¶ Contra Surium Bubus.) Codex Salmanticensis, *Contra Surium Bauo.* Toletanus, *Boua*, vt sit proprium nomen insulæ, *Bauo*, seu *Boua.* Quid si legas non *intra Surium*, sed *inde*: vel *item Tragurium.* nam Tragurium in hoc sinu, Ptolemæus, Strabo, Pomponius

nius celebrant. Superius quidem facta est mentio Tragurij sed falso illic reddita creditur. Romana exemplaria, *Bunode contra Surium*, vt forte scribendum sit *Bano, Decon, Tragurium*. Nam *contra Surium* quid sit, ego etiam cum Hermolao nescire me fateor. ¶ Et cum oppido Pharia,) Ptolemæus cum Plinio, *Pharia*. At Strabo, Stephanus, Pomponius, Polybius, *Pharus*. qualis illa Alexandriæ, quam scriptores omnes famigerant. ¶ In Ionio autem mari ab Orico, MM. passuum.) Scribendum videtur, *L.M. passuum*. Nam Strabo libro sexto, a Brundusio ad Sasonem, cccc. stadiorum interuallum esse ait, quæ agunt passuum L.M. & Sasonem insulam in medio sitam esse scribit, eius spatij quod est inter Epirum & Brundusium: quod Plinius ipse supra capite xj. dixit esse C.M. passuum, non amplius. Quod interuallum pedestri continuare transitu, pontibus factis, primum cogitasse Pyrrhum Epiri regem, post eum M. Varronem, cum classibus Pompeij præesset piratico bello, & vtrunque alijs impeditum curis à proposito destitisse. Porro in Strabone Latino falso xl. scriptum est pro cccc. Quin etiam Plinius, quod magis adhuc castigationem nostram confirmat, suprà cap. xxij. Oricon à Salentino Italiæ promontorio abesse tradit, lxxxv. M. pass.

EX LIBRO QVARTO.
CAPITE I.

CAstellum in Acroceraunijs Chimæra.) Lego, *Chimerium*, ex Strabone in vij. ¶ Maximeque nobilitatus Ambracius sinus, faucibus spaciosum æquor accipiens.) Duo hic verba desunt, quorum alterum nobis exhibuit Salmanticense, vtrumque vero, apographum Toletanum. Ea sunt, *d. pass.* Scribe igitur, *faucibus d. passuum, spaciosum æquor accipiens*. paruo discrimine a Polybij traditione, qui dc. passuum has fauces esse prodit. ¶ Longitudinis xxix.) Vterque scriptus codex non xxix. habet, sed xxxvij. quod & vero propius. Nam Polybius longitudinem eius sinus ccc. stadiorum esse ait, quæ xxxvij. M.D. passuum conficiunt.

Ex CAP. IIII. Quam ob causam perfodere nauigabili alueo angustias tentauere.) Adde verbum, *eas*, ex apographo Tolet. *angustias eas tentauere*. & paulo ante, Lechææ hinc, Cenchreæ illinc.) Hermolaus docet nos orthographiam quantitatémque huius dictionis Lechææ. Nos addimus, non *Lechææ*, vt putat Hermolaus, scribendum esse, sed *Lechæum*, tam in Plinio quam in cæteris auctoribus: ex Strabone, Ptolemæo, Pausania, Polybio, Liuio, Papinio, glossematon etiam scriptoribus Suida, & Alexandrino Hesychio. ¶ Medio hoc interuallo, quod Isthmon appellauimus, applicata colli habitatur colonia Corinthus.) Scribendum puto, *applicatu colli*, non *applicata*. hoc est: qua parte annectitur & applicatur collum corpori, id est Isthmus Peloponneso.

Ex CAP. V. Pisæorum quondam oppidum.) In omnibus exemplaribus distincte legitur, *Pisa eorum quondam oppidum*. diximusque in Pomponium legendum nobis videri, *Pisa œnomaï quondam oppidum*. ¶ Et sinus circuitu ccvj. M. p.) Vetus lectio, *& sinus circuitu c.vj. M pass.* ¶ In quæ refugere haustis prioribus.) Addendam censeo coniunctionem *&*: vt sit, *& in quæ refugere*, &c. Haustas vero a mari Helicen & Buram, res est comperta, ex Aristotele in Meteoris, Seneca in Naturalibus quæstionibus, & Plinio supra libro 2. ¶ Trœzen, Coryphasium, appellatumque alias Inachium, alias Dipsium Argos.) Commonendus est hic lector, locum hunc acri diligentiaque censura examinandum esse. Nam cognomina illa, *Hippium, Inachium, Dipsium*, quæ Plinius videtur inter duas vrbes cognomines distribuere, vni tantum, hoc est antiquæ illi & celebri Argorum vrbi, ab aliis scriptoribus assignantur. Nam Strabo summus auctor libro octauo, antiquum Argos his cognominibus celebratum tradit, Priscum, Iasium, Hippium, equorum alumnum, Dipsiū. Stephanus quoque Argos ciuitatem prope Trœzenem memorat, hanc videlicet quæ nunc indicatur à Plinio, Argos illud antiquum, & apud omnes nobilitatum, cognominibus his nominatum scribit, equorum alumnum, Dipsium, Iasium. Quin & Argos Inachium non aliud esse quam priscum illud, a flumine videlicet Inacho, inter quod & alterum nomine Erasinum situm esse, non multo ante Plinius docuit, tum ratio ipsa ostendit, tum etiam Euripides in Archelao, referente Strabone. Confirmat id quoque Stephanus in dictione Inachus. Quamobrem docti statuant quid huic malo remedij adhibendum sit. Nam quod ad me attinet, puto verba hæc, *alias Inachium, alias Dipsium*, ad superiora illa pertinere, *Inter quos Argos Hippium cognominatum*. Statim enim post illa consequi volo, *alias Inachium, alias Dipsium*. vt in hoc loco scribendum omnino putem, *Trœzen, Coryphasium, alterúmque Argos*. ¶ Portus Cænites.) Prior lectio tam antiqua quàm recentior, *Portus Chenitas*, agnoscit. Hermolaus, erasa dictione *Chenitas*, *Cænites* instituit, à Cænis, vt ipse vocat, vrbe Laconiæ, ex Ptolemæo & Pausania: toto, vt aiunt, errans cœlo. Nos illi damus, ex his quos aduocat auctoribus, Cænen vrbem esse Laconiæ, sed nihil ad rem. Multis enim à tergo passuum millibus relicta est in sinu Laconico post vrbem Tænaron, Cæne. Nunc oppida indicantur sinus, secundum Strabonem Hermionici, secundum Ptolemæum Saronici. Itaque nihil ex antiqua lectione immutandum censeo. Nam quemadmodum Chelonates in Peloponneso promontorium habetur, hoc est testudineus, seu testudinarius, & Ichthys alterum, hoc est piscis: sic appellari potuit Chenitas portus, id est anserarius aut anserinus, a frequentia anserum, qui illic propter opima pascua abundarent. vt sicut in Ægypto Chenobocia est ciuitas, Stephano teste, id est anserum altrix, sic in Peloponneso Chenitas seu Chenites dici potuerit ab anserum copia. Cuius mentio si apud alios auctores non inuenitur, mirandum non est: nam innumera in Plinij geographia locorum nomina leguntur, quæ non alibi temere inuenias. Alioqui & Chena vrbs est Laconiæ Stephano, vt etiam si de locis eius prouinciæ hic ageretur, nihil foret ex antiqua lectione mutandum. Posset tamen hic neque *Cænites* legi, neque *Chenites*, sed *Schœnuntis*, quo nomine celebratur alter portus in hac ipsa ora, paulo post indicandus, post Cenchreas: vt sicut in ora Italiæ duo Castra noua: in Africæ, duo Hippones & duæ Leptes: in Ciliciæ, duo Anemuria: ita in ora Peloponnesi, duo Schœnuntes sint portus. Sed & quod subdit idem Hermolaus, multo adhuc grauiore reprehensione dignum est. ait enim (si diis placeat) ab hac vrbe Laconiæ Cæne, appellatum esse Iouem Cenæum ab Ouidio, illo versu:

Victor ab Oechalia Cenæo sacra parabat
Vota Ioui.

quasi sacrificia illa ab Hercule facta ob victoriam, & ob id charisteria dicta, in Laconia facta sint, & non in Eubœa, in promontorio Cenæo. Cuius error etsi refelli multis verbis potest, ex Strabone, Diodoro, Ptolemæo, Stephano, Thucydide, Æschylo, Sophocle, eiusque interprete, & Lycophronis enarratore Tzeze, & ex nostris, Plinio, Seneca, Solino, & aliis pluribus: tamē quia refutatus est ab aliis, qui labori nostro consuluerunt, plura dicere supersedi. Illud noluí omittere, promontorium hoc EubϾ, Diodorum & Stephanum cum i, in prima, & nonnunquam cum duplici n, scribere *Cinnæum*, reliquos cum, e, longo in prima, & simplici, n. Omnes autem cum, æ, diphthongo in penultima. Est etiam in septentrionali eiusdem insulæ plaga aliud promontorium, nomine Clenæum, de quo Strabo decimo. Et item aliud dictum Caunum, cuius etiam Strabo eodem libro meminit. quod notare libuit, ne cui nominum similitudo erroris materiam pareret.

Ex CAP. VI. Ad oppidum Lechæum Corinthiaci sinus.) Vtrunque scriptum exemplar non *Lechæum* habet, sed *Regium*. Scribo, *Ægium*. Oppidum id est in sinu Corinthiaco, apud geographos omnes celebre. Meminere & Aristoteles, & in quæst. naturalibus Seneca, de terræ quassatione disserens, & omnes.

Ex CAP. VII. Scytonia saxa.) Exposuimus in Pomponium Melam abunde, Sciron & Scironius, cum, i, scribendum esse, & cum vnico r, aut cum duplici. ¶ Amnis Ilissos.) Codex vterque, *Locus filisos*, vt forte legendum sit, *locus Ilissos*, ex Stephano: cui est *Ilissos* vrbs Atticæ, vbi colerentur Musæ cognomento Ilissides, Apollodoro auctore.

Ex CAP. VIII. Intus sua luce viridante, allabitur Peneus viridis calculo.) Archetypum Tolet. *intus vero luco viridante. Allabitur Peneus vitreus calculo.* Codex Salmant. *Hac labitur Peneus*, &c.

Ex CAP. X. Accipit amnem Euroton.) Sic quidem Hermolaus legit ex auctoritate Strabonis. Cæterum in Strabone ego non *Euroton* inuenio, sed *Eurotam*, eodem quo ille Lacedæmonius nomine. Innominatus autem scriptor apud Græcos, qui Strabonis Chrestomathias, hoc est, collectanea siue selecta composuit, vir doctus & accuratus, non *Eurotos* in Strabone, neque *Eurotas* legit, sed *Europos*. a quo magis sto: nam oppidum etiam est in Macedonia Europos ad Axium amnem, de quo paulo post Plinius, item Ptolemæus & Stephanus. Titaresius hic ab Homero primo Iliados vocatur. Lucanus quoque noster in sexto:

Solus in alterius nomen cum venerit vndæ
Custodit Titaresus aquas.

Quo loco Hermolaus & Lucani interpretes, fraudato fluuij nomine vna syllaba, Titaresum perperam legũt, non aduertẽtes, rationẽ versus defendi Synizesi, figura apud poetas vsitatissima. ¶ In ora sinus Macedonici oppidum Chalastra.) Legendum ex apographo Tolet. *In ora sinus, Macedonica oppida Chalastra,* &c. Nec temere additum Macedonica, ob vicinitatẽ Thraciæ & Macedoniæ. Nam Stephanus Chalastram Thraciæ contribuit, non Macedoniæ. ¶Pydna, Derra, Scione.) Paulo post in mentione Pallenes reddetur Scione. Hic non *Derra scione*, sed *Crestone* legendum puto, ex Herodoto in Polymnia. Meminit etiam Stephanus. ¶ Oppida, Nisos, Brygion, Eleon, Mende.) Locus est corruptissimus, non minus in scriptis quam impressis codicibus. Diximus in Pomponium videri nobis legendum, *Sane Aphytis, Scione, Mende.* ex Herodoto & Strabone in collectaneis. ¶Et in Pallenensi isthmo.) Melius, *& in Pallenes isthmo.* Sic enim ob omnibus appellatur, primario non possessiuo nomine. ¶ Oppidum in cacumine fuit Acrothon.) Notandum, post hæc verba sublequi debere, illa quę per errorem paulo post ab imperitis librarijs posita sunt: *cuius incolæ Macrobij cognominantur*, ex Pomponio, Luciano, Solino. ¶ Acanthus, Istria, Grastonia.) Vtrunque exemplar scriptum, *Acanthus, Sinis, Tagira, Sitone.* Lego, *Acanthus, Singus, Stagira, Sithonia*; vt dictum est in Pomponium.

Ex cap. xi. Tum locus Doriscus, cxx.m. hominum capax.) Vtrunque exemplar rectius, *x. m. hominum capax.* Nota est apud Herodotum historia dinumerati a Xerxe apud Doriscum Thraciæ, exercitus per myriadas, hoc est numerum x.m. Ammianus quoque Marcellinus libro duodeuicesimo: *Quousque nobis Doriscum Thraciæ oppidum, & agminatim intra consepta exercitus recensitos Græca fabulositas numerabis?* ¶ Portus Stentoris.) Vetus lectio, *Portus tentoris.* Hermolaus castigauit, *Portus Stẽtoris.* probe, sed castigationis confirmatio non proba: quia Herodotus, inquit, lacum in Thracia Stentoridem appellat: quasi innuat, & lacum & portum cognomines esse, & Stentoris hoc loco rectum esse. Nos cõtra, Stentoris patrium esse casum arbitramur: & dici a Plinio Portus Stentoris, vt a Virgilio vrbem Pataui. Liquet id ex Ouidio primo Tristium.

Saltus ab hac terra breuis est Stentora petenti.

A quo loco, non aliunde, petenda fuit Hermolao, castigationis suæ probatio. Hoc autem Hermolai erratum, Ouidianum etiam interpretem in errorem traxit, qui Stentora illic pro Stentorida positum ait. Nam rationem syllabæ vis immutabilis sequentis tuetur. ¶ Oppida, Thynnias, Almedessos.) Vetus lectio, *Halmydessos.* Hermolaus *Salmydessos* emendat ex Stephano & Strabone. Sed habet prior lectio suos etiam assertores, Ptolemæum & Pomponium, item Sophoclis enarratorem in Oedipo tyranno: qui (quod notãdum est) cum, i, in penultima *Halmydissos* profert: quod & ipsum facit etiam Xenophon sexto ascensus Cyri. ¶ Ab eo Cherronesus cxxvi. m. pass.) Ita Hermolaus, cum antea, *ceron est*, non *Cherronnesus* scriptum esset. Cæterum Hermolai castigatio nullo modo tolerari potest. Nam si Macrontichos inde appellatus est, quod (vt paulo ante dixit) porrectis muris a Propontide ad Melana sinum, procurrentem excludit Cherronnesum, necesse est vt Macrontichos prope ipsam sit Cherronnesum, vel in ipsa potius Cherronneso. Vellẽ igitur dicat mihi Hermolaus, si hoc datur, quomodo possit Cherronnesus a Macrontichos tot millium interuallo submota esse? Quod si non regionem Hermolaus, sed vrbem Cherrõnesum accipit, par ratio est. Nã quum Cherronnesus vrbs in ipso sita sit Cherronnesi regionis isthmo, auctore Stephano, & itidem Macrontichos sit in ipso isthmo, si longo muro Macrontichos excludit Cherronnesum, qua (obsecro) parte exclusio illa fit? nempe in ipso isthmo. Cum igitur in confesso sit & Macrontichos & Cherronnesum vrbẽ in eodẽ isthmo esse, & angustiæ huius isthmi sint eiusdem spacij cum isthmo Peloponnesi, vt mox subiunget, & latitudo isthmi Peloponnesi sit v.m.pass. vt supra retulit hoc volumine, capite quarto, consequitur vt nullo modo Macrontichos abesse a Cherronneso queat (siue regionem Cherronnesum siue vrbem accipias) cxxvi. m. pass. Quapropter expensis ad amussim, vt aiunt, supra dictis Plinij locis, & item veteris vtriusque codicis lectione, in qua habetur, *ab eo cerron est*, adducor vt putem non *cerron* hic, sed *Serrium* legendum esse. Regreditur enim hic Plinius ad initium septentrionale Thraciæ quod est Istri ostium, vt ab eo dinumeret locorum in ora insignium distãtias, exclusa Cherronneso. Distare igitur tradit ab ostio Istri fluuij, os ponti, d. lv. m. & ab ore ponti vsque ad Macrontichos, hoc est Isthmum Cherronnesi, esse cl. m. & ab isthmo per oram ipsam, exclusa Cherronneso, Serrium vsque promontorium cxxvi. m. Quod mire quadrat cum præcedentibus Plinij verbis, hoc capite non multo ante: *A Dorisco incuruatur ora ad Macrontichos, cxxy.* Nam Doriscus locus propinquus admodum est Serrio promontorio, inter ipsum positus & Cherronnesum, & ob id minus distans a Longo muro quam Serrion. Doriscus enim abest a Macrontichos, seu Longo muro, cxxij. m. passuum, vt dixit: Serrium autem, iiij. m. amplius. Vnde liquet Serrion à Dorisco quatuor tantum milibus pass. distare. Quod autem tenui interuallo submota a se inuicem sunt Serrion & Doriscus, patet, tum ex Plinio, qui hoc capite post Serrium & Zonem subiicit statim Doriscum, tum etiam ex Herodoto in Polymnia, vnde mutuatus est omnia hæc Plinius. Cuius verba etsi alioqui (nisi summa necessitate cogente) perquam inuitus id faciam, fastidio lectorum parcens, libuit hic subtexere ad maiorem rei confirmationem: *Naues quidem omnes, quæ ad Doriscum appulsæ fuerant, nauarchi Xerxis iussu, ad littus applicuerunt Dorisco contiguum, in quo Saie vrbs Samothracum & Zone, & vltimum eius oræ promontorium Serrium.* ¶ Oppidum Gonos.) Vtrunque exemplar scriptum, *Ganos* legit. Hermolaus *Gonos* substituit. Nos antiquam lectionem defendimus, tum ex Xenophonte, septimo ascensus Cyri, Ganon eam nominante. Tradam (inquit) ei Bisanthen, & Ganon, & nouum murum. ¶Pactyæ a Propontide, Cardia a Melane sinu. Hæc ex facie loci nomine accepto, vtræque compressæ.) Scribendum *Pactye*, numero vnitatis ex omnibus agminatim geographis. Verba autem postrema, *vtræque compressæ*, mendosissima esse arbitror, quicquid sentiat hoc loco Hermolaus: quod (pax sit dixisse) & friuolum est, & nihil colligens. Ego autem non dubitabo sententiam hic meam aperte dicere: appellent me diuinum, siue quo magis nomine libuerit, modo sciant in rerum omnium cognitione, maiorem partem coniectatione, diuinationeque constare. Puto igitur verbis illis, causam assignari, cur Pactye vrbs sic dicta sit, quod idem in Cardia vrbe fecerat, scribendumque, *altera à compressu.* siue quod ob angustias loci, domus ipsæ inter se essent compressæ & stipatæ (vt de Arado insula Strabo & Pomponius tradunt: Quantum patet, totam esse oppidum, tantamque esse habitatorum multitudinem, vt domos multis tabulatis sublimes inhabitent, & super aliena tecta sedem ponere liceat) seu quod in ipsis isthmi faucibus sita, compressa quodam modo & arctata sit, a verbo Græco πάκτω. ¶Resiston ex aduerso coloniæ Parianæ.) *Rhedeston* forte potius quam *Resiston* legi debet, ex Ptolemæo: qui Bisanthen sic quoque cognominatam tradit, vt in Pomponium meminimus. Nam auctori, qui Antonini nomine vulgo circunfertur, quantum fidei haberi debeat, alio loco cõmodius disputabitur. ¶Inter Tenedum & Chium.) Vetus vterque codex, *Inter Tenum & Chium.* quæ lectio placet magis quam prior. Nec me mouet Solini auctoritas, qua Hermolaus innititur. Cuius scriptis (nisi Plinium transcriberet) tam parum deferrem, vt minus nequirem. ¶Et oppido Cassiope, temploque Cassij Iouis.) Legendum forte, *temploque Cassiopæi Iouis.* Nam Cassiope Ptolemæo & oppidum & promontorium est, in quo fortasse templum erat Cassiopæi Iouis. Porro Strabo & Stephanus *Cassope* enunciant, non *Cassiope.* ¶ Eædem quæ Taphiæ ab incolis ante Leucadiam appellantur Taphias arnoxia.) Scribendum reor transpositis verbis, *quæ Taphiæ appellantur. Ante Leucadiam Taphia, Sisarna, Oxiæ.* Nam ambo exemplaria, *Zaphiosis arnoxiæ* præferunt. Sed hæc coniectura sit, & arbitrarius locus. ¶Et in Megarico sinu Methurides iiij.) Stephano *Methuriades* sunt, non *Methurides*: statuitque eas prope Trœzenem, inter Atticam & Æginam. Cæterum quoniam Æginæ mentio occurrit, non sit mihi fraudi, opem Nasoni periclitanti ferre contra Hermolai auctoritatem, deprauare illum volentis. Nam Hermolaus, vbi paulo ante Plinius huius insulæ meminit, castigare volens Ouidianum illum versum sexti Transformationum:

Oenopiam veteres appellauere, sed ipse
Aeacus Aeginam, &c.

Oenonem dicit in Ouidio legendum, non *Oenopiam.* Nos ei damus, *Aeginam* appellatam esse *Oenonem*, passim id scriptorum magna asserente caterua, sed non ideo concedemus *Oenopiam* appellatam non esse. Potest enim locus vnus, quod frequentissime contingit, duo & plura habere nomina. Æginam autem appellatam esse Oenopiam, auctor est Pindarus, sic Æginam alloquens vltimo Isthmiorum edyllio: *Te autem in insulam Oenopiam ducens cognouit, vbi peperisti diuinum Aeacum grauitonanti patri, præstantissimum omniũ mortalium.* Lapso etiam in eundem errorem Ouidij enarratore. ¶ Dosiades enim a Creta nympha Hesperidis filia.) Scribo non *Hesperidis*, sed *Hesperi*, qui frater Atlantis, filias

habuit

habuit à suo nomine appellatas Hesperidas: astipulante etiam Stephano, qui ait appellatam esse Cretam a Creta vna Hesperidum. ¶ Eodem tractu Ophiussa, Buto, Rhamnus.) Vetus lectio, *Ophiussa, Buto, Aranus*. Lego, *Aradus*, non *Aranus*, ex Stephano, qui tres celebrat Arados insulas: Phoenices vnam, de qua supra. Alteram in mari rubro. Tertiam prope Cretam. ¶ Tres Musagores appellatæ.) Legendum, *tres Musagoræ appellatæ*: aut certe, vt vetus fere habet lectio, *tres Musagorus appellant*, vt sit Musagorus accusandi casus Græcus. Nam in Pomponio etiam libentius legerem, *Et quas Musagorus numero tres vno tantum vocabulo appellant*. Hoc enim melius, quam quod Hermolaus ait. ¶ Reliqua circa eam ante Peloponnesum duæ.) Scribe, *Reliquæ*, non *Reliqua*, vt subaudias *insulæ*, vt mox de Cycladibus: *Cæteræ Mycone cum monte Dimastho*. ¶ Oppida habet reliqua, Iulida, Cartheam. Intercidêre Coressus, Pœessa.) Scribe, *Carthæam* trisyllabum cum æ diphthogo in penultima, ex Strabone, Ptolemæo, Stephano. Et *Coressus* quidē habet ambo scripta exemplaria, & item Ptolemæus. Cæterum Stephanus cum i, scribit *Corisseus* seu *Corissia*: Strabo quoque cum, i, *Corissia*: nullusque fœminino genere, cum, e, profert *Coressia*, vt falso asserit Hermolaus. Scribendum præterea *Pœessa* quatuer syllabarum, ex Strabone & Stephano; vt etiam Hermolaus admonuit. ¶ Ex hac profectam delicatiorem fœminis vestem.) *Ex hac profectā delectatinis fœminis vestem*, nostra habent exemplaria, vt legendum fortasse sit, *deliciosis fœminis vestem*. ¶ Tam modico interfluente euripo, vt ponte iungatur.) Vterque codex, *& tam modico*. Toletanus vero *ponto* legit non *ponte*: vt non absurde legi queat, *ita modico interfluente euripo, vt ponto iungat*. ¶ Ad meridiem promontorijs duobus.) Lego, *a meridie promontorijs duobus*, statim, *a septentrione Cenæo*. ¶ Geresto ad Atticam vergente & ad Hellespontum Caphareo insignis, a septentrione Cenæo.) Puto erratum esse in ordine verborum, concipiendaque esse ad hunc modum partim ex vetustis codicibus, partim ex coniectura: *Geræsto ad Atticam vergente, ad Hellespontum Caphareo, a septentrione Cenæo insignis*. ¶ Nusquam latitudinem vltra xl. M. passuum extendit.) Legendum videtur non *xl*. sed *xx*. ex Strabone, summam latitudinem tradente non excedere cl. stadia, quæ faciunt fere prædictam summam. ¶ Nusquam intra xx. M. contrahit.) Apographum Toletanum, *Nusquam intra ii. M. contrahit*. rectissime. Pomponius libro secundo: *Et nusquam lata, duûm millium spacium habet vbi arctissima est*. ¶ Glauconesos & Aegilia.) Scribendum, *Glauconnesos* cum duplici, *n*, vt Peloponnesos & similia, sicuti notatum est in Pomponiū. Aegiliam autem in Myrtoo pelago, Ægialm appellare Ptolemæus videtur. Aegilia tamen est Stephano. ¶ Scyros, Siphnos.) Superfluit, *Scyros*, ex ambobus exemplaribus, recte. Nam Scyros clara Lycomede rege, & Achillis latebris; & Syros vna ex Cycladibus, nobilitata etiam ipsa Pherecyde alumno, paulo post indicabuntur. ¶ Quæ diu fluctuata, vt proditur, sola motum terræ non sensit ad M. Varronis ætatem. Mucianus prodidit bis concussam.) Delum immobilem mansisse, ex quo Apollo & Diana in ea nati sunt, omnibus compertum est, vulgatis etiam de ea re Maronis versibus:

Quam pius arcitenens, oras & littora circum
Errantem, Mycone celsa Gyaroq; reuinxit,
Immotamq; coli dedit & contemnere ventos.

Quo in loco multa Seruius. Longa item eiusce rei commentatio apud Herodotum in libro cui Titulus Erato, citato oraculi versu:

Mouebo Delum, immobilem quanquam.

& longior apud Senecam sexto Naturalium quæstionum. His prædictis, videntur mihi Pliniana verba sic scribenda: *Quæ diu fluctuata, vt proditur, sola terræ motum non sensit. At M. Varronis ætate Mucianus prodidit bis concussam*. stipulante etiam Toletano archetypo, in quo *At* legitur, non *Ad*. Nam si accipiamus Delum, a quo tempore immobilitate donata fertur, immunem terræmotus vsque ad M. Varronis ætatem durasse, necesse habebimus crimen falsi intendere, tum Herodoto, qui allegato libro scribit, quo tempore Datis exercitum duxit aduersus Græciam, Delum concussam esse, præsagium videlicet futurarum Græciæ calamitatum (Datin vero multo ante M. Varronis tempora fuisse, nemo est qui ignoret) tum etiā Thucydidi, qui secūdo belli Peloponnesiaci, Delum ait circa eius belli tempora tremuisse. Item Callistheni philosopho, qui inter multa prodigia, quibus denunciata est duarum vrbium Helices & Buræ euersio, maxime notabilia fuisse prodidit columnam immensi ignis, & Delon agitatam. ¶ Cynethum, Pyrpilem.) Stephanus *Cynthum*, non *Cynethum*. ¶ Postea Minoida vocarunt.) Idem *Minoam*, non *Minoida*. ¶ Phocussa, Phæcasia.) Potest quidem defendi *Phocussa*, vt denominata sit à Phocis, sicut & Phocæa Ioniæ vrbs, auctore Stephano. Sed magis est vt legatur *Phacussa*, a lente, quasi lentaria, vt in fine quinti Erebinthos, hoc est ciceraria. Agnoscit etiam Phacussas insulas Stephanus. ¶ Ios a Naxo, xiiij. M. passuum.) Omissa est hoc loco, incuria librariorum, *Scyros* insula: quæ res Hermolao causa allucinandi fuit. Scribendum igitur, *Scyros, Ios*, &c. ex vtroque antiquo exemplari. A quo quin infra, vbi in fine Pegasico Plinius memorat eam, male subiecisset, Cycnetum & Scyrum supradictam, cum antea nulla eius præcessisset mentio. ¶ Per cc. M. in longitudinem iacent.) Toletanum apographon, *Per dcc. in longitudinem, & per cc. in longitudinem iacent*. Salmanticense quoque, *Per dcc. in longitudinem legit, latitudine* oscitatione librarij omissa. ¶ Circuitu patet xxij. d. p.) Verisimilior lectio antiquorum codicum, *Circuitu patet cxij. d.* ¶ Attollitur monte Saoce x. M. pass. portuosissima omnium.) Eadem rursus (vt opinor) verius, *Attollitur monte Saoce x. M pass. altitudinis, vel importuosissima omnium*. ¶ Desertis quoque.) Mallem, *desertæque*. ¶ Phate: unesus.) Vterque codex, *Paternnesos*. ¶ Constrato in nauibus ponte.) Sic quidem habet omnis scripta & excusa lectio. Sed vix possim verbis exprimere, quam a meo abhorret animo hic in Plinio loquendi modus, vulgaris adeo & plebeius. Proinde scribetur fortasse magis e dignitate & grauitate Pliniana, *Constrato nauibus ponto*. vt Iuuenalis illud:

--constratum classibus ijsdem,
Suppositumque rotis solidum mare credimus.

¶ Tota ab Hellesponto longitudo, ccxxxix.) Corrigendum reor, *ccxxv* M. ex Herodoto, quem mihi hoc loco sequi videtur Plinius, prodente in Melpomene, cccc. stadiorum esse longitudinem Hellesponti, & Propontidis M. cccc. Hæc stadiorum summa ad passus redacta, agit prædictum numerum ccxxv. M. pass. ¶ Medio flexu iungitur ostio Mæotici lacus.) Archetypum Toletanum, *Mæotis lacus*, legit. Salmanticen. *Mæotij lacus*. Quid si legas, *Mæoti lacui*? ¶ Cimmerius Bosphorus ad os vocatur, M. M. d. pass. latitudine.) Hermolaus, *iij. M. d.* ex Polybio legendum censet. Sed habet impressa lectio suos assertores. Strabo libro septimo, A Myrmecio autem stadiis bis totidem vicus abest Parthenium, qua ingressus est angustissimus stadiorum xx. Cui opponitor vicus, Achilleius nominatus in Asia. Astipulatur etiam apographon Toletanum, in quo *ij. M. d.* propalam habetur, non aliter. ¶ Circuitu vero totius Ponti vicies semel centena quinquaginta M. vt autor est Varro & fere veteres.) Verior, vt reor, lectio archetypi Toletani, *Circuitu vero totius Ponti vicies semel M. vt auctor est Varro, vt fere veteres semel quinquaginta*. ¶ Ab ostio ponti Apolloniam, clxxx. viii. M. d.) Corrigo, *clxxxvij. M. d.* ex vtroque exemplari. nec aliter constaret ratio calculi infra scriptorum numerorum. Pari ratione quod sequitur paulo post. ¶ Ad Panticapæum extremum in Europæ ora, ccxxij. M. d.) Corrigendum ex eisdem exemplaribus, *ccxij. M. d.* Cæterum res est æstimatione digna, cur Plinius dicat Panticapæum extremum esse in Europæ ora. Nam cum Europæ ora protendatur ad Tanais vsque ostia, qui duas continentes disterminat, Asiam ab Europa, Panticapæum extremum esse in Europæ ora, falso falsus est: monstrante id vel Ptolemæo libro tertio, qui post Panticapæon septentrionem versus statuit in ipsa ora, Myrmecium, Parthenium, Zenonis Cherronnesum, Heraclion, Noua mœnia, Lianum, Acram, Hygrin, & postremo Cardeam prope Tanais occidentale ostiū. Quapropter non *Europæ ora* puto hic legendum, sed *Euripi ore*. appellat enim Bosphori lōgitudinē Euripum: vt supra de Bosphoro Thraciæ hoc ipso capite, *Porrigitur inde tenuis Euripus lxxxvi. M. pass. ad vrbem Priapum*. Quod autem Panticapæum situm sit in ore ipso adituque Bosphori, præter Ptolemæum docet Plinius in sequentibus. *Restat*, inquit, *in ipso Bosphori introitu Panticapæum*, & Strabo in septimo: *Tellus alia deinceps fertilitate conspicua est, vsque ad Panticapæum Bosphoranorū metropolim. Ea vero in ostio Mæotidis sita est.* & paulo post idem Strabo: *Os ipsum Mæotis Bosphorus appellatur Cimmerius: eius vero initiū ab ampliore latitudine ad stadia lxx. vbi ex Panticapæis locis ad Phanagoriā propinquißimam Asiæ ciuitatē diuisionem inchoant: terminatu autē ad angustißimū euripū*. Hæc Strabo. Appellat autem Panticapæum extremum Ponti oppidum: de Ponto enim & eius mensura hic agitur. Mæotis vero non continetur Ponti nomine. ¶ Ac per innumeras lapsus gentes Danubij nomine, immenso aquarum aucto, & vnde primum Illyricum alluit, Ister appellatus, lx. amnibus receptis, &c.) Cui non subolet hæc verba à proprio & vero reuulsa ordine, in insulsum ineptumque discessis-

ſe? Nam compares materiæ ſeparantur, coniunguntur diſpares, Danubij nomen cum auctu aquarum, Iſtri appellatio cum amnibus receptis. Legatur igitur meo periculo ſic: *Ac per innumeras lapſus gentes Danubij nomine, & vnde primum Illyricum alluit, Iſter appellatus, immenſo aquarum auctu, ſexaginta amnibus receptis*, &c. ¶ Et inſula Conopon diabaſis.) Locus eſt corruptiſſimus, & tantum non conclamatus. Auguror tamen mentionem fieri Cones inſulæ ad Iſtri oſtia, de qua in tertio Lucanus:

-- Et barbara Cone
Sarmaticas vbi perdit aquas.

¶ Bis ad decies C. M. paſſ. in longitudinem quantum minus cccc. in latitudinem ad flumen Viſtulam prodidit.) Scribo partim ex Marciano, partim Salmant. exemplari. *Ad bis decies centum M. paſſ. in longitudinem, iiii. M. minus: cccc. in latitudinem ad flumen Viſtulam à deſertis Sarmatiæ prodidit.* Apographon Tolet. *Bis ad decies centum M. paſſ. quatuor M. quadringentis in latitudinem ad flumen*, &c. Emaculandus obiter Marciani codex, in quo *Armeniæ ſolitudines* pro *Sarmatiæ* ſcriptum eſt. ¶ Totum eum tractum Tauro Scythæ & Sarmatæ tenent.) Scripta lectio, *Sardi Scythæ & Siraci tenent*. De Siracis Strabo in vndecimo. ¶ A tergo Lacus Buges foſſa miſſus in mare: ipſe Buges, &c.) Pauciora verba in noſtris exemplaribus, *A tergo Buges à Coreto Mæotæ lacus ſinu, petroſo diſcluditur dorſo.* reliqua ſuperfluunt. ¶ Sex oppida Charaleni, Aſſyrani.). Scribo, *Characeni, Lagyrani*, a Charace & Lagyra oppidis, quæ Ptolemæus ſimul memorat in ora Tauricæ Cherſonneſi. ¶ Clauduntur ab occidente Cherronneſo, ab ortu Scythis Satarchis.) Vtrunque exemplar, *Clauduntur ab occidente Cherronneſo nec ab ortu Scythis Sataucis.* Lego, *Cludũtur ab occidẽte Cherronneſo. Ea habitatur Scythis Satarchis.* Quo de loco plura diximus in Põponiũ. ¶ Panticapæũ Mileſiorũ a Theodoſia, M. xxxv.) Fœda numeri deprauatio. Nam Strabone auctore in vii. Panticapæum circiter dxxx ſtadia diſtat a Theodoſia, quæ colligunt lxvi. M. ccl. paſſus. Toletanum apographon, *lxxxvii. d.* ¶ A Cimmerio vero oppido trans fretum ſito, ii. M. d. vt diximus paſſuum.) Miretur quis magno iure, qua ratione hic Plinius opponat Panticapæum Cimmerio: cum Panticapæũ ſit in introitu ipſo & initio Boſphori, vt paulo ante ex Strabone & Plinio probauimus, Cimmerium autem in parte Aſiæ, in ſumma oſtij parte. quod libro ſexto, capite ſexto Plinius docet his verbis: *Vltimoque in oſtio Cimmerium, quod antea Cerberion vocabatur.* Nam Panticapæum Hermonaſſæ opponi debuit, ſecundum Plinium eodem libro & capite, & Ptolemæum libro quinto: ſecundum Strabonem vero libro ſeptimo, Phanagoriæ. Deinde inter Panticapæon & Phanagoriam lxx. ſtadia eſſe prodit idem Strabo eodem libro: hoc eſt M. paſſuum viii. dccl. deambularique ad fretum plauſtris nimio rigore, vſque adeo vt cœnum fiat & via, quod Plinius ſtatim etiam affirmat: Hæc ibi, inquit, *latitudo Aſiam ab Europa ſeparat, eaque ipſa pedibus plerunque peruia, glaciato freto.* Anguſtiſſimum autẽ Euripũ eſſe Strabo ait, xx. ſtadiorum inter Parthenium Europæ vicũ, & Achilleũ Aſiæ etiã vicũ. Quare verba hæc Plinij magna & audaci curatione indigent. Nam & permutanda ſunt verba, & corrigenda. Non omnino itaque male legi ad hunc modum poſſet, *Ab Hermonaſſa vero oppido, vt dicemus, trans fretum Cimmerium ſito, ix. M. paſſ.* vt verba illa, *vt dicemus*, referantur ad librum ſextum, & caput item ſextum, vbi de Hermonaſſa Aſiæ oppido trans fretum ſito fit mentio. ¶ Boſphori Cimmerij latitudo, xii. M. d. paſſuum.) Scribendum videtur, *Boſphori Cimmerij longitudo, xii. M. d. paſſ.* Sic enim lego, non *latitudo*. De qua cum ſtatim ante dictum ſit, conſequens erat vt longitudinem indicaret. Sed adhuc longitudinis numerum non puto vacare errore. Nam, teſte Strabone vndecimo, & Ptolemæo quinto, itemque Stephano, alterum Boſphori aditum, hoc eſt ſeptentrionalem, vicus obtinet Achilleum nomine, alterum vero a meridie Coricondame vicus. Porro ab Achilleo (ex eodem Strabone) vſque ad Satyri monumentũ, ſtadia ſunt xc. cui proximus eſt vicus Patreus, a quo ad Coricondamen ſtadia ſunt cxxx. Colligũtur igitur ſtadia omnia ab Achilleo ad Coricõdamen circiter ccxxx. quæ ad paſſus redacta fiunt xxvii. M. d. longitudo videlicet Boſphori Cimmerij. Ex ſupputatione autem Ptolemæi colliguntur ſtadia ccclxxv. nam inter parellelas vtriuſque loci lineas, interſunt partis vnius magni circuli quadrantes tres. ¶ Qui ſunt ibi ſimilitudine & ſitus Attacorũ nomine.) Commodior lectio, vt reor, *Quia ſunt ibi ſimili conſuetudine & ſitu Attacori nomine.* ¶ Qui non alibi quam in ſemeſtri, &c.) Negatio redundat ex vtroque exẽplari: nec intelligo quomodo aliter ſenſus conſtare queat.

Ex CAP. XIII. Cephaloneſus, Rhoſphoduſa.) Scribendum cum duplici, n, Cephalonneſus, vt notatum eſt: & *Rhoduſſa* lego potius quam *Rhodoſphuſa*, ex Stephano in dictione *Schinuſſa*. Eſt etiam eodem nomine inſula prope Caunum vrbem Cariæ Plinio, vt poſtea conſtabit, & item vrbs Argiuæ regionis Stephano. ¶ Septentrionalis oceanus. Amalchium eum Hecatæus appellat.) Vacillat hæc ſententia ob inuerſum, ni fallor, verborum ordinem. Puto ſic ſcribendum, *Septentrionalis oceanus a Paropamiſo amne, qua Scythiam alluit. Amalchium eum Hecatæus appellat, quod nomen eius gentis lingua*, &c. ¶ Ab gente Ingeuonum, quæ eſt prima inde Germaniæ, Seuo mons.) Et hic rurſus idem erratum eſſe puto, præpoſteri verborum ſitus. Scribendum arbitror, *Ab gente Ingeuonum, quæ eſt prima Germaniæ. Inde Seuo mons.* De Ingeuonibus, capite ſequente. ¶ Latitudinem cclxviii.) Verior antiqua vtriuſque codicis lectio, *cxlviii.* quia proximo capite, Agrippæ opinio reprehenſa eſt, minorem totius Germaniæ latitudinem prodentis, quam ſit vnius Rhetiæ.

Ex CAP. XV. Modicum nomini ſuo cuſtodiens alueum.) Mallem ſcriberes, *nominis ſui.* Sciendum tamen in Apographo Toletano omnia ſupra ſcripta verba minime legi.

Ex CAP. XVI. Ex aduerſo huius ſitus Britannia inſula.) Legendum arbitror, *Ex aduerſo huius ſita eſt Britannia inſula.* ¶ Proximo traiectu, L. millia minimum.) Poſtremum verbũ non habetur in antiquis codicibus. ¶ Agrippa longitudinem dccc. M. paſſ. eſſe, latitudinem ccc. M. credit. Eandem Hiberniæ latitudinem.) Paucioribus verbis & magis e dignitate Piniana, ſcripta exemplaria, *Agrippa longitudinem dccc. M. paſſuum credit; latitudinem ccc. Eandem credidit Hiberniæ.* ¶ Sunt & qui alias prodant.) Apographon Toletanum, verius permutatis verbis, *Sunt qui & alias prodant.*

Ex CAP. XVII. Agrippa vniuerſarum Galliarum inter Rhenum & Pyrenæum &c.) Idem apographon, *Agrippa vniuerſam oram, xviii. Galliarum inter Rhenum*, &c.

Ex CAP. XIX. Inſulæ complures Venetorum, & quæ Veneticæ appellantur.) Commodius etiam hic permutatis verbis, *quæ & Veneticæ appellantur.*

Ex CAP. XX Verum etiam ſemetipſa vt diximus, immenſum quantum.) Deſpiciat hic curioſus lector, an ſcribi debeat non, *quantum* (vt omnia præferunt exemplaria.) ſed *cuneata*, vt libro tertio, capite tertio. *E radicibus Pyrenæi, vbi cuneatur anguſtiis inter duo maria.* ¶ Ipſa Pyrenæi iuga ab exortu æquinoctiali fuſa in occaſum brumalem, breuiores latere ſeptentrionali quam meridiano Hiſpanias faciunt.) Lectio ridicula, ſecum pugnans, falſiſſima, contra Strabonem, Ptolemæum, Pomponium, Plinium: ex qua etiam multa conſequerentur abſurda: denique contra vulgatum experimentum, cotidianamque & oculatam fidem. Ante omnia illud mihi dari peto, ſi Pyrenæi iuga ab oriente æquinoctiali in occaſum brumalem porrigantur, vt hic verborum oſtendit contextus, orientalem Pyrenæorum extremitatem magis ad ſeptentrionem acceſſuram quam occiduam. Nam exortus æquinoctialis magis in ſeptentrionem inclinat, quam occaſus brumalis. Hoc conceſſo, quod nemo diffiteri poteſt, ſequeretur Oeaſonem promontorium in ſeptentrionali Pyreneorum extremitate ſitum, cum illa ſit etiam ex hypotheſi orientalis, maiorem habiturum longitudinem, quam templum Veneris ſitum in extremitate occidua: magis enim diſtabit ab occidente, & meridiano per inſulas fortunatas. Quod eſt manifeſte aduerſus Ptolemæum, tradentem libro ſecundo, Oeaſonis longitudinem eſſe partium xv. templi autem Veneris xx. & amplius. Cuius veridicum documentum incolis eius tractus, aſſiduis itineribus, crebriſque nauigationibus vltro citroque commeantibus, exploratiſſimum eſt. Strabo præterea libro tertio, Pirenæos ab auſtro in Boream protendi tradit, hoc eſt à meridie in ſeptentrionem, non ab ortu in occaſum. Pomponius quoque libro ſecundo, Pyrenæos à templo Veneris & Ceruaria fine Gallicæ oræ, qua interno mari alluitur, ad oceanum Britannicum porrigi ſcribit. Ad hæc ſi templum Veneris minoris eſſet longitudinis quam Oeaſo, quis non videt, quum templum ipſum finis ſit Galliæ & initium Hiſpaniæ, meridianum Hiſpaniæ latus breuius futurum quam ſeptentrionale? quod eſt contra Plinium, qui ſtatim ſubiungit, *Breuiores latere ſeptentrionali quam meridiano Hiſpanias faciunt.* Sed ne in re comperta amplius tundam, opinor oſcitantem ſomniculoſumque librarium, verborum ordine mutato, vitiatiſque ſyllabis ſcripſiſſe, *Ab exortu æquinoctiali in occaſum brumalem*: cum e contrario ſcribendum eſſet, *Ab exortu brumali in occaſum æquinoctialem.* Quã

lectionem, si forte Pliniana non est, ad veram saltem propius accedere, rationique & experimento magis consentaneam, nemo puto inficiabitur. ¶ Origeni mixtis Cantabris.) Vetera exemplaria, *Origeni, Inisci Cantabris*. Scribo, *Origeni, Conisci Cantabri*, siue *Conisci e Cantabris*. Nam de Cantabris cognomento Coniscis, Strabo tertio. ¶ Portus eorum Vesci, Veca.) Scribe coniunctim, *Vesciuesca*, tum ex antiquis codicibus, tum etiam quod celebretur in Hispania *Viruesca* Ptolemæo secundo, aut *Vitrouesca* Plinio tertio. ¶ Promontorium Celticum. Amnes Florius.) Barathrum hic occurrit ingens, & librariorum altissimus somnus, vel lethargus potius, illo Epimenidis multo monstrosior. Nam quæ hic subijcienda erant, in proximum & tertium ab hoc caput reiecerunt, permistis omnibus & confusis in vnum veluti cyceona. Sequatur igitur diligens lector tractatus seriem, contextumque verborum sequentem: *Promontorium Celticum, quod alij Artabrum appellauere, terras, maria, cœlum disterminans. Illo finitur Hispaniæ latus, & a circuitu eius incipit frons: Septentrio hinc Oceanusque Gallicus, Occasus illinc & oceanus Atlanticus. Promontorij excursum, lx.M. prodidere: alij xc. Ad Pyrenæum inde non pauci xii.l. & ibi gentem Artabrum, quæ nunquam fuit, manifesto errore. Arotrebas enim, quos ante Celticum diximus promontorium, hoc in loco posuere, literis permutatis. Amnes Florius, Nelo, Celtici cognomine Neriæ, superque Tamarici, quorum in peninsula tres aræ Sestianæ Augusto dicatæ, Cepori, oppidum Noela, Celtici cognomine Præsamarci Cileni. Ex Insulis nominandæ, Corticata, & Aunios. A Cilenis conuentus Bracarum, Heleni, Grauij, Castellum Tyde, Græcorum sobolis omnia. Insulæ Cicæ. Insigne oppidum Abobrica. Minius amnis iiii.M.pass. ore spaciosus, Leuni, Seurbi, Bracarum oppidum Augusta: quos supra Gallecia, flumen Limia. Durius amnis ex maximis Hispaniæ, ortus in Pelendonibus & iuxta Numantiam, lapsus deinde per Areuacos, Vacceos, disterminatis ab Asturia Vectonibus, a Lusitania Gallecis. ibi quoque Turdulos a Bracaris arcens. Erratum & in amnibus inclytis. Ab Minio, quem supra diximus cc. M. pass. vt autor est Varro, abest Aeminius, quem alibi quidam intelligunt, & Limeam vocant, Obliuionis antiquis dictus. Omnisque dicta regio a Pyrenæo metallis referta auri, argenti, ferri, plumbi, nigri albique. A Durio Lusitania incipit. Turduli veteres, Pesuri, flumen Vacca. Oppidum Vacca, Oppidum Talabrica. Oppidum & flumen Minium. Oppida Conibrica, Collippo, Eburo, Britius. Excurrit deinde in aliud vasto cornu promontorium, quod alij magnum appellauere, multi Olisipponense ab oppido. Ab Durio Tagus, cc.M. passuum interueniente Munda.* & reliqua vsque ad finem capitis xxii. Et hic quidem ordo est, conceptusque verborum Plinij, vt res ipsa situsque locorum veluti intento digito monstrare videtur. Nunc quædam ex antedictis, quæ censura indigent, repetemus. ¶ Septentrio hinc oceanusque Gallicus.) Gallicus oceanus, vt superius ostensum est, inter Secanam Galliæ fluuium, & Pyrenæum statuitur. Quapropter non *Gallicus* scribendum contenderim. De quo inter alios Martialis poeta libro x. ad Maternum iurisconsultum.

Municipi Materne tuo veterique sodali,
Calaicum mandas si quid ad oceanum.

¶ Oppidum & flumen Minium.) Vtrumque exemplar *Eumenium* agnoscit, non *Minium*. ¶ Oppida, Conibrica.) Eadem exemplaria, *Cinumbriga*.

Ex cap. xxii. Ab Ana vero quo Lusitaniam a Bætica discreuimus, ccxxvi.) Tolet. archetypum, *Ad Anam*, non *ab Ana* legit: & vtrumque exemplar, *cxxi.* non *ccxxvi.* ¶ Ebora quod idem Liberalitas Iulia.) Scribe, *item*, non, *idem*, ex apographo Toler. ¶ Præter iam dictos in Bæticæ cognominibus.) Scribendum reor, *Præter iam dictos in Bætica cognomines.* Superius enim monstrauit Celticos in Bætica populos cognomines Lusitaniæ Celticis, & ab eis aduenisse: cuius rei argumentum esse Sacra, Linguam, oppidorum vocabula eadem, libro iii. capite i. ¶ Ex aduerso Celtiberiæ complures sunt insulæ Cassiterides dictæ &c.) Cassiterides insulæ in oceano occiduo statuuntur a Ptolemæo secundo, & Strabone tertio, & reliquis geographis. Non intelligo igitur quo pacto esse possint ex aduerso Celtiberiæ, quæ in continenti sit introrsus, longe ab ora, in mediterraneo Hispaniæ. Proinde re diligenter animaduersa, venio in eam coniecturam, vt putem, non *Celtiberiæ*, legendum hic, sed *Celticorum Neriarum*. Etenim sciolus quispiam, quantum assequi possum, nesciens quinam essent *Celtici Neriæ*, oblitusque supra a Plinio indicatos capite xx. pro *Celticorum Neriarum*, *Celtiberiæ* quod ad manum habebat, substituit: & præcipue, si per compendium, vt fieri consueuit, *Celti. Neri.* scriptum inuenit. Sunt autem Cassiterides Ptolemæo, e regione extimi Hispaniæ promontorij, a quo initium sumunt duo eius latera, septentrionale, & occiduum. Promontorium Ptolemæus Nerium appellat, item Strabo tertio. Plinius tum Celticum, tum Artabrum. Pomponius Celticum: qui etiam Cassiteridas insulas in Celticis locat. ¶ Ipsius spaciũ xv.M. pas. est.) Legendum opinor, *xxv.M. pass. est.* Nam si *spacium* hic, circuitum ambitumque accipias, & constat insulam longam esse xii. M. pass. vt ante, Polybio auctore, docuit, nullo pacto *xv.M.* legi potest: sed necesse est vt numerus, qui in locum eius substituendus sit, duplo longitudinem excedat. ¶ Maiorem Timæus Cotinusam apud eos vocatam ait.) Prior lectio, *a puteis vocatam ait*. Hermolaus, *apud eos*, correxit, emendatione, vt mihi videtur, parum apta. Concinniorem lectionem putarem, si *ab oleis*, pro *a puteis* scriberetur, dictamque esse Cotinusam accipiamus a cotinis, hoc est oleastris, vt ex Eustathio Dionysij Byzantij interprete Hermolaus ipse ostendit. Et vt colligi posse video ex eodem Dionysio & Ruffo Festo, crediderim antiquo nomine Cotinusam in vniuersum dictam, deinde a Tyrijs Tartesson, postea a Pœnis Gadir appellatam. Quare etsi videri possim audacter facere, pro illa dictione quæ sequitur, *nostri*, legerem libenter, *mox Tyrij*, seu *post Tyrij*. Nam Hermolai castigatio *Tarteron* non *Tartesson* legentis, iam pridem confutata est a Baptisto Egnatio, viro in omni disciplinarum genere eminentissimo, & nunc in his studiis primi nominis. ¶ Erythrea dicta est, quoniam Tyrii ab origine eorum orti.) Scribo, non *ab origine*, sed coniunctim *aborigines*, hoc est maiores eorum, a quibus duxerunt originem. Porro Tyrios ab Erythræo mari ortos, præter alios & Strabo memorat libro xvi. & Dionysius Byzantius in Ambitu terræ.

Ex cap. xxiii. Polybius latitudinem Europæ ab Italia ad oceanum scribit xi. l. esse.) Scribendum videtur non *xi.* sed *xx.* Quia si ab alpibus ad portum Morinorum sunt xiii. centum xviii. M. sicuti ex auctoritate Polybij liquebit statim, quo pacto potuit Polybius latitudinem Europę ab Italia ad oceanum facere xi. l. quasi Italia nihil adijceret latitudini Europæ, vel detraheret potius? ¶ Est autem ipsius Italiæ vt diximus, xii. M. ad alpes.) Vetus lectio partim *xi.* partim *xii.* sed vitiose. scribendum enim *x.* ex Plinio supra libro iii. capite. v. item Marciano ac Solino. ¶ Sed certior mensura ac longior.) Salmanticense exemplar verius, *Sed certior mensura ccc. longior.* ¶ Ab ijsdem dirigitur alpibus xii. M. xliii.) Scribendum reor *xvi. M. xviij.* Nam si ad Polybij mensuram, quæ erat, vt dictum est, xiii. M. xviii. ab alpibus ad portum Morinorum, addantur ccc. quæ certiorem effecerunt mensuram, conflabitur prædicta summa.

EX LIBRO V. EX PRÆFATIONE.

Africam Græci Libyam appellauere, qua mare ante eam Libycum incipiens Ægypto finitur.) Antiqua exemplaria breuius & castius, *Africam Græci Libyam appellauere, & mare ante eam Libycum, Ægypto finitur.*

Ex cap. i. Et in ora.) Archetypum Toletanum, *At in ora.* rectius. ¶ Ad flumen Anatim ccccclxxxv.) Marcianus & Solinus, *cccccxcvi.* ¶ Gentem Scelatitos.) Scribendum opinor, *Salatitos*, a Sala fluuio, cuius mentio non multo ante præcessit. Sicuti paulo post Getulos, Daras, & Æthiopas, Daratitas a fluuio Darat, & Masathos a flumine Masath. ¶ Quod appellatur Surrentium.) Archetypum Toletanum, *Quod appellat Surrentium*, vt referatur ad illud, *Polybius* &c. ¶ Inde ad promontorium Hesperium.) Omnis scripta & impressa lectio, *Hesperum* agnoscit: lego Hesperu, vt supra expositum est. ¶ Quinque sunt, vt diximus, Romanæ coloniæ in ea prouincia.) Hæc verba ex alio domicilio in hunc locum importunissime translata sunt. Propriam enim sedem habent in initio capitis sequentis, vt liquebit. ¶ Ibi fama existere circa vestigia.) Exemplar Salmant. *Ibi extare circa vestigia.* Expende an sit verior lectio, *certa vestigia.*

Ex cap. ii. Tingitanię prouinciæ longitudo &c.) Post hæc verba, quantum coniicio, subsequi debent illa quæ paulo ante notaui posita esse in alieno loco: *Quinque sunt, vt diximus, Romanæ coloniæ in ea prouincia.* Patet hoc a simili ordine ac modo dicendi, quem obseruat alias Plinius, vt infra capite iiii. peracta Africa proprie dicta, quæ procedit a fluuio Ampsaga vsque ad Cyrenaicam, subdit: Ad hunc finem Africa a fluuio Ampsaga, populos xxvi. habet, qui Romano parent imperio. In his colonias habet vi. ¶ Vnde nomen prouinciæ.) Vltimum verbum redundat, ex vtroque codice: recte. nam paulo ante præcessit. ¶ Flumen Laud.) Apographon Tolet. *Lauth*: quæ orthographia magis conuenit asperæ inconditæque prolationi barbaræ illius gentis, vt Sagath, Acrath, Molocath, & plura huiusmodi apud Ptolemæum. ¶ Siga oppidum ex aduerso Malacæ in Hispania sitæ, Syphacis regia, alterius iam Mauritaniæ. Namque diu regum nomina obtinuere, vt Bogudiana appellaretur extima, itemque Bocchi, quæ nunc Cæsariensis. Ab ea Portus magnus à spacio appellatus, ciuium Romanorum

oppidum. Amnis Mulucha Bocchi Massesylorumque finis.) Si oppidum Siga pertinet ad alteram Mauritaniam, hoc est Cæsariensem, quæ diu Bocchi dicta est, quod hic tradit Plinius, & Mulucha fluuius, vt mox sequitur, Bocchi est Massesylorumque finis, quod Strabo etiam vltimo geographiæ ostendit, hoc est terminus inter duas Mauritanias, quo pacto in ordine & serie locorum huius oræ, quæ orientem versus procedit, potest Siga oppidum esse ante Mulucha fluuium, seu, vt Strabo appellat, Molocath? Item cum sit officium huius coniunctionis, *namque*, causam reddere ante dictorum, qua ratione constare potest sensus illorum verborum, *Namque diu regum nomina obtinuere vt Bogudiana appellaretur*, & reliqua, cum nulla præierit mentio Bogudis Bocchive regum? Hæ duæ rationes, prætereaque Strabonis & Ptolemæi auctoritas, a quibus ordo Plinianus in hoc oppidorum amniumque situ desicit, trahunt me in eam sententiam, vt mutato verborum situ legendum putem ad hunc modum: *Rusadir oppidum & portus. Amnis Mulucha, Bocchi Massesylorumque finis. Namque diu regum nomina obtinuere, vt Bogudiana appellaretur extima, itemque Bocchi quæ nunc Cæsariensis. Malua fluuius nauigabilis. Siga oppidum ex aduerso Malacæ in Hispania sitæ, Siphacis regia, alterius iã Mauritaniæ. Ab ea Portus magnus a spacio appellatus, ciuium Romanorum oppidum. Quiza* Xenitana, & reliqua. Nam Ptolemæus post Magnum portum, Quizam statim locat, quanuis in Ptolemæi Græcis codicibus Buyza oro Quiza perperam scriptum sit. Nec ignoro Melam Pomponium libro primo, post Sigam, Malucham fluuium statuere. Sed is auctor, vt digniora prius memoret, solet interdum locorum ordine abuti. Illud non prætererim, ante verba illa, *amnis Mulucha*, præfigi debere lemma: *Cæsariensis prouincia.* ¶ Oppidum nouum, & Latio dato Tipasa.) Scribendum, *& Latio donatum Tipasa.* quod indicant verba sequentia: *Itemque a Vespasiano imperatore eodem munere donatum Icosium.* ¶ Sardabala, Nabar, gens Macurebi.) Exemplar Salmanticense, *Sardauala ves mabar gens Macurebi.* Lego, *Sardabala, Ancus, Nabar, gens Macurebi.* De Anco fluuio prope Nabatem, Pomponius. De Machurebis supra mare, Ptolemæus: a quo scribitur cum aspiratione in secunda syllaba. ¶ Flumen Ampsaga abest a Cæsarea, ccxxxiii. M.) Marcianus cccxxii. vt forte allucinatione librarij mutatum fuerit c, in, x. Vtriusque Mauritaniæ longitudo, dccc. xxxix. latitudo, cccclxvii.) Codices ambo, *Longitudo, x. xxxviii. Latitudo, ccclxvii.* Confirmat fere Marcianus. *Vtriusque*, inquit, *Mauritaniæ longitudo decies xxxvii. M. pass. latitudo, cccc.*

Ex CAP. III. Et in ora Tacatua.) Scribe, *At in ora Tacatua.* ex scripta vtraque lectione. ¶ Oppidum Tabracha.) Exemplaria ambo, *Tacabracha.* repugnat tamen Ptolemæus. Item Iuuenalis:

Qualis vmbriferos vbi pandit Tabracha saltus.

Ex CAP. IIII. Duos efficiunt sinus. Hipponensem proximum ab oppido quod Hipponem dirutum vocant, Diarrhyton a Græcis dictum propter aquarum irrigua, cui finitimum Theudalis.) Videntur nonnulla hoc loco verba deesse, & rursus in sequentibus alia superfluere. Quapropter si fiat permutatio, & reuocetur huc, quod illic redundat, omnia bene habebunt. Proposuit Plinius, tria illa promontoria, Candidum, Apollinis, Mercurij, duos efficere sinus. Ex quibus proximus dictus sit Hipponensis, ab Hippone diarrhyto. Quod autem orationis ordo deposcebat, subiungi videlicet sequentem sinum, hoc auctor omisit: idque est, quod coniecto hoc loco desiderari. Verba autem quæ infra manifeste superuacanea sunt, videntur mihi illa, *Inter Africanum sequentem & reges.* Ea si prius castigata huc transferamus, omnia sarta tecta erunt, redderturque sensus integer, nulla ex parte claudicans. Opinor autem legendum esse, non *inter Africanum sequentem & reges*, ex quibus verbis nullum sensum elicias: sed, *Item Africanum sequentem a regione.* vt continuato verborum contextu ordineque disserendi, sic scribendum videatur: *duos efficiunt sinus, Hipponensem proximum ab oppido quod Hipponem vocant, Diarrhyton a Græcis dictum, propter aquarum irrigua. Item Africanum sequentem, a regione.* Nec mihi persuadebit Hermolaus recipiendam esse dictionem, *dilutum*, quam ego adulterinam puto, & expositionem verbi Græci, διάρρυτος. Nam libro nono, capite septimo, de delphinis agens, nõ dilutum Hipponem, humectumve Latine, sed Greco & à Latinis recepto nomine Diarrhyton appellat. *Alius*, inquit, *inter hos annos in Africo littore Hipponis Diarrhyti, simili modo ex manibus.* & reliqua. ¶ Ipsam c. M. pass. aditu, ccc. ambitu. Sic quidem vterque codex, nescio quam vere: etsi fautorem habet ea lectio Pomponium, qui tamen non c. sed fere c. aditu habere ait, & ccc. ambitu. Strabo tamen summus scriptor libro vltimo, aditu lxxv. ambitu cc. M. habere prodit. ¶ Syrtis maior circuitu dc. xxv.) Confirmat hanc lectionem Marcianus libro sexto. Cui tamen quantum fidei haberi debeat, haud sane mihi constat. Pomponius altero fere spacio qua dehiscit, quaque flexum agit, ampliorem maiorem syrtim minore tradit. In Strabone numerus stadiorum aditus & circuitus insanabiliter deprauatus est: consulto etiam à me frustra I. Lascari Rhyndaceno, Græce ac Latine doctissimo, quo tempore legatus Leonis pontificis maximi venit in Hispaniam: ferebat enim secum inter alios codices Strabonem antiquum, & vt ipse iactabat, emendatissimum. Cuius tamen hac in parte conditio communis erat cum cæteris vulgatis codicibus. ¶ Ad hunc finem Africa a flumine Ampsaga populos xxvi. habet.) Verius codex Salmant. *d. xvi.* incuria librariorum verso, d, in, x. ¶ Abutucense, Aboriense.) Scribo, *Apariense*, ab oppido Apari. Ptolemæo, quarto. Nec obstat corrigi infra ab Hermolao *Aparitanum* pro *Acharitanum*, non aduertente indicari illic mediterranea, quæ interiacent Castra Cornelia & Borion promontorium: Apari vero statui a Ptolemæo inter Ampsagam fluuium & Thabracam quæ tanto ante præcedit Castra Cornelia. ¶ Castris Cornelijs.) Opinor addendam præpositionem *a*, vt legatur, *a Castris Cornelijs*, hoc sensu: Oppida superius monstrata, esse in mediterraneo sita, ab Ampsaga fluuio ad Castra Cornelia: quem locum post Bagradam flumẽ locat capite proximo in Africa proprie dicta, nunc vero indicari loca quæ sunt a Castris Cornelijs ad Boreum vsque promontorium, maiorem claudens syrtin.

Ex CAP. V. Abest a Lepti, ccclxxxv. M. pass.) Vetus lectio & Marcianus *ccclxxv.* ¶ Tabidium oppidum.) Ptolemæus *Thabudis.* ¶ Ad eum terminum Cyrenaica Africa a syrti minore decies c. lx. M. pass.) Scribo *a Syrti maiore* non *a Syrti minore.* Nam a Syrtis maioris fine, hoc est a Boreo promontorio, incipit Africa Cyrenaica, cuius longitudinem ac latitudinem ostendit hoc loco Plinius. Liquet id tum ex Plinio supra capite quarto, non longe a fine, cum dicit: *Promontorium quod maiorem includit, Boreum appellatur. Vltra, Cyrenaica prouincia.* Tum ex Ptolemæo, iiii. his verbis: Cyrenaica prouincia limites habet ab occasu syrtin magnam. Quod autem sequitur: In latitudine qua cognitum est, dccc.) Duo illa verba, *in latitudine*, non leguntur in antiquis codicibus. Quod si recipitur, permutandi, vt sentio, erunt numeri, scribendumque, *dccc. M. pass. in longitudine. Qua cognitum est, decies centena, lx. M.*

Ex CAP. VI. Marmarides, Adirmachidæ.) Scribo, *Marmaridæ, Adyrmachidæ*, ex Strabone, Dionysio, Byzantio, Herodoto, Diodoro, Pausania, Hegesippo, Iosepho, Ruffo, Festo, & cæteris. Idem error in Marciano, apud quem Marmarides pro Marmaridæ scriptum est. ¶ Inde Alexandriam, c. M. pass.) Vetusta exemplaria & Marcianus, *cc. M. pass.* ¶ A mari Atlantico cum inferiore Aegypto, xxx. xl. M. pass.) Subscribit Marcianus huic lectioni. Cæterum vtrunque exemplar non *xxx. xl.* habet, sed *lxxx.* quam summam confirmare videntur Polybius & Eratosthenes. ¶ Ab oceano ad Carthaginem magnam, lxvi.) Legẽdum ex eodem Marciano & vtroque codice, *Vndecies M pass.* ¶ Ab ea ad Canopum Nili proximum ostium.) Scribendum alterutro modo, *Ab ea ad Canopicum Nili proximum ostium.* aut certe, *Ab ea ad Canopum Nili proximum ostio.* Neque enim Canopus Nili ostiũ est, sed insula proxima Nili ostio, quod ab ea Canopicum appellatur. Par vitium in Marciano. ¶ xvi. M. pass. xxix.) Apud eundem Marcianum, *Sexdecies milies, lxxxviii.*

Ex CAP. VII. Clarissima est Meninx, longitudine xxxv. M. passuum, latitudine, xxv.) Vetus lectio castissima, *longitudine xxv. latitudine xxii.* Nam Meninx insula, & altera e regione eius non longe dissita, Cercina nomine, æquali sunt magnitudine auctore Strabone libro vltimo. Cercinæ vero longitudinem esse xxv. mox paulo Plinius docet. ¶ Ipsa a dextro Syrtis minoris promontorio passibus cc. sita.) Vetus lectio, *mille quingentis.* Porro duas has insulas continenti adhærescere, auctor est Strabo vltimo libro. ¶ At contra Carthaginis sinum duo Aegimori a re.) Archetypum Toletanum, *At contra Carthaginis sinum duæ Aegimeræ Caree.* vt fortasse scribi possit *duæ Aegimurus & Aræ.* De Aegimuro constat apud omnes. De Aris forte Virgilius intellexit noto versu:

Saxa vocant Itali medijs quæ in fluctibus Aras.

Nam quas Virgilius saxa, Plinius statim scopulos dicit. Illud non omiserim, a verbis quæ statim subijciuntur, *Interiori autem ambitu Africæ* assignandum esse principium capiti sequenti.

Ex CAP. VIII. Ad orientem occasumque versos.) Toletanum Apographum rectius, *Ad orientem occasumque versus.* ex modo dicendi Plinio consueto, vt capite præcedente, *Interiori autem ambitu Africæ ad meridiem versus.* quæ verba leges etiam in Marciano. ¶ Troglodytæ specus excauant. Hæ illis domus. Victus, serpentium carnes: stridorque non vox, adeo sermonis commercio carent.) Ex Herodoti hoc

Melpo-

Melpomene desumptum, vt quod præcessit de Atlantibus. Pomponius quoque primo, ex eodem bibens saliente, *Troglodytæ*, inquit, *nullarum opum domini, strident magis quam loquuntur.* Idipsum & Solinus cap. xxxiii. Cæterum postrema illa verba, *Adeo sermonis commercio carent.* quid attinebat adijci, cum dixisset ante, stridorem eis esse, non vocem. Non sane magis quam si de muribus aut vespertilionibus locutus esset. Quapropter constanter asseuerarem, ad Gamphasantas, qui statim redduntur, ea non ad Troglodytas attinere, & illinc librariorum negligentia in alienam sedem translecta esse. Vt verba quæ de Gamphasantibus confestim subtexuntur, ad hũc modum concipienda putem: *Gamphasantes nudi præliorumque expertes. Ideo, sermonis commercio carent. Nulli externo congregantur,* &c. *Ideo*, inquam lego, non *adeo*. Approbabit, puto, hoc nostrum commentum, qui diligentius expenderit contuleritque verba auctorum quos subiungam. Herodotus in Melpomene ita ait: *In tractu venenatis animalibus infesto Gamphasantes habitant, omnes mortales fugientes, omneque colloquium: nullumque armorum genus, siue ad inferendam seu ad propulsandam iniuriam, norunt.* Pomponius Mela libro primo: *Nudi sunt Gamphasantes, armorumque omnium ignari, nec vitare sciunt tela, nec iacere: ideoque obuios fugiunt, neque aliorum quam quibus idem ingenium est, aut congressus aut colloquia patiuntur.* Viden' optime lector Herodotum, & qui ab Herodoto hausit Pomponium, hanc colloquij auersationem non Troglodytis tribuere, sed Gamphasantibus? Solinus item qui Plinium transcripsit, ob id a quibusdam paruus Plinius cognominatus, ordinem ipsum Plinianorum verborum, imo ipsummet verbum, quo Plinius vtitur, non modo sensum nobis repræsentat capite xxxiii. his verbis: *Gamphasantes abstinent prælijs, fugiunt commercia. Nulli se externo misceri sinunt.* Ad hæc falsum esset Troglodytas, etsi strideant magis quam loquantur, ideo sermonis carere commercio, nullique externo se congregare. nam Plinio auctore libro quinto, capite v. cum Troglodytis commercium est gemmæ, quam appellant Carbunculum, ex Aethiopia aduectæ: quod Solinus quoque repetit capite xxx. ¶ Aegipanis qualis vulgo pingitur forma.) Apographum Toletanum sincerius, *Aegipanum qualis vulgo* &c. Cui subscribit Pomponius primo: *Aegipanum quæ celebratur, ea forma est.* ¶ Pharusi quondam Persæ comites fuisse dicuntur Herculis.) Pharusios Marcianus & Solinus comites fuisse Herculis scribunt, Persas fuisse non scribunt. Proinde nonnulli legendum hic autumant, nec omnino absurde, *Pharusii quondam pars e comitibus*, siue *comitatu fuisse dicuntur Herculis.* quibus neque omnino fidem habeo, neque omnino abrogo. In causa Strabo est septimodecimo volumine prodens, esse quosdam qui putent Mauros Indos esse, qui cum Hercule in hunc locum descenderunt. Quod videtur antiquæ lectioni patrocinari: vt sicuti a principio Mauri fuere Indi, sic Pharusij fuerint Persæ. Scribendum item *Pharusij* quatuor syllabarum, non *Pharusi* trium. Sic Stephanus, sic Dionysius, sic cæteri.

Ex cap. ix. Quam patere a Canopico ostio ad ponti ostium.) Lego contra omnia exemplaria, *ad ponti os*, non *ad ponti ostium*, quum statim sequatur, *Ab ore autem ponti.* Idem error castigandus in Marciano. ¶ Ab ore autem ponti ad os Mæotis Eratosthenes x v. xlv.) Marcianus sexto, xvi. centum lxxv. M. pass. ¶ Isidorus, lxxxviii. M. pass.) Vetustus vterque codex, *xiii. M. pass.* ¶ In præfecturas oppidorum quas nomos vocat.) *Nomus* Græca accusatiui terminatione, archetypum Toletanum. ¶ Naucratiten, Nitriten.) Ambo codices, *Naucratiten.* celebri apud omnes geographos vtroque nomo. ¶ Famaque tantum inermi quæsitu cognitus sine bellis.) Breuior veriorque scripta lectio, *Famaque tantum inermi quæsitus, sine bellis.* ¶ Ibi pisces reperiuntur alabetæ.) Lego, *alabetes*. vt rectus sit alabes tertiæ inflexionis, ex Strabone, xvii. qui pisces a Plinio hic memoratos & alios plures in Nilo gigni ait. Suffragatur & Athenæus vii. ¶ Crocodilus quoque. Inde ob argumentum hoc Nili ortus creditus Cæsareæ in Isæo dicatus spectatur hodie.) Ante omnia non *Theseo*, vt Hermolaus vocat in dubium, sed *Iseo* nostra habent exemplaria, vt ambigendum amplius de Pliniana lectione non sit. Deinde tria illa verba, *Nili ortus creditus*, superfluunt ex eisdem. Postremo in intellectu horum verborum dissentimus longe ab Hermolao. Ipse enim accipit lacum illum, vnde oritur Nilus, dicatum esse a Iuba in templo Isidis. Nos non ita, sed Crocodilum ex ipso lacu, ob id argumentum, dicatum esse putamus. Quam ob rem verbum, *Crocodilus*, cum maiore litera scribendum censemus: & verbum *inde*, e contrario cum minore. ¶ Quanquam rapida celeritate vt tamen dierum quinque cursu.) Scribe permutato ordine verborum, *Vt quanquam rapida celeritate, tamen* &c. ¶ Dextera vero Astusapes.) Strabo xvii. Astosabas. ¶ Nec alibi torrẽtior vectus.) Apographon Toletanũ, *Nec aliunde torrẽtior vectus.* ¶ Ad locum Aethiopum qui Catadupi vocantur.) Scribendum reor, *Ad locum Aethiopum qui Catadupa vocatur.* ex Cicerone, vi. de Republica, & Macrobio in eum, & Aristidis oratione Ægyptia, itemque Herodoto secundo historiarum, & Seneca quarto Naturalium quæstionum. Est autem Catadupa, extrema pars minoris, siue, vt aliqui vocant, nouissimi Cataractæ ad Syenem vrbem, & insulam Elephantinem præceps quidam locus, vnde in inferiora præcipitatus Nilus ingenti fragore circumiacentia loca exurdat, vnde nomen inuenit. Liquet hoc tam ex allegato Senecæ loco, quam ex Strabone nouissimo libro. Nam quæ Seneca de Catadupis, eadem Strabo refert de nouissimo cataracte. Nec oblitus sum infra sexto volumine, capite xxix. gentem prope Syenem monstrari nomine Catadupos, quorum mentio etiam fit a Philostrato in vita Apollonij: placet nihilominus legatur hic omnino *Catadupa* pro loco. ¶ Domitaque violentia aliquid & spacio fessus multi s quamuis facibus in Aegyptium mare se euomit.) Opinor peccatum esse in ordine verborum, legendumque, *& quamuis spacio fessus, multis faucibus in Ægyptium mare*, &c. ¶ Etesiarum ex eo tempore aduerso flantium repercussum vltro in ora acto mari.) Toletanum Archetypum, *vltra* legit, non *vltro*. Itaque commodius scribetur, *Etesiarum ex aduerso flantium repercussu, vltra ora acto amne.* posset etiam legi, *oram*. Nec absurde mutato loco præpositionis, *in*, scriberes, *in interiora acto amne.* ex Seneca Naturalium quæstionum libro iiii. & Aristide in oratione Ægyptia, & Diodoro in primo. ¶ Auctus eius per puteos mensuræ notis deprehenditur.) Verbum *Eius*, falso additum est, ex vetere lectione. ¶ Minimumque Pharsalico bello.) Archetypum Toletanum *Minimum quinque Pharsalico bello.* Vidit hoc ante me Mattheus Fortunatus in Naturales quæstiones Senecæ. ¶ Cum stetere aquæ, apertis molibus admittuntur.) Legendum videtur, *emittuntur*, potius quam *admittuntur.* vnde dicuntur Emissaria, fossæ, inciseiue, per quas superfluentes aquæ emittuntur. Cicero postremo epistolarum: *Nullo emissario, nulla maceria.* Suetonius in Claudio: *Fecit & emissarium Fucini lacus.* ¶ A fine Æthiopiæ Syene: ita vocatur peninsula c. M. pass. ambitu.) Hermolaus etsi veterem lectionem *peninsulam* habere fatetur, vt & nostri codices præferunt, ipse tamen, *insula*, defendit, & ad Syenem refert, magno errore. Nam si vnquam inuentus fuerit auctor Latinus Græcusve, qui Syenem vrbem in confinio Ægypti & Aethiopiæ sitam, insulam esse scribat, habear ego omnium hominum inscientissimus. Nam Strabo, cuius testimonium aduocat, nihil ei opitulatur. Quod vt constet, eius verba subtexam ex libro xvii. quæ videntur hominem in hanc opinionem impulisse: *Deinde Apollinis ciuitas, quæ etiam crocodilis est inimica: Syene vero & Elephantine, altera in finibus est Æthiopiæ, altera est insula spacio semistadij, in qua est ciuitas, quæ Cnuphidis templum habet.* Hæc Strabo. In quibus verbis vbi quæso Syenem insulam esse asseritur? Nam verba illa, *altera est insula*, &c. quis non videt ad Syenem non esse referenda, sed ad Elephantinem? Ad Syenem enim attinent prima illa verba, *in finibus est Aethiopiæ.* Nam Syenem in finibus esse Æthiopiæ ad collimitium Aegypti, & Plinius hic ostendit, & reliqui passim, non minus geographi quam historici. Quam ob rem verba illa, *Ita vocatur insula c. M. passuum ambitu.* non esse huius loci arbitramur, neque ad Syenen vllo modo pertinere, sed ad Philas. Itaque tantisper seponantur, quoad eis proprium locum assignemus. ¶ In qua cerastæ sunt, latere Arabiæ.) Scribendum, *castra* non *cerastæ*, ex vtroque antiquo exemplari: quibus subscribit Strabo libro xvii. de administratione Aegypti disserens, in hęc verba: *Sunt tres militum legiones, quarum vna circa vrbem sedet, aliæ in reliqua sunt regione. Præter has nouem cohortes Romanæ: Tres in vrbe, tres in finibus Aethiopiæ præsidio circa Syenem collocatæ, & reliquæ tres in cætera regione.* Et rursus de Syene agens: *Hoc in loco tres Romanorum cohortes collocatæ sunt præsidij gratia.* Item non multo post: *Ingruentes in Thebaidem, & in tres cohortes quæ Syenes præsidio erant, Syenem & Elephantinem & Philas repentino impetu ceperunt.* ¶ Et ex aduerso insulæ iiii. Philæ.) Scribendum, *Et ex aduerso iiii. M. pass. Philæ.* Nam dictionem, *insulæ*, expositionem fuisse reor supra dictionem *Philæ* positam, & postea lectioni per errorem insertam. Erit ergo sensus: Ex aduerso castrorum Syenes meridiem versus esse Philas, iiii. M. passuum a castris motas. Cæterum hoc loco intercalanda sunt verba paulo ante a me iussa seponi. Ea sunt: *Ita vocatur insula, c. M. passuum ambitu.* Quæ verba, vt dixi, ad Philas, non ad Syenem accommodanda sunt. Porro in apographo Toletano elementum, *c*, non legitur. Totus ergo hic Plinianus locus mendis frequens, sic, meo iudicio, scribendus est: *Ditionis Aegypti esse incipit a fine Aethiopiæ Syene, in qua castra Aethiopiæ sunt latere Arabiæ, & ex aduerso, iiii. M. passuum Philæ. Ita vocatur insula, mille passuum ambitu.* ¶ Elephantis insula infra nouissimum cataractem, cccc. M. passuum.) Legendum, *Elephantine*, non *Elephãtis*,

contra omnes Latinos codices, vt diximus in Pomponium: nec *Infra* scribendum, sed *Intra*: nec, cccc. sed iiii. M. *passuum*. ex archetypo Toletano vtrumque. Nam Cataractes hic nouissimus, inter Elephantinem est ad Ægyptum versam, & Philas ad Æthiopiam, exiguo spacio ab vtraque submotus, Strabone autore libro xvii. ¶ Ea supra Syenem, xvi. M. habitatur.) Erratum rursus est in numero passuum. Nam quomodo Elephantine distare potest a Syene, xvi. M. passuum? cum ab eadem Syene vsque ad Philas intersint c. stadia, quæ agunt xii. millia passuum, & longius Philæ distent à Syene quam Elephantine, vt ex Strabone & Ptolemæo colligitur. Abesse vero Philas a Syene, xii. M. passus, Strabo testatur his verbis: *Nos Philas ex Syene plaustro venimus per campum valde planum c. stadiorum spacio.* De reliquo Strabo idem, dimidium stadium abesse Elephátinem a Syene prodit, si quis ex exemplari Græco, non Latino hauriat. Nam Latinus interpres ineptissime eum locum vertit, scribens semistadij spacio esse insulam Elephantinem. Quomodo enim in tanta insulæ paruitate poterat esse vrbs, & in ea templum Cnuphidis, & Nilometrium, vt in Memphi, quod Strabo de ea prodit? ¶ xx. M. vrbium ibi Amase regnante habitata præfert.) Vtrumque exemplar non, *Ibi* legit, sed, *sibi*. ¶ Nunc quoque etiam si ignobilibus frequens, celebratur tamen, &c.) Scribo ex archetypo Toletano: *Nunc quoque multis etiam non ignobilibus frequens. Celebrantur tamen* &c. ¶ Copiosa Indicarum Arabicarumque mercium Nilo proximum emporium.) Scribo, *Coptos Indicarum Arabicarumque*, &c. Strabo, xvii. *Postea sunt ea quæ Typhonia vocantur, & fossa quæ Coptum defert, communem & Ægyptiorum & Arabum vrbem.* Et paulo post: *Enimuero ex experientia vtilitas maxima visa est, atque nunc totum Indicum & Arabicum tributum, & Aethiopicum quod Arabico sinu aduehitur, Coptum defertur, quæ eiusmodi mercium emporium est.* ¶ Ab his oppida Mercurij, Alabastrum.) Legendum, *Alabastron*: vt sit generandi casus, numeri plurium, Græca forma, ex Ptolemæo, libro iiii. Cuius interpres Alabastrorum perperam vertit, immemor Pliniani huius loci: ad cuius exemplar Græcus casus relinqui debuit intactus, sicuti paulo ante: *Et in Libyco Lycon.* Astipulatur & vetus lectio. ¶ Labyrinthus in Mœridis lacu.) Vetusti codices, *Labyrinthus & Myridis lacum*. Lego, *ad Myridis* seu *Mœridis lacum*. Herodotus in Euterpe, *Cæterum Labyrinthus hic talis cum sit, maiorem tamen admirationem concitat Mœridis lacus, apud quem labyrinthus ipse structus est.*

Ex cap. x. Iuxta Mareotin lacum, qui lacus antea Arapotes nominabatur.) Legendum, *qui locus ante Rhacotes nominabatur*. ex Stephano & Strabone, xvii. Hoc enim nomen prius Alexandriæ fuit, vt ait Stephanus, seu partis Alexandriæ, vt Strabo. Hanc emendationem debes Iano Parthasio, Claudiani enarratori: sed in eo is deceptus est, quod legit non *locus* (vt nos legendum censemus) sed *lacus*, quasi lacus Mareotis dictus fuerit alio nomine Rhacotes, quod neque ipse, neque alius vsquam legit. ¶ Quindecim M. passuum laxitate.) Castigandum quidam hunc locum arbitrantur ex Curtio, qui ambitum Alexandriæ, lxxx. stadiorum esse tradit, & pro *xv. M. pass.* substituendum putant, x. M. tot enim supradicta colligunt stadia. Sed falluntur. Nam Stephanus Alexandriæ circuitum, cx. stadiorum fuisse ait: hoc est xiii. M. dcc. pass. quæ summa propius ad Plinianam accedit. Sed Curtij mentio paulo ante habita, nos admonet, vt locum restituamus facundissimi scriptoris, in omnibus quæ hactenus nobis videre contigit exemplaribus corruptissimum. Eius verba, cum de Alexandria disserit, sunt: *Fama est, cum rex vrbis futuris muris polentam (vt Macedonum mos est) destinasset.* Corrige: *Fama est, cum rex vrbis futuros muros polenta (vt Macedonum mos est) designasset.* ex Strabone, Plutarcho, Stephano, Arriano. ¶ Iam tum tamen quinta situs parte regi dicata.) Vtrunque exemplar *Regia* legit, non *Regi*. Neutra lectio vera. Scribo, *regijs*, quas Græci Basilea, Latini Basilicas, regiasque appellitãt. Strabo, xvii. *Ciuitas publica fana pulcherrima habet, & regias, quæ quartam tertiamve partem totius ambitus occupant. Namque regum quisque, quemadmodum publica deorum dona aliqua ornamento decorabant, sic & ad eas quæ factæ erant, regiam aliquam ædificabat.* Hæc Strabo. Quo auctore libentius in Plinio *quarta* scriberem, quam *quinta*. ¶ Mareotis lacus a meridiana vrbis parte euripo e Canopico ostio mittitur.) Scribendum reor alterutro modo, aut sic: *Mareotis lacus a meridiana vrbis parte euripo in Canopicum ostium emittitur.* aut certe, quod magis placet, sic: *a meridiana vrbis parte euripo Canopico ostio committitur.* Confirmatur hoc Strabonis auctoritate, sic vltimo volumine scribentis: *E Canopica porta exeunti à dextra est fossa, quæ lacui iungitur, & Canopum fert.* Et alio loco: *Supra hunc est defossus portus, nomine Cibotus, qui & ipse naualia habet. Interius fossa est nauigabilis, vsque ad Mareotidem lacum extenta.* Multa in eo volumine mentio huius fossæ & aliarum, quæ a superioribus partibus Nilo committuntur, per quas multo plura importantur quam e mari. Quare portus qui in lacu est, ditior est maritimo. ¶ xxx. M. traiectu, dc. ambitu.) Fieri quidem posset, vt lacus cuius traiectus xxx. M. pass. sit, ambitum habeat dc. milium, verisimile tamen non est. Proinde vetus lectio videtur mihi sincerior, *ccl. ambitu*: etiamsi in libris scriptis vitiose legatur, *cd*, confusis duobus elementis *cl*, in vnum *d*, vt fieri a librarijs consueuit, quæ illorum est diligentia, & intra constabit capite xii. Strabo Mariam lacum latitudinem habere supra cl. stadia, longitudinem citra ccc. tradit. ¶ Non omnibus vndecim enim reperiuntur.) *xii.* legitur in vtroque codice, non *xi.* ¶ Butos Pharbœtos.) Ptolemæus libro iiii. & Stephanus cum *æ*, diphthongo in penultima, Pharbætos. Strabo vltimo, cum *e*, Pharbetites nomos. ¶ Atribis.) Strabo libro proxime citato cum aspiratione in penultima, & *ei*, diphthongo in eadem, Athreibis & Athreibites nomos. Stephanus cum eadem aspiratione, insequente l, Athlibis, sed cum iota tantum in penultima. Cæterum idem Stephanus in Strabone Athribis legit cum i, sine vlla diphthongo. ¶ Aphroditos.) Scribo, *Aphrodites*, hoc est Veneris, ex Strabone. ¶ Vnde ostium quidam Naucraticum nominant.) Exemplar Salmanticense, *Naucratiticum*. idque magis ex analogia: vt a Tanis, Taniticum, & a Sais, Saiticum. ¶ Quod alij Heracleoticum Canopico, cui proximum est, præferentes.) Verba, vt reor, malo ordine locata, redigendaque ad pristinum statum hoc (ni fallor) pacto: *Canopico quod alij Heracleoticum vocant, cui proximum est, præferentes.* Nam Canopicum ostium, Heracleoticum etiam nominatũ esse Ptolemæus satis docet: non Canopicum illud, sed Heracleoticum appellans a ciuitate Heracleupoli prope Canopum, auctore Stephano. Accedit Strabonis testimonium libro ii. *Necessarium est*, inquit, *ad Canopi & Alexandriæ loca reuerti: hic est enim vltimum ostium quod Canopicum Heracleoticumque vocant.*

Ex cap. xii. Et eadem Mesopotamia.) Vetusta exemplaria, *Ex eadem Mesopotamia*. Scribo, *Exinde Mesopotamia*.

Ex cap. xiii. Neapolis quod antea Mamortha dicebatur.) Iosephus lib. v. de bello Iudaico, non Mamortham nominat, sed Marbotam: *Ipse cum reliquo exercitu in Iamniam redijt, vnde per Samaritida ac per Neapolin quæ dicebatur ab indigenis Marbota, secundo mensis die in Coream descendit* ¶ Sebaste in monte altiore Gamala.) Scripta exemplaria, *Sebasten in monte, & altiore Gamala*, vt sit sensus, Sebasten in monte sitam esse, & in altiore monte alio Gamalam. Nam Iosephus in primo, castellum validissimum scribit esse Gamalã, & initio quarti: *Gamala vero ei non cedebat, freta locorum difficultate amplius quam Iotapata. Iugum namque asperum ex alto monte deductum, mediam ceruicem erigit: & vbi supereminet, in longitudinem tenditur, tantum contra decliue, quantum a tergo, vt cameli similitudinem præferat, vnde nomen etiam duxit, nisi quod expressam vocabuli significationem indigenæ seruare non possunt.*

Ex cap. xiiii. Non Iudææ modo. Herodium cum oppido illustri eiusdem nominis.) Exemplar Salmant. *Nomen Iudææ modo*: Toletanum, *non Iudææ modo Herodium oppidum illustrissimum eiusdem nominis.* Excusso igitur diligenter loco, puto scribendum: *Non modo Iudææ, modo Herodium oppidum illustrissimum est, Herodis nomine.* hoc sensu: Hierosolyma fuisse longe clarissimam vrbium orientis, non tantum Iudææ. Nunc autem ijs euersis, successisse in locum eorum Herodium; &c. vel si vis retinere lectionem impressam, intellige Norinem præfecturam appellatam, postea Herodium cum oppido illustri eiusdem nominis.

Ex cap. xv. Iordanis amnis oritur e fonte Paneade.) Marcianus, & aliquando Stephanus, & exemplaria nonnulla, *Paneade*: Solinus capite xxxvi. *Peneade*. Vtrunque antiquum exemplar, *Paniade*, quibus fauet Iosephus secundo Iudaici belli. Stephanus quoque Panion vocari tradit specum, vnde Iordanis erumpit. Nec non Hegesippus & Iosephus multis id locis confirmant. Ptolemæus etiam Cæsaream, cui Plinius inditum tradit ab hoc fonte cognomen, Cæsaream Paniæ vocat. ¶ Vbi prima conuallium fuit occasio.) Exemplar Salmanticense, *sit*, legit, haud *fuit*.

Ex cap. xvii. Quos vita fessos ad mores eorum fortunæ fluctus agitat.) Scripta lectio *quos vita fessos, ad mores eorum, fortunæ fluctibus agit*. Mallem permutatis verbis scriberes, *quos vita fessos fortunæ fluctibus ad mores eorum agit.*

Ex cap. xviii. Scythopolin ante Nyssam a Libero patre sepulta mutrice ibi, Scythis deductis.) Vacillans & parum constans sententia, vitiato (vt reor) verborum ordine. Scribendum igitur, *Scythopolin Scythis deductis, antea Nyssam, a Libero patre, sepulta nutrice ibi.* ¶ Paneas, in qua Cæsarea.) Legendum, vt ante dixi, *Panias*, Iosepho auctore libro secundo Iudaici belli multis locis, confirmante id etiam Hegesippo. Ptolemæus

lemæus quoque libro quinto: Phœnices, inquit, mediterraneæ ciuitates, Arra, Palæobiblos, Gabala, Cæsarea Panias. Stephanus in mentione Cæsareæ, Paneas: sed opinor vitio exemplaris.

Ex cap. xix. Dorum, Sycaminum, Promontorium Carmelum.) Ptolemæus, *Dora*: Stephanus, *Dorus*. Par varietas in vrbe sequente. Stephanus neutra terminatione in recto *Sycaminon* nominat: Ptolemæus & Strabo genitiui pluralis desinentia, *Sycaminon*, hoc est mororum ciuitas, sicut paulo ante Crocodilon, hoc est crocodilorum. Et ita interpretes Ptolemæi & Strabonis verterunt, ille Græco genitiuo vsus Sycaminon, hic Latino Sycaminorum & Crocodilorum. Quapropter Hermolai sententia non placet, qui in Strabone legit in recto singulari Sycaminon. Cuius erroris potuissent eum admonere duo plurales genitiui sequentes, Bucolon, & Crocodilon, vt supra Alabastron, & Lycon, & infra hoc ipso capite, Ornithon, & rursus sequente Leonton: hoc est alabastrorum, luporum, auium, Leonum vrbes. Corrigendus igitur Ptolemæus Græcus in quo Sycaminos scriptum est, pro Sycaminon. Præterea Carmelus in recto omnes proferunt, nemo Carmelum. Nota res, nec confirmanda verbosius. ¶ Paruo littori immiscens.) Verbum, *paruo*, in codice Salmanticensi redundat. ¶ Et illa Romani imperij æmula, terrarum orbis auida Carthagine.) Tria illa verba, *Romani imperij æmula*, desiderantur in apographo Toletano. In Salmant. duo tantum, *Romani imperij*.

Ex cap. xx. Leontos oppidum.) Scribendum, vt admonui, *Leonton*, id est leonum, ex Strabone, xvi. male eius interprete transferente *leonum*. ¶ Contraque Aradum Antarados.) Exemplaria duo, magno consensu: *Contraque Arados septem stadiorum oppidum & insula*, &c. vt sit sensus: Contra Marathon vrbem in continente sitam, oppositam esse in mari, cc. pass. submotam à continente, Aradum insulam cum oppido eiusdem nominis, septem stadiorum. Quæ lectio multo rectior est ea quam hic Hermolaus agnoscit, parum (vt mihi videtur) aptam. Quod vt sit perspicuum, Strabonis verba subijciam libro xvi. *In fronte*, inquit, *iugosæ cuiusdam & importuosæ oræ Aradus iacet, inter eius portum scilicet atque Marathum, distans à terra stadijs viginti. Ea est petra quædam, mari circunfusa, septem stadiorum ambitu*. Ex quibus Strabonis verbis apparet scribendum esse in Plinio, non *cc. pass.* sed *ii. M. d. pass.* aut si mauis, *xx. stadijs*.

Ex cap. xxi. Deinde promontorium Syriæ Antiochenæ.) Exemplar Salmanticense: *Deinde Syria Antiochiæ*. & superfluit verbum *promontorium*: Sic eam supra appellauit.

Ex cap. xxiiii. Mox vbi perfregit, Euphratem.) Apographon Toletanum. *Mox vbi perfregit cornu, Euphrantem*. ¶ Vltra quoque saxorum ac violentum. Arabiam inde læua.) Sic interpungendum, vt verbum *Arabiam* superioribus iungas. Significat ea vox apud Græcos sonorum, fragorem excitantem. Ita fit, vt ab Hermolao & eius Solino, ex diametro (vt dici solet) dissentiamus. ¶ Primo hunc illi impugnatus cursum Taurus aufert.) Pauciorum verborum, & commodior vetus lectio: *Primo hunc illi in pugna Taurus aufert*.

Ex cap. xxvi. Scinditur Euphrates à Zeugmate.) Adde particulam, *enim*: *Scinditur enim*, &c. ex eadem. ¶ Minui incipit in virgine & leone transgresso.) Scribendum reor, *Minui incipit, in Virginem è Leone transgresso*.

Ex cap. xxvii. Mox flumen Calicadnus.) Ptolemæus & Strabo, xiiii. *Calycadnos*, cum y, tenui in secunda. ¶ Regio Celendiritis.) Scribo, *Celenderitis* cum e, in antepenultima. Celenderis enim vrbs, non Celendiris nominatur Straboni, Ptolemæo, Pausaniæ. ¶ Trachiotis cognomine a mari relata, vbi vocabatur Hormia.) Vetus lectio, *Tracheodes*. Stephanus, *Trachea*. Item Hermolaus ex Strabone Olmos aut Olmia pro Hormia sufficit. Sed multum differt Olmos, quod scribit Strabo, ab Olmia. Itaque posset legi vel Olbia vel hydria, ex eodem Stephano. Nam & vetus lectio *Ermia* præfert. ¶ Oppida eius intus Isaura, Clibanus, Lalassis fluuius. Decurrit hic autem ad mare.) Duo hic verba falsò ab indoctis castigatoribus interiecta sunt, quæ in exemplaribus vetustis non leguntur: ea sunt, *fluuius*, & pronomen *hic*. Nam Lalassis fluuius non est, sed oppidum, quod Stephanus Lalisandam videtur nominare. De regione autem Isaurica intelligendum, decurrere eam ad mare, Anemuri, &c. ¶ Pharphariades, Choatras.) Codex vterque, *Pariades*: non Pharphariades. ¶ Aspendum, Plantanistum, & paulo post Lyrnesus.) Scribe *Aspendus*, non *Aspendum*, ex Ptolemæo, Strabone, Stephano, Pomponio. Item *Platanistus*, vt inflectatur Platanistuntis, nominante sic Strabone asperam quandam Ciliciæ præternauigationem. *Lyrnessus* quoque cum duplici, ss, scribendum, ex Strabone & Stephano. ¶ Cyane, Ascandialis, Amelas) Legendum videtur, *Cyanea*, *Scari*, *Alimala*, ex Stephano, apud quem Scari vrbs, Alimala regio est Lyciæ. ¶ Oenoanda.) Ptolemæus, *Oeneanda*: Stephanus, *Oenoanda*: Strabo, *Oenoandros*: Vetus lectio, *Oenianda*. ¶ Bubon. A Telmesso.) Sic Hermolaus, cum antea legeretur *Bubona. Telmesso*. sed potest defendi *Bubona*, sic eam appellante Strabone genere neutro, numero plurium. Vetus etiam lectio, *Bubona Telmesso*, habet. ¶ Caria mediæ Doridi circunfunditur ad mare vtroque latere ambiens.) Sic quidem vetera præferunt exemplaria: sed hac in parte magis placet recentior lectio: *Caria mediæ Doridi circunfunditur, mari vtroque latere ambiente*. ¶ Amnis Glaucus deferens Telmessum.) Vetus lectio, *Telmedium*. Hermolaus *Telmessum* correxit, nescio qua ratione. Nam si *Telmessum* legas, quis rogo intellectus accommodari poterit verbis illis, *deferens Telmessum*? Quapropter etsi auctore caream, suspicor tamen *Temedium* nomen esse fluuij, qui in Glaucum influat, & in mare ab eo deferatur. Deferri enim dicuntur fluuij a maioribus, in quos exonerant, vt infra capite xxix. *Alluitur Caystro Cilbianis iugis orto, multosque amnes deferente*. & sæpe alias sic loquitur Plinius.

Ex cap. xxix. Themisones, Hieropolitæ.) Lego, *Hierapolitæ*, a Hierapoli Phrygiæ vrbe, ex Ptolemæo, v. & Strabone, xiii. ¶ Quippe vbi sunt oppida, &c.) Vtrunque exemplar, *Quippe ibi sunt oppida*, quare & paulo post commodius legetur, *Ibi* quam *Vbi*, vt sit figurata locutio. ¶ Apollonohieritæ.) Lego, *Apollonos hieritæ*. vt in fine capitis Dioshieritę. Suffragatur etiam Ptolemæus. Apographon Tolet. *Apollini hieritæ*. ¶ Super ixxx. vrbium per cuncta maria genitrix.) Verior lectio, *lxx. vrbium*, quam ixxx. Seneca in libro de consolatione ad Helbiam matrem: *Miletus lxxv. vrbium populum in diuersa effudit*. Qui locus ante nostras in eum auctorem castigationes corruptissime legebatur. ¶ Nec fraudanda ciue Cadmo, qui primus prosam orationem condere instituit.) Quod hic Cadmo Milesio, infra libro septimo cap. lvi. Pherecydi Syrio tribuit Plinius. Quid igitur est? contradicit sibi Plinius? Minime gentium. Nam Strabone auctore primo volumine, ante omnia apparatio ipsa poetica processit in medium, & approbata complacuit. Dehinc illam imitati, cum metrum soluissent, reliquis poeticæ seruatis partibus, rem scriptis commendauerunt, Cadmus videlicet, & Pherecydes, & Hecatæus. Notandum vero, & hic infra libro vii. vbi agit de inuentoribus rerum, non legi in archetypo Toletano *prosam*, sed *prorsam*. De Cadmo Milesio prosæ inuentore & Solinus. ¶ Trallibus eo amplius ccc.) *Tralibus eo amplius iii. M.* apographon Toletanum: quæ lectio veritati magis consentit, quam quod Hermolaus accepit, trecentos passus amplius. Neque enim tam breue interuallum, vbi maiores summæ interueniunt, curæ esse scriptoribus solet. ¶ Fons in vrbe Callipia, templum Dianæ complexa. E diuersis regionibus duo Selinuntes.) Pausanias tria celebrat in Ephesia terra: Cenchrium fluuium: Pionis montis naturam: (cuius ante Plinius meminit) & Haliteam fontem. Nihil muto, autem tantum securo lectori vello, vt æstimet an hic pro *Callipia* substitui debeat *Halitea*. Item *Sellenuntes* lego, non *Selinuntes*. Neque lacus accipio cum Hermolao ex Strabone, sed fluuios cum Xenophonte libro quinto de ascensu Cyri. *Et Ephesi*, inquit, *circa Ephesiæ Dianæ templum Sellenus fluuius labitur*. ¶ Et intus ipsa Colophon Aleso affluente.) Scribo, *Halete affluente*, ex Pausania in Achaicis: *In Colophonia, ait, regione lucus Apollinis: & in eo fraxini arbores, & non longe à luco fluuius Hales frigidissimus inter reliquos Ioniæ*. ¶ Iuxta eas fuerunt oppida Preleon.) Lego, *Iuxta Teos. Fuerunt oppida Preleon*, &c. ex Ptolemæo, cui post Erythras statim locantur Teos & Lebedos: notãda librariorum allucinatione, qui pro Lebedos ibi Lesbos scripserunt. Porro Teos vna ex xii. Ioniæ vrbibus, media totius prouinciæ, testibus Herodoto primo volumine, & Stephano, clara natalibus Anacreontis poetæ lyrici, Apeliconis, Hecatæi historici, Protagoræ philosophi, & Scythini iamborum poetæ, adeo est apud cunctos auctores celebris, vt neque a Plinio fuerit prætermittenda, neque vllo ampliore testimonio a me indicanda, tantũ famę superfluit. ¶ Nũc in extremo sinu Myrmeces scopuli.) Sic quidem exemplar habet Toletanum, sed in hac parte magis probo lectionem exẽplaris Salmanticensis, quam & Hermolaus agnoscit: *Nunc in extremo sinu Smyrnæ Cheseopolis*. Nam Stephano Chesium oppidum est Ioniæ.

Ex cap. xxx. Myrthine, (quæ Sebastopolin se vocat.) Legendum *Myrina* cum vnico, r, non *Myrthine*, ex Stephano, vt cæteri omittantur, qui Æolidis vrbem Myrinam dictam a Myrina seu Myrino produnt: cuius nominis est altera in Lemno insula. ¶ Lysimachia, Atarnea.) Stephanus Atarnam nominat: sed verior lectio *Atarneus*, ex Strabone, xiii. & Xenophonte tertio Græcarum historiarum, & Isocrate in Penægyrico. ¶ Palæscepsis, Gergithos.) *Gergitha* non *Gergithos* vterque antiquus codex præfert, & ante Hermolaum ita legebatur. ipse *Gergis* seu *Gergithos* substituit. In quo quũ Stepha-

num sequatur, lapsu memoriæ Strabonem citat. Atqui Strabo libr. xiii. Gergetha nominat. *In Lampsaceno locus est*, inquit, *vinearum ferax qui Gergethium appellatur.* Fuit etiam ciuitas Gergetha a Gergethiois, qui sunt in Cumano agro. & alibi: Prope eius ortum vicus est Gergetha, in quem Attalus eos transtulit qui in Troade erant, quum locum eum cepisset. Itaque nihil ex priore antiquaque lectione mutandum. ¶ Amnis Grylio solius. Regio Aphrodisias, quæ ante Politice orgas. Regio Scepsis. Flumen Euenum.) Existimo, si non veram, saltem veræ propiorem esse lectionem sequentem: *Amnes Grylio, Solus. Regio Aphrodisias, quæ antea Politice. Orgas regio. Scepsis. Flumen Euenus.* Mouet me quod Scepsin omnes vrbem, nemo regionem facit. Item, Orgas, regionem esse montanam & incultam, glossematum scriptores tradunt. Et Pericles Athenienfis, priuatis inimicitijs causam publicam prætendens, Megarenses accusauit, quod Orgada sacram cecidissent, auctore in Pericle Plutarcho. De Eueno fluuio Strabo, xiii. Post quem est Pitana vrbs, quę duos portus habet, & Euenus fluuius qui eam præterfluit. ¶ Deinde Cimmeris & Assos.) Castior lectio, *Deinde Cimmeria Assos.* ex Stephano qui Antandron a Cimmerijs, cum eam centum annis habitassent, Cimmeriam nominatam scribit: quanquam is locus mutilatus apud eum auctorem habetur. ¶ Smintheum templum durat, intus colone intercidit.) Prior lectio, *colonia.* Hermolaus *colone* legit: quam recte nescio. Nam (vt conijcio) Plinius hic ora indicata, regreditur more suo ad mõstranda interiora. Coloniam vero hic accipio Sminthium, eodem quo templum nomine, quam Strabo Sminthium, Stephanus Sminthen nominat. ¶ Deportata Adramytteum negocia.) Libentius legerim *deportant*, hoc est, iura petunt Adramittium gentes, quas subiicit. & exemplar Salmanticense *deportant* legit. Sic supra, cum de Mileto & Smyrna locisque circuniacentibus tractasset, subiungit: *Smyrnæum conuentum magna pars Aeoliæ, quæ mox dicetur, frequentat.* ¶ Fuit & Achilleon oppidum iuxta tumulum Achillis, conditum a Mitylenæis, & mox Atheniensibus, vbi classis eius steterat. In Sigæo fuit & Aeantion &c.) Duo illa verba, *in Sigeo*, ad præcedentia pertinent, illisque adiungenda sunt. tum sequitur: *Fuit & Aeantion in altero cornu*, hoc est, in Rhœteo altero montis Idæ promontorio: quod Pomponius tradit libro primo, & Strabo, xiii. Quæ vitiosa interpunctio, causam Solino erroris præbuit. Scribit enim cap. xlii. in Rhœteo promontorio Achilleon oppidum conditum esse. quod falsum est. Strabonis verba subieci ex libro xiii. *Huius oræ spatium a Rhœteo vsque Sigeum & Achillis tumulum recta nauigantibus est stadiorum lxx.* Hic Strabo Sigeum cum Achillis tumulo copulat. Item Achillis monumentum in oppido Achilleo esse, idem Strabo in eodem loco testatur: *Achilleon, inquit, locus est in quo Achillis tumulus ostenditur.* & paulo post: *A priore autem aliis xxx. stadijs ad partem quæ est Idam versus, Achilles & templum habet & tumulum iuxta Sigeum.* Et rursus: *Demetrius*, inquit, *Timæum mentiri ait, qui scribit è lapidibus Ilij Achilleon a Periandro munitum, dum Atheniensibus contra Pittacum auxiliaretur. Munitum quidem hunc locum a Mitylenæis apud Sigeum contendit.* Stephanus quoque in Sigeo Achilleum vrbem statuit. Suffragatur Herodotus etiam in Terpsichore, Achilleon simul cum Sigeo memorans. Porro *Sigeũ* scribendũ sine diphthongo in penultima, meminimus in Pomponium. ¶ Et ipso in statione classis suæ.) Scribo, *Et ipsum in statione classis suæ.* hoc sensu: Sicut Achilleum conditum sit in Sigeo a Mitylenęis & Atheniensibus iuxta Achillis tumulum, vbi classis eius steterat, sic Aeantion conditum a Rhodiis in Rhœteo iuxta tumulum Aiacis, & ipsum in statione classis Aiacis.

Ex cap. xxxi. Tegamo, Possidonia, Tauro.) Vtrunque vetus exemplar, *Tegamo, Postideo, Tauro*: vt forte scribi debeat non *Postideo*, sed *Posideo*: quo nomine dicta est vrbs inter Ciliciam & Syriam, auctore Stephano, vulgata alioqui nomenclatura apud Grecos. ¶ In Phœnicio deinde mari est ante Ioppen Paria, tota oppidum, in qua obiectam beluę Andromedam ferunt, & iam dicta Arados.) Familiarem librariorum errorem permutandorum verborum, hoc etiam loco admissum opinor. Nam quod hic Pariæ tribuitur, totam esse oppidum, non Pariæ ignobili alioqui insulæ alij auctores assignant, sed Arado celebratissimæ apud cunctos insulæ maris Phœnicij. de qua Strabonis & Pomponij verba supra retulimus. Erit ergo hoc loco verborum contextus talis, *In Phœnicio deinde mari est ante Ioppen Paria, in qua obiectam beluæ Andromedam ferunt, & iam dicta Arados.* Quid si non *ante Ioppen*, sed *Antioppe*, & non *paria*, sed *parua* scribendum est? vt sit Antioppe nomen insulæ, sic dictæ quod contra Ioppen sita sit: vt in montibus & promontorijs, Antilibanus, Anticragus, Antitaurus, Antirrhium, quod sint opposita Libano, Crago, Tauro, Rhio: & in oppidis, Antarados, Antiphelus, Anticinolis: & in insulis, Antissa, quod opposita esset Lesbo, quæ quondam Issa dicta fuit, auctore Myrsilo, referente in primo volumine Strabone. vt rursus in Plinio ad hunc posset modũ legi, *In Phœnicio deinde mari est Antioppe, in qua obiectam beluæ Andromedam ferunt, & iam dicta Arados, parua, tota oppidum.* quæ lectio propius ad Pomponij verba accedit, a quo, etsi exiguo, diuite tamen penore, multa Plinium mutuatum, in confesso est. ¶ Cilicium ex quinque maximis Cyprum.) Legendum reor, *ex vii. maximis Cyprum.* Strabo libro xiiii. *Quidam post captam Troiam dicunt insulas Gymnesias ab eis habitatas, quarum maiorem Timæus ait maximam esse post vii. Sardiniam, Siciliam, Cyprum, Cretam, Eubeam, Cyrnum, & Lesbum.* ¶ Oppida in ea xv. Paphos, Palæpaphos.) Scribo, *Oppida in ea xv. Neapaphos, Palæpaphos*: ex apographo Toletano. Quam lectionem confirmat paulo post Plinius dicens: *Contra Neampaphon Hierocepia.* astipulante etiam Ptolemæo libro quinto. ¶ Proximaque Cynorrhodussa.) Legebatur ante Hermolaum, *Proximaque Cunorhodosa.* ipse *Cynorhodussa* correxit, non recte. Nos tum ex Stephano, tum ex vetere vtroque codice sic scribimus, *Proximaque Cauno Rhodussa.* Nam ambo exemplaria *Cauno* legunt, non *Cuno*: & Caunus vrbs est Cariæ, parum à Rhodo submota, apud omnes decantata, vnde ficus illæ Cauneæ, quæ Crasso in Parthos proficiscenti omen fecere. De Rhodussa autem insula Stephanus: Schinussa vt Rhodussa Phocica insula. Est eidem Rhodussa vrbs Argiuæ regionis. ¶ Seutlusa, Narthecusa.) Videtur scribendum *Teutlusa*, a genere oleris blito, quod a Græcis teutlon dicitur. Stephanus auctor, qui insulam in Ionia sic nominat. Nisi quis dicat parum referre vtro modo scribatur, quod apud Græcos σ, & τ, pro se inuicem ponantur. ¶ Meropis vocata Cos, vt Staphylus, Meropis vt Dionysius.) Legendum reor commutatis verbis: *Meropis vocata, vt Staphylus, Cos Meropis, vt Dionysius.* ex Strabone & Higinio. ¶ Ioniæ ora Aegeas & Corseas habet & Icaron.) Scribendum puto: *Ioniæ ora Trageas & Corseas. Habet & Icaron.* ex Stephano & Strabone volumine xiiii. *In proximo iacet Lada insula, circa Trageas insulas, quæ stationes piraticas habent.* ¶ Mycalen, Trogilias.) Scribo, *Mycale, Trogiliam*, siue *Trogilium*: vt Mycale sit dandi casus, & sit sensus: esse vicinas Mileto duas nomine Camelidas, Mycale vnam nomine Trogiliam. Stephanus: *Est & Trogilia Mycales, quæ & Trogilion dicitur.* Strabo xiiii. *Vltra est Trogilium promontorium.* & mox ante, *Trogilium parua insula iacet eodem nomine*, Et paulo post: *Trogilium promontorium, pes quidam est qui a Mycale procurrit.* Hæc Strabo. ¶ Scandalion.) Vtrunque exemplar *Sandalion*, commodius. Nam & Sardinia Sandaliotis appellata est a figura humani vestigij. ex Plinio supra lib. iii. capite vii. & Solino & omnibus. ¶ Alij Parthenoarusam.) Aptior lectio, *Parthenerosam.* Nam inter reliqua nomina, *Herosa* etiam vocata est, auctore Strabone, a quodam indigena, colonis ex Ithaca & Cephaleniã deductis. ¶ Thallusa.) Sic Hermolaus legit, coniectura tantum ductus, cum prius scriptum esset *Thellusa.* Cæterum legentes meminerint, insulam nomine Pelus circa Chium a Stephano locari. ¶ Et rhesperia.) Melior molliorq; lectio, *Aethrea, Hesperia.* Nã & Rhodus dicta est Æthrea, vt hoc ipso capite supra: & Thasos itidem insula, aeria vel æthria, libro iiij. cap. xii. Et Hesperiæ nomen pluribus locis communicatur, Italiæ, Hispaniæ, Æthiopibus, Promontorio Africæ. ¶ Clara vero in alto Teos.) Pro *Theos*, vt ante scriptum habebatur, Hermolaus *Teos* suffecit, & patriam Anacreontis accipit: procul, vt ego puto, a vero. Nam Teos Anacreontis patria, vrbs est continentis, vna ex xii. Ioniæ vrbibus, vt geographi omnes iuxta historicique testantur. In peninsula sitam esse Teon, Strabo Pomponiusque testantur: insulam esse, & præcipue in alto ab Erythris Ioniæ vrbe, lxxi. m. pass. submotam, vt Plinius adiicit, nec Strabo, nec Pomponius, nec omnino, quod sciam, alius.

Ex cap. xxxii. Ancyra, Andria.) Lego, *Andria*, penultima producta, & sexu fœminino, ex Stephano, qui duas haberi tradit cognomines, alteram neutro genere Troadis, alteram fœminino Phrygiæ. ¶ Megarice oppidum.) Stephanus, *Megaricon.* ¶ Fuit & Astacum.) Ptolemæus, Strabo, Stephanus, & reliqui *Astacus* omnes, non *Astacum.* ¶ A Nicomedia, lxxij. m. d. procerastis ante dicta.) Legendum reor, *A Nicomedia lxxij. m. d. pass. Cerastis ante dicta.* Nam vt conijcio, pro litera *p.* passus significante, imperiti librarij aut correctores *pro* scripserunt, sequenti verbo *Cerastis* adiungentes. Dicta autem sic Chalcedon, forte propter frequentiam Promontoriorum, seu cubitorum in pontũ excurrentiũ. Etenim Cyprũ ob eandem causam Cerastin dctiã esse a Philonide, supra meminit hoc ipso volumine, c. xxxi. ¶ Dein Compusa.) Vtrunque exemplar *Colposa* legit, non *Compusa.* Scribendum puto *Colpoessa*, hoc est sinuosa: quod optime quadrat cum præcedenti nomine Cerastis: ad multa namque promontoria multi sinus consequantur necesse est. ¶ Dein Naulochum.) Melius, *Naulochos*; quo

quo nomine dictum in Mysia Mesembrianorum castellum Straboni lib.vii.¶ Est & Elæa & duæ Rhodiussæ, Erebinthus, Megale, Chalcitis.) Scribedum, *Rhodussæ*, non *Rhodiussæ*, vt admonuimus. Item *Ereb nthote* ostentant duo scripta exemplaria, eximie, hoc est Ciceraria, vt quod statim sequitur, *Pityodes*, id est Pinaria. Videtur quoque scribendū potius *Calcetis*, quam *Chalcitis*, ex Stephano, in dictione Chalcedon.

EX LIBRO VI. EX PRÆFATIONE.

PONTUS Euxinus ante ab inhospitali feritate Axenos appellatus est, peculiari &c.) Ex cæso vno, duo facta sunt, falsa interpositione substātiui verbi, *est*, quod in neutro habetur scriptorum exemplarium. Legendum igitur: *Pontus Euxinus, ante ab inhospitali feritate Axenos appellatus, peculiari inuidia naturæ, sine vllo fine indulgentis auiditati maris, & ipse in Europam Asiamq; funditur.* ¶ Et partem earum aucta immanitate abstulisse.) Exemplar Salmanticense & fere Toletanum, *inanitate*, legunt: non *immanitate*. quod & melius. Est enim familiare Plinio, quæ non habitantur, inania appellare. ¶ Calpeque Africæ auulsa.) Legendum puto, *Calpeque Abylæ auulsa.* Alioqui dicēdum videbatur, *Europaque Africæ auulsa.* Donec expatianti lacus a Mæoti rapinam suam iungant.) Apographon Toletanum, *donec expatianti lacus Mæotis rapinam suam iungat.* ¶ Inter duos orbes manente colloquio.) Scribo, *meante colloquio*: vt mox ante, *Vel bubus meabili transitu.* ¶ Sangarius fluuius.) Sic quidem a Ptolemæo & multis alijs appellatur. Sed cum exemplaria ambo *Sangaris*, non *Sangarius* legant, inclino, vt potius hic *Sagaris*, quam *Sangarius* legatur, ex Marciano, Solino, & Ouidio iiii. de Ponto:

Huc Lycus, huc Sagaris, Peniusque, Hypanisque, Cratesque.

EX CAP. II. Amisum liberum.) Scribo, *Amisus libera.* ex Stephano, Arriano in Periplo, & Strabone vndecimo. apud quem tamen interdum *Aminsus* est. Cui orthographiæ subscribit Suidas, per i, & itē per e, in penultima scribi tradens *Aminsus* & *Amesus*, Ptolemæus cum duplici, ss, *Amissus*. ¶ A Sinope c.xxx.M.pass.) Exemplar Salmant. vero propius, *c.xx. M.pass.* Nam Stephanus interuallum ab Amiso ad Sinopen, nongentorum stadiorum esse tradit, quæ agunt passuum xii.M.d. Scripsit & ante Stephanum id quoque Strabo xii. volumine.

EX CA. IIII. Flumen Absarum.) Arrianus in Circunnauigatione ponti Euxini, *Absarus*: Ptolemæus, *Absorus.* ¶ In ora vero Heniochi, Ampreutæ, Lazi.) Legendum videtur, *Heniochi, Zidritæ, Lazi.* quandoquidem hoc eodem ordine quo hic ponuntur à Plinio, recensentur ab Arriano in Periplo. ¶ Flumina Campseonysis, Nogrus, Bathys.) Scribo, *Flumina Acampsis, Acinasis, Mogros, Bathys.* ex eodem Arriano euidentissime. Nam & vetus lectio, *Acapseo, nisis* præfert. ¶ Aea xv. M. pass. a mari.) Stephanus in ea dictione, ccc stadia a mari abesse, ait, hoc est xxxvii.M. d. Illud notandum, Plinio diuersas esse Aeam & Dioscuriada, cum Stephano vna tantum sit. ¶ Vbi Hippos & Cyanos.) Cyaneos Ptolemæus quinto, & Stephanus in dictione Aea. ¶ Inde aliud flumen Charien.) Scribo, *Charijs*, eadē forma qua Simois. Charistū appellat Ptolemæus, v. Charijs, Arrianus in Periplo. ¶ Flumen Cobum.) Scribe *Chobus*, ex eodem Arriano. ¶ Regio ecretice.) Ptolemæus, vt puto, appellat regionem hanc *Necreticen*: Arrianus *Niticen.* ¶ Amnes Sigania, Terios, Atelpos. Lege, *Amnes Singames, Tarsuras, Astelephus.* ex eodem Arriano. ¶ Gens Absilæ.) Scribe cum p, *Apsilæ.* ex eodem. ¶ Flumen & oppidum Pityus.) Sic Hermolaus cum tamen antiqua omnis & recentior lectio *Penius* habeat, non *Pytius*: quam lectionem approbare videtur poeta Ouidius, quarto libro de Ponto, versu supra citato:

Huc Lycus, huc Sagaris. Peniusque, Hypanisque, Cratesque.

Itaque antiquam lectionem mutandam non censeo. Hanc castigationem debes Ouidiano enarratori.

EX CAP. V. Subijcitur regio Ponti Colchica.) Locus frequens erroribus. Nam & in capitum distinctione erratum est, & in ordine verborum, & verba ipsa corrupta sunt. Aperiam igitur libere, vt soleo, sententiam meam, etiamsi periculum adeam, audax, & temerarius, & quibusuis alijs probrosis nominibus appellari, qui res tot iam seculis veluti cōmuni doctissimorum hominum consensu receptas, & persancte habitas, conuellere coner. Affirmo igitur initium quinto Capiti assignandum esse, vnde prius admonui. deinde processum continuationemque verborum sic concipiēdam esse: *Deinde multis nominibus Heniochorum gentes, vrbe Colchorum Dioscuriade iuxta fluuium Anthemunta, nunc deserta, quondam adeo clara, vt Timosthenes in eam trecentas nationes, quæ dissimilibus linguis vterentur, descendere prodiderit: & postea à nostris c. xxx. interpretibus negocia ibi gesta. Sunt qui conditam eam ab Amphito & Telchio Castoris ac Pollucis aurigis putant, a quibus ortam Heniochorum gentem feram constat. Reliqua littora feræ nationes tenent, Melanchlæni, Coraxi, Achæi, Mardi, Cercetæ. Post eos Serri, Cephalotomi. Subijcitur Ponti regio Colchica, in qua iuga Caucasi ad Riphæos montes torquentur, vt dictum est, altero latere in Euxinum, & Mæotin deuexa, altero in Caspium & Hyrcanum mare. A Dioscuriade oppidum Heracleum, distat a Sebastopoli, lxxx. M. pass. In intimo eo tractu Pityus oppidum*, & reliqua vsque ad finem capitis quinti. Nunc ostenso verborum ordine, ex collatione Strabonis, Ptolemæi, Arriani, Pomponij, cum verbis Plinianis, reliquum est vt verba ipsa corrigamus. ¶ Subijcitur Ponti regio Colchica.) Neutrum ex nostris exemplaribus *Colchica* habet, sed alterum *collita*, alterum *colica*, vt putem scribendum esse, *obliqua*, & totum locum legendum esse sic: *Subit tum Ponti regio obliqua*, &c. Mouet me tum Arrianus in Periplo, qui enumeratis Heniochis & quibusdam alijs gentibus, quas hic refert Plinius, subdit: *A Sigame fluuio deflexímus in latus sinistrum Ponti vsque ad fluuium Hippum, & ab Hippo ad Astelephum, & Dioscuriada vrbem: vidimus Caucasum, altitudine Gallicarum alpium. Apparebat autem & iugum quoddam Caucasi nomine Strobilus, vnde fabulantur Prometheum Iouis imperio suspensum fuisse à Vulcano.* hactenus Arrianus. Pomponius quoque primo libro, memoratis Melanchlænis, Coraxis, Phthirophagis, Heniochis, Achæis, Sindis, subiungit: *In Heniochorum finibus Dioscurias a Castore & Polluce pontum cum Iasone ingressis, Sindos in Sindorum ab ipsis terrarum cultoribus condita est. Obliqua tunc regio, & in latum modice patens, inter pontum paludemque in Bosphorum excurrit.* ¶ Sunt qui conditam eam ab Amphito & Telchio Castoris ac Pollucis aurigis putant.) Solinus deprauatam Plinij lectionem secutus, vt in plerisque omnibus solet, *Amphito* quoque & *Telchio* legit. Nos ad normā Græcorum scriptorum Plinij verba redigentes, non *Amphito* hic & *Telchio*, sed *Amphistrato*, & *Rheca* scribendum asserimus. Strabo libro vndecimo: *Tradunt Phthiotas Achæos ex Iasonis exercitu Achaiam, quæ hic est habitasse: Laconas vero Heniochiam, quorum duces Rhecas & Amphistratus, fuerunt Castoris & Pollucis aurigæ, vnde Heniochi, vt verisimile est, ab his fuerunt nominati.* ¶ A quibus ortam Heniochorum gentem feram constat.) Pomponius in primo, feras incultasque gentes appellat omnes, quas hic Plinius memorat, Melanchlænos, Coraxos, Phthirophagos, Heniochos, Achæos, Cercetas. Itaque vbi omnes sunt feræ gentes, nihil attinebat Heniochos feros appellare. Quapropter probo magis veterem vtriusque codicis lectionem, in quibus non, *feram*, sed fere legitur. ¶ Inde promontorium Cronea, quo supercilium arduum &c.) Nostra exemplaria rectius: *Inde promontorium Crunæ, à quo supercilium* &c. Nam & Dionysopolin vrbem Thraciæ Crunos ante dictam, siue mauis Crunus, hoc est salientes, Plinius supra docuit, & Strabo ac Stephanus & reliqui tradunt. Erit ergo rectus pluralis, *Crunæ* vt *Solœ*, & capite sequente *Cepœ*, & multa huius notæ.

EX CAP. VI. Et pene desertum Apaturos.) Strabo vndecimo, neutra terminatione, *Apaturon*, cui subscribit Stephanus.

EX CAP. VII. Thussagetæ Turcæ.) Et paulo post: ¶ Arimphei.) Diximus in Pomponium scribendum esse *Iyrcæ* seu *Iurcæ* & *Argippæi.* Duoque nostra exemplaria, vestigia adhuc seruant priscæ veræque lectionis, in quorum vno *Thircæ*, in altero, *Etyrcæ* legitur. ¶ Ad Ceraunios montes altiores.) Postrema dictio, *altiores*, superfluit: ex vtroque exemplari. ¶ Amnem Menotharum Imituensis ex montibus scissum.) Vetusta exemplaria castigatius, *Amnes, Menotarum, Imituem, ex montibus Cissiis.* vnde & quod sequitur statim, *Circaque fontem Imitissi*, emendandum erit, *Imituis*, a quo etiam *Imitui* populi dicti videntur.

EX CAP. VIII. Nunc reddantur gentes in mediterraneo sinu.) Castior lectio antiquorum codicum, *Nunc reddatur ingens in mediterraneo sinus.* Impressa quoque omnis lectio *ingens*, agnoscit, non *gentes.* Appellat autem Plinius certos quosdam terræ tractus *sinus*, vt in mari fit, infra etiam capite xi. *Ita se habet*, inquit, *terrarum sinus è clarissimis.* ¶ Itaque ibi longitudo Asiæ, xii. l. M. pass. efficit.) Marcianus sexto: *Vndecies centena quadraginta M. pass.*

EX CAP. IX. Et initium Mesopotamiæ facit inter duos amnes ituræ. Quod interest ibi tenent.) Exemplar Tolet. eximie hic subuenit: *Et initium Mesopotamiæ facit, inter duos amnes sitæ. Terræ quod interest* &c. ¶ A Cyro defertur in Caspium mare.) *De Cyro defertur*, &c. vterque codex. ¶ In excelsis autem Tigranocerta, & in campis iuxta Araxem Artaxata.) Verius antiqui codices: *In excelso autem Tigranocerta. At in campis*, &c. ¶ Quas ij strategias vocant.) Superfluit verbum, *ij* ex vtroque exemplari. ¶ Adiabenem Tigris & montium sinus cingunt.) Apogr. Tolet. addit *inuij*. *& montium sinus inuij cingunt.* ¶ Ab læ-

ua eius regio Medorum & prospectus Caspij maris.) Apographon idem melius: *regio Medorum est ad prospectum Caspij maris.*

Ex cap. x. Vsque ad Partedoros montes.) Scribendum forte, *Pariedros montes*, de quibus proximo capite. ¶ Et deinde Macrones.) Archetypum Toletanum, *Macerones*. Legendum forte, *Machelones*. Sic enim eos appellat Arrianus in Periplo: cæteri fere omnes *Macrones*.

Ex cap. xi. Cornelius Nepos, cl. m. pass.) Concinnior lectio veterum codicum *ccl.* ne sit tanta in numero differentia inter Cornelium Nepotem & cæteros auctores.

Ex cap. xii. Insulæ in ponto planetæ.) Probauimus copiose in Pomponium, legendum esse hic, *Planctæ*, non *planetæ*.

Ex cap. xiii. Ab exortu ad meridiem per Cadusiæ &c.) Apographon Tolet. *ab exortu & meridie*. &c. ¶ Ad ostium Iaxartis m.cccc.) Scribe, *ad ostium Iaxartis, ii. m. cccc.* Sicque & exemplar legit Toletanum, & supputatio ipsa exposcit. ¶ Velut ad Mæotium lacum ab ore discedens.) *Descendens*, vterque codex, non *discedens*. ¶ Scythici arcus, vt auctor est M. Varro, similitudine.) Toletanum apographon non *Scythici arcus* habet, sed *silicis*. Salmanticense commodius, & minore à vero distantia, *sicilis*: legendum reor *siciliis*. Sextus Pompeius, *Sicilices*, inquit, *hastarum spicula lata*. Confirmare videntur hanc lectionem verba paulo post sequentia: *Ab introitu dextra mucronem ipsum faucium tenent*, &c. ¶ Oram omnem à Caucaso præaltis rupibus inaccesso.) Archetypum Toletanum non *Caucaso*, sed *raso* præfert: Salmant. *Caso*. Fortasse vera est lectio, *Cassio*, flumine videlicet mox ante dicto. Et in eisdem exẽplaribus, *inaccessam* fere legitur, vt intelligas *oram*. ¶ Vix vllo propter appositos montes aditu. Ad Caspium mare sunt aliæ &c.) Vetusta exemplaria & alia distinctione, & aliter: *Vix vllo propter oppositos montes aditu ad Caspium mare. Sunt aliæ* &c. ¶ Proxima Syriæ.) Scribendum arbitror, *Assyriæ*, hoc sensu: Assyriæ initium esse Adiabenem, & eius partem, quæ sit proxima Assyriæ proprie dictæ, nominari Arbelitin.

Ex cap. xv. His pratitæ Paredoni.) *Parodon* non *Paredoni* vetusta exemplaria, quasi ad transitum: sequitur enim e vestigio, *qui tenent Caspias portas*. ¶ Mox eiusdem Parthiæ amœnissimus situs.) Legendum *amœnissimus sinus*, vt supra ostendi, fauente etiam antiqua lectione. ¶ Duæ vrbes ibi Parthorum appositæ quõdam Medis.) Eadem hic menda quæ supra capite xiii. *oppositæ* enim legendum reor: ad tuendos videlicet Parthorum fines: contra Medorum incursiones. ¶ Hunc enim deinde cardinem.) Verbum *deinde*, emendata lectione non habetur, sensu etiam illud respuente.

Ex cap. xvi. Interfluente Margo qui corriuatur in Zoralis, maluerat illam Antiochiam appellare. Vetus lectio *Interfluente Margo qui corriuatur in Zota lacu. maluerat illam Anthiochiam appellare*. Scribo, *qui corriuatur in Zota lacu. Maluerũt alij Antiochiã appellare*. Mouet me, quod Ptolemæus & Stephanus Antiochiam illam vocant.

Ex cap. xvii. A Caspio mari Scythicoque oceano in eam cursus inflectitur.) Legendum videtur in *eum*: non *in eam*. Sic vocari oceanum orientalem in confesso est apud omnes, & supra Plinius docuit. ¶ Atanus sinus.) Vetus lectio, *Attianus sinus*: Marcianus, *Attacoros*: Solinus, *Attacenus*. ¶ Sed inde vt plane consentiunt omnes.) Vterque codex scriptus: *Sed vnde plane consent gentes*. ¶ Itaque obuersam eius venti afflatu.) *Aduerso*, non *obuersam* apographum Toletanum. ¶ Binæ messes in anno, bis æstates.) Converte verba: *binæ æstates in anno, binæ messes*. ¶ Non tamen deest diligentiæ locus.) Vetusta exemplaria: *Non tamen est diligentiæ locus*. vt sit vulgo quod circunfertur parœmiæ loco. *Inter magnas res negatam esse electionem*. ¶ Gentium ix.) Solinus cap. liii. *gentium ix. m.* &c. Nouem enim, non plures, esse Indiæ gentes, verisimile non est, cum mox paulo sequatur, Senecam duodeuiginti centumque potuisse. ¶ Vt terrena demonstratio intelligatur.) *Demonstratione*, legit apographon Toletanum, non *demonstratio*. ¶ Inde Alexandri oppidum.) Quid sit aliud Alexandri oppidum quam Alexandria, non video. Nec item intelligo qua ratione, si ab Alexandro conditum est, non sit Alexandria potius, aut Alexandropolis vocatum, vt hactenus visum est, quam Alexandri oppidum, insolita nominatione. Quapropter suspicio me tenet, non *Alexandri oppidum*, sed *Alexandriam Opianes* hic esse scribendum, ex Stephano, qui eam circa Indiam locat. ¶ Ab ea ad flumen Chepra.) Scribo, *Copheta*, ex vtroque exemplari. Fluuius est Cophes Indiæ, celebratus ab omnibus Græcis iuxta ac Latinis: qui & Cophen etiã in recto dicitur. Plinius de eo infra capite xxiii. *Flumen Cophes. Influunt in eum nauigabilia, Sadarus, Parospus, Sodinus*.

Ex cap. xviii. Cum magno fragore ipsius statim fontis erumpere.) Honestiorem lectionem existimo, *ipsis statim fontibus erumpere*. ¶ Vbi modicum stadiorum c.) Persuasum habeo negligentia librarij prætermissa hoc loco verba. Ea sunt, *vbi maximum clx.* ex Marciano & Solino, qui xx. m. passuum maximæ latitudini tribuunt: ea faciunt stadia clx.

Ex cap. xix. Vnum super hoc est semiferum.) Melius, *Vnum superest semiferum*.

Ex cap. xx. Ab ea deducentes originem imperitant ccc. oppidis, peditum cl. m. Elephantis d.) Scribendum, *Ab ea ducentes originem imperitant ccc. oppidis, peditum cxxx. m.* ex Arriano in Indica historia, vt constabit libro septimo, capite tertio. ¶ Accolunt Indum aduersum euidenti demonstratione.) Toletanum archetypum, *Accolunt Indum aduersus eos cadente demonstratione*. Minus corrupte legetur, *Accolunt Indum, aduersum scandentes*. vt vitiosum verbum, *demonstratione*, digerendum videatur in syllabas, quæ cum sequentibus populos Indiæ significent. Suffragantur huic lectioni verba illa, quæ paulo post subtexuntur, *Transgressisque Indum & cum eo decurrentibus*.

Ex cap. xxi. Ac genere frugum arborumque aut ferarum.) Apographon Toletanum, non, *aut ferarum* legit, sed *auiferarum*: vt scribendum videatur *laniferarum*. Nam de Indicis arboribus lanam ferentibus frequens Plinio mentio. Tradit id quoque Strabo libro xv. ex relatione Nearchi. ¶ Extra ostiũ Indi Chrysæ & Argyræ.) Scribe sine vlla diphthongo *Chryse & Argyre*, hoc est aurea & argentea, ex Pomponio in tertio: cuius est opinio de aureo & argenteo harum solo, quam hic Plinius refellit. adstipulatur & Stephanus. ¶ Ab his xx. m. pass. Crocale. Ab ea xii. m. pass. Bibaga.) Scribendum, *Crocala*, neutro genere, non *Crocale*: & *Bibacta*, non *Bibaga*, ex Arriano vtrumque in Indica historia, qui & Bibactam ait ostrearum fertilem esse: quod & hic Plinius. Non alienum fuerit commonere hoc loco lectores, hanc Arriani Nicomedensis Indicam historiam, cuius testimonio subinde vtor, pro adespota, hoc est incerti auctoris, citari ab Hermolao. In quo puto eum errare. Nam de opere altero eiusdem Arriani, quo Alexandri bellum aduersus Dareum literis mandauit, neque Hermolaum, neque vllum omnino alium dubitare video. Atqui in hac ipsa Indica historia, cui nullum Hermolaus assignat dominum, non semel Arrianus prioris illius historiæ tanquam à se compositæ meminit. Quod si in antiquis aliquot codicibus titulo ea cõstructio caret, negligentiæ id librariorum tribuendum est. Nam nos duos peculiares habemus Arriani codices scriptos & antiquissimos, quibus vtrumque opus continetur, cum titulo Arriani in vtroque opere. Itaque non est quod Hermolaus aliuive quispiam de auctore Indicæ historiæ ambigat.

Ex cap. xxii. Incolasque Palæogenes appellari.) Exemplar Salmanticense, *Palæogonos*, verius, vt Epigonos, & alia huiusmodi. ¶ Eratosthenes & mensuram prodidit longitudinis vii. m. stadiorum, latitudinis v.) Scribo, *latitudinis d.* ex Stephano. Nec me fugit Marcianum & Solinum, quinque milia, in Plinio legisse. Sed apud me pluris multo est Stephani auctoritas: immo, vt verum fatear, huius maxima est, illorum fere nulla. ¶ Mox quia papyraceis nauibus armamentisque Nili peteretur ad nostrarum nauium &c.) Sensus verborum manifeste proclamat particulam, *mox*, non tenere suum locum. Legendum itaque sentio, *quia papyraceis nauibus, armamentisque Nili peteretur. Mox ad nostrarum nauium* &c. ¶ Ne per angustias aluei circumagi sit necesse.) Expende an scribendum sit *alueum* potius quam *aluei*, vt alueum accipias nauium ipsarum. ¶ Meatumque earum terras petentium comitantur.) Apographon Toletanum, *Meatumque earum terrarum petentium comitantur*. Lego, *Meatumque earum terram petentium comitantur*. ¶ Appositum oppido Palesimundo.) Scribendum cũ diphthõgo in secunda, *Palæsimundo*, ex Stephano: quem non vulgare erit operæpretium, legere hoc loco: vt æstimetur à curiosis lectoribus an per errorem pro *Simundo* positum sit à Plinio *Palæsimundo*. ¶ cc. m. plebis.) Prior lectio, *cc. p. lebis*. Scribendum reor, *cc. plebes*, & sic fere legitur in antiquis codicibus. Confirmat id Plinius ipse infra capite xxvi. de Seleucia Babylonia agens: *Exhausta*, inquit, *vicinitate Seleuciæ ob id conditæ à Nicatore intra nonagesimum lapidem in confluentem Euphratis fossa perducti atque Tigris, quæ tamen Babylonia cognominatur, libera hodie ac sui iuris, Macedonumque moris. Feruntur ei plebes vrbanæ sexcentæ esse*. ¶ Proximum esse Indiæ promontorium quod vocatur Colaicum.) Diximus in Pomponium copiose, legendum apud Plinium *Coliacum*, non *Colaicum*. ¶ lxx. iudices dari.) Puto legendum contra omnia exemplaria, *lx. iudices*. Sequitur enim, *si liberent ij reum amplius xxx*. ¶ Iis nullam esse dignationem grauissimo probro.) Scribo, *Iis nullum esse, damnationem grauissimo probro*. hoc sensu, Liberatis absolutiue, nullum esse probrum: damnatis vero, grauissimo esse probro damnationem.

Ex cap. xxiii. Cum oppido & flumine eiusdem nominis, quod quidam Cophen dixere.) Conuerte verba ex vtriusque exemplaris fide, *Cum flumine & oppido eiusdem nominis, quod quidam*

quidā *Cutim dixere. Cutim* enim in ambobus codicibus scriptū est, nō *Cophen.* Nam Cophes seu Cophen, vtroque enim modo dicitur, Arianæ regionis amnis est, vt paulo post. ¶ Quod postea tetrogonis dictum.) *Tetragonis* forte melius, a quadrangula murorum forma, quali fuisse Babylonem Chaldææ caput Herodotus primo testatur. ¶ Infra hæc omnia ora ab Indo. Ariana regio.) Verbum, *ora*, superfluit, ex vtroque exemplari. Reliqua scribenda sunt hac interpunctione, *Ab Indo Ariana regio.* Nā repetere memoria diximus quæ supra a Plinio dicta sunt capite xx. & xxi. *Etenim plerique ab occidente non Indo amne determinant, sed adijciunt quatuor satrapias, Gedrosos, Arachotas, Arios, Pacopamisadas, vltimo fine Cophete fluuio, quæ omnia Ariorum esse alijs placet.* Hæc Plinius. Strabo quoque volumine xv. de Eratosthene loquens, sic ait: *Dicit ergo Arianam ab Oriēte Indo terminari, ab austro mari magno.* Et alio loco eiusdem libri: *Post Indiam est Ariana, prima regionis pars, quæ post Indum Persis obtemperat.* ¶ Insulam quæ solis appellatur, & eadem cubile nympharum rubens.) Diximus in Pomponium quid de hoc Plinij loco nobis videretur. Id repetere hic, fastidio parcens nolui. ¶ Pandorum finibus.) Lege *Pandarum*, non *Pandorum*, ex Plinio supra, capite xx. *Gens Pandæ, sola Indorum regnata fæminis.* Astipulatur etiam Stephanus. ¶ Circunnectus mediterranea Persidis.) Probatior lectio, *Circunuectus meridiana Persidis.* Nam quomodo possit quis classe circunuehi mediterranea, non percipio. ¶ Si ab eodem promontorio Zizerum amnem portum Indiæ peteret.) Superfluit dictio, *amnem*, ex vetere lectione. Porro hūc portū videtur paulo infra Plinius *Muzirum* appellare: Ptolemæus, vii. *Muzirin.* ¶ Alius vtilior portus gentis Necanidon, qui vocatur Becare.) Apographon Toletanum, *Neacindon*: Salmanticense, *Neacridon.* Item Ptolemæo septimo *Becares* portus est, non *Becare.* ¶ Aut vt alij solis repercussu talem reddi colorem existimantes.) Si verba permutentur, puto lectionem fore commodiorem, & quæ magis Plinium sapiat, *Aut vt alij a colore solis repercussu talem reddi existimantes.*

Ex cap. xxiiii. Atque illinc Babylonem ab Euphratis paludibus.) Particula, *ab*, non legitur in scriptis codicibus, vt arbitror, recte, erit itaque *Euphratis paludibus*, id est per Euphratis paludes. ¶ In Carmaniæ angulo sunt Chelonophagi, testudinum superficie casas tegentes, carne vescentes.) Postrema duo verba desiderantur in apographo Toletano, non omnino male: videtur enim fuisse satis, dicere *Chelonophagi.*

Ex cap. xxv. Reliqua septem regna inferiora appellantur. Quod ad Parthos attinet.) Legendum, *quæ*, non *quod*: & alio verborum ordine, sic, *Reliqua vii. regna quæ inferiora appellantur, ad Parthos attinent.* ¶ Parthia in radicibus montium.) In vtroque vetusto codice *Parthiæa* legitur, non *Parthia*: astipulante etiam Stephano. error idem capite sequente. ¶ In medio Hecatompylos, Arsacia, Regio Nisæa Parthyenes nobilis, vbi Alexandropolis a conditore &c.) Hermolaus pro *Arsace*, vt prius legebatur, *Arsaciam* substituit, quam Parthi sic nominarint, cum prius Rhagea diceretur. Non placet Hermolai sententia, quia Arsacia non Parthiæ, de qua hic disserit Plinius, sed Mediæ vrbs est Straboni, xi. & Ptolemæo, vi. Proinde legendum hic videtur non *Arsacia*, sed *Arsacæ regia*: vt sit Arsace nomen regis: vnde Parthi a poetis Arsacidæ appellari consueuerunt. Nam Ptolemæus citato libro Hecatompylon regiā appellat. Quid si legas, *In medio Hecatompylos, Arsace. Regionis ea Parthyenes nobilis, vbi Alexandropolis.* vt accipiamus Arsacen vrbem esse Parthyenes nobilis regionis. Nam quod de Nisæa Hermolaus ait, omni ratione caret, quia Nisæa itidem ad Mediam pertinet, non ad Parthiam, auctoribus Strabone, Stephano, Herodoto, & omnibus.

Ex cap. xxvi. Parthiæ occurrens.) Apographon Toletanum, *Parthieeo currens.* Scribo, *Parthiææ occurrens.* Ex loco hoc, & illo capitis antecedentis, apparet *Parthiæam* semper appellatam a Plinio, non *Parthiam.* ¶ Nicephorium, quod, vt diximus, Alexander iussit condi, propter loci opportunitatem.) Supra libro quinto, capite xxiiii. Nicephorij mentio facta est a Plinio nomine tenus. Nec dictum vspiam nisi hoc loco, propter loci opportunitatem iussam condi ab Alexandro. Apparet igitur inuersum esse verborum ordinem, legendumque, *In vicinia Euphratis Nicephorium, vt diximus, quod Alexander iussit condi propter loci opportunitatem.* ¶ Cobaris præfecti opere deductum.) Scribo, *diductum*: quia sequitur, *Vbi eum diximus findi.* & mox paulo, *Qua deriuatur, oppidum fuit Agrani.* ¶ Cætero circuitu in solitudinem redijt.) Exemplar Toletanum, *Cæterum ad solitudinem redijt exhausta* &c. Nec legitur in eo verbum, *circuitu.* ¶ Ob id conditæ a Nicatore intra xc. lapidem.] Strabo ccc. stadijs remotam esse ait Seleuciam a Babylone, hoc est xxxvii. M. d. pass. quod vidit & Hermolaus. Itaque legendum non *xc.* sed *xl.* Videtur enim imperitia librarij versam fuisse l, literam in c. ¶ Chaldæorum doctrina clarum.) Vltimum verbum redūdat ex vtroque vetusto exemplari. recte, vt sequentia statim indicant. Vocatur hodieque ludus literarius Romæ, sapientia. ¶ Iuxta flumen Narragam qui dedit ciuitati nomen.) Ambo exemplaria, *Iuxta flumen Narragam, qui cadit in Narrogam, vnde ciuitati nomen.* ¶ Qui vero postea scripserunt a Seleucia cccc. xc.) Apographum Toletanum, *ccccxl.* Videtur legendum, permutatis elemētis, *ccccl x.* Nam si ex hac summa, quæ est a Seleucia ad sinum Persicum, subtrahantur ccccxxi. M. pass. quæ connumerantur a Babylone ad sinum eundem, vt statim ante dixit, reliqua erunt xxxviii. M. hoc est ccc. stadia: quo spacio dictum est paulo ante ex Strabone, submotam esse Seleuciam a Babylone. ¶ Prius quam distrahitur in irrigua.) *Ad rigua*, codex Tolet. ¶ Vbi desinit alueo munire.) Considerandum an sit probior lectio, *alueo vno ire.* ¶ Vnde in meridiem flecti eum diximus solitudines Palmyrenas relinquentem.) Constat ex hoc ipso quem Plinius citat loco, volumine quinto, capite xxiiij. scribendum hic esse, *Vnde in orientem flecti*, &c. non, *vnde in meridiem.* Verba Plinij: *Ita fertur vsque ad Vram locum, in quo conuersus ad orientem, relinquit Syriæ Palmyrenas solitudines.* Et in eodem capite ostensum fuerat expulsum a Tauro in meridiem, cum ante aduersus occasum decurreret. ¶ Zeugma a Seleucia Syriæ ad nostrum littus, c. xxxij.) Supra libro quinto, capite duodecimo mensuram indicans Syriæ, *Longitudo*, inquit, *eius inter Ciliciam & Arabiam, ccccl xx.* M. *passuum est: latitudo a Seleucia Pieria ad oppidum in Euphrate Zeugma, c. lxxv.* Legendum itaque & hic, non *cxxxij.* sed *clxxv.* astipulante etiam Marciano libro sexto. ¶ Hæc est ibi latitudo terrarum inter duo maria. Parthici vero regni, dcccc xliiij. M. pass.) Præposterus verborum ordo sensum alioqui facilem, non difficilem modo, sed falsum etiam reddit. Ecquæ, obsecro, duo sunt maria inter Seleuciā Syriæ & Zeugma vrbem? Ex his igitur verbis prima illa, *Hæc est ibi latitudo terrarum*, superioribus adiungenda sunt. Quæ sequuntur, sic, vt sentio, legenda: *Parthici vero regni inter duo maria dcccc xl.* M. *p.* Meminisse enim hoc loco debemus eorum quæ supra a Plinio dicta sunt capite xxv. *Regna Parthorum duodeuiginti sunt omnia. Ita enim diuidunt prouincias, circa duo, vt diximus, maria, Rubrum a Meridie, Hyrcanum a Septentrione.* Præterea infra capite proximo, ex sententia Agrippæ tradit, latitudinem Mediæ, Parthiæ, Persidis, dcccc xl. quod adhuc magis correctionem nostram obuallat.

Ex cap. xxvii. Loco nomen Elongosine.) Vetusta exemplaria partim, *Elosine*, partim *Elegosine.* ¶ Vnum ei genus piscium est.) Deesse puto negationem, scribendumque, *Nec vnum genus ei piscium est*, ex Strabone, xi. scribente, piscium palustrium vnum duntaxat genus esse, in hoc autem lacu plura esse genera. Proinde quod sequitur confestim: ¶ Idque transcurrentis non miscetur alueo.) Legendum erit, *Iique transcurrentis non miscentur alueo.* ¶ Acceptis fluminibus claris Partheni, Agnice, Phorione.) Lego, *Acceptis fluminibus claris Parthenia, Nicephorione*, ex vulgata Græciæ nomenclatura. Alioqui Parthenias fluuius est Peloponnesi Straboni octauo: & alius eiusdem fere nominis in Ponto Ptolemæo, Stephano, Straboni, Arriano, Apollonio, apud nos Valerio Flacco & cæteris. Et Nicephorion vrbs est Mesopotamiæ Ptolemæo, Stephano. Plinius quoque cap. xxvi. *In vicinia Euphratis Nicephorium.* Fauet etiam apographon Toletanum, in quo ad verbum, vt aiūt, scriptum est, *Parthenia ac Nicephorione.* ¶ Lustratis montibus Gordiæorum.) Legebatur ante Hermolaum, *Choridiorum*: ipse *Gordiæorum* corrigit. Apographon Toletanum, *Corideorum* habet: nos scribendum censemus, *Corduenorum*, seu *Carduchorum*, ex Plinio supra capite xv. *Adiabenis connectuntur Carduchi quondam dicti, nunc Cordueni, præfluente Tigri.* ¶ Infertur mari Persico decumo ore. Vterque codex scriptus, *Infertur mari Persico detem* M. *passuum ore.* ¶ Nec nisi per Tigrin defertur in mari.) Dispiciendum, an sit aptior lectio, *Nec nisi pasitigri defertur in mare.* ¶ Tigris circumfunditur. Hæc diuiditur Archoo.) Veriorem lectionem arbitror, *Tigris circunfunditur huic, diuiditur Archoo.* ¶ Ibi mortalium soli aurum in odio contrahunt. Id defodiunt, ne quo cui sit in vsu.) Lego partim ex archetypo Toletano, partim ex coniectura, *His mortalium solis aurum in odio. Contrahunt id, defodiuntque, ne cui sit in vsu.* ¶ Susianis ad orientem versus iunguntur Cossæi.) Prior lectio tam impressa quam scripta partim *Oxi*, partim *Oxij* præfert: Hermolaus pro *Oxij* substituit *Cossæi*, non recte. Substituendum enim erat *Vxij*, ex Strabone libro vndecimo. *Earum*, ait, *Mardi Persis erant finitimi. His atque Susijs Vxij & Elymei, Cossæi autem Medis.* Et libro decimoquinto, *Sed magis Paretaceni Apolloniatis imminēt, vnde eos plurimum infestant: Elymei autem illos & Susios: cum Elymeis vero Vxij pugnant.* Et eodem libro adhuc magis perspicue, *Ad orientem vero ex Susis in Persiæ mediterranea euntibus, per Vxianos iter est.* ¶ Supra eos patent Parthusi.) Vetera exemplaria, *Supra eos parent Parthis ij.* Sequitur confestim: ¶ Mardi

& Saitæ, Hyi.) Videtur legendum conuerso ordine, *Mardi, Saitæ, & Hyi.* ¶ Medioque spacio cuniculo conditus.) *Modico* vetus lectio, non *Medio*. ¶ Recipit amnem Hedypnum.) Videtur legendum *Hedyphum*, ex Strabone lib. xvi. qui tamen *Hedyphonta* appellat, quinta inflexione: Capta est etiam prope fluuium Hedyphonta Seleucia magna ciuitas, quæ prius Soloce vocabatur. ¶ III. M. pass. laxitate.) Scribo, *vi. M. pass. laxitate*, vt paulo post liquebit. ¶ Pasines Sogdonaci filius.) Vtrũque exemplar, *Spasiones*. Scribo, *Spasines*, ex Dione Cocceio in vita Traiani: & item Stephano. ¶ Nomenque suum dedit emunito situ iuxta &c.) Castius fortasse legeretur ad hunc modum, *Nomenque è suo dedit, & è munito situ*, vt sint duo verba, è *munito*, hoc sensu: E nomine suo vocasse Spasinu, & e loco munito, Charax. Significat *Charax* vallum. Vocatum est autem primo oppidum hoc a conditore Alexandro Alexandria, deinde ab Antiocho quinto rege, Antiochia. Postremo a Spasine & a munito loco, Spasinu Charax: sic enim appellatum est, teste Stephano. ¶ Maritimum etiam inde pseudo porticus habet.) Antiqua exemplaria, *Et maritimum etiam Ipsanda porticum habet*. Scribi posset minus fortasse male, *Et maritimum etiam Ipsanda portum habuit*: nam Hermolai sententia mihi non placet.

Ex CAP. XXVIII. Arabia gentium nulli postferenda, amplitudine longissima, a monte Amano, a regione Ciliciæ Commagenesque descendit.) Scribendum reor partim coniectura, partim ex scriptis codicibus, *Arabia gentium nulli postferenda amplitudine, longissima a monte Amano, e regione Ciliciæ Cõmagenesq; descendit*. Nam & Toletanum apographon, *e regione*, palam ostendit. ¶ Scenitæ & ipsi vagi, sed a tabernaculis cognominati.) Lego contra vetera omnia & recentia exemplaria, *sic a tabernaculis cognominati*: non, *sed a tabernaculis* &c. ¶ Quæ cilicijs metantur vbi libuit.) Permuta verba, *a tabernaculis cognominati cilicijs quæ metantur vbi libuit*. ex apographo Toletano. ¶ In quo a Petra conueniunt.) Scribe, *In quod a Petra conueniunt*: ex eodem. ¶ A promõtorio eius, xii. M. pass.) Plinius libro xii. capite xi. distare ait minorem Tylon a maiore, x. M. pass. Itaque aut illic vitium sit, aut hic necesse est. ¶ Pars eorum Atramitæ.) Scribo, *Pagus eorum Atramitæ*. Patet id ex libro xii. capite xiiii. *In medio eius sunt fere Atramitæ, pagus Sabæorum*. Repetit verba eadem Solinus. ¶ Quorum caput Sabotale, lx. templa muris includens.) Exemplar Salmanticense, *Quorum caput Sobotale, templa muris includens*. Scribo, *Quorum caput Sabota, lx. templa muris includens*. Sicque ad verbum legit apographon Toletanum. Sabotam vocatam esse eam vrbem, ostendunt verba Plinij libro xii. capite xiiii. *In medio eius sunt fere Atramitæ, pagus Sabæorum, capite regni Sabota*. Ex capite xv. eiusdem voluminis, *Thus collectum Sabotam camelis conuehitur, porta ad id vna patente*. Stephanus Sabo eam appellare videtur. ¶ Sygaros insula, quam canes non intrant.) Scribendum reor *Syagros*, non *Sygaros*, argumento quod pleræque insulæ a promontorijs & circuniacentibus terris nominari soleant, vt supra testatum nobis est. Porro Syagros eximium esse Arabiæ promõtorium, præter Ptolemæum & alios, Plinius paulo ante retulit. ¶ Opes Romanorum, Parthorumq; subsistant.) Vterque vetustus codex, *subsidant*: quod & melius.

Ex CAP. XXIX. Nihilominus iter totum terendo frequentatur a mari Aegyptio.) *Terrenis*, non *terendo*, apographon Toletanum præfert. ¶ Tertium a Gerreo, quod Adipson vocant.) Scribendum *a Gereo*, ex Ptolemæo, inter Pelusium & Casium montem id oppidum locante. ¶ Eratosthenes mensuram terræ prodere inde cœperit.) Vetus lectio verior, *prodere conceperit*. ¶ Et Stratonis.) Vterque codex, *Stratioton*, hoc est militum. ¶ Quoniam bubulos vtres binos sternentes ponte piraticam exercent.) Toletanum archetypum, *Quoniam bubulos vtres binos insternendo sponte piraticam exercent*. ¶ Cætera solitudines nuper renunciauere principi Neroni.) Verbum, *cætera*, superfluit ex Toletano archetypo. ¶ Duce P. Petronio & ipso equestris ordinis præfecto Aegyptiis, oppida eorum expugnauit.) Scribe distincte, *præfecto Aegypti. Is oppida*, &c. De hoc Petronio Aegypti præfecto Strabo septimodecimo. ¶ Clara & potens etiam vsque ad Troiana bella, Memnone regnante.) Verior lectio, *Clara & potens a Troiano etiam vsque bello Memnone regnante*. ¶ Nam & Timosthenes.) Dele coniunctionem, *&*, ex vtroq; exemplari. ¶ Finita nuper disputatio est.) Nõ minus bene legi posset, *disceptatio*. ¶ Quoniam a Syene dcccclxii.) Vetusta exemplaria, *dcccclxxiiii*. Sed nullo modo hæc summa quadrat cum sequentibus numeris. quare dempto vno tantum c, lego *dccclxiiii*.

Ex CAP. XXX. In eo produntur annis ccc. habitasse.) Vtrunque exemplar, *In eo prodente se ccc. habitasse*. ¶ Contra in Arabico latere Daron oppidum esse eorum.) Hermolaus *Diaron*, priorem lectionem, in *Daron* mutauit genitiuum Græcum, ex Ptolemæo. At exẽplar Salmanticense *Darion* legit, non *Diaron*, seu *Daron*. Quid si neutro modo legendum? sed *Dalion*, vt sit nomen auctoris, cuius testimonio priore capite vsus est Plinius, & post etiam vtitur. Alioqui non tria, vt tradit Plinius, sed quatuor essent fugitiuorum oppida. ¶ Caput eorum in insula Sembobirin.) Æstimandum an sit commodior lectio, *Pseboiti*: sic videlicet dicta a Psebo lacu, cuius est insula: quam bene habitatam esse prodit Strabo libro xvij. Meminit & Artemidorus, referente Stephano. ¶ Traditur a quibusdam habere maritimos Æthiopas.) Lego contra omnia exemplaria, *haberi*, non *habere*: nullo alias sensu. ¶ Ab ea vero parte Nili quæ supra Syrtes maiores oceanumque meridianum protenditur.) Fieri nequit vt tam proterua pugnansque inter se & intractabilis lectio monstro aliquo vacet. Attentiore igitur cura loco excusso, arbitror commodius sic legi posse, *Ab ea vero parte cœli quæ supra syrtes maiores oceano meridiano prætenditur*. Nam exemplar Salmanticense non, *Nili quæ*, sed *reliquæ*, habet: vt facile vera lectio, *cœli quæ*, transire potuerit in, *reliquæ*. ¶ In latitudinem cum superiore Ægypto duodecies centena xcvij. M. Agrippa existimauit. Castiorem lectionem duxerim, quindecies, quam duodecies. Nam, vt sequitur confestim, constat inter auctores ab Oceano ad Meroen esse, dcc. xxv. M. & Meroen distare a Syene, dccclxxij. Si ergo misceantur hæ duæ summæ, agent quindecies xcvii. M. Superiorem autem Ægyptum appellat tractum eum qui est a Syene ad Meroen: etsi alij Ægyptum Syene terminari scribunt, & a Syene ad Meroen Arabas esse, non Ægyptios aut Aethiopas. ¶ Quidam longitudinem ita diuiserunt.) Legendum absque vlla controuersia, *latitudinem*, non *longitudinem*. Nam hæc diuisio fit a Septentrione in meridiem, hoc est a Meroe ad oceanum Aethiopicum. At Aethiopiæ longitudinem finiri ab ortu hyberno in occasum hybernum, Plinius docet paulo infra: & situs prouinciarum, ratione habita ad cœli plagas, per longitudinem præcipue indicari palam est, vt de Italia volumine iij. capite quinto: *Incedit per maria, cœli regione, ad meridiem quidem: sed si quis subtilitate id exigat, inter sextam horam primamque brumalem*. Et de Arabia felici: *In eandem etiam cœli partem nulla differentia spectat*. ¶ Ad promontorium quod Hesperion ceras vocatur. Sic quidem maiore ex parte hoc promontorium appellatur ab auctoribus. Cæterum in codicibus scriptis vbicunque apud Plinium huius promontorij occurrit mentio, non *Hesperion* legitur, sed *Hesperu*. de quo plura in Pomponium.

Ex CAP. XXXI. Contra sinum Persicum Cerne nominatur insula aduersa Aethiopiæ.) Tres priores dictiones ad præcedentia, ni fallor, spectant, non ad insequentia. Nam vix animo concipere possis, insulam Aethiopiæ aduersam, contra sinum esse Persicum.

Ex CAP. XXXII. Fortunatas contra læuam Mauritaniæ viij. M. pass. oram solis.) Vtrunque antiquum exemplar, *contra læuã Mauritaniæ in ix. horam solis*. vt dixit de Italia, *inter sextam horam primamque brumalem*. ¶ Vocari in conualle à conuexitate, & Planariam a specie.) Toletanum apographon, *Vocari Inuallem, Conuexitatem, & Planitiem a specie*. vt accipiantur, *Inuallis, Conuexitas, & Planities*, propria insularum nomina. ¶ Conuallis circuitu, &c.) *Inuallis*, rursus idem exemplar agnoscit. ¶ A purpurariis, dccxxv.) Scribo vno elemento minus, *dcxxv*. vt colligitur ex summis sequentibus, confirmante eam lectionem apographo quoque Toletano. ¶ Ex quibus perducti sunt a Iuba duo.) Ambo vetusti codices, *Ex quibus perducti sunt Iubæ duo*, rectius. Item particula, *que*, superfluit ex eisdem. ¶ Quæ expellantur assidue putrescentibus.) Prædicti codices, *putescentibus*. Notanda orthographia: quia videlicet dicitur, putidus, putor, & puteus, ab aquarum putore.

Ex CAP. XXXIII. Polybius a Gaditano freto longitudinem directo cursu ad os Mæotis, xxxiiii. xxxvii. M. d. pass. prodit.) Marcianus, *A Gaditano*, inquit, *freto per longitudinem directo cursu ad os Mæotis, xxxiij. xxvij. M. d. pass.* Sed deceptus est hac quoque parte Marcianus. Neque enim vllo pacto legi potest, *tricies ter*. Etenim, vt supra visum fuit, capite vltimo libri quarti, Artemidorus & vna Isidorus longitudinem Europæ a Tanai ad Gades octogies quater & quatuordecim M. pass. prodidere. Quo igitur modo inter Artemidorũ Isidorumque hinc, & Polybium inde, tam insignis esse potuit differentia in tradenda Europæ longitudine? Nimirum legendum hic non, *xxxiij*. sed *lxxxiiij*. vt quod interuallum fecerunt Artemidorus cum Isidoro a Tanai ad Gades, idem fecerit Polybius ab ore Mæotis ad easdem Gades. ¶ Siciliam xii. lx. M. d. pass.) Scribe ex exemplari Tolet. *xij. l. M. pass.* Sicque esse legendum ostendit ratio postremæ summæ, quæ alias non congrueret præcedentibus. ¶ Cyprum, cccxxv.) Lego *ccxxv*. tum ex eodem exemplari, tum ex ratione calculi, quæ id exposcere videtur. ¶ Per longitudinem directam, xxxiiij. xl. M. pass. taxat.) *Traxit*, non *taxat*, idem exemplar. ¶ Colligit ad Mæotin lacum.) Citatum exemplar, *Colligit intra Mæotin lacum*. Verius, vt puto: quia sequitur statim. *Idem cum Mæotide*, &c. ¶ Idem cum Mæotide.

tide.clxxiii.xc.pass.esse tradit.) Marcianus, *Centies octies bis xc. pass.* Sed legendum in Marciano, *centies octogies bis*, sicque Pliniani numeri sunt interpretandi. Nam octies bis, quid aliud sit quam sedecies, non percipio. ¶ Est ergo ad hoc præscriptum Europæ magnitudo, lxxxi.xlii.M.p.) Magna occurrit hoc loco dubitandi causa, cur Plinius in Africa & Asia longitudinem & latitudinem distincte posuerit, nec idem in Europa fecerit. Nimirum locum hunc decurtatum, superque vitiosissime scriptum esse certum habeo: existimoque restitui sic posse, *Est ergo ad hoc præscriptum, Europæ longitudo, lxxxiiii. latitudo.xvi. xviii.* Marcianus deprauatam Plinij lectionem secutus, *octogies bis nonagintaquatuor* legit. ¶ Africæ efficit longitudo, xxxvii. xlvii.) Marcianus, *xxxvii.xcviiii.* astipulāte etiā apographo Tolet. Salmant. *xxxxii. xcviii.* ¶ Vniuersam mensuram quæ venit in computationē.) *Quæ veniet in comparationem.* archetypum Tolet. ¶ Asiæ longitudo in confesso est lxiii.M.dcccl.) Marcianus, *Asiæ vero longitudo, sexagies ter dccl.* Sed nō intelligo, sic recipitur hæc lectio, quomodo constare queat quod sequitur, Europam paulo minus dimidia Asiæ parte maiorem esse quam Asiam. Quod si legatur, tricies *dccc.l*, quadrabit fere ratio calculi. ¶ Vt per Meroen & Syenem mensura currat xviii.lxxv.M. pass.) Marcianus, *decies octies xxv.* ¶ Asiam vero quartam & quartamdecimam.) Addit apographon Tolet. *& insuper sextamdecimam.* Salmanticensi cū exclusa lectione couenit. ¶ Indicatisque regionibus, noscatur & quę cuique earum societas sit. Scribo, *Indicatisque regionibus, noscatur cum qua cuique societas sit.* ex apographo Toletano.

Ex CAP. VLTIMO. Arabia ad Petras vsque.) Plinius hoc ipso libro, capite xxviii. vnitatis numero *Petrā* appellauit, non *Petras: Deinde Nabatæi oppidum incolunt Petram nomine.* Strabo quoque libro xvi. Nabatæorum metropolin Petram nominat. Item Stephanus & reliqui, Petram. ¶ Pelusium Aegypti inferiorque ora quæ vocatur Alexandriæ.) Archetypum Toletanum, *Pelusium Aegypti inferiora quæ corba vocatur Alexandria.* Scribendum opinor, *Pelusium Aegypti, infraque ora Rhacota vocata, nunc* Alexandriæ. ex Stephano. ¶ Vtraque Hippo.) Toletanum apographon, *Vterque Hippo.* rectius. Masculino enim genere efferuntur ab omnibus, Hippo regius, Hippo diarrhytus, nūquā aliter. ¶ Lyciæ Patarā.) Scribo, *Patara* genere neutro: res nota, & in Pōponio quoque dicta ¶ Euboea, Bœoti.) Apographon Toletanum, *Eubea Beotum.* Scribendum arbitror, *Eubœæ Oreum.* Duæ enim in Euboea vrbes præcipuæ celebrantur, Oreus & Chalcis, Plinio, Straboni, Ptolemæo, Stephano, &c. ¶ Abderam.) Idem error qui in Patara. Scribendum enim *Abdera* genere neutro: confirmat id etiam apographon Toletanum. ¶ Bessicam, Thraciam.) In eodem exemplari, *Bessiam:* a Bessis Thraciæ populis magnæ claritatis: vnde & in casu patrio mallem legeretur, *Thraciæ.* ¶ Quod superest terrarum tribus assignauere sementis.) Codex Salmant. *Quod superest terrarum supra, tribus assignauere segmentis.* ¶ Postremo Scythicum.) Scribe, *Postremum Scythicum.* Nam præcessit mox ante, *Alterum per Hyperboreos.* Præterque, vetus vtrunque exēplar *Postremum* legit, non *Postremo.*

EX LIBRO VII. EX PROOEMIO.

VT non sit satis æstimare.) Conuersis verbis apographon Tolet. *Non sit vt satis æstimare.* ¶ Alienis velat opibus.) Scripta lectio, *Aliena velat ope.* ¶ Cæteris varie tegumenta tribuit.) Eadem, *Cæteris varia tegumenta tribuit.* ¶ A frigoribus & calore tuta est.) Exemplar Salmant. non *tutata est*, sed *tuta est* præfert. ¶ Hominem tantum nudum & in nuda humo natali die abijcit.) Augustinus lib.iiii. De ciuitate Dei, priscum fuisse apud Romanos morem tradit, infantem nuper editum humi ponerent, ac continuo leuarent. a quo ministerio dea eis Leuana excogitata & culta est. Ad hunc Romanorum morem prædicta Plinij verba referenda censent Baptista Pius, quem adolescentes Bononiæ professorem vidimus, & Cælius Rhodiginus & plerique alij: ceu vero hic Plinius de Romanis duntaxat, & non de toto humano genere in vniuersum pronunciet. Sed vt hoc errore illos liberemus, simulque constet hanc sententiam a Platone, vt plura alia, mutuatum esse Plinium, subijciemus Plutarchi verba ex libro qui De fortuna inscribitur, Latine, vt potuimus, versa. *Quandoquidem plurima, inquit, ex mutis animantibus & fortunam & generis naturam feliciorem sortita sunt. Quędā cornibus, dētibus, aculeis armantur. Erinacei, vt Empedocles ait, tergore præacutus stimulis obsepto inhorrescūt. Calciata sunt alia, vestitaq; cortice, lanugine, vnguibus, vngulisque durissimis. Homo solus, secundum Platonem, nudus, inermis, sine calciamento, sine lecto, a natura in medium abijcitur.* Quod ergo Plato sine lecto dicit abijci hominē in mediū quo die genitus est, id Plinius alijs verbis expressit, nudum dicens & in nuda humo natali die abiici. Cæterum quia Hermolaus naturæ patrocinium suscepit aduersus Plinium, petito ex Aristotele testimonio libro De generatione animalium secundo, scire lectorem volumus patrocinium hoc, piamve apologiam, melius ab Hermolao desumi potuisse ex libro De partibus animalium quarto, capite nono. ¶ Vnam tantum ob culpam quia natum est.) *Qua natum est*, apographon Toletanum: non, *quia natum est.* ¶ Quādo firmū cibis os.) Idē exēplar, *Quādo firmum cibis sospes.* Scribi posset, *Quando firmū cibis, os, pes.* sed quia incessus statim ante meminit, magis est vt scribatur, *Quando firmū cibis os, dens.* ¶ Hominem scire nihil sine doctrina.) Scripta exemplaria, *Hominem nihil scire, nihil sine doctrina.* ¶ Qui non nasci optimum censerent, aut quam ocissime aboleri.) In promptu erat auctor huius sententiæ, vt non fuerit necesse a remotioribus eam petere. Posidippus primo epigrammatωn Græcorum tomo:

> Ἦν ἄρα τοῖν δυοῖν ἑνὸς αἵρεσις, ἢ τὸ γενέσθαι
> Μηδέποτ', ἢ τὸ θανεῖν αὐτίκα τικτόμενον.

Elige, ait, e duobus vtrum malis, aut nunquam natum esse, aut post natalem protinus tolli e medio. Quam Græci poetæ sententiam apud nos Ausonius ita reddidit:

> *ergo*
> *Optima Graiorum sententia: quippe homini, aiunt,*
> *Non nasci esse bonum, natum aut cito morte potiri.*

Iam vero Seneca noster pulcherrime, vt omnia, in libro De consolatione ad Marciam: *Itaque felicissimum est non nasci: proximum puto breuitate vitæ defunctos cito in integrum restitui.* Præterea quod sequitur paulo post, cætera animantia probe in suo genere degere, congregari, & stare contra dissimilia, exceptionem patitur. Plinius libro x. de Coccyge aue: *Quin absumitur ab accipitre, si quando vna apparuere, sola omnium auis a suo genere interempta.* Et libro eodem, capite lxxix. *In quo omnia magis exitialia, si suum genus edere antequam noceant.* Et Aristoteles nono de historia animalium, capite primo, olores seipsos adinuicem maxime omnium auium deuorare tradit. Item quod paulo ante præcedit, *Atque vni etiam post se defuturo.* Ioannes Britannicus in quibusdam obseruationibus scribendum censet, *defuturæ*, vt referatur ad sepulturam. sed magis hic ab Hermolao, qui aliter hunc locum accipit ex illis Plinij verbis, *Habere sensum victus, generationis, atque operis, & de futuro etiam curam.* etsi ea verba Hermolaus ignoscendo memoriæ lapsu, in hoc volumine haberi tradit, cum sint in principio vndecimi. Apographon quoque Toletanum, *de futuro* habet, non *defuturæ.*

Ex CAP. II. In medio terrarum orbe a Sicilia & Italia.) Duo postrema verba in eodem exemplari desiderantur. ¶ Feruntque ictas saliua, &c.) Scripta lectio, *Feruntque ictu saliuæ, vt feruentis aquæ contactu, fugere.* ¶ Adijcit dextram mammam his virilem.) *Dextram im mammis virilem*, eadem. ¶ Isigonus & Memphodorus tradunt.) Redundat verbum, *tradunt.* ex eadem. recte: præcessit enim paulo ante. ¶ Iratis præcipue oculis.) *Irritatis* habet apographum Tolet. non *iratis.* ¶ Quæ vocantur bithyæ.) *Viciæ*, exemplar idem. ¶ Familiæ sunt paucæ.) Postremum verbum non legitur in eodem. ¶ Et ob id perpetuo senatusconsulto.) Vtrunque exemplar non *Senatusconsulto* legit, sed *Senatusconsultu.* quam lectionem approbabit qui Plinianum obseruauit morem, quæ apud alios auctores nomina aliarum sunt inflexionum, in quartam libentissime mutantis. ¶ Ad aliqua mirabiles.) *Ad alia quam mirabiles*, eadem. ¶ Item hominum genus.) Lego, *Idem*, non *Item*, vt referatur ad Ctesiā. ¶ Eosdemque sciopodas vocari.) Scribo *Sciapodas*, cum a, in secunda syllaba, ex Stephano & Philostrato in vita Apollonij: item Alexandrino Hesychio: astipulante etiam vtroque scripto exemplari. De reliquo notandum, hæc verba paulo post inserenda esse, post illa quæ sequuntur, *Eudoxus in meridianis Indiæ, viris plantas esse cubitales, eosdemque Sciapodas vocari, quod in maiore æstu humi iacentes resupini vmbra se pedum protegant.* ¶ Tantum radicum florumque varios odores.) Scribe alio verborum ordine, *radicum tantum florumque varios odores.* ex apographo Toletano. ¶ Grauiore paulo odore haud difficulter exanimari.) Duo illa verba, *paulo odore*, superuacanea sunt, ex eodem. ¶ Tum quadrupedes, tum recte currentes.) Exemplar Salmanticense, & impressa lectio, *Tanquam quadrupedes, tam recte currentes.* Scribendum opinor, *Quanquam quadrupedes, tamen recti currentes.* ¶ Non longe eos a Troglodytis abesse. Rursusque ab his occidentem versus quosdam &c.) Existimo conuerso ordine legendum esse, *Rursusque ab his occidentem versus quosdam sine ceruice, oculos in humeris habentes. Non longe eos a Troglodytis abesse.* Nam cum illos qui oculos in humeris habēt, in India esse constet, Solino etiam teste, & Troglodytæ pertineant ad Æthiopiam, si post Sciapodas, quos non longe a Troglodytis distare ait, alias rursus occidentem versus Indiæ gentes collocet, videbitur Plinius in ordine & situ regionum

aberrare. ¶Sipithamæi Pygmæi.) Scribendum puto, *Trispithamæi Pygmæi.* quia subiicit statim, *Ternas spithamas longitudine,* hoc est ternos dodrantes non excedentes. Strabo libro xv. *Sed ad fabulas rediens ait, homines quosdam esse quinquepalmos, quosdam tripalmos, quorum nonnulli naso careant, & duo tantum spiramenta supra os habeant.* Cum tripalmis grues pugnare, quod & Homerus significat. ¶ Casas eorum luto pennisque & ouorum putaminibus construi.) *Conseri*, non *construi*, apographon Toletanum. ¶ Mandrorum nomen his dedit Clytarchus.) Vetus omnis recentiorque lectio *Mandorum* præfert, non *Mandrorum*. Scribendum videtur aut *Pandarum*, ex Plinio libro sexto, capite vigesimo, & item Stephano: aut *Pandæorum*, ex Arriano libro septimo, cuius verba libuit ponere, vt collata cum Plinianis huius capitis xx. libri sexti, omnem ambiguitatem lectoribus adimant: *Ornatum autem corporis, quo vtebatur hic Hercules, Megasthenes fuisse illi similem scribit, quo Thebanus Hercules vti solebat, quod & Indi affirmant, eique multos fuisse filios virilis sexus, multas enim vxores habuisse: filiã vero vnicã nomine Pandæã terramq; in qua nata est, quã Hercules ei tradidit, de nomine eius Pandæã appellatã. Datos insuper elephantos d. equites ad iiii.* M. *pedites circiter cxxx.* M. Et mox paulo: *Ad hæc in regionibus quas Herculis filia regno tenuit, feminas vbi ad septimum vitæ annum perueniunt, viris maturas censeri, ac nubere, viros quadraginta annos summum viuere.* & rursus, *Herculem eundem cum filia vii. annorum concubuisse, vt ex se soboles Indorum regibus procrearetur.* ¶ Oritas ab Indis Arbis fluuius disterminat.) Hermolaus pro *Soritas*, vt antea scriptum erat, *Oritas* substituit; pro *Arabis*, *Arbis*. Priorem castigationem probo, posteriorem improbo. Nam vetus omnis lectio, Romanaque & Parmensia exemplaria, tum hoc capite, tum libro sexto, capite xxiiii. item libro nono, capite tertio, semper *Arabis* legunt, nunquam *Arbis*, Strabonem fatemur Arbin appellare, Ptolemæum negamus. Nam & Græce Arabis apud eũ legitur: & e duobus eius interpretibus prior Arabin, posterior Arabium vocat. Item Arrianus septimo: *Prope hanc*, inquit, *habitat gens Indica Arabies dicti, quorum in maiore conscriptione commemini, esse cognominatos a flumine Arabi, quod per ipsorum regionem fluens exonerat in mare, disterminans horum prouinciam ab Oritarum terra.* & paulo post, bis Arabin fluuium nominat. Porro idem auctor in maiore constructione, cuius hic mentionem habuit, Arabium vocat fluuium, non Arabin, nec semel, & Arabitas populos. Stephanus ceu dubius in vtram partem inclinaret, modo Arbin, modo Arabium vocat. Neque illud omiserim, sæpe apud eundem Arrianum scriptum inueniri per duplex rr, Arrabis, & Arrabitæ populi. ¶ Animalium quæ ynocephalos vocamus.) Melius, *vocauimus*: nam eorum hoc ipso capite meminit.

Ex CAP. IIII. Feminas gigni celerius quam mares, &c.) Siue verbum *gigni*, significet formari in vtero fœtum, seu significet in lucem prodire infantem, falsum est feminas gigni celerius quam mares. Docet id Aristoteles libro De historia animalium septimo, capite iii. his verbis: *Quum itaque fœtus in vtero formatur, femina tardius quam mas perfectionem omnium partium recipit, & sæpius in decimum mensem quam mas protrahitur.* Et capite quarto: *Plus etiam motus magna ex parte mas in vtero infert quã femina, & celerius prodit: feminæ enim partus tardior est.* Possem etiã, nisi me pudor auocaret: citare Auicenam libro nono de animalibus, capite quinto de transmutatione spermatis, & Albertũ Magnũ, aliosque Aristotelicæ doctrinæ assectatores. Cæterũ in exẽplari Toletano non *gigni* legitur, sed *nasci*. Quod si duo hæc verba iungerentur *gigni nasci.* & pro eis scriberetur *iuuenescere*, bellissime locus restitueretur. Aristoteles loco proxime citato: *Sed cum in lucem prodierit femina, ocyus quam mas & accrescit, & ætate floret, & senectute maceratur.* Posset etiã locus minus superstitiose restitui, si pro duobus illis verbis, *gigni celerius*, poneretur *iuuenesceres*, deinde permutatione verborum sequẽtium legeretur, *feminas iuuenescere celerius quam mares, sicut senescere.* vel sic, *feminas iuuenescere quam mares celerius, sicuti senescere.*

Ex CAP. V. Ex his iiii. partus enixa Sempronium septimo mense genuit, Suillum Ruffum vndecimo, Corbulonem septimo, vtrunque consulem: postea Cæsoniam C. principis coniungem octauo. In quo mensiũ numero genitis intra quadragesimum diem maximus labor.) Locus non vulgari indigẽs censura. Ante omnia scripta omnis & impressa lectio non *Sempronium* agnoscit, sed *septimo semper*: sicque haud dubie legendum est. Deinde pro duobus illis verbis, *In quo*, scribendum est, *iniquo*: & id verbum cum duobus sequentibus, ad præcedentia adiunge. Postremo dictionem, *Genitis*, cum maiore litera scribe, vt sit principium sequentis cæsi, hoc sensu: Vestiliam C. Herdicij ac postea Põponij atque Orphiti coniugẽ, quatuor ex his partus enixam, æquo semper mensium numero genuisse, hoc est septimo semper mense. Deinde e contrario, peperisse tres alios filios iniquo numero mensium, Suillum Ruffum vndecimo, Corbulonem septimo, Cæsoniam octauo. Genitis vero, hoc est fœtui adhuc intra maternum vterum clauso, intra quadragesimum diem maximum esse laborem, hoc est periculum illis imminere, ne abortu eiiciantur. Aristoteles libro septimo De historia animalium, capite tertio: *Effluxiones vocantur quæ intra septimum mensem corruptiones incidunt, Abortiones autem, quæ intra quadragesimum diem: & quidem plurimi fœtus intra tot numero dies deprauantur.* ¶ Massurius auctor est, L. Papyrium prætorem secundo hærede lege agente.) Exemplar Salmanticense *cohærede* præfert, non *hærede*. Præterea vix credo ordinem horum verborum non esse inuersum. Rectius enim multo & magis e communi intellectu, verba hoc ordine fluerent: *Massurius auctor est, L. Papyrium prætorem, secundo cohærede lege agente, cum mater partum xiij. mensibus diceret tulisse, bonorum possessionem contra eum dedisse: quoniam nullum certum tempus pariendi statutum videretur.*

Ex CAP. VII. A conceptu redundatio stomachi.) Melius, *redundantia stomachi.* ¶Crurum & inguinum leuis tumor.) Apographon Toletanum, *Crurum, & inguinis læui tumor.* rectissime, nam in læua fere parte feminæ gignuntur, teste Aristotele libro septimo. & supra Plinius capite quarto in fine: *Et in dextra fere parte, in læua feminas constat.* ¶Cum plerunque abortus causa fiat odora lucernarum extinctu.) Vetus lectio, *Cum plerisque abortus causa odor e lucernarum fiat extinctu.* ¶Vt Fabius senator prætor in lactis haustu vno pilo.) Commodius legetur, *poto*, quam, *prætor*.

Ex CAP. VIII. In pedes procedere nascentem.) *Procidere*, non *procedere*, apographon Toletanum. ¶ Exercito æuo inter arma mortesque ad noxia successu.) Scribo non tam diuersus ab antiqua lectione abiens, *Exercito æuo inter arma hostesque. Obnoxio abscessu.* Nam Toletanum apographon *hostesque* habet, non *mortesque*. Intelligit autem discessum Agrippæ ex vrbe in insulam Lesbon, de quo Suetonius in Augusto. Cornelius quoque Tacitus Tiberij ex vrbe discessum similem huic Agrippæ, abscessum appellat libro primo: *Nec vlla*, inquit, *tam intima Tiberio causa cur Rhodum abscederet:* & libro xiiij. de Nerone principe & eius matre: *Igitur Nero vitare secretos eius congressus. Abscedentem in hortos aut Tusculanum vel Antiatem in agrum, laudare quod ocium lacesseret.* ¶Parens eius scribit Agrippina.) De commentariis Agrippinæ, idem Cornelius Tacitus libro quarto: *Id*, inquit, *ego a scriptoribus annalium non traditum, repperi in commentariis Agrippinæ filiæ, quæ Neronis principis mater vitam suam & casus suorum posteris memorauit.*

Ex CAP. IX. Auspicatius enecta parente gignuntur.) Dispice an legendum potius sit, *Execta parente*: quoniam subiungat statim, *primusque Cæsar e cæsa matris vtero dictus.*

Ex CAP. XI. Vterque profertur.) Apograph. Tolet. *Vtrinque profertur.* vt referatur ad puerperium, non ad conceptus. ¶Et in alia quæ vno m iusto partu quinque mensium alterum edidit.) Lege, *Et in alia quæ geminos iusto partu*, &c. ex Aristot. libro septimo De historia animalium, capite quarto: *Iam & cum geminos quædam ferret, tertium superfœtauit: & cum tempus pariendi iustum iam esset, primos vitales peperit, secundum quinto mense e isis, qui statim mortuus est.* Ex quibus Aristotelis verbis liquebit rem subtilius rimanti, legendum esse, non, *Et in alia*, vt hactenus lectum est, sed, *Est alia.* Neque enim exemplum quo vtitur, eandem cum superioribus rem indicat. Illa ostendunt, si inter duos conceptus parum temporis intercedat, vtrunque perfectum edi, vt apparuit in Hercule & Iphicio: hoc docet, si post conceptos geminos tertius superfœtetur, geminos nasci vitales, tertium perire abortione. Quare & paulo post scribendum videtur, *Rursus alia*, non, *Rursus in alia.* ¶Quarto partu dacorum originis nota in brachio redditur.) Locus est corruptissimus, & in quo restituendo frustra a viris etiam doctissimis laboratum est. Vtcunque minus male legetur, *Tertio partu auorũ originis nota in brachio redditur.* Sumptum id ex Aristotele, vt fere omnia, ex libro septimo, capite sexto De historia animalium: *Iam tale quid vel tertia prole post regeneratum est: vt cum quidam suo in brachio puncti notam haberet, filius non retulit, sed nepos ea corporis parte nigritiam quandam habens confusam prodijt.* Sed raro hæc eueniunt.

Ex CAP. XII. Annoque post genitum maiori similem fuisse, vt geminum.) Scribendum arbitror, *pauloque post genitum maiori*, &c. Genitum, hic accipio conceptum. Aristoteles libro & capite citato: *Gemini vel dissimiles inter se nati iam sunt, sed plurimi magna ex parte similes prodeunt. Nam & quædam cum septimo die a partu concubuisset, concepissetque, peperit similem superiori, vt geminum.* ¶Nicæi nobilis pyctæ Byzantij geniti.) Annotauerũt alij *Pyctæ* legendum esse, vbi antea, *poetæ*, scriptum erat. Nos addimus, hunc qui regenerauit in auum Aethiopem, non Byzantij natum videri, sed in Sicilia, si Aristoteli credimus libro & capite toties allegato. *Aliqui*, inquit, *similitudinis nihil*

nis nihil referunt. Redditur etiam vel post plures eiusdem prosapiæ, vt in Sicilia eius quæ adulterium cum Aethiope commiserat filia,non colorem patris Aethiopis reddidit,sed qui natus ex hac est, in auum Aethiopem regenerauit. Idem tamen Aristoteles a seipso dissentiens libro primo De generatione animalium, in Elide rem gestam prodit. ¶ Contractionemque linguæ & sermonis tumultum.) Aptior forte lectio, *Cunctationemque linguæ*.Solinus ita in Plinio videtur legisse:*Piscator ex Sicilia procõsuli Suræ,præter alia etiam rictu oris comparabatur.Ita in eodẽ vocis impedimento & tarditate,sono linguæ, naturalibus offendiculis, congruebant.* ¶ Toranius Marco Antonio iam triumuiro eximios forma pueros, &c.) Apographum Toletanum, *Toranius mango,Antonio iam triumviro*,&c.Eximie.Astruunt eam lectionem verba quæ sequuntur *Respondit versutus ingenij mango.*

Ex cap. xiii. Diuus Augustus in reliqua exemplorum raritate, neptis suæ nepotem vidit, quo excessit anno, M. Syllanum,qui cum Asiam obtineret post consulatum,Neronis principis successione veneno eius extinctus est.) Scribo non *M. Syllanum*,sed *Iunium Syllanum.* Item *Proconsulatu*, non *post cõsulatum*.Fuit nihilominus Marcus Syllanus Tiberij principatu potens, insignique nobilitate præcellens ciuis, auctore Cornelio Tacito libro iii. non tamen is proconsul Asiæ fuit, neque veneno Neronis sublatus: sed vtrumque hoc Iunio Syllano congruit, qui eiusdem Tiberij tempore consulatum cum Sillio Nerua gessit, eodem teste. De eo, libro xiii.Historiarum idem Cornelius Tacitus circa initia sic scribit:*Prima nouo principatu mors Iunij Syllani proconsulis Asiæ ignaro Nerone,per dolum Agrippinæ patratur.*Et mox paulo:*Quippe & Syllanus diui Augusti abnepos erat:hæc causa necis. Ministri fuere P.Celerius eques Romanus, & Aelius libertus, rei familiari Principis in Asia impositi: ab his Proconsuli venenum inter epulas datum est,apertius quã vt fallerent.*Hactenus Tacitus. Porro successionem hanc Iunij Syllani a principe Augusto,de qua hic Cornelius Tacitus,existimo sic deduci posse.Decius Syllanus,auctore eodem Tacito, frater prædicti M. Syllani Iuliam Augusti neptem temerauit: ob id in exilium missus, Iulia ob adulteria damnata in exilio peperit infantem, vt scribit Tranquillus, quem agnosci & ali vetuit Augustus. Hic forte adulta iam ætate Iunium hunc Syllanum procreauit Augusti abnepotem. Patet item ex antedictis, Tacito cum Plinio non conuenire. Ille, ignaro Nerone, veneno Agrippinæ sublatum Iunium Syllanum tradit: hic non ab Agrippina, sed a Nerone scelus patratum asserit. ¶ In actis diui Augusti temporum.) Permuta verba, *In actis temporum diui Augusti.* ex apographo Toletano. ¶ Cum omnibus his in Capitolio immolasse.) Verbum,*his*,redundat. ex eodem.

Ex cap. xv. Odorque dirus æra.) Caue,ne postrema dictione significari elementum,non metallum putes. Ostendit id Plinius libro xxviii. capite septimo:*Aes contactum graue virus odoris accipere & æruginem.*Quid si non *dirus* legas, sed *viri*, more Pliniano? vt libro ix.capite xxx,de portentoso illo Polypo: *Primum omnium magnitudo inaudita erat. Dein color muria obliti, odore viri.* Et paulo post Plinius hoc ipsum malum virus appellat. Cæterum verbum, *æra*,in apographo Toletano non habetur:vt sentio, recte. ¶ Quod deinde tempore ipso animatur,corporaturque.) Scribo,*tepore*,potius quam *tempore.*

Ex cap. xvi. Quin & augurium in hac esse creditur parte.Triceni bini viris attribuũtur,excepta Turdulorum gente. Quibus plures fuere,longiora promitti vitæ putant spacia: fœminis minor numerus.) Si paululum mentis aciem intẽdas, videbis luce clarius, verba hæc confuso ordine collocata esse. Scribo igitur, *& cum defluxere explanationem omnem adimentes. Treceni bini viris attribuuntur,excepta Turdulorum gente, fœminis minor numerus. Quin & augurium in hac esse creditur parte. Quibus plures fuere, longiora promitti vitæ putant spacia.* ¶ Quibus in dextra parte gemini superne a canibus cognominati,fortunæ blandimenta pollicentur.) Constat quidem sensus nulla lectionis mutatione facta.Nam & puer quidã meus a pedibus, quo tempore hæc prodebamus, hanc Plinij notam in ore habebat, etiamsi nulla tunc illi fortunæ blandimenta arriderent. Sed præterire silentio nolui, Solinum in Plinio legisse non *superne*,sed *superant*,hoc est eminent extra cæteros.Verba Solini capite iii. *Quos cynodontas vocant, in quibus gemini procedunt a dextra parte, fortunæ blandimenta promittunt.* ¶ In trimatu suo cuique dimidiam esse mensuram staturæ, certum est.) Lego, *Quimatu* non *Trimatu*. Aristoteles libro De generatione animalium primo, cap.xviii. *Quinquennio fere corpus in homine quidem dimidium capere videtur omnis magnitudinis quæ reliquo tẽpi corpori comparetur.* Item apographon Tolet. non *staturæ* legit,sed *futuræ* quæ lectio mire mihi probatur.¶ xvi. cubitorũ.) Solinus capite iiii.xxxiii.cubitorum.¶ Contractione membrorum.) Idem Solinus *morborum* videtur in Plinio legisse, non *membrorum*: *Statimque obsessum morbis plurimus immoderatis ægritudinum supplicijs, compensasse præcipitem incrementi celeritatem.*¶ Ipsi nos pridem vidimus.) Apographon.Tolet. *Ipsi non pridem vidimus.*

Ex cap. xviii. Atque in senecta caruisse potu.) *In senectam* melius,accusandi casu.

Ex cap. xx. Tritanum in gladiatorio ludo Samnitium armatura.)Solinus,*Samnitem natura*,videtur agnoscere in Plinio. ¶Inermi dextra vno digito superatum,& postremo correptum in castra tralatum.) Legendum censeo ordine inuerso, *Inermi dextra superatum,& vno digito postremo correptum, in castra tralatum.*ex eodem Solino,eodem capite. ¶ Annos ix. genitum puerum,a meridie ad vesperum,lxxv.m.pass.cucurrisse.) Vetus vtrunque exemplar & Solinus,*octo annos*,non *ix.*& *xlv.* m. *pass.* non *lxxv.*

Ex cap. xxi. Vt partes earum a cæteris cerni non possent.) Solinus *Secerni*, non *Cerni*,capite quinto. Refragantur tamen ambo scripti codices.

Ex cap. xxii. Nam Cimbricæ victoriæ castoresque Romani.) Didacus Couarruuia legendum putat addita negatione,hoc pacto: *Nam Cimbricæ victoriæ Castores Romani, quique Persei victoriam eo die quo contigit nunciauere,non visus aut auditus,sed numinum fuere præsagia.*

Ex cap. xxiiii. Charmidas quidam in Græcia quæ quis exegerit volumina,&c.) Scribendum puto, contra omnia exemplaria,*Carneades*,non *Charmidas*,ex Cicerone prima Tusculana & secundo de Oratore, & Quintiliano libro xi. capite De memoria.Meminit & Fortunatianus libro iii. Rhetorices. Item in codicibus scriptis,*quidem*, legitur,non,*quidam.*¶Somno quoque serpente computat.)Exemplar Salmanticense,*amputatur*.rectius.

Ex cap.xxv.Animi vigore præstantissimum arbitror Caium Cæsarem dictatorem.) Exemplaria ambo non *Caium* præferunt,sed *genitum*.quod fortasse aptius,ne videatur Romanis tãtum eum anteferre,sed vniuerso humano generi. Quod videtur sentire Solinus cap.v. *Quantum*,inquit, *inter milites Sicinius aut Sergius,tantum inter duces,imo vero,vt verius dicam, inter omnes homines,Cæsar dictator enituit.*

Ex cap. xxvi. Verum ad decus imperij Romani, non solum ad viri vnius pertinet victoriam, Pompeij Magni titulos omnes.) Lego aliter & alia distinctione, *Verum ad decus imperij Romani non solum ad viri vnius pertinet, victorias magni Pompeij*,& reliqua.¶Magnique nomine spolio inde capto.) Apographon Tolet.*Magnique nomine in spolium inde capto.* Quid si legas,*Magni cognomine*?quanuis refragentur exemplaria.¶In delubro Mineruæ,quod ex manubijs dicabat.)A.Gellius libro x.cap.i.delubrum hoc non Mineruæ fuisse,sed Victoriæ, videtur asserere.Cuius verba,vt cum Plinianis conferas,subnectere libuit:*Cum Pompeius ædem Victoriæ dedicaturus foret, cuius gradus vice theatri essent,nomenque eius & honores inscriberentur,quæri cæptum est, vtrum consul tertio scribendum esset,an tertium.* ¶Sũma summarum in illo gloria fuit.) Consueuit quidem Plinius dictiones iterare,sed non hoc modo. Item apographon Tolet. *illa*,legit,non,*illo*. Quare exactius pensitato loco,opinor scribendum:*Summa,summa res,in illa gloria fuit.*vt infra cap.xxviii. *Capitolium & in eo summam rem.*

Ex cap. xxviii. Sp. Tarpeio, A.Æternio consulibus.) Liuius tertio libro,*A. Æternio* legit: apographon Toletanum, *A.Thermo*:quę nomenclatura frequens est apud Latinos scriptores,tum alios,tum Suetonium in Cæsare dictatore. *Stipendia prima in Asia fecit,M.Thermi prætoris contubernio.* Solinus quoque,*A.Thermo*,capite v. Cæterum quoniam Liuij mentionem incurrimus,& consulum Sp. Tarpeij, & A.Æternij, propellamus ex finibus præstantissimi scriptoris monstrum horrendum,informe,ingens,a nullo, quod legerim, hactenus debellatum.Eius verba sunt libro tertio: *Itaque ergo vt magistratu abiere,Sp.Tarpeio & A. Aeternio consulibus,dies dicta est Romulio ab Clau.Cicerone tribuno plebis: Veturio ab L. Halieno ædili plebis.Verque magna patrum indignatione damnatus,Romulius x.* m.*æris:Veturius,xv.*m. Hæc Liuius: apud quem scribendum non *C.Claudio Cicerone*,sed *Lucio Siccio*:pro *Lucio* enim *C.Claudio* scripserunt:pro *Siccio*,*Cicerone*. Ab hoc enim Siccio accusatus cõuictusque est male acti imperij T.Romulius,vt hic tibi ostendit Plinius. Item tribunum eum plebis fuisse Liuius tradit,consulibus Sp. Tarpeio & A.Æternio,quod hic etiam legis, Vt cum Liuius scribat, accusatione L. Siccij damnatum fuisse T.Romulium a populo x.m.æris, & Plinius donatum fisco, x.m.æris,verisimile fiat,illa x.m.quibus damnatus fuit Romulius, donasse populum tribuno suo L. Siccio accusatori. ¶ Item spolia cepit xxxiiii.) Sic vetus & Romana lectio.item Solinus cap.v.Exemplaria tamen quædam xxxv. Valer. Maximus li.iii. capite De fortitudine, xxxvi. ¶ Torquibus tribus & lxxx.) Addit Valer. Maximus huic numero centum, volumine citato. Solinus cum Plinio,lxxxiii. capite v. mendosa cuius verba,vt castigentur,subieci: *In phaleris, hastis puris, armillis,*

coronis,cccxij.meruit. Adde dictionem,*torquibus.In phaleris,torquibus,hastis puris*,&c.Confer Plinium cum Solino,& supputa. ¶ Quas Trebia,Ticinusque.) Apographon Toletanum , *Quas Trebia,Ticinusve.*

Ex cap. xxix. Archilochi poetæ interfectores Apollo arguit Delphis.) Scribo numero vnitatis *Interfectorem*: neque enim multi Archilochum interfecerunt,sed vnus dumtaxat,Calondas nomine,Corax cognomine.quo scelere pollutus , cum ad oraculum Apollinis venisset Delphos , a Pythia tanquam nefarius sacrilegusque repulsus est, auctore Suida in ea dictione.Meminit & Eusebius Pamphili,volumine Euangelicæ præparationis v.cap.xii.qui tamen, quod animaduersione dignum est,non Calondam Archilochi interfectorem,vt Suidas,appellat,sed Archiam. Quare,inquit,qui eum occidit Archias a téplo quasi scelestus exire abs te iussus est:Musarum enim occidit amicum. ¶ Nec difficulter ex his quæ deus significasset intellexit.)Legendum censeo,*quem deus significasset*.hoc est,quisnam esset quem deus humari iuberet. Præterea apographon Toletanum,non,*ex his*,legit:sed,*rex idem.*

Ex cap. xxx. Ipse quadrigis albis egredientem in littore excepit.) Exemplar vtrunque , *Ipse a gradibus egredientes in litore excepit*.Scribendum opinor,*ipse Achradine egrediens,in littore excepit.* Achradinen partem esse vrbis Syracusanæ, Liuius multis locis auctor est. Meminit & Stephanus , & Plutarchus in Dione. ¶ Cum accusationem qua fuerat vsus , Rhodi legisset.) *Rhodijs legisset*,non *Rhodi*, apographon Tolet.probiore lectione. ¶ In illo abiecisse, in hoc importasse.) Vetus exemplar,*abegisse*,non *abiecisse*. ¶ Quam si ipse sua carmina probauisset.)Verbum,*carmina*,non habetur in Tolet.archetypo. Quæ prima in orbe ab Asinio Pollione,&c.) Salmant. exemplar, *vrbe* , non *orbe*. ¶ Et tota vita tua consulatus tantum operibus electis.)Scribo contra omnia exemplaria.*Et tota vita tua consulatus tanti operibus electū*:hoc sensu:Nullo magis excellentem insigni posse Ciceronem prædicari,quam si palam cunctis fiat, testimonio amplissimo totius populi Romani & tota eius vita, euectum esse ad Consulatum , potius quam præpotentum ciuium studio ac factione.Ita esse hūc locum intelligendum,argumento est ipse Cicero oratione secunda cōtra P. Rullum tribunum plebis,his verbis:*Neque enim vllo modo facere possum.vt cum me intelligam non hominum potentium studio, non excellentibus gratijs paucorum,sed vniuersi populi Romani iudicio me Consulem ita factum vt nobilissimis hominibus longe praeponerer.non & in hoc magistratu & in omni vita essem popularis.*Cæterū libentius in Cicerone legerem,*vt in omni vita*,quam,*& in omni vita*,vt vterque Plinius & Cicero significent , popularem fuisse in omni vita Ciceronem, & propter hoc in populū perpetuum studium creatum esse Consulem. ¶ Te suadente, Roscio Theatralis auctori legis ignouerunt, notatasque se discrimine sedis æquo animo tulerunt.Exemplar Salmant.*Notatasque se ignominiæ discrimine æquo animo tulerunt.* Toletanum paucioribus verbis:*Notatasque sedes æquo animo tulerunt.*De reliquo,desidero hoc loco Hermolai doctrinam , tantamque illam antiquitatis cognitionem,qui in hac Roscij historia nos ad Macrobium delegat,ceu vero Roscius ille , de quo Macrobius tertio Saturnalium loquitur,idem sit cum eo,de quo nūc Plinius: cum ille Macrobianus Roscius histrio fuerit Syllæ dictatori acceptissimus,a Valerio Maximo,Plutarcho , & Plinio memoratus. Hic vero,de quo ad præsens agitur,appellatus sit L.Roscius Otho, qui in tribunatu plebis, legem tulit de xiiii. ordinibus. Cuius Plutarchus inCicerone,Tacitus lib.xv.Asconius Pedianus,Iuuenalis,Horatius,eiusque interpretes,Liuij item abbreuiator,& plerique meminere. De proscriptorum item liberis præter Quintilianum , Plutarchus in Sylla, Suetonius in Cæsare dictatore, Seneca in lib.de ira, Velleius Paterculus lib.ii.nec semel.

Ex cap. xxxii. Et nihil nimium cupere, comitemque æris alieni atque litis esse miseriam.)Multa hic verba ab ineptis expositoribus temere addita quis non videt?fremant licet critici,spument,sibilent,non ideo minus aperiā sententiam meā. Lego igitur contra omnes homines & contra omnia exemplaria,*Et nihil nimis,comitemque sponsionis esse miseriam.* Cætera omnia, adulterina verba & falso adiecta sunt. Confirmare supersedi,quia Hermolaus multis auctoritatibus allatis,laborem nobis ademit.

Ex cap. xxxvi. Semper excussa nequid inferret cibi.) *Excutiente*,non *excussa* habet apographon Tolet. ¶ Imo vero, inquit,meum necate.) *Meo*, idem exemplar legit,non *meum.* ¶ Cornelia enim iuuenis est.) *Cornelia nimirum iuuenis est.* in eodem.

Ex cap. xxxvii. Qui venientem ab Illyrijs pestilentiam prædixit,& discipulos ad auxiliandum circa vrbes dimisit.)Vetera exemplaria , *Venientem ab Illyricis pestilentiam prædixit discipulis,quos ad auxiliandum circa vrbes dimisit.* ¶Et victor,suprema in senecta lapsu scalarum exanimatus est.) Aliter apographon Toletanum,*Et vicit,suprema in senecta lapsu scalarum exanimatus.* ¶ M.Marcelli interdicto.) Idem exemplar,*interdictu* quarta inflexione. recte,ex Pliniana consuetudine:vt sæpe notatum est. Laudatus est & Ctesiphon Gnosius.) Vetus lectio, *Chrisippon*:Romana impressio,*Chresiphon*:Apographum Toletanū,*Cresimphro*,propius veritatem.Scribo *Chersiphron*,ex Strabone,xiiii. Tēplum, inquit, Dianæ Ephesiæ primus Chersiphron fabricatus est. quanuis in Latinis Strabonis codicibus mendose scriptū inuenias *Archiphron* pro *Chersiphron*. Castigandum idem vitium in Vitruuio libro tertio,& septimo.

Ex cap. xl. Et suopte ingenio quisque terminet.) Apographon Toletanum,*Et pro suopte ingenio determinet.* ¶ Abunde igitur atque indulgenter fortuna decidit.) *Abunde agitur,atque indulgenter fortuna deciditur*,idem exemplar. ¶Et non a vate dictum.) *Et non vt a vacte dictum*,idem.

Ex cap. xliii. Seruauit proscriptum a Sylla M. Fidustium senatorem annis xxxvi.Sed iterum proscriptus, superstes Syllæ vixit vsque ad M.Antonium.Cōstatque nulla aliā de causa proscriptum , quam quia proscriptus esset.) Si bis proscriptum accipiamus a Sylla M. Fidustium , nulla fuit ratio Plinio, cur notaret secundam proscriptionem tanquam raram & causa carentem. Nam qua ratione primo proscriptus fuit,eadem proscribi potuit & secundo & tertio & sæpius, sine vlla rei admiratione. Item raras hic , memoratuque dignas hominum fortunas Plinius exequitur. Ecquid rogo miraculi fuit, seruari hominem bis proscriptum ab eodem Sylla ? Nunquam igitur in animum inducere potui , verba hæc sincera esse , sed hæsit semper scrupulus , luxato ordine scripta esse. Nam, nisi opinio mea me fallit , Marcus hic Fidustius bis proscriptus a duobus Romanis principibus , vtriusque sæuitiam euasit, & vtrique superuixit,primo a Sylla,& eo mortuo,iterum a M.Antonio:quem successum,magnæ fuisse felicitatis, negari non potest. Notat autem nec immerito Plinius non alia causa proscriptum fuisse a M.Antonio,quam quia prius proscriptus fuisset a Sylla. Scribendum igitur hunc locum reor ad hunc modum : *Seruauit proscriptum a Sylla, M. Fidustium senatorem annis xxxiii.vsque ad Antonium.Sed iterum proscriptus, superstes illi vixit.Constatque*,&c. ¶ Sed eundem in triumpho Asculano,Cn. Pompeij Strabonis duxit puerum.) Vtrunque exemplar , *Sed eundem in triumpho Asculano Cn. Pompeius duxit puerum.* Verbum autem illud , *Strabonis* , in ambobus desideratur. ¶Eodemque honore cum transisset exornatus.) Salmanticense exemplar,*Eodem quoque honore transfuga exornatus*: Romana impressio, *perfuga.* ¶ Et quibus felicitatis inductus argumentis.) Verior, vt mihi videtur,lectio,*En,quibus felicitatis*,&c. sine vlla interrogatione , cum derisu & suggillatione talis felicitatis. ¶ Erodente seipso corpore,& supplicia sibi gignente.) Vrbana magis,ac festiua antiqua lectio , *Et supplicia tibi gignente.* ¶Et futuro tempore infelix.) Commodius,*futuro tempori.* ¶Et supremo somnio eius, cui immortuus quodammodo est.) In intellectu horum verborum longe dissentimus tum ab alijs, tum vero ab Hermolao , qui nos ad illum Iuuenalis versum remittit:

---& nos
Consilium dedimus Syllæ,priuatus vt altum Dormiret.

quasi Plinius hoc loco de somno illo declamatorio Syllæ loquatur , quem Romani adulescentes vt altissimum caperet in scholasticis controuersijs suadebant , reiecta omni reipublicæ cura. Nos secus hunc locum accipientes , non *somno* cum Hermolao legimus, sed *somnio*, vt alij emendarunt,& apogr. habet. Tolet. de quo antequam loquamur , illud legentes nosse oportet, Syllam commentarios rerum suarum conscripsisse , ac Lucullo Græcorum iuxta Latinarumque literarum peritissimo nuncupasse , quorum vigesimum secundum librum absoluit, biduo antequam e vita discederet.Cuius rei auctor est Plutarchus in vita Luculli,& in vita Syllæ.Deinde illud quoque noscendum , Syllam summam habuisse fidem somniorum visis , vt ex eodem liquet Plutarcho in Sylla , his verbis : *Lucullum etiam in commentarijs quos ad illum inscripsit commone facit,nihil tam stabile duceret,quam quod noctu sibi numen imperaret.*Et aliquanto post:*Ferūt & dormiēti Syllæ visam esse deam , quā Romani eximia veneratione colunt,accepta ex Cappadocibus disciplina,siue Luna sit, siue Minerua,siue Bellona.Hāc sibi astitisse Sylla æstimauit,& posito manibus fulmine nominatim vt suos feriret inimicos imperasse, eosque percussos collabi atque deleri. Eo ex insomnio spe plenus cunctis collegæ expositis,Romam ductabat exercitum.*Hæc Plutarchus:qui eodem quoque loco non longe a fine somnium quod Sylla vidit, paulo antequam e vita migraret,his verbis exequitur.*Sylla non modo suum præuidit interitum , verum etiam quodam modo scriptis eum commendauit. nam vigesimum secundum commentariorum librum biduo antequam mortuus est , scribendi finem fecit:vbi Chaldæos sibi prædixisse affirmat , quod ei cum beate vixisset , in ipso*

felicitati

felicitatis vigore moriendum esset. Scribit etiam filium, qui paulo ante Metellam expirauerat, per quietem sibi assistentem patrem suppliciter obsecrantem, vt ab his se curis absolueret, euntem cum eo ad matrem Metellam quiete & omni negociorum abiecta cura cum illa vitam duxisse. Appianus etiam Alexandrinus bellorum ciuilium lib. i. de somnio Syllæ paulo ante mortem, sic narrat: *Ferunt Syllam cum in agris esset, dæmonem quendam per somnium aspexisse, seque ab illo vocari existimauisse: quod somnium cum amicis mane retulisset, summa celeritate testamentum conscripsisse, insequentique nocte obsignato eo, cum febris accessisset, sexagesimo exacto anno e vita discessisse.* hactenus Appianus. In hoc igitur insomnio, siue idem sit cum eo quod Plutarchus narrat, seu aliud ab eo, Syllæ dictum fuisse existimamus, vel a filio, vel a dæmone quem vidit, vel ab alio aliquo qui ei per quietem apparuerit, inuidiam ab eo vno gloria superatam. Nam quod Appianus ait, exposito amicis somnio summa celeritate testamentum conscripsisse, insequentique nocte decessisse, mire quadrat cum his Plinianis & supremo somnio eius, cui immortuus quodãmodo est. Hæc annotasse, quamuis nulla inerat Plinianis verbis mēda, nō fuerit aliennm, vt doctis minime necessaria, ita cæteris non magno opere pœnitenda. ¶ Qui primus elephantos primo Punico bello duxit in triumpho.) L. Metellum pōtificem, duxisse primum elephantos in triumpho primo Punico bello, longe a veritate abhorret. Idque, ne longe exempla petantur, Plinius docet libro viii. cap. vi. Cuius verba ad roborandam sententiam nostram necessarium erit apponere. *Elephantes*, inquit, *Italia primum vidit Pyrrhi regis bello, & boues Lucas appellauit, in Lucanis visos anno vrbis cccclxxii. Roma autem in triumpho, septem annis ad superiorem numerum additis.* Triumphus autem hic, si quis hoc desideret, Manij Curij fuit de Pyrrho rege, qui superiorum omnium speciosissimus fuit. De quo L. Florus libr. primo, capite de bello Tarētino ita loquitur: *Neque vllus pulchrior in vrbem aut speciosior triumphus intrauit, cum ante hunc diem nil nisi pecora Volscorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum, fracta Samnitum arma vidisset. Tunc si captiuos aspiceres, Molossi, Thessali, Macedones, Brutius, Appulus, atque Lucanus. Si pompas, Aurum, Purpura, Signa, Tabulæ, Tarentinæque deliciæ. Sed nihil libentius populus Romanus aspexit, quam illas quas timuerat cũ turribus suis feras, quæ non sine sensu captiuitatis, submissis ceruicibus victores equos sequebantur.* Hęc Florus; quę & Liuij epitome confirmat, itēque Polybius primo volumine, & plerique alij historici. Patet ergo elephantos in triumpho non primum duxisse L. Metellum pontificem, sed Manium Curium, pulso ex Italia Pyrrho rege annos ante circiter xxv. Quid igitur est? Nimirum legendum hic esse, non *primus elephantos*, sed *plurimos elephantos*, cuius castigationis Plinius ipse duobus locis est auctor. tum libro viii. capite sexto his verbis: *Eadem plurimos, anno d. ii. victoria L. Metelli pontificis in Sicilia de Pœnis captos cxlii. fuere.* tum libro xviii. capite iii. *M.* inquit, *Varro auctor est, cum L. Metellus triumpho plurimos duxit elephantos, assibus singulis farris modios fuisse.* Patet igitur Manium Curium elephantos primum aliquot in triumpho duxisse. Post eum plurimos, primo bello Punico, L. Metellum pontificem. Sic & fides historiæ constabit, & Plinius non dissentiet a seipso. ¶ Voluisse enim primarium bellatorem esse.) Exemplar Salmant. *Valuisse enim* &c. Posset etiam non absurde totus hic locus aliter legi: *In quibus quærendis sapientes ætatem exigerent, consummasse æuo. Fuisse enim primarium bellatorem, optimum oratorem,* &c.

Ex cap. xliiii. Quatuor filijs illatus rogo, vno prætore, tribus consularibus, duobus triumphalibus, vno censorio.) Scribendum *vno prætorio*, non, *vno prætore*, ex Valerio Maximo libro vii. capite de felicitate. Præterea si vnus erat prætorius, tres consulares, duo triumphales, vnus censorius, septem fuerunt, non quatuor. Respondendum arbitror, quatuor fuisse, vt Plinius ait, Vnum pretorium, tres consulares. Sed ex his tribus qui fuerunt consulares, duos præter consularem dignitatem triumphales etiã fuisse, tertium etiam censorium. Alioqui de numero filiorum huius Metelli magna est inter auctores dissensio. Plinius supra cap. xiii. sex liberos reliquisse tradit, vndecim nepotes, nurus vero generosque qui se patris appellatione salutarent, xxii. Vnde non ab re hic Plinius, *Consolante*, ait, *tã numerosa illa cohorte, quæ eum patrem appellabat.* Valer. Max. lib. & cap. ante citatis, septem liberos habuisse tradit, viros iiii. feminas iii. Augustinus secundo De ciuitate Dei, cap. xxiii. quinque scribit, consulares omnes. Plutarchus in lib. qui inscribitur De fortuna Romanorum, senem inquit Cæcilium Metellum Macedonicum elatum a iiii. filijs Consularibus, qui nominati fuerint Q. Balearicus, L. Diadumas, M. Metellus, C. Caprarius. Nepos de viris illustribus: *Hic*, ait, *quatuor filiorum pater supremo tempore humeris eorum ad sepulchrum latus est.* Velleius Paterculus priore volumine: *Quatuor filios sustulit: omnes adultæ ætatis vidit: omnes reliquit superstites & honoratissimos. Mortui eius lectum pro rostris sustulerunt quatuor filij, vnus Consularis & Censorius, alter Consularis, tertius consul, quartus candidatus consulatus: quem honorem adeptus est.* ¶ In ipso tamen flore dignitatis suæ.) Apog. Tolet. *In ipso tamen flore dignationis suæ.* ¶ Virtutis suæ opera & censuræ periturus.) Erratum hic etiam in ordine verborum. Nam hæc verba post illa haud dubię sequi debent, quæ paulo ante præcesserunt, *Ad Tarpeium raptus vt præcipitaretur.* Subijce statim, *Virtutis suæ opera & censuræ periturus.* ¶ A damnatu suo.) *Damnato suo*, ambo exemplaria. ¶ Equidē & Africani Æmiliani.) *Equidem & Africani sequētis*, Apographon Toletanum. ¶ Siquidem liberis dixit.) Verbum, *liberis*, in neutro exemplari legitur. ¶ Iam Balearicis & Creticis & Dalmaticis iam Macedonicus ipse.) Apographon Tolet. *Iam Balearicis, Diadematis, iam Macedonicus ipse*: cætera redundant.

Ex cap. xlv. Et contra voluntatem eius prælatus Lepidus.) Exemplar Salmant.) *Et contra petitionem eius prælatus Lepidus.* ¶ Sed prægraui Antonio.) *Sed prægrauāte Antonio*, apogr. Tolet. ¶ Et triduo in palude latebræ ægroti, & vt fatētur Agrippa & Mæcenas, aqua subter cutem fusa turgida latera.) Apographon idem, multo castiore lectione, *Et tridui in palude ægroti, & vt fatentur Agrippa & Mæcenas, aqua subter cutem fusa turgidi, latebra.*

Ex cap. xlvi. Phedium felicissimum qui pro patria proxime occubuisset.) Exemplar Tolet. *Pedium* legit non *Phedium.* De Phedio porro seu Pedio, qui pro patria occubuerit, nihil comperi, sed de Tello Atheniensi, qui auctore Herodoto libro primo, & apud nostros Ausonio poeta, in prælio quod apud Eleusinem inter Athenienses & finitimos commissum est, cum hostes in fugam vertisset, pro patria fortiter dimicans mortem oppetijt. Quam ob rem interrogatus Solon a rege Crœso, quem ex mortalibus fortunatissimū iudicaret. Tellum respondit. Iterum rogatus, quem post Tellum putaret, Cleobin & Bitonem respondit. Etsi Ausonius ab Herodoto discrepans, secundas non Cleobi & Bitoni datas a Solone dicat, sed Aglao. Notandum autem Ausonium non Tellum vocare, sed Telena, quasi Telen quintæ sit apud Græcos inflexionis. ¶ Atque vt e vitæ genere manifestum est.) Salmant. exemplar, *Vtque e vitæ genere manifestum est.*

Ex cap. xlviii. Anacreon poeta Arganthonio Tartessiorum regi cl. tribuit annos.) Legendum videtur, *clij.* si credimus diuo Augustino citanti hunc Plinij locum, li. De ciuitate Dei. xv. cap. xii. his verbis: *Plinius Secundus cum commemorasset relatum fuisse in literas quendam vixisse clii. annos, alium decem amplius,* &c. Hæc Augustinus; puto tamen eum in mendosum Plinij exemplar incidisse. Fidelior enim mihi videtur nostrorum exemplarium & item excusorum lectio, in qua semper *cl.* nunquam *clii.* legitur. Lucianus in libro de Macrobijs, cl. annos Arganthonium vixisse asserit. Idem Strabo summus auctor libro tertio, adductis etiam verbis Anacreontis poetæ, quem aduocat hic Plinius. Ea sunt:

Εγώτ' ἂν οὔτ' Αμαλθείης βυλοίμην κέρας,
Οὔτ' ἔτεα πεντήκοντα ϗ ἑκατὸν Ταρτησσοῦ βασιλεῦσαι.

Equidem Amalthea cornu nolim, neque annorum cl. imperium tenuisse Tartessi. Valer. Maximus libro octauo, capite De senectute, cxx. annos vixisse scribit: octoginta namque annos patriam suam rexisse ait, cum ad imperium quadragesimo accessisset. Quod & Herodotus primo volumine, & Cicero in Catone Maiore asserunt. Secundum autem Pollionem Asinium, cxxx. vixit. Illud non dissimulauerim, nescire me, qua ratione inductus Hermolaus, *Argathonius* dicendum esse asseueret, non *Arganthonius*, contra vetera omnia & noua exemplaria, contraque auctores cunctos, tam Græcos quam Latinos, apud quos Arganthonius semper cum n, in secunda, nunquam secus legas. ¶ Maritimorum regem.) Vetusti codices, *Lutiniorum insulæ regem.* Valer. Maximus libro octauo, capite De senectute, *Latinorum regem.* Sequitur statim: ¶ Dc. atque vt parcę mentitus filium eius dccc.) Valerius Maximus loco nuper allegato, *dccc.* scribit, *non dc.* regem hunc vixisse. Et paulo post vbi dc. scriptum est, Valerius Maximus dccc. ponit, nimirum ordine verborum commutato. Item magna librariorum allucinatione (nam Plinij inhumanum esset dicere) vbi scribi *patrem*, debuit, *filium* positum est. Valerius Maximus: *Sed multo*, inquit, *liberalius Xenophon, cuius Perigeros legitur. Is enim Latinorũ regem octingentis vitæ annis donauit. Ac ne pater eius parum benigne acceptus videretur, ei quoque dc. assignauit annos.* ¶ Gorgiã Siculũ cviii. vixisse.) Cicero in Catone maiore, & Valerius Maximus, cvii. Lucianus in Macrobijs cum Plinio, cviii. Pausanias, cv. Quintilianus in tertio, cix. ¶ Q. Fabius Maximus lxiii. annis augur fuit.) Valerius Maximus loco toties allegato, lxii. scribit, vno minus. *Q.* inquit, *Fabius Maximus & lx. annis auguratus sacerdotium sustinuit, robusta iam ætate id adeptus.*

Ex cap. xlix. Rursus Æsculapij secta quæ stata vitæ spacia.) Exemplar Salmanticense, *Æsculapij sententiam secuti*

qui vitæ spacia,&c. Verbum enim *rursus*, in eo non legitur. Item non *Æsculapij*, sed *Asclepiadæ* fortasse legendum ex Indice, in quo duo huius nominis auctores referũtur: alter medicus, Philosophus alter, qui scripsit tragodumena. Medici Asclepiadis & Plinius supra & Galenus frequenter & omnes meminere.

Ex cap. l. P. Cornelius Ruffus qui consul.) In Epitome Liuij, volumine xiiii. P. Cornelius Ruffinus nominatur hic, non Ruffus. Valerius item Maximus libro secundo, capite De censoria nota: *Quid de Fabricij Licinij censura loquar? Narrauit enim omnis ætas, & deinceps narrabit, ab eo Cornelium Ruffinum duobus consulatibus & dictatura speciosissime functum, quod decem pondo vasa argentea comparasset, perinde ac malo exemplo luxuriosum, in ordine senatorio retentum non esse.* Astipulantur Florus libro primo, Eutropius secundo, Gellius xvii. capite xxi. ¶ E diuerso Phalereus tum deploratus a medicis.) Romana & omnis impressa lectio, *Phalereus iam tum deploratus*, &c. Duo nostra exemplaria, *Phaleræus iacum*. Scribo, *Pheræus Iason*, ex Valerio Maximo libro primo, capite De miraculis, *Diuinæ fortunæ vulnus Pheræo Iasoni quidam exitij eius cupidus intulit* &c. Magna Hermolai memoriæ hæsitatione, & aliorum qui post eum in Plinium aliquid annotauerunt, in restitutione loci qui maxime omnium ad manus & in expedito erat. ¶Morbis enim quoque.) Permutatis verbis duo antiqua exemplaria, *Morbis quoque enim*. ¶A meridianis partibus ad occasum solis pestilentiam semper ire.) Apographum Toletanum, *A meridianis partibus & occasu solis, pestilentiam semper ire*.¶ Nisi hyeme.) Idem exemplar, *Non ire*.

Ex cap. li. A somno mouentium.) Scribe, *a somno morientium*. Sic vtrunque præfert exemplar. Est autem periphrasis lethargi.

Ex cap. lii. Nam C. Ælium Tuberonem.) Cicero de claris oratoribus, Q. Aelium Tuberonem celebrat, L. Pauli nepotem, disciplina Stoicum, Gracchorum aliorumque clarissimorum oratorum tempore. ¶ Hermotimi Clazomenij, &c.) Sic eum Aristoteles primo Metaphysicorum appellat: item Lucianus in laudatione muscæ, & communis Græciæ nominatio. Verum Plutarchus maxime auctoritatis scriptor, *Hermodorum*, non *Hermotimum* nuncupat in libro De dæmonio Socratis his verbis: *De Hermodori autem Clazomenij anima, accepisti quo pacto e corpore egressa, vagabatur per loca complura, deinde regrediebatur, cum & audisset & interfuisset multis quæ longe inde acciderant, quoad vxoris proditione, inimici corpus illius, dum anima abesset, in suam potestatem redactum, domi exussissent.* ¶ Aristæi etiam visam &c.) Scribe, *Aristeæ*, non *Aristæi*. ex Herodoto & Plutarcho in Romulo, & Suida, & gregatim omnibus qui Proconnesium hunc scriptorem *Aristeam* appellant, non *Aristæum*: vt errauit Plutarchi interpres, qui monstrato loco pro *Aristeam*, *Aristæum* vertit. ¶ Rerum faciem mutationemque mirantem, velut postero experrectum die.) Puto vitiatum esse ordinem verborum, scribendumque, *Experrectum velut postero die, rerum faciem mutationemque mirantem*.¶ Varro quoque auctor est, xx. viris agros diuidentibus Capuæ.) Apogr. Tolet. *xx. viros agro diuidente Capuæ*. Lego *xx. viro se agros diuidente Capuæ*. ¶Quendam qui efferretur teretro.) Antiquus vterque codex, *Quendam qui efferretur foro*.

Ex cap. liii. Hæc est summa vitæ felicitas.) Scribo cum minore, & coniunctim cum superioribus, *hæc est summa vitæ felicitas*, vt sit expositio eorum quæ proxime dicta sunt. ¶ In cuius locum M. Orellius.) Exemplar Toletanum *Morebilius* legit, non *M. Orellius*: Salmanticense *Orabilius*. Scribendum, *C. Rebillus*, ex libro ix. epist. Ciceronis, epistola ad Curionem, & Macrobio libro ii. & vii. Saturnalium: item Dione in Iulio Cæsare. In hunc C. Rebillum extant Ciceronis scommata illa: *Solent esse flamines diales: modo consules diales habemus*. Item: *Vigilantissimus est Consul noster, qui in consulatu suo somnium non vidit*: & alia huiusmodi. castigauit hunc locum Hieronymus Zorita. ¶Bebius iudex cum vadimonium differri iubet.) Apographum Toletanum, *Bebius iudex dum Babilium differri iubet*. Scio differri vadimonia, rem esse apud auctores vulgarem: sed antiquam lectionem mire probo. ¶ L. Dutius medicus Valla.) Lego diuerso ordine, *L. Dictius Valla medicus*. Toletanum tamen exemplar *Tuscius* habet, non *Dutius*. ¶Quem euenti anxietate diximus mortuum.) Ambo nostri codices, non, *euenti*, sed *deuerti* agnoscunt. Scribo *diuorti*, seu *diuortij*. Nam superius capite xxxvi. ostensum fuit, M. Lepidum Apuleiæ vxoris charitate post repudium obijsse.

Ex cap. liiii. Sepultus intelligitur quoquomodo conditus, humatus vero humo contectus.) Hæc verba subdubito an sint Plinij, an vero alicuius grammatici, qui differentiam inter ea duo verba in margine libri, vt fieri solet, notare voluerit.

Ex cap. lv. Post sepulturam aliæ atque aliæ manium ambages.) Duo illa verba, *atque aliæ*, redundant ex Salmanticensi lectione: apographon Toletanum, *Post sepulturam variæ manium ambages*. ¶ Et in mortis quoque tempora ipsa sibi vita mentitur.) Rursus verbum, *ipsa*, superfluit, ex eadem. ¶Quod autem corpus animæ prosequitur materiam?) Castigo, *Quod autem corpus animæ per se? quæ materia?* ex exẽplari Toletano. ¶ Puerilium ista deliramentorum.) Ambo codices *elementorum* legunt, non *deliramentorum*. Ac duplicat obitus si dolere etiam post futuri æstimationem euenit.) Apographũ Toletanum, *dolorem* legit, non *dolere*: vacatque in eo verbum vltimum, *euenit*. Quare sic lego, *Ac duplicat obituri dolorem, etiam post futuri æstimatione*. ¶ At quanto facilius certiusque sibi quemque credere, ac specimen securitatis antegenitali sumere experimento.) Breuius prædictum exemplar, *At quanto facilius certiusque sibi quemque credere specimen securitatis, antegenitali experimento*.

Ex cap. lvi. Item forcipem, marculum.) *Martellum* vetus lectio, non *marculum*. ¶Lapidicinas Cadmus Thebis.) *Lapicidinas* permutatis syllabis, exemplar Toletanum. ¶ Sutrinam Boethius.) Idem exemplar, *Sutrinam Tibus Boethius*. forte, *Tibus Bœotius*: vel sic, *Sutrinam Thebis, Boethius*. Aristoteles Lydum Scythen.) *Scytin*, non *Scythem*, idem exemplar. ¶ Fabricam materiariam Dædalus.) *Fabricæ materiam Dædalus*, idem. ¶ Oleum & trapetas Aristeus Atheniensis.) Diodorus quinto, docet nos, *Cirenensis* hic legendum esse, non *Atheniensis*, his verbis: *Nunc Aristei acta sequentur. Hic ex Apolline ac Cyrene Hipsei filia genitus est. De cuius genere quidam ita tradunt, Cum Cyrene apud Pelium virgo educaretur, Apollo eius forma captus raptam virginem in Libyam detulit ad ea loca in quibus postmodum ciuitas condita est ab eius nomine Cyrene. Ex ea filium suscepit Aristeum, quem infantem tradidit Nymphis nutriendum, a quibus triplici nomine est appellatus, Nomius, Aristeus, Agreus. Ab his Nymphis cum lac coagulare, mel atque oleum conficere didicisset, primus ea in vsum hominum traduxit.* ¶ Iaculum cum amento inuenisse Aetholum.) Verbum *inuenisse* detrahendum, ex archetypo Toletano. ¶ Syros, Phœnicas balistam & fundam.) Scribe coniunctim *Syrophanicas*, tum ex vetusto vtroque codice, tum ex geographis. Mentio & in sacris literis mulieris Syrophœnissæ. ¶ Aruspicium Delphus.) *Auruspicam Delphus*, Toletanum exemplar. ¶ Ignispicia Amphiaraus, auspicia auium Tiresias Thebanus.) Verbum, *auspicia*, desideratur in vtroque exemplari. Reliqua sic lego, *ignispicia Amphiaraus aut Tiresias*. Nam si auspicia tribuas Tiresiæ, discordabit Plinius a seipso: supra enim auspicia assignauerat Cari. ¶Cithara sine voce.) *Citharam* accusandi casu, vetusta exemplaria. ¶ Post eum Theseus in Isthmo.) Legendum opinor, *Sisyphus in Isthmo*: non *Theseus*, auctore Pindari enarratore in argumento Isthmiorum. ¶ Gyges Lydius.) Archetypum Toletanũ, *Cynges luctus*, vt forte scribi posset, *Cynges Lyctius*, ab vrbe Lycto. ¶Hippagum Salaminij, aut Pericles Atheniensis.) Ambo exemplaria, *Hippagum Damias, aut Pericles Atheniensis*. Hippagines has vocat Festus, quibus equi vehantur, quas inquit Græci Hippagus vocant. Hippagogus appellat Aristophanes eiusque expositores in comœdia Hippis. Suidas quoque hippagogus. Quid vero in hoc loco sibi velit Hermolaus, minime intelligo. ¶ Rostra addidit Piseus. Tyrrheni anchoram. Eupalamus eandem bidentem. Anacharsis harpagonas, &c.) Præpostera punctorum interlocatio & lectionem, & sensum & rerum fidem deprauauit, nonnullosque nostræ ætatis doctos alioqui viros in errorem inuexit. Scribendum igitur sic, *Rostra addidit Piseus Tyrrhenus. Anchoram Eupalamus. Eandem bidentem Anacharsis*. De Piseo enim Tyrrheno hoc ipso capite supra Plinius. Bicipitem autem anchoram ab Anacharsi inuentam, auctor est Strabo libro septimo. ¶Harpagonas & manus Pericles Atheniensis.) Si sic legatur, duas res esse quispiam putabit, cum vna tantum sit. Curtius libro iiii. *Omnia belli apparatu strepunt. Ferreæ quoque manus, harpagonas vocant, quas operibus hostium inijcerent, coruique, & alia tuendis vrbibus excogitata præparabantur*. Proinde lego hic, *Harpagonas aut manus*.

Ex cap. lx. Post aliquot annos adiectus est & meridies accenso consulum id pronunciante, cum Curio, &c.) Florianus Senticensis vir eruditissimus & antiquitatum Hispaniæ illustrator, alio modo legendum censet. Subijciam autem eius verba ex epistola quam ad me misit nono ferme ab hinc anno. Mitto, inquit, ad te pro hoc beneficio vicem, vltimi capitis septimi libri historiæ naturalis emendationem, vbi cum de horologijs Romanis Plinius agat, statim a principio sic legitur: *Post aliquot annos adiectus est & meridies accenso consulum id pronunciante, cum Curio*, &c. In Gottico meo codice particulæ illæ *id pronunciante*, non reperiuntur, sed tota dictio sic legitur: *Post aliquot annos adiectus est & meridies a Cæso consule, dum ad curiam inter rostra & Græcostasin prospexisset talem solis vmbram e columna ærea qualem carcerem inclinato sidere supremum medontauit.* Hactenus Gottica lectio, in vltimis voculis duntaxat mendosa; sed ex qua veram facile elicias, sic videlicet: *Post aliquot annos adie-*

nos adie-

nos adiectus est & merides a Cæsone consule, dũ ad curiam inter rostra & Græcostasin prospexisset talem solis vmbram columna ærea, qualem ad carcerem inclinato sidere supremum medio notauit, hoc est, in puncto medio quod esset inter vmbras ad ortum & ad occasum pares supremum notauit solis sidus, id est, altissimum & maxime sublime, quo tempore est meridies vbique. Cæterum Cæso Cõsul de quo nunc agitur is videtur esse qui & T. Quinti⁹ Cæso dictus sit, C. Sulpitij Potiti collega, quorum magistratus in annum incidit Vrbis conditæ, cccc. iiii. non cccclxxvii. vt Plinij habet corruptus calculus, qui fuerit ante Christum natum annus ccc. xliiii. Nam Cæsones alij consules fuerũt perplures: sed is primus Cæso post leges xii. tabulis scriptas. Infra etiam: *Nec congruebant ad horas eius lineæ, paruerunt tamen ei annis vndecim*, &c. Tu ex codice Gottico *annis vndecentum* scribe. Quæ lectio vel hoc vno verior est, quod a Messalæ consulatu, quando horologium deportatum est, adusque consulatum Q. Martij Philippi, anni interfuere septem & septuaginta. Id quod in Cassiodori libello de Consulibus liquida computatione reperias. Gessit autem Philippus censuram annos aliquot post consulatum, vt iam tanto annorum interstitio natus esse non potuerit Valerio Messala consule: quod oportebat si non plus annis vndecim censor fuit post Messalæ consulatum, vt habet impressa lectio Pliniana. Quæ tu omnia in Annotationibus tuis repones cum honorifica nostri mentione, qui tuus est candor, vt dum te nouerit posteritas, noscat & iuuenes amicos quibus cum vixeris, non omnino indiligentes. Quod si hæc forte placuerint, habebis & alia plurima & docta pariter & iucũda. Vale. ¶Cum curio inter rostra & Græcostasin prospexisset solem.) Ambo exemplaria, *Cum auguria inter rostra & Græcostasin prospexisset solem*. Scribo, *Cum a curia inter Rostra & Græcostasin prospexisset solem*: ex Varrone, qui ante curiam Hostiliam statuit Rostra. ¶A columna ænea.) Apographum Toleletanum, *A columna Menia*, recte. Sex. Pompeius, *Meniana*, inquit, *appellata sunt a Menio censore, qui primus in foro vltra columnas tigna proiecit, quo ampliarētur superiora spectacula.*

EX LIBRO VIII. CAPITE II.

QVosdam inconditos motus edidere saltantium modo.) Exemplar Salmanticense. *Quosdam etiam inconditos motus*, &c. Tolet. *Quo etiam inconditos meatus edidere*. ¶ Aut lasciuiente pernicitate colludere.) Apographon Tolet. *Aut lasciuiente Pyrrhice collidere*.

Ex cap. III. Spacio procul pontis a continente porrecti.) Conuerte ordinem verborum, *Spacio pontis procul a continente porrecti*. ex eodem.

Ex cap. IIII. Iras proflare, nec calcare, sed erutum proximo tradere.) Constantius Fanensis non *erutum*, hic sed *cretum* scribit, sensum Plinianis verbis accommodans parum, vt sentio, congruentem, cum tamen & Romana & cætera impressa exemplaria, Salmanticensis item codex *erutum* habeant. Hermolaus quoque *erutum*, propius veram lectionem, sed sensu inepto & falso. Apogr. Tolet. eximie hic, vt in plerisque omnibus, *derutum*, agnoscit. Petẽdusque est sensus horum verborum ab Aeliano, libro De natura animalium primo, vbi de Elephãtis ad hunc modum disserit: *Tum etiam sagacissime odorãtur, tum acerrimis sensibus existunt, tum vero ex his partim antegredientes, partim subsequentes ordinatim eunt. Atque horum primus narium sagacitate herbam ante pedes suos positam, sentiens humanis vestigijs esse transitam, eam euellit, & ei qui a tergo proximus odorandam tradit. Is rursus alteri qui post eum stat, ac deinceps per omnium quasi manus sagaciter contrectatur, quoad ad illum ipsum qui extremum agmen ducit, peruentum fuerit. Is simulac olfecerit, barritum vastum edens, quasi signum ad fugam dat.* ¶Sic & tigris etiam feris cæteris truculenta, atque ipsa elephanti quoque spernens vestigia, homine viso transferre dicitur protinus catulos.) Opportune hic rursus subuenit exemplar Toletanum: *Sic & tigris etiam feris cæteris truculenta, atque ipsum elephantum quoque spernens, vestigio hominis viso, transferre dicitur protinus catulos*. ¶ Sed vnde sciunt timendos esse.) Commodius in eodem, *Sed vnde sciunt timendi esse*. ¶ Imo vero cur vel sæpius conspectum paueant.) Verior eiusdem lectio, *Imo vero cur vel ipsum conspectum paueant*.

Ex cap. V. Initur autem biennio.) Scribendum videtur, *Initur a triennio*, hoc est post triennium exactum, ex Aristotele, volumine De historia animalium quinto, capite xiii. *Coitum*, inquit, *triennio interposito repetit*. Nec me fugit in Solino *biennio* etiam legi. ¶ Ac nequis vulgariter electam putet, miretur gratam Aristophani, &c.) Apographum Toletanum, *mire tum gratam Aristophani*, &c.

Ex cap. VI. Cenium quadraginta duo fuere.) Adde ex vtroque exemplari, *Aut vt quidam, centum quadraginta*. Sic capite sequenti. *Pugnauere in circo xx. aut vt quidam tradunt, xvij*. Verum de numero horum elephantorum parum sibi auctores constant. Liuius in epitome libri deciminoni, cxx. fuisse tradit. L. Florus libro secundo, centum circiter asserit. Paulus Orosius libro quarto, ciiii. Eutropius, cxxx. Seneca in libro de breuitate vitæ, cxx. cum Liuio. ¶ Nec quid deinde ijs actum sit auctores explicant, qui non putant interfectos.) Scribendum reor, *Nec quid deinde his actum sit, auctor is explicat, qui non putat interfectos*. Postrema tamen quatuor verba suspicor non esse Pliniana.

Ex cap. VII. Pugnare in circo xx. aut vt quidam tradunt, xvii.) Scribo, *Aut vt quidam tradunt, xviii*. Seneca in libro de breuitate vitæ: *Num & Pompeium primum in circo elephantorum duodeuiginti pugnam edidisse, commissis more prælij noxijs hominibus, ad vllam rem bonam pertinet?* ¶ Eodem quo priores numero peditum.) Scripta lectio, *Eodem cum priore numero peditũ*. ¶Ideoque gregatim semper ambulent.) Toletanum exemplar, *Hique congregatim semper ambulent*. Salmanticense, *Idque cum gregatim semper ambulent*, proba lectione. ¶ Ac velut imperio ac ratione per vices subeunt.) Ambo exemplaria scripta, & Romana, ac reliqua omnia excusa, non *ac ratione*, habent, sed *aut ratione*. neutra mihi vnquam lectio satisfecit. Perspecto itaque diligentius loco, legẽdum arbitror, *Ac velut imperio auctorati, onus per vices subeunt*. Toletanum tamen archetypum non *subeunt*, sed *subeuntes* præfert.

Ex cap. VIII. Protinus cæteri congerunt ramos, moles deuoluunt.) Idem archetypum, *Protinus cæteri congregantur. Ramos, moles deuoluunt*. ¶Omnique vi conantur extrahere.) *Omnesque conantur extrahere*. in eodem. ¶ Antea domitandi gratia greges equitatu cogebant in conuallem.) Scribo contra omnia exemplaria, *Antea militandi gratia, reges equitatu cogebant in conuallem*. Probant fere hanc correctionem verba quæ infra habentur cap. x. *Domiti militant, & turres armatorum in hostes ferunt*. Est igitur increpatio morum: antea militandi gratia, nunc dentium, ad delitias. ¶ Cuius inclusos ripis fossisque fame domabant.) Lego, *euripis*, non *ripis*. vt capite præcedente: *Qua de causa Cæsar dictator postea simile spectaculũ editurus, euripis arenam circumdedit*. ¶ Dextra cædit ac præacuta bipenni.) Superfluit coniunctio, *ac*. ¶Pari conatu tendunt.) *Contendunt*, vetus lectio.

Ex cap. IX. Domantur autem rabidi fame & verberibus, elephantis alijs admotis.) Iterum mihi cum Constantio Fanensi negocium est. Is in sua centuria, non *elephantis alijs*, legendum in Plinio affirmat, sed *elephantarchis*. Cui vt non assentiar sunt causæ, tum quod omnis vetus & recentior lectio refragatur, tum quod in superioribus bis mentione facta rectoris, non elephãtarcham, sed rectorem appellauit. Deinde quod sicut in captura mansueti adhibentur ad verberandos feros, vt proximo capite relatum est, & confirmant Aristoteles, Strabo, Ælianus: sic rationi consentaneum videtur, vt in domitura eadem vtantur arte, qui illos mansuefaciunt. Accedit nouissime Aristotelis auctoritas, qui eos ita domari prodit lib. vi. cap. xix. *Elephanti*, inquit, *ad coitum efferari solent, quam ob rem apud Indos his haud quaquam initum permitti aiunt. Libidinis enim rabie agitati casas prosternunt male conditas, pluraque alia incommoda faciunt. Mitigari pabuli copia narrantur. Plagis etiam temperant, adductis alijs quibus ferire præcipiunt.*

Ex cap. X. Semel gignere pluresque.) Hæc verba desunt in Tolet. apogr. ¶Palmas excelsiores fronte prosternunt.) In eodem *fractu* legitur non *fronte*: vt forte scribendũ sit *frictu*. ¶Hoc illis pro cauda, pro iuba, pro villo est.) Scribe, *Hoc ijs pro cauda iuuamen est*. reliqua redundant, ex eodem. ¶Et deorum simulachris laudatissima ex his materia.) *Lautissima ex his materia*, exemplar Salmant. ¶ Inuenit luxuria commendationem & aliã, expetit in callo manus vim saporis.) Lego, *Inuenit luxuria commendationem & aliam, expetiti in callo manus saporis*. ex apogr. Tolet. in quo dictio, *vim*, non habetur.

Ex cap. XI. Tantæ magnitudinis, vt & ipsos circunflexu facili ambiat.) Cõuerte verba, *Tãtæ magnitudinis & ipsos, vt circũplexu facili ambiant*. Circũplexu enim legũt non cirunflexu ambo exemplaria: & sic esse legendum Plinius ipse paulo post ostendit, cum dicit, *Victusque corruens complexum elidit pondere*. Item pro verbo illo, *facili*, in eisdem *faciunt* habetur, vt non absurde *fasciatim* pro *faciunt* substituere posses.

Ex cap. XII. Mira animalium pro se cuique præcipua solertia est.) Adde particulam, *quæ, præcipuaq. solertia est*. ex eisdem. In Toletano tamen verba illa, *pro se cuique*, non leguntur. ¶ Vt ijs vna scandendi in tantam altitudinem difficultas. Draco itaque.) Idem exemplar non *Draco* præfert, sed *Draconi*. Totum ergo hoc cæsum aliter lego & interpungo, *Vt his vna, scandendi in tantam altitudinem draconi*. Nam verbũ, *difficultas*, adiectitiũ, vt puto, sensũ alioqui perspicuũ conturbat, difficiléque reddit. Posset etiam nõ absurde legi, *Vt ex imo scãdendi*, &c.

¶ Itaque iter ad pabula speculatus.) Exemplar Salmant. *Itaque vt tritum iter ad pabula speculatur.* Cōmodior fortasse lectio sic, *Itaque vt itantem ad pabula speculatur.* vt libro ix. de delphinis: *Diuo autem Augusto principe Lucrinum lacum inuectus, pauperis cuiusdam puerum ex Baiano Puteolos in ludum literarum itantem.* ¶ Paria componentis.) Apogr. Tolet. *Componentem* non *componentis.* Quod si admittimus; *naturam* scribendum habebimus, non *naturæ.* Nā & Salmant. codex *natura* legit nō *naturæ.* Et in eodē ac Romana impressione, *spectaculū sibi ac paria,* habetur.

Ex CAP. XIIII. Aluntur primo bubuli lactis succo.) Vtrunq; exemplar non *primo*, sed *trimo* agnoscit, hoc est triennio. quam recte, libera sit æstimatio.

Ex CAP. XV. Præterea Alcen.) Scribo cum *m*, *Alcem.* est enim a recto, Alx: vt monstrant Cæsar sexto Commentariorum & Solinus capite xxii. ¶ Multis tamen narratam Machlin.) Exēplar Toletanum *Achlin* legit, non *Machlin.* ¶ Alias velocitatis memoratæ.) Melius, *memorandæ.* ¶ Labrum ei superius prægrande. Ob id retrograditur in pascendo, ne in priora tendens inuoluatur.) Hæc verba non ad Machlin attinent, sed ad Alcem, si Solino credimus, ca. xxii. Itaque illuc transferri debent, vbi paulo ante de Alce agebatur. Legendum itaque hoc pacto, *Præterea Alcem, ni proceritas aurium & ceruicis distinguat, iumento similem. Labrum ei superius prægrande,* &c. ¶ Reddentem ea fimum interdum & trium iugerum longitudine.) Aristotelis, a quo locus hic tralatus est, verba sunt ex libro nono, cap. xlv. de bonaso: *Cum percussus est, fugit: nisi defatigatus, nunquam consistit. repugnat calcitrans, & proluuiem alui vel ad quatuor passus proijciens. quo præsidio facile vtitur, & plerunque ita adurit, vt pili insectantium canum absumantur.* Ex his Aristotelis verbis planū fit, non *trium* apud Plinium legendum esse, sed *quatuor.* De cætero discrimen tralationis inter Plinium Theodorumque attulit ambiguitas verbi Græci, orgyia: quod tum iugerum significat, tum etiam passum vlnamque. Plinio prior significatio magis placuit, Theodoro posterior. Cui subscribunt, modo non sit mihi fraudi incond tos & barbaros scriptores interdum citare, Albertus Magnus libro De animalibus octauo, capite primo tractatus v. & Auicena libro etiam octauo, capite septimo. A quibus in hac parte, quod cum bona Plinij venia dictum sit, magis sto, quam ab ipso Plinio, tanto alioqui inter illos Pliniumque interstitio, aut potius chao.

Ex CAP. XVI. Magna securus in parte.) Apographum Toletanum, *Magna securus ex parte.* ¶ Ac per annos singulos vno minus.) *Ac per annos singulis minus*: apographon idem. ¶ Nec capiente aluo.) Adde *auiditatem*: *Nec capiente auiditatem aluo.* ex eodem. ¶ Vt si fugiendum sit, non in facietatem abeant.) Idem, *Aut si fugiendum in facietate habeant.* eximie. Quidam scribunt, *Vt si fugiendum sit, non facietate habeant.* Quæ lectio, etsi non displicet, non tamen perinde atque superior placet, quam & Solinus confirmare videtur capite xxix. his verbis: *Tum quod carnes insto amplius deuoratas cum grauant, insertis in ora vnguibus sponte protrahūt. Sane & cum fugiendum est in facietate, idem faciunt.* ¶ Quod plerique dentibus defecti reperiantur.) Aristoteles libro ix. capite xliiii. de leonibus loquens, *Viuere, ait, annos multos putantur: & quidem qui captus est claudus, dentes complures fractos habebat. Quo argumento quidam leonum vitam longam esse existimarunt: haud enim hoc accidere, nisi longo tempore potuisse.* Ex his Aristotelis verbis censeo hic scribendum, non *plerique*, sed *plerisque*: nec *defecti*, sed *defractis.* ¶ In viros priusquam in feminas.) Scribo, *In viros potius, quam in feminas,* ex vtroque exemplari. ¶ Credit Libya intellectum peruenire ad eos precum.) Locutio quidem hæc vsitata Plinio, vt hoc ipso volumine, cap. xxxvi. *Cerebro veneficiū inesse Hispaniæ credunt.* & alias sæpe. Nihilominus subdubito nū hoc loco non *Libya* scribi debeat, sed *Iuba*: vt supra cap. xiii. *Id mirum vnde cristatos Iuba crediderit.* Idem Solinus cap. xxix. *Iuba* in Plinio videtur legisse, non *Lybia.* Sic enim ait, *Getulæ etiam mulieris nomen Iubæ libris comprehēsum est, quæ obsecrata occursantis feras, impune rediјt.* Hoc si recipimus, legendum erit paulo post, *audiuit*, non *audiui*, vt ad eundem Iubam referatur. ¶ Ac cæteris imperantis.) Scribe, *Ac cæteris imperitantis*, ex vtroque exemplari. vt infra ca. xxxvi. *Quo gustato tāta illa vis est, vt cæteris quadrupedū imperitans illico spiret.* ¶ Immota ergo placidus, clemēs, blandientique similis, quod rarum est, crebrior enim iracundia eius. In principio terra verberatur.) Castior multo ac verior lectio nostratium codicū: *Immota ergo placido, clemens blandienti, quod rarum est: crebrior enim iracūdia. Cuius in principio,* &c. ¶ Cogiturque non tanquam periculo coactus, sed tāquam amentia iratus.) Verba haud dubie adulterina, & falso Plinio ascripta, alicuius opinor æditui, cucullatiue. Mire enim huiusmodi notæ homines homœoteleutis istis gaudent. ¶ Et vbi videri potest.) Melius Tolet. apographon, *Et vbi spectari potest.* ¶ Eum vero qui tela quidem miserit, sed tamen non vulnerauerit, correptum raptatumque.) *Telum* non *tela*, & *rotatum*, non *raptatū*, vtrumque exemplar. ¶ Tum pene in ipsis eius telis suspectantem.) Locus ex corruptissimis historiæ naturalis. Vtcunque aptiorem lectionem existimamus, si sic scribatur, *Tum pænæ vim immensis eiulatibus testantem.* ¶ Dum fortuitu fidens non est contra feram.) Par deprauatio cum priore. Minus male legetur, *Diu contuitus, videns os, it contra feram.* vel sic, *Diu contuitus, fidentior it contra feram.* ¶ Degressus tandem euellit præbenti.) Forte, *Ægre os tandem euellit præbenti.* ¶ Quod ab eo facto Græci.) Scribo, *Quod ab effectu Græci.* ¶ Cechenotos neon Dionysu.) Si sic legas, videtur mihi, parum congrue hiatum ægrotantis feræ ad deum transferri. Et Tolet. quidem apogr. *Echenotar Dionysu*, Salmant. *Acchenotos* habet: vt si diuinandū est, malim legere *Archenostu neon Dionysu*, seu *Archenosto* Dorice, hoc est, *principis auctorisque reditus.*

Ex CAP. XVII. Sese conflictantem mœrore. Adde particulam, *quæ*, ex vetere lectione, *Seseque conflictantem mœrore.* ¶ Pauensque serpentis naturam, & magnitudinem metuens.) Scribendum, *parens*, non *pauens.* ex vtroque exemplari. ¶ Cuiusque generis color est.) *Vnicuique generi color est.* apographon Toletanum.

Ex CAP. XVIII. Ocyor acta remeat.) *Remittit*, non *remeat*, præfert idem exemplar: hoc est, restituit, reponitque catulum in cubili. ¶ Donec in nauem egresso.) *Donec in nauim regresso*, vetus lectio. ¶ Quod illi bina habent tubera in dorso, hi singula, & in pectore alterum.) Ambo codices, *Quod illæ bina habent tubera in dorso, hæ singula, & in pectore alterum.* Quam lectionem si admittis, scribes paulo ante, *quarum* non *quorum*: & non ita post, *Quædam & centenis.* ¶ Velocitas inter equos.) Legendum reor, *Velocitas Nisæorum equorum*, Aristoteles libro nono, capite vltimo: *Currunt cameli celerius quam equi Nisæi.* Sic enim rectius dicentur quam *Nisæi*, vt Theodorus vertit. De Nisæis equis præter Aristotelem, Herodotus, Strabo, Oppianus, &c. ¶ Sed ita cuique mensura sicuti vires: nec vltra assuetum procedit spacium, nec plus instituto onere recipit.) Antiqua lectio, *Sed sua cuique mensuræ sicuti vires: nec vltra assuetum procedunt spacium, nec plus instituto onere recipiunt.* ¶ Obturbata conculcatione prius aqua.) *Proculcatione* vterque codex: quod & melius multo. ¶ Quidam & centenis.) *Quædam*, ijdem: vt dictum est. ¶ Vtcunque rabiem & ipsi sentiunt.) *Ipsæ*, non *ipsi*, apographon Tolet. vt iam sæpe testatum est. Et paulo post, *harum*, non *horum*, semper genere fœmineo. ¶ Quare etiam ouis feræ nomen inuenit.) Exemplar idem, *Ouiferæ*, figura composita, rectius.

Ex CAP. XXI. Indicos boues vnicornes tricornesque.) Scribendum puto, *Indi equos vnicornes, tricornesque.* Nam dictionem, *boues*, adiectitiam putamus. paulo enim post, boues Indicos reddit. De equis autem Indicis, Strabo libro xv. *Equos vbi vnicornes esse, ceruinis capitibus*, &c. ¶ Leucrocutam pernicissimam feram.) Quid si legas *Leocrocutam*, quasi compactam ex leone & crocuta. Sequitur enim, *collo, cauda, pectore, leonis.* ¶ Cruribus ceruinis.) Scribo, *Clunibus ceruinis*, ex vtroque exemplari, & item Solino capite liii. astipulante etiam Romana impressione. ¶ Capite medium.) Legendum videtur, *capite camelino*, eodem Solino, capite eodem. Vtitur etiam hac possessiui forma lib. xi. capite xix. ¶ Colore nigro vel fuluo.) Duæ vltimæ dictiones videntur superfluere, ex Solino eodem, & eodem capite. ¶ Tauros syluestres maiores agrestibus.) Potiorem lectionem ducimus, *Aegregibus*: aut si mauis, *congregibus*, quam *agrestibus.* Nam differentiam inter syluestres & agrestes tauros, non satis intelligo. ¶ Velocitate ante omnes.) *Ante aues*, non *ante omnes*, legendum colligitur ex Solino cap. liii. si castigatiora ipse, quam nos, nactus est exemplaria. Alioqui quātum fidei homini habeamus, supra testati sumus. ¶ Quā manticoram appellat.) Scribe cum aspiratione in tertia, *Mantichoram.* ex Aristot. lib. ii. cap. i. & item ex vetere lectione. ¶ Sed celsus & erectus in medio incedens.) Lego, *a medio*, non *in medio.* Solinus cap. xxix. *cū mouetur, media corporis parte serpit, media arduus est & excelsus.* ¶ Inijciunt eas cauernis, facile cognitis sola tabe.) Apogr. Tolet. *Facile cognitis soli tabe.* eximie. Solinus cap. xxix. *Nec hominū tantum aliorumue animalium exitio datum, sed terræ quoque ipsius, quam polluit, & exurit, vbicunque ferale sortitus receptaculum.*

Ex CAP. XXII. Et cum tranare.) Apogr. Tolet. *transnatare*: & paulo post, *Et cum transnatauerit.* ¶ Itaque Agriopas qui Olympionicas scripsit.) Nostra ambo exemplaria, *Ita Copas qui olympionicas* scripsit. ¶ Narrat Demænetū Parrhasiū.) Scribendum non *Demænetum*, sed *Damarchum*, ex Pausania in Eliacis ad verbū. Exemplaria quoq; nonnulla paulo ante impressa, *Damarchum* legunt, non *Demænetum.* ¶ Nullum omnium præstantius.) Vetusta exemplaria, *Nullum hominum præstantius.* Legendum reor, *homini*, aut certe *omnino.*

Ex CAP. XXIII. Quod ad serpentes attinet, vulgatum est colores earum plerasque terras habere in quas occultētur. Ambo

Ambo codices ad veram lectionem propius accedentes, sic habent, *Quod ad serpentes attinet, vulgatum est colorem eius plerasque terras habere in qua occultentur*. Vnam tantum literam si mutaueris, & *terræ* pro *terras* scribas, verissimā elicies scripturā: docente id Nicādro in Theriacis, tradēte accidere, quod hic prodit Plinius, serpētibus sepedoni & sepi. Scribit hoc ipsum & Oppianus de leporibus, libro Cynegetycōn quarto. ¶ Geminum caput Amphisbenæ, hoc est & ad caput & ad caudā tanquam parum esset, &c.) Apogr. Tolet. *Geminum capitum Amphisbenæ, hoc est & a cauda, tāquā parū esset*, &c. Reliqua redūdāt.

Ex CAP. XXIIII. Habet deinde interneciuum bellum.) Verbum *habet* superuacaneum est: ex vtroque exemplari: repetendum enim verbum *dedit*, quod paulo ante præcessit: vt sit, dedit deinde interneciuum bellum, &c.

Ex CAP. XXV. Inuitat ad hiandum.) *Inuitat ad hiatum*, vetus lectio. ¶ Quin & gens hominum est huic beluæ aduersa.) Scribendum reor, *Quin & genus hominum est huic beluæ aduersum*. Nec sum oblitus Virgiliani carminis in viii.

Gensque virum truncis & duro robore nata.

Permissum illud poetis fuerit, qui muscarum etiam & apum gentem appellant: non ideo & oratoribus. Denique Plinius ipse paulo post ostendit, quomodo hic locus sit legendus, cum dicit, *Olfactuque eius generis hominum, vt Psyllorum, serpentes fugantur*. ¶ Tentyritæ ab insula in qua habitant appellata.) Scribo, *Tentyritæ a Tentyri insula, in qua habitant, appellata*. ex vtroque exemplari.

Ex CAP. XXVI. Exit in littus recentes harundinum cæsuras perspeculatus.) Apographum Tolet. *Exit in littus recenti harundinum cæsura, speculatum*.

Ex CAP. XXVII. Mustela ruta in murium venatu.) Scribendum censeo, *rutæ*, vt repetatur pastu. Aristoteles libro ix. cap. vi. *Mustela quoties cum serpente dimicatura est, rutam comedit: odor enim eius herbæ infestus serpentibus est*. Ex quibus Aristotelis verbis videtur legendum hic non, *murium*, sed *anguium*. Certe Romana exemplaria sic habent. Alioqui scribi posset, non *in murium venatu*, sed *in murium venantes*, aut *in murium venatores*, vt sic Plinius vertat Latine, quos citato loco Aristoteles *Myotheras* appellat: *Quin & mustela*, inquit, *prudenter capere aues videtur: iugulat enim quas cepit, vt lupus ouem. Serpentem quoque impugnat, eum præcipue qui mures venatur. videlicet ea causa, quia etiam ipsa mures persequitur*. Hæc Aristoteles. Præterea quæ potest esse dimicatio mustelæ cum muribus, serpentes quoque debellanti? Sed vt ad priorem castigationem redeam, si *ruta* legas, sensum obscurabis. Nam ambiguum erit, pasturæ an frictione & contactu refoueat vires. Ob id quod sequitur. *Ciconia origano*, recte auferendi casu expressum est. Neque enim origani pastu ciconiæ & aliæ volucres medentur vulneribus in dimicatione acceptis, sed applicatu eius herbæ ad plagam, auctore Aristotele loco prædicto.

Ex CAP. XXVIII. In Thracia locis rigentibus & vulpes animal alioqui solerti auditu amnes gelatos lacusque non nisi ad pastus ituræ redituræque transeunt. Obseruatum eam, & reliqua.) Sensum pulcherrimum verba vitiotissima adumbrant, neque sinunt percipi ad plenū. Ambo exēplaria, verba illa, *Non nisi ad pastus ituræ redituræque*, aliter legunt, vt puto recte: *Non nisi ad eius itum redituumque*. Beneficio igitur scriptæ lectionis, totus hic locus sic restituetur, *In Thraciæ locis rigentibus & vulpes, animal alioqui solerti auditu*. repetendum hic, *artem periculis fecit*. tum sequitur, *Amnes gelatos lacusque non nisi ad eius itum reditumque transeunt. Obseruatum eam*, &c. Confirmat hanc correctionem Plutarchus in libro cui titulum fecit, Vtra animalium sagaciora aquatica an terrestria, vbi multis verbis persequitur, quod hic Plinius paucis complexus est.

Ex CAP. XXX. Huius generis coitu leæna Aethiopica parit Crocutam.) Nulla ratione defendi potest, *crocutam*. Nam cap. xxi. ex cane lupoq; crocutas concipi tradit: confirmaturque auctoritate Strabonis lib. xvi. hic vero ex hyæna leænaque Aethiopica. Itaque ne a seipso dissentiat Plinius, commodius legetur, *leocrocutam*, quam *crocutam*. Nam leocrocutam voces humanas imitari, superius scripsit, & item dentium loco os habere perpetuum, quam duplicem naturam hic repetit. Sed repugnant tum auctoritas Solini cap. xxix. tum quod Plinius Indicum animal supra fecit leocrocutam, non, vt hic, Aethiopicum. Apogr. Tolet. *Corocotiam* legit, non *crocutam*: vt forte animal sit diuersum corocotia a crocuta. Non placet hoc nimis, nec item nimis displicet. Ita ad Aristotelicum in ambiguis remedium confugiendum erit, vt consideretur melius. ¶ Acies ei perpetua in vtraque parte oris nullis gingiuis.) Legendum opinor, *Acies ei perpetua in vtroq; orbe, oris nullis gingiuis*. Solinus cap. xxix. *Nūquam conniuet aciem orbium, sed in obtutum sine nictatione contendit. In ore gingiua nulla*. ¶ Alias animal horrēdi morsus, arborē iuxta flumina vt ferro cædit. Hominis parte cōprehēsa, non ante quā fracta concrepuerunt ossa, morsu resoluit.) Locus inter cæteros huius operis insigniter vitiatus, ac prope conclamatus: qui si opera mea non fuerit in integrum restitutus, elegantiorem tamen habitum, vt puto, assumet. Scribo igitur sic, *Latax animal horrendi morsus, arbores iuxta flumina vt ferro incidit. Homine Lutra comprēhenso, non ante quam fracta concrepuerint ossa, morsu resoluit*. Aristoteles libro viij. cap. v. *Sunt inter quadrupedes ferasque quæ victum ex lacu & fluuijs ferant. at vero a mari nullum, præterquam vitulus marinus. Sunt etiam in hoc genere fiber, satherium, satyrium, lutris, latax, quæ latior lutre est, dentesque habet robustos, quippe quæ noctu plerunque egrediens virgulta proxima suis dentibus vt ferro præcidit. Lutris etiam hominem mordet, nec desistit, vt ferunt, nisi fracti ossis crepitum senserit*. Hæc Aristoteles: a quo tamen longissime abeunt quæ subiicit Plinius, vtrique molliorem pluma esse pilum. Nam lataci Aristoteles eodem loco pilum esse tradit durum, specie inter pilum vituli marini & cerui. Nisi quis dicat non *vtrique* scribendum in Plinio, sed *lutræ*. Lutræ præter alios & Athenæus vndecimo, & Herodotus primo meminere.

Ex CAP. XXXI. Eosdem pestiferi in Græcia morsus, innoxios esse in Sicilia.) Imo e contrario scribendum videtur verbis permutatis, *Eosdem pestiferi in Siciliam orsus, innoxios esse in Græcia*. Aristoteles in libro De admirandis auditionibus: *Et in Sicilia autem aiunt & in Italia Stelliones letali esse morsu, non sicuti nostrates*.

Ex CAP. XXXII. Quam quæ secretæ & feris opportunæ.) Apographon Toletanum, *Quam secreta & feris opportuna*. ¶ Illis imbui lactis primos volunt succos.) Legendum reor, *Illius imbui lactis primo volunt succo*. Nam Salmāticensis codex, *primo* habet, non *primos*. ¶ Maria tranant gregatim nantes.) Archetypum Toletanum, *Maria transnatant gregatim natantes*. ¶ Sed & hi bono suo inuidentes.) Scribo alterutro modo, aut expuncta particula *sed: Et ipsi suo bono inuidentes*. aut certe, *Sed & ipsi bono suo inuident*. ¶ Dextrum cornu negant inueniri.) Solinus, *dextrum* quoque cum suo Plinio: sed magis est vt *sinistrum* legatur. Aristoteles libro nono, capite sexto, *Fertur autem sinistrum cornu a nemine vnquam visum: abscondi enim ab his tanquam medicam quandam vim habens*. Sed quoniam idem Aristoteles in libro De admiranda auditione, Epiri ceruas dextra cornua defodere ait, videtur Plinius, aut quiuis alius lapsu memoriæ, quod est proprium ceruarum Epiri, ceruis omnibus tribuisse. ¶ Accensis autem vtrislibet odore serpentes fugantur, & comitiales morbi deprehenduntur.) Duo illa verba, *serpentes fugantur*, in neutro exemplari habentur, non male: nam eius rei paulo post fit mentio. Reliqua in eisdem sic leguntur, *Accensi autem vtrius collibeat odore, & comitiales morbi*, &c. ¶ Erumpunt autem renascentibus tuberibus.) Apographon Tolet. *Erumpunt autem nascentibus tuber imus*. ¶ Eadem teneris increscunt.) Idem exemplar, *Eiusdem generis increscunt*. ¶ Fiunt aliquando & candido colore.) Vetus lectio, *Sunt aliquando & candido colore*. ¶ Et his est cum serpente pugna. Inuestigant cauernas.) Verbum, *est*, demendum: & *vestigant* legendum non *inuestigant*, ex archetypo Toletano. ¶ Quasdam non principes feminas.) Idem exemplar, *Quasdam modo principes feminas*.

Ex CAP. XXXIII. Et spina simili modo. Eminet rostrum, vt in paruo, haud absimile suillo.) Verbum, *eminet*, cum minore litera scriptum superioribus annecte. Aristot. lib. ii. cap. xii. *Et spina erigitur æque vt in piscibus*. Reliqua sic legenda sunt, *Rostro, vt in paruo, haud absimili suillo*. Porro in impressione Romana, & plerisque aliis, *vt in paruo sit*, legitur. Existimo igitur hunc locum truncatum, sic posse in priorem, aut priori propinquum statum reponi, *Rostro, vt in paruo, simiæ haud absimile suillæ*. Aristoteles loco prædicto: *Rostrum simiæ porcariæ simillimum*.

Ex CAP. XXXIIII. Habitum non colorem mutat.) Falsum hoc est, si Aristoteli plus fidei quam Plinio habetur. Is lib. ix. cap. xliiii. mutari ait colorem a Thoe, vt a quibusdam aliis generibus piscium, quadrupedum, auium. ¶ Per hyemes hirti, æstate nudi.) Ex eodem Aristotele sumptum hoc, capite eodem. Cuius verba Theodorus maxima Plinianarum vocum lauerna, sic vertit, *Atque æstate nudi, hyeme hirti redduntur*. Sed pensitandum, an verbum Græcum λεῖοι etsi aliquando *nudos* significat, melius hic versum esset *læues, tersi, nitidi*. ¶ Sed cum libuit sui coloris esse, asini similis est.) Videtur Solinus, *vrsini*, legisse in Plinio, non *asini*. Eius verba, cap. xxxii. *Mittit & tarandum, boum magnitudine, bisulco vestigio, ramosis cornibus, capite ceruino, vrsino colore, pariter & villo profundo*. Cæterum prædictorum Plinij verborum ordo luxatus sane est, debentque subiici illis quæ paulo post sequuntur: *Colorem omnium arborum, fruticum, florum, locorumque in quibus latet, reddit metuens, ideoque raro capitur: sed, cum libuit sui coloris esse, vrsini similis*. Postremum autem verbum, *est*, in neutro exemplari legitur. ¶ Locorumque reddit metuens in quibus latet.) Scribendum quo dixi conceptu, *Locorumque in quibus latet, reddit metuens*. ¶ Mirabilius & villo.)

Mirabilius est & villo, vetus lectio.

Ex cap. xxxvi. Eorum coitus hyemis initio.) Aristoteles libro vi. cap. xxx. coire vrsos tradit mense Elaphibolione. Theodorus Februarium vertit. Si igitur Theodori tralationi credimus in re præsertim peculiaris illi commentationis, male hic Plinius coire hyemis initio vrsos scribit, cum Februarius finis sit hyemis, nõ initiũ, Varrone auctore libro primo de re rustica, cap. xxviii. Et sane maior animalium pars in venerẽ excitatur appetente vere, teste Aristot. libro v. De historia animalium cap. viii. ¶ Nec quicquam rarius quam parientem videre vrsam.) Exemplar Salmant. & pleraque excusa, *Nec quicquã rarius homines quam parientem videre vrsam*: Vera porro sit an falsa hæc Plinij traditio, mihi sane haud liquet: fides penes Pliniũ venatoresq; esto. Nos quod sentimus, libere, more nostro, promemus. Putamus igitur Plinium male Græca Aristotelis verba accepisse. Neq; enim Aristoteles rarã esse visu parientẽ vrsam vspiã tradit, sed difficilem esse captu prægnantẽ vrsam scribit li. vi. cap. xxx. Cuius verba sic Theodorus transtulit, *Grauidã capi vrsam difficile est*. Rursus libro viii. xvii. *Fœtu grauida vrsa vel a nemine vel a paucißimis capta est*. Videlicet Plinius pro eo, quod dixit Aristoteles, *Capere*, accepit *videre*: pro *grauidam*, *parientem*. Quid igitur est? in ordinem Plinium redigis, ignorantiamque ei Græcarum literarum obijcis? Minime ædepol. Imo vero peritissimum vtriusq; fuisse linguæ, omnesque absolutissimi scriptoris numeros consummasse fatemur: mirãdũ tamen duo esse ducimus, si in tanta rerum varietate, homo in aula principũ versatus, deflexa interdum aliorsum mentis acie, pro eo qui Socrates erat, Calliã salutauerit. ¶ Ideo mares quadragenis diebus latent.) Legendũ reor, *Hyeme mares*, &c. non *ideo mares*. Aristot. volumine octauo, cap. xviii. *Quadrupedum quæ animal generant hystrices conduntur & vrsi: sed vtrum propter frigus, an alia de causa, ambigitur*. ¶ Impenetrabiles imbribus, mollique fronde constratos.) Error solitus, & familiare malum Plinianorum exemplarium, verborum permutationis. Legendum, *Molli fronde constratos, impenetrabilesque imbribus*; vt præcedat causa, sequatur effectus. Nam arceri imbres constratis frondibus, lib. x. cap. xxxiii. monstrat, de galgulo loquens: *Iam publicum quidem omnium est, tabulata ramorum sustinẽdo nido prouide eligere, cameraque ab imbri fronde protegere densa*. Et l. xvi. ca. xi. de abiete: *Folio*, inquit, *pinnato, denso, vt imbres non trãsmittat*. ¶ Ab his diebus residunt.) Legendum reor, *resident*, & intelligo in clunes: vt ex capite sequente planum fit: *Similiter*, inquit, *resident in clunes, & in binis pedibus gradiuntur, prioribusque, vt manibus, vtũtur*. In quibus verbis dictionem illam, *similiter*, nisi ad vrsas referas, quo referri posit, non inuenies. ¶ Non alio incubitu quã oua volucres.) Ambo exẽplaria, *Non aliter incubitu*, &c. Proinde commutatis verbis sic scribo, *Nõ aliter quam incubitu ad oua volucres*. ¶ Circa surculos cum dentiunt prædomantes ora.) Ita Hermolaus castigauit, melius facturus si, *præmãdentes*, correxisset ex suo quẽ citat Aristotele: vt legendũ in totũ putẽ, *Circa surculos quasi dentiant præmãdentes*. Dictio autẽ quæ sequitur, *ora*, cum aspiratione scripta legitur in codice Toletano, vt forte adiuncta sequentibus sic legendum sit, *Hora eorum oculi hebetantur*, hoc est Vere: id enim ea dictio inter alia significat apud Græcos. Quid si legas, non, *Ora oculi eorum hebetãtur*, sed *Orbes oculorum hebetantur*? Nam verbum quod sequitur, crebro, desideratur in vtroque exemplari. Aristoteles libro ix. capite vi. *Ligna etiã mãducant, quasi dentiant*. Fieri tamen posse non negauerim, vt sensum Plinius, non verba exprimens, *Prædomantes ora*, scriptum reliquerit. Nam in antiquis exẽplaribus *Prædomantes* habentur, nõ *Præmandentes*. Locum indico: liberum sit vnicuique iudicium intelligendi. ¶ Nec alteri animalium in maleficio stultitia solertior.) Exemplar Salmanticẽse egregie hic, *Nec alteri animalium in malitia astutia solertior*.

Ex cap. xxxvii. Conduntur & Alpini quibus magnitudo media est.) Apogr. Tolet. *Conduntur & Alpini, quibus magnitudo melium est*. rectißime. De Melibus, capite sequente. ¶ Supra complexo fasce herbæ.) In eodem apographo *subrosæ* legitur, non *supra se*: & *fascem* accusandi casu, non *fasce*: vt commodius forte sic scribas, *Subrosæ complexos fascem herbæ*. ¶ Vnum non amplius tenentes ore.) Detrahe negationem ex vtroque exemplari. ¶ Iidem mutationem aquilonis in austrum condentes se in cubile præsagiunt.) Non magis erinacei præsagiunt mutationem aquilonis in austrum, quam retro austri in aquilonem. Quam ob rem puto scribendum, *aquilonis & austri*: aut sic, *aquilonem & austrum*. Aristoteles libro nono, capite sexto: *De erinaceorum sensu locis multis perpensum est, vt qui in cauernis sunt, commutent sua cubilia, aquilonũ & austrorum mutatione*. Theodorus Græcam dictionem ὀπὰς, *cubilia* cõuertit: quod ego, cum bona Theodori venia, minime fecissem. Nam cubile Græcis κοίτη seu καλιὰ dicitur, ὀπὴ autem foramẽ. Quanto melius nobis summus auctor Plutarchus Aristotelicum sensum expresit, eo libro cui titulus est, Vtra animalium solertiora, aquatica an terrestria, in hunc modum scribẽs: *Cubile autem ipsorum foramina duo habet, alterum ad austrum vergens, alterum ad aquilonem. Præuidentes igitur aeris mutationẽ venturam foramina commutant, ceu gubernatores vela, & quod vento expositum erat obturantes, alterum aperiunt. Quod cum Cyzici homo quidam obseruasset, existimatus est a seipso futura flamina præsagire*. Hactenus Plutarchus. Eandem solertiam Plinius infra, capite xxxvij. sciuro tribuit. ¶ In desperatione vero vrinam ex se reddunt.) Verior lectio apographi Toletani, *Vrinam in se reddunt*. ¶ Quippe & ipsi odere insitum veneficium.) *Quippe & ipsi odere suum veneficium*, ambo exemplaria. ¶ Suspendio ac fame necantur.) Vtrunque exemplar, *Suspendiosa fame necantur*. quæ lectio non magnoopere mihi displicet. Nam, *suspendiosus*, dictionem esse Latinam, etsi non ita frequentem, Vlpianus iurisconsultus ostendit tertio Digestorum volumine, titulo De his qui notantur infamia. *Non solent*, inquit, *lugeri, vt Neratius ait, hostes, vel perduellionis damnati, neque suspendiosi, neque qui manus sibi intulerunt, non tædio vitæ, sed mala conscientia*. ¶ Ipsum animal non verentur plerique dicere, vitæ hominum superuacuum esse.) Apographum Toletanum pulcherrime, *Ipsum animal non, vt rentur aliqui, vitæ hominum superuacuum est*. reliqua superfluunt. ¶ Nulloque non principe adito querimoniis prouincialibus.) *pernicialibus*, non *prouincialibus*, vterque codex. Vtitur etiam eo verbo Plinius libro xv. capite xviii.

Ex cap. xxxviii. Ergo corpus eius adustum.) *Exustum*, vetus lectio.

Ex cap. xxxix. Serpentiũ vipera sola, terra dicitur cõdi: cæteræ arborum aut saxorũ cauis.) Scribendũ videtur commutatis verbis, *Serpentium cæteræ terra dicuntur condi, Vipera sola arborũ aut saxorũ cauis*. aut, si mauis, sic, *Serpẽtiũ cæteræ sola terra dicũtur cõdi: Vipera arborũ aut saxorũ cauis*. Aristoteles libro octauo, capite xv. *Aliæ serpentes in terra conduntur: Viperæ sub petris abscondunt sese*. ¶ Indiæ vero Nysa monte.) Legendum reor, *In India, Mero Nysæ monte*. Plinius libro sexto, capite xxi. *Nec non & Nysam vrbem plerique Indiæ asscribunt, montemque Merum Libero patri sacrum. vnde origo fabulæ, Iouis semine editum*. Eadem ferme verba & apud Melam Pomponium leges: nec est vilus ferme aut geographus aut historicus, qui non eius montis meminerit.

Ex cap. xl. Et pugnasse aduersus latrones.) Deme coniunctionem, *&*, ex vetere lectione. ¶ Memorat & Pyrrhum Gelonis tyranni canem Philistus.) Scribendum puto, *Memorat & Pyrrhi & Gelonis tyranni canem Philistus*. De cane Pyrrhi, Pollux v. volumine. Canes autem præstantes fuerunt, canis Pyrrhi Epirotæ, qui expergefactum dominum vociferantemque seruauit, accurrens cõfestim. Postea eo vita functo, cum cadauer cremaretur, rogo se iniecit. Plutarchus etiam libro sæpe allegato, tum huius canis Pyrrhi Epirotæ priuati hominis, tũ etiam alterius canis qui fuit Pyrrhi regis, mentionem habet. ¶ Quam silens & occulta, quam significans demonstratio.) Adde ex apogr. Tolet. particulam, *sed*, quæ plurimum leporis conciliat orationi: *Sed quam significans demonstratio est*. ¶ Contemptu immobili iacente. Eaque segnitie tanti corporis offensus imperator.) Scribo, *Contemptim immobili iacente eo. Qua segnitie tanti corporis*, &c. Ex eodem apographo. ¶ Haud alio magis spectaculo lætatus.) Diuerso ordine apographon idem, *Haud alio spectaculo lætatus magis*.

Ex cap. xli. Vnicum remedium oraculo quodam nuper repertum.) Adde verbum, *inuento*: *Vnicum remedium oraculo quodam nuper inuento repertum*. ex eodem apographo.

Ex cap. xlii. Alios passim reiiciens.) Scribo, *Alios passim recipiens*, ex eodem, recte: hoc sensu, Instratum ornatu regio, neminem recepisse præter regem: sine illo, passim omnes. ¶ Vrbem tumulo circundedit.) *Vrbemque tumulo circundedit*. idem exemplar. ¶ Occiso denique ipsorum regulo.) Duo illa verba, *denique ipsorum*, non leguntur in eodem. ¶ Equam eadem ex causa in Reatino agro, laceratumque pariter aurigam inuenimus.) Idem apographon rectius, *Qua ex causa Reatino agro laceratum prorigam inuenimus*. Lego, *perorigam*, non *prorigam*. M. Varro libro secundo de re rustica capite septimo: *Peroriga*, inquit, *appellatur quisquis admittit: eo enim adiuuante equæ alligatæ celerius admittuntur*. ¶ Itaque in grege prioris anni.) Melius vetus lectio, *Atque in grege prioris anni*. ¶ Philarchus refert Centaretum e Galatis in prælio occiso Antiocho potitum equo eius.) Lego, *Philarchus refert, Centaretrio e Galatis in prælio occiso, Antiochum potitum equo*. Solinus capite xlvi. *Cum prælio Antiochus Galatas subegisset, Centaretrij nomine ducis qui in acie ceciderat equum ouaturus insiluit*. Consentiunt Solini lectioni præstantes duo auctores Græci. Alter est Lucianus, qui in dialogo, cui est titulus Zeuxis vel Antiochus, tradit beneficio elephantorum xvi. vicisse Antiochum regem Galatas, omni belli apparatu instructissimos. Alter Appianus Alexandrinus

libro

libro Syrio. quo auctore fuit hic Antiochus primus cognomento Soter, qui Stratonicen nouercam amauit. ¶ Indignatione accensum.) *Indignatione succensum*, vetus lectio. ¶ In Capitolium cucurrisse, ledemque ter lustrasse.) *Aedemque ter lustrasse*, apographon Toletanum. ¶ Sarmatæ longinqua itinera acturi.) Scribo, *Sarmatæ longinquo acturi*. ex eodem. ¶ Mittantur ad sobolem reparandam. Postremum verbum superfluit ex codice Salmanticensi. ¶ Et ad quadraginta durasse tradunt.) Multum hoc in loco debemus Toletano archetypo, restituta nobis dictione in omnibus exemplaribus obliterata. Scribendum igitur, *Opunte & ad quadraginta esse tradunt.* Aristot. libro sexto, capite xxii. *Equum apud Opuntem gregarium fuisse accepimus, qui annos quadraginta natus posset coire: sed adiumentum, quoad sui pedes priores attollerentur, desiderabat.* ridiculo Solini errore, qui Opuntem nobilem in Locride Græciæ vrbem, proprium equi nomen accepit. ¶ In eadem Hispania Gallaica gens, & Asturica equini generis quos Thieldones vocamus minori forma appellatos Asturcones gignunt.) Lego, *In eadem Hispania, Calaica gens est, & Asturica. Equini generis hic sunt quos Thieldones vocamus. Minori fama appellatos asturcones gignunt.* ex eodem archetypo. ¶ Vixisse equum lxxv. annis proditur. Legendum, vt arbitror, *equam*, non *equum*. Nam etsi ambigue id profert Aristoteles libro sexto, capite xxxiii. vnde hæc ferme cuncta hausit Plinius, quia equus, dubij est generis apud Græcos, tamen quia paulo ante tradiderat feminam in eo genere viuaciorem esse, propius vero est vt *equam* legatur, quam *equum*. ¶ Caricæ magnitudine, colore nigro.) Solinus, colore *fuluo*, non *nigro*. male. Nam Aristoteles nigro esse tradit, libro sexto, capite xxii. Deprauatã in Solino dictioné reor, & pro *furuo*, indoctos librarios *fuluo* scripsisse. ¶ Quod statim edito partu deuorat fœta, aut partum ad vbera non admittit, si quis præreptum habeat. Olfactu id genus in rabiem agitur.) Vitiata interpunctio senium elegantem obnubilat, & ex raro vulgarem facit. Legendum sic, *Quod statim edito partu deuorat fœta, aut partum ad vbera non admittit. Si quis præreptum habeat, olfactum in rabiem id genus agit.* Aristoteles libro sexto, capite xxij. *Cum equa peperit, statim secundas deuorat, atque etiam quod pulli nascentis fronti adhæret, Hippomanes dictum, magnitudine minus exigua fico passa, specie latiusculum, orbiculatum, nigrum. Hoc si quis præerepto odorem moueat, equa excitatur, furitque, agnito eo odore.* Accedit & Theocriti interpres in expositione Pharmaceutriæ, *Fertur*, inquit, *equas percepto odore hippomanis, furore correptas, impetum in eum qui habeat facere.*

Ex CAP. XLIII. Mares in remissione operis deteriores.) Aut legendum, *Mares intermissione operis deteriores*: aut certe præpositio, *in*, superfluit. Varro libro secundo De re rustica, capite sexto, *Mares non disiungunt ab opere, quod remissione laboris fit deterior.* ¶ Partus a tricesimo mense ocyssimus, sed a trimatu legitimus, totidem quot equæ, & reliqua.) Fœdam verborum deprauationem suspicor hic esse, & cum veniæ præfatione castigandam. Dictionem enim *partus* in *coitus*, & *legitimus* in *gignunt* sentio esse mutandam, vt in totum scribatur sic, *Coitus a trigesimo mense ocyssimus, sed a trimatu gignunt totidem quot equæ, & eisdem mensibus.* Nam etsi asina & equa viuipera sunt animalia, pariunt tamen interdum geminos, & vtraque duodecimo mense, ex Aristotele libro sexto, capite xxii. & xxiii. Hoc tractandi ordine vsus est proximo capite de equis agens, *Coitus verno æquinoctio. Bimo vtrinque vulgaris, sed a trimatu firmior partus.* Prius de coitu locutus est, deinde de partu. Eũdem ordinem hic seruari reor. Aristoteles libro quinto, capite xiiii. *Asinus tam mas quam femina mense tricesimo coit, sed magna ex parte nequeunt generare.* ¶ Sed incontinẽs vterus vrinam genitalem reddit.) Apographum Toletanum verius, *Sed incontinens vterus, vrina genitale reddit* hoc est, simul cum vrina genituram emittit. ¶ Nec pontes transeunt.) Idem exemplar, *pontos*. forte *pontones* legendum. ¶ Vt bibant cogendæ, exonerandæve sunt.) Salmanticense archetypum, *exorandæ*, non *exonerandæ*.

Ex CAP. XLIIII. Ex asino & equa mulus gignitur mense xii.) Vtrunque exemplar aliter præferunt, *Ex asino & equa mula gignitur mense xiii.* ¶ Gignitur autem mula ex quo & asina.) Lego contra omnia exemplaria, *Gignitur etiam mula*, &c. Nam initio capitis dictum est ex asino & equa mulam gigni: & quia fit etiam vice versa, ideo subdit, *Gignitur etiam mula ex equo & asina.* ¶ Lenta omnia esse vetulis.) Hæc verba etsi in ambobus exẽplaribus legãtur, nihilominus adulterina & supposititia esse suspicor. ¶ Equo & asina genitos mares hinulos antiqui vocabant.) Lego *hinnos* cum duplici, n, non *hinulos*. Columella libro sexto, capite xxxv. *Qui ex equo & asina concepti generantur, quamuis a patre nomen traxerint, quod hinni vocantur, matri per omnia similes sunt.* ¶ Cum equa muli coitu natum, quem vocant hinnum,) Scribo *ginnum*, non *hinnum*. Aristoteles libro sexto capite xxiiii. *Mulus superuenire coireque incipit missis dentibus primis: sed septennis implere potest. Etiam cum equa coniunctus ginnum procreauit.* Et mox paulo, *Prodeunt quos ginnos vocant ex equa cum in gerendo vtero ægrotant, more pumilionum in ordine hominum, aut porcorum deprauatorum in genere suo.* Repetit hoc ipsum secundo de generatione animalium capite vltimo. Verba autem quæ statim sequuntur, id est *paruum multum*, Pliniana non puto. ¶ Duritia eximia pedum, verum strigoso.) Laudo qui pro *rugoso*, vt antea legebatur, *strigoso* substituerunt: quod dubitanter id fecerint, non laudo. *Strigoso* enim, nec aliter legendum esse, monstrant tum ambo exemplaria, tum maxime Columella libro sexto, capite xxxv. his verbis: *Neque tamen vllum est in hoc pecore aut animo aut forma præstantius, quam quod seminabit asinus: quanquam possit huic aliquatenus comparari quod progenerat onager, nisi & indomitum & seruire contumax, syluestri more, strigosum patris præferret habitum.* ¶ Eo gauisi cum templum in arce facerent.) Vetusta exemplaria, *Gauisi nanque cum templum in arce facerent.* ¶ Cadentia iumenta comitatu nisuque exhortaretur.) Verior lectio, *cedentia*, hoc est defessa, lassescentia. ¶ Decretum fecere quo caueretur, ne frumentarij, &c.) Duo illa verba, *quo caueretur*, superfluunt ex vtroque exemplari. Et paulo ante: ¶ Onagro & asina genitus omnes antecellit.) Quod ex onagro & asina procreatus cæteros antecellat, falsum est: idque eximiorum testimonio auctorum comprobabitur. Columella libro sexto, capite xxxv. *Neque tamen vllum est in hoc pecore aut animo aut forma præstantius, quam quod seminabit asinus.* Palladius libro quarto, titulo xiiij. *Creantur ex equo & asina vel onagro & equa. Sed generosius nullum est huiusmodi animal, quam quod asino creante nascetur: vtiles tamen admissarij nascentur ex onagro & asina, qui post in sobole secutura agilitatem fortitudinemque restituant.* Ex prædictis Columellæ & Palladij verbis palam est, in hoc pecore præferri cæteris quod asinus genuerit: patet etiam ex Palladio vtiles esse admissarios ex onagro & asina genitos, quod & Columella ostendit loco ante citato his verbis, *Itaque eiusmodi admissarius nepotibus magis quam filijs vtilis est. Nam vbi asina & onagro natus admittitur equæ, per gradus infracta feritate, quicquid ex eo prouenit, paternam formam & modestiam fortitudinemque & celeritatem auitam præfert.* Sed & M. Varro libro secundo, capite sexto, semini onagros esse vtiles scribit. Horum ergo trium auctorum verbis expensis, existimo legẽdum hoc loco sic, *Sed strigoso corpore, indomito animo. Generando, onagro & asina genitus omnes antecellit*, hoc est ad generandam sobolem.

Ex CAP. XLV. Non ante quadrimatum ad partus vocando.) Scribendum, non *quadrimatum*, sed *nouimatum*, si licet dicere. Aristoteles libro octauo, capite septimo, *Augentur iuuencæ amplius, cum plus temporis expertes Veneris degunt. Quam ob rem terræ Epiri incolæ, quas Pyrrhicas vocant, annis nouem intactas Venere seruant, vt incrementum ampliter capiant, & setauros nuncupant. Has numero cccc. esse, & proprias regis accipimus, nec posse viuere locis alijs, quanquam tentatum ab aliquibus est.* Meminit etiam Varro libro secundo, capite quinto boum Epiroticorum, quos ait non Græciæ tantum meliores esse, sed etiam Italiæ. ¶ Tauri generationem quadrimi implent, & singulis denæ eodem anno traduntur. Si autem post coitum ad dextrã partem abeant tauri, &c.) Hunc locum vitiosissime scriptum, sic posse restitui puto, ex scriptoribus de re rustica, *Tauri generant optime quadrimi. Implent & singuli quindenas eodem anno. Traditur autem si post coitum ad dextram partem abeant tauri*, &c. Columella libro sexto, capite xxii. *Vnumque marem quindecim vaccis sufficere, abunde est.* Repetit id ipsum Palladius libro octauo, titulo quarto. Secus Varro libro secundo, capite quinto: *Habeo*, inquit, *tauros totidem quot Atticus: ad matrices lxxij. vnum anniculum, alterum bimum.* Quod vero statim sequitur, si post coitum in dextram partem abeant tauri, generatos esse mares, si in læuam feminas: sumptum id quidem ex Varrone libro citato, sed addit Columella, hoc signum verum esse non aliter apparere, quam si post vnum coitum forda non admittit taurum, quod ipsum raro accidit. Nam quanuis plena fœtu, non expletur libidine. ¶ Gignunt raro geminos.) Omnis scripta & impressa lectio, *nunc raro geminos.* Lego, *vnum, raro geminos.* Lego, *vnum raro geminos.* Aristoteles libro sexto, capite xxi. *Pariunt singulos, raro geminos.* ¶ A delphini exortu ad pridie nonas Ianuarij, diebus triginta.) Legendum videtur, *diebus quadraginta.* Varro libro secundo capite quinto, vnde hoc desumptum, *Maxime*, inquit, *idoneum tempus ad concipiendum a Delphini exortu vsque ad dies quadraginta, aut paulo plus.* ¶ Equo iuxta quadrupedante.) Ambo exemplaria, *Quadrupedantem* accusandi casu.

Ex CAP. XLVII. Coitus omnibus ad arcturi occasum &c.) Scribo, *Coitus omnibus ab arcturi occasu.* Varro lib. ij. cap. ii. *Tempus optimum ad admittendum ab arcturi occasu ad aquilæ occasum, quod quæ postea concipiunt, fiunt vegrandes atque imbecillæ.* Astipulatur & apographon Toletanum, in quo *ab arcturi occa-*

su scriptum est ad verbum.¶ Quod est a tertio Idus Maias.) Vtrunque exemplar, *Id est ad tertium idus Maias.*

Ex cap. xlviii. Succidis omnibus vsus medicus.) Apographon Toletanum, *Succidis omnibus medicata vis.* ¶ Est & hirtæ filo crasso in tapetis.) Idē exēplar, *pilo*, non *filo*. ¶ Qualiter nunc etiam in castris gausape. Patris mei memoria cœpere amphimalla.) Aliter in eodem exemplari, *Qualiter etiam nunc in castris causa patris mei memoria*, &c. Vt forte scribendum sit, *Qualiter etiam nunc in castris gausape. Auorum memoria cæpere amphimalla, sicut nostra villosa etiam ventralia.* Mouet me quod non ea fuit coditione Plinius, vt non desiderata fuisset eius prudentia: si in commentatione rerum naturalium, quam ad communem totius humani generis vtilitatem componebat, & præsertim Romano imperatori dicata, patris sui meminisset. ¶ Sesquilibris infecta.) Vtrunque exemplar, *Sesquipedalibus libris infecta*, vt forte legendum sit *labris*, non *libris*.

Ex cap. l. Trimæ minus vtiliter generant.) Archetypum Toletanum, *Ante trimos minus vtiliter generant.* recte: vt de hircis intelligas: nā de caprarum cōceptu paulo post. ¶ Et in senecta, nec vltra quadriennium.) Particula *nec*, in neutro habetur exemplarium scriptorum. optime. Nam teste Columella libro septimo, capite sexto, seneca his ante sextum annum, & quinquennis parum idoneus habetur implendis feminis. ¶ In trimatu inutiles.) Scribendum proculdubio *vtiles*, haud *inutiles*. Columella loco proxime signato: *Anniculæ vel bimæ capellæ, nam vtraque ætas partum edit, submitti hœdum non oportet: neque enim educare nisi trima debet.* Palladius duodecimo, titulo xiii. *Trimæ educare optime possunt. Quod teneriores matres generant, transigendum est.* ¶ Ac deinde concipiūt Nouēbri mēse, vt Martio pariant.) Erratum est in verborum interpunctione. Duæ enim primæ dictiones ad superiora referendæ sunt. Deinde scribendum cum maiuscula, vt sit initium alterius sensus: *Concipiunt Nouembri*, &c. ¶ Longis auriculis infractisque, armis quam villosissimis.) Legendum *Auribus*, non *Auriculis*, ex archetypo Toletan. Confirmat id quoque Columella libro septimo, capite sexto. *Optimus*, inquit, *habetur amplissimi corporis, cruribus crassis, plena & breui ceruice, flaccidis & prægrandibus auribus.* ¶ Ideoque fortassis quod anima his quam ouibus ardentior.) Pauciora verba amborum exemplarium: *Ideo fortassis anima his*, &c. ¶ Ideo si caprinum iecur vescantur, restitui vespertinam aciem.) *Ideo caprinum iecur vescentibus, restitui vespertinam aciem*, eadem legunt.

Ex cap. li. Suis fœtus sacrificio, die quinto purus est.) Scribo, *Die decimo purus est.* Varro libro secundo capite quarto: *Cum porci depulsi sunt a mamma, a quibusdam delici appellantur, neque iam lactantes dicuntur: qui a partu decimo die habentur puri, & ab eo appellantur ab antiquis sacres, quod tum ad sacrificia idonei primum dicuntur.* ¶ Compertum agnitam vocem suarij furto abactis.) Vetusta exemplaria, *agnita voce*, legunt: & in nonnullis codicibus in accusandi casu, *abactos* habetur, non *abactis*. ¶ Quin & duces in vrbe.) Mallem, etiam repugnantibus exemplaribus, legeres, *Quin reduces in vrbe.* ¶ Castrantur feminæ quoque sicuti cameli post bidui inediam suspensæ pernis prioribus.) Aristoteles libro nono, capite vltimo, *posterioribus* non *prioribus* ait, Græca voce ὀπισθίων. Theodorus tamen *prioribus* transfert. causam ignoro, nisi quod ita in Plinio inuenerat. ¶ Fico carica saginatis.) Apographon Toletanum, *Fico arida saginatis.* ¶ Repente mulsi potu dato.) Idem, *Tepente* præfert. ¶ Placuere autem & feri sues. Iam Catonis censoris.) Idem exemplar, *Placuere autem & feri vesicæ in Catonis censoris.* Scribendum videtur, *In Catonis censorij*, non *in Catonis censoris*.

Ex cap. lii. Lutoque se tergorantes.) Ambo exemplaria, *Lutoque se stercorantes.* Forte verior esset lectio, *Lutoque sese thoracantes.*

Ex cap. liii. E monte aliquo in alium transilire quęrentes, atque recursu pernicius quo libuerit exultant.) Scribo, partim ex veteribus codicibus, partim ex coniectura, *E monte aliquo in alium transitum quærentes, æque recursu pernici quo libuit exultant.* Nam scripta lectio *transitum*, non *transilire*, & *pernici*, non *pernicius* agnoscit.

Ex cap. liiii. Nouam exultatione adorare.) Archetypum Toletanum, *Nouam exultationem adorari.* Salmanticense castigatius, *Noua exultationem adoriri.* vt forte potior lectio sit, *Noua exultationem oboriri.* ¶ Tractarique gaudent similes gratulationem intelligentes. Itaque magna ex parte &c.) Locus est corruptissimus. Exemplar Toletanum, *Tractarique gaudent, gratulationem intelligentibus. Similiter magna ex parte*, &c. Salmanticense propius veritatem, *Tractarique gaudent, gratulationē intelligētibus. Similis itaque magna ex parte*, &c. Scribo, *Tractarique gaudent, gratulationem intelligentes. Simiolos itaque magna ex parte*, & reliqua. Oppiani sententiam hoc loco preterire nolui. Scribit enim libro Cynegeticωn iii. simias semper duos parere: quorum alterum amant, alterum odere, quem statim arctiore complexu enecent.

Ex cap. lv. Archelaus auctor est, quot sint corporis cauernæ ad excrementa lepori.) Ex Varrone hoc mutuatus est, diuersis quidem verbis, an sensu eodem, non statuerim. Varronis verba sunt libro tertio De re rustica, capite xii. *Itaque de his Archelaus scribit, annorum quot sint qui velit scire, inspicere oportere foramina naturæ, quod sine dubio alius alio habeat plura.* ¶ Propter breuitatem pili dilabidas.) Apographum Toletanum, *Propter breuitatem pili dilabi lassi.* forte, *propter breuitatem pili delebilis vsu.*

Ex cap. lvii. Semperque furtum id deprehendi.) Ambo exemplaria, *Semperque in furtum id deprehendi.* Lego, *Semperque infartum id deprehendi.* ¶ Senium finitur hiberna quiete.) Videtur scribendum: *somnus*, non *senium*, ex Oppiano Cynegeticωn ii. prodente totam eos dormiendo hyemem exigere: & Aristotele libro octauo, capite xvii. *Glires etiam latent in ipsis arboribus, pinguescuntque per id tempus vehementer.* Martialis in Xeniis:

Tota mihi dormitur hyems, & tempore in illo
Pinguior sum, quo me nil nisi somnus alit.

¶ Rursus ætate iuuenescunt.) Deprauata priore dictione *somnus*, detortaque in senium, hoc est senectutem, cutemve, exuuiasque illas quas exuunt nonnulla animalium quæ conduntur, consentaneum erat vt posterior illi coniuga, eandem subiret aleam. Existimo igitur legendum non *iuuenescunt*, sed *viuescunt*, hoc est reuiuiscunt, quasi tota hyeme quam dormiendo transegerunt, mortui potius quam viui iacuerint, quando, vt summus ait poeta:

--consanguineus est leti sopor,

Hoc verbo *viuesco*, tum alias Plinius vtitur, tum libro ix. cap. li. de anguillis loquens his verbis: *Anguillæ atterunt se scopulis, ea strigmenta viuescunt.*

Ex cap. lviii. In Lycia dorcades non transeunt montes Syris vicinos.) *Cilicia* verior lectio quam *Lycia*. Nam Ciliciam conterminam esse Syriæ, haud Lyciam, in aperto apud omnes est. ¶ Onagri montem qui Cappadociam a Lycia diuidit.) Eadem hic quæ statim ante, menda. Scribendum enim, *a Cilicia*, non *a Lycia*. tum ex vtroque exemplari, tum ex Ptolemæo tradente, Tauro monte Cappadociam a Cilicia dirimi. Item Lycaoniam partem esse Cappadociæ, idem prodit Ptolemæus. At in Lycaonia multos esse onagrorum greges, & M. Varro tradit libro ii. cap. vi. De re rustica, & Plinius hoc ipso libro, cap. xliiij. Item apros, & attagenas, herinaceos.) Scribendum videtur permutato cōiunctionis loco, *Item apros, attagenas, & herinaceos.* Cæterum inter animalia terrestria, & quadrupedes, de quibus non tantum hoc capite, imo vero toto hoc volumine differitur, quis locus est, obsecro te humane lector, attageni aui Ionicæ? Nam etiamsi in Creta non esset attagen, alienum erat hoc loco indicari id quod erat proprium libri x. cap. xxix. cuius lemna est, *Quæ aues in quibus locis non sunt*, vbi Plinius scribit noctuam in Creta non esse: non vtique prætermissurus de attagene. Et vt quod sentio dicam ingenue, puto hanc dictionem inter eas esse connumerandam, quæ falso in Historiam naturalem irrepserunt.

EX LIBRO IX. CAPITE II.

Mollique ac fertili accremento.) Antiqua lectio, *Mollique ac fertili nutrimento.* Nec displicet. Aristoteles de longitudine ac breuitate vitæ capite secundo, *Oportet enim intelligere, quod animal est natura humidum & calidum, & viuere tale quippiam est, ac senectus frigida & sicca.* Et libro De generatione animalium primo, cap. xvij. *Nutrimentum enim omnium, humidum magis.* ¶ Vt vera fiat vulgi opinio.) Permutatis verbis vetus lectio, *Vera vt fiat.*

Ex cap. v. Squamis modo hispido corpore etiam in quo humanam effigiem habent.) Exemplar Salmanticense, *Etiam in qua* legit, non *etiam in quo*. Scribendum censeo, *Squamis modo hispido corpore, vt in aqua humanam effigiem habente.* ¶ Nanque hæc in eodem spectata littore est.) Aptior lectio, *Vnaque hoc in eodem spectata littore est.* ¶ Contra Lugdunensis prouinciæ littus insularum.) Scribere mallem *Contra Lugdunensis prouinciæ littus impulsas.* vt capite sequente, *Et dum saginam persequitur in littus fluctibus propulsa.*

Ex cap. vi. In quodam sinu placido & capaci, mire gaudentes ibi parere.) Archetypū Tolet. *In quodam sinu placido, & capaci ore, gaudentes ibi parere.* ¶ Et cautium angustiis trucidare.) Exemplar idem, *Incautas angustiis trucidare.* vt forte commodius legi posset, *Impactas angustiis trucidare.*

Ex cap. viii. Vt plerunque vela nauium transuolent.) Aristo-

Aristoteles non vela nauium, sed malos transgredi ait libro nono, cap. xlviii. *Quo*, inquit, *impetu fit, vt sese eiaculentur in aerem, & supersiliant malos nauigiorum quæ forte affuerint.* Decepit Plinium similitudo quæ apud Græcos est duorum nominum, veli & mali: hoc est ἱςὸς & ἱςίον. Vidit hoc ante me Franciscus Massarius, & ante Massarium Matthæus Fortunatus in Castigationibus naturalium Senecæ quæstionum. ¶ Agunt fere coniugia.) Scribo, *Agunt vera coniugia.* Naturalia enim cōiugia veraque sunt marium cum feminis. Aristoteles eodem libro & capite, *Degunt coniugatim mares cum feminis.* Romana quoque impressio *vera* habet, non *fere*, neque, vt alia præferunt exemplaria, *vere*. ¶ Solent in terram erumpere incerta de causa, & statim tellure tacta moriuntur.) Scribo, *Nec statim. Tellure tacta moriūtur.* Significat autem hic *statim*, non confestim & illico, quod Hermolao causa erroris fuit, sed stato, certo, ac definito tempore. Aristoteles libro & capite antedicto, *Ambigitur autem de ipsis, cur in terram erumpant. Facere enim ipsos hoc temere & vt casus tulit, non certa de causa, prædicant.* Sic enim melius Aristotelis mens exprimitur, quam ex Theodori tralatione. Quod ergo Aristoteles *temere*, Plinius *incerta de causa*: quod ille *vt casus tulit*, Plinius *nec statim*. Nam quod Hermolaus ait, statim tacta terra delphinos emori, falsum est. Tacta terra emori fateor, statim tactā nego. Idq; in Plinio Cecilio, nisi ei excidisset, Hermolaus legerat libro epistolarum octauo: *Incredibile*, inquit, *tam verū tamen quā priora, Delphinum gestatorem collusoremque puerorum in terram quoque extrahi solitum, arenisque siccatum vbi incaluisset, in mare reuolui.* Vetus quoque & omnis impressa lectio, *nec statim* habet, non aliter. ¶ Ni res Mæcenatis & Flauiani.) Scribendum *Fabiani*, non *Flauiani*, tum ex Indice operis, tum etiā ex Solino, cap. xvii. *Pigeret, ait, asseuerare hoc, ni Mæcenatis & Fabiani, multorumque præterea esset literis comprehensum.* Vtitur etiam testimonio huius Fabiani Seneca, in libro De consolatione ad Martiam, & alibi sæpe. ¶ Alius inter hos annos.) Apographum Toletanum, *Alius intra hos annos.* ¶ Nec modus exemplorum. Eadem Amphilochij & Tarētini de pueris delphinisque narrant.) Lego permutatis verbis, *Eadem Amphilochij & Tarentini de pueris delphinisque narrant. Nec modus exemplorum.* claudicante alias tractandi ordine, & communi in differendo, auctorum consuetudine. ¶ Quod vbi animaduertere piscantes, concurrit autem multitudo temporis gnara & magis etiam voluptatis huius auida, totusque populus e littore quanto potest clamore conciet Simonem, ad spectaculi euentum.) Luxatus est, ni fallor, dictionū sensuumque ordo, & permista ac confusa omnia. Tolerabilior autem lectio & rationi magis consentiens ad hunc modum: *Quod vbi animaduertere piscantes totusq; populus (concurrit autem multitudo temporis gnara, & magis etiam voluptatis huius auida ad spectaculi euentum) è littore quanto potest clamore conciet*, &c. ¶ Quæ protinus disponitur in loco vbi coniectus est, pugna opponente sese ab alto.) Scribendum reor, *Quæ protinus disponitur in loco. Vbi conserta est pugna, opponunt sese ab alto.* ¶ Ita peracta captura, quos interemere diripiunt.) Apographum Toletanum, *Equo interemere diripiunt.* Minus male scribetur, *Aequo interim iure diripiunt.* ¶ Sed enixioris operæ quam in vnius diei præmium.) Vterque codex, *præmij*, gignendi casu præfert.

Ex cap. x. In terram egressæ, in herbis pariunt oua.) Verba illa *in herbis*, puto non esse Pliniana. Plutarchus in libro, Vtra animalium &c. *Parit enim*, ait de testudine loquens, *egressa in littus, prope ipsum mare. sed cum ouis incubare nequeat, neque in terra diutius commorari, arenæ gremio oua mandat, tenuißima mollißimaque eius parte cooperta.* Quid si legas sine præpositione, & ascribas dictionē, *herbis*, superioribus? vt sit sensus: testudines in mari viuere conchylijs, egressas in terram herbis. Quod autem sequitur continuo: ¶ Auium ouis similia.) Ex Aristotele sumptum libro quinto, cap. xxxiii. Verum notandum, comparari ab Aristotele ouis auium, oua testudinis terrestris, non testudinis marinæ, vt hic comparat Plinius, tumultuaria fortasse lectione deceptus: gallinarum enim ouis comparat oua testudinum marinarum Aristoteles prædicto libro & capite. ¶ Educant fœtus annuo spacio.) Scribo, *Educunt fœtus.* hoc est *excludunt*, non *educant*. Aristoteles loco antedicto. *Fœtumque sequente ante excludit.* Similis autem hic allucinatio priori. Nam de testudine terrestri hæc scribit Aristoteles, non marina. Oua enim testudinis marinæ non indigere tam longa incubatione, docet Plutarchus libro illo toties allegato, his verbis, *Quod autem hoc admirabilius, diem quadragesimum obseruantes, tot enim diebus excoquuntur abrumpunturque oua, accedit ad locum, agnoscesque vnaquæque depositum suum, vt solertius nequiret homo vllus auri repositum agnoscere, auide prompteque aperit.*

Ex cap. xiii. Hic parit in terra pecudum more, secundo partus reddit initu. Canum modo cohæret.) Longolius, seu Longoliani discipuli, locum hunc sic legunt, *Hic parit in terra pecudum more. Secundas cum partu reddit. Canū modo cohæret.* Verbum, *initu*, quod omnis scripta lectio agnoscit, sine causa detrahentes, & adiicientes a se præpositionem, *cum*, minime necessariam, & perperam pungentes post illa verba, *Pecudum more.* nos sic scribendum & distinguendum censemus: *Hic parit in terra. Pecudum more, secundas partu reddit. Initu canum modo cohæret.* Hæc est vera genuinaque Plinij lectio. Aristoteles libro sexto, capite xi. *Ergo hic, animal concipit statim intra se, & parit. Secundas quoque emittit, & lac reddit more pecudum.* Rursus libro quinto, capite secundo: *Vituli marini, modo animalium retro mingentium coeunt, & diu ligati in coitu cohærent, vt canis.* Et parit nunquam geminis plures.) Scribo, *Parit nonnunquam geminis plures.* Nam coniunctio, *&*, in exemplari Salmanticensi redundat: & geminis plures nunquam parere vitulum marinū, falsum est. Aristoteles libro sexto, capite xii. *Parit singulos, aut geminos, & cum plurimum, tres.* ¶ Ipsis in somno mugitus.) Apographon Toletanum, item Salmanticense, Romana quoque exemplaria, & omnes ante Hermolaum impressi codices, *sono*, habent. Hermolaus derasa ea dictione, *somno* substituit. Et ad confirmationem erroris sui, testimonium petit ab Aristotele libro sexto. Qua in re Hermolai ingenuitatem requiro. Nam si vnquam ab Aristotele tale quippiam tradi inuentum fuerit, quale asserit Hermolaus, fiam ego, vt Theocriti vtar verbis, Melantius pro Comata. Imo e contrario patrocinatur Plinianæ lectioni Aristoteles libro sexto his verbis: quæ ad faciendam fidem repetere altiuscule necessarium fuit: *Vitulus marinus generis ambigui est. nam & mari degit, quanquam humorem non recipit, sed spirat ac dormit, & egressus in terram, parit in littore vt terrestre.* Et post multos versus, nulla iam dormitionis mentione, *Emittit*, inquit, *vocem similem boui.* Quæ verba Theodorus, maximus Plinianarum vocum, vt dixi, assectator, sic vertit: *Mugitus ei in sono.* Allucinatus est & cum suo Hermolao Franciscus Massarius, vir alioqui perdoctus & de Plinio optime meritus. ¶ Voceque pariter & visu populum salutant incondito fremitu.) Legendum arbitror, *Vocique parent, & iussi populum salutant.* Vel sic, *Vocati parent & iussi*, &c. Nam Toletanum apographon *iussu* habet, non *visu*.

Ex cap. xiiii. Pilo carentium duo omnino animal pariunt, delphinus ac vipera.) Scribo, *Pilo carentium non omnia animal pariunt, vt delphinus ac vipera.* vel sic, *Pilo carentium non omnia. Animal pariunt delphinus ac vipera.* Pendet enim sensus ab initio capitis prioris. Illic dixerat, *Quæ pilo vestiuntur, animal pariunt vt Pistris* &c. hic subdit, *Pilo carentium non omnia animal pariunt*, &c.

Ex cap. xv. Cmprehensa manu eorum abstrahant.) Legendum forte, *Comprehensa manu deorsum abstrahant.* Videtur ita in Plinio legisse Solinus de his loquens: *Adeo, ait, robustis viribus, vt elephantes ad potum ventitantes mordicus comprehensos ipsorum manu rapiant in profundum.* ¶ Intrant è magno mari pontum.) Mare internum appellari magnum aut a Plinio alibi, aut ab alio auctore, non memini. Proinde castigatiorem hic lectionem existimo, *Intrant ex Ægeo mari pontum.* Corrigamus in transitu locum in pulcherrimo historiographo Cornelio Tacito libro x. vbi de hac re agit, a nemine quod sciam visum: *Quippe*, inquit, *Byzantium fertili solo, fœcundoque mari, quia vis piscium in metapontum erumpens*, &c. Lege, *Quippe Byzantium fertili solo, fœcundoque mari, quia vis piscium innumera pontum irrumpens*, &c. Quid si in Plinio verbum illud, *magno*, ab indocto adiectum sit lectore? stolida enim nautarum multitudo mare nostrum magnum appellitat: vt legendum videatur, *Intrant e mari pontum verno tempore.* Quam lectionem videntur astruere verba mox paulo sequentia: *Cordyla appellatur partus, qui fœtas redeuntes in mare autumno comitatur.* Non dixit, *magnum mare*, sed simpliciter *mare*. ¶ Limosæ vero a luto pelamides incipiunt vocari.) Locum hunc audacter sic restituendum contendo: *Reuersæ vere a luto Pelamides incipiunt vocari.* Aristoteles libro sexto: *Eodem redeunt verno tempore iam adeptæ eam magnitudinem, qua Pelamides nomen accipiant.* ¶ Gregatim cum suis quæque ducibus.) Rectius forte, *Gregalesque suis quique ducibus.* Aristoteles libro octauo, capite xiii. *Sed thunni, limariæ, hamiæ, subeunt pontum vere, æstatemque ibi traducunt, & reliqui fere plurimi fusanei & gregatilis generis eodem transeunt.* Est sane plurima piscium pars gregatilis, neque vllus grex caret duce. Petunt autem pontum pastus gratia. ¶ Vtroque hebete natura.) Secus Aristot. lib. viii. cap. xiii. sinistro enim non clare cernere ait. Confirmat id quoque Plutarchus libro, Vtra animalium &c. Quare æstimandum, an hic legendum sit, *Altero vtique hebete natura.* vel, *sinistro oculo hebete natura.* ¶ Byzantij promontorium ex ea causa appellatum auri cornu.) Cum libro quarto, capite xi. in relatione Thraciæ, promontorium hoc Plinius appellauerit Chrysoceras, Græco quidem nomine, sed iure Latij iam pridem donato, cur illic Græco & publico nomine hic Latino & insusitato vti maluerit, considerandum. Certe Plinius Græca vrbium & aliorum locorum vocabula vertere

nequaquam solet, quod vitiosissimum esse, nisi summa vrgente necessitate, in confesso apud doctiores est. Quã ob rem dictionem *auri cornu*, pro vera Plinianaq; non habeo, sed opinor ab imperito lectore suffectam in prioris locum, Græcum nomen, tanquam rem magnam faceret, ita Latine reddente: vnde fit, vt Hermolai iudicium in hac parte non probé. ¶ Nec nisi intrãtes pontum Byzantij capiuntur.) Quidam hunc locum restituere volentes, pro verbo illo, *pontum*, *Propontidem* substituerunt, deprauatiorem quam antea erat, reddentes. Nos alio modo curandum putantes, sic legimus, *Nec nisi infantes tunc Byzantij capiuntur.* Planissime id ex Aristotele colligitur, libro octauo, cap. xiii. *Sed cum peperit*, inquit, *& proles iam adoleuerit, exeunt post virgilias statim. Et si hyems austrina sit, tardius: si aquilonia sit, citius, propter secundi flatus commoditatem: prolesque adhuc parua apud Byzantiũ capitur, vtpote cũ longior mora in ponto non fuerit. Sed de cæteris & cum adeunt & cum exeunt, constat.* Hæc Aristoteles. Vsurpare autem Plinium hoc nomen, *infantes*, etiã in animantibus ratione carentibus, & supra curiosus lector obseruare potuit, & infra etiam leget, libro x. cap. lxi. de vespertilionibus: *Geminos volitat amplexa infantes.* De hac Pelamidum captura in Thraciæ sinu, cui nomen est Melas, cum e ponto exeunt, Oppianus Halieuticõn iiii. copiose. ¶ Animal est paruũ, scorpionis effigie, aranei magnitudine.) Ex Aristotele hoc lib. viii. cap. xix. meminit & Oppianus secundo. Illud tamen notandum, Athenæum non legisse in Arist. *arachnes* magnitudine, hoc est *aranei*, vt Plinius & Theodorus videntur legisse, sed *drachmes*, hoc est denarij. ¶ Hoc se & thynno, & ei qui gladius vocatur, crebro delphini magnitudinem excedenti, sub pinna affigit aculeo.) Particulam, *se*, vt superuacaneam detraho, & *aculeum*, non aculeo lego. Cæterum Aristot. a quo cuncta hæc haurire videtur Plinius, nequaquam scribit vinci magnitudinem delphini, sed celeritatem æquari a Xiphia, hoc est gladio. Eius verba libr. viii. cap. xix. *Thunni & gladij agitantur asilo canis exortu: habẽt enim vtrũque per id tempus sub pinna ceu vermiculum quem asilum vocant, effigie scorpionis, magnitudine aranei. Infestat hoc tanto dolore, vt non minus interdum gladius quam delphinus exiliat, unde fit vt nauigia sæpenumero incidant.*

Ex cap. xvi. Sunt & in hac parte naturæ auguria. Sunt & piscibus præscita.) Exemplar Salmant. *Sunt & piscibus præscita in hac parte naturæ auguria.* Apogr. Tolet. & breuius & verius: *Sunt & piscibus præscita.* reliqua superfluunt. ¶ Quo argumento vates respondere, Neptunum patrem adoptantem eum sibi, Sex. Pompeio repudiato. Tanta erat naualis rei gloria, sub pedibus Cæsaris futuros qui maria tempore illo tenerent.) Apogr. Tolet. *tum* legit, non *eum*: & verbum illud, *repudiato*, in eodem non habetur: vt in vniuersum legendum sit, *Quo argumento vates respondere, Neptunum patrem adoptante tum sibi Sex. Pompeio, tanta erat naualis rei gloria, sub pedibus Cæsaris futuros, qui maria tempore illo tenerent.* ¶ Aiunt & si iteretur gurges interesse capturæ. Itaque plures secundo tractu trahi quam primo.) Potest quidem hæc lectio tolerari: sed melius magisq; ex mente Aristotelis legeres, *teratur*, quam *iteretur*, & *iactu*, quam *tractu*: Aristot. lib. viii. cap. xv. *Aiunt etiam, si gurgitum ima sæpius terantur, plures eadem sagena capi secundo iactu quam primo.* Et verbum Græcum τρίβω, quo vtitur Aristot. proprie *tero*, non *itero* significat. ¶ Dein modicis imbribus gaudent.) Legendum diuersa distinctione, *De immodicis imbribus gaudent.* Vidit hoc Massarius, confirmatque Aristot. testimonio lib. viii. cap. xix.

Ex cap. xvii. Qui solus dicitur ruminare, herbisque vesci.) Videtur scribendum *algis*, non *herbis*. Aristoteles libro octauo, capite secundo: *Muli vero & carne vescuntur & alga & concha & cœno: Capitones cœno: Dasquilli cœno & stercore: Scarus & Oculata, alga.* ¶ Proxima est his mensa generis duntaxat mustelarum.) Ambo exemplaria *pecoris* legunt, non *generis*: quę lectio non magno opere displicet. Nam & armentum & pecus de piscibus etiam dicitur: illud de maioribus, hoc de minoribus: vt Georgicorum iiii de Proteo summus poeta:

Quippe ita Neptuno visum est, immania cuius
Armenta & turpes pascit sub gurgite phocas.

& Horatius primo Odarum:

Omne cum Proteus pecus egit altos
Visere montes. De fucis quoque Virgilius:
Ignauum fucos pecus a præsepibus arcent.

Ex cap. xix. Nam stagna & amnes transeunt. Plerisque euidens ratio est.) Scribendũ reor aliter, & alia distinctione: *Nam stagna & amnes transeunt plerique. Euidens ratio est.*

Ex cap. xxi. At hiemem eædem in exigua aqua non tolerant, neque in turbida.) Audere aliquid par est, vt vitiosissimus locus restituatur. Primum ergo expungendam arbitror hanc dictionem, *hiemem*, quæ totam interturbat sententiam. Deinde non *tolerat* legendum, sed *durat*. Sic omnia ad vnguem cũ Aristotele quadrabunt. Scribendũ ergo: *Durant & sine aqua senis diebus aquilone spirante, austro paucioribus. Eædẽ in exigua aquã nõ durãt, nec in turbida.* Aristoteles octauo volumine, capite secundo: *Viuere exemptæ aquis vel ad diem quintum sextumve possunt: Et aquilone plures durant, austro pauciores.* Et paulo post: *Quin & si exigua in aqua stabulentur, pereunt.* Rursus eodem loco: *Nam nisi aqua sit clara, breui strangulatæ intereunt: branchias enim habent exiguas. Hinc turbare aquam soliti sunt qui eas piscantur.* Præterea si, vt Plinius asserit, non tolerant hyemem anguillæ in exigua aqua, nec in turbida, sequitur vt aliquid aliud ex cæteris tribus anni temporibus tolerent. Nam si nullum tolerant, quid oportuit hyemem signasse? Atqui anguillas tolerare ver, aut æstatem, aut autumnum, in exigua aqua aut turbida falsum esse, tum cotidiano experimento patet, tum confirmatur ab Aristotele, & Athenæo septimo.

Ex cap. xxii. Hyemato lacu.) Melius, *Hyemante lacu.*

Ex cap. xxiii. In sicco littore lapsas vulgus, &c.) Verbum, *littore*, falso additum putamus: contento alias semper auctore, *siccum*, tantum dixisse, ad Græcorum imitationem, qui ξηρὰν vocant, hoc est aridam, seu siccam. Sic paulo ante, capite xx. *In sicco quoque repunt.* & capite octauo: *Delphinumque causam leti fatentem, non reuersum in maria, atque in sicco expirasse.* De hac vulgata opinione, coire serpentes cum murenis, Oppianus primo, Athenæus septimo, Ælianus xij. & Nicander in Theriacis. ¶ Aristoteles Myrinum vocat marem.) & mox paulo: ¶ Myrinus vnicolor & robustus.) Lego priore loco *Smyrum*, posteriore, *Smyrus*: tũ ex vetere vtroque exemplari, in quibus quod notãdum est, per Z, in principio scriptum inuenies *Zmyrus*, vt *Zmyrna*, *Zmaragdus*, *Zagunibus*, antiqua consuetudine, de qua Priscianus & alij, tum ex Aristotele libro v. cap. x. *Differunt*, inquit, *Smyrus & Smyræna*, hoc est muræna. *Nam Smyræna varia est & imbecillior, Smyrus vnicolor & firmus, colore pini arboris, dentesque intus & foris habet.* Theodorus Smyrum, murum trãstulit, quia videlicet Smyræna muræna vertitur. Athenæus myrum enunciat, & myrænam. Vtroque igitur modo profertur, Smyrus, Myrus: Smyræna, myræna. ¶ Dentesque extra os habet.) Liquet ex Aristotelis verbis paulo ante allatis, verba hæc imperfecta esse, vnius defectu dictionis. Nam cum locus sit ad verbum, vt aiunt, ab Aristotele sumptus, planum est scribendum esse, *Dentesque extra os habet.*

Ex cap. xxiiii. Hæc Græce in vniuersum selache appellauit Aristoteles primus, hoc nomine eis imposito.) Castior multo apographi Toletani lectio, *Hæc Græcia in vniuersum selache appellauit, Aristoteles primus hoc nomen imposuit.* ¶ Omnia autem carnosiora sunt alia.) Legendum *carniuora*, non *carnosiora*. ex Aristotele, libro octauo, capite secundo, suffragante etiam apographo Toletano. Vidit hoc etiam Massarius.

Ex cap. xxv. Plenam velis stetisse nauem portantem nuncios a Periandro vt castrarentur nobiles pueri.) Verbum *nuncios* redundat ex vtroque exemplari. Et sane apud Herodotum, qui libro tertio eius historiæ meminit, non inuenitur ea vox, sed duntaxat misisse Periandrum Sardis ad Haliatten, &c. Itaque expositionem puto fuisse lectoris supra verbum *portantem*, explicare volentis quid nauis Periandri portaret.

Ex cap. xxvi. Candidæ hyeme mænæ, & fiunt æstate nigriores.) Scribendum reor, *Candidæ hyeme mænæ, eædem fiunt æstate nigriores.* ex familiari Plinio loquendi consuetudine.

Ex cap. xxvii. Subit in summa maria piscis ex argumento appellatus lucerna.) Verbum *subit* cum tribus sequentibus verbis, annecte præcedentibus. Mox cum maiore, lege: *Piscis est argumento appellatus lucerna.* de alio enim pisce loquitur. ¶ Rursus draco marinus captus atque immissus in harenam, cauernam sibi rostro mira celeritate excauat.) Lego *captus atque missus, in arena cauernam*, &c. Et Romana exemplaria, *missus* habet, non *immissus*. Aristoteles libro nono, capite xxxvij. *Serpens maxima colore & corpore congro proxima est, sed obscurior atque acrior. Hæc si capta dimittatur foris in arenam, rostro quamprimum adacto terebrat, subitque tota.*

Ex cap. xxix. Cæterum per brachia velut acetabulis dispersis, eo hausto quodam modo cui adhærescunt, tenent supini.) Vetusta exemplaria, *Cæterum per brachia velut acetabulis dispersis, haustu quodam adhærescunt. Tenent supini.* Sunt autem acetabula Latine, seu cotyledones Græce, mammæ illæ seu caliculi in brachiis polypi, dicti a similitudine vasis acetabuli, quod alio nomine hemina dicitur. Cuius rei admonendos lectores duxi, ne Hermolai traditioni fidem habentes in errorẽ trahantur. Ait enim brachia polypi modo cirros, modo acetabula a Latinis vocari, a Græcis plectanas, plocamos: Cotyledonas, trichas, duas res diuersas in vnam confundens. Brachia enim polypi Latini cirros, barbas, pedes, crura, crines, brachia, vocant: Græci plocamus, plectanas, trichas. At quæ a Græcis cotyledones dicuntur, Latini a similitudine, vt dixi, vasculorũ acetabula appellant. ¶ Sed renasci sicut colotis & lacertis caudam, haud dubium est.) Colchotis ante Hermolaum legebatur.

Ipse

Ipse colotis emendauit, genus lacertulæ apud Aristotelem ita appellari asserens. Aristotelis autem verba sunt libro nono, capite primo: *Colotæ hostis asinus est. dormit enim Colota in præsepibus, & narem subiens asini, ne comedat impedit.* Hæc Aristotelis verba magis innuunt auiculæ genus esse Colotam quam lacertam: & ita Aldus sensit, vir impense doctus diligensque, ac de omni literarum genere quam optime meritus. Verum hoc loco, nec *Colchotis*, nec *colotis* legendum censeo, sed *colubris*, ex Aristotele libro secundo, capite vltimo: *Caudæ*, inquit, *etiam sepentibus atque lacertis amputatæ renascuntur.* Dictio rara quidem est, *coluber*, apud Plinium, aliquando tamen ea vtitur, vt libro XXXII. capite sexto. Nec sum oblitus prodi a Plinio libro XXIX. capite tertio, Colorum eundem esse cum galeote & ascalabote, quem Nicandri interpres in Theriacis similem esse lacertæ scribit. quod fortasse materiam errandi Hermolao præstitit. Sed ille colotus est, hæc colota, ille idem qui & galeotes & ascalabotes: vnde fieri nequit vt sit genus lacertæ. Nam quod est simile lacertæ, non continuo & lacerta est.

Ex CAP. XXX. Sed si inuertatur, elanguescit vis. Exporrigunt enim se resupinati.) Scribo, *Sed si inuertatur, elanguescit. Vix enim exporrigunt se resupinati.* ex apographis Toletano & Salmanticensi. ¶ Mire omnibus maritimis expetentibus odore quoque eorum: qua de causa & nassis illinuntur.) Luxatus plane est ordo horum verborum. Subiungi enim debuerunt illis quę mox paulo sequuntur, *salsamenta popiuari*, ex eisdem exemplaribus. ¶ Color muria obliti, odore diri. Scribendum, *odore viri*, ex mille alijs Plinianis locis. ¶ Afflatu terribili canes agebat.) Commodior lectio, *abigebat*: vt priore libro de canibus, *Confectumque plagis a corpore non recessisse, volucres & feras abigentem.* ¶ Simulque eam descendere in duo sensu carentia, nisi forte tristi. Id enim constat, omine nauigantium: humana calamitas in causa est.) Scripta exemplaria, *Simulque eadem descendere.* Cætera verba nihili sunt, apinæ, tricæque falso Plinio adscriptæ. miror que Hermolaum agnoscere ea, exponereque vt legitima. Nec enim Plinius descendere, mergive, nauplio tribuit, vt Hermolaus accepit, sed conchæ. Hæ cum visu careant, sensuque omni alio, nisi cibi & periculi, vt hoc ipso capite ostensum est, duo illa verba quę in suis codicibus haberi ait, neque simul accipi possunt, neque conchæ tribui.

Ex CAP. XXXI. Cancrorum genera, Carabi, Astaci, Maiæ, Paguri, Heracleotici, Leones.) Risum, scio, mouebit castigatio hæc mea lectoribus, quibus fortasse videbitur, quod Horatius ait, vltra legem tendere opus. sed si diligentius animo versent portenta quæ cotidie in scribundis imprimundisve libris committuntur, postrema excusorum imperitia, quibus interdum, imo sæpenumero contingit, vt prima elementa Latinæ linguæ ignorent: vt correctores prætereaam non multo illis aliquando peritiores, remittent, puto, multum ex opinione sua, bonique consulent meam hanc audaciam in restituendis aliquot iam obliteratis ex doctorum memoria locis, modo id fiat idonei scriptoris auctoritate, & potissimum ex eorum numero quos secutus est Plinius. Lego igitur non, *leones*, sed *fluuiales.* Aristoteles libro quarto, capite secundo: *Cancrorum genus multiplex est, nec facile enumerandum. Maximum quas maias appellant. Secundum paguri, & quos Heracleoticos vocant. Tertium fluuiales. Cæteri minutiores, & nullis pene nominibus annotati.* Hæc Aristoteles: quæ ad verbum mutuatus videtur Plinius. Sunt quidem Leones in mari, Oppiano, Hippocrati, Plinio, Claudiano etiã alibi, sed nemo eos ex genere cancrorum esse prodit, nihilque ad præsens institutum illi. ¶ In Phœnice hippœ.) Scribendum reor *hippees*, seu *hippeis*, hoc est equites. Aristoteles libro quarto, capite secundo, *Genus cancrorum littorale Phœnice fert, tantę velocitatis, vt vix consequi sit: vnde hippeas, id est equites illos appellauernnt.*

Ex CAP. XXXIII. Pectinatim imbricatim vndata.) Adde verbum, *diuisa*, ex ambobus codicibus: *Pectinatim diuisa, imbricatim vndata.*

Ex CAP. XXXV. Non recte recipit hic nos rerum natura nisi nudos.) Multa Hermolaus in expositione huius loci: quem tamen, nisi opinione fallor, neque emendate legit, neque sensum percipit. Mea igitur sententia locus hic cum interrogatione legendus est: *Num rite recipit nos hæc rerum natura, nisi nudos?* Neque enim de terra loquitur, sed de mari & elemento aquæ, quam ingressuri vestes ponimus: vnde sequitur statim: ¶ Esto si tanta ventri cum eo societas.) Scribo contra omnia exẽplaria: *Esto, sit tanti ventri cum eo societas.* hoc est constet tot laboribus periculisque, hæc quam venter inijt cum mari societas. ¶ Parum sit nisi qui vescimur, periculis vestiamur.) Lego, *quis*, non *qui*. festiuior erit ita sensus. ¶ Candorem conspici: si vero turbidus & fœtum sordescere, eundem pallere cœlo minante.) Legendum reor, *candore conspici*: hoc est, conspicuas visendasque esse candore. & *pallescere* habet vterque codex, non *pallere*: vt sicuti præcessit *sordescere*, ita subsequatur *pallescere*.

¶ Speciem modo inani inflatam.) Apographum Toletanum, *Specie modo inani inflatas.* ¶ Fastigiata longitudine.) Legendum, *Fastigata*. Nam *fastigio*, non esse verbum Latinum, in Põponium diximus. Astipulatur etiam vtrunque exemplar. ¶ Clarior in rubro mari repertus. Indicus specularium lapidũ squamas assimulat.) Scribe, *Clarior in rubro mari repertis, Indico, specularium*, &c. ex exemplari Toletano. ¶ Subeunt luxuriæ eius nomina, & tædia exquisita perditione portatu, siquidem cum id fecere crotalia appellant.) Hic locus & Hermolaum & multos post illum frustra torsit, diu me quoque suspensum tenuit. Tandem puto aut restitutum omnino esse, aut parum ei deesse, quo minus in integrum restitutus sit. Scribo igitur sic, *Subeunt luxuriæ nomina, & tædia exquisita perditi nepotatus: siquidem cum illisere, crotalia appellant.* Primum vtrunque exemplar *potatu* præfert, non *portatu*. Deinde verbum hoc, *nepotatus*, familiare est Plinio, quoties vult in luxum sui temporis inuehi, vt ex sequentibus libris patebit. Item *illisere* scripsi, pro duobus illis verbis, *id fecere.* quia sequitur paulo post: *Cen sono quoque gaudeant, & collisu ipso margaritarum.* ¶ Auribus, collo, manibus, digitisque.) Ambo exemplaria, *Auribus, collo, monilibus, digitis.* ¶ Non illos curru detractos quam in hoc vicisse malit.) Scribẽdum reor, *Non illos currus defractos, quam huius CCCC. HS. malit.* ¶ Iniecit alteri manum L. Plancus iudex sponsionis eius, eum quoq; paranti simili modo absumere, victumq. Antonium pronunciauit.) Legendum videtur, *Munacius Plancus*, ex Macrobio tertio Saturnaliorum. Fuit hic vnus ex amicis Octauij, cuius sententia, Augustus appellatus est. Construxit Romę templum Saturni, auctore Suetonio in Augusto. Præterea opinor verba hæc partim permutata esse, partim etiam nonnihil corrupta, scribendaque hoc conceptu, *Iniecit alteri manum, eumque paranti simili modo absumere, Munacius Plancus iudex sponsionis eius, victum Antonium pronunciauit.* ¶ Ne in triumviratu suo &c.) Prępositio delenda, ex vtroque exemplari.

Ex CAP. XXXVI. Purpuræ viuunt annis plurimum septenis.) Lego, *senis*, non *septenis*. Aristoteles li. quinto, cap. XV. *Tempus viuendi & purpuris & buccinis longum: annos enim circiter sex purpuræ viuunt.* ¶ Quia cum vita sua siccum eum euomunt.) Verbum, *sua*, demendum, ex apographo Toletano. ¶ Minores trapetis frangunt.) Vtrunque exemplar, *Minores cum terra vitis frangunt.* Legendum arbitror, *Minores cum testis frangunt.* Aristoteles libro quinto, *Paruas*, inquit, *purpuras tundunt cum testis, nõ enim detrahere facile est: maiorem florem testa ablata detrahunt.* ¶ Ita demum rorem eum excipientes.) Apogr. Tolet. *expuentes*, non *excipientes.*

Ex CAP. XXXVIII. Quoniam cum fœtificauere, fluxos habent succos.) Idem apographon non *fœtificauere* habet, sed *cerificauere.* recte puto. Aristoteles libro quinto, *Capiuntur purpuræ tempore verno, cum fauos extruunt.* Et mox paulo: *Cum fauificant purpuræ, tum deterrimum habent florem.* Ipse quoque Plinius in initio capitis XXXVI. *Congregantur verno tempore, mutuoque attritu lentorem cuiusdam ceræ saliuant.* siue, *cuiusdam cerij*, id est faui, vt alij legunt: quod idem de verbo *cerificauere* dici potest, significare videlicet aut ceras aut fauos facere: quamuis verbum compositum ex Græco & Latino raro reperiatur.

Ex CAP. XXXIX. Pro inuiso humani potus excremento.) Apogr. Tolet. *Et pro indiuiso humani potus excremento.* Salmanticẽse quoq; exemplar *indiuiso*: habet, non *diuiso*. quam lectionem tantisper retinẽdam censeo, dum melior inueniatur, quæ tamẽ idoneum habeat assertorem. ¶ Tantoque dilucidior, quanto magis &c.) Lego *Dilutior*, non *Dilucidior*, ex exemplari Salmanticensi.

Ex CAP. XLII. Illa ore compresso quicquid inclusit exanimat.) Verbum, *ore*, in archetypo Toletano non legitur. Et sane Aristoteles libro quinto, capite XVI. non os comprimi a concha tradit. Eius verba, *Nasci etiam in cubilibus spongiarum nouimus bestiolam aranei similem, nomen pinnothera mutuantem. Degit hæc intra spongiarum cubile, & aperiendo, claudendoque pisciculos capit. Aperit antequam ingrediantur, claudit & contrahit cum ingressi sunt.* Hæc Aristoteles. Apud quem an legendum sit *pinnothera* cum aspiratione, an sine illa, non absurde dubitari posset, vt sit pinnoter quasi pinnarum custos, quod alterum nomen pinnophylax ostendit. Confirmat id Plutarchus in libro, Vtra animalium &c. Nisi quis dicat appellari *pinnother*, quod pinna venetur pisciculos. Lego igitur in Plinio, *Illa cõpressa quicquid conclusit exanimat.* vt quemadmodum ante venationem dixit, pandere se, sic in venatione & captura dicat, comprimi.

Ex CAP. XLIII. Glanius qui & glanis vocatur: auersos mordet hamos, &c.) Hermolaus alterutro ex duobus modis hunc locum castigat. Vnus est, *Glanius qui & glanis vocatur:* alter, *Glaucus & qui glanis vocatur.* Neuter verus est, neque item vero similis. Nam quod Hermolaus ait Aristotelem libro nono scribere de glani, hoc ipsum quod hic a Plino traditur, falsum est. Id vt constet, Aristotelis verba de glani subiungam,

ex eodem libro nono, capit. xxxvij. *Tunc si minor sit natu, minusque vsu exercitatus, facile hamo capitur: sed si peritus, & hamifraga est, morsu dentis sui durissimi rumpit hamum, & fœtum assidue custodit.* Hæc Aristoteles. De cætero Plutarchus libro Vtra animalium, non glani hoc tribuit, qui silurus vertitur apud nos, sed cestreo, qui mugil. quo auctore, nisi dura esset castigatio, scribendum censerem, *Cestreus, qui mugil a nobis vocatur, auersus mordet hamos.* Nec mihi hac in parte satisfacit Franciscus Massarius, vir alias dignissimus qui maxime laudetur. Quo modo igitur hic locus restituendus sit, æstimandum exactiore diligentia.

Ex CAP. XLIIII. Et nunc grandium nauium in salo.) Aptior lectio archetypi Toletani, *Et nunc grandiorum nauium.*

Ex CAP. XLVI. Canicularum maxima multitudo.) Exemplar Salmanticense, *Caniculárum maxime multitudo.* ¶ Ipsi ferunt & nubem quandam crassescere super capita, planorum piscium similem.) Scripta omnis & impressa lectio, *Ipsi ferunt & nubem quandam crassescere super capita animalium, planorum piscium similem.* Correctores non percipientes quo pertineret verbum illud *animalium*, exemerunt illud. Nos putamus retento eo, sed loco duntaxat mutato, scribendum sic, *Ipsi ferunt & nubem quādam animalium crassescere super capita, planorum* &c. Cui lectioni fauent verba illa quæ statim sequuntur, *Nubem enim & nebulam, cuius nomine id malum appellant, inter animalia haud vllam comperit quiquam.*

Ex CAP. XLVII. Certissima est securitas vidisse planos pisces.) Videtur legendum, *Anthias pisces*, non *planos pisces*. Quæ castigatio etsi aspera duraque est, deuoranda tamen, vt in Plinio: in quo alias multo atrociores esse, constabit ex sequentibus, & constitit ex præteritis: ad quas si quis pauitet, perinde faciat, ac malus chirurgus, qui adhibitus ad secanda exurendave inueterata vlcera, parcens ægrotantis cruciatibus, a curatione desistit. Aristoteles libro ix. capite xxx. *Quo in loco Anthias sit, nullam ibi beluam esse confessum est, quo iam indicio secure spongiatores vrinantur, & sacrum hunc piscem ob eam rem nominăt.* Hæc Aristoteles. Porro quinam vocentur sacri pisces, longa est disputatio apud Athenæum volumine septimo. ¶ Aut quæ capillus maxime celat.) Scribendum puto, *Et quæ capillus*, &c. Tolletur ita omnis ambiguitas. Neque enim alterum modo animal, sed vtrunque in mari gignitur. Aristoteles libro quarto, capite x. *Pisces enim vel manu facile caperentur dum dormiunt, nisi pediculis & pulicibus appellatis sollicitarentur. Nunc vero si somno dati immorentur, noctu ab innumera multitudine illarum bestiolarum occupati absumuntur. Gignuntur hæc in profundo maris tanta fœcunditate*, &c.

Ex CAP. XLVIII. Arbores infixus radici necat.) Legendum arbitror *radicitus*, non *radici*. ex Aetio libro octauo, capite xxxviij. qui non radici modo infixum, sed cuicunque parti, arbores necare prodit.

Ex CAP. L. Nisi editis ouis inter se versando mares & fœminæ vitale asperserint virus.) Aliquot ex his verbis, si recte conijcio, superuacanea sunt, ab emendatore seu expositore inconsiderate adiecta. Nam mares suapte natura circa tempus quo fœminæ pariunt, copia seminis turgent, vt ad emissionem seminis non sit necessaria mutua illa versatio maris ac fœminæ. Item fœminæ vitale illud virus non aspergunt, sed mares duntaxat. Aristoteles volumine de generatione animalium tertio, capite quinto, *Tempore enim eodem mares semen genitale, fœminæ oua habent: & quo fœminæ propius ad partum accedit, eo copiosius & humidius redditur semen genitale in mare. Et vt incrementum seminis in mare, oui in fœmina eodem tempore euenit, sic emißio. Neque enim fœminæ vniuersum, sed paulatim pariunt: neque mares semen suum vniuersum emittunt.* & libro sexto, De historia animalium, capite xiij. *Nec vero hæc omnia fœcunda, sed quibus mas semen asperserit genitale. Sub partu enim mas sequens semen ouis aspergit, & quæ vitiale id virus contigerit, ex his pisciculi enascuntur, ex cæteris vt contigit.* Ex his Aristotelis verbis euidēter apparet, vera Plinianaque verba esse, *Nisi editis ouis mares vitale asperserint virus*, reliqua adulterina esse.

Ex CAP. LI. Plani piscium quibus cauda non obest aculeique, vt testudines & raiæ, coitu superueniunt.) Dictionem illam, *testudines*, pro Pliniana non agnosco. Nemo enim testudines, planos pisces dixerit, imo nec simpliciter pisces: quippe quæ sint quadrupedes Aristoteli libro quinto, capite iij. & idē auctor tradit in libro De spiritu, testata omnia ex aquatilibus prædita esse pedibus ob grauitatem. At pisces pedibus carere, Aristoteles idem prodit, libro secundo, capite xiij. Quapropter etsi scio visum iri hanc, vt pleraque alias, asperam castigationem, contenderim tamen, non *testudinis* hic, sed *pastinacæ* legendum esse. Aristoteles libro v. cap. v. *Plani autem eiusdem generis, ijdemque habentes caudam vt raia, pastinaca, & reliqua huiuscemodi, non solum admotis supinis, sed etiam tergo fœminarum supinis marium superpositis, modo cauda impedimento nullo ob crassitudinem sit, coeunt.* ¶ Circa nauigia diutius stante.) Apographum Toletanum, *stantia*, legit, non *stante*. ¶ Et lignum maxime.) Scribendum opinor, *Sed ligno maxime*. Aristoteles libro De generatione animalium tertio, capite vltimo: *Omne genus testaceum sponte institui apertum hinc est, quod nauigijs putrescente fece spumosa adnascuntur: & locis multis vbi nihil tale aderat ante, post inopiam humoris facto cœno, ostreæ prouenerunt. Vt apud Rhodum insulam cum classis applicuisset, & fictilia proiecta essent in mare, tempore post cœno obducto testis, ostreæ in his reperiebantur.* Quid si legas *Ilignos maxime*, non *Et lignum maxime.* ¶ Quædam tempore anni gignuntur.) Recte qui *tepore anni*, legunt. Aristoteles libro sexto, capite xv. *Fiunt locis vmbrosis apricisve, quoties temporis beneficio solum tepescit, vt in Attica terra apud Salaminem, & iuxta Themistocleum, & in Marathone.* ¶ Eodem tempore euanescunt.) Scribo, *eodē tempore viuescunt*, seu, vt alij malunt enunciare, *viuiscunt*. Et paulo ante: ¶ Sicut acescente humore culices atque spuma maris incalescente cum admissus est imber.) Scribo ex vtroque antiquo exemplari, *Sicut acescente humore culices, apuæ, spuma maris incalescente, cum admissus est imber.* Plinius libro xxxi. capite octauo: *Cæpit tamen ex inutili pisciculo minimoque confici. Apuam nostri, Aphyam Græci vocant, quoniam pisciculus e pluuia nascitur.* ¶ Vt multitudine ouorum occisi non recipiant cauo capitis quæ prægnantes tulere.) Scribo, *quo prægnantes tulere*: non, *quæ* &c. Aristoteles libro v. capite xviij. *Pendent vtique per cubile oua, tanta fœcunditate, vt collectis vas impleatur longe amplius quam caput sit quo continebantur.* ¶ Dehiscente propter multitudinem vtero parit.) Scribo, *propter magnitudinem*. ex Aristotele euidentissime libro De generatione animalium, iij. cap. iiij. *Sunt*, inquit, *quorum vterus dehiscat & disrumpatur, vt quæ acus vocatur, præ magnitudine ouorum. Hæc enim pro multis, maiusculos habet conceptus. Quod enim natura numero ademerat, magnitudini addidit.* ¶ Quod & in cæcis serpentibus tradunt.) Legendum *Cæcilijs*, non *Cæcis* ex eodem Aristotele libro sexto. *Qui autem vocatur acus, vnus tempore pariendi vtero dehiscente oua emittit: habet enim hic rimam quandam sub ventre imo, vt cæciliæ serpentes. a partu autem viuit, & vulnus coalescit.* Vidit hoc Massarius. ¶ Parit oua & rursus obruit terra. Tricesimo die refossa aperit.) Erratum in ordine verborum. Scribendum, *Parit oua, & obruit terra. Rursus tricesimo die refossa aperit.* Sumptum (vt cætera) ex Aristotele libro sexto, capite trigesimotertio.

Ex CAP. LIIII. Quadraginta HS. piscinæ defuncto illo veniere pisces.) Prior & vulgata lectio, *Quadringentis ipsius piscinæ a defuncto illo veniere pisces.* Cæterum de hoc loco celebres duo in literis viri contendunt Franciscus Massarius & Budæus. Massarius vulgatam lectionem tuetur, Budæus *quadraginta* defendit. ait enim in codicibus antiquis *quadraginta* legi, non *quadringentis*: quod etiam nos ex exemplarium nostrorum fide ita esse, ei facile concedimus. Hanc summam ille taxat aureis mille, linea videlicet superposita quadragenario numero, vt codices præferunt vetusti, multiplicationem per millenarium designante. Confirmatque sententiam suam autoritate Macrobij tertio Saturnalium sic scribentis: *Etiam illud indicium est quod M. Varro in libris de agricultura refert, M. Catonem qui post Vticæ perijt, cum hæres testamento Luculli esset relictus, pisces de piscina eius xl. M. vendidisse.* hactenus Macrobius. In quo illud notare succurrit, deprauatum Varronis numerum Macrobium fefellisse, & Macrobij auctoritatem Budæum. Nam in Varrone corruptum esse numerum *xl.* legendūque *quadringentis*, apparet manifeste ex Columella, qui & ipse Varronis affectator, verba illius referens libro octauo, capite xvj. sic ait: *Attamen his temporibus hanc memorabat Varro luxuriē, maxime laudabatur seueritas Catonis, qui nihilominus & ipse tutor Luculli grandi ære sestertium* M. *quadringentorum pisces pupilli sui venditauit.* Ex his verbis manifestum est, Columellam in Varrone non *quadraginta*, vt Macrobius, sed *quadringentis* legisse. De sinceritate vero, integritateque Varronianæ lectionis plus multo fidei habendum esse Columellæ (viro eminentissimæ doctrinæ & singularis facundiæ, quique inter cæteros alumnos, præcipuum est Hispaniæ nostræ ornamentum) quam Macrobio, quis ambigat? Ita fit, vt hac in re à Massario stem, & longe a Budæo dissentiam. Ille Columellam & Plinium ex Varrone & Macrobio castigat: ego ē contrario Varronis & Macrobij verba mendosa, ex Columellæ auctoritate castiganda censeo, & Plinij vulgatam lectionem tuendam. Ac sane, si recte res æstimetur, videtur ratio ipsa id proclamare. Nam si quadraginta sestertium M. summam colligunt aureorum M. (vt Budæus ait & ego illi assentior) qua ratione Columella grande æs, mille aureos dixisset, quos neque in tanta nostrorum temporum egestate, si cum immensa illa Romanarum diuitiarum affluentia conferatur, grande æs quispiam appellauerit? Quod si Columellæ summa quadringentorum M. sestertium ingens alicui & communem excedens fidem visa fuerit, meminisse eorum debet quæ Plinius supra scripsit hoc ipso lib. capite decimosepti-

mo: *Ac nunc coci triumphorum precijs parantur, equorum* (seu vt alij legunt, *cocorum*) *pisces.* Quod non de nihilo & temere, aut ficta criminatione dixisse putandum est Plinium: sed quod tales essent mores suorum temporum, quæ omni genere incontinentiæ & luxus a prisca illa maiorum frugalitate degenerantia, pessum ire inceperant. Sed & Macrobius grauiter errat, scribens Catonem hæredem a Lucullo relictum: quod sane neque in ipso, cuius vtitur testimonio, Varrone, neque in alio Latino Græcove auctore Macrobius vnquam legit. Sed quia in Plinio legerat, defuncto vita Lucullo, pisces Catonem ex piscina eius venditasse, idcirco credidit bona Luculli hæreditario iure ad Catonem peruenisse, largiter allucinatus. Nam ex eo ipso Varrone & Columella discere potuisset, Catonem tutorem Luculli relictum, non hæredem. Quod si etiam non percipiebat, sciat Lucullum imperatorem fato defunctum, puerulum filium, Lucullum nomine reliquisse, quem sustulerat ex Seruilia Catonis sorore, muliere impudica, quam procreato hoc filiolo ob vitæ probra repudiauit. Hic igitur puer Luculli maioris filius, & illius, vt dixi, appellatus nomine, paternorum bonorum hæres fuit. Quæ cum per ætatem administrare non posset, tutor ei datus est Cato Vticensis auunculus. Auctor est Plutarchus in vita Catonis Vticensis. Hic igitur Cato Lucullianas delicias exosus, parumque necessarias pupilli incrementis iudicans, pisces illos quam potuit maximo precio permutauit.

Ex CAP. LV. Huius villam intra quam modicam quadragies piscinæ venierunt.) Ambo exemplaria *vendiderunt* præferunt, non *venierunt*. Budæus, cum quo iterum mihi res est, libro secundo de Asse hunc locum sic legit, *Huius villam intra quam modicam xl. piscinæ vendiderunt.* profiteturque se id facere ex vetere lectione & Varrone ac Macrobio. Nos aduersus veterem lectionem & Budæum ac Macrobium *pisces* legendum contendimus, non *piscinæ*. Nam Varronis auctoritas, qua nititur Budæus, mihi fauet non illi, confirmatque *pisces* vt ego sentio, non *piscinæ*, vt Budæus, scribendum esse. Potuit enim vnica duntaxat piscina, villam Hirij tanti vendere: & possunt in vna tantum piscina multi esse & magnæ taxationis pisces, vt ex fine capitis præcedentis patuit. Sed Varronis ipsius verba, ex libro De re rustica tertio, capite xvii. apponam, vt apertius fiat vtro ex duobus modis legendum sit, *piscinæ*, vt Budæus, an *pisces*, vt ego sentio. *Hirius*, inquit, *circum piscinas suas ex ædificijs duodena* M. *sestertium capiebat. Eam omnem mercedē escis, quas dabat piscibus consumebat. Nec mirum: vno tempore enim memini hunc Cæsari vi.* M. *murænarum mutua dedisse in pondus, & propter piscium multitudinem quadragies sestertium villam venisse.* Hactenus Varro. Ex cuius verbis colligitur, ob pisces numerosos, non piscinas, villam Hirij venisse tanti. Præterea si, vt ait Varro, ex ædificijs quæ circum piscinas erant duodena M. sestertium Hirius capiebat, insumebatque pascendo egregio illo pecore, qua ratione piscinæ illæ tantæ æstimationis simul cum villa mediocri pretio quadragies sestertium, hoc est mille aureorum, venire potuerūt? Sed nō vniuersas, dicet quis Hirij piscinas cū villa venditas, sed aliquot earum. Tantum abest vt eos probem qui ita sentiant, vt mirer potius, attenta piscium, quæ illis temporibus erat, ingenti æstimatione, vnicam etiam piscinam, cum villa quantumcunque mediocri, tam exiguo precio venalem inuentam. Macrobius vero qui aliter sentit, rem non accurate perpendit, vt pleraque alia, de quibus lis homini intendi non iniuria posset: mendosum enim Plinij exemplar nactus in errorem ipse lapsus est, & Hermolaum vna secum traxit. Parem inuenies in Columella mendam: nam vbi *pisces* scribi debuit, *piscinæ* falso scriptum est. *Attamen*, inquit libro octauo, capite xvi. *ijsdem temporibus, quibus hanc commemorabat Varro luxuriem, maxime laudabatur seueritas Catonis, qui nihilominus & ipse tutor Luculli grandi ære sestertium* M. *quadringentorum piscinas pupilli sui venditabat.* Scribendum, *pisces pupilli sui venditabat*, tum ex Varrone libro tertio, vnde id Columella transtulit, tum ex Plinio in fine capitis præcedentis: adde etiam, si placet, ex Macrobio Saturnalium.

Ex CAP. LVI. Separatim vt essent albæ quæ in Reatino agro nascuntur.) Legendum videtur *albulæ* non *albæ*, ex ipso, quem in fine capitis profitetur sequi, Varrone libro tertio, capite de Cochleis. *Genera*, ait, *Cochlearum sunt plura, vt minutæ, albulæ, quæ afferuntur e Reatino.* ¶ Quin & saginam earum commentatus est.) Sic omnia præferunt exemplaria, sed magis placet: *commentus est.* ¶ Cuius artis gloria in eam magnitudinem perducta sit.) Castior lectio, *perductæ sint*, vt referas ad cochleas.

Ex CAP. LVII. Circa Heracleam & Cromnam & multifariam in Ponto vnum genus esse, &c.) Romana impressio, & Parmensis, itemque aliæ, aliter legunt, *Circa Heracleam & Toronem & Lycū amnem & multifariam*, &c. Apographō Toletanū & Salmanticense, *Circa Heracleam & Scrona & multifariam*, &c. Recte qui pro *Scrona Cromnam* substituerunt. Est enim Cromna, maritima Paphlagoniæ vrbs, in Ponto, prope Tium & Heracleam ad Lycum, omnibus gregatim auctoribus. Nam & in vrbe eiusdem Paphlagoniæ Tio, huiusmodi etiā pisces gigni, Athenæus tradit libro octauo: vt verisimile fiat, eadem ratione qua Tij reperiantur, posse etiam Cromnæ reperiri. Aristoteles in libro de Admiranda auditione, *In vrbe*, inquit, *Heraclea Ponti & in Rhegio gigni aiunt fossiles pisces.* vbi mendosissime, *& in Rhegio*, scriptum est, pro *& in Tio*. Sane verba illa, *& Lycum amnem*, quæ in impressis codicibus haberi, in scriptis desiderari dixi, Pliniana esse & legitima, incuria vero librariorum omissa, planum faciunt quæ Plinius post scribit, *Circa Heracleam eandem, eodemque Lyco amne.* quæ tamen verba non suo loco posita sunt. Collatis igitur accuratius his quæ Aristoteles, Theophrastus, Athenęus, Plinius scribunt, videtur mihi, locum hunc vitiatissimum sic posse corrigi: *Circa Heracleam ad Lycum amnem, & Cromnam, & multifariam in Ponto, vnum genus esse, quod extremas fluminum aquas sectetur.* Nam Heraclea hæc Paphlagoniæ, vt ab alijs eiusdem nominis vrbibus distinguatur, appellari ab scriptoribus solet Heraclea ad Lycum, seu Heraclea Ponti. Plinius libro sexto, capite primo, *Oppidumq; Heraclea Lyco flumini appositum.* Theoph. libro de piscibus, *Quædam enim non ex animalibus, vt anguilla. Videtur autem hæc fieri sicuti & qui vocatur centriscus apud Heracleam circa Lycum fluuium.* ¶ Qui ad pabula petenda palpitant exiguis branchijs, quod fieri non indigo humoris.) Scribendum reor diuersa lectione & interpūctione. *Qui ad pabula petenda palpitent, exiguis branchijs, quo fieri non indigos humoris.* Vt sit sensus, habere eos pisces exiguas branchias, eoque fieri ne indigeant humoris. Nam quæ ex aquatilibus exiguis branchijs prædita sunt, minore indigere refrigeratione quæ ex aqua percipitur, præter Aristotelem, Theophrastus quoq; in libro De piscibus prodit, vnde hoc videtur a Plinio tralatum. ¶ Miraturque & ipse gigni sine coitu. Humoris quidem &c.) Verbum *humoris* cum minore litera scribi, & antecedentibus iungi debet, vt sit, *sine coitu humorū*, hoc est sine restagnatione aquarū, ex Theophrasto libro allegato. Quæ vero statim subtexuntur, inuerso ordine scribi debent, *Vim quidem aliquam inesse quam puteis arbitratur.* ¶ Quicquid est hoc, certe minus admirabile, talparum facit vita.) Ambo exemplaria, & recentior omnis lectio, *Quicquid est hoc, certe minus admirabilem talparum facit vitam.* Hæc est vera & Pliniana lectio. Hermolaus tamen parum accurate horum verborum sensum scrutatus, elegantiorem ait esse lectionem quorundam codicum, in quibus habeatur, vt a principio legi. Qua in re, vt censeo, Hermolaus aberrat, idque existimo hac ratiocinatione probari posse. Mirum quidem videtur, Talpam animal terrestre sub terra degere: magis tamen mirum est, piscem sub eadē terra viuere: quia cum sit Talpa animal terrestre, vtcunq. viuit tamē in proprio elemento: at piscem aquatile animal, extra propriū domicilium, in aliena sede sub terra degere, maius multo miraculum est. Hoc cum ita se habeat, constetque, mirum magis esse, piscem sub terra quam talpam, vitam ducere, piscium vita miraculum talpæ eleuabit, non retro. Nam maius miraculum minus imminuit, non a minori imminuitur.

Ex CAP. LXI. Concharum e genere sunt dactyli ab humanorum vnguium similitudine appellati.) Verbum, *dactyli*, adiectitium opinamur. Reliqua sic legimus, *Concharum e genere sunt, ab humanorum similitudine, vngues appellati.* Plinius supra c. xxxiii. *Pectines in mari ex eodem genere habentur, reconditi & ipsi in magnis frigoribus ac magnis æstibus, vnguesque velut igne lucentes in tenebris, etiam in ore mandentium.* Cum igitur illic Plinius vngues appellauerit, non est quod credi debeat hic velut mutato proposito dactylos, hoc est digitos nominasse. credibilius est adiectam ab aliquo temere eam dictionem. Aristoteles libro v. capite xv. Solenas Græce vocat, Theodorus vngues vertit. Dioscorides etiam libro secundo, capite octauo, Concham Onychem, hoc est vnguem appellat, cuius suffitu strangulationem vuluarum tolli, & excitari comitiales scribit. Repetit idē Paulus septimo, vngues operculum esse tradens Indicorum conchyliorum, quorum suffitu excitentur vuluę strangulatione laborantes, & epilepticis: item epotum ventrem ciere.

Ex CAP. LXII. Polypum in tantum locusta pauet, vt si iuxta viderit, omnino moriatur. Locustam conger, rursus Polypum congri lacerant.) Locus est ab Aristotele desumptus ad verbum fere ex libro octauo, capite secundo. Ergo Aristoteles nos docebit eius curationem: ægrotauit enim hactenus, & quidem capitali morbo. Illius verba sunt, *Locustæ vel pisces maiores conuincere possunt. Euenit vsu vt locustis polybi superiores sint, & adeo vt si eisdem in retibus senserit locusta Polypum, præ metu emoriatur. Congros locustæ conuincunt, nam elabi non queunt propter crustæ asperitatem. Congri Polypos superant, sed edere non possunt: læue enim & lapsum polybi corpus vsum hostis effugit.* Ex his Aristotelis vebis constat legendum esse apud Plinium, non locustam conger, vt hactenus lectum est: sed *locustæ congrum*, rursus *polypum congri*

lacerant. De reliquo, archetypum Toletanum, *iuxta viso*, legit, non *si iuxta viderit.*

EX LIBRO X. CAPITE I.

PRemia ex his oua, pro quibusdam habita vasis.) Scribo permutatis verbis, *Quibusdam habita pro vasis.* ¶ Conosque bellicos & galeas adornantes pennæ.) Malim legere, *Conisque bellicis galeas adornantes pennæ.* ex Theophrasto lib. IV. De stirpibus, capite iiii.

Ex CAP. II. Viuere annis dclx.) Exemplar Salmanticense, *d.lx.* Toletanum, *d.xl.* vero propius, auctore Seneca, qui ait, *Virum qui vere dicatur bonus, quingentesimo quoque anno nasci, vt Phœnix.*

Ex CAP. III. Eandemque aquilarum nigerrimam, prominentiore cauda.) Duo vltima verba, *prominentiore cauda,* ad alium pertinent locum. Hæc enim aquila prominentioris caudæ, non est ex eo genere quod Morphnos vocatur, sed alterius, de quo proxime tractabitur, nomine percnopteros. Aristoteles li. ix. capite xxxii. *Quartum genus percnopteros ab alarum notis appellatum, capite albicante, corpore maiore quam cæteræ adhuc dictæ hæc est, sed breuioribus alis, cauda longiore. Vulturis speciem hæc refert.* ¶ Consensit & Boethus.) Ita Hermolaus correxit in Indice, cum antea legeretur *Boetius.* Sed cum Atheneus nono, in testimonium vocet scriptorem Ornithogoniæ, hoc est auium generationis, puto & hic & in Indice reponendum *Boeus* pro *Boethus.* Scio nihilominus publicam esse nominationem Græciæ Boethus, sed non est aliena Boeus. Nam Pausanias in Laconicis de Boeo quodam mentionem facit, qui Boeas vrbem condidit, & in Phocicis de Bœone muliere diuina. Eo magis, quod in ipso Indice Romanorum & Parmensium exemplarium, non *Boetho* habetur, sed *Boeo.* ¶ Media magnitudine.) Æstimatione dignum, an hic non *media* legendum sit, sed *hemiolia,* ex Aristotele eodem loco, *Maxima,* inquit, *aquilarum omnium hæc est, maior etiam quam ossifraga: sed cæteras aquilas vel hemiolia proportione excedit.* ¶ Et discussis pectore aquis rapiens.) Post hæc verba subsequi debent illa quæ non longe post sequuntur, *Sæpe & aquilæ ipsæ non tolerantes pondus apprehensum vna merguntur.* Illuc enim commearunt indiligentia librariorũ, hinc auulsã. Docet id Aristoteles his verbis, *Quintum genus est quod haliætus, hoc est marina vocatur, ceruice magna & crassa, alis curuantibus, cauda lata. Moratur hæc in littoribus & oris. Accidit huic sæpius, vt cum ferre quod ceperit nequeat, in gurgitem demergatur.* ¶ Aquila inde ictu abigente alæ.) Sic castigatores emendarunt, cum omnia impressa exemplaria haberent, *Aquila in deiectu abigente alio.* Duo quoque archetypa nostra *deiectu* agnoscunt. Hermolaus pro verbo illo, *alio, ala* supposuit, ex Aristotele se id facere professus: & sane ambo codices *ala* habent, non *alio.* Sed neque vetus lectio fidelis hac parte est, neque Hermolaus recte emendauit: parumque ei fauent Græca quæ affert, Aristotelis verba. Aliorsum ea spectant, quam Hermolaus aut intellexit, aut intelligi voluit. Nam paulo infra a Plinio redduntur, cum dicit, *Respersu pennarum hostem occæcantes.* Scribendum igitur *alio,* hoc est, in aliam partem. Confer prius, deinde statue. ¶ Et si conniuentem, humectantemque animaduertit.) Legendum forte, *Et si conniuentem, nictantemve animaduertit.* ¶ Est autem lapis iste prægnans.) Vetus lectio, *Est autem lapis ipse prægnans.* ¶ Expertæque pondus tunc demum abeũt.) Elegantior lectio, *Expertæque pondus, tunc demum auehunt.* ¶ A meridiano tempore operantur & volant.) Scribendum puto *inuolant,* potius quam *& volant.*

Ex CAP. IIII. Nec vnus hostis illi satis est. Acrior est cum dracone pugna.) Apographon Toletanum, *Nec vnus hostis illi est satis. Acrior cum dracone pugna.* ¶ Ita se implicans vt simul decidant.) Scribo, *Ista se explicat, sic vt simul decidant,* ex eodem.

Ex CAP. V. Est percelebris apud Seston vrbem aquilæ gloria educatam a virgine &c.) Vetusta exemplaria, *Sæpe celebris apud Seston,* &c. Verbum *sæpe* cum minore litera scriptũ, fini præcedentis capitis annecte. Deinde lege cum maiore, *Celebris apud Seston vrbem aquilæ gloria est, educatam,* &c. Castigationem hanc confirmãt Plinij verba inferius capite octauo: *Bellum internecinum gerit cum aquila, cohærentesque sæpe prehenduntur.*

Ex CAP. VI. Triduo autem ante, aut biduo volare eos vbi cadauera futura sunt.) Duo verba illa, *aut biduo,* in nostris archetypis desiderantur. Et considera, sitne aptior lectio *eo,* quam *eos.* ¶ Accipitrum genera sedecim inuenimus.) Scribendum arbitror, *Accipitrum genera sunt decem, non minus.* Aristoteles libro nono, capite xxxvi. *Genera non pauciora quam decem esse accipitrum, aliqui prodiderunt.* Pari locutionis modo vsus est infra c. xii. *Itaque paruis in vicis non plus vna coniugia sunt.* Ex his circon claudum altero pede, prosperrimi augurij nuptialibus negotijs aut pecuariæ rei.) Exclamare libet, populus quod clamat, Osiri inuento. O miserandam ac multis prosequendam lacrymis præstantissimi scriptoris vicem, in cuius monumenta æternitate dignissima, tam fœde sæueque grassata est librariorum iuxta ac correctorum imperitia & incuria, cum incredibili bonarum literarum iactura. Hæc enim verba nec ad materiam accipitrum, de quibus hic agitur, pertinent: nec si pertinerent, *circon,* scribendum erat, sed *Aegithum* vt vetus lectio rectissime habet: in vtroque enim apographo *Aegithum* manifeste scriptum est, non *circon.* Confirmant veterem lectionem Aristotelis verba libro nono, capite xv. *Aegithus vitæ commoditate & partus numero commendatur, sed alterius pedis claudicate cedit.* Theodorus *salus* vertit. Sed si quis velit luce clarius nosse, verba hæc aliunde huc esse aduecta, (vnde vero fuerint, postea ostendemus) sublatis illis e medio, legat principium huius accipitrum tractatus, quod sumetur a dictione *Triorchem,* & conferat cum Aristotelis verbis capitis xxxvi. libri ix. videbit vnum idemque esse quod ab vtroque scribitur. Præterea multa in hoc capite verba desiderari, intelliget qui rem accurate dispexerit. Nam ex x. generibus accipitrum, tot enim esse ex Aristotele præfatus est duorum tantum meminit, aut cum circo trium, cum Aristoteles volumine ix capite xxxvi. distincte suis quæque nominibus persequatur. *Triorchem, Aesalonem, Circon, Asteriam, Palumbarium, Pernem, Hypotriorchen, Percem, Spizam, Phrynolochon.* Cur enim hic Plinius facere neglexisset, quod in sex aquilarum generibus tam exacte persecutus est, præsertim cum inter aues tertium accipitri locum tribuat? ¶ In oceano accipitres totius Massyliæ humi fœtificant.) Apographon Toletanum non *Massyliæ* legit, sed *Masæsyliæ.* rectius. Est enim *Masæsylia* Africæ regio, contermina duabus Mauritanijs, auctore Stephano & reliquis. Sunt & Massyli gens Libyæ. Sed prior lectio magis casta, quamuis aliter putet Hermolaus. Scribendum autem *Masæsylia* per simplex vtrobique s, & æ, diphthongon in secunda, ex eodem Stephano. ¶ In Thraciæ parte super Amphipolin, homines atque accipitres societate quadam aucupantur.) Hermolaus *Cedropolin,* non *Amphipolin* probat, ex Aristotelis nono libro, cap. xxxvi. sic prodentis, *Thraciæ parte, quæ olim Cedropolis vocabatur, homines societate accipitrum per paludes aucupantur.* Sed potest sustineri *Amphipolin,* ex eodem Aristotele, circa Amphipolin contigisse hoc scribente in libro De admiranda auditione. Cuius operis testimonio vti, cur vitauerit Hermolaus, non intelligo. An quod Theophrasti non Aristotelis putabat? at citasset Theophrastum, sunt enim argumenta quę Theophrasti esse suadeant. An quod nutrius esse duxit? at is error est manifestarius. Nam præterquam quod dicendi character Aristotelem plane refert, apud Stephanum familiarem suum legisse Hermolaus potuit, nõ semel eam conscriptionem pro Aristotelica citari. In eo igitur siue Theophrasti, seu Aristotelis opere verba hæc leges: *In Thracia super Amphipolin contingere monstrosum quoddam narrant, supra quam credi queat ab his qui experti non sunt. Prodeuntes enim pueros, ex vicis regionibusque finitimis ad aucupium auicularum, in societatem accipitres assumunt,* &c. ¶ Et cum tempus sit capturæ clangore ac volatus genere inuitare ad occasionem.) Si hæc verba ad aues referantur, non conueniet Plinio cum Aristotele. Quapropter ne discrepent inter se hi duo scriptores, quorum iuniorem ab antiquiore mutuatum esse, in aperto est, legendum duxerim, non *clangore,* sed *clamore,* nec *volatus,* sed *vocatus,* & *imitari* potius quam *inuitare,* vt totam rem ad pueros, non ad aues referas. Aristoteles id demonstrat loco citato. *Hoc,* inquit, *faciunt sic: Cum peruenerint ad locum opportunum, vocant accipitres, nominatim clamantes. Illi voce puerorum audita aduolant, auiculas in frutices compellunt. Ibi pueri lignis percutientes comprehendunt, & quod præ omnibus admirationem auget, accipitres, cum aliquam cepere auicularum, eam aucupibus proijciunt. Pueri peracta captura, ex omni præda certa parte illis impertita abscedunt.*

Ex CAP. IX. Ac victu columbi potius.) *Ac visu columbi potius* exemplar Salmanticense. Scribendum reor, *Ambobus columbi potius* ex Aristotele, libro sexto, capite septimo. *Est,* inquit, *neque aduncis vnguibus vt accipiter, neque capite accipitri similis, sed ea vtraque parte columbum potius quam accipitrem repræsentat, neque alio quam colore imitatur accipitrem.*

Ex CAP. XII. Cornices & alio pabulo atque duritiem nucis rostro repugnantem.) Apographon Toletanum, *Cornices & alio pabulo, vt quæ duritiem,* &c. ¶ Itaque paruis in vicis non plus bina coniugia sunt.) Bina coniugia, quatuor faciunt coruos: nam singula ex binis constant coruis; mare & femina. At Aristoteles non quaternos morari coruos in paruis vicis ait, sed binos tantum. Ergo hic, *vna* legendum erit, non *bina.* Verba Aristotelis sunt libro nono, capite xxxi. *Corui vicis arctioribus & vbi non satis cibi sit pluribus, duo tantum incolunt.* Et in libro de Admiranda auditione idem accidere circa Cranonem

nonem Thessaliæ vrbem confirmat, quod statim Plinius refert. Posset etiam legi, *Binum coniugia*, eodem sensu. ¶ Aut in luce omnino visus.) Veriorem lectionem puto, *luco*, quam *luce*.

Ex CAP. XV. Sæculis non visa.) Apographon Toletanum, *Sed vlli non visa*.

Ex CAP. XVIII. Sunt & paruæ aues vncorum vnguium, vt Pici Marcio cognomine insignes & in auspicijs magni. Quo in genere arborum cauatores, scandentes in subrectum, felium modo, illi vero & supini.) Locus insigniter vitiatus, ita præpostero ac luxato ordine verborum, vt non casu & temere, sed consulto, & malefico deprauandi animo factum videatur. Nos ex Aristotele libro nono, capite nono, deperditum hunc locum restitui in integrum posse speramus. Sic igitur lego, *Sunt & paruæ aues vncorum vnguium, sed in auspicijs magnæ. Quo in genere Pici Martij cognomine insignes, arborum cauatores. Illi vero & supini scandentes in subrectum stellionum modo.* Porro verbum Aristotelicum δρυοκολάπτης, Plinius *arborum cauatores* transtulit. ¶ Pullos in cauis educant auium soli.) Scribendum videtur, non *auium* sed *arborum*, vt ostendunt verba quæ paulo post sequuntur, *Clauum vel cuneum adactum quanta vi libeat in arbores in quibus nidum habeat* &c. desumpta ex Aristot. libro ix. capite ix. Nam cauis simpliciter picos tantum pullos nutrire, a veritate abhorret: cum idem faciant columbæ, passeres, cypseli & meropes, qui & subterraneos cauos vel ad iiii. cubita faciũt, auctore eodem Aristot. libro ix. ca. xiii. & Trochilus vt idem scribit, fruteta incoli & foramina. Aestimandum item an sit verior lectio *educunt*, hoc est, excludũt, quam *educant*. ¶ Cum insederit clauo aut cuneo.) Tria vltima verba, Pliniana apud me nõ sunt, sed expositio lectoris.

Ex CAP. XX. Donec renascatur iterum cum flore.) Archetypum Toletanum, *Donec renascatur alia cum flore*.

Ex CAP. XXI. Habent ostenta præposteri eorum vespertinique cantus.) Archetypum idem, *Habent ostenta præproperi eorum vespertini cantus*. Confirmant eam lectionem verba quę statim sequuntur, *Namque totis noctibus canendo*, &c.

Ex CAP. XXII. Est & anseri vigil cura.) Verbum, *est*, superfluit, ex apographo Toletano. ¶ Potest & sapientiæ videri intellectus ijs esse. Ita comes, &c.) In apographo Toletano ordine verso, *ijs ita esse*. ¶ Scipio Metellus vir consularis, an M. Sestius.) Vtrunque exemplar & Romana impressio, *An M. Seseius*. Scribo, *An M. Seius*. Varro libro tertio de re rustica, capite decimo, *Horum greges Scipio Metellus, M. Seius habent magnos aliquot. Merula Seius, inquit, ita greges comparauit anserum*, &c. ¶ Fero ansere minores.) Ambo exemplaria, *fere ansere*, vt forte scribendum sit, *Feræ anseres minores*.

Ex CAP. XXIII. Quando proficiscuntur consentiunt. Volant alte.) Hermolaus non *consentiunt* legit, sed *consertim*, & coniunctim cum verbo sequente, *consertim volant*. Cæterum duo nostra exemplaria *consentiunt* agnoscunt, non omnino male. Nam potest hic significare *consentiunt*, conueniunt, coeuntque, & communi ceu consilio discessuræ mutuo sese operiuntur: vt de Pelecanibus Aristoteles tradit, de quibus simul & gruibus disserit libro octauo, capite duodecimo, & Plinius paulo infra de Ciconijs, *Abituræ congregantur loco certo, simílique ratione anseres & olores commeant.* ¶ Comitatæque sic, vt nulla sui generis relinquatur nisi captiua aut serua.) Considerandum an *cunctatæ*, probior sit lectio quam *comitatæ*: & duo postrema verba, *& serua*, dubito an sint aduentitia. ¶ Intẽta in aliquo circumeunte alio.) Vetus lectio, *Intentã in aliquem circumeunte alio*. ¶ Simulque comitialem propter morbum despui suetum.) Apographon Toletanum, *suetæ*, non *suetum*.

Ex CAP. XXIIII. Illito victoriæ colore.) Melius, *Illita victoria colore*, hoc est, e conchula victoriæ colore expressa illitaque. Nam in Apographo Toletano *victoria* scriptum est, non *victoriæ*.

Ex CAP. XXVIII. Quæ protinus intereunt qua litatum est illi die.) Archetypum Tolet. *Quæ protinus intereunt, posiquam litatum est ei deo.*

Ex CAP. XXIX. Quid est illud vnius generis saluti aduersum?) Legendum reor, *Quid est illud vnius generis aliti aduersum.* Sciendum tamen in Toletano exemplari hæc verba redũdare. Item quæ statim sequuntur sic ibi legi, *Quæ his naturæ inuidia.* ¶ Larium lacum amœnum arbusto agro.) Lego, *Arbustato agro.* Est enim arbustare Plinio, agrum arboribus conserere ad vsum maritandarum vitium, vt libro septimodecimo, capite xxiii. *Italia præter supradicta, corno, populo, tilia, acere, orno, carpino arbustat agros.* ¶ Alia ratio ficedulis: nam formam coloremque mutant. Hoc nomen non nisi autumno habent, postea melancoryphi vocantur.) & mox paulo. ¶ Mutat & vpupa, vt tradit Aeschylus.) Præpostera verba, permutatæ sententiæ, omnia transposita & confusa. Quod vpuparum est ficedulis tribuitur: quod ficedularum, vpupis. Quippe ficedulas formam mutare, a vero alienum est: hoc si vpupis tribuas, vera locutus fueris. Aristoteles de ficedulis libro nono, capite xlix. *Sic & ficedulæ melancoryphi vicibus commutantur: fit enim ineunte autumno ficedula, ab autumno protinus melancoryphus: nec inter eas discrimen aliquod nisi coloris & vocis est. Auem autem esse eandem constat, quia dum immutaretur hoc genus, vtrumque conspectum est nondum absolute mutatum, nec alterutrum adhuc proprium vllum habens appellationis.* His verbis Aristoteles, non formam mutare ficedulam tradit, sed vocem & colorem. Videamus rursus quid de vpupa idem auctor eodem loco scribat: *Nec non, inquit, vpupa cum colore tum vero specie immutatur.* Et capite quintodecimo eiusdem voluminis, *Vpupa nidum potissimum e stercore hominis facit. Mutat formam tempore æstatis & hyemis.* Patet ergo ex antedictis, ficedulas colorem tantum & vocem mutare: vpupas & colorem & formam. Si ergo verba, quæ de ficedularum formę & coloris mutatione hic habentur, ad vpupas transfers, & rursus duo illa verba a quibus de vpupa incipit tractare, quæ sunt, *Mutat &.* ad ficedulas, omnia debitum ordinem recipient. Legendum ergo videtur in vniuersum sic, *Pariunt vere primo, cum plurimum sena oua. Mutant & ficedulæ. Hoc nomen non nisi autumno habent, postea Melancoryphi vocantur. Sic & Erithacus hieme, idem Phœnicurus æstate. Alia ratio vpupæ. nam formam simul coloremque mutat, vt tradit Æschylus* &c. Non sum nescius visum hæc iri quibusdam, ludibria potius præstigiatorum, quam censorias castigationes. Sed meminerint humani lectores, in tanta verborum sententiarumque prope dixerim strage, violentia opus esse, & veritati quocumque discrimine viam patefaciendam. satiusque esse vi aliqua literæ allata, scire nos aliquid, quam immutare verba non audentes, omnia in dubium vocare, & falsa sæpenumero pro veris admittere. ¶ Idem Phœnicurus.) Aristoteles libro nono, ca. xlix. *Phœnicurgus*, modo exemplar vitio careat. Heron auctor Græcus in Georgico de antipathia agens, *Phœnicurus*, cum Plinio. ¶ Obscœna alia pastu auis.) Verbum *pastu* expendendum sitne falso additum. Nihil enim de pastus spurcitia Aristoteles. Illud duntaxat tradit libro nono, capite xv. quod non multo ante retulimus, nidum e stercore potissimum humano facere. Ob id a Plinio obscœnam appellari puto. Non prætereerim tamen de nidificatione vpupæ repugnantia inter se prodere Aristotelem. Nam libro nono, capite quintodecimo, e stercore hominum, vt dictum est, nidificare ait. Cui opinioni subscribit Ælianus libro xv. De historia animalium. Idem rursus Aristoteles libro sexto, capite primo, Vpupam vnam suo in genere non nidificare tradit, sed stipites arborum subeuntes parere, sine vllo stramento in cauis.

Ex CAP. XXXII. Colore cyaneo ex parte maiore, tantum purpureis & candidis admistis pennis.) Scribendum reor, *pallidis*, non *candidis*: nullus enim halcyoni candor, si Aristoteli fidem habemus. Eius verba sunt libro nono, capite xiiii. *Alcedo non multo amplior passere est, colore tum cæruleo, tum viridi, tum etiam leuiter purpureo insignis.* Et cap. xiii. Meropis colorem, halcyonis colori comparat. De Meropis vero coloribus sic scribit, *Pennæ huius auis inferiores pallidæ sunt, superiores cæruleæ vt halcyonis, postremæ pinnulæ rubræ habentur.* Et Plinius capite proximo: *Merops vocatur genitores suos reconditos pascens, pallido intus colore pennarum, superne cyaneo, priore subrutilo.* Si quis objiciat in Græco Aristotelis codice, non ochrõ, hoc est pallidum colorẽ halcyoni tribui, sed chlorõ, hoc est viridẽ seu luteum; sciat duo hæc nomina pro se inuicẽ poni apud Aristotelem: quod patet ex eius verbis cap. tertiodecimo: *Lutea*, inquit, *dicta est a colore partis suæ inferioris pallido.* Et vbi Meropi pallidum Plinius tribuit, ibi Aristoteles ochron. Ergo luteus & pallidus color, vel idem sunt, vel ferme idem. ¶ Alterum genus earum magnitudine distinguitur & cantu.) Lego, *Alterum genus earum magnitudine distinguitur, nec canunt.* Aristoteles libro octauo, capite tertio, *Præterea genus alcedonum aquas adamat: quod duplex est. Alterum vocale, arundinibus insidens: alterum mutũ, quod ampliore corpore est.* Notandum in transitu succurrit, in Aristotelis Græco codice atrocem inoleuisse mendam. Pro *halcyonon* enim *aedonon* scriptum inuenies, hoc est *luscinarum*. ¶ In reliquis partibus est quidem mitius pelagus Siculum vtique tractabile.) Horum verborum sensus, proximis duobus verbis, breuiter quidem, sed abunde redditus fuerat. Quapropter credi hæc Pliniana non esse, nullum esset piaculum. ¶ Putant ex spinis aculeatis, piscibus enim viuunt.) Scribo, *Putant ex spinis acus piscis. Piscibus enim viuunt.* De acu pisce qui Græce belone dicitur, Plinius supra libro nono, capite quinquagesimo primo. Aristoteles quoque libro nono, capite quartodecimo: *Ambigitur*, inquit, *ex quanam materia componatur. Videtur tamen ex spinis acus piscis constitui. Piscibus enim Alcedo viuit.* Confirmat id quoque Plutarchus in lib. qui inscribitur, De amore erga sobolẽ. ¶ Gauię in petris nidificant, Mergi in arboribus. Pariunt plurimum terna. Sed gauiæ æstate, mergi incipiente vere.) Hic quoque locus ex Aristotele tralatus est: quapropter ad eius exemplar

dirigendus est. Forte autem legendum commutatis verbis, *Gauiæ & Mergi in petris nidificant maritimis. Pariunt* &c. Aristoteles lib.v. cap. IX. *Mergi & Gauiæ saxis maritimis oua bina ternave pariunt sed gauiæ æstate, mergi a bruma ineunte vere.*

Ex CAP. XXXIII. In Scythis auis magnitudine otidis binos parit.) Scribendum arbitror, *In Scythis aues magnæ, nomine otides binos pariunt.* Aristoteles libro nono, capite XXXII. *In Scythia auium genus est otides. Hæ procreant pullos duos: & quę peperit oua, non incubatu fouet, sed condita in leporina aut vulpina pelle relinquit, atque ita obuolata in summa arbore locat. Cumque a venatione vacet custodit ea. & si quis arborem scandat, ppugnat eum alis, aquilarum more euerberans.* Sic Græci Aristotelis codices præferunt. Theodorus Plinium secutus, magnitudine otidis trãsfert, quod non probo. ¶ Neve cui frequentior conuersatio sit suspecta, transferunt alio.) Legendum reor, *Neve cui frequentiore conuersatione sint suspecta, transfert alio.* Aristoteles libro nono, capite VII. *Nec eodem in loco pariunt, & incubant, ne quis locum percipiat longiore temporis mora.* ¶ Contra aucupis indicem exeunte in prælium duce totius gregis.) Scribendum videtur, *Contra aucupem illicem* Vocatur enim Illex, quę conciliat aucupium, quã uis subesse suspicio quædam, ipsam etiam dictionem, *illicem*, adiectam esse. Satis enim erat dicere aucupem, vt paulo post appellat. Aristoteles venatorem vocat. Eius verba sunt libro nono, capite septimo, *Perdicem venatorem dux syluestrium primus inuadit, pugnamque obuiam conserit: quo capto compage, alter occurrit, tum alius, atque ita singulis dimicatur. si mas sit qui venatur. Sed si femina est, vbi dux ad eius vocem occurrerit, cæteræ vniuersæ eum inuadunt, feriunt, fugant ab ea femina, inuidentes quod non sibi, sed illi accesserit.* Ex quibus Aristotelis verbis rursus locus sequens restituitur. ¶ Rursus circa conceptum feminæ capiuntur, contra aucupem feminam exeuntes, vt rixando ambigant eam.) Legendum enim, vt Plinius cum Aristotele concordet: *Rursus circa concentum feminæ capiuntur, contra aucupem feminæ exeuntes, vt rixando ambigant eum.* hoc sensu, prodeunte duce ad aucupem feminam canentẽ, capi etiã perdices feminas, exeuntes vt rixãdo ambigant ducem ab aucupe. Inuident enim dolentq; se contemni, & aucupem amari a duce. Mallem tamen legeres commutato ordine verborum: *Rursus circa concentum feminæ, capiuntur feminæ, contra aucupem exeuntes vt rixando* &c. ¶ Concipiunt superuolantiũ afflatu.) Aristoteles libro tertio De generatione animalium, capite primo ostendit, *olfactu*, hic legendũ, non *afflatu*. Nam afflatu prægnantes fieri perdices, statim ante Plinius retulerat. Aristotelis verba sunt: *Tum etiam perdices feminæ & quę nondum coierint, quarum vsus in aucupijs, cum olfaciũt marem vocemque eius audiunt, alteræ implentur, alteræ statim pariunt.* ¶ Vt in capite aucupantium sæpe cæcæ metu sedeant.) Verbum, *metu*, Plinianum non est. Neque enim metu cæcæ, sed rabie libidinis in aucupes ruunt, eorum capitibus insidentes. Aristoteles lib. nono, capite octauo: *Vsque adeo tum perdices, tum etiam coturnices copia libidinis gaudent, vt in aucupantes corruant, & sæpenumero capitibus eorum resident.*

Ex CAP. XXXIIII. Pullis primo falsiorem terram collectam gutture in ora inspuunt.) Castiorem lectionem duco, *Colliquatam gutture.* Aristoteles libro nono, capite septimo: *Exclusis iam pullis terram salsuginosam potissimum præmanducatam in eorum os suum inserens ingerit, atque ita præparat ad cibum recipiendum.* ¶ Proprium generis eius & turturum, cum bibant colla non resupinare, large bibere iumentorum modo.) Addendam puto particulam, *ni: Colla non resupinare ni large bibere*, vt bibere sit præteriti temporis. Postremo autem duo verba, *iumentorum modo*, criticorum iure fungentes, familia Pliniana eximimus. Aristoteles libro nono, capite septimo: *Proprium columbarum, & palumbium, & turturum esse videtur, ne collum cum bibunt, resupinent, ni satis hauserint.*

Ex CAP. XXXVIII. Atque e vestigio cœlum petunt.) Expende an legi debeat *solum* potius quam *cælum*, quia statim sequatur: *Itaque in foueas delapsæ*, &c.

Ex CAP. XL. Caprimulgi appellantur grandioris merulæ aspectu.) Scribendum puto permutatis verbis superque castigatis, hoc pacto: *Caprimulgi appellantur a suctu, grandiores merula.* Aristoteles libro nono, capite XXX. *Quem caprimulgum appellãt, auis montana est, magnitudine paulo maior quam merula: sugit caprarum vbera aduolans, unde nomen accepit.* Et paulo post Plinius: *Caprarumque vberibus aduolant suctum propter lactis.* ¶ Testas excernens.) Recte qui pro *Excreans*, vt antea legebatur, *Excernens* correxerunt, ex Aristotele libro nono, capite decimo: & libro de Admiranda auditione: suffragantibus etiam ambobus nostris exemplaribus. Subit hoc loco, mirari Plutarchum summum alioqui & nũquam satis laudatum scriptorem, quod Aristoteles, Plinius, Cicero, Ælianus, quintodecimo volumine De historia animalium, pelecani seu plateæ tribuunt, erodio ascribentem, libro, Vtra animalium solertiora. In similem incidit lapsum & de vulpe marina loquens, quam tradit, deuorato hamo sese inuertere, ex interioribus extera facientem, vt hamum excutiat. Nam quod de scolopendra marina legerat apud Aristotelem libro nono, & Plinius etiam repetit, vt suo loco visum est, ipse vulpi marinæ dat: quia videlicet de vtroque animali aquatico eodem loco Aristoteles agit.

Ex CAP. XLI. Villaribus gallinis & religio inest.) Aristoteles non villaticis duntaxat gallinis hoc tribuit, sed omnibus. Neque vocem Latinam receptamque existimo esse *Villares* a villa, sed *Villaticus*: qua & M. Varro & Columella & cæteri vtuntur. Aristoteles libro sexto capite secũdo: *Inhorrescunt a coitu, ac se excutiunt. Sæpe etiam festuca aliqua sese lustrant, quod idem & edito ouo interdum faciunt.*

Ex CAP. XLII. Psittaci quidam etiam sermocinantes.) Legẽdum puto aliter, aliaque distinctione: *Humanas voces reddunt psittaci. Quidam etiam sermocinantes.* ¶ Latior his est lingua omnibusque in suo cuique genere.) Apographum Toletanum, *Latiores linguæ omnibus, in suo cuique genere.* ¶ Habebant & cæsares iuuenes. Item sturnum, luscinias.) Permuta verba: *Habebant & Cæsares iuuenes sturnum, item luscinias*, &c. ¶ Quæ condita velit, ac cibis blandienti.) Archetypum Toletanum, *Quæ condita velit adcliuis blandiente.* Salmanticense, *Quæ condita velit, aliquo blandiente.* Romana, & Parmensis, & recentiores aliæ impressiones, *Quæ condita velit addisci, aliquo blandiente.* Scribendum opinor, *Quæ condita velit addisci, alioqui balbutiente.*

Ex CAP. XLIII. Funusque innumeris aliti celebratum exequiis.) Legendum forte, *Funusque in humeris aliti celebratum.* Nam verbum sequens *Exequiis*, adiectum reor ab eo qui *Innumeris* legebat, non *In humeris*. Statim enim sequitur, *Super Aethiopum duorum humeros.* ¶ Multorum principum nemo deduxerat funus.) *Duxerat* Toletanum exemplar, non *deduxerat.* ¶ Post Carthaginem Numantiamque deletas ab eo.) Duo vltima verba pro adulterinis habeo. ¶ Cornix e Bætica.) *Cornix a Betica* Tolet. exemplar. Eo quod inuehebat in syluas eos confidentes corniculis humeris que illi vestigabãt agebãtque.) Lego & alio ordine verborum, & verbis ipsis correctis, *Equo aduehebat in syluas eos, confidentes humeris equi. Corniculos illi vestigabant agebantque.*

Ex CAP. XLVII. Gallia hos septentrionalis proxima oceano.) Melius, *Septentrionali proxima oceano.*

Ex CAP. XLVIII. Quondam existimatus inter raras aues.) Castior lectio, *Aestimatus.*

Ex CAP. XLIX. Licet affirmet Dino.) Inverso ordine apographon Toletanum, *Affirmet licet Dino.* ¶ Neque harum satyricos motus cum insident.) Idem exemplar, *cum insidientur*, non *cum insident.* veriore arbitror lectione.

Ex CAP. L. Hoc primum antiquis cœnarum interdictis exemptum inuenio.) In eodem non *Cænarum* legitur, sed *Eranum.* Dictio est Græca, significans quod a singulis amicis contribuitur ad cœnam, conuiuiumve celebrandum. Nec memini me alibi in Plinio eam aliove Latino autore legere. ¶ Gallinaceos quoque pascendi lacte madidis cibis: multo ita gratiores approbantur.) Neutrum ex scriptis exemplaribus, vllumve (quod sciam) ex impressis hoc verbum *Madidis* agnoscit, sed *Lacte additis cibis*, legunt. Romana impressio & aliæ, *Lacte addito cibis.* In Salmanticensi exemplari verbum *Cibis* non habetur, rectè vt sentio. Ad hunc igitur modum legendum censeo hunc locum, *Gallinaceos quoque pascendi lacte, addito mulso. Ita gratiores approbantur.* Plinius supra capite xxij. de iecore anserino: *Exemptum quoque lacte mulso augetur.* Et Columella libro octauo, capite septimo: *Iam illi qui volunt non solum opimas, sed etiam teneras aues facere, mulsa recente aqua prædicti generis farinam conspargunt, & ita farciunt.* Heron quoque Georgici voluminis xiij. anseres melicrato saginari tradit. ¶ M. Lælius Strabo.) Videtur legendum, *Lenius*, non *Lælius*. Varro libro tertio, capite quinto: *In quo*, inquit, *diceris longe vicisse non modo archetypum inuentoris nostri ornithotrophion M. Lenij Strabonis, qui Brũdusii hospes noster primus in peristylo habuit exhedra conclusas aues quas pasceret.* Et supra capite proximo. ¶ Neque ipsæ iam aues nascuntur.) Verior lectio, *Noscuntur.*

Ex CAP. LI. Quibus natura cœlum assignauerat.) Ambo nostra exemplaria, *Quibus rebus natura cælum assignauerat.* Scribo, *Quibus rerum natura cælum assignauerat.* Diximus & alibi familiare Plinio esse iungere duo hæc verba, *rerum natura*: vt in fine capitis, *Summas rerum naturæ opes.* & passim tibi exempla occurrent. ¶ Nisi quod minus est summas rerum naturæ opes, quam hominum linguas cœnasse.) Vtrunque exemplar, *Si quod minus est summas*, &c. Scribendum puto, *Si quidem minus est summas rerum naturæ opes, quam auium linguas cænasse? Auium* namque non *Hominum* lego, cum nota etiam interrogationis ducentis ad negationem.

Ex CAP. LII. Quoniam & quadrupedes oua gignunt.) Commodior lectio archetypi Toletani, *Quin & quadrupedes oua gig-*

oua gignunt. ¶ Alia punctis distincta, vt meleagridum: alia rubri coloris, vt phasianis, cenchridi.) Scribendum alio ordine, & aliis verbis: *Alia punctis distincta, vt meleagridum & phasianorum: alia rubri coloris, vt cenchridi.* Aristoteles libro sexto, capite secundo: *Differunt & colore & inter se oua auium. Sunt enim alia candida, vt columbarum & perdicum: Alia pallida, vt palustrium: Alia punctis distincta, vt meleagridum & phasianorũ. Rubrũ cenchridis est, modo minij.* ¶ Piscium vnus color.) Scribo, *Vnicolor.* vt sicuti paulo ante dixit *Bicolor*; sic postea *Vnicolor.* ¶ In quo nil candidi.) Imo, *In quo plus candidi*, si Aristoteli credimus lib. vj. cap. x. *Ouum*, inquit, *piscium non bicolor vt auium, sed vnicolor omnium est, & plus albi trahens quam lutei, tam ante quam postea cum fœtus insidet.* Nec tamen pœnitenda esset lectio, pro *In quo nil candidi, Aequabili candido.* Idem tertio De generatione animalium, capite primo: *Quam ob rem omnia piscium oua vnicolora sunt: atque ad lutea, candida: ad candida, lutea esse dixeris.*

Ex cap. LIII. Quædam omni tempore coeunt, vt gallinæ & pariunt, præterquam duobus mensibus hyemis brumalibus.) Scribendum mutato verborum ordine, *Quędam omni tempore coeunt & pariũt, vt gallinæ*, &c. Aristoteles libro sexto, capite primo: *Aues autem oua pariunt omnes, sed tempus coeundi pariendiue non idem est omnibus: quippe cum aliæ coeant & pariant omni fere tempore, vt gallinæ, vt columbæ. Gallina enim toto anno, præterquam duobus mensibus brumalibus, parit.* ¶ Ex his iuuencæ plura quam veteres.) Archetypum Toletanum, *Iuuenes*, non *Iuuencæ.* ¶ In cacuminibus arborum luto nidificantes.) Idẽ Archetypum *In cacuminibus arborum nidos ædificantes.* A coitu x. diebus oua maturescunt in vtero. vexatæ autem gallinæ & columbæ penna euulsa, aliave simili iniuria diutius.) Erratum rursus in ordine verborum. Scribendum, *A coitu x. diebus oua gallinæ maturescunt in vtero: vexatæ autem columbæ penna euulsa, aliave simili iniuria, diutius.* Aristoteles sexto volumine, cap. secundo: *Ouum gallinæ consistit a coitu, & perficitur x. diebus magna ex parte; columbæ paucioribus. Facultas columbis retinendi oui etiam tempore parturiendi est. Nam si ab aliquo vexetur, aut penna in nido euulsa, vel quauis alia simili re infestetur, aut etiam sponte morosius habeat, ouum per tristitiam retinet partumque differt.* ¶ Omnibus ouis medio vitelli parua inest velut sanguinea gutta, quod esse cor auium existimant, primum in omni corpore id gigni opinantes. In ouo certe gutta salit palpitatque.) Lege, *In medio albi*, non *in medio vitelli*: nam pullus ex albo corporatur, in vitello cibum habet, teste Aristotele & Plinio mox paulo; etsi non ignoro contra sentire Hippocratem in libro De natura fœtus. Præterea verba illa, *In ouo certe gutta*, falsa sunt & adulterina, & sine illis reliqua optime cohærent. Si cum Plinio Aristotelis verba conferas, omni dubitatione liberaberis. Is sexto libro, capite tertio ita ait: *Gallinis porro tertia die ac nocte post quam cœpere incubare, indicium præstare incipiunt. At maiorum auium generi plus præterea temporis necesse est: minori autem minus sufficit. Effertur per id tempus luteus humor ad cacumen qua principium oui est, atque ouum detegitur ea parte, & cor quasi punctum sanguineum in candido liquore consistit, quod punctum salit iam & mouetur, vt animal.* Scribendum autem, *Ea salit palpitatque.* ex vtroque antiquo exemplari. ¶ Aues omnes in pedes nascuntur contra quam reliqua animalia.) Cum duplex sit auium ortus, prior ex vtero in ouo, potentia: posterior ex ouo actu, iam animal, vt omnis amphibolia tollatur, meliorem duxerim lectionem, *Oua omnia*, quam *Aues omnes*, ex Aristotele, vnde translata hæc a Plinio euidentissimum est, libro tertio De generatione animalium, capite secundo: *Partus ouorum contra atque animalium euenit. Animal enim in caput, suumque principium nascitur. At ouum quasi in pedes conuersum exit. Cuius rei causa quod diximus est, quod ouum ea parte qua principium continetur adhæret.* ¶ Alioqui negant omnino geminos excludi.) Vetus lectio, *Aliqui negant*, &c.

Ex cap. LIIII. Si incubatu tonuerit, oua pereunt.) Vetera exemplaria, *Incubitu*, non *Incubatu*. Sic paulo post, *Quędam autem & citra incubitum sponte naturæ.* ¶ Scitum de quodam potore reperitur Syracusis.) Verbum, *potore*, superfluit in Apographo Toletano. ¶ Donec cooperta terra fœtum ederent oua.) Scribendum videtur, *Cooperta storea*, non *Cooperta terra.* Aristoteles libro sexto, capite secundo: *Syracusis potator quidam ouis sub storea in terra positis, tamdiu potabat, donec oua ederent fœtum.*

Ex cap. LV. Nec falso augurata proditur.) Archetypum Toletanum, *Nec falsa augusta proditur.* ¶ Mox incertos incubitus solicite conuocatis: postremo lamenta, &c.) idem exemp. *Mox incertis incultus sollicite*, &c. Lego, *Mox incerti singultus solicite*, &c. Vt gradatim crescat oratio. Primo admiratio, deinde incerti singultus, postremo lamenta.

Ex cap. LVI. Pennis nigris, ore rubicundo. Legendum *Pinnis*, non *Pennis*, ex M. Varrone, qui etiam inter generositatis notas plumam rubicundam, non os memorat. Eius verba sunt libro tertio, de Re rustica, capite nono, *E queis in parando eligat oportet fœcundas, plerunque rubicunda pluma, nigris pinnis, imparibus digitis, magnis capitibus, crista erecta, ampla. Hæ enim ad partiones sunt aptiores.* Columella item octauo libro, capite secundo: *Eæ sint rubicundæ vel fuscæ plumæ, nigrisque pinnis.* ¶ Sed quibus certa fœcunditas rara, & incubatio ouis noxia.) Scribendum reor alio ordine, *Sed quibus certa fœcunditas, incubatio ouis noxia, & rara.* Vt sit sensus: Incubationem gallinarum, quibus certa fœcunditas sit, noxiam esse ouis. Item raram incubationem nocere etiam ouis. Quorum alterum Aristotelicum est libro tertio De generatione animalium, capite secundo: *Et vt vinum*, inquit, *æstu acescit fecibus in sublime ascendentibus, sic ouum luteo quod est terrestre contingit: & hoc in gallinis multiperis, cum nequeant æqualem ouis impertire calorem, sed aliis plus, minus aliis quam opus esset.* Alterum vero Plinius ipse docet infra capite lx. *Vrina*, inquit, *fiunt incubatione derelicta: quæ alij cynosura dixere.*

Ex cap. LVII. Et per omnes dies mota.) Scripta lectio, *Et per omnes dies emota.*

Ex cap. LVIII. Palumbes & turtures plurimum terna, nec plus quam bis fere pariunt.) Scribendum non *Fere*, sed *Vere.* Aristoteles libro sexto, capite quarto: *Columbæ omni tempore (vt dictum est) pariunt. Turtur & palumbes vere, nec plus quã bis: atque ita, si prior fœtus corruptus est, frangunt enim oua mares auium complures.* ¶ Et quamuis tria pepererint, nunquam plus duobus educant.) Scribo *Educunt*, hoc est excludunt, non *Educant*, ex eodem Aristotele eodem loco: *Sed quamuis*, inquit, *tria interdum pepererint oua, nunquam plus duobus pullis educunt.* ¶ Tertium quod irritum est, vrinum vocant.) Scripta lectio, *Tertium irritum est, ac vrinum vocant.* ¶ Columbæ marem semper & fœminam pariunt. Priorem marem, postridie fœminam. Scribo *Sæpe*, non *Semper*: & *Post triduum*, non *Postridie.* Aristoteles eodem loco: *Columbæ magna ex parte marem & fœminam generant: priorem marem, posteriorem fœminam: & cum pepererint primum ouum, vno interposito die secundum pariunt.* Posset etiam legi *Posteriorem*, non *Postridie*: vt liquet ex Aristotelis verbis paulo ante citatis. ¶ Ipsi deinde pulli quinquemestres fœtificant.) Legendum videtur *Semestres* potius quam *Quinquemestres.* Aristoteles eodem loco: *Coeunt intra annum columbæ, quippe quæ semestres nosse incipiant Venerem.*

Ex cap. LIX. Aut in excelso cubantes.) Particula *Aut* superfluit. Nam pauones maiore ex parte in excelso cubantes pariunt. Columella libro octauo, capite vndecimo: *Maximeque temporibus his quibus parturiunt, pluribus stramentis exaggerandum est auiarium, quo tutius integri fœtus excipiantur. Nam fere pauones cum ad nocturnam requiem venerunt, prædictis perticis insistentes, enituntur oua, quæ quo propius ac mollius deciderint, illibatam seruant integritatem.* ¶ Aut si bruma coiere post solstitium quadraginta prope.) Vtrunque exemplar, *Quadragesimo prope.* ¶ Bis anno si priorem fœtum gallinæ excludant.) Columella *Ter* scribit, non *Bis*, libro octauo, capite decimoquarto, his verbis: *Singulæque ter anno pariunt, si prohibeantur fœtus suos excludere.* Scripsit idem etiam ante eum M. Varro libro tertio, capite decimo: *Singulæ (ait) non plus quam ter in anno pariunt.* quamuis in Varrone *Quater* mendose pro *Quam ter*, scriptum inuenias. Eandem tuetur sententiam Heron Græcus auctor, Georgici sui libro xiiij. *Pariunt (inquit) anno ter, vsque ad xij. oua.* Nec me deterret comparatiuum quod sequitur, *priorem*: sæpe enim apud Plinium proximum præcedentemve ante actum significat. Cuius rei ignorantia errandi materiam forte præstitit correctoribus, vt pro *ter* substituerent *Bis.* ¶ Si vero tepidiores sint viginti quinque.) Lego, *Vicenis quinis.* Dixit enim ante, *Tricenis diebus.* & paulo infra, *Aquila incubat tricenis diebus, minores vicenis.*

Ex cap. LX. Aquila tricenis diebus incubat, & fere maiores alites: minores vicenis, vt miluus & accipiter.) Scribendum non *Minores*, sed *Mediocres*, ex Arist. ad literam lib. vj. cap. vj. *Aquila (inquit) tricenis diebus, & cæteris quoque magnis alitibus tempus incubandi tantundem a natura statutum est, vt anseri, vt tardæ. Mediocribus viceni perficiunt incubationem, vt accipitri, vt miluo.* Ex quibus Aristotelis verbis & ex ordine quo aues monstrat, adducor vt putem permutatis dictionibus legendum apud Plinium, *Vt accipiter & miluus.* Sic enim (nec aliter) quadrabit ad vnguem correctio sequentium verborum. ¶ Singulos fere parit, nunquam plus ternos.) Scribendum enim opinor, *Sed hic binos fere parit, nunquam plus ternos.* vt pronomẽ *hic*, miluum referat, quem hoc loco Plinium indicare existimauerim. Aristot. libro sexto, capite sexto, *Pariunt milui bina magna ex parte, interdum tamen & terna, totidemque excludunt pullos.* ¶ Maior paruis.) Romana lectio, *Paris*, non *Paruis*: quę nec placet nimis, nec rursus displicet. Sed si ea lectio recipitur, aliter verba quæ præcedunt, legenda sunt. Nam vterque

codex scriptus *Tanta* legunt, non *Tanto*. Est porrò auicula Parus, Græce dicta ægithalos, magnæ fœcunditatis, vt infra patebit. Cæterum Aristoteles libro de generatione animalium quarto, capite quarto, animalia tradit quo maiore sint corpore, eo minus esse fœcunda. Et Plinius id infra repetit, adducta ad probationem Acanthide exigua auicula, quæ duodenos pariat. Illud autem attentiore cura aduertendum, verba illa quæ capite octauo huius voluminis, vt perperam locata, ex illo loco submouenda diximus, quæ sunt, *Ex his Aegithum claudum altero pede* &c. ad hunc locum pertinere. Nam Aristoteles volumine nono, capite xv. post Melancoryphum statim Aegithum subiicit, his verbis: *Parus oua plurima edit, vt aiunt. Atricapillam etiam plurima edere aliqui referunt, sed post Africanum struthionem. Iam & decem & septem atricapillæ oua reperta sunt, sed plura etiam quam xx. parit, & numero impari semper, vt narrant. Nidificat ea quoque in arboribus, & vermiculis alitur. Proprium & huius & luscinia præter cæteras aues, vt linguæ summæ acumine careãt. Aegithus & vitæ commoditate, & partus numero commendatur; sed alterius pedis claudit ate cedit.*

Ex cap. lxi. Geminos volitat amplexa infantes.) Vtrunque exemplar, *Parens geminos volitat*, &c. Vt forte scribendum sit, *Parit hæc geminos. Volitat amplexa infantes.*

Ex cap. lxii. Cæteræ serpentes contecta oua in terra incubant, & fœtum sequente excludunt anno.) Ambo antiqua exemplaria, *Contexta* agnoscunt, non *Contecta*, verissima lectione. Aristoteles libro quinto, cap. xxxiiij. *Cæteræ serpentes oua pariunt foris contexta, ad monilis, hoc est ornamenti mulierum, quod ambit collum, similitudinem. Incubant quę peperint in terra, & fœtum sequente excludunt anno.*

Ex cap. lxiii. In hominum genere maribus diuerticula.) In ambobus exemplaribus non *Maribus*, sed *Manibus* habetur, forte rectius: vt perstringat (honor sit auribus) quos masturbatores appellant. ¶ Coitus auersus elephantis.) Vetus lectio, *auersis*. ¶ Supra dictorum plerisque feminæ priores superueniunt, reliquis mares.) Dura castigatio non dissimulanda tamen. Puto enim scribendum, *Dasypodum maribus fæminæ priores superueniunt, reliquis mares.* Aristoteles libro quinto, capite secundo: *Sed quæ retro vrinam mittunt, auersa coeunt, vt leones, dasypodes, lynces. Dasypodum etiam fæmina marem prior superuenit. Cæterorum magna ex parte modus coeundi idem est: plurimæ enim quadrupedes more coeunt insito, fæminam scilicet mare supergrediente.* ¶ Vrsi autem (vt dictum est) humanitus strati.) Neque dictum est humanitus stratos coire vrsos, neque si dixisset, vera dixisset. Libro enim octauo, capite xxxvj. vrsos scripsit coire, sed ambobus cubantibus complexisque. Sumpsit id ex Aristotele libro quinto, capite secundo, tradente vrsos venerem exercere cubantes, applicatis mariũ partibus supinis ad fœminarũ pronas. At humanus concubitus non ita fit, sed applicatis mutuo complexu, supinis vtriusq; sexus partibus. Quapropter scribẽdum hic censeo non *Humanitus strati*, sed *Humi strati*. Aristoteles libro sexto, capite trigesimo: *Vrsi coeunt (vt dictum est) non considentes, sed humi strati.* ¶ Herinacei stantes ambo inter se complexi.) Vetus lectio, *Herinacei stantes. Ita inter se complexi.* ¶ In quo sunt genere leænæ, vrsæ, & vulpes. Informia autem magis quam supradicta, vrsæ pariunt.) Verbum, *vrsæ*, secundo loco positum, in neutro scriptorum codicum habetur. Quam ob rem sic a principio lego, *In quo sunt genere leænæ, vulpes, & vrsæ. Informes hæ etiam magis quam supradicta pariunt.* ¶ Cæcos autem gignunt canes, lupi, Pantheræ, Thoes.) Lego non *Pantheræ*, sed *Pantheres*. Diuersum omnino hoc animal a panthera. Theodorus lupum canarium vertit. Aristoteles libro sexto, capite trigesimoquinto: *Panther item, hoc est lupus canarius, cæcos parit luporum ritu, numero quum plurimum iiij. Quin etiam Thos coitu vt canes impletur, & cæcos generat, numero duos aut tres, aut quatuor.* ¶ Si ineant opportuno & recto mense.) Hæc verba ociosa sunt, si fidem vtrique antiquo exemplari habemus. ¶ Octonos Laconicæ pariunt. Propria in eo genere maribus laboris alacritas.) Scribe, *Octonos Laconicę pariunt. Propria in eo genere maior post laborem salacitas.* Aristoteles libro sexto, capite vigesimo: *Peculiare generis Laconici est, vt cum laborarint, coire melius quam per ocium possint.* ¶ A partu statim implentur. Concipiunt quamuis vbera siccante fœtu.) Impleri & concipere idem est. Itaque alterum ex duobus verbis redundet necesse est. Puto verbum, *concipiunt*, expositionem fuisse illius, *implentur*. Idem dispice an castigatior sit lectio *Suctante* quam *Siccante*. Aristoteles libro sexto, capite xxxiij. *Habet fæmina lac antequam pariat, & a partu continuo repetit coitum, & lactans adhuc concipit fœtum.* ¶ Pariunt non cæcos.) Superfluit negatio. Aristoteles libro & capite citato, *Partum, vt maior fidipedum pars, cæcum edit.* Theodorus, aut ex suis exemplaribus; aut (quod magis credo) Plinium secutus mendosum, negationem falso addit, cum in promptu esset rem cotidianam experiri. ¶ Mulier septima die concipere facillime creditur.) Portẽtum verius quam menda. Scribendum non *Mulier*, sed *Asina*: de mutis enim hic animantibus, non de homine agitur. Aristoteles libro sexto, capite xxiij. de asina: *A partu die septimo mari iungitur, eoque die iuncta maxime recipit initum.* Et Plinius libro octauo, capite xliiij. *Fœminas a partu optime septimo die impleri obseruatum est.* ¶ Ex aduerso aquilonum austrorumve.) Lego, *Ex aduerso aquilonem austrumve.* Sic habent exemplaria ambo, & sic alias sæpe Plinius, & nos supra meminimus. ¶ Colorem illico mutant rubriore pilo, &c.) Legendum arbitror, *Rauiore pilo.* Nam rubram equam quis vidit? nisi forte pictam. ¶ Prægnantem equam Echecratidis.) Mallem *Echecratis*, aut si placet magis patronymica forma, *Echecratidæ.* ¶ Fœminas autem post meridiem blandiri.) Scribendum puto, *Fœminis autem post meridianum blandiri.* ¶ Vt hominem lacerent.) *Lancinent* exemp. Tolet. non *Lacerent.*

Ex cap. lxv. Sues tantum & numerosos edunt. Item plures contra naturam, &c.) Sensus ineptus & Plinio indignus. Quid enim significat, *numerosos edunt. Item plures*? Quod si verbum, *plures*, ad alia animalia referri dicas, cur dixit *Sues tantum*? Re igitur curiosius pensitata, puto sic scribendum, *Ex omnibus quæ perfectos fœtus, sues tantum vnum, & duos edunt, item plures*, &c. Aristoteles libro de generatione animalium quarto, capite sexto, *Sola inter multipera sus parit perfectos, eaque vna euariat. Generat enim multos more multifidi generis, cum & bisulcum & solipes sit: sunt enim locis quibusdam sues solida vngula. Partu igitur numerosa est, quoniam alimentum quod in corporis magnitudinem absumeretur, in excrementum seminale decedit. Id enim vt solipes magnitudine caret. Quin & potius quasi ambigens, cum natura solipedum bisulcum est. Hac igitur causa, & vnum parit, & duos, &, quod plurimum, multos.* ¶ Prouentus eorum siccitatibus tradunt, & iam obituris vermiculum in capite gigni.) Scribo diuersa distinctione, *Prouentus eorum siccitatibus. Tradunt etiam obituris*, &c.

Ex cap. lxvii. Et serenitate deficiens.) Vetus lectio, *Et serenitate desinens.* ¶ Quacunque parte corporis humani contacta toti defluunt pili.) Scribo, *Totius defluunt pili*, hoc est totius corporis. Plinius libro xxix. capite quarto, *Quippe cum saliua eius, quacunque parte corporis, vel in pede imo respersa, omnis in toto corpore defluat pilus.*

Ex cap. lxviii. Et quæcunque æstas, aut ver, statumque tempus anni generat.) Breuior & castior apographi Toletani lectio, *Et quæcunque tempus anni generat.* quanquam posset non absurde legi, *Et quæcunque teper anni generat.*

Ex cap. lxix. Sed ad somnum mergere se solent. Ideo & silentium in mari piscantibus.) Aliter in eodem apographo, *Sed ad sonum mergere se dicuntur. Solent ideo & silentium in mari piscantes habere.*

Ex cap. lxx. Congregari feros ad cibum consuetudine.) Idem apographon, *Congregari feros ad cibum assuetum.* ¶ Genera piscium ad nomen venire, quosdam singulos.) Adde particulam, *que*, *Quosdamque singulos*, ex eodem Toletano. ¶ Itaque produntur clarissime audire, Mugil, Lupus, Salpa, Chromis.) Quatuor hic pisces nominantur qui clarissime audiunt: cum tamen apud Aristotelem quinque sint, libro quarto, capite octauo, his verbis: *Sunt vero qui liquidius inter pisces audiant, Mugilis, Chremps, Lupus, Salpa, Chromis: cætera piscium genera minus audiunt. quam ob rem imis gurgitibus versari potius solent.* Sic habetur in Græcis Aristotelis exemplaribus. In tralatione vero Theodori & *Minus* pro *Imis*, & *chremps piscis*, sicuti apud Plinium, desideratur. Expendendus igitur hic locus accuratius, nihilque temere statuendum. Athenæus septimo, cremyos piscis meminit, qui lapidem in capite habeat, citatque Aristotelem: apud quem tamen *Chromis* est non *cremys*. ¶ Velut sui cadaueris agnitionem fugientes.) Melius auferendi casu, *agnitione.* ¶ Cornus ceruini odore serpentes fugantur.) Fugari serpentes incenso ceruino cornu, res est exploratissima, a Plinio supra tradita libro octauo, capite trigesimosecundo: & Dioscoride secundo, Varrone tertio, Columella octauo, pluribusque aliis Græcis iuxta Latinisque scriptoribus. Verum hic haud dubie non *Serpentes* legendum, sed *Insecta*. Ostendit liquido id Aristoteles, cuius fulgor tanquam clarissimi syderis in emetiẽdo hoc Pliniano gurgite subinde prospectari debet. Is libro quarto, capite octauo sic scribit, *Sulfuris item odore genera insectorum multa intereunt. Ad hæc formicæ origani sulfurisque puluisculo insperso suas relinquunt cauernas, alioque migrant. Cornus præterea ceruini facto incensu plurima insectorum pars fugiunt.*

Ex cap. lxxi. Nam & ostreis & terrestribus vermibus.) Vtrunque exemplar, *Nam & ostreis & terrestrium vermibus.* ¶ Teneant, premant, pendeant.) Legendum puto, *Prendant* potius quam *Pendeant.*

Ex cap. lxxii. Atque ita putamina exeutiunt.) Scribo

Extus

Extusiunt, ex vtroq; antiquo exemplari. ¶ Contentione plumas & ossa reuomunt.) Lego, *Contentione plumam excitam & ossa reuomunt*: ex eisdem. quanquam in Salmanticensi non *Contentione*, sed *Certione* habetur: præcedente vacua areola, vt coniiciam *Excreatione* legendum. Item in Toletano duo illa verba, *& ossa*, desunt. ¶ Quæ auiditatem naturali sale augent.) Legendum arbitror, *Quæ auiditatem naturalem sola augent*.

Ex cap. LXXIII. Sed vt bibêre secedunt.) Scribo, *Sed vt bibere, sic edunt*. Aristoteles libro octauo, capite octauo, *Equi, muli, & asini fruge herbaq; vescuntur, sed maxime potu pinguescũt. Iumenta enim pro aquæ quam bibunt vsu, suo fruuntur pabulo, & quod minus potum aspernatur, id appetentius pabuli est, & plenius obesatur*. ¶ Orygem perpetuo sitientia Africæ generant, & natura loci potu carentem.) Legendum, *Orygem perpetuo sitientem Africa generat, ex natura loco potu carente*. ex Salmanticensi exemplari.

Ex cap. LXXIIII. Coruus & Chlorio noctu inuicem oua exquirentes.) Aristoteles autem pipram vocat libro nono, capite primo. Hanc Plinius soricem, vt paulo post constabit, Theodorus piponem vertit. Quare hic non *coruus* sed *sorex* forte legendum ex Aristotele loco antedicto: *Et Sorex* (inquit) *& Chloreus: nam oua sibi ad inuicem deuorant*. ¶ Aquaticæ anates & gauiæ. Harpe & triorches accipiter.) Scribo, *Aquatica, anates, gauiæ & Harpe, Triorches accipiter*. Aristoteles eodem loco: *Inimica sunt etiam sibi mutuo quæ in aquis degunt, vt Anas, Gauia, Harpe*. Quod autem sequitur de Triorche, hoc est Buteone, locus est (vt censeo) mutilatus, multaque hic verba librarii indiligentia omissa videntur. Nã Aristoteles Buteonem aduersari ait ranis, rubetis, anguibus: deuorat enim ea. Triorche igitur præmisso, consequẽs erat vt animalia subtexeret quibus cũ bellũ ei est. ¶ Sorices & ardeolæ inuicẽ fœtibus insidiantes.) Scribendum opinor, *Sorices ardeolæ ouis & fœtui insidiantes*. Aristoteles: *Sorex autem & ardeolis, nam oua deuorat & pullos ardeolæ*. ¶ Formicosã arborem sorices cauent:) Exemplar Salmanticen. nõ *sorices* legit, sed *vrucæ*, vt *Erucæ* forte scribendum sit. ¶ In caput serpentis porrectæ.) Aristoteles libro nono, capite xxxix. *lacertam*, non *serpentem* infestari ab araneo tradit. ¶ Merulæ & turdi.) Lego, *Merulæ & turtures*, tum ex exẽplari Salmanticensi, tũ ex Aristotele libro nono, capite primo: *Merula* (inquit) *amici sunt & turtur*. Alias inter aquatilia Merula itidem turturẽ amat, teste Oppiano Halieutiῶn 4. ¶ Quin & effectus indicia sunt etiam in serpetibus.) Vetus lectio. *Quidẽ non & affectus* &c. Constat vtroque modo sensus, sed scripta lectio, elegantior, venustiorque.

Ex cap. LXXV. In terrestribus omnia quæ cor habẽt, dormire manifestum est.) Ambo exemplaria pari consensu, *In terrestribus omnia quæ conuentur dormire manifestum est*. Cui lectioni fauere videntur verba quæ paulo post sequuntur, *Non oculorum argumento*. ¶ Et ad tumultum aliquem expauentia.) Vtrunque exemplar *Expauescentia*, non *Expauentia*. ¶ Somniat statim infans.) Infantes non statim somniare, auctor est Aristoteles libro de insomniis, capite tertio: & libro de animalium historia quarto capite decimo. Idem tamen libro septimo, somniare asserit. At rursus negat libro de diuinatione per insomnium. Familiare hoc Aristoteli, vt sæpenumero rẽpugnantia sibi loquatur. Quod qui ignorat, parũ se in eius lectione versatũ ostẽdit. Nõ quod sua ipsius placita Aristoteles refellat, rescindatve, sed quod varia & interdũ dissidentia diuersorũ auctorum dogmata literis mandare, vtile & e republica literaria esse duxerit. ¶ Quibus mortiferum fuisse signum contra consuetudinem somnium &c.) Exemplar Salmanticense, *Contra consuetudinem somniorum*. Lego, *Contra consuetudinem somniare*, Potest tamen legi *Somnium*, idemq; est sensus: nec aliter apographum Toletanum legit, sed nescio qua ratione implet magis animũ, *somniare*.

EX LIBRO VNDECIMO CAP. I.

Et iure omnia insecta appellata) Coniunctio *&* nullum hic præstat vsum, dehonestat potius orationem: quare eradenda videtur, astipulante etiam Toletano apographo.

Ex cap. III. Idq; ratione persuadentes.) Idem exemplar. *Idq; ea ratione persuadentes*. ¶ Quoniam visceri interiori nexus spirabilis non inesset.) Codex Salmanticensis, *Quoniam per viscera interiora nexus spirabilis non esset*. ¶ Qui sit nullis carẽtibus corde.) Archetypum Toletanum, *Qui sit nullus carentibus corde*. ¶ Quãuis arcẽte spiritũ.) Idẽ apographõ, *Quãuis arcẽte spiratum*. ¶ Sanguinis vicem atramẽtum obtinet.) Vtrumque exemplar non *Vicem*, sed *Vires* legit. ¶ Non causas iudicare dubias.) Toletanum apographon, *Non causas dubias indagare*.

Ex cap. IIII. Nihil intus nisi admodum paucis intestinum implicatum.) Verba sunt, vt reor, inuersa, & in suũ ordinẽ hoc modo restituenda: *Nihil intus nisi intestinum, admodum paucis replicatum*. Hoc sensu: esse omnibus insectis nihil intus præter intestinum, & id quidem rectum, exceptis paucis quæ habeant replicatum. Aristoteles libro quarto, capite septimo, *Partes exteriores insectorum has esse, atque in hunc modum se habere constat. Intra sinum ab ore intestinum pluribus directum ac simplex vsque ad exitum fertur. Paucis id est replicatum*. Et libro De partibus animalium quarto, capite quinto, *Quibus autem aculeus non parte priore habetur, his intra dentes tale sensorium continetur, idque excipit intestinum rectum simplex, ad ostium vsque excrementi porrectum: quibusdam hoc retortum in anfractum est*.

Ex cap. V. Fauos confingunt & ceras. Illæ ad vsus vitæ, &c.) Apographum Toletanum multo rectius, *Fauos confingunt & ceras, mille vsus ad vitæ. Laborem tolerant, &c.* ¶ Ex vmbra minimi animalis incomparabile effecerit quiddam.) In eodem apographo Toletano, *Ex vmbra minima animalis incorporabile effecerit quiddam*.

Ex cap. VI. Ante fabas florentes non exeunt ad opera.) Negatio desideratur in vtroque exemplari. ¶ His deinde fores quoque latiores circumstruunt.) Verbum *His* superfluit, ex exemplari Toletano: & videtur mihi aptiorem esse lectionem *Arctiores*, quam *Latiores*.

Ex cap. VII. Pissoceros super eam venit picantium modo ceu dilutior cera, & cæt.) Scribendum puto, *Picatus*, non *Picantium*, & *dilutioris ceræ* casu patrio potius quam *Dilutior cera*, in recto. Nam cum præierit verbum *Venit*, commodius redditur nomen *Picatus*, quam participium *Picantium*, præcipue cum verbalibus quartæ inflexionis libentissime Plinius vtatur, vt sunt *luctatus, cogitatus, vocatus, spiratus, gustatus*, & id genus aliis. Verba autem illa, *ceu dilutioris ceræ*, etymologiam compositionemque dictionis, *Pissoceros*, monstrant. ¶ Initium plerumque e mitiore gummi.) Scribo, *E vitium populorumque mitiore gummi*. ex vtroque exemplari. Nam qua ratione tolerari potest, *ceræ initium*? cum de tertia crusta quæ in opere mellificij propolis dicitur, sequatur paulo post, *Nonaum tamen cera*. Legendum vero esse, vt dixi, *Picatum*, non *Picantium*, Theodori etiam tralatio confirmat. *Pissoceron* enim vertit, *cereum picatum*, libro nono, capite xl. ¶ Gignitur autem rore verno.) Mel gigni rore verno, non Erithacen, Aristoteles, Plinius & alij aceruatim auctores produnt. Quapropter verior hic erit lectio, *Rore marino*, quam *Rore verno*. Nam inter arbusculas quæ conseri debent circa apiarium, ros marinus memoratur a Columella libro nono, capite quinto. Item Varro libro tertio, capite sexto decimo, ex alia materia aliud mel fieri tradit, liquidum ex siseris flore, e contrario spissum e rore marino. & Plinius infra capite XVI. *Marino e rore spissum*.

Ex cap. X. Prædiuinant enim ventos, imbresque, & tunc se continent.) Particula *Tunc* delenda, ex vtroque exemplari. ¶ Quibus est earum adolescentia, ad opera exeunt.) Tria prima verba ad superiora pertinent: reliqua sic lege, *Adolescentiores ad opera exeunt*. ex exemplari Salmanticensi. ¶ Ne inæqualitas operis & cibi fiat & temporis.) Considerandum an sit commodior lectio, *Ex cibi fiat & temporis*. hoc est, ne ex inæqualitate cibi & temporis, consequatur inæqualitas operis. ¶ Struunt orsa ea concameratione aluei, textumque vel vsque ad summa tecta perducunt.) Scribendum videtur, *Struunt orsæ a concameratione aluei, textumque vel vsque ad ima, telas deducunt*. Nam & in Salmanticensi exemplari, *Tela* legitur, non *Tecta*. Aristoteles libro nono, capite xl. *Exordium operis a tecto aluei, textusque ad pauimentum perpetuo stabilimento agitur, pluresque ad pauimentum telæ deducuntur*. ¶ Nunc obliqui, nunc rotundi, qualiter poscit alueus.) Legendum puto, *nunc oblongi, nunc rotundi, qualiter poscit alueus*. ¶ Nam quæ vicinitas comparatiove est, inter obliquum & rotundum? Columella libro nono, capite xv. *Cæterum figura cerarum talis est, qualis & habitus domicilij. Nam & quadrata & rotunda spatia, nec minus longa suam speciem velut formæ quædam fauis præbent*.

Ex cap. XI. Certe quo maior fuerit multitudo.) Adde *Eorum*, ex archetypo Toletano. *Quo maior fuerit multitudo eorum*. ¶ Regias imperatoribus futuris in vna parte aluei extruunt amplas, magnificas, separatas, tuberculo eminentes. ¶ Videtur Columellam sequi libro nono capite xi. ita scribentem, *Tum denique ceræ quæ semina pullorum continet partem recidere, in qua regij generis proles animatur. Est autem facilis conspectu, quoniam fere ipso fine cerarum, velut papilla vberis, apparet, eminentior & laxioris fistulæ quam sint reliqua foramina, quibus popularis notæ pulli detinentur*. Hæc Columella. Cuius verbis illis *Fere ipso fine cerarum*, ductus forte Plinius, non *Vna parte*, sed *Ima parte*, vt coniecturare licet, scriptum reliquit. Cæterum, cum dixit Columella, *Ipso fine cerarum*, non intellexisse imam partem aluei, sed extremum fauorum circuitum, monstrant Celsi & Higinij opiniones, quas statim refert. *Celsus* (inquit) *affirmat in extremis fauis transuersas fistulas esse, quæ contineant*

regios pullos.Higinius quoque auctoritatem Græcorum sequēs, negat ex vernaculo vt cæteras apes fieri ducem sed in circuitu fauorum paulo maiora quam sint plebei seminis inueniri recta foramina repleta quasi sorde rubri coloris, ex qua protinus alatus rex figuretur. ¶ Quod si exprimatur,non gignitur soboles.) Scribo, *Eximatur.*non *Exprimatur.* Aristoteles libro quinto capite xxi. *Sunt qui fucorum quidem fœturam comportari ab aliquo ex his quæ modo dixi arbitrentur, sed apum generi ortum præstari a ducibus.* Et mox, *Argumento referunt,quod fucorum fœtus editur etiam sine duce,apum nunquam.* ¶ A singulorum eæ pedum opere.) Pronomen,*eæ*,non legitur in apographo Toletano.

Ex cap. xii. Vtinamque esset & purus ac liquidus & suæ naturæ.) Ambo codices, *Aque est & purus ac liquidus.* Corrigendum reor, *Ecqui esset purus ac liquidus & suæ naturæ?* Sorbetur optimum.)Forte *Seruatur*, melior esset lectio quam *Sorbetur*,quod in initio capitis dixit,*conditur.*

Ex cap. xiv. Summa quidem bonitatis,natione constat.) Imo e contrario scribendum,*Summa quidem, nationis bonitate constat*,ex apographo Toletano. ¶ Immensa circa hoc subtilitas naturæ mortalibus patefacta est.) Lego *Sublimitas,* non *Subtilitas*,ex vtroque exemplari.

Ex cap. xv. Appellaturque acoeton.) Ambo exemplaria,*Acetum.* Puto scribendum *Acedon*, hoc est sine cura ac labore:vnde & vnum e septem animi vitijs acediam dicunt : & acedaria horti libro xix.cap.iiij. quod sine labore se præbeant. ¶ Aptissimnm existimatur e thymo coloris aurei.) Vetus lectio , *Aptissimum existimamus e thymo eximij coloris aurei.* ¶ Abrumpi statim & resilire guttas, vilitatis indicium habetur.¶Verior lectio,*Leuitatis* quam *Vilitatis*:vt quemadmodum si tactum prætenuia fila mittat, argumentum habetur grauitatis , sic e contrario , abrumpi statim & resilire guttas leuitatis. ¶ Decimam partem Thasio Dionysio apibus relinqui placet.) Legendum,non *Thasio* , sed *Cassio* : tum ex vetere lectione , tum etiam ex M. Varrone in præfatione librorum de Re rustica: *Hos nobilitatos Mago Carthaginensis præterijt Pœnica lingua , quod res dispersas comprehendit libris duodetriginta, quos Cassius Dionysius Vticensis vertit libris viginti Græca lingua, quos Sextilio prætori misit.* Dionysium vero hunc , eum esse qui Magonem transtulit,ex indice etiam apparet.Meminit & Columella libro primo.

Ex cap. xvi. Quoniam ad æquinoctium autumni ab eo supersunt dies xiiij.) Lego,*dies xij.* non *xiiij.* Nam arcturus exoritur pridie Septembris , hoc est duodecimo Septembris die , vt hoc loco tradit Plinius , & repetit libro decimooctauo : æquinoctium vero autumnale , vt eodem libro prodit , fit octauo Calendas Octobris , id est xxiiij. die Septembris. a duodecimo igitur Septembris ad xxiiij. eiusdem mensis,dies intersunt duodecim.¶Æquitas quidem,etiam in eis obstringitur.) Apographum Toletanum, *Aequitas siquidem, etiam in eis obstringitur.*¶ Fumo crebriore etiam ignauia earum excitatur ad opera.) Legendum arbitror *Rariore* , non *Crebriore.* quia sequitur continuo,*Rursus in nimio fumo inficiuntur.*

¶ Vel minimo contactu roris acescentia.) Scribo *Oris* non *Roris.* ¶ Album mel non fit quod non bithymum est : sed oculis & vlceribus aptissimum existimatur.) Hæc verba in neutro exemplarium nostrorum leguntur. ¶ Adhærensque ita vt pascere videatur.) Scribendum videtur,*Vt pendere*,seu *prendere videatur.* Aristoteles libro quinto,capite vigesimo secundo : *Fœtu posito incubant auium more. Exclusus inde vermiculus dum paruus est,iacet in fauo obliquus: post deinde sua ipse facultate se erigit,cibumque capit,& fauo ita adhæret vt retineri videatur.* ¶ Fit in fauis quibusdam qui vocatur clerus,amaræ duritia ceræ,cum fœtum inde non eduxere morbo,aut ignauia aut infœcunditate naturali. Hic est abortus apum. Lege *Sclerus,* non *Clerus*: sic enim Græci durum appellant. quam lectionem Plinius agnoscere videtur,subiungens, *Amare duritia ceræ.* Item particula *Cum*, per maiorem literam scribenda est , vt sit initium alterius sensus:& quod cōsequitur pronomen *Hic* , cum minore, & annectendum superioribus , vt intelligantur duo esse morbi Sclerus & abortus apum,non vnus tantum. Aristoteles libro nono , capite xl. *Morbo examina valentiora potissimum infestantur , Sclero : sic enim vocant vermiculos qui in pauimento nascuntur , e quibus crescentibus velut aranea alueo toti obducitur,& faui carie pereunt.* De abortu ibidem , *Incubant apes suis fauis & concoquunt:quod nisi fecerint , vitiari ex aranea fauos aiunt. Quod si de cætero se continere potuerint,vt incubitu perseuerent,partis quasi abortus fit:sin minus,toti pereunt faui.* Nec me fugit superiorem morbum Cleron ab eodem Aristotele vocari libro viij.cap. xxvij. Plinius etiam infra duos facit morbos capite decimo nono: *Sunt (inquit) & operis morbi, cum fauos non explent,Cleron vocant:ijdem blapsigoniam,si fœtum non peragunt.* Quod si admittimus,dicendum erit vocari vtroque modo & Scleron & cleron:vt Smicros,micros,& pleraque alia Græce.

Ex cap. xvii. Quærat nunc aliquis,vnusne Hercules fuerit,& quod Liberi patris sepulchrum.)Postremum verbum desideratur in exemplaribus antiquis. Cætera sic lego, *Quæras nunc aliquis,vnusne Hercules fuerit,& quot Liberi patres.* ¶Alterutra pars quæ suis fauere sentit.) Scribo , *Quæ sibi fauere sentit.* ex vtroque apographo. ¶ Easque acies contrarias duo imperatores instruunt.)Aptior lectio,duasque acies,&c.¶Maxime rixa in conuehendis floribus exorta & suos quibusque euocantibus.Quæ dimicatio iniectu pulueris &c.) Nunquam mihi hæc lectio satisfecit , neque visa est digna Pliniano lepore. aptior videtur , *Maxima rixa in conuehendis floribus exhortantibus suos quibusque euocantibusque. Dimicatio iniectu pulueris* &c.

Ex cap. xviii. Odere fœdos odores , proculque fugiunt,sed & infectos.)Scribo,*sed & fictos.*ex apographo Tolet. eximie. ¶Subtrahitur itaque deducta multitudine.) Verior lectio *diducta multitudine.* Exemplar Salmanticense , *diductæ multitudini.*

Ex cap. xix. Iidem blapsigoniam. ¶Legendum forte, *Item blapsigoniam.* ¶Illitæque ab aduersa parte.) Vero propius legetur *Auersa*,quam *Aduersa.*

Ex cap. xxi. Cætera autem e cortice & harena.Archetypum Toletanum,*Ceræ autem cortice araneose.* Scribo,*Ceræ autem cortice araneosisue.* Aristoteles libro quinto,capite xxiij. *Cellis sex angulis fauos extruunt omnes, vt apes, sed ex materia corticea quadam & araneosa.* Et mox paulo , *Verum non in omnibus cellis inest æquabilis fœtus,sed aliis iam grandiusculus, vt vel queat volare,aliis in nympha est,aliis in vermiculo.* Hæc Aristoteles:quę omnia hoc modo legis apud Plinium fere ad literam, vt culpam effugere nequeant, qui pro *Araneis Harena* substituerunt. ¶Et autumno non verno.) Lego,*Et autumno, non vere.* Aristoteles libro quinto , cap.xxiij. *Schadones huius generis non vere, sed autumno fiunt,& crescunt maxime plenilunio.* ¶ Iis educatis alios subinde nidos.)Scribe,*Iis eductis, alios subinde* &c. ex Archetypo Toletano.Sequitur enim confestim , *In quibus matres futuras producant.*

Ex cap. xxii. Et alia horum origo e grandiore vermiculo, gemina protendens sui generis cornua. Hi erucæ fiunt. ¶Scribo, *Et alia horum origo:e grandiore vermiculo , gemina protendente cornua, sui generis. Hinc erucæ sunt.* Aristoteles libro quinto,capite xix. *Fit ex quodam verme grandiore, qui veluti cornua gemina protendit,suique generis est, primum toto immutato eruca.* ¶ Fit deinde quod vocatur Bombylis.ex ea Necydalus, ex hoc in sex mensibus.) Luxatus videtur ordo verborum, scribendumque, *Fit deinde qui vocatur Bombylius , ex eo Necydalus in sex mensibus,ex hoc bombyces.* ¶Telas araneorum,& reliqua.) Aristoteles libro v. capite xix. *Fit ex quodam verme grandiore qui veluti cornua gemina protendit , suique generis est, primum toto immutato eruca,deinde bombylius:ex hoc autem Necydalus. Spacio autem semestri hæ formæ omnes transmutantur.Porro ex hoc animali Bombyces.* Hactenus Aristoteles. Cuius verba parum fideliter a Theodoro tralata videntur.Nec mirandum:nam codex Græcus mutilatus est,ambustusque hac parte,nisi fallor.

Ex cap. xxiii. Mox trahi inter ramos.) Exemplar Toletanum,*Mox trahi in terram.*

Ex cap. xxiv. Luporum nomine minime non texunt.) Verbum,*nomine*, redundat ex vtroque exemplari. ¶ Quanta arte celat pedicas scutulato rete crassantes.)In quibusdam impressis exemplaribus,*Quanta arte celat pedicas ,scutulato rete ad capiendas muscas circa grassantes.* Vt forte legi possit, *circumcursantes.* ¶ Vt arbitrari licet illa quæ difficile cernuntur.) Apographon Toletanum,*Vt arbitrere licia:at illa difficile cernuntur.* ¶ Age firmitas quanta irrumpentibus ventis.)Scribo,*Age firmitas? quando rumpentibus ventis?* ex eodem exemplari. ¶Scissa protinus reficit, ad polituram sarciens.) Scribendum reor, *Scissa protinus reficit,abolita resarcit.* ¶ Nonnunquam & lacertarum catulos. Hos primum tela inuoluentes. ¶Lego cum minore litera,*os primū tela inuoluētes.* Aristoteles libro nono capite xxxix. *Nam & lacertos paruos aggressus circumdat os,& filis obducit,donec cohibeat.Mox adhærens morsum defigit.* Astipulatur etiam exemplar Salmanticense,& paulo ante.¶Per illud ipsum velox reciprocatio.)Castior lectio archetypi Toletani, *Per illud ipsum felix reciprocatio*,hoc est nunquam deerrans.)¶Pariūt autem oua ea in telas & sparsa.) Lego, *Pariunt autem oua ea in tela,sed sparsa.*

Ex cap. xxv. Similiter his & scorpiones.)Pronomen,*his*, in Salmanticensi exemplari superfluit. ¶In nouem genera descriptis per colores maxime superuacuos, quoniam non est scire,&c.) Legendum reor, *In nouem genera descriptis per colores maxime,Superuacuo,quoniam non est scire* &c. Describit etiam in nouem genera Apollodorum,seu Apollodori sectatorem secutus Auicenna, auctor quidem vt barbarus sane eximius,sed qui ab ipsis barbaris medicis qui ex illo hauriunt , quique diuinis

tantum non honoribus colunt, minime percipiatur, culpa tũ pessimi tralatoris, tum etiam scriptorum & impressorum ignorantia, innumeris scatẽs erroribus, qui a doctioribus medicis, Graece ac Latine peritis subinde deprehenduntur. Tradit id sen sexta libri quarti, tractatu quinto. Quod etiam fecisse videtur sequente documento, *Pennas inesse quibusdam.* ¶ Constat & septena caudæ internodia læuiora esse.) Dissentit a Plinio Auicenna allegato loco, quosdam tradens sex habere in caudæ spondylos, & esse letales, alios vero pauciores. Sed (vt puto) menda est in Auicenna, legendumque in eo *septem*, non *sex*. Confirmat hoc Ælianus libro octauo De historia animalium. Nicandri quoq; interpres in Theriacis ex Apollodori auctoritate septem quibusdam internodia esse scribit cum Plinio.

¶ In Scythia interimunt etiam sues.) Scorpionem gigni in Scythia frigidissima regione, haud simile vero est, cum etiam in Italia tanto minus aëris inclementiæ obnoxia, raro (Plinio teste) vitantur. Legendum igitur, *In Caria interimunt etiam sues.* Aristoteles libro octauo, capite xxviij. *Morsus beluarum ex locorum diuersitate plurimum differunt, vt in Pharo locisq; aliis scorpiones non lædunt. At aliis & præcipue in Caria multi & magni & nocui sunt, & si vel homine, vel quamuis bestiam percusserint, interimunt. Nec sues euadere possunt, quanquam cæteros virulentos ictus minime sentiunt. Et nigri eorum potissimum interimuntur: quique tamen celerrime interit, si ictus adierit aquam.* Hæc Aristoteles, in cuius Latina tralatione nõ *Caria*, sed *Scythia*, vt in Plinio, legas. Ita puto de industria faciente Theodoro, quod auctoritatem Plinianorũ exemplarium sequi, quam Græcorum maluerit. Sed rem non recte perspexit: Nam Græcam lectionẽ veram esse, Latinam vero falsam, & a veritate dissidentem, & ratio, & natura ipsa clamitat.

Ex cap. xxvi. A coitu fœminas ouis earum corruptis.) Lego, *Ouis earum corrupti*, hoc est deliniti, sapore allecti. Aristoteles libro quinto, capite vigesimo sexto: *Ante coitum mares suauiores sunt, a coitu fæminæ, quippe quæ oua candida gustu habeant grata.*

Ex cap. xxviii. Laterum & clunium colore.) Forte *Candore* scribendum potius quam *Colore*: dicit enim lucere ignium modo, & ferrum ignitum candens dicitur. ¶ Vnum hoc animal exanimatur, ob hoc cantharolethros appellatus.) Apographon Toletanum, *Ob id cantharolethros appellatus.* Cæterum quia Hermolaus ceu hæsitans ex fide tantum veteris lectionis, *Olynthum* legi posse ait, iuxta quam locus hic sit *Cantharolethros*, probabimus ex Aristotele non aliter hic legi posse quam Olynthum. Is in libro de Admiranda auditione sic ait, *In Chalcide Thraciæ Olynthum, locum ferunt esse nomine Cantharolethron, paulo maiorem area, ad quem alia quæ accesserint animalia, retro inde reuertuntur, at ex scarabeis nullus omnino regredi valet, sed in circuitu locum ambientes fame pereunt.*

Ex cap. xxix. Geminumque exitum tradunt.) *Exitium*, non *Exitum*, vetus lectio. ¶ Vergiliarum exortu parere, deinde ad canis ortum obire, & alias renasci.) Vergiliæ exoriuntur Plinio libro xviij. sexto idus Maij. Columellæ nonas Maij. Canis ortus est septimo calendas Augusti fere. Fieri igitur nequit, vt locustæ quæ Vergiliarum exortu peperere, obeant ad canis ortum, cum Aristotele auctore libro quinto, capite xxviij. & Plinio paulo post, matres postquam fœtificauere, e vestigio extinguantur, & mares itidem eodem tempore. Itaq; puto ordine conuerso sic legi debere, *Vergiliarum exortu parere, deinde obire, & ad Canis ortum renasci.* ¶ Circa duo æquinoctia maxime.) Permuta verba *Circa duo maxime æquinoctia.* Friuola hæc sat scio multis videbuntur, non dissimulanda tamen, orationem sæpenumero, nisi in debitum ordinem reponantur, dehonestantia.

Ex cap. xxx. Nam & formicæ similem ouis vere, & hæ vt apes communicantes laborem.) Archetypum Toletanum, *Nam & formicæ similiter ouis vere, & hæ communicantes laborem.* reliqua superfluunt. Scribendum autem non *ouis*, sed *apibus*: quod verba statim sequentia coarguunt. ¶ Quid possit quantulacunque sedulitas.) Ambo exemplaria castigatius legunt, *quantulacunque assiduitas.*

Ex cap. xxxii. Ad tactum mouetur aranei. Hæc eruca quam Chrysalidem appellant, rupto deinde cortice volat papilio.) Quid obsecro significant prima illa verba, *ad tactum mouetur aranei*? Desiderantur nimirum aliquot hic verba, quorum iactura sensum ita obnubilat, vt percipi nulla mentis intentione queat. Quæ autem fuerit Pliniana mens, Aristoteles aperit libro quinto, capite xix. his verbis, quæ ad maiorem rei euidentiam libuit repetere paulo altius: *Nascuntur papiliones ex erucis: erucæ ex virentibus foliis, maximeque ex brassica. Primum minus quid milio consistit in folio. Mox vermiculi inde cõtrahuntur, & accrescunt. Tum intra triduum eruculæ afformantur quæ auctæ motu cessant suaque forma immutantur appellanturque tantisper Chrysalides, quasi aurelias dixeris. Duro intectæ putamine sunt, ad tactum mobiles, meatibus araneosis obuinctæ. Non os, non aliud ex membris quod conspicuum sit, possident. Longo post tempore, putamine abrupto, euolant inde animalia pennigera, quos papiliones vocamus. Itaque primo dum erucæ sunt cibo aluntur, atque excrementum emittunt. At vero cum in aurelias dictas transierint, nihil vel gustant, vel excernunt.* Ex his Aristotelis verbis nemo est tam hebeti iudicio, quin possit coniecturam inire, quid in Plinio desit: & verba illa, *Hæc eruca quam Chrysalidem appellant*, vitiata esse: legendumque, *Ex eruca, quam Chrysalidem appellant.*

Ex cap. xxxiii. Et alia vbicunque humor est nimius.) Exemplar Toletanum, *Et alibi vbicunque humor est nimius.* ¶ Viuentium quoque hominum capillo.) Postremum verbum, *capillo*, additum ab indocto lectore constantissime asseuero, ignorantia sequentis historiæ, de exitu Syllæ & Alcmanis, quam & supra libro septimo retulit Plinius, & ante eum Aristoteles libro quinto, capite xxxj. *Accidit* (inquit) *morbus hic nonnullis hominibus præ nimio corporis humore. & quidem aliquos ea fœditate obiisse proditum est, vt Alcmanem poetam, & Pherecydem Syrium.*

Ex cap. xxxiv. Nunquam in iumentis gignitur.) Legendum reor, *Nonnunquam in iumentis gignitur.* nam in equis passim & mulabus gigni videmus.

Ex cap. xxxv. Quippe cum & in niue candidi reperiantur & vetustiores vermiculi, in media quidem altitudine rutuli. Nam & ipsa nix vetustate rubescit, hirti pilis grandiores torpentesque.) Locus miris modis confusus, & Cimmeriis (vt aiunt) inuolutus tenebris. Cuius restitutio (si modo restitutus est) magno nobis labore constitit. Hoc igitur pacto scribẽdum censemus, *Quippe cum in niue vetustiore vermiculi reperiantur rutili (nam & ipsa nix vetustate rubescit) & hirti pilis. In media quidem candidi & grandiores, torpentesque.* Aristoteles libro quinto, capite xix. *Quin etiam in his quæ putredinem nullam posse recipere existimantur, nasci animalia nouimus, vt vermis in niue vetustiore, qui hirti sunt pilis & rubidi, quoniam & ipsa nix vetustate rubescit. Sed in niue mediæ terræ candidi & grandiores inueniuntur. Torpent omnes ac difficulter mouentur.*

Ex cap. xxxvi. Longiore paulo volatu moritur.) Vetus lectio *Emoritur.* ¶ Tabani quidem etiam cæcitate.) Permutatis verbis eadem, *Tabani etiam quidam cæcitate.*

Ex cap. xxxvii. Medio eo exeunte alio.) Adde è præpositionem, *E medio eo exeunte alio.* ex eadem. ¶ Acteonem enim & Cippum etiam in Latina historia.) Archetypum vtrumque *Latia historia*, non *Latina.* ¶ Vt lyras diceres.) *Vt lyras diceret*, ambo exemplaria. ¶ Iamque aliis ad incursum robusta.) Scribe, *Iam quidem aliis*, &c. ex apographo Toletano. ¶ Supina, conuersa, cõnexa.) *Supina, connexa, conuersa*, idem exemplar. ¶ Corporea hæc sicut cerastis, aliquando & singula, cochleis semper bina & vt prætendantur ac resileant.) Erratum esse in ordine verborum existimamus, scribendumque, *Corporea hæc sicut cerastis & cochleis, semper bina vt prætendantur ac resiliant. Aliquando singula.* Forte autem non *Aliquando singula*, sed *Alioqui singula.* Porro exemplar Toletanum non *Bina* habet, sed *Bipenna.* ¶ Alij præfixa his pila cuspidant.) Ambo codices, *Alij præfixa hastilia cuspidant.* ¶ Ceruis tantum solida.) Scribe, *Ceruis tota solida*, ex eidem. ¶ Tenuiora fœminis plerunque sunt.) Verbum *Tenuiora* ad superiora attinere censemus. ¶ Sicut struthiocameli.) Apographum Toletanum *Struthocameli*, tam hic quam in principio decimi, & vbique. ¶ Vertices bini homini tantum, aliquibus capitis ossa plana. Legendum & distinguendum aliter, *Vertices bini hominum tantum aliquibus. Capitis ossa plana.* Aristoteles libro primo, capite septimo, *Verticem caluæ medium discrimen & æquamentum capillorum vocamus, quod nonnullis geminum est. Sunt enim qui facti a natura biuertices sunt, verum non osse, sed capillorum æquamento.* Quod autem Plinius statim subiungit, *Capitis ossa plana, tenuia, sine medullis, serratis pectinatim instructa compagibus*, non aliquibus tantum, sed cunctis hominibus commune esse, docet idem Aristoteles loco eodem. ¶ Hominibus hoc sine sanguine, sine venis, & reliquis sine pingui.) Ex his verbis, sensus hic elicitur: Homines cerebrum habere carens venis & sanguine: Reliquorum autem animalium cerebrum carere pingui: quasi innuat humanum non carere. Nam si & hominum & reliquorum animalium cerebrum pingui carere intellexisset Plinius, aliter locutus esset. At cerebrum humanum pingue habere, falsum est, si Aristotelem audimus libro primo, capite sextodecimo, ita scribentem: *Cerebrum omnibus priuatum sanguine est, nec venam intra se ullam continet, & ad tactum frigidum per naturam est.* Nulla hic mentio pinguis in cerebro humano. Idem libro secundo De partibus animalium, capite septimo: *Sed enim medullam calidam esse pluribus sane rationibus constat. Cerebri autem frigiditas & tactu percipi potest, & ratione intelligitur, quod omnium maxime humorum corporis sanguine caret, quippe quod nihil san-*

guinis habeat, squalloreque obsitum sit atque horridum. Item quod pingue est non facile exsiccatur, libro quinto De generatione, capite tertio. At cerebrum congelatur & durescit, secundo de partibus animalium, & Plinio paulo post. *Ergo*, &c. Quam obrem legendum hic non *Sine pingui*, sed *Sui pingue*. Verum locus est mutilus & defraudatus aliquot verbis, si recte conicio. Aristoteles libro tertio, capite septimo: *Cerebrũ*, inquit, *vt adipe pinguescentium, pinguiusculum est veluti suis, sic sebo obesorum squalidiusculum sentitur, vt ouis*. ¶ Omnium cerebro medio insunt ossicula parua.) Aristoteles primo, capite decimo sexto de cerebro agens, *Habet suo in medio plerisque omnibus cauum quoddam exiguum*. De ossiculis cerebri nullibi mẽtio, nec apud Aristotelem, neque apud Galenum de vtilitate seu vsu particularum, neque apud Pollucem, neque quod legerim apud alium. Quapropter legendum puto alterutro modo, aut *Oscula*, aut (quia Prisciano placet hoc diminutiuum non retinere significationem primitiui, quanquam doctorum coarguatur auctoritate) *Oscilla*. ¶ Hoc est viscerum excelsissimum, proximumque cœlo capitis.) Ex his verbis quinque priora redundant in scriptis codicibus. Ego addo & posteriora superuacanea esse. ¶ Sed auriculæ omnibus.) *Sed aliquæ omnibus*, in eisdem habetur. ¶ Et capiũtur attoniti somno.) Legendũ *Sono*, non *Somno*, ex eisdẽ. Quonã modo audiant mirũ.) Ambo exemplaria breuius, *Quanam audiant mirum*. ¶ In ascensu eius.) *In animo sensus eius*, exemplar Salmanticense. quam lectionem videtur approbare quod sequitur, *Et in iis pars animi*. Quid si legas, *In animo est vsus eius*, hoc est vtimur frontis hoc vel illo habitu, prout animus hoc vel illo affectu agitur? ¶ Humectant, conniuent.) Legendum videtur, *Nictant, conniuent*. ¶ Sic magna cogitatio obcæcat abducto intus visu.) Scribo, *Mentis visu*. ex apographo Toletano. ¶ Callosis contra frigora caloresque in extremo tunicis.) Vtrumque exemplar non *Extremo* legit, sed *Extumo*. ¶ Aliis nigri, aliis atri, aliis rufi, aliis glauci coloris.) Eadem exemplaria, *Aliis nigra, aliis arauitalis glauci coloris*. cætera superfluunt. Lego, *Aliis nigri, aliis raui, aliis glauci coloris*. ¶ Quiritium magno ritu sacrum est.) Verbum *Magno* non habetur in archetypo Toletano. ¶ Crusta fragili inclusis rigentes.) *Crusta fragili inclusos gerentes*, idem exemplar. ¶ Volucribus in inferiore, & quibus molle tergus, vt serpentibus & quadrupedibus, quæ oua pariunt vt lacertæ.) Volucres, serpentes & lacertas in inferiore superioreve gena palpebras habere, a vero desciscit, quod præter communem & oculatam fidem Aristoteles ostendit libro De partibus animalium secũdo, cap. quartodecimo. *Aues*, inquit, *& quæ cortice integuntur carent, vt quæ pilos non habeant*. Et Plinius mox ante: *Ex cæteris nulli sunt nisi quibus & in reliquo corpore pili*. Quapropter verba hæc, vt innumera alia, suum locum haud possidere manifestum est. ¶ Struthiocamelus alitum sola vt homo vtrinque palpebras habet.) Falsum item Struthiocamelum vtrimque, hoc est vtraque gena, habere palpebras, vt homo habet, cum tantum superiore habeat vt quadrupes. Aristoteles secũdo De partibus animalium, capite quartodecimo: *Cilium habent palpebris adiunctum omnia quæ obtinent pilos. Aues & quæ cortice integuntur carent, vt quæ pilos non habeant. De Struthione Africæ causam quam ob rem cilium habeat, postea reddemus*. Et libro quarto eiusdem operis, capite vltimo, de ipso loquens struthione: *Item quasi quadrupes sit, pilos habet palpebræ superioris, & glaber capite, & parte colli superiore est*. Hæc Aristoteles. ex quibus coniectamus locum hunc etiam esse truncatum, & multa in eo verba desiderari. Opinamur enim de Simia hic loqui Plinium, quam vtraque gena vt hominem cilia habere siue palpebras, Aristoteles tradit libro secundo, capite octauo: *Cilium (inquit) etiam, cum cæteræ quadrupedes non in vtraque palpebra habeant, simiæ habent, quanquam prætenue ac prolixius, potissimum in inferiore*. Tradit etiam id Plinius infra capite xliiij. Itaque si aliquando ad diuinationem confugere licet, forte Plinius scriptum reliquit, *Struthiocamelus alitum superiore genitat simia, vt homo, vtrimque palpebras habet*. ¶ In paucis humani corporis membris.) Deesse videntur hic etiam aliquot verba, *Idem contingit*, vel alia similia. Aristoteles libro tertio, capite vndecimo *Vbicunque cutis per se ac sine carne, vulnerata non coit, vt in gena, bucca, præputio, palpebra*. Et libro secundo De partibus animalium, capite xiij. *Palpebra autem cute constat: vnde fit, ne aut palpebra, aut præputium, vulnere diductum, coalescere possit*. Et Plinius infra capite xxix. *Vbicunque per se ac sine carne est, vulnerata non coit*. ¶ Terrestres quadrupedes eodem quo cętera more, præterque in obliquum.) Vetus lectio amborum exemplarium, *Terrestres eodem quo cætera modo, præterque in obliquum*. ¶ Capræ superiores nõ sunt pręter priores geminos. Verum hoc non esse, supra Plinius monstrauit, nullum scribens cornua habere, cui superne primores essent dentes, sumpsitque id ex Aristotele libro secundo, capite primo. Codices scripti *Genuinos* habent, non *Geminos*. ¶ Intus os hirtum.) *Hirsutum*, codex Toletanus.) Zanclem Samothracenum ciuem.) Postremum verbum superfluit, in eodem exemplari: & *Samothracem*, agnoscit, non *Samothracenum*. ¶ Cætero maribus plures quam fœminis, in homine, pecude, capris, ve.) Scribo, *In homine, pecude, capra, sue*. Aristoteles libro secundo, capite tertio: *Maribus dentes plures quam fœminis, vt in genere hominum, suum, caprarum patet*. ¶ Timarchus Nicoclis filius paphij.) Scribendum reor, *Timarchus Nicoclis illius pater, duos*, &c. Pollux libro secundo, capite de dentibus: *Nicoclis autem Cyprij pater ad quem Atheniensis sophista moralia scripsit præcepta, Timarchus nomine, duplicem ordinem dentium habuit*. Pronomen *illius* adiecit Plinius, quasi clari principis, & celebrati monumentis tanti oratoris. ¶ At canini amissi casu aliquo.) Vetus lectio, *Caninis amisi*, &c. ¶ Cæteris senecta rubescunt, equo tantum candidiores fiunt.) Scribendum existimo *Liuescunt*, non *Rubescunt*: vt illud Ouidianum de Inuidia:

--liuent rubigine dentes.

Aristoteles libro secundo, capite tertio: *Agitur certe in equis contra atque in cæteris animalibus: cum enim cæteris senectute dentes nigrescant, equo candidiores redduntur*. ¶ Tenuissima serpentibus & trisulca.) Aristoteles libro secundo de partibus animalium, capite vltimo, bisulcam tradit esse, non trisulcam, his verbis: *Terrestrium autem, viuiperorum, sanguineorum, pars maior linguam habet inutilem ad vocis officium & adhærentem & duram, quanquam ad saporum gustatum serpentes & lacerti longam habent & bifidam, atque ita longam serpentes, vt ex paruo longe protra hi posit*. ¶ Qua vocem mittunt mares tum vocantur ololyzontes.) Sic Hermolaus castigat: Nos aliter legendum censemus. *Qua vocem emittunt mares, quam vocant Ololygonem*. Vetus enim lectio & Romana exemplaria, *Ololygones* habent, non *Ololyzontes*. Aristoteles libro quarto: *Reddunt ranæ suam ololygonem illam, maxillæ inferioris labro demisso, pari libra cum aqua modice recepta in fauces, superioreque interna*. ¶ Cæterum lata.) Legendum reor, *Veterinum lata*. Nam de veterinorum lingua, nulla supra habita est mentio, in hac vtique commentatione non prætereunda. ¶ Elephanto præcipue.) Scribendum existimo, *Elephanto perexigua*. Aristoteles libro secundo, capite sexto, *Statim cum natus est elephantus, dentes habet, quanquam grandes illos, non illico perspicuos obtinet. Linguam perquam exiguam habet, atque interius positam quam in cæteris sit, vt vix eam videre possis*. Sub ea minor lingua, epiglossis appellata.) Duo postrema verba, Pliniana nõ sunt, si antiquis exemplaribus fidem habemus. ¶ Interior earũ appellatur arteria: *& paulo post*, altera exterior est.) Sic quidem in vtroque scripto exemplari, & in Romana ac Parmensi impressione, sed vtrobique pessime. In aliis vero codicibus formis excussis e contrario legitur, *Exterior earum appellatur arteria, altera interior est*. Cui opinioni fauent (vt reliquos in re aperta missos faciam) tum Cornelius Celsus libro quarto, capite primo, his verbis, *Deinde duo itinera incipiũt, alterum asperam arteriam nominant, alterum stomachum. Arteria exterior ad pulmonem, stomachus interior ad ventriculum*. Tum Aristoteles libro primo, capite sextodecimo, *Gula (inquit) intra collum est, ab angustia & longitudine nominata, cui comes arteria iungitur, priorem obtinens situm*. Et apertius libro secundo de partibus animalium, capite tertio: *Ante gulam arteria posita est, quanquam impedimẽto sit, cum cibus ingeritur. Nam si quid cibi vel potus in arteriam dilabitur, strangulationes, tormina, & tusses grauissimæ excitantur*. ¶ Hanc operit in epulando, ne spiritu ac voce illac meante.) Necessaria est hoc loco diligentior attentio. hæc si adhibita sit, non displicebit, puto, commentum nostrum. Existimo verba hęc, ordine turbato scripta esse, scribendaque ad hunc modum, *Exterior earum appellatur arteria, spiritu ac voce illa meante, ad pulmonem atque cor pertinens. Hanc operit in epulando, ne si potus cibus ve alienum deerrauerit tramitem, torqueat. Altera interior est, appellatur sane gula, qua cibus atque potus deuoratur. Tendit hæc ad stomachum, deinde in ventrem. Hanc per vices operit, cum spiritus tantum aut vox commeat, ne restagnatio alui intempestiua obstrepat*. Hoc pacto si legas, par ordo seruabitur in describẽda vtraq; fistula a præstãtissimo scriptore. Nã primo, nomẽ & situs indicatur. Secũdo, quid per vtrãque cõmeet. Tertio, quo tẽdãt. Quarto & vltimo, quãdo & cũi vsui ab epiglottide operiatur. Porro emẽdaui, *Illa meante*, pro *Illac meante*, ex vetere lectione. ¶ Testudini marinæ lingua nulla nec dentes, sed rostri acie comminuit omnia.) Hæc verba nullum hic ius habent, vbi de arteria & stomacho disseritur, non de lingua dentibusve: transferenda igitur sunt in illum locum, in quo de dentibus & lingua locutus est. ¶ Postea arteria & stomachus.) Legendum videtur *post arteriam stomachus*. Nam vt ex verbis Aristotelis paulo ante adductis patuit, priorem locum arteria obtinet, posteriorem stomachus. Illud vero noscendum, tractationem hanc stomachi & corruptam apud Plinium, & interruptam haberi, verbis partim deprauatis, partim alienis falsisque intermistis, vt totus hic locus sic fortasse emendatius scribi possit: *Summum gulæ fauces vocantur, postremum stomachus. Hoc nomen etiam, iam carnosa inanitas,*

inanitas, adnexa spinæ, ad latitudinem ac longitudinem lagenæ modo fusæ. Est autem denticulatus callo in modum rubi ad conficiendos cibos, decrescentibus crenis, quicquid appropinquat ventri. Nouissima asperitas, vt scobina fabri. Quibus fauces non sunt, ne stomachus quidem est, nec colla, nec guttur, vt piscibus, sed ora ventribus iunguntur. Cor animalibus, & cæt. ¶ Sed hos primum mori.) Vetus lectio *Emori*, vt supra etiam notatum est. ¶ Et quasi alterum mouetur animal, intra præmolli, firmoque &c.) Scribo permutatis verbis: *Et quasi alterum mouetur intra animal, præmolli firmoque*, &c. Ex vtroque exemplari. ¶ Vt pariat præcipuam vitæ causam.) Apographon Toletanum minus corrupte, *Pareat*. Scribo, *Par erat*. ¶ In priora & terga discurrunt.) Exemplar idem, *In prorsa & terga discurrunt*. ¶ Sinuoso specu & in magnis animalibus triplici, in nullo non gemino.) Aliquot hic suspicor verba librariorum incuria omissa. Nam cum sit locus manifeste ab Aristotele tralatus, diuersã refert sententiam. Forte igitur Plinius sic scriptum reliquit: *Sinuoso specu & in magnis animalibus triplici, in minoribus gemino, in nullo non aliquo.* Aristoteles libro tertio, capite etiam tertio: *Habent intra se corda omnia sinum triplicem, sed magnitudine varia: minutissimorum enim animalium sinus arctiores sunt, ita vt vnus qui amplior est, vix conspici possit, reliqui sensum effugiant. Mediocrium animalium secundus, etiam conspicuus est. Maximorum perspici omnes possunt.* Et libro De partibus animalium tertio, capite quarto: *Ventriculum triplicem cor magnorum animalium habet, duplicem minorum, vnum ad postremum: nullumque est quod sine vllo ventriculo constet.* ¶ Maximum autem est proportione muribus.) Vtrumque exemplar, *Portione*, non *Proportione*. & sic vbique Plinius, modo locus menda vacet. ¶ Augeri id per singulos annos in homine, ac binas drachmas ponderis, & cæt.) Codex Salmanticensis: *Augeri id per singulos annos in homine, & ad binas drachmas*, &c. ¶ Per cauernam latomiarum euasit.) Scribendum, *Lautumiarum*, haud *Latomiarũ*, tũ ex Toletano & Salmanticensi apographis, tũ ex Liuio sexto & vigesimo volumine, sed euidẽtissime ex Seneca nostro, libro declamationum nono, declamatione quarta, extra controuersiam de Sabino quodam: *Ille etiam*, inquit, *cum reus rogaret, vt in lautumias transferretur, ne nunc, inquit, quenquam vestrum decipiat nomen: Lautumiæ illæ, minime lauta res est. Iocabatur in miseriis & periculis suis. In quibus non debuisse, quis nescit? potuisse, quis credit?* Nec ignoro quæ de hac dictione ab indoctis & elementariis grammaticis afferantur. ¶ Lacedæmonij pectus dissecuere causa videndi.) Archetypum Toletanum, *Lacedæmonij pectus dissecuere viuenti*. ¶ Vicesimam tertiam olympiadem.) *Sextam* idem habet, non *tertiam*. ¶ Equi, muli, asini, cerui, capræ, apri, cameli, delphini, non habent.) Capras fel non habere, falsum est docente id vel Plinio libro vigesimooctauo, capite decimo. Idcirco legendum videtur, *capreæ*, haud *capræ*. Aristoteles libro secundo, capite quintodecimo: *Fel aliis adnectitur iecori, aliis minime. Ex genere enim quadrupedum quæ animal generant, ceruo & damæ deesse notatum est, atque etiam equo, mulo, asino, vitulo marino, & murium nonnullis.* Item libro quarto De partibus animalium, capite secundo. *Quædam felle omnino carent, vt equus, mulus asinus, ceruus, dama. Camelus non discretum, sed venulis quibusdam confusum habet. Vitulus etiam marinus caret, & inter pisces marinos delphinus.* Porro damam ex genere esse caprearum sylueftrium, Plinius supra retulit libro octauo, capite liiij. At Dioscorides libro secundo, capite lxix. fel habere tradit, & inunctum sanare luscioſos. Illud quoque animaduertendum, apri, quem Plinius inter animalia felle carentia enumerat, nullam inueniri in Aristotele mentionem. E contrario Aristoteles vitulum marinum fel habere negat: Plinius paulo post fel habere tradit. Sed apri nullo modo legi posse liquet ex Dioscoride, qui loco citato suem fel habere prodit, & ex Plinio libro vigesimooctauo, capite decimo, vbi in vsibus medicinæ vtile esse fel apri indicat. Quo pacto igitur curandum hoc carcinoma? Nempe vt permutatis sedibus, in locum aprorum vituli marini commeent, & apri in vitulorum marinorum. Sic fiet vt Plinius non dissentiat ab Aristotele; &, quod peius est, a seipso. ¶ Sed renibus & parte tantum altera intestino iungitur in coruis, coturnicibus, phasianis: quibusdam intestino tantum, vt columbis, accipitri, murænis.) Nulla ratione verbum, *renibus*, tolerari potest, quia vtitur exemplo auium, quas renibus & vesica carere Aristoteles auctor est libro secundo, capite decimo sexto; & Plinius infra capite trigesimo tertio. De reliquo locus est lacunosus & lacer, in quo partim verba desunt, partim in ditionem alienam migrarunt, partim etiam redundant. Qua enim ratione Plinius columbas & accipitres auium species, murænis piscibus coniunxisset? Legi itaque verius posset, *Sed auibus ex parte tantum ventri: aliis intestino iungitur, vt columbis, coruis, coturnicibus, phasianis.* Nam de accipitre mox paulo, ob idque superuacaneam esse eam dictionem putauerim. Aristoteles libro secundo, capite quintodecimo: *Quod etiam in auibus pari modo perspectum est: aliis enim ventri, aliis intestino iungitur, vt columbæ, coruo, coturnici, hirundini, passeri: aliis iecori simul & vẽtri, vt capricipiti: aliis iecori simul & intestino, vt accipitri, miluo.* ¶ Præterea in pectore est & cæteris omnibus.) Ex Aristotelis verbis paulo ante relatis colligi videtur, *Iecore*, hic potius quam *Pectore* legendum esse. Nam quo iure traderet nunc Plinius, cæteris omnibus esse in pectore, qui mox ante dixerit, paucis auium fel esse in pectore? ¶ Membranis quæ præcordia appellant.) Vetus lectio correctius *Membrana* habet, non *Membranis*. Nam septum transuersum à Græcis diaphragma appellatum, vna duntaxat est, non plures membranæ. ¶ Omnia quidem principalia viscera, membranis propriis ac velut vaginis inclusit prouidens natura.) Verbum, *principalia*, adulterinum inuectitiumque ducimus, quod omnia viscera, non tantum principalia membranis natura inuoluerit. Aristoteles libro de partibus animalium tertio, capite xi. *Membranis omnia viscera includuntur, quod tegmine opus est, quo illæsa seruentur.* Idem scribit libro De historia animalium tertio, capite tertiodecimo. ¶ Subest venter stomachum habentibus, cæteris simplex, ruminantibus geminus.) Legendum reor, *Ruminantibus quadrigeminus*. Aristoteles libro secundo, capite xvij. *Sed ventris dissimilitudo. Primum quod quadrupedes viuiperæ, cornigeræ, altera maxilla dentatæ quaternos eiusmodi habent sinus, quæ quidem & ruminare dicuntur. Gula enim incipiens ab ore, deorsum tendit ad pulmonem, septumque transuersum. Hinc se ad ventrem applicat maiorem, qui parte interiore asper interceptusque est, ac prope gulæ commissuram sinum sibi adnexum habet, quem ex argumento reticulum vocant. Est enim ventri extrinsecus similis, intus reticulis muliebrum implexis, magnitudine multo quam venter, minor. Hunc excipit omasum parte interiore asperum, cancellatum, crustatum, magnitudine reticuli. Abomasum venter ab eo alius iungitur, magnitudine amplior omaso, forma oblongior, cancellis intus & crustis multis, magnis & læuibus innormatus. Mox intestinum iam sequitur. Cornigera altera maxilla dentata omnia ad hunc modum suũ habere ventrem certum est: sed differunt inter se magnitudine, aut figura, atque etiam quod gula vel in medium ventris tendat, vel in latus vergat. At vero omnia dentata maxilla vtraque ventres singulos habent, vt homo, canis, sus, vrsus.* ¶ Aues quoque geminos sinus habent. Quædam vnum quo merguntur recentia, vt guttur: alterum reliqua.) Ita distingue, vt dictio *Quædam*, cum minori litera scripta superioribus adiungatur. Aristoteles secundo volumine, capite vltimo: *Aues & inter se ipsas differre, & a cæteris discrepare animalibus & interiorum partiũ ratione, apertum est. Aliis enim ingluuies præposita ventriculo est, vt gallinaceo, palũbo, colũbo, perdici. Aliis ingluuies deest, sed eius viee gula pertinet latior & potentior, vel tota, vel qua propius ventriculum adit, vt monedulæ, coruo, cornici.* ¶ Quibus prælonga colla & angusta, vt porphyrioni.) Scribendum, *Quibusdam*, non *Quibus* & cum maiore litera, vt sit alterius sensus initium. Aristoteles libro secundo, capite vltimo: *Sunt etiam, quamuis paucæ, quæ ingluuiei gulæque amplitudine careant, longitudine autẽ admodum prolixa vtantur, videlicet quæ longa angustaque colla habent, vt porphyrio.* ¶ Pulmo quadruplo maior bubulo.) Memoriæ lapsus, venia dignus. Nam quod Aristoteles de iecore scribit, Plinius pulmoni tribuit: nisi quis malit errorem in librarium detorquere. Aristoteles libro secundo, capite vltimo: *Exta quoque eadem suillis proxima, sed maiora. Iecur enim quadruplo maius bubulo est, & reliqua pari ratione excepto liene: hic enim minor porportione est.* ¶ Ventriculus atque intestina pingui ac tenui omento integũtur, præterquam oua gignentibus.) Secus Aristoteles libro quarto De partibus animalium, capite tertio: *Omentum membrana est aut seuosa aut adiposa, scilicet vtro modo pinguescere animal solet. oritur id de medio ventre, tam vniuentri quam multiuentri generi, qua veluti sutura describitur. Inest enim & in ventre, vt in corde suturæ vestigium quoddam, vnde omentum exorsum reliquam ventris partem cunctaque intestina complectitur in omnibus sanguine præditis, tum terrestribus, tum aquaticis animalibus.* Idem autor eodem libro, cap. primo, Omentum habere omnia animalia sanguine prædita, scribit. Quare æstimandum, an hic legi debeat, *Præterque*, non *Præterquam*. ¶ Aduersus iecur.) Vetus lectio, *Aduersus iecori*. ¶ Pectus hoc est ossa præcordiis & vitalibus natura circundedit.) Apographon Toletanum, *Pectus hoc & costa præcordiis*, &c. Lego, *Pectus hoc & costas præcordiis* & reliqua. vt supra, *Munitum costarum & pectoris muro, vt par erat præcipuam*, &c. ¶ Funebris quoties versa spiritum clausit.) Exemplar Salmanticense *Funera* habet, non *Funebris*, vt legendum videatur, *Funerea*. ¶ Potiusque veterum nec dũ effœtarum.) Archetypum Toletanũ, *Dũ nec effœtarũ.* ¶ Et biduo ante partum, aut post partum.) Ambo codices, *Nec biduo ante partum, aut post partum.* ¶ In iuuenta rubens & senecta albescens.) Vetus lectio, *Iuuenta rubens, in senecta albe-*

cens. ¶Cætera tanta duritia, vt ignis elidatur velut e silice.) Exemplar Salmanticense, *Cæteris in tanta duritia*. Legendum arbitror, *Cæterum inest tanta duritia*, vel potius permutatis verbis, *Cæterum tanta in iis duritia*. de ossibus enim leonis loquitur. Aristoteles libro tertio, capite septimo: *Constat profecto leo præcipue omnium animalium ossibus solidis. Sunt enim adeo dura, vt ex eis concussis, ignis velut e silice elidatur.* ¶Nerui orsi a corde, bubuloque etiam circunuoluti, similem naturam & causam habent.) Hermolaus *Bibulo* nobis potius quàm *Bubulo* vt scribamus præcipit: quanquam in secunda editione priore sententia prope repudiata, in dubium vocat vtro modo legi debeat: nequaquam id facturus, si libros De generatione animalium accuratius euoluisset, in quorum vltimo volumine, capite septimo, hæc verba leguntur: *Sed potißimum tauri neruosi sunt & eorum cor ita constat. Itaque contentiorem eam obtinent partem, qua spiritum mouent quasi fidiculam intentam. Talem cordis bubuli esse naturam significatur, vel eo osse quod in nonnullis gignitur: ossa enim naturam neruorum requirunt.* ¶Aliubi interuentu, aliubi ambitu, aliubi transitu.) Vetus lectio *Alibi* semper, non *Aliubi*. ¶Vt in vnoquoque poscit figuratio.) Eadem, *Vt quæque poscit figuratio*. ¶In modulos certos, legesque metricas per ætates stabilis aut citatus, aut tardus, descriptus ab Herophilo medicinæ vate miranda arte nimiam propter subtilitatem desertus.) Exemplar Salmãticense, *In modulos certos, legesque metricas per ætates stabilis aut citatius aut tardius descriptas ab Herophilo medicinæ vate, miranda arte, nimiam propter subtilitatem desertus*. Scribendum opinor, *In modulos certos, legesque metricas per ætates stabilis, aut citatioris, aut tardioris, descriptas ab Herophilo medicinæ vate miranda arte, nimiam propter subtilitatem desertas*. Posset etiam legi *Deserta*, non *Desertas* vel *Desertus*, vt referat artem, vel Plinij autoritate, libro XXIX. capite primo: *Deserta* (inquit) *& hæc secta est, quoniam necesse erat in ea literas scire.* ¶Aues nec venas, nec arterias habent.) Contra Aristoteles lib. iij. cap. iiij. omne animal sanguinis compos venas habere tradit. ¶In vmbilico venarum nodoso coitu.) Scribe cum maiore litera, & aliter, *In vmbilico, venarum nodosus coitus*. ex vtroque exemplari.

Ex cap. XXXVIII. Timidiora quibus minimus: at quibus nullus, bestia.) Postremum verbum redundat ex ambobus exemplaribus. Reliqua sic lego, *Timidiora quibus minimus, aut quibus nullus.* ¶Aprorum, & ceruorum, caprarumque aut bubalorum omnium non spissatur.) Eadem hic, quæ superius notata fuit, menda. Scribendum enim *Caprearum*, non *Caprarum*. Aristoteles libro tertio, capite sexto, *Genus id ergo fibrarum, quanquam maiori ex parte, in sanguine omnium animalium inest, tamen cerui, damæ, bubali, & aliorum quorundam sanguini deest: quocirca eorum sanguis non perinde vt cæterorum solet, concrescit.* Vbi autem Plinius capream vertit, ibi apud Aristotelem Theodorus *damã* transfert. ¶Macrino viro.) Posterius verbum desideratur in codice Salman. ¶Non modo tanto minore suffusi materia.) Scripta lectio, *Non modo tantum in ore materia suffusa*. Legẽdum puto, *Non morbo tantum*, &c.

Ex cap. XXXIX. Ceu vero non crocodilis & duritia tergori.) Vetusta exemplaria, *Ceu vero non crocodilis sit duritia tergori*. ¶Pennarum caules omnium auium præcisæ non crescũt.) Exemp. Tol. *Pennarum caules omnium caui præcisique non crescũt.* ¶Quæ oua, pennas, aut squamas, aut corticem, aut testam.) Postrema duo verba superfluunt, ex vtroque exemplari. Nam testudines quarum exemplo vtitur, non testa, sed cortice integuntur, vt supra visum fuit libro nono, capite duodecimo. ¶Pili a cute exeunt, crassa hirti.) Salmanticense exemplar, *Crassi* legit, non *Crassa*, cum maiore litera ac distincte: *Pili a cute exeunt. Craßi hirtis.* ¶Congeniti autem non desinunt.) Pili congeniti auctore Aristotele libro tertio, capite vndecimo, sunt pili capitis, superciliorum, & palpebrarum. Hos non desinere, procul a vero est. Sequitur enim haud multo post, *Libidinosis congeniti maturius defluunt*. quod & ipsum, vt reliqua prope omnia, ab Aristotele mutuatus est. Est igitur *Desunt*, non *Desinunt* legendum: vt sit sensus, in ortu congenitos nunquam deesse, at post genitos deesse: nam his qui ante pubertatem castrati sunt, non exeunt, & post pubertatem excisis soli decidunt, præterquam pubis. Et fieri potest vt homo tum mas tum etiam fœmina, pilis post genitis careat, iam inde ab ortu naturæ vitio contracto. Hæc Aristoteles ante dicto loco. ¶Sicut nec fœminis magno opere.) Locus est dimidiatus, mutilusque. Nam (vt puto) Plinius scriptum reliquit; *Spadonibus pueris non cadunt pili, sicuti neque fœminis magno opere*. Et ex eodem Aristotele eodem loco, *Caluitiũ* (inquit) *mulieres esse immunes, pueros & spadones, apertum est.* ¶Vt & lanugines oris.) Apographon Toletanum, *Lanugine* agnoscit, non *Lanugines*. commodiore lectione. vt sint duo auferendi casus, defluuio & lanugine. ¶Viris crescunt maxime in capite.) *In capillo*, non *In capite*, ambo exemplaria. ¶Quadrupedibus senectute crassescunt, lanæque rarescunt.) Neque hic locus vitio caret. Legendumque, *Quadrupedibus senectute crescunt lanæ, quanquam rarescunt*. Aristoteles lib. tertio, cap. vndecimo: *Quadrupedum etiam pili lanæve senectute prolixius augentur, quanquã rarescant, fiantque pauciores.*

Ex cap. XL. Nec supra geminos partus.) Vtrunque exemplar, *Nec supra geminos fœtus*. ¶Primis genitis in quoque partu sues primas præbent.) Ambo codices, *Premunt* habẽt, non *Præbent*. Itaque legendum videtur, *Primi geniti in quoque partu sues, primas premunt*. ¶Vt suam quisque nouit in fœtu.) Particula *Vt*, non legitur in exemplari Tolet.

Ex cap. XLI. Quingentas per omnia secum fœtas trahens, balnearum etiam solio.) Archetypum Salmanticense: *Quingentas per omnia loca secum fœta trahens balnearum etiam solium.*

Ex cap. XLIII. Quibus ex rapina victus quadrupedum, quini digiti in prioribus pedibus, reliquis quaterni. Leones, lupi, canes, & pauca in posterioribus quoque quinos vngues habent, vno iuxta cruris articulum dependente. Reliqua quæ sunt minora, digitos quinos.) Verbum *leones* scribi non debet cum maiore litera, vt præbeat initium sequentibus sed cum minore, vt adiungatur præcedentibus. Legendumque, *Reliquis quaterni, vt leonibus, lupis, canibus*: ex Aristotele euidenter libro De partibus animalium quarto, capite nono: *Vt nonnullorum quorum pedes in digitos finduntur. Ob id pedes priores quinis distinctos digitis habent, posteriores quaternis, vt leones & canes, atque etiam lupi & pantheræ: quintus enim eorum quinto magnoque manus respondet. Sed quæ parua interdigitata sunt, posteriores etiam quinque digitos obtinent, quoniam serpere solent, scilicet vt vnguibus numerosioribus apprehendendo, facilius obrepant ad sublimiora.* Item, non *Vngues* præfert vtrunque exemplar, sed *Lynces*, & vt reor non male: de digitis enim hic agitur tantum. De vnguibus infra capite XLV. Præterea addenda coniunctio *&*, scribendumque, *Minora & digitos quinos.*

Ex cap. XLIIII. Nam simiarum genera.) Legere mallem, *Iam simiarum genera.* ¶Sunt enim vt manus prælongi.) Lego *Prælongæ*, tum ex vtroque apographo, tum etiam Aristotele, libro secundo, capite octauo: *Pedes*, inquit, *sui generis habent: sunt enim velut manus maiusculæ, & digitis vt manus constant, medio lõgiore, vestigium etiam manui simile est.* Ex quibus Aristotelis verbis planum fit, locum etiam sequentem mẽdosum esse. ¶Sed vestigium palmæ simile faciunt.) Scribendum enim, *Et vestigium palmæ simile faciunt.* ¶Ac præter genitale tantum, & hoc in maribus.) Legendum ex Salmanticensi exemplari, *Et præter genitale, & hoc in maribus tantum*. Nam qui dicit, *præter*, (modo de eadem re intelligat) non necesse habet addere *tantum*: an non satis est dicere, omnia animantia esse muta præter hominem, nisi addas etiam, *tantum*?

Ex cap. XLV. In posterioribus articuli breues.) Scribo, *In posterioribus marculi breues*. Aristoteles libro secundo, capite primo: *Excepto elephanto, qui digitos numero quinque indiuisos leuiterque discretos, crura priora multo posterioribus longiora, & malleolos posterioribus imis cruribus possidet.* ¶In posterioribus articuli pedibus quam prioribus.) Sententia imperfecta, præterque ante reddita. vt superuacuum fuerit eam repetere. Quapropter tollenda hæc verba e medio tanquam ociosa puto. Id si fiat, priora cum sequentibus mire quadrauerint. ¶Oua parientibus quadrupedum, crocodilo, lacertis, priora genua post curuantur, posteriora in priorem partem.) Verba corruptissima, a mente Aristotelis, & a veritate ipsa abhorrentia. Primo Aristotelis verba prætexam, deinde ad eorum exemplar, quomodo restitui Pliniana queant, ostendam. Aristoteles ergo libro secundo capite primo, sic inquit: *At ouiperis quadrupedibus, crocodilo, lacertæ, & reliquis generis eiusdem, crura tum priora, tum posteriora retro flectuntur, paululum in latus vergentia: nec secus in cæteris multipedibus agitur, nisi quod medij pedes subinde ambigui amplius in latus flectuntur.* Hæc Aristoteles: quem secutum Plinium, existimo in hæc verba, aut his similia scripsisse, *Oua parientibus quadrupedum, vt crocodilo, lacertis, priora genua posterioraque post curuantur.* reliqua, vt superflua, demenda. ¶Sic & multipedibus præterquam nouissima salientibus.) Si relata paulo ante Aristotelis verba diligentius inspiciantur, parebit, *Subeuntibus* hic, aut si mauis *Subsequentibus*, non *Salientibus* esse legendum: vt sit sensus, crocodilo & lacertis esse crura obliqua, & item in multipedibus, præterquam in cruribus subeuntibus postrema, hoc est interiacentibus prima & nouissima, quæ auctore Aristotele ambigua sunt. ¶C. Marium qui septies consul fuit, stantem sibi extrahi passum vnum hominem, Oppius auctor est.) Non vni tantum homini, C. Mario stanti, varices extractæ sunt, sed aliis post eum auctore Cicerone secunda Tusculana: *C.* inquit, *Marius rusticanus vir, sed plane vir, cum secaretur, vt supra dixi, principio vetuit se alliga-*

alligari. Neque quisquam ante Marium solutus dicitur esse sectus. Cur ergo postea alij? Valuit auctoritas. Patet ex his Ciceronis verbis legendum apud Plinium, aut *primum omnium*, aut *primum hominem*. nam *vnum hominem* non procedit. ¶ Omnia animalia a dextris partibus incedunt, sinistris incubant.) Ex his verbis priora Aristotelica sunt ex lib. ij. cap. primo: *Initium*, inquit, *incedendi omnibus a dextris partibus.* Repetit idem lib. de incessu animalium. Posteriora suspecta habeo, hĕtenique nihil audeo statuere. Certe illud cotidie cernimus, differenter modo dextris, modo sinistris partibus incubare animalia.

Ex CAP. XLVII. Collum circumagit in auersum.) Vetus lectio, *Collum circumagit in aduersum se.* Forte legendum, *Collum circumagit in auersa se.* hoc est, collum in auersum torquet, non auerso corpore. Aristoteles lib. ij. capit. xij. *Collum retro intorquet, quiescente reliquo corpore.* ¶ Nulli vncos habentium vngues longipedes. Porrectis ad caudam ea cruribus volant.) lego, *Nulli vncos habētiū vngues: Longipedes ad porrectis ad caudā cruribus volant.* hoc sensu, Nulli vncunguiū datos a natura radios. Longipedes porrectis &c. Aristoteles lib. ij. cap. xij. *Sicut nonnulla ex auibus genera, quibus natura calcar etiam dederit. Sed nulli datum hoc est, cui vngues adunci sunt.* Et paulo ante eodem loco Aristoteles; *Cauda etiam tali qualis data quadrupedibus est, volucres carent; sed pennis conditā gerunt. Breuē quæ longipedes ac planipedes sunt: maiorē autem, quæ econtrario constant: quæ vel contractis ad ventrē pedibus volāt, cū illæ caudæ pusillæ gerulæ porrectis in caudā cruribus ferantur.* Item pronomen *eæ*, in Salmant. exempl. non legitur. ¶ Qui negant volucrē vllā sine pedibus esse, confirmāt & apodas habere, & ocen, & drepanin.) Hermolaus pro *oten*, vt antea legebatur, *nycterin* emēdauit, quod in vetustis codicibus non *oten*, sed *nectorem*, habeatur. Cuius sententiam minime approbo. Cur enim Hermolaum rogo ad significandam vespertilionē Græca voce visus esset Plinius, cum Latina & receptissima præsto & ad manus esset? præsertim ab ipso Plinio (vt alios sileam) semper alias vsurpata. Nunquam enim eius auis mentio incidit, vt non semper vespertilionem appellarit, haud alio nomine. Sic lib. x. cap. lj. & lxj. & lib. xj. cap. xxxvij. & xxxix. & lib. xxix. cap. xxx. semper vespertilionem, nunquam nycterin appellat. Ego pro *nectorem*, non *nycterin*, vt Hermolaus, sed (quamuis dura castigatio videri possit) *hirundinem* scriberem, ex eodem cuius testimonio Hermolaus vtitur Aristot. libro eodem, cap. j. vbi tria auium genera, quæ hic recensentur a Plinio, coniunctim memorat his verbis: *Sic nonnullæ aues depedes sunt, quæ ob eam rem apedes a paruitate pedum nuncupantur: quod genus auiculæ pennis plurimum valet, sicut cætera quoque prope similia, vt pennis præualere, sic pedibus degenerare videntur, vt hirundo & falcula siue riparia. Hæc enim omnia & moribus, & volatu, & specie, proxima inter se conspiciuntur. Apparet apes omnibus anni temporibus: riparia æstate tantum cum imber incessit; tunc enim & apparet & capitur: denique rara hæc auicula est.* Hæc Aristoteles, apud quem apedes Theodorus vertit, ego cum Plinio & cæteris qui latine locuti sunt, apodes dixissem, dictione quidem Græca, sed iam pridem a Latinis recepta: quod item in drepani fecissem & plurimis alijs, quæ cum Plinius tantus vir Græcis enunciet vocabulis, Theodorus vt ei visum est, hoc aut illo modo vertit, vnde apud alios magnam, apud me nullam laudem consecutus est.

Ex CAP. XLVIII. Quia longitudo superficiem corporum solam ampliat.) Locus est deprauatissimus, & quantum coniectura assequi possum, sic aut restituendus, aut tanquam concecerpta vestis pro tempore, quoad peritior artifex adhibeatur, resarciendus, *Quæ longam reddit ceruicem, crura solum ampliat.*

Ex CAP. XLIX. Genitalia maria quibus essent retro, satis diximus.) Exemplar Toletanum, *retro sat*, legit, non *retro satis.* Salmant. *retrorsa.* ¶ Vnde etiam calculo humano remedia.) Exemplar Toletanum, *Sunt die etiam.* Salmanticense, *Sunt dis etiam.* Scribendum forte, *Sunt inde etiam.* aut, *Sunt de iis etiam.* ¶ Subiuges carpento suo equas.) Apographon Toletanum, *subiunctas*, non *subiuges.*

Ex CAP. L. Atque etiam in dextram ac leuam motæ.) Melius, *æque etiam in dextram*, &c.

Ex CAP. LI. Vocem non habere, nisi quæ pulmonem & arterias habent, hoc est, nisi quæ spirent, Aristoteles putat.) Paucioribus verbis apographum Toletanum, *Vocem non habere nisi quæ spirant Aristoteles putat.* ¶ Alia cum tractu stridorem, vt cicadas. recepto enim vt duobus sub pectore cauis, spiritu mobili occursante. membrana intus attritu eius sonare viscera sat notum est. Cætera simul cum volatu incipere audiri & desinere.) alius verborum conceptus in eodem apographo, *Alia cum tractu stridorem, vt cicadas. Recepto enim vt duobus sub pectore cauis spiritu, mobili occursante membrana, intus attritu eius sonare. Muscas apes, & cætera similia, cum volatu incipere audiri, & desinere. Sonum enim attritu &c.* Porro scribendum reor, non *cum tractu*, sed *attritu*, vt ex sequentibus patet: & *duobus sub pectore &c.* non *vt duobus.* nisi malis commutatione particularum scribere, *& enim &c.* ¶ Mutæ in Macedonia traduntur, muti & apri.) Mutas esse apud Cyrenen Africæ ranas Aristoteles auctor est libro octauo, capite xxviij. & in lib. De admiranda auditione. In Macedonia vero ranas mutas esse, mutosque apros, apud Aristotelem (nisi memoria fallor) neutiquam reperietur. Nec verebor hic aperire, pro consuetudine mea, ingenue quid sentiam. Puto aut hiantem esse locum, nonnullis verbis omissis; aut si hoc non est, Plinium errasse, perperam acceptis Aristotelicis verbis. Ea sunt in libro De admiranda auditione ad hunc modum: *Apud Cyrenen aiunt ranas mutas omnino esse. Et in Macedonia quoque in Hæmatiotarum regione sues esse solidorum vnguium.* Hoc ipsum & libro secundo, capite primo scribit idem Aristoteles. Et ante Plinius meminit hoc libro, capite xlvj. ¶ In homine etiam castratis.) Non homo duntaxat castratus, sed omnia castrata animalia exiliorem emittunt vocem. Quapropter videtur mihi legendum hic esse non, *in homine: sed in omnibus.* Aristoteles libro quinto, capite xiv. *Verum non in omnium animalium genere ita agitur. Sunt enim in quibus econtrario fit, vt in bubus: nam boum fœminæ grauiorem quam mas agit vocem & vituli grauior quam adultis perfectisque: quam ob rem his castratis vox econtrario mutatur. Transeunt caprata in fœminam.* Et apertius volumine De generatione animalium v. capite penultimo: *Excēta omnia in fœminam mutantur: & quoniam vires neruosæ in suo originali principali laxantur, similem fœminis mittunt vocem.* ¶ Eadem in senecta exilior.) apographum Tolet. *exiliore*, non *exilior.* ¶ Agnoscimus eam antequam cernamus.) *Ea*, scribo auferendi casu, non *eam.* ¶ Hinc tot cantibus & modulis flexiones.) Apographum Toletanum: *Hinc tot cantibus, & moduli flexionesque.*

Ex CAP. LII. Addidit morum quoque aspectus.) Exemplar idem, *spectus* præterea, *non aspectus.* ¶ Trogus & ipse auctor seuerissimus.) *Trogus & ipse auctor e seuerissimis.* idem exemplar. ¶ Quibus iuxta natium flexa sunt.) *Plexa*, non *flexa*, vterque codex.

Ex CAP. LIII. Contacta halitu eius attingit nulla fera, citiusque putrescunt afflata reliquis. hominis tantum natura infici voluit pluribus modis.) Legendum diuersa distinctione, *Citiusque putrescunt. Afflatu reliquis, homini tantum infici natura pluribus modis voluit.* hoc sensu, cætera animalia afflatu tantum inficere animam, hoc est aërem, hominem autem volente sic natura pluribus modis, ciborum dentiumque vitiis, sed præcipue senio. ¶ Exitura supremo, & sola ex omnibus superfutura.) Archet. Tolet. *& sola ex omne superfutura.* ¶ Vultures vnguento quidem fugantur, alios apperunt odores. Scarabei rosam.) Ordinem horum verborum vitiatum esse, Theophrastus nos admonet, volumine de causis plantarum sexto, capite quarto, odores tractans his verbis: *Enimuero aliis alij aduersi, nec quicquam commodi sentiuntur: non ita solum vt non indigeant, neque quærant, sed etiam ab his perimantur, quæ nobis suauissime olent, ceu vultures ab vnguentis, & scarabei rosis. nec non & apes vehementer eos oppugnare videntur, qui vncti sunt.* Hæc Theophrastus, ex cuius auctoritate sic Plinij verba lego & dispono: *Vultures vnguento quidem necantur, scarabei rosa.* ¶ Vomitiones homini ad hæc in remedium excogitatæ, frigidiora corpora faciunt. inimicæ oculis, maxime autem dentibus.) *Fragiliora*, non *frigidiora*, scribendum esse, omnium medicorum tam Græcorum quam Latinorum placita proclamant, qui frequentes vomitiones corpus debilitare, multaque alia aduersa gignere tradunt. Paulus libro primo, capite xlij. & plerique alij, &, si recipitur, Auicena etiam fen quarta primi, vbi multis capitibus de vomitu disserit, laudatque eum, modo non fit nimius. alioquin nocere stomacho, & debilitare, & resoluere reddereque aptum vt materiæ ad eum perueniant. Obesse quoque pectori, & visui, & dentibus, & antiquis capitis doloribus. Nocere etiam hepati & pulmoni, & venam quandoque scindere, exactionem eius ex eis esse, quæ perducunt homines ad malas ægritudines. ¶ Peruigilio quidem præcipue vincuntur cibi.) Postremum verbum *cibi* desideratur in Toletano exemplari.

Ex CAP. VLTIMO. Augescunt corpora dulcibus, atque pinguibus, & potu. Minuuntur siccis & aridis frigidisque ac siti.) Duo illa verba, *frigidisque*, etsi in scriptis exemplaribus, Romanaque impressione leguntur, in Parmensi tamen & recentioribus impressionibus redundant, vt opinor, recte. Scribendum item reor, *amaris*: non *aridis.* Oppone pinguia, siccis. Potum, siti: Dulcia, amaris: non omnino sententiam nostram improbabis. ¶ Mori esuriendi semen semper inexplebili auiditate animalium vni homini.) In exempl. Salmant. tria postrema verba superfluunt. In Tol. vnum tantum, *homini.* Nec *mori esuriendi*, legendum crediderim, sed, *moriendi.*

AD REVERENDISS. PATREM, D. FRANCISCVM BOVADILLAM, EPISCOPVM CAVRIENSEM, FREDENANDI PINTIANI PRAEFATIO.

NON *fuit mihi integrũ, antistes clarissime, implere promissum cui me obstrinxi in calce mearũ in Plinium obseruationũ, quas octauo ab hinc mense amplissimo tuo nomini dedicatas emisi: perducendi videlicet ad finẽ intra menses nõ multos laboriosum hoc inceptũ quod te auctore & impulsore aggressus sum, emaculãdæ quoad facere possem historiæ naturalis C. Plinij. Inuenior itaque, vt Horatius ait, Parthis mendacior. Cæterũ cõferri in me eius rei culpa neque potest, neque debet, qui nunquã in exequẽdo opere semel suscepto cessaui, manũve de eo sustuli: sed in operis ipsius difficultatẽ, quæ nõ dubie tãta est, vt conatũ quãtũlibet magnũ hominis cæteris curis vacui retardasset, ne dũ meũ, qui sum publicis prælectionibus, plurimisq́ aliis occupationibus adeo impeditus, ne dicam obrutus, vt interdum vix ociũ mihi ad scalpendũ (vt aiunt) caput supersit. Omitto valetudinẽ quæ nõ omnib. horis mihi homini prope iã septuagenario prospera contingit. Omitto insperatas repentinasque sollicitudines ac molestias quas cotidie incurrimus, studiis inimicissimas. Omitto diuersa vitæ desideria, quædã etiã relatu indigna, quæ nos omnib. ferme diei momẽtis a literis auocãt. Vt ignoscẽdus plane sim si non toto ære alieno me ad præsens exonerẽ. Nihilominus inter tot impedimẽta quæ properãti mihi morã intulere, maiorẽ debiti partẽ dissoluto, cõtinuatis obseruationib. a fine libri xi. vbi desieram, ad finẽ vsque xxv. Ita fit vt si bonũ omnino nomẽ nõ sim, pessimum tamẽ appellari nõ commerear, cũ per me nõ steterit quominus debito liberarer, ni me operosæ rei immensus labor & quẽ verbis exprimere vix est, ad calcem omni studio festinantẽ remoratus fuisset. Sed omissis iis quæ iustã cunctationi tarditatiq. meæ excusationem dare possent, Inueniet claritudo tua, præsul amplissime, in his xiiij voluminib. quæ nũc tibi exhibeo, non pauciora nec minus atrocia mõstra detecta superataq. quã in x. priorib. Nec ea debellasse contentus, feras alias minores neglexi: sed ex cõsuetudine mea, vt illæ quoque quãuis nõ ita perniciosæ, amœnissimis Plinij agris nemorib. quæ exterminarẽtur, curæ habui. Omnia itaq. in hac etiã secũda laboris mei parte lustraui, omnia rimatus sum, nihil intactũ intentatũve reliqui: dubitarique omnino nequit quin de opere quod aggressus sũ, quam diligẽtissime inquisierim: nec vt ego arbitror, frustrante diligẽtia. Illud certe affirmandũ habeo, quãquã non sine discrimine, ne cui videar magnifice me iactare. Si x. tã strenuæ operæ: nolo enim dicere cõsiliarij, quales illi x. Nestori similes, quorũ consilio, si sibi darẽtur, nõ dubitabat apud Homerũ Agamemnõ, quin breui Troia caperetur: Si x. inquã tã strenuæ operæ auctoritate auspiciisq. tuis Plinio cõtingerẽt, fore vt deposito magna ex parte squallore, abstersaq. rubigine, quib obsitus fuerat, plurimũ pristini fulgoris gloriaque reciperet. Quo nomine quãtum vitæ ipsa doctorũque omniũ vniuersitas magnitudini tuæ debitura esset, in aperto est apud omnes qui vel paruis sacri huius mysteriis initiati sũt. Debet nũc certe quantũ nemini alij ex Hispaniæ principibus tũ ob bonã vtilisq rei partem tuo ductu atq. imperio cõfectã, tum ob patrociniũ literarũ, quod a cæteris fastiditũ & in totũ repudiatũ, a te auidissime susceptũ, nõ constãter modo sed pertinaciter etiã tueris. Nã quid nũc attinet tẽpus frustra cõterere, numerosas alias & incõparabiles magnitudinis tuæ virtutes, vniuersæ Hispaniæ & plurimis Europæ prouinciis cõpertissimas, recẽsendo? quarũ splẽdore & superiorũ laudes præstringis, & æqualium tuorũ nomini ac famæ caliginẽ tenebrásque offũdis, & in posterũ tãquã fulgẽtissimũ sidus præluces, illustri ac memorãdo documẽto, quã vitã, quos mores postulet illorum persona qui Christi redẽptoris nostri eiusq. apostolorũ vice in terris fungũtur. Remotus ab omni nõ solũ ambitu sed etiã ambitione & aura populari. Nõ aliũde sed ex te pẽdẽs. Omnia tua præsidia in te ipso habens, tecũq. vt elegãter Persius poeta dixit habitãs. Totus in cura ouiũ tuarũ: Totus in sacris literis, philosophiæq. Platonicæ & Aristotelicæ studiis, & honestissimis aliis disciplinis. Totus deniq. animi, Totus dei Iure igitur ac merito omnes ad quorũ notitiã tãtarũ laudũ fama peruenit, stupescũt, admiratione tã inauditæ incredibilisq. audaciæ. Vnus enim ac solus, quod festiuissimus poeta ait, tẽporib. malis ausus es esse bonus. Sed sẽtio me dulcedine laudũ tuarũ lõgius duci, quas pro dignitate exequi alterũ esset opus. Redeó ad rem. Leget, vt dixi, amplitudo tua in his xiiij. libris multa, nisi me propriæ fœturæ amor falsũ habet, cognitu dignissima, vt pote quæ sũmorũ in literis clarissimorũq. hominũ ingenia cẽsurásq. tot annos fugerãt. Nec sũt pauciora visẽda ve minus, quæ in xi. sũmos libros reseruãtur. Omnia ex dẽsissima nocte, vbi hactenus deliluere, in lucẽ eruta. Nõ tamẽ sine multis meis vigiliis lucubrationibusq ac sudorib. diurnis ac nocturnis: adeo vt vel cogitatione ipsa non minus præteritorũ laborũ, quam eorum qui supersunt, fatiger. Sed durandum est quia cœpi, & si virib. deficiar, animo tamen perseuerandum. Itaque si per incommodum valetudinis aliasve offensiones mihi licuerit, absoluam non multo post quod reliquum est operis. Gratias vero vtilitatis quæ ex eo doctis omnibus & præcipue Plinianæ lectionis studiosis comparatur, claritudini tuæ pater splendidissime, deberi, alias testatus sum. Summa enim tua munificentia & larga manu nobis hæc ocia facis, Oleumque, vt dici solet, & impensas ad hæc elucubranda & in communem vtilitatem inuulganda suppeditas. Vale.*

FRAN-

FRANCISCVS BOVADILLA CAVRIENSIS EPISCOPVS, FREDENANDO PINTIANO S.

VANQVAM *non præterit nos, Pintiane doctißime, quam sit dura hæc prouincia quam accepisti, expurgandi quantum vires tuæ ferrent Plinij historiam naturalem tot vitiis scriptorum & correctorum culpa commißis: nihil tamen minus veriti sumus quam ne tanquam immemor aut fallax sartorũ tectorumque redemptor, conductione renunciata, aut eruditißimas tuas obseruationes in residuos eius libros cum summo studiosorum damno in aliud tempus differres aut non sine magna nominis tui iactura, bonorumque, vt sic dicam, prædiorum pollicitationi tuæ obnoxiorum detrimento, pœnitentia tam laboriosi incepti omnino decoqueres. Nunc vero quod intra breue admodum tempus fidem tuam magna ex parte liberaueris summo opere nobis tibique simul gratulamur. Nobis, quod diligentia nostra nos frustrata non fuerit. nam graues debiti exactores nunquam destitimus etiam ante legitimum tempus, promissum opus cotidiano prope conuitio efflagitare. Tibi vero, quod ad doctrinæ ingeniique laudem quam ex editis octauo circiter ab hinc mense in libros X. obseruationib. consecutus es, permagna acceßio facta sit ex secunda hac æditione in sequentes xiiij. vt non minoris eruditionis, ita non minus temporum culpa labefactatos & euersos. Amamus itaque & admiramur solertiam ac industriam tuam, qui non multo mensium numero eam operam nauaueris in restituendo auctore vt eminentißimo ita difficilimo, quam nemo alius nostro vt putamus æuo multo longiore temporis spatio præstare potuisset. Adde & illud quod est omnium maximum, ita ad amussim opus istud tuum refictum recoctumque esse, vt neque ob acceleratam compositionem quicquam de industria officiove deceßisse videatur, aut ad absolutam operis dignitatem aliquid eruditionis seu iudicij desideretur. fecisti igitur vt te dignum fuit: festinasti, vt est in prouerbio, lente. Tuorum vero scriptorum merita, egregie Professor, licet exploratum nobis sit & tu ipse non ignores, perpaucos admodum fore qui digne & vt par est expendant: meminisse tamen debes Ciceronianæ illius sententiæ, reconditum poema paucorũ, hoc est eruditorum consensum approbationemque desiderare. Quamobrem ad calcem inceptũ opus vt perferas, non hortamur modo sed magis ac magis a te contẽdimus, vel potius crediti iure reposcimus. Rẽ facies gratißimã nõ nobis modo quos scis Plinianæ doctrinæ ab adolescentia nostra fuisse affectißimos, sed plurimis etiam nostratibus studiosis, honestis ac eruditis viris, qui nobiscum literis egerunt, vt hoc a te nouis precibus & exhortationibus impetraremus. Nam quamuis non lateat nos, quod Pindarus tuus scribit & nos alias diximus multo laboriosius esse, euersam ciuitatem instaurare, quam a principio condere & ob id Herculeos pene labores ac erumnas te pertulisse in parte operis consumata, & perlaturum adhuc in eo quod superest: non tamen debet tibi excidisse, minime cadere in constantem virum, quum semel cœperit, pedem referre, in re præsertim honesta, vtili, & item magis quam dici poßit necessaria, non solum disciplinis generaliter omnibus, sed etiam Latino sermoni. Nam ad augendam dicendi facultatem quam sit locuples Plinius, neminem esse tam a bonorum auctorum lectione adhorrentem putamus qui ea ignoratione teneatur. Sed scimus has exhortationes ad excitandam industriam tuam parum nobis necessarias fuisse, equum Lydium in campum, vt dici solet, hortantibus. Tuis porro litterariis sudoribus eruditißime Pintiane nulla potest par laus inueniri. Ex literis enim & sermone multorum cotidie accipimus, te hominem affecta iam ætate & infirmis viribus, quum deberes receptui canere, fine imposito diuturnis laboribus: totum adhuc esse in literis nunquam te dare ocio, semper aliquid meditantem, quo de literis bene merearis. Dignißimus sane qui ab omnibus in vniuersum ameris, colaris, honoribusque ac commodis augearis: a nobis vero præter cæteros impense, quibus peculiaris etiam intercedit causa, antiqua illa nostra, cum tyrunculi adhuc essemus sub te literaria militia, paternus tuus in nos amor, mutua nostra erga te obseruantia. Cuius consuetudinis non oblitus, & dignos nos ducis quibus doctißima tua monimenta nuncupes, & ea nobis in tuis præfationibus tribuis, quæ etiam si vera essent, non tamen poßemus salua nostra verecũdia agnoscere. Quapropter ita tibi præceptor optime persuadeto, nihil esse ad præsens, aut fore in posterum tam difficile quod non poßis tibi constanter & intrepide de nobis polliceri quos tanto tibi beneficio diuinxisti. Nec temere quicquam magis in votis habemus, quam dari nobis aliquando facultatem, qua poßimus beneuolum nostrum & gratum erga te animum, re potius quam sermone planum facere, & merita tua explere. Sed intelligimus maiora illa esse quam vt quis ea poßit in hoc terreno ac sordido vitæ domicilio digne remunerare. Speramus autem apud summum illum & iustum rerum omnium æstimatorem deum a quo dona omnia & bonorum operum præmia proficiscuntur, vberrimam tibi in cœlis propositam esse mercedem dignam aßiduis tuis studiis & heroico isto animo, quo iam inde ab adolescentia peßime de te ipso mereri instituisti, indicto cunctis vitæ lenociniis ac voluptatum illecebris inexpiabili bello sola contentus virtutum & literarum conscientia. Vale.*

EX LIBRO DVODECIMO.

Ex procemio.

VT inde eruta dicantur.) Exemplar Tolet. *erudita* legit, non *eruta*. ¶ Vnionem in rubri maris profundo.) Scribo *in rubri maris profunda*, ex eodem. nam eadem locutione qua dixit *vestes ad Seras peti*, subdidit *in rubri maris profunda*.

EX CAP. I. Quin & syluanos faunosque & earum generibus syluis ac sua numina tanquam e cælo attributa credimus.) Locum esse suspicor non solum corruptum, sed verbis etiam aliquot deminutum. Vtcunque melior erit lectio, *Quin & syluanis faunisque & nympharum generibus e syluis sua nomina tanquam e cælo attributa credimus.* Nam & codex Toletanus *nomina* præfert, non *numina*. ¶ Elico ex Heluetiis ciuis earum.) Alia exemplaria, *ciuis eorum*. ego puto scriptum fuisse a principio, *ciuis Rom.* pro *ciuis Romanus*. & postea deprauatum fuisse in *ciuis eorum*. ¶ Ad tributarium etiam pertinens solum.) *ac tributarium etiam detinens solum*, exemplar Tolet. ¶ Optantem imbrium per folia crepitus.) honestior quorundam codicum lectio, *captantem imbrium per folia crepitus.* & paulo ante, Domus suæ miraculũ, *domui* legit, non *domus*, exempl. Tolet. vt forte legi debeat, *Domui vmbraculum.* ¶ Cũ ipse pars esset vmbræ.) Scribendũ reor, *cũ imparis esset vmbræ.* Conuitiũ quidem in Caium, non tamen P inii. ¶ Platani satæ regenerauere vitium.) Legendum credo, *Platani satæ degenerauere in vitem.* quia sequitur illico: *quando quidem commendatio arboris eius non alia maior quam solem æstate arcere, hyeme admittere.* ¶ Sed qui se potentiæ causa Cæsaris libertis adoptasset, spado Thessalicus, vt merito dici posset is quoque Dionysius.) Hęc tam sollicita disquisitio fortunarum ac morum hominis libertinæ conditionis, nec præsenti instituto congruit, & indigna est Pliniana grauitate. Itaque verba hæc non Plinij, sed aliena censemus.

EX CAP. III. Meminisse conueniet.) Verior lectio, *monuisse conueniet.* Quanquam puto verborum quoque ordinem mutatum esse & rectiorem esse scripturam: *qualiter omnia transitura longius seri, arctissimeque transferri monuisse conueniet.*

EX CAP. IIII. Herodotus eam Æthiopiæ intelligere maluit tributi vice regibus &c.) Vtrumque antiquum exemplar, *Herodotus Æthiopiæ intelligi maluit; & in tributi vicem regibus* &c. ¶ Raram arborem hebenum.) Postremum verbum desideratur in ambobus exemplaribus. ¶ Per dcccc.xc.vj.M.pas. Non posse legi *dcccc.xc.vi.M pas.* sed *dccc.xc.vi.M.* ostendimus lib. vj. cap. xxix.

EX CAP. V. Foliorum latitudo peltæ effigiem Amazonicæ habet.) Theophrastus lib. iiij. de historia plantarum, cap. iiij. non effigiem tradit, sed magnitudinem habere peltæ. Folium, inquit, pelta non minus habet. ¶ Nec fabæ magnitudinem excedens.) Digna transformatio quæ in Ouidianas reponatur, ciceris in fabam. Theophrastus loco proxime citato, *Fructum admodum paruum, magnitudine ciceris, ficui similem.*

EX CAP. VI. Plurima est in Sydracis.) Scribo *in Oxydracis* ex Strabone lib. xvj. & Stephano, & reliquis. ¶ In Bactris vtique.) Hæc verba, ni fallor, ad præcedẽtia pertinent. Theophrastus eodem lib. & ca. *Ferunt & terebinthum haberi, vt alii similem terebintho, cui folia & rami, & reliqua omnia terebintho similia, fructus autem diuersus: similis enim amygdalis. Nam & in Bactris terebinthum hanc esse, ferreque nuces amygdalarum magnitudine: quoniam non magnæ sint, sed visu similes & suauitate amygdalis præstantiores.* Ex his Theophrasti verbis colligitur, verba quæ statim ante præcedunt, aliter legenda esse: *Pomo amygdalis minore tantum magnitudine.* scribendum enim: *pomo amygdalæ magnitudine.* vt superfluant duæ illæ dictiones, *minore tantum.* nisi quis velit erroris notam Plinio inurere, qui verba illa Theophrasti, *quoniam magnæ non sint*, male verterit, *minore tãtum magnitudine.* nam Theophrastus non minora amygdala, sed pari cũ amygdala magnitudine poma ferri ab ea arbore prodit. ¶ Sed vnde vestes lineas faciunt.) scribo *laneas*, non *lineas.* nihil enim notius lanigeris Indiæ arboribus. nam præter Herodotum in tertio, Theophrastus quoque de arboribus laniferis Tyli insulæ sic loquitur libro IIII. de historia plant. capite viii. *In Tylo, inquit, insula quæ in sinu Arabico est, parte ad orientem spectante, tantam arborum multitudinem esse affirmant vbi æstus recesserit, vt locus frequentissimo vallo munitus relinquatur. atque his omnibus magnitudo quæ fico, flos odore excellens, fructus ingustabilis, & visu lupino similis. Lanigeras quoque arbores multas eandem insulam ferre. has folia vitigena gerere, verum minora fructum nullum. id in quo lana continetur, mali amplitudine cerni. verum nascens compressum cum tempestiuæ maturitatis sit, aperiri; & lanam excipi, qua telas texunt, alias viles, alias pretiosas. hoc idem & in India sicut dictum est, & in Arabia fieri asseuerant.* ¶ Foliis moro similis, calyce pomi cynorhodo.) Sic Hermolaus corrigit, ex Theophrasti auctoritate se id facere professus. sed temperare mihi nequeo, quo minus dicam mirari me in plerisque Hermolai frontem, auctores cum magno studiosorum dispendio falso subinde citantis, & quorum nec minima subsit mentio, eis tribuentis, vt plane videatur imposturam voluisse lectoribus facere. Theophrasti verba subtexam, vt planum fiat omnibus quam vera Hermolaus tradiderit. *Plantæ, inquit, ex quibus vestes conficiunt, folium moro simile habent, totam autem stirpem similem cynorhodo.* Hæc ad verbum Theophrastus. in quibus verbis vbi obsecro est, similem esse laniferam arborem calyce pomi, cynorhodo? Nec scio vnde Hermolaus collegerit valere argumentationem a similitudine totius ad totum, ad similitudinem partis ad partem. vt si sic argumenteris: Tota simia toti homini similis est: ergo simiæ nasus naso hominis. Ita & si tota arbor lanigera similis est cynorhodo, non consequetur, puto, vt calyx pomi arboris lanigeræ similis sit calyci pomi cynorhodi. Publica ante Hermolaum lectio impressorum codicum erat: Calice bombycinorhodo. ex qua, si Theophrastum & Plinium conuenire volumus, hanc eliciemus: *corpore toto cynorhodo*, hoc est, stirpis vniuersitate. At durior, inquis, est correctio. quis neget? sed multo duriores præcessere aliæ, quas tamen fatearis necesse est veriores esse Sibyllæ foliis. tã eximiis scriptorũ testimoniis obuallatæ sũt. ¶ Nec est gratior villorũ prospectus.) Vetus lectio, *Nec est gratior villorum aspectu.* scribo non *villorum aspectu*, sed *vinearum aspectu.* Theophrastus citato volumine: *Seruntur ordinatim, quapropter e longinquo aspicienti vites apparent.* Nec est quod minus credam quam verba illa, *nec est gratior*, sincera esse: sed quomodo castigem ad præsens non occurrit.

EX CAP. VII. Fiuntque semina cassa & inania.) Lego, *fiuntque semine cassæ & inanes.* vt referatur ad siliquas. nam & scripta lectio *semine* agnoscit, non *semina.* ¶ Quod vocant brechmasin: sic Indorum lingua significante abortum. ambo antiqui codices: *quod vocant brigma: sic Indorum lingua significante mortuum.* ¶ Sola placere amaritudine.) *placuere*, exemplar Toletanum, non *placere.* ¶ Vtrumque siluestre gentibus suis est.) Tria piperis genera indicata sunt, non duo, longum, album, nigrum: non est igitur locus verbo illi *vtrumque.* quare *vtcunque* lego, non *vtrunque.* ¶ Hęc in aqua cum semine excepta in æreo vase medicamentum Et quod vocant lycion.) Scribo, *Hac in aqua cum semine excocta.* reliqua. nam & vetus & recentior omnis lectio *hac* habet, non *hæc*, refertque id pronomen, radicem. Item *frutice* malim legere quam *semine*, quanquam violenta correctione. Dioscorides libro I. *Colligitur ex ea succus, tusis vna cum frutice radicibus, & cum diebus aliquot in aqua maduerint, decoctis: tum exempto ligno, iterum eo qui superest liquore ad crassitudinem mellis decocto.* & Plinius libro xxiiij. capit. xiiij. *Coquuntur in aqua tusi rami, radicesque summæ amaritudinis æreo vase per triduum.* ¶ Spinam ipsam in Græcia quidam pyxacanthum Chironium vocant.) Scribe fœminina terminatione, *pyxacantham Chironiam.* Dioscorides præallegato loco: *Lycion quod pyxacantham aliqui vocant, spinosa arbor est.* & Plinius libro xxiiij. cap. xiiij. *Lycion præstantius e spina fieri tradunt, quam & pyxacantham Chironiam vocant.*

EX CAP. VIII. Item laurino folio & ibi spina tradita est.) Particulam *item*, per minorem literam scriptam, cum duobus verbis sequentibus, superioribus annecte, ex Theophr. libro iiij. apertissime.

EX CAP. IX. Aliqui peraticum.) quædam exemplaria *Pyraticum*: vetus lectio *Parthicum.* quod magis probo. nam, vt supra ostendit Plinius libro vj. cap. xxv. duodeuiginti erant Parthorum regna. vt mirum non sit si ex Media aduectum Parthicum appellaretur. ¶ Bactriano nidor siccus.) Vetus lectio *nitor* habet, non *nidor.* Legendum existimo, *nitor suus*, hoc est, peculiaris, proprius. vt confestim: *Præterea suum pondus.* ¶ Cætera eius genera cortice scordasti &c.) Adde coniunctionem *&*, *cortice & scordasti.*

EX CAP. XI. Alterum eius genus apud Gangem nascens damnatur in totum, ozænitidis nomine.) Legendum videtur *Gangitidis* non *ozænitidis.* Dioscorides libro I. vnde hoc mutuatus videtur Plinius, Ex Indicis, inquit, nardum quoddam Gangitis vocatur, a fluuio Gange apud quem enascitur. Nec me fugit Hermolaum in Corollario aliter sentire. sed ille coniectura ducitur, nos Dioscoridis auctoritate nitimur.

EX CAP. XII. De folio nardi plura dicere par est.) *dici*, non *dicere*, codex Salmanticensis. ¶ Folia diuisere annonam: ab amplitudine adrosphærum vocatur.) Rectior antiqua lectio: *Folij diuisere annonam amplitudine: Hadrosphæron vocatur &c.* Sequitur continuo: Maioribus foliis xxx.) Exemplar Salmant. *populis* legit, non *foliis*: Toletanum *pipulis.* vt forte legendum sit *scripulis.* ¶ Nardo color qui inueterauerit.) *Nardi color si inueterauerit*, codex Toletanus. *Nardo*

color

colos si inueterauerit, Salmant. ¶ Frutice myrtuoso.) Exemplar Toletanum *montuoso*, non *myrtuoso*.

Ex CAP. XIIII. Atramitæ pago Sabæorum.) Vtrumque exemplar *pagus*, non *pago*. ¶ Saba appellatur quod significare Græci mysterium dicunt, spectans ortus solis æstiui, vndique rupibus inuia & a dextra maris scopulis inaccessa.) Paucioribus verbis ambo exemplaria: *Saba appellatur. hoc significare Græci mysterium dicunt. spectat ortus soli æstiui. vndique maris scopulis inaccessa*. ¶ Minorem autem Arabiam.) Legendum *Orobiam*, non *Arabiam*, tum ex apographo Toletano, tum ex Dioscoride lib. I. quantitate minimum. sic dictum ab eruo notissimo leguminis genere, quod Græci appellant orobos. ¶ Quæ tertiam partem minæ, hoc est, XXXIX. denariorum pondus æquat.) Exempl. Salmant. *xxvij*. non *xxxix*. neutra lectio vera. scribendum *xxxiij*. nam mna seu mina pendet drachmas Atticas c. auctore Plinio libro xxj. capite trigesimoquarto. ergo tertia pars minæ erunt fere xxxiij. drachmæ seu denarij. ¶ Certo itinerum numero.) *Iterum*, non *itinerum*. apographum Toletanum. quod est notandum. ¶ Abest a Gaza nostri littoris Iudææ oppido.) Idem codex: *abest a Gaza nostri littoris in Iudæa oppido*. Item ne dentem recipiat potius quam in micas frangatur.) Scripta lectio: *Item ne dentẽ recipiat, potiusq; in micas fricetur*. lego *frietur* non *fricetur*.

Ex CAP. XV. Ipsique vnguentarij digerunt haud difficulter.) Vetus lectio, *nostrique vnguentarij*.

Ex CAP. XVI. Tertia dianitis.) Forte *danniatis*, ab oppido Sabæorũ Dannia Plinio libro vj. cap. xxviij. vt paulo post: *quĩta Sembracena a ciuitate regni Sabæorum*. ¶ In Messalum oppidum confertur.) Plinius lib. vj. cap. xxviij. *Messallam* appellat, non *Messalum*. ¶ Quæ ibidem quadam e spina colligitur.) Exemplar Toletanum: *Quæ ibi de quadam spina colligitur*.

Ex CAP. XVII. Forte casuque hoc & iniuria fieri odores plures existimauere.) Legendum reor *auctores*, non *odores*. ¶ Distillantemque ab his casus mixtura succum.) Duo illa verba *casus mixtura*, non puto esse Pliniana. ¶ Sunt qui herbam in Cypro ex qua id fiat, ledam appellent. etenim illi ledanum appellant.) Budæus *ledam* & *ledanum* hic legit: ego *ladona* & *ladonon* legi posse video. Paulus lib. vj. *Ladonon*, inquit, *a cistho vocato ladone fit. est autem in Cypro*. Appellari porro ladonem fruticem testis est & Dioscorides libro j. Galenus vero lib. vij. de simplicium facultate cisthon fruticem ladanon vocat. ¶ Huius pingue insidere.) Lego, *huic pingue insidere*. Dioscorides loco ante dicto: *Sunt etiam qui tractis per frutices funibus inhærentem illis pinguitudinem deradunt, conformatamque pariter seruant*. ¶ Odore iucundo gratum.) Rectius in vtroque exemplari: *Odore iucunde graui*. ¶ Nec baccæ nocet.) *Nec baccæ nocetur*, eadem exemplaria. ¶ Inde Gabbam omnes petere solebant.) Scribo Gabbala, non Gabbam: tum ex Dioscoride qui styracem Gabbalitem celebrat, tum ex Plinio infra cap. xxvj. ¶ Ad hunc ergo sanandum vrunt styracem in pellibus hircinis.) Tria postrema verba, *in pellibus hircinis*, per errorem hoc in loco inserta coniectamus, arbitramurque locanda esse post illa quæ non longe ante præiere *ex Syria reuehunt styracem*. quandoquidem & de Ladano supra dictum est, excipi pellibus caprinis, & de myrrha, conferciri in follibus promiscue. ¶ Quæ non assiduitate sui fastidium pariat.) Verbum *sui* redundat ex Toletano archetypo.

Ex CAP. XVIII. Falsa & ingrata cognominis.) Codex Salmant. *falsi* legit, non *falsa*. scribendum reor permutatis dictionibus, *ingrata & falsi cognominis*. ¶ Cum plus ex eo inferis debeat. Beatam illam fecit &c.) Vtrumque exemplar: *cum plus ex eo inferis debeat: armillam facit*. scribo, *cum plus ex eo inferis det. Beatam illam fecit &c.* Sic paulo post: aceruatim congesta honori cadauerum quæ diis per singulas micas dantur. ¶ Quæ diis intellexerat genita, adhibens vrendis defunctis.) Verbum *adhibens* superfluit ex ambobus exemplaribus, & scribendum *intellexerunt* numero multorum, ex eisdem.

Ex CAP. XIX. Cinnamomum & cassiam fabulosa narrauit antiquitas princepsve Herodotus auium nidis & priuatim Phœnicis; in quo situ Liber pater educatus esset, ex inuiis rupibus arboribusque decuti.) Permutandæ particulæ, & vbi legitur *ve*, scribendum *que*, & econtrario. ex Herodoto euidentissime lib. iij. *Cinnamomum*, inquit, *etiam quam superiora mirabilius legunt. nam aut quomodo, aut qua in terra gignatur, illud nequeunt dicere, nisi quod probabili ratione vtuntur, quod quidam volunt id gigni in his regionibus vbi Dionysius educatus est, & ipsas cinnamomi festucas afferri a grandibus quibusdam alitibus ad nidos e luto constructos in præruptis montium & homini inaccessis*. Hæc Herodotus. a quo quia ambigue subobscureque dictum fuit in præruptis montium nidos strui, neque additum in rupibusne eos construant, an in arboribus vt pleræque aues solent, ideo Plinius per disiunctiuam *ex inuiis rupibus arboribusve dixit*. ¶ Item casiam circa paludes oppugnante vnguibus diro vespertilionum genere.) Scribendum *paludem*, vnitatis numero. vna enim tantum palus est ex qua legitur. Herodotus loco citato de casia agens: *Ea*, inquit, *nascitur in palude non alta, circa quam & in qua degunt feræ alatæ vespertilionibus simillimæ, stridore diro & viribus præualentibus*. Ex quibus Herodoti verbis liquet, mendose legi verba etiam statim sequentia: *Aligerisque serpentibus*. videtur enim scribendum, *aligerisue serpentibus*. ¶ Commutata vero fabula est.) Vterque codex: *comitata vero fabula est*. ¶ Tot generum auræ expirante concentu.) Archetyp. Toletanum *tot generum aura spirante conceptum*. ¶ Odore primum nunciatam.) Mallem legeres, *odore prænunciatam*. ¶ In portum Gebanitarum qui vocatur Ocila.) *Ocelin* non *Ocilam* vocauit portum hunc libro sexto capite vigesimosecundo. *Nauigare*, inquit, *incipiunt æstate media ante canis ortum, aut ab exortu protinus, veniuntque circiter tricesimo die Ocelin Arabiæ, aut Canem thuriferæ regionis*. ¶ Ipse frutex duorum cubitorum altitudine.) *Duum cubitorum*, non *duorum*, archetyp. Toletanum. ¶ Gignitur quidem in planis.) Duo postrema verba in neutro quidem exemplari leguntur, legitima tamen esse apparet ex illis quæ sequuntur: *Frutex & casia est, iuxtaque cinnami campos nascitur*. ¶ Aut cui albet cortex.) Exemplar Toletanum: *aut cui labitur cortex*. ¶ Incensis vt ferunt syluis ira barbarorum. Id acciderítne ob iniquitatem præpotentium, an forte non satis constat.) Confusissimus verborum contextus, simul & distinctio. scribendum puto: *incensis vt ferunt syluis. ira ne barbarorum ob iniquitatem præpotentium? an forte id acciderit, non satis constat*. Quem contra atque in cinnamomo leuari pretium est.) Codex Toletanus rectius *labare* legit, non *leuari*. Vt non multo ante: *Damnatur in primis molle, aut cui labitur cortex*. Quod ergo illic dixit *labitur*, hic alio verbo sed paris intellectus repetiit. ¶ Consecant surculos.) Alia exemplaria, *Tum secant surculos*. scribo: *Cum secant surculos*, ex Theophrasto libro nono vt statim liquebit. ¶ Longitudine binum cubitorum.) Lego *digitorum* non *cubitorum* ex Theophrasto apertissime libro ix. cap. v. his verbis: *Cum itaque virgas secant longitudine binum digitorum aut paulo ampliores abscindere, recenteque bouis corio eas persuere. Tum ex eo lignis putrescentibus vermiculos nasci qui lignum erodant, corticem vero nullatenus tangant ob amaritudinem acrimoniamque odoris*. Hæc Theophrastus. quæ omnia vides, optime lector, hic a Plinio tralata. Præterea dictio sequens *mox*, cum minore scripta, præcedentibus assuenda est. ¶ Gustuve quam maxime feruens.) Scribe *gustuque quam maxime feruens*, ex vetere lectione.

Ex CAP. XX. His addidere mangones.) In codice Salmanticensi *mangonis* legitur, non *mangones*. ¶ Qui considere ex Nabathæis.) Hæc verba in exemplari Salmanticensi superfluunt.

Ex CAP. XXII. Myrobalano precium in libras x. bini.) Codex Toletanus, *x. binis*. alia exemplaria *binas*, non *bini* aut *binis*. vt forte legendum sit, *bini asses*. vt infra cap. xxvij. *precium optimo in libras bini asses*. ¶ Quoniam tamen hic vnguentorum materia tractatur.) Scribo, *Quoniam tantum hic, &c.* hoc est, non alibi in tanto opere.

Ex CAP. XXV. Malleolis seri dicitur nuper vincta.) Apographum Toletanum, *Malleolis seri dicit nuper victa*. Scribo, *Malleolis seri didicit nuper victa*. ¶ Intra quintum demum annum.) Ambo exemplaria, *Intra quintum deuictæ annum*, nec *venit* legunt statim ante, sed *veniere*. ¶ Et alias adulteratur seminis suo.) *Et alias adulteratur seminis succo*, vtrumque exemplar. ¶ Quoniam ipsum quoque inhærescit.) Duo illa verba, *ipsum quoque*, superfluunt ex eisdem. ¶ Quæ probatio eius gemma est.) aptior est lectio, *genuina est*. ¶ Nam mellẽ mutatum, statim contrahit muscas.) Adde *manu*. *Nam melle mutatum statim manu contrahit muscas*, ex vtroque exemplari. vt paulo ante: *quoniam & ipsum quoque inarescit in manu inuersa*. Quippe milibus denariorum.) *Denarium* non *denariorum*, scripta lectio. ¶ Intus similitudo harundinis.) Exemplar Toletanum, *Intus simili modo harundinis*. ¶ Ob id in scobe sordescit.) Dele præpositionem, ex eodem. ¶ Post supradicta ex Pisidia, Sidone, Cypro, Cilicia, Creta.) Scribo, *Post supradicta ex Pisidia. Sed & Cypro, Cilicia, Creta*, ex eodem rectissime: prouinciæ enim hic, non ciuitates enumerantur. ¶ Permutatur in libras v.) Exemplar idem, *in libras xv*.

Ex CAP. XXVI. Pretium optimo in libras bini asses.) Exemplar idem, *in libras xix*. ¶ A singulis ad CCC. peruenire libras.) Idem, *a x. xx. singulis ad x. ccc. peruenire libras*. ¶ Oleum autem ipsum.) Vtrumque archetypum *folium* agnoscit, non *oleum*. ¶ Iam tum colorem mutans.) Probabilior lectio: *Iam tamen colorem mutans*, astipulante etiam

Salmanticensi exemplari.

Ex cap. xxviii. Secunda in Lycia cedro.) *Secunda in Lycia e cedro*, vetus lectio. ¶ Omnis autem ex alba labrusca præstantior quam e nigra.) Aliter exemplar Toletanum: *Omnibus autem est alba labrusca præstantior quam nigra.* ¶ Et quod Caryopon appellant.) *Comacum* antea legebatur. Hermolaus derasa priore dictione *Caryopon* substituit, citatque suorum codicum fidem, nescio q[u]am bona fide. Ego vero cum e duobus quæ habere potui exemplaribus, in vno *Chamochon* inueniam, in altero *Comachum*, & Romana impressio cæteræque recentiores *Comacum* agnoscant; antiquam lectionem conuellendam non censeo: præsertim cum Plinius libro sequente capite ij. rursus Comacum nominet. Sed quid exemplarium fidem Pliniiue imploramus, cum Theophrastus omni nos dubitatione soluat li. ix? Comacum enim duplex facit: alterum fructum, alterum quod probatissimis quibusque miscetur vnguentis. quem locũ parum fideliter Theodorus transtulit. Quod autem in Syria vt Plinius scribit nascatur comacum, falsum est. in Arabia enim, eodem Theophrasto auctore loco citato, nascitur. Quapropter aut vitiatus est in Plinio locus, legendumque, *In Arabia gignitur vt cinnamomum quod comacum appellant*: aut Plinius non recte Theophrasti verba accepit. ¶ Hic est succus nuci expressus, multum a surculo veri cinnami differens.) Legendum reor: *Hic est succus nuci expressus, multum a succo illo veri cinnami differens.*

EX LIBRO XIII. CAP. I.

NIDOREM verius quam odorem nouerant.) Ambo exemplaria, *nidorem nouerant*. cætera superfluunt. ¶ Persarum esse debet gentis vnguentum. illi madent eo.) Codex Toletanus, commutato ordine: *Vnguentum Persarum gentis esse debet. illi madent eo.* ¶ Mutatam auctoritatem.) *Mutare auctoritatem*, scripta lectio. ¶ Oenanthinum in Cypro, deinde in Ægypto.) Tria postrema verba non habentur in nostris exemplaribus. ¶ Et e vilissimis quidem hodie est: ob id creditum & id in vetustissimis esse.) Codices nostri: *E vilissimis quidem hodie est; ob id creditur & in vetustissimis esse.* ¶ Constat ex illis balano.) Codices iidem *balanino* præferunt non *balano*. ¶ Calamo, melle, cinnamomo, croco, myrrha, aspalatho.) Lege, *Calamo, croco, myrrha*. reliqua redundant ex iisdem. ¶ Et idem Cyprinum.) Scribendum puto, *Itidem Cyprinum*, siue, *& item Cyprinum*. vt repetatur, *est tenuissimum*. ¶ Externa omnia & prodigiosa. cinnamomo adiicitur balaninum.) Aliter antiqua omnis & recentior lectio: *Externa omnia & prodigiosa cinnamomino precia. Adiicitur cinnamomino* &c. vt lib. priore cap. xxvi. *In precio quidem prodigio simile est*, &c.

Ex cap. ii. Cinnamomo, comaro.) Legendum vt supra ostensum est, *comaco* non *comaro*. sic enim habent & scripta & excusa omnia exemplaria. ¶ Cypro, amaraco, collato melle &c.) Exemplar Toletanum, *Cypro, amara, coloto*. scribo, *Cypro, amaraco, loto*, ex Theophrasto lib. ix. de stirpibus. *Quibus*, inquit, *ad vnguenta vtuntur, hæc fere sunt casia, cinnamomum, nerum, balsamum, aspalathus, styrax, consecratix, narta, costus, ligusticum, crocũ, myrrha, gladiolus, iuncus, calamus, amaracus, lotus, anethum* &c. ¶ Nihilque eius rei causa in Italia victrice omnium. in Europa vero præter irim Illyricam & nardum Gallicum gignitur.) Notandum est quattuor illa verba antecedentis capitis, duodecimo fere a calce versu, *Externa omnia & prodigiosa*, illic per errorem posita hic inseri debere. vt sic scribendum putem, *Externa omnia & prodigiosa. Nihilque in Italia victrice omnium, in Europa vero præter Irin Illyricam & nardum Gallicum nascitur.* nam verba illa, *eius rei causa*, aduentitia putamus, & supra verba illa *victrice omnium*, scripta ab aliquo, qui exponere voluit ideo fuisse Italiam victricem omnium, quod ab huiusmodi deliciis abstinuisset.

Ex cap. iii. Vt transeunte fœmina odor inuitet etiam aliud agentes.) Dictionem *fœmina*, expositionis causa additam putamus, legendumque *transeuntes*, non *transeunte*. cur enim fœminam transeuntem potius quam virum probatum vnguẽtum alliceret, promiscuo illis temporibus inter vtrosque vnguenti vsu? ¶ Sed & hæc aliqua differentia signanda sunt.) Exemplar Toletanum, *Si tamen & hæc aliqua differentia* &c. ¶ Linique iam.) *Liniri* non *lini* legit exemplar Salmanticense. ¶ Quæso vt qualiter sentiretur iuuaretq; ab ea parte corporis.) Conuertenda puto verba, *Quæso vt sentiretur, qualiter iuuaret ab ea parte corporis.* nam particula *que* a nullo exemplari scripto impressove agnoscitur. ¶ Et custodiis horrida.) *Custodibus* non *custodiis*, codex Toletanus.

Ex cap. iiii. Nulla est in Italia sponte genita, nec in alia parte terrarum nisi calida.) Ambo exemplaria: *Nulla est in Italia parte terrarum nisi in calida.* Minus male legetur: *Nulla est in alia parte terrarum nisi in calida.* ¶ A fimo quidam etiam lædi putant. & Assyriorum pars aliqua si non riuis misceatur.) Scribo, *A fimo quidam etiam lædi putant, si non riuis misceatur.* cætera falso inserta sunt. Patet apertissime ex Theophrasto li. ii. cap. viii. cuius hæc verba sunt: *De fimo diuersa sententia est, quidam enim has fimo delectari negant, sed abhorrere omnino statuunt, alij vsum fimi concedunt, crementumque magnum capere eo affirmant, riuis tamen miscere fimum oportere affirmant.* ¶ Gaudet & riguis totoq; anno bibere cum amet anno sitienti.) Legẽdum arbitror: *Gaudet & riguis totoque anno bibere, quin etiam non sitienti.* hoc est, & si annus sit pluuius, gaudet tamen rigari. fauet huic correctioni Theophrastus lib. ii. cap. viii. palmas scribens magis gaudere aquis scaturientibus quam pluuiis. ¶ Incerta tamen libidine etiam mitioribus se miscent.) *incesta* non *incerta*, exemplar Salmanticense. ¶ Corticum pollicibus vt orbibus.) *Corticũ pollicibus aut orbibus*, exemplar Toletanum. ¶ Non inter folia vt in cæteris.) Adde pronomen *hoc*, *Non inter folia hoc vt in cęteris*, ex codice Toletano. ¶ Præterea cæsum a dorso puluinata fissura.) Exemplar Salmant. *Præterea summa a dorso puluinato fissura*. scribendum puto: *summo a dorso*: ¶ Multis candidisque lignũ hoc a carnibus discinditur tunicis.) *Discernitur* non *discinditur* codex Toletanus. ¶ Et folium ibi latius, fructus quam reliquis rotundior, nec vt deuoretur corpus, verum vt expuatur succo modo expresso.) Desunt hic manifeste aliquot verba. de altero enim genere palmæ quod est in Cypro loquitur. duo namque illic palmæ genera reddit Theophrastus lib. ii. cap. viii. his verbis, *Alterum autem genus in Cypro nascitur, quod & folium habet latius & fructum maiorem multo & peculiaris formæ, magnitudinis mali punici, formæ oblongæ, non grati saporis vt alij, sed similis radicibus, itaque non deuoratur, sed mansus expuitur.* Puto igitur in Plinio legendum, *Est alterum in Cypro palmæ genus, folium his latius, fructus quam reliquis.* ¶ Cætero non sine maribus gignere fœminas.) Mutato ordine exemplar Toletanum, *Cætero sine maribus non gignere fœminas.* ¶ Viduas post sterilescere fœminas.) *Biduo post* idem habet exemplar, non *viduas post*. ¶ Duorum cubitorum longitudine.) *Duum* lego non *duorum*, ex eodem. ¶ A cerebro ipso arboris viridi.) Vltima dictio redundat ex scriptis codicibus, sane recte, ex Theophrasto vnde locus sumptus est, vt pleraque omnia in hac plantarum commentatione, sicuti in animalium tractatu ab Aristotele. ¶ In Cypro vero, Syria, Ægypto, quadrimæ aliæ, aliæ quinquennes.) Exemplar Toletanum, *In Cypro vero, Syria, Ægypto quadrimæ. aliquæ quinquennes.* ¶ Vocantur autem chamæropes.) Sic quidem antiqua nostra exemplaria præferunt, sed male. legendum enim *chamæriphes* ex Theophrasto li. ii. capite viii. quod vidit & Hermolaus. ¶ Vno in horto Bagou.) Theophrastus loco citato spadonem hunc *Battu* non *Bagoum* appellat. Theodorus neutro modo vertit, sed *Battoni*. tanta in eo loco varietas est exemplarium. ¶ Vna earum arbor in chora esse traditur.) Scribendum reor, *Vna earum arbor in Charace traditur.* notissimum est oppidũ Charax in intimo recessu sinus Persici, de quo multa in sexto. ¶ Iterum mori ac renasci.) Scribe permutato ordine *mori, ac iterum renasci.* ¶ Sapore ferino quem ferme in apris nouimus, euidentissimeque causa est nominis.) Lego, *Sapore quem ferme in apris nouimus, quæ causa nominis*, ex apographo Toletano. ¶ Quinque earum nec plures arbores tradunt.) *Quinque harum plurimas arbores tradunt*, exemplar Salmanticense. ¶ Ab his caryotæ maxime celebrantur.) Scribe *careotæ*, seu *careotides*, vt in Syluis Papinius: *Prægrandes careotides cadebant.* vtrobique per *e*, non per *y*, aut *i*, vt video plerosq; etiam ex doctissimorum nota scribere, nulla ratione. nam cum *e*, scribendum etymologia ipsa docet. caput enim *care* seu *carenon* Græce dicitur. Nec apud Papinium prædicto versu ratio syllabæ claudicat. nam sæpe græcum eta in *e* breue apud Latinos vertitur, vt apparet in *crepides* apud Catullum & Persium. & in *diastema* apud Sidonium, cui tamen iniquissime de ea re lis ab Hermolao intenditur. & in *o* magno idem contingit in dictione *Ioniũ*, apud Virgilium & Catullum. vt necesse non sit inuerti ordinem in illo Lucani versu li. i. *Edonis Ogygio decurrit plena Lyeo*, vt Constantius Fanensis putauit. ¶ Et assiduo vapore torrentes.) Lego sine coniunctione, *Assiduo vapore torrente.* ¶ Decidisse candidam, verrucam quæ racemo adhæserat.) scribendam arbitror *decidisse candidam verrucam qua racemo adhæserat.*

Ex cap. v. Semen eius cupresso simile.) Theophrastus lib. iii. cap. xii. corticem non semen dicit habere similem cupresso. *Cortice*, inquit, *cupresso similes videbantur, verum scabriore.*

Ex cap. vi. Ex his mascula est sine fructu.) Exemplar Toletanum, *Ex his masculæ sine fructu.* ¶ Tactu resinosus circa Idam Troiadis. sed in Macedonia breuis arbor hæc.) Scribo, *tactu resinosus, circa Idam Troiadis & in Macedonia breuis arbor hæc.* ex Theophrasto aperte libro tertio cap. xv, *nigrum ait nouissime facit magnitudine fabæ resinosum & sulfurosum. Circa*

Idam

Idam & Macedoniam breuis fruticosa, contortaque nascitur. at apud Damascum Syriæ magna copiosa decoraque. ¶ Materies ei admodum lenta, ac fidelis ad vetustatem.) Scribo alio ordine verborum, *Materies ei lenta ac fidelis admodum ad vetustatem*, ex eodem Theophrasto eodem loco, his verbis: *Materies ei lenta, radices validæ in profundo, atque in totum incorrupta hæc arbos habetur.* ¶ Eximii ac nigri splendoris.) Duo prima verba superfluunt, ex vtroque antiquo codice.

Ex CAP. VII. Idque ipsum ficus est prædulcis.) Codex Toletanus, *Idque ipse ficus est prædulcis.* ¶ Qui aluum omnem rigat.) Vtrumque exemplar *aliam* præfert, non *aluum*, vt Hermolaus emendat ex Theophrasto & Solino, quorum neuter eum adiuuat. Theophrasti verba sunt lib. iiii. cap. ii. *Proprium id præter cætera habere videtur quod cæsum continuo viride est, siccatur autē in profundo aquæ. mergitur enim in profundas fodinas stagnaque protinus atque conditur, madefactumque in profundo siccatur. cumque siccum omnino fuerit, superfluitat atque innatat. itaque probe conditum esse videtur. fit enim leue atque solutum.* Et Solinus cap. xxxiiii. *Materia eius in aquam missa subsidit. deinde cum diu desederit in liquore, leuior facta sustollitur, & versa vice (quod natura in alio ligni genere non recipit) fit humore sicca.* In his verbis Theophrasti atque Solini nulla apparet alui intestinorumve mentio: nisi quis dicat citari ab Hermolao prædictos auctores quod attinet ad verbū *suggit*, quod pro *fugit* substituit. cuius rei debuit lectorē admonere, ne iudicaretur voluisse præstigiatorū more legētiū oculos perstringere, vt supra etiā in *cynorhodo* fecit.

Ex CAP. VIII. Similis his siliqua quam Iones cerauniam vocant.) Lego, *Similis & quam Iones cerauniam vocant*, ex vtroque exemplari. rectissime, astipulante etiam Theophrasto libro iiii. de plantis cap. ii. *Similis*, inquit, *huic & quam Iones coroniam vocant.* Nam Theodorum qui aliter transtulit, Plinii deprauata lectio decepit. Item *Coroniam* libentius legerim quam *Cerauniam*. nisi quis dicat vtroque modo posse proferri vt *olla, aula: coda, cauda: plodo, plaudo*, & similia. sed in dictionibus Latinis locū id habere dixerim, non in Græcis. Vtcūque, in his quæ ad nos e Græcis fluxerunt tutius est literaturam sequi Græcam, exceptis quibusdam in quibus receptissimum est aliter fieri. ¶ Sed pomo siliquę.) Exēplar Toletanū, *Sed pomū siliqua*, lego, *Sed pomo in siliqua*. vt cap. sequēte, *semē in siliquis*. Theophrastus pomū græce *ellobō* appellat, hoc est siliqua cōtentum. Theodorus: *Nā & ipsa caudice maximā fructus partem expellit: ramis autem, vt diximus, paucum fert siliqua.* ¶ Postea florem, per autumnum hieme fœtus enutriente.) Legendum videtur, *postea floret per autumnū*. &c. Theophrastus: *Fructum anniculum simul & nouum habet. altero namque detracto post canis ortum protinus alterum gigni patefecit. gignitur enim vuæ modo indiscretus atque vniformis. tum auctus circa arcturum & æquinoctium floret.*

Ex CAP. IX. Ægyptus & persicam arborem sui generis habet.) Scribo *perseam* non *persicam*, ex Theophrasto loco sæpe citato, & Dioscoride li. i. *Est*, inquit Theophrastus, *in Ægypto alia quoque arbor persea dicta.* Dioscorides: *Ægypti arbor Persea est, fructum fert stomacho accommodatum.* &c. Quod si apud Dioscoridem legis, *Perseam Romani pariter Gręcis perseam siue persicam dicunt*; scito verba illa Dioscoridis non esse, nec in Græco ea haberi exemplari, sed a Marcello interprete addita, quem fefellit mēdosus Plinii codex. in quem etiam errorem incidit Hermolaus in Corollario. ¶ Subnascente crastino fructu.) Non placet Plinii tralatio ex Theophrasto, cuius verba sunt de arbore persea: *Fructum autem fert copiosum & omnem horam.* Plinius *crastino* vertit. Ego puto apud Theophrastum *horam*, non partem diei significare, sed anni. alioqui ridiculum esset credere arborem esse quæ cotidie fructum nouum gignat. ¶ Pomum longius piro.) Adde *æquum*, aut *par*, aut aliam huiusmodi dictionem. est enim sensus, Perseam arborem habere pomum oblongum, magnitudine piri. Theophrastus: *Fructum abunde parit, omnique tempore perficit. quippe nouus anniculum semper occupat. maturitas anniuersariorum afflatu conficitur. reliquum crudiorem auferunt atque recondunt. est magnitudine piri, figura oblongus, amygdalæ modo.* Hęc Theophrastus; apud quem magnam rem fecisse putauit Theodorus, si, quos ventos vniuersitas scriptorum *etesias* appellat, ipse latino nomine *anniuersarios* diceret. ¶ Sed vbi nux illi, huic pomum.) Vtrumque exemplar non *pomum* legit, sed *primum*. scribo *prunum*. Theophrastus: *Habet autem intus nucem quemadmodum prunum mollicie, sed longe minorem & molliorem.* Simulacra ex ea factitauere, non eadem gratia quam fideli materia, vt ex arbore quam balanum appellauimus.) Prima illa verba, *simulacra ex ea factitauere*, ad antecedētia pertinēt. deinde sequitur alius sensus, scribendumque sic: *Non eadem gratia, quanquam fideli materia, est arbor quam balanon appellamus.* Theophrastus eodem loco: *Glans a fructu nomen accepit. folium ei simile atque myrto, oblongius tamen. illæsa magnaque arbor est, verum non recta sed contorta. materies ei valida, & tam ad alia quam ad nauigia percommoda.* ¶ Circa Thebas hæc, vbi & quercus, & persica, & oliua.) Scribendum, vt admonui, *persea*, non *persica*. Theophrastus lib. iiii. cap. iii. *Et sylua ingens circa agrum Thebanum est, vbi & robur, & persea & olea.* Theodorus quod græce Theophrastus dixit *Thebaicon nomen, agrum Thebanum* vertit: ego *præfecturam* non *agrum* transtulissem, cum Plinio libro quinto cap. ix.

Ex CAP. X. Lignum in pomo grande.) Theophrastus non *grande* sed *rotundum* scribit. *Alia*, inquit, *quædam arbor prunus habetur, insignis magnitudine, fructum ferens natura & magnitudine mespilis proximum, nisi quod rotundum nucleum habet.* ¶ Syluestris fuit & circa Memphin regio.) Verbum *fuit*, neutrum scriptorū exemplarium agnoscit. ¶ Vt terni nequirent vel circumplecti.) Videtur scribendum præpostero ordine: *vt vel terni nequirent circumplecti.* ¶ Facies enim spinæ.) Exemplar Salmanticense, *Facies est spinæ.* Toletanum, *Facies eius spinæ.*

Ex CAP. XI. Fit & ex sarcocolla. ita vocatur arbor gummi vtilissimum.) Codex Toletanus non *gummi vtilissimum* legit, sed *commis vtilissima*, semperque ita profert genere fœminino, non neutro. ¶ Ne terram quidem ipsam totam fuisse quæ nunc Ægyptus intelligitur.) Verbum *totam* redundat ex exemplari Toletano. recte, vt infra cap. xiij. *Quod eo magis miror, si etiamnum Homero condente Ægyptus non erat.* Cum in Sebennitico saltem eius nominis charta nascatur.) Scribo, *cum in Sebennitico saltem eius nomo non nisi charta nascatur.* De Sebennitico Ægypti nomo Plinius quinto. ¶ Triangulis lateribus decem non amplius cubitorum longitudine.) Lege, *Decem & amplius cubitorum longitudine.* Theophrastus lib. iiij. cap. viij. *Nascitur papyrus non in altitudine gurgitum sed prope intra duo cubita, nonnunquam etiam minus, crassitudine radicis qua vola viri robusti, longitudine super dena cubita prouenit.* ¶ In gracilitatem fastigiatum.) Dictum a nobis sæpe, scribendum *fastigatum*, non *fastigiatum*. ¶ Et e libro vela segetesque.) Redundat coniunctio *&*, ex apographo Toletano.

Ex CAP. XII. Propiorque etiamnum cortici Tæniotica a vicino loco.) Vterque codex *leneotica* legit. Quidam scribendum putant, *leneotica a vicino lacu*. nam lacus gręce *lenós* dicitur. sed magis probo legatur *Tanitica* ab vrbe Ægypti *Tani* celebrata omnibus. ¶ Segestriumque in mercibus vsum præbet.) Deme præpositionem *in*, ex codice Toletano. ¶ Texunturque omnes tabulæ madentes Nili aqua.) Idem, *Texitur omnis madente tabula Nili aqua.* ¶ Cum primo supina.) Vtrumque exemplar, *in re cum primo supina*. vt forte legendum sit, *inde*, non *in re*. ¶ Segminibus vtrinque amputatis.) Scribo, *resegminibus vtrinque amputatis*, ex exemplari Toletano. ¶ Tolerandis nō sufficiebat calamis.) Codex Salmanticensis *temperandis* agnoscit non *tolerandis*: Toletanus *tenendis*. pro quo substituere possis *tenuandis*. ¶ Lituræ metū afferebat aduersis.) Vterque codex, *lituræ metū afferebat ex auersis*. ¶ Per translucida.) Vetus lectio *tralucida*. ¶ Igitur & secundo corio statumina facta sūt e primo subtegmine) Hermolaus *statumina* defendit, vbi ante *stamina* legebatur, ex vetere vt ait lectione. & sane sic nostra præferunt exemplaria. Sed neque Hermolao, neque Merulæ, neque scriptæ lectioni hac parte accedo, cōmodioremque duco lectionem *stamina* quam *statumina*. nam si *statumina* legatur, vt Hermolaus & Merula probant, quis obscœro erit intellectus sequentis dictionis *subtegmine*? Igitur sic accipio: ad roborandam tenuitatem additum alterum corium, hoc est philuram. & ita duo coria in tabula fuisse locata, vt primum vicem staminis præberet, secundum subtegminis, transuerse locata, vt supra dixerat, *Peragitur transuersa crates.* ¶ Pedalis erat mensura & cubitalis macrocolis.) Archetypum Toletanum, *Pedalis erat mensura, erat & cubitalis.* ¶ Cui nihil e prima erat, sed omnia e secunda.) Exemplar Salmanticense, *Cui nihil primum erat, sed omnia secunda.* ¶ Rebellat sæpe humor incuriose datus, primoque malleo deprehenditur, aut etiam odore.) Idem exemplar, *Rebellat sæpe humor incuriose datus primo malleo, qui & deprehenditur a vi etiam odoris.* ¶ Sed inserta mediis glutinamentis tænia. fungo papyri bibula, vix nisi litera fundente se.) Scribo, *Sed inserta mediis glutinamentis. Tanitico papyro bibula vis nisi litera fundente se.* De Tanitico papyro supra hoc capite. & exemplaria ambo *vis* legunt, non *vix*. ¶ Alius igitur iterum texendis labor.) Toletanus codex non *texendis* agnoscit, sed *tenendis*, vt putem scribendum *tenuandis*. nam vt paulo ante dixit, *spectatur in chartis tenuitas, densitas*, &c. ¶ Minimum hoc modo intergerii.) Vetus lectio *intergeri*, non *intergerii*.

Ex CAP. XIII. Et libros cedratos fuisse. Exemplar Toletanum *citratos*, non *cedratos*. ¶ Ex quibus igni duo cremati ab ipsa.) Codex Salmanticensis *inibi* legit non *igni*. ¶ Cur & Homerus in ipsa illa Lycia Bellerophonti codicillos datos.) Lego, *Cur & Homerus in ipsam illam Lyciam Bellerophonti*. &c. Non enim Prœtus codicillos Bellerophonti dedit in Lycia, sed in Lyciam perferendos ad socerum Iobatem, auctore Homero in sexto Iliados: *Misit*, inquit, *illum in Lyciam dati*

exitialibus literis quas in codicillo exarauerat, multa continentes atrocia. ¶ Vt e senatu darentur arbitri dispensandi.) Vetus lectio *dispensandæ* non *dispensandi*, vt referas ad chartam.

Ex cap. xv. Venundatæ sunt & duæ Iuba rege vendente.) Scribo, *venundatæ sunt & duæ a Iuba rege pendentes*, ex vtroque exemplari. sic paulo post, *Interiit nuper incendio a Cethegis descendens.* ¶ Permutata latifun iij taxatione.) *Permutati*, non *permutata*, vetusti codices. ¶ Per medium ambitum.) Quid sit *medius ambitus*, & præsertim in orbiculari rotundaque figura, non satis intelligo. *per medium* autem hic accipio *per dimetientem.* & forte Plinius *medium* tantum scriptum reliquit: postea vero adiecta fuit dictio *ambitum*, ab aliquo qui voluit exponere verbum illud *medium*. nam & paulo post easdem duas dictiones *per mediū* repetit, nec adiecit *ambitū*. ¶ Quā potuisset esse natura solidæ. Item a Nomio Tiberii Cæsaris liberto.) lego, *Quam potuisset esse naturæ. Solidæ.* &c. nam genitiuus *naturæ* respondet genitiuo *arcis*. dictio vero *solidæ*, initium est diuersi cæsi, & secunda pars præmissæ diuisionis, eritque ordo: *Magnitudo amplissima vnius cōmissæ duobus orbibus a Ptolemæo rege Mauritaniæ. Solidæ a Nomio Tiberii Cæsaris liberto.* ¶ In vena crispis vel in vertice variis.) Vtrunque exēplar, *in vena crispis vel in verticē paruis.* scribendū videtur *prauis*. id est tortuosis: quia sequitur, *hoc intorto*. ¶ Hoc intorto, & ideo tales pantherinæ vocantur. Sunt & vndatim crispæ maiore gratia si pauonū caudæ oculos imitentur.) Subuereor ne parum recto ordine verba hæc scripta sint. nam credibilius est, & rationi magis consonum, in vortices prauas intortasque & ob id pantherinas appellatas, caudæ pauonum oculos fere imitatas esse, quam vndatim crispas. quapropter considerandum an ita legi debeat: *Hoc intorto & ideo tales pantherinæ vocantur, maiore gratia si pauonum oculos imitentur. Sunt & vndatim crispæ.* ¶ Magna vero post has gratia extra prædictas.) Quis tam luscio sus, cui non pelluceat verba illa *extra prædictas*, expositionem esse statim ante præcedentium verborum *post has*? Nam quæ necessitas tenuit Plinium, verborum alioqui parcissimum, cum prædixisset *post has*, subiungere illico, *extra prædictas*, quod erat idem? ¶ Post hæc amplitudo est iā totius caudicis. iuuant plura quoque in vna mensa vitia. lignum ita vocant. &c.) Lego, *Post hæc amplitudo. & iam toti caudices iuuant: pluresque in vna men sa*, ita e ex vetere lectione. quod autem sequitur, *vitia lignum*, &c. puto legendum coniunctum *vitiliginum*. ¶ Papauerum modo.) *Papauerum nodo*, exemplar Toletanum. ¶ Mirumque ponderi quantum ita detrahāt.) Elegantius exemplar Salmanticense per verbum impersonale, *mirumque ponderi quantum ita detrahatur*,

Ex cap. xvi. Hanc igitur inter odores vri tradit in deliciis Circes.) Insignis memoriæ lapsus. neque enim Circe inter odores vrebat citrum, cedrum & laricem, vt constat ex decimo Odysseæ, sed Calypso ex quinto eiusdem operis. In eundem incursauit errorem & summus poeta septimo Æneidos: *Diues inaccessos vbi Solis filia lucos Assiduo resonat cantu, tectisque superbis Vrit odoratam nocturna in lumina cedrum.* Tribuit videlicet Circæ quod erat Calypsus. E contrario Aristoteles Calypsoni dat quod est Circes, secūdo Ethicorū. *Quocirca*, inquit, *oportet cum quis medium assequi vult ante omnia longius abire a magis contrario, vt Calypso monebat dicens, Extra fluctum & fumum nauem adige.* Non hoc, eminentissime philosophe, Calypso monebat, sed Circe, ex duodecimo Odysseæ. Pari incuria Pomponius quoque Mela conterraneus noster in secundo libro Calypso pro Circe posuit, vt in eius castigationibus meminimus. ¶ Memoratas templorum veterum contignationes.) Verbum illud *templorum*, suspicor esse falso additum ductus auctoritate Theophrasti lib. v. cap. v. *Et adhuc*, inquit, *memorant contignationes quasdam antiquorum.*

Ex cap. xvii. Incisuræ folio crebriores: alioquin ilicis viderentur.) Locus est deprauatissimus. vetus lectio sic habet: *Incisura & folia breuiora quę ilicis viderentur.* Ego verbum illud *breuiora* siue *crebriores*, ociosum puto: aut si ociosum non est, quod illius loco substituam non occurrit, reliqua sic lego: *incisuras habent folia quæ ilicis videntur.* Theophrastus lib. iiij. cap. iij. *Incisuras folium habet, ac ilicis esse videtur.* ¶ Quod vltra denos dies durare. &c. Lego *binos*, non *denos*. Theophrastus citato proxime loco: *Et vinum*, inquit, *quod ex eo exprimitur, non nisi binos aut ternos dies durare, deinde acescere.*

Ex cap. xviii. Vt ne dimissa quidem manu.) Vetus lectio, & impressa quoque exemplaria quędam, *demissa* præferunt. ¶ Radicem lotos hæc habet.) Redundat pronomen *hæc* in codice Salmant.

Ex cap. xix. Apyrinon vocando.) Lego *Apyrenum* ex vtroque exemplari, aut si mauis forma Græca *Apyrenon*. nam per *i* in tertia *Apyrinon* nulla ratione defendi potest. ostendunt id Aristoteles, Theophrastus, Dioscorides, Heron, & Græci omnes glossematon scriptores. ¶ Sed candidiore natura.) Scribo, *sed candidiores natura.* ¶ Ægyptia distinguuntur erythrocomis & leucocomis.) Hermolaus pro *leucocomis*, *glaucocomis* emendat, sicque ex eius emendatione impressa iam exemplaria circumferuntur: citatque Theophrastum libro puto secundo capite tertio. Sed locus ille nihil correctioni Hermolai fauet. de granis enim Theophrasto illic, non de frondibus sermo est.

Ex cap. xx. Sicut herices contra serpentes.) Scribe sine aspiratione *erices*, ex Dioscoride libro i. cap. viij. *Cui arbor est tamarici similis, multo tamen breuior. coma eius floresque serpentium morsibus illita medentur.*

Ex cap. xxi. Insigne in ea quod satiua tantum ferat. &c.) Exemplar Salmanticense, *insignem quod satiua*: Toletanum, *insignem quod in ea satiua tantum.* &c. ¶ Cuius infelicia ligna appellamus.) Scribe, *cuius infelicia ligna appellat vulgus*, ex Plinio ipso lib. xxiiij. cap. ix. de hac eadem tamarice loquente: *Vulgus*, inquit, *infelicem arborem eam appellat vt diximus, quoniam nihil ferat, nec seratur vnquam.* Ex quibus verbis tria vltima suspecta mihi sunt tanquam non Pliniana. nam de satiua tamarice mētionem fecit eodem lib. xiij. & cap. xxj. *Insigne ait in ea quod satiua tantum ferat gallæ similem fructum.* ¶ Solitariam.) Theophrastus μονοειδῆ græce vocat lib. iij. cap. x. hoc est *vnius tantum speciei.* Quare Theodorus melius hoc loco quam Plinius *specie simplicem* transtulit. ¶ Circa saxa aquosa. Addenda videtur coniunctio *&*, ad vitandam amphiboliam, legendumque *circa saxa & aquosa.* Theophrastus eodem libro & capite: *Aquas conuallesque arbor hæc gestit.* quod enim Theodorus *conualles*, Plinius *saxa* transtulit, habente vtrumque intellectum Græca dictione φάραγξ. ¶ Similem fraxino cortice & ramis.) Scribo *similem oxyæ cortice & ramis.* Theophrastus loco antedicto: *Est & ostrys specie simplex, quam nonnulli ostryam vocant, tam corpore quam cortice oxyæ similis.* Theodorus more suo *fagum* vertit. ¶ Ac rugosis incisuris, quæ per tota discurrunt.) Lego, *ac rugosis. Incisuræque per tota discurrunt.* Theophrastus: *Item per neruos rugatum, & ambitu leuiter serratum.* ¶ Et colore materia est dura atque firma.) Scribendum, *Decolore materia est dura atque firma.* Theophrastus libro tertio capite x. *Materies dura, decolor, exalbida.*

Ex cap. xxii. Flore candidiore statim pestem denunciās.) Lego, *Flore candido, odore statim pestem denuncians.* Theophrastus libro iij. cap. vltimo: *Flos colore albæ violæ similis, odore infestus, velut cruorem inferens.* Quo in loco transferendo notandum est insigniter errasse & Plinium & Theodorum. refert enim hæc arbor euonymos odorem seu virus atractylidis herbæ, quæ teste Theophrasto lib. vj. cap. iiij. & Plinio lib. xxj. cap. xvj. succū sanguineum effundit: quare & φόνος a quibusdam, eisdem testibus appellatur. est etiam odore tetro atque infesto. Quia igitur φόνος græce, *mortem* latine significat, Plinius *pestem*, Theodorus *cruorem* transtulit, neuter bene. transferre enim debuissent *odore graui phonu*, vel si ita maluissent, *atractylidis.* ¶ Similis & coggygria folio.) Exemplar Toletanum, *Similis & coccigia folio.* scribo, *similis & coccymeleæ folio*, id est *pruni*. sic enim coccymeleam supra esse scribit, fructumque eius in pappos abire, libro tertio, cap. xvj. vt nullus superesset dubitationi locus. ¶ Natura eadem quæ anetho & fructui similis.) Salmanticense exemplar *fructu*, non *fructui*. ¶ Ob id gestata facilius baculorum vsum. &c.) Sincerior lectio, *ob id gestatu facilis baculorum.* &c. ¶ Conuerberatam faciem illinens sibi.) Vtrumque exemplar non *sibi* legit, sed *si*, vt credam scribendum esse *succo*.

Ex cap. xxiiii. Estque sicut viscum in arboribus, sed illud in spina tantum quæ regia vocatur. Mirum quod &c.) Scribendum diuersa distinctione: *Estque sicut viscum in arboribus. Sed illud in spina tantum quæ regia vocatur mirum, quod eadem reliqua.* Theophrastus secundo de causis plantarum, cap. xxiij. *Si vero semina quoque aliqua eiusmodi sint, vt quod apud Babylonem spinæ sub ortum sideris, eadem die enasci atque etiam spinam posse complecti celeriter asserunt. & Syriaca illa herbula Cadytas vocata quæ arboribus vepribusque atque aliis quibusdam innascitur, hinc porro anceps admiratio redditur.* ¶ Vtilitas quæ erui, sed ocior satietas.) *Ergo* habent exemplaria antiqua, non *erui*: pro quo libentius *herbæ* legerem quam *erui*: nam hæc cōparatio cytisi cum eruo mihi non probatur: etsi Columella tradit erui modo seminandum esse. item *satias* scribendum, non *satietas*, ex archetypo Toletano.

Ex cap. xxv. Folia lata colore viridi gignit, quod quidam prason, alij zostera appellant.) Vetus lectio, *Folio lato, colore viridi. Gignit quod quidam.* &c. Hæc si vera est, deceperunt Pliniū Theophrasti verba male intellecta. Neque enim alga hæc gignit quod alij prason, alij zostera appellant, sed ipsum algæ genus sic vocant. sunt enim multa algarum genera. Theophrastus lib. iiij. cap. vj. *Nam algæ quoddam genus folio lato, colore herbido est, quod prason quidam appellant, alij zostera.* vbi relatiuum *quod*, non *folium* sed *genus algæ* refert. Theodorus morbo solito

pro

pro *prason porrum*, pro *zostera cingulum* reddidit. ¶Verno vtrunque & interit autumno.) Lectio nec integra nec sincera. videtur enim multa desiderari verba. Theophrastus loco antedicto: *Annuum esse aiunt, & nasci vere desinēte, vigere æstate, minui autumno, interire hyeme.* ¶ Aut cum spongiis.) Sic Hermolaus: cum prior lectio tam scripta quam impressa haberet, *aut spongeis.* aptiorem lectionem ducimus, *vt spongiæ.* Theophrastus: *Gignitur parte aquilonia tum copiosius, tum melius, vt etiam spongiæ reliquaque similia.* ¶ Naufragis hæc deprehensa vrinantibusque. ¶ Et aliæ traduntur prægrandes circa Sicyonem.) Scribo, *naufragis vrinantibusque & aliæ traduntur prægrandes.* cætera adiecta sunt, & falso Plinio attributa. ex Theophrasto manifeste lib.iiij.cap.vj. quem in hac parte ad verbum fere transfert Plinius. confer & statue. ¶Nascitur frutex & alius lauri & thymi.) Sic quidem legunt antiqua exemplaria: sed rectius impressa. *nascitur frutex & alius lauro & thymo similis:* conuertenda tamen verba: *Nascitur frutex thymum, & alius lauro similis.* Theophrastus loco ante allegato: *In extero autem circa Gaditanum fretum, porrum vt retulimus nascitur, & ea quæ in lapidem transfigurantur, vt thymum, & quæ lauriformia sunt.* ¶ Ternorum est cubitorum,) Scripti codices, *ternûm est cubitorum.* ¶Caniculis referta.) Crediderim omissam incuria librarii dictionem *maria* ex Theophrasto superiore loco: *Mare,* inquit, *hoc beluis refertum, plurimasque caniculas habet in tantum vt nare tutum non sit.* ¶ Qui nauigauere in Indos Alexandri milites.) Scribo, *Qui nauigauere in Indis Alexādri milites.* Theophrastus lib.iiij. cap. vij. *Qui vero ex India missi ab Alexandro nauigarunt: plantas marinas, quod in aqua sint, colorem algæ minutæ habere,* &c. ¶Vt ferrum exardescentes.) Exemplar Toletanum, *inardescentes.* ¶Isidos plocamon.) *Isidos crinem*, idem exemplar. ¶Charitoblepharon.) Distincte idem codex, *Chariton blepharon,* vt multa quæ separatim efferuntur.

EX LIBRO XIIII.

Ex proœmio.

AT Hercule non reperiuntur. &c. Archetypum Toletanum, *At Hercule non reperiuntur.* &c. vt sit interrogatio ducens ad negationem. ¶ Ante milia annorum inter principia literarum Hesiodo præcepta agricolis pandere orso.) Scribendum existimo, *Ante mille annos*, non *ante milia annorum.* Nam a Plinio ad Homerum mille anni intercesserunt, vt testatur vel Iuuenalis versus, *atque vni cedit Homero, Propter mille annos.* & Plinius septimo, cap.xvj. *Iam vero ante annos prope mille vates ille Homerus non cessauit minora corpora mortalium quam prisca conqueri.* Porro Hesiodum eodem fuisse tempore quo Homerus, auctores nonnulli tradunt. ¶Hanc alius alio modo & in aliis adorare.) Budæus verba hæc ex fide antiquorum codicum superfluere scribit, habentur tamen in nostris, tractat & hunc locum Rhenanus, vir doctus & de Plinio benemeritus. ¶Eodem tamen habendi quo eat spes hominum tendente voto.) Sic Budæus legit: sed non sapit hæc sententia salem & elegantiam Plinianam. Ego puto redundare verbum illud *habendi*, & cætera sic legenda: Eodem tamen, quæstus spe, omnium tendente voto. vt sit *eodem*, aduerbium, hoc est, ad eandem seruitutem. nam ambo nostri codices *omnium* habent, non *hominum.*

Ex CAP. I. Iouis simulacrum vrbe Populonia.) Geographi omnes *Populonium* appellant non *Populoniam.* & sic in Pomponium legendum diximus, sicque duo nostri codices præferunt. Virgilius tamen poetica licentia, nomine abusus *Populonia* protulit lib.x. ¶ Ex vna conspicimus vite. ¶ Postremum verbum superfluit in Toletano exēplari. ¶Memoria quoq; dignū.) Idem exemplar, *quodque memoria dignum.* ¶Subdiales inambulationes vmbrosis operculis opacat.) scribo, *pergulis* non *operculis*, ex vtroque exemplari. Plinius quoque paulo post: *In pergulis vero seruntur escariæ appellatæ.* & sæpe alias. ¶ Facete lusisse in austeriori gustu vini.) Codex Toletanus, *Facete lusisse in austeriorem gustum vini.* ¶ Excrescere vltra suos pollices prohibitæ.) Idem exemplar *prohibentes* non *prohibitæ.* ¶ Semperque pastinatis similes.) legendum reor non *pastinatis*, sed *per se natis.* quod manifeste indicant verba statim sequentia, *Herbarum modo vagantur per arua.* Et considerandum an scribendū sit paulo ante, *duos pollices*, non *suos pollices.* ¶ Infantium puerorum.) Adde particulam *que* ex eodem; *infantiū puerorumque.* ¶ Vua non alibi gratiore callo.) Legendum forte non *gratiore*, sed *crassiore.* ¶ Vt inde posit inuenisse nomen durus acinus.) Duo vltima verba redundant ex archetypo Toletano, & legendum *duracinæ*, non *duracini.* sunt enim vuæ quæ sic appellantur a duritia acini omnibus rei rusticæ scriptoribus, & post etiam liquebit. ¶ Vt prægrandibus adhæreant pergulis parui mites.) Verbum *pergulis,* in neutro nostrorum codicum habetur: & *comites*, non *mites* legit exemplar Toletanum. ¶ Atque hæc Virgilij vatis ætate incognita.) Pronomen *hæc* minime agnoscit vetus lectio. ¶Vt per sese vino ipso remedia sint.) Lego, *vt per sese vina ipsa remedia sint.* ex codice Salmanticensi. nam vinum multos in medicina vsus habere, res nota est.

Ex CAP. II. Propter proficientem vini eius vbique vitam.) scribo, *propter proficientem vim eius, vtique vitam,* ex vtroque exemplari. ¶ Ex his duo genera. lanugine & ipsæ pubescunt. distant quod altera celerius maturescit.) Præpostere scripta verba ni fallor, legendumque, *lanugine & ipsæ pubescunt. Ex his duo genera. Distant.* &c. ¶ Et rubra fiunt. Nulla magis vite gaudet.) Exemplar Toletanum, *Etruria nulla magis vite gaudet.*) Cæteræ aduenere Chio Thasove. Græcula non inferior. cæt. Legendum reor, *cæteræ aduenæ. E Chio Thasove Græcula.* cæt. ¶Et colore nigra. Adhuc ex his quas diximus.) Vetus lectio permutato ordine, ac fine maiore litera, *& colore nigra ex his quas adhuc diximus.* ¶Et ob id Varianæ a quibusdā appellatæ.) Columella lib.iij.cap.ij.& Plinius infra ca.vj. *Varias* non *Varianas* vocant. Nihil decerno, rem tantum indico. ¶Et cum ea florens Biturica.) Non *Biturica*, sed *Biturigiaca*, archetypum Toletanum: magis ex etymologia a Biturigibus Galliæ Aquitaniæ populis Plinio lib.iiij. ca.xix. ¶Hispani duo genera eius faciunt.) Lego ex eodem archetypo, *Hispaniæ duo.* cæt. vt paulo ante, *Hispaniæ Colobin vocant.* ¶ Roscido odore.) legendum *Roscidum odere*, ex vetere lectione. ¶Autumnisque & imbribus pinguescunt.) Emendatius legetur, *autumnique imbribus pinguescit.* ¶Tarracina Numisianam.) *Tarracini*, apographum Toletanum. ¶Surrentinis tamen efficacissima teste Vesuuio tenus. Ibi enim Murgentina e Sicilia potissimum.) Vetus lectio, *Surrentinis tamen efficacissima teste Vesuuio tenus. Ibi enim Murgentina e Sicilia potentissima.*

Ex CAP. III. Siquidem Thuscis peculiaris Tudernis atque etiam eius nominis.) Codex Salmanticensis, *Siquidem Thuscis peculiaris Tudernis atque etiam non minus florentia.* ¶ Etesiaca fallax, quæ quo plus tulit, eo laudabilius fundit.) Idem codex, *Etesiaca fallax, quo plus tollit, eo laudabilius fundit.* ¶ Municipij vuam Pompeij nomine appellant.) Exemplar Toletanum, *Municipi suam Pompeij nomine appellat.* scribendum reor præpostero ordine, *Pompeij municipij suo nomine appellant.* ¶ Quæ ob id streptos vocatur.) *Streptis*, exemplar Toletanum, non *streptos.* ¶ Ambrosiaca, duracina.) *Ambrosia e duracinis*, idem exemplar. ¶Et magis purpureæ cognomine bimammiæ.) legendum arbitror, *Et magis purpuræ cognomine bibammiæ*, hoc est duplicis tincturæ: vt dibapha purpura, de qua supra Plinius libro ix. capite xxxix. *Huic successit dibapha Tyria quæ in libras denariis mille non poterat emi.* Cur vero dictæ sint Bibammiæ, ilico subiicit, quod gerant diuersos, hoc est diuersicolores non racemos sed vuas, quales etiam apud nos plerisque in locis cernuntur. ¶Nucleo quem Chium vocant.) exemplar Toletanum, *nucleo quod Chium vocant.* ¶ Alexandrina appellatur vitis circa Phalacram.) scribo *Phalacras* numero plurium, ex Theophrasto lib.iij.cap.xvj. *Vitis*, inquit, *nascitur ea parte Idæ quam vocant Phalacras*, astipulante etiam Stephano. ¶ In Narbonensis prouinciæ aruo inuenta est vitis.) exemplar Salmanticense, *in Narbonensis prouinciæ aruo oliuia inuenta est vitis.* vt sit oliuia nomen arui aut vitis.

Ex CAP. IIII. Heluinum minusculum.) scribo *Helueolum minusculum*, ex Catone ipso capite vj. Confirmat etiam Varro repetitis Catonis verbis lib.I. cap. xxv. & Columella libro iij.cap. ij. Sunt & helueolæ quas nonnulli varias appellant, neque purpureæ, neque nigræ, ab heluo nisi fallor colore. ¶Aut Murgentinum, Apicium Lucanum serito.) Cato prædicto cap. *Aut Murgentinum aut Apicium lucanum serito.* ¶In lora recte conduntur.) scribo *olla* non *lora.* Sed complura vt conijcio verba hic desiderantur ex ipso Catone, ex cuius capite vij. puto legendum hoc pacto: *Amineum minusculum & maiusculum & apicium, hæc in ollis. ollæ in vinaceis conduntur. eadem in sapa & musto in olla recte conduntur.* ¶ Vel ad fabrum ferrarium.) Ambustus etiam locus. potest vero resarciri ex Catone sic: *Et Scantianas opportunissimas esse. Hæ & ad fabrum ferrarium pro passis recte seruantur.* ¶In Campaniæ rure Linternino.) Archetypum Toletanum *Liternio*, non *Linternino.* Et sane docti iam omnes sic enunciant. ¶Cura Stheneli dum agricolam imitatur.) In eodem archetypo aliter; *Cura Sthnelei agricolam imitatus.* Legendum reor, *cura Sthenelei agricolæ inuitatus.* Porro verba quæ statim ante præcedunt, *non virtute animi sed vanitate quæ primo nota mire in illo fuit*, non Plinij, sed aliena esse duco. Nec enim Plinio historiam naturæ scribenti tantum ocij superfuisse verisimile est, vt grammatici mores tam curiose nobis describeret. ¶ Literis eius altioribus contra id pigra vicinitate sibi patrocinante.) Emendatius vt puto legetur, *Literis a latrantibus cōtra, impigra vicinitate sibi pa-*

trocinante. ¶ Nouissime Anneo Seneca.) Emendemus errorem publicum. omnes enim *Anneus* penultima correpta scribunt & proferunt, quæ longa est diphthongo, vt manifestum facit Terentiani versus: *Annæus Seneca & Pomponius ante Secundus.* Verba autem quæ sequuntur, *Principe tum eruditionis, ac potentia quæ postremo nimia fuit super ipsum,* non redolent Plinium, putamusque falso Plinio attribui. ¶ Vt non puderet inuiso alias & ostentaturo tradere palmam. cæt.) exemplar Toletanum, *Vt non puderet inuiso alias regiones, & ostentaturo.* scribendum arbitror, *vt non puderet in ipsa illa regione Nomentana tradere palmam.* ex Columella, scribente vineas Senecæ in Nomentano fuisse. ¶Præterquem Aristæum. cæt.) Melior lectio, *præterque Aristæũ.* ¶ Præsens in eo tractu.) Commodius legetur *præses*, quam *præsens.* ¶ In cæteris claritas generi non fuit omnium generum bonitas.) scribendum arbitror, *In cæteris claritas generi non fuit. Opimiano fuit omnium generum bonitas.* Sequitur enim confestim, *L. Opimio consule.* ¶ Annis clx. singulas vncias vini.) Lego *nũmis*, non *annis.* ¶Quorum genera plura diximus.) Verbum *plura* redundat ex vetere lectione. ¶ Pluris permutasse sed inter sese. cæt.) *Permutare*, non *permutasse*, codex Toletanus.

Ex cap. v. Memento te bibere sanguinem terræ.) Lego contra omnia exemplaria, & contra omnium hactenus sententias, *Memento te bibere sanguinem tauri*, id est venenum. nam sanguinem tauri mortiferum esse haustu, præter Paulum Aëtium, Dioscoridem, Nicandrum, Psellum, & omnem medicorũ scholam, Plinius quoque prodit lib. xj. cap. xxxviij. *Taurorum,* inquit, *sanguis celerrime coit atque durescit: ideo pestifer potu maxime.* Confirmant hanc correctionem verba illa quæ statim subnectuntur. ¶ Sicut cicuta homini venenum est, sic cicutæ vinum.) Duo verba superfluunt ex exemplari Toletano, *sicut*, & *sic*: legendumque prorsus ex eius fide, *Cicuta homini venenum est, cicutæ vinum.* Vidit & hoc ante nos Hermolaus. ¶ Quibus præceptis si ille obtemperauisset.) Festiuius codex Salmanticensis ordine præpostero: *Quibus præceptis ille si obtemperauisset.*

Ex cap. vi. Pyctanon appellauerunt ex Adriatico sinu.) exemplar Salmanticense non *Pyctanon* legit, sed *Praictanum*: Toletanum vero *Praitianum*. scribendum puto, *Paræptypianum*, ex Dioscoride libro v. *Paræptypianum*, inquit, *quod ex Hadriano agro itidem affertur, odoratum molliusque est. eapropter fallit bibentes copiose potum.* cæt. Neque *pithanon* scribendum hic esse persuadebit mihi Sabellicus: aut, qui eum carpit, Hermolaus *pyctanon*. nam a Pucino castello, quod item Ptolemæus Pucinon Græce vocat, quomodo possessiuũ deduci possit *pyctano* non video. ¶ Non temere cruditatibus noxiis ab ea saliua. Nascitur super forum Appii.) *Simile* non *saliua* exemplar Salmanticense. scribendum opinor, *non temere cruditatibus noxiis ab eo. Setiæ nascitur supra forum Appii* ¶ Quam a Baiano lacu Ostiam vsque nauigabilem inchoauerat.) scribendum non *a Baiano*, sed *ab Auerno.* Suetonius in Nerone: *Fossam ab Auerno Hostiam vsque vt nauibus nec tamen mari iretur, longitudinis per clx. miliaria, latitudinis qua contrariæ quinqueremes commearent.* Cornelius Tacitus lib. xv. *Namque ab lacu Auerno nauigabilem fossam vsque ad ostia Tiberina depressurum promiserat.* ¶ A vico prope Cedias, qui vicus a Sinuessa. cæt.) Codex Toletanus, *a vico Cecidis, qui vicus a Sinuessa.* cæt. Sed repetitionem illam, *qui vicus*, quis non videt non esse Plinianam? ¶ Summis collibus Gauranum gigni.) *Caucinum* vtrumque exemplar non *Gauranum* agnoscit. recte puto: nam de Gaurano infra differit. Caucinum autem vinum Athenæus celebrat inter Italica lib. j. ¶ Albana vrbi vicina prædulcia, ac rara in austero. Item Surrentina in vineis tantum nascentia.) Legendum reor *in arbusto*, non *in austero*, vt infra: *Et quæ in vineis arbustisque nascuntur Fundana.* ¶ Mamertina circa Messanam in Sicilia genita. Ex iis Potulana ab auctore dicta.) Locum corruptissimum sic restituo: *Mamertina circa Messanam in Sicilia genita, & Iotalina ab auctore dicta.* vt sit sensus: Mamertina a Romanis dicta, eadem in Sicilia genita appellari Iotalina. Athenæus auctor lib. j. ¶ Quoniam officinam eius rei fecere tingentes fumo.) exemplar Toletanum, *Quoniam officinam eius rei fumo tinguentes fecere.* Legendum puto, *Quoniam officinas eorum fumo & vnguentis infecere.* Nam alibi Plinius vina vnguentis condiri tradit. ¶Quippe etiam aloen mercantur qua saporem coloremque adulterant.) scribo, *Quippe etiam aloe mercator saporem coloremque adulterat*, ex eodem. ¶ Cum eadem vitis aliud aliis locis pullulet.) *Polleat* non *pulluiet*, idem exemplar. ¶ Hispaniarum Lusitania copia nobilitantur.) In eodem non *Lusitania* habetur, sed *Lasetana*: vt legendum videatur vel *Laletana*, vt Sipontinus legit: vel *Lacetana* a Lacetanis, populis Hispaniæ Tarraconensis. Hoc enim probabilius quam quod Hermolaus censet retinendum *Lusitania.* ¶ Quando suum cuique placet.) Adde verbum *genti*, ex eodem codice, *quando suum cuique genti placet.*

Ex cap. vii. Modo nunc simili transmarina dicemus.) Conuersis verbis, *Nunc modo simili.* cæt. idem exemplar. ¶ Ex Chio quod Aruisium vocant.) Athenæus & Strabo *Ariusion* nec oblitus sum Virgiliani carminis, *Vina nouum fundam calathis aruisia nectar*: & eorum quæ ibi a quibusdam tradita sunt. ¶ Nec Cymolio per se gratia vt vino.) Vtrumque exemplar nõ *Cymolio* sed *Timoiiti* legit. scribo *Timolite* ex Dioscoride lib. v. & Strabone xiiij. Illud prætermittendum non fuit, Timoliten & melogiten idem vinum esse, Plinio diuersa, qui paulo post de melogite tanquam diuerso loquitur. subscribit Plinio Strabo libro quinto. ¶ Tribus generibus vuarum ibi nobilissimis, Thasia, æthalo, peuce.) Codices omnes tam antiqui quam impressi, *Thasia* & *alopece* agnoscunt. sed quia præcessit verbum *tribus*, emendatores veterem lectionem inuerterunt, vt ex duobus generibus tria facerent vitium genera. Sed satius fuisset pro *tribus duobus* substituere, cum pauci in Plinio numeri errore vacent quam ita impudẽter vim priscæ lectioni afferre. nam de Æthalo & Peuce nusquam mentio, de alopece vero sic dicta quod caudas vulpium imitetur, in fine capitis tertii dixerat. ¶ Et quod cunctis prætulit præparentium.) Lego *Peparethium*, ex Athenæo primo, ab insula Peparetho. ¶ Quoniam post sex annos non placeret.) Codex Salmanticensis: *Quoniam ante sex annos non placeret.*

Ex cap. viii. Cui marinam aquam largiorem miscent.) Exemplar Toletanum *Coi* legit, non *Cui*. vt intelligas habitatores insulæ Co, nobilis alioqui natalibus Hippocratis. Cui lectioni fauere videntur verba illa quæ paulo post sequuntur. ¶ Leucochrium appellatur.) exemplar idem non *leucochrium* præfert, sed *leucoum*, Salmanticense *leucooum.* scribendum reor, *leucocoũ* id est albũ Coũ. ¶Quo genere precox fit vetustas.) Codex Salmanticensis, *quo gene præcox fit vetustum.* ¶ Super cætera in sole quadriennio maturandum præcipiens.) lego, *triduo*, non *quadriennio.* Verba Catonis sunt cap. xi. *Vuas relinquito in vinea. finito bene coquantur. & vbi pluerit & siccauerit, tunc deligito & ponito in sole biduum aut triduum sub dio, si pluuiæ non erunt: si pluuia erit, in tecto in cratibus.*

Ex cap. ix. Et halyntium in Sicilia.) legendum puto *alontium* non *halyntium*, ab oppido Siciliæ *Alontio*, Ptolemæo & Plinio: cui tamen *Aluntium* est non *Alontium.* ¶ Tusasque leuiter vuas exprimunt.) Verbum *vuas*, redundat ex archetypo Toletano. ¶ Quod Græci aigleuces hoc est semper mustum vocant. *Aigleucos* ambo exemplaria non *aigleuces* idque magis vero consona. alioqui si *aigleuces* defenditur vt sit forma adiectiua, *musteum* erit non *mustum* scribendum. Sed vetus lectio magis blanditur.

Ex cap. x. Quæ Græci deuterias appellant.) *Deuteria* penultima producta genere neutro in scriptis legitur exemplaribus. quibus astipulatur Hesychius scribens, *Deuteria vinum vile.* At Dioscorides lib. v. *deuterias vinum*, forma adiectiua. Probo magis priorem lectionem. ¶ Nulli ex his plusquam anni vsus.) Rectius Toletanus codex, *Nullum ex his plusquam annui vsus.*

Ex cap. xiii. Scæuolam quoque & Lælium & Ateium Capitonem.) lego *Ælium* non *Lælium* ex indice antiquorum codicum & Romanæ etiam impressionis. Tres enim hic iurisconsulti memorantur, Scæuola, Ælius, Ateius Capito: quorum inter alios Pomponius meminit iurisconsultus primo Digestorum volumine, titulo de origine iuris. verba cuius de hoc Ælio sunt: *Non post multum temporis spatium Sextus Ælius alias actiones composuit, & librum populo dedit qui appellatur Ius Ælianum.* & mox: *Deinde Sextus Ælius & frater eius P. Ælius Aterius, & P. Atilius, maximam scientiam in profitendo habuerunt. & duo Ælii etiam consules fuerunt: Atilius autem a populo primus Sapiens appellatus est. Sextum Ælium etiam Ennius laudauit, & extat illius liber qui inscribitur Tripartita.* Hæc Pomponius. Versus autem Ennii quo AElius hic laudatur, a Cicerone affertur prima Thusculana: *Egregie cordatus homo catus AElius Sextus.* & in Catone maiore idem Cicero hunc AElium laudat. cuius verba vt ab inueterata multos iam annos menda afferantur, libuit subtexere: *Nihil Sextus AEmilius tale, nihil multis annis ante T. Coruncanius, nihil modo P. Crassus, a quibus iura ciuibus præscribebantur.* Scribendum, *Sextus AElius*, non *Sextus AEmilius.*

Ex cap. xiiii. Vt singulæ potiones conuictu darentur.) Adde præpositioné *in*, *Vt singulæ potiones in conuictu darentur*, ex ambobus exẽplaribus. ¶ Chium vinũ in domũ suam illatum dicebat.) Deme præpositioné *in*, ex codice Toletano. ¶ Cũ sibi cardiaco medicus dedisset.) *Dixisset* non *dedisset*, in eodẽ codice.

Ex cap. xvi. Et si priusquam tota maturescat.) Idem codex *inarescat* non *maturescat.* ¶ Albi musti sextarii xx.) *sextariis* in eodem habetur. ¶ Libram & quadrantem.) Lego casu auferendi, *libra & quadrante*; vt circa initia huius capitis: *Flores eius libris duabus in musti cado maceratis post xxx. dies.* &c ¶ Dictum est vti quæque fierent.) Ambo exemplaria, *vbi quæque fierent*: hoc est quo loco & quæ fierent. ¶ Maturarum quas vocant

vocant chydæas.) *Mitearum* legit non *maturarum* vtrunque exemplar. legendum forte *mitiorum*, vt paulo post: *Hi musto madidi exprimuntur. superiora per se mitia.* sic etiam vetustos suos codices habere Hermolaus scribit. ¶ Sed è Punicis quod rhoitem vocant.) Verbum *quod* expungendum ex vetere lectione. ¶ Quod ita syluestris myrti baccis factum est.) Archetypum Toletanum *item* legit non *ita*. scribendum videtur: *quod ita e syluestris.* &c. ¶ E napis fit, xj. denariorum pondere.) *E napis fit duum denariorum.* verbum autem *pondere* superfluit, ex eodem exemplari. Hermolaus *vndecim* defendit ex Dioscoride, nescio quo iure. nam Dioscoridis verba libro quinto mire cum verbis emendatissimi exemplaris faciunt. *Tundito,* inquit, *naporum drachmas duas,* & reliqua. Porro idem esse pondus drachmæ, & denarij, in aperto est apud omnes. ¶ Ossis in mustum aut dulce vinum delectis.) Pro veriore habuerim lectione *deiectis*, vt paulo post, *vnciis tribus in duos congios musti coniectis.* ¶ Radice ponderis xl. denariorum in sextarios sex musti addita.) Scribo, *radice ponderis v. denariorum.* Dioscorides: *Conficitur & nectarites dictum vinum ex helenio herba, quam alij a gente Medicam, alij symphyton, alij verbascon Idæon, alij orestion, alij nectarion appellant. Sumito helenij radicis siccatæ drachmas quinque, colligatasque in linteolo in musti congios sex demittito.* &c. ¶ Aut cucumis syluester aut scammonea.) Scribe *scammonia* non *scammonea*: vnde scammonites vinum paulo ante. semper autem per iota in penultima inuenies in Plinio, Dioscoride, Paulo, Galeno, reliquis. ¶ Similiter & offa) exemplar Toletanum, *similiter in offa.*

Ex CAP. XVII. Adeo nihil intentatum in vita fuit.) Idem exemplar melius, *adeo nihil intentatum vitæ fuit.*

Ex CAP. XVIII. Thasios duo genera vini diuersa facere proditur.) Verior lectio eiusdem exemplaris, *Thasos duo genera.* &c. vt insulam intelligas, non insulares.

Ex CAP. XIX. Prolibare diis nefastum habetur vino præter imputatæ vitis.) In eodem exemplari distincte legitur, *nefas tum habetur.* Ego duo illa verba *tum* & *præter*, falso adiecta puto, vt capite duodecimo. *Eadem lege ex imputata vite libari vina diis nefas statuit.* nam quod ait Hermolaus, *præterimputatæ*, vnam esse dictionem, mihi non fit verisimile. ¶ Quamque iuxta hominis mors laqueo pependerit.) Minus male legetur, *quamque iuxta hominis mortui laqueus pependerit.* vel sic: *quamque iuxta homo mortuus laqueo pependerit.* ¶ Aut superne deciduo.) exemplar Toletanum, *superneciduo* coniunctim: Salmanticense, *superne ceduo* diuisim. ¶ Verum & de apparatu vini dixisse conueniat.) In Salmanticensi codice & Romana impressione, ab his verbis caput incipit, cuius lemma est, *Quibus rebus musta condiantur.* ¶ Aliquibus in locis decoquunt ad sapas.) Vetus lectio, *quibusdam* habet, non *aliquibus*, quod & melius.

Ex CAP. XX. Arborum succo manantium picem resinamque, aliæ ortæ in oriente.) Verbum illud *ortæ* proculdubio deprauatum est. Exemplar Toletanum *asia* legit non *ortæ*. puto scribendum *Asiæ*, quia sequitur statim: Quæ interest Asia vtrinque qualdam habet.) Verior lectio *vtramque* quam *vtrinque*, hoc est Asiam orientalem & Europam. ¶ Deinde lentisci, quam & masticem vocant.) lege cum aspiratione in vltima syllaba, & *n*, in fine, *mastichen*, non *masticem*, ex Theophrasto ix. Dioscoride j. & Paulo vij. & omnibus. ¶ Liquidam omnes & tantum resinam.) Exemplar Salmanticense: *liquidæ omnes extant resinæ.* Legendum puto, *liquidiorem hæc tantum resinam.* ¶ Aut vbi pigra lenitas torpeat.) Codex Toletanus, *At vbi pigra.* &c. ¶ Liguriæ maxime circumpadanisque mustis vtilitas discernitur.) Addit codex Salmanticensis verbum *crapulæ*; *Vtilitas crapulæ discernitur.* ¶ Nec non alia æque multiplici natura.) Exemplar Toletanum, *Ne non alia quæ simul & pice & natura.* ¶ Verum sponte feruere.) Verbum *sponte* redundat in eodem. ¶ Probrosum etiam hominum.) *Homini* non *hominum*, ex eodem legendum. ¶ In Hispania autem e piceastris.) scribo *pinastris* ex eodem, non *piceastris.* ¶ Amara & arida.) Non *arida* vterque codex habet, sed *auida*; vt legendum forte sit *vuida*, aut *mucida*, vt infra patebit. ¶ Asia picem Idæam maxime probat.) Hermolaus pro *Indicam*, vt prius legebatur, *Idicam* substituit, id est, montis Idæ. melius qui *Idæam* emendat, nam picem Idæam & summus poeta celebrat Georgicon iij. *Idæasque pices & pingues vnguine ceras.* Idicus vero possessiuum ab Ida nusquam (quod recorder) legi. Exemplar quoque Toletanum *Idæam* habet non *Indicam.* ¶ Pulegij vel salis sesquilibra.) Vtrumque scriptum exemplar, *culeum* agnoscit non *pulegii*, verissima lectione, ex Catone ipso cap. xxiij. *Si opus*, inquit, *erit, defrutum indito, cineris lixiuio cocti partem quadragesimam addito, defruti vel salis sesquilibram in culeum indito.* ¶ Et adiici mustis tingendi gratia coloris.) Ambo codices non *adiici mustis* legunt, sed *adiicimus.* scribo cum maiore litera in initio, *Et adiici mos tingendi gratia colores.* nam Toletanum archetypum *colores* legit nō *coloris.* ¶ Et miramur noxia esse.) Vetus lectio *noxiam* habet, hoc est damnum.

Ex CAP. XXI. Magna & collecto iam vino differentia in cella.) exemplar Toletanum *cœlo* non *cella.* ¶ Mirum dictu.) *Rarum* in eodem, non *mirum.* ¶ Ac leui cinere sarmenti aspergi.) In eodem *de cinere e sarmentis aspergi*: scribendum arbitror *abstergi* non *aspergi*, quod indicant verba protinus sequētia *abstersa myrrha suffiri.* ¶ Sic coopercula doliorum medicanda.) Etsi Cooperio non minus dicitur quam Operio; non tamen sicut dicitur Operculum, ita dicetur & Cooperculum. quare sincerior vetustorum codicum lectio: *sic opercula doliorum medicanda.* & Plinius mox paulo: *Item vasis incalescentibus, operculisve sudantibus.* ¶ Addita mastice ac pice. Bruma aperiri vetant.) Exemplar Salmanticense non *Bruma* legit, sed *brutia.* quare alia distinctione legendum erit: *addita mastiche ac pice Brutia. Aperiri vetant.* &c. De pice Brutia Plinius lib. xvj. capite xij. Dioscorides primo, Heron Græcus auctor septimo.

Ex CAP. XXII. Ac bibendi causa etiam venena conficiuntur.) Codex Toletanus, *conspiciuntur* legit non *conficiuntur.* Puto permutatis syllabis non ita male legi posse, *concipiuntur.* ¶ Et si diis placeat emitur alius vt quantum biberit, tantum edat.) scribo diuersa interpunctione, *& si diis placet emitur.* quæ prioribus annectenda sunt. deinde sequitur cum maiore litera, *Alius vt quantum biberit, tantum edat.* &c. ¶ Postera die ex ore halitus fetidi.) Exemplar Salmanticense *fedi* non *fetidi*: Toletanum, *cadi.* ¶ Vrbis Romæ curatorem ab eo delectum.) exemplaria ambo *curæ* habent, non *curatorem.* ¶ Tiberio principe in senecta iam seuero.) scribendum opinor *sobrio*, non *seuero.* nam sequitur mox: Sed ipsa iuuenta ad merum pronior fuerat. verba autem illa, *atque etiam alias sæuo*, inuectitia esse existimo.

EX LIBRO XV. CAP. I.

OLeam Theophrastus celeberrimus e Græcorum auctoribus.) Correctius vetus habet lectio, *Oleum Theophrastus e celeberrimis Græcorum scriptoribus.* ¶ Nisi intra xl. M. pass. a mari nasci. &c.) Videtur legendum *lx.* non *xl.* ex Columella lib. v. cap. vj. *Hanc*, inquit, *arborem plerique existimant vltra miliarium lx. a mari aut non viuere aut non esse feracem.* Sed in Columella vitium est, non in Plinio, ostendit id Theophrastus lib. sexto, capite primo scribens, spatium a mari esse ccc. stadia, quę colligunt miliaria fere xl. ¶ Quæ nunc peruenit trans alpes quoque.) legendum vt sentio *prouenit* non *peruenit.* ¶ Appio Claudio Cæci nepote, L. Iunio consulibus, olei libræ duodenæ assibus veniere, & mox anno dclxxx. M. Seruius Titi filius ædilis curulis olei denas libras singulis assibus præstitit.) Hæc verba siquis accurate expendat & conferat inter se deprehendet comparari summam olei caritatem summæ vilitati. quapropter liquet euidenter legendum non *duodenæ* sed *duodenis.* & mox legere mallem, *duotienas libras*, quam *olei denas libras.* ¶ Nec desiderare rastros aut falcem vllam aut curam.) *Nec desiderare rastros aut falcem, vllamve curam*, ex codice Toletano. & paulo ante, Genera earum tria dixit Virgilius, Orchites, & radios & posias.) Virgilius *orchades* appellat non *orchites*, Georgicon iij. *Orchades & radij & amara pausia bacca.* at capite septimo Cato *orchites.* Varro quoque libro primo de re rustica cap. xxiiij. *orchites*: item Columella libro de arboribus capite xvij. Rursus Macrobius cum Virgilio *orchades* iij. Saturnalium. ¶ Arique vel maior oleum quam musta temperandi.) In eodem exemplari Toletano, *Arsque vel maior olei musta temperandi.* verbum enim *quam* neutrum exemplar agnoscit: appellat vero olei musta, oleum recens. ¶ Nostri vocant drupas.) Codex Toletanus, *cum vocant drupas.*

Ex CAP. II. Fecitque veteratum ea necessitate promiscuū.) Verbum *veteratum* in eodem non legitur. ¶ Inter Istriæ terram & Bæticæ par est.) In eodem *parem*, non *par est.* ¶ Oleum ac vinum non inuidit tātum.) Sic in vtroque exemplari. in aliis negatio *non*, desideratur. quidam legere malunt, *Oleum ac vinum huic inuidit tantum*, id est Africæ.

Ex CAP. III. Augetur oleum ab arcturi exortu ad xvj. calendas Octobris.) Ambo exemplaria: *Augetur oleum ad arcturi exortum, ad xvi.* &c. verissima lectione, & quæ patrono fulciatur Theophrasto. Erit ergo ad arcturi exortum, ad tempus vsque quo exoritur arcturus, quod est xvj. calendas Octobres. Theophrastus libro primo de causis plantarum cap. vigesimotertio, *Nonnullis quodam tempore post copia largior data, vt oliuis post arcturi exortum.* ad id enim temporis vsque oleum

augescere creditur. postea carnis incrementum succedit. ¶ Cum sitienti imbres copiosi accessere, vitiatur oleum in amurcam.) Nihil de hac siti Theophrastus, a quo Plinius hæc omnia hausit, vt ipse manifestum facit mox paulo illum citans. quare ita ego legendum censuerim, *Quod si etiam imbres copiosi accessere.* &c. Theophrastus loco signato: *Postea carnis incrementum succedit, & si imbres copiosi accessere, oleum in amurcam deterius redditur.* ¶ Ergo tum maxime rigantur. Quod vbi cura siue imbribus accidit.) scribe, *Quod vbi cura, multisve imbribus accidit*, ex exemplari Toletano. Præterea transpositio huius particulæ *vbi*, sensum elegantem perdit. lego igitur, *Ergo tum maxime vbi rigantur, quod cura.* &c. Theophrastus loco citato: *Enimuero si calor vehementior sit, non eodem fungi officio potest. sed velut alienus & adiectitius quidam deficit, vimque omnem succi impellens ad carnem, corpus tantummodo crescere cogit, quod etiam æstate ac hyeme imbrium accessu & aquis scaturientibus accidit incrementi tempore. caro enim crescit, atque ita oleum alimenti nimietate absumitur, nisi secuta serenitas corpus exsiccet atque extenuet. sic enim seruari.* ¶ Est olei causa calor.) Inuerso ordine exemplar Toletanum, *olei causa calor est.* ¶ Quare & in torcularibus.) *Qui & in torcularibus*, in eodem. ¶ Cum iniuria arborum sequentis anni damno.) Addenda particula *que*: *sequentisque anni damno.* ¶ Mox orchites cui olei post radius.) Idem codex, *mox orchites, cui olei, post regias.* ¶ Cominia.) Varro lib. j. cap. xxiiij. *Colminia*: Cato cap. vj. *Colmiana*: Columella lib. xij. cap. xlviij. *culminea*: Palladius lib. iij. titulo xviij. & codices scripti *cominia* cum Plinio. ¶ Accedere etiam ratio prauitati videtur.) *Paruitati* legerem potius quam *prauitati*, quia præcessit paulo ante *minimæ*. ¶ In nigrum colorem transeuntibus paulisæ.) Exemplar Toletanum *in nigrū colorem transeuntibus posiis.* ¶ Cortice oleæ concisо.) In eodem *interciso*, non *conciso*.

Ex CAP. IIII. Græci vero oleastro Olympiæ.) Verbum *vero* redundat ex eodem.

Ex CAP. V. Quam earum in his locis.) *quam earum in singulis locis*, in eodem. ¶ Vitiari eius oleum.) Verbum *eius* non agnoscit exemplar Salmanticense.

Ex CAP. VI. Quare sæpius die decapulandum.) Archetypum Toletanum non *decapulandum* habet, sed *crapulandum*: Salmanticense *copulandum*. scribo *capulandum*, vnde dicti capulatores. Cato capite lxvij. *Ligna in torculario ne cedant, oleum frequenter capulent.* *Decapulo* verbum nusquam, quod meminerim, legi. quamobrem Hermolaus qui in lexico Plinianarum castigationum id agnoscit, & post Hermolaum alii, quibus vel Hermolai auctoritas, vel vitiosum Plinii exemplar imposuit, vbi id legerint, ipsi rationem reddant. ¶ Vt fraces & amurca liquentur. Adde dictionem *solide*, ex vetere lectione, *vt fraces & amurca liquentur solide.* Ob id crebrius vasa mundanda.) scribendum *mutanda* non *mundanda*, ex vtroque exemplari. rectissime. Cato capite lxvj. *Vbi factores vectibus premerint, continuo capulator concha oleum quam diligentissime poterit tollat, nec cesset. amurcam caueat ne tollat. Oleum in labrum primum indito: inde in alterum dolium indito. de his labris fraces amurcamque semper subtrahito.* & capite lxvij. *cotidie locum oleum commutet, donec in dolium peruenerit.* ¶ Mox trapetis fractæ premerentur. iterum premi pluquam centenos modios non probant.) scribendum ita vt dictio *iterum* ad priora pertineat. Non ab re fuerit, quando trapeti mentionem incurrimus, confutare errabundam Seruii grammatici & aliorum qui eum secuti sunt, opinionem, circa trapeti intellectum. Exponens enim versum Virgilianum secundi Georgicon: *Venit hiems: teritur Sicyonia bacca trapetis:* Seruius, Trapetis, inquit, molis oliuaribus. falsum esse documentum hoc, Columella, vt reliquos omittamus, nos docet libro decimosecundo capite quadragesimo nono. *Oleo*, inquit, *cōficiendo molæ vtiliores sunt quam trapetum: trapetum quam canalis & solea. Est & organum erectæ tribulæ simile, quod rudicula appellatur, idque non incommode opus efficit, pro conditione tamen & regionum consuetudine prædictæ machinæ exercentur.* Hæc Columella. cuius ex verbis elicitur conficiendo oleo quinque fuisse in vsu machinas, molam, trapetum, canalem, soleam, rudiculam. ¶ Quod vero post molam primum est flos.) Exemplar Toletanum, *Quod post molam primum excessum, est flos.* ¶ Factus ter geminos fere a quaternis agminibus.) Codex Salmanticensis, *Factus tres gemino ferro a quaternis hominibus.* vt forte *ferrum* appellet quem Cato *vectem*.

Ex CAP. VII. Simile est e myrto nigra, & hæc latifolia melior.) Praua interpunctio sensum alioqui perspicuum, subobscurum & vacillantem reddit. legendum: *Simile est e myrto. Nigra & hæc latifolia melior.* nam quia præmonuerat oleo laurino faciendo optimam esse laurum nigram & latifoliam, adiicit & myrtum similium accidentium accommodatam esse oleo myrtino faciendo. consule Dioscoridem libro primo. ¶ Nam & cyprinum etiam. E glande Ægyptia vt fieret odorum causa, dictum est.) Exemplar Salmanticense, *Nam e cyprino & e glande Ægyptia.* &c. ¶ Item sesama & vrtica quod cnecinum appellant.) lege, *Item sesama & cnico quod cnicinum appellant*, ex Dioscoride libro j. capite xxxv. nam ex vrtica oleum fieri, nec Dioscorides, nec vllus quod sciam auctor tradit. ¶ Suis herbis componunt inter Cappadociam & Seleuciam.) Galatiam non Seleuciam vtrumque exēplar præfert. Pro eo autem quod sequitur Seleucinum, Selgiticum habet exemplar Toletanum: Seleuticum Salmanticense. ¶ Cum concoquitur.) *Cum coquitur* in Toletano.

Ex CAP. VIII. Amurca subigi areas.) *Amurcam subiici area*, in eodem. ¶ Vt formicæ rimæque absint.) Videtur legendū *herbæ*, non *rimæ*, ex Catone cap. xcj. Postea denuo amurca conspargito, sinitoque arescat. Si ita feceris, neque formica nocebit, neque herbæ nascentur.

Ex CAP. X. Molliter semina collocandi.) *Molliter recollocandi*, codex Toletanus. ¶ Harum genus alterum Tarentinum digitis fragili putamine.) legendum quidem, si Macrobio creditur *Terentinum* non *Tarentinum*. scribit enim tertio Saturnalium appellatas esse per errorem Tarentinas, quasi a Tarento dictas, cum appellandæ sint Terentinæ, hoc est lingua Sabinorum molles. ¶ Quartum pityida.) Exemplar Salmanticense *pitydia*.

Ex CAP. XI. Quæ candidiora.) *Qui candidior*, exemplar Toletanum. Quod si recipitur, legendum erit *cognominata*. ¶ Præcocia vero mustea.) Codex Salmanticensis *præcoci* non *præcocia*: vt repetas *prouentu*. ¶ Lignum illis in corpore.) In eodem codice inuerso ordine, *Illis lignum in corpore.*

Ex CAP. XIII. Nigra candicans. Hordearia appellata.) scribendum sine distinctione, *nigra. candicans hordearia appellata.* nam nisi sic legeris, quod protinus sequitur, *Alia eodem colore seriora, maiora*; quo referas non habebis. In his tamen verbis dictio *alia* desideratur in codice Salmāticensi. ¶ Pecularis impudentia nucibus est institorum.) Redundat in eodem verbum *est*. ¶ Vt vuę autumno cadis condita.) Verbum *autumno* in vtroque exemplari desideratur ¶ Myxis rubescentibus similis.) *rubentibus* non *rubescentibus*. codex Toletanus. & paulo ante *Perside aduecta* in eodem, non *ex Perside*.

Ex CAP. XIIII. Et a colore sericum dictum.) Expende an non *sericum*, sed *cerinum* legendum sit. vt præcedente capite: *Sunt & nigra, ac laudatiora cerina atque purpurea.* ¶ Et Manlio. Item Claudio.) Lego, *& Manlio. Item Scandio*, tum ex Macrobio iij. Saturnalium, & Varrone i. cap. lix. & Columella v. Scandiana poma celebrante, tum ex vetere vtroque exemplari. nam Scantiana de quibus infra, diuersi sunt generis eidem Macrobio & Columellæ. & statim ante, *a Matio Gestioque*, videtur scribendum *Sextio* non *Gestio*, ex Columella, qui volumine quinto Sextiana poma memorat. Macrobius etiam Sextilianorum pirorum meminit. ¶ Odor est his coroneorum, magnitudo quæ Claudianis.) scribe, *Odor est his coroneorum magnitudoque. Scandianis color rubens*, ex archetypo Toletano. ¶ Ac neque id ambitu valuisse.) *Ac nequis ambitum valuisse.* vtrumque exemplar. ¶ Claritatis & familiæ.) *Claritatis e familia*, codex Salmanticensis. ¶ Cato adiicit Quiriana.) Cato ipse capite vij. *Quiriniana*: Macrobius tamen *Quiriana* ¶ Patrias nobilitauere Camerina.) Lego *Amerina* ab Ameria vrbe Italiæ, vt liquebit capite sequente: fauente etiam Columella lib. v. ¶ Mammarum effigie orthomastica.) Rectius ambo exemplaria *orthomastia*. ¶ A conditione castrati feminis, quæ spadonia appellant Belgæ. Melofoliis folium vnum, aliquando & geminum.) scribendum reor, *A conditione castrati seminis, quæ spadonia appellant vel gemella a foliis.* &c. Rectiorem etiam lectionem duco, *contritione*, quam *conditione*. sunt enim & castrati non præsectis sed contritis testibus, qui ob id græce thladiæ & thlibiæ vocantur. ¶ Id peculiare improbitatis & acerbitatis conuitium.) Archetypum Toletanum, *peculiare improbatis acerbitatis conuitium.* cætera superfluunt. Dacis ferme vilissimis nomen.) Diuersa lectio exemplaris Salmanticensis nec dissimulanda, *Dat & farina vilissimis nomen.*

Ex CAP. XV. In iisque alia colore nigro domant Syriæ.) legendum puto, *In iis quæ alii a colore nigro vocant Syria.* De Syriis piris præter cæteros Virgilius ij. Georgicon: *Crustumiis Syriisque piris, grauibusque volemis.* quem locum Seruius exponens, *Syriis*, inquit, id est *nigris*. Et Theocritus in edyllio x. Βομβύκα χαρίεσσα, Σύραν καλέοντί τυ πάντες, ἰσχνὰν ἁλιόκαυστον. id est, Bombyca lepida Syriam te omnes vocant exilem & sole combustam. ¶ Decumiana.) Macrobius *Decimana*: Columella xij. *Decumana*. ¶ Dolobelliana.) Columella rectius xij. *Dolabelliana*. ¶ Liceriana, Seueriana.) vetustus vterque codex *Licerniana*. Columella libro v. *Lateritana.* & *Seueriana* iidem codices

codices *Seuiana* appellant. Macrobius lib. iij. & Columella v. *Neuiana*, vt puto. ¶ Et quæ ex his nata sunt tyranniana.) Sic quidem præferunt antiqui codices: sed mallem *turaniana*, quando & a Plinio citetur auctor Turanius Gracula. & ita sane appellantur a Columella & Macrobio, cum duplici tamen rr, *Turriana*. ¶Fauoniana rubra.) lego cū distinctione, *Fauoniana, rubra*, vt sit rubra genus per se, quod Macrobius videtur appellare *rubile*. ¶ Lateriana.) Columella lib. xij. cap. x. *Laterriana*. Macrobius iij. *Lateresiana*. ¶ Picentina, Numantina.) Vtrumque exemplar, *Picentina minuta*. ¶ Alexandrina, Numidiana.) Codex Toletanus, *Alexandrina, Numiniana*. Salmanticensis, *Alexandrina, Numiana*. ¶ Collo ampullacea, & Coriolana. Brutiæ gentilitatis cucurbitana.) Luxatus est ordo verborum, & verba ipsa non vacant errore. scribo, *collo ampullacea, cucurbitina. Coriolana, Brutia, gentilitatis: Acidula succi*, nam ambo codices *cucurbitana* agnoscunt, non *cucurbitana*. & Salmanticensis, *Bruta* legit non *Brutiæ*. ¶Malis platanum, cerasis vlmum.) *Ilicibus vlmum* non *cerasis vlmum*, legerem ego cum Virgilio ij. Georgicon:

Inseritur vero ex fœtu nucis arbutus horrida,
Et steriles platani malos gessere valentes,
Castaneæ fagos; ornusque incanuit albo
Flore piri, glandemque sues fregere sub vlmo.

Sed forte qui *cerasis* scripsit, deceptus est illo poetæ versu: *Pullulat ab radice aliis densissima sylua, Vt cerasis vlmisque.* Sed illic res alia agitur, quot videlicet modis arbores proueniant. ¶ Neque omnia insita misceri fas est.) *Insitu* legerem ego potius quam *insita*.

EX CAP. XVI. Septentrionalibus fenestris sereno die patere.) Scribendum opinor, *Septentrionibus fenestras sereno die patere*. quod tum verba sequentia monstrant, tum magis M. Varro, quem sequi hac parte videtur Plinius. Eius verba lib. i. cap. lix. *Hæc omnia in loco arido & frigido suprapostia palea seruari recte putant: & ideo oporothecas qui faciunt, ad aquilonem vt fenestras habeant, atque vt perflentur, curant.* Et Plinius lib. xvij. cap. iij. *Quidam cælum terræ parere cogunt, vt quæ in siccis serantur, orientem atque septentrionem spectent.* Et præsenti volumine cap. xxv. *Inter prima hoc e pomis colono gratiam annuam refert, septentrione frigidisque gaudet.* ¶ Stramentis, storeis, paleisve substerni.) Scribendum autumno, *Ramenta, scobes paleasve substerni*. Plinius capite sequente: *Sunt qui malunt vuas in scobe, ramentisue abietis, populi, fraxini seruare.* Columella libro duodecimo, capite xlv. *Atque ea ipsa nonnulli sic in aliis generibus, vt supra iam diximus, populnea, quidam etiam abiegna scobe interposita, mala custodiunt.*

EX CAP. XVII. Cotoneis interclusis.) Codex Salmanticensis *inclusis*, non *interclusis*. ¶ Post horam diei tertiam.) In vtroque exemplari, *post horam ceu tertiam*. ¶ Sorba vero & in scrobibus gypsato operculo duum pedum terra superinducta.) Verba manifeste præpostero ordine scripta, sicque vt lenio restituenda: *Sorba vero & in scrobibus duum pedum, gypsato &c.* Columella libro xij. capite xv. vnde hæc fuisse desumpta apparet perspicue: *Eodem tempore sorba manu lecta curiose in vrceolos picatos adiicito, & opercula picata imponito, & gypso linito. tum scrobibus bipedaneis sicco loco intra tectum factis, vrceolos ita collocato, vt oblita ora eorum deorsum spectent. deinde terram congerito, & modice desuper calcato.* Plinius quoque eam lectionem confirmat paulo post, cum dicit: *Plerique vero in scrobe duum pedum altitudinis arena substrata & fictili operculo, deinde terra operto.* Astipulatur & Palladius volumine secundo, titulo xv. ¶ Eandem pomis in vino subigunt.) Præpositio *in*, superfluit ex codice Salmanticensi. ¶ Columella auctor in puteos cisternasue, in fictilibus vasis pice diligenti cura illitis mergi. Liguria maritima alpibus proxima, vuas sole siccatas iunci fasciis inuoluit.) Si hæc lectio recipiatur, falsum contra Columellam conterraneum nostrum scriptorem singulari doctrina & facundia, testimonium perhiberi finemus. neque enim Columella in puteos cisternasue in fictilibus pice diligenti cura illitis mergi cotonea tradit, sed vuas. Quam ob rem dictio quæ paulo post sequitur *vuas*, ex loco proprio emota ad superiorem aliquanto locum transferenda est, legendumque hoc pacto: *Columella auctor est in puteos cisternasue in fictilibus vasis pice diligenti cura illitis, mergi vuas. Liguria maritimis alpibus proxima, sole siccatas iunci fasceis inuoluit.* *maritimis*, inquam lego, non *maritima*. nam maritimarum alpium frequens est apud hunc auctorem mentio, vt libro octauo, capite xxxix. *Et circa maritimas alpes quondam effossæ.* Columellæ autem verba sunt: *M. Columella patruus meus ex ea creta qua fiunt amphoræ, lata vasa in modum patinarum fieri iubebat, eaque intrinsecus & extrinsecus crasse picari. quæ cum præparauerat, tum vero purpureas & bumastos, & numisianas & duracinas vuas legi præcipiebat, pediculosque earum sine mora in feruentem picem demitti, & in prædictis patinis separatum sui cuiusque generis ita componi, ne vuæ inter se contingerent. post hos opercula superponi & oblini crasso gypso. tum pice demum dura quæ igni liquata esset sic picari ne quis humor transire possit. tota deinde vasa in aqua fontana vel cisternina ponderibus impositis mergi, nec vllam partem earum pati extare. sic optime vua seruatur.* ¶ Sunt qui malunt vuas in scobe ramentisue abietis, populi, fraxini seruare.) Ex Columella hoc quoque, vt supra visum est libro duodecimo, capite quadragesimo tertio. sed de abiegna populneaque scobe mentio illi tantum, de fraxini nulla omnino.

EX CAP. XVIII. Vtque modios clxx. singulæ ferant.) scribe, *vt quæ modios clxx. &c.* ex vtroque exemplari. ¶ Patriæ nomen obtinent.) Non *obtinent*, sed *obtinens*, legit exemplar Salmanticense. ¶ Nam Alexandrina e nigris est, candicante rima, cognomine delicatæ.) In aliis exemplaribus tam scriptis quam excusis: *Nā Alexandrina è nigris est, candicans, terena cognomine delicata.* Ex quibus verbis postremum, expositionem fuisse credimus dictionis illius *terena*. eundem intellectum græce habentis. ¶ Sunt præterea eædem serotinæ, & præcoces biferæ.) Verbum *eædem* superfluit, ex eo codice Salmanticensi. ¶ Deprehensasque in his hieme grossos.) Idem exemplar addit *scimus*: *deprehensasque scimus in his hieme grossos.* ¶ Serotinæ & a corio appellatæ duro.) Quid si legas non *serotinæ*, sed exigua similis literulæ mutatione, *scrotinę*, nota significatione verbi scrotum? ¶ Cato de ficis serendis ita memorat: Ficus mariscas in loco cretoso &c.) Diuerso ordine in Catone leguntur hæc verba capite octauo: *Ficus*, inquit, *mariscas in loco cretoso aut aperto serito: Africanas & Herculanas, Saguntinas, Hibernas, Telanas, atras, pediculo longo, eas in loco crasso aut stercorato serito.* ¶ Et cum venientium flore maturescunt.) lego contra omnia exemplaria non *venientium*, sed *vernantium*. ¶ Ammonet & Africæ id gens documentum vso eo pomo.) Exemplar Salmanticense, *vsi* legit, non *vso*. Vtraque lectio vitiosa: scribendum enim *vsæ*, vt ad Africam referas. ¶ Quando hoc pomum demptum putatis ex arbore?) Vtrumque exemplar, *quando hanc pomum demptam putatis ex arbore.* & paulo post, *decerptam* in eisdem legitur, non *decerptum*. quod est notatu dignum. item *quamdiu* libentius legerim quam *quando* & *decerptam putatis* quam *demptam*. ¶ Quid primum in eo miremur? Curam ingenij &c.) scribendum puto alio ordine & aliter: *Quod primum in eo miremur? Curam gerruli, celeritatemque cursus? an occasionem fortuitam? an vehementiam viri?* ¶ Super omnia quiddam ex quo nihil equidem &c.) Dele verbum *quiddam*, ex ambobus codicibus. ¶ Magisque ob memoriam eius quæ nutrix fuit Romuli ac Remi conditoris appellata, quantum sub ea &c.) Romana impressio non *conditoris appellata* præfert, sed *ruminalis appellata*. rectissime. ficu enim ruminali nihil notius in historia Romana.

EX CAP. XIX. Atque è putrescentibus identidem generatur aliquid.) Exemplar Toletanum, *atque vt e putrescentibus gignatur aliquid.* ¶Ceralesque auras immittunt foribus apertis.) Commodior lectio *foraminibus* quam *foribus*. quas paulo post rimas appellat. & *adapertis* habet codex Toletanus. ¶ Ficis mollis omnibus tactus: maturis frumenta intus.) scribendum puto non *frumenta* sed *farta*. ex Columellæ auctoritate libro tertio de arboribus, capite xxj. *Semper*, inquit, *proderit, simul ac folia agere cœperit ficus, rubricam amurca diluere, & cum stercore humano ad radicem infundere. Ea res efficit vberiorem fructum, & fartum fici speciosius & plenius.* ¶Honos laudatas seruat in capsis.) legetur forte aptius, *Mos laudatas seruandi in capsis.* ¶ Et obsonij vicem habeant recentes ficus. sale siccatis & casei loco vesci nuper excogitatum est.) Longe aliter Toletanus codex, *cum recenti fico salis vice caseo vesci, nuper excogitatum est.*

EX CAP. XX. Setania.) Duo mespili genera esse, Dioscorides tradit libro primo, alterum in Italia nascens, quod plerique epimelida appellant, nonnulli sitanion. quanquam Marcellus *setanion* legit: Hermolaus vero in Dioscoridis tralatione *sitanion*. Idem in Corollario cap. clxxx. mespilum *setaniam* a Theophrasto appellari ait falso, si vulgatis Theophrasti exemplaribus fidem habemus. libro enim tertio, cap. duodecimo, *satanion* vocat penultima producta, a recto *satanios*. & Theodorus *satanea* vertit: sicque legendum in Plinio puto.

EX CAP. XXII. Nec non & honor his naturæ peculiaris gemino protectis operimento, puluinati primum calycis, mox lignei putaminis. Quæ causa eas nuptiis fecit religiosas. tot modis fœtu munito. quod est verisimilius quam quia cadédo tripudium sonumue faciant.) Particulam *ve* neutrum exemplar agnoscit, & Toletanum *summum* legit, non *sonum*. vt forte legendum sit *tripudium solistimum*, non *tripudium sonum*. erat autem tripudium solistimum faustum felixque auspicantibus. de quo Cicero libro secundo de diuinatione: *Sed quia cum pascuntur, necesse est aliquid ex ore cadere, & terterram pauire, terripauium primo, post tripudium dictum est. hoc*

F 2

quidem iam tripudium. Cum igitur offa iam cecidit ex ore pulli, tum auspicanti tripudium solistimum nuntiant. Et in eodem lib. *Si enim fatum fuit classes populi Romani bello Punico primo, alteram naufragio, alteram pœnis depressam interire, etiamsi tripudium solistimum pulli fecissent, L. Iunio & P. Clodio consulibus classes tamen interissent.* EX RETRACTATIONIBVS IN HVNC IPSVM LOCVM. Dixi legendum videri tripudium solistimum, non *tripudium sonumve*, quod *ve* particulam neuter scriptorum codicum haberet. & Toletanus *summum* præferret, non *sonum*. Nunc cogunt me nonnihil addubitare verba Seruij grammatici exponentis carmen illud octaui Bucolici summi poetæ: *Sparge marite nuces, tibi deserit hesperus Oetam.* ea sunt: *Varro spargendarum nucum hanc dicit esse rationem, vt Iouis nomine matrimonium celebretur, vt nupta matrona sit sicut Iuno. nam nuces in tutela sunt Iouis, vnde iuglandes vocantur, quasi Iouis glandes. Nam illud vulgare est, ideo spargi nuces, vt a rapientibus pueris fiat strepitus, ne puellæ vox virginitatem deponentis possit audiri.* ¶ Caryon a capitis grauedine propter odoris grauitatem conuenit dictum.) Nucem capitis dolorem gignere medici omnes proclamant? vnde nomen ei inditum sit *caryon*: fieri tamen id propter odoris grauitatem nullus quod meminerim prodit. quapropter tria illa verba *propter odoris grauitatem*, commentitia esse existimo, & falso Plinianæ lectioni inserta. ¶ Duro fragilive, & tenui ac crasso, loculoso & simplici.) scripta lectio, *duro fragilive, & tenui aut crasso, loculoso aut simplici.* ¶ Abellinas patrio nomine) *Abellanas*, non *Abellinas* codex Toletanus. ¶ Vmbilicus illis intus in ventre medio.) Verbum *intus* non legitur in codice Salmanticensi. ¶ Adiicit præterea auellanas & galbas.) Cato capite octauo, *abellanas & caluas.* ¶ Nunc Thasiæ & Albenses celebrantur.) Exemplar Salmanticense *Albeses* legit non *Albenses*: quod non magno opere displicet. nam Festus *albesia* appellat scuta quibus Albenses vsi sunt, qui fuerunt Marsi generis. ¶ Quæ sunt amplissimæ & minime rotundæ.) In eodem geminata coniunctione: *quæ sunt & amplissimæ, & minime rotundæ.* Minuta hæc fateor. sed in clarissimo scriptore nihil prætermitti debuit quod ad eum restituendum vel tantulo præsidio esse posset.

EX CAP. XXIII. Ieiunio fœminarum.) *Ingenio fœminarum*, in eodem. ¶ Nam diuus Tiberius postea &c.) Nomen *Tiberius* in neutro exemplari habetur. Alioqui a nullo quod sciam nisi impudenti adulatore diuus appellatus est Tiberius, homo impurus & omni flagitiorum genere inquinatus, tanto minus a Plinio qui omnes adulandi Tiberio causas procul habuit. Item paulo post *imposuere* legit, non *imposuit*, apographum Toletanum. ¶ Nec operoso sunt cibo.) *Nec operosæ cibo*, in eodem.

EX CAP. XXIIII. Quod solum pomum simile fructui terræ gignitur.) Locus hic restituitur (ni fallor) si ad hunc modum scribatur: *quod solum pomum simile fartum aceri gignit*, ex Dioscoride libro j. his verbis. *Is cum manditur, veluti palearum acus linguæ & dentibus repræsentat.* ¶ Duobus autem hoc nominibus appellant Græci, comaron & memæcylon.) Si lectio hæc errore vacat, quod non puto, mirandum est tam diuersum abiisse Plinium in hac traditione ab aliis auctoribus. nam Theophrastus lib. iij. capit. xvi. arborem comarum vocat, fructum memæcylon. *Comaros*, inquit, *quæ fructum esui habilem memæcylon fert, magnitudine non nimium præstat.* Et Dioscorides libro j. *Comaron, ait, Romani arbutum dicunt. Cotoneæ malo similis arbutus est, tenui folio, fructu prunorum magnitudine, sine nucleis, quem memæcylon vocant.* Hesychius glossographos: *Comaros*, inquit, *planta quædam est quæ memæcylon fert.* Confirmat id quoque Athenæus lib. ij. consentiuntque cæteri omnes. Illud non præterierim, a Theophrasto præallegato loco cum e in prima syllaba, & æ diphthongo in secunda, memæcylon scribi, ab Athenæo autem & Hesychio cum *i*, in prima, & eadem diphthongo in secunda, *mimæcylon.* ¶ Ex quo apparet totidem esse genera & apud nos. Alio nomine arbutus vocatur.) scribo alia distinctione: *Ex quo apparet totidem esse genera. Et apud nos alio nomine arbutus vocatur.* ¶ Plurimum vero differunt hederæ sambucique acini, & figura etiam punici.) Duo illa verba, *& figura*, præcedentibus adiungenda sunt.

EX CAP. XXVII. Sed & suus quidam & peculiaris.) Codex Salmanticensis, *Sed & suus ac peculiaris.* ¶ Siquidem inest ei quod tamen iure dici non potest dulce, & pingue, & suaue.) Vetus lectio: *Siquidem inest ei quod tamen iure dicitur potest dulce & pingue. &c.* legendum puto: *Siquidem inest ei (quod tamen iure dici suum non potest) dulce & pingue & suaue, obtinenti tamen lenitatem quæ ipsa succedit in saporis vicem.* vt illud verbum *tamen*, quod paulo post redundare videtur, huc transferatur. ita sensus erit dilucidus. ¶ Nullus hic aquis ne succus quidem vt tamen eo ipso fiat aliquis.) Exemplar Salmanticense, *Nullus hic aquis ne succus quidem qui tamen.* reliqua. scribendum puto, *Nullus hic aquis ne succus quidem qui tamen ex ipsis fiat aquis.*

EX CAP. XXVIII. Ergo succorum vinosus piro. cæte. a.) scribo *vinosi* non *vinosus*, tum ex exemplari Salmanticensi, tum ex Th. lib. j. cap. xix. *Succorum vero alij vinosi, ceu vitis, mori, myrti.* ¶ At pinguis.) In eodem exemplari *pingues*, non *pinguis* legas. & eodem iure statim, *dulcis & aquosus*: legendum *dulces & aquosi.* sicque præfert idem exemplar. ¶ Alia siliquis gignuntur.) Verbum *gignuntur* Plinianum non putamus, constãte sine illo sensu, immo cum illo non constante. ¶ Cum in pluribus semina placeant, in siliqua damnentur.) scribo, *cum in pluribus semina placeant, siliquæ damnentur.* ¶ Succo vuæ & caryotæ, callo pira & mala, corpore melimela, mora cartilagine.) Exemplar Toletanum: *Succo vuæ & careotæ, callo pira & mala, corpore mala mora cartilagine.* legendum puto, *Succo vuæ, careotæ callo, pira & mala corpore, melimela cartilagine.*

EX CAP. XXIX. Arbor ipsa in Europæ citeriore cœlo.) lego, *arbor ipsa in Europæ tetriciore cælo*, ex eodem, rectissime. ¶ Patritia multis annis præualuit flaccescente plebeia.) Duo vltima verba delenda, si codici Toletano credimus. ¶ Illa vigens.) Verba hæc falso adiecta putamus. ¶ Plebeia torrida.) scribo, *plebeia retorrida*, ex exemplari Tolet. ¶ Flaccescente patricia.) *Flauescente patricia*, in vtroque codice, non *flaccescente.* ¶ Exoticam densissimo) plurimum hoc loco debemus archetypo Salmanticensi, cuius beneficio restituitur locus pulcherrimus. legendum est enim ex eo non *exoticam*, sed *hexastícham*, hoc est sex ordinum: vnde statim sequitur, *senis foliorum versibus.* Meminit & Columella libro ij. cuiusdam generis ordei, quod vocetur hexastichon, & alterius quod distichon. ¶ Atque ita in mulso in ita.) *Musto* non *mulso* agnoscit codex Toletanus. quam lectionem confirmant verba Catonis cap. cxxiv. *Myrtum nigram arefacito in vmbra: vbi iam erit passa seruato ad vindemiam in vrna musti myrtæ semodium. Id oblinito. vbi desierit feruere mustum myrtam eximito. Id est ad aluum crudam &c.* ¶ Myrto Veneris victricis coronatus incessit.) Dionysius Halicarnasseus non myrto, sed laurea coronatum tradit, volumine quinto.

EX CAP. VLTIMO. Ianitrix Cæsarum pontificumque, quæ sola & domos exornat.) Exemplar Salmanticense alio ordine, *Ianitrix Cæsarum pontificumque sola, quæ & domos exornat.* cæt. ¶ Baccis gustatu quoque non asperis.) Permutatis verbis exemplar Toletanum, *Baccis quoque gustatu non asperis.* ¶ Ex ea lauro quæ ei missa e cœlo minima est altitudine.) Et hic etiam alius est verborum conceptus in eodem exemplari: *Ex ea lauro quæ ei missa est e cœlo. minima altitudine:* ¶ Quod nunc fatum & ibi prouenit.) Primum verbum *quod*, superfluit ex eodem. ¶ Lauriferam tellurem illam osculatus ex responso.) Titus Liuius, Ouidius & alij auctores, non explicant vtra fuerit terra quam exosculatus sit Brutus, Delphica an Italica. Plinius Delphicam intelligit: Dionysius Halicarnasseus quarto volumine, Italicam. *Brutus, inquit, intelligens quid vellet dec arare deus, vbi quam celerrime Italicam terram ascendit, procidens osculatus est terram, hanc esse putans omnium hominum matrem.* ¶ Laurus quidem manifesto abdicat ignes crepitu, & quadam detestatione.) Exemplar Toletanum *testatione* legit, non *detestatione.* rectius, vt sentio. ¶ Sed & circa diuum Augustum.) Vtrumque exemplar, *Sunt & circa diuum Augustum.* ¶ Cum pacta esset illa.) *cum nupta esset illa*, Salmanticensis codex. ¶ Ex ea triumphans postea Cæsar.) Permuta verborum ordinem, *Ex ea postea triumphans Cæsar*, ex eodem.

EX LIBRO XVI.
Ex proœmio.

QVÆ primo victum mortalium aluerunt.) *primæ* non *primo*, archetypum Toletanuum. Cæterum commonere hic lectores libuit, deseri nos in præsenti volumine reliquisque insequentibus, a semiveteri illo exemplari bibliothecæ florentissimæ huius Salmanticensis Academiæ, cuius testimonio in superioribus vsi sumus. neque enim plures quindecim libros illud complectitur: Reliquum præsidij nobis superesse in vno tantum Toletano codice, tantæ tamen integritatis, ac in locis numerosissimis tam indubitatæ fidei, vt quod de Platone dixit Antimachus, solus sit instar omnium. Fuit olim is codex illustrissimi patris ac memoriæ omni honore & reuerentia prosequendæ Egidij Albornozi sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ tituli sanctæ Sabinæ presbyteri cardinalis, Toletanique archiepiscopi, qui inter alia magnanimitatis suæ monimenta, celebre illud Bononiense prytaneum, quod vulgus Hispanorum Collegium appellitat, condidit, & reditibus amplissimis ditauit ad sustentandam Hispanam iuuentutem, quę scientiarum auida Italiam peteret. Is diem suum obitu-

obiturus, magnificentissimam illam ac totius Christiani orbis multis titulis nominibusque facile principem Toletanam ecclesiam, huius elegantissimi codicis & multorum aliorum reliquit hæredem. Vnde abhinc ferme biennium, vt iam plus semel diximus, commeauit ad nos iam ad hæc prodenda accinctos, opera ac beneficio summi viri Ioannis Vergaræ, doctoris theologi, ac eiusdem almæ ecclesiæ canonici, præceptoris olim in naturali philosophia nostri, sacrarum iuxta ac humanarum disciplinarum cognitione, Græcaque ac Latina lingua præcellentis: ingenio vero adeo extra omnem aleam, & ad omnia quæ comminisci humana mens queat, adeo præsenti, vt quod de oratore Vinitio Seneca auctore dixit Augustus, in numerato illud habere videatur. Omitto mores in magna fortuna, quod perrarum est, castissimos: omitto congressus humanissimos, facilitatemque tantam vt cum dignitate superioribus antecellat, par infimis esse videatur. Prætereo alia huius viri præconia, ne laudandi materiam quam mihi casus & dicendorum ordo innexit, vltro quæsisse videar.

Ex CAP. I. Complures ea necessitate gentes.) Adde præpositionem *in*, ex Toletano exemplari: *complures ea in necessitate gentes.* ¶ Dubiumque terræ sit an parte in maris.) Idem codex, *dubiumque terræ sit an partem maris.* scribo permutatis verbis, *dubiumque terræ sit an maris partem.* ¶ Aut tribunalia extructa.) Commodior lectio, *vt tribunalia.* & *excita* legit non *extructa* codex scriptus. ¶ Cum integant aquæ circumdata.) Verbum *circumdata*, aut vt alia habent exemplaria, *circumdatæ*, adulterinum putamus. ¶ Captumque manibus.) scribendū reor *capiuntve manibus.* vt intelligas pacem. ¶ Et rigentia septentrione viscera sua vrunt.) *suburunt* comodius scribetur quam *sua vrunt.*

Ex CAP. II. Roborum vastitas intacta æuis.) *intacta in æuis*, idem codex.

Ex CAP. IIII. Veluti po. Ro. ipsi corona imposita.) In eodem, *veluti publice r. ipsi corona imposita.*

Ex CAP. V. Distant fructu, situ, sexu, sapore.) Videtur nullo modo legi posse *fructu.* nam quattuor hic differentias Plinius notat, quas statim singulatim exequitur, cum tamen nulla sit quæ fructui respondeat. Scribendum igitur *figura*, non *fructu*, vt confestim fit manifestum.

Ex CAP. VI. Per genera plus minus complectente.) *Plus minusue complectente*, codex Toletanus. ¶ Pro differentia generum breuiora vel longiora.) *breuiora longiorane* in eodem habetur. ¶ Atque carbone dotata vitiis obnoxia est. Quam ob rem solida vtuntur carboni, ærariorum tantum officinis compendio; quoniam &c.) scribo, *Aspris dolata, vitiis obnoxia. Quam ob rem solida vtuntur. Carboni vtilis, ærariorum tantum officinis compendio &c.* Theophrastus libro iij. de aspri arbore loquens: *Materies, inquit, improba, & laborata quidem inutilis: rumpitur enim & cadit: rudis autem melior. ob id sic ea vtuntur. Improba etiam ad cremandum & ad carbonem faciendum: quippe cum carbo eius omnino inutilis, quod transiliat scintilletque, præterquam ærariorum officinis: his enim vtilior cæteris hic habetur. quod enim flatu desinente protinus extinguitur, parum absumi potest.* Et statim ante: Fortius lignum quercus habet, & incorruptius, ramosa & ipsa, procerior tamen & crassior caudice.) lege dum non *quercus*, sed *fagus*; & non *procerior*, sed *breuior*. Vtrumque euidentissime ex Theophrasto libro iij. cap. ix. comparat enim hemerida, quam Theodorus placidam vertit, cum fago. *Nanque placida, inquit, non erecta, nec leuis, nec excelsa est. quippe quæ corpore in orbem comoso, contorto sinuosoque stet, vt nodosa alosaque assurgat. Materies robusta, verum infirmior quam fago. hæc enim robustissima, putredinique nulli obnoxia est. Sed nec ipsa erecta, quanquam minus torta quam quercus: caudice vero crassissimo constat, vt tota quoque breuis species reddatur. nam eius etiam corpus in orbem comosum minimeque erectum est.* ¶ Haliphleos dicta cui crassissimus cortex atque caudex.) De cortice nihil Theophrastus: proinde statuæ.) Scribendum item, *haliphlæos*, cum æ diphthongo in tertia. ¶ Eidem raro glans, & cum tulit amara, quam præter sues nullū attingit animal, ac ne eæ quidem si aliud pabulū habeant.) Hæc verba falso hic inserta sunt, falsoque haliphlœo tribuuntur. ad hemeridem enim pertinent, & cum his quæ de illa paulo ante dicta sunt continuari debent, ex Th. lib. iij. cap. x. *Hemerida, inquit, quam alij sterilem dicunt, alij fructum adeo vitiatum ferre, vt eum animal nullum mandere possit præterquam sues & hos cum aliam nullam habent.* ¶ Querna diffusam & grauissimam & ipsa glandium æque dulcissima.) exemplar Toletanum, *querna diffusam atque dulcissimam, grauissima & ipse glandium.* ¶ Quæ glādem ferunt omnes & gallam.) Videtur hoc falsum esse. nam ilex glandem fert teste Plinio hoc ipso libro & capite, & Theophrasto libro tertio de historia plantarum, capite xvj. & tamen gallam non fert, vt eodem loco refert Theophrastus. Videtur autem deceptus Plinius dum Theophrastum sequitur male intellectum. Nam quod Theophrastus eodem libro cap. ix. tradit de generib. roboris, ferre videlicet omnia genera glandem & gallam, id Plinus ad omnes glandiferas arbores transtulit. Annotauit hoc ante me Genesius Sepulueda doctor Theologus, ac Cæsareæ maiestatis historiographus, vir multarum disciplinarum scientia clarus, Græcaque ac Latina facundia eminentissimus. ¶ Similem huic latifolia, sed leuiorem.) scribo cum diphthongo *æ*, *læuiorem*, vt intelligas læuorem, non leuitatem, ex Theophrasto. ¶ Hæc tingendis vtilior.) Adde verbū *lanis* ex Theophrasto eodem libro tertio, capite nono. *Fert*, inquit, *& alteram nigram qua lanas tingunt.*

Ex CAP. VII. Sole de geminis exeunte.) Theophrastus libro tertio, cap. vj. Scirrhophorione mense: Theodorus Martio transtulit. ¶ Hoc est vt nucleum fabæ magnitudine habeat.) scribendum puto, *hoc est cur nonnullæ fabæ magnitudinem habeant*, ex Theophrasto libro tertio, cap. vj. *Si ab æstu, inquit, occupetur, arescit, augerique amplius nequit. qua de caussa earum aliquæ non maiores fabis euadunt.* ¶ Nascuntur in eo pilulæ nucibus non absimiles intus habentes flocculos &c.) *nucleis* hic legendum non *nucibus*, idem Theophrastus docet libro iij. capite octauo. *Fert, inquit, & quod quidam pilum appellant. id pilula est comam gerens lanaceam mollem, nucleo durior, qua in lucernarum luminibus vtuntur.* ¶ Apertis amara inanitas est.) Legendum forte *atra* potius quam *amara*. Theophrastus libro tertio, cap. viij. *Aperta nigra & fruticans cernitur.*

Ex CAP. VIII. Tilia, nuce, platano.) Theophrastus castanea, non platano, libro tertio capite vij. ¶ Non in cortice modo, verum & e ramis dependentes.) contraria prodit Theophrast. libro iij. capite nono: *Nascitur, inquit, idem cortice non e surculo vnde glans, neque e gemma, sed e latere supernorum nodorum.* Quare hic mallem legeres, *e cortice modo*, quam *e ramis.*

Ex CAP. IX. Vasa corbesque ac patentiora quædam.) Immo e contrario lego, *corbesque ac patentiora quædam vasa.* ¶ Atque prætexta tuguriorum.) *Protecta* non *prætexta*, exemplar Toletanum.

Ex CAP. X. Vsque ad bellum Pyrrhi regis.) scribe, *ad Pyrrhi vsque bellum*, ex eodem. ¶ Sicut pinus in vertice.) Idem exemplar, *sicut pinus e vertice.* ¶ Vt mixta visu discerni non queat, & inde fraus seplasiæ.) Melius idem codex: *vnde fraus seplasiæ.* ¶ Meliorque flexu.) *molliorque flexu*, idem. ¶ Et tenuiora ac magis algentia.) legendum videtur *rigentia*, non *algentia*: tum vt opponatur illis, *mollior flexu*, tum quod sequitur paulo post, *pinguioribus foliis & simplicibus atque non rigentibus.* Appellat autem folia rigentia, subrecta non procliuia in terram, ex Theophrasto libro tertio, capite x. ὀρθόφυλλα μᾶλλον, id est, inclinata magis, *simplicibus* autem, intelligo *mollibus* ex eodem. ¶ Mas breuior & durior.) Addi debet, vt opinor, verbum *foliis*, ex Theophrasto libro & capite eodem. *Et marem, inquit, breuiorem folioque duriorem, fœminam proceriorem, foliis pinguem, mollem procliuioremque.* ¶ Ipsaque materies retorrida & nigrior maribus radix.) Dictio *radix* videtur superfluere ex eodem Theophrasto citato loco: *Omnis mas securi breuior & contortior, operique difficilior est: fœmina procerior atque facilior.*

Ex CAP. XI. Multosque ad alios vsus.) Elegantius in nostro exemplari, *multosque alios ad vsus.* ¶ Hoc in Syria cedrium vocatur.) Sensus qui potest ex his verbis colligi, est, primum illum liquorem aquæ modo fluentem e canali in Syria vocari cedrium siue ex teda, seu ex quouis ligno. At hoc falsum est, si Dioscoridi fidem habemus libro j. capite de cedro. ex cedro nāque tantum *cedrium*, aut *cedrinus liquor* dicitur. Aut igitur legendum: *Hoc e cedro cedrium vocatur*: aut additis aliquot verbis: *hoc in Syria e cedro cedrium vocatur.* Nam in Syria præstantissimas esse cedros Theophrastus auctor est libro v. cap ix. ¶ Aceto spissatur, & coagulata Brutiæ cognomen accepit.) Archetypum Toletanum: *aceto spissatur vt coagulo, & Brutiæ. cæt.* ¶ Item terebinthinam in sartagine referuenti.) Longe aliter in eodem exemplari, *Item terebinthinam in charta cinere feruenti.*

Ex CAP. XII. Quidam arbitrantur in montosis copia præstantiorem ac coloratiorem fieri, & dulciorem quoque & gratiorem dum resina fit.) In codice nostro: *Quidam arbitrantur in montosis copia præstantiorem ac colore & dulciorem, odore quoque gratioren dum resina sit.* ¶ Sed has & illas serenitate steriliores. Fructum quædam proximo anno ab incisu largiuntur.) Idem exemplar, *sed has & illas serenitate steriliores fieri. Quædam proximo anno ab incisura largiuntur.* ¶ Proprium quidam facere sapium) *sapinum* non *sapium* in eodem. ¶ Sapinus autem materies cæsarum e genere fiat.) Apographum nostrum, *Sapina autem materies cæsare generescit.* vt forte scribendum sit, *Sapina autem materies cæsa regenerescit.*

Ex CAP. XIII. Tantaque est vis vt ne matutinas quidem

occidentesve vmbras quam sunt longissimæ, serpens arboris eius attingat.) Verba temere & inordinate posita. videntur enim hoc modo esse legēda: *Tantaq; est vis, vt ne matutinas quidem occidentesue vmbras arboris eius, quum sunt longissimæ, serpens attingat.*

Ex CAP. XXI. Aceris mares prius florent.) *Acerum* non *aceris* in Toletano exemplari. ¶ Et paulo post, Cætero lenis quies.) *De cætero lenis quies*, in eodem. ¶ Quod in metas emittitur.) Scribendum puto contra omnia exemplaria, *emitur* non *emittitur*. ¶ Syluestre vt credo mitigatum satu.) *E syluestri vt credo. cæt.* in eodem. ¶ In igne quoque duritia quæ ferro.) *Ligni quoque duritia quæ ferro*, idem agnoscit.

Ex CAP. XVIII. Descendunt etiam in plana.) verbum *etiam* redundat ex eodem.

Ex CAP. XIX. Ergo mites quæ fructu. cæt.) In eodem, *ea mites quæ fructu. cæt.*

Ex CAP. XXIV. Quibus adiicit Cato decidua a populo quercuque animalibus iubens dari non perarida.) scribendum puto, *& cædua* non *decidua*. Cato cap. v. *Frondem populneā, vlmeam, querneam cædito, & per tempus condito, non perarida, pabulum ouibus.* Hęc Cato. Cum igitur Plinius hic scribat *animalib.* non vt Cato *ouibus*, & Cato addat *vlmeam*, quod in Plinio non legitur, adducor vt putem scribendum hic, *a populo quercuque & vlmo ouibus.* inductus enim librarius, vt coniicio, pro *vlmo ouibus*, scripsit *animalibus*.

Ex CAP. XXV. Concipiunt variis diebus, & pro sua quæque natura. Alia protinus vt animalia, tardius aliqua.) Scribo alio ordine: *Concipiunt variis diebus, & pro sua quæque natura vt animalia, alia protinus, tardius aliqua.* ¶ Quorum ratio aptius reddetur ab hoc tertio volumine.) Conuertenda verba, *tertio ab hoc volumine*, ex exemplari Tolet. ¶ Vitis folia bis parturit cum primum emittit vuam.) & hic puto erratum esse in ordine verborum, legendumque, *primum cum emittit vuam.* ¶ Sequitur laurus, illamque cupressus.) Deme particulam *que*, ex antiquo codice.

Ex CAP. XXVI. Quæ se in arbore ipsa diuisere, vocantur Zamiæ.) Contrario verborum ordine idem codex, *Zamiæ vocantur.*

Ex CAP. XXVII. M. Varro auctor est vitem fuisse Smyrnæ apud mare.) Archetypon idem non *mare* habet, sed *matream*. quæ dictio nō temere mutāda fuit, fortasse enim Plinius *Metroon* scriptum reliquit, hoc est templum Matris deorum, quale in Elide Peloponnesi auctor est Pausanias in Eliacis. ¶ Summa sui parte fertilior est arbutus, quercus inferiore, iuglandes, fici, marisćæ) emendatius antiquus codex: *Summa sui parte fertiliores, arbutus, quercus; inferiore, iuglandes, fici, marisćæ.* ¶ Syluestriora omnia tardiora) *Syluestria* lege, non *Syluestriora*, ex eodem. ¶ Quædam ex his omnino non maturescunt.) significantius idem codex, *omnino nec maturescunt.* ¶ Iam quidem ex portentis, quoniam maiora sunt precia præposteris.) In eodem *& portentis*: mallemque scriberes *præproperis*, quam *præposteris*.

Ex CAP. XXVIII. Fructibus minime laborans.) *Fructu* non *fructibus* in eodem.

Ex CAP. XXIX. Quoniam omnis infirmitas cælo magis accidit.) *oboccidit* non *accidit* idem præfert exemplar. ¶ Et statim, Multæ vero plura gignunt.) redundat verbum *vero*.

Ex CAP. XXX. Plurima vero buxus. Nam & semen suum & granū quod carthegon vocant. cæt.) scribendum non *buxus*, sed *ilex*, manifeste ex Theophrasto libro iij. cap. xvj. Nihil enim tale-quale hic dicitur a Plinio, fert buxus, ex eodem Theophrasto cap. xv. De ilice vero mox ante citato sic tradit: *Fert. præter glandem granum quoddam puniceum & viscum atque hyphear habet. Quapropter vt fructus quaternos habeat interdum contingit; binos proprios, binosque alienos, visci scilicet atque hyphearis. fert a septentrione viscum, a meridie hyphear.* Quod autem sequitur *carthegon*, legendum quidem *crategon*: sed arbor est non granum eidem Theophrasto crategon, eodem libro capite xv. Et eiusdem nominis herba Dioscoridi libro iiij. ¶ Vt paliurus, myrtus. Item nux auellana.) superfluit particula *Item* ex exemplari Tolet. ¶ Vt pinus lotos siue faba Græca, quam Romæ a suauitate fructus, syluestris quidem sed cerasorum pene natura, loton appellant.) In eodem, *vt pinus, faba Græca, quam Romæ. cæt.* reliqua superfluunt. Item superfluit verbum *natura*, ex eodem. ¶ Malis proprium genus. ferarum enim rostra reddunt. scribendum reor, *Malis proprij nodi. ferarum enim rostra reddunt.* Theophrast. lib. j. ca. xiij. *Mala profecto nodi peculiares. faciebus enim beluarum similes extant. Vnus prægrandis, alij circa eum parui compares.*

Ex CAP. XXXI. Alius leuis, vt malo, fico.) scribe cum dipthongo *læuis*, ex Theophrasto libro primo, cap. viij. λειόφλοια. Omnibus in senecta rugosior.) scribo *quibus*, non *omnibus*. Theophrastus libro j. capite viij. *Quædam*, inquit, *scabro cortice, vt robur, suber, palma. Hæc dum adolescunt, læuiori cortice sunt: cum senescunt, crassiori, scabriorique.* ¶ Quibusdam rumpitur sponte, vt viti.) scribo, *Quibusdam radicis specie vt viti*, ex eodem Theophrasto & eodem loco: *Nonnullis cortex radicis specimen gerit, vt vitis: quibusdam etiam cadit, vt portulacæ; vnedoni, arbuto.* Apud auctores certe inuenitur abietis planta cum trāsferretur, octo cubitorum.) Lego *plantæ*, non *planta*. vt repetas radicem. ¶ Consimiliter mox paulo cum dicit, *Visa etenim est annosa quercus vi tempestatis euersa*, legendum patrio casu, *annosæ quercus vi tempestatis euersæ.* vt rursus subaudias *radix*. ¶ Et familiarissimum hoc Platonis.) Coniunctio *&*, superfluit ex vetusto exemplari.

Ex CAP. XXXII. Hocque alias fastidio.) superuacanea est etiam particula *que* ex eodem. ¶ Sacrorum certe causa laurum myrtumque habere.) scribendum opinor, *Sacrorum certaminum causa, cæt.* ¶ Et contigit.) Redundat coniunctio *&* in codice antiquo. ¶ Tarracina syluis scatente earum. *Sylua* non *syluis*, in eodem, & paulo ante, *in pontum abire*, non *ad pontum*.

Ex CAP. XXXIII. Fœmina sterilis diu.) legendum arbitror *spreta*, non *sterilis*. Supra enim traditum fuit, fœminam esse feracem, marem sterilem. Indicat id etiam verba protinus sequentia: *Metæ demum aspectu non repudiata.* ¶ Distinguendis tantum pinorum ordinibus.) scribo *vinearum*, non *pinorum*, ex M. Varrone libro primo, cap. xxvj. *In omni*, inquit, *vinea diligenter obserua, vt ridica vitis ad septentrionem versus figatur, & si cupressos viuas pro ridicis inserunt, alternos ordines imponunt. cæt.* ¶ Trahitur etiam in opere historiali.) scribendum videtur: *Trahitur etiam in picturas operis topiarij.* ¶ Hæc gignitur protinusque emicat.) In aliis codicib. non *emicat* legitur, sed *emigrat*, minus vitiose. legendum enim, vt opinor *emergit*. quo verbo tanquam Pliniano vsus est Theodorus in tertio Theophrasti libro, cap. secundo: *Nonnusquam modo subegeris moueris que solum, familiaria protinus terræ illius emergunt, vt in Creta insula cupressi.*

Ex CAP. XXXIV. Serpentium frigori gratissima.) legendum vt sentio non *frigori*, sed *frictui* aut *frictioni*. ¶ Qui vocantur corymbi.) lego, *quæ vocantur corymbiæ*, ex Theophrasto libro iij. cap. xviij. Neque enim ad ramos ferenda est vox corymbi, sed ad ederas fructum album ferentes. Est & genus ederæ corymbia Dioscoridi ij. ¶ Primoque esse helicem putant, fieri ederam vetustate.) Verbum *putant* superfluit ex antiquo exemplari, recte. præcessit enim statim ante, *existimant.* Redundat item particula *que*. Ordo etiam diuersus est, *primo helicem esse, vetustate ederam.* ¶ Tenuiora folia in ordinem digesta.) Adde coniunctionem *&*, *& in ordinem digesta.* ¶ Signa eius folia atque latissima mammas erigentis, quæ sunt cæteris inflexæ.) scribendum arbitror, *Signa eius folia maxime latissima, ramos rigentes.* Theophrastus lib. iij. cap. xviij. *Manifestam quæ ederascat affirmant, non tantum foliis quę maiora latioraque habet, sed etiam germinibus, protinus erecta gerit non inflexa.* ¶ Ob id vocata cisso.) In quibusdam exemplaribus *orthocissos* habetur, non *cissos*.

Ex CAP. XXXV. Vt in poetis Libero patre aut Sileno quis omnino nescit quibus coronetur?) scribo, *qui somno nescit quibus coronetur*, ex archetypo Toletano. Recte, vt licet legere in Sileno summi poetæ. Cæterum hanc comparationem non duco esse Plinianam.

Ex CAP. XXXVI. Tegulo enim earum domus suas. cæt.) Redundat coniunctio *enim*, & *domos* legendum non *domus*. Vtrumque ex eodem. ¶ Crassior e paniculo coma.) *Paniculæ* nō *paniculo* in eodem. rectius. vt libro viij. de ceruis, *arundineas in paniculas molli plumata lanugine.* ¶ Aut vbi limosiore callo induruit.) legendum puto *lignosiore*, non *limosiore*. ¶ Quanquam præferantur Indi.) Antiquum exemplar *indigi* legit, non *Indi* scribo *Indici*. ¶ Harundo omnis ex vna stirpe numerosa. atq; etiam recisa fœcūdius resurgit. Radix natura viuax, geniculata & ipsa.) Scribendum opinor & alia lectione & alio ordine, *Harundo omnis viuax, atque etiam exusta fæcundius resurgit. Radicis natura ex vna stirpe numerosa, geniculata & ipsa*, ex Theophrasto libro iiij. cap. xj. qui viuacitatem harundini tribuit, non radici. *Omnis*, inquit, *harundo viuax est, atque adusta melius resurgit. Itemque stirpe crassa numerosaque est: ob id mori peruicax. Radix ipsa geniculata est.* Astipulatur & Columella libro iiij. cap. xxxj. ¶ Differentias faciunt & folia, non multitudine, verum robore & colore. Valida Laconicis, & ab vna parte densiora.) Deesse arbitror dictionem *tantum*, & legendum *varia*, non *valida*; & *ima* non *vna*. vt in totum scribendum sit. *Differentias faciunt & folia non multitudine tantum, verum robore & colore. Varia Laconicis, & ab ima parte densiora.* Theophrastus lib. iiij. cap. xj. *Magnas & folia differentias reddunt, non multitudine magnitudineque tantum, sed etiam colore. quippe quæ Laconica cognominatur, versicolor est. cæt.*

¶ Ter-

¶Tertia harundo est tibialis calami.) Alio ordine in codice antiquo, *Tertia est harundo tibialis calamis.* ¶Et cantus quoque luxuria.) scribe *luxuriæ* dandi casu, ex eodem.

EX CAP. XXXVII. Apud nos quoque multi totidem nomina imponunt.) Adde *generibus*, ex eodem: *Apud nos quoque multi totidem generibus nomina imponunt.* ¶Vimineam vocāt eandem purpuream.) Et hic quoque addenda particula *que*, *eandemque purpuream*, ex eodem.

EX CAP. XXXVIII. Humor & cortici arborum est, qui sanguis earum intelligi debet: non idem omnibus. ficis lacteus.) Dictionem *cortici* Plinianam non credimus, ducti verbis Theophrasti lib. i. capite xix. *Arborum*, inquit, *ipsarum humor variis generibus consumari videtur. alius enim succus lacteo similis est, vt fici, papaueris, cæt.* ¶Mirum hic in moro medicis succum quærentibus fere hora diei secunda lapide incussus manat.) Antiquum exemplar, *Mirum hiis in moro medicis succum quærentibus, vere hora diei secunda lapide incisus manat.* vt forte legendum sit *imus*, non *hiis*. nam sequitur statim *altius fractus. cæt.* ¶Lignum in longitudinem fluctuatur.) libentius legerem *fluitat* quam *fluctuatur*. Et mox paulo, *magis fissilia*, non *maxime*, in eodem habetur.

EX CAP. XXXIX. Nanque qui venabula ex ea faciunt.) Conuerso ordine in eodem, *Qui namque venabula. cæt.* ¶Cædi tempestiuum quæ decorticentur, vt teretes.) scribo *& teretes*, non *vt teretes*, ex Theophrasto libro quinto capite primo: *Cædi itaque tempestiuum rotundam quidem materiam, & omnem quæ decorticanda accipitur, cum germinare incipit.* ¶Neque dedolandæ arbores sternantur.) exemplar antiquum, *nequa dedolanda sternatur.* reliqua superfluunt. ¶Infinitum refert lunaris ratio.) Deest coniunctio *&*: *infinitum refert & lunaris ratio.* ¶Prælum e sapino atra potissimum facito. Vlmeam, pineā, nuceā.) In ipso Catone leges cap. xxxj. *Prælum e sapino atra potissimum facito, aut vlmeam, aut pineam vel nuceam.* ¶Lunaque dimidiata ne tangas materiem. tunc ne effodias, aut præcidas abs terra. diebus quattuor proximis quibus luna fuerit, optime eximitur.) In vulgatis Catonis exemplaribus, in quodam etiam scripto, sic habetur: *lunaque dimidiata, materiem ne tangas. Materiem quam effodies aut præcides ab terra diebus septem quibus luna plena fuerit.* ¶Omnino caueto nigram materiam ne doles, ne cædas, neue tangas nisi siccam.) Scribo, *omnino caueto ne quam materiem doles, neu cædas, neu tangas si potes, nisi siccam*, ex eodem Catone cap. xxxvij. ¶Est per gentium quoque regiones in iis differentia.) lege, *est per se gentium quoque in iis differentia.* cætera superfluunt. ¶Deteriores Æneatica & Arcadica, pessimæ Parnasia & Euboica.) Scribo *Æanica*, non *Æneatica*, ex Theophrasto lib. v. cap. iij. *Secundam*, inquit, *Ponticam tradunt: tertiam Rhyndacicam: quartam Aeanicam: deterrimam Parnasiam atque Euboicam.* Hæc Theophrastus. Est autem Æane vrbs Macedoniæ Stephano.

EX CAP. XL. Abies admirationis præcipuæ in naui quæ ex Ægypto. cæt.) Duo hic verba addenda ex codice antiquo, *Abies admirationis præcipuæ visa est in naui.*) ¶Vulgoque auditur octoginta nummorum & pluris.) *nummūm* non *nummorum*, in eodem. ¶Et mox ante: Obiter Puteolano puluere aduectisque) scribendum arbitror, *ob id ter Puteolano puluere aduecto.* Nam cum tres moles altitudine turrium exædificatæ fuerint, optime quadrat ter ob id aduectum esse Puteolanum puluerē: de quo Vitruuius secundo. ¶Calices e terebintho solitus facere torno, per quem probatur materies. Omnium hæc sola. cæt.) scribendum videtur, *Calices e terebintho solitus facere torno. cor cuius probatur. Materies omnium hæc sola. cæt.* Theophrastus lib. v. cap. iiij. *Et pocula Thericlea tornari quæ a fictilibus secerni non possunt. verum cor tantum accipi, & perungi materiam oportere volunt.* ¶Palma est mollis, & suberis materies spissa, & malus pirusque.) Scribendum opinor, *palmæ mollis & suberis materies, spissæ malus pirusque.* vel, *spissæ malis pirisque.* Moueor auctoritate Theophrasti, qui non esse spissam suberis materiam prodit libro quinto capite quarto. ¶Quonam genere materiæ scientia obliterata.) In aliis codicibus, *cuius quoniam generis materiæ. cæt.* Scribendum conicio, *Thuiæ quidem generis materiæ. cæt.* tum quod Theophrastus post cedrum & thuiam tertio loco ponit morum, quod hic vides fieri itidem a Plinio: tum etiam quod statim subiungit Plinius, *quæ odore præcellant, æternitate præstare.* & supra Plinius libro tertiodecimo, cap. xvi. de thuia loquens, *Hanc*, inquit, *inter odores viri tradit in deliciis Circes.* ¶Robur defossum. Et in aquis quercus obruta.) lege alia distinctione, *Robur defossum & in aquis, quercus obruta.* Theophrastus lib. v. cap. v. *Robur defossum atque in aquis demersum. putredinis quippe hoc immune omnino videtur. ob id fluuiis lacubusque naues hac etiam materia condunt, sed mari putrescit.* Confirmat id rursus cap. viij. eiusdem libri.

EX CAP. XLI. Quorum quidem alij putrescente succo.) Verbum *quidem* demendum est, ex archetypo Toletano: Ego vero & dictionem etiam illam *succo*, aduentitiam esse existimo. Theophrastus libro quinto, capite quinto: *Vermium autem qui nasci in materie solent, alij putrescente ipsa materie generari solent, alij parientibus aliis vermibus. Pariunt enim vel in cæsa materia vermes, quemadmodum in arboribus qui cerastæ vocantur. cum scilicet tantum eroserunt atque excauauerunt, vt se circumagere possint.* ¶Quas CC. annis durantes inuentas) Verbum *durantes* superuacaneum putamus, & caueto ne illo *quas*, naues referri putes. Theophrastus lib. v. cap. vj. *in Tylo autem Arabiæ insula materiem esse affirmant ex qua naues ædificant, quæ mari incorrupta pene perdurat. quippe cum annos plus quam ducentos demersa, immunis ab omni offensa seruetur.* ¶Vitri modo fragilem.) Theophrastus, *fictilium modo fragilem*, ὥσπερ τὰ κεράμια. Et *solidiora* apud eundem, non *spissiora*.

EX CAP. XLII. Et palmæ arbor inualida in diuersum enim curuatur. At populus. cæt.) Scribo, *Et palmæ arbor valida: in diuersum enim curuatur. Nam cum omnes in inferiora pandentur, palma e contrario fornicatur.* reliqua falso adiecta sunt. Ex Theophrasto libro quinto capite septimo. ¶Frangique se prænunciat strepitu.) scribe, *crepitu* non *strepitu*, ex exemplari Toletano. ¶Firmissima ad tectum abies) in eodem, *Firmissima in rectum abies.*

EX CAP. XLIII. Cornum maxime audit sorbus. cæt.) *odit* legitur in eodem, non *audit*. ¶Durabilia ac sectilia quæ modice humida.) Lego *dolabilia* potius quam *durabilia*. Theophrastus libro v. cap. viij. *Secantur*, inquit, *finduntur que facilius quæ humidiora capiuntur.* ¶Gallica vero etiam ad currus flexibilis. Vitem æmularetur vlmus, ni pondus esset in culpa) legendum permutatis dictionibus puto, *Gallica vero vlmus etiam ad currus flexilis. Vitem æmulatur, ni pondus esset in culpa.* quanquam quinque verba nouissima aliena suspicor esse, non Plinij. Porro meminisse oportet, Plinium supra cap. xviij. inter genera vlmorum, secundum genus fecisse Gallicas vlmos: capite vero xiij. vbi de fraxino disseruit, nullam Gallicæ fraxini mentionem habitam. ¶Facilis & fagus, quanquam. cæt.) legendum videtur *taxus*, nō *fagus*. & mox paulo non *sectilibus*, sed *plectilibus* seu *plextilibus*. sic enim magis explicatur intellectus verbi græci πεχκκολλήματα, hoc est conglutinationes. Theodorus vt in Plinio inuenit, sic in Theophrasto transtulit *sectilibus*. Lege Theophrastum libro v. capite octauo. ¶Ideoque proditum.) immo legendum videtur cum minore litera, *ideoque proditi.* ¶Cato vectes aquifolios, laureos.) Desideratur verbū *iligneos*, ex ipso Catone, cap. xxxj. *Vectes iligneos, aquifolios, laureos, aut vlmeos facito vti sient parati.* ¶Dat & alnus vt dictum est tuber sectile sicut citrus acerque.) Scribo permutatis verbis, *Dat & alnus tuber sectile sicut citrus acerque, vt dictum est.* Etenim relatum hoc est libro tertiodecimo, capite quintodecimo, & lib. præsenti capite trigesimooctauo. ¶Tempestiuæ cæsuræ quam immaturæ.) in Toletano exemplari *maturæ* legitur, non *immaturæ*.) ¶Sic terebinthum vinci iubent.) *sic terebinthum vinci iuuat*, in eodem. ¶Iam lignum emi testudinem facit.) Aliter idē codex, *iam lignum enim e testudine facit.* Sed particulam *enim* superuacuam ducimus. constat nanque sine illa sensus.

EX CAP. XLIIII. In Caphyis Arcadiæ luco. Verbum *luco*. seu vt alij legunt, *loco*. redundare videtur, ex Theophrasto lib. iiij. cap. xiii. vnde hoc acceptum. ¶Ibi platanus ostenditur ex qua pependit Marsya victus ab Apolline.) lego non *platanus*, sed *pinus*. nam e pinu suspensum ab Apolline Marsyam auctor est præter cæteros Archias poeta Græcus Epigrammaton sectione iij. ¶Breuissima vita est Punicis, fico, malis. Ex his, præcocibus quam serotinis, dulcibus quam acutis, & dilutior in punicis.) Theophrastus libro iiij. cap. xiij. *Viuunt prædictæ aliæque complures longo tempore. Breui profecto punica, ficus, malus, præcipue verna: & dulcis minus quam acida, vt inter punicas quæ nucleo carent interiori.* Ex quibus Theophrasti verbis apparet legendum hic esse non *acutis*, sed *acidis*. Neque enim *acutum* opponitur *dulci*. immo fieri potest vt aliquid simul sit & dulce & acutum, vt de melle supra Plinius lib. xi. cap. xv. retulit, & Dioscorides lib. ij. Neque *dilutior* lego cum Hermolao, ex cuius castigatione quis sensus elici possit non video: sed, licet dura nimis castigatione, *apyrenis*, hoc est sine nucleo. ¶Sed e radicibus repullulant laurus & mali & punicæ) lego *e lateribus*, nō *e radicibus*, ex Theophrasto lib. iiii. cap. xiii. *Quædam senescunt quidem putrescuntque velocius, sed ex eisdem rursus latere suo germinant, vt laurus, mali, punicæ.* ¶X. arbores metiens, singulas magnitudinis visendæ, syluamque sola facit.) Toletanum exēplar, *X. arbores mittens, singulas magnitudinis visendæ, syluam sola faciens.* Æstimandum vero an *mentiens* legi debeat potius quā *mittens* aut *metiens*. ¶Est & in Syria herba quæ vocatur cadytas.) Videtur detrahendum esse verbum *est*. ¶Et quæ dolichos ac serpyllum.) verba hæc adulterina esse apparet ex Theophrasto & Dioscoride & cæteris. ¶Quod dryos hyphear vocant.) Hæc etiam verba non puto esse legitima huius auctoris, vt ex

antedictis constat. ¶ Ac conditi in aqua putrescunt.) Legendum reor, *cocti in aqua* non *conditi*. Dioscorides libro iij. *Tunditur autem fructus is, tum lauatur post hæc in aqua decoquitur.*

EX LIBRO XVII.

CAPITE I.

COncedere se respondit.) Elegantius antiquum exemplar, *addicere se respondit.* ¶ An tu qui sex arbores æstimes.) Audendam puto *an tu tan tu qui sex arbores tanti æstimes.* ¶ Primo Stoloni nomen dedit.) verba hæc nullum hic vsum præstant. lectio enim integer est sine illis. ¶ Futuras ne eas credidisse) *Venturas* non *futuras*, in eodem legas.

Ex CAP. II. (Alit omnia quæ non mundat.) scribendum reor, *alit omnia, neque inundat*, inuersis verbis. ¶ Quæ aquilonem austro vtiliorem ta...t.) expende an sit verior lectio, *quam aquilo quam auster vtiliorem facit.* quoniam vt superius ostendit, fruges quoque peius maturescunt austrinis diebus. & mox paulo, Hiemem aquiloniam esse, omnibus satis vtilissimum esse. ¶ Et si viti inutile, colono salubre est.) exemplar antiquum, *& viti inutile, colono insalubre est.* Scribendum reor præpostero ordine, *viti inutile & colono insalubre est*; fauente huic lectioni Columella lib. iij. cap. xij. & paulo post: *Is namque æstatem ibi temperat.*

Ex CAP. III. Orientem ac septentriones spectent.) Legendum puto *occidentem*, non *orientem*. Nam cum sol exsiccandi facultate præditus sit, vt statim sequitur, si ea quæ in siccis seruntur locis & rore indigent, in orientem vergant, magis sitient, humorisque magis expertia erunt. ¶ Cæteri vero fere) dictio *vero* superfluit ex exemplari antiquo.

Ex CAP. IV. Similis & fluminum stagnorumque ratio. Nebulis adurunt. cæt.) *Similiter fluminum stagnorumque nebulis adurunt*, in eodem. ¶ Et carbunculus terra quæ ita vocatur emendari vite macra putatur. (Quattuor illa verba *terra quæ ita vocatur*, delenda sunt enim manifeste adiecta a lectore exponente quid esset *carbunculus*. ¶ Nam tophus scaber natura friabilis) *Nam tophus scabra, ac natura friabilis*, vetus codex. ¶ Si quis perite fodiat.) *Si quis peritus effodiat*, in eodem. ¶ In Thessalia circa Larissam emisso lacu frigidior facta ea regio est. Oleæ desierunt.) Aptior lectio, *In Thessalia circa Larissam emisso lacu, frigidiore facta ea regione, oleæ desierunt.* ¶ Item vites aduri, quod non antea.) Hæc verba ad præcedentia spectant, ex Theophrasto lib. v. de causis plantarum capite xx. Proinde cum minore litera scribendum, *item vites aduri, quod non antea.* Theophrasti verba sunt, *vt apud Larissam Thessaliæ. Prius enim quod aqua stagnente pigraque campus repletus esset, aer crassior & calidior erat: postea vero aqua educta colligique prohibita, aer frigidior est redditus, & gelationes plures secutæ sunt. Cuius rei argumentum afferunt, quod tunc oleæ tum alibi, tum in Larissa oppido, magnæ & optimæ aderant, nunc autem nusquam habentur: & vites quoque tunc nunquam congelabantur, nunc persæpe.* Item lego commutatis verbis, *vites aduri quod non ante sensit. Thracia admoto.* cæt. ¶ Thracia sensit admoto Ebro.) *Ænos sensit*, non *Thracia sensit*, vetus præfert lectio. Ænon autem Thraciæ nobilem vrbem ad Ebrum fluuium sitam, omnes geographi & fere historici celebrant. Sciendum tamen est locum hunc a Theophrasto desumptum libro citato, misere ibi decurtatum esse non minus in codice Græco quam Latino: vnde contagione morbus Plinium inuasit. Verba Theophrasti subtexam ex tralatione Theodori, vt collata cum Plinianis perspicuum fiat, quomodo vtrobique legendum sit: *Aqua autem non semper agrum reddi frigidiorem, sed etiam his quæ prius iam diximus, argumentum, quod circa euenerat. hæc enim tepidior nunc esse putatur, quia Ebrus amnis propius.* In his Theophrasti verbis desiderari puto ciuitatis nomen *Ænos*, legendumque, *Argumentum quod circa Aenon euenit. Hæc enim.* cætera. In Plinio vero plura adijcienda ad sensus integritatem videntur. Quæ autem ea sint, liberum vnicuique ius censendi esto: mihi satis sit locum indicasse. ¶ At in Syracusano agro aduena cultor elapidato luto sole perdidit fruges.) In exemplari antiquo, *elapidato solo luto, perdidit fruges.* Putamus dictionem *luto*, expositionis causa adiectam esse. Theophrastus lib. iij. de causis plantarũ, cap. xxv. *Quod illi euenerat qui ex Corintho Syracusas profectus, culturam Corinthii agri in Syracusano seruauit. cum enim lapides e segete frugali egisset, reddidit mu to deteriorem. frumentum enim exarescebat, cũ exeptis lapidibus nihil haberet quo se protegeret.* ¶ In quibus perticas pridie relictas grãmen operiret.) ex M. Varrone hoc libro j. de re rustica cap. vij. ad cuius normam si locum hunc dirigas, sic leges, *in quibus perticas relictas postridie gramen operiret.*

Ex CAP. V. Terram cariosam caue, neue plaustro, neue pecore impellas.) verba hic aliquot, vt sentio, desiderantur, ex Catone ipso quem citat capite v. *Terram*, inquit, *cariosam caueto ne ares, neue plaustrum, neue pecus impellas in illam.* ¶ Redeamus ad ligni cariem.) Scribo *redigamus* non *redeamus*, ex scripto codice. ¶ Sed natura sua anus terra.) Verbum *sua* superfluit ex eodem. ¶ Ad radicem montium planicie in meridiem excurrente) *ab radice* in eodem legitur, non *ad radicem*. forte *sub radice* legi esset commodius ex ipso Catone cap. j. *Si poteris, sub radice montis siet, in meridiemque spectet.* Erit igitur hæc optima & operi latior) In eodem sic leges, *erit igitur hæc optima, & operiet sata.* Scribendum videtur, *erit igit ur hæc optima & operi & satis.* ¶ Talis fere est in noualibus cæsa vetere silua.) legendum *incensa vetere silua*, non *cæsa*, ex Theophrasto euidenter lib. vj. de causis plantarum cap. xxv. his verbis: *Siccitas enim est quæ odores vel omnium vel certe aliquorum facere possit. quod obiter in terra quoque perspicuum est, vbi tempore æstiuo solo adusto imbres accesserint. Humor enim admissus, feruentique pulueri permistus, odorem generat. quod idem in cæteris etiam facit. Nam & quod de arcu cælesti referunt, arbores & loca reddere odorata vbicunque constiterit, tale est. reddit enim non in omnibus modis odorata, sed si qua materia combusta proxime sit. Nec id forsitan per se agit, sed quodammodo per euentum: impluit enim locis vbi constiterit. Quippe materiæ combustæ admistus humor, vaporem quendam odoremque excitat. neque enim aquæ multum descendit, sed magna parte guttæ irrorant, ita vt caliditatis siccitatisque modus non desit.* Hæc Theophrastus. Patrocinatur etiam correctioni nostræ Aristoteles duodecima Problematum sectione; quæstione iij. *Prouenit*, inquit, *odoris ille affectus, non qualitercunque se materies habeat, neque enim viridi, neque in aridã, sed in vsta post aquam quæ arcui superuenerit, certam reddi suauitatem odoris pastores referunt.* Ex ante dictis vtriusque auctoris verbis patet, verba illa quæ statim sequuntur, *quæ consensu laudatur*, deprauata esse, legendumque ad hunc maxime modum, vel huic consimilem, *cum sensim impluat.* ¶ Centena quinquagena fruge fertilem cãpum.) meminisse oportet Plin. lib. v. cap. iiij. *centena* tantum scripsisse. vt in loco alterutro sit error.

Ex CAP. VII. Primisque annis stipula difficulter cæditur) verbum *stipula* aduentitium putamus.

Ex CAP. IX. Quod certum est Narbonensi prouinciæ & vindemias sic co coqui, quia plus pulu is ibi quam sol confert) vetus lectio: *Quod certum est Narbonensis prouinciæ & vindemias certius sic coqui, plusque puluis ibi quam sol confert.* ¶ Proximum Columella columbariis, mox gallinariis facit) scribo, *primum* non *proximum*, & addenda ex præpositio. Columella libro ij. capite xv. *Tria igitur stercoris genera sunt præcipua: quod ex auibus, quod ex hominibus, quod ex pecudibus constat. Auium primum habetur quod ex columbariis egeritur, deinde quod gallinæ cæteræque volucres edunt: exceptis tamen palustribus aut nantibus, vt anatis & anseris.* ¶ Simulque præcepta vt inuenio re tali vtendi.) Codex antiquus, *simulque præcepta non inuenio re tali vtendi.* meliorem item lectionem ducerem *recenti*, quam *re tali*. nam sequitur ilico, *quando & hic vetustas vtilior.* ¶ Equino quod sit leuissimum, segetes alendas) Varronis verba libro j. capite xxxviij. *Minime bonum equinum, sed in segetes, in prata vero vel optimum, vt cæterarum veterinarum quæ hordeo pascuntur, quod multam facit herbam.* Plinius verba illa, *sed in segetes*, accepit esse bonum stercus equinum. ego e contrario accipio, sed in segetes esse minime bonum, in prata vero quam optimum, quod multum faciat herbam. ¶ Ouillumque caprino) *suillum* non *ouillum* præfert nostrum exemplar. ¶ Omnibus vero asininũ) desiderari hic puto verbum hoc, *Columella.* vt repetas verbum antedictum, *præfert*. sequitur enim *e contrario vsus aduersus vtrumque pronunciat.* In quibus verbis illud *vtrumque* non haberet quo referretur, nisi hic adderes *Columella*. Præfert autem Columella stercus asininum cæteris omnibus quæ ex pecudibus fiunt, lib. ij. cap. xv. ¶ Lupini segete, priusquam siliquetur, aratro vel bidentibus versa, manipulisve circa radices arborum vel vitium obruti.) castior scripta lectio: *Lupini segete prius quam siliqueat, aratro vel bidentibus versæ, manipulisue desectæ circa radices. cæt.* ¶ Stercus vnde fiat.) antiquus codex, *Stercus vnde faciat.* scribo *facias* ex ipso Catone xxxvii. ¶ Lupinum, paleas, fabalia ac frondes ilignas quernasque. E segete euellito ebulum.) scribe, *Lupinum, paleæ, fabalia.* & cætera itidem, *Aceris frondem, iligneam, & querneam, & segetum stipulas, ebulum & cicutam. cæt.* ex Catone cap. xxxvii. ¶ Et circum salicta herbam auctam) Cato eodem cap. *Et circum sata herbam altam.* vetus lectio, *& circum salicta herbam mactam.* ¶ Frondemque putridam. Vinea si macruerit) particula *que* redundat. item multa hic verba desiderantur quæ habentur in Catone: consulto ne a Plinio omissa an negligentia scriptorum, non statuerim. Sic enim in Catone cap. xxxvii. *Frondem putridam & partem de nucleis succernito, & in lacum conijcito, eo aquam addito, permiscetoque*

rustro

rutro bene. Inde lutum circa oleas ablaquatas addito, & nucleos item combustos addito. Vinea. cæt. ¶ Vinea si macruerit, farmēta sua combarito, & ibidem inarato) Cato eodem loco, *Vinea si macra erit sarmenta sua concidito minute, & ibidem inarato, aut infodito.* ¶ Itemque vbi saturus erit frumentum, ibi oues delectato) Vetus exemplar, *Idem, vbi saturus eris frumentum. cæt.* Catonis exemplaria aliter hæc verba legunt cap. xxx. *vbi sementim facturus eris, ibi oues delegato.* ¶ Hæc omnia segetem exurunt.) *exsuggunt* non *exurunt* in Catone leges. ¶ Fauonio flante ac luna sitiente.) scribendum *silente* non *sitiente* ex Catone ipso, capite xxix.

Ex CAP. X. Aut insito & confecto arboris trunco) lego, *aut insito in confecto arboris trunco*, ex scripto codice. Myrti genera omnia in Campania baccis feruntur, Romæ propagine Tarentina. Democritus & alio modo seri docet) scribo diuersa distinctione & lectione: *Myrti genera omnia in Campania baccis seruntur, Romæ propagine. Tarentinam Democritus.* cætera. Nam genus esse myrti Tarentinam supra Plinius docuit libro xv. capite xxix. ¶ Aciem lateris in aquilonem spectare) *in fauonium*, non *in aquilonem*, Columella in lib. de arboribus capite xxij. ¶ Turba indigesta) quid si legas, *turba indiga* seu *indigens æstu premitur.* ¶ Nullis vero tales pulli proueniunt) *Pulluli*, non *pulli*, vetus exemplar. rectius. inde enim *pullulare.* ¶ Non statim moris est in sua locari) *In suo locari* ibidem, non *in sua.* vt libro ij. capite quinto *in suo quæque consistere* ¶ Dum radici auellitur planta.) Certior lectio ni fallor, *dum radicis auellitur planta.* appellat enim radicis plantam, viuiradicem. vt in initio huius capitis: *aut enim semine proueniunt, aut radicis plantis.* ¶ Namque & huic principio eligi solum refert.) lego, *Namque ad id præcipuum eligi solum refert*, ex vetere codice. ¶ Altitudine hominis ad solem recipiendum.) scribendum videtur *reiiciendum*, vel *arcendum*, non *recipiendum*. Cato capite xlviij. *Furcas circum affigito, eo perticas intendito, eo sarmenta aut crates ficarias imponito quæ frigus defendant & solem, vti subtus homo ambulare possit, facito. cæt.* ¶ Vt vix percipi quædam possint.) scribendum præpostere, *vix vt percipi. cæt.* ex vetusto exemplari. ¶ Terraque cribris supercernitur) in eodem *superincernitur*, non *supercernitur*. ¶ Contra immane pondus attollere se non valet.) *contra mas pondus attollere, cæt.* ibid. Scribendum reor permutatis verbis, *mas contra pondus attollere se non valet.* ¶ Differuntur post annum dodrantali filo.) scribe *deferuntur* non *differuntur*: vt circa initia capite sequ. *Deferendæ ex arearum venis post annum in vlmaria.* Et *stilum* non *filum* legendum putauerim. Columella libro tertio, capite xxij. *Omnis nux vnam radicem mittit, & simplici stilo prorepit.* De leuioribus enim filum dicitur, vt illud in eiusdem horto, *tenuique corruda simillima filo.*

Ex CAP. XI. Serenda densa in refracto terra super minutatim cribrata.) vetus lectio, *serenda densa in arefacta, terra super minuta incribrata.* ¶ Aridiores serendas in campestribus conuenit.) *Rariores* non *aridiores* exemplar antiquum præfert, veriore lectione. nam raritas spatium notat. Et dictum fuit statim ante, Interualla ex loci natura sumuntur. ¶ Quocunque modo intueare.) Rectius in eodem *quoquo modo intueare.* ¶ Populis eadem ratio semine qua vlmos serendi.) emendatius in eodem, *Populos eadem ratio seminandi, qua vlmos serendi.* ¶ Nec e tepidis aut præcocibus.) *Nec e tepidis aut præcoquibus* in eodem, notanda orthographia. ¶ Aut si conditio largita non sit ignes in medio fieri ante menses duos.) Verbū *largita* in eodem non habetur, & *mediis* non *medio* legitur. ¶ Nusquam vero semipede minus alto.) addendam puto negationem *non*: vt legatur, *Nonnunquam vero semipede minus altos.* ¶ Cato, si locus aquosus sit, inquit, latas pedes ternos. cæt.) locus est deprauatissimus, & corrosissimus. Verba Catonis sunt cap. xliij. *Sulcos si locus aquosus erit alueatos esse oportet, latos summos pedes tres, altos pedes iiij. Infimum latum pedem vnum & palmum. eos lapide circumsternito. Si lapis non erit, perticis salignis viridibus quoquo versus collatis consternito: si pertica non erit, sarmētis colligatis. postea scrobes simili modo facito, latos pedes tres scilicet, altos pedes quattuor. cæt.* Verba autem illa quæ statim sequuntur, *ita vt in altitudinem semipedē trahantur*, dubito an sint Pliniana. Certe Catoniana non sunt. ¶ Excide, inquit, radicem istam Papirius Curior ad terrorem.) Verba hæc ab ordine & instituto rerum propositarum manifeste abhorrent. sunt autem T. Liuij libro ix. ab vrbe condita. quod vidit & Hermolaus, sed is agnoscit ea ac legitima ducit, magno vt ego puto errore. ¶ Vt altius dimittantur eæ.) *demittantur* in scripto codice, non *dimittantur.* ¶ Partes quæ se nudauerint terra. Aliqui lapides rotondos.) *testas* non *terra* in eodem habetur. Porro hęc lapidum mentio, & paulo post glareæ, ostendit aperte sermonem hic haberi de satione & cultura olearum. patet id ex Columella libro secundo, cap. xvij. *Oportet autem scrobem oleæ quoquo versus pedes quaternos patere: in imum scrobem lapidem glareamque abiicere: deinde super terram quattuor digitorum iniicere.* Repetit hæc eadem libro v. cap. vij. ¶ Et hoc proderit quam plurimum terræ.) scribe, *ad hæc proderit quam plurimum terræ*, ex eodem. ¶ Procul dubio vtilissime quidam summam terram contentus est subdi) Prima tria verba præcedentibus agglutinanda. dictio vero quæ sequitur *quidam*, corrupta haud dubie est, scribendumque *Idem*, non *quidam*, & cum maiore litera, vt sit initium alterius sensus. refert enim Catonem, cuius est quod sequitur documentum capite xxviij. *In scrobe*, inquit, *cum pones summam terram subdito: postea operito terra.* Tradit idem Columella libro quinto capite septimo his verbis: *Quæ antequam [deponatur] oportebit solum scrobis imum fodere bidentibus: deinde terram aratro subactam, si tamen pinguior erit summa humus, mittere & substernere.* ¶ Ficus si scylla seratur.) Adde præpositionem *in*, ex vetere exemplari, *Ficus si in scylla seratur.* ¶ Quo vitio non carent reliqua poma.) superfluit negatio *non*, ex eodem; sensu etiam sic exposcente. ¶ Radicem eius magnam adhibendam curam.) verbum *eius* puto adiectum esse ab aliquo, qui putauit Plinianum documentum non complecti omnes arbores, sed ficum tantum, quod falsum est. ¶ Sicuti terram circa radices fistucato spissandam) legendum reor *sicuti terram circa radices festuca aut vecte spissandam.* aut sic, *festuca comspissandam* Verba sunt Catonis cap. xxviij. *Postea operito terra, deinde calcato pedibus bene. Inde festucis vectibusque calcato quam optime poteris. Id erit ei rei primum.*

Ex CAP. XII. Iocunda & platani quanquam crassa) scribendum videtur, *Iocunda & platani quoque.* nam postremum verbum *crassa* redundat ex antiquo exemplari. ¶ Quando quibusque satis) conuersis verbis in eodem, *quando satis quibusque.* ¶ Omnium quæ proiectu frondis ita diffundūtur.) lego *defenduntur* non *diffunduntur*, ex eodem. ¶ De qua Catonis Italica sentētia est.) legendū existimo, *de quo catholica sentētia est.* nā *Catonis* vt legatur nullo pacto procedit, cum apud Catonem hoc præceptum nusquam appareat. ¶ Etiam in macro solo) *aut in macro solo*, vetus codex.

Ex CAP. XIII. Atque radicem acquiri viridem) *viuiradicē* nō *radicē* in eodē habetur. ¶ Ficum, oleā, punicā malorum genera omnia.) Deest *cotoneum* ex Catone capite lj. *Ficum, oleam, punicam, cotoneum, malorum genera omnia.* Sequitur cōtinuo, Laurum, prunos, myrtos, nuces, auellanas & Prænestinas.) in eodem Catone capite eodem, *Laurum, myrtos, nuces Prænestinas*, reliqua superfluunt. ¶ Traiectisque per vasa fictilia vel qualos ramis terraque circumpactis.) scribe, *terraque circumfartis*, ex vetusto codice, vt infra capite xiiij. *paleato luto libros farcire.* ¶ Inter poma ipsa & cacumina. in summa enim cacumina hoc modo petuntur.) Minus male in eodem, *inter poma ipsa & cacuminum summa. etenim hoc modo cacumina petuntur.* ¶ Abscissa propagine & cum qualis illis sata.) Verbum *illis* non legitur in eodem.

Ex CAP. XIIII. Mox inforare ausi medio, Ipsique medullæ calamum imprimebāt.) *Ipsique in eo medullæ calamum imprimebant*, in eodem. ¶ Virgilius ex cacumine inseri vetat.) Nihil tale apud Virgilium habetur: proinde non *Virgilius* hic, sed *Higinius* contenderim legendum. Scripsit hic de agricultura, secutusque est eum Virgilius. quapropter Columella libro j. capite j. pædagogum Virgilij Higinium appellat. Porro citari in præsenti libro Higinium a Plinio, manifestum est ex Indice. ¶ Vt luna crescente calamus vtraque deprimatur manu.) rectius vetus exemplar, *vt luna crescente, vt calamus vtraque manu deprimatur.* ¶ Præualide accipientis trunco in media. cęt.) *ne in præualido accipientis trunco in media. cæt.* in eodem ¶ Postea cuneos figunt.) *findunt* non *figunt* in eodem. ¶ Inseri autem præcipit pira ac mala per ver, & post solstitium diebus l. post vindemias.) Cato cap. xlj. *Pirorum & malorum insitio est per ver, & per solstitiū diebus l. & per vindemiā.* ¶ Oleas tātū & ficos per ver tantum luna sitiente, hoc est sicca.) scribe *luna silente* non *sitiente*, ex Catone capite xl. vt supra etiam admonuimus.

Ex CAP. XVI. Ita ne descendat vltra ferrum cortici imprimitur.) Vetus lectio, *ita ne descendat vltra corticem ferrum imprimitur.* ¶ Quattuor digitorum longitudine & trium latitudine.) longitudinem præfinit Cato, non latitudinem capite xlij. his verbis: *Librum longum facito digitos tres, & ad eundē modum oblinito, tegitoque.* ¶ Tot modis insitam arborem vidimus, cæt.) verbum *arborem* demendum putamus.

Ex CAP. XVII. Corellius eques Romanus Ateste genitus inseruit castaneam.) scribo *inseuit* non *inseruit* ex vetere lectione. ¶ Corellianam iterum inseruit.) scribendum rursus *inseuit*, ex eadem. ¶ Præter quam talea) legendum videtur, *præterque talea.*

Ex CAP. XVIII. Tripedaneas facito.) In Catone *decidito* leges, non *facito*, cap. xlv. ¶ Ne librum scindas. Cum adiicis. cæt.) scribe cum minore litera *cum adigis*, & annecte superiori-

bus,ex eodem Catone eodem capite. ¶ Palo prius locum ne feceris) Catonis vulgata exemplaria negationem non habent: agnoscunt tamen eam codex scriptus & impressi omnes: vereorque vt in Catone sit error. Nam si in loco subacto palo prius sit locus, quid attinet pede taleam opprimere, &,si parũ descendat,maleo aut mateola adigere? ¶ Eas diuaricato supra terram ne plus quattuor digitos transuersos vel oculos emineant.)scriptum exemplar, *easque diuaricato supra terram ne plus quattuor digitos transuerso semine vel oculis serito.* scribo, *easque diuaricato. Supra terram ne plus quattuor digitos transuersos emineant gemma vel oculo seruato*;ex Catone loco citato. ¶ Calcare bene ne quid noceat.) Cato ibidem: *Calcato bene, ne aqua noceat.* ¶ Ex eo die dies xl.recte putabis) Cato cap.xliiij. non *xl.*habet,sed *xlv.* ¶ Qua locus recte ferax erit) *Qui*,non *Qua*,in Catone, eodem capite. Et paulo post eodem modo legito. ¶ Id plus concidito) *eo plus concidito*,in eodem Catone.¶Circum oleas autumno ablaqueato) Vetus lectio, *stirpesque leues facito,circum oleas autumnitate ablaqueato.* ¶ Et eo in radices vires oleæ abibunt.) Pronomen *eo*, delendum ex eadem. ¶ Quæ genera olearum vel in quo genere terræ.) Dele item coniunctionem *vel*,ex his quæ dicta sunt libro quintodecimo capite quinto.In crasso aut humido aut subriguo.)Vetus codex *sub riguoso*,non *subriguo.* vt forte additione vnius syllabæ legendum sit *subriguo solo.* ¶ Post æquinoctium xl. diebus ad vergiliarum occasum xiiij.soli dies sunt quibus. cæt.) scribendum videtur *viij.* non *xiij.* nam teste Plinio libro xviij. ab æquinoctio autumnali ad occasum,vergiliarum dies sunt xlviij. & sensus est, præteritis post æquinoctium xl. diebus superesse octo, in quibus seri noceat. ¶ Quadam æternitate consenescunt proxima adoptioni virga emissa) lego cum minore litera, *quadam æternitate cum senescunt proxima adoptione virga emissa.* vt infra capite vigesimo. *Et hæ autem senescentium propagine sarciunt locum.* ¶ Atque ita alia arbore ex eadem iuuenescente)scribo *viuescente* non *iuuenescente*, ex vetere exemplari. Vtitur hoc verbo alias Plinius persæpe, vt in præcedentibus ostensum est. ¶ Non inhumare taleas,aut siccare) *infumare* non *inhumare*,in eodem habetur. ¶ Item muscum circundare radici) *Item muscum radici circumfodi*, in eodem. ¶ Verum naturæ potius indagantibus) *totius* scribendum non *potius*, ex eodem. ¶ Et vbicumque imbres æstiui non sunt) redundat negatio ex eodem. ¶ Ergo tria tempora eadem) Videtur superfluere verbum *eadem* , astipulante etiam Catone. ¶ Quædam tamen statutum tempus anni habent) verior mihi videtur lectio *statum* quam *statutum* : etsi verus exemplar refragetur.

EX CAP. XIX. Quod euenire trimæ, atque vtique quinquenni)Vetus lectio *quod euenire trimæ, aut vtique quinquenni.* ¶Defigi in crure fici custoditum vinculis, ne.cæt.) scribendum videtur *constrictum* non *custoditum*, ex Columella libro tertio, capite vigesimoseptimo ex cuius auctoritate credo verba illa, *in crure fici constrictum vinculis,ne curuatura fugiat*, errore librariorum e proprio loco auulsa esse, & in totum legendum sic: *eumque omni interim tempore edomari meditatione curuandi in crure fici constrictum vinculis,ne curuatura fugiat. Postea fico adepta vires.cætera.*Columellæ verba apponam,vt lectoribus quærendi labor adimatur: *In scrobem deinde fici arbusculam deponito,diligentiamque adhibeto vt robusta & nitida fiat. Post triennium aut quinquennium cum iam satis amplum incrementum ceperit, ramum oliuæ qui videatur nitidissimus deflecte, & ad crus arboris ficulneæ religato, atque ita amputatis cæteris ramulis ea tantum cacumina quæ inserere voles, relinque. Tum arborem fici detrunca, plagamque leua, & mediam cuneo finde. Cacumina deinde oliuæ,sicut matri cohærent, vtraque parte abrade, & ita fissuræ fici insere.cæt.* ¶Haud mihi certe satis comperta.) scribe, *aut mihi certe satis comperta.* vt repetas negationem *non*, ex vetere exemplari. ¶Et de arboribus hæc quidem fructus gratia serendis inserendisque in vniuersum sint dicta.) scribe, *Et de arboribus quidem fructus gratia serendis inserendisque in vniuersum dicta sint hæc.*ex eodem.

EX CAP. XX. Hinc restat earum ratio quæ propter alias seruntur,vineas maxime.) Verbum *Hinc* demito,& adde particulam *ac*: *Restat earum ratio quæ propter alias seruntur, ac vineas maxime*, ex eodem. ¶ Terra superiniecta duorum cubitorum crassitudine.)*duum* non *duorum* in eodem.vt paulo post, *interuallo duum pedum.* ¶ Hoc signum quod tempestiuam habet cæsuram.) scribo, *Hoc signum tempestiua habet cæsura*, ex eodem. Et statim ante; *Tempus inserendi prius quam oculi intumescant.*lege *conserendi*,non *inserendi*,ex eodem. ¶ Et hanc autem quoties & vineam fodiendam putant.) Dele dictionem *autem*,ex eodem. ¶ Cædunt & decrescente luna.) superfluit cõiunctio *&*,ex eodem. ¶Quærit solum facile nec non arenosum.)*nec tamen arenosum*, in eodem. ¶Recusat eadem gallicam rubricam.cæt.)*galeam* in eodem habetur,non *gallicam*.vt forte legendum sit *glaream*.

EX CAP. XXI. Nisi inutile & deputatum in sarmento. Opputatur autem quicquid proximo tulit fructum.) lege,*nisi inutile & deputatum in sarmenta. Amputatur autem.cæt.* ex eodem. ¶In aqua pluribus diebus reuiuiscant)*reuirescant* in eodem,nõ *reuiuiscant.* ¶Quaternorum pedum ferramento)*quaternum*,nõ *quaternorum* scribe ex eodem. ¶Fossatum purgari & extendi.) *Fossum* non *fossatum* in eodem. ¶ Surculi seruntur & in scrobe & in sulco longiore.) in eodem, *& in scrobe & in sulco longiores hoc.*¶Inde materia emicat cum aqua xxxvj.mense.) Vetus lectio *tum* legit,non *cum*:& verbum *aqua* superfluit. ¶Vuãque fert & omnium corporum suorum acinos.)in eadem,*vuaque fert omnium corporum suorum acinos.* ¶ In hoc vero numerosior tantum.His vero tribus seritur modis.)*in hoc vero numerosior,tantum vero seritur modis*, antiquus habet codex. lego, *in hoc vero numerosior.tribus vero seritur modis.*

EX CAP. XXII. Et intra se pascit suffecturas oneri.) *suffectura* non *suffecturas* in eodem legitur. ¶ Id vtrumque fructum tardum.cæt.) in eodem *vtrinque* habetur. lego *vtrique* hoc est palmiti tam exoculato quam reciso. ¶Sic duo genera palmitum.) scribo, *Sed duo genera palmitum*, ex Columella libro v. cap.v. ¶ Quod e duro exit, materiamque in proximum annum promittit, pampinarium vocatur, aut vbi supra cicatricẽ est.fructuarium alterum ex anniculo,cæt.)quinque illa verba, *aut vbi supra cicatricem est*,videntur mihi non esse legitima auctoris.paretque id ex Columella lib.v.cap.v.his verbis: *Sed ipsorum palmitum duo genera sunt: alterum quod ex duro prouenit: quod quia primo anno plerunque frondem sine fructu affert, pampinarium vocant. Alterum quod ex anniculo palmite procreatur:quod quia protinus creat, fructuarium vocant.* ¶Fertili solo cum tribus gemmis, graciliore quinis.) Ratio ipsa proclamat legendum hic esse *binis*,non *quinis*:nec res confirmatione indigebat. nihilominus assertorem habet hæc correctio eundem Columellam lib.de arboribus cap.x. *In agro*,inquit, *crasso, validaque vinea plures gemmas & palmas relinquito,in exili pauciores.* ¶ In latifundiis non legitima naturæ festinatio.) Romana impressio,& quædam alia exemplaria: *In latifundiis vero legitima.cæt.* quæ lectio magis mihi probatur ex Columella libro iiij. cap. xxiiij. ¶Acie falcis exacta plagaque conuelata.)lego, *acie falcis exacuta,plagaque conleuata*..Nam scriptores rei rusticæ frequenter admonent leuandam esse plagam.quorum verborum intellectum Columella ostendit lib.de arboribus cap. x. *Vindemia*, inquit, *facta statim putare incipito ferramentis quam optimis & acutissimis. Ita plagæ leues fient,neque in vite aqua consistere poterit. Quæ simulatque immobilis est, corrumpit vitem,vermesque & alia creat animalia quæ materiam erodunt.* ¶ Quoniam e vitiosa materia vtilis non exeat.) Vetus exemplar:*quoniam e vitioso vtilis materia non exeat.* ¶ Capita vitium putata circumfodito.)Locus est mutilatus,scribo, *Capita vitium per sementim ablaqueato.Vineam circumfodito.* ex ipso Catone cap.xxxiii. ¶Vites teneras quamprimum propagato: veteres quam minimum.) Æstimandum an legi debeat non *quam minimum*, sed *quam plurimum*,quia aduersatur *quam minimo*,quod statim sequitur. Item expende an diuersa distinctione legenda sint verba paulo post, hoc ordine:*castrato potius si opus fuerit,deiicito.* ¶ Tum erit tẽpus vbi valebit.)Codex antiquus, *tutum erit tempus vbi valebit.* In Catone tamen vt in impressis. ¶ Aut aliquid horumce.) In Catone cap.xxxiii.*aut aliquid horum quo rectius valeat.* ¶Pãpinos teneros alligato leuiter porrigitoque.Quæ vbi recte steterint,vbi vua varia fieri cœperit.) Cato loco citato,*pampinos teneros alligato leniter corrigitoque vti recte spectent. vbi vua varia.cæt.* ¶ Et caue radices ne saucies.) conuersis verbis in eodem,*& caue ne saucies radices.*

EX CAP. XXXIII. Sarsenæ patri filioque.)scribo *Sasernæ*, non *Sarsenæ*.Columella lib.j.cap.j. *Iam nunc M.Catonem Censorinum illum memoremus, qui eam latine loqui primus instituit. Post hunc duos Sasernas, patrem & filium,qui eam diligentius erudierunt.* Meminit Varro quoque vtriusque Sasernæ libro primo de re rust. capite secundo. ¶ Et etiam oleam si non sit.) Redundat coniunctio *&*,ex vetere lectione. ¶ Cornu,populo,tilia,acere.) Legendum videtur *opulo, tilia. cæt.* ex eodem Columella libro v. cap.vj. ¶ Veneria salice propter vliginem soli)Nihil decerno, solum noto,posse etiam legi, *Quinetiam salice propter vliginem soli* ex eodem auctore eodem loco.¶Nulla fere xx.pedum altiore arbore)legendum xv.non xx. ex Columella libro quinto,capite sexto. ¶ Serere tripedaneo scrobe.)scribo, *quadripedaneo*, ex eodem Columella lib.de arboribus cap.xvi. ¶ Palmites autem earundem ad meridiem) antiquus codex *Palmites autem earum meridiem.* ¶ Seriora fere anno ad fructum arbusta, quam vitis iugata.)scribendum cum minore,*seriore anno fere ad fructum arbusta vite quam iugata.* vt annectas præcedentibus, ex eodem. ¶ Imis inserantur scamnis.)*Ingerantur*, non *inserantur* in eodem. ¶ Sub ramo vinculo su-

lo suspendendi.) Adde verbum *vitem*: *Sub ramo vitem vinculo suspendendi*, ex eodem. ¶ Liberam quoque vinculo.) *Liberatam* non *liberam* in eodem. ¶ Nihil est in opere naturæ.) Adde particulam *que*, *Nihilque est in opere naturæ*. ex eodem. ¶ Etsi tantum frumenti ratio non exigit) in eodem, *Tanta etsi frumenti rationem non exigit*. scribo, *Tametsi frumenti ratio non exigit*. Et in fine cap. *sit facilius abscondere*, in eodem cum negatione, *non est facilius abscondere*.

Ex CAP. XXIIII. Sideratio & dolor membrorum) scribendum puto *neruorum*, non *membrorum*. sequitur enim non multo post: *Verum vt homini neruorum cruciatus, sic & arbori*. ¶ Iam quidem & in hoc luxuria esse cœpit.) rectius antiquum exemplar: *Iam quidem & hoc in luxuria esse cœpit*. ¶ Nocet plerunque vitib. atque oleis nimia & fertilitas.) Conuerte ordinem, *& nimia fertilitas*, ex eodem. ¶ Postremo tabes morbusq;) lego, *postremo tabes morsque*; ex eodem. ¶ Nam si rariores fuere, perfundunt arborem, non scalpunt scabie. Cæterum si cadunt siue imbres nimii fuere. Locus est miseris modis vitiatus. Verũ cũ e Theophrasto desumptus sit, ipse nos docebit quomodo curãdus sit. Sũt igitur verba Theophrasti lib. de causis plãtarũ v. ca. xiij. ad hunc modũ: *Sunt qui scabiẽ alia quoque ratione fieri posse arbitrantur, cum pluuia lenta vergiliis exorientibus fuerit. tunc enim humor vitiatus ille refermentatur, & referuescens erumpit vt pustulæ. At si copiose aqua incesserit, causa quæ scabiem creat eluetur. forsitan & interdum detrusa introrsus abolet ac desinit*. Eandem sententiam totidem ferme verbis inuenies lib. de historia plantarum iiij. cap. xv. Apparet ergo ex his Theophrasti verbis scribendum in Plinio esse hoc modo, aut certe huic simili: *Nam si rariores fuere, perfundunt arborem scabie. Cæterum si cadunt imbres nimii, eluunt rorem aut scalpunt*. ¶ Alio modo ficus laborat.) Dispice an sit lectio sincerior; *alio malo ficus laborat*, vt præsenti cap. infra: *Nascitur hoc malum tempore humido & lento*. ¶ Altera vt notauit Theophrastus in supinum excisis.) Non intelligas, germinibus excisis, sed vitibus ipsis, ex eodem Theophrasto loco mox ante citato. Nec *excisis* habet scripta lectio, sed *recisis*. ¶ Nascitur hoc malum tempore humido ac lento. Fit aliud ex eodem si sol acrior insecutus inussit ipsum vitium, ideoque mutauit.) locus rursus fœde deprauatus. Theophrastus de causis plantarum lib. v. cap. xiiij. vnde hæc mutuatus est Plinius; *Quippe*, inquit, *apud Miletum cum florent, si aer austrinus serenusque sit, erucæ varium genus creatur: quarum aliæ frondem erodunt, aliæ florem. Iuuat contra hoc si æstus sit consequutus. omnes enim disrumpuntur & pereunt*. Ex his Theophrasti verbis liquet aliter in Plinio quam præferunt exemplaria, legendum esse. Emendauit ergo vnusquisque pro captu ingenii sui, mihi ad præsens sic occurrit: *Nascitur hoc malum tempore humido ac lento. sed valet in id, si sol acrior insecutus inussit eas atque enecauit*. vt duo illa verba *ipsum vitium* superfluant, adiecta a lectore expositionis gratia. ¶ Quando subeunt nati fructum adimunt.) legendum videtur, *quando sub cutẽ nati fructum adimunt*. Theophrastus de causis plantarum lib. v. cap. xiij. *Oliuæ, si sub cute vermes nascuntur, pereunt, quoniam penitus adimuntur: sed si in ipso nucleo, augentur*. ¶ Quoniam in vlcus penetrat omnis à foris iniuria.) superfluit præpositio *in*. ex eodem. ¶ Quæ iniuria hominum constant, secundas habent causas.) *secum* non *secundas*, codex scriptus. ¶ Similem & decacuminatio rationem habet, cupressi, piceæ, cedri.) Aliquot arbores hic omissas puto indiligentia librarii. Theophrastus de causis plantarum lib. v. cap. xxiiij. *Quippe*, inquit, *decacuminatione abies, pinus, larix & palma duntaxat pereũt. quidam & cedrum & cupressum annumerant*. ¶ Quædam hac iniuria moriuntur, aliqua deteriora. cæt.) Scribendum proculdubio *incuria*, non *iniuria*: & pronomen *hac* aduentitium est. Theophrastus de causis plantarum lib. ij. cap. xx. *Euidentissima*, inquit, *& communissima mutationis plantarum causa est negligentia. Omnia namque fere neglecta immitescunt. Interdum etiam fit vt quasi manca læsaque fuerint, in deterius transeant, cum scilicet principio nascens quicquam diminuitur, ceu amygdala. hæc enim amara ex dulci, & dura ex molli sic redditur. Non tamen desunt quæ diminuta posse melioresscere dicunt, vt de piro Phocide Chii referunt*. ¶ Aliqua deteriora fiunt vt amygdalæ.) Omissa est dictio *tantum*: *Aliqua deteriora fiunt tantum*; ex scripto codice. ¶ Et tangi odore mirum in modum.) In eodem, *extingui odore mirum in modum*. Neutram lectionem probo. placet magis legas, *& angi odore mirum in modum*.

Ex CAP. XXV. Inuenimus enim sine foliis natas vitem & malum punicam a stirpe fructum tulisse. cæt.) Tria illa verba *sine foliis natas*, superuacanea esse Theophrastus monstrat lib. ij. ca. iiii. *Et si*, inquit, *aliquando ita fit, in fructibus potius discrimen quam in totis arboribus percipitur. Nam talis quoque rei temeritas fructibus nonnunquam contingit, vt ficus poma auersa ramulis ferat & punica ac vitis in caudice suo fructificent. Ac hęc vitis fructum absq; foliis produxit. olea foliis amissis fructificauit*. ¶ Et in Bœotia derosæ a locustis ficus iterum germinauere.) Vetus lectio, *& in Bœotia derosæ a locustis cytisi regerminauere*. Theophrastus loco citato neque ficum neque cytisum nominat, sed opera ait derosa a locustis regerminasse. Theodorus non *opera* sed *germina* vertit. ¶ Quidam & sorbum si in calidiora loca venerit, sterilescere putant.) Hæc verba falso hic inserta sunt, nec ad præsens institutum pertinent, sed ad materiam capitis prioris de sterilitate arborum.

Ex CAP. XXVI. Item succo emisso quibusdam veluti detractio sanguinis.) emendatius vt sentio legeretur: *Item succi emissio*. cæt. ¶ Autumno varia. Et hoc est ex natura loci.) Vetus exemplar, *autumno varie & e natura loci*. cætera superfluũt. ¶ Asperiora vina rigari vtique cupiunt in Sulmonensi Italiæ agro. cæt.) Puto legendum commutatis verbis: *Asperiora vina rigari cupiunt, vtique in Sulmonensi*. cæt. ¶ Sed idem æstate vix tolerandi rigoris.) *eodem æstate vix tolerandi rigoris*, vetus codex.

Ex CAP. XXVII. Perpetuis incisuris deducunt.) *diducunt* rectius. ¶ Magnaque ex parte similis hominum medicina & arborum est, quando earum quoque terebrantur ossa.) Quinque vltima verba superfluunt ex vetere lectione. prima, alio ordine in eadem scripta sunt: *magnaque ex parte similis est hominum medicina & arborum*. ¶ Pomiferis qua germinant nec ferunt fructum, fissa radice inditur lapis, fertilesque fiunt. Hoc idem & amygdalis e robore cuneo adacto) Puto duas dictiones præpostere locatas esse, & *amygdalis* ponendum vbi *pomiferis* posuere, & e contrario. Item *fisso cortice* legendum, non *fissa radice*: vtrumque ex Columella lib. de arboribus cap. xxv. & lib. v. cap. viij. *Amygdala*, inquit, *si parum ferax erit, forata arbore lapidem adiicito, & ita librum arboris inolescere sinito*. ¶ Subnascuntur enim quæ serius maturescunt) & hic puto erratum esse in ordine verborum, legendumque *subnascuntur enim seriusque maturescunt*. ¶ Nam caprificatione maturata, in ea culices. cæt.) Vetus lectio, *Nam caprificatio maturat. In ea culices*. cæt. ¶ Aut pede relicto aut penna pariter erumpant.) scribo, *aut pede relicto, aut pennæ parte erumpant*, ex eadem: licet ibi *pinnæ* nõ *pennæ* legatur. ¶ Contra quas remedium defodere Italicam lentiscum.) In eadem non *Italicam lentiscum*, sed *Italiam lentisci* habetur. scribo, *taleam lentisci*, ex Columella lib. de arboribus cap. xx. *Sed ne tinea*, inquit, *molesta sit seminibus ficulneis, in imum scrobem taleam lentisci, ita vt cacumen eius deorsum spectet, obruito*. Præterea Plinius lib. xv. cap. vij. & cap. xxvj. vbi de lentisco disserit, nullam facit mentionem Italicæ lentisci, nec vllum assignat discrimen inter Italicam lentiscum & cætera lentisci genera. ¶ Quoniam frumenta plurima habeat.) scribendum reor *farcta* non *frumenta*. Columella lib. de arboribus cap. xxj. *Semper proderit, simulac folia agere cœperit ficus, rubricam amurca diluere, & cum stercore humano ad radicem infundere. ea res efficit vberiorem fructum & farctum fici speciosius & plenius*. Illis Columellæ verbis adductus persuasum habeo, hunc locum permutato verborum ordine sic esse legendum: *Vberrimas autem ficus rubrica amurca diluta & cum fimo infusa radicibus frondere incipientium facit, quoniam farcta plurima habeat. Caprificorum laudantur maxime nigræ & in petrosis. Caprificatio ipsa post imbrem*.

Ex CAP. XXVIII. Nec non ignis aliquid prodest.) *aliquibus* non *aliquid* in vetere exemplari. ¶ Huius præcipue veterem terram adaggerari radicibus.) scribo *vere*, non *veterẽ*, ex Catone ipso, cuius verba sunt cap. xciii. *Fici vt grossos teneant, facito omnia quæ modo oleæ, & hoc amplius: cum ver apparet, terram adaggerato bene. Si ita feceris, & grossi non cadent, & fici scabræ non fient, & multo feraciores erunt*. Scriptum item exẽplar, *vere* palam præfert, non *veterem*. ¶ Rursus cum bituminis tertia parte & sulfuris quarta sub dio coqui quoniam exardescat sub tecto) scribo *tertiarium*, non *tertia parte*: & *quartarium* non *quarta*: & *excandescat* non *exardescat*. Cato cap. xciiij. *Postea sumito bituminis tertiarium & sulfuris quartarium. Contrito in mortario per se vtrumque. postea infriato minutissime in amurcam caldam, & simul rudicula misceto, & denuo coquito sub dio. nã si in tecto coquas, cum bitumen & sulfur additum est, excandescet*. Priuatim autem contra erucas ambiri arbores singulas.) legendum reor *areas* non *arbores* ex Columella lib. xj. *Sed & Democritus*, inquit, *in eo libro qui græce inscribitur περὶ ἀντιπαθῶν, affirmat has ipsas bestiolas necari, si mulier quæ in menstruis est, solutis crinibus & nudo pede vnamquamque aream ter circumeat. Post hoc enim decidere omnes vermiculos & ita emori*. Et in carmine de hortorum cultura idem Columella:

At si nulla valet medicina repellere pestem:
Dardaniæ veniunt artes, nudataque plantas
Fœmina, quæ iustis tum demum operata iuuentæ
Legibus, obscœno manat pudibunda cruore:
Sed resoluta sinus, resoluto mœsta capillo,
Ter circum areolas & sepem ducitur horti.

Quæ cum lustrauit gradiens, mirabile visu,
Non aliter quam decussa pluit arbore nimbus,
Vel teretis mali, vel tectæ cortice glandis,
Voluitur ad terram distorto corpore campe.

Cuius verba inferere non equidem serio ausim, quanquam a Catone prodita.) In antiquo exemplari *proditis* legitur non *prodita*. quæ locutio apud alios rara, apud hunc auctorem frequens est. ¶ Cuius sacri rationē notionēque.) Idē exēplar *recreationem* habet, non *notionem*. Forte scribendum *deprecationem*, ex eodem Catone capite cxxxviij. & paulo ante, Contra luxata membra iungenda arundinum fissuræ.) In eodem, *contra luxata membra & iungenda*. Item *fissura* legere mallem quam *fissuræ*.

EX LIBRO XVIII.

Ex proœmio. Cap. I.

GEnuit venena, sed quis inuenit illa præter hominem?) Elegantius scripta lectio, *ecquis inuenit illa præter hominem?* ¶ Sciantque ad nocendum se præparare animalia.) Scribe diuerso ordine, *præparare se animalia*, ex eadem. ¶ Nos & sagittas vnguimus.) *tinguimus* non *vnguimus* in eadem. ¶ Ipsum quoque quo viuitur aerem.) *Ipsumque quo viuitur aerem*, in eadem rectius. ¶ Quæ quidem quæ præpararent contra serpentium dimicationem, quæ post prælium ad medendum excogitarent, indicauimus.) Paucioribus verbis & correctius in eadem: *Quæ præparent contra serpentium dimicationem, quæ post prælium ad medendum excogitent, indicauimus.* ¶ Quid non & hominis quidem vt venena nascuntur.) scribendum reor: *Quid non & homines quidam vt venena nascuntur?* ¶ Tabesque animi contrectata adurit.) *contacta* non *contrectata*, vetus codex. ¶ Tenebris quoque suis. cæt.) Verbum *suis* superfluit ex eodem. ¶ In his quæ iuuant aluntque.) *in iis quæ fouent aluntque*. in eodem. ¶ Relictis æstuationi suæ istis hominum turbis) *exustioni* non *æstuationi* in eodem, quod & melius. dixit enim paulo ante, *tabesque contacta adurit*. Nec *turbis* in eo lem legitur, sed *rubis*. ¶ Quo operæ nobis maior) *quoniam operæ nobis maior*. cæt. in eodem. ¶ Sed quibus vita honosque apud priscos maximus fuerit) Adde verbum *constet*, ex eodem: *sed quibus vita constet, honos*. cæt.

Ex cap. II. In sacerdotio ei pro religiosissimmo insigni data.) Præpositio *in* desideratur in eodem. ¶ Quo seruos paulo ante principis Neronis contemptis huius spacii viridariis) scribo cum nota interrogationis, *quo seruorum paulo ante principis Neronis contento huius spacii viridariis?* ex eodem. ¶ Gratumque si non aliquem. cætera.) *gratumque sinum aliquem* in eodem habetur. ¶ Seiamque a serendo, Segestam a segetibus appellabant) scribendum arbitror, *Seiam quam a serendo*. cætera.

Ex cap. III. In quo boues agerentur cum aratur) *aratro* non *aratur* vetus exemplar agnoscit. ¶ Lentulorum, Ciceronum) *Lentinorum* non *Lentulorum* in eodem, haud minus probanda lectione. ¶ Iuniorem familiæ Bubulcum nominauerunt quibubus optime vtebatur) Scribendum arbitror, *Iuniorum familia a bubulco nomen inuenit qui bubus optime vtebatur.* ¶ Vt non inuita ea & indigne ferente credatur id fieri. Sed nos miramur ergastulorum non eadem emolumenta esse quæ fuerunt imperatorum) legendum puto cum maiore litera & cum interrogatione, *Et non inuita ea & indigne ferente credatur id fieri. Et nos miramur.* cæt. ¶ Hiero, Philometor, Attalus.) Æstimandum sintne duo auctores *Philometor & Attalus*, an vnus tantum. Nam Plinius hic duos accipere videtur, vt apparet etiam ex Indice præsentis libri, vbi tam in exemplari scripto quam in impressis sic habetur. *Externis, Hesiodo, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Hierone rege, Philometore rege, Attalo rege.* Videtur etiam Columella huius esse opinionis libro j. cap. j. *Siculi quoque*, inquit, *non mediocri cura negocium istud prosecuti sunt, Hieron & Epicharmus discipulus, Philometor & Attalus.* At M. Varro lib. j. capite item j. vnum tantum intelligit Philometorem Attalum his verbis: *Hi sunt quos habere in consilio poteris, cum quid consulere voles: Hiero Siculus, & Attalus Philometor.* A Varrone autem magis sto. nam Attalus rex Asiæ, studiosus rei rusticæ, amicus populi Romani, quem post mortem reliquit heredem, Philemetor cognominatus est, ob pietatem puto erga matrem, vt colligitur ex Strabone lib. xiij. & Trogo Pompeio lib. xxxvj. ¶ Non ingrate nominando M. Varrone) Antiquus codex *non in grege nominando M. Varronem.* ¶ Qui octogesimum primum vitæ annum agens. cæt.) *octogesimum* tantum, non *octogesimum primum* Varro ipse de se prodit in ipso statim operis ingressu. *Cogitans*, inquit, *esse properandum, quod, vt dicitur si est homo bulla eo magis senex. Annus enim octogesimus admonet me vt sarcinulas colligam antequam proficiscar e vita.*

Ex cap. IIII. Quibusuis oratoribus potius quam agricolis.) Verbum *oratoribus* redundat ex vetusto codice. ¶ A certissimo die maximeque veridico. cæt.) scribendum *deo* non *die*. deum enim appellat visum, quemadmodum & Menander καιρόν, hoc est oportunitatē seu occasionem deum appellat, auctore Pallada primo Epigrammatum tomo. Notum & Posidippi epigramma in Occasionem & Pœnitentiam, quod latine vertit Ausonius poeta, in quo occasio deam se appellat:

Sum dea quæ raro & paucis occasio nota.

Ex cap. V. Tunc quoque cunctanter. optimumque est, vt vulgo dixere, aliena insania frui, sed ita vt villarum tutela non sit oneri.) In ordine verborum peccatum est, vt reor, scribendumque: *Tunc quoque cunctanter & ita vt villarum tutela non sit oneri. Optimumque est, vt vulgo dixere, aliena insania frui. Eum tamen qui bene habitet.* cæt. ¶ Frontemque domini plus prodesse quam occipitium non mentiuntur) eadem sententia diuersis tamen verbis apud Catonem cap. iiij. *Frons occipitio prior est.* Quapropter hic forte melius legeretur, *Frontemque domini priorem esse quam occipitium non mentiuntur.*

Ex cap. VI. Minus arare quam verrere) scribe *vertere* non *verrere*, vt in fine capitis, Iuncosus ager verti pala debet. ¶ Neque aduerso amne.) *neque ex aduerso amne*, ex vetere lectione scribe. ¶ Catonis maxime verbis.) Aut ego fallor, aut fefellit Plinium memoria in citando auctore. Catonem enim citat, cum Columellam debuisset, cuius verba sunt lib. ij. cap. ij. *Sed citra hoc experimentum multa sunt quæ & dulcem terram & frumentis habilem significent, vt iuncus, vt calamus, gramen & trifolium, ebulum, rubi, pruni syluestres, & alia complura.* ¶ Et fortassis incredibile penitus existimetur) lego, *fortasis incredibile, ni penitus existimetur*, ex vetere exemplari. ¶ Alioquin domino aliquas messes colligere non expedit.) Deest verbum *colente* ex eodem: *Alioquin colente domino aliquas*. cæt. ¶ Summum prudentiæ illorum fuit.) Castior lectio, *Summa prudentiæ*, cæt. vt capite priore, *Summa omnium in hoc spectando fuit.* ¶ Ne familiæ malæ sint.) Castigo, *ne familiæ male sit*, ex Catone capite quinto, *Familiæ male ne sit prouideat: ne algeat, ne esuriat.* ¶ Humidiorem agrum fossione siccari atque concidi.) *Fossis* non *fossione* in eodem habetur. quam lectionem confirmant verba quæ statim sequuntur, *Fossas autem cretosis locis apertas relinqui.* ¶ Ora vtrimque lapidibus statuminari.) Vetus lectio, *ora autem earum binis vtrimque lapidibus statuminari.*

Ex cap. VII. Differentia vero notior quam vt indicari deceat) lege *debeat* non *deceat*: & verbum *vero* detrahe, ex eadem. ¶ Vergiliarum occasu seruntur) scribe *a Vergiliarum occasu seruntur*, ex eadem. ¶ Sementica autem triticum hordeum.) *Sementiua* non *Sementica* in eadem. ¶ Legumina omnia singulas habent radices, præter fabam, easque surculosas, quia non in multa diuiduntur. Altissimas autem cicer) locus ex lib. viij. capite ij. Theophrasti de historia plantarum tralatus, cuius hæc sunt verba: *Legumina omnia singulas habent radices, easdemque lignosas, & ramulis prætenuibus modo capillamentorum fibratas. Omnium vt ita dixerim altissimam cicer agit.* Et mox paulo: *Etenim legumina radice singulari subnixa, multos superne ramos ex caulibus gerunt, fabis tantum exceptis.* Ex quibus Theophrasti verbis manifeste apparet Pliniana verba tum deprauata esse, tum ordine non legitimo locata. Legendum igitur ad hunc modum videtur: *Legumina omnia singulas habent radices, easque surculosas, quæ in ramulos diuiduntur. Altissimas autem cicer præter fabam.* Cæterum verba hic aliquot desiderantur ad integritatem sententiæ. aut certe hæc, *multos ex caulibus ramos gerunt*, aut similia: tum sequatur, *præter fabam*. ita Plinius ad suum Theophrastum quam proxime accedet. ¶ Legumina quarto, vel cum tardissime septimo.) scribo, *vel cum tardissime quinto* ex Varrone libro j. capite xlv. & Theophrasto lib. viij. capite j. ¶ Faba a xv. die ad xx.) Vetus lectio, *faba a xv. aut xx.* Nam verbum *die* superfluit, ex eadem. ¶ Cæteris seminibus eadem pars & radicem & florem) scribendum reor, *Cæterum leguminibus eadem pars*, cæt. Theophrast. lib. viij. cap. ij. *At faba cæteraque legumina non eodem modo mittere consueuerunt, sed eadem ex parte radicem fundunt & caulem.* ¶ Verno tempore fastigiantur) scribo *fastigantur*, non *fastigiantur*, vt sæpe admonui. sic enim semper in scriptis codicibus legitur: nec aliter a doctis enunciatur. ¶ Omnium satorum fructus) *satiuorum* non *satorum* præfert antiquum exemplar. ¶ Mammoso e pano. Desideratur præpositio *e* in eodem. ¶ lx. enim pondo panis e modio reducunt) scribendum reor non *reducunt*, sed *reddit*, vt infra hoc capite: *quod fere quaternis libris plus reddit panis quam aliud far.* ¶ Qui vt spem sui fecit) scribo *quæ*, non *qui*. vt referat spicam Theophrastus lib. viij. cap. ij. *Mox folliculo absoluta quarto aut quinto die florere tam tritici quam hordei incipit.* ¶ Varro quater nouenis diebus fruges absolui tradit) scribo *quinquies nouenis diebus*, hoc est xlv. dieb. Varro lib. j. cap. xxxij. *Quarto interuallo inter solstitiū & caniculā plerique messem faciunt; quo fru-*

quo frumentum dicitur xv. diebus esse in vaginis, xv. florere, xv. exarescere. vel lege, *Varro ter quindenis diebus.* cæt. ¶ Fabæ in folia exeunt, ac deinde caulem emittunt, nullis distinctum internodiis.) Videtur superuacaneum esse verbum *nullis*. Nam Theophrastus lib. viij. cap. iij. contradicit his verbis: *Item caulis aliis geniculatus atque inanis, vt fabæ.* ¶ Leguminum vnicaulis faba sola: vnus & lupinis: cæteris ramosus prætenui surculo.) Cum sit non exigua differentia inter ramosum & surculosum; (vt monstrant verba quæ statim ante præcesserunt: dixit enim, *Reliqua legumina surculosa sunt. Ex his ramosa cicer, eruum, lens.*) qua ratione consistet hæc sententia? *Cæteris ramosus prætenui surculo.* videntur enim verba inter se repugnare. Nimirum inuerti debent vt arbitror dictiones, legendumque, *vnus & lupinis prætenui surculo, cæteris ramosus.* ¶ Maturanturque cum plurimum diebus xl. perficiuntur.) Sincerior antiqua lectio, *maturantque cum pluribus diebus xl.* Verbum autem *perficiuntur* superuacaneum est ex exemplari vetere. ¶ Tunicæ frumento plures. Hordeum maxime nudum & alica, sed præcipue auena.) Ex Theophrasto, vnde hic locus acceptus est, manifestum fit, præpostero ordine legenda esse verba hæc: *Tunicæ frumento plures & alicæ, sed præcipue auenæ. Hordeum maxime nudum.* Theophrasti verba sunt lib. viij. cap. iiij. *Ad hæc triticũ tunicis contegitur multis, ordeum nudũ consistit. Id enim omnium maxime caret tegumento. Tipha quoque & siligo & omnia huiusmodi multiplici folliculo includuntur, ac omnium vt ita loquar maxime auenam natura operuit.* Porro illud noscendum, in Græcis Theophrasti exemplaribus non *auenam* scriptum esse vt Theodorus vertit, sed *crocum*. ¶ Et alia differentia est) vetus codex, *Est alia differentia.* ¶ Verrius tradidit.) *Varro* non *Verrius* idem codex præfert. ¶ Quippe non excedunt in modium vicenas libras, si quis granum ipsum ponderet) in eodẽ, *quippe nõ excedit modii vicenas libras sicli granum ipsum pondere.* ¶ Occasione lucrandi vilissimum) legendum puto non *vilissimum* sed *inutilissimum*. Nam & codex antiquus *vtilissimum* habet. cui dictioni si adiungas præpositionem *in*, quæ paulo ante præcedit, parum ibi necessariam, locus erit recte castigatus. Confirmat hanc correctionem Plinius ipse lib. xxiij. cap. j. his verbis: *In primis igitur vinum marina aqua factum inutile est stomacho, neruis, vesicæ.* ¶ Vnicalamum præterea, nec vsquam capax) addendum puto verbum *ponderis*, indiligentia librarii ni fallor omissum, vt sit, *nec vsquam capax ponderis*, ex Theophrasto lib. viij. cap. iiij. his verbis: *Tria vero permulta & vbique habentur. Leuia hæc & parum fœcunda & vnicalama sunt, atque in totum infirma.* ¶ Est & bimestre circa Thracium sinum.) In scripto exemplari non *Thracium sinũ* sed *Thraciæ fanum* habetur. vt scribendum putem *Thraciæ Ænum*. Ænus enim celebris est vrbs Thraciæ. Porro Theophrastus, vnde Plinius hæc hausit, non in Æno sed in Eubœa nasci hoc genus tritici tradit, quod xl. die serantur maturescat. Eius verba sunt lib. viij. cap. iiij. *Quibus & trimestrium genus annumerari par est, & bimestrium, & si quid intra pauciores dies valeat consumari: & in Eubœa genus quoddam intra quadraginta dies crassari perficique posse affirmant: idemque firmum esse ac ponderosum, nec modo trimestris leue. quam ob rem famulis id præberi inquiunt, etenim nec multum in hoc furfures esse volunt.* Quibus ex verbis liquet deesse in Plinio cõiunctionem *&*, *Est & bimestre, & circa Thraciæ Ænon, quod quadragesimo die quam satum est maturescit.* Expendendum igitur an in Theophrasto tam græco quam latino scribendum sit non *Eubœa* sed *Æno*, vt Plinius & Theophrastus cõsentiãt. ¶ Vt singula spicas nostras æquẽt) scribendũ reor, *vt singula oliuæ nucleos æquent*, ex eodẽ Theophrasto & eodem loco. *Nam & Asiæ*, inquit, *vltra Bactra quodam in loco adeo grãde frumentũ fieri tradunt vt nucleos oliuæ sua æquiparent magnitudine grana singula.* ¶ Quadrupedumque tradidit refectibus. Ptisanæ inde vsus validissimus saluberrimusque tanto opere probatur) longe aliter scripta lectio, *quadrupedumque fere cibus est, cum ptisanæ inde vsus validissimus ac uberrimusque tanto opere probetur.* In Bœotia & Africa) in eadem non *Bœotia* sed *Betica* habetur. ¶ Proximum e trimestri quodam minime ponderoso tritico) scribo *proximum trimestri quod e minime ponderoso tritico*; ex eadem, vt sit sensus, primas tribui amylo quod fit ex trimestri. Dixit enim paulo ante, *Amylum vero ex omni tritico ac siligine, sed optimũ ex trimestri. Secũdas vero a trimestri tribui amylo quod fiat e tritico minime ponderoso.* Ita vt misceatur pariter emollitum priusquam arescat. ¶ Linteo aut sportis siccatum tegulæ infunditur illitæ fermento.) Scribendum diuersa distinctione & lectione, *ita vt misceatur pariter. Emollitum priusquam arescat, linteoque aut sportis siccatum, tegulæ infunditur.* Nec *siccatum* videtur legendum, sed *colatum*, ex Dioscoride lib. ij. ex cuius verbis apparet locum hunc ambustum esse, complura in eo desiderari verba. ¶ Vltimo ad polentam & contra tempestates candido maxima infirmitas) lego, *vltimo ad polentam, & contra tempestates quam candido maior firmitas.* Theophrastus lib. viij. cap. iiij. *Et hordeorum ipsorum aliud rotundius minusque, aliud oblongius maiusque atque in spica rarius. Item aliud candidum, aliud accedens ad purpuram, quod & farinam reddere copiosius creditur, & contra hyemem & flatus, & in totum contra cœli mutationes, candido validius esse videtur.* ¶ Seri non valet nisi in sicca) scribe, *seri non vult nisi in sicca.* cæt. ex scripto exemplari.

Ex cap. viii. Sed & trans Alpes in Allobrogum tantum Aruernorumque agro) in eodem non *Aruernorum* legitur sed *Remorum*, qui populi sunt Galliæ Belgicæ Plinio in iiij. & cæteris.

Ex cap. x. Eiusdem naturæ & horminum a Græcis dictum, sed cymino simile, seriturque cum sesama. Hoc Irione nullum animal virentibus) scribendum puto, *Eiusdem naturæ & horminum a Græcis dictum, sed cymino simile, seriturque cum sesama. His & irione nullum animal vescitur virentibus.* Theophrastus lib. viij. cap. vij. *Sesamam viridem nullum animal manait neque lupinum. An vero neque irionem, neque geminalem, quærendum. Nam ea quoque amara sunt.* ¶ Concidantur grana ferroque frangantur) vetus codex, *concidantur grana ferrumque frangatur.* ¶ Magonis proponetur sentẽtia.) *Magonis præponemus sententiam*, in eodem. ¶ Et ipsa autem quæ euallantur.) Quædam exemplaria *eualuantur* agnoscunt non *euallantur*. scribendum videtur *euannantur*, hoc est vannis purgantur. M. Varro lib. j. cap. lij. *Ita fit vt quod leuissimum est in eo, atque appellatur acus, euannetur foras extra aream, ac frumentum quod est ponderosum, purum veniat ad corbem.* suffragatur & Nonius Marcellus. Nihilominus diligentiore locus hic censura indiget. Nam videri potest aliud esse eualli, aliud euannari. Euallantur enim frumenta cum spirante vento purgantur in area. vallis enim aut ventilabris eodem Varrone teste, cum ventus spirat, frumentum subiactatur a terra purgaturque: vannis autem, cum aura omnis silet. Columella libro ij. capite xxj. *Ipsæ autem spicæ melius fustibus tunduntur vannisque expurgantur.* & mox paulum: *At si compluribus diebus vndique silebit aura, vannis expurgentur, ne post nimiam ventorum segnitiem vasta tempestas irritum faciat totius anni laborem.* Discordare itaque videntur M. Varro & Columella. ¶ Vt maiore in terrarum parte) vetus lectio, *in maiore terrarum parte*, redundante particula *vt*. ¶ Panico Galliæ quædam, præcipue Aquitania vtitur) in eadem, *Panico & Gallia quidem præcipue*, & cæt. ¶ Vetant ea inter vites arboresque frugiferas) scribe, *arboresue frugiferas seri*, ex eadem.

Ex cap. xi. E musto albo triduo maturato subactis ac sole siccatis) vetus exemplar non *maturato* legit: sed *macerato* vt legendum putem, *e musto albo triduo maceratis, subactis, ac sole siccatis.* ¶ Cum similagine seminis) in eodem, *cum similigenis eminis.* vt scribendum videatur *cum similaginis heminis.* ¶ Quem aquaticum vocant, quoniam aqua trahitur, tenuem & spongiosa inanitate) in eodem, *quoniam aqua trahitur ad tenuem & spongiosam inanitatem.* ¶ Ipsi panem faciebant Quirites, mulierumque id opus erat) ad verbum *maxime: mulierumque id opus maxime erat*, ex eodem. ¶ Quæ palma frugum indubitanter Italiam contingit) *indubitata* non *indubitanter*, in eodem. ¶ Campus est subiacens montibus nimbosis totis quidem.) Melius conuerso ordine, *nimbrosis quidem totis.* ¶ Gratia terræ eius vt protinus soli natura dicatur) scribo, *terra eius vt protinus soli naturæ dicatur.* nam verbum *gratia* desideratur in antiquo exemplari. ¶ Quantum autem vniuersas terras campus circumcampanus antecedit) verbum *circumcampanus* redundat ex eodem. ¶ Nam lapidis duritia conteritur) *vel lapidis duritia*, in eodem: & verbum *Conteritur* cum maiore litera scriptum, initium præstat sequentibus: & pro verbo quod sequitur, *nobilius*, *mobili* præfert antiquum exemplar. ¶ Adiecitque causem afferendi) si verbum *afferendi* Plinianum est quod dubito, magis est vt legatur *auferendi*.

Ex cap. xii. Fabacia suæ religionis diis in sacro est) *fabata sue*, non *fabacia suæ*, in antiquo exemplari. ¶ Præualẽs pulmentarij cibo & hebetare sensus existimata.) Aptior lectio, *sed hebetare sensus existimatæ.* ¶ Nec genicula habet molli calamo) *octona genicula habent, sed molli calamo*, in codice antiquo. ¶ Cruda & omnino decocta) in eodem, *cruda & omni modo cocta.* ¶ Ex leguminibus autem nouembri seruntur. cæt.) in eodem, *Ex leguminibus autumno vere seruntur.*

Ex cap. xiii. Neque aliud id cibis tingui decet) legendum reor *pingi* non *tingui*, quia præcessit paulo ante, *etiam coloribus picta.* ¶ Tertiam speciem syluestrem appellauere in longitudinem radice procurrente, raphani similitudine, & folio anguloso scabroque, succo acri, qui circa messem exceptus, oculos pungat, medeturque caligini admixto lacte mulierum) Lapsus hic est Plinij nostri haud dubius, sed memoriæ, ob idque venia dignus, nam quod Theophrastus libr. vij. cap. vj. & Dioscorides li. ij. tribuunt lactucæ syluestri, Plinius rapo sylue-

stri tribuit. Erroris causa fuit, quod de vtroque Theophrastus pariter disserit. a quo frequenter in hac plantarum commẽtatione mutuo accipit Plinius. Eius verba sunt: *Rapa vel radice longa & modo raphani breuiq; caule consistit. Lactuca folio breuior quam satiua est, idque consumatum acueatur & caule simili modo breuiore perficitur. Succum acrem ac medicatum habet: nascitur inter arua: liquatur per messem tritici, & purgare aquam intercutem dicitur, & caliginem arcere ab oculis & argemam auferre cum lacte mulieris.* ¶Inter duorum numinum dies festos) scribendum reor *intra* non *inter*. sequitur enim non multo post, *intra prædictum temporis spatium.* ¶Quota luna procedente hyeme) sincerior & veræ propior lectio *præcedente* quam *procedente*. nam saturus plantam, præterita obseruat potius quam futura, quæ sunt auctore Isocrate incerta. ¶Totidem luminum die) *numinum* lego, non *luminum*. nam statim ante dixit, *intra duorum numinum dies festos.*

Ex CAP. XIIII. Nec vllius quæ feruntur natura assensu terræ mirabilior est.) Duo illa verba *assensu terræ*, opinor non esse legitima. ¶ Protinus seritur ex aruo) scribo *area* non *aruo*. Th. lib. viij. cap. vltimo, *Lupinum*, inquit, *licet robustissimum sit, tamen nisi protinus ab area terræ mandaueris, male prouẽniet, quemadmodũ dictũ est.* Et Columella li. ij. c. x. *sparguntur statim ex area.* ¶Quãdo etiam impositum puerorum ventribus) scribo, *Quinetiam impositum.* cæt.

Ex CAP. XVI. Deterrimum & tantum ad arcendam famem vtile.) *Teterrimum* non *deterrimum*, rectius credo, vt protinus sequentia indicant. ¶ Quod Cato ocimum vocabat quo sistebant aluum bubus) legendum reor *ciebant* non *sistebant*, vt patebit ex M. Varronis verbis quæ paulo post inferam. ¶ Id erat e pabulis segete viridi desecta antequam gelaret) antiquũ exemplar, *Id erat e pabuli segete viride defectum antequam gelaret.* verissima lectione. sunt enim desumpta verba ex M. Varrone lib. j. cap. xxxj. *Hoc amplius*, inquit, *dictum ocimum. quod citat aluum bubus, & ideo iis datur vt purgentur. Id est pabuli segete viride sectum antequam generat siliquas.* Ex quibus Varronis verbis liquet, verba quæ statim sequuntur, *Antequam gelaret*, vitiata esse, legendumque, *antequam siliquaret.* ¶Vt cum vno satu amplius quam tricenis annis duret) scribo *denis* non *tricenis*. Columella lib. ij. cap. xj. *Sed ex his quæ placet eximia est herba Medica. Quod semel seritur, x. annis durat.* confirmat id Palladius li. v. titulo j. Item cõmodius legitur, *vt quæ vno satu*, quã *vt cum vno satu.* ¶ Vnum de ea & cytiso volumen Amphilochus fecit confusim) verbum *fecit* desideratur in vetusto exemplari. quare in locum sequentis dictionis *confusim*, substituendum reor *composuit.* ¶ Alias pruinis obnoxia. Opus est densitate seminis omnia occupari, internascentesque herbas excludi. Id præstant in iugera modia vicena. Cauendum ne aduratur, terraq; e protinus integi debet. Si sit humidum solum herbosumve, euincitur & desciscit in pratum. Ideo protinus altitudine vnciali herbis omnibus liberanda est.) Confusa & permixta omnia, ac velut de industria ad euertendum Plinium sic posita. scribo, *Alias pruinis obnoxia. Cauendumque ne aduratur, terraque protinus integi debet altitudine vnciali, internascentesque herbas excludi. Opus est densitate seminis omnia occupari. Id præstant in iugera modia vicena. Si sit humidum solum herbosumve, euincitur & desciscit in pratum. Ideo protinus herbis omnibus liberanda est.* ex Columella lib. ij. c. xxxj. ¶In semen maturescere prohibendum est) *prohibenda* non *prohibendum*, vetus exemplar. ¶ Verno seri debet.) Nullo modo videtur legi posse *seri*. nam dictum ante est seri mense Maio, qui æstatis mensis est, non veris. quapropter *sarriri* legendum esse arbitror, non *seri*. ¶Remedium vnicum est aratio sæpius vertendo donec. cæt.) scribo, *Remedium vnicum est aratro vertere donec.* cæt. ex antiquo exemplari. ¶Ne repellere sanguinem necesse sit) in eodem non *repellere* legitur sed *replere*. lego *deplere.* ¶ Cuius in parte de vitiis quoque dicatur) *de morbis quoque dicatur*, in eodem.

Ex CAP. XVII. Quippe cum Germaniæ populi edant eam) *seruant*, non *edant* in eodem. vt forte scribendum sit *sedant.* ¶ A spica euanescit quodam abortiuo) idem exemplar *in spica euanescit quodam abortu.* ¶Cum spicæ in pluuiis calor interuescit) in eodem, *cum spicæ pluuius calor inferuescit.* ¶Imber in herba vtilis tantum, florentibus autem frumento & hordeo nocet.) In quibusdam antiquioris impressionis codicibus, *imber in herba vtilis quarto. florentibus.* cæt. lego, *imber in herba vtilis: quando florent autem, frumento & hordeo nocet*, ex antiquo exẽplari. ¶Et hæ quidem complexu necant. apud Philippos autẽ. cæt.) Duo verba redundãt ex eodem, *quidem* & *autem.* ¶ Nascitur & phalangius.) *Phalangion* in eodem, non *phalangius.* ¶Virgilius nitro & amurca perfundi iubet fabam.) Virgilii versus sunt primo Georgicon.

Semina vidi equidem multos medicare serentes,
Et nitro primum & nigra perfundere amurca,
Grandior vt fœtus siliquis fallacibus esset.

Vbi videtur summus poeta vniuersaliter præcipere de seminibus omnium leguminum, non tantum fabæ: sicque intelligit Seruius grammaticus. Sed falli Seruium, Plinium vero recte ad fabam Virgilianam carmen astringere, ostendit Columella lib. ij. capite x. his verbis: *Priscis rusticis, nec minus Virgilio prius amurca vel nitro macerari eam, & ita seri placuit. Nos quoque sic medicatam comperimus, cum ad maturitatem perducta sit, minus a curgulione infestari.* ¶Sic etiam grandescere promittit) vetus exẽplar, *promittens* non *promittit.* ¶ Præcipué adolescere putant) *præcipuius* forma comparatiua, & quidem notanda, in eodem. ¶In tegulis nascens tabulisve) non minus recte legeretur, *tubulisve.* ¶ Vulgo vero si dulcedo noceat. cæt.) scribendum arbitror, *Vulgo vero si sedum non sit.* ¶ Deinde sarrire. si in articulum seges ire cœperit, runcare ne herbæ vincant.) Hæc verba videntur mihi non pertinere ad præsentem locum. nec enim aut præcedentibus aut sequentibus bene cohærent. ¶Retonsarum vero etiam semel.) Deme particulam *vero*, ex scripto exẽplari. ¶Si vero nebulosus sit. Ide raphanum, milium, panicum) adde verbum *rapa*, ex Catone ca. vj. *Idem rapa, raphanus, milium, panicũ.* ¶Lentẽ in fructectoso & rubricoso) Scriptum exemplar & reliqui codices impressi non *frutectoso* legunt, sed *fruteto*. scribo *rudeto*. Cato c. xxxv. Lentim in rudeto & rubricoso qui herbosus nõ siet, serito. ¶Quæ non multo indigent succo) in eodem codice nõ *succo* sed *suctu* legitur. ¶Leuior terra densiorque tritico) scribendum puto *lætior* non *leuior*, vt paulo ante dixit ex Catone seri. Nam *leuior* & *densior* videntur inter se repugnare.

Ex CAP XVIII. Euagari incipit vt diximus a solstitio aut noua luna) particula *aut* superfluere videtur ex Plinio ipso li. v. ca. ix. *Incipit*, inquit, *crescere luna noua quæcunque post solstitium est.* ¶Culter vocatur, prædensam. cæt.) addit antiquum exemplar dictionem *infelix*: *Culter vocatur infelix*: vt forte scribi possit, *Culter vocatur in silicem*, vel, *Culter vocatur difficilem, prædensam.* cæt. quia subdit paulo post, *Tertium in solo facili.* ¶Sed exacutior in mucronem fastigiata) dele verbum *sed*, & scribe *fastigata*, vt millies iam dictum est. ¶ Galliæ vero duas addidere rotulas) detrahe verbum *vero*, ex codice antiquo. ¶Vno iugo boum censeri anno. cæt.) *conseri* non *censeri*, in eodem.

Ex CAP. XIX. Quid est primum? agrum bene colere. quid secundum? bene arare. quid tertium? stercorare.) In vulgatis Catonis exemplaribus aliter: *Quid est agrum bene colere? bene arare. quid secundum? arare. tertio stercorare.* ¶ Ibi melius caloribus) non *melius*, sed *mediis*, in scripto codice. ¶Tenue valde & aridum paulo ante sationis tempus) in eodem *valde tenue & aridum paulo ante sationem.* ¶ Hoc in nouali atque requieto necessarium est) suo illa verba *atque requieto*, desiderantur in eodem. ¶Securiculam institutam pendere) in eodem *instituam.* scribo *in stiua.* ¶Ibi itaque caueatur vbi inuentum est.) *Ibi vtique caueatur.* cæt. vetus lectio.

Ex CAP. XX. Hæc quoque vbi consuetudo patitur) scribendum puto, *Occa quoque vbi.* cæt. ¶ Crate dentata) vetus lectio non *dentata* sed *conteata* præfert. vt scribendum forte sit *contexta*. Verba autem quæ mox paulo sequuntur, *operientes semina*, iduentitia arbitramur. ¶ Vel incipiente culmo, cum iam is bina ternave emiserit folia) in eodem, *vel incipiente culmo, vel tum iam si ad bina ternaue emiserit folia.* ¶ Refeuerunt resarrientes campos mense martio) in eodem, *refeuerunt etiam campos mense martio.*

Ex CAP. XXI. Soli tristitiam laxat temporibus vernis) *teporibus* verior lectio quam *temporibus*. præcessit enim, *hiberno rigore.* ¶Leguminum cicer eadem quæ far desiderat.) *Faba*, non *far*, vetus exemplar. ¶ At in Bactris, Africa, Cyrene) in eodem *Cyrenis* non *Cyrene.* ¶ Et a semente non nisi nonis messibus in aream redeunt) in eodem, *& a semente non nisi messibus in aream redeunt.* Nocturno tactas rore nutriens) non *tactas* in eodem, sed *tectum* habetur. vt scribendum putem *tantum.*

Ex CAP. XXII. Aquarum quoque differentia magna riguis est. In Narbonensi prouincia nobilis fons, Orge nomine est) scribo, *Aquarum quoque differentia magna riguis. Est in Narbonensi prouincia nobilis fons, Orge nomine.* Nam verbum *est* in fine positum non legitur in antiquo exemplari. ¶Sed illas in aqua nascentes) *aquis* non *aqua* in eodem. ¶Ergo quisque suam terrã aquamque nouerit.) Conuerte verba ex eodem, *Ergo suam quisque terram.* cæt.

Ex CAP. XXIII. Eo condito raphanus) lego *eo condito rapa*, ex eodem. ¶ His sublatis hordeum vel triticum) adde verbum *rursus*, *His sublatis hordeum rursus vel triticum*, ex eodem. ¶ Nec non minus pinguis) desideratur in eodem *nec non.* ¶Autumno aliquid saturus, septẽbri mense fimũ inaret post imbrẽ. vtiq; si verno erit saturus) verbum *vtiq;* cũ minore scriptũ superioribus adiũge, ex eodem. ¶Priusquam areicat aut iacto semine) verbũ *aut* deest in eodem. ¶Si hęc omissa sit stercoratio, sequens est prius quam serat ante puluerem) scribendum conii-

cio, *Si*

cio, *Si hæc omissa sit stercoratio, sequens est prius quam sarriat iactus pulueris.* Ducunt me in hanc correctione verba Columellæ lib. ij. ca. xvj. *Si tamen,* inquit, *aliqua causa tempestiuam stercorationem facere prohibuerit, secunda ratio est antequam sarrias more seminantis ex auiariis puluerem stercoris per segetem spargere. si is non erit: caprinum manu iacere, atque ita terram sarculis permiscere. Ea res lætas segetes reddit.* Confirmat hoc ipsum Palladius lib. x. tit. j. Sed omnino verba hic aliquot desiderari videntur, vt Plinio cum vtroque auctore conueniat. ¶ Iustum est singulas vehes fimi denario ire in singulas pecudes minores, in maiores denas) lego non *denario*, sed *die triceno.* Columella lib. ij. cap. xv. *Parum autem diligentes existimo esse agricolas apud quos minores singulæ pecudes tricenis diebus, minus quam singulas, itemque maiores denas vehes stercoris efficiunt.*

Ex cap. xxiiii. Religiosumque inde primum colonis augurium) scribendum reor, *Religiosumque id & pessimum colonis augurium.* Theophrastus lib. viij. capite vj. *Quanquam dici soleat alias plus, alias minus eadem recipere segetem, infaustoque augurio capiant cum plus receperit. Terram enim esurire atque esitare protinus semen existimant.* Addit autem exemplar antiquum verbum *videtur*; *Religiosum id videtur, & pessimum.* cæt. ¶ Atque non concipiens vanescat) *euanescat* in eodem, non *vanescat.* ¶ Milii, panici, sextarios iiij.) *sex* non *quattuor* in eodem legitur. ¶ In denso aut cretoso aut vliginoso solo tritici aut siliginis modios sex) scribo *modios quinque.* Columella lib. ij. cap. ix. *Siliginis autem vel tritici, si medioriter cretosus aut vliginosus ager est, etiam plus quam vt prius iam dixi, quinque modiis ad sationem opus est. At si siccus & resolutus locus est, idemque vel pinguis vel exilis est, quatuor.* Idē error corrigendus paulo post. ¶ In soluta terra & nuda & sicca & læta. duo illa verba *& nuda*, non sunt in vetere exemplari. ¶ Macies enim soli maior, nisi rarum culmum habeat) dictio *maior* redundat, ex vetere exemplari. ¶ Pinguia arua ex vna seminis radice) *Pinguia arua ex vno semine*, in eodem. ¶ Alii quinq; non minus seri pluresve recipiūt) *præcipiunt* non *recipiunt*, in eodem. ¶ Custodiri enim semen corrumpente humore, & a proximo imbre vno die erumpere) scribo, *custodiri enim semen incorruptum vt horreo, & a proximo imbre.* cæt. Columella lib. ij. ca. viij. *Sed si, quod euenit, nonnunquam seri sunt imbres, quāuis sitienti solo recte semen committitur. idque etiam in quibusdā prouinciis vbi status cæli talis est, vsurpatur. Nā quod sicco solo ingestum & inoccatum est, proinde ac si repositum in horreo non corrumpitur. atque vbi venit imber, multorum dierum sementis vno die surgit.* ¶ Inter omnes autem conuenit circa brumam serendum non esse) legendum videtur alterutro modo, aut, *citra brumam serendum esse*, aut *vltra brumam serendum non esse.* M. Varro lib. j. ca. xxxiiij. *Post brumam nisi quæ necessaria causa coegerit non serere; quod tantum intersit vt ante brumam sata quadragesimo die vix exeant.* ¶ Quam male in autumno.) *quam malo autumno*, antiquus codex. ¶ Quidam omissa cælesti cura vt inutili temporibus definiunt) *quidam omissa cælesti subtilitate temporibus definiunt*, in eodem. ¶ Ac siderum mores) aptior lectio, *ac siderum moras.* ¶ Misceri posse cælestem diuinitatem imperitiæ) addendum verbum *rusticæ*, ex codice scripto, *imperitiæ rusticæ.*

Ex cap. xxv. Prouentum eorum ter repetito frigore extinctū) elegantius & magis ex consuetudine Pliniana casu auferendi, *prouentu eorum ter repetito frigore extincto.* & verba quæ paulo ante præcedunt, *Ob infirmitatem animalis*, non esse Pliniana existimo, sed expositionem super verbum *extincto.* ¶ His addidit apud nos quartam Cæsar dictator) alio ordine vetus lectio, *His addidit quartam Cæsar dictator.* ¶ Quanquam diligentior esset. cæt.) superfluit verbum *esset* ex eadem. ¶ Maximeque hæc erit Italiæ ratio. dicemus tamen & aliorum placita. Id quoniā non vnius. cæt.) dele coniunctionem *que*, & pronomen *id*, ex eadem. ¶ Vt legentes tantum meminerint) dele & iam particulam *vt*, ex eadem. ¶ Ad hesperum iacentes terras) *vesperā* nō *hesperum* in eadem. ¶ Nota ex his terris quas nominauimus sumpta conuexitate circuli pertinentis ad quas quisq; quæ, & terras, & ad earum siderum exortus) scribo, *Ergo ex his terris quas nominauimus sumpta cōuexitate circuli pertinentis ad quas quisque quæret terras, iidem erunt siderum exortus*, ex eadē. ¶ Ardores suos habere quadrinis annis) legendū reor *cardines* non *ardores.* vt paulo post: *Cardo tēporū quadripartita anni distinctione constat.* ¶ Alio modo quo die apparere incipiunt) scribendum reor *cum die*, non *quo die.* ¶ Prout alterutris eorum mane. cæt.) *alteruter* non *alterutris* codex scriptus. ¶ Diebus xciij. horis xij. vsque ad æquinoctium autumni. Et tum æquata die) scribe, *diebus xcij. horis xij. Deinde diminuitur vsq; ad æquinoctiū autumni diebus xci. horis xij. Et tum æquata.* cæt. tū ex Plinio ipso hoc præsenti lib. infra, numerante ab æquinoctio verno ad solstitiū dies xcj. & a solstitio ad æquinoctiū autūnale xcij. tum ex ratione calculi id deposcēte. ¶ Procedit ex eo ad brumā diebus lxxix. horis iij.) scribendū *xcij.* non *lxxxix.* alioqui non efficietur debita summa dierum anni ccclxv. & horarū vj. astipulante etiam mox Plinio ipso. ¶ Ab viij. calendas ianuarii fere) in codice vetere, *ad viij. calendas ianuarii fere.* ¶ Fidiculæ occasus qui autumnum inchoat diebus xiv.) Verior lectio quorūdam exemplarium *xlvi.* Nam a solstitio ad æquinoctium autumni dies sunt xcij. & statim ante dixit: *Rursus hi cardines singulis etiamnum articulis temporum diuiduntur per media omnes dierū spatia.* ¶ Vergiliarū matutinus occasus hieme die xliij.) lego *xliiij.* ex ipso Plinio lib. ij. xxvij. *Post id æquinoctium diebus fere quattuor & quadraginta Vergiliarū occasus hiemem inchoat.* Repetit hoc ipsum libro præsenti, infra. ¶ Ab æquinoctio verno æstatis die xlviii. Vergiliarum exortus matutinus) scribo *die xlvi.* non *xlviij.* Nam æquinoctium vernum Plinio in sequentib. est viii. calendas aprilis, hoc est xxv. die Martii. exortus autē vergiliarum matutinus est vi. idus maias, hoc est x. die maii. Sūt ergo a xxv. die Martii ad x. diem maii dies xlvi. Præterea ab æquinoctio verno ad solstitium dies sunt xcii. quorum pars dimidia sunt xlvi. & ostendit paulo ante cardines anni singulis ētiamnum articulis temporum diuidi per media omnes dierum spatia. ¶ Lōgo decedat spatio) *decidat* non *decedat* in antiquo exemplari, hoc est occidat. ¶ Adueniente coronæ exortu) breuius in eodem, *a coronæ exortu.* ¶ Hoc ipso vergiliarum occasu fieri putant. Aliqui ad tertium idus nouembris vt diximus seruant, quoniam id sidus etiam vestis institoris est) scribo; *Hoc ipso vergiliarum occasu fieri putant aliqui, ad tertium idus nouembris vt diximus. Seruantque id sidus etiam vestis institores*, ex eodem codice. Legere tamen mallem *hoc ipsum*, quam *hoc ipso*; & *obseruant* potius, quam *seruant.* ¶ Quibus est cura insidiandi negociatoris auaritia) scribendum reor *negociatoribus* non *negotiatoris*: & verbum *auaritia* falso adiectum puto. ¶ Indocilis cæli agricola) verbum *cæli* superuacaneum est. ex codice scripto. ¶ Vt cæli locique efficit natura) *afficis* non *efficit* in eodem.

Ex cap. xxvi. Non vtique sexto idus februarii) legendum videtur *vij. idus.* non *vi.* ex M. Varrone lib. j. c. xxiij. & Columella lib. xj. cap. ij. quorum traditionem videtur refellere. ¶ Antequam ver præuenerit) codex scriptus caret voce illa *ver*: & *præuerat* legit, non *præuenerit.* vt forte scribendum sit *præuernet.* ¶ Serantur vero vlmi, populi, platani, vti dictum est) lego *fraxini* non *platani*; tum quia superius lib. xvij. cap. xj. de populo, vlmo, fraxino disseruit: quem locum videtur hic demonstrare cum dicit, Vti dictum est: tum quia patet euidenter desumptum ex Columella hunc locum li. xj. ca. ij. *Populos,* inquit, *& salices & fraxinos prius quā frondescant, plātasq; vlmorum tunc ponere vtile.* Porro verbum *vero* superfluit ex codice antiquo. ¶ Faba vero non antequam trium foliorum) scribo, *faba vero non ante quam quattuor digitorum*, ex Columella lib. xj. ca. ij. his verbis: *Sed & faba eandē curam exigit, si iam coliculus eius in quattuor digitos altitudinis creuerit.* ¶ Scrobes fieri, seminaria propagari) vitiatissimus locus, & omissis non paucis verbis mutilatus. Monstrat hoc Cato ipse capite xl. *Per ver,* inquit, *hæc fieri oportet: sulcos & scrobes fieri: seminariis vitiariisque locum verti, vites propagari: in locis crassis & humectis vlmos, ficos, poma, oleas seri oportet.* Ex quibus verbis liquet paulo infra post verbum *oleas* addendam esse vocem *seri.* ¶ Prata stercorari luna sitiente) *sitiente* non *sitiente*, Cato ipse cap. l. ¶ Ab afflatu fauonii defendi) *a flatu fauonii defendi*, exemplar scriptum. ¶ Ficus interpugari) scribe, *interputari.* Cato cap. l. *ficos interputato.* Eodem verbo vsus est Varro lib. j. cap. xxx. *Oleam seri interputarique oportet.* ¶ Hæc antequam vinea florere incipiat) lege, *Hoc antequam vineam fodere incipiat.* Cato cap. l. *Seminaria facito & vetera resarcito. Hoc facito antequam vineam fodere incipias.* ¶ Postea vtique grauissima & aquosissima, ita postremo arato) scribo *vti quæque*, non *vtique*: & *crassissima* non *grauissima.* Cato eodem cap. *Verno arare incipito & loca primum arato quæ siccissima erunt: & quæ crassissima & aquosissima erunt, ea postremum arato, dum ne prius obdurescant.* ¶ Quod nostri a similitudine cognominis. cæt.) Verbum *quod*, puto delendum esse. ¶ Auspicio tamen detestabiles videntur.) Puto hæc verba adulterina esse. ¶ Alitis temporarii quem cuculum vocant.) *alitis temporariæ quam.* cæt. in codice scripto. ¶ Estque signum illius maturitatis & horum sationis commune) in eodem *Signum illius maturitati & horum sationi commune.* cætera desiderantur.

Ex cap. xxvii. Cur cælum intueris agricola? cur sidera quæris rustice?) *Cur cælum intuearis agricola, cur sidera quæras rustice*, in eodem festiuiore lectione. ¶ Iam te breuiore. cæt.) Cum interrogationis nota legenda hæc verba, ex eodem. ¶ Spargo peculiares stellas) elegantius in eodem, *peculiares spargo stellas.* ¶ Secumque lucem habeat & noctem) *nocte* auferendi casu in eodem. ¶ In certis hæ diebus proueniunt, durantque fœdere sideris huiusce. Partiumque eas illius esse certum est) castior ut sentio eiusdē lectio coniunctim

Incertis eæ diebus proueniunt durantque: sed esse syderis huius partum eas certum est. ¶ Postridie arcturi occasus matutini) in eodem *matutinus* habetur non *matutini.* ¶ Italiæ vj. & iiij. idus) postremum verbum redundat ex eodem. recte. præcessit enim paulo ante, ¶ viij. calendas Iulj vero.) Aliter in eodem, *viij. calendas vero Iulij*, propius veritatem. Scribendum puto, *viiij. vero calendas Iulij.* Et paulo post *curaturque*, superfluit particula *que* ex eodem. ¶ Faba metitur, deinde concutitur) legendum ex eodem *cuditur*, non *concutitur*, astipulante etiam comici prouerbio, *in me hæc cudetur faba.*

Ex CAP. XXVIII. Quidam pridie rigant vbi sunt rigua. Noctibus roscidis secari melius) aliter in eodem, *Quidam pridie rigant. Vbi non sunt rigua, noctibus roscidis secari melius.* Cato, fœnum, inquit, non seces prius quam semen maturum sit) Catonis verba sunt capite l. *Fænum vbi tempus erit secato, cauetoque ne sero seces. Prius quam semen maturum erit, secato.* ¶ Itali fœnum ex dextera vna manu secant) vetus lectio, *Italus fænisex dextera vna manu secat.* Expendendum tamen an *ima* potius quam *vna* legi expediat. Nam quia paulo ante dixerat, in Galliæ latifundiis herbas medias secari, quod fieri nequit nisi sublata & celsa manu, ideo subdit, *in Italia fæniseces ima manu secant herbas.* ¶ Suum cuique consilium dabit optimum, maxime quadrigarum quæstus) scribo, *suum cuique consilium dabit, optimo maxime quadrigarum quæstu.* Nam & antiquum exemplar *optimo* habet, non *optimum.* ¶ In hoc vsque a bruma dies creuerunt sex mensibus. Sol ipse ad aquilonē scandens ac per ardua enixus) aliter in eodem, *In hoc vsque tempus a bruma crescunt dies, creuit & sol ipse; ac per ardua emensus*, cæt. quæ postrema verba vitiosissime scripta sic pro tēpore corrigo, *Creuit & sol ipse, ac peractis sex mensibus.* Cui correctioni videntur fauere verba mox paulum sequētia, *aucturus noctes aliis sex mensibus.* ¶ Ne in saltus deuiosque montes. cæt.) *vt in saltus deuiosque montes*, in antiquo exemplari. ¶ Quāquam & in his illa visantur) in eodem, *quanquam & his & in villa visendis.* ¶ Et huius folia circumaguntur) breuius & elegantius in eodem, *& huius circumagam.* ¶ Palumbium vtique exaudi gemitus) scribe, *Palumbium vtique exaudis gemitus*, ex eodem. Paulo etiam post *palumbem* agnoscit non *palumbum.* ¶ A solstitio vsque ad fidiculæ occasum) particula *vsque* redūdat ex eodem. ¶ Sed vt vera ratio id fieri inuenit vj. idus eiusdem.) *Sed vera ratio id fieri inuenit vi. idus easdem.* ex eodē. ¶ Nō comparantur huic malo grandinis procellæ, quæque vnquam. cæt.) scribo, *Non comparentur huic malo grandines, procellæ, quæque vnquam*, ex eodem. ¶ Ferunt Democritum qui primus intellexit. cæt.) Thaleti hoc non Democrito tribuitur, vt Hermolaus probat ex Aristotele & Cicerone. potuissetque etiam citare Diogenem libro primo. ¶ Præuisa olei caritate ex futuro Vergiliarum ortu.) Puto luxatum esse verborum ordinem, legendumque, *præuisa olei caritate futura ex Vergiliarum ortu.* quanquam verbum *futura* adiectitium puto. ¶ Ostendemusque iam plenius) vetus lectio *planius* non *plenius.* quod & rectius: quia sequitur paulo infra, Quas equidem miscebo agrestibus negociis quam potero dilucide atque perspicue. ¶ Restituisse mercedem anxię & auidę dominorum pœnitentiæ) lego *mercem*, non *mercedem*, ex eadem, & paulo post *assectatoribus*, non *sectatoribus*, in eadem. & ita sane loqui magis Plinius consueuit. ¶ Quas equidem miscebo agrestibus *negotiis*) *notis* præfert eadem nō *negotiis.* ¶ Omnemque vredinē frigore tantum innoxio constare sole) conuerte verba, *omnemque vredinem frigore tantum constare, innoxio sole.* ex eadem. ¶ Causa euidens, sed alia redditur a Fabiano) *causa euidens, sed alia quam redditur a Fabiano*, in eadem habetur. ¶ Nisi cum facta sunt. Publica hæc & magnæ differentiæ a prioribus) lego, *nisi cum facta sunt publica. sed magnæ differentiæ a prioribus*, ex eadem.

Ex CAP. XXIX. Si luna qua dictum est ratione) elegantior lectio, *Sin luna qua dictum est ratione.* ¶ Sicut tunc ferebat ratio) in scripto exemplari *sic*, non *sicut* habetur. ¶ Quod post dies vndeuiginti ab æquinoctio verno) scribo *vndetriginta*, non *vndeuiginti.* Nam æquinoctium vernum, vt supra ostensum est capite xxvj. conficitur viij. calendas apriles, hoc est xxv. die Martii. a quo transactis xxix. diebus occurret tibi xxiiij. dies aprilis: post quem ad quartum diem calendas maias, hoc est ad xxviiij. diem aprilis, reliqui sunt dies quattuor, quod est Plinii quatriduum. Opinor autem hæc verba alio ordine scribenda esse, hoc pacto: Quod post dies duodeuiginti ab æquinoctio verno in iiij. calendas maias, id quatriduum varia gentium obseruatione canis occidit. ¶ Aliud hoc quatriduum est quod neque rore sordere velint. exhorrent enim frigidum sidus arcturi. cęt.) vetus codex, *Aliud hoc quatriduum est quod neque rore sorbi deuelim, exhaurit enim frigidum sidus arcturi.* Scribēdum forte, *Aliud hoc quatriduum est quo neque rura herbida velim. Exurit enim.* cæt. ¶ Item xiij. calendas augusti cum aquila occidit) codices Parmēsis impressionis, *iiij.* legunt, nō *xiij.* verius. subscribit iis vetus Arati Latinus interpres. Sed magis est vt iij. scribatur ex Columella lib. xj. cap. ij. Quod autem sequitur, *Vsque in x. calendas eiusdem*, scriptus codex aliter habet, *vsque in calendas easdem*, vt supra etiam notauimus. ¶ Et Varro a fidicula incipiente. cæt.) scribe alio ordine, *Varro & a fidicula incipiente.* cæt. ex eodem. ¶ Ad vj. idus augusti seruatur) *obseruatur* in eodem, non *seruatur.* ¶ Neque negauerim posse eam permutari arbitrio legentium, locorum æstimantium naturas.) Deprauatissimus locus. imprimis verbum illud *arbitrio* expungendum reor, tanquam falso insertum. Reliqua sic scribo, *Neque negauerim posse ea permutare algentium locorum æstuantiumque naturam.* nam & antiquum apographon *æstuantium* habet, non *æstimantium.* ¶ Et in hoc mirabilem admirari benignitatem naturæ succurrit) breuior & magis Pliniana eiusdem lectio: *Et in hoc mirari benignitatem naturæ succurrit.* cætera superfluunt. ¶ Earum quoque lege diuitum) scribendum reor *horarum* non *earum.* vocat enim horas quatuor illa anni tempora vulgo nota, vt alias dictum est. Correctionem hanc comprobant statim sequentia, *Æstate interlunia, hyeme plenilunia.* ¶ Diebus non idem valere) *diebus non ita valere*, in scripto exemplari. ¶ Ipso die non apparere donec occidat) adde coniunctionem *&*, ex eodem, *& donec occidat.* ¶ E diuerso vireonem prodire ipso solstitii die) scribo *chlorionem*, non *vireonem*, tum ex eodem exemplari, tum ex ipso Plinio lib. x. cap. xxix. Aristoteles quoque lib. ix. ca. xxij. de natura animalium *chlorionem* vocat. Theodorus *vireonem* vertit. vnde nata est occasio deprauandi Plinij. ¶ Vt carbunculi non noceant) lego numero vnitatis, *carbunculus noceat*, ex eodem. ¶ Leuiter vri a vento vt per totam vineam fumus dispergatur) scribendum arbitror alio ordine: *leuiter vri vt a vento per totam vineam fumus dispergatur.* ¶ Si fictili nouo obruatur rubeta rana) vltimum verbum non esse auctoris existimo, sed expositionem præcedentis a lectore insertam. ¶ Areā ad messem creta præparare, Catonis sentētia amurca tēperata) scribo *terra*, non *creta*, ex Catone ipso ca. cxxviij. *Areā vbi frumētū teratur sic facito: cōfodiatur minute terra, amurca bene conspergatur, & combibat quam plurimum. comminuito terram, & cylindro aut pauicula coæquato. vbi coæquata erit, nec formicæ molestæ erunt, & cum pluet lutum non erit.* Ex his Catonis verbis coniicio verba Plinij hoc ordine concipienda esse: *Aream ad messem præparare terra amurca temperata, Catonis sententia.*

Ex CAP. XXX. Atque inter duas mergites spica distringitur) legendum reor, *Aibi inter duas mergas spica distringitur.* Columella lib. ij. cap. xxj. *Sunt autem metendi genera complura. Multi falcibus vericulatis, atque his vel rostratis vel denticulatis, medium culmum secant. multi mergis: alii pectinibus.* De mergis autem Sextus Pompeius: *Mergæ furculæ sunt quibus acerui frugum fiūt, dictæ a volucribus mergis. quia vt illi se in aqua mergūt dū pisces persequūtur, sic messores eas in fruges demergunt vt eleuare possint manipulos.* ¶ Quod qui faciūt, proscindere se. cęt.) Quiq; id faciūt cęt. antiquus codex. ¶ Pectine manuali sigillatim legunt Galliæ, *manali* in eodem, nō *manuali* & alio ordine: *Panicum & milium sigillatim pectine manali legunt Galliæ.* ¶ Siliginis & tritici etiam ratio in area horreoque) legendum forte, *Siliginis & tritici eadem ratio.* cæt. ¶ Summa autem ratio) scribe, *Summa autem eius ratio*, ex exemplari scripto. & mox statim, *ritus diuersus*, non *ritus diuersitatem*: & *raritas operarum*, non *caritas.* ¶ Horrea operosa tripedali crassitudine) *operosi* non *operosa* in eodem, rectius: & paulo post *præciperent*, non *præceperint.* ¶ Sunt qui rubeta rana) rursus hic & vbicunque post octauum librum adiecta fuerit vox *rana*, persuasum habeo superfluere. Neque enim est breuitatis Plinianæ, cum abunde in octauo descripserit rubetam, ranam toties in sequentibus inculcare, *rubeta rana, rubeta rana*, quasi de industria vellet tundere. ¶ Inimica innasci necesse est) *vitia innasci*, non *inimica*, archetypum nostrum legit. cui subscribit Plinius ipse in calce huius capitis: *Sed breuissima obseruatio quod vitiis carere velis.* ¶ Qui pro humore sufficit tantum vt sifamæ) quid si legas conuersis verbis, *qui pro humore sufficit, vt sifamæ tantum.* ¶ Item famam a Pyrrhi regis ætate) scribo *idem*, non *item*, vt referat Varronem, ex vetere codice. ¶ Sunt qui vrceis cinere substratis. cæt.) legendum forte *in orcis*, non *vrceis.* ¶ Alii qui in salsamentariis cadis gypso illinant: alii qui lentem aceto laserpitiato respergant) Permuta locum verbi illius *lentem*, vt legas sic: *Alii qui lentem in salsamentariis cadis gypso illinant: alii qui aceto laserpitiato respergant.* Columella lib. ij. cap. x. de lente disserens; *Tum in sole siccatur & radice silphii trita cum aceto aspergatur, defricetur æque. Ita rursus in sole siccata & mox refrigerata condatur; si maior est modus, in horreo: si minor, in vasis olearis salsamantariisque. Quæ repleta cum confestim gypsata sūt quādocūq; in vsus prōpserimus, integra reperiemus.*

Ex CAP. XXXI. His interuallis significatur) *significant*, non *significatur*, vetus codex. & versu sequente, *vesperi* non *vespera*, in eodem. ¶ Stella quæ Vindemiator appellatur) *vindemitor*, non *vindemiator* in eodem. Idem vitium mox

paulo

paulo corrigendum. ¶ Eius argumentum erunt acini colore mutati) scribo, *Eius argumentum erunt vinacea colore mutata.* Columella lib. xj. cap. ij. *Naturalis autem maturitas est si cum expresseris vinacea quæ acinis celantur, iam infuscata & nonnulla propemodum nigra fuerint. Nam colorem nulla res vinaceis potest afferre nisi maturitas, præsertim cum ita in media parte acinorum sint, vt & a sole æstuante & a ventis protegantur; humorque ipse non patitur ea præcoqui atque infuscari nisi suapte natura.* ¶ Democritus, Eudoxus, Ion.) Postremum auctoris nomen redundat, ex codice antiquo. recte. nam cum cæteri hic citati in Indice & elencho libri memorentur, *Ionem* nequaquam inuenies. ¶ Asiæ & Cæsari v. calendas Heniochus occidit) ex ratione ipsa calculi, etiam si refragentur cuncta exemplaria, legendum est vtrobique *nonas*, non *calendas*. Sed confirmat id etiam Columella lib. xj. capite ij. ¶ Postridie occidunt hœdi vesperi) scribo *oriuntur*, non *occidunt*. Columella libr. xj. capite ij. *Pridie nonas octobris hœdi oriuntur vesperi. Octauo idus octobres Coronæ clara stella exoritur.* Quæ verba si cum Plinianis conferas, nihil desiderabis. ¶ Napos, raphanos serere quibus diximus diebus) vetus codex non *napos, raphanos* legit, sed *panaphos*. vt forte scribi possit, *rapa, napos*. nam subdit: *vulgus agreste rapa post discessum ciconiæ male seri putat.* ¶ Vuam calidam ne legito. hoc est in eius siccitate) in eodem, *Vuam calcaridam ne legito, hoc est in ea siccitate.* ¶ Ac nisi imber interuenerit. Hanc ne legito rorulentam) in eodem, *ac nisi imber interuenerit vuam rorulentam ne legito.* ¶ Acino plurimum refert crescente luna vindemiare.) *Acinos pluris refert.* cæt. in eodem. ¶ Sæuitia insidiantium caritati ciuili. Sed æqui patrisfamilias modus est annonæ cuiusque anni vtilitate) in eodem, *seuitia insidiantium caritati ciuilis æqui. Patris familias modus est annona cuiusque anni vti.* scribo, *sæuitia insidiantium caritati. Ciuilis & æqui patris familias modus est annona cuiusque anni vti.* Posset etiam legi, *Ciuilis & æqui patris familias modus est annonæ cuiusque anni vtilitate.* vt vilitas respondeat caritati, cui dixit quosdam insidiari. ¶ Id peræque lucrosissimum) deest verbum *etiam*, ex eodem: *Id peræque etiam lucrosissimum.*

Ex CAP. XXXII. Democriti sequutus ostentationem.) Mirum est omissam hac in parte a Plinio Hesiodi mentionem, quem sequutum esse Virgilium in digestione quorundam operum in numeros lunæ, ex primo Georgicon volumine notum est, & confirmat Seruius grammaticus. Quare æstimandum hic est legine debeat non *ostentationem* sed *& Hesiodi rationem.* ¶ Quoties ab ortu solis orietur) scribo *occasu*, non *ortu*, hoc est post occasum solis.

Ex CAP. XXXIII. Hoc est in decimo pede) melior lectio, *hæc est in decimo pede*: vt sis schema parenthesis. ¶ Quæque alia præcipimus) scribendum haud dubie *præcipiemus*, non *præcipimus*. reseruat enim præceptum in caput proximum, vt ex eo constabit. ¶ Materiam vineamque agricola ne tractes.) *Vinum* non *vineam* in antiquo exemplari. ¶ Æstate contrahente se vmbra, pecudem a sole in opaca ducito) aliter in eodem, *Æstate contrahente se vmbra solis, pecudes in opaca ducito.* ¶ Cum æstate pasces, in occidentem specta) non *specta*, in eodem, sed *spectent* habetur. ¶ Sicut hieme & vere si rorulentum duceres. Ne contra septentrionem paueris supradictum. Clodiunt ita lippiuntve ab afflatu, & aluo cita pereunt) Morbum hunc lippitudinis seu grauedinis & alui citæ, non flatui septentrionis, sed rori hyemis verisque Columella tribuit lib. vij. capite iij. Quapropter suspicor verba hæc vitioso ordine ab allucinante librario scripta esse, disponendaque & legenda hoc modo; *sicut hyeme & vere si in rorulentum duceres: lippiunt enim & aluo cita pereunt. Ne contra septentrionem paueris supradictum. clodiunt ita ab afflatu.* Columellæ verba subtexui: *Hieme & vere matutinis temporibus intra septa contineantur, dum dies aruis gelicidia detrahat. Nam pruinosa his diebus herba pecudi grauedinem creat, ventremque proluit.* ¶ Qui fœminas concipi voles, in hunc ventum spectantes iniri cogito) scribendum, *Qui mares concipi voles.* cæt. alioquin committes Plinium cum Columella, & quod grauius est, cum Aristotele, ex quibus Columella lib. vij. capite iij. *At si res, inquit, exigit vt plures mares progenerandi sint, Aristoteles vir callidissimus rerum naturæ præcepit admissuræ tempore obseruare siccis diebus halitus septentrionales, vt contra ventum gregem pascamus, & eum spectans admittatur pecus. At si fœminæ generandæ sunt, austrinos flatus captare, vt eadem ratione matrices ineantur.* Hæc Columella. Aristoteles autem libro de generatione animalium iiij. capite ij. sic disserit: *Flatibus item aquiloniis magis quam austrinis mares gignuntur.* & mox paulo: *Nec non pastores aiunt interesse ad maris ac fœminæ pecoris fœturam, non solum si ita accidit vt initus aquiloniis austrinisue flatibus fiat, sed etiam si cum pecus coit spectat ad aquilonem aut austrum.* Probat id quoque auctoritate Didymi Heron Græcus auctor lib. Geoponicon xviij. Nec tantum a prædictis scriptoribus Plinius dissentiret, sed quod esset intolerabile, a se ipso, qui capite sequente mares aquiloniis flatibus; fœminas austrinis procreari tradit. Sed persuasum habeo verba hæc Pliniana non esse. Cur enim anticipasset hic Plinius quod statim cap. proximo dicturus erat?

Ex CAP. XXXIIII. Præstringit enim atque percellit hic radices arborum.) *Prægelat* non *percellit*, vetus præfert codex. ¶ Præmonitus esto.) *Prædictus* non *præmonitus* in eodem. Cui lectioni videtur Plinius ipse fauere, scribens paulo post; *At quæcunque aquilo prædicitur.* cæt. Rationem conuexitatis mundi reddit, quia contrarius aquilo africo flat.) Legendum arbitror, *qua contrarius hic, non aquilo africo flat.* Nam Aristoteles secundo Meteoron illos duntaxat ventos cõtrarios esse ait, qui ex diametro distent, non eos qui e regione positi se mutuo spectent. Itaque secundum eum non erit contrarius Cæcias Argestæ, neque Eurus Libi, sed Cæcias Libi & Eurus Argestæ. ¶ Ac quacunque aquilo prædicitur, tanto perniciosior septentrio est) scribe, *Ad quæcunque aquilo prædicitur; tanto perniciosior est septentrio.* ex codice antiquo. ¶ A Græcis apelioten dictum.) *Aphelioten* in eodem, non *apelioten*, magis ex etymologia.

Ex CAP. XXXV. Etenim prædicta ratione ventorum.) Scribendum reor, *Et iam prædicta ventorum ratione.* hoc enim ordine verba posita sũt in vetusto codice. ¶ In ipsam messem.) *In ipsa messe* auferendi casu, in eodem. ¶ Cum orientis atque occidentis radii rubent, coire pluuias) lego, *cum occidentis atque orientis radij videntur coire, pluuias*, ex eodem. ¶ Quod si in exortu fiet ita vt rubescant nubes.) *Quod si in exortu aut occasu fiat, ita vt.* cæt. ex eodem. ¶ Aut si cursitabunt, certos: Si id in pluribus partibus fiet, inconstantes ventos effundent) in aliis exemplaribus, *At si circa purestabunt.* cæt. lego coniunctim, *ac si in certam cursitabunt, certos; sin id in partibus pluribus fiet.* cæt. ¶ Circuli noui circa sidera aliqua) antiquus codex, *circulus nubis* non *circuli noui.* ¶ Cum sereno cœlo fulget) *fulgurat*, in eodem, non *fulget.* ¶ Nubes cum sereno cœlo feruntur.) *Nubes cum sereno in cœlum feruntur*, in eodem. ¶ Appropinquante sole discutientur. Et hoc si ab aquilone fiat) lego *appropinquanteque sole discutientur. & hoc ab aquilone fiat*, ex eodẽ. ¶ Aquam in triduum præsagient) in eodem non *in triduum*, sed *in pertriduo.* vt forte scribendum sit, *in posterum diem.* ¶ Si cacumina pura fient, disserenabit) *dies serenabitur* non *disserenabit*, in eodem. & mox paulum *flatum*, non *ventum.* ¶ Vel in vallibus sedentes) verior lectio *sidentes*, vt illud Ouidianum, *subsidere valles.* fauet & vetus exemplar. ¶ Item cum in eo pendentes coaceruantur scintillæ) in eodem, *Item cũ in eone pendentes.* cæt. scribendum forte non *eone* sed *fune.* ¶ Mare si in tranquillo portu a cursu stabit & murmurauerit intra se.) *Mare si tranquillo in portu cursu stabit. murmurauerit vt intra se*, idem præfert. scribendum arbitror, *Mare si tranquillo in portu cursitabit, murmurauerit vt intra se.* Hoc verbo *cursito* non multo ante vsus est Plinius. Item exemplaria quædam composita forma *commurmurauerit* habent non *murmurauerit.* ¶ Si identidem & hyemen & imbrem) in eodem, *Si id hyeme, & imbrem.* ¶ Littoris ripæque si resonabunt tranquilla, asperam tempestatem) scribo, *Littora ripæquæ si resonabunt tranquillo.* cæt. ex eodem. ¶ Flatuque altius solito) commodiorem lectionem duco *fluctu* quam *flatu.* ¶ Equidem & montium sonitus) lego *Et quidem montium sonitus*, ex eodem. ¶ Cæteræque aquaticæ aues concursantes) *concurrentes* in eodem, non *concursantes.* ¶ Grues in mediterranea festinantes.) *fugientes* non *festinantes* idem agnoscit. ¶ Mergi maria aut stagna fugientes) in eodem, *Mergi, cauiæ, maria aut stagna fugientes.* Lego *gauiæ* non *cauiæ.* auis genus est, græcæ λάρος Aristoteli: ex eodem. ¶ Sic noctua in imbre garrula.) *Sicut noctua.* cæt. in eodem. & paulo post, *a pabulo*, non *a pabulis.* & mox paulo, *perfundentesque sese*: & statim post *fugientes* non *fugitantes.* ¶ Nec non & in conuiuiis mensisque nostris) lego, *Nec non & in cibis mensisque nostris*, ex eodem. ¶

EX LIBRO XIX.

Ex proœmio.

SIderum quoque tempestatumque ratio) scribo, *Syderum quidem tempestatumquæ ratio.* ¶ Non minus conferunt rura deprehendendo cœlo, quã sideralis scientia agro colendo. Proximam multi hortorum curam fecere) error est in suppunctione verborum. Scribo, *non minus conferunt rura deprehendendo cœlo, quam syderalis scientia. Agro colendo proximam multi.* cæt. ¶ Miramurque quosdam scientiæ gratia eruditionis suæ gloriam ex his petentes) scribendum, *Miramurque quosdam scientiæ gratiam, eruditionisue gloriam.* cæt. ¶ Quæ Gadis ab Herculis columnis vij. die Ostiam afferat) legẽdũ reor, *quæ Gadis ac Herculis columnas septimo.* cæt. ¶ Audax vita, scelerum plena, aliquid

feri vt ventos procellasque recipiat) scribe, *Audax vita & scelerum plena. Aliquid feri vt ventos procellasve capiat*, ex antiquo apographo. ¶ Sed quamuis amplitudini antennarum singulæ arbores sufficiant) legendum reor, *Sed cum vix amplitudini.* cæt. ¶ Tam gracili auena, tam non alte a terra tolli) in codice vetusto, *tã gracili auena tã alte a tellure tolli.* & mox paulo *fractũ* non *passum.* ¶ Vrit agrum deterioremque ipsum facit) scribe, *vrit agrum deterioremque etiam terram facit*, ex eodem. Et paulo ante, *præmonuimus* in eodem habetur, non *præcipiebamus.*

Ex CAP. I. Nam dudum ex eadem Hispania Zœlicum venit.) *Non dudum* in eodem legitur. ¶ In Rhodiorum insula ostendi in templo Mineruæ) *tendi* non *ostendi* præfert idem exemplar. vt forte non *tendi* scribendum sit, sed *Lindi*, quæ est vna ex celebratis Rhodi tribus vrbibus, Camino, Ialyso, Lindo. ¶ Mox quinque aliis inter se versis fatctum cacuminibus) in eodem, *mox quinque aliis contrariis inter se versis.* ¶ Illisum crebro in silice ex aqua scribo, *illisum crebro silici ex aqua*, ex eodem. ¶ Pectitur ferreis hamis) in eodem *enis* legitur, non *hamis.* vt forte posset non absurde legi *crenis.* ¶ Flatu versicolori implente) *flatu versicoloria pellente*, in eodem. ¶ Velis forum vmbrauit) *velis forum inumbrauit*, in eodem. ¶ Per rudentes terra etiam in amphitheatris principis Neronis rubente in cauis ædium) *per rudentes iere etiam in amphitheatris Neronis principis. Rubent in cauis ædium*, in eodem.

Ex CAP. II. Nunc iam in hyeme nix) legendum reor, *sic etiam in hyeme nix.* ¶ Facillime tamen ab idibus maiis) *tantum*, non *tamen*, aptior lectio. ¶ Minus xxx. M. pass. a littore Carthaginis nouæ, minusque in longitudinem esse reperientur) scribo, *minus xxx. M. pass. in latitudinem a littore Carthaginis, nouem minusque in longitudinem*, ex eodem. ¶ Longius vehi impendia prohibent.) *Ire* non *vehi* in eodem. ¶ Ex qua mapalia vestesque quædam conficiantur) Theophrastus podia confici ait libro vij. capite xiij. Plinius, si fidelis est codex, *mapalia.* at Theodorus *togas* vertit. ¶ Anne vitium? neque enim aliud intelligi potest. Ea protinus globetur magnitudine qua futurum est, & viuatne an non, haud facile arbitror intelligi posse) scribendum, *anne vitium id terræ? neque enim aliud intelligi potest. Ea protinus globentur magnitudine qua futurum est, & viuat anne, non facile arbitror intelligi posse.* Cætera redundant ex codice antiquo. ¶ Primo dentes inflecteret) *reflecteret* in eodem non *inflecteret.*

Ex CAP. III. Præcipuum suauitate, odore ac sapore) *præcipuum suauitate odoris ac saporis*, in eodem. Athenæo tamen *Mison* est, non *Mysi.* ¶ Et quod in Thracia Ceraunium) legendum videtur *Cranium* non *Ceraunium*, ex Theophrasto lib. j. cap. x *nisi quod*, inquit, *radice penitus careat, vt tuber, fungus, cranium.* Est etiam Athenæo lib. ij. species fungi *geranium.* ¶ Quibusdam locis acceptantur riguis & seruntur sicut Mitylenis) scribendum reor, *Quibusdam in locis accepta tantum riguis feruntur.* cæt. A Græcis dicti pezicæ.) Athenæus *pezices* quinta inflexione. ¶ Cuius succũ vocant laser) *cuius succus vocatur laser*, in vetusto codice. ¶ Capra sternutante) scribo, *capra sternuente*, ex eodem. ¶ Gummi aut sagapenio) scribe *sagapeno*, ex Dioscoride iij. & Plinio infra, & omnibus. ¶ Apud auctores Græciæ euidentissimos) lego, *apud auctores Græciæ vetustissimos*, ex codice scripto. ¶ Caule ferulaceo haud simili crassitudine) scribo, *haud dissimili crassitudine.* Theophrastus lib. vj. ca. iij. *Caulis quantus ferulæ, & crassitudine fere proximus.* ¶ Et hæc duo erant nomina) scribendum reor, *æque duo erant nomina.* ¶ Radice cortex niger) melius dandi casu, *Radici cortex niger.* Theophrastus lib. vj. *Radix nigro cortice tegitur, eumque detrahere solent.* ¶ Supernato caule quem magydarim appellant.) Dissentit a Theophrasto lib. vj. cap. iij. cuius verba sunt: *Alii radicem laserpitii cubitalem fieri tradunt, aut paulo maiorem. Hanc in medio extuberare in caput quod sublime penitus extat, vt fere super terram esse appareat, vnde primum quod lac appellatur erumpit: deinde caulis assurgit; ex qua magydaris.* Dioscorides lib. iij. esse nonnullos ait, qui laserpitij radicem magydarim vocent. ¶ Perque omnia adulteratur rei saluberrimæ, cæt.) scribe, *per quæ omnia adulteratur.* cæt. ex vetere codice. ¶ Et tingenti quicquid sit cum quo decoquatur) *vnguenti* in eodem, non *tingenti* Credo melius, vt illud, *vngue vngue puer caules.*

Ex CAP. IIII. Ac regum Adonis & Alcinoi) in eodem *Alcini* non *Alcinoi.* rectius. Nam poetæ pro commodo suo & integro & contracto vtuntur, oratores contracto solum. ¶ Quippe etiam Superbus Tarquinius.) *Quippe & Superbus*, in eodem. reliqua redundant. ¶ Aues vltra Phasidem amnem peti, & fabuloso quidem terrore tutas.) *Phasin* non *Phasidem* in eodem, emendatiore lectione. Item scribendum puto, *& ne fabuloloso quidem terrore tutas.* ¶ Mirum esset non licere pecori carduis vesci, non licet plebei) geminantur in antiquo exemplari verba illa, *carduis vesci*, ad maiorem diuitibus conflandam inuidiam: *Mirum esset non licere pecori carduis vesci, carduis vesci non licet plebei.* ¶ Nihil itaque homini sic quomodo terrum naturæ placet) in eodem, *Nihil vtiq; homini.* cæt. ¶ Etiam ne herba aliqua diuitiis tantum pascitur) existimo hæc verba non esse huius loci, sed continnanda cum paulo ante præcedentibus; *Etiam ne in herbis.* vt scribendum putem, *Etiam ne in herbis discrimen inuentum est? Etiam ne herba aliqua diuitiis tantum pascitur?* ¶ Mors enim certe æquabit, quos pecunia superauerit.) Vera quidem sententia, vulgaris tamen ac indigna Pliniano ingenii acumine. Codex antiquus *Mox* habet, non *Mors.* vt scribendum putem, *Mos*, sicuti quædam etiam præferunt exemplaria impressa. & *separauerit* legitur in eodem codice, non *superauerit.* ¶ Et quæ minime accenderent ad desiderium panis) scribendum reor *veneris* non *panis.* Causam erroris puto fuisse dictionem *veneris* compendiose scriptam, pro qua ineptus castigator suffecit *panis.* ¶ Si contingant profluo amne) *præfluo*, non *profluo*, vetus exemplar. ¶ In autumnum præparandum est) legendum reor, *præpalandũ est.* nam statim sequitur, *octo iugerum operis palari iustum est.* ¶ Alia cortice, alia cute aut cartilagine) scribo, *alia cortice, aut cute aut cartilagine*, ex codice vetere.

Ex CAP. V. Quin & lacte multo semine eorum biduo macerato) scribendum arbitror: *Quin & lacte aut aqua mulsa semine eorum.* cæt. Columella lib. xj. cap. iij: *Cucumis tener & iucundissimus fit, si ante quam feras, semen eius lacte maceres. Nonnulli etiã quo dulcior existat, aqua mulsa idẽ faciunt.* Sed quia Plinius antiquorum Græciæ auctorum testimonio vtitur, præterire nolui, Theophrastum non esse ex eorum numero qui Plinium iuuant. cuius verba sunt libro vij. capite j. *Quamobrem nonnulli semen cucumeris lacte aut aqua præmaceratum serunt, quo celerius exeat.* ¶ Et citrini aut nigri) lego *cerini* non *citrini*, ex apographo sæpe citato. ¶ Non insalubres tamen plerimum Natura oleum odere mire.) *Naturæ* in eodem, non *natura.* scribendum puto *maturi*, vt iungas cum superioribus. ¶ Columella tradit suum commentum) scribo, *Columella tradit Mendesium commentum.* Columellæ verba sunt lib. xj. cap. iij. *Nos autem leuiore opera id fieri apud Ægyptiæ gentis populum Mendesium legimus, qui præcipit aprico & stercoroso solo alternis ordinibus ferulas, alternis rubos in hortis consitos habere. Deinde eas confecto æquinoctio paululum infra terram secare, & ligneo stilo laxatis ve. rubi vel ferulæ medullis stercus immittere, atque ita semina cucumeris inserere, quæ scilicet incremento suo coeant rubis & ferulis. Nam non sua, sed quasi macerata radice aluntur. sic insitam stirpem frigoribus quoque cucumeris præbere fructum.* ¶ Laconicum, Scythaicum, Bœoticum) Theophrastus lib. vij. cap. iiij. *Scythalium* non *Schythaicum.* ¶ Atque ex eo in totum natura diuersa) redundat particula *que*, ex codice scripto. ¶ Cibos salubres ac leues pluribus modis existimant qui perfici humano ventre. cæt. *Cibus saluber ac leuis pluribus modis. Ex his tamen qui perfici.* cæt. in eodem. ¶ Quæ lateribus crassas breuioresque) adde præpositionẽ *in*, *quæ in lateribus crassas.* cæt. ex eodem. ¶ Condendis hortensiorum seminibus) lego *hortensium* non *hortensiorum*, vt mox paulo, *& omnibus fere hortensibus.* ¶ Nisi medici masculini generis facerent in his rotunda) legendum reor non *medici* sed *Græci.* Innuit enim Theophrastum, cuius est ea traditio lib. vij. cap. iiij. Sic paulo post: *Genera raphani Græci tria fecere.* & non multo ante: *Cucumerum genera Græci tria fecere.* ¶ Ad condiendum faciliora quæ sæpius lata) *Condendum* non *condiendum* in codice antiquo. & illud *quæ* superfluit, ex eodem. & lego *spissius* non *sæpius* ex Theophrasto manifeste lib. vij. ca. iiij. *Rapæ, inquit, alii esse, alii non esse diuersitatẽ generis putant, sed mare tantũ fœminaq; differre, nasciq; ambas ex eodẽ semine, sed vt effœminẽtur, raras deponere oportere. nã si dese positæ sunt, omnes masculescere.* Iidem naporum v. genera fecerunt, Corinthium, Cleonæum, Liothasium. cæt.) lego *iiij. genera*, non *v.* & *liothalasium* non *liothasium* & verba quæ statim sequuntur, *& quod per se viride dixerunt*, falso adiecta putamus. Est enim locus desumptus ex Theophrasto ad verbum, lib. vij. cap. iiij. his verbis: *Vt radicis genera, Corinthium, Cleonæum, Liothalasium, Bœotium. Amplissime Corinthia adulescit; quæ vel stirpe constat detecta. Hęc enim sursum versus protruditur, non vt cæteræ in terram ampliari solita est. Liothalasia quam Thraciam vocant, validissima aduersus frigidiora traditur. Bœotia dulcissima est & figura rotunda, nec vt Cleonæa prælonga. Quibus folia læuia, dulciores suauioresque sunt; quibus autem scabra, acriores. Genus præterea redditur quod foliis erucæ simile constet.* Hactenus Theophrastus. Ex cuius verbis posset quis non absurde coniicere, verba illa, *& quod per se viride dixerunt*, non esse detrahenda, sed corrigenda potius, vt ad exemplar Theophrasti legatur, *& quod persimile erucæ dixerunt.* vt subintelligamus verbum *foliis*, aut potius omissa sit ea vox incuria librarii. Quorum tenuiora folia, ipsi quoq; dulciores) non *tenuiora* in codice vetere, sed *tenuia.* scribo *læuia* ex Theophrasto vij. cap. iiij. *Quibus, inquit, folia læuia, dulciores suauioresque sunt: quibus*

autem scabra, acriores. ¶ Crispi atque leuis, & tertium syluestre.) Scribe *læuis* cum diphthongo *æ*. Theophrastus λεῖον. ¶ Ad eliciendas aluos.) *ciendas* scribendum reor, vsitatiore dicendi modo apud Plinium & omnes medicos. ¶ Hæc vitia non cadunt nisi in crispa folia.) particulam *nisi*, superfluere arbitror ex Theophrasto. *In totum*, inquit, *crispa succi bonitate & folij amplitudine læui præstantior est.* ¶ Propter olei fertilitatem.) Conuerso ordine, *olei propter fertilitatem*, in archetypo nostro. ¶Quem in hospitio legatis aurum repudiaturo afferentibus.) in eodem non *in hospitio*, sed *hospitum* habetur, vt legendum videatur alterutro modo, aut *hostium*, aut *Samnitum*. Nota est historia. ¶ Staphylinus græce dicitur.) Desiderantur hæc verba in eodem. Alterum seritur radice vel semine.) *Alterum seritur Græciæ radice. cæt.* in eodem. ¶ Et hæc autem seritur & siser.) Verbum *seritur* superfluit, ex eodem. ¶ Nullaue minus quam ternorum pedum) scribo, *Inula ne minus quam ternorum pedum*, tum ex citato exemplari, tum ex Columella libro xj. capite iij. *Pastinaca, siser, atque inula conualescunt alte pastinato, & loco stercorato. sed quam rarissime ponenda sunt, vt maiora capiant incrementa. Inulam vero interuallo trium pedum seri conuenit, quoniam vastos facit frutices.* Astipulatur etiam Palladius lib. iij. titulo xxv. ¶ Genera Græci hæc fecere, bulbinen, setanion, Pythion, acrocorion, ægilopa.) De *Setanio* in hoc intellectu nihil comperi. cætera sic lego: *Bolbinen, opitiona, leuccion, cyica*, ex Theophrasto lib. vij. cap. xiij. ¶ Est inter genera quod in Ægypto. cæt.) Deest coniunctio *&*: *Est inter genera & quod in Ægypto*, ex codice antiquo.

Ex cap. vi. Syluestri minores, tumidæ.) *Syluestri minor & humida*. in eodem, recte. Theophrastus lib. vij. cap. ij. *Omnium maxime vni stirpem rumicem esse putaueris. Laterales enim crassas nullas penitus agit, sed tantum prætenues. Nititur altissima omnium radice. maiore namque semipedibus ternis. Syluestris breuiorem agit. multicaulis atque ramosus consistit, & tota forma cum perfecta est, betæ proxima sane cernitur. Diuturnitate quoque (syluestrem & in totum vt dicta loquar omnia olera vincit. Perdurat quantum vis temporis, vt aiunt. carne plena atque humecta consistit. Qua de causa effossa, diu viuere potest.* Hæc Theophrastus. Porro distincte Pliniana verba legenda censeo, vt duo illa verba *Syluestri minor*, parentheseos nota claudantur, & omnino legatur sic: *Vt quæ descendat ad tria cubita (syluestri minor) & humida effossa quoque diu viuere potest.* ¶ Omnibus corpus tutum pinguitudinis earum cartilagine.) Vetus lectio *totum* legit, non *tutum*. Scribendum in vniuersum puto sic: *Omnibus corpus totum pene tunicarũ cartilagine.* ¶Etenim velut steriles sunt ab radice) *sterilescunt*, non *steriles sunt*, in eadem. ¶ Samo enim & Sardibus candidissimæ) *amisso* in eadem non *Samo*. substituo pro *amisso*, *apud Issum*, ex Theophrasto libro vij. capite iiij. *Differunt*, inquit, *& colore nonnullæ. Etenim apud Issum cætera quidem candidis similes constant, sed colore candidæ admodum proueniunt, Sardianisque similiter fere affirmant.* Est autem Issus vrbs nemini ignota, in Cilicia, clara victoria Alexandri aduersus Darium. ¶ Gallica, Tusculana, Amiternina) scribe, *Gallica, Tusculana, Ascalonia, Amiternina*, ex vetusto codice, astipulante etiam Theophrasto. ¶Cum sectiuo nuper auctoritatem dederit princeps Nero) *cum sectiuo auctoritatem nuper fecerit princeps Nero*, in eodem. ¶Mox Orchiæ atque Ariciæ) *Mox Ostiæ atque Ariciæ*, in eodem. ¶Alterum genus suauioris folij) in eodem non *suauioris* sed *fauidioris*. vt scribendum fortasse sit *validioris*, quia præcessit statim ante *herbaceum folium*. ¶ Vlpicum quoque in hoc genere Græci appellauere allium Cyprium, alij antiscorodon) scribo *Aphroscorodon* non *antiscorodon*, hoc est allium Africanum. vnde & alio nomine appellatum esse Punicum Columella docet libro xi. cap. tertio: *Vlpicum*, inquit, *quod quidam allium Punicum vocant, Græci Aphroscorodon appellant, longe maioris est incrementi.* ¶ Tritum in oleo & aceto mirum quantum increscat spuma.) Verba illa *in oleo & aceto*, falso inserta videntur, ex Theophrasto libro vii. capite iiij. his verbis: *Cyprium vocatum maxime tale est. quod non decoquunt, sed in myttotis vtuntur. & cum tunditur, mirum quantum spuma increscat.* ¶ Sed intorqueri caput sationis gratia) *satus* non *sationis* in codice antiquo. vt mox paulo, *melioraque vsui, sed satu sterilia*. ¶Capita intingenda sunt) & hic rursus *vnguenda*, non *intingenda*, antiquum præfert exemplar. ¶Et si paulum commorauere sopitæ) *commouere* non *commorauere*, in eodem.

Ex cap. vii. Blitum, napus, eruca) legendum videtur *radix*, non *napus*. Theophrastus lib. vii. cap. j. *Omnia pari tempore nequaquam proueniunt, sed alia celerius, alia serius: quæ scilicet prouentu contumaciora consistunt. Celerrime ocimum, blitum, eruca, & de hibernis radix. die namque, vt ita loquar, tertio erumpit.* Ex his Theophrasti verbis liquet, alio ordine Pliniana esse disponenda: *Celerrime ocimum, blitum, eruca, radix.* ¶ Cortice obducta bliti, betæ) scribe *obductum*, non *obducta*, ex vetusto exemplari. Nihil ocimo fœcundius, cum maledictis ac probris serendum præcipiunt) legendum proculdubio non *ocimo*, sed *cumino*. Theophrastus libro vii. cap. iij. *Omnia seminis germinisque large fœcunda: sed fœcundissimum omnium cuminum est. Peculiare etiam quod de hoc dicunt. imprecari namque & maledicere serendo oportere affirmant, quo lætius copiosiusque proueniat.* Repetit idem libro ix. ¶Et cuminum qui serunt, precantur ne exeat) sicuti statim ante *ocimo* legebatur, vbi *cumino* scribendum erat: ita hic contraria ratione *ocimum* scribendum fuit, vbi *cuminum* positum est. Sciendum autem verba quæ statim præcedunt, post ea quæ posui locanda esse, non ante, hoc modo: *& ocimum qui serunt, precantur ne exeat: sato pauitur terra.* Columella libro xj. capite iij. *Fere etiam his diebus ocima seruntur, quorum cum semen obrutũ est diligenter, inculcatur paucicula vel cylindro. Nam si terram suspensam relinquas, plerumque corrumpitur.* Et in carmine de Hortorum cultura: *Tum quoque proscisso riguoque inspersa nouali Ocima comprimite & grauibus densate cylindris, Exurat sata ne resoluti pulueris æstus.* ¶ Cum peruenit ad palmi altitudinem) *Cum peruenit ad palmum altitudinis*, vetus exemplar. ¶Et si quorum radicem omniferorum relinquunt.) In aliis exemplarib. *& si quorum radicem minimi florum relinquunt.* Scribendum, *& si quorum radices, minime caules relinquuntur.* Theophrastus lib. vij. cap. ij. *Radice nasci etiam ea possunt quorum radices plus temporis durant, quanquam annuo constent caule.* Fruticant alia & non capite) Melior lectio, *Fruticant alia & non capitata.* Theophrastus eodem libro & capite: *Quædam etiam non capitata, verum diuturniora germinare posse cernuntur, vt apium, beta.* ¶Exceptis quæ non scabrum caulem habent) legendum reor *crebrum* non *scabrum*, ex Theophrasto eodem loco. Theodorus *secaulia* vertit, quæ Theophrastus ϰαύλαυλα appellauit.

Ex cap. iix. Helioselinum vocatur) lego *heleoselinum*, hoc est apium palustre, seu paludapium, ex Dioscoride libro iij. & Theophrasto vij. & omnibus. ¶Vno folio nec hirsutum) scribo, *raro folio, nec hirsuto.* Theophrastus libro septimo, capite vj. *heleoselinon enim quod apud aquæductus & in paludibus prouenit, folio raro nec hirsuto consistit.* ¶ Rursus in siccis hipposelinum pluribus foliis simile helioselino) Verbum *pluribus* adiectitium puto. Theophrastus libro antedicto: *Hipposelinum foliis vicinum heleoselino est.* ¶ Purpureas, crispas, cappadocas) scribendum *Cappadocias*, non *Cappadocas*, tum ex codice antiquo, tum ex Columella libro xj. capite iij. *At Cappadocia quæ pallido & pexo densoque folio viret mense februario. cæt.* Corrigenda non multo post eadem menda. ¶ Et ideo lactucæ nomen adeptæ) in eodem exemplari, *& ideo nomen lactucis adiectæ.* Scribendum forte, *& inde cognomen a lacte eis inditum.* ¶ Prudentia Musæ medici, cum priores eam ob religionem minime commanducarent) in eodem, *prudentia Musæ medici indicium prioris cameli religio minime omnem caret.* Legendum arbitror, *prudentia Musæ medici sui, cum priores eam medici minime commẽdarent.* reliqua superfluere puto. ¶ Hiemis impatientiores) immo scribendum, *hiemis patientiores.* Columella in prosa hortorum: *Eadem ratio intubi, nisi quod hiemem magis sustinet ideoque vel frigidis regionibus primo autumno seri potest.* Candoris sane discrimine præferentes & lactucæ.) legendum videtur *vt lactucæ*. quod patet ex paulo ante dictis, & recentiora etiam exemplaria sic præferunt. ¶ Vernum & autumnale a temporibus satius.) scribo, *vernum & autumnale a temporibus satuque*, ex vetere codice. & mox paulo, pro *paindunt*, *expandunt*. in eodem leges. ¶ Candidis solui aluos) *candidis aluum elici*, in eodem. ¶ Modice nigris inhiberi) immo legendum *immodice*. Dioscorides libro ij. *Duplex betæ genus est: nigra altera, quæ cum lente cocta aluum efficacissime compescit, multoque magis radix. candida altera est, quæ bonam facit aluum.* ¶ Si terram fugientes cauliculos seces) in scripto exemplari non *seces* habetur, sed *sequaris*. ¶ Folio numerosius quam tenuius) *Folio numerosius quoniam tenuius*, in eodem. ¶ Hoc vtilissimum existimatur) *inutilissimum* in eodem, non *vtilissimum*. & paulo infra *in orbem correcti*, non *porrecti*. ¶ Nunquam plantæ habitum excellentibus) in aliis exemplaribus *nonnunquam*. ¶ Viridibus adseruatis) *viridis adseruari*, in scripta lectione. ¶ Statim defecti ne humum attinguant, in cados olei quam proxime siccatos obturatosque conduntur) Desideratur particula *si*, & *defecta* non *defecti*, in scripto codice legitur: & *opitulatos*, non *obturatos*. Lego igitur sic: *si statim defecta ita ne humum attinguant. in cados olei quam proxime siccatos operculatosque conduntur.* ¶ Nitroue trito quod tribus digitis capiatur) *nitriue triti quod tribus. cæt.* ex eodem rectius. ¶ Omnium hortensiorum lautissima) legendum *hortensium* non *hortensiorum*, vt præmonuimus. In scripto tamen codice, *Omnium in hortis rerum* legitur. & paulo post *hortense*, non *hortensium* scriberem. ¶ Tempore ipso fastigatus) Verbũ *ipso*, redundat ex eodem. ¶Grana bina aut terna paxillo dimitti.) Rectius in eodem, *paxillo demitti*, suffragantibus etiam Catonis ipsius verbis cap. clx. ¶ Ac post annos nouem) prima dictio superfluit ex eodem. ¶ Ouillo fimo nominatim vti,

quoniam aliud herbasceret) scribo, *quoniam aliud herbas creet.* ex ipso Catone capite proxime citato. ¶Eadem ocimo natura, nisi quod difficilius crescit) Hæc verba haud dubie ad alium locum pertinent. hic enim falso inserta disturbant interrumpuntque rutæ tractatum. Sed considerandum cur dicat difficilius ocimum crescere, quod est contra Theophrastum septimo de historia plantarum cap.j. his verbis: *Omnia pari tempore nequaquam proueniunt, sed alia celerius; alia serius. celerrime ocimum, blitum, eruca.* Nisi quis dicat aliud esse crescere, aliud nasci & erumpere e terra. Nunquid legendum hic non *crescit*, sed *arescit*, vt vetus codex, & alia nonnulla habent exemplaria, ex eodem Theophrasto, eodem libro vij. cap. iij. sic scribente: *Difficile vt ita loquar omnia exsiccantur, cumino excepto. Nec modo frumenti consistunt: quod cum primum in plenum creuerit, mox exsiccatur & decidit. Sed quæ cortice continentur, difficilius exsiccantur, & inter ea maxime ocimum.* ¶ Non sine difficultate prouenientibus) scribo, *non sine difficultate pruritus*, seu *pruriginis*, tum ex vetere codice, tum ex Columella lib. xj. in prosa hortorum: *Sed velata manu debebit runcari. quam nisi contexeris, perniciosa nascuntur vlcera. Si tamen per ignorantiam nuda manu runcaueris, & prurigo atque tumor incesserit, oleo subinde perungito.* ¶ Honos ipsi in Achaia) Verbum *ipsi* non habetur in eodem. ¶ Minus hæc humido gaudet) Æstimandum an legendum hic sit non *minus*, sed *nimis*, ex Dioscoride prodente mentam dulcem desiderare vliginem. Et paulo ante, ¶ Durata runcatur non sine difficultate) scribo *delata*, non *durata*. Columella libro xj. capite iij. *Rutam autumno semine satam, mense martio deferre oportet in apricum, & cinere aggerare, runcarique donec conualescat ne herbis enecetur. sed velata manu debebit runcari. quam nisi contexeris, perniciosa nascuntur vlcera.* ¶ Hipposelinum Græci vocant, alij Smyrneum) in scripto exemplari *Zmyrnium*, non *Smyrneum*. notanda orthographia pro grammaticis. ¶ Foliis laurinis sed mollibus) *foliis lauri sed mollius*, in eodem. ¶ Viusque eius non sine lacte) Deme particulam *que*. ¶ Sicut in Thracia vbi aquæ deferunt ex his auulsos ramos) Verbum *aquæ* superfluit, vt opinor. locus enim est e Theophrasto tralatus libro vij. capite vltimo, sed pessime a librariis deprauatus. Lego igitur sic: *Serpyllo montes locique scatent sicut in Thracia. Alibi deferunt ex his auulsos ramos seruntque, vt in Sicyone ex suis montibus, & Athenis ex Hymetto.* Theophrasti verba sunt: *Serpylli etenim syluestre genus est, quod deferentes ex montibus serunt, vt apud Sicyonem fieri solet, atque etiam Athenis ex monte Hymetto. apud alios vero vt in Thracia montes & plana omnia serpyllo scatent.*

Ex CAP. IX. Quo densior est, eo tenerior) *tenuior*, non *tenerior*, antiquum exemplar.

Ex CAP. X. Alias priuatim cymini morbus scabies) scribo *Alius* non *Alias*, ex eodem. ¶ Quo si omisso iam natæ sint) lege, *Quo si omisso enatæ sint*. ex eodem. ¶ In totum vero nec erucas) scribe, *in totum vero necat vrucas*, ex eode. æstimanda nomenclatura. semper enim in illo *vruca*, non *eruca*. ¶Sunt qui sanguineis virgis tangant) considera an sit commodius legi *saliginis*, quam *sanguineis*.

Ex CAP. XI. Nam quod ad permutationem seminum attinet) scribendum puto *perdurationem*, non *permutationem*. de duratione enim seminum hic agitur, non permutatione. ¶Et æstiua omnia hybernis magis durant) aut tollendum est verbum *durant*, tanquam adulterinum; aut legendum *minus durāt*. vnde statim subiungit, *minime autem gethyum*. Theophrastus libro vij. cap. vj. *Infirmiora vero gethyum; id enim durare nequit; atriplex, ocimum, cucurbita, cucumis, in plenum æstiua magis quam hiberna.* Aut igitur locus mendosus est, & vt diximus castigandus: aut Plinius aliter Theophrasti verba accepit atque ego intelligenda puto. ¶Cunilis & vltra tempestiua sunt) scribo *culinis*, non *cunilis*, ex Theophrasto lib. vij. cap. vj. *Nullum*, inquit, *vltra quadrimatum durare potest, ita scilicet vt ad sementem vtile sit: sed bima sane meliora, trima nihil fere deteriora. quadrima iam deteriora, verum ad vsum cibarium diutius permanent.* ¶Minus vtilis e stagno, & quas elices inducunt, quoniam herbarum semina inuehunt) Contra Theophrast. lib. vij. c. v. *Aquarum optimæ quæ dulces & frigidæ sunt: pessimæ, quæ salsæ & rarefactu difficiles notantur. Ob id quæ ductu feruntur, perutiles: herbarum enim semina inuehunt.* Legit nimirum apud Theophrastum Plinius ἄχρηστα hoc est inutiles, non εὔχρηστα, id est vtiles, vt vulgata nunc habent exemplaria. quam recte, alij decernant.

Ex CAP. XII. His horæ rigandi matutina atque vespera) lego *matutino*, non *matutina*, ex codice vetusto. ¶Et circulis tantū aquæ) locus est vitiatissimus. Sed ni fallor, minus vitiose legetur, *vt ciceris tantum cuti*. Theophrastus libro de causis plantarum vj. *Sunt quorum summam partem duntaxat salsugo quædam obducit, vt cicer.* ¶Murrha Myrrhæ) scribo *Smirnium myrrhæ*, vt liquet ex sequētibus: itē Dioscoride, & Plinio alibi, & omnibus.

EX LIBRO XX.

Ex proœmio.

QVod Græci sympathiam appellauere) Omissæ sunt hic euidenter a librariis duæ dictiones, legendumque, *quod Græci sympathiam & antipathiam appellauere.* Nam præterquā quod sequitur statim, quibus cuncta constant, Plinius ipse satis ostendit ita esse libro xxxvij. capite iiij. *De discordia*, inquit, *rerum concordiaque, quam antipathiam ac sympathiam appellauere Græci, non aliter clarius intelligi potest.* cæt. ¶ Aquam sole deuorante) melius in exemplari antiquo *aquas*, numero multorum. præcessit enim aquis restinguentibus. Porro duo quæ sequuntur verba, *luna pariente*, non duco Pliniana. ¶Et alio rursus abigente a sese) puto legendum sine coniunctione, *alio rursus a sese abigente*: vt pronomina & participia pari loco posita, mutuo sibi respondeant, serueturque ratio schematis homœoteleuton. ¶ Adamantem opum gaudium infragilem omni cætera vi inuictum) scribendum reor, *Adamantem omni cætera vi inuictum.* reliqua falso inserta puto. Codex autem antiquus *adamanta* agnoscit, non *adamantem*. ¶Paria vel maiora mira) *miratum* non *mira* in eodem habetur. ¶Tantum venia sit a minimis, sed a salutaribus ordiemur) Commodius legetur, *Tantum venia si a minimis.* cæt.

Ex CAP. I. Ita vt protinus ab exitu rapiatur extra domum) Scribo *enixu*, non *exitu*, ex apographo scripto. ¶Et semine & elaterio, & ad purgandum vterum aluosque) scribe, *& semine & elaterio, & ad purgandum vtroque aluum*, ex eodem.

Ex CAP. II. Quo decocto sparsa mures de eius medicina non attingunt) Verba illa, *de eius medicina*, delenda ex eodem. ¶Multi eadem omnia satiuis attribuunt. Magnum etiam in eis momentum) scribendum, *Multi eadem omnia satiuis attribuunt, magni etiam sine his momenti*, ex eodem. ¶ Item millepedæ, sepa Græci vocant) *multipedæ* non *millepedæ* idem præfert.

Ex CAP. III. Vtilior pallida quando eius sunt medicinæ) Deme postrema quattuor verba, ex eodem. ¶Sic tussienti infunditur obolis iiij.) longe diuersa antiqua lectio: *Sic tutissimo infunduntur oboli iiij* ¶ Prodest & stomacho farinæ aridæ pillulis) Adde ex præpositionem: *ex farinæ aridæ pillulis*, ex eodem. ¶ Febribus sanare dicuntur, quas Græci periodicas vocant) *mederi* non *sanare*, in eodem. ¶ Et ignes sacros destrigmentis, vel his impositis, vel seminibus) Commuta ordinem verborum, *& ignes sacros vel his destrigmentis impositis, vel seminibus*, ex eodem. ¶ Item frigus pellit e pedibus aqua decoctum. Et ius feruens, podagris etiam frigidis medetur) quinque prima verba superioribus agglutina: reliqua sic legito: *Aqua decocti eius feruens, podagris.* cæt. ex eodem. ¶Democritus in totum abdicauit in cibis) Scribe, *Democritus in totum abdicauit ea a cibis.* ex eodem.

Ex CAP. IV. Tostum tritum in aqua calida) Insere particulam *que: tritum tostumque in aqua calida*, ex eodem. ¶ Pituitam extenuant, vrinam concitant. Est & satiui vsus in Italia, & armoraciam vocant satiuam) Antiqua lectio, *pituitam extenuant, vrinam concitant. Cætero æstiuosus in Italia armoraciam vocant.* Scribo, *Cætero æstiuosus ipse. Italia armoraciam vocat.* Dioscorides lib. ij. *Agrestis vero raphanus, quam Romani armoraciam vocant, folia satiuæ similia habet, multoque magis lapsanæ: radicem habet gracilem, mollem, sapore acri. Coquuntur olerum modo folia & radix in cibos, estque illi calefaciendi & vrinam ciendi vis. veruntamen ipsa æstuosa est.* ¶ Liuori vero recenti corticem cum melle) aliter in eadem, *liniri vero recenti cum melle.* ¶Cætero & scorpionibus aduersatur) in eadem, *Cæteras eis scorpionibus aduersatur.* Scribo, *Cerastis & scorpionibus aduersatur.* ex Dioscoride lib. ij. *Et contra cerastæ*, inquit, *morsus cū vino vtiliter bibitur.* ¶Plistonicus & colicis) *cœliacis* nō *colicis* in eadem. ¶Et aliqui plistolochiam) legendum arbitror vel postposita cōiunctione, *Aliqui & plistolochiam*: vel sine illa, *Aliqui plistolochiam.* ¶Quidam ad hūc vsum auro effodiendam censent) antiquus codex, *Quidam ad hunc vsum aurora effodiendum censent.*

Ex CAP. VI. Sanguinem vero excreantibus & phthisicis distillationibus longis) Dele coniunctionem *&*, ex eodem. ¶Et sine alia mixtura dari iubet) Dele rursus illud verbum *alia*, ex eodem. ¶ Pulmonis & arteriæ sanat vitia) Rectius in eodem, *pulmonis & arteriarum sanat vitia.* Nam canalem illum qui gulæ coniunctus est, quoque meat spiritus, & Cicero in libris ad Herennium, & præter Ciceronem alij, *arterias* numero multorum libentius quam numero vnitatis appellant. ¶Datum in sorbitione ptisanæ.) postremum verbum non habetur in eodem. ¶ Vel si purulenta excreentur) *pura* non *purulenta*, in eodem. ¶ Aluum sistit & inflationes veteres) in eodem, *aluum sistit effluctiones veteres.* castigo, *aluum sistit & fluctiones veteres*, ex Plinio alias vtente sæpe ea dictione. ¶ Vel si in ve-

siccas intumuerint) lego præpostero ordine , *vel in vesiccas si intumuerint* , ex eodem. ¶ Phthiriases & prurigines potum) *porrigines* non *prurigines*, in eodem. ¶ Tusum item cum aceto & nitro) *Item infusum cum aceto & nitro*, in eodem. ¶ Tenasmo in pulte medetur) scribo *tenesmo* non *tenasmo*, tum ex archetypo nostro, tum etiam ex Galeno in Diffinitionib. si legitima est fœtura, & Isagoge. item ex Paulo tertio, & Dioscoride sæpe, omnibusque gregatim medicis, ne citando tundam. Dici vero potest & tenesmos & tinesmos, a verbo græco τείνεσθαι, hoc est intendi. Paulus libro citato eleganter , vt omnia, hunc morbum diffinit his verbis: *Tenesmus est continua & implacabilis desidendi cupiditas, qua nihil præter modica cruenta vel mucosa egeritur.* ¶ Aut sanguis etiam excreetur vel purulenta) non *purulenta*, sed *pura*, in eodem, vt supra etiam notatum est. ¶ Etiam harundines cum pice) scribo *hirundines*, hoc est sanguisugas, non *harundines*, ex eodem.

Ex CAP. VII. Caule & foliis contusis) Adde verbum *vero*; *Caule vero & foliis contusis* , ex eodem . ¶ Eadem trita ex aceto colluta) in eodem *conlenta* , non *colluta*. ¶ Alterum est genus quod Græci esopon vocant) *Alterum genus est quod Græci sepajon vocant* , idem præfert. ¶ Quarto infectores lanarum vtuntur ; quod glastum vocant) Tria vltima verba ociosa sunt, nec in vetusto exemplari habentur. ¶ Nisi quod plura habet & nigriora) elegantius in eodem , *nisi plura haberet & nigriora.* ¶ Sanat omnia oculorum vitia cum lacte mulierum, Arcet nubeculas, cicatrices. cæt. in eodem non *Arcet nubeculas* habetur, sed *Arcet manubeculas*. Scribo, *Sanat omnia oculorum vitia cum lacte mulierum , argema, nubeculas, cicatrices. cæt.* ¶ Peculiares earum vires partim iam dictæ sunt) in eodem, *peculiares earum effectus*. cætera superfluunt. ¶ Non paucæ restant) *pauci* in eodem non *paucæ*; vt referat eff. ctus. ¶ Cruditate ipsæ nequaquã faciunt) *Cruditates ipsæ non faciunt*, in eodem. ¶ Semine trito ex vino poto & libidinum imaginationes in somno compesci) *potum* non *poto*, & *cibo* non *somno*, in eodem.

Ex CAP. VIII. Albæ succus epiphoras sedat) *Alba epiphoras sedat* , in eodem. ¶ Validius cocta fluctuationes stomachi sistit) lego *fluctiones* non *fluctuationes*. frequens est, vt dixi, apud Plinium verbum hoc. ¶ Guttantia astringunt) scribo, *gustantium os astringunt*. ex eodem. ¶ Ambugiam appellauere) *ambubulam* idem exemplar agnoscit, non *ambugiam* : Cornelius Celsus *ambubeiam* vocat. Quidam & in eo & in Plinio *ambuleiam* legendum censent , quod ea vox congruat cum erratico intubo. ¶ Mulierum quidem decoctum purgationibus.) Prepostera lectio scribe, *Mulierum quidem purgationibus decoctum* ex eodem. Quod quidem propter singularem salubritatem) lege, *Quandoquidem propter. cæt.* ex eodem. ¶ Et syluestre genus alij : hedypno id appellãt) scribo, *Est & syluestre genus alterum: hedypnoida vocant*, ex eodem. Nam indicatum est alterum genus beræ syluestris quam limonion dicunt. & sequitur paulo infra, *Rupta & conuulsa vtroque genere iuuantur.* ¶ Vtraque tamen stomacho vtilissimæ) lego *Vtraque tamen amara. Stomacho vtilissimæ*, ex eodem , confirmante etiam antiquam lectionem Dioscoride ij. lib. ¶ Petronius Diodotus qui Antilegomena scripsit.) Rectior antiqua lectio *Anthologomena*, hoc est florilegia. ¶ Posset etiam non minus bene legi *Anthologumena.*

Ex CAP. IX. Et Dieuches) *& Diocles* in eadem. Potest autem vtroque modo legi, vt patet ex elencho. ¶ Morbisque articulariis illini) lego *articularibus* non *articulariis*, ex eadem. ¶ Quæque discuti opus sit) *Quosque discuti opus sit* , in eadem habetur. ¶ Item ad tenasmum & renum causas) legendum *tenesmum* seu *tinesmum*, vt supra monuimus, semperque id vitium ita castigandum , ne sit necessarium eadem toties inculcare. ¶ Chrysippus auctor est. Et alij vero) Dictio *vero* expungenda, & coniunctionem *&*, cum minore litera scriptam, adiunge præcedentibus , ex codice antiquo. ¶ Folia cocta spleneticis in cibo data) *splenicis* , non *spleneticis* , & hic & alias semper in eodem legitur. ¶ Virium brassicæ vnum & magnum argumentum addemus, & mirabile. crustæ si occupent intus vasa omnia) Locus est corruptissimus. quem si non emendauero, suggeram tamen aliis emendandi materiam. In antiquo exemplari ad hunc modum legitur: *Virium brassicæ vnum & magnum argumentum addemus. a mirabile crustæ occupant intus vasa omnia.* Legendum fortasse, non *a mirabile*, sed *ab atra bile*. ¶ Scilla quæ candidissima fuerit. cæt.) Primum verbum desideratur in eodem. ¶ Quod reliquum e vino est) legendum reor, *quod reliquum e medio est*. vt non multo post. *Tosta quoque purgatur, & medium eius iterum in aqua coquitur.* Videtur quoque suffragari Dioscorides lib. ij. de scylla agens : *Sumitur ex ea abiectis extimis cunctis partibus quod maxime intimũ est.* Sequitur statim, Consutum suspenditur lino) Antiquus codex non *consutum* habet, sed *consecutum*. Scribo *consectum* ; tum quia sequitur statim, *Postea arida frusta* ; tum ex Dioscoride : *Siccatur*, inquit. *in vmbra etiam in taleolas secta scylla, tum funiculo traiecta sic ne taleolæ inuicem se tangant, per interualla suspenditur.* ¶ Pythagoras scyllam in limine quoque ianuæ suspensam, malorum medicamentorum introitum pellere tradit) Aliter in eodem, etsi eodem sensu: *Pythagoras scyllam quoque in limine ianuæ suspensam contra malorum. cæt.* Hæc lectio si recipitur , scribendum erit in fine clausulæ non *pellere*, sed *pollere*. Nihilominus existimo locum esse corrosum truncatumque , omissis aliquot verbis, atque adeo aliis inuersis. Apponam verba Theophrasti , vnde hausit Plinius, deinde aperiam sententiam meam. Is igitur auctor lib. vij. cap. xij. ita scribit: *Omnia igitur capitata radice viuacia maiorẽ in modum sentiuntur, sed præcipue scylla, vtpote quæ suspensa viuere possit, & quidem plurimum temporis. Potest etiam fructus recondendos seruare, vt poma punica detracto pediculo : & satorum nonnulla celerius apud eam germinant. Traditur & ante portas satam remedio esse contra veneficiorum noxam.* Ex his Theophrasti verbis apparet aliquot in Plinio verba deesse. Lacunosum igitur locũ ad hunc modum fortasse restituemus : *Pythagoras scyllam suspensam diu viuere : in limine quoque ianuæ satam, contra malorum medicamentorum introitum pollere tradit.* ¶ Nec me mouet citari a Plinio Pythagoram, non Theophrastum. potuit enim idem ab vtroque prodi. ¶ Cæterum bulbi ex aceto & sulfure vulneribus in facie medentur) Scribo, *Cæteri bulbi ex aceto & sulfure vlceribus in facie medentur* , ex vetusto exemplari. ¶ Æque vitia quæ sunt in facie.) Prima dictio non habetur in eodem.

Ex CAP. X. Vtilissimus stomacho cibus asparagi) *Inter vtilißimos stomacho cibos asparagi* , in eodem. ¶ Asparago trito cum oleo perunctum) scribo, *Asparago trito ex oleo perunctum*, ex eodem. ¶ Syluestrem asparagum aliqui corrudam, aliqui libicum) Duo illa verba *aliqui corrudam*, non habentur in eodem. ¶ Ad idem & semen valet cum anetho, ternis vtrunque obolis) scribo, *Idem & semen valet cum anetho , ternis vtriusque obolis*, ex eodem.

Ex CAP. XI. Largis portionibus per iura innatant) *actis potionibus per rura innatant* , in eodem. ¶ Menstrua ac secundos partus) scribo, *& menstrua ac secundas partus*, ex eodem. ¶ Cum oui albo illitum) *cum vino albo illitum*, in eodem. Quam lectionem confirmant verba quæ paulo infra sequuntur: *Semen datur & arquatis ex vino albo.* ¶ Poto semine torminibus interaneis medetur) *potatum*, non *Poto*, in eodem. vt cum minore litera scriptum adiungatur superioribus. ¶ Radix eius in vino decocta) *radix in vino cocta*, in eodem. cætera superfluunt. & paulo post particula *eius* redundat, legendumque *succus algentes calefacit potus*. ¶ Palmum alto frutice) dictio *palmum*, non habetur in eodem.

Ex CAP. XII. Præualere contra serpentes potum & litum) *potu & linitu*, in eodem. ¶ Commanducatum & in sole positum vermes afferre. Afri vero si eo die. cæt.) scribo *commanducatum & in sole positum vermes. Affirmant vero si eo die. cæt.* ex eodem. ¶ Nec minus quam mentam & rutam) Castigo , *nec cuiquam mentem emotam*, ex eodem: memoranda correctione. vt negari non queat locum hunc ex postremis orci penetralibus vitæ redditum. ¶ Chrysippus affirmauerat ocimum insaniam facere. secuta ætas acriter resistens , negauit vsu eius cuiquam mentem emotam, hoc est alienatam. vt cap. sequente: *commotas mentes sedat ex aceto sumptum.* ¶ Addito aceto exiguo) Festiuius ac magis ex more Pliniano , *addito aceti exiguo*, ex eodem. ¶ Inflationes & ructum ex aceto dissoluere sumptum. Aluum sistere impositum, vrinam ciere) lego *Inflationes ructu dissoluere. Ex aceto sumptum aluum sistere, impositum vrinam ciere* , ex eodem.

Ex CAP. XIII. Contraque bestiarum morsus radix in vino est efficacissima) *Contra bestiarum morsus e vino radice efficacißima*, in eodem. Cum lomento strumis illitum. cæt. *Strumis cum lomento illitum*, in eodem. ¶ Visum clarificat) *Visum compurgat* , in eodem. ¶ Capitis dolores contrito & alopecias emendari) in eodem , *capitis dolori contraire, alopecias emendare.* ¶ Succus exprimitur tusa ea & aspersa modice aqua) Verbum *ea* delendum, ex eodem. ¶ Succo vero perunctos, aut eam habentes , negant feriri ab his maleficiis) melius in eodem, *Succo perunctos , aut etiam habentes , negant feriri ab his maleficis.* & paulo post *potatam* legitur , non *potam* , & sæpe alias sic. ¶ Epiphoras cum polenta imposito. Lenit autem capitis dolores) scribo , *Epiphoras cum polenta imposita lenit. Item capitis dolores.* ¶ Sic & sanguinem sistit interiorem & narium indita) Desideratur verbum *tussim*: *& narium indita tussim*. Minus vero male legetur commutatis verbis, deinde etiam correctis: *Sic & sanguinem sistit narium, & intra os indita tussim.* ¶ Dederunt & cum bitumine infractam potioni) *infriatam* non *infractam*, in archetypo nostro. ¶ Testium vero epiphoris cum ramis laureæ teneris) Verbum *vero* delendum: & *lauri* lege, non *laureæ*, ex eodem.

Ex CAP. XIV. Differens specie foliorum quasi figura oci-

mi) scribo, *differens specie foliorum quæ sunt figura ocimi*, ex eodẽ. ¶ Item aduersus scolopendras ius decocti) hæc verba non habentur in eo lem. ¶ Potum fœminas purgat a partu, sed partus necatur) Rursus duo illa verba *a partu* superfluunt ex eodem. ¶ Orthopnoicis, torminibus, choleris) lego, *ruptis, conuulsis, Orthopnoicis, torminibus. cæt.* ex eodem. ¶ Syriation & vomicæ) *Syriationem* in eodem, non *Syriation*. ¶ Voci succus sub certamine vtilis duntaxat) lego, *Voci succo vtilis sub certamine duntaxat*, ex eodem. ¶ Vlcera in capite infantium) *capitibus* in eodem, non *capite*. ¶ Ad recreandos defectos animo) sensus idem, diuersa tamen verba, *ad recreandos defectus animi*, in eodem. ¶ Dignior e pulegio corona vertigini quam cubiculis nostris e rosis pronunciata est) *Varroni* non *vertigini* in eodem habetur. ¶ Est autem hæc flore purpureo) Detrahe pronomen *hæc*, ex eodem. ¶ Sic & pectoris ac ventris dolorem) Duo illa verba *& ventris*, non habentur in eodem. ¶ Stomachi autem ex aqua item rosiones) *torsiones* non *rosiones* in eodem. quo verbo & infra vtitur cap. xvii. *Priuatim eius vsus contra torsiones stomachi.* ¶ Intestinorum vitia melle decocta. cæt.) complusculà hic verba addenda ex eodem. lege igitur, *Aluum soluit ex sale & aceto & polenta. intestinorum vitia melle decocta. cæt.* ¶ Salsitudines corporis si cum vino tradatur) *Salsitudines corporis si omnino tractetur*, in eodem. Quid si legas, *si confricetur*, non *si omnino tractetur*. vt paulo post his verbis: ¶ Cũ sale & aceto & melle confricatur opisthotono) deest præpositio *in*, ex eodem *confricatur in opisthotono*. ¶ Bibitur ad serpentium ictus decoctum) in eodem, *vetus decoctum*. ¶ Ad tussim efficax habetur) *habentis*, non *habetur*, in eodem. scribo *habenti*, hoc est, si duntaxat habeatur. vt sæpe alias Plinius. ¶ Syluestri eadem vis efficacior est, quod simile est origano) lego, *Syluestri ad eadem vis efficacior. Simile est origano*, ex eodem. ¶ Vnde quidam Græci literas mutantes, blechon vocauerunt) scribo, *Vnde quidam Græci litera mutata blechonem vocauerunt*, ex eodem. rectius. vna enim tantum litera est quæ mutatur, g in *b*. glechon enim vulgo dicta, ab aliis blechon vocata. Est autem locus ex Dioscoride sumptus. cuius interpretes Hermolaus & Marcellus verba Plinij deprauata verbis Dioscoridis immiscẽtes, cum in Græcis exemplaribus non habeantur, haud sane recte fecerunt. Neque enim fidus interpres huiusmodi licentiam sibi assumere debet, perniciosam literis, & mali exempli. quo nomine a Marcello Hermolaus, & Marcellus ab aliis nec iniuria reprehensi sunt. Illud vero notandum, in codicibus Dioscoridis impressis primæ & secundæ æditionis: item in Aetio lib. j. & Galeno vj. de simplicium facultate, mendose *glichon* cum *i* in prima syllaba scriptum esse, cum scribi debeat cum *e*, *glechon*, sicque habeat Paulus Æginetà pergamena charta scriptus & vetus libro vij. & Oribasius lib. ij. etiam scriptus, quo vtroque vtor domesticis. Theophrastus quoque *glechon* nominat cum *e*, in vij. quam dictionem cur Theodorus intactam reliquerit nescio, cum in aliis vertendis sit plus nimio audax. Denique & Marcellus & Hermolaus tam in Dioscoridem quã in Corollario, & docti omnes non aliter proferunt. ¶ In tussi ex perfrictione fricari ante balnea conuenit) scribe, *Tuso in perfrictiones fricari. cæt.* ex eodem. ¶ Epaticis cum melle & sale bibendum datur) in eodem non *epaticis* legitur, sed *pasticis*. lego *spasticis*, hoc est conuulsis. Dioscorides lib. iii. cap. de pulegio: *Cum melle*, inquit, *& aloe pulmonum vitia exscreabilia facit: conuulsis succurrit*. Ex quibus Dioscoridis verbis adducor, vt putem legendum hic potius *aloe* quam *sale*. ¶ Radix contra increscentia vlcera recens potentissima) verbum *recens* superfluit ex apographo nostro. ¶ Item pulegio est nepetæque societas) scribo, *iterum pulegio est. cæt.* ex eodem. recte. refertur enim illud *iterum*, ad verba quæ ante in hoc capite dicta sunt: *Magna societas ad recreandos defectus animi pulegio*. ¶ Cuminum syluestre est prætenue) scribendum, *Cuminum est & syluestre prætenue*, ex eodem.

Ex CAP. XV. Æthiopicũ maxime in posca illinitur) aliter in eodẽ exẽplari: *His Æthiopicũ maxime in posca & in ligmate*. scribo *& in eclegmate*. ¶ In dulci tritũ vino) postrema dictio redundat, ex eodẽ. ¶ Videlicet quia efficacius in Ægypto iudicauit) Præpositio *in* non habetur in eodem. quare sic lego, *videlicet quia efficacius Ægyptio iudicauit*. Nam & panibus Alexandrinis subigitur) *subycitur* non *subigitur*, in eodem. ¶ Tritum ex aceto semen decoctum vel manducata radix) adde coniunctionem *vel*: *tritum ex aceto semen vel decoctum, vel manducata radix*, ex eodem. ¶ Iocinoris quoque malis medetur) nonnulla hic verba addenda sunt a librariis prætermissa: *Iocinoris doloribus tusa cum farina ordeacea imponitur. Vesicæ quoque malis medetur.* ¶ Sunt & qui cunilam bubulam appellauerint.) Permuta dictiones: *Sunt & qui cunilam. cæt.* ex eodem.

Ex CAP. XVI. Contra serpentes quoque in vino bibitur. ac tritum plagæ imponitur. Item testudines cum serpentibus pugnaturæ hac se muniunt) Puto erratum esse in ordine verborum, scribendumque ad hunc modum: *Contra serpentes quoque in vino bibitur, ac tritum plagæ imponitur. Item testudines cum serpentibus pugnaturæ hac se muniunt, vulneraque ab his facta hac perfricant*. Nam & antiquus codex *perfricant* legit, non *perfricantur*. ¶ Sedat & tumores, & virilium mala sicca) Vltimum verbum redundat, ex eodem. ¶ Cum farina, oleo & aceto, in sorbitionem temperata) *cum farre, oleo & aceto, sorbitione temperata*, in eodem. ¶ Manipulo quoque eius abiecto) In eodem *obiecto* legitur. ¶ Pulices etiam contritæ cum aqua sparsæ necant) Deest cõiunctio *&*, ex eodem: *Pulices etiam contritæ, & cum aqua sparsæ, necant*.

Ex CAP. XVII. Castore taliter demonstrante) *Castor & aliter demonstrabat*, in eodem. Scribendum puto, *Castor eam taliter demonstrabat*. ¶ Vtilis gingiuis) *Vtilem gingiuis* idem agnoscit, non *vtilis*. & infra paulum *cunilæ* dandi casu, non *cunilam* accusandi. ¶ Contra araneos scorpionesque in vino albo) Dele dictionem *contra*, ex eodem, ne repetatur inutiliter. ¶ Et pleuriticis & peripneumonicis) Rectius in eodem, *& pleuriticis & peripleumonicis*, Attico more. ¶ Proximum Smyrnæum. Deinde Heracleoticum ad potum vtilius) in eodem, *Proximum, Zmyrnium odorius: Heracleoticum ad potum vtilius*. Legendum videtur *odoratius* non *odorius*. ¶ Quibus etiam & candorem facit) Deme verbum *etiam* ex eodem. ¶ Furunculos aperit cum fico trita) *tosta* in eodem, non *trita*. ¶ Similiter largius venenum est) *Similiterque largior venenum est*, in eodem. & paulo infra, *deligatis* melius quam *alligatis* & mox *coctum*, non *decoctum*. ¶ Omnibus quæ condiuntur, quæque intinguntur, desideratum) scribe, *omnibus quæque condiuntur, quæque intinguntur, desideratum*. ex eodem. ¶ Saccis quoque additur. Cum amaris nucibus vina commendat) scribo, *Saccis quoque additum cum amaris nucibus, vina commendat*, ex eodem. & paulo post *iuueniorem* in eodem legitur, non *iuniorem*: & *olfaciant* pro *olfaciant*. ¶ Epiphoris oculorum radicem eius tusam imponit Iollas ipsum cum croco pari modo & vino) in eodem, *Epiphoris oculorum euenenor radicem eius tusam imponit. Iolas ipsum cum croco, cæt.* Legendum puto *Euenor* non *Euenenor*, & nomen auctoris accipio, quamuis in elencho non inueniam. constabit id quoque paulo infra. ¶ Narium quoque carcinodes consumit) *carnes* non *carcinodes*, in eodem habetur. ¶ Et ternis diebus sumuntur) *& ternæ diebus sumuntur*, in eodem. quam lectionem confirmant verba mox paulo sequentia: *Aliqui addunt & opium pilulis in die ternis lupini magnitudine*. & aliquanto post, *in tenesmo* non *in tenasmo*, vt supra monuimus, nec semel. ¶ E vino radicem & ad renes) *& venor* in eodem, non *e vino*. legendum puto, vt dixi, *Euenor*. quo nomine pictor etiam celeber fuit Plinio xxxv. lib. ¶ Phreneticis quoque illinunt) *illiniuit* in codice antiquo, non *illinunt*, vt referas ad eundem Dalionem. ¶ Strangulationes vuluæ si manducetur) scribe, *Strangulatus* ex eodem, non *Strangulationes*, solita Plinij consuetudine, quæ alij nomina aliis vsurpant inflexionibus, quarta semper vsurpandi. ¶ Pari mensura trinum digitorum) scribe *ternum*, non *trinum* ex eodem. & paulo post, *ternis digitis*, non *trinis*. ¶ Sunt & qui aspidum venenis) conuertenda verba, *Sunt qui & aspidum venenis*, ex eodem. ¶ Stomacho tamen inutile est) detrahe verbum *est*, ex eodem.

Ex CAP. XVIII. Singultus cohibet semen.) scribe, *singultus cohibet & semen*, ex eodem. ¶ Sed satiui albi calix ipse teritur) scribendum, *E satiuis albi calix. cæt.* ex eodem. ¶ E nigro papauere sapor gignitur) lege *sopor*, non *sapor*, ex eodem. vt paulo ante: *bibitur somni causa*. & paulo post: *nõ vt soporifera modo*. Quorum verborum ordinem inuertendum censeo, legendumque *non soporifera modo vi*. ¶ Sic scimus interemptum Licinij Cecinnæ prætorij viri patrem in Hispania baiuli cum valetudo impatibilis odium vitæ fecisset.) Romana & Parmensia, & quædam alia recentiora exemplaria sic legunt: *in Hispania baiulicum, quoniam valitudo impatibilis. cæt.* Legendum fortasse in totum hoc pacto: *Sic scimus interemptum post, Licinij Cecinnæ prætorij viri patrem in Hispania: Babilium, cum ei valetudo impetibilis odium vitæ fecisset*. Nam codex antiquus *post Licinij* legit: & *impetibilis* legit, non *impatibilis*, ab impetu videlicet, non a *patior*. De Babilio vero, aut hoc, aut alio eiusdem nominis, Plinius vii. cap. de mortibus repentinis: *Bebius iudex dum Babiliũ differri iubet*. Et paulo ante: ¶ Hora diei sereni.) Vetus exemplar, *hora sereni diei*. ¶ Multoque magis quas vocant lexipyretas.) Rectius in eodem, *lexypiretus*, ex instituto Græcæ linguæ, quod sit adiectiuum compositum. Expende porro an sit commodior lectio *alexipyretus*, hoc est febris expultrices. ¶ Satiuum omne magis rotundat capita.) In eodem, *Satiuum omne maius. Rotunda capita*. ¶ Quia nebula manat.) *nubecula*, non *nebula*, in eodem.

Ex CAP. XIX. Inter satiua & syluestria medium genus.) Adde verbum *est*, ex eodem: *est medium genus*. ¶ Diacodion & asteriace vocatur) *Decadion & arteriace vocatur*, in eodem. Cõsidera

sidera an sit verior lectio *Dodecadiō*, hoc est duodenarium, quod fit ex duodecim rebus conflatum. de quo infra.

Ex cap. xx. Sagittarum venena & serpentium hæmorrhoidum & presterum restringi.) Ante castigationes Hermolai *hæmorrhoidum & præsigrum* legebatur. ipse pro verbo illo *præsigrum*, *presterum* substituit; quod mihi non probatur. Potius scribendum credo pro *& præsigrum*, *ait Petrichus*: vt sit nomen auctoris cuius in elencho fit mentio. vitiose tamen in impressis omnibus codicibus *Petridius* legitur pro *Petrichus*. Patet id tū ex antiquo exemplari, tum ex Nicandri interprete in Theriacis Petrichum in Ophiacis citante. Vtitur & eius testimonio Plinius infra cap. xxiij. qui & cum Nicandri interprete Ophiaca eum composuisse in elencho tradit. Item *restingui*, in exemplari vetusto habetur, non *restringi*. Cæterum quod attinet ad *presteras*, vt vix fidam castigationi meæ, facit quod libro xxxij. cap. iij. circa finem, rursus *præsigrum* fit mentio. quanquam ibi pro *præsigras*, *presteras* correctores scripserint. Quamobrem amplio iudicium. ¶ Item hyoscyami pota & passo expresso succo.) *potæ* non *pota*, in eodem. ¶ Quidam adiecere paulum muriæ. Nam & mobiles dentes stabilit.) Codex citatus, *Quidam adiecere paulum murenum. Mobiles dentes stabilit.* Legendum forte, non *paulum murenum*, sed *paulum murrhini*, hoc est vini myrrha conditi, de quo supra. ¶ Tenasmis autem cocta, & comitia lib. cæt.) dele verbū *&*, ex eodem. ¶ Prætorij viri pater est Hispaniæ princeps.) Duo postrema verba redundant, ex eodem. ¶ Et ita liberatum incommodo omni.) Detrahe primum & nouissimum verbum, ex eodem. ¶ Præcipuum tamen esse constat Ægyptium.) Deme rursus verbum *tamen*, ex eodem. ¶ M. Varro Coriandro subtrito cum aceto carnes. cæt.) In eodem, *M. Varro coriandro subtrito cumino acetoque carnes. cęt.*

Ex cap. xxi. E Syluestribus cui grande folium & radices albæ, althea vocatur, ab excellentia effectus a quibusdam Aristalthea.) Diuersa est codicis antiqui lectio. scribo igitur sic: *E syluestribus cui grande folium & radices albæ, Althæa vocatur, ab excellentia effectus. Quibusdam Plistolochia.* Nam ab excellentia effectus dictam esse Althæam, satis indicat Dioscorides lib. iij. nomen illi afferens a multiplici potestate & viu esse factum. Scribitur autem ea dictio cum æ diphthongo in secūda sæpius. deduci enim videtur a verbo Græco ἀλθαίνω quod apud nos *medeor* valet. apud Galenum autem vij. de simplicibus, & Theophrastum ix. de plantarum historia, cum *e* simplici scriptum inuenio. quod potest tolerari, vt descendat a verbo ἄλθω, eiusdem qua ἀλθαίνω significationis. etsi alias apud eundem Theophrastum cum æ diphthongo inueniatur. Porro althæam vocatam esse alio nomine Plistolochiam Plinius supra ostendit hoc ipso lib. cap. iiij. his verbis: *Pastinacæ simile hibiscum quod molochen agrian vocant, aliqui Plistolochiam.* Molochen autem agriam & Althæam idem esse & Dioscorides iij. & Theophrastus ix. auctores sunt. Hermolaus tamen Aristaltheam, vocem vt nos putamus adulterinam & commentitiam in Corollario in Dioscoridem agnoscit pro vera & legitima a Plinio tantum desumptam. perperam, vt censemus. Certe in exemplari nostro *Plistolochia* non *Aristalthæa* legitur, & neque Dioscorides, neque Galenus, Paulusue, aut medicorum quod sciam vllus, eius vocis meminit. Pro persuaso vero habeo sciolum aliquem eam commentum esse, quod Græcæ linguæ ignorantia nesciret quomodo hæc vox *Althæa* excellentiam effectus significaret. nouā igitur ipse excogitauit; satis euidenti exemplo, quanto disciplinarum periculo indocti audeant sese corrigendis libris immiscere, & receptam priscamque antiquorum codicum lectionem mutare. ¶ Huic contra omnes aculeatos ictus efficacior vis) aliter in eodem & breuius, *Contra omnes aculeatos ictus efficaces.* ¶ Valent & contra venena) *Valent & contra psitim venena*, in eodem. vt forte legendum sit non *psitim*, sed *psimithij*, hoc est cerussæ; quam venenatam esse & Dioscorides & Nicander, & medici omnes testantur. Valere autem contra cerussam maluæ decoctum Dioscorides tradit libro vltimo. ¶ Vero decoctæ cum radice sua leporis marini venena restringunt) scribo, *decoctæ vero cum radice succo, leporis marini venenum restringitur*, ex eodem. ¶ Si quotidie quis succi.) *Si quis quotidie succi*, in eodem. ¶ Dentem qui doleat punge) *pungit* in eodem, non *punge* & paulo post, *pungit citra vulnus*, non *purgat*. ¶ Vulnus & cibo & infusione mollit in oleo, succus decoctæ pori meatus suaues facit.) Quanto verior lectio codicis scripti, *Vulnus & cibo & infusione mollit. Oleum succus decoctæ permixtus suauius facit.* ¶ Et asthmaticis ac dysentericis in vino. cæt.) In eodem *spasticis* legitur, non *asthmaticis*. ¶ Mirum aquam radice ea addita addensari sub dio atque lactescere.) Multo etiam fidelior hac in parte codex noster, *Mirum aquam radice addita ea addensari sub dio, atque glaciescere.* Theophrastus libro nono, capite decimonono. *Spinam enim quandam enarrant quæ aquam iniecta congelet. & radicem althææ posse addensare aiunt, si tritam inieceris, sub dioque humorem posueris.* Quæ Theophrasti verba inuenies à Dioscoride tralata tertio eius libro, capite de Althæa. ¶ Est & alterum genus fere, oxylapathon appellant, satiuo idem similius.) Legendum reor, *feri*, hoc est *syluestris*, non *fere*. Vetus quoque codex *item* legit, non *idem*. ¶ Radix aceto decocta si coletur, succus dentibus auxiliatur.) scribe, *Radix aceto decocta, si colluantur, dentibus auxiliatur*, ex eodem. Quæ lectio fautorem habet Dioscoridem libro ij. de lapatho sic prodentem: *Decoctis in vino etiam rumicibus, in dolore dentes & aures vtiliter colluuntur.* ¶ Priuatim vngues scabrosos detrahunt.) In eodem *scabros*, non *scabrosos*. ¶ Radice melicerias & lepras curant.) scribo, *lichenas & lepras*, ex eodem, suffragante etiam Dioscoride lib. ij. *Sanant*, inquit, *rumicum omnium radices in aceto coctæ, crudæque mox emplastri modo impositæ, lepras, impetigines, scabrósque vngues.* Sic enim melius legetur quàm vt Hermolaus castigauit, qui pro *cherias*, vt antea in codicibus excusis legebatur, *melicerias* ipse substituit. Quod etsi Dioscorides quoque scribat, tamen accedente ad alteram eius sententiam fide antiquissimi & emendatissimi codicis, nullus relinquitur dubitationis locus. Esse autem lichenas Græce, quæ a Latinis impetigines dicantur, apertius est quam vt expositione egeat. ¶ Potu ex vino.) *pota* non *potu*, in eodem.

Ex cap. xxii. Sensus atque sternutamentis caput purgat) scribo, *Sternutamentis sensus atque caput purgat*, ex eodem. ¶ Et hydropicis imponitur) dele coniunctionem, *&*, ex eodem. ¶ Vel si vehementer vrigo timeatur.) *vstio* non *vrigo*, in eodem. ¶ Scapis eius cum panico aqua decoctis.) *scopis* non *scapis*, idem præfert exemplar. ¶ Ex aqua bibitur & ad iocineris dolores.) *desiderium* in eodem, non *dolores*. quæ locutio familiaris est Plinio. ¶ Quod in sicco ortum.) Deme verbum *ortum*, ex eodem, recte. ¶ Sedant vtraque capitis dolores. Item epiphora) excusa exemplaria omnia, & item apographon nostrum, *Sedant vtraque capitis dolores. Item epiphoras.* ¶ Vt Plinius tradit) scribendum reor, *vt Phyllinus tradit.* Nam eius auctoris mentionem habet elenchus inter alios qui hoc volumine citantur a Plinio. ¶ Sic & fracta ossa) *sic effracta ossa*, in codice antiquo.

Ex cap. xiii. Radicibus multis & obnigris, quibusdam altissimis.) in eodem, *Radicibus multis & obliquis, quibusdam altis.* ¶ Hominum quoque caliginem præcipue eo releuari,) *leuari* non *releuari*, in eodem. & ilico addenda coniunctio *&*; *& in sole siccatur. cæt.* ¶ Et ex semine recenti. fit etiam & e radicibus.) scribo, *& e semine. fit & radicibus.* reliqua superfluunt, ex eodem. ¶ Nascitur in calidis, sed saxosis.) *Nascitur in calidis & saxosis*, in eodem. ¶ Vrinam excitat.) lege, *Vrinam ciet*, ex eodem. ¶ Prodest & hydropicis radix ex vino cocta.) scribe, *cum vino cocta*, ex eodem. vt paulo post: *siue ad fouendum radice cum vino cocta.* ¶ Siue contrita in oleo illitum.) *contritum* non *contrita*, in eodem. ¶ Petridius qui Ophiaca scripsit.) scribendum *Petrichus*, non *Petridius*, vt supra ostensum est, ex Nicandri interprete & antiquo exemplari. ¶ Et Miction qui Rhizotomumena.) scribo *Micton*, non *Miction*: & *Rhizotomica*, non *Rhizotomumena*, ex Nicandri interprete, in Theriacis Mictonem citante in Rhizotomicis. ¶ Nigriore folio & asperiore.) *Nigrior & foliis asperior.* vetus codex. ¶ Commendanturque musto ac melle.) *murta* non *musto*, in eodem legitur. ¶ Stomacho vtiles, sin plures sumpti. cæt.) *Stomacho vtiles. Hi plures sumpti*, in eodem. ¶ Succus ferulæ aluum sistit.) *soluit*, non *sistit*, in eodem. ¶ Ita enim Chæreas Atheniensis scripsit, & Glaucias qui circa. cæt.) breuius in eodē, *Ita certe Glaucias scripsit qui circa. cæt.* reliqua superfluunt.

Ex cap. xxiv. Trifolij pondus denarij.) *Trifolij seminis pondus denarij*, in eodem. ¶ Fœniculi seminis & anisi & ammij.) Duo illa verba *& anisi* redundant, si eidem credimus.

EX LIBRO XXI.

Cap. I.

Ideoque sæcula annosque tribuit iis. Flores vero odoresque in diem gignit.) secus in codice vetere: *Ideoque sæcula annosque tribuit. His vero flores odoresque. cæt.* vt pronomen *His*, referat coronamenta. & paulo post *celerius* non *celerrime*, in eodem habetur.

Ex cap. ii. Et illa prouocans variaret.) melius sine coniunctione, in eodem. ¶ Paulatimque & Romæ subrepsit appellatio.) *surrexit*, non *subrepsit*, in eodem.

Ex cap. iii. Et seruos suos quoque mittebant.) Concinnior lectio, *& seruos quoque suos mittebant.* ¶ Qui coronam parit, ipse pecuniaue eius virtutis ergo arguitur.) Vetustum exemplar, *qui coronam parit, ipse pecuniaue eius, virtuti suæ ergo diuiditur ei.* Scribendum reor, *Qui coronam parit, ipse pecuniaue eius, virtutis suæ ergo diuiditur ei.* vt sit antiquo more

dictum *duitur*, pro *datur*. nam Sexto Pompeio auctore, *duis* dicebant pro *dederis*. ¶ Vt ipsi mortuo parentibusue eius, dum intus positus esset forisue. cæt.) In eodem *merito* legitur, non *mortuo*: & *impositus*, non *intus positus*. Quid si legas non *impositus*, sed *in potibus*, hoc est in conuiuiis. vt infra hoc capite: *In potu atque hilaritate præcipue odorum vt surrepente*. ¶ Ingens & hinc seueritas.) *huic* non *hinc*, in eodem. ¶ Ex auctoritate senatus in carcerem adductus.) *missus*, non *adductus*, in eodem. Confirmant eam lectionem verba quæ statim sequuntur: *non ante finem belli emissus est*. ¶ Mnestheus atque Callimachus.) *Mnesitheus* non *Mnestheus*, idem præfert. ¶ Odorum vi surrepente fallaciter. Scelerata Cleopatræ solertia) scribendũ puto *non fallaciter*, sed *fallacis &*: iungendaque ea verba inferioribus. vt in totum legatur sic: *Fallacis & sceleratæ Cleopatræ solertia: Nãque in apparatu belli Actiaci*. ita enim in codice vetere habetur. ¶ Fertur pauore eius lusisse.) sic quidem exemplar antiquum. sed placet magis legatur, *pauori eius illusisse*. ¶ En ego sum, inquit, illa chare Antoni.) Non *chare* legit idem exemplar, sed *in arce* lego *Marce*. ¶ De floribus extra supra dictos.) Romana & Parmensis & reliquæ impressiones, non *De floribus* habent, sed *De coronis*. At exemplar nostrum *De floribus* præfert, sicque omnino legendum. Cæterum verba illa mox paulo sequentia, *Flores persequutus est nemo*, emendenda erunt. scribendumque est vice versa, *coronas persequutus est nemo*. Vocum igitur permutatio facta est. Nam si legamus, *flores persequutus est nemo*, quid obsecro in libris quos statim ante memorat, inscriptis Anthologicon, hoc est florilegiorum, tractabatur nisi flores?

EX CAP. IIII. Nec cui latissimum maximumque folium.) scribe, *nec cui latissimum maximumve folium*: ex scripto exemplari. ¶ Folia oleacea habens.) *Folia oleæ habens*, in eodem. ¶ Præterea locis omnis siccis quam humidis odoratior.) verbum *locis* redundat, ex eodem. ¶ Contenta raris) scribendum puto, *contenta ruderibus*. vnde & statim subiungit: *Proprieque ruderatum agrum amat*. legendum *ruderaceum* non *ruderatum*, ex vetusto codice. & mox paulo *nouissima*, non *nouissime*, in eodem. ¶ Subest ipso flore.) *est sub ipso flore*, in eodem. ¶ Qui præcocem faciunt.) superfluit primum verbum, ex eodem.

EX CAP. V. Tenuique filo & semine.) Videtur scribendum *stamine* non *semine*. vt ex sequentibus paulo infra patet. Item *pilo* non *filo*, præfert idem exemplar. ¶ Inuenta est & in his ratio inserendi) forte non *inserendi*, sed *inficiendi*, legendum est, vt liquet ex his quæ insequuntur, præsertim ex vltimis capitis verbis: *Mirumque ita tingui aliquid vt nascatur infectum*. ¶ Colliguntur namque scapi arescentes, liliaque suspenduntur in fumo.) scribo, *Colliguntur namque scapi arescentis lilij, qui suspenduntur in fumo*: tum ex scripto exemplari, tum etiam ex Græco auctore, de re rustica, quem alij Constantinum, alii Heronem appellant, Geoponicon lib. xi. qui hoc idem docet eisdem ferme verbis.

EX CAP. VI. Sed satiuis maxima auctoritas luteis.) scribo *E satiuis. cæt.* non *Sed satiuis*, ex eodem. ¶ Genera iis Tusculana.) in eodem, *genera autem Tusculana*. & paulo post *Calatina* non *Calathiana*. vt forte neutro modo scribendum sit: sed *caltiana* permutatis literis, a similitudine caltæ, vt sequentia statim ostendunt. nisi quis deduci malit a calatho. ¶ Nec hæc sunt tantum.) Primum verbum redundat ex eodem. Et statim, *Sed eorum quoque error corrigendus est*. rursus redundat particula *sed*, ex eodem. ¶ Sed multo leuius degenerans. Sed neque vbique fœcundum etiam Cyrenis.) Aliter in eodem: *Sed multo lenius degenerans vbique, nec fœcundum etiam Cyrenis*. ¶ Et ibi in Coryco monte.) superfluit dictio *ibi*, ex eodem. ¶ Dein Lycio monte Olympo.) *Dein Lyciæ Olympo*, in eodem. ¶ Aliqui Phlegræo secundum locum dedere.) Vocem *Phlegræo* agnoscit in Plinio Hermolaus in Corollario Dioscoridis. In archetypo tamen nostro non *Phlegræo* legitur, sed *hereo*. Legendum puto *Ægeo*, ab Aegis Aetoliæ vrbe: ex Dioscoride libro primo qui primam bonitatem tribuit croco Corycio: secundam Lycio: tertiam ei quod est ex Aegis vrbe Aetoliæ. Quare in Plinio malim legere, *tertium locum dedere*, quam *secundum*. Hermolaum autem profiteor me demirari, qui in Dioscoridis tralatione, *ab Aegibus vrbe Aetoliæ* scribat, cum y in secunda, & tertia inflexione, non *ab Aegis*, vt rectius conuertit Marcellus. præsertim cum constet ex Stephano & aliis Aegas primi ordinis, Aetoliæ esse vrbem: Aegys autem tertij, non Aetoliæ, sed Laconiæ. ¶ Si manu prolata ad ora.) breuius & doctius in eodem, *si relata ad ora*. ¶ Blandissimum vulgo, cum sit medio candidum, dialeucon vocant.) omissa est a librariis dictio *quod*, legendumque, *blandissimum, quod vulgo cum sit. cæt.* ex eodem. & paulo post, *breuis capilli*, non *breuibus capillis*. & in fine capitis, *iuxta semitas fontesque lætissimum*.

EX CAP. VII. Odorato sapor raro vlli) *Odoratis*, non *odorato*, in eodem. ¶ Flores triti omnes amariores quam intacti. lego ex eodem, *Flores omnes triti*. & puto scribendum *acriores* non *amariores*. de odore enim hic agitur & odoris acrimonia, non de sapore. ¶ Drilonis & Naronæ.) legendum *Naronis*, non *Naronæ*, vt ostẽdit Nicandri versus ab Hermolao citatus, & ostendunt omnes geographi: aut, si magis placet, *Narone*, auferendi casu. ¶ Optima quæ sternutamenta tactu mouet.) *tractatu* non *tactu*, in vetere codice. ¶ Caulem habet cubitalem & rectum.) *erectum* scribo, non *& rectum*, ex eodem. ¶ Floret diuersi coloris specie.) *Floret versicoloris specie*, in eodem. ¶ Et fossuri tribus ante mensibus.) *effossuri* scribendum, non *& fossuri*, ex eodem. ¶ Iampridem enim & seritur. Nunc e Pamphylia.) legendum forte commutatis verbis, *Iampridem enim & nunc fertur e Pamphylia*. ¶ Atque septentrionale.) scripta lectio, *atque e septentrionalibus*. ¶ Saliunca foliosa quidem est, sed breuis & quæ necti non possit.) In eodem, *Saliunca folio quidem subbreui & quod necti non posit*. ¶ Sic & apud Græcos Polion.) *Sicut apud Græcos Polion*, in eadem.

EX CAP. VIII. Vnum in cocco qui in rosis micat, Gratius nihil traditur aspectu & in purpuras Tyrias dibaphas.) Locus est vitiatissimus & insanabile cacoethes. Vetus codex sic legit: *quia rosis migrante gratia nihil trahitur suspectu*. Scribi posset minus fortasse male: *qui rursus migrante gratia trahitur in species. In purpuras. cætera*. ¶ Luteum semen includente.) *Includentia*, non *includente*, idem præfert: vt referat semina. ¶ Palmi altitudine est.) Dele verbum *est*, ex eodem.

EX CAP. IX. Transeat ratio ad eas coronas. cæt.) *transit ratio*, in eodem. vt putem legendum *transiri ratio*. ¶ Et in iis quoque colos. cæt.) scribe, *Sed in iis quoque colos. cæt.* ex eodem. ¶ Et cneori duo genera.) deme coniunctionem *&*, ex eodem.

EX CAP. X. Quid non tentauere homines) adde *sed* particulam, *Sed quid non tentauere homines*, ex eodem. ¶ Et vix flore vti docemus satum.) Corruptissima verba. Quid si legas, *sed vix floruit decies satum*, vel *decimo satum*, vel *decimo satu*. ¶ Sed alia ratio naturæ obstitit.) *obsistit* in codice vetusto, non *obstitit*. Et paulo post: *Thymo quidem*, non *Thymis*. ¶ Mas odore grauior, fœmina acrior.) *acutior* non *acrior*, in eodem. ¶ Abrotonum odore iucunde graui.) videtur legendum *acri*, non *graui*, ex Theophrasto lib. de causis plant. vi. cap. xxij. & Plinio supra hoc ipso libro capite vij. Ammonuitque nos de hac re priusquam in Plinium quippiam scribere aggrederemur, Oroscius noster, insignis philosophus ac medicus, latineque ac græce egregie doctus. Sed potest tolerari *graui*, ex Dioscoride libro tertio, capite de Abrotono. *Nascitur*, inquit, *æstate odoratum cum grauitate aliqua* Ergo cum dicit Plinius Abrotonum acrem habere odorem: Theophrastum secutus est: cum grauem, Dioscoridi consentit. ¶ Cacumine suo se propagat.) Vetus exemplar, *cacumine suo propagatur*. ¶ Seritur autem semine melius quam radice aut surculo.) Ex Theophrasto hoc ad verbum libro sexto, capite vltimo. & tamen vult hæc verba deprauare Ruellius. Sed videtur Theodori tralatio decepisse hominem, quæ diuersa abit a Græca lectione quam sequitur Hermolaus in Corollario cum Plinio. Itaque nihil hac in parte dicit Ruellius. ¶ Plantaria transferuntur. Sic & Adonium. Vtrumque æstate.) Locus demortuus iam, conploratusque. Restitui autem forte poterit sic: *Plantarium transfertur, sicut Adonidis horti æstate*. Theophrastus libro sexto, capite vltimo: *Semine enim difficulter exit, & hoc testis ante viuiradic s causa intimato, quemadmodum Adonidos hortulos emoliuntur. Seritur æstate. friget enim vehementissime, atque in totum morbo obnoxium est, etiam vbi sol vehementer illucet*. Ex quibus Theophrasti verbis liquet verba etiam quæ sequuntur per singularem potius quam per pluralem esse scribenda: *alsiosum enim admodum est, & sole tamen nimio læditur: sed vbi conualuit. cæt.* Erroris vero in numero, causa fuit, putasse correctores de duabus herbis hic Plinium loqui, abrotono & adonio. ¶ Ritu vitis fruticat.) scribendum, *rutæ vice fruticat*, ex antiquo exemplari, confirmante eam lectionem Theophrasto libro & capite proxime citatis, his verbis: *Sed cum conualuerit creueritque, magnum, robustum atque arboraceum constat, quemadmodum ruta, nisi quod hoc lignosius & siccius & squallidius est*. Viderunt hoc ante me alij: sed primus omnium Hermolaus in secunda æditione.

EX CAP. XI. Et odore melius.) *mollius* in eodem, non *melius*. Astruitur ea lectio Theophrasti auctoritate libro sexto, capite vltimo. *Et iucundi*, inquit, *odoris semen est, & quidem mollioris odoris*. ¶ Coloris ignei.) *Coloris hiis gigni*, in eodem. scribendum puto, *coloris hysgini*. de quo Plinius libro xxxv. capite sexto. ¶ Ab aliis nyctilopa.) Melius in eodem, *nyctalopa*. & confestim verbum *tamen* redundat. ¶ Florum prima ver nunciantium viola alba. cæt.) In eodem: *Florum ver nunciant hi: Viola alba. cæt.* ¶ Postea quæ appellantur purpurea. (In eodem: *Postea quæ lilia appellantur, purpurea. cæt.* ¶ Codiaminon bis anno.)

anno.) *Cyclaminos*, non *Codiaminon*, in eodem. Sed non placet lectio. Theophrastus libro vj. capite vltimo, cum narcisso, lirio, & aliis herbis quæ hic referuntur a Plinio, *codion bulbi* reddit. Theodorus *bulbi florem* vertit. Proinde non absurde hic *conion* legi posset, non *codiaminon*. Et verba illa quæ paulo post sequũtur, *Est autem hic syluestris bulbi flos*, alieno ibi loco posita, hic debent subiici. neque enim anemonæ vlla ratione congruere possunt. ¶ Seriores supradictis aliquando narcissus & lilium trans maria in Italia. cæt.) scribo, *Seriores supradictis aliquando narcissus & lirium. Transmarina in Italia. cætera.* ex eodem, astipulante etiam Theophrasto loco citato. vtique quod attinet ad lirium, illud nolui præterire, narcissum & lyrium idem esse: sed ab aliis hoc, ab aliis illo nomine appellari, auctore eodem Th. lib. vj. cap. vj. ¶ Si & vnguenta sumantur ex auro.) Primas duas dictiones conuertendas puto, *& si vnguenta. cæt.* ¶ Et alterum genus lilij.) lego *lirij* non *lilij*, ex Theophrasto loco sæpe citato. ¶ Qui fere nascitur in tumulis, quoniam fortius durat.) Theophrastus ibidem: *Quo vtuntur circa tumulos, quod & fortius durat.* ¶ Semper viret in modum lineæ) *lilij* non *lineæ*, vetus codex.

Ex CAP. XII. Melissophyllon, Cerinthen.) Theophrastus libro antedicto *Cerinthum* enunciat, non *Cerinthen*. Virgilius tamen iiij. Georgicon prima inflexione protulit, *Cerinthæ ignobile gramen*, si exemplaria vulgata vitio carent. certe ab Aldo impressa sic præferunt. ¶ Nam flore eius degustato aluo concita moriuntur.) Scriptum exemplar: *Flore eius degustato aluo cita moriuntur.* reliqua superfluunt. ¶ Ad naues quotidie remeant, mutantes locum.) Duo nouissima verba falso adiecta suspicor.

Ex CAP. XIII. Per excrementa ad canes etiam peruenire.) *excreamenta* non *excrementa*, in codice antiquo. ¶ In eodem Põto gente Sannorum.) lege, *in eodem Ponti situ gente Sannorum*, ex eodem. ¶ Quidamque a parte.) *Quidamque ad partem*, in eodẽ. ¶ Sicut contra serpentes Psyllis Marsique inter homines.) nouissima duo verba Pliniana non puto.

Ex CAP. XIV. Aluearia optima e cortice.) *Aluus optimæ e cortice*, in exemplari scripto. ¶ Multi ea & specularii lapide.) Pronomen *ea* non habetur in eodem. ¶ Vt proferatur intus si magnus sit alueus.) *prospiciatur* non *proferatur*, ibidem. Fallente operis incremento.) *argumenoo* non *incremento*, ibidem. Forte autem legendum *augmento*. ¶ Aluearia hieme stramento operiri.) *Aluos* non *aluearia*, in eodem. ¶ In eam flammam sese ingerunt.) Detrahe pronomen *eam*, ex eodem. Gallinarum etiam crudas carnes.) *nudas* non *crudas*, in eodem legitur. ¶ Vasa mellaria aut fauos.) *Vasa mellaria & fauos*, in eodem. ¶ Habere quandam vim medicaminis putatur.) *aliquantam* non *quandam*, in eodem. ¶ Sub dio siccant sole lunaque. hæc enim candorem facit. siccantes, ne liquefaciant, protegunt tenui linteo. ¶ Scribo, *sub dio siccant sole lunaque. Hæc enim candorem præstat, sol siccat. & ne liquefaciat. cæt.* ex eodem. ¶ Parietumque etiam & arborum tutelam) desiderantur verba hæc in eodem.

Ex CAP. XV. Sed vt sola iis carere possit.) *sed vt prope sola. cæt.* in eodem. ¶ Batin marinam, batin hortensianam.) *hortensiam* in eodem, non *hortensianam*. & duo prima verba in eodem non leguntur. ¶ Arachidna quidem & aracos.) *Aracnide* non *Arachidna*, in eodem. ¶ Et æquinoctio nascens aphace, acinos quam epipetron vocant.) aliter in eodem: *Et ab æquinoctio nascentes aphacea, cynopos, epipetron vocant.* Scribo, *Et ab æquinoctio nascentes aphace, acinos, quam epimetron vocant*, ex Dioscoride libro iiij. & Theophrasto vij. cap. viij. Habetur nihilominus in Theophrasto loco signato herba nomine *cynops*, quam Theodorus tralato, vt consueuit nomine *canariam* appellat. ¶ Quædam spinosa foliata.) Adde verbum *sunt*, & distingue: *Quædam spinosa, & foliata sunt*, ex eodem. ¶ Aliqua & secundum spinam habent folium.) legendum reor: *Aliqua & secundum spinosum habent folium.* Est autem illud *secundum*, non præpositio, sed numerale nomen. Theophrastus vj. de historia plantarum capite j. *Alia foliis constant aculeatis, vt acanum, eryngium, cnecum. Quædam etiam iuxta folium aculeatum, alterum quoque folium habent: vt ononis, tribulus, phleus, quam nonnulli stœbam appellant.* & capite tertio eiusdem libri: *Quoniam distinctum sit superius aliud totum esse spinosum foliatum, seorsum de vtroque dicendum, atque tertium illud addendum, quod iuxta aculeum folium gerit. Phleus enim, tribulus, capparis, peculiare nimirum obtinent, vt non solum caulem aculeatum, sed etiam folium habeant hispidum.* At si mauis vt illud *secundum* præpositio sit, necesse erit addere *alterum* verbum, vt legatur, *aliqua & secundum spinam habent folium alterum.* ¶ Quædam in folio habent & in caule.) Vetus codex: *Quædam in folio non habent, & in caule habent.* Sed vtrocunque modo verba hæc egantur, adulterina mihi & ab aliquo argutatore falso adiecta videntur. nam Theophrastus nihilo plus tribuit phleo quam ononi & tribulo, vt constat ex illius verbis paulo ante allatis. Legatur meo periculo sic: *Aliqua & secundum spinam habent folium alterum, vt tribulus, ononis, & phleos, quam aliqui stæben appellauere.* cætera delenda. ¶ Tributa proprietas quod & fructum spinosum habet.) In eodem exemplari non *tributa* legitur, sed *tributi*. Scribo *tribuli*, ex Theophrasto eodem libro & capite: *Tribulus*, inquit, *vel fructu aculeatus est. habet enim in fructu aculeum. Qua de causa id quoque proprium ei, vt sic loquar, præ omnibus licet vtique adnotare.* ¶ Quæ dicitur cania acrior.) *canina*, non *cania*, in eodem. Sed mordacitas non protinus cum ipsa herba gignitur.) Verbum *herba*, superuacaneum est, ex eodem.

Ex CAP. XVI. Carduus & folio & caule spinosas lanugines habet.) In eodem: *Carduus & folia & caulem spinosæ lanuginis habet.* ¶ Chalceos, Cnidos.) Scribo *cnecos*, non *cnidos* ex Theophrasto, Galeno, Aëtio, Paulo, Dioscoride & omnibus. ex quibus Theophrastus, Paulus, Aëtius, *cnecos* scribunt cum *e* longo: Dioscorides & Galenus cum *i*. Scribendum vero hoc loco esse *cnecos*, seu *cnicos*, non *cnidos*, vt putat Hermolaus, constabit aptissime legenti caput tertium libri sexti Theophrasti de historia plantarum. ¶ Chamæleon in foliis non habet aculeum. Est & illa differentia, quod quædam ex his multicaulia ramosaque sunt, vt carduus: vno autem caule, nec ramosum, cnidos.) Mendosa vt conicio verba, & præpostere locata. Scribo: *Chamæleo in foliis non habet aculeum. Est & illa differentia, quod quædam in his multicaulia ramosaque sunt, vt cnecos. Vno autem caule & ramosum, vt carduus.* Nam particula negatiua *nec*, in vetere codice non legitur. Theophrastus libro sexto, capite tertio: *Verum hæc omnia eiusmodi sunt, leucacantha, chalceos, cnecos, polyacantha, atractylis, onopyxos, ixine, chamæleo. verum hæc non habet folia aculeata. Sed præter prædicta discrimina distant inter sese, quod alia multis constant caulibus ramosisque fundunt, vt cnecos.* ¶ Quædam cacumine tantum spinosa sunt, vt eryngium.) Falsum est eryngium cacumine tantum spinosum esse, auctore Dioscoride libro tertio. Quapropter non *eryngium* hic arbitror legendum, sed *rhutrum*, ex Theophrasto loco citato. *Alia*, inquit, *superius cacumine tantum spargunt, quemadmodum rhutrum. & alia protinus primis imbribus germinant, alia post; nonnulla etiam æstate; vt quæ tetralix a quibusdam vocata est, & helxine. Pari modo & flores differentiam faciunt. scolymus enim pulchre & diu floret.* ¶ Acorna colore tantum ruffo distinguitur & pinguiore succo.) scribendum reor, *Acorna colore tantum ruffo & pingui distinguitur a cneco.* Theophrastus libro sexto: capite quarto; *Acarna colore tantum ruffo & nitido distinguitur a cneco.* nam verbum λιπαρὸν, *nitidum* ego vertissem, non *pingue*. ¶ Radice foliosa.) Vetus codex, *a radice foliosa*. sicque apud Theophrastum vertit Theodorus verbum græcum ῥιζόφυλλος. ¶ Cuius in terra serpunt caules radice emissi.) In eodem, *in terra serpunt caules a radice missi. cætera* superfluunt. ¶ Nec fastidiunt in cibis inueteratos quoque. Vnum caulem rectum habent quem vocant pternica.) Idem exemplar, *Nec fastidiunt in cibis inueteratos. Condunt muria. caulem rectum habent. cætera.* Theophrastus libro sexto, capite quarto: *Et reseruare eos aqua salsa conditos consueuerunt.* ¶ Alteri harenaceum.) Theophrastus libro antedicto, *sesamodes*, id est, sesamaceum. Vtri igitur incuriæ crimen intendemus? Librario ne, qui pro sesamaceum aranaceum scripsit, an Plinio nostro qui cum in Theophrasto *sesamodes* legisset, postea memoriæ lubrico putauit non *sesamodes* legisse sed *ammodes*, & *harenaceum* transtulit. ¶ Apposito folio.) Theophrastus eodem libro ἐπέτιῳ folio, hoc est, annuo spatio durante, græce dixit. Forte quis super verba *annuo spatio*, quibus Plinius verterat dictionem græcam, verbum Theophrasti posuit *epetio*. postea librarius seu corrector indoctus pro *epetio*, *apposito* scripsit, derasis latinis dictionibus. ¶ Sequitur a frugibus aratro inimica.) Locus videtur mutilatus. In vetere codice sic legitur, *Sequitur rarata frugibus inimica.* scribendum reor, *Nascitur terra arata frugibus inimica.* Theophrastus loco antedicto: *Nascitur lento plenoque solo, & præcipue in segetibus atque cultis. qua de causa agricolis inimica exit.* ¶ Vt eius quam coronopon vocant. E diuerso stant anchusa inficiendo ligno aritque radice apta. Est autem mitior anthemis, phyllanthes. cætera.) legendum puto, *vt eius quam coronopon vocant, & anthemis, & anchusa, & phyllanthes. cætera.* reliqua falso inserta puto. Theophrastus libro septimo, capite nono: *Ab radice foliata, coronopus, anthemon, anchusa, poa, anemone, phyllanthes, apargia, arnoglosson, apate.* Ex quibus Theophrasti verbis constat, *Apate* in Plinio legendum esse, non vt perperam scriptum est, *aphace*. *Apaten* Theodorus *fraudem vertit*. Patet etiam ex eisdem Theophrasti verbis, vitiata esse hæc quæ sequuntur verba: ¶ *Caule foliato est & crepis*,

& apate) scribēdum enim est non *apate*, cuius paulo ante habita est mentio, sed quod mireris, *lotos*, sic enim antiquum præfert exemplar, & confirmat Theophrastus loco antedicto. *In caule*, inquit, *tantum foliata, crepis, anthemon foliosum, loton, leucoion. cætera*, ¶ Angulis incisuris, odore, flore) Addenda duo verba ex eodem: *Iam vero angulis, incisuris. cæt.*

EX CAP. XVII. Ac sic eam nasci) *ac sic etiam nasci*, in eodem. ¶ Tria tempora sationum ostendens.) Scribo *arationum* non *sationum*, ex eodem; astruente etiam eā lectionem Theophrasto libro vij. capite xij. ¶ Amara & aphace & quæ picris nominatur, & ipsa toto anno florens. Nomen ei amaritudo imposuit) Quoniam Hermolaus deprauare hanc lectionem vult, subuereri se dicens, vt *apate* legendum sit, non *aphace*, admonere lectores libuit *aphace*, non vt putat Hermolaus, scribendum esse, tum ex antiquo apographo, tum ex Theophrasto libro septimo, capite vndecimo. Enimuero temperare mihi hac parte nequeo, quo minus dicam risum mihi excitare Hermolaum. Inquirit enim tanquam rem subtilis indaginis, cur Theodorus herbam *apaten*, *fraudem* verterit. Tandem colligit, ob id a Theodoro inditum nomen *fraus*, quod edentes amaritudine fallat. ceu vero Theodorus in plerisque nominibus vertendis aliam rationem quam etymologiæ sequatur, vt in picris quam *amarago*, & onopyxos quam *buxus asininus*, & cynops quam *canis oculus*, & hypochœresis quam *porcelliam* vertit, & aliis huiusmodi multis in quibus & lusit & lusus. est. ¶ Asphodelus manditur & semine tosto & bulbo. sed hoc in cinere tosto, deinde sale & oleo addito, præterea tuso cum ficis præcipua voluptate, vt videtur Hesiodo.) Locus est ex septimo Theophrasti sumptus, vt innumeri alij in hoc opere; sed aliquot verbis adiectis vel a Plinio ipso vel a lectore; quā recte, iudicent legentes. Nos verba Theophrasti subiiciemus ex prædicto libro, capite duodecimo: *Quin albucum tostum in cinere manditur, & semen torrefactum vsui est. Sed radix tusa cum ficu in vsu maxime omnium venit, & iucunditatis plurimum auctore Hesiodo præbet.* Eadem est & caulis acinosi.) Tria prima verba superfluunt, ex antiquo exemplari. ¶ Albuco est scapus cubitalis, amplus, leuis) In eodem, *albuco scapus cubitalis, amplus, purus, leuisque.* Item pistanā dicit a Græcis vocari) scribo *idē*, non *itē*, vt referat Magonē, ex eodē.

EX CAP. XVIII. Magisque etiamnum tertius) lego, *Magis magisque etiamnum tertius*, ex eodem. ¶ Quoniam & florum odorumque generi est magnus vsus in medicina) Deme dictionem *magnus*, ex eodem. ¶ Firmioresque etiam fieri) *firmioresque sic etiam indicem fieri*, in eodem. ¶ Radix aduersus serpentium ictus & scorpionum præsertim remedio est) Scribo, *Radix aduersus serpentes & scorpionum ictus præsentis remedij est*, ex eodem. ¶ Vt expellat eas) scribe, *vt expellat eas*, ex eodem. ¶ Capitisque dolores facit at qui vocatur holoschœnos eius quæ proxima sunt radicis commanducantur aduersus araneorum morsus.) Emendatior antiqua lectio: *Capitis dolores facit qui vocatur holoschænos. Quæ proxima sunt. cæt.* ¶ Ob id & odorati iunci medicinæ dicentur.) legendum forte, *Obiter odorati iunci. cæt.* ¶ Laudatissimus ex Nabatea iuncus) Deme verbum *iuncus*, ex vetere codice. ¶ Quidam & salem admiscent & anchusam nonnulli) Muta verborum ordinem: *Quidam & salem admiscent. Nonnulli & anchusam* ex eodem.

EX CAP. XIX. Vsus succis ad aures, oris vlcera, gingiuas, tonsillas, gargarizatus) Verbum *succis* detrahendum est, ex eodem. & *gargarizatis* legit, non *gargarizatus*. vt legendum putem *gargarizati*, & repetendum *vini*. Et paulo post *liniunt* habet, non *leniunt*. Et vno post versu, *tantum*, non *quantum*. ¶ Semen his optimum crocinum.) scribo, *Seminis optimum crocinum.* & statim *siccatum*, non *siccatur*, ex eodem. ¶ Alopecias mirifice emendat.) Aduerbium *mirifice*, desideratur in eodem. ¶ Narcissi duo genera in vsu medici recipiunt.) Lego *medicinæ*, non *medici*, ex eodem. vt infra hoc ipso capite: *Baccar in meditinæ vsu aliqui ex nostris perpensam vocant.* Et paulo ante: *Et menstruis fœminarum, mensibus* habetur in eodem, non *menstruis*. ¶ Ambustis prodest cum exiguo melle. Sic & vulneribus, & luxatis. Panis vero cum melle & auenæ farina. Sic & infixa corpori extrahit in polenta tritus oleoque contusus.) Diuersus verborum conceptus in eodem: *Ambustis prodest exiguo melle & auenæ farina. Sic & infixa corpori extrahit in polenta. Sic & vulneribus & luxatis. Panis vero cum melle tritus oleoque contusus. Medetur. cætera.* ¶ Ad emolliendas duritias, calefacienda quæ alserint.) Adde verbum *easdem*, ex eodem: *ad easdem emolliendas duritias, & calefacienda quæ alserint.* ¶ Auribus est vtilissimus.) In eodem, *Auribus vtilissimum*, sine verbo *est*. ¶ Violæ syluestres sunt & satiuæ. Purpureæ refrigerant.) In eodem: *Violæ syluestres & satiuæ purpureę refrigerant.* ¶ Oculorum priuatim epiphoris.) Verbum *priuatim* redundat, ex eodem. Et paulo infra *menses* non *menstrua*, vt supra notatum est. Et statim post, *minor vis est recentibus*, deme verbum est. ¶ Mammis tumentibus) Deest verbum *imponitur*, ex eodem: *Imponitur mammis tumentibus.* ¶ In tussi vetere radices eius tres quattuorue. *rami* quidem in eodem legitur, non *radices*. Sed Dioscorides nos admonet impressam lectionem veriorem esse.

EX CAP. XX. Crapulam non sentiunt, ebrietati eo resistunt.) illud *eo*, non habetur in eodem. Sequentia duo verba putamus etiam non esse Pliniana, sed expositionem proxime præcedentium. ¶ Ex eo quoque expresso vnguento crocino, quod crocomagma appellant) Lego, *fex quoque expressi vnguento crocino. cæt.* ex eodem; confirmante etiam eam lectionem Dioscoride libro primo. ¶ Tinearumue vitio laborantibus) Redundant hæc verba, si eidem exemplari fidem habemus. ¶ Cum vino ad clauos vel verrucas) *Teritur in vino ad clauos vel verrucas*, in eodem. ¶ Vitia quæ sanauerint) *rebellauerint* non *sanauerint*, in eodem. Credo tamen legendum esse *debellauerint*. ¶ Dignationis gratia gloriæque auidos) expungendum verbum *gratia*, ex eodem. ¶ Et epiphoris illinitur) cōiunctio *&* redundat ex eodem. ¶ Cum ruta syluestri & si teratur ex aqua cœlesti) redundat rursus coniunctio *&*, ex eodem. ¶ Cum fece vero vini cremata in polenta) scribe *& polenta*, non *in polenta*, ex eodem. ¶ Si perungantur aluearia, non fugient apes) *alui* non *aluearia* legit idem exemplar. ¶ Copia istius examina facillime continentur) scribe *scopis eius examina*. cæt. ex eodem. ¶ Contra ictus earum, vesparumque & araneorum) in eodem, *contra ictus earum, vesparumque & similiū sicut araneorum.* ¶ Oculis medetur cum lacte aut cum lini semine) scribe, *oculis medetur cum luteo oui aut lini semine.* tum ex eodem exemplari, tum ex Dioscoride libro tertio ad verbum.

EX CAP. XXI. Contra serpentium ictus & scorpionum) permuta ordinem verborum, *contra serpentium & scorpionum ictus*, ex eodem. ¶ Præterea celebratis auctoribus) deest præpositio *a*: *Præterea a celebratis auctoribus*, ex eodem. ¶ Ergo nō aliter quam contra venena. cæt.) scribendum *Ego*, non *Ergo*, ex eodem. ¶ Quamuis aluum sistunt) *Qua vi aluum sistunt* in eodem. ¶ Item si lateralis dolor sit) scribo *lateris*, non *lateralis*, ex eodem. ¶ Prodest orthopnoicis & angelationi) in eodem non *anhelationi*, sed *halenatoriis*: vt legendum putem *anhelatoribus*. ¶ Articularibus morbis & luxatis) *articulariis* non *articularibus* idem codex præfert. ¶ Prædicatum ab Homero quod tristitia omnis aboleatur) in eodem *abolerctur*, rectius quam *aboleatur*. ¶ Hoc fœminam, illud marem intelligi volumus) *Hoc fœminam, illud marem intelligentibus volunt*, idem legit. vt putem scribendum, *Hoc marem, illud fœminam intelligi auctores volunt.* ¶ Minor est eidem poto vis) detrahe verbum *est*, ex eodem. cæt.

EX CAP. XXIIII. Vnde & nomen accepit) *accepere* lego, non *accepit*, ex eodem. ¶ Decocta oculorum epiphoras) adde duo verba, *& cicatrices*, ex eodem: *Decocta oculorum epiphoras & cicatrices.* ¶ Postea alligari florem panno roseo) non *roseo* in eodem sed *russeo* legitur.

EX CAP. XXV. Helyochrysum quod alii chrysanthemon vocant) dele verbum *quod*, ex eodem.

EX CAP. XXVI. Magonicis venalitiis pulchre cognita) *mangonizatis venalitiis probe cognita*, in eodem. ¶ Scorpionibus adeo contraria vt visa ea torpescant) in eodem, *Scorpionibus tam contraria vt visa torpescant.* ¶ Qua alligata oculo) postrema dictio redundat ex eodem.

EX CAP. XXVII. Illinitur podagricis tosta & contusa) *Illinitur podagricis cruda & contusa*, in eodem. ¶ Ciet menses & vrinas) adde coniunctionē *&*: *Ciet & menses & vrinas*, ex eodē.

EX CAP. XXIX. Et ex rosaceo ac lacte imposita & vulneribus) in eodem, *Ex rosaceo & lacte imposita & vulneribus.*

EX CAP. XXX. Siccatum cum melle & aceto positum bilem trahit) in eodem, *Sicca cum melle & aceto imposita detrahit bilem.*

EX CAP. XXXI. Cui acini coccinei granosi folliculi) in eodem, *cui acini coccinei granosi, in folliculis.* Forte legendum, *cui acini cocci grano in folliculis.* ¶ Qui parcius spectauerant, manicon cognominauere) in eodem non *spectauerant* sed *inspectabantur* legas. Scribo, *Qui parcius in iis peccabant, manicon cognominauere*: vt per gradus crescat oratio; primo innocentissimi: deinde parcius peccantes: vltimo nequiter occultantes. Significat autem illud *in iis*, ex his auctoribus. ¶ Mira obliuione innocentiæ, quippe præsentaneum venenum. cæt.) Parmensia exemplaria: & nonnulla recentiora, *inducentes* legunt non *innocentiæ*. Ego hunc locum sic scribendum reor: *mira obliuione hi. Docentes quippe. cæt.* claudicante alias sensu. ¶ Ad dentium mobiles firmandos si colluerentur halicacabo vni exceptionem addidere) vetus exemplar non *halicacabo vni*, sed *halicocabon vino* præfert. Scribo, *si colluerentur halicacabo in vino.* ¶ Delirationem enim gigni. Nec demonstranda remedia. cæt.) puto luxatum esse ordinem verborum, legendumque, *delirationem gigni. Neque enim demonstranda remedia.* cæt. ¶ Licet

præferatur

præferatur hortensis saporibus) *hortensium* non *hortensis* in apographo nostro. ¶ Vt vel profutura de iis commemorare fas putem) in eodem, *vt id pictura nos de iis*.cæt. scribo, *vt ideo læsura nos de iis*.cæt. ¶ Calida potui data) *calida potu*, in eodem. Verbum autem *data* superfluit.

Ex CAP. XXXII. Præcordiis vt ferunt vtilis) in eodem, *præcordiis ferunt vtilem* Verbosius dici par esset Ægyptia herba magnam præberet. cæt.) in eodem, *verbosius dici par esset Ægyptiam herbam magnum contra venenata animalia præbere auxilium*. Legendum reor: *Verbosius dici par est, quam Ægyptiam herbam magnum contra venenata animalia præbere auxilium.* Et paulo post, *herbam eam*: non retro: *eam herbam*.

Ex CAP. XXXIIII. Semel in hoc loco ponemus) Permuta locum præpositionis: *semel hoc in loco ponemus*, ex eodem. ¶ Cyathus pendet per se drachmas x.) duæ illæ particulæ *per se*, non leguntur in eodem.

EX LIBRO XXII.
Ex proœmio.

COmplesse poterant miraculum sui natura atque tellus reputantium vel prioris tantum voluminis dotes) tria illa verba, *vel prioris tantum*, non habentur in antiquo codice. Reliqua mutato ordine sic lego: *Complesse poterant miraculum natura atque tellus reputantium voluminis sui dotes, atq; genera*.cæt.

Ex CAP. II. Stans & in sicco carpit quo fungi mundos exsculpat. His alioqui fulgentibus. cæt.) Deprauatissima verba, & codex etiam antiquus deprauatus, in quo sic leges: *Stans & in sicco carpit frugem qua mundus sine culpa non absit. Et fulgentius*. præfert exemplar antiquum, non *fulgentibus*. ¶ Nec committemus vt subiiciendo vtiliora) *viliora* in eodem habetur, non *vtiliora*. quam lectionem approbat quod statim sequitur, *luxuriam vilitate circumscribamus*. ¶ Interim fortius augetur auctoritas) scribendum puto *auctoritate* non *auctoritas*: & *agetur* non *augetur* vetus legit codex. ¶ Ac semper & legati cum ad hostes.cæt.) scribo ex eodem, *ac semper e legatis cum ad hostes*.cæt.

Ex CAP. IIII. Graminea nunquam nisi in desperatione suprema contigit vlli, nisi ab vniuerso exercitu seruato decreta) scribe, *graminea nunquā nisi in desperatione suprema contigit. Nulli nisi ab vniuerso*.cætera.

Ex CAP. V. Hic Decius postea consul Imperioso collega) *imperio* non *imperioso* in scripto codice legitur. Neutra lectio placet. potius reor verba esse falso inserta.

Ex CAP. VI. Exclusam ab hoc legionem suam) scribo *ab hoste* non *ab hoc*, ex eodem: vera lectione. subiungit enim, *per castra hostium erumpere*. & *inclusam* legerem libentius quam *exclusam*. sequitur namque, *legionemq; eduxit*. Item alio modo verba disponerem: *inclusam ab hoste legionem suam hortatus per castra hostiū erumpere, tribunum suum dubitantem interfecit*. ¶ Ipsum Augustum cum M. Cicerone filio consule.cæt.) lege ex eodem, *Ipsum Augustum M. Cicerone filio consule*..cæt. Sic paulo ante, *Æmilianum quoque Scipionem Varro auctor est donatum obsidionali in Africa Manlio consule cohortibus seruatis*. ¶ Addidere viuēdi precio deliciæ luxusq;) scribendū arbitror: *abdidere viuēdi precia deliciæ luxusq;* hoc est ablegauere, sustulere. ¶ Probonis ipsi fruimur voluptatibus) lego, *probrosis ipsi fruimur voluptatibus*. sequitur enim ilico: *& quo nihil equidē probrosius duco*. ¶ Magna quanquam immensi laboris solatia) *Magno* non *magna*, codex vetus. vt legatur paulo post *solatio*. ¶ Inde excogitauit aliquas aspectu hispidas, & tactu truces) verbum *inde*, superfluit ex eodem; & *tractatu*, non *tactu*, legitur ibidem. ¶ Vocem ipsius fingentis illas) duo postrema verba falso addita videntur. alias non haberet locum pronomē reciprocum *se*, quod sequitur continuo.

Ex CAP. VII. Et clara in primis aculeatarum eringe est) dele coniunctionem, ex scripto exemplari. ¶ Omnibus vero contra toxica.cæt.) dele item verbum *vero*, ex eodem.

Ex CAP. VIII. Multæ circa hoc non magorum solum vanitates) scribo, *Multa circa hoc non magorum solum vanitate*, ex eodem: & paulo post *medicinæ* non *medico*, in eo legitur. ¶ Renibus, opisthotonicis, spasmis) in eodem *opisthotonis* scriptum est, non *opisthotonicis*: vt sit nomen morbi ipsius ὀπισθότονος, ægrotantis ὀπισθοτονικός.

Ex CAP. IX. Præstantissima in Cilicia, Ponto secunda) Exemplaria quædam non *Cilicia* præferunt, sed *Sicilia*. scribo *Scythia*, nam circa Mæotim paludem nascitur, vnde & Scythica radix vocatur teste Theophrasto lib. ix. cap. xiij. & Dioscoride lib. iij. ¶ Capitur ea vergiliarum occasu) scribendum puto, *carpitur a vergiliarum occasu*. ¶ Meliorque nigra) Codex vetus nigri; vt repetatur *coloris*, & mox paulum *decoctæ*, non *decocta*.

Ex CAP. XII. Locupleti diuinitate ad gerenda præsidia) lego *generanda*. non *gerenda*. & paulo post, *auxilia* non *auxilium*, ex eodem.

Ex CAP. XIII. Item aduersari hyoscyamo & serpentibus & scorpionibus) scribe, *Item aduersari hyoscyamo & serpentium scorpionibus*, ex eodem.

Ex CAP. XIIII. Ea quoque numquam lamium. cæt.) particula *num*, superfluit ex eodē. ¶ Autumnalis vrticæ radice) addenda coniunctio *&*: *Et autumnalis vrticæ*.cæt. ex eodem.

Ex CAP. XV. Ex argumento nomen accepit scorpius herba) scribo *scorpio* non *scorpius*, ex eodem, confirmantibus eam lectionē Theophrasto libro nono, & Dioscoride quinto.

Ex CAP. XVI. Eademque ruptis conuulsis medetur) alio ordine idem exemplar, *Eadem ruptis conuulsisq; medetur*.

Ex CAP. XVIII. Odore grauissimo) in eodem *odore graui*. ¶ Hic succus occidit & canes suesque in polenta. Addita aqua & oleo contrahit in se mures ac necat) idem codex. *Hic succus occidit & panos in polenta & canes suesque addita aqua & oleo*. cætera redundant. Error, vt puto, est in situ verborum, scribendumque *facit ad difficultatem vrinæ panosque hic succus. Occidit & canes, sues, muresque in polenta addita aqua & oleo*. Nam & Dioscorides lib. iij. misceri scribit medicamentis quæ exedendo sunt. vt non absurde credi possit facere etiam ad panos. Et quod attinet ad canes, sues, muresque; eiusdem Dioscoridis verba sunt libro prædicto, *Quin & canes suesque ac mures in polenta simul omnibus hydrelæo maceratis enecat*. ¶ Quare a quibusdam vlophonon vocatur) Scio apud Dioscoridem iij. ἐλοφόνον etiam legi. sed cum apud eundem auctorem varia nomina herbarum ab aliis adiecta, non ipsius Dioscoridis legitima censeantur, potiorem in hac parte habeo veterem lectionem, in qua *vlophyton* scriptum est, non *vlophonon*.

Ex CAP. XXI. Id quod maius est, polytrichon, aliud trichomanes vocant) in eadem non *aliud* legitur, sed *alii*.

Ex CAP. XXII. Sed purgat aluum) detrahe verbum *sed*, ex eadē. ¶ Asphodelon clarissimis herbarum quam heroum aliqui appellauerunt) scribo, *Asphodelum de clarissimis herbarum, vt quod heroum aliqui appellauerunt*, ex eadē. ¶ Hesiodus & in syluis nasci dixit) *fluuiis* non *syluis*, in eadem habetur. ¶ Coquitur autem hoc ciborum gratia. Radix tormina discutit. cęt.) scribe, *Coqui autem hæc ciborum gratia: Radice tormina discuti*.cæt. in eadem. Cui lectioni subscribit Dioscorides libro primo. *Coquuntur*, inquit, *folia eius olerum modo in cibos*. ¶ Foliis in rotunditate longis, laudatum in cibis) videtur legendum, *foliis in rotunditatem longis laudatis in cibos*, ex verbis Dioscoridis. ¶ Acanthos est topiaria & vrbana herba elato longoque folio, crepidines marginum, assurgentiumque puluinorum toros vestiens. ¶ Duo genera eius sunt) scribo, *Acanthi topiariæ & vrbanæ herbæ, lato longoq; folio, crepidines marginum assurgentiumque puluinorū toros vestientis, duo genera sunt*. Et mox paulo *mulierum* non *fœminarum*, ex scripto exemplari. ¶ Quam non aliter magis accendi putant quam potu) in eodem non *potu* leges, sed *porrea*. scribendum arbitror, *pota ea*, aut *potu eius*.. ¶ Siccanda autem in eos vsus prius est, ne succo suo madeat qui contra serpentium ictus non facit eam deteriorem) in eodem, non *in eos vsus*, sed *in eo vsu*, habetur. In quibusdam vero exemplaribus negatio desideratur. recte. nam si recipitur, duo postrema verba demenda habebis. ¶ Si tenuiora folia & odoratiora haberet) *teneriora*, in eodē scriptum est, non *tenuiora*. ¶ Stomacho perquam commodatus) *Stomacho perquam commendatus*, in eodem. ¶ Sicut Petreius in carmine suo significat) scribe *Petrichus* non *Petreius*, tum ex antiquo exemplari, tum ex Nicandri interprete non semel eum citante, vt alias admonuimus. Codices etiam nonnulli impressi *Petrichus* agnoscunt. ¶ Albus qui e lacte nitor, vtilis orthopnoicis) verbum *albus*, cum minore litera scriptum præcedentibus attexendum censeo. Item *nidor*, magis arridet quam *nitor*. ¶ Lactucarum modo Erasistratus calculos per vrinam pelli eo monstrat) longe aliter nostrum apographon, *Lactucarum modo ex embammate calculos per vrinam pellit. eo monstrat & oris graueolentiam commanducato corrigit*. vt forte pro illo *eo monstrat*, legendum sit *Erasistratus*. ¶ Veneno Tiberio Claudio principe per hāc occasionem a coniuge Agrippina dato) idem apographon, *veneno cibi Claudio principi*. cæt.) legendum arbitror alio ordine, *Veneno Claudio principi per hanc cibi occasionem a coniuge Agrippina dato*. ¶ Ante omnes Neronem suum) *Neroni suo*, in eodem. quæ lectio potest tolerari. Nero enim miseranda & ipse morte periit. ¶ Illa pernicialia prorsus improbanda. Si enim caligaris, cæt.) in eodem aliter: *Illa permittit alia quod probandi alia alias*. Scribo, *Illa pernicies alia, quod probandi alii alias. Si enim*. cætera. & statim post *affuit* non *affuerit*, in eodem habetur. ¶ Atque qui colligunt, ducunt ipsi alia vitia) verbum *ducunt*, desecandum, ex eodem: & pronomen *ipsi*, superioribus agglutinandum. Quod autem sequitur; *Alia vitia. Nunc quidem si serpentis*, scribendum opinor, *alia etiam-*

num quidem. Si serpentis. cæt. vt intelligas, Alia etiamnum pernicies. Sic puto minus male legetur. ¶ Nec ante decidentia) scribe ex vetusto codice, *aut ante decidentia*.

Ex CAP. XXIII. His aberit veneni argumentum) *Hic habebit veneni argumentum*, in eodem. ¶ Hi fluxionibus alui quas rheumatismos vocant, medentur) *fluctionibus albis*, idem codex agnoscit, non *fluxionibus alui*: vt pro eo quod sequitur *rheumatismos*, *rhus leucus*, scribendum putem, hoc est *fluctiones albas*, ex Galeni diffinitionibus, & Paulo ac Dioscoride li. j. cap. de thuris cortice. Quo in loco cum Virgilius Marcellus vir singulari doctrina & diligentia explicet copiose quid in fœminis sit rhus, & quot accidat coloribus; laborem inquirendi tradendique nobis ademit. ¶ Et tum aquam bibentibus. Cauendumque nequa intus sit exhulceratio) secus in eodem: *& cũ aqua bibentibus, cauendum nequa intus sit exhulceratio*. cætera redundant. ¶ Tempestiue enim datum cauterii vim obtinet) lego permutatis syllabis non *cauterij* sed *theriacæ*, ex Dioscoride lib. iij. *Bibitur*, inquit idem, *inungiturque contra eorum omnium iniurias quæ morsu ictuve venenum relinquunt, & venenatas telorum cuspides. Contra scorpionum ictus oleo dilutus inungitur*. ¶ Clauis pedum qui vulgo morticini appellantur.) Quattuor postrema verba Plinii non puto. nam & paulo ante clauos pedum ipse appellauit sine tali additamento. Et Cornelius Celsus & alij clauos pedum vocant, nulla vulgaris appellationis mentione. ¶ Ante subactum. Carnes replet cũ vino & croco. cæt.) scribo ex archetypo nostro, *Alopecias nitro ante subactas replet cum vino & croco, aut pipere ac murium fimo & aceto*. Dioscorides lib. iij. cap. de laserpitio: *Contra capillorum defluuia quæ alopecias dicunt ex vino additis pipere & aceto vtiliter inungitur*. ¶ Æque ex aceto his qui coagulum. cæt.) Primum verbum redundat ex eodem. ¶ Lenit transitum spiritus, & molliores facit meatus ne scindant) aptius in eodem cum minore litera, & iunctim cum præcedentibus: *lenito transitu spiritus & molliore facto meatu ne scindat*. cæt. ¶ Ex austero factum, non implet stomachum) scribe, *inflat*, non *implet*, ex eodem. & postremam dictionem arbitramur superfluere. Dioscorides libro v. cap. de mulso: *Primam bonitatis habet æstimationem mulsum quod ex vetere & austero vino probatissimoque melle confectum fuerit. Minus enim inflat quod tale fuerit, & celerius absolutum in vsum venit*. ¶ Multi senectam longam mulsi tantum nutritu tolerauere) lege ex eodem, *intrita* non *nutritu*. quod noto illo Martialis versu roboratur:

Circumlata diu mensis intrita secundis:

contra criticos qui aliter eum locum legunt. ¶ Celebri Pollionis Romuli exemplo) scribendum arbitror *Vedij Pollionis nobili exemplo*. De hoc Vedio Pollione Augusti amicitia nobilitato Plinius supra lib. ix. & Seneca in libris de Beneficiis, & Varro de re rustica.

Ex CAP. XXV. Etiam si fricentur) commodius vetus exemplar, *etiam si refricentur*. Et mox paulum *multipedæ* non *multipedum*. ¶ Aut intestinorum vel laterum vel virilium dolores cum papauere aut meliloto) duo illa verba *vel virilium*, non agnoscit nostrum exemplar, & vt colligitur ex Dioscoride, recte. Is li. ij. cap. de hordeo sic ait: *Cum meliloto & papauerum vasculis in lateris dolore indolentiam facit. Illinitur & contra intestinorum inflationes cum lini fœnograecique semine*. cæt. quæ ibi leges. ¶ Locorum ratione a farina hordei distat) *medicorum* non *locorum*, in eodem habetur. ¶ Contra quanto innocentior est alica) superfluit verbum *contra*: & scribe *quanto innocentiore alica*, ex eodem. & statim: *Hippocrates tantum sorbitionis; tamen* non *tantum*, in eodem. ¶ Item pustulas & fluxiones sanguinis) *pusulas*, & hic & alibi semper, non *pustulas*; & *fluctiones* non *fluxiones*, in eodem. Idem vitium paulo post castigandum. ¶ Semuncia amyli cum ouo & passi tribus ouis sufferuefacta) videtur legendum *obolis* non *ouis*. ¶ Et vini in saccos additus) *viri* non *vini*, in nostro archetypo; rectius; vt sit patrius casus a *virus*, quo & alias vsus est Plinius. intelligit autem graueolentiã quam sacci contrahunt ex vinis quæ colantur. ¶ In quo vsu melius semper torrere aut tundere) scribe, *in quo vsu melius torrere semper ante & tundere*, ex eodem. ¶ Est syluestris & elisphacos dicta a Græcis. cæt.) lego, *est & syluestris elisphacos dicta a Græcis*, ex eodem. ¶ Hæc mitior.) Verba hæc errore ni fallor hic inserta sunt: pertinent enim ad elisphacum auctore Theophrasto lib. vj. de stirpibus, cap. ij. discrimen assignante inter elisphacum & elelisphacum. illud enim esse satiuũ, hoc agreste; his verbis: *Sphacelus & saluia inter se distant: quasi alterum vrbanũ, alterum genus syluestre dixeris. Sphacelo foliũ læuius, cõtractius, minusque squallens: saluiæ scabrius & odore grauiore*. Legendum igitur sic, *Elisphacos dicta a Græcis, aliis phacos, satiua lente læuior & folio minore; hæc mitior. Est & alterum genus syluestris odore graui, folia habet cotonei mali effigie*. cæt. reliquę autem particulę redundant. ex codice antiquo. ¶ Farina eius, vt ait Varro, maculas toto corpore emendat) lõge diuersa & verior eiusdem codicis lectio: *Farina eius varos; sed & maculas cutis toto corpore emendat*. Quam lectionem castam legitimamque esse Dioscorides comprobat lib. ij. cap. de eruo, his verbis: *Lentigines asperam & discolorem ceu a sole cutem. Labes quas Græci spilos dicunt, & toto corpore maculas exterit*. ¶ Lentigines & fouentium cutem corrigunt) alio ordine in eodem, *lentigines & cutem fouentium corrigunt*. ¶ Cum oxymelite. Curatio hæc a cæteris differt) lege, *in oxymelite. Ratio hæc*. cætera superuacanea sunt ex eodem. ¶ Aceti sextario vno dilui mellis vncias duas) verbum *vncias*, putamus superfluere. & legendum *duos*, non *duas* alioquin non haberet locum quod statim subiicitur: *Ita temperatis sextariis tribus*. ¶ Decocta farina lolii sextariis duobus) *decoctæ farinæ lolii sextarios*. & verbum *duobus* redundat ex eodem. Expende vero an sit commodius legi in totum sic: *Aceti sextario vno dilui mellis duos iustum. His ita temperatis sextariis, tres decoqui farinæ lolii sextarios vsque ad crassitudinem*. cæt. ¶ Calidumque ipsum imponi dolentibus membris) verbum *ipsum*, detrahe, ex eodem. ¶ Estur & per se & in patinis cum tenera est decocta) in eodem: *Estur & per se & in patinis cum tener est decoctus*. vt referat caulem, non ipsam orobanchen. ¶ Solifugarum generis) *solipugarum*, in eodem legitur, non *solifugarum*. rectius, vt a pungendo nomen adeptæ sint, quod statim sequitur.

EX LIBRO XXIII.

Ex proœmio.

ODorũque gratia proueniũt) melius in eodem, *odorumve gratia proueniunt*. Et mox paulo inuerte verba, legitoque *arborũ vmbra aiere*. cæt. ¶ Ergo hercule artes in primis dedit vitibus) scribendum reor, *Ergo hercule partes primas dedit vitibus*. Nam dixit in calce prioris libri: *Præstat ad vini transire mentionem, atque a vite ordiri medicinas arborum*. Et sequitur paulo post: *Plurimum, inquit, homini voluptatis ex me est. Ego succum vini, liquorem olei gigno*. ¶ Vt quando quantove labore cibi fiant) scribendum puto, *vt quandoque tanto labore cibi fiant*. Nam præcessit statim ante, *Neque vt tellus omnia per labores*. cæt. ¶ Nec curuo adoranda aratro) antiquus codex non agnoscit hæc verba. ¶ Maximeque aqua quam virides accensæ) scribo, *maximeque cum virides accensæ*. cæt. ex eodem. ¶ Et intertrigines & pilos absumit) lege, *& intertrigini*, & iunge superioribus, ex eodem. ¶ Frangitur vehementia eius) *Mitigatur*, non *frangitur*, in eodem.

Ex CAP. I. Morbumque lethargicum faciunt) *lethargum* non *lethargicum*, in eodem. ¶ Proximæ sunt pensilibus in palea seruatæ) lego, *proximæ a pensilibus in palea seruatæ*, ex eodem. ¶ Nam & vinaceis seruatæ) *Nam e vinaceis seruatæ*, in eodem. ¶ Hydropicis cum ardore febri ægrotantibus) *hydrope* non *hydropicis*, in eodem. ¶ Mammarum inflationi triti cum sale vtiles) *inflammationi* non *inflationi*, in eodem, astipulante etiam Dioscoride lib. v. cap. de vuis. *Seruantur*, inquit, *earum vinacei, imponunturque emplastri modo contra mammarum durities, inflammationes, & nimiam lactis abundantiam*. ¶ Sanant epinyctidas & dysenteriam.) Duo verba omissa sunt ab incurioso librario ex eodem. ea sunt *& teria*. scribo autem non *teria* sed *ceria*, hoc est fauos. Dioscorides eodem libro & capite: *In verrucarum genere quas epinyctidas, carbunculos, fauos, & articulorum exedentia vlcera*. cæt. ¶ Rectis foliis) *erectis foliis* non *rectis*, in eodem. ¶ Alii cedrostin) emendatior lectio, *alii agrostin*. Dioscorides lib. iiij. cap. de vite alba: *Sunt, inquit, qui psilothron, qui archezostin, aut agrostin vocent*. ¶ Succo rubente postea croci) scribe, *succo rubente, postea crocino*, ex antiquo exemplari. ¶ Eademque præstant decocta in oleo. Decoctæ datur & comitialibus potus) verbum *decoctæ* superfluit, ex eodem. ¶ Qui illitus per se & cum eruo, lætiore quodam colore & cutis teneritate mangonizat corpora.) non sic in eodem *qui illinitos per se & cum eruo, lætiore quodam colore & cutis teneritate mãgonizat*. Nam verbum *corpora*, quod finit clausulam, non habetur in eodem. ¶ Potu statim auxilium fit aut venenum) in eodem, *potum statim auxilio sit aut venenum*. ¶ Qui vero postea de volumine illo disseruere innumera) in eodem, *qui vero post eum de volumine illo disseruere, innumeri*. illud autẽ *volumine*, expositionis loco a lectore adiectum arbitror. ¶ Hoc non rigido potu stomacho vtile, non item calido. Et in diutina siti sorbetur merum) scribo, *Non rigido potu stomacho vtile, non item in calido. Diutinæ siti sorbetur merum*. reliqua redundant, ex eodem. ¶ Tristitiæ cura hebetatur) lego *tristitia & cura hebetatur*, ex eodem. ¶ Iam & patres familias ætatem ademere his. cæt.) non *ademere*, in eodem habetur, sed *addi*. ¶ Itemque iugi superbibere ebrietati, quam quidem frigidæ potus extemplo discutit) scribendum reor: *interque iungere, ac superbibere*. vt hæc verba ad præcedentia pertineant. deinde sequatur aliud cæsum, *Ebrietatem quidem frigidæ potus extẽplo discutit*. sic enim præfert. antiquũ exemplar.

¶ Neu

¶Neu palpebris coeuntibus) *palpebriſve non coeuntibus*, in eodem. ¶Item mixtura. Atque vulgo ſatis putant.cæt.) ſcribo, *itẽ mixtura aquæ. Vulgo ſatis putant*.cæt.ex eodem. ¶ Vini etiam vitium tranſit in remedia) deeſt conuinctio *&*: *Vini etiam vitiũ tranſit & in remedia*. ¶ Plurimum fotu medetur poſt vredines) locus, ſiquis alius in hiſtoria naturali, peſſime a librariis habitus, & qui dedita opera videri poſſit deprauatis verbis & ordine luxato obſcuratus vel potius perditus. In primis verbum illud *fotu*, cum præcedentibus legendum. vt ſic verba concipias: *Oculis quoque illo modo ſaluberrimum fotu*. deinde verbum *medetur*, ſequentibus applica: *Medetur item lepris, furfuribus*.cæt.reliqua ergo ſunt, *Plurimum poſt vredines*. Exemplar vetus non *vredines* præfert, ſed *hirundines*. ſcribo, *pellit potum hirundines*. Dioſcorides lib. v.cap.de aceto: *Pellit hauſtas hirundines potum acetum*. ¶ In ſanguinis fluxione) *fluctione* legendum non *fluxione*, vt alias notatum eſt. ¶ Neque altero os colluunt venena exſuggentes) *aliter*, non *altero*, vetus lectio. ¶Toſto pane aut vino) *toſto pane aut cum nitro*, in eadem rectius. ſequitur enim, *vtique ſale compeſcitur*. ¶ Vnius medicorum portentoſa ſcientia) quid ſi legas nõ *vnius medicorum*, ſed *Muſæ medici*: ¶In acerrimo impetu morbi) addunt quædam exemplaria, *euaſit*. alioqui imperfecta videtur oratio.

Ex CAP. II. Vertiginoſis, vuluarum ſtrangulationibus) *Vertigini, vuluarum ſtrangulationibus*, codex antiquus. & paulo poſt *Diocles*, in eodem legitur, non *Dieuches*. ¶ Salis marini pondo thymbræ quadrantem) *libram*, non *thymbræ*, in eodem: Et ſane apud Dioſcoridem libro v.capit. de aceto mulſo, in confectione oxymelitos nulla mentio thymbræ. Quapropter probo ſcriptam lectionem, *pondo libram quadrantem*. Qua locutione alioquin frequentiſſima vſus eſt Columella libr.xij. cap.xxxiij. *Scyllæ*, inquit, *aridæ pondo libram & quadrantem*. ¶Deferueſcente cortina) *deferuente* non *deferueſcente*, in eodem. Et paulo poſt *fex vini*, redundat *vini*. ¶Et teſtium mammarum inflammationes) in eodem *inflationi*, non *inflammationes* legitur. quod magis probo. Dioſcorides lib. quinto ca. de fece: *Cruda fex*, inquit, *per ſe, & cum myrto, tumores reprimit*. ¶ Cum expirauerit quoque lauandis corporibus & veſtibus) permutato loco verbi illius *quoque*, legitur in eodem, *cum expirauerit lauandis quoque corporibus*.cæt.

Ex CAP. III. Procidentique pupillæ efficax) *pupulæ* non *pupillæ*, in eodem. ¶ E radice oleæ quam tenerrimæ cortex deraſus in melle crebro guſtatu. cæt.) in eodem, *E radice oleæ quam tenerum deraſum in melle crebro guſtatum*. cæt. ¶ Caſuros dentes extrahit) *Cauſarios* non *caſuros* in eodem rectiſſime. quo ſignificatu & cauſaria miſſio apud iuriſcõſultos, & cauſarii milites Liuio. res nota, nec dicenda verboſius. ¶Cum decocto lupino & chamæleonte.) *Lupinorum* non *lupino*, in eodem. ¶Cruda amurca podagris foueri) *podagros* in eodem. non *podagris*.

Ex CAP. IIII. Et os quoque colluitur illo ad dentium firmitatem) in eodem, *& de eo os quoque colluitur illo ad dentium firmitatem*. ſcribo, *Ideo os quoque colluitur illo*.cæt. ¶ Colorem dentium cuſtodit magis quam aliud) in eodem non *aliud* legitur, ſed *alibi*. Scribendum reor *albat*. vt in præcedentibus & his quæ inſequuntur, *ruffat* vſurpauit & *nigrat*. ¶ Venena omnia.) *Venenata* non *venena*, in eodem. ¶ Contra omnia ſupradicta laudatiſſimum. Et laſſitudinum perfrictionumque refectio eſt) duo illa verba *laudatiſſimum, &*, non agnoſcit exemplar antiquum. Reliqua ſic legenda cenſeo: *Supra omnia ſupradicta laſſitudinum*.cæt. ¶Bubus infuſum per nares donec ructẽt) in eodem non *ructent* legitur, ſed *rictent*. vt ſit frequentatiuum a *ringo*. ¶Et ſi vetuſti non ſit occaſio) redundat conuinctio *&*, ex eodem. ¶Oleum cicinum bibitur ad purgationes ventris) de hoc cicino oleo Plinius ſupra lib.xv.cap.vij. *Proximum fit & e cici arbore in Ægypto copioſe. Alij crotonem, alij rhibin, alij ſeſamum ſylueſtre appellant*. de eodem & Dioſcorides libro primo proprio capite. Cæterum in hoc Plinii loco non *cicinum* ſcribi debet, ſed *cnicinum*, hoc eſt factum ex cnico herba, quam Dioſcorides lib.iiij. & Theophraſtus vj. memorant. De cnicino vero oleo Dioſcorides libro j. capite peculiari ſic diſſerit: *Conficitur & cnicinum oleum ſimiliter. Vis illi eadem quæ ex grano Gnidio confecto oleo eſt*. Quæ verba mire quadrant cum illis Plinii verbis quæ aliquanto poſt ſequuntur hoc ipſo capite: *Ex Gnidio grano factum eandem vim habet quam cnicinum*. ſic enim legendum, non *cicinum*. Confirmat etiam correctionem noſtram quod Dioſcorides tundi ſemen cnici tradit, darique expreſſum ex eo ſuccum ad purgandam aluum in aqua dulci. quæ hic ferme verba Plinius reperit, magna Hermolai allucinatione qui *cicinum* hic pro *cnicinum* agnoſcit. In quem errorem incidit etiam Marcellus Dioſcoridis interpres lib.iiij.cap.de ricino frutice. Cuius falſam traditionem, ne dicam temeritatem, quo minus profitear me demirari, temperare mihi non poſſum. ſcribit enim hoc ipſo capite de ricino, oleum cicinum ſeu ricininum, in nullo ſanitatis vſu eſſe. Quod neque in Græcis duarum impreſſionum Dioſcoridis exemplarib. habetur, neque Hermolaus aut Ruellius Dioſcoridis interpretes tale quippiam in ſuis tralationibus poſuerunt. nam lib.i. multos ei in re medica vſus Dioſcorides aſſignat, vt in promptu eſt legere volentibus. ¶Cęterum iners & graue ſapore.) *Cæterum iners & graui ſopore*, in vetuſto exemplari. ¶ Enimuero ſiquid in nucleo putridi fuerit, totus modus deperit) verbum *modus*, putamus ſuperfluere. ¶ Eandem vim habet quam cicinum) ſcribendum vt dixi *cnicinum* ex Dioſcoride ad verbum. ¶ Piſſino oleo vſus eſt paſſim ad quadrupedum ſcabiem) ſecus in antiquo exemplari, & vt puto emendatius: *Piſſino oleo vſus eſt ad tuſſim & quadrupedum ſcabiem*. Et prodeſſe quidem ad quadrupedum ſcabiem oleum piſſinum Dioſcorides auctor eſt lib.j. peculiari capite: de tuſſi tacet. eaſdem tamen illi vires ineſſe dicit quibus pix liquida prædita ſit, quam ad tuſſim accommodatam eſſe priore capite dixerat. Et paulo poſt *corpus alunt*, in eodem legitur, non *augent*. ¶Cum cotoneis & cera) hæc verba ad præcedentia pertinent, ex Dioſcoride li. j.cap.de palma. Ex huius auctoritate ſuſpicio mihi iniicitur, hunc locum nec integrum nec ſincerum eſſe. Verba illius ſunt: *Illinuntur vtiliter eædem contra veſiccæ vitia cũ cotoneis malis & labruſcæ floribus confecto oleo ſubacta cera*.

Ex CAP. VI. Vt qui facit dicat quæ capit & cuius cauſa) vetus codex *quare capit* non *quæ capit* habet. & ego aptiorem lectionem duxerim, *vt qui capit*, quam *vt qui facit*. ¶Sic adalligata ſtrumis medetur) *ſiccata* non *ſic*, in eodem. ¶Decocto eorum colluto) *colluti* non *colluto*, in eodem. ¶Operculo indito) *illito* non *indito*, in eodem. ¶Mox in os additum deuorauerit) redundat vocula illa *mox*, ex eodem ¶Cibo aut potione inſperſi) in eodem, *cibo aut potionibus per ſe*.

Ex CAP. VII. Folia & quæ non maturuere fici ſtrumis illinuntur) in eodem, *folia quæ non inaruere, & fici*. ¶ Ob id autumno inſalubres, quoniam ſudantia huius cibi opera corpora perfrigeſcunt) in eodem, *Ob id autumno inſalubria, quoniam ſudantia huius cibi corpora refrigeſcunt*. vt verbum illud *opera*, redũdet. quod tamen ad ſenſus integritatem aut aliud ſimile neceſſarium videtur. & *inſalubri* lego potius quam *inſalubres*. quid ſi legas, *Ob id autumno inſalubri, quod affluentia huius cibi corpora refrigeſcunt*. ¶ Et furunculos, panos, parotidas decoctæ illinuntur) ſcribo, *ad furunculos*.cæt. tum ex vetere exemplari, tum etiam ex Dioſcoride lib.j.cap.de ficis. *Quin etiam*, inquit, *coctæ mox conciſæ, ad diſcutiendas durities illinuntur. Strumas & quas Græci parotidas dicunt, emolliunt: panos maturant*. ¶Efficacius calce aut nitro admixto) in eodem: *Efficacius calce aut nitro, aut ſi admixto*. Locus eſt vt ſentio hians & truncatus. Poteſt tamen, vt puto, iactura ex Dioſcoride reſarciri, vt ſic legatur: *Efficacius calce aut nitro aut iridis radice admixta*. Dioſcorides libro & capite citatis: *Panos maturant, multoque magis additis radice iridis, aut nitro, aut calce*. ¶ Et peripneumonicis) in eodẽ, *ac pleumonicis*, Attice. pleumona enim illi vocant, quem communis lingua pneumona, vt grammatici notant. ¶ Hydropicis coctæ in vino cum abſinthio & farina hordeacea nitro addito. Aluũ ſiſtunt manducatæ) locus eſt mendoſiſſimus, tum verborum diſtinctione luxata, tum ipſis verbis deprauatis. Scribe ergo ſic: *Hydropicis coctæ in vino cum abſinthio & farina hordeacea. Nitro addito manducatæ aluum ſoluunt*. Dioſcorides lib. j.cap.de ficis: *In vino decoctæ additis abſinthio & hordeacea farina, vtiliter contra ſubeuntes aquas illinuntur*, & alio loco: *Aluum molliunt cum nitro & cnico tuſæ & in cibo ſumptæ*. ¶Cinis non ex alia arbore aciem purgat acrior, conglutinat, replet, aſtringit) breuior & verior antiqua lectio: *Cinis non ex alia arbore acrior, purgat, conglutinat, replet, aſtringit*. Dioſcorides loco proxime citato, de lixiuia facta ex cinere ramorum eius arboris; *purgat enim, glutinat & carne explet: nec minus concernit quam ea quæ cruentis vulneribus imponitur*. ¶Corticem eius impubeſcentem puer impubis ſi defracto ramo detrahat dentibus medullam) *Cortice* non *Corticem*: *defractura*, non *defracto ramo*, in eodem legitur. Nam non multo poſt, *Idem*, inquit, *præſtare & ramus dicitur luna plena defractus*. Item verbum *impubis*, non habetur in eodem. ¶Præduratum vas ſole torrebant) ſcribo, *præduratum ad ſolem torrebant*, ex eodem.

Ex CAP. VIII. Capitis dolori illinuntur, maximeque in febri: ſi ab ebrietate, ex aceto & roſaceo & aquæ ſextario. Et ſanguinem ſiſtunt. Cum amylo & menta lethargicis comitialibuſque proſunt) ſcribendum reor alia diſtinctione & lectione, *Capitis dolori illinuntur. maximeque in fronte & temporibus ex aceto & roſaceo. Ex aquæ ſextario ſanguinem ſiſtunt cum amylo & menta. Lethargicis comitialibuſque proſunt*. Dioſcorides lib.j.cap. de amygdala: *Capitis doloribus ſuccurrunt, fronti temporibuſve ex aceto aut roſaceo illitæ. Et contra ſanguinis exſcreationes cum amylo & menta ſumuntur. Bibuntur eædem in aqua aut cum terebinthina reſina*. Sed quoniam infra paulo ſubiungit, *quinis fere præſumptis ebrietatem non ſentiri*, hæreo, ſubdubitóque legendumne ſit, *maximeque in febri ſi ab ebrietate*, an vt dixi. Itaque liberum ſit vni-

cuique censendi ius. ¶ Prosunt ecligmate iocineri, tussi & colo cum elelisphaco modice addito. In melle sumitur nucis auellanæ magnitudo). scribendum reor, *Prosunt eclegmate iocineri, tussi, colo, cum melle & lacte modice addito, nucis auellanę magnitudine.* cætera redundare opinor. Dioscorides loco prædicto: *In eclegmate auellanæ nucis magnitudine, additis melle & lacte, iocinorosis, tussientibus, & maioris intestini quod colon dicunt, inflationibus opitulantur.* Antiquum quoque exemplar *magnitudine* legit, non *magnitudo.* Præterea in capite de Elelisphaco Dioscorides assignat ei herbæ easdem vires quas illi tribuit hoc loco Plinius. ¶ Etenim arborum ipsarum foliorumque vires in cerebrum penetrant) scribendum, *Etenim arborum ipsarum foliorumque virus in cerebrum penetrat*, ex eodem exemplari. ¶ Siccæ vnguinosiores & stomacho inutiles) in eodem non *vnguinosiores* sed *vinosiores* habetur. Legendum puto *virosiores.* Nam cum paulo ante tribuerit arbori & foliis virus quod in cerebrum penetret, & nucleos idem facere sed minore momento, subiunxit, recentes esse iucundiores, siccas virosiores, a prima positione *virosus*, qua vsus est eminentissimus poeta *virosam* appellans *Pontum.* ¶ Et pinguedini corporis conferunt plus quam sit verisimile) in eodem, *Corpori & pinguitudini conferunt plus quam sit verisimile.* ¶ Pistacia eosdem vsus & effectus habent) duo illa verba, *& effectus*, redundant ex eodem. ¶ Item serpētium venenis resistunt, maxime sepis) non *sepis* sed *sepos*, terminatione genitiui Græca, in eodem. ¶ Eadem prosunt suspiriis trita cum melle) verbum *prosunt*, superfluit ex eodem.

Ex CAP. IX. Quæ inspergitur vlceribus aut hæmorrhoidæ) non *hæmorrhoidæ* in eodem, sed *hæmorrhagiæ.* ¶ Appositum fotu & illitu) in eodem, *appositu, fotu, & illitu.* vt sint tres ablatiui. ¶ Capillorum nigritiam, malarum perfusiones.) *Mammillarum* in eodem, non *malarum.* ¶ Præcipueque crassæ & grauiter olenti) *præcipueque crassæ & graueolenti*, in eodem. ¶ Semen cum vino potum aut oleo aut aceto) *aut oleo & aceto*, in eodem.

EX LIBRO XXIIII.
Ex proœmio, & Capite I.

Sed ad singula illius discordiæ atque concordiæ miraculis occursantibus) aliter in eodem: *sed ad singula illis discordiæ miraculis occursantibus.* reliqua redundant. placet nihilominus magis impressa lectio. ¶ Concordia valent. cum pix oleo extrahitur) commodior lectio, *concordia valentium. Pix oleo extrahitur.* ¶ Quæ suis locis dicentur assidue.) Postremum verbum aduentitium putamus. ¶ Ac sine impendio ex quibus viuimus) legendum reor, *ac sine impendio eorum quibus viuimus.* Significat autem pecunias, quæ, vt Hesiodus ait, vita sunt miseris mortalibus. ¶ Magnitudo populi Romani perdidit ritus) verbum *Romani* non legitur in scripto exemplari. ¶ Paremus externis, & vna artium Imperatoribus quoque imperat) idem codex *imperauerunt* habet, non *imperat*: vt repetas *externi.*

Ex CAP. IIII. Coccum ilicis vulneribus ex aceto recentibus imponitur.) permuta verba: *Coccum ilicis vulneribus recentibus ex aceto imponitur.* ex eodem. ¶ Celerrime in vermiculum se mutans) in eodem non *vermiculum* habetur, sed *vltimis.* vt putem legendum *vlicem.* de quo lib. xxxiij. cap. iiij. *Frutex est vlex roris marini similis, asper, aurumque retinens.* Et paulo post: *Vlex siccatus vritur, & cinis eius lauatur.* cæt. ¶ Quod ideo scolecion vocant) *stultilum* non *scolecion*, antiquus codex ostentat. scribendum puto *exulicem.* ¶ Excrescentium in corpore tollit) in eodem *tollunt* non *tollit.* rectius: quia sequitur *prosunt gingiuis.* ¶ Quo nihil est glutinosius) superfluit pronomen *quo*, ex eodem. ¶ Vnguium scabritias expolit) *expellit* non *expolit.* in eodem.

Ex CAP. V. Magni ad lumina vsus, ni capitis dolorem inferret) *magni ad volumina vsus ni capitis.* cæt. in eodem. vt illud Ouidij in Tristibus:

Nec titulus minio, nec cedro charta notetur.

Sed refragatur auctoritas Dioscoridis oculorum medicinæ vtilem prodentis, lib. j. cap. de cedro. ¶ Abortiuum fieri in venere ante perfusa virilitate) scribendum arbitror, *abortiuum fieri, in venere vncta prius virilitate.* Dioscor. loco proximo citato: *genitalibus ante coitum inunctus sterilitatem facit.*

Ex CAP. VI. Victoriati pondere in vino finit) alia exemplaria non *finit* legunt, sed *sinit.* lego *sanat*, ex codice antiquo. ¶ Cum honore & pituita simili de causa dicetur) duo prima verba superfluunt, ex eodem. ¶ In potiones amygdalis amaris) *impetigines* non *in potiones*, in eodem habetur. Sanari vero impetigines pice Dioscorides auctor est lib. j. cap. de pice liquida.

Ex CAP. VII. Tedæ decoctæ in aceto) adde verbum *æque* ex eodem: *Tedæ decoctæ æque in aceto.* ¶ Siue cum aqua virilia foueantur) *siue cum aqua vt ita foueantur*, in eodem.

Ex CAP. VIII. Melanias quoque veteres. cæt.) *alandrias* non *melanias*, in eodem scriptum est. ¶ Aceris radix contusa iocineris doloribus efficacissime imponitur) adde duo verba, *e vino*: *Aceris radix contusa, e vino, iocineris.* cæt. ex eodem. ¶ Caules teneri minoris sambuci) *mitioris* non *minoris*, in eodem. ¶ Excalfacit, extenuat, cedro assimilis; & eius duo genera) verbum *extenuat*, codex antiquus non agnoscit. Scio tamen haberi in Dioscoride latino ex tralatione Marcelli, sed in Græcis exemplaribus desideratur. Cætera in eodem exemplari sic leguntur: *excalfacit cedro alias similis: & huius duo genera.* ¶ Illinitur & oculis in epiphoris) rectius in eodem, *Illinitur & oculorum epiphoris.* ¶ In serpentium metu) *in serpentium ictus*, in eodem.

Ex CAP. IX. Hic ad purganda quæ obstent oculis) *Hic ad expurganda quæ obsistunt oculis*, in eodem. ¶ Græci lygon vocant, alii agnon) scribe, *Græci lygon vocant, alias agnon*, ex eodem. ¶ Sic & lassitudines dissoluere) *sicut lassitudines dissoluere*, in eodem. ¶ Aut cinctu) *aut in cinctu*, in eodem. ¶ Non multum a myrice differentem) in eodem, *non multum bulice differentem.* scribendum forte, *non multum ab vlice differentem.* De frutice qui vlex dicatur supra disseruimus ex auctoritate Plinij lib. xxxiij. cap. iiij. ¶ Nondum enim fuisse Africanum vel Hispanum spartum) lege, *Nondum enim fuisse Hispanum Africanumve spartum*, ex eodem. ¶ Myricen quam & tamaricem vocat Lenæus) in eodem, *Myricen camericen vocat Lenæus.* scribo, *Myricen chamericen vocat Lenæus.* Nam erice fruticosa est arbor, tamarici similis, multo tamen breuior, auctore Dioscoride lib. j. capite de Erice. *Vocabat igitur Lenæus myricen propter hanc similitudinem cum erice*, & alludens ad ipsum myrices nomen, non myricen sed chamericen, hoc est secundariam ericen, & imitatricem erices. ¶ Arbitrantur quidam hanc esse tamaricem) in eodem, *Eandem esse arbitrantur quidam tamaricem.* ¶ Corinthus & quæ circa est regio bryoniam vocat) lego, *Corinthus & quæ circa est Græcia bryam eam vocat*, tum ex citato semper exemplari, tum ex ipso Plinio lib. xiij. cap. xxj. *Myricen*, inquit, *& Italia, quam alii tamaricem vocant, Achaia autem bryam.* ¶ Ad dentium dolorem auriumque decoctum) in eodem, *Dentium dolori auriumque decoctu.* cęt.

Ex CAP. X. Item contra intertrigines foliave) scribo, *Item contra intertrigines vel folia*, ex eodem. ¶ Neruis intus nocet. Iisdem neruis adhibita foris prodest) duo illa verba *iisdem neruis*, superfluunt ex eodem. ¶ Trahunt & menses appositi) in eodem *apposita* legitur, non *appositi.* ¶ Illinitur decocta in vino) *Illinitur decocta quæcunque in vino*, in eodem. ¶ Psilothrum est, phthiriasinque tollit) *psilothrum est. Phthiriasin æque tollit*, idem legit. ¶ Moxque comburunt) particula *que* superfluit ex eodem. ¶ Sunt qui & incidant succi gratia) conuerte verba, *Sunt & qui incidant.* cæt. ex eodem. ¶ Trinis digitis flore capto) *ternis* non *trinis*, in eodem. ¶ Tantamque vim accipiunt vt sanguinem vrina detrahant) scribendum arbitror, *tanta vi vt sanguinem vrina detrahant.* Reliqua superuacanea puto. ¶ Alterum immortalitati proximum conuallibus opacis) scribendum reor, *Alterum in montanis ali aut proxime.* cæt. quoniam sequitur, *Alterum genus culta amare.*

Ex CAP. XI. Non aliter euidentiore illa natura quam continuis his voluminibus tractamus) Exemplar antiquum, *Non aliter euidentiore illa naturæ vt quam continuis.* cætera) lego, *non aliter euidentiore illa naturæ vi quam continuis* cætera. ¶ Efficacia & geniculata) scribe, *efficaciora geniculata*, ex eodem. ¶ Efficacius & contra ignes sacros) legendum *efficacibus*, ex eodem. ¶ Multum enim & ipsam harundinem valere tradunt) aliter in eodem, *multa enim de ipsa harundine tradunt.* cætera superfluunt. ¶ Ad laxandas siccandasque fistulas, & in tumescendo ad introitum medicamentum aperiendas.) Verba pręposterе locata, legēdaque vt sētio sic: *ac laxādas aperiēdasque fistulas ad introitum medicamentorum, siccandasque in tumescendo.* ¶ Saniem conspecto omnino frutice eo siccari) posset legi, *Sanitatem suspenso omnino frutice conciliari.* Vel sic, *fascino suspenso omnino frutice occursari.* Dioscorides libro tertio capite de alysso: *Quinetiam domi suspensum sanitatem creditur facere, fascinationesque omnes ab hominibus pecoreque omni auertere.* Medetur morbo regio & ipsa decocta eius potu) vetus codex, *Medetur morbo regio & ipsa decocta & ius potum.* ¶ Altera tamericæ similis folio est) in eodem, *Alia tamarici folio similis.* reliqua superfluunt. ¶ Illinitur igni sacro & carbunculis. Cum melle & vino pota regio morbo medetur) aliter vt opinor distinguenda verba & scribenda: *Illinitur igni sacro & carbunculis ex vino. Cum melle pota regio morbo medetur.* Dioscorides libro primo capite de herba Sabina: *Ex melle itidem illita nigredines abstergunt sordesque alias cutis.* Car-

catis. Carbunculorum crustas ex vino imposita exterunt. ¶ Similis herbæ huic Sabinæ est) scribe ; *Similis herba est huic Sabinæ,* cæt. ex vetere lectione. ¶ Nec alibi quam in canali deponere, ibique contere poturis) aliter in eadem, *nequaquam in canali deponere ibique continere poturis.* ¶ Item ambustis, arteriæ vitiis. Inutilem vrinam cient) lego alia distinctione, *Item ambustis, arteriæ vitiis inutiles. Vrinam cient.* Nam quoniam præcesserat, dentibus inutiles esse, interpositis his quibus prosunt, redit rursus ad incommoda, aitque inutiles esse ambustis & arteriæ vitiis. ¶ Astrictis cæteris. Quæ ex amygdala amara est, spissandique viribus efficacior) scribendum arbitror, *Astringit plus cæteris quæ ex amygdala amara est, spissandique viribus efficacior.* vt in initiis capitis sequentis: *& ipsa stringit spissatque.* sic enim legitur in scripto exemplari.

Ex cap. xxii. Ad remedia opisthotoni bibuntur) *opisthotonis* non *opisthotoni* in eodē. ¶ Est & acaciæ spina. Fit in Ægypto alba nigraq; arbore. Item viridi) in eodem, *Et acaciæ spina fit in Ægypto alba nigraque arbor. Est itidem viridis, sed longe.* cæt. ¶ Fit & in Galatia tenerrima) *deterrima* non *tenerrima,* in eodem. ¶ Foliorum succus & Galatiacæ acaciæ nigerrimus improbatur) *Foliorum succus acaciæ & Galaticæ nigerrimus improbatur,* in eodem. ¶ Oculorum medicamentis ante alias vtilis) *ante omnia* non *ante alias,* in eodem. ¶ Lauantur in eos vsus pastilli ab aliis, torrentur ab aliis) idem exemplar, *Lauantur in eos vsus pastilli: ab aliis torrentur, ab aliis peruruntur.* ¶ Abundantiam mensium fœminis sistunt) adde præpositionem *in: abundantiam mensium in fœminis sistunt,* ex eodem. & in calce capitis, *oris vlcera* non *oris vitia.*

Ex cap. xiii. Vulgaris quoque hæc spina ex aqua cortinæ fulloniæ implentur) potior lectio, *Vulgaris quoque spina est, qua cortinæ fulloniæ implentur.* Nec *cortinæ* habet nostrum exemplar, sed *lanæ.* ¶ Sed & frutex humilior) in eodem, *Est frutex humilior.* ¶ In Nisyro & Rhodiorum insulis) sincerior lectio: *in Nisyro & Rhodo insulis,* ex Dioscoride libro primo capite de Aspalatho. *Nascitur,* inquit, *ad Istrum & Nisyrum: in Syria quoque ac Rhodo.* ¶ Alii adipsatheon siue dipsicon siue diacheton) scribi posset; *Alii sphagnon siue phasganon, siue diaxylon,* ex Dioscoride li.j.ca. de Aspalatho. ¶ Sanguinem reddentibus medetur decoctum eius. Aluum sistit cortex) vocabulum *cortex,* non est in antiquo exemplari. ego vero & paulo ante superfluere puto. Dioscorides loco ante allegato: *Sistit aluum & sanguinis excreationes potum decoctum eius. Soluit præterea inflationes & strangurias.* ¶ Flore eius aquam glaciari Pythagoras tradit) e contrario in nostro codice, *florem eius aqua glaciari.* cætera. ¶ Recubitu propius allabi) quid si legas non *recubitu* sed *rei petitæ.* ¶ Caules eorum tenduntur teneri) lege, *Caules eorum teneri tunduntur,* ex antiquo exemplari. ¶ Potus aut illitus) in eodem, *intelligitur potus aut illitus.* Quæ verba ego adiecta a lectore, non legitima auctoris duco. ¶ Cauliculorum ex vino decoctum vel præsentaneum remedium est) in aliis exemplaribus *calculorum* scriptum inuenias, non *cauliculorum*: haud omnino spernenda lectione. nam in fine capitis alterum genus rubi tradit qui gignit pilulam castaneæ similem, præcipuo remedio calculosis. Sed quoniam Dioscorides succum ex foliis caulibusque expressum, mox in sole densatum, multos in medicina vsus habere tradit, quod & Plinius paulo ante dixit, rem in medium relinquo. ¶ Eademque compositione) particula *que* delenda, ex vetusto codice.

Ex cap. xiiii. Rarioribus calamis innocentioribusque) non *calamis* habet nostrum exemplar, sed *foliis.* Neutra lectio placet. verior esset, *rarioribus aculeis innocentioribusque.* Dioscorides lib. iiij. cap. de rubo Idæa: *Spinas habet breues. Inuenitur & sine spinis aliquando.* ¶ Candidior & fructicosior. Is floret ramos spargens rectis aculeis) in eodem, *candidior & fructicosior & ramos spargens, erectis aculeis.* ¶ Alterque ille candidior) coniunctio *que* eradenda, ex eodem. ¶ Spuma eius ac flos quidam medicamentis oculorum additur) *quidem,* non *quidam,* in exemplari antiquo & nonnullis excusis. Scribendum igitur commutatis verbis, *Spuma eius ac flos medicamentis quidem oculorum adduntur.* cæt. ¶ Vlcera recentia & serpentia ac putrescentia) verbum *recentia* non habetur in eodem. recte. Dioscorides lib. j. cap. de Lycio: *Reduuias idem, putrescentiaque & quæ serpunt vlcera sanat.* ¶ In naribus clauos, suppurationes) *auribus* in eodem, non *naribus,* veriore lectione. Dioscorides eodem loco: *Facit ad purulentas aures, tonsillas, exulceratas gingiuas.* cæt. ¶ Ad eadem omnia vtile est) postremum verbum redundat ex eodem. ¶ Pollini thuris similem, cum quadam acrimonia dulcem. Cum vino tusa sistit fluxiones) scribo, *pollini thuris similem, cum quadam acrimonia dulcem, gumminosam: sistit fluctiones*: tum ex vetere exemplari, tum ex Dioscoride, qui lib. iij. cap. de Sarcocolla, adulterari admixto gummi prodit. Plinius quoque supra lib. xiij. cap. xj. inter gummi genera sarcocollam numerat. ¶ Illinitur infantibus. Vetustate & hæc maxime nigrescit) scribe, *Illinitur infantibus maxime. Vetustate & hæc nigrescit,* ex eodem exemplari. ¶ Stomachique vitia) *stomatice* non *stomachi*: Et in calce capitis *arbores* non *arborum,* in eodem.

Ex cap. xv. Faciunt & pastillos terentes eam ex aqua. At supradicta sanat & vomicas) lege, *faciunt & pastillos, terentes eam ex aqua ad supradicta. Sanat & vomicas.* ex eodem. ¶ Excalfacit perunctione) deest coniunctio *&*: *Excalfacit & perunctione.* ex eodem. ¶ Quoquomodo collectam) adde verbum *vero*: *Quoquo modo vero collectam,* ex eodem. ¶ Claritati oculorum & contra suffusiones vtilissima: & cicatrices, caligines, nubeculas in vino cocta inuncta) si Dioscoridem audimus lib. iiij. non *cum vino cocta inuncta,* legemus, sed *cum melle inuncta. Claritati,* inquit, *oculorum, & contra caligines, suffusiones, incipientes nubeculas, cicatrices, litus cum melle vtilis est.* Qui locus a Marcello interprete negligenter latine versus est. ¶ Chamæcissos spicata est. tritici modo ramulis quinis fere, foliosa) locus est ni fallor vitiatissimus. quem si ad libellam Dioscoridis exæquare velis, sic leges: *Chamæcissos spithamæis est ramulis, quinis fere foliis.* Lege Dioscoridem lib. iiij. ca. de Chamæcisso. Hac dictione *spithamæus* pro dodrantali Plinius supra visus est libro vij. cap. ij. *Super hos,* inquit, *extrema in parte montium spithamæi Pygmæi narrantur, ternas spithamas longitudine, hoc est ternos dodrantes, non excedentes.* Nec audiendus Hermolaus, qui in Dioscoridis Corollario supradicta verba pro veris Plinianisque agnoscit. ¶ In vini cyathis duobus septem diebus admodum amara potione) longe hoc a Dioscoridis placitis diuersum est. proinde non dubito quin aliqua hic verba librariorum incuria prætermissa sint. Nam in Dioscoride tres sunt cyathi, non duo: & ab ischiadicis hanc potionem insigniter amaram xl. aut l. diebus bibendam præcipit: ab his autem qui regio morbo laborant, v. aut vj. diebus, non vij. Verba eius subtexui ex libro iiij. cap. de Chamæcisso seu terrestri hedera: *Contra coxendicis dolores triboli pondere in aquæ cyathis tribus quadraginta quinquagintave diebus folia eius vtiliter bibuntur. Quin etiam fellis suffusiones quinque aut sex diebus pariter pota emendant.* ¶ Per infundibulum imbibitur in veteri tussi) lego, *per infundibulum bibitur inueteratæ tussi,* ex scripto exemplari. ¶ Palmi altitudine) Dioscorides libro iij. *duorum palmorum altitudine.* ¶ Itali centunculum vocant, rostratis foliis ad similitudinem. cæt.) verbum *Itali* delendum. reliqua sic legito: *Centunculum vocant nostri, foliis ad similitudinem.* cæt. ex antiquo codice. ¶ Græci autem clematidem. Est eius egregius effectus ad sistendam aluum) tria illa verba, *Græci autem clematidem*: in codice nostro desiderantur, & quidem recte. Centunculus enim *gnaphalion* a Græcis vocatur, auctore Dioscoride, non *clematis.* Cætera sic scribe, *egregij effectus ad sistendam aluum,* ex eodem codice. ¶ Tritus cum oxymelite aut aquæ calidæ cyathis quinque) in eodem, *tritus oxymelitis, aut aquæ.* cæt. ¶ Sed Græci clematidas & alias habent) scribendum censeo, *Græci clematidas duas habent.* vt reliqua deleantur. ex Dioscoride, qui duas clematidis species agnoscit lib. iiij. ¶ Et pedales foliosos non dissimiles scamoneæ ramos habet) detrahe coniunctionē *&.* cætera mutato ordine sic lege: *ramos habet pedales, foliosos, non dissimiles scamoniæ.* ex eodem. ¶ Ex aceto dentium dolores sedant. Venerem stimulant) in eodem, *ex aceto edentium venerē stimulant.* cætera superfluunt. Dioscorides tamen lib. iiij. clematidem dolores dentium mitigare prodit. Et in calce capitis, *polygonitis* non *polygonitides,* in eodem.

Ex cap. xvi. Epiphoris elixum imposuere) verbum *elixum,* redundat ex eodem. ¶ Infundens aurium dolori) *infunditur & aurium dolori,* in eodem. ¶ Et purulenta excreantibus farina permixtum) *pura,* in eodem, vt sit pluralis numerus a singulari *pus,* non *purulenta,* & *farinæ* non *farina.* ¶ Hippocrates quaslibet ad collectiones) in eodem, *Hippocrates vtralibet ad collectiones.* cæt. ¶ Dari potu in vino nigro putant vtile.) verbū *potu,* superuacaneum est ex eodem. ¶ Prodesse in potu aiunt) *prodesse potum aiunt.* in eodem. ¶ Item combustis ac fistulis) *ambustis* non *combustis,* idem habet. ¶ Myrrhis quam alij smyrrhizam, alij myrrham vocāt.) *Myris quam alij myrizam, alij myran vocant.* in eodem. ¶ Subuenit & phthisicis in sorbitione) adde verbum *data*: *in sorbitione data.* ex eodem. ¶ Phalangiorū morsus restringit) scribo, *restinguit,* non *restringit,* ex eodem.

Ex cap. xvii. Cuius decocto in aqua succo) *decoctæ* lege non *decocto,* ex eodem. ¶ Eundemque effusum in herba) coniunctio *que* demenda, ex eodem. ¶ Insanabiles perire) *insanabili leto perire,* in eodem. ¶ Florente aproxi) *brassica* non *aproxi,* in eodem. ¶ Pythagoræ pertinax fama antiquitasque vindicāt) *verum Pythagoræ pertinax fama antiquitasque vindicauit,* in eodem. ¶ Et id ipsum auctoritatem voluminibus affert) non *voluminibus* in eodem legitur, sed *voluminum.* vt scribendū putē *volumini ei.* ¶ Cum alia suo & nomine æderet) muta locū con-

uinctionis:*cum & alia suo nomine æderet*, ex eodé. ¶Democriti certe chirocineta.) in eodem *hirocmeta*, quasi sacroslabores dixeris: nota illa Græcorum in inscribundis operibus felicitate. ¶ Marmaritin vocari. Magos vtique ea vti.) *Marmoritin vocari. Hac magos vti.* Et paulo post *Achemenida* non *Achemenidon*, in eodem. ¶Nasci in tardastilis Indiæ) scribendum fortasse *in Taxilis Indiæ*. de quib. Plinius li.vj.cap.xx.& cæteri. ¶Eandem hippophoruada appellat, quoniam equæ præcipue caueant eã) *Equi* non *equæ*, vetus lectio. Et si inditum est ei nomen quod equi caueant eam, *hippophobada* scribendum esse in aperto est. ¶ Pauonis picturis similem) *pauoni* non *pauonis*, in eadem. ¶Arianidem in Arianis gigni) *Arianida*, antiquus codex. rectius: vt paulo ante *hippophobada* & *adamantida*. & infra *Meroida* potius quam *Meroidem* legerem. ¶Quæ ob id nomine alio potamautis appellatur) scribendum videtur *potamitis* non *potamautis*, hoc est fluuialis seu fluminea. ¶ Ni potis nucleis) *nisi potis nucleis*, vetus exemplar. ¶ Syssitietærida a conuictu) *Hestiaterida* in eodem, non *Syssitietærida*, non minus probanda lectione. ¶Casigneten, quoniam secum ipsa nascatur, nec cum aliis vllis herbis) deesse puto præpositionem negandi *α*, vt legatur *acasigneten*, hoc est sine fratribus. quoniam sequitur *nec cum aliis vllis herbis*. sic enim scribendum ex eodem. ¶In Themiscyra regione & Ciliciæ montibus) in antiquo codice, *Themiscyrena* legitur non *Themiscyra*. Legi etiam posset. *Themiscyria*. sic enim fit gentile nomen a Themiscyra, auctore Stephano Byzantio. Item non *Ciliciæ*, in eodem exemplari scriptum inuenies, sed *Galatiæ*; veriore lectione. multo enim minus Galatia distat a Themiscyria regione, quam Cilicia. ¶Heliocallidem) scribo ex eodem *heliocallida*, qua dictum est forma. ¶ Ita fieri excellentes animo & forma atque bonos) scribo, *ita fieri excellentes animi & formæ bonis*. ex eodem. ¶Harum omnium magica quoque. cæt.) adde *atque*. vt sit: *Atque harum omnium magica quoque*. cæt. ex eodem. ¶Aliam crocidem) scribe *crocida*, non *crocidem* ex eodem. ¶Crateuas œnotheridem) *œnotherin* in eodem, non *œnotheridem*.

Ex cap. xviii. Sanguinem quoque qui defluit a renibus) scribendum reor permutatis syllabis, *naribus* non *renibus*.

Ex cap. xix. Collectaque alicuius in vestis panno & alligata) scribe, *collectaque in vestis alicuius panno & illigata*. ¶Contra tertianas adalligata læuo brachio) duo prima verba contra omnia exemplaria contenderim superuacanea esse. ¶ Inde alii ramuli assurgunt sua capitella gerentes) in exemplari nostro, *Inde alii ramuli exsurgunt sua capitula gerentes*. ¶Hæc inter duos lapides trita feruet, præcipuo aduersus anginas succo) in eodem, *Hæc inter duos lapides trita fertur præcipua aduersus anginas succo*. ¶ Veternosa curat.) *Veterno liberat* in eodem. ¶ Ea mularis dicitur aliisque nominibus) in eodem *ea villaris est, aliis aliisve nominibus*. ¶ Philanthropon herbam Græci appellant, hirsutam, quoniam vestibus adhærescat) in eodem, *nasute* non *hirsutam*. ¶ Siue viridis, siue in fœno siccata) vltimum verbum adiectitium putamus. ¶Tunditur asperta aqua) *conditur* non *tunditur*, in vetusto codice. ¶Succum quoque eius in Parnaso excipi tradunt) verbum *quoque* delendum, ex eodem. ¶Tueturque ab inflammationibus plagas) nõ *plagas* in eodem, sed *pacata*. præcessit enim *vulnera*. ¶Quod quomodo sereretur suo loco diximus) primum verbum superfluit. & *docuimus* non *diximus*, in eodem habetur. ¶Furfures in facie extenuat.) *Furfures in facie emendat*, in eodem. ¶ Contra vuluæ cruciatus subiecit idem. Itemque imposuit imo ventri) in eodem *contra vuluæ cruciatus obiecit idem. Imposuitque ventri*. ¶Sæpius die illinés, perungique præcipiens) in eodem *prohibens* non *præcipiens*. & paulo post *acetabuli dimidii* non *dimidia*. ¶ Decoctũ fœni Græci semen emendat) verbũ *semen* redundat ex eodem. Et sane Dioscorides lib.ij.cap.de fœno græco, graueolentiam excrementorum in intestinorum torminibus decocto fœni græci emendari prodit.

EX LIBRO XXV.
Ex prooemio, & Cap. I.

OMnium vtique vitam clariorem fecere) scribendum puto *hominum* non *omnium*.

Ex cap. ii. Boum etiam medicamina non omissa) scribe cum minore litera, *boum etiam medicina non omissa*. ex codice nostro. ¶ Semper medicetur maiestas) in eodem *mederetur*. & statim post, *inueniam* non *inueni*. ¶ Primo inuenta genera antidoti) *antidotis* non *antidoti*, in eodem. ¶ Verum & pictura fallax est, & coloribus tam numerosis præsertim in æmulatione naturæ multum degenerat transcribentium sors varia) scribe, *Verum & pictura fallax est, coloribus numerosis præsertim in æmulatione naturæ, multumque degenerat transcribentium sors varia* ex eodem. ¶ Nec est difficile cognitu) *Nec est difficilis cognitio*, in eodem. ¶ Quæ tota migrabat in Græciæ linguas) scribendum reor, *migrauit*, potius quam *migrabat*. ¶Alius est quam quos in priori volumine eiusdem nominis diximus in nostro exemplari. *Alium quam quos priori*. cæt.

Ex cap. iii. Vt res tanta debeatur, herbam inuenire, vitam iuuare) in eodem, *tanta res videbatur herbam inuenire, vitam iuuare*. Scribendum reor, *tanti eis videbatur herbam inuenire, vitam iuuare*. ¶Præter fortuita casusque & nomina quæ omnis hora excogitat ad milia morborum singulis mortalibus timenda) scribo, *præter fortuita casus & quæ noua omnis hora excogitat millia morborum*. cæt. ex eodem. & mox paulo *stultitiæ* non *stultitia*. ¶ Vt mori plerumque etiam optimi portus sit) *potus* non *portus*, & *optimis* non *optimi*, in eodem. ¶Ac postea inuenta) legendum puto, *ac pro ea inuentas*.

Ex cap. iiii. Afferrique e Campania mihi) in codice antiquo non *afferri* sed *affirmaret* legitur. puto legendum *afferret* seu *offerret*, non *affirmaret*. ¶Ac ne sic quidem solide) in eodem, *ac ne sic quidem solutæ*. ¶A lutea radice) in eodem, *alutæ radice*. verbum autem *exeunt* adulterinum existimo. ¶Hæc quoque difficultas est) adde *Nam* coniunctionem: *Nam hæc quoque difficultas est*. ex eodem. ¶Caule inter folia digitorum quattuor) in eodem, *caule vno, folia digitorum iiij*. ¶Quoniam is filiam Panaciam appellauit) scribe, *qui filiam Panaciam appellauit*, ex eodem: & paulo post, *vbi & quonam fieret modo*. ¶Cera adulterati) *Cera adulteratum*, in eodem. ¶Seritur hoc longioribus quam cætera foliis) in eodem, *Serior huic flos, longioribus*. cæt. ¶Alterum leuioris folij, alterum tenuioris.) *alterum leuis folij, alterum tenuis*, in eodem. ¶Quæ Apollinaris, apud Arabas altercum. cæt.) omissa hic puto a librariis duo verba, *apud nos*. vt sit, *quæ Apollinaris apud nos, apud Arabas altercum*: cæt. ex Dioscoride lib.iiij.cap.de herba Apollinari. ¶Siue altercangenum) non agnoscit hæc verba antiquus codex. ¶ Vulgare autem candidius est & fruticosius, altius papauere. Tertium semen irionis semine simile) verba hæc corrupto vt puto ordine concepta, sic scribo: *Vulgare autem candidius est & fruticosius altero, papaueris semine. Tertij semen irionis simile*. Ex Dioscoride eodem libro & capite. Et in archetypo nostro *alterius* non *altius*, legitur. ¶Nonnunquam ante candidum sufficit) *autem* non *ante*, in eodem.

Ex cap. v. Capitibus marrubij) *capitulis* non *capitibus*, in eodem. ¶Tenuioribus cauliculis, in vineis nascentem) *teneriorem* non *tenuioribus*, in eodem. ¶ Medetur anginis suum) *succus* non *suum*, in eodem. ¶ Et colligi florentem adhuc iubent) *& colligi cum flore*, in eodem. reliqua superfluunt. ¶ Diuinationis artibus nota est) dele verbum *est*, ex eodem. ¶Qui mons & aliis laudatur herbis) *qui mons & alias laudatur herbis*. in eodem. ¶ Optimates vero bellum Marsicum imputauere) *importauere* non *imputauere*, in eodem. Cæterum verba hæc, *cui ante omnes plebs astans plausit, optimates vero bellum Marsicum imputauere*, non puto esse Pliniana. aliena enim videntur ab ipsa re de qua agitur. ¶ Acu in longitudinem findebant) *forficula* non *acu*, legendum esse Plinius ipse ostendit non multo post. ¶Trahit aluum & bilem pituitasque) *Trahit ex aluo & bilem*. cæt. ex eodem. ¶Plurimum drachma) scribe, *Plurimum drachma vna*, ex eodem. ¶ Scabiem quadrupedum cum thure aut cera ac pice, vel cum pissalæo) scribe vt ante monui *cedrelæo*. Dioscorides iiij. *Scabiem sanat illitum cum thure aut cera & pice & cedrino oleo*. ¶ Qui elleborum fortissimi ducis similitudini æquabat) similior veræ lectio est, *qui elleborum fortissimo duci similitudine æquabat*. quanquam suspicor verbum *similitudine* adiectitium esse. ¶ Quippe impatibiles cruciatus existunt) vetus exemplar, *Impetibiles quippe cruciatus existunt*. ¶ Lymphaticis. Elephantiæ albæ) *Elephantiasi* non *elephantiæ*, in eodem. ¶Inflammationibus, torminibus redeuntibus) *inflationibus* non *inflammationibus*, in eodem. ¶Minimeve sanguinem excreantibus.) Particula *ve*, redundat ex eodem. Sensus enim est, minime dandum esse sanguinem excreantibus.

Ex cap. vi. Ipsi Mithridati Crateuas adscripsit vnam Mithridation vocatam) aliter in eodem: *Ipsi Mithridati Crateuas adscripsit quam Mithridation vocant*. scribo, *vocat*, non *vocant*, vt mox paulo liquet. ¶Gustus amari) in eodem, *gustu amara*. ¶ Et in Alpibus vero plurimisque aliis locis quidam & ex ea Lycium faciunt) scribo, *& in Alpibus plurimisque aliis locis. In Lycia quidem & ex ea Lycium faciunt*, tum ex vetusto exemplari, tum ex Dioscoride lib.iij.cap.de centaurio maiore. *Abundat*, inquit, *in Lycia, Peloponneso, Elide, Arcadia & Messene*. Et mox: *In Lycia succum ex ea exprimunt, & pro Lycio vtuntur*. ¶Medetur & ouium morbis decoctæ succus) Hermolaus *omnium* legit non *ouium*. Marcellus Dioscoridis interpres priorem lectionem contra Hermolaum defendit. Ego neutram probo: sed pro duobus illis verbis *& omnium*, reponendum puto *eisdem omnibus*. Nam & codex scriptus *obuius* habet, non *omnium* aut *ouium*. Dictionem vero *morbis*, adiectitiam puto. Dioscorides lib. iij. cap. de centaureo maiore: *Ruptis vtilis centaurij radix est, conuulsis itidem, laterum doloribus, spiritus angustiis*

gustiis, antiquæ tussi, cruenta expuentibus. *Si febris absit, cum vino; in febri vero cum aqua. daturque drachmarum duarum pondere.* cæt. Et mox statim, *Potest eadem & succus.* ¶ Nostri fel terræ vocant) verbum *terræ*, superfluit ex eodem.

Ex CAP. VII. Sterilitatem pota etiam in viris fieri) redundat præpositio, ex eodem. ¶ Sunt qui ab Artemide.) *Sunt qui ab Artemidea*, potiorem lectionem duco. ¶ Est auté absinthii modo fruticosa, maioribus foliis pinguibusque. Ipsius duo genera. altera latioribus foliis; altera tenera tenuioribus, & non nisi in maritimis nascens) multa hoc in loco, vt coniicio, vitia delitescebant. Primum non *pinguibus* legendum arbitror, sed *pinguioribus*. Deinde verbum *tenera*, putamus redundare. Legendum item, *nonnunquam in maritimis nascens*. Postremo verborum ordinem mutandum censemus, vt in vniuersum scribatur sic: *Est autem absinthii modo fruticosa, maiorib. foliis pinguioribusque, & nonnunquã in maritimis nascens. Ipsius duo genera. altera latioribus foliis, altera tenuioribus.* Dioscorides lib. iij. cap. de artemisia: *In maritimis plerũque artemisia nascitur, fruticosa herba, absinthio similis: maiora tamen & pinguiora habet folia. Estque in artemisiæ genere speciosior altera & pinguior, latioribus foliis & crassioribus ramulis. Altera tenuior, exiguo flore, tenui, candido & graueolenti. Floret hæc æstate.* cæt. quæ omnia videntur ad verbum ferme hic a Plinio desumpta. ¶ Talis in Cappadocia nascitur) verbum *talis* non habetur in vetere codice. ¶ Bœoti Madon vocant) scribo; *Bœotij Madonain vocant*, ex Theophrasto lib. ix. ¶ Quam appellauit Euphorbiam medici sui nomine & fratris Musæ) in antiquo exemplari, *medici sui nomine. fratris fuit Musæ*. lego. *frater is fuit Musæ*. ¶ Subditur excipulus ventriculo hœdino) scribendum videtur, *subditis excipulis e ventriculo hœdino*. Dioscorides li. iij. ca. de euphorbio: *quem ob nimium eius feruorem incolæ timentes colligunt, excipulas ex ouillis totis ventriculis factas in arbore suspendentes, tum eminus supra excipulas illas hastilibus eam vulnerantes. Qua percussa statim veluti ex rupto vase aliquo copiosus prosilit in excipulas liquor.* ¶ Vertice inciso medicamento addito. Ibi Gætuli qui legunt hœdino lacte adulterant) legendum opinor *abdito* potius quã *addito*. & aduerbium *Ibi*, cum minore litera scriptum superioribus annectendum. Item *tedio* legitur in vetusto exemplari, non *hœdino*. ¶ Etiam leui gustu os accensum detinens) in vetusto codice, *etiam leui gustu os accensu detinens*.

Ex CAP. VIII. Celebrauit & Themison medicus) in eodem *Themiso* non *Themison*, recte, vt Plato, Cicero terminatione Latina. ¶ Caninas imitans linguas) *imitatur* non *imitans*, in eodem. ¶ Aiuntque tres thyrsos. cæt.) Cõiunctio *que*, redundat ex eodem. ¶ Est alia similis ei & quæ ferat lappas minutas) & hic quoq; coniunctio *&* superfluit, legendumque *fert* non *ferat*, ex eodem. ¶ Scythia primam eam quæ Scythice vocatur circa Bœotiam nascens) scribo, *circa Mæotin*, non *circa Bœotiam* ex Theophrasto lib. ix. ca. xiij *Dulcis, inquit, & Scythica. Et quidem nonnulli Dulcem eam appellant. Nascitur apud Mæotin.* Dioscorides quoq; in Cappadocia & Ponto propinquioribus locis Mæotidi plurimam nasci tradit lib. iij. cap. de glycyrrhiza. Sequitur statim, ¶ Prędulcis. Aliam vtilissimam ad ea quę spasmata vocant) Apographon nostrum, *prędulcẽ alias, vtilissimãque ad ea quæ sparmata vocant*. Scribendũ puto, *prędulcem alias vtilissimamque ideoque stomaticam vocant.* Plinius supra, lib. xxij. cap. ix. de glycyrrhiza loquens; *ideo & commanducata stomatica est.* ¶ Idem præstat apud eosdem hippice) scribo, *hippace*, non *hippice*, ex Theophrasto, lib. ix. cap. xiij. De glycyrrhiza enim disserens sic ait: *sitim quoq; extinguit si teneatur in ore. Qua de causa tum ea, tum hippace dicta, Scythas xi. & xij. dies sitim tolerare affirmant. Est porro hippace*, auctore Dioscoride lib. ij. ca. de caseo, *equinus caseus, viroso odore, egregie tamen nutriens, bubulo proportione respondens. Sunt qui equinum coagulum hippacen hanc esse dixerint.* Hæc Theophrasti & Dioscoridis verba impellunt me vt suspecta habeam illa quæ sequuntur: *dicta quod in equis quoque eundem effectum habeant.* ¶ Traduntque his duabus herbis Scythas etiam in duodenos dies durare in fame sitique) verba quæ paulo supra ex Theophrasto & Dioscoride attuli, indicant dictioné illam *herbis*, falso insertam esse. Neque enim hippace herba est, sed equinus caseus, aut coagulum equinum. ¶ Tuta existimetur a piaculis omnibus) *pura* non *tuta*. in vetusto exemplari rectius. ¶ Vt in quibus etiamnum hodie in numeroso & lætiore conuictu potionem e centum herbis mulso addi his credidere saluberrimum) scribo, *vt in quibus etiam num hodie, in more sit lætiore conuictu potionem centum herbis mulso additis credere saluberrimam.* ex eodem. & statim *tantum*, nõ *tamen*, in eodem legas. ¶ Semine tam paruo vt vix aspici possit) *semine vix vt aspici possit*: in eodem habetur. reliqua superfluunt. ¶ Vt quidam volunt erutis oculis) postremum verbum redundare existimo. præcessit enim paulo ante. ¶ Qua fastidium deducunt) *vincunt* non *deducunt*, in vetere exemplari. ¶ Notata est hæc animalis huius malignitas) certior & magis Pliniana lectio: *Notata est & animalis huius malignitas.* ¶ Enixæ a partũ) verbum *enixæ*, superfluit ex antiquo codice. ¶ Dictamnum ostendere vulneratæ pastæ statim decidentibus telis) scribo, *pastu* non *pastæ*, & ea distinctione vt ad inferiora applicetur, ex eodem. ¶ Non est alibi quam in Creta) verbum *est* non agnoscit exemplar idem. ¶ Feruens & acre gustu) *feruens gustu*, in eodem, superfluis cæteris. ¶ Flos nullus ei) redundat pronomen *ei*, ex eodem. ¶ Vnum tuberibus radicum) *radicis* non *radicum*, in eodem. vt paulo post de plistolochia, Densis radicis capillamentis. ¶ Tertium longissimæ tenuitatis vitis nouellæ cui sit præcipua vis quæ clematis vocatur) scribo: *Tertium longissimæ tenuitate vitis, cuius sit præcipua vis quæ clematitis vocatur.* tum ex eodem exemplari, tum ex Dioscoride lib. iij. cap. de aristolochia, clematitin vocante, sicut aliud genus dactylitin non dactylium. ¶ Oblonga in summa tamen gloria est) videtur legendum mutato verborum ordine: *Oblonga tamen in summa gloria est.* ¶ Cui vis tanta perhibetur) scribo ex vetere codice: *cuius tanta perhibetur vis.*

Ex CAP. IX. In eo autem medendi genere primum nominari quamque in quo maxime valebit) legendum arbitror, *In eo autem medendi genere primam quamque nominari in quo.* cæt. ¶ Nostri tria genera eius faciunt) verbum *Nostri* desideratur in codice scripto. ¶ Datur obolis iiij. contritum) scribendum, *Dantur oboli iiij. contriti.* & mox paulum *infirmum* non *infirmius*, ex eodem. ¶ Genera ejus duo sunt) postremum verbum redundat ex eodem. ¶ Blattas in se contrahit.) *Blattas in semen trahit*, in eodem legitur: vt forte scribendum sit, *Blattas in semet trahit.* ¶ Probatissimæ in Creta) scribo, *probatissimi* ex eodem. & sequitur confestim, *& in siccis vbicumque nati.* ¶ Capitibus rotundis sæpe pluribus quam ternis) in eodem. *capitibus quaternis*. reliqua superfluunt. ¶ Radice lignosa, sed cum inaruit superuacua) scribo, *& cum inaruit superuacua*. ex eodem. ¶ Ex aliis vsus seminis. Ex Creta radicis dulcis) scribendum *Cretico* non *Creta*. & dictio illa *dulcis* redundat ex eodem, recte. ¶ Et magis ad serpentes est) verbum *est*, desideratur in eodem. ¶ Cuicunque admota feræ) in eodem, *vbicunque admota feræ est.* ¶ Caulis est ei tenuis, longus) duo illa verba *est ei*, non habentur in eodem. ¶ Et hic in vii.) Coniunctio superfluit ex eodem.

Ex CAP. X. Sunt folia brassicæ) scribo *folio* non *folia*, ex eodem. ¶ Auxiliatur eis phrynion in vino pota) pronomen *eis*, deest in eodem. ¶ Folia ei plantaginis.) *Folia e plantagine*, in eodem. ¶ Et hoc perunctos.) *Ex hoc*, non *& hoc*, in eodem. etsi paulo infra sequatur, *traduntque ea perunctos.* cæt. ¶ Contra quã & thus & panaces & chronium) scribo, *contra quam & thus & panaces Chironium.* De Panace Chironio Plinius supra, & Dioscorides libro iij. & omnes. ¶ Cuius radix admixta combusta teritur cum adipe suis nigræ) verbum *admixta* putamus falso Plinio ascribi.

Ex CAP. XI. Vt eius sit suis quæ nunquam peperit) verbum *sit* redundat, ex codice antiquo. ¶ Sol subinde plurimum confert illitæ) *deinde*, non *subinde*, in eodem. ¶ Folia sunt lenticulæ similia) postremum verbum non agnoscit exemplar idem. Sequitur ilico, ¶ Caules iuncis tenuissimis) lego *Caules iunci tenuis similes*, ex eodem. ¶ Quam effodi ante messes oportet) *messem* non *messes*, in eodem. ¶ Ex aceto & rosaceo aut posca) *ex aceto, aut rosaceo, aut posca*, in eodem.

Ex CAP. XII. Si addita aqua foueantur) *si addito aquæ foueantur*, in eodem. ¶ Statim eam quæ asyla vocatur in remedio quærunt) scribendum *remedia* non remedio, ex eodem. ¶ De Euphorbio satis dictum est. Cuius succus lippitudini, si tumor erit. Item absinthium cum melle tritum. Itemque betonicæ farinæ conueniet) aliter in eodem: *De Euphorby succo satis dictum est. Lippitudini si tumor erit absinthium cum melle tritum. Item cum vettonicæ farina conueniet.* ¶ Mandragoram alij circeum vocant) in eodem *Circeion*. scribo *Circæam*, cũ diphthongo *æ* in secunda syllaba, ex Dioscoride lib. iiij. cap. de mandragora. ¶ Nimio tamen odore obmutescunt ignari) postrema dictio otiosa est, nulumque vsum præstat, ex Dioscoride loco citato. ¶ In cacuminibus ramosus) *Cacumine* non *cacuminibus*, vetus lectio. ¶ Quæ si enecat) in eodem *sic & necat*. Quid si legas, *quos enecat.* ¶ Irremediabilis existimatur) *Existit* non *existimatur*, codex scriptus. ¶ Mox Laconicæ, Creticæ, Asiaticæ) *Assyriacæ* in eodem, non *Asiaticæ*. Neutra lectio placet. Veræ propior est, *ac Cilissæ*, ex Dioscoride iiij. Vnde nomen accepit) vltimum verbum desideratur in eodem. ¶ Qui oxymyrsinæ radicem acaron vocent) legendum videtur *acoron* non *acaron*. eadem menda post paulo corrigenda. Scriptus tamen codex non *acaron agrion* aut *acaron* habet, sed *acarion*. vt sit sensus: quosdam ad differentiam inter herbam & radicem, malle radicem *acorion* appellare forma diminutiua. ¶ Fruticosum a radice & sursum vsque ad cacumen) non *sursum* in eodem,

sed *foliosum*, legitur. ¶ Item succus inunctus hyoscyami modice) verbum *inunctus* desideratur in eodem.& *modicus* ibi leges, non *modice*. ¶ Cauis & exesis imprimitur) scribo, *in cauis exesi imprimitur*, ex eodem. ¶ Mobiles vtralibet decocta in aceto firmantur) *vtrolibet decocto*, in eodem. ¶ Celeriter remouentes) *emouentes* non *remouentes*, in eodem. ¶ Composita quoque ad fœtorem) *contra fœtorem* ibidem, non *ad fœtorem*. ¶ Mandere matutino optimum est) *mandere matutino ex vsu est*, ibidem. ¶ Stigmata in facie mandragora illita delet) *mandragoras illitus* genere masculino, ibidem. Sic supra hoc ipso capite : *Aliqui & mandragora vtebantur. Postea abdicatus in hac curatione est.* & post paulo : *Mandragoram alij Circæam vocant. Duo eius genera, candidus qui & mas: niger quæ fœmina existimatur.*

Ex cap. xiii. Bibitur & contra serpentes, & ante sectiones punctionesque, ne sentiantur) scribendum puto *vstiones* non *punctiones*, ex Dioscoride libro iiij. *Dantur, inquit, ex eo terni cyathi his qui secari aut vri debent.* Astruit idem Serapio. ¶ Semen aniso crassius.) *Candidius* non *crassius* in eodem auctore libro quarto: item & Serapione.

AD FRANCISCVM BOVADILLAM, EPISCOPVM CAVRIENSEM, FREDENANDI PINTIANI PRÆFATIO.

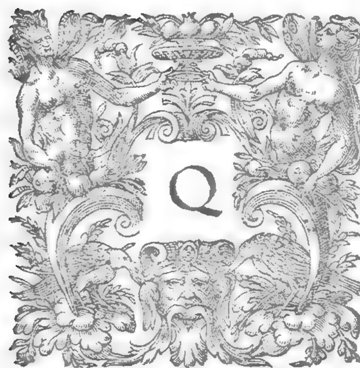

Oni ne an mali plus attulerit literarum studiis recens hæc imprimendorum librorum ars auorum memoria excogitata, sæpenumero inter doctos agitari video, & mecum ipse considero, illustrissime pater. Nam quum cogito, summorum in omni disciplinarum genere auctorum monimenta breui temporis spatio in ingentem numerosorum voluminum molem eius artis beneficio propagari: deinde vtilitate tam pretiosæ (vt sic appellem) annonæ affluẽtem librorum copiam non minus tenuissimis quibusque quam locupletissimis suppeditari, & quod hinc sequitur, honestas omnes artes exercere vtrosque & excolere posse: munus sane cælitus demissum, diuinumque potius quam humanum videri solet. Rursus cum animaduerto impressores ipsos ignorantissimos plerumque homines, & qui prima vix literarum rudimenta attigere, in mille subinde errorum fœditates delabi: eos item qui castigandis illorum erroribus præficiuntur, exiguo interdum spatio illos antestantes, quæ non percipiunt mutare ac inuertere, quædam eximere, alia adiicere, multa pro libidine sua a recta veraque sententia in falsam ac ridiculam detorquere: præterea, quod est omnium perniciosissimum, fiducia impressorum librorum expilari priscas & venerandæ vetustatis bibliothecas, sublatis antiquis & emendatis codicibus ad chartarum inuolucra, segestriumque merces & vilissimos huiusmodi vsus, repudio plane consilium, & ad Stesichori vulgatam illam palinodiam deuolutus, rem in contrarium cecidisse intelligo, ac nisi mature futurum malum, vt inter initia admonui, præcaueatur, vnica vitæ præmia & a maximo illius bono dictas liberales artes pessum breui ituras persuasissimum habeo. Plurimis autem confirmationibus quas ad præsens afferre potuissem omissis, ne longe exempla petantur, vt Lucanus noster canit, quot vulnera, fidem vestrã humanissimi lectores, vnius tantum antiqui codicis adiumento in historia naturali, sine qua res Latina consistere non posset, sanata sunt? Vt cogitanti mihi demirantique quanam ratione tot doctissimi viri qui post Hermolaum floruere in Italia, Gallia, Germania, aliisque Europæ prouinciis larga huiusmodi librorum copia redundantibus, procul ab hac cura fuerint, succurrat alterutrum necesse esse: aut contigisse eruditissimis hominibus cum Plinio quod Galenus secundo Therapeutices method. tradit, stulto cuidam vsu venisse cum cribro: conspectis enim creberrimis eius foraminibus dixisse ait: Nescio cribrum quid in te obturem, quidve inobturatum relinquam. Sic puto viros litteris præstantes, & qui me (nisi laborem detrectassent) hoc onere leuare potuissent, quum Plinium animaduertissent tam variis multiplicibusque errorum foraminibus perfossum, desperantes posse omnia obturare, etiam ea quæ poterẽ contempsisse, nonnulla tantum quæ obiter & aliud agentibus occurrere, tumultuaria opera obstruentes. Aut igitur hoc est, aut si nos hæc opinio fallit, illud certe relinquitur, nos felici quadam sorte in correctissimum totius Latini orbis exẽplar incidisse. Huius igitur auxilio freti, rem ducentes non leui ac vulgari sed peculiari ac dicata opera dignam, tenues nostras vires (vt iam sæpius inculcatum est) periclitari statuimus, compluresque & insignes locos (vt palam legentibus fiet) integritati suæ reddidimus. Voces non paucas quæ in omnibus excusis codicibus desiderabantur restituimus: alias quæ redundabant pene innumeras exemimus. In expositione difficilium locorum, vbi tuto hoc posse fieri censuimus, libere vt solemus sententiam diximus. Vbi tutum non erat absolute pronunciare, iudicium ampliauimus. Vt plane existimemus (quod pax sit dixisse) nos de Plinij manibus eiusque nunquam satis laudata constructione, aliqua ex parte bene meritos esse. Restat antistes illustrissime, vt perducto ad calcem opere, Plinius ipse tot luculentis vulneribus obducta cicatrice renouatus, tot ex plagis recreatus, bonaque ex parte sibi redditus, & in Plinio omnes eius doctrinæ cupidi, genibus tuis aduoluti, innumeras tantum ob munus gratias claritudini tuæ agant. Qui, vt fuisti semper inter cæteras virtutes commune literarum omniumque bonarum artium asylum, neque hanc curam restituendi (quo ad eius fieri posset) tanti auctoris abiecisti, delegata mihi, cuius solitus es esse aliquid putare nugas, hac prouincia. In qua procuranda si quicquam vtilitatis industria laboribusque meis studiosis quæsitum est, tuæ opis tuæque liberalitatis munus est Pater clarissime. Quem etsi in amplissimis honoribus & altissimo

altissimo

altissimo dignitatum gradu fortuna collocauit, nondum tamen illa cum tot tantisque tuis meritis paria fecit. Ecquid mirum est si cæca dea, nec minus mente & animo quam oculis capta, te adhuc non percalluit? Speramus nihilominus, qui ob incomparabiles sublimis animi tui dotes te suspicimus, colimus, admiramur, futuram vel hac vna ratione aliquando lynceam, vt introspectis penitus singulari tua munificentia, summa prudentia, consumata iustitia, altissima sapientia, vitæ totius integritate, perenni ac indefesso diuinarum humanarumque literarum studio, te ad summum vsque & pontificale ecclesiasticæ potestatis solium promoueat. Quæ fælicitas si sæculo nostro contingeret, ea demum esset vera Christiani gregis instauratio, veraque illa toties iactata, nunquam in exitum perducta, œcumenica synodus.

FRANCISCVS BOVADILLA, EPISCOPVS CAVRIENSIS, FREDENANDO PINTIANO S.

VOD eruditissimas tuas in Plinium annotationes ad vmbilicum perduxeris, destinatumque stadium felici adeo cursu a carceribus ad metam (quod aiunt) absolueris, non minorem nobis lætitiam attulit, quam laudem tibi ac doctis omnibus vtilitatem comparauit: tum quod priuatum nostrum commodum cum bonarum literarum studiosorum vtilitate coniunctum est: tum quod magnam partem ex laudibus quas libenter adeo in nos transtulisti, ex te hauserimus. In quo quidem ærea pro aureis, & nouenaria pro cētenariis permutasse videmur. In hac tamen tanta lætitia ne ab omni parte exporrecta fronte hilarescamus, manusque ad cælum præ alacritate attollamus studiorum temporum calamitas & nonnullorum cum politioribus literis odium vetat: quibus meræ omnino nugæ videntur bonæ literæ, præque seriis (quæ vocant) studiis, quæstum scilicet aliquem afferentibus, omnia sordent. Qui quidem, vtinam minori inscitia quam vacordia in obtrectationem bonorum auctorum præcipites, antiquos omnes veræ eruditionis elegantiæque auctores tanquam ex albo legendorum penitus expungunt. Quo fit vt exigua admodum studiosorum pars melioribus studiis animum excolentibus ac ad bonam in literis frugem perducentibus incumbat. Sed hos suo amore suæque sponsæ polypis delectatos suæ lætitiæ in præsens relinquamus, aut miseram potius eorum conditionem dolentes, meliorem mentem interim ipsis precemur. Quorum improbitas nunquam certe efficiet, quin quamdiu Plinius ipse extiterit, nominis tui memoria summa cum gloria duret, ac vt tu hoc opere cornicum oculos confixisse haud videaris. Quod vt in plerosque præclaros auctores non Dauo, sed te tuaque opera indigentes efficere valeas, cornicis annos Deus optimus maximus tibi donet, æternam felicitatem deinceps donaturus. Vale. Ex castris Cæsaris, quinto idus Februarij. M.d.xlv.

EX LIBRO XXVI.
EX CAPITE I.

OCcupantem in multis totos vtique vultus) Vetus exemplar, *occupantem multis & intus totos vtique vultus.* ¶Hanc solam operam afferentes.) *orem*, non *operam*, in eodem. legendum forte *opem.* ¶ Vt noua contra genera morborum. cætera.) Verbum illud *contra* redundat, ex eodem. & paulo post, *annalibus notatum est*, non *annalibus scriptum est.* ¶ Hic vero pollice læuæ manus euulso acu a semetipso, tam paruo vulnere vt vix cerni posset.) Verior lectio eiusdem exemplaris: *hic vero pollici læuæ manus euulso acu a semetipso, tam paruo vt vix cerni posset.* nam verbum illud *vulnere*, redundat ex eodem. ¶Duritia rubens varicis modo) Recentior lectio non *varicis modo* præfert, sed *variis modis.* apographon nostrum, *varij modo.* scribo, *vari modo.* & statim *tendens* in eodem, non *intendens.* ¶Aliquando & horrorem afferens, circaque pustulas paruas, rarius febrem.) verba illa, *circaque pustulas paruas*, & deprauata & falso hic inserta videtur. pertinent enim, vt sentio, ad ea quæ paulo ante præcedunt. Vt legendum putem hoc modo: *duritia rubens vari modo, sed nigricans capite, alias liuida, circaque pustulis paruis corpus tendens neque intumescens. Sine dolore, sine pruritu, sine alio quam somni indicio: quo grauatos in triduo aufert Aliquando & horrorem afferens, rarius febrem.* ¶ Mox inualescente per totum corpus.) *inarescente* non *inualescente* codex noster. ¶Alibi tenui, dura ceu scabie aspera.) scribe, *alibi tenui, dura alibi, ceu scabie aspera*, ex eodem.

EX CAP. II. Ac deinde Erasistrati Herophilo quidem. cæt.) Vetus exemplar, *ac deinde Erasistratico. herophili quidem. cæt.* scribendum reor, *ac deinde Erasistrati Cēij Herophilique quāquam subtilioris sectæ conditoris.* Nā Erasistratus ex Iuliade fuit oppido in insula Ceo, auctore Suida: etiamsi Galeno in Isagoge *Chius* sit, non *Ceius*. Sed deprauatum esse Galeni codicem, ac pro *Ceius*, *Chius* falso scriptum, patet ex Strabone libro x. & Stephano Byzantio in dictione *Iulis*: & ex aliis auctoribus (ne citando nominatim tundam) qui Erasistratum medicum, Ceium faciunt, non Chium. ¶ Ante omnes celebratam rationem eam.) legendum arbitror, *ante omnes celebrata rationali ei.* Nam cum tres sint medicæ artis sectæ, Rationalis, Empirica, Methodica: rationalis inuentor secundum Plinium Herophilus fuit, etsi Galenus Hippocrati & aliis eam inuentionem assignet, ¶Sedere namque in his scholis) verbum *his* redundat ex antiquo codice.

EX CAP. III. Vt ad alia sagacis ingenij.) *vt ad alia quam forum sagacis ingenij.*, in eodem. ¶ Ad causam reuocando coniecturam fecit.) Idem exemplar aliter, *ad causas reuocando coniecturæ fecit.* ¶ Abstinentiam cibi, alias vini.) Duo postrema verba aduentitia esse existimo. ¶ Quam si e cœlo emissus.) *demissus* non *emissus*, in eodem. ¶ Asclepiadem adiuuere multa, quorum cura nimis anxia & rudis.) secus in eodem: *Asclepiades inuenit multa in antiquorum cura minus anxia & rudia.* ¶ In vrbe vmbrosa, imo vero tota Italia imperatrice) In eodem, *in vrbe nimbosa, imo vero tanta Italia imperatrice.* vt forte commodius legi possit, *imo vero tanta, & alias imperatrice.* ¶ Quod est magna ex parte vetitum.) *verum* non *vetitum*, in eodem.

EX CAP. IIII. Æthiopide herba amnes ac stagna siccari coniectu, tactu clausa omnia aperiri) In eodem, *Æthiopide herba amnes ac stagna siccari. Condiendis tactu clausa omnia aperiri.* vt verbum *condiendis* herbæ nomen esse videatur. ¶ Latacem dari solitam a Persarum rege legatis.) *Latacem dari solitam Persarum relegatis*, in eodem. ¶ Nam quæ apud eundem Democritum inuenitur compositio.) legendum reor: *Nam quæ apud eum Democriti inuenitur compositio.* nulla enim multis retro versibus facta est Democriti mentio. ¶ Cur nunquam Persarum regi tales dedit.) Verior scripta lectio: *cui vnquam*

Persarum regi talis dedita. ¶ Caule vno paruo longis foliis dependentibus.) Imo e contrario in nostro exemplari: *Caule vno longo, paruis foliis dependentibus.*

Ex cap. v. Chelidonia cum melle & axungia.) Duæ illæ voces *melle &*, non sunt in exemplari antiquo. ¶Ne rursus sata diro herbariorum scelere vt in quibusdam repellet) verbum *diro* superfluit. item desideratur hæc vox *diximus*. vtrumque ex eodem. vt sit: *ne rursus sata herbariorum scelere, vt in quibusdam diximus, rebellet.* ¶Condurdum herba solstitialis) deest particula *quoque*, ex eodem: *Condurdum quoque herba solstitialis.*

Ex cap. vi. Tanta huic vis est) In eodem, *Huic tanta vis*. nam verbum *est* superfluit. ¶ Hyssopi quoque quinque rami.) Dele dictionem *quoque* ex eodem. ¶ Cum duobus rutæ & ficis tribus decocti.) *cum duobus rutæ, & fici tribus decocti*, ex eodem. ¶ Bechion quæ & tussilago dicitur.) in eodem, *Bechion tussilago dicitur.* ¶ Quidam eandem esse bechion, & alio nomine chamæleucen.) Huic lectioni suffragatur Paulus Aegineta libro vj. Nostrum tamen exemplar non *bechion* habet, sed *arcion*, de qua Dioscorides libro iiij. ¶ Per harundinem haustus aut deuoratus.) *per harundinem haustus & deuoratus*, in eodem.

Ex cap. vii. Lateris & pectoris dolores verbascum cum ruta ex aqua vettonicæ farina bibitur.) Scriptus codex: *Ad tussim, lateris, pectoris dolores verbascum, ruta ex aqua, vettonicæ farina bibitur.* ¶ Aristolochia vel agaricum obolis ternis ex aqua calida aut lacte asini pota.) Aliter in eodem: *Aristolochia vel agaricon obolis ternis ex aqua calida cotidie bibentibus, aut lacte asinino potum.* ¶ In aqua calida cyathis iij) *in aquæ calidæ cyathis tribus*, in eodem. ¶Bilem per vrinam trahunt.) *reddunt* non *trahunt*, in eodem. ¶ Caucon quæ & Ephedra, ab aliis Anabasis vocata) Redundant duæ illæ voculæ *quæ &*, ex eodem. Et paulo post *pecoris omnis*, non *pecorum omnium*. ¶ Symphonia vel gumphena.) Primis duobus verbis caret nostrum exemplar. ¶Singultus hermionium sedat) sic quidem Romana impressio & pleræque aliæ. nostrum exemplar detracta vna litera *hermonium*. Neutra lectio vera. sincera & certa lectio est *hemionium*, vt quidam etiam codices præferunt. Dioscorides lib. iij. c. de herba asplenο quæ & hemionium dicitur: *Eandē autem stranguriæ conferunt singultus & morbum regium sedant. cæt.* & infra paulum, *peripleumonicis*, non *peripneumonicis*, vt alias ostendimus. ¶ Raræ radicis alibi albæ. cæt.) Prima dictione caret archetypum nostrum. ¶ Eosdem effectus lateris doloribus habet chamærops.) Deest præpositio *in*, ex eodem. *Eosdem effectus in lateris doloribus. cæt.*

Ex cap. viii. Symphyti radix dysenteriam sistit.) In eodem: *Symphyti radix pota in vino, aluum, dysenteriam sistit.* Fauet huic lectioni Dioscorides libro iiij. capite de symphyto. ¶ Eadem gingiuarum suppurationi vtilissima) Primum verbum delendum, ex eodem. ¶Fit iam etiam in Syria.) Particulam *iam* detrahe, ex eodem. ¶ Hoc grauissimum onere est durissimum tactu.) Rectius in eodem: *Hoc grauissimum odore est, durissimumque tactu.* ¶ Peculiariter refrigerat, spissat. Visus in foliis cruribus vitiosis vtilia.) Scribo alio ordine: *Visus in foliis, refrigerant, spissant. Peculiariter cruribus vitiosis vtilia*, ex eodem. ¶ Aluum purgat anagallis ex aqua mulsa.) *Anagallides*, in eodem, numero multorum. recte. nam duplex est anagallis Dioscoridi libro ij. ¶ Stomacho minus vtilis: vomitiones minus mouet) *Stomacho minus vtiles vomitiones mouet*, in eodem. ¶ Cum mellis exiguo salisque & aceti) scribe, *cum melle & exiguo salis atque aceti*, ex eodem. ¶ Quidam aliter epithymon tradunt sine radice nasci) conuerte verba: *Quidam aliter tradunt. Epithymum sine radice nasci*, ex eodem. ¶ Exprimitur succus aqua madefacta, & ipsa concisa insperg... oleri) lege, *Exprimitur succus aqua madefactæ, & ipsa concisa.* cæt. ex eodem. & statim post; *aut cum pulticula.* ¶ Floret & semen non fert) Detrahe coniunctionem *&*. ex eodem. ¶ Bulbi more, nec ante, nec postea vtile) longe diuersa & castigatior nostri exemplaris lectio: *Vsus bimo, nec ante nec postea vtile.* ¶Dedere & per se ex aqua mulsa & sale) in eodem, *Dedere per se ex aqua vel mulso*, rectius, vt statim patefiet. ¶Ramis digitali crassitudine rubris rugosis) Non *rugosis* in eodem legitur. sed *succosis*. cuius lectionis assertorem habet Dioscoridem libro iiij *Eius*, inquit, *quæ characias . . . actaria herba appellatur, caules cubito longiores sunt, rubentes, acri & lacteo liquore pleni.* ¶ Sale adiecto in potu) *addito* non *adiecto*, in eodem. ¶ Alterum genus Tithymalli myrsiniten vocant) *myrtiten* non *myrsiniten*, in eodem habetur. Sed vtraque lectio tolerabilis est. Nā Dioscorides Myrsinitē appellat, Theophrastus Myrtiten. ¶ Et ipsum etiam in asperis nascens) Deme vocem illam *etiam*, ex eodem. ¶Sextum platyphyllon vocant. Et paulo post. Septimum dendroides.) e contrario Dioscorides, sextum facit Dendroides, septimum Platyphyllon. Quare sic in Plinio scribendum censeo. ¶Et paulo ante, Cui eadem vis quæ Helioscopio.) verbum *cui*, eradendum, ex eodem. ¶ Item Gentianæ farina. cæt.) Detrahe verbum *Item*, ex eodem. ¶Plantago mane sumpta duabus linguis) in eodem, *Plantago mane sumpta a duabus linguis*. rectius. vt illud, *Dicor ab indoctis lingula grammaticis.* ¶ Et panacis omnium generum radix in mulso. cæt.) *E panace* non *Et panacis*, in eodem. ¶ Prius quam semen emittat.) *demittant* non *emittat*, in eodem. & post paulum, *e dictamo*, non *& dictamo*. ¶Seruatur etiam in muria) Aufer verbum *etiam*, ex eodem. ¶Vrinamque & a renibus dolorem trahit) *humorem* non *dolorem*, in eodem. ¶ Quam alij chamæpityn, alij corion appellant) Primum verbum superuacaneum est, ex eodem. ¶Et ideo inflationem facit enterocelicis) Vltimum verbum non habetur in eodem. ¶ Anthemum quoque calculos eiicit) *Anthemis* nostrum Apographon. cui astipulatur Dioscorides libro iij. Theophrastus tamen libro viij. genere neutro *anthemon*. ¶ Peucedani succus ex melle & semen stranguriæ) Duo illa verba *& semen*, non habentur in eodem, fauente etiam Dioscoride lib. iij. & paulo post, *Panace poto*, non *pota*. ¶Anagallis cærulea cæt.) in eodem, *Anagallidum cærulea.*

Ex cap. ix. Inguinaria quam quidam argemonen) *Inguinalis*, non *Inguinaria*; & *Argemonion* non *Argemonen*, in nostro Apographo. Dubito autem de integritate fideque huius loci. Nec mihi, ne dubitem, persuadebit Hermolaus in Corollario. *Inguinalis* enim, seu *Inguinaria*, *Aster Atticus*, *Asterion*, *Bubonion*, & aliis nominibus ab antiquis & recentioribus medicis appellatur. *Argemone* vero seu *Argenion*, diuersa omnino herba est. Nec in re aperta necessarium est plura dici. ¶In manu tantum habenda est) Caret postremo verbo nostrum exemplar. ¶Panos sanat panaces cum melle) *Panos sanat Panaces ex melle*, in eodem. ¶Ieiuna ieiuno) Non est in eodem codice posterius verbum, & paulo ante, *aut strumis*, non *vt in strumis*. ¶Quam nuda virgo restinguat) *Cui nuda virgo restinguat.* ¶Atque ita retroria manu) *retorsa* in eodem, non *retrorsa*. ¶Sideritis cum adipe vetere, vel Chrysippea cum ficis pinguibus) Nonnulla hic verba addenda sunt, ex eodem: *Sideritis cum adipe vetere contusa. Marrubium cum axungia vetere vel Chrysippea. cæt.*

Ex cap. x. Alternis annis intumescente ac residente.) Addit antiquum exemplar verbum *ea*; *Alternis annis intumescente ea ac residente.* ¶Hæc humores & vitia partium earum erumpentia. cæt.) Verbum *erumpentia*, non habetur in eodem. ¶Vel per se trita) *Vel per se illita*, in eodem. ¶ Concitatricem vim habet Satyrion) Testatus alio loco sum restaborque subinde, imperitia excerpentium, transcribentium, annotantium, exponentium, castigantium, multa eminentissimo huic auctori verba falso accreuisse: cuiusmodi puto esse quæ modo posui. Alioqui confunderentur duo genera herbæ quæ dicitur *Orchis*, cum duobus generibus Satyrij, de quibus differet illico. quod est contra Dioscoridem lib. iij. & Theophrastum ix. Quos confer cum Plinio. deinde pronuncia. Hinc fit etiam vt verba illa quæ statim sequuntur, *Altera satyrion orchis cognominatur*, mendosa existimem: legendumque non *satyrion orchis*, sed *cynosorchis*, ex eodem Dioscoride eodem libro. Hæc si considerasset Marcellus Dioscoridis interpres, non tam culpasset Plinium, tanquam a Græcis in vtroque Satyrio discrepantem. ¶ Foliis lilij rubri minoribus & tribus. cæt.) scribo, *foliis lilij, rubris, minoribus.* Dioscorides lib. iij. *Satyrion, inquit, sunt qui a foliorum numero Triphyllon, id est trifolium, vocent, quoniam tribus plerunque foliis fractis viret, rumici liliove similibus, minoribus tantum & rubentibus.* ¶ Cuius nomen speciemque non posuit) *Cuius nomen genúsque non posuit*, vetus exemplar.

Ex cap. xi. Mandragoræ folia cum polenta; vel radix recens tusa cum cucumere syluestri, vel decocta in aqua.) Non agnoscit verbum illud *recens*, nostrum exemplar. & quidem vt puto recte. Dioscorides lib. iv. de radice mandragoræ: *Radix trita ex aceto, sacros ignes sanat: strumas panosque ex aqua disiicit, & cum polenta articulorum dolores sanat.* ¶Cubitorum ac pedum rimis polypodij radix) *digitorum* nō *cubitorum*, in eodem legitur, astipulante etiam Dioscoride, lib. iiij. Præterire tamen nolui in nostro archetypo hunc locum sic legi: *digitorum in depedibus rimis.* quem locum, cum ad præsens non occurrat quo modo castigem, aliis æstimandum reliquimus. ¶ Geranion aliqui Myrrhin, alij Merthryda appellant.) scribo *Mertryga*, non *Merthryda*, ex Dioscoridis vtraque æditione lib. iij. ¶ Et œnothera) Sic quidem legit Marcellus in Dioscoridis tralatione. Vtraque tamen Græca æditio, & Hermolaus, sine diphthongo, *onothera*. ¶ Sanat & Archezostis, sed cum Aminæo pota) apographon nostrum, *Sanat & Archezostis, sed anno pota*; rectissime. Dioscorides lib. iv. *Datur potu & in comitialibus drachmæ pondere quot diebus anno toto.* ¶ Cyathis tribus cum coriandro) In eodem, *Cyathis tribus cum coriandro vno.* ¶ Et in aqua pota diebus sedecim) in eodem non *sedecim*, sed *iij.* habetur. ¶ Quinquefolij contrita folia ex vino sumpta diebus

bus xxxj.) scribo, *diebus xxx.* ex Dioscoride lib. iiij. *Succurrunt*, inquit, *comitialibus eadem folia xxx. diebus tricena cotidie pota.* ¶Iidem in quartanis quaternas fecerunt) scribendum arbitror; *Idem in quartanis quaternæ fecerunt.* ¶Alij omnibus obolis tribus cum pipere. cæt.) lege, *obolos tres*, ex vetusto codice. ¶Hoc præstat vt perhibent ex aceto naribus tactis peucedani succo) Duo illa verba *vt perhibent*, redundant, si eidem fidem habemus. & *tractis* non *tactis*, in eodem legitur. ¶Vel e carbone in conspectu extincto fauilla. cæt.) Forte *e carbone sponte extincto.* ¶Tithymalus characites hydropicos sanat.) Scribendum videtur *characias*, non *characites*, ex Dioscoridis vtraque æditione græca & eius interpretibus. ¶Semen hyperici quod Coris appellatur) Lego *Corion* non *Coris*, ex eodem Dioscoride lib. iiij. ¶Cyclamini radix cum melle.) *e melle*, non *cum melle*, in eodem. ¶Deinde tunditur in vino) *e vino*, non *in vino*, in eodem.

EX CAP. XII. Mortiferum signum esse docuit) *dicit* non *docuit*, in eodem. ¶Sed celerrime quinquefolij succus medetur tribus cyathis potus cum sale & melle) Quattuor postrema verba in eodem non leguntur. recte, opinor, ex Dioscoride lib. iiij. *Sanat*, inquit, *& foliorum succus celerrime suffusos felle pondere trium cyathorum aliquot diebus potus.* ¶Passim & in quacunque parte ac maxime incommodo) In eodem, *passim & in quacunque parte, sed maxime in commoda.* Scribendum fortasse non *commoda*, sed *tumida*, hoc est carnosa. Paulus Ægineta lib. iij. *Furunculus*, inquit, *tumor est abscessum præ se ferens: qui ex crassis humoribus in carnosis plerunque partibus concipitur.* ¶Mortiferum aliquando malum confectis corporibus) scribendum reor, *mortiferi aliquando male sectis corporibus*; vt paulo infra, *medicorum vitio male sectis corporibus.* ¶Remedio sunt pycnocomi folia trita cum polenta) Hoc quidem Dioscoridis auctoritate confirmatur lib. iiij. *Quin etiam*, inquit, *folia emplastri modo imposita panos & furunculos discutiunt.* Cæterum verba illa quæ continuo sequuntur, *si nondum caput fecerint*, non ad folia referenda videntur, sed ad furunculos; deesseque existimo verbum *mites*, vel aliud simile, & paulo ante locanda, vt in totum legatur sic: *Passim & in quacunque parte, sed maxime in tumida, nascuntur qui furunculi vocantur: mites, si nondum caput fecerint; mortiferi aliquando male sectis corporibus. Remedio sunt Pycnocomi folia trita cum polenta. Discutiunt & folia ephedri. cæt.* Paulus iiij. lib. capite de Furunculo: *mitis quidem cum in sola cute coiit, peruicax autem malignusque vbi subter actis radicibus in superficiem erumpit.* Porro quod Paulus dixit, *subter actis radicibus*, id Plinius aliis verbis explicauit, *caput fecerint* dicens. ¶Item quæ contusa sint duritiasque & sinus corporis. Tela omnia infixa corpori extrahunt.) Lego partim ex nostro exemplari, partim ex coniectura, sic: *Item quæ contusa sint duritiasque & sinuosa corporis vlcera. Omnia infixa corpori extrahunt.* Nam in eodem non *tela*, sed *elecebra* habetur: & infra capite ab hoc tertio mentio fit sinuum in vlceribus. ¶Epithymo spasticis & opisthotonicis) *epithymi* non *epithymo*, in eodem. ¶Cyclaminos vero si ore sanguis reiiciatur) scribendum *Clymenos*, non *Cyclaminos*; tum ex nostro apographo, tum ex Dioscoride lib. iiij. de clymeno differente his verbis: *exprimitur ex toto vna cum radice succus qui contra sanguinis exscreationes, cœliacos, & rubentes fœminarum fluctiones vtiliter bibitur, refrigerans & astringens. Sanguinis ex naribus eruptiones compescit. cæt.* Item non *si ore*, in eodem legitur, sed *siue.*

EX CAP. XIII. Est autem pilus terræ) Verba hæc Pliniana non puto. ¶Alij hippurin, alij ephedron) legendum *ephydron*, non *ephedron*, hoc est *aquosum, quod prope aquas nascatur*; ex Dioscoride lib. iiij. vidit hoc etiam Hermolaus. ¶Vt quamuis recenti gladiatoris vulneri illigata sanguinem claudat) *illita*, non *illigata*: & *cludat*, non *claudat*, præfert antiquus codex. ¶Sed e maiori succus efficacissime.) *Sed maioris succus efficacissime*, in eodem. ¶Erysithales est flore luteo) Detrahe verbum *est*, ex eodem. ¶Bibitur e vino) Dele etiam verbum *Bibitur*, ex eodem.

EX CAP. XIIII. Ac multis modis curantur) Dele etiam illud *modis*, ex eodem. ¶Item minoris coma) in eodem *cuma* legitur non *coma*; vt forte positum sit pro *cyma*, hoc est *coliculo.* ¶Peculiariter fœminarum, senum & infantium) Superfluit verbum *fœminarum*, in eodem. ¶Cui ad recentia vulnera tanta vis est, vt saniem ex ossibus pellat) Apographon nostrum non *saniem* habet, sed *squamam*, lectione verissima. Dioscorides lib. iij. de Peucedano: *Purgat sicca & in farinam trita radix eadem, sordida vlcera, ossiumque squamas pellit.* ¶Recentia autem vulnera astragali radix, & vetera quoque vlcera purgat hypocisthis vtraque) Diuersa suppunctione & lectione apographon idem: *Recentia autem vulnera astragali radix & vetera, quæ purgat hypocisthis.* vtraque rectius. *Nam vetera vlcera astragali radice trita & inspersa curari*, auctor est Dioscorides lib. iiij. ¶Oenothera efferentia sese vlcera sanat) scribo potius, *efferantia*, quam *efferentia.* Sed locus est exactiore cura examinandus. Nam, teste Theophrasto, hæc herba in vino data, mitiores facit & alacriores mores. Dioscorides item, vim hanc dilutum radicis eius habere tradit, vt sæuitia ferocientium omnium animalium potu eius mitigetur, & dolosa ac malefica vlcera sanet: videnturque præterita esse hic aliquot verba ab incurioso librario, quæ ego in medium relinquo, vt diligens lector ea pro captu ingenij expleat.

EX CAP. XV. Pæoniæ herbæ semen nigrum) Dele verbum *herbæ*, ex vetusto codice. ¶Nidore purgat vuluas) *Nidore corrigit vuluas*, in eodem. recte, puto, vt non longe post: *Ladanum suffitu corrigit vuluas.* ¶Plantago imponitur in lana) *apponitur*, in eodem, non *imponitur.* ¶Nec potu tantum sed & illitu & suffitu valet) *fotu*, in eodem, non *suffitu.* ¶Pluribus tamen modis Aristolochia prodest) in eodem, *locis* habetur, non *modis.* ¶Secundas pota cissanthemos pellit. vuluam sanat. Et Xiphij radix superior menses ciet) in eodem, *Secundas pota pellit cissanthemos. vuluas sanat. E xiphio radix. cæt.* ¶Menses albosque præcipue Psyllium) in eodem, *Menses albos præcipue Psyllium.* Intelligit autem fluctiones mulierum albas, quas Græci *rhus leucus* dicunt: de quibus alio loco. ¶Nimia rursus profluuia sistit semen cum vino & sulfure) scribo, *Nimia rursus profluuia sistit semen cum vino sulphure*, tum ex nostro apographo, tum etiam ex Dioscoride libro quarto his verbis: *Purgat muliebres fœminarum locos potum pomorum semen; & cum vino sulphure admotum, rubras fœminarum fluctiones sistit.* ¶Alui profluuia sistit & contrahit Batrachium) breuius in eodem, *contra facit Batrachium.* cætera redundant. ¶In aqua mulsa cyathis iiij) *in aquæ mulsæ cyathis iiij.* in eodem. ¶Et tineas in facie, aliaque cutis vitia emendat) *testas* non *tineas*, in eodem. & mox ante *illita*, non *indita.*

EX LIBRO XXVII.
Ex Capite II.

HInc illa atrox peroratio in digito eas mortuas. fabulæ narrauere e spuma Cerberi canis. cæt.) lego, *Hinc illa atrox peroratio eius in digitum. Ortum fabulæ narrauere. cæt.* ex nostro apographo. ¶Vbi monstratur eius ad inferos aditus) *is*, non *eius*, in eodem. ¶Nisi inuenerit quod in homine perimat) Mallem legeres ordine permutato: *Nisi inuenerit in homine quod perimat.* ¶Quod si quis vlla forte &c.) *Quæ si quis vlla forte*, in vetere exemplari.

Ex CAP. III. Quæ cotibus ad ferri aciem deterendam) *quæ cotibus in ferri acie deterenda*, in eodem.

Ex CAP. IIII. Causa nominis non hæc, sed quoniam diutissime non marcescit) legendum videtur, *Causa nominis quoniam diutissime non marcescit.* cætera superfluere reor. ¶Sed nulla magis improba est, neque alia nigrior est.) Hæc verba non sapiunt Plinium, ob id, etsi sola coniectura ductus, non verebor aperire quod sentio: certiorem lectionem esse, *Sed nota magis in herba est: nam metallica nigrior est.* ¶Sed principalis aluum soluere.) Vetus codex non *principalis* habet, sed *principis.* videtur legendum, *princeps*, seu *præcipuus.* ¶Cum pene sola medicamentorum quæ id præstant confirmet etiam stomachum) Aliter in eodem, licet sensu simili, *sed pene sola medicamentorum quæ id præstant, confirmante etiam stomachum.* ¶Capite in sole contra capillum peruncto.) lege *pilum*, non *capillum*, ex eodem. ¶Deuorantur pilulæ cum mellis decocto) Quid sit *mellis decoctum*, non percipio: quare libentius legerim, *melle decocto*, quam *mellis decocto*; auctoribus Dioscoride libro tertio, & Serapione. fauent & exemplaria Toletanum & Cæsaraugustanum. Proximas xxv. annotationes in medica Plinij nostri materia acceptas refer humane lector, Christophoro Oroscio præclaro philosopho ac medico: qui vt in omni genere disciplinarum summus, præterque græce etiam eruditissimus, adiuuare non minus studia nostra voluit, quam de suis aliquot ante annos quam optime mereri, compositis in Paulum & Aetium eximios medicos doctissimis annotationibus. vt inhumane faciat Ianus Cornarius, illustris aliqui in literis vir & magni nominis, qui eas suggillat tanquam parum necessarias: & leuissima quæque consectantes. Nam sint ne quales Cornarius prædicat, an longe secus atque ab eo dicitur, necessariæ & rerum magni momenti, nemo potest magis idoneus testis esse quam fuit ipse Cornarius. Qui cum sit tantus vir ac plane omni laude maior, cuncta fere quæ in priore eius Montanique æditione Oroscius annotauerat, in posteriore ad illarum præscriptum formulamve resarsit atque emendauit. Quod tamen nemini mirum videri debet: nec enim omnia, vt summus Poeta ait, possunt omnes; & quædam aleæ sunt non minus quam doctrinæ. vt necesse sit, qui felici aliqua sorte antiquiora & emendatiora nactus

sit exemplaria, plura præstet & certiora, quam qui in corrosa, hiantia, ac mutilata incidit, cuiusmodi fera esse solent quæ tot sæculorum edacitati erepta ad tempora vsque nostra descenderunt. ¶Vsus radicis ex vino vel ex aqua dysentericis) scribe, *Vsus radicis ex vino vel aqua dysentericis*, ex eodem. ¶ Ea purgatione quibus datur e iure gallinaceo) Commodius, vt puto, legetur, *Ea purgatio est quibusdam e gallinaceo iure.* ¶ Hæc eadem erat quæ Helxine) in archetypo nostro, *Hæc eadem erat quæ Alsine*: & paulo post eadem menda; ¶Et in eadem omnia quæ Helxine) lege *Alsine*, non *Helxine*, ex eodem. ¶Recente ea si vtatur ferrum aut æs ferruminare) in eodem, *Recentem eam si vtatur in ferrum aut æs ferruginari.*

Ex CAP. V. Et illinuntur autem eadem sedante singultus) in eodem, *& illinuntur autem eadem. Sedant & singultus.* ¶Reliquo vsu eosdem effectus habet) aptior breuiorque eiusdem lectio: *Reliquos vsus eosdem habet.* ¶Alectorolophos quæ apud nos Crista dicitur. folia habet similia gallinacei cristæ plura) In antiquo exemplari *Alectrolophos* vna syllaba minus legitur: rectius puto, & si secus sentit in Corollario Hermolaus. Item placet magis legatur permutatis dictionibus: *Alectrolophos quæ apud nos Crista gallinacei dicitur, folia habet similia cristæ plura*: & paulo post, *& ex nigro*, non *sed ex nigro*. ¶ Renibus, torminibus pectoris, pulmonibus) *Renibus, torminibus, pectoribus, pulmonibus*, in eodem. ¶Et conuulsis lieni interaneis) *contusis*, non *conuulsis*, in eodem. & *lenit*, non *lieni*. vt forte *leuiter*, legi possit pro *lenit*.

Ex CAP. VII. Santonicum a Galliæ ciuitate, Ponticum a Ponto) *Santonicum e Galliæ ciuitate, Ponticum e Ponto*, in eodem. & paulo infra, *in vina crassatur*, non *in vina transfertur.* ¶ Vetustissime in vsu est) *Vetus sine vsu est*, in eodem. ¶ Cum sit ille decoctus saluberrimus) *decocti* non *decoctus*, in eodem. ¶Alij contra paralysin, alij pueris folia sic vt amaritudinem fallerent) Dele tria prima verba, ex eodem; nec refragante Dioscoride. & *sicca* nō *sic*, ibidem. ¶Inguinum tumorem in ventrali habitum) *ventralia* non *ventrali*, in eodem. vt fortasse scribi potius sit, *in ventralia abditum.*

Ex CAP. VIII. Semen circa totam nascitur) Verior nostri apographi lectio, *Semen circa totos nascitur.* Dioscorides iij. *Semen totis ramulis adnascitur.* ¶Duplici ordine, superiore, quę durior est; & inferiore, quæ mollior) breuius & correctius ibidē, *superioreque molliore.* ¶Serpentum ictibus & scorpionum mederi) *serpentum ictibus aut scorpionum medentur*, in eodem.

Ex CAP. IX. Ne adurat cum gulam transit) rectius in eodem, *ne adurat gulam transitu.* ¶Ne vrat latus) *Ne vrat latius*, in eodem. & aliquanto post, *neutra danda mulieribus*, non *neutra danda fœminis.* ¶Ideo substerni vtile est in locis suspectis) In eodem, *Ideo substerni vtiles in locis suspectis.* ¶ Ex vsu est & decocto succo fouere) *decoctæ*, non *decocto*, in eodem.

Ex CAP X. Folia qualia isatis) sic quidem ex vetere lectione correctores scripserunt, cum antea in excusis codicibus non *isatis* legeretur, sed *nucis*. sed verior hac in parte vulgata est lectio quam antiqua: Docet id Dioscorides libr. iij. de pæonia agens, quæ eadem est cum glycyside. *Duorum*, inquit, *generum est, mas fœminaque. Habet mas regiæ nuci similia folia; fœmina vero Smyrnij modo secta.* ¶ Ea gustu astringit) Superfluit verbum *Ea*, ex nostro codice. Item verborum paulo post sequentium ordo luxatus est. legi enim debet, *quoniam interdiu periculosum sit, pico martio impetum in oculos faciente.* ¶Rubra enim grana) Delenda coniunctio *enim*, ex eodem; sequitur continuo, *Rubētis mēses sistūt xv. fere pota.* Legendū videtur, non *xv.* sed *xij.* ex Dioscoride libro iij. *Quin etiam*, ait, *seminis rubentia grana x. aut xij. in nigro austero vino pota rubentes mulierbres fluctiones sistunt.* At idem auctor eodem loco, Grana nigra xv. pota mederi tradit obmutescentibus strangulatu vuluæ. ¶ Matricem autem & stomachum decocta in vino) *arteriam*, non *matricem*, præfert nostrum apographon. vt nonnulli qui matricem in locorum significatione, vocem latinam censent, ab hoc Plinij loco sententiæ suæ confirmationem petentes frustra conari videantur. Quare magis a Sipontino sto, quam vel a Theodoro, qui in tralatione librorum Aristotelis de natura animalium ea voce sic vtitur; vel a Rhodigino, qui fretus auctoritate Solini vilissimi scriptoris, latinam contendit: magis ipse in ea re sciolus quam quos immerito reprehendit. ¶Estur etiam cōtra malum mentis) in eodem, *Estur etiam a iumentis.* ¶Stomacho vero & rosionibus) *stomachicis*, non *stomacho*, in eodem. vt forte commodior lectio sit, *stomachicis vero erosionibus.* ¶In hoc crescente ætate vermiculos nasci tradunt) in eodem, *In hoc arescente æstate vermiculos nasci tradit.* ¶Adalligari cum pane brachio ad eam partem. cæt.) in eodem, *ab illa parte*, non *ad eam partem.* ¶Aristas habet in cacumine tenues. culmo quale ordeum restibile) Aliter in eodem, *Aristas habet in cacumine: Tenui culmo quale ordeum restibile.* ¶Sicut fel dulce) hæc verba aliena esse suspicor, magis quam Plinij.

Ex CAP. XI. Isopyron aliqui phaselion vocant, quoniam folium quod est aniso simile in pampinos torquetur) Nostrum apographon, *Isopyron aliqui phaselion vocant, quoniam folium quod est aniso simile in passo oly pampinos torquetur.* Scribo, *Isopyron aliqui phasiolon vocant, quoniam folium quod est aniso simile in phasioli pampinos torquetur.* Dioscorides libro iiij. *Isopyron sunt qui phasiolō appellant, quoniam in summo cacumine folium eius in phasiolorum clauiculas torquetur.* ¶Leontopetalon, alij rhapeion vocant) Non *rhapeion* noster codex, sed *parapadion* habet. vt forte reponi possit pro *parapadion*, *pardalion*, ex Dioscoride li. iij. *Leontopetalon*, inquit, *sunt qui leontopodion, qui leucetion, qui leontiō, qui doridiō, qui dorictenda, qui agrestem lychnidē, qui pardaliō vocent.* ¶Aliqui Ægonychon vocant) Dioscor. libro iij. *Ægonychon & exonychon* vocari ait, *lithospermon.* Sed hoc loco nostrum exemplar *exonychon* habet, non *ægonychon.* ¶ Nec quicquam inter herbas maiore quidem miraculo aspexi) scribe *equidem*, non *quidem*, ex eodem. ¶Neque in alia herbarum fides est visus statim ad quam medicinam nata sit. Est autem eius species vt etiam sine auctore visu statim nosci possit) scribo, *neque in alia herbarum fides est visu statim ad quam medicinam nata sit, vt eius specie etiam sine auctore visus statim nosci posit*, ex eodem.

Ex CAP. XII. Medion folia habet iridis satiuæ) *seridis* legendum esse, non *iridis*, ex Dioscoride libro iiij. notauit ante me Hermolaus. ¶ Multis capillamentis fibrata.) *fimbriata* in eodem, non *fibrata*; quam recte, censeant legentes. ¶ Othone in Syria nascitur) scribendum *Othonna*, cum duplici *n*, & *a* in fine, ex Dioscoridis vtraque æditione græca. ¶ Perforatis crebro foliis) lego, *cribro*, non *crebrō*. Dioscorides libro ij. de Othonna: *Nascique herbam in Arabia etiam quæ ad Ægyptum est erucæ foliis cribri modo foraminibus multis.* Posuit ergo Plinius *cribro*, pro *tanquam cribrum*. quo loquendi modo vsus est libro septimo de Iulio Cæsare loquens, *celeritatemque quodam igne volucrem*, hoc est tanquam ignem quendam. ¶ Ad tres digitos in terra iacentia, tria ad similitudinem anchusæ incisa, sine caule, sine flore, sine semine) Si Dioscoridem audis, *quattuor digitos* leges, non *tres*. item falso additam putamus vocem illam *tria.* ¶ Onopordon si comederint asini) Vetus exemplar non *Onopordon*, sed *Onopradon* habet; quod non minus probo Nam vt a δέρκω ἔδαρκον & ἔδρακον, sic a πέρδω ἔπαρδον, ἔπραδον, ὀνόπραδον. ¶Apperianque multitudine seminis, ac densitate fruticis calligonon) Verius nostrum exemplar, *callipogona.* ¶Alij carcinetron) scribe cum aspiratione in vltimo, *carcinethron*, ex Dioscoride: & paulo post, *infractis*, ex codice antiquo. ¶ Herbarij & ad anginas vtuntur ea.) *gingiuas* non *anginas*, in eodem. ¶ Adeo contra profluuia sanguinis) legendum reor, *at dextra contra profluuia sanguinis.* ¶ Alij meconion aphrodes) lego, *alij meconæ afrode*, tum ex codice vetere, tum ex Dioscoride libro iiij. ¶ Subiectis aquis in quas excidat) in eodē, *subiectis in qua excidant*: lego, *subiectis in quæ excidant.* ¶ Palmi altitudinem petit, in caule summo foliis lenticulæ, gustu astricto) scribendum reor, *palmi altitudine, spicata in caule summo, foliis lenticulæ. cæt.* ¶ Radice herbacei coloris) adde verbum *tenui*, ex codice antiquo. *Radice tenui herbacei coloris.* Dioscorides libro tertio, *radicem exiguam, breuem, cum ex terra foditur viridem.* ¶ Siue intus siue extra purulentis excreationibus) scribo, *Sic & in tusi vetere, ac purulentis excreationibus*, ex apographo nostro, fauente etiam Dioscoride libro tertio. & paulo post, *splenicis*, non *spleneticis*, in eodem. ¶ Lichenas quoque ex aceto imposita purgat) scribo, *sanat*, ex eodem, non *purgat*. Dioscorides libro tertio: *Emendat Rha Ponticum liuores impetiginesque.* ¶ Singultus, tormina, asperitates, capitis grauitates) legendum reor, non *asperitates*, sed *suspiria*, ex Dioscor. lib. iij. *Facit*, inquit, *ad coxendicis dolores, cruenta sputa, suspiria, singultus, intestinorum tormina. cæt.* ¶Quis hic pullos egerit? radices nec caput nec pedes habeant) codex noster, *Quis hic pullus egerit radices? nec caput nec pedes habeat.*

Ex CAP. XIII. Sed particulatim, quoniam vniuersa vomitionem mouet) *vniuersitate* non *vniuersa*, in eodem. rectius. ¶ Maxime in elixis carnibus simul, concoctiones facit, sapore simillima piperi) scribo, *maxime in elixis carnibus. Si non concoctiones facit. Sapore. cæt.* vt *sinon* sit nomen herbæ: tum etiam ex Dioscoride libro tertio, & Paulo septimo, cuius verba sunt: *Sinon calidus & subamarus est. Vrinam mouet. concoctionem adiuuat. Menses educit, & viscera obstructa aperit.* Fugerunt hæc Hermolaum in Corollario, qui in mentione Sinonis Plinianum hunc locum præterit, Plinij alias maximus compilator. Et Marcellum Virgilium, qui in annotationibus in Dioscoridem nullum latinum scriptorem de Sinone egisse ait ¶ Thlaspe) scribo potius *Thlaspi*, ex Dioscoride & Paulo & cæteris. ¶ Tragonia herba qualis sit non traditur) *Tracinia*, non *Tragonia*, in eodem nostro exemplari. ¶ Omnino non nasci) Melius in eodem, *omnino non innasci.* Nam & sequitur illico, *Thebanis innascuntur.* ¶ Vel certiores morborum omnium

omnium medicinas. Enim vero rerum omnium parens) scribe, *vel certiores morborum omnium medicinas. Rursus enim natura rerum parens.cæt.* ex eodem. ¶ Tum vero illa animæ auxilia præstantissima) potior lectio, *præsentißima.*

EX LIBRO XXVIII.
Ex Capite I.

VT viuentibus poculis comitiales morbi) apographon nostrum, *Vt bibentibus populis comitiales morbi.* legedum reor, *vt procul sint comitiales morbi*: nam verbum *bibentibus*, glossulam, vt dicunt, interlinealem fuisse puto. ¶ Cum plagis ne ferarum admoueri ora fas sit humana) scribe, *Cum e plagis huic ne ferarum quidem admoueri ora mos sit humanus*, ex eodem. ¶ Quis ista inuenit ostenta?) scribo, *Quis ista inuenit Ostane*, ex eodem. de Ostane Mago & Plinius alibi sæpe, & Suidas, & Dioscorides passim, & omnes. Confirmatur hæc lectio verbis statim sequentibus: *Tecum enim res erit euersor iuris humani, monstrorumque artifex.* ¶ Innocentiora effecit quam remedia) *fecit*, in eodem, non *effecit*. ¶ Atque etiam quadrupedes homines sanauere) aptior lectio *homine*, quam *homines*. ¶ Siliginem quæ pernoctasset) expende an sit commodius legi *fuliginem*, quam *siliginem*. ¶ Æque moriere etiam cum obscænus vixeris aut nefandus) vetus exemplar, *quam obscænus vixeris*, nō *cum obscænus*. ¶ In remediis animi sui habeat) verbum *sui* eximendum, ex eodem. ¶ Quod illam sibi quisque præstare poterit) *poßit*, non *poterit*, in eodem.

Ex cap. II. Valeant ne aliquid) *polleant*, non *valeant*, in eodem. ¶ Duratque immenso exemplo) detrahe particulam *que*, ex eod. ¶ Boario in foro græcum græcamque defossos) in eod. *Boario vero in foro græcum græcamve defossa*: lectione notanda pro grammaticis. ¶ Cum si semel recipiatur ea ratio & deos preces aliquas exaudiri) scribendum reor, *Quod si semel recipiatur ea ratione & deos.cæt.* ¶ Confitendum sit de tota coniectatione. Prisci quidem nostri perpetuo talia prodidere) verbum *confitendum*, præcedentibus annecte. cætera sic legenda reor: *Sed dempta coniectatione prisci quidem nostri perpetuo talia credidere.* nam vetus exemplar *credidere* legit, non *prodidere*: Et in eodem *sed* legitur, non *sit*. ¶ Qui fruges excantasset) aptior, vt sentio, lectio erit, *excantaßit*: verbum antiquum ab *excanto excantasso*: vt a *leuo*, *leuasso*, apud Ciceronem in Catone Maiore, *curâve leuasso*. ¶ Aut eosdem cochlearibus perforari) duo illa verba, *eosdem cochlearibus*, falso inserta mihi videntur. ¶ Cur & fascinationib.) *effascinationib.* vetus codex, non *& fascinationib.* ¶ Nam si mensa adsit, nullum ponere.cæt.) *anulum ponere*, in eode. ¶ Translatitiū videmus etiam quoniam multas religiones pellere manifestū est) in eod. *Translatitium videmus. Quoniam etiam multas.cæt.* scribe, *Quin etiam multas.cæt.* ¶ Inter diras habetur aut omnino non esse. Hæc instituere illi) in eod. *Inter dira habetur, aut omnino inane est. Hæc instituere illi.* scribendum reor, *inter dira habetur. haud omnino inania esse hæc instituere illi.cæt.* ¶ Qua in re famæ labor est) in eodem, *isque famæ labor est.* ¶ Quid loquenti cogitantive id acciderit inter execratissima. Si Pontifici accidat ditis causa epulanti.cæt.) erratum esse existimo in ordine verborum, & legendum sic esse, vt duo illa verba, *inter execratißima*, principium præbeant colo sequenti: *Inter execratißima, si pontifici accidat ditis causa epulanti.cæt.* Considerandumque an hoc loco scribendum sit non *accidat*, sed *quid cadat*, aut aliud simile. Alioqui fatendum habebimus locum esse hiantem, vt nonnullos alios hoc cap. De cætero non postremæ quæstionis esset, inquirere quid significet, *ditis causa*. quod non apud Pliniū modo, sed Iuriscōsultos etiā inuenio. Nam & li. xiij. Digestorū, titulo Cōmodati vel cōtra, Caij verba sunt: *Sæpe enim ad hoc cōmodātur pecuniæ, vt ditis gratia numerationis loco intercedāt*: quē locū nōnulli quo volūt detorquente, corrūpere nituntur. & li. vndetricesimo, titulo v. *Excusantur*, inquit Vlpianus, *serui qui auxilium tulerūt sine dolo malo: Nam si finxit se quis auxilium ferre, vel ditis gratia tulit, nihil hoc commentum ei proderit.*

Ex cap. III. Quorum e genere sunt Psylli Marsiq; & qui Ophiogenes vocātur in insula Cypro) si hic locus cum altero Plinij conferatur, apertissimum fiet hunc locum insigniter deprauatum esse. scribendum igitur, *Quorum e genere sunt Psylli Marsique, & qui Ophiogenes vocantur in Hellesponti Pario.* Est autem Parium celebre Asiæ oppidum ad Hellespōtum, magnæ mentionis apud Geographos omnes & plerosque ex Historicis ac Poetis. Plinius libro vij. cap. ij. *Crates*, inquit, *Pergamenus in Hellesponto circa Parium, genus hominum fuisse tradit quos Ophiogenes vocant. serpentium ictus contactu leuare solitos, & manu imposita venena extrahere corpori. Similis & in Africa Psyllorum gens fuit. Horum corpori ingenitum fuit virus exitiale serpentibus, cuius odore sopirent eas.* Et in nostro apographo non *Cypro* habetur, sed *Paro*: facili lapsu, vnius literulæ omissione. stolidi videlicet librarij seu correctores pro *Hellespon*, substituerunt *insula*, pro *tipario*, *Cypro*. Sed quid opus est citare codicis antiqui fidem? Audi Strabonem grauissimum ac diligentissimum auctorem, ad hunc modum li. xiij. de Pario & Ophiogenibus disserētem: *Parium ciuitas est iuxta mare quæ maiorem portum habet quā Priapus ex ea aucta. Nam Pariani, Attalicis obsequentes, sub quibus est ager Priapēsis, multum ex horū regione absciderūt, permittentibus quidem illis. Hoc in loco finxerūt Ophiogenas cognationem quandā cū serpentibus habere. proditumq; est enim mares serpētiū morsibus remedio esse, si eos continuo attigerint, quemadmodū incātatores: ac primo liuorē trāsferre, postea tumorē ac dolorē sedare. Gētis huius auctorē tradūt heroē quendā ex serpente immutatum; qui fortasse vnus aliquis fuit ex Libycis Psyllis. Vis autē ea aliquandiu in genus permansit.* ¶ Ex qua familia legatus Hexagon.cæt.) *Euagon* in eodem, non *Hexagon*. ¶ Nam in insula Nili Tentyri nascentes, tanto sunt.cæt.) in eodem exemplari, *Nam in insula Nili Tentyricentes tanto sunt.cæt.* Scribo, *Nam in insula Nili Tētyritæ gens tanto sunt.cæt.* Plinius ipse lib. viij. cap. xxv. *Quin & gens est huic beluæ aduersa in ipso Nilo Tentyritæ, ab insula in qua habitant appellata.* ¶ Horum omnium generum in sua repugnantia interuētum quoque mederi constat) Verisimilior lectio, *Horum omni vi sua repurgantium interuentum.cæt.* ¶ Tantum remanet virus excepto semel malo) Scribo, *Tantum remanet virus ex accepto semel malo*, ex antiquo exemplari. & paulo post, *aspergi*, non *inspergi*.

Ex cap. IIII. Pythagoræ inuentis non temere fallere impositiuorum nominum imparem vocalium numerum, claudicitates, oculorum orbitatem, ac similes casus dextris assignare partibus, parem læuis) in eodem exemplari, cum præpositione e legitur, *E Pythagoræ inuentis.* Considerandum vero an sit peccatum in serie & dispositione verborum: nam vt coniectura assequor, scribi debet hoc pacto: *E Pythagoræ inuentis, non temere fallere impositiuorum nominum clauditates, oculorūve orbitatem, ac similes casus, imparē vocaliū numerum dextris aßignare partibus, parem læuis.* ¶ Veniam quoque a diis spei alicuius audacioris petimus) *audaciores*, non *audacioris*, in eodem. ¶ Atque effectus adiuuare) scribe, *atque ita effectus adiuuare*, ex eodem. ¶ Ter præsignare) *resignare* in eodem, non *præsignare*. ¶ Leuatur illico percussus a pœna) *Leuatur illico in percusso culpa*, in eodem. ¶ Ieiune illitu assiduo) scribo *ieiunæ*, cum diphthongo. ¶ Æditæ quemque vrinæ expuere) lego *inspuere*, non *expuere*, ex eodem. ¶ Qui de simplicibus effectibus scripsit) castior lectio, *simplicium*. ¶ Quocunque membro instupente) *stupente*, non *instupente*, in eod. ¶ Melius e percussi auribus prosunt. Ita & reduuias sanari) scribe, *Melius e percußi auribus. Produnt ita & reduuias sanari*, ex eodē. licet non *reduuias*, sed *rediuiua* legat. ¶ Cōbustus æque capillus) *vtique*, non *æque*, in eodem. ¶ Verrucas auellunt a vicesima luna) *abolent*, non *auellunt*, in eodem. ¶ His remediis adnumerantur exercitatio.cæt.) verbum *remediis*, superuacaneum est, ex eodem. ¶ Vngue fricari cū ratione) scribe, *vngui fricari cum ratione*, ex eodem. ¶ Phthisi nauigatio) scribe, *& Phthisi plus nauigatio*, ex eodem. ¶ Circa vernum & autumnum) *Circa ver & autumnum*, in eodem.

Ex cap. V. L. Lucullus hanc de se præfecturam seruo dederat) in eodem, *A. Lucius* legitur, non *L. Lucullus*. Et *mensæ* forte aptius legeretur, quam *de se*. Porro non dissimulabo, vt alias consueui, videri mihi hæc verba, & quæ sequuntur vsque in finem capitis, falso Plinio attribui: Scripta forte in margine lib. & in contextum a librario per ignorantiam inserta: neque enim ad præsentem materiam faciūt. ¶ Vltimoque probro manus in cibis triumphali seni deducebatur) in eod. *Vltimoq. probrum manus in cibis. Triumphali sede vtebatur*: & mox paulo, *pudenda res*, non *pudenda re*.

Ex cap. VI. Ob hoc Varro suadet) *Ad hoc Varro suadet*, in eodem. ¶ Est hercule raritas) *& hercule raritas*. in eodem. ¶ Capita autem aperiri aspectu.cæt.) pārticula *autem*, delenda ex eodem: & statim, *quoniam firmiora*, non *quo firmiora*. ¶ Si tussis concitet. Saliuam in fronte ab alio afflari) *Si tußim concitet saliua, frontē ab alio afflari*, in eodem. ¶ A vertice morsu alterius suspēde) in eodē, *verticem morsu alterius suspendi.* ¶ Extremitates corporis vel aurium perstringi) addit nostrum exemplar verbum *velleribus*: *Extremitates corporis vel aurium velleribus perstringi*: & paulo post, *figere*, nō *defigere*. ¶ Quippe cum Hercules eum prodiderit.) Hæc verba adulterina esse suspicor. ¶ Digesta in genera) scribe, *digestæ in genera*, ex eodem. ¶ Spadonum quoque ad fœcunditatis beneficia) mallem scriberes *veneficia*. ¶ Cum oui albumine) *albo*, non *albumine*, in eodem. ¶ Quod fas sit dixisse) melius nostrum exemplar, *quod pax sit dixisse*. ¶ Confestim perfuso canis morsu) *Confestim per se canis morsui*, in eodem.

Ex cap. VII. Cinere eo quidem) inuertendus verborum ordo, *cinere quidem eo*, ex eodem. ¶ Sanguinemque sisti ilico) in eodem, *illito*, non *ilico*. ¶ In febribus torsionibus) lege *rosionibus* non *torsionibus*, ex eodem. ¶ Madi-

daque lana) *Madidataque lana*, in eodem. ¶ Modice admixto oleo) *admixto modice apio*, in eodem. ¶ In mense connudata) *mẽse nudato*, in eodem. ¶ Retectis super clunes vestibus) *Reiectis* melior lectio. ¶ Capillo cinctuque dissoluto) *soluto*, non *dissoluto*, in eodem. ¶ Item nouellas vites tactu in perpetuum lædi) verbum *vites*, desideratur in eodem: & *nouella* ibidem legitur, non *nouellas*. ¶ Linaque cum coquantur nigrescere, aciem in cultris tonsorum hebetescere) in eodem, *Lina cum coquantur nigrescere, aciem in cultris tonsorum hebetari*: quod & melius, vt infra hoc capite: *Bythus Dyrrachinus hebetata aspectu specula. cæt.* & paulo post, *contactu*, non *contactum*. ¶ Aut in virginea ætate spontanea) scribendum puto, *aut in virginitate sponte absumpta*. Nam virginitatem per se annis resolui, prope finem capitis patefiet: & paulo post, *illitu*, non *illitus*, in vetusto exemplari. ¶ Diothymus Thebanus vestis omnino. cæt.) Adde particulam *vel*: *Diothymus Thebanus vel vestis omnino. cæt.* ex eodẽ. ¶ Ac vel licio brachiali inserta) *ac vel pellicio brachiali inserta*, in eodem. ¶ Cinerem per se rosaceo mixtum) in eod. *Cinerem per rosaceo mixtum*. vt sit figura tmesis. ¶ Asperrimamque vim profluuij eius esse primis annis virginitate resoluta) legendum, *Asperrimamque vim profluuij eius esse per se annis virginitate resoluta*, ex eod. notanda castigatione. ¶ Tactis omnino menstruo pestibus) *omni*, non *omnino*, in eod. ¶ Tertianæ vel cotidianæ vel quartanæ febri. cæt.) scribe alio ordine, *Tertianæ vel quartanæ vel cotidianæ febri. cæt.* ex eod. ¶ Quanta vanitate si falsum est, quantave noxa si transferunt morbos ad innocentiores. Ex his omnium digitorum. cæt.) præpositio *ad*, superfluit ex eodem, & suppunctionis ratio corrupta est. Legatur igitur in vniuersum sic: *Quanta vanitate si falsum est, quantave noxa si transferũt morbos. Innocentiores ex his omnium digitorum. cæt.*

Ex cap. VIII. Resistere etiam insidiis videtur) numero plurium legendum, *videntur*, non *videtur*, ex eodem. ¶ Quantum trinis digitis capitur) *tribus*, non *trinis*, in eodem. ¶ Nunc persequemur quæcunque medicinis produntur) scribe, *quæ cum medicinis produntur*, ex eodem. ¶ Prægressi hominis vestigia occupet) *Prætergressi*, non *Prægressi*, in eodem. ¶ Melius inueterato medicamento) *& melius inueterato medicamento*, in eodem. ¶ Ordine humeros humerum, lacertorum doloribus) in eod. *humeros ordine humerorum lacertorum doloribus*. ego vero, & si duriore correctione legendum contenderim, non *doloribus*, sed *lacertos*, vt omnia sibi mutuo respondeant: dentes doloribus dentium, humeros humerorum, lacertos lacertorũ. ¶ Venerem stimulari genitali ad sexus suo) *Venerem stimulare genitalia ad sexus suos*, in eodem. ¶ Maxillæ parte comminuta in aniso) *Maxilla comminuta in aniso*, in eodem. ¶ Superioris rostri dextræ partis dens) *Superiori dextra parte rostri dens*, in eodem. ¶ Iecur potum torminibus & calculis mederi.) *Iecur in potu datum torminibus, cæt.* in eodem. ¶ Iam cor in cibo potuve sumptum) *Nam cor. cæt.* in eodem. ¶ Vbicunque magnorum infestari artes) *infestant*, non *infestari*, in eodem. ¶ Si quæ in ventriculo occisæ inueniantur) particula *si*, non habetur in eodem. ¶ Fimum qui in intestinis inuentus sit) *Fimum quod in intestinis inuentum sit*, in eodem. & paulo post, *prospiciat*, non *respiciat*. ¶ Ingenio quoque illo) non *illo* in eodem legitur, sed *ille*. ¶ Canini eius dentes) Pronomen *eius*, superfluit ex eod. ¶ Arcent thure repleti) in eodem, *Arcent vt repleti*: ex quibus verbis eliciat quisque veriorem sensum. ¶ Multum infra magnitudinem) *Multum infra magnitudine*, in eodem. ¶ Iucundo nidore farcta) impressa exemplaria non *farcta* habent, sed *refracta*: scribe, *referta*, ex nostro apographo. ¶ Optimaque est quæ candidissima) *Optima quæ candidissima*, in eodem. cætera superuacua sunt. ¶ Sanguis vtriusque claritatem visus inunctis donat, & cicatrices oculorum emendat.) Duo illa verba *donat &*, redundant ex eodem. ¶ Similis est magnitudine) in eodem, *similis ex magnitudine*: scribendum forte, *similis extra magnitudinem*. ¶ Detrahere enim supprauolantem tradunt) *superuolantem*, non *suprauolantem*, in eodem. ¶ Cum herba quæ etiam chamæleon vocetur) *Cum herba quæ æque chamæleon vocatur*, in eodem. ¶ Sinistrum mirum quibus monstris consecret) *Sinistrũ humorum quib. monstris consecret*, in eodem: legendum arbitror, *Sinistrum vero quib. cæt.* & paulo post scribe, *pudet*, non *putet*, ex eodem. ¶ Omnia ea dextro pede resolui) *somnia* magis arridet quam *omnia*. ¶ Capitis dolores insperso vino) *Sic capitis dolores. cæt.* in codice vetusto. ¶ Fœminis sinistri vel pedis cineri si misceatur. cæt.) in eodem, *Si fœminis sinistri vel pedis, cæt.* ¶ Inimicorum ianuæ odium) *sane* non *ianuæ*, ibidem. ¶ Squamarum seta a cauda ad caput versa) scribe *serie*, non *seta*, ex eodem. ¶ Vtique cũ Satyrio & erucæ semine) detrahe præpositionem *cum*, ex eodem. ¶ Est crocodilo cognatio quædam amnis eiusdem, geminique victus cum Hippopotamo repertore trahendi sanguinis) corrigendus, vt puto, est ordo verborum, legendumque ad hũc modũ: *Est crocodilo cognatio quædã gemini cõuictus cũ hippopotamo amnis eiusdem, repertore trahendi sanguinis.* ¶ Plurimum autem super Saiticam præfecturam) scribe cum minore litera, *plurimo autem. cæt.* & adiunge superioribus.

Ex cap. IX. Magnorum animalium & corporum facilius redditur) aptior lectio, vt sentio, *e corpore*, quam *& corporum*. ¶ Item vuluæ, & contra serpentium ictus, phthisicis, cantharidũ aut salamãdræ aut buprestis aut pityocãpes venenis) vetus exẽplar, *Itẽ vuluæ & propter serpentium ictus, potisve pityocãpes, buprestis, cantharidum, aut salamandræ venenis.* ¶ Si hoc non esset, habuerunt e caprino) verbum *habuerunt*, superfluit, ex eod. ¶ Sesamæ additis drachmis quattuor) conuerte verba, *additis sesamæ drachmis iiij.* cx eod. ¶ Laudatissimus cibus & qui clunes. cæt.) scribo, *lautissimus*, non *laudatissimus*, ex eodem. ¶ Quam ob rem non de alia loquamur sue, multo efficaciore fœmina) scribo partim ex coniectura: *Quam ob rem non de alia loquemur. E sue multo efficacior est fœmina.* vt paulo post, *E sue quæ non peperit aptissime vtuntur. cæt.* ¶ Vetus etiam phthisin in pilulis sumpta sanat) Vide an legi commodius possit, *Vetustam phthisin in pilulis. cæt.* Nam sequitur illico, *quæ sine sale inueterata est.* ¶ Et mulsi in vini cyathis. cæt.) Duo illa verba, *in vini*, non leguntur in nostro apographo. ¶ Quintoque die picem liquidam) *Quarto quoque die picem. cæt.* in eodem. ¶ Circumligatis lateribus & pectoribus & scapulis eorum qui. cæt.) in eodem *circumligatur & lateribus, scapulis eorum qui. cæt.* ¶ Tantaque est vis vt genibus etiam adalligata redeat in os sapor) Considerandum an non *genibus adalligata*, legendum sit, sed *genis illita*. ¶ Donec tres vnciæ e toto residant) *restent*, in vetere codice non *residant*. ¶ Panis illinitur cum calce. Item furunculis duritiæque mammarum. Rupta & conuulsa & spasmata & luxata sanat) in eodem, *Panos illita cum calce. Item furunculos duritiemque mammarum. rupta. cæt.* ¶ Vtilissimum contra inflammationes vlcerum adipe verrino confici & inungi putant vtile. iisque quæ serpant illinire cum resina) scribe cum minore, *vtilissime*, & adde præcedentibus. tum sequitur, *contra inflammationes vlcerum adipe verrino inungi putant vtile, quæque serpant illinire cum resina*, ex eodem. ¶ Decoquebántque fictili nouo sæpius, tum demum asseruantes) scribe, *Decoquebantque fictili nouo, semiustum demum asseruantes*, ex eodem. ¶ Massurius palmam lupino adip. cæt.) scribendum vnico tantum *s*, *Masurius*. primam enim habet breuem: vt in illo Persij, *Excepto si quid Masuri rubrica vetauit.* Astipulante etiam nostro archetypo. recentiores etiam & impressi codices sic habent. ¶ Inter omnia autem communia animaliũ fel præstantius in effectu. Est enim vis eius excalfacere) in eodem, *Inter omnia autem communia animalium vel præstantium in effectu fel est. Vis eius excalfacere. cæt.* ¶ Scabritia tollatur vehementius quam lima) *poliatur*, non *tollatur*, in eodem. ¶ Digeremus enim in animalia singula vsus) *mala* scribe, non *animalia*, ex eodem. ¶ Plurimumque contra serpentes) scribendum reor, *Primum*, non *plurimum*. ¶ Vtique quæ sunt exacta cauernis mandentes) scribo, *Vtique spiritu extractas cauernis mandentes*: sequitur enim continuo, *Nec vero ipsi spirantesque tantum, cæt.* causa erroris librario fuit dictio illa, *spiritu*, compendio scripta. pro *spũ* enim, accepit *sunt*. ¶ Nec vero ipsi spirantesque tantum aduersantur) *Nec vero ipsi spirantes tantum aduersantur*, in nostro exemplari. ¶ Et si omnino tractatum fit) *tactum* legerem potius quam *tractatum*. nam in vetere codice *tractum habetur*. ¶ Item ventres qui centipelliones vocantur) in eodem, *Item venter quem centipelliones vocant.* ¶ Et pilo demum ac dente simile) melior lectio, *sed pilo demum. cætera.*

Ex cap. X. Exemptis duntaxat fibris) *& fellis duntaxat fibra*, in vetusto exemplari. ¶ Fimum quoque caprarum in aceto decoctum & illitum, in ictus serpentium) *Fimo quoque caprarum in aceto decocto illini ictus serpentium*, in eodem. ¶ Aiunt autem non feriri. cætera) particula *autem*, redundat ex eodem. ¶ Canis rabidi morsu) *rabiosi*, non *rabidi*, in eodem. ¶ Laudant hirci iecur: quo imposito ne tentari quidem aquæ metu affirmant] Breuior scripta lectio, *Hirci iecore ne tentari quidem. cæt.* reliqua redundant. ¶ Ex vino illitum aut melle] Duo postrema verba delenda, ex eodem. ¶ Omasi quoque iure poto. cætera] in eodem, *Omnia si quoquiquitur iure.* quæ lectio castigatores impulit sic emendarent vti dixi: cum tamen impressi codices habeant, *Omnia sesami quoque iure poto. cæt.* quam lectionem non omnino spernendam censeo, cum Dioscorides libro secundo, sesamum contra venenatorum animalium morsus pollere tradat.

Ex cap. XI. Sic vt paululum capilli inarescant) *sic vti paulum capiti inarescant*, in vetusto codice, vt infra hoc ipso capite: *ad palpebras vero euulso prius pilo cum succo oleris ita vt vnctio inarescat.* ¶ Item fel hircinum cum vrina tauri) *scrofinum*, non *hircinum*, in eodem. ¶ Sed præcipue fel & fimum cum sinapi) *sed præcipue fel lupinum cum sinapi*, in eodem.

¶ Sicut

¶Sicut & canis cinere) *carnis*, non *canis*, in eodem. ¶Fuligine in nouo vase pennis deterfa) *Fuligine in nouum vas pennis deterfa*, in eodem. ¶Lumbulis suum tostis atque contritis) *exustis*, non *tostis*, in eodem. rectius. ¶Si rutili coloris fuerint.) *vt rutili coloris fuerint*, in eodem. & paulo post, *Rupta in ea parte*, lege cõtrario ordine, *In ea parte rupta*. ¶Quidam etiam in grauitate aures sic perluendas putant) *ingrauatas*, non *in grauitate*, in eodem. ¶Et in luporum capitis cinere.) Verbum *capitis* delendum, ex eodem. ¶Maxillis ad humerum eius qui doleat) scribendum reor, *admouere*, nõ *ad humerum*. ¶Equarum virus a coitu in lychnis accensum) *ellychniis*, non *in lychnis*, in apographo nostro.

Ex CAP. XII. Quasdam cotidie D. custodito numero) *quasdam cotidie septingenties custodito numero*, in eodem. ¶Balinearum quoque sic solio temperato) *Balnearum quoque solia sic tẽperans*, in eodem. ¶Insuper imposita farina ordacea) *superimposita farina hordeacea*, in eodem. ¶Æstates & quæ decolorem faciunt cutem) *Testas æque faciunt cutem*, in eodem. ¶Liquatum aceto cum sulfure viuo) *Liquatum ex aceto cum sulfure viuo*, in eodem. ¶Etiamnum lepras ac furfures tauri, vel addito nitro) scribe, *etiamnum lepras ac furfures tauri fel addito nitro*, tum ex nostro apographo, tum etiam ex Diosc. li. ij. de tauri felle agente: *cum nitro*, inquit, *cretave Cimolia lepras furfuresque efficacissime exterit*. ¶Similis effectus in taurino seuo vitulinove felle) verbum *seuo*, redundat, ex eod. ¶Ac cinere e cornu ceruino) *Ac cinere cornu ceruini*, in eod. ¶Tonsillæ & arteriæ exhulceratæ leuantur) in eodem, non *leuantur*, sed *iubentur* legitur: scribo, *iuuantur*. ¶Gargarizatur tepidum vt est expressum aut calefactũ) *Gargarizatum tepidum vt est vsus expressum aut calefactum*, in eod. ¶Prodest ius omasi gargarizatu) *Prodest ius magis gargarizatum*, in eod. ¶Ex oleo aqua illitus) *Ex oleo vel aqua ilitus*, in eodem. ¶Gallorum hoc inuentum.) *Galliarum hoc inuentum*, in eodem.

Ex CAP. XIII. Proxime lactis asinini tepidi cum bulbis decocti) *Proxime lactis asinini tepidi, bubuli decocti*, in eodẽ. ¶Linteolo vncto caua manu) nõ *vncto*, sed *inuncta*, in eodem. ¶Vel ceruini cornus cinis in aceto) *Vel vnicornij cinis in aceto*, in eod. Posset legi *vnicornis*: nã de vnicorne boue in octauo disseruit cap. xvj. & paulo post, *Celius Bion*, non *Cecilius*. ¶Item hœdorum lien impositus) verbum *lien*, non agnoscit idem exemplar.

Ex CAP. XIIII. Cum cyclamini succo & aluminis modice) in eodem, non *modico* habetur, sed *momento*. ¶Inspersus potioni tepidæ vini) *tepidi*, non *tepidæ*, in eodem. ¶Item medullæ excoquuntur) in eodem, *Item medulla & coquuntur*. ¶In vini cyathis tribus) *in vini cibarij cyathis tribus*, in eodem. ¶Quidam vero decoquunt a tribus sextariis aquæ ad geminã) Verbum *vero*, detrahendum: & *heminam* legito, non *geminam*, ex eodem. ¶Et fimo hirci in pane qui cinere coctus sit.) Dictio *hirci*, non est in eodem. ¶Protinusque modice frigidam sorberi iubent.) *Protinus liquefactam modice frigidam. cæt.* in eodem. ¶Admixta polenta & cumino & anetho) *aneso*, non *anetho*, in eodem. ¶Inflationes autem discutit) dele particulam *autem* ex eodem. ¶Cum suis pilis decocti) *discocti*, non *decocti*, in eodem. ¶Et inanis voluntas egerendi) *desurgendi*, non *egerendi*, in eodem.

Ex CAP. XV. Ipsi apro tam grauis sua vrina est, vt nisi egesta fugæ non sufficiat) in eodem superfluit verbum *sua*: & *effugere* legitur, non *fugæ*. ¶Vel caprinum cum melle rubique succo) fel in eodem, non *vel*. ¶Fel vrsinum siue verrinum) *fel verrinum*, in eodem. cætera redundant. ¶Inguinibusque illinere) deme particulam *que*, ex eodem.

Ex CAP. XVI. Fimi caprini cinerem cum axungia. Quin & Ischiadicos. cæt.) in eodem, *fimi caprini cinerem cum axungia equina. Ischiadicos. cæt.* ¶Verrucas vero aufert) *auferunt* in eodem, non *aufert*. ¶In foliis semuncia) *in sulti semuncia*, in eodem. ¶Item testes sale asseruati & aspersi potioni) *insperfi*, non *aspersi*, in eodem. ¶Quidam vrinam equi aquæ ferrariæ ex officinis miscent) verbum *aquæ* desideratur, in eodem. ¶Sanguis asinini pulli) *Sanguis asini*, in eodem: cætera redundant. ¶Cum melle diligenter sero expresso) verbum *sero*, non agnoscitur ab eodem

Ex CAP. XVII. Sunt & qui suum fimi cinerem) converte duo prima verba, *Sunt qui & suum fimi cinerem. cæt.* ex eodem. ¶Fimi ceruini maxime subulonis, sed & bubuli, de armentiuis loquor) in eod. *fimi taurini maxime, sed & bubuli, de armentiuis loquor*: & paulo post, *fimi vitulini*, non *fimi vituli*. ¶Deiecta pumice ex aceto trita) *Delecta*, non *Deiecta*, in eodem. ¶Bubula caro imposita tumores sanat) in eod. *Bubula caro imposita ad tumores*. verbum autem *sanat*, non legitur in eodem. ¶In his quæ rumpere opus est) *erumpere*, non *rumpere*, in eodẽ. ¶Duritias corporum omnes tollit) *mollit*, non *tollit*, in eodem. ¶Aut si dolor est intinctum oleo liquefactum sine sale) *Aut si dolores sint cum oleo liquefactum. cæt.* in eodem. ¶Sed caprarum fimus) in eodem, *Sed & caprinum fimum*. ¶Sic & quadrigis agendis tractos) *Sic & quadrigas agentes tractos*, in eodem.

Ex CAP. XVIII. Et pilorum quidem cinis illitus) hæc verba præter vltimum, desiderantur in eod. ¶Felle taurino cum cyprino oleo aut fimo aprino aut hircino) *Felle taurino cum cyprino aut irino*, in eodem. cætera superfluunt.

Ex CAP. XIX. Vngulæ asininæ suffitæ partum maturant] *Vngulæ asininæ suffitio partum maturat*, in eodem. ¶Lien ex aqua dulci potus enicit) *Lichen*, non *Lien*, in eodem. ¶Sterilitatem ob partus vexationem fieri certum est) *sterilitatem a partus vexatione fieri certum est*, in eodem. ¶Vitulinum quoq; fel si in purgationib. fuerit sub coitu aspersum vuluæ) *Vitulinum quoq; fel in purgationib sub coitu. cæt.* in eodẽ: reliqua superfluũt. ¶Hoc in vellere imponunt) *Hæc in vellere imponuntur*, ex eodẽ. ¶In vino & ex aqua decocta) dele *ex* præpositionem, ex eodẽ. ¶In qua partus æditus) *in qua partus æditur*, in eodem. ¶Dicit Osthanes) scribe sine aspiratione, *Ostanes*, ex omnibus. ¶Lien bubulus in melle editur) *datur*, non *editur*, in eodem. ¶In vino potus proportione, vel adalligatus brachiali) in eod. *in vino potus portionive adalligatus brachiali*. forte non *portionive*, sed *pertinentive*: vt paulo post, *eoq; perungi pertinentes partes*. ¶Salpe genitale in oleũ feruens) adde pronomen *id*; *Salpe genitale id in oleũ feruens*, ex eodem. ¶Bialcon cinerem ex eodem bibi) nõ *Bialcõ* in eod. sed *Diacon* scriptum est: lego *Dialcon*, ex ipso Indice tam scripto quam impresso.

EX LIBRO XXIX.
Ex Capite I.

ANcepsq; ac lubricum esse rerum omnium nouarum taliũ vtiq; quam steriles gratiæ difficultates in promendo) scribo, *Ancepsq. ac lubricũ esse rerum omnium nouarum principium & talium, vtiq. tam sterilis gratiæ, tantæq. difficultatis in promendo*, ex nostro apographo. ¶Sed quoniam occurrere verisimile est omnium qui hæc cognoscant cogitationi) puto legendum permutatis dictionibus. *Sed quoniam occurrere est, verisimili omnium qui hæc noscant cogitationi*. sic. n. fere est in eodem. ¶Et etiamnũ sæpius mutari) *aut etiam nunc sæpius mutari*, in eod. ¶Quoniam Tyndaridam reuocauisset ad vitam) archetypon nostrum non *Tyndaridam* præfert, sed *Tyndareum*. scribo *Tyndareon* Attica inflexione ex Luciano, qui ita nominat in lib. de Saltatione, vbi huius fabulę meminit; & Zenobio in Parœmia *Æsopi sanguis*. Item Pindari interprete, cuius verba in Pythiis visum est subiicere. Aiunt Æsculapium auro corruptũ vitæ restituisse Hyppolytũ mortuum: alij Tyndareõ malũt, alij Capaneũ, alij Glaucõ. Qui Orpheum secuti sunt, Hymenæum. Stesichorus præter Capaneum etiam Lycurgum. Alij quod Prœtidas sanauerit. Alij quod Orionem. Philarchus quod Phinei filios curauerit. Pherecydes quod eos qui Delphis occumberent reuocaret ad vitã. ¶Alia factio ab experimentis se cognominãs Empiricen cœpit in Sicilia Acrone Agrigẽtino. cæt.) in eod. *Alia factio (ab experimentis cognominant empiricẽ) cæpit in Sicilia Acrone Agragantino. cæt.* ¶Qui quæ inter initia scripsit illo mox recedẽte a vita ad sua placita mutauit) in eod. *Seq. inter initia ascripsit illi. Mox procedẽte, vitia sua & placita mutauit*: legẽdum reor, *procedẽte auaritia*. ¶Sed & illa Antonius Musa eiusdem Augusti auctoritate) scribendum forte, *Sed & illa Antonius Musa eius discipulus, Augusti auctoritate*. ¶Quantum ad eam ætatem Aruntius solus) in codice antiquo, *quadragena dena Aruntius solus*. ¶Nullius histrionũ equarumq; trigarij comitatior egressus in publico) in eod. *Nullius histrionũ equorumq. trigarij comitatiore egressu in publico*. sequitur cõtinuo, *erat, cum Crinas Massiliensis arte geminata*: verbũ *erat* scribendũ cũ maiore litera, vt sit initiũ sequentiũ: & lege sic, *Erat tunc Crinas Massiliæ. Is arte geminata. cæt.* ¶Frigidaq. etiã hibernis algorib.) in codice vetere. *frigida aqua etiã. cæt.* ¶Animas statim nostras negotiari) *Anima statim nostra negotiari*, in eod. ¶Et spurcius nos quam alios) in eod. nõ *spurcius*, sed *supercius* habetur. ¶Interdixit ibi de medicis atq. hic Cato) desideratur hęc omnia in eodem, pręter duo vltima verba. ¶Iis ipsis scilicet quæ nunc nos tractamus) *tractamus*, non *tractamus*, in eodẽ. ¶Per genera vius sui differimus) *digerimus* non *differimus*, in eod. ¶Maxime vero quæstum esse immani precio vitæ recusabant) scribo, *Maxime vero quæstum esse in manupretio vitæ recusabant*. Quid sit manupreciũ Varro te docebit. ¶Et per experimenta mortes agunt) quid si legas *experimento*: vt per schema tmesin dictum sit, *& experimento mortes peragunt*. ¶Inquisitio per parietes agitur) legendũ forte, *per parentes*, hoc est *nobilitatem maiorum*: puto enim hic de decuriis indicum agi. ¶Et qui de nummo iudicet) scribendum potius *indicet*: vnde Index lapis. ¶De exilio vero non nisi die xlv. electis viris) verbum *die*, desideratur in codice vetusto. ¶At de iudicio ipso quales in consiliũ eunt. statim occisuri) puto mutandũ esse ver-

borum ordinem,& legendum : *At de iudice ipso statim occisuri quales in consilium eunt.* Nec legendum arbitror, iudice, sed vt dixi, indice: nec occisuri, sed occasuri. vt quædam etiam exemplaria præferunt. ¶ Aut a senatu illum.cæt.) *Aut senatum illum.cæt.* in antiquo exemplari. ¶ Ne fecem quidem, aut inscitiam eius turbæ coarguemus) *Ne fece quidem aut inscitiam eius turbã coarguemus*, in eod. ¶ Mille præterea pœnitentiæ modis) *appœnitentiæ* lege, non *pœnitentiæ*, ex eod. ¶ Excogitata cōpositio luxuriæ) verbū vltimū superfluit ex eod. ¶ Interim nullo pōdere æquali) scribe, *inter nullas pondere æquali*, ex eod. ¶ Quo Deorum perfidiam istā monstrante) scribo cum interrogatione, ex eod. *Quo Deorum per fidem ista monstrante?* vtitur isto interrogandi modo, & interim sine interrogatione, frequenter Quintilianus in declamationibus, aliquando etiam suppressa præpositione: Fidem vestram iudices. ¶ Quæ proceres artis eiusdem in semetipsis fateātur) *Quæ proceres artis eius de semet ipsi fateātur*, in eod. ¶ In fœminis quidem publicati) *ne fœminis quidem publicati*, in eod. ¶ Nec deerat materiæ pompa) imo legendum e contrario, *Nec deerat materia pompæ*, ex eodem.

Ex CAP. II. Vel aqua frigida & oleo aspersa sanat) *expressa*, non *aspersa*, in eodem. ¶ Alij hastulis tedæ subiectis) *assulis*, non *hastulis*, in eod. ¶ Donec pinguedinem amittat) *pinguitudinem*, non *pinguedinem*, in eod. ¶ Angulis scabiosis & lacrymantibus) *scabrosis*, non *scabiosis*, in eodem.

Ex CAP. III. Cum cerusa denariorum duorum pondere) *duum* non *duorum*, in eod. ¶ Cum iure putaminis sui) scribo, *cū cinere putaminis sui*, ex eod. ¶ Sic & lienicis) in eod. *Sic & lieni e ricis*: scribo, *Sic & lientericis*. Est lienteria morbus læuitas intestinorum: de cuius duob. generib. & curatione, lege Paulum li. iij. & cæteros. ¶ Fiunt & tota lutea quę vocant schista) Hermolaus *schista* emendauit, cum antea *sicista* legeretur. Ego video posse non minus recte legi *synchyta* hoc est *confusa*, propter cōmistionem lutei cum albo & retro. ¶ Idem cinis & mulierum menses cum myrrha illitus sistit) in vetere exemplari, *Idem cinis ciet mulierum menses, cum myrrha. cæt.* ¶ Et per se lutea ex his decocta in aceto donec. cæt.) *decoctorum* non *decocta*, in eodem. & paulo post, *in fictile nouum*, non *in fictili nouo*. ¶ Interemptum non ob aliud sciam) *sciamus*, non *sciam*, in eodem. ¶ Hic tamen complexus anguium & efferatorum concordia) scribo, *Hic tamen complexus anguium & frugifera eorum concordia*, ex eodem. ¶ Commagenorum clarissimæ re) *Commageno*, non *Commagenorum*, in eodem. ¶ Celeberrimi vsus est ad hoc in Commagene) *Celeberrimi vsus. Sed hoc in Commagene. cæt.* in eod. ¶ Ad.pe auium curato, vt diximus) verbum *auium*, desideratur in eodem.

Ex CAP. IIII. Viui in furcas sambuceas arbore fixi) *Viui in furca sambucea armo fixi*, in eodem. ¶ Distant magnitudine) *distans*, non *distant*, in eod. ¶ Veluti cimicum animalis fœtidissimi) in eodem *fœdissimi* legas, non *fœtidissimi*. ¶ Quo die id ederint) superfluit pronomen *id*, in eodem. ¶ Haustusque ab animalib. restinguere in potu datos) *datis* non *datos*, in eodem: frequenti apud hunc auctorem loquendi modo, vt alias notauimus. ¶ Vomicæ & quartanarum remedia) *vomitionum*, non *vomicæ*, in eodem. ¶ Aspidum ictus efficacissime curari) *sanari*, non *curari*, in eodem. ¶ Picis modo & colore dilutum. cæt.) *calore*, non *colore*, in eodem: & paulo post. *expauescere*, non *pauescere*. ¶ Canis vnguibus adalligatis) *vngue*, non *vnguibus*, in eodem. ¶ Quam contra serpentes remedia demonstrasse) *contraria*, non *contra*, in eodem. ¶ Caput quidem dissecant Scythæ) *Caput quidam dissecant scite*, in eodem. ¶ Quaternis digitis vtrinque amputatis) addit verbum *mensuræ*, nostrum exemplar: *Quaternis digitis mensuræ vtrinque amputatis*. ¶ Sed prodest viuus comprehensus) *Et prodest viuus comprehensus*, in eodem. ¶ Quin & inesse remedia multa creduntur, vt dicemus) non *dicemus* habet idem codex, sed *digeremus*. ¶ Democritus quidem monstra quædam ex his conficit) *Democritus quidem ex his monstra confingit*, ibidē. ¶ Atqui anguis Æsculapius Epidauro Romam aduectus est) *Atqui angue Æsculapius. cæt.* ibidem. ¶ Vulgoque pascitur & in domibus) scribo, *Vulgoque parcitur & in domibus*, ex eodem. ¶ In orbe terrarum pulcherrimum anguium genus est) *in vrbe* legit antiquum exemplar, non *in orbe*: Et puto adiungenda hæc duo verba præcedentibus: Duo autem quæ sequuntur, *terrarum pulcherrimum*, adiecta falso existimo ¶ Anguium genus est quod in aqua viuit.) Adde Cōiunctionem *&*, ex eodem: *& quod in aqua viuit*. . ¶ Domante eadem illa rerum dissidentia.) *Dominante*, non *Domante*, in eodem. ¶ Venenum eius extingui) *restingui*, non *extingui*, ibidem. ¶ Ab his quæ vescantur illa verisimile est: Quæ prodantur cantharidum potu) in eodem, *Ab his quæ vescantur illa verisimile. Ex his vero similia sunt quæ produntur cantharidum potu*. ¶ Ex volucribus in auxilio contra serpentes. cæt.) *E volucribus auxilium contra serpentes*, in eodem. ¶ Efficacius enim cocti cum olere marino) scribe, *Efficacius coqui cum olere marino*, ex eodem. ¶ Si auro liquescenti) *Si auro reliquescenti*, in eodem. ¶ At gallinaceis ipsis circulo e sarmentis addito collo, nō canunt) *At gallinacei ipsi, circulo æramenti addito in collum, non canunt*, in eodem. ¶ Magicæ vanitatis) in eodem, *Magicæ tamen vanitatis*. ¶ Quis autem quæso ouum bubonis videre potuit) in eodem, *Quis enim quæso ouum bubonis vnquam visere potuit?* & paulo post, *affigatur*, non *infigatur*. ¶ Acerbior huius quam vespæ ictus) *Asperior*, non *Acerbior*, in eodem. ¶ Et ad hoc seruantur cum mortui inueniuntur. Et cortices eorum contriti & poti medentur) In eodem, *Et ad hoc seruantur mortui. Inueniuntur & cortices eorum, qui triti & poti medentur.* ¶ Huius morsu genua labefactantur) *Huius morsus genua labefacit*, in eodem. ¶ Proprium est Scorpionum) *Proprium & Scorpionum*, in eodem: & statim ante *cyathis tribus*, non *duobus*.

Ex CAP. V. Quæ cibo piscium gignuntur) adde e præpositionem ex eodem: *Quæ e cibo piscium gignuntur*. ¶ Venena fungorum boletorumque astringit) in eodem, *contra venena fungorum, boletorumque*. Nam verbum *astringit*, superfluit. ¶ Item inflammationes ac strangulationes) *inflationes*, non *inflammationes*, recte in eodem legitur: idque statim liquet. ¶ Caulis ius ex carne arietum) Verbum *caulis*, desideratur in eodem. ¶ Præter quam his qui bupreстin aut aconitum biberint) scribo, *Præterque his qui buprestin aut aconitum biberint*, tum ex antiquo codice, tum etiam ex Dioscoride qui libro vj. prodesse lac aduersus vtrunque venenum tradit.

Ex CAP VI. ¶ Varro noster tradit) *Vt Varro narrat*, in eodem. ¶ Quo mirabilius est) *Eo mirabilius est*; in eodem. ¶ Et nocte concubia in plumbeum vas condunt) *inconcubia*, in eodem legitur. ¶ Illita capiti donec inarescat) *Linito capite donec inarescat*, in eodem. ¶ Item Ægypti ossa e capite aut vulturis adalligata) scribo, *Item æsypum. Ossa e capite. cæt.* ex exemplari nostro, sicuti Hermolaus quædam alia habere tradit. Quē de hac lectione nullo modo dubitasse miror, cum suus etiā Dioscor. lib. ij. pro hac e capitis doloribus scribat. ¶ Per aurem cum ebore traiectum) legendum forte, *Per aurem vt ellobion traiectū*. vel si mauis, *per aurium lobon traiectum*. nam in antiquo codice, *aurum* non *aurem* legitur. Significat autem *ellobion* inaures, & *lobos* extremam partem aurium. ¶ Oesypum cum myrrha calidum penicillo illitum) rectius in nostro apographo, *specillo illitum*. ¶ Item albugines oculorum) Postrema dictio desideratur in eodem codice, præcessit enim paulo ante. ¶ Quod quid sit dicemus in metallis) commodius in eodem, *Quid est dicemus in metallis*. ¶ Aut oleo, sale, anetho, & omnibus aut statim vescuntur) in eod. *anetho, oleo, sale, & aut statim vescuntur. cæt.* reliqua superfluunt. ¶ Vtilissime oculos inungunt. Itemque adeps anserinus) *Vtilissime oculos inungit item adeps anserinus*, in eodem. ¶ Vlulæ quoque tal prædicatur ad albugines) *Boæ* non *vlulæ*, in eodem. ¶ Mixto felle cum melle) permuta verba, *Felle mixto cum melle*, ex eodem. ¶ Item in gallinacei felle alligato ad argema) Verbum *alligato*, superfluit ex eodem: & paulo post, *illini*, non *illinendum*. ¶ Per se vero ad claritatem dorcados Hippocratis vt putant auctoritate adijcitur quod. cæt.) breuius in eodem, *per se vero ad claritatem. Hippocratis putant auctoritate adijci quod. cæt.* & paulo post mutato ordine, *columbarum, palumbium, turturū*. ¶ Lanamq; succidam ex oleo aut vino) *Ex oleo ac vino*, in eod. ¶ Et medulla dolores humoresq; illinūt) *illinere*, nō *illinūt*, in eod. ¶ Nouē singulos signis signātes) *Nouē signis signant*: reliqua superuacua sunt, ex eod. ¶ Et vna in vitreo vase annulos includunt) forma diminutiua in eod. *annellos*. & paulo infra. *stibi* non *stibio*. ¶ Imposita per frontem ad duo tempora, ita vt a puero. cæt.) tria amplius verba habet nostrum apographon, *Imposita per frontem ad duo tempora, in splenio aliquo. ita vt a puero. cæt.* ¶ Itaque gemmarum sculptores contuitu eorum acquiescunt) in eod. *Itaque gemmarum scalptores contuitu eo acquiescunt.* & paulo post, *dicunt*, non *adiiciunt*. ¶ Adipe anseris decocti.) *cum adipe anseris decocti*, in eodem: & infra mox, *arcuatum* non *arcuatim*. ¶ Efficaciter sanat aurium dolores) *Efficacem narrant ad aurium dolores*, in eodem. ¶ In cortice mali punici decoctum & porri succo) in eodem, *in cortice mali punici mel porri succo*. ¶ Fierique vermiculum) *fierique vermiculum*, in eodem. ¶ Has capite detracto attritas lepras sanasse Musa & Picton in exemplis reliquerunt) in eodem, *His capite detracto attritis lepras sanasse Muscum pycten in exemplis reliquerunt*. Forte legendum, *attritis lepra*. Etsi magis fere placet impressa lectio. ¶ Et odoris tedio inuisum) *Ex odoris tedio*, in eodem. ¶ Infusum auriculæ aut parotidæ) *Infusum auriculæ a parotide*, in eodem.

EX LIBRO XXX.
Ex Capite I.

IN paucis tamen digna res est de qua plura dicantur) *tria prima verba* superioribus assuenda sunt: Reliqua sic lege. *Digna res*

gna re de qua mira dicatur. ¶ Velut altiorē sanctioreque quā medicinā) caret exēplar nostrū particula illa, *quā.* ¶ Addidisse vires religionis) in eodē, *religiones* nō *religionis*: ex paulo post, *suggerit*, nō *suggesserit.* ¶ Durasse memoriā artemq; tā lōgo æuo) *durasse eorum artem, eamque longo æuo*, in eodem. ¶ Commentariis non intercidentibus) negatio desideratur in eodem; in recentioribus autem codicibus *non intercedentibus* legitur. ¶ Quorum nulla extant monumenta) hæc verba desiderantur in eodem. ¶ Quando transisset ad Thessalas vrbes) *matres* non *vrbes*, in eodem. ¶ Alienæ gētis) *aliena genti*, in eodem. ¶ Troianis itaque temporibus Chironis medicinis contenta) *Troianis vtique temporibus Chironis medicinis contentæ*, in eodem. ¶ Literarum subtilitatibus sine æmulo genitus) *soccorum salibus* vel aliquid simile substituendum videtur in locum illorum verborum, *literarum subtilitatibus.* ¶ Si non expers sedes eius tota Thrace magicæ fuisset) in eodem, *Si no ex Perside se vis tota in Thracen magices tulisset*, rectius. Nam ex Perside ortam magicen ipse circa finem capitis asserit; Tantis cærimoniis vt dedisse Persis videri posit. ¶ Primus extat, vt equidem inuenio, commentatus de ea Osthanes) *primus quod extet vt equidem inuenio commentatus est de ea Ostanes*, in eodem. ¶ Ac velut semina artis portentosæ sparsisse) *ei sparsit*, non *sparsisse*, in eodem. ¶ Et Dardanum e Phœnice illustrauit) *& Dardanum & Phœnicem illustrauit*, in eodem. vt *Phœnicen*, sit nomen proprium. ¶ Voluminibus Dardani in sepulchrum eius petitis) scribendum reor, *Voluminibus Dardani in Cyprum petitis*; vt pronomen eius superfluat: alioquin non erit quo referre possimus, quod nō multo infra sequitur, *tanto recentior est Cypria.* ¶ Britannia hodieq; eā attonite celebrat) Aptius in nostro exēplari, *attonita celebrat.*

Ex cap. II. Non discendi ingenium) *discentis*, non *discendi*, in eodem. ¶ Aliaque non patiente mundo. Immensum & indubitatum exemplum est falsæ artis. cæt.) verbum *immensum* cum minore litera scriptum præcedentibus annectendum videtur: reliqua sic, vt reor, commodius legentur: *Alioqui non capiente mundo immensum. Indubitatum exemplum est. cæt.* Nam coniunctio *&*, non est in codice antiquo. ¶ Lentiginem habentibus nō obsequi numina, vt cerni non possint. forte hoc in illo cæt.) scribe, *Lentiginem habentibus non obsequi numina aut cerni. Num obstitit forte hoc in illo?* Ex nostro apographo. ¶ Nā hominē immolare gratissimum) melius, *Iam hominē immolare gratissimū.*

Ex cap. III. Anguium cor si mordeatur aut si alligetur efficax habetur) *Anguium cor si mordea, vuæ efficax habetur*, in nostro exemplari. ¶ In aceto scyllite decocti) *Scyllitico*, in eodem, non *Scyllite*, recte. Nam vino quod græce masculini est sexus, conuenit hæc terminatio in *es.* Acetum vero cum sit & latine & græce neutrius, non scylliten dixerim, sed *scylliticum.*

Ex cap. IIII. Cochleæ coqui debent in lacte) corrigo, *cochleæ coqui debent inlotæ*, ex apographo nostro: sic infra cap. vj. *Est qui cochleis illotis protropum infundat.* ¶ Et in his smegma earum) tria prima verba desiderantur in eodem. ¶ Ne sint malæ hirsutæ) *halæ*, non *malæ*, in eodem.

Ex cap. VI. Quæcunque viuæ cum aceto deuoratæ) non *viuæ*, in eodem, sed *rite*: scribendum puto *tritæ*. Nam & tritas aliquot in medicina viis habere tradit Dioscor. lib. ij. ¶ Viuerra porcelli modo inassata) *Viuerrula*, forma diminutiua in eodem. ¶ Omne enim vas earum nigrescit contactu) pronomen, *earum*, non agnoscit vetus codex. ¶ Quidam torrent ex iis sextarium) dele duo illa verba, *ex iis*, ex eodem. ¶ Et ex aqua calida dari iubent) desideratur verbum *calida* in eodem. ¶ Vt aliqui arbitrantur, nec pauciores hoc esse. cæt.) in eodem, *aliqui arbitrantur nec pauci auctores hoc esse. cæt.* ¶ In pariete dormitorii eius tectoue includi) scribe, *In pariete dormitorii eius tectorio includi*, ex eodem. ¶ Alii duorum dierum catulum) *duum* non *duorum*, in eodem. ¶ Donec persanent. Eo liberat & lacerta viridis) pronomen, *Eo*, superuacaneum est, si eidem exemplari fides habetur. ¶ Vpupæ cor in lateris doloribus laudatur; & cochlearum cinis in ptisana decoctarum) *Vpupæ cor lateris doloribus. Laudantur cochlearum cibi in ptisana decoctarum*, in eodem.

Ex cap. VII. Tormina sanat lien tostus) verbum *sanat*, nec est in apographo nostro, neque videtur esse necessarium. ¶ Aut in dolore si quis aquam fluentem) cōuertenda puto verba: *Aut si quis in dolore.*

Ex cap. VIII. Vel cochleas decoctas vt suspiriosis) scribe, *vt in suspiriosis* ex apographo. ¶ Item hydri iecur bibi vel cinerem scorpionum, aut in pane sumi) in eodem, *Item hydri iecur bibi, vel cinerem scorpionum, aut in pane sumi.* ¶ Procidentia alui succus cochlearum punctis euocatus illita depellit) *procidentiam* accusandi casu, in eodem. ¶ Cochleæ latæ, paruæ, contritæ ex aceto, vel cinis eius) scribe ex eodem, *Cochleæ latæ paruæ contritæ ex aceto. Senectus anguium ex aceto, vel cinis eius.*

Ex cap. X. Est autem in locis hostiorum fenestrarum) scribendum *loricis* non *locis*, ex eodem. ¶ Cochlearum cinis addito semine lini & vrticæ cum melle inunctos sanat) lego, *Cochlearum cinis adiecto semine lini & vrticæ cum melle linctu sanat*, ex eodem. ¶ Quod si pullus is detur incipienti in cibo quem primum peperit, cum quis primum. cæt.) paucioribus verbis nostrum exemplar, *Quod si pullus is detur cum primum tentatus sit, liberatur eo malo.*

Ex cap. XI. Nam non modo muris cerebrum dare potui ex aqua aut cinerem mustellæ, aut etiam inueteratas herinacei carnes) breuius ibidem, *Nam muris cerebrum dare potui ex aqua, aut cinerem mustellæ, vel etiam inueteratas.* cæt. ¶ Quod totum abdicandum paucis exemplaribus docebo) scribe, *Quod totum abdicandum paucis e pluribus docebo*, ex eodem. ¶ Cum ipso specu tota resina. cæt.) in eodem *cum ipsa in spleno toto resina.* cæt.) forte legendum, *splenio* nō *spleno*. Verba item illa quæ statim ante præcedunt, *quoniam miseria spei delectat*, Pliniana non puto. ¶ Et anserinum adipem & oleum myrteum) in eodem, *Et anserinum adipem ex vino myrteo.*

Ex cap. XII. S. in verendis sit cæterisque ibi vlceribus) *in verendis cæterisque ibi vlceribus*, in eodem. ¶ Tubera & quæcunque molliri opus sit) *emolliri* in eodem non *molliri*: & infra paulo *circumlatus* non *circumdatus.* ¶ Neruorum nodis medetur capitis viperini cinis) verbum *medetur*, redundat ex eodem: recte. dictum enim est paulo ante. ¶ Item folliculus cuiuslibet animalis fellis) *animalium*, non *animalis*, in eodem. ¶ Aut locustæ frictæ cum seuo hircino) superfluit, *frictæ*, ex eodem.

Ex cap. XIII. aranei telæ suppositæ) dele postremum verbum, ex eodem. ¶ Gallinacei cerebellum vel sanguinis profluuia) melior lectio, *sanguis* quam *sanguinis*, vt quædam exemplaria præferunt. ¶ Item columbinus sanguis) superfluit, *sanguis*, ex vetere codice. ¶ Vulneribus medetur œsypū) *vlceribus* non *vulneribus*, in eodē. ¶ Et murino fimo eroduntur) *e murino*, non *ex murino*, ex eodem. ¶ Vel simblio melle) *sympulo* non *simblio*, in eodem. ¶ Item fimi columbini cinis) postremum verbum detrahendum; ex eodem. ¶ Ex maxillis simul vstis) deme *ex* præpositionem, ex eodem. ¶ Cum melle aut cum vermium terrenorum cinere) *Cum melle aut vermium terrenorum cinere*, in eodem. ¶ Cauentes exhulcerationem multam) *alteram*, non *multam*, in eodem. ¶ Gallinarum fimum candidum seruatum) *fimi*, non *fimum*, in eodem.

Ex cap. XIIII. Mammas mulierum a partu tumescentes) *tumentes*, non *tumescentes*, in eodem. ¶ Vermes terreni illiti in ceruices & scapulas ne nerui doleant præstant) scribe, *Vermes terreni illiti ne ceruicis scapularumque nerui doleant præstant*, ex eodem. ¶ Grauidis secundas pellunt) *Graues*, non *Grauidis*, in eodem. ¶ Detrahuntur autem sub partu) *Detrahuntur iisdem sub partu*, in eodem. ¶ Sunt & minutæ longæque candidæ cochleæ passim oberrantes) *sunt & minimæ loricæque cochleæ passim obseruantes*, in eodem. Legendum videtur *obuersantes*, non *obseruantes.* ¶ Abortus asperos facit) in codice vetere, *Abortus per os facit.* ¶ Sed malis puerorum illitus non satis proficit) *alis*, non *malis*, in eodem. ¶ Nisi erucæ vel cicutæ semen) *ærugo*, nō *erucæ*, in eodem. ¶ Perunctis partibus alij non surgunt) in eodem, *perunctæ partes ali non sufficiunt.*

Ex cap. XV. Cum thure ex oui albi succo) *cum thure & ex vuis albo succo*, in eodem. ¶ Ad idem valent & grandissimi dentes serpentium) in eodem, *Idem valent & grano dentes serpentium.* ¶ Bouis capiti lapillum inesse tradunt quem ab eo expui. cæt.) in eodem non *Bouis* habetur, sed *Boue*. lego, *Boæ*, & *ab ea Expui*, non *ab eo*, idem præfert exemplar. ¶ In vrina virili lacerta necata) *Vrina virili lacerta enecata*, in eodem. ¶ Qui in vrinam canis suam ingesserit) non *ingesserit*, sed *egesserit*, in eodem. ¶ Byturos vocari qui vites in Campania erodant) *Biuros*, in eodem, quasi *bicaudes* dixeris, non *byturos*: & paulo ante *subiugum* non *sirulugum.*

Ex cap. XVI. Contritis vno die deiectisque) *contritis vna deiectisque* in eodem. ¶ Sparsas apes in aluearia reuerti) *aluos*, non *aluearia*, in eodem: & paulo post, *lassari*, non *lassescere.*

EX LIBRO XXXI.

Ex Capite I.

Improbas exerente vires) *exercente*, non *exerente*, exemplar nostrum. ¶ Sæpe etiam lapides subuehunt portantes aliena pondera) tria prima verba ad superiora pertinent. Tum sequitur, *Subeuntque portantes aliena pondera*, ex eodem. ¶ Vt fruges gignantur) in eodem, *Vnde fruges gignantur.*

Ex cap. II. Auxilia morborum conferentes) lego, *auxilia morborum profitentes*, ex eodem. ¶ Vt protinus noscatur etiam ministerium eius ex illa maiestate ingenii) scribe, *Quin protinus noscatur etiam ministeriorū eius haustus ex illa maiestate*

ex eodem. Nonnulli *ministrorum* legunt non *ministeriorum:* sed potest sustineri *ministeriorum*; vt quemadmodum Famulitium pro famulis & Seruitia pro seruis poni solet;sic Ministeriorum pro Ministrorum hic positum sit:vt lib.vij. cap.iij. *Interim eum qui videbatur extinctus plaudendo conciuisse ministeria*, hoc est *ministros*. ¶ Quo tua Romane.cæt.) scribendum, *quod*, non *quo*, ex eodem; sic etiam deponente sensu. ¶ Custodit autem partum Linus fons) *flatum*, non *partum*, in eodem: forte scribendum, *fœtum*. ¶Nam qui Sybarin bibāt) lege, *Nam qui e Sybari bibant*, ex eodem. vt quod paulo post sequitur: *Qui e Crathide, candidos:* lego, *qui e Crathi, candidos*, ex eodem. ¶ Mares terrestres viuere & conuersari) aptior lectio, *viuere & conseruari*. ¶Iuxta flumen Orchomenon) in nostro apographo, *Iuxta flumen Erycnum:* scribendum puto, *iuxta flumen Erineon*, qui Locridis quidem est fluuius, sed in Cephissum Bœotiæ fluuium exonerat, auctore Strabone lib.ix. Sequitur continuo: *Duo sunt fontes quorum alter memoriam, alter obliuionem affert; inde nominibus inuentis.* in eodem, *E duobus fontibus alter memoriam, alter obliuionem affert; inde nominibus inuentis.* ¶ In Sicilia apud oppidum Iulgum riuus fluit vnus) in eodem, *In Sicilia apud oppidum Viscum riuus fluit nouus.* ¶Vinum tedio venire his qui ex Clitorio lacu biberint) lego, *Vinum in tedium venit his qui*.cæt. ex eodem. ¶Statis diebus septenis eius dei) verbum *statis*, redundat ex eodem: & *eiusdem*, non *eius dei*, ibidem legitur. ¶ Theophrastus hoc idem fieri in Æthiopia eiusdem virtutis fonte) verbum *fieri*, superfluit; & *nominis* in eodem legitur, non *virtutis*. ¶ In Indiæ terris fontem esse cuius aqua lucernæ ardeant) in eodem, *Inditis ejus fontem esse cuius aqua luceat.* ¶ Iuba in Troglodytis lacum insanum) in eodem, *Trogodytis*, non *Troglodytis*, vera lectione. sic enim semper Strabo, vt notat auctor innominatus, qui eius selecta seu collectanea excerpsit. ¶Vt nullum non pondus impactum respuat) *vt nulla mora pondus impactum respuat*, in eodem. ¶Clæon & Gelon ab effectu Græcorum nominum dicti) in eodem, *Clæon & Gelon ab re*. superfluunt reliqua. ¶Qui in vinum additus triduo calorem potionis custodit) *qui vino addito triduo*. cæt. ex eodem. ¶Et in Meduorum lacu puteoque Saturni fons Limyræ) in eodem, *Et in Medorum lacu puteoque Saturni Themtuni fons lymfie.* ¶Quem rapiunt annuentes) commodior lectio, *Quum rapiunt annuentes.* ¶ Cuius gurgite periuri notantur pati velut flammam vrentem) *negantur*, non *notantur:* & paulo post *auguriis* non *augurio*, in eodem. ¶Singulis siccantur duodecies diebus, aliquando vicies) *singuli siccantur duodenis diebus, aliquando vicenis*, in eodem. Non tamen displicet impressa lectio. ¶Quod & circa Danubij exortum) detrahe primum verbum, ex eodem. ¶Lycus in Leontinis tertio die si quisquam biberit) rectius in eodem, *Lycus in Leontinis tertio die quam quis biberit.* ¶Namque & hæc insidiosa conditio quod quædam) adde verbum *est: Namque & hæc insidiosa conditio est*, ex eodem. ¶Quoniam visus omnibus terrori est) *qui omnibus terrori est*. cæt. superfluunt ex eodem. ¶Qui quacumque rigat, lapideam facit terram) breuius in nostro codice, *Quacunque rigat lapideam faciens terram.* ¶In quo lateres coniecti lapides extrahuntur) *lapidei extrahuntur*, in eodem. ¶Distillantes quoque guttæ in lapides durescunt in antris Coryciis) adde verbum *ideo*, ex eodem, *in antris Coryciis ideo.* Lego igitur & suppungo aliter: *Distillantes quoque guttæ lapide durescunt. In antris Coryciis idem.*

EX CAP. III. Vtiliores quæ profluunt existimantes) *fluunt* non *profluunt*, in eodem. ¶Aluo duritias facientes faucibusque) verbum *facientes*, desideratur in eodem: & *duritia* legitur non *duritias*. ¶Quædam igitur & huius generis aptissimæ aliæ alibi) scribe, *Quæ nam igitur & cuius generis aptissimæ? Aliæ alibi.* vt sit interrogatio & responsio. ex eodem. sic non multo post: *Ex quo nam ergo genere maxime probabilis contingit?* ¶Et hæ quamuis in longinqua.cæt.) dele coniunctionem *&*, ex eodem. ¶Mox specu mersa) *mox in specus mersa*, in eodem. ¶Non dubie promittunt aquas) detrahe postremum verbum, ex eodem. ¶ Et harena carbunculosa) *carbunculus*, non *carbunculosa*, in eodem. Et paulo infra; *harenato*, non *harena*. ¶ In excelsioribus oppidi riget) *oppidis*, non *oppidi*, in eodem.

EX CAP. IIII. Nam ipsa æstate deficiunt) scribe cum minore & adiunge superioribus: *non ipsa æstate deficiunt*, ex eodem.

EX CAP. V. Sicut in Magnesia calidas factas frigidas alias non mutato sapore) in eodem, *sicut in Magneside calidas, factas frigidas, salis non mutato sapore.* Quam lectionem confirmat quod statim sequitur, *ante dulcis mutatus in salem est.* ¶Superiorem Hypanim fieri) *Hypani*, non *Hypanim*, in eodem.

EX CAP. VI. Libramentum aquæ in centenos pedes sursum elici minimum erit si vno cuniculo venit) in eodem, *Libramentum aquæ in centenos pedes silici minimum erit si cuniculo veniet.* & paulo post: *lumina*, non *laminæ*. ¶ Per quas surgere in sublime opus fuerit e plumbo. Subit altitudinem, cæt.) in eodē, *Quam surgere in sublime opus fuerit, plūbo subeat. Subit altitudinem*.cęt. ¶Videlicet, quia medicina tunc non erat hęc) cōuerte verba, *Videlicet quia medicina hæc non erat tunc*, ex eodē. ¶Similis error quo quidā plurimo potu gloriantur) in eodem, *Similis error quam plurimo potu gloriātur*. scribo, *gloriantium* nō *gloriantur*. ¶ Sicut in Egesta Siciliæ) legendum alterutro modo, aut *Ægesta*, cum diphthongo in prima, aut *Segesta*. Vtroque enim modo geographi & historici vsurpant. In vetere item codice *Sicilia* legitur, non *Siciliæ*: quod nō magnopere displicet, vt sint duo auferendi casus; *Segesta Sicilia, Larissa Troade.* ¶ Ferruminant & fracturas ossaque contusa) in eodem, *ferruminata a fracturis ossa*: legendum forte, *ferruminant & fracta cruris ossa:* reliqua redundant. ¶Item corpora siccant) in eodem, *Item corpora aßicanda*. scribo *aßicando*. ¶Aut sanguinem egerentibus) *aut sanguine egesto*, in eodem. ¶ Quin & vomitiones ipsæ) legendum reor, *quippe*, non *quin*. ¶ Discutiendis tumoribus putant medici) *discutiendis, cauendis tumoribus putant medici*, vetusto exemplari. ¶ Si illa decoquatur hordeacea farina) *illa decoquitur hordeacea farina*, in eodem. ¶ Et in hoc vetustate virus deponentē) in eodem, *in hoc ex vetustate virus deponentem.* ¶Aurium dolores, capitis grauitates) scribe alio ordine, *Aurium grauitates, capitis dolores*, ex eodem. ¶ Cum quattuor aquæ sextariis mergatur) scribendum, *in quatuor aquæ sextarios mergatur*, ex eodem. ¶ Salsissimi maris vim & naturam implet) adde particulam, *que: vimque & naturam implet*, & paulo post, *excalfacit* non *calfacit*. ¶Inueteratur quod vocatur thalassomeli) deest particula *&: inueteratur & quod vocatur thalassomeli*, ex eodem. ¶ Appetentibus vinum ægris) *vini* non *vinum*, in eodem: & paulo post, *in mare*, non *in mari*.

EX CAP. VII. Sale æstuant) in eodem, *sale exæstuant.* ¶Lapidicinarum modo cæditur) *lapicidinarum*, in eodem, non *lapidicinarum*. ¶ Similis est colore alumini) *corpore* non *colore*, in eodem. ¶ Et in totum sponte nascens inter hæc est) scribe, *intra hæc est*, ex eodem. ¶Vulgaris plurimusque in salinis) *vulgaris pluribus in salinis*, in eodem, & paulo post, *aliter*, non *arescens*. ¶ Fit & e puteis in salinas ingestis) tolle præpositionem *e*, ex eodem. ¶Et illi quidem etiam lignum referre arbitrantur) scribe, *illi quidem & lignum referre arbitrantur*, ex eodem. ¶ At e stagnis Tarentinus) *de stagnis Tarentinus*, in eodem. ¶Nec vllius spuma aut ramentum) *nec vllus ex spuma aut ramento*, in eodem. & paulo ante, *flos vero salis*: redundat illud *vero*. ¶ Ita est in mandendo quæsitus garo) *iterum*, non *ita*, est in eodem. ¶Vt transierit intellectus ad voluptates animi quoque. Nam ita sales appellantur) pro tribus illis dictionibus, *quoque nam ita*, substituo *scommata*. audacter quidem, sed forte non infeliciter. ¶ Quoniam illa sal in Sabinos portari conuenerat) *quoniam illa salem in Sabinos portari conuenerat*, in eodem. ¶ Ancus Martius rex salis modia sex millia in congiario dedit populo) breuius in eodem, *Ancus Martius rex modios salis in congiario dedit populo.* ¶Esitasse enim panem cum sale & caseo, vt prouerbio apparet) sincerior lectio scripti codicis, *& sales cum pane esitasse eos prouerbio apparet.* ¶ Diluente factitium colorem) *Deluente* in eodem, non *Diluente*, rectius. ¶ Acopicis & smegmaticis vtilis) *Acopis & smecticis vtilis*, in eodem. Quam lectionem veram esse, nemo, græce doctus, diffitebitur: confirmatur etiam Pauli Æginetæ auctoritate lj. vij. vbi de smecticis medicamentis agit. & paulo post: *fecis imæ*, redundat verbum *imæ*. ¶Capite eius vsto suffito extrahit secundas morantes) in eodem, *Capite eius vsto suffitu extrahi secundas monstrantes.*

EX CAP. VIII. Et Mauritania Bæticaque & Carteia ex Oceano intrantes) *Bæticæ* non *Bætica*, legendum ex eodem, recte. nam Carteia Bæticæ vrbs est. ¶ Sacris Iudæis dicatum) deest particula, *que*, *Sacrisque Iudæis dicatum*, ex eodem. ¶ Ostreas, echinos, vrticas, cammaros) *Ostreas, echinos, vrticas maris*, in eodem. ¶ Namque & alece scabies pectoris sanatur) *pecoris* non *pectoris*, legendum ex eodem. vt infra de sale capite proximo prope calcem, *Pecorum quoque scabiem & boum illitus tollit.* ¶ Aquæ marinæ vicem pensat) *præstat* non *pensat* in eodem.

EX CAP. IX. Cum quarta parte lini seminis) *cum æqua parte lini seminis*, in eodem. & paulo post: *& vespas* non *vel vespas*. ¶ Ad hoc maxime probatur Tattæus aut Caunites) in eodem, *ad hoc maxime probatur & Teus & Caunites.* puto scribendum *& Teius & Caunites*, a duabus ciuitatibus, Teo Ioniæ Anacreontis poetæ natalibus clara, & Cauno Cariæ, quæ est finitima Ioniæ. Nec me latent quæ hic Hermolaus, & alibi alij de sale Tattæo & Tragasæo tradunt. ¶ Frictus comminutusque) *infractus* non *frictus*, in eodem. ¶ Idem noxia & tinearum genera pellit) in eodem non, *idem noxia*, sed *imnoxie*, vna voce legitur, & iunctim cum præcedentibus. deinde sequitur: *& tinearum genera pellit.* ¶Maxime vsurpanda obseruatione circa humeros & renes) duobus illis verbis, *vsurpanda obseruatione*, caret nostrum exemplar. ¶In saccis aqua feruēti crebro madefactus) *candefactus* non *madefactus*, in eodem: quam lectionem confirmant verba quæ statim sequuntur, *in iisdem saccis impositus candens*

dus. ¶ Qua quidem totis corporibus nihil esse vtilius sale & sole dicunt) legendum videtur *quidam*, non *quidem*. & antiquum exemplar *dixit* præfert, non *dicunt*. ¶ Item smegmaticis ad extendēdā cutem) scribo, *Item smegmatis ad extenuandā cutē*, ex eodem. De smegmatis vero quæ cuti admota abstergunt, exterunt, extenuant, & discutiunt, Paulus libr. vij.

Ex cap. x. Excedente Nilo siccantur, decedente madent succo nitri) pauciora verba in eodem: *Hæc cedente manant su cco nitri*: cætera redundant. ¶ Nitrariæ egregiæ Ægyptiis. Nam circa Naucratin & Memphin tantum solebant esse) breuius item in eodem, *Nitrariæ Ægypti circa Naucratin & Memphin solebant esse*. ¶ Multique sunt tumuli ea de causa saxei) *cuniculi*, in eodem, non *tumuli*. ¶ Alii operimentorum fermento gigni existimauere) non *operimentorum*, in eodem legitur, sed *ceruorum*. ¶ In mali punici calyce adiuuat nitrum. claritatemque visus cum melle inunctum) in eodem, *in mali punici calice adiuuat. Ad claritatem visus cum melle inunctum*. & paulo post, *Creta Cimolia*, non *Cimolia creta*. ¶ Maxime cum aceto datum) *insudatum* non *datum*, in eodem. & infra paulo, *expasta* non *pasta*. ¶ Flos eius) *Flos & vua*, in eodem. ¶ Regium quoque morbum in vino exterminat potum) in eodem, *Regium quoque morbum extenuat in potione vini*.

Ex cap. xi. Alias ex his existimauere) vltimum verbum demendum ex eodem. ¶ Imponuntur spongiæ ipsæ epiphoris ex posca & aceto calido) in eodem, *Imponuntur & spongiæ ipsæ ex posca & ex aceto calido*. ¶ Ex aqua vero cælesti impositæ secta recentia non patiuntur intumescere) *siccans* in eodem non *secta*: vt ad præcedentia pertineat. ¶ Sed spleneticis e posca) *& splenicis e posca*, in eodem.

EX LIBRO XXXII.
Ex Capite I.

Pisciculus Echeneis appellatus in se tenet. Ruant venti licet & sæuiant procellæ) exemplar nostrum, *pisciculus echeneis appellatur, cuncta in se tenuerat. Venti licet sæuiant, procellæ, imperat furori*. scribendum forte: *cuncta vi sua temerat. Venti licet sæuiant, procellæ, imperat furori*. ¶ Ab Astura Antiū remigantis) *renauigantis* non *remigantis*, in eodem. ¶ Nouissime tum in vrbem reuersus ille imperator) quis non videat postrema duo verba adiecta esse expositionis causa ab aliquo, vt aiunt, glossatore? ¶ E nostris quidam latinis remoram. cæt.) *latine* non *latinis*, in eodem. ¶ Odinolyontem appellauere) *Odynoliten* in eodem, nō *Odinolyontem*, rectius. ¶ Eadem res in mari & tactu quidem nocet) in eodē, *eadem res in mari. Nā & tactu quiaē nocet*.

Ex cap. ii. Atque ita retrorsum eru mpere) *repere* non *erumpere*, in eodem. ¶ Arenas arare cauda) mallem legeres: *harenam sulcare cauda*. ¶ Atque ita conditum transire rete) in vetere exemplari, *Atque ita candidum transeat rete*. scribo, *atque ita condi, dum transeat rete*. ¶ Quoniam sit dorso cultellato, spinaque lineam præsecare) lego, *quoniam sit in dorso cultellata ei spina, eaque*. cæt. ex eodem. ¶ Labradii Iouis fonte) lego, *Labrandii* non *Labradii*, tum ex vetusto exemplari, tum ex Stephano, cui Libranda vicus est Cariæ. Cōfirmat id quoque Strabo quartodecimo, qui & mentionem facit templi Iouis. ¶ Recentia effici constat) *refici* non *recentiā effici*, in eodem habetur. ¶ Tantum apud Indos in cura) superfluit præpositio *in*, ex eodem. ¶ Et in Siculo circa Heliam & Drepanum) *Culias* non *Heliam*, in eodem. ¶ Scabrosum aut lapideum, vel rursus inane & concauum) in eodem, *scabiosum aut lapideum, aut rursus*. cæt. ¶ Prius quam hoc noteſceret Galli gladios. cæt.) lego, *Prius quam nos deceret, Galli gladios*. cæt. ex eodem.

Ex cap. iii. Quod ipsum corrumpi fraude coniicientibus gummi. cæt.) *coniicientium* non *coniicientibus*, in eodem, rectius. ¶ Odoris grauis, gustu amaro & acri friabiles) in eodem, *odore graues, gustu*. cæt. & statim ante, verbum *tunicis* non legitur ibidem. ¶ Et per se poti in aqua) *& per se poti in aqua*, ibidem. ¶ Aduersus cerasten & presteras) *presigras* non *presteras*, in eodem. vt lib. xx. admonuimus.

Ex cap. iiii. Effectus quoque pari honore habendi) in eodem, *effectusque pars honore habendo*: sicque fere habent Romana & Parmēsia exemplaria. ¶ Naturæque proprietatem) in eodē, *figuræque proprietatē* Parmenses & recentiores nōnulli codices, *figuræque veræ proprietatem*: vt scribendum putem, *figuræque lyræ proprietatem*: ad exemplar enim testudinis lyram Mercurium excogitasse ferunt. Higinius de testudine lyram fecisse Mercurium prodit. ¶ Terrestrium carnes suffusionibus proprie magicisque. cæt.) scribendum *suffitionibus*, non *suffusionibus*, ex eodem, recte: nam de suffusionibus paulo post. Fauent & Romana ac Parmensia exemplaria. Et mox, *ac lienes tollere*: redundat vocula *ac*. ¶ Alopeciarum inanitas ac porrigo) *prurigo* non *porrigo*, in eodem. & statim post: *sanantur*, non *curantur*. ¶ Miscetur autem sanguis heminis tribus aceti hemina vini addita his & cum hordeacea farina) in eodem, *Miscetur autem sanguinis heminis tribus, aceti hemina, vino addito. His & cum hordeacea farina*. ¶ Deinde post aliquot dies vespera) deest verbum *bina*, ex eodē: *Deinde post aliquot dies bina vespera*. ¶ Quod si dentes per annum colluantur testudinum sanguine) scribo, *Quod si dentes ter anno colluantur*. cæt. ex eodem. ¶ Item ardentium testium) verbum *ardentium*, superfluit ex eodem. ¶ Decoctarumque carnium. cæt.) *Decoctarumve carnium*. cæt. in eodem. ¶ Sed diu in vino testudinem excoquunt) *Sed vino testudine excoquunt*, in eodem. cætera superfluunt. Et statim post: *oculorum vtique* non *oculorum quoque*. ¶ Suffusiones etiam marinæ fel cū fluuiatilis sanguine) duo prima verba ad præcedentia attinent. reliqua sic legito: *Marinæ felle cum fluuiatilis sanguine*. cæt. ex eodem. ¶ Capillus inficitur felle. Contra Salamandras vel succum decoctum bibisse satis est) duo prima verba superioribus applica, cætera scribe sic: *Fel contra Salamandras vel succum decoctæ bibisse, satis est*. & statim mutato ordine lege, *Tertium genus testudinum est*, ex eodem. ¶ Latitudo his in dorso) *latitudo his & dorso*, in eodem. ¶ Verum ægrum sextadecima luna perungi tradunt) vltimum verbum non est in eodem.

Ex cap. v. Scincumque appelles) dele voculam *que*, ex eodem. ¶ Sæpius vero quantum veneficium menstruis mulierum) scribe, *sæpius vero quantum veneficij in menstruis mulierum*, ex eodem. ¶ Fluuiatiles si carnes edantur) *e fluuiatilibus si carnes edantur*, in eodem. ¶ Carnibus earum vel hamo additis præcipue purpuras certum est allici) *carnibus earum vel in hamum additis præcipue purpuras allici certum est*, in eodem. ¶ Phrynos vocant cunctarum grandissimæ) *grauissimæ* in eodem, non *grandissimæ*. ¶ Singula in solium addi) *oleum* non *solium*, in eodem. ¶ Huius adipem & fel habentes qui crocodilos venentur) in eodem, *Huius adipe & felle habentes*. cæt. Verbum *habentes* putamus falso adiectum. ¶ Nam si iam pauor occupauerit) *aut si iam pauor occupauerit*, in eodem. ¶ Inter venena sunt piscium) inuerte verba, *inter venena piscium sunt*, ex eodem. ¶ Et his qui succum Carpathi biberint) Exemplar nostrum *Carphati* præfert, non *Carpathi*: neutra lectio vera. scribendum *Carpasi*, ex Dioscoride sexto, & Paulo Ægineta quinto: qui tamen *Carpesiam* vocat, non *Carpasum*. & statim verbum *eius* eradendum, ex eodem.

Ex cap. vi. Idem videtur nec potest videri satis dictum esse de his, cum palma mentarum diu iam tribuatur illis) locus miserabiliter deprauatus. Apographon nostrum, *Id ne potest videri, satis dictum esse de his*. cæt. Legendum opinor: *Fidem nepotes vestram, satis dictum est de his*, cæt. vt sit interrogatio ducens ad negationem. Quintilianus in declamatione, Cæcus in limine: *Fidem vestram iudices, vt nobis prosit argumentum criminis nostri*. Et in Mathematico: *Fidem vestram P. C. ne quid amplius de misera pietate speretis*, & alias subinde. Hoc autem verbo *nepotes* & *nepotatores*, vtitur frequenter Plinius, cum Romanorum mores luxumque incessit. vt paulo post: *Nec non inter nos nepotis cuiusdam nomenclator*. cæt. Item, *attribuatur* legitur in eodem, non *tribuatur*. & paulo post: *Ideo pelagia*, redundat *Ideo*. ¶ Gignuntur tamen in petrosis) adde coniunctionem *&*, *Gignuntur tamen & in petrosis*, ex eodem. ¶ Grandescunt syderis quidem ratione maxime) luxatus est ordo verborum. Lege, *Grandescunt quidem syderis ratione maxime*, ex eodem. ¶ Hæc videtur causa quare minora in aliis locis reperiantur) in eodem non *in aliis locis* habetur, sed *in alio*. lego *in alto*. Nam si grandia reperiuntur vbi sol penetret in vada, consequitur vt in alto quo sol non penetrat, parua reperiantur. ¶ Et tristitia minus appetunt cibos) *tristia* non *tristitia*, scribendum ex eodem. ¶ Neque teneriora esse vlla compertum est) *Neque teneriora vlla esse compertum est*, in eodem. ¶ Nec non inter nos nepotis cuiusdā nomenclator tridacna appellauit) in eodem, *Nec nos inter nos nepotis cuiusdam nomen celaturi tridacna appellauit*. ¶ Dos eorum in medicina in hoc loco tota dicetur) scribo, *Dos eorum medica in loco tota dicetur*, ex eodem. ¶ In conchis suis vti clausa venerint) desideratur verbum, *cocta*, ex eodem: *cocta in conchis suis*, cæt.

Ex cap. vii. Alopecias replet hippocampinus cinis) *Hippocampi* non *Hippocampinus*, in eodem. ¶ Præparat cutem sepiarum crustæ farina medicamentis. Cutem replet & muris marini cinis) aliter in eodem, *Præparant autem sepiarum crustæ farina medicamentis cutem, & muris marini cinis*. vt superfluat verbum *replet*, ex eodem. ego vero & illud, *medicamentis*, falso additum suspicor. ¶ Adeps liquefactus oleo) *Adeps liquefactus sole*, in eodem. ¶ Eadem cortice & nyctalopes curantur in farinam trita & ex aceto illita) masculino genere in eodem semper, *eodem trito illito*. ¶ Emendat & albugines oculorum iumentorum) verbum *oculorum*, redundat ex eodem. ¶ Adiiciunt & ossiculis eius genas si terantur sanari) *Aiunt & ossiculo genas*. cæt. in eodem. ¶ Affirmant & tetanothris) *tetanis* non *tetano*-

thris,in eodem. ¶ Ranæ dexter oculus dextro, ſiniſtro læuus, ſuſpenſi e collo natiui coloris panno. lippitudines ſanant) *Ranæ dexter oculus dextri,ſiniſter læui,ſuſpenſi*.cæt.ex eodem. ¶ Coniectas in fictili nouo) *in fictile nouum*,in eodem. ¶ Iuncis configunt quidam. ſuccum earum qui ita effluxerit admiſcent lachrymæ quæ ex alba vite manat) breuius & magis ex Pliniana dignitate in eodem, *Iuncis configunt quidam, ſuccoque earum qui ita effluxerit admiſcent vitis albæ lachrymam.* ¶ Multis variiſque per aquationes) *in multis variiſque per aquationes*, in eodem. ¶ Gari excellentis ſociorum cyathum) verbum *ſociorum*, non habetur in eodem. ¶ Ex iure edendas dabat) *mandendas*,non *edendas*,in eodem. ¶Et ita collui dentes labentes iubent) *Et ita collui dētiū labētes iubēt*,in eodē. Omnia ſupra ſcripta ex marina rana efficaciora)*ſupradicta* non *ſupraſcripta*,in eodem. ¶ Tātum dem ſalis addi atque fricari) adde verbum *ita*,*atque ita fricari*,ex eodem. & paulo poſt,*aut delphini*,non *& delphini*. ¶ Quidam delphini iecur in fictili torrent) *delphinum* non *delphini*, ſcribe: & verbum *iecur* detrahe,ex eodem. ¶Donec pinguitudo ſimilitudine olei fluat) *donec pinguitudo ſimilis oleo fluat*,in eodem. ¶ Deinde contuſa, colluta,& ſubacta) verbum *colluta*,non eſt in noſtro exemplari.& paulo poſt,*tumida vlcera*,non *humida*.

Ex cap. viii. Excoqui debet donec ſit craſſitudo mellis) *lenitudo* in eodem, non *craßitudo*. Legendum forte, *lentitudo*. ¶ Quod optimum id & Mileſium) ſcribe *hoc*,non *id*,ex eodem;vt ſtatim,*quod candidius*,*hoc minus probabile*. ¶ Attalus thynni recentioris adipe ad vlcera) in eodem, *Attalus thynni adipe recenti ad oris vlcera*. ¶ Scauri piſcis marini iocinoribus) *Sauri* non *Scauri*,in eodem:confirmatur & Athenæi auctoritate libro ſeptimo. ¶ Exenterari iubentur) *exinterari*, in eodem. Notanda orthographia, quod videlicet latine dicantur *interanea*.

Ex cap. ix. Per dies xv.) *diebus xv.* in eodem. ¶ Itaque vtiliſſimi ſunt.) *itaque vtilißimum*, in eodem:& paulo poſt *fellis* non *felli*. ¶ Cinis eorum potus emendat caligines) *lotus* non *potus*, in eodem. cui lectioni ſuffragantur verba infra paulo ſequentia; *lauantur quoque plumbi modo ad genarum craßitudines*. ¶ In mitulos qui ſalem viruſque reſipiunt. Myicas. cætera) ſcribe ſine præpoſitione, *mitulos qui ſalem viruſque reſipiunt, & myſcas*. cæt. ex eodem. ¶ Qui vehementius volunt vti, addunt cucumeris ſatiui radicis ſiccæ drachmam) verbum *vti*, non legitur in eodem: & *ſiccatæ* non *ſiccæ*, ſcribendum. ¶ Vrinam ciunt, in vino aluum) *vrinam ciunt in vino albo*, in eodem. ¶ Tormina vero cum aceto vino mixto) in eodem, *Tormina vero cum aneto ex vino mixto*. ¶ Fel ſiue cor earum cum melle) in eodem, *Vel cor earum cum melle*. ¶ Item rhombus viuus) *ſtrombus* non *rhombus*,in eodem:eſt autem ſtrōbus piſcis genus,vt conſtabit ex vltimo capite huius voluminis & ex aliis ſcriptoribus. ¶ Enterocelæ lepus illinitur tritus cum melle) in eodem,*Enterocelicis lepus marinus illitus cum melle*. ¶ Iecur quoque aquatici colubri) verbum *quoque* redundat. & *aquaticæ colubræ* ſexu fœminino, in eodem; vt ſupra capite vij. *Enhydris vocatur a græcis colubra in aquis viuens*:ſic enim ibi legendum ex vetuſto codice. ¶ Sed ſedis attritus) deme primū verbum ex eodem. ¶Aut ſquatinæ piſcis cutis combuſta) dele verbum *piſcis*, ex eodem. & paulo poſt:*Zmarides*,non *ſmarides*, antiqua orthographia. ¶ At teſtem ſi deſcenderit) detrahe primam voculam, ex eodem. ¶ Item ophidion piſciculus gongro ſimilis) *item Iphidion piſciculus cancro ſimilis*, in eodem. ¶ In quo decocta eſt rana & ipſius inteſtina) in eodem, *in quo decocta ſint ranarum inteſtina*. ¶ Item vituli marini cuius cinis & adeps prodeſt) deme vocem *cuius*: & adde in fine,*iiſdem*, ex eodem. ¶Item & bryon de quo diximus) *nec non Bryon de quo diximus*, in eodem.¶ Natura eſt ei ſtyptica. Impoſitum lenit. cæt.) *natura eſt ſtyptica,impoſitumque lenit*,in eodem. ¶ Obſeruaturque in ea) detrahe voculam *que*,ex eodē. ¶ Cācrique marini cinis ex oleo, itē fluuiatilis triti,ſicque cinere & oleo ſubacti) in eodem,*Cancri marini cinis ex oleo. Item fluuiatilis triti æquè cinere & ex oleo ſubacti*. ¶Et in articulis morborum) deme illud *Et*,ex eodem. ¶ Quas quidam diſſectas iubent imponi) redundat primum verbum ex eodem.

Ex cap. x. Et ipſi adalligantur ægris) *alligantur* non *adalligantur*,in eodem. ¶Ranæ vero in triuio decoctæ) detrahe verbum *vero*,ex eodem. ¶Et alligatæ & rubetæ) *atque alligatæ & rubetæ*,in eodem. ¶Magi quoque oculo earum ante ſolis ortum adalligatis ægro, ita vt cæcas dimittant) in eodem, *Magi oculis eorum ante ſolis ortum alligatis ægro, ita vt cæcos dimittant.* & ſtatim:*eoſdemque*, dele illud *que*:& paulo poſt, *alligatos* legito, non *adalligatos*: & confeſtim, *in lethargumque vergentibus*, dele coniunctionem, *que*. ¶ Et ſpondylus per ſe adalligatus) ſcribendum *percæ*, non *per ſe*, ex eodem. quod alii etiam annotarunt. ¶Ranæ quoque aquaticæ in vino vetere & farre decoctæ ac pro cibo ſumptæ) in eodem,*Rana quoque aquatica in vino vetere & farre decocta,ac pro cibo ſumpta*. ¶Prodeſt & febri ranarum fellis cinis) ſcribo, *prodeſt & fibrinarum pellium cinis* ex eodem. de fibrinis pellibus capite antecedente non longe a fine,*fibrinis quoque pellibus calciari*. cæt. Mentio quaque earum paulo infra. ¶Tremulos iuuat caſtoreum) dele verbum *iuuat*,ex eodem. ¶Decidunt ſatietate) *ſatiatæ*, non *ſatietate*,in eodem. ¶Inuehunt virus remedio verſo) *inueniunt* non *inuehunt*, in eodem.quid ſi ſcribas,*in veneni virus remedio verſo*. ¶ Carnes impoſitæ recentes ſiue ſalſæ) *recentis ſiue ſalſi*,in eodem. ¶ Vlcera quæ ſerpunt & quæ ex iis excreſcunt, ex capite mænarum cinis) in eodem, *Vlcera quæ ſerpunt & quæ in iis excreſcunt,capitis menarū cinis*: vt nō multo infra; *capitis menarū cinis cū allio tritus*. cæt. ¶Sed aliqui malūt alumē. cæt.) dele primā dictionē,ex eodem. & paulo poſt: *vermes vero innati*, detrahe illud *vero*. ¶ Cancri fluuiatiles illiti vel marini) demendum verbum illud *illiti*, ex eodem. & paulo poſt: *creſcere mammas*: dele *mammas*. ¶Item ſcombri in aceto putrefacti) *ſtrombi* non *ſcombri* ibidem, vt ſupra etiam notatum eſt. ¶Inſtillatur igni naribus) *inſtillatur igniaribus*, in eodem. ¶Et cum coagulo eiuſdem in vellere imponitur) breuius in eodem, *coagulo eiuſdem in vellere impoſito*. ¶Pulmonis marini cinis adalligatus egregie profluuia purgat) in eodem, *Pulmo marinus alligatus purgat egregie profluuia*. ¶ Item in iure cocti) *iidem in iure cocti*,in eodem. ¶Ipſaque demum in mare dimiſſa) *ipſa in mare dimiſſa*. reliqua ſuperfluunt ex eodem. ¶Nam carbunculos & carcinomata in mulierum parte præſentiſſimo remedio ſanari tradunt) in eodem non *mulierum* legitur, ſed *mulieribus*. Legendū itaque mihi videtur ſic: *Nam carbunculos & carcinomata in mulieribus percæ præſentißimo remedio ſanare traduntur*. ¶ Eadem vis eſt pulmonis marini leporis marini ſanguine & felle) in eodem, *eadem vis pulmoni marino. leporis marini ſanguini & felli.* & non multo infra:*adalligatuſque idem pauores*.cæt.) detrahe particulam *que*. ¶ Siriaſiſque infantium) *ſiriaſin* vnitatis numero, in eodem. ¶ Quam aridam inueniri affirmant) prima dictio ſuperfluit ex eodem. ¶Felue torpedinis viuæ) detrahe particulam *ve*, ex eodem. ¶Aiūntque ita curatos non repeti poſtea. Et Salpe negat canes latrare) ſcribe detractis duabus particulis ſic: *Aiunt ita curatos nōn repeti poſtea. Salpe negat*. cæt.ex eodem. ¶ Contra perfrictionum vitia) adde *&*,coniunctionem: *& contra perfrictionum vitia*,ex eodem. ¶Ablato priore lumine Anaxilaus tradat) *volumine* non *lumine*,in eodem. legendum forte, *velamine*. ¶Rubeta decocta & in aqua potu data ſuum morbis medetur) *Rubeta excocta aqua potui data* cæt.in vetuſto exemplari.& confeſtim,*cuiuſque ranæ*,non *cuiuſcunque*.

Ex cap. xi. Peracta aquatilium dote) in eodem, *peractis aquatilium dotibus*. ¶Centum ſeptuaginta ſex) *C.XLIIII.* in eodem. ¶Priſtes,tritones) non *priſtes*,ſed *piſtrices*,in eodem legitur. ¶Alopecias) *alopia*,ibidem. ¶Belonæ quos Aculeatos vocamus) ſcribendum videtur non *aculeatos* ſed *acus aciculaſve*. id enim ſignificat vox Græca *belone*. oſtendimus quoque hoc lib.x. ¶ Saxitanus a patria Bætica) ſcribo, *Sexitanus*,a Sexi oppido Bæticæ Plinio, Ptolemæo,cæteris. Fauet & apographon noſtrum: celebrat item Athenæus ſalſamenta Sexitana ex auctoritate Strabonis libro iij. ¶Lacertorum minima) *minimi*,genere maſculino,in eodem. ¶ Chamæ trachea,Chamæleos) ſcribo,*Chamæ ſtriatæ*,*Chamæ læues*,ex eodem. ¶Eſt autem graculo ſimilis) *gericulæ* non *graculo*,in eodem: vt ſit diminutiuum nomen a gerre,de quo paulo poſt in litera g. ¶Liparis,Lamyrus) *Leporis* non *Liparis*,in eodem. & paulo infra, *Orcynus* non *Orcynon*. ¶Pectunculi,purpuræ,percides) *pegrides* non *percides*,in eodem. ¶Scorpius, Sciadeus) in eodem,*Scorpius*,*Sciacie*,*Sciadeus*. ¶Smyrus, Scepini, Strombus) in eodem non *ſcepini* legitur, ſed *ſepta*. vt legendum videatur *ſepia*. cuius non alibi fit mentio,vtique non prætereundæ. ¶Tomus,Thurianus) *Thynnus*,*Thranys*,in eodem.& infra paulo,*ex quo vræa*, non *ex eo aurea*.& mox:*nauium curſus*,non *nauigiorum*.

EX LIBRO XXXIII.

Ex prœmio.

QVaqua calcatur inter hæc minimum.cæt.) Archetypum noſtrum & recentiora exemplaria,*quaqua ſecatur. & inter hæc minimum*. ¶Quanquam & hæc ſumma ſui parte tribuit vt minime parca) locus inſanabiliter corruptus, egregie,vt puto, curatus eſt,reſtitutuſque in priſtinum ſtatum:in eodem noſtro exemplari, non *minime parca* legitur, ſed *fugre ſi archa*; ſcribo, *frugi ſitarcha*. ¶Vt repente mens ad inane euolans) ſuperfluit prima vox,ex eodem. ¶Quouſque penetret auaritia) *penetratura* non *penetret*, in eodem. ¶Si nihil aliud quam ſupra terras concupiſceret) *ſi nihil aliunde niſi ſupra terras concupiſceret*, in eodem. ¶Vt precioſior videatur nomen ex auro retinens) vltimo verbo caret noſtrum exemplar: reliqua ſic legit, *vt precioſior videatur nomen natura*. ſcribendum puto, *nomen clatura*, in

caſu auferendi. ¶ Murrhina & cryſtallina ex eadem terra effodimus) in eodem, *Murrhina ex eadem tellure & cryſtallina effodimus.* ¶ Ac temulentiæ cauſa tenere Indiam iuuat) non *tenere*, in eodem, ſed *temere* legitur: ſcribendum forte *temerare.*

Ex cap. I. Aurum ſacra fames) probabilior lectio, *Auri ſacrã fames:* vt alludat ad notum Virgilii carmẽ. ¶ Quamquam & ipſe miratus aurum) *quanquam & ipſe mirator auri*, in eodem. ¶ Qui anulum primus induit digitis) *qui id primus induit digitis*, in eodem. ¶ Apud nos priſci vngulum vocabant) *unguinum*, non *vngulum*, in eodem. ¶ Fabricam etiam deum) *fabricare*, non *fabricam*, in eodem. ¶ Læuiſque manibus ac latentibus) *læuis manibus latentibuſque*, ibidem. ¶ Duo millia pondo auri periiſſe) *reperiſſe* non *periiſſe*, in eodem. ¶ Alii bracteas infercire leuiore materia) *inferci* non *infercire*, in eodem. ¶ Demoſthenes ſummus oratorum Græciæ) *Demoſthenes ſummus Græciæ orator*, ibidem. ¶ Iudicum quoque nonniſi iiij. decuriæ) verbum *quoque* redundat, ex eodem.

Ex cap. II. Et lege Iulia theatrali) ſcribe, *e lege Iulia theatrali.* ¶ Non capiant eum ordinem) *nunc capiant eum ordine*, in eodem. ¶ Ei ſenatum concilians) vetus exemplar longe aliter: *contilianis rebus.* vt forte ſcribendum ſit, *Cartilinanis rebus.* ¶ Qui ad equitatum trahebantur) *qui id ad equitatem trahebant*, in eodem. ¶ Quin etiam ipſum equitum nomen) in eodem, *quitum quidem etiam nomen ipſum*: lego, *Equitum quidem etiam nomen ipſum.* ¶ Et cauſam quæ ſupra indicata eſt exponit, inuitosque etiamnum tamen troſſulos vocari) hæc verba non ſunt in noſtro exemplari. ¶ Sed quos primum donauerit a L. Piſone traditur) detrahe primam dictionem, ex eodem. ¶ Hanc coronam ex præda dedit) adde pronomen *is*, ex eodem: *hanc coronam ex præda is dedit.* ¶ Sed quinque librarum) adde pronomen, *huic: ſed huic quinque librarum*, ex eodem. ¶ Eamque coronam teſtamento reip. legauit) in eodem, *eamque coronã ex teſtamento populo Romano legauit*, poſtpoſita præpoſitione.

Ex cap. III. Vt M. Bruti in Philippicis campis epiſtolæ reperiantur frementes fibulas tribunitias. cæt.) *Philippis* non *Philippicis*, in eodem. & aptiorem lectionem ducimus *frementis* quam *frementes*: vt referatur ad Brutum. ¶ At Hercules idem tu Brute) in eodem, *ita Hercules. idem enim tu Brute.* ¶ Cuius ſceleris nos coarguimus illum primum qui auri. cæt.) ſcribe, *& nos ſceleris arguimus illum qui primus auro.* cæt. ex eodẽ. ¶ Vt habeant in lacertis iã pridẽ & viri) *habeant in lacertis iã quidem & viri*, ibidẽ. ¶ Et inſerta margaritarũ pondera e collo dominarum auro pendeant) ſcribe, *& ſecreto margaritarum ſacculi e collo.* cæt. ex eodem, veriſſima lectione. ¶ Etiamnum pedibus induitur) *etiam ne pedibus induitur?* in eodem. ¶ Item impendia & dependere) *pendere* non *dependere*, in eodem. ¶ Quin & militum ſtipendiorum, hoc eſt ſtipis ponderandæ) *ſtipendia* non *ſtipendiorum*, in eodem. Proinde certior lectio mihi videtur, *quin & militum ſtipendia, & ſtipis ponderandæ*, cæt. & paulo poſt, *librale autem pondus*, non *libræ.* ¶ In triente vero & quadrante rates) *crates* non *rates*, in eodem. ¶ Mox lege Papyriana ſemunciales aſſes facti) *mox lege Papyria ſemunciarii aſſes facti*, in eodem. ¶ Ita vt ſcrupulum valeret. cæt.) *ſcripulum* in eodem, non *ſcrupulũ.* ¶ Poſt hæc placuit xl. M. ſignari) *poſtea placuit x. xl. M ſignari*, in eodem. ¶ Sed a nummo prima eſt origo auaritiæ excogitata, fœnore quæſtuoſa ſegnitia) ſcribe, *ſed ab nummo prima origo auaritiæ fænore excogitata, quæſtuoſaque ſegnitia*, ex eodem. ¶ Pudet intuente tantum nomina iſta) detrahe illud *tantum*, ex eodem. ¶ Expreſſo argenteis vaſis auro aut incluſo) permuta ordinem, *expreſſo argenteis vaſis aut incluſo auro*, ex eodem. ¶ Quibus delitiis veneunt tam aurea quàm aurata) lege, *quibus delitiis veneunt tam inaurata quam aurea*, ex eodem. ¶ Pudendo etiam crimine Cleopatræ) error in ordine, ſcribe: *pudendo crimine etiam Cleopatræ*, ex eodem. ¶ Opus proſcriptione dignum. Sed præter alia equidem miror) in eodem, *opus proſcriptione dignum, ſed Spartaci. Equidem miror.* ¶ Et in eo folia ac platanum vitemque) ſcribendum reor *ſolia* non *folia.* ¶ Feraſque argenteis vaſis inceſſere tum primum viſum. Mox quod etiam. cæt.) ſcribe, *feraſque argenteis vaſis inceſſi, vere tum primum noxiis. quod etiam.* cæt. elegantiſſima lectione. Noxios enim homines feris obiici ſolitos notiſſimum. ¶ Quam Gallia comata ſicut titulus indicauit) *quam Gallia comata titulis indicauit*, in eodem. puto totum locum legendum ſic, *quam contuliſſe Hiſpaniam citeriorem; alteram ix. quam Galliam comatã titulis indicauit.* ¶ Põdo dccxxvij. argenti nonaginta duo milia) in eodem, *pondo xvi. dccx. argenti xxij. lxx.* ¶ Et extra numerum. ccc. & lxxxv. M.) in eodem, *& in numerato lxij. lxxxv. cccc.* rectiſſime, vt paulo poſt: *& in numerato pondo ccc.* ¶ Perſeo rege Macedonico deuicto prædam pondo iij. M.) *Perſeo rege deuicto e Macedonica præda hs. ij. iij.* in eodem. ¶ Inde tranſiere in cameras. In parietes quoque) *Inde tranſiere in cameras quoque & parietes*, in eodem. ¶ Tuto etiam in incendiis rogiſque durante materia) duo poſtrema verba deſiderantur in noſtro apographo, & ipſa per ſe ſatis oſtendunt falſo adiecta eſſe. ¶ Aurique experimento ignis eſt vt ſimili colore rubeat quo ignis. Atque ipſum obryzum vocant) ſcribo, *Aurique experimentum ignis eſt vt ſimili colore rubeat igneſcatque. Ipſum obruſſam vocant*, ex eodem: & forte dictio illa, *ipſum*, melius ad ſuperiora pertinebit. Vtitur vero hac dictione *obruſſa*, & Suetonius in Nerone; & Seneca in epiſtolis ac naturalibus quæſtionibus. ¶ Prunæ violentiſſimæ igni indomitum) *prunæ violentiſſimi ligni indomitum*, in eod. ¶ Quam minimum vſus deterit) *quod minimum vſus deterit*, in eodem. ¶ In ſeptuagenas & quinquagenas) ſcribe, *in ſeptingenas & quinquagenas*, ex eodem. ¶ Quaternum vtroque digitorum) mallem legeres *vtrinque*, aut certe *vltraque*, quam *vtroque.* ¶ Vim habet talem qualem eſſe diximus plumbo) dele dictionem *talem*, ex ſcripto codice.

Ex cap. IIII. Vt omittamus Indicum atque a formicis aut gryphibus apud Scythas erutum) dele coniunctionem *atque*, & lege hoc ordine: *vt omittamus Indicum a formicis, aut apud Scythas grypis erutum*, ex eodem. ¶ Vt curſu ipſo tritu que perpolitam) *attritu*, in eodem, non *tritu.* ¶ Alueus vbi id eſt arenæque lauantur) *alueus hic eſt arenæque lauantur*, in eodem. ¶ Vt inueniatur aliquando) *inuenitur aliquando*, in eodem. ¶ Sed micas amplexum marmoris. Hi venarum canales per marmor vagantur & latera puteorum) aliter in eodem, *ſed micas amplexum marmoris. vagantur hi venarum canales per latera puteorum.* ¶ Nam quod ad pilas cudunt) hæc verba deſiderantur in eodem. ¶ Argentum quod exit a fornacis ſudore. Quæ e catino iactatur. cæt.) in eodem, *argentum quod exit a fornace ſudoriſque qui e camino iactatur.* ¶ Hæc eſt terra alba ſimilis argillæ) in eodem, *hoc eſt terra alba ſimili argillæ.* & paulo poſt, *operatos*, non *operarios*: neutro modo legendum reor, ſed *operas*, vt non multo poſt: *hic voce ictuve euocari iubet operas.* ¶ Cædunt fracturis cl. libras ferri terram agentibus) *fractariis* non *fracturis*, in eodem, & verbum *terram*, non legitur ibidem. Videtur autem *fractarium* eſſe genus mallei prægrandis quo ſaxa montium rupeſque rumpantur ac frangantur. Hiſpani *almadana* appellant. Eſſe autem fractarium genus mallei ipſe non multo infra mõſtrat dicens, *iiſdem malleis.* ¶ Latus ſequitur, foſſam ambit quiete) *cæditur* non *ſequitur*, in eodem: nec lego, *foſſam ambit quiete*, ſed *foſſa ambiente.* ¶ Dantque ſignum ruinæ) *dat ſignum ruina*, in eodem. ¶ Hic voce ictuve repente operarios reuocari iubet) breuius in eodem, *Hic voce ictuve euocari iubet operas.* ¶ Mons fractus cadit a ſeſe longo fragore qui concipi humana mente non poſſit) ſcribe, *Mons fractus cadit a ſeſe longe, fragore qui.* cæt. ex eodem. ¶ Et flatu incredibili) *æque flatu incredibili* in eodem. ¶ Tantaque ad pericula euincenda fuit ſatis cauſæ) converte verba, *ſatis fuit cauſæ*, ex eodem. ¶ Vel hoc maioris impendij) *ac vel maioris impendij*, in eodem. ¶ Nimirum & hic labor eſt) ſcribe, *in milie & hic labores*, ex eodem. ¶ Præcepiſſe libramento oportet) *libramentum* in eodem, non *libramento.* ¶ Vt fruaris quomodo influat) locus eſt corruptiſſimus: ſed quo ad melius inueniatur lego ſic: *vt fiat ei qua influat.* forte autem pro *fruaris*, *fractariis* ſubſtitui poſſet, de quibus pauló ante dictum, adiectis loco ſequentium, verbis aliis materiæ accommodatis. ¶ Vt procul intuentibus ſpecies nefaria quidem ſed alitum fiat) ſcribe ex antiquo exemplari, *vt procul intuenti ſpecies ne ferarum quidem ſed alitum fiat.* ¶ Itaque inſiſtentis veſtigiis hominis locus non eſt) ſcribendum puto, *Itur qua inſiſtentis.* cæt. ¶ Foſſæ in quas profluat cauantur) *per quas*, non *in quas*, in antiquo codice. ¶ Eæ ſternuntur gradatim. Frutex eſt vlex) alio ordine in eodem, *eæ ſternuntur gradatim vlice. Frutex eſt roris marini ſimilis.* cæt. ¶ Vicena milia pondo. cæt. præſtare quidam tradiderunt) commodior lectio, *penſitare*, quam *præſtare.* ¶ Italiæ parcitum eſt vetere interdicto patrum vt diximus) paucioribus verbis & emendatius in noſtro apographo, *Italiæ parci vetere interdicto patrum diximus*; vt qui *parcitum* ſupinum a *parco* deducunt & ad confirmationem ſententiæ ſuæ hunc Plinij locum afferunt, nihil dicant. ¶ Ictimulorum aurifodinæ qua in Vercellenſi agro cauebatur) diuerſo ordine in eodem, *Ictimulorum aurifodinæ Vercellenſi agro qua cauebatur.* ¶ Aurum faciendi eſt etiam vna ratio) ſcribo, *eſt etiamnum vna ratio*, ex eodem. ¶ Vt minus noceant quæ inferantur veneficia) *inueterantur* non *inferantur*, in eodem. Sunt enim & recentia venena & inueterata, vt infra capite vj. *efficax & contra recentia venena.* ¶ Gallinarum quoque & pecorum fœturis) *pecuariorum* non *pecorum*, in eodem. ¶ Torretur & cum ſalis grumo pondere triplici miſſo & rurſum. cæt.) in eodem, *Torretur & cum ſalis gemino pondere, triplici miſſis ac rurſus.* cæt. ſcribendum reor, *Torretur & cum ſalis gemino pondere, triplici myſeos, ac rurſus.* cæt. De Myſi Dioſcorides v. ¶ Quod ſi trito ſpuma adiiciatur, putria vlcera. cæt.) in eodem, *quod ſi tritus ſpuma ex adijciatur.* cæt. ſcribo, *quod ſi tritus pumex adijciatur.* cæt. ſuffragante etiam Dioſcoride, qui libro quinto

scribit, *punicem vlcera explere & ad cicatricem perducere.* ¶Verrucas curari eo M. Varro est auctor) in eodem, *auro verrucas curari, M. Varro est auctor.*

Ex cap. v. Deinde tenui cribro secernitur) *cernitur* non *secernitur*, in eodem. ¶Ac deinde tenuius sic cribratur) detrahe particulam *sic*, ex eodem. & paulo post, *lomentis* non *lomenta*, ibidem. ¶Introducta opificum turba. Tribus eam generibus distinguunt) scribe, *indocta opificum turba tribus eam.* cæt. ex eodem. ¶Datur & in angina orthopnoeave miscenda cum melle) in eodem, non *miscenda*, sed *pingenda*; lego *lingenda.* ¶Et inde omnes appellatam. cæt.) *omnis* non *omnes*, in eodem; vt scribendum forte sit, *commis*, hoc est gummi.

Ex cap. vi. Nullaque sui spe nascitur) alio ordine, in eodē *nullaque spe sui nascitur.* ¶Aquitani stantes) legendū forte, *Iacetani*; qui sunt Hispaniæ populi. Nam *Aquitani* ad Gallias pertinent. ¶Amnemque faciunt) legendum reor, *inanemque faciunt.* ¶Nullum finem spei fecit) desideratur primum verbum in codice antiquo. ¶Crebro iactatu fictilibus in vasis ita vitiis abiectis) in eodem, *crebro attactu fictilibus in vasis auitis iniectis*: scribendum forte, *alutis*, non *auitis.* quia sequitur statim, *pelles subactas.* ¶Perque ea sudoris vice defluens) in eodem, *per quas sudoris vice defluens.* & paulo post, *tum basin*, nō *larbason.* ¶Efficacior & contra recentia vulnera) scribe, *efficax & contra recentia venena*, ex eodem: sunt enim recentia & inueterata venena, vt supra notatum est. ¶Et mundatur nitro) *emundatur nitro*, in eodem.

Ex cap. vii. Quod derelictum est quia curatio. cæt.) *relictum* non *derelictum*, in eodem. ¶Hermogenes & in Æthiopia) *Timagenes* in eodem, non *Hermogenes*: scribendum fortasse *Timæus*; qui de re metallica scripsit, vt constat ex Indice. ¶Et hoc est secundarium minium) duo prima verba desiderantur in eodem.

Ex cap. viii. Præterquam fortasse quod illitum capiti ventrive sanguinem sistit dum ne quid penetret in viscera) in eodem, *præterquam fortasis illito capite ventreve sanguinem sistendum nequid penetret in viscera.* ¶Cum & in æra simili modo duci debeat) *cum & æris simili modo.* cæt. in eodem. ¶Quem alii Heraclium. cæt.) primum verbum redundat ex eodem: & paulo post, *scripulari* nō *scrupulari.* ¶Cum e vena vt lima rapuerint experimentum) scribendum arbitror non *vt lima*, sed *vltima.* vt intelligas vltima vena, vltimo metallo ac summæ puritatis. & paulo post: *pollici*, in codice antiquo habetur, non *politi.*

Ex cap. ix. Populus totidem imaginum fiat) legendum forte *poculum* non *populus.* ¶Poculi modo, an media depressa) deerant hic tria verba librariorum negligentia omissa; scribendum enim ex apographo nostro, *poculi modo, an parmæ Threcidicæ, an media depressa.* ¶An auerta, an obliqua) *transuersa an obliqua*, in eodem. ¶Miscuit æri falsæ monetæ) *Miscent æra falsæ monetæ*, in eodem.

Ex cap. x. Pythii Bithyni) scribo, *Pythiæ* non *Pythii*, ex Herodoto sexto libro, & omnibus. Notandum tamen Herodotum Pythiam hunc, Lydum facere non Bithynum. ¶Qui platanum auream vitemque nobilem illam) scribe *nobiles illas*, numero multorum, ex codice antiquo. ¶Etiam seruis contigerit) *e seruis contigerit*, in eodem.

Ex cap. xi. Nunc Furniana, nunc Clodiana) scribe, *nunc Firmiana, nunc Claudiana*, ex eodem. ¶Circa linearum picturas) veriorem lectionē ducimus, *citra linearum picturas.* ¶Militibus xvij. M. pondo dedit) duo illa verba, *millia pondo*, desiderantur in codice antiquo. ¶Frater eius Allobrogicus primus omnium) scribendum arbitror, *Fabius Allobrogicus primum omnium.* cæt. Nullum enim Allobrogicum fratrem fuisse Scipioni Æmiliano legitur in historicis. ¶Sed punica. Idem & aureos fecit) in eodem, sed *punicana eadem & aureos fecit.* ¶Duo tantum triclinia Romę fuisse) rectius in eodem, *triclinaria.* ¶Nec copia tantum argenti fuerat vitæ) non *vitæ* in eodem, sed *vita.* puto legendum, *nec copia tantum argenti furuit vita.* sequitur confestim: *sed validius pene manus precium*; in eodem, *sed validius inanipreciis*: scribo, *sed validius manupreciis.* vulgus *facturas* appellat. ¶Vasa empta habuisse) longe aliter in eodem, *vna emptalia habuisse.* Quomodo autem castigandus sit deprauatus hic locus mihi ad præsens haud occurrit; considerent ingeniosiores. ¶Mediis lvj. annis erudita. cæt.) rectius in eodem, *lvij.* ita etiam poscente ratione temporum. ¶Parta signa & tabulas pictas inuexit) *tabellas* non *tabulas*, in eodem: & forte melius *æra*, quam *parta*, legeretur. Ære Corinthio nil notius. ¶Ita congruentibus fatis vt liberet amplecti vitia & liceret peccare, & dignatione hinc alicui veterum) locus inter paucos vitiatus. Legendum reor, *ita cōgruentibus fatis vt liberet amplecti vitia & liceret. Potare ære indignetur hic aliquis veterum*: nam in vetusto codice non *peccare* legitur, sed *petere*, minus deprauate. & sequitur e vestigio, *cantharis potasse.*

Ex cap. xii. Argenti vsum in statuas primum ad honorem diui Augusti in adulationem temporum transisse. cæt.) in eodem, *argenti vsum in statuas primum diui Augusti in temporum adulatione transisse.* cæt. Puto superfluere præpositionem *in*, secundo positam. ¶Cum celebritate assectarentur adulescentium scholæ, ex argento anulos habentem) scribendum arbitror, *cum celebratæ assectatione adulescentium scholæ ex argento anulos haberent*: nam pleraque exemplaria *assectatione* habent, non *assectarentur.* ¶Mirum in auro cælando inciaruisse neminem) dele præpositionem *in*, ex nostro apographo. ¶Quattuor paria denique ab eo facta sunt) deme etiam particulam *denique*, ex eodem. ¶Ephesiæ Dianæ templum iacet. Capitolium incendiis) in eodem, *Ephesiæ Dianæ templi aut Capitolini incendiis.* ¶In templo Liberi patris in ipsa Rhodo) scribendum puto, *in ipsa Lindo*, non *in ipsa Rhodo*: nam cum a principio dixisset extare omnium opera in Rhodiorum insula, quid necesse erat subiungere: *Acragantis in templo Liberi patris in ipsa Rhodo?* ¶Bacchæ Centaurique cælati in scypis) in eodem, *Centauros Bacchasque cælati scyphi.* ¶Et Silenus & Cupido. Acragantis & venatio in scyphis magnam famam habuit) scribe, *& Silenus & Cupidines Acragantis & venatus in scyphis magna fama.* cætera redundant, ex eodem. ¶Et circa Pompeij ætatem Praxiteles) scribendum *Pasiteles* non *Praxiteles*, ex apographo Tol. Item Plinio infra libro xxxv. & Pausania & cæteris. ¶Habuit & Teucer crustarius famam) verbum *crustarius*, non habetur in eodem. ¶Sub dimidio Attici precio) detrahe præpositionem, ex eodem. ¶Quoniam resolutum in puluerem est) addit nostrum exemplar, *&*, coniunctionem: *& quoniam resolutum in puluerem est.*

Ex cap. xiii. Crassiorem tenuioremve) caret nostrum exemplar his verbis. ¶Præterquam ad fenestras) *præterque ad fenestras*, in eodem. ¶Vocant Cœlon) aliter & alio ordine in eodem: *Cyllon vocant.* ¶Est & subtilissimum genus lomenti) *vtilissimum*, in eodem, non *subtilissimum.* ¶Teritur difficillime sil) in eodem, *Teritur autem difficillime*: verbum vero *sil*, non legitur ibidem.

EX LIBRO XXXIIII.

Ex Capite I.

Celebritas in Asia) Exemplar antiquum, *celebritas Maria*: puto legendum *Mariæ*, aut *e Maria.* Apparet autem Mariam locum esse Bæticæ, non longe a Corduba, a quo fortasse nomen inuenerunt Mariani montes, qui Tarraconensem a Bætica disterminant. Cuius mentio & si a geographis non fit, colligitur tamen ex his quæ a Plinio infra referuntur, ita esse vt dixi.

Ex cap. ii. Quod præcipuam bonitatem ammirationemque diu obtinuit) in eodem, *quod ob præcipuam bonitatem, ammirationem diu obtinuit.* ¶Quod & Cordubense dicitur. Hoc a Liuiano cadmiam maxime sorbet) quid si legas, *quod & Cordubense. Differt hoc a Liuiano. Cadmiam.* cæt. & paulo ante: *summa gloriæ*, non *summa gloria.* ¶Cyprio suo assibus contentis) Melior lectio vt sentio, *Cyprio suis assibus contento.* quamuis in secunda æditione aliter putet Hermolaus. ¶Sculpendo transferunt modo in lucernas, modo in trullas) in nostro exemplari, *descalpentia transferunt in lucernas aut trulleos*: scribendum forte, *descalptura*, aut *descalpentes.* & paulo post, *dat*, non *dederit.* ¶Simulacro signisque) addenda est præpositio, *in simulacro signisque*, ex eodem. ¶Æmulatio autem & in materia fuit) dele verbum *autem*, ex eodem.

Ex cap. iii. Tribunorum militarium salariis emere) *militum*, non *militarium*, in eodem. ¶Camillo enim crimini obiecit) *Camillo inter crimina obiecit*, in eodem.

Ex cap. iiii. Antiqui pingebant eas bitumine) *tingebant* non *pingebant*, in eodem.

Ex cap. v. Et omnium municipiorum foris) adde *in* præpositionem, *& in omnium.* cæt. & paulo post, *græca res est*, detrahe verbum *est.* & rursus *lupercorum habitu factæ*; deme verbum *factæ.* ¶Equidem & Sibyllæ iuxta rostra esse non miror) legendum proculdubio, *minor* non *miror.* Nam cum dixisset maiorem esse causam statuæ Oratij Coclitis, subdit non minorem esse causam statuæ Sibyllæ: proinde scribendum puto, non *equidem*, sed *& quidem.*

Ex cap. vi. Non præteribo C. Octauium ob vnum verbum) tria postrema verba non duco Pliniana. ¶Apollo Pythius fortissimo Græcorum gentis iussisset) vetus exemplar non *Græcorum* habet, sed *Graiæ.* Item alio ordine concepta sunt hæc verba: *Apollo Pythius iussisset fortissimo Graiæ gentis.* cæt. ¶Siquidem ccclx. statuere, quas mox lacerauere nondum anno hunc numerum dierum excedente) scribe alio ordine, *siquidem ccclx. statuere, nondum anno hunc numerum dierum excedente: quas mox lacerauere*, ex nostro archetypo. ¶Cum fœminis

etiam honore communicato. Clœliæ enim statua est equestris) legendum, *cum fœminis etiam honore communicato, Clœliæ statua equestri*, ex eodem. ¶ Ante enim sibi ac Sibyllæ) redundat verbum *sibi*, ex eodem. ¶ Nisi Clœliæ Piso traderet ab his positam qui vna obsides erant) deest coniunctio *quoque*: *nisi Clœliæ quoque Piso traderet ab his*. cæt. ex eodem. ¶ Passimque clientes in clientelas ita recepti) *Passimque gentes in clientelas ita receptæ*, in eodem.

Ex CAP. VII. Ipse excessit non relicturus filiæ dotem) duo prima verba non habentur in eodem. ¶ Ad sexcenta decem opera fecisse prodatur) in eodem, *M. D. opera fecisse tradatur*. ¶ Solitam enim ex manipreccio) *manupreccio* non *manipreccio*, in eodem: sicque esse legendum, ex Varrone supra ostendimus. ¶ Quæ contulerant ex apparatu regis Demetrij) non *contulerat*, sed *contegerant*, in eodem: lego, *coegerant*. Sequitur continuo, *relicto moræ tedio. Sunt alij minores*. in eodem, *relicto moræ tædio obesse a Rhodo. Sunt alij minores* scribendum non *obesse a Rhodo*, sed literis permutatis, *obsessa e Rhodo*. Et paulo post, *Tuscanum* non *Thuscanicum*. ¶ Vt artificium minime probabilis artificis videatur) scribo, *vt artificum minime proba lis videatur*. cetera superfluunt. ex eodem.

Ex CAP. VIII. Facto ex ebore quidem) *facto ex ebore, auro*, ex eodem. ¶ Nonagesima quinta olympiade floruere. cæt.) *fuere* non *floruere*, in eodem. cui lectioni fauet quod paulo infra sequitur, *centesima quarta decima Lysippus, cum & Alexander Magnus*: sic enim legendum ex eodem, non, *& cum eo Alexander Magnus*. ¶ Tam eximiæ pulchritudinis vt a forma cognomen acceperit) in eodem, *tam eximiæ pulchritudinis vt formæ cognomen acceperit*. scribo, *vt Phidiæ cognomen acceperit*, sic enim auctores eam appellant, *Minerua Phidiæ*. ¶ Quam Romæ Æmilius Paulus ad ædem Fortunæ dedicauit) in eodem, *quam Romæ Æmilius Paulus ad ædem Fortunæ huiuscedie dicauit*. Hunc locum ex imis terræ latebris erutum sic restituo, *quam Romæ Æmilius Paulus ad ædem Nortiæ Ethruscæ Deæ, dicauit*. De Nortia autem peculiari Ethruscorum dea & Liuius septimo, & Marcianus, & Tertullianus, & Iuuenalis poeta & omnes meminere. eadem menda infra hoc ipso capite corrigenda est. ex qua extricare se Hermolaus vel secunda æditione non potuit. ¶ Polycletus Sicyonius Ageladis discipulus) *Ageladæ*, non *Ageladis*, in eodem. ¶ Herculem qui Romæ Antæum a terra sustinentem) aliter in eodem, *Herculem qui Romæ ha cetera arma sumentem*: vt forte scribendum sit, *Herculem qui Romæ in excetram arma sumentem*. excetra vero hydram significari, notum. ¶ Et ipsum Ageladis discipulum) scribe, *Ageladæ & ipsum discipulum*, ex eodem. ¶ Item Apollinem citharœdum, serpentemque eius confici sagittis, qui Dicæus appellatus est) error est in ordine verborum: legendum enim ex eodem sic: *Item Apollinem, serpentemque eius confici sagittis. Citharœdum qui Dicæus appellatus est, quoniam cum Thebæ*, cæt. ¶ Sunt seminuda, vnde & laudata sunt) in eodem, *septem nuda & semis vnum*: scribendum reor, *seminuda & semisonia* & statim, *Nobilitatur & Lysippus & temulenta tibicina*: scribo alio ordine, *Nobilitatur & Lysippus*. cæt. ex eodem. ¶ Quem quidam Polycleto ascribunt) detrahe primum verbum, ex eodem. ¶ Athenis satyrorum turmam. Alexandrum, amicorumque eius imagines. cæt.) rectius in eodem, *Athenis satyrum. Turmam Alexandri, in qua amicorum eius imagines*. cæt. ¶ Ignotum alias, quoniam in Thessalia vbi habitauerat latuerint opera eius) diuerso conceptu in eodem, *ignotum alias, quoniam habitauerit in Thessalia vbi latuerint opera eius*. & paulo post adde coniunctionem *&*: *ideo & clarior fuit*. ¶ Item catagusam & ebrietatem) scribendum forte non *ebrietatem*, sed *ebriam anum*: vt sit nomen quod respondeat participio *catagusam*. ¶ Æginetica æris temperatura) *Æginetici æris temperatu*, in eodem. ¶ Quoniam dracones in Gorgone eius ad ictus, citharæ. cæt.) in eodem, non *ad ictus* sed *additi*. ¶ Buthyreus Lycius Myronis discipulus) in eodem, *Buthyres*, non *Buthyreus*. puto scribendum *Buthytes*, hoc est bouis immolator, & ad superiora pertinere eam dictionem; vt verbum quod sequitur *Lycius*, proprium sit nomé discipuli Myronis, nó gentile. Ná & Pausanias in Atticis *Lycium* memorat Myronis filium, & Plinius paulo infra *Lycium* hunc vocat. ¶ Hic fuit exta torrens) duo prima verba præcedentibus annectenda, ex eodem. ¶ Dum satiare cupiditate nequit artis) verior lectio eiusdem, *dum satiari cupiditate artis nequit*. ¶ Cacizotechnos) in eodé, *Cacotexitechnus*. ¶ Memorabilis exemplo) magis Pliniana lectio *memorabili*, quam *memorabilis*. ¶ Emendatum opus sed in quo. cæt.) aptius legetur *commendatum*, quam *emendatum*. ¶ Tam inane exemplum) imo scribendum reor, *tam insigne exéplum*. ¶ Tunicati eleo habitu) in vetere exemplari non *eleo habitu*, sed *soleo habitu*: vt forte pro *soleo habitu*, *soleati* legendú sit; & dictio sequens, *Romæ*, adulterina habeatur. ¶ In Cyprio coronarium & regulare est, vtrumq; ductile. Coronarium tenuatum in laminas) breuius in eodem, *in Cyprio coronarium tenuatum in laminas*. cætera redundant.

Ex CAP. IX. Appellatur etiamnum & formalis temperatura) *apparatur*, in eodem, non *appellatur*. ¶ Iam pridem translatus est) *translatitius* scribendum reor, non *translatus*.

Ex CAP. X. Namque ipse lapis ex quo fit æs) adde particulam *vt*, ex antiquo exemplari, *namque vt ipse lapis*. cæt. ¶ Tenuissima est in ipso fornacium ore qua flammæ eluctantur) scribe, *tenuissima est in ipso fornacium ore quæ flamma eructatur*, ex eodem. ¶ Botrytis cognominata) *botryonis* in eodem. Legendum videtur, *Botryitis*, ex Dioscoride vltimo libro, vt etiam notauit Hermolaus. ¶ Hæc dicitur Placitis, & ipsa ab argumento, crusta verius) addit noster codex verbú, *planicie, ab argumétoplanicie, crusta verius*. ¶ In Cypri fornacibus) *in Cypriis fornacibus*, in eodem. ¶ Et exustú Chio vino. cæt.) dele coniunctionem *&*, ex eodem. ¶ Aqua pluuia lauatur minore effectu) duo postrema verba redundant, ex eodem, recte: nam infra in initiis proximi capitis repetuntur, proprium ibi locum habentia.

Ex CAP. XI. Credunt sepiasiæ ea omnibus quidem fraudibus corrumpenti) pauciora verba in eodem, *credunt sepiasiæ omnia fraudib. corrumpenti*. ¶ Et vlcera oris farina admota) scribe, *& vuas oris*, nó *vlcera oris*, ex eodem; fauente etiam Dioscoride lib. v. *Columellam*, inquit, *& tonsillas oris melle exceptus & admotus reprimit*. Sic in fine capitis de Chalcátho, *tollit & vuas, vel si decocto tangantur*. ¶ Maxime Rhodiam æruginem) *Rhodii* non *Rhodiam*, in eodem. ¶ Deprehenditur & papyro) *capillo* nó *papyro*, in eodem. ¶ Milyos vero vna) tolle dictionem *vero*, ex eodem. ¶ Eademque cum resinæ terebinthinæ. cæt.) dele coniunctionem *que*, ex eodem.

Ex CAP. XII. Est & alterum genus æruginis quam vocant scoleciam) vetus codex, *scoleaca*. scribo, *scolecos*, ex Diosc v. sic enim appellat æruginem scolecos, hoc est vermis. eadem menda paulo post. ¶ *Rasa ab ærario lapide*) *derasa*, non *rasa*, in eodem. ¶ Ex quo & ipsum æs coquitur) *ex quo & ipso æs coquitur*. cæt. in eodem. ¶ Vulnæ quoque vitiis in vellere imponitur) *vuluæ vitiis in vellere imponi*, in eodem. ¶ Acrius etiamnum & vehementius si aceto quam vino temperentur) breuius in eodem, *etiamnum vehementius si aceto quam vino temperentur*: reliqua superfluunt. & paulo post lege, *Hispaniensique & Africo*. ¶ Quamquam oculorum quoque curationi) deme verbum *quoque*, ex eodem. ¶ Et oris vlceribus grauis) verbum *oris*, non habetur in eodem. ¶ Vtilitas autem eius) dele illud *autem*, ex eodem. ¶ Fit & in Hispania e puteis stagnisve) rectius in eodem, *fit in Hispaniæ puteis stagnisve*. ¶ Vitreis acinis imaginé quandá) *aquis* nó *acinis*, in eodé. ¶ Fit & pluribus modis genere eo in scrobe cauato) adde verbum *terræ*, ex eodem: *fit & pluribus modis genere terræ, eo in scrobe cauato*. ¶ Medetur & oculorum scabriciei) *scabriciæ* non *scabriciei*, in eodem; semperque sic leges. sequitur contestim, *Dolorique, nec non & caligini & oris vlceribus*: in eodem, *doloriue & caligini ac oris vlceribus*. ¶ Ad purganda vulnera) *vlcera*, non *vulnera*, in eodem. ¶ Quodque ex eo causa dicat in eo vsu præfertur violaceis & grauitati aurium. cæt.) scribe, *quod ex eo candicat in vno vsu præfertur violaceis, si grauitati aurium per fistulas inspiretur*, ex eodem: sic enim legitur, non *inspiratur*. ¶ Vulnera etiam per se illitum sanat, sed stringit cicatrices. Nuperque inuentum) detrahe duas particulas, *etiam* & *que*. & *tinguit* legitur in eodem, non *stringit*. ¶ Tantaque est vis in astringendo) *tantaque vis est astringendo*, in eodem.

Ex CAP. XIII. Differentia quo pompholyx lotura paratur) *spurgatur*, non *paratur*, in eodem: forte *expurgatur* legédum, ex Dioscor. v. ¶ Hæc aceto accepto) dele postremum verbum ex eodem. ¶ Conuenitque oculorum medicamentis, quibuscunque vitiis occurrens) detrahe coniunctionem *que*: & *occurrerit* lege non *occurrens*, ex eodem. ¶ Leuissime hæc efflatur & ocius) *leuissimum hoc. Efflatur & ocius*, in eodem. ¶ Digitis scabritiem extersum) *digitis scabritiæ excernuntur*, in eodem. ¶ Collyriis oculorum nimium vigiliis fatigatorum apta putatur) *Collyriis oculorum minus vtilis putatur*, in eodem. cætera superfluunt. ¶ Vitæ ingenia mirari) scribendum puto, *naturæ ingenium*. Causam erroris fuisse puto compendiosam scripturam huius dictionis, *naturæ*. & paulo post, *Cotonei* non *Cydonei* in eodem. ¶ Differentia est quidem quod æs ipsum in catino. cæt.) *differentia est; si quidem æs ipsum*. cæt. in eodem. ¶ Circa hunc æs feruere) *circa hunc & feruere*, in eodem.

Ex CAP. XIIII. Quam ob rem culpa eius non naturæ fiat accepta) *cultura*, non *culpa*, in eodem. ¶ Residentem, pœnitentiamque) *residentem pænitentiam* in eodem. ¶ Stricturæque vocantur eæ omnes) detrahe particulam *que*, ex eodem. ¶ In iis quidem nucleus ferri excoquitur ad indurandam aciem) Alio ordine & aliter in eodem: *nucleusque quidam ferri excoquitur in his ad indurandam aciem*. ¶ Alioque modo ad densandas incudes) *aliquæ modo*. cæt. in eodem. ¶ Sola hæc materia vires ab eo lapide accipit) *virus* non *vires*, in eodem: pulcherrime. ¶ Ferri vtique inficit aciem vt magnes) *ferrum vtique inficit*, in eodem. cætera superuacanea sunt.

Ex CAP. XV. Hæc est temperatura a Græcis antipathia dicta) *hæc est ferro a Græcis antipathia dicta*, in eod. Qua Alexan-

der Magnus ibi vinxerat pontem) *Quia Alexander Magnus ibi iunxerit pontem*, in eodem: scribendum reor, *quia Alexāder Magnus eum iunxerit ponte*; vt sit ratio nominis; Dictam esse Zeugma quod Euphratem fluuium Alexander Magnus iunxerit ponte, ex catheniis facto, auctore Stephano. ¶ Namque circumscribi circulo terve circunlato mucrone) in eodem non *circulo* legitur, sed *circulos*: scribo, *circulo bis terve circumlato mucrone*. ¶ Calefit etiam ferro candente aqua) *potus* non *aqua*, ibidem: & paulo post, *pingere* non *depingere*. ¶ Vis eius ligare, siccare, restringere) *potentia eius, ligare, sistere, siccare*, ibidem. & paulo post, *ferro maxime*, non *maxime ferro*. ¶ Obolis ex Cimolia Creta duobus, drachmis sex ex ære, totidē ex squama ferri, totidem ceræ, ex olei sextario) in exemplari antiquo, *pari obolis, & Cimoliæ Cretæ drachmæ sex, æris usti drachmæ duæ, squamæ ferreæ totidem, ceræ sex, olei sextarius*.

Ex cap. xvi. Quæ portio est tertia addita venæ) in eodem, *quæ est tertia portio addita venæ*.

Ex cap. xvii. Nunc adulteratur stannum addita æris tertia portione candidi in plumbum album) in eodem, *nunc adulteratur stannū æris candidi tertia portione in plumbum*. ¶ Et hoc fistulæ solidantur) detrahe coniunctionem, ex eodem. ¶ Ideo album nulli rei) *item album nulli rei*, in eodem. ¶ Quoniam prius liquescit argentum) *quam prius liquescat argentum*, in eodem. forte permutatis dictionibus legendum, *prius quam liquescat argentum*. ¶ Cœpere deinde & esseda & vehicula & petorita exornare) in eodem, *cæpere deinde & esseda atque crepeturita exornare*. videtur legendum non *crepeturita*, sed *ære peturita*, seu *petorita*, ita permutatis dictionibus; *Cæpere deinde & esseda atque peturita ære exornare*.

Ex cap. xviii. Substrato fulfure minuto) elegantius in eodem *substrato sulfuris minuto*. ¶ Fit & lotura plurimi vsus in medicina) *plumbi* non *plurimi*, in eodem: recte. vt paulo post, *ad hæc maxime lotura plumbi facit*. posset etiam legi & forte aptius, *fit e lotura plumbi vsus*. cæt. fauet etiam lectioni Dioscor. docens loturam plumbi ad vsus medicinæ lib. v. ¶ Vt Stibi & Cadmia. Potest astringere, sistere. cæt.) in eodem, *& istius & Cadmia potest astringere, sistere*. cæt. scribo, *& istius vt Cadmiæ potestas, stringere*. cæt. Confirmatur autem & hæc correctio auctoritate eiusdem Dioscoridis eodem libro. Vsus enim ex eodem) dele illud *enim*, ex eodem. ¶ Et inanitatem & vicerum excrescentia) in eodem, *& inanitatem vicerum, excrescentiamue*. & paulo post, *limatam* non *elimatam*. ¶ Et præferunt sic tritum plumbum) verbum *tritum*, redundat ex eodem. & paulo post, *malunt* legendum, non *malint*. ¶ Compositio eius est libris iij.) dele verbum *eius*, ex eodem. ¶ Addito in vrceos aceto plumbo) *aceti*, non *aceto*, in eodem. ¶ Ac rursus deiecto) scribe, *reiecto*, nō *deiecto*, ex eodem. & paulo infra, *rubescat*, non *ruffescat*, in eodem. ¶ Ipso nidore iisdem medetur) *ipso nidore iisdem medetur*, in eodem. ¶ Coloris etiam in auro excellentius) *excellentis*, non *excellentius*, lege ex eodem.

EX LIBRO XXXV.

Ex procemio.

Adnascentium quoque eis) *adnascentiumque eis*, in eodem. ¶ Et morosa cælandi pingendique) *fingendi* non *pingendi*, in eodem. ¶ Vtilem instituti modo, nihil necessarium) probo magis legatur, *vtilem instituto. Modo nihil necessarium*.

Ex cap. i. A regibus populisque & illos nobilitante quos esset dignata posteris tradere) vetus exemplar, & pleraque omnia excusa, *alios* præferunt, non *illos*. vt putem scribendum *aliis*. ¶ Nunc vero in tantum marmoribus pulsa) in eodem, *nunc vero in totum marmoribus postulatum*: scribo, *nunc vero in totum marmoribus pulsata*.

Ex cap. ii. Animorum ingentium imagines erant) fuit quando putaui legendum esse non *animorum ingentium*, sed *maiorum gentium*, ex Liuio qui ait, senatum diuisum fuisse in *maiores & minores gentes*. nam & codex antiquus *gentium* habet, non *ingentium*. nunc magis placet legatur *alienarum gentium*; quia sequitur confestim, *exprobrātibus tectis cotidie imbellem dominum intrare in alienū triumphum* ¶ Cum Scipionis Pōponiani trāsisset atriū) locus insanabiliter deprauatus & in vij. l. c. xij. & rursus hic. In septimo his verbis: *Scipioni post eum cognomen Salutio minus dedit*; quamquam in apographo nostro non *cognomen* ibi, sed *nomen* legitur: quod autem illic dixit, *post eum cognomen*, hic repetit per hoc verbum, *Pomponianum*. locus ergo sit lectorum iudicio. ¶ Si quidem non solum ex auro argentove) in eodem verbum *solum*, non legitur, & mox paulo, *illis* non *illi*. ¶ Inuentione muneris etiam diis inuidiosus) melius in eodem, *inuentor muneris etiam diis inuidiosi*. ¶ Verum etiam in omnes terras misit) dele illud *verum*, ex eodem. satis est enim, *etiam in omnes*.

Ex cap. iii. Si liberorum turbæ paruulis imaginibus) *si liberum paruulis imaginibus*, in eodem. reliqua superfluunt. ¶ Pontius legatus C. principis eas tollere conatus est) in eodem, *C. princeps eas tollere conatus est*. cætera redundant.

Ex cap. iiii. Fabij clarissimæ gentis) *Fabia clarissima gens*, in eodem. ¶ Fecit hoc quidem & L. Scipio) *fecit hoc idem & L. Scipio*, in eodem. ¶ Iratum haud immerito) primum verbum redundat ex eodem. ¶ Aristidis tabulam Liberum patrem continentem) vltimum verbum superfluit ex eodem. ¶ Paulo ante cum reficerentur sublatas) in eodem non *reficerentur*, sed *refringerentur*, recte: hoc est, cum fures refringere attentassent. Vtitur hoc verbo Plinius in hac significatione *reuellendi*, præsenti etiam libro cap. ij. *quæ nec emptori refringere liceret*.

Ex cap. vi. Quoniam maxime sorbetur. Picturis autem apta nascitur & in ferrariis officinis ochra. cæt.) verbum *picturis*, cum minore litera scriptum præcedentibus annecte, & detrahe verbum *apta*. reliqua sic scribe, *Nascitur autem & in ferrariis metallis ochra, ex ea fit exusta rubrica*, ex eod. astipulante etiam Dioscor. lib. v. Puto vero ordinem esse vitiatum, legēdumque: *Ex ea exusta fit rubrica*. vidit & hoc Hermolaus, vtique quod attinet ad ochram. ¶ Sed inde non peruehuntur ad nos) *& inde nunc peruehuntur ad nos*, in eod. quam recte, non statuerim. ¶ Fit adulterina & ex cerussa non in fornace cocta) desideratur negatio in eod. ¶ Nec sunt alij colores maioris ponderis) adde verbum *duo*, ex eod. *Nec sunt alij duo colores maioris ponderis*, ex eodem. ¶ Qui e sepulchris carbones infectos effoderent) in eodem, *qui carbone infectum sepulchris effoderent*. ¶ Fit enim & fuligine pluribus modis) *e fuligine*, non *& fuligine*, in eod. ¶ Quod elephantinum vocant. Apportatur & Indicum ex India) *vocauit*, non *vocant*, in eodem: & duo vltima verba demenda. ¶ Fit & e tedis ligno combusto) in eodem, *Fit & in ligno tedis combusto*, vt forte legendum sit, *Fit & iligniis tedis combustis*. ¶ Rubiamque cogitur sorbere) *rubiaque cogitur sordere*, in eod. ¶ Cum teritur nigrum) *cum cernatur nigrum*, in eod. ¶ Et dum fumat, odorem maris olet) dele verbum *olet*, ex eod. præcessit enim paulo ante verbum *reddit*. ¶ Et quod Chrysocollam luteam mentitur. Ceu parum multa sint mendacia eius) detrahe verbum *luteam*, & adde verbum *dicta: Ceu parum multa dicta sint mendacia eius*.

Ex cap. vii. Rerum non animi preciis excubabatur) legendum puto, *res non manupreciis æstimabantur*. ¶ Inuestium pictura vt constat) scribendum, vt arbitror, *inusta, non vt constat*: vt præsenti capite paulo ante, *ad eas picturas quæ inuruntur*.

Ex cap. viii. Tam multas post Olympiadas celebrando pictores quam statuarios auctores) in eodem non *auctores* legitur, sed *actore* vt has. scribo, *ac toreutas*. præterea alio ordine lego hæc verba, *multas post Olympiadas celebrando tam pictores quam statuarios ac toreutas* aut si vis vt ordo non mutetur, dem[e] illud *quam*. ¶ Id circa ætatem Romuli acciderit necesse est) scribe diuerso ordine, *circa Romuli ætatem id acciderit necesse est*, ex eod. ¶ Simul apparet multo vetustiora) primum verbum eradendum, ex eod. ¶ Barbarorum Darium, Tisaphernem) scribe, *Barbarorum Datim, Artaphernem*, tum ex eodem exemplari, tum ex Probo Æmilio in vita Miltiadis, ac Trogo Pompeio lib. ij. & Herodoto vj. cum Datis dux Darij Medus natione fuit, Artaphernes autem Darij nepos ex fratre Artapherne.

Ex cap. ix. Intextum nomen suum ostentaret) *insertum*, non *intextum*, in eod. ¶ Magnificus est Iupiter. cæt.) verior lectio, *magni factus est Iupiter*. Quid si neutro modo legatur, sed, *magnis suffragiis est Iupiter*. vt capite sequente: *Ergo magnis suffragiis superatus a Timanthe Sami*. cæt. ¶ Ad quas cum aduolarent aues) *ad quas cum aduolasset auis*, in eod. ¶ Eadem ingenuitate processit iratus operi & dixit.) puto superfluere duo verba, *processit*, & coniunctionem *&*. Aliquanto autem post, *volebat namque*, *debebat namque*, in exemplari antiquo. ¶ Hoplitides alter in certamine. cæt.) cōmodiorem lectionē putamus, *Hoplitæ duo*, quam *Hoplitides*. ¶ Atque in omnibus eius operibus) scribe, *atque in vnius huius operibus*, ex antiquo exemplari. ¶ Annis x.) *annuis d.* in eodem. ¶ Ante omnia diagraphicen, hoc est picturam.) in eodem, *omnia autigraphicen docerentur*. scribo, *omnia ante graphicen docerentur*, postposita præpositione, vt mos est Plinio. ¶ Apelles eousque Olympiade cxij. in pictura processit, vt plura solus prope quam cæteri omnes contulerit) in eod. *Apelles Cous Olympiade cxij. picturæ plura solus propinauit quam cæteri omnes contulit*. cætera redundant scribi autem posset non *propinauit*, sed *prope in æuis*, vt loqui alias Plinius consueuit. ¶ Arreptoque penicullo) *arreptoque penicillo*, in eodem. ¶ Ipsum tunc alio colore) *Ipsumque alio colore*, in eod. ¶ Auide antea nobis spectatam spatiosiore amplitudine nihil aliud cōtinentem quam lineas) in eod. *auide a nobis spectatā ante spatiose nihil aliud continentē quam lineas*: cætera redundant. scribēdum puto, *auide a nobis spectatam, tanto spatio nihil aliud continentem quam lineas*. ¶ Atque post ipsam tabulā latens) in eodem, *atque ipse post tabulam latens*. ¶ Quod in crepidis vna intus pauciores fecisset ansas) *quod in crepidatis vna pauciores intus fecisset ansas*, in eodem. ¶ Eumque tum pari captum amore sensisset) in eod *eumque*.

eumque dum paret, captum amore sensisset. & paulo post, *liceret*, nō *licitaretur*. ¶ Tantumque ea in parte e facie ostendit.) *Lamumque ea in parte.* in eodem. lego *limum*, non *lamum*, hoc est, obliquum. ¶ Principatu substituit suo) in eodē, *principatu suo substituit.* ¶ Sed legentes meminerint omnia ea constare quattuor coloribus. manipretiū eius tabulæ in nummo aureo mensura acceperit, non numero) aliter in eodem, *Sed legentes meminerint omnia ea constare quattuor coloribus. Tabula in nummo aureo mensurā accepit, non numero.* Sed vtrocunque modo legatur, dubito an hæc verba Plinij sint: & si Plinij sunt, an aliunde in hunc locum librariorum incuria commearint: locum in medio relinquo. ¶ Et ei galeā poscēti) duo priora verba demēda ex eodē. ¶ Quod iudiciū ad mutas quadrupedes) scribēdū potius, *quo iudicio ad mutas quadrupedes.* ¶ Bronten, Astrapen, Ceraunobolō appellant) & hæc verba græculi alicuius potius quā Plinij puto. ¶ Et sensus omnis expressit) *hominis* non *omnis*, in eodem codice. ¶ Et Anapauomenen propter fratris amorem morientem) vltimum verbum non habetur in eodem. & paulo post *Amoniada* non *Hemionida*. ¶ Ac longius a veritate discedere, spumaque illa pingi non nasci) permutanda esse verba arbitror, *ac longius a veritate discedere spuma illa, pingique non nasci.* ¶ Hoc exemplo similis & Nealcem successus in spuma equi) expende an sit veræ similior lectio, *Hoc exemplum simili & Nealces successu in spuma equi.cæt.* ¶ Scire se illi cum Rhodiis bellū esse) melior verborū ordo nostri exemplaris, *Scire se cum Rhodiis illi bellū esse.* ¶ Supra ædiculam iuuentutis) *supra ædiculam minemalis*, in eod. ¶ Ita vt vetusta opera pingeret propter æternitatem rerum impetuosi animi & cui pauci compararentur) scribo, *ita vt venustate ei pauci compararentur* reliqua superfluunt ex eodē. ¶ Proposito nescio an destruxerit se) concinnior lectio *detriuerit*, quam *destruxerit*. ¶ Gryllum ridiculi habitus) *deridiculi*, in eodem, non *ridiculi*. ¶ Supremæ coniugis templum) non *supremæ* in eodem, sed *supremi*. vt referas ad Iouem. ¶ M. Ludius elotas Aetolia oriundus) longe aliter in eodem, *Plaustis Marcus doctasia lata esse oriundus*. forte pro *Plaustis*, *Plastes* reponi posset, & pro *esse oriundus*, *exoriundus*. De cæteris iudicent legentes. ¶ Succollantium species mulieres) in eod. *succollatis sponsione mulieribus.* ¶ Preterea tales argutiæ, facetissimi sales) in eodem, *fatales argutiæ, facillimi sales*: & statim, *subsidialibus*, non *subdialibus*. ¶ Eoque venerabilior apparet antiquitas) *eo venerabilior antiquitatis prudētia apparet*, in eodem. ¶ Omnis eorum ars vrbibus excubabat) *orbi* mallem legeres, quam *vrbibus*. nam sequitur confestim, *pictorque res communis terrarum erat.*

Ex cap. x. Duobus talentis emit a Dionysio Athenis) in eodem, *duobus talentis emit Dionysius Athenis.* scribendum fortasse non *Dionysius*, sed *Dionysiis*, hoc est in festis ludisque Dionysiacis, qui magno apparatu celebrabantur ab Atheniensibus. ¶ In Pompeij porticibus) *porticu*, non *porticibus*, in eod. ¶ Vnde & abunde intelligitur amplitudo) detrahe primum verbum, ex eodem. ¶ Et marmora ac scyphos scalpsit) *& marmorea ac typos scalpsit*, in eodem. ¶ Eundem apud Parrhasium rosa pastum esse) commodior lectio *rore*, quam *rosa*: notis Theocriti versib. & aliorum poetarum, apud quos macra animalia cauillo sūt, quod rore pascantur vt cicadæ. ¶ Clypeo dimicās & luctator) adde verbum hoc *Athenis*, ex eodem, *Clypeo dimicans Athenis.* ¶ Ipse diligentior quam numerosior & in coloribus seuerus) scribe *seuerior*, non *seuerus*, vt respondeat precedentibus comparatiuis. ¶ Quæ maxime opera sua probarit in marmoribus) *præstarent*, non *probarit*, in eodem. ¶ Non satis discernitur alium eodem nomine an hunc eundem quidam faciunt) in eodem, *Non satis discernitur alius adhuc. eundem quidam faciunt.* lego *ab hoc*, non *adhuc*. ¶ Athenis frequentiam quam vocauere Polygynæcon) in eod. non *Polygynæcon*, sed *lyngenicon* habetur: scribo *Syngenicon*. hoc est cognationem: vt infra hoc ipso capite, *Oenias syngenicon*. ¶ Quod edicto quoque Paulus indicauit) scribe, *quod ita quoque Paulus indicauit*, ex eodem. ¶ Alias durus in coloribus. sed & multus) lego *alias durus in coloribus, & sile multus*, ex eodem, recte. & paulo post, *rodit*, non *arrodit*. ¶ Credulitas. Vlixes. Deiphobus. Dolon) in eodem, *dolus*, non *Dolon*, non mala omnino lectione: nam credulitatis comes est dolus. ¶ Quæ sunt in porticibus Octauiæ operibus) dele verbum *porticibus*, ex eodem. ¶ Inter obstetrices & dearum clamorem) scribo, *inter obstetrices dearum. Cleō, Cadmo.* ex eodem. ¶ Digerit eos ex vino) legendum videtur *digerit eos ex vno*: dixit enim ante, *cum sit vnus in cortina color.*

Ex cap. xii. Multo ante Battiadas Corintho pulsos) scribo *Bacchiadas*, non *Battiadas*, tum ex apog. nostro, tum ex Herodoto in quinto, & Pausania in Heliacis, a quibusdam Bacchiadarum familia in vrbe Corintho celebratur. Pausanias tamen *Bacchidas* enunciat, non *Bacchiadas*. ¶ Hæ enim tum effigies deū erant laudatissimæ) scribe, *Hæ enim tum effigies deorum erāt laudatissimæ.* ¶ Cois laus maxim. Hadrianis firmitas) vide an legendū sit, *Andriis* potius quam *Hadrianis*. ¶ Nam nos cum vnam Æsopi.cæt.) Primum verbum delendum, ex eodem. ¶ Vitelij memoriæ) *Vitellianæ memoriæ*, in eodem. ¶ Virilitatem amputant, nec aliter citra perniciem, si M. Celio credamus) scribe *amputare*, non *amputant*: & detrahe coniunctionem *si*, ex eodem.

Ex cap. xiii. Verum & ipsius terræ sunt alia segmenta) Non *segmenta*, sed *commenta*, in eodem. ¶ In Cyzicena regione) adde & coniunctionem, *& in Cyzicena regione.* ¶ Ab Oropo quidem Aulidem vsque) *Aulida*, non *Aulidem*, in eod. ¶ Plura de hac parte non sum dicturus) deme verbum *sum*, & scribe cum minore litera, *plura de hac parte non dicturus*, ex eod. ¶ Quibus exercendo iuuentus nostra corpora, vires animorum perdidit) scribo, *quibus exercendo iuuentus nostra corporum vires, animorum perdidit*, ex eodem.

Ex cap. xiiii. Quos appellant fornaceos, quoniam fornacum modo circundati vtrinque duabus tabulis infarciuntur verius quam instruuntur) Turpis fœdaque verborum deprauatio: scribe, *quos appellant formaceos, quoniam in forma circundatis vtrinque duabus tabulis inferciuntur verius quam struuntur*, ex nostro exemplari ad verbum. ¶ Quos ædificiis non idoneos probant.) in eodem *ædificiis non sibi mos probant.* redundat enim verbum *quos*. scribendum puto, *ædificiis nouissimos probant*: Nam si intritum ex quo fiunt macerari oportet, vt statim subdit, maceratius erit nouissimum. & consequenter lateres ex eo facti firmiores. & paulo post lege adiecta coniunctione: *Eadem est & latitudo.* & mox *structu*, non *structura*. ¶ Ideo & ad publica opera & regias domos adduntur. Sic extruxere murum Athenis) in eodem, *de eo & publica opera & regias domos extruxere. Sic murum Athenis.cæt.* ¶ Sic patris ædes Iouis & Herculis) Dele primam dictionem, ex eodem.

Ex cap. xv. Quod est cuniculis effossum, perficitur igni) in eodem *Libyæ cuniculis.cæt.* ¶ Nascitur solidum hoc gibbosum eo solo ex omnibus.cæt) in eodem, *Nascitur solidum, hoc est gleba, quo solum.cæt.* ¶ Tertio quoque generi vnus tantum est vsus) in eodem, *Tertium, quo genere vnus.cæt.* & paulo post, *Quartum*, non *Quarto*. ¶ Malagmatibusque miscetur) *malagmatis*, non *malagmatibus*, in eodem. ¶ Gignitur & pingue liquorisque oleacei) in eodem, *Gignitur & impingue dicique liquoris oleacei.* legendum reor, non *dicique*, sed *viceque*. vt paulo post, *Vtunturque eo ad lucernarum lumina vice olei.* & paulo infra, *bituminis generibus* lege, non *bituminis generi*. ¶ Verum ardens eius vis, ignium naturæ cognata, procul ab omni vsu abest) in eodem, *verum eius ardens natura, ignium cognata, procul ab omni vsu est.* ¶ Procidencia sedis suffitu reprimitur) in eodem, *procidentes*, non *procidentia*. & verbum *sedis* non legitur ibidem, recte. est enim sermo de vuluis. & infra paulo lege, *Nec minor est aut ab eo dissimilis*, non alio ordine. ¶ In Cypro candidum & nigrum) in eodem non *nigrum* legitur, sed *nigris*: scribo *nigricans*. Alioqui falsum esset quod statim subdit, *exigua coloris differentia.* ¶ Cum sit vsus magni) lego contra omnia exemplaria, *magna*, non *magni*. ¶ Pellendumque pruritum ac per vrinam sanguinem) scribe, *pellendumque per vrinam sanguinem.* cætera superfluunt ex vetere codice. ¶ Hoc genus aluminis siccat minusque sistit humorem inutilem corporibus) in eodem, *Hoc genus aluminis minus sistit humorem inutilem corporibus.* reliqua non habentur in eodem. & mox paulo *pinguitudine*, non *pinguedine*. ¶ Sanguinem quoque sistit in totum foris illitum) scribe *sanguinem quoque sistit intus tritum, foris illitum*, ex eodem. ¶ Vulsis pilis ex aceto illitum, renascentem mollit lanuginem summam) scribo, *vulsis pilis ex aceto illinitur, renascentesque mollit in lanuginem summam*, ex eodem. ¶ Sic & infantium vlcera, putrescentia vlcerum compescit cum adipe, & hydropicorum eruptiones siccat) breuius in eodem, *Sic & infantium vlcera & hydropicorum eruptiones siccat.* cætera delenda. ¶ Furfuribus corporum cum sero & pice) scribe, *cum eruo & pice*. ex Dioscor. lib. v. ¶ Omnia ad medicinas pertinentia terræ genera) primum verbum eradendum, ex eodem.

Ex cap. xvi. Quæ Syropicon & quæ Aster appellatur) legendum est non *Syropicon*, sed *Collyrion* tum ex Dioscor. v. quod tamen alij ante me annotauerunt. ¶ Pignitis Eretriæ simillima est) scribe *pnigitis*, non *pignitis*, ex Dioscor. v. ¶ Grandioribus tantum glebis & glutinosa. cui effectus idem qui Cimoliæ) lego, *grandioribus tantum glebis glutinosiorque. Effectus idem qui Cimoliæ*, ex eodem. ¶ Ad hæc medicamentis additur) *& ad hæc medicamenta additur*, in eodem.

Ex cap. xvii. Et sistendas fluxiones aceto assumpto) *sistendas fluctiones aceto sumpto*, in eodem. ¶ Contristatos sulfure) *contriblatus*, in eodem: forte *conturbatos*. ¶ Pedesque venalium trans mare aduectorum) honestior lectio, *venalitiorum*, quam *venalium*. vt paulo post, *Hoc est insigne venalitiis gregibus.* ¶ Vnde cretatis pedibus aduenissent) *ocreatis*, non *cretatis*, in vetere exemplari. quod non magnopere displicet: vt sit schema charientismos.

EX LIBRO XXXVI.

Ex Capite I.

Etiam vt gemmæ cum succinis, atque crystalli cum murrhinis sileantur) *etiam ut gemmæ cum succinis atque crystallinis murrinisque sileantur*, in eodem. ¶ Hominum aliqua ex causa genita videri possunt) Duo illa verba, *aliqua ex*, detrahenda ex eodem. ¶ Maiore etiamnum vesania quam cum ad frigidos. cæt.) non *vesania* in eodem legitur, sed *venia*. ¶ Ad quamque multorum neces sit necesse ista facere) in eodem cum maiore litera, *Ista facere.* reliqua omnia in eo nō habentur. vt videatur exclamatio ex abrupto nimiam ob indignationem.

Ex cap. ii. Enimuero non alio modo in priuatos vsus illa venere) in eodem, *Quo enim alio modo in priuatos.cæt.* ¶ Quam tacere tantas moles) *Tacuere tantas moles*, in eodem.

Ex cap. iii. Qui nos sequentur meliores nos esse. cæt.) in eodem, *Hæc & quæ sequuntur:* scribendum reor, *ecqui sequentur meliores esse nos.cæt.*

Ex cap. iiii. Deorum quorundam simulacra) verbum *quorundam*, superfluit ex eodem. ¶ Apollo Pythius affuturum respondit) verbum *affuturum*, non legitur in eodem.

Ex cap. v. Cuius filij Bupalus & Antermus) scribo *Athenis*, non *Antermus*, ex Suida in dictione *Hipponax*. Bupali vero meminit & Pausanias in Messenicis & in Bœoticis. ¶ Vt creditur aliquibus ad laqueum compulisse) vetus exemplar, *vt credant aliqui ad laqueum eos compulisse.* ¶ Ostendūt & Iasij Dianam) Ab Io insula *Ietes* gentile nomen deducit Stephanus, penultima aut producta aut correpta. Forte autem Plinius formam latinam sequens fecit ab Io *Iasius.* quid si legas *Iassi* cum duplici *ss.* & intelligas Cariæ vrbem in insula cognomine positam, referente Stephano. ¶ Romæ in Octauiæ operibus) *partibus*, non *operibus*, in vetusto codice. legendum videtur *porticibus*, vt alibi dictum est, non *partibus*. ¶ Ipsius discipulus fuit Agoracritus Parius, ei ætate gratus) scribo, *Ipsius discipulus fuit Agoracritus. par ei arte, sed gratus*, ex eodem. ¶ Prætulerunt optione quorum conditio erat Coi) Deme verbum *optione*, ex eodem. Alioqui legendum videretur, *optio quorum conditione erat.* ¶ Dissoluturum repromittens) *dissoluturū se promittens*, in eodem. ¶ Nec maius aliud Veneris Praxitelicæ quam quod. cæt.) scribo, *Nec maius aliud Veneris Praxitelis est specimen quā quod.cæt.* ex eodem. ¶ Praxitelis filius Cephisodorus, rei & artis heres fuit) Deme verbum, *rei*, ex eodem. Notauit hoc etiam Hermolaus. ¶ Ad Labicanam portam eunti) Non agnoscit nostrum exemplar hæc verba. ¶ Magnitudo operum eam obliterat) *magnitudo operum est iam obliterata*, in eodē. ¶ & paulo post, *tali contemplatione*, non *talium*. ¶ Nioben cum liberis morientem) *Niobe liberos morientes*, in eodem. ¶ Hoc est sepulchrum ab vxore Artemisia factum) Hæc verba, præterquā quod in nostro apographo nulla sunt, manifeste apparet esse glossema expositionemq; verbi illius *Mausoleum:* alioqui non subiūxisset Plinius summus breuitatis amator verba illa quæ paulo infra sequuntur, *priusque quam peragerent, regina Artemisia, quæ mariti memoriæ id opus extrui iusserat, obiit.* ¶ Id gloriæ ipsorum artisque monumentum iudicantes) *monimentis*, non *monimentum*, in eodem legitur: quapropter forte verior lectio esset, *id gloriæ ipsorum artisque monimētis dātes.* ¶ Hippiades Stephani) caret his verbis nostrum exemplar. ¶ Cætera signa Praxiteles) scribo, *Pasiteles* non *Praxiteles*, tū ex vetusto codice, tū etiam ex Pausania in Heliacis. Meminit & Plinius *Pasitelis*, infra hoc ipso capite. ¶ Item Polycles & Dionysius Timarchidis filij) Quattuor prima verba superfluit ex eodem, vt puto, recte. habita est enim paulo ante eorum mentio. ¶ Dectilidis Pythias) *Decryles Pycias*, in eodem. legendum fortasse, *Dercylides Pyctas.* ¶ Deinde multorum obscurior fama est] in eod. *Nec deinde multo plurium fama est.* ¶ Polydectes cum Hermolao] *Polydeuces*, in eodem, non *Polydectes.* ¶ In honore est & in tēplo illo Hercules ad quem Pœni.cæt.] scribendum, *inhonorus est, nec in templo vllo Hercules.cæt.* ex eodem. ¶ Vt tradit Varro, admiratur & Pasiteles, qui etiam quinque scripsit volumina] in eodem, *Pasitelis*, non *Pasiteles* legitur. scribo, *vt tradit Varro ammirator & Pasitelis, qui etiam quinque, cæt.* subdit enim paulo infra, *Arcesilaum quoque magnificat Varro.* ¶ Et ciuitate Romana donatus cum iis oppidis] scribēdum arbitror, *& ciuitate Romana donatus summis opibus.cæt.* vt paulo infra de Saura & Batracho, *Quidam & opibus præpotentes fuisse eos putant.* ¶ Idem & a Coponio xiiij. nationes] Fortasse non *xiiii. nationes*, sed *cognationes* legendum est; de quibus supra mentio facta; quod idem significat & *syngenicon*, ante etiam dictum.

Ex cap. vi. Regias quoque domos cum laudatissime] commodius forte *lautissime*, quam *laudatissime.* ¶ Secandi marmor in crustas.cæt.) Detrahe verbum *marmor:* ex eodē. & mox, *præfectum fabrum*, non *fabrorum.* ¶ Vt Mamurra Carystium posuit) vltimum verbum redundat, ex eodem, & *Carystii* legitur, non *Carystium*, ibidem, quod si recipis, mutandam quoque habebis vocem *Mamurram*, in patrium casum. ¶ Nascitur in Nili insula) in eodem, *nascitur in Nilo etiam.* vt putem legendum *Melo*, non *Nilo*, cuius in superioribus habita frequens mentio. ¶ Ab amatore nomen accepit) non *amatore* in eo legitur, sed *auctore.* vt legendū forte sit *auctore.* ¶ Nondum enim secti marmoris vestigia inuenerat Italia) scribe, *inuenio in Italia*, non *inuenerat Italia*, ex eodem. ¶ Harena hoc fit & ferro videtur fieri) videtur redundare verbum *fit.* ¶ Imo vero etiam in Indos, vnde margaritas peti.cæt.) scribe, *imo vero in Indos, quo margaritas peti.cæt.* ex vetere codice. & statim ante commodiorem reor lectionem *secaret*, quam *faceret.* ¶ Indicta non æque leuigat) *leuat* non *leuigat*, in eodem. ¶ Ex quodam Adriatici maris vado, æstu nudante) in eodem *vadora* legitur, non *vado.* scribo, *ex quodam Adriatici maris vado, oram æstu nudante:*

Ex cap. vii. Quoto enim quoque loco non suum marmor inuenitur) *Quoto, cuique enim loco non suum.cæt.* in eodem. ¶ Non omnia tamen in lapidicinis gignuntur) non *tamen* sed *autem*, idem exemplar præfert. & mox paulum, *Augusteum*, non *Augustum.* ¶ Tiberium sparsim conuoluta canicie) in eodem, *Tiberium sparsa, non conuoluta canicie* ¶ Cuius vsus conuenit iis quæ vrenda aut secanda sunt) *huius*, non *cuius* in eodem. & *illini*, non *illitus:* scribo, *iliti.* ¶ Ex eo candidis interuenientibus punctis leucostictos appellatur) Duo prima verba delenda, ex eodem: *leptopsephos* ibidem, hoc est tenuium calculorum, non *leucostictos.* ¶ Quantis libet molibus cædendis sufficiunt lapidicinæ) *lapicedeæ* non *lapidicinæ*, in eodem notanda orthographia, vt alibi etiam dictum est. ¶ Argumento Nili sexdecim liberis circa ludentibus per quos, cæt.) exemplaria Romana, *Argumento septem orbibus circundantibus per quos.cæt.* Parmensia & quædam alia recentiora, *Argumento ipse liberis circaludentibus.* scribendum arbitror, non *liberis*, sed *alabetis.* Piscis est alabetes Nilo peculiaris, vt supra Plinius ostendit libro v. capite nono: & confirmat Strabo lib. vltimo. ¶ Onychem etiamnum in Arabiæ montib.) dele vocē illā *etiamtum*, ex eod.

Ex cap. viii. Sculpturæ illæ effigiesque quas videmus) *ne* in eod. non *que.* ¶ Quadragenorū & octonum cubitorum) detrahe coniunctionem *&*, ex eodem.

Ex cap. ix. Opus id fecisse dicuntur XX. M. hominum) in eodem, *C. XX. M. hominum.* ¶ Prodesset lapidi) Adde coniunctionem *&* *prodesset & lapidi*, ex eodem. ¶ Pedalibus ex eodem lapide) Puto desiderari verbum *laterculis, pedalibus laterculis*, vt mox paulo ostenditur. ¶ Alleuatas naues excepisse onus statutum. Excisos autem sex tales in eodem monte) in exemplari eodem, *alleuatas naues excepisse onus Statutum autem in sex talis e monte eodem.* scribendum reor, *alleuatas naues excepisse onus, statutos autem ibi sex talis e monte eodem.* ¶ Hic autem obeliscus fuit in Arcinoe positus) scribe, non *Arsinoe*, sed *Arsineo*, hoc est Arsinoes templo, vt *Iseum* templum Isidis, & plura huiusmodi. ¶ Amoris in coniuge eademque sorore) Melius accusandi casu, *in coniugem eademque sororem.* ¶ Quos excidit Mesphees rex) in nostro exemplari, *Mestres*, non *Mesphees* vt capite priore, *Primus omnium id instituit Mestres*: sic enim ibi vetus exemplar legit, non *Mitres.* ¶ Spectatis admodum nauibus) vide an sit melior lectio *structis admodum nauibus*, hoc est ad pondus & quantitatem. ¶ Diuus Augustus priorem aduexerat) in scripto codice, *Diuus Augustus eam priorem aduexerat*: legendum puto, *Diuus Augustus ampliore aduexerat.* Vel scribe permutatis dictionibus, *Diuus Augustus priore aduexerat, eamque miraculis Puteolanis.cæt.* ¶ Is vero qui est in campo Martio) scribe, *is vero qui in campo Martio*, ex eodem: vt repetas *constituit.* ¶ Nouem pedum minor est) in eodem, *nouem pedum in oras.* ¶ Ægyptiorum opera philosophiæ continent) Detrahenda est vox illa *opera:* & *philosophia* legendum, non *philosophiæ*, ex eodem.

Ex cap. x. Digna cognitu res & ingenio fœcundo. Manilius mathematicus.cæt.) in eodem, *Digna cognitu res, & ingenio fœcundi mathematici.* verbum autem *Manlius* superfluit. ¶ Colligeretur in semetipsam, alia atque alia incremēta iaculantem) in eodem, *colligeretur in ipsa alias enormiter.* cætera redundant. ¶ Aliquid a centro suo dimota) *emota*, non *dimota*, in eodem. ¶ Quanquam ad altitudinem impositæ rei) in eodem, *quanquam ad altitudinem impositione rei:* scribo, *quanquam ad altitudinem impositi oneris.* & paulo post, *acta* legit, non *iacta.*

Ex cap. xii. Aut ne plebs esset ociosa) Dele negationem, ex eodem. ¶ Vna est in Arsinoite Nomo, duæ in Memphi) scribe *Memphite*: vt repetas *Nomo*: de quo Plinius quinto, & Ptolemæus iiij. ¶ Narrat harum cacumina extrema) in eodem, *narrato harum cacumina extrema.* scribo, *narrat orarum cacumina extrema.* ¶ Vel magis miranda qua syluestria sunt accolentium) in eodem, *vel magis narranda de qua syluestre numē accolentiū.* scribendū fortasse, *æque syluestre numen accolen-*

accolentium:vel sic,*æque syluestria numina colentium*:vel *quod sit ista numen accolentium*. ¶ Demoteles, Apion)in eodem, *Demoteles, Sesaton*.posset legi,*Demoteles,Sotacus*,ex elencho: licet inter cæteros auctores *Apion* etiam ibi numeretur. ¶ In raphanos & allium ac cepas mille octingenta talenta erogata) scribendum *sexcenta*,non *octingenta*, ex nostro apographo , item Herodoto secundo. Nec fugit hoc Hermolaum.sed incurioso lectori consulendum est. ¶ Tertia minor prædictis) Adde dictionem *quidem*,ex eodem:*Tertia minor quidem prædictis*. ¶Harena late pura circum lentis similitudine)*circuit* fortasse verior lectio , quam *circum*; & *lendis* , quam *lentis*. Harena enim pura lendi similis est,non lenti,quæ potius glarea est quam harena. ¶Extructos pontes peracto opere in priuatas domos distributos)quattuor prima verba desiderantur in eodem:neque *distributos* ibi,sed *distributis* legitur;& mox *fabellarum* non *fabularum*.¶Meretricio esse conquisitas quæstu)vltima dictione caret nostrum exemplar.¶Periculum in corriuatione ignium)*cõtinuatione*,non *corriuatione*,in eodem.

Ex cap. xiii. Portentosissimum humani ingenij opus) *impēdij*,non *ingenij*,in eodem. fauent huic lectioni verba illa in calce capitis , *adeo vesana dementia quæsisse gloriam impendio nulli profuturo*. & capite xv.*nouissimum impendium operis inchoati a C.Cæsare*. ¶ Quæ itinerum ambages) *iterum* , non *itinerum*, in eodem. quasi *iteris* flectatur ab *iter* recto,non *itineris*; quod & alibi notatum est. ¶Atque in præfecturas quas vocant Nomos) non *vocant* in eodem, sed *vocaui* habetur. libro enim v.ca.ix.sic eas Plinius vocauit,seu vocari dixit.¶Quadragenarum vinarum senos radice muros obtinentes)scribe,*quadragenarum vlnarum senas radicum oras obtinentes*.ex eod. ¶ Quin & cœnacula prius excelsa)*cliuis*,non *prius*,in eodem. ¶De Ægyptio & Cretico labyrinthis satis dictum est) *De Cretico Labyrintho satis dictum est*,in eod.cætera redundant.

Ex cap. xiiii.Leguntur & pensiles hortos,imo vero totum oppidum fecisse Ægyptiæ Thebæ)in eod.*legitur & pensilis hortus,imo vero ortum oppidum Ægyptiæ Thebæ*. & statim, *Exercitus armatos subito educere solitis regibus:subter*,non *subito*, in eod. & mox paulo *cxx.annis*,non *ccxx*. ¶ Operi præfuit Ctesiphon architectus)in eod.non *Ctesiphon* legitur , sed *Cresipheon*. scribo, *Chersiphron*,vt abunde ostendimus li.vij.c.xxxvij.¶Summa miracula,Epistylia tantæ.cæt.)*miraculi*,non *miracula*, in eod. rectius.& paulo post,*motus*,non *totum*. ¶Pondereque ipso correctus videbatur)in eod.*pondere incorrectus videbatur*.scribendum forte,*ponderis vi correctus videbatur*.

Ex cap. xv.Fixere plumbo)*vinxere*,non *fixere*,in eod. ¶Iuxta portam quæ Thracia vocatur)in eod.non *Thracia* , sed *Trachia*,hoc est aspera,fideliore procul dubio lectione. ¶ Nomenque huic miraculo Echo est a Græcis datum)in eod.*numenque huic miraculo Echo est aGræcis dictum*.forte *dicatum* legendũ potius quam *dictum*.¶Aliquãdo Tiberis retro infusi recipiũt fluctus)postremum verbum desideratur in eod.reliqua sic leguntur,*aliquando Tiberis retro infusus recipitur*.¶Remedium inuenit ille rex)*remedij vsum inuenit ille rex*,in eod. ¶Ne hac quidem gloria famæ frui)*stante*,non *famæ*,in eod. ¶Cum Pompeij amphitheatri toties multiplicata vrbe)scribe,*Cum Pompeiani theatri toties.cæt.*De theatro Pompeij omnes.¶Et Marianis sodalitiis rapinarũ prouincialiũ sinus) in eod.*& Mariani sodalitij rapinarũq. prouincialiũ sinus*.¶Aquarũ Appię & Anienis tegula ductus reficere) in eod. *aquarũ nita est alienis tegula ductus reficere*. scribo,*aquarũ veteris Anienis,Tepulæ ductus reficere*, ex Frõtino j.lib.de aquæ ductibus;vbi inter aquas in vrbẽ influẽtes,*Anienẽ veterẽ,Martiã,Tepulã* cõiungit. ¶ Balineis,piscinis,domib.euripis,hortis cæt.)scribe alio ordine,*balineis,piscinis,euripis, domibus,hortis*,ex eodem.& statim post.*spatia aduenientis*, non *spatio*.

Ex cap. xvi.Sed sedit & patitur mores)in eod.*sedet. Sed impertiuit & mores*.¶Quidam Heracleon)commodior lectio *Heraclea*:sic.n.græce appellatur,*Heraclea lithos*.¶Namq; & passim inuenitur)melior lectio,*itaque & passim inuenitur*.¶Tertiũ in Echio Bœotiæ)in nostro exemplari non *Echio* legitur, sed *Hyrtio*.legẽdum forte *Hyria*,quod est oppidum Bœotiæ Plinio iiij. & Stephano.¶Nam qui in Macedonia & Magnesia reperiũtur) in eod.*Nam qui in Magnesia Macedonica reperiuntur*. Posset etiam legi eodem sensu.*Nam qui in Macedoniæ Magnesia reperiuntur*.vt paulo ante,*Æthiopicum,e Magnesia Macedoniæ*.¶Non eadem quæ magneti hæmatitæ natura)alia verborum dispositio in nostro apogr.*non eadem & hæmatitæ natura quæ magneti*.& paulo infra,*magneta alium*,non *magnetem alium*.

Ex cap. xvii.E Scyro insula integrũ fluctuari tradũt) *Syro* in eod.nõ *Scyro*.Multũ autẽ inter vtrãque insulã interest,vt in ambitu terræ ostẽsum est.& *fluitare*,non *fluctuari* legerem,verbum quoq;*integrũ* superuacaneũ est,neq; habet illud vetus exẽplar. ¶ Theophrastus auctor est & translucidos lapides in Ægypto inueniri quos ophitę similes ait)paucioribi.verbis in eod.*Theophrastus auctor est & translucidi lapidis quem Phio similem ait*. legendum est,*Chio*,non *Phio*,ex Th.de lapidib.Non latuit hoc etiam Hermolaũ. ¶Fit cataplasma ex eo podagris)*podagricis*,nõ *podagris*,in eod.

Ex cap. xviii. Qui & cote leuigantur)*leuantur*,non *leuigantur*,in eod. ¶Sũt qui & lunã nõ tolerent]alio ordine in cod. *Sũt & qui lunã non tolerẽt*,cõsiderandũ autẽ an sit verior lectio, *limam*,quam *lunam*. ¶Et qui vetustate rubiginem trahant,coloremve candidum oleo mutent)in eod.*& qui vetustate rubiginem trahant coloremque candidum,& oleum vitent*.

Ex cap. xix. Et in metallis quæ sunt circa Acarnaniam)*metalla*,non *metallis*,in eod.nec *Acarnaniam* , sed *Acamanta* legitur.¶Et duritias nimias mollire)in eod.*& duritias in ius vertere*: scribendum forte,*in pus vertere*. ¶ Plurimum habens ignis) in eod.*plurimum ignis habentis*.¶Pro pumice ad leuigandam cutẽ) *leuandam*,non *leuigandam*,in eod.vt supra etiam dictũ est.¶Veneficiis resistit omnib.)vltimam dictionẽ nõ habet nostrũ exẽplar.& paulo post,*melleũ*.nõ *mellitũ*,ibid.¶Melites lapis succum remittit dulce mellitũq; tusus.Et ceræ mixtus.cæt.) in suppũctione verborum error est:lege; *Melitites lapis succum remittit dulcem melleumque.Tusus & ceræ mixtus.cæt.* ¶Aiunt & in Leucolla expelli mari) in nostro apogr.*Leucocolla* habetur,nõ *Leucola*.quid si legas, etsi duriuscula correctione : *Aiunt & ad Plagiupolin expelli mari*,ex Diosc.libr. v. in mentione eius lapidis. ¶Mirum accenditur aqua,oleo restinguitur) notabilis memoriæ error Plinij nostri. Nam quod Nicander in Theriacis , & Dioscor.lib.v.tribuunt Thracio lapidi,ipse Gagatæ dedit.causa erroris fuit , quæ subinde contingere solet:quod Diosc. de Gagatæ & Thracio lapide pariter disserit. Notauit hoc etiam ante nos Marcellus Dioscoridis interpres. ¶ Dulci vino restinguitur & hoc trinis vicibus)in eod.*dulci vino extinguitur exterius vicibus*.forte pro duab.vltimis vocib.substitui poterit , *& ternis vicib*.semper enim in exemplari vetusto pro hoc nomine *trinus* inuenio *ternus*.

Ex cap. xx. Trium drachmarum põderis a ieiunis sumẽdos) *bibendos*,non *sumendos*,in eod. ¶ Nasci in Africa nigrum,attritum aquariis cotib.cæt.) vocem illam *nigrum*,delendam putamus.nam paulo post redditur:nec præterire volui,non in Africa nasci hunc lapidem,sed in Hispania,auctore Dioscoride.

Ex cap. xxi. Ipsum friabilem quem fœminei sexus putant) detrahe verbum *quem*, ex eod. & paulo post , *Æsitæ omnes*,dele *omnes*.¶Arabus lapis ebori similis]scribo,*Arabicus*,non *Arabus*,ex Dioscor.v.sic cap.priore,*Tertium genus Arabici facit. cæt.* ¶In vsu corporum leuigandorum)*leuandorum* , non *leuigandorum*,in eod. & semper pro *leuigare* in apogr.nostro *leuare* scriptũ inuenitur. ¶ Laudatissimi sunt in Melo,Scyro,Æoliis insulis)scribo,*laudatissimi sunt in Melo,in Syro,& Æoliis insulis* , ex eod.nã vt ante admonui nec semel,magnum discrimen est inter Scyrũ & Syrum insulas. ¶ Probatio in cãdore & in minimo põdere,& vt quã maxime spongiosi aridiq; sint, & teri faciles) scribe,*probatio in cãdore minimoq; põdere,vt quã maxime spongiosi aridique sint.Teri faciles.cæt.*ex eod. ¶In vstrina ter siccantur)locus cõclamatus:sed vt reor,mediocri nostra diligentia in vitam reuocatus.In nostro apogr.pro his verbis sic legitur: *cum in austri natione*.scribo permutatis syllabis,*cum trina vstione*.Diosc.de pumice li.v.*Crematur pumex.cremãdiq. hic modus est:sumito pumices quantũ volueris.Ignitis obruito carbonib.cumq. cãdens id factus fuerit,amotum ab igne odorato restinguito vino,rursusq; eundem eodem modo coquens pariter restinguito.tertio itidem coctum ab igne amotum sinito per se,refrigerari cæt.*Sed & Plinius infra paulo correctioni nostræ suffragatur,cum dicit:*Quidam tertia vstione refrigeratos potius quam restinctos terere malunt*.¶Præsumere farinã eius.sed nisi immenso potu impleantur.cæt.)*præsumere farinam eam,sed nisi vniuerso potu impleantur.cæt.* ex eodem. & paulo ante. ¶Quam minimum vliginoso solo)in eodem , *nihil vliginoso solo*.

Ex cap. xxii. Ex quo vasa & etiam cados faciunt)lege permutatis dictionibus *ex quo vasa & cados etiam faciunt* , ex eod. ¶Tornaturque in vasa coquendis cibis vtilia vel ad esculẽtorũ vsus)rursus hic mutãdus locus illius particulæ *vel*,scribẽdumq; ex fide nostri codicis,*tornaturq. in vasa vel coquẽdis cibis vtilia ad esculẽtorũ vsus*.¶Quod in C. mẽsi Italiæ lapide accidere scimus)in eod.*Quod in Comẽsi Italiæ lapide iẽdi accidere scimus*.fortasse autẽ nõ *iendi*,sed *iãdiu* scribendum est.¶Postferendos omnes tamẽ Hispaniæ & Cappadociæ mollissimis & amplissimæ magnitudinis,sed obscuris) in eod. *postferendos tamen omnes Hispaniæ & Cappadociæ.mollissimos & amplissimæ magnitudinis, sed obscuros*. ¶ Quorũ tamen appareat natura similis eis qui in Hispania.cæt.)dele duas dictiones *eis qui* , & scribe cũ maiore litera,vt sit initiũ sequentis coli , *Puteis Hispania effoditur*, ex eod.¶Absolutus segmẽti modo)addit nostrũ exẽplar *in* prępositionem,*in segmenti modo*. ¶Humorem hunc terræ quidam an-

tumant crystalli modo glaciari)in eod. *Humorem hunc terræ quadam anima crystalli modo glaciari.* ¶Quod cum feræ decidere in puteos tales,& medullæ ex ossibus earum in eandem lapidis naturam post vnam hyemem figurantur) *quod cum feræ decidere in puteos tales,medullæ in ossibus earum post vnam hyemem in eandem lapidis naturam figurantur*,in eod. ¶ Haud alio quam specularium modo) dele negationem *haud*.ex eod. rectissime. vt declarant verba statim sequẽtia.¶*vtræque oleo indigentes*]*oleo vtraq. indigentes*,in eod.¶Ex aqua Arsinoeticæ)*Exinoeticæ*, nõ *Arsinoeticæ*,in eod.censeant docti. ¶Mortalitate mollitiæ) posterius verbum non habet nostrum exemplar.¶Exercetur halitu maris,fricatur vento &) hæc verba etiam desunt in eod. exemplari.¶Quoniam & tectorij calce roditur)in eod.*quoniã& tectori calce proditur*.scribo,*quoniam & tectorij calx eroditur*. ¶ Et in Statoniensi sunt quibus ne ignis quidem nocet) deme verbum *sunt*,ex eod. ¶Remedium in lapide dubio est)legendum non *dubio*,sed *humido*,seu *vdo*.¶In subterranea structura aptantur vtilius)in eod.*subterranei in structura aptantur vtilius*.¶Greci e lapide duro ac silice æquato construunt) in eod. *Græci e lapide duro aut silice æquo struunt*.¶At cum inæquali crassitudine)adde verbum *sunt*,ex eod.*At cum inæquali crassitudine sunt.* ¶Medios parietes farcire fractis cementis. Dictyotheton vocãt reticulatam structuram,quam frequentissime struunt rimis opportunam)noster codex non *dictyotheton* habet, sed *diomechon*. vt legendum credam *diamicton*, hoc est per medium mixtum. scribo igitur aliter & diuersa suppunctione,ex eodem,sic:*Medios parietes farcire fractis cementis.diamicton vocant. Reticulata, quam frequentissime Romæ struunt,rimis opportuna est.*

Ex CAP. XXIII. Et cisternas harenæ puræ) dele coniunctionem *&*,ex eodem. ¶ Atque per colum transeat maxime pura aqua)dele item verbum *maxime*,ex eodem.¶Ex albo melior quam ex duro,& structuræ vtilior) scribe cum minore , *ex albo melior*,& adiunge præcedentibus : deinde cum maiore,vt sit initium alterius cæsi , *Quæ ex duro structuræ vtilior*, ex eod. ¶ Quia est quædam pinguior natura eius) *quia est pinguior naturæ vis*,in eod.¶Ab Apennino ad Padum non inuenitur) in eod non legitur *Padum*,sed *earum*.scribendum puto,*Ab Apennino ad vrbem non inuenitur.cæt.*nam sequitur statim : *Ruinarum vrbis ea maxima causa est.* ¶ Quod furto calcis sine ferrumine suo)in eodem,*fulto*,non *furto*,recte.nostrates architecti *lectum* vocant. ¶Sed macerari non nisi a gleba oportet)scribe, *macerari non nisi ex gleba oportet*,ex eodem. ¶ In Elide ædes est Mineruæ)redundat præpositio,ex eodem. ¶ Et capitella addita) *capitula*,non *capitella*,in eodem.

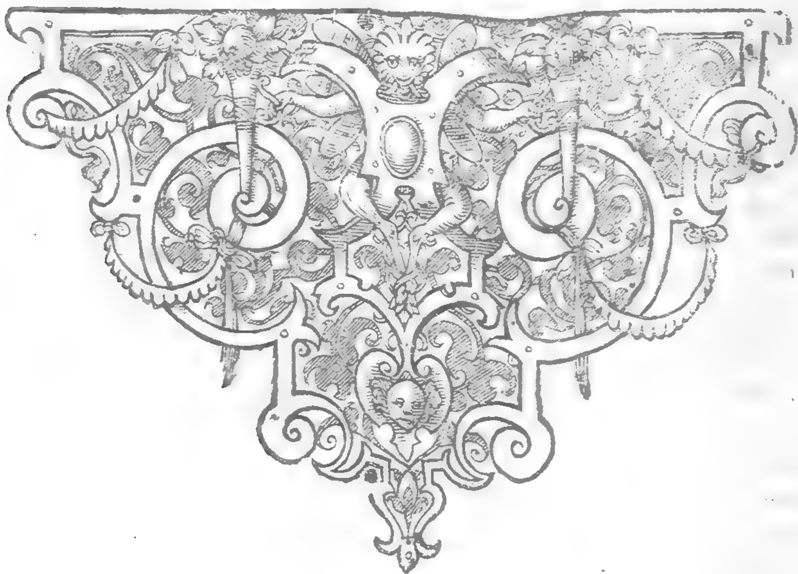
Ex CAP. XXIIII. Et e terra foditur vt in Cypro ac Perrhæbis e summa tellure)in eod.*e terra foditur in Cypro, ac Perrhæbiæ summa tellure.* ¶ In albariis sigillis ædificiorum & coronis)scribendum reor alio ordine,*in albariis, sigillis, & ædificiorum coronis.* ¶ Augusti Cæsaris familiarem) *Augusti Cæsaris familiaritate subnixum*,in eodem.

Ex CAP. XXV. Extatque hodie quod in Fortunæ, cæt.) muta ordinem,*extat hodieque.cæt.*ex eod.

Ex CAP. XXVI. Mox vt est astuta & ingeniosa solertia. *Mox vt est ingeniosa solertia*,in eod.cætera superfluunt.& paulo ante,*Non nisi refuso mari:refulso*,non *refuso*,in eod.forte *reuulso*. ¶ Aut hyacinthos sapphirosque imitatum)in eod.*aut hyacinthos aut sappiros imitatum*.& paulo post,*candescãt*,non *excandescant*. ¶Rursus affundi non queunt)*rursus tota refundi non queunt*,in eod.¶At peractis omnibus)*& peractis omnibus*,in eodẽ.

Ex CAP. XXVII. Ignis accipit vitrum)Dele primum verbum,ex eodem.& mox *ligantur*,non *alligantur*. ¶ Immensa & improba rerum naturæ portio)Detrahe coniunctionem *&*,ex eodem.¶Pestilentiæ quæ solis obscuratione contrahitur,ignis suffitu multiformiter auxiliari certum est) scribo , *Pestilentiæ quæ solis obscuratione contrahitur,ignes si fiant multiformiter auxiliari certum est*,ex eodem.¶Ad conuulsa viscera aut contusa)addit nostrum apographon verbum *interiora* ; *ad conuulsa viscera interiora aut contusa*,ex eodem. ¶Vt M. Varro auctor est) Duo postrema verba delenda , ex eodem. sequitur enim illico verbum *inquit*.¶Vt licet videre gladiatores cum deluserint)in eodem,*cum deluserunt*. scribendum forte , *cum deluxarunt* : vt dici solet,*fregit crus*,pro *fractum est ei crus*. & præcedit statim ante, *luxatis potus medetur* ¶Adeo in rebus damnatis quoque ac iam nullis,sunt aliqua remedia)in eodem, *adeo rebus damnatis quoque ac iam nullis sunt aliqua commoda.* ¶ Caput arsisse visum) Nouissimum verbum superfluit.ex eodem. ¶ Ob id compitalia & ludos laribus. cæt.) superuacanea est coniunctio *&* , ex eodem.

FINIS.

BEATI RHENANI
SELEZESTADIENSIS
IN
C. PLINIVM
ANNOTATIONES.

In quibus modus oſtenditur, quo cum ipſe Plinius, tum auctores alij præſidio manuſcriptorum codicum reſtitui queant.

ILLVSTRI POLONIÆ BARONI, IOANNI A LASCO, BEATVS RHENANVS S. D.

ÆPE causas male acceptæ rei literariæ consideranti mihi, clarissime Lasce, in mentem venire solet, id quod verissimum esse puto, non tam Gotticas illas irruptiones vastationesque, quam multo magis crassam ac supinam maiorum negligentiam, quibus curæ non fuerit vel hoc satagere, vt bonorum autorum reliquiæ, quæ è clade illa supererant, fideliter & accurate describerentur, nocuisse literis, & in istam mendarum fœditatem nitidissima scriptorum monumenta coniecisse. Nam esset fortassis cur illam Barbarorum incursionem minus grauiter ferendam duceremus si vel ea quibus hostilis feritas pepercerat, integre, quod in maioribus nostris certe situm erat, ad nos vsque peruenissent. At hoc adeo factum non est, vt nullum ferme volumen a mendis incolume sit seruatum. Quinimmo quasi stipendio conducti fuisse videntur, qui dedita opera libros deprauarent. tanta libidine quidam in adulterãdis bonorum autorum scriptis grassati sunt. Id quod cũ vbique sit obuium, in nullius tamẽ monumẽtis magis cernere licet, quã C. Plinii Secũdi, illis inquam quibus apud Latinos nihil vel illustrius extat vel vtilius. Quis enim nescit id opus Plinii, cui ipse titulum fecit Historiam mundi, maximi thesauri loco esse doctissimo cuique? In quo vno summatim reperire licet, quæ compluribus libris apud veteres continebantur cum Græcos, tum Latinos, quos ille docte & eleganter, vbi visum est, transcripsit. Proinde saluo Plinio bonã partẽ antiquissimorũ autorum saluam esse nec esse est, qui in Plinianis scriptis adhuc viuunt ac supersunt, cum alioqui iniuria temporis illorum monumenta penitus interciderint. Quo magis erat annitendum, vt quando totas bibliothecas tueri non licebat, vel potius non libebat magis de bonis moribus quam de eruditione solicitis, saltem hoc Plinii vere diuinum opus quod bibliothecæ instar est, sincerum ac inuiolatum ad posteros transmitteretur. Sed sera nimis est hæc querela. Porro quando hoc factum non fuit, magnam sane mihi laudem promeruisse videntur eruditi illi, qui quod proximum remedium erat, hæc volumina mendis tantum non obsita repurgare sunt conati. Inter quos principem locum obtinet Hermolaus Barbarus, vir tum literis, tum honestate vitæ, dum in humanis ageret, prorsus incomparabilis: quem ego præstantiorem ipso Hercule censeo quod primus, cum ante nemo fuisset hanc rem ausus attentare, cum Plinianis monstris congredi sustinuerit. Nec ille labor infelix fuit. Siquidem innumeris locis restitutis miram lucem nobilissimo scriptori attulit, qui ante nulli intellectus, & idcirco contemptus passim negligebatur. Quæ res arridente successu postea alios quoque doctos extimulauit, vt in emaculando Plinio operam insumerent. Verum horum castigationes, ad Hermolaicas comparatæ, nihil propemodum sunt. Adeo vir ille eruditionis absolutissimæ suo æuo, plurimum diligentiæ in hanc prouinciam collocauit ad quam vix alius reperiri poterat, vel aptior, vel necessariis præsidiis instructior, nempe consummata doctrina, tum vtriusque linguæ libraria supellectile copiosissima, cum id temporis boni autores artis typographicæ beneficio non ita forent inuulgati quemadmodum ab illius obitu typis excudi cœpere. Cæterum inter eos qui hoc idem, vt dixi, tentauere, quantum ego sane iudicare possum, nemo felicius se gerit Guillielmo Budæo (qui vir ætatem nostram vnice exornat, magnum vbique decus Galliæ suæ concilians) vel ob hoc, quod sine veteribus exemplaribus nihil agit, hæc inspicit, confert, citat: sine quibus parum video profecturum fuisse Christophorum Longolium, quamlibet ingeniosum. Et profecto sic est, ad manuscriptos codices & eos vetustos confugere oportet eum, qui in autorum monumentis restituendis cum laude versari velit. Nam hic certissimus sinceræ lectionis indagandæ modus, e mendis inquam, & ruinis veterum exemplarium germanam scripturam eruere, hoc est, aurum e stercore colligere. Alioqui fallaces plerumque sunt coniecturæ ex ingenio potius quam e vestigiis libri desumptæ. Quæ res Hermolaum quoque Barbarum sæpe decepit, cum magis solicitus est, vt deprauata loca cum Aristotelicis libris conferat, quam cum manuscriptis exemplaribus. Nihil fingo clarissime Ioannes. Hoc ipsum quod dico collationis experientia me docuit. Siquidem proximis istis mensibus a discessu tuo, cum in quodam Plinii loco, qui de Cauchis populis est, casu hæsissem, & manuscriptum codicem bibliothecæ Murbacensis adhuc apud Frobenium esse scirem, operæprecium visum fuit conferre locum. Quem cum emendoso illo libro, cuiusmodi fere sunt veteres omnes, lectione quam continebat diligenter inspecta ac perpensa, feliciter restituissem admirantib. iis qui forte tum astabant, collibuit alia quoque loca adhibito vetusto codice examinare. Et succedente nonnunquam collatione quæ subinde coniecturis & diuinationibus adiuuanda erat, eo vsque prouectus sum, vt non modo Plinianam præfationem, sed & innumera librorum Naturalis historiæ loca percurrendo tantum & obiter à fœdissimis mendis, imo portentis potius vindicarim. Vicit autem omne tædium & laboris molestiam, quæ tanta in hoc lucubrationis genere est vt maior esse non possit, vtilitas, quam videbam hac opera mea ad studiosos omnes perventuram. Porro non contentus aliam lectionem simpliciter indicasse, rationem ostendere quoque studui, cur sic aut sic existimarem legendum, non tam me

hercle

hercle propter contentiosos quosdam qui a receptis inuiti discedant & difficulter adduci possunt vt castiganti fidem habeant, quam propter studiosos quibus hanc probatissimos quosque autores emendandi viam occultam esse nolui. Hanc fortassis cognouisse proderit illis qui in emaculando Plinio occupati feruntur esse tum in Italia, tum in Germania, quib. libens artem commonstrarim, quo non modo nostrum laborē æquent, verumetiam plurib. adiectis longe superent, ac vbi hallucinati sumus nos, admoneant, corrigantque. Hoc enim ausim polliceri, si hac via quam nos ostendimus pergant docti veterum monumentis subuenire, non Plinium modo nos castigatissimum habituros sed & alios autores quoscunque. Enimuero tametsi quidē ex his minus sunt deprauati, quidam magis, errat tamen vehementer, qui vllum eius sinceritatis esse censet, vt emendationis non egeat. Id quod prolixius demonstrare, non est huius instituti. Nobis de Plinio sermo est. Quam multa autem nos in eo restituimus, hactenus a nemine animaduersa. Quam fœdos interpretum professorumque lapsus passim arguimus, qui hunc autorem plerisque locis non intelligunt. De qua tamen re non admodum miror, cum impossibile sit e corrupta lectione diuinare quidnam significare velit. Suauissimum vero est quosdam etiam conuiciis inter se digladiantes videre, cum tamen vtrique errent, & neuter aliquando Plinij mentem teneat. Nos candide monemus lectorem vbique, neminem contumeliose incessentes, quod videam hoc animi fuisse doctis omnibus vt prodessent. Id si nonnunquam minus successit, causam potius in codicum deprauationem quam in ignorantiam reijcere soleo. Cæterū incertitudinis hic multum sit necesse est, vbi res ex magna parte tantum coniecturis agitur. Itaque venia ac fauore digni in primis sunt, qui libere proferunt in medium quod sentiunt, præsertim si absit asserendi pertinacia ac exprobratio. Equidem hic vnicus optimusq; modus est autores restituendi. Nam vt olim priusquam medicina foret inuenta, qui morbis vexati fuissent, in triuiis statui solebant, vt a prætereuntibus inspecti, bono consilio cuiuspiam naturam ac causam affectionis malæ cognoscentis adiuuarentur: Sic & mutila Plinij loca proponi debere existimo, quo ab aliis quoque considerentur, ex his aliquo præsentius forte remedium allaturo, rectiusque castigaturo. Siquidem video nihil æque nocuisse Plinio, quam præcipitem quorundam temeritatē, qui id ilico quod ab aliquo docto priuatim in ipsius libro repererant annotatum, in æditiones aliquoties mille exemplarium referre sint ausi. Huiusmodi castigationes si seorsim doctis legendæ cognoscendæque exhiberentur, forte essent qui indicarent meliora: nunc quoniam huius generis multa mediis Plinij scriptis sunt immixta, difficillimum est notha ac adulterina a gnesiis & germanis discernere. Neque enim manuscriptorum exemplarium tanta copia, vt vbique præsto sint, nec hoc omnibus agere vacat, nec tam plana res est propter vitiatam passim scripturam. Proinde ego Annotatiunculas istas, quas in quædam Plinij loca nuper elucubraui, separatim hoc libro doctis examinandas trado, quo vel emendent ac adiuuent, vel prorsus aboleant. Tibi autem eas potissimum inscribere libuit nobilissime Lasce, cum quia plurimum tibi debeo, quod vltro me in tuorum amicorum numerum retuleris, singularem in me beneuolentiam compluribus argumentis testatus, tum quia te Plinij lectione valde delectari scio. Neque enim, vt vulgus Magnatum facere solet, venatione & alea, commessationibusque tempus perdis, verum honestioribus studiis & literariis exercitiis dies noctesque impendis. Qua diligentia tua factum est, vt iam excellentem doctrinam sis cōsecutus, quæ ad quiduis in disciplinis percipiendum, & ad quemuis autorem intelligendum ex se sufficiat. Proinde cum tam exacto sis in literis iudicio præditus, libentius tibi hunc librum transmisi, quo non solum in legendo Plinio passim adiuueris, sed vicissim castigantem castiges. Porro non libuit mihi longis narrationibus detinere lectorem, verum paucis & simpliciter rem explicare. Alioqui si semper affingere voluissem longa exordia, puta, quid in vehiculo propositum sit, cum ab Argentorato Elcebum veheremur aliquot literati, siue vt hodie loquimur a Strasburgo Slezestadium: aut quid cum apud Rauracos in illo ponte staremus, qui Galliam cum Germania connectit, studiosus quispiam in medium quæstionis causa attulerit, facile videre est quanti operis futura materia fuerit. Sed placuit, breuem esse. Quid autem alij sensuri sint, nescio. Hoc scio, Hermolaum Barbarum virum modis omnibus summum, libenter e Venetiis ad Morinos vsque profecturum fuisse, si illic quempiam nouisset, qui loca ista explicare potuisset, cuiusmodi multorum ego restitutionem in hoc volumen coegi. Tam illi fuisse cordi rem apparet, qui nihil non tentauit vt optimo autori subueniret. Cæterum non me fugit quam tu nunc Patauij in grauissimis optimarum literarum studiis assiduus sis, quamque frequens cum doctis verseris, quibus ob raras animi corporisque dotes non potes non esse charissimus, qui Erasmo nostro perquam acceptus fueris, adeo vt multis iam annis nullius domestica consuetudine magis sit delectatus, nec cuiusquam desiderium grauius tulerit: non committes tamen, vt spero, quin nostras has Annotationes aliquid ocij suffuratus quamprimum perlegas, ac cum vulgata Plinianorum voluminum æditione diligenter conferas. Cuius rei te, nisi multum fallor, non pœnitebit. Bene vale clarissime Baro. Basileæ Idibus Februarij, Anno M. D. XXVI.

EX PRAEFATIONE PLINIANA.

INANEM me fortaßis operam sumpturum quidam arbitrabuntur, qui in Plinianis voluminib. post tot accuratas æditiones, totque eruditißimorum virorum Annotationes, Obseruationes, Miscellanea, Racemationes, quicquam restituere tentem, quod illos subterfugerit. Multo vero magis in ipsa Naturalis historiæ præfatione tot iam doctorum commentariis enarrata, tanta sane æmulatione, vt ne a conuiciis quidem mutuis sibi temperent. Verum qui nostrum hoc opusculum vel degustare dignabitur, videbit puto, nos non omnino lusisse operam. Sed iam nostræ præfationi modum imponentes, ipsam Plinii præfationem bonis auibus aggrediamur.

Libros Naturalis Historiæ nouitium Camœnis Quiritium tuorum opus natum apud me proxima fœtura, licentiore epistola narrare constitui tibi, iucundißime Imperator.) *natum* habent exemplaria typis excusa: vetus volumen manu scriptum, *natus*. Vnde conicio *natos* legendum, vt ad libros referatur. Sicque compositio orationis venustior erit, nempe si sic distinguas, *Libros Naturalis historiæ, nouitium Camœnis Quiritium tuorum opus, natos apud me*, & quæ sequuntur: vt hæc verba, *nouitium Camœnis Quiritium tuorum opus*, quasi per parenthesin adiecta legantur, & eam quam grammatici vocant appositionem. Fuit autem facilis librarii lapsus, vt pro *natos*, *natus* scriberet, propter vltimam syllabam proxime præcedentis dictionis, videlicet *opus*, quam adhuc habebat in mente ¶ *Sit enim hæc tui præfatio verißima, dum maximi consenescit in Patre.*) Vetus exemplar *maxime* habet. Mire hic variant docti. nam quidam *maximi* legunt, alij *maximo*, nonnulli *maxime*, vocandi casu. Digladiantur autem hic inter se parum firmis argumentis, quantum ego iam dispicere possum, vsque ad conuicia & pugnos magni viri. Mihi simplicius videtur, nec quicquam de hoc ambigo, si *maxime* pro aduerbio sumatur: vt sit sensus, In iuuenem principem appellationem iucundi competere, quæ iam patri per senium propemodum sit adempta. aut vt sint verba augurantis Titum filium patri successurum. Itaque vis omnis est in *Iucundißimo* & *Imperatore*. Fuit Vespasianus optimus princeps quantum ex monumentis historiarum apparet, & festiuus ac gratus omnibus, nisi quod paulo attentior ad rem. sed tamen male partis, bene semper vsus est. Huius successor Titus filius omnibus paternis dotibus maior, vt cui patrem æquare non satis esset, nisi etiam vinceret. Vnde Amor fuit appellatus, ac delitiæ generis humani. Tantum illi ad promerendam omnium voluntatem, vel ingenij, vel artis, vel fortunæ superfluit, vt scribit Tranquillus. Non mirum igitur, si iucundissimi Imperatoris appellationem destinato successori iamiamque imperium capessituro ob senium patris Plinius accommodet. ¶ *Vt obiter molliam Catullum.*) Sic omnes docti legunt. Vetus codex manu scriptus habet, *vt obicere molliam Catullum*. Apparet a Plinio fuisse scriptum, *vt obiter emolliam Catullum*. Hinc autem erroris occasio nata est, quod librarius eruditionis expers, quales apud nos hodie typographorũ sunt operæ, cum videret e primorem huius verbi *emolliam* syllabam paulo fortassis seiunctiorem a reliquis, putauit cum *obiter* proxime præcedente dictione coniungendam, & *obitere* scripsit. Alius paulo doctior, & idcirco magis damnosus, videns *obitere* minime latinam esse vocem, audacter, sed periculose elemento *t* in *c* mutato, *ex obitere*, fecit *obicere*. Facilius autem fuisset erratum deprehensum, si *obitere* sinistra diligentia non fuisset in *obicere* versum. Porro cum elegantius, tum multo significantius est *emolliam* in hoc loco, quam *molliam*. Nam *e* præpositio non solum gratiam, sed & vim quandam addit. ¶ *A Veraniolis suis & Fabullis.*) In codice veteri legitur, *a veraniolis tuis & famulis*. Quorum postremum hoc aperte mendosum est a sciolo quopiam deprauatum, qui *fauullis* *u* pro *b* vsurpato, veterum more, statim in *fanulis* commutarit, *u* priorem literã *n* esse putans, cui sane non multum est absimilis, sed cuius loco *m* foret scribendum, vt ipsi videbatur. Sic itaq; *Fabulli* per librarium antiquitatis ambitiose sed stulte studiosum primo mutati sunt in *fauullos*, quod tamen idem est; deinde in *fanulos*, postremo in *famulos*. quod erratum in causa postea fuit, vt *Veranioli* mutarentur in *vernaculos* propter significati conuenientiã. Atq; hoc pacto nascuntur in libris mẽdæ. Pro altero illo, nẽpe *tuis*, fortassis legi posit *Thallis*, hoc modo: *a Veraniolis, Thallis, & Fabullis*. Nã extat ad hũc puerũ sane molliculum carmen in epigrammatis Valerij Catulli, nec repperi cum eum poetam huius rei gratia percurrerem, quod aptius reponi posset. Me tamen auctore nemo receptam lectionem mutabit, quæ & mihi, vt ingenue fatear, perplacet. Nam video facilem fuisse lapsum, vt pro *suis* scriberetur *tuis*. Imo duo illa verba *vt scis*, mouisse videntur semidoctum aliquem, vt *tuis* supponeret pro *suis*. Quare hæc vocabula *vernaculis & famulis*, non solum calamo sunt inducenda, sed eradenda penitus: nam meræ ineptiæ sunt librariorum raras & incognitas voces, in consuetas & sibi notas temere mutantium. O certissimam bonorum auctorum pestem, librarios sciolos & indoctos. Vtinam autem hodie etiam in typographos quosdã idem dici non possit. ¶ *Vt in quædam acta exeam.*) Sic habent fere exemplaria typis excusa. Manuscriptum quod apud me est, *exeant*. Vnde non dubito quin *exeat* sit legendum. Sicque scripsit Plinius. Nam de epistola ista sua quam licentiorem vocat, adhuc loquitur, alteram causam reddens paulo prolixioris procemij. Itaque in his verbis, *vt in quædam acta exeat*, subaudiendum epistola. nec aliud mouit sciolum librarium vt *exeat* in *exeant* mutaret, nisi quod *acta* vidit pluralis esse numeri, cui respondere debere putauit hoc verbum, cum tamen *exeat* aliud respiciat, nempe *licentiorem epistolam*. ¶ *Omniaque hæc reip ub. & nobis quidem qualis in castrensi contubernio?*) Hoc modo legitur in vulgatis codicibus. At Murbacense volumen sic habet: *Omniaque hæc rei præest: Et nobis quidem quali in castrensi contubernio.* Quis autem non videt hic multas mendas esse, & veteris lectionis vestigia tantum ac ruinas? Conabimur tamen hunc locum restituere paucis adhuc intellectum, aut potius nulli, quantum quidem nos sciamus. Primum itaque qui hic priorem orationem claudunt, *Omniaque hæc reipublicæ*, & mox nouam hic faciunt, *Et nobis quidem*, non considerant illam imperfectam esse: neque enim explicatur quidnam illud sit quod nobilius fecerit: & posteriorem propemodum alienam, nec præcedentibus apte cohærentem. Atque hic eruditorum iudicium appello: nam semidoctus sufficere putabit, quod nihil inueniat aperte cum grammaticorum regulis pugnans. Quanquam, si quis attentius paulo perpendat, videbit inexcusabile vitium, dum non exprimitur quidnam illud sit, quod nobilius fecerit: nam hæc oratio, *Et quod his nobilius fecisti, dum illud patri pariter & equestri ordini præstas: præfectus prætorij eius, omniaque hæc reipublicæ*, plane pendet adhuc. Addendum enim est, quidnam nobilius fecerit, dum hæc patri præstat, quemadmodum diximus. Itaque post diligentem & diutinam vestigiorum veteris codicis, sed deprauatissimi, perpensionem, sic arbitror Plinium scripsisse, *Omniaque hæc Reipublicæ, præbes te nobis quidem qualem castrensi contubernio.* Et cur sic putem legendum, ratio est. Is enim qui Plinianum codicem descripsit, quo sum vsus in collatione, perpetuo hoc habet, quantum adhuc deprehendere potui, vt pro *Re p.* hoc est Republica, scribat *Re præ*, siue ipse pro sua stoliditate huius erroris autor est, siue potius indoctum alium secutus. Proinde cum scriptum esset, *Omniaque hæc reipræ præbes*, alterum *præ*, tanquam superuacaneum omisit. Itaque tantum mansit *rei præbes*. & quia sequebatur *te* diuisis, vt conicio, paululum literis, hoc modo, *t e*, quidam addidit *t* ad *præbes*, vt fieret *præbest*. Id cum alius videret non esse latinum, scripsit *præest*, quemadmodum habet vetus nostrum exemplar. Deinde cum illud *e nobis*, non placeret, adiecit *t*, vt legeretur, *& nobis*. His deprauationibus iam factis, vocabulum *qualem*, quod supererat, offendebat librarium, cum nihil ad structuram aut sensum quadraret. Mutandum itaque visum. & primo quidem in *quale in castrensi contubernio* versum est. deinde cum nec hoc arrideret: nihil enim ad *quale* neutri generis respondebat: in *quali* demutatum est, vt cum reliquis ablatiuis ordinari posset. Vides hic mi lector fœcundam erratorum propaginem. Sic nascuntur in libris mendæ. Quemadmodum enim pestem contagio nocere constat, sic etiam in codicibus vna labes recepta, complures generat. Priusquã ista mihi lectio veniret in mentem, censebam recte castigatum locum, si sic legeretur, *Omniaque hæc reipublicæ, es & nobis qualis in castrensi contubernio.* Sed quia & collationis est, & nihil præcedit ad quod fiat comparatio, cœpi vlterius inuestigare: & δευτέρων, quod aiunt, ἀμεινόνων, nisi multum fallor, in hanc tandem sententiam mendosas dictiones composui, vt totam orationem sic putem legendam: *Triumphalis & Censorius tu sexiesque Consul ac Tribunitiæ potestatis particeps. Et, quod his nobilius fecisti, dum*

illud

illud patri pariter & equestri ordini præstas præfectus Prætorij eius, omniaque hæc reipublicæ, præbes te nobis quidem qualem castrensi contubernio. Cur autem hæc lectio magis mihi placeat, quam *& nobis quidem qualis in castrensi contubernio*, facit præter alia verbum etiam *fecisti*, quod præcedit. Vide quam oporteat esse curiosum mi lector. Laudat vero Titum Plinius a modestia qua nobiliorem illum esse dicit, non aspernantem bonos viros, vt & priuatus olim fecerat, quam summis illustrissimarum dignitatium functionibus. Porro *castrensi contubernio*, ablatiuo casu dictum est, & subauditur *in*. Id quod imperitiorum gratiã admoneo, ne dandi casu putent accipiendum. Fuit autem vsus castrensi cõtubernio Titi Plinius in Germania Prouincia haud dubie, cum tribunum ille militum ageret priuatus adhuc & de imperio ne somnians quidem; quippe quod nec dum pater id temporis esset assecutus. Cæterum non me fugit elegantius esse *sextumque Cos.* quam *sexiesque Cos.* & *præfectum prætorio*, quã *prætorij*, quemadmodum hic eruditi legunt. Librarius noster tam fuit indoctus & supinus, vt pro *Cẽsorius tu sexiesque Cos.* scripserit, *Censor iustus exiesque consul.* O negligẽtiã flagris dignam! ¶*Et longius etiam summoues ingenij fascibus.*) Volumen manu scriptum, *ingentis fascibus* habet. vt fortassis *ingenitis fascibus* legendum aliquis suspicari possit. Plinius audaciam ex familiaritate comparatam sibi superesse dicit, vt ad extrarios illos Titi honores non obstupescat: sed animo satis firmo sit. At quoties animi vires & ornamenta consideret quibus illum esse prẽditum certo sciat, fatetur sibi rursum pro securitate metum ac formidinẽ aliquam inijci, qua absterreatur ab operis nuncupatione. Accipit itaque ingenitos fasces pro ornamentis natura insitis. Quod si cui hęc metaphora paulo durior videbitur, sciat similes apud Plinium & Pliniani sæculi scriptores alios reperiri. Mihi tamen placet, vt *ingenij fascibus* legatur; quippe qui videam ex *ingeni*, vel *ingeny*, facile fieri potuisse *ingenitis*, vnius syllabæ adiectione, & postea abiecto *i* elemento *ingentis*. Sic rursus in procemio decimiquarti libri, vbi legitur: *Iacoque & ingenijs quadam sterilitate fortunæ necesse erat animi bona exercere*, librarius sui similis *ingentis* scripsit pro *ingeniis*. ¶*Fulgurat in nullo vnquam verius dicta vis eloquentiæ, Tribunitię potestatis facundia*) antiquum volumen *facundiæ* habet; quod etiam defendi posset, si repetatur aut subaudiatur *vis*. ¶*Quanto fratris amas*) Sic omnes legunt, & consentit etiam exemplar manu scriptum. Nec quicquam hic me torquet, vt ingenue dicam, nisi quod video non minus apte pro *amas*, *animas* legi posse. Siquidem *n*, & *i*, si non superpõnas punctulum, ad figuram *m* literæ proxime accedunt. Quæ res librarium decipere potuit, vt pro *animas*, scripserit *ammas*. Alius postea cum cogitaret *ammas* non esse latinam dictionem, priore *m* omisso, *amas* scripsit. Non foret itaque absurda sententia sic legere, *Quanto tu ore patris laudes tonas? quanto fratris animas?* Nam pater iam erat omnia consecutus in profundo senio. Domitianus frater propter iuuentam adhuc erat in cursu. Tales autem benigne exhortari solemus, vt pergant. Si *amas* legatur, conueniet cum illo quod Suetonius de Tito prodidit, *Fratrem*, inquit, *insidiari sibi non desinentem, sed pene ex professo solicitantem exercitus, meditantem fugam, nec occidere, neque seponere, ac ne in minore quidem honore habere sustinuit, sed vt a primo Imperij die consortem successoremque testari perseuerauit, nonnunquam secreto lacrymis & precibus orans, vt tandem mutuo erga se animo vellet esse.* Hactenus Tranquillus. Quod si hoc Titus fecit iam Imperator, conijcere facillimum est qualis in fratrem fuerit, & quantum amarit illum adhuc viuente patre. Meam tamen coniecturam, qualis qualis est, nolui cælare studiosos, cum hunc laborem susceperim, vt Plinianæ lectioni deditos iuuem & doctos admoneam. ¶Hæc doctissimum Persium legere nolo, Lælium Decimum volo.) Sic habent exemplaria typis excusa. Vetus autem codex hoc pacto, *Nec doctissimis Manium Persium hæc legere nolo, Iunium Congum volo.* Videntur autem verba Ciceronis esse in libros suos de Republica præfantis. Proinde sic distinguo, *Nec doctißimis*, vt subaudiatur, *hæc scribo.* *Manium Persium hæc legere nolo, Iunium Congium volo.* Enimuero fieri potest, vt apud Ciceronem præcedat eo loco; *Nec indoctis omnino hęc paramus, nec doctißimis*, & quæ sequuntur. Sed spero hunc locum, tametsi nihil obscuri habet post nostram restitutionem, aliquando tamen clariorem futurum, nobilissimo illo Ciceronis opere de Republica in lucem ædito. Cuius rei tu mihi spem fecisti inclyte Lasce, qui hos a te libros in regia apud Polonos bibliotheca visos putas. Cæterum de Manio Persio, & Iunio Congio pro Lælio Decimo, ante nos admonuit magnum literarum decus Hermolaus Barbarus in initio posteriorum castigationum. At de primis duabus dictionibus nullus meminit. Corruptelæ causa fuit, quod *Manium* quispiam mutauit in *omnium*. Vnde & *doctißimis* necesse fuit vertere, non in *doctißimos*, cum id non quadraret propter numerum, sed in *doctißimum*, propter genitiuum sequentem. ¶*Cum apud Catonem illum amb. hostem, & repulsis tanquam honoribus ineptis gaudentem.*) Nullus adhuc fuit, qui non viderit *ineptis*, hic inepte legi. Hermolaus Barbarus in posterioribus castigationibus scribit placere quibusdam, vt pro *ineptis* legatur *indeptis*, vt sit lenius, *Catonem repulsis gaudere solitum tanquam honoribus indeptis*, hoc est honoribus quos fuisset consecutus. Quę sententia non est absurda. Quidam legunt *inemptis*. id quod multo minus mihi placet quam *indeptis*. nihil enim ad sensum Plinij prorsus facit. Iam & vetus exemplar *ineptis* habet. Quid hic faciendum est? Opus est coniectura, quando nullum aliunde subsidium. Itaque cum hunc locum etiam atque etiam inspicerem, & elementa huius dictionis *ineptis* verterem, atque reuerterem, tandem propitio Apolline venit in mentẽ, id quod non dubito verum esse, scriptum videlicet fuisse *meritis*, librariũ autem indoctum pro *m* litera *i n* legisse, vt fieret *ineritis*; idque cum non placeret, quippe quod auribus illius alienius esset, pro *ineritis*, statim scripsisse *ineptis*. Ausim autem affirmare legendum hic *meritis*, sicque Plinium scripsisse. Quid enim aptius excogitari posset per Musas? Sic itaque lego, *Cum apud Catonem illum ambitus hostem, & repulsis tanquam honoribus meritis gaudentem.* Omitto hic narrare epitheton hoc honorum apud authores nullibi non obuium esse. Virgilius, *meritos aris indicit honores.* ¶*Hoc se facere pro innocentia, quod in rebus humanis summum esset profitebantur.*] In hunc modum legitur in æditionibus vulgatis. Murbacensis codex paulo aliam lectionem ostendit, nempe hanc: *Hoc se facere quod tum pro innocentia rebus humanis summum esse profitebantur.* Equidem non negauerim superiorem sententiam iam receptam, si quædam subaudire velimus, vtcunque stare posse, nimirum si ibi *pro innocentia*, subaudiamus *Catonis*; deinde in sequenti oratione, *Quod in rebus humanis summum esset*, rursum subaudiamus *Innocentem esse.* Verum cum hunc locum curiosius excuterem, quem non recte legi duo illa verba *quod tum*, satis arguebant in principio sententiæ posita, post longam pensitationem sic primum existimaui legendum, *Hoc se facere, quod tum Porcij innocentia rebus humanis summa esset, profitebantur.* Cum autem nec hæc lectio modis omnibus arrideret, cœpi diligentius instare, & deprehendi sic verisimiliter a Plinio fuisse scriptum, *Hoc se facere, quod tum Portio innocentia rebus humanis summa inesset, profitebantur.* Hãc germanam Plinij lectionem esse puto. Enimuero facile conijcio quid librarium deceperit. Erat fortassis coniunctis dictionibus scr ptum *portioinnocentia*, aut transpositis elementis *protio-innocentia*, quemadmodum sæpe accidit. id cum non intelligeret qui describebat, statim *pro innocentia* substituit. & putabatur oratio belle habere, propter præpositionem cum suo casu. Deinde cum hæc clausula, *summa inesset*, iam non conueniret amplius cum verbis mutatis, vertit *summa inesset*, in *summũ esse*, nam *esse* stolidus existimabat ad sequens verbum *profitebantur* pertinere. Immo versa vice fieri potuit, vt hæ duæ dictiones *summa inesset*, primum in *summam esset* mutatæ, (nam frequentissimus est librariorum lapsus, vt *m* pro *i n* scribant, & e contrario *i n* pro *m.* quemadmodum iam ante monuimus) occasionem præbuerint, vt *portio innocentia*, in *pro innocentia* deprauaretur. Sentiebat enim quamlibet indoctus, non conuenire, vt, *quod tum portio innocentia rebus humanis summam esset*, legeretur. Quare non contentus priori menda, *summam*, in *summum* vertit, inuitatus etiam ad id propter præcedentes duas dictiones *quod tum.* Porro quis non fateatur hanc lectionem multo meliorem esse ea, quam exemplaria typis excusa continent, immo Pliniana maiestate plane dignam? præsertim cum hæc clausula, *quod in rebus humanis summum esset*, quæ per parenthesim includi solet, ad sensum huius loci non magnopere facere videatur: id quod penitius intuenti facile liquebit. Proinde totam orationem sic legendam arbitror: *Cum apud Catonem illum ambitus hostem & repulsis tanquam honoribus meritis gaudentem, flagrantibus comitiis, pecunias deponerent candidati, hoc se facere, quod tum Portio innocentia rebus humanis summa inesset, profitebantur.* Quia vero Portio summa innocentia rebus humanis inerat, apte subijcit Plinius, ¶*Inde, inquit, illa nobilis M. Ciceronis suspiratio; O te felicem M. Porti, a quo rem improbam petere nemo audet.* ¶*Quemcunque eligit*] vetus lectio, *quemcunque cum elegit.* vt Plinium sic putem hoc epiphonema scripsisse: *Adeo summum quisque causæ suæ indicem facit quemcunque, cum elegit.* q. d. etiam inimicum. ¶*Et ideo immensa præter cæteras subit cura.*) Antiquus codex hæc verba, *immensa præter cæteras subit*, non habet, sed tãtum, *Et ideo cura, vt*, & quæ sequuntur. Hoc autem propterea annotaui, vt lector admonitus alios libros veteres inspiciat. Fieri nanque potuit, vt librarij negligentia fuerint omissa. Tametsi mihi suspicio vehemens, addita a quopiam recentiore esse, explanatioris sententiæ gratia. ¶ Vt quæ tibi dicantur condigna sint.) Castigat Hermolaus *condigna*, quod ante scriptũ fuerat, *cum digna*, quemadmodum ipse testatur. Vetus volumen quod apud me est, habet *tum digna sint.* vt suspicer aliquid hic omissum, quale fortassis fuerit *cum apta*, hoc pacto, *vt quæ*

tibi dicantur cum apta tum digna sint. Vel potius *te indigna* versum in *tem digna* primum, deinde in *tum digna*, eo modo quo pro *in* si paulo distent a sua dictione, ab hallucinantibus librariis subinde *m* scribi solere, & ad praecedentis vocabuli postremam syllabam applicari supra monuimus. Omissum est autem *ne*, fortassis quod verbo *dicantur* cohaerebat, hoc modo, *dicantur ne*. vt ex probabili coniectura talis fuerit antiqua lectio, *& ideo cura*, scilicet *est*, *vt quae tibi dicantur, ne te indigna sint.* Non facile autem reperias *condigni* vocem apud idoneos scriptores, & qui puritatem linguae latinae secuti sunt. ¶ *Verum & diis lacte rustici multaeque gentes supplicant, & mola tantum salsa litant, qui non habent thura.*) Vetus codex non habet, *verum & diis*, sed tantum, *verum diis*. Praeterea nec *supplicant* in eo legitur, nec *litant*. Mirum est omissum vtrunque esse. Vix hoc casu fieri potuit. Nec tamen reprehendo, quod in libro meo non est. Eos tantum candide moneo, qui vetustos Plinii codices vel habent, vel vbi seruentur sciunt, vt hunc locum inspiciant. Nam meus librarius diuersam lectionem inuehere voluit, quasi sic indicarit legendum, *multaeque gentes e more tantum salsa* (intellige aqua, quemadmodum etiam frigidam aut calidam vsurpant autores) *qui non habent thura.* Sed recepta melius placet. Annotaui tantum hoc, vt magis extimulem studiosos ad inspiciendum exemplaria vetera. ¶ *Aut casus mirabiles vel euentus varios, non alia iucunda dictu, ac legentibus blanda.*) Sic in excusis codicibus vulgo legitur. Murbacense vero volumen sic habet, *aut casus mirabiles vel euentus varios, iucunda dictu, aut legentibus blanda.* Quae germana mihi lectio videtur. Nā hae duae voces, *non alia*, additae videntur ab aliquo, qui non existimabat alioqui vocabulum *Iucunda* ad casus mirabiles vel euentus varios apte referri posse. Simili temeritate *aut* in *ac* mutatum est. ¶ *Imo barbaris, cum honoris praefatione ponendis.*) In veteri codice *etiam* additur, quod in impressis omissum est, hoc modo, *imo barbaris, etiam cum honoris praefatione ponendis.* Non est autem ea particula superuacanea, vt eradi debeat, cum mire Plinii sententiam adiuuet. nec certe sine detrimento potest abesse. ¶ *Nemo apud nos quidem qui tentauerit.*) Hic locus in omnibus libris quos ego viderim deprauatus est. Vetus exemplar sic habet, *nemo apud nos quidem tentauerit.* Nec hoc recte. Restituenda autem lectio in pristinam faciem hoc pacto, *nemo apud nos qui idem tentauerit.* Sicque haud dubie Plinius scriptum reliquit. ¶ *Nemo apud Graecos qui vnus omnia ea tractauerit, inuenitur.*) Hoc verbum *inuenitur*, non est in antiquo codice, Proinde primū fuisse credo glossā cuiuspiā praelegentis hanc praefationem auditoribus suis, mox vero in contextum relatam. Quae res mire vitiauit omnes autores. ¶ *Vt in fastidium sint adducta.*) Qui veterem codicem descripsit, verbū *sint* omisit. Videtur autem postremo loco positum fuisse, hoc modo, *Vt in fastidium adducta sint.* ¶ *Et naturae sue omnia. Itaq; etiam non adsec.*) Sic omnes legunt. Vetus exemplar sic habet, sed mendose, *Et naturae suae omnibus itaque etiam non adsecutis.* Vnde conicio sic a Plinio fuisse scriptum, *Omnibus vero naturam, & naturae suae omnia. Nobis itaque etiam non adsecutis, voluisse abūde pulchrū atque magnificum est.* Facilis autem lapsus fuit, vt *omnia nobis* quod connexis syllabis erat scriptum, vt conicimus, in *omnibus* mutaretur. ¶ *Qui difficultatibus victi*) Ex veteri codice legendum est *victis*. Nam difficultatibus victi resiliunt ab opere, nec pergant. Sic etiam habet Parisiensis aeditio. ¶ *Et profiteor me mirari Liuium.*) Manuscriptum volumen habet, *Et profiteor mirari & Liuium.* Suspicor a Plinio fuisse scriptum, *Et profiteor mirari T. Liuium autorem celeberrimum.* Librarius indoctus cum inuenisset *T* literam praenominis indicem, solam, facile inductus est, vt adiiceret *e* quod deesse putabat, atque *&* scriberet. ¶ *Et Romani nominis gloriae, nō sibi cōposuisse illa decuit.*) Exemplar vetus habet, *non suae*, vt subaudias *gloriae*. ¶ *Succisiuis temporibus ista curamus.*) Vetus volumen, *subsiciuisque temporibus ista curamus.* Sic itaq; distinguendum, *homines enim sumus, & occupati officiis. Subcisiuisq; temporibus ita curamus,* id est nocturnis. ¶ *Ne quid nostris putes cessatum horis.* Sic in vulgatis aeditionibus legitur. Murbacense exemplar in hunc modum habet, *ne quis vestrum puteis cessatum horis.* Ex quibus verbis tametsi mendosis liquet Plinium sic scripsisse, *ne quid vestris puteis cessatum horis.* Reddit autē quasi rationem eius quod praecedit, *Subcisiuisque temporibus ista curamus, id est nocturnis.* Sequitur vero, *Dies nobis impendimus*, officiorum scilicet gratia, cum nobis noctes impendamus. ¶ *Quod dum ista, vt ait M. Varro, mussitamus.*) Sic hactenus ab omnibus dictū est. At manuscriptum volumen hic *musinamur* habet, indubio argumento *muginamur* esse legendum. Est autem *muginari*, autore Festo, nugari, & quasi tarde conari. Adducit Nonius Marcellus Lucilium testem, qui eo verbo sit vsus pro murmurare. Potest igitur fieri, vt *mussitamus* glossa fuerit per quam *muginamur* verbū aliquis exposuerit. Ea cum esset notior, quā vocabulū quod exponebatur, recepta est in contextum, & verbū e thesauro antiquitatis depromptū per librarii socordiā negligēter omissum, imo e sua possessione eiectum. ¶ *Nec fiducia operis haec est, sed indicatura.*) Sic quaedam volumina typis excusa habent, & antiquū etiam exemplar, quod penes me nunc est. Hoc propterea admonendum duxi, quod quidam hic legunt, *Haec fiducia operis est, haec indicatura:* quidam *haec dicatura.* ¶ *A fine Aufidij Bassi.*) Is qui veterem codicem descripsit, tam stolidus fuit, vt pro *Aufidi* scripserit *aut fide.* *Bassi* non est in antiquo volumine. Videtur adiectum ex epistola illa Plinij Caecilij, quae elenchum auunculi librorum & vitam continet, in qua sic legitur, *A fine Aufidij Bassi xxxi.* Aut forte, *vbi sit*, aliquis vertit in *Bassi.* Nam quidam sic deprauate legere ausi sunt, *A fine Aufidij Bassi, eaque res iampridem per acta sancitur.* ¶ *Ne quid ambitioni dedisse.*) Vetus habet, *Neque ambitioni.* Suspicor scriptum fuisse, *ne eam ambitioni dedisse, vita iudicaretur.* ¶ *Proinde occupantibus locum faueo, & posteris.*) In codice vetusto sic legitur, *Proinde occupantibus locum faueo. Ego vero & posteris.* Quam lectionē annotauit etiā Hermolaus Barbarus in Castigationibus suis. ¶ *Scito enim conferentem me autores deprehend.*) Vetus, *Scito enim conferente autores me deprehendisse.* Placet tamen vt *conferentem* legatur. ¶ *Ab adiuratissimis & proximis*) Exemplar manuscriptum, *A iuratissimis* habet, & sic etiam docti quidam legunt. Verum rogo te per Musas, quid sibi vult Plinius, cum *a iuratissimis & proximis veteres descriptos ad verbum ait neque nominatos?* Mire hic luctātantur interpretes, vt sensum ex his verbis eliciant huic loco conuenientem, & Plinio dignum. Audi vero quid dicant: Iuratissimos, inquiunt, vocat Plinius literatos, & quasi iureiurando doctissimos affirmatos. Proximos autem, qui propter doctrinā propius sunt famae: sic enim scribunt. Et esse sensum Plinij, Scias o Tite, conferentem me autores deprehendisse veteres transcriptos ad verbum, nec nominatos, ab iis scilicet, qui literatissimi creduntur, & propter doctrinam sunt celeberrimi. Pulchra expositio. Quidam *adiuratissimis* legisse cōtenti, quod hic pro coniunctissimis sit vsurpatum, locum transiliunt. Hi sapiunt. nam intelligunt nodum esse non facile explicabilem. Nec vero haec citaui in medium vt interpretes rideam, qui sedulos illorū conatus probo. Alioqui si is mihi fuisset animus, potuissem fortassis nimium multis locis illorum siue inscitiā, siue incuriā potius arguere. Sed in hoc mihi sumptus est praesens castigationis labor, vt pro virili studiosos adiuuē, & doctos admoneam. Tametsi caelare non possum id quod sentio, plurimum mihi displicere mutuas, & nonnunquam contumeliosas quorundam reprehensiones, cum neuter interim, quantū mihi sane videtur, rem intelligat. Affer, inquies, tu nobis meliorē lectionem. Id certe conabor. Equidem post longam haesitationē visum est mihi *a iuratissimis* deprauatum esse ex *a furacissimis*, facili nimirum errore librarii pro *F* litera, quae curuum apiculum in summo non habebat, I supponentis, vt primum fieret *Iuracissimis*, mox in *Iuratissimis* emendaretur, si diis placet, hoc est, peius deprauaretur. Est autem Plinij sensus, Deprehendisse se, cum autores veteres & nouos cōferret elucubraturus Naturalis historiae libros, ab illis qui maxima furta commisissent, & quidem recentissimis, veterum commentarios ad verbum trāscriptos, neque nominatos a quibus omnia mutuati erāt, immo sublegerant potius. Quidā argumentum operis nonnunquā aliunde sumunt, sic tamen, vt accedat nouus tractandi modus, nouum artificium, dū idem, sed diuersimode dicitur. Cuiusmodi furta sunt honesta, si tamen nec hic dissimulaueris quem sis imitatus. Hoc insignes apud nos Poetae & Oratores factitarūt, Virgilius in Theocrito & Homero: Horatius in Pindaro: Tullius in diuersis. At quam pudendares est, ad verbum integros libros furatum esse, ac de suo nihil addidisse, & tamen autoris tacere nomen quem tam insigniter spoliaris, compilaueris que? Proinde subiicit postea, *Obnoxij profecto animi & infelicis ingenij est, deprehēdi in furto malle, quā mutuū reddere, cū praesertim sors fiat ex vsura.* Vides hic furti mentione facere Plinium, vt respōdeat ad id quod modo dixit, *A furacissimis veteres transcriptos ad verbum, neque nominatos.* Proferemus exemplum pro huius loci intelligentia. Graecinus, cuius nomen Elenchus Plinianorum voluminum non semel cōtinet, quem ego sub C. Caesare periisse existimo, quod apud Senecam legatur in hunc modum: *Si exemplo magni animi opus est, vtamur Graecini Iulij viri egregij, quē C. Caesar occidit ob hoc vnum, quod melior vir erat, quam esse quenquam tyranno expediret.* Tametsi in vulgatis Senecae libris *Xerxes* perperam legitur pro *C. Caes.* Is, inquam, Graecinus Cornelium Celsum excripsit sub Augusto, ni fallor, vita functum. Proinde fur extitit, & proximus, hoc est, recens: nam Plinium non ita multis annis praecessit. Quin fieri potest, vt paulo vetustioris autoris Celsi cuius libros descripsit, nusquam ipse fecerit mētionē: quae res postea Plinium mouerit, vt libro decimoquarto hoc annotaret: *Graecinus, inquit, qui alioqui Cornelium Celsum transcripsit, arbitratur non naturam eius repugnare Italiae, sed culturam.* Indubie vero Graecinū, & huius simileis alios hoc loco

loco taxat Plinius;quorum tamen libri iniuria temporũ intercíderunt,sic vt vtrique perierint,& veteres autores & compilatores.Hæc est germana Plinij intelligentia. Expositionum vero,quas alij inuexerunt,me plane miseret. Quis enim vnquam *iuratißimum* legit pro literatissimo, & *proximum* pro celeberrimo?Quid est nugari,si hoc non est?Porro tales fures erãt Poetæ illi,qui in ludis Musarum & Apollinis (hos Ptolemæus rex pro certamine scriptorũ de eruditione & ingenio sic instituerat,vt agonas Athletarum alii)pro suis aliena recitarunt. Quibus Aristophanes quidã sex iudicibus septimus nuper additus, cõtra populi reliquorumque iudicũ sententiã eũ prætulit qui minime theatro placuisset.quem solum Poetam esse cõprobauit,cæteros vero fures:idque prolatis e regia bibliotheca voluminibus,cuius ille diligentissimus scrutator erat,postea custos, e quibus exscripsissent quæ paulo ante pro suis recitarãt,addito elogio,Oportere iudicãteis,non furta,sed scripta probare. Cũ his iubente rege furti actum est, & condemnati cum ignominia tandem sunt dimissi,quemadmodum eleganter narrat M. Vitruuius. In furaciũ scriptorũ catalogo Iulius Solinus & Macrobius numerari merentur:quorum ille e Plinii libris multa sublegit,hic e Gellianis Noctibus nõnulla mutuatus est. Nec hoc in prophanis duntaxat autoribus accidit.Habent etiã veteres ecclesiastici suos fures,quando Origenicæ explanationes in posteriorum commentariis nusquam non occurrunt, & Chrysostomum fere referunt , quæ post hunc apud Græcos scripta sunt. ¶ *Quæ volumina eius ediscenda.*) Vetus exemplar habet, *Quæ volumina eius discenda.*Nonnihil suspicor scriptum fuisse, *Quæ volumina ediscenda*,absque pronomine *eius*. Cum autem primorem huius dictionis *ediscenda* syllabam librarius aliquo interuallo distantẽ a cæteris inuenisset hoc fortassis pacto *E discenda*,ex *E* fecit *eius*,additis aliquot literis,vt expleret lacunã, & pro *ediscenda* scripsit *eius discenda*.Postea doctus quispiam, cũ id sensus exposceret,vertit *discenda* in *ediscenda* ,manente pronomine *eius*.¶*Velut lactis*)Volumen manuscriptum habet , *vt vel lactis*. Quemadmodum etiam in ædítione Frobeniana annotatum videre potes.¶*Iam iam Musæ.*)In Murbacensi codice, *iam iam mos pandectæ* legitur.Hermolaus Barbarus in Castigationibus suis quas primus ædidit in Plinium,*iamiam Musæ*, vel *μῦσαι*,legendum censet.Quidam *ἰὰ μῦσαι*,nonnulli *μυσεῖον*. Est & qui putet istud *mos* eradendum.Nam extat oraculum cuiusdam Grammatici in hæc verba:Qui nõ videt his in Plinij verbis,inquit,illum moris nominatiuum redundare,longe a Plinii candore est alienus.Mihi vero lõge secus videtur. Nihil enim temere expungendum censeo quod in vetustis exemplarib. cõtineatur.Nam quod a quibusdam vulgo fit,vt rerum insignium frusta ac fragmenta coagmẽtando,rem totam nonnunquam sic repræsentent , idem in autorum scriptis faciendum est ab iis qui monumentis illorum qualibuscunque , nempe temporum iniuria,hominumque inscitia vitiatis,subuenire cupiunt. Hoc igitur loco,quando *iamiam* hic non satis apte legitur,cum tempus significet,nec rursum magnopere quadret,si vel sic accipiatur,vt aliam vim habeat,quę sentitur magis quam exprimi possit,(nam est minutissimarum particularum quarundam magna apud nos vis,vt apud Græcos eorum quæ ipsi *παρέλκοντα* vocãt, veluti sunt *δὴ, γὲ, ἂν*)vt etiam *Musæ* vel *μῦσαι* legere velimus, quid fiet de altera particula *iam*? nam constare existimamus *iã* legendum esse,non *iamiam*. Num erademus?num in Græcum aduerbium mutabimus? Non suadeo. Quid ergo faciemus? Connectemus duas istas voculas *iam & mos*,vt inde fiat vel *ἰαμὸς*,vel quod magis placet,*ἰασμὸς*.Hoc autem argumento deprehendi Græcum hic deesse vocabulum, quod cæteræ dictiones, quæ sequuntur,iuxta Græcam formam a Plinio sint vsurpatæ, videlicet, *Pandectæ*, *Enchiridia*,(sic enim exemplar manuscriptum habet,non *Enchiridion*) *Limon*, *Pinacidion*, & constet *mos* Græcam terminationem esse, quæ soleat apud nos in *mus* verti.Porro *ἰασμὸν* Violationem a violis deflexo vocabulo dicere possis. quo titulo nihil illecebrosius fingi queat. Meminit *ἰάσμης* vnguenti Persici Dioscorides libro primo his verbis,*ἡ δὲ καλουμένη ἰάσμη παρὰ Πέρσαις σκευάζεται ἐκ τῶν ἀνθῶν τῶν λευκῶν τοῦ ἴου.* Quorum sensus est,Quæ Iasme vocatur,apud Persas conficitur ex albis violæ floribus. Cæterum si Plinius hodie viueret,putas illũ dicturũ mirã inscriptionis felicitatem apud Græcos esse, & nõ potius apud Latinos,quando Margaritæ,Stimuli, Medullæ, Fasciculi,Gẽmæ,Flores,Pharetræ,Specula,Aurifodinę,&quod huc pertinet etiam Violæ vulgo prodeunt? O blandos titulos, & suaues Vincimus Græcos. At cum intraueris,inquit Plinius, Dii Deæq; quã nihil in medio inuenies? Imo plerũque accidit, vt lector secũ cogitet *ἄνθρακες ὁ θησαυρὸς*,quemadmodũ est in Grecorũ prouerbio.¶*Nostri craßiores,antiquitatũ,exẽplorum,artiumque quã facetißimi lucubrationũ,vt qui ait,Bibaculus erã, & vocabar Pãomimus,asserit.Varro in Satyris suis sustulit & Flexibula.*) Quę hactenus vel restituimus,vel indicauimus,leuia videri possint,si cũ hoc deprauatissimo loco conferãtur,in quo ferme tot sunt mẽdæ,quot verba. Alibi Syrtes fuerũt in quibus naues hęrẽt & subsistũt,at hic Scylla,hic Charybdis,& si quid his periculosius Poetarũ ingenia confinxerunt:non quod priores mendæ nõ fuerint insignes,sed quod hic portenta quædam sint verius quã errata. Luctatus est cũ hoc loco *Hermolaus* ille *Barbarus* nõ Venetiæ modo,verũ Italiæ totius,imo Christiani orbis eximiũ in literis decus.De quo viro quoties cogito,videor mihi videre M.illum Varronẽ, qui inter Romanos olim doctissimi elogio ornatus est,terris postliminio redditũ.Tãta est erud.tio,tãta facũdia priscæ illius æmula,tãtus in æditis monumẽtis insũptus labor.Quid Paraphrastis Themistii versione dictius, quã iuuenis elucubrauit:in qua si paulo luxuriantior est stilus , & in effingẽdis nouis vocabulis ipse immoderatior, meminerimus & iuuenis opus esse,& eius qui in illa Græcorum præceptorũ penuria ex Theodori Gazæ tralationibus magnam partem Græcitatis suæ hauserat,quem imitari pulchrũ ducebat, nõ abhorrentem ab hac fingendi cõsuetudine:quæ res in interprete mihi videtur in primis esse tolerabilis. Cũ Corollarium in Dioscoridẽ lego,video illũ nihil ignorasse.Adeo quicquid in medicina abstrusum,vel in Mathematicis subtile , vel in Dialecticis perplexum,ad vnguem ille calluit. Denique cum castigationes in Plinium scriptas intueor,deprehendo rursus non solum variam lectionem,sed & animum excelsum nihil laboris recusantem.Quis enim Hermolaum negabit ingẽtis spiritus fuisse, qui cum monstris Plinianis velut alter Hercules ausus fuerit congredi?Immo tanto mihi Hercule maior videtur , quanto præstantior corpore est animus,cuius hic viribus in primis res agitur.Dicet aliquis,Non omnia restituit Hermolaus,omisit multa,cũ Hercules nullũ non monstrũ sustulerit,cũ quo sit cõgressus. Quid tum postea? Num propterea non habebimus tanto viro gratias? Ille duodecim tantum monstris orbem liberasse prędicatur,at hic noster ab infinitis erratis Pliniũ repurgauit.Si tanto beneficio accepto grati nõ erimus,nihilo honestiores ciuilioresve iure censebimur auaris mendicis,qui egregio aliquo munere contenti non sunt , nisi totum dederis quod habes, & quantum ipsi postulent. Tales nimirum non cogitant ista nobis Hermolaum donasse gratis, nulla re prorsus obstrictũ , nec vllo præmio redemptum vt huiusmodi castigationes elucubraret,nisi gratuita quędã erga studiosos beneficentia candidissimum illud pectus huc impulisset.Natus fuit in amplissima fortuna,claris natalibus,idq; in vrbe splendidissima. Vnde facile est perpendere,quã multa potuerint illũ a studiis auocare, nisi fastui,voluptatibus,& ambitioni , sanctissimo quodã proposito literas constantissime præferre perrexisset.Non igitur incessendus,si non omnia vidit,præsertim in opere tam prodigiose corrupto:imo potius magnis vehendus laudibus,qui tantum laboris in hanc rem insumpserit, ex qua minimum gloriæ solet ad auctorem redire,etiam si maxima vtilitas ad lectorem interim perueniat.Quis enim velit orbi suas cogitationes patefacere, certus se vel risum,vel etiam contumeliam,non laudem reportaturum ? Nec video quid magis absterrere doctos possit quo minus subueniant laceris auctorum monimentis, quam paratæ quorundam ociosorum sannæ : nam cum hic coniecturis opus sit,fieri nõ potest fortasis vt alicubi non fallare,& vbique recte diuines. Alliciemus autem doctos ad hunc vere difficillimum laborem,non subsannando,sed manum illis præbendo,adiuuãdoque.Ergo luctatus est cum hoc loco Hermolaus Barbarus,vt ante diximus , & duplicem citans lectionem , monstrificam vtranque recte appellat. Vetus exemplar Murbacensis bibliothecæ sic habet,*Nostri großioris antiquitatum exemplorum artiũque facetißimi lucubrationem puto quia vt Baculus erat & vocabatur paulominus. Asserit Varro in Satyris suis sustulit & flexiabula.* Quis hanc lectionem non æque monstrificam vocet?Erant nũc quidam,& dicant nullam mereri laudem,qui e codicibus vetustis aliquid reponant,tam bene habentibus scilicet, & tam pulchre castigatis. Quã gloriosum sit nescio,laboriosissimum esse expertus sum ex deprauatis exemplaribus veterem & germanam lectionem addiuinare.Exprobrare beneficium meum studiosis viderer,si enumerarem hic quoties mihi inspectus sit codex manuscriptus,quoties in manũ sumptus & depositus, quãdiu etiam aliud agenti vetus ea scriptura obuersata sit in animo.Nã quæ Hermolaus de Bibaculo adfert,distinguens & exponens corruptã lectionẽ,adeo parũ mihi placent , vt demirer doctißimos viros hunc locum de mendis non pridem habuisse suspectum.Quotusquisque professorum hunc locum inter enarrandum non securus transiliit?Saltem candoris esset admonere de re,etiam si ipse non intelligas.Scilicet Plinius tãtus eloquẽtiæ artifex tam perplexe loquitur,& non potius in causa est librariorum inscitia,quæ recta sunt deprauantium?Itaque quo magis se expedire nititur Hermolaus , eo magis se inuoluit. Mihi vero sic legendum videtur & distinguendum, vt tandem proferam sententiam meam : *Nostri craßiores,Antiquitatum, Exemplorum,Artiumque facetißimi.Lucubrationem puto, qui Anti*

ciuis erat & vocabatur P.Val primus asserit. Varro in Satyris suis sustulit & Flexibula. Vt sit Plinii senius, Nostri, hoc est, Latini, crassiores, subaudi sunt, quam Græci. Inter hos qui facetissimi fuerunt, paulo festiuiores titulos excogitarunt, videlicet Antiquitatum, Exēplorum, & Artium, de quibus tractabant. Lucubrationis titulum, nisi fallor, P. Valerius is qui Antii oppidi ciuis fuit, & ab eo cognomen habuit, dictus Antias, primus asserit. Varro in Satyris suis sustulit & Flexibula. Habes sententiæ Plinianæ paraphrasim. Quod vero Hermolaus *Sexculyxem* legit pro *Sustulit*, non prorsus displicet propter *&* coniungentē particulam, alioqui ipse ex coniectura ad quam me sane tenuia vetusti codicis vestigia ducūt, *astruit* legere mallē quā *sustulit*. Sic autē dictum est hoc a Plinio, Lucubrationem puto, qui Antii ciuis erat & vocabatur, P. Valerius, primus asserit, ac si quis hodie diceret, Antibarbaros (nam exēplo res est explicāda quo clarior euadat) puto, qui Roterodami ciuis est & vocatur, D. Erasmus, primus asserit. Aut, Miscellanea, puto qui Politiani ciuis erat & vocabatur, Angelus, primus asserit. Est vero Roterodamum, oppidum Hollandiæ: sicut Politianum Hetruriæ, quod cognomen & vitam dedit Angelo Politiano. Nunc indicemus, quantum assequi diuinando licet, quid librarios seduxerit, vt hunc locum tam fœde deprauarent; ne quis somnium putet esse nostram castigationem, sed videat quid me mouerit, vt sic potius legerem quam aliter. Primum, cohærentibus syllabis scriptum erat *Quiantli*. id indoctior adhuc librarius mutauit in *Quia Vt*, & pro *I* maiuscula litera, cum altera minore, *b*, pinxit, cui si parum attente obserues, in scriptura non ita sunt multum absimiles. Hæc quæ nunc dico melius demonstrari possēt in literis ductu calami protractis, quam in iis quas excusorii typi exprimunt. Sufficit tamen aliquid tenuisse. Deinde *ciuis* sic erat casu scriptum vt prius lineamentum *u* literæ, elementi *l* speciē præberet, & *i* cum altero lineamento, nēpe posteriori videretur *u* esse. loco vero primarum literarum eius dictionis *c* & *i* quod inferne forent cōiunctæ, & *c* curuitate sua in superiori parte careret, *u* rursus suppositum est, vt tandem fieret *vlus*. Iā *Ii* duæ literæ speciem elementi *b* præferentes solæ stabant. Nec placebat *vlus*, quod nihil significabat. Quid factū est? Librarius statuit omnino componere ex his literis & syllabis aliquam dictionem. nec erat melius consiliū, quā si ex *b* & *vlo* additis duabus tātum literis *a* & *c*, faceret *baculum*. Itaq; pulchre procedente deprauatione quod debebat esse, *Qui Antij ciuis*, iā legebatur, *quia vt baculus*. Quæ sequūtur verba *erat & vocabatur*, nemini offēderūt. At proxime dictione, *p. val primus*, propter abbreuiationem solicitū reddiderūt librarium. Qui cum *pualprimus* (sic enim inuenerat scriptū) deprauatū vocabulū esse putaret, iuxta prouerbiū, Sutor vltra crepidā, emendatoris assūpto officio, qui boni descriptoris partes implere non poterat, castigare aggressus est, quod non intelligebat. Itaq. trāsposita *a* litera, & addito *o*, ex *p. val.* fecit *paulo*. Iam nō placebat *pauloprimus*. *primus* igitur vertit in *minus*, vt fieret *paulominus*. nam hæc dictio notior erat illius auribus, ex celebri illo Psalmographi versiculo, *Minuisti eū paulominus ab angelis*. Potest etiā fieri, vt cū *valp rimus* scriptū esset, ille *p* & *a* trāsposuerit, vt fieret *paul*, & *o* adiecto *paulo*, & *rimus* quod totidem lineamentis constat verterit in *minus*. Sicq. legendum erit, *Lucubrationem puto, qui Antij ciuis erat & vocabatur Val. primus asserit.* Quæ lectio mihi non minus arridet, quā prior. Porro quod *Bibaculus* legitur in excusis exemplaribus, & fortassis etiam in nōnullis manuscriptis, doctis quibusdā debemus, qui cum viderent. *Qui aut baculus erat, & vocabatur paulominus*, nihil esse, seorsim fortassis coniecturam suam annotarunt, *baculum* in *Bibaculum* mutātes, hoc est, lignum sensu carens in dicacissimum Poetam, & *aut* in *ait* vertentes, ac *paulominus* in *pantomimum*. Qua lectione recepta, necesse fuit *Erat* & *Vocabatur* tertiæ personæ verba in primam commutare. Enumerauimus iam multos deprauationis gradus. Nec dubito quin multi meam hanc diligentiam quasi superstitiosam quandam anxietatem sint irrisuri, quod in literarum minutiis expendendis religiose verser. Sed quid facias? Video hoc negotium esse tale, vt qui id rite exequi velit, omnino repuerascere ad tempus cogatur. Nec aliud in causa fuit, quantum ego iudico, quo minus feliciter quædam Hermolaus restituerit, quam quod ad indices autorum aliquando recurrere maluit, quam in vestigiis veterum codicum diutius laborare. In hunc modum ex Aristotele, Æliano, Theophrasto similibusque autoribus sensum nonnunquam verius restituit quam verba: tametsi mihi sēsus non satis restitui videtur, nisi verbis recte castigatis. Equidē, meo iudicio, nuda emendatio, sed quę felix sit, multo plus prodest, quam prolixa dissertatio innumeris communita testimoniis, verum ad rem parum pertinens. Atque hæc est Magia mea, qua tot egregia loca restitui in hoc auctore. C. Furius Cresinus cum propter fructuum vbertatem, quos ex modico agello percipiebat multo largiores quam ex amplissimis vicini in suspicionem venit ceu fruges alienas pelliceret veneficiis. Die dicta cum sibi timeret, instrumentum rusticum omne in forum attulit, & adduxit filiam validam, ferramenta egregie facta, graues ligones, vomeres ponderosos, boues saturos. Postea dixit, Veneficia mea, Quirites, hæc sunt, vt Plinius noster scribit, cuius ferme verbis vsi sumus. Ita possum & ego dicere, meo inuestigādi modo in mediū prolato, Magia mea ô studiosi hæc est. Paulo copiosius autem nonnunquam coniecturas meas explicui, non ostētationis causa, sed vt alios ad idem agēdum instruā animemque. Quod si gloriæ studere voluissem potius quā communi studiosorum vtilitati, & rem verbis exornare, quis non videt quanti voluminis materia hæ castigationes esse potuissent? Idem cum in Velleio Paterculo, Panegyricis, & aliis innumeris ante libris, quos longum esset enumerare, tum in primis in Tertulliano fecimus, auctoribusq. sacrę historię Eusebio, Theodorito, Socrate, & Sozomeno. Tertullianus orbi incognitus erat, & mendis mirum in modum obsitus, id quod adhuc exemplaria vetusta testantur, quæ Hirsaugiæ, Romæ, & aliis locis asseruari scimus. illa inspiciat qui scire velit quid nos in eo autore præstiterimus. nec mirabitur, qui hoc fecerit, nō omnia a nobis fuisse restituta, propter incredibilē exemplariū corruptionem. Inueniet autem multa in ipso contextu reposita, non tantum marginariis coniecturis vetustissimum scriptorem adiutum. Historia sacra nonnihil deprauata erat, & posterior eius pars quam Tripartitam appellant longe corruptissima, vt hanc nemo non iudicaret lectu indignam. Et hic neutiquam cessauimus. Priorem certe laborem nostrum ornatissimus Olomucensis ecclesiæ Episcopus *Stanislaus Turzo*, cui ipsum opus inscripsimus, magnifico raroque munere prosecutus est Alterum, cū ego tantum de agendis gratiis cogitarem, simili dono liberalissime condecorauit. Quem virum, in hoc, adeo terris concessum arbitror, vt esset qui hoc seculo Mæcenatis illius Romani imaginem nobis referret. nam ipse literis excultissimus, literatos & amat & fouet, non vt Midæ quidam humaniores paulo faciunt, qui quo docti fuisse existimentur aut fauisse literis huiusmodi inscriptiones ambiūt. Eius ad me epistolas quoties lego, videor mihi videre corā eximiū illud miri cādoris pectus, ita amice scribit, ita quod sentit, exprimit, idq; cum latine tū elegāter. Quē ille doctorū, modo foret occasio, nō singulari liberalitate prosecutus est? cuius ille ocium de quo bene sperare nō aluit? quis cum rogasset sine subsidio dimissus est? quid dico rogasset, immo cum indicasset tantum. Modestia vero tanta præditus, vt quanquam in summi honoris fastigio sit constitutus, nihil tamen vspiam vel superbiæ, vel arrogantiæ habeat. Hinc illa morum incredibilis facilitas ac summa mansuetudo, comisq; humanitas, & humana comitas. Nam de integritate vitæ, quam sit ab omnibus inquinamentis ac vitiis pura, quid attinet multa dicere? Heroē aliquē putares e priscis illis seculis relictum: tam sanctus est, & in bene agendo tam pulchre sibi constans. Prudentiam porro hominis non solum Olomucensis ciuitas subinde sentit, sed & finitimi reges ac proceres iā olim in maximis rebus experti sunt. Talem nobis principē insignis illa Turzonum familia dedit: quæ tametsi multis nominibus commendatur, erit tamen apud posteros vel ob hoc longe illustrior, quod *Stanislaum* tot dotibus incomparabilem heroem ædidit. Vtinam aūt cæteri principes huius Antistitis institutum æmularentur. Tū ausim polliceri, literas pristinam dignitatem proxime vendicaturas. At horum bona pars adeo non muneribus adiuuat Musarū cultores, vt ne verbis quidem animare dignetur. Verum nos ad propositum reuertamur, *Valerius Antias*, cuius nos hic nomen velut ab inferis reuocauimus, is ille est, quē toties in hoc opere testem Plinius aduocat. In primo libro, qui reliquorum voluminum elenchus est, tantum Antiatis nomenclatura, non etiam Valerij sæpe legitur: id quod ad locū nostrū facit, vbi restituimus, *Qui Antij ciuis erat & vocabatur. Lucubrationis* autem titulum, vt conicio, operi historiarum suarum indidit, quas eum scripsisse ex autorum citatione constat. nec satis scio an in carmen competat talis inscriptio, orationi prosæ libentius accommodarim. Aduersus Hannibalem sub Valerio Leuino militasse fertur. Vnde esse eum veterem apparet. Fuit autem Antium oppidum Latinorum, tametsi id Volscis attribuere videtur Liuius, Romana quondam colonia, Fortuneque delubrū habuit insigne. Obsederūt Antiū Marius & Cinna, ac expugnarūt. Huius quoque ciuis commemoratur Furius Antias Poeta, cuius mentionem fecere Macrobius & A. Gellius. Cæterum quæ afferuntur ab aliis pro recepta lectione confirmanda de Furio siue Fusio Bibaculo, non visum est operæprecium pluribus redarguere, quando per ea quæ nos aliam lectionē inuehētes annotauimus, illa satis refelluntur, nisi si quis cōtētiosior est, quam vt se edoceri sinat. Talis suum sibi Bibaculū seruet, nos illi nihil inuidebimus. ¶ *Et Bibliothecas historiam suā inscripsit.*) Vetus codex *bibliothecis* habet. Vt legendum videatur *bibliotheces*, quemadmodum castigauit & Hermolaus Barbarus, & in impressis omnibus ferme libris legitur. ¶ *Quoniam publicæ*

publicæ famæ tympanum.) Exemplar Murbacense, *quoniam præ famæ* habet. Putabam Plinium de pauperie Appionis loqui, qui ob famem videri posset tympanum quod extenta pelle constat. Verum postea venit in mentẽ, *publicum* semper in *præ* versum ab eo qui Plinianum exemplar, quod penes me est, descripsit, quod veteres hac nota, videlicet p̄, publicum denotarint quæ nobis *præ* vulgo significat, de quo supra etiam memini. Ego mallẽ hic legere *quom* pro *quoniam*. Et potest fieri, vt librarius *quom* scribere volẽs, scripserit *q̄m*. Eiusmodi enim abbreuiationem volumen manuscriptũ habet. ¶ *Et ne in totũ videar Grecos insectari, ex illis nos velim intelligi, pingique cõditoribus.*) Id primo sciendũ est, in vetere libro non *ex illis nos velim*, sed; *ex illis mox velim intelligi pingique conditoribus.* Quæ postrema verba nondum est repertus qui perite explicarit. Quid enim sibi hoc vult, *pingique conditoribus*? Torsit hic nodus multos, receptam istam lectionem mutare etiam ausos. nam quidam *pingendi conditoribus* legunt pro *pingique conditoribus*. Quidam pro *conditoribus* substituunt *coloribus*. Mihi neutra lectio probatur, nec placet antiqua quam mendosam esse liquet. In manuscripto codice quippiam aliud fuisse scriptum video. nam extat ratura post *pingi* (quod tamen aliud fuit quam *pingi*) elementorumque expunctorũ loco *que* particula suprapposita est in summo. Quare prima mea coniectura erat, scriptum fuisse *pictoribus* tantũ, distantibus inter se literis & syllabis, vt fit, hoc pacto fortassi, *p i c toribus*, idque ab aliquo sciolo suppletis lacunis istis in *pingique conditoribus* mutatum, propter Apellem qui sequitur, quod *pictoribus* debebat esse. Deinde cũ cogitarem quam exacte loquantur auctores, & viderem etiam Polycleti mentionem fieri, qui pictor non fuisset, sed statuarius, nullo modo mihi satisfaciebat quod inueneram. Cœpi itaq. diligentius laceras veteris lectionis ruinas inspicere, & post longum incredibilemque laborem, tandem e vestigiis hoc erui, vt a Plinio scriptũ existimem *iconon* (siue potius εἰκόνων) *auctoribus*. Cũ autẽ ω simile sit ω latinæ syllabæ, factum est vt ων *autoribus* mutaretur in *conditoribus*, & εικον quod supererat, primum in *pingo*, mox in *pingique*. Enimvero possunt cũ pictores tum cælatores aptissime dici auctores. Sic enim Plinius noster li. 35. vocat, vbi scribit Græcorum diligentiam multas post Olympiadas celebrasse tam pictores quã statuarios auctores. qui locus in vulgatis æditionibꝰ male habet, & deest mihi volumen id manuscriptum quod postremos eos libros complectitur. Et hic infra, *Quo apparuit*, inquit, *summam artis securitatem auctori placuisse*. An vero recte pictorem appellemus conditorem nescio. hoc satis constat, etiam si pingens aliquid condere diceretur, hanc tamen lectionem ineptam esse vt *pingendi conditoribus* scribatur. Hæc & alia huiusmodi monere debebant interpretes, & non satis putare, si dixissent *conditoribus*, id est, *compositoribus*, vt legũm conditoribus dicuntur. Significat autem Icon siue Græce εἰκὼν imaginem, quæ exẽplar omnibus lineamentis exprimit vel sculpta, vel picta, παρὰ τὸ ἐοικέναι τῷ ἀρχετύπῳ, quod exemplari videlicet assimiletur. Equidem apud Olympiã eorum qui ter ibi superauissent, statuas dicari mos erat, ex memoriis ipsorũ similitudine expressa, quas Iconas vocant, inquit Plinius li. xxxiiij. Idẽ proxime sequenti libro, Panæum Phidiæ fratrem in pictura qua prælium Atheniensiũ aduersus Persas gestum expressit, Iconicos duces pinxisse tradit, Atheniensiũ quidem, Miltiadem, Callimachum, Cynegirum: Barbarorum autem Darium & Tissaphernem. adeo colorũ iam visus increbuerat, adeo ars perfecta erat. Hinc Iconici pictores appellantur, qui omnibus lineamentis ad exemplar expressis rem repræsentant. Quales apud priscos multi extitere, apud Germanos hodie sunt inter primos clari, Albertus Durerius apud Norimbergam, Argentorati Ioannes Baldugnus, in Saxonibus Lucas Cronachius, apud Rauricos Ioannes Holbeinus, Augustæ Vindelicorum quidem natus, verum iamdiu Basiliensis ciuis, qui *Erasmum* nostrum Roterodamum anno superiori in duabus tabulis bis pinxit felicissime, & cum multa gratia; quæ postea sunt in Britanniam transmissæ. Quod si tanta dignatio picturæ esset apud nostrates, quanta fuit olim apud Græcos & Romanos, nõ dubito quin spe laudis atq; cõmodi proposita, diligentiori exercitio ad artis consummationem peruenire facile possent. Nam verissimũ est illud, Honos alit artes. Apud Græcos Philostratus Iconibus duos libros dicauit, qui singulari elegantia Attici sermonis commendantur. Porro, quod ad opera pertineat titulo pendenti inscripta ab Iconon auctoribus, refert Angelus Politianus in Miscellaneis suis, marmoream quandam veluti basin Romæ se vidisse, in qua Græce sic esset ΣΕΛΕΥΚΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ. ΛΥΣΙΠΠΟΣ ΕΠΟΙΕΙ. Id Latine valet SELEVCVS REX. LYSIPPVS FACIEBAT. ¶ *Velut emendaturo quicquid desyderaretur.*) In veteri libro, *desyderetur* legimus. ¶ *Et tanquam aliquid singulis fato sit ademptum.*) Murbacensis codex habet, *& tanquam singulis fati adẽpti.* Quare sic a Plinio scriptum fuisse videtur, *& tanquã singulis fato adempti.* Atque hæ duæ dictiones *aliquid* & *sit*, a castigatoribus temere sunt adiectæ, cum *adempti* in *ademptum* mutassent. Est autem sensus optimus: *Quare plenum verecundiæ illud, quod* (vetus exemplar habet *quam*, non *quod*. vt forte legendum sit *quã* s. verecundia, me tamen non approbante) *omnia opera tanquam nouissima inscripsere, & tanquam singulis fato adempti*, hoc est priusquam absoluerent, mortui. ¶ *Tria non amplius, vt opinor, absolute quæ traduntur inscripta.*) Antiquum volumen sic habet, *tria non amplius, vt opinor, absolute traduntur inscripta.* Nec *quæ* pronomen quicquam ad sensum facit vt multum mirer quis eam particulam hic intulerit. ¶ *Nec his solis, seu & omnibus quæ ædidi.*) Vetus exemplar non *quæ ædidi*, sed *quos ædidi* habet. Subauditur enim libellis, cum inquit, *nec his solis seu & omnibus*. Vocat supra *leuioris operæ libellos*. Et deinde, *quos in libellis his*, inquit, *inuenies*. Et quæ illic sequuntur. ¶ *Vt obiter caueam istos homeromastigas.*) In exemplari Murbacensi librarius pro *obiter* supposuit *ob id*, offensus, vt videtur, huius vocabuli nouitate. Nec vero commode possunt ad id quod præcessit, eæ particulæ referri. ¶ *Ita enim verius dixerim, quam vt audio, Stoicos & Dialecticos, & Epicureos quoque. Nam de Grammaticis semper expectaui parturire aduersus libellos quos de Grammatica ædidi. subinde abortus fecere iam decem annis; cum etiam celerius elephanti pariant.*) Hæc est vulgatarum æditionum lectio. Vetustum autem volumen sic habet, *Ita enim verius dixerim quoniam audio & Stoicos & Dialecticos Epicureos quoque. Nam de Grammaticis semper expectaui parturire aduersus libellos quos de Grãmatica ædidi & subinde abortus facere iam decem annis cum celerius etiam elephanti pariant.* Satis indicant cum æditiones omnes quas adhuc videre contigit, tum vero Commentarii complusculi in Præfationem Plinianam scripti, locum hunc adhuc parum intellectum. Quem vt exponere aggrediamur, in primis monemus, Zoilum superbissimum Homeromastigos cognomen adoptasse sibi priusquam e Macedonia ad Ptolemæum Ægypti regem Alexandriam venisset: nec æmulationis studio cõtra diuinissima illa Poetarum principis Homeri opera scripsisse, videlicet vt cum parente omnis eruditionis certare vellet, aut studiosis prodesse, sed tantum ex inuidentia quadam ac arrogantia, taxationem summi viri impudenter aggressum. Quæ historia notior est, quam vt hic prolixa narratione egeat. Verũ inspiciendum est, quatenus ad sensum Plinii faciat. Id quod subindicauimus modo, sed pluribus deinceps aperiemus. Ædiderat Plinius libellos de Grammatica qui mihi videntur prima pars fuisse voluminũ, quæ ipse *Studiosi* inscripsit; quandoquidẽ illis (vt Cecilius auctor est) Oratorẽ ab incunabulis instituit & perficit; quod absq; Grãmatica certe fieri nõ potest. Aduersũ eos libros non solum Grammatici, quod vtique ferendum erat, & ad quos hoc proprie pertinebat; verum etiam Philosophi, si diis placet, nempe Stoici quidam rigidi illi virtutis satellites, Dialectici argutiarum sectatores, & Epicurei voluptatibus alioqui magis quam insectationibus dediti, id quod magis Cynicorum erat, sese scripturos minabantur: haud dubie non vt iuuarent studia, sed ob hoc vnum vt reprehenderent, ad maledicendum nati. Nam quid ad Philosophos pertineat, de Grãmaticis superflue dissertare, aliis hoc feliciter agentib. nisi huc illos traheret pessimus obtrectandi morbus. Hos quo nomine donet Plinius? Æmulos vocet? Id sane conueniret, si Grammatici soli hoc facerẽt. Criticos, Aristarchos appellet? at quid ad philosophos pertinet rerum Grammaticarum censura? Aduersarios nominet? verum hoc nimis fusum est. Homeromastiges aptissime dicentur. nec est vocabulum quod magis in istos quadret, mores & institutum ipsorum exprimens; quod vt Zoilus meris conuiciis in Homerum debacchatus est, cum nihil occurreret alioqui quod reprehenderet: sic Philosophi isti, quorum est disputare de virtute, & ad hanc homines animare, tantum inani quadam curiositate, nec vllius commodi vel sui, vel alieni gratia adducti, contra libellos de Gammatica se scribere minentur, non detrectaturi crucis etiam supplicium, quam actum ferunt Zoilum, modo animum rixis plenum contentioso maledicoque argumento semel recrearint. Atque hoc est quod paulo post dicit, *Quid enim illi*, inquit, *aliud quam litigant aut litem quærunt?* Cui morbo vtinam inter Christianos hodie nemo obnoxius esset. Quadrabit autem nihilo minus Homeromastigon nomen etiã in Grammaticos ob eandem rationem. Eos quidem obtrectatores, nempe Philosophos, & nihil aliud quam obtrectatores, cum in hac harena parum præstare queant, inquit Plinius, audio iam parturire decem annis aduersus libellos quos de Grãmatica ædidi, & subinde abortus facere. Nam Gammaticos diuinabam (vt est inquietum hominum genus) aliquid molituros: at de Philosophis nihil tale expectabam, nimirum contemplationi rerum altissimarum deditis. Quod si non desunt qui contra libellos quos de Grammatica ædidi se scribere minentur, an non putem exorituros qui hos libros Naturalis historiæ arrodant, suggillent, damnent, vt in quibus multa desiderentur; quandoquidem in libellis illis meis de Grammatica quædam

desyderant. Vt tales obtrectatores obiter hic caueam, plane cõfiteor meis multa adiici posse. Deinde si fieri non possit vt tales euitem, non multum curo, cum sciam idem maximis viris accidisse, Theophrasto & Catoni Censorio. Enimuero mirari satis non possum, hunc locum tam misere fuisse tractatum, nec recte distinctum, aut a quoquam intellectum. Rogo quis vnquam legit *parturiri* in passiua voce vsurpatum? In causa fuit harum deprauationum (nam & *facere* quod mox sequitur in *fecere* mutatum est) quod existimarũt docti ibi, *nam de Grammaticis semper expectaui*, nouæ sententiæ esse principium, cum ea verba quasi per Parenthesim inclusa legi debeant. Sic itaque totam orationem legendam & distinguendam censeo. *ego plane meis adiici posse multa confiteor. nec his solis, sed libellis, sed & omnibus quos ædidi, vt obiter caueam istos Homeromastigas: ita enim verius dixerim: quoniam audio & Stoicos, & Dialecticos, Epicureos quoque (nam de Grammaticis semper expectaui) parturire aduersus libellos quos de Grammatica ædidi, & subinde abortus facere iam decem annis, cũ celerius etiam Elephanti pariãt.* Hactenus Plinius. Porro non puto futurum quenquam qui non dicturus sit hanc esse germanã ac synceram Plinij lectionem. Certe sensus nunc non posset esse lucidior. ¶ *Ceu vero nesciam.*) Vetus codex habet, *Ceu beronis etiam aduersus th.* Vt non aliter legendum sit quam incomparabilis ille bonarum literarum antistes, Hermolaus Barbarus restituit, nempe *ceu vero nesciam.* Siquidem *B* pro *V* positum subinde reperire est in vetustis libris. Deinde primorem syllabã huius verbi *nesciam* in *nis* vertit indoctus librarius, vt fieret non *Veronis*, sed *Beronis* genitiuus; quod proprium nomen est, sed Barbaricum, nempe Germanicum, eius nimirum seculi quo Pliniana hæc volumina descripta sunt. Id Latine significat Vrsum. Simile est Bernonis vocabulum. Supererant duæ syllabę verbi *nesciam*, posteriores, videlicet *ciam*: ex his adiecto *E* fecit *etiam.* Vide temeritatem librariorum. Hæc non fueram annotaturus, quod viderem Hermolai lectionem etiam in vulgatis quibusdam æditionibus extare; nisi forent quidam qui *cernimus* legendum existimarent. Non quod negem *cernimus* esse parum latinum verbum, sed quia non sic scripsit Plinius, quantum ex vestigiis antiquæ lectionis conijcere datur. Alioqui si quiduis substituere licet modo oratio non aperte reclamet, cur *cernimus* potius hic legemus, quam vel *accepimus*, vel *constat*, vel *scimus*, vel aliud quippiam? Iam hæc verba, *ceu beronis etiam*, quidam ausi sunt mutare in *C. Tuberonis*: quasi historiam istam de Theophrasto Plinius e Tuberone desumpserit. cum tamen citet libro secundo Naturalis historiæ non C. sed Q. Tuberonem. Hoc vero non est restituere, quod temere tibi in mẽtem venerit, scribere, nisi ipsa deprauati loci vestigia sic vel sic legendum persuadeant. A quibus, quantum fieri potest, non est recedendum. Nam in mendis veterum librorum non aliter sepulta syncera lectio latet, ac in purgamentis officinarum aurariarum vel argentariarum nobilissima metalla. Nec vero opifices ab euerrentibus eiici sinunt ea purgamenta, sed accurate conseruant, donec per peritum eius artis abluendo, discernantur. Si hoc faciunt aurifices in metallis, quæ certe vilia sint, si cum auctorum conferantur monumentis, quamlibet alioqui preciosa censeantur, cur nos veteres codices ideo quod deprauati sint, & synceris mendosa multa admixta contineant, negligi, conculcari, abiicique patiamur? Si nihil aliud doctos mouet, saltim consyderent quot ego loca in hac præfatione, quæ nulli non castigatissima ante videbãtur, adiutus exemplari quidem veteri, sed tamen mendosissimo, restituerim; de quibus alioqui mihi quoque nunquam venisset in mentem, nisi per antiquum, licet corruptissimum, vt dixi, codicem admonito. Equidem sine manuscriptis libris in hoc negocio nihil agitur. nam coniecturæ non e vestigiis veteribus desumptæ sepissime fallunt. Aperiemus rem exẽplo. Christophorus Longolius eruditissimus iuuenis, & ad eloquẽtiam natus, ad quam se elegãtissime exercebat, profectò dignus longiore vita multis de causis, in Plinio non pauca restituere conatus est: verum quantũ ego e quibusdam locis obiter deprehendere potui, cum Parisiensem æditionem euoluerẽ, coniecturis plerunq; propriis, vel ratione stili, vel quod aliter hoc alibi lectũ sit. Fallax est hic modus. Mihi magis placet institutum Gulielmi Budæi, viri laudatissimi, qui seculũ nostrum cum primis illustrat, posteros etiã scriptis suis adiuturus. Dii boni, quam multa loca nobis ille restituit in Pliniana historia subsidio plerunq. vetusti voluminis, quibus Assem suũ non inepte locupletauit. Nam exẽplaria vetusta nusquã consulere dedignatur. Vtinã id opus diligentius inspexissẽ ob quendam locum, priusquam ipse castigationẽ eius aggrederer. Ademisset mihi certe multũ laboris. sed de hoc postea dicemus. Proinde vos qui doctrina præcellitis, & succurrere cupitis reip. literariæ, veterum monumenta castigando, memineritis nõ solũ Plinio, sed & cæteris bonis auctoribus fortassis deprauatioribus quã putatis, nisi hac via cõmode subueniri non posse. Itaque exemplaria antiqua, *Nocturna versate manu, versate diurna.* ¶ *Et prouerbium inde natũ, Arborẽ suspendio eligendam.*) Vetus codex habet *eligẽdi.* vt sic ordines, Et Prouerbium eligendi arborem suspendio, hoc est, ad suspendiũ, inde natũ. ¶ *Qui obtrectatione alienæ scientiæ famam sibi aucupantur.*) In antiquo volumine sic legitur, *Qui obtrectatione aliena, scientiæ famam sibi aucupantur.* Sensus est, Obtrectant aliis, vt ipsi interim docti videantur. ¶ *Quid enim ad te in meo volumine?*) Sic omnes legunt, quasi sint verba Catonis, quærentis quidnam ad nescio que pertineat in suo opere De re militari. Itaque sequentem clausulã sic rursum legunt & distinguũt, *Scio ego quæ scripta sunt.* vt sint eiusdem verba respõdentis, tuũ sibi librũ notũ esse, & scire quid ad illũ amicũ pertineat, nẽpe sententiã istã quã mox subdit, *Hæc si palam proferantur*, & quæ sequuntur. Dii deæque in quos anfractus, imo in quæ præcipitia aberrarũt hic docti viri, dũ exemplaria vetusta conferre negligunt, nec quisquam e ruinis corruptæ lectionis synceram restituit. Quæ hic somnia hactenus secuti sumus? Quam egregie se vlciscitur contempta antiquitas? Manu scriptũ volumen sic habet, *Quid enim atteneo volumine scio ego quæ scripta sunt si palã proferantur.* Quare nihil dubitem asseuerare sic Pliniũ scripsisse, *Quid enim ait in eo volumine?* Quę verba nõ Catonis sunt, sed Plinij, post longũ hyperbaton & prolixam orationem renouantis promissæ allegationis mentionem, vt etiam alias fieri solet, his plerunq. verbis, Sic enim ait, Sic enim scriptũ reliquit, Hæc enim illius sũt verba, & similib⁹ locutionibus. Ergo Plinius cũ dixisset, *Nequeo mihi tẽperare, quo minus ad hoc pertinẽtia ipsa Censorij Catonis verba ponam, vt appareat etiam Catoni de militari disciplina commentanti, qui sub Aphricano, imo vero & sub Hannibale didicisset militare, & ne Aphricanum quidem ferre potuisset, qui imperator triumphũ reportasset, paratos fuisse istos, qui obtrectatione aliena scientiæ famam sibi aucupantur.* Audisti longam periodum. Iam poterat aliquis oblitus esse Catonis, cuius se verba positurũ supra dixit. Renouaturus ergo memoriam eam, subdit: *Quid enim ait in eo volumine?* subaudi Cato Censorius. *In eo volumine*, puta, De disciplina militari. Nũc sequuntur verba Catonis, nempe hæc, *Scio ego quæ scripta sunt si palam proferantur, multos fore qui vitilitigent; sed ij potissimum qui veræ laudis expertes sunt.* Hoc nimirum pacto cohæret Pliniana sententia, quæ alioqui imperfecta est. Atque has mendas non librariis debemus, sed doctis quibusdã, qui parum consyderantes quid Plinius dicere vellet, dum temere castigant, pessime periculosissimeque hunc locum deprauarunt. Illi enim hoc nobis somnium inuexerũt Catonis quærentis, & sibi respondentis, *Quid enim ad te in meo volumine? Scio ego quæ scripta sunt.* Deinde cum imperfecta foret sequens sententia, *Si palam proferantur*, addiderunt particulam *hæc*, vt tale tandem esset initium Catonis verborum, quæ tã grauatim profert, *Hæc si palam proferantur, multos fore qui vitilitigent, sed ij potissimum qui veræ laudis expertes sunt.* Vide quam sacra res sit castigare libros, & quam religiose circumspecteque tractanda. Alibi fortassis laudem mereatur festinantia, at in hoc negocio nihil magis obest. Candidos viros in his & similibus locis deceret ingenue testari, vel vitiatã esse sententiã, vel intelligẽtiam non liquere. Verum tales sumus, vt omnia scire videri velimus, & nihil ignorare. Interim imponimus crassis lectoribus & stultis auditoribus, hoc vno freti, quod mundus iudicio caret, & maiore studio nõnunquam indocta amplectitur. ¶ *Multos fore qui vitilitigent.*) Sic Hermolaus legit, admonitus per Fabritium Camertem, vt ipse testatur. Quidam legunt, *Qui ita reprobent, vt eligant.* quemadmodum ibidem indicat Hermolaus. At manuscriptum exemplar tantum habet, *Qui vt eligant.* Proinde facile apparet, hæc duo verba, *ita reprobent*, ab aliquo docto fuisse adiecta, qui voluerit imperfectam Plinij sententiam hoc pacto supplere & adiuuare. Sic autem irrepunt in scripta veterum mendæ. Doctus aliquis annotat in margine libri sui coniecturam, quæ forte venit in mentem, non quod approbet, sed quia sic videtur legi posse. Deinde studiosus quispiam, præceptoris sui, vel eius quem alias sectatur, inspecto libro statim veluti oraculum arripit, quod illi leuis coniectura suggesserat. Et iactans veluti rem magnam ac plane triũphans, Sic, inquit, legit Beroaldus, sic Sabellicus, & proculdubio nõ aliter legendũ est. Statimq. eradit veterẽ lectionẽ, & nouã istã infulcit. Nec vero nisi charissimis sodalibus & vix his quidẽ huiusmodi mysteria cõmunicat. Hæc res nõ minus deprauauit nobis Plinium, quam librariorum veterũ inscitia. Interpolata enim nimium multis locis huius auctoris volumina habemus, nec syncera, per sinistram eruditorũ quorundã diligẽtiã. de quo posthac etiam dicetur. Nũc nostram sententiam proferamus. Mihi legendum videtur hoc modo, *multos fore qui vellicent.* Sic autẽ *vellicent* deprauatum fuit in *vt eligant.* quemadmodum coniicio. Scriptum enim erat id verbum primore litera paulo separatiore a cæteris, hoc pacto, *v ellicent.* Quia vero g pro c subinde solebat a vetustioribus poni, facile ex *ellicẽt* factũ est *eligent.* Iam *V* nihil significabat solitariũ, huic librarius *t* adiiciũdum putauit, vt fieret *vt.* Hoc facto

necesse

necesse fuit *eligent* in *eligant* mutare, exigente id particula *vt*. Sicque pro *vellicent* scribi cœpit *vt eligant*. Quæres forsan, cur mihi non placuerit illud *vitilitigent*. dicam. Primum videbã hoc verbum non esse tam insolens, præsertim quantum ad posteriorem partem attinet, vt offendere debuerit librarium. Saltem enim *litigent* scripsisset, priori compositionis particula omissa. Hoc fuit vnum argumentum. Alterum erat, quod verbum hic requirebã actiuæ significantiæ, cuiusmodi Trãsitiua vocãt Grãmatici, quod cum subintellecto accusatiuo *ea* apte copularetur. nam sic interpretabar ego orationem Catonianam: non quod ignorem aliter etiam exponi posse, sed huc spectabam. Tale nõ est *vitilitigent*. Adde quod Plinius quidem testatur *vitilitigatorum* vium vocabulo Catonẽ ex *Vitiis* & *Litigatoribus* cõposito; nec tamen consequitur *vitilitigare* sic apud eundem vsurpatam propterea quod verbalis (vt vocant) nominis formam illud imitetur. ego sane nolim id affirmare, nullo extante ex idoneis auctoribus testimonio, nisi quod recentiores quidam per hũc Plinij locum inducti, sic loquũtur. Vellicare vetus & mire elegans verbum est, ac Catoni cõgruens. Horat. *Vellicet absentem Demetrius*. ¶ *Eorũ ego orationes sino prӕterfluere*.) Sic habent codices formis excusi. In hunc modum autẽ legitur in exẽplari manuscripto, *Eorum ego orationes sibi præter*. Mira varietas lectionis. Apparet & hic doctos mẽdosum locũ emẽdare volentes, deprauatiorem reddidisse. Si dicã hic quantũ laborarim, fortassis quidã nõ credent. toties verti dictiones in omnem modum, & syllabas cum syllabis, elemẽta cum elementis, cõculi. Ineptire enim iuuabat in gratiam studiosorum & reip. literariæ. Deprehendi vero statim hæc verba *sino* & *fluere* a doctis addita, sententiæ Plinianæ subuenire conantibus, quæ alioqui nihil significabat. Quid enim ex his verbis eliciatur, *eorũ ego orationes sibi præter*? Oedipo cõiectore opus sit. Enimuero cum in ipsa inuestigatione anxie versarer, reperi e vestigiis antiquæ scripturæ non infelici, vt opinor, cõiectura, sic a Catone fuisse scriptũ, *eorũ ego oratione inriter*? Præstitit autem ansam errori, quod cũ *inriter* scriptum esset primore syllaba distantiore, hoc modo, *in riter*, librarius semidoctus *bi* legit pro *In*. Assimulantur enim I litera maiuscula ac *n*, elementis *b* & *i*, si quis parum attente consideret, præsertim in scriptura, propter tractus & apiculos quosdã minutos, ex fluxu atramẽti nonnunquam & obtusitate calami iam fatiscẽtis prouenientes. Id quod stanneis typographorũ formis accidere minime potest. vniformes enim vbiq; sunt, & sui similes. Ergo cũ *bi* scripsisset, quod *In* esse debebat, ipse ex sua liberalitate *si* adiecit, vt fieret *sibi*. Nam *bi* nihil significabat. Deinde quia *riter* altera cõpositi verbi pars supererat, quę itẽ nihil significabat, ingeniosus iste *i* in *e*, mutato, & apposito *p*, ex *riter* fecit *præter*. *oratione* vero per incuriã in *orationes* versũ est, a proxima dictione *sibi*, *s* litera mutuo sumpta. Sic enim ineptiũt librarij. Itaq; pro *eorũ ego oratione inriter*, iam tot erratis admissis legebatur, *eorũ ego orationes sibi præter*. Id vero cum nihil significaret, doctus aliquis paulo ante ætatẽ Hermolai (nam tũ ferme legi cœptus est Plinius, multis ante seculis ignotus) in suo codice pro *sibi sino* notauit, & ad *præter* adiecit verbũ *fluere*, vt saltẽ aliquã sententiam præ se ferrent corrupta ac (vt ipsi videbatur) mutila Catonis verba. Quæ lectio, cũ melior non occurreret, & nemo quæreret amplius, aut dubitaret propterea quod magni in literis viri sic legerent, in omnia exemplaria deinde transfusa est, idque per artem istam typographicam, qua celerrime libri propagantur, non minus mendosi quam castigati. Porro vt aperiam omnes cogitationes meas ingenue, non placet vsquequaque mihi, vt hic legatur, *oratione irriter*, cum quod Cato de vellicatoribus loquitur. tum de hominibus verę laudis expertibus. & qui, vt Plinius ait, obtrectatione aliena, scientiæ famam sibi aucupẽtur, in quos contẽptius quiddam & vilius quam est oratio recte competat. Et posset aliquis quærere quænam sit illa oratio, qua se dicat non irritari Cato. Atque adeo *sermonis* quam *orationis* hic propemodum aptius vocabulum. Mihi omnia curiosius rimanti excutientique succurrit tãdem pro *ego oratione* fortassis scriptum fuisse *coaxatione*, quod mirum in modum ad hunc Catonis locum quadraret, sed & Plinij sensum adiuuaret, qui pro se Catonis verba allegat. Potuit enim fieri vt quia g pro c a librariis Gallicis & stulte vetustatem imitantibus subinde ponitur, quemadmodum supra quoque admonuimus, scriptum fuerit *goaxatione* pro *coaxatione*, hoc pacto, *go axatione*, vt per interuallum aliquod a reliquis syllabis prima distaret. Semidoctus ille, qui descripsit, aut in libro temere castigauit, nesciens *go* pertinere ad sequentes syllabas, *e* putauit omissum, quod statim addidit, vt fieret *ego*. Postea quando *r* litera cum *x* magnam habet conuenientiam, scripsit *aratione* pro *axatione*, cum nec hoc placeret, *a* primam literam in *o* vertit, vt legeretur *oratione*. Hæc est mea coniectura. Quæ si doctis probabitur, gaudebo: sin minus, excogitent ipsi quod melius sit, aut pergant legere quemadmodum in omnibus exemplaribus habetur. Quæ lectio nec mihi prorsus displicet. Ego illos cãdide monui. *Coaxare* verbum est antiquum & elegans, a quo *coaxatio* descendit, in eos qui aliis obstrepunt nihil ipsi interim præstantes, aptissime quadrans, quando non est aliud animal magis obstreperum & molestius cantu suo, quam ranæ sunt, quarum hæc vox est apud Aristophanem Comicum, βρεκεκεκὲξ κοὰξ κοάξ. Sic igitur legi poterunt Catonis verba, *Scio quæ scripta sunt, si palam proferantur, multos fore qui vellicent. sed ij potissimum, qui veræ laudis expertes sunt. Eorum coaxatione inriter*? Q.d. Cato, Minime. Stultus enim sit, qui ranarum coaxatione moueatur: nec certe sapiens, qui propter inanium hominum coaxationem obtrectationemue ab honesto aliquo instituto resilire sit paratus. ¶ *Ne respondere posset*.) Vetus volumen habet, *nec respondere posse*. Subaudi Plancum. Nec est ineptus sensus. Audiamus totam orationem, *Nec plancus illepide, cum diceretur Asinius Pollio orationes in eum parare quæ ab ipso aut liberis post mortem æderentur: Nec respondere posse, cum mortuis non nisi laruas luctari*. Sensus autem est, monitum fuisse Plancum, æditis aliquando post ipsius mortem Asinii Pollionis orationibus, futurum vt respondere non posset. ¶ *Quo dicto sic repercussit illos, vt apud eruditos nihil impudentius iudicaretur*. Sic habent vulgaræ æditiones. At quos illos repercussit Plancus? an amicos monẽteis? Hoc nihil est. An Pollionem & liberos eius? Verum si nihil dum æddiderant, aut parum adhuc sciebant quid esset pater mãdaturus. Quare probior mihi videtur lectio manuscripti voluminis, quæ est huiusmodi, *Quo dicto sic repercussit illas*, vt subaudias, Orationes Asinianas. Deinde vulgo legunt omnes *iudicaretur*. Vetus exemplar habet *iudicetur*. Quæ lectio significat publicatas istas orationes Asinii Pollionis in Plancum, & æuo Plinii male audisse Pollionẽ hoc nomine, videlicet quod in mortuum calumnias ædidisset. ¶ *Quia vero occupationibus tuis*.) Vetus codex tantum habet, *Quia occupationibus tuis*. ¶ *Sed vt quisque desyderauerit*.) In antiquo volumine, *desyderauit* legitur, *u* loco *b* literæ posito, quantum conicio. vt debeat esse *desyderabit*.

Vidisti hactenus, clarissime Lasce, quanta diligentia *Plinianam* Præfationem excusserimus, & quam fortassis non luserimus operam, tot locis restitutis, quæ ante nos nemo quidem intelligebat, docti vero ita dissimulabant, vt vulgo nihil facilius existimaretur, quam hunc prologum enarrare, hæsitare autem vspiam plusquam puerile. Nos rem secus habere docuimus: Nunc pro candore nostro loca quædam in ipsis Naturalis historiæ libris passim a nobis animaduersa, proferre in medium libet, vt hoc quasi auctario *Lascum* nostrum ac studiosos omneis demereamur, & doctis viã indicemus quo pacto nobilissimus auctor restitui possit. Id quod certe non est vnius hominis opus, non tam ob voluminum immensitatem, quam quòd Apollo non semper fauet, immo plerunque quod quamlibet cogitando inuenire non queas, alteri citra laborem etiam in mentem venit. Quemadmodum autem in libris Plinianis vaga lectione versati sumus, ita non continuas castigationes, sed intercisas & saltuatim annotatas proferemus. Initium a septimo libro sumetur.

EX LIBRO VII.

Ex proœmio.

M*Vndus, & in eo terræ, gentes, maria, insulæ, insignes vrbes, ad hunc modum se habent*.) In veteri codice manuscripto paulo aliter legitur, nempe sic, *Mundus & in eo terræ gentes maria insignie insulæ vrbes ad hunc modum se habent*.) Quid sibi vellet illud *insignie*, diu me anxium habuit. Videbam id a doctis in *insignes* mutatum esse, & transpositum, nempe vt sic sit lectio, *insulæ, insignes vrbes*. Qui sensus non est ita absurdus. Sed nisi multum fallor, videtur hic epilogus, a quo septimum librum exorditur Plinius, ex asyndeto constans, quæ figura breuitati in primis apta est, substantiuum vocabulum, non adiectiuum flagitare. Quare e vestigiis etiam vltimarum literarum eius dictionis, conicio scriptum fuisse, *Sinus*, quod per inscitiam librarii primo mutatum sit in *Signus*, postea in *Insignie* & *Insignies*. Meminit autem Sinuum Plinius, vt libro sexto, Persici, Arabici, eius qui in mari rubro est Troglodytici. Huius errati postremo mihi venit in mentem, cum tamen in ipso statim libri initio occurrat. adeo quædam suffugiunt nos, vel parum attentos, vel alio properantes, nisi etiam atque etiam inspiciamus. ¶ *Animantium in eodem natura nullius prope partis contemplatione minor est. Siquidem cum omnia exequi humanus nequeat animus, principium iure tribuetur homini*.) Hæc Plinii sententia mire deprauata est a doctis, non animaduertentibus eam cum superiori cohærere debere. Exemplar manuscriptum sic habet, *Anim. in eod. nat. nul. prope p. contẽplatione minore & siquidẽ omnia exequi humanus animus qui ad principium iure trib. homini*. Vnde non dubito quin sic Plinius scriptum reliquerit, *Animantium in eodẽ nat. nul. pr.*

partis contemplatione minore, si quidem omnia exequi humanus animus queat. principium iure tribuetur homini. & quæ sequuntur. Pendet autem hæc sententia a superiore. nam huiusmodi ablatiuis absolute positis frequenter vtitur Plinius. Quæ res non obseruata, magnam occasionem eruditis præbuit huius auctoris scripta deprauandi. Sic igitur leges septimi huius libri initium: *Mundus, & in eo terræ, gentes, maria, insignes insulæ,* (siue vt nos scribendum coniecimus, *sinus, insulæ*) *vrbes, ad hunc modum se habent, animantium in eodem natura nullius prope partis contemplatione minore, si quidem omnia exequi humanus animus queat. Principium iure tribuetur homini, cuius causa videtur,* & quæ sequuntur. Porro cum parum attentus librarius *Minor e* scriptum reperisset, inter *r* & *e* intersitite spacio, ex *e &* fecit, quod postea alius in *est* mutauit, *minor est* scribens quod *minore* fuerat. At doctus quispiam non attendens hic nouæ sententiæ caput esse, cum inquit Plinius, *Principium iure tribuetur homini*, sed connectere volens cum præcedentibus verbis, primum e fine prioris sententiæ, sequentis initium perperam facit, duabus dictionibus *si* & *quidem* in vnam coagmentatis, & *cum* particula adiecta, ac *queat*, in *nequeat* demutato. Mox sequentia verba *princip. i. t. h.* per comma copulauit, quę per colon erãt separanda. Vide operosam inscitiam. ¶ *Magna & sæua mercede cõtra tanta sua munera.*) Vetus exemplar habet, *magna sæua mercede.* Vt diuinare liceat *&* particulam potius ab aliquo docto adiectam, quam omissam a librario, & *sæua*, vel *sua* fuisse vel trãspositis duntaxat elemẽtis *vsa*, quod mihi magis arridet propter verba quæ sequuntur, nempe, *Contra tanta sua munera.* Hoc tamen doctis expendendum relinquo, moneoque, vt vetusti codices inspiciantur. Is certe, qui Murbacensem librum descripsit, quam vigilans fuit in non omittendo quæ reperisset, tam stulte liberalis fuit in addendo ac in deprauando plane temerarius. ¶ *Ante omnia vnum animantium cunctorum aliena alienis velat opibus.*) In hac oratione vocabulum *aliena* superuacaneum est, nec in volumine manuscripto legitur, cum sensum impediat, non adiuuet. Igitur obelo confodiẽdum. Nec persuadet quod Hermolaus affert. ¶ *Nullumque tot animalium aliud ad lachrymas, & has protinus vitæ principio.* Sic habet etiam antiquus codex. Miror autem quosdam hic duas dictiones insulcisse, cum iis nihil opus sit. Nam pendent hæc verba adhuc a superioribus, subintelligiturque præcedens verbum, *abiicit.* Præterea habent cæterorum animantium fœtus recens æditi, quod vagitui & ploratui non multum sit dissimile. At lachrymas non emittunt, id quod hominis est. De quo hic Plinij locus accipiendus. Vel hic videas quantum bonis auctoribus periculi sit etiam a doctis. Quæ res non minus Plinium perdidit, quam librariorum incuria. Porro non satis mirari possum quorundam facilitatem, qui statim insulciunt quod docti casu nonnunquam annotarunt in libris suis. Religiosissime tractanda sunt auctorum scripta. Probandi veniunt qui seorsim coniecturas suas legendas præbent, quemadmodum fecit olim omnium doctrinarum columen Hermolaus Barbarus, & in hoc libro nos, illius exemplum imitati. Tametsi frustra admonuit ille lectores, ne ea quæ ipse castigasset, statim in codices suos referrent quasi legitima & certa. Admonuit quidem fideliter, at prohibere nõ potuit. Certe de meis id ego nullo pacto fieri velim, præsertim vbi nudis tantum coniecturis nitor. Pręstat enim castigationes quorumlibet cum Pliniana lectione seorsim conferre, donec quæ verior sit tum eruditorum iudicio, tum ipso tẽpore confirmetur. ¶ *At Hercule risus præcox illi.*) Vetus exemplar habet *præcox ille*, non *præcox illi.* Quemadmodum recte diuinauit Longolius. ¶ *Ab hoc lucis rudimento, quod ne feras inter nos genitas vincula excipiunt.*) In antiquo libro, *quæ ne feras inter nos genitas vincula excipiunt.* Tametsi illic librarius indoctissimus pro *ne feras, nefas* scripsit. Refertur autem *quæ* ad *vincula.* Non eram & hoc annotaturus, nisi vidissem quosdam particulam *quod* vsque adeo offendisse, vt hunc Plinij locum sic perperam legere sint ausi, *Ab hoc lucis rudimento, ne feras quidem inter nos genitas vincula excipiunt.* Adimendus itaque hic scrupulus visus est. ¶ *Atque infeliciter natum iacet.*) Vetus habet, *idque feliciter natus iacet.* Coniicio legendum, *sicque feliciter natus iacet.* Ac vt *sicque* potius scribendum putem, quã *itaque*, facit proxime præcedens vocabulum in *s* desinens. Opinor enim primum scriptum fuisse *sicque*, deinde cum interesset aliquid spacii inter *s*, & *i*, *icque*, postremo per imperitiam castigãtis *idque.* Nam quod quidã hic *atqui* substituerunt quasi nouæ sententiæ sit initium, prorsus displicet. Porro *feliciter* hic εἰρωνικῶς accipiendum. *flens* autem ad *iacet* referendum. quemadmodum recte distinctum vides in æditione Frobeniana; sic vt hæc verba, *animal cæteris imperaturum*, per Appositionem adiecta intelligas. ¶ *Iam morbi tot, atque medicinæ tot.*) Sic vulgo legunt omnes. Vetus exemplar habet, *Iam morbito aque medicinæ cuncta mala excogitat.* Et inter *morbito*, & *aque* rasuræ vestigium apparet. vt certo dicere non possim scriptum ne fuerit, *Iam morbi tot atque medicinæ contra mala excogitatæ;* an *Iam morbi totque medicinæ;* Siue fortassis, *Iam morbi totidemque medicinæ.* Quibus integrius exemplar est, locum hunc inspiciãt. Nã alterũ *tot* satis apparet a docto quopiam adiectum. ¶ *Et hæ quoque subinde nouitatibus victæ.*) Volumen manuscriptum habet, *Et hæ quoque subinde nouitatis victa.* Proinde suspicor aliam olim fuisse lectionem, nempe, vel *nouitate sui victæ*, vel *nouatæ*, Et hic consulendos vetustos codices moneo. ¶ *Cætera sentire naturam suam.*) Exemplar antiquum habet, *Et cætera sent. n. s.* Nec male quadrat. tametsi pars proxime præcedentis diphthongi videtur esse *t* litera adiecta. ¶ *Alia pernicitatem vsurpare, alia præpetes volatus, alia vires.*) Hæc omnia non sunt in exemplari Murbacensi, in quo sic tantum legitur, *Cætera sentire naturam suam, alia nare.* Mutilum hic apparet esse. Nisi si quis hæc a docto quopiam adiecta putet. ¶ *Hominem scire nihil sine doctrina, non fari, non ingredi.*) Vetus volumen sic habet, *Cætera sent. n. s. a. n. hominem nihil scire, nihil sine doctrina.* Quæ lectio syncerior est. ¶ *Denique cætera animantia in suo genere probe degunt. congregari videmus, & stare c.*) Sic in vulgatis æditionibus legitur. Codex manuscriptus pro *congregari, depetgari* habet. Quod verbum quandiu me torserit, dici non potest, dum vel *depectari* scribi posse coniicio a depeciscendo deductũ, quo fortassis veterum aliquis fuerit vsus, puta, Verrius Flaccus, aut Gn. Gellius, quos in hoc libro secutum se testatur in auctorum nomenclatura: vel dum id in alias formas deflecto. Porro cum nullum eorum quæ veniebant in mentem, magnopere arrideret, singulis elementis, atque ipsorum elementorum figuris etiam diligenter excussis, in eam adductus sum opinionem, vt sic scriptum fuisse putem, interstitiibus ... internallis, qualia adhuc in vetustissimis libris, qui sint ab indoctis descripti, videre est. *Denique cætera animantia in suo genere probe conuersari videmus.* Quæ lacunæ postea sint ab aliquo ... in eum modum expletæ, quem sæpe retuli. Facile enim fieri potuit, vt quando magna est literarum *C* & *G* affinitas, pro *con* aliquis *gon* scripserit. quod cum in *gun.* mutatum fuisset, *de* syllaba adiecta, *degunt* factum est. Et *versari* primum in *bersari*, deinde in *persari*, tandem in *pectari* & *depectari*, versum. Itaque libenter sic legerim, *denique cætera animantia in suo genere probe conuersari videmus, & stare contra dissimilia.* Non quod ignorem receptam illam lectionem defendi posse, sed quia huc me duxit post longam disquisitionem erratum codicis manuscripti. Vtitur *conuersandi* vocabulo Plinius alibi, cum de aquila loquens, *Conuersatur*, inquit, *in montibus.* Et de Perdicibus, *Oua, ne cui*, inquit, *frequentior conuersatio suspecta sit, transferunt alio.* Rideбunt quidam hic meam curiositatem: sed decreui quiduis pati, modo studiosis prosim, & fortassis ansam inueniẽdi rectiora aliis præbeam. Quæ etiam causa fuit, vt has meas Annotatiunculas eruditis seorsim nunc cognoscendas dederim.

Ex cap. i. *Neque enim ritus moresque nunc tractamus.*) Vetus liber, *Tractauimus* habet. vt indubie legendum sit *Tractabimus.* Nam *u* pro *b* in codicibus paulo vetustioribus subinde occurrit. Id quod cum non animaduertisset is qui hunc locum castigauit, *Tractauimus* vertit in *Tractamus.* ¶ *Innumeri sunt.*) Manuscriptum volumen habet, *Innumero sane.* Vt proculdubio legendum sit, *Innumeros sane*, aptissima mehercle sententia. Hoc quidem pacto, *Neque enim ritus moresque nunc tractabimus, innumeros sane, totidem pene quod sint cætus hominum.* ¶ *Aut cui non miraculo est cum primum in notitiam venit?* Castigauit hunc locum sic Christophorus Longolius *Aut cui non miraculo fuit.* Quin inspicimus antiqua volumina, potius quam ingenio nostro fidimus? Nec hoc in odium hominis dico, qui ob raram eruditionem singulareque eloquentiæ studium doctis omnibus charus fuit, sed vt alios deterream a re periculosissima. Vetus autem codex, qui penes me nunc est, sic habet, *Aut quid non miraculo est, cum primo in notitiam venit?* Quæ sententia tum clara est, tum integra. ¶ *Nec tamen ego in plerisque eorum obstringam fidem meam, potiusque ad auctores relegabo, qui de dubiis rogentur omnibus.*) Sic omnes legunt, nec quisquam hic vllum scrupulum habet, propterea quod nihil hic sit Grammaticorum canonibus reclamans. Id quod plerunque nobis satis est. Tanta est nostra oscitãtia dicã an ignauia. Cur autem neminem offẽdit, quod hic potius ad auctores se relegaturum dicit, qui de dubiis rogentur omnibus, cum vtique iam olim vita functi (nam de iis loquitur, quod verba indicant a maiore diligentia & cura vetustiore eos commẽdantis) rogari non possint, nisi per necyomantiam adiurationemque euocatis illorum manibus? Neque enim dicemus, De hac re roga Senecam, roga Varronem, hoc est, illorum commentarios, sed consule; quod rogare ad personam potius referatur. Audiamus nunc manuscripti voluminis lectionem. ea est huiusmodi, *Nec tamen ergo implerisque eorum obstringam fidem modo potiusque ad auctores religabo qui dubiis reddentur omnibus.*

omnibus.Itaque vbi vulgatæ æditiones habent, *obstringam fidem meam*, antiquum exemplar habet *obstringam fidem modo*. Videamus temeritatem eius quisquis fuit, qui ea verba mutauit in *obstringam fidem meam*. Nam non dubito quin Plinius ita scriptum reliquerit, *obstrictam fidem do*. Cum autem *obstrictam* facile verti potuerit in *obstringam*, propter C & G literarum affinitatem, eo errato admisso, *do* nihil ad sensum amplius faciebat: quis enim sic loquatur, *obstringam fidē do*. Visum igitur fuit librario hunc locum castigaturo, *mo* syllabam adiicere, vt legeretur, *obstringam fidem modo*. Deinde cum renascentibus studiis ab hinc annos ferme centum, Plinius legi cœpisset, doctus aliquis videns nihil sensum esse, statim substituit, *obstringam fidem meam*. Nec quicquam putauit ea verba legi vel debere, vel posse, quando satis recte habet sententia. Atque hæc de prioris loci deprauatione. Nunc ad posteriorem. Vulgatæ æditiones habent, *qui de dubiis rogentur omnibus*. Vetus exēplar, *qui dubiis reddētur omnibus*. Est autē Plinii sensus, in plerisq; eorū quæ dicturus sit, fide penes auctores futurā ad quos lectorē sit relegaturus, in dubiis rebus omnibus, auctorum nominibus a quibus desumptæ sunt, redditis atque appositis. Nam sic intelligenda sunt hæc verba, *qui dubiis reddentur omnibus*. Quorum obscuritas fecit, vt doctus aliquis non assequens Plinianum acumen, mutare sit ausus orationem, & scribere, *qui de dubiis rogētur omnibus*. Enimuero, vt ingenue fatear, ipse hunc locum transieram, vulgatorum codicum lectionem probam esse putans, manuscripti vero voluminis mendosam. Cum autem æditionem moliens, castigatiunculas has e libro meo describerem, & rursum ad hunc locum venissem, vbi hæseram ante, & diu frustra laboraram, cœpi rursus omneis ingenii vires explicare, si iterato labore succederet quod primo non fuissem consecutus. Et effeci hoc quod vides. Proinde studiosos monere non desinam verbis Hermolai Barbari, ne fiducia mei in vtramque aurem, quod aiunt, dormiant, quasi nihil supersit restituendum postquam quædam Plinii loca percurrimus vulgatas æditiones cū manuscripto codice conferentes. Quid vero dico fiducia mei, immo cuiuslibet alterius quantumlibet eruditi. Cessent igitur hæ desidum ac pigrorum voces: Hunc locum sic castigauit Hermolaus Barbarus, castigauit Longolius, castigauit Beatus Rhenanus. hoc mihi satis est. Quin ipsi inspicitote manuscripta volumina, quæ extant in Italia, Hispania, Gallia, Britannia, ac etiam adhuc alicubi in Germania, vbi videlicet Agricolarum furor in bibliothecas æstate proxima non sæuiit. Inspicite, inquam, & ipsi conferte, vestris potius oculis credentes, quam alienis: ad hæc etiam atque etiam cogitantes, quid ego post summos aliquot viros in Plinio deprehenderim. Nec dubito, quin alii post me, si incumbant, multa sint adhuc inuenturi. Ad hunc laborem auditores suos adhortari deberent, qui vel apud Transalpinos vel Cisalpinos Plinii scripta publice enarrant, & ingenue testari se nō satis intelligere eum auctorem, quotiescūque huiusmodi nodus aliquis incidit. Sed iis satis est nō siluisse, siue ad rem faciat hoc quod dicunt, siue non. Nihil enim turpius existimant, quam aliquid ignorasse videri, etiam in auctore corruptissimo. Imponunt quidem adulescentibus ad tempus tales Professores, apud quos ob absolutam doctrinam & explicandi industriam bene audiunt. Verum & illis, cum in literis maturuerint nacti iudicium, ac cæteris præterea doctis se ridendos præbent. Ergo nō profitebitur quisquam Plinium aut alios auctores veteres? Hoc non prohibeo, immo maxime iubeo: sed velim id fieri maiore cura, ac candore magis ingenuo, nimirum vt si quis locus incidat, qui mendosus videatur, de hoc auditorem moneat is qui prælegit, & simul adhortetur vt vel doctorē cōsulat, vel antiquum aliquod inspiciat exemplar. Sed vt eo redeamus vnde digressi sumus, tu sic in Plinio leges, id partim meo labori, partim volumini manuscripto ferens acceptum: *Nec tamen ego in plerisque eorum obstrictam fidem do, potiusque ad auctores relegabo qui dubiis reddentur omnibus: modo ne sit fastidio Græcos sequi, tanto maiore eorum diligentia, vel cura vetustiore*. Ex hoc loco habes, dubiis præsertim rebus, autorum nomina a Plinio reddita.

EX CAP. II. ¶ *Quem locum Gesglitron appellant*) In veteri exemplari *Gescliton* legitur. Significat autem *Ton* Germanis sonum, si forte inde Barbaris compositū vocabulum. ¶*Produntur Arimaspi, quod diximus*) Antiquum volumen, *quos diximus*. ¶*Isigonus Nicæensis*) Manuscriptus codex habet, *Isigonus Siccē-sis*. vt dubitari possit a curiosiusculo lectore legēdum ne sit *Siccensis*. Scio tamen Diophanem Nicæensem alibi citari a Plinio. Reperit anno superiori Cælij Aureliani Siccensis vetusti illius medici volumen Fabritius noster Confluentinus, dum Treuirēsis diœceseos bibliothecas perlustrat. Reperit & Marcellū medicum, eum qui Theodosij Aug. archiatros fuit. ¶ *A pueritia statim canos*) In veteri tantum *pueritia* legitur. ¶ *Qui nunc tenēt has sedes*) Antiqui codicis lectio, *Qui nūc eas tenēt sedes*. ¶*Vt feruētis aquæ cōtactu fugere*.) scribe tu, *contactū fugere*. ex veteri. ¶ *Quarū laudatione intereant prata*.) Vetus habet *probata*; quod etiam legi posse, sensus docet. ¶*Facilius sentire puberes*) harum dictionum postrema mendose scripta videtur in antiquo codice, hoc pacto, *Pubei*, & addita est crucicula in margine. vt dubium esse possit, *Puberes* ne sit legendum an *Impuberes*, aut forte *Pubescentes*. Inspiciantur igitur antiqua exemplaria. ¶*Notabilius esse*) sic omnes legunt, subaudientes hic *genus*. Et sic etiam habet liber manuscriptus. Sed quid si legas, *notabileis esse*. Immo sic plane videtur legendum. ¶*Huius generis fœminas in Scythia*) In Murbacensi codice sic scribitur: *oculis huius generis effeminas inscitia*. O prodigiosam describendi temeritatem. Talibus flosculis plena sunt veterum scripta, quæ nobis indoctorum monachorum diligentia seruauit, sua tamen laude non fraudanda: vt videas quam iucunda res sit in his versari. Quod ad præsentem locum attinet, coniicio scriptum fuisse, *Cuius generis & fœminas in Scythia*. Quarum dictionum prima versa sit in *oculis huius*, propter lacunas interstitis spacij, quas tam apte expleuit librarius diligentia sua fœde abusus. Alioqui videbam *oculis* etiam ad superiorem sententiam referri posse, vt legeretur, *pupillas binas in singulis habeant oculis*. Deinde, *huius generis*, & quæ sequuntur. Sed notus est mihi librarius meus, quo pacto soleat errare. Porro pro *effæminas* suspicor scribendum, *& fœminas*. Leges itaque, si videbitur, *Cuius generis & fœminas in Scythia, quæ Vitiæ seu Bithiæ vocantur prodit Apollonides*. In dictione *effeminas*; supra prius *f* lector quispiam *e* literam delinearat. ¶ *Quorum notas tradit*) Vetus habet, *quorum notæ tradit*. Nec est inepta sententia, si in dandi casu accipiatur. ¶*Nec veste quidem degrauatos*) Vetus, *ne veste quidem*. ¶ *In Æthiopia prodidit Damon*) In Murbacensi codice duntaxat legitur, *In Æthiopia Damon*. vt *tradit* verbum, quod præcedit, aut simile potius subaudiendum sit. Idem faciendum est in oratione sequenti. Nam vetus tantum habet, *Cicero quoque apud nos*. Itaque hæc verba, cum *prodidit*, tum *auctor est*, videntur a prælectoribus addita, explicandi causa. ¶ *Adeo naturæ, cum ferarum more vescendi humanis corporibus in homine rabiem genuisset*) sic in peruulgatis exemplaribus omnes legunt. Vetus pro *corporibus*, *visceribus* habet, & *in homine genuisset*, non *in homine rabiem genuisset*. Hoc pacto: *Adeo naturæ, cum ferarum more vescendi humanis visceribus in homine genuisset*. Quid hic faciemus? quam lectionem sequemur? probabimus ne eam quæ in recentioribus libris est, an eam potius quam antiquus codex continet? Neutra sane bene habet, quantum ego iudico. Nam vtraque mendosa est, & a Plinij mente δὶς διὰ πασῶν, quod aiunt, aberrans. Equidem hoc ille vult dicere, Naturam cum homini vorandi facultatem ferarum instar indidisset, etiam in humano corpore, & in quorundam oculis venenum gignere voluisse, ne quid vsquam mali esset, quod in homine non esset. Sunt autem multa animalia veneno prædita. Ergo hominem quem in vescendo feris similem fecerat natura, voluit in aliis etiam a bestiis non differre, nimirum vt quemadmodum reperiuntur animalia venenata, sic & homines reperirentur veneno noxij, basiliscumque serpentem nobis referentes. Hic est germanus Plinij sensus, quem tamen neutra lectio nobis exhibet. Nam recentior hoc indicat, Naturam cum in homine genuisset rabiem, vt more ferarum vesceretur humanis corporibus, voluisse etiam in toto corpore & quorundam oculis venena gignere: cum tamen Plinius hic non loquatur de Anthropophagis, sed simpliciter de uorationem notet quorumcunque eduliorum, qua bestias imitamur: nec veneni insitio statim sequatur illicitam eam κρεωφαγίαν, quemadmodum ex superiori expositione nostra quam attulimus, liquet. Vetus lectio mutila est. Nam quid imperfectius hac sententia, *Adeo naturæ, cum ferarum more vescendi humanis visceribus in homine genuisset*? Nec enim exprimitur quid genuerit. Itaque cogita mi lector, quantum hic laborarim. Fateor inter describendum cum in ordinem enotata loca colligerem, & vetus hic exemplar rursus inspexissem, syncera me Plinij lectionem de qua inuenienda spem omnem antea abieceram, tandem deprehendisse, quam non cælabo. Videtur enim mihi sic scriptum reliquisse Plinius: *Adeo naturæ, cum ferarum more vescendi, humanis visceribus vim ingenuisset, gignere etiam in toto corpore, & in quorundam oculis quoque venena placuit, ne quid vsquam mali esset quod in homine non esset*. Sunt autem hæc duo vocabula *humanis visceribus*, dandi casu accipienda, atque ad verbum *ingenuisset* referenda, non ad gerundium *vescendi*, quod hic absolute ponitur, vt apud Maronem;

Vescitur Æneas simul & Troiana iuuentus.

Cæterum vt hæc verba, *vim ingenuisset*, mutarentur in diuersissimas dictiones, nempe, *in homine genuisset*, ansam lapsui longe fœdissimo præstitit, quod forte sic scriptura haberet, *ui m in genuisset*. hoc est, *vim ingenuisset*, interstitibus inter elementa spaciis; quæ cum explere vellet infelici diligentia librarius, pro *ui* scripsit *in*, & *ho* literis elemento *m* præpositis, ac post in syllabam appositam *e* adiecto, fecit, *vim in homine genuisset*. Deinde

cum esset mutila sententia, doctus aliquis, quod facillimum erat, dictionem *rabiem* addidit, & sensus integer esse videbatur, qui prorsus iam mutatus erat, vt ostendimus. Sic deprauantur autores. At nescias plus ne nocuerit supina librariorum indoctorum incuria, quemadmodum iam sæpe diximus, an eruditorum diligentia parum attenta. Porro vt in inquirendi labore persisterem, in causa fuit quod vocabulum additum inuenissem, quod non esset in antiquo codice, nempe *rabiem*. Expende nunc tecum quid his debeatur, qui hanc auctores castigandi molestiam pro communi studiosorum vtilitate subeunt. Vbi pro inuentis quidem ac restitutis locis fortassis lector paulo humanior gratiam habet: at pro illis in quibus, quantumlibet ingenij neruos intenderis, conatus non successit, nemo quicquam emendatori se debere agnoscit. Qualia necesse est multa incidere in opere, præsertim longo. Ipse scio quandiu hic ante laborarim, & nihil tamen effecerim, quod nullus sciturus erat. Postea resumpto labore, præter spem, ni fallor, diuinatio successit. ¶ *Quæ vocantur Hirpiæ, quæ sacrificio annuo.* ¶ In veteri codice legitur, *q.v. Hyrpiæ, sacrificio annuo.* ¶ *Quorundam corpori partes nascuntur ad aliqua mirabiles.*) Exemplar manuscriptum habet, *Quorundam corpori partes nascuntur ad aliaque mirabiles.* Conicio sic scripsisse Plinium, *Quorundam corpori partes adnascuntur, alioqui mirabiles.* Neque enim dicimus, hoc corpori nascitur, sed potius adnascitur. Et hic maluissem, *ad quædam*, quam *ad aliqua* præsertim cum sequatur; *de pollice Pyrrhi regis, in cuius tactu lienosis medebatur.* Audi vero per Musas, quid librarium deceperit. Forte scriptum erat, *quorundam corpori partes adnascuntur alioqui mirabiles*, sic vt inter *ad* & *nascuntur* aliquid spacii interesset. Id cum videret ille, putauit duas esse dictiones quod vnum verbum compositum erat. Iamque *ad* præpositio (sic enim ipsi videbatur) suo casu carebat, nec suppetebat quod adderet: transtulit igitur illam ad sequens vocabulum. Id erat *alioqui*: cumque *ad alioqui* nihil significaret, mutauit *alioqui* in *aliaque*, vt legeretur: *quorundã corpori partes nascũtur ad aliaque mirabiles.* quod debebat esse, *quorũdã corpori partes adnascũtur, alioqui mirabiles.* ¶ *Cuius tactu lienosis med.*) In veteri volumine scriptum est, *in cuius tactu lienosis medebatur*, hoc est, cum tangeretur. ¶ *Præcipue India Aethiopumque tractus*) Antiquus codex, *præcipue Indi Aethiopumque tractus.* Facile vero potuit *a* omitti, nec multum refert, vtram lectionem sequare. ¶*Vt sagittis superari nequeant.*) In manuscripto legitur, *superiaci.* ¶ *Non capitis, non dentium aut oculorum*) Vetus habet, *non capitis, aut dentium, aut oculorum.* Minuta sunt hæc, nec inficior. Sed tamen hac de causa a me proferuntur, vt alios extimulem ad idem faciendum. Ego profero lectionem vnius exemplaris Germanici, proferat alius lectionem Italici codicis, vel Hispanici, alius Gallici, alius Britannici, & polliceor futurum vt intra breue tempus Plinius in pristinam faciem restituatur. Nam nudis coniecturis hic nihil agitur quãtumlibet ingeniosus sis. exẽplaribus antiquis opus est. Excutiãtur itaque bibliothecæ, & neminem pigeat id laboris capere, aut puluere & sordibus squalentium pulpitorum aspergi. Quod si hoc facit, vt aiunt, R.P. Guilelmus Paruus Anitiensis antistes a confessione regis Galliarum, vt omnes veteres auctores, qui in sacris literis aliquid elucubrarunt, vndique corradat, animo fortassis ædendi: nam sic ego interpretor, quando quosdam iam publicandos curauit: cur non idem in humanioribus studiis agunt, horum in Gallia sectatores? Habent & ij suos patronos ac fautores inter magnateis, cum ecclesiasticos, tum prophanos, quorũ auctoritate & præsidio id facillime fieri possit. Porro vel hoc saltem, si nihil aliud, eruditos ad hanc rem extimulare debet, quod videant, quantum ego Plinianam lectionem adiuuerim, post tot doctissimorum virorum castigationes. Nec desperent etiam in his quibus plurimum laboraui, quædam adhuc se inuenturos. Cupio autẽ hanc laudem, si qua laus est, cum multis esse mihi communem. Proinde tanto candore moneo omnes, viamque demonstro qua non solum Plinio, sed & cæteris auctoribus succurratur. nã ex magna parte omnes mendosi sunt. Quare nescio an aliud quicquam vel illustrius, vel vtilius in remp. literariam cõferri possit. ¶ *Horum supra cxx. M. fuisse produntur. Ctesias scribit in quadam gente Indiæ.*) Hic locus insigniter deprauatus est, & sic ex veteri codice restituendus: *Horum supra cxx. M. fuisse, prodente se Ctesias scribit, & in quadam gente Indiæ fœminas semel in vita parere.* Porro postquã *prodente* mutatũ fuit in *produntur*, superesse visa est *se* particula, quã statim erasit quispiã. Occurrit autẽ hic loquẽdi modus in Plinio sæpissime. Sic libro decimo, capito secũdo: *Et fuisse eius*, inquit, *cõuersionis annũ prodẽte se, P. Licinio, M. Cornelio Coss. ducentesimum quintũdecimũ.* ¶*Tanquam quadrupedes tam recte currentes.*) Vetus exemplar habet, *tam quadrupedes tam recte currentes humana effigie. Propter vel n. s. a. æg. non capiuntur*, vt fortassis non sit absurda lectio, si quis sic legat, *Tametsi quadrupedes, tamen recte currentes humana effigie. Propter velocitatem nisi senes aut ægri non capiuntur.* In libro manuscripto supra prius *tam*, quidam adscripserat *quam*, sanquam legendum indicans, vt in peruulgatis æditionibus habetur. Consulantur hic volumina vetusta. ¶*Grauiore paulo odore haud difficulter exanimari.*) In manuscripto codice hæ duæ dictiones, *paulo grauiore*, non habentur. Et alioqui subaudiuntur elegantius, quam apponuntur. Inter enarrandum professor aliquis explicandi gratia adiici iussit, & postea sunt in contextum relata. ¶*Viros Indorum quosdam.*) Legendum ex vetusto volumine, *Iuris Indorum quosdam.* Hoc sensu, Quosdam ex iis qui ad Indorũ ditionem pertineant. ¶ *Ad Septentrionem vergentem.*) Scribendũ *vergentium*: vt referatur ad genitiuos *Nomadum Æthiopum.* ¶*Et singula quæ facit.*) In antiquo habetur, *& singulis quæ fecit.* Vt etiam sensus esse potuerit, *& in singulis quæ efficit.* ¶ *Aut prope horas*) Lege, *ac prope horas.*

Ex cap. III. *Supra inter ostenta adducitur.*) Non est hic Plinij sensus, id ante fuisse inter ostenta relatum, sed si mulier plures pariat quam tergeminos, id inter ostenta haberi. Legendũ itaque ex veteri codice, *inter ostenta ducitur*, non *adducitur.* ¶*Proxime supremis diui Augusti annis.*) Sic omnes legunt. At manuscriptus liber sic habet, *potu Nilus ant nis. Proximis superis diui Augusti fausta quædam.* Vt coniiciam sic forte legendũ, *annis proximis, supremis diui Augusti.* Vocat autem vltimum Augusti principatus tempus, proximum, quemadmodum & in prooemio totius huius operis, de Iulio Græcino, nonnullisque aliis loquens, qui sub Augusto, Tiberio, Caioque Cæs. floruerant, *Scito conferentem*, inquit, *auctores me deprehendisse a iuratissimis & proximis veteres transcriptos ad verbum, neque nominatos.* ceu nos illic legendum monuimus, cum ante *iuratissimis* scriptum esset. ¶*Famem quæ secuta est.*) In veteri libro melius legitur, *consecuta est.* ¶ *Et in Ægypto septenos vtero simul gigni.*) Scribendum ex antiquo, *Et in Ægypto septenos vno vtero simul gigni.*

Ex cap. IIII. *Et in dextera fere parte, in læua fœminas constat.*) Hic verbum vnum deest, quo in primis est opus ad sententiam; & adiectum alterum quo nihil opus. Itaque sic leges ex manuscripto codice, *& in dextera fere geri parte, in læua fœminas.*

Ex cap. V. *Cæteris animantibus statutum & pariendi, & partus gerendi tempus est.*) Vetus habet, *cæteris animantibus statum & pariendi, & partus egerendi tempus est.* Cum qua lectione recte cohærent quæ sequuntur. ¶ *Et vsque ad initia decimi vndecimique.*) Antiqua lectio, *& vsque ad initia vndecimi.* *Ante sept.* ¶*Consulem. Et postea Cæsoniam.*) Vetus habet. *Consulem. Postea Cæsoniam Caij P.* ¶ *In quo mensium numero genitis intra quadragesimum diem maximus labor grauidis: quarto autem & octauo mense, letales in iis abortus.*) Hic locus mire deprauatus est, perperamque distinctus per eos qui quid Plinius dicere vellet non intellexerunt. Sic autem restituendus est ex veteri codice, *In quo mensium numero genitis, intra quadragesimum diem maximus labor: Grauidis autẽ quarto & octauo mense, letalesque in iis abortus.* Sensus est, In eo mensium numero genitos infantes, intra quadragesimum diem esse in periculo: Grauidas autem mulieres quarto & octauo mense similiter periclitari.

Ex cap. VI. *Crurum & inguinum leuis tumor.*) Vetus habet *leuitumor.* Conicio scriptum fuisse, *leui tumore.*

Ex cap. VII. *Carnifex his animus.*) Mollius est quemadmodum in antiquo volumine legitur, *His principiis nascuntur tyranni, his carnifex animus.* ¶ *Tu cuius semper in victoria mens*) Aliam hic lectionem manuscriptus codex habet, sed mendosissimam, nempe hanc; *Tamen cuius semper tinctoria est mens.* Hec corruptissima verba doctus quispiam in hunc modum castigauit, vt legendum affirmaret, *Tu cuius semper in victoria est mens.* At cum nullo modo mihi satisfaceret hæc sententia, cœpi aliã eruere: Verum non succedebat expedite diuinatio. Desperanti iam semel atque iterum, tandem in mentem venit ipsissima Plinij lectio ni fallor. hæc videlicet: *tamen cura pertinaci æstuans.* Coniecturæ e vestigiis quæ manuscriptus liber habet, ratio hæc est. Primum, *tamen* particula adhuc integra extat. Deinde *cura* mutatum est in *cuius*: *pertinaci* vero, quod distantibus syllabarum interuallis scriptum erat, hoc fortassis pacto, *per tinaci*, in *semper tinctori* versum est. Nam cum *per* syllabam solam inuenisset librarius, ex liberalitate sua *sem* syllabam adiecit quã deesse putabat, vt fieret *semper.* Postremo *æstuans* cum & hoc separatioribus syllabis scriptum esset, puta hoc modo, *a est uans*, librarius primorem vocalem, nimirum *a*, ad precedentem dictionem addidit, & quod primum *tinaci* fuerat, mox *tinctori*, iam erat *tinctoria. est*, notum verbum non libuit immutare. *uans* autem cum nihil significaret, in *mens* conuertit. Vides iã non secus quosdam in deprauando Plinio laborasse, quam nos in emendando. Porro hæc clausula a nobis maximo labore restituta, aptissime ad precedentia respondit. Id quod nullus negabit, modo totam sententiam inspiciat, ac consyderet, quæ sic habet

habet: *Tu qui corporis viribus fidis: tu qui fortunæ munera amplexaris, & te ne alumnum quidem eius existimas, sed partum, tamen cura pertinaci esurientis: tu qui te deum credis aliquo successu tumens, tanti perire potuisti.* Vbi notandum & hoc in vetusto codice non legi, *tanti tamen perire potuisti*, sed duntaxat, *tanti perire potuisti*. Innuit autem per clausulam a nobis restitutam Plinius: Nullum de felicitate sua securum esse & certum, vt vel hac cura, qui felicissimi nobis videntur, non careant.

Ex CAP. VIII. *In pedes procedere nascentem*) In veteri libro scriptum est, *In pedes procidere nascentem*. ¶ *Ex quo argumento.*) Volumen antiquum tantum habet, *quo argumento eos appellauere.* & mox, *qualiter & M. Agrippam.* ¶ *Inter arma hostesque, & ad mortem obnoxio accessu.*) Sic in vulgatis æditionibus legitur. Manuscriptus codex in hunc modum habet, *Inter arma mortemque adnoxio accessu*. Quam lectionem nemo non videt mendosam esse. Quid si sic legas, *Inter arma hostemque, obnoxio accessu.* ¶ *Luisse præposteri ortus augurium existimatur.*) In antiquo sic legitur, *Luisse augurium præposteri natalis existimatur*. E quibus corrupti vocabuli vestigiis, scriptum fuisse suspicor, *præposteri natalis*.

Ex CAP. IX. *Primusque Cæsar a cæso matris vtero.*) Scribendum ex veteri, *Primusque Cæsarum a cæso.*

Ex CAP. XI. *Item Proconnesia ancilla.*) Vetus exemplar habet, *Item in Proconnesia ancilla.*

Ex CAP. XII. *Ipse in auum degenerauit.*) In manuscripto legitur, *ipse auum regenerauit*. Simili locutione vtitur Plinius libro xiiij. cum inquit, *Nec alio magis Drusus Cæsar regenerasse patrem Tiberium ferebatur.* Tametsi vetustus codex illic *degenerasse* habet, & *ferebat*, non *ferebatur*, sed mendose. ¶ *Visus, auditus, memoriaque haustæ imagines*) Antiqua lectio, *Visus, auditæ memoriæ haustæque imagines*. Coniicio legendum, *Visus, auditus, memoria, haustæque imagines.* ¶ *Vtriuslibet animo subito.*) Lege, *Vtriuslibet animum subito.* ¶ *Munus per eum commendationis regnique successionis peregerit*) Sic omnes legunt. At vetus codex habet, *in mum per eum commendationis.* ¶ *Qualis causa patri quoque eius Menogenis coci sui cognomen imposuit Straboni a specie oculorum nomen habentis vitium imitata. Et Scipioni in seruo Serapione victimarij negociatoris vili mancipio.*) Hic Plinij locus adeo confusus est & perturbatus, vt a nullo hactenus credam intellectum. Nos adminiculo vetusti voluminis conabimur illum restituere & illustrare. Habet autem in hunc modum antiqua lectio; *Qualis causa patri quoque eius Mænogenis coci sui cognomen imposuit. Iam Strabonis a specie oculorum habentis vitium imitata & in seruo Scipioni Serapionis inerat suarij negociatoris vile mancipium.* Sunt in iis Plinij verbis multæ quidem mendæ, sed tamen suspicor sic synceram scripturam fuisse: *Qualis causa patri quoque eius Menogenis coci sui cognomen imposuit, iam Strabonis a specie oculorum habentis, vitium imitata & in seruo: Scipioni, Serapionis; is erat suarij negociatoris vile mancipium.* Prior sententia satis est aperta, patri videlicet Pompeij Magni, cognomen impositum fuisse Menogenis coci sui. Quam rem his verbis narrat Valerius Maximus libro nono: *Nam pater quoque eius, inquit, eousque Menogenis coci sui similis esse visus est, vt vir & armis præpotens, & ferox animo, sordidum eius nomen repellere a se non valuerit.* Hactenus ille: tametsi non exprimit Strabonis cognomine iam vulgo Menogenem appellatum. Altera sententia breuior est; vt repetendum sit, Qualis causa, Scipioni s. cognomen dedit, Serapionis. Erat autem is Serapion, suarij cuiusdam negociatoris vile mancipium. Id eodem capite recenset Valerius in hunc modum: *Eximiæ vero nobilitatis, inquit, adulescens Cornelius Scipio, cum plurimis & clarissimis familiæ suæ cognominibus abundaret, in serui em Serapionis appellationem vulgi sermone impactus est, quod huiusce nominis victimario similis erat. Nec illi aut morum probitas, aut respectus tot imaginum, quominus hac contumelia aspergeretur, opitulata est.* Hæc Val. Porro demiror eos qui hic *victimarij negociatoris* ausi sunt scribere ex Val. Maximo, potiusquam *suarij*, cum tamen Plinius lib. xxj. dicat aperte, Scipionem *Suarionem* fuisse cognominatum, propter similitudinem suarij cuiusdam negociatoris. Forte cum ex his vocabulis, *Inerat suari negociatoris*, difficile esset aliquid eruere quod quadraret, doctus quispiam, qui Valerium legerat, statim *victimarij* supposuit. Ego vero non dubito pro *inerat*, quod antiquus codex habet, *is erat* legendum asserere. Pronus enim librarij lapsus fuit, vt *is erat*, quod cohærentibus forte syllabis scriptum erat, in *inerat* mutaret. Cæterum hoc non omittendum, in Fab. Quintiliano non *Sciriationem*, sed *Suarionem* videri legendum. Dici autem vix potest, quam mendosus adhuc Fabius sit. Hoc testantur qui peruulgatam æditionem cum Fuldensi exemplari manuscripto nuper contulerunt. ¶ *Post Cn cognomen.*) Vetus habet, *post eum*, quemadmodum etiam annotauit Hermolaus Barbarus. ¶ *Sicut Spinter Secundanus, Retiariusque.*) Volumen antiquum habet, *Sicut Sphiter Secundahorum Tertiarumque Pamphilus.* Videtur legendum, *Sicut Spinter secũdanorum, tertianorumque Pamphilus.* ¶ *Post quam deinde sermone puerum.*) Scribe, *puerorum.* ¶ *Inter alia magnitudinẽ pretij requirẽte.*) In manuscripto codice legitur, *Inter aliam magnitudinem preti conquirente.* Suspicor sic haud dubie scriptum fuisse, *Inter alia de magnitudine pretii conquerente.* Inter alias querelas, etiam vna erat de magnitudine pretij. Est autem hoc erratum non leue ducendum. Nam aliud est, requirere magnitudinem pretij, aliud de pretio conqueri. ¶ *Quoniam non esset mira similitudo in vllis eodem vtero æditis.*) Vetus exemplar habet, tametsi scriptura non nihil interpollata per recentiorem aliquẽ, vt videtur: *Quoniam non esset mira similitudo in vllis horum vno vtero æditis.* ¶ *Tam concordi fig. reperiri.*) Vetus habet *reperire.* ¶ *Vt ille proscriptor animus mero & contumelia furens, non aliud in censu malus & fortuna sua duceret.*) Hoc modo legunt omnes. Mirum autem est quam non sentiantur errata, a doctis etiam, postquam aliqua lectio iam recepta est. Nos hic treis mendas esse paruo nunc negocio ostendemus, sed non citra laborem a nobis deprehensas. Proponemus primum veteris codicis verba. Ea sunt huiusmodi: *Vt ille proscriptura nimus modo & cõtumeliam fures non aliud in cẽsu magis ex fortuna sua duceret.* Ex quib. vestigiis ingenio nostro diutissime expensis, sic putamus Plinium scripsisse, *Vt ille proscriptor minis modo & contumelia furens non aliud in censu magis ex fortuna sua duceret.* Decepit autem hoc librarium, quod *pro scriptor* distantioribus paulo syllabis forte depictum reperit. ipse vt præpositio *pro* suum casum haberet, ex *scriptore*, fecit *scripturam* Deinde *minis* facile versum est in *nimus*. Cætera recte habent. Porro cum doctus quispiam legisset quemadmodum deprauatum iam exemplar habebat, *Vt ille pro scriptura nimus*, statim emendauit, quod facillimum erat, *Vt ille proscriptor animus.* Iam *modo* quod mox sequitur, non quadrabat. pro hoc ergo *mero* substituit, quod legatur M. Antonius vino deditissimus fuisse, quemadmodum obiicit illi Cicero. Vides vnde deprauationum nata sit occasio. Facile vero nunc est intelligere, sic esse legendum quemadmodum indicaui. Sed non tam facile mihi fuit id inuenire. Porro *mero ac cõtumelia furens*, Latine quidem dicitur, sed parum apte. Quadrãtius est ad sensum, vt deprehensa mangonis fraude, minis & cõtumelia Antonius visus fuisse credatur: qui magnatibus mos est, & his qui impotenter potentes sunt. Proscriptorem vocauit & Seneca M. Antonium in libro primo de Clementia, de Augusto loquens: *Iam fuerat*, inquit, *collega Proscriptoris.* Cæterum eleganter dictum est, *ex fortuna sua duceret*, eo modo quo diximus, *ex vtilitate*, & *e republ.*

Ex CAP. XIII. *Vbi cum aliis iunxere.*) Quid si legas *vixere*. Nam sequitur mox de Aug. sto & Liuia. Nisi forte scriptũ fuit, *se iunxere.* ¶ *Plerunquẽ alternant.* Vetus habet *plerunque & alternant.* ¶ *Quem L. Sylla collega, ad III. Aprilis gessit, Crispinũ Hilarium.*) Hic locus omnino deprauatus est, sic emendandus e codice manuscripto, legendusque in hunc modum: *In actis temporum Diui Augusti inuenitur, duodecimo consulatu eius, L. que Sylla collega, ad III. Idus Aprilis, C. Crispinum Hilarum ex ingenua plebe Fesulana,* & quæ sequuntur. Video posse etiam legi, *L. que Sil æ collegæ, ad III. Idus April.* Exemplar vetus habet, *collega D. III. Idus April.* Sed vel puero clarum sit, vel *collega ad III. Idus April.* legendum esse. Præterea, *cum liberis viij. pronepotibus xix. & neptibus viij.* illic legitur, variante non ero in æditionibus vulgati.

Ex CAP XIIII. *Nuper etiam L. Volusio Saturnino, in vrbis præfectura extincto, notum est Corneliam e Scipionum gente Volusium Saturninum, qui fuit Consul post lxii. annum genuisse.*) Murbacense volumen sic habet: *Nuper etiam L. Volusio Saturnino in vrbis præfectura extincto, notum est Cornelia Scipionum gentis Volusium Saturninum qui fuit Conf. genitum post lxii. annum.* Ibi *Cornelia*, auferendi casu positum est.

Ex CAP. XV. *In vnius vtero quas appellarunt molas*) In veteri sic legitur, *Inde vnius vtero quas appellauerunt molas. Inde*, hoc est, ex ea causa, quod menstruum videlicet profluuium habeat.

Ex CAP. XXII. *Nam Cimbricæ victoriæ Castoresque Romani qui Persicam victoriam ipso die quo contigit nunciauere, visus & auditus, & numinum vere præsagia.*) Hæc est vulgatarum æditionum omnium lectio. Sed rogo te per Musas, quid sibi illud vult, *Cymbricæ victoriæ*, & quo referendum, aut quid hic subaudiendum? Nam cætera, si non quod ad sensum, saltem quod ad Grammaticam pertinet, vt cunque fortassis defendi possunt. Enimuero qui iuuenes laureati lætum ac felicem Cimbricæ victoriæ nuncium afferentes, eodem die quo gesta res est, visi sunt pro æde Castoris & Pollucis Prætori literas dare, ceu Florus scribit: Et qui item iuuenes P Vatinio Reatino noctu proficiscenti in vrbem, occurrere existimati sunt in equis albis, nunciantes die qui præterierat Persen regem a Paulo captum, vt est apud Val. Maximum, non Castores fuerunt, nec esse existimati sunt, sed cursores potius qui vltro citroque mitti solent. Hoc

propterea dico,quod non probem istam lectionem,*Castoresque Romani*,quemadmodum hic omnes legunt. Mihi totus locus misere deprauatus ac inuersus esse videtur, qui hanc olim faciem habuerit: *Nam Cimbricæ victoriæ cursores, quique Romam Persicam victoriam ipso die quo contigit nunciauere, visus & numinum fuere præsagia*. Siquidem hæc duo vocabula,*& auditus*,a nugatore quopiam sunt addita, propterea quod *De auditu*, caput hoc inscribatur. Cum enim homo,vel indoctus,vel parum attentus,legisset:*Visus & numinum fuere præsagia*,temere adiecit *& auditus*,non intelligens *visum* hic non accipi pro videndi facultate,sed pro spectro,quas vulgus visiones appellat. Porro facit mecum,quod Persica victoria non Romæ nunciata est a duobus iuuenibus,sed Romam per P. Vatinium. Vide quam curiosum esse oporteat,qui velit aliquid restituere. Minuta hæc etiam veniunt diligenter expendenda. *Cursorum* autem vocabulum pro tabellariis apud idoneos auctores vsurpatur,vt apud Tranquillum in Tito Vespasiano,*Et confestim quidem*, inquit, *ad alterius matrem,quæ procul aberat,cursores suos misit,qui anxiæ filium saluum nunciarent*. Eandem vocem vsurpat etiam in Nerone. Conuenit lectio vetusti codicis cum ea quæ in vulgatis æditionibus habetur, nisi quod quidam supra vocabulum *Castores*, *curs* syllabam adscripserat. Porro facillimus lapsus esse potuit,vt pro *Romam*, *Romani* scriberetur. Nam inter *m* & *ni* in scriptura paruum discrimen est.

Ex CAP. XXIII. *Præcisam dentibus linguam*) In vetusto volumine,*prærosam dentibus linguam*,legitur.

Ex CAP. XXIIII. *Somno quoque serpente computat*.) Manuscriptus codex,non *computat* habet,sed *amputat*. Suspicor autem pro *serpente*, legendum *se repente*. Et sic esset clarus sensus,*somno quoque serpente amputat*.

Ex CAP. XXV. *Animi vigore præstantissimum arbitror C. Cæsarem Dictatorem*.) Vetus habet,*Animi vigore genitum C. Cæsarem Dictatorem*. ¶ *Scribere & legere simul,dictare*.) Antiqua lectio,*scribere aut legere simul dictare*. ¶ *Pariter librariis dictare*.) In veteri non est *librariis*. Nec insunt item verba quæ sequuntur, *aut si nihil aliud ageret, septenas*. ¶ *Vt iustius Pompeio Magno*.) Volumen manuscriptum tantum habet,*iustius Pompeio M. tribuatur*. ¶ *Spectacula enim ædita*.) Vetus habet, *Spectaculum inedita*. Conicio scriptum fuisse, *spectacula ædita*,absque *enim*. Quia vero præcedit *aliud*,librarius *spectacula* vertit in *spectaculum*. ¶ *Luxuriæ fauentis est*.) In exẽplari Murbacẽsi legitur dũtaxat,*luxuriæ fauentis*,absque *est*. Vnde mihi nata suspicio,scriptum fuisse non *fauentis*,sed *fuerit*:sic videlicet,*spectacula ædita effusasque opes aut operum magnificentiam in hac parte enumerare luxuriæ fuerit*. Nam sequitur,*Illa sit vera & incomparabilis*. Vbi perperam in vulgatis æditionibus,*fuit* legitur pro *sit*. Quanquam si etiam receptam lectionem sequaris, quæ mihi in primis placet,nempe *luxuriæ fauentis*, vt *luxuriæ* dandi casus sit, non minus eleganter subauditur *est*,quam exprimitur.

Ex CAP. XXVI. *Hoc in loco nuncupare*.) Vetus habet,*nuncupari*. ¶ *Et in deditionem redacta*.) In manuscripto legitur, *& in ditionem redacta*. ¶ *Magnique nomine spolio inde capto*.) Vetus habet,*Magnique nomine spolium inde capto*. ¶ *Et maiore animo Sertorium domuit*.) Scribendum e vetusto codice,*tacuit*. Qui hunc locum castigauit doctus quispiam,hoc est,pro *tacuit* scribendum putauit *domuit*, non intellexit quisquis fuit argutiam Plinianæ sententiæ, quæ est in his duobus verbis, *asscripsit* & *tacuit*,inter se contrariis. Equidem vicit ac domuit Sertorium Magnus Pompeius, sed in Triumphali inscriptione, & inter honores quos vrbi tribuit ob res in Hispania feliciter gestas, oppida quidem sane quam multa asscripsit, Sertorium domitum non asscripsit,sed tacuit. Quo modestiæ genere effugit inuidiam & maximam laudem consecutus est. ¶ *A Mæotis lacu*. *lacu* non habetur in exemplari Murbacensi. Sed tamen in fine sexti libri:*Per Mæotim lacum*,inquit Plinius,*& Sarmatas*. ¶ *De regibus Mithridate atq; Tigrane*. Vetus habet,*de rege Mithridate*.

EX LIBRO VIII.

Ex Capite LI.

Id etiam notatum,facilius iacere in dextrum quam læuum detortum.) Legendum *detorta*. ¶ *Compertum agnita voce suarii,furto abactos,merso nauigio*.) Ex deprauatis voluminis antiqui vestigiis, nempe his, *Compertum agnita voce varii furto abactis, mersoque nauigatio*: conicio sic Plinium scripsisse, *compertum agnitam*(subaudi fuisse) *vocem suarii furto abactis:mersoque nauigio inclinatione lateris vnius,remeasse*. ¶ *Quin & duces in vrbe*.) Habet & vetus exemplar sic. Sed quid sibi volunt hæc duo vocabula, *& duces*? Possem hic aliquid comminisci pro illorum expositione. Verum vt ingenue fatear,mihi locus videtur esse deprauatus,& *cicures* forte legendum,non *& duces*. Quia autem insolens verbũ erat,corrupit librarius quod nõ intelligebat. Nã sequitur statim,*& feri*. Differit itaque prius de *cicurum* porcorum natura,mox de *feris*. ¶ *Et feri sapiunt vestigia palude confundere vrina fugam leuare*.) In codice Murbacensi deprauatissimo sed vetere,sic legitur: *& feri patiunt palude confundere vrinam fugam leuare*. Vides hic non esse *vestigia*. Quam vocem ab aliquo docto pro sententiæ supplemento suspicor adiectam. Siquidem hoc iam longa lectione didici,librarium qui Pliniana volumina descripsit, quamlibet alioqui inuertentem ac deprauantem omnia,non temere tamen,sed perquam raro solitũ quicquam omittere: id quod iam sæpe de eo testatus sum. Proinde videndum an fortassis ita Plinius scriptum reliquerit, *Et feri sapiunt*(aut *sciunt*)*palude confundere vrinam, in fuga leuare*. Nam conicio pro *m fuga*,hoc est,*in fuga*,librarium scripsisse *fugam*,deceptum in *m* & *in*. Porro si cui nostra lectio vel non placet,vel non satisfacit, is vetustos codices alios inspiciat, & fortassis hoc loco dictionem istam vel similem reperiet. Neque enim hoc vsquam valere volo, Non est in libro meo,ergo non debet esse. Ego duntaxat lectorem candide moneo,mihi præcipio. ¶ *Et adhibetur ars*.) Vetus habet, *adhibetur & ars*. ¶ *Fico carica saginatis,a satietate necatis*.) In antiquo legitur, *Fico arida saginatis,ac satie necatis*. ¶ *Placuere autem & feri vesicæ C. Censoris orationes*.) Sic in vulgatis æditionibus legitur. Ceterum quis vnquam audiuit vesicam suillam a ganeæ studiosis probari? Quod si maxime foret in delitiis, Plinius tamen non diceret, *Placuere autem & feri vesicæ*,sed potius *ferorum vesicæ*. Exemplar vetustum syncæram quidem lectionem habet, sed ita cohærentibus confusisque dictionibus, vt non mirer a nemine dum deprehensam. Ea est huiusmodi, *Placuere autem & feris vesiam Catonis Censoris orationes*. Itaque non dubito sic Pliniũ scripsisse,*Placuere autem & feri sues. Iam Catonis Censoris orationes aprugnum*(sic enim legendum est,non *aprinum*) *exprobrant callum*. Indocta autem ista diuersarum dictionum connexio, multum mihi laboris exhibuit, priusquam tandem veram ac germanam deprehenderem lectionem, dum videlicet nunc, *Placuit & feris vesti*,legendum conicio,nunc, *Placuere & feri*, ex *m* litera Catonis prænomen faciens. Nam in Murbacensi codice nescio quis *c* elementum supra ascripserat: quæ res in varias ac vanas coniecturas diu me distraxit. ¶ *In tres tamen partes diuiso apro, media ponebant lumbos aprugnos appellata*.) Hic locus a docto quopiam deprauatus est, qui perperam exposuit,quod bene erat scriptum. Nec enim hic de *apro* loquitur Plinius,sed de callo aprugno. Facile vero est hunc e volumine manuscripto restituere,quod sic habet,*In tres tamen partes diuiso media ponebatur lumbus aprunos appellata*. Tu sic lege, *In tres tamen partes diuiso media ponebatur, lumbus aprugnus appellata*. ¶ *Qui Ciceronis in consulatu*.) Irrepsit in contextum *in* præpositio, inter explicandum ab aliquo professore adiecta. Subaudita autem opus est,non etiam expressa. Vetus liber habet, *Qui Ciceroni si consulatu*. *s* litera cum esset a sua syllaba auulsa & sola staret, librarius illi vocalem *i* adiecit, more suo, quæ res ansam errori dedit, vt alius *si* in *in* mutaret. ¶ *Et hoc annales notarunt, horum scilicet ad emendationem morum quibus notata quidem esset cœna:sed in principio bini ternique pariter mandebantur apri*.) Quis de hoc Plinij loco tanquam corrupto dubitat? Quis hunc se intelligere negat? Et tamen hic nos non errata,sed portenta quædam ac plane monstra latere docebimus, & indicata feliciter, vt spes est, profligabimus synceriore lectione reddita. Proferamus hic primum manuscripti codicis verba,mendosissima & ipsa: *Et hoc annales notarunt horum scilicet ad emendationem morum quibus notata quidem cœna, sed in principio bini ternique pariter mandantur apri*. Hæc est vetusta lectio. Vides quid hic docti restituerint: nempe *esset* verbum adiecerunt, vt quod prius erat,*quibus notata cœna*,legeretur iam, *quibus notata esset cœna*. Deinde,*mandantur* in *mandebantur* verterunt,hoc est,deprauarunt. Sed hic ego quæram, vbi lectum sit de tam prodigiosa Romanorum voracitate, vt in principio cœnæ duos aut treis nonnunquam apros absumerent. Quid putamus eos postea fecisse, si ingluuiei primordia tã belle habebant? Cesset iam Palæmon Siculis τὰς ἀδηφαγίας ascribere, quemadmodum est apud Athenæum, postquam Romani sunt tam edaces. Inter polyphagiæ miracula annotatum est, quod Theagenes Thasius athleta celeberrimi nominis, taurum deuorarit, quod Astyadamas Milesius a Persa quodam ad cœnam inuitatus, cuncta absumpserit quæ multis conuiuis sufficere debebant. Titormus Ætolus quoque comedendi finem non fecit,donec de boue quem sibi apposuerat, nihil amplius superesset. Sed modica hæc sunt,si cum Romanorum gastrimargia conferantur,non in prolixo conuiuio,vt illi fecerunt, sed in ipso quasi cœnæ præludio solidos apros conficientium. Iam quid hic opus est Hercules, Lepreos, Lityersas, Chærippos, Ctesias,Milones,aut alios quoslibet ex edacissimorum helluonum grege enumerare, quando Romani,temperatissimum alioqui genus hominum, præsertim si cum veteribus Græcis confe-

conferantur,& delicatum magis quam vorax,in principio mēsæ statim binos aut ternos apros deuorant. Sed vt Romanis patrocinemur,& ab eis hoc crimen arceamus, docebimus nunquam hoc sensisse Plinium, nisi idem est mandare & mandere. Taxat enim hic Plinius luxum suorum temporum, quibus ob corruptissimos eius ætatis mores, ad vnam cœnam consuetum erat, binos aut ternos apros simul iubere parari, cum tamē Annalibus notatus sit P. Seruilius, quod primus solidum aprum, sed tamē vnum duntaxat, in epulis apponi iusserit. Notatus autem in hoc vt posteri cauerent. Proinde hęc verba: *quibus notata quidem cœna, sed in principio*, mendosissima sunt, & prodigiose deprauata, sic haud dubie legenda, *quibus vsitata quidem cœna seculi vitio*. Nam hoc modo tota Plinij sententia suæ integritati restituetur quem ita scripsisse non ambigo: *Solidum aprum Romanorum primus in epulis adposuit P. Seruilius pater eius Rulli, qui Ciceronis consulatu legem Agrariam promulgauit. Tam propinqua origo nunc cotidianæ rei est. Et hoc annales notarunt, horum scilicet ad emendationem morum, quibus vsitata quidem cœna seculi vitio bini ternique pariter mandantur apri*. Porro *vsitata cœna*, auferendi casu posuit. & *mandantur* non est a mandendo, quod proprie dentibus comminuere est; sed a mandando. significat id exequendum aliquid iniungere. Sed videamus nūc quid librarium seduxerit, vt tam fœde aberraret. Scriptum inuenit *quib. vsitata*, cohærentibus syllabis; nec intelligens abbreuiationem, *quibus* scripsit, dictionem *vsitata* primoribus duabus literis spolians, *u* videlicet & *s*, Itaque relinquebatur *itata*. hoc cum nihil significaret, mutauit in *notata*, vt pro *quib. vsitata*, legerentur iam, *quibus notata*. Posteriora vocabula, *seculi vitio*, sic forte erant scripta, *sec uli vi ci o* distantibus inter se syllabis. ac cum *ui* syllaba ob indiligentem ductum calami referret speciem *in*, librarius castigatoris officium vsurpans, aut alius quispiam indoctus lector, pro *sec* scripsit *sed*, pro *uli in*, & *in* syllabæ quod *ui* debebat esse, *p* & *r* præposuit, vt fieret *prin*, & inter *ci* & *o*, *pi* syllabam insulsit, quo vocabulum *principio* constitueret. Sicque pro *seculi vitio*, scriptum iam erat, *sed in principio*. Postea doctus quispiam pulchre se castigasse locum putans, *esset* addidit, & pro *mandantur*, *mandebantur* scripsit. Huiusmodi indiligens eruditorum diligentia plurimum Plinij scriptis nocuit, qui interpolatum illius diuinum opus nobis dare studuerunt magis quam castigatum. Iam occlament nobis quidam, Inepte facere eos qui magnum aliquid se præstare putent, cum vnum aut alterum verbum in libris veterum reposuere, emendatiore codice adiuti. Scilicet manuscripta auctorum volumina, pręsertim Plinij, syncera sunt ac incorrupta. Protuli iam tot exempla deprauatissimæ lectionis: inter quæ non postremum locum obtinere potest istud de quo modo disputauimus. vt neminem credam existere qui non fateatur laboriosissimum esse hoc castigandi negocium. Enimuero non plane dispicio vtris plus debeant studiosi, illis ne qui verbosis commentariis auctores exponunt, an istis qui veterem lectionem etiam de emendato codice descriptam & absque labore inuentam publicant. Quod genus annotationes siue castigationes vtinam haberemus in omneis auctores ex fide vetustissimorum exemplarium. Sed inquiunt, hoc agere puerile est. Verum meminerint huiusmodi nugas quorundam seriis præstare. In summa res est omnino necessaria, sed non perinde magnifica splendidaque. Quam molesta vero sit, nemo credit, nisi expertus. Porro satis omnibus constare puto, hic vel maxime iudicio opus esse. Nam qui omnia velit in suum codicem referre, quæ in antiquis exemplaribus habentur, is certe meris nonnunquam mōstris librum replebit. Documēto possunt esse infinita loca quæ partim adducturi sumus. Præbemus vero modum, quo lector vti debet synceram lectionem inuestigaturus, non aliter mendis confusam & absconditam, ac densis arbustis se feræ occultant. Erit aliquando fortassis quorundam maior cura, post tot sedulas atque eas amicas admonitiones nostras. Quæ res in insignem vtilitatem studiorum cessura est.

Ex CAP. LII. & LIII. *Lutoque se tergorantes*) Sic etiam in vetusto codice legitur. Sed mendose, ni fallor. Scribendum puto *stercorantes*. Nam hæ duæ literæ g & c. a librariis vetustioribus subinde commutatæ reperiuntur, vt altera pro altera ponatur. Scriptum ergo *tergorantes* pro *tercorantes*, & elemento primori *s*, quod paulo separatius stabat a reliquis syllabis, adiecta *e* vocalis, vt fieret *se*. ¶ *At in Arabia suillum genus non viuit in vllo genere*) Sic in vulgatis æditionibus omnes hactenus legerunt. Mihi locus hic deprauatus videtur, & aliter cum legendus, tum distinguendus. nimirum vt vltima clausula modo recitatæ sententiæ, quæ etiam Quinquagesimum secundum caput claudit, cum initio mox sequentis capitis copuletur. Nec vero placet vt *in vllo genere* legatur, sed *in nullo*. nā alterū *n* facile omitti potuit, errore librariorum, qui frequenter accidit. Mendosum enim & hic vetustum codicem suspicor. Sic vero legendum censeo: *In nullo genere æque facilis mixtura cum fero*. Nam alioqui initium Quinquagesimi secundi capitis nullum sensum habet Plinio dignum. Quid enim hæc sibi verba volunt, *æque facilis mistura cum fero*? Porro hæc res e volumine manuscripto deprehendi non potuit, eo quod non sit in capita sectum, cū Plinius perpetuos libros scripserit, tum demum distinctos iuxta elenchum cum typis excudi cœperunt. ¶ *Qualiter natos antiqui hibridas sues vocabant semiferos*) hæc sententia sic restituenda est ex antiquo codice, *qualiter natos antiqui hibridas vocabant ceu semiferos*. ¶ *Vt in C. Antonium*) vetus habet, *Vt in con. Antoniū*, hoc est, *consulem Ant*. ¶ *Sed in omnibus quoque animalium*) Scribendum ex libro manuscripto, *animalibus*, non *animalium*. ¶ *Quanquā onerato capite vastis cornibus gladiatorumque vaginis in hæc se librant, vt tormento aliquo rotati, in petris potissimam e monte aliquo in alium transilire cupientes, atque recursu pernici quo libuerit exultant*) difficilis est hic locus, & dubio procul a nemine intellectus. Exemplar manuscriptum huiusmodi lectionem continet: *Quanquam onerato capite vastis cornibus gladiorumque vaginis in hæc se librat vt tormento aliquo rotatus in petras potissimū & monte aliquo in aliū trans.i quærens atque recursū su pernicius quo libuit exultat*. Nodus vero omnis in his duobus vocabulis est, *gladioruque vaginis*, quidnā hęc sibi velint. Nā alioqui vetus lectio cū vulgata cōsētit, nisi quod doctus quispiā in pluratiuum numerum mutauit quæ illic in singulari ponuntur, nihilo melius quā *petras* in *petris*, & *recussu* in *recursu*. Christophorus Longolius huic loco manū admolitus, *in his se librant* legēdum putauit, vt referatur ad vaginas gladiorū, quod esse debet, *in hæc se librat*, quemadmodum vetus exemplar testatur; hoc est germanam Plinij lectionem mutauit in adulterinam. Id quod necesse est illis accidere, qui duntaxat ex ingenio suo, non inspectis antiquis voluminibus auctores restituere conatur. Quibus si vel centies tentent, non semel res succedet. tam fallax est quod absque veterū codicum præsidio tentatur, ceu iam sæpenumero diximus. Quod si etiam *in iis se librant*, non *in hæc se librat* legamus; id quod tamen faciendū nō est, quid tū? An bene propterea habebit sententia? Minime sane. Quis interim docet quid sibi velint *gladiorum vaginæ*? Mirabile vero animal quod gladiorum vaginis oneratū caput habet. nū in vaginis conditi sunt gladij, an vacuæ vaginæ sunt? Vastis certe cornibus & alia quædam animantia prædita reperiuntur: at monstro similis est, imo monstrū potius, belua gladiorum vaginas in capite circūferens. Enimuero video quid in vulgatis æditionibus legatur, video etiam quid manuscriptus codex contineat. Non discedo libenter a lectione exemplaris vetusti, quantū fieri potest, quod clarum sit qualiter eruditorum temeritas Plinium nobis interpolarit: imo vulgatam lectionē adhibito iudicio potius castigandam censeo, si res patiatur, ad eam quæ nobis vetus appellatur, quam e diuerso veterem ad recentiorem. Itaque cum reliqua satis recte habeant, video nondum omnem, vt ante dixi, in his duabus dictionibus *gladiorumque vaginis* consistere, quarum vtranque mendosissimā reor, qui putem a Plinio scriptum fuisse *lateque vagis*; quod vocabulum cum distantioribus syllabis exaratum esset, hoc forte pacto, *la te que ua gi s*, librarius aliquid deesse existimans, expletis per sinistram suam diligentiam lacunis, hoc est *g* litera addita, & *t* in *d* mutata, (nam *glate* non placebat) & *orum* genitiui pluratiui terminatione annexa, ac postremo *ni* syllaba introserta, in hunc tandem modum tam fœde deprauarit. Enimuero dum hunc locum curiosissime excuterem, cum quo, crede mihi, diutissime sum luctatus, visum est mihi legendum esse, *lateque vagis. Ibix in hæc se rotat*. Nam coniicio *ibix* in *iuix*, primum eo quod *u* pro *b* vsurpent librarij, mox in *iuis*, & postremo in *inis* facile mutari potuisse. Quæ vox ad *vagis* addita, *vaginis* indubie cōstituit: quanquam etiam si non exprimatur ibix, subintelligitur tamen in hac oratione, *in hæc se librat*: additum vero, sensum illustriorem reddit. imo plane vaginas gladij consecuti sunt. Nā cū hoc erratū admissū esset, vt *vaginis* pro *vagis ibix* scriberetur, iā nō quadrabit præcedēs dictio *lateque*. Male enim sonabat in auribus librarij quālibet crassis hæc oratio, *latéque vaginis*. Quare cum vaginæ fiāt vt vt in iis gladij condantur, vocabulum *lateque* mutauit in *gladiorumque*, pulchro futuro sensu, *gladiorumque vaginis*, vt stipiti illi videbatur. Profecto nusquam verius est illud Aristotelis, ἑνὸς ἀτόπου δοθέντος, τὰ ἄλλα συμβαίνει, quā in deprauationibus auctorū, vbi vnū erratum admissum statim multa consequuntur. Leges itaque, & distingues totum Plinij locum hoc modo: *Sunt ibices pernicitatis mirandæ, quanquam onerato capite vastis cornibus lateque vagis. Ibix in hæc se librat, vt tormento aliquo rotatus in petras, potissimum e monte aliquo in alium transilire quærens, atque recussu pernicius quo libuit exultat*. Sententia nunc est clarissima, quæ hactenus obscurissima fuit. Restituimus præterea e codice manuscripto *petras* vbi perperam in vulgatis æditionibus *petris* legebatur; & *quærens*, quod doctus quispiam in *cupientes* mutarat, non putans satis Latine dici, *quærens transilire*. Item *recussu pernicius quo libuit exultat*, quod prius scriptum erat, *re-*

cursu pernici quo libuerit exultat.

Ex cap. LIIII. *Mira solertia, visco inungunt oculos, calcearique imitatione venantium tradunt.*) Lectio quam Murbacense exemplar continet longe deprauatissima est. Sic autem illic legitur: *Mira solertia visa inungula quæbisquæ calcari imitatione venantium tradunt.* Hermolaus Barbarus Venetam æditionem præfert, in qua sic scriptum extet: *Visco inungunt laqueos calceariquе venantium imitatione tradunt.* Et addit etiam oculos intingere simias, propter eos qui hic legunt, *visco inungunt oculos.* Sed adiuuandus hic vir optimus, nostra diligentia, & præbenda illi manus, qui in hoc molestissimo castigandi genere, ante nos tã strenue laborauit. Ego nec *inungunt oculos*, nec *inungunt laqueos* hic legendum esse e vestigiis tandem deprehendi; sed hoc pacto, *mira solertia, visco inungi, laqueisque calceari imitatione venantium tradunt.* Inungunt autem visco non solum oculos, sed haud dubie totum corpus, & pedes non calceamentis, sed loco calceamentorum laqueis implicant venanteis imitatæ. Nã hoc est quod hic narrat Plinius. Porro has disiectas ac cõfusas veteris atque synceræ lectionis ruinas, *visa inungula quæbisquæ calcari*, quidam mutarunt in *visco inungunt oculos, calcearique*, quidam in *visco inungunt laqueos.* Nos vero ex illis germanam Plinij lectionem restituimus, hanc scilicet: *mira solertia, visco inungi laqueisque calceari imitatione venantium tradũt.* ¶*Mutianus & latrunculis lusisse fictis cera, nuces visu distinguere. Cornelius luna caua tristes esse.*) Mirum est quidnam hoc sit, quod de ludo latrunculorum quo simiæ sint viæ differens Mutianus, addat, nuces ab illis visu distingui. Proculdubio mendum est in *nucum* vocabulo. Sed & manuscripti codicis lectio hic prodigiose corrupta est, sic habens: *Mutianus & latrunculis lusisse fictacera Conesius distingue luna caua triste esse.* Hic vides non esse *nuces*, sed tantum *Conesius*; quod vocabulum a docto quopiam postea mutatum est in Cornelium, quemadmodum in vulgatis æditionibus legitur. nec adiuuat quod in catalogo Latinorum auctorum quem suo more huic Octauo libro prætexit Plinius, Cornelij nomen ponitur. Sed quid faciemus postquam *nuces* non videmus esse in vetusto exemplari? Hic certe Oedipo rursum opus est: nam nullum nisi a diuinatione præsidium. quæ deus faxit vt feliciter succedat. Ergo sępissime inspecto loco arbitror legendum *acies visu* pro eo quod in antiquo volumine est *Conesius.* vt hęc syncera Plinij lectio sit, *Mutianus & latrunculis lusisse: Fictas cera acies visu distinguere: Luna caua tristes esse.* Siquidem in latrunculorum ludo ordinantur duæ acies. In quibus sunt duo reges, duæ reginæ, quatuor equites, sedecim pedites, quatuor satellites, & totidem centuriones. Ac suus cuique aciei color, quo latrunculi ipsi sunt tincti. Proinde facile est hominib. illos dinoscere Verum cũ simiæ eosdem e rudi cera fingant, mirabile est quod visu duntaxat distinguere norint acies iam in ludo concurrentes & confusas. ¶*Noua exultationem adoriri*) Vetus exemplar habet, *nouam exultatione adorari.* Suspicor a Plinio scriptum fuisse, *nouam exultatione adorare.* Quasi in honorem nouæ lunæ exultare videantur. Neque enim mihi placet, *exultationem adoriri.* Nõ puto sic locuturum fuisse Plinium. ¶*Gestant catulos quos mansuefactæ*) Apparet e manuscripto codice *quę* legendum, non *quos.* ¶*Tractarique gaudent, tractatu gratulationem intelligentes*) Vetus in hunc modum habet, *Tractarique gaudent gratulationem intelligentib. simiis.* Vt sic sit legendũ, *tractarique gaudent gratulationem intelligentibus simiis.* Nam huiusmodi ablatiuis frequenter Plinius vtitur. Videtur itaque vocabulum illud *tractatu*, doctus quispiam adiecisse, inter enarrandum hauddubie. ¶*Sicut mitissima Satyris.*) In antiquo volumine duntaxat legitur *sicut saturis.* ¶*Priori parte.*) Scribendum, *primori parte.* ex veteri. ¶*Hoc animal negatur viuere in alio nisi in Aethiopia, quo gignitur, cælo*) lectio manuscripti codicis huiusmodi est, *Hoc animal negatur viuere in aliquam Aethiopiæ quo gignitur cælo.* Vnde coniicio sic scripsisse Plinium, *Hoc animal negatur viuere aliquo ni Aethiopiæ quo gignitur cælo.*

Ex cap. LV. *In Alpibus candidi.*) Vetus habet, *conditi.* Nec disputat hic de leporum colore Plinius. Verum vt hic *candidi*, non *cõditi* scriberent eruditi, in causa fuit verbum *rutilescũt.* Putauerunt enim hoc Plinium velle dicere, Lepores candidos in Alpibus, liquescente niue rutilescere & albedinem amittere. Mihi vero verbum *rutilescunt*, quod etiam in exemplari manuscripto legitur, subdititium videtur esse, & pro eo *gracilescũt* scribi debere. nam non reddit alboris rationem Plinius, sed eius quod dictum est illis pro cibatu niuem esse dum in Alpibus conditi delitescunt. Id verisimile esse, quod liquescente niue gracilescant macrescantque. In antiquis libris *a* literam sæpe sic depictam reperias, vt *α* Græcanici speciem referat superne hians. quare in *u* vocalem sæpe perperam demutatum a librariis inuenitur. *grutilescunt* itaque cum non arrideret, substituit amoto *g*, *rutilescunt.* Si placet tibi quod hic non citra laborem inuenimus, habe gratiam nobis. Sin melius nosti, imperti, sentiemusque tecum: Aut vulgata lectione feliciter vtere. ¶*Leporum generis sunt*) Sic & vetus habet. Mihi vero scriptum a Plinio fuisse videtur, *leporini generis sunt.* Facile autem *leporini* in *leporum* verti potuit. Quia tamen manuscriptus codex paulopost *adferens* habet, non *adferentes*, vt vulgo legitur, suspicor scribi posse, *leporum genus sunt & quos Hispania c.a.f.i.f.q. Balearium insulis populatis meßibus adferens.* Habet autem vetus volumen, *Balearium insulis*, non *Balearibus insulis*, ¶*Venatum eorum*) In antiquo, *venatũ eum.* ¶*Aliud inchoato gerens partu*) legendum veteri codice suffragante, *Aliud incohatũ gerens pariter.* ¶*Propter breuitatem pili labili*) hoc quidam sic castigarunt, vt legant *pilo labili.* Volumen manuscriptum habet *pili dilabi.* Corruptum & hoc. Cõiicio scriptum fuisse *albidi*, quod indoctus librarius transpositis cũ syllabis, tum literis, verterit in *dilabi.* Nota autem est albidi significatio. taleis pilos multos habet lepus.

Ex cap. LVI. *Apes in campo*) In veteri codice non legitur *in campo.*

Ex cap. LVII. *Et bos incolas domus*) Antiquum volumen *domum habet*, non *domus.* vnde coniicio legendum *domuum.* ¶*Alij herinaceorum genere pungẽtib. pilis. Theophrastus auctor est, in Gyaro insula cum incolas fugassent ferrum quoque rosisse. Constat id quod iacturam quidam & ad Chalybas facere in ferrariis officinis. Aurariis quoque in metallis, ob hoc aluos eorum excidi, semperque id furtum deprehendi. Tantam esse dulcedinem furandi*) Sic in vulgatis æditionib. legitur: Libet more nostro veteris quoque voluminis lectionem apponere: non quod multo sit rectior, sed vt appareat quanto ipse labore sententiã quã postremo subiungam, e mendis ineptiisque librariorum exsculpserim. Habet autem manuscriptum exemplar in hũc modum: *Alij herinaceorum genere pungentib. pilis. Theophrastus auctor est in Gyaro insula cum incolas fugauerint ferrum quoque rosisse constat. id quod natura quædam & ad Calybas facere in ferrariis officinis aurariis quidem in metallis ob hoc aluos eorum excidisse per quem furtum id deprehendi tantum esse dulcedinem furande.* Ego vero sic legendum distinguendumque coniicio: *Plura eorum genera in Cyrenaica regione; alii lata fronte, alii acuta, alii herinaceorum genere pungentibus pilis. Theophrastus auctor est, In Gyaro insula, cum incolas fugauerint, ferrum quoque rosisse constat, idque natura quadam & ad Chalybas facere* (subaudi constat) *in ferrariis officinis: Aurariis quidem in metallis ob hoc aluos eorum excidi, sæpeque* (aut *semperque*) *furtum id deprehendi. Tantam esse dulcedinem furandi.* ¶*Quos Censoriæ legis principes, Q. Scaurus, & M. in Consulatu*) Vetus liber habet *quos Censoriæ legis princeps. quem Scaurus in Consulatu.* Sic autem haud dubie legendum, *quos Censoriæ leges princepsque M. Scaurus in Consulatu non alio modo cœnis ademere.* ¶*Nisi amne vel monte discreti.*) In manuscripto volumine non habetur *nisi*, nec est necessaria ad sententiam particula, quam impedit, non adiuuat. Sic autem illic legitur, *Et si misceantur alienigenæ amne vel monte discreti interire dimicando.* ¶*Simili & mustelis quiete*) Sic in excusis exemplaribus legitur. At manuscriptum nusquam non deprauatum sic habet, *Similis & nitelis quiete hi.* Vnde suspicor sic a Plinio scriptum fuisse, *Similes & mustelis quiete hi.* Porro sciendum *hi* particulam quæ sententiam istam claudit, in *sic* esse mutatam a docto quopiam, atque ad initium sequentis capitis, hoc est Quinquagesimi octaui, tralatam esse, quę proxime pręcedens, caput, nempe Quinquagesimum septimum, claudere deberet.

Ex cap. LVIII. Initium huius capitis debet esse, *Mirum, naturam non solum alia.* Nec est, *rerum naturam*, in veteri codice, sed duntaxat *naturam.* ¶*In Pordoselene insula, vici viam mustelæ non transeunt*) Vetus non habet *vici*, sed tantum, *in Por insula, viam mustelæ n.t.* ¶*In Ebuso cuniculi non sunt. Scatent in Hispania Balearibusque.*) Et hic cogor dissentire ab Hermolao Barbaro, non quod is diuersam a mente Plinij lectionem hic tradat, sed quod aliam longe quam Plinius scripserit. Est autem aliquid non modo sensum auctoris, sed ipsa verba quib. ille sit vsus restituere. Video vero quid Hermolaum deceperit. In manuscriptis exemplarib. forte repererat) sic enim & meum habet) *In Ebusolitaribus cuniculis cantent iuxta Hispania Balearibusque.* Et ante hanc sententiam punctum appositũ est, præcedentem claudens, & maiuscula est *I* prima litera. Hic ergo optimus vir memor eius quod ante legerat, nempe tertio libro, vbi Plinius, *Nec cuniculos*, inquit, *Ebusus gignit populantes Balearium messes*, non potuit legere, *In Ebuso cuniculi scatent:* nam hoc aduersabatur auctoris menti. Addidit igitur hæc duo vocabula *non sunt*, aut ab aliquo docto prius addita approbauit, vt huiusmodi constitueretur lectio, *In Ebuso cuniculi non sunt: Scatent in Hispania Balearibusque.* Nam in posteriori sententiæ parte, etiam *iuxta* præpositionem, quæ tamen hic loco aduerbij vsurpatur, in *in* mutauit. Et cum sic nobis Plinianam lectionem interpolarit, subiicit tandem: Nec aliter vetus habet lectio. Equidem nescio quam veterem appellet lectionem. Adduxi vero in mediũ paulo ante, quid manuscriptus codex, qui

nunc penes me eſt, contineat, ea quo, quantũ adhuc deprehẽdere potui, non fortaſsis magnopere differia ſunt vetuſta volumina quæ ab aliis citantur. Nam barbaries & inſcitia non ſolũ apud Germanos regnarunt, ſed etiã apud Italos ſeculis ſuperioribus. Porro hunc nodũ, ni fallor, diligentia mea vici. Pendere enim hæc verba arbitror ex ſententia quæ præcedit, hoc modo: *In Ithaca lepores inlati moriuntur extremis quidem in litoribus, in Ebuſi litoribus cuniculi. ſcatent iuxta Hiſpania Balearibuſque.* Loquitur autem hic Plinius de inuectitiis animalibus (vt ipſe vocat libro decimo) quæ in quaſdam regiones illata, ſtatim emoriuntur. De quorum numero ſunt lepores, qui adeo non viuunt in Ithaca, vt etiam vbi illius extremum litus attigerint tantum, e veſtigio pereant. Atque Ebuſus adeo non gignit cuniculos, vt ſi quis in extimum eius litus hoc animal inferat, mox emoriatur. Et tamen alioqui mirus cuniculorum prouentus tum in Hiſpania, tum in Balearibus; vt planẽ neſcias vtro loco maior ſit. Cæterum hoc Hermolaum decepit, vt in *Ebuſo* legeret, quod eſſe debet *in Ebuſi litoribus*, propterea quod vetuſta exemplaria habent, *in Ebuſolitaribus*: Sed ſciẽdum, librarium has voces *in Ebuſi litoribus*, deprauaſſe in *Ebuſolitaribus*, confuſis duabus in vnam. Nam de ſolitario cogitabat, non de litoribus. ¶ *Eſſ dẽ vlterior Apẽnina regio non habet*) Scribendum ex veteri, *Vlterior Apennino*: ſubauditur, *mõte*, nõ *Apennina*. ¶ *Aranei id genus de quo dicemus ſuo loco*) In manuſcripto volumine duntaxat legitur, *Aranei id genus dicemus ſuo loco*.

Ex cap. lix. *Non ſentiunt maleficia*) Legendum, *ſentiuntur maleficia*. Sic enim habet vetuſtus codex. ¶ *Aliis cuiuſque gentis.*) Rectam lectionem antiquus liber continet, nempe hanc: *Aliis cuiuſcunque gentis infeſti, auide & cum cruciatu exanimantes.*

EX LIBRO X.

Ex Capite I.

Celeritate vincunt) Scribendum e veteri codice, *celeritatem vincunt*, puta, equitis inſidentis equo, cuius etiam altitudinem excedunt.

Ex cap. ii. *Et ante o.n.a. Phœnicem haud ſcio an fabuloſe vnum i.f.o.*) Manuſcriptum volumen quod penes me eſt, ſic habet, *Et ante o.n.a. Phœnicen ſcio fabuloſe vnum in toto orbe.* Et deſunt hæ duæ particulæ, *haud* & *an*. Non diſplicet vulgata lectio. ¶ *Plume apice honeſtante.*) Legendum veteri codice ſuffragante, *honeſtare*. Quod verbum refertur ad præcedens *narratur*. Mihi tamen ſatis placet, vt ſcribatur *honeſtante*, quemadmodum eſt in vulgatis æditionibus. ¶ *Primus atque diligentiſsimus togatorum de eo prodidit Manilius ſenator ille maximus, nobilis doctrinis doctore nullo, auctor eſt, neminem ext.*) Hic Plinij locus mendis non vacat, quas præſidio manuſcripti voluminis faciliimum eſt tollere, niſi quod vbi in codicibus excuſis *Manilius* legitur, illic *Mamillius* habetur. vt neſcias *Manilius* ne legendũ ſit, quemadmodum etiam ſtatim ſequitur, an potius *M. Amulius*. Quantum ad cæterarum dictionum caſtigationem attinet, pro *diligentiſsimus*, ſcribendum *diligentiſsime*: pro *maximus*, *maximis* & hæc duo vocabula, *auctor eſt*, expungenda. Nam addita ſunt a docto quopiam, qui Plinij ſententiã nõ eſt aſſecutus. Ergo ſic leges & diſtingues: *Primus, atque diligentiſsime togatorũ de eo prodidit M. Amilius ſenator ille, maximis nobilis doctrinis doctore nullo, neminem ext.* & quæ ſequuntur. Vides nimirum ſufficere verbum *prodidit*, nec eſſe opus vt aliud hic inſulciatur. Hic locus imperitiſſime diſtinctus eſt in omnibus æditionibus, quas ego viderim. In cauſa fuit, quod hactenus *maximus* pro *maximis* lectum eſt. ¶ *Iterumque ſ.t.e. ſiderum eodem reuerti.*) In vulgatis exemplaribus legitur, *eodem*: In veteri vero, *eiuſdem*, ſed quod quidam iam olim in *eaſdem* caſtigando mutarit. Eſtque ſententia aperta, *Iterumque ſignificationes tempeſtatum & ſyderum eaſdem reuerti.* ¶ *Alldtumque eſſe in vrbem*) Vetus habet, *allatus eſſet in vrbem*. Conicio legendum, *allatus eſt & in vrbem*. Nam ſequitur in eodem *propoſitus*, non quemadmodum vulgo legitur, *propoſitum*. Et mox, *Quem falſum eſſe n. dubitaret*, non *quæ falſa eſſe n dubitarit*. Proinde ſic lego totam orationem. *Allatus eſt & in vrbẽ, Claudij principis Cenſura Anno Vrbis* DCCC. *in Comitio præpoſitus, quod actis teſtatum eſt: ſed quem falſum eſſe nemo dubitaret.* Hactenus eruditi hanc ſententiam cum proxime præcedente connexuerunt, quaſi Cornelius Valerianus id de Phœnice Romam allato prodiderit: quẽ ego puto longe Claudium Cæſ. anteceſſiſſe: pudendo ſane errore, falſitatem Actis attribuentes, quam Phœnici Plinius aſcribit.

Ex cap. iii. *Phemone Apollinis dicta filia.*) Vetus exemplar habet *Phemonoe*. ¶ *Carenti lingua, eandemque aquil.*) In manuſcripto codice ſic legitur, *carentique lingua. Eandem Aquilarum N. P.C.* ¶ *Eius diei ruinam.*) Antiquum volumen habet, *vt ferunt ei dei ruinam*. Ex his veſtigiis ſuſpicor ſcriptum fuiſſe non *eiuſdem diei*, ſed *eidem*, hoc pacto: *Prędictam fatis, vt ferunt, eidem ruinam ſecura cœli fide cauentem.* Hoc tametſi manifeſtum eſt, tamen diu me vexauit inquirentem priuſquam deprehẽderim. Quemadmodum & hoc quod mox ſequitur, ¶ *Eadem moratur per lacus.*) Nec e deprauatiſsimis veſtigiis manuſcripti codicis, quæ ſunt huiuſmodi, *Eadem re per lacus*, emendum duxi, *eadem moratur per lacus*, aut *ea demigratur per l.* ſed potius, *eadẽ ſuper lacus*. Dixerat autem ante de Morphno, quæ tertij generis eſt, *Huic vita circa lacus*: nunc de Percnoptero, quam quarti generis facit, rurſum dicit, *Eadem ſuper lacus*, ſubaudi verſatur vel viuit. ¶ *Reliquas magnitudine antecellens*) Scribendũ ex veteri, *reliqua magnitudine*. Eſt enim ſenſus, Huic quarto generi minimas quidem alas eſſe, ſed reliquas corporis partes maiores quam cæteris aquilis. ¶ *Illa quam tertiam diximus.*) Vide quæſo, quanta temeritate monumenta auctorum ſint a ſciolis deprauata. Plinius ſcripſerat, *Illa quam tertiam fecimus*, quemadmodum manuſcriptum volumen teſtatur, niſi quod illic *illam* male ponitur, pro *illa*. Hanc elegantiſſimam locutionem, & idoneis auctoribus familiarem, cum lector quiſpiam ſemidoctus non intelligeret, ſtatim *fecimus* mutauit in *diximus*: & ſcripſit, *Illa quam tertiam diximus*, ceu vulgatæ æditiones continent. ¶ *Aquila in deiectu abigente ala, & cum appetat in lacus cadente. v.q.ſ.n.ſ.a.a.l. o.r.a. in diuerſa, & v.m.ſ.c.e. emergente.*) Hic locus mihi de mendis valde ſuſpectus eſt. Tametſi profeſſores hic dubitare non ſolent; aut ſi dubitant, qui illis mos eſt, ſilentio diſſimulant. Nihil hic nos magnopere vetuſtum exemplar adiuuat, ex quo, niſi iudicio diligenter vtare, citius emendatum librum deprauẽs, quam deprauatum emendes. Id vero ſic habet, *Aquila in deiectu abigente alã & cum adpetat in latus candantes v.q.ſ.n.ſ. a a.l.o. Rurſus aue in diuerſo. & v.m.ſ.c.e. emergente*: Vides & hic eſſe *indeiectu*, vt vulgo legitur, & *in latus candates*, pro quo nos habemus, *in lacus cadẽte*. Cogita nũc mi lector, quã diu me hic locus exercuerit, vt planam ac lynceã lectionem tibi exhiberem. Sed vbi non laborarũ meũ? Expenda diligentiſſime Plinij ſententiam, pro *indeiectu abigente ala*, ſcribendum conicio, *inde ictu abigente alæ*. Deinde quod nos habemus, *in lacus cadẽte*, & in vetere eſt, *in latus cãdantes*, legẽdum ſuſpicor, *in litus ſcandente*. vt hic ſit Plinij ſenſus: Quando hoc aquilarum genus aues aquaticas inuadit circa ſtagna, ſubinde ſpectandum accidit certamẽ, dũ auis ad litorũ perfugia tẽdit, præſertim ſi illic ſit cõdẽſa harũdo, & inde eam alæ ictu arcet aquila: ac dum hoc cõtemnit auis, & fortiter pergit, litori iam propinqua eſſe incipiens (nam hoc etiam appetere ſignificat) cæterum in litus aſcendit, callida aquila, natantique ſub aqua aui ſuam vmbram a litore oſtendit, vt deterreat. Rurſum vero auis in diuerſo loco, & vbi minime expectetur, emergit. Porro quanquam vetus exemplar, *in latus candantes* habet, vt videatur legi poſſe *in latus candente*, mihi tamen magis placet, vt *in litus ſcandente* ſcribatur. Nam quod typis excuſi codices continent, *in lacus cadente*; qui Plinij ſenſum perpenderit, clare perſpicere poteſt, quam inepta ſit lectio. Totus igitur locus in hunc modum legi queat: *Illa quam tertiam fecimus, aquaticas aues circa ſtagna appetit, mergentes ſeſe ſubinde, donec ſopitas laſſataſque rapiat. Spectanda dimicatio, aue ad perfugia litorum tendẽte, maxime ſi condenſa harundo ſit: aquila inde ictu abigente alæ: & cum appetat, in litus ſcandente, vmbramque ſuam nanti ſub aqua a litore oſtendente; Rurſus aue in diuerſo, & vbi minime ſe credat expectari, emergente.* Cæterum Hermolaus hic legendum putat *ala*, quod prius erat *alia*, propterea quod Ariſtoteles ſcribat ἀποκρούουσα ταῖς πτέρυξιν. Verum et ſi *alæ* legas, non erit id contra Ariſtotelem. Nam quod ictu alæ fit, etiam ala fit. Ego ſane non facile mutaſſem ablatiuum ſiue ſeptimũ caſum in genitiuũ, niſi poſtulaſſet hoc ſententia, & ſequentis vocis e vocalis eſſet prima litera. vt ſuſpicer alteram diphthongi vocalem facile omitti potuiſſe. Non ſatis eſt autem Plinij aut alterius cuiuſcunque auctoris ſenſum aliunde habuiſſe; niſi ipſa elementa veterum codicum, apiceſque ipſos & horum ſingulos propemodum ductus diligentiſſime etiam atque etiam inſpicias: præſertim ſi germanam eius auctoris, quem caſtigandum ſuſceperis, lectionem, & qualis ab ipſo prodita eſt, reſtituere coneris. ¶ *Reſperſu pennarum hoſtem obcæcantes.*) Vetus duntaxat habet, *reſperſu pinnarum occæcantes*. Itaque vocabulum *hoſtem*, adiectum videtur, inter explicandum primo, deinde receptum in contextum. Subauditur autem ſimilis accuſatiuus. ¶ *Sæpe & aquilæ ipſe non tolerantes pondus.*] Manuſcriptum volumen non *tolerantes* habet, ſed *tolerante*. Quę vox facit, vt coniiciam ſic a Plinio proditum, *Sæpe & aquila ipſa non tolerante pondus apprehenſum, vna merguntur* ſ. prædatrix & præda. Nam huiuſmodi ablatiuis frequenter Plinius vtitur. Porro vt *aquilæ ipſæ*, fortaſsis librarius libentius ſcriberet, quam *aquila ipſa*, in cauſa fuit *merguntur* verbum quod pluratiui numeri videbat eſſe. ¶ *Et ſi conniuentem flentemque animaduertit.*) Sic in vulgatis æditionibus legitur. Murba-

cense exemplar nulli non deprauatissime scriptum, habet, *Et si conhibentem humectantemque animaduertit.* Prius mendum cognitu facile est. Ineptiens enim librarius primum *connibentem* scripsit, quod erat *conniuentem*, loco *u*, *b* litera supposita. Alius deinde non intelligens istam stulte vsurpatam antiquitatem, quæ certe a barbaro vulgo desumpta est, *connibentem* velut castigaturus, in *conhibentem* vertit. Cohibere enim alicubi legerat, Connibere non legerat. Nec alterum erratum difficulter se prodit, suppositititium, inquam, illud vocabulum quod pro germano scioli cuiuspiam temeritate irrepsit, id est, *lachrymantem.* Pro quo *humectantem* reponendum est. Vtitur hac voce Plinius libro vndecimo, capite trigesimoseptimo de oculis loquens: *Ardent, inquit, incenduntur, humectant, conniuent.* Sic enim in eo loco postremum verbum corrigendum est, pro quo vulgatæ æditiones *cohibent* legunt. Quanquam & manuscriptus codex illic mendosam lectionem continet. Sed hoc librariis Plinianis familiare fuit, vt pro *conniuent*, plerunque scriberent cohibent. cuius rei multa testimonia afferre possem, vel ex vno illo vndecimi libri capite, quod modo citauimus. Itaque locus hic illum castigat, & huic vicissim ille succurrit. Vides vero vtrobique hæc duo coniungi, hic *conniuentem humectantemque*: illic *humectant, conniuent.* Iam cogita lector, quam inepte fecerint, qui eum locum castigare sunt ausi, vt pro *humectant, cohibent*, ipsi scriberent *humectantur, cohibentur*, quemadmodum in quorundam æditionibus legitur. Quasi vero absurdum non sit futurum, si oculis hanc proprietatem ascribamus, vt *cohiberi* eos dicamus, non *cohibere*. Habet vetus exemplar paulo post, *contra stetit*, non *steterit*. Sed hoc leuius. ¶ *Et quinto aquilarum generi. Inædificatur nido lapis Aetites.*) Hunc locum sic exponunt eruditi, quasi Plinius dicat, Quosdam adiicere tribus primis, & quinto aquilarum generi, genus aquilæ quam Barbatam vocent, Tusci vero Ossifragam. Sed cum quintum aquilarum genus, gnesion sit, ac germanum & verum, tria autem genera non item, qui fieri potest vt hoc aquilæ genus, quam Barbatam vocant, tam dissimilibus inter se generibus adiiciatur? Proinde hic mihi locus mendose habere videtur. Manuscriptum volumen sic habet; *Quidam adiiciunt genus aquilæ quam Barbatam vocant Tusci vero Ossifragam tribus primis est. Quinto aquilarum generi inædificatur nido lapis Aedites.* Ex hac corrupta vetusti codicis lectione, sic a Plinio fuisse scriptum diuino: *Est quinto aquilarum generi inædificatus nido lapis Aetites:* Iam & præcedens sententia recte habitura est, hoc modo: *Quidam adiiciunt genus aquilæ, quam Barbatam vocant, Tusci vero Ossifragam, tribus primis.* Est autem verisimile, tribus primis generibus adiectum fuisse, non autem tribus primis & quinto aquilarum generi, quemadmodum hic locus in vulgatis æditionibus perperam est distinctus. Cæterum pro Verbo malim hic legere Participium, hoc est, pro *inædificatur, inædificatus*; eo quod constet librarium *r* literam pro *s* identidem vsurpare, deceptum similitudine figuræ. ¶ *Sed vis illa medica, non nisi in nido direptis.*) Hic *in* particula addita dehonestat totam orationem, nec est in veteri codice. Elegantius subaudieris *e* vel *de*: vt *direptis* dandi casu accipiatur, quemadmodum & eor Plinium scripsisse. ¶ *Pariunt oua terna.*) Vetus habet, *Pariunt & oua terna.*

Ex CAP. IIII. *Erat & a.p.c.q. aliis lupis, minotauris, equis, apris, quæ sing.*) In manuscripto volumine legitur, *Erat & a.p.c.q. aliis. lupi, minotauri, equi, aprique singulos ordines anteibant.* Nam quæ diphthongum in *que* coniunctionem mutandam duxi. ¶ *In acie portari cœperat.*) Scribe e veteri, *in aciem portari cœpta erat.* ¶ *Non fere apud legiones vnquam hybernatum esse in castris*) Antiquum exemplar sic, *Non fere apud legiones vnquam hyberna esse castra.* Vides quomodo Plinius tractatus sit, dum vnusquisq; scribit ac legit quod vult. ¶ *At illa ob hoc*) Vetus habet, *ab illa.* Arbitror abesse posse.

Ex CAP. V. *Est percelebris apud Seston vrbem aquilæ gloria.*) Volumen nostrum manuscriptum huiusmodi lectionem continet, *Sæpe celebres apud Sexto vrbem aquilæ gloria.* Ex iis vestigiis etiam atque etiam inspectis, succurrisse vi.. mihi sum duobus locis, cum ei qui finem præcedentis capitis tenet, tum ei qui huius initium est. Nã prima particula *Sæpe*, pertinet ad proxime superius caput in postremo fine locanda, hoc pacto: *Ille multiplici nexu alas ligat, ita se implicans, vt simul decidat sæpe.* Deinde Quinti huius capitis initium huiusmodi debet esse, *Celebris apud Seston vrbem aquilæ gloria.* O incuriam castigatorum, & eorum qui nobis Plinium in Capita secuerunt. ¶ *Quod vocant Heroum.*) Quidam hic scribunt *Herotum.* Vetus exemplar habet, *Quam vocant Heroeum.* Conicio librarium *quod* in *quam* more suo mutasse, propter præcedentia verba, *quam ob causam.* illuc enim & posterius *quam* referebat. Alioqui legerem, *quam vocant Hierean*, hoc est, ἱερεαν: & postea *appellatam*, non *appellatum.* sed offendit me verbum *fecere.* Proinde malo legere *Hieron* vel *Hiereum*, hoc est, ἱερὸν vel ἱερεῖον, pro sacello, quod incolæ eo loco condiderint ob eam causam, appellatum Iouis & Virginis, quoniã illi deo ales ascribitur.

Ex CAP. VI. *Nidos nemo attigit*) Ex veteri scribendum, *nidos nemo attingit.* ¶ *Triduo autem ante aut biduo, volare*) Hæ duæ dictiones, *aut biduo*, non sunt in Murbacensi codice.

Ex CAP. VII. *Et Sanqualem ossifragæ.*) Vetus habet, *& sanqualem ossifragum.* Conicio scribendum *ossifragam.* ¶ *Ego quod verisimilius est, in desidia rerum omnium*) Sic in peruulgatis æditionibus legitur. Verum antiquus liber *est* non habet deinde pro *desidia rerum*, habet *desyderia rerum.* vt suspicer sic scriptum fuisse, *Ego, quod verisimilius, in deside artium omnium arbitror non agnitos.* Vt ad Romam referatur, cui videtur Auguralis scientiæ & cæterarum disciplinarum deserta studia imp operare.

Ex CAP. VIII. *Nuptialibus negociis & pecuniariæ rei*) Vetus habet, *& pecuriæ rei.* Vt etiam legi posse videatur *pecuariæ.* ¶ *Et cum tempus sit capturæ*) In Murbacensi codice, non est *tempus.* An omissum sit in postremo loco paginæ, nescio. Alioqui legi poterat vel *cæsuræ sint*, vel *elapsuræ.* ¶ *Neque alio quam colore.*) Sic & vetus habet. Sed videndum num pro *alio quam* scribi debeat, *alioqui*: & pro *rictu*, quod mox sequitur, *visu* vel *nictu.* ¶ *Seperque parit.*) in manuscripto legitur, *interque parit.* Vt dubitẽ an potius, *intereaq; parit*, scribendũ sit, hoc est, priusquã occultetur inter vernum tempus & ortum caniculę.

Ex CAP. X. *Traduntur & solstitiis affici podagra.*) Ex veteri legendum, *& a solstitiis.*

Ex CAP. XII. *Bubo funebris & maximi abominatus*) Manuscriptũ habet, *maxime abominatus*, nõ *maximi.* ¶ *Priuatorũ domib. insidentẽ, plurimũ scio non fuisse feralem.*) Exemplar vetus habet; *plurim scio non f.f.* Vt nihil dubitẽ scripsisse Pliniũ *plurimis*, nõ *plurimũ.* ¶ *Vocat nunquam quo libet*) Antiquus codex *quo libuit.*

Ex CAP. XIII. *Lustrata est.*) In manuscripto volumine mendosissime legitur, *lustracta esse.* vt fieri potuisse videam vt scriptum fuerit, *lustratam esse*, vel *lustrata est. Sed quæ sit auis ea non reperitur.* Legitur in eodem codice, *L. Cassio.* ¶ *In Hetrusca disciplina seculis non visa.*) Vetus liber habet non *seculis*, sed *se tuli.* Vt fortassis legendum sit, *In Hetrusca disciplina Sex. Iuly.* Vt intelligas de Iulio Aquila; quem de Hetrusca disciplina scripsisse constat. In cuius libro depicta complura genera auium fuerint, sed quæ nemo istius ætatis vidisset.

Ex CAP. XVIII. *Vt picus Martius cognomine insignes, & in auspiciis magnæ*) Libri typis excusi omnes huiusmodi lectionem continent. At ea quam vetustum exemplar habet, syncerior est vno vocabulo dempto. Est autem talis, *Sunt & paruæ aues vncorum vnguium vt pici Martio cognomine insignes & inauspicatis magni.* Porro mendosam arbitror penultimã dictionẽ *auspicatis*, & pro ea lego *auspicatu.* nã suspicor pro *v* vetustiore, quod sinistrum apicem superne incuruum habere solet, cuius præcipuus in fine dictionum vsus, *is* syllabam a librario suppositam fuisse. Est autem elegans locutio, *in auspicatu*, vt sit quartæ inflexionis nomen. Hactenus sua laude priuati fuerant *pici Martij*, quam nos illis nunc restituimus. ¶ *Adactus cauernis eorum a pastore cuneus admota quadam herba ab his elabi creditur vulgo. Trebius auctor est clauum vel cuneum adactum quanta vi libeat in arbores in quibus nidum habeat, statim exilire cum crepitu arboris, cum insederit clauo aut cuneo.*) Hunc Plinij locum quibusdam dictionibus variatis, & nonnullis transpositis doctus quispiam interpolauit. Nos eum e mendoso nostro codice manuscripto, & illic sententiis ac inuersis, sic tandem legendum esse diuinauimus: *Adactos cauernis eorum a pastore cuneos elabi creditur, at vulgo admota quadam ab his herba Trebius auctor est, clauum cuneumve adactum quanta libeat vi arbori in qua nidum habeat, statim exilire cum strepitu* (vel *crepitu*) *arboris, cum insederit clauo aut cuneo.* Vetus exemplar habet, *aut vulgo.* Conicio legendum, *at vulgo*: nisi ea particula superuacanea est. Illic & verbum *traditur* suprascriptis literis in *creditur* demutatum est.

Ex CAP. XIX. *Omnibus quibus alæ grandes.*) In manuscripto non est *quibus*, sed tantum, *omnibus alæ grandes.* ¶ *Itaq; præcedet ordine omnes reliquas.* Scribendum ex veteri codice, *Itaq; præcedent & ordine omnes reliquas.*

Ex CAP. XX. *Omnesque in aceruum contrahit pennarum*) legendum exemplari manuscripto suffragante, *Omnemque in aceruũ cõt pen.* subaudi caudã. Et mox *oculis*, quod vulgo legitur *oculos.* ¶ *Exque eo quæstu reditus.*) Aliter habet antiqua lectio, nẽpe sic: *exq; eo quæstus reditus.* Tu scribe, *exque eo quæstus reditu.*

Ex CAP. XXI. *Crebro in sublime quoque caudam falcatam erigens*) Vetus habet, *crebra in sublime, caudã quoq; falcatã erigens.* ¶ *Domosq; ipsi suas claudũt*) Vide quanto sensus dispendio vel vnica literula nõnunquã omittatur. Hic omissum *t*, totã peruertit sententiam. Legendũ itaq; *domosq; ipsis suas claudunt*, subaudi magistratibus. Monstrat hoc volumen manuscriptum. ¶ *Hi maximo terrarum imperio imperitant.*) Demiror quisnam *imperitant* in Plinij contextum insulserit, cũ in veteri codice non *imperitant* sed *imperant* legatur: nec *maximo* sed *maxime*, hoc est præcipue. ¶ *Ex iis etiam fibræ sunt, quæ haud aliter quam opimæ victimæ*

victimæ Diis gratæ.) In manuscripto libro paulo aliter legitur, *Ex his etiam fibris quæ aut aliter opimæ victimæ diis grati.* Hunc locum doctus quispiam perbelle castigasse sibi visus est, quod *fibrisque* verbo *sunt* addito, vertisset in *fibræ sunt, quæ*: deinde *grati* mutasset in *gratæ*. quemadmodum vulgo omnes legunt. Certe Hermolaus hic transilit, contentus admonuisse, *opimæ victimæ* legendum esse, non *optimæ*. Ego vero tamdiu huic loco perpetua sum inquisitione immoratus, studiosos omnes, & in primis Hermolaum aliosque eruditos adiuuandi gratia, donec repererim, quod a Plinio scriptum fuisset, & a librariis deprauatum. Totus autem nodus est in prima dictione *Ex his*; loco cuius scribendum est, *Extis*. Qua voce reposita, sensus optime habere incipiet, si particulam *ac* vel *quam* præterea adieceris, hoc modo, *Extis etiam fibrisque haud aliter ac opimæ victimæ Diis grati.* Vel hinc videas quoque in quot lapsus præcipitemur, vno errore admisso. ¶ *Habent ostenta ex se & præposteri eorum vespertini cantus.*) In exemplari manuscripto non habetur hæ duæ voculæ *ex se*. Cæterum *vespertini* coniunctionē *que* habet annexam, hoc modo, *vespertinique cantus.*

Ex cap. XXII. *Est & anseri vigil cura.*) Murbacense volumen, *Et anseri vigil cura*, absque verbo *est.*) *Molliorque quæ corpori quam proxima.*) Antiquus liber sic habet, *molliorq; corpori proxima.* ¶ *Candidi ibi, verum minores ganzæ vocantur.*) Vetus exemplar, *Candidi siue verum minores gantæ vocantur.* Conicio legendum, *Candidi, verum minores, gantæ vocantur.* Quia autem quæ dictio secundum locum occupat, a *ue* syllaba incipit, hanc indoctus librarius bis per lapsum scripsit. Alius deinde reperiens *ue* syllabam solam, alteram adhuc adiecit, nempe *si*, vt fieret *siue*. Quam dictionem doctus quispiam vertit in *ibi*. Tametsi non prorsus displicet vt *ibi* hoc loco legatur, quod potuerit etiam in *siue* mutatum esse. sed simplicius est quod nos indicauimus. Porro mirum est in vulgatis æditionibus *ganzæ* legi, cum manuscriptū volumē *gantæ* habeat. nec vero sunt exēplaria vetera magnopere inter se diuersa. Arbitror id hoc accidisse pacto. Doctus quispiā circa tēpus illud quo Plinius renascentib. in Italia primū studiis, in manib. eruditorū haberi cœpit, nimirum annos abhinc centum, cum legisset Germanis anseres *Gantas* vocari, eius nationis aliquem, sed qui in superiore Germania, ceu nominant, natus esset, rogauit quo vocabulo sua lingua anserē appellaret. Is e uestigio respōdit *Gāzam* dici. Vnde motus ille, quisquis fuit, vt in Pliniano codice *Gātā* mutaret in *Gāzam*. Cæterū annotādū, Pliniū hoc loco de Germania Prouincia loqui quæ in Primam & Secundā diuiditur, nos Superiorem & Inferiorem appellamus, non autem de veteri Germania quæ inter Rhenum & Danubium est. Loquitur autem præsertim de Germania Secunda quæ olim Tungris & Vbiorū Agrippina fuit insignis: nūc vero Belgicæ Secundæ quoq; partem ad litus Saxonicum, & Neruicani tractus bonā portionem, partim lingua, partim ditione, partim vtroque complectitur. Atque huius Secundæ Germaniæ populo, Gantæ etiamnū vocantur anseres, quos Prima Germania in qua est Magontiacum, Argentoratum, & Elcebus patria mea, Ganzas appellat. Ita diuersarum regionum diuersa quoque sunt linguæ idiomata. id quod in aliis nationibus etiam accidit. Porro de Germania Prouincia loqui Plinium, vel hoc abunde docuerit, quod præfecti Auxiliarium (s. copiarum, vel potius Auxiliorum: nam vetus scriptura *Auxilium* habet, & sic etiam Tacitus nonnunquam appellat) qui in ripa Rheni contra Germanos pro defensione Galliarum excubabant, videlicet Nouesij, Geldubæ, Asciburgij & apud Vetera castra, sicut in prima Germania, Magontiaci, Vāgionibus, Alta ripa, Nemetibus, Vico Iulio, Tabernis, & Saletione, totas nonnunquam cohortes ad anserum aucupia dimittebant, vacuis interim stationibus quas enumeraui modo. Vnde Prouinciæ discrimen certe poterat accidere, incustodita ripa Germanis Rhenum facile transituris. Non mirum igitur, si id præfectis militum, crimini vertebatur, quod non necessariam rem suis indulgerent. Iam puto satis liquere quid Plinius indicare voluerit, sic scribens, *Et inde crimina plerunque Auxiliarium* (vel potius *Auxiliorum*) *præfectis, a vigili statione ad hæc aucupia dimissis cohortibus totis.* Nec hoc omittendū, in veteri codice scriptum esse, *pretium plura eorū*: vt coniciā legendum, *pretium plumæ horum.* Certe sic ordinanda sententia quæ præcedit, *Candidi, verum minores*, subaudi *sunt*. Deinde, *Gātæ vocantur.* Ne quis minoribus tantum id nominis esse putet, maioribus aliam appellationem haēbtibus. ¶ *Græci Otidas.*) Legendum veteri codice suffragāte, *Græcia Otidas.* Nam pręcedit, *Hispania Aues Tardas appellat.*

Ex cap. XXIII. *Quando proficiscuntur consentiunt, volant ad prospiciendum altæ, ducem quem sequantur eligunt, in extremo agmine per vices qui acclament dispositos habent, & qui gregem voce contineant.*) Principium huius sententiæ, non bene habet, tametsi hoc nemo forrassis animaduertit. Hermolaus duntaxat ait veterem lectionem habere pro *consentiunt* *consertim*. Verum miror quamnam vocet veterem. Meum exemplar antiquum, *consentium* habet. Et solent manuscripta volumina, quemadmodum alibi quoque monui, non magnopere discrepare, erroribus deprauati cuiuspiam forte fortuna codicis per descriptos libros veluti propagines quasdam ad nos vsque traductis. Quod de Plinio dico, de omnibus aliis auctoribus intelligo. Sed age proferamus more nostro vetusti quoque exemplaris lectionem, quæ eiusmodi est, *Quando proficiscuntur consentiunt volant ad prospiciendum ante lucem quem sequantur eligunt in extremo agmine per vices qui ad clementis positos habebant & qui gregem voce contineant.* Prodigiose corruptā lectionem audiisti: mendisque non asperiam, sed obsitam. Verum conemur bonis auibus, ex ruinis istis, germanam Plinii sententiam eruere. Fortassis fauebunt Musæ. Atque adeo primum has duas voces excutiamus, *consentiunt, volant.* Certum est *consertim* nihilo meliorem sensum efficere. Cur enim proficiscentes consertim volant potius quam aliis temporibus? Deinde quo modo cohærebit oratio sequens, *ad prospiciendum altæ?* Vel etiam, si sic ordines, *Quando proficiscuntur consertim volant, ad prospiciendum altæ*, quis sensus erit? Mihi singula conferenti expendentique, pro his duabus dictionibus, *consentiunt volant*, scriptum fuisse videtur, *cōuolāt*, compositū verbum; quod vnum cum forte separatioribus syllabis delineatum esset hoc pacto, *con uolant*, insulto altero verbo, nempe *sentiūt*, librarius in duo pro libidine sua mutarit, hoc est, in *consentiunt, volant.* Tam infeliciter curiosus fuit in explendis lacunis, ne quid vspiam hiaret. Cōmissura vero opus tantum erat, nō insultura. Iam incipit sententiæ principium meliuscule habere. Reliquā partem aggrediamur. Ergo *quando proficiscuntur conuolant.* quid nunc sibi volunt hæc verba, *ad prospiciendum altæ?* Vetus exemplar, vt indicauimus, habet: *ad prospiciendum ante lucem.* Ego suspicor legendum, *ante ducem*, hoc sensu, Grues profecturæ conuolant, vt prius de duce sibi prospiciāt. Quod vero *ante lucem* manuscriptus codex habet, inde accidit, quod librario, cū hæc describeret, psalmographi venit in mentem quodam loco inquientis: *Vanum est vobis ante lucem surgere.* Erat autem illi notior Psalmorū liber, quā phrasis Pliniana. Porro quę sequuntur satis recte habēt. Nā de mēdis manuscripti voluminis non est curandū, nisi quod vbi nos legimus *habēt, & qui*, in illo scriptū est, *habebant, & qui.* Vt videam etiā legi posse, *habent, vt & qui.* Siquidē *vt* particula, præsertim si *n* loco *u* supposuit librarius, ad *habet* adnexa, facile *habebant* cōstituit. Ego diu conatus sum *ante* legere, sed nō cōueniebat sentētiæ. Audiamus iā quātum castigando profecerimus, totam Plinii orationem apponentes: *Quando proficiscuntur, conuolant ad prospiciendum ante ducem. quem sequantur eligunt. in extremo agmine per vices qui acclament dispositos habent, vt & qui gregem voce contineant.* ¶ *Qui lassatis somno decidens, indiligentiam sono coarguat.*) Vetus exemplar habet: *Qui lassatus sumno & decidens indiligentiam coarguat.* Nihil addubito quin Plinius sic scripserit, *Qui lassatas somno, & decidens, indiligentiam coarguat.* Porro quod *sono* legitur in vulgatis æditionibus additum, hoc inde factum est, quod glossam quispiam in contextum retulerit. ¶ *Et eædem mansuefactæ.*) In veteri non est *&*, quod additum magis dehonestat sententiam quam ornat. ¶ *Indecoro cursu vel singulæ.*) Sic & manuscriptus codex habet. Verū mihi videtur legēdū, *indecoro cursu vel rictu* siue *rinctu*, quod suspicer *rictu* deprauatū in *singulæ*. Sæpe iam monui *s* pro *r* ab hallucinantibus librariis, & vicissim *r* pro *s* subinde supponi, itē *g* loco *c*. Ad *singu* ergo pro *rictu* scriptum, *læ* syllabam quispiam adiecit. quēadmodū vbique in Plinianis codicib. legitur. Huiusmodi gruis spectaculū indecoro tum cursu tum rictu lasciuientis, sæpenumero vidimus olim Lutetiæ in ædibus Ludouensis episcopi, apud quem tum viuebat Faber Stapulensis. ¶ *Illam nemo velit tetigisse.*) Vetus exemplar habet, *illam nemo velitate igisse.* Scribēdum igitur, *attigisse.* ¶ *Eadem legibus pœna.*) Legendum ex antiquo volumine, *eademque legibus pœna.* ¶ *Eæ semper hinc remeantes comitatum sollicitant.*) In manuscripto codice legitur, *semper hic remeantes comitatum sollicitant.* Deprauata & hæc lectio haud dubie sic restituenda, *semper hic remeantes comitatus sollicitat.* Nam de accipitre loquitur qui primā terræ appropinquantē rapit. Hic ergo remeantibus sollicitudinem iniicit. Videtur autē librarius *comitatus* in *comitatum* mutasse propter verbum *sollicitāt*; quod etiam pluratiue scripsit propter dictionem *remeantes.* Doctus quispiam adiecit *eæ*, & *hic* vertit in *hinc*, sensu multo peius habente. O interpolatorem. ¶ *Abeuntque vna per sua signa.*) Vide quęso supinam cuiuspiam indiligētiam qui primum in Plinio castigando perfunctorie tralatitieque versatus est, vt Hermolaus aliiq; docti qui secuti sunt, plane fuerint decepti, putantes hunc auctorem longe castigatiorem esse quam est: & cum recentioribus exemplaribus vetusta cōferre propter hanc solam causam neglexerint, nimium fidentes prioribus castigatoribus. Itaque doctus quispiam cum quod est *persuasa*;

legisset ipse *per sua sa*, postremam syllabam *sa* vertit in *signa*, eo quod sequitur, *otis prælongam exerit linguam.* Vnde hæc inoleuit in vulgatis æditionibus lectio, *Abeuntq; vna per sua signa.* Quam ego sic restituendam coniicio, *Abeuntq; vna persuasæ, glottis & otis & cychramus.* ¶ *Auide prouectam.*) Vetus codex habet *profectam* per *f*, a proficiscor. Malim autem sic legere quam *prouectam* a prouehor. ¶ *Festinat etiam præuenire ad expetitas terras*) Scribendum antiquo volumine suffragante, *peruenire*, non *præuenire.* ¶ *Itaq; noctibus is eas excitat.* Manuscriptus liber habet, *Itaque noctuis eas excitat.* Vt legendum sit non *noctibus*, sed *noctu is.* ¶ *Coturnicibus veratri semen.*) Miror hic quosdam in Plinio *veratrum* suppoluisse, cum incolumi scriptura vetustum volumen habeat *veneni semen.* & Solinus dicat, qui Pliniũ ferme exscripsit, Coturnices gratissimos habere cibos semina venenorum. Sed hoc docet Hermolaus. imo Hermolaus vir eruditissimus modestissimusque monet tantum legi posse etiam *veratri*, veluti locum exponens. idque ex Lucretio. Noluit hoc sibi perire quod apud eum auctorem deprehenderat. Frustra autem vetuit Hermolaus, ne castigationes ipsius quasi certę & legitimæ, referrentur in libros, priore inducta vel erasa dictione. Sed id non hic dumtaxat factum est; verum in innumeris locis. ¶ *Quam ob causam eas damnauere mensis.*) Scribendum e codice vetusto, *mensæ.* ¶ *Despui suetum, quem solæ.*) Sic & manuscriptum volumen habet. Ego tamen coniicio pro *suetum*, scriptum fuisse *suetæ eum*; quæ voces cum cohærẽtius scriptæ essent, *suetæeum*, a librario mutatæ sint in *suetum.* Quis enim non elegantem sententiam dicat si sic legatur: *Simulque comitialem propter morbũ despui suetæ, eũ quẽ solæ animali sentiunt præter hominẽ.* Porro magis hic locus exigere videtur vt de auibus loquatur, quã de morbo, quod videlicet sit abominabilis.

Ex cap. xxiiii. *Nec Biziæ in Thracia.*) Hermolaus *Bizenis* ex Stephano legendum putat, quod prius erat *Bizecis.* tametsi mendosum hic Hermolaicarum castigationum codicem puto, cum ex Stephano potius *Byzenis* scribendum sit. Βιζύη, inquit, πόλις θρᾴκης, τὸ τῶν ἀστῶν βασίλειον. τὸ ἐθνικὸν Βιζυηνός. Verum etiam si legas *Bizyenis*, quomodo cohærebit sententia? Nam verbum Subire quod repetendum est, non admodum conueniet. Nec enim sic loquitur Plinius vt dicat, *Hirundines Bizyenis in Thracia subire negantur*; qui loquendi modus poetis vsurpatur præsertim cum ante dixerit *Thebarum tecta.* Vetus codex habet *Bizicis in Troea*, & *t* literam ad finem quispiam superne ascripsit. Vt succurrã hic Plinio potissimum, tum etiam Hermolao, e vestigiis istis deprehendi fortasse scriptum fuisse, *Bizyen aut Bizyan Thraciæ.* Quod si hoc pacto legas, nihil salebrarum habebit oratio. Quid enim planius vspiã quã hoc, *Thebarum tecta subire negantur, quoniam vrbs illa sæpius capta sit; nec Bizyam in Thracia,* (i. subeunt) *propter scelera Terei.* ¶ *Hirundinem a pullis ad se cum epistola allatam.*) in exemplari manuscripto non leguntur hæc duo vocabula, *cum epistola.* nec quicquam ad rem faciunt. Addita sunt, quemadmodum sexcenta alia in hoc opere. An non potuit e Romanis militibus quispiã, cum per obsidentium Ligustinorum castra mutato cultu feliciter euasisset, hirundinem a pullis e nido ablatam quem intra castellum alicubi habebat, secum deferens ad Fabium Pictoré, qui non procul aberat, peruenire, & ore referre quod fieri vellent illi a quibus missus esset? Minus certe periculosum erat hoc pacto per hostium castra transire, quam cum epistola. Poterat autem Fabius, nondum de auxilii aduentu plane certus, hirundinem aliquot diebus retinere, donec certissima nũciare reuolatura in oppidum aue liceret, per nodos lini ad pedem eius ligati. ¶ *Nec occultantur nisi spe cibi.*) Quid hic nobis narrat Plinius? Aues istas non occultari, nisi spe cibi. Itane occultatis ciborũ copia suppetit, & non potius eo maxime tẽpore fame premũtur? Deinde quãpulchre cohæret, quod sequitur, *Quo hybernum pabulum petant.* Liberet hic adsultare, dum hunc locum professores in scholis interpretantur, quibus commentis satisfaciant auditoribus. Sed cur hic potius quam in tot locis aliis; quos prodidi? Porro non legendum hic, *Nisi spe cibi*, sed *visi sæpe ibi*: moxq; nõ *petant*, sed *petunt*, hoc pacto, *sed hi plumam non amittunt, ne occultantur, visi sæpe ibi quo hybernum pabulum petunt.* Sic enim vetus codex habet. ¶ *Vere turtur occultatur.* Non minus mirum & hoc quod subiungit, Turturem videlicet contra aliarum auium omnium naturam, in Venere occultari, amœnissimo illo renascentis anni tempore, pennasque amittere tum quando quicquid per hyemem nudatum honoreq; suo spoliatum fuerat, vbique restituitur, non in animantibus modo, sed & in plantis. Manuscriptum volumen habet, *Verius turtur occultatur.* Et sic haud dubie est legẽdũ. Nam cõfer turturẽ, merulis, turdis, ac sturnis, qui non proprie occultantur, quando ibi sæpe conspiciuntur vnde pabulũ accipiunt: nec pennas amittunt. At turtur verius occultatur, pennasque amittit. Hic etiam inter alias cogitationes veniebat in mentem, forte scriptum fuisse *hybernis*, quod postea spoliatum primore syllaba mutatũ esset in *verius*, quando *u* pro *b* identidẽ a librariis vsurpatur. Sed statim displicuit, quod coactius esset & imperfectius, vbi necessario vel mẽsibus, vel diebus veniret subaudiẽdũ. Sed nõ sic loquitur Plinius. Alterũ multo simplicius est ac rectius.

Ex cap. xxix. *Tanquam genera frugum fruticumque, sic & animaliũ non nasci, translatitiorumque inuecta mori, mirum quidem est, illud vnius generis aliti aduersum. Quænam est his naturæ inuidia? aut qui terrarum dicati auibus termini?*) Hic locus tam est mendosus ac intricatus, vt non rear facile esse repertum hactenus, qui hinc satis dextre sese explicuerit. Nã quid sibi vult illud, *translatitiorũque inuecta mori*, vt de aliis taceam? Certe, si vsquam, hic maxime Oedipo coniectore est opus, qui hos nodos soluat. Sed quid nos faciemus? num despondebimus animum, qui hactenus inexplicabiles locos quosdam in hoc opere, non prorsus infeliciter, nisi omnino fallimur, labore & ingenio nostro explanauimus? Minime. Conabimur & hic auxilio vetusti codicis germanam lectionem indagare. Is vero sic habet, *Tanquam genera frugum fruticumue sic & animalium non nasci tralaticium inuicte mori mirum quod illud est vnius generis saluti aduersus quæueis naturæ inuidia aut qui terrarum diciti auibus termini.* Ergo coniicio legendum ex istis vestigiis, primum, *tralatitium.* quod in vulgatis editionibus est *translatitiorumque*: deinde pro *inuecta mori*, *inuecta emori.* sed vt vocabulum *mirum*, eam sententiam claudat: Præterea pro *quidẽ*, *quod* vel *quid*: pro *aduersum*, *aduersans* potius, tametsi non tanta vis in hoc est: pro *quęue his*, potius, *quæue hic.* Postremo pro *dicati*, *dicti*, vel, quod mihi magis arridet, *liciti*, quando vetus exemplar *diciti* habet. Vt iam intelligi incipiat Plinius, quidnam hoc loco voluerit. Erit enim clarissimus sensus, & Plinianam phrasim referens, si legas hoc modo, *Nã hęc quoque mira naturæ differentia, alia aliis locis negat. Tanquam genera frugum fruticumue, sic & animalium non nasci, tralatitium inuecta emori mirum. Quid illud est vnius generis saluti aduersans? Quęue hic naturę inuidia aut qui terrarũ liciti auibus termini?* Vtitur autem hic Plinius vehementia quadam. quare statim subiungit, *Rhodus aquilam non habet*, & quæ sequuntur. Porro *tralatitium* vocat (sic enim exemplar manuscriptum non vno loco habet, tametsi quidam hic duas literulas *n s* suprascripserat) vocat inquam quod vulgare est & frequenter accidit. nam hæc huius vocis significantia. Quare labitur Budæus, qui *tralatitium* pro importato hic exponit. Decepit eruditissimum virum mendosus & perperam distinctus codex. ¶ *Amœnum arbusto agrum.*) Nihili sententia est, *Transpadana Italia iuxta Alpes Lariũ lacũ appellat, amœnũ arbusto agrũ.*) Consulamus exemplar antiquius. id habet, *Amœnum arbusto agro.* Sic consistet sententia. Offendit quempiam arbusti vox adiectiue vsurpata, pro fruticanti. Itaque statim arrepto calamo, mutauit *agro* in *agrum.* Non legerat is Quintum Septimium Tertullianum qui huius vocabuli comparatiuũ vsurpat, cũ in calce secundi libri aduersus Marcionem, Deum, scribit res suas arbustiores in primordiis, procurasse, bona ac rationali ęmulatione maturitatis, hoc est luxuriãtiores. ¶ *Nec vlla auis in Põti insula, in qua sepultus est Achilles, infestat sacratã ei ædẽ.*) Vetus habet, *Nec vlla auis in Ponto insula, quo sepultus est Achilles, sacratã ei ędẽ.* Vides hic abesse verbum *infestat*, quo nihil opus est, cum *transuolat* hic repetitum subaudiatur: Quare hæc sententia cũ superiore cõnectẽda, hoc pacto: *Perdices nõ transuolãt Bœotię fines in Attica, nec vlla auis*, & reliqua. Pulchrũ vero bellũ sit, si aues ædem Achillis infestent. Infestarent si cacarẽt in illius tectũ. ¶ *Romæ ædem Herculis.*) In manuscripto legitur, *Romę in ædem Herc.* ¶ *Promittitur, reuocatur.*) Legendum antiquo volumine suffragante, *promittitur reuocato.* ¶ *Interdum & secum ipsa murmurat.*) Loquitur hic de sono, non de aue. Quare scribendũ, *interdum & secum ipse murmurat*, s. sonus. Alioqui si *ipsa* legas, quomodo cohærebũt quæ sequũtur, *Plenus, grauis, acutus, creber, extentus*, & reliqua? ¶ *At ne quis dubitet artes esse plures, singulis sunt cantus, & non idem omnibus, sed suus cuique.*) Facile sensit Christophorus Longolius, homo doctus, & in Pliniana lectione diligenter versatus, hunc locum male habere. Quare mederi volens sensui corrupto, primam orationis particulam, *Ac* in *At* mutauit, & *artes* in *artis*, hoc est, vnam vocem deprauauit, alteram restituit. Duasque sententias ex vna fecit, post *esse* puncto addito, quemadmodum Parisiensis æditio testatur. Nec vllum mihi dubium, quin ex ingenio suo, quo plurimum valebat, hoc fecerit. Sed etiam si prior sensus bene haberet, quod tamen fieri non potest, cũ ipse perperam diuiserit, quid de posteriori dicendum? qui tametsi non est ita diuersus a mente Plinii, non est tamen istis verbis ab illo proditus, quæ vulgo leguntur. Quanto vero tutior via est auctores restituendi, quã nos indicamus, nempe per veterum exemplariorum collationem? Habet manuscriptus codex hoc pacto: *Ac ne quis dubitet artis sese plures singuli sunt cantu vt nec idem omnibus sed sui cuique.* Ex his veluti ruinis quibusdam lectionis a Plinio proditæ sic cõiicio legẽdũ: *Ac ne quis dubites artis esse, plures singulis sunt*

cantus

cantus, nec iidem omnibus, sed sui cuique. Porro cũ *cantus* hic pluratiue enunciarit, debet & *iidem* respondere, & *sui*, in numero multitudinis. ¶*Candidam scio inconditam alioquin, quod est prope inusitatum, venisse.*) O magnam eorum incuriam qui hactenus in Plinio versati sunt, non obseruantium hic pretii notas deesse, quo venierit illa luscinia Agrippinæ donanda. Cur ergo non Asterisci notam hic apposuerunt? Vetus exemplar sic habet, *Sciotisiu candidam alioquin quod est prope inuisitatum venisse.* Suspicior itaque legendum, *Scio sestertiis sex candidam alioquin, quod est prope inusitatum, venisse, quæ Agrippinæ Claudii principis coniugi dono donaretur.* Id pretiũ cõfecerit cẽtũ & quinquaginta aureorum coronatorum summam. Porro *vi. candidum*, hoc est *sex candidam*, vt ego sum interpretatus, doctus quispiam mutauit, in *inconditam*, nam *incandidam* non placebat. Alius simpliciter legit *candidam*. Huiusmodi igitur geminam coniecturam cum quispiam in libri margine reperisset annotatam, mox vtramque retulit in librum suum. Vnde factum vt hæc irrepserit lectio, *candidam scio inconditam alioquin*. Multis autem locis coniecturarum diuersitas vitiandis inuertendisque Plinii scriptis præbuit occasionem, dum omnium coniecturæ sedulo, sed absque iudicio conuerruntur in contextum. Enimuero sic primum auctores sunt castigati, hoc est deprauati. Nemo voluit laborare, & turpe erat diu hærere. quicquid ergo in buccam venit, statim libris illitum est. Cæterum ineptum fuisset Agrippinæ Augustæ *inconditam auem* donare. Nec certe dignũ quod Plinius in literas mitteret. ¶*Sicut homines repertos, qui sonum earum, addita in tranuersas labias fronde harundinea, quasi foramine inspirantis linguæ, vt parua aliqua opposita mora, discreta redderent similitudine. Sed eæ tantæ tamque artifices argutiæ a xv. diebus, paul. des.* Quam fœde & hic Plinii locus adulteratus est, additis quibusdam dictionibus, quibusdam mutatis, vt tota sententia plane sit perdita? Non tam temere recipi deberent, quæ inter prælegendum a professoribus nonnunquam afferuntur. Synceram vero lectionem huiusmodi fuisse, suffraganti vetusto volumine, nihil ambigimus, *Visum iam sæpe iussas canere cœpisse, & cum symphonia alternasse: sicut homines repertos, qui sonum earum addita in transuersas harundines aqua, foramen inspirantes, linguæue parua aliqua opposita mora, indiscreta redderet similitudine. Sed hæc tantæ tanque artificis argútiæ, a xv. diebus paulatim desinunt, nec vt fatigatas possis dicere, aut satiatas.* Vide quæso quid sibi permiserint in tam nobili auctore. Primum *harundines* mutarunt in *labias*, nonnulli in *aquas*, deinde *fronde* adiecerũt, & *harundinea* supposuerunt pro *aqua*, quam ipsi in *quasi* verteruntt: ac vt pro *ve*: Postremo *eæ* pro *hæ*, & *artifices* pro *artificis*. Hoc est castigare Plinium, scilicet. Porro malim legere, *linguæ vero* quam *linguæue*; vt ro syllabam omissam credam. Siquidem *linguæque* non placet. Illud simplicius est & aptius.

Ex CAP. XXXII. *Eoque maxime sunt insignes halcyones.*) Vetus codex habet, *eo maxime s. i. al.* ¶ *Qui maria quoque nauigant nouere*) Scribendum e volumine Murbacensi, *dies earum partus, maria quiq; nauigãt, nouere.* Sensus est, Dies earum partus maria nouere: nam tum tranquilla sunt: & nauigantes nouere, qui eo tempore propter placidum mare libentius nauigant. Hanc sententiam cum doctus quispiam non assequeretur quæ tamen facillima est, *quique* in *quoque* vertit, & altero *qui* adiecto sic legit, *qui maria quoq; nauigant nouere.* ¶*Colore cyaneo ex parte maiore, tantum purpureis & candidis admixta pẽnis.*) Vetus exemplar sic habet, *Colore cyaneneta ex partem teiore tantum purpureas candidis admixta pennis.* Coniicio sic legendum, *Colore cyanea, & ex parte interiora tantum purpurea, candidis admixta pennis.*

Ex CAP. XXXIII. *Reliquarum quoque solertiæ nos admonet*) In antiquo libro non est *nos.* ¶ *Et foras saturitatem emittere.*) Vetus codex habet, *foris.* Hoc fit dum eam partem extra nidum eleuant. ¶ *In eadem Ægypto iuxta oppidum Cop.*) In exemplari manuscripto tantum legitur, *in eadem.* Et sic fuisse scriptum reor. Nec enim Plinius tam inaniter prodigus est verborum, vt addat aut repetat vbi nihil est opus. Subauditur autem Ægypto. ¶*Incipiẽtibus vernis diebus palea & stramẽto rostro firmãtes.*) Hic nõ intelligo quidnã faciãt hirũdines, aut quomodo insulã Isidi sacrã aduersus Nili fluctus, opere muniãt, palea ac stramẽto rostro firmãtes. Nã si illã duntaxat palea ac stramento opificio rostri stabiliunt, nihilo certe tutiorem reddunt aduersus alluentis Nili vndas. Nec adiuuat, quod in Heracleotico ostio molem continuatione nidorum eidem amni euaganti inexpugnabilem opponunt. Siquidem euaganti fluuio facilius obsistitur aggere in quo nidificant hirundines, quem hoc pacto densiorem altioremque faciunt ac conseruant, quam perpetua alluuione litus insulæ tundenti. Præterea nidos illarum scimus etiam e luto construi: Molem autem luteam aquis obsistere. Hic insulam Isidis tantum palea ac stramento firmant. Et Nilus quem nulla saxa remorari possunt, stramentitiũ munimẽtũ non disiicit? Hoc referemus inter miracula. Fortassis Nilus parcit ob Isidis reuerentiam. Mihi videtur locus iste mendosus esse, vbi legitur *palea & stramento rostro firmantes*; & pro *rostro* scribedum *colostrũ est.* Vetus sane codex *rostrum est* habet, non *rostro.* Est autẽ Clostrũ contignatio trabium in ligneis ædificiis, qua nonnunquam in parietibus domorum vtimur, nonnunquam alias dum locum a[illegible] q[illegible]em sepimus. Seneca de sutoria taberna loquens libro de Beneficiis septimo: *Deinde per clostrum*, inquit, *qua se commissura laxauerat, quatuor denarios in tabernam inseruit.* Et ludi Romæ primum clostris circundabantur ad tempus prætextis, quæ amoueri possent: quorum loco fossæ postea factæ sunt quas Euripos vocãt, vt Plinius auctor est. Hic clostrum septũ transuersum significat ex compactilibus postibus constans, extructum ad arcendũ frangendumque fluuii impetum. Id hirundines palea stramentoque firmant, alioqui inutili opera, nisi solida cõtignatio foret, cui illæ tam leuem friuolamque materiam applicarent. Quare sic leges hunc Plinii locum: *In eadem iuxta oppidum Copton insula est sacra Isidi; quam ne laceret amnis idem, muniunt opere, incipientibus vernis diebus, palea & stramento, clostrum est, firmantes, continuatis per triduum noctibus tanto labore, vt multas in opere emori constet.* Porro facillimum tibi nũc est vt videas, *clostrum* esse legendum. Mihi autem inuenire, difficillimum fuit. ¶*Tertium est earum genus quæ ripas excauant, atque ita in terra fœtificant.*) Quid hic narrat Plinius? Hirundines quædam ripas excauant, atque ita in terra fœtificant. Mirum vero quod primum ripas excauant, deinde in terra fœtificant. Quis obsecro vidit vel audiuit hirundines humi fœtificantes? Nisi velis exponere, *atque ita in terra*, hoc est ripis ipsis terrenis fœtificant. Certe si hoc significare voluisset, potius scripsisset, *atque ita in iis fœtificant.* Sed quid hic fœtificandi verbum facit, quando de nidificando, hoc capite Plinius agit? Manuscriptum volumen habet, *atque ita internidificant.* Sicque legẽdum est, cõposita dictione, *internidificant.* Doctus quispiam cum videret lacunam hic, putauit aliquid deesse, syllabamque *ra* addidit, & *nidificant* mutauit in *fœtificant.* Est autem elegans verbum *internidificare*, sic huic loco quadrans, vt aliter legi non possit, nisi cum Pliniani sensus dispendio. Iam & *est* quispiam addidit, quod alioqui subauditur. Sic enim in veteri codice legitur, *Tertium earum genus, quæ ripas excauant, atque ita internidificant.* ¶*In genere item ripariarum est.*) *Item* particula adiecta videtur, cum non sit in libro vetusto. ¶*Eadem figura ex ligno intexens.*) Manuscriptũ volumen habet, *texens.* ¶ *Picorum aliquis suspendit in surculo primis in ramis.*) Sic in vulgatis æditionibus legitur. Mihi locus mendosus videtur. Nam antiquum exemplar hic nonnihil variat, huiusmodi lectionem continens, *Picorum aliquis suspẽditur surculo primus in ramis citati modo vt nulla quadrupes possit accedere.* Coniicio scriptum fuisse, *picorum alicui suspenditur*: subaudi, nidus. quod & præcessit. Ansam errori dedit vt *aliquis* supponeretur pro *alicui*, proxima dictio *suspenditur* a litera *s* incipiens; quæ cum ad præcedentem quoq; fuisset applicata, per errorem legebatur *alicuis*. Id statim c in q mutato versum est in *aliquis*. Est autẽ nunc plana sentẽtia, *Picorũ alicui suspẽditur surculo primis in ramis cyathi modo, vt nulla quadrupes possit accedere.* ¶*Plumbatis igitur eos sagittis.*) In veteri codice non est *igitur*: nec necessaria hic ea particula, sed plane superuacanea. *Namq; surculo super bina oua imposito, ac ferruminato alui glutino, subdita ceruice medio, æqua vtrinque libra deportant alio.*) Hic locus interpolatus esse videtur a docto quopiam, duabus dictionibus additis, quæ non sunt in vetusto codice. Eæ sunt *ferruminato*, & *subdita*. Facilius autem erat de suo aliquid adiicere, quam e vestigiis magno labore & nonnunquam irrito, germanam Plinii lectionem venari. Quæ sane tam tenuia corruptaque habet hoc loco manuscriptum volumen, vt diutissime me tenuerint occupatum. Iamque desperaueram aliquid me posse inuenire cum tandem in mentem venit, quod non omnino displicet. Sed videamus primũ ruinas veteris lectionis quæ tales in Murbacẽsi codice extãt? *Namq; surculo super bina oua imposito alui glutinosius ita ceruice medio equa vtrinque libra deportant.* Quod ergo post multas coniecturas in mentem venit, hoc est: legi videlicet posse, *Namque surculo super bina oua imposito, alui glutino sui lita, ceruice medio, æqua vtrinq; libra deportant.* Porro vides si in hunc modum legamus quẽ vestigia certe exhibere videntur, nec *ferruminato* opus esse, nec *subdita*. Nam hic, *ceruice medio*, subauditur *imposita*. vocabulum præcedens; vt dandi casu *medio* rursus accipiatur. ¶ *Id quidem & coturnices, Trogus inquit.*) In exemplari vetusto, nõ legitur *inquit.* ¶*Capiuntur quoque pugnacitate.*) Sic distingue, *Capiuntur quoque pugnacitate eiusdem libidinis, contra aucupis indicem exeunte in prælium duce totius gregis.* ¶*Contra aucupem fœmina exeunte, vt rixando abigat eum.*) Quis hoc crediturus est Plinio, perdicem fœminam contra aucupẽ exire, vt rixando abigat eum? O miram auem quæ hoc conetur. Et ô stolidum tumidumque aucupem qui tam facile cedat. Odiosa rixa debet esse quæ virum abigere possit. Nec autẽ aliud

ex iis verbis elicias, quæ in vulgatis æditionibus leguntur. Ego locum mendosum esse puto. Manuscriptum volumen sic habet, *Contra aucupum fœminam exeuntes vt rixando abigant eum.* Suspicor sic fuisse scriptum: *Rursus circa conceptum fœminæ capiuntur, contra aucupem fœminam exeuntes vt rixando abigant eam.* Sensus est clarus. Fœminæ perdices, visa perdice venatrice, timent ne ad marem accedat: idcirco exeunt vt illam abigant. ¶*Cum sensit fœmina aucupe accedente ad marem recanat reuocetque*) Vetustus codex habet, *Cum sit fœminæ auc.* Hermolaus pro *cum sit*, iubet legere *cum sensit.* Quid si tu legas, *cursim*? Certe *recanat* aliquid rasuræ habet in manuscripto libro. Suspicor fortassis *retrahat* legendum; nisi placet *mire canat* scribere. Sic autem distingues, *Adeoque vincit libido etiam fœtus charitatem, vt illa furtim & in occulto incubans, cursim fœmina aucupe accedente ad marem*, & quæ sequuntur. ¶*Vt in capite aucupantium.*) Suspicor scriptum fuisse, *aucupantis.* ¶*Spem frustrans.*) Legendum *speque frustrans*, veteri codice demonstrante.

Ex cap. xxxiiii. *Ab his columbarum gesta spectantur maxime simili ratione. mores iidem, sed pudicitia illis prima, & n.n.a.*) Hic pugnam aliquam aut egregia aliquot facinora audituri sumus, quando gestorum vocabulo hic vtitur Plinius, Columbarum gesta maxime spectari dicens. Nisi vero putamus illum gestà pro gestibus vsurpare, quemadmodum indoctum vulgus loquitur. Proculdubio sciolus quispiam hic diu fuit in deprauando Plinio occupatus, qui *ab his* pro *post has* hic infulsit, latini sermonis pulchre gnarus. Equidem videor mihi in hoc loco nihil minus audire quam Plinium. Exemplar manuscriptū sic habet: *Aues columbarum maxime spectantur simili ratione mores inde sed pudicitia illis prima & neutri nota adulteria.* Conicio sic legendum, *Inter aues, columbarum maxime spectantur simili ratione mores vitæ. Sed pudicitia illis prima, & neutri nota adulteria.* Enimuero primæ dictioni dedit occasionē vt citius omitteretur, postremum præcedentis capitis vocabulum. Deinde *vitæ* cum quispiam scripsisset *inte*, mox alius id castigaturus supposuit *inde.* Sic autem legere multo simplicius est, nisi multum fallor, quã *gesta columbarum* hic inculcare, quasi historiam nobis narraturus sit Plinius.

Ex cap. xxxv. *Viuere palumbes ad xxx. annum, aliquos ad xl. Aristoteles auctor est. vno tant.*) Vetus volumen sic habet: *Viuere palumbes ad tricesimum annum habemus auctores. Vno tant.* Miror vero quisnam posteriorem clausulam adiecerit. ¶*Preterquam in clausulæ gemitu.*) In antiquo libro legitur, *Præterq. in clausula gemitu.* Legendum forte, *Præterea in clausula, gemitu*, aut *Prætereaque.* Nisi magis placet *Cæterum.* ¶*Cum oua incubāt.*) Vetus habet, *incubat.* ¶*Pariunt autem post solstitia.*) Sic in vulgatis æditionibus. In manuscripto codice legitur, *Pariunt autem cum solstitio.*

Ex cap. xxxvi. *Inest quidam gloriæ intellectus.*) Scribendum, *Inest quidam & gloriæ intellectus.* ¶*Quæ etiam ex volatu creduntur, plaud.*) Vetus habet, *Qui etiam ex volatu quæritur.* Conicio legendum, *Quinetiam ex volatu quæritur*, subaudi gloria. *Plaudere in cælo*, subaudi Credas. ¶*Alioquin soluto volatu in multum velociorem speculatur occultus fr.l.* sententia prorsus est deprauata, restituenda sic e codice vetusto, *Alioquin soluto volatu in multum velociores. Speculatur occultus fronde latro, & gaudentem in ipsa gloria rapit.*

Ex cap. xxxvii. *Quin & internunciæ in rebus magnis fuere, & epistolas adnexas earum pedibus obsidione Mutinensi in castra consulum pertulere D. Bruto mittente.*) In hac oratione doctus quispiam adiecit &, coniungentem particulam, ac verbum *pertulere*; quibus nihil omnino opus est. Sic enim in veteri volumine legitur, & sic Plinium non dubito scripsisse: *Quin & internunciæ in magnis rebus fuere. epistolas adnexas earum pedibus obsidione Mutinensi in castra cōsulum Decumo Bruto mittente.* ¶*Quid vallum & vigilum obsidio.*) Sic vulgo legunt omnes. Verum si vigiles tantum Mutinam obsidebant, reliquis militibus domum profectis, cur non eruptionem meditabatur præsidium Romanorum quod intra oppidum erat, ad vigiles istos vel occidendos vel certe fugandos? Sed melior Imperator Antonius, quam vt vigiles tantum in obsidione relinqueret. Cæterum extra iocum, in exemplari manuscripto legitur, *Vigil obsidio.* sicque scribēdū est, nō *Vigiliū.* ¶*Harū volatus in reputationē cæterarum quoque volucrum nos impellit.* Vetustus codex habet: *Harum relatus in reputationem cæterarum quoque volucrum impellit.* Retulit autem & de volatu columbarum Plinius.

Ex cap. xxxviii. *Velut inclusum eum prementes.*) In manuscripto volumine legitur, *vel inclusum eum prementes.* Et mox, *Hæ iaculantur sese*, non autem tantum, *iaculantur sese.* ¶*Flectuntque colla.*) Vetus exemplar habet *flectunt colla* sine *que* particula. Sic autem præcedens sententia distingui debet: *Vultur & feræ grauiores, nisi ex procursu aut altiore tumulo immissæ, non euolant. Cauda reguntur. Aliæ circunspectāt, aliæ flectunt colla.* Porro quod hic dicit *cauda regūtur*, respicit id quod supra dictū est de miluis. vbi, *Iidem*, inquit, *videntur artem gubernandi docuisse caudæ flexibus.* ¶*Nonnullæ vescuntur ea quæ rapuere pedibus.*) Ex veteri codice scribendum, *Nec vllæ vescuntur ea quæ rapuere pedib.* ¶*Sine voce nō volant multæ, aut e contrario semper in volatu silent. subrectæ. pronæ. obliq.*) Non dubito quin hic locus sit fœde deprauatus, tametsi nullus animaduertit. In manuscripto volumine legitur, *Sine voce non volant multæ aut econtrario semper in volatu silent subrecto pronæ obliq.* Conicio sic a Plinio fuisse scriptum, *Sine voce non volant multæ. At econtrario semper in volatu silent subrecto. Prone, oblique, in latera, in ora, quædā & resupine ferūtur.*

Ex cap. xxxix. *Plurimum volant quæ apodes vocantur, quia carent vsu pedum. Ab aliis cypseli appellantur, hirundinum specie.*) Hic doctus quispiam verbum *vocantur* infulsit, cum eo nil sit opus. Tu sic lege & distingue, *Plurimum volant quæ apodes, quia carent vsu pedum, ab aliis cypseli appellantur, hirundinum specie.* ex veteri codice. ¶*Cætera genera residunt, & sistunt.*) Quid sibi hoc vult, *& sistunt*? Mendum est. Syncerior vetusti voluminis lectio habet, *Cætera genera residunt, insistunt.* ¶*Et ingenia æque varia.*) Liber manuscriptus, *nec* particulam adiectam habet, hoc modo, *Et nec ingenia æque varia ad pastum maxime.* Hinc conicio sic a Plinio olim scriptum, *Sed nec ingenia æque varia ad pastum maxime.* Estque hæc clausula haud dubie præparatio ad caput sequens. Quam non intellexisse videtur qui Plinium primus in capita secuit. Ego sane malim ab ea Quadragesimi capitis initium facere. Nam cohærent quæ sequuntur de Caprimulgis & Plateis. Quarum auium pastu nihil admirabilius.

EX LIBRO XIIII.

Ex procemio.

T*Antum priscorum cura fertilior.*) Scribendum e vetusto codice, non *tantum*, sed *tanto priscorum cura fertilior.* ¶*Reges innumeri honore artium colebantur.*) Vetus exemplar habet, *Regesque innumeri hon art. colebantur.* ¶*Alius hanc alio modo & in aliis adorare, eodem tamen habendi quæstu ad spes hominum tendente voto.*) In æditione quam nobis dedit Lutetia, annotatum est Gulielmum Budæum virum eruditissimum, priorem istius sententiæ partem tanquam subdititium reiecisse, non inuentã in volumine quodam veteri. De qua re equidem multum miror. Nã ea dempta video sententiæ quoque elegantiam perire, quæ est in his verbis, *alio modo, & in aliis*; deinde *eodem voto.* Vult enim hoc dicere Plinius, miram esse seruientium diuersitatem propter varias seruitutis species: & rursus miram conuenientiam, dum omnes huc spectant, vt ditescant. Alteram vero partem nempe posteriorem sic legendam putat, *eodem tamen habendi, quo spes omnium, tendente voto.* Manuscriptum exemplar hic habet, *Hanc alius alio modo & in aliis adorare eodem tamen habendiq. ad spes omnium tendente voto.* Proinde malim legere: *Hanc alius alio modo & in aliis adorare, eodem tamen, habendique, spes omnium accendente voto.* Nam conicio *adcendente* scriptum fuisse auulsa primore syllaba a reliquis, hoc modo *ad cendente.* Cumque librarius duas esse dictiones putaret, præpositionēque suo casu carere, transtulit hanc in anteriorē locum, aptius legi cēsens, *ad spes omnium*, quam *spes omnium ad.* Deinde *cēdente*, quod nihil significabat, mutauit in *tendente.* Cæterum *habendique*, expositiuum est, vt sit, *Eodem voto habendique voto*, hoc est *eodem voto* nempe *habendi, spes omnium accendente.* Suspicatus aliquãdo sum pro *habendique* scribendum *appendice.* sed alterum magis probatur. Hæc non ob aliam causam annotanda duxi, nisi vt pro candore meo optimum virum, cui literæ non parum debent, & alios quoque studiosos adiuuarem, simileis admonitiones vicissim non ægre laturus. Nec enim tam feliciter in hoc lucubrationis genere quisquam versari potest vt, non alicubi quidpiam in eo desiderari queat. Nec tam oculatum vllum puto, qui omnia videat. ¶*Vt vel hoc vno omnia gētium vicisse, quanquam odorifera, possit videri bona*) Vetustus codex non habet *quanquam odorifera*, sed tantum, *quam odorifera.* Conicio scriptum fuisse *vsquam.* Nec enim hic placet *inquam*: magis placeret *quamlibet.* Itaque sic leges, *Quarum principatus in tantum peculiaris Italiæ est, vt vel hoc vno omnia gentium vicisse vsquam odorifera posit videri bona.*

Ex cap. iiii. *Datis generi humano.*) Scribendum *Romano* non *humano*, quemadmodum & in æditione Frobeniana annotatum vides. Sic enim vetus codex habet. ¶*Illius vero æui cōfessione.*) In manuscripto volumine legitur, *Ille vero eui confessione.* Conicio scriptum fuisse, *Illius a eui confessione*; quas syllabas & diphthongi vocalem priorem socors librarius mutarit in *ille vero eui.* Neque enim tam inops verborum fuit Plinius, vt *vero* Coniunctionem quæ quarto loco præcedit in eodem versu, hic repetere voluerit. Vt omittam interim quod sensum non adiuuat, sed impedit. ¶ *Toto separatim tractatu testatus sententiam.*

tentiam. *Cuius excellentia indicanda est. Vt in og. noscamus.* Hanc Plinii sententiam doctus quispiam mire adulterauit, dictionibus quibusdam assutis. Nam exemplar vetustum huiusmodi lectionem continet, quæ cum syncera est, tum aperta ac clara, *Separatim toto tractu sententia eius indicanda, vt in omni genere noscamus quæ fuerint celeberrima.* Quid quæso opus fuit hic *testatus* participium insulcire & *sententiam* ascribere, & rursus addere vocabulum *excellentia*? Sed video quid in causa fuerit. Librarius quispiam pro *eius* supposuerat *cuius*, & propter hanc relatiuam particulam adiicienda aliqua fuerunt vt consisteret sententia. Cæterum paulo post vbi nos habemus *vita profecerit*, in manuscripto codice legitur, *vita proficere.* vt suspicer scribendū *profecere*, & septimo casu *vita* accipiēdū. Nā de generibus vitiū & vuarum loquitur. ¶ *Quæ in omni re maxime spectatur*) Volumen antiquum habet *expectantur.* ¶ *Sed maxima eiusdem Stheneli opera Rhemnium Palæmonem, alias Grāmatica arte celebrem, in hisce xx. annis mercatum dc. nummūm in eodem Nomentano, decimi lapidis ab vrbe diuerticulo. Est autem vsque quaq; nobilitas vinetis per omnia suburbana, ibi tamē maxima, quoniā neglecta per indiligentiā prædia parauerat. Ac ne in pessimis quidem elegātioris soli hæc aggressus excolere, non virtute animi, sed vanitate; quę primo notata mira in illo fuit. Pastinatas enim de integro vineas, cura Stheneli agricolā imitatus, ad vix credibile miraculū perduxit, intra octauū annū cccc. nūmūm emptori addicta pendente vindemia. Cucurritq; nō nemo ad spectādas vuarum in iis vineis strues, literis eius altiores, contra id pigra ciuitate sibi patrocināte: nouißime Anneo Seneca principatu traditionis ac potētia, quæ postremo nimia fuit super ipsum. Minime vtique miraturi Anneū tāto prædii eius amore captū, vt nō puderet inuiso aliàs & ostento futuro tradere palmā eā emptus quadruplicato vineis illis intra decimū fere curæ annū, digna opera quæ in Cæcubis Setinisq; proficeret: quādo & postea sepenumero septenos culleos singula iugera, hoc est amphoras centenas quadragenas musti dedere.*) Hæc est vulgatarum æditionum lectio. Manuscriptum volumen sic habet: *Sed maxima eiusdem Steneli per aremmium palemonem alias grammatica arte celebri in hisce* XX. *annis mercatorum* DC. *nummum in eodem Nomentano decimi lapidis ab vrbe deuerticulo. est aūt vsq; quaq. notabilitas mercis per omnia suburbana ibi tamē maxima quo & neglecta indiligentia prædia parauerat ac ne in peßimis quidē elegātioris soli hæc adgressus excolere non virtute animi sed vanitate primo q. notamine in illo fuit fastinatis de integro vineis cura Stenelidum agricolam imitatur ad vix credibile miraculum perduxit Intra octauum annum* CCC. *nummum emptori addicta pendente vindemia cucurrit quæ non neme ad spectandas vuarum in his vineis strues litteris eius altioribus contra id pigra vicinitate sibi patrocinante nouißime Anneo Seneca principatum traditionis ac potentia quæ postremo nimia fuit super ipsum minime vtiq. miraturę inaniū tanto predito eius amore capto vt non puderet inuiso alias & ostentatur tradere palmam eam emptis quadruplicato vineis illis intra decimū fere curę annum digna opera quæ in ecubis setinisq. agris proficeret quādo & postea sæpenumero septenos culleos singula iugera hoc est amphoras cētenas quadragenas musti dedere.* Hic locus de vineis Rhemnij Palæmonis Grammatici inter primos est, quos restituere sum aggressus. Cumque iam post magnum longumque laborem, omnia forem, quantum in hoc genere fieri potest, satis feliciter assecutus, commodum adlatus ad me est codex Plinianus apud Lutetiam æditus: quem cum in bibliotheca mea non haberē, ab amico ad tempus vtēdum accepi. In eo circa quartum istud caput, reperi subnotatum Gulielmū Budæū de hoc loco multa subtiliter disserere quinto de Asse commentario. Cogitabam autem apud me virum illū de precio tantū aliquid annotasse, quo vineta sua Rhēmius Palæmō emerit, hoc est, DC. nūmūm, & eo quo pendens vindemia semel vendita est, nempe CCCC. Verum inspecto libro cōperi nō solū nodos illū explicare numerorum, sed & singulas propemodum voces corruptas castigare exponereque. Porro multū laboris lucri fecissem, si in tēpore eam annotationem legissem. Nec enim sine anxia cogitatione deprehenderam, quæ nos in vulgatis æditionibus in accusandi casu proferimus. *Rhemmium Palæmonem aliàs Grammatica arte celebrem.* Tametsi id propterea facilius fuit inuenire, quod in veteri codice *celebri* scriptum esset non *celebrem.* vt nihil dicam de præcedenti sententia, quæ simili casu contexta, non aliter hic quoque legendum satis persuadet. In vocabulo *mercatorum* quod in vulgatis exemplaribus *mercatum* legitur, plus negotii fuit priusquam diuinarem *mercato rus* esse scribendum. Id fortassis Budæo non perinde fuit difficile, qui *mercatoriis* in suo vetusto Plinij libro scriptū reperit. Nec in his solū, sed & in aliis quibusdam, quæ citra diuinationē quod plana apertaque essent e manuscripto volumine reponi poterāt: quale est illud, *cura Stheneli dum agricolam imitatur:* & alterum illud, *Literis eius altioribus pigra vicinitate sibi patrocinante,* videbam nos consentire, gaudebamque quod dum neuter de altero quicquam sciret, nec re inter nos cōmunicata, tā concordis sententiæ reperiremur. Non blandior homini nunquam quod sciam viso, cūm quo præterea nihil mihi familiaritatis intercedit, nisi quod literarum nomine plurimū illi faueo, & ille fortassis me non odit; sed quod dicturus sum citra assentationem loquar, inter eos qui Plinio opem ferre conati sunt nullum adhuc inuentum, qui perspicacius quid facto opus sit cognorit. Itaq; contigit vbiq. ad exemplaria vetusta, hæc inspicit, hæc citat. Vnde factū est vt obiter in eo auctore verians plura loca restituerit, quā fortassis quidā qui hanc prouinciam ceu peculiarem ex professo subierunt. Porro ne quis me putet Budaicum Assem compilasse, & verbis meis plus fidei habeat, afferam in medium & alia quædam, quæ documento sint quam non oscitanter hunc locum excusserim. Atque adeo Budæum ipsum adiuuare libet, non quod ille hæc inuenire nequierit, sed quia fortassis non vacauit. Proinde hactenus audisti de quibus inter nos conueniat, nunc audi in quibus dissentiamus, & quanto ipse plura diligentissime laboriosissimeque singula rimatus eruerim. Ergo primum occurrit *nobilitas mercis*, quarum dictionum prior mendosa est, & pro ea scribendum, *nota vilitas mercis.* Codex vetustus habet quidem & ipse *nobilitas:* sed quispiam supra no syllabam, ta superscripserat, quasi legendum foret *notabilitas.* Ego cum excuterem omnia ac ipsam Plinii mētem perpendere, deprehendi pro eo quod est in vulgatis æditionibus *nobilitas* & in manuscripto volumine *notabilitas*, reponēdum, *nota vilitas.* nam *b* pro *u* & *u* pro *b*, sæpe ponunt librarij, stulte antiquitatem æmulantes. Iam vides his duabus voculis restitutis Plinii sensum patere, in quo se torquet Budæus. Hoc enim innuit, Palæmone non magno precio rus emisse, eo quod agri in suburbanis omnib. paruo soleant æstimari, minus fortassis fertiles, & propter soli infelicitatem labori impendioq. malignius respondentes. Certe prædi agri Romani cum Campanis & Laborinis, quæ primam laudem hodieq. habent, conferri nullo modo nec possunt nec debēt. Atq. hoc modo vilitas mercis per omnia suburbana, consideranda est: alioqui vilitas non futura, puta si ad quorundam prædiorū Prouincialium æstimationem nos vertamus. Cæterum quod Columella scribit, suis temporibus & Nomentanam regionē celeberrima fama fuisse illustrē, & præcipue quā possederit Seneca, de hoc Palæmonis precio loquēs, satis indicat, nouā laudē esse qua ante ea regio caruerit. vt nō sit mirū si ea prædia vilia fuerint, & minoris parari solita, quā Capana. Occurrit dinde hæc sētētia. ¶ *Sed vanitate, quæ primo notata, mira in illo fuit.*) Manuscriptum volumen habet, *Sed vanitate primoq. notamine in illo fuit.* Conicio sic legendum, *Sed vanitate primo, quæ nota mire in illo fuit.* Est autem hic Plinii sensus, Palæmonem non virtute animi certove consilio sed vanitate quadam, cuius multa ante documenta præbuerat, primo cœpisse hæc prædia excolere. Iam ad ea veniendum est quæ Budęus transilit tam corrupta censens vt sensus commode elici nequeat. Suntque hæc verba, *Nouißime Anneo Seneca principatu traditionis ac potentia, quę postremo nimia fuit super ipsum. minime vtique miraturi Anneum tanto prædij eius amore captum.* Repetenda hic lectio est vetusti codicis: quę huiusmodi est, *Nouißime Anneo Seneca principatum traditionis ac potentia quæ postremo nimia fuit super ipsum minime vtique miraturę inanium tanto prædito eius amore capto.* Sane verissimum est quod Budæus scribit, tam hæc esse corrupta vt sensus commode elici nequeat. Mihi enim difficillimum fuit diuinare quidnam hic foret legendum. Existimo vero sic Plinium scripsisse, *Nouißime Anneo Seneca principatu ditionis, ac potentia, quæ postremo superfuit ipsi, nemine vtique miraturo inanium, tanto prædij eius amore capto.* Hoc autem vult dicere Plinius, Prædium istud Palæmonis in Nomentano propter vberrimum prouentum tantam acquisisse laudem vt Anneum Senecam non puduerit id emere quadruplicato precio. Quod Senecæ factum e vulgo fortassis & inanium numero nemo miretur, ideo quod hortorum ac villarum possessione; & potentia, nimirum clientelis innumeris & omnium fauore non solum principis Neronis sed & reliquorum magnatum, tum in primis populi, quæ res illi inuidiam conciliauit suspectumque reddidit, & exitialis postremo fuit, suo tempore cunctos antecelleret. Nam homines vani virtuteque carentes, diuitibus quiduis licere putant, dum rectum non honesti regula sed suis moribus affectibusque metiuntur. Subtraxat autem Senecam Plinius, veluti reprehensionem sapientum ac bonorum auiditate illa cuncta coemendi, merentem. Qui, vt est apud Tacitum, in oratione sua ad Neronem qua missionem ac munerum vacationem petit, verissime de se dixit quasi seipsum castigans, *Vbi, inquit, est animus ille medicis contentus? Tales hortos instruit, & per hæc suburbana incedit, & tantis agrorum spaciis tam lato fœnore exuberat.* Sed & idem Tacitus refert, accusatum apud Neronem fuisse Senecam, tanquam ingentes & priuatum supra modum euectas opes adhuc augeret, quodque studia ciuium in se verteret, hortorum quoque amœnitate & villarum magnificentia quasi

Principem supergrederetur. Verum Burri mors infregit Senecæ potentiam, vt eit apud eundem. Non mirum igitur si ditionis principatum, & potentiam Plinius Senecæ tribuat. Eleganterque superfuisse ipsi potentiam dicit, quam ille nimiam & superfluam habuit. nam etiam hoc Superesse significat. Nunc videamus quid librarium seduxerit, vt Plinij verba tam fœde depranaret. Primum adiecit ad vocabulum *ditionis tra* syllabam quam deesse putabat, stoliditate quadam. Deinde cum scriptum esset, *quæ nimia super fuit ipsi*, quia interuallum in medio videbat, ipse duas esse dictiones ratus, castigare hunc locum ausus est, quem ipse male habere indicabat, ideo quod *super* præpositio suum casum non haberet. Quare eam vocem transtulit vt cum *ipsi* pronomine copularetur: sed cum nec sic recte tinniret in auribus Latino sermoni assuetis scilicet oratio, vertit *ipsi* in *ipsum*, & pro eo quod esse debebat, *quæ nimia superfuit ipsi*, scripsit, *quæ nimia fuit super ipsum*. Postea hallucinabundus ob nimium potum fortassis, pro *nemine* supposuit *minime*. nam hoc negandi aduerbium apte [illegible]batur ei cohærere cum *vtique* particula. Sed & pro *miraturo* scripsit *mirature*: cuius erroris causa sunt præcedentes dictiones in *e* desinentes. *inanium* vero reliquit vt erat. Id vocabulum doctus quispiam postea mutauit in *Anneum*, eo quod hic de Seneca sermo sit, cuius illud est prænomen. Postremo *prædij* vertit in *predito* propter reliquos ablatiuos eiusdem fere terminationis: sed hoc erratum statim senere docti. Est autem Plinio perquam familiare, quemadmodum sæpe iam monuimus, huiusmodi ablatiuis absolute positis, vt vocant, vti, quorum hic magnum aceruum vides. Inter eos illi duo *principatu ditionis & potentia* vere septimi sunt casus, sic exponendi, *nemine miraturo inanium, principatu ditionis & potentia*, hoc est, ob principatum ditionis & potentiam [illegible] Seneca pollebat. Sequitur, *Vt non puderet inuiso alias & ostento futuro, tradere palmam eam emptis quadruplicato vineis illis intra decimum fere curæ annum.* Manuscriptum volumen habet, *Vt non puderet inuiso alias & ostentatur tradere palmam eam emptis quadruplicato vineis illis intra decimum fere curæ annum.* Totum negotium est in his verbis *inuiso alias & ostentatur.* nam cætera recte habent. Vides autem *ostento futuro*, quemadmodum in peruulgatis æditionibus legitur, non haberi in vetusto codice, sed duntaxat *ostentatur*. Id corrigit Budæus, *ostentaturo*, sicut & mox præcedentes dictiones *inuiso alias*, *inuisuro alias regiones*. Vt intelligamus, inquit, Palæmonem tanto pretio ea regione exactum, alium locum quæsiturum in quo ostentare precium industriæ suæ posset. At ego hic in longe alia sum sententia, qui non *inuisuro alias regiones & ostentaturo*, legendum credam, sed potius, *inuiso alias & hosti vt aiunt*. Est enim alias hic aduerbiũ, non nomen: vt errarit ille fœdissime quisquis fuit qui in vetusto volumine quod se Budæus vidisse testatur, vocabulum *regiones* ascripsit. Cur autem sic legendum putem, paucis aperiã. Tradit Suetonius Tranquillus Rhemmium Palæmonem Vicetinum Romæ quidem docuisse, ac principem locum inter Grãmaticos tenuisse, quanquam infamem omnibus vitiis. Insuper arrogantia fuisse tanta, vt M. Varronem Porcum appellaret: Secum & natas, & morituras literas iactaret. Ergo quando omnibus vitiis infamis fuit Palæmon, quis non arbitretur illum odio habitum hac de causa Senecæ, viro tam graui sanctoque? Quod si M. Varronem ausus est vocare Porcum, quem omnes veteres tantopere laudibus vehunt, an credimus eum Senecæ pepercisse? Sane qui vndecunque doctissimi inter Romanos viri pridem defuncti famam impie lacerare est ausus, haud dubie tum commendatione ingenij doctrinæque florenti, & proinde omnium fauorem emerito Senecæ, ex inuidia quæ viuentium gloriæ est impatientissima, fortiter obtrectare non cessauit. Nec vero quicquam ambigo, Senecam cum tam infami nec minus arroganti viro, non dissimulatas inimicitias exercuisse: vt hostis dici potuerit. Arguit autem hoc, mire placuisse prædium illud Senecæ, quo inuiso homini & etiam hosti, cuius res, ceu natura nobis omnibus insitum est, amare non poterat, tantam summam numerare voluerit, & palmam accuratæ culturæ tradere. Nam vulgo cum quippiam ab amicis redimimus, non magnopere de pretio paciscimur, nonnunquam etiam plus dantes quam illi postularint. At ei cui non bene velis enorme pretium persoluere, satis indicat quanto eius rei amore tenearis, quam tuam efficere etiam iniquissima, pecuniæ summa numerata te non pudeat: quando plerique adeo non sint parati hoc facere, vt donatas etiam res & gratis oblatas ab inimicis accipere nolint. Siquidem naturale est, ea quæ inimicorum sint, strenue contemnere. Enimuero non videtur mihi vendito prędio isto, Palæmon propterea aliam regionem inuisere coactus fuisse, quando ex schola amplum salarium percipiebat, & alioqui re erat satis lauta; nisi quod ipsius sumptibus immodicis nihil sufficiebat. Porro cum librarius *hosti vt aiunt* cohærentibus syllabis forte scriptum reperisset, *u* litera in *n* mutata, hoc modo, *ostintaiut*, & posterius *u* lineola transuersa superne careret, mutatis quibusdam adhuc elementis in ea quorum figuræ alioqui proxima sunt, supposuit, *ostentaturo*. Cæterum non prorsus nego *ostentaturo* legi non posse: sed facit præcedens verbum *inuiso*, tum quod sequitur *palmam tradere*, vt plane malim *hosti vt aiunt* legere quam *ostentaturo*. Sed de hoc doctorum esto iudicium. Apponamus nunc totum Plinij locum, in quo tamdiu laborauimus, vt quid restituerimus quidue mutauerimus, facilius lector cognoscat. *Sed maxima,* (subaudi *fama est*) *eiusdem Steneli opera, Rhemmio Palæmoni alias Grammatica arte celebri, in hisce xx. annis mercato rus* D. C. *nummûm in eodem Nomentano, decimi lapidis ab vrbe diuerticulo. Est autem vsquequaque nota vtilitas mercis per omnia suburbana, ibi tamen maxima, quoniam neglecta indiligentia prædia parauerat. Ac ne in pessimis quidem elegantioris soli. Hæc aggressus excolere non virtute animi sed vanitate primo, quæ nota mire in eo fuit, pastinatis de integro vineis, cura Steneli, dum agricolam imitatur ad vix credibile miraculum perduxit, intra octauum annum* cccc *nummûm emptori addicta pendente vindemia. Concurritque non nemo ad spectandas vuarum in iis vineis strues, literis eius, altioribus, contra ia pigra vicinitate sibi patrocinante: nouissime Anneo Seneca, principatu ditionis ac potentia, quæ postremo nimia superfuit ipsi, nemine vtique miraturo inanium, tanto prædij eius amore capto, vt non puderet inuiso alias & hosti, vt aiunt tradere palmam eam, emptis quadruplicato vineis illis, intra decimum fere curæ annum, digna opera quæ in Cæcubis Setinisque agris proficeret: quando & postea sæpenumero septenos culeos singula iugera hoc est amphoras centenas quadragenas musti dedere.* Porro eo licentius integrum Plinij recensuimus locum, quod interim auctori bifariam succurrimus, dum *enim* particulam expungendam esse liquet. vbi legitur in vulgatis æditionibus, *Pastinatis enim de integro vineis*, a docto quopiam non sine dispendio sensus insertam: Et rursum vbi scriptũ est *digna opera quæ in Cæcubis Setinisque proficeret*, vocabulum *agris* per librarij incuriam omissum, nos reposuimus. ¶*In maritima parte genito, vt auctor est Homerus.* Vetus codex habet *genitoue auctor est Homerus.* Vt legi possit *generato, auctor est Homerus.* ¶*Maroneum vicies tanto aquæ miscendum*) E manuscripto volumine reponendum est hic vocabulum *addito*, omissum in vulgatis exemplaribus, hoc modo, *Maroneum vicies tanto addito aquæ miscendum Homerus prodidit.*

FINIS.

EIVSDEM RHENANI EPISTOLA DE LOCIS PLINII PER STEPHAnum Aquæum attactis: vbi mendæ quædam eiusdem auctoris emaculantur antehac a nemine animaduersæ.

BEATVS RHENANVS CLARISS. D. PHILIPPO PVCHAIMERO *R. D. Cardinalis Maguncia censis medico & consiliario S. D.*

COMMENTARII illi in Plinium, de quibus quum adhuc Augustæ essemus, amicus ad te quidam ex Biturigibus scripserat, & cōmodum me monuerat Claudius Pius Peutinger, heri, id est pridie Calendas Martias, primum ad me perlati sunt. Expectas quid de nouo opere sentiam, & quam illis belle mecum cōueniat. Accipe rem paucis. In primis ipsum volumen non est exiguum, ex variis congestum auctoribus, quod vsui pauperculis esse possit, qui non habent bibliothecam instructam, puta Aristotelem & Albertum de animalibus, Raphaelem Volaterranū, ex quo integra ferme capita auctor transcripsit bona fide, hoc est, vna cū ipsis mēdis, ne syllaba quidem mutata; Cœlium Rhodiginum, Columellam etiam Palladiumque, & simileis scriptores. Nam hoc præcipue habet studio, citare testimonia auctorum qui cū Plinio faciunt, de verbis ipsis minimum sollicitus: quod illi penitus puerile videtur. In summa liber talis est, qui si non magnopere iuuet, excitet tamen literas, & Plinium ipsum vulgo fortassis commēdet: quæ mihi res in primis grata est. Nec enim tam malignus vicissim in illum esse volo, quam ipse in me est. nam candor studiosos maxime decet. Sed hoc mirū, quod quū ex meis castigationibus nonnihil sit adiutus, nusquam tamen mei mentionem facit, ni quoties vult reprehendere. Siquidem apud Plinium lib. vij. cap. vij. quo loco pro hiis verbis, *Tu cuius semper in victoria mens*, moneo legi posse, *Tamen cura pertinaci æstuans*, ipse citans hanc lectionē, Alij inquit, paulo tersius hoc legunt modo. Vide candorem hominis. Alij, id est, Rhenanus. At infra cap. xxij. quam audenter me reprehendit non assecutus mentem meam? Nam plane existimauit magnam auctoritatem suis commentariis accessuram, si me strenue multis locis suggillasset. Ibi quum offenderent me primum duo verba *Cimbricæ victoriæ*, deinde vetustum exemplar meum supra *Castores* haberet *Curs*, scribo mihi videri sic Plinij verba legi posse: *Nam Cimbricæ victoriæ cursores, quinque Roma* &c. Propterea quod nuncij illi cursorum speciem induerint, non deorum: nā hoc ex Floro Valerioque liquet: alioqui Prætor adorasset eos, demque P. Vatinius fecisset. Itaque tum quum literas in vrbe exhibere visi sunt, & extra vrbem Vatinio occurrerunt, nō sunt existimati dii. sed postridie literis de victoria acceptis a Dictatore, quum illi nusquā amplius comparerent, interpretati sunt omnes, fuisse deos. Atque hoc est quod ego dicere volo. Nec hoc pugnat cū quoquam auctore. Quod si quis sequatur meā lectionem *quique Romam*; nihilo minus de duobus istis iuuenibus intelliget qui posterius agniti sunt Castores fuisse. Itaque hactenus non fuerunt Castores, quia Castorum speciem non repræsentabant sed nunciorum vulgarium, & quia Plinius visum spectrumque fuisse testatur. Porro nunciat etiam qui nunciandam curat, nec nuncium ipse perfert. Hic deflet meam infelicitatē qui non sim in Pliniana lectione exercitatus, nec intellexerim quid sibi vellet Castores Romani, quum tamē ante tester quid me potissimū offenderit. *Auditus* vocabulum quod mihi videbatur omitti posse, Castoribus accōmodat, quod videlicet non solū visi, sed etiā auditi sint. Cur non dictionem hanc ad Cimbricas victorias refert, vt videlicet Castores Romani fuerint visus, hoc est spectrum, ac Cimbricæ victoriæ fuerint auditus, hoc est auditio, quod priusquā literæ de superatis Cimbris Romam perferrentur, auditum fuerit, Cimbros esse victos?

CAPITE L. Octaui libri. *Quin & duces*) scripsi *cicures* etiam posse legi, propterea quod domos suas petere singuli porci discunt. neque enim greges suū aluntur in vrbe, quemadmodum ruri fit. Loquitur autem de solertia porcorum. Et sequitur, *feri*. Quia vero vocabulum *vestigia*, nō erat in codice manuscripto quem fateor mendosissimū fuisse, conatus sum aliā diuinare lectionem. ¶ *Quibus notata erat cæna.*) Hic monui scribendum & adhuc moneo, *Quibus vsitata quidem cæna seculi vitio bini ternique pariter mandantur apri.* Nec ea re moueor, quod quibusdā propter nouitatē nō placet: At placebit aliquando. Hunc locū tantum arrodit, vt habeat occasionem notæ in margine libri ponendæ: Contra Rhenanum. Carpor autem magis in marginibus libri, notis nusquam non appositis, quam argumentis. Sane vulgatam illi lectionem non inuideo quæ tamen etiam grāmatico sensu caret, si citra mei calumniam ea frueretur.

CAPITE LII. Pro *se tergorantes*, legere malo *stercorantes*. Quia vero apud Aristotelem de suibus loquentem hæc verba repperit, *tergus inuictum contra ictum efficiunt*, probat vulgatam lectionem, & ait, Tergorare es[illegible] indurare tergus. Quasi non idem accidat quoties se lut[illegible]corant.

CAPITE LIII. Ex auctoritate & fide manuscripti voluminis sic restitui Pliniana verba, *Qualiter natos antiqui Hibridas vocabant, seu semiferos*. Hic me rogat ille, Dic, inquit, bona fide, si ita legas, quo repones verbum *suibus*? Ego vicissim possem illū rogare, Dic bona fide, meamne an tuā ipsius inscitiam hic prodis? ¶ *Quanquam onerato capite vastis cornibus, gladiorumque vaginis.* Moneo legi posse, *latque vagis* pro *gladiorumque vaginis*: item, *In hæc se librant*, non *in hiis se librant* quemadmodū scripserat Christ. Longolius vir optimus, & bonarū literarū decus immortale, quē multi putabant istius operis maiorē confecisse partem, sed nondum librum viderant. Dicit vero me debacchari [illegible] Longolium, quod dixerim germanā Plinij lectionem ab[illegible]atā in adulterinā. Quasi hoc nō ipsi Hermolao Barbaro sæpe accidat, & omnibus nobis qui nō solū in Plinio, verumetiā in aliis auctoribus restituendis laboramus. Non enim sēper succedit quod instituimus. Porro vaginas corporis quib. vnguiū mucro cōditur, ad istas gladiorū vaginas trahere, quid habet simile? Cur vero nō citauit illū a Plinio quoque ex Pontificum commentariis relatū locū, lib. xviij. de vaginis frumentorum: *Priusquā frumenta vaginas exeant, & antequā in vaginas perueniant?* Nihil apud me eo ipso testimonio euinceret. Arbitror Plinium dicturū fuisse, si voluisset vti metaphora, *ac veluti quibusdā gladiorū vaginis*. Hoc vero iucundū quod post lōgam reprehensionē videns meā castigationē non esse ita absurdam, sic concludit: Non enim hæc, inquit, disputo, quod velim Rhenani lectionem futilem asserere, sed vulgarem posse defendi.

CAPITE LIIII. *Mira solertia visco inungunt oculos, calcearique imitatione venantium tradunt.*) Hunc locū ait a me peruersum, quod restituerim eum ad fidem vetusti codicis hoc modo: *Mira solertia, visco inungi, laqueisque calceari imitatione venantium tradunt.* Ipse legit, *visco inungunt oculos*, vocabulo *laqueis* expuncto, fretus auctoritate Solini contra manu scriptorum codicū omnium fidem. Quasi vero qui se visco inungunt, non etiam inungant oculos. Hic sibi valere vult auctoritatem Solini, me eius auctoris testimonio tantum vtentem supra manu scripti voluminis argumentum paulo post penitus exibilat, quemadmodum commemorabimus. Porro hoc sunt admonendi studiosi, nihil magis perdidisse Plinium, quam quod eruditi insulserunt multa sumpta ex aliis auctoribus eandem rem tractātibus, quum tamen non ita Plinius scripsisset. Itaque nō omnia sunt addenda, ea etiam quæ addita sentui nihil officiunt. Quod mox non *nuces*, sed *acies* legam, scommate me ferit, diligentiam meam deridens.

CAPITE LV. Ait me tota hallucinatum fuisse diametro, quod nihil definiens, ceu verba mea addita in fine manifeste testantur, proposuerim huiusmodi lectionem, *conditi liquescente niue gracilescunt*, vbi vulgo legitur, *candidi rutilescunt*. Ibi ignorare me putat lepores etiam candidos reperiri. Quasi vero qui in alpibus conditi indormiunt per brumæ tempus, non possint esse candidi. Exemplar manu scriptum aperte habebat *conditi*. Videbam vero quod ait Plinius, *illis pro cibatu niuem esse*, sic accipi posse, vt significet illos pingues esse alta dum niue, qua liquescente graciliores fiant. Atque hactenus nihil de colore disputari: qui tamen non negauerim esse candidos, sed nō propter niuem quæ pinguiusculos reddat. Obuersabatur animo meo carmen illud Martialis de glire:

Tota mihi dormitur hyems, & pinguior illo
Tempore sum, quo me nil nisi somnus alit.

Quin vidi mures alpinos allatos ex Valle Pœnina, qui sub brumæ tempus effossa terra sub foco se domi condebant. Nescit Commentator quo verterim oculos, huc verti. Testantur autē verba mea quæ illic subiungo, non pertinaciter me tueri coniecturam. Itaque nihil erat opus vt hic inclamaret candidatos literarum. Nec enim periculi quicquam est quoties inquirendi studio seorsim diuersa lectio proponitur, modo scripta auctorū ac ipsi libri non statim mutentur violenturque: quod tamen quibus factum aliquando sit, ipse non ignorat. Sæpe vero s

retractat etiam Hermolaus. nam in hoc scripti genere, quod coniecturis ex magna parte constat, sæpe nos transuersos rapit nouitatis amor. ¶ Libro x. Cap. XXIII. restituo lectionem ad fidem veterũ codicum, quorum vidi duos consentire, nempe hoc modo, *Coturnicibus veneni semen gratißimus cibus.* Hic me rogat velut obtorto collo tenens, Dic, inquit, bona fide, si te interrogauero, quod semen sit id, quid præter veratri semen? Pulchra me Hercle quæstio. Quis hoc negat? Ego vicissim possem illum rogare, Dic bona fide, Nunquam ne genere soliti sunt auctores vti, sed in quo speciem docto lectori relinquant intelligendam? Expostulet igitur hic cum Plinio quem plane reor sic scripsisse. Vide vero miram iniquitatem. Auctoritate Solini contra fidem exemplaris scripti, cõtra Hermolai meamque sententiam supra legit, *Visco inungunt oculos:* hic testimonium illius refutat, quod Plinianus expilator non iisdem verbis vtatur. De qua re supra meminimus. Atque audi pulchram notã additã in margine; Rhenanus carpitur diligenter. Expone Diligenter, id est calumniose. Post longas denique citationes sic concludit: His, inquit, collatis stat Rhenanum nõ bene sentire de lectione *veratri semen.* Imo non nego de veratro intelligendum, tametsi vetusti codices habent *veneni;* quæ lectio optime consistit. Hermolaus admonuit tantum pro *veneno, veratrum* legi posse, cuius hæc sunt verba: Legi inquit, potest *Veratri semen,* hoc est Ellebori. Et statim nescio quis pro *veneno veratrum* supposuit, vt est vulgata Plinij lectio, plerũque Hermolaica. Sed heus domine commentator, non meministi quomodo scribat Plinius infra CAP. LXXII. *Venenis,* inquit, *Capreæ & Coturnices, vt diximus, pinguescunt* Reducit in memoriam, ceu vides, hunc priorem locũ, cum inquit, *vt diximus.* Reprehende nunc, qui quodam carpendi morbo laboras, Plinium ipsum, si lubet, aut calumniare potius. Vides quam pulchre de me triũphet, quem frustra impugnat. Felicem Pliniũ qui tam acutum nactus sit interpretẽ! Hæc ferme sunt eximie vir, in quibus ille contra nos argutatur. Nam vbi dissentit tantum a nobis, quid hoc ad rẽ pertinet? Vnicuique liberũ per me esto sequi quod volet. Aspice vero communem, sed vere miseram omniũ scribentium sortem, quibus tam maligne laus respondeat etiam feliciter labore functis; sin labantur, alicubi statim paratus immineat qui suggillet & notam inurat. In hoc sane emaculandorum auctorum negocio studiosi paulo benignius sese mutuo subleuare deberent, quando res hæc est in primis laboriosa ac molesta, deinde perquam incerta, sed tamen necessaria. Siquidem hoc studiosi non ignorent, nisi docti viri sese ad hanc miserã prouinciam demittant, nunquam futurum vt historia Pliniana suo nitori restituatur. nam infinitis adhuc erratis scatet. Nolim tamen interim non legi longe vtilissimum auctorem, quod ignorem quando studiosis ea sit obuentura felicitas. Idem de Cicerone & Liuio sentiendum, cuius aliquot libri prodigiose sunt corrupti. Quis enim hoc labore lubens velit implicari, qui videat aberranti perpetuam contumeliam paratam, recte diuinãtis laudem altera mox operis æditione finiendam. Porro periculum ipsum in isto castigandi genere, nunquam dissimulaui. Proinde semper cohortatus sum vt talia seorsim legenda proponantur ipsis auctoribus intactis: vnde maturo iudicio rebus exactius perpensis cum tempore restitui possint veterum monimenta. Aiebant id in Plinio se fecisse castigatius nactos exẽplar, qui proximæ æditioni præfuerunt Basileæ, quum reprehenderem quod multa mutassent. idem ante Erasmo argumenti responderunt. Accipio vero loca restituta, quibus nec ego succurrere potuerim quãlibet annixus propter exemplar mendosum, nec itẽ Budæus ipse. At feliciorẽ laborẽ sumpsit Aquæus noster, commentarios in Pliniũ procudens, audacior sane Philippo Beroaldo: qui maluisset in hunc scriptorem glossemata conscribere toties domi suæ studiosis prælectũ, quam in Apuleium Madaurensem, nisi mendas veritus fuisset. Propterea dixi feliciorem laborem, quod in commentariis infinita sunt quę dici possunt, & loca deprauata aut non intellecta citra reprehensionem transiliuntur. Verbi gratia, Plinius lib. x. cap. xxiiij. sic scribit de hirundinibus loquens: *Cecina Volaterranus equestris ordinis quadrigarum dominus, comprehensas in vrbem secũ afferens, victoriæ nuncias amicis mittebat, in eundem nidum remeantes illito victoriæ colore.* Hactenus Plinius. Mirum quid sibi velint ista duo vocabula, *quadrigarum dominus.* Raphael Volaterranus indubie sentiens locum vitiatum esse, legit, *Quadrigariorũ magister,* nisi interpretationem esse dicere libet: ac quod hic de hirundinibus narratur, ad belli tempora accommodat. Sic enim scribit. A. Cecina Volaterranus, inquit, equestris ordinis, Quadrigariorũ magister, Pompeianarum partium tempore belli ciuilis, hirundines paruas e nidis Romæ comprehensas nutriebat: quas postea nuncias belli mittebat amicis, vt Plinius refert. Hæc Raphael Volaterranus. Cæterum nec mihi placet, *Quadrigarum dominus.* Frigidum autem fit si quis equos alere locareque solitum putet. Cõiicio legendum, *aurigatũ nido viuas,* hoc modo: *Cecina Volaterranus equestris ordinis, aurigatum nido viuas cõprehensas in vrbem secum afferens, victoriæ nuncias amicis; mittebat, in eundem nidũ remeantes illito victoriæ colore.* Sensus est, Quũ ex Volaterris aurigatũ ad ludos videlicet Circẽses Romã Cecina proficisceretur, hirundines viuas in ædibus amicorũ in nido cõprehẽsas secũ ferebat, & factionis victricis illito colore remittebat ad amicos victoriã eius diei Circẽsẽ significaturas. Nã hirũdines in lõginquũ bellũ cuius incerta sit victoria, secũ ferre, ridiculũ. Notũ autẽ est quatuor olim factiones extitisse, Russatorum, Albatorũ, Prasinorũ, & Venetorũ, quot sunt anni tẽpora, coloribus inter se distinctas, a quibus cognomina tracta sunt. Felicis cuiusdã aurigæ russati Plinius libro septimo capite LIIII. meminit: *Inuenitur in actis,* inquit, *Felice Russato auriga elato, in rogum eius vnum e fauentibus iecisse se.* Et addit causam, *Friuolum dictu, ne hoc gloriæ artificis daretur, aduersis studiis copia odorum corruptum criminantibus.* Loquitur autem de odoramẽtis quæ inter cuiusque factionis homines spargebantur. Aurigandi verbo Suetonius vtitur in Caligula. Hic nõ inuerto verba Plinij, immo explico. Certe in tam corrupta scriptura non secus ac in deploratis ægrotis interdum sectionibus ac vsturis opus est. Atq; hic Commentator noster prorsus silet. Proferemus adhuc vnum ac alterum locum. In Procemio libri decimioctaui non longe a principio sic legitur: *Quoniã tamen ipsa materia intus accendit.* Hæc verba nullo sensu dicuntur. Vetus exẽplar habet, *accedit.* Hermolaus indicat potius *accendit* scribendum, quam *accedit.* Itaque verbum hoc receptum est in contextum. Ego dico reponendum esse *accedit:* & pro *intus,* legendum *vitijs.* sic enim Plinius scripsit: *Quoniam tamẽ ipsa materia vitijs, accedit ad reputationem eiusdem parientis & noxia.* Vide quãtum hactenus obstiterit vnicum istud vocabulum *vitijs,* in aduerbiũ *intus* deprauatum, quo minus multis iam seculis hic Plinij locus fuerit intellectus. Sim vero valde ciuilis si hic Aquæum imitatus petulanter Hermolaum virum modis omnibus incõparabilem incessam. Sequitur ibidem, *Atque quum in arbores exacuant limentque cornua elephanti, & duro saxo rhinoceroses, & vtroque apri dentium sicas.* Scribendum primum, *quũ arbore exacuant,* s litera ablata, ac *in* præpositione expuncta. nam sequitur *vtroque,* item auferendi casu. Deinde pro *& duro,* reponendum *& Vri.* Nam sic Murbacense exemplar quod pridem penes me erat, manifeste continet: vt sic legamus deinceps, *Atque quum arbore exacuant limentque cornua elephanti & Vri, saxo rhinocerotes, & vtroque apri dentium sicas.* Parisiensis æditio, quam epistola liminaris Beraldo vendicat, testatur legisse Longolium, *& duro.* Sed nos legendum contendimus, *& Vri.* Quis non alicubi labitur? Audi vero quod Aquæus hoc loco dicat, Legi, inquit, etiam potest scite *sicca,* hoc sensu: Quum apri liment sicca dentium, vt *sicca* sit substantiuũ. Alij legunt, *vtroque apri dentes siccas:* vt sensus sit, Apri dentes exacuant in siccas arbores. Habes quod eligas, vtere congruentiore sententia. Hæc ille. Pulchræ me hercle expositiones & argutæ. Longum autem esset tãtum huius procemij vitia aperta adhuc narrare quæ sunt supra neuem: verum non sinit hoc epistolaris angustia. Sic repurgato Plinio certi commentarij scribi possent, immo pluribus locis commentario minus auctor egeret: sed fungere tu labore hoc vere Herculeo, Augiæque stabula repurga, alio in insidiis interim intẽto, sicubi in negocio fallare mendosa scriptura auocãte mentẽ tuã, qui te mox cõtumeliose traducat. Enimuero fortasse putas ista animaduersa Aquæo. Nihil minus. adeo exercitatus est in lectione Pliniana, argutiam eius scriptoris nusquã non assequens. Ego stipes qui subinde hæsitẽ. nã hoc imperitiæ temeritatique tribuit. Annon argutũ, quod Columellæ verba exponẽs docẽtis ægrotum pecus esse saluandũ, docet nos Saluare esse sanũ facere. O si esset qui vtriusq; caput saliuaret! sed tamẽ ego nolim cõspui. nisi sit expositio figurata, nempe hysterologica, quod per vnctionẽ eã sanitas cõsequatur. Quam pulchre vero mendosa loca LIX. Capitis, libro IX. transilit, præsertim eum qui est in fine, *At inter sargos.* Ibi debebat exponere quænam vox esset *Sargos,* Latina, Gręca, an Hebraica; tum quid significaret. Est hoc interpretari Plinium? Et tamen audet aliquoties addere, Hoc caput nihil habet suscedinis, nihil habet nubili. Sed nimium te moror vir ornatissime, tametsi scio te libenter audisse locorum istorum germanam Plinij lectionem, ac mihi gratias habiturum. quid Aquæus facturus sit nescio. Nec de hoc sum solicitus. Porro nõdum obliuio me cœpit humanitatis tuæ qua me prosecutus es apud Augustã, opera Marci Virsungi in ædes Fuggerorum me perducens. Antonij domus quid splendoris non habet? Testudinata plerisque locis, & columnis marmoreis suffulta, quarum epistylia ad antiquitatis exẽplar exculpta sunt. Quid de cubiculis amplis & ornatis dicam, quid de hypocaustis, quid de ambulacris, quid de ipso domini cubiculo longe cultissimo, tum ob deaurata laquearia, tum ob reliquum ornatum & thalami ipsius non vulgarem elegantiam. Huic adhęret sacellum diuo Sabastiano sacrum cum subselliis ex preciosa materia faberrime factis. Omnia vero exornant insignes picturæ intus & foris. Et tamen quum exquisitissima

stitissima sint cuncta, pleraque minimum luxus præ se ferunt, multum vero ciuilis nitoris atque frugalis munditiæ. Raimundi illa domus altera paulo semotior, quam est item plane regia, amœnissimum vtrinque prospectum in hortos habens, quorum alter ædibus cohæret, alter interstite via publica, sed angusta separatur? quid plantarum nutrit Italia quod domesticus hortus non habet? quæ ibi topiaria, quæ pergulæ, quæ arbores, qui fontes fusilibus deorum simulachris ornati? quale balineum ea ædium parte? Minus iam placebant Ludouici Galliarum regis horti, quos olim Turonis & Blesis vidimus. Postquam ascendimus, hypocausta latissima, aulas spaciosissimas siue cubicula coniuncta cum fumariis, sed ornatissima cōspeximus, respondentibus inter se ostiis in meditullio domus, quibus de conclaui in conclaue transitur. Hic passim vidimus exquisitissimas picturas ex Italia aduectas, multas etiam Iconicas tabulas manu Lucæ Cronburgij feliciter absolutas. Sed magis nos mouerunt in superius cœnaculum deductos tot ac tanta monumenta antiquitatis, vt vix vllo Italiæ loco plura crediderim apud vnum hominem reperiri. Primum ærea contemplati sumus & fusilia. Quis illic veterum deorum non sæpe nobis occurrebat? Iupiter cum suo fulmine, Neptunus cum tridente, cum sacculo petasoque Mercurius, Pallas cum ægide; & erant quos vix præ vetustate licebat agnoscere. Nomismata deinde suo loco iacebant. Aderat tantum vnum illic simulachrum lapideum. Circe fuit. ea nuda recumbebat innixa dextro brachio, circum se in margine tabulæ marmoreæ varias bestias habens, & adhuc illa magica virga sua quendam in brutum conuertebat, supereratque pars hominis non amplius quam dimidiata. In altero secretario, quod saxeas tantum statuas continebat, vidimus Dianam cum luna ac pharetra; vidimus Apollinem, Mineruam, Venerem cum Cupidine, Taurum qui vehebat nudam puellam tensis brachiis auxilium implorantem, & obscænum illum deum pudenda sui parte prorsus impudentem, cui astabant effigies mulierum plenos phallis calathos gestantium. Apparebat hortorum limites fuisse. Mirum vero potuisse ista tot seculis vspiam integra conseruari. Fragmenta statuarum vix numerare erat. Placebat nobis Somni dei caput clausos habens oculos, & papauere reuinctum. Bacchi capita multa arguebant serta ex racemis & pampinis. quædam Colosseam ferme corporum magnitudinem præ se ferebant. Narrabatur vero nobis ex toto propemodum orbe conuecta fuisse ea vetustatis monumenta, præcipue tamen ex Græcia atque Sicilia. Adeo nullius sumptus Raimundum pœnitet ob amorem quem literarum minime expers erga antiquitatem gerit, modo possit talibus rebus potiri. id quod vere nobilem & generosum hominis animum ostendit. Sed de hiis plus satis. Ædidimus opusculum rerum Germanicarum inscriptum Cæsari Ferdinando. Expectamus aliquid veterum librorum a te, Ciceronem de gloria, Eundem de Vita beata, Quasdā eiusdem Orationes hactenus non visas, Medeam Ouidij, Fontianum poetam, qui prouincias Romanas eleganti carmine descripserit: nisi tanto thesauro solus frui vis. An fabulam narrauit ille noster? Bene vale vir eximie. Selestadij, quinto Nonas Martias, Anno M.D.XXXI.

